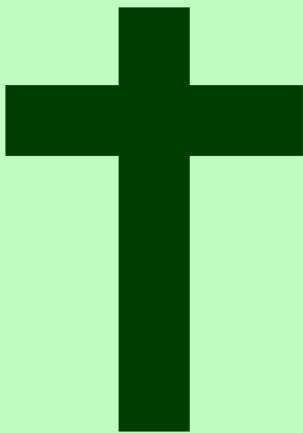

Muq ddes Kalam
(latin y ziq)

The Holy Bible in the Uyghur language, written in Latin
script

Muqeddes Kalam (latin yéziq)

The Holy Bible in the Uyghur language, written in Latin script

Copyright © 2010 Mukeddes Kalam - Uyghur Bible Translation Committee

Language: Uyghur tili (Uyghur)

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution Share-Alike license 4.0.

You have permission to share and redistribute this Bible translation in any format and to make reasonable revisions and adaptations of this translation, provided that:

You include the above copyright and source information.

If you make any changes to the text, you must indicate that you did so in a way that makes it clear that the original licensor is not necessarily endorsing your changes.

If you redistribute this text, you must distribute your contributions under the same license as the original.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

Note that in addition to the rules above, revising and adapting God's Word involves a great responsibility to be true to God's Word. See Revelation 22:18-19.

2021-09-11

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 25 Aug 2024 from source files dated 31 Aug 2023

b6bd0959-14d2-5233-b340-6f210a8f13c5

Contents

Yaritilish	1
Misirdin chiqish	102
Lawiylar	198
Chöl-bayawandiki seper	259
Qanun sherhi	338
Yeshua	407
Batur Hakimlar	455
Rut	505
Samuil «1»	513
Samuil «2»	567
Padishahlar «1»	615
Padishahlar «2»	675
Tarix-tezkire «1»	732
Tarix-tezkire «2»	788
Ezra	851
Nehemiya	871
Ester	901
Ayup	916
Zebur	995
Pend-nesihetler	1162
Hékmet toplighuchi	1214
Küylerning küyi	1232
Yeshaya	1250
Yeremiya	1412
Yeremiyaning yigha-zarliri	1535
Ezakiyal	1548
Daniyal	1649
Hoshiya	1683
Yoél	1708
Amos	1716
Obadiya	1734
Yunus	1737
Mikah	1741
Nahum	1756
Habakkuk	1763
Zefaniya	1771
Hagay	1778
Zekeriya	1783
Malaki	1806
Matta	1813
Markus	1902
Luqa	1958

Yuhanna	2055
Rosullarning paaliyetliri	2128
Rimliqlargha	2210
Korintliqlargha «1»	2251
Korintliqlargha «2»	2286
Galatiyaliglariga	2311
Efesusluqlargha	2328
Filippiliglariga	2343
Kolossiliklarga	2354
Tésalonikaliqlargha «1»	2363
Tésalonikaliqlargha «2»	2371
Timotiygha «1»	2376
Timotiygha «2»	2388
Titusqa	2396
Filémongha	2401
Ibraniylargha	2404
Yaqup	2433
Pétrus «1»	2444
Pétrus «2»	2458
Yuhanna «1»	2466
Yuhanna «2»	2478
Yuhanna «3»	2480
Yehuda	2483
Wehiy	2488

Yaritilish

Xudaning alemni yaritishi

- 1 Muqaddemde Xuda asmanlar bilan zéminni yaratti. □ ■
- 2 U chaghada yer bolsa shekilsiz we qupguruq halette boldi; qarangghuluq chongqur sularning yüzini qaplidi; Xudaning Rohi chongqur sular üstide lerzan perwaz qilatti. □
- 3 Xuda: «Yoruqluq bolsun!» déwidi, yoruqluq peyda boldi.
- 4 Xuda yoruqluqning yaxshi ikenlikini kördi; Xuda yoruqluq bilen qarangghuluqni ayridi.
- 5 Xuda yoruqluqni «küdüz», qarangghuluqni «kéche» dep atidi. Shu teriqide kech bilen seher ötti, bu tunji kün boldi. □
- 6 Andin Xuda: — Sularning ariliqida bir boshluq bolsun we sular *yuqiri-töwen* ikkige ayrilip tursun, dédi. □ ■
- 7 Shuning bilen Xuda bir boshluq hasil qilip, sularni boshluqning astigha we boshluqning üstige ayriwetti; ish ene shundaq boldi. □ ■
- 8 Xuda bu boshluqni «asman» dep atidi. Shu teriqide kech bilen seher ötti, bu ikkinchi kün boldi.
- 9 Andin Xuda: «Asmanning astidiki sular bir yerge yighilsun, quruq tupraq körünsun!» déwidi, del shundaq boldi. ■
- 10 Xuda quruq tupraqni «yer», yighilghan sularni bolsa «déngizlar» dep atidi. Xuda bularning yaxshi bolghanliqini kördi.
- 11 Andin Xuda yene: «Yer herxil ösümlüklerni, uruqluq otyashlarni, méwe béridighan derexlerni türliri boyiche özide ündürsun! Méwilerning ichide uruqliri bolsun!» déwidi, del shundaq boldi;
- 12 yerdiki ösümlüklerni, yeni uruq chiqidighan otyashlarni öz türliri boyiche, méwe béridighan, yeni méwilirining ichide uruqliri bolghan derexlerni öz türliri boyiche ündürdi. Xuda bularning yaxshi bolghanliqini kördi.
- 13 Shu teriqide kech bilen seher ötti, bu üçinchi kün boldi.
- 14 Xuda yene: «Küdüz bilen kéchini ayrip bérish üçhün asmanlarda yoruqluq jisimlar bolsun. Ular künlér, pesillar we yillarni ayrip turushqa belge bolsun; ■
- 15 ular asmanlarda turup nur chiqarghuchi bolup, yer yüzige yoruqluq bersun!» déwidi, del shundaq boldi. ■

□ **1:1** «Xuda» — Ibraniy tilida «Elohim» déyilidu. Bu toghruluq «Tebirler»ni körüng. «Asmanlar» — Muqaddes Kitab boyiche üç qatlam asman bar; birinchi qat asman «atmosfera», ikkinchi qat asman «alem boshluqi», üçinchi qat asman Xudaning ershidur. Shunga «asman» köp yerlerde «asmanlar» déyilidu. ■ **1:1** Ayup 38:4; Zeb. 33:5-6; 89:11; 136:5; Ros. 14:15; 17:24; Ibr. 11:3 □ **1:2** «boldi» — Bezi terjimilerde «idi» yaki «turatti» dep élin'ghan. Alimlarning bu ayet üstidiki üç xil qarishi toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. «chongqur sular» — déngiz-okyanlarni körsitidu. «qaplidi» — yaki «qaplighanidi». «lerzan perwaz qilatti» — mushu haletni ibraniy tilida («tuxum bésiwatqan» kürük toxudek halette turidu) dep chüshünüşkimu bolidu. □ **1:5** «kech bilen seher» — «tunji küni»de «kech bilen seher» bolghaniken, undaqta «tunji kün» adettiki bir künni, yeni 24 saatlik bir künni körsatgen bolushi mumkin. Adette Muqaddes Kitabtki barliq xatirlerde, shundaqla bügün'ge qeder ibraniylarda «kün»ning béshi kech yaki axsham bilen bashlinidu dégen qarash bar. □ **1:6** «bir boshluq» — ibraniy tilida «yéyilghan bir nerse». ■ **1:6** Zeb. 33:6; 104:3; 136:5-6; Pend. 8:28; Yesh. 42:5; Yer. 10:12; 51:15 □ **1:7** «sularning ayrilishi» — bu toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **1:7** Zeb. 33:7; 136:6; Pend. 8:24; Zeb. 148:4. ■ **1:9** Ayup 26:10; 38:8; Zeb. 24:2; 136:6. ■ **1:14** Zeb. 136:7. ■ **1:15** Qan. 4:19; Yer. 31:35

16 Xuda ikki chong nur chiqarghuchi jisimni yaratti; chong nur chiqarghuchini kundüzni bashquridighan, kichik nur chiqarghuchni kéchini bashquridighan qildi. Hemde yene yultuzlarnimu yaratti.

17-18 Xuda bularni yerge yoruqluq bérip, kundüz bilen kéchini bashqurup, yoruqluq bilen qarangghuluqni ayrisun dep asmanlarning gümbizige orun-lashturdi. Xuda buning yaxshi bolghanliqini kórdi.

19 Shu teriqide kech bilen seher ötti, bu tötinchi kün boldi.

20 Xuda yene: «Sularda migh-migh janiwarlar bolsun, uchar-qanatlar yerning üstide, asman boshluqida uchsun» dédi.

21 Shundaq qilip Xuda sudiki chong-chong mexluqlarni, shundaqla sularda migh-migh janiwarlarni öz túrliri boyiche we hérxil uchar-qanatlarni öz túrliri boyiche yaratti. Xuda buning yaxshi bolghanliqini kórdi.□

22 Xuda bu janliqlargha bext-beriket ata qilip: «Nesillinip, köpiyip, déngiz sulirini toldurunglar, uchar-qanatlar mu yer yüzide awusun» dédi.■

23 Shu teriqide kech bilen seher ötti, bu beshinchi kün boldi.

24 Xuda yene: «Yer janiwarlarni öz túrliri boyiche chiqarsun — mal-charwilarni, ömüligüchi janiwarlarni we yawayi haywanlarni öz túrliri boyiche apiride qilsun» — déwidi, del shundaq boldi.

25 Shundaq qilip Xuda yerdiki yawayi haywanlarni öz túrliri boyiche, mal-charwilarni öz túrliri boyiche we yer yüzide ömüligüchi barliq janiwarlarni öz túrliri boyiche yaratti. Xuda buning yaxshi bolghanliqini kórdi.

26 Andin Xuda: «Öz süret-obrazimizda, Bizge oxshaydighan qilip insanni yaritayli. Ular déngizdiki béliqlargha, asmandiki uchar-qanatlar-ga, barliq mal-charwilargha, pütkül yer yüzige we yer yüzidiki barliq ömiligüchi janiwarlarga igidarchiliq qilsun» dédi.□

27 Shundaq qilip, Xuda insanni Öz süret-obrazida yaratti;

Uni Özining süritide yaratti;

Ularni erkek-chishi qilip yaratti.■

28 Xuda ulargha bext-beriket ata qilip: «Siler nesillinip, köpiyip, yer yüzini toldurup boysundurunglar; déngizdiki béliqlar, asmandiki uchar-qanatlar-ga, shuningdek yer yüzide yüridighan herbir haywanlarga igi-darchiliq qilinglar» dédi.■

29 Andin Xuda yene: «Mana, Men pütkül yer yüzidiki uruqluq otyashlar bilen uruqluq méwe béridighan herbir derexlerni silerge ozuqluq bolsun dep berdim;■

30 shundaqla yerdiki barliq janiwarlar bilen asmandiki barliq uchar-qanatlar we yer yüzide barliq ömiligüchilerge, yeni barliq jan-janiwarlarga ozuqluq bolsun dep barliq gül-giyahlarni berdim» déwidi, del shundaq boldi.■

31 Xuda yaratqanlirining hemmisige sepsélip qaridi, we mana bularning hemmisi nahayiti yaxshi bolghanidi. Shu teriqide kech bilen seher ötti, bu altinchi kün boldi.■

□ 1:21 «chong-chong mexluqlar» — bu söz gahi waqitlarda «ejdiha»ni bildüridu. ■ 1:22 Yar. 8:17.

□ 1:26 «Xudaning süret-obrazida bolush» — bu toghruluq we «Xudagha oxshaydighan qilinish», shundaqla Xudaning bu ayette «Biz, Bizning» dégini toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

■ 1:27 Yar. 5:1; 9:6; 1Kor. 11:7; Ef. 4:24; Kol. 3:10. ■ 1:28 Yar. 8:17; 9:1, 2, 7. ■ 1:29 Yar. 9:3;

Zeb. 104:14, 15. ■ 1:30 Zeb. 104:13-14 ■ 1:31 Qan. 32:4; Mar. 7:37.

2

1 Shundaq qilib asman bilan zémin, pütkül mewjudatliri bilen qoshulup yaritilip boldi. □

2 Xuda yettinchi künigiche qilidighan ishini tamamlidi. U yettinchi küni barliq yaritish ishini toxtitip aram aldi. □ ■

3 Yettinchi küni Xuda barliq yaritish ishleridin aram alghan kün bolghanliq üchün, shu künni bextlik kün qilib, uni «muqeddes kün» dep békitti. □

«Asman-zéminning tarixliri» {2:4-4:26} ... *Érem bagh – Adem'atini yaritish jeryani*

4 Perwerdigar Xuda zémin bilen asmanni yaratqan künide, asman-zéminning yaritilish jeryanining tarixliri mundaq: — □

5 Zéminda téxi héch gül-giyah, yerde héch otyash ünmigenidi; chünki Perwerdigar Xuda yer yüzige hól-yéghin yaghdurmighanidi, shundaqla yer tériydighan ademmu yoq idi. □

6 Lékin yerdin bulaq süyi chiqip, tamam yer yüzini sughardi. □

7 Andin Perwerdigar Xuda ademni yerning topisidin yasap, hayatliq nepesini uning burnigha püwldi; shuning bilen adem tirik bir jan boldi. □ ■

8 Andin kéyin Perwerdigar Xuda meshriq terepte Érem dégen jayda bir bagh bina qilib, yasighan ademni shu yerge orunlashturdi. □

9 Perwerdigar Xuda yerdin közni qamlashturidighan chirayliq, *méwiliri* yéyishlik herxil derexni ündürdi; u yene baghning otturida «hayatliq derixi» we «yaxshi bilen yamanni bilgüzgüchi derex»ni ündürdi. □ ■

10 Baghni sughırishqa Éremdin bir derya éqip chiqti; andin bölünüp, töt éqin boldi.

11 Birinchi éqinning nami Pishon bolup, altun chiqidighan pütkül Hawilah zéminini aylinip ötidu.

12 Bu yurtning altuni nahayiti ésil idi; shu yerde puraqliq déwirqay bilen aq héqiqmu chiqidu. □

□ 2:1 «**pütkül mewjudatlar**» — ibranii tilida «barliq qoshunliri». Bu söz, shübhizki, barliq janiwarlarnila emes, asmandiki barliq yultuzlar we kërüb-perishtilernimu öz ichige alidu. □ 2:2

«**aram aldi**» — Xudaning «aram élishi» toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ 2:2 Mis. 20:11; 31:17; Qan. 5:14; Ibr. 4:4. □ 2:3 «**muqeddes kün**» — «muqeddes kitab»ta, «muqeddes»

dégen söz «Xudagha mexsus atalghan», «Xudaning ishlihtishige mexsus ayrilghan», «Xudaghila mensup» dégendek menide ishlihtilidu. □ 2:4 «**Perwerdigar**» — mushu kitabta élin'ghan «Perwerdigar» bolsa,

ibranii tilidiki «Yahweh» dégenning terjimisi. «Yahweh» Xudaning yene bir ismi bolup, «Menggülük Bolghuchi», «Özüm bardurmen», «Ehside menggü turghuchi Xuda» dégeni bildüridu. Bu toghruluq

yene munasiwetlik tebirleri körüng. «**Asman-zéminning yaritilish jeryanining tarixliri mundaq**» — ibranii tilida: «asman-zéminlarning dewr-tarixliri mundaq boldi». «Kirish söz»imizde éytqinimizdek,

«Alemning Yaritilishi» dégen kitabta on bir «tolidot» («tarix») bolup, herbiri «bular palanchi-pokunchi dewrining tolidoti (tarixi)...» dégen sözler bilen bashlinidu. Bu yerde bayan qiliniwatqini tarixning

birinchisidir (2:4-4:26). «Perwerdigar Xuda zémin bilen asmanni yaratqan küni» dégen mushu yerde belkim 24 saetlik bir kün emes, belki 2:4-4:26de bayan qilin'ghan pütkül mezgilni körsetse kérek.

□ 2:5 «**héch gül-giyah, yerde héch otyash ünmigenidi**» — bu jumlide belkim Érem béghida alahide bolghan ehwal közde tutulghan bolushi mumkin. □ 2:6 «**bulaq süyi**» — yaki «bixil tuman». □ 2:7

«**Adem we «topa»** — ibranii tilida «topa» we «adem» dégen sözning teleppuzi yéqin; u yene «qizil» dégen söz bilen munasiwetlik (Ottura Sherqte topa qizilgha mayil bolidu). ■ 2:7 1Kor. 15:45, 47. □ 2:8

«**Érem**» — ibranii tilida «Éden». Menisi «lezzet», «huzur». □ 2:9 «**Hayatliq derixi we «yaxshi bilen yamanni bilgüzgüchi derex»** — bu derexler toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 2:9 Weh. 2:7. □ 2:12 «**déwirqay**» — yaki «merwayit».

13 Ikkinchi deryaning nomi Gihon bolup, pütkül Kush zéminini aylinip ötidu.
 14 Üchinchinchi deryaning nomi Dijle bolup, Ashurning sherqidin éqip ötidu, tötinchinchi deryaning nomi Efrat idi.□

15 Perwerdigar Xuda ademni élip Érem béghigha ishlep, perwish qilsun dep uni shu yerge qoyup qoydi.□

16 Perwerdigar Xuda ademge emr qilip: baghdiki herbir derek méwiliridin xalighiningche ye;

17 emma «yaxshi bilen yamanni bilgüzgüchi derek»ning méwisidin yémigin; chünki uningdin yégen kününgde jezmen ölesen, — dédi.

Hawa'anining yaritilishi

18 Andin Perwerdigar Xuda yene söz qilip: — Ademning yalghuz turushi yaxshi emes; Men uninggha mas kélidighan bir yaremchi hemrahni yasap bérey, — dédi.□

19 Perwerdigar Xuda tupraqtin daladiki barliq janiwarlar bilen asmandiki hemme uchar-qanatlarini yasighanidi; ulargha ademning néme dep at qoyidighanliqini bilish üçün, U ularni ademning aldigha keltürdi. Adem herbir janiwargha néme dep at qoyghan bolsa, uning éti shu bolup qaldi.

20 Bu teriqide adem hemme mal-charwilargha, asmandiki uchar-qanatlarigha we daladiki herbir janiwarlarigha at qoydi; wehalenki, adem özige mas kélidighan héchbir yaremchi hemrah uchratmidi.

21 Shuning bilen Perwerdigar Xuda ademge bir qattiq uyqu saldi; u uxlap qaldi. U uxlawatqanda, U uning biqinidin bir az élip, andin uning ornini et-gösh bilen étip qoydi.□

22 Shuning bilen Perwerdigar Xuda ademning biqinidin alghan shu qisimdin bir ayalni yasap, uni ademning qéshigha ekeldi.■

23 Adem'ata xushal bolup: — Mana bu söngelirimdiki söngék, étimdiki et bolghach, «ayal» dep atalsun; chünki u erdin élin'ghandur, — dédi.□ ■

24 Shuning üçün er kishi ata-ansidin ayrilip, öz ayaligha baghlinip bir bolup, ikkisi bir ten bolidu.□ ■

25 Adem'ata bilen ayali her ikkisi yalingach bolsimu, héch uyalmaytti.□ ■

□ **2:14 «Dijle»** — ibraniiy tilida «Hiddekel». «Ashur» — Asuriyening qedimki nami. □ **2:15 «perwish qilsun»** — ibraniiy tilida «perwish qilish» mushu yerde yene «qoghdash, mudapie qilish, qarash» dégen menini öz ichige alidu. Éniqki, insanning emgek-xizmet qilishi insanning gunahkar bolghanliqining netijisi emes, belki Xuda insanlarga ata qilghan birxil bext-berikettur. Biraq insanlarning gunahqa pétip qalghandin kéyinki qilghan emgiki bek japaliq bolidu. □ **2:18 «uninggha mas kélidighan»** — yaki «özige oxshash». «yaremchi hemrah» — bu söz hergiz ayal kishining er kishidin melum terepte töwen turidighanliqini kórsetmeydu. Chünki muqeddes kitabiki bezi yerlerde Xuda Özining insan'gha «yaremchi» bolidighanliqini kórstitilidu (mesilen, «Zeb.» 10:14, 30:10, 46:1, 54:4de). □ **2:21 «biqinidin bir az élip»** — yaki «bir tal qowurghisini élip». ■ **2:22** 1Kor. 11:8. □ **2:23 «ayal»** — ibraniiy tilida: «ishshah», «er kishi» «ish» dégen söz bilen ipadilinidu. Bu sözler erebche «insan» we «nisa» dégen sözler bilen munasiwetlik. ■ **2:23** Mal. 2:14; Ef. 5:30,31. □ **2:24 «baghlinish»** — ibraniiy tilida: «baghlinish» dégen bu sözning menisi «yilim bilen chaplinish» dégen'ge yéqindur. «bir ten» — yaki: «bir et». «**bir ten bolidu**» — yaki: «bir ten bolushigha toghra kélidu». ■ **2:24** Mat. 19:5; Mar. 10:7; Ef. 5:28, 29, 31; 1Kor. 6:16. □ **2:25 «yalingach bolsimu, héch uyalmaytti»** — bu muhim ayet toghruluq biz «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **2:25** Yar. 3:7.

3

Adem'atining Xudaning emrige xilapliq qilishi

1 Yer yuzide yilan Reb Perwerdigar yaratqan dadadiki haywanlarning hem-misidin hiyliger idi. U ayaldin: — Xuda rasttinla baghdiki derexlarning héchqaysisining méwisidin yémenglar, dédimu? — dep soridi. □

2 Ayal yilan'gha jawab bérip: — Baghdiki derexlarning méwilirini yések bolidu.

3 Emma baghning otturisidiki derexning méwisi toghrisida Xuda: «Buningdin yémenglar, qolmu tegküzmenglar, bolmisa ölisiler» dégen, dédi. □

4 Yilan ayalgha: — Undaq emes! Hergiz ölmeysiler! ■

5 Belki siler uni yégen kününglarda, Xuda közünglarning échilip, Xudagha oxshash yaxshi bilen yamanni bilidighan bolup qalidighanliqlinglarni bilidu, — dédi. ■

6 Ayal derexning *méwisining* yémeklik üçün yaxshiliqini, uning közni qam-lashturidighanliqini körüp, hemde derexning ademni eqilliq qilidighan jelp-karlığını körüp, méwidin yédi we uningdin yénida turghan érigimu berdi; umu yédi. □ ■

7 Yéyishi bilenla her ikkisining közliri échilip, özlirining yalingach ikenlikini bilip, enjür yopurmaqlirini élip bir-birige ulap tikip, özlirige yapquch qilip tartti.

8 Kün salqinlighanda, ular Perwerdigar Xudaning baghda mangghan shep-isini anglap qélip, adem ayali bilen Perwerdigar Xudaning hazir bolghininin géchip baghdiki derexlarning arisigha yoshurunuwaldi. □

9 Lékin Perwerdigar Xuda towlap ademni chaqirip uninggha: Sen nede? — dédi.

10 Adem'ata jawab bérip:

— Men baghda shepengni anglap, yalingach turghinim üçün qorqup kétip, yoshurunuwaldim, — dédi.

11 Xuda uninggha: — Yalingach ikenlikingni sanga kim éytti? Men sanga yéme, dep emr qilghan derexning méwisidin yédingmu-ya? — dédi.

12 Adem jawab bérip: — Sen manga hemrah bolushqa bergen ayal derexning méwisidin manga bergenidi, men yédim, — dédi.

□ **3:1 «yilan... dep soridi»** — bizde guman yoqki, yilanni ishlitip söz qilghuchi Sheytan idi («Weh.» 12:9, 20:2ni körüng). Oqurmenler shuni bayqayduki, Sheytan «Xuda» déginu bilen, «Reb» yaki «Perwerdigar» dégen namlarni qet'iy ishletmeydu. U ayaldin soal sorighanda Xudaning éytqan sözidiki «xalighiningche» dégen sözni chiqiriwétidu. □ **3:3 «Baghdiki derexlarning méwilirini yések bolidu»** — Hawa'animiz Xudaning tapilighinini éytqanda, birinchidin «xalighiningche» dégen sözni déyishni untup qalghan, ikkinchidin Xudaning sözige: «qol tegküzmengler» dégenni qoshup qoyidu (2:4). Lékin Hawa'animiz mushu sözlerni biwasite Xudadin anglighan emes, éri Adem'atimiz uninggha toghra yetküzüshi kérek idi; shunga bu xataliqning mes'uliyiti Adem'atimizdimu bolushi mumkin.

Yene diqqet qilimizki, gerche «baghning otturisida» ikki derex bolsimu, Hawa'animiz peqet «baghning otturisidiki derex» dep, birla derexni tilgha alidu. Uning köngli alliqachan shu derexke meptun bolup qalghan bolushi mumkin. ■ **3:4** 2Kor. 11:3. ■ **3:5** Yuh. 8:44. □ **3:6 «Ayal ... kördi»** — Hawa'ana uchrighan azdurulushni Mesih Eysa uchrighan sinaq bilen sélishursaq ularda oxshash üç amil mewjut — «Luqa» 4:1-14 we «1Yuh.» 2:16ni körüng. Injil boyiche Hawa'animiz aldinin qalghuchi, toluq gunah sadir qilghuchi Adem'atimizdur; chünki u héch qarshiliq körsetmey, bilip turup shu méwidin yédi («1Tim.» (1) 2:14ni körüng). Adem'atimiz Hawa'anining yénida bolghini bilen, yenila uni méwini yéyishtin tosumidi. ■ **3:6** Rim. 5:12,14-21; 1Tim. 2:14. □ **3:8 «kün salqinlighanda»** — yaki «künning salqin shamal waqtida». «Künning salqinlishish waqti» Ottura Sherqte kechqurun bashlinidu.

13 Perwerdigar Xuda ayalgha: — Bu néme qilghining? — dédi. Ayal jawab bérip: — Yilan méni aldap azdursa, men yep saptimen, — dédi. ■

Xudaning yilan, Adem'ata we Hawa'anini jazalishi

14 Perwerdigar Xuda yilan'gha mundaq dédi: — «Bu qilghining üçhün, Sen hemme mal-charwıların, Daladiki barlıq haywanatlardıñ bekreke lenetke qalisen; Qorsıqing bilen béghirlap méngip,

Ömrüñning barlıq küñliride topa yeysen.□

15 We men sen bilen ayalning arisigha, Séning nesling bilen ayalning neslining arisigha öchmenlik salimen;

U séning béshingni dessep zeximlendüridu,

Sen qopup uning tapinini *chéqip zeximlendürisen*.□ ■

16 Andin Xuda ayalgha: — «Séning hamilidarlıqingning japa-musheqqetlirini köpeytilmen;

Sen qattıq tolghaq ichide boshinisen;

Sen éringdin üstün turushqa hewes qılsangmu,

U üstüñdin xojılıq qilidu» — dédi.□ ■

17 Andin U Adem atıgha: — «Sen ayalıñning sözige qulaq sélip,

Men sanga yéme, dep emr qilghan derextin yéğining tüpeylidin,

Séning tüpeydingin yer-tupraq lenitimgé uchraydu;

Ömrüñning barlıq küñliride peqet japalıq ishlep, andin uningdin ozuqlinisen.□

18 Yer sanga tiken bilen qamghaq üñdüridu;

Shundaqtımu sen yerdiki ziraet-otyashlarnı yeysen.□

19 Taki sen tupraqqa qaytquche yüz-közüñge terge chümgende, andin nan yéyeleysen;

Chüñki sen esli tupraqtin élin'ghansen;

Sen eslide topa bolghach,

■ 3:13 Weh. 12:13. □ 3:14 «Perwerdigar Xuda yilan'gha mundaq dédi» — Xuda yilandin héchqandaq soal sorımaydu. «**bekreke lenetke qalisen**» — bashqa birxil terjimisi: «peqet senla shu lenetlerge qalisen...». Emma Adem'atimizning gunahı üçhün barlıq jan iglırı lenetke qélip ölüdu; shunga biz 3:14diki terjimini toghra dep qaraymız. «**Topa yeysen**» — Yılanlarning ozuqi topa emes, elwette, biraq ular herdaim ozuq yéğende topa yémey qalmaydu. Bu ish yilanning peslestürülgenlikini, nomusqa qaldurulghanlıqını tekitleydu. □ 3:15 «U séning béshingni dessep zeximlendüridu» — ayalning nesli shundaq qilidu. «U séning béshingni dessep zeximlendüridu, sen qopup uning tapinini *chéqip zeximlendürisen*» — mushu bésharette körsitilgen ish shuki, ayal kishining nesli Sheytanning béshini puti bilen dessep yanchighanda, Sheytanmu uninggha hujum qilip tapinini yarilanduridu. Bu bésharetni dunyagha kélidighan Qutquzghuchi toghruluq, dep ishinimiz. Buning üstide «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ 3:15 Mat. 4:1; Kol. 2:15. □ 3:16 «**Hamildarlıqingni. ... köpeytilmen**» — insan ölidighan qilin'ghachqa, ayal kishi köprek bala tughushi kérek. «**Sen éringdin üstün turushqa hewes qılsangmu, u üstüñdin xojılıq qilidu**» — bashqa birxil terjimisi: «Shundaqtımu, éringge küçlük ishtiyaq baghlaysen we u séni bashquridu». Emma Xudaning mushu hökümi bilen gunah tüpeylidin er-ayal arisida ziddiyet we küresh peyda boldı, dégeniktur, dep qaraymız. Oxshash péillarnı ishletken, oxshash shekillik bir jümle 4:7de tépilidu. ■ 3:16 1Kor. 14:34; 1Tim. 2:11,12; Tit. 2:5; 1Pét. 3:6. □ 3:17 «**ayalningning sözige**» — ibranıy tilida «ayalningning awazigha». «... **derextin yéğining tüpeylidin**» — elwette, Adem'atining bu derexning méwisini yéyishini körsitidu. Esliyi tékist ibranıy tilida «derextin» dep élinidu. □ 3:18 «**Sen yerdiki ziraet-otyashlarnı yeysen**» — Nuh peyghembarning dewrigiche insanlargha peqet ziraet-otyash (göshni emes) yéyishke ruxset idi (1:29ni körüñg).

Yene topigha qaytisen» — dédi.

²⁰ Uning ayali barliq jan igilirining anisi bolidighini üçün adem uninggha «Hawa» dep at qoydi.□

²¹ Perwerdigar Xuda Adem'ata bilen uning ayaligha haywan tériliridin kiyim qilip kiydürüp qoydi.□ ■

Adem'ata bilen Hawa'anining Érem baghdin qoghlinishi

²² Perwerdigar Xuda söz qilip: — Mana, adem Bizlerdin birige oxshap qaldi, yaxshi bilen yamanni bildi. Emdi qolini uzitip hayatliq derixidin élip yewélip, ta ebedgiche yashawermesliki üçün *uni tosushimiz kérek*, dédi.□

²³ Shuning bilen Perwerdigar Xuda uni Érem baghdin qoghlap chiqiriwetti; shundaq qilip uni yerge ishleydighan, yeni özi esli apiride qilin'ghan tupraqqa ishleydighan qilip qoydi.

²⁴ Ademni qoghliwétip, hayatliq derixige baridighan yolni muhapizet qilish üçün, u Érem béghining meshriq teripige kérublarni we töt terepke pirqiraydighan yalqunluq bir shemsherni qoyup qoydi.□

4

Qabil bilen Habil

¹ Adem'ata ayali Hawa bilen bille boldi; Hawa hamilidar bolup Qabilni tughup: «Men bir ademge ige boldum — U Perwerdigardur!» — dédi.□

² Andin u yene Qabilning inisi Habilni tughdi. Habil padichi boldi, Qabil bolsa tériqchi boldi.□

³ Békitilgen shundaq bir waqit-saette shundaq bir ish boldiki, Qabil tupraqning hosulidin Perwerdigargha hediye keltürdi.□

□ **3:20 «Hawa»** — ibranij tilidiki «hayatliq» dégen söz bilen ahangdash. Adem'atining bu sözliri bésharetlik idi; chünki Hawa'ana téxiche bala tughmighanidi. □ **3:21 «Haywan tériliri»** — bu térilerni ishliwésh üçün melum gunahsiz haywanatlar ölüshi kérek. Bu belkim birinchi qurbanliqlar bolushi mumkin. Xudaning Adem'ata we Hawa'animizgha éytqan sözliri we qilghan muamilisi toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **3:21 2Kor. 5:1-5** □ **3:22 «Bizler»** — toghruluq yene «qoshumche söz»imizni (1:26 toghruluq) körüng. «**Uni tosushimiz kérek**» — mushu sözler eyni tékiste yoq. □ **3:24 «Kérublar»** — belkim alemdeki eng küchlük we eng yuqiri derijilik perishtiler yaki mexluqlar bolushi mumkin. «Tebirler»ni körüng. □ **4:1 «Adem'ata ayali Hawa bilen bille boldi»** — ibranij tilida «Adem'ata ayali Hawani tonidi» bilen ipadilinidu. «**Qabil**» — ibranij tilida «Qayin» yaki «Kayin» déyilidu. «Qayin» dégen isim ibranij tilida «ige boldum» dégen söz bilen ahangdash. «**Men bir ademge ige boldum — u Perwerdigardur!**» — bashqa bir xil terjimisi: «Perwerdigarning yardini bilen bir oghulgha ige boldum». Eyni tékist «Men bir ademge ige boldum — Perwerdigari!» dégen mezmundidir. Bizningche Hawa'animiz «Xudaning Qutquzguchi toghruluq wedisi hazir men tughqan bala bilen emelge ashuruldi!» dep oylap qalghan bolsa kérek. U nahayiti tézla Qabilning wede qilin'ghan Qutquzguchi emeslikini bilip yétidu, elwette. □ **4:2 «Habil»** — ibranij tilida «hebel» bolup, menisi «bir tiniq», «hor», «bus» «héchnéme» dégendektur. Shühbisizki, bu isim Hawa'animiz yaki Adem'atimizning birxil ümidsizlinishini bildüridu. □ **4:3 «Békitilgen shundaq bir waqit-saette»** — ibranij tilida «künlerning axirida» dégen sözler bilen ipadilinidu. Bu sözge qarighanda, Xuda Habil we Qabilgha Özining huzurigha kiridighan bir künni békitip bergen bolushi mumkin.

4 Habilmu padisidin qoylirining tunjiliridin, yeni ularning yéghidin hediye sundi. Perwerdigar Habilni we uning sun'ghan hediyesini qobul qildi. □ ■

5 Lékin Qabil we uning sun'ghinigha qarimidi. Shu wejidin Qabilning tolimu achchiqi kélip, chirayi tutuldi.

6 Shuning bilen Perwerdigar Qabilgha: Némishqa achchiqlinisen? Néme üchün chiraying tutulup kétidu?

7 Eger durus ish qilsang, sen kötürülmensen? Lékin durus ish qilmisang, mana gunah ishik aldida *séni paylap* béghirlap yatidu, u séni öz ilkige almaqchi bolidu; lékin sen uningdin ghalip kélishing kérek, dédi. □

8 Qabil inisi Habilgha: «Daligha chiqip kéleyli!» dédi. Dalada shu weqe boldiki, Qabil inisi Habilgha qol sélip, uni öltürdi. □ ■

9 Perwerdigar Qabilgha: Ining Habil nede? — dep soridi. U jawab bérip: Bilmeymen, men inimning baqquchisimu? — dédi.

10 Xuda uninggha: — Sen néme qilding? Mana, iningning qéni yerdin manga peryad kötürüwatidu! ■

11 Emdi iningning qolungda tökülgen qénini qobul qilishqa aghzini achqan yerdin qoghlinip, lenetke uchraysen. □

12 Sen yerge ishlisengmu u buningdin kéyin sanga quwwitini bermeydu; sen yer yüzide sersan bolup, sergerdan bolisen, — dédi. ■

13 Buni anglap Qabil Perwerdigargha jawab qilip: — Méning bu jazayimni adem kötürelmigüdek!

14 Mana, Sen бүгүн méni yer yüzidin qoghliding, men emdi Séning yüzüngdin yoshurunup yürimen; yer yüzide sersen bolup sergerdanliqta yürimen; shundaq boliduki, kimla méni tépiwalsa, öltürüwétidu!, — dédi. □ ■

15 Lékin Perwerdigar uninggha jawab bérip: — Shundaq boliduki, kimki Qabilni öltürse, uningdin yette hesse intişam élinidu, — dédi. Shularni dep Perwerdigar Qabilgha uchrighan birsi uni öltürüwetmisun dep uninggha bir belge qoyup qoydi.

16 Shuning bilen Qabil Perwerdigarning huzuridin chiqip, Éremning meshriq teripidiki Nod dégen yurtta olturaqliship qaldi. □

Qabilning ewladliri — «mediniyet»ning bashlinishi

□ 4:4 «ularning yéghi» — qoylarning eng ésil qismi dep qarilatti. «Perwerdigar Habilni uning sun'ghan hediyesini qobul qildi» — ibraniiy tilida «Perwerdigar uning özige we uning sun'ghan hediyesige qaridi». ■ 4:4 Ibr. 11:4. □ 4:7 «Eger durus ish qilsang, sen kötürülmensen?» — ibraniiy tilida «Eger durus ish qilsang, kötürülüş bolmamdu?» déyilidu. Emdi néme kötürüldü? Yaki Qabilning yüzi yaki élip kelgen qurbanliqi (toghra bolsa) kötürüldü yaki qobul qilinidu. Yene bir mumkinchiligi bar terjimisi shuki: — «Sen (Qabil) iningdin yuqiri (aka süpitige layiq) kötürilisen» dégendek bolidu. «durus ish qilmisang...» — Némishqa Qabilning hediyesi qobul qilinimdi? «Qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. □ 4:8 «Qabil inisi Habilgha: «Daligha chiqip kéleyli!» dédi» — eng kona köchürmilerde peqet «Qabil inisi Habil bilen sözliship turup, dalada...» déyilidu. ■ 4:8 Mat. 23:35; 1Yuh. 3:12; Yeh. 11. ■ 4:10 Ibr. 12:24. □ 4:11 «aghzini achqan yerdin qoghlinip...» — demek: (1) yer-zémin Habilning qénini qobul qilishqa aghzini achqan we (2) Qabil shu zémindin qoghlan'ghan. ■ 4:12 Pend. 28:17. □ 4:14 «kimla méni tépiwalsa, öltürüwétidu!» — roshenki, shu waqitta yer yüzide ademler alliqachan köpiyip ketkenidi. «Kimla méni tépiwalsa öltürüwétidu!» — Qabil qeyergila barsa shu yerdiki tupraq ünmes bolup qalidu. U méngiwatqan bir apettur, shunga uni körgenla kishi uni yoqitishni oylaydu. ■ 4:14 Ayup 15:20, 21. □ 4:16 «Nod» — menisi «sergerdanliq», «biaramliq».

17 Qabil ayali bilen bille bolup, ayali hamilidar bolup Hanoxni tughdi. U waqitta Qabil bir sheher bina qiliwatatti; u sheherning namini oghlining ismi bilen Hanox dep atidi. □

18 Hanoxtin Irad töreldi, iradtin Mehuyail töreldi, Mehuyaildin Metushail töreldi, Metushaildin Lemex töreldi.

19 Lemex özige ikki xotun aldi. Birining ismi Adah, yene birining ismi Zillah idi. □

20 Adah Yabalni tughdi. U chédirda olturidighan köchmen malchilarning bowisi idi, □

21 uning inisining ismi Yubal idi. Bu chiltar bilen ney chalguchilarning bowisi idi. □

22 Zillah yene Tubal-qayin dégen bir oghulni tughdi. U mis-tömür eswablarni soqquchi idi. Tubal-qayinning Naamah isimlik bir singlisi bar idi.

23 Lemex bolsa ayallirigha söz qilip:

— «Ey Adah bilen Zillah, sözümnü anglanglar!

Ey Lemexning ayalliri, gépinge qulaq sélinglar!

Méni zeximlendürgini üçhün men adem öltürdüm,

Ténimni zéde qilghanliqi üçhün bir yigitni öltürdüm.

24 Eger Qabil üçhün yette hesse intişam élinsa,

Lemex üçhün yetmiş yette hesse intişam élinidu!» — dédi. □ ■

Shét bilen Énosh

25 Adem'ata yene ayali bilen bille boldi. Ayali bir oghul tughup, uninggha Shét dep at qoyup: Qabil Habilni öltürüwetkini üçhün Xuda uning ornigha manga bashqa bir ewlad tiklep berdi, dédi. □

26 Shétinmu bir oghul tughuldi; u uninggha Énosh dep at qoydi. Shu waqittin tartip ademler Perwerdigarning namigha nida qilishqa bashlidi. □

5

Adem'atining ewladliri — Nuh peyghembergiche

1Tar. 1:1-27

1 Bu Adem'atining ewladlirining nesebnamisidir: —

□ **4:17 «Qabilning ayali»** — Qabilning ayali belkim uning singlisi yaki newre singlisi bolsa kérek («Yar.» 5:4ni körüng). Shu waqitta yéqin tughqanliri bilen nikahlinish men'i qilin'ghan emes; yene bir tereptin, bundaq nikahlinish deslepki dewrlerde héchqandaq irqiy (génétikilik) kemtükük yaki késel keltürüp chiqarmaytti. □ **4:19 «Lemex özige ikki xotun aldi»** — bu erlarning tunji qétim ikki ayal élishi idi. Gerche shu chaghda Xuda bu toghruluq biwasite emr bermigen bolsimu, roshenki, U Adem'atimizgha peqet bir Hawa'animizni yaritip bergenidi («Mat.» 19:3-6ni körüng). □ **4:20 «bowisi»** — yaki «piri», «asaschisi» □ **4:21 «Énosh»** — yaki «piri», «asaschisi». □ **4:24 «Lemex bolsa ayallirigha söz qilip... dédi»** — Lemexning bu sözlirining xatirilinishidiki meqset belkim insaniyetning omumen nahayiti tekebburliship, menmenchilikke pétip ketkenlikini kórsitish üçhün bolushi mumkin. ■ **4:24 Yar. 4:15.** □ **4:25 «Shét»** — ibraniiy tilida «békitilgen» yaki «tiklen'gen» dégen menide bolushi mumkin. □ **4:26 «Énosh»** — («ajiz» insan» dégen menide. Bu söz erebchidin uyghur tiligha kirip «insan» bolup qalghan. «Ademler Perwerdigarning namigha nida qilishqa bashlidi» — bu ibare Xudagha ibadet-dua qilishni bildürüdu («Yoél» 2:32, «Ros.» 2:21, «Rim.» 10:13, «1Kor.» 1:2ni körüng).

Xuda insanni yaratqan künide, uni Özige oxshash qilib yarattı. □ ■

² U ularni er jinis we ayal jinis qilib yaritip, ulargha bext-beriket ata qilib, yaritilghan künide ularning namini «adem» dep atidi. □ ■

³ Adem'ata bir yüz ottuz yashqa kirgende uningdin Özige oxshaydighan, öz süret-obrazidek bir oghul töreldi; u uninggha Shét dep at qoydi.

⁴ Shét tughulghandin keyin Adem'ata sekkiz yüz yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi. □ ■

⁵ Adem'atimiz jemiyy toqquz yüz ottuz yil kün körüp, alemdin ötti.

⁶ Shét bir yüz besh yashqa kirgende uningdin Énosh töreldi. ■

⁷ Énosh tughulghandin keyin Shét sekkiz yüz yette yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.

⁸ Shét jemiyy toqquz yüz on ikki yil kün körüp, alemdin ötti.

⁹ Énosh toqsan yashqa kirgende uningdin Kénan töreldi. ■

¹⁰ Kénan tughulghandin keyin, Énosh sekkiz yüz on besh yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.

¹¹ Énosh jemiyy toqquz yüz besh yil kün körüp, alemdin ötti.

¹² Kénan yetmiş yashqa kirgende uningdin Mahalalél töreldi.

¹³ Mahalalél tughulghandin keyin Kénan sekkiz yüz qiriq yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.

¹⁴ Kénan jemiyy toqquz yüz on yil kün körüp, alemdin ötti.

¹⁵ Mahalalél atmish besh yashqa kirgende uningdin Yared töreldi.

¹⁶ Yared tughulghandin keyin Mahalalél sekkiz yüz ottuz yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.

¹⁷ Mahalalél jemiyy sekkiz yüz toqsan besh yil kün körüp, alemdin ötti.

¹⁸ Yared bir yüz atmish ikki yashqa kirgende uningdin Hanox töreldi. ■

¹⁹ Hanox tughulghandin keyin Yared sekkiz yüz yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.

²⁰ Yared jemiyy toqquz yüz atmish ikki yil kün körüp, alemdin ötti.

²¹ Hanox atmish besh yashqa kirgende uningdin Metushelah töreldi. ■

²² Metushelah tughulghandin keyin Hanox üç yüz yilghiche Xuda bilen bir yolda méngip, yene oghul-qizlarni tapti. ■

²³ Hanoxning yer yüzide barliq körgen künliri üç yüz atmish besh yil boldi;

²⁴ U Xuda bilen bir yolda méngip yashaytti; u *tuyuqsiz közdin* ghayib boldi;

□ **5:1** «Bu Adem'atining ewladlirining nesebnamisidur» — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning ikkinchi «tolidot» («tarixi»), yeni «Adem'atining tolidoti» («Adem'atining ewladlirining nesebnamisi») (5:1-6:8). bashlinidu («tolidot» toghruluq «kirish söz»ni körüng). «bu Adem'atining ewladlirining nesebnamisidur» — mushu jümle yene kelip belkim Adem'ata özi xatirlep qaldurghan qismining xatimisi bolushi mumkin we kitabning yéngi bir qismining, yeni 3-qismining bashlinishidur (5:1-6:8). ■ **5:1** Yar. 1:26; 9:6; 1Kor. 11:7. □ **5:2** «Ularni er jinis we ayal jinis qilib yaritip,...» — 1-ayette insan «uni» déyilidu; 2-ayette «ularni» déyilidu. Démek, 1-ayette er-ayalning bir gewde ikenliki körsitilidu; shunga insan «u» déyilidu. ■ **5:2** Yar. 1:26; Mat. 19:4; Mar. 10:6.

□ **5:4** Shét tughulghandin keyin Adem'ata sekkiz yüz yil ömür körüp... — ibraniiy tilida «Shét tughulghandin keyin Adem'atining künliri sekkiz yüz yil boldi». Bu baktiki oxshash shekillik jümlilerning ibraniiy tilidiki shekli shundaq. ■ **5:4** 1Tar. 1:1. ■ **5:6** Yar. 4:26. ■ **5:9** 1Tar. 1:2. ■ **5:18** 1Tar. 1:3. ■ **5:21** Yeh. 14. ■ **5:22** Ibr. 11:5.

chünki Xuda uni Öz yénigha élip ketkenidi. □ ■

²⁵ Metushelah bir yüz seksen yette yashqa kirgende uningdin Lemex töreldi.

²⁶ Lemex tughulghandin kéyin Metushelah yette yüz seksen ikki yil ömür körüp, uningdin oghul-qizlar töreldi.

²⁷ Metushelah jemiyy toqquz yüz atmish toqquz yil kün körüp, alemdin ötti.

²⁸⁻²⁹ Lemex bir yüz seksen ikki yashqa kirgende bir oghul tépip, uning ismini Nuh atap: — Perwerdigar tupraqqa lenet qildi; shunga biz *yerge* ishliginimizde hemde qollirimizning japaliq emgikide bu bala bizge feselli béridu, — dédi.□

³⁰ Nuh tughulghandin kéyin Lemex besh yüz toqsan besh yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.

³¹ Lemex jemiyy yette yüz yetmiş yette yil kün körüp, alemdin ötti.

³² Nuh besh yüz yashqa kirgendingin kéyin, uningdin Shem, Ham we Yafet töreldi.

6

Xudaning insanlarning rezillikidin azablinishi

¹ We shundaq boldiki, insanlar yer yüzide köpiyishke bashlighanda, shundaqla qizlarmu köplep tughulghanda,

² Xudaning oghulliri insanlarning qizlirining chirayliqligini körüp, xalighanche tallap, özlirige xotun qilishqa bashlidi. □ ■

³ U waqitta Perwerdigar söz qilip: —

— Méning Rohim insanlar bilen menggü küresh qiliwermeydu; chünki insan ettur, xalas. Kelgüsidede ularning ömri peqet bir yüz yigirme yashtin ashmisun! — dédi.□

□ **5:24** «Hanox... **Xuda bilen bir yolda méngip yashaytti**» — Hanox bolsa peyghember idi; u Xudaning chüshürdighan jazaliri toghruluq agahalanduratti («Yeh.» 14-ayetni körüng). «Ibr.» 11:5nimu körüng. Uning oghlini «Metushelah» dep atishi belkim bésharet bolushi mumkin idi. Chünki «Metushelah»ning menisi «U ölgende, (shu ish) barliqqa kélidu!» dégen menide. Oqurmenler hésablap körse, Metushelah ölgen yili Xudaning jazasi bolghan topan apiti yer yüzige chüshkenlikini bilidu. ■ **5:24** Ibr. 11:5. □ **5:28-29** «Nuh» — bu isimning menisi «aram» dégenlik bolup, ibraniiy tilida «teselli» dégen sözge yéqin kélidu.

□ **6:2** «Xudaning oghulliri» — bu toghruluq töt xil chüshenche bar: — (1) insan emes, belki ershtiki bir xil zatlar, perishtiler yaki rohlardin ibarettur. (2) insan emes, belki jinlar yaki yaman rohlardin ibarettur. (3) her jehettin adettiki insanlardin yuqiri ademler, padishah yaki hökümdar. (4) Qabilning xudasiz ewladliridek emes, belki Xuda yolida mangidighan shétning ixlasmen ewladliridur. Biz birinchi közqarashta bolimiz; «Ayup» 1:6, 2:1, 38:7ni körüng. Buning sewebini «qoshumche söz»imizde bérimiz. ■ **6:2** Yeh. 6-7 □ **6:3** «**Insan ettur**» — «et» dégen ibare (we uninggha oxshap kétidighan bashqa ibariler) insanlarning gunahliri bilen munasiwetlik halda tilgha élin'ghanda, daim dégüdek insanlarning gunahqa esir bolup qélishini, yeni öz étidiki hewes-ishiyaqlirigha esir bolup qélishini tekitleydu. «Et» dégen söz muqeddes kitabta mushu yerde birinchi qétim insanning tebiitini körsetken. «Rimliqlargha»diki kirish söznimu körüng. «**Méning Rohim insanlar bilen menggü küresh qiliwermeydu**» — bu jümlining bashqa birxil terjimisi: «Méning Rohim insanlar bilen menggü yashawermeydu». Lékin bizningche Xuda bu ayette Öz Rohining ademning gunahini cheklesh üçün uning wijdanida küresh qilidighanliqini körsetken bolushi kérek; bu terjimini aldi-keynidiki bayanlarga eng muwapiq terjime dep qaraymiz. Xuda ademning gunahlirigha chek qoyush üçün uning ömrige chek (120 yash) qoyidu («Tésalonikaliqlargha (2)»diki «qoshumche söz»imiznimu körüng. Oqurmenler shuni bayqayduki, Nuhtin ilgiri ademler birnechche yüz yil yashaytti. «Kelgüsidede ularning ömri peqet bir yüz yigirme yashtin ashmisun» dégenning bashqa birxil chüshenchesi: «Biraq ulargha yenila bir yüz yigirme yil (topan kelgüche) ömür bérimen».

4 Shu künlerde (we shundaqla kényinki künlerdimu), Xudaning oghulliri insanlarning qizlirining yénigha béríp, ulardin balilarni tapqinida, gigantlar yer yüzide peyda boldi. Bular bolsa qedimki zamanlardiki dangliq palwan-baturlar idi. □

5 Perwerdigar insanning ötküzüwatqan rezilliki yer yüzide köpiyip ketkenlikini, ularning könglidiki niyetlirining herqachan yaman boluwatqinini kördi. □ ■

6 Shuning bilen Perwerdigar yer yüzide ademni apiride qilghinigha pushayman qilip, könglide azablandi.

7 Buning bilen Perwerdigar: —

Özüm yaratqan insanni yer yüzidin yoqitimen — insandin tartip malchawilarghiche, ömiligüchi haywanlardin asmandiki qushlarghiche, hemmisini yoq qilimen; chünki Men ularni yaratqinigha pushayman qildim, — dédi.

8 Lékin Nuh bolsa Perwerdigarning neziride shepqet tapqanidi.

Nuhning kéme yasishi

9 Nuh we uning ish-izliri töwendikiche: —

Nuh heqqaniy, öz dewridikiler arisida eyibsiz adem idi; Nuh Xuda bilen bir yolda méngip yashaytti. □ ■

10 Nuhtin Shem, Ham, Yafet dégen üç oghul töreldi.

11 Pütkül jahan Xudaning aldida rezilliship, hemme yer zorawanliqqa tolup ketkenidi.

12 Xuda yer yüzige nezer séliwidi, mana, jahan rezilleskenidi; chünki barliq et igilirining yer yüzide qiliwatqini yuzuqchiliq idi. □

13 Shuning bilen Xuda Nuhqa: —

Mana, aldimgha barliq et igilirining zawalliqi yétip keldi; chünki pütkül yer-jahanni ularning sewebidin zorawanliq qaplıdı. Mana, Men ularni yer bilen goshup halak qilimen.

14 Emdi sen özüngge gofer yaghichidin bir kéme yasap, kémining ichide bölme-xanilarni qilip, ichi-tëshini qarimay bilen suwa. □

15 Sen uni shundaq yasighin: — Uzunluqi üç yüz gez, kengliki ellik gez we égziliki ottuz gez bolsun. □

□ **6:4 «gigantlar»** — ibranıy tilida «nefilim» dégen söz bilen ipadilinidu. «Nefilim» dégenning eslidiki menisi «yiqilghanlar» bolushi mumkin. **«dangliq palwan-baturlar»** — ular gerche «palwan-baturlar» bolsimu, ular Xudaning neziride intayin rezil idi (5-ayetni körüng). □ **6:5 «herqachan»** — ibranıy tilida «pütkül künide». ■ **6:5 Yar. 8:21; Ayup 15:16; Pend. 6:14; Yer. 17:9; Mat. 15:19; Rim. 3:10,11,12; 8:6.** □ **6:9 «Nuh we uning ish-izliri töwendikiche:»** — — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning üçinchi «tolidot»i («tarixi»), yeni «Nuhning tarixi» yaki «nuhning tolidoti» (6:9-9:29) bashlinidu («tolidot» toghruluq «kirish söz»ni körüng). ■ **6:9 Yar. 5:22.** □ **6:12 «et igiliri»** — bu ibare muqeddes kitabda adette insanlarni körsitidu (6:3ning izahatinimu körüng). Bezi waqıtlarda «et igiliri» (mesilen, 19-ayette) haywanlarni öz ichige alidu (6:4ni körüng). **«Barliq et igilirining ... qiliwatqini yuzuqchiliq idi»** — ibranıy tilida «barliq et igiliri... öz yolini buzghanidi». □ **6:14 «gofer yaghichi»** — yaki «archa yaghichi». **«kéme»** — mushu yerde «sanduq» dégen söz bilen ipadilinidu. Uzunluqi, kengliki we égziliki we bularning bir-birige bolghan nisbiti hazirqi zamandiki eng chong kémilerningige oxshap kétidu. Lékin shekli peqet sanduqtek idi. Sewebi, shu kémining meqsiti déngizda méngish emes, peqet leylep yüreshтин ibaret idi. □ **6:15 «gez»** — muqeddes kitabda ishiltilgen «gez» ademning qolning jeynektin barmaqning uchighiche bolghan ariliqi (texminen 45 santimétr) idi.

16 Kémining péshaywini astigha bir ochuqchiliq yasa, uning égzliki bir gez bolsun; ishini kémining yénifa orunlashtur; kémini asti, ottura we ústi qilib úch qewet yasa.□

17 Chünki mana, Men Özüm asmanning astidiki hayatliq tiniqi barliki herbir et igisini halak qilidighan sa topanni yer yüzige keltürimen; buning bilen yer yüzidiki barliq mexluqlar tiniqidin toxtaydu.

18 Lékin sen bilen ehdemni tüzimen. Sen özüng, oghulliring, ayaling we kélinliringni élip birlikte kémige kiringlar.■

19 Özüng bilen teng tirik saqlap qélish üçün, barliq jandarlaridin herqaysidin bir jüp, yeni erkikidin birini, chishidin birini kémige élip kirgin;□

20 Tirik qélish üçün qushlarning herbir túrliridin, mal-charwilarning herbir túrliridin we yerde ömiligüchi janiwarlarning herbir túrliridin bir jüpi qéshinggha kiridu.

21 Özüng we ularning ozuqluqi üçün herxil yémekliklerdin élip, yéninggha ghemligin, — dédi.

22 Nuh shundaq qildi; Xuda özige buyrughan hemme ishni u beja keltürdi.■

7

Topan balasi

1 Perwerdigar Nuhqa mundaq dédi: —

«Sen pütün öydikiliring bilen kémige kirgin; chünki bu dewrde aldında séni heqqaniy dep kördüm.■

2-3 Hemme halal haywanlarning erkek-chishisidin yette jüptin, haram haywanlarning erkek-chishisidin bir jüptin élip, shuningdek asmandiki uchar-qanatlariningmu erkek-chishisidin yette jüptin élip, ularning neslini pütkül yer yüzide tirik saqlash üçün özüng bilen bille ekir.□ ■

4 Chünki yette kúndin kéyin uda qiriq kéche-kündüz yer yüzige yanghur yaghdurimen; Özüm yasighan hemme janiwarlarni yer yüzidin yoqitimen».

5 Shuning bilen Nuh Perwerdigar uninggha buyrughaning hemmisige emel qildi.■

6 Yer yüzini topan basqanda Nuh alte yüz yashta idi.

7 Topandin *qutulup qélish* üçün Nuh bilen oghulliri, ayali we kélinliri bille kémige kirdi.■

8-9 Halal haywanlar bolsun, haram haywanlar bolsun, qushlar bilen yerde ömiligüchi janiwarlar bolsun, *herbir türdin* bir jüp-bir jüptin erkek-chishi bolup, Xuda Nuhqa buyrughandek kémige, Nuhning qéshigha kirdi.

10 We shundaq boldiki, yette kúndin kéyin, yer yüzini topan bésishqa bashlidi.

□ 6:16 «Kémining péshaywini astigha bir ochuqchiliq yasa» — bu jümlining köp xil terjimiliri bar, lékin asasiy menisi oxshash. ■ 6:18 1Pét. 3:20; 2Pét. 2:5. □ 6:19 «barliq jandarlar» — ibraniy tilida «et igiliridin». Bezi waqitlarda «et igiliri» (mesilen, 7:15de) haywanlarni öz ichige alidu.

■ 6:22 Yar. 7:5; Ibr. 11:7. ■ 7:1 Yar. 6:9; 2Pét. 2:5. □ 7:2-3 «Hemme halal haywanlarning erkek-chishisidin yette jüptin» — yaki «hemme halal haywanlarning erkek-chishisidin yettidin». «halal» we «haram» —Nuhning dewride «halal» we «haram» dégen uqum yégili bolidighan we yégili bolmaydighan haywanlarni körsetken emes (9:3-34ni körüng), belki qurbanliqqa némini sunushqa bolidighan yaki bolmaydighanliqini körsetkenidi (8:20ni körüng). «uchar-qanatlariningmu erkek-chishisidin yette jüptin» — yaki «uchar-qanatlariningmu erkek-chishisidin yettidin». ■ 7:2-3

Law. 11. ■ 7:5 Yar. 6:22. ■ 7:7 Mat. 24:38; Luqa 17:27; 1Pét. 3:20.

11 Nuhning ömrining alte yuzinchi yili, ikkinchi éyining on yettinchi künide chongqur déngizlarning tegliridiki barliq bulaqlar yérip, asmanning penjir- iliri échilip ketti. □

12 Yamghur uda qiriq kéche-kündüz yer yüzige toxtimay yaghdi.

13 Del yamghur bashlan'ghan küni, Nuh, Nuhning Shem, Ham, Yafet dégen oghulliri, Nuhning ayali bilen üç kélini kémige kirdi.

14 Ular bilen bille herxil yawa haywanlar tür-türi boyiche, herxil mal- charwilar tür-türi boyiche, yerde ömiligüchi herxil janiwarlar tür-türi boyiche we herxil uchar-qanatlar, yeni herxil qanatliq janiwarlar tür-türi boyiche kémige kirdi.

15 Et igiliridin, yeni barliq hayatliq tiniqi bolghan herxil jandarladin, bir jüp-bir jüp bolup, kémige nuhning qéshigha kirdi.

16 Kirgenler Xudaning nuhqa buyrughinidek et igilirining hertürining erkek- chishisi idi. Andin Perwerdigar ishikni étiwetti. □

17 Topan yer yüzini uda qiriq kün bésip, sular ulghiyip ketti. Kéme yer üstidin kötürülüp leylep qaldi.

18 Su ulghiyip, yer üstide téximu égizlep ketti; kéme su üstide dawalghup turatti.

19 Sular yer yüzide tolimu ulghiyip, pütkül asmanning astidiki barliq égiz taghlarnimu bésip ketti.

20 Sular taghlardin yene on besh gez örlep, tagh choqqilirimu su astida qaldi.

21 Buning bilen yer yüzide yürgüchi hemme et igiliri, uchar-qushlar, mal- charwilar, yawayi haywanlar, yerde ömiligüchi hemme janiwarlar, jümlidin pütkül ademler hemmisi öldi; ■

22 quruqluqta yashighuchi, burnida hayatliq tiniqi bar bolghanlarning hem- üside öldi.

23 Yer yüzidiki jéni barlarning hemmisi, insan bolsun, mal-charwilar bolsun, ömiligüchi haywanlar bolsun, asmandiki qushlar bolsun, hemmisi halak bolup yer yüzidin yoq qilindi; peqet Nuh we kémide uning bilen bille turghan- lar qutulup qaldi. ■

24 Bir yüz ellik kün'giche yer yüzini su bésip turdi. □ ■

8

Topanning yénishi

1 Xuda Nuhni, shundaqla kémide uning bilen bille bolghan barliq yawayi haywanlar bilen barliq mal-charwilarni eslidi. Shuning bilen Xuda bir shamal chiqirip yer yüzini yelpütti we sular yénishqa bashlidi.

2 Chongqur déngizlarning tegliridiki bulaqlar we asmanning penjiriliri étilip, asmandin tökülgen yamghur toxtidi.

3 Sular barghanséri yer yüzidin yandi; bir yüz ellik kün ötkendin kéyin xéli azlidi.

4 Yettinchi ayning on yettinchi küni, kéme Ararat tagh tizmiliridiki birining üstide toxtap qaldi. □

□ 7:11 «chongqur déngizlarning tegliridiki barliq bulaqlar» — yaki «yerning (astidiki) chongqur tegliridiki barliq bulaqlar». □ 7:16 «Perwerdigar ishikni étiwetti» — ibraniiy tilida «Perwerdigar uni ichige solap qoydi». ■ 7:21 Luqa 17:27. ■ 7:23 2Pét. 2:5. □ 7:24 «yer yüzini su bésip turdi» — yaki «su yer yüzining üstidin ghalib keldi». ■ 7:24 Zeb. 29:10; 93:1-4; 104:6-9 □ 8:4 «toxtap qaldi» —ibraniiy tilida «dem aldi». «Ararat taghliri» sherqiy Türkiyede bolushi mumkin.

⁵ Sular oninchi aygħiche barghanséri aziyip, oninchi aying birinchi küni tagħ choqqiliri körünüşke bashlidi.

⁶ Qiriq kündin keyin Nuh kémige özi ornataqan derizini échip,

⁷ bir quzghunni sirtqa chiqardi. U yer yüzidiki sular tartilip bolghuche uyan-buyan uchup yürdi.

⁸ Uningdin keyin Nuh sularning yer yüzidin tartilghan-tartilmighanliqini bilish üçün, bir kepterni chiqardi. □

⁹ Lékin sular téxiche pütkül yer yüzini qaplap turghachqa, kepter putini qoyghudek jay tapalmay, Nuhning qéshigha kémige yéniپ keldi. Shuning bilen Nuh qolini sunup uni tutup, kémige ekiriwaldi.

¹⁰ U yette kün saqlap, bu kepterni kémidin yene sirtqa chiqardi.

¹¹ Kepter kechte uning qéshigha yéniپ keldi; mana, uning tumshuqida yéngi üzüwalghan zeytun yopurmiqi bar idi. Buni körüp Nuh sularning yer yüzidin tartilghinini bildi.

¹² U yene yette kün saqlap, kepterni yene sirtqa chiqardi, emma bu qétim kepter uning yénigha qaytip kelmidi.

¹³ Nuh alte yüz bir yashqa kirgen yili, birinchi aying birinchi künide su yer yüzidin qurughanidi. Nuh kémining qapqiqini échip qariwidi, yerning qurughinini kördi.

¹⁴ Ikkinchi aying yigirme yettinchi küni, yer yüzü pütünley qurup boldi.

¹⁵⁻¹⁶ U waqıtta Xuda Nuhqa söz qilip: — Sen özüng, ayaling, oghulliring we kélinliring kémidin chiqinglar.

¹⁷ Özüng bilen bille bolghan barliq et igiliridin herbir türdiki janiwarlarni, yeni uchar-qanatlarni hem mal-charwilarni, yerde ömiligüchi haywanlarning hemmisini özüng bilen qoshup kémidin élip chiqqin; shuning bilen ular yer yüzide tarilip-tarqilip, nesillinip zéminda köpeysun, — dédi. ■

¹⁸ Shuning bilen Nuh, ayali, oghulliri we kélinliri bilen bille sirtqa chiqti.

¹⁹ Janiwarlarning hemmisi, barliq ömiligüchi haywanlar, barliq uchar-qanatlar, yerde midirlap yürüdighanlarning herqaysisi öz türleri boyiche kémidin chiqishti.

Nuhning Xudagħa atap qurbanliq sunushi

²⁰ Shu chagħda Nuh Perwerdigargħa atap bir qurban'gahni yasidi; u halal janiwarlar bilen halal qushlarning her türidin élip kélip, qurban'gahning üstide «köydürme qurbanliq» ötküzdi. □ ■

²¹ Shundaq qilip Perwerdigar xushbuy purap *memnun boldi*; Perwerdigar könglide: — «Insanning köngül-niyiti yashliqidin tartip rezil bolsimu, Men insan tüpeylidin yerge yene lenet oqumaymen we emdi bu qétimqidek hemme jandarlarni urup yoqitiwetmeymen. □ ■

²² Bundin keyin, yer mewjut künliride,

□ **8:8 «kepterni»** — yaki «paxtek». Ibraniy tilida bu qush «yona» dep atilidu. «Yona» ibraniy tilida hem kepterni hem paxteknimu körsitidu. ■ **8:17** Yar. 1:22, 28; 9:1. □ **8:20 «köydürme qurbanliq»** — sunushta haywanning hemme qismi Xudagħa atap köydürilidu. ■ **8:20** Law. 11. □ **8:21 «xushbuy»** — ibraniy tilida «aram bergüchi puraqa» dégen sözler bilen ipadiliniidu. Tewratta qurbanliqlardin chiqqan «xushbuy» déyilgende adette «aram bergüchi puraqa» dégen söz bilen ipadiliniidu. «yashliqidin tartip» — yaki «kichikidin tartip». «Men ... yerge yene lenet oqumaymen we emdi bu qétimqidek hemme jandarlarni urup yoqitiwetmeymen» — axirqi zamanda Xuda pütkül yerni topan bilen emes, belki ot bilen yoqitidu (9:11ni, «2Pét.» 3:6-7, «Weh.» 21:1ni körüng). ■ **8:21**

Yar. 6:5; Pend. 22:15; Mat. 15:19. Mar. 7:21-23

Térish bilen orma,
Soghuq bilen issiq,
Yaz bilen qish,
Kündüz bilen kéche üzümey aylinip turidu» — dédi. □ ■

9

Xudaning Nuh bilen ehde tüzüshi

1 Xuda Nuh bilen uning oghullirigha bext-beriket ata qilip, ulargha mundaq dédi: —

«Siler jüpliship köpiyip, yer yüzini toldurunglar.■

2 Yer yüzidiki barliq janiwarlar, asmandiki barliq qushlar, barliq yer yüzide midirlap yürüchiler we déngizdiki barliq béliqlarning hemmisi silerdin qorqup wehimide bolsun; bular qolunglarga tapshurulghandur.

3 Midirlap yüridighan herqandaq janiwarlar silerge ozuq bolidu; Men silerge kök otashlarni bergendek, bularning hemmisini emdi silerge berdim.■

4 Lékin siler göshni ichidiki jéni, yeni qéni bilen qoshup yémeslikinglar kérek.■

5 Qéninglar, yeni jéninglardiki qan tökülse, Men berheq uning hésabini alimen; herqandaq haywanning ilkide qéninglar bar bolsa Men uningha töletküzimen; insanning qolida bar bolsa, yeni birsining qolida öz qérindishining qéni bar bolsa, Men uninggha shu qanni töletküzimen.■

6 Kimki insanning qénini tökse,

Uning qénimu insan teripidin tökülidu;

Chünki Xuda insanni Öz süret-obrazida yaratqandur.■

7 Emdi siler, jüpliship köpiyip, yer yüzide tarilip-tarqilip köpiyinglar».■

8-9 Andin Xuda Nuh bilen uning oghullirigha söz qilip mundaq dédi: — «Mana Özüm siler bilen we silerdin kéyin kélidighan ewladinglar bilen, shundaqla siler bilen bille turghan herbir jan igisi, ucharqanatlar, mal-charwilar, siler bilen bille turghan yer yüzidiki herbir yawayi haywanlar, kémidin chiqqanlarning hemmisi bilen — yer yüzidiki héchbir haywanni qaldurmay, ular bilen Öz ehdemni tüzimen.■

11 Men siler bilen shundaq ehde tüzimenki, ne barliq et igiliri topan bilen yoqitilmas, ne yerni weyran qilidighan héchbir topan yene kelmes».□

12-13 Xuda yene: — «Men Özüm siler bilen we qéshinglardiki hemme jan igiliri bilen menggülük, yeni pütkül ewladinglarchiche békitken mushu ehdemning belgisi shuki: — Mana, Men Özüm bilen yerning otturisida bolghan ehdingning belgisi bolsun dep hesen-hüsinimni bulutlar ichige qoyimen;

14-15 we shundaq buliduki, Men yerning üstige bulutlarni chiqarghinimda, shundaqla hesen-hüsen bulutlar ichide ayan bolghinida, Men siler bilen et igiliri bolghan barliq janiwarlar bilen tüzgen ehdemni yad étimen; buningdin kéyin sular hergiz hemme jandarlarini halak qilghuchi topan bolmas.

□ 8:22 «Térish bilen orma, soghuq bilen issiq, yaz bilen qish» — Ottura Sherqte «yilning alte pesli» dep qarilidu. ■ 8:22 Yer. 33:20,25. ■ 9:1 Yar. 1:28; 8:17. ■ 9:3 Yar. 1:29. ■ 9:4 Law. 3:17; 7:26; 17:14; 19:26; Qan. 12:23. ■ 9:5 Mis. 21:12,28. ■ 9:6 Yar. 1:27; Yigh. 4:13; Mat. 26:52; Weh. 13:10. ■ 9:7 Yar. 1:28; 8:17. ■ 9:8-9 Yesh. 54:9. □ 9:11 «ehde» — ibranij tilida «ehdem».

¹⁶ Hesen-hüsen bulutlar arisida peyda bolidu; Men uningha qaraymen we shuning bilen Menki Xuda yer yüzidiki et igiliri bolghan barliq janivarlar bilen otturimizda békitken ehdemni yad étimen», — dédi.

¹⁷ Xuda Nuhqa yene: — «Mana bu Men Özüm bilen yer yüzidiki barliq et igiliri otturisasi békitken ehdemning nishan-belgisidir», — dédi.

Nuh we uning oghulliri; Nuhning öz oghulliri toghruluq béshariti

¹⁸ Nuhning kémidin chiqqan oghulliri Shem, Ham we Yafet idi. Ham Qanaan-ning atisi boldi. □ ■

¹⁹ Bu üchi Nuhning oghulliri bolup, pütkül yer yüzige taralghan ahale shularning nesil-ewladliridir.

²⁰ Nuh teriqchilik qilishqa bashlap, bir üzümzarliq berpa qildi. □

²¹ U uning sharabidin ichip, mest bolup qélip, öz chédiri ichide kiyimkécheklirini séliwétip, yalingach yétip qaldi.

²² Qanaaning atisi Ham kélip, atisining ewritini körüp, sirtqa chiqip ikki qérindishigha éytti.

²³ Shem bilen Yafet qopup yépinjini élip, mürisige artip, keyniche méngip kirip, atisining yalingach bedinini yépip qoydi. Ular yüzini aldi terepke qilip, atisining yalingach ténige qarimidi. □

²⁴ Nuh sharabning keypidin oyghinip, kenji oghlining özige néme qilghinini bilip: —

²⁵ Qanaan'gha lenet bolghay!

U qérindashlirining qulining quli bolsun,

— dep qarghidi. □

²⁶ U yene: —

Shemning Xudasi bolghan Perwerdigargha teshekkür-medhiye keltürülgey!

Qanaan Shemning quli bolsun.

²⁷ Xuda Yafetni awutqay!

U Shemning chédirlirida turghay,

Qanaan bolsa uning quli bolghay! — dédi. □

²⁸ Nuh topandin kéyin üç yüz ellik yil ömür kördi.

²⁹ Bu teriqide Nuh jemiy toqquz yüz ellik yil kün körüp, alemdin ötti.

10

Nuhning üç oghlining ewladliri — «Ellerning nesebnamisi»

1Tar. 1:1-27

□ **9:18** «Qanaan» — mushu «Qanaan» dégen kishi «Qanaaniylar»ning ejdadi idi. ■ **9:18** Yar. 6:10.

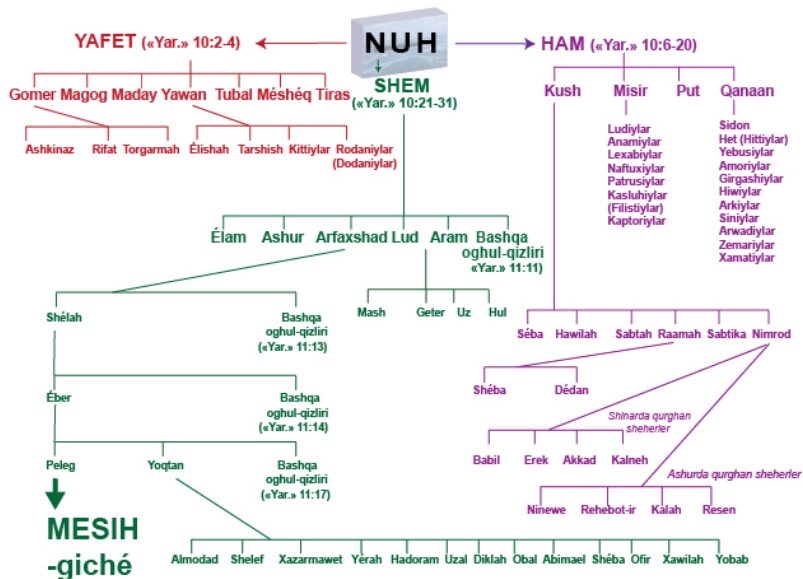
□ **9:20** «teriqchilik qilishqa bashlap» — ibraniy tilida «tupraq ehli idi» dégen sözler bilen ipadiliniidu.

□ **9:23** «yépinchi» — mushu yerde belkim atisining kiyimini körsitishi mumkin. Bu sözdin qarighanda, Ham uni dadisining chédiridin élip chiqqan bolushi mumkin. □ **9:25** «Qanaan'gha lenet bolghay!»

— Yaman ish qilghini Ham tursa, némishqa oghli Qanaan lenetke qaldi? Bu mesile toghruluq, shundaqla Nuh peyghemberning bu bésharitining bashqa qisimliri üstide «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. □ **9:27** «Nuh peyghemberning 25-27-ayettiki béshariti» — Nuh peyghemberning bu béshariti üstide «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

1 Tövondikiler Nuhning oghullirining ewladliridir: – uning oghulliri Shem, Ham we Yafet bolup, topandin keyin ulardin oghullar törelgen: —□ ■

«ELLERNING NESEBNAMISI»

Ellerning nesebnamisi

2 Yafetning oghulliri bolsa, Gomer, Magog, Maday, Yawan, Tubal, Meshek we Tiras idi. ■

3 Gomerning ewladliri: Ashkinaz, Rifat we Torgamah idi.

4 Yawanning ewladliri: Élishah, Tarshish, Kittiyalar we Dodaniyalar idi. □

5 Bularning ewladliri déngiz boylirida we aralarda ayrim-ayrim yashighan xelqler bolup, herqaysisi öz tili, öz aile-qebililiri boyiche öz zéminlirida tarqilip olturaqlashqan.

6 Hamning oghulliri Kush, Misir, Put we Qanaanlar idi. □ ■

7 Kushning oghulliri Séba, Hawilah, Sabtah, Raamah we Sabtika idi. Raamahning oghulliri Shéba we Dédan idi.

8 Kushtin yene Nimrod törelgen; u yer yüzide nahayiti küchtüggür adem bolup chiqti. □ ■

□ **10:1 «izahat»** — mushu baktiki nesebnamidiki bezi tepsilatlar we nesebnamidiki yetmiş elning hazirqi qaysi el ikenliki toghruluq «qoshumche söz»imizni, shundaqla munasiwetlik xeritini körüng.

□ **«Tövendikiler Nuhning oghullirining ewladliridir: —»** — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning tötinchi «tolidot» («tarixi»), yeni «Nuhning oghullirining tolidoti» («Nuhning oghullirining ewladlirining tarixi») (10:1-11:9) bashlinidu. ■ **10:1** 1Tar. 1:4 ■ **10:2** 1Tar. 1:5. □ **10:4 «bularning ewladliri»** — Bezi alimlar «Yafetning barliq ewladliri»ni körstidu, dep qaraydu. Yene beziler peqet Yawanning ewladlirini körstidu, dep qaraydu. Biz ikkinchi pikirge mayil. □ **10:6**

□ **«Misir»** — ibranii tilida «mitsraim». «Put» — «Liwie»dikilerning ejdadi boldi. ■ **10:6** 1Tar. 1:8.

□ **10:8 «Nimrod»** — bu isim «asiy» «isyan kötürgüchi» dégen menide. Shühbisizki, bu isim uninggha keyinrek qoyulup, uning Xudagha qarshi chiqqanliqini körsetken. ■ **10:8** 1Tar. 1:10.

9 U Perwerdigarning aldida küchtüggür owchi boldi; shu sewebtin «palanchi bolsa Nimrodek, Perwerdigarning aldida küchtüggür owchi iken» dégen gep tarqalghan. □

10 Uning padishahliqi Shinar zéminidiki Babil, Ere, Akkad we Kalneh dégen sheherlerde bashlan'ghanidi. □

11-12 U bu zéminin Ashur zéminigha chiqip Ninewe, Rehobot-Ir, Kalah we Ninewe bilen Kalahning otturisidiki Resen dégen sheherlernimu bina qildi (bular qoshulup «Katta Sheher» boldi). □

13 Misirning ewladliri Ludiylar, Anamiylar, Lehabiylar, Naftuhiylar,

14 Patrosiylar, Kasluhiylar (Filistiylar Kasluhiylardin chiqqan) we Kaftoriylar idi.

15 Qanaandin tunji oghul Zidon törilip, kéyin yene Het törölgén.

16 uning ewladliri bolsa Yebusiylar, Amoriylar, Girgashiylar,

17 Hiwiylar, Arkiylar, Siniylar,

18 Arwadiylar, Zemariylar we Hamatiylar idi. Shuningdin kéyin, Qanaaniylarning qebililiri her terepke tarqilip ketti.

19 Qanaaniylarning yurt chégrisi bolsa Zidondin tartip, Gerar teripige sozulup, Gazagha chiqip, andin Sodom, Gomorra, Admah bilen Zeboim teripige tutiship, Léshaghiche yétip baratti.

20 Yuqiriqlar bolsa hanning oghulliri bolup, öz qebilisi we tilliri boyiche qowm bolup öz zéminlirida olturaqlashqanidi.

21 Shemmu oghul perzentlik boldi; Shem bolsa Yafetning akisi, Éberlerning ata-bowisi boldi.

22 Shemning oghulliri Élam, Ashur, Arfaxshad, Lud, Aram; ■

23 Aramning oghulliri Uz, Hul, Geter, Mash idi. □

24 Arfaxshadtin Shélah töreldi, Shélahdin Éber töreldi. □ ■

25 Éberdin ikki oghul törölgén bolup, birining ismi Peleg idi, chünki u

□ **10:9** «U Perwerdigarning aldida küchtüggür owchi boldi» — bu sözler belkim Nimrodning ismini chüshendüridu. «Owchi» mushu yerde belkim haywanlarnila emes, insanlarni owaydighanliqini körsitishi mumkin; bu yerde «owchi» dégen sözning «jahan'gir» dégen menisimu bar. Kona yehudiy ustazlar («rabbar»)ning hemmisi: «Perwerdigar aldida küchtüggür owchi boldi» dégen sözler uning Xudagha qarshi turghanliqini körsitidu, dep qaraytti. Chünki Nimrod kéyin berpa qilghan sheherler, jumladin Babil shehiri Xuda we uning xelqige qarshi chiqqan, shundaqla Xudagha qarshi chiqishning simwoli bolup qalghan. «palanchi bolsa Nimrodek, Perwerdigarning aldida küchtüggür owchi iken» — bu sözning menisi intayin selbiy bolushi mumkin: «u nahayiti xeterlik adem», «nahayiti tekebur bir jahan'gir», «hetta Perwerdigargha qarshi chiqishqa pétinidu» dégendek menilerni körsitidu.

□ **10:10** «Shinar» — «Babil» yaki «Babilon»ning bashqa bir namidur. «ayetning bashqa xil terjimisi» — «uning padishahliqning asasi Shinar zéminidiki Babil, Ere, Akkad we Kalneh dégen sheherler idi».

□ **10:11-12** «Ashur» — yeni «Asuriye». Mumkinchilike barki, Nimrod Babil shehiride Xudagha qarshi bolghan heriketke bashlamchi bolghanidi; shunga kéyin (insan tilliri qalaymiqanlashturulghanda) u Babil shehiridin chiqip kétishke mejbur boldi. «U bu zéminin Ashur zéminigha chiqip» dégenning bashqa bir xil terjimisi «Ashur shu zéminin chiqip,...». «bular qoshulup «Katta Sheher» boldi» — démek, Ninewe dégen «katta sheher»ni körsitidu («Yun.» 1:1, 3:2, 3:3, 4:11ni körüng). Chünki kéyinrek, bu Ninewe, Rehobot-Ir, Kalah we Resen dégen töt sheher birliship bir chong katta sheher, yeni «Ninewe sheher»i boldi. Bezi alimlar «Katta Sheher» peqet Kalah bilen Resendin ibaret ikki sheherni körsitidu, dep qaraydu; bizningche «katta sheher» Ninewe, Rehobot-ir, Kalah we Resenlerning hemmisini öz ichige alidu. ■ **10:22** Yar. 11:10; 1Tar. 1:17. □ **10:23** «Mash» — yaki «Meshek». □ **10:24**

«Éber» — menisi belkim «deryadin» ötküchi. «Ibraniy» dégen söz belkim bu sözdin chiqqan. ■ **10:24** 1Tar. 1:18.

yashighan dewrde yer yüzide bölünüş boldi; Pelegning inisining ismi Yoqtan idi. □

²⁶ Yoqtandin Almodad, Shelef, Xazarmawet, Yérah,

²⁷ Hadoram, Uzal, Diklah,

²⁸ Obal, Abimael, Shéba,

²⁹ Ofir, Hawilah we Yobab töreldi. Bularning hemmisi Yoqtanning oghulliri idi.

³⁰ Ularning olturghan jayliri bolsa Méshadin tartip, Seffar dégen rayonning sherq teripidiki taghçiche sozulatti.

³¹ Yuqiriqilar bolsa Shemning oghulliri bolup, öz qebilisi we tilliri boyiche qowm bolup öz zéminlirida olturaqlashqanidi.

³² Yuqiridikiler Nuhning ewladliri bolup, ular öz nesebliri we qowmliri boyiche xatirilen'gen. Topandin kéyinki yer yúzidiki barliq qowmlar ularning ichidin tarqalghan. ■

Ellerning yer yüzide tarqaqlashturulushi

11

□ **10:25** «Peleg» — bu sözning teleppuzi «bölünüş»ke yéqındur. «U yashighan dewrde yer yüzide bölünüş boldi» — bu söz heqte üç xil imkaniyet bar: (1) bu sözler Babil munari weqeside (11-bab), Xudaning tilni bölüşüshi bilen ellernimu bölgelikini, shundaqla «yer yúzidikilerning bölünüp ketken»likini körsitidu; (2) yer-zéminning özining bölünüp ketkenlikini körsitidu («Yar.» 1:9 boyiche yer-zémin eslide birla quruqluq idi, choqum kéyince melum waqıtta hazirqi Asiya, Yawropa, Afrika, Amerika, Awstraliye we Antarktika qit'elirige bölün'gen); (3) yuqirida tilgha élin'ghan ikki imkaniyetning teng yüz bergelikini körsitidu. ■ **10:32** Ros. 17:26

«Babil munari weqesi» — Xudaning insannarning tilini parchiliwétishi

1 U zamanda pütkül yer yuzidiki til hem söz birxil idi.□

2 Lékin shundaq boldiki, ademler meshriq terepke seper qilip, Shinar yurtida bir tüzlenglikni uchritip, shu yerde olturaqlashti.■

3 Ular bir-birige: — Kélinglar, biz xish quyup, otta pishurayli! — déyishti. Shundaq qilip, ular qurulushta tashning ornigha xish, layning ornigha qarimay ishletti.

4 Ular yene: — Kélinglar, emdi özimizge bir sheher bina qilip, sheherde uchi asmanlarga taqashqudek bir munar yasayli! Shundaq qilip özimizge bir nam tikliyeleymiz. Bolmisa, pütkül yer yüzige tarilip kétimiz, — déyishti.□ ■

5 U waqitta Perwerdigar adem baliliri bina qiliwatqan sheher bilen munarni körgili chüshti.

6 Perwerdigar: — «Mana, bularning hemmisi bir qowmdur, ularning hem-misining tilimu birdur; bu ularning ishining bashlinishidir! Bundin kéyin ularning niyet qilghan herqandaq ishini héch tosuwalghili bolmaydu.

7 Shunga Biz töwen'ge chüshüp ularning bir-birining geplirini uqalmasliq üchün ularning tilini *bashqa-bashqa qilip* qalaymiqanlashturuwéteyli» — dédi.

8 Shundaq qilip Perwerdigar ularni u jaydin pütkül yer yüzige taritiwetti. Shuning bilen ular sheherni yasantin toxtap qaldi.■

9 Shunga bu sheherning nami «Babil» dep ataldi; chünki u yerde Perwerdigar pütkül yer yuzidikilerning tilini qalaymiqanlashturuwetti. Shundaq qilip Perwerdigar ularni u jaydin pütkül yer yüzige taritiwetti.□

Shemning nesebnamisi

1Tar: 1:1-27

10 Töwendikiler Shemning ewladliridur: — topan ötüp ikki yildin kéyin, Shem yüz yéshida, uningdin Arfakshad töreldi.□ ■

□ **11:1 «pütkül yer yuzidiki til ... birxil idi»** — bu til qaysi til bolushi kérek? Biz uni ibranayi tili, dep qaraymiz. Sewebi: (1) «Alemning Yaritilishi»da uchraydighan, «Babil munari» weqesidin ilgiriki barliq nam-isimlar ibranayi tilidiki nam-isimlar idi; (2) «Alemning Yaritilishi» 1-11 bablardiki köp ayetlerde «söz oyuni» ishliitilgenliki bizge melum (mesilen, 2:32, 11:9 we shuninggha munasiwetlik izahatlarni körüng). Eger shu zamandiki til ibranayi tili bolmighan bolsa, undaqta, «Alemning Yaritilishi»da shundaq «söz oyuni»ning ishliitilishi mumkin bolmaytti. ■ **11:2** Yar. 10:10. □ **11:4 «uchi asmanlarga taqashqudek bir munar yasayli»** — ularning mushu meqsiti bir xil meghrurluqni bildürüpla qalmay, belki yene munar arqliq asmandiki rohlar (jin-sheytanlar) bilen alaqa qilish («Ef.» 2:2), palchiliq qilish meqsitiningmu barliqini ipadileydu. Démek, u munar Xudaning yoligha qarimuqarshi bolghan. Uning üstige ularning bundaq özlirini tarilip kétishtin saqlash tedbiri Xudaning ademlerge: «siler jüpliship köpiyip, **yer yüzini toldurunglar**» (9:1) dégen emrige xilap idi. ■ **11:4** Qan. 1:28 ■ **11:8** Qan. 32:8; Ros. 17:26. □ **11:9 «Babil»** — bu sözning ikki menisi bar: — «Xudaning derwazisi» we «qalaymiqanchiliq»; shübhisizki, sheherni qurghuchilar «mushu sheher bilen asmanlarga yétimiz» dégen meqsette sheherge «Xudaning derwazisi» dégen menilik namni qoyghan; lékin kéyin «Babil» dégen sözning «qalaymiqanchiliq» dégen ikkinchi menisi shu sheherge del yanasip keldi. «Perwerdigar ularni u jaydin pütkül yer yüzige taritiwetti» — bu weqe 10-babtiki yetimish el-qowmning qaysi yol bilen bir-biridin ayrilip kektenlikini, shundaqla Nimrodning Babil shehiridin chiqip ketkenlikini chüshendüridu. Yene bir mumkinchilik barki, Babildikiler kéyinki dewrlerde choqung'han ilah «Marduk» yaki «Merodak» eslide Nimrodning özi idi. □ **11:10 «Töwendikiler Shemning ewladliridur: — »** — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning beshinchi «tolidoti» («tarixi»), yeni «Shemning tolidoti» («Shemning ewladlirining tarixi») (11:9-11:26) bashlinidu. ■ **11:10** Yar. 10:22-31; 1Tar. 1:17.

- 11 Arfakshad tughulghandin kéyin Shem besh yuz yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.
- 12 Arfakshad ottuz besh yashqa kirgende uningdin Shélah töreldi.
- 13 Shélah tughulghandin kéyin Arfakshad töt yuz uch yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.
- 14 Shélah ottuz yashqa kirgende uningdin Éber töreldi.
- 15 Éber tughulghandin kéyin Shélah töt yuz uch yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.
- 16 Éber ottuz töt yashqa kirgende uningdin Peleg töreldi.
- 17 Peleg tughulghandin kéyin Éber töt yuz ottuz yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.
- 18 Peleg ottuz yashqa kirgende uningdin Reu töreldi.■
- 19 Reu tughulghandin kéyin Peleg ikki yuz toqquz yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.
- 20 Reu ottuz ikki yashqa kirgende uningdin Sérug töreldi.
- 21 Sérug tughulghandin kéyin Reu ikki yuz yette yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.
- 22 Sérug ottuz yashqa kirgende uningdin Nahor töreldi.
- 23 Nahor tughulghandin kéyin Sérug ikki yuz yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.
- 24 Nahor yigirme toqquz yashqa kirgende uningdin Terah töreldi.
- 25 Terah tughulghandin kéyin Nahor bir yuz on toqquz yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.
- 26 Terah yetmiş yashqa kirgende uningdin Abram, Nahor we Haran töreldi.

Terahning nesebnamisi

- 27 Terahning ewladliri töwendikiche: — Terahtin Abram, Nahor we Haran töreldi; Harandin Lut töreldi.□ ■
- 28 Lékin Haran tughulghan yurti bolghan, kaldiylerning Ur shehiride atisi Terahning aldida, Terahtin ilgiri öldi.□
- 29 Abram bilen Nahor ikkisi öylendi. Abramning ayalining ismi Saray, Nahorning ayalining ismi Milkah idi; Milkah Haranning qizi idi; Haran bolsa Milkah we Iskahning atisi idi.■
- 30 Lékin Saray tughmas bolghachqa, uning balisi yoq idi.■
- 31 Terah bolsa oghli Abramni, newrisi Lut (Haranning oghli)ni we kélini, yeni Abramning ayali Sarayni élip, Qanaan zéminigha bérish üçün kaldiylerning Ur shehiridin yolgha chiqti; biraq ular Haran dégen jaygha yétip kelgende, shu yerde olturaqliship qaldi.□ ■
- 32 Terahning körgen künliri ikki yuz besh yil bolup, Haranda alemdin ötti. □

■ 11:18 1Tar. 1:25 □ 11:27 «Terahning ewladliri töwendikiche: —» — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning altinchi «tolidot»i («tarixi»), yeni «Terahning tolidoti» («Terahning ewladlirining tarixi») (11:27-25:11) bashlinidu. ■ 11:27 Ye. 24:2; 1Tar. 1:26. □ 11:28 «Kaldiyler» — ibraniiy tilida «kasdiyalar». ■ 11:29 Yar. 22:20. ■ 11:30 Yar. 16:1, 2; 18:11, 12. □ 11:31 «Qanaan zéminigha bérish üçün kaldiylerning Ur shehiridin yolgha chiqti» — xerite bétini körüng. ■ 11:31 Ye. 24:2; Neh. 9:7; Ros. 7:4. □ 11:32 «Ibrahinning sepiri» — munasiwetlik xeritini körüng.

12

Xudaning Ibrahim, yeni Abramni tallishi – Ibrahimning étiqadi

1 Perwerdigar *eslide* Abramga mundaq dégenidi: –

Sen öz yurtungdin, öz uruq-tughqanliringdin we öz ata jemetingdin ayrilip, Men sanga kórsitidighan zémin'gha barghin.■

2 Shundaq qilsang Men séni ulugh bir xelq qilip, sanga bext-beriket ata qilip, namingni ulugh qilimen; shuning bilen sen özüng bashqilargha bext-beriket bolisen;

3 kimler sanga bext-beriket tilise Men ularni beriketleymen, kimki séni xorlisa, Men choqum uni lenetke qaldurimen; sen arqiliq yer yüzidiki barliq aile-qebililerge bext-beriket ata qiliniidu! – dédi.□ ■

IBRAHIMNING SEPIRI (Yaritilish 12-bab)**Ibrahimning sepiri**

4 Abram Perwerdigar uninggha éytqini boyiche *Harandin* ayrildi; Lutmu uning bilen bille mangdi. Abram Harandin chiqqinida yetmiş besh yashta idi.

5 Abram ayali Saray bilen inisining oghli Lutni élip, ularning yighqan barliq mal-mülükini qoshup, Haranda igidarchiliq qilghan ademlerni bille qétip, Qanaan zéminigha bérish üçün yolgha chiqti; shundaq qilip ular Qanaan zéminigha yétip keldi.■

6 Abram zéminni kézip, Shekem dégen jaydiki «Morehning dub derixi»ning yénigha keldi (u chaghda u zéminda Qanaaniylar turatti).■

■ 12:1 Ros. 7:3; Ibr. 11:8.

□ 12:3 «séni xorlisa» — yaki «séni töwen kórsé», «séni pes qilsa». «sen arqiliq yer yüzidiki barliq aile-qebililerge bext-beriket ata qiliniidu!» — Xudaning bu intayin muhim ehdisi we shertliri toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ 12:3 Yar. 18:18; 22:18; 26:4; Ros. 3:25; Gal. 3:8.

■ 12:5 Ros. 7:4.

■ 12:6 Yar. 10:18,19; 13:7.

7 Perwerdigar Abramga körünüp, uningga: — Men bu zéminni séning neslingge ata qilimen, — dédi.

Shuning bilen u shu yerde özige körün'gen Perwerdigargha atap bir qurban'gah soldi. □ ■

8 Andin u bu yerdin yotkilip, Beyt-Elning sherqidiki taghqa bard; gherb teripide Beyt-El, sherq teripide Ayi dégen jay bar idi; u shu yerde chédir tikti. U shu yerde Perwerdigargha atap bir qurban'gah yasap, Perwerdigarning namini chaqirip ibadet qildi. □

9 Andin kéyin Abram tedrijiy köchüp, jenubidiki Negew rayonigha qarap yotkeldi.

Abramning Misirgha chüshüshi

10 Zéminda acharchiliq bolghanidi; Abram Misirgha chüshti; u shu yerde waqtinche turmaqchi bolghanidi, chünki zéminda acharchiliq bek éghir idi. □

11 Emma shundaq boldiki, u Misirgha yéqinlashqanda, ayali Saraygha: — Mana, men séning hösün-jamalingning güzellikini bilimen.

12 Shundaq holiduki, misirliqlar séni körse, «Bu uning ayali iken» dep, méni öltürüwétip, séni tirik qalduridu.

13 Shuning üçhün séning: «Men uning singlisi» déyishingni ötinimen. Shundaq qilsang, men séningdin yaxshiliq tépip, sen arqiliq tirik qalimen, — dédi. ■

14 Abram Misirgha kirgende shundaq boldiki, misirliqlar derweqe ayaling güzel ikenlikini kördi.

15 Pirewnning emirlirimu uni körüp, Pirewn'ge uning teripini qildi; shuning bilen ayal Pirewnning ordisigha élip kirildi. □

16 Pirewn Sarayning sewebidin Abramga yaxshi muamile qildi; shuning bilen u qoy, kala, hangga éshekler, qul-dédekler, mada éshekler we tögilerge érishti.

17 Emma Perwerdigar Pirewn we öyidikilirini Abramning ayali Sarayning sewebidin tolimu éghir wabalargha muptila qildi. ■

18 Shuning üçhün Pirewn Abramni chaqirip uningga: — «Bu zadi séning manga néme qilghining? Némishqa uning öz ayaling ikenlikini manga éytmiding?

19 Némishqa uni «singlim» dep méning uni xotunluqqa élishimgha sewebkar bolghili tas qalisen! Mana bu ayaling! Uni élip ketkin! — dédi.

20 Pirewn öz ademlirige Abram toghrisida emr qildi; ular uni, ayalini we uning barliqini qoshup yolgha séliwetti.

□ **12:7** «U... **Perwerdigargha atap bir qurban'gah soldi**» — qiziq bir yéri shuki, Abram birnechche qurban'gah salidu, lékin sun'ghan qurbanliqliri toghrisida héchqandaq xatire yoqtur. Belkim u könglide: — «Perwerdigar manga shundaq shapaet körsetken tursa, uningga ibadet yolida melum bir qurbanliq sunushum kérek» dep oylighan bolsimu, lékin némini qurbanliq süpitide sunushning muwapiq bolidighanliqini bilmey, yasighan qurban'gahlar qurbanliqsiz quruq turup qalghan bolushi mumkin. ■ **12:7** Yar. 13:15; 15:18; 17:8; 24:7; 26:4; Qan. 34:4. □ **12:8** «**Perwerdigarning namini chaqirip ibadet qildi**» — yaki «Perwerdigarning namini chaqirip nida qildi». 4:26ni köring.

□ **12:10** «**chüshti**» —Ibraniylargha nisbeten ular Xudaning «muqeddes zémin»i bolghan Qanaan (Pelestin)din chiqip herqaysi jaylarga (ularning jughrapiyilik ornı égiz bolsun, pes bolsun) mangsa, «chüshüsh» dégen péil bilen ipadilini; shuningdek herqaysi yerdin Pelestin'ge qarap mangsa, «chiqish» dégen péil bilen ipadilini. «**Abram Misirgha chüshti**» — Abram (Ibrahim)ning Misirgha chüshüshi toghruluq «qoshumche söz»imiz («Ibrahimning hayatidin alidighan sawaqlar we ibretler»)de azraq toxtilimiz. ■ **12:13** Yar. 20:12; 26:7. □ **12:15** «**Pirewn**» — Misirning padishahining omumiy unwani idi. ■ **12:17** Zeb. 105:14-15

13

Abram bilan Lutning ayrilip k tishi

1 Shuning bilan Abram ayali we uning barliq nersilirini hemde Lutni  lip Misirdin chiqip, Qanaanning jenubidiki Negew yurtigha mangdi.

2 U chaghda Abramning mal-waran we altun-kümüshliri k p bolup, x lila bay idi.

3 U köchüp y r p, jenubtiki Negewdin Beyt-Elge, yeni Beyt-El bilan Ayining otturisidiki eslide ch dir tikken jaygha, ■

4 qurban'gah yasighan jaygha qaytip keldi. Abram shu yerde Perwerdigarning namini chaqirip ibadet qildi. ■

5 Abram bilan bille mangghan Lutningmu qoy-kala padiliri we ch diriliri bar idi.

6 Emdi ular bille tursa, z min ularni gamdiyalmaytti; ■

7 bu sewebtin Abramning padichiliri bilan Lutning padichilirining arisida j del chiqti (u waqitta Qanaaniylar bilan Perizziylar shu z minda turatti). □ ■

8 Shunga Abram Lutqa: — «Biz bolsaq q rindashlarmiz, sen bilan m ning aramda, m ning padichilirim bilan s ning padichiliring arisida talash-tartish peyda bolmisun.

9 Mana, aldingda pütkül z min turmamdu? Emdi sen mendin ayrilghin; eger sen sol terepke barsang, men ong terepke baray; eger sen ong terepke barsang, men sol terepke baray», — d di. ■

10 U waqitta Lut nezer s lip kördiki, Iordan wadisidiki barliq tüzlenglikning Zoar shehirigiche hemmila yerning s yi intayin mol idi; Perwerdigar Sodom bilan Gomorrani weyran qilishtin ilgiri bu yer beeyni Perwerdigarning b ghi, Misir z minidek idi. □

11 Shuning bilan Lut  zige Iordan wadisidiki pütkül tüzlenglikni talliwaldi; andin Lut meshriq terepke köchüp bardı. Shundaq qilip ikkiylen ayrildi.

12 Abram Qanaan z minida olturaqlashti; Lut bolsa tüzlengliktiki sheherlerning arisida turdi; u bara-bara ch dirilirini Sodom shehiri terepke y tkidi.

13 Sodom xelqi rezil ademler bolup, Perwerdigarning neziride tolimu  ghir gunahkarlar idi. ■

Abramning Hébron'gha k ch shi

14 Lut Abramdin ayrilip ketkendin k yin, Perwerdigar Abramgha: — Sen emdi béshingni k t r p,  z ng turghan jaydin shimal we jenubqa, meshriq we meghrip terepke qarighin;

■ 13:3 Yar. 12:8. ■ 13:4 Yar. 4:26; 12:8. ■ 13:6 Yar. 36:7. □ 13:7 «U waqitta Qanaaniylar bilan Perizziylar shu z minda turatti» — «Qanaaniylar we Perizziylar»ning tilgha  linishining sewebi belkim (1) Ibrahimning ailiside ichki j del bolsa, etrapidiki butperesler aldida Ibrahimning Xuda toghruluq bergen guwahliqigha dagh chüshetti; (2) ichki j del ailini ajizlashturuw tetti, shuning bilan etrapidiki qebililer pursettin paydilinip ulargha hujum qilishimu mumkin idi. ■ 13:7 Yar. 12:6.

■ 13:9 Yar. 20:15; 34:10. □ 13:10 «barliq tüzlenglik.... s yi intayin mol idi» — bu yerler hazir « l k D ngiz» etrapidiki qupquruq qaghjiraq jaylardur. «Perwerdigarning b ghi» — d mek,  rem b ghi. «Misir z minidek» — Misir z mini, bolupmu Nil deryasi etrapı tolimu munbet, s yi mol z mindur.

■ 13:13 Yar. 18:20; Ez. 16:49.

¹⁵ chünki sen hazir körüwatqan bu barliq zéminni sanga we neslingge menggülik bérimen. □ ■

¹⁶ Séning neslingni yerdiki topidek köp qilimen; shundaqki, eger birsi yerdiki topini sanap chiqalisa, séning neslingnimu sanap chiqalishi mumkin bolidu. ■

¹⁷ Ornungdin tur, bu zéminni uzunluqi we kengliki boyiche aylinip chiqqin; chünki Men uni sanga ata qilimen, — dédi.

¹⁸ Shunga Abram chédirlirini yötkep, Hébron shehirige yéqin Mamrediki dubzarliqning yénigha bérip olturaqlashti; u shu yerde Perwerdigargha atap bir qurban'gah yasidi. ■

14

Abramning Lutni qutquzushi

¹ Shinarning padishahi Amrafel, Ellasarning padishahi Arioq, Élamning padishahi Kédorlayomer we Goyimning padishahi Tidalning künliride shu weqe boldiki,

² ular birliship Sodomning padishahi Béra, Gomorraning padishahi Birsha, Admahning padishahi Shinab, Zeboimning padishahi Shem'éber we Béla (yeni Zoar)ning padishahigha qarshi hujumgha atlandi.

³ Bu *beshining* hemmisi kéliship Siddim wadisigha, yeni «Shor Déngizi» wadisigha yighildi. □

⁴ Ular on ikki yil Kédorlayomerge béqindi boldi, on üçinchi yilgha kelgende, Kédorlayomerge qarshi isyan kötürdi.

⁵ On tötinchi yili Kédorlayomer we uninggha ittapaqdash bolghan padishahlar hemmisi yighilip, Ashtarot-Karnaim dégen yerde Refayiylargha, shundaqla Ham dégen yerde Zuziylargha, Shaweh-Kiriatayimda Émiylargha hujum qilip ularni yengdi; ■

⁶ andin ular Horiylarni ularning Séir téghida meghlup qilip, chölning yénidiki El-Paran'ghiche sürüp-toqay qildi.

⁷ Arqidinla, ular En-Mishpatqa (yeni Qadeshke) yénip kélip, Amaleklerning pütkül yurtini bulang-talang qildi; Hazazon-Tamarda olturushluq Amoriylarnimu hujum qilip meghlup qildi.

⁸ Shuning bilen Sodomning padishahi, Gomorraning padishahi, Admahning padishahi, Zeboimning padishahi we Bélaning (yeni Zoarning) padishahi chiqip, Siddim wadisida ulargha qarshi jeng qilishqa sep tizdi;

⁹ mushu *besheylan* Élamning padishahi Kédorlayomer, Goyimning padishahi Tidal, Shinarning padishahi Amrafel, Ellasarning padishahi Arioq qatarliqlar bilen soqushti; yeni töt padishah bilen besh padishah özara soqushti.

□ **13:15** «sen hazir körüwatqan bu barliq zéminni sanga ... bérimen» — u körüwatqan zémin Lut tallialghan Iordan wadisini öz ichige alatti. Bu Xudaning birinchi qétim zéminni Ibrahimning nesligila emes, belki yene Ibrahimghimu bérimen, dep wede qilishi idi. Lékin emeliyette, Ibrahim ömrude Pelestin zéminidin peqet bir parche yerlikla sétiwalghan (23-bab); shunga Xudaning bu wedisi Ibrahimning tirilghanda, zémin'gha mirasxor bolidighanliqini körsitidighan bir bésharet bolsa kérek. ■ **13:15** Yar. 12:7; 15:7,18; 17:8; 26:4; Qan. 34:4; Ros. 7:5. ■ **13:16** Yar. 15:5; 17:4; Qan. 10:22; Yer. 33:22; Rim. 4:17,18; Ibr. 11:12. ■ **13:18** Yar. 14:13. □ **14:3** «Shor déngizi» — «Ölük Déngiz» depmu atilidu. ■ **14:5** Yar. 15:20; Qan. 2:10,11.

¹⁰ Siddim wadisidiki hemmila yerde qarimay *orekliri* bar idi. Sodom we Gomorraning padishahlari qéchip, oreklerge chüshüp ketti. Emma qalghanlar bolsa taghqa qéchip ketti.

¹¹ *Ghalib kelgen töt padishah bolsa* Sodom bilen Gomorraning hemme mal-mülkini we barliq ozuq-tülükini élip ketti.

¹² Ular yene Abramning jiyeni Lutnimu malliri bilen qoshup élip ketti; chünki u Sodomda olturaqlashqanidi.

¹³ Halbuki, qutulup qalghan birsi bérip bu ishlarni ibraniiy Abramgha éytti. Shu chaghda u Amoriy Mamrening dubzarliqining yénida turatti. Mamre bolsa Eshkol we Anerning akisi idi; bu üçeylen Abram bilen ittapaqdash idi. □ ■

¹⁴ Abram qérindishining esir bolup qalghanliqini anglap, öz öyide tughulghan, alahide terbiyilen'gen üç yüz on sekiz ademni bashlap chiqip, *töt padishahni* qoghlap dan'ghiche bardı. □

¹⁵ Kéchisi u ademlerini guruppilargha bölüp, ular bilen birlikte hujum qilip ularni meghlup qilip, ularni Demeshqning shimal teripidiki Hobah dégen jayghiche qoghlap bérip,

¹⁶ pütkül *olja alghan* mal-mülükni qayturuwaldi; öz qérindishi Lutni, uning mal-mülki we xotun-qizlirini, shundaqla *barliq qalghan* ademlerni yandurup keldi.

Melkizedekning Abramgha bext tilishi

¹⁷ Abram Kédorlayomer we uning bilen ittapaqdash padishahlarni meghlup qilip, qaytip kelgende, Sodomning padishahi Shaweh wadisi (yeni Xan wadisi)gha uning aldigha chiqti.

¹⁸ Salémning padishahi Melkizedekmu nan bilen sharab élip aldigha chiqti. U zat bolsa, Hemmidin Aliy Tengrining kahini idi; □ ■

¹⁹ u *Abramni* bext-beriketlep: — «Abram asman bilen zéminning Igisi bolghan Hemmidin Aliy Tengri teripidin beriketlensun!» □

²⁰ Shundaqla dushmanliringni öz qolunggha tapshurghan Hemmidin Aliy Tengrige Hemdusana oqulghay!» — dédi.

Abram bolsa gheniyet alghan nersilerning ondin birini uninggha berdi.

²¹ Andin Sodomning padishahi Abramgha: — Ademlerni manga bergeyla, gheniyetlerni özlerige alghayla, — dédi.

²² Lékin Abram Sodomning padishahigha jawab bérip: — Men bolsam asman bilen zéminning Igisi bolghan Hemmidin Aliy Tengri Perwerdigargha qol kôtürüp qesem qilghanmenki,

□ **14:13** «ibraniy» — bu yerde «ibraniy» dégen söz birinchi qétim tilgha élin'ghan. «ibraniy» dégen söz töwendikidek ikki xil menide bolushi mumkin: — (1) Ibrahim Éber dégen kishining ewladi (21:10); (2) «ötküchi». «ibraniy» dégenning belkim «abar» («ötmek») dégen péil bilen munasiwiti bolushi mumkin. Ibrahim Qanaan zéminda turuwatqanlarga nisbeten «deryadin ötken kishi» — démek, u «ulugh derya» (Efrat deryasi)din ötüp kelgen kishi idi. «bu üçeylen **Abram bilen ittapaqdash idi**» — sel toghriraq terjime qilsaq «Abram bu üçeylen bilen ittapaqdash idi». ■ **14:13** Yar. 13:18. □ **14:14** «Abram... **töt padishahni qoghlap dan'ghiche bardı**» — texminen 150-200 kilométrghiche qoghlighan. □ **14:18** «Melkizedek» — bu zat toghruluq «Zebur» 110-küydiki izahatlarni, shundaqla «ibraniylargha»diki 5-7-bablarni we shularning izahatliri, «qoshumche söz»inimu körlüng. ■ **14:18** Ibr. 7:1, 2, 3. □ **14:19** «Asman **bilen zéminning Igisi**» — yaki «asman bilen zéminning Yaratquchisi».

²³ men sendin hetta bir tal yip ne bir tal boghquchinimu ne séning bashqa herqandaq nersengni almaymen; bolmisa, sen kéyin: «men Abramni bay qilip qoydom» déyishing mumkin.

²⁴ Shunga yigitlirimning yégen-ichkini, shundaqla manga hemrah bolghanlar, yeni Aner, Eshkol we Mamrelerge tégishlik ülüshtin bashqa, men *gheniymettin* héchnerse almaymen; shular özlirige tégishlik ülüşhini alsun, — dédi.□

15

Xudaning Abramgha körünüp, uning bilen ehde tüzüshi

¹ Bu ishlardin kéyin Perwerdigarning söz-kalami Abramgha alamet körünüshte kélip: «Ey Abram, qorqmighin; Men Özüm qalqining we zor in'amingdurmen» — dédi.□ ■

² Lékin Abram: — Ey Reb Perwerdigar, manga néme bérisen? Mana, men balisiz tursam, öy-bisatlirimgha warisliq qilghuchi mushu Demeshqlik Eliézerla bardur, — dédi.

³ Abram yene: Mana, Sen manga héch nesil bermiding, mana öyümde turuwatqanlardin biri manga waris bolidu, dédi.

⁴ Shu hamam Perwerdigarning söz-kalami uninggha kélip: «Bu kishi sanga waris bolmaydu, belki öz pushtungdin bolidighan kishi sanga waris bolidu», — dédi.

⁵ Shuning bilen Perwerdigar uni tashqirigha élip chiqip: — Emdi asman'gha qarap yultuzlarni sana — Qéni, ularni saniyalamsenkin?! — dédi. Andin uninggha: — Séning neslingmu shundaq bolidu, — dédi.■

⁶ Abram Perwerdigargha ishendi; Perwerdigar uningdiki bu *ishenchni* uning heqqaniyliqi dep hésablidi.■

⁷ Yene uninggha: Men bu zémin'gha ige qilishqa séni Kaldiyedik Ur shehiridin élip chiqqan Perwerdigardurmen, — dédi.■

⁸ Lékin Abram: — I Reb Perwerdigar, men uninggha jezmen ige bolidighinimni qandaq bilimen? — dep soridi.

⁹ Perwerdigar uninggha: — Men üçün üç yashliq bir inek, üç yashliq bir chishi öchke, üç yashliq bir qochqar bilen bir kepter we bir bajka élip kelgin, — dédi.

¹⁰ Shunga u bularning hemmisini élip, ularning herbirsini yérimdin ikki parche qilip, yérimini yene bir yérimigha udulmu'udul qilip qoyup qoydi; emma qushlarni parchilimidi.□

□ **14:24** «yigitler» — Ibrahimning öz xizmetkarlarini körsitidu. Ibrahimning hemrahliri Aner, Eshkol we Mamre belkim Perwerdigargha étiqad qilghuchilar bolmighachqa, Ibrahim özige qoyghan qattiq telepni (héch gheniyet almaymen dégendek) ularning üstige qoymaydu. □ **15:1** «Men Özüm qalqining we zor in'amingdurmen» — bashqa birxil terjimisi: «Men sanga zor in'am bergüchidurmen».

■ **15:1** Zeb. 16:5; 18:2; 19:11 ■ **15:5** Mis. 32:13; Qan. 10:22; Rim. 4:18; Ibr. 11:12. ■ **15:6** Rim. 4:3,9,18,22; Gal. 3:6; Yaq. 2:23. ■ **15:7** Zeb. 105:9-13 □ **15:10** «chüşhenme» — kona zamanlarda ikki terep bir-biri bilen ehde tüzmekchi bolsa, awwal kala yaki qoyni soyup, ikki parche qilip parchilaytti; andin ikki terep soyup ikki parche qilghan malning otturisidin teng ötüp bir-birige qesem qilatti. Bu ishning menisi, «qaysimiz ehdini buzsaq, Xuda uni bu soyghan malgha oxshash qilsun!» démeklik bolushi mumkin. Shunga ibranii tilida «ehde tüzüş» adette «ehde késish» déyilidu.

«Yer.» 34:8, 18-20-ayetlerni köring.

¹¹ Qagha-quzghunlar taplarning üstige chüshkende, Abram ularni ürkütüp heydiwetti.

¹² Lékin kün patay dégende, Abramni éghir bir uyqu basti we mana, uning üstige dehshetlik bir wehime, tom qarangghuluq chüshiti.

¹³ Andin Perwerdigar Abramgha: — Jezmen bilishing kérekki, séning nesling özlirining bolmighan bir zéminda musapir bolup, shu yerdiki xelqning qul-luqida bolidu we shundaqla, bu xelq ulargha töt yüz yilghiche jebir-zulum salidu.■

¹⁴ Lékin Men ularni qulluqqa salghuchi shu taipining üstidin höküm chiqiri-men. Kéyin ular nurghun bayliqlarni élip shu yerdin chiqidu.■

¹⁵ Emma sen bolsang, aman-xatirjemlik ichide ata-bowiliringgha qoshulisen; uzun ömür körüp andin depne qilinisen.□ ■

¹⁶ Lékin shu yerde töt ewlad ötüp, *nesling* bu yerge yénip kélidu; chünki Amoriylarning qebihlikining zixi téxi toshmidi, dédi.□ ■

¹⁷ Shundaq boldiki, kün pétip qarangghu bolghanda, mana, göshlarning otturisdin ötüp kétiwatqan, is-tütek chiqip turghan bir otdan bilen yalqunluq bir mesh'el köründi. □

¹⁸⁻¹⁹ Del shu küni Perwerdigar Abram bilen ehde tüzüp uninggha: — «Men séning neslingge bu zéminni Misirning éqinidin tartip Ulugh derya, yeni Efrat deryasighiche bérimen; yeni Kéniylar, Kenizziylar, Kadmoniylar,■

²⁰ Hittiylar, Perizziylar, Refayiylar,

²¹ Amoriylar, Qanaaniylar, Girgashiylar we Yebusiylarning yurtini ularningki qilimen» dédi.

16

Ismailning tughulushi

¹ Emma Abramning ayali Saray uninggha héch bala tughup bermidi; lékin uning Hejer isimlik misirliq bir dédiki bar idi;□

² Saray Abramgha: — Mana, Perwerdigar méni tughushtin tosti. Emdi sen méning dédikimning qéshigha kirgin; belkim u arqiliq ana bolup tiklinishim mumkin, — dédi. Abram bolsa Sarayning sözini qobul kördi.□

■ **15:13** Mis. 12:40; Ros. 7:6; Gal. 3:17. ■ **15:14** Mis. 3:22; 11:2; 12:35,36. □ **15:15** «ata-bowiliringgha qoshulisen» — bu söz éytilghan obyektqa qarap menisini békitish mumkin. Anglighuchi étiqadliq kishi bolsa ölgendin kéyin uning rohi heqqaniylarning rohlirining qéshigha kétidu; étiqadsiz bolsa, ularning rohi étiqadsizlar bilen bille bolidu («Luqa» 16:13-19 we «qoshumche söz»nimu körüng). ■ **15:15** Yar. 25:7, 8. □ **15:16** «Amoriylarning qebihliki» — Amoriylarning Qanaan zéminida turuwatqan qebililer ichde «yétekchi qebile» hésablinatti. «Amoriylarning qebihlikining zixi téxi toshmighanidi» — démek, Xuda ulargha towa qilish pursiti bersimu, ular towa qilmay, yenila gunahqa pétip, Xuda békitken chekke yetkende, Ibrahimning ewladliri bolghan Israillar arqiliq ularni jazalaydu; Israillar ularni zéminidin heydep yoqitidu. Bu ishlar «Chöl-Bayawandiki Seper», «Qanun Sherhi» we «Yeshua»da tépsiliy teswirlinidu. «Misirdin chiqish»tiki «qoshumche söz»imiznimu körüng. ■ **15:16** Mis. 12:40.

□ **15:17** «chüshenme» — bu nersilarning ehmiyiti, shundaqla Xuda Ibrahim bilen baghligghan shu ehde toghrisida «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **15:18-19** Yar. 12:7; 13:15; 24:7; 26:4; Mis. 32:13; Qan. 1:8; 34:4. □ **16:1** «Hejer» — bu isim ibraniy tilida «Hagar» dep élinidu. Biraq bezi oqurmenler Ismailning apisini «Hejer» dep atashqa adetlen'gen. □ **16:2** «belkim u arqiliq ana bolup tiklinishim mumkin» — ibraniy tilida «belkim u arqiliq qurulushum mumkin». Eyni waqittiki örp-adetler boyiche, ayal xojayinning dédiki ayal xojayinning érige bala tughup berse, balini ayal xojayinning balisi hésablashqa bolatti.

3 Shuning bilan Abramning ayali Saray dédiki misirliq Hejerni öz éri Abramgha toqalliqqa apirip berdi (u waqitta Abram Qanaan zéminida on yil olturghanidi).

4 Abram Hejerning qéshigha kirdi we u hamilidar boldi. Emma u özining hamilidar bolghinini bilginide, u ayal xojayinini közge ilmas bolup qaldi.

5 Saray Abramgha qéyidap: — Manga chüshken bu xorluq séning béshinggha chüshsun! Men öz dédikimni quchiqinggha sélip berdim; emdi u özining hamilidar bolghinini körgende men uning neziride közge ilinmidim. Xeyr, Perwerdigar sen bilen méning otturimizda höküm chiqarsun! — dédi.

6 Abram Saraygha: — Mana, dédiking öz qolungdidur; sanga néme layiq körünse uninggha shuni qilghin, — dédi. Buning bilan Saray uninggha qattiliq qilishqa bashlidi; buning bilen u uning aldidin qéchip ketti.

7 Emma Perwerdigarning Perishtisi uni chöldiki bir bulaqning yénida, yeni Shur yolining boyidiki bulaqning yénidin tépip, uninggha: □

8 Ey Sarayning dédiki Hejer, nedin kelding, nege barisen? — dep soridi. U jawab bérip: — Men xojayinim Sarayning aldidin qéchip chiqtim, — dédi.

9 Perwerdigarning Perishtisi uninggha: — Ayal xojayiningning qéshigha gaytip bérip, uning qol astida bol, — dédi.

10 Perwerdigarning Perishtisi uninggha yene: — Séning neslingni shundaq awutimenki, köplükidin uni sanap bolghili bolmaydu, — dédi.

11 Andin Perwerdigarning Perishtisi uninggha: Mana, sen hamilidarsen; sen bir oghul tughup, uninggha Ismail dep at qoyghin; chünki Perwerdigar séning jebir-japayingni anglidi. □

12 U yawa éshek kebi bir adem bolidu; uning qoli her ademge qarshi uzitilidu, shuningdek her ademning qoli uninggha qarshi uzitilidu; u qérindashlirining udulida ayrim turidu, dédi. □ ■

13 Hejer öz-özige: «Men mushu yerde méni Körgüchini arqisidin kördüm» dep, özige söz qilghan Perwerdigarni: «Sen méni körgüchi Tengridursen» dep atidi. □

14 Shuning bilen u quduq: «Beer-lahay-roy» dep ataldi. U Qadesh bilen Bered shehirining ariliqidur. □ ■

15 Hejer Abramgha bir oghul tughup berdi. Abram Hejer uninggha tughup bergén oghligha Ismail dep at qoydi. ■

16 Hejer Abramgha Ismailni tughup bergende Abram seksen alte yashta idi.

17

Xudaning Öz ehdisini békitishi; ehde belgisi — xetne

□ **16:7** «Perwerdigarning Perishtisi» — «Tebirler»ni körüng. «Perwerdigarning Perishtisi» Tewrat dewride intayin alahide bir shexs idi. Bezi ishlarida U Xudaning ornida körünetti (mesilen, yene 7-14-ayet, 18-babni körüng). □ **16:11** «Ismail» — ibranii tilida «Ishmail». Menisi «Xuda anglidi».

□ **16:12** «U qérindashlirining udulida ayrim turidu» — yaki «sherq teripide turidu». Meyli qaysi terjimisi toghra bolsun, bésharetning asasiy menisi shuki, Ismail (we uning ewladliri) bashqilar bilen, hetta öz uruq-tuqqanliri bilen arilashmay ayrim turidu yaki ulargha öchmenlikte yashaydu. ■ **16:12** Yar. 25:18. □ **16:13** «méni Körgüchini arqisidin kördüm» — yaki peqet «méni Körgüchini kördüm». Yene bashqa birxil terjimisi: «Méni körgüchini körüpmu, yene tirik qaldim!». □ **16:14**

«Beer-lahay-roy» — menisi «méni Körgüchining quduqi». ■ **16:14** Yar. 24:62; 25:11. ■ **16:15** Gal. 4:22.

¹ Abram toqsan toqquz yashqa kirgenda, Perwerdigar Abramgha körünüp uninggha: – Men Qadir Tengridurmen. Sen Méning aldında méngip, kamil bolghin. □ ■

² Men Özüm bilen séning arangda ehdemni békitip, séni intayin zor köpeytime, – dédi. ■

³ Abram özini tashlap yüzini yerge yéqip yatti; Xuda uning bilen yene sözlishop mundaq dédi: –

⁴ Özümge kelsem, mana, Méning ehdem sen bilen tüzülgendur: – Sen nurghun el-milletlerning atisi bolisen. □ ■

⁵ Shuning üçün séning isming buningdin kéyin Abram atalmaydu, belki isming Ibrahim bolidu; chünki Men séni nurghun el-milletlerning atisi qildim. □

⁶ Men séni intayin zor köpeytime; shuning bilen sendin köp el-qowmlarni peyda qilimen, pushtungdin padishahlar chiqidu. ■

⁷ Men sen we sendin kéyinki neslingning Xudasi bolush üçün Özüm sen we sendin kéyinki neslingning arisida ebediy ehde süpitide bu ehdemni tikleymen; ■

⁸ Men sanga we sendin kéyinki neslingge sen hazir musapir bolup turghan bu zéminni, yeni pütkül Qanaan zémimini ebediy bir mülük süpitide ata qilimen; we Men ularning Xudasi bolimen, – dédi. ■

⁹ Andin Xuda Ibrahimgha yene: – Sen özüng Méning ehdemni tutqin, özüng we sendin kéyinki neslingmu ewladtin-ewladqa buni tutushi kérek.

¹⁰ Men sen bilen we sendin kéyinki nesling bilen tüzgen, silerning tushunglar kérek bolghan ehdem shuki, aranglardiki herbir erkek xetne qilinsun. □

¹¹ Shuning bilen siler xetniliklarni késiwétishinglar kérek; bu Men bilen silerning aranglardiki ehding belgisi bolidu. ■

¹² Barliq ewladliringlar, nesildin-nesilge aranglarda, meyli öyde tughulghanlar bolsun, yaki ewladinglardin bolmay yatladin pulgha sétiwélin'ghanlar bolsun, hemme erkek sekkiz künlük bolghanda xetne qilinsun. ■

¹³ Öyüngde tughulghanlar bilen pulunggha sétiwalghanlarning hemmisi xetne qilinishi kérek. Shundaq qilghanda, Méning ehdem tenliringlarda ornap, ebediy bir ehde bolidu.

¹⁴ Lékin xetniliki turup, téxi xetne qilinmighan herbir erkek Méning ehdemni buzghan hésablinip, üzüp tashlinidu, – dédi.

□ **17:1 «Qadir Tengri»** — ibraniiy tilida «El-Shadday». «Shadday» dégen söz belkim «müre» dégen menidiki sözdin chiqqan — shuning bilen «shadday» «men yölen'gen mürem» dégenek yéqimliq menini bildüridu. **«Méning aldında méngip»** — Xudagha étiqad qilghuchilargha Xudaning teyyarlighan bir yoli bar, ular uningda méngishi kérek. Démek, étiqadchilar «Xuda méni körüp turidu, wijdanim boyiche méngishim kérek» dégen uqumda yashaydu. ■ **17:1** Yar. 5:22. ■ **17:2** Yar. 12:2; 13:16; 15:5, 18; Mis. 2:24; 6:4; Law. 26:42. □ **17:4 «mana, Méning ehdem sen bilen tüzülgendur: —»** — yaki «mana, Men sen bilen tüzgen ehdem shudur: -», ■ **17:4** Rim. 4:17. □ **17:5 «brahim»** — ibraniiy tilida «Awraham». Buning menisi «nurghun ewladlirining atisi» yaki «köpligen xelqlerning atisi». ■ **17:6** Mat. 1:6. ■ **17:7** Yar. 13:15. ■ **17:8** Yar. 15:18; Qan. 1:8. □ **17:10 «Men sen bilen...»** — ibraniiy tilida «Men siler bilen...». Bu «siler» Ibrahim we barliq öyidiki ademlerni körsitishi kérek. ■ **17:11** Ros. 7:8; Rim. 4:11. ■ **17:12** Law. 12:3; Luqa 2:21.

15 Xuda Ibrahimga yene söz qilib: — Ayaling Sarayni emdi Saray dep atimighin, belki ismi Sarah bolsun. □

16 Men uninggha bext-beriket bérip, uningdinmu sanga bir oghul bérimen. Men derweqe uni beriketleyen; shuning bilen u el-milletlerning anisi bolidu; xelqlerning padishahirimu uningdin chiqidu, — dédi. □

17 Ibrahim *yene* özini yerge étip düm yétip külüp ketti we könglide: «Yüz yashqa kirgen ademmu baliliq bolalarmu? Toqsan yashqa kirgen Sarahmu bala tugharmu?!», — dédi. □

18 Ibrahim Xudagha: — Ah, Ismail aldingda yashisa idi! dédi. □

19 Xuda uninggha: — Yaq, ayaling Sarah jezmen sanga bir oghul tughup béridu. Sen uninggha «Ishaq» dep at qoyghin. Men uning bilen öz ehdemni tüzimen; bu uningdin kéyin kélidighan nesli bilen baghligan ebediy bir ehde süpitide bolidu. □ ■

20 Ismailgha kelsek, uning toghrisidiki duayingni anglidim. Mana, Men uni beriketlep, neslini köpeytip, intayin zor awutimen. Uning pushtidin on ikki emir chiqidu; Men uni ulugh bir xelq qilimen. □ ■

21 Biraq ehdemni bolsa Men kéler yili del mushu waqitta Sarah sanga tughup béridighan oghul — Ishaq bilen tüzimen, — dédi. ■

22 Xuda Ibrahim bilen sözlishop bolup, uning yénidin yuqirigha chiqip ketti.

23 Shuning bilen shu künila Ibrahim öz oghli Ismailni, öz öyide tughulghanlar we pulgha sétiwalghanlarning hemmisini, yeni uning öyidiki barliq erkeklerni élip, Xuda uninggha éytqandek ularning xetnilikini késip xetne qildi.

24 Ibrahimning xetniliki késilip, xetne qilin'ghanda, toqsan toqquz yashqa kirgenidi.

25 Uning oghli Ismailning xetniliki késilip, xetne qilin'ghanda, on üç yashta idi.

26-27 Ibrahim bilen uning oghli Ismail del shu künning özide xetne qilindi we shundaqla uning öyidiki hemme er kishiler, meyli öyide tughulghan bolsun yaki yattin pulgha sétiwélin'ghanlar bolsun, hemmisi uning bilen bille xetne qilindi.

18

Ershtin chüshken üç méhman

1 Perwerdigar Mamrediki dubzarliqning yénida Ibrahimga köründi; bu kün eng issighan waqit bolup, u öz chédirining ishikide olturatti.

□ **17:15 «Saray»** — menisi «méning melikem». Lékin «Sarah» bolsa peqet «melike» dégen menide. Buning ehmiyiti belkim shuki, shu chaghdin bashlap Sarah peqet Ibrahim özigila «melike» bolupla qalmay, belki Xuda aldidimu étiaqdi tüpeyidin «melike» dep hésablinidu («ibr.» 11:11ni köring). □ **17:16 «... u el-milletlerning anisi bolidu»** — Sarahdin bolghan shu el-milletler «Yehuda», «Israil» (on qebile) we «Édom» bolidu. On qebile sürgün bolghandin kéyin ulardin hazirqi birnechche millet shekillen'gen bolushi mumkin. □ **17:17 «Ibrahim ... külüp ketti»** — Ibrahim yene özini yerge étip düm yétip külüp ketti ibrahimning külgenliki belkim yérim ishench, yérim ishenchsizliktin, yérim gumandin, yérim xushalliqdin bolsa kérek. Lékin «Rim.» 4:17-21de déyilgenler boyiche, Ibrahim tézla toluq ishenchke keldi. Uning bolghusi oghli «Ishaq»ning ismining menisi «külke»dur. □ **17:18 «Ismail Séning aldingda yashisa idi!»** — Menisi, belkim, «Ismail sen Xudaning bext-berikitige érishsun!» dégendektur. Xéli roshenki, Ibrahim mushu waqitqiche Ismailni Xuda wede qilghan oghlum, dep ümid qilib kelgenidi. □ **17:19 «Ishaq»** — menisi «külke». ■ **17:19** Yar. 18:10; 21:2. □ **17:20 «ulugh bir xelq»** — bu ebrelerdur. ■ **17:20** Yar. 16:10; 25:12,16. ■ **17:21** Yar. 21:2.

2 U bëshini kötürüp nezer séliwidi, mana uning udulida üç kishi öre turatti. Ularni körüp u chédirining ishiqidin qopup, ularning aldigha yügürüp bérip, yerge tegküdek tezim qilip:■

3 — i Rebbim, eger péqir nezerliride iltipat tapqan bolsam, ötünimenki, qulirining yénidin ötüp ketmigeyla;□

4 uzghina su keltürülsun, siler putliringlarni yuzup derexning tégide aram éliwélinglar.

5 Siler öz qulunglarning yénidin ötkenikensiler, men bir chishlem nan élip chiqay, siler harduqunglarni chiqirip, andin ötüp ketkeysiler, dédi. Ular jawab bérip: — Éytqiningdek qilghin, déwidi,

6 Ibrahim chédirigha Sarahning qéshigha yügürüp kirip, uninggha: — Üch das ésil undin téz xémir yughurup toqach etkin, — dédi.□

7 Andin Ibrahim kala padisigha yügürüp bérip, yumran obdan bir mozayni tallap, chakirigha tapshurdi; u buni tézla teyyar qildi.

8-9 Andin Ibrahim sériq may, süt we teyyarlatqan mozayni élip kélip, ularning aldigha tutup, özi derexning tégide ularning aldida öre turdi; ular ulardin yédi. Ular uningdin: ayaling Sarah nede, dep soriwidi, u jawab bérip: — Mana, chédirda, dédi.

10 Birsi: — Men kéler yili mushu waqitta qéshinggha jezmen qaytip kélimen, we mana u waqitta ayaling Sarahning bir oggli bolidu, — dédi. Sarah bolsa uning keynidiki chédirning ishiqide turup, bularni anglawatatti.□ ■

11 Ibrahim bilen Sarah ikkisi yashinip, qérip qalghanidi; Sarahta ayal kishilerde bolidighan adet körüş toxtap qalghanidi.■

12 Shunga Sarah öz ichide külüp: — Men shunche qérip ketken tursam, rasttinla lezzet körelermenmu? Érimmu qérip ketken tursa? — dep xiyal qildi.■

13 Perwerdigar Ibrahimgha: — Sarahning: «Men qérip ketken tursam, rasttinla bala tugharmanmu?» dep külgini némisi?

14 Perwerdigargha mumkin bolmaydighan tilsimat ish barmu? Békitken waqitta, yeni kéler yili del bu chaghda qaytip kélimen we u waqitta Sarahning bir oggli bolidu, — dédi.■

15 Emma Sarah qorqup kétip: — Külmidim, dep inkar qildi. Lékin U: — Yaq, sen küldüng, — dédi.

Ibrahimning Xudadin jiyeni Lut üçün ötünushi

16 Andin bu zatlar u yerdin qopup, Sodom terepke nezirini aghdurdi. Ibrahimmu ularni uzitip, ular bilen bille mangdi.

17 Perwerdigar: — Men qilidighan ishimni Ibrahimdin yoshursam bolamdu?■

18 Chünki Ibrahimdin ulugh we küchlük bir el chiqidu we shuningdek yer yüzidiki barliq el-milletler u arqiliq bext-beriketke muyesser bolidighan tursa?■

19 Chünki Men uni bilip tallighanmen; u choqum öz balilirini we uning öyidikilerni özige egeshtürüp, ulargha Perwerdigarning yolini tutup,

■ **18:2** Ibr. 13:2. □ **18:3** «Rebbim» — ibraniy tilida «Adonay». Bu sözige qarighanda Ibrahim bu méhmanning Perwerdigar ikenlikini bilip yetkenidi. □ **18:6** «Üch das» — ibraniy tilida «üch séah». Üch séah belkim 22 litr un bolushi mumkin idi. □ **18:10** «Birsi» — ibraniy tilida «u». ■ **18:10**

Yar. 17:19,21; 21:2. ■ **18:11** Yar. 17:17; Rim. 4:19; Ibr. 11:11. ■ **18:12** Hak. 19:26; 1Pét. 3:6.

■ **18:14** Mat. 19:26; Luqa 1:37. ■ **18:17** Am. 3:7. ■ **18:18** Yar. 12:3; 22:18; 26:4; Ros. 3:25; Gal.

3:8.

heqqaniylikni we adaletni yürgüzishni ögitudu. Buning bilen Menki Perwerdigar Ibrahim toghruluq qilghan wedemni emelge ashurimen, — dédi.□

20 Andin Perwerdigar mundaq dédi: — «Sodom we Gomorra toghruluq kötürülgen dad-peryad nahayiti küchlük, ularning gunahi intayin éghir bolghini üçün,□

21 Men hazirla chüshimen, qilmishliri rasttinla shu dad-peryadlardin Manga melum bolghandek shunche rezilmu, bilip baqay; unche rezil bolmighandimu, Men uni bilishim kérek».

22 Shuning bilen bu kishiler u yerdin qozghilip, Sodom terepke yol aldi. Lékin Ibrahim yenila Perwerdigarning aldida öre turatti.□

23 Ibrahim yéqin bérip: — Sen rasttinla heqqaniylarni reziller bilen qoshup halak qilamsen?

24 Sheherde ellik heqqaniy kishi bar bolushi mumkin; Sen rasttinla shu jayni halak qilamsen, ellik heqqaniy kishi üçün u jayni kechürüm qilmamsen?

25 Yaq, yaq. Bu ish Sendin néri bolghay! Heqqaniylarni rezillerge qoshup öltürüp, heqqaniylargha rezillerge oxshash muamile qilish Sendin néri bolghay! Pütkül jahanning soraqchisi adalet yürgüzmemdu? — dédi.■

26 Perwerdigar jawab bérip: — Eger Men Sodom shehiride ellik heqqaniyni tapsam, ular üçün pütkül jayni ayap qalimen, — dédi.

27 Andin Ibrahim jawab bérip: — Mana men peqet topa bilen küldin ibaret bolsammu, men Igem bilen sözleshkili yene pétinalidim.

28 Mubada shu ellik heqqaniydin besh kishi kem bolsa, Sen bu besh kishining kem bolghini üçün pütkül sheherni yoqitamsen? — dédi.

U: — Eger Men shu yerde qiriq beshni tapsammu, uni yoqatmaymen, dédi.

29 Ibrahim Uninggha sözini dawam qilip: — Shu yerde qiriq kishila tépilishi mumkin, déwidi, *Perwerdigar*: — Bu qiriqi üçün uni yoqatmaymen, — dédi.

30 U yene söz qilip: I Igem, xapa bolmighaysen, men yene söz qilay. Shu yerde ottuzi tépilishi mumkin? — dédi.

U: — Eger Men u yerde ottuzni tapsammu, yoqatmaymen, — dédi.

31 U yene söz qilip: — Mana emdi men Igem bilen sözleshkili jür'et qildim; shu yerde yigirmisi tépilishi mumkin, — dédi.

Perwerdigar söz qilip: bu yigirmisi üçün u yerni yoqatmaymen, — dédi.

32 U sözlep: — I Igem, xapa bolmighay, men peqet mushu bir qétimla söz qilay! Shu yerde oni tépilishi mumkin, déwidi, u jawab bérip: — Men oni üçün uni yoqatmaymen, — dédi.

33 Perwerdigar Ibrahim bilen sözlishop bolghandin kéyin ketti; Ibrahimmu öz jayigha qaytip ketti.

19

Sodom shehidikilerning rezilliki

□ **18:19** «Chünki Men uni bilip tallighanmen; u choqum öz balilirini we uning öyidikilerni özige egeshtürüp...» — bashqa birxil terjimisi: «Chünki Men... u öz balilirigha ögetsun dep uni bilip talliwaldim». Lékin bundaq terjime ayetning ikkinchi qismigha anche mas kelmeydu. □ **18:20**

«Sodom bilen Gomorra toghruluq kötürülgen dad-peryad» — bu peryad shübhisizki, Sodom bilen Gomorra teripidin xorlan'ghan we zulum yégenlerdin kötürülgen bolsa kérek («Ez.» 16:49ni körüng).

□ **18:22** «bu kishiler» — kéyinki bayanlar boyiche, Perwerdigar Ibrahim bilen qaldi; qalghan ikki zat Sodomgha mangidu we shu yerde (19-bab) Lutni qutquzuwalidu. Shu ikki zat perishtiler idi (19:1).

■ **18:25** Rim. 3:6.

1 Ikki perishte kechte Sodomgha yétip keldi; shu chaghda Lut Sodomning derwazisida olturatti. Lut ularni körüpla ornidin turup, aldigha chiqip yüzi yerge tegküdek tezim qilip:□

2 — Mana, ey xojilirim, keminilirining öyige chüshüp putliringlarni yuyup qonup qalghaysiler; andin ete seher qopup yolgha chiqsanglarmu bolidu, déwidi, bular jawaben: — Yaq, biz sheher meydanida kechleyimiz, — dédi.■

3 Emma u ularni ching tutuwidi, axir ular uning bilen béríp öyige kirdi. U ulargha dastixan sélip, pétir toqachlarni pishurup berdi, ular ghizalandi.■

4 Ular téxi yatmighanidi, sheherdikiler, yeni Sodomning erkekliri, yash, qéri hemmisi herqaysi mehelligerdin kélip öyni qorshiwaldi;

5 ular Lutni chaqirip uninggha: — Bügün kechte séningkige kirgen ademler qéni? Ularни bizge chiqirip ber, biz ular bilen yéqinchilik qilimiz, — dédi.

6 Lut derwazining aldigha, ularning qéshigha chiqip, ishikni yépiwétip,

7 ulargha: — Ey buraderlirim, mundaq rezillikni qilmanglar!

8 Mana, téxi héch er bilen bille bolmighan ikki qizim bar; ularni silerge chiqirip bérey. Ular bilen xalighininglarni qilinglar. Emma bu ademler ögzemning sayisi astigha kirgeniken, siler ularni héchnéme qilmanglar! — dédi.

9 Lékin ular jawab béríp: «Néri tur!» déginiche, yene: — Bu yerde turushqa kelgen bu musapir hakim bolmaqchimiken? Emdi sanga ulargha qilghandinmu better yamanliq qilimiz! — dep Lutni qistap, ishikni chéqishqa basturup keldi.■

10 Emma u ikki kishi qollirini uzitip Lutni öyge öz qéshigha tartip ekiriwélip, ishikni taqiwaldi

11 we öyning derwazisining aldidiki ademlerni kichikidin tartip chongighiche korluqqa muptila qildi; shuning bilen ular derwazini izdep, halidin ketti.

Lutning Sodomdin qéchishi

12 Andin ikkeylen Lutqa: — Mushu yerde yene birer kiming barmu? Küy'oghul, oghul yaki qizliring we yaki sheherde bashqa ademliring bolsa ularni bu yerdin élip ketkin!

13 Chünki biz bu yerni yoqitimiz; chünki ular toghruluq kötürülgen dad-peryad Perwerdigarning aldida intayin küchlük bolghach, Perwerdigar bizni uni yoqitishqa ewetti, — dédi.

14 Shuning bilen Lut tashqirigha chiqip, qizlirini alidighan *bolghusi* küy'oghullirining qéshigha béríp: «Emdi qopup bu yerdin chiqip kétinglar; chünki Perwerdigar sheherni yoqitidu» — dédi. Emma u *bolghusi* küy'oghullirining nezirige chaqchaq qilghandek köründi.

15 Tang atqanda, perishtiler Lutni aldiritip: — Emdi qopup ayaling bilen qéshingdiki ikki qizingni alghin; bolmisa sheherning qebihlikige chétilip qélip, halak bolisen, — dédi.

16 Emma u téxiche arisaldi bolup turghanda, Perwerdigar uninggha rehim qilghanliqi üçün, u ikkiylen Lutning qolini, ayalining qolini we ikki qizingning qollirini tutup, ularni sheherning sirtigha echiqip, orunlashturup qoydi.

□ 19:1 «derwazisida olturatti» — kona zamanlarda peqet sheherning mötiwerliri we aqsqaalliri derwazida olturushqa muyesser idi. Shunga Lut Sodom shehiride «mötiwer» hésablinatti. ■ 19:2 Yar. 18:4. ■ 19:3 Ibr. 13:2. ■ 19:9 Mis. 2:14; Ros. 7:27; 2Pét. 2:7, 8.

17 Ularni chiqarghandin kéyin shu ish boldiki, ulardin biri uninggha: — Jéningsni élip qach, halak bolmasliqing üçün keyningge qarimay, tüzlengliktiki héch yerde toxtimay, taghqa qachqin! — dédi.

18 Lékin Lut ulargha: — Undaq bolmighay, ey xojam, ötünüp qalay!□

19 Mana, kemineng közüngde iltipat tapti, jénimni qutquzdung, manga zor merhemet körsetting; emma men taghqa qachalmaymen; undaq qilsam, manga birer apet chüshüp, ölüp kétermenmikin.

20 Qara, awu sheherge qéchip barsa bolghudek nahayiti yéqin iken, shundaqla kichik sheher iken! Ötünüp qalay, méning shu yerge qéchishimgha yol qoyghaysen! U kichik *sheher* emesmu?! Jénim shu yerde aman qalidu! — dédi.

21 Perishte uninggha jawab bérip: — Xeyr, bu ishtimu sanga maqul bolay, sen éytqan shu sheherni weyran qilmay.

22 Emdi u yerge tézdin qéchip barghin; chünki sen shu yerge yétip barmighuche héch ish qilalmasmen, — dédi. Shunga u sheherning ismi «Zoar» dep atalghan.□

Sodom bilen Gomora sheherlirining weyran qilinishi

23 Lut Zoargha yétip barghanda kün nuri yer yüzige chéchilghanidi.

24 Shu chaghda Perwerdigar ershtin, öz yénidin Sodom bilen Gomorraning üstige günggürt we ot yaghdurup,■

25 shu sheherlerni, pütkül tüzlenglikni hemde sheherlerdiki barliq ahaliler we yerdin ün'genlerni qoshup berbat qildi.

26 Lékin Lutning arqisidin mangghan ayali keynige qariwidi, tuz tüwrükke aylinip qaldi.■

27 Etisi tang sheherde, Ibrahim qopup ilgiri Perwerdigarning aldida turghan jaygha chiqip,

28 Sodom bilen Gomorra terepke, shundaqla tüzlenglikning hemme yérige nezer séliwidi, mana, yer yüzidin xumdaning tütünidek tütün örlawatqinini kördi.

29 Emma shundaq boldiki, Xuda u tüzlengliktiki sheherlerni weyran qilghanda, U Ibrahimni ésiqe élip, Lut turghan sheherlerni berbat qilghanda uni balayi'apetning ichidin chiqirip qutquzdi.□

Lut we uning qizliri

□ **19:18** «xojam» — yaki «Rebbim». □ **19:22** «Zoar» — menisi «kichik». Lutning bu iltimasi tolimu ghelite idi: (1) Zoar eslide «tüzlengliktiki besh sheher»din biri bolup (14:2), Sodom bilen yéqin munasiwette idi. Shundaqla Sodomgha oxshash gunahlargha pétip qalghan bolushi mumkin idi. Shunga perishtiler eslide Zoarni yoqatmaqchi bolghan (22-ayet); (2) Lut Sodom shehirining gunahlrini we xeterlikini obdan bilip turupmu, yenila uninggha oxshaydighan yene bir sheherge qachmaqchi boldi; (3) gerche Xuda ajayib yol bilen uni we ailisidirlirini qutquzghan bolsimu, u yenila «taghqa qéchish»tin qorqti, u belki «bire apet béshimgha chüshüshi mumkin» dep oylighan bolushi mumkin. Bular uning étiaqsizliqi idi. (4) bizningche, uning shundaq iltimas qilishining sewebi, u ««sépilliq sheher» ichide tursam aman-ésen bolimen» dep bildi. Ibrahim bolsa Xudaning bashpanahliqigha ishinip, sépilsiz chédirlarda turup, tolimu xatirjem yashidi. (5) axir bérip Lut Zoarda xatirjem bolalmay yenila taghqa chiqip shu yerni makan qildi (30-ayet). Bu weqeler toghruluq yene «qoshumche söz»imizimu azraq toxtilimiz. ■ **19:24** Qan. 29:22; Yesh. 13:19; Yer. 20:16; 50:40; Yigh. 4:6; Ez. 16:50; Hosh. 11:8; Am. 4:11; Zef. 2:9; Luqa 17:29; 2Pét. 2:6; Yeh. 7. ■ **19:26** Luqa 17:32. □ **19:29** «u Ibrahimni ésiqe élip...» — ibraniiy tilida «Xuda Ibrahimni ésiqe élip...».

³⁰ Emma Lut Zoar shehiride turushtin qorqqachqa, Zoardin kétip, taghqa chiqip, ikki qizi bilan shu yerde makanlashti. U ikki qizi bilan bir öngürde turdi.

³¹ Emdi chong qiz kichikige: — Atimiz bolsa qérip ketti; dunyaning qaide-yosuni boyiche bu yurtta bizge yéqinchilik qilidighan héch er kishi qalmidi.

³² Qéni, atimizni sharab bilen mest qilip qoyup, uning bilen bille yatayli; shundaq qilsaq, biz perzent körüp atimizning uruqini qalduralaymiz, — dédi.

³³ Shuning bilen ular u kéchisi atisigha sharab ichküzüp *mest qilip* qoyup, chong qizi kirip atisi bilen yatti. Lékin Lut uning kirip yatqininimu, qopup ketkininimu héch sezmedi.

³⁴ Etisi shundaq boldiki, chongi kichikige: — Mana, men axsham atam bilen yattim; бүгүн kechtimu uninggha yene sharab ichküzeyli; shuning bilen sen kirip uning bilen yatqin; shundaq qilip, her ikkimiz perzent körüp atimizning neslini qalduralaymiz, — dédi.

³⁵ Shuning bilen ular u kéchisi atisigha sharab ichküzüp *mest qilip* qoyup, kichik qizi ornidin turup uning bilen bille yatti. Emma Lut uning kirip yatqininimu, qopup ketkininimu héch sezmedi.

³⁶ Shundaq qilip, Lutning ikkila qizi öz atisidin hamilidar bolup qaldi.

³⁷ Chongi bolsa oghul tughup, uning étini Moab qoydi; u бүгүнki Moabiylarning atisidur.□

³⁸ Kichikimu oghul tughup, uning étini Ben-Ammi qoydi. U бүгүнki Ammoniylarning atisidur.□

20

Ibrahim bilen Abimelek

¹ Ibrahim u yerdin chiqip, jenub tereptiki Negewge köchüp kélip, Qadesh bilen Shurning ariliqida turup qaldi; bir mezgildin kéyin Gerarda oltur-aqlashti.

² Shu yerde Ibrahim ayali Sarah toghrisida: «U méning singlimdur», dégenidi. Shuning bilen Gerarning padishahi Abimelek adem ewetip, Sarahni özige xotun bolushqa éliwaldi.■

³ Lékin *bir küni* kéchisi chüshide Xuda Abimelekké kélip uninggha: — Mana, sen özüngge éliwalghan ayal sewebidin emdi ölgen ademdursen; chünki u bashqa birsining ayalidur — dédi.

⁴ Emma Abimelek uninggha téxi yéqinchilik qilmighanidi. U Xudagha: — I Reb, heqqaniy bir xelqnimu halak qilamsen?□

⁵ U özimu manga: «U méning singlim» dep éytmidimu? Yene kélip, bu ayalmu «U méning akam», dep éytqanidi. Men bolsam sap könglüm we durus niyitim bilen bu ishni qildim, — dédi.□

⁶ Xuda chüshide uninggha yene: — Bu ishni sap köngül bilen qilghiningni bilimen; shu sewebtin Men séni aldında gunah qilishtin tosup, uninggha tégishingge qoymidim.

□ **19:37** «Moab» — «atining süyi» yaki «atidin bolghan». □ **19:38** «Ben-Ammi» — menisi: «xelqimning oghli». ■ **20:2** Yar. 12:13; 26:7. □ **20:4** «heqqaniy xelqnimu halak qilamsen?» — Abimelekning öyidikilerge, bolupmu qiz-ayallargha bir xil waba chüshkenidi (18-ayet). Shuning bilen mushu yerde u peqet özi üçünla emes, belki öz xelqi üçün rehim tilimekchi. Abimelekning köp jehetlerde xéli yaxshi terepliri bar. □ **20:5** «sap könglüm we durus niyitim bilen...» — ibraniiy tilida «qolunning paklikli bilen...».

⁷ Emdi u kishining ayalini özige qayturup ber; chünki u Peyghember, u séning heqqingde dua qilidu we sen tirik qalisen. Eger uni yandurup bermiseng shuni bilip qoyghinki, sen we hemme ademliring qoshulup jezmen ölisiler, — dédi.

⁸ Abimelek etigen tang seherde qopup, hemme xizmetkarlirini chaqirip, bu sözlerning hemmisini ularning qulaqlirigha saldi; bu ademler nahayiti qorqushup ketti.

⁹ Andin Abimelek Ibrahimni chaqirip uninggha: — Bu bizge néme qilghining? Men sanga zadi néme gunah qildim, sen men we padishahliqimgha éghir bir gunahni yüklep qoydung? Manga qilmaydighan ishlarni qilding! — dédi.

¹⁰ Abimelek Ibrahimgha yene: — Sen zadi bizning néme ishimizni körgining üçün mushu ishni qilding? — dédi. □

¹¹ Ibrahim jawab bérrip: — «Bu yerde shübhisizki héchkim Xudadin qorqmaydiken, ular méni ayalim tüpeylidin öltürüwétidu», dep oylighanidim.

¹² Emeliyette, uning méning singlim ikenlik rast, lékin u méning ata bir, ana bölek singlim; kéyin u méning ayalim boldi. □

¹³ Lékin Xuda méni atamning öyidin chiqirip sergerdanliqqa yürgüzginide, men ayalingha: — Biz qeyergila barsaq, sen manga shundaq shapaet körsetkeysenki, méning toghramda: «Bu méning akam bolidu», dégin, — dep éytqanidim — dédi. ■

¹⁴ Andin Abimelek qoy-kalilar, qullar we dédeklerni élip ularni Ibrahimgha berdi we ayali Sarahnimu uninggha qayturup berdi.

¹⁵ Abimelek: — Mana méning zéminim bolsa aldingda turuptu; közüngge qaysi yer yaqsa shu yerde turghin, — dédi.

¹⁶ U Sarahqa: «Mana, men akanggha ming kümüş tengge berdim; mana bular öz yéningdikiler, shundaqla hemme ademlerning köz aldida uyatni yapquchi bolidu; shuning bilen sen herqandaq dagh-eyibtin xalas bolisen». □

¹⁷⁻¹⁸ Ibrahim Xudagha dua qildi, Xuda Abimelek, ayali we kénizeklirini saqaytti; andin ular yene bala tughalaydighan boldi; chünki Perwerdigar Ibrahimning ayali Sarah tüpeylidin Abimelekning öyidiki hemme xotunlarning baliyatqulirini étip qoyghanidi.

21

Ishaqning dunyagha kélishi

□ **20:10** «sen zadi bizning néme ishimizni körgining üçün mushu ishni qilding?» — Abimelek bu ikkinchi soalni belkim heqiqiy kemterlik bilen sorighan bolsa kérek. U shübhisizki Xudadin qorqqchqa, Xudaning Ibrahim toghruluq «U peyghember» dégen sözini ésidin chiqarmidi. □ **20:12** «lékin u méning ata bir, ana bölek singlim» — ibranıy tilida «lékin u anamning qizi emes, belki atamning qizi idi». ■ **20:13** Yar. 12:13. □ **20:16** «shuning bilen sen herqandaq dagh-eyibtin xalas bolisen» — biz shu zamandiki örp-adetlerdin toluq xewerdar bolmighachqa, Abimelekning bu sowghitining ehmiyitini hazir chüshinishimiz tesrek bolidu; halbuki, uning meqsiti éniq körünidu.

1 Emdi Perwerdigar wede qilghinidek Sarahni yoqlidi; Perwerdigar Sarahqa déginidek qildi. □ ■

2 Sarah hamilidar bolup, Ibrahim qérighanda Xuda uninggha békitken waqitta bir oghul tughup berdi. ■

3 Ibrahim özige törelgen oghli, yeni Sarah uninggha tughup bergen oghlining ismini Ishaq qoydi. □

4 Andin Ibrahim Xuda uninggha buyrughinidek öz oghli Ishaq tughulup sekkizinchi küni xetne qildi. ■

5 Oghli Ishaq tughulghan chaghda, Ibrahim yüz yashta idi.

6 Sarah: «Xuda méni küldürüwetti; herkim bu ishni anglisa, men bilen teng külüshidu», dédi.

7 U yene: — Kimmu Ibrahimgha: «Sarah bala émitidighan bolidu!» dep éytalaytti? Chünki u qérighanda uninggha bir oghul tughup berdım! — dédi.

Hejer bilen Ismailning qoghlinishi

8 Bala chong bolup, emchektin ayrildi. Ishaq emchektin ayrilghan küni Ibrahim chong ziyapet ötküzüp berdi.

9 Emma Sarah misirliq Hejerning Ibrahimgha tughup bergen oghulning *Ishaqni* mesxire qiliwatqinini körüp qaldi.

10 Shuning bilen u Ibrahimgha: — Bu dédek bilen oghlini heydiwet! Chünki bu dédekning oghli méning oghlum Ishaq bilen teng waris bolsa bolmaydu!, — dédi. ■

11 *Sarahning* bu sözi Ibrahimgha tolimu éghir keldi; chünki *Ismailmu* uning oghli-de! □

12 Lékin Xuda Ibrahimgha: — Balang we dédiking wejedin bu söz sanga éghir kelmisun, belki Sarahning sanga dégenlirining hemmisige qulaq salghin; chünki Ishaqtin bolghini séning nesling hésablinidu. ■

13 Lékin dédekning oghlidinmu bir xelq-millet peyda qilimen, chünki umu séning nesling, — dédi. ■

14 Etisi tang seherde Ibrahim qopup, nan bilen bir tulum suni élip Hejerge bérip, öshnisige yüdküzüp, balini uninggha tapshurup, ikkisini yolgha sélip qoydi. Hejer kétip, Beer-Shébaning chölide kézip yürdi. □

15-16 Emdi tulumdiki su tügep ketkenidi; Hejer balini bir chatqalning tüwige tashlap qoyup, öz-özige: «Balining ölüp kétishige qarap chidimaymen» dep, bir oq étimche yiraqqa bérip, udulida olturdi. U udulida olturup, peryad kötürüp yighlidi.

17 Xuda oghulning yigha awazini anglidi; shuning bilen Xudaning Perishtisi asmandin Hejerni chaqirip uninggha: — Ey Hejer, sanga néme boldi? Qorqmighin; chünki Xuda oghulning yigha awazini yatqan yéridin anglidi.

18 Emdi qopup, qolung bilen balini yölep turghuz; chünki Men uni ulugh bir el-millet qilimen, — dédi. ■

□ 21:1 «Perwerdigar ... Sarahni yoqlidi» — Tewrat-Injilda, Xuda melum kishini yaki meluk xelqni «yoqlap» uninggha yaki ulargha yéqinlashsa, yaki alahide bext-beriket, shapaet körsitidu, yaki qattiq bazalaydu. Mushu yerde bext-beriket yetküzüsh üçün, elwette. Bu ishqa qiziq bir yéri shuki, Ibrahim bashqilar üçün «ular baliliq bolsun» (20:17-18) dep dua qilghandin kéyin özimu perzent köridu.

■ 21:1 Yar. 17:19; 18:10. ■ 21:2 Yar. 18:10,14; Gal. 4:23; Ibr. 11:11. □ 21:3 «Ishaq» — «külke».

■ 21:4 Yar. 17:10. ■ 21:10 Gal. 4:30. □ 21:11 «éghir» — yaki «yaman». ■ 21:12 Rim. 9:7; Ibr. 11:18. ■ 21:13 Yar. 16:10; 17:20. □ 21:14 «bala» — shu waqitta Ismail 15-16 yashqa kirgenidi.

■ 21:18 Yar. 16:10; 17:20.

19 Shuan Xuda *Hejerning* közlidirini achi, u bir quduqni kördi. U bérip tulumgha su toldurup, oghulgha ichküzdi.

20 Xuda u bala bilen bille boldi; u ösüp chong boldi. U chölde yashap, mergen bolup yétishti.

21 U Paran chölide turdi; shu waqitlarda anisi uninggha Misir zéminidin bir qizni xotunluqqa élip berdi.

Ibrahimning Abimelek padishah bilen kélishim tüzüshi

22 U waqitlarda shundaq boldiki, Abimelek we uning leshkerbéshi Fikol kélip Ibrahimgha: — Qilghan hemme ishliringda, Xuda séning bilen billidur.

23 Emdi sen del mushu yerde manga, oghlumgha we newremge xiyamet qilmasliqqa Xudaning namida qesem qilip bergeysen; men sanga körsitip kelgen méhribanliqimdek, senmu manga we sen hazir turuwatqan yurtqa méhribanliq qilghaysen, — dédi.■

24 Ibrahim: Qesem qilip bérey, dédi.

25 Andin Ibrahim Abimelekning chakarleri tartiwalghan bir quduq toghrisida Abimelekni eyibledi.

26 Abimelek: — Bu ishni qilghan kishini bilmeymen; sen bu ishni mangimu éytmapsen; men bu ishni peqet бүгүнla anglishim, — dédi.

27 Ibrahim qoy-kala élip Abimelekke teqdim qildi; andin ular ikkilisi ehde qilishti.

28 Ibrahim yene padidin yette chishi qozini bir terepke ayrip qoydi.

29 Abimelek Ibrahimdin: — Sen bir terepke ayrip qoyghan bu yette chishi qozining néme menisi bar? — dep soriwidi,

30 u: — Méning bu quduqni kolighinimni étirap qilghininggha guwahliq süpitide bu yette chishi qozini qolumdin qobul qilghaysen, — dep jawab berdi.

31 Bu ikkisi shu yerde qesem qilishqanliqi üçhün, u shu jayni «Beer-Shéba» dep atidi.□

32 Shu teriqide ular Beer-Shébada ehde qilishti. Andin Abimelek we uning leshkerbéshi Fikol qozghilip, Filistiylerning zéminigha yéniп ketti.□

33 Ibrahim Beer-Shébada bir түp yulghunni tikip, u yerde Ebediy Tengri bolghan Perwerdigarning namigha nida qilip ibadet qildi.□ ■

34 Ibrahim Filistiylerning zéminida uzun waqitqiche turup qaldi.□

22

Xudaning Ibrahimni sinishi — Ishaqni qurbanliq qilish

1 Bu ishlardin kéyin shundaq boldiki, Xuda Ibrahimni sinap uninggha: — Ey Ibrahim! dédi. U: mana men! — dep jawab berdi.

■ 21:23 Yar. 14:23. □ 21:31 «Beer-Shéba» — «qesem quduqi» dégen menide. Ibraniy tilida «qesem» («shéba» yaki «shéba») we «yette» («shéba») dégenlerning ahangı oxshash bolghachqa, yene «yettining quduqi» dégen menisimu bar. □ 21:32 «Fikol» — Gerar padishahning serdarining umumiy unvani idi (26:26). □ 21:33 «bir түp yulghunni tikip» — yulghun tikish xurapiy ish emes, belki uning ehmiyiti qoshna el bilen ehde түzgenliki üçhün, «mushu yerde uzun waqit turmaqchimen» dégendek menini bildürüshtin ibaret idi. ■ 21:33 Yar. 4:26. □ 21:34 «uzun waqit» — ibraniy tilida «nurghun künler».

2 U: — Sen oghlungni, yeni sen söyidighan yalghuz oghlung Ishaqni élip, Moriya yurtigha bérip, shu yerde, Men sanga éytidighan taghlarning birining üstide uni köydürme qurbanliq süpitide sun'ghin, — dédi. □ ■

3 Etisi Ibrahim seher qopup, éshikini toqup, yigitliridin ikkiylen bilen Ishaqni bille élip, köydürme qurbanliq üçhün otun yérip, Xuda uninggha éytqan yerge qarap mangdi.

4 Üchinchi küni Ibrahim béshini kötürüp qarap, yiraqtin u yerni kördi.

5 Ibrahim yigitlirige: — Siler éshek bilen mushu yerde turup turunglar. Men balam bilen u yerge bérip, sejde qilip, andin qéshinglarga yénip kélimiz, — dédi.

6 Shuning bilen Ibrahim köydürme qurbanliqqa kéreklik otunni élip, oggli Ishaqqa yüdküzüp, özi qoligha pichaq bilen otni élip, ikkisi bille yürüp ketti.

7 Ishaq atisi Ibrahimgha: — Ey ata! déwidi, u uninggha jawab bérip: — Mana men, oghlum, dédi. U uningdin: — Mana ot bilen otun'ghu bar, emma köydürme qurbanliq bolidighan qoza qéni? — dep soriwidi,

8 Ibrahim jawab bérip: — Ey oghlum, Xuda Özi Özige köydürme qurbanliq qozini teminleydu, — dédi. Andin ikkisi birge yolini dawamlashturdi.

9 Axirida ular Xuda Ibrahimgha éytqan jaygha yétip keldi. Ibrahim u yerde qurban'gah yasap, üstige otunni tizip qoydi. Andin u oggli Ishaqni baghlap, uni qurban'gahdiki otunning üstide yatquzdi. ■

10 Andin Ibrahim qolini uzitip, oghlini boghuzlighili pichaqni aldi.

11 Shuan Perwerdigarning Perishtisi asmandin uni chaqirip uninggha: — Ibrahim, Ibrahim! — dep warqiridi.

U: — Mana men, — dédi. □

12 U uninggha: — Sen baligha qolungni tegküzmigin, uni héchnéme qilmighin; chünki Men séning Xudadin qorqqanliqingni bildim; chünki séning oghlungni, yeni yalghuz oghlungni Mendin ayimiding, — dédi.

13 Ibrahim béshini kötürüp qariwidi, mana, arqisida münggüzleri chatqalgha chirmiship qalghan bir qochqarni kördi. Ibrahim bérip qochqarni élip, uni oghlining ornida köydürme qurbanliq qilip sundi.

14 Shuning bilen Ibrahim shu jaygha «Yahweh-Yireh» dep at qoydi. Shunga kishiler: «Perwerdigarning téghida teminlinidu» dégen bu söz bügün'ge qeder éytilip kéliwatidu. □

15 Perwerdigarning Perishtisi asmandin Ibrahimni ikkinchi qétim chaqirip uninggha: —

16 Sen öz oghlungni, yeni yalghuz oghlungni ayimay bu ishni qilghining üçhün Men Özüm bilen qesem qilimenki, deydu Perwerdigar. ■

17 — Men séni zor beriketlep, neslingni asmandiki yultuzlardek nurghun köpeypitip, déngiz sahilidiki qumdek gholditimen; nesling bolsa dühmenlirining derwazilirigha ige bolidu. □ ■

□ **22:2** «Moriya» — «2Tar.» 3:1ni körüng. Xuda Ibrahimgha körsetken shu tagh belkim kéyin Sulayman muqeddes ibadetxanini salghan jay, shundaqla Eysa Mesih kréstlen'gen tagh (shimal teripi) bolushi mumkin. ■ **22:2** Ibr. 11:17. ■ **22:9** Yaq. 2:21. □ **22:11** «Perwerdigarning Perishtisi» — 16:7 we izahatini körüng. «Ibrahim, Ibrahim» — Xudaning ademning ismini ikki qétim chaqirishi — uninggha bolghan chongqur méhir-muhebetini we Özige tolimu eziz ikenlikini körsitidu. □ **22:14**

«Yahweh-Yireh» — «Yahweh (Perwerdigar) teminligüchidur» dégen menide. «Perwerdigarning téghida teminlinidu» — Bu söz étiqadchilar arisida bir temsil bolup qalghanidi. «Qoshumche söz» imizni körüng. ■ **22:16** Luqa 1:73; Ibr. 6:13. □ **22:17** «derwazilargha ige bolush» — pütkül sheherni qolgha alghan'gha barawer. ■ **22:17** Yar. 24:60.

¹⁸ Sen Méning awazimgha qulaq salghining üçhün yer yüzidiki barliq el-yurtlar neslingning nami bilen özliri üçhün bext-beriket tileydu, — dédi. □ ■

¹⁹ Andin Ibrahim yigitlirining qéshigha yénip bardı. Ular hemmisi ornidin turushup Beer-Shébagha yol aldı. Ibrahim Beer-Shébada turup qaldı.

Nahorning ewladliri

²⁰ Bu ishlardin kéyin Ibrahimgha: «Mana Milkahmu ining Nahorgha birqanche oghul tughup bériptu», dégen xewer yetti.

²¹ Ular bolsa tunji oghli uz, uning inisi Buz we Aramning atisi bolghan Kemuel,

²² andin Kesed, Xazo, Pildash, Yidlaf we Bétuel dégen oghullar idi.

²³ (Bétueldin Riwkah töreldi). Bu sekkizini Milkah Ibrahimning inisi Nahorgha tughup berdi.

²⁴ Shuningdek uning kéniziki Reumahmu Tébah, Gaham, Taxash we Maakah dégenlerni tughup berdi.

23

Ibrahimning Sarahni depne qilishi

¹ Sarah bir yüz yigirme yette yashqiche ömür kördi. Bu Sarahning ömrining yilliri idi.

² Sarah Qanaan zéminidiki Kiriya-Arba, yeni Hébronda wapat boldı. Ibrahim bérip Sarah üçhün matem tutup yigha-zar qıldı.

³ Ibrahim öz merhumesining yénidin qopup, Hittiylargha söz qilip:

⁴ — Men bolsam aranglarda musapir méhman, xalas; siler emdi aranglardin manga bir yerlik béringlar; shuning bilen men bu merhumemni aldimda körünüp turmisun üçhün élip bérip depne qilay, — dédi. □ ■

⁵⁻⁶ Hittiylar Ibrahimgha jawab bérip: —

I xojam, bizge qulaq salghayla! Sili arimizda Xudaning bir shahzadisi hésablinila! Arimizdiki eng ésil yerlikni tallap, shu yerde merhumelirini depne qilghayla! Merhumelirini depne qilishqa héchqaysimiz öz yerlikini silidin ayimaydu, — dédi.

⁷ Ibrahim ornidin turup, u zémindiki xelqge, yeni hittiylargha tezim qilip,

⁸ ulargha: — Eger merhumemning köz aldimda turiwermesliki üçhün, uni élip bérip, depne qilishimni rawa körsenglar, undaqta sözümnı anglap méning üçhün Zoharning oghli Efron'gha söz qilip,

⁹ uning étizining ayighida özingki bolghan Makpélahning gharini manga bérishini iltimas qilinglar. U manga buni silerning aranglarda görstan bolushqa toluq naxxide bersun, — dédi.

¹⁰ Shu chaghda Efron Hittiylar arisida olturatti. Shuning bilen hittiqliq Efron hittiylarning aldida, yeni shehirining derwazisidin kirgüchilerning hemmisining aldida Ibrahimgha jawab bérip: —

□ **22:18** «yer yüzidiki barliq el-yurtlar ... bext-beriket tileydu» — yaki «yer yüzidiki barliq el-yurtlar neslingning wasitisi bilen bext-beriket tapidu». ■ **22:18** Yar. 12:3; 18:18; 26:4; Ros. 3:25; Gal. 3:8. □ **23:4** «béringlar» — Ibrahimning «béringlar» dégini bilen, bu «setip béringlar» dégenni bildüridighan siliq-sipaye menidiki geptur (9-ayetni körtüng). ■ **23:4** Ros. 7:5.

¹¹ Yoqsu, ey xojam, manga qulaq salghayla. Bu étizliqni, shundaqla uningdiki gharni silige bérey; uni öz xelqim bolghan ademlarning aldida silige berdim; öz méyitlirini depne qilghayla, — dédi.

¹² Andin Ibrahim yene zémin xelqi aldida tezim qilib,

¹³ Shu zémindiki xelqning qulaqliri aldida Efron'gha: — Iltimasimgha qulaq salghayla; men bu étizliqning nerxi boyiche pul bérey, uni mendin qobul qilghayla, andin men méyitimni shu yerde depne qilay, — dédi.

¹⁴ Efron Ibrahimgha jawab bérip uninggha:

¹⁵ Ey xojam, manga qulaq salghayla; töt yüz shekel kümüşke yaraydighan bir étizliq, sili bilen méning aramda néme idi? Sili méyitlirini depne qilghayla — dédi.□

¹⁶ Ibrahim Efronning sözige qoshuldi; andin Efron Hittiylar aldida éytqan bahani, yeni shu chaghdiki soda ölçimi boyiche töt yüz shekel kümüşhni tarazida tartip berdi.■

¹⁷ Shundaq qilib Mamrening udulidiki Makpélahqa jaylashqan Efronning étizliqi, yeni étizliqning özi, uningdiki ghar, shundaqla étizliqning ichi we etrapidiki barliq derexlarning hemmisi■

¹⁸ Hittilarning kóz aldida Ibrahimgha tapshurulup, *yeni Efronning* shehirining derwazisidin barliq kirgüchilerning aldida uning mülki qilib békitildi.

¹⁹ Shuningdin kéyin Ibrahim ayali Sarahni Qanaan zéminidiki Mamre (yeni, Hébron)ning udulidiki Makpélahning étizliqining gharida depne qildi.

²⁰ Shu teriqide u étizliq we uningdiki ghar hittiylar teripidin Ibrahimgha göristan bolushqa tayin qilindi.

24

Ibrahimning xizmetkarining Ishaq üçün qiz izdishi

¹ Ibrahim qérip, yéshi bir yerge bérip galghanidi; Perwerdigar Ibrahimgha her terepte bext-beriket ata qilghanidi.

² Ibrahim öyidiki eng mötiwer xizmetkari, özining pütün mal-mülkini bashquridighan ghojidargha: — Qolungni yotamning astigha qoyghin;□ ■

³ Men séni asmanlarning Xudasi shundaqla yerning Xudasi bolghan Perwerdigarning nami bilen qesem qildurimenki, sen men hazir turuwatqan bu Qanaaniylarning arisidin oghlumgha qiz élip bermey,■

⁴ Belki öz yurtumgha, shundaqla öz uruq-tughqanlirimning qéshigha bérip, oghlum Ishaqqa xotun élip bergeysen, — dédi.

⁵ Xizmetkari uninggha: — Mubada u qiz men bilen bu yurtqa kelgili unimisa, undaqa özliiri chiqqan shu yurtqa oghullirini yandurup apiramdimen? — dédi.

⁶ Ibrahim uninggha jawab bérip: — Hézi bol, oghlumni hergiz shu yerge yandurup barmighin!

⁷ Méni atamning öyi bilen tughulghan yurtumdin yéteklep élip kelgüchi, yeni manga söz qilib: — «Séning neslingge bu yurtni bérimen», dep manga qesem

□ **23:15** «töt yüz shekel kümüşke yaraydighan bir étizliq, sili bilen méning aramda néme idi?» — emeliyette bu baha intayin yuqiri baha idi. Ibrahim uning meqsitini obdan chüshinetti. ■ **23:16** Yar. 50:13. ■ **23:17** Ros. 7:16. □ **24:2** «eng mötiwer» — yaki «hemmidin yashan'ghan». ■ **24:2** Yar. 47:29. ■ **24:3** Yar. 28:1.

qilghan, asmanning Xudasi bolghan Perwerdigar Öz Perishtisini aldingha ewetidu; shuning bilen sen u yerdin oghlumgha qiz élip kéleleysen.■

8 Shundaqtimu, eger qiz sen bilen bu yerge kelgili unimisa, men sanga qilduridighan qesemdin xalas bolisen; emma oghlumni u yerge hergiz yandurup barmighin, — dédi.

9 Shuning bilen xizmetkar qolini xojisi Ibrahimning yotisining astigha goyup turup, bu toghrida uninggha qesem qildi.

10 Andin xizmetkar bu toghrida xojisining tögiliridin onni, shundaqla xojisining herxil ésil nersilirini élip yolgha chiqti; u Aram-Naharaim rayonigha seper qilip, Nahorning shehirige yétip keldi.□

11 U sheherning sirtidiki bir quduqning yénida tögilirini chökündurdi: bu kechqurun, qiz-ayallarning su tartqili chiqidighan chéghi idi.

12 U dua qilip: — Ey xojam Ibrahimning Xudasi bolghan Perwerdigar, ötünimenki, бүгүн méning ishimni onggha tartqaysen, xojam Ibrahimgha shapaet körsetkeysen.□

13 Mana men bu yerde quduqning béshida turuwatimen we sheher xelqining qizliri bu yerge su tartqili kéliwatidu.

14 Emdi shundaq bolsunki, men qaysi qizgha: «Komzikingni chüshürseng, men su ichiwalsam boptiken!» désem, u jawab bérip: «Mana ichkin, men tögiliringnimu sughirip qoyay», dése, u qiz sen qulung Ishaqqa békitkininingning özi bolsun. Buningdin séning xojam Ibrahimgha shapaet qilghiningni bileylemen, — dédi.

15 U téxi sözini tügetmeyla, mana Riwkah kozini müriside kötürüp chiqip keldi; u bolsa Ibrahimning inisi Nahorning ayali Milkahtin tughulghan oggli Bétuelling qizi idi;■

16 Qiz intayin chirayliq bolup, héch er kishi tegmigen pak qiz idi. U quduqning boyigha chüshüp, komzikini toldurup andin chiqti.

17 Xizmetkar uning aldigha yügürüp bérip: — Ötünüp qalay, komzikingtin azghina su otliwalay, dédi.

18 U jawab bérip: — Ichkeyla, ey xojam! depla, komzekni derhal qoligha élip, uning su ichishi üçün sundi.

19 U süyidin uninggha qan'ghuche ichküzgendin kéyin: — Tögilirigimu qan'ghuche su ichküzüp qoyay, — dédi.

20 Shuning bilen u derhal komzektiki suni olaqqa töküwétip, yene quduqqa su tartqili yügürüp bardu; u uning hemme tögilirige su tartip berdi.

21 U kishi uninggha közini tikkiniche jimjit turup, Perwerdigarning yolini ong qilghan, qilmighanliqini bilish üçün kütüwatatti.

22 Tögiler su ichip qan'ghanda, shundaq boldiki, héliqi kishi yérin shekellik bir altun burun halqisi bilen ikki qoligha on shekellik altun bilezükni chiqirip qizgha bérip uninggha:

23 Sen kimning qizi bolisen? Manga dep berseng! Atangning öyide bizge qon'ghudek jay barmu? — dep soridi.

■ 24:7 Yar. 12:1, 7; 13:15; 15:18; 26:4; Mis. 32:13; Qan. 34:4; Ros. 7:5. □ 24:10 «Aram-Naharaaim» — yaki «Mésopotamiya», yeni «ikki deryaning otturisdiki rayon». □ 24:12 «méning ishimni onggha tartqaysen» — ibranii tilida «ishni méning aldimda yüz bergüzgeysen!». «shapaet» — mushu yerde «shapaet» ibranii tilida «xesed» dégen söz bilen ipadilinidu. Bu sözning menisi bek chongqur bolup, köp yerlerde «özgermes muhebbet» yaki «özgermes méhribanliq» dep terjime qilinidu. Köp yerlerde bir xil ehde bilen baghliq bolidu; shunga sözning uzunraq birxil terjimisi: «méhir-muhebbet ehdiside hamani turidu» dégenek bolidu. ■ 24:15 Yar. 22:23

24 Qiz uninggha: — Men Milkahning Nahorgha tughup bergen oghli Bétuelning qizi bolimen, — dédi, ■

25 yene uninggha: — Bizningkide saman bilen boghuz kengri, *silerge* qon'ghili jaymu bar, — dédi.

26 Shuan bu adem éngiship Perwerdigarning aldida sejde qilip:

27 Öz shapaiti bilen hojamdin wapadarliqini ayimighan, xojam Ibrahimning Xudasi bolghan Perwerdigargha Hemdusana oqulghay! Perwerdigar bu sepirimde méni xojamning qérindashliri turghan öyge bashlap keldi! — dédi.

28 Qiz yügürüp bérip, bularning hemmisini anisining öydikilerge éytip berdi.

29 Emdi Riwkahning Laban dégen bir akisi bar idi. Laban quduqning béshigha, u ademning qéshigha yügürüp chiqti.

30 Chünki u singlisining burun halqisini we qolliridiki bilezüklerni körüp, hemde singlisining: u adem manga mundaq-mundaq dédi, déginini anglap, u ademning qéshigha bardı. Mana, u kishi quduqning yénida tögilerning qéshida turatti.

31 Laban uninggha: — Ey Perwerdigarning bext-berikiti ata qilin'ghuchi, kirgeyla! Néme üçün tashqirida turdila? Men öyni teyyarlap qoydum, tögilergimu jay raslidim, — dédi.

32 U adem öyge kirdi; Laban tögilerdin yükni chüshürüp, tögilerge saman bilen boghuz bérip, u kishining hem uning hemrahlirining putlirini yughili su élip keldi; □

33 andin u kishining aldigha taam qoyuldi; lékin u: — Men gépimni démey turup taam yémeymen, — dédi. Laban jawab bérip: — Éytqayla, dédi.

34 U: — Men bolsam Ibrahimning xizmetkarimen;

35 Perwerdigar xojamgha köp bext-beriket ata qilghachqa, u ulugh bir kishi boldi. U uninggha qoy bilen kala, kümüş bilen altun, qul bilen dédeklerni, töge bilen ésheklerni.

36 Xojamning ayali Sarah qérighanda xojamgha bir oghul tughup bergeni. Xojam *oghligha* özining barliqini atidi.

37 Xojam méni qesem qildurup: «Sen men turuwatqan zémindiki Qanaaniylarning qizliridin oghlumgha xotun élip berme,

38 belki jezmen atamning öyige, öz tughqanlirimning qéshigha bérip, oghlumgha xotun élip bergeysen», — dédi.

39 U waqitta men xojamgha: «U qiz men bilen kelgili unimisichu?» — désem,

40 u manga jawab bérip: «Tutqan yollirim uninggha ochuq bolghan Perwerdigarim Öz Perishtisini séning bilen ewetip, yolungni ong qilidu. Bu teriqide sen méning ailidikilirim arisidin, atamning jemeti ichidin oghlumgha xotun élip bérisen.

41 Shundaq qilip ailemdikilerning qéshigha yétip barghiningda, sen men qildurghan qesemdin xalas bolisen; ular sanga qizni bermisimu oxshashla qesemdin xalas bolisen», — dégenidi.

42 Shunga men bügün bu quduqning qéshigha kélip: — Ey, xojam Ibrahimning Xudasi bolghan Perwerdigar, eger sen bu sepirimni ong qilsang: —

43 mana men su quduqning yénida turuwatimen; we shundaq bolsunki, su tartqili kelgen qizgha: «Komzikingdin manga bir otlam su bergen bolsang», désem,

■ 24:24 Yar. 22:23. □ 24:32 «Laban tögilerdin yükni chüshürüp» — ibranıy tilida «u tögilerdin yükni chüshürüp».

44 u manga: «Sen ichkin, tögiliringgimu su tartip bérey», dep jawab berse, undaqtta bu qiz del Perwerdigar Ōzi xojamning oghli üçhün békitken qiz bolsun, dep dua qilghanidim.

45 Könglümde téxi sözüüm tügimeyla, mana, Riwkah komzekni müriside kötürüp chiqip, quduqning boyigha chüshüp su tartti; men uninggha: – Iltipat qilip, manga su ichkili qoysang, déwidim,

46 u derhal komzikini mürisidin chüshürüp: «Ichkeyla, tögilirinimu sughirip qoyay», dédi. Shuning bilen men ichtim; u tögilirinimu sughirip qoydi.

47 Andin men uningdin: – Kimning qizi bolisen, dep sorisam, u jawab bérip: – Men Nahorning Milkahdin tughulghan oghli Bétuelning qizi bolimen, – dédi. Shu chaghda men uning burnigha halqa, qollirigha bilezüklerini sélip qoydum;

48 andin éngiship Perwerdigargha sejde qildim; xojamning qérindishining qizini uning oghli üçhün élip kétishke méning yolumni ong qilghini üçhün, xojamning Xudasi bolghan Perwerdigargha hemdusana éyttim.

49 Emdi siler xojamgha ixlas qilip shapaet körsiteyli désenglar, buni manga denglar. Eger xalimisanglar, unimu manga éytinglar, men ong terepke yaki sol terepke barimen, – dédi.□

50 Emdi Laban bilen Bétuel jawab bérip: – Bu ish Perwerdigardin bolghach, silige ya undaq ya bundaq déyelmeymiz.□

51 Mana, Riwkah aldilirida turidu; uni élip ketkeyla. U Perwerdigarning déginidek öz xojilirining oghligha xotun bolsun, – dédi.

52 Ibrahimning xizmetkari ularning sözlirini anglap, yerge éngiship, Perwerdigargha sejde qildi.

53 Andin, xizmetkar kümüş buyumlarni, altun buyumlarni we kiyim-kécheklerni chiqirip, bularni Riwkahqa berdi; u yene qizning akisi we anisighimu qimmetlik hediyelelni sundi.

54 Andin u we hemrahliri bilen bille yep-ichip, shu yerde qonup qaldi. Etisi seherde qopup, u ulargha: méni xojamning qéshigha yolgha sélip qoyunglar, déwidi,

55 Qizning akisi bilen anisi uninggha: – Qiz birqanche kün yaki on kün yénimizda tursun; andin barsun, – dédi.

56 Emma u ulargha: – Perwerdigar méning sepirimni ong qilghaniken, méni tosmanglar; xojamning qéshigha bérishim üçhün méni yolgha sélip qoyunglar, – dédi.

57 Ular uninggha: – Qizni chaqirip, uning aghzidin anglap baqayli, dep

58 Riwkahni chaqirip uningdin: – Bu adem bilen baramsen? dep soriwidi, u: – Baray, dep jawab berdi.

59 Shuning bilen ular singlisi Riwkahni, uning inik'anisi, Ibrahimning xizmetkari we ademliri bilen qoshup yolgha sélip qoydi.■

60 U waqitta ular Riwkahqa bext tilep:

– Ey singlimiz, minglighan on minglighan ademlerning anisi bolghaysen! Nesling düşmenlirining derwazilirigha ige bolghay! – dédi.

□ 24:49 «Eger xalimisanglar, unimu manga éytinglar, men ong terepke yaki sol terepke barimen» — roshenki, xizmetkar ishning qandaq bolushidin qet'iynezer, Ibrahimning ailisidikilerning qéshigha yétip barghinida, ular qizni bermisimu oxshashla qesemdin xalas bolidighanliqi éniq turisimu, u qizni izdeshtin yanmaytti. □ 24:50 «silige ya undaq ya bundaq déyelmeymiz» — Ibraniy tilida: «silige ya yaman ya yaxshi déyelmeymiz». ■ 24:59 Yar. 35:8

⁶¹ Shuning bilan Riwkah bilan uning dédekliri ornidin turup, tögilerge minip, u kishige egiship mangdi. Shundaq qilip xizmetkar Riwkahni élip yolgha chiqti.

⁶² Ishaq Beer-lahay-roy dégen jaydin bayila qaytip kelgenidi; chünki u jenubniki Negewde turatti;■

⁶³ Ishaq kechqurun istiqametke dalagha chiqqanidi; u béshini kötürüp qarisa, mana tögiler kéliwatatti.

⁶⁴⁻⁶⁵ Riwkah béshini kötürüp, Ishaqni kördi; u derhal tögidin chüshüp, xizmetkardin: — Sehrada bizning aldimizgha chiqiwatqan bu kishi kim bolidu? — dep soridi.

Xizmetkar: — Bu xojamdur! dédi. Riwkah derhal chümbilini tartip yüzini yépiwaldi.

⁶⁶ Xizmetkar emdi qilghan hemme ishlirini Ishaqqa éytip berdi.

⁶⁷ Ishaq qizni anisi Sarahning chédirigha bashlap kirdi; u Riwkahni öz emrige aldi; u uning xotuni boldi. U uni yaxshi körüp qaldi; bu teriqide Ishaq anisining wapatidin kéyin teselli tapti.□

25

Ibrahimning bashqa ewladliri

1Tar. 1:28-42

¹ Ibrahim Keturah isimlik yene bir ayalni alghanidi.

² U Ibrahimgha Zimran, Yoqshan, Médan, Midiyan, Ishbak we Shuahni tughup berdi.■

³ Yoqshandin Shéba bilen Dédan töreldi; Dédanning ewladliri Ashuriylar, Létushiylar we Léummiylar idi.□

⁴ Midiyanning oghulliri Efah, Éfer, Hanox, Abida we Eldaah idi. Bular hemmisi Keturahning ewladliri idi.

⁵ Ibrahim barliqini Ishaqqa atiwetkenidi;■

⁶ Ibrahim téxi Hayat waqtida kichik xotunliridin bolghan oghullirigha hediyelelni bérip, andin bularni oghli Ishaqtin yiraq tursun dep, kün chiqish terepke, sherqiy zémin'gha ewetiwetkenidi.□

Ibrahimning ölümi we depne qilinishi

⁷⁻⁸ Ibrahimning ömrining künliri bir yüz yetmish yil boldi; u tolimu qérip, künliri toshup, nepestin toxtap wapat boldi; u öz qowmining qéshigha bérip qoshuldi.□ ■

⁹ Uning oghulliri Ishaq we Ismail uni Mamrening uduligha jaylashqan, hittiy Zoharning oghli Efronning étizliqidiki Makpélahning gharida depne qildi.

¹⁰ Bu étizliqni Ibrahim hittiyarlardin sétiwalghanidi; mana bu yerlikke Ibrahim depne qilindi, ayali Sarahmu mushu yerge depne qilin'ghanidi.

■ 24:62 Yar. 16:14; 25:11. □ 24:67 «Ishaq anisining wapatidin kéyin teselli tapti» — Sarah bu ishtin burun wapat bolghanidi (23-babni körüng). ■ 25:2 1Tar. 1:32. □ 25:3 «ashuriylar»

— mushu «ashuriylar» bolsa kéyinki «Ashurlar» yaki «Asuriylar» emes. «Ashurlar» yaki «asuriylar» bolsa shemning ewladliridin idi (10:22ni körüng). ■ 25:5 Yar. 24:36. □ 25:6 «kichik xotunliri» — Hejer we Keturahlar idi. Ibrahimning shundaq orunlashturushi, shübbisizki, kéyinki waqitlarda oghulliri

arisida Xuda wede qilghan miras (Pelestin zémini) üstide chiqishi mumkin bolghan jédellerning aldini élish üçün idi. □ 25:7-8 «öz qowmining qéshigha bérip qoshuldi» — 15:15 we izahatini körüng.

■ 25:7-8 Yar. 15:15.

11 Ibrahīm wapat bolghandin kéyin shundaq boldiki, Perwerdigar uning oghli Ishaqni beriketlidi. Ishaq Beer-Lahay-Royning yénida turatti.

Ismailning ewladliri

12 Töwendikiler Sarahning misirliq dédiki Hejerdin tughulghan, Ibrahimning oghli bolghan Ismailning ewladliri: □

13 Ismailning oghullirining, ularning nesebnamiliri we qebililiri boyiche ismi töwendikiche: — Ismailning tunji oghli Nébayot; andin Kédar, Adbeel, Mibsam. ■

14 Mishma, Dumah, Massa,

15 Hadad bilen Téma, Yetur bilen Nafish we Qedemah idi.

16 Bular bolsa Ismailning oghulliri bolup, ularning kent we chédirgahliri ularning nami bilen atalghan bolup, ular on ikki qebilige emir bolghanidi.

17 Ismailning ömrining yilliri bir yüz ottuz yette yil boldi; u axirqi nepsini tartip wapat bolup, öz qowmining qéshigha béríp qoshuldi.

18 *Uning ewladliri* Hawilah rayonidin tartip shurghiche olturaqlashti (Shur bolsa Misirning utturisida bolup, Ashurgha baridighan yolda idi). Ismail özining barliq qérindashlirining udulida olturaqlashti. □

Esaw bilen Yaqupning dunyagha kélishi

19 Ibrahimning oghli Ishaqning neslining bayani mundaqtur: — Ibrahimdin Ishaq töreldi. □

20 Ishaq Padan-Aramda olturushluq aramiy Bétuelning qizi, aramiy Labanning singlisi bolghan Riwkahni xotunluqqa alghanda qiriq yashqa kirgenidi.

21 Emma Riwkah bolsa tughmas bolghachqa, Ishaq xotuni üçün Perwerdigargha dua-tilawet qildi; Perwerdigar uning duasini ijabet qildi; shuning bilen ayali Riwkah hamilidar boldi. ■

22 Emma uning qorsiqidiki ikki bala bir-biri bilen soqushqili turdi. Shuning bilen Riwkah: — Eger bundaqliqini bilsen, *hamilidar* bolup néme qilattim? — dep Perwerdigardin sewebini sorighili bardı.

23 Perwerdigar uninggha: —

«Séning qorsiqingda ikki el bardur,

Ichingdin ikki xelq chiqip bir-biridin ayrilidu,

Bir xelq yene bir xelqtin ghalib kélidu,

Chongi kichikining xizmitini qilidu» — dédi. ■

24 Uning ay-küni toshqanda, mana uning qorsiqida derweqe bir jüp qoshkézek bar idi. □

□ 25:12 «töwendikiler ... **Ismailning ewladliri**» — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning yettinchi «tolidot» («tarixi»), yeni «Ismailning tolidoti» («Ismailning ewladlirining tarixi») (25:12-18) bashlinidu. ■ 25:13 1Tar. 1:29. □ 25:18 «Ismail özining **barliq qérindashlirining udulida olturaqlashti**» — bu bayan Ismail toghrisidiki ilgiriki bésharet (16:12)ning emelge ashurulushini körsitidu; uningdin belkim Ismail we ewladlirining öz qérindashliri bolghan yehudiylar we bashqilar bilen qarshilishishining bashlan'ghanliqini puratqan bolushi mumkin. Mushu ayettiki «Ashur» Asuriye emes, belkim Sinay chölidiki bir rayonni körsitishi mumkin. □ 25:19 «Ibrahimning oghli Ishaqning neslining bayani mundaqtur» — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning sekkizinchi «tolidot» («tarixi»), yeni «Ishaqning tolidoti» («Ishaqning neslining bayani») (25:19-35:26) bashlinidu. ■ 25:21 Rim. 9:10. ■ 25:23 2Sam. 8:14; Rim. 9:12. □ 25:24 «Esaw» — «tüklük».

²⁵ Awwal tughulghini qizghuch bolup, pütün bedini juwidek tüklük idi. Ular uning ismini Esaw dep qoydi. □

²⁶ Andin inisi qoli bilen Esawning tapinini tutqan halda chiqti. Bu sewebtin uning ismi Yaqup dep qoyuldi. Ular tughulghanda Ishaq atmish yashta idi. ■

Esawning tunjiliq hoquqi, yeni tunji oghulluq hoquqni sétiwétishi

²⁷ Balilar ösüp chong boldi; Esaw mahir owchi bolup, dala-jangalda yüridighan adem boldi. Yaqup bolsa durus adem bolup, chédirlarda turatti. □

²⁸ Ishaq Esawning owlap kelgen göshidin daim yep turghachqa, uninggha amraq idi. Lékin Riwwah Yaqupqa amraq idi.

²⁹ Bir küni Yaqup *purchaq* shorpisi qaynitawatatti; Esaw daladin hérip-échip qaytip keldi.

³⁰ Esaw Yaqupqa: — Men halimdin kettim! Ötünüp qalay, awu qizildin berseng! — Awu qizil nersidin méni ozuqlandursangchu! Men halimdin kettim, — dédi (shu sewebtin uning éti «Édom» depmu ataldi). □

³¹ Yaqup uninggha: — Undaq bolsa, tunjiliq hoququngni manga sétip bergin, — dédi. □

³² Esaw: — Men öley dewatimen, bu tunjiliq hoquqining manga néme paydisi? — dédi. ■

³³ Yaqup: — Emise hazir manga qesem qilghin, déwidi, u uninggha qesem qilip, tunjiliq hoquqini Yaqupqa sétip berdi.

³⁴ Shuning bilen Yaqup Esawgha nan bilen qizil purchaq shorpisini berdi. U yep-ichip ornidin turup ketti. Shundaq qilip Esaw tunjiliq hoquqigha shunche étibarsiz qarighanidi.

26

Ishaqning Gerarda musapir bolup turushi

¹ *Qanaan* zéminida Ibrahimning waqtidiki acharchiliqtin bashqa yene bir qétimlik acharchiliq yüz berdi. Shuning bilen Ishaq Gerar shehirige, Filis-tiyerning padishahi Abimelekning qéshigha bardı. □

² Perwerdigar uninggha körünüp mundaq dédi: — Sen Misirgha chüshmey, belki Men sanga körsitip béridighan yurтта turghin. □

□ **25:25 «Yaqup»** — menisi «tapan'gha ésilghuchi» yaki köchme menide «orun basar» yaki «muhapizetchi» dégenlik idi. Kéyin Esaw Yaqupqa öch bolup qélip, uning ismini «orun igiliwalghuchi» dégen selbiiy menide ishlitidu (27:36). ■ **25:26** Hosh. 12:4. □ **25:27 «chüshenme»** — omumen éytqanda, Tewratta owchiliq qilish selbiiy qarilidu. «Chédirlarda turatti» Yaqupni hurun adem dégenlik emes, belki ailisidiki ishlar, bolupmu charwichiliq bilen shughulliniwatqinini körsitidu. Yaqupning tejribilik qoychi ikenliki 29:7din körünidu. Bezi terjimilerde «Yaqup **jimghur** adem» déyilgini bilen ibraniiy tilidiki bu söz («tam» yaki «tamam») Tewratta daim «durus», «kamil» dégen menini bildüridu. □ **25:30 «Édom»** — «qizil». □ **25:31 «tunjiliq hoquqi»** — (yaki «tunjı oghulluq hoquqı») — Bu hoquq töt ishni öz ichige alghan bolushi mumkin: — (1) pütkül ailisidikiler üçün igidarchiliq mes'uliyiti; (2) bashqa oghullargha qarighanda, atisidin mirasni bir hesse köp élish; (3) atisining bext-beriket tilesh xeyrliq duasidin alahide behriman bolush; (4) pütkül ailisidikiler üçün kahinliq (dua qilish) wezipisini ötesh. Biz «tunjiliq hoquqi» toghrisida «qoshumche söz»imizde yene toxtilimiz. ■ **25:32** Yesh. 22:13; 1Kor. 15:32. □ **26:1 «Abimelek»** — shu waqıtta Gerar padishahining omumiiy unwani idi. Bu «Abimelek» Ibrahimning waqtidiki «Abimelek» (20-bab) emes. □ **26:2 «Sen Misirgha chüshmey»** — Gerar shehiri Qanaan zéminining ichide bolup, Misir zéminigha baridighan yol üstide idi.

³ Moshu zémindin chiqmay musapir bolup turghin; shuning bilen Men sen bilen bille bolup, sanga bext-beriket ata qilimen; chünki Men sen we neslingge bu zéminlarning hemmisini bérip, atang Ibrahimgha bergén qesimimni ada qilimen;■

⁴ neslingni asmandiki yultuzlardek awutimen we neslingge bu zéminlarning hemmisini bérimen; yer yüzidiki barliq el-yurtlar neslingning *nami* bilen özlrige bext-beriket tileydu;□ ■

⁵ Chünki Ibrahim Méning awazimgha qulaq sélip, tapilighinim, emrlirim, belgilimlirim we qanunlirimni beja keltürdi, — dédi.

⁶ Shuning bilen Ishaq Gerarda turup qaldı.

⁷ Emma u yerlik kishiler uning ayali toghrisida sorisa u: — Bu méning singlim bolidu, — dédi; chünki Riwkah intayin chirayliq bolghachqa, Ishaq öz-özige: «Bu méning ayalim bolidu», désem, bu yerlik ademler Riwkahning sewebidin méni öltürüwétermikin, — dep qorqti.

⁸ Lékin u shu yerde uzaq waqit turghandin kéyin shundaq boldiki, Filistiyelarning padishahi Abimelek derizidin qariwidi, mana Ishaq we ayali Riwkah bir-birige erkiliship turatti.□

⁹ Andin Abimelek Ishaqni chaqirip: — Mana, u jezmen séning ayaling iken! Sen néme dep: «U méning singlim», déding? — déwidi, Ishaq uninggha: — Chünki men eslide uning sewebidin birsi méni öltürüwétermikin, dep ensirigenidim, — dédi.

¹⁰ Abimelek uninggha: Bu bizge néme qilghining? Tas qaptu xelq arisidin birersi ayaling bilen birge bolghili?! Undaq bolghan bolsa sen bizni gunahqa patquzghan bolatting! — dédi.

¹¹ Andin Abimelek hemme xelqge buyrup: — Kimki bu kishige we yaki xotunigha qol tegküzse jezmen öltürülmey qalmaydu, — dep yarliq chüşürdi.

¹² Ishaq u zéminda tériqchiliq gildi: u shu yili yerdin yüz hesse hosul aldı; Perwerdigar uni beriketligenedi.

¹³ Bu kishi bash kötürüp, barghanséri rawaj tépip, tolimu katta kishilerdin bolup qaldı.

¹⁴ Uning qoy-kala padiliri we öyidiki qulliri intayin köpeydi; Filistiyeler uninggha heset qilghili turdi.

¹⁵ Bu sewebtin uning atisi Ibrahimning künliride atisining qulliri kolighan quduqlarning hemmisini Filistiyeler étip, topa bilen tinduruwetti.□

¹⁶ Abimelek Ishaqqa: — Sen bizdin ziyade küchiyip ketting, emdi arimizdin chiqip ketkin, — dédi.

¹⁷ Ishaq u yerdin kétip, Gerar wadisigha chédir tikip, shu yerde turup qaldı.

¹⁸ Ibrahim hayat waqtida *qulliri* birmunche quduqlarni qazghanidi; biraq Ibrahim ölgendin kéyin, Filistiyeler bularni topa bilen tinduruwetkenidi. Ishaq bu quduqlarni qaytidin kolitip, ulargha atisi ilgiri qoyghan isimlarni yene qoydi.

¹⁹ Ishaqning qulliri wadida quduq kolawatqanda suliri urghup chiqip aqidighan bir quduqni tépiwaldı.

■ 26:3 Yar. 13:15; 15:18. □ 26:4 «yer yüzidiki barliq el-yurtlar neslingning *nami* bilen özlrige bext-beriket tileydu» — yaki «yer yüzidiki barliq el-yurtlar neslingning wasitisi bilen bext-beriket tapidu». ■ 26:4 Yar. 12:3; 18:18; 22:18. □ 26:8 «Ishaq we ayali Riwkah bir-birige erkiliship turatti» — yaki «Ishaq ayali Riwkahni silap turatti». □ 26:15 «quduqlarning hemmisini Filistiyeler étip, topa bilen tinduruwetti» — acharchiliq bolghan waqtida bundaq qilish yaman ish hésablinatti hem hamaqetlik bolatti.

²⁰ Lékin Gerardiki padichilar Ishaqning padichiliridin uni taliship: — Bu su bizningkidur, — dédi. Ular Ishaq bilan jédelleshekke, u bu quduqni «Ések» dep atidi. □

²¹ Ular yene bashqa bir quduqni kolidi, ular yene bu quduq toghrisida jédelleshti. Shuning bilan Ishaq buning ismini «Sitnah» dep atidi. □

²² Andin u u yerdin kétip, bashqa yerge béríp, shu yerdimu yene bir quduq kolidi; emdi Gerardikiler bu quduqni talashmidi. Bu sewebtin u uning étini «Rehobot» qoyup: «Emdi Perwerdigar biz üçün jay bergeniken, bu zéminda méwilik bolimiz», — dédi. □

²³ Andin u u yerdin chiqip Beer-Shébagha bardí.

²⁴ Perwerdigar shu kéchisi uninggha körünüp: — Men bolsam atang Ibrahimning Xudasidurmen; qorqmighin, chünki Men sen bilen billimen, séni bext-beriketlep, neslingni qulum Ibrahimning sewebidin awutimen, — dédi.

²⁵ U shu yerde bir qurban'gah yasap, Perwerdigarning namigha nida qilip ibadet qildi. U shu yerde chédirini tikti, Ishaqning qulliri shu yerde bir quduq kolidi.

Ishaqning Abimelek bilen padishah kélishim tüzüshi

²⁶ Emdi Abimelek, aghinisi Ahuzzat bilen leshkerbéshi Fikol birge Gerardin chiqip, uning qéshigha bardí.

²⁷ Ishaq ulargha: — Manga öchmenlik qilip, méni aranglardin qoghliwetkendin kéyin, néme üçün méning qéshimgha keldinglar? — dédi.

²⁸⁻²⁹ Ular jawaben: — Biz Perwerdigarning sen bilen bille bolghinini roshen bayqiduq, shuning bilen biz séning toghrangda: «Otturimizda bir kélishim bol-sun, yeni bizler bilen sen bir-birimizge qesem béríp ehde qilishayli» déduq; shu wejiden sen bizge héchqandaq ziyana-zexmet yetküzmingeysen; biz sanga héch tegmiginimizdek, shundaqla sanga yaxshiliqtin bashqa héchbir néme qilmighinimizdek (belki séni aman-ésenlik ichide yolunggha ewetkeniduq) senmu shundaq qilghaysen. Mana hazir sen Perwerdigar teripidin bext-beriket körüwatisen! — déyishti. □

³⁰ Shuning bilen u ulargha bir ziyapet qilip berdi. Ular bolsa yep-ichti.

³¹ Etisi tang seherde ular qopup bir-birige qesem qilishti; andin Ishaq ularni yolgha sélip qoydi; ular uning qéshidin aman-ésen ketti.

³² U küni shundaq boldiki, Ishaqning qulliri kélip, uninggha özi kolighan quduq toghrisida xewer béríp: «Biz su taptuq!» dédi.

³³ U uning namini «Shibah» qoydi. Bu sewebtin bu sheherning ismi bügün'giche «Beer-Shéba» dep atilip kelmekte. □

Esawning yat qebilidin alghan ayalliri

³⁴ Esaw qiriq yashqa kirgende, hittiylardin bolghan Beerining qizi Yehudit bilen hittiylardin bolghan Élonning qizi Basimatni xotunluqqa aldi.

³⁵ Emma bular Ishaq bilen Riwkahning könglige azab élip keldi. ■

□ 26:20 «Ések» — «majira». □ 26:21 «Sitnah» — «qarshiliq». □ 26:22 «Rehobot» — «azade yer». □ 26:28-29 «ehde qilishish» — «ehde késish» dégen sözler bilen ipadilinidu (15:10ni körüng).

□ 26:33 «Shébah» we «Shéba» — bu ikki söz «qesem» dégeni bildüridu. «Beer-shéba» dégenning menisi «qesemning quduqi». Bu belkim shu yerdiki ikkinchi quduq bolushi mumkin; Ibrahim eslide oxshap kétidighan ish tüpeylidin shu yerge oxshash isim qoyghanidi (31:21nimu körüng). ■ 26:35 Yar. 27:46.

27

Yaqupning Ishaqni aldishi

¹ Ishaq qérip, közliri torliship, közi ghuwa köridighan bolup qalghanda shundaq boldiki, u chong oghli Esawni chaqirip uninggha: — Oghlum! — dédi.
U: — Mana men! — dep jawab berdi.

² U uninggha: — Mana men emdi qérip kettim, qanchilik kün köridighinimni bilmeymen.

³ Shunga sendin ötünimen, qoralliring, yeni sadaq we oqyayingni élip janggalgha chiqip, men üçün bir ow owlap kel;

⁴ men yaxshi köridighan mezzilik tamaqtin birni étip, manga keltürgin. Men uni yep, ölüstün ilgiri könglümdin sanga bext-beriket tilep dua qilay, — dédi.

⁵ Ishaq oghli Esawgha söz qilghanda Riwkahmu anglidi. Esaw ow owlap kelgili janggalgha chiqip ketkende,

⁶⁻⁷ Riwkah oghli Yaqupqa: — Mana men atangning akang Esawgha: «Sen ow owlap kélip, manga mezzilik bir taamni etkin; men uni yep ölüp kétishtin burun Perwerdigar aldida sanga bext-beriket tilep dua qilay», — dep éytqinini anglap qaldim.

⁸ Emdi, i oghlum, sözümge qulaq sélip buyrughinimni qilghin.

⁹ Sen derhal padigha bérip, öchkilerning ichidin ésil ikki oghlaqni élip kelgin; men ulardin atang üçün u yaxshi köridighan mezzilik bir taam teyyar qilay.

¹⁰ Sen uni atangning aldigha élip kirgin. Shuning bilen u yep, ölüp kétishtin burun sanga bext-beriket tilep dua qilidu, — dédi.

¹¹ Lékin Yaqup anisi Riwkahgha: — Mana akam Esaw bolsa tüklük kishi, men bolsam tüksiz siliq tenlik adammen.

¹² Mubada atam méni silap qalsa, undaqta men uning neziride uni mazaq qilghuchi adem bolup qélip, béshimgha beriket emes, belki lenet taparmen-mikin, dédi.

¹³ Anisi uninggha: — Ey oghlum, sanga chüshidighan lenet manga chüshsun; emma sen peqet sözümge qulaq sélip, bérip *oghlaqlarni* élip kel, — dédi.

¹⁴ U bérip ularni élip kélip, anisigha berdi. Anisi uning atisi yaxshi köridighan mezzilik bir taamni teyyar qildi.

¹⁵ Andin Riwkah tunji oghli Esawning öyde öz yénida saqlaqliq eng ésil kéyimlirini élip kichik oghli Yaqupqa kiydürüp,

¹⁶ oghlaqlarning térisini ikki qoli bilen boynining tüksiz jayigha yögep,

¹⁷ andin özi etken mezzilik taamlar bilen nanlarni oghli Yaqupning qoligha tutquzdi.

¹⁸ Yaqup atisining qéshigha kirip: — Ey ata! — dédi.

U: — Mana men! Oghlum, sen kim bolisen? — déwidi,

¹⁹ Yaqup atisigha jawab bérip: — Men chong oghulliri Esawmen, manga éytqanliridek qildim; emdi orunliridin turup, olturup qilghan owumning göshige éghiz téqip, andin köngülliridin manga bext-beriket tilep dua qilghayla, — dédi.

²⁰ Ishaq oghligha: — Ey oghlum, qandaqmu uni shunche téz tépip kelding? — déwidi, u jawab bérip: — Chünki Perwerdigar Xudaliri uni del yolumgha yoluqturdi, — dédi.

²¹ Ishaq Yaqupqa: — Ey oghlum, yéqinraq kel, sen rast oghlum Esawmu, emesmu, silap baqay, — dédi.

²² Shuning bilen Yaqup atisi Ishaqning qéshigha yéqin bardı; u uni silap turup: — Awaz Yaqupning awazi, lékin qol bolsa Esawning qolidur, — dédi.

²³ Uning qolliri bolsa akisi Esawning qolliridek tüklük bolghini üçün uni toniyalmay, uninggha bext-beriket tilep dua qildi.

²⁴ Andin u yene: — Sen rast oghlum Esawmusen? dep soriwidi, u jawab béríp: — Del men, — dédi.

²⁵ Ishaq uninggha: — Taamni élip kelgin, men oghlumning ow göshidin yep, könglümdin sanga bext-beriket tilep dua qilay, — dédi. *Yaqup* uni uning aldigha qoydi; u yédi. U sharab keltürüwidi, unimu ichti.

²⁶ Andin atisi Ishaq uninggha: — Ey oghlum, emdi yéqin kélip méni söygin, — dédi.

²⁷ U uning qéshigha béríp uni söydi. Atisi uning kiyimining puriqini purap uninggha bext-beriket tilep dua qilip: —

«Mana, oghlumning ténidiki puraç Perwerdigar beriketligen köklemzarning xush puriqigha oxshaydiken!□

²⁸ Xuda sanga asmanning shebnimi, Yerning munbet küchini ata qilip, Ashliq-tülük bilen sharabnimu köp bergey.■

²⁹ Xelçler séning qulluqungda bolghay, El-milletler aldingda tizlan'ghay; Qérindashliringgha xoja bolghaysen; Anangning oghulliri sanga tizlan'ghay; Sanga lenet qilghanlar lenetke qalghay; Sanga bext tiligenler bext tapqay!» — dédi.■

Esawning Ishaqtin dua telep qilishi

³⁰ Shundaq boldiki, Ishaq Yaqupqa dua qilip bolup, Yaqup atisi Ishaqning qéshidin chiqip bolushigha, akisi Esaw owdin qaytip keldi.

³¹ Umu mezzilik taamlarni étip, atisining qéshigha élip kirip, atisigha: — Ata qopqayla, oghullirining ow göshidin yep, köngülliridin manga bext-beriket tilep dua qilghayla, — dédi.

³² Atisi Ishaq uninggha: — Sen kimsen? — dédi. U jawab béríp: — Men oghulliri, chong oghulliri Esawmen! — dédi.

³³ Buni anglap Ishaq alaqzadilikke chüshüp, pütün bedini jalaqlap titrep: — Undaqta bayatin ow owlap élip kelgini kim? Sen kélishtin burun uning hemme nersisidin yep, uninggha bext-beriket tilep dua qildim; we berheç, u bext-beriket köridu! — dédi.

³⁴ Esaw atisining sözlirini anglapla intayin échinarliq halda ün sélip achchiq peryad kötürüp atisigha: — Ménimu, i ata, ménimu bext-beriketligeyla! — dédi.■

³⁵ U jawab béríp: — Séning ining hiyle bilen kirip, sanga tégishlik bext-beriketni élip kétiptu, dédi.

³⁶ Esaw: — Rast uning éti Yaqup emesmu?! Chünki u ikki qétim méni putlap, ornumni tartiwaldi. Awwal tunjiliq hoququmni tartiwaldi we mana hazir u manga tégidighan bext-beriketni élip ketti, — dédi, Andin yene: — Méning üçün birer bext-beriket qaldurmidilimu? — dédi.□ ■

□ **27:27** «köklemzarning xush puriqi» — demek, daladiki herxil gül-giyahning we ot-chöpning xush puriqi singdürülgen. ■ **27:28** lbr. 11:20. ■ **27:29** Yar. 12:3. ■ **27:34** lbr. 12:17.

□ **27:36** «méni putlap, ornumni tartiwaldi» — bu dégenlik ibranıy tilida birla söz bilen ipadilınıdu. Oqurmenlarning éside barkı, «Yaqup» dégenning bir menisi «orun igiliwalghuchi» (25:26ni körüng). Mushu yerde «putlighuchi» dégen yene bir menisi bolushi mumkin. ■ **27:36** Yar. 25:33.

³⁷ Ishaq Esawga jawab bérip: — Mana, men uni üstüngge xoja qildim; hemme qérindashlrini uning qulluqida bolidighan qildim; ashliq we yéngi sharab bilen uni quwwetlidim; ey oghlum, emdi sanga yene némimu qilip béreleymen? — dédi.

³⁸ Esaw atisigha yene: — Ey ata, silide peqet shu birla bext-beriket bar idimu? Manga, ey ata, mangimu bext-beriket tilep dua qilghayla! dédi. Andin u ün sélip yighlap ketti. ■

³⁹ Atisi Ishaq uninggha jawab bérip: —
«Mana, turalghu jaying yerning munbet küchidin néri,

Égiz asmanning shebnimidin yiraq bolur;

⁴⁰ Sen qilichinggha tayinip jan baqisen,

Iningning xizmitide bolisen;

Lékin chégridin chiqip kezginginde,

Sen boynungdin uning boyunturuqini chiqirip sunduruwétisen» — dédi.

⁴¹ Shunga Esaw atisi uninggha tiligen bext-beriket sewebidin Yaqupqa öchmenlik saqlap yürdi. Esaw könglide: — Atamning matem künliri yéqinliship qaldi; shu chaghda inim Yaqupni öltürüwétimen, dep xiyal qildi.

⁴² Lékin Riwkah chong oghli Esawning bu sözliridin xewer tapti. U kichik oghli Yaqupni chaqirip uninggha: — Mana akang Esaw séni öltürüwétimen dep öz-özidin teselli tépiwétiptu;

⁴³ emdi ey oghlum, sözümgé qulaq sélip, qopup Haran'gha, akam Labanning qéshigha qéchip ketkin;

⁴⁴ akangning qehri yan'ghuche, uning qéshida birnechche waqit turghin.

⁴⁵ Akang achchiqidin yénip, séning uninggha qilghiningni untup ketküche shu yerde turup turghin; andin men adem ewetip, séni u yerdin aldurup kélimen. Néme üchün bir kündila her ikkinglardin mehrum bolup qalay? — dédi.

Yaqupning Labanning yénigha seper qilishi

⁴⁶ Emma Riwkah Ishaqqa: — Men mushu hittiy qizlar wejiddin jénimdin jaq toydum. Eger Yaqupmu bu yurttiki qizlardin, mushundaq hittiy qizni xotunluqqa alsa yashighinimning manga néme paydisi? — dédi. ■

28

¹ Shuning bilen Ishaq Yaqupni chaqirip, uninggha bext-beriket tilep, uninggha jékilep: — Sen Qanaaniylarning qizliridin xotun alma;

² belki qopup, Padan-Aramgha, anangning atisi Bétuelning öyige bérip, u yerdin anangning akisi Labanning qizliridin xotun alghin. ■

³ Hemmige Qadir Tengri séni bext-beriketlep, awutup, sendin köp xelqlerni chiqirip köpeytkéy,

⁴ Shundaqla Ibrahimning bext-berikitini sanga we séning bilen neslingge bergey; shundaq qilip sen hazir Musapir bolup turuwatqan yerni, yeni eslide Xuda Ibrahimgha bergen zéminni igileysen! — dédi. ■

5 Shuning bilan Ishaq Yaqupni yolga saldi. U Padan-Aramgha, aramiy Bétuelning oghli, Yaqup bilan Esawning anisi Riwkahning akisi Labanning qéshigha qarap mangdi.□

Esawning yene bir ayal élishi

6-7 Esaw Ishaqning Yaqupqa bext-beriket tilep, uni Padan-Aramgha shu yerdin xotun élishqa ewetkenlikini, shundaqla uninggha bext-beriket tilep, uninga jékilep: Sen Qanaaniylarning qizliridin xotun almighin, dégenlirini uqup, Yaqupningmu öz ata-anisigha itaet qilip, Padan-Aramgha ketkinini körginide,

8 Esaw: — qanaaniylarning qizliri atam Ishaqning neziride yaman körünidiken, dep bilip yetti.

9 U Ismailning qéshigha bérip, hazirqi xotunlirining üstige Ibrahimning oghli Ismailning qizi, Nébayotning singlisi Mahalatni xotunluqqa aldi.

Yaqupning Beyt-Elde chüsh körüshi

10 Yaqup bolsa Beer-Shébadin chiqip, Haran terepke méngip,

11 bir yerge yétip kelgende, kün olturup ketkechke shu yerde qonmaqchi boldi. U shu yerdiki tashlardin birini élip, béshigha yastuq qilip qoyup, uxlighili yatti.□

12 U bir chüsh kördi: — Mana, uchi asmanlarga taqishidighan bir pelempey yerde tikleklilik turatti; Xudaning perishtiliri uningda chiqip-chüshüp turushatti.■

13 Mana, Perwerdigar uning üstide turatti. U: — «Men bolsam atang Ibrahimning Xudasi we Ishaqning Xudasi bolghan Perwerdigardurmen; Men sen yatqan bu zéminni séning bilen neslingge bérimen.■

14 Nesling bolsa yerning topisidek köp bolup, sen meghrip bilen meshriqqe, shimal bilen jenubqa yéyilisen; sen we neslingning wasitisi bilen yer yüzidiki barliq aile-qebililer bext-beriket tapidu.■

15 Mana, Men sen bilen billidurmen, qeyerge barsang séni aman-ésen saqlap, bu zémin'gha séni qayturup kélimen; chünki sanga éytqan sözümni ada qilmay turup, séni tashlimaymen — dédi.

16 Andin Yaqup oyghinip: — Berheq, Perwerdigar bu yerdidur, lékin men uni bilmeytimen, — dédi.

17 U qorqup kétép: Bu jay alamet dehshetlik bir jay iken! Bu Xudaning öyi bilen asmanning derwazisidin bashqa héch jay emestur, — dédi.

18 Yaqup etisi seher qopup, béshining astigha qoyghan tashni élip, *xatire* tüwrük süpitide tiklep, üstige zeytun méyi quyup qoydi.□ ■

19 U jayning ismini Beyt-El dep atidi; emma ilgiri u jayning éti Luz idi.

20 Andin Yaqup qesem bilen wede qilip: — Eger Xuda méning bilen bille bolup, bu sepirimde méni saqlap, yégili nan, kiygili kiyim bérip,

21 Men atamning öyige aman-ésen yénip barsam, undaqta Perwerdigar méning Xudayim bolidu;

□ 28:5 «aramiy» — yeni «suriyelik».

□ 28:11 «tashlardin birini élip, béshigha yastuq qilip qoyup,...» — yaki «tashlardin birini élip, uning béshigha qoyup...». ■ 28:12 Yuh. 1:52. ■ 28:13

Yar. 35:1, 3; 48:3; Qan. 12:20; 19:8. ■ 28:14 Yar. 12:3; 18:18; 22:18; 26:4. □ 28:18 «Beyt-El» —

«Xudaning öyi». ■ 28:18 Yar. 31:13; 35:14.

22 Shuningdek men xatire tüwrük süpitide tiklep qoyghan bu tash Xudaning öyi bolidu; hem shundaqla sen manga béridighan barliq nersilerning ondin bir ülüshini sanga teqdim qilmay qalmaymen, — dédi.

29

Yaqupning Labanning öyige bérişi

1 Andin Yaqup sepirini dawamlashturup, meshriqtiki qowmlarning zéminigha yétip keldi.

2 U qariwidi, mana, yaylaqta bir quduq turatti, uning yénida üç top qoy padisi turatti; chünki xelq bu quduqtin padilarni sughiratti. Quduqning aghzigha yoghan bir tash qoyuqluq idi.

3 Qachaniki padilarning hemmisi u yerge yighilsa, padichilar birlikte quduqning aghzidiki tashni yumilitiwétip, qoylarni sughirip, andin tashni yene quduqning aghzigha öz ornigha qoyup qoyatti.

4 Yaqup *padichilardin*: Ey buraderler, siler qeyerlik? — dep soridi. Ular: — Biz haranliqimiz, dédi.

5 U ulardin: — Siler Nahorning oghli Labanni tonumsiler? — dep soridi. Ular: — Tonuymiz, dédi.

6 U ulardin: — U salametmu, dep soriwidi, ular jawab bérip: — U salamet turuwatidu. Mana ene uning qizi Rahile qoyliri bilen kéliwatidu, dédi.

7 U: — Mana, kün téxi égiz tursa, hazir téxi malning yighilidighan waqti bolmidi; némishqa qoylarni sughirip, andin yene bérip otlatmaysiler? — dédi.

8 Ular jawab bérip: — Yaq, mundaq qilalmaymiz. Awwal padilarning hemmisi yighilip, padichilar tashni quduqning aghzidin yumilitiwetkendin kéyin, andin qoylarni sughirimiz, dédi.□

9 U ular bilen gepliship turghinida, Rahile atisining qoyliri bilen yétip keldi; chünki u qoy baqquchi idi.

10 Shundaq boldiki, Yaqup anisining akisi Labanning qizi Rahile bilen anisining akisi Labanning qoylirini körgende, u qopup bérip, quduqning aghzidin tashni yumilitiwétip, anisining akisi Labanning qoylirini sughardi.

11-12 Andin Yaqup Rahileni söyüp, yuqiri awaz bilen yighlap tashlidi we Rahilege: — Men séning atangning tughqini, Riwkahning oghli bolimen, déwidi, u yügürüp bérip atisigha xewer berdi.

13 Shundaq boldiki, Laban öz singlisining oghli Yaqupning xewirini anglighanda, uning aldigha yügürüp bérip, uni quchaqlap söyüp, öyige bashlap keldi. Andin Yaqup Laban'gha *kechürmishlirining* hemmisini dep berdi.□

14 Laban uninggha: — Sen derweqe méning söngék bilen göshümdursen! — dédi. Buning bilen u uning qéshida bir ayche turup qaldi.

Yaqupning aldiniq qélishi

15 Andin Laban Yaqupqa: — Sen méning tughqinim bolghach, manga bikargha xizmet qilamsen? Éytqina, heqqingge néme alisen? — dédi.

□ 29:8 «padichilar» — ibraniy tilida «ular». Shu padichilar bir türküm hoquqluq padichilar bolsa kérek. Yaki bolmisa ular éytqan ishlar shu yerde bir örp-adet bolup qalghan bolsa kérek. □ 29:13

«kechürmishlirining hemmisini» — ibraniy tilida «bu ishlarning hemmisini». Démek, terjimimizdek «yüz bergen hemme ishlarni», yaki u bayatin Rahilege éytqan ishlarni (tughqanchiliq munasiwetlirini) kórsetse kérek.

16 Labanning ikki qizi bar idi; chongining éti Léyah, kichikining éti Rahile idi.

17 Léyahning közliri yéqimliq idi; emma Rahilening bolsa teqi-turqi kélishken, hösni-jamali chirayliq qiz idi. □

18 Yaqupning köngli Rahilege chüshken bolup Laban'gha: — Men séning kichik qizing Rahile üçün sanga yette yil xizmet qilay, dédi. ■

19 Laban jawab bérip: — Uni bashqa kishige berginimdin sanga berginim yaxshi. Emdi méningkide turghin, dédi.

20 Yaqup Rahileni élish üçün yette yil xizmet qildi. Emma u uni intayin yaxshi körgechke, bu yillar uninggha peqet birnechche kündecla bilindi.

21 Waqit toshqanda Yaqup Laban'gha: — Mana méning künlirim toshti. Emdi ayalimni manga bergin, men uning qéshigha kirey, dédi.

22 Laban shu yerdiki hemme kishilerni yighip, ziyapet qilip berdi.

23 Lékin shundaq boldiki, kech kirgende, u chong qizi Léyahni Yaqupning yénigha élip keldi; Yaqup uning qéshigha kirip bille boldi.

24 Laban öz dédiki Zilpahn qizi Léyahgha dédek qilip berdi.

25 Etisi shundaq boldiki, mana aldida Léyah turatti! U Laban'gha: — Bu zadi manga néme qilghining? Ejeba, men Rahile üçün sanga xizmet qilmidimmu? Méni némishqa shundaq alding?! — dédi.

26 Laban: Bizning yurtimizda kichikini chongidin ilgiri yatliq qilidighan resim-qaide yoq.

27 Emdi sen chongining yette künlük toy murasimini ötküzüp bolghin; andin yene ikkinchisinimu sanga béreyli; u séning manga yene yette yil qilidighan xizmitingning heqqi bolidu, — dédi.

28 Yaqup maqul bolup, Léyahning yette künlük toy murasimini ötküzüp bolghanda, Laban qizi Rahilenimu uninggha xotunluqqa berdi.

29 Laban dédiki Bilhahni qizi Rahilege dédek qilip berdi.

30 Bu तरीقىده Yaqup Rahileningmu qéshigha kirdi; u Rahileni Léyahdin ziyade yaxshi kördi. Andin kéyin u yene yette yil Laban'gha xizmet qildi.

Yaqupning perzentliri

31 Emma Perwerdigar Léyahning etiwarlanmighanliqini körgende, uninggha tughushni nésip qildi. Lékin Rahile tughmas idi. □

32 Léyah hamilidar bolup bir oghul tughup: — «Perwerdigar xarlan'ghininmi kördi; emdi érim méni yaxshi köridu» dep uning ismini «Ruben» qoydi. □

33 U yene hamilidar bolup, bir oghul tughup: — «Perwerdigar etiwarlanmighanliqini anglap, buni hem manga berdi» dep, uning ismini Shiméon qoydi. □

34 U yene hamilidar bolup, bir oghul tughup: — «Emdi bu qétim érim manga baghlinidu; chünki men uninggha üç oghul tughup berdim» dep uning ismini Lawiy qoydi. □

□ 29:17 «Léyahning közliri yéqimliq» — ibranij tilida «Léyahning közliri mulayim» (yaki «yumshaq»). Buning bashqa xil terjimiliri bolsa: (1) tiniq; (2) ajiz (yaxshi körmeydighan); (3) nursiz. ■ 29:18 Hosh.

12:13. □ 29:31 «uninggha tughushni nésip qildi» — ibranij tilida «u uning baliyatqusini achi».

□ 29:32 «Ruben» — «qara, bir oghul bala!» dégen menide. □ 29:33 «Shiméon» — «anglash» yaki «anglighan» dégen menide. □ 29:34 «Lawiy» — «baghlan'ghan» yaki «ulan'ghan» dégen menide.

³⁵ U yene hamilidar bolup, bir oghul tughup: — «Emdi bu qétim men Perwerdigargha hemdusana oquy!» dep uning ismini Yehuda qoydi. Andin u tughuttin toxtap qaldi.□

30

¹ Emma Rahile Özining Yaqupqa bala tughup bérelmiginini körgende, achisigha heset qilip Yaqupqa: — Manga bala bergin; bolmisa ölimen, — dédi.

² Shuning bilen Yaqupning Rahilege ghezipi kélip: — Men baliyatquning méwisini sendin ayighan Xudaning ornidimu?! — dédi.

³ — Mana, dédikim Bilhah bu yerde turidu; sen uning qéshigha kirgin, u méning quchiqimgha tughsun; men u arqiliq baliliq bolay, — dédi Rahile.□

⁴ Shuning bilen u dédiki Bilhahni uninggha xotun qilip berdi; Yaqup uning qéshigha kirdi.

⁵ Bilhah hamilidar bolup, Yaqupqa bir oghul tughup berdi.

⁶ Rahile: — «Xuda men üçün adalet yürgüzüp peryadimni anglap, manga bir oghul berdi», dep uning ismini Dan qoydi.□

⁷ Rahilening dédiki Bilhah yene hamilidar bolup, Yaqupqa ikkinchi oghlini tughup berdi.

⁸ Rahile: — «Men acham bilen besliship qattiq tutushup, yengdim» dep uning ismini Naftali qoydi.□

⁹ Léyah özining tughuttin toxtap qalghanini körüp, dédiki Zilpahni Yaqupqa xotun qilip berdi.

¹⁰ Léyahning dédiki Zilpah Yaqupqa bir oghul tughup berdi.

¹¹ Léyah: — «Némidégen teyleylik-he!» dep uning ismini Gad qoydi.□

¹² Léyahning dédiki Zilpah Yaqupqa ikkinchi oghlini tughup berdi.

¹³ Léyah: «Men bextlikturmen! Chünki xotun-qizlar méni bextlik déyishidu!» dep uning ismini Ashir qoydi.□

¹⁴ Bughday ormisi künliride Ruben chiqip étizliqqa bardı we étizdin birqanche muhebbetgülini térip, bularnı anisi Léyahning qéshigha ekeldi. Emdi Rahile Léyahqa: — Ötünüp qalay, oghlungning muhebbetgülidin birnechchini manga bergin! — dédi.□

¹⁵ Léyah uninggha jawaben: — Érimni tartiwalghining yetmemdu? Emdi oghlungning muhebbetgülinimu tartiwalmaqchimusen? — dédi. Rahile jawab bérıp: — Undaq bolsa u oghlungning muhebbetgülliri üçün bügün kéche sen bilen yatsun, — dédi.

□ **29:35** «Yehuda» — «hemd» yaki «medhiye» dégen menide. Léyahning sözi intayin ehmiyetlik bolup, bu uning ixlasménliki we étiqadini ispatlaydu. Yehuda tughulghuche uning barliq arzu-tilekliri éri Yaqupning muhebbetige érishishtin ibaret idi. Lékin hazir érishmigen bolsimu aghrinmidi, belki Xudagha medhiye oqup, uningdin teselli aldi. □ **30:3** «u méning quchiqimgha tughsun» — ibranıy tilida «u méning tizlirim üstige tughsun» — démek, dédek tughqan balilar Rahilening hésablinidu. Ibranıy tilida «men u arqiliq qurulimen» yaki «uning wasitisi bilen méning öyüm qurulidu». □ **30:6** «Dan» — «u höküm chiqardi» yaki «u adilliq qildi» dégen menide. □ **30:8** «men acham bilen besliship qattiq tutushup, ...» — ibranıy tilida «Xudaning mediti bilen acham bilen chéliship,...». «Naftali» — «élishish» yaki «chélishish» dégen menide. □ **30:11** «Gad» — «teyleylik» yaki «ongushluq» dégen menide. □ **30:13** «Ashir» — «bextlik» dégen menide. □ **30:14** «muhebbetgül» — (yaki «mandrak») — bu ösümlük muhebbetni qozghap, hamilidar bolush imkaniyatini ashuridu, dep qarilatti.

¹⁶ Yaqup kechqurun étizdin qaytip kelginide, Léyah uning aldigha chiqip: — Méning qéshimgha kirishing kérek; chünki men oghlumning muhebbetgülliri bilen séni ijarige aldim, — dédi. Shundaq déwidi, u bu kéche uning bilen yatti.

¹⁷ Xuda Léyahning duasini anglidi; u hamilidar bolup, Yaqupqa beshinchi oghlini tughup berdi.

¹⁸ Shuning bilen Léyah: «Dédikimni érimge berginimge Xuda emdi manga «ijare heqqim»ni ata qildi» dep uning ismini Issakar qoydi.□

¹⁹ Léyah yene hamilidar bolup, Yaqupqa altinchi oghlini tughup berdi.

²⁰ Léyah: — «Xuda manga yaxshi toyluq ata qildi; emdi érim méning bilen bille turidighan boldi; chünki men uninggha alte oghul tughup berdim» dep uning ismini Zebulun qoydi.□

²¹ Shuningdin kéyin, u bir qiz tughup, uning ismini Dinah qoydi.□

²² Emma Xuda Rahileni yad qilip, duasini anglap uni tughidighan qildi.□

²³ U hamilidar bolup, bir oghul tughdi. U: — «Xuda méni nomustin xalas qildi», dédi.

²⁴ U: — «Perwerdigar manga yene bir bala berse» dep, uning ismini Yüsüp qoydi.□

Yaqupning béyishi

²⁵ Rahile Yüsüpni tughqandin kéyin Yaqup Laban'gha: — Méni öz yurtumgha, öz wetinimge ketkili qoyghin.

²⁶ Méning sanga ishlep érishken ish heqqim bolghan ayallirim bilen balilirimni manga bergin; men kétey; chünki méning sanga ishligen japaliq xizmitim özünge ayan, — dédi.

²⁷ Laban uninggha jawaben: Nezingde iltipat tapqan bolsam, ötünüp qalay, *yénimdin ketme*. Chünki men Perwerdigarning séning sewebingdin manga beriket berginini tonup yettim, déwidi, *Yaqup* yene: —

²⁸ Manga alidighan heqqingni toxtatqin; men sanga shuni bérey, dédi.

²⁹ *Yaqup* uninggha jawab bérip: — Men sanga qandaq xizmet qilip kelginim, méning qolumda malliringning qandaq bolghini özünge ayan.

³⁰ Chünki men kelmeste méling az idi; emdi nahayiti zor bir top boldi. Méning qedimim qeyerge yetse, Perwerdigar sanga beriket ata qildi. Emdi men qachan öz ailem üçün igilik tikleyen? — dédi.

³¹ Shuning bilen Laban: — Men sanga néme bérey, déwidi, *Yaqup*: — Sen manga héchnéme bermigin; peqet méning shu ishingha qoshulsangla, men yene padangni béqip, ulardin xewer alimen.

³² Men бүгүн pütkül padangni arilap, ala-chipar qoylarni, qara-qongur paxlanlarni, shundaqla öchkilerning ichidinmu ala-chiparlirini ayrip chiqimen. Bular méning ish heqqim bolsun.□

□ **30:18** «Issakar» — «ijare» yaki «inam» dégen menide. □ **30:20** «érim méning bilen bille turidighan boldi» — yaki «érim méni hörmetleydighan boldi». «Zebulun» — «makan qilish» yaki «hörmetlesh» dégen menide. □ **30:21** «Dinah» — «(adil) höküm» dégen menide. □ **30:22** «uni tughidighan qildi» — ibraniiy tilida «baliyatqusini échiwidi». □ **30:24** «Yüsüp» — «u yene béridu» yaki «u qoshup béridu» dégen menide. □ **30:32** «qara-qongur paxlanlar» — Pelestinde qongur yaki qara renqliq qoylar az uchraydu. «öchkilerning ichidinmu ala-chiparliri» — Pelestinde öchkilerning köpinchisi pütünley qara yaki pütünley qongurdur. «bular» — yaki «bularin tughulghanlar».

³³ Kéyin, méning heqqimni tekshürüp kelgen waqtingda, heqqaniy bolghinim köz aldingda ispatlinidu; öchkiler arisida ala-chipar bolmighanlirining hemmisi, paxlanlar arisida qara-qongur bolmighanlirining hemmisi oghrilap kélín'gen hésablansun, — dédi.

³⁴ u waqitta Laban: — Maqul, dégingdek bolsun, — dédi.

³⁵ Shu küni *Laban* taghil we ala-chipar tékilerni, ala-chipar chishi öchkilerni, shundaqla az-paz aq chikimi bolghan barliq öchkilerni, barliq qara-qongur qozilarni ayrip, öz oghullirining qoligha tapshurup,

³⁶ özi bilen Yaqupning otturisida üç künlük ariliqni qoydi. Yaqup bolsa Labanning padilirining qalghinini baqti. □

³⁷ Lékin Yaqup terek, badam we chinarexleridin yumran chiwiqlarni élip, qowziqini yolluq qilip shilip, aq siziqlarni chiqardi.

³⁸⁻³⁹ Andin mal küyligen waqitlirida su ichkili kelgende, u mushu shilghan chiwiqlarni padilar su ichidighan yerlerdiki ulaqlargha malning aldigha tiklep qoyatti. Mal bu *taghil* chiwiqlarning aldida jüpleshkendin kéyin ular taghil we ala-chipar qozilarni tughdi.

⁴⁰ Andin Yaqup bu qozilarni Labanning padisidin ayrip chiqardi; andin u Labanning padisining yüzlerini taghil we qongur qoylirigha qaritip jüpleshürdi; shundaq qilip, u öz mélini Labanning méligha qoshmay bölek qoyup, özi üçün ayrim badilarni qildi. □

⁴¹ Saghلام küchlük mal jüpleshkinide, Yaqup chiwiqlarni padining köz aldigha ulaqlarda qoyatti; mallar shu chiwiqlarning yénida jüplishetti.

⁴² Lékin jüplishiwatqan mal ajiz bolsa, u chiwiqlarni qoymaytti. Bu teriqide ajizliri Laban'gha, küchlükleri Yaqupqa tewe boldi.

⁴³ Shundaq qilip, bu kishi nahayiti bay bolup, malliri, dédekleri, qulliri, tögiliri we éshekli ri xéli köp boldi.

31

Yaqupning Labanning yénidin qéchishi

¹ Emma Yaqup Labanning oghullirining: — Yaqup atimizning pütün mal-mülkini élip ketti; uning érishken bu döliti atimizning teelluqatidin kelgen, déginini anglap qaldi. □

² Yaqup Labanning chirayigha qariwidi, mana, u özige burunqidek xush péil bolmide.

³ Bu chaghda, Perwerdigar Yaqupqa: — Sen ata-bowiliringning zéminigha, öz uruq-tughqanliringning qéshigha qaytip ketkin. Men séning bilen bille bolimen, — dédi.

⁴ Shuning üçün Yaqup adem ewetip, Rahile we Léyahni öz padisi turghan köklemge chaqirip kélip

□ **30:36 «özi»** — yaki «ular». **«üç künlük ariliqni qoydi»** — démek, Laban derhal padisidin Yaqupning heqqi bolghan malni, shundaqla kelgüsida shundaq neslini chiqiralaydighanlarni ayrip, Yaquptin yiraq qildi. □ **30:40 «Labanning padisining yüzlerini taghil we qongur qoyliri»** —

Laban bundaq taghil we qongur qoylarni alliqachan ayrighan bolsimu, bu sözlerge qarighanda u yenila bundaqlardin bezilirini Yaqupqa tapshurghan oxshaydu. Eger Labanning oghulliri padilarni béqiqa ishenchlik bolmisa, Laban shu «taghil we qongur qoylar»din chong qoylarni Yaqupqa qaytidin tapshurushi mumkin. Bashqa bir imkaniyet barki, Yaqupning bezi taghil yaki qongur qoziliri chong bolghanda u ularni Labanning aq rengliq qoyliri arisigha qoshqan. Yaqupning Laban bilen bolghan waqitdiki tarix toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ **31:1 «bu döliti»** — ibraniy tilida «bu shan-sherepni».

⁵ ulargha mundaq dédi: — Men atanglarning chirayigha qaritam manga burunqidek xush péil bolmidi; emma atamning Xudasi men bilan bille bolup keldi.

⁶ Kúchümning yétishiche atanglarga ishlep berginim silerge ayan;

⁷ halbuki, atanglar méni exmeq qilip, heqqimni on qétim ózgeretti; lékin Xuda uning manga ziyani yetküzüshige yol qoymidi.

⁸ Eger u: «Ala-chipar qozilar heqqing bolidu», dése, barliq padilar ala-chipar qozilighili turdi. U: «Taghil qozilar heqqing bolsun», dése, barliq padilar taghil qozilighili turdi.

⁹ Bu तरीقه Xuda atanglarning mallirini tartiwélip, manga berdi.

¹⁰ Padilar küyiligen waqitta men bir qétim chüshümde béshimni kótürüp shuni kórdumki, mana, mallarning üstige jüplishishke étilghan qochqar-tékilerning hemmisi taghil yaki ala-chipar idi.

¹¹ Andin Xudaning Perishtisi chüshümde manga: «Ey Yaqup», déwidi, men jawab bérip: «Mana men», dédim.

¹² U manga: — «Emdi béshingni kótürüp qarighin; mana mallarning üstige jüplishishke étilghan qochqar-tékilerning hemmisi taghil we ala-chipardur; chünki Men Labanning sanga qilghinining hemmisini kórdüm.

¹³ Men Beyt-Elde *sanga körün'gen* Tengridurmen. Sen shu yerde tüwrükni mesihlep, Manga qesem ichting. Emdi sen orningdin turup, bu zémindin chiqip, uruq-tughqanliringning zéminigha yan'ghin» dédi. □ ■

¹⁴ Rahile we Léyah uninggha jawab bérip: — Atimizning öyide bizge tégishlik nésiwe yaki miras qalmighanmu?

¹⁵ Biz derwege uninggha yat adem hésablinip qalghanmu?! U bizni sétiwetti, toyluqimiznimu pütünley yep ketti! □

¹⁶ Shundaq bolghandin kéyin, Xuda Atimizdin sanga élip bergen barliq dölet biz bilen balilirimizningkidur. Emdi Xuda sanga néme dégen bolsa, shuni qilghin, — dédi.

¹⁷⁻¹⁸ Shuning bilen Yaqup ornidin turup, baliliri we ayallirini tögilerge mindurup, érishken barliq malliri we barliq teelluqatini, yeni Padan-Aramda tapqan teelluqatirini élip, atisi Ishaqning yénigha bérishqa Qanaan zéminigha qarap yol aldi.

¹⁹ Laban bolsa qoylirini qirqighili ketkenidi; Rahile öz atisigha tewe «öy butliri»ni oghrilap éliwalidi. □

²⁰ Yaqup aramiy Laban'gha öz qéshidin oghriliqche qéchip kétidighanliqini uqurtmay uni aldap qoyghanidi. □

²¹ U bar-yoqini élip qéchip ketti; u deryadin ötüp Giléad téghi terepke qarap yol aldi. □

Labanning Yaqupni qoghlishi

□ **31:13 «Mesihlesh» we «Mesih»** — bu ishlar toghrisida «Tebirler»ni körüng. Bu yerde muqeddes kitapta «mesihlesh» yaki «mesih qilish» dégen péilning tunji qétim ishlatilishidur. ■ **31:13 Yar. 28:13,14,15.** □ **31:15 «toyluqlirimiz»** — mushu yerde Yaqupning Léyah we Rahileni élish üçün ishliginining qimmitini körsetse kérek.

□ **31:19 «öy butliri»** — ibraniiy tilida «terafim». Bu butlar qolda kótürgüdek kichik bolup, adette kümüshdin yasilatti. Qedimki waqitlardiki bezi butperes jemiyyetlerde «terafim»gha ige bolghan adem öyning barliq teelluqatining igisi, xojayini dep hésablinatti. Shunga bu kichik «terafim» kümüsh bolghini üçün emes, belki qanuniy ehmiyiti üçün Laban'gha intayin muhim idi. □ **31:20 «uni aldap qoyghanidi»** — ibraniiy tilida «uning könglini oghrilidi» bilen ipadilinidu. □ **31:21 «derya»** — mushu yerde «Efrat deryasi»ni körsitidu.

22 Üchinchi küni, Laban'gha Yaqupning qachqini toghrisida xewer yetti.

23 U öz tughqanlirini élip, yette künlük yolghiche keynidin qoghlap béríp, Giléad téghida uninggha yétishtí.

24 Lékin kéchisi Xuda aramiy Labanning chüshige kirip uninggha: «Sen hézi bol, Yaqupqa ya aq ya kök déme!» dédi.□

25 Laban Yaqupqa yétiship barghanda, Yaqup chédirini taghning üstige tikgenidi. Labanmu tughqanliri bilen Giléad téghining üstide chédir tikti.

26 Laban Yaqupqa: — Bu néme qilghining? Sen méni aldap, qizlirimni urushta alghan oljidek élip ketting?

27 Némishqa yoshurun qachisen, manga xewer bermey mendin oghriliqche ketting? Manga dégen bolsang men xushal-xuramliq bilen ghezel oqup, dap we chang chélip, séni uzitip qoymamtim?

28 Shundaq qilip sen manga öz oghullirim we qizlirimni söyüp uzitip qoyush pursitinimu bermiding. Bu ishta exmeqliq qilding.□

29 Silerge ziyaxmet yetküzüsh qolumdin kéletti; lékin tünügün kéche atangning Xudasi manga söz qilip: «Hézi bol, Yaqupqa ya aq ya kök déme» dédi.

30 Xosh, sen atangning öyini tolimu séghin'ghining üçün ketmey qoymaysen; lékin némishqa yene méning butlirimni oghriliqing? — dédi.

31 Yaqup Laban'gha jawab béríp: — Men qorqup qachtim; chünki séni qizlirini mendin mejburiy tartiwalamdikin, dédim.

32 Emdi butliringgha kelsek, ular kimdin chiqsa shu tirik qalmaydu! Qérindashlirimiz aldida mendin qandaqla némengni tonuwsang, uni élip ket, — dédi. Halbuki, Yaqupning Rahilening butlarni oghrila kelginidin xewiri yoq idi.

33 Laban aldi bilen Yaqupning chédirigha kirip, andin Léyahning chédiri hem ikki dédekning chédiririgha kirip axturup héchnéme tapalmidi. Léyahning chédiridin chiqip, Rahilening chédirigha kirdi.

34 Rahile bolsa öy butlirini élip, bularni tögining chomining ichige tiqip qoyup, üstide olturuwalghanidi. Laban pütkül chédirini axturup, héchnéme tapalmidi.

35 Rahile atisigha: — Ey xojam, aldingda turalmighinim üçün xapa bolmighin; chünki men hazir ayallarning adet mezgilide turuwatimen, — dédi. Shundaq qilip, Laban hemme yerni qoymay axturupmu, öy butlirini tapalmidi.□

36 Shuning bilen Yaqup achchiqlap Laban bilen jédelliship ketti. Yaqup Laban'gha: — Sen méni keynimdin munche aldirap-ténep qoghlap kelgüdek mende néme sewenlik, néme gunah bar?

□ 31:24 «Yaqupqa ya aq ya kök déme!» — ibraníy tilida «Yaqupqa ya yaxshi ya yaman gepni qilma!». Bu sözler belkim: «uninggha beriket tilime yaki uni qarghima» dégenlik bolsa kérek. Xuda némishqa «Yaqupqa yaxshi gep qilma» dégen? Bizningche Xuda Labanning aldanchi mahiyitini obdan biletti; u Yaqupqa beriket tilise aldanchi niyiti bilen tileydighinini biletti. Uning «yaman gep qilish»igha, yeni uni qarghashqa yol qoymaytti, elwette. Shunga «Yaqupqa ya yaxshi ya yaman gepni qilma!» dégini belkim «peqet heqiqettin sözle!» dégenlik bolushi mumkin. Biraq Labanning Yaqup bilen bolghan söhbitige qarisaq u yenila yalghanchiliqtin yiraq ketmeydu! □ 31:28 «öz oghullirim» — Labanning «oghullirim» dégini uning hiyligerlikini ayan qilidu. Uning Yaquptin tughulghan newre oghulliri bar idi, lékin u ularni «méning oghullirim» dep hésablaytti. □ 31:35 «men hazir ayallarning adet mezgilide turuwatimen» — ibraníy tilida: «ayallarning aditi hazir manga chüshti».

37 Sen hemme yük-taqirimni axturup chiqting, öyüngning nersiliridin birer néme tapalidingmu? Birnéme tapqan bolsang, méning qérindashirim bilen séning qérindashliringning aldida uni qoyghin, ular biz ikkimizning arisida hóküm qilsun.

38 Men mushu yigirme yil qéshingda turdum; héchqachan saghliqing we chishi öchkiliring bala tashliwetmidi; padiliringdin gochqarlingrni yéginim yoq.

39 Boghuwétilgenlirini qéshinggha élip kelmey, bu ziyanni özüm toldurdum; kéchisi oghrilan'ghan yaki kündüzi oghrilan'ghan bolsun sen uni mendin tölitip alding.

40 Méning künlirim shundaq öttiki, kündüzi issiqtin, kéchisi soghuqtin qiynilip, uyqu közümdin qachatti.

41 Méning künlirim mushu yigirme yilda öyüngde turup shundaq boldi; on töt yil ikki qizing üçün sanga xizmet qildim, alte yil padang üçün xizmet qildim; uning üstige sen ish heqqimni on qétim özgertting.

42 Eger atamning Xudasi, yeni Ibrahimning Xudasi, yeni Ishaqning Qorqunchisi Bolghanning Özi men bilen bille bolmisa idi, sen jezmen méni quruq qol qilip qayturuwétetting. Lékin Xuda méning tartqan jebir-japalirimni, qollirimning musheqqitini körüp tünügün kéche sanga tenbih berdi, — dédi.

Yaqupning Laban bilen kélishim tüzüshi

43 Laban Yaqupqa jawab bérip: — Bu qizlar méning qizlirim, bu oghullar méning oghullirim, bu pada bolsa méning padam bolidu; shundaqla köz aldingdiki hemme nerse miningkidur; emma men bugün bu qizlirimni we ularning tughqan oghullirini néme qilay?□

44 Qéni kel, sen bilen ikkimiz bir ehde tüzüsheyli, bu men bilen séning otturimizda guwah bolsun, — dédi.

45 Shuning bilen Yaqup bir tashni élip öre tiklep tüwrük qilip qoydi.

46 Andin Yaqup qérindashlirigha: — Tash yighinglar, — déwidi, tashlarni élip kélip döwili, shu yerde tash döwisining yénida ghizalinishti.

47 Laban bu döwini «Yegar-Sahaduta» dep atidi, Yaqup uninggha «Galéed» dep at qoydi.□

48 Laban: — Bu döwe bugün sen bilen méning otturamda guwah bolsun, — dédi. Shunga bu sewebtin döwining nami «Galéed» ataldi.

49 U jay yene «Mizpah», depmu ataldi; chünki Laban yene: — Ikkimiz bir-birimiz bilen körüshmigen waqitlarda, Perwerdigar sen bilen méning oturamda qarawul bolup közitip tursun.□

50 Eger sen qizlirimni bozek qilsang, yaki qizlirimning üstige bashqa xotunlarni alsang, bashqa héch kishi qéshimizda hazir bolmighan teqdirdimu, mana, Xuda men bilen séning arangda guwahchidur!

51 Laban Yaqupqa yene: — Mana, bu döwige qara, men bilen sen ikkimizning otturisida men tiklep qoyghan bu tüwrükkimu qara;

52 kelgüside bu döwe we bu tüwrükmu men yaman niyet bilen bu döwidin séning teripingge ötmeslikim üçün, séningmu niyitingni yaman qilip bu döwe

□ 31:43 «méning oghullirim» — 28-ayettiki izahatni körüng. «köz aldingdiki hemme nerse miningkidur» — mushu sözlez pütünley xata, elwette. Yaqup bularning hemmisige öz qolining ejri bilen érishkenidi. □ 31:47 «Yegar-Sahaduta» — aramiy tilida, «Galéed» ibraniy tilida «guwahliq döwisi» dégen menide. □ 31:49 «Mizpah» — «közitish munari» dégen menide bolup, yene «u közitip tursun» dégen sözning ahangigha yéqin.

we bu tüwrüktin ötüp méning teripimge kelmesliking üçün guwahchi bolsun. □

⁵³ Ibrahimning ilahi, Nahorning ilahi we bu ikkisining atisining ilahliri arimizda höküm chiqarsun, — dédi. Yaqup bolsa atisi Ishaqning Qorqunchisi Bolghuchi bilen qesem qildi. □

⁵⁴ Andin Yaqup tagh üstide bir qurbanliq sunup, qérindashlirini özi bilen tamaqlinishqa tekliq qildi. Ular hemdastixan olturdi we kéchisi taghda qondi. □

⁵⁵ Etisi tang seherde Laban ornidin turup, newriliri bilen qizlirini söyüp, ulargha bext-beriket tilep, öz öyige rawan boldi.

32

Yaqupning Esaw bilen körühühshke teyyarlinishi

¹ Yaqup öz yoligha kétip baratti; yolda Xudaning perishtiliri uninggha uchrirdi. ■

² Yaqup ularni körüp: — Bu jay Xudaning bargahi iken! — dep, bu jayning namini «Mahanaim» dep qoydi. □

³ Andin Yaqup Séir zéminidiki «Édom yayliqi»gha, akisi Esawning qéshigha aldin xewerchilerni ewetip,

⁴ ulargha jékilep: — Siler xojamgha, yeni Esawgha: «Keminiliri Yaqup mundaq dédi: — Men Labanning qéshida musapir bolup, ta mushu waqitqiche turdum.

⁵ Emdi mende kala, éshék we qoylar, qul-dédeklermu bar; men özlirining neziride iltipat taparmenmikin dep xojamgha xewer yetküzüşni layiq kördüm», denglar, — dédi.

⁶ Xewerchiler Yaqupning yénigha yénip kélip: — Biz akiliri Esawning qéshigha barduq; u töt yüz kishini élip, silining aldilirigha kéliwatidu, — dédi.

⁷ Yaqup nahayiti qorqup, ghem-ghussige chüshüp ademlirini qoy, kala we tögilirige qoshup, ikki topqa ayridi.

⁸ U: — «Eger Esaw kélip bir topimizgha hujum qilsa, yene bir top qéchip qutulup qalar» — dep oylidi.

⁹ Andin Yaqup mundaq dua qildi: — I atam Ibrahimning Xudasi we atam Ishaqning Xudasi! Manga: «Öz zémining we uruq-tughqanliringning qéshigha yénip ketkin, sanga yaxshiliq qilimen» dep wede qilghan Perwerdigar! ■

¹⁰ — Men Séning Öz qulunggha körsetken özgermes barliq méhribanliqing we barliq wapadarliqing alalda héchnéme emesmen; chünki men bu Jordan

□ **31:52** «séningmu niyitingni yaman qilip bu dôwe we bu tüwrüktin ötüp méning teripimge kelmesliking üçün guwahchi bolsun» — eger yuqirida éytqinimizdek «öy butliri»gha ige bolush «öyning özige ige bolghanliq» hésablansa, undaqta Labanning bu sözlirining meqsiti: — «Yaqup yaki uning ewladliri öy butlirimni élip, méning öy-teulluqatirimni tartiwélish niyitide men terepke hergiz kelmisun» dégenlikтин ibaret idi. □ **31:53** «Ibrahimning ilahi, Nahorning ilahi we bu ikkisining atisining ilahliri» — Laban, Ibrahimning atisi Terah we Nahorlar asasen butperesler idi («Yesh.» 24:2ni körüng).

□ **31:54** «tamaqlinishqa tekliq qildi» — bu taam belkim qurbanliqing göshi bolushi mumkin. Undaqta u «inaqliq qurbanliqi» süpitide sunulghan bolsa kérek («Law.» 3-babni körüng).

■ **32:1** Yar. 48:16. □ **32:2** «Mahanaim» — buning menisi «ikki bargah». Bu «ikki bargah» Yaqupning bargahi we Xudaning bargahini körsitidu. Yaqupning «bargah» déginidin qarighanda, shu jayda körgen perishtiler derweqe intayin köp bolsa kérek. ■ **32:9** Yar. 31:13.

deryasidin ötkinimde yalghuz bir hasam bar idi. Emdi men ikki top adem bolup qaytiwatimen. □

11 Ötünüp qalay, méni akam Esawning qolidin qutquzghaysen; chünki u kélip men bilen xotun-balilirimni öltürüwétemdikin, dep qorqimen.

12 Sen: «Men jezmen sanga zor yaxshiliq qilip, séning neslingni déngizdiki qumdek heddi-hésabsiz köp qilimen», dégeniding, — dédi. ■

13-15 U shu kéchisi shu yerde qonup qaldi; andin u qol ilikidiki mallardin élip, akisi Esawgha ikki yüz öchke, yigirme téke, ikki yüz saghliq, yigirme qochqar, ottuz chishi tögini taylaqliri bilen, qiriq inek, on buqa, yigirme mada éshek, on hangga éshekni sowghat qilip teyyarlap, □

16 Bularni ayrim-ayrim top qilip xizmetkarlirining qoligha tapshurup, ulargha jékilep: — Siler mendin burun méngip, her topning arisida ariliq qoyup heydep ménginglar, — dédi.

17 U eng aldidiki top bilen mangghan kishike emr qilip: — Akam Esaw sanga uchrighanda, eger u sendin: «Kimning adimisen? Qeyerge barisen? Aldingdiki janiwarlar kimning?» — dep sorisa,

18 Undaqta sen jawab bérip: «Bular kemiriliri Yaqupning bolup, xojam Esawgha ewetken sowghattur. Mana, u özimu keynimizdin kéliwatidu» — dégin, dédi.

19-20 Shu teriqide u ikkinchi, üçinchi we ulardin kéyinki padilarni heydep manghuchi kishilergimu oxshash emr qilip: — Esaw sizlerge uchrighanda, silermu uninggha shundaq denglar, andin: — Mana, kemiriliri Yaqup özimu arqimizdin kéliwatidu, — denglar, dédi; chünki u: — Men aldimda barghan sowghat bilen uni méni kechürüm qildurup, andin yüzini körsem, méni qobul qilarmikin, — dep oylighanidi. □

21 Shundaq qilip sowghat aldın ewetildi; u shu kéchisi bargahda qonup qaldi.

Yaqupning Xuda bilen chélishishi

22 U shu kéchide qopup, ikki ayali we ikki dédiki we on bir oghlini élip, Yabbok kéchikidin ötüp ketti.

23 U ularni éqindin ötküzdi, shundaqla hemme teelluqinimu u qarshi terepke ötküzdi.

24 Yaqup bolsa bu qatta yalghuz qaldi; bir zat kélip shu yerde uning bilen tang atquche chélishiti.

25 Lékin bu zat uni yéngelmeydighanliqini körüp, uning yotisining yiriqigha qolini tegküzüp qoydi; shuning bilen ular chélishiwatqanda Yaqupning yotisi qazandin chiqip ketti. □

26 U zat: — Méni qoyup bergin, chünki tang atay dep qaldi, dédi.
— Sen méni beriketlimigüche, séni qoyup bermeymen, dédi Yaqup. ■

27 U uningdin: — Éting néme? dep soridi.

U: étim Yaqup, — dédi.

□ 32:10 «héchnéme emesmen» — ibranıy tilida «intayın kichikmen». ■ 32:12 Yar. 28:13.

□ 32:13-15 «hangga éshek» — yaki «texey». □ 32:19-20 «uni méni kechürüm qildurup, andin...»

— ibranıy tilida «uning yüzı aldıda kafaret qilalaymen, andin...». «Kafaret» dégen ish toghruluq «Mis.» 29:33 we izahati, shundaqla «Tebirler»nımu körüng. □ 32:25 «yotisining yiriqigha...» — yaki «yotisining ügisige».

■ 32:26 Hosh. 12:4.

28 U uningha: — Séning éting buningdin kéyin Yaqup bolmay, belki Israil bolidu; chünki sen Xuda bilenmu, insan bilenmu éliship ghalib kelding, — dédi. □ ■

29 Andin Yaqup uningdin: — Namingni manga dep bergin, déwidi, u: — Némishqa méning namimni soraysen? — dédi we shu yerde uningha bext-beriket ata qildi. □

30 Shuning bilen Yaqup: — Xudani yüzmu-yüz körüp, jénim qutulup qaldi, dep u jayning namini «Peniel» dep atidi. □

31 U Penioldin ötüp mangghanda, kün uning üstibéshini yorutti; emma u yotisi tüpeylidin aqsap mangatti.

32 Bu sewebtin Israillar бүгүн'giche yotining ügisidiki peyni yémeydu; chünki shu Zat Yaqupning yotisining yiriqigha, yeni uning péyige qolini tegküzüp qoyghanidi.

33

Yaqupning Esaw bilen uchrishishi

1 Yaqup béshini kötürüp qariwidi, mana Esaw töt yüz kishi bilen kéliwatatti. Shuning bilen u balilirini ayrip, Léyah, Rahile we ikki dédekke tapshurdi;

2 u ikki dédek we ularning balilirini hemmining aldida mangdurdi, andin Léyah bilen uning balilirini, eng axirida Rahile bilen Yüsüpni mangdurdi.

3 Özi bolsa ularning aldigha ötüp mangdi, u akisining aldigha yétip barghuche yette qétim yerge bash urup tezim qildi.

4 Esaw uning aldigha yügürüp kélip, uni quchaqlap, boynigha gire sélip, uni söydi; her ikkisi yighliship ketti.

5 Andin Esaw béshini kötürüp qarap, ayallar we balilarni körüp: — Bu sen bilen bille kelgenler kimler? — dep soridi.

Yaqup: — Bular Xuda shapaet qilip keminilirige bergen balilardur, — dédi.

6 Andin ikki dédek we ularning baliliri aldigha bérip, uningha tezim qildi;

7 Andin Léyahmu uning baliliri bilen aldigha bérip, tezim qildi, axirida Yüsüp bilen Rahile aldigha bérip, tezim qildi.

8 Esaw: — Manga yolda uchrighan ashu topliringda néme meqsiting bar? — déwidi, Yaqup jawab bérip: — Bu xojamning aldida iltipat tépishim üçündür, dédi.

9 Lékin Esaw: — Ey qérindishim, mende yétip ashqudek bar. Séning öz nersiliring özüngge qalsun, dédi.

10 Emma Yaqup: — Undaq qilmighin; eger men nezerliride iltipat tapqan bolsam, sowghitimni qolumdin qobul qilghayla; chünki silining méni xushalliq bilen qobul qilghanlirini körüp, didarlirini körginimde Xudaning didarini körgendek boldum!

11 Emdi sanga keltürülgen, *Xudadin körgen* bu beriketlirimni qobul qilghayla; chünki Xuda manga shapaet körsetti, hemme nersilirim bar boldi, — dep uningdin qayta-qayta ötünüwidi, u qobul qildi.

12 Andin Esaw: — Emdi biz qozghilip sepirimizni dawamlashturayli, men séning aldingda mangay, dédi.

□ 32:28 «Israil» — menisi «Xuda bilen bille bolghan emir» we uning bilen teng «Xuda bilen élishquchi».

■ 32:28 Yar. 35:10. □ 32:29 «Peniel» — (yaki «Penuel») — menisi «Xudaning jamali». □ 32:30 «Xudani yüzmu-yüz körüp, jénim qutulup qaldi» — bu intayin sirlig weqe üstide «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

¹³ U uninggha jawaben: — Xojam kördile, balilar kichik, qéshimda émidighan qoza we mozaylar bar; eger men bularni bir künla aldirtip qoghlap mangdursam, pütkül pada ölüp kétidu.

¹⁴ Shunga ötünenki, xojam kemniliridin aldida mangghach tursun; men aldimdiki mal-charwilarning méngishigha, shundaqla balilarning méngishigha qarap asta méngip, xojamning qéshigha Séirgha udul baray, dédi.

¹⁵ U waqıtta Esaw: — Undaq bolsa, men özüm bilen kelgen kishilerdin birnechchini qéshingda qoyup kétey, dédi. Lékin u jawab bérip: — Buning néme hajiti? Peqet xojamning neziride iltipat tapsamla shu kupaye, dédi.

¹⁶ Esaw u küni yolgha chiqip Séirgha yéni kettti.

¹⁷ Yaqup seper qilip, Sukkot dégen jaygha kelgende, u yerge bir öy sélip, mallirigha lapaslarni yasidi. Shunga bu yer «Sukkot» dep ataldi.□

¹⁸ Shu teriqide Yaqup Padan-Aramdin qaytip, Qanaan zéminidiki Shekem shehirige aman-ésen keldi. U sheherning aldida chédir tikti.■

¹⁹ Andin u chédir tikken yerning bir qisimini Shekemning atisi bolghan Hamorning oghulliridin bir yüz qesitige sétiwélip,□

²⁰ Shu yerde bir qurban'gah sélip, namini «El-Elohe-Israil» dep atidi.□

34

Shekemning Dinahning nomusigha tégishi

¹ Bir küni, Léyahning Yaqupqa tughup bergen qizi Dinah yurtning qizliri bilen körüshkili chiqti.■

² Shu yurtning emiri hiwiy Hamorning ogli Shekem uni körüp qélip, uni tutuwélip, zorlap nomusigha tegdi.

³ Emma uning köngli Yaqupning qizi Dinahqa chüshüp, uni yaxshi körüp qaldi we uninggha muhebbiti bilen köngül soridi.

⁴ Shuning bilen Shekem atisi Hamordin: — Bu qizni manga xotunluqqa élip bergin, dep telep qildi.

⁵ Yaqup *Shekemning* qizi Dinahning ippitige tegkenlikini anglap qaldi. Uning oghulliri malliri bilen dalalarda idi; shunga Yaqup ular kelgüche jim turup turdi.

⁶ Shekemning atisi Hamor Yaqupning aldigha uning bilen sözleshkili chiqti;

⁷ Yaqupning oghulliri xewerni anglapla dalalardin qaytip kelgenidi. Bular *Shekemning* qilmaydighan ishni qilip, Yaqupning qizining nomusigha tégip Israil qebiliside shermendilik qilghini üçün azablanip, intayin qattiq ghezeplendi.□

⁸ Hamor ulargha söz qilip: — Oghlum Shekemning köngli qizinglarga chüshüp qaptu. Iltipat qilip uni oghlumgha xotunluqqa bersenglar!

⁹ Biz bilen quda-baja bolup, qizliringlarni bizge béringlar, bizning qizlirimiznimu siler élinglar;

¹⁰ Biz bilen bille turunglar. Mana, yer aldinglarda turuptu; bu yerni makan qilip, soda qilip, özünglar üçün öy-mülük élinglar, — dédi.

□ **33:17** «Sukkot» — menisi «kepiler» yaki «lapaslar». ■ **33:18** Ye. 24:32; Ros. 7:16. □ **33:19** «qesite» — pul birliki bolup, qimmiti bizge namelum. □ **33:20** «El-Elohe-Israil» — menisi ««El» Israilning Tengrisidur» (ibraniy tilida «El» bolsa «ilah», «Xuda» dégeni bildüridu). ■ **34:1** Yar. 30:21. □ **34:7** «Israil qebiliside» — ibraniy tilida «Israilda», «Israil» dégen bu söz mushu yerde «Israil qebilisi» yaki «Israil xelqi»ni körsetken. Buning muqeddes kitabta birinchi qétim shu menide ishli tilishi bolidu.

11 Shekem qizning atisi bilan aka-ukilirigha: — Neziringlarda iltipat tapsam deymen; siler néme désenglar, shuni bérey.

12 Mendin qanchilik toyluq yaki sowghat telep qilsanglar, manga éytqininglarche bérey; peqet bu qizni manga xotunluqqa bersenglarla bolidu, dédi.

13 Yaqupning oghulliri bolsa Shekem we atisi Hamorgha hiyle-mikir bilen jawab berdi, chünki u singlisi Dinahning ippitige tegkenidi;

14 ulargha: — Biz bundaq qilalmaymiz, singlimizni xetnisiz birsige bérishke maqul déyelmeymiz; chünki bu bizge nomus bolidu. ■

15 Peqet bir shertimizge könsenglarla silerge maqul bolimiz; silerning barliq erkekliringlar xetne qilinip bizdek bolsa,

16 Qizlirimizni silerge bérip, silerning qizliringlarni biz élip aranglarda olturup, bir qowm bolup qalimiz.

17 Emma bizge qulaq salmay xetne qilinishqa unimisanglar, undaqta biz qizimizni élip kétimiz, — dédi.

18 Ularning sözliri Hamor we oghli Shekemning nezirige yaqti.

19 Yigit bu ishni keynige sozmidi, chünki u Yaqupning qizigha éjil bolup qalghanidi; u atisining öyide hemmidin etiwarliq idi.

20 Shuning bilen Hamor oghli Shekem bilen sheherning derwazisigha bérip, sheherning ademlirige söz qilip: —

21 Bu ademlerning biz bilen inaq ötküsi bar. Shunga ular mushu yurtta turup soda-sétiq qilsun; mana, bu jayningtkki teripi ulargha yetküdek kengridur. Biz ularning qizlirini xotunluqqa élip, öz qizlirimizni ulargha bérimiz.

22 Lékin peqet arimizdiki hemme erkekle ular xetne qilin'ghandek xetne qilinsa, u ademler arimizda turup biz bilen bir xelq bolushqa maqul deydu.

23 Shu teriqide ularning mal-teelluqati, hemme charpayliri bizningki bolmamu? Biz peqet ulargha maqul désekle, ular arimizda turidu, — dédi.

24 Shuning bilen sheherning derwazisidin kirip-chiqidighanlarning hemmisi Hamor bilen oghli Shekemning sözige qulaq saldi. Sheherning derwazisidin kirip-chiqadighanlarning hemmisi xetne qilindi.

25 Emma üçinchi küni, ular téxiche aghriq yatqinida shundaq boldiki, Yaqupning ikki oghli, yeni Dinahning akiliri Shiméon bilen Lawiy herqaysisi öz qilichini élip, sheher xatirjemlik ichide turghinida bésip kirip, hemme erkeknü öltürüwetti; ■

26 Ular Hamor bilen oghli Shekemnimu qilichlap, Dinahni Shekemning öyidin élip ketti.

27 Andin Yaqupning *barliq* oghulliri: «Ular singlimizning nomusigha tegdi» dep, öltürülgenlerning jayigha kélip, sheherni bulap-talang qildi. □

28 Ularning qoy-kala, ésheklirini, sheherdiki hemmini, étizliqlardiki hemmini élip ketti,

29 Shundaqla ularning barliq mal-mülkini bulap-talap, barliq xotun-balilarni esir qilip, öy ichidiki barliq nersilernimu qoshup élip ketti.

30 Yaqup Shiméon we Lawiyi eyiblep: — Siler méni balagha tiqip, zémindikiler — Qanaaniylar bilen Perizziylerning aldida sésittinglar. Bizning

■ 34:14 Yar. 17:12,13,14. □ 34:25 «Dinahning akiliri» — oqurmenlerning éside barki, Shiméon we Lawiy Dinahning bir tughqan (Léyahdin tughulghan) ikkinchi we üçinchi akisi idi. ■ 34:25 Yar. 49:6.

□ 34:27 «ular singlimizning nomusigha tegdi» — bu tolimu ashuruwetkenlik bolidu. Chünki peqet birla adem shundaq qilghanidi.

adimimiz az bir xelqturmiz; ular manga qarshi chiqip yig hilip hujum qilidu; shuning bilen men we jemetim weyran bolimiz, — dédi.□

³¹ Emma ular jawab béríp: — Ejeba, singlimizgha bir pahishe ayalgha qilghandek muamile qilsa bolamdu? — dédi.□

35

Xudaning Beyt-Elde Yaqupqa bashpanah bolushi

¹ Andin Xuda Yaqupqa: — Sen hazir Beyt-Elge chiqip, shu yerni makan qil, özüng akang Esawdin qéchip mangghiningda sanga körün'gen Men Tengrige bir qurban'gah yasighin, — dédi.■

² Shuning bilen Yaqup öyidikiler we özi bilen bille bolghanlarning hemmisige mundaq dédi: — Aranglardiki yat ilah butlirini tashliwétip, özünglarni paklap éginliringlarni yenggüshlenglar.

³ Andin qopup Beyt-Elge chiqimiz. Men shu yerde qiyinchiliqta qalghanda duayimni ijabet qilip, yürgen yolumda méning bilen bille bolup kelgen Tengrige qurban'gah salay, — dédi.

⁴ Shuning bilen öz qolliridiki hemme yat ilah butlirini, shundaqla qulaqliridiki zirilerni chiqirip Yaqupqa berdi. Yaqup bularni Shekemdiki dub derixining tüwige kömüp qoydi.

⁵ Andin ular seperge atlandi; emma etrapidiki sheherlerni Xudadin bolghan bir wehime basqachqa, ular Yaqupning oghullirini qoghlimidi.

⁶ Bu teriqide Yaqup we uning bilen bille bolghanlarning hemmisi Qanaan zéminidiki Luz, yeni Beyt-Elge yétip keldi.

⁷ U shu yerde bir qurban'gah yasidi; akisidin qéchip mangghinida shu yerde Xuda uninggha körün'gini üçün bu jayning ismini «El-Beyt-El» dep atidi.□ ■

⁸ Riwkahning inik'anisi Deborah bolsa shu yerde alemdin ötti. U Beyt-Elning ayighidiki dub derixining tüwige depne qilindi. Bu sewebtin shu derex «Yigha-Zarning dub derixi» dep ataldi.□

Xudaning Yaqupqa yene bir qétim bext ata qilip, yéngi ismini tekrarlishi

⁹ Yaqup shu yol bilen Padan-Aramdin yénip kelgendin kéyin, Xuda uninggha yene bir qétim körünüp, uninggha bext-beriket ata qildi. ■

¹⁰ Andin Xuda uninggha: — Séning isming Yaquptur; emma mundin kéyin sen Yaqup atalmay, belki naming Israil bolidu, dep uning ismini Israil qoyup qoydi.■

¹¹ Andin Xuda yene uninggha: — Men Özüm Hemmige Qadir Tengridurmen; sen nesillinip, köpeygín; bir el, shundaqla bir türküm eller sendin peyda bolidu; padishahlarmu séning pushtungdin chiqidu.□ ■

¹² Men Ibrahim we Ishaqqa bergén zéminni sanga bérimen, shundaqla sendin kéyinki neslinggimu shu zéminni bérimen, — dédi.

□ 34:30 «bizning adimimiz az bir xelqturmiz» — ibranii tilida «men sanim az ademmen».

□ 34:31 «Ejeba, singlimizgha bir pahishe ayalgha qilghandek muamile qilsa bolamdu?» — bu weqe toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ 35:1 Yar. 27:43; 28:12,13. □ 35:7

«El-Beyt-El» — menisi «Beyt-Eldiki Xuda». ■ 35:7 Yar. 28:19. □ 35:8 «Yigha-Zarning dub derixi» — ibranii tilida «Allon-baqt». ■ 35:9 Hosh. 12:5. ■ 35:10 Yar. 32:27; 2Pad. 17:34. □ 35:11

«bir el, shundaqla bir türküm eller sendin peyda bolidu; padishahlarmu séning pushtungdin chiqidu» — bu bésharet toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ 35:11 Yar. 17:1, 6; 28:3; 48:3

13 Andin Xuda uning bilan sözleshken jaydin, uning yénidin yuqirigha kötürüldi.

14 Yaqup Xuda özi bilen sözleshken jayda bir tash tüwrükni tiklep, üstige bir sharab hediyesini tökti we zeytun méyi quyup qoydi.■

15 Yaqup Xuda özi bilen sözleshken shu jayning namini «Beyt-El» dep atidi.□

Rahilening tughutta ölüp kétishi

16 Andin ular Beyt-Eldin méngip, Efratqa azghina yol qalghanda, Rahileni tolghaq tutup kétip, qattiq tughut azabida qaldi.

17 Emma tolghiqi qattiq éghirlashqanda, tughut anisi uninggha: — Qorqmighin, bu qétim yene bir oghlung bolidighan boldi — dédi.

18 Shundaq boldiki, Rahile jéni chiqish aldida, axirqi nepisi bilen oghligha «Ben-Oni» dep isim qoydi; emma uning atisi uni «Ben-Yamin» dep atidi.□

19 Rahile wapat boldi we Beyt-Lehem dep atilidighan Efratning yolining boyigha depne qilindi.■

20 Yaqup uning qebrisining üstige bir xatire téshi tiklep qoydi. Bügün'ge qeder «Rahilening Qebre Téshi» shu yerde turmaqta.

21 Andin Israil seperni dawamlashturup Migdal-Édirning u teripide öz chédirini tikti.□

Yaqupning oghulliri

22 Israil u zéminda turghan waqtida, Ruben béríp öz atisining kéniziki Bilhah bilen bir orunda yatti; Israil buni anglap qaldi.

Yaqupning on ikki oghli bar idi: —■

23 Léyahdin tughulghan oghulliri: — Yaqupning tunji oghli Ruben we Shiméon, Lawiy, Yehuda, Issakar hem Zebulun idi.■

24 Rahiledin tughulghan oghulliri: — Yüsüp we Binyamin idi.

25 Rahilening dédiki Bilhahdin tughulghan oghulliri: — Dan we Naftali idi.

26 Léyahning dédiki Zilpahdin tughulghan oghulliri: — Gad bilen Ashir idi. Bular bolsa Yaqupqa Padan-Aramda tughulghan oghulliri idi.

Ishaqning alemdin ötüshi

27 Emdi Yaqup atisi Ishaqning qéshigha, Ibrahim we Ishaq Musapir bolup turghan Kiriya-Arba, yeni Hébronning yénidiki Mamrege keldi.

28 Ishaqning körgen künliri bir yüz seksen yil boldi.

29 Ishaq tolimu qérip, künliri toshup, nepestin toxtap wapat boldi we öz qowmining qéshigha béríp qoshuldi. Uning oghulliri Esaw bilen Yaqup uni depne qildi.□ ■

■ 35:14 Yar. 28:18. □ 35:15 «Beyt-El» — «Xudaning öyi». Bu Yaqupning ikkinchi qétim bu namni shu yerge qoyushi idi. Shühisizki, u bu namning ehmiyatini bir qeder toluq chüshen'gini üçün shundaq qildi. □ 35:18 «Ben-Oni» — (erebche «Ibn-Aniy») — menisi «qayghumning oghli». «Ben-Yamin» (Binyamin) dégening menisi «ong qoldiki oghul» yaki «ametlik bala». ■ 35:19 Yar. 48:7. □ 35:21 «Israil» —Yeni Yaqup, elwette. «Migdal-Édir» — menisi «qoy padisi munari». ■ 35:22 Yar. 49:4.

■ 35:23 Yar. 46:8; Mis. 1:2. □ 35:29 «künliri toshup,...» — ibraniy tilida «künlir bilen tolghan bolup, ...» dégen sözler bilen ipadilini. «öz qowmining qéshigha béríp qoshuldi» — «ibraniy tilida «öz qowmlirigha qoshuldi» — 15:15 we izahatini körüng. ■ 35:29 Yar. 25:8.

36

*Esawning ewladliri**1Tar 1:35-54*

- 1 Töwendikiler Esawning ewladliridur (Esaw yene Édom depmu atilidu): —□ ■
- 2 Esaw ayallirini Qanaaniylarning qizliridin aldi, yeni hittiylardin bolghan Élonning qizi Adah bilen hiwiylardin bolghan Zibéonning newrisi, Anahning qizi Oholibamahni aldi;
- 3 uningdin bashqa Ismailning qizi, Nébayotning singlisi Basimatnimu alghanidi.
- 4 Adah Esawgha Élifazni tughup berdi; Basimat bolsa Réuelni tughdi.
- 5 Oholibamah Yeush, Yaalam we Korahni tughdi; bular Qanaan zéminida Esawgha tughulghan oghullar idi.
- 6 Esaw ayalliri, oghul-qizliri, öyidiki hemme kishilirini we charpaylirini, barliq ulaghlirini, shundaqla Qanaan zéminida tapqan barliq teelluqatlarini élip, inisi Yaquptin ayrilip, bashqa bir yurtqa köchüp ketti.
- 7 Chünki her ikkisining teelluqatliri intayin köp bolghachqa, bir yerde bille turalmaytti; musapir bolup turghan zémin ularning mal-charwilirining köplükidin ularni baqalmaytti.■
- 8 Buning bilen Esaw (Esaw Édom depmu atilidu) Séir téghigha bérip, olturaqli-ship qaldi.■
- 9 Töwendikiler taghliq rayon Séirdiki Édomiylarning ata-bowisi Esawning ewladliridur: —□
- 10-13 Esawning oghulliri: — Esawning ayali adahning oghli Élifaz; Esawning ayali Basimatning oghli Réuel. Élifazning oghulliri: — Téman, Omar, Zefo, Gatam we Kenaz idi. Esawning oghli Élifazning kichik xotuni Timna idi; u Élifazgha Amalekni tughup berdi. Yuqirilar bolsa Esawning ayali adahning ewladliri idi. Réuelning oghulliri: — Nahat, Zerah, Shammah we Mizzah idi; bular Esawning ayali Basimatning ewladliri idi.
- 14 Esawning ayali, yeni Zibéonning chong qizi, Anahning qizi bolghan Oholibamahning oghulliri: u Esawgha Yeush, Yaalam we Korahni tughup berdi.
- 15 Esawning ewladlirining ichidin töwendiki emirler chiqqan: — Esawning tunji oghli Élifazning oghulliridin: — emir Téman, emir Omar, emir Zefo, emir Kénaz,□

□ **36:1** «Töwendikiler Esawning ewladliridur» — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning toqquzinchi «tolidot»i («tarixi»), yeni «Esaw (Édom)ning ewladlirining tarixi» («Esawning ewladlirining tarixi») (36:1-8) bashlinidu. «Édom» — buning menisi «qizil» bolup, Séir rayonidiki tupraqning rengini körsitidu. Esaw özimu «qizil adem» bolup, «qizil bir zémin»da olturaqlashqan. ■ **36:1** 1Tar. 1:35. ■ **36:7** Yar. 13:6. ■ **36:8** Ye. 24:4. □ **36:9** «Töwendikiler ... Édomiylarning ata-bowisi Esawning ewladliridur: —» — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning oninchi «tolidot»i («tarixi»), yeni «Esawning Séirda olturaqlashqan ewladlirining tolidoti» («Esawning Séirda olturaqlashqan ewladlirining tarixi») (36:9-37:1) bashlinidu. Esaw awwal Qanaan zéminida turup birnechche perzent kördi; bular 1-8-ayette xatirilinidu. Andin u «Séir taghliq rayoni»da turup u yerde birnechche perzentlik bolghan; bu yerde déyliwatqini shularning ewladlirini körsitidu (36:9-37:1). Mezkur tarix shu taghliq rayonluq «Horiylar»ning tarixini öz ichige alidu. Qarighanda, Horiylar awwal Esawlargha boysunup, andin ular bilen assimilyatsiyiliship bir millet, yeni «Édomlar» yaki «Édomiylar» bolup qalghan. □ **36:15** «emirler» — mushu yerde Esawning neslidin chiqqan qebililarning emirliri (qebile bashliqliri)ni körsetse kérek.

16 emir Korah, emir Gatam we emir Amalek chiqqan. Bular Édom zéminida Élifazning neslidin chiqqan emirler bolup, Adahning ewladliri idi.

17 Esawning oghli Réuelning oghulliridin emir Nahat, emir Zerah, emir Shammah we emir Mizzahlar chiqqan; bular Édom zéminida Réuelning neslidin chiqqan emirlerdur; bularning hemmisi Esawning ayali Basimatning ewladliri idi.

18 Esawning ayali Oholibamahning oghulliridin emir Yeush, emir Yaalam we emir Korahlar chiqqan. Bular Anahning qizi, Esawning ayali Oholibamahning neslidin chiqqan emirler idi.

19 Bular Esawning, yeni Édomning ewladliri bolup, *édomiylarning* emirliri idi.

Séirning ewladliri – Horiylar

20-21 Horiylardin bolghan Séirning Édom zéminida olturghan ewladliri: — Lotan, Shobal, Zibéon, Anah, Dishon, Ézer we Dishan idi. Bular Séirning ewladliri bolup, Édom zéminida Horiylarning emirliri idi. □ ■

22 Lotanning oghulliri Hori bilen Hémam idi; Lotanning singlisi Timna idi.

23 Shobalning oghulliri: Alwan, Manahat, Ébal, Shéfo we Onam idi.

24 Zibéonning oghulliri: — Ayah we Anah idi. Bu Anah chölde atisi Zibéonning ésheklarini béqiwétip, arshanglarni tépiwalghan Anahning del özi shu idi.

25 Anahning perzentliri: oghli Dishon; Anahning qizi Oholibamah idi.

26 Dishonning oghulliri: Hemdan, Eshban, Itran we Kéran idi.

27 Ézerning oghulliri: Bilhan, Zaawan we Akan idi.

28 Dishanning oghulliri: Uz we Aran idi.

29-30 Horiylarning özlirining emirliri: emir Lotan, emir Shobal, emir Zibéon, emir Anah, emir Dishon, emir Ézer we emir Dishan idi. Bular bolsa Horiylarning Séir zéminida öz namliri boyiche atalghan qebililerning emirliri idi.

Édomdiki padishahlar

31 Israillarning üstige héch padishah téxi seltenet qilmasta Édom zéminida seltenet qilghan padishahlar töwendikidek: —■

32 Béorning oghli Béla Édomda seltenet qildi; uning shehirining ismi Dinhabah idi.

33 Béla ölgendin kéyin, bozrahliq Zerahning oghli Yobab uning ornida seltenet qildi.

34 Yobab ölgendin kéyin, témaniylarning zéminidin kelgen Husham uning ornida seltenet qildi.

35 Husham ölgendin kéyin, Bédadning oghli Hadad uning ornida seltenet qildi. U Moabning yaylaqlirida midiyaniylargha hujum qilip yenggenidi. Uning shehirining ismi Awit idi.

36 Hadad ölgendin kéyin, masrekahliq Samlah uning ornida seltenet qildi.

37 Samlah ölgendin kéyin, «Deryaning boyidiki Rehobot»tin kelgen Saul uning ornida seltenet qildi. □

□ **36:20-21** «Horiylardin bolghan Séirning Édom zéminida olturghan ewladlir» — Horiylar Esawlar «Séir zémini»gha kirishtin ilgirila shu yerde olturaqlashqanlar idi. Séir ularning ejdadi bolup, zémin uning ismi bilen atalghanidi. ■ **36:20-21** 1Tar. 1:38. ■ **36:31** 1Tar. 1:43. □ **36:37** «Derya» — mushu yerde «Efrat deryasi»ni körsitidu.

³⁸ Saul ölgendin kéyin, Akborning oghli Baal-hanan uning ornida seltenet qildi.

³⁹ Akborning oghli Baal-hanan ölgendin kéyin, Hadar uning ornida seltenet qildi. Uning shehiringning ismi Pau idi. Uning ayalining ismi Mehétabel bolup, u Mey-Zahabning qizi bolghan Matredning qizi idi. □

⁴⁰⁻⁴³ Esawning neslidin bolghan emirler ularning at-isimliri, jemetliri, ne-sebnamiliri we turghan jayliri boyiche: emir Timna, emir Alwah, emir Yehet, emir Oholibamah, emir Élah, emir Pinon, emir Kénaz, emir Téman we emir Mibzar; emir Magdiyel we emir Iramlar idi. Bular Édomiylarning emirliri bolup, özleri igilep olturaqlashqan joylar öz namliri bilen atalghanidi. Mana shu teriqide Esaw Édomiylarning ata-bowisi boldi. □ ■

37

Yüsüp we uning qérindashliri

¹ Yaqup bolsa atisi musapir bolup turghan yerde, yeni Qanaan zéminida olturaqlashti. ■

² Töwendikiler Yaqup ewladlirining ish-izliridur.

Yüsüp yigit bolup on yette yashqa kirgen chaghlirida, akiliri bilen bille goylarni baqatti; u atisining kichik xotunliri Bilhah we Zilpahning oghulliri bilen bille ishleytti. Yüsüp atisigha ularning nachar qiliqlirini éytip qoyatti. □

³ Yüsüp Israillning qérighan waqtida tapqan balisi bolghachqa, uni bashqa oghulliridin bekrek yaxshi köretti. Shunga u Yüsüpke uzun yenglik ton tiktürüp berdi. □

⁴ Emma akiliri atisining uni özliridin yaxshi köridighini körüp, uninggha öch bolup qalghanidi we uninggha chirayliq gep qilmatti.

⁵ Uning üstige Yüsüp bir chüsh körgen bolup, uni akilirigha dep bériwidi, ular uninggha téximu öch bolup ketti.

⁶ Yüsüp ulargha mundaq dédi: — Méning körgen shu chüshümni anglap béqinglar.

⁷ Mana, biz hemmimiz étizlarda ashliqlarni baghlawatqudekmiz. Qarisam méning önchem öre turuptidek; silerning önchenglar bolsa méning önchemning chörisige oliship tezim qilip turghudek! — dédi.

□ **36:39** «Akborning oghli ... ölgendin kéyin, **Hadar uning ornida seltenet qildi**» — qarighanda, Horiylarning padishahliri sulale tüzümi boyiche emes, melum saylam yoli bilen tallinatti.

□ **36:40-43** «mana shu teriqide Esaw Édomiylarning ata-bowisi boldi» — yaki «bular bolsa Édomdiki özleri igilep olturaqlashqan jaylardiki emirler idi». «mana shu teriqide Esaw Édomiylarning ata-bowisi boldi» — qiziq bir ish shuki, Israillar téxi musapir bolup yürüwatqanda, Esawlar alliqachan muqim zéminliq bolup, padishahliq tüzümi bolghan, shundaqla xéla tereqqiy qilghan bolsa kérek. Biraq kéyin Israillar ulardin köp tereplerde éship ketti. ■ **36:40-43** 1Tar. 1:51. ■ **37:1** Yar. 36:7; Ibr. 11:9. □ **37:2** «Töwendikiler Yaqup ewladlirining ish-izliridu» — mushu jumle bilen «Alemning Yaritilishi»ning on birinchi «tolidot»i (axirqi «tolidot» yaki «tarix»), yeni «Yaqupning ewladlirining tolidot»i («Yaqupning ewladlirining ish-izliri») (37:2-50:26) bashlinidu. «**Yüsüp atisigha ularning nachar qiliqlirini éytip qoyatti**» — oqurmenler Yüsüpning akilirining kéyinki ishliridin u bergen bu xewerning rast yaki rast emeslikini köreleydu. □ **37:3** «uzun yenglik ton» — shu dewrlerdiki emirler we padishahlar öz shahzadiliri yaki ésilzadilirige shundaq «uzun yenglik ton» kiygüzetti. Bashqa birxil terjimisi «ala renglik ton».

8 Akiliri uningdin: — Ejeba, sen bizge padishah bolamsen? Üstimizge hökümranliq qilamsen? — dep soridi. Uning körgen chüshliri we gépidin akiliri uni téximu yaman kördi.

9 Kéyin u yene bir chüsh kördi we chüshini akilirigha dep: — Mana, men yene bir chüsh kördüm. Qarisam, quyash bilen ay we on bir yultuz manga tezim qilip turghudek! — dédi.

10 U bu chüshni atisi we akilirigha dep berdi. Atisi uninggha tenbih bérip: — Bu körgining zadi qandaq chüsh? Ejeba, men, anang we aka-ukiliring aldinggha bérip, sanga yerge bash urup tezim qilimizmu? — dédi.□

11 Shuning bilen akiliri uninggha heset qilghili turdi. Emma atisi shu gepni könglige püküp qoydi.■

Yüsüpnig Misirgha, qulluqqa sétilishi

12 Emdi Yüsüpnig qérindashliri atisining qoylirini baqqili Shekemge ketkenidi.

13 Israil Yüsüpke: — Akiliring Shekemde pada béqiwatidighu? Kel, men séni ularning qéshigha ewetey, déwidi, Yüsüp: — Mana men, dédi.

14 U uninggha: — Emdi bérip akiliring aman-ésenmu-emesmu, qoylar aman-ésenmu-emesmu, manga xewirini élip kelgin, dep uni Hébron jilghisidin yolgha saldi; u Shekemge bardı.

15 Shu yerde birsi uning dalada ténep yüriginini körüp uningdin: — Néme izdewatisen, dep soridi.

16 U: — Men akilirimni izdewatimen. Ularning padilirini qeyerde béqiwatqanliqini éytip bersingiz, dédi.

17 U adem jawab bérip: — Ular bu yerdin kétép qaldi, chünki men ularning: «Yürünglar, Dotan'gha barayli» déginini anglidim, dédi.

Shuning bilen Yüsüp akilirining arqisidin bérip, ularni Dotandin tapti.

18 Ular uni yiraqtin körüp, u téxi ularning qéshigha kelmeyla, uni öltürüwétishni meslihetleshti.

19 Ular bir-birige: — Mana héliqi chüsh körgüchi kéliwatidu.

20 Kélinglar, uni öltürüp mushu yerdiki oreklerdin birige tashliwéteyli, andin: — Wehshiy bir haywan uni yep kétéptu, deyli. Shunda, biz uning chüshlirining néme bolidighinini körimiz! — dédi.

21 Emma Ruben buni anglap uni ularning qolliridin qutquzmaqchi bolup: — Uni öltürmeyli, dédi.□ ■

22 Ruben ulargha yene: — Qan tökmenglar! Belki uni chöldiki mushu orekke tashliwétin; lékin uninggha qol tegküzmengler, dédi (emeliyette, u uni ularning qolidin qutquzup, atisining qéshigha qayturuwetmekchi idi).

23-24 Yüsüp akilirining qéshigha yétip kelgende ular uni tutup, uning alahide tonini, yeni kiyiklik uzun yenglik tonini salduruwélip, orekke tashliwetti. Lékin orek quruq bolup, ichide su yoq idi.

25 Andin ular tamaq yégili olturdi. Ular béshini kötürüp qariwidi, mana Ismaillarning bir karwini Giléad tereptin kéliwatatti. Tögilirige dora-dermek, tutiya we murmekkiler artilghan bolup, Misir terepke kéliwatatti.

26 Yehuda qérindashlirigha: — Bizning bir tughqan qérindishimizni öltürüp, qénini yoshurghinimizning néme paydisi bar?

□ 37:10 «aka-ukiliring» — Yüsüpnig bir ukisi, yeni Binyamin bar idi. Shu waqıtta u bek kichik idi.

■ 37:11 Ros. 7:9. □ 37:21 «qutquzmaqchi bolup...» — ibranıy tilida «qutquzup...». ■ 37:21 Yar.

²⁷ Kélinglar, uni Ismaillarga sétiwéteyli; qandaqla bolmisun u bizning inimiz, bir tughqan qérindishimiz; shunga uninggha qol salmayli, déwidi, qérindashliri buninggha qulaq saldi. □

²⁸ Midiyanliq Sodigerler shu yerdin ötüp kétiwatqanda, ular Yüsüpni orektin tartip chiqirip, ulargha yigirme kümüş tenggige sétiwetti. Bular bolsa Yüsüpni Misirgha élip ketti. ■

²⁹ Ruben orekning yénigha qaytip kélip, Yüsüpning orekte yoqluqini körüp, kiyimlirini yirtip,

³⁰ inilirining qéshigha bérip: — Bala yoq turidu! Emdi men nege baray?! — dédi.

³¹ Emma ular Yüsüpning tonini élip, bir tékini boghuzlap tonni uning qénigha milep,

³² Andin uzun yenglik tonni atisining qéshigha ewetip, uninggha: — Buni biz tépiwalduq; bu oghlungning tonimu-emesmu, özüng körüp baqqin, dédi.

³³ U uni tonup: — Bu derweqe méning oghlumning toni iken; bir wehshiy haywan uni yep ketken oxshaydu; shühbisizki, Yüsüp titma-titma qiliwétiliptu! — dédi.

³⁴ Shuning bilen Yaqup kiyimlirini yirtip, bélige böz baghlap, nurghun künlergiche oghli üçün matem tutti.

³⁵ Uning hemme oghul-qizliri yénigha kélip uninggha teselli bersimu, u tesellini qobul qilmay: «Men tehtisaragha chühshüp oghlumning qéshigha barghuche shundaq matem tutimen!» dédi. Yüsüpning atisi shu péti uninggha ah-zar kötürüp matem tutti. ■

³⁶ Emdi midiyaniylar *Yüsüpni* Misirgha élip bérip, Pirewnning bir ghojidari, pasiban béshi Potifargha satti. □ ■

38

Yehuda bilen Tamar

¹ U waqitlarda shundaq boldiki, Yehuda aka-ukilirining qéshidin kétip, Hirah isimlik Adullamliq bir kishiningkige chüshti.

² Shu yerde Yehuda Shua isimlik bir Qanaaniyning qizini kördi; u uni xotunluqqa élip qéshigha kirip yatti. □ ■

³ U hamilidar bolup bir oghul tughdi; Yehuda uninggha «Er» dep at qoydi.

⁴ U yene hamilidar bolup, bir oghul tughdi we uninggha Onan dep at qoydi.

⁵ Andin yene hamilidar bolup bir oghul tughdi we uninggha Shelah dep at qoydi. U tughulghanda Yehuda Kézibda idi. ■

⁶ Yehuda tunji oghli Erge Tamar isimlik bir qizni élip berdi.

⁷ Lékin Yehudaning tunji oghli Er Perwerdigarning neziride rezil bolghachqa, Perwerdigar uni öltürdi.

□ **37:27** «u bir tughqan qérindishimiz» — ibraniy tilida «u bizning etlirimiz». ■ **37:28** Hak. 8:24; Zeb. 105:17-18; Ros. 7:9. ■ **37:35** Yar. 42:38; 44:29,31. □ **37:36** «pasiban béshi» — shu chaghdkiki «pasiban béshi» dégen mensep belkim «jallat béshi» dégennimu öz ichige alatti. ■ **37:36** Yar. 39:1; Zeb. 105:17-18 □ **38:2** «bir Qanaaniyning qizi» — oqurmenlarning éside barki, Qanaaniylar imansiz we elxqsiz bir xelq idi. ■ **38:2** 1Tar. 2:3. ■ **38:5** Chöl. 26:20.

⁸ Bu chaghdada Yehuda Onan'gha: — Akangning ayalining qéshigha kirip, uni xotunluqqa élip qérindashliq burchini Ada qilip, akang üçün nesil qaldurghin, dédi.□

⁹ Emma Onan bu nesilning özige tewe bolmaydighanliqini bilip, akisigha nesil qaldurmasliq üçün her qétim akisining ayali bilen bille bolghanda meniysini yerge aqturuwétetti.

¹⁰ Uning bu qilmishi Perwerdigarning neziride rezil körün'gechke, unimu öltürüwetti.

¹¹ Yehuda emdi kélini Tamargha: — Oghlum Shelah chong bolghuche atangning öyide tul olturup turghin, dédi. Chünki u ichide: — Bumu akilirigha oxshash ölüp kétermikin, dep qorqti. Shuning bilen Tamar bérip atisining öyide turup qaldi.

¹² Emdi köp künler ötüp, Shuaning qizi, Yehudagha tegken ayal öldi. Yehuda teselli tapqandin kéyin adullamliq dosti Hirah bilen bille özining qoy qirqighuchilirining ehwalini bilishke Timnahqa chiqti.

¹³ Tamargha: — Quéyatang qoylirini qirqighili Timnahqa yol aldi, dégen xewer yetti.

¹⁴ Shuning bilen Tamar Shelah chong bolghan bolsimu, men uninggha xotunluqqa élip bérilmidim, dep qarap, tulluq kiyimini séliwétip, chümbel tartip bedinini orap, Timnah yolining üstide Enaimgha kirish éghizigha bérip olturdi.

¹⁵ Emdi Yehuda uni yüzi yépiqliq halda körgende: — Bu bir pahishe ayal oxshaydu, dep oyliidi.□

¹⁶ U yoldin burulup uning yénigha bérip, öz kélini ikenlikini bilmey: — Kel, men sen bilen bille bolay, dédi. U jawab bérip: — Men bilen bille bolsang, manga néme bérisen? dep soridi.

¹⁷ U uninggha: — Padamning ichidin bir oghlaqni sanga ewetip bérey, dédi. Ayal: — Sen uni ekélip bergüche, manga renige birer nerse béremsen? dep soriwidi,

¹⁸ U: — Sanga némini renige bérey? — dédi.

U: — Öz möhürüng bilen uning shoynisini we qolungdiki hasangni renige bergin, déwidi, u bularni bérip, uning bilen birge boldi. Shuning bilen u uningdin hamilidar bolup qaldi.

¹⁹ Andin Tamar ornidin turup mangdi; u perenjini séliwétip, tulluq kiyimini kiyiwaldi.

²⁰ Yehuda: — U xotunluq qolidiki renini yandurup kelsun dep adullamliq dostining qoli arqiliq oghlaqni ewetti, emma u uni tapalmidi.

²¹ U shu jaydiki ademlerdin: — Enaimdiki yolning boyida olturghan butperes pahishe qéni, dep sorisa, ular: — Bu yerde héchbir butperes pahishe bolghan emes, dep jawab berdi.□

□ **38:8 «qérindashliq burchi»** — qedimki zamanlarning örp-adetliri boyiche, birsii öz mal-mülkige warisliq qilidighan perzenti bolmay ölüp ketse, undaqta ölgüchining aka yaki ukisi uninggha bir waris perzent qaldurush üçün ayalini xotunluqqa élishi kérek idi. Bu ayaldin perzent tughulsa, undaqta u öziningki emes, belki ölgen qérindishining hésablinatti. Kéyin bu ishni Musa peyghember yehudiyarlarga qanun dep békitken («Qan.» 25:5-10). □ **38:15 «bu bir pahishe ayal oxshaydu»** — shu waqitlarda pahishe ayalar yüzini étiwalatti; toy qilghan ayallar we qizlar adette chümbelsiz yüretti. Peqet toy qilidighan layiqi aldidila qizlar yüzini yépiwalatti (24:65ni körüng). □ **38:21 «butperes pahishe»** — Qanaaniylar arisida butpereslikning pahishiawazliq bilen zich munasiwiti bar idi. «Kim bundaq «butperes pahishe» bilen bille bolsa, uninggha buttin bir bext-beriket kélidu» dep qarilatti.

²² Buning bilan u Yehudaning qéshigha yéni**p** bérip: — Men uni tapalmidim; úning ústige u jaydiki ademlermu: «Bu yerde héchbir butperes pahishe ayal bolghan emes» déyishti, dédi.

²³ Yehuda: — Boptu, u nersilerni u élip ketse ketsun; bolmisa, bashqilarning mesxirisige qalimiz. Némila bolmisun, men uninggha oghlaq ewettim, lékin sen u xotunni tapalmiding, dédi.

²⁴ Úch ayche ótkendin kéyin birsi Yehudagha: — Séning kélining Tamar buzuqchiliq qildi, uning ústige zinadin hamilidar bolup qaldi, dégen xewerni yetküzdi. Yehuda jawaben: — Uni élip chiqinglar, köydürüwétilsun! — dédi.

²⁵ Lékin u élip chiqilghanda qéynatisigha xewer ewetip: — Bu nersilerning igisi bolghan ademdin hamilidar boldum! Emdi sen körüp baq, bu möhür, shoynisi we hasining kimning ikenlikini étirap qilghin, dédi.

²⁶ Yehuda bu nersilerni étirap qilip: — U manga nisbeten heqliqtur; derweqe men uni oghlum Shelahqa élip bermidim, dédi. Bu ishtin kéyin Yehuda uninggha yene yéqinchilik qilmidi.□

²⁷ Uning tughut waqti yéqinlashti, mana qorsiqida qoshkézek bar idi.■

²⁸ U tughqan waqtida balilardin birsi qolini chiqiriwidi, tughut anisi derhal bir qizil yipni élip: «Bu awwal chiqti» dep uning qoligha chigip qoydi.

²⁹ Lékin u qolini yene ichige tiqiwaldi, mana uning inisi chiqti. Shuning bilan tughut anisi: «Sen qandaq qilip bösüp chiqting!» dédi; shuning bilan uninggha «Perez» dégen at qoyuldi.□ ■

³⁰ Andin qoligha qizil yip chigilgen akisi tughuldi. Uning ismi Zerah dep ataldi.□

39

Yüsüpnig Potifarning öyide xizmet qilishi

1 Yüsüp bolsa Misirgha élip kélindi; uni Pirewnning ghojidari, pasiban béshi Potifar shu yerge élip kelgen Ismaillarning qolidin sétiwaldi.■

² Lékin Perwerdigar Yüsüp bilen bille bolghachqa, uning ishliri ongha tartti; u misirliq xojisining öyide turup qaldi.■

³ Uning xojisi Perwerdigarning uning bilen bille ikenlikini, shundaqla u néme ish qilsa, Perwerdigarning uning qolida ronaq tapquzghanliqini bayqidi.

⁴ Shuning bilan Yüsüp uning neziride iltipat tépip, uning xas xizmetchisi boldi. Xojisi uni öyini bashqurushqa qoydi we barliq teelluqatini uning qoligha tapshurdi.

□ **38:26** «U **manga nisbeten heqliqtur**» — Tamarning bu ishlarda bolush meqsiti köngül xushi üçün emes, belki perzent körüş üçün idi. Yehuda eslide «Men uningdin téximu gunahkarmen» déyishke toghra kéletti, elwette. ■ **38:27** 1Tar. 2:4. □ **38:29** «**Sen qandaq qilip bösüp chiqting!**» — bashqa birxil terjimisi: «Sen qandaq qilip bösüp chiqting? Bundaq ish béshinggha yene kélidu!» (eyni söz «bösüp chiqish» béshinggha yene kélidu!). «**Perez**» — «bösülgen jay» yaki «bösküchi» dégen menide.

■ **38:29** Mat. 1:3. □ **38:30** «**Zerah**» — Babil yaki aramiy tilida «qipqizil» dégen menide. Ibraniy tilida «parqiraq» dégen menide. Bu babning tarixiy ehmiyiti toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **39:1** Yar. 37:28; Zeb. 105:17. ■ **39:2** Ros. 7:9.

5 We shundaq boldiki, u uni öyi we barliq tealluqatini bashqurushqa qoyghandin tartip, Perwerdigar bu misirliqning öyini Yüsüpning sewe-bidin beriketlidi; Perwerdigarning berikiti uning pütün ailisi we barliq तरीقchiliqigha keldi.

6 Shuning bilen *Potifar* barliq ishlirini Yüsüpning qoligha tapshurup, öz tamiqini yéyishtin bashqa héchqandaq ish bilen kari bolmidi. Yüsüp bolsa qamiti kélishken, xushchiray yigit idi.

7 Birnechche waqit ötkendin kéyin shundaq boldiki, uning xojisining ayalin-ing Yüsüpke kózi chüshüp qélip: — Men bilen yatqin! — dédi.■

8 Emma u unimay xojisining ayaligha mundaq dédi: — Mana xojam öydiki ishlarni, shundaqla barliq tealluqatini qolumgha tapshurdi, manga tolimu ishni ishlim bilen kari bolmaydu.

9 Bu öyde mendin chong adem yoq. Sendin bashqa u héchbir nersini mendin ayimidi — chünki sen uning ayalidursen! Shundaq turuqluq men qandaqmu bundaq rezillikni qilip Xuda aldida gunahkar bolay? — dédi.

10 Gerche her küni Yüsüpke shundaq désimu, shundaqla u uning bilen yétip uninggha yéqinchilik qilishni yaki uning bilen birge turushni ret qilghan bolsimu,

11 shundaq bir weqe boldiki, bir küni u öz ishi bilen öy ichige kirgenidi, öydikilerdin héchqaysisi öyning ichide emes idi;

12 bu ayal uning tonini tutuwélip: — Men bilen yatqin! dédi. U tonini uning qoligha tashlap qoyup, yügürgen péti qéchip tashqirigha chiqip ketti.

13 Ayal Yüsüpning tonini öz qoligha tashlap qéchip chiqip ketkinini körüp,

14 öydiki xizmetchilirini chaqirip ulargha: — Qaranglar, érim bizge haqaret keltürsun dep bir ibraney ademni élip keptu! Bu adem yénimgha kirip: «Sen bilen yatay» déwidi, qattiq warqiridim!

15 U méning qattiq warqirighinimni anglap, tonini yénimgha tashlap, tashqirigha qéchip ketti, dédi.

16 Shuning bilen xojisi öyige yénip kelgüche u Yüsüpning tonini yénida saqlap goydi.

17 Andin u érigimu shu gepni qilip: — Sen élip kelgen héliqi ibraney qul manga haqaret qilishqa qéshimgha kirdi.

18 Lékin men qattiq warqirap-jarqirdim, u tonini qéshimda tashlap, tashqirigha qéchip ketti, — dédi.

19 Uning xojisi ayalining: — Séning qulung méni undaq-mundaq qildi, dégen geplirini anglap ghezipi ottek tutashti.

20 Shuning bilen Yüsüpning xojisi uni tutup orda munarliq zindan'gha qamap qoydi. Shu yerge peqet padishahning mebusliri solinatti. Buning bilen u shu yerde solaqta yétip qaldi.□ ■

21 Lékin Perwerdigar Yüsüp bilen bille bolup, uninggha shapaet körsitip, uni zindan bégingning neziride iltipat tapturdi.

22 Shuning bilen zindan bégi gundixanida yatqan hemme mebuslarni Yüsüpning qoligha tapshurdi. Shu yerde qilinidighan herqandaq ish uning qoli bilen bolatti.

■ 39:7 Pend. 7:13. □ 39:20 «*Yüsüpn*i tutup orda munarliq zindan'gha qamap qoydi» — yuqiriqi izahatta éytqinimizdek, *Potifar* «jallat béshi» bolushi mumkin idi. Shunga u Yüsüpn ölüm jazasigha mahkum qilishqa hoquqluq bolatti. Uning shundaq qilmasliqi könglide ayalining geplirige guman peyda bolghanliqigha ispat bolushi mumkin. Qaysi ayagh astida dessilish xetirige qalghan ayal özi neziride bolmashqa hoquqluq bolatti. ■ 39:20 Zeb. 105:18.

²³ Zindan bégi Yüsüpning qolidiki héchqandaq ishtin ghem qilmatti; chünki Perwerdigar uning bilen bille bolup, u hernéme qilsa Perwerdigar uni ongushluq qilatti.

40

Yüsüpning zindandashlirining chüshlirige tebir bérishi

¹ Bu ishlardin kéyin Misir padishahining saqiysi we bash nawiyi Misir padishahining zitigha téyip gunahkar bolup qaldi.

² Shuning bilen Pirewn uning bu ikki mensepdarigha, yeni bash saqiy we bash nawaygha ghezeplinip,

³ ularni pasiban béshining sariyigha, Yüsüp solaqliq munarliq zindan'gha solap qoydi.□

⁴ Pasiban béshi Yüsüpni ularning xizmitide bolup ularni kütüshke teyinlidi. Ular solaqta birnechche kün yétip qaldi.

⁵ Ular ikkisi – Misir padishahining saqiysi we nawiyi gundixanida solaqliq turghan bir kéchide chüsh kördi. Herbirining chüshining özige xas tebiri bar idi.

⁶ Etisi etigende, Yüsüp ularning qéshigha kiriwidi, ularning ghemkin olturghinini kördi;

⁷ shunga u özi bilen bille xojisining sariyida solaqliq yatqan Pirewnning bu ikki mensepdaridin: – Némishqa chirayinglar bügün shunche solghun? – dep soridi.

⁸ Ular uninggha jawab béríp: – Ikkimiz bir chüsh kördüq; emma chüshimizning tebirini yéship bérédighan kishi yoq, dédi. Yüsüp ulargha: – Chüshke tebir bérish Xudadin bolidu emesmu? Chüshünglarni manga éytip béringlar, – dédi.□

⁹ Buning bilen bash saqiy Yüsüpke chüshini éytip: – Chüshümde aldimda bir üzüm téli turghudek;

¹⁰ bu üzüm télining üç shéxi bar iken. U bix urup chécheklep, saplirida uzum piship kétiptudek;

¹¹ Pirewnning qedehi qolumda iken; men üzümlerni élip Pirewnning qedehige siqip, qedehni uning qoligha sunuptimen, dédi.

¹² Yüsüp uninggha jawaben: Chüshning tebiri shudurki, bu üç shax üç künni körsitidu.

¹³ Üch kün ichide Pirewn qeddingni ruslitip, séni mensipingge qaytidin teyinleydu. Buning bilen sen burun uninggha saqiy bolghandek Pirewnning qedehini uning qoligha sunidighan bolisen.□

¹⁴ Lékin ishliring ongushluq bolghanda méni yadinggha yetküzüp, manga shapaet körsitip Pirewnning aldida méning toghramda gep qilip, méni bu öydin chiqartqaysen.

¹⁵ Chünki men heqiqeten ibraniylarning zéminidin naheq tutup élip kélindim; bu yerdimu méni zindan'gha salghudek bir ish qilmidim, – dédi.

¹⁶ Bash naway Yüsüpning shundaq yaxshi tebir berginini körüp uninggha mundaq dédi: – Menmu özümni chüshümde kördüm; mana, béshimda aq nan bar üç séwet bar iken.

□ **40:3** «pasibanlarning béshi» — Potifar bolsa kérek (39:1ni körüng). □ **40:8** «chüshimizning tebirini yéship bérédighan kishi yoq» — shu dewrlerde Misirda «chüshni yeshküchi» deydighan «alahide kesp»iki bir xil ademler bar idi. □ **40:13** «Pirewn qeddingni ruslitip...» — ibraniy tilida: — «Pirewn béshingni kötürüp...».

17 Eng üstünki séwette nawaylar Pirewn'ge pishurghan herxil nazunémetler bar iken; lékin qushlar béshimdiki u séwettiki nersilerni yep kétiptudek, — dédi.

18 Yüsüp jawaben: — Chüshning tebiri shudurki: — Bu üç séwet üç künni körsitidu.

19 Üch kün ichide Pirewn séning béshingni késip, jesitingni derexke asidiken. Shuning bilen ucharqanatlar kélip göshüngni yeydiken, — dédi.□

20 Üchinchi küni shundaq boldiki, Pirewnning tughulghan küni bolghachqa, u hemme xizmetkarliri üçün bir ziyapet qılıp berdi, shundaqla derweçe xizmetkarlirining arisida bash saqiyning béshini kötürdi we bash nawayning béshini aldı;□

21 u bash saqiyni qaytidin öz mensipige teyinlidi; shuning bilen u Pirewnning qedehini uning qoligha qaytidin sunidighan boldi.

22 Lékin bash nawayni bolsa Yüsüp ulargha tebir bergendeک ésiwetti.

23 Emma bash saqiy Yüsüpni héch eslimey, eksiche uni untup qaldi.

41

Yüsüpnig padishahning chüshige tebir bérishi

1 Toptoghra ikki yil ötüp, Pirewn bir chüsh kördi. Chüshide u Nil deryasining boyida turghudek.■

2 Hem chirayliq hem séviz yette tuyaқ inek deryadin chiqip, qumushluqta otlaptudek.

3 Andin yene yette tuyaқ inek deryadin chiqiptu; ular set hem oruқ bolup, aldinqi ineklerning yénida, deryaning boyida turuptu.

4 Bu set hem oruқ inekler u yette chirayliq hem séviz ineklerni yewétiptu. Shu waqıtta Pirewn oyghinip kétiptu.

5 U yene uxlap, ikkinchi qétim chüsh kördi: — Mana, bir түp bughday shéxidin toқ we chirayliq yette bashaқ chiqiptu.

6 Ulardin kéyin yene yette bashaқ chiqiptu; ular hem oruқ we puchek bolup, sherq shamilida soliship qalghanidi.

7 Bu oruқ bashaqlar u yette séviz, toқ bashaқni yutup kétiptu. Andin Pirewn oyghinip kétiptu, bu uning chüshi iken.

8 Etisi uning köngli nahayiti biaram bolup, Misirdiki hemme palchi-jadugerler bilen barliq danishmenlerni chaqirtip keldi. Pirewn öz chüshini ulargha éytip berdi; lékin héchkim Pirewn'ge chüshlerning tebirini dep bérelmidi.□

9 U chaghda bash saqiy Pirewn'ge: — Bүgün méning ötküzgen xataliqlirim ésimge keldi.

10 Burun Pirewn janabliri qullirigha, yeni péqir we bash nawaygha achchiqlinip, bizni pasiban béshining sariyida solaqqa tashlighanidila;

11 Shu chaghlarda herbirimiz bir kéchide birdin chüsh kördüq; her qaysimiz körgen chüshning tebiri bashqa-bashaқ idi.■

□ 40:19 «Pirewn séning béshingni késip,...» — ibranıy tilida: «Pirewn béshingni üstüngdin kötürüp,...» . Mushu sözlerni 13-ayet bilen sélishтурghılı bolıdu. □ 40:20 «béshini aldı» — ibranıy tilida bu ibare «béshini kötürdi» dégen söz bilen ipadilınıdu. Lékin bu «bash kötürüş» ornını östürüş emes, belki kallısını élishni körsitidu. ■ 41:1 Zeb. 105:19 □ 41:8 «uning köngli» — ibranıy tilida: — «uning rohi». ■ 41:11 Dan. 2:2.

¹² Shu yerde biz bilan bille pasiban béshining quli bolghan bir ibraniiy yigit bar idi. Uninggha chüshirimizni éytiwıduq, u bizge chüshirimizning tebirini bayan qildi; u herbirimizning körgen chüshige qarap tebir bergenidi.

¹³ Shundaq boldiki, ishlar del uning bergen tebiride déyilgendek yüz berdi; janabliri péqirni öz mesipimge qaytidin teyinlidle, bash nawayni dargha astila, — dédi.

¹⁴ Shuning bilen Pirewn adem ewetip, Yüsüpni chaqirdi; ular derhal uni zindandin chiqardi. Yüsüp burut-saqilini chüshürüp, kiyimlerini yenggüşlep, Pirewnning aldigha kirdi.■

¹⁵ Pirewn Yüsüpke: — Men bir chüsh kördüm, emma uning tebirini éytip béreleydighan héchkim chiqmıdi. Anglisam, sen chüshke tebir béreleydikensen, — dédi.

¹⁶ Yüsüp Pirewn'ge jawab bérip: — Tebir bérish özümdin emes; lékin Xuda Pirewn'ge xatirjemlik béridighan bir jawab béridu, — dédi.□

¹⁷ Pirewn Yüsüpke: — Chüshümde men deryaning qirghiqida turuptimen.□

¹⁸ Qarısam, deryadin hem sémiz hem chiraylıq yette tuyaq inek chiqıp qumushluqta otlaıtu.

¹⁹ Andin ulardin kéyin ajiz, tolimu set hem oruq yette tuyaq inek chiqıtu. Men Misir zéminida shundaq set ineklerni körgen emesmen.

²⁰ Bu oruq, eski inekler bolsa awwalqi yette sémiz inekni yewéıtu.

²¹ Ularni yewetken bolsimu, qorsiqigha bir némining kirgenliki héch ayan bolmıtu, ularning körünüşhi belki burunqidek set imish. Andin men oyghınıp kettim.

²² Andin yene bir chüsh kördüm, mana bir shaxtin yette hem toq hem chiraylıq bashaq chiqıtu.

²³ Andin yene yette puchek, oruq bashaq chiqıtu; ular sherq shamili bilen solishıp qurup kéıtu.

²⁴ Bu oruq bashaqlar yette chiraylıq bashaqni yep kéıtu. Men bu ishni palchi-jadugەرlerge dep bersen, manga tebirini éytip béridighan héch kishi chiqmıdi, dédi.

²⁵ Yüsüp Pirewn'ge: — *Janabliri* Pirewnning chüshliri bir menididur. Xuda Özi qilmaqchi bolghan ishlerini Pirewn'ge aldın bildürdi.

²⁶ Bu yette yaxshi inek yette yilni körsitidu; yette yaxshi bashaqmu yette yilni körsitidu. Bu chüshler oxshash bir chüshdur.

²⁷ Ulardin kéyin chiqqan yette oruq, yaman set inek yette yilni körsitidu; sherq shamili bilen solishıp qalghan yette quruq bashaqmu shundaq bolup, acharchiliq bolidighan yette yildur.

²⁸ Men Pirewn'ge deydighan sözüüm shuki, Xuda yéqında qilmaqchi bolghan ishni Pirewn'ge ayan qildi.

²⁹ Mana, pütkül Misir zéminida yette yilghiche memurchiliq bolidu;

³⁰ andin yette yilghiche acharchiliq bolidu; shuning bilen Misir zéminida pütkül memurchiliqni unutquzidighan acharchiliq zéminni weyran qilidu.

³¹ Kélidighan acharchiliqning sewebidin zémında bolghan memurchiliq kishilerning ésidin kötürülüp kétidu; chünki acharchiliq tolimu éghir bolidu.

³² Lékin chüshning yandurulup, Pirewn'ge ikki qétim körün'ginining ehmiyiti shuki, bu ish Xuda teripidin békitilgen bolup, Xuda uni pat arida emelge ashuridu.

■ **41:14** Zeb. 105:20; Dan. 2:25. □ **41:16** «xatirjemlik béridighan bir jawab» — yaki «aman-ésenlikke élip baridighan bir jawab». □ **41:17** «derya» — Nil deryasi. Misirliqlargha nisbeten peqet bir derya, yeni Nil deryasila bardur.

33 Emdi Pirewn özi üçün pem-parasetlik hem dana bir kishini tépip, Misir zéminigha qoysun.

34 Pirewn shundaq qilsunki, memurchiliq bolghan yette yilda Misir zéminidin chiqqan ashliqning beshtin birini toplanglar dep zémin'gha nazaretchilerni teyinlisun.

35 Bular shu kélidighan toqchiliq yillirida barliq ashliqni topla, sheher-sheherlerde yémeklik bolsun dep bughday-qonaqlarni Pirewnning qol astigha jem qilip saqlitip qoysun.

36 *Yighilghan* shu ashliqlar Misir zéminida bolidighan yette yilliq acharchiliqqa taqabil turush üçün saqlansun; shu teriqide zémin acharchiliqtin halak bolmaydu, — dédi.

Yüsüpning Misirni idare qilishi

37 Bu söz Pirewn we uning xizmetkarlirining nezirige taza yaqti. ■

38 Shuning bilen Pirewn xizmetkarlirigha: — Bu kishidek, ichide Xudaning rohi bar yene birisini tapalamduq?! — dédi. ■

39 Pirewn Yüsüpke: — Xuda sanga buning hemmisini ayan qilghaniken, sendek pemlik hem dana héchkim chiqmaydu.

40 Sen emdi méning öyümni bashqurushqa békitilding, barliq xelqim séning aghzinggha qarap ózlrini tertipke tizsun. Peqet texttila men sendin üstün turimen, — dédi. □ ■

41 Axirida Pirewn Yüsüpke: — Mana, men séni pütkül Misir zéminining üstige teyinlidim, — dédi.

42 Buning bilen, Pirewn öz qolidin möhür üzükini chiqirip, Yüsüpning qoligha saldi; uninggha nepis kanap rexttin tikilgen libasni kiygüzüp, boynigha bir altun zenjir ésip qoydi.

43 Uni özining ikkinchi shahane harwisigha olturghuzup, uning aldida: «Tiz pükünglar!» — dep jar saldurdi. Shundaq qilip, Pirewn uni pütkül Misir zéminigha tiklep qoydi.

44 Andin Pirewn Yüsüpke yene: — Men dégen Pirewndurmen; pütkül Misir zéminida sensiz héchkim qol-putini midirlatmisun! — dédi. □

45-46 Pirewn Yüsüpke Zafinat-Paaniyah dégen namni berdi we on shehiridiki kahin Potifirahning qizi Asinatni uninggha xotunluqqa élip berdi. Shundaq qilip Yüsüp pütkül Misir zéminini bashqurush üçün chörgileshke chiqti. Yüsüp Misir padishahi Pirewnning xizmitide bolushqa békitilgende ottuz yashta idi; u Pirewnning aldidin chiqip, Misir zéminining herqaysi jaylirini közdin kechürdi. □

47 Memurchiliq bolghan yette yil ichide zéminning hosuli döwe-döwe boldi. □

48 Yette yilda u Misir zéminidin chiqqan ashliqni yighip, sheher-sheherge toplidi; herqaysi sheherning etrapidiki étizliqning ashliqini u shu sheherning özige jughlap qoydi.

49 Shu teriqide Yüsüp déngizdiki qumdek nahayiti köp ashliq toplidi; ashliq heddi-hésabsiz bolghachqa, ular hésablashni toxtatti.

■ 41:37 Ros. 7:10. ■ 41:38 Zeb. 105:20-22. □ 41:40 «tertipke tizsun» — yaki «boysunidu».

■ 41:40 Zeb. 105:21-22 □ 41:44 «Men dégen Pirewndurmen; pütkül Misir zéminida sensiz héchkim qol-putini midirlatmisun!» — yaki «Men Pirewndurmen; lékin pütkül Misir zéminida séning ruxsittingsiz héchkim qol-putini midirlatmisun!». □ 41:45-46 «Zafinat-Paaniyah» — menisi «Xudaning söz qilishi bilen u (Yüsüpni démekchi) hayat turidu» dégen bolushi mumkin. Bashqa birxil terjimisi «Dunyanning Qutquzghuchisi». □ 41:47 «döwe-döwe» — ibranij tilida «changgal-changgal».

⁵⁰ Acharchiliq yilliri yétip kélishtin burun Yüsüpke ikki oghul töreldi. Bularni Ondiki kahin Potiferahning qizi Asinat uninggha tughup berdi.■

⁵¹ Yüsüp: «Xuda pütün japa-musheqqitim we atamning pütün ailisini könglümdin kötürüwetti» dep tunji oghligha Manasseh dep at qoydi;□

⁵² andin: «Men azab-oqubet chekken yurtta Xuda méni méwilik qildi» dep ikkinchisige Efraim dep at qoydi.□

⁵³ Misir zéminida memurchiliq bolghan yette yil ayaghlashiti.

⁵⁴ Andin Yüsüpning éytqinidek acharchiliqning yette yili bashlandi. U chaghlarda bashqa barliq yurtlardimu acharchiliq boldi; lékin Misir zéminidiki her yerlerde nan bar idi.■

⁵⁵ Acharchiliq pütkül Misir zéminni basqanda, xelq ashliq sorap Pirewn'ge peryad qildi. Pirewn misirliqlarning hemmisige: — Yüsüpning qéshigha bérip, u silerge néme dése, shuni qilinglar, — dédi.

⁵⁶ Acharchiliq pütkül yer yüzini bésip ketti. Yüsüp her yerdiki ambarlarni échip, misirliqlargha ashliq satatti; acharchiliq Misir zéminida intayin éghir bolghili turdi.

⁵⁷ Acharchiliq pütkül yer yüzini basqan bolghachqa, barliq yurtlardiki xelqmu ashliq alghili Misirgha Yüsüpning qéshigha kéletti.

42

Yüsüpning qérindashlirining Misirgha ashliq alghili bérishi

¹ Emdi Yaqup Misirda ashliq barliqini bilginide oghullirigha: — Némishqa bir-biringlarga qariship turisiler? — dédi.

² Andin yene: — Manga qaranglar, anglishimche Misirda ashliq bar iken. U yerge bérip, andin shu yerdin bizge ashliq élip kélinglar; buning bilen ölüp ketmey, tirik qalimiz, — dédi.■

³ Buning bilen Yüsüpning on akisi ashliq sétiwalghili Misirgha yolgha chiqti.□

⁴ Lékin Yaqup Yüsüpning inisi Binyamning birer yamanliqqa uchrup qélishidin qorqup uni akiliri bilen bille ewetmidi.

⁵ Shuningdek acharchiliq Qanaan zéminidimu yüz bergechke, Israilning oghulliri ashliq alghili kelgenler arisida bar idi.

⁶ Yüsüp zéminning waliysi bolup, yurtning barliq xelqige ashliq sétip bergüchi shu idi. Yüsüpning akiliri kélip uning aldida yüzlirini yerge tegküzüp tezim qildi.□ ■

⁷ Yüsüp akilirini körüpla ularni tonudi; lékin u tonushluq bermey, ulargha qopal teleppuzda gep qilip: — Qeyerdin keldinglar, dep soridi. Ular jawaben: — Qanaan zéminidin ashliq alghili kelduq, — dédi.

⁸ Yüsüp akilirini tonughan bolsimu, lékin ular uni tonumidi.

■ 41:50 Yar. 46:20; 48:5. □ 41:51 «Manasseh» — menisi «untuldurghan». □ 41:52 «Efraim» — menisi «ikki hesse méwilik». ■ 41:54 Yar. 45:6; Zeb. 105:16-17 ■ 42:2 Ros. 7:12.

□ 42:3 «Yüsüpning on akisi ... Misirgha yolgha chiqti» — Yaqupning oghullirining özlirining Misirgha bérishi ailisining acharchiliq tüpeylidin namratliship ketkenlikini körsetse kérek; baridighan xizmetchilermu qalmighan bolushi mumkin. □ 42:6 «Yüsüpning akiliri kélip uning aldida yüzlirini yerge tegküzüp tezim qildi» — bu ish bilen Yüsüpning körgen chüshliri téxi toluq emelge ashurulmidi; atisi Yaqup, inisi Binyamin we ögey anisining Misirgha kélishi bilen körgen chüshliri toluq emelge ashurulidu. ■ 42:6 Yar. 37:7.

⁹ Yüsüp emdi ular toghrisida körgen chüshlirini ésigé élip, ulargha: — Siler jasus, bu elning mudapiesiz jaylirini közetkili keldinglar, — dédi. □ ■

¹⁰ Emma ular uninggha jawab bérip: — Ey xojam, undaq emes! Belki keminihiri ashliq sétiwalghili keldi!

¹¹ Biz hemmimiz bir ademning oghulliri, semimiy ademlermiz. Keminihiri jasus emes! — dédi.

¹² U ulargha yene: — Undaq emes! Belki zéminning mudapiesiz jaylirini körgili keldinglar, — dédi.

¹³ Ular jawab bérip: — Keminihiri eslide on ikki qérindash iduq; biz hemmimiz Qanaan zéminidiki bir ademning oghulliridurmiz; lékin kenji inimiz atimizning qéshida qélip qaldı; yene bir inimiz yoqap ketti, — dédi. ■

¹⁴ Emma Yüsüp ulargha yene: — Mana men del silerge éytqinimdek, jasus ikensiler! □

¹⁵ Pirewnning hayati bilen qesem qilimenki, kichik ininglar bu yerge kelmigüche siler bu yerdin chiqip kételmeyisiler; siler shuning bilen sinilisiler.

¹⁶ Ininglarni élip kelgili biringlarni ewetinglar, qalghanliringlar bolsa solap qoyulisiler. Buning bilen éytqininglarning rast-yalghanliqi ispatlinidu; bolmisa, Pirewnning hayati bilen qesem qilimenki, siler jezmen jasus! — dédi. □

¹⁷ Shuning bilen u ularni üç kün'giche solap qoydi.

¹⁸ Üchinchi küni Yüsüp ulargha mundaq dédi: — Men Xudadin qorqidighan adammen; tirik qélishinglar üçün mushu ishni qilinglar: —

¹⁹ Eger semimiy ademler bolsanglar, qérindashliringlardin biri siler solan'ghan gundixanida solaqliq turiwersun, qalghininglar acharchiliqta qalghan ailenglar üçün ashliq élip kétinglar;

²⁰ Andin kichik ininglarni qéshimgha élip kélinglar. Shuning bilen sözliringlar ispatlansa, ölmeysiler!, — dédi. Ular shundaq qilidighan boldi. ■

²¹ Andin ular ózara: — Berheq, biz inimizgha qilghan ishimiz bilen gunahkar bolup qalduq; u bizge yalwursimu uning azabini körüp turup uninggha qulaq salmiduq. Shuning üçün bu azab-oqubet béshimizgha chüshti, — déyishti.

²² Ruben ulargha jawaben: — Men silerge: baligha zulum qilmanglar, dégen emesmidim? Lékin unimidinglar. Mana emdi uning qan qerzi bizdin soriliwatidu, — dédi. ■

²³ Emma Yüsüp ular bilen terjiman arqiliq sözleshkechke, ular Yüsüpning öz geplirini uqup turuwatqinini bilmidi.

²⁴ U ulardin özini chetke élip, yighlap ketti. Andin ularning qéshigha yénip kélip, ulargha yene söz qilip, ularning arisidin Shiméonni tutup, ularning köz aldida baghlidi.

Yüsüpning akilirining Qanaan'gha qaytishi

□ 42:9 «elning mudapiesiz jayliri» — ibranıy tilida «elning yalingach jayliri». ■ 42:9 Yar. 37:5.

■ 42:13 Yar. 43:29.

□ 42:14 «mana men del silerge éytqinimdek, jasus ikensiler!» —

Yüsüpning buni déginidiki mentiqe belkim «Kim öz oghullirining hemmisini dégüdek biraqla Misirgha baridighan xeterlik yolgha mangduratti?!» dégendek bolushi mumkin. □ 42:16 «éytqininglarning rast-yalghanliqi ispatlinidu» — ibranıy tilida «silerde heqiqet bar-yoqluqi ispatlinidu». ■ 42:20 Yar. 43:5; 44:23.

■ 42:22 Yar. 37:21,22.

²⁵ Andin Yüsüp emr chüshürüp, ularning tagharlirigha ashliq toldurup, her birsining pulini qayturup taghirigha sélip qoyup, seper hazirliqlirimu bérilsun dep buyruwidi, ulargha shundaq qilindi.

²⁶ Shuning bilen akiliri ésheklirige ashliqlirini artip, shu yerdin ketti.

²⁷ Emma ötengge kelgende ulardin biri éshikige yem bergili taghirini échiwidi, mana, öz puli tagharning aghzida turatti.

²⁸ U qérindashlirigha: — Méning pulumni qayturuwétiptu. Mana u taghirimda turidu, dédi. Buni anglap ularning yüriki su bolup, titriship bir-birige: — Bu Xudaning bizge zadi néme qilghinidu? — déyishti.

²⁹ Ular Qanaan zéminigha, atisi Yaqupning qéshigha kélip, béshidin ötkén hemme weqelerni uninggha sözlep béríp:

³⁰ — Héliqi kishi, yeni shu zéminning xojisi bizge qopal gep qildi, bizge zéminni paylighuchi jasustek muamile qildi;

³¹ emdi biz uninggha: «Biz bolsaq semimiy ademlermiz, jasus emesmiz.

³² Biz bir atidin bolghan oghullar bolup, on ikki aka-uka iduq; biri yoqap ketti, kichik inimiz hazir Qanaan zéminida atimizning yénida qaldi» dések,

³³ Héliqi kishi, yeni shu zéminning xojisi bizge mundaq dédi: «Méning silerning semimiy ikenlikinglarni bilishim üçün, qérindashliringlarning birini méning yénimda qaldurup qoyup, ach qalghan ailenglar üçün ashliq élip kétinglar;

³⁴ andin kichik ininglarni qéshimgha élip kélinglar; shundaq qilsanglar, silerning jasus emes, belki semimiy ademler ikenlikinglarni bileleymen. Andin qérindashinglarni silerge qayturup bérimen we siler zéminda soda-sétiq qilsanglar bolidu» — dédi.□

³⁵ Emma shundaq boldiki, ular tagharlirini tökkende, mana herbirining puldini öz tagharlirida turatti! Ular we atisi özlirining chigiklik pullirini körgende, qorqup qélishti.■

³⁶ Atisi Yaqup ulargha: — Méni oghlumdin juda qildinglar! Yüsüp yoq boldi, Shiméonmu yoq, emdi Binyaminnimu élip ketmekchi boluwatisiler! Mana bu ishlarning hemmisi méning béshimghila keldi! — dédi.

³⁷ Ruben atisigha: — Eger men Binyaminni qéshinggha qayturup élip kelmisem, méning ikki oghlumni öltürüwetkin; uni méning qolumgha tapshurghin; men uni qéshinggha yandurup élip kélimen, — dédi.

³⁸ Lékin Yaqup jawab béríp: — Oghlum siler bilen bille u yerge chüshmeydu; chünki uning akisi ölüp kétip, u özi yalghuz qaldi. Mubada yolda kétéwatqanda uninggha birer kélishmeslik kelse, siler mendek bir aq chachliq ademni derdelem bilen textisaragha chüshüriwétisiler, — dédi.

43

Yüsüpnig akilirining Binyaminni Misirgha élip bérishi

¹ Acharchiliq zéminni intayin éghir basqanidi.

² Bu sewebtin ular Misirdin élip kelgen ashliqni yep tügetkende, atisi ulargha: — Yene béríp bizge azghina ashliq élip kélinglar, — dédi.

³ Lékin Yehuda uninggha jawaben: — Héliqi kishi bizni qattiq agahlandurup: «Ininglar siler bilen bille kelmise, yüzümni körimen dep xiyal qilmanglar» dégen.

- 4 Eger inimizni biz bilan bille ewetseng, biz bérip sanga ashliq élip kélimiz.
- 5 Emma ewetishke unimisang, biz barmaymiz; chünki héliqi kishi bizge: «Ininglar siler bilan bille kelmise, yüzümnü körimen dep xiyal qilmanglar» dégen, — dédi.■
- 6 Israil ulargha: — Siler némishqa manga shunche yamanliq qilip u kishige: «Yene bir inimizmu bar» dédinglar, — dédi.
- 7 Ular jawaben: — U kishi bizning we ailimizning ehwalini sürüştürüp kochilap: «Atanglar téxi Hayatmu? Yene bir ininglar barmu?» — dep soridi. Biz uning shu soaligha yarisha jawab berduq. Uning bizge: «Ininglarni élip kélinglar» deydighinini nedin bileyli? — dédi.
- 8 Yehuda atisi Israilgha: — Balini men bilen ewetkin; biz derhal qozghilip yolgha chiqayli; shundaqta biz we sen, bizler hem balilirimiz ölmey, tirik qalimiz.
- 9 Men uninggha képil bolimen; sen uning üçhün méning méningdin hésab alisen; eger men uni séning qéshinggha aman-ésen yandurup kélip, yüzüning aldida turghuzmisam, pütkül ömrümde aldingda gunahkar bolay. □ ■
- 10 Chünki hayal bolmighan bolsaq, bu chaghqiche ikki qétim bérip kélettuq, — dédi.
- 11 Ularning atisi Israil ulargha: — Undaq bolsa, mundaq qilinglar: — U kishige qacha-quchanglarga zémindiki eng ésil méwilerdin sowghat alghach béringlar: yene azghina tutiya, azraq hesel, dora-dermanlar, murmekki, piste we badamlarni alghach béringlar.
- 12 Qolunglarda ikki hesse pul élip, tagharliringlarning aghzidiki özünglarga yandurulghan pulnimu alghach béringlar. Éhtimal, bu ishta sewenlik körülgen bolushi mumkin.
- 13 Ininglarnimu bille élip, qozghilip u kishining yénigha yene béringlar.
- 14 Hemmige Qadir Tengri Ózi silerni u kishining aldida rehimgé érishtürgey. Buning bilen u silerning shu yerdiki qérindishinglarni we Binyaminni qoyup bérip, silerge qoshup qoyarmikin; özüm nawada balilirimdin juda bolsam bolay! — dédi.
- 15 Shuning bilen bu ademler shu sowghatni élip, qollirigha ikki hesse pulni tutup, Binyaminni élip qozghilip, Misirgha bérip Yüsüpning aldida hazir boldi.
- 16 Yüsüp Binyaminni ular bilen bille körginide, öz öyini bashquridighan ghojidarigha buyrup: — Bu ademlerni öyümge bashlap kirip, mal soyup taam teyyar qilghin; chünki bu kishiler chüshlük ghizani men bilen yeydu, — dédi.
- 17 U kishi Yüsüpning buyrughinidek qilip, ademlerni Yüsüpning öyige bashlap kirdi.
- 18 Ular bolsa Yüsüpning öyige bashlap kélín'ginidin qorqushup: — Aldinqi qétim tagharlirimizgha yandurulghan pulning sewebidin biz uning öyige élip kélinduq; uning meqsiti bizge hujum qilip, üstimizdin bésip qul qilip, éshelkirimizni tartiwélish oxshaydu, — déyishti.
- 19 Ular Yüsüpning öyini bashquridighan ghojidarning yénigha kélip, öyning ishikining tüwide uninggha: —
- 20 Ey xojam, biz heqiqeten eslide mushu yerge ashliq alghili kelgeniduq;■

■ 43:5 Yar. 42:20; 44:23; □ 43:9 «méningdin hésab alisen» — ibraniy tilida «méning qolumdin hésab alisen». ■ 43:9 Yar. 44:32. ■ 43:20 Yar. 42:3.

²¹ Shundaq boldiki, biz ötengege kélip öz tagharlirimizni achsaq, mana her-birimizning puli, eyni éghirliqi boyiche tagharlirimizning aghzida turuptu; shunga biz buni yandurup qolimizda alghach kelduq. ■

²² Ashliq alghili qolimizda bashqa pulmu élip kelduq; emma tagharlirimizgha pulni kimning sélip qoyghanliqini bilmiduq, — dédi.

²³ U ulargha: — Xatirjem bolunglar, qorqmanglar. Silerning Xudayinglar, atanglarning Xudasi tagharliringlarda silerge bayliq ata qilghan oxshaydu; silerning pulunglarni alliqachan tapshurup aldim, — dédi. Andin u Shiméonni ularning qéshigha élip chiqti.

²⁴ U kishi ularni Yüsüpning öyige bashlap kirip, ularning putlirini yuyushigha su ekirip béríp, andin ésheklirige yem berdi. ■

²⁵ Ular Yüsüpning chüshte kélishige ülgürtüp sowghatni teyyarlap qoydi; chünki ular özlirining shu yerde ghiza yeydighinini anglighanidi.

²⁶ Yüsüp öyge kelgende ular qolliridiki sowghatni öyge uning aldigha élip kirip, béshini yerge tegküzüp uninggha tezim qildi. ■

²⁷ U ulardin hal sorap, andin: — Siler gépini qilghan qéri atanglar salametmu? U hayatmu? — dédi.

²⁸ Ular jawab béríp: — Silining qulliri bizning atimiz salamet turuwatidu, u téxi hayattur, — dep uning aldida égilip tezim qildi.

²⁹ Yüsüp béshini kötürüp, öz inisi Binyaminni körüp: — Siler manga gépini qilghan kichik ininglar shumu? — dep sorap: — Ey oghlum, Xuda sanga shapaet körsetkey! — dédi. ■

³⁰ Yüsüpning öz inisigha bolghan séghinish oti qattiq küchiyip, yighliwalghudek xaliy jay izdep, aldirap ichkiriki öyge kirip taza bir yighliwaldi. ■

³¹ Andin yüzini yuyup chiqip, özini bésiwélip: — Taamlarni qoyunglar, — dep buyrudi.

³² Xizmetkarlar Yüsüpke ayrim, ulargha ayrim we Yüsüp bilen bille tamaqqa kelgen misirliqlarghimu ayrim tamaq qoydi; chünki misirliqlar ibraniylar bilen bir dastixanda tamaq yéyishni yirginchlik dep qarap, ular bilen bille tamaq yémeytti.

³³ Yüsüpning qérindashliri uning udulida, herbiri chong-kichik tertipi boyiche olturghuzuldi; chongi chongluqigha yarisha, kichiki kichiklikige yarisha olturghuzuldi; ular bir-birige qarap heyran qélishti.

³⁴ Yüsüp aldidiki dastixandiki tamaqlardin ulargha bölüp berdi. Emma Binyamin'gha bergini bashqilarningkige qarighanda besh hesse köp idi. Ular sharab ichip, uning bilen xush keyp qilishi.

44

Yüsüpning qérindashlirini axirqi qétim sinishi

¹ Andin u öz öyini bashquridighan ghoidarigha buyrup: — Bu kishilerning tagharlirini élip kötüreligüdek ashliq qachilap, herbirining pulini taghirining aghzigha sélip qoyghin;

² andin méning jamimni, yeni kümüş jamni ashliqning puli bilen bille eng kichikining taghirining aghzigha sélip qoyghin, — dédi. U adem Yüsüpning déginidek qildi.

■ 43:21 Yar. 42:27,35.

■ 43:24 Yar. 18:4.

■ 43:26 Yar. 37:10; 42:6.

■ 43:29 Yar. 42:13.

■ 43:30 Yar. 45:2.

³ Etisi tang yorighanda, ular éshekliri bilen bille yolgha sélip qoyuldi.

⁴ Lékin ular sheherdin chiqip anche uzun mangmayla, Yüsüp ghojidarigha: — Ornungdin tur, bu ademlarning keynidin qoghlighin; ulargha yétishkinigde ulargha: «Némishqa yaxshiliqqa yamanliq qayturdunglar?

⁵ Xojam shu *jamda* sharab ichidu hemde uningda pal achidu emesmu?! Mundaq qilghininglar rezillik qilghininglar bolmamdu!» dégin, — dédi.□

⁶ Bu adem ularning keynidin yétiship bérip, ulargha bu sözlerni qildi.

⁷ Ular uninggha jawaben: — Xojimiz némishqa mundaq gep qilidu? Mundaq ishni qilish keminihiridin néri bolsun!

⁸ Biz eslide tagharlirimizning aghzidin tapqan pulnimu Qanaan zéminidin silining qashlirigha qayturup bérishke ekelgeniduq. Shundaq turuqluq qandaqmu xojilirining óyidin altun-kümüşni oghrilaikli?

⁹ Keminihirining arisida kimdin bu *jam* tépilsa, shu ölümge mehkum bolsun, bizmu xojimizning qulliri bolayli, — dédi.

¹⁰ Ghojidar jawaben: — Éytqan sözliringlardek bolsun; jam kimning yénidin tépilsa, shu kishi qulum bolup qélip qalsun, qalghanliringlar bigunah bolisiler, — dédi.

¹¹ Shuning bilen ular aldirap-ténep, tagharlirini yerge chüshürüp, herbiri öz taghirini échip berdi.

¹² Ghojidar chonginingkidin bashlap kichikiningkigiche axturdi, jam Binyaminning taghiridin tépildi.

¹³ Buni körüp ular kiyimlirini yirtiship, herbiri éshikige qaytidin yükni artip, sheherge qaytti.

Yehudaning Binyamin üçün yélinishi

¹⁴ Shundaq qilip Yehuda we qérindashliri Yüsüpnig öyige keldi; u téxi shu yerde idi. Ular uning aldigha kélip özlirini yerge étishti.

¹⁵ Yüsüp ulargha: — Bu silerning zadi néme qilghininglar? Méningdek ademning choqum pal achalaydighanliqini bilmemtinglar? — dédi.□

¹⁶ Yehuda jawaben: — Biz xojimizgha némimu déyeleymiz? Néme gep qilalaymiz, qandaq qilip özimizni aqliyalaymiz? Xuda keminihirining qebihlikini ashkara qildi. Mana, biz we qolidin jamliri tépilghan kishi hemmimiz xojimizgha qul bolidighan bolduq, — dédi.□

¹⁷ Lékin Yüsüp: — Mundaq qilish mendin néri bolsun! Belki jam kimning qolidin tépilghan bolsa peqet shu kishi méning qulum bolidu. Lékin qalghanliringlar aman-ésen atanglarning qéshigha kétinglar, — dédi.

¹⁸ Andin Yehuda uninggha yéqin bérip mundaq dédi: — Ey xojam, keminihirige qulaq sélip xojamning quliqigha bir éghiz gep qilishqa ijazet bergeyla. Ghezepliri keminihirige tutashmighay; chünki özliri Pirewn'ge oxshash ikenla.

¹⁹ Eslide xojam keminihiridin: «Atanglar ya ininglar barmu?» dep soriwidila,

□ 44:5 «Hojam shu jamda sharab ichidu hemde uningda pal achidu emesmu?!» — Yüsüp Xudaning peyghembiri bolghachqa, «pal échish» qatarliq ishlarni qet'iy qilmaytti. Uning gépi akilirini sinash meqsitide éytilghan, xalasa. □ 44:15 «Méningdek ademning choqum pal achalaydighanliqini bilmemtinglar?» — 5-ayettiki izahatni körüng. □ 44:16 «Xuda keminihirining qebihlikini ashkara qildi» — Yehudaning mushu gépi mushu yerde belkim Yüsüpnig jami tagharliridin tépilghanliqini emes, belki ular ötkende inisi Yüsüpke ötküzgen yamanliqni körsetse kérek. Yehuda özlirining aldida turghining Yüsüp ikenlikini bilmeytti, elwette.

²⁰ biz xojimizga jawaben: «Bizning bir qéri atimiz bar we u qérighanda tapqan, yash bir balisimu bar. Bu balining bir anisidin bolghan akisi ölüp kétip, u özi yalghuz qaldı; uning atisi uni intayin söyidu» dések,

²¹ Sili keminilirige: «Uning özini qéshimgha élip kélinglar, men uni öz közüm bilen körey» dédile.■

²² Biz xojimizga jawab bérıp: «Yigit atisidin ayrılalmaydu; eger atisidin ayrilsa, atisi ölüp kétidu» dések,

²³ Sili yenila keminilirige: «Eger kichik ininglar siler bilen bille kelmise, yüzümni yene körimiz dep xiyal qilmanglar» dégenidila.■

²⁴ Shuning bilen biz keminiliri atimizning qéshigha barghanda xojamning sözilirini uninggha éyttuq;

²⁵ andin atimiz yene: «Yene bérıp, bizge azraq ashliq élip kélinglar» déwidi,

²⁶ Biz jawaben: «Biz shu yerge qaytidin chüshelmeymiz; eger kichik inimiz biz bilen bille bolsa, undaqta barimiz; chünki kichik inimiz biz bilen bille bolmisa, u zatning yüzi aldida turalmaymiz», déduq.□

²⁷ Silining qulliri bizning atimiz bizge yene: «silerge melumki, ayalim manga ikki oghul tughup bergeni.

²⁸ Biri méning yénimdin chiqıp, yoq bolup ketti; men: u jezmen titma-titma qiliwétiliptu, dep oyıldim, shundaqla uni bügün'giche körmidim.■

²⁹ Emdi siler bunimu méning qéshimdin élip kétip, uninggha bir kélishmeslik kélip qalsa, siler mendek bir aq chachliq ademni derd-elem bilen textisaragha chüshüriwétisiler», dégenidi.■

³⁰ Emdi men silining qulliri méning atamning qéshigha barghanda, shu bala biz bilen bolmisa uning jéni balining jénigha baghlan'ghan bolghachqa,

³¹ shundaq boliduki, u balining yoqluqini körse, jezmen ölüp kétidu; shuning bilen silining qulliri bizning atimiz bolghan bu aq chachni derd-elem ichide tehtisaragha chüshürüwetken bolimiz.

³² Chünki menki keminiliri atamgha bu yigit üçün képil bolup: «Eger men uni qéshinggha qayturup kelmisem pütkül ömrümde atamning aldida gunahkar bolay» dégenidim.■

³³ Shunga hazir ötünüp qalay, menki keminiliri u yigitning ornida xojamning qéshida qul bolup tursam, u yigit qérindashliri bilen bille qaytip ketse!

³⁴ Chünki yigit men bilen bolmisa, men qandaqmu atamning qéshigha baralaymen? Atamgha shundaq azab-oqubetning chüshüşini közüm körgüchi bolmisun! — dédi.

45

Yüsüpning qérindashlirigha özini ashkarilishi

¹⁻² Yüsüp öz yénida turghanlarning aldida özini tutalmay: — Hemme adem aldımın chiqiriwétilsun! dep warqiridi. Shuning bilen Yüsüp özini qérindashlirigha ashkara qilghanda uning qéshida héchkim bolmıdı. U qattiq yighlap ketti; misirliqlar uni anglıdı, Pirewnning ordisikilermu buningdin tézla xewer taptı.□

■ 44:21 Yar. 42:15. ■ 44:23 Yar. 43:3, 5 □ 44:26 «U zatning yüzi aldida turalmaymiz» — ibranıy tilida «shu kishining yüzini qaytidin körelmeymiz». ■ 44:28 Yar. 37:33. ■ 44:29 Yar. 42:38.

■ 44:32 Yar. 43:9. □ 45:1-2 «Misirliqlar uni anglıdı, Pirewnning ordisikilermu buningdin tézla xewer taptı» — yaki «Misirliqlar, shundaqla Pirewnning ordisidikiler uni anglıdı».

³ Yüsüp qérindashliriga: — Men Yüsüp bolimen! Atam hazir hayatmu?! — dep soridi. Emma qérindashliri uninggha qarap hoduqup kétip, héch jawab bérelmey qaldi.

⁴ Lékin Yüsüp ularni: — Qéni, manga yéqin kélinglar, dep chaqiridi. Ular yéqin keldi, u yene: — Men silerning ininglar, yeni siler Misirgha sétiwetken Yüsüp bolimen.■

⁵ Emdi méni mushu yerge sétiwetkininglar üçün azablanmanglar, özüglarni eyibke buyrumanglar; chünki Xuda ademlerning hayatini saqlap qélish üçün méni silerdin burun bu yerge ewetti.■

⁶ Chünki hazir zémindiki acharchiliqqa ikki yil boldi; lékin téxi yene besh yilghiche héch térilghumu bolmaydu, ormimu bolmaydu.

⁷ Shuning üçün silerge dunyada bir qaldini saqlap qélish üçün, ulugh bir nijatliq körsitip, silerning tirik qutulushunglar üçün Xuda méni silerdin burun bu yerge ewetti.

⁸ Shundaq bolghaniken, méni mushu yerge ewetküchi siler emes, belki Xudadur. U méni Pirewn'ge atining ornida qilip, uning pütkül öyige xoja qilip tiklep, pütkül zémin'gha bash wezir qilip qoydi.□

⁹ Emdi tézdin atamning qéshigha bérip, uninggha: — Séning oghlung Yüsüp: «Xuda méni pütkül Misirgha xoja qilip qoydi. Sen hayal qilmay, méning qéshimgha kelgin;

¹⁰ sen Goshen yurtida turisen; shuning bilen sen özüng, oghulliring, newriling, qoyliring, kaliliring we hemme teelluqatliring bilen manga yéqin turisiler.

¹¹ Özüng, aileng we hemme teelluqatingni namratliq bésiwalmisun dep men séni shu yerde baqimen; chünki yene besh yil acharchiliq bardur», dédi, — denglar.

¹² — Mana silerning közliringlar we inim Binyaminning közliri silerge gep qiliwatqan méning öz aghzim ikenlikini körüwatidu.

¹³ Atamgha méning Misirdiki bu barliq shan-sheripim hemde silerning barliq körgininglar toghrisida éytip, atamni tézdin bu yerge élip kélinglar, — dédi.■

¹⁴ Shuning bilen u özini Binyamin'gha étip uning boynigha gire sélip yighlap ketti; Binyaminmu uning boynigha yölinip yighlidi.

¹⁵ Andin Yüsüp barliq qérindshalirini söyüp, ularni bir-birlep quchaqlap yighlidi. Andin qérindshaliri uning bilen paranglashti.

¹⁶ Yüsüpnig qérindshaliri keldi, dégen xewer Pirewnning ordisigha yetküzüldi; bu Pirewn we xizmetkarlirining neziride qutluq ish boldi.

¹⁷ Pirewn Yüsüpke: — Qérindashliringgha: — «Siler emdi mundaq qilinglar; ulaghliringlarga yük artip, Qanaan zéminigha bérip,

¹⁸ atanglar we jemetinglarni élip méning qéshimgha kélinglar; men Misir zéminidin eng ésil yerlerni silerge bérey; siler bu zémindin chiqqan nazu-németlerdin yeysiler» — dégin.

¹⁹ Sanga bolghan emrim shuki, sen ulargha: «Baliliringlar we ayalliringlarni élish üçün Misir zéminidin harwilarni élip béringlar. Shuningdek atanglarnimu bu yerge yetküzüp kélinglar.

■ 45:4 Yar. 37:28; Zeb. 105:17; Ros. 7:9, 13.

■ 45:5 Yar. 50:19,20,21.

□ 45:8 «atining

ornida qilip» — mushu yerde belkim Yüsüpnig Pirewn'ge chong meslihetchi ikenlikini körsetse kérek. ■ 45:13 Ros. 7:14.

20 Pütkül Misir zéminidin eng ésil jaylar silerningki bolghachqa, öz seremjanliringlarga karinglar bolmisun» dep buyrughin, — dédi.□

21 Shuning bilen Israilning oghulliri shundaq qildi; Yüsüp Pirewnning buyruqi boyiche ulargha harwilarni bérip, yoli üçünmu ozuq berdi.

22 Ularning herbirige bir qur kiyim berdi; lékin Binyamin'gha bolsa u üç yüz kümüş tenge, besh qur kiyim berdi.

23 U atisighimu shu hediyelemleri, yeni Misirning ésil mehsulatliri artilghan on hangga éshek hemde ashliq, nan we atisigha yol teyyarliqi artilghan on mada éshekni ewetti.

24 Andin u qérindashlirini yolgha sélip, ulargha: — Yolda jédelleshmenglar, dep jékilidi. Ular yolgha rawan boldi.□

25 Ular Misirdin chiqip, Qanaan zéminigha atisi Yaqupning qéshigha bérip,

26 uninggha Yüsüp özlirige éytqan geplerni yetküzüp: «Yüsüp téxi hayat iken! U pütkül Misir zéminigha bash wezir iken!» dédi. Emma u ulargha ishenmey, yürüki qétip hoshidin kétey dep qaldi.

27 Lékin ular Yüsüpning özlirige éytqan barliq sözlirini uninggha dégende, shundaqla Yüsüpning özini élip kélishe ewetken harwilarnimu körgende, ularning atisi Yaqupning rohigha jan kirdi.

28 Israil shuning bilen: — Emdi arminim yoq! Oghlum Yüsüp téxi hayattur! Men ölmeste bérip uni körüwalay, — dédi.

46

Yaqupning pütün ailisini élip Misirgha méngishi

1 Shuning bilen Israil barliq teelluqatini élip yolgha chiqip, Beer-Shébagha keldi. U shu yerde atisi Ishaqning Xudasigha qurbanliqlarni sundi.

2 Kéchisi Xuda alamet körünüşlerde Israilgha: — Yaqup, Yaqup! déwidi, u jawab bérip: — Mana men! — dédi.□

3 U: — Atangning Tengrisi bolghan Xuda Mendurmen. Sen Misirgha béishtin qorqmighin, chünki Men séni shu yerde ulugh bir qowm qilimen.■

4 Men séning bilen Misirgha bille barimen we Men Özüm jezmen yene séni shu yerdin yandurup kélimen. Yüsüp öz qoli bilen séning közüngni yumduridu, — dédi.□ ■

5 Andin Yaqup Beer-Shébadin yolgha chiqti; Israilning oghulliri atisi Yaqup we ularning bala-chaqilirini Pirewn uni épkélish üçün ewetken harwilargha olturghuzup,■

6-7 charpayliri bilen Qanaan zéminida tapqan teelluqatilirini élip mangdi. Bu तरीقىде Yaqup bilen barliq ewladliri Misirgha keldi; oghullirini, oghul

□ 45:20 «öz seremjanliringlarga karinglar bolmisun» — ibraniiy tilida «közünglar seremjanliringlarga hesret chekmisun». □ 45:24 «yolda jédelleshmenglar» — bu nesihetni belkim ularning özi Misirgha sétiwetkenlik toghruluq bir-birini yene eyiblishidin ensirep éytqan bolsa kérek. □ 46:2

«Yaqup, Yaqup» — Xudaning ademning ismini ikki qétim chaqirishi Xudaning uninggha bolghan chongqur méhir-muhebbitini we öziye tolimu eziz ikenlikini körsitidu. ■ 46:3 Yar. 13:16; 16:10; 17:2; 22:17; 26:24; 28:13; 32:9; 35:11; 48:4. □ 46:4 «Yüsüp öz qoli bilen séning közüngni yumduridu» — démek, Yüsüp Yaqup sekretqta chüshüp qalghanda uning yénida bolidu. «Men Özüm jezmen yene séni shu yerdin yandurup kélimen» dégen yuqiriqi sözler shühhisizki, Yaqup Qanaan zéminida depne qilinip qalmay, belki Qanaan zéminida axirqi zamanda tirilidu, dégen menini körsitidu. ■ 46:4 Chöl. 20:15; Qan. 10:22; Ye. 24:4, 5, 6; Zeb. 105:23, 24; Yesh. 52:4; Hosh. 11:1. ■ 46:5 Ros. 7:15.

newrilirini, qizlirini, qiz newrilirini yighip, nesillirining hemmisini özi bilan bille élip Misirgha keldi.

⁸ Israilning oghulliri, yeni Yaqupning Misirgha kelgen ewladliri töwendikiche: — Yaqupning tunji oghli Ruben; ■

⁹ Rubenning oghulliri Hanox, Pallu, Hezron bilan Karmi.

¹⁰ Shiméonning oghulliri: — Yemuel, Yamin, Ohad, Yaqin, Zohar we Qanaaniy ayaldin bolghan Saul. □ ■

¹¹ Lawiyning oghulliri: — Gershon, Kohat we Merari. ■

¹² Yehudaning oghulliri: — Er, Onan, Shelah, Perez we Zerah. Emma Er we Onan Qanaanning zéminida ölüp ketkenidi. Perezning oghulliri Hezron bilan Hamullar idi. ■

¹³ Issakarning oghulliri: — Tola, Puah, Yob we Shimron. □

¹⁴ Zebulunning oghulliri: — Sered, Élon we Jahliyel.

¹⁵ Bular Léyahning Yaqupqa Padan-Aramda tughup bergén oghul-ewladliri idi; u yene qizi Dinahni tughup berdi. Buning bu oghul-qiz perzentliri jemiý bolup ottuz üç jan idi.

¹⁶ Gadning oghulliri: — Zifion, Haggi, Shuni, Ezbon, Éri, Arodi we Areli. ■

¹⁷ Ashirning oghulliri: — Yimnah, Yishwah, Yishwi we Bériyah. Ularning singlisi Sérah idi; Bériyahning oghulliri Heber we Malkiel idi. ■

¹⁸ Bular bolsa Laban qizi Léyahqa dédek bolushqa bergén Zilpahning Yaqupqa tughup bergén oghulliri bolup, jemiý on alte jan idi. ■

¹⁹ Yaqupning ayali Rahilening oghulliri Yüsüp we Binyamin.

²⁰ Yüsüpke Misir zéminida törelgen oghulliri Manasseh we Efraim; bularni Ondiki kahin Potifirahning qizi Asinat uninggha tughup berdi. ■

²¹ Binyaminning oghulliri: — Bélah, Beker, Ashbel, Géra, Naaman, Éhi, Rosh, Muppim, Huppim we Ard. □ ■

²² Bular Rahilening Yaqupqa tughup bergén oghul-ewladliri bolup, jemiý on töt jan idi.

²³ Danning oghli: — Hushim.

²⁴ Naftalining oghulliri: — Yahziel, Guni, Yezer we Shillem. ■

²⁵ Bular Laban qizi Rahilege dédek bolushqa bergén Bilhahning Yaqupqa tughup bergén oghul-ewladliri bolup, jemiý yette jan idi. ■

²⁶ Yaqupning kélíniridin bashqa, Yaqupning pushtidin bolghan, uning bilen birge Misirgha kelgenler jemiý atmish alte jan idi.

²⁷ Yüsüpning Misirda tughulghan oghulliri ikki idi. Yaqupning jemetidin bolup, Misirgha kelgenler jemiý yetmiş jan idi. ■

Yaqup we uning jemetining Misirgha yétip kélishi

²⁸ Yaqup Yüsüptin körsetme élip, özlirini Goshen'ge bashlap bérishqa Yehudani Yüsüptin qéshigha ewetti. Shundaq qilip ular Goshen yurtigha kélip chüshti. □

■ 46:8 Mis. 1:2; 6:13; Chöl. 26:5; 1Tar. 4-8. □ 46:10 «Saul» — yaki «Shaul». ■ 46:10 Mis. 6:15; 1Tar. 4:24. ■ 46:11 1Tar. 5:27. ■ 46:12 Yar. 38:3, 4, 5; 1Tar. 2:5. □ 46:13 «Puah» — yaki «Puwah». «Chöl.» 36:23ni körüng. «Yob» — yaki «Yashub». ■ 46:16 1Tar. 5:11. ■ 46:17 1Tar. 7:30. ■ 46:18 Yar. 29:24. ■ 46:20 Yar. 41:50; 48:5. □ 46:21 «Bélah» — yaki «Béla». ■ 46:21 1Tar. 7:6; 8:1. ■ 46:24 1Tar. 7:13. ■ 46:25 Yar. 29:29. ■ 46:27 Qan. 10:22; Ros. 7:14. □ 46:28 «Yaqup Yüsüptin körsetme élip, özlirini Goshen'ge bashlap bérishqa Yehudani Yüsüptin qéshigha ewetti» — yaki «özliri Goshen'ge bérishtin awwal Yehudani Yüsüpke uqturush üçün ewetti».

²⁹ Yüsüp özining wezirlik harwisini qatquzup, atisi Israilning aldigha Goshen'ge chiqti. U özini uning aldigha hazir qilib atisiga özini étip boynigha gire sélip quchaqlap, uzundin uzun yighlidi.

³⁰ Israil Yüsüpke: Men séning yüzüngni körüp, tirik ikenlikingni bildim; emdi ölsemmu arminim yoq, — dédi.□

³¹ Andin Yüsüp qérindashliri we atisining öydikilirige mundaq dédi: — Men hazir chiqip Pirewn'ge xewer bérip: «Qanaan zéminida olturghan qérindashlirim, shundaqla atamning öyidikiler qéshingha keldi;

³² bu ademler padichilar bolup, mal béqish bilen shughullinip kelgen, qoy-kaliliri, shundaqla barliq mal-mülüklirini élip keldi» dep éytay.

³³ Shundaq boliduki, Pirewn silerni chaqiridu; shu chaghda u silerdin: «Néme oqitinglar bar?» dep sorisa,

³⁴ siler jawab bérip: — Keminiliri kichikimizdin tartip ata-bowilirimizgha oxshash pada béqip kelgenmiz, — denglar. Shundaq désenglar Goshen yurtida olturup qalisiler; chünki padichilarning hemmisi misirliqlar arisida kózge ilinmaydu.□ ■

47

¹ Yüsüp Pirewnning qéshigha kélip: — Atam bilen qérindashlirim qoy-kaliliri, shundaqla hemme mal-mülüklirini bille élip Qanaan zéminidin keldi. Mana, ular hazir Goshen yurtigha chüshti, dep xewer bérip,■

² qérindashlirining ichidin besheylenni élip, Pirewnning aldigha hazir qildi.

³ Pirewn uning qérindashliridin: — Néme oqitinglar bar, dep soriwidi, ular Pirewn'ge jawab bérip: — Keminiliri ata-bowilirimizgha oxshash mal baqquchilarmiz, — dédi.■

⁴ Andin ular Pirewn'ge iltimas qilip: — Qanaan zéminida qattiq qehetchilik bolghachqa, keminilirining qoylirimizni baqidighan'gha yaylaqmu yoq; shunga bu zéminda musapir bolup turushqa keldug; janablrindin telep qilimizki, keminilirining Goshen yurtida turushigha ijazet bergeyla, — dédi.

⁵ Pirewn Yüsüpke: — Atang we qérindashliring qéshingha keldi;

⁶ mana Misir zémini séning aldingda turuptu; atang we qérindashliringni zéminning eng ésil yéride olturghuzghin; ular Goshen yurtida makan qilsun. Shuningdek, eger sen ularning ichidiki qabil kishilerni bilseng, bularni méning charpaylirimgha nazaretchi qilghin, — dédi.

⁷ Keyin, Yüsüp atisi Yaqupni élip, Pirewnning aldigha hazir qildi; Yaqup Pirewn'ge bext-beriket tilidi.

⁸ Andin Pirewn Yaquptin: — Ömrüngning yil-künliri nechchige yetti? — dep soridi.

⁹ Yaqup Pirewn'ge jawab bérip: — Musapirliq sepirimning künliri bir yüz ottuz yilgha yetti; ömrümning künliri az hem japa-musheqqetlik bolup, ata-bowilirimning musapirliq ömür sepirining künlirige téxi yetmidi, — dédi.■

□ **46:30 «ölsemmu arminim yoq»** — ibraniy tilida «ölsem bolidu». □ **46:34 «chühünme»** — shu gépi bilen Yüstüp: (1) öz aailidikilerning Misir iqtisadigha yük bolmaydighanliqini, özlirining jénini baqalaydighanliqini körsetmekchi; (2) ularning Goshen dégen chet rayonda turushini békitmekchi. Shundaq bolghanda, Israil xelqi Misirliqlar bilen anche assimiliyatsiye bolmaydu, shundaqla Misirdin qéchish kérek bolsa, Goshen yurti Qanaan zéminigha birqeder yéqinraq idi. ■ **46:34 Yar. 43:32; Mis. 8:22.** ■ **47:1 Yar. 45:10.** ■ **47:3 Yar. 46:34.** ■ **47:9 Zeb. 119:19; Ibr. 11:9,13.**

10 Shuning bilan Yaqub Pirewn'ge bext-beriket tilep, aldidin chiqip ketti.

11 Shuning bilan Yüsüp atisi bilan qérindashirini Misir zéminida olturaqlash-turup qoydi; Pirewnning buyrughinidek ulargha zéminning eng ésil yéridin, yeni Ramses dégen yurttin tewelik berdi.

12 Yüsüp atisi, qérindashliri, shundaqla atisining hemme öydikilirini bala-chaqilirining sanlirigha qarap ashliq bilan teminlep baqti.

Yüsüpning dana hökümraniqi

13 Emma acharchiliq qattiq éghir bolghachqa, zéminning héch yéride ozuq-tülük tépilmidi; Misir zémini bilan Qanaan zémini acharchiliqtin xaraplaship ketti.

14 Yüsüp ashliq sétip Misir zémini bilan Qanaan zéminidiki barliq pulni yighi-waldi. Andin Yüsüp bu pulni Pirewnning ordisigha yetküzüp berdi.

15 Emma Misir zémini bilan Qanaan zéminidiki Pul tügep ketkende misirliqlarning hemmisi Yüsüpning aldigha kélip: — Bizge nan bergeyla! Pul tügep ketkini üçün silining aldilirida ölimizmu? — dédi.

16 Yüsüp jawaben: — Pulunglar qalmighan bolsa, charpayliringlarni élip kélip bersenglar, men malliringlarigha ozuq-tülük tégiship bérimen, — dédi.

17 Buning bilen ular charpaylirini Yüsüpning qéshigha élip kelgili turdi; Yüsüp ularning atliri, qoy padiliri, kala padiliri we éshelirining ornigha ozuq-tülük berdi; shu yili mallirining ornigha ulargha ozuq-tülük bérip baqti.

18 U yil ayaghlisip, ular ikkinchi yili uning qéshigha kélip uninggha: — Biz xojimizdin héchnémini yoshurmaymiz; pulimiz tügidi, charpay mal padilir-imiz bolsa xojimizning ilkide, xojimizning aldida tenlirimiz bilen yérimizdin bashqa héchnerse qalmedi.

19 Némishqa köz aldilirida biz hem yérimizmu ölüp ketsun? Emdi sili özimiz we yérimizni ozuq-tülükke tégiship éliwalghayla; özimiz we yérimiz Pirewnning bolup, uninggha qul bolayli. Biz ölüp ketmey, tirik turushimiz, yérimizmu weyran bolmasliqi üçün bizge uruq-tülük bergeyla, dédi.

20 Bu तरीقىде Yüsüp Misirning pütkül térilghu yérini Pirewn üçün sétiwaldi; chünki acharchiliq qattiq bolghachqa, misirliqlarning herbiri öz étizini sétip berdi. Shuning bilen yer-zémin Pirewnning bolup qaldi.

21 Yüsüp xelqni Misirning bu chétidin yene bir chétigiche herqaysi she-herlerge köchürdi.□

22 Peqet kahinlarning yérini u almidi; chünki kahinlarga Pirewn teripidin alahide teminat béirilgechke, ular Pirewn teripidin teminlen'gen ülüşini yep, öz yerlirini satmighanidi.

23 Yüsüp xelqqe: — Mana, men бүгүн өзүңлар билең yerliringlarni Pirewn üçün sétiwaldim. Mana silerge uruq! Emdi yer téringlar.

24 Emdi shundaq qilisilerki, chiqqan hosuldin beshtin birini Pirewn'ge bérip, qalghan töt qismini özүңларgha élip qélinglar; u uruqluq hemde özүңларgha, jümlidin öyүngdikilerge we kichik baliliringlarga ozuq bolsun, — dédi.

□ 47:21 «chüshenme» — xelqlarning yézilardin sheherlerge köchürülüşining sewebi: (1) tupraqta giya ünmes bolup qalghachqa, xelqning shu yerde turuwérishining paydisi yoq idi; (2) xelq sheherde tursa ulargha «qutquzush ashliqi» tarqitip bérishe qolayliq bolatti. Bu waqitliq tedbir bolup, kéyin Yüsüp ulargha uruq bergende (23-ayet) xelq belkim öz yurtlirigha qaytqan bolushi mumkin. Bashqa birxil terjimisi: «Shu तरीقىде Yüsüp xelqni Misirning bu chétidin yene bir chétigiche qulluqigha kirgüzdi».

²⁵ Ular javaben: — Sili jénimizni qutquzdila. Xojimizning neziride iltipat tapqan bolsaqla, Pirewning qulliri bolup turayli, — dédi.

²⁶ Shuning bilen Yüsüp: — «Hosulning beshtin biri Pirewn'ge bérilsun» dep bu ishni bügün'ge qeder Misir zémini üçhün qanun-belgilime qildi. Peqet kahinlarning yérila buning sirtida bolup, Pirewn'ge tewe bolmide.

Yaqupning axirqi telipi

²⁷ Israillar Misir zéminida, Goshen ölkiside olturaqlashti; ular shu jayda yer-zéminlik bolup, awup, tolimu köpeydi.

²⁸ Yaqup Misir zéminida on yette yil ömür kördi; buning bilen Yaqupning ömür künliri bir yüz qiriq yette yilgha yetti.

²⁹ Israilning künliri sekretqa yéqinlashqanda, oghli Yüsüpni chaqirtip, uningha: — Eger neziringde iltipat tapqan bolsam, qolungni yotamning astigha qoyup, manga shapaet we sadaqetlikni körsitip, méni Misirda depne qilma;

³⁰ belki men ata-bowilirim bilen yatidighan waqtimda méni Misirdin élip kétip, ularning göristanigha depne qilghin, dédi. U jawab bérrip: — Men éytqiningdek qilay, — dédi.

³¹ Yaqup uninggha: — Manga qesem qilip bergin, — dédi. U uninggha qesem qilip berdi; andin Israil karwatning bash teripide sejde qildi. □ ■

48

Yaqupning Efraim we Manassehke xeyrlik dua qilishi

¹ Bu ishlardin kéyin birsi Yüsüpke: — Mana atang késel bolup qaptu, dep xewer berdi. U ikki oghli Manasseh bilen Efraimni bille élip bardí.

² Birsi Yaqupqa: — Mana oghlung Yüsüp qéshinggha kéliwatidu, dep xewer bériwidi, Israil küchep qopup kariwatta olturdi.

³ Yaqup Yüsüpke: — Hemmige Qadir Tengri manga Qanaan zéminidiki Luz dégen jayda ayan bolup, méni beriketlep ■

⁴ manga: Mana, Men séning neslingni köpeytip, séni intayin zor awutimen, sendin bir türkümlü xelq chiqirimen; bu zéminni sendin kéyinki neslingge ebediy miras qilip bérimen, dep éytqanidi. ■

⁵ Emdi men Misirgha kélishtin ilgiri sanga Misir zéminida tughulghan ikki oghlung méning hésablinidu; Efraim bilen Manasseh bolsa, xuddi Ruben bilen Shiméon'gha oxshash, her ikkisi méning oghullirim bolidu. □ ■

⁶ Ulardin kéyin tapqan baliliring özüngning bolidu; ular kelgüsida mirasqa érishkende akilirining nami astida bolidu. □

■ 47:29 Yar. 24:2. □ 47:31 «Israil karwatning bash teripide sejde qildi» — kona grékche terjimisi (LXX)de «u (Israil) hasisigha yölinip Xudagha sejde qildi» déyilidu. Mushu yerde ikki menisi bolushi mumkin («ibr.» 11:21nimu körüng). ■ 47:31 Ibr. 11:21. ■ 48:3 Yar. 17:1. ■ 48:4 Yar. 28:3; 35:11. □ 48:5 «her ikkisi méning oghullirim bolidu» — kéyin Manasseh we Efraimdin bolghan qebililer Israilning on ikki qebilisidin ikkisi hésablandi. ■ 48:5 Yar. 41:50; 46:20. □ 48:6 «ular kelgüsida mirasqa érishkende akilirining nami astida bolidu» — demek, eger Yüsüpning kéyin oghulliri bolsa, Manassehning qebilisi yaki Efraimning qebilisining bir ezasi hésablinip, shu qebilining bir qismi süpitide tégishlik miras alalaytti.

7 Manga kelsek, Padandin kéliwatqinimda Rahile Qanaan zéminida yol üstide Efratqa az qalghanda méni tashlap ölüp ketti. Men uni shu yerde, yeni Efratqa (yeni Beyt-Lehemge) baridighan yolda depne qildim, — dédi. □ ■

8 Andin Israil Yüsüpning oghullirigha qarap: — Bular kimdur, — dep soridi.

9 Yüsüp atisigha jawaben: — Bular bolsa Xuda manga bu yerde bergen oghullirimdur, — dédi. U: — Ularni aldimga yéqin keltürgin, men ulargha bext-beriket tiley, — dédi.

10 Emdi Israilning közliri qéрилиqidin ghuwaliship yaxshi körelmeytti. Shunga Yüsüp ularni uning aldigha yéqinraq keltürdi; u ularni söyüp quchaqlidi.

11 Andin Israil Yüsüpke: — Men séning yüzüngni köreleyen dep héch oylimighanidim; lékin Xuda méni séning baliliringnimu körüşke nésip qildi, — dédi.

12 Yüsüp balilarni *Yaqupning* tizlirining ariliqidin élip, yüzini yerge tegküzüp tezim qildi. □

13 Andin Yüsüp bu ikkiylenni Israilning aldigha yéqin élip kélip, Efraimni ong qoli bilen tutup Israilning sol qoligha udullap turghuzdi; Manassehni sol qoli bilen tutup Israilning ong qoligha udullap turghuzdi.

14 Lékin Israil ong qolini uzitip, kenji balisi Efraimning béshigha qoydi, sol qolini Manassehning béshigha qoydi. Manasseh tunjisi bolsimu, u ikki qolini qaychilap tutup shundaq qoydi.

15 U Yüsüpke bext-beriket tilep: — Atilirim Ibrahim bilen Ishaq Xuda dep bilip yüzi aldida mangghan, méni pütkül ömrümde bu kün'giche padichidek yéteklep béqip kelgen Xuda, ■

16 Manga hemjet bolup méni hemme bala-qazadin qutghuzghan Perishte bu ikki oghulni beriketlisun; ular méning ismim we atilirim bolghan Ibrahim we Ishaqning isimliri bilen atilip, yer yüzide köp awughay! — dédi. □ ■

17 Yüsüp atisining ong qolini Efraimning béshigha qoyghinini körüp könglide xapa boldi; shunga u atisining qolini tutup, Efraimning béshidin élip Manassehning béshigha yökimekchi bolup, □

18 atisigha: — Ey ata, bundaq qilmighin; chünki mana, tunjisi budur; ong qolungni uning béshigha qoyghin! — dédi.

19 Lékin atisi ret qilip: — Bilimen, i oghlum, bilimen; uningdinmu bir qowm chiqip, özimu ulugh bolidu, emma derheqiqet uning inisi uningdin téximu ulugh bolidu; uning neslidin nahayiti köp qowmlar peyda bolidu, — dédi. ■

20 Shuning bilen shu küni u bu ikkisini beriketlep: — Kelgüside Israillar bext-beriket tiligende: «Xuda séni Efraim bilen Manassehdek ulugh qilsun!» deyidighan bolidu, dédi. Bu teriqide u Efraimni Manassehtin üstün qoydi. ■

21 Andin Israil Yüsüpke yene: — Mana, men ölimen; lékin Xuda siler bilen bille bolup, silerni ata-bowiliringlarning zéminigha qayturup baridu.

□ 48:7 «méni tashlap ölüp ketti» — yaki «méni hesretke qaldurup ölüp ketti». «men uni (Rahileni) shu yerde, yeni Efratqa baridighan yolda depne qildim» — Rahile Yüsüpning öz anisi, elwette. Belkim anisining ölümi toghruluq tepsilatlar uning éside anche qalmighan bolushi mumkin idi. ■ 48:7 Yar. 35:19. □ 48:12 «Yaqupning» — ibranij tilida «uning». ■ 48:15 Ibr. 11:21. □ 48:16 «...hemjet bolup ... qutquzghan» — ibranij tilida «goél» dégen péil bilen ipadiliniidu. Mushu yerde «goél» dégen péil Tewratta birinchi qétim ishlitilidu. «Ayup» 19:25 we izahatini we «Tebirler»nimu köring. ■ 48:16 Yar. 31:42; 32:1. □ 48:17 «Yüsüp atisining ong qolini Efraimning béshigha qoyghinini körüp könglide xapa boldi» — ibranij tilida «atisining ong qolini Efraimning béshigha qoyghini Yüsüpning közlige yaman ishtek köründi». ■ 48:19 Rut 4:11,12. ■ 48:20 Yer. 31:20.

²² Men sanga qérindashliringningkidin bir ülush yerni artuq berdim; shu yerni özüm qilich we oqyayim bilen Amoriyning qolidin tartiwalghanidim. □ ■

49

Yaqupning wesiyiti – oghullirigha tiligen bext-beriketliri we bergen bésharetliri

¹ Andin Yaqup oghullirini chaqirip ulargha mundaq dédi: — *Hemminglar jem bolunglar, men silerge kéyinki künlerde siler yoluqidighan ishlarni éytip bérey: —*

² Yighilip kélip anglanglar, i Yaqupning oghulliri; Atanglar Israilgha qulaq sélinglar.

³ Ey Ruben, sen méning tunji oghlumsen, Küch-qudritimsen, Küchüm bar waqtimning tunji méwisidursen, Salapet we qudrette aldi iding. ■

⁴ Lékin qaynap téship chüshken sudek, Emdi aldi bolalmassen; Chünki sen atangning körpisiye chiqting, Shuning bilen sen uni bulghiding! U méning körpemning üstige chiqti! □ ■

⁵ Shiméon bilen Lawiy qérindashlardur; Ularning qilichliri zorawanliqning qoralliridur! □

⁶ Ah jénim, ularning meslihitige kirmigin! I izzitim, ularning jamaiti bilen chétilip qalmighay! Chünki ular achchiqida ademlerni öltürüp, Öz béshimchiliq qilip buqilarning péyini kesti. ■

⁷ Ularning achchiqi esheddiy bolghachqa lenetke qalsun! Ghezipimu rehimsiz bolghachqa lenetke qalsun! Men ularni Yaqupning ichide tarqitiwétimen, Israilning ichide ularni chéchiwétimen. □ ■

⁸ Ey Yehuda! Séni bolsa qérindashliring teripler, Qolung dühmenliringning gejisini basar. Atangning oghulliri sanga bash urar. □

⁹ Yehuda yash bir shirdur; Ey oghlum, sen owni tutupla chiqting; U shirdek *owning yénida* chöküp sozulup yatsa,

□ **48:22** «Men sanga ... bir ülush yerni artuq berdim» — dégen sözlerning yene mumkin bolghan ikki menisi bar: — (1) «sanga... ashu «yaghliq rayon» (köp zeytun méyini chiqidighan zémin)ni teqdim qildim,...» yaki (2) «sanga... Shekem dégen yerni ... teqdim qildim» (34-babni körüng). Emeliyette üç mene oxshashla toghra bolushi mumkin. ■ **48:22** Ye. 13:7; 16:1; 17:1; 24:8. ■ **49:3** Yar. 29:32; Qan. 21:17; Zeb. 78:51. □ **49:4** «U méning körpemning üstige chiqti!» — Rubenning atisining toqili Bilhah bilen bille yatqinini körsitidu (35:22). Yaqupning bu ulugh bésharetliri toghruluq «qoshumche söz»imizde tepsiliyrek toxtilimiz. ■ **49:4** Yar. 35:22; 1Tar. 5:1. □ **49:5** «Ularning qilichliri zorawanliqning qoralliridur!» — 34:25-31ni körüng. ■ **49:6** Yar. 34:25. □ **49:7** «tarqitiwétimen,... chéchiwétimen» — Yaqup peyghember bolghachqa uning mushu sözliri Xudaning sözige barawer bolidu. Bu sözni Xuda Özi Yaqupning aghzi arqiliq éytqan bolsa kérek. ■ **49:7** Ye. 19:1; 21:3-45. □ **49:8** «Séni bolsa qérindashliring teripler» — oqurmenlerning éside barki, «Yehuda» dégenning menisi «teriplash» yaki «medhiye»dur (29:35ni körüng).

Yaki chishi shirdek yétiwalsa,
 Kimmu uni qozghashqa pétnar? □ ■
 10 Shahane hasa Yehudadin kétip qalmaydu,
 Yehudaning pushtidin qanun chiqarghuchi öksümeýdu,
 Taki shu hoquq Igisi kelgüche kütidu;
 Kelgende, jahan xelqliri uninggha itaet qilidu. □ ■

11 U texiyini üzüm téligha,
 Éshek balisini sortluq üzüm téligha baghlap qoyar.
 U libasini sharabta yuyup,
 Tonini üzüm sherbitide yuyar. □

12 Uning közliri sharabtin qizirip kéter,
 Chishliri süt ichkinidin ap'aq turar. □

13 Zebulun déngiz boyini makan qilar,
 Makani kémilerning panahgahi bolar,
 Yer-zémini Zidon'ghiche yétip barar. ■

14 Issakar bestlik berdem bir éshektur,
 U ikki qotan arisida yatqandur;

15 U aramgahning yaxshi ikenlikige qarap,
 Zéminning éskilliqini körüp,
 Yük kötürüshke mürisini éqip,
 Alwan'gha ishleydighan qul bolup qalar. □

16 Dan Israil qebililiridin biri bolar,

Öz xelqige höküm chiqirar. □

17 Dan yol üstidiki yılan,
 Chighir yol üstide turghan zeherlik bir yilandur.

U atning tuyiqini chéqip,
 At min'güchini arqigha mollaq atquzar.

18 I Perwerdigar, nijatinggha telmürüp kütüp keldim!

19 Gadqa bolsa, qaraqchilar qoshuni hujum qilar;

Lékin u tapinini bésip zerbe bérer. □

20 Ashirning tamiqida zeytun méyi mol bolar,

□ **49:9** «sen **ow tutupla chiqting**» — bu söz, shübhisizki, Yehudaning kelgüsida toluq ghelibe qilidighanliqini körsitidu. «Shirdek chöküp sozulup yatsa yaki chishi shirdek yétiwalsa» dégen sözlerge «owning yénida» dégen sözlerni qoshup kürgüzduq; chünki bizningche bu jümle aldinqi jümle bilen zich baghlinishliq. Démek, Yehuda ghelibe qilipla qalmay, belki ghelibining méwileridin bimalal huzurlinshqa muýesser bolidu. Yehuda Mesihning ejdadi bolghachqa, mushu sözler Mesihning özi toghrisida téximu inawetlik bolushi kérek. «U shirdek owning yénida chöküp sozulup yatsa, yaki chishi shirdek yétiwalsa,...» dégenning bashqa birxil terjimisi: «U shirdek yaki chishi shirdek Marashqa yétiwalsa,...». ■ **49:9** Chöl. 24:9; Mik. 5:7. □ **49:10** «Yehudaning **pushtidin**» — ibranıy tilida «Yehudaning putliri arisidin» — démek, uning neslidin, pushtidin. «qanun **chiqarghuchi**» — yaki «idare qilghuchining tutqan tayıqı». «shu **hoquq Igisi**» — ibranıy tilida «Shiloh» dégen söz bilen ipadilınıdu. Bu ulugh bésharet toghrisida «qoshumche söz» imizde azraq toxtilimiz. ■ **49:10** Mat. 2:6. □ **49:11** «sharabta» — ibranıy tilida «üzüm qénida». «**éshek balisini sortluq üzüm téligha baghlap qoyar, ... libasini sharabta yuyup, Tonini üzüm sherbitide yuyar**» — démek, Yehuda qebilisi shunche bay boliduki, texeyni eng ésil üzüm téligha baghlaydu, texeyning uni tartip yuluwétishidin yaki uni yep kétishidin qorqmaydu we xalisa keyimini yughanda suning ornida sharah ishlitidu. □ **49:12** «qizirip kéter» — yaki «hurlinar». ■ **49:13** Ye. 19:10,11. □ **49:15** «aramgah» — belkim Xuda özige wede qilghan miras zéminining yaxshi bir qismini körsetse kérek. □ **49:16** «Dan» — bu namning menisi «höküm» yaki «höküm chiqarghuchi» yaki «sochi». □ **49:19** «Gad» — ibranıy tilida «Gad»ning menisi «qoshun» yaki «hujum».

U shahlar üçün nazu-németlerni teminler.□

21 Naftalidin chirayliq gepler chiqar,

U erkin qoyuwétilgen maraldur.

22 Yüsüp méwilik derexning shéxidur,

Bulaqning yénidiki köp méwilik shaxtektur;

Uning shaxchiliri tamdin halqip ketkendur.□ ■

23 Ya atquchilar uninggha azar qilip,

Uninggha oq atti, uninggha nepretlendi.■

24 Halbuki, uning oqyayi mezmur turar,

Qol-bilekliri eplik turghuzular,

Shu *küch* Yaquptiki qudret Igisining qolliridindur –

(Israilning Qoram Têshi, yeni uning Padichisi Uningdin chiqar!)□

25 *Ashu küch* atangning Tengrisidindur – (U sanga medet bérer!)

Yeni Hemmige Qadirdindur – U séni beriketler!

Yuqirida asmanning beriketliri bilen,

Töwende yatqan chongqur sularning beriketliri bilen,

Emchek bilen baliyatquning berikiti bilen séni beriketler!□

26 Séning atangning tiligen beriketliri ata-bowilirimning tiligen beriketliridin ziyade boldi,

Ular menggülük tagh-édirlarning chetlirigiche yéter,

Ular Yüsüpning béshigha chüsher,

Yeni öz qérindashliridin ayrim turghuchining choqqisigha téger.□ ■

27 Binyamin yirtquch bõridektur;

Etigende u owni yer.

Kechqurun u oljisini teqsim qilar» – dédi.

28 Bularning hemmisi Israilning on ikki qebilisi bolup, mezkur sözler bolsa atisining ulargha tiligen bext-beriket sözliridur. U shuning bilen ularning herbirige mas kélidighan bir beriket bilen ulargha bext-beriket tilidi.

Yaqupning ölümi we axirqi wesiyiti

29 Andin Yaqup ulargha mundaq tapilidi: – «Men emdi öz qowmimning qéshigha qoshulimen. Siler méni ata-bowilirimning yénida, hittiylardin bolghan Efronning étizliqidiki ghargha depne qilinglar;

30 u ghar bolsa Qanaan zéminida Mamrening udulida, Makpélahning étizliqida. Gharni Ibrahim görstan bolsun dep shu étizliq bilen qoshup hittiyy Efrondin sétiwalghanidi.■

□ 49:20 «Ashirning **tamiqida zeytun méyi mol bolar**» – yaki «Ashirning yéridin mol ashliq chiqar».

□ 49:22 «derexning **shéxi**» – ibranii tilida mushu yerde «méwilik derexning balisi» dégen sözler bilen ipadilinidu. Bu ikki jümle ichidiki «méwilik» dégen söz «Efraim» dégen söz bilen ipadilinidu; oqurmenlerning éside barki «Efraim» dégenning menisi «ikki hesse méwilik». «uning **shaxchiliri**» – ibranii tilida «uning qizliri». ■ 49:22 1Tar 5:1. ■ 49:23 Yar. 50:20. □ 49:24 «Israilning **qoram téshi, yeni uning padichisi uningdin chiqar!**» – demek, «Israilning Qoram Têshi», «uning heqiqiy Padichisi», yeni Qutquzghuchi-Mesih Xudaning Özidin chiqisu. Bashqa birxil terjimisi: «(Yeni Israilning Qoram Têshidin, uning Padichisidindur). □ 49:25 «**Hemmige Qadir**» – Xudaning bir namidur. □ 49:26 «Ular **menggülük tagh-édirlarning chetlirigiche yéter**» – bashqa birxil terjimisi: – «Ular menggülük taghlarning beriketliridin ziyade boldi». «**öz qérindashliridin ayrim turghuchining...**» – yaki «öz qérindashliri arisidin emir bolghuchining...» ■ 49:26 Qan. 33:16

■ 49:30 Yar. 23:9,16.

31 Shu yerde Ibrahim ayali Sarah bilen depne qilin'ghan; shu yerde Ishaq ayali Riwwah bilenmu depne qilin'ghan; shu yerde menmu Léyahni depne qildim. ■

32 Bu étizliq hem ichidiki ghar Hetning ewladliridin sétiwélin'ghanidi».

33 Yaqup oghullirigha bu wesiyetni tapilap bolup, putlirini kariwatta tüzlep, nepes toxtap öz qowmigha qoshuldi. ■

50

Yaqupning depne qilinishi

1 Yüsüp atisining yüzige özini étip, uning üstide yighlap, uni söydi.

2 Andin Yüsüp öz xizmitide bolghan téwiplargha atisini mumiya qilishni buyrudi; shuning bilen téwiplar Israilni mumiya qildi. □

3 Buni qilishqa qiriq kün ketti, chünki mumiya qilishqa shunchilik kün kététti. Misirliqlar uninggha yetmish kün matem tutti.

4-5 Uninggha haza tutush künliri ötüp bolghanda, Yüsüp Pirewnning ordisidikilerge: — Men neziringlarda iltipat tapqan bolsam, Pirewnning qulaqlirigha söz qilinglarki: — Atam manga qesem qildurup: «Mana men ölimen; sen méni men Qanaan zéminida özüm üçün kolap qoyghan görge depne qilghin» dégenidi. Emdi Pirewn manga ijazet bergey, men bérip atamni depne qilip bolup yéni kelsem, — dédi. ■

6 Pirewn jawaben: — Sen bérip özüngge atang qesem qildurghandek uni depne qilghin, dédi.

7 Shuning bilen Yüsüp atisini depne qilghili mangdi. Pirewnning barliq xizmetkarliri, ordining aqsaqalliri hem Misir zéminidiki aqsaqallar uning bilen hemrah bolup mangdi.

8 Yüsüpnig öyidiki hemmisi, qérindashliri we atisining öyidikilermu bille bard; ular peqet kichik baliliri, qoy-kala padilirini Goshen yurtida qoyup ketti.

9 Uning bilen yene jeng harwiliri we atliqlarmu bille bard; shuning bilen ular nahayiti chong bir qoshun boldi.

10 Ular Iordan deryasining u teripidiki «Atadning xamini»gha yétip kelgende, shu yerde qattiq we hesretlik yigha-zar qilip matem tutup yighlashti. Yüsüp atisi üçün yette kün matem tutti.

11 Shu yurtta olturushluq Qanaaniylar Atadning xaminida bolghan bu matemni körüp: — Bu misirliqlarning intayin qattiq tutqan hazisi boldi, déyishti. Bu sewebtin u jayning namı «Abel-Mizraim» dep ataldi; u Iordan deryasining u teripididur. □

12 Yaqupning oghulliri uning özlirige tapilighinidek qildi;

13 uning oghulliri uni Qanaan zéminigha élip bérip, Mamrening udulida, Makpélahning étizliqining ichidiki gharda depne qildi. Shu gharni Ibrahim qebristanliq qilay dep Makpélahning étizliqi bilen qoshup hittiy Efrondin sétiwalghanidi. ■

■ 49:31 Yar. 25:9; 35:29; Ros. 7:16.

■ 49:33 Ros. 7:15.

□ 50:2 «mumiya qilish»

— ademning jesitini chirishtin saqlashtin ibarettur. Misirda alahide mumiya qilish kespi bilen shughullan'ghuchilar bar idi; lékin u kishiler mumiya qilghanda köp butpereslik murasimlirini ötküzetti, shunga Yüsüp ularni ishletmey, belki öz téwiplirini shu ishqa buyrudi. ■ 50:4-5 Yar.

47:29. □ 50:11 «Abel-Mizraim» — menisi: «misirliqlarning matimi» we «misirliqlarning étizliqi» dégenlerni bildürüshi mumkin. «Iordan deryasining u teripide» bolsa Iordan deryasining sherqiy teripide. ■ 50:13 Yar. 23:16; Ros. 7:15,16.

14 Yüsüp atisini depne qilghandin kéyin, özi, qérindashliri, shundaqla atisini depne qilishqa uninggha hemrah bolup chiqqan hemme xelqler Misirgha yénip keldi.

Yüsüpning qérindashlirini xatirjem qilishi

15 Lékin Yüsüpning qérindashliri atisining ölüp ketkinini körgende: — Emdi Yüsüp bizge dushman bolup bizning uninggha qilghan barliq yamanliqimizni üstimizge yandurarmikin, déyishti.

16 Ular Yüsüpning qéshigha adem ewetip: — Atiliri ölüstün ilgiri bizge wesiyet qilip tapilap: —

17 «Siler Yüsüpke: — Akiliring sanga rezillik qilghanidi; emdi ularning asiyliqi hem gunahini kechürgin! — denglar» — dégenidi. Hazir silidin ötünümizki, atilirining Xudasinge bendilirining asiyliqini kechürgeyla! — dédi. Yüsüp bu geplerni anglap yighlidi.

18 Andin akiliri kélip uning aldida özlirini yerge étip: — Mana, biz silining qulliridurmiz! — dédi.

19 Lékin Yüsüp ulargha jawaben: — Qorqmanglar! Men Xudaning ornida turuwatamdım?■

20 Siler derweçe manga shu ishni yaman niyet bilen qildinglar; lékin Xuda бүгүнki күндикидек nurghunlighan xelqning jénini tirik saqlap qélish üçün shu ishni yaxshiliqqa békittenidi.

21 Shunga emdi qorqmanglar; men hem silerni hem bala-chaqiliringlarni baqimen, — dédi we ularning könglini xatirjem qilip méhirlilik gep qildi.

Yüsüpning alemdin ötüshi

22 Yüsüp atisining jemeti bilen bille Misirda turup qaldi. Yüsüp bir yüz on yil ömür kördi.

23 Bu teriqide Yüsüp Efraimning üçinchi ewladini kördi; Manassehning oghli Makirning balilirimu uning tizliri üstide tughuldi.□ ■

24 Yüsüp qérindashlirigha: — Men ölüp kétimen; lékin Xuda choqum silerni yoqlap silerni bu zémindin chiqirip, Ibrahim, Ishaq we Yaqupqa bérishke qesem qilip wede qilghan zémin'gha yetküzidu, — dédi.□ ■

25 Andin Yüsüp yene qérindashlirigha qesem ichküzüp: «Xuda silerni choqum yoqlaydu; shu chaghda siler méning söngelirimni élip, bu yerdin chiqip kétishinglar kérek», — dédi.□ ■

26 Yüsüp bir yüz on yashqa kirgende wapattapti. Ular uni mumiya qilip, Misirda bir méyit sanduqigha sélip qoydi.

■ 50:19 Yar. 45:5. □ 50:23 «Makirning balilirimu uning tizliri üstide tughuldi» — dégen ibare belkim: (1) Yüsüp mushu chewrilirige özining oghulliridek qaraytti; (2) mushu chewriliri Yüsüpning biwasite mirasxori qilindi. ■ 50:23 Chöl. 32:39. □ 50:24 «Xudaning yoqlishi» — ibraniy tilida «yoqlash» dégen bu péil Xuda bilen munasiwetlikshiltilgen bolsa, Uning ghemxorluq qilishi, insanning halidin xewer élishini öz ichige alidu. ■ 50:24 Ibr. 11:22. □ 50:25 «yoqlash» — toghruluq 24-ayet we izahatini körüng. ■ 50:25 Mis. 13:19; Ye. 24:32.

Misirdin chiqish

Israillarning Misirda tartqan azabliri

1 We töwendikiler Israil *bilen bille* Misirgha barghan oghullirining isimliri (ular herqaysisi öz bala-chaqilirini élip, Yaqup bilen bille Misirgha barghanidi): — □ ■

2 Ruben, Shiméon, Lawiy, Yehuda,

3 Issakar, Zebulun, Binyamin,

4 Dan, Naftali, Gad we Ashir.

5 Emdi Yaqupning pushtidin bolghanlar jemi yetmish adem idi. Bu waqıtta Yüsüp Misirda idi. ■

6 Kéyin Yüsüp, uning barlıq qérindashliri hemde barlıq zamandashliri ölüp tügidi.

7 Shundaqtimu, Israillar köp tughulup, téz awup, intayin kücheydi; ular zémin'gha bir keldi. ■

8 U waqıtlarda Yüsüpni bilmeydighan yéngi bir padishah Misirda textke chiqti. □ ■

9 U xelqige: Mana, Israillarning xelqi bizdin ziyade awup hemde bizdinmu küchlinip ketti.

10 Emdi biz ulargha nisbeten aqilane ish tutayli; bolmisa, ular téximu awup kétidu, mubada urush partlap qalsa, shundaq boliduki, ular düşmenlirimiz terepke ötüp, bizge hujum qilip, yurttin chiqip kétéshi mumkin, — dédi. ■

11 Shuning bilen ular unarni qattiq emgekler bilen xarlash üçün ish bashlirini teyinlep nazarechilikke qoydi. Shuning bilen Israillar Pirewn üçün Pitom bilen Raamses dégen maddiy eshya saqlaydighan sheherlerni yasap berdi. □

12 Lékin unarni *qanche* ezgenséri, bular shunche köpiyip hemme yerni qaplidi; buning bilen misirliqlar Israillargha öch bolup ketti. □ ■

13 Shuning bilen misirliqlar Israillargha zulum qilip, unarni téximu qattiq ishliptip éghir ishlargha saldi.

14 Misirliqlar unarni laychiliq, xish-késeq quyush we étizlarning herxil emgek- lorige sélip, ishning qattigliqi bilen unarning turmushigha qattiq éghirchilik saldi; unarni néme emgekke salmisun, intayin japaliq idi.

15 Misir padishahi ikki ibraniy tughut anisigha söz qilip (ularning birining ismi Shifrah, yene birining ismi Puah idi): □

16 — siler qachanliki ibraniy xotunlarni tughdursanglar, tughqanda obdan qaranglar; bowaq oghul bolsa, öltürüwétinglar; qiz bolsa, tirik qoyunglar, — dédi. □

□ **1:1** «We» — «we» dégen bu söz «Misirdin chiqish» dégen kitabning «yaritilish» dégen kitab bilen zich baghlinishliq ikenlikini kórsitidu. «Yar.» 50:26ni kóring. «Israil» — oqurmenlarning éside barki, Xuda Yaqupning ismini «Israil»gha özgertkenidi («Yar.» 32:28, 35:10ni kóring). ■ **1:1** Yar. 46:8; Mis. 6:14. ■ **1:5** Yar. 46:27; Qan. 10:22; Ros. 7:14. ■ **1:7** Qan. 26:5; Ros. 7:17 □ **1:8** «Yüsüpni bilmeydighan yéngi bir padishah» — belkim «Hiksos Pirewnler» sulalisini aghdurghan kishi «Aqmos» (miladiyedin ilgiri 1570-1546-yillar) bolushi mumkin. ■ **1:8** Ros. 7:18 ■ **1:10** Ros. 7:19 □ **1:11** «Raamses»

— bashqa yerlerde «Ramses» dep atilidu. □ **1:12** «Israillargha öch bolup ketti» — yaki «Israillar tüpeylidin azar yédi». ■ **1:12** Zeb. 105:24-25 □ **1:15** «Ibraniylar» — yehudiylarni, yeni Israillarni kórsitidu. □ **1:16** «tughqanda obdan qaranglar» — Ibraniy tilida «toghut orundüqida sepsélip qaranglar».

¹⁷ Lékin tughut aniliri Xudadin qorqup, Misirning padishahi ulargha éytqandek qilmay, belki oghul bowaqlarni tirik qoydi.

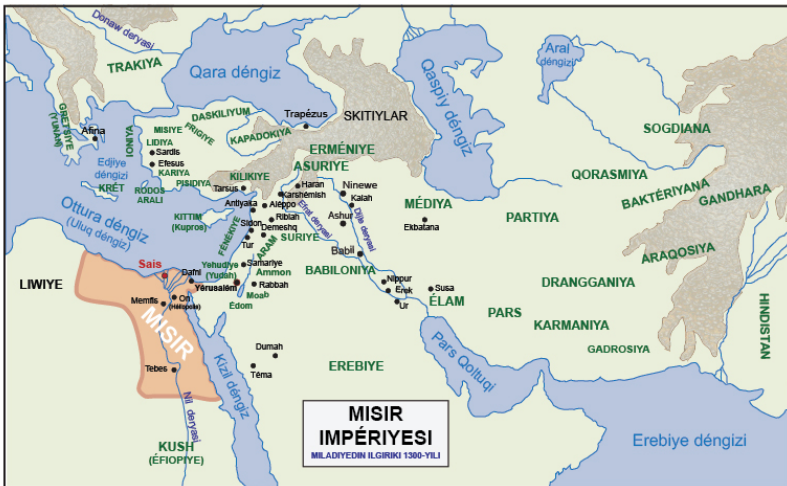
¹⁸ Shunga Misirning padishahi tughut anilirini chaqirtip ulardin: — Bu néme qilghininglar?! Oghul balilarni némishqa tirik qoydunlar? — dep soridi.

¹⁹ Tughut aniliri Pirewn'ge jawab bérip: — Ibraniy ayallar misirliq ayallargha oxshimaydu. Ular kuchlük, saghlam-timen bolghini üçhün tughut aniliri ularning qéshigha yétip barghuche, özliri tughup bolidu, — dédi.

²⁰ Netijide, Xuda tughut anilirigha iltipat kórsetti; Israil xelqi dawamliq köpiyip, téximu kücheydi.

²¹ Shundaq boldiki, tughut aniliri Xudadin qorqidighan ixlasmen bolghanliqi üçhün Xuda ularni aililik bolushqa muyesser qildi.

²² Buning bilen Pirewn barliq puxralirigha: — Israillardin yéngi tughulghan oghul balilarning hemmisini deryagha tashlanglar, lékin qiz balilarning hemmisini tirik qaldurunglar, dep emr qildi. □ ■

Misir impériyesi

2

Musaning dunyagha kélişi

¹ Lawiyning jemetidin bolghan bir kishi bérip, Lawiyning neslidin bolghan bir qizni xotunluqqa aldi. ■

² Bu ayal hamilidar bolup, bir oghul tughdi. Ana uning chirayliq ikenlikini kórüp, uni üç ay yoshurup saqlidi. ■

□ **1:22 «derya»** — mezkur kitapta «derya» peqet Nil deryasini kórsitidu. Misirda héchqandaq bashqa chong derya yoq. Búgün'ge qeder Misirliqlar «derya» dése, peqet Nil deryasinila kórsitidu. Mushu weqeler yüz bergen zamanlarda Misirliqlar yene Nil deryasini «öz ilahirimizdin biri» dep hésablap uninggha choqunatti. ■ **1:22 Ros. 7:19** ■ **2:1 Mis. 6:20; Chöl. 26:59** ■ **2:2 1Tar. 23:13; Ros. 7:20; Ibr. 11:23**

³ Uni yene yoshurushqa amalsiz qalghanda, qomushtin bir séwet yasap, uninggha yaryélim we mom suwap, balini ichige sélip, deryaning qirghiqidiki qomushluq arisigha qoyup qoydi. □

⁴ Andin balining hedisi uninggha néme bolarkin dep yiraqtin qarap turdi.

⁵ U waqitta Pirewnning qizi sugha chömülgili derya terepke keldi; uning chöriliri derya boyida aylinip yürdi. Pirewnning qizi qomushluqning arisida turghan séwetni körüp, xas chörisini uni élip chiqishqa ewetti. □ ■

⁶ U séwetni échip qariwidi, mana, bir oghul balini kördi we u bala yighlap ketti. Melike uninggha ich aghritip: — Bu shübhisizki ibraniylarning baliliridin biri iken, dédi.

⁷ U chaghada balining hedisi Pirewnning qizidin: — Men béríp, sili üçhün balini émitip baqidighan bir ibranıy inik ana tépip kéleymu? — dep soridi.

⁸ Pirewnning qizi uninggha: — Barghin, dédi. Qiz béríp bowaqning anisini chaqirip keldi.

⁹ Pirewnning qizi uninggha: — Bu balini élip kétip men üçhün émitip béqip ber; heqqingni bérimen, dédi. Shuning bilen ayal balini élip kétip, uni émitip baqti.

¹⁰ Bala chong bolghanda uni Pirewnning qizining qéshigha élip bardı; u uninggha oghul boldı. U: «Men uni sudin chiqiriwalghan» dep uninggha Musa dégen isimni qoydi. □

Musaning Israilni qutquzmaqchi bolushi we Midiyan dölitige qéchip kétishke mejbur bolushi

¹¹ Musa chong bolghandin keyinki künlerde shundaq boldiki, u öz qérindashirining yénigha bardı we ularning éghir emgekke séliniwatqanliqini öz közi bilen kördi. Arida, bir misirliqning ibranıy qérindashiridin birini uruwatqanliqini kördi. ■

¹² U töt etrapigha qarap, adem yoqluqini körüp, héliqi misirliqni urup öltürüp, qumgha kömüp yoshurup qoydi.

¹³ Etisi u yene chiqip qariwidi, mana ikki ibranıy bir-biri bilen soqushuwatatti; u yolsizliq qiliwatqan kishige: — Öz qérindashingni némishqa urisen? — dédi.

¹⁴ Héliqi kishi jawab béríp: — Kim séni bizge hakim we soraqchi qilip qoydi? Héliqi misirliqni öltürginingdek ménimu öltürmekchimusen? — dédi.

Musa bu gepni anglap qorqup öz ichide: «Men qilghan ish jezmen ashkara bolup qaptul!» dep oylidi. ■

¹⁵ Pirewn hem bu ishtin xewer tépip, Musani öltürmekchi boldı; lékin Musa Pirewnning aldidin qéchip, Midiyan zéminigha béríp olturaqlashti. Bir küni, u quduqning yénigha kélip olturdi. ■

□ **2:3 «séwet»** — ibranıy tilida «sanduq» — bu söz «Yar.» 6:14de Nuh peyghember yasighan «kéme»nimu bildüridu. «deryaning qirghiqidiki qomushluq arisigha qoyup qoydi» — misirliqlar Nil deryasini ilah dep qarighachqa, misirliq ayallarning Nil deryasida daim yuyunush aditi bar idi. Shübhisizki, Musaning anisining shundaq qilishi misirliq bir ayalning uni tépiwélip, uninggha rehim qilip béqiwalsun, dégeni meqset qilghanidi. □ **2:5 «séwetni»** — ibranıy tilida «sanduqni». 3-ayettiki izahatni körüng.

■ **2:5 Ros. 7:21; Ibr. 11:23** □ **2:10 «Musa»** — ibranıy tilida «Musa» dégen söz «tartip chiqirish» dégen söz bilen ahangdashur; qedimki Misir tilida «suning balisi» dégen menide bolushi mumkin. Axirida Musaning shereplik burchi Israilni «su (yeni, Qizil Déngiz)din yaki su arqiliq qutquzup chiqirishtin ibaret bolidu. Oqurmenler diqqet qilsa, Pirewnlerning isimlirining köpinche «mos» yaki «mosis» dégen qoshumche bilen axirlashqinini bayqiyalaydu. ■ **2:11 Ros. 7:23; Ibr. 11:24,25** ■ **2:14 Ros. 7:27**

■ **2:15 Ros. 7:29**

¹⁶ Midiyaning kahinining yette qizi bar idi; ular kélip, atisining qoylirini sughirishqa su tartip oqurlargha quyup toldurushqa boshlidi.

¹⁷ U waqitta yerlik padichilar kélip, ularni heydidi, Musa qopup qizlarga yardem béríp, qoylirini sughiriship berdi.

¹⁸ Ular atisi Réuelning qéshigha yénip kelgende, ulardin: — Némishqa bügün shunche téz yénip kelgende, — dep soridi.

¹⁹ Ular jawab béríp: — Bir misirliq adem bizni padichilarning qolidin qutquzdi hemde biz üçün su tartip, qoy padimizni sughiripmu berdi! — dédi.

²⁰ U qizlirigha: — Undaqa u kishi hazir nede?! Uni némishqa sirtta tashlap keldinglar? Uni tamaqqa chaqiringlar, — dédi.

²¹ Musa u kishi bilen bille turushqa maqul boldi. U qizi Zipporahni uninggha xotunluqqa berdi.

²² U ayal uninggha bir oghul tughup berdi; Musa «Men yaqa yurtta musapirdurmen» dep, uning ismini Gershom dep qoydi. □ ■

²³ Nurghun künler ötüp, Misirning padishahi öldi. Israillar öz qulluq haliti tüpeylidin ah-zar urup, nale-peryad kötürdi; qulluqtin bolghan peryadi Xudaning huzurigha béríp yetti.

²⁴ Xuda ularning ah-zarlirini anglap, Özining Ibrahim bilen, Ishaq bilen we Yaqub bilen tüzgen ehdsini ésigé aldi. ■

²⁵ Shuning bilen Xuda Israillarning hal-ehwalini kördi we Xuda ulargha köngül böldi.

3

Xudaning Musani chaqirishi

¹ Musa bolsa géynatisi Midiyaning kahini Yetroning qoy padisini baqatti. U qoylarni bashlap chölning eng chétige Xudaning téghi, yeni Horeb téghining baghrigha keldi. □

² Shu yerde bir azghanliqtin örlep chiqiwatqan ot yalquni ichidin Perwerdigarning Perishtisi uninggha köründi. Mana, azghanliq otta köyüwatqan bolsimu, lékin azghan özi köyüp ketmigenidi. □

³ Musa: — Men béríp, bu ajayip menzirini körüp baqay; azghanliq némishqa köyüp ketmeydighandu? — dep oyliidi.

⁴ Perwerdigar uning buni körgili yoldin chetnep azghanliqqa kelginini kördi; Xuda azghanliq ichidin uni: — Musa! Musa! — dep chaqirdi. U: Mana men! — dep jawab berdi. □

□ **2:22** «Gershom» — mushu isim «yaqa yurtluq» dégen söz bilen ahangdash. Musaning tunji balisigha bu isimni qoyushi belkim Xuda uninggha tapshurmaqchi bolghan xizmet ornining shu yerde emeslikini bildürüş üçün bolushi mumkin. ■ **2:22** Mis. 18:2, 3 ■ **2:24** Yar. 15:14 □ **3:1**

«Yetro» — Réuelning yene bir ismi. Bezide «Yeter» depmu yézilidu. «U qoylarni bashlap...» — Ottura Sherqte padichilar adette qoylirini bashlap ularning aldida mangidu. «Horeb» — Sinay téghining yene bir nami. □ **3:2** «Perwerdigarning Perishtisi» — Tewrat dewride intayin alahide bir shexs idi. Bezi ishlarda u Xudaning ornida körünetti. «Tebirler» hem «Qoshumche söz»imiznimu köring. □ **3:4**

«Musa, Musa» — ademning ismini ikki qétim chaqirish — Xudaning uninggha bolghan chongqur méhir-muhebbitini we öziye tolimu eziz ikenlikini körsitidu.

⁵ U uninggha: — Bu yerge yéqin kelme; putliringdin keshingni salghin; chünki sen turghan bu yer muqeddes jaydur. □ ■

⁶ Men atangning Xudasi, Ibrahimning Xudasi, Ishaqning Xudasi we Yaqupning Xudasidurmen, — dédi.

Buni anglap Musa Xudagha qarastin qorqup, yüzini étiwaldi. ■

⁷ Perwerdigar uninggha mundaq dédi: — Berheq, Men Misirda turuwatqan qowmimning tartiwatqan azab-oqubetlirini kördüm, nazaretchilerning ularni *xarlawatqanliqidin* qilghan peryadini anglidim; chünki Men ularning derdlirini bilimen. ■

⁸ Shunga Men ularni misirliqlarning qolidin qutquzup, shu zémindin chiqirip, yaxshi hem keng bir zémin'gha, süt bilen hesel éqip turidighan bir zémin'gha, yeni Qanaaniy, Hittiy, Amoriy, Perizziy, Hiwiy we Yebusiylarning yurtigha élip bérishqa chüshtüm.

⁹ Mana emdi Israillarning nale-peryadi Manga yetti, misirliqlarning ulargha gandaq zulum qilghanliqinimu kördüm.

¹⁰ Emdi sen kel, Men séni xelqim Israillarni Misirdin élip chiqirish üçhün Pirewnning aldigha ewetimen, — dédi. ■

¹¹ Lékin Musa Xudagha: — Men kim idim, Pirewnning aldigha bérip Israilarni Misirdin chiqiralighudek? — dédi.

¹² U jawab bérip: — Berheq, Men sen bilen bille bolimen; sen qowmni Misirdin élip chiqqandin kéyin bu taghda Xudagha ibadet qilisiler; bu ish mana özünge Méning séni ewetkinimning ispat-belgisi bolidu, — dédi. □ ■

¹³ Shuning bilen Musa Xudagha: — Men Israillarning qéshigha bérip ulargha: «Ata-bowiliringlarning Xudasi méni qéshinglarga ewetti» désem, ular mendin: «Uning namu néme?» — dep sorisa, ulargha néme dep jawab bérimen? — dédi.

¹⁴ Xuda Musagha: — Men «Ezeldin bar Bolghuchi»durmen — dédi.

Andin U: — Bérip, Israillargha: ««Ezeldin bar Bolghuchi» méni qéshinglarga ewetti» dep éytqin, dédi. □

¹⁵ Xuda Musagha yene: — Israillargha: — «Ata-bowiliringlarning Xudasi, Ibrahimning Xudasi, Ishaqning Xudasi we Yaqupning Xudasi bolghan «Yahweh» méni qéshinglarga ewetti; U: *Yahweh dégen* bu nam ebedgiche Méning namim bolidu, dewrdin-dewrgiche Men shu nam bilen eske élinimen, deydu» — dégin. □

¹⁶ — Bérip, Israilning aqsaqallarini yighip ulargha: — «Ata-bowiliringlarning Xudasi, yeni Ibrahim, Ishaq we Yaqupning Xudasi bolghan Perwerdigar manga körünüp: — Men silerni yoqlap keldim, Misirda silerge qandaq

□ **3:5** «Muqeddes jay» — «Muqeddes Kitab»ta, «muqeddes» dégen söz «Xudagha mexsus atalghan», «Xudaning ishliitishige mexsus ayrilghan», «Xudaghila mensup» dégendek menide ishliitilidu. ■ **3:5**

Ye. 5:15 ■ **3:6** Mat. 22:32; Mar. 12:26; Luqa 20:37; Ros. 7:32 ■ **3:7** Ros. 7:34 ■ **3:10** Zeb. 105:26; Hosh. 12:14; Mik. 6:4; Ros. 7:35 □ **3:12** «sen qowmni Misirdin élip chiqqandin kéyin bu taghda Xudagha ibadet qilisiler; bu ish mana özünge Méning séni ewetkinimning ispat-belgisi bolidu» — qiziq ish shuki, Xuda Musagha körsetmekchi bolghan ispat-belge u Xudaning emrige itaet qilip, uzun waqit ötkendin kéyin andin körülidu; démek, Musaning iman-étiqadi shuning bilen sinilidu.

■ **3:12** Ye. 1:5 □ **3:14** «Men «Ezeldin bar Bolghuchi»durmen» — yaki «Men esli Özümdurmen» yaki «Hemishe barning Özi Mendurmen». Bu nam (ibraniy tilida «Yahweh»), shübhisizki, Xudaning héch özgermeydighanliqi, uning herdaim «waqittin sirt»ta turuwatqanliqi, ötmüş, hazir yaki kelgüsi waqitlar bilen cheklenmeydighanliqini körsitip tekitleydu. Adette terjimimizde bu nam «Perwerdigar» dep terjime qilinidu. □ **3:15** «Yahweh» — daim terjimimizde «Perwerdigar» dégen nam bilen tilgha élinidu. U toghruluq 3:14tiki izahatni körüng.

muamile qiliniwatqanligini kördüm; □

17 shuning üçün sözüm shudurki, Men silerni Misirning zulumidin chiqirip, Qanaaniylar, Hittiyar, Amoriylar, Perizziylar, Hiwiylar we Yebusiylarning zémini, yeni süt bilen hesel éqip turidighan zémin'gha élip barimen, dédi, — dégin, dédi.

18 — Shuning bilen ular séning sözüngge qulaq salidighan bolidu. U waqitta sen, özüng we Israilning aqsaqallari bilen birge Misir padishahining aldigha bérip, uninggha: «Ibraniylarning Xudasi Perwerdigar biz bilen körüshti. Emdi sizdin ötünimizki, bizge üç künlük yolni bésip, chölge bérip, Xudayimiz Perwerdigargha qurbanliq qilishqa ijazet bergeysiz» — denglar.

19 Lékin Misir padishahining hetta qudretlik bir qolning astida turupmu, silerni yenila qoyup bermeydighinini bilimen.

20 Shunga qolumni uzitip, misirliqlarni Men öz zémini ichide körsetmekchi bolghan herxil karamet-möjizilirim bilen urimen; andin *Pirewn* silerni qoyup béridu.

21 Bu qowmni misirliqlarning aldida iltipat tapturimen we shuning bilen shundaq boliduki, siler shu yerdin chiqqininglarda, quruq qol chiqmaysiler.

22 Belki herbir ayal kishi öz qoshnisidin we öz öyide olturushluq yat ayaldin kümüş zinnet buyumliri, altun zinnet buyumliri we kiyim-kéçeklerni telep qilidu. Bu nersilerni oghul-qizliringlarga taqaysiler, kiydürisiler; shu तरीقىде misirliqlardin olja alghan bolisiler, — dédi. ■

4

Xudaning Musagha alahide iqtidar ata qilishi

1 Musa jawab bérip: — Mana, ular manga ishenmey turup, sözümge qulaq salmaydu, belki: «Perwerdigar sanga körünmidi», déyishi mumkin, dédi.

2 Perwerdigar uninggha: — Qolungdiki bu néme? — dep soridi.

U: — Bu bir hasa, dep jawab berdi.

3 U: — Uni yerge tashla, dédi. Uni yerge tashliwidi, u bir yilan'gha aylandi; Musa uning aldidin qachtı.

4 Andin Perwerdigar Musagha: — Qolungni uzitip, uni quyruqidin tut, déwidi, u qolini uzitip, uni tutti. U yene uning qolida hasigha aylandi.

5 *Perwerdigar yene*: — Buning bilen ular ata-bowilirining Xudasi, yeni Ibrahimning Xudasi, Ishaqning Xudasi we Yaqubning Xudasi bolghan Perwerdigarning sanga körün'ginige ishinidu, — dédi.

6 Perwerdigar uninggha yene: — Qolungni qoynunggha salghin, déwidi, u qolini qoynigha sélip chiqiriwidi, mana, qoli pése-maxaw késilige giriptar bolup qardek aqirip ketti.

7 Andin uninggha: — Qolungni yene qoynunggha salghin, déwidi, qolini qoynigha saldi. Uni yene qoynidin chiqiriwidi, mana, öz eksige kélip etlirining bashqa yerliridek boldi.

8 Perwerdigar yene: — Shundaq boliduki, eger ular sanga ishenmey, aldinqi möjizilik alametke köngülshimise, ular ikkinchi möjizilik alametke ishinidu. □

□ **3:16** «Yoqlash» — bu péil Xuda bilen munasiwetlik ishilitilgen bolsa, ghemxorluq qilish, insanning halidin xewer élishni öz ichige alidu. ■ **3:22** Mis. 11:2; 12:35; Ez. 39:10 □ **4:8** «Aldinqi möjizilik alametke köngülshimise, ular ikkinchi möjizilik alametke ishinidu» —Ibraniy tilida «aldinqi möjizilik alametning gépige qulaq salmisa, ular ikkinchi möjizilik alametning gépige ishinidu».

9 Halbuki, ular bu ikki möjizige yenila ishenmise we ya sözüngge qulaq salmisa, undaқта sen *Nil* deryasining süyidin élip, quruq yerge tökkin. Shuning bilen sen deryadin alghan su quruq yer üstide qan'gha aylinidu, dédi. ■

10 Andin Musa Perwerdigargha: — Ey Igem, men eslidinla gepke usta emestim, sen qulunggha söz qilghandin kéyinmu yenila shundaq; chünki men aghzim kalwa we tilim éghir ademmen, — dédi.

11 Perwerdigar uninggha: — Kim insan'gha éghiz bergen? Kim ademni gacha yaki gas, körgüchi yaki kor qilghan? Shundaq qilghuchi Men Perwerdigar emesmu?

12 Emdi sen barghin, Men Özüm séning aghzing bilen bille bolimen, néme sözleydighiningni sanga ögitip turimen, — dédi. ■

13 Lékin u: — Ey Igem! Sendin ötünüp qalay, Sen *bu ishqa* xalighan *bashqa* birisini ewetip, shuning qoli bilen qilghin! — dédi.

14 Buni anglap Perwerdigarning ghezipi Musagha tutiship: — Lawiyıldardin bolghan akang Harun bar emesmu? Uning gepni obdan qilalaydighinini bilimen. Mana, u emdi séning aldinggha chiqishqa alliqachan yolgha chiqti; u seni körse, köngli tolimu xush bolidu.

15 Emdi deydighan geglerni uninggha éyt; Men Özüm séning aghzing bilen bille we uning aghzi bilen bille bolimen, néme qilish kérekliklarni silerge ögitimen. □ ■

16 Harun séning ornungda xelqge sözleydu; shundaq boliduki, u sanga éghiz bolidu, sen uninggha Xudadek bolisen.

17 Bu hasini qolunggha élip, uning bilen shu möjizilik alametlerni körsitisen, — dédi.

Musaning Misirgha qaytishi

18 Shuning bilen Musa géynatisi Yetroning qéshigha yénip bérip, uninggha: — Manga ijazet bergeyla, Misirdiki qérindashirimning qéshigha baray, ular hayatmu, emesmu körüp kéley, dédi. Yetro Musagha: — Aman-ésen bérip kelgin, — dédi.

19 Musa téxi Midiyandiki waqtida, Perwerdigar uninggha yene: — Misirgha yénip barghin! Chünki séning jéningni istigen kishiler ölüp ketti, — dédi.

20 Shuning bilen Musa ayali we oghullirini élip, ularni bir éshekke mindürüp, Misir zéminigha bérishqa yolgha chiqti. Mangghanda Musa Xudaning hasisini alghach ketti.

21 Perwerdigar Musagha: — Misirgha yénip barghiningda sen agah bol, Men qolunggha tapshurghan barliq karametlerni Pirewning aldida körsetkin. Lékin Men uning könglini xelqni qoyup bermigüdek qattiq qilimen.

22 Sen Pirewn'ge: — «Perwerdigar mundaq deydu: — Israil Méning oghlum, Méning tunji oghlum bolidu.

23 Shuning üçün Men sanga: Oghlumni Özümge ibadet qilishqa qoyup ber, dédim. Uninggha yol qoyushni ret qilidighan bolsang, séning tunji oghlungni öltürimen» — dégin, — dédi. □

■ 4:9 Mis. 7:19 ■ 4:12 Mat. 10:19; Mar. 13:11; Luqa 12:12 □ 4:15 «Emdi deydighan geglerni uninggha éyt» — ibraniy tilida «uninggha gep qilip aghzigha deydighan sözlerni salghin».

■ 4:15 Mis. 7:2 □ 4:23 «Oghlumni Özümge ibadet qilishqa qoyup ber, dédim. Uninggha yol qoyushni ret qilidighan bolsang, séning tunji oghlungni öltürimen» — yaki «Oghlumni Özümge ibadet qilishqa qoyup bergin dégen bolsammu, sen uni qoyup bermiding. Bu sewebtin Men emdi séning tunji oghlungni öltürimen».

²⁴ Emma Musa seper qilib bir qonalghuga kelgende, Perwerdigar uninggha uchrup, uni öltürüwetmekchi boldi.

²⁵ Shuning bilen Zipporah bir chaqmaq téshini élip, oghlining xetnilikini késip, uni éringing ayighigha tashlap: — Sen derweqe aldında qan töker er ikensen! — dédi.□

²⁶ Shuning bilen Perwerdigar uni qoyup berdi (bu chaghda Zipporah uninggha: «Sen derweqe aldında qan töker bir er ikensen!» — dédi. Bu sözini u xetne tüpeylidin éytti).□

²⁷ Perwerdigar Harun'gha: — Sen chöl-bayawan'gha bérip, Musa bilen körüşkin, déwidi, u bérip Xudaning téghida uning bilen uchriship, uni sóydi.

²⁸ Musa özini ewetken Perwerdigarning hemme sözliri bilen qilishqa buyrughan barliq möjizilik alametlerni Harun'gha dep berdi.

²⁹ Andin Musa bilen Harun bérip, Israillarning barliq aqsaqallarini yighdi.

³⁰ Harun Perwerdigarning Musagha éytqan hemme sözlirini bayan qildi we xelqning köz aldida shu möjizilik alametlerni körsetti.

³¹ Buni körüp, xelq ishendi; Perwerdigarning Israillarni yoqlap, ular uchrighan xarliqlarni körgenlikini anglighan hamam, bashlirini éyip sejde qilishdi.

5

Musa we Harunning Pirewn bilen körüşhüshi

¹ Andin Musa bilen Harun Pirewnning aldigha bérip, uninggha: — Israilning Xudasi Perwerdigar sanga: — «Ularning bérip chölde Manga ibadet qilib, héyt ötküzüshige qowmingha yol qoysun» deydu, — dédi.

² Lékin Pirewn jawab bérip: — Uning sözige qulaq sélip, méni Israilgha yol qoyghuzidighan qandaq Perwerdigar iken u? Men u Perwerdigarni tonumaymen hem Israilghimu yol qoymaymen, dédi.■

³ Ular söz qilib: — Ibraniylarning Xudasi biz bilen körüshti. Shunga ötünimizki, bizge Perwerdigar Xudayimizgha qurbanliq sunush üçün bizge chölge bérishqa üç künlük yolgha ruxset bergeysiz. Bolmisa, U bizni waba yaki qilich bilen urushi mumkin, — dédi.■

⁴ Lékin Misirning padishahi ulargha jawab bérip: — Ey Musa we Harun, némishqa ikkinglar xelqni ishloridin toxtitip qoymaqchi bolisiler? Bérip öz epkeshinglarni kötürünglar! — dédi.

⁵ Pirewn yene: — Mana, xelq yurtta ziyade awup ketti. Siler bolsanglar, ularni epkeshliridin xalas qilmaqchisiler, dédi.

⁶ Shu küni Pirewn nazarechilerge we nazarechilerning qol astidiki ish bashlirigha buyruq chüshürüp: —

⁷ Hazirdin bashlap xelqge ilirikidek kések quyushqa saman bermenglar! Ular samanni özliri yighsun.

⁸ Lékin ilgiri qanchilik kések quyup kelgen bolsa, hélihem kem qilmay shunchilik kések quydurunglar; chünki ular hurunliship: «Xudayimizgha qurbanliq ötküzüshke bizni barghili qoy» dep ghelwe qilishiwatidu.

□ **4:25** «xetnilikini... ayighigha tashlap» — yaki «xetnilikini... ayighigha tegküzüp». «Sen derweqe aldında qan töker er ikensen!» — Zipporahning bu sözi we bu sirlig weqe toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. □ **4:26** «xetne tüpeylidin» — mushu yerde ibraniiy tilida «xetne» köplük sheklide — «xetniler». ■ **5:2** Mis. 3:19; Ayup 21:15 ■ **5:3** Mis. 3:18

⁹ Emdi ularni öz ishiga toluq bend bolup, yalghan-yawidaq geplerge qulaq salmasliqi üçün, bu ademlerning üstige téximu éghir emgeklerni yüklenglar, — dédi.

¹⁰ Shuning bilen xelqning üstidiki nazarechiler bilen ish bashliri chiqip xelqge: Pirewn shundaq dédiki, men emdi silerge saman bermeydighan boldum.

¹¹ Özünglar béringlar, özünglar üçün qeyerdin saman tapalisanglar, shu yerdin élip kélinglar; lékin qilidighan ishliringlar bolsa qilchilikmu kémeyleftmeydu, — dédi.

¹² Buning bilen xelq pütkül Misir zéminigha tarilip, samanning ornigha paxal yighishqa bashlidi.

¹³ Nazarechiler bolsa ularni qistap: Silerge saman bérilgen chaghdikidek hazirmu her künlük ishni shu küni qilinglar, dédi.

¹⁴ Israillarning üstige Pirewnning nazarechiliri teripidin qoyulghan Israilliq ish bashliri tayaq yédi we: — Tünügün we бүгүн némishqa kések quyush wezipsini burunqidek toshquzup orunlimidinglar?! — dep til ishitti.

¹⁵ Andin Israilliq ish bashliri Pirewnning aldigha bérip: Némishqa öz qullirigha mundaq muamile qilidila?

¹⁶ Öz qullirigha héch saman bérimidi. Lékin *nazarechiler* yenila «kések quydurunglar» dep bizni buyruydu. Mana, öz qulliri tayaq yewatidu, emma eyib bolsa özlirining ademliride, dep peryad qildi.

¹⁷ Lékin u yene: — Siler hurun ikensiler! Hurun ikensiler! Shunga siler: «Bérip Perwerdigargha qurbanliq ötküzüshimizge ijazet ber dewatisiler.

¹⁸ Qaytip bérip ishingni qilish! Silerge saman bérimeydu, biraq késeklerni belgilen'gen san boyiche *awwalqidek* toluq tapshurushisen, dédi.

¹⁹ Israilliq ish bashliri *Pirewnning*: «Siler herkünlik wezipenglarni, yeni telep qilghan késeklerni belgilen'gen sandin kémeysenglar qet'iy bolmaydu» déginige qarap, béshigha bala-qazaning chüshidighanliqini bilishti.

²⁰ Ular Pirewnning aldidin chiqip kéliwatqinida, ular bilen körüshüshke kélip shu yerde saqlap turghan Musa we Harun bilen uchriship qaldi.

²¹ Ular Musa bilen Harun'gha: — Bizni Pirewnning neziride we uning emeldarlirining neziride sésitip, bizni öltürüshke ularning qoligha qilich tutquzghininglar üçün, Perwerdigar silerning üstünglargha höküm qilsun! — dédi. □

Xudaning Israillarni azad qilishqa wede qilishi

²² Shuning bilen Musa Perwerdigarning aldigha yénip bérip uninggha: — Ey Igem, némishqa bu xelqni balagha tiqting? Sen néme üçün méni ewetting?

²³ Chünki men Pirewnning aldigha kirip Séning naming bilen söz qilghin-imdin tartip, u bu xelqning üstige téximu ziyade azab qilghili turdi. Emma Sen téxiche qowmingni héch qutquzmiding, — dédi.

6

¹ Lékin Perwerdigar Musagha: — Emdi sen Méning Pirewn'ge qilidighan-lirimni kōrisen; chünki u qudretlik bir qoldin mejburlinip, ularni qoyup

□ 5:21 «Emeldarliri» — ibraniiy tilida «xizmetkarliri» yaki «qulliri». Gerche mushu kishiler Pirewnning ordisida emeldarliq orunda turghan bolsimu, lékin ular yenila Pirewnning «qulliri» dep hésablan'ghan bolsa kérek.

béridu, qudretlik bir qolning sewebidin özining zéminidin ularni qoghlap chiqiriwétidu, — dédi.

² Andin Xuda Musagha yene söz qilib mundaq dédi: — Men Perwerdigardurmen.

³ Men Ibrahimgha, Ishaqqa we Yaqupqa Qadir-mutleq Tengri süpitide körüdü; lékin «Yahweh» dégen namim bilen ulargha ashkara tonulmidim.

⁴ Men ular bilen: — «Siler musapir bolup olturghan zéminni, yeni Qanaan zéminini silerge bérimen» dep, ular bilen ehde baghliship wede qilghanmen.

⁵ Emdi Men misirliqlar qul qilib zulum salghan Israillarning ah-zarlarini anglap, qilghan shu ehdemni ésimge aldim.

⁶ Shunga Israillargha mundaq dégin: — «Men Perwerdigardurmen; Men Özüm silerni misirliqlarning éghir yükli astidin chiqirip, ularning qul-luqidin azad qilib, qolumni uzitip ulargha chong balayi'apetlerni chüshürüp, silerge hemjemet bolup hörlükke érishtürimen. □

⁷ Silerni Öz qowmim bolushqa qobul qilimen we Özüm Xudayinglar bolimen; shuning bilen siler özüglarni misirliqlarning yükliining astidin qutquzup chiqarghuchining Men Xudayinglar Perwerdigar ikenlikini bilisiler.

⁸ Men shuning bilen silerni qol kötürüp Ibrahimgha, Ishaqqa we Yaqupqa bérishke qesem qilghan zémin'gha élip barimen; Men u yerni silerge miras qilib zéminliqqa bérimen; Men Perwerdigardurmen».

⁹ Bularning hemmisini Musa Israillargha dep berdi; lékin ular éghir qulluq azabidin pighan'gha chüshken bolup, uninggha qulaq salmidi. □

¹⁰ Andin Perwerdigar Musagha yene: —

¹¹ Bérip Misirning padishahi Pirewn'ge: «Israillarning zéminingdin kétishige yol qoy», dep éytqin, dédi.

¹² Lékin Musa Perwerdigarning aldida: Mana, Israillar manga qulaq salmighan yerde, Pirewn qandaqmu mendek kalpuki xetne qilinmighan bir ademge qulaq salsun? — dédi. □

¹³ Emma Perwerdigar Musa we Harun'gha sözlep, ularning Israillargha we Misirning padishahi Pirewn'ge Israillar toghruluq: — «Ular Misir zéminidin élip chiqirilsun» dégen emr yetküzüshini buyrudi.

Musa bilen Harunning ejdadliri, nesebnamisi

¹⁴ Töwendikiler jemet bashliqliri: — Israilning tunji oghli bolghan Rubenning oghulliri Hanuq, Pallu, Hezron we Karmi. Bular bolsa Rubenning nesilliri idi. ■

¹⁵ Shiméonning oghulliri: — Yemuel, Yamin, Ohad, Yaqin, Zohar we qanaanliq ayaldin bolghan Saullar idi; bular Shiméonning nesilliri idi. ■

□ **6:3** «Yahweh» — mushu namni adette «Perwerdigar» dep terjime qilimiz. «Yahweh» dégen namim bilen ulargha ashkara tonulmidim» dégen sözler toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ **6:6** «silerge **hemjemet bolup hörlükke érishtürimen**» —ibrani tilida «gaal» dégen bir péil bilenla ipadilini. Bu péil toghruluq «Tebirler» we «Ayup» 19:25 we izahatinimu körüng. □ **6:9** «pighan'gha **chüshken bolup,...**» — yaki «sewsizliktin chidimay,...» □ **6:12** «kalpuki **xetne qilinmighan**» — bu sözler bilen Musa özining aghzi kalwa bolupla qalmay, yene (özining 4:10-17de hatirilen'gen Xudagha bolghan qaqshilirini eslep) yene özining Xudaning aldida héli nalayiq qilghanliqini, gep-sözde gunahi bar adem ikenlikini körsetmekchi. ■ **6:14** Yar. 46:9; Chöl. 26:5; 1Tar. 5:3 ■ **6:15** Yar. 46:10; Chöl. 26:12; 1Tar. 4:24

16 Lawiyning oghullirining ismliri, nesebnamilirige asasen: Gershon, Kohat we Merari; Lawiyning ömrining yilliri bir yüz ottuz yette yil boldi.■

17 Gershonning oghulliri ailliri boyiche: — Libni we Shimey.■

18 Kohatning oghulliri: — Amram, Yizhar, Hébron bilen Uzziel. Kohat bir yüz ottuz üç yil ömür kördi.■

19 Merarining oghulliri: — Mahli we Mushi. Bular nesebnamiliri boyiche Lawiyning nesilliri idi.■

20 Amram öz hammisi Yokebedni xotunluqqa aldi, Yokebed uninggha Harun we Musani tughup berdi. Amram bir yüz ottuz yette yil ömür kördi.□ ■

21 Yizharning oghulliri: — Korah, Nefeg we Zikri idi.

22 Uzzielning oghulliri: — Mishael, Elzafan we Sitri idi.

23 Harun bolsa Nahshonning singlisini, yeni Amminadabning qizi Élishébani xotunluqqa aldi. U uninggha Nadab bilen Abihuni, we Eliazar bilen Itamarni tughup berdi.■

24 Korahning oghulliri: — Assir, Elkanah we Abi'asaf; bular Korahlarning nesilliri idi.

25 Harunning ogli Eliazar Putielning qizlirining birini xotunluqqa aldi; u uninggha Finihasni tughup berdi; bular bolsa öz nesebi boyiche hemmisi Lawiylarning jemet bashqliri idi.

26 Perwerdigarning: — Israillarni qoshunlardek top-topi bilen Misir zéminidin élip chiqinglar, dégen emrini tapshuriwalghuchilar del mushu Harun bilen Musa idi.

27 Israillar Misirdin chiqirilsun, dep Misirning padishahi Pirewn'ge söz qilghanlar del bu kishiler, yeni mushu Musa bilen Harun idi.

Harunning Musagha wakaliten sözlisi

28 Perwerdigar Misirning zéminida Musagha söz qilghan waqtida

29 Musagha: «Men Perwerdigardurmen. Sanga éytqinimning hemmisini Misirning padishahi Pirewn'ge dégin», dep emr qildi.

30 Lékin Musa Perwerdigarning aldida: — Mendek kalpuki xetne qilinmighan bir kishige Pirewn qandaqmu qulaq salsun?» — dep jawap bergeni.■

7

1 Shuning bilen Perwerdigar Musagha: — Mana, Men Pirewnning aldida séni Xudaning ornida qildim. Akang Harun bolsa séning peyghembiring bolidu.

2 Men sanga buyrughinimning hemmisini *uninggha* deysen; andin akang Harun Pirewn'ge uning öz zéminidin Israillarni qoyup bérishi kérekliki toghrisida söz qilidu. □ ■

3 Lékin Men Pirewnning könglini qattiq qilimen; buning bilen Men Misir zéminida möjizilik alametler we karametlirimni kölep körsitimen.

■ 6:16 Yar. 46:11; Chöl. 3:17; 26:57; 1Tar. 6:1-30 ■ 6:17 1Tar. 6:2; 23:7 ■ 6:18 1Tar. 6:3; 23:12

■ 6:19 1Tar. 6:4; 23:21 □ 6:20 «Amram öz hammisi Yokebedni xotunluqqa aldi» — shu chaghda

öz hammisini xotunluqqa élish men'i qilinmighan emr («Law.» 18:12-13) Israilgha texi bérimigenidi.

■ 6:20 Mis. 2:1; Chöl. 26:59 ■ 6:23 Chöl. 3:2; 26:60; 1Tar. 5:29; 24:1 ■ 6:30 Mis. 6:12; Mis.

4:10 □ 7:2 «Harun bolsa séning peyghembiring bolidu» — démek, Harun özi Musaning sözlirini

Pirewn'ge yaki xelqge yetküzidu. ■ 7:2 Mis. 4:14

⁴ Shundaqtimu, Pirewn silerge qulaq salmaydu. Emma Men Misirning üstige höküm chiqirip qolumni uzitip, chong balayi'apetlerni chüshürüp, qoshunlirim bolghan Öz qowmim Israillarni Misir zéminidin chiqirimen.

⁵ Öz qolumni Misirning üstige sozghinimda, Israillarni ularning arisidin chiqarghinimda misirliqlar Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu, — dédi.

⁶ Musa bilen Harun shundaq qildi; Perwerdigar ulargha qandaq tapilghan bolsa, ularmu shundaq qildi.

⁷ Ular Pirewn'ge söz qilghan waqitta Musa seksen yashqa, Harun seksen üç yashqa kirgenidi.

Harunning hasisi

⁸ Perwerdigar Musa bilen Harun'gha söz qilip: —

⁹ Emdi Pirewn silerge: — Özünglarni testiqlap bir möjize körsitinglar, dése, sen Harun'gha: — Hasangni élip Pirewnning aldigha tashlighin, dep éytqin. Shundaq qilishi bilenla hasa yilan'gha aylinidu, dédi.

¹⁰ Shuning bilen, Musa bilen Harun Pirewnning aldigha béríp, Perwerdigarning buyrughinidek qildi; Harun hasisini Pirewn bilen uning emeldarlarining aldigha tashliwidi, u yilan'gha aylandi. □

¹¹ U waqitta Pirewn danishmenliri we séhrigerlirini chaqirtip keldi; Misirning jadugerlirimu öz jadusi bilen oxshash ishni qildi.

¹² Ularning herbiri öz hasisini tashlidi; ularmu yilan'gha aylandi. Lékin Harunning hasisi ularning hasilirini yutup ketti.

¹³ Biraq Perwerdigar éytqandek Pirewnning köngli qattiliq bilen Perwerdigar éytqandek ulargha qulaq salmidi.

Birinchi apet — qan apiti

¹⁴ Andin Perwerdigar Musagha mundaq dédi: — Pirewnning köngli qattiq; u qowmni qoyup bérishni ret qilidu.

¹⁵ Emdi sen ete seherde Pirewnning qéshigha barghin (shu waqitta u su boyigha chiqidu) — Sen uning bilen körüshüshke deryaning boyida saqlap turghin; yilan'gha aylan'ghan hasini qolunggha éliwal.

¹⁶ Sen uninggha mundaq dégin: — «Ibraniylarning Xudasi Perwerdigar méni aldigha: «Chölde Manga ibadet qilishi üçün qowmimni qoyup ber» déyishke ewetkenidi; lékin mana, bu waqitqiche héch anglimiding.

¹⁷ Shunga Perwerdigar sanga: — «Sen shu *alamet* bilen Méning Perwerdigar ikenlikimni bilisen», deydu — Mana, men qolumdiki hasa bilen deryaning süyini ursam, su qan'gha aylinidu,

¹⁸ deryaning béliqliri ölüp, deryaning süyi sésip kétidu; misirliqlar sudin seskinip, ichelmeydighan bolup qalidu».

¹⁹ Perwerdigar Musagha yene: — Sen Harun'gha: — Hasangni élip misirliqlarning suliri qan'gha aylansun dep ularning üstige, yeni éqinliri, östengliri, kölliri we su ambarliri üstige qolungni uzatqin. Shuning bilen pütkül Misir zéminida, hetta yaghach we tash qachilardiki sularmu qan'gha aylinidu, dégin, dédi.

□ **7:10 «Pirewnning emeldarliri»** — mezkur kitapta «Pirewnning emeldarliri» ibraniiy tilida «xizmetkarliri» dégen söz bilen ipadiliniidu.

²⁰ Musa bilan Harun Perwerdigarning buyrughinidek qildi; Harun Pirewn we emeldarlarining k z aldida hasini k f r p, deryaning s yini uruwidi, pütün deryaning s yi qan'gha aylinip ketti. ■

²¹ Deryadiki b liqlar  l p, deryaning s yi s sip ketti. Misirliqlar deryaning s yini ichelmeydighan bolup qaldi, pütkül Misir z mini qan'gha toldi.

²² L kin Misirning jadugerlirimu  z jaduliri bilan hem shundaq qildi. Bu sewebtin Perwerdigar  ytqandek Pirewnning köngli qattiq bolup, ulargha gulaq salmidi;

²³ eksiche Pirewn  yige qaytip k tip, bu ishqa h ch pisent qilmidi.

²⁴ Deryaning süyini ichelmigini  ch n barliq misirliqlar ichk dek su t pish  ch n deryaning etraplirini kolidi.

²⁵ Perwerdigar deryani urup, yene yette k n  tti.

8

Ikkinchi apet – paqa apiti

¹ Andin Perwerdigar Musagha: – Pirewnning aldigha b rip uninggha: – Perwerdigar mundaq deydu: – «Manga ibadet qilishqa  z qowmimni qoyup ber.

² L kin ularni qoyup bérishni ret qilsang, mana, Men d litingning hemme yérini paqilar bilan basturup urimen.

³ Deryada top-top paqilar peyda bolup, *deryadin* chiqip ordanggha, hujranggha, orun-k rpenge, emeldarliringning öylirige kiriwalidu, shuningdek xelqingning  chisigha, tonur we tengniliringge yamiship chiqiwalidu. □

⁴ Paqilar  z ngning  stib shigha, xelqingning  stib shigha we hemme emeldarliringning  stib shigha yamiship chiqiwalidu» – d gin, – d di.

⁵ Perwerdigar Musagha: – Sen Harun'gha: Paqilarning Misir zéminining üstige chiqishi  ch n qolungni uzitip, hasangni éqinlar,  stengler we küllerning üstige shiltighin, d gin – d di.

⁶ Shuning bilan Harun qolini Misirning suliri üstige uzatti; shundaq qiliwidi, paqilar chiqip Misir zéminini qapliidi.

⁷ L kin jadugerlermu  z jaduliri bilan oxshash ishni qilip, Misir zémini üstige paqilarni peyda qildi.

⁸ Pirewn Musa bilan Harunni chaqirtip: – Paqilarni mendin we xelqimdin n ri qilish  ch n Perwerdigardin  t n nglar. Shundaq bolsa, men xelqingni Perwerdigargha qurbanliq qilsun dep qoyup bérimen, d di.

⁹ Musa Pirewn'ge: – Boptu, men izzitingni qilay, peqet deryadiki paqilarla q lip, bashqiliri özüngdin we  yliringdin ayrilsun dep, sen, emeldarliring we xelqing  ch n méning dua qilidighan waqtimni békitkin, d di. □

¹⁰ U jawab b rip: – Ete bolsun, d di.

Musa uninggha: – Xudayimiz Perwerdigargha oxshash héchbirining yoqluqini bilishing  ch n séning d giningdek bolsun.

¹¹ Paqilar sendin,  yliringdin, emeldarliring we xelqingdin chiqip k tidu; peqet deryadila qalidu, d di.

■ 7:20 Mis. 17:5; Zeb. 78:44; 105:29 □ 8:3 «ordanggha» — yaki « y ngge». □ 8:9 «men izzitingni qilay» — ibraniiy tilida «mending izzetke muyesser bolghin».

¹² Shuning bilan Musa we Harun Pirewnning aldidin chiqip ketti. Andin Musa Pirewnning üstige ewetilgen paqilar toghrisida Perwerdigargha nida qildi.

¹³ Perwerdigar Musaning tiliginidek qildi. Buning bilan öylerdiki, hoylilardiki we étizlardiki paqilar öldi.

¹⁴ Xelq ularni yighip döwe-döwe qildi, *pütkül* yurt-zémin sésiqchiliqqa toldi.

¹⁵ Lékin Pirewn apettin xalas bolghinini körgende, könglini qattiq qilip, Perwerdigar éytqinidek ulargha qulaq salmidi. ■

Üchinchi apet – pasha apiti

¹⁶ Andin Perwerdigar Musagha: – Sen Harun'gha: – Hasangni uzitip, yerning topisini urghin. Buning bilen u pashigha aylinip, *pütkül* Misir zéminini qaplaydu, dégin, – dédi. □

¹⁷ Ular shundaq qildi; Harun qolini uzitip hasisi bilen yerning topisini uruwidi, ademler we haywanlarning üstibéshini pasha basti; *pütkül* Misir zéminidiki topa-changlar pashigha aylandi. ■

¹⁸ Jadugerlermu öz jaduliri bilen shundaq qilip pasha peyda qilishqa urun'ghan bolsimu, peyda qilalmidi. Pashilar bolsa hem ademlerning hem haywanlarning üstibéshini qaplap ketti.

¹⁹ Andin jadugerler Pirewn'ge: – Bu ish Xudaning barmiқining qilghini! – déyishti. Lékin Pirewn könglini qattiq qilip, Perwerdigar éytqinidek ulargha qulaq salmidi.

Tötinchi apet – köküyünler apiti

²⁰ Perwerdigar Musagha: – Ete seher qopup Pirewnning aldigha bérip turghin – (shu waqıtta u su boyigha chiqidu) uninggha: «Perwerdigar mundaq deydu: – Manga ibadet qilishi üçün Öz qowmimni qoyup ber!

²¹ Chünki eger qowmimni qoyup bermiseng, mana Men séning we emeldarliring, xelqing üstige, öyliringge köküyünlerni ewetimen; shuning bilen misirliqlarning öyliri we hetta ular turuwatqan tupraqmu köküyünler bilen tolidu. □

²² Lékin shu künide Öz qowmim turuwatqan Goshen yurtini bashqiche qilimen; shundaq boliduki, u yerde köküyünler tépilmaydu. Shuning bilen sen Men Perwerdigarning bu zéminda bolghanliқimni bilisen. □

²³ Shundaq qilip Men Öz qowmimni séning xelqingdin perqlendürimen; bu möjizilik alamet ete yüz béridu», dep éytqin, dédi.

²⁴ Perwerdigar déginini qildi. Pirewnning öylirige, emeldarlirining öylirige köküyünler top-top bolup kirdi; *pütkül* Misir zéminining hemme yéri köküyünler teripidin xarab bolushqa bashlidi. ■

²⁵ Pirewn Musa bilen Harunni chaqirtip kélip ulargha: Bérip mushu zéminda Xudayinglarga qurbanliқ ötküzünglar, – dédi.

■ **8:15** Mis. 7:14 □ **8:16** «pashigha» — bashqa xil terjimisi: «pitlarga». Bashqa xil hasharetlernimu körsitishi mumkin. ■ **8:17** Zeb. 105:31 □ **8:21** «köküyünler» — bularning qaysi hasharet ikenliki hazir bizge namelum. «Zeb.» 78:45de bu hasharetler ademlerni chaqidighanliқi éytilidu, shunga bu hasharet köküyün yaki shuninggha oxshap kétidighan bir xil chiwin bolsa kérek. □ **8:22** «...sen Men Perwerdigarning bu zéminda bolghanliқimni bilisen» —Yaki «...sen Men Perwerdigarning yer yüzide mewjut ikenlikimni bilisen». ■ **8:24** Zeb. 78:45; 105:31

²⁶ Lékin Musa jawab béríp: — Bundaq qilish bizge taza muwapiq bolmaydu; chünki biz Perwerdigar Xudayimizgha sunmaqchi bolghan qurbanliq mal misirliqlargha nisbeten yirginchliktur. Emdi eger biz misirliqlarning köz aldida yaman körün'gen nersini qurbanliq qilsaq ular bizni chalma-késeq qiliwetmemdu? □ ■

²⁷ Biz üç künlük yolni bésip, chölde Perwerdigar Xudayimiz bizge buyrugh-inidek uninggha qurbanliq sunushimiz kérek, dédi.

²⁸ Pirewn: — Silerni Perwerdigar Xudayinglarga chölde qurbanliq ötküzüshke barghili qoyimen; peqet bek yiraq kétip qalmanglar, méning üçün dua qilinglar, dédi.

²⁹ Musa jawab béríp: — Mana, men séning aldingdin chiqip Perwerdigargha iltija qilimen we köküyünler sen Pirewndin, emeldarliringdin we xelqingdin ete chiqip kétidu; lékin Pirewn yene hiyle ishlitip, xelqni Perwerdigargha qurbanliq qilishqa bérishtin tosquchi bolmisun, dédi.

³⁰ Musa Pirewnning aldidin chiqip, Perwerdigargha shundaq iltija qildi.

³¹ Perwerdigar Musa tiliginidek qildi; u köküyünlerni Pirewn, emeldarliri we xelqidin chiqiriwetti; hetta bir tal köküyünmu qalmidi.

³² Lékin Pirewn bu qétimmu könglini qattiq qilip, qowmni qoyup bermidi. ■

9

Beshinchi apet – waba apiti

¹ Andin Perwerdigar Musagha: — Pirewnning aldigha béríp uninggha: — «Ibraniylarning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — Manga ibadet qilishigha Öz qowmimni qoyup ber.

² Eger ularni qoyup bérishni ret qilip, yenila tutup turuwalidighan bolsang,

³ mana, Perwerdigarning qoli étizliqtiki charpayliringning üstige, at-éshekler, tögiler, we qoy-kaliliringning üstige chüshüp intayin éghir bir waba keltüridu.

⁴ Lékin Perwerdigar Israilning charpaylirini misirliqlarning charpayliridin perqlendüridu. Netijide, Israilning charpayliridin héchbiri ölmeydu» — dégin, dédi.

⁵ Perwerdigar waqitni békítip: — Ete Perwerdigar zéminda bu ishni qilidu, dédi.

⁶ Etisi Perwerdigar shundaq qildi; misirliqlarning barliq charpayliri öldi; lékin Israilarning charpayliridin birimu ölmidi.

⁷ Pirewn adem ewetip tekshüriwidi, mana, Israilarning charpayliridin birimu ölmigenidi. Lékin Pirewnning köngli qattiq qilinip, u qowmni qoyup bermidi.

Atinchi apet – chaqa apiti

□ **8:26** «Xudayimizgha sunmaqchi bolghan qurbanliq mal misirliqlargha nisbeten yirginchlik-tur» — misirliqlargha nisbeten «yirginchlik bolghini» qoylardin ibaret idi. Ular qoylarni, shundaqla qoychilarnimu yirginchliq dep qarighan; lékin paydini közlep Misirdiki bezi yerlerde qoy béqilatti («Yar.» 46:34ni körüng). Mushu ayetning bashqa birxil chüshendürülüshi boyiche, misirliqlar bezi mallargha (mesilen, kalilarning bezi xillirigha) choqunatti. Eger Israilar ular choqun'ghan birxil malni qurbanliq qilsa, ular ghezepinetti, elwette. ■ **8:26** Yar. 43:32; 46:34 ■ **8:32** Mis. 8:11

8 Andin Perwerdigar Musa we Harun'gha: — Xumdanning külidin chang-gilinglarni toshquzup élinglar, andin Musa uni Pirewnning kóz aldida asman'gha qaritip chachsun.

9 Shundaq qilishi bilen kül pütkül Misir zéminini qaplaydighan chang-tozan bolidu we Misir zéminidiki hemme yerde ademler we haywanlarning bedinige chüshüshi bilen hürrek-hürrek chaqa chiqiridu, — dédi.

10 Shuning bilen ular xumdandin kül élip, Pirewnning aldigha béríp turdi we Musa uni asman'gha qaritip chachti; u ademler we haywanlarning bedinige chüshüshi bilen hürrek-hürrek chaqa chiqardi.

11 Jadugerler chaqilar destidin Musaning aldida turalmay qaldi; chünki jadugerning bedininimu, bashqa barliq misirliqlarnimu oxshash chaqa bésip ketkenidi.

12 Lékin Perwerdigar Pirewnning könglini qattiq qildi; shunga Perwerdigar del Musagha éytqinidek u ulargha qulaq salmidi.

Yettinchi apét — möldür apiti

13 Andin Perwerdigar Musagha: — Ete tang seher qopup, Pirewnning aldida turup uninggha: «Ibraniylarning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — Qowmimni Manga ibadet qilishqa qoyup ber;

14 chünki Men bu qétim hemme balayi'apetlirimni yürikingge, emeldarliring we puqraliringning üstige ewetimen. Buning bilen sen pütkül yer yüzide Mendek bashqa birining yoq ikenlikini bilisen.

15 Chünki Men qolumni uzitip, özüng we qowmingni waba bilen urghan bolsam'idi, bu waqitqiche sen yer yüzidin yoqilip kététing.

16 Halbuki, Méning séni ornunggha tiklishimdiki meqsitim shu idiki, del Öz qudritimni sanga körsitish, shundaqla naminning pütkül yer yüzide jakarlinishi üçün idi. ■

17 Sen yene qowmingha chongchiliq qilip, ularni qoyup bérishni ret qiliwéremsen?

18 Mana, ete mushu waqitlarda Misir dóliti bina bolghandin buyan héch körülüp baqmighan qattiq möldürni yaghdurimen.

19 Shuning üçün adem ewetip, haywan we étizda bar-yoqungni yighip ichkiri solighin; chünki öyge qayturulmay sirtta qalghan adem we haywanlarning hemmisi möldürning astida qélip ölüp kétidu! — dégin, dédi.

20 Buni anglap Pirewnning emeldarlirining arisidin Perwerdigarning sözidin qorqqan herbir adem öz qulliri we charpaylirini yügürtüp öylirige élip keldi.

21 Lékin Perwerdigarning sözini étibargha almighanlar öz qul we mallirini tashqirida qaldurup qoydi.

22 Perwerdigar Musagha: — Misir zéminidiki her yerde, ademler üstige, mallarning üstige, shundaqla Misir zéminidiki dalalarning hemme ot-chöplirining üstige möldür yaghsun dep, asman'gha qarap qolungni kötürgin, dédi.

23 Musa shuning bilen hasisini asman'gha qaritip kötürüwidi, Perwerdigar güldürmamini güldürlitip, möldür yaghdurdi, yer yüzide chaqmaq chéqindiliri chépip yüretti. Shundaq qilip Perwerdigar Misir zémini üstige möldür yaghdurdi. □

24 Möldür yéghip, möldür bilen ot arilash chüshti; möldür shunche éghir boldiki, Misir döliti bina bolghandin tartip undaq qattiq möldür yéghip baqmighanidi.

25 Möldür pütkül Misir zéminining her yéride chüshüp, insan bolsun, haywan bolsun, hemmisini urdi; möldür étizdiki hemme ot-chöpni urup, yerdiki hemme del-derexlernimu sunduruwetti.

26 Peqet Israillar olturushluq Goshen zéminidila möldür yaghmidi.

27 Pirewn adem ewetip Musa bilen Harunni chaqirtip ulargha: — Men bu qétim gunah qildim! Perwerdigar heqqaniydu; Sewenlik bolsa men we xelqimdin ötti. □

28 Yene bérip Perwerdigardin ötünüp iltija qilinglar! Xudadin chiqqan bu qattiq güldürmamlar we möldür yétip ashti! Silerni qoyup bérey; siler emdi mushu yerde turuwersenglar bolmaydu, — dédi.

29 Musa uninggha jawab bérip: — Men sheherdin chiqqanda, Perwerdigar terepke qarap qollirimni yéyip kötürimen; güldürmamlar shu haman bésiqip möldür yene yaghmaydu. Yer yüzi Perwerdigarningkidur, dep bilishing üçün shundaq bolidu.

30 Lékin sen we séning emeldarliring, silerning Perwerdigar Xudadin téxiche qorqmaywatqininglarni bilimen, dédi.

31 Shu chaghda arpa bash chiqirip, zighir ghunchilighan bolghachqa, zighir we arpa möldürdin weyran qilindi.

32 Lékin bughday bilen qara bughday kéyinrek bix chiqarghachqa, weyran qilinmide.

33 Musa Pirewnning aldidin kétép, sheherdin chiqip Perwerdigar terepke qarap qollirini yéyip kötürdi. Shuning bilen güldürmama we möldür toxtap, yanghur yerge yene tökülmedi.

34 Emma Pirewn yanghur, möldür we güldürmamlarning toxtighinini körgende, yene gunah sadir qildi; umu, emeldarlirimu könglini qattiq qilisti.

35 Bu teriqide Pirewnning köngli qattiq turuwérip, Perwerdigar Musaning wasitisi bilen éytqandek, Israillarni qoyup bérishni ret qildi. ■

10

Sekkizinchi apét — chéketke apiti

1 Andin Perwerdigar Musagha: — Pirewnning aldigha barghin; chünki ularning arisida bu möjizilik alametlerni körsitishim üçün Pirewnning könglini we emeldarlirining könglini qattiq qilip qoydum. ■

2 Bu ish bilen Méning misirliqlarni qandaq reswa qilghanliqim we ularning arisida körsetken möjizilik alametlirimni sen oghlungning andin newrengning quliqigha yetküzisen. Buning bilen Méning Perwerdigar ikenlikimni bilisiler, dédi. □

3 Shuning bilen Musa bilen Harun Pirewnning aldigha bérip, uninggha: — Ibraniylarning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: «Özüngni aldimda töwen tutushni qachan'ghiche ret qilisen? Manga ibadet qilish üçün qowmimni qoyup ber.

□ 9:27 «Sewenlik bolsa men we xelqimdin ötti» — yaki «men özüm we xelqim rezildur». ■ 9:35 Mis. 4:21; 7:3 ■ 10:1 Mis. 4:21; 9:34 □ 10:2 «qandaq reswa jazalighanliqim» — yaki «qattiq jazalighanliqim».

⁴ Chünki eger sen qowmimni qoyup bérishni ret qilsang, mana, Men ete séning yurtunggha chéketke ewetimen.

⁵ Ular siler zémin yüzini körmigüdek qilip yépiwétidu, silerning möldürdin aman qalghan nersiliringlarnimu, dalalarda ösken hemme del-derexliringlarnimu yep kétidu.

⁶ Ular orda-sarayliringgha, emeldarliringning sarayliri, shundaqla barliq misirliqlarning öylirige tulup kétidu; bundaqla apetni ata-bowangliring we ata-bowiliringning ata-bowilirimu yer yüzide apiride bolghandin tartip körüp baqmighan» – dédi-de, burulup Pirewnning aldidin chiqip ketti.

⁷ Pirewnning emeldarliri uninggha: – Bu adem bizge qachan'ghiche tuzaq bolar? Öz Xudasi Perwerdigargha ibadet qilishqa bu ademlerni qoyup bergeyla! Misirning xarab bolghinini téxiche körmeywatamdila? – dédi.

⁸ Shuning bilen Musa bilen Harun Pirewnning aldigha yene chaqiritip kélindi. U ulargha: – Perwerdigargha ibadet qilish üçün béringlar; lékin baridighanlar zadi kimler? – dédi.

⁹ Musa jawab bérrip: – Yashlirimiz we qéri-chüriler bilen, oghullirimiz we qizlirimiz bilen, qoy we kala padilirimizni élip hemmimiz barimiz; chünki biz Perwerdigar üçün héyt ötküzüshimiz kérek, dédi.

¹⁰ U ulargha: – Silerni bala-chaqanglar bilen qoshup qoyup berginimde, Perwerdigar siler bilen bille bolghay! Mana, aldinglarda balayi'apet turuptu! □

¹¹ Yoqsu, bundaqla qilishinglarga bolmaydu! Perwerdigargha ibadet qilishqa peqet aranglardin er kishilerla barsun! Chünki silerning telipinglar del shu emesmidi! – dédi-de, ular Pirewnning aldidin qoghlap chiqirildi.

¹² Andin Perwerdigar Musagha: – Misir zéminining üstige qolungni uzatqin. Shundaqla qilsang, chéketkiler Misir zéminini bésip, zémindiki herxil otyashlarni, yeni möldürdin aman qalghanning hemmisini yep kétidu, dédi.

¹³ Musa hasisini Misir zéminining üstige uzatti; Perwerdigar shu küni we kéchisi zémin üstige sherq shamili chiqardi. Seherde, sherq shamili chéketkilerni uchurup keldi. ■

¹⁴ Chéketkiler Misirning pütkül zéminigha yéyilip, Misirning pütün chégrisini mu basti. Apet intayin éghir boldi; ilgiri bundaqla chéketke apiti bolup baqmighan, mundin kéyinmu uningdek bolmaydu.

¹⁵ Ular pütkül zéminning yüzini qaplidi, yer qarangghuluship ketti; ular möldürdin aman qalghan zémindiki hemme otyashlarni we del-derexlarning barliq méwilirini yep ketti. Shuning bilen pütkül Misir zémini tewesidiki del-derexlerde yaki daladiki gül-giyahlarda héch yéshilliq qalmdim.

¹⁶ Andin Pirewn aldirap-ténep Musa bilen Harunni chaqirtip ulargha: – Men hem Xudayinglar Perwerdigar aldida hem silerning aldinglarda gunah qildim.

¹⁷ Emdi mushu bir qétim gunahimdin ötüp Perwerdigar Xudayinglardin bu ölümni mendin élip kétishini iltija qilishinglarni ötünimen, – dédi.

□ **10:10** «Perwerdigar siler bilen bille bolghay!» — bu tehdit salidighan, nahayiti kinayilik, hejwiy gep, elwette. Bashqa birxil terjimisi «Perwerdigarni siler bilen bolsun dep, silerni bala-chaqanglar bilen qoshup qoyup béremdim?». «Mana, aldinglarda balayi'apet turuptu!» — ibranii tilida «yamanliq», «apet» yaki «balayi'apet» «ra» dégen söz bilen ipadiliniidu. Lékin misirliqlarning muhim ilahi — «qayash ilahi»ning namimu «Ra» bolghachqa, Pirewnning sözi ikki bisliq bolushimu mumkin; undaqla bolghanda ikkinchi menisi: «Méning ilahim «Ra» silerni jazalaydu!» dégenlik bolidu («aldinglarda «ra» turuptu»). Mushu ibare bashqa terjimilerde «Mana, silerde yaman niyet bar!» depmu terjime qilinidu.

■ **10:13** Zeb. 78:46; 105:34,35

18 Shuning bilan Musa Pirewnning aldidin chiqip Perwerdigargha iltija qildi.

19 Shuning bilan Perwerdigar shamalni burap gherb tereptin intayin kuchlük boran chiqirip, chéketkilerni uchurup, Qizil Déngizgha gherq qildi; Misirning pütkül teweside bir talmu chéketke qalmidi.

20 Lékin Perwerdigar Pirewnning könglini qattiq qilip qoyghini üçhün u Israillarni qoyup bermidi.

Toqquzinchi apét – qarangghuluq apiti

21 Andin Perwerdigar Musagha: — Qolungni asman'gha qaritip uzatqin; shuning bilan qattiq bir qarangghuluq bolidu, hetta adem silisa qoligha tuyulghudek qoyuq qarangghuluq Misir zéminini qaplaydu, — dédi.

22 Andin Musa qolini asman'gha qaritip uzitiwidi, qoyuq bir qarangghuluq Misir zéminini üç kün'giche qaplap turdi. ■

23 Üch kün'giche biri yene birini körelmes we ya héchkim öz jayidin qozghilalmas boldi; lékin barliq Israillar olturghan jaylarda yoruqluq bar idi.

24 Pirewn Musani chaqirtip uninggha: — Bérip, Perwerdigargha ibadet qilinglar. Peqet qoy we kala padiliringlar qalsun; bala-chaqiliringlarnimu élip barsanglar bolidu, dédi.

25 Musa jawaben: — Undaqta Xudayimiz Perwerdigargha qurbanliq qilishqa *inaqliq* qurbanliq we köydürme qurbanliqigha lazimliq charpaylarni sen bizge béremsen? □

26 Özimizning charpaylirimiz biz bilen birge kétishi kérek, bir tuyiqimu keynide qalsa bolmaydu; chünki Xudayimiz Perwerdigargha ibadet qilishqa qurbanliq qilidighinimizni bulardin tallishimiz lazim. U yerge yétip barmighuche, Perwerdigargha qaysi qurbanliqlar bilen ibadet qilidighinimizni bilmeymiz, — dédi.

27 Lékin Perwerdigar Pirewnning könglini qattiq qildi; u ularni yenila qoyup bermidi.

28 Pirewn Musagha: — Aldimdin yoqal! Hézi bol, ikkinchi manga körün'güchi bolma! Chünki yüzümni yene körgen kününg jéningdin ayrilisen, — dédi.

29 Musa uninggha: — Rast éyting! Men séning yüzüngni ikkinchi körgüchi bolmaymen, — dédi. ■

11

Oninchi apét – pütün Misirdiki tunji balilarning ölüshi. Musaning Pirewn'ge éytqan axirqi sözliri

1 Shuning bilan Perwerdigar Musagha: — Yene bir apetni Pirewnning üstige we Misirning üstige chüshürimen. Andin u silerni bu yerdin kétishke yol qoyidu we u silerni hemme nersiliringlar bilen qoshup qoyup bérip, bu yerdin mutleq qoghlap chiqiridu. □

■ 10:22 Zeb. 105:27,28 □ 10:25 «bizge» — ibraniy tilida «qolimizgha». «bizge béremsen?» — yaqi «bizge bérishing kérekl». ■ 10:29 Ibr. 11:27 □ 11:1 «Yene bir apetni Pirewnning üstige we Misirning üstige chüshürimen...» — bu sözlerni Musa téxi Pirewnning aldidin chiqmay turup Perwerdigar uninggha éytqan bolsa kérek (8-ayetni körüng).

² Emdi sen xelqqa tapilap: — Her biringlar, er kishilarning herbiri öz qoshnisidin, ayal kishilarning herbiri öz qoshnisidin kümüş buyumlarni, altun buyumlarni sorap alsun, dégin, — dédi □ ■

³ (Perwerdigar xelqini misirliqlarning aldida iltipat tapquzdi. Shuningdek Musa dégen bu adem Misir zéminida Pirewnning emeldarlarining neziride bolsun, puqralarning neziride bolsun, nahayiti ulugh zat boldi).■

⁴ Andin Musa yene: — Perwerdigar mundaq deydu: — «Men yérim kéchide chiqip Misirni kézip chiqimen. ■

⁵ Shu waqitta textte olturuwatqan Pirewnning tunji oghlidin tartip yarghun-chaq tartidighan dédekning tunji oghlighiche, shundaqla barliq charpaylarning tunjiliri, yeni Misirdiki barliq tunji jan igiliri ölüdu. ■

⁶ Bu sewebtin pütkül Misir zéminida qattiq bir peryard kötürülüdu; uningdin ilgiri shundaq peryard bolup baqmighanidi, mundin kéyinmu bundaq peryard anglanmaydu.

⁷ Lékin Israillargha, meyli ademliri, meyli haywanatlarigha bolsun, hetta bir tal itmu qawap qoymaydu. Buningdin Perwerdigarning misirliqlar bilen Israilni perqlendüridighanliqini bilisiler».

⁸ — Shuning bilen bu emeldarlingning hemmisi aldimgha kélip, manga tezim qilip: «Sili özliri we silige egshken barliq qowmliri chiqip kétishkeyla!» dep éytidu, andin chiqip kétimen» — dédi-de, qattiq ghezep bilen Pirewnning aldidin chiqip ketti.□ ■

⁹ Perwerdigar Musagha: — Misir zéminida Méning karamet möjizilirimning köplep körsitilishi üçün Pirewn silerge qulaq salmaydu, — dégenidi.

¹⁰ Musa bilen Harun bu karamet möjizilerning hemmisini Pirewnning aldida körsitip boldi; lékin Perwerdigar Pirewnning könglini qattiq qilip qoyghini üçün u Israillarni uning zéminidin ketkili qoymidi.■

12

Ötüp Kétish héyti

¹ Perwerdigar Misir yurtida Musa we Harun'gha mundaq dédi: —

² Bu ay silerge aylarning ichide béshi, yilning tunji éyi bolidu. □

³ Siler pütün Israil jamaitige söz qilip: — Bu ayning oninchi küni hemminglar atiliringlarning ailisi boyiche bir qozini élinglar; herbir ailige birdin qoza élinglar. □

⁴ Eger melum bir aile bir qozini yep bolalmighudek bolsa, undaqla öy igisi yénidiki qoshnisi bilen birliship adem sanigha qarap bir qoza élinglar; herbir kishining ishtihasiqha qarap hésablap muwapiq bir qoza hazirlanglar.

□ **11:2** «xelqqa tapilap...» — ibraniy tilida «xelqning qulaqlirigha söz qilip...». ■ **11:2** Mis. 3:22; 12:35 ■ **11:3** Mis. 12:36 ■ **11:4** Mis. 12:29 ■ **11:5** Mis. 12:12 □ **11:8** «Shuning bilen bu emeldarlingning hemmisi aldimgha kélip, manga tezim qilip: .. andin chiqip kétimen» — dédi-de, qattiq ghezep bilen Pirewnning aldidin chiqip ketti» — 1-8 ayette xatirilen'genler Musa bilen Pirewnning otturisida bolghan jédel (10-babta xatirilgen)ning dawami bolsa kérek. ■ **11:8** Mis. 12:30 ■ **11:10** Mis. 9:16; Rim. 9:17 □ **12:2** «Bu ay silerge ... yilning tunji éyi bolidu» — bu waqittin ilgiri Xudaning xelqi üçün yilning béshi küzde (Séntebrde) bashlinatti (muqeddes kitabta buningdin ilgiriki barliq waqitlar shundaq hésablinatti). Ottura sherqtiki ellerning hemmisining shundaq kaléndari bar idi. □ **12:3** «qoza» —Ibraniy tilida «qoza» dégen söz oghlaqnimu körsitidu.

⁵ Herbiringlar tallaydighan qozanglar béjirim, bir yashliq erkek bolsun; qoy yaki öchke padiliridin tallansimu bolidu. ■

⁶ Qozini bu aynig on tötinchi künigiche yéninglarda turghuzunglar, — dégin. — Shu küni Israilning pütkül jamaiti tallighan mélini gugumda soysun. □

⁷ Andin ular uning qénidin élip gösh yéyilgen öyning ishikning bash teripige hem ikki yan késhikige sürkep qoysun.

⁸ Ular shu kéchisi göshini otta kawap qilip yésun; uni pétir nan we achchiq-chüchük köktat bilen qoshup yésun. ■

⁹ qet'iy xam yaki suda pishurup yémenglar, belki uni bash, put we ich-garinliri bilen otta kawap qilip yenglar.

¹⁰ Uning héchnémisini etige qaldurmanglar. Eger etige éship qalghanliri bolsa, uni otqa sélip köydürüwétinglar.

¹¹ Siler uni mundaq halette yenglar: — Uni yégende belliringlarni ching baghlap, ayaghliringlarga kesh kiyip, qolliringlarda hasa tutqan halda téz yenglar. U bolsa Perwerdigarning «ötüp kétish» qozisidur. □

¹² Chünki Men u kéchisi Misir zéminini kézip ötimen; Men Misir zéminida meyli insan bolsun, meyli haywan bolsun ularning tunji tughulghan erkikining hemmisini öltürimen; shuning bilen Men Misirning barliq but-ilahlirining üstidin höküm chiqirimen; Men Perwerdigardurmen. □

¹³ Shu qurbanliqning qéni siler olturghan öylerde silerge *nijat* belgisi bolidu; bu qanlarni körginimde silerge ötüp turimen. Shuning bilen Misir zéminini urghinida halaket élip kélidighan waba-apet silerge tegmeydu. □

Pétir nan héyti

¹⁴ Bu kün silerge xatire kün bolsun; uni Perwerdigarning héyti süpitide ötküzüp tebriklenglar; ebediy belgilime süpitide nesildin-nesilge menggü ötküzünglar. ■

¹⁵ Yette kün pétir nan yenglar; birinchi küni öyünglardin *barliq* xémirturuchlarni yoq qilinglar; chünki kimki birinchi kündin tartip yettinchi kün'giche boldurulghan nan yése, shu kishi Israil qataridin üzüp tashlinidu.

¹⁶ Birinchi küni siler muqeddes ibadet soruni tüzünglar; yettinchi künimu hem shundaq bir muqeddes ibadet soruni ötküzülsun. Bu ikki kün ichide

■ **12:5** Law. 1:3; 22:21; Mal. 1:8; 1Pét. 1:19 □ **12:6** «gugum» — ibraniiy tilida «ikki kech ariliqida» dégen söz bilen ipadilinidu — démek, kün pétiwatqan chaghdin qarangghu chüshküche bolghan ariliqtiki waqit. «Birinchi kech» kechqurun yaki kün pétish, «ikkinchi kech» kéchini körsetse kérek. Israilda ishliitilgen kaléNDAR boyiche yéngi kün kech kirishi bilen bashlinidu. Shunga shu kéche bilen birinchi aynig on beshinchi küni bashlinidu. ■ **12:8** Chöl. 9:11; 1Kor. 5:8 □ **12:11** «U bolsa Perwerdigarning «ötüp kétish» qozisidur» — ibraniiy tilida «Bu Perwerdigarning «pasxa»sidur». Ibraniy tilida «pasxa» yaki «pésax» «ötüp kétish» dégen uqumni bildüridu. «Ötüp kétish» dégenning mushu yerde némini körsetkini toghrisida 13-ayet we izahatini körüng. □ **12:12** «Misirning barliq ilahlirining üstidin höküm qilimen» — bu muhim ish toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. Misirliqlarning 80din köp ilahliri bar idi. □ **12:13** «silerge ötüp turimen» — yaki «silerdin ötüp kétimen» dégen sözler toghruluq ikki xil pikir bar: — (1) Perwerdigarning «ötüp kétish»i uning Israillarni jazalimay öyige kirmey «ötüp kétishi», (2) Perwerdigar ewetken «halak perishtisi» (23-ayet we «Zeb.» 78:49ni körüng) Israillarning öylirige yétip kelgende Perwerdigar Özi ularning öylirining ishikining aldigha «ötüp turush»i bilen halak perishtisining yolini tosup, muhapizet qilip saq qaldurushini körsitishi mumkin. Biz ikkinchi pikirge gayil bolduq («Yesh.» 31:5ni we izahatinimu körüng). ■ **12:14** Mis. 5:1

héchqandaq ish-emgek qilinmisun; peqet her kishining yeydighinini tey-yarlashqa munasiwetlik ishlarnila qilsanglar bolidu. □

¹⁷ Men del shu küni silerni qoshun-qoshun boyiche Misir zéminidin chiqarghinim üçün siler pétir nan héytini ötküzünglar; shu künni nesildin-nesilge ebediy belgilime süpitide héyt küni qilip békinglar.

¹⁸ Birinchi ayning on tötinchi küni, kechqurundin tartip shu ayning yigirme birinchi küni kechqurun'ghiche, pétir nan yenglar. ■

¹⁹ Yette kün ichide öyliringlarda héch xémirturuch bolmisun; chünki musapir bolsun, zéminda tughulghan bolsun, kimki boldurulghan nersilerni yése shu kishi Israil jamaitidin üzüp tashlinidu. □

²⁰ Siler héchqandaq boldurulghan nersini yémey, qeyerdila tursanglar, pétir nan yenglar. ■

Tunji «ötüp kétish héyti», yeni «pasxa héyti»

²¹ Musa Israilning barliq aqsaqallirini chaqirip ulargha: — Bérip herbir-inglarning ailisi boyiche özünglarga bir qozini tartip chiqirip pasxa qozisini soyunglar. □ ■

²² Andin bir tutam zupa élip uni qachidiki qan'gha chilap, qachidiki qanni ishikning béshi we ikki keshikige sürkenglar. Silerdin etigen'giche héchkim öyining ishididin qet'iy chiqmisun. □

²³ Chünki Perwerdigar misirliqlarni urup halak qilish üçün, zéminni kézip ötidu; U ishikning béshi we ikki keshikidiki qanni körgende, Perwerdigar halak qilghuchining öyliringlarga kirip silerni urushidin tosush üçün *muhapizet qilip* ishikning aldigha ötüp turidu. □ ■

²⁴ Bu resim-qaidini özünglar we baliliringlar üçün ebediy bir belgilime süpitide tutunglar. □

²⁵ Siler Perwerdigar Öz wedisi boyiche silerge bérnidghan zémin'gha kirgin-inglarda bu héytliq ibadetni tutunglar.

²⁶ Baliliringlar silerdin: «bu ibadetinglarning menisi néme?» — dep sorisa, ■

²⁷ siler: «Bu misirliqlarni urghirida, Misirda Israillarning öylirining aldigha ötüp turup, bizning öydikilirimizni qutquzghan Perwerdigargha bolghan

□ **12:16 «ibadet soruni»** — mushu yerdiki «sorun» dégen söz «sorun'gha chaqirilish» dégeni bildüridu.

Nege chaqirilidu? Muqeddes kitapta adette tekitlinidighan ish xelqning jem bolushi emes, belki «**Xu-daning** yénigha yigilishqa chaqirilish»tin ibaret bolidu. Lékin mushu yerde, bolupmu chöl-bayawandin ötüp seper qilghan waqtda, pütkül jamaet «muqeddes chédir»ning aldigha yigilishi mumkin, we kéyin Pelestin zéminida turghanda, erkekler bu emr boyiche her yili «muqeddes chédir»gha, andin muqeddes ibadetxanigha yigilidighan bolidu («Qan.» 16:16). ■ **12:18** Law. 23:5; Chöl. 28:16

□ **12:19 «israil jamaitidin üzüp tashlinidu»** — «öz xelqidin üzüp tashlinidu» yaki «jamaettin üzüp tashlinidu» dégenning mundaq birnechche chüshenchisi bolushi mumkin: (1) Perwerdigar Özi uni öltüridu; (2) jamaet uni öltürüshi kérek; (3) jamaet uni ibadet sorunliridin heydiwétishi yaki pütkül jemiyyet uni paliwétishi kérek; (4) uningdin héch nesil qaldurulmaydu. Bizningche bashqa ayyette éniq buyruq körsitilmigechke, birinchi chüshenche (Xuda Özi shu ademni dunyadin ketküzidu) toghra bolushi mumkin, dep qaraymiz. ■ **12:20** Qan. 16:3 □ **12:21 «pasxa»** — yeni «ötüp kétish héyti». ■ **12:21** Ibr. 11:28 □ **12:22 «zupa»** — zupa birxil ösümlük; bashqa bir ismi «lépekgül». □ **12:23 «halak qilghuchi»** — belkim birxil perishtini körsetse kérek («Zeb.» 78:49ni körüng). «**ötüp turush»** — «ötüp turush» yaki «ötüp kétish» dégenning menisi toghruluq 12:13tiki izahatni körüng. ■ **12:23** Ibr. 11:28 □ **12:24 «bu resim-qaide»** — Xudaning kéyinki emrliri boyiche, «ötüp kétish héyti»da (1) herbir ailining bir qozini qurbanliq qilishi; (2) uning göshini kéchide yéyishi; (3) bu göshni pétir nan we achchiq köktatlar bilen bille yéyishi qatarliqlar telep qilinidu («Chöl.» 9:1-14, «Qan.» 16:1-8ni körüng).

■ **12:26** Ye. 4:6

«ötüp kêtish» qurbanliqi bolidu» — denglar. Shuni anglighanda, xelq éngiship *Xudagha* sejde qildi.

²⁸ Andin Israillar qaytip bérip, Perwerdigar del Musa bilen Harun'gha emr qilghandek ish kördi. ■

Tunji tughulghan erkeklerning öltürülüşhi

²⁹ We shundaq boldiki, yérim kéche bolghanda, Perwerdigar Pirewnning textide olturuwatqan tunjisidin tartip zindanda yétiwatqan mehbusning tunjisighiche, Misir zéminidiki tunji oghullarning hemmisini urup öltürdi, shundaqla u haywanatlarning tunji tughulghanliriningmu hemmisini öltürdi. ■

³⁰ Adem ölmigen birmu öy qalmighachqa, shu kéchisi Pirewnning özi, uning barliq emeldarliri we barliq misirliqlar kéchide ornidin qopti; Misir zéminida intayin qattiq peryard kötürüldi. ■

³¹ Pirewn kéchide Musa bilen Harunni chaqirtip: — Turunglar, siler we Israillar bilen bille méning xelqimning arisidin chiqip kétinglar; éytqininglardek bérip, Perwerdigargha ibadet qilinglar!

³² Silerning déginginlar boyiche qoy, öchke, kala padilirinimu élip kétinglar; men üçünmu bext-beriket tilenglar, — dédi.

³³ Misirliq puqralarmu «hemmimiz ölüp ketküdekmez» déyiship, xelqni zémindin téz chiqiriwétish üçün ularni kêtishke aldiratti.

³⁴ Xelq téxi bolmighan xémirlirini élip, uni tengnilerge sélip, kiyim-kéçekliri bilen yögep, mürilirige élip kötürüp méngishti.

³⁵ Israillar Musaning tapilighini boyiche qilip, misirliqlardin kümüş buyumlar, altun buyumlar we kiyim-kéçeklerni sorap élishti. ■

³⁶ Perwerdigar xelqni misirliqlarning köz aldida iltipat tapquzghini üçün misirliqlar ularning özliridin sorighanlirini berdi; shundaq qilip Israillar misirliqlardin gheniyetlerni élip ketti.

Israillarning Misirdin chiqip kêtishi

³⁷ Shuning bilen Israillar balilarni hésabqa almighanda alte yüz mingche erkek bolup, Ramsestin chiqip, Sukkot shehirigiche piyade mangdi.

³⁸ Ular bilen bille chong bir top shalghut xelqmu ulargha qoshulup mangdi, yene nurhun charwilar, köpligen kala-qoy padiliri bilen bille chiqti. □

³⁹ Misirdin alghach chiqqan xémirdin ular pétir nan-toqachlarni etti; chünki ular Misirda birdem-yérim dem turghuzulmay heydelgini üçün xémir bolmighanidi; ular özliri üçün yémeklik teyyarliwélishqimu ülgürelmigenidi.

⁴⁰ Israillarning Misirda turghan waqti jemiý töt yüz ottuz yil boldi. ■

⁴¹ Shundaq boldiki, shu töt yüz ottuz yil toshqanda, del shu künide Perwerdigarning barliq qoshunliri Misir zéminidin chiqip ketti.

⁴² Shu kün kéchide ular Misir zéminidin chiqirilghini üçün, shu kéchini ular Perwerdigarning kéchisi dep tutushi kérek; shu kéchini barliq Israillar ewladtin ewladqiche Perwerdigargha atap tutup, tünishi kérek.

Ötüp kêtish héytining qaide-tüzümliri

■ **12:28** Ibr. 11:28 ■ **12:29** Zeb. 78:51; 105:36; 135:8; 136:10 ■ **12:30** Zeb. 105:36,38 ■ **12:35** Mis. 3:21; 11:2; Zeb. 105:37 □ **12:38** «shalghut xelq» — kéyinki weqelerdin (mesilen, «Chöl.» 11:4 qatarliqlar) qarighanda, Israillardin bashqa birneche milletlerin bolghan bir türküm kishilerni körsetse kérek. ■ **12:40** Yar. 15:13; Ros. 7:6; Gal. 3:17

43 Perwerdigar Musa bilan Harun'gha mundaq dégenidi: — Pasxa qozisi toghrisidiki belgilime shu bolsunki: — Héchqandaq yat ellik adem uningdin yémisun.

44 Lékin herkimning pulgha sétiwalghan quli bolsa, u xetne qilinsun, andin uningdin yésun.

45 Emma öyünglarda waqitliq turuwatqan musapir yaki medikar buningdin yése bolmaydu.

46 Göshni bashqa bir öyge élip chiqmighin; birla öyde yéyilsun; qozining héchbir söngiki sundurulmisun. ■

47 Pütkül Israil jamaiti bu héytni ötküzsun.

48 Eger séning bilen birge turghan musapir bolsa, Perwerdigargha atap pasxa héytini ötküzmechi bolsa, undaqa aldi bilen barliq erkekliri xetne qilinsun; andin kélip héyt ötküzsun. U zéminda tughulghan kishidek sanalsun. Lékin héchbir xetnisiz adem uningdin yémisun.

49 Zéminda tughulghan kishi hem aranglarda turghan musapir üçhün oxshash qanun-belgilime bolsun.

50 Shuning bilen Israillarning hemmisi del Perwerdigar Musa bilan Harun'gha buyrughandek shu ishlarni ada qildi.

51 Shu künning özide Perwerdigar Israillarni qoshun-qoshun boyiche Misir zéminidin chiqardi.

13

Tunji tughulghanni Xudagha atash

1 Perwerdigar Musagha:

2 — Israillar arisida baliyatquning barliq tunji erkekek méwisini, meyli u in-sanning yaki haywanning bolsun, Manga atap muqeddes qilghin; u Manga mensuptur, dégenidi. ■

3 Musa xelqke mundaq dédi: — Siler Misirdin ibaret «qulluq makani»din chiqqan bu künni yad étinglar; chünki Perwerdigar silerni bu yerdin qudretlik qoli bilen chiqardi. Buning üçhün héch boldurulghan nerse yéyilmisun.

4 Abib éyining бүгүнki küni yolgha chiqqan kün. □ ■

5 Emdi Perwerdigar sanga bérishke ata-bowiliringgha qesem qilghan, süt bilen hesel éqip turidighan zémin'gha, yeni Qanaaniy, Hittiy, Amoriy, Hiwiy we Yebusiylarning zéminigha séni élip barghinida mushu *Abib* éyida shu ibadetni tutqin.

6 Yette kün'giche pétir nan yenglar; yettinchi künide Perwerdigargha alahide atighan héyt ötküzülsun.

7 Yette kün ichide pétir nan yéyilsun; silerning aranglarda héchqandaq boldurulghan nan tépilmisun we ya chégriliring ichide héch xémirturuchmu körünmisun.

8 Shu küni sen öz oghlunggha: «Misirdin chiqqinimda Perwerdigarning manga körsetken iltipatini yad qilip teshekkur bildürüş üçhün, bu *héytni* ötküzimen», dep chüshendürgin.

■ **12:46** Chöl. 9:12; Yuh. 19:36 ■ **13:2** Mis. 22:29; 34:19; Law. 27:26; Chöl. 3:13; 8:17; Luqa 2:23

□ **13:4** «Abib éyi» — Israilling kaléndari boyiche yilning birinchi éyidur, ibraniylar ishletken kaléndar boyiche, bezi yillirida Mart éyida, bezi yillirida Aprilda bashlinidu (12:2ni köring). «Abib» dégenning menisi: «bix urush», «ösüp chiqish»tur. ■ **13:4** Mis. 23:15

9 Perwerdigarning qanun-telimining hemishe aghzingdin chüshmesliki üchün, bu belgilimini qolunggha belge qilip séliwal, péshanengge qashqidek esletme qilip ornitiwal; chünki Perwerdigar séni qudretlik qoli bilen Misirdin chiqardi.

10 Emdi bu belgilimini yilmu-yil békitilgen waqtida tutqin.

11 Perwerdigar sen bilen ata-bowiliringgha qilghan qesimi boyiche séni Qanaaniylarning zéminigha élip bérip, uni sanga teqdim qilghandin kéyin, shundaq qilishing kérek: —

12 Barliq baliyatquning tunji méwisini Perwerdigargha atap sunisen; shundaqla charpay mélingning hemme tunji erkeklirimu Perwerdigargha mensup bolsun. □ ■

13 Emma ésheklerning hemme tunjilirining ornigha birdin qoza bergin. Eger uning ornigha birnerse bermiseng, uning boynini sunduruwetkin. Oghulliringlar arisida barliq tunjilirining ornigha hörlük bedili tölüshüng kérek. □

14 Kéyinki künlerde oghlung sendin: «buning menisi némidur», dep sorisa, sen uninggha jawab bérip: «Perwerdigar qudretlik qoli bilen bizni Misirdin chiqirip, «qulluq makani»din azad qildi.

15 Shundaq boldiki, Pirewn boyni qattiqliq qilip bizni qoyup bérishni ret qilghinida, Perwerdigar Misir zéminidiki barliq tunji tughulghanlarni, insanning bolsun, malning bolsun, hemmisini urup óltürdi; buning üchün men malning baliyatqusuning tunji méwisini, yeni hemme tunji tughulghan erkeklirini Perwerdigargha atap qurbanliq qilip sunimen we oghullirimning herbir tunjiliri üchün hörlük bedili tölep bérimen», dep éytqin.

16 Bu belgilimini qolunggha *esletme*-belge qilip séliwal, péshanengge qashqidek esletme qilip ornitiwal, chünki Perwerdigar qudretlik qoli bilen bizni Misirdin chiqardi» — dégin. ■

Bulut tüwrüki we ot tüwrüki

17 Emma Pirewn xelqni kétishke qoyghandin kéyin, Filistiylarning zéminidiki yol yéqin bolsimu, Xuda ularni shu yol bilen bashlimidi; chünki u: «xelqim jengge uchrap qalsa, qorqup pushayman qilip, Misirgha yénip kétishi mumkin» dep oylighanidi.

18 Shu sewebtin Xuda xelqni aylandurup, Qizil Déngiz tereptiki chölning yoli bilen bashlap mangdi. Shundaq qilip Israillar Misirdin chiqqinida, qorallinip jengge teyyar bolup tertip bilen mangdi.

19 Musa Yüsüpning söngeklirinimu bille éliwaldi; chünki Yüsüp eslide Israilning oghulliri bolghan *qérindashlirini*: «Xuda choqum silerni yoqlap halinglardin xewer alidu; shu chaghda siler méning söngeklirimni mushu yerdin bille élip kétinglar» dep qesem qildurghanidi. □ ■

□ **13:12** «... **Hemme tunji erkeklirimu Perwerdigargha mensup bolsun**» — Perwerdigar Misirda barliq tunjilarni ölümdin qutquzghan bolup, ularning hemmisi «ölümdin tirilgendek» uninggha mensup idi. Emma (insan bolsun, mal bolsun) tunji tughulghanlar bolsa pütkül ailige wekillik qilatti.

■ **13:12** Mis. 22:30; 34:19; Law. 27:26; Chöl. 8:17; Ez. 44:30 □ **13:13** «**ésheklerning hemme tunjilirining ornigha birdin qoza bergin...**» — omumen éytqanda, ulaglarni qurbanliq qilishqa bolmaytti; peqet qoy, kala, oghlaq we kepter qatarliqlarla bolatti. Yene kélip, ulaglarning ornigha qoylarni qurbanliq qilishqa ruxset bérilishide ulaglarning iqtisadiy qimmitining yuqiriliq nezerge élin'ghan. ■ **13:16** Mis. 13:9; Qan. 6:8; Pend. 3:3 □ **13:19** «...yoqlap **halinglardin xewer alidu**»

— bu ibraniiy tilida peqet «yoqlap» dégen birla söz bilen ipadiliniidu. ■ **13:19** Yar. 50:25; Ye. 24:32

20 Andin ular Sukkottin chiqip, chölning chétidiki Étam dégen yerde chédirlirini tikti.

21 Emdi Perwerdigar ulargha yol körsitishke kündüzi bir bulut tüwrükide, kéchisi yoruqluq bérishke ot tüwrükide bolup ularning aldida yüretti. Shuning bilen ular kéche-kündüz yol yüreytti.

22 Bulut tüwrüki kündüzi, ot tüwrüki kéchisi xelqtin ayrilmay, aldida yüretti.

14

Israillarning Qizil Déngizdin Ötüshi

1 Perwerdigar Musagha:

2 — Sen Israillargha: «Siler burulup Migdol bilen déngizning ariliqidiki Pi-Hahirotning aldigha béríp chédir tikinglar; Baal-Zéfonning udulidiki déngizning boyida chédir tikinglar», dégin. □ ■

3 Shuning bilen Pirewn: «Israillar zéminda ézip qaldi, chölning ichide qamiliq qaldi» dep oylaydu;

4 Israillarni qoghlisun dep Men Pirewnning könglini qattiq qilimen; shundaq qilip, Men Pirewn we uning pütkül qoshunliri arqiliq Öz ulughluqumni ayan qilimen; we misirliqlar Méning Perwerdigar ikenlikimni bilidu, — dédi. Israillar Xudaning sözi boyiche qildi. ■

5 «U xelq qéchip ketti» dep Misirning padishahigha xewer bériliwidi, Pirewn bilen emeldarliri xelq toghrisidiki qararidin yéniq: «Israillarni qulluqtin qoyuwetkinimiz, bu zadi néme qilghinimiz?!» — déyishti.

6 Pirewn derhal jeng harwisini qoshturup, öz xelqini bashlap yolgha chiqti.

7 U yene alte yüz xillan'ghan jeng harwisi, shundaqla Misirdiki barliq jeng harwilirini yighdurup, ularning herbirige leshker bashliqlirini olturghuzup élip mangdi.

8 Perwerdigar Misirning padishahi Pirewnning könglini qattiq qilghini üçün, u Israillarni qoghlidi. Bu chaghda Israillar qollirini égiz kütürüşken halda Misirdin chiqip bolghanidi. □

9 Misirliqlarning *hemmesi* yeni Pirewnning barliq atliri bilen jeng harwiliri, atliq leshkerliri bilen pütkül qoshuni ularni qoghlap, Israillar déngiz boyigha chédir tikken jayda, yeni Pi-Hahirotning yénida, Baal-Zéfonning udulida ulargha yétishti. ■

10 Pirewn yéqinlashqanda, Israillar bëshini kütürüp qariwidi, mana, misirliqlar ularning arqisidin yürüş qilip qoghlap kéliwatatti! Shuni körgende Israillar tolimu qorqushup, Perwerdigargha nida-peryad kütürdi.

11 Ular Musagha: — Misirda göristan tépilmasmidi, sen bizni chölde ölsun dep mushu yerge élip keldingghu?! Bizni Misirdin élip chiqip, bizge mundaq qilghining némissi?! ■

12 Misirda turghan waqtimizda biz sanga: «Bizni misirliqlarning qulluqida bolushimizgha qoyghin, biz bilen karing bolmisun» dep éytmighanmiduq? Misirliqlarning qulluqida bolghinimiz chölge kélip ölginimizdin ewzel bolatti! — dédi. ■

□ 14:2 «déngiz» — «Qizil Déngiz»ni körsitidu. Xeritini köring. ■ 14:2 Chöl. 33:7 ■ 14:4 Mis. 4:21; 10:20 □ 14:8 «qollirini égiz kütürüşken halda» — xushaliq, merdanilik bilen, demek. ■ 14:9 Ye. 24:6 ■ 14:12 Mis. 6:9

13 Buning bilan Musa xelqqa: — Qorqmay, tik turunglar, Perwerdigar-ning b \ddot{u} g \ddot{u} n silerge y \ddot{u} rg \ddot{u} zidighan nijatini k \ddot{o} risiler; ch \ddot{u} nki siler b \ddot{u} g \ddot{u} n k \ddot{o} rgen misirliqlarni ikkinchi k \ddot{o} rmeysiler.

14 Perwerdigar siler \ddot{u} ch \ddot{u} n jeng qilidu, l \acute{e} kin siler bolsanglar jim tursanglarla boldi, d \acute{e} di.

15 Andin Perwerdigar Musagha: — N \acute{e} mişqa sen Manga peryad k \ddot{o} t \ddot{u} risen? Israillargha: «Aldigha m \acute{e} nginglar» dep buyrughin.

16 L \acute{e} kin sen hasangni k \ddot{o} t \ddot{u} r \ddot{u} p qolungni d \acute{e} ngizg \ddot{h} a uzitip, uni ikkige b \ddot{o} lgin; shundaqta, Israillar d \acute{e} ngizning otturisdin quruq yer bilan \ddot{o} t \ddot{u} p k \acute{e} tidu.□

17 Mana, Men ularni qogh \ddot{h} isun dep misirliqlarning k \ddot{o} ng \ddot{u} llirini qattiq qilimen, shuning bilan Men Pirewn we uning p \ddot{u} t \ddot{u} l qoshuni, jeng harwiliri we atliqliri arqiliq \ddot{O} z ulughluqimni ayan qilimen.

18 Shundaq qilip, Men Pirewn we uning jeng harwiliri we atliqliri arqiliq \ddot{O} z ulughluqimni ayan qilghinimda, misirliqlar M \acute{e} ning Perwerdigar ikenlikimni bilidu, d \acute{e} di.

19 Israilning qoshunining aldida y \ddot{u} r \ddot{u} watqan Xudaning Perishtisi emdi ularning keynige \ddot{o} tti; shuningdek ularning aldida mangghan bulut t \ddot{u} wr \ddot{u} kimu ularning keynige y \ddot{o} tkilip, □

20 misirliqlarning ch \acute{e} d \acute{e} rgahi bilan Israilning ch \acute{e} d \acute{e} rgahining ariliqida toxtidi; bu bulut bir terepte qarangghuluq ch \ddot{u} sh \ddot{u} r \ddot{u} p, yene bir terepte k \acute{e} chini yorutti. Buning bilan p \ddot{u} t \ddot{u} n bir k \acute{e} che bir qoshun yene bir qoshun'gha y \acute{e} qin k \acute{e} lelmidi.□

21 Musa qolini d \acute{e} ngizning \ddot{u} stige uzatti; Perwerdigar p \ddot{u} t \ddot{u} n k \acute{e} che sherqtin k \ddot{u} ch \ddot{u} l \ddot{u} k bir shamal chiqirip, d \acute{e} ngizning s \ddot{u} yini keynige yandurdi; U suni yandurup d \acute{e} ngizni quruq yer qildi, sular ikkige b \ddot{o} l \ddot{u} ndi. ■

22 Shu teriqide Israillar d \acute{e} ngizning otturisdiki quruq yerdin m \acute{e} ngip, \ddot{o} t \ddot{u} p ketti; sular bolsa ularning ong we sol y \acute{e} nida k \ddot{o} t \ddot{u} r \ddot{u} l \ddot{u} p tamdek turatti. □ ■

23 Emma misirliqlar ularni qogh \ddot{h} lap k \acute{e} liwatatti — Pirewnning barliq atliri, jeng harwiliri we atliq leshkerliri ularning keynidin d \acute{e} ngizning otturishigiche keldi.

24 Tang atqanda shundaq boldiki, Perwerdigar ot bilan bulut t \ddot{u} wr \ddot{u} kide turup misirliqlarning qoshunigha qaridi we misirliqlarning qoshunigha parakendichilik ch \ddot{u} sh \ddot{u} r \ddot{u} di.

25 U ularning harwilirining chaqlirini patquzup, heydep m \acute{e} ngishini m \ddot{u} shk \ddot{u} l qildi. Misirliqlar: — Y \ddot{u} r \ddot{u} nglar, Israilning aldidin qachayli, ch \ddot{u} nki Perwerdigar ular \ddot{u} ch \ddot{u} n misirliqlargha qarshi jeng qiliwatidu, — d \acute{e} yishti.□

26 Perwerdigar Musagha: — Sular y \acute{e} nip misirliqlarning \ddot{u} stige, ularning jeng harwilirining \ddot{u} stige we atliqlirining \ddot{u} stige \acute{e} qip b \acute{e} rip, ularni ch \ddot{o} kt \ddot{u} r \ddot{u} wetsun dep qolungni d \acute{e} ngizning \ddot{u} stige uzatqin, — d \acute{e} di.

27 Musa qolini d \acute{e} ngizning \ddot{u} stige uzit \ddot{u} widi, tang atqanda d \acute{e} ngizning s \ddot{u} y \acute{e} yene esliy halitige y \acute{e} nip keldi. Q \acute{e} chiwatqan misirliqlar \acute{e} qin'gha qarshi y \ddot{u} g \ddot{u} r \ddot{u} shti, Perwerdigar ularni d \acute{e} ngizning otturida molla \acute{q} atquzdi.

□ **14:16 « \ddot{o} t \ddot{u} p k \acute{e} tidu»** — bu ikkinchi « \ddot{o} t \ddot{u} p k \acute{e} tish»tur. « \ddot{o} t \ddot{u} p k \acute{e} tish h \acute{e} yti»da aldinqi we bu « \ddot{o} t \ddot{u} p k \acute{e} tish» eslinidu (12:13, 23nimu k \ddot{o} r \ddot{u} ng). □ **14:19 «Xudaning Perishtisi»** — bu zat toghruluq 3:2 we uning izahatini k \ddot{o} r \ddot{u} ng. □ **14:20 «bu bulut bir terepte qarangghuluq ch \ddot{u} sh \ddot{u} r \ddot{u} p...»** — shu waqit ayning otturisi bolghachqa, adette ayding bolatti. ■ **14:21** Ye. 4:23; Zeb. 78:13; 106:9; 114:1-7 □ **14:22 « \ddot{o} t \ddot{u} p ketti»** — Yehudiyalar « \ddot{o} t \ddot{u} p k \acute{e} tish» h \acute{e} y \acute{t} ini tebrikligende, mushu Qizil D \acute{e} ngizdin « \ddot{o} t \ddot{u} p k \acute{e} tish»nimu eslep tebrikleydu. ■ **14:22** 1Kor. 10:1; Ibr. 11:29 □ **14:25 «u ularning harwilirining chaqlirini patquzup,...»** — bashqa birneche xil terjimilirimu uchrishi mumkin.

²⁸ Su eslige yénip kélip, jeng harwiliri bilen atliqlarni, yeni Israillarning arqidin qoghlap déngizgha kirgen Pirewnning pütkül qoshunini gherq qiliwetti; ulardin birimu saq qalmidi. ■

²⁹ Lékin Israillar déngizning otturisdiki quruq yer bilen méngip ötüp ketti; sular ularning ong we sol yénida kötürülüp tamdek turatti. ■

³⁰ Shu teriqide Perwerdigar u küni Israillarni misirliqlarning qolidin qutquzdi; Israillar misirliqlarning déngizning boyida ölük yatqinini kördi.

³¹ Israil xelqi Perwerdigarning misirliqlargha ishletken zor qudrimini körüp, Perwerdigardin qorqti; ular Perwerdigargha we uning quli Musagha ishendi.

15

Musaning Xudagha medhiye oqushi

1 Shu chaghada Musa bilen Israillar Perwerdigargha medhiye oqup munu küyni éytti: —

«Men Perwerdigarni medhiyilep küy éytay,
Chünki U karamet ulughluqini körsetti;
U at we min'güchini déngizgha tashliwetti. □ ■

² Méning küchüm hem méning küyüm Yah Özidur;
U manga nijat boldi;

U méning Tengrimdur, men Uni ulughlaymen;
U méning atamning Xudasidur, men Uni aliy dep medhiyileymen. □ ■

³ Perwerdigar jengchidur,
Yahweh Uning namidur. □

⁴ Pirewnning jeng harwilirini hem qoshunlirini déngizgha tashliwetti;
Uning aliyleshker bashliqliri Qizil Déngizda gherq qilindi.

⁵ Chongqur sular ularni kömüwetti,
Ular xuddi tashtek déngiz tégige chöküp ketti. ■

⁶ Séning ong qolung, ey Perwerdigar,
Qudriti bilen shan-sherep tapti;
Séning ong qolung, ey Perwerdigar,
Düşmenni kukum-talqan qiliwetti. ■

⁷ Öz ulughluqungning heywisi bilen özüngge qarshi chiqqanlarni nabut qilding,
Sen otluq ghezippingni ewetting,
U samanni köydürgen ottek ularni yutuwetti.

⁸ Dimingning nepisi bilen sular döng bolup örlidi,
Jushqunlighan dolqunlar döng kebi tik turdi,
Déngizning otturisdiki chongqur sular qaturup qoyuldi. □ ■

⁹ Düşmen dédi: «Men ularni qoghlaymen, yétishimen, olja élip üleshtürimen,

■ **14:28** Zeb. 78:53; 106:11 ■ **14:29** Zeb. 77:19 □ **15:1** «U karamet ulughluqini körsetti»

— yaki «U shanliq ghelebe quchti». ■ **15:1** Zeb. 106:12 □ **15:2** «Yah» —Mushu terjimide biz Xudaning «Yahweh» yaki «Yehowah» dégen namini «Perwerdigar» dep terjime qilduq. «Yah» bolsa «Yahweh» dégen bu ismining qisqartilghan sheklidir. ■ **15:2** Zeb. 18:2; Zeb. 118:14; Yesh. 12:2

□ **15:3** «Yahweh» —Mushu terjimide biz Xudaning «Yahweh» yaki «jehowah» dégen namini adette «Perwerdigar» dep terjime qilduq. Menisi «Ezeldin Bolghuchi». 3:13-14 we izahatni körüng. ■ **15:5** Neh. 9:11 ■ **15:6** Zeb. 118:15,16 □ **15:8** «Dimingning nepisi bilen» — yaki «qehringning rohi bilen».

■ **15:8** Yesh. 63:12,13; Hab. 3:10

Uladin derdimni chiqirimen,
Qilichimni sughurup, Öz qolum bilan ularni nabut qilimen».

¹⁰ Lékin Sen nepising bilan püwlicing,

Déngiz ularni kômüwetti;

Ular jushqunluq sularda qoghushudek chöküp ketti. ■

¹¹ Ilahlarning arisida, ey Perwerdigar,

Kim Séning tengdishing bolsun?

Pak-muqeddeslik ichide Öz heywitingni körsitidighan,

Hemd-medhiyiler arisida dehshetlik turidighan,

Möjize-karamet yaritidighan,

Sendek kim bolsun?

¹² Sen ong qolungni uzitishing bilen,

Yer-zémin ularni yutuwetti.

¹³ Lékin Özüngge hemjemet qilip qutquzghan qowmni rehimdilliqing bilen bashlap chiqting;

Sen ularni Öz muqeddes makaninggha qudriting bilen hidayet qilip yétekliding. □

¹⁴ Yat xelqler buni anglap, titriship ketti;

Filistiyede turuwatqanlarni tolghaqtek azab tutti.

¹⁵ Andin Édomning emirliri dekke-dükkige chüshti;

Moabning palwanlirini bolsa, rasa titrek basti;

Qanaan zéminidikilerning yüriki su bolup aqti; ■

¹⁶ Qorqunch we dehshet ularni basti;

Bilkingning heywiti bilen ular xuddi tashtek midirliyalmay qaldi;

Xelqing ötüp ketküche, i Perwerdigar,

Özüng rene tölep hör qilghan xelqing ötüp bolghuche. □ ■

¹⁷ Ularni bashlap kirip,

Öz mirasing bolghan taghda köchettek tikisen,

Öz makaning qilghan jaygha, i Perwerdigar,

Öz qolliring teyyarlighan muqeddes jaygha, i Reb, ularni élip barisen.

¹⁸ Perwerdigar ebedil'ebedgiche padishah bolup höküm süridu!

¹⁹ Chünki Pirewnning atliri,

Jeng harwiliri atliqliri bilen bille déngizgha kirip boldi;

Perwerdigar déngizning sulirini ularning üstige yandurdi,

Lékin Israillar bolsa déngizning otturisidin quruq yerdin méngip ötüp ketti». □

²⁰ Andin Harunning hedisi peyghember Meryem qoligha dapni aldi, barliq qiz-ayallarmu qoligha dap élip, ussul oyniship uninggha egeshti. ■

²¹ Meryem ulargha jawaben mundaq küyni oqudi: —

■ **15:10** Zeb. 74:13; 106:11 □ **15:13** «hemjemet qilip qutquzghan» — mushu ibare ibraniiy tilida «daal» dégen bir péil bilenla ipadilinidu. Bu péil toghruluq «Tebirler» we «Ayup» 19:25 we izahatinimu körüng. «**Öz muqeddes makaninggha**» — ibraniiy tilida «Öz muqeddeslikingning makanigha».

■ **15:15** Qan. 2:4 □ **15:16** «**Özüng rene tölep hör qilghan xelqing**» — bu uqum yuqiriqi 13-ayettiki «Sen hemjemet qilip qutquzghan... xelqing» dégen uqumgha yéqindur. «... **Özüng rene tölep hör qilghan xelqing ötüp bolghuche**» — bu ayet bésharet bolup: (1) Qanaandiki xelq we Moabtiki ahaliler Xudaning xelqining Misirdin chiqqinini anglap ulardin intayin qorqidu («Ye.» 2:8-11ni körüng); (2) kényinki künlerde Israil Qanaan zéminini igileshke Iordan deryasidin «ötidu». Bu ish bolghuche héchqandaq bashqa el-millet ularning yolini tosuwalamaydu (17-ayetni körüng). ■ **15:16** Qan. 2:25; 11:25; Ye. 2:9 □ **15:19** «...quruq yerdin méngip ötüp ketti» — bezi terjimilerde Musaning bu shéiri 18-ayet bilen toxtaydu. ■ **15:20** 1Sam. 18:6

«Perwerdigarni medhiyilep küy éytinglar,
 Chünki U zor ulughluqini körsetti;
 U at we min'güchini déngizgha tashliwetti!».□

Xuda xelqni sinaydu – Marahtiki achchiq su

²² Andin Musa Israillarni Qizil Déngizdin bashlap, Shur chölige élip bardı. Ular uda üç kün chölde yürüp, su tapalmıdı.

²³ Andin ular Marahqa yétip keldi; lékin u yerning süyi achchiq bolup, süyini ichkili bolmaytti; shunga u jayning nami «Marah» dep qoyulghan. □ ■

²⁴ U waqıtta xalayıq: – Biz néme ichimiz? – dep Musadin aghrinip ghotuldashqılı turdı.

²⁵ U Perwerdigargha peryad kötürdi; Perwerdigar uninggha bir derexni körsetti; u derex yaghichini élip, sugha tashliwıdı, su tatlıq sugha aylandı. U yerde Perwerdigar ulargha höküm-belgilime békitip, ularni sinap, mundaq dédi: –

²⁶ «Eger siler köngül qoyup Xudayinglar Perwerdigarning sözini anglap, Uning neziride durus bolghanni qilip, emrlirige qulaq sélip, barlıq hökümlirini tutsanglar, undaqta, Men misirliqlarning üstige salghan késellerdin héchbirini üstüngge salmaymen; chünki Menki silerge shıpalıq bergüchi Perwerdigardurmen».□

²⁷ Andin ular Élimgha yétip keldi. Shu yerde on ikki bulaq bilen yetmiş xorma derixi bar idi; ular shu yerde sularning boyıda chédir tıkti.

□ **15:21** «U zor ulughluqini körsetti» — yaki «U shanlıq ghelibe quchti». □ **15:23** «Marah» — «achchiq» dégen menıde. ■ **15:23** Chöl. 33:8 □ **15:26** «Perwerdigarning sözini» — ıbraniy tilida «Perwerdigarning awazini».

Israillarning «Misirdin chiqish»tiki seperi — Misirdin Qanaanghiche bolghan seper

«Misirdin chiqish»tiki seper

16

Manna bilen bödüne

1 Andin Israillarning pütkül jamaiti Élimdin yolgha atlandi; Misir zéminidin chiqip, ikkinchi éyining on beshinchi künide Élim bilen Sinayning otturisdiki Sin chölige yétip keldi. ■

2 Emma Israillarning pütkül jamaiti chölde Musa bilen Harunning yaman gépini qilip ghotuldashqili turdi.

3 Israillar ulargha: — Perwerdigarning qoli bizni Misir yurtidila öltürüwetken bolsa bolmasmidi! Shu yerde biz gosh qaynawatqan qazanlarni chöridep oturup, toyghudek nan yémigenmiduq? Lékin siler bu jamaetning hemmisini achliq bilen öltürmekchi bolup bizni bu chölge élip keldinglar! — déyishti. □ ■

■ 16:1 Chöl. 33:5-49 □ 16:3 «Perwerdigarning qoli bizni Misir yurtidila öltürüwetken bolsa bolmasmidi!...» — ularning qaqsashliri tolimu orunsiz idi, elwette. Chünki birinchidin, Israillarning Misirdin élip kelgen charwa malliri az emes idi (12:38ni köring). Ikkinchidin, ular Misirda qulluqta bolghan chaghliridimu ular érishidighan yémeklikler anche köp bolghan emes idi («Qan.» 3:7, 8:1-3ni köring). ■ 16:3 Chöl. 11:4; 1Kor. 10:10

4 Buning bilan Perwerdigar Musagha: — Mana, Men asmandin silerge nan yaghdurimen; shuning bilan xelq her küni chiqip, bir künlük lazimliqini yigihwalsun. Bu teriqide Men ularning Méning qanun-emrlirimde mangidighan-mangmaydighanliqini sinaymen. ■

5 Her heptining altinchi küni shundaq boliduki, ular yigihwalghanlirini teyyarlisun; u bashqa künlerde érishidighininin bir hesse köp bolidu, — dédi. □

6 Andin Musa bilen Harun barliq Israillargha: — Bügün axsham silerni Misir zéminidin élip chiqquchining Perwerdigar ikenlikini bilisiler we

7 ete siler Perwerdigarning shan-sheripini körisiler; chünki U silerning Uning yaman gépini qilip ghotuldashqininglarni anglidi; bizge kelsek, siler yaman gépimizni qilip ghotuldighudek biz kim iduq? — dédi.

8 Musa yene: Perwerdigar bügün axsham silerge yégili gösh bérip, ete etigende toyghudek nan bergende *buni bilisiler*; chünki Perwerdigar siler Uning yaman gépini qilip ghotuldighininglarni anglidi. Emdi biz néme iduq? Silerning ghotuldashqinlari bizlerge qaritilghan emes, belki Perwerdigargha qaritilghandur; — dédi.

9 Andin Musa Harun'gha: — Sen Israillarning pütkül jamaitige: «Perwerdigarning aldigha kélinglar; chünki U yaman gep bilen ghotuldashqininglarni anglidi», dep éytqin, — dédi.

10 Shundaq boldiki, Harun Israillarning pütkül jamaitige sözlep turghinida, ular chöl terepke qariwidi, mana, Perwerdigarning julasi bulutta ayan boldi. ■

11 Shuning bilan Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —

12 — Men Israillarning yaman gep qilip ghotuldashqinini anglidim; emdi ulargha: «Gugumda siler gösh yeysiler we etigende nandin toyunisiler; shuning bilan siler Méning Perwerdigar Xudayinglar ikenlikimni bilip yétisiler» — dep éytqin, dédi. □ ■

13 Kechqurunda shundaq boldiki, bödüniler uchup kélip, chédirgahni qaplap ketti; etisi etigende, chédirgahning etrapidiki yerlerge shebnem chüshkenidi. ■

14 Etrapta yatqan shebnem kötürülüp ketkenden kéyin, mana, chöllükning yer yüzide qirawdek népiz, kichik-kichik yumilmaq nersiler turatti. ■

15 Israillar uni körgende, uning néme ikenlikini bilmigini üçün: — Bu némidu? — dep sorashti.

Musa ulargha jawaben: — Bu Perwerdigar silerge ata qilghan ozuq-tülüktur. ■

16 Perwerdigar shu ishni emr qilip dédiki, «Herbiringlar yeydighininglarga qarap uningdin yigihwélinglar; herbiringlar ailidiki adem sanigha qarap, herbir ademge bir omer miqdarda yighinglar; her adem öz chédiridiki kishiler üçün yighinglar» — dédi. □

17 Israillar shundaq qilip, bezisi köprek, bezisi azraq yigihwaldi.

18 Ular uni omer miqdari bilen ölchiwidi, köp yighqanlarningkidin éship ketmidi, az yighqanlarningmu kemlik qilmidi; herbir kishi öz yeydighinigha

■ 16:4 Zeb. 78:24; 105:40 □ 16:5 «altinchi kün» — bu jüme künidur. Shu küni Yehudiylar yighqan «manna»din ikki künlük tamaqni teyyarliwélishi kérek idi. Chünki etisi, yeni yettinchi küni shabat küni («dem élish küni») idi. ■ 16:10 Mis. 13:21 □ 16:12 «gugum» — ibraniiy tilida «ikki kech ariliqida» dégen söz bilen ipadilinidu. 12:6 we izahatni körüng. ■ 16:12 Yuh. 6:49,58 ■ 16:13 Chöl. 11:31; Zeb. 105:40 ■ 16:14 Chöl. 11:7; Neh. 9:15; Zeb. 78:24; 105:40 ■ 16:15 Yuh. 6:31; 1Kor. 10:3 □ 16:16 «bir omer» — «efah»ning ondin bir qismi, yeni ikki litrche idi.

qarap yigʻhanidi. □ ■

¹⁹ Musa ulargha: — Héchqandaq adem bulardin héchnémini etige qaldur-misun, dédi.

²⁰ Shundaq bolsimu, ular Musaning sözige qulaq salmidi; beziler uningdin bir qismini etige saqlap qoydi. Emma saqlap qoygini qurtlap sésip ketti. Bu ish üçün Musa ulargha xapa bolup achchiqlandi.

²¹ Shu sewebtin ularning herbiri her etigini chiqip öz yeydighinigha qarap yigʻhiwalatti; qalghanliri bolsa aptap chiqqanda érip kétetti.

²² Lékin altinchi küni shundaq boldiki, ular künlük ozuqning ikki hessisini yigʻdi; démek, herbir kishi üçün ikki omer miqdarda yigʻhiwaldi; andin jamaat emirliri hemmisi kélip buni Musagha éytti.

²³ Musa ulargha: — Mana Perwerdigarning dégini: — Ete aram küni, Perwerdigargha atalghan muqeddes shabat küni bolidu; pishuridighininglarni pishurup, qaynitidighininglarni qayinitip, éship qalghanning hemmisini etige saqlap qoyunglar, — dédi.

²⁴ Ular Musa buyrugʻhandek, éship qalghanni etisige saqlap qoyuwidi, ular sésip qalmidi, qurutlapmu ketmidi.

²⁵ Musa ulargha: — Buni бүгүн yenglar; chünki бүгүн Perwerdigargha atalghan shabat küni bolghini üçün бүгүн daladin tapalmaysiler.

²⁶ Alte kün siler yighsanglar bolidu; lékin yettinchi küni shabat bolghini üçün u künide héchnéme tépilmaydu, — dédi.

²⁷ Halbuki, yettinchi küni xelqtin birnechchisi ozuq-tülük yigʻqili chiqiwidi, héchnéme tapalmidi.

²⁸ Perwerdigar Musagha: «Siler qachan'ghiche Méning emrlirim we qanun-belgilimirlimni tutushni ret qilisiler?»

²⁹ Mana, Perwerdigar silerge shabat künini békitip berdi; shunga yettinchi küni herbiringlarni öz ornida turup, sirtlarga chiqmisun dep, altinchi küni ikki künlük ozuq béridu», — dédi.

³⁰ Shuning bilen xelq yettinchi küni aram aldi.

³¹ Israillar bu ozuqni «manna» dep atidi; uning *shekli* yumghaqsüt uruqidek, rengi aq bolup, temi heselge milen'gen qoturmachqa oxshaytti. □ ■

³² Musa ulargha: — Perwerdigarning emri shuki, — Kéyinki ewladlir-inglarga Men silerni Misirdin élip chiqqanda, Men silerge chölde yéyishke ata qilghan nanni körsitish üçün, uningdin komzekke bir omer toshquzup, ular üçün saqlap qoyunglar, — dédi.

³³ Musa Harun'gha: — Kelgüsi ewladliringlarga körsitishke saqlash üçün bir komzekni élip, uninggha bir omer miqdarda manna sélip, Perwerdigarning

□ **16:18** «herbir kishi öz yeydighinigha qarap yigʻhanidi» —yene bir terjimisi: «hemmeylening yigʻhiwalghini öz éhtiyajigha delmuldel idi». Bu ayetni ikki xil chüshinish mumkin: — (1) Xudaning belgilimisi boyiche bir kishi üçün del bir omer miqdarda yémeklik teqdim qilinatti. Shuning bilen hemmeylen yigʻqandin kéyin, omer miqdari bilan ölçiginide, ozuq-tülük («manna»)ni artuq yigʻhiwalghan kishi az yigʻqan kishige kem bolghanni toldurup béretti. Axir hemme kishige kérek bolghan yémeklik teng temin étiletti. Bu möjize emes, tebiy ish idi. (2) xelq meyli köp manna yigʻqan bolsun, yaki azraq yigʻqan bolsun, Xudaning karamiti bilan yigʻhiwalghini del öz ailisining éhtiyajigha mas boldi. Bu ishning özi möjize idi, elwette. «manna»ning her küni asmandin chüshüshi möjize bolupla qalmay, mannaning miqdarimu del hemmeylen'ge kérek bolghan'gha barawer idi. Bizningche, «2Kor.» 8:15 boyiche, birinchi chüshenche toghra bolsa kérek; chünki shu ayette rosul Pawlus «manna yigʻhish» dégen ishni misal qilib, Xudaning bendilirini bir-birige bérisheke righbetlendürüdü. ■ **16:18** 2Kor. 8:15 □ **16:31** «manna» — «néme bu?» dégen menide (15-ayetni körüng). ■ **16:31** Chöl. 11:7

huzurida qoyup qoyghin, — dédi.■

³⁴ *Kéyin*, Harun Perwerdigar Musagha buyrughandek komzekni saqlash üçün uni höküm-guwahliq sanduqining aldida qoyup qoydi.□

³⁵ Shu teriqide Israillar adem olturaqlashqan bir zémin'gha yétip kelgüche qiriq yil «manna» yédi; ular Qanaan zéminining chégralirigha yetküche manna yédi.■

³⁶ Eyni chaghda bir «omer» «efah»ning ondin birige barawer idi.

17

Qoram tashtin chiqqan su

¹ Andin pütkül Israil jamaiti qopup, Sin chöolidin chiqip, Perwerdigarning emri boyiche seper qilip, Refidim dégen yerge kélip chédirlirini tikti. Emma u yerde xelqge ichkili su yoq idi.

² Shuning bilen xelq Musa bilen jédelliship: — Bizge ichkili su bergin! — dédi. Lékin Musa ulargha: — Némishqa méning bilen jédellishisiler? Némishqa Perwerdigarni sinaysiler? — dédi.■

³ Lékin xelq changqap, su telep qilip, Musadin aghrinip ghotuldiship: — Sen némishqa bizni, balilirimizni we mélimizni usuzluq bilen öltürüshke Misirdin élip kelding? — dédi.

⁴ Shuning bilen Musa Perwerdigargha peryad kötürüp: — Bu xelqni qandaq qilsam bolar?! Ular hélila méni chalma-késeke qilishi mumkin! — dédi.

⁵ Perwerdigar Musagha jawaben: — Sen Israilning aqsaqalliridin birnechchisini özüng bilen bille élip chiqip, *Nil* deryasining süyini urghiningda ishletken hasangni qolunggha élip xelqning aldigha barghin; ■

⁶ Mana, Men shu yerde, Horeb téghidiki qoram tashning üstide séning aldigha turimen; sen qoram tashni urghin. Buning bilen uningdin xelqge ichkili su chiqidu, — dédi.

Musa Israilning aqsaqallirining köz aldida shundaq qildi. □ ■

⁷ Musa Israillarning jédelleshkini we ularning «Perwerdigar arimizda zadi barmu-yoqmu?» déyiship Perwerdigarni sinighini üçün, u yerni «Massah» we «Meribah» dep atidi.□

Amalekler bilen jeng qilish

⁸ Shu chaghda Amalekler kélip Refidimde Israilgha hujum qildi. ■

■ 16:33 Ibr. 9:4 □ 16:34 «höküm-guwahliq» — mushu yerde «höküm-guwahliq» Xudaning Israilgha bermekchi bolghan tüp emrlirini, shundaqla uning Israil bilen bolidighan ehdisini körsitidu (20-babni körüng). Xudaning muqeddes mahiyiti we Xaraktéri shu emrlerde ayan qilin'ghachqa, «höküm-guwahliq» depmu atilidu. Shu emrler «ehde sanduqi» ichide saqlaqliq tash taxtaylar üstige pütülgen (40:20ni körüng). «... **Uni höküm-guwahliq sanduqining aldida qoyup qoydi**» — ehde sanduqining teswirini bilish üçün 25-bab, 10-22-ayetlerge qaralsun. «Ibr.» 9:4tin qarighanda, «manna» komziki kéyinki waqitta ehde sanduqi **ichige**, muqeddes qanun tashliri aldigha qoyulghan. ■ 16:35 Ye. 5:12; Neh. 9:15 ■ 17:2 Chöl. 20:3, 4 ■ 17:5 Mis. 7:20 □ 17:6 «Horeb téghi» — Sinay téghining bashqa bir ismi. ■ 17:6 Chöl. 20:9; Zeb. 78:15-16; 114:8; 1Kor. 10:4 □ 17:7 «Massah» — «sinash» dégen menide, «Meribah» — «jédel-majra» dégen menide. ■ 17:8 Qan. 25:17,18

⁹ Musa Yeshuagha: Sen özimizdin Amalek bilan jeng qilishqa adem tallighin. Men ete Xudaning hasisini qolumgha élip döngning choqqisida turup turimen, dédi.□

¹⁰ Yeshua Musa buyrughinidek qilip, Amalekler bilan jeng qildi. Musa, Harun we Xur döngning choqqisigha chiqti.

¹¹ Shundaq boldiki, Musa qolini kötürüp tursa, Israil ghalib kéletti, lékin u qollirini peske chüshürüp tursa, Amalek ghalib kéletti.

¹² Musaning qolliri éghirliship ketti; ular bir tashni élip kélip uning astigha qoydi; u uning üstide olturdi; andin Harun bilan Xur biri bir teripide, biri yene bir teripide uning qollirini yölep turdi; bu teriqide uning qolliri taki kün patquche mezmur turdi.

¹³ Shundaq qilip, Yeshua Amalek we uning xelqini qilichlap nabut qildi.□

¹⁴ Perwerdigar Musagha: — Bir eslime bolsun dep bu ishlarni bir kitabqa yézip qaldurghin, shundaqla shularni Yeshuaning gulaqlirigha oqup ber; chünki Men Amalekning namini asmanlarning astidin, hetta ademlerning ésidinmu mutleq öchürüwétimen, dédi.■

¹⁵ Andin Musa bir qurban'gahni yasap, namini «Perwerdigar tughumdur» dep atidi □

¹⁶ we Musa: — Yahning texti aldida bir qol kötürülüp: — «Perwerdigar ewladtin ewladqiche Amalekke qarshi jeng qilidu» déyilgenidi, — dédi.□ ■

18

Yetroning Musani Ziyaret qilishi we uninggha nesihet qilishi

¹ Musaning qéynatisi, yeni Midiyaning kahini Yetro Xudaning Musa üçün hemde Öz xelqi Israil üçün barliq qilghanliri toghruluq anglidi, yeni Perwerdigarning Israilni Misirdin chiqarghanliqidin xewer tapti. ■

²⁻³ Shuning bilen Musaning qéynatisi Yetro Musaning eslide Öz yénigha ewetiwetken ayali Zipporah we uning ikki oghlini élip yolgha chiqti (birinchi oghlining ismi Gershom dep qoyulghanidi; chünki Musa: «men yaqa yurtta musapir bolup turuwatimen» dégenidi. □ ■

⁴ Yene birining ismi Eliézer dep qoyulghanidi; chünki Musa: «Atamning Xudasi manga yardemde bolup, méni Pirewnning qilichidin qutquzdi», dégenidi). □

⁵ Shundaq qilip Musaning qéynatisi Yetro Musaning oghulliri bilen ayalini élip, Musaning chölde, Xudaning téghining yénida chédir tikgen yérige yétip keldi.

⁶ U eslide Musagha: — «Mana, menki qéynatang Yetro séning ayalingni we uning ikki oghlini élip yéninggha kétéwatimen» dep xewer ewetkenidi.

□ **17:9** «Sen özimizdin Amalek bilen jeng qilishqa adem tallighin» — yaki «Sen özimizge ademlerni tallap, Amalek bilen soqushqili chiqqin». □ **17:13** «qilichlap,...» — ibranii tilida «qilich bisi bilen urup,...». ■ **17:14** Chöl. 24:20; Qan. 25:17, 18, 19; 1Sam. 15:2, 3 □ **17:15** «Perwerdigar tughumdur» — ibranii tilida «Yahweh-nissi». □ **17:16** «Yah» — «Yahweh» (Perwerdigar)ning qisqartilma sheklidir. «Yahning texti aldida bir qol kötürülüp:» — kimning qolining Xudaning texti aldida kötürülgenliki éniq éytilmaydu; bizningche bu sirlig ish ershte Xudaning aldida yüz bergen bolup, qesem qilip «kötürülgen qol» bolsa «Perwerdigarning qoli» («Yesh.» 25:10, 41:20, 53:1, 66:14, «Yh.» 12:38), yeni «Perwerdigarning Quli» bolghan Mesih («Yesh.» 42:1, 19, 49:6, 52:13)ni körsetse kérek.

■ **17:16** 1Sam. 15:2 ■ **18:1** Mis. 2:16; 3:1 □ **18:2-3** «Gershom» — «yaqa yurtluq» dégen söz bilen ahangdash. ■ **18:2-3** Mis. 2:22 □ **18:4** «Eliézer» — «Xudayim yardemdur» dégen menide.

7 Shuning bilan Musa öz qéynatisining aldigha chiqip, tezim qilip, uni söydi. Ular bir-biridin hal-ehwal soriship chédirgha kirdi;

8 Andin Musa qiynatisigha Israilning wejidin Perwerdigarning Pirewn we misirliqlargha qilghan hemme emellirini sözlep, ularning yol boyi béshigha chüshken jebir-japalarni bayan qilip, Perwerdigarning qandaq qilip ularni qutquzghinini éytip berdi.

9 Buni anglap Yetro Perwerdigarning Israilgha körsetken barliq yaxshiliqidin, ularni misirliqlarning qolidin qutquzghanliqidin shadlandi.

10 Yetro *shadlinip*: — Silerni misirliqlarning we Pirewnning qolidin qutquzghan Perwerdigargha teshekkurler bolghay! U bu qowmni misirliqlarning qolidin qutquzdi!

11 Men Perwerdigarning barliq ilahlardin üstün turidighanliqini emdi bildim; chünki U del ular yoghanchiliq qilghan ishta Özining ulardin üstün turidighanliqini namayan qildi — dédi. □ ■

12 Andin Musaning qéynatisi Yetro Xudagha atap bir köydürme qurbanliq we birnechche *teshekkur* qurbanliqlirini élip keldi; Harun bilen Israilning herbir aqsaqili Musaning qéynatisi bilen bille Xudaning huzurida taam yéyishke keldi. □

Yetroning aqilane meslihihi

13 Etisi Musa xelqning ish-dewaliri üstidin höküm chiqirishqa olturdi; xelq etigendin tartip kechkiche Musaning chöriside turushti.

14 Musaning qéynatisi uning xelqi üçün qilghan ishlerini körgende uningdin: — Séning xelqge qiliwatqan bu ishing zadi néme ish? Némishqa sen *bu ishta* yalghuz olturisen, barliq xelq néme üçün etigendin kechkiche séning chörengde turidu? — dédi.

15 Musa qéynatisigha jawab bérip: — Xelq Xudadin yol izdeshke méning qéshimgha kélidu.

16 Qachanki ularning bir ish-dewasi chiqsa ular yéningha kélidu; shuning bilan men ularning otturida höküm chiqirimen we shundaqla Xudaning qanun-belgilimilirini ulargha bildürimen, — dédi.

17 Musaning qéynatisi uninggha: — Bu qilghining yaxshi bolmaptu.

18 Sen jezmen özüngni hemde chörengde turghan xelqnimu charchitip qoyisen; chünki bu ish sanga bek éghir kélidu. Sen uni yalghuz qilip yétishelmeysen.

19 Emdi méning sözümge qulaq salghin, men sanga bir meslihet bérey we *shundaq qilsang*, Xuda séning bilen bille bolidu: — Sen özüng Xudaning aldida xelqning wekili bolup, ularning ishlerini Xudagha melum qilghin;

20 sen xelqge qanun-belgilimilerni ögitip, mangidighan yolni körsitip, ularning qandaq burchi barliqini uqturghin.

21 Shuning bilen bir waqitta sen pütkül xelqning arisidin Xudadin qorqidighan, nepsaniyetchilikni yaman köridighan hem qabiliyetlik hem diyanetlik ademlerni tépip, ularni xelqning üstige bash qilip, bezisini

□ **18:11** «ular yoghanchiliq qilghan ishta» — mushu yerde «ular» saxta ilahlar, butlarni körsitidu (12:12, 15:11ni köring). Bezi alimlar bu söz misirliqlarni körsitidu, dep qaraydu. ■ **18:11** Mis. 1:10,16,22; 5:7; 14:18 □ **18:12** «teshekkur qurbanliqliri» — ibraniiy tilida «zebaq» déyilidu. Harun we aqsaqallarning Yetro bilen bille shu qurbanliqlardin yégenliki ularning teshekkur qurbanliqi ikenlikini ispatlaydu. Chünki «teshekkur qurbanliqliri»din sun'ghuchi kishimu yése bolatti.

mingbéshi, bezisini yüzbéshi, bezisini ellikbéshi, bezisini onbéshi qilib teyinligin. □

²² Shuning bilan bular herqandaq waqitta xelqning ish-dewalirini so-raydu. Eger chong bir ish-dewa chiqip qalsa, buni sanga tapshursun; lékin hemme kichik ish-dewalarni ular özliri béjirisun. Shundaq qilib, ular séning wezipengni yéniqlitip, yüküngni kötürühüp béridu.

²³ Eger shundaq qilsang we Xuda sanga shundaq buyrusa, özüng *wezipengde* put tirep turalaysen we xelqingmu xatirjemlik bilan öz jayigha qaytip kétidu, dédi.

²⁴ Musa qéynatisining sözige qulaq sélip déginining hemmisini qildi. ■

²⁵ Musa pütkül Israil arisidin qabiliyetlik ademlerni tallap, ularni xelqning üstige bash qilib, bezisini mingbéshi, bezisini yüzbéshi, bezisini ellikbéshi, bezisini onbéshi qilib qoydi.

²⁶ Bular herqandaq waqitta xelqning ish-dewalirini sorap turdi; tesrek ish-dewalarni bolsa, Musagha yöllaytti, kichik ish-dewalarni bolsa özliri soraytti.

²⁷ Andin Musa qéynatisini yolgha sélip qoydi, u öz yurtigha qaytip ketti.

19

Israillar Sinay téghida

¹ Israillar Misir zéminidin chiqip, del üçinchi éyining bashlan'ghan küni Sinay chölige yétip keldi. □

² Ular Refidimdin chiqip, Sinay chölige yétip kélip, chölde chédir tikti; Israil shu yerde, taghning udulida toxtap chédir tikti.

³ Musa Xudaning aldigha chiqiwidi, Perwerdigar taghdin uninggha xitab qilib mundaq dédi: — Sen Yaqupning jemetige söz qilib, Israillargha munu xewerni yetküzgin: — ■

⁴ «Méning misirliqlargha néme qilghinimni, shundaqla Men silerni xuddi bürküt balilirini qanatlırigha mindürüp élip yürgendek, Öz qéshingha élip kelginimni özünglar kördünglar. □ ■

⁵ Emdi siler derheqiqet Méning sözüمنى anglap, ehdemni tutsanglar, undaqa barlıq ellerning arisida Manga xas bir göher bolisiler — chünki pütkül yer Méningkidur — ■

⁶ we siler Manga kahinlardin terkiб tapqan xas bir padishahlıq we muqed-des bir qowm bolisiler». Mana bu sen Israillargha déyishing kérek bolghan sözlerdur, — dédi. □ ■

⁷ Shuning bilan Musa yénip kélip, xelqning aqsaqallarini chaqirtip, Perwerdigar uninggha buyrughan shu sözlerning hemmisini ulargha yetküzdi.

□ **18:21** «diyanetlik ademler» — ibranıy tilida «heqiqetke tewe ademler». ■ **18:24** Qan. 1:9

□ **19:1** «üçinchi éyining bashlan'ghan küni» — bashqa birxil terjimisi boyiche «üçinchi ay» yilning (kaléndarning) üçinchi éyini körsitidu. ■ **19:3** Ros. 7:38 □ **19:4** «xuddi bürküt balilirini qanatlırigha mindürüp élip yürgendek,...» — bezide ana bürküt balilirigha uchushni ögetkende ularni dümbisige mindürüp uchidu. ■ **19:4** Qan. 29:1; 32:11 ■ **19:5** Qan. 7:6; 10:14,15; 14:2; 26:18; Zeb. 135:4; Yesh. 41:8; Tit. 2:14 □ **19:6** «siler manga kahinlardin terkiб tapqan xas bir padishahlıq ... bolisiler» — bashqa birxil terjimisi: «siler manga padishahlar we kahinlar ...bolisiler». ■ **19:6** 1Pét. 2:9

8 Xelqning hemmisi bir éghizdin: — Perwerdigar buyrughanning hemmisige choqum emel qilimiz! — dep jawab berdi. Andin Musa xelqning jawab sözlirini Perwerdigarning qéshigha bérip yetküzdi. ■

9 Perwerdigar Musagha: — Mana, Men sanga söz qilghinimda xelq awazimni anglisun, hemishe sanga ishensun dep, yéninggha qara bulutning qaranghuluqi ichide kélimen, dep éytti. Musamu xelqning dégenlirini Perwerdigargha anglatti.

10 Perwerdigar Musagha yene: — Sen xelqning qéshigha bérip, bügün we ete ularni pak-muqeddes qilip, kiyim-kécheklarini yudurghin.

11 Ular üçinchi künige teyyar tursun; chünki üçinchi küni barliq xelqning köz aldida Perwerdigar Sinay téghigha chüshidu.

12 Sen xelq üçün *taghning etrapigha* bir pasil qilip, ulargha: «Siler éhtiyat qilinglar, taghqa chiqmanglar yaki uning étikige tégip ketmenglar. Kimki taghqa tegse öltürülmey qalmaydu; □ ■

13 Uninggha hetta birer qoli tégip ketsimu, chalma-késeq qilip öltürülsun yaki oq étip öltürülsun. Meyli haywan yaki insan bolsun, shundaq qilsa, tirik qaldurulmisun» — dep éytqin. Lékin Kanay uzun chélinasa, ular taghning tüwige chiqsun, dédi. □

14 Musa taghdin chüshüp xelqning qéshigha bérip, xelqni Xudagha atap muqeddes qildi; ular kiyim-kécheklarini yudi.

15 Andin Musa xelqge: — Üchinchi künige teyyar turunglar; héchkim ayali bilen yéqinchiliq qilmisun, dédi. ■

16 Üchinchi küni bolghanda, tang yorushi bilen shundaq boldiki, güldürmamilar güldürlep, chaqmaq chéqip, tagh üstide qoyuq bir parche bulut peyda boldi, zor qattiq chélin'ghan kanayning awazi anglandi. Buni körüp chédirgahdiki pütkül xelq qorqunchidin titrep ketti. □ ■

17 Musa xelqni Xudaning aldida hazir bolushqa chédirgahdin élip chiqti. Ular kélip taghning tüwige öre turdi. ■

18 Perwerdigar Sinay téghigha otta chüshüp kelgini üçün is-tütek pütkül taghni qapliidi; is-tütek xumdanin örligen is-tütektek üstige örlep chiqti. Pütkül tagh qattiq tewrinishke bashliidi. ■

19 Kanay awazi barghanséri küchiyip intayin qattiq chiqti. Musa söz qiliwidi, Xuda anglap ünlük awaz bilen jawab berdi. □

20 Perwerdigar Özi Sinay téghigha, taghning choqqisigha chüshti; andin Perwerdigar Musani taghning choqqisigha chaqiriwidi, Musa taghqa chiqti.

21 Perwerdigar Musagha: — Sen chüshüp xalayıqni agahlandurup: Ular «Perwerdigarni körimiz» dep pasildin bösüp ötmisun; undaq qilsa, ulardin köp adem halak bolidu, dep éytqin.

■ 19:8 Mis. 24:3 □ 19:12 «xelq üçün taghning etrapigha» — yaki «xelq etrapigha». ■ 19:12 Ibr. 12:18 □ 19:13 «Uninggha... tégip ketsimu» — démek, taghqa tégish. Bashqa birxil terjimisi «uninggha (taghqa tegken kishige) ademning qoli tegmisun...». «chalma-késeq qilinsun yaki oq étip öltürülsun» — démek, taghqa tegken kishini öltürüshi kérek; biraq xilapliq qilghan undaq bir kishini tagh étikide (qet'iy cheklen'gen jaygha kirgenlikli seweblik) öltürüsh üçün herqandaq kishi uninggha tegse yaki uninggha yéqin barsa bolmaytti; shunga uni chalma-késeq qilish yaki oq bilen öltürüsh kérek idi. Bashqa birxil terjimisi («Xuda teripidin») öltürüliidu. ■ 19:15 1Sam. 21:4; 1Kor. 7:5 □ 19:16 «güldürmamilar» — ibranıy tilida «awazlar». «kanayning awazi» — yaki «burgha awazi». ■ 19:16 Ibr. 12:18 ■ 19:17 Qan. 4:10,11 ■ 19:18 Hak. 5:4; Zeb. 68:8; 77:18; 114:4; 144:5; Hab. 3:10 □ 19:19 «Musa söz qiliwidi, Xuda anglap ünlük awaz bilen jawab berdi» — bashqa birxil terjimisi: «Musa söz qiliwatatti, Xuda anglap ünlük awaz bilen jawab bériwatatti».

²² Perwerdigargha yéqin kéleleydighan kahinlarmu özlirini manga atap muqeddes qilsun; bolmisa, Perwerdigar *sépilni* böskendek ulargha halaket yetküzidu, — dédi.

²³ Musa Perwerdigargha: — Xalayıqning Sinay téghigha chiqishi mumkin emes; chünki Sen Özüng bizge qattiq agahlandurdung: taghni «muqeddes» dep qarap, uning etrapigha pasillarni békitinglar, dep emr qilding, — dédi.

²⁴ Perwerdigar Musagha: — Mang, sen chüshüp ketkin. Andin sen Harunni élip, bille chiqqin; lékin kahinlar we xelq bolsa Perwerdigarning qéshigha barayli dep pasildin bösüp ötmisun; bolmisa, *Perwerdigar sépilni* böskendek ularning üstige chüshidu, — dédi.

²⁵ Shuning bilen Musa xelqning qéshigha chüshüp, ulargha bu sözni yetküzdi.

20

On perz

¹ Xuda munu barliq sözlerni bayan qilip mundaq dédi: —

² Men séni «qulluq makani» bolghan Misir zéminidin chiqirip kelgen Perwerdigar Xudayingdurmen. ■

³ Séning Mendin bashqa héchqandaq ilahing bolmaydu.

⁴ Sen özüng üçün meyli yuqiridiki asmanda bolsun, meyli töwendiki zéminda bolsun, yaki yer astidiki sularda bolsun, herqandaq nersining qiyapitidiki héchqandaq oyma shekilni yasima. □ ■

⁵ Sen bundaq nersilerge bash urma yaki ularning qulluqigha kirme. Chünki Menki Perwerdigar Xudaying wapasizliqqa heset qilghuchi Tengridurmen. Mendin nepretlen'genlarning qebihliklerini özlirige, oghullirigha, hetta newre-chewrilirigiche chüshürimen, □

⁶ Emma Méni söyidighan we emrlirimni tutidighanlarga ming ewladighiche özgermes méhribanliq körsitimen. □

⁷ Perwerdigar Xudayingning namini qalaymiqan tilgha alma; chünki kimdekim namini qalaymiqan tilgha alsa, Perwerdigar uni gunahkar hésablimay qalmaydu. ■

■ **20:2** Mıs. 13:3; Qan. 5:6; Zeb. 81:10 □ **20:4** «Sen özüng üçün ... herqandaq nersining qiyapitidiki héchqandaq oyma shekilni yasima» — 5-ayettin éniq körünidiki, 4-ayette xatirilen'gen: «özüng üçün ... sheklide.. yasima» dégen bu emrning közde tutqini ademler choqunush meqsitide yasighan herqandaq shekillerdur. Démeq, bu yazmilarda sen'etning özi yaki bediyyi ijadiyet, mesilen ressamliq yaki heykeltirashliq men'i qilin'ghan emes. Mesilen, «muqeddes chédir» we kéyinki «muqeddes ibadetxana»da birnechke sûretler (Xérublar, güller, xorma derex qatarliqlarning sûretliri) körünüdu. Bular butlar emes, peqet bézesh meqsitide ishlen'gen. ■ **20:4** Law. 26:1; Zeb. 97:7 □ **20:5** «wapasizliqqa heset qilghuchi Tengri» — bu ibare toghruluq «tebirler» we «qanun sherhi»diki «qoshumche söz»imizni körüng. «Mendin nepretlen'genlarning qebihliklerini özlirige, oghullirigha, hetta newre-chewrilirigiche chüshürimen» — bu muhim söz toghruluq «qoshumche söz»imizni, shundaqla «Ezakiyal»diki «qoshumche söz»imizni (18-, 33-bablar toghruluq) körüng. □ **20:6** «emrlirimni tutidighanlarga mingliğan ewladighiche» — bashqa birxil terjimisi: «emrlirimni tutidighan mingliğanlirigha...». Biraq «Qan.» 7:9 terjimimizge mas kélidu. «özgermes méhribanliq» — mushu yerde «özgermes méhribanliq» ibraniy tilida «xesed» dégen söz bilen ipadlinidu. Bu sözning menisi bek chongqur bolup, köp yerlerde «özgermes muhebbet» yaki «özgermes méhribanliq» dep terjime qilinidu. Köp yerlerde bir xil ehde bilen baghliq bolidu; shunga sözning uzunraq birxil terjimisi: «méhir-muhebbet tüpeylidin ehvide daim turidighanliqi» dégili bolidu. Mesilen, bu söz «Yar.» 21:23, 24:12, 32:10, «Mıs.» 15:13, 34:6, 7lerde ishli tilgen. ■ **20:7** Law. 9:12; Mat. 5:33

8 Shabat künini muqeddes dep bilip tutqili yadingda saqlighin. ■

9 Alte kün ishlep barliq ishliringni tügetkin; ■

10 lékin yettinchi küni Perwerdigar Xudayinggha atalghan shabat künidur; sen shu küni héchqandaq ish qilmaysen; meyli sen yaki oghlung bolsun, meyli qizing, meyli qulung, meyli dédiking, meyli buqang yaki sen bilen bir yerde turuwatqan musapir bolsun, héchqandaq ish qilmisun. □

11 Chünki alte kün ichide Perwerdigar asman bilen zéminni, déngiz bilen uning ichidiki barini yaratti andin yettinchi künde aram aldi. Buning üçhün Perwerdigar shabat künini bext-beriketlik kün qilip, uni muqeddes kün dep békitti. ■

12 Ata-anangni hörmét qil. Shundaq qilsang Perwerdigar Xudaying sanga ata qilmaqchi bolghan zéminda uzun ömür körisen. ■

13 Qatilliq qilma. ■

14 Zina qilma. ■

15 Oghriliq qilma.

16 Qoshnang toghruluq yalghan guwahliq berme. □

17 Sen qoshnangning öy-imaritige köz qiringni salma, ne qoshnangning ayali, ne uning quligha, ne uning dédiki, ne uning kalisi, ne uning ishiki yaki qoshnangning herqandaq bashqa nersisige köz qiringni salma. □ ■

Xelqing wehimisi

18 Pütkül xelq güldürmamilarini, chéqin-yalqunlarni, kanayning awazi we taghdin örlep chiqqan is-tüteklerni kördi we anglidi; ular bularni körüp, titriship yiraq turushti

19 we Musagha: — Bizge senla söz qilghaysen, biz angalaymiz; lékin Xuda bizge Özi söz qilmisun; chünki undaq qilsa ölüp kétimiz, dédi. ■

20 Musa xalayıqqa jawaben: — Qorqmanglar; chünki Xudaning bu yerge kélishi silerni sinash üçhün, yeni silerning Uning dehshetlikini köz ald-inglarga keltürüp, gunah qilmasliqinglar üçündür, — dédi. □

21 Shuning bilen xalayıq nérida turdi; lékin Musa Xuda ichide turghan qoyuq bulutning qéshigha yéqin bardı. ■

Qurban'gah toghrisidiki nizam

22 Perwerdigar Musagha: — Sen bérıp Israillargha munu sözlerni yetküzgin: «Silerge ershtin söz qilghinimni kördünglar.

23 Siler Méning ornunda ilah dep kümüshtin butlar yasimanglar, yaki özünglar üçhün altundin butlarni yasimanglar.

24 — Sen Men üçhün tupraqtin bir qurban'gah yasap, shu yerde köydürme qurbanliq we inaqliq qurbanliqliringni, qoy-öchke bilen kaliliringni sun'ghin.

■ 20:8 Ez. 20:12 ■ 20:9 Mis. 23:12; 34:21; Luqa 13:14 □ 20:10 «yettinchi küni....shabat künidur» — ibranıy tilida «shabat» we «yettinchi» dégenler ahangdash söz. «sen bilen bir yerde turuwatqan» — ibranıy tilida «derwaziliring ichide turuwatqan» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ 20:11 Yar. 2:2; Ibr.4 ■ 20:12 Mat. 15:4; Ef. 6:2 ■ 20:13 Mat. 5:21 ■ 20:14 Mat. 5:27 □ 20:16 «Qoshnang toghruluq yalghan guwahliq berme» — Tewrat-injil boyiche «qoshnang» Xuda bizning yénimizgha yéqin qilghan herbir ademni körsitidu, elwette. □ 20:17 «qoshnang» — bu söz toghruluq yuqiriqi izahatni körüng. ■ 20:17 Rim. 7:7 ■ 20:19 Qan. 5:25; Ibr. 12:19 □ 20:20 «silerning Uning dehshetlikini köz ald-inglarga keltürüp, gunah qilmasliqinglar üçündür» — yaki «Uningdin bolghan qorqunch séning köz aldida bolup, bu gunah qilmasliqinglar üçündür». ■ 20:21 Mis. 19:17; Ibr. 12:18

Omumen Men xelqqa namimni *hörmət bilen* eslitidighan barliq jaylarda, yéninggha kélip sanga bext-beriket ata qilimen.■

²⁵ — Eger Manga atap tashlardin qurban'gah yasimaqchi bolsang, yonulghan tashlardin yasimighin; chünki tashlarga eswabingni tegküzseng, ular napak bolup qalidu. □ ■

²⁶ Qurban'gahingha chiqidighan pelempey bolmisun; undaq bolghanda, pelempeydin chiqquche ewriting körünüp qélishi mumkin», — dédi.

21

Qullargha muamile qilishtiki höküm-belgilimiler

¹ — Sen ularning aldigha qoyidighan höküm-belgilimiler munulardur: —

² Eger sen bir ibraney qulni sétiwalghan bolsang, u alte yilghiche xizmitingde bolup, yettinchi yili tölemsiz hör qilinsun. ■

³ U qul qilinshqa tenha halette élip kélin'gen bolsa, tenha halette ketsun. Ayali bilen birge élip kélin'gen bolsa, ayalimu uning bilen bille ketsun.

⁴ Eger xojisi uninggha xotun élip bergen bolsa, shundaqla ayali uninggha oghul-qizlarni tughup bergen bolsa, ayal baliliri bilen xojisigha qélip, er yalghuz ketsun.

⁵ Lékin eger qul élan qilip: «Men xojam, ayalim we balirimgha muhebbitim bolghini üçün hör bolup ketmeymen» dése, ■

⁶ undaqta uning xojisi uni Xudaning *ibadet soruning* aldigha élip béríp, uni ishikning aldida yaki ishikning keshikining aldida turghuzsun; andin xojisi bigiz bilen uning quligini teshsun. Shundaq qilip, u menggüge xojisining quli bolup qalidu. □

⁷ Eger birkim qizini dédeklikke sétiwetken bolsa, u er qullar hör qilin'ghandek hör qilinmisun.

⁸ Eger özige xas sétiwalghan qiz xojisigha yaqmisa, undaqta u qiz terepning heq tölep uni hör qilishigha yol qoyushi kérek. Lékin xojisining uni yat xelqqa sétish hoquqi bolmaydu; chünki xojisi uninggha wapasizliq qilghandur. □

⁹ Eger u qizni oghligha xas békitten bolsa, undaqta u belgilimiler boyiche uninggha öz qizidek muamile qilsun.

¹⁰ Eger xojisi yene xotun alsa, eslide emrige alghan dédikining yémek-ichmikini, kiyim-kéchikini we er-xotunchiliq burchini kémeymtisun.

¹¹ Eger u shu üç ishni ada qilmisa, undaqta u bedel tölimey hör bolsun.

Urush-talash heqqide

¹² Kimki bir ademni urup öltürüp qoysa, umu choqum öltürülsun. ■

■ **20:24** Mis. 27:1; 38:1 □ **20:25** «tashlarga eswabingni tegküzseng, ular napak bolup qalidu» — 4-ayettiki emr boyiche, Xudani bildüridighan héchqandaq süret yaki shekil bolmaydu. Bu ayettiki emr qurban'gah tashlirining üstide héchqandaq shekil-süretlerning bolmasliqi («napak» bolmisun dep), butpereslik gunahining aldini élish üçün bérilgen. ■ **20:25** Qan. 27:5; Ye. 8:30, 31 ■ **21:2** Qan. 15:12; Yer. 34:14 ■ **21:5** Qan. 15:16 □ **21:6** «Xudaning *ibadet soruning aldigha*» — yaki «Xudaning aldigha» yaki «hakimlarning aldigha». «*andin xojisi bigiz bilen uning quligini teshsun*» — démek, qulning quligini ishik qanitigha yaki ishik keshikige yéqip turup, quligining yumshiqini ishikke yaki ishikning keshikige mixlaydu. □ **21:8** «*xojisi uninggha wapasizliq qilghandur*» — adette er kishi dédek sétiwalghan bolsa, uni öz kéniziki yaki toqili qilip emrige alghan hésablinatti. Shunga dédekning kem dégendimu toqalliq hoquqi bar idi. ■ **21:12** Law. 24:17

¹³ Lékin eger u kishi *ölgüchining* jénini paylap turup qesten öltürmigen, belki men Xuda uning qoli arqiliq shu kishining ölüshige yol qoyghan bolsam, undaq ehwalda Men uninggha qachidighan bir jayni orunlashturimen.

¹⁴ Lékin eger birsi öz qoshnisini hiyle bilen öltürimen dep, uninggha qesten hujum qilsa, u gerche *panah izdep* qurban'gahimgha qéchip kelsimu, u shu yerde tutulsun we ölümge mehkum qilinsun.

¹⁵ Kimki öz atisi yaki anisigha qol tegküzse, choqum öltürülsun. ■

¹⁶ Kimki bir ademni bulap satqan bolsa yaki uning qolida barliqi melum bolsa, jezmen öltürülüşhi kérek.

¹⁷ Kimki öz atisi yaki anisigha lenet qilip qarighan bolsa, jezmen öltürülüşhi kérek. ■

Bashqilarni zeximlendirish heqqide

¹⁸ Eger ikki kishi urushup qélip, biri yene birini tash ya moshti bilen ursa, urulghan kishi ölmey, orun tutup yétip qalghan bolsa,

¹⁹ u kishi qopup hasigha tayinip tashqirigha chiqqudek bolsa, undaqta uni urghan kishi jazadin xalas qilinsun; peqet zeximlen'güchining yétip ishtin qalghan waqti üçün tölem béríp, uni dawalitiq sellimaza saqaytsun.

²⁰ Eger birsi quli yaki dédikini tayaqta ursa, shundaqla qul yaki dédek neq meydanda ölüp ketse, uning üçün *igisi* choqum jazagha tartilsun. □

²¹ Lékin eger tayaq yégüchi bir-ikki kün tirik tursa, undaqta qul xojayinining shexsi mal-mülki bolghini üçün, qulning jazasigha tartilmisun.

²² Eger kishiler bir-biri bilen urushup qélip, hamilidar bir ayalni urup salsa, hamilidar ayalda balisi baldur tughulushidin bashqa zeximlinish bolmisa, ayalning éringin tölem telipi boyiche hakimlarning testiqidin ötküzülüp jerimane tölisun. □

²³ Eger *ayal yaki bala* ziyar-zexetke uchrighan bolsa, undaqta jénigha jan, □

²⁴ közige köz, chishigha chish, qoligha qol, putigha put, ■

²⁵ köyüкке köyük, zeximge zexim, kökke kök tölensun.

²⁶ Eger birsi öz qul ya dédikining közini urup nakar qilip qoysa, közi wejedin uni azad qilsun.

²⁷ Shuningdek birsi öz quli ya dédikining chishini urup chiqiriwetken bolsa, chishi wejedin uni azad qilsun. ■

Mal-ulaghar toghruluq belgilimiler

²⁸ Eger bir kala bir er yaki ayal kishini üsüp öltürüp qoysa, shu kala choqum chalma-késeq qilinishi kérek, uning göshi yéyilmisun. Lékin kalining igisige gunah kelmisun. ■

²⁹ Lékin bu uyning ilgiridin üsüsh aditi bolup, igisige bu heqte agah bérilgen bolsa, lékin yenila uni baghlimighini üçün er-ayal kishilerni üsüp öltürüp qoyghan bolsa, undaqta kala chalma-késeq qilinsun, igisimu ölümge mehkum qilinsun.

■ **21:15** Mat. 15:4 ■ **21:17** Law. 20:9; Pend. 20:20; Mat. 15:4; Mar. 7:10 □ **21:20** «uning üçün *igisi choqum jazagha tartilsun*» — ibraniiy tilida «uning intiqami choqum élinidu». □ **21:22** «balisi baldur tughulushidin bashqa» — yaki «balisi chüshüp ketishtin bashqa». Aldi-keyni sözlerge qarighanda, mushu yerde peqet «baldur tughulsa» dégen terjimisi toghra bolsa kérek. □ **21:23** «Eger ayal yaki bala ziyar-zexetke uchrighan bolsa,...» — ibraniiy tilida peqet «Eger zerer-zexmet bolup chiqsa,...» déyilidu. ■ **21:24** Law. 24:20; Qan. 19:21; Mat. 5:38 ■ **21:28** Yar. 9:5

³⁰ Lékin uningdin xun heqqi telep qilinsa, öz jénining ornida uninggha qanchilik tölem qoyulghan bolsa shuni bersun.

³¹ Kalidin üsülgüchi oghul yaki qiz bala bolsa, kalining igisi oxshashla yuqiriqi hökümdikidek bir terep qilinsun.

³² Kala qul yaki dédekni üsken bolsa, kalining igisi üsülgüchining xojisigha ottuz shekel kümüş bersun; andin kala chalma-kések qilinsun.

³³ Eger birsi bir orining aghzini ochuq qoyup yaki kolawatqan orining aghzini yapmay, kala yaki éshek uninggha chüshüp ketse, □

³⁴ Undaqta orining igisi mal igisining ziyinini toluq tölep bersun; ölgen mal uningki bolidu.

³⁵ Eger birsining kalisi yene birsining kalisini üsüp öltürüp qoyghan bolsa, undaqta ular tirik qalghan kalini sétip, pulni barawer bölüşsün hem ölük kalinimu shundaq bölüşsün.

³⁶ Lékin kalining ilgiridin üsüdighan aditi barliqi éniq turup, igisi uni baghlimay qoyuwetken bolsa, undaqta üsküchi kalining igisi kaligha kala tölep bersun, ölük kala uning bolsun.

22

Tölem tölesh heqqidiki nizam

¹ Eger birsi bir kala yaki qoyni oghrilap, uni soysa ya sétiwetse, u bir kalining ornigha besh kala, bir qoynning ornigha töt qoy tölisun. □ ■

² Oghri tam teshkende tutulup qélip, tayaq yep ölüp qalsa, öltürgüchige xun jazasi kelmisun.

³ Lékin shu weqe bolghan peyette kün chiqip qalghan bolsa, undaqta öltürgüchi xun jazasigha tartilsun.

Oghri oghrilighinini tölep ziyanni toluqlap bérishi kérek; uningda bir néme bolmisa, qulluqqa sétip, oghrilighan nersini tölishi kérek.

⁴ Oghri tutulghanda oghrilighan nerse, kala bolsun, éshek bolsun, qoy bolsun uning qolida tirik halette tépilsa, u ikki hesse qimmette tölep bersun. □

⁵ Eger birsi öz mal-charwilirini étizliqqa yaki üzümzarliqqa otlashqa qoyuwétip, bashqilarning bagh-étizliqida otlashqa yol qoysa, undaqta u özining eng ésil mehsulatliridin yaki üzümzarliqning eng ésil méwisidin ziyanni tölep bersun.

⁶ Eger ot kétip, tikenlikke tutiship kétip, andin öñchilerni, bash tartip pishqan ziraetni köydürüp, pütkül étizliqni kül qiliwetse, undaqta ot qoyghuchi barliq ziyanni tölep bersun. □

□ **21:33** «bir orining aghzini» — yaki «bir quduqning aghzini». □ **22:1** «... u bir kalining ornigha besh kala, bir qoynning ornigha töt qoy tölisun» — némishqa kalini besh hesse, qoyni töt hessilep toluqlash kérek? Kala-qoy her ikkisi gösh, yung-tére we süt béreleydu, kala yene emgek qilalaydu; shunga kalining kemliki köprek ziyanni keltüridu. ■ **22:1** 2Sam. 12:6 □ **22:4** «Oghri tutulghanda oghrilighan nerse, ... uning qolida tirik halette tépilsa, u ikki hesse qimmette tölep bersun» — némishqa bu ayyete körsitilgen jaza 1-ayettiki jazigha oxshimaydu? Bezi alimlarning pikriche: (a) oghrilan'ghan mal téxi oghrining qolida bolghachqa, igisining ziyini 1-ayettikidin az bolushi mumkin; (e) bu oghri téxi 1-ayettiki oghridek yamanliqni ögen'gen emes; (p) 4-ayettiki oghrining kala-qoyni oghrilash gunahini özlükidin iqrar qilghan bolushimu mumkin. Biz bu üç pikrige qayilmiz. □ **22:6** «tikenlik» — étizlar arisidiki chitlar yaki qashalar adette tikenlerdin qilinidu.

7 Eger birsi qoshnisigha pul yaki mal-dunyasini amanet qilghan bolsa, bular öyidin oghrilinep ketse, shundaqla oghri kéyin tutulsa, u oghrilighinini ikki hesse qimmette tölep bersun.

8 Lékin oghri tépilmisa, öy igisining qoshnisining méligha qol tegküzgen ya tegküzmegenliki melum bolsun dep, hakimlarning aldigha keltürölsun.

9 Herxil xiyane, u meyli kala, éshék, qoy, kiyim-kéchék bolsun, yittürüp qoyghan nerse bolsun, ular toghruluq bir qoshnisi: «emeliyette mundaq idi» dep talashqan bolsa, her ikkisining dewasi hakimlarning aldigha keltürölsun; hakimlar qaysigha gunah békitse, shu qoshnisigha ikki hesse qimmette tölep bersun. □

10 Eger birsi qoshnisigha éshék, kala, qoy yaki bashqa bir charpayni amanet qilsa, bu amanet méli kishi kórmey ölüp ketse, yaki zeximlense, yaki heydep ekitilse, □

11 undaqta qoshnisining méligha qol tegküzgen ya tegküzmegenliki melum bolsun dep, Perwerdigarning aldida ularning otturısında bir qesem ichürölsun. Mal igisi bu qesemni qobul qilsun; qoshnisi uninggha tölem tölep bermisun. □

12 Lékin mal oghrılan'ghan bolsa, u igisige tölep bersun.

13 Eger uni wehshiy haywan boghup qoyghan bolsa, u malning qalduqini guwahliq üçün körsitip, uni tölep bermisimu bolidu.

14 Eger birsi qoshnisidin bir ulaghni ötne élip, ulagh igisi yoq yerde zeximlense yaki ölüp qalsa, ötne alghuchi toluq tölep bersun.

15 Lékin igisi neq meydanda bolsa, ötne alghuchi tölep bermisun; ulagh ijarige élin'ghan bolsa, alghuchi tölem tölimisun; chünki uni ijare tölep ekelgen.

Jtimaıy mes'uliyet

16 Eger bir adem téxi yatliq bolmighan bir qizni azdurup, uning bilen bille yatsa, undaqta u uning toyluqini bérisi kérek, andin uni xotunluqqa alsun.

17 Lékin qizning atisi uni uninggha bergili unimisa, zina qilghuchi pak qizlarning toyluqigha barawer kélidighan kümüş pulni tarazida ölchép bersun.

18 Jaduger xotunni tirik qoymighin. ■

19 Haywan bilen jinsiy munasiwet ötküzgen herbiri jezmen ölümge mehkum qilinsun. ■

20 Kimdekim birdinbir Perwerdigardin bashqa herqandaq ilahgha qurbanliq sunsa, haram dep mutleq halaketke mehkum qilinsun. □ ■

21 Silermu Misirda musapir bolup turghanikensiler, musapir bolghan kishini héch xarlimanglar we yaki uninggha héch zulum qilmanglar. ■

22 Herqandaq tul xotun yaki yétim balini xorlimanglar. ■

23 Sen ularni herqandaq terepte xorlisang, ular manga peryad kótürse, Men ularning awazini choqum anglaymen;

□ **22:9** «hakimlarning aldigha...» — yaki «Xudaning aldigha...», «hakimlar qaysigha...» — yaki «Xuda qaysigha...». □ **22:10** «heydep ekitilse» — ibranıy tilida bu söz adette «bulınış» dégen söz bilen ipadilınidu; lékin mushu yerde belkim tasadiپیy bir ishni, mesilen chöchüp kétip, chéchilip kėtishini körsitishi mumkin; oghrılınış mesilisi 12-ayette körsitilidu. □ **22:11** «Perwerdigarning

aldida ularning otturısında bir qesem ichürölsun — bu qesemni belkim, igisi: «Men heqıqeten shu nersini palanchi kishige tapshurup amanet qildim» dégendek, amanetni qobul qilghuchi kishi: «Men shu amanetni heqıqeten yittürüp qoydum, uni oghrılımidim, bashqılargha satmidim» dégendek qilishi mumkin. ■ **22:18** Qan. 18:10,11 ■ **22:19** Law. 18:23; 20:15 □ **22:20** «mutleq halaketke mehkum qilinsun» — ibranıy tilida «haram» qilinsun; «haram» — «mutleq halak qılınış kérek» dégenni bildüridu. ■ **22:20** Qan. 17:2, 3, 4, 5 ■ **22:21** Law. 19:34 ■ **22:22** Zek. 7:10

²⁴ shuning bilan ghezipim tutuship, silerni qilichlap öltürimen, silerning xotunliringlar tul qilinip, baliliringlar yétim bolup qalidu.

²⁵ Eger sen Méning xelqimning ichidin sanga qoshna bolghan kembeghelge qerz bergen bolsang, uninggha jazanixorlardek muamile qilmighin; uningdin ösüm almanglar.■

²⁶ Eger sen qoshnangning chapinini görüğe alghan bolsang, kün olturmasta uninggha yandurup ber. ■

²⁷ Chünki chapini uning birdinbir yépinchisi bolup, bedinini yapidighan kiyim shudur. U bolmisa, u némini yépinip yatidu? Bu sewebtin Manga peryad qilsa, peryadini anglaymen; chünki Men shepqetlikturmen.

²⁸ Xudagha kupurluq qilma, we xelqingning emirlirininimu qarghap tillima.□ ■

²⁹ Xamingning hosulining ashqinidin we sharab-zeytun méyi kölkichingdin tashqinidin Manga hediye sunushni hayal qilmighin. Sen oghulliringning tunjisini Manga atighin.□ ■

³⁰ Kala bilen qoyliringning tunji balilirininimu hem shundaq atighin; tunji bala yette kün'giche anisi bilen bille tursun; emma sekkizinchi küni uni Manga atap sun'ghin.■

³¹ Siler Manga atalghan muqeddes kishiler bolisiler; shunga dalada yirtquch haywan teripidin boghulghan haywanning göshini yémenglar, belki uni it-largha tashlap béringlar.■

23

Heqqaniyet we adilliq

¹ Yalghan gepni yaymighin we ya yalghan guwahliq bérip rezil ademge yan basmighin.

² Topqa egiship rezil ishta bolma yaki dewa-desturlarda guwahliq bergende topqa egiship heqiqetni burmilima.

³ Kembeghel dewa qilsa, uninggha yan basma.■

⁴ Düşminingning kala ya éshiki ézip kétip, sanga uchrup qalsa, uni élip kélip, igisige choqum tapshurup ber. ■

⁵ Eger sanga öch bolghanning éshiki yükni kötürelmey yükning astida yatqinini körseng, uni yardemsiz tashlimay, belki uninggha yardemliship éshikini qopurushup bérishing zörür.■

⁶ Arangdiki kembeghelning dewasida adaletni burmilima.■

⁷ Herqandaq saxta ishtin özünghi néri tart; bigunah adem bilen heqqaniyet ademni öltürmigin; chünki Men rezil ademni hergiz adil dep aqlimaymen.

■ 22:25 Law. 25:36,37; Qan. 23:18,19; Zeb. 15:5; Pend. 28:8; Ez. 18:8 ■ 22:26 Qan. 24:12,13

□ 22:28 «Xuda(gha)» — ibraniy tilida «Elohim»(gha). Bu söz bezide Xudaning wekilliri bolghan «hakimlar»ni bildüridu («Zeb.» 82-küy we izahatlrini körüng). Shunga bezi terjimilerde «hakimlar» déyilidu. ■ 22:28 Mis. 21:6, 8; Ros. 23:3, 4, 5 □ 22:29 «Xamingning hosuli ...din tashqinidin

Manga hediye sunushni hayal qilmighin» — bu ayette közde tutulghini (bashqa yerliri bilen sélishiturulghanda) tunji hosulni körstidu, lékin bu ayetning özide undaq biwasite éytilmaydu. Ayetning ikkinchi qismi «tunji oghullarning Xudagha atilishi» toghruluq hem 30-ayet «charpayning tunjiliri» toghruluq bolghachqa, 29-ayetning birinchi qismi belkim «tunji hosul» toghruluq bolushi mumkin.

■ 22:29 Mis. 13:2,12 ■ 22:30 Mis. 23:19; Law. 22:27; Ez. 44:30 ■ 22:31 Law. 22:8; Ez. 44:31

■ 23:3 Law. 19:15 ■ 23:4 Qan. 22:1, 2; Luqa 6:27; Fil. 2:4 ■ 23:5 Qan. 22:4 ■ 23:6 Qan. 27:19

8 Shuningdek héchqandaq para yéme; chünki para közi ochuqlarni kor qilib, heqqaniylarning sözlirini burmilaydu.■

9 Musapir kishilerga zulum qilma; chünki özünglar Misir zéminida musapir bolup turghan bolghachqa, musapirning rohiy halini bilisiler.■

«Shabat yili» we shabat küni

10 Alte yil öz yéringni térip, hosullirini al.

11 Lékin yettinchi yili yerge aram bérip uni bosh qoy; xelqingning namratliri uningdin yigihp yésun, ulardin ashqinini janggaldiki haywanlar yésun; shundaqla özümzarliqning bilen zeytunzarliqningimu shundaq qilghin.□ ■

12 Alte kün ichide öz ishingni ada qilip, yettinchi küni aram élishing zörür. Buning bilen kala-éshekliring aram tapidu, dédikingning oghli bilen musapir kishimu harduqini chiqiridu.■

13 Men sanga éytqinimning hemmisini köngül bölüp ada qil; bashqa ilahlarning namini tilinggha alma; bular hetta aghzingghimu chiqmisun.□ ■

Üch muhim héyt-bayram

14 Her yilda üç qétim méning üçün héyt ötküzgin.

15 Aldi bilen «pétir nan héyti»ni ötküz; sanga emr qilghinimdek Abib éyidiki békitilgen künlerde yette kün pétir nan yégin; chünki shu ayda sen Misirdin chiqqaniding. Shu héytta héchkishi aldingha quruq qol kelmisun.■

16 Sen ejir qilip térigghan étizdiki ziraitingning tunji hosulini orghanda «orma héyti»ni ötküz; shundaqla sen ejir singdürüp yerdin axirqi hosul-mehsulatliringni yil axirida yigiqanda «hosul yigish héyti»ni ötküz.□

17 Yilda üç qétim erkékliringning hemmisi Reb Perwerdigarning huzurigha hazir bolsun.

18 Sen manga atalghan qurbanliqning qénini xémirturuch sélin'ghan nan bilen sunmighin; héyt qurbanliqning yéghini bolsa kéchiche qondurup etigichige saqlima.□

19 Zéminingdiki deslepki hosulning eng yaxshisini Perwerdigar Xudayingning öyige élip kel.

Oghlaqni anisining sütide qaynitip pishurma.□ ■

Perwerdigarning Perishtisining yollarni teyyarlishi

■ **23:8** Qan. 16:19; 1Sam. 8:3; Pend. 19:6; Top. 7:7 ■ **23:9** Mis. 22:21; Law. 19:33; Qan. 24:17

□ **23:11** «Lékin yettinchi yili yerge aram bérip uni bosh qoy;...» — Xuda Öz xelqige shundaq emr bergeniken, elwette ulardin xewer alidu. Bu emрге baghliq wediler toghrisida «Law.» 25:1-7, 11, 12ni, bolupmu 20-22-ayetlerni körüng. ■ **23:11** Law. 25:4, 5 ■ **23:12** Mis. 20:8; 31:13-17.

□ **23:13** «Men sanga éytqinimning hemmisini köngül bölüp ada qil» — ibraniiy tilida «Men silerge éytqinim... ada qilinglar» déyilidu. ■ **23:13** Chöl. 32:38; Ye. 23:7; Zeb. 16:4; Hosh. 2:19; Zek. 13:2

■ **23:15** Mis. 12:14,15; 13:3; 34:20; Qan. 16:16 □ **23:16** «orma héyti» — mushu héyt yene «heptiler

héyti» hem «deslepki orma héyti» depmu atilidu. «hosul-mehsulatliring» — mushu «hosul-mehsulatliring» ashliqlarni hem herxil méwe-chiwe mehsulatlirini öz ichige alidu. «hosul yigish héyti» — mushu héyt yene «kepiler héyti» depmu atilidu. □ **23:18** «qurbanliq» — bu söz adette «inaqliq qurbanliqi» yaki «teshekkur qurbanliqi»ni körsitidu. □ **23:19** «Oghlaqni anisining sütide qaynitip pishurma»

— bu emr belkim etrapitki butperes xelqlerning melum örp-aditige egeshmeslik kéreklikini körsitishi mumkin. Bu toghruluq yene «Lawaylar»diki «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **23:19** Mis. 34:26

20 Mana, Men bir Perishtini yolda séni qoghdap, Men sanga teyyarligan yerge élip barsun dep, aldingda yürüşke ewetimen. ■

21 Sen uning aldidida özüngge agah bol, uning awazigha qulaq sal. Uning zitigha tegme; bolmisa, u itaetsizlikliringni kechürmeydu; chünki Méning namim uningdidur. □

22 Lékin eger sen uning awazigha qulaq sélip, Méning barliq buyrughanlirimgha emel qilsang, Men dühmenliringge dühmen, küshendiliringge küshende bolimen. ■

23 Chünki Méning Perishtem aldingda yürüp, séni Amoriy, Hittiy, Perizziy, Qanaaniy, Hiwiy we Yebusiylarning zéminigha bashlap kiridu; Men ularni yoqitimen.

24 Sen ularning ilahlirigha bash urup ibadet qilma we yaki ular qilghandek qilma; belki ularning *butlirini* üzül-késil chéqiwet, but tüwrüklirini üzül-késil kukum-talghan qiliwet; □

25 Lékin Xudayinglar Perwerdigarning ibaditide bolunglar. Shundaq qilsanglar U nan bilen süyüglarni beriketleydu; Men barliq késellikni aranglardin chiqirip tashlaymen. ■

26 Buning bilen zéminigha boyidin ajrap kétidighan yaki tughmas héchbir ayal yaki charpay bolmaydu; ömrüngning künlirini toluq qilimen. ■

27 Men séning aldingda wehimimni ewetimen, qaysi taipige yéqinlashsang shularni parakende qilimen; shuning bilen hemme dühmenliringni keynige yandurup qachurimen. ■

28 Hiwiylar, Qanaaniylar we hittiylarni aldingdin qoghlap chiqiriwétishke sériq herilerni aldingda yürüşke ewetimen. □ ■

29 Emma zéminning Xarabiliship, dalada wehshiy haywanlar awup sanga xewp bolup qalmasliqi üçhün, shu ellerni aldingdin bir yilgiche heydiwetmeymen,

30 Belki sen awup, zéminni *pütünley* miras qilip bolghuche, az-azdin heydep turimen.

31 Séning zéminingning chégrilirini Qizil Déngizdin tartip Filistiylarning déngizighiche, shuningdek chöldin tartip *Efrat* deryasighiche békitimen; chünki zéminda turuwatqanlarni heydiwétip yérini igilishing üçhün, ularni qolunggha tapshurimen. □ ■

32 Sen ular bilen we yaki ilahliri bilen héchqandaq bir ehde tüzme. ■

33 Ularning séni aldimda gunahqa patquzmasliqi üçhün ularni zéminigha qet'iy turghuzma. Chünki mubada sen ularning ilahlirining ibaditide bol-sang, bu ish sanga tuzaq bolidu. ■

24

Xudaning Musaning wasitisi bilen Israil xelqi bilen muqeddes ehдини түзүshi

- 23:20 Mis. 33:2 □ 23:21 «**özüngge agah bol**» — ibraniy tilida «özüngge qara» («shamar») dégen péil bilen ipadlinidu. 20-ayette Perishtining ularni «qoghdaydighanliqi» (ibraniy tilida «qaraydighanliqi») «xamar» dégen oxshash péil bilen ipadlinidu. ■ 23:22 Yar. 12:3 □ 23:24 «**ularning butlirini üzül-késil chéqiwet,...**» — yaki «ularni (Qanaaniylarning) yoqitip,...». ■ 23:25 Mis. 15:26; Qan. 7:15 ■ 23:26 Qan. 7:14 ■ 23:27 Mis. 14:24; Ye. 10:10 □ 23:28 «**sériq here**» — bu isim ibraniy tilida adettiki heridin chong we téximu chaqqaq birxil herini körsetse kérek. ■ 23:28 Qan. 7:20; Ye. 24:12 □ 23:31 «**Filistiylarning déngizi**» — «Ottura Déngiz»ni körsitidu. ■ 23:31 Chöl. 34:3, 4 ■ 23:32 Mis. 34:12,15; Qan. 7:2 ■ 23:33 Ye. 23:13; Hak. 2:3

1 U Musagha yene: — «Sen béríp, özüng bilen bille Harun, Nadab, Abihuni we Israillarning aqsaqalliri arisidin yetmish ademni élip, Perwerdigarning huzurigha chiqip, yiraqta turup sejde qilinglar.

2 Peqet Musala Perwerdigarning aldigha yéqin kelsun; bashqilar yéqin kelmisun, xelq uning bilen bille üstige chiqmisun, — dédi.

3 Musa kélip Perwerdigarning barliq sözliri bilen hökümlirini xalayıqqa dep berdi; pütkül xalayıq bir awazda: — Perwerdigarning éytqan sözlirining hemmisige emel qilimiz! — dep jawab bérishdi. ■

4 Andin Musa Perwerdigarning hemme sözini xatiriliwélip, etisi seher qopup taghning tüwide bir qurban'gahni yasap, shu yerde Israilning on ikki qebilisining sani boyiche on ikki tash tüwrükni tiklidi.

5 Yene Israillarning birnechche yigitlirini ewetti, ular béríp Perwerdigargha köydürme qurbanlıqlar sundi, inaqliq qurbanlıqi süpitide birnechche torpaqnimu soyup sundi.

6 Andin Musa qanning yérimini qachilargha qachilidi, yene yérimini qurban'gah üstige chachti.

7 Andin u ehdinamini qoligha élip, xelqge oqup berdi. Ular jawaben: — Perwerdigarning éytqinining hemmisige qulaq sélip, itaet qilimiz! — déyishti. □

8 Shuning bilen Musa qachilardiki qanni élip, xelqge sépip: — Mana, bu Perwerdigar mushu sözlerning hemmisige asasen siler bilen baghligghan ehding qénidur, dédi. ■

9 Andin kéyin Musa we Harun, Nadab we Abihu Israillarning aqsaqalliridin yetmish adem bilen bille tagh üstige chiqishti.

10 Ular shu yerde Israilning Xudasini kördi; uning ayighining astida xuddi kök yaquttin yasalgan nepis payandazdek, asman gümbizidek süpsüzük bir jisim bar idi. □ ■

11 Lékin u Israillarning mötiwerlirige qol tegküzmidi; ular Xudani körüp turdi hemde yep-ichishti.

Musaning yene Sinay téghigha chiqishi

12 Perwerdigar Musagha: — Tagh üstige, qéshimgha chiqip shu yerde turghin. Sanga ulargha ögitishke tash taxtaylarni, yeni Men yézip qoyghan qanun-emrni bérimen, dédi.

13 Shuning bilen Musa qopup, Yardemchisi Yeshuani élip mangdi. Musa Xudaning téghigha chiqti.

14 U awwal aqsaqallargha: Biz yénip kelgüche mushu yerde bizni saqlap turunglar. Mana, Harun bilen xur silerning yéninglarda qalidu; eger birsining ish-dewasi chiqsa, ularning aldigha barsun, — dédi.

15 Shuning bilen Musa taghning üstige chiqti we taghni bulut qaplidi.

16 Perwerdigarning julasi Sinay téghining üstide toxtidi; bulut uni alte kün'giche qaplap turdi; yettinchi küni, Perwerdigar bulut ichidin Musani chaqirdi;

17 Perwerdigarning julasining qiyapiti Israillarning köz aldida taghning choqqisida hemmini yutquchi ottek köründi. ■

■ 24:3 Mis. 19:8; 24:7; Qan. 5:27 □ 24:7 «xelqge oqup berdi» — ibranıy tilida «xelqning qulaqlirigha oqup berdi». ■ 24:8 Ibr. 9:20; 1Pét. 1:2 □ 24:10 «ular shu yerde Israilning Xudasini kördi» — yeni, Xudaning Özini ayan qilghanlıqini kördi. ■ 24:10 Weh. 4:6 ■ 24:17 Ibr. 12:29

18 Musa bulutning ichige kirip, taghning üstige chiqip ketti. Musa qiriq kéche-kündüz taghda turdi.

25

Ibadet chédiri üçün sunulidighan hediye

1 Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —

2 Sen Israillargha éytqin, ular Manga bir «kötürme hediye»ni keltürsun; kimning köngli hediye sunushqa xush bolsa, uningdin Manga sunulidighan «kötürme hediye»ni tapshuruwélinglar. □ ■

3 Siler ulardin tapshuruwalidighan kötürme hediye: — Altun, kümüş, mis, kök, sösün we qizil renglik yip, kanap rext, tiwit,

4 qizil boyalghan qochqarning tériliri, délfanning tériliri, akatsiye yaghichi, □

5 chiragh üçün zeytun méyi, «mesihlesh méyi» we xushbuy üçün xushbuy dora-dermekler,

6 efod bilen «qoshén»gha ornitilidighan aq héqiq we bashqa ésil tashlar bolsun. □ ■

7 Méning özliri arisida makan qilishim üçün *shulardin* Manga bir muqeddes turalghuni yasisun.

8 Uni Men sanga barliq körsetmekchi bolghiningha asasen, yeni ibadet chédirining nuxsisi we barliq eswab-saymanlirining nuxsisigha op'oxshash qilip yasanglar.

Ehde sanduqi

10 Ular akatsiye yaghichidin bir sanduq yasisun. Uning uzunluqi ikki yérim gez, kengliki bir yérim gez, égzikliki bir yérim gez bolsun. □ ■

11 Sen uni sap altun bilen qaplighin; ichi we sirtini altun bilen qaplap, uning üstünki qismining chörisige altundin girwek chiqar.

12 Uninggha altundin töt halqa quydurup, töt chétiqigha békitkin. Bir teripige ikki halqa, yene bir teripige ikki halqa bolsun. □

13 Sen hem akatsiye yaghichidin ikki baldaq yasap, her ikkisini altun bilen qaplighin;

14 andin sanduq ular arqiliq kötürülsun dep, baldaqlarni sanduqning ikki yénidiki halqiliridin ötküzüp qoyghin.

15 Baldaqlar hemishe sanduqtiki halqida tursun; ular uningdin chiqirilmisun. ■

□ **25:2 «kötürme hediye»** — kahin yaki hediye sun'ghuchi Perwerdigarning aldigha ikki qollap égez kötürüp apiridighan alahide hediye. Mushu ayyete déyilgen «kötürme hediye» köpligen xelq élip kélidighan, chong kölemlik hediye bolidu. Shühbisizki, mezkur «kötürme hediye»ning herbir qismini sun'ghuchi kishi özi Xuda aldida ikki qollap kötürüp uninggha ataydu (35:22, 24). ■ **25:2** Mis. 35:5; 1Tar. 29:3,5,9,14; Ezra 2:68; 3:5; Neh. 11:2 □ **25:5 «délfanning tériliri»** — yaki «dégiz éyiqining tériliri» yaki «borsuqning tériliri». □ **25:7 «Efod» we «qoshén»** — Bular toghruluq 6-14-ayetlerge qaralsun. U jiliktidek birxil alahide kiyim bolup, ichide Xudaning kérek bolghan ishlar toghruluq yolini yaki iradisini körsitidighan «Urim» we «Tummin» dégen alahide ikki tash saqlaqliq idi. ■ **25:7** Mis. 28:4-14 □

□ **25:10 «akatsiye yaghichi»** — intayin qattiq, uzun'ghiche chirimaydighan birxil yaghachtur. «gez» — Muqeddes kitabta ishli tilgen «gez» — ademning jeynikidin barmi qinighan uchighiche bolghan ariliqigha (texminen 45 santimétr) barawer kélidu. ■ **25:10** Mis. 37:1; Ibr. 9:1 □ **25:12 «töt chétiqigha»** — yaki «töt putigha». ■ **25:15** 1Pad. 8:8

- 16 Men sanga béridighan höküm-guwahliqni sanduqqa qoyghin. □ ■
- 17 Sanduqning *yapquchi süpitide* sen altundin uzunluqi ikki yérim gez, kengliki bir yérim gez bolghan bir «kafaret texti» yasighin. □ ■
- 18 Ikki kéréubni altundin soqup yasighin. Ularni kafaret textining ikki teripige ornatqin. □ ■
- 19 Bir kéréubni bir teripige, yene bir kéréubni yene bir teripige ornitish üçhün yasighin. Ikki teripidiki kéréublarni kafaret texti bilen bir gewde qilinglar. □
- 20 Kérublar bir-birige yüzlesun, qanatlrini kafaret textining üstige kérip, qanatlrini bilen uni yapsun; kéréublarning yüzi kafaret textige qaritilsun. ■
- 21 Sen kafaret textini sanduqning üstige qoyup, Men sanga béridighan höküm-guwahliqni sanduqning ichige qoyghin. ■
- 22 Men shu yerde sen bilen körüshimen; kafaret texti üstide, yeni höküm-guwahliq sanduqning üstidiki ikki kéréubning otturisida turup sanga Israil-largha yetküzüshke tapshuridighan barliq emrlirim toghrisida söz qilimen. ■

Shire

- 23 Hem akatsiye yaghichidin uzunluqi ikki gez, kengliki bir gez, égzikliki bir yérim gez bolghan bir shire yasighin.
- 24 Uni sap altun bilen qaplap, uning üstünki qismining chörisige altundin girwek chiqar.
- 25 Sen shirening chörisige töt ilik égzlikte bir lew yasighin; bu lewning chörisigimu altundin bir girwek chiqar. □
- 26 Sen u shirege altundin töt halqa yasap, bu halqilarni shirening töt burjikidiki chétiqqa ornatqin.
- 27 Shireni kütürüshke baldaqlar ötküzülsun dep, halqilar shire léwige yéqin békitilsun.
- 28 Baldaqlarni akatsiye yaghichidin yasap, altun bilen qaplighin; shire ular arqiliq kütürilidu.
- 29 Shirege yandap légen, qacha-texse, piyale we «sharab hediyeliri»ni chachidighan qedehlerni yasighin; ularni sap altundin yasighin.

□ **25:16** «sanga béridighan höküm-guwahliq» — Xuda Musagha tapshuridighan «on perz» yaqi «on emr» pütüldighan ikki tash taxtayni körsitidu (31:18ni körüng). Némishqa «guwahliq» déyilidu? Chünki «on perz» Xudaning heqqaniy tebitige guwahliq béridu. ■ **25:16** Ibr. 9:4 □ **25:17** «kafaret» — (ibraniy tilida «kafar» yaqi «kippur») dégenning tüp menisi «yépish»tin ibaret. Gunahlargha «kafaret keltürüsh» dégenlik «gunahlarni yépish» dégenlikur. Tewrat dewride Xuda gunahlarni waqitliq «yapatti» we shuningdek shu gunahlardin towa qilip qurbanliq keltürgen bendilirini kechürüm qilatti. Injil dewri kelgende u Mesihning qurbanliq wasitisi bilen insanlarning gunahlrini «élip tashlaydu» («Yh.» 1:29, 36ni körüng). Mushu yerde sanduqning yapquchini «kafaret texti» dep terjime qildug, chünki 22-ayette: «Men shu yerde sen bilen körüshimen; kafaret texti üstide... turup sanga ... söz qilimen» déyilidu. Démek, bu jay Xudaning olтурghan bir textige oxshastur. ■ **25:17** Mis. 37:6 □ **25:18** «Kérublar» — belkim alemdeki eng küchlük we eng yuqiri derijilik perishtiler yaqi mexluqlar bolushi mumkin. «Tebirler»ni we munasiwetlik séxmini körüng. ■ **25:18** Ibr. 9:5 □ **25:19** «ikki teripidiki kéréublarni kafaret texti bilen bir gewde qilinglar» — yaqi «ikki teripidiki kéréublar bilen kafaret texti bir pütün altundin yasalsun». ■ **25:20** Ibr. 9:5 ■ **25:21** Ibr. 9:4, 5 ■ **25:22** Chöl. 7:89 □ **25:25** «égzlikte» — yaqi «kenglikte». Munasiwetlik séxmini körüng. «lew» we «lewning chörisige chiqirilghan girwek» — bularning roli belkim shirening üstidiki nanlarni chüshüp kétishtin saqlastur.

30 Méning huzurumda turushqa sen shirege hemishe «teqdim nan»ni qoyghin.□

Chiraghdan

31 Sen hem sap altundin bir chiraghdan yasighin. U chiraghdan soqup yasalsun; chiraghdanning puti, gholi, qedeqliri, ghunche we chéchékliri pütün bir altundin soqulsun. □ ■

32 Chiraghdanning gholining ikki yénidin alte shaxche chiqirilsun — chiraghdanning bir yénidin üç shaxche, chiraghdanning yene bir yénidin üç shaxche chiqirilsun;

33 bir yénidiki herbir shaxchide badam güli sheklide ghunchisi we chéchéki bolghan üç qedeh chiqirilsun, yene bir yénidiki herbir shaxchide badam güli sheklide ghunchisi we chéchéki bolghan üç qedeh chiqirilsun. Chiraghdan'gha chiqirilghan alte shaxchining hemmisi shundaq yasalsun.

34 Chiraghdanning *gholidin* badam güli sheklide ghunchisi we chéchéki bolghan töt qedeh chiqirilsun. □

35 Bulardin bashqa *birinchi* ikki shaxchining astida bir ghunche, *ikkinchi* ikki shaxchining astida bir ghunche, *üchinchi* ikki shaxchining astida bir ghunche bolsun; chiraghdan'gha chiqirilghan alte shaxchining asti hemmisi shundaq bolsun.

36 Uning shu ghunchiliri hem shaxchiliri chiraghdan bilen bir gewde qilinsun — bir pütün sap altundin soqup yasalsun.

37 Sen chiraghdanning yette chirighini yasighin; chiraghtar udulgha yoruq chüshürelishi üçün üsti terepke ornitilsun.

38 Uning pilik qaychiliri bilen küldanliri sap altundin yasalsun.

39 Chiraghdan we uning barliq eswabliri bir talant sap altundin yasalsun.□

40 Sanga taghda ayan qilin'ghan nusxa boyiche bularni éhtiyat bilen yasighin.■

□ **25:30 «teqdim nanlar»** — ibraniiy tilida «huzuri nanlar» («Xudaning huzuridiki nanlar»). Adette jemi on ikki parche nan qoyulatti. Bu Israillarning on ikki qebilisige wekillik qilatti. Israil kahniliri nanlarni tizip qoyush arqiliq, özlirining emgek méwilirini Perwerdigargha atashni xalaydighanliqini, bu arqiliq özliri érishken mol hosulning Perwerdigarning ata qilghanliqini étirap qilishni bildürüş idi («Law.» 24:5-6). □ **25:31 «chiraghdanning... qedeqliri, ghunche we chéchékliri»** — bular chiraghdan'gha chiqirilghan shu xil nusxilarni körsitidu. 32-40-ayetler we munasiwetlik sxémini körüng. ■ **25:31** Mis. 37:17 □ **25:34 «gholidin»** — yeni gholining üstünki qismidin. 35-ayetni körüng. □ **25:39 «bir talant altun»** — belkim 4.4 kilogramche bolushi mumkin. ■ **25:40** Ros. 7:44; Ibr. 8:5

Ibadet qédirining eswabliri

«mis qurbangah»

«yoghan das»

altun qiraghdan

«teqdim nan»
qoyulidighan shire

hushbuygah

ehde sanduqi

ehde sanduqining ichi

26

Ibadet chédiri – yopuqliri

1 Muqeddes chédirni on parche yopuqtin yasatqin; yopuqlar népiz toqulghan aq kanap rextke kök, sösün we qizil yiplar arilashturulup ishlesun; uningha kërublarning süritini chéwer qollargha nepis qilib keshtilep chiqarghuzghin. ■

2 Herbir yopuqning uzunluqi yigirme sekkiz gez, kengliki töt gez bolup, herbir yopuq oxshash chong-kichiklikte bolsun.

3 Yopuqlarning beshi bir-birige ulansun, qalghan besh yopuqmu hem bir-birige ulansun.

4 Sen ulap chiqilghan birinchi chong parchining eng chétidiki qismigha bir teripige renggi kök izme qadighin, shuningdek ulap chiqilghan ikkinchi chong parchining eng chétidikisining bir teripigimu hem shundaq qilghin.

5 Birinchi chong parchining eng chétidiki qismigha ellik izme qadighin, ikkinchi chong parchining eng chétidikisigimu ellik izme qadighin. Izmiler bir-birige udulmuudul bolsun.

6 Muqeddes chédir bir pütün bolsun üçün altundin ellik ilghu yasap, ikki chong parche yopuqni shu ilgular bilen bir-birige tutashturghin.

7 Muqeddes chédirni yépisich üçün öchke tiwitidin yopuqlarni yasighin; yopuqtin on bir parche yasighin. ■

8 Yopuqlarning herbirining uzunluqi ottuz gez, kengliki töt gez bolup, on bir yopuqning hemmisi oxshash chong-kichiklikte bolsun.

9 Yopuqlarning beshini ulap bir qilib, qalghan alte yopuqnimu ulap bir qilib, altinchi yopuqni ikki qat qilib, chédirning aldi teripige sanggilitip qoyghin. □

10 Sen birinchi ulap chiqilghan chong parchining eng chétidiki qismigha ellik izme, ikkinchi ulap chiqilghan chong parchining eng chétidiki qismigha ellik izme qadighin.

11 Sen hem mistin ellik ilghu yasap, chédir bir pütün bolsun üçün ularni izmilerge ötküzüp ikki chong parchini ulap qoyghin.

12 Lékin yopuqning chédirning keynidin éship qalghan qismi, yeni éship qalghan yérim parchisi chédirning keyni teripide sanggilap tursun.

13 Chédir yopuqlirining chédirning boyidin artuq qismi, yeni u teripidin bir gez, bu teripidin bir gez, chédirning ikki teripidin sanggilap, uni *toluq* yapsun. □

14 Buningdin bashqa, chédirgha qizil boyalghan gochqar térisidin yopuq yasap yapqin, andin uning üstidinmu délfín térisidin yasalghan yene bir yopuqni qaplighin.

15 Muqeddes chédirning tik taxtaylirini akatsiye yaghichidin yasap tikligin.

16 Herbir taxtayning uzunluqi on gez, kengliki bir yérim gez bolsun.

17 Herbir taxtayning ikkidin turumi bolsun, her ikki taxtay shular bilen bir-birige chétilsun; chédirning barliq taxtaylirini shundaq yasighin.

18 Chédirning taxtaylirini shundaq yasighin; yigirmisini jenub terepke tikligin;

■ 26:1 Mis. 36:8 ■ 26:7 Mis. 36:14 □ 26:9 «chédirning aldi teripige sanggilitip qoyghin» — yaqi «chédirning keynige qayrip qoyghin». Munasiwetlik sxémini körüng. □ 26:13 «chédirning ikki teripidin sanggilap, uni toluq yapsun» — kanap rextin (kendir rextin) qilin'ghan ichidiki yopuqning uzunluqi yigirme sekkiz gez bolghachqa, chédirning ikki teripige toluq yetmeytti; yopuq bilen yerning ariliqida bir gez ariliq qalatti. Öchke tiwitidin qilin'ghan yopuqning uzunluqi ottuz gez bolghachqa, chédirni toluq yapatti. Chédirning sxémilirini körüng (we munasiwetlik sxémini körüng).

¹⁹ bu yigirme taxtayning tégige kümüshtin qiriq teglik yasighin; bir taxtayning *astidiki* ikki turumi üçün ikkidin teglik, yene bir taxtayning ikki turumi üçün ikkidin teglik yasighin.

²⁰ Shuningdek chédirning udul teripide, yeni shimal teripide yigirme taxtay bolsun;

²¹ bularning qiriq tegliki kümüshtin bolsun; bir taxtayning tégige ikkidin teglik, yene bir taxtayning tégige ikkidin teglik orunlashturulsun.

²² Chédirning keyni teripige, yeni gherb terepke alte taxtay yasap tiklugin.

²³ Chédirning keyni teripidiki ikki bulunggha ikki taxtay yasap ornatqin.

²⁴ Bu *bulung taxtayliri* astidin üstigiche ikki qat qilinip *taxtaylarni* özara chétishtursun, üsti bir halqigha békitilsun. Her ikkisi shundaq qilinip, ikki bulunggha tiklensun. □

²⁵ Arqa terepte sekkiz taxtay bolidu, ularning kümüshtin yasalghan on alte tegliki bolidu; bir taxtayning tégide ikki teglik, yene bir taxtayning tégide ikki teglik bolidu.

²⁶ Buningdin bashqa sen akatsiye yaghichidin baldaq yasighin; chédirning bu teripidiki taxtaylarga besh baldaqni,

²⁷ chédirning u teripidiki taxtaylarga besh baldaqni, chédirning arqa teripidiki taxtaylarga, yeni gherb teripidiki taxtaylarga besh baldaqni yasighin.

²⁸ Taxtaylarning otturidiki ottura baldaq bu tereptin u terepke yétidighan bolsun.

²⁹ Taxtaylarni altun bilen qaplap, baldaqlar ötküzüldighan halqilarni altundin yasap, baldaqlarni altun bilen qaplighin.

³⁰ Chédirni sanga taghda ayan qilin'ghan nusxa boyiche yasap tiklugin. ■

³¹ Sen népiz toqulghan aq kanap rextke kök, sösün we qizil yiplar arilashturulup ishlen'gen bir perde yasighin; uni chéwer qollar kërublarning süritini nepis qilip chühürüp keshtilep chiqsun. ■

³² Uni akatsiye yaghichidin yasalghan töt xadigha ésip qoyghin. Bu xadilar altun bilen qaplansun, herbirining altun ilmiki bolsun; xadilar kümüshtin yasalghan töt teglikke ornitilsun.

³³ Perde chédir yopuqidiki ilmeklerge ésilip sanggilitip qoyulsun; andin höküm-guwahliq sanduqini shu yerge keltürüp, perdining ichige élip kirgin. Shuning bilen perde siler üçün muqeddes jay bilen eng muqeddes jayning otturidiki bir ayrima perde bolsun.

³⁴ Andin sen «kafaret texti»ni eng muqeddes jaydiki höküm-guwahliq sanduqining üstige qoyghin.

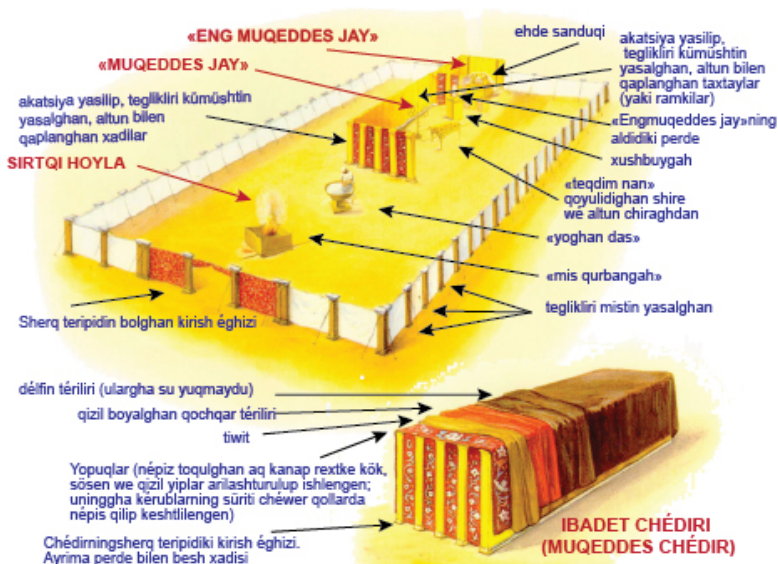
³⁵ Shire bolsa perdining téshigha orunlashturulsun; chiraghdanni shirening uduligha, chédirning jenub teripige qoyghin; shireni shimal teripige qoyghin.

³⁶ Buningdin bashqa sen chédirning kirish éghizigha népiz toqulghan aq kanap rextke kök, sösün we qizil yiplar arilashturulup ishlen'gen bir perde yasighin; u keshtichi teripidin keshtilensun. ■

□ **26:24** «...taxtayliri ... ikki qat qilinip taxtaylarni özara chétishtursun» — bulung taxtaylirining qaysi shekilde ikenlikige birnéme déyish tes. Héch bolmighanda ular keynidiki taxtaylar hem yandiki taxtaylarni bir-birige tutashturush rolini oynishi kérek; bizningche bulung taxtayliri yénidiki taxtaylarga turumliri bilen chétilishi kérek (17-ayetni körüng). Bezi alimlarning pikiriche bulung taxtayliri otturidiki égilip, «üch burjeklik sizghuch shekli»de (yeni «L» sheklide) qilin'ghan bolushi mumkin. Munasiwetlik sxémini körüng. ■ **26:30** Mis. 25:9,40; Ros. 7:44; Ibr. 8:5 ■ **26:31** Mis. 36:35 ■ **26:36** Mis. 36:37

37 Bu perde uchün akatsiye yagichidin besh xada yasap, ularni altun bilen qaplighin; herbirining altun ilmiki bolsun; ularning tégige besh dane teglikni mistin quyup teyyaratqin.

MUQEDES IBADET CHÉDIRI — CHÉDIRNING ÖZI WE SIRTQI HOYLISI

QURBANLIQLARNI SUNUSH

27

Qurban'gah

1 Sen qurban'gahni akatsiye yag'ichidin yasighin. Qurban'gah töt chasa bolsun; uzunluqi besh gez, kengliki besh gez, égzliki üç gez qilinsun. ■

2 Uning töt burjikige qoyulidighan münggüzlirini yasighin; münggüzliri qurban'gah bilen bir gewde qilinsun. Qurban'gahni mis bilen qaplighin.

3 Qurban'gahning yagh *we külini* élishqa daslarni yasighin; uninggha xas bolghan gürjeklerni, korilarni, laxshigirlarni we otlanlarnimu yasighin; uning barliq eswablrini yasashqa mis ishletkin.

4 Qurban'gah üçün mistin bir shala yasighin; shalaning töt burjikige töt mis halqa yasap békitip qoyghin.

5 Shalani qurban'gahning qap bélining astidiki girwektin töwenrek turidighan qilghin, shundaqta shala qurban'gahning del otturisida bolidu. □

6 Qurban'gahqa ikki baldaq yasighin; ular akatsiye yag'ichidin bolsun, ularni mis bilen qaplighin.

7 Qurban'gahni kütürgende, baldaqlar uning ikki yénida bolushi üçün, ularni halqilargha ötküzüp qoyghin.

8 Qurban'gahni taxtaylardin yasighin, ichi bosh bolsun; u taghda sanga ayan qilin'ghan nusxa boyiche *hünerwenler* teyyar qilsun.

Ibadet chédirining hoylisi

9 Muqeddes chédirning hoylisinimu yasighin. Hoylining jenubigha, yeni jenubqa yüzlen'gen teripige népiz toqulghan aq kanap rexttin perdilerni toqughin; shu teripining uzunluqi yüz gez bolsun. ■

10 Perdilerni éshishqa yigirme xada yasalsun; ularning tégige qoyushqa yigirme mis teglik yasalsun; xadilarning ilmiki bilen baldaqlar bolsa kümüshtin yasalsun. □

11 Shuninggha oxshash shimal teripidimu uzunluqi yüz gez kélidighan perde bolsun. Perdilerni éshishqa yigirme xada yasalsun; ularning tégige qoyushqa yigirme mis teglik yasalsun; xadilarning ilmiki bilen baldaqlar bolsa kümüshtin yasalsun.

12 Hoylining gherb teripide uzunluqi ellik gez kélidighan perde bolsun; uning on xadisi we on tegliki bolsun.

13 Hoylining sherq teripi, yeni kün chiqishqa yüzlen'gen teripining kengliki ellik gez bolsun.

14 Bir teripide on besh gez kélidighan perde bolsun; uning üç xadisi bilen üç tegliki bolsun.

15 Yene bir teripide on besh gez kélidighan perde bolsun; uning üç xadisi bilen üç tegliki bolsun.

16 Hoylining kirish éghizigha yigirme gez kélidighan bir perde qoyulsun; perde népiz toqulghan aq kanap rextke kök, sösün we qizil yiplar arilashturulup, keshtichi teripidin keshtilensun. Uning töt xadisi bilen töt tegliki bolsun.

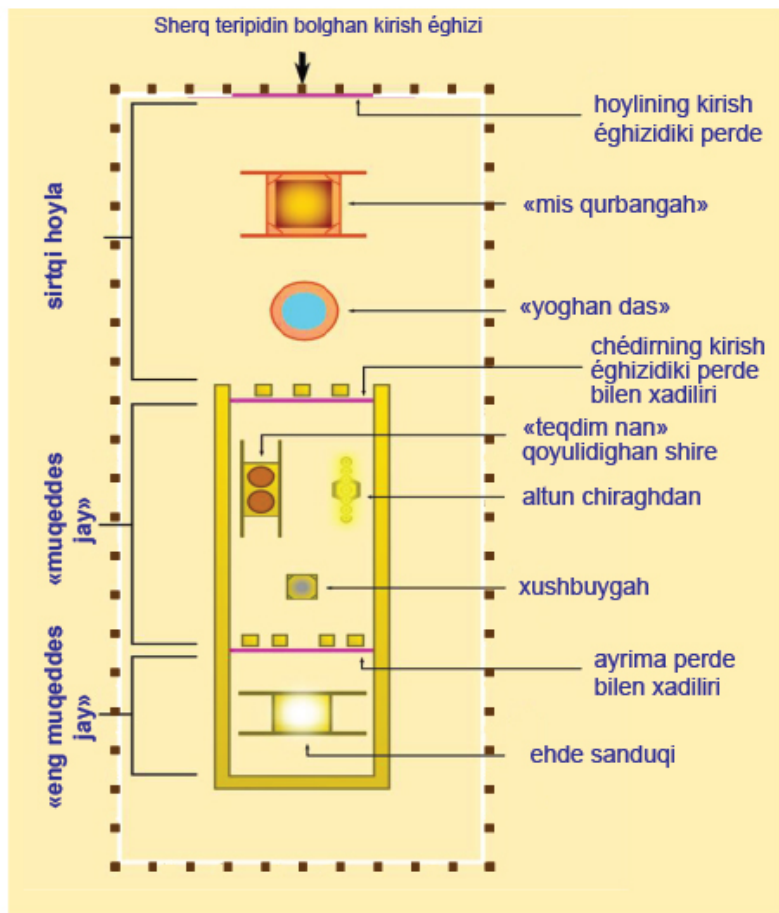
■ 27:1 Mis. 38:1 □ 27:5 «shala» — barliq ayetlerdin qarighanda, shalaning funksiyisi mundaq: (1) qurban'gahning otxanisidiki otni kütürüş; (2) shalani kütürgende qurban'gahmu teng kütürülüş; shala qurban'gahning asti teripige, yene girwekning astigha qoyulghachqa, shalani kütürgende girwekke térilip qurban'gahmu teng kütürületti. «Qoshumche söz»imiz hem chédirning sxémilirini körüng (munasiwetlik sxémini körüng). ■ 27:9 Mis. 38:9 □ 27:10 «baldaqlar» — ular xadilarni ózara chétip turidighan tayaqchilar bolup, xadilarni muqimlashturush we perdilernimu kütürüş rolini oynaydu (38:17ni körüng). «Baldaqlar»ning bashqa terjimiliri: «halqilar» yaki «chemberler».

¹⁷ Hoylining chörisidiki hemme xadilar kümüshtin yasalghan baldaqlar bilen bir-birige chétilsun; ularning ilmekliri kümüshtin, teglikliri mistin yasalsun.

¹⁸ Hoylining uzunluqi yüz gez, kengliki her ikki teripi ellik gez bolsun; népiz toqulghan aq kanap rexttin ishlen'gen perdining égzliki besh gez qilinsun; xadilarning teglikliri mistin yasalsun.

¹⁹ Muqeddes chédirning ish-xizmitide ishlitilidighan barliq eswab-saymanliri hemde barliq miq-qozuqliri, shundaqla hoylining barliq miq-qozuqliri mistin bolsun.

IBADET CHÉDIRI (MUQEDES CHÉDIR) («Misirdin chiqish» 25-31, 35-40-bab)

Ibadet chédiri we sirtqi hoylisi

Yéniq turidighan chiragh heqqidiki belgilime

²⁰ – Chiraghnıng hemishe yéniq turushi üçün, chiraghqa ishliťishke zey-tundin soqup chiqirilghan sap mayni qéshinggha keltürüşke Israillarnı

buyrughin. ■

²¹ Jamaet chédirining ichide, höküm-guwahliq sanduqining udulidiki per-dining tashqirida Harun we oghulliri her kéchisi etigen'giche Perwerdigar-ning aldida chiraghlarning yéniq turghuzush ishida bolsun. Bu ish dewrdin-dewrgiche Israillargha ebediy bir qanun-belgilime bolsun. □

28

Kahinlarning muqeddes kiyimliri

¹ Sen Israillarning ichidin akang Harun we uning oghullirini öz qéshingha keltürgin; ularni, yeni Harun we oghulliri Nadab, Abihu, Eliazar we Itamar-larning Méning kahinliq xizmitimde bolushi üçün yéninggha keltürgin. ■

² Akang Harun'gha hem sherep hem güzellik üçün muqeddes kiyimlarni teyyarlighin.

³ Harunning Manga muqeddes qilinip, Méning kahinliq xizmitimde bolushi üçün, Men eqil-parasetning rohi bilen qelblirini toldurghan chéwer kishilerning herbirige söz qilip, ularni alahide kiyimlarni tikishke buyrughin.

⁴ Ular tikidighan kiyimler munulardin ibaret: — bir qoshén, bir efod, bir ton, keshtilen'gen bir xalta könglek, bir selle we bir belwagh. Méning kahinliq xizmitimde bolushi üçün, ular akang Harun'gha we oghullirigha muqeddes kiyimlarni tiksun. □

Efodning layihilinishi

⁵ Uninggha altun we kök, sösün, qizil yiplar bilen népiz toqulghan aq kanap rext ishliulsun;

⁶ efodni ular altun we kök, sösün, qizil yiplar bilen népiz toqulghan aq kanap rextlerni teyyarlap, chéwer qollargha nepis qilip *keshtilitip* ishletsun. ■

⁷ Efodning ikki béshini bir-birge tutashturush üçün ikki dolisida mürilik tasma bolsun. □

⁸ Efodning üstidin baghlaydighan, keshtilen'gen belwagh efod bilen bir pütün qilinsun we uninggha oxshash sipta ishlinip, altun we kök, sösün, qizil yiplar we népiz toqulghan aq kanap rexttin yasalsun. □

⁹ Ikki aq héqiqni tépip, ularning üstige Israilning oghullirining namlirini oydurghin;

¹⁰ ularning namlirining altisi bir yaqutqa oyulsun, qalghan altisi bolsa yene bir yaqutqa oyulsun, hemmisi tughulush tertipi boyiche pütülsun.

¹¹ Xuddi yaqut neqishchiliri ishligendek, möhür oyulghandek Israilning oghullirining namlirini ikki yaqutqa oydurghin; ular altundin yasalghan közlükke békitilsun.

■ 27:20 Law. 24:2 □ 27:21 «Jamaet chédiri» — bu ibadet chédirigha bérilgen bashqa bir nam.

■ 28:1 Ibr. 5:4 □ 28:4 «Efod» we «qoshén» — bular we qatarliqlar toghruluq «Tebirler»ni we munasiwetlik sxémilarni körüng. «Efod» jiltkige oxshaydighan birxil kiyim, «qoshén» kahinning meydisege taqilidighan meye yanchuq bolup, üstige on ikki qebilige wekillik qilidighan on ikki qimmatlik tash békitilgen. ■ 28:6 Mis. 39:2 □ 28:7 «...ikkidolisida mürilik tasma bolsun» — munasiwetlik sxémilarni körüng. □ 28:8 «Efodning belwéghi» — 5-ayette tilgha élin'ghan belwagh emes. «Law.» 8:7ni körüng.

¹² Israilning oghulliriga esletme tash bolsun üçün, ikki yaqutni efodning ikki mürilik tasmisigha qadighuzghin; shundaq bolghanda, Harun Perwerdigarning aldida ularning namlirini esletme süpitide müriliride kötürüp yürüdü.

¹³⁻¹⁴ Buningdin bashqa, sen altundin yene ikki közlük we sap altundin shoynidek éship étilgen ikki zenjir yasatqin; andin éshilme zenjirler közlüklerge békitilsun. □

Qoshénning yasilishi

¹⁵ «Höküm qoshéni»ni chéwer qollargha nepis qilib keshtilitip yasatqin; uni hem efodni ishligen usulda yasighan, altun we kök, sösün, qizil yiplar bilen népiz toqulghan aq kanap rexttin yasighin. □ ■

¹⁶ U ikki qat, töt chasa qilinsun; uzunluqi bir ghérich, kenglikimu bir ghérich bolsun. □

¹⁷ Uning üstige töt qatar qilib göherlerni ornatqin: — birinchi qatargha qizil yaqut, sériq göher we zumret ornitilsun;

¹⁸ ikkinchi qatargha kök qashtéshi, kök yaqut we almas ornitilsun;

¹⁹ üçinchi qatargha sösün yaqut, piroza we sösün kwarts ornitilsun;

²⁰ tötinchi qatargha béril yaqut, aq héqiq we anartash ornitilsun; bularning hemmisi altun közlük ichige ornitilsun.

²¹ Bu göherler Israilning oghullirining namlirigha wekil qilinip, ularning sanidek on ikki bolup, möhür oyghandek herbir göherge on ikki qebilining nami birdin-birdin pütülsun.

²² Qoshén'gha shoynidek éshilgen sap altundin *ikki* éshilme zenjir yasighin.

²³ Qoshén'gha altundin ikki halqa étip, ikki halqini qoshénning *yuqiriqi* ikki burjikige békitkin; □

²⁴ andin altundin éshilip yasalghan ikki zenjirni qoshénning *yuqiriqi* ikki burjikidiki halqidin ötküzüp,

²⁵ éshilgen shu zenjirlarning ikki uchini ikki közlükke békitip, *közlüklerni* efodning ikki mürilik tasmisining aldi qismigha ornatqin.

²⁶ Buningdin bashqa sen altundin ikki halqa yasap, ularni qoshénning *asti teripidiki* ikki burjikige békitkin; ular efodqa tégiship turidighan qilinip ichige qadalsun. □

²⁷ Mundin bashqa sen altundin *yene* ikki halqa yasap, ularni efodning ikki mürilik tasmisining aldi töwenki qismigha, yeni efodqa ulinidighan jaygha yéqin qilib, keshitilen'gen belwaghdin égzirek qilib békitkin.

²⁸ Qoshénning efodning keshitilen'gen belwéghidin yuqiraraq turushi, qoshénning efodtin ajrap ketmesliki üçün qoshénning halqisini kök shoyna bilen efodning halqisigha chétip qoyghin.

²⁹ Shundaq qilghanda, Harun muqeddes jaygha kirgende, hüküm qoshénini taqighachqa, Israilning oghullirining namlirini esletme süpitide yürükingning üstide Perwerdigarning aldida daim kötürüp yürgen bolidu. □

□ **28:13-14** «yene ikki közlük» — mushu ikki közlük efodning ikki mürisige békitilgen, 9-12-ayetlerde tilgha élin'ghan ikki aq héqiq orunlashturulghan közlüklerdur. □ **28:15** «Höküm qoshéni» — ichidiki «urim we tumnim» dégen tashlar arqiliq Xudaning melum ish toghrisidiki iradisini yaki hükümini sorash üçün ishlitilgen (30-ayetni körüng). ■ **28:15** Mis. 39:8 □ **28:16** «U ikki qat, töt chasa qilinsun» — démek, yanchuq sheklide. □ **28:23** «qoshénning yuqiriqi ikki burjikige» — ibranii tilida «qoshénning ikki béshigha». □ **28:26** «qoshénning asti teripidiki ikki burjikige» — ibranii tilida «qoshénning ikki béshigha». □ **28:29** «qoshén» — qoshén we uning munasiwetlik tepsilatirini

körüş üçün munasiwetlik sxémini körüng.

30 Harun Perwerdigarning aldigha kirgenda, urim bilan tummim uning yuriki üstide bolushi üçün, bularni höküm qoshénining ichige alghin; mushundaq qilghanda, Harun Israillargha baghliq hökümlerni hemishe Perwerdigarning huzurida öz yuriki üstide kötürüp yürgen bolidu.□

Bash kahin kiyidighan bashqa kiyimler; bash kahinning oghullirining kiyimliri

31 Efodning *ichidiki* tonni pütünley kök renglik qilghin. □ ■

32 Tonning bashqa kiyilidighan töshüki del otturisida bolsun; uning yirtilip ketmesliki üçün xuddi bapkar toqughandek, sawutning yaqisigha oxshash chörisige pewaz chiqirilsun. □

33-34 Uning étikining chörisige kök, sösun we qizil yiptin anarlarni toqup asqin hemde altun qongghuraqlarni yasap, chörisidiki anarlarning ariliqigha birdin ésip qoyghin; tonning étikining pütkül chörisige bir altun qongghuraq, bir anar, yene bir altun qongghuraq, bir anar... békitilsun. □

35 Harun xizmet qilghan waqtida shu tonni kiysun; buning bilen Harun Perwerdigarning aldigha barghanda, yeni muqeddes jaygha, Perwerdigarning aldigha kirip-chiqqanda uning awazi anglinip turidu-de, u ölümdin aman qalidu.□

36 Andin kéyin sen sap altundin nepis bir otughatni yasap, uning üstige möhürge neqishlen'gendek: «Perwerdigargha muqeddes qilindi» dep oyghin; □ ■

37 uni kök renglik yip bilen sellisige chigkin; u sellining aldi teripige taqalsun;

38 u Harunning péshaniside tursun. Buning bilen Harun Israillarning muqeddes qilip keltürgen barliq muqeddes hediyeleirige chaplashqan gunahlarni öz üstige élip kötüridu; hediyeleirige Perwerdigarning aldida qobul qilinishi üçün otughat hemishe uning péshanisige taqaqliq tursun.□

39 Buningdin bashqa aq kanap rexttin bir könglek toqughin, shuningdek kanap rexttin toquqlghan bir selle teyyarlighin; keshtilen'gen bir belwagh yasighin.□

□ **28:30** «urim we tummim» — alahide birxil tashlar. Bu tashlar arqliq Israil xelqi Xudadin yol sorisa bolatti. Hemde ulardin herxil jawab chiqatti; mesilen, «shundaq», «yaq» dégendek. Bezi ehwallarda héchqandaq jawab bermeslikimu mumkin (mesilen, «Hak.» 20:23, «1Sam.» 14:37, 23:2-4, 28:6, «2Sam.» 2:1 qatarliqlarni körüng). «Urim»ning menisi «nurlar», «Tummim»ning menisi «mukem-mellik» yaki «mukemmel ishlar» dégenlik; lékin ularning tepsilatiri hazir bizge namelum. □ **28:31** «Efodning *ichidiki ton*» — ton efodning ichige kiyilidu (munasiwetlik sxémini körüng). ■ **28:31** Mis. 39:22 □ **28:32** «sawut» — jengchining alahide kiyimi. □ **28:33-34** «anarlar» — mushu «anarlar» marjandek chongluqta toquqlghan bolushi kérek. □ **28:35** «Harun ... **Perwerdigarning aldigha kirip-chiqqanda qongghuraqlarning** awazi anglinip turidu-de, u ölümdin aman qalidu» — qongghuraqlarning awazliri Xudagha bash kahinning Israilgha wekillik qilidighanliqini eslitidu. □ **28:36** «otughat» — bash kiyimige taqilidighan kichik taxa yaki mensep belgisidin ibaret. ■ **28:36** Mis. 39:30 □ **28:38** «Israillarning muqeddes qilip keltürgen barliq muqeddes hediyeleirige chaplashqan gunahlar» — buning menisi: (1) Israillarning mushu hediye-qurbanliqlarni keltürüshtin meqsiti (Xudaning sözige asasen) gunahini yépishtin ibarettur, shunga hediyeleer gunah bilen munasiwetliktur; (2) Israillar hediye-qurbanliqlirini keltürginde keltürüsh usulida diqqetsizlikтин hediyeleer gunahqa chétilip qélishi mumkin yaki hediye keltürgüchining niyetlirige melum yaman gherez chétilishliq bolushi mumkin. Biz ikkinchi chüshenchige mayil. □ **28:39** «kanap rexttin bir könglek toqughin» — yaki «kanap rexttin alichipar bir xalta könglek tikkin», «keshtilen'gen bir belwagh yasighin» — bu belwagh efodningki emes. «Law.» 8:7ni körüng.

Bash kahin xizmette kiydigan «güzel hem shereplik» muqaddes kiyimlar («Misirdin chiqish» 28:4-43)

Bash kahinning muqaddes kiyimliri

⁴⁰ Harunning oghullirigha xalta köngleklerni tikkin; ularghimu belwaghlarni teyyarla, ulargha égez böklernimu tikkin; bular ulargha hem sherep hem güzellik bolsun.

⁴¹ Bularning hemmisini sen akang Harun we uning oghullirigha kiydürgin;

andin ularning Méning aldimda kahinliq xizmitimde bolushi üçün ularni mesihlep, Manga muqeddes qilib ayrighin. □

⁴² Ularning ewretlirining yépiq turushi üçün ulargha kanap rexttin tambal ettürgin; u béliidin yotisighiche yépip tursun.

⁴³ Harun we oghulliri jamaet chédirigha kirgende yaki muqeddes jayda xizmette bolush üçün qurban'gahqa yéqinlashqanda, ular gunahkar bolup ölüp ketmesliki üçün *tambalni* kiyiwalsun. Bu uninggha we uningdin kéyinki nesilliri üçün ebediy bir belgilime bolsun. □

29

Harun we uning oghullirining kahinliqqa ayrilishi

¹ Ularning Manga muqeddes qilinip, kahinliq xizmitimde bolushi üçün mundaq ishni ada qilishing kérek: — sen bir yash erkek torpaq bilen ikki qochqarni talla (hemmesi béjirim bolsun) ■

² hemde pétir nan, zeytun méyi ileshtürülgen pétir toqach we zeytun méyi sürülüp mesihlen'gen pétir hemek nanlarni teyyarla, bularning hemmisini bughdai unidin qilghin; □

³ nanlarning hemmisini bir séwetke sélip, séwetni, torpaqni we ikki qochqarni bille hediye qilib keltürgin.

⁴ Sen Harun we uning oghullirini jamaet chédirining kirish éghizigha yéqin élip kélip, ularni su bilen yughin;

⁵ andin kiyimlirini élip kélip, Harun'gha xalta könglek, efod toni we efodni kiydürgin, qoshénni taqighin; andin bélige efodning keshtilen'gen belwéghini baghlighin. □

⁶ Béshigha sellini yögep, sellige muqeddes otughatni taqap qoyghin.

⁷ Andin mesihlesh méyini élip, béshigha quyup uni mesihligin. ■

⁸ Andin sen uning oghullirini élip kélip, ulargha xalta köngleklerni kiydürgin;

⁹ ulargha, yeni Harun we uning oghullirigha belwaghlarni baghlap, égz böklerni kiydürgin. Shuning bilen ebediy belgilime boyiche, kahinliq xizmiti ularningki bolidu; shundaq qilib, sen Harun bilen uning oghullirini Xudagha muqeddes qilib ayrip teyinligin.

¹⁰ — Sen torpaqni jamaet chédirining aldigha élip kelgin; élip kelginingde Harun bilen uning oghulliri qollirini torpaqning béshigha qoysun. □ ■

¹¹ Andin sen bu torpaqni Perwerdigarning aldida, jamaet chédirining kirish éghizining yénida boghuzlighin;

□ **28:41** «Méning aldimda kahinliq xizmitimde bolush» — bu ayettiki «aldimda kahinliq xizmitimde bolush» ibraniy tilida «qolgha tutquzush» yaki «qolgha bérish» dégen söz bilen ipadiliduru. Kahinliq wezipisi asasen Xudaning qurbanliqlirini öz qoligha élish bilen bashlinatti; shunga ular qoligha héchqandaq bashqa ishlarni élishigha bolmaytti. □ **28:43** «jamaet chédirigha kirgende» —

mushu yerde chédirimng hoylisigha kirishni körsitidu. ■ **29:1** Law. 8:2; 9:2 □ **29:2** «toqach» — ibraniy tilida bu söz yaki halqisaman yaki chekküch bilen téshilgen birxil nanlarni körsitidu.

□ **29:5** «efod toni» — tonning efod bilen zich munasiwéti bolghachqa, bezi yerlerde «efod toni» déyilidu. ■ **29:7** Mis. 30:25 □ **29:10** «qollirini torpaqning béshigha qoysun» — Tewrat we

Injil dewridimu «qollarni bashqa qoyush» qol qoyguchilarning qol qoyulghuchi bilen bir terepte turidighanliqi yaki uning ornida bolidighanliqini bildüridu. Mushu yerde Harun we oghullirining «qollirini bashqa qoyush»i «biz mushu qurbanliqqa oxshash Xudagha mutleq atalghanmiz» dégenni bildürmekchi bolidu. ■ **29:10** Law. 1:3

¹² torpaqning qénidin élip barmiqlig bilan uni qurban'gahning münggüzirige sürüp, qalghan qanning hemmisini qurban'gahning tüwige töküp quyghin.

¹³ Ich qarnini yögep turghan barliq mayni, shundaqla jigerning üstidiki chawa may, ikki börek we ularning üstidiki mayni ajritip bularni qurban'gahta köydürgin.

¹⁴ Torpaqning göshi, térisi we tézikini bolsa chédirgahning sirtigha élip chiqip, otta köydürüwetkin; bu gunah qurbanliqi bolidu. ■

¹⁵ Andin sen qochqarlarning birini élip kelgin; Harun bilen uning oghulliri qollirini qochqarning béshigha qoysun;

¹⁶ andin sen bu qochqarni boghuzlap, uning qénidin qurban'gahning üsti qismining etrapigha sepkin. ■

¹⁷ Qochqarni parchilap, uning ich qarni bilen pachaqlirini yuyup, ularni gösh parchiliri we bashning üstige qoyup,

¹⁸ pütün qochqarni qurban'gahta köydürgin. Bu Perwerdigargha atalghan köydürme qurbanliq — ot arqiliq sunulidighan, Perwerdigargha xushbuy yetküzidighan hediye bolidu.

¹⁹ Kéyin sen ikkinchi qochqarni élip kelgin; Harun we uning oghulliri qollirini qochqarning béshigha qoysun.

²⁰ Andin bu qochqarni boghuzlap qénidin élip, Harunning ong quliqining yumshiqigha, uning oghullirining ong quliqining yumshiqigha, ularning ong qollirining chong barmiqlig bilan ong putlirining chong barmiqligga sürkep qoyghin, qalghan qanni qurban'gahning üsti qismining etrapigha sepkin. □

²¹ Andin qurban'gah üstidiki qandin we mesihlesh méyidin élip, Harunning üstige, uning kiyimlirige, shuningdek uning oghullirining üstige we ularning kiyimlirimu sepkin. Shundaq qilip u we uning kiyimliri, uning oghulliri we ularning kiyimlirimu uning bilen teng Xudagha atap muqeddes qilin'ghan bolidu.

²² Andin sen qochqarning méyi, quyruc méyi, ich qarnini yögep turghan barliq may, jigerning üstidiki chawa may, ikki börek we ularning üstidiki mayni chiqar hemde ong arqa putini alghin — (chünki bu qochqar kahinliqqa tiklesh *qurbanliqigha atalghan* qochqardur) —

²³ — buningdin bashqa sen Perwerdigarning aldida qoyulghan pétir nan séwitidin bir girdini, zeytun méyi ileshtürülgen pétir toqachtin birni we pétir hemek nandin birni élip,

²⁴ bularning hemmisini Harunning qollirigha we uning oghullirining qollirigha qoyup, ularni «pulanglatma hediye» süpitide Perwerdigarning aldida pulanglatquzghin.

²⁵ Andin sen bularni ularning qolliridin tapshurup élip, Perwerdigarning aldida xushbuy chiqarsun dep, qurban'gahtiki köydürme qurbanliqning üstide qoyup köydürgin. Bu ot arqiliq Perwerdigargha sunulghan hediye bolidu.

²⁶ Sen Harunni kahinliqqa tiklesh qurbanliqigha atalghan qochqarning töshini élip «pulanglatma hediye» süpitide Perwerdigarning huzurida pulanglatqin; bu séning ülüshüng bolidu. □

²⁷ Shuningdek, sen kahinliqqa tiklesh qurbanliqigha atalghan qochqarning «pulanglatma hediye» süpitide pulanglilighan töshi bilen «kötürme hediye»

■ 29:14 Law. 4:12; Ibr. 13:11 ■ 29:16 Ibr. 9:12,19 □ 29:20 «quliqining yumshiqigha» — yaki «quliqining uchigha». □ 29:26 «pulanglatma hediye» — Perwerdigarning aldida égiz kötürüp alahide pulanglatqan hediye. «Pulanglatma hediye» adette barliq kahinlarga tewe bolidu.

süpitude éviz kötürüp pulanglitilghan arqa putini, yeni Harun we uning oghullirigha béghishlan'ghan shu ülüshlerni «muqeddes» dep ayrip békitkin. □

28 Shuning bilen bu nersiler ebediy belgilime boyiche Israillar teripidin Harun we oghullirigha béghishlan'ghan nésiwe bolidu; chünki u kötürme hediyeur. Bular Israillar teripidin sunulidighan inaqliq qurbanliqliridin ayrip chiqilip, ularning Perwerdigargha atap «éviz kötürgen hediye»si hésablinip, «kötürme hediye» bolidu. ■

29 Harunning muqeddes kiyimlirige kéyin oghulliri warisliq qilidu. Ular mesihlinip, kahinliqqa teyinlen'gende shu kiyimlerni kiysun.

30 Oghullirining qaysisi uning ornini bésip kahin bolsa, jamaet chédirigha kirip muqeddes jayning ichide xizmetke kirishkende, bu kiyimlerni uda yette kün kiyip yürsun.

31 Sen kahinliqqa tiklesh qurbanliqigha atalghan qochqarni élip, uning göshini muqeddes jayda pishurghin; □

32 andin Harun we oghulliri qochqarning göshi bilen séwettiki nanlarni jamaet chédirining kirish éghizida yésun; ■

33 ular özlirining kahinliqqa teyinlinishide Xudagha atap muqeddes qilin'ghanda kafaretke ishli tilgen nersilerni yésun, lékin bular muqeddes bolghachqa, yat kishi buningdin héchnémini yémisun. □ ■

34 Eger kahinliqqa tiklesh qurbanliq göshidin yaki nandin etige azraq éship qalsa, éship qalghanni otta köydürüwet; bular muqeddes bolghachqa, héchkim uningdin yése bolmaydu.

35 Sen shu teriqide Harun we uning oghulliri toghrisida buyrughinimning hemmisini beja keltürüp, uda yette kün'giche ularni kahinliqqa tiklesh wezipisini ada qilghin.

36 Her küni kafaret qilinishqa gunah qurbanliqi süpitide bir torpaqni sun'ghin. Qurban'gahning özini gunahdin pak qilishqa uning üçünmu kafaret keltürgin, muqeddes qilinsun dep, uni zeytun méyi bilen mesihligin.

37 Yette kün'giche sen qurban'gah üçün kafaret keltürüp, uni muqeddes qilghin. Buning bilen u «eng muqeddes nersilerning biri» hésablinidu; uninggha tegken hemme nerse muqeddes hésablinidu. □

Kündilik qurbanliq toghrisida

38 Mana, qurban'gahta hemishe sunidighanliring munular: — her küni bir yashliq ikki qoza qurbanliq qilinsun. ■

39 Birini etigende, yene birini gugumda qurbanliq qilip sun'ghin. □

□ 29:27 «kötürme hediye» — kahin yaki hediyeini sun'ghan kishi Perwerdigarning aldigha ikki qollap alahide éviz kötürüp atighan hediye. «kötürme hediye» adette qurbanliqqa mes'ul kahin'gha tewe bolidu. ■ 29:28 Law. 7:31,34; 10:14 □ 29:31 «muqeddes jay» — mushu yerde ibadet chédirning hoylisini körsitidu («Law.» 8:31ni körüng). «pishurghin» — yaki «qaynatqin». ■ 29:32 Law. 8:31; 24:9 □ 29:33 «yat kishi» — mushu yerde kahin bolmighan kishini körsitidu.

■ 29:33 Law. 10:14; Mat. 12:4 □ 29:37 «Buning bilen u «eng muqeddes nersilerning biri»

hésablinidu; uninggha tegken hemme nerse muqeddes hésablinidu» — muqeddes chédiridiki barliq jabduqlar «eng muqeddes» we «muqeddes» dep bölünü. «Eng muqeddes» bolghanlarga tegkenler shu munasiwet bilen alahide «Xudaningki» dep hésablinatti (30:29, «Law.» 6:18, 27, «EZ.» 46:20nimu körüng). Adette shundaq qilghan kishiler ölümgé mehkom qilinishi kérek idi; lékin panah izdigender qurban'gahning munggüzilirini tutsa bolatti («1Pad.» 1:50ni körüng). ■ 29:38 Chöl. 28:3 □ 29:39 «gugumda» — ibraniiy tilida «ikki kech ariliqida» dégen söz bilen ipadilidu — démek, kün pétiwatqan chaghdin qaranghu chüshküche bolghan ariliqtiki waqit.

40 Birinchi qoza bilan birge zeytun méyidin bir hinning töttin biri ileshtürülgen bughday unidin *efahning* ondin biri we yene sharab hediyesi süpitide töttin bir hin sharab qushup sunulsun. □

41 Ikkinchi qozini gugumda sun'ghin; uni etigenlik qurbanliqningkidek, xushbuy bolushi üçün ot arqılıq Perwerdigargha atalghan qurbanliq süpitide ashliq hediye we sharab hediye bilen qoshup sun'ghin.

42 Shu teriqide bu köydürme qurbanliq nesildin-nesilge jamaet chédirining kirish éghizida Perwerdigarning huzurida ötküzülüp daimliq qurbanliq bol-sun; Men *Perwerdigar* shu yerde siler bilen körüşüp, sen bilen sözlshimen.

43 Shuningdek Men shu yerde Israillar bilen uchrishimen, shuning bilen u jay Méning shan-sheripim bilen muqeddes qilinidu.

44 Men jamaet chédiri bilen qurban'gahni Özümge atap muqeddes qilimen; Harun we uning oghullirininimu Özümge kahinliq xizmette bolushqa ayrip muqeddes qilimen.

45 Shundaq qilip Men Israillarning arisida makan qilip, ularning Xudasi bolimen. ■

46 U waqitta ular Méning ularning arisida makan qilishim üçün ularni Misir zéminidin chiqirip kelgen Xudasi Perwerdigar ikenlikimni bilidu; Men ularning Xudasi Perwerdigardurmen.

30

Xushbuygah

1 Sen yene xushbuy yandurush üçün bir xushbuygahni yasatqin; uni akatsiye yaghichidin teyyarlighin. □ ■

2 U töt chasa, uzunluqi bir gez, kengliki bir gez, égzikliki ikki gez bolsun. Uning töt *burjikidiki* münggüzler uning bilen bir pütün qilip yasalsun.

3 Sen uni, yeni uning üstini, töt etrapini hem münggüzlerini sap altun bilen qaplatqin; uning üsti qismining chörisige altundin girwek chiqarghin.

4 Uninggha altundin ikki halqa yasap, uning girwikining astigha békitkin; ularni ikki yénigha udulmu'udul békitkin. Xushbuygahni kötüridighan ikki baldaqni sélishe üçün bularni xushbuygahning ikki teripige orunlash-turghin. □

5 Baldaqlirini akatsiye yaghichidin yasap, altun bilen qaplighin.

6 Xushbuygahni höküm-guwahliq sanduqining udulidiki perdingning sirtigha, yeni Men sen bilen körishidighan jay bolghan höküm-guwahliq sanduqining üstidiki kafaret textining uduligha qoyghin.

7 Harun shuning üstide ésil xushbuy etirni yandursun; her küni etigenliki chiraghlarni perligili kelgende, xushbuylarni yandursun. ■

8 Shuningdek Harun gugumda chiraghlarni tizip yaqqanda, xushbuy yandursun. Shundaq qilip Perwerdigarning aldida nesildin-nesilge xushbuy hemishe öchürülmey yéniq bolidu. □

□ 29:40 «bir efah» — texminen 2 küre yaki 22 litr. Bir hin texminen 3.6 litr. ■ 29:45 Mis. 25:8; Law. 26:12; Zeb. 78:60; Zek. 2:14; 2Kor. 6:16; Weh. 21:3 □ 30:1 «Xushbuygah» — munasiwetlik sxémini körling. ■ 30:1 Mis. 37:25 □ 30:4 «ikki yénigha» — yaki «ikki burjikige». Munasiwetlik sxémini körling. ■ 30:7 1Sam. 3:3 □ 30:8 «gugumda» — 12:7diki izahatni körling. «chiraghlarni tizip yaqqanda» — chiraghlar daim yéniq turidu, asasen öchürülmeydu (27:20, «Law.» 24:2ni körling).

Mushu söz belkim chiraghdanning üstidiki yette qadehni bir-birlep chüshürüp, zeytun méyini quyup andin qaytidin yandurushni bildürüshi mumkin.

⁹ Siler uning üstide ne héchqandaq gheyriy xushbuy yandurmanglar, ne köydürme qurbanliq ne ashliq hediye sunmanglar, shundaqla uning üstige héchqandaq sharab hediye ni tökmenglar.

¹⁰ Her yilda Harun bir qétim *xushbuygahning* münggüzirige kafaret keltürsun; her qétim kafaret keltüridighan gunah qurbanliqning qéni bilen uning üçhün kafaret keltürsun. Nesildin-nesilge shundaq qilingar; bu *xushbuygah* Perwerdigargha «eng muqeddes» hésablinidighan nersilerning qataridindur.

Sanaqtin ötküzülgende tapshurulidighan kafaret puli

¹¹ Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —

¹² Sen Israillarning sanini éniqlash üçhün ularni sanighiningda, ularning sanilishi wejedin arisigha balayi' apet kelmesliki üçhün, ularni sanighiningda herbir adem öz jéni üçhün Perwerdigargha kafaret puli tapshursun. □ ■

¹³ Royxetke élinip, sanaqtin ötkenlerning hemmisi bérisi kerek bolghini shuki, herbiri muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche yérim shekel bersun (bir shekel yigirme gerahqa barawer kélidu). Bu yérim shekel Perwerdigargha «kötürme hediye» bolidu. □ ■

¹⁴ Royxetke élinip, sanaqtin ötkenler, yeni yigirme yash yaki uningdin chonglarning herbiri Perwerdigargha shu «kötürme hediye»ni bersun.

¹⁵ Öz jéninglarga kafaret keltürüş üçhün Perwerdigargha kötürme hediye bergininglarda bay kishi yérim shekeldin artuq bermisun, kembeghel kishimu yérim shekeldin kem bermisun.

¹⁶ Sen Israillardin shu kafaret pulini tapshurup élip, jamaet chédirining xizmitige béghishlap ishletkin; u pul Israillargha Perwerdigarning huzurida esletme süpitide jéninglarga kafaret keltüridighan bolidu. ■

Yuyunush dési, yeni «paklinish dési»

¹⁷ Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —

¹⁸ Sen yuyunushqa ishliushke mistin *yoghan* bir das we uninggha mistin bir teglik yasatqin; uni jamaet chédiri bilen qurban'gahning otturisigha orunlashturup, ichige su toshdurup qoyghin.

¹⁹ Harun bilen uning oghulliri uningdiki su bilen put-qollirini yusun.

²⁰ Ular jamaet chédirigha kirgende ölmesliki üçhün su bilen özini yuyushi kerek; ular xizmet qilish üçhün, qurban'gahqa yéqin bérip Perwerdigargha ot arqiliq atilidighan qurbanliq sunmaqchi bolghinidimu, shundaq qilsun.

²¹ Ular ölmesliki üçhün put-qollirini yusun; bu ish ulargha, yeni özi we uning nesilliri üçhün ewlادتin ewladqiche ebediy bir belgilime bolidu.

□ **30:12** «ularni sanighiningda herbir adem öz jéni üçhün Perwerdigargha kafaret puli tapshur-sun» — Némishqa sanaqtin ötküzülüş wejedin kafaret keltürüshi kerek? Xelqning sanini éniqlashtin ikki xil gunah peyda bolushi mumkin: (1) Israil xelqi özirining köplükini bilip, tekebburliship kétishi mumkin; (2) qiyinchiliqqa duch kelgende, ular Xudagha tayanmay, belki öz küch-qudritige tayinishi mumkin idi. Israillardin bu pulni élish ulargha özirining gunahliq tebiiti toghruqluq aghalandurushtin ibret idi; derweqe bu pul muqeddes chédirda ulargha kafaret keltürüşke kahinlar terepidin ötküzülidighan xizmette ishliuletti (16-ayet). Xudaning buyruqi bolmisa xelqni sanaqtin ötküzüşke qetiy bolmaytti (mesilen, «1Tar.» 21:1-5ni körüng). ■ **30:12** Chöl. 1:2 □ **30:13** «muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche» — «shekel» kümüşhning ölchimi bolup, adette 11.4 gramgha barawer bolushi mumkin. «Muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki» shühbisizki, pütkül el üçhün özgermes ölchem bolsun dep, muqeddes jayda saqlan'ghan muqim békitilgen birnechche xil ölchem birliki bolsa kerek. ■ **30:13** Law. 27:25; Chöl. 3:47; Ez. 45:12 ■ **30:16** Mis. 38:25

Ibadet qédirining eswabliri

«mis qurbangah»

«yoghan das»

altun qiraghdan

«teqdim nan»
qoyulidighan shire

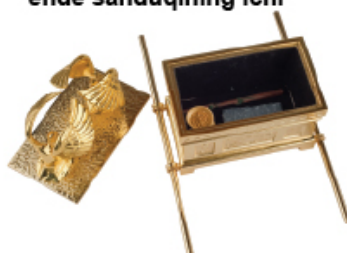

hushbuygah

ehde sanduqi

ehde sanduqining ichi

Ibadet chédirining eswabliri

Muqeddes may teyyarlash yoli

22 Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —

23 Sen hemmidin ésil xushbuy dora-dermeklerdin teyyarla, yeni murmekki suyuqluqidin besh yüz shekel, darchindin ikki yüz ellik shekel, égirdin ikki yüz ellik shekel, □

24 qowzaqdarchindin besh yüz shekel élip (bu ölchemler muqeddes jaydiki shekelning ölchem birligi boyiche bolsun) we zeytun méyidinmu bir hin teyyarla; □

25 bu dora-dermekler bilan mesih qilish üçhün bir muqeddes may — etirchi chiqarghandek bir xushbuy may chiqarghuzghin. Bu «muqeddes mesihlesh méyi» bolidu.

26 Sen uning bilan jamaet chédirini, hóküm-guwahliq sanduqini,

27 shire we uning barliq qacha-quchilirini, chiraghdan we uning eswablirini, xushbuygahni,

28 köydürme qurbanliq qurban'gahi we uning eswablirini, yuyunush dési we uning teglikini mesihligin;

29 sen shu terzde ularni «eng muqeddes nersiler» qatarida muqeddes qilghin. Ulargha tegken herqandaq nersimu «muqeddes» hésablinidu. □

30 Harun bilan uning oghullirini bolsa Manga kahinliq xizmette bolushi üçhün mesihlep muqeddes qilghin.

31 Israillargha söz qilib mundaq éytqin: — Bu may ewladtin ewladqiche Manga atalghan muqeddes mesihlesh méyi bolidu.

32 Uni ademning bedinige quysa bolmaydu; shuningdek uninggha oxshaydighan yaki terkibi oxshishidighan héchqandaq maylarni yasimanglar. U muqeddes bolghini üçhün silergimu muqeddes bolushi kérek. □

33 Kimki terkibi shuninggha oxshaydighan may tengshise, yaki uni élip yat birsige sürse, u öz xelqi arisidin üzüp tashlinidu. □

Xushbuy yasash usuli

34 Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —

Sen xushbuy dora-dermekler, yeni xushbuy yélim, déngiz qululisi méyi, aq déwirqay we sap mestiki teyyarlighin. Bularning hemmisi oxshash miqdarda bolsun; □

35 Xuddi etirchi may chiqarghan'gha oxshash, ularni tengshep xushbuy yasighin; u tuzlan'ghan, sap we muqeddes puraqliq etir bolidu.

36 Sen uningdin azraq élip, talqandek obdan ézip, jamaet chédiridiki hóküm-guwahliq sanduqining uduligha, yeni Men siler bilan körüshidighan jayning

□ 30:23 «500 shekel» — texminen 6 kilogram. □ 30:24 «bir hin» — texminen 3.6 litr. □ 30:29 «eng muqeddes nersiler» we «muqeddes» — muqeddes chédiridiki barliq jabduqlar «eng muqeddes» we «muqeddes» dep bölínidu. «eng muqeddes» bolghanlarga tegkenler shu munasiwet bilan alahide «Xudaningki» dep hésablinatti (30:29, «Law.» 6:18, 27, «Ez.» 46:20nimu körüng). □ 30:32 «ademning bedinige» — ibraniy tilida «ademning etlirige». «muqeddes mesihlesh méyi» ademning bedinige quysa bolmaydu — bezi alimlar buni «kahinlardin bashqilargha quysa bolmaydu» dep chüshinidu. Lékin «Zebur» 132:2ge qarighanda, mesihlesh méyi kahinlarni mesihlep quyulghanda ularning bedinige tegmey, belki bash kiyimidin éqip saqaldin ötüp kiyim-kécheklirige chüshetti. □ 30:33 «Kimki... yat birsige sürse,...» — démek, kahinlardin bashqilarning üstige. «u öz xelqi arisidin üzüp tashlinidu» — 19:12diki izahatni körüng. □ 30:34 «déngiz qululisi méyi» — yaki «oniqa» yaki namelum birxil ösümlükning yélimi. «aq déwirqay» — yaki «galbanum». Buning puriqi achchiq bolsimu, dorilargha ileshtürülgende ularning köyüş waqtini uzartidu we ularni téximu xush puraqliq qilidu.

aldigha qoyghin. Bu silerge Perwerdigargha atalghan «eng muqeddes nersiler» qatarida h sablansun.

³⁷ Siler yasighan bu xushbuynig r ts pi bilen  z nglarchimu oxshash bir xushbuyni yasiwalsanglar bolmaydu. U sanga nisbeten  ytqanda Perwerdigargha xas qilin'ghan muqeddes bolidu.

³⁸ Kimki uning puriqini purap huzurlinish  ch n uninggha oxshap k tidighan herqandaq bir xushbuyni yasisa, u  z xelqi arisidin  z p tashlansun.

31

Ibadet jayini yasighuchi ustilarning tallinishi

¹ Perwerdigar Xuda Musagha mundaq d di: –

² Mana, Men  z m Yehuda qebilisidin bolghan Xurning newrisi, urining ogli Bezealni ismini atap chaqirdim; □ ■

³ uni Xudaning Rohi bilen toldurup, uninggha danaliq, eqil-paraset, ilim-hékmet igilitip, uni hertürlük ishni qilishqa qabiliyetlik qilip,

⁴ t rl k-t rl k h nerlerni qilalaydighan, yeni altun, k m sh we mis ishlerini qilalaydighan,

⁵ yaqutlarni k sip-oyalaydighan, ularni zinnet buyumlarigha ornitalaydighan, yaghachlarga neqish chiqiralaydighan, herxil h ner ishlerini qamlashturalaydighan qildim.

⁶ Shuningdek mana, Men yene Dan qebilisidin Ahisamaqning ogli Oholiyabni uninggha yaremchilikke teyinlidim, shundaqla Men sanga buyrughan hemme nersilerni yasisun dep, barliq pem-parasetlik kishikerning könglige téximu eqil-paraset ata qildim;

⁷ shuning bilen ular jamaet chédirini, h k m-guwahliq sanduqini, uning üstidiki kafaret textini, chédirining hemme eswablarini,

⁸ shire bilen uning qacha-quchilirini, sap altundin yasilidighan chiraghdan bilen uning barliq eswablarini, xushbuygahni,

⁹ köydürme qurbanliq qurban'gahi bilen uning barliq eswablarini, yuyush d si bilen uning teglikini yasiyalaydighan,

¹⁰ xizmet kiyimliri, yeni kahinliq xizmitide kiyilidighan, Harun kahinning muqeddes kiyimliri we uning oghullirining kahinliq kiyimlirini toquyalaydighan, □

¹¹ mesihlesh m yi we muqeddes jaygha teyyarlinidighan  sil dora-dermeklerdin xushbuyni yasiyalaydighan boldi. Men sanga emr qilghinim boyiche ular barliq ishni beja keltüridu.

Shabat k ni, yeni «dem  lish k ni»ni tutush k rek

¹² Perwerdigar Musagha emr qilip mundaq d di: –

¹³ Sen Israillargha emr qilip ulargha: – «Siler Méning shabat k nlimni choqum tutunglar; chünki bular silerning özünglarni pak-muqeddes qilghuchuring Men Perwerdigar ikenlikini bilishinglar  ch n Men bilen silerning otturanglardiki bir nishane-belge bolidu.

□ **31:2** «ismini atap chaqirdim» – mushu sözler Xudaning melum bir kishini melum muhim bir ish  ch n alahide tallap chaqirghanliqini k rsitidu. «Yesh.» 45:3, 4ni körüng. «Bezeal» – menisi «Xudaning sayiside» yaki «Xudaning bashpanahida». ■ **31:2** Mis. 35:30; 1Tar. 2:20 □ **31:10** «xizmet kiyimliri» – yaki «kahinliq xizmet kiyimliri».

14 Shabat küni silerge muqeddes qilib békitilgini üçün, uni tutunglar; kimki uni buzsa, ölüm jazasigha tartilmisa bolmaydu; berheg, kimki u künide herqandaq ishni qilsa, öz xelqi arisidin üzüp tashlansun. ■

15 Alte kün ichide ish qilinsun; lékin yettinchi küni Perwerdigargha atalghan muqeddes kün bolup, aram alidighan shabat küni bolidu; kimki shabat künide birer ish qilsa, ölüm jazasigha tartilmisa bolmaydu.

16 Israillar shabat künini tutushi kérek; ular ebediy ehde süpitide uni ewladtin ewladqiche tutsun.

17 Bu Men bilen Israillarning otturisida ebediy bir nishane-belge bolidu; chünki Perwerdigar alte kün ichide asman bilen zéminni yaritip, yettinchi künide aram élip rahet tapqanidi», — dégin. ■

18 Xuda Sinay téghida Musagha bu sözlerni qilib bolghandin kéyin, ikki höküm-guwahliq taxtiyini uninggha tapshurdi. Taxtaylar tashtin bolup, *sözler* Xudaning barmiqi bilen ulargha pütülgenidi. ■

32

Altun Mozaygha choqunush gunahi

1 Xelq Musaning taghdin chüshmey hayal bolup qalghinini körüp, Harunning qéshigha yighilip uninggha: — Sen qopup, bizge aldımızda yol bashlap mangidighan bir ilah yasap bergin! Chünki bizni Misir zéminidin chiqirip kelgen Musa dégen héliqi kishige néme bolup ketkenlikini bilmeymiz, — déyishti. ■

2 Harun ulargha: — Xotunliringlar bilen oghul-qizliringlarning qulaqliridiki altun zire halqilarni chiqirip, méning qéshimgha élip kélinglar, dédi.

3 Shuning bilen pütkül xelq öz qulaqliridiki altun zire halqilarni chiqirip Harunning qéshigha élip keldi.

4 U bularni ularning qolidin élip, iskiye bilen quyma bir mozayni yasatquzdi. Shuning bilen ular: — Ey Israil, séni Misir zéminidin chiqirip kelgen Xudayinglar mana budur! — déyishti.

5 Harun uni körüp uning aldida bir qurban'gahni yasitip andin: «Ete Perwerdigar üçün bir héyt ötküzülidu», dep élan qildi.

6 Etisi ular seher qopup, köydürme qurbanliqlarni sunup, inaqliq qurbanliqlirininimu keltürdi; andin xalayiq olturup yep-ichishti, qopup eysh-ishret qilishi. □ ■

7 Shu chaghda Perwerdigar Musagha: — Ornungdin tur, tézdin peske chüshkin! Chünki sen Misir zéminidin chiqirip kelgen xelqing buzuqchiliqqa bérilip ketti. ■

8 Men ulargha buyrughan yoldin shunche tézla chetnep, özliiri üçün bir quyma mozayni yasap, uninggha choqunup qurbanliq keltürüshti hemde: «Ey Israil, séni Misir zéminidin chiqirip kelgen Xudaying mana shudur!», déyishti, — dédi. ■

9 Andin Perwerdigar Musagha: — Mana, bu xelqni körüp qoydum; mana, ular derweqe boyni qattiq bir xelqtur. ■

■ 31:14 Mis. 20:8; Qan. 5:12; Ez. 20:12 ■ 31:17 Yar. 1:31; 2:2, 3; Mis. 20:11 ■ 31:18 Mis. 32:16 ■ 32:1 Ros. 7:40 □ 32:6 «qopup eysh-ishret qilishi» — yaki «qopup ussul oynighili turdi».

■ 32:6 1Kor. 10:7 ■ 32:7 Qan. 32:5 ■ 32:8 1Pad. 12:28 ■ 32:9 Mis. 33:3; Qan. 9:6,13; Yesh. 48:4; Yer. 5:3; Hosh. 4:16

¹⁰ Emdi Méni tosmá, Men ghezep otumni ularning üstige chüshürüp, ularni yutuwétimen; andin séni ulugh bir el qilimen, — dédi.□

¹¹ Lékin Musa Xudasi Perwerdigardin ötünüp iltija qilip mundaq dédi: — Ey Perwerdigar, némishqa sen ghezep otungni Özüng zor qudret we küchlük qol bilen Misir zéminidin chiqirip kelgen xelqingning üstige chüshürisen? ■

¹² Misirliqlar mazaq qilip: — Ularning béshigha bala chüshürüş üchün, ularni taghlarning üstide öltürüp yer yüzidin yoqitish üchün, *ularning Xudasi* ularni élip ketti, — déyishsunmu? Öz otluq ghezippingdin yénip, Öz xelqingge balayi'apet keltürüş niyitingdin yan'ghaysen! ■

¹³ Öz qulliring Ibrahim, Ishaq we Israilni yad qilghin; Sen ulargha qesem bilen wede qilip: «Neslinglarni asmandiki yultuzlardek awutimen, Özüm uning toghrisida sözligen mushu zéminning hemmisini neslinglarga bérimen, ular uninggha menggü igidarchiliq qilidighan bolidu» dégenidingghu, — dédi.□ ■

¹⁴ Shuning bilen Perwerdigar Öz xelqining üstige: «Balayi'apet chüshürimen» dégen niyitidin yandi.

¹⁵ Musa keynige burulup, ikki höküm-guwahliq taxtiyini qoligha élip taghdin chüshüti. Taxtaylarning ikki teripige sözler pütülgenidi; u yüzigimu, bu yüzigimu pütüklük idi.

¹⁶ Bu taxtaylar bolsa Xudaning Özining yasighini, pütülgenliri bolsa Xudaning Özining pütkini idi, u taxtaylarga oyulghanidi.■

¹⁷ Yeshua xelqing kötürgen chuqan-sürenlirini, warqirashlirini anglap Musagha: — Chédirgahdin jengning xitabi chiqiwatidu, dédi.

¹⁸ Lékin u jawab bérip: — Angliniwatqan awaz ne nusret tentenisi emes, ne meghlubiyetning peryadi emes, belki naxsha-küy sadasi! — dédi.

¹⁹ Musa chédirgahgha yéqin kélip, mozayni we jamaetning ussulgha chüshüp ketkenlikini körüp shundaq derghezep boldiki, taxtaylarni qolidin tashlap taghning tüwide chéqiwetti. ■

²⁰ Andin ular yasighan mozayni otqa sélip köydürüp, uni yanjip kukumtalqan qilip, su üstige chéchip Israillarni ichishke mejburlidi.■

²¹ Andin Musa Harun'gha: Sen ularni shunche éghir gunahqa patquzghudek, mushu xelq sanga néme qildi? — dédi.

²² Harun jawab bérip: — Xojamning ghezep-achchiqi tutashmighay! Bu xelqning qandaq ikenlikini, ularning zezillikke mayil ikenlikini obdan bilisen. ■

²³ Ular manga: — «Bizge aldimizda yol bashlap mangidighan bir ilahni yasap bergin; chünki bizni Misir zéminidin chiqirip kelgen Musa dégen shu ademge néme bolghinini bilmeymiz», dédi.

²⁴ Men ulargha: «Kimde altun bolsa shuni chiqirip bersun» désem, ular manga tapshurup berdi; men uni otqa tashliwidim, mana, bu mozay chiqti, — dédi.□

²⁵ Musa xelqning qandaqsige tizginsiz bolup ketkenlikini kördi; chünki Harun ularni dushmanlirining aldida mesxire obyékti bolushqa öz meylige qoyuwetkenidi.

□ **32:10** «Méni tosmá» — yaki «méni qoyup ber». ■ **32:11** Zeb. 106:19-23 ■ **32:12** Chöl. 14:13-19.

□ **32:13** «... Ibrahim, Ishaq we Israilni yad qilghin» — oqurmenlarning éside bolsunki, Yaqupning ikkinchi ismi «Israil» idi. ■ **32:13** Yar. 12:7; 13:15; 15:18; 26:4; 28:13; Qan. 34:4 ■ **32:16** Mis. 31:18; Iqan. 9:10 ■ **32:19** Qan. 9:17 ■ **32:20** Qan. 9:21 ■ **32:22** 1Yuh. 5:19 □ **32:24** «chiqirip bersun» — ibraniiy tilida «üzüp bersun».

26 Musa chédirgahning kirish éghizigha béríp, shu yerde turup: — Kimki Perwerdigarning teripide bolsa méning yénimgha kelsun! — dédi. Shuni déwidi, Lawiylarning hemmisi uning qéshigha yighildi.

27 U ulargha: — Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — «Herbir kishi öz qilichini yanpishigha ésip, chédirgahning ichige kirip, bu chétidin u chétigiche kézip yürüp, herbiri öz qérindishini, öz dost-buradiri, öz qosh-nisini óltürsun!» — dédi.□

28 Shuning bilen Lawiylar Musaning buyrughini boyiche ish kördi; shu küni xelqning ichidin üç ming kishi óltürüldi.

29 Andin Musa: — Herbiringlar бүгүн өзүnglarni Perwerdigargha xas bolushqa atidinglar; chünki herbiringlar hetta öz oghlunglar hem qérindishinglarnimu ayimidinglar; shuning bilen бүгүн bext-beriketni üstünglarga chüshürdunglar, dédi.□

30 Etisi Musa xelqqe söz qilip: — Siler derweqe nahayiti éghir bir gunah sadir qildinglar. Emdi mana, men Perwerdigarning aldigha chiqimen; gunahinglar üçün kafaret keltüreleyenmenmikin, — dédi.

31 Shuning bilen Musa Perwerdigarning aldigha yénip béríp: — Hey...! Bu xelq derweqe éghir bir gunah sadir qilip, ózlrige altundin ilahlarni yasaptu!

32 Lékin emdi Sen ularning gunahini epu qilishqa unighaysen..., unimisang, ismimni Özüng yazghan deptiringdin öchürüwetkin! — dédi.

33 Perwerdigar Musagha jawab béríp: — Kimki Méning aldimda gunah qilghan bolsa, uning étini Öz deptirimdin öchürüwétimen.

34 Emdi sen béríp, Men sanga éytqan jaygha xelqni bashlap barghin. Mana, Méning Perishtem aldingda mangidu. Lékin ulargha jaza béridighan künüm kelgende, ulargha gunahi üçün jaza bérimen, dédi.□

35 Bu sözdin kéyin Perwerdigar xelqning Harunning qoli bilen mozayni quydurup yasatqini üçün ularni waba bilen jazalidi.

33

Perwerdigarning Israillarni Sinay téghidin kétishke buyrushisi

1 Perwerdigar Musagha mundaq dédi: — Sen ornungdin turup, özüng Misir zéminidin élip kelgen xelq bilen bille mushu yerdin kétip: «Men séning neslingge uni bérimen» dep qesem qilip Ibrahimgha, Ishaqqa we Yaqupqa wede qilghan zémin'gha barghin. ■

2 Shuning bilen séning aldingda bir Perishte ewetip, Qanaaniy, Amoriy, Hittiy, Perizziylerni, Hiwiylar bilen Yebusiylarni heydep chiqirip, □

□ 32:27 «bu chétidin u chétigiche» — ibraniiy tilida «bu kirish éghizidin u kirish éghizigha». □ 32:29 «Perwerdigargha xas bolushqa atidinglar» — ibraniiy tilida «Perwerdigar üçün qolliringlarni toldurunglar» — démek, ular ózlrini uning xizmitige béghishli. □ 32:34 «ulargha jaza béridighan künüm» — ibraniiy tilida «Men ularni yoqlighan künide». «Xudaning yoqlishi» — U yéqin kélip jazasini chüshürüdu yaki bolmisa bext-beriketini keltürüdu. «Tebirler»nimu körüng. ■ 33:1 Yar. 12:7; 26:4; 28:13 □ 33:2 «séning aldingda bir Perishte ewetip, ...» — shübhisizki, 32:34de tilgha élin'ghan perishte.

3 séni süt bilan hesel éqip turidighan zémin'gha keltürimen. Chünki siler boyni qattiq bir xelq bolghachqa, yolda silerni halak qiliwetmeslikim üçhün, Özüm silerning aranglarda bolup, shu zémin'gha bille chiqmaymen, — dédi. □ ■

4 Xalayıq bu qattiq sözni anglap, qayghugha chömüp héchqaysisi öz zibu-zinnetlirini taqimidi.

5 Chünki Perwerdigar Musagha söz qilip: — Sen bérip Israillargha: «Perwerdigar: — Siler boyni qattiq bir xelq ikensiler; eger Men Perwerdigar aranglarga chiqip bir deqiqila tursam, silerni yoqitiwetken bolattim. Emdi siler özünglardiki zibu-zinnetlerni éliwétinglar; shu chaghda Men silerge néme qilidighinimni bilimen, dédi», dep éytqin, — dégenidi.

6 Shunga Israillar Horeb téghidin ayrilipla zibu-zinnetlirini özliridin éliwetti. □

«Körüşhüş chédiri»

7 Shuning bilen Musa öz chédirini élip, uni chédirgahning sirtida, chédirgahdin nériraq bir jaygha tikip, uni «körüşhüş chédiri» dep atidi. Kimki Perwerdigarni izdep, yol sorimaqchi bolsa chédirgahning sirtidiki «körüşhüş chédiri»gha baratti. □

8 Shundaq bolattiki, her qétim Musa chédirgha chiqsa, pütkül xalayıq qopup, herbiri öz chédirining ishikide öre turup, Musa chédirgha kirip bolghuche uning keynidin qariship turatti.

9 Andin Musa her qétim chédirgha kirip ketse shundaq bolattiki, bulut tüwrüki chüşhüp, chédirning kirish éghizida toxtaytti; shuning bilen Perwerdigar Musa bilen sözlishetti. □

10 Pütkül xalayıq bulut tüwrükining jamaet chédirining kirish éghizida toxtighinini köretti; uni körginide xelqning hemmisi qopup, herbiri öz chédirining ishikide turup sejde qilishatti.

11 Shu chaghlarda Perwerdigar Musa bilen kishiler öz dost-buradiri bilen sözleshkendek, yüzmüyüz sözlishetti. Andin Musa chédirgahga yénip kéletti; lékin uning xizmetkari bolghan nunning oghli Yeshua dégen yash yigit chédirning ichidin chiqmaytti.

Musaning Perwerdigarning shan-sheripini körüshi

□ **33:3 «Özüm silerning aranglarda bolup, shu zémin'gha bille chiqmaymen»** — démek, Xuda Özi «muqeddes chédir»ni makan qilip ularning arisida turmay, ular bilen bille barmaydu, Öz ornigha ular bilen bille bérishqa «Öz Perisitem»ni ewetidu. Emeliyette «Perwerdigarning Perishtisi» Perwerdigarning Öz huzurigha barawer idi; lékin Musa peygamber we xelq bu nuqtini téxi chüshenmeytti (4-ayetni körüng). 3:2-3, izahat we «Tebirler»ni körüng. ■ **33:3** Mis. 32:9; Qan. 9:13 □ **33:6 «Shunga Israillar ... zibu-zinnetlirini özliridin éliwetti»** — yaki «Shuning bilen, Israillar Horeb (Sinay) téghidin ayrilghandin tartip, zinnet buyumlarni zadi taqimidi». □ **33:7 «Musa öz chédirini élip, ...»** — yaki «Musa chédirni élip, ...». Bizningche «muqeddes chédir» téxi yasalmighanidi. «körüşhüş chédiri» — chong muqeddes chédir yasalghandin kéyin umu «körüşhüş chédiri» yaki «jamaet chédiri» dep atilidu. «Kimki Perwerdigarni izdep, yol sorimaqchi bolsa chédirgahning sirtidiki «körüşhüş chédiri»gha baratti» — Xudaning 3- we 5-ayettiki sözige qarighanda, Musa: «Xuda emdi arimizda, yeni chédirgah otturisdiki «muqeddes chédir»da turmaqchi emes; shunga chédirni yasighinimiz bikar bolidu, Xuda uningda beribir turmaydu» — dep oylighan bolsa kérek. Shunga Xuda bilen sözlishish üçhün u chédirning ornida chédirgahning sirtida öz chédirini tikken. □ **33:9 «bulut tüwrüki chüşhüp, ... toxtaytti; shuning bilen Perwerdigar Musa bilen sözlishetti»** — démek, Xudaning huzuri bulut tüwrükide turatti.

12 Musa Perwerdigargha mundaq dédi: — Mana, Sen daim manga: «Bu xelqni élip chiqqin» dep kelding; lékin Özüng manga: «Men séni ismingni bilip tonuy-men», we shuningdek «Nezirim aldida iltipat tapting» dégen bolsangmu, Sen méning bilen birge kimni ewetidighiningni manga ayan qilmiding. □

13 Eger men rasttinla neziringde iltipat tapqan bolsam, özümning Séni tonushum üçün, neziringde iltipat tépiwérishim üçün manga Öz yolungni ayan qilghaysen; mana, bu xelqning Öz xelqing bolghinini neziringde tutqaysen! — dédi.

14 U jawab bérip: Men Özüm *sen* bille bille bérip, sanga aram ata qilimen, — dédi. □

15 Musa uninggha jawaben: — Eger Sen Özüng *biz* bilen bille mangmisang, bizni bu yerdin chiqarmighaysen;

16 chünki, men we xelqing neziringde iltipat tapqinimiz némidin bilinidu? Ejeba, Özüngning *biz* bilen bille mangghiningdin bilinmemdu? Shu sewebtin men we xelqing yer yüzidiki herbir taipilerdin alahide perqlenmemduq?! — dédi. ■

17 Perwerdigar Musagha: — Mushu iltijayingnimu ijabet qilimen; chünki sen nezirimde iltipat tapting we Men séni ismingni bilip tonuy-men, dédi. □

18 Shuning bilen Musa: — Öz shan-sherpingni manga körsetkeysen, — dédi.

19 *Perwerdigar*: — Özümning pütkül méhribanliqimni séning köz aldingdin ötküzimen we aldingda «Yahweh» dégen namni jakarlaymen. Kimgé shapaet qilmaqchi bolsam shuninggha shapaet körsitimen, kimgé rehim-shepquet körsitmekchi bolsam, shuninggha rehim-shepquet körsitimen, dédi. □ ■

20 Perwerdigar uninggha: — Sen yüzümni körelmeysen; chünki héch ademzat Méni körse tirik qalmaydu, dédi.

21 Andin Perwerdigar: — Mana, yénimda bir jay bardur; sen shu yerdiki qoram tashning üstide turghin.

22 Méning shan-sheripim ötidighan waqitta, shundaq boliduki, Men séni shu qoram tashning yériqida turghuzup, Men ötüp bolghuche séni qolun bilen yérip turimen.

23 Andin qolunni tartiwalimen; shuning bilen sen Méning arqa teripimni körisen, lékin yüzüm körünmeydu, — dédi. □

34

Höküm-guwahliq taxtaylirining qayta bérilishi

□ 33:12 «Men séni ismingni bilip tonuy-men» — bu sözler Xudaning melum bir kishini (mushu yerde Musani) alahide söyidighinini yaqi tallighanliqini körsitidu. □ 33:14 «...Men sanga aram ata qilimen» — yuqirida. 32:10de Xuda Musagha: «Méni tosmá» (íbraniy tilida «Manga aram bergin!» yaqi «Méni qoyghin») dégenidi; lékin u hazir Musagha «Men sanga aram ata qilimen» deydu. ■ 33:16 Qan. 4:7

□ 33:17 «...Men séni ismingni bilip tonuy-men» — 12-ayet we izahatini körüng. □ 33:19 «Yahweh» — oqurmenlarning éside bolushi mumkinki, «Yahweh» Xudaning alahide namidur, menisi «Menggü Bar Bolghuchi» dégenek. Biz bu namni adette «Perwerdigar» dep terjime qilimiz. ■ 33:19 Rim. 9:15

□ 33:23 «... sen Méning arqa teripimni körisen» — «... sen Méning keynimde qalghan iznalirimni körisen» dégenek terjimilirimu uchrishi mumkin. «lékin yüzüm körünmeydu» — yaqi «lékin yüzümning körülüshi bolmaydu».

1 Perwerdigar Musagha: — Sen awwalqigha oxshash özüng üçhün tashtin ikki taxtayni yonup kel; Men bu taxtaylarga sen ilgiri chéqiwetken taxtaylardiki sözlerni yézip qoyimen. ■

2 Sen ete etigen'giche teyyar bolup, seherde Sinay téghigha chiqip, shu yerde taghning choqqisida Méning aldimda hazir bolghin.

3 Lékin héch kishi sen bilen bille chiqmisun we yaki taghning héch yéride bashqa adem körünmisun, qoy-kalilarmu taghning tüwide otlimisun, — dédi. ■

4 Musa awwalqigha oxshash tashtin ikki taxtayni yonup, etisi tang seher qopup, bu ikki tash taxtayni qolida élip, Perwerdigarning buyrughini boyiche Sinay téghigha chiqti.

5 Shuning bilen Perwerdigar bulutta chüshüp, shu yerde Musaning qéshida turup, «Yahweh» dégen namini jakarlidi. □

6 Perwerdigar uning köz aldidin ötüp; — «Perwerdigar, Perwerdigar, rehimdil we méhir-shepçetliktur, asan ghezeplenmeydighan, shapaet bilen wapasi keng Tengridur, □ ■

7 minglighan-on minglighanlarga rehim-shapaet körsitip, qebihlik, asiylig we gunahni kechürgüchidur; lékin u gunahkarlarni hergiz gunahsiz dep qarimaydighan, belki atilarning qebihlikining jazasini baliliri we newrlirigiche, shundaqla üçinchi we tötinchi ewladighiche yükleydighan *Tengridur*» — dep jakarlidi. □ ■

8 Shuning bilen Musa derhal yerge bash qoyup sejde qilip: —

9 — Ey Reb, eger men rasttinla neziringde iltipat tapqan bolsam, undaqta i Reb, arimizda biz bilen mangghaysen; chünki bu xelq derweqe boyni qattiq bir xelqtur; bizning qebihlikimizni we gunahimizni kechürgeysen, bizni Öz mirasing bolushqa qobul qilghaysen! — dédi. ■

Yéngiwashtin ehde tüzüsh

10 Shuning bilen u Musagha: — Mana, Men bir ehde tüzimen; séning barliq xelqing aldida pütkül yer yüzining héchbir joyida yaki héchbir el arisida qilinip baqmighan möjizlerni yaritimen. Shuning bilen sen arisida bolghan xelqingning hemmisi Perwerdigarning *karamet* emelini köridu; chünki Méning silerge qilidighan emelim derweqe dehshetlik ish bolidu. □ ■

11 Men бүгүн sanga tapilaydighan emrlirimni tutqin; mana, Men silerning aldinglardin Amoriy, Qanaaniy, Hittiy, Perizziy, Hiwiy we Yebusiylarni heydep chiqirimen.

12 Emdi hézi bolghinki, sen baridighan zéminda turuwatqanlar bilen héch ehde baghlashmighin; bolmisa, bu ish silerge tuzaq bolidu; ■

■ 34:1 Qan. 10:1 ■ 34:3 Mis. 19:12,13 □ 34:5 «Yahweh» — 33:19 we izahatni körüng. □ 34:6 «Perwerdigar, Perwerdigar» — ibranii tilida «Yahweh, Yahweh». «shapaet» — ibranii tilida «xesed» bilen ipadilinidu (20:6 we izahatni körüng). ■ 34:6 Mis. 33:19 □ 34:7 «rehim-shapaet» — ibranii tilida «xesed» dégen söz bilen ipadilinidu (20:6 we izahatni körüng). «atilarning qebihlikining jazasini baliliri we newrlirigiche, shundaqla üçinchi we tötinchi ewladighiche yükleydighan» — bu muhim söz toghruluq «qoshumche söz»imizni (20:5, 34:7 toghruluq), shundaqla «Ezakiyal»diki «qoshumche söz»imizni (18-, 33-bablar toghruluq) körüng. ■ 34:7 Mis. 20:6; Chöl. 14:18; Qan. 5:10; Zeb. 86:14; 103:8; 145:8; Yer. 32:18 ■ 34:9 Law. 25:38; Zeb. 28:9; 33:12; Zek. 2:16 □ 34:10 «Méning silerge qilidighan emelim» — ibranii tilida «Méning sanga qilidighan emelim». ■ 34:10 Qan. 5:2; Ye. 10:12,13 ■ 34:12 Mis. 23:32; Chöl. 33:51; Qan. 7:2

13 belki siler ularning qurban'gahlirini chöwüp, but tüwrüklerini sundurup, «asherah» butlirini késip tashlanglar. □

14 Chünki sen héchqandaq bashqa ilahqa ibadet qilmasliqning kérek — chünki Menki Perwerdigarning nomi «Wapasizliqqa Heset Qilghuchi» bolup, heset qilghuchi bir ilahdurmen. ■

15 Bolmisa, shu zéminda turuwatqanlar bilen ehde tüzüshüng mumkin; andin ular ilahlirining keynidin yürüp buzuqchiliq qilip, ilahlirigha qurbanliqlar ötküzginide, silerni chaqirsa ularning qurbanliqliridin yep kétishinglar mumkin;

16 sen shundaqla yene ularning qizlirini oghulliringgha xotunluqqa élip bérising mumkin; u qizlar öz ilahlirining keynidin yürüp buzuqchiliq qilghinida, ular oghulliringnimu öz ilahlirining arqisidin mangghuzup, buzuqchiliq qildurushi mumkin. ■

17 Özüng üchün héchqandaq quyma butlarni yasatmighin.

18 Pétir nan héytini tutunglar; Méning emr qilghinimdek Abib éyida, békitilgen waqitta yette kün pétir nan yenglar. Chünki siler Abib éyida Misirdin chiqqansiler. ■

19 Baliyatquning tunji méwisi Méningki bolidu; charpay malliringning ichidin deslep tughulghan erkekle, kala bolsun, qoy bolsun ularning tunjilirining hemmisi Méningki bolsun. ■

20 Lékin ésheklerning tunji texeylirining ornigha qoza bilen bedel tölishing lazim bolidu. Eger ornigha qoza bermiseng, texeyning boynini sunduruwetkin. Tunji oghulliringni bolsa, ulargha bedel tölöp qayturuwal. Héchkim Méning huzurumgha quruq qol kelmisun. □ ■

21 Sen alte kün ichide ish-emelingni qilip, yettinchi küni aram élishing zörür; yer heydesh waqti bolsun, orma waqti bolsun, aram élishing zörür. ■

22 Yéngi bughdayning tunji hosulini tebrikleydighan «heptiler héyti»ni ötküzünglar; yilning axirida «hosul yighish héyti»ni ötküzünglar. □ ■

23 Séning herbir erke kishiliring yilda üç qétim Israilning Xudasi bolghan Reb Perwerdigarning aldigha hazir bolsun. ■

24 Chünki Men taipilerni aldingdin heydiwétip, chégraliringni kéngeytmen; shuningdek sen yilda üç qétim Perwerdigar Xudayingning aldigha hazir bolushqa chiqip barsang, héchkim yéringge köz qirini salmaydu.

25 Manga sunulidighan qurbanliqning qénini boldurulghan nan bilen bille sunmighin; yaki ötüp kétish héytining qurbanliqining göshini etige qaldurma. □ ■

26 Zéminingning deslepki hosulidin tunji mehsulatlarni Perwerdigar Xudayingning öyige keltürüp ata.

□ 34:13 «asherah butliri» — belkim butpereslikke béghishlan'ghan derexliklerdur. Derexler belkim ayal but sheklide oyulghan yaki neqishlen'gen bolushi mumkin. ■ 34:14 Mis. 20:5 ■ 34:16 1Pad. 11:2 ■ 34:18 Mis. 12:15; 23:15 ■ 34:19 Mis. 13:2; 22:29; Ez. 44:30 □ 34:20 «... tunji texeylirining ornigha qoza bilen bedel tölishing lazim bolidu» — démek, qoza texeyning ornigha qurbanliq qiliniidu. ■ 34:20 Mis. 13:13; 23:15; Qan. 16:16 ■ 34:21 Mis. 20:9 □ 34:22 «yilning axirida» — ibraniiy tilida «yilning özgirishide» — yeni küzde. «hosul yighish héyti» — mushu hosul bolsa méwe-chéwilerningkidur. Ibraniylar ishletken kaléNDAR boyiche, héyt yettinchi ayda, bezi yillirida Séntebrede, bezi yillarda Öktebrde bolatti. ■ 34:22 Mis. 23:16 ■ 34:23 Mis. 23:17; Qan. 16:16 □ 34:25 «Manga sunulidighan qurbanliqning...» — ibraniiy tilida «Méning qurbanliqimning...». Mushu yerde bu söz belkim yuqirida tilgha élin'ghan üç héyttiki köydürme qurbanliqlarni yaki inaqliq qurbanliqlirini körssetse kérek. «Méning qurbanliqimning qéni» bolsa mezkur héytlarda qurban'gah üstige tökülidighan qanlarni körsitidu. ■ 34:25 Mis. 23:18

Oghlaqni anisining sütide qaynitip pishurma. □ ■

²⁷ Perwerdigar Musagha: — Bu sözlerni özüng üçhün yéziwalghin; chünki Men mushu sözlerni asas qilip sen bilen we Israil bilen ehde baghlidim, dédi.

²⁸ U waqitta Musa shu yerde Perwerdigarning huzurida qiriq kéche-kündüz turdi; u héchnerse yémidi, héch su ichmidi. U yerde *Perwerdigar* taxtaylarga ehdingin sözliri bolghan on emrni pütti. □ ■

Musaning yüzining parqirap turushi

²⁹ Musa Sinay téghidin chüshkende shundaq boldiki (u taghdin chüshkende ikki höküm-guwahliq taxtiyi uning qolida idi), özining *Perwerdigar* bilen sözleshkini üçhün yüzining parqirap ketkinini bilmeytti. ■

³⁰ Emdi Harun we barliq Israillar Musani kördi, mana, uning yüz térisi parqirap turatti; ular uninggha yéqin bérishtin qorqushti.

³¹ Lékin Musa ularni chaqiriwidi, Harun we jamaetning barliq bashliri yénip, uning qéshigha keldi; Musa ular bilen sözleshti.

³² Shuningdin kéyin, barliq Israillar uning yénigha keldi; u waqitta Musa Perwerdigar özige Sinay téghida söz qilghinida tapshurghan barliq emrlerni ulargha tapilidi.

³³ Musa ulargha deydighinini dep tügetti. U sözligende yüzige bir chümperde tartiwalghanidi; □ ■

³⁴ Qachanki Musa Perwerdigar bilen sözlishishke uning huzurigha kirse, chümperdini éliwétetti, taki u yénip chiqquche shundaq bolatti; yénip chiqqanda özige néme tapilan'ghan bolsa, shuni Israillargha éytip béretti.

³⁵ Israillar Musaning yüz térisining parqirap turghinini köretti; shunga Musa yene taki Perwerdigar bilen sözleshkili uning huzurigha kirgüche yüzige chümperde tartiwalatti.

35

Shabat küni, yeni «aram élish küni»ning belgimiliri

¹ Musa Israillarning pütkül jamaitini yighip ulargha: — Perwerdigar silerge qilishqa buyrughan emrler munulardur: — ■

² Alte kün ish-emgek küni bolsun; lékin yettinchi küni silerge nisbeten muqeddes bir kün bolup, Perwerdigargha atalghan aram alidighan shabat küni bolsun. Herkim shu künide ish-emgek qilsa ölümge mehkum qilinsun. ■

³ Shabat künide barliq turalghuliringlarda hergiz ot qalimanglar, — dédi. ■

Ibadet jayi üçhün hediye sunush

□ **34:26** «Oghlaqni anisining sütide qaynitip pishurma» — bu emr belkim etrapniki butperes xelqlerning melum örp-aditige egeshmeslik kéreklikini körsitishi mumkin. Bu toghruluq yene «Lawiy-lar»diki «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **34:26** Mis. 23:19; Law. 22:27; Qan. 14:21 □ **34:28** «u héchnerse yémidi» — ibranii tilida «héch nanni yémidi». «U yerde Perwerdigar taxtaylarga ehdingin sözliri bolghan on emrni pütti» — ibranii tilida «U yerde u taxtaylarga ehdingin sözliri bolghan on emrni pütti». Beziler: «U» Musani körsitidu, dep qaraydu, biraq «Qan.» 10:2-4tin éniq körüniduki, bu sözlerni pütüküchi Xuda Özidur. ■ **34:28** Mis. 24:18; 31:18; 34:1; Qan. 4:13; 9:9,18 ■ **34:29** 2Kor. 3:7 □ **34:33** «U sözligende yüzige bir chümperde tartiwalghanidi» — yaki «u (Musa) ulargha sözlep bolghanda yüzige niqab tartiwaldi». ■ **34:33** 2Kor. 3:7,13 ■ **35:1** Mis.34:32 ■ **35:2** Mis. 20:8; 31:15; Law. 23:3; Qan. 5:12; Luqa 13:14 ■ **35:3** Mis. 16:23

4 Musa Israillarning pütkül jamaitige söz qilip mundaq dédi: — «Perwerdigar buyrughan emr mana shuki: —

5 Özünlarning aranglardin Perwerdigargha bir «kötürme hediye» keltürünglar; köngli xalighanlarning herbiri Perwerdigargha bir «kötürme hediye»sini keltürsun: yeni altun, kümüş, mis, ■

6 kök, sösün we qizil yip, aq kanap rext, öchke tiwiti, ■

7 qizil boyalghan qochqar térisi, délfín térisi, akatsiye yaghichi, ■

8 chiraghdan üçün zeytun méyi, «mesihlesh méyi» bilen xushbuy üçün ishilitidighan ésil dora-dermekler, ■

9 efodqa hem qoshén'gha ornitilidighan héqiq we bashqa yaqutlarni keltürünglar».■

Ibadet chédirining matériyal-üskünlerini yasash

10 — «Aranglardiki barliq mahir ustilar kélip Perwerdigar buyrughaning hemmisini yasap bersun: □

11 — *muqeddes* chédir bilen uning ichki we tashqi yopuqlirini, ilghulirini, taxtaylirini, baldaqirini, xadilirini we bularning tegliklirini, ■

12 ehde sanduqi we uning baldaqirini, «kafaret texti»ni, «ayrima perdeyopuq»ni,

13 shire we uning baldaqirini, uning barliq qacha-quchilirini we «teqdim nanliri»ni, ■

14 yoruqluq üçün yasalghan chiraghdan we uning eswablirini, uning chiraghliri we chiragh méyini,

15 xushbuygah we uning baldaqirini, «Mesihlesh méyi»ni, dora-dermeklerdin ishlen'gen xushbuyni, muqeddes chédirining kirish éghizidiki «ishik perdisi»ni, ■

16 köydürme qurbanliq qurban'gahi we uning mis shalasini, baldaqirini we barliq eswablirini, yuyunush dési we uning teglikini, ■

17 hoylining perdilirini, uning xadiliri we ularning tegliklirini, hoylining kirish éghizidiki perдини, ■

18 chédirining mix-qozuqlirini, hoylining mix-qozuqlirini, shundaqla barliq tanilirini, ■

19 toqulidighan kiyimler, yeni muqeddes jayning xizmitige kahinliq xizmitide kiyilidighan, Harun kahinning muqeddes kiyimlirini hem uning oghulirining kiyimlirini teyyar qilsun».□ ■

Xelqning «kötürme hediye»si

20 Shuning bilen pütkül Israil jamaiti Musaning yénidin chiqip kétishti.

21 Andin köngli tartqanlarning herbiri, rohi özlirige türkte bolghanlarning herbiri kélip, jamaet chédirini yasashqa, shundaqla chédirning xizmitide ishilitidighan barliq seremjanlarni yasashqa we muqeddes kiyimlerni tikishke Perwerdigargha atalghan «pulanglatma hediye»ni keltürgili turdi.

22 Ular erlermu, ayallarmu kélip, sunushqa köngli xush bolghanlarning herbiri hediye keltürüp, bulapka, zire-halqa, üzük, zunnar-bilezük qatarliq

■ 35:5 Mis. 25:2 ■ 35:6 Mis. 25:4 ■ 35:7 Mis. 25:5 ■ 35:8 Mis. 25:6 ■ 35:9 Mis. 25:7; 28:17,20

□ 35:10 «mahir ustilar» — ibraniiy tilida «köngli danalar». ■ 35:11 Mis. 26:26 ■ 35:13 Mis. 25:23,

30 ■ 35:15 Mis. 26:36; 30:1; 31:11 ■ 35:16 Mis. 27:4; 30:18 ■ 35:17 Mis. 27:9,16 ■ 35:18

Mis. 27:19 □ 35:19 «toqulidighan kiyimler» — yaki «kahinliq xizmet kiyimliri». ■ 35:19 Mis. 28;

31:10

herxil altun buyumlarni élip keldi; altunni «kötürme hediye» qilib bérey dégenlarning herbiri uni Perwerdigargha sundi. □

²³ Kimde kök, sösün, qizil yip bilen aq kanap rext, öchke tiwiti, qizil boyalghan qochqar térisi we délfín térisi bolsa, shularni élip kélishtí.

²⁴ Kümüş ya mistin kötürme hediye keltürey dégenlarning herbiri shuni Perwerdigargha hediye qilib sundi. Kimde chédirning xizmitide ishli tilidighan herxil seremjanlarga yarighudek akatsiye yaghichi bolsa, uni élip keldi.

²⁵ Qoli chéwer ayallarning herbiri öz qolliri bilen égirip, shu égirgen yip we rextlerni, yeni kök, sösün we qizil yip bilen aq kanap rextlerni keltürdi, □ ■

²⁶ Shuningdek köngli qozghalghan ayallarning hemmisi hünirini ishli tip öchke tiwitidin yip égrishti.

²⁷ Emirler efod we qoshén'gha ornitilidighan héqiqqlar we yaqutlarni,

²⁸ dora-dermeklerni, chiraghqa we mesihlesh méyigha ishli tilidighan zeytun méyini, xushbuygha ishli tilidighan ésil dora-dermeklerni keltürdi. ■

²⁹ Shu teriqide Israillar Perwerdigar Musaning wasitisi bilen buyrughan ishlarining herqaysigha bir nerse bérishke köngli tartqan bolsa, er bolsun ayal bolsun herbiri shuni élip kélip, Perwerdigargha atap ixtiyariy hediye berdi.

Ibadet chédirini Yasighuchi hünervenler

³⁰ Andin Musa Israillargha mundaq dédi: —

«Mana, Perwerdigar Yehuda qebilisidin xurning newrisi, Urining oghli Bezalelni ismini atap chaqirip, □ ■

³¹ uni Xudaning Rohi bilen toldurup, uninggha danaliq, eqil-paraset, ilim-hékmet igilitip, uni hertürlük ishni qilishqa qabiliyetlik qilib, ■

³² uni türlük-türlük hünerni qilalaydighan — altun, kümüş we mis ishli rini qilalaydighan, ■

³³ yaqutlarni késip-oyalaydighan, zinet buyumli righa ornitalaydighan, yaghachlarga neqish chiqiralaydighan, herxil hünér ishli rini qamlashuralaydighan qildi. ■

³⁴ U yene uning könglige, shuningdek hem Dan qebilisidin bolghan Ahisamaqning oghli Oholiyabning könglige *bashqilargha* hünér ógitish niyet-istikini sélip,

³⁵ ularning köngüllirini danaliq-hékmet bilen toldurup, ularni herxil neqqashliq-oymichiliq ishli righa mahir qilib, kök, sösün we qizil yip bilen aq kanap rext bilen keshlichilik qilishqa hemde bapkarliqqa iqtidarliq qildi. Shuning bilen ular herxil hünér ishli rining we herxil layihlesh ishli rining höddisidin chiqalaydighan boldi. ■

36

¹ Shuning bilen Bezalel we Oholiyablar, shuningdek Perwerdigar muqeddes chédir yasashning herxil ishli righa kérek bolghan danaliq-hékmet we eqil-

□ 35:22 «Ular erlermu, ayallarmu kélip,...» — yaki «Er kishiler ayal kishilerge egiship,...».

□ 35:25 «qoli chéwer» — ibraniy tilida «köngli dana». ■ 35:25 Pend. 31:19 ■ 35:28 Mis. 25:6

□ 35:30 «ismini atap chaqirip,...» — bu sözler Xudaning melum bir kishini melum muhim bir ish üchün alahide talap chaqirghanliqini körsitidu. «Yesh.» 45:3, 4ni körüng. «Bezalel» — menisi «Xudaning sayiside» yaki «Xudaning bashpanahida». ■ 35:30 Mis. 31:2 ■ 35:31 Mis. 31:3 ■ 35:32 Mis.

31:4 ■ 35:33 Mis. 31:5 ■ 35:35 Mis. 26:1

parasetni ata qilgan mahir ustilarning herbiri ulargha qoshulup, shu ishni uning emr qilgini boyiche emelge ashuridu».

Xelqning hediyliri

² Shu waqitta Musa Bezalel we Oholiyabni, shundaqla Perwerdigar danaliq-hékmet bilen köngüllirini toldurghan, köngli özi shu ishni qilishqa qatnashishqa dalalet qilghan barliq hünerven-kasiplarni chaqirip yighdi.

³ Ular kélip muqeddes chédirni yasashqa, shundaqla uning ish-xizmetlirige kéreklik seremjanlarni yasashqa Israillar élip keltürgen barliq «kötürme hediye»lerni Musadin tapshuruwaldi. Israil xelqi yenila öz meyli bilen her küni etigini Musagha ixtiyariy hediye keltürüp turatti.

⁴ Andin muqeddes chédirning ishlini qiliwatqan ustilarning hemmisi qolidiki ishini qoyup qoyup kélip,

⁵ Musagha: — Xelqning élip kelgini Perwerdigar bizge qilishqa buyrugan ishni pütüküzshke éhtiyaj bolghinidin köp éship ketti! — déyishti.

⁶ Andin Musa emr qilip, pütkül chédirgah boyiche: «Mana, er bolsun, ayal bolsun, héchkim muqeddes chédirni yasash üçün «kötürme hediye» süpitide yene héchqandaq nerse teyyarlap kelmisun!» dep jakarlatti. Buning bilen köpchilik hedieler keltürüshin toxtitildi.

⁷ Chünki ular teyyarlighan matériyallar pütkül quruluş ishigha yétetti, hetta éship qalatti.

Ibadet chédirining yasilishi

⁸ Muqeddes chédirning quruluş ishini qiliwatqan ustilarning herbiri népiz toqulghan aq kanap rextke kök, sösün we qizil yiplar arilashTURULUP ishlen'gen on parche yopuq yasap, kérublarning süritini yopuqlargha chéwerlik bilen layihilep nepis qilip keshtilep chiqti.

⁹ Herbir yopuqning uzunluqi yigirme sekkiz gez, kengliki töt gez bolup, herbir yopuq oxshash chong-kichiklikte qilindi. ■

¹⁰ *Bezalel* yopuqlarning beshini bir-birige ulidi, qalghan besh yopuqnimu hem bir-birige ulidi.

¹¹ U ulap chiqilghan birinchi chong parchining eng chétidiki qismining bir teripige renggi kök izmilerni qadidi, shuningdek ulap chiqilghan ikkinchi chong parchining eng chétidikisining bir teripigimu shundaq qildi. ■

¹² Birinchi chong parchining eng chétidiki qismigha ellik izme qadidi, ikkinchi chong parchining eng chétidikisigimu ellik izme qadidi. Izmler bir-birige udulmuudul qilindi. ■

¹³ Muqeddes chédir bir pütün bolsun üçün u altundin ellik ilghu yasap, ikki parche yopuqni shu ilghular bilen bir-birige tutashturdi. ■

¹⁴ U muqeddes chédirni yépush üçün öchke tiwitidin yopuqlarni yasidi; yopuqtin on bir parche yasidi.

¹⁵ Yopuqlarning herbirining uzunluqi ottuz gez, kengliki töt gez bolup, on bir yopuqning hemmisi oxshash chong-kichiklikte qilindi.

¹⁶ Yopuqlarning beshini u ulap bir qilip, qalghan alte yopuqnimu ulap bir qildi.

¹⁷ U birinchi ulap chiqilghan chong parchining eng chétidiki qismigha ellik izme, ikkinchi ulap chiqilghan chong parchining eng chétidiki qismigha ellik izme qadidi.

18 U chédir bir pütün bolsun üçhün hem mistin ellik ilg'u yasap, ikki chong parchini ulap qoydi. ■

19 U buningdin bashqa chédirgha qizil boyalghan qochqar térisidin yopuq yasap yapti, andin uning üstidinmu délfín térisidin yasalghan yene bir yopuqni qaplidi. ■

20 U muqeddes chédirning tik taxtaylirini akatsiye yaghichidin yasap tiklidi. ■

21 Herbir taxtayning uzunluqi on gez, kengliki bir yérim gez qilindi. ■

22 Herbir taxtayning ikkidin turumi bar idi, her ikki taxtay shular bilen bir-birige chétildi; u chédirning barliq taxtaylirini shundaq yasidi. ■

23 U chédirning taxtaylirini shundaq yasidi; yigirmisi jenub terepke ornitildi; ■

24 u bu yigirme taxtayning tégige kümüshtin qiriq teglik yasidi; bir taxtayning *astidiki* ikki turumi üçhün ikkidin teglik, yene bir taxtayning ikki turumi üçhün ikkidin teglikni yasidi. ■

25 Shuningdek u chédirning udul teripige, yeni shimal teripige yigirme taxtay yasidi, ■

26 shundaqla bularning qiriq teglikini kümüshtin yasidi; bir taxtayning tégige ikkidin teglik, yene bir taxtayning tégige ikkidin teglik orunlashturildi. ■

27 Chédirning keyni teripige, yeni gherb terepke alte taxtayni yasap ornatti. ■

28 U chédirning keyni teripidiki ikki bulunggha ikki taxtayni yasap ornatti. ■

29 Bu bulung taxtayliri astidin üstigiche ikki qat qilip *taxtaylarni* özara chétishturdi, üsti bir halqigha békitildi. U her ikkisini shundaq yasap, ikki bulunggha ornatti. ■

30 Shunglashqimu u teripide sekkiz taxtay boldi, ularning kümüshtin yasalghan on alte tegliki bar idi; bir taxtayning tégide ikki teglik, yene bir taxtayning tégide ikki teglik bar idi. ■

31 Buningdin bashqa u akatsiye yaghichidin baldaq yasidi; chédirning bu teripidiki taxtaylarga besh baldaqni, ■

32 chédirning u teripidiki taxtaylarga besh baldaqni, chédirning arqa teripidiki taxtaylarga, yeni gherb teripidiki taxtaylarchimu besh baldaqni yasidi. ■

33 U taxtaylarning otturidiki ottura baldaqni bu tereptin u terepke yetküzüp yasidi. ■

34 U taxtaylarni altun bilen qaplap, baldaqlar ötküzülidighan halqilarni altundin yasap, baldaqlarni altun bilen qaplidi. ■

35 U népiz toqulghan aq kanap rextke kök, sösün we qizil yiplar arilashturulup ishlen'gen bir perde yasidi; uni kérublarning süritini chéwerlik bilen layihilep nepis qilip chühshürüp, keshtilep chiqardi. ■

36 Uni éshiqha u akatsiye yaghichidin töt xada yasap, altun bilen qaplidi. Ularning ilmekliiri altundin yasaldi; xadilarga u kümüshtin töt teglikni quyup yasidi. ■

37 U chédirning kirish éghizigha nepis toqulghan aq kanap rextke kök, sösün we qizil yiplar arilashturulup ishlen'gen bir perde yasidi, uni keshtichige keshtiletti. ■

■ 36:18 Mis. 26:11 ■ 36:19 Mis. 26:14 ■ 36:20 Mis. 26:15 ■ 36:21 Mis. 26:16 ■ 36:22 Mis. 26:17 ■ 36:23 Mis. 26:18 ■ 36:24 Mis. 26:19 ■ 36:25 Mis. 26:20 ■ 36:26 Mis. 26:21 ■ 36:27 Mis. 26:22 ■ 36:28 Mis. 26:23 ■ 36:29 Mis. 26:24 ■ 36:30 Mis. 26:25 ■ 36:31 Mis. 26:26 ■ 36:32 Mis. 26:27 ■ 36:33 Mis. 26:28 ■ 36:34 Mis. 26:29 ■ 36:35 Mis. 26:31 ■ 36:36 Mis. 26:32 ■ 36:37 Mis. 26:36

³⁸ U yene bu perdining besh xadisini ilmekliri bilan qoshup yasidi; ularning bashlirini we baldaqirini altun bilen qaplidi; ularning besh tegliki mistin yasaldi. □ ■

37

Ehde sanduqini yasash

¹ Andin Bezalel ehde sanduqini akatsiye yaghighidin yasidi; uning uzunluqi ikki yérim gez, égzikli bir yérim gez, kengliki bir yérim gez idi. ■

² U uning ichi we sirtini sap altun bilen qaplidi, uning üstünki qismining chörisige altundin girwek chiqardi.

³ U uning üçhün altundin töt halqa quyup, ularni uning töt chétiqigha békitti; bir teripige ikki halqa, yene bir teripige ikki halqa békitti. □

⁴ U hem akatsiye yaghighidin ikki baldaq yasap, her ikkisini altun bilen qaplidi;

⁵ andin sanduq ular arqiliq kótürölsun dep, baldaqlarni sanduqning ikki yénidiki halqiliridin ötküzüp qoydi.

⁶ U *sanduqning yapquchi süpitide* altundin uzunluqi ikki yérim gez, kengliki bir yérim gez bolghan bir «kafaret texti» yasidi.

⁷ U ikki kërubni altundin soqup yasidi; ularni kafaret textining ikki teripige ornatti;

⁸ bir kërubni bir teripige, yene bir kërubni yene bir teripige ornatti. U ikki teripidiki kërublarni kafaret texti bilen bir gewde qildi. □ ■

⁹ Kërubarlar bir-birige yüzlinip, qanatlrini kafaret textining üstige kérip, qanatlrini bilen uni yépip turatti; kërublarning yüzi kafaret textige qaritildi. ■

Shire

¹⁰ U hem shireni akatsiye yaghighidin yasidi; uning uzunluqi ikki gez, kengliki bir gez, égzikli bir yérim gez idi. ■

¹¹ U uni sap altun bilen qaplap, uning üstünki qismining chörisige altundin girwek chiqardi. ■

¹² U shirening chörisige töt ilik égzlikte bir lew yasidi; bu lewning chörisigimu altundin bir girwek chiqardi. ■

¹³ U shirege altundin töt halqa yasap, bu halqilarni shirening töt burjikidiki chétiqqa ornatti. ■

¹⁴ Shireni kótürüşhe baldaqlar ötküzölsun dep, halqilar shire léwige yéqin békittildi. ■

¹⁵ Shire üçhün u baldaqlarni akatsiye yaghighidin yasap, altun bilen qaplidi; shire ular bilen kótürülett.

□ **36:38** « *besh xadining* bashlirini we baldaqirini altun bilen qaplidi » – 26:37-ayettiki mushu xadilarni «altun bilen qaplighin» déyilidu. Mushu ayette qaplinish kölümi dairisi éniq körünidu – qarighanda, pütün xadilar emes, belki peqet «bahliri» we «chétiq»liri altun bilen qaplinidu. «Baldaqar» – ular xadilarni özara chétip turidighan tayaqchilar bolup, xadilarni muqimlashturush we perdilernimu kótürüş rolini oynaydu (38:17ni körüng). «Baldaqar»ning bashqa terjimiliri: «halqilar» yaki «chemberler». ■ **36:38** Mis. 26:37 ■ **37:1** Mis. 25:10 □ **37:3** «töt chétiqigha» — yaki «töt putigha». □ **37:8** «U ikki teripidiki kërublarni kafaret texti bilen bir gewde qildi» — yaki «U kërubarlar bilen kafaret textini bir pütün altundin yasidi». ■ **37:8** Mis. 25:19 ■ **37:9** Mis. 25:20 ■ **37:10** Mis. 25:23 ■ **37:11** Mis. 25:24 ■ **37:12** Mis. 25:25 ■ **37:13** Mis. 25:26 ■ **37:14** Mis. 25:27

16 U shirening üstige qoyulidighan barliq buyumlarni, yeni légenirini, qacha-
qucha texsilirini, «*sharab hediyeliri*»ni quyidighan qedeh we piyalilerning
hemmisini sap altundin yasidi. ■

Chiraghdanni yasash

17 U hem chiraghdanni sap altundin yasidi; chiraghdanni soqup yasidi; chi-
raghdanning puti, gholi, qedehliri, ghunchiliri we gülliri bir pütün altundin
soquldi. ■

18 Chiraghdanning gholining ikki yénidin alte shaxche chiqirildi — chiragh-
danning bir yénidin üç shaxche, uning yene bir yénidin üç shaxche chiqir-
ildi; ■

19 bir yénidiki herbir shaxchide badam güli sheklide ghunchisi we chéchiki
bolghan üç qedeh chiqirildi, yene bir yénidiki herbir shaxchide badam
güli sheklide ghunchisi we chéchiki bolghan üç qedeh chiqirildi. Chiragh-
dan'gha chiqirilghan alte shaxchining hemmisi shundaq yasaldi. ■

20 Chiraghdanning *gholidin* badam güli sheklide ghunchisi we chéchiki bol-
ghan töt qedeh chiqirildi. □ ■

21 Bulardin bashqa *birinchi* ikki shaxchining astida bir ghunche, *ikkinchi* ikki
shaxchining astida bir ghunche, *üchinchi* ikki shaxchining astida bir ghunche
yasalghanidi; chiraghdan'gha chiqirilghan alte shaxchining astining hem-
misi shundaq idi.

22 Uning shu ghunchiliri hem shaxchiliri chiraghdan bilen bir gewde qilindi
— bir pütün sap altundin soqup yasaldi. ■

23 U chiraghdanning yette chirighini, shundaqla uning pilik qaychiliri bilen
küldanlirini sap altundin yasidi. ■

24 U chiraghdan we uning barliq eswablrini bir talant sap altundin ya-
sidi. □ ■

Xushbuygahni yasash

25 U yene xushbuygahni akatsiye yaghichidin yasidi. Uning uzunluqi bir gez,
kengliki bir gez, ézigliki ikki gez bolup, töt chasa qilip yasaldi; *töt burjikidiki*
münggüzler uning bilen bir pütün qilip yasaldi. ■

26 U uni, yeni uning üstini, töt etrapini hem münggüzlrini sap altun bilen
qapliidi; uning üsti qismining chörisige altundin girwek chiqardi. ■

27 Uninggha altundin ikki halqa yasap, uning girwikining astigha békitti;
ularni ikki yénigha udulmu'udul békitti. Xushbuygahni kütüridighan ikki
baldaqni sélish üçün bularni xushbuygahning ikki teripige orunlashturdi.
□ ■

28 U baldaqlarni akatsiye yaghichidin yasap, altun bilen qapliidi. ■

29 U hem muqeddes Mesihlesh méyini yasidi, andin etirchi chiqarghandek
dora-dermeklerni tengshep sap xushbuyni yasidi. ■

■ 37:16 Mis. 25:29 ■ 37:17 Mis. 25:31 ■ 37:18 Mis. 25:32 ■ 37:19 Mis. 25:33 □ 37:20
«gholidin» — yeni gholining üstünki qismidin. 35-ayetni körüng. ■ 37:20 Mis. 25:34 ■ 37:22
Mis. 25:36 ■ 37:23 Mis. 25:37,38 □ 37:24 «bir talant altun» — belkim 4.4 kilogramche bolushi
mumkin. ■ 37:24 Mis. 25:39 ■ 37:25 Mis. 30:1,2 ■ 37:26 Mis. 30:3 □ 37:27 «ikki yénigha...»
— yaki «ikki burjikige...». ■ 37:27 Mis. 30:4 ■ 37:28 Mis. 30:5 ■ 37:29 Mis. 30:22,34

38*Qurban'gahni yasash*

¹ U köydürme qurbanliq qurban'gahini akatsiye yaghichidin yasidi. Qurban'gah töt chasa bolup, uzunluqi besh gez, kengliki besh gez, égzliki üç gez qilindi. ■

² U uning töt burjikige qoyulidighan münggüzlirini yasidi; münggüzliri qurban'gah bilen bir gewde qilindi. Qurban'gahni mis bilen qaplidi. ■

³ U qurban'gahning barliq eswablrini – uninggha xas bolghan daslarni, gürjeqlerni, korilarni, laxshigirlarni we otanlarnimu yasidi; uning barliq eswablrini mistin yasidi. ■

⁴ Qurban'gah üçhün mistin bir shala yasidi; shalani qurban'gahning qap bélining astidiki girwektin töwenrek turidighan qildi; shala qurban'gahning del otturisida idi. ■

⁵ U shalaning töt burjikige baldaqlar ötküzüldighan töt mis halqini quyup yasidi.

⁶ U baldaqlarni akatsiye yaghichidin yasap, ularni mis bilen qaplidi.

⁷ Andin u qurban'gahni kötürüsh üçhün baldaqlarni qurban'gahning ikki yénidiki halqilargha ötküzüp qoydi. U qurban'gahni taxtaylardin, ichini bosh qilip yasidi. ■

Ibadet qédirining eswabliri

«mis qurbangah»

«yoghan das»

altun qiraghdan

«teqdim nan»
qoyulidighan shire

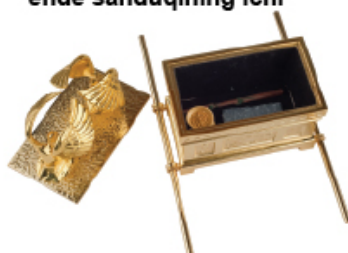

hushbuygah

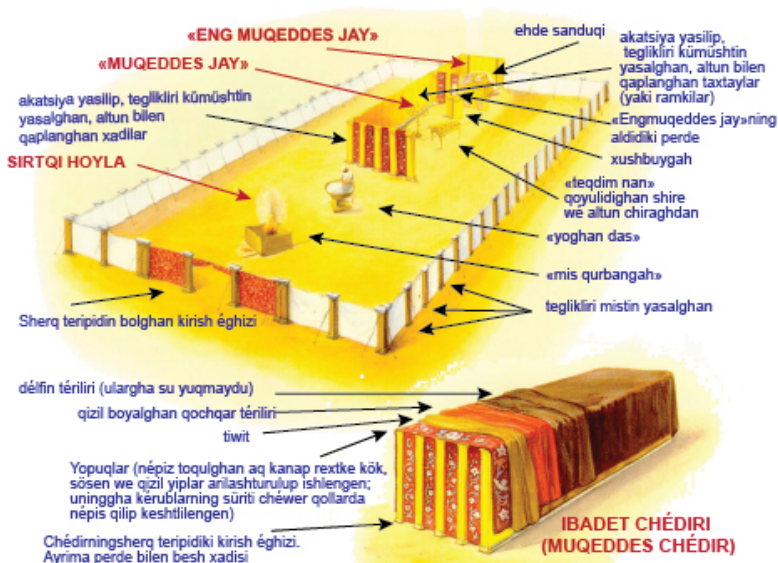
ehde sanduqi

ehde sanduqining ichi

⁸ U yene yuyunush désini mistin, uning teglikinimu mistin yasidi; u bularni «körüşhüş chédiri»ning kirish éghizining aldida xizmette bolghan ayallarning mis eynekliridin yasidi.■

MUQEDES IBADET CHÉDIRI — CHÉDIRNING ÖZI WE SIRTQI HOYLISI

QURBANLIQLARNI SUNUSH

Ibadet chédiri we sirtqi hoylisi

Ibadet jayining hoylisi

⁹ Andin u chédirning hoylisinimu yasidi. Hoylining jenubigha, yeni jenubqa yúzlen'gen teripige népiz toqulghan aq kanap rexttin perdilerni yasidi; uning uzunluqi yúz gez idi. ■

¹⁰ Perdilerni éshiqqa yigirme xada we xadilarning yigirme teglikini u mistin yasidi. Xadilarning ilmekliri we baldaqłiri kúmsústin yasalghanidi.

¹¹ Shuninggha oxshash shimal teripidimu uzunluqi yúz gez kélidighan perde bar idi. Perdilerni éshiqqa yigirme xada we xadilarning yigirme teglikini u mistin yasidi. Xadilarning ilmekliri we baldaqłiri kúmsústin yasalghanidi.

¹² Shuninggha oxshash gherb teripide uzunluqi ellik gez kélidighan perde bar idi; perdilerni éshiqqa on xada we xadilarning on teglikini u mistin yasidi. Xadilarning ilmekliri we baldaqłiri kúmsústin yasaldi.

¹³ Hoylining sherq teripi, yeni kún chiqishqa yúzlen'gen teripining kenglikli ellik gez idi.

¹⁴ Bir teripide on besh gez kélidighan perde bolup, uning üç xadisi bilen üç tegliki bar idi.

¹⁵ Yene bir teripidimu on besh gez kélidighan perde bolup, uning üç xadisi bilen üç tegliki bar idi.

¹⁶ Hoylining chörisidiki perdilerning hemmisi népiz toqulghan aq kanap rexttin tikilgenidi.

¹⁷ Hoylining chörisidiki hemme xadilarning tegliki mistin, ularning ilmekliri we baldaqłiri kúmsústin yasaldi; xadilarning bashlırimu kúmsústin qaplan'ghanidi. Hoylining chörisidiki hemme xadilar kúmsústin yasalghan baldaqlar bilen bir-birige chétildi.

¹⁸ Hoylining kirish éghizidiki perde népiz toqulghan aq kanap rextke kök, sösün we qizil yiplar arilashturulup, keshtichiler teripidin keshtilendi; uning uzunluqi yigirme gez, égzikliki hoylidiki perdilerning égziklige oxshash bolup besh gez idi.

¹⁹ Uning töt xadisi bilen mistin yasalghan töt tegliki bar idi; xadilarning ilmekliri kúmsústin yasaldi, ularning bashlıri kúmsúsh bilen qaplandi we baldaqłiri kúmsústin yasaldi.

²⁰ Muqeddes chédirning hem chörisidiki hoylining barlıq miq-qozuqliri mistin yasaldi.

Ibadet chédiri üçün atalghan matériyallar

²¹ Muqeddes chédir, yeni «höküm-guwahlıqi chédiri» üçün atalghan matériyallarning sani töwende xatirilen'gen (ular Musaning buyruqi bilen, kahin Harunning ogħli Itamarning qol astidiki Lawiyalar mes'ul bolup sanaqtin ötküzülüp, *Xudagħa* atalghanidi): —

²² Yehuda qebilisidin bolghan Xurning newrisi, Urining ogħli Bezalel Perwerdigar Musagħa buyrugħanning hemmisini ada qıldı;

²³ Dan qebilisidin bolghan Ahisamaqning ogħli Oholiyab uning yadremchisi idi; u bolsa neqqashlıq-oymichiliq ustisi, layihiligüchi hemde kök, sösün, qizil yiptin aq kanap rextke keshte tikeleydighan usta idi.

²⁴ Muqeddes chédirni yashashqa ishli tilgen altun, yeni «pulanglatma hediye» süpitide keltürülgen altunning hemmisi muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche yigirme toqquz talant yette yüz ottuz shekel idi. □

■ **38:9** Mis. 27:9 □ **38:24** «yigirme toqquz talant yette yüz ottuz shekel...» — bir «talant» 3000 shekel idi. «muqeddes jaydiki shekel»ning birliki (altun) 224 gram bolghan bolsa, undaqta bu altunlarning éghirliqi texminen 2 tonna bolghan bolidu.

²⁵ Jamaet arisidin sanaqtin ötküzülgen ademler teripidin keltürülgen kümüş bolsa muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche bir yüz talant bir ming yette yüz yetmish besh shekel idi. □

²⁶ Bu kümüş nopusi royxetke élin'ghan kishilerdin élin'ghanidi — démek, kimki yigirme yash ya uningdin chong, sanaqtin ötküzülgenlarning herbiri bir béka, yeni muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche yérim shekel kümüş berdi. Sanaqtin ötken kishi alte yüz üç ming besh yüz ellik kishi idi.

²⁷ Muqeddes jayning teglikirini hem otturisdiki perdining teglikirini quyushqa yüz talant kümüş ketti; yüz talant kümüştin yüz teglik yasilip, herbir teglik üçün bir talant ishlitildi.

²⁸ U qalghan bir ming yette yüz yetmish besh shekel kümüştin xadilarning ilmeklirini yasidi, ularning bashlirini qaplidi, shuningdek ularni bir-birige chatidighan baldaqlarni yasidi.

²⁹ «Pulanglatma hediye» süpitide keltürülgen mis bolsa yetmish talant, ikki ming töt yüz shekel chiqti. □

³⁰ Buningdin u jamaet chédirining kirish éghizining teglikirini, mis qurban'gahni, uning mis shalasi we qurban'gahning barliq eswablirini,

³¹ hoylining chörisidiki xada teglikirini, hoylining kirish éghizidiki tegliklarni, chédirning barliq qozuqlirini we hoylining chörisidiki qozuqlarning hem-misini yasidi.

39

Kahinlarning muqeddes kiyimlirining tikilishi

¹ Perwerdigar Musagha buyrughinidek kök, sösün we qizil yiplar ishlatilip, muqeddes chédirning xizmitide kiyilidighan *kahinliq* kiyimler, shundaqla Harunning muqeddes kiyimliri teyyar qilindi. ■

□ **38:25** «jamaet arisidin sanaqtin ötküzülgen ademler...» — bu «ademler» erke kishilerni körsitidu («Chöl.» 1:2-46ni körüng). «bir yüz talant bir ming yette yüz yetmish besh shekel ...» — kümüşke nisbeten «talant» we «shekel»ning birliki altunningkige oxshash bolsa, bu kümüşlarning éghirliqi texminen 6.7 tonna bolghan bolidu. □ **38:29** «yetmish talant, ikki ming töt yüz shekel...» — bir «talant» mis 1500 shekel yaki bezide 3000 shekel hésablanidu; bir shekel mis 224 gram yaki 540 gram bolushi mumkin. Undaqta bu misning éghirliqi 23-92 tonna otturisida bolsa kérek. ■ **39:1** Mis. 31:10; 35:19

Bash kahin xizmette kiydigan «güzel hem shereplik» muqaddes kiyimlar («Misirdin chiqish» 28:4-43)

Bash kahinning muqaddes kiyimliri

² *Bezalel* altun we kök, sösen, qizil yiplar bilen népiz toqulghan aq kanap rextlerdin efodni yasap teyyarlidi. ■

³ Ular altunni soqup népiz qilip, uni késip yip qildi, andin bularni mahirliq

bilen kök yiplar, sösün yiplar we qizil yiplardin aq kanap rextke lahayilen'gen nuxxilar üstige toqudi. □ ■

⁴ Ular efodning *aldi we keyni* qismini bir-birge tutashturup turidighan ikki mürilik tasma yasidi; efodning ikki teripi bir-birige tutashturuldi.

⁵ Efodning üstige baghlaydighan belwagh efod bilen bir pütün qilin'ghan bolup, unatqan oxshash sipta ishlinip, altun we kök, sösün, qizil yiplar we népiz toqulghan aq kanap rexttin yasaldi; hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi. ■

⁶ Ular ikki aq héqiqni ikki altun közlükke ornitip, ularning üstige xuddi möhür oyghandek Israilning oghullirining namlirini oyup yasidi. ■

⁷ Israilning oghullirigha esletme tash bolsun üçün, Perwerdigar Musagha buyrughandek ikki yaqutni efodning ikki mürilik tasmisigha békitip qoydi. □ ■

Höküm qoshénini yasash

⁸ U qoshénni chéwer qollargha nepis qilib keshtilitip yasidi; uni efodni ishligen usulda altun we kök, sösün, qizil yiplar bilen népiz toqulghan aq kanap rexttin yasidi.

⁹ Ular qoshénni ikki qat, töt chasa qilib yasidi; ikki qat qilin'ghanda uzunluqi bir ghérich, kenglikimu bir ghérich kéletti. ■

¹⁰ Uning üstige töt qatar qilib göherlerni ornatti: – bir qatardikisi qizil yaqut, sériq göher we zumretler idi; bu birinchi qatar idi. ■

¹¹ Ikkinchi qatargha kök qashtéshi, kök yaqut we almas, ■

¹² üçinchi qatargha sösün yaqut, piroza we sösün kwarts,

¹³ tötinchi qatargha béril yaqut, aq héqiq we anartash ornitildi; bularning hemmisi altun közlükke békitildi.

¹⁴ Bu göherler Israilning oghullirining namlirigha wekil qilinip, ularning sanidek on ikki bolup, möhür oyghandek herbir göherge on ikki qebilining nami birdin-birdin pütüldi.

¹⁵ Ular qoshén'gha shoynidek éshilgen sap altundin *ikki* éshilme zenjir yasidi;

¹⁶ ular qoshén'gha altundin ikki közlük we ikki halqa étip, ikki halqini qoshénning *yuqiriqi* ikki burjikkige békitti; □

¹⁷ andin shu altundin éshilip yasalgan ikki zenjirni qoshénning *yuqiriqi* ikki burjikidiki halqidin ötküzüp,

¹⁸ éshilgen shu zenjirlarning ikki uchini ikki közlükke békitip, *közlüklerni* efodning ikki mürilik tasmisining aldi qismigha ornatti.

¹⁹ Buningdin bashqa ular altundin ikki halqa yasap, ularni qoshénning *asti teripidiki* ikki burjikkige békitti; ular efodqa tégiship turidighan qilinip ichige qadaldi. □

²⁰ Mundin bashqa ular altundin *yene* ikki halqa yasap, ularni efodning ikki mürilik tasmisining aldi töwenki qismigha, efodqa ulinidighan jaygha yéqin, keshtilen'gen belwaghdin égzrek qilib békitti.

□ **39:3** «Ular altunni soqup népiz qilib, uni késip yip qildi, ... kök, sösün, qizil yiplardin aq kanap rextke lahayilen'gen nuxxilar üstige toqudi» — eyni ibranijiy tékistni chüshinish bir qeder tes. Uning birneche xil terjimisi uchrishi mumkin. ■ **39:3** Mis. 28:6 ■ **39:5** Mis. 28:8 ■ **39:6** Mis. 28:9-10,11 □ **39:7** «... ikki yaqutni Efodning ikki mürilik tasmisigha békitip qoydi» — efod toghruluq munasiwetlik séxmini körüng. ■ **39:7** Mis. 28:12 ■ **39:9** Mis. 28:16 ■ **39:10** Mis. 28:17 ■ **39:11** Mis. 28:18 □ **39:16** «ikki burjikkige» — ibranijiy tilida «ikki bëshigha». □ **39:19** «ikki burjikkige» — ibranijiy tilida «ikki bëshigha».

21 Ular qoshénning efodning belwéghidin yuqiriraq turushi, qoshénning efodtin ajrap ketmesliki üçün kök shoyna bilen qoshénning halqisini efodning halqisigha chétip qoydi. Bularning hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi.

Kahinlar kiyidighan bashqa kiyimlarning tikilishi

22 *Bezalel* efodning *ichidiki* tonni pütünley kök renglik qildi.

23 Tonning *bashqa kiyilidighan* töshüki del otturısında, xuddi sawutning yaqisidek ishlen'genidi; yirtilip ketmesliki üçün uning chörisige pewaz ishlendi. □

24 Ular tonning étikining chörisige kök, sösün we qizil yiptin anarlarni toqup ésip qoydi.

25 Ular hemde altun qongghuraqlarni yasap, qongghuraqlarni tonning étikining chörisige, anarlarning ariliqigha birdin ésip qoydi; her ikki anarning otturisigha bir qongghuraq ésip qoyuldi.

26 *Qahinliq* xizmitige ait *qongghuraqlar* tonning étikining chörisige békitildi; bir altun qongghuraq, bir anar, bir altun qongghuraq, bir anar qilip békitildi; hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi.

27 Ular Harun bilen uning oghullirigha népiz toqulghan aq kanap rexttin xalta könglekleri tikti; ■

28 sellini aq kanap rextte yasidi, shundaqla chirayliq égz böklerni aq kanap rextte, tamballarni népiz toqulghan aq kanap rextte teyyarlidi;

29 buningdin bashqa ular belwaghnimu kök, sösün we qizil yip arilashturulup keshtilen'gen, népiz toqulghan aq kanap rextte teyyarlidi; bularning hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi.

30 Ular yene nepis taxtayni, yeni muqeddes otughatni sap altundin yasap, uning üstige möhür oyghandek: «Perwerdigargha muqeddes qilindi» dep oyup pütü; ■

31 ular otughatqa kök renglik yipni baghlap, uning bilen otughatni sellige taqidi, bular Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi. ■

Musaning yasalghan seremjanlarni közdin kechürüshi

32 Shu teriqide jamaetning ibadet chédirining hemme qurulushi pütüküzüldi; Israillar Perwerdigarning Musagha buyrughinining hemmisini shu boyiche qildi; shu teriqide hemmisini pütürdi.

33 Ular chédirni Musaning yénigha élip keldi — chédir yopuqlirini, uning barliq eswablirini, ilmeklirini, taxtaylirini, baldaqirini, xadiliri bilen tegliklirini, ■

34 shuningdek qizil boyalghan qochqar térisidin yasalghan yopuq bilen défín térisidin yasalghan yopuqni, «ayrima perde»ni,

35 ehde sanduqi we uning baldaqirini, «kafaret texti»ni,

36 shire we uning barliq eswablirini, shundaqla «teqdim nanlar»ni, ■

37 sap altundin yasalghan chiraghdan bilen uning chiraghlirini, yeni üstige tizilghan chiraghlarni, uning barliq eswabliri hem chiragh méyini,

38 altun xushbuygah, mesihlesh méyi, dora-dermeklerdin yasalghan xushbuyni, chédirning kirish éghizining perdisini, □

□ 39:23 «sawut» — jengchining alahide kiyimi. ■ 39:27 Mis. 28:39 ■ 39:30 Mis. 28:36; 29:6 ■ 39:31 Mis. 28:37 ■ 39:33 Mis. 35:11 ■ 39:36 Mis. 31:8 □ 39:38 «altun xushbuygah» — ibraniy tilida «altun qurban'gah».

³⁹ mis qurban'gah bilan uning mis shalasini, uning baldaqliiri bilan hemme eswablirini, yuyush dési bilan uning teglikini,

⁴⁰ hoylining chörisidiki perdilerni, uning xadiliri we ularning teglikirini, hoylining kirish éghizining perdisi bilan hoylining taniliri we qozuqlirini, muqeddes chédirning, yeni jamaet chédirigha ait xizmetke ishlitilidighan barliq eswablarni,

⁴¹ muqeddes jaygha ait xizmet üçün tikilgen kahinliq kiyimini, yeni Harun kahinning muqeddes kiyimliri bilan uning oghullirining kahinliq kiyimlirini bolsa, hemmisini élip keldi. ■

⁴² Bu ishlarning hemmisini Israillar Perwerdigarning Musagha barliq buyrughanliri boyiche ene shundaq ada qilghanidi.

⁴³ Musa ishlarning hemmisige tepsiliy qaridi, mana, ular Perwerdigarning buyrughini boyiche bu ishlarni pütüküzgenidi; buyrulghandek, del shundaq qilghanidi; Musa bularni körüp, ulargha bext-beriket tilep dua qildi.

40

Ibadet chédirining tiklinishi

¹ Andin Perwerdigar Musagha mundaq emr qildi: —

² Birinchi aying béshi, aying birinchi küni sen jamaet chédirining muqeddesxanisini tikligin. □

³ Höküm-guwahliq sanduqini uning ichige qoyup, ichki perde arqiliq ehde sanduqini tosup qoyghin;

⁴ shireni chédirning ichige ekirip, üstige tizilidighan nersilerni tizghin; andin chiraghdanni ekirip, üstige chiraghlarni orunlashturghin. □ ■

⁵ Altun *bilen qaplan'ghan* xushbuy köydürgüchi qurban'gahni höküm-guwahliq sanduqining uduligha tiklep qoyghin; chédirning kirish éghizining perdisini ésip qoyghin. □ ■

⁶ Köydürme qurbanliq qurban'gahini muqeddesxanining, yeni jamaet chédirining kirish éghizining aldigha qoyghin;

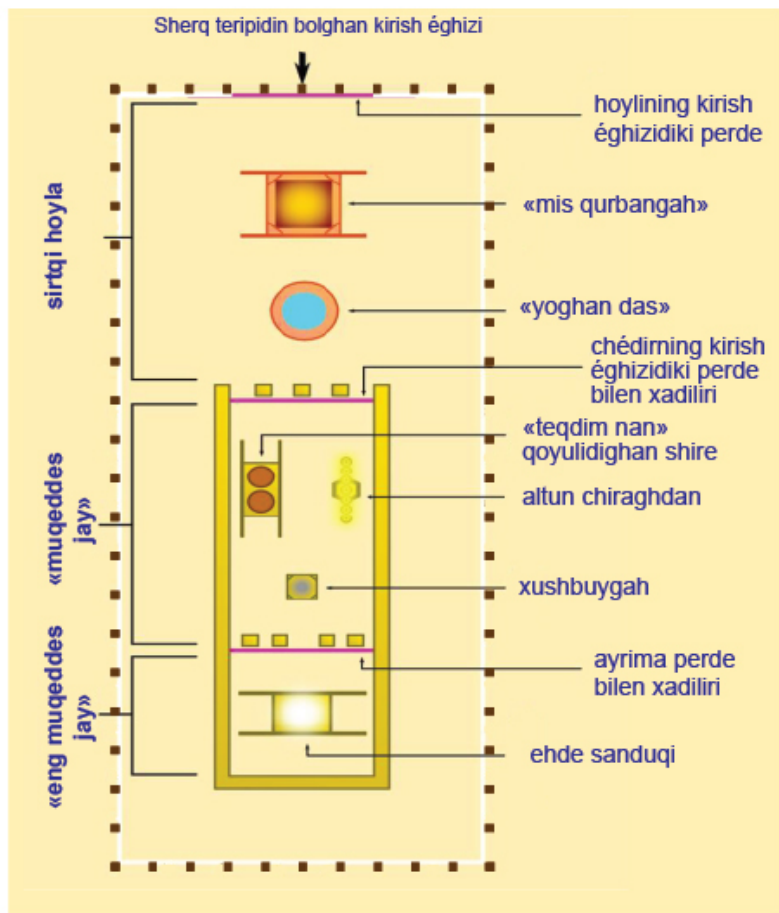
⁷ andin yuyush désini jamaet chédiri bilan qurban'gahning otturisigha orunlashturup, su toshturup qoyghin.

■ **39:41** Mis. 31:10 □ **40:2** «muqeddesxanisi» — démek, chédirning özi, yeni «muqeddes jay» bilen «eng muqeddes jay». □ **40:4** «chiraghlarni orunlashturghin» — yaki «chiraghlarni yéqip qoyghin».

■ **40:4** Mis. 26:35; 27:20 □ **40:5** «xushbuy köydürgüchi qurban'gah» — xushbuygahni körsitidu.

■ **40:5** Mis. 26:36

IBADET CHÉDIRI (MUQEDES CHÉDIR) («Misirdin chiqish» 25-31, 35-40-bab)

Ibadet chédiri we sirtqi hoynlisi

⁸ Hoylining chörisige perdilerni békitip, hoylining kirish éghizining perdisini asqin; ■

⁹ andin «mesihlesh méyi»ni élip, ibadet chédiri we uning ichidiki barliq ner-silerni mesihlep, uni we barliq hemme eswablrini Xudagha atap muqeddes

qilghin. Shundaq qilip *pütkül chédir* muqeddes bolidu.

¹⁰ Sen köydürme qurbanliq qurban'gahini, shundaqla uning barliq eswablirini mesihlep, uni *Xudagha atap* muqeddes qilghin; buning bilen qurban'gah «eng muqeddes nersiler» qatarida bolidu. ■

¹¹ Sen yene yuyunush dési we uning teglikini mesihlep muqeddes qilghin.

¹² Andin Harun bilen uning oghullirini jamaet chédirining kirish éghizigha yéqin ekilip, ularni su bilen yughin;

¹³ Harun'gha muqeddes kiyimlarni kiydürüp, Manga kahinliq xizmette bolushi üçün uni mesihlep, *Manga ayrip* muqeddes qilghin.

¹⁴ Andin uning oghullirini élip kirip, ulargha xalta köngleklarni kiydürüp,

¹⁵ ularning atisini mesihliginingdek Manga kahinliq xizmitide bolushi üçün ularnimu mesihligin. Shuning bilen ularning bu mesihlinishi ular üçün ewladtin ewladqiche ebediy kahinliqning *belgisi* bolidu. □

¹⁶ Musa shundaq qildi; Perwerdigar uninggha néme buyrughan bolsa, u shundaq beja keltürdi.

¹⁷ Shundaq boldiki, ikkinchi yilning birinchi éyida, aying birinchi künide ibadet chédiri tiklendi. □ ■

¹⁸ Musa chédirni tikip, tegliklerini orunlashturup, taxtayirini tizip, ularning baldaqlirini békitip, xadilirini tiklidi.

¹⁹ Muqeddes chédirning üstige *ichki* yopuqni yapti, andin uning üstige tashqi yopuqni yépip qoydi; bularning hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi.

²⁰ Andin u höküm-guwahliqni élip, uni sanduq ichige qoydi; baldaqlarni ehde sanduqining *halqiliridin* ötküzüp, «kafaret texti»ni sanduqning üstige orunlashturdi. □

²¹ Ehde sanduqini muqeddes chédir ichige élip kirip, otturigha «ayrima perde»ni tartti; shundaq qilip u höküm-guwahliq sanduqini perde arqiliq tosup qoydi. Hemme ish Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi. ■

²² U shireni jamaet chédirigha élip kirip, muqeddes jayning shimal teripige, «eng muqeddes jay»diki perdining sirtigha qoydi.

²³ «Teqdim nanlar»ni shirening üstige, Perwerdigarning aldigha tizip qoydi; bularning hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi. ■

²⁴ Andin u chiraghdanni jamaet chédirigha élip kirip, uni muqeddes jayning jenub teripige, shirening uduligha qoydi,

²⁵ chiraghlarni Perwerdigarning aldigha orunlashturdi; bularning hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi.

²⁶ Andin u *xushbuy*ni köydürgüchi altun qurban'gahni ichidiki perdining aldigha tiklidi; □

²⁷ Uning üstide ésil xushbuyni köydürdi; bularning hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi.

²⁸ U ibadet chédirining kirish éghizigha perde tartti.

²⁹ Andin köydürme qurbanliq qurban'gahini jamaet chédiridiki muqeddes jayning kirish éghizigha yéqin qoydi; uning üstide köydürme qurbanliq we

■ 40:10 Mis. 29:37 □ 40:15 «Ularning atisini mesihliginingdek manga kahinliq xizmitide bolushi üçün ularnimu mesihligin» — bu ishning, yeni Harun we oghullirini mesihlep kahinliqqa teyinlesh murasimining tepsilatiri «Law.» 8-babta xatirilen'gen. □ 40:17 «ikkinchi yili» — démek, Misirdin chiqqandin kéyinki ikkinchi yili. ■ 40:17 Chöl. 7:1 □ 40:20 höküm-guwahliq — Xuda Musagha tapshurgan «on perz» yaki «on emr» pütülgen ikki tash taxtayni körsitidu (31:18ni körüng). ■ 40:21 Mis. 35:12 ■ 40:23 Mis. 25:30 □ 40:26 «xushbuy köydürgüchi altun qurban'gah» — xushbuygahni körsitidu.

qoshumche ashliq hediyesi o'tkuzdi; bularning hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi. □

³⁰ Yuyunush desini jamaet chediri bilan qurban'gahning otturisigha qoyup, yuyushqa ishlitilidighan suni dasqa toshquzup quydi.

³¹⁻³² Musa we Harun bilen uning oghulliri qachanla jamaet chedirigha kirse yaki qurban'gahqa yeqin barsa, Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qollirini shu suda yuyatti. Bular Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi.

³³ Andin u chedir hem qurban'gahning etrapigha hoyla perdisini tiklep, hoylining kirish eghizining perdisini tartti. Shu teriqide Musa putkul ishni tamamlidi.

Perwerdigarning parlaq nurining ibadet chedirini qaplishi

³⁴ Shuning bilen bulut jamaet chedirini qaplap, Perwerdigarning julasi ibadet chedirini toldurdi. ■

³⁵ Bulut saye chushurup, Perwerdigarning julasi chedirni toldurghini uchun, Musa jamaet chedirigha kirelmidi.

³⁶ Qachanki bulut jamaet chediridin koturulse, Israillar seperge atlinatti. Herbir qetim seperde shundaq bolatti.

³⁷ Bulut koturulmise ular qozghalmay, taki koturulidighan kun'giche seperge chiqmaytti.

³⁸ Chunki kunduzi Perwerdigarning buluti muqeddes chedir ustide turatti, kechisi uning ustide ot korunetti; putkul Israil jemetining koz aldida ularning barliq qilghan seperliride shular korunetti. ■

□ **40:29** «*koydurme qurbanliqning* qoshumche ashliq hediyesi» — herbir koydurme qurbanliqqa bir ashliq hediye qoshup sunulushi kerek (mesilen, «Chöl.» 28-29-bablarni korung). ■ **40:34** Chöl. 9:15; 1Pad. 8:10 ■ **40:38** Mis. 13:21; Chöl. 14:14; Qan. 1:33; Neh. 9:19; Zeb. 78:14; 105:39; 1Kor. 10:1

Lawiylar

«Kahin-lawiylarning desturi» *** Köydürme qurbanliq toghrisidiki belgilimiler

1 We Perwerdigar Musani chaqirip jamaet chédiridin uninggha söz qilip mundaq dédi: —□

2 Sen Israillargha söz qilip ulargha mundaq dégin: — Eger silerdin biringlar Perwerdigarning aldigha bir qurbanliqni sunmaqchi bolsanglar, qurbanliqlinglarni charpaylardin, yeni kala yaki ushshaq mallardin sunushunglar kérek.

3 Eger uning sunidighini kalilardin köydürme qurbanliq bolsa, undaqta u béjirim erkeq haywanni keltürsun; uning Perwerdigarning aldida qobul bolushi üçün uni jamaet chédirining kirish aghzining aldida sunsun. ■

4 U qolini köydürme qurbanliqning béshigha qoysun; shuning bilen qurbanliq uning ornigha kafaret bolushqa qobul qilinidu. □

5 Andin u Perwerdigarning huzurida buqini boghuzlisun; kahinlar bolghan Harunning oghulliri qénini keltürüp, jamaet chédirining kirish aghzidiki qurban'gahning üsti qismining etrapigha sepsun.

6 Andin qurbanliq qilghuchi köydürme qurbanliq qilin'ghan haywanning térisini soyup, ténini parchilisun

7 we Harun kahinning oghulliri qurban'gahta ot qalap otning üstige otunlarni tizsun.

8 Andin kahinlar bolghan Harunning oghulliri gösh parchilirini, béshi we méyi bilen qoshup, qurban'gahdiki otning üstidiki otunning üstige tertip bilen tizip qoysun. □

9 Lékin uning ich-qarni bilen pachaqlirini qurbanliq sun'ghuchi suda yusun; andin kahin hemmisini élip kélip qurban'gahning üstide köydürsun. Bu ot arqiliq sunulidighan qurbanliq hésabida, Perwerdigargha xushbuy chiqiridighan köydürme qurbanliq bolidu.

Qoy padisidin qilin'ghan qurbanliq

10 Eger u köydürme qurbanliq qilish üçün ushshaq mallardin qoy ya öchke qurbanliq qilay dése, undaqda u béjirim bolghan bir erkikini keltürsun.

11 U uni qurban'gahning shimal teripide Perwerdigarning huzurida boghuzlisun. Andin kahinlar bolghan Harunning oghulliri qénini élip, qurban'gahning üsti qismining etrapigha sepsun.

□ 1:1 «We» — «Lawiylar» yaki «Kahin-lawiylarning desturi» dégen kitab «we» dégen söz bilen bashlinidu. Shuning bilen bu söz «Kahin-lawiylarning desturi»ni «Misirdin chiqish» dégen kitabning eng axirqi ayiti (40-bab, 38-ayet) bilen zich baghlaydu. Mezkur kitab uning dawamidur. «Kirish söz»imizni körüng. «jamaet chédiri» — yaki «körüşhüş chédiri», «jamaet chédiri» dégen sözdiki «jamaet» ibranii tilida «Xuda bilen uchrishish» yaki «Xuda bilen didarlishish» dégen uqumni bildüridu. ■ 1:3 Mis. 29:10 □ 1:4 «kafaret bolush» — (ibranii tilida «kafar» yaki «kippur») tüp menisi «yépish». Gunahlargha «kafaret keltürüş» dégenlik «gunahlarni yépish» dégenliktur. Tewrat dewride Xuda gunahlarni waqitliq yapatti we shuningdek shu gunahlardan towa qilip qurbanliq keltürgen bendilirini kechürüm qilatti. Injil dewri kelgende u Mesihning qurbanliq wasitisi bilen insanlarning gunahilirini «élip tashlaydu» («Yh.» 1:29, 36ni körüng). □ 1:8 «kahinlar bolghan Harunning oghulliri» — Harun bash kahin, oghulliri kahinlar qilip békitilgenidi («Mis.» 28:1).

¹² *qurbanliq qilghuchi* bolsa göshni parchilap, béshi bilen méyini késip ayrisun. Andin kahin bularni élip qurban'gahtiki otning üstidiki otunning üstide tertip boyiche tizip goysun.

¹³ Lékin uning ich-qarni bilen pachaqlarni *qurbanliq sun'ghuchi* suda yusun; andin kahin hemmisini élip kélip qurban'gahning üstide köydürsun. Bu ot arqiliq sunulidighan qurbanliq hésabida, Perwerdigargha xushbuy chiqirilidighan köydürme qurbanliq bolidu.

Uchar-qanatlarin qilin'ghan köydürme qurbanliq

¹⁴ Eger *qurbanliq qilghuchi* Perwerdigargha atap uchar-qanatlarin köydürme qurbanliq qilay dése, undaqta u paxteklerdin yaki kepter bachkiliridin qurbanliq keltürsun.

¹⁵ Kahin uni qurban'gahning yénigha élip kélip, béshini tolghap üzüp uni qurban'gahning üstide köydürsun; uning qéni siqilip qurban'gahning témigha sürtülsun.

¹⁶ Lékin tashliqini peyliri bilen qoshup qurban'gahning sherq teripidiki küllükke tashliwetsun; □

¹⁷ U qurbanliqni ikki qanitining otturisdin yarsun, biraq uni ikki parche qiliwetmisun. Andin kahin buni élip qurban'gahdiki otning üstidiki otunning üstige qoyup köydürsun; bu ot arqiliq sunulidighan qurbanliq hésabida, Perwerdigargha xushbuy chiqirilidighan köydürme qurbanliq bolidu.

2

Ashliq hediyeler

¹ Eger birkim Perwerdigarning huzurigha ashliq hediye sunmaqchi bolsa hediyesi ésil undin bolushi kérek; u uninggha zeytun méyi quyup andin üstige mestiki salsun. □ ■

² U uni élip kahinlar bolghan Harunning oghullirining aldigha keltürsun; andin *kahin hediye sun'ghuchining* yadlinishi üçün zeytun méyi ileshtürülgen undin bir changgal élip, hemme mestiki bilen qoshup, bu hediye qurban'gahta köydürsun; bu ot arqiliq sunulidighan, Perwerdigargha xushbuy chiqirilidighan hediye bolidu. ■

³ Emma ashliq hediye qalghini bolsa, Harun bilen uning oghullirigha tewe bolsun. Bu Perwerdigargha ot arqiliq sunulghanlarning ichide «eng muqeddeslerning biri» hésablinidu. □ ■

Pishurulghan ashliq hediyeler

□ **1:16** «tashliqini peyliri bilen qoshup...» — yaki «quyruq peyliri bilen üçheyilirini qoshup...». □ **2:1** «ésil un» — ibraniiy tilida tekitlet'gini yaxshi tartilghan, birxil yumshaqliqta, héchqandaq képek arilashmighan un. ■ **2:1** Mis. 6:15; 9:17; Chöl. 15:4 ■ **2:2** Law. 6:8 □ **2:3** «Perwerdigargha ot arqiliq sunulghanlarning ichide «eng muqeddeslerning biri»» — hediye-qurbanliqlar «eng muqeddes» we «muqeddes» dep bölünidu. ««eng muqeddes» bolghan hediye-qurbanliqlarni peqet kahinlar özila yéyishke, shundaqla muqeddes jaydila yéyishke bolatti. «muqeddes» hésablan'ghan taamlardin aillidikiliri yéyishke bolatti. ■ **2:3** Law. 10:12

⁴ Eger sen tonurda pishurilgan nersilerdin ashliq hediye sunay déseng, ular zeytun méyi ileshtürülgen ésil undin pishurilgan toqachlar yaki zeytun méyi sürülüp mesihlen'gen pétir hemek nanlardin bolsun.□

⁵ Eger séning keltüridighan hediye tawida pishurilgan ashliq hediye bolsa u zeytun méyi ishleshtürülüp ésil undin pétir halda étilsun.

⁶ Sen uni oshup üstige zeytun méyi quyghin; u ashliq hediye bolidu.

⁷ Séning keltüridighan hediye qazanda pishurilgan ashliq hediye bolsa undaqta u ésil un bilen zeytun méyida étilsun.

⁸ Shu yollarda teyyarlan'ghan ashliq hediye lerni Perwerdigarning huzurigha keltürgin; uni kahin'gha bergin, u uni qurban'gahqa élip baridu.

⁹ Kahin bolsa ashliq hediye din «yadlinish ülüshi» ni élip qurban'gahning üstide köydürsun. Bu ot arqiliq sunulidighan, Perwerdigargha xushbuy chiqiridighan hediye bolidu.

¹⁰ Emma ashliq hediye din qalghini bolsa, Harun bilen uning oghullirigha tewe bolsun. Bu Perwerdigargha ot arqiliq sunulghanlarning ichide «eng muqeddeslerning biri» hésablinidu.

¹¹ Siler Perwerdigarning huzurigha sunidighan herqandaq ashliq hediye lere échitqu bilen teyyarlanmisun. Chünki silerning Perwerdigargha otta sunulidighan hediye larning héchqaysisida échitqu yaki heselni köydürüshke bolmaydu.

¹² Bularni Perwerdigarning aldigha «deslepki hosul» süpitide sunsanglar bolidu, lékin ular xushbuy süpitide qurban'gahning üstide köydürülüp sunulmisun.■

¹³ Séning herbir ashliq hediye tuz bilen tuzlinishi kérek; ashliq hediye ngni Xudayingning ehde tuzidin mehrum qilmay, hemme ashliq hediye leringni tuz bilen tuzlighin.■

¹⁴ Eger sen Perwerdigargha «deslepki hosul» din ashliq hediye sunay déseng, undaqta ziraetning yéngi pishqan kök béshini élip, danlarni otta qorup, ézip talqan süpitide sun'ghin; bu «deslepki hosul» hediyesi bolidu;

¹⁵ sen uningha zeytun méyi quyup üstige mestiki salghin; bu ashliq hediye bolidu.

¹⁶ Kahin bolsa uningdin, yeni qorup ézilgen danlar bilen zeytun méyidin bir qismini élip hemme mestiki bilen qoshup, bolarni «yadlinish ülüshi» süpitide köydürsun. Bu ot arqiliq Perwerdigargha sunulghan hediye bolidu.

3

Inaqliq qurbanliqliri

¹ Birsining sunidighini inaqliq qurbanliqi bolsa, shundaqla kalilardin sunsa, u Perwerdigarning huzurigha béjirim bir erkikini yaki chishisini keltürsun.

² U sunidighan bu haywanning béshigha qolini qoyup, andin uni jamaet chédirining kirish éghizi aldida boghuzlisun. Andin kahinlar bolghan Haruning oghulliri qénini qurban'gahning üsti qismining etrapigha sepsun.

□ 2:4 «toqachlar» — ibraniy tilida bu söz yaki halqisiman yaki chekküch bilen téshilgen birxil nanlarni körsitidu. ■ 2:12 Chöl. 18:12 ■ 2:13 Mar. 9:49

³ Sun'ghuchi kishi bu inaqliq qurbanliqidin Perwerdigargha atap otta sunulidighan hediye süpitide bir qismini élip béghishlisun, yeni ich qarnini yögep turghan mayni, shundaqla barliq ich méyini élip ■

⁴ ikki börekni we ularning üstidiki hemde ikki yanpishidiki mayni ajritip, jigerning börekkiche bolghan chawa méyini késip, élip kelsun.

⁵ Harunning oghulliri bolsa bularni qurban'gahning üstige keltürüp ot üstige qoyulghan otunning üstidiki köydürme qurbanliqqa qoshup köydürsun. Bu ot arqiliq sunulidighan, Perwerdigargha xushbuy chiqirilidighan qurbanliq bolidu.■

Qoy padisidin bolghan inaqliq qurbanliqi

⁶ Birsning Perwerdigargha qilidighan inaqliq qurbanliqi üçün sunidighini ushshaq maldin bolsa, undaqla u béjirim bir erkikini yaki chishisini keltürsun.

⁷ Eger uning qurbanliqi qoy bolsa uni Perwerdigarning aldigha keltürüp,

⁸ qurbanliq qilidighan bu haywanning béshigha qolini qoyup, andin uni jamaet chédirining kirish aghzining aldida boghuzlisun. Andin Harunning oghulliri qénini élip qurban'gahning üsti qismining etrapigha sepsun.

⁹ Sun'ghuchi kishi bu inaqliq qurbanliqidin Perwerdigargha atap otta sunulidighan hediye süpitide bir qismini, yeni uning méyini élip béghishlisun, — pütün mayliq quyruqini uning omurtqisigha yéqin yerdin ajritip élip, ich qarnini yögep turghan mayni, shundaqla barliq ich méyini élip,

¹⁰ ikki börekni we ularning üstidiki hemde ikki yanpishidiki mayni ajritip, jigerning börekkiche bolghan chawa méyini késip, élip kelsun.

¹¹ Kahin bularni qurban'gahning üstide köydürsun; bu otta sunulidighan, Perwerdigargha atalghan taam hediyesi bolidu.■

¹² Uning sunidighini öchke bolsa, buni Perwerdigarning huzurigha keltürsun.

¹³ U qolini uning béshigha qoyup, andin uni jamaet chédirining aldida boghuzlisun. Andin Harunning oghulliri qénini élip qurban'gahning üsti qismining etrapigha sepsun.

¹⁴ Andin sun'ghuchi kishi bu qurbanliqtin Perwerdigargha atap otta sunulidighan hediye süpitide bir qismini élip béghishlisun, yeni ich qarnini yögep turghan mayni, shundaqla barliq ich méyini élip,

¹⁵ ikki börekni we ularning üstidiki hemde ikki yanpishidiki mayni ajritip, jigerning börekkiche bolghan chawa méyini késip, élip kelsun.

¹⁶ Kahin bularni qurban'gahning üstide köydürsun; bu otta sunulidighan, xushbuy chiqiridighan taam hediyesi bolidu. Mayning hemmisi Perwerdigargha tewedur.

¹⁷ Bu herqandaq turar jayinglarda silerge ebediy belgilime bolidu; siler héchqandaq may yaki qan yémeslikinglar kérek.□ ■

■ **3:3** Mis. 29:13,22 ■ **3:5** Mis. 29:25; Law. 6:5 ■ **3:11** Law. 21:6,8,17,21,22; 22:25; Ez. 44:7; Mal. 1:12 □ **3:17** «ebediy» — Tewrattiki «ebediy» dégen söz ibraniy tilida ikki menide ishlatilidu: (1) menggü; (2) shu waqittiki chéki békitilmigen, qerelsiz, möhletsiz uzun bir mezgilni körsitidu. «qoshumche söz»imiznimu körüng. ■ **3:17** Yar. 9:4; Law. 7:26; 17:10,14

4

Gunah qurbanliqi, yeni «gunahni tilesht qurbanliqi»

1 Perwerdigar Musagha söz qilib mundaq dédi: —

2 Israillargha söz qilib mundaq dégin: — «Birsi bilmey ézip, Perwerdigar «qilma» dep buyrugan herqandaq emrlerdin birige xilapliq qilib sélip, gunah qilsa, *töwendikidek qilsun*: —

3 — eger mesihlen'gen kahin xelqni gunahqa putlashturidighan bir gunahni qilsa, undaqa u bu qilghan gunahi üçün bir béjirim yash torpaqni élip kélip, Perwerdigargha gunah qurbanliqi süpitide sunsun. □

4 U torpaqni jamaet chédirining kirish aghzining yénigha, Perwerdigarning aldigha keltürüp, qolini uning béshigha qoyup, andin torpaqni Perwerdigarning huzurida boghuzlisun.

5 Andin mesihlen'gen kahin torpaqning qénidin azghina élip, jamaet chédiri ichige kótürüp aparsun; ■

6 kahin shu yerde barmiқini qan'gha chilap, qanni muqeddes jayning perdisining aldida, Perwerdigarning huzurida yette mertuwe sepsun.

7 Shundaqla kahin qandin élip, jamaet chédiri ichide Perwerdigarning aldida turghan xushbuygahning münggüzlirige sürsun. Torpaqning qalghan hemme qénini bolsa, jamaet chédirining kirish aghzining aldidiki köydürme qurbanliq qurban'gahining tüwige töküp qoysun; ■

8 andin u gunah qurbanliqi bolghan torpaqning ichidin hemme méyini ajritip chiqarsun — yeni ich qarnini yögep turghan may bilen qalghan ich méyi, ■

9 ikki börekni we ularning üstidiki hemde ikki yanpishidiki mayni ajritip, jignering börekkiche bolghan chawa méyini ajratsun

10 (xuddi inaqliq qurbanliqi bolghan kalining ichidiki may ajritilghandek); andin kahin bularni köydürme qurbanliq qurban'gahining üstide köydürsun. ■

11 Lékin torpaqning térisi bilen hemme göshi, bash bilen pachaqliri, ich qarni bilen zhinini, ■

12 yeni pütkül torpaqning qalghan qisimlirini chédirgahning sirtigha élip chiqip, pak bir yerge, yeni küller tökülidighan jaygha élip chiqip, otunning üstide otta köydürsun. Bular küller tökülidighan jayda köydürüwétilsun. □ ■

13 Eger pütkül Israil jamaiti özi bilmigen halda ézip gunah qilghan bolsa, Perwerdigarning «qilma» dep buyrugan herqandaq emrlirige xilapliq ish-larning birini qilib sélip, gunahqa chüshüp qalsa, □ ■

14 shundaqla ularning sadir qilghan gunahi aydinglashqan bolsa, undaqa jamaet gunah qurbanliqi süpitide bir yash torpaqni sunup jamaet chédirining aldigha keltürsun.

15 Jamaetning aqsaqalliri Perwerdigarning aldida qollirini torpaqning béshigha qoyup, andin torpaqni Perwerdigarning aldida boghuzlisun.

□ 4:3 «mesihlen'gen kahin» — belkim «bash kahin»ni körsitishi mumkin. «Mesih qilish» yaqi «mesih-lesh» toghrisida «Mis.» 28:41ni we izahatini körüng. ■ 4:5 Law. 16:14; Chöl. 19:4 ■ 4:7 Law. 9:9

■ 4:8 Law. 3:3, 4 ■ 4:10 Law. 3:5 ■ 4:11 Mis. 29:14; Chöl. 19:5 □ 4:12 «küller» — mushu yerde qurbanliqlarning küllirini körsitidu. ■ 4:12 Law. 16:27; Chöl. 19:3; Ibr. 13:11 □ 4:13 «jamaet özi bilmigen» — bu ibraniy tilida «bu ish jamaetning közige yetmigen» dégen sözler bilen ipadilididu.

■ 4:13 Law. 9:15; Chöl. 15:24-31

16 Mesihlen'gen kahin torpaqning qénidin azghina élip jamaet chédiri ichige élip kirsun; □

17 shu yerde barmiqini qan'gha chilap, qanni *muqeddes jayning* perdisining aldida, Perwerdigarning huzurida yette mertiwé sepsun.

18 Shundaqla kahin qandin élip jamaet chédiri ichide Perwerdigarning aldida turghan xushbuygahning münggüzlirige sürsun. Torpaqning qalghan hemme qénini bolsa, jamaet chédirining kirish aghzining aldidiki köydürme qurbanliq qurban'gahining tüwige töküp qoysun;

19 kahin *torpaqning* ichidin barliq méyini ajritip élip, qurban'gahning üstide köydürsun.

20 U gunah qurbanliqi bolghan ilgiriki torpaqni qilghinigha oxshash bu torpaqnimu shundaq qilsun; we del shundaq qilishi kérek; shu yol bilen kahin ular üçün kafaret keltüridu; shu gunah ulardin kechürüldü.

21 Andin u torpaqni chédirgahning tashqirigha élip chiqip, ilgiriki torpaqni köydürgendek bu torpaqnimu köydürsun. Bu jamaet üçün gunah qurbanliqi bolidu.

22 Eger bir emir bilmey uning Xudasi Perwerdigarning «qilma» dégen herqandaq emrlirining birige xilapliq qilip sélip, gunahqa chüshüp qalsa,

23 we qilghan gunahi özige melum qilin'ghan bolsa, undaқта u özi qurbanliq üçün béjirim bir tékini sunsun; □

24 u qolini tékining béshigha qoyup, andin uni köydürme qurbanliq qilindighan haywanlarni boghuzlaydighan jaygha élip bérip Perwerdigarning aldida boghuzlisun. Bu bir gunah qurbanliqi bolidu.

25 Kahin gunah qurbanliqining qénidin barmiqigha azghina élip, uni köydürme qurbanliq qurban'gahining münggüzlirige sürüp qoysun; andin qalghan qénini köydürme qurbanliq qurban'gahining tüwige töküp qoysun.

26 U inaqliq qurbanliqi qilin'ghan haywanning méyini köydürgendek, uning barliq méyini qurban'gahta köydürsun. Bu yol bilen kahin uni gunahidin paklandurush üçün kafaret keltüridu we shu gunahi uningdin kechürüldü.

27 Eger puqralardin biri bilmey uning Xudasi Perwerdigarning «qilma» dégen herqandaq emrlirining birige xilapliq qilip sélip, gunahqa chüshüp qalsa, ■

28 we qilghan gunahi özige melum qilin'ghan bolsa, undaқта u özining, yeni u sadir qilghan gunahi üçün qurbanliq qilishqa béjirim bir chishi öchkini sunsun; □

29 u qolini gunah qurbanliqining béshigha qoyup, andin uni köydürme qurbanliqlarni boghuzlaydighan jaygha élip bérip boghuzlisun.

30 Andin kahin uning qénidin barmiqigha azghina élip uni köydürme qurbanliq qurban'gahining münggüzlirige sürüp qoysun; qalghan barliq qénini qurban'gahning tüwige töküp qoysun.

31 Inaqliq qurbanliqi qilin'ghan haywanning méyi ichidin ajritilghandek uningmu hemme méyini ajritip chiqarsun; kahin uni Perwerdigarning aldida xushbuy keltürsun dep qurban'gahning üstide köydürsun. Shu yol bilen kahin uning üçün kafaret keltüridu; shu gunah uningdin kechürüldü. ■

□ 4:16 «Mesihlen'gen kahin» — yaki «mesih qilin'ghan kahin» belkim «bash kahin»ni körsitishi mumkin. □ 4:23 «we» — ibraniiy tilida «wa» dégen söz bilen ipadiliniidu; hemde «we» hem «yaki» dégen ikki xil menini bildüridu. ■ 4:27 Chöl. 15:27 □ 4:28 «we qilghan gunahi özige melum qilin'ghan bolsa...» — ibraniiy tilida «we» «wa» dégen söz bilen ipadiliniidu; hemde «we» hem «yaki» dégen ikki xil menini bildüridu. ■ 4:31 Mis. 29:18; Law. 3:3, 4, 14

³² Eger u kishi gunah qurbanliqi uchün qoza keltürüşni xalisa, béjirim bir chishi qozini sunsun.

³³ U qolini gunah qurbanliqi *qozisining* béshigha qoyup, köydürme qurbanliqlar boghuzlinidighan jaygha élip bérip, uni gunah qurbanliqi süpitide boghuzlisun.

³⁴ Andin kahin gunah qurbanliqining qénidin barmiqigha azghina élip uni köydürme qurbanliq qurban'gahining münggüzlirige sürüp qoysun; uning qalghan barliq qénini u qurban'gahning tüwige töküp qoysun.

³⁵ Inaqliq qurbanliqi qilin'ghan qozining méyi ichidin ajritilghandek, uningmu hemme méyini ajritip chiqarsun; kahin bularni Perwerdigargha atap otta sunulidighan barliq qurbanliqlargha qoshup, qurban'gahning üstide köydürsun. Shu yol bilen kahin uning sadir qilghan gunahi uchün kafaret keltüridu; shu gunah uningdin kechürüliidu.

5

Itaetsizlik qurbanliqi, yeni «itaetsizlikni tileshtash qurbanliqi»

¹ Eger birsi melum ishqa guwahchi bolup, shundaqla uninggha qesem buyrulghinida körgini yaki bilginidin melumat bermise, undaqta u qebihlikning jazasigha tartilidu.

² Eger birsi özi bilmey napak bir nersige tégip ketse – meyli u napak bir haywanning jesiti bolsun, meyli napak bir charpayning jesiti bolsun, yaki napak bir ömiligüchi haywanning jesiti bolsun, mushundaq nersige tégip ketse umu napak sanilip gunahkar hésablinidu; ■

³ eger shuningdek birsi özi tuymay melum kishining ademni napak qilidighan herqandaq nijasitige tégip ketse, shundaqla u buni bilip yetse, undaqta u gunahkar hésablinidu.

⁴ Eger birsi angsiz rewishte yaman yaki yaxshi bir ishni qilay dep qesem qilip salsa (kishiler hertürlük ish toghrisida angsiz rewishte qesem qilishi mumkin), shundaqla u buni tonup yetse, u bu ishlar tüpeylidin gunahkar hésablinidu.

⁵ Birsi yuqiriqi herqaysi ishlarda men gunahkar boldum dep bilse, u öz gunahini «men mundaq gunah qildim» dep iqrar qilsun;

⁶ andin özi sadir qilghan gunahning kafariti uchün Perwerdigarning aldigha «itaetsizlikni tiligüchi qurbanliq» süpitide ushshaq maldin saghliq we ya bir chishi öchkini gunah qurbanliqi qilip keltürsun; andin kahin uni gunahidin paklandurushqa uning uchün kafaret keltürsun.

⁷ Eger u qoylardin *qurbanliq* qilishqa qurbi yetmise, u qilghan itaetsizlikni uchün ikki paxtek yaki ikki bachkini élip kélip, birini gunah qurbanliqi uchün, yene birini köydürme qurbanliq uchün Perwerdigarning aldigha sunsun. ■

⁸ U bularni kahinning qéshigha keltürgende, *kahin* awwal gunah qurbanliqigha teyyarlan'ghanni qurbanliq qilip boynini üzme, béshigha yéqin jayidin tolghisun, lékin béshini boynidin üzüwetmisun; □ ■

⁹ andin gunah qurbanliqining qénidin azghina élip qurban'gahning témigha chachsun; qalghan qéni bolsa qurban'gahning tüwige siqip chiqirilsun. Buning özi gunah qurbanliqi bolidu.

¹⁰ Emma ikkinchisini bolsa békitilgen belgilime boyiche köydürme qurbanliq qilip sunsun. Bu yol bilen kahin uning qilghan gunahi üçün kafaret keltüridu we shu gunah uningdin kechürüldü. ■

¹¹ Eger ikki paxtek yaki ikki bachkini keltürüshke qurbi yetmise, undaqta gunah qilghan kishi gunah qurbanliqi üçün ésil undin bir efahning ondin birini keltürsun; bu gunah qurbanliqi bolghachqa u uning üstige zeytun méyi quymisun yaki üstige héchqandaq mestiki salmisun; chünki u gunah qurbanliqi bolidu. □

¹² U uni kahinning qéshigha keltürsun we kahin buningdin *sun'ghuchining* «yadlinish ülüshi» süpitide bir changgal élip, shuni Perwerdigargha atap otta sunulghan qurbanliqlargha qoshup, qurban'gahning üstide köydürsun. Buning özi gunah qurbanliqi bolidu. ■

¹³ Bu yol bilen u shu gunahlardin qaysisini qilghan bolsa, kahin uning üçün kafaret keltüridu. Ashliq hediyeledikige oxshash qalghan qismi kahin'gha tewe bolidu. ■

¹⁴ Andin Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

¹⁵ Birsu bilmey Perwerdigargha atalghan muqeddes nersilerge nisbeten itaetsizlik qilip gunah ötküzse, undaqta u Perwerdigarning aldigha ushshaq maldin béjirim bir qochqarni itaetsizlik qurbanliqi qilip keltürsun; shu itaetsizlik qurbanliqi bolghan qochqarning bahasini sen muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche kümüş shekelge toxtatqin. □ ■

¹⁶ Andin shu kishi muqeddes nersilerge nisbeten ötküzgen xataliqidin bolghan ziyanni toldursun, shundaqla ziyanning beshtin biri boyiche qoshup kahin'gha tölem tölisun. Bu yol bilen kahin itaetsizlik qurbanliqi bolghan qochqarning wasitisi bilen uning üçün kafaret keltüridu; shu gunah uningdin kechürüldü. □

¹⁷ Eger birsu bilmey Perwerdigarning «qilma» dégen herqandaq emrlirining birerisige xilapliq qilip, gunahkar bolghan bolsa u qebihlikining jazasigha tartilidu;

¹⁸ shundaq bolsa, u ushshaq maldin sen toxtatqan qimmette béjirim bir qochqarni itaetsizlik qurbanliqi qilip sunsun. Bu yol bilen kahin uning bilmey ötküzgen itaetsizliki üçün kafaret keltüridu we shu itaetsizlik gunahi uningdin kechürüldü.

¹⁹ Bu itaetsizlik qurbanliqi bolidu; chünki u derheqiqet Perwerdigarning aldida itaetsizlik qilghan.

■ **5:10** Law. 1:15 □ **5:11** «bir efah» — texminen 2 küre yaki 22 litr. ■ **5:12** Law. 2:2; 4:35

■ **5:13** Law. 2:3 □ **5:15** «sen... toxtatqin» — bu ayettiki emr Musa peyghembern'ge éytilghan; shübhisizki, uningdin kéyin qaysi kahin mes'ul bolsa shunninghimu éytilidu. «shekel» — kümüşning ölchimi bolup, adette 11.4 gramgha barawer bolushi mumkin. «Muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki» shübhisizki, pütkül el üçün özgermes ölchem bolsun dep muqeddes jayda saqlan'ghan, muqim békitilgen birnechxe xil ölchem birliki bolsa kérek. «...ushshaq maldin béjirim bir qochqarni itaetsizlik qurbanliqi qilip keltürsun; shu itaetsizlik qurbanliqi ... ölchem birliki boyiche kümüş shekelge toxtatqin» — yene birxil terjimisi: — «...ushshaq maldin béjirim bir qochqarni itaetsizlik qurbanliqi qilip sunsun yaki itaetsizlik qurbanliqining ornigha sen kahin muqeddes jaydiki kümüş shekelning birliki boyiche toxtatqin baha boyiche kümüş shekel keltürisun». ■ **5:15** Mis. 30:13; Law. 27:2-27. □ **5:16** «... xataliqidin bolghan Ziyanni toldursun, shundaqla ziyanning beshtin biri boyiche qoshup kahin'gha tölem tölisun» — mushu ayetlerdiki «ziyan» eslide keltürüsh kérek bolghan bir qurbanliq yaki hediyeining qimmitini yaki napak halette bulghap qoyghan muqeddes nersilerning qimmitini körsetse kérek. Udaq gunah qilghan kishi: (1) béjirim bir qochqar élip kélidu; (2) kahin shu qochqargha baha qoyidu; (3) qochqarning bahasi ziyandin kem bolsa shu kishi tolduridu; (4) uningdin bashqa ziyan'gha beshtin birini qoshup töleydu.

6

1 Andin Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

2 Eger birsi gunah qilip Perwerdigarning aldida wapaszliq qilip, qoshnisi özige amanet yaki kapaletke bergen bir nerse yaki qoshnisidin zorawanliq bilen buluwalghan melum bir nerse toghrisida yalghan gep qilghan bolsa yaki qoshnisidin naheqliq bilen melum nersini tartiwalghan bolsa,

3 yaki yitip ketken bir nersini tépiwélip uningdin tansa yaki kishilerning gunah sadir qilghan herqandaq bir Ishi toghrisida yalghan qesem ichse, ■

4 U gunah qilghan ishta özini gunahkar dep tonup yetse, undaqta u buliwalghan yaki naheq tartiwalghan nerse yaki uninggha amanetke béirilgen nerse bolsun, yaki yitip kétép tépiwalghan nerse bolsun, □

5 yaki u herqandaq nerse toghrisida yalghan qesem ichken bolsun, uning hemmisini toluq bahasi boyiche tölisun, shundaqla shu bahaning beshtin bir qismi boyiche qoshup tölisun; u itaetsizlik qurbanliqini qilghan künide tölemni igisige tapshurup bersun.

6 Andin u Perwerdigarning aldigha itaetsizlik qurbanliqi süpitide ushshaq maldin sen toxtatqan qimmet boyiche béjirim bir qochqarni itaetsizlik qurbanliqi qilip kahinning qéshigha élip kelsun. □

7 Kahin bu yol bilen uning üçün Perwerdigarning aldida kafaret keltüridu we u herqaysi ishta itaetsizlik qilghan bolsimu u uningdin kechürülidu.

8 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

9 Sen Harun bilen oghullirigha köydürme qurbanliq toghrisida emr qilip mundaq dégin: — Köydürme qurbanliq toghrisidiki qaide-nizam mundaq bolidu: — Köydürme qurbanliq pütün kéche tang atquche qurban'gahtiki ochaqning üstide köyüp tursun; we qurban'gahning otini öchürmey yéniq turghuzunglar.

10 Kahin kanap tonini kiyip, yalingachliqini yépip, saghrisighiche kanap ich tambal kiyip tursun; qurban'gahning üstidiki ot bilen köydürülgen köydürme qurbanliqning külini élip, qurban'gahning bir teripide qoysun;

11 andin kiyimlirini séliwétip bashqa kiyimlerni kiyip, külini chédirgahning sirtigha élip chiqip pakiz bir jayda qoysun.

12 Qurban'gahning oti bolsa hemishe yéniq tursun; uni héch waqit öchürüşke bolmaydu, kahin özi her küni etigende uninggha otun sélip, üstige köydürme qurbanliqni tizsun we uning üstige inaqliq qurbanliqining méyini qoyup köydürsun.

13 Üzülmés bir ot qurban'gahning üstide hemishe köyüp tursun; u hergiz öchürülmisun.

Addiy puqralarning ashliq hediyeiri

14 Ashliq hediye toghrisidiki qaide-nizam mundaq: — Harunning oghulridin biri uni Perwerdigarning aldigha, qurban'gahning aldigha keltürsun. ■

15 U ashliq hediye bolghan ésil un'gha qolini sélip uningdin shundaqla uningdiki zeytun méyidin bir changgal élip we hediyeining üstidiki barliq mestikini qoshup, bularni qurban'gah üstide köydürsun; bu hediyeining

■ 6:3 Qöl. 5:6 □ 6:4 «u gunah qilghan ishta özini gunahkar dep tonup yetse,...» — yene birxil terjimisi: «u gunah qilghan ishta itaetsizlik qilsa,...». □ 6:6 «sen toxtatqan qimmet boyiche...» — «sen» bu yerde Harunni körsitidu; shühbisizki, uningdin kéyin qaysi kahin mes'ul bolsa shunimu körsitidu. ■ 6:14 Chöl. 15:4-21.

«yadlinish ülüshi» bolup, Perwerdigarning aldida xushbuy keltürüş üçün qilin'ghan bolidu. ■

16 Éship qalghanlirini bolsa Harun bilen oghulliri yésun; u échitqu sélinmay pishurulup muqeddes bir jayda yéyilsun; ular uni jamaet chédirining hoylisida yésun.

17 U mutleq échitqusiz pishurulsun. Men otta Manga sunulidighan qurbanliq-hediyeler ichidin shuni ularning öz ülüshi bolsun dep ulargha heq qilip berdim; u gunah we itaetsizlikni tiligüchi qurbanliqlargha oxshash «eng muqeddeslerning biri» hésablinidu.

18 Harunning ewladidin bolghan erkeklerning hemmisi buningdin yésun; bu dewrdin-dewrge aranglarda ebediy bir belgilime bolidu; Perwerdigargha atap otta sunulghanliridin bular ularning ülüshi bolsun. Uninggha qol tegküzgüchi jezmen muqeddes bolushi kérek. □ ■

19 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

20 Harun Mesihlinidighan künide u we oghullirining Perwerdigarning aldigha sunidighini mundaq bolushi kérek: — Ular üzülmés ashliq hediye süpitide ésil undin bir efahning ondin birini sunushi kérek; etigini yérimini, axshimi yene yérimini sunsun. □

21 U tawida zeytun méyi bilen étilsun; u zeytun méyigha chilap pishurulghandin kéyin sen uni élip kir; ashliq hediye pishurulghan parchilirini xushbuy süpitide Perwerdigargha atap sun'ghin. □

22 Harunning oghullirining qaysisi uning ornida turushqa Mesihlen'gen bolsa umu *hediyeni* shundaq teyyarlap sunsun; bu ebediy mutleq bir belgilime bolidu. Bu hediye Perwerdigargha atap toluq köydürülsun.

23 Kahinning herbir ashliq hediyesi bolsa pütünley köydürülsun; u hergiz yéyilmisun.

Gunah qurbanliqi toghrisidiki qaide-nizam

24 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

25 Harun bilen oghullirigha mundaq dégin: — Gunah qurbanliqi toghrisidiki qaide-nizam mundaq: — Gunah qurbanliqimu köydürme qurbanliq boghuzlinidighan jayda, Perwerdigarning aldida boghuzlansun; bu xil qurbanliq «eng muqeddeslerning biri» hésablinidu.

26 Gunah qurbanliqini ötküzgüchi kahin özi uni yésun; qurbanliq muqeddes bir yerde, jamaet chédirining hoylisida yéyilsun. ■

27 Uning göshige qol tegküzgüchi herkim muqeddes bolmisa bolmaydu, shuningdek eger uning qéni birsining kiyimige chachrap ketse, undaqta qan chéчилghan jay muqeddes bir yerde yuyulsun.

28 Qaysi sapal qazanda qurbanliq qaynitilip pishurulghan bolsa, u sundurulsun. Eger u mis qazanda qaynitip pishurulghan bolsa, u qirip sürülsun hem su bilen yuyulsun.

29 Kahinlardin bolghan barliq er kishiler uningdin yése bolidu. Bu «eng muqeddeslerning biri» hésablinidu.

■ 6:15 Law. 2:9 □ 6:18 «uninggha qol tegküzgüchi jezmen muqeddes bolushi kérek» — yaki «uninggha tegküchi herqandaq nerse muqeddes nerse bolushi kérek». ■ 6:18 Mis. 29:37 □ 6:20 «bir efah» — texminen 2 küre yaki 22 litr. □ 6:21 «... késin sen uni élip kir» — «sen» bu yerde Harunni körsitidu; shühbisizki, uningdin kéyin qaysi kahin mes'ul bolsa shunimu körsitidu. ■ 6:26 Hosh. 4:8

³⁰ Halbuki, muqaddes jayda kafaret keltürüş üçhün qéni jamaet chédirigha kirgüzülgen herqandaq gunah qurbanliqi bolsa, hergiz yéyilmisun, belki *pütinley* köydürölsun. ■

7

Itaetsizlik qurbanliqi toghrisidiki qaide-nizam

¹ Itaetsizlik qurbanliqi toghrisidiki qaide-nizam mana mundaq: — Bu *qurbanliq* «eng muqaddeslerning biri» hésablinidu.

² Köydürme qurbanliq boghuzlinidighan jayda itaetsizlikni tileshe qurbanliqimu boghuzlinidu; *kahin* qénini qurban'gahning üsti qismining etrapigha sepsun.

³ *Qurbanliq qilghuchi kishi* barliq méyini sunsun; yeni mayliq quyruqi bilen ich qarnini yögep turghan mayni, □

⁴ ikki börekni we ularning üstidiki hemde ikki yanpishidiki mayni ajritip, jigerning börekkiche bolghan chawa méyini ajritip sunsun.

⁵ Kahin bularni Perwerdigargha atap otta sunulidighan qurbanliq süpitide qurban'gahta köydürsun. Bu itaetsizlik qurbanliqi bolidu.

⁶ Kahinlardin bolghan er kishilerning hemmisi buni yéyün; u muqaddes yerde yéyilsun; u «eng muqaddeslerning biri» hésablinidu. □

⁷ Gunah qurbanliqi qandaq bolsa itaetsizlik qurbanliqimu shundaq bolidu; ular ikkisi toghrisidiki qaide-nizam oxshash; bu qurbanliq kafaret keltürüşke qurbanliq ötküzgüchi kahinning özige tewe bolsun.

Köydürme qurbanliqlar we ashliq hediyelerdin kahinlarga tégidighan ülüshi toghruluq belgilime

⁸ Kahin birsining sun'ghan köydürme qurbanliqini ötküzgen bolsa, köydürme qurbanliqning térisi shu kahinning bolidu.

⁹ Tonurda pishurulghan herbir ashliq hediye, shundaqla qazanda yaki tawida étilgen herbir ashliq hediye bolsa uni ötküzgen kahinning bolidu, yeni kahinning özige tewe bolidu.

¹⁰ Herbir ashliq hediye, meyli zeytun méyi arilashturulghan bolsun, yaki quruq keltürölgen bolsun, bular Harunning oghullirining herbirige barawer bölüp bérilidu.

Inaqliq qurbanliqi toghrisidiki qaide-nizam

¹¹ Perwerdigargha atap keltürölgen inaqliq qurbanliqi toghrisidiki qaide-nizam mundaq: —

¹² Sunmaqchi bolghan kishi uni teshekkür éytish üçhün sunsa, undaqta u «teshekkür qurbanliqi» bilen bille zeytun méyi ileshtürölgen pétir toqachlar, zeytun méyi sürülüp mesihlen'gen pétir hemek nanlar we ésil undin zeytun méyigha chilap pishurulghan toqachlarnimu keltürsun. □ ■

■ 6:30 Law. 4:5; Ibr. 13:11 □ 7:3 «Qurbanliq qilghuchi kishi» — ibraniiy tilida «U». □ 7:6 «muqaddes yerde» — bu sözler muqaddes jayning etrapidiki hoylini körsitidu, «muqaddes chédir» («eng muqaddes jay» we «muqaddes jay»ni öz ichige almaydu. □ 7:12 «pétir toqachlar» — ibraniiy tilida bu söz yaki halqisiman yaki chekküch bilen téshilgen birxil nanlarni körsitidu. ■ 7:12 Zeb. 116:17

¹³ Shu toqachlardin bashqa, yene teshekkür éytidighan inaqliq qurbanliqi bilen bille échitqu sélin'ghan nanlarnimu sunsun;

¹⁴ u shu sun'ghanlirining herbir türidin birni élip Perwerdigar qüchün *qosh qollap* sunidighan «kötürme hediye» qilip keltürsun; bu inaqliq qurbanliqning qénini *qurban'gahning üstige* sepken kahinning öziye tegsun. □

¹⁵ Teshekkür bildüridighan inaqliq qurbanliqning göshi bolsa qurbanliq qilin'ghan shu küni yéyilishi kérek; *qurbanliqni sun'ghuchi kishi* tang atquche uning héch némisini qaldurmisun. □

¹⁶ Eger uning sun'ghan qurbanliqi qesimige xas qurbanliq yaki ixtiyariy keltürgen qurbanliq bolsa, undaqta haywanning göshi qurbanliq qilin'ghan künde yéyilsun; uningdin éship qalghinini bolsa, etisimu yéyishke bolidu; ■

¹⁷ Lékin qurbanliqning göshidin üçinchi künigiche éship qalsa, u otta köydürülüshi kérek.

¹⁸ Inaqliq qurbanliqning göshidin üçinchi künide yéyilse, undaqta qurbanliq qobul bolmaydu, qurbanliq sun'ghuchining hésabighimu hésablanmaydu, belki mekruh bolidu; kimdekim uningdin yése öz qebihlikining jazasigha tartilidu.

¹⁹ Shundaqla napak nersige tégip qalghan göshmu yéyilmesliki kérek, belki otta köydürülüshi kérek. Herqandaq pak adem *napak nersige tegmigen* qurbanliqning göshini yése bolidu.

²⁰ Lékin kimki napak halette turup Perwerdigargha atalghan inaqliq qurbanliqidin yése, undaqta u öz xelqidin üzüp tashlinidu. □ ■

²¹ Kimki napak bir nersige tégip ketse (meyli napak halettiki adem bolsun, napak bir haywan bolsun yaki herqandaq napak yirginchlik nerse bolsun) we shundaqla Perwerdigargha xas atalghan inaqliq qurbanliqning göshidin yése, undaqta u öz xelqidin üzüp tashlinidu. □

Addiy puqralargha qaritilghan belgilimiler

²² Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

²³ Israillargha mundaq dégin: — Siler kala, qoy we öchkilerning méyini hergiz yémenglar.

²⁴ Özlükidin ölgen yaki yirtquchlar boghup qoyghan haywanning jesitining méyini herqandaq ishqa ishletkili bolidu, lékin hergiz uningdin yémenglar.

²⁵ Chünki kimki Perwerdigargha atap otta sunulidighan herqandaq haywanning méyini yése, shuni yégen kishi öz xelqliridin üzüp tashlinidu. □

²⁶ Siler herqandaq turar jayinglarda héchqandaq qanni, yeni uchar-qanatarning bolsun yaki charpaylarning bolsun qénini hergiz éstimal qilmanglar. ■

□ **7:14 «kötürme hediye»** — kahin yaki hediye sun'ghan kishi Perwerdigarning aldigha ikki qollap alahide égin kötürüp atighan hediye. «Kötürme hediye» adette qurbanliqqa mes'ul kahin'gha tewe bolidu. □ **7:15 «qurbanliqni sun'ghuchi kishi»** — ibranii tilida «u». ■ **7:16** Law. 19:6

□ **7:20 «öz xelqidin üzüp tashlinidu»** — mushu sözlerning mundaq birnechche chüshenchisi bolushi mumkin: (1) Perwerdigar Özi uni öltüridu; (2) jamaet uni öltürüshi kérek; (3) jamaet uni ibadet sorunliridin heydiwétishi yaki pütkül jemiyeet uni paliwétishi kérek; (4) uningdin héch nesil qaldurulmaydu. Bizningche bashqa ayette éniq buyruq körsitilmigechke, mushu yerde birinchi chüshenche (Xuda Özi shu ademni dunyadin ketküzidu) toghra bolushi mumkin, dep qaraymiz. ■ **7:20** Law. 15:3 □ **7:21 «öz xelqidin üzüp tashlinidu»** — 20-ayet we izahatini körüng. □ **7:25 «öz xelqidin üzüp tashlinidu»** — 20-ayet we izahatini körüng. ■ **7:26** Yar. 9:4; Law. 3:17; 17:14

27 Kimdekim herqandaq qanni éstimal qilsa, shu kishi öz xelqliridin üzüp tashlinidu. □

Inaqliq qurbanliqlirining kahinlarga teqdim qilinidighan qisimliri

28 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

29 Israillargha mundaq dégin: — Kimki Perwerdigargha atap bir inaqliq qurbanliqi sunsa, undaqta u Perwerdigargha xas bolghan hediye shu inaqliq qurbanliqtin ayrip keltürsun.

30 Öz qoli bilen Perwerdigargha atighan, otta sunulidighan hediyelemleri, yeni may bilen töshni qoshup élip kélip, töshni «pulanglatma hediye» süpitide Perwerdigarning aldida pulanglatsun. □ ■

31 Kahin méyini qurban'gah üstide köydürüwetsun. Tösh bolsa Harun bilen uning oghullirigha xas bolsun.

32 Inaqliq qurbanliqlirining ong arqa putini siler «kötürme hediye» süpitide kahin'gha béringlar.

33 Harunning oghulliridin qaysisi inaqliq qurbanliqining qéni bilen méyini sun'ghan bolsa öz ülüshi üçün ong arqa putini özi alsun.

34 Chünki men Israillarning inaqliq qurbanliqliridin «pulanglatma hediye» bolghan tösh bilen «kötürme hediye» bolghan arqa putini ebediy bir belgilime bilen Israillardin élip, kahin Harun we uning oghullirining heqqi bolsun dep ulargha teqdim qildim. □ ■

35 Musa Harun bilen oghullirini Perwerdigarning qulluqida kahin bolushqa uning aldigha keltürgen künide, ulargha Perwerdigargha atap otta sunulidighan qurbanliqlardin teqdim qilinidighan kahinliq ülüshi mana shudur. □

36 Musa ularni Mesihligen künide, Perwerdigar bu ülüshni Israillardin élip ulargha bérisun dep emr qilghan. Bu *Israillargha* dewrdin dewrgiche ebediy bir belgilime bolidu. □

Xulase

37 Köydürme qurbanliq bilen ashliq hediyesi, gunah qurbanliqi bilen itaetsizlik qurbanliqi, kahinliqqa tiklesh qurbanliqi bilen inaqliq qurbanliqi toghrisidiki qaide-nizam mana shudur. □

38 Perwerdigar Israillargha: «Siler bu Sinay bayawinida Perwerdigarning aldigha qurbanliqlirini sununglar» dep buyrughan künide, u bularning hemmisini Sinay téghida Musagha tapshurghanidi.

□ 7:27 «öz xelqidin üzüp tashlinidu» — 20-ayet we izahatini körüng. □ 7:30 «pulanglatma hediye» — Perwerdigarning aldida éviz kötürüp alahide pulanglitidighan hediye. «Pulanglatma hediye» adette barliq kahinlarga tewe bolidu. ■ 7:30 Mis. 29:24 □ 7:34 «ebediy bir belgilime» — Tewrattiki «ebediy» dégen söz ibraniiy tilida ikki menide ishilitildi: (1) menggü; (2) shu waqittiki chéki békitilmigen, qerelsiz, möhletsiz uzun bir mezigilni körsitidu. «Qoshumche söz» imiznimu körüng. ■ 7:34 Mis. 29:27; Chöl. 18:11 □ 7:35 «Musa» — ibraniiy tilida «u». □ 7:36 «Musa» — ibraniiy tilida «u». □ 7:37 «kahinliqqa tiklesh qurbanliqi» — bu xil qurbanliq inaqliq qurbanliqigha oxshap kétidu, bu 8-bab, 22-32-ayetlerde tepsiliy teswirlinidu. Ibraniy tilida «kahinliqqa tiklesh qurbanliqi» «(qollarni) toldurush qurbanliqi» dégen sözler bilen ipadilinidu — chünki Xuda bu murasim arqiliq Harunning ewladliri bolghan kahinlarning qollarini (1) qurbanliqlar bilen we (2) kahinliq mes'uliyitini tapshurush bilen «toldurdi».

8

Kahinlarning xas xizmetlarga ayirilishi — «Mis.» 40:17-38nimu körüng

¹ Perwerdigar Musagha söz qilib: —

² Harunni oghulliri bilan bille, we ularning mexsus kiyimlirini, «mesihlesh méyi»ni, gunah qurbanliqi bolidighan torpaq bilen ikki qochqarni, pétir nan sélin'ghan séwetni élip kélip, □ ■

³ *Israilning* pütün jamaitini jamaet chédirining kirish aghzining aldigha jem qilghin, — dédi.

⁴ Musa Perwerdigar uninggha buyrughinidek qildi, jamaet jamaet chédirining kirish aghzining aldigha yighildi.

⁵ Andin Musa jamaetke: — Perwerdigar buyrughan ish mana mundaq, — dédi. ■

⁶ Shuning bilen Musa Harun bilen uning oghullirini aldigha keltürüp ularni su bilen yuyup,

⁷ *Harun'gha* könglek kiydürüp, belwagh baghlap, tonni kiydürdi we üstige efodni yapti; u efodning belwéghini baghlap, efodni uninggha taqap qoydi. ■

⁸ Andin Musa uninggha «qoshén»ni taqap, qoshénning ichige «urim bilen tummim»ni sélip, □ ■

⁹ Béshigha selle yögep Perwerdigar uninggha buyrughinidek sellining aldi teripige «altun taxtiliq muqeddes otughat»ni békitip qoydi. ■

¹⁰ Andin Musa mesihlesh méyini élip ibadet chédiri bilen ichidiki barliq nersilerning hemmisini mesihlep muqeddes qildi.

¹¹ U maydin élip qurban'gahqa yette mertuwe chéchip, qurban'gah bilen uning barche qacha-quchilirini, yuyunush dési we teglikini Xudagha atap muqeddes qilishqa mesihlidi.

¹² U yene mesihlesh méyidin azraq élip Harunning béshigha quyup uni Xudagha atap muqeddes qilishqa mesihlidi. ■

¹³ Andin Musa Harunning oghullirini aldigha keltürüp, Perwerdigar uninggha buyrughinidek ulargha könglek kiydürüp, bellirige belwagh baghlap, ulargha égez böklernimu taqap qoydi. □ ■

Kahinlarni «Xudagha atap tiklesh» qurbanliqliri

¹⁴ Andin u gunah qurbanliqi qilinidighan torpaqni yétilep keldi; Harun bilen uning oghulliri gunah qurbanliqi qilinidighan torpaqning béshigha qollirini qoydi. ■

¹⁵ U uni boghuzlidi, andin Musa qénidin élip, öz barmiqi bilen qurban'gahning münggüzlirige, chörisige sürüp qurban'gahni gunahdin paklidi; qalghan qanni bolsa u qurban'gahning töwige töküp, muqeddes bolushqa kafaret keltürdi.

□ **8:2** «mesihlesh méyi» — bu toghruluq «Mis.» 30:23-33ni körüng. ■ **8:2** Mis. 28:1, 2; 30:25 ■ **8:5** Mis. 29:4 ■ **8:7** Mis. 28:4 □ **8:8** «Efod», «qoshén», «urim we tummim» — kahinliq kiyimler; «efod», «qoshén» («meydilik») we «urim we tummim» toghruluq «Mis.» 28-babni körüng. ■ **8:8** Mis. 28:30 ■ **8:9** Mis. 28:36; 29:6 ■ **8:12** Zeb. 133:2 □ **8:13** «égez bökler» — bu söz Harunning bash kiyimidin bashqa birxil bash kiyimni, belkim égzrek birxil bash kiyimni körsitishi mumkin. ■ **8:13** Mis. 29:9 ■ **8:14** Mis. 29:1

16 Andin u ich qarnini yögep turghan mayning hemmisini, jigerning üstidiki chawa mayni, ikki börek we üstidiki maylirini qoshup aldi; andin Musa bularni qurban'gahning üstide köydürdi. □

17 Biraq *Musa* torpaqning tērisi bilen göshi we tēzikini bolsa Perwerdigar öziğe buyruqhindek chēdirgahning tashqirida otta köydürüwetti. □ ■

18 Andin u köydürme qurbanlıq qilinidighan qochqarni keltürdi; Harun bilen uning oghulliri qollirini qochqarning bēshigha qoydi. □

19 *Harun qochqarni* boghuzlidi; andin Musa qēnini ēlip qurban'gahning üsti qismining etrapigha septi; □

20 *Harun* qochqarni parche-parche qilip parchilidi; andin Musa bēshini, parchilan'ghan göshlirini barlıq mēyi bilen qoshup köydürdi. □

21 Üchey-qērinliri bilen pachaqlirini suda yudi. Andin *Musa qochqarni* pütün pēti qurban'gah üstide köydürdi. Bu Perwerdigar Musagha buyrughan, «Perwerdigargha atap otta sunulidighan xushbuy chiqidighan qurbanlıq» idi. ■

22 Andin u kahinliqqa tiklesh qurbanlıq qilinidighan qochqarni, ikkinchi qochqarni keltürdi; Harun bilen uning oghulliri qollirini qochqarning bēshigha qoydi.

23 U uni boghuzlidi; we *Musa* uning qēnidin ēlip Harunning ong quliqining yumshiqi bilen ong qolining bash barmiqigha sürüp we ong putining chong barmiqighimu suwap qoydi. □

24 Andin *Musa* Harunning oghullirini aldigha keltürüp, qandin ēlip ularning ong qulaqlirining yumshiqi bilen ong qollirining bash barmaqlirigha sürdi, ularning ong putlirining chong barmaqlirighimu suwap qoydi, qalghan qanni *Musa* qurban'gahning chōrisige septi.

25 Shundaq qilip, u mēyi bilen maylıq quyruqini, ich qarnini yögep turghan barlıq may bilen jigerning üstidiki chawa mēyini, ikki börek we üstidiki maylirini qoshup ēlip ong arqa putinimu kēsip ēlip, ■

26 Perwerdigarning aldidiki pētir nan sēlin'ghan sēwettin bir pētir toqach bilen bir zeytun may toqichi we bir dane hemek nanni ēlip bularni may bilen ong arqa putning üstide qoydi;

27 andin bularning hemmisini Harun bilen uning oghullirining qollirigha tutquzup, pulanglatma hediye bolsun dep Perwerdigarning aldidida pulanglattı. ■

28 Andin *Musa* bularni ularning qolliridin ēlip qurban'gahtiki köydürme qurbanlıqning üstide qoyup köydürdi. Bu «kahinliqqa tiklesh qurbanlıq» bolup, Perwerdigargha atap otta sunulidighan, xushbuy chiqidighan qurbanlıq idi.

29 Andin *Musa* tōshni ēlip pulanglatma hediye süpitide Perwerdigarning aldidida pulanglattı; Perwerdigarning uninggha buyruqhini boyiche, «kahinliqqa tiklesh qurbanlıq» bolghan qochqarning bu qismi Musaning ülüşhi idi. ■

Harun we oghullirini Mesih qilish

30 Andin *Musa* Mesihlesh mēyidin we qurban'gahning üstidiki qandin bir'az ēlip, Harun bilen uning kiyimlirige we oghulliri bilen ularning kiyimlirige

□ **8:16** «Andin u ich qarnini...» — «u» Harunni körsitishi mumkin. □ **8:17** «Musa...» — ibranıy tilida «u» — Musani körsitishi mumkin. ■ **8:17** Mis. 29:14; Law. 4:11 □ **8:18** «...u ... keltürdi;...» — «u» Musani körsitishi mumkin. □ **8:19** «Harun quchqarni boghuzlidi...» — ibranıy tilida «u quchqarni boghuzlidi...». □ **8:20** «Harun quchqarni parche-parche qilip parchilidi» — ibranıy tilida «u quchqarni parche-parche qilip parchilidi;...». ■ **8:21** Mis. 29:18 □ **8:23** «U uni boghuzlidi...» — «u» Harunni körsitishi mumkin. ■ **8:25** Mis. 29:22 ■ **8:27** Mis. 29:24 ■ **8:29** Mis. 29:26; Law. 7:33

septi. Shundaq qilib, u Harun we kiyimlirini, oghulliri bilan ularning kiyimlirini muqeddes qildi.■

³¹ Musa Harun bilan uning oghullirigha mundaq buyrudi: — «Bu göshni jamaet chédirining kirish aghzida qaynitip pishurup shu yerde olturup «kahinliqqa tiklesh qurbanliqi»gha tewe bolghan séwettiki nan bilen qoshup yenglar; bularni Harun bilan oghulliri yésun, dep buyrughinimdek uni yenglar;■

³² Lékin gösh bilen nandin éship qalghanlirining hemmisini otta köydürüwétinlar.

³³ Siler yette kün'giche jamaet chédirining kirish aghzidin chiqmay, Xudagha atap kahinliqqa tiklesh künliringlar toshquche shu yerde turunglar; chünki silerni Xudagha atap kahinliqqa tiklesh üçün yette kün kétidu.□

³⁴ Bügün qilin'ghan ishlar Perwerdigarning buyrughini boyiche siler üçün kafaret keltürülsun dep qilindi. □

³⁵ Siler ölmeslikinglar üçün Perwerdigarning emrini tutup jamaet chédirining kirish aghzining aldida kéche-kündüz yette kün turushunglar kérek; chünki manga shundaq buyruldi».

³⁶ Harun bilan oghulliri Perwerdigarning Musaning wasitisi bilan buyrughinining hemmisini beja keltürdi.

9

Kahinlarning xizmitining muqeddes ibadet chédirida bashlinishi

¹ Sekkizinci küni Musa Harun bilan uning oghulliri we Israilning aqsaqalirini chaqirip,

² Harun'gha mundaq dédi: — «Sen gunah qurbanliqigha béjirim bir mozayni, köydürme qurbanliqqa béjirim bir qochqarni özüng üçün élip, Perwerdigarning aldigha keltürgin,■

³ andin Israillargha söz qilib: — Siler gunah qurbanliqi üçün bir téke élip kélinglar, köydürme qurbanliq üçün bir mozay we bir qoza élip kélinglar, her ikkisi béjirim, bir yashqa kirgen bolsun;

⁴ Perwerdigarning aldida sunushqa inaqliq qurbanliqi süpitide bir torpaq bilen bir qochqarni élip, zeytun méyi ileshtürülgen ashliq hediye bilen bille keltürünglar; chünki bügün Perwerdigar Özini silerge ayan qilidu, dégin».

⁵ Ular Musa buyrughan nersilerni jamaet chédirining aldigha élip keldi; pütkül jamaet yéqin kélip, Perwerdigarning aldida hazir bolup turdi.

⁶ Musa: — Mana, bu Perwerdigar buyrughan ishtur; buni qilsanglar Perwerdigarning shan-sheripi silerge ayan bolidu, dédi.

⁷ Shuning bilen Musa Harun'gha: — Sen qurban'gahqa yéqin bérip gunah qurbanliqing bilen köydürme qurbanliqingni sunup özüng we xelq üçün

■ **8:30** Mis. 29:21 ■ **8:31** Mis. 29:32; Law. 24:9 □ **8:33** «Xudagha atap kahinliqqa tiklesh» — bu ayettiki «Xudagha atap kahinliqqa tiklesh» ibraniy tilida «qolni toldurush» dégen ibare bilen ipadilindi. 7:37 we «Mis.» 28:41 we izahatini körüng. Kahinliq wezipisi asasen Xudaning qurbanliqlirini öz qoligha élish bilen bashlinatti. □ **8:34** «Bügün qilin'ghan ishlar ... kafaret keltürülsun dep qilindi» — yaki «siler üçün kafaret keltürülsun dep, bügün qilin'ghandek mundin kéyinmu hem qilinsun, dep Perwerdigar buyrudi». ■ **9:2** Mis. 29:1

kafaret keltürgin; andin xelqning qurbanliqinimu sunup, Perwerdigar emr qilghandek ular heqqide kafaret keltürgin» — dédi.■

⁸ Shuni déwidi, Harun qurban'gahqa yéqin bérip özi üçün gunah qurbanliqi bolidighan mozayni boghuzlidi.

⁹ Harunning oghulliri qanni uninggha sunup berdi; u barniqini qan'gha tegküzüp, qurban'gahning münggüzirige sürdi, qalghan qanni qurban'gahning tüwige quydi.

¹⁰ Gunah qurbanliqining méyi bilen ikki börek we jigerning üstidiki chawa mayni élip, Perwerdigar Musagha buyrughinidek ularni qurban'gah üstide köydürdi.

¹¹ Gösh bilen térisini bolsa chédirgahning tashqirigha élip chiqip otta köydürdi.

¹² Andin u köydürme qurbanliq qilidighan *qochqarni* boghozlidi; Harunning oghulliri uninggha qanni sunup berdi; u buni qurban'gahning üsti qismining etrapigha septi.

¹³ Andin ular parche-parche qilin'ghan köydürme qurbanliqni béshi bilen bille uninggha sunup berdi; u bularni qurban'gahta köydürdi.

¹⁴ U ich qarni bilen pachaqlirini yuyup, bularnimu qurban'gahning üstide, köydürme qurbanliqning üstige qoyup köydürdi.

¹⁵ Andin u xelqning qurbanliqini keltürdi; xelqning gunah qurbanliqi bolghan tékini boghuzlap, ilgiri haywanni sun'ghandek unimu gunah qurbanliqi qilip sundi. ■

¹⁶ U köydürme qurbanliq qilidighan malni keltürüp bunimu belgilime boyiche sundi.

¹⁷ Andin u ashliq hediyeini keltürüp uningdin bir changgal élip etigenlik köydürme qurbanliqqa qoshup qurban'gah üstide köydürdi.□ ■

¹⁸ Andin xelqge bolidighan inaqliq qurbanliqi bolidighan torpaq bilen qochqarni boghuzlidi. Harunning oghulliri qénini uninggha sunup berdi; u buni qurban'gahning üsti qismining etrapigha septi.

¹⁹ Ular torpaq bilen qochqarning may qismini, yeni mayliq quyruqi, ich qarnini yögep turghan maylirini, ikki börek we jigerning chawa méyini élip,

²⁰ Bu may parchilirini ikki töshning üstide qoydi, *Harun* bularni qurban'gahning üstide köydürdi. □

²¹ Axirida Harun ikki tösh bilen ong arqa putini pulanglatma hediye süpitide Musaning buyrughinidek Perwerdigarning aldida pulanglatt. ■

²² Andin Harun qollirini xelqge qaritip kötürüp, ulargha bext tilidi; u gunah qurbanliqi, köydürme qurbanliq we inaqliq qurbanliqini sunup, *qurban'gahtin* chüshti.

²³ Musa bilen Harun jamaet chédirigha kirip, yene yénip chiqip xelqge bext tilidi; shuning bilen Perwerdigarning shan-sheripi pütkül xelqge ayan boldi;

²⁴ Perwerdigarning aldidin ot chiqip, qurban'gah üstidiki köydürme qurbanliq bilen maylarni yutup ketti. Pütkül xelq buni körüp, towliship, düm yiqilishiti.■

■ 9:7 Law. 16:6; Ibr. 7:27 ■ 9:15 Law. 4:13 □ 9:17 «etigenlik köydürme qurbanliq» — her etigende sunulushi kérek bolghan qozu qurbanliqi («Mis.» 29:38-40ni körüng). ■ 9:17 Mis. 29:38; Law. 2:1 □ 9:20 «Harun ... köydürdi» — ibraniy tilida «u ... köydürdi». ■ 9:21 Law. 7:32 ■ 9:24 1Pad. 18:38; 2Tar. 7:1

10

Nadab bilan Abihu we «gheyriy ot»

¹ Harunning oghulliri Nadab bilan Abihu ikkisi öz xushbuydenini élip uningha ot yéqip üstige xushbuyni sélip, Perwerdigar ulargha buyrup baqmighan gheyriy bir otini Perwerdigargha sundi; □

² shuning bilan Perwerdigarning aldidin ot chiqip ularni yewetti; shuan ular Perwerdigarning aldida öldi. ■

³ Musa Harun'gha: — Mana, bu Perwerdigarning: «Men Manga yéqin kelgen ademlerde Özümning muqeddes ikenlikimni körsitimen we barliq xelqning aldida ulughlinimen» dégen sözining özüdur, dédi. Shuni déwidi, Harun jim turup qaldi. ■

⁴ Musa Harunning taghisi Uzzielning oghulliri bolghan Mishael bilan Elzafanni chaqirip ulargha: — Siler yéqin kélip öz qérindashliringlarni muqeddes jayning aldidin kötürüp, chédirgahning tashqirigha élip chiqinglar» — dédi.

⁵ Shuning bilan ular yéqin kélip, ularni kiyiklik könglekliri bilan kötürüp Musaning buyrughinidek chédirgahning tashqirigha élip chiqti.

⁶ Musa Harun we oghulliri Eliazar bilan Itamargha: — Siler bashliringlarni ochuq qoy manglar, kiyimliringlarni yirt manglar; bolmisa özünglar ölüp, pütkül jamaetke ghezep keltürisiler; lékin qérindashliringlar bolghan pütkül Israil jemeti Perwerdigar yaqqan ot tüpeylidin matem tutup yighlisun.

⁷ Emma siler bolsanglar Perwerdigarning Mesihlesh méyi üstünglarga sürülgen bolghachqa, jamaet chédirining tashqirigha chiq manglar; bolmisa ölisiler, dédi.

Shuni déwidi, ular Musaning buyrughinidek qildi. ■

Harun we ewladirigha tapilan'ghan belgilimiler

⁸ Perwerdigar Harun'gha söz qilip mundaq dédi: —

⁹ «Sen özüng we oghulliring sharab we ya bashqa küchlük haraqlarni ichip, jamaet chédirigha hergiz kirmenglar; bolmisa, ölüp kétisiler. Bu siler üçün dewrdin-dewrge ebediy bir belgilime bolidu.

¹⁰ Shundaq qilsanglar, muqeddes bilen adettikini, pak bilen napakni perq étip ajritalaydighan bolisiler;

¹¹ shundaqla Perwerdigar Musaning wasitisi bilan Israilargha tapshurghan hemme belgilimilerni ulargha ögiteleysiler».

¹² Musa Harun we uning tirik qalghan oghulliri Eliazar bilan Itamargha mundaq dédi: — «Siler Perwerdigargha atap otta sunulidighan qurbanliq-hediyelerdin éship qalghan ashliq hediyeni élip uni qurban'gahning yénida échitqu arilashurmighan halda yenglar; chünki u «eng muqeddeslerning biri» hésablinidu. □

□ **10:1 «gheyriy ot»** — Nadab we Abihu belkim (1) xushbuy puritishta choghn belkim qurban'gahtin bashqa bir yerdin alghan; (2) ular sunidighan xushbuyni toghra arilashurmighan («Mis.» 30:9ni körüng); (3) ular xushbuy sun'ghanda Perwerdigarning ibadetxanisigha munasiwetlik emrlerning birersige xilapliq qilghan bolsa kérek. ■ **10:2** Chöl. 3:4; 26:61; 1Tar. 24:2 ■ **10:3** Law. 8:35 ■ **10:7** Law. 21:12 □ **10:12 «otta sunulidighan qurbanliq-hediyeler»** — «otta sunulidighan qurbanliq-hediyeler»din bezide bir qisimi qaldurulup, kahin'gha we bezide sun'ghuchi kishining özigimu yéyishke bérilidu. Qalghan qismi köydürüldü, elwette.

13 Bu Perwerdigargha atap otta sunulidighan nersilerdin séning nésiweng we oghulliringning nésiwisi bolghachqa, uni muqeddes jayda yéyishinglar kérek; chünki munga shundaq buyrulghandur. ■

14 Uningdin bashqa pulanglatma hediye qilin'ghan tösh bilen kötürme hediye qilin'ghan arqa putni sen we oghul-qizliring bille pak bir jayda yenglar; chünki bular séning nésiweng bilen oghulliringning nésiwisi bolsun dep, Israil-larning inaqliq qurbanliqliridin silerge bérilgen.

15 Ular kötürme hediye qilin'ghan arqa put bilen pulanglatma hediye qilin'ghan töshni otta sunulidighan mayliri bilen qoshup, Perwerdigarning aldida pulanglatma hediye süpitide pulanglitish üçün keltürsun; Perwerdigarning buyrughini boyiche bular séning we oghulliringning nésiwisi bolidu; bu ebediy bir belgilime bolidu».

Gunah qurbanliqining buzulushi

16 Andin Musa gunah qurbanliqi qilidighan tékini izdiwidi, mana u alliqachan köydürülüp bolghanidi. Bu sewebtin u Harunning tirik qalghan ikki oghli Eliazar bilen Itamargha achchiqlinip:

17 — Némishqa siler gunah qurbanliqining göshini muqeddes jayda yémidinglar? Chünki u «eng muqeddeslerning biri» hésablinatti, Perwerdigar silerni jamaetning gunahini kötürüp ular üçün uning aldida kafaret keltürsun dep, shuni silerge teqsim qilghanidi.

18 Mana, uning qéni muqeddes jayning ichige keltürülmidi; siler eslide men buyrughandek uni muqeddes jayda yéyishinglar kérek idi, — dédi. □ ■

19 Lékin Harun Musagha: — Mana, bular бүгүн *toghra ish qilip* özlirining gunah qurbanliqi bilen köydürme qurbanliqini Perwerdigarning aldida sundi; méning béshimga shu ishlar keldi; eger men бүгүн gunah qurbanliqining *göshini* yégen bolsam, Perwerdigarning neziride obdan bolattimu? — dédi.

20 Musa buni anglap jawabidin razi boldi.

11

Halal we haram janiwarlar

1 Perwerdigar Musa bilen Harun'gha mundaq dédi: —

2 Israilargha mundaq dégin: — Yer yüzidiki barliq haywanlarning ichidin silerge yéyishke bolidighan janiwarlar shuki: — ■

3 Haywanlar ichide hem tuyaqliri pütün achimaq (tuyaqliri pütünley yériq) hem köshigüchi haywanlarning herbirini yésenglar bolidu. □

4 Lékin köshigüchi yaki achimaq tuyaqliq haywanlardin töwendikilerni yémeslikinglar kérek: —

Töge: chünki u köshigini bilen tuyiqi achimaq emes. Shunga u silerge haram bolidu.

■ 10:13 Law. 2:3; 6:16 □ 10:18 «uning qéni muqeddes jayning ichige keltürülmidi» — kahinlar we pütün xelq jamaitining gunah qurbanliqining qéni muqeddes jayning ichige élip kirilidu; kahinlar mushu xil qurbanliqning göshini yéyishge bolmaytti (4:1-21ni körüng). ■ 10:18 Law. 4:5; 6:26; 16:27 ■ 11:2 Qan. 14:4; Ros. 10:14 □ 11:3 «köshigüchi» — mushu yerde ikki-üch ashqazini bar haywanlarnila emes, belki yene ozuqni yumshaq chaynaydighan barliq haywanlarni körsitidu.

⁵ Sughur bolsa köshigini bilen tuyiqi achimaq emes — u silerge haram bolidu. □

⁶ Toshqan bolsa bumu köshigini bilen tuyiqi achimaq emes — u silerge haram bolidu.

⁷ Choshqa bolsa tuyaqliri achimaq (tuyaqliri pütünley yériq) bolghini bilen köshimigini üçün silerge haram bolidu.

⁸ Siler shu haywanlarning göshidin yemeslikinglar kérek we ularning ölükigimu tegmenglar. Ular bolsa silerge haram bolidu.

⁹ Suda yashaydighan janiwarlardin töwendikilerni yéyishke bolidu: — sudiki, yeni derya-déngizlardiki janiwarlardin qaniti we qasiraqliri bolghanlarni yéyishke bolidu;

¹⁰ Lékin derya-déngizlarda yashaydighan, yeni sularda top-top üzidighan barliq janiwarlardin, qasiraqliri yaki qaniti bolmighanlirini yemeslikinglar kérek; ular silerge yirginchlik sanalsun.

¹¹ Mezkur janiwarlar derweqe silerge yirginchlik sanalsun; siler ularning göshidin yemeslikinglar kérek; ularning ölükini yirginchlik dep qaranglar.

¹² Sudiki janiwarlarning ichidin qaniti bilen qasiriqi bolmighan janiwarlarning hemmisi silerge yirginchlik sanalsun.

Halal we haram qushlar

¹³ Uchar-qanatlardin töwendikiler silerge yirginchlikur; ular yéyilmesliki kérek we silerge yirginchlik bolsun: — yeni bürküt, qorultaz-tapqushlar, déngiz bürküti, □

¹⁴ qarlighach quyruqluq sar, lachin we ularning xilliri,

¹⁵ hemme qagha-qozghunlar we ularning xilliri,

¹⁶ müshükyapilaq, tögiqush, chayka, sar we ularning xilliri,

¹⁷ huwqush, qarna, ibis, □

¹⁸ aqqu, saqiyqush, béliq'alghuch, □

¹⁹ leylek, turna we uning xilliri, höpüp we shepereng qatarliqlar silerge haram sanalsun. □

Halal we haram hasharetler

²⁰ Buningdin bashqa töt putlap mangidighan, uchidighan ushshaq janiwarlarning hemmisi silerge yirginchlik bolidu.

²¹ Halbuki, töt putlap mangidighan, uchidighan ushshaq janiwarlardin töwendikilerni yésenglar bolidu: — puti bilen ügilik pachiqi bolup, yer yüzide sekriyeleydighanlarni yésenglar bolidu; □

□ **11:5** «sughur» — yaki «sichqan» — taglarda yashaydighan kichik bir haywan. □ **11:13** «qorultaz--tapqushlar» — ibraniiy tilida «ustixan chaqquchi qush». Yeni bir terjimisi «béliq'alghuch». □ **11:17** «huwqush» — yaki «kichik huwqush». «qarna» — yaki «sugha sungügüchi». Buning qandaq qush ikenlikini bilish tes. □ **11:18** «aqqu» — buning qandaq qush ikenlikini bilish tes. «béliq'alghuch» — yaki «doghdaq» □ **11:19** «turna» — yaki «qotan». «...», **turna we uning xilliri, höpüp we shepereng qatarliqlar...** — bu tizimlikteki qushlarning köpinchisining ibraniiy tilidiki nami Tewratta peqet bir-ikki qétim körün'gen bolghachqa, ularning qaysi qushlar ikenlikini toptoghra békitish bezide mumkin bolmaydu. Halbuki, ularning umumiy tipliri, shübhisizki, terjimimizdek bolidu. □ **11:21** «töt putlap mangidighan» — ibraniiylarning közqarishiche hasharetler töt puti bilen mangidu, ularning aldinqi ikkisi «qol» hésablinidu.

22 bularning ichidin silerge yéyishke bolidighanliri: — chéketke we uning xilliri, qara chéketke we uning xilliri, tomuzgha we uning xilliri, chaqchiqiz we uning xilliri.

23 Lékin töt putluq bolghan ömiligüchi hem uchidighan hemme bashqa janivarlar silerge yirginchlik sanalsun. □

Ölükler toghruluq

24 Bu janivarlardinmu mundaq yol bilen napak bolisiler; birkim ularning ölük ténige tegse kech kirküche napak hésablinidu.

25 Kimdekim bularning ölükining bir qismini kötürse öz kiyimlerini yuyushi kérek, u kishi kech kirküche napak hésablinidu.

26 Tuyaqliri achimaq, biraq pütünley bölünmigen yaki köshimeydighan haywanlarning hemmisi silerge haramdur; herkim *ularning ölükige* tegse napak sanalsun. □

27 Töt puti bilen mangidighan haywanlarning ichidin tapini bilen mangidighanlarning hemmisi silerge napak bolup, herkim ularning ölük tenlirige tegse kech kirküche napak sanilidu.

28 Kimki ularning ölükini kötürse öz kiyimlerini yuyushi kérek, u kishi kech kirküche napak turidu. Bu haywanlar bolsa silerge haram bolidu.

29 Yer yüzide ömiligüchi ushshaq janivarlarning ichidin silerge haram bolghanlar munular: — qarighu zokor, chashqan, keslenchük we ularning türleri, □

30 salma, qizil keslenchük, tam keslenchüki, tügürük keslenchük we xaméléon qatarliqlar haram bolidu. □

31 Bularning hemmisi yer yüzide ömiligüchi hemme ushshaq janivarlarning ichide silerge haram bolidu; ularning ölükige tegse, kech kirküche napak sanilidu.

32 Bu janivarlarning ölüki herqandaq némige chüshüp qalsa shu néme napak hésablinidu — herqandaq yaghach qacha-qucha bolsun, kiyim bolsun, tére bolsun, taghar bolsun, herqandaq ishqa ishilitidighan eswab bolsun, sugha chilinishi kérek; ular kech kirküche napak sanilip, kéyin pak bolidu. ■

33 Bularning biri sapaldin yasalghan herqandaq qacha ichige chüshüp qalsa, shu qacha ichidiki hemme nerse napak sanalsun we qacha özi sundurulsun.

34 Eger qachidiki sudin ash-taam üstige chachrap ketse, ash-taam napak sanalsun we shundaqla qachidiki herqandaq ichimlikmu napak sanalsun.

35 Hernémige undaq ölükning birer qismi chüshüp qalsimu, napak sanalsun. Eger tonur we ochaq bolsa, napak boldi dep chéqiwétilsun; ular silerge haram bolsun.

36 Lékin shundaq ehwalda bulaq yaki su yighilidighan kölçek yenila pak sanilidu; emma birkim ularning ölük ténige tegse napak bolidu.

□ 11:23 «silerge yéyishke bolidighanliri: — chéketke we uning xilliri, ... chaqchiqiz we uning xilliri... hemme bashqa janivarlar silerge yirginchlik sanalsun» — «chéketke»din bashqa, ibraniiy tilidin bu harashetlerning namirini jezmleshtürüş tes. Biz «qoshumche söz»imizde halal-haram haywanlar üstide toxtilimiz. □ 11:26 «herkim ularning ölükige tegse...» — ibraniiy tilida «herkim ulargha tegse...» — shühbisizki, bu ularning ölüklirini körsitidu (24-ayetni körüng). Chünki alayli, éshelni minish ademni napak qilmaydu. □ 11:29 «chashqan» — yaki «séqiq küzen». □ 11:30 «... tügürük keslenchük we xaméléon qatarliqlar» — «xaméléon»din bashqa janivarlarning namirini ibraniiy tilidin jezmleshtürüş tes. ■ 11:32 Law. 15:12

37 Eger undaq ölükning birer qismi térishqa teyyarlan'ghan danlarga chüshüp qalsa, bumu yenila pak sanilidu.

38 Lékin eger danning üstige su quyulghandin kéyin shundaq bir ölükning birer qismi chüshüp qalsa, undaqta bu danlar silerge napak sanalsun.

39 Eger silerge yéyishke bolidighan haywanlardin biri ölüp qalsa, uning ölükiye tegken kishi kech kirgüche napak sanalsun.

40 Kimki undaq ölükning göshidin yése, öz kiyimlerini yuyushi kérek we kech kirgüche napak sanalsun; shundaqla undaq bir ölüki kötürgen kishimu kiyimlerini yuyushi kérek we u kishi kech kirgüche napak sanalsun.

41 Yer yüzide ömüligüchi hemme ushshaq janiwarlar yirginchlik sanilip, hergiz yéyilmisun.

42 Qorsiqi bilen béghirlap mangidighan janiwar bolsun, yer yüzide yürüp töt puti bilen yaki köp putliri bilen mangidighan ömüligüchi janiwarlarning hertürlükini bolsa, ularni hergiz yémenglar; chünki ular yirginchlikdur.

43 Siler bolsanglar mundaq ömüligüchi janiwarning sewebidin özünglarni yirginchlik qilmasliqinglar kérek. Özünglarni ular tüpeylidin napak qilmanglar, bolmisa ularning sewebidin bulghinip qalisiler;

44 chünki Men Xudayinglardurmen. Siler özünglarni *Özümge* atap muqeddes qilishinglar kérek; Men Özüm muqeddes bolghach silermu özünglarni muqeddes tutushunglar kérek. Siler özünglarni yer yüzide ömüligüchi ushshaq herqandaq janiwarlarning sewebidin napak qilmanglar. ■

45 Chünki Men öz Xudayinglar bolushqa silerni Misir zéminidin chiqirip kelgen Perwerdigardurmen; siler muqeddes bolunglar, chünki Men muqeddesturmen.

46 Shular bolsa charpay bilen uchar-qanatlar, suda yüridighan herbir janiwar bilen yer yüzide ömüligüchi herbir ushshaq janiwarlar toghrisidiki qanun-belgilimidur.

47 Bular bilen haram-halalni uqup, yéyishke bolidighan haywan bilen yéyishke bolmaydighan haywanlarni perq ételeysiler.

12

Ayal kishining tughuttin kéyinki «paklinishi»

1 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

2 Israillargha söz qilip mundaq dégin: — «Ayal kishi hamilidar bolup oghul tughsa, adet körüp aghriq bolghan künliridikidek yette kün'giche napak sanalsun. □

3 Sekkizinchi küni oghli bolsa xetne qilinsun. □ ■

■ 11:44 Law. 19:2; 20:7; 1Pét. 1:16 □ 12:2 «adet körüp aghriq bolghan künliri» — ibraniiy tilida «ayrim turush künliri». Qiz-ayallar adet körgen waqtida «napak» hésablinip, éri bilen bille bolsa érimu kech kirgüche «napak» hésablinidu, shundaqla muqeddes ibadetxanigha kirse yaki qurbanliqlarning göshliridin yése bolmaydu. Lékin Tewrat-Injil boyiche herqandaq waqitlarda Xudaning xelqi du-a-ibadet qilsa boliwéridu! □ 12:3 «xetne qilinsun» — ibraniiy tilida «uning xetniliki késilsun» dégen sözler bilen ipadiliduru. ■ 12:3 Yar. 17:12; Luqa 1:59; 2:21; Yuh. 7:22

⁴ Ayal bolsa shuningdin kéyin ottuz üç kün'giche «qan paklinish»ta tursun; paklinish künliri tamam bolmighuche héchbir muqeddes nersige tegmisun, muqeddes jayghimu kirmisun. □

⁵ Eger u qiz tughsa undaqta adet künliridikidek ikki heptigiche napak turup, andin atmish alte kün'giche «qan paklinish»ta tursun.

⁶ Meyli oghul yaki qiz tughsun, qan paklinish künliri tamam bolghandin kéyin u ayal köydürme qurbanliq üçün bir yashqa kirgen qozini, gunah qurbanliqi üçün bir bachka yaki paxtekné élip jamaet chédirining kirish aghzigha, kahinning qéshigha keltürsun.

⁷ Kahin uni Perwerdigarning aldida sunup, shu ayal üçün kafaret keltüridu; shuning bilen u xunidin pak bolidu. Oghul yaki qiz tughqan ayal toghrisidiki qanun-belgilime mana shudur.

⁸ Eger uning qozigha qurbi yetmise, u ikki paxtek yaki ikki bachka keltürsun; ularning biri köydürme qurbanliq üçün, yene biri gunah qurbanliqi üçün bolidu; shu yol bilen kahin uning üçün kafaret keltüridu; u ayal pak bolidu. □

13

Herxil tére késelliri toghruluq belgilimiler

¹ Perwerdigar Musa bilen Harun'gha söz qilib mundaq dédi: —

² Birsining bedinining tériside bir chiqan, yaki temretke yaki parqirag tashma chiqip, uningdin bedinining tériside pése-maxaw késilining jarahiti peyda bolghan bolsa, u kishi Harun kahinning yaki uning kahin oghulliridin birining qéshigha keltürülsun. □

³ Kahin uning bedinining jarahitige qaraydu; jarahet bolghan jayning tüki aqirip ketken hemde jarahetmu etrapidiki téridin qéniqraq körünse, bu pése-maxaw késellikidir. Shunga kahin uni körgendin kéyin shu kishini «napak» dep jakarlisun.

⁴ Lékin eger uning bedinining térisidiki peyda bolghan ashu yaltiraq chiqan aq bolup, etrapidiki téridin qéniqraq körünmise we tükimu aqirip ketmigen bolsa, kahin bu jarahet bar kishini yette kün'giche ayrim solap qoysun.

⁵ Yettinchi küni kahin uninggha qarisun we eger jarahet oxshash turup, tériside kéngiyip ketmigen bolsa, kahin uni yene yette kün'giche ayrim solap qoysun.

⁶ Yettinchi küni kahin uninggha yene qarisun we jarahetning renggi suslashqan we kéngiyip ketmigen bolsa, undaqta kahin uni «pak» dep jakarlisun; jarahetning peqet bir chaqa ikenliki békitilip, késel kishi öz kiyimlirini yuyup pak sanalsun.

⁷ Lékin eger u kahin'gha körünüp «pak» dep jakarlan'ghandin kéyin shu chaqa tériside kéngiyip ketse, undaqta u yene bir qétim kahin'gha körünsun.

□ **12:4** «shuningdin kéyin ottuz üç kün'giche «qan paklinish»ta tursun» — ayal öz érige yéqinlishish terepte «pak» hésablinatti, lékin muqeddes chédirgha kirip qurbanliq qilishqa bolmaytti. □ **12:8** «Eger uning qozigha qurbi yetmise...» — ibraniiy tilida: — «Eger uning qoza élishqa qoli qisqiliq qilsa...». «u ayal pak bolidu» — bu bابتiki «ayallarning pakliqi» dégen téma toghruluq köp uqushmasliqlar bolghachgha, biz u toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. □ **13:2** «bedinining tériside» — démek, saqal yaki chachliri ichide emes (29-37nimu körüng). «pése-maxaw» — bu bablardiki «pése-maxaw» késili peqet maxaw késili bolupla qalmay, belki nechche xil tére késelliklirini körsitishi mumkin. «Qoshumche söz»imizni körüng.

8 Kahin uninggha yene qarison we eger chaqa uning tériside kéngiyip ketken bolsa, kahin uni «napak» dep jakarlisun; u jarahet pése-maxawdur.

9 Eger birkimde pése-maxaw jarahiti peyda bolup qalsa kahinning qéshigha keltürölsun.

10 Kahin uning jarahitige sepsélip qarison; we eger tériside aq bir chiqan peyda bolghan, tüki aqirip ketken bolsa we chiqan chiqqan jayda et-göshi körünüp qalghan bolsa,

11 bu uning bedinining térisige chüshken kona pése-maxaw jarahitining qaytidin qozghilishi bolup, kahin uni «napak» dep jakarlisun. U napak bolghini üchün uni solashning hajiti yoq.

12 Lékin eger pése-maxaw qozghilip, jarahiti bar kishining térisige yéyilip ketken bolsa, kahin negila qarisa shu yerde shu «pése-maxaw» bolsa, térisini béshidin putighiche qaplap ketken bolsa,

13 undaqa kahin uninggha sepsélip qarison; mana, shu pése-maxaw jarahiti pütün bedinini qaplap ketken bolsa, u jarahiti bar kishini «pak» dep jakarlisun; chünki uning pütün bedini aqirip ketken bolup, u «pak» dep sanalsun.

14 Lékin qachaniki uningda et-göshi körünüp qalsa, u kishi napak sanalsun.

15 Kahin mundaq körün'gen et-göshige qarap, u kishini «napak» dep jakarlisun; chünki shu et-gösh napak bolup, u pése-maxaw késilidur.

16 Halbuki, eger et-göshi qaytidin özgirip, aqarsa u kishi yene kahinning qéshigha kelsun.

17 Kahin uninggha sepsélip qarison; jarahet aqarghan bolsa, kahin jarahiti bar kishini «pak» dep jakarlisun; u pak sanilidu.

18 Eger birkimning bedinining térisige hürrek chiqip saqiyip,

19 hürrekning ornida aq chiqan yaki qizghuch dagh peyda bolghan bolsa, kahin'gha körsitilsun.

20 Kahin uninggha sepsélip qarison; eger dagh etrapidiki téridin qéniqraq körünse, shundaqla uningdiki tükler aqirip qalghan bolsa, undaqa kahin uni «napak» dep jakarlisun; chünki bu hürrektin qozghilip peyda bolghan pése-maxaw késili jarahitidur.

21 Lékin kahin uninggha sepsélip qarighanda, dagh chiqqan jayda aqirip qalghan tükler bolmisa, we daghmu etrapidiki téridin qéniqraq bolmisa, renggi sel susraq bolghan bolsa, undaqa kahin uni yette kün'giche ayrim solap qoysun.

22 Eger dagh derweqe térisige yéyilip ketken bolsa, kahin uni «napak» dep jakarlisun; chünki bu pése-maxaw jarahitidur.

23 Emma eger dagh öz jayida toxtap yéyilmighan bolsa, bu peqet hürrekning zexmi, xalas; kahin uni «pak» dep jakarlisun.

Köyük yarisi toghruluq

24 Eger birsining bedinining térisining melum jayi köyüp qélip, köygen jay aq-qizghuch yaki pütünley aq dagh bolup qalsa,

25 kahin uninggha sepsélip qarison; eger shu daghdiki tükler aqirip ketken, daghmu etrapidiki téridin qéniqraq bolup qalghan bolsa, undaqa bu köyük yarisidin peyda bolghan pése-maxaw késilidur; kahin uni «napak» dep jakarlisun; chünki u pése-maxaw jarahitidur.

26 Lékin eger kahin sepsélip qarighanda, daghning ornida héchqandaq aqirip ketken tük bolmisa, shundaqla daghmu etrapidiki téridin qéniq bolmisa,

belki renggi sus bolsa, undaқта kahin uni yette күn'giche ayrim solap qoysun.

²⁷ Yettinchi күni kahin uninggha yene qarisan; dagh tériside kéngiyip ketken bolsa, kahin uni «napak» dep jakarlisun; chünki u pése-maxaw jarahitidur.

²⁸ Emma eger dagh jayida toxtap, yéyilmighan bolsa, shundaqla renggi sus bolsa, bu peqet köyüktin bolghan chawartqu, xalas; kahin uni «pak» dep jakarlisun; chünki u köyükning tatuqi, xalas.

Chach yaki saqal ichide peyda bolghan jarahetler

²⁹ Eger bir er yaki ayal kishining béshida yaki saqilida jarahet peyda bolsa,

³⁰ kahin jarahetke sepsélip qarisan; eger jarahet etrapidiki téridin qéniqraq körünse, üstide shalang sériq tük bolsa, undaқта kahin uni «napak» dep jakarlisun; chünki bu jarahet qaqach bolup, bash yaki saqaldiki pése-maxawning alamitidur.

³¹ Eger kahin qaqach jaygha sepsélip qarighanda, u etrapidiki téridin qéniq körünmise, shundaqla uning ichide héchqandaq qara tükmu bolmisa, undaқта kahin qaqichi bar kishini yette күn'giche ayrim solap qoysun.

³² Kahin yettinchi күni qaqachqa yene sepsélip qarisan; qaqach kéngiyip ketmey, üstidimu héchqandaq sériq tük bolmisa, shundaqla qaqach etrapidiki téridin qéniq körünmise,

³³ jarahiti bar kishi barliq chach-saqilini chüshürüwetsun; qaqachning özini ghirdimisun. Kahin qaqichi bar kishini yene yette күn'giche ayrim solap qoysun.

³⁴ Yettinchi күni kahin qaqachqa sepsélip qarisan; eger qaqach téride kéngiyip ketmigen bolsa, shundaqla etrapidiki téridin qéniq körünmise, kahin uni «pak» dep jakarlisun. Andin u kiyimlirini yusun; shuning bilen u pak sanilidu.

³⁵ Lékin eger u «pak» dep jakarlan'ghandin kéyin qaqach téride kéngiyip ketse,

³⁶ kahin uninggha yene sepsélip qarisan; eger qaqach téride kéngiyip ketken bolsa, sériq tükning bar-yoqluqini tekshürüshning hajiti yoq; chünki bu kishi napaktur.

³⁷ Eger qaqach jayida shu péti qélip, üstidin qara tük ünüp chiqqan bolsa, qaqach saqayghan bolidu; shu kishi pak bolghachqa, kahin uni «pak» dep jakarlishi kérek.

³⁸ Eger er yaki ayal kishining bedinining tériside dagh peyda bolup, bu daghlar parqiraraq hem aq bolsa

³⁹ kahin sepsélip qarisan; eger bedenning térisidiki shu daghlar susliship boz rengge yüzlen'gen bolsa, bu téridin chiqqan bir tashma, xalas; bu kishi pak sanalsun.

Paynekbash toghruluq

⁴⁰ Eger birkimning béshining tükliri chüshüp ketken bolsa, u peqet bir taqir bash, xalas; u pak sanalsun.

⁴¹ Eger uning béshining tüki péshane teripidin chüshken bolsa, u peqet paynekbash, xalas; u yenila pak sanalsun.

⁴² Lékin eger uning taqir béshi yaki paynek béshida qizghuch aq dagh körünse, undaқта shu jarahet uning taqir béshi yaki paynek béshidiki pése-maxaw késilining bir alamitidur.

⁴³ Kahin jarahitige sepsélip qarisun; eger uning taqir béshida yaki paynek béshida ishshiq jarahet bolsa hemde pése-maxaw késilining alamitidek qizghuch aq kórinse,

⁴⁴ undaqa u pése-maxaw késilige griptar bolghan adem bolup, napak hésablinidu. Uning béshigha shundaq jarahet chüshken bolghach, kahin uni mutlek «napak» dep jakarlisun.

⁴⁵ Shundaq jarahiti bar pése-maxaw késili bolghan kishi kiyimliri yirtiq, chachliri chuwuq, burut-saqili yépiqliq halda: «Napak, napak!» dep towlap yürüshi kérek. □ ■

⁴⁶ Shu jarahiti bolghan barliq künlerde u «napak» sanilidu; u napak bolghachqa, ayrim turushi kérek; uning turalghusi chédirgahning sirtida bolsun.

Kiyim-kéчек, rext yaki tére-xurularda peyda bolghan «pése-maxaw» késili

⁴⁷ Eger bir kiyimde, meyli yungdin yaki kanaptin tikilgen bolsun uningda pése-maxaw iz-déghi peyda bolsa, □

⁴⁸ yeni kanap yaki yungdin toqulghan rextte, örüş yipida yaki arqaq yiplirida bolsun, tére-xurumda yaki téridin étilgen herqandaq nersilerde pése-maxaw iz-déghi bolsa, □

⁴⁹ shundaqla kiyim-kéчек yaki tére-xurumda, örüş yip yaki arqaq yiplirida, ya tére-xurumdin étilgen nersilerde peyda bolghan iz-dagh yéshilraq yaki qizghuch bolsa bu iz-dagh «pése-maxaw iz-déghi» dep qarilip kahin'gha kórsitilsun. □

⁵⁰ Kahin *daghqa* sepsélip qarisun, andin iz-dagh peyda bolghan nersini yette kün'giche ayrim saqlisun.

⁵¹ U yettinchi küni iz-daghga qarap baqsun; iz-dagh chüshken kiyim-kéчек, meyli arqaq yipta yaki örüş yipta bolsun, yaki tére-xurumda yaki tére-xurumdin étilgen nerside bolsun, u kengiyip ketken bolsa, bu iz-dagh chiritküch pése-maxaw késili dep hésablinip, ular napak sanalsun.

⁵² Shuningdek kahin örüş yip yaki arqaq yipida iz-dagh bolsa kiyim-kéчек yaki tére-xurumdin étilgen nerside shundaq iz-dagh bolsa ularnimu köydürüwetsun; chünki bu chiritküch pése-maxaw késilidur. Mundaq nersilerning hemmisini otta köydürüş kérektur.

⁵³ Lékin kahin uninggha sepsélip qarighanda, iz-dagh kiyim-kéчекteki örüş yipta bolsun, arqaq yipta bolsun, yaki tére-xurumdin étilgen nerside bolsun, iz-dagh kengeymigen bolsa,

⁵⁴ undaqa kahin déghi bar nersini yuyulsun dep buyrup, ikkinchi qétim uni yette kün'giche saqlisun.

⁵⁵ Bu nerse yuyulghandin kéyin kahin yene daghqa sepsélip qarisun; eger uning renggi özgermigen bolsa (gerche kengiyip ketmigen bolsimu), u yenila napaktur; sen uni otta köydürgin. Chünki meyli uning iz-déghi ich yüzide bolsun yaki tash yüzide bolsun u chiritküch iz-dagh hésablinidu.

□ **13:45** «chachliri **chuwuq**» — yaki «béshi ochuq». ■ **13:45** Yigh. 4:15 □ **13:47** «pése-maxaw **iz-déghi**» — ibraniiy tilida «pése-maxaw yarisi». □ **13:48** «**örüş yipida**» — yaki «teg yipi» — toqulmilarning boyigha tartilghan yipi. □ **13:49** «...kiyim-kéчек yaki tére-xurumda ... **peyda bolghan iz-dagh yéshilraq yaki qizghuch bolsa bu iz-dagh** «pése-maxaw **iz-déghi**» **dep qarilip kahin'gha kórsitilsun**» — bu ayetlerde tilgha élin'ghan «pése-maxaw késili»ning rext-kiyimge yaki tére-xurumgha yuqushi belkim ademni heyran qaldurarliq ish bolushi mumkin. Bu toghruluq «qoshumche söz»imizni kóring.

⁵⁶ Lékin eger kahin sepsélip qarighanda, mana, daghning renggi yuyulghandin kéyin susliship ketken bolsa, u shu qismini kiyim-kéchehtin, örüş yiptin yaki arqaq yiptin bolsun, yaki tére-xurumdin bolsun uni yirtip élip, tashliwetsun.

⁵⁷ Eger bu iz-dagh kiyim-kéchehte, meyli arqaq yipta yaki örüş yipta bolsun, ya tére-xurumdin étilgen nerside körünsun, bu kéngiydighan birxil pése-maxaw iz-déghi dep sanalsun; sen u chaplashqan kiyim-kéchehtni köydürüwetkin.

⁵⁸ Lékin eger iz-dagh kiyim-kéchehte bolsun (örüş yipida yaki arqaq yipida bolsun) yaki tére-xurumdin étilgen nerside bolsun, yuyulush bilen chiqip ketse, undaqta bu égin ikkinchi qétim yuyulsun, andin pak sanalsun.

⁵⁹ Pése-maxaw késiliningkidek iz-dagh peyda bolghan yung yaki kanap rexttin toqulghan kiyim-kéchek (iz-dagh örüş yipta yaki arqaq yipta bolsun) yaki tére-xurumdin étilgen nersiler toghrisidiki qanun-belgilime mana shudur; buning bilen ularni pak yaki napak jakarlashqa bolidu.

14

Pése-maxaw késelliridin paklinish belgilimiliri

¹ Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

² Pése-maxaw bolghan kishi pak qilinidighan künde beja qilish kérek bolghan qanun-belgilime mana töwendikidektur: — U kahinning aldigha keltürülsun. ■

³ Kahin chédirgahning tashqirigha chiqip, pése-maxaw bolghan kishige sepsélip qarisun; eger pése-maxaw bolghan kishi késilidin saqayghan bolsa,

⁴ Undaqta kahin pak qilinidighan kishige pak, tirik qushtin ikkini uninggha qoshup kédir yaghichi, qizil rext we zofa keltürüşke buyrusun. □

⁵ Andin kahin qushlarning birini éqin su qachilan'ghan sapal kozining üstide boghuzlanglar dep buyrusun; □

⁶ andin tirik qushni bolsa, kahin uni kédir yaghichi, qizil rext we zofa bilen élip kélip, bu nersilerning hemmisini tirik qush bilen birge éqin suning üstide boghuzlan'ghan qushning qénigha chilisun,

⁷ andin pése-maxawdin pak qilinidighan kishige yette qétim sépishi bilen uni pak dep jakarlisun; we tirik qushni dalagha qoyup bersun.

«Pak qilinish» tiki yette kün

⁸ Pése-maxawdin pak qilinidighan kishi kiyimlerini yuyup, bedinidiki barliq tüklerni chüshürüp, suda yuyun'ghandin kéyin pak hésablinidu. Andin uninggha chédirgahqa kirishke ijazet bolidu; peqet u yette kün'giche öz chédirining téshida turushi kérek.

⁹ Yettinchi küni u bedinidiki hemme tüklerni chüshürsun; bashning chachsaqalliri we qéshini, yeni barliq tüklirini chüshürsun; u kiyimlerini yuyup öz bedinini suda yusun, andin pak bolidu.

Sekkizinchi küni

■ 14:2 Mat. 8:4; Mar. 1:44; Luqa 5:14; 17:14 □ 14:4 «qizil rext» — yaki «qizil yip». «zofa» — birxil ösümlük; bashqa bir ismi «lépekgül». □ 14:5 «éqin su qachilan'ghan sapal kozining üstide...» — yaki «éqin su üstide tutup turulghan sapal kozining üstide...».

¹⁰ Sekkizinchi küni u ikki béjirim erkeq qoza bilen bir yashqa kirgen béjirim chishi qozidin birni, shuningdek bir *efahning* ondin üçhige barawer zeytun méyi ileshtürülgen ésil un «ashliq hediye»ni, bir log zeytun méyini keltürsun. □

¹¹ Uni «pak» dep jakarlaydighan bu resim-qaidini ötküzidighan kahin pak qilinidighan kishini we u nersilerni jamaet chédirining kirish aghzida, Perwerdigarning aldida hazir qilsun.

¹² Andin kahin erkeq qozilarning birini élip itaetsizlik qurbanliqi qilip sunup, uning bilen bille shu bir log zeytun méyininimu keltürüp, pulanglatma hediye süpitide Perwerdigarning aldida pulanglatsun.

¹³ Qoza bolsa muqeddes bir jayning ichide gunah qurbanliqi bilen köydürme qurbanliqlar boghuzlinidighan jayda boghuzlansun; chünki itaetsizlik qurbanliqi bolsa gunah qurbanliqigha oxshash, kahin'gha tewe bolup «eng muqeddeslerning biri» sanilidu. □ ■

¹⁴ Kahin itaetsizlik qurbanliqining qénidin élip pak qilinidighan kishining ong quliqining yumshiqigha we ong qolining chong barmiqi bilen ong putining chong barmiqighimu sürüp qoysun.

¹⁵ Andin kahin shu bir log zeytun méyidin élip, özining sol qolining aliqinigha azghina quysun.

¹⁶ Kahin ong barmiqini sol qolidiki zeytun méyigha chilap, Perwerdigarning aldida yette qétim barmiqi bilen sepsun.

¹⁷ Andin kahin qolidiki qalghan maydin élip, pak qilinidighan kishining ong quliqining yumshiqigha, ong qolining bash barmiqigha we ong putining bash barmiqigha sürülgen itaetsizlik qurbanliqining qénining üstige sürüp qoysun.

¹⁸ Sürüp bolup, kahin qolidiki éship qalghan mayni pak qilinidighan kishining béshigha quysun. Bu yol bilen kahin uning üçhün Perwerdigarning aldida kafaret keltüridu.

¹⁹ Andin kahin gunah qurbanliqini sunup, pak qilinidighan kishini na-pakliqidin pak qilishqa kafaret keltüridu; axirida u köydürme qurbanliqni boghuzlisun.

²⁰ Kahin köydürme qurbanliq bilen ashliq hediye qurban'gahta sunsun. Bu yol bilen kahin uning üçhün kafaret keltürüp, u kishi pak bolidu.

²¹ Lékin u kembeghelliktin shundaq qilishqa qurbi yetmise, özige kafaret keltürüş üçhün «pulanglatma hediye» süpitide yalghuz bir erkeq qozini itaetsizlik qurbanliqi qilip keltürsun, shuningdek ashliq hediye üçhün bir *efahning* ondin birige barawer zeytun méyi ileshtürülgen ésil un bilen bir log zeytun méyini keltürsun □

²² we öz ehwaligha yarisha ikki paxtek yaki ikki bachka élip kelsun; biri gunah qurbanliqi üçhün, yene biri köydürme qurbanliq üçhün bolsun;

²³ sekkizinchi küni bularni özining pak qilinishi üçhün jamaet chédirining kirish aghzigha élip kélip, Perwerdigarning aldida kahinning qéshigha keltürsun.

□ **14:10 «bir log»** — belkim texminen bir létrning yérimi bolushi mumkin. □ **14:13 «muqeddes bir jay»** — mushu yerde muqeddes jayning hoylisini körsitidu. ■ **14:13 Law. 7:7** □ **14:21 «kafaret keltürüş üçhün ... yalghuz bir erkeq qozini itaetsizlik qurbanliqi qilip keltürsun»** — mushu yerde «itaetsizlik qurbanliqi»ning seweb-meqsiti éniq körünüdu — késel bolghan kishi késili tüpeylidin Xudagha héchqandaq qurbanliq yaki hediye sunalmisa, shu waqittiki sunmighan qurbanliqliri üçhün Xudagha qerzdar dep hésablinidu. «Itaetsizlik qurbanliqi» bolsa bu qerzning ornida bolatti. Mesilen mezkur kitab, 5-bab, 14-19-ayetni körüng.

24 Kahin itaetsizlik qurbanliqi bolidighan erkeq qoza bilen shu bir log mayni élip, bularni pulanglatma hediye süpitide Perwerdigarning aldida pulanglatsun.

25 Itaetsizlik qurbanliqi qilin'ghan erkeq qozini bolsa özi boghuzlisun; andin kahin itaetsizlik qurbanliqining qénidin azghina élip, pak qilinidighan kishining ong quliqining yumshiqigha, ong qolining bash barmiqigha we ong putining bash barmiqigha sürsun.

26 Andin kahin maydin élip, sol qolining aliqinigha azghina quysun.

27 Shundaq qilip, kahin ong barmiqi bilen sol qolidiki maydin Perwerdigarning aldida yette qétim sepsun.

28 Andin kahin özi qolidiki maydin élip, pak qilinidighan kishining ong quliqining yumshiqigha we ong qolining bash barmiqi bilen ong putining bash barmiqigha itaetsizlik qurbanliqining qénining üstige sürsun.

29 Shuning bilen Perwerdigarning aldida uninggha kafaret keltürüşke kahin qolidiki mayning qalghinini pak qilinidighan kishining bëshigha quysun;

30 andin shu kishi öz qurbigha qarap paxtektin birni yaki bachkidin birni sunsun;

31 Öz qurbigha qarap, birini gunah qurbanliqi, yene birini köydürme qurbanliq qilip ashliq hediye bilen bille sunsun. Bu yolda kahin Perwerdigarning aldida pak qilinidighan kishi üçün kafaret keltüridu.

32 Özide pése-maxaw bolghan, pak qilinishi üçün wajip bolidighan nersilerni keltürüşke qurbi yetmeydighan kishiler toghrisidiki qanun-belgilime mana shulardur.

Pése-maxaw késili basqan öyler toghruluq

33 Perwerdigar Musa bilen Harun'gha mundaq dédi: —

34 — Siler Men özünglarga miras qilip bérighan Qanaan zéminigha kirgendin kéyin, Men siler ige bolidighan shu zémindiki bir öyge birxil pése-maxaw yarisini ewetsem,

35 öyning igisi kahinning qëshigha bérip, uninggha buni melum qilip: «Méning öyümge waba yuqqandek körünidu», dep melum qilishi kérek.□

36 Kahin bolsa: — Öydiki hemme nersiler napak bolmisun üçün men bérip bu wabagha sepsélip qarashdin burun öyni bikarlanglar, dep buyrusun. Andin kahin kirip öyge sepsélip qarisan.

37 U shu wabagha sepsélip qarighinida, mana öyning tamlirigha waba daghliri yuqqan jaylar kawak bolsa, hem yëshilgha mayil yaki qizghuch bolup, tamning yüzidin qéniqraq bolsa, □

38 kahin öyning ishiqining aldigha chiqip, ishiqni yette kün'giche taqap goysun.

39 Andin kahin yettinchi küni yénip kélip, sepsélip qarighinida, öyning tamliridiki iz-dagh kéngiyip ketken bolsa,

40 kahin: — Waba yuqqan tashlarni chiqirip sheherning sirtidiki napak bir jaygha tashliwétinglar, dep buyrusun.

□ 14:35 «méning öyümge waba yuqqandek körünidu» — bu ayetlerde tilgha élin'ghan «pése-maxaw Késili»ning öylerge yuqushi belkim ademni heyran qilarliq ish bolushi mumkin. Bu toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ 14:37 «... kawak bolsa» — yaki «tompiyip chiqqan bolsa». Ibraniy tilidiki bu söz muqeddes kitabta birla qétim tépidu.

41 Shuning bilan birge u öyning ichining töt etrapini qirdorsun we ular qirghan suwaqni bolsa sheherning téshidiki napak bir jaygha töküwetsun.

42 Andin ular bashqa tashlarni élip, ilgiriki tashlarning ornida qoysun we bashqa hak lay étip, uning bilen öyni qaytidin suwisun.

43 Eger u tashlarni chiqirip, öyni qirdurup qaytidin suwatqandin kéyin, öyde waba déghi yene peyda bolsa,

44 undaqta kahin yene kirip buninggha sepsélip qarisun. Sepsélip qarighinida, mana iz-dagh öyde kéngiyip ketken bolsa, bu öyge yuqqini chiritküch waba bolidu; öy napak sanilidu.

45 Bu wejedin ular öyni, yeni yaghach-tash we barliq suwiqi bilen bille chüshürüp, hemmisini kötürüp sheherning sirtidiki napak bir jaygha tashliwetsun.

46 Kimdekim öy taqalghan mezigilde uninggha kirse, u kech kirgüche napak sanilidu.

47 Eger birkim öy ichide yatqan bolsa, kiyimlerini yusun; we eger birsi öyde ghizalan'ghan bolsa, umu öz kiyimlerini yusun.

48 Lékin kahin kirip, öyge sepsélip qarighinida öy suwalghandin kéyin waba uningda kéngiyip ketmigen bolsa, undaqta kahin öyni «pak» dep jakarlisun; chünki uningdiki waba saqayghan bolidu.

49 Andin u öyning pak qilinishi üçün ikki qush, kédir yaghichi, qizil rext bilen zofa élip kélip,

50 qushlarning birini éqin su qachilan'ghan sapal kozining üstide boghuzlisun; □

51 andin u kédir yaghichi, zofa, qizil rext we tirik qushni bille élip kélip, bu nersilerning hemmisini boghuzlan'ghan qushning qénigha, shundaqla éqin sugha chilap, öyge yette mertiwé sepsun;

52 bu yol bilen u öyni qushning qéni, éqin su, tirik qush, kédir yaghichi, zofa we qizil rext arqiliq napakliqtin paklaydu.

53 Andin u tirik qushni sheherning sirtida, dalada qoyup bersun. U shundaq qilip, öy üçün kafaret keltüridu; u öy pak sanilidu.

54 Bular bolsa herxil pése-maxaw jarahiti, qaqach,

55 kiyim-kécheq we öyge yuqqan pése-maxaw wabasi,

56 téridiki chiqanlar, temretke we parqiraraq aq iz-daghlar toghrisidiki qanun-belgilimidur.

57 Shu belgilimiler bilen bir nersining qaysi ehwalda napak, qaysi ehwalda pak bolidighanliqini perq étishke körsetme bérishke bolidu; mana bu pése-maxaw toghrisidiki qanun-belgilimidur.

15

Aqma toghruluq

1 Perwerdigar Musa bilen Harun'gha söz qilip mundaq dédi: —

2 Israillargha mundaq denglar: — Herqandaq erkekning öz ténidin aqma chiqsa shu kishi shu aqma sewebidin napak sanalsun. □

□ 14:50 «...éqin su qachilan'ghan sapal kozining üstide» — yaki «... éqin su üstide tutup turulghan sapal kozining üstide». □ 15:2 «...erkekning öz ténidin aqma chiqsa...» — bu ayetlerdiki «erkekning téni» dégen söz köp yerlerde ewret, uyat yerlirini körsitidu.

³ Aqma chiqishtin bolghan napakliq toghrisidiki höküm shuki, aqmisi meyli ténidin éqip tursun yaki éqishtin toxtitilghan bolsun, shu kishi yenila napak sanalsun;

⁴ mundaq aqma bolghan kishi yatqan herbir orun-körpe napak sanilidu we u qaysi nersining üstide oltursa shu nersimu napak sanilidu.

⁵ Kimki u yatqan orun-körpige tegse, öz kiyimlerini yuyup, suda yuyunsun, andin kech kirgüche napak sanalsun.

⁶ Shuningdek kimki mundaq aqma bolghan kishi olturghan nerside oltursa öz kiyimlerini yuyup, suda yuyunsun we kech kirgüche napak sanalsun.

⁷ Kimki aqma bolghan kishining ténige tegse, öz kiyimlerini yuyup, suda yuyunsun, we kech kirgüche napak sanalsun.

⁸ Eger aqma bolghan kishi pak birsige tükürse, shu kishi öz kiyimlerini yuyup, suda yuyunsun, kech kirgüche napak sanalsun.

⁹ Qaysibir éger-toqumning üstige *aqma bolghan* kishi minse, shu nerse napak sanalsun.

¹⁰ Kimki uning tégide qoyulghan nersilerge tegse kech kirgüche napak sanilidu; we kimki shu nersilerni kötürse, öz kiyimlerini yuyup, suda yuyunsun, we kech kirgüche napak sanalsun.

¹¹ Aqma bolghan kishi qolini yumastin birkimge tegküzse, shu kishi öz kiyimlerini yuyup, suda yuyunsun we kech kirgüche napak sanalsun.

¹² Aqma bolghan kishi sapal qachini tutup salsa, shu qacha chéqiwétilsun; yaghach qacha bolsa suda yuyulsun.■

«Aqmidin paklinish» toghruluq

¹³ Qachaniki aqma bar kishi aqma halitidin qutulsa, özining pak qilinishi üçün yette künni hésablap ötküzüp, andin kiyimlerini yuyup, éqin suda yuyunsun; andin pak sanilidu.

¹⁴ Sekkizinchi küni ikki paxtek yaki ikki bachkini élip, jamaet chédirining kirish aghzigha, Perwerdigarning aldigha keltürüp, kahin'gha tapshursun.

¹⁵ Kahin ulardin birini gunah qurbanliqi üçün, yene birini köydürme qurbanliq üçün sunsun. Bu yol bilen kahin Perwerdigarning aldida uning aqma bolghanliqigha kafaret keltüridu.

¹⁶ Eger bir erkekning meniysi özlükidin chiqip ketken bolsa, u pütün bedinini suda yusun, u kech kirgüche napak sanalsun.

¹⁷ Shuningdek ademning meniysi qaysi kiyimige yaki térésige yuqup qalsa, suda yuyulsun we kech kirgüche napak sanalsun.

¹⁸ Er we ayal kishi bir-birige yéqinlishishi bilen meni y chiqsa, ikkisi yuyunsun we kech kirgüche napak sanalsun.

Ayal kishilerdiki aqma kélish toghruluq

¹⁹ Eger ayal kishiler aqma kélish halitide tursa we aqmisi xun bolsa, u yette küngiche «ayrim» tursun; kimki uninggha tegse kech kirgüche napak sanalsun. □

²⁰ «Ayrim» turush mezgilide, qaysi nersining üstide yatsa, shu nerse napak sanilidu, shundaqla qaysi nersining üstide olturghan bolsa, shu nersimu napak sanalsun.

■ 15:12 Law. 6:21; 11:33 □ 15:19 «aqma kélish haliti» — bu ayetlerde körsiltilgen aghriqlarning köpinchisi ewret, uyat yerliridiki haletletni körsetse kérek. «ayrim» — bu ayettiki «ayrim» — ayrim solap qoyulsun dégenni bildürmeydu (mesilen, 24-ayetni körüng).

21 Herkim uning orun-körpisi tegse öz kiyimlarini yuyup, suda yuyunsun we kech kirgüche napak sanalsun.

22 Herkim u olturghan nersige tegse, öz kiyimlarini yuyup, suda yuyunsun we kech kirgüche napak sanalsun.

23 We eger birkim u yatqan yaki olturghan jayda qoyulghan birer nersige tegse, kech kirgüche napak sanalsun.

24 Eger bir er kishi shu halettiki ayal bilen birge yatsa, shundaqla uning xun napakliqi shu erge yuqup qalsa, u yette kün'giche napak sanalsun; u yatqan herbir orun-körpimu napak sanalsun. □ ■

25 Eger ayal kishining adet waqtining sirtidimu birnechche kün'giche xuni kélip tursa, yaki xun aqmisi adet waqtidin éship ketken bolsa, undaqla bu napak qan éqip turghan künlirining hemmiside, u adet künliride turghandek sanalsun, yene napak sanalsun. ■

26 Qan kelgen herbir künde u qaysi orun-körpe üstide yatsa, bular u adet künliride yatqan orun-körpilerdek hésablinidu; u qaysi nersining üstide olturghan bolsa, shu nersede adet künlirining napakliqidek napak sanalsun.

27 Herkim bu nersilerge tegse napak bolidu; shu kishi kiyimlarini yuyup, suda yuyunsun we kech kirgüche napak sanalsun.

Ayal kishilerning heyizdin bashqa xun kélishtin paklinishi

28 Ayal kishi qachan xun kélishtin saqaysa, u yette künni hésablap, ötküzüp bolghanda pak sanilidu.

29 Sekkizinchi küni u ikki paxtek yaki ikki bachkini élip jamaet chédirining kirish aghzigha, kahinning qéshigha keltürsun.

30 Kahin bularning birini gunah qurbanliqi üçün, yene birini köydürme qurbanliq üçün ötküzsun; bu yol bilen kahin uning napak aqma qénidin pak bolushigha uning üçün Perwerdigarning aldida kafaret keltüridu.

Xulase

31 Siler mushu yol bilen Israillarni napakliqidin üzünglar; bolmisa, ular napakliqida turiwérip, ularning arisida turghan méning turalghu chédirimni bulghishi tüpeylidin napak halitide ölüp kétidu.

32 Aqma kélish halitide bolghan kishi we meniye kétish bilen napak bolghan kishi toghrisida,

33 Shuningdek xun kélish künliridiki aghriq ayal kishi toghruluq, aqma halette bolghan er we ayal toghruluq, napak halettiki ayal bille yatqan er toghruluq kelgen qanun-belgilime mana shulardur.

16

«Kafaret küni»

1 Harunning ikki oghli Perwerdigarning aldigha yéqinlishishi bilen ölüp ketti. Ular ölüp ketkendin kéyin, Perwerdigar Musagha söz qildi. ■

□ **15:24 «xun napakliqi»** — er-ayal bille yatqanda ayalning aditi tuyuqsiz kélip qélip, xun qéni tasadipiyliqtin er kishige téqip kétishini körsitidu. Eger er kishi ayalning adet körginini bilip turup uninggha yéqinlashqan bolsa, undaqla her ikkisi (ayal kishi mejburlanmighan bolsa, elwette) Xudaning biwasite körsitidighan jazasigha uchraydu (20:18ni körüng). Shühhisizki, Xudaning bu emrdiki meqsiti, ayal kishilerge ayniq eng qiyin waqtida aram bérishtin ibaret idi. ■ **15:24** Law. 18:19 ■ **15:25** Mat. 9:20 ■ **16:1** Law. 10:1, 2

² Perwerdigar Musagha mundaq dédi: — «Sen öz qérindishing Harun'gha: «Sen ölüp ketmesliking üçün perdingning ichidiki muqeddes jaygha qoyulghan ehde sanduqining üstidiki «kafaret texti»ning aldigha her waqit kelme», dégin. Chünki Men «kafaret texti»ning üstidiki bulutta ayan bolimen. ■

³ Harun eng muqeddes jaygha munu yol bilen kirsun: — Gunah qurbanliqi üçün bir yash torpaq, köydürme qurbanliqi üçün bir qochqarni keltürsun;

⁴ Özi muqeddes kanap xalta könglekni kiyip, etlirini yapidighan kanap ishtanimu kiyip, bélige bir kanap belwaghni baghlap, béshigha kanap sellini yögep kelsun. Bular muqeddes kiyimler bolghachqa, kiyishtin ilgiri bedinini suda yusun. □

⁵ U Israillarning jamaitidin gunah qurbanliqi üçün ikki téke, köydürme qurbanliqi üçün bir qochqarni tapshuruwalsun.

⁶ Shuning bilen Harun awwal gunah qurbanliqi bolidighan torpaqni sunup, özi we öz öyidikiler üçün kafaret keltürüshi kérek. ■

⁷ Andin u ikki tékini élip, ularni jamaet chédirining kirish aghzining aldigha keltürüp, Perwerdigarning aldida turghuzsun.

⁸ Andin Harun bu ikki téke toghrisida chek tashlisun; chekning birini «Perwerdigar üçün», yene birini «azazel üçün» tashlisun. □

⁹ U Harun Perwerdigargha chek chüshken tékini keltürüp, gunah qurbanliqi süpitide sunsun.

¹⁰ Lékin «azazel»ge chek chüshken tékini bolsa, kafaret keltürüshi üçün chölgé heydilishke, shundaqla «azazel»ge ewetilishke Perwerdigarning aldida tirik qaldurulsun.

¹¹ Andin Harun gunah qurbanliqini, yeni özi üçün bolghan torpaqni keltürüp, özi we öz öyidikiler üçün kafaret keltürüshke özige gunah qurbanliqi bolidighan bu torpaqni boghuzlisun;

¹² Andin u Perwerdigarning aldidiki qurban'gahtin élin'ghan chogh bilen tolghan bir xushbuydanni élip, ikki qollap yumshaq ézilgen ésil xushbuy etir bilen toldurup, buni perdingning ichige élip barsun;

¹³ andin xushbuy is-tütiki höküm-guwah sanduqining üstidiki kafaret textini qaplisun dep, xushbuyini Perwerdigarning huzuridiki otning üstige qoysun; shuning bilen u ölmeysun.

¹⁴ U torpaqning qénidin élip öz barmiqi bilen kafaret textining sherq teripige chéchip, kafaret textining aldighimu öz barmiqi bilen qandin élip, yette qétim sepsun. □ ■

¹⁵ Andin u xelq üçün gunah qurbanliqi qilinidighan tékini boghuzlisun; qénini perdingning ichige keltürüp, torpaqning qénini qilghandek qilsun, yeni uning qénidin élip kafaret textige we kafaret textining aldigha chachsun.

¹⁶ U bu yol bilen muqeddes jay üçün kafaret keltürüp, uni Israillarning napakliqidin, hemme itaetsizliklerini élip baridighan gunahliridin pak-

■ 16:2 Mis. 30:10; Ibr. 9:7 □ 16:4 «etliri» — bu ayettiki «etliri» dégen söz ewret, uyat yerlirini körsitidu. ■ 16:6 Ibr. 7:27,28 □ 16:8 «Azazel» — alimlar «azazel» toghruluq töt pikirde bolup kelgen: (1) bu isim «téke» bilen «heydelmek» dégen sözlerning birikmisi bolup, «heydiwetgen téke» dégenni bildüridu; (2) «weyrane qilish» yaki «élip tashlinish» dégenni bildüridu; (3) tik bir yar; (4) bir xil jin-alwastining ismi. Biz birinchi yaki ikkinchi pikirge mayilmiz (ikkilisi toghra bolushi mumkin).

«qoshumche söz»imizde bu toghruluq toxtilimiz. Héch bolmighanda tötinchi pikirni eng namuwapiq dep qaraymiz; 23-bab we «qoshumche söz»ni körüng. □ 16:14 «sherq(iy teripi)» — sanduqning aldi teripi.

«kafaret textining aldighimu» — belkim kafaret textining aldidiki yer yüzige. ■ 16:14 Law. 4:6; Ibr. 9:25; 10:4

laydu we shuningdek ularning napakliqi arisida turuwatqan jamaet chédiri üçünmu shundaq kafaret qilsun.

¹⁷ U kafaret keltürüş üçün eng muqeddes jaygha kirgendin tartip uningdin chiqquche héchbir adem jamaet chédiri ichide bolmisun; bu yol bilen u özi, öyidikiler we Israilning pütkül jamaiti üçün kafaret keltüridu.

¹⁸ Andin u Perwerdigarning aldidiki qurban'gahqa chiqip, uning üçünmu kafaret keltüridu; shuningdek torpaqning qéni bilen tékining qénidin élip qurban'gahning chörisidiki münggüzlerge sürsun; □

¹⁹ u barmiqi bilen qandin élip qurban'gahning üstige yette qétim sepsun; shuning bilen u uni Israillarning napakliqliridin paklap *Xudagha atap* muqeddes qilidu.

Gunah qurbanliqi bolidighan tirik téke toghruluq

²⁰ — Muqeddes jay, jamaet chédiri we qurban'gah üçün kafaret keltürüp bolghandin kéyin, u tirik tékini keltürsun;

²¹ andin Harun ikki qolini tirik tékining béshigha qoyup turup, uning üstide turup, Israillarning barliq qebihlikliri we itaetsizliklirini élip baridighan gunahlirini iqrar qilip, ularni tékining béshigha artsun; andin uni yénida teyyar turidighan bir ademning qoli bilen chölge ewetiwetsun.

²² Bu yol bilen téke ularning hemme qebihliklirini öz üstige élip, ademzatsiz chölge kétidu. Shunga u tékini chölge qoyuwetsun. □

Axirqi resmiiyetler

²³ — Andin Harun jamaet chédirigha kirip muqeddes jaygha kirgen waqitta kiygen kanap kiyimlirini sélip shu yerde ularni qoyup qoysun.

²⁴ U muqeddes yerde öz bedinini suda yuyup, öz kiyimlirini kiyip tashqirigha chiqip, özining köydürme qurbanliqi bilen xelqning köydürme qurbanliqini sunup, shu yol bilen özi we xelq üçün kafaret keltüridu.

²⁵ Shundaqla u gunah qurbanliqining méyini qurban'gahqa köydürsun.

²⁶ «Azazel»ge békitilgen tékini élip bérup qoyuwetken kishi öz kiyimlirini yuyup, bedinini suda yuyup, andin chédirgahqa kirishke bolidu.

²⁷ Kafaret keltürüş üçün qéni *eng* muqeddes jaygha élip kirilip, gunah qurbanliqi qilin'ghan torpaq bilen gunah qurbanliqi qilin'ghan tékini birsi chédirgahning tashqirigha élip chiqip, ularning térisi, göshi we tézeklirini otta köydürsun. ■

²⁸ Ularни köydürgen kishi öz kiyimlirini yuyup, bedinini suda yuyup, andin chédirgahqa kirishke bolidu.

Omumiy belgilimler

²⁹ — Mana bu silerge bir ebediy qanun-belgilime bolsun: — Her yettinchi ayning oninchi künide siler öz nepsinglarni tartip özünglarni töwen tutunglar

□ **16:18** «Perwerdigarning aldidiki qurban'gah» — (1) muqeddes jaydiki «xushbuygah» yaki (2) hoylidiki qurban'gahni körsitidu. Bizningche, 20-ayettiki sözlerdin (ibadet chédirining üç qismi üçün kafaret keltürülgenlikidin) qarighanda, muqeddes jaydiki xushbuygahni körsitishi mumkin. □ **16:22** «... **Shunga u tékini chölge qoyuwetsun**» — bu ikki téke toghrisidiki tepsilatlar toghruluq «qoshumche söz»imiznimu körüng. ■ **16:27** Law. 6:23; Ibr. 13:11

we héchqandaq ish qilmanglar; meyli yerlikler bolsun yaki aranglarda turawatqan Yaq. yurtluqlar bolsun shundaq qilishinglar kérek. □ ■

³⁰ Chünki shu künide silerni paklashqa siler üçün kafaret keltürüldü; Perwerdigarning aldida siler hemme gunahliringlardin pak bolisiler.

³¹ Bu kün silerge pütünley aram alidighan shabat küni bolup, nepsinglarni tartip özünglarni töwen tutisiler; bu ebediy bir belgilimidur. □

³² Kimki atisining ornida kahinliq yürgüzüş üçün mesih qilinip, Xudagha atap tiklen'gen kahin bolsa shu yol bilen kafaret keltürüdü. U kanaptin étilgen muqeddes kiyimni kiyip turup, □

³³ Eng muqeddes jay üçün kafaret keltürüdü; jamaet chédiri bilen qurban'gah üçünmu kafaret keltürüdü; qalghan kahinlar bilen barliq xelqning jamaiti üçün hem kafaret keltürüdü.

³⁴ Bu bolsa siler üçün ebediy bir belgilime bolidu; shuning bilen Israillarni barliq gunahliridin paklash üçün yilda bir qétim kafaret keltürüp bérésiler». Shuning bilen *Harun* Perwerdigar Musagha buyrughinidek qıldı. ■

17

Butpereslikning aldini élish – toghra ibadet toghruluq

¹ Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: –

² Harun bilen oghulliri we barliq Israillargha mundaq dégin: – Perwerdigar silerge buyrughan hóküm shuki: –

³⁻⁴ Israilning jemetliridin bolghan herqandaq kishi qurbanliq qilmaqchi bolup, kala yaki qoy yaki öchkini jamaet chédirining kirish aghzida, Perwerdigarning turalghu chédirining aldigha, Perwerdigargha atalghan qurbanliq süpitide yétilep epkelmey, belki chédirgahning ichide yaki tashqirida boghuzlisa, uningdin aqqan qan shu kishining gedinige artilidu; bu adem «qan tökken» dep, öz xelqidin üzüp tashlinidu. □

⁵ Bu hókümning meqsiti Israillarning hazirqidek dalada mal soyup qurbanliq qilishning ornigha, qurbanliqlirini jamaet chédirining kirish aghzida Perwerdigarning aldigha keltürüp, kahin'gha tapshurup Perwerdigargha «inaqliq qurbanliqliri» süpitide sunup boghuzlishi üçündür.

⁶ Kahin qanni élip jamaet chédirining kirish aghzining yénidiki Perwerdigarning qurban'gahining üstige sépip, Perwerdigargha xushbuy keltürüş üçün mayni köydürsun. ■

□ **16:29** «nepsinglarni tartip özünglarni töwen tutunglar» — ibranii tilida birla söz bilen ipadiliniđu. Yehudiy en'eniliri boyiche bu ishlar roza tutushni öz ichige alatti. «meyli yerlikler bolsun...» — «yerlikler» Qanaan zéminda tughulghan Israillarni kórsitidu. ■ **16:29** Law. 23:27 □ **16:31** «pütünley aram alidighan shabat» — ibranii tilida «shabatlarning shabati». □ **16:32** «Xudagha atap tiklen'gen kahin» — bash kahin, démek. ■ **16:34** Mis. 30:10; Ibr. 9:7 □ **17:3-4** «izahat» — bu ayet yene «Israilning jemetliridin bolghan herqandaq kishi kala, qoy yaki öchkini chédirgahning ichide yaki tashqirida boghuzlap, jamaet chédirining kirish aghzida, yeni Perwerdigarning turalghu chédirining aldigha keltürüp Perwerdigargha atap qurbanliq süpitide sunmighan bolsa, undaqta, aqqan qan shu kishining gedinige artilidu» dep terjime qilinidu. Bu terjimini qollaydighan pikirlerge mayil emesimiz. Chünki alte yüz ming aililik her küni özliri üçün (qurbanliq üçün emes) soyidighan malni «chédirining kirish aghzida» soyushi hergiz mumkin emes. «Qoshumche söz»imizni kóring. «Öz xelqidin üzüp tashlinish» — Xudaning Özi shu ademning béshigha biwasite jaza chüshüridighanliqini kórsitse kérek. Bizningche bu sözler (bashqa sözler qoshulmighan ehwalda) Israillargha: — «siler shu ademni ölümge mehkum qilishinglar kérek» dégenlik emes. ■ **17:6** Mis. 29:18; Law. 4:31

7 Shuning bilan ular emdi burunqidek buzuvchi qilib téke-jinlarning keynide yürüp, ulargha öz qurbanliqlirini ötküzüp yürmisun. Mana bu ular üçhün dewrdin-dewrgiche ebediy bir belgilime bolsun.

8 Sen ulargha: — Israillning jemetidin yaki ularning arisida turuwatqan yaqa yurtluqlardin biri köydürme qurbanliq yaki *bashqa* qurbanliq ötküzmechi bolsa,

9 uni Perwerdigargha atap sunush üçhün jamaet chédirigha kirish aghzining aldigha keltürmise, u kishi öz xelqliridin üzüp tashlansun» — dégin.

Qan yémeslik toghruluq

10 Eger Israillning jemetidin bolghan herqandaq adem yaki ularning arisida turuwatqan yaqa yurtluqlar qan yése, Men yüzümni qanni yégen shu kishige qarshi qilimen, uni öz xelqidin üzüp tashlaymen. ■

11 Chünki herbir janiwarnıng jéni bolsa uning qénididur; Men uni jéninglar üçhün qurban'gah üstige kafaret keltürüşke bergenmen. Chünki qan özidiki janning wasitisi bilen kafaret keltüridu. □

12 Shunga bu sewebtin Men Israillargha: — «Silerning héchbiringlar qan yémeslikinglar kérek, aranglarda turuwatqan yaqa yurtluqlarmu qan yémesliki kérek» — dégenidim.

13 Eger Israillardin biri yaki ularning arisida turuwatqan yaqa yurtluqlarning biri yéyishke bolidighan bir charpay haywan yaki qushni owlap, qénini tökse, uni topa bilen yépip qoysun.

14 Chünki herbir janiwarnıng jéni bolsa, uning qénidin ibarettur. Uning jéni qénida bolghach men Israillargha: «Siler héchqandaq janiwarnıng qénini yémenglar, chünki herbir janiwarnıng jéni uning qénididur; kimki uni yése üzüp tashlinidu» — dédim. ■

Haywanlarning ölükliri toghruluq

15 Kimdekim ölüp qalghan yaki yirtquchlar boghup titma-titma qiliwetken bir haywanni yése, meyli u yerlik yaki yaqa yurtluq bolsun öz kiyimlirini yuyup, suda yuyunsun we kech kirgüche napak sanalsun; andin u pak bolidu. ■

16 Lékin u yaki kiyimlirini yumisa, yaki suda bedinini yumisa, shu kishi öz qebihlikining jazasini tartidu.

18

Itaetmen xelq bolush — men'i qilin'ghan jinsiy munasiwetler

1 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

2 Sen Israillargha mundaq dégin: — «Men bolsam Xudayinglar Perwerdigardurmen.

3 Siler ilgiri turghan Misir zéminidikidek ishlarni qilmanglar we yaki Men silerni élip baridighan Qanaan zéminidikidek ishlarni qilmanglar; ularning resim-adetliride yürmenglar,

4 belki Méning hökümlirimge emel qilip, qanun belgilimilirimni tutup shu boyiche ménginglar. Men Xudayinglar Perwerdigardurmen.

■ 17:10 Yar. 9:4; Law. 3:17; 7:27; 19:26; Qan. 12:16,23; 1Sam. 14:33 □ 17:11 «herbir janiwarnıng...» — ibraniy tilida «herbir et igisining». ■ 17:14 Yar. 9:4 ■ 17:15 Mis. 22:31; Law. 11:40; Ez. 44:31

5 Siler choqum Méning belgilimilirim bilen hökümlirimni tutushunglar kérek; insan ulargha emel qilidighan bolsa ularning sewebidin hayatta bolidu. Men Perwerdigardurmen. □ ■

6 — Héchkim özige yéqin tughqan bolghan ayalgha yéqinliq qilip ewritini achmisun. Men Perwerdigardurmen.

7 Anangning ewritige tegme, bu atangning ewritige tegking bolidu; u séning anang bolghachqa uning ewritige tegseng bolmaydu. □

8 Atangning ayalining ewritigimu tegme, chünki shundaq qilsang atangning ewritige tegkendek bolidu. ■

9 Sen acha-singlingning, bir atidin bolghan yaki bir anidin bolghan, yaki shu öyde tughulghan yaki bashqa yerde tughulghan bolsun, uning ewritige tegme.

10 Sen öz oghlungning qizi we yaki qizingning qizining ewritige tegme; chünki ularning ewriti sen özüngning ewritidur.

11 Sen atangning ayalining qizining ewritige tegme; u atangdin tughulghan, séning acha-singling, shunga uning ewritige tegme. □ ■

12 Sen atangning acha-singlisining ewritigimu tegme, chünki u atangning birtughqinidur. ■

13 Sen anangning acha-singillirining ewritigimu tegme, chünki u anangning birtughqinidur.

14 Atangning aka-inilirining ayalining ewritige tegme; ularning ayallirigha yéqinliq qilma; chünki ular séning hammangdur. ■

15 Sen kéliningning ewritige tegme; u séning oghlungning ayali bolghachqa, uning ewritige tegseng bolmaydu. ■

16 Sen aka-iniliringning ayalining ewritige tegme; chünki bu öz aka-iniliringning ewritige tegkendek bolidu. ■

17 Sen bir ayalgha we shuning bilen birge uning qizining ewritige tegme; shundaqla uning oghlining qizi we qizining qizini *xotunluqqa élip* ewritige tegme. Ular bir-birige yéqin tughqan bolghachqa, mundaq ish pesendiliktur. ■

18 Sen ayaling hayat waqtida, uning acha-singlisini *xotunluqqa élip* ewritige tegme. Undaq qilsang *xotununggha kündeshlik azabini keltürisen*.

19 Sen bir ayaling adet körüp napak turghan waqtida yéqinliq qilip ewritige tegme. □ ■

20 Sen öz qoshnangning ayali bilen zina qilip özüngni uning bilen napak qilma. ■

21 Sen öz neslingdin héchbirini Molek mebudigha atap ottin ötküzseng *qet'iy* bolmaydu. Eger shundaq qilsang Xudayingning namini napak qilghan bolisen. Men Özüm Perwerdigardurmen. □ ■

□ **18:5 «hayatta bolidu»** — ehmiyetlik, heqiqiy rohiy hayatta. ■ **18:5** Ez. 20:11,13; Rim. 10:5; Gal. 3:12 □ **18:7 «ewretke tégish»** — jinsiy munasiwet ötküzme (ibranij tilida «ewretni échish» dégen söz bilen ipadiliniidu). Ibraniy tilida «anangning ewritini achma, bu atangning ewritini achqingning». Xuda alidida er-xotun bir ten bolghachqa, anisining ewritini échish atisining ewritini achqan'gha barawerdur. Mundaq qilmish anisighimu, atisighimu chong hörmetsizlik, elwette. ■ **18:8** Law. 20:11; 1Kor. 5:1 □ **18:11 «atangning ayali»** — mushu yerde ögey anisi yaki atisining toqilini körsitidu.

■ **18:11** Law. 20:17 ■ **18:12** Law. 20:19 ■ **18:14** Law. 20:20; Ez. 22:11 ■ **18:15** Law. 20:12 ■ **18:16** Law. 20:21 ■ **18:17** Law. 20:14 □ **18:19 «adet körüp»** — ibranij tilida «ayrim halette bolup» dégen sözler bilen ipadiliniidu. ■ **18:19** Law. 20:18 ■ **18:20** Law. 20:10; Qan. 22:22; Yuh. 9:5 □ **18:21 «Sen öz neslingdin héchbirini... ottin ötküzseng qet'iy bolmaydu»** — «ottin ötküzüsh» insanij qurbanliqlarni körsetse kérek. ■ **18:21** Law. 20:2; Qan. 18:10; 2Pad. 17:17; 23:10

22 Sen ayallar bilan birge bolghandek er kishi bilan birge bolma. Bu ish yirginchlikdur.■

23 Sen héch haywan bilan munasiwet qilip özüngni napak qilma; shuningdek ayal kishimu munasiwet qildurush üçhün bir haywanning aldigha barmisun. Bu ish nijisliqtur.■

24 Siler bu ishlarni qilip özünglarni napak qilmanglar, chünki men silerning aldinglardin chiqiriwatqan taipiler bolsa shundaq ishlarni qilip özlirini napak qilghan

25 we zéminimu napak bolghandur. Buning üçhün Men u zéminning qebihlikini öz béshigha chüshürimen, shuningdek u zéminmu özide turuwatqanlarni qusup chiqiriwétidu.

26 Lékin siler bolsanglar Méning belgilimilirim bilan hökümlirimni tutunglar; silerdin héchkim, meyli yerlik yaki aranglarda turuwatqan yaqa yurtluq bolsun bu yirginchlik ishlardin héchbirini qilmisun ■

27 (chünki bu barliq yirginchlik ishlarni silerdin ilgiri shu zéminda turghan xelq qilip kelgechke, zéminning özi napak bolup qaldi).

28 Shundaq qilip zéminni napak qilsanglar, zémin özi silerdin ilgiri özide turghan ellerni qusup chiqarghandek, silernimu qusup chiqiriwétidu.

29 Chünki bu yirginchlik ishlarning herqandiqlini qilghuchi, — mundaq qilmishlarni qilghan herqandaq kishi öz xelqi arisidin üzüp tashlinidu.□

30 Siler Men silerge tapilighiningha emel qilishinglar zörürdur; — démek, siler özünglardin ilgiri ötkenler tutqan shu yirginchlik resim-qaidilerni tutup, özünglarni napak qilmasliqinglar kérek. Men Xudayinglar Perwerdigardurmen.

19

Herxil belgilimiler we hökümler

1 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

2 Sen Israillarning pütkül jamaitige söz qilip ulargha mundaq dégin: — «Men Xudayinglar Perwerdigar muqeddes bolghachqa, silermu muqeddes bolushunglar kérek.■

3 Siler herbiringlar ananglar bilan atanglarni izzetlenglar; Méning shabat künlirimni bolsa, ularni tutushunglar kérek. Men özüm Xudayinglar Perwerdigardurmen.■

4 Siler erzimes butlarga tayanmanglar, özünglar üçhün quyma butlarni yasimanglar. Men özüm Xudayinglar Perwerdigardurmen.□ ■

5 Siler Perwerdigargha inaqliq qurbanliqlini keltürüşni xalisanglar, qobul qilin'ghudek yol bilan uni sununglar.

6 Siler uni sun'ghan küni we etisi u yéyilsun; üçinchi küniqe qalghini bolsa otta köydürülsun.■

7 Eger uningdin bir qismi üçinchi küni yéyilse qurbanliq haram hésablinip qobul qilinmaydu.

■ 18:22 Law. 20:13 ■ 18:23 Law. 20:15,16 ■ 18:26 Law. 20:22 □ 18:29 «öz xelqidin üzüp tashlinidu» — 17-bab, 5-ayet we uning izahatini körüng. ■ 19:2 Law. 11:44; 20:7,26; 1Pét. 1:16

■ 19:3 Mis. 20:12; 31:13; Law. 26:2 □ 19:4 «erzimes butlar» — ibranii tilida «erzimes ilahlar» dégen sözler bilen ipadilini. ■ 19:4 Mis. 34:17 ■ 19:6 Law. 7:16

⁸ Kimki uningdin yése öz gunahini öz üstige alidu, chünki u Perwerdigargha atap muqeddes qilin'ghan nersini napak qildi; undaq kishi öz xelqidin üzüp tashlinidu.

⁹ Siler zémininglardiki hosulni yighsanglar, sen étizingning bulung-pushqaqlirighiche tamam yigihalma we hosulungdin qalghan wasangni tériwalmighin. ■

¹⁰ Üzüm talliringni pasangdiwatma we üzüm talliridin chüshken üzümlernimu tériwalma, belki bularni kembegheller bilen musapirlargha qoyghin. Men Özüm Xudayinglar Perwerdigardurmen.

¹¹ Siler oghriliq qilmanglar, aldanchiliq qilmanglar, bir-biringlarga yalghan sözlimgenglar. ■

¹² Méning namim bilen yalghan qesem ichmenglar, undaq qilsang Xudayingning namini bulghaysen. Men Perwerdigardurmen. ■

¹³ Öz qoshnanggha zulum qilma, uningkini özüngning qiliwalma.

Medikarning heqqini kéchiche yéningda qondurup qalma. ■

¹⁴ Gas kishini tillima, kor kishining aldida putlishangghu nersini qoyma; belki öz Xudayingdin qorqqin. Men Perwerdigardurmen.

¹⁵ Höküm qilghininglarda héch naheqliq qilmanglar; namratqimu yan basmay, bayghimu yüz-xatire qilmay, belki adilliq bilen öz qoshnang üstidin toghra höküm qilghin. ■

¹⁶ Öz xelqingning arisida gep toshughuchi bolup yürme; qoshnangning jénigha héchqandaq ziyanzexmet yetküzme. Men Perwerdigardurmen. ■

¹⁷ Sen könglüngde öz qérindishingdin nepretlenmigin; qoshnangda *gunah bolsa* sen uning sewebidin béshinggha gunah kélip qalmasliqi üçün uningha tenbih-nesihet bergin. ■

¹⁸ Sen intişam almighin we öz xelqingning neslige héch adawetmu saqlimighin, belki qoshnangni özüngni söygendek söygin. Men Perwerdigardurmen. ■

¹⁹ Siler Méning qanun-belgilimilirimni tutunglar. Sen öz charpayliringni bashqa nesiler bilen chépishturma, étizinggha ikki xil uruq salmighin, ikki xil yiptin toqolghan kiyimni kiyme. ■

²⁰ Eger bir er kishi qiz-chokan bilen yétip munasiwet ötküzse, we u bashqa biri bilen wedileshken dédek bolsa, bu dédekning hörlük puli tapshurilmighan bolsa, yaki uninggha hörlük bérilmigen bolsa, muwapiq jaza bérilsun. Lékin qiz-chokan hör qilinmighachqa, her ikkisi öltürülmisun. □

²¹ Er kishi bolsa özining itaetsizlik qurbanliqini jamaet chédirining kirish aghzining aldigha, Perwerdigarning aldigha keltürsun; itaetsizlik qurbanliqi bir qochqar bolsun.

²² Kahin u itaetsizlik qurbanliqi üçün keltürgen qochqarni élip uning sadir qilghan gunahi üçün Perwerdigarning aldida kafaret keltüridu; uning qilghan gunahi uningdin kechürüldü.

■ 19:9 Law. 23:22; Qan. 24:19 ■ 19:11 Mis. 20:15 ■ 19:12 Mis. 20:7; Qan. 5:11 ■ 19:13 Qan. 24:14; Yaq. 5:4 ■ 19:15 Qan. 1:17; 16:19; Pend. 24:23 ■ 19:16 Mis. 23:1 ■ 19:17 Mat. 18:15; Luqa 17:3; 1Yuh. 2:9,11; 3:15 ■ 19:18 Mat. 5:39,43,44; 22:39; Luqa 6:27; Rim. 12:19; 13:9; 1Kor. 6:7; Gal. 5:14; 1Tés. 5:15; 1Pét. 3:9; Yaq. 2:8 ■ 19:19 Qan. 22:9,11 □ 19:20 «muwapiq jaza bérilsun» — belkim er kishi dédekning igisige yaki uning bilen wedileshken kishige jerimane tölishi kérek.

23 Siler zémin'gha kirip herxil yeydighan méwilik derexlerni tikken bol-sanglar, méwilirini «xetnisiz» dep qaranglar; üç yilghiche buni «xetnisiz» dep qarap uningdin yémenglar.

24 Tötinchi yili ularning hemme méwiliri Perwerdigargha medhiye süpitide muqeddes qilib béghishlansun.

25 Andin beshinchi yildin tartip siler ularning méwiliridin yéyishke bash-langlar. Shundaq qilsanglar zémin mehsulatlirini silerge ziyade qilidu. Men Xudayinglar Perwerdigardurmen.

26 Siler qan chiqmighan nersini yémenglar. Ne palchiliq ne jadugerlik qil-manglar.□

27 Siler béshinglarning chéke-chörisidiki chachni chüshürüp dügilek qiliwal-manglar, saqalning uch-yanlirini buzmanglar.■

28 Siler ölgenler üçhün bedininglarni zexim yetküzüp tilmanglar, özünglarcha héchqandaq gül-süret chekmenglar. Men Perwerdigardurmen.■

29 Sen qizingni buzuqluq-pahishilikke sélip napak qilmighin. Bolmisa, zémindikiler buzuqluq-pahishilikke bérip, pütkül zéminni eysh-ishret qaplap kétidu.

30 Siler Méning shabat künlirimni tutunglar, Méning muqeddes jayimni hörmetlenglar. Men Perwerdigardurmen.

31 Jinkeshler bilen séhirgerlerge tayanmanglar, ularning keynidin yürüp özünglarni napak qilmanglar. Men özüm Xudayinglar Perwerdigardurmen.■

32 Aq bash kishining aldida ornungdin tur, qérilarni hörmet qilghin; Xuday-ingdin qorqqin. Men Perwerdigardurmen.

33 Bir musapir zéminda aranglarda turuwatqan bolsa siler uninggha zulum qilmanglar,■

34 belki aranglarda turuwatqan musapir silerge yerlik kishidek bolsun; uni özüngni söygenek söygin; chünki silermu Misir zéminida musapir bolghan-siler. Men Xudayinglar Perwerdigardurmen.

35 Silerning höküm chiqirishinglarda, uzunluq, éghirliq we hejim ölcheshte héchqandaq naheqlik bolmisun;

36 silerde adil taraza, adil taraza tashliri, adil efah kemchini bilen adil hin kemchini bolsun. Men silerni Misir zéminidin chiqirip kelgen Xudayinglar Perwerdigardurmen.□ ■

37 Siler Méning barliq qanun-belgilimilirim we barliq hökümlirimni tutup, ulargha emel qilinglar; men Perwerdigardurmen.

20

Ölümge layiq gunahlar

1 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

2 Sen Israillargha söz qilip mundaq dégin: — Eger Israillarning biri we yaki Is-rail zéminida turuwatqan musapirlarning biri Molek butigha neslining birini béghishlisa, uninggha ölüm jazasi bérilishi kérek; zémindikiler uni chalma-kések qilsun. ■

□ 19:26 «Siler qan chiqmighan nersini yémenglar» — qan yéyish epsunchilik-jadugerlikning ayrilmas bir qismi bolatti. ■ 19:27 Law. 21:5 ■ 19:28 Qan. 14:1 ■ 19:31 Law. 20:6 ■ 19:33 Mis. 22:21 □ 19:36 «bir efah» — texminen 2 küre yaki 22 litr. «bir hin» — texminen 3.6 litr. ■ 19:36 Pend. 11:1; 16:11; 20:10 ■ 20:2 Law. 18:21

³ We Men Öz yüzüمنى bu kishige qarshi qilimen, chünki özi öz ewladlirining birini Molek butigha béghishlap muqeddes jayimni paskina qilib, Méning namimni bulghighini üçhün uni öz xelqidin üzüp tashlaymen.

⁴ Eger zéminda turuwatqanlar öz neslidin birini Molekke béghishlighanda shu kishige közlrini yumup, uning bilen kari bolmisa, shundaqla uni öltürmise,

⁵ Men Özüm yüzüمنى u kishi bilen uning ailisige qarshi qilimen, uni we uninggha egiship buzuqchiliq qilghuchilar, yeni Molekning keynidin yürüp buzuqchiliq qilghuchilarning hemmisini öz xelqidin üzüp tashlaymen. □

⁶ Jinkeshler bilen séhirgerlerge tayinip, ularning keynige kirip buzuqchiliq qilib yürüghiler bolsa, Men yüzüمنى shu kishilerge qarshi qilib, uni öz xelqidin üzüp tashlaymen. ■

⁷ Shunga özünqlarni pak qilib muqeddes bolunglar, chünki Men Xudayinglar Perwerdigardurmen. ■

⁸ Qanun-belgilimilirimni tutup, ulargha emel qilinglar; Men bolsam silerni muqeddes qilghuchi Perwerdigardurmen.

⁹ Eger birkim öz atisi yaki anisini qarghisa, ulargha ölüm jazasi bérimise bolmaydu; chünki u öz ata-anisini qarghighini üçhün öz qéni öz béshigha chüshken bolidu. ■

¹⁰ Eger birkim bashqisining ayali bilen zina qilsa, yeni öz qoshnisining ayali bilen zina qilsa, zina qilghan er bilen ayal ikkisi ölüm jazasini tartmisa bolmaydu. ■

¹¹ Eger birsi atisining ayali bilen yatsa, öz atisining ewritige tegken bolidu; ular ikkisi ölüm jazasini tartmisa bolmaydu; ularning qéni öz béshigha chüshken bolidu. □ ■

¹² Birsi öz kélini bilen yatsa, ikkisi nijisliq qilghini üçhün ölüm jazasini tartmisa bolmaydu; ularning qéni öz béshigha chüshken bolidu. ■

¹³ Birsi ayal kishi bilen yatqandek er kishi bilen yatsa ikkisi yirginchlik ish qilghan bolidu; ulargha ölüm jazasi bérimise bolmaydu. Öz qéni öz béshigha chüshken bolidu. ■

¹⁴ Eger birsi qizi bilen anisini qoshup xotunluqqa alsa pesendilik qilghan bolidu. Er bilen ikki ayal otta köydürölsun. Shuning bilen aranglarda héch pesendilik ish bolmaydu. □ ■

¹⁵ Birsi bir haywan bilen munasiwet ötküzse, u ölüm jazasini tartsun, haywannimu öltürönglar. ■

¹⁶ Eger ayal kishi bir haywanning qéshigha bérip munasiwet qildursa, ayal bilen haywanning ikkisini öltürönglar; öz qéni öz béshigha chüshken bolidu.

¹⁷ Birsi acha-singlisini, yeni atisidin yaki anisidin bolghan qizni élip, ewritige tegse we bu qizmu uning ewritige tegse uyatliq ish bolidu; shuning üçhün er-ayal ikkisi öz xelqining köz aldidin üzüp tashlansun; u öz acha yaki singlisining ewritige tegkechke, öz qebihliki öz béshigha chüshken bolidu. ■

¹⁸ Birsi adet körgen aghriq waqtida bir ayal bilen birge yétip, uning ewritige tegse, undaqta u uning qan menbesige tegken, ayalmu qan menbesini échip

□ **20:5 «öz xelqidin üzüp tashlaymen»** — bu ibare adette ademning Xudaning biwasite jazasi bilen dunyadin juda qilinishini körsitidu. ■ **20:6** Law. 19:31 ■ **20:7** Law. 11:44; 19:2; 1Pét. 1:16 ■ **20:9**

Mis. 21:17; Pend. 20:20; Mat. 15:4 ■ **20:10** Law. 18:20; Qan. 22:22; Yuh. 8:5 □ **20:11 «atisining ayali»** — mushu yerde ögey anisi yaki atisining toqilini körsitidu. ■ **20:11** Law. 18:8 ■ **20:12**

Law. 18:15 ■ **20:13** Law. 18:22 □ **20:14 «birsi qizi bilen anisini qoshup xotunluqqa alsa»** — yaki «... birsi qizi bilen anisini qoshup ular bilen zina qilib yatsa...». □ **«otta köydürölüş»** — ular

boghzulzan'ghandin kéyin, elwette. Bu jaza bolsa ularni depne qilinish imtiyazidin mehrum qilidu.

■ **20:14** Law. 18:17 ■ **20:15** Law. 18:23 ■ **20:17** Law. 18:9

bergen bolup, ikkisi öz xelqidin üzüp tashlinidu. ■

¹⁹ Sen öz anangning acha-singlisi we atangning acha-singlisining ewritige tegme; chünki kimki shundaq qilsa yéqin tughqinining ewritige tegken bolidu; ular ikkilisining öz qebihlikni öz béshigha chüshken bolidu. ■

²⁰ Birsni taghisining ayali bilen yatsa taghisining ewritige tegken bolidu; ikkilisi öz gunahini öz béshigha alidu; ular perzentsiz ölidu. ■

²¹ Birsni aka-inisining ayalini alsa paskina bir ish bolidu. U öz birtughqan aka-inisining ewritige tegken bolidu; ular ikkilisi perzentsiz qalidu. □ ■

Pakliq, muqeddeslik, itaetmenlik

²² Siler Méning barliq qanun belgilimilirim bilan barliq hókümlirimni tutup, buninggha muwapiq emel qilinglar; bolmisa, Men silerni élip bérip turghuzidighan zémin silerni qusup chiqiriwétidu. ■

²³ Siler Men aldinglardin heydiwétidighan ellerning resim-qaidiliri boyiche mangsanglar bolmaydu; chünki ular bu yirginchlik ishlarning hemmisini qilip keldi, we shuning üçün ular Manga yirginchlik boldi. ■

²⁴ Shuning üçün Men silerge: «Siler ularning zéminini miras qilip alisiler; Men shu süt bilen hesel aqidighan zéminni silerge bérimen», dep éytqanidim; silerni bashqa xelqlerdin ayrim qilghan Xudayinglar Perwerdigardurmen. ■

²⁵ Shunga siler pak we napak charpaylarni perq étip, pak we napak uchar-qanatlarini tonup, Men siler üçün ayrip, napak qilip békitip bergen janiwarlarning ichidin herqandiqi, charpay yaki uchar-qanat bolsun yaki yerde ömiligüchi janiwar bolsun, ularning héchbiri bilen özünglarni napak qilmanglar. ■

²⁶ Siler Manga xas pak-muqeddes bolushunglar kérek; chünki Men Perwerdigar pak-muqeddesturmen, silerni Manga xas bolsun dep barliq ellerdin ayrim qilghanmen.

Jinkesh-jadugerlerdin agah bolush toghruluq

²⁷ Jinkesh yaki séhirger bolghan herqandaq er yaki xotun kishige ölüm jazasi bérimise bolmaydu; xelq ularni chalma-késeq qilsun; ularning qéni öz béshigha chüshken bolidu. ■

21

Kahinlarni bashquridighan belgilimiler

■ **20:18** Law. 18:19 ■ **20:19** Law. 18:12,13 ■ **20:20** Law. 18:14 □ **20:21** «...U öz birtughqan aka-inisining ewritige tegken bolidu; ular ikkilisi perzentsiz qalidu» — 18-19-bablarda agah qilghan gunahlarning jazaliri 20-bapta körsitilgen bolup, bu jazalarning türiliri sekkiz xil: — (1) ölüm jazasi (namelum yol bilen); (2) chalma-késeq qilish (mesilen, 1-ayet); (3) «öz xelqidin üzüp tashlinish» — Xudaning bir kishini biwasite jazalap uni bu dunyadin juda qilishi; (4) «uning qéni uning béshigha chüshidu» — namelum yol bilen Xuda teripidin ölüm jazasi bérilidu; (5) depne qilinmay otta köydürülüş (boghuzlan'ghandin kéyin); (6) «xelqning köz aldidin üzüp tashlinish» — bu xelqning köz aldida Xuda teripidin namelum yol bilen ölüm jazasigha tartilish; (7) «öz gunahi öz béshigha chüshken bolidu» — buningda, belkim, Xudaning shu kishige biwasite muwapiq emma namelum bir jazani chüshürüshi; (8) ewladsiz qaldurush. ■ **20:21** Law. 18:16 ■ **20:22** Law. 18:26 ■ **20:23** Law. 18:3,30 ■ **20:24** Mis. 3:8 ■ **20:25** Law. 11:2; Qan. 14:4 ■ **20:27** Qan. 18:10; 1Sam. 28:7

- 1 Perwerdigar Musagha söz qilib mundaq dédi: —
 Sen kahinlar bolghan Harunning oghullirigha mundaq dégin: — bir kahin öz xelqining arisidiki ölgenler wejidin özini napak qilmisun.
- 2 Peqet özining yéqin tughqanliri üçün — anisi bilen atisi, oghli bilen qizi we aka-inisining ölüki tüpeylidin özini napak qilsa bolidu;
- 3 shuningdek eger acha-singlisi erge tegmey pak qiz halette özi bilen bille turuwatqan bolsa, uning ölüki tüpeylidin özini napak qilsa bolidu;
- 4 chünki *kahin* öz xelqining arisida mötiwer bolghachqa, özini napak qilib bulghimasliqi kérek. □
- 5 Kahinlar béshini yérim-yata qilib chüshürmesliki, saqilining uch-yanlirini hem chüshürmesliki, bedinigungu zexim yetküzüp tilmasliqi kérek,
- 6 belki ular öz Xudasigha muqeddes turup, Xudasining namini bulghimasliqi kérek; chünki ular Perwerdigargha atap otta sunulidighan qurbanliqlarni, öz Xudasining nénini sunidu; shunga ular muqeddes bolushi kérek.
- 7 Ular bir ayalni öz emrige alghanda pahishe ayalnimu, buzuq ayalnimu almasliqi kérek we éri qoyuwetken ayalnimu almisan. Chünki kahin bolsa öz Xudasigha xas muqeddes qilin'ghan.
- 8 U Xudayingning nénini sun'ghini üçün u sanga nisbeten muqeddes dep sanilishi kérek; chünki silerni muqeddes qilghuchi Perwerdigar Özüm muqeddesturmen.
- 9 Eger bir kahinning qizi pahishilik qilib özini bulghighan qilsa, öz atisini bulghighan bolidu; u otta köydürülsun.

Bash kahin toghruluq belgilimiler

- 10 Béshigha mesihlesh zeytun méyi tökülgen, kahinliq kiyimlerni kiyishke tiklen'gen, öz qérindashlirining arisida bash kahin qilin'ghan kishi yalangbash bolmisun, kiyimlirininimu yirtmisun; □
- 11 U yene héch ölükke yéqinlashmasliqi kérek, hetta atisi we yaki anisining ölüklirining wejidin özini napak qilmasliqi kérek. □
- 12 U *wezipiside turuwatqanda* muqeddes jaydin hergiz ayrilmisun we shuningdek Xudasining muqeddes jayini bulghimasliqi kérek; chünki uning Xudasining uni Özige xas qilghan «mesihlesh méyi» uning béshida turidu. Men Perwerdigardurmen.
- 13 U xotun alsa pak qizni élishi kérek;
- 14 tul we yaki erdin qoyuwétilgen ayal we yaki buzuq we yaki pahishe ayal bolsa bularni almasliqi, belki öz xelqidin bolghan pak qizni xotunluqqa élishi kérek.
- 15 Bolmisa u öz xelqining arisida öz uruqini napak qilidu; chünki uni muqeddes qilghuchi Perwerdigar Mendurmen.

□ 21:4 «chünki **kahin** öz **xelqining arisida mötiwer bolghachqa**, özini **napak qilib bulghimasliqi kérek**» — bashqa birxil terjimisi: «chünki u (kahin) öz xelqi ichide ayalning éri süpitide özini napak qilib bulghimasliqi kérek». Bu terjiminin menisi: «u ayal terepning uruq-tughqanlirining ölüklirige yéqin kelmesliki, uningha tegmesliki kérek». □ 21:10 «**yalangbash bolush**» we «**kiyimlerni yirtish**» — her ikki heriket matem tutushning birxil ipadisi idi. Bash kahinning alahide hem muqeddes wezipisi bolghachqa, hetta matem ishlihdimu xizmet ornı we burchidin ayrilmasliqi kérek idi (11-12-ayetnimu körüng). □ 21:11 «**U yene héch ölükke yéqinlashmasliqi kérek**,... **ölüklirining wejidin özini napak qilmasliqi kérek**» — birsi ölükke tegse «napak» dep hésablan'ghachqa, kahin bir ölükke tegken bolsa öz wezipisini yürgüzelmeydighan bolup qalidu.

Kahinlar toghrisidiki yene birnechche belgilime

¹⁶ Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

¹⁷ Sen Harun'gha mundaq dégin: — «Ewladtin-ewladqiche séning neslingdin bolghan birsi méyip bolsa, Xudaning nénini sunush üçün yéqin kelmisun;

¹⁸ méyip bolghan herqandaq kishi hergiz yéqin kelmisun — yaki kor bolsun, tokur bolsun, panaq bolsun yaki bir ezasi yene bir jüpidin uzun bolghan adem bolsun,

¹⁹ puti yaki qoli sunuq bolsun,

²⁰ dok bolsun, parpa bolsun, közide aq bolsun, qichishqaq bolghan bolsun, temretke basqan bolsun yaki uruqdéni ézilgen herkim bolsun, □

²¹ Harun kahinning neslidin bolghan undaq méyip kishilerning héchbiri Perwerdigargha atap otta sunulidighan nersilerni keltürüşke yéqin barmisun; undaq kishi méyiptur; u öz Xudasining nénini sunushqa yéqin kelmisun.

²² Halbuki, u öz Xudasining nénini, yeni «eng muqeddes» we «muqeddes» hésablan'ghan nersilerning her ikkisidin yésun.

²³ Peqet u perdidin ötüp ichkirisige kirmesliki yaki qurban'gahqimu yéqin barmasliqi kérek; chünki u méyiptur; bolmisa, u Méning muqeddes jaylir-imni bulghighan bolidu; chünki ularni muqeddes qilghuchi Perwerdigar Özümdurmen».

²⁴ Bu sözlerning hemmisini Musa Harun bilen uning oghulliri we Israillarning hemmisige éytip berdi.

22

Muqeddes nersilerdin kim behrimen bolidu?

¹ Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

² Sen Harun bilen uning oghullirigha mundaq dégin: — «Siler Israillarning Manga atighan muqeddes hediyeleini éhtiyatchanliq bilen bir terep qilinglar, bolmisa ular namimni bulghishi mumkin. Men Perwerdigardurmen».

³ Ulargha mundaq dégin: — «Siler herbir dewrlerde, barliq nesillinglardin herqaysisi Israillar Perwerdigargha atighan pak nersilerge napak halette yéqinlashsa, undaq kishi Méning aldindin üzüp tashlinidu. Men Perwerdigardurmen.

⁴ Harunning neslidin biri pése-maxaw yaki aqma késili bolghan bolsa, pak bolmighuche muqeddes nersilerdin yémisun. Birkim ölükning sewebidin napak bolghan birkimge we yaki meniysi éqip ketken kishige téqip ketse, ■

⁵ yaki ademni napak qilidighan ömiligüchi janiwargha tegse yaki herqandaq yuquq qalidighan napakliqi bar bir ademge téqip ketse, (napakliqi némidin bolushidin qet'iynezer)

⁶ mundaq nersilerge tegken kishi kech kirgüche napak bolup, muqeddes nersilerdin yémisun. U bedinini suda yusun

⁷ andin kün olturghanda pak sanilip, muqeddes nersilerdin yéyishke bolidu; chünki bular uning ozuqidur.

⁸ U özlükidin ölgen we yaki yirtquchlar boghup qoyghan haywanni yéyish bilen özini napak qilmisun. Men Perwerdigardurmen. ■

□ **21:20 «yarpa bolsun»** — yaki «yigleq qalghan bolsun». ■ **22:4 Law. 15:2** ■ **22:8 Mis. 22:31; Law. 17:15; Ez. 44:31**

9 Ular Méning bu tapilighanlirimni tutushi kérek; bolmisa, buninggha ixlasizliq qilsa, *shu ölük* tüpeylidin gunahkar bolup ölidu; ularni muqeddes qilghuchi Perwerdigar Özümdurmen.

10 Kahinlarga yat bolghan héchqandaq kishi muqeddes nersilerdin yémisun. Kahinning yénidiki musapir-méhman we yaki medikari bolsun ularmu muqeddes nersilerdin yémisun.

11 Halbuki, kahin özi pul chiqirip sétiwalghan qul uningdin yéyishke bolidu; shuningdek uning öyide tughulghan kishimu uningdin yése bolidu.

12 Kahinning qizi yat kishige tegken bolsa umu «kötürme hediye» süpitide atalghan muqeddes nersilerdin yémisun. □

13 Lékin eger kahinning qizi tul bolup qélip, yaki qoyup bérilip perzentsiz halette atisining öyige yénip kélip, yash waqtidikidek olturghan bolsa, undaqta atisining taamidin yéyeleydu; lékin héchbir yat kishi uningdin yémesliki kérek. ■

14 Eger birkim bilmey, muqeddes nersilerdin yep salsa, undaqta u uninggha shuning beshtin birini qoshup, muqeddes nersining özi bilen kahin'gha qayturup bersun.

15 *Kahinlar* Israillarning Perwerdigargha atighan nersilirini bulghimasliq kérek; □

16 bolmisa, xelq muqeddes hediyelerdin yéyishi bilen, kahinlar xelqning gedinige itaetsizlik gunahini yüklep qoyghan bolidu; chünki ularni muqeddes qilghuchi Perwerdigar Özümdurmen». □

Qesemge baghkiq qurbanliq we ixtiyariy qurbanliqlar

17 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

18 Sen Harun bilen uning oghulliri we Israillarning hemmisige mundaq dégin: — Eger Israil jemetidin biri we yaki Israil zeminida turuwatqan musapirlarning biri öz qesemlirige baghliq qurbanliq yaki ixtiyariy qurbanliqni sunup, Perwerdigargha atap köydürme qurbanliq qilmaqchi bolsa, 19 undaqta u qobul qilinishi üçhün béjirim erkek kala, qoy yaki öchkilerdin keltürünglar.

20 Eyibi bolmighan bir janiwarni sunushunglar kérek; chünki shundaq bolghini siler üçhün qobul qilinmas.

21 Birs kalilardin yaki ushshaq maldin öz qesemlirige baghliq qurbanliq yaki ixtiyariy qurbanliqni sunup, Perwerdigargha atap inaqliq qurbanliq qilmaqchi bolsa, sunulghan haywan qobul qilinishi üçhün béjirim bolushi kérek; uning héchqandaq eyibi bolmisun. ■

22 Kor yaki aqsaq-cholaq, chonaq yaki yarisi yiringdap ketken, temretke basqan yaki qotur-chaq bésip qalghan haywanlar bolsa — bularni Perwerdigargha atap sunsanglar yaki bularni Perwerdigargha atap qurbanliq süpitide qurban'gahta otta köydürsenglar bolmaydu.

23 Torpaq yaki qoyning melum jüp ezasidin biri uzunraq ya qisqa bolsa, mundaqlarni ixtiyariy qurbanliq süpitide ötküzeng bolidu, lékin qesemge baghliq bolsa qurbanliq üçhün qobul qilinmas.

□ 22:12 «yat kishi» — mushu yerde kahin bolmighan kishini körsitidu. ■ 22:13 Law. 10:14

□ 22:15 «Kahinlar» — ibraniy tilida «Ular». Kahinlar xelqning muqeddes nersilerdin yémeslikige mes'ul idi (16-ayetni körlüng). Bezi alimlar «ularni «xelq» dep terjime qilidu. □ 22:16 «chünki ularni muqeddes qilghuchi Perwerdigar Özümdurmen» — mushu yerde «ularni» belkim kahinlarning özlirini körsitishi mumkin. ■ 22:21 Qan. 15:21; 17:1

²⁴ Uruqchini zeximlengen, ézilip ketken, yérilghan yaki pichilghan haywanni Perwerdigargha atap qurbanliq qilmanglar. Mundaq ishni öz zémininglardimu hergiz qilmanglar.

²⁵ Xudayinglarning néni süpitide yaqa yurtluq kishining qolidin shundaq haywanlardin héchqaysisini élip sunmanglar; chünki ular méyip bolghachqa, siler üçün qobul qilinmaydu. □

Bashqa birnechche belgilime

²⁶ Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

²⁷ Bir mozay, qoza yaki oghlaq tughulsa yette kün'giche anisini emsun; sekkizinchi künidin bashlap Perwerdigargha atap otta sunidighan qurbanliq süpitide qobul bolushqa yaraydu. □

²⁸ Meyli kala bolsun, qoy bolsun, siler anisi bilen balisini bir künde boghuzlimanglar.

²⁹ Siler Perwerdigargha atap bir teshekkür qurbanliqi sunmaqchi bol-sanglar, qobul qilinushqa layiq bolghan yol bilen sununglar.

³⁰ U sunulghan künide yéyilishi kérek; uningdin héchnémini etisige qaldur-masliqinglar kérek. Men Perwerdigardurmen. ■

³¹ Siler Méning emrlirimni ching tutup, ulargha emel qilinglar. Men Perwerdigardurmen.

³² Méning muqeddes namimni bulghimanglar, Men emdi Israillarning arisida muqeddes dep bilinimen. Men silerni muqeddes qilghuchi Perwerdigar bolup,

³³ Xudayinglar bolushqa silerni Misir zéminidin chiqirip keldim. Men Perwerdigardurmen.

23

Xuda Israilgha békitken héyt-bayramlar

¹ Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

² Sen Israillargha mundaq dégin: — Perwerdigar békitken héytlar, siler muqeddes sorunlar bolsun dep chaqirip jakarlaydighan héytlirim mana munulardur: — □

□ **22:25** «Xudayinglarning néni» — uninggha atalghan türlük hediye-qurbanliqlar. Mushu yerde közde tutulghini haywanlardur. Bashqa birxil terjimisi: «Xudayinglarning néni süpitide siler yaqa yurtluq kishining qolidin héch qurbanliqni élip sunmanglar we siler shundaq haywanlar (méyip haywanlar)din héchqaysisini sunmanglar; chünki ular méyip bolghachqa, siler üçün qobul qilinmaydu». Lékin bizningche bu terjime toghra emes; chünki Musagha chüshürülgén qanun boyiche yaqa yurtluqlar xetne qobul qilsa, qurbanliqlarni sunushqa bolatti. «siler üçün qobul qilinmaydu» — mushu yerde «siler» qurbanliq sun'ghan yaqa yurtluqni öz ichige alidu. □ **22:27** «anisini emsun» — ibraniiy tilida «ana astida tursun». ■ **22:30** Law. 7:15 □ **23:2** «Perwerdigar békitken héytlar» — mushu ibarini toghriraq bayan qilsaq «Perwerdigar békitken waqit-pesiller» dégen bolidu. Bu «pesil-waqitlar»ning köpinchisi shadlinidighan, xushal peytlar bolsimu, lékin «kafaret küni» undaq kün emes. «sorunlar» — mushu yerde «sorun» (yaki «yighilish») dégen söz «sorun'gha chaqirilish» dégen menini bildüridu. Nege chaqirilidu? Tekitlinidighan ish xelqning jem bolushi emes, belki «Xudaning yénigha yighilishqa chaqirilish»tin ibaretur. Emeliyette, bezi héytlar we shabat künliride xelqning hemmisi yighilip emes, belki herbir aile «qeyerde tursa», shu öy-chédirlarda jem bolup Xuda bergen aramdin behrimen bolidu. Shundaqla ular shu küni Xudani séghinip, uninggha teshekkür-medhiye qayturushi mumkin, lékin bu ishlar muqeddes qanunda resmiiy békitilgen emes.

³ (alte kün ish-emgek qilinsun; lékin yettinchi küni «xas shabat küni», muqeddes sorunlar küni bolidu; u küni héchqandaq ish-emgek qilmanglar. Qeyerdila tursanglar bu kün Perwerdigargha atalghan shabat küni bolidu). □ ■

«Ötüp kétish héyti» we «pétir nan héyti»

⁴ Siler békitilgen künliri muqeddes sorunlar bolsun dep chaqirip jakarlaydighan, Perwerdigarning héytli mana munulardur: —□

⁵ Birinchi ayning on tötinchi küni gugumda Perwerdigargha atalghan «ötüp kétish héyti» bolidu. □ ■

⁶ Shu ayning on beshinchi küni Perwerdigargha atalghan «pétir nan» héyti bolidu; siler yette kün'giche pétir nan yeysiler.

⁷ Birinchi künide siler muqeddes yighilish qilip, héchqandaq ish-emgek qilmanglar.

⁸ Siler yette kün'giche Perwerdigargha atap otta sunidighan qurbanliqlarni sunup turunglar. Yettinchi künide muqeddes yighilish bolidu; héchqandaq ish-emgek qilmanglar.

«Deslepki hosul» héyti

⁹ Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

¹⁰ Sen Israillargha mundaq dégin: — Siler Men özünglarga teqdim qilidighan zémin'gha kirip, uningdin hosul yighqininglarda, hosulunglarning deslepki pishqinidin bir baghlamni kahinning qéshigha élip béringlar. □

¹¹ Kahin siler üçhün qobul bolushqa uni Perwerdigarning aldida pulanglat-sun; uni pulanglatqan waqit bolsa shabatning etisi bolidu. □

¹² Siler uni pulanglatqan künde siler bir yashqa kirgen béjirim bir qozini Perwerdigargha atap köydürme qurbanliq süpitide sununglar;

¹³ shuninggha qoshup ashliq hediye süpitide zeytun méyi ileshtürülgen ésil undin bir efahning ondin birini Perwerdigargha xushbuy keltürsun dep otta sununglar; buninggha qoshup sharab hediye süpitide sharabtin bir hinning töttin birini sununglar.

¹⁴ Siler Xudayinglarga xas bolghan bu hediye sunidighan kündin ilgiri *yéngi hosuldin* héchnémini, ne nan ne qomach ne kök bash bolsun yémenglar. Bu dewrdin-dewrgiche siler üçhün qeyerde tursanglar ebediy bir belgilime bolsun.

□ **23:3 «xas shabat küni»** — ibranıy tilida «shabatlarning shabati» — mexsus aram alidighan kün. «sorunlar» — mushu «sorunlar» dégenning menisi toghruluq 2-ayettiki izahatni körüng. «shabat küni» — mushu yerde «shabat küni»ning tilgha élinishining sewebi belkim shuki, melum bir héyt shabat künige toghra kélip qalghan bolsa, shu künide oxshashla ish qilmay aram élishi kérek idi. ■ **23:3** Mis. 20:9; 23:12; Qan. 5:13; Luqa 13:14 □ **23:4 «Perwerdigarning héytli»** — héytlar toghruluq «Chöl.» 28-bab, «Qan.» 16:1-17nimu körüng.

□ **23:5 «gugumda»** — ibranıy tilida «ikki kech ariliqida» dégen söz bilen ipadiliniyu — Démek, kün pétiwatqan chaghdin qarangghu chüshküche bolghan ariliqtiki waqit. «ötüp kétish *«pasxa»* héyti» — bu héyt toghruluq «Misirdin chiqish» 12-bab, bolupmu 13-ayet we izahatini, shundaqla «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **23:5** Mis. 12:18; 23:15; Chöl. 28:16; Qan. 16:1 □ **23:10 «hosulunglarning deslepki pishqinidin bir baghlamni kahinning qéshigha élip béringlar»** — bu ayettiki hosul bolsa arpa hosuli idi. Bughday hosuli kéyin bolidu (16-ayet). □ **23:11 «uni pulanglatqan waqit bolsa shabatning etisi bolidu»** — «ötüp kétish» (birinchi ayning on tötinchi küni) héytning etisidin bashlap yette künlük «pétir nan héyt»i bolidu. Yehudiy en'eniliri boyiche bu yette kün ichide kelgen shabat küningin ikkinchi küni «deslepki hosul héyti» bolidu.

«Heptiler héyti» — *bezide* «orma héyti», «deslepki orma héyti» *dep mu atilidu*

15 Andin siler shu shabat kunning etisidin, yeni shu bir baghlamni pulanglatma hediye süpitide sun'ghan kunning etisidin tartip, yette hepte sananglar (ular toluq hepte bolushi kérek); ■

16 yettinchi shabatning ikkinchi künigiche ellik künni sananglar; andin Perwerdigargha atap yéngi *hosuldin* bir ashliq hediye sununglar.

17 Özünglar turuwatqan jaylardin pulanglatma hediye süpitide ésil undin bir efahning ondin ikkisinde étilgen ikki nanni élip keltürünglar; ular échitqu sélip étilgen bolsun; bular Perwerdigargha atalghan deslepki hosul hediyesi dep hésablinidu. □

18 Nandin bashqa yene bir yashliq yette béjirim qoza, yash bir torpaq we ikki gochqarni köydürme qurbanliq süpitide Perwerdigargha atap sununglar; ulargha xas ashliq hediyliri we sharab hediylirini qoshup, hemmisi Perwerdigargha xushbuy keltürüşke sunulsun.

19 Buningdin bashqa siler gunah qurbanliqi üçün bir tékini, inaqliq qurbanliqi üçün bir yashliq ikki qozini keltürünglar;

20 kahin bularni, yeni shu ikki qozini deslepki hosul nanlirigha qoshup pulanglatma hediye süpitide Perwerdigar aldida pulanglatsun. Bular bolsa Perwerdigargha atalghan muqeddes sanilip, kahin'gha tegsun.

21 Shu küni siler «bügün bizlerge muqeddes yighilish bolidu» dep jakarlanglar; shu küni héchqandaq ish-emgek qilmanglar. Bu siler üçün qeyerdila tursanglar ebediy bir belgilime bolidu.

Hosul orush toghruluq belgilime

22 Étizingning bulung-puchqaqlirighiche tamam yighiwalmanglar, we hosulungdin qalghan wasangni tériwalmighin, belki bularni kembegheller bilen musapirlargha qoyghin. Men Özüm Xudayinglar Perwerdigardurmen. ■

«Kanay chélish héyti»

23 Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —

24 Sen Israillargha mundaq dégin: —

Siler yettinchi aynning birinchi küni toluq aram élip, kanaylar chélinish bilen esletme yosunda héyt qilip, muqeddes sorunlarni tüzünglar. □ ■

25 U künde héchqandaq ish-emgek qilmanglar; Perwerdigargha atap otta sunulidighan bir qurbanliq sununglar.

«Kafaret küni»

26 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

27 Yettinchi aynning oninchi küni bolsa kafaret küni bolidu; u kün siler üçün muqeddes yighilish küni bolidu; shu küni nepsinglarni tartip özüglarni töwen tutup, Perwerdigargha atap otta sunulidighan qurbanliqni sununglar;

□ ■

■ 23:15 Qan. 16:9,10 □ 23:17 «bular ... deslepki hosul hediyesi dep hésablinidu» — bu hosul bolsa, bughday hosuli idi. «Deslepki hosul héyti»diki hosul bolsa arpa hosuli idi. ■ 23:22 Law. 19:9; Qan. 24:19 □ 23:24 «kanaylar» — yaki «burghilar» (qochqarning münggüzliri). ■ 23:24 Chöl. 29:1 □ 23:27 «kafaret küni» — ibraniy tilida «kafaretler küni». «nepsinglarni tartip özüglarni töwen tutup, ...» — ibraniy tilida birla söz bilen ipadiliniidu. Yehudiy en'eniliri boyiche bu ishlar roza tutushni öz ichige alatti. 16:29-31nimu körüng. ■ 23:27 Law. 16:29,31; Chöl. 29:7

28 U künde héchqandag ish-emgek qilmanglar; chunki u bir kafaret küni bolup, shu kün özünglar üçün Xudayinglar Perwerdigar aldida kafaret qilinshqa békitilgendur.

29 Herkim shu küni nepsini tartmay özini töwen tutmisa öz xelqidin üzüp tashlinidu.

30 Kimdekim shu kündimu herqandag bir ish qilsa, Men shu ademni öz xelqidin üzüp tashlaymen.

31 Shu küni héchqandag ish qilmanglar; bu dewrdin-dewrgiche siler üçün qeyerde tursanglar bir ebediy belgilime bolidu.

32 U kün siler üçün toluq aram alidighan shabat küni bolidu; nepsinglarni tartip özünglarni töwen tutunglar. Shu ayning toqquzinchi küni gugumdin tartip etisi gugumghiche shabat künige riaye qilip aram élinglar.

«Kepiler héyti»

33 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

34 Sen Israillargha mundaq dégin: — Yettinchi ayning on beshinchi künidin bashlap, yette kün'giche Perwerdigarning «kepiler héyti» bolidu. □ ■

35 Birinchi künde muqeddes yighilish bolidu; héchqandag ish-emgek qilmanglar.

36 Yette kün'giche Perwerdigargha atap otta sunulidighan qurbanliq sununglar; sekkizinchi künde silerge muqeddes yighilish bolidu; Perwerdigargha atap otta sunulidighan qurbanliq sununglar. Bu özi tentenilik yighilish bolghach, u küni héchqandag ish-emgek qilmanglar. ■

37 Siler «muqeddes sorunlar bolsun» dep jakarlaydighan, yeni Perwerdigar békiten héytlar mana shulardur. Shu sorunlarda siler herqaysi kün'ge békitilgini boyiche, Perwerdigargha atap otta sunulidighan hediye-qurbanliq, yeni köydürme qurbanliq, ashliq hediye, bashqa herxil qurbanliqlar we sharab hediyelemleri sunisiler;

38 bulardin bashqa, Perwerdigarning shabat künlirini tutisiler we Perwerdigargha atap qalghan hediyelemlirning bérp, qesem qurbanliqlirning hemmisini ada qilip, ixtiyariy qurbanliqlirning hemmisini sunisiler.

39 Siler emdi zémindin husul-mehsulatirini yighip bolup, yettinchi ayning on beshinchi künidin bashlap yette kün Perwerdigarning héytini ötküzünglar. Birinchi küni toluq aram élish bolidu, sekkizinchi konidimu toluq aram élish bolidu. □

40 Birinchi küni siler ésil derexlerdin shax-putaqlarni chatap, yeni xorma derexliri bilen qoyuq yopurmaqliq derexlarning shaxlirini késip, ériq boyidiki söget chiwiqlirini qirqip Xudayinglar Perwerdigar aldida yette künni shundaq shad-xuram ötküzisiler. □

41 Siler her yili bu yette künni Perwerdigargha atighan bir héyt süpitide ötküzünglar; dewrdin-dewrgiche bu siler üçün ebediy bir belgilime bolidu. Siler héytni yettinchi ayda ötküzünglar.

42 Yette kün'giche kepelerde turunglar. Israilda tughulghanlarning hemmisi kepide tursun. □

□ 23:34 «yettinchi ay» — ibraniiy tilida «bu yettinchi ay». ■ 23:34 Mis. 23:16; Chöl. 29:12; Qan. 16:15

■ 23:36 Yuh. 7:37 □ 23:39 «husul-mehsulatiri» — mushu «husul-mehsulatiri» ashliqlar hem herxil méwne-chiwe mehsulatirini öz ichige alidu. □ 23:40 «ésil derexlerdin shax-putaqlarni chatap, ...» — ibraniiy tilida «ésil derexlerdin méwini chatap, ...». □ 23:42 «Yette kün'giche kepelerde turunglar, ...» — bu kepeler yuqiridiki shax-chiwiqlardin yasilishi kérek.

⁴³ Buning bilan Men Israillarni Misir zéminidin chiqarghinimda, ularni kepil-erde turghuzghinimni ewladliringlar bilidu. Özüm Xudayinglar Perwerdigardurmen.

⁴⁴ Shundaq qilip Musa Perwerdigarning békitken shu héytirini Israillargha bayan qildi.

24

«Chiraghdan» *we* «teqdim nan shiresi toghrisidiki belgilimiler

¹ Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

² Israillargha chiragh hemishe yéniq turushi üçün zeytundin soqup chiqirilghan sap mayni sanga élip kélishe buyrughin.

³ Harun jamaet chédirining ichide, höküm-guwahliq sanduqining udulidiki perdingning sirtida her kéchisi etigen'giche Perwerdigarning aldida chiraghlarni shundaq perlep tursun. Bu dewrdin-dewrgiche siler üçün ebediy bir belgilime bolidu. □

⁴ Harun hemishe Perwerdigarning aldida bu chiraghlarni pak chiraghdanning üstige tizip qoysun. □

⁵ Sen yene ésil bughday unidin on ikki toqachni etkin. Herbir toqach bir efahning ondin ikkisige barawer bolsun.

⁶ Andin sen Perwerdigarning aldidiki pak shirening üstige altidin ikki qatar qilip tizghin. □

⁷ Herbir qatarning üstige sap mestiki qoyghin; shuning bilan ular Perwerdigargha atap otta sunulidighan hediye, esletme nan bolidu.

⁸ Bularni u Israillargha wakaliten herbir shabat küni Perwerdigarning aldida tizsun; bu ebediy bir ehdidur.

⁹ Nanlar Harun bilan uning oghullirigha tewe bolidu; ular ularni muqeddes jayda yésun; chünki bu nersiler Perwerdigargha atap otta sunulghan nersiler ichide «eng muqeddeslerning biri» dep sanilip, Harun'gha tewe bolidu; bu ebediy bir belgilimidur. ■

Xudaning namigha kupurluq qilish gunahining jazasi

¹⁰ Anisi Israiliy, atisi Misirliq bir oghul bar idi. U Israillarning arisigha bardi; u chédirgahta bir Israiliy bilen urushup qaldi.

¹¹ Ular soqushqanda Israiliy ayalning ogli kupurluq qilip, *Perwerdigarning* namini bulghap qarghidi. Xelq uni Musaning aldigha élip bardi. U kishining anisining ismi Shéloमित bolup, u Dan qebilisidin bolghan Dibrining qizi idi. □

□ **24:3 «höküm-guwahliq sanduqi»** — mushu yerde «höküm-guwahliq» Xudaning Israilgha bolghan tüp emrlirini, shundaqla uning Israil bilen bolghan ehdisini körsitidu; Xudaning muqeddes mahiyiti we xarakéteri shu emrlerde ayan qilin'ghachqa, «höküm-guwah» depmu atilidu. Oqurmenlerge ayanki, shu emrler ehde sanduqi ichide saqlaqliq tash taxtaylar üstide pütüklük idi. Shunga bezide sanduq «höküm-guwahliq sanduqi», ibadet chédiri bolsa, «höküm-guwahliq chédiri» dep atilidu. □ **24:4 «pak chiraghdan»** — yaki «sap altun chiraghdan». □ **24:6 «pak shire»** — yaki «sap altun shire». ■ **24:9** Mis. 29:32; Law. 8:31; 1Sam. 21:6; Mat. 12:4 □ **24:11 «muqeddes nam»** — mushu yerde ibraniiy tilida «muqeddes nam» emes, peqet «Nam» déyilidu. Démek, Perwerdigarning nami (16-ayetni körüng).

12 Shuning bilan ular Perwerdigarning hokim buyruqi chiqquche u kishini solap qoydi. □

13 Andin Perwerdigar Musagha söz qilib mundaq dédi: —

14 Qarghighuchini chédirgahning tashqirigha élip chiqinglar. Uning éytqinini anglihanlarning hemmisi qollarini uning béshigha qoysun, andin pütkül jamaet bir bolup uni chalma-késesek qilsun.

15 Hemde sen Israillargha mundaq dégin: — Eger birkim öz Xudasini haqaretlep qarghisa öz gunahini tartidu.

16 Perwerdigarning namigha kupurluq qilghan herqandaq kishi ölümge mehkom qilinsun; pütkül jamaet choqum bir bolup uni chalma-késesek qilsun; meyli u musapir bolsun yaki yerlik bolsun, *muqeddes* namgha kupurluq qilsa öltürölsun. □

17 Eger birsi bashqa birsini urup öltürse, u ölümge mehkom qilinsun.

18 Birsini bir charpayni öltürse, uning üçün haywanni tölep, jan'gha-jan tölep bersun.

19 Birkim öz qoshnisini méyip qilsa, u özgige qandaq qilghan bolsa, uning özigimu shundaq qilinsun.

20 Birer ezasi sunduruwétilgen bolsa, uningmu sundurulsun; közige-köz, chishigha-chish nakar qilinsun; bashqa kishini qandaq zeximlendürgen bolsa umu hem shundaq qilinsun. ■

21 Kimdekim bir charpayni öltürse, charpay tölep bersun; ademni urup öltürgen kishi bolsa, ölüm jazasigha mehkom qilinsun.

22 Silerde birla qanun bolsun. musapir yaki yerlik bolsun, barawer muamile qilinsun; chünki Men Xudayinglar Perwerdigardurmen.

23 Musa Israillargha shularni dédi; shuning bilan ular shu qarghighuchini chédirgahning tashqirigha élip chiqip, chalma-késesek qildi. Shundaq qilib, Israillar Perwerdigarning Musagha emr qilghinidek qildi.

25

Zéminning «shabat yili»

1 Perwerdigar Sinay téghida Musagha söz qilib mundaq dédi: —

2 Sen Israillargha mundaq dégin: — Men silerge bérédighan zémin'gha kirgininglarda u zéminning özimu Perwerdigargha atap bir shabat aramini alsun. ■

3 Sen alte yil étizingni térip, alte yil talliq béghingni chatap, ulardin hosullarni yighqin;

4 emma yettinchi yili zéminning özi üçün bir «shabatliq aram» bolsun; u Perwerdigargha atalghan bir «shabat» hésablinidu. Shu yili sen étizingni térimaysen we talliqingni chatimaysen.

5 Özlükidin ünüp chiqqan hosulni ormaysen; we chatalmighan talliringningüzümlirini üzmeysen; chünki shu yil zémin aram alidighan yildir.

6 Halbuki, zémin shabat yilida chiqarghan hosul hemminglarga ozuq bolidu, yeni özüng üçün, qul-dédiking üçün, medikaring üçün we séningkide turuwatqan musapir üçün, shuningdek mal-waranliring üçün

□ 24:12 «...Perwerdigarning hokim buyruqi chiqquche,...» — ibranii tilida «...Perwerdigarning aghzigha qarap, u hokim chiqarghuche,...». □ 24:16 «muqeddes nam» — mushu yerde ibranii tilida peqet «Nam» déyilidu. ■ 24:20 Mis. 21:24; Qan. 19:21; Mat. 5:38 ■ 25:2 Mis. 23:10

7 We zéminingdiki yawayi haywanlar üçünmu ozuq bolidu; zéminning hemme hosuli ozuq bolidu. □

«Kanay-burgha chalidighan yili», yeni «azadliq yili», «shadliq yili»

8 Shuningdek sen yette qétimliq shabat yilini, yeni yette hesse yette yilni sanighin; yette shabat yil künliri qiriq toqquz yil bolidu.

9 Shunchilik waqit ötüp, yettinchi ayda, ayning oninchi küni, kafaret küni de burgha chélip sadasini yuqiri chiqirisiler; kafaret küning özi de siler pütkül zémininglarda burghining sadasini anglitisiler.

10 Shu ellikinchi yilini siler muqeddes dep bilip, pütkül zéminda uningda barliq turuwatqanlarning hemmisige azadliqni jakarlishinglar kérek. Shu yil silerge «azadliq yili» bolidu, herbiringlar öz yer-mülüklinglarga qaytisiler, herbiringlar öz aile-jemetinglarga qaytip barisiler. □

11 Bu ellikinchi yili silerge bir azadliq yili bolsun; u yili héch néme térimaysiler, özlükidin ünüp chiqqan hosulnimu ormaysiler we chatalmighan tallir-inglarning üzümürinimu yighmaysiler.

12 Chünki bu azadliq yili bolup, silerge muqeddes hésablansun; uning hosulini bolsa, étiz-dalilardin tépip *hemminglar* yeysiler. □

Yer-mülüklerning yandurulushi

13 Azadliq yili aranglardiki herbir adem öz yer-mülükige qaytsun.

14 Siler qoshnanglarga birnéme sétip bersenglar, yaki qoshnanglardin birnéme sétiwalsanglar, bir-biringlarni bozek qilmanglar. □

15 Qoshnangdin *yerni* sétiwalsang, unda qta «azadliq yili»din kéyin ötkén yil-larning sanini hésablap uningdin sétiwélishing kérek; umu qalghan yillarning sanigha qarap, yerning kéyinki hosullirigha asasen sanga sétip bersun.

16 «Azadliq yili»ghiche bolghan yillar köprek bolsa, bahasini shuninggha muwapiq yuqiri kötüriser; qalghan yillar azraq bolsa, bahasini shuninggha muwapiq kémeytsun. Chünki qalghan yillarning hosulliri qanche bolsa, u shu boyiche sanga sétip béridu.

17 Silér bir-biringlarni bozek qilmanglar, belki Xudayinglardin qorqunglar; chünki Men bolsam Xudayinglar Perwerdigardurmen.

18 Silér Méning belgilimilirimni tutup, hökümlirimde turup, shulargha emel qilinglar; silér shundaq qilsanglar, zémininglarda tinch-aman turisiler.

19 Shuning bilen zémin silerge öz méwisini béridu, silér toyghudek yep, uningda tinch-aman turisiler.

20 Eger silér: — Mana, bizge térip hosulni yighishqa ijazet bérimise, yettinchi yili néme yeymiz, dep sorisanglar,

□ 25:7 «... zéminingdiki yawayi haywanlar üçünmu ozuq bolidu; zéminning hemme hosuli ozuq bolidu» — démek, (1) étiz-talliqning igisi öz yeridin özlükidin ünüp chiqqan «tebiy hosul»ni orghaq we pichaq bilen hergiz almasliq kérek; (2) barliq xelq shu «tebiy hosul»din, shundaqla herxil derexlerning méwisini we zémindiki bashqa tebiy ozuqluqni (kimning yéride bolushidin qet'iynez) xalighanche qol bilen üzse bolatti; (3) hetta zémindiki yawayi haywanlarnu uningdin behrimen bolushqa bolatti; shuning üçün étiz etrapidiki chit-qashalarni échip bérishi kérek idi. □ 25:10 «Azadliq yili» — eslide ibraniy tilida «burgha (chélish) yili» dep atilatti. Kéyin, uning chüshenchisi tézla «azadliq yili», «shadliq yili» dégen'ge özgerdi. □ 25:12 «shabat yili» — bu ish toghrisidiki belgilimilerni, 5-7-ayetlerdin we izahatlıridin körtüng. □ 25:14 «Siler qoshnanglarga birnéme sétip bersenglar, yaki qoshnanglardin birnéme sétiwalsanglar» — bu ayettiki «birnéme» shühhisizki yer-zéminlarni yaki igilikni körsitidu (13-ayetni körtüng).

21 *silerge melum bolsunki*, altinchi yilida uch yilning hosulini bersun dep, Men üstünglarga berikitimni «chüş» dep buyruymen.

22 We shundaq boliduki, siler sekkizinchi yili tériysiler, emma toqquzinchi yilighiche éship qalghan kona hosuldin téxiche yeysiler; shu toqquzinchi yilighiche siler kona ashliqtin yeysiler.

23 Yer-zémin sétilsa, menggülik sétilmisun, chünki zéminning özi Méningkidur, siler bolsanglar Méning yénimdiki musapir we méhman, xalas.

24 Siler ige bolidighan pütkül zéminda yer-zéminning igilirige uni «qaytu-ruwélish hoquqi»ni yaritip bérishinglar kérek.

25 Eger qérindashliringlardin biri kembeghelligiship, öz miras yérini sétiwetken bolsa, uning yéqin tughqini, yeni «hemjemet shapaetchi»si kélip öz qérindishi satqan yerni qayturup sétiwalsun. □

26 Eger uning héch shapaetchi tughqini bolmisa, lékin u yanduruwélishqa kéreklik pulni tapalisa, □

27 Undaqtta satqinigha qanche yil bolghanliqini hésablap, *azadliq yilighiche* qalghan yillar üçün sétiwalghan kishige muwapiq pul béríp, öz yérige qaytsun.

28 Lékin eger u yanduruwélishqa kéreklik pulni tapalmisa, özi sétip bergen yer azadliq yilighiche alghuchining qolida tursun; azadliq yili kelgende yer yer sétiwalghuchining qolidin chiqsun, öz igisi öz yer-mülkige qaytsun.

Sétip bergen öyler toghruluq

29 Eger birsi sépilliq sheherning ichidiki bir turalghu öyni satqan bolsa, sétip bir yil ichide uni yanduruwélish hoquqi bardur. Toluq bir yil tügep bolghuche, yanduruwélish hoquqi bardur.

30 Lékin pütün yil ichide yanduruwélinmisa, sépilliq sheherning ichidiki bu öy nesildin-nesilge alghan kishining qolida bolup, azadliq yili kelsimu yandurulmas.

31 Lékin sépilsiz kentlerning öyliri bolsa zéminning étizliridek hésablinidu; ularni yandurup sétiwalghili bolidu; azadliq yili kelgende esli igisining qoligha yandurulidu.

32 Lékin Lawiy sheherliride bolsa, Lawiylar öz mirasi bolghan sheherlerdiki öylirini xalisa herqachan qayturuwélish hoquqi bardur. □

33 Lawiylardin biri öylirini, yeni öz mirasi bolghan sheherdiki bir öyni qayturuwélish hoquqi bar bolsimu, *lékin qayturup almighan bolsa*, undaq ehwalda u azadliq yili kelgende yandurulidu; chünki Lawiy sheherlirining öyliri bolsa Lawiylarning Israillarning arisidiki mirasi bolidu. □

□ **25:25 «hemjemet shapaetchi»** — mushu söz ibranij tilidiki «goél»ning terjimisi. Tewrattiki nurgun yerlerde bu söz tépildu (mesilen, «Ayup» 19:25ni we izahatni körüng). Bezide «hemjemet qutquzghuchi» dep terjime qilinidu. Bu söz omumen birsining melum awarichilikke uchrighinida, uningha tughqanchilik (hemjemetlik) qilip uni qutquzush üçün bedel töleydighan qutquzghuchi tughqinini bilduridu. □ **25:26 «lékin u yanduruwélishqa kéreklik pulni tapalisa»** — ibranij tilida «u» «uning qoli» dégen söz bilen ipadilinidu. □ **25:32 «Lawiylarning sheherliri»** — Israil ichide Lawiylargha alahide xas bolghan 48 sheher bar idi («Chöl.» 35-bab, «Yeshua» 21-babni körüng).

□ **25:33 «Lawiylardin biri öylirini... qayturuwélish hoquqi bar bolsimu, ... u azadliq yili kelgende yandurulidu»** — yani «Eger Lawiylardin biri bashqa birsidin (yeni bashqa bir Lawiy ademdin) öz mirasi bolghan sheheride bir öyni sétiwalsimu, azadliq yili kelgende yandurulidu». Bu ayetning yene bezi bashqa terjimiliri yaki sherhliri uchrishi mumkin.

34 Shundaq hem bularning sheherlirining chörisidiki étiz-yerliri bolsa, ularning ebediy mirasi bolghachqa, sétilsa bolmaydu. □

Qerzler we qullar toghruluq belgimiler

35 Sanga qoshna bolghan, qérindashliringlardin biri kembeghelliship, öz jénini baqalmay qalsa, sen uni musapir yaki yaqa yurtluq méhmandek yéningda turghuzup, uningdin xewer alghin.

36 Sen uningdin ösüm we yaki payda almighin; sen Xudayingdin qorqup, qérindishingni qéshingda turushqa qoyghin. ■

37 Pulungni uninggha ösümge berme, ashliqingnimu payda élish meqsitide uninggha ötne bermigin.

38 Xudayinglar bolushqa, Qanaan zéminini silerge bérishke silerni Misir zéminidin chiqirip kelgen Xudayinglar Perwerdigar Özümdurmen.

39 Eger sanga qoshna bolghan qérindishing kembeghelliship, özini sanga satsa, uni quldek qulluq xizmitige salmighin; ■

40 belki u qéshingda medikar yaki musapirdek tursun; azadliq yilighiche séning xizmitingde bolsun;

41 andin azad bolup özi bilen baliliri qéshingdin chiqip, öz jemetige yéni bérip, ata-bowilirining yer-mülkige qaytsun. □

42 Chünki ular Men Özüm Misir zéminidin chiqirip élip kelgen qul-bendilirim bolghachqa, ularni quldek sétishqa yol qoymanglar.

43 Sen ulargha qattiq qolluq bilen xojiliq qilmaysen, belki Xudayingdin qorqqin. ■

44 Lékin özüngge qul yaki dédek almaqchi bolsang, ularni etrapniki yat ellerdin shundaq qul ya dédek sétiwalsang bolidu.

45 Bulardin bashqa, aranglarda olturaqlashqan musapirlarning perzentirini we shularning jemetidin, yeni siler bilen bille turuwatqan, zémininglarda tughulghanlardin qullar sétiwalsanglar bolidu; shuning bilen ular silerning mülkünglar bolup qalidu.

46 Siler mushularni özünglardin kéyinki baliliringlarga miras qilip, ulargha mülük bolushqa qaldursanglar bolidu; mushularni ebedigiche qul qil-sanglar bolidu; lékin öz qérindashliringlar bolghan Israillar arisida bolsa, bir-biringlarga qattiq qolluq bilen xojiliq qilmasliqinglar kérek.

47 Eger aranglarda olturushluq bir musapir yaki yaqa yurtluq béyighan we uninggha qoshna qérindishing kembeghelliship, özini shu qoshna musapirgha we yaki shu musapirning melum bir ewladigha satsa,

48 u sétilghandin kéyin uningda pul tölep hörlükke chiqish hoquqi qalidu; uning aka-ukilirining herqaysisi uni hörlükke sétiwalsa bolidu.

□ 25:34 «... **bularning sheherlirining chörisidiki étiz-yerliri ... sétilsa bolmaydu**» — bu étizlar ularning xususiy teelluqati emes, belki ularning «kolléktip» teelluqi idi. ■ 25:36 Mis. 22:25; Qan. 23:18; Pend. 28:8; Ez. 18:8; 22:12 ■ 25:39 Mis. 21:2; Qan. 15:12; Yer. 34:14 □ 25:41 «**andin qul** azad bolup özi bilen baliliri ... ata-bowilirining yer-mülkige qaytsun» — «Mis.» 21:2-6-ayetlerde bérilgen belgimiler boyiche ibraney qul alte yil ishlep bolghandin kéyin azadliqqa qoyup bérilishi kérek. Lékin «azadliq yili» uning ishleshke kérek bolghan alte yil toshmayla kelse, shu yili u ailisi bilen azadliqqa chiqidu. ■ 25:43 Ef. 6:9; Kol. 4:1

49 Shuningdek uning taghisi yaki taghisining oghli we yaki jemetidin bolghan herqaysi yéqin tughqini uni hörlükke sétiwalsa bolidu; yaki özining qurbi yetse, pul bérip Öz-Özini hörlükke sétiwalsa bolidu. □

50 Uni sétiwalidighan kishi uning xojisi bilen gepliship sétilghan yildin tartip azadliq yilighiche qanchilik bolghanliqini hésablap, sétiwélish bahasini yillarning sanigha qarap hésablisun; *hörlük puli hésablashta qulning xojisigha ishleshke kérek bolghan qalghan künlirining heqqi «medikarning ishligen künliri»dek hésablansun.* □

51 Azadliq yiligha yene xéli yillar bolsa, shuni hésablap, sétilghan pulning nisbiti boyiche hörlük pulini hésablap bersun;

52 eger azadliq yiligha az yillar qalghan bolsa, uni hésab qilip, qalghan qulluq yillirigha muwapiq pulni yandurup bersun.

53 Bolmisa, qul shu xojisining yénida yilliq medikardek turushi kérek; uning xojisi séning köz aldingda uninggha qattiq qolluq bilen xojiliq qilmisun. □

54 Eger qul yuqiriqi yollar bilen hörlükke chiqalmisa, azadliq yili kelgende qoyup bérisun — u baliliri bilen qoshulup azad bolidu.

55 Chünki Israillarning özi Manga qul-bendilerdur; ular Men Özüm Misir zéminidin chiqirip kelgen qul-bendilirimdur. Xudayinglar Perwerdigar Özümdurmen.

26

Xudagha itaetmen bolushning bext-berikiti, itaetsizlik keltüridighan balayi'apetler

1 Siler özünglar üçün héchqandaq but yasimanglar yaki özünglarga héch oyma mebud yaki heykel-tüwrükni turghuzmanglar yaki ulargha bash urushqa oyulghan neqishlik tashlarni zémininglarda hergiz tiklimenglar; chünki Özüm Xudayinglar Perwerdigardurmen. ■

2 Méning shabat künlirimni tutup, muqeddes jayingha ixlasmen bolunglar. Men Perwerdigardurmen. ■

3 Eger siler méning belgilimilirimde méngip, emrlirimni tutup ulargha emel qilsanglar, ■

4 Men yéringlarning öz hosulini bérip turushigha, daladiki derexlarning méwisini chiqirishigha waqtida yamghurliringlarni yaghdurup turimen.

5 Shuning bilen xaman tépish waqti üzüm yighish pesligiche bolidu, üzüm yighish waqti térilghu waqtighiche bolidu; siler néninglarni toyun'ghuche yep, öz zémininglarda tinch-aman turisiler. ■

6 Men zémin'gha aram-tinchliq ata qilimen, shuning bilen héchkim silerni qorqitalmaydu, aramxuda yétip uxlaysiler; wehshiy haywanlarni zémindin yoqitimen, qilichmu zémininglardin ötmeydu; ■

□ 25:49 «...özining qurbi yetse, pul bérip öz-özini hörlükke sétiwalsa bolidu» — démek, xojayini yat ellik bolsa, «Mis.» 21:2-6-ayetlerdiki «qul alte yil ishlep andin azad bolidu» dégen belgilime inawetlik bolmaydu. □ 25:50 «... qalghan künlirining heqqi «medikarning ishligen künliri»dek hésablansun» — démek, qalghan yillargha medikarning ish heqqi ölchimi boyiche pul hésablap tölishi kérek. □ 25:53

«... uning xojisi séning köz aldingda uninggha qattiq qolluq bilen xojiliq qilmisun» — démek, Yehudiylardin biri yaqa yurtluq bir xojayinning qol astida qul bolup ishlese, qoshna bolghan Yehudiy qérindashliri uning haligha yétip, uningdin xewer élishi kérek. ■ 26:1 Mis. 20:4; Qan. 5:8; 16:22; Zeb. 97:7 ■ 26:2 Law. 19:30 ■ 26:3 Qan. 28 ■ 26:5 Law. 25:19 ■ 26:6 Ayup 11:18,19

- 7 siler dushmanliringlarni qoghlaysiler, ular aldinglarda qilichlinip yiqilidu.
- 8 Silerdin besh kishi yuz kishini qoghlaydu, yuz kishi on mingni qachuridu; dushmanliringlar bolsa aldinglarda qilichlinip yiqilidu. ■
- 9 Men silerge yuzumni qaritip, silerni perzent korguzup kopeytimen, siler bilen baghligan ehdemni mezmum turghuzimen.
- 10 Siler téxiche uzun saqlan'ghan kona ashliqni yewatqininglarda, yéngi ashliq chiqidu; yéngisi wejidin konisini chiqiriwétisiler.
- 11 Men Öz makanimni aranglarda turghuzimen we qelbim silerdin nepretlenmeydu. ■
- 12 Men aranglarda méngip silerning Xudayinglar bolimen we siler Méning xelqim bolisiler.
- 13 Men silerni Misirda ularning qulliri bolushtin hör qilishqa shu zéminidin chiqarghan Xudayinglar Perwerdigardurmen; Men boyunturuqunglarning asaretlirini sundurup, qeddinglarni tik qilip mangghuzdum.
- 14 Halbuki, eger siler Manga qulaq salmay, bu emrlerning hemmisige emel qilmay, ■
- 15 belgilimilirimni tashlap, qelbinglardin hökümlirimni yaman körüp, barliq emrlirimni tutmay, ehdemni buzsanglar,
- 16 Menmu béshinglarga shu ishlarni chüshürimenki, — Men silerge wehime sélip, közünglarni kor qilidighan, jéninglarni zeipleshtüridighan sil-waba késili, kézik késilini béshinglarga chüshürimen. Siler uruqunglarni bikar chéchip-tériysiler, chünki dushmanliringlar uni yep kétidu.
- 17 Men yuzumni silerge qarshi qilimen, shuning bilen siler dushmanliringlardin urulup qachidighan bolisiler; silerni öch korgüchiler üstünglardin hökümlanliq qilidu; héchkim silerni qoghlimisimu, qachisiler. ■
- 18 Bulardin héch ibret almay, belki Manga yene qulaq salmisanglar, Men gunahliringlar tüpeylidin silerge bolghan jazani yette hesse éghirlitimen,
- 19 küch-heywenglardin bolghan hakawurluqinglarni sundurimen; asminglarni tömürdek qilip, yéringlarni mistek qiliwétimen; □
- 20 ejir-japayinglar bikargha kétidu, yéringlar hosul bermeydu, daladiki derexlerge méwe chüshmeydu.
- 21 Eger yenila Men bilen qarshi mangsanglar, shundaqla Manga qulaq salmisanglar, Men gunahliringlarga layiq béshinglarga chüshidighan wabakülpetlerni yene yette hesse éghirlitimen.
- 22 Aranglarga silerni baliliringlardin juda qilidighan, charpayliringlarni yoqitidighan, silerni azlitidighan yawayi haywanlarni ewetimen; yol-kochliringlar ademzatsiz chöldek bolup qalidu.
- 23 Siler bu ishtar arqiliq ibret-terbiye almay, belki yenila Manga qarshi mangsanglar,
- 24 Menmu silerge qarshi méngip, gunahinglar tüpeylidin bolghan jazani yene yette hesse éghirlitip, Men Özüm silerni urimen; ■
- 25 üstünglarga ehdemni buzghanliqning intiqamini alidighan qilich chüshürimen; shuning bilen siler sheherlerge yighiliwalisiler, Men aranglarga waba chüshürimen; shuning bilen siler dushmanlerning qoligha chüshisiler.

■ 26:8 Ye. 23:10 ■ 26:11 Ez. 37:26; 2Kor. 6:16 ■ 26:14 Qan. 28:15; Yigh. 2:17; Mal. 2:2 ■ 26:17 Pend. 28:1 □ 26:19 «... asminglarni tömürdek qilip, yéringlarni mistek qiliwétimen» — démek, asmandin höl-yéghin chüshmeydu hemde belkim ularning dualiri asmandin yuqirigha ötmeydu, yer susiz bolup intayin qattiqliship bolidu. ■ 26:24 2Sam. 22:27; Zeb. 18:26-27

26 Silerge yölenchük bolghan ashliqni qurutiwétimen; on ayal bir bolup bir tonurda nan yéqip, nanlarni silerge tarazida tartip béridu, emma buni yéginginglar bilen toymaysiler. □

27 Eger bulardin héch ibret almay, manga qulaq salmisanglar, belki manga qarshi mangsanglar;

28 Menmu qehr bilen silerge qarshi mangimen; Men, yeni Men Özüm gunahliringlar tüpeylidin jaza-terbiyini yene yette hesse éghirlitip chüshürimen.

29 Shuning bilen siler oghulliringlarning göshi we qizliringlarning göshini yeysiler; ■

30 shundaqla Men qurbanliq «yuqiri jay»liringlani weyran qilip, «kün tüwrük»liringlarni sundurup, ölükliringlarni sunuq butliringlarning üstige tashliwétimen; Méning qelbim silerdin nepretlinidu. □ ■

31 Men sheherliringlarni weyran qilip, muqeddes jayliringlarni xarab qilip, *qurbanliqinglarning* xushbuyirini yene purimaymen;

32 zéminni halaketke élip barimen; uningda olturaqlashqan dushmanliringlar bu ehwalgha heyranuhes qalidu.

33 Silerni ellerning arisigha taritip, keyninglardin qilichni sughurup qoghlaymen; shuning bilen zéminglar weyran bolup sheherliringlar xarab qilinidu.

34 U waqitta, siler dushmanliringlarning zéminida turuwatqininglarda, zémin weyrane bolghan barliq künlerde, zémin öz shabat künliridin söyünidu; u zamanda zémin derweqe aram élip öz shabatliridin söyünidu. ■

35 Özi weyrane bolup turghan barliq künliride u aram alidu, yeni siler uningda turuwatqan waqitiki shabat künliringlarda héch almighan aramni emdi alidu.

36 Aranglardin qutulup qalghanlar bolsa, ular dushmanlerning zéminlirida turghinida köngüllirige yürekzadilik salimen, shuning bilen ular chüshken bir yopurmaqning shepisini anglisa qilichtin qachqandek qachidu; héchkim qoghlimisimu yiqilip chüshidu.

37 Gerche héchkim ularni qoghlimisimu, derweqe qilichtin yiqitilghandek ular bir-birining üstige putliship yiqilidu; silerde dushmanliringlarga qarshi turghudek küch qalmaydu.

38 Ellerning arisida halak bolisiler, dushmanliringlarning zémini silerni yep kétidu.

39 Aranglardin qutulup qalghanliri bolsa öz rezilliki tüpeylidin dushmanliringlarning zéminida zeiplishidu; we ata-bowilirining rezillikidimu yürüp, shular zeipleshkendek ularmu zeiplishidu. □

□ **26:26** «silerge yölenchük bolghan ashliqni qurutiwétimen; ...» — sözmüsöz terjime qilghanda «Men silerning «nan hasa»nqlarni sunduriwetkinimde, ...». «Yölenchük» dégen söz ibraniy tilida adette «tayaq» yaki «hasa»ni bildüridu. Mumkinchiliki barki, qedimki zamanlarda Yehudiy xelqi öz nanlirini bir tayaqta (zixqa ötküzgendek) kötürüp mangatti. Omumen, menisi bizning terjime qilghanimizdek bolsa kerek. ■ **26:29** Qan. 28:53; 2Pad. 6:28; Yigh. 4:10 □ **26:30** «yuqiri jaylar» — Israil we Yehuda uzundin béri tagh choqqiliri qatarliq jaylarda herxil butlarga choqunup, hetta ashu jaylarda «insan qurbanliq»larni qilip kelgen («Ez.» 16:21, 20:28 qatarliqlarni körüng). «**kün tüwrük**»liringlarni — «kün tüwrük»ler belkim kün'ge choqunushqa munasiwetlik but-heykeller bolushi mumkin. Bashqa birxil terjimisi: — «isriqdanliringlarni». ■ **26:30** 2Tar. 34:7 ■ **26:34** Law. 25:2 □ **26:39** «ata-bowilirining rezillikidimu yürüp, shular zeipleshkendek ularmu zeiplishidu» — yaki «özliridiki, shundaqla ata-bowilirining rezillikide yürüp zeiplishidu».

Gunahlarni iqrar qilib nijat tépish

40 Halbuki, ular özi qilgan rezillik bilan ata-bowilirining sadir qilgan rezillikini, Manga yüz örüp asiyliq qilghinini, shundaqla ularning Manga qarshi turup mangghinini boynigha alidu, □

41 shuningdek Méning ulargha qarshi mangghinimgha, shuningdek ularni dushmanlirining qoligha tapshurghinimgha iqrar bolidu. Shunga eger u waqitta ularning xetnisiz köngli töwen qilinip, öz qebihlikining jazasini qobul qilsa,

42 undaqla Men Yaqup bilen baghlighan ehdemni yad qilib, Ishaq bilen baghlighan ehdemnimu we Ibrahim bilen baghlighan ehdemnimu ésimge keltürimen, zéminnimu yad qilimen.

43 Chünki zémin ulardin tashlinip, ularsiz bolup xarabe turghan waqitta, shabat künliridin söyünidu; ular bolsa öz qebihlikining jazasini qobul qilidu; sewebi del shuki, ular Méning hökümlirimni tashlidi, belgilimilirimni qelbidin yaman körgenidi.

44 Halbuki, shundaqla bolsimu, ular öz dushmanlirining zéminida turghinida Men ularni tashlimaymen yaki ulargha öchlük qilmaymen, shuningdek ular bilen baghlighan ehdemni buzmaymen, ularni yoqatmaymen; chünki Men Özüm ularning Xudasi Perwerdigardurmen. ■

45 Men belki ularni dep, ularning Xudasi bolushqa ellerning közi aldida Misir zéminidin chiqirip kelgen ata-bowiliri bilen baghlashqan ehdemni ésimde tutimen. Men Perwerdigardurmen.

Xulase

46 Perwerdigar Musani wasite qilib, Sinay téghida özi bilen Israillarning otturida békitken hökümler, belgilimiler we qanunlar mana shular idi.

27

Qoshumche qisim – Qesem bilen Xudagha atalghan kishiler toghruluq

1 Perwerdigar Musagha söz qilib mundaqla dédi: –

2 Sen Israillargha mundaqla dégin: – Eger birsi pewqul'adde bir qesem qilib melum kishining jénini Perwerdigargha atighan bolsa, undaqla shu kishige sen békitken jénining qimmitining nerxi töwendikidek bolidu; □

3 Yéshi yigirme bilen atmishning ariliqida bolghan er kishi bolsa, sen toxtitidighan qimmiti muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche bolsun; uning qimmiti ellik shekel kümüşke toxtitilsun. □

4 Ayal kishi bolsa, aranglarda toxtitilghan qimmiti ottuz shekel bolsun.

□ 26:40 «... Manga qarshi turup mangghinini boynigha alidu» — shu ayetning qiziq bir yéri shuki, uningda éniq halda xelqning birla chong rezilliki, birla chong asiyliqi körsitilgendek turidu. Qaysi «birla gunah» dések, jawab shübhisizki, Injilda tépildu — u bolsimu, öz Qutquzghuchi-Mesihini ret qilishtin ibaret. ■ 26:44 Qan. 4:31; Rim. 11:1,26 □ 27:2 «sen békitken jénining qimmitining nerxi töwendikidek bolidu» — shübhisizki, mushu yerde «sen» bash kahin yaki bu ishqa mes'ul bolghan kahinni körsitidu. □ 27:3 «muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki» — shübhisizki, pütkül el üçün özgermes ölchem bolsun dep muqeddes jayda saqlaqliq, muqim békitilgen birnecheche xil ölchemlerdin biri bolushi kérek. «Shekel» kümüşning (yaki altunning) ölchimi bolup, adette 11.4 gram etrapida bolushi mumkin. «... Uning qimmiti ellik shekel kümüşke toxtitilsun» — ibraniy tilida «sen... uning qimmitini toxtitip bergin» déyilidu. Biz uni «...uning qimmiti ... toxtitilsun» dep mejhul shekilde alduq. Kéyinki ayetlerdimu biz shu ibarini «mejhul shekil»de ipadilidug.

⁵ Eger yéshi besh bilen yigirmining ariliqida bolsa, erkek üçün toxtitilidighan qimmiti yigirme shekel bolup, ayal kishi üçün on shekel bolsun.

⁶ Eger yéshi bir ay bilen besh yashning ariliqida bolsa, toxtitilidighan qimmiti oghul bala üçün besh shekel, qiz bala üçün üç shekel kümüş bolsun.

⁷ Eger atmish ya uningdin chongraq yashtiki kishi bolsa, toxtitilidighan qimmiti er kishi üçün on besh shekel, xotun kishi üçün on shekel bolsun.

⁸ Eger birsi toxtitilghan qimmitini töleshke qurbi yetmise, u özini kahinning aldida teq qilsun; kahin uning qimmitini békitsun. Kahin qesem qilghuchin-ning ehwaligha qarap uning qimmitini toxtitip bersun.

Qoshumche qisim – qesem üçün Xudagha atalghan haywanlar toghruluq

⁹ Eger birsi *qesem qilip* Perwerdigargha qurbanliq bolushqa layiq bolidighan bir haywanni uninggha atighan bolsa, undaqtá shundaq haywanlar Perwerdigargha atap mutleq muqeddes sanalsun; □

¹⁰ haywan nachar bolsa uning ornigha yaxshini yaki yaxshining ornigha nachirini tégishishke yaki ornigha bashqisini almashturushqa hergiz bolmaydu. Mubada atighuchi u haywanning ornigha yene bir haywanni yenggüshlimekchi bolsa, Awwalqisi bilen ornigha ekelginining her ikkisi muqeddes sanalsun.

¹¹ Eger haywan Perwerdigargha atalghan qurbanliqqa layiq bolmaydighan bir «napak» haywan bolsa, undaqtá u haywanni kahinning aldigha élip kelsun;

¹² andin kahin özi uning yaxshi-yamanliqigha qarap qimmitini toxtatsun; kahin qimmitini qanche toxtatqan bolsa shundaq bolsun.

¹³ Eger igisi pul tölep haywanni qayturulmaqchi bolsa, toxtitilghan qimmitige yene uning beshtin birini qoshup bersun.

Qesem üçün Xudagha atalghan öyler toghruluq

¹⁴ Eger birsi Perwerdigargha muqeddes bolsun dep öyini uninggha atap muqeddes qilsa, kahin uning yaxshi-yamanliqigha qarap qimmitini toxtatsun; kahin uning qimmitini qanche toxtatqan bolsa, shu qimmiti inawetlik bolidu.

¹⁵ Kéyin eger öyini atighuchi kishi uni qayturulmaqchi bolsa, u toxtitilghan qimmitige uning beshtin birini qoshup bersun; andin öy yene uning bolidu.

Qesem üçün Xudagha atalghan yer-étizlar toghruluq

¹⁶ Eger birsi öz mal-mülki bolghan étizliqning bir qismini Perwerdigargha atap muqeddes qilsa, qimmiti uninggha qanchilik uruq térilidighanliqigha qarap toxtitilsun; bir xomir arpa uruqi kétédighan yer bolsa, qimmiti ellik shekel kömüşke toxtitilsun. □

□ **27:9** «Perwerdigargha atap mutleq muqeddes sanalsun» — démek, qurbanliqlargha layiq bolghan haywanlar qesem bilen Xudagha atalghan bolsa, kéyin ularni pul tölep qaytuwélisshqa héch bolmaydu. U yaki qurbanliq bolidu yaki Xudagha wakaliten turghan kahin-lawiylargha tégidu.

□ **27:16** «Étizliqni Perwerdigargha atap muqeddes qilish» — bu ish belkim étizliqni Xudaning wekilliri, yeni kahin-lawiylargha tapshurush idi; shundaq bolsa, ular shu étizliqning paydisini yilmu-yil alalaytti; yaki bolmisa atighuchi kishi özi kahin teripidin toxtitilghan pulini biwasite kahin-lawiylargha tapshuratti. «xomir» — «xomir»ning esliy menisi «éshek kötüreligüdek yük» bolup, texminen 220-300 litr.

¹⁷ Eger birsi «azadliq yili»din tartip öz étizliqini muqeddes qilsa, sen qanche toxtatsang shu bolsun. □

¹⁸ Lékin eger birsi «azadliq yili»din kéyin öz étizliqini muqeddes qilghan bolsa, kahin kélidighan azadliq yilighiche qanchilik yillar qalghanliqini hésablap qimmitini toxtatsun. Ötöp ketken yillargha qarap toluq bahadin muwapiq pul kémeytisun.

¹⁹ Eger birsi öz étizliqini muqeddes qilghandin kéyin pul tölep uni qayturuwalmaqchi bolsa, u sen toxtatqan qimmitige yene uning beshtin birini qoshup bersun; shuning bilen étizliq uning öz qoligha qaytidu.

²⁰ Eger u pul bérip étizliqni qayturuwalmighan bolsa yaki bashqa birsige sétip bergén bolsa, kéyin shu étizliqni qayturuwélissha bolmaydu. □

²¹ Belki azadliq yili kelgende étizliq «igisige qayturulidighanda» u mutleq béghishlan'ghan yerge oxshash, Perwerdigargha atap muqeddes qilinip, miras hoquqi kahin'gha ötidu. □

²² Eger birsi sétiwalghan emma öz mirasi bolmighan bir parche yer-étizni Perwerdigargha atap muqeddes qilghan bolsa,

²³ kahin azadliq yilighiche qalghan yilni hésablap, qimmitini toxtatsun. Andin u küni shu kishi toxtitilghan qimmitini Perwerdigargha muqeddes qilghan nerse süpitide keltürsun.

²⁴ Lékin azadliq yili kelgende, étizliq kimdin élin'ghan bolsa, shu kishige, yeni eslidiki igisige qayturup bérisun.

²⁵ Sen toxtitidighan barliq qimmetler bolsa hemishe muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki bochiche hésablansun; bir shekel yigirme gerahqa barawer bolidu. ■

Tunji tughulghinini Xudagha bedel tölep qayturuwélissh

²⁶ Lékin charpayning tunji balisi tunji bala bolghanliqi sewebidin eslidinla Perwerdigargha atilidighan bolghachqa, kala bolsun, qoy-öckke bolsun héchkim uni «Xudagha atap» muqeddes qilmisun; chünki u eslide Perwerdigarning idi. ■

²⁷ Eger u napak bir haywandin tughulghan bolsa, igisi sen toxtatqan qimmetke yene uning beshtin birini qoshup bérip, andin özige qayturuwalsun; lékin eger igisi uni özige qayturuwalmaymen dése, bu haywan sen toxtatqan qimmetke sétilsun. □

□ **27:17** «... sen qanche toxtatsang shu bolsun» — bu ayettki «sen» shübhisizki, eyni waqittiki kahinni körsitidu. «azadliq yilidin tartip» hésabliqan baha bolsa choqum yuqiriqi 16-ayet boyiche qanche xomir uruq chéchildighan bolsa, uning ellik hessisi (toghriraq, 49 hessisi) bolghan shekel bolidu, dégen körsetme bilen hésablinidu. 18-19-ayette bashqa ehwallar körsitilidu. □ **27:20** «... yaki bashqa birsige sétip bergén bolsa,...» — «yaki» dégenning bashqa bir xil terjimisi: «biraq». «bashqa birsige sétip bérissh» — belkim ishlitish hoquqini bashqa birsige sétish. Bezi sherhchiler mushu yerni «bashqa birsige satquchi»ni étizliqqa mes'ul kahinni körsitidu, dep qaraydu. □ **27:21** «mutleq béghishlan'ghan yerge oxshash» — «mutleq béghishlan'ghan» ibraniy tilida «herem» dégen söz bilen ipadilidu. Bu söz adette Xudagha mutleq atalghan nersining héchqandaq ademge tewe bolmaydighanliqini bildüridu. Gahi ehwalda «herem» dep békitilgen (Xudagha mutleq atalghan) nersiler pütünley weyran qilinishi kérek. ■ **27:25** Mis. 30:13; Chöl. 3:47; Ez. 45:12 ■ **27:26** Mis. 13:2; 22:29; 34:19; Chöl. 3:13; 8:17 □ **27:27** «...igisi sen toxtatqan qimmetke yene uning beshtin birini qoshup bérip,...» — bu ayettki «sen» shübhisizki, eyni waqittiki kahinni körsitidu. «... bu haywan sen toxtatqan qimmetke sétilsun» — «Mis.» 34:19-20-ayetnimu körüng. Birinchi belgilime chöl-bayawanda bolghan waqitta inawetlik idi, bu ikkinchi belgilime bolsa zémin'gha kirgending kéyin inawetlik bolatti.

Perwerdigargha mutleq atalghan nersiler toghruluq

28 Eger birsi Perwerdigargha öz mélidin, adem bolsun, haywan bolsun yaki miras yéri bolsun, Perwerdigargha mutleq atighan bolsa, undaq nerse hergiz sétilmisun yaki bedel tölesh bilenmu qayturulmisun. Perwerdigargha mutleq atalghan hernerse bolsa «eng muqeddeslerning biri» hésablinip, uninggha xas bolidu. ■

29 Eger bir adem Xudagha mutleq xas atalghan bolsa, undaqta uning üçhün bedel bérip, qayturuwélinishqa hergiz bolmaydu; u choqum öltürülüshi kérek. □

«Ondin bir» öshre bolghan nersilerni qayturuwélish toghruluq

30 Yer-zémindin chiqqan hemme hosulning ondin biri bolghan öshre bolsa, yerning danliq ziraetliri bolsun yaki derexlerning méwisi bolsun, Perwerdigarningki bolidu; u Perwerdigargha muqeddes qilin'ghandur. □

31 Birsi öz öshriliridin melum birnersini bedel bérip qayturuwalmaqchi bolsa, u shuninggha yene uning qimmitining beshtin birini qoshup bérip, qayturuwalsun.

32 Kala yaki qoy-öchke padisidin élinidighan öshre bolsa padichining tayiqi astidin ötküzülgen haywanlardin her oninchisi bolsun; Perwerdigargha atilip muqeddes qilin'ghini shu bolsun.

33 Héchkim uning yaxshi-yamanliqigha qarimisun we yaki uni almashturmisun; eger uni almashturimen dése, Awwalqisi bilen ornigha almashturulghan her ikkisi muqeddes sanalsun; u hergiz bedel tölöp qayturuwélinmisun.

34 Perwerdigar Sinay téghida Musagha tapilghan, Israillargha tapshurush kérek bolghan emrler mana shular idi.

■ 27:28 Ye. 6:18; 7:13-26. □ 27:29 «u öltürülüshi kérek» — Xuda Özi bir nersini «bu Manga «herem» (mutleq atalghan) bolsun» dégen bolsa, adette shu nerse yirginchlik bolup, halaketke layiq idi. «Herem» dégen söz «yoqitish kérek bolghan» dégen menide. Birnechche misallar töwendiki ayetlerde tépilidu: — «Mis.» 22:20, «Chöl.» 18:14, 21:2-3, «Qan.» 13:15, «Yeshua» 6:17-18, 21. Bezide «herem» Xudagha atalghan ésil, yaxshi nersinimu körsitidu. □ 27:30 «... hemme hosulning ondin biri bolghan öshre» — «eshre» dégen söz mushu yerde Xudagha atalghan, mehsulatlardin ondin birini körsitidu. «danliq ziraetliri» — ibranij tilida «danliri».

Chöl-bayawandiki seper

«Chöl-bayawandiki seper» *** *Israil xelqining birinchi qétim royxetke élinishi*

1 We Israillar Misirdin chiqqandin kéyin ikkinchi yili ikkinchi ayning birinchi küni Perwerdigar Sinay chölide, jamaet chédirida turup Musagha mundaq dédi: —□

2 Siler pütkül Israil jamaitini qebilisi, ata jemeti boyiche sanini élip chiqinglar; ademlarning ismi asas qilinip, barliq erkeklar tizimlansun.■

3 Israillar ichide omumen yigirme yashtin ashqan, jengge chiqalaydighanlarni Harun bilen ikkinglar ularning qoshun-qismiliri boyiche sanaqtin ötküzünglar.

4 Herbir qebilidin silerge yardemlishidighan birdin kishi bolsun; ularning herbiri ularning ata jemetining béshi bolidu.

5 Töwendikiler silerge yardemlishidighanlarning isimliki: — Ruben qebilisidin Shidörning oghli Elizur;

6 Shiméon qebilisidin Zuri-shaddayning oghli Shélumiyel;

7 Yehuda qebilisidin Amminadabning oghli Nahshon;

8 Issakar qebilisidin Zuarning oghli Netanel;

9 Zebulun qebilisidin Hélonning oghli Éliab;

10 Yüsüp ewladliri ichide Efraim qebilisidin Ammihudning oghli Elishama; Manasseh qebilisidin Pidahzurning oghli Gamaliyel;

11 Binyamin qebilisidin Gidéonining oghli Abidan;

12 Dan qebilisidin Ammishaddayning oghli Ahiezer;

13 Ashir qebilisidin Okranning oghli Pagiyel;

14 Gad qebilisidin Déuelning oghli Eliasaf;

15 Naftali qebilisidin Énanning oghli Ahira.

16 Bular jamaet ichidin chaqirilghanlar, yeni ata jemet-qebililirining bashliqliri, minglighan Israillarning bash serdarliri idi. □

17 Shuning bilen Musa bilen Harun ismi atalghan bu kishilerni bashlap,

18 ikkinchi ayning birinchi küni pütkül jamaetni yigildi; ular xelqning herbirining qebile-nesebi, ata jemeti boyiche ismini asas qilip, yigirme yashtin yuqirilarning hemmisini bir-birlep tizimlidi.

19 Perwerdigar Musagha qandaq buyrughan bolsa, Musa Sinay chölide ularni shundaq sanaqtin ötküzdi.

20 Israilning tunji oghli Rubenning ewladliri ata jemeti, ailisi boyiche, ismi asas qilinip, yigirme yashtin ashqan, jengge chiqalaydighan erkeklerning hemmisi bir-birlep tizimlandi;

21 Ruben qebilisidin sanaqtin ötküzülgenler jemi y qiriq alte ming besh yüz kishi boldi. □

□ **1:1** «We Israillar Misirdin chiqqandin kéyin» — «we» dégen bu söz «Chöl-bayawandiki seper» dégen kitabning «Kahin-lawiyarlarning desturi» we «Misirdin chiqish» dégen kitablarni bilen zich baghlan'ghanliqini körsitidu. «Misirdin chiqish» 40-bab, 1- we 38-ayetni körüng. Mezkur kitab bu ikki kitabning dawamidur. «jamaet chédiri» — yaki «körüşhush chédiri». «jamaet chédiri» dégen sözde «jamaet» dégenlik ibraniy tilida «Xuda bilen uchrishish» dégen uqumni bildüridu. ■ **1:2** Mis. 30:12

□ **1:16** «jamaet ichidin chaqirilghan» — démek, Xuda teripidin. Bashqa birxil terjimisi: «jamaet teripidin saylan'ghan». □ **1:21** «ming» — bezi alimlar ibraniy tilidiki «ming» dégen sözni «jemet» dep terjime qilidu. Lékin undaq terjime mezkur kitabning köp yerlirige zit kélishi mumkin.

²² Shiméonning ewladliri ata jemeti, ailisi boyiche, ismi asas qilinip, yigirme yashtin ashqan, jengge chiqalaydighan erkeklarning hemmisi bir-birlep tizimlandi;

²³ Shiméon qebilisidin sanaqtin ötküzülgenler jemiyy ellik toqquz ming üç yüz kishi boldi.

²⁴ Gadning ewladliri ata jemeti, ailisi boyiche, ismi asas qilinip, yigirme yashtin ashqan, jengge chiqalaydighanlarning hemmisi bir-birlep tizimlandi;

²⁵ Gad qebilisidin sanaqtin ötküzülgenler jemiyy qiriq besh ming alte yüz ellik kishi boldi.

²⁶ Yehudaning ewladliri ata jemeti, ailisi boyiche, ismi asas qilinip, yigirme yashtin ashqan, jengge chiqalaydighanlarning hemmisi bir-birlep tizimlandi;

²⁷ Yehuda qebilisidin sanaqtin ötküzülgenler jemiyy yetmish töt ming alte yüz kishi boldi.

²⁸ Issakarning ewladliri ata jemeti, ailisi boyiche, ismi asas qilinip, yigirme yashtin ashqan, jengge chiqalaydighanlarning hemmisi bir-birlep tizimlandi;

²⁹ Issakar qebilisidin sanaqtin ötküzülgenler jemiyy ellik töt ming töt yüz kishi boldi.

³⁰ Zebulunning ewladliri ata jemeti, ailisi boyiche, ismi asas qilinip, yigirme yashtin ashqan, jengge chiqalaydighanlarning hemmisi bir-birlep tizimlandi;

³¹ Zebulun qebilisidin sanaqtin ötküzülgenler jemiyy ellik yette ming töt yüz kishi boldi.

³² Yüsüpnning ewladliri: — uning oggli Efraimning ewladliri ata jemeti, ailisi boyiche, ismi asas qilinip, yigirme yashtin ashqan, jengge chiqalaydighanlarning hemmisi bir-birlep tizimlandi;

³³ Efraim qebilisidin sanaqtin ötküzülgenler jemiyy qiriq ming besh yüz kishi boldi.

³⁴ *Yüsüpnning ikkinchi oggli* Manassehning ewladliri ata jemeti, ailisi boyiche, ismi asas qilinip, yigirme yashtin ashqan, jengge chiqalaydighanlarning hemmisi bir-birlep tizimlandi;

³⁵ Manasseh qebilisidin sanaqtin ötküzülgenler jemiyy ottuz ikki ming ikki yüz kishi boldi.

³⁶ Binyaminning ewladliri ata jemeti, ailisi boyiche, ismi asas qilinip, yigirme yashtin ashqan, jengge chiqalaydighanlarning hemmisi bir-birlep tizimlandi;

³⁷ Binyamin qebilisidin sanaqtin ötküzülgenler jemiyy ottuz besh ming töt yüz kishi boldi.

³⁸ Danning ewladliri ata jemeti, ailisi boyiche, ismi asas qilinip, yigirme yashtin ashqan, jengge chiqalaydighanlarning hemmisi bir-birlep tizimlandi;

³⁹ Dan qebilisidin sanaqtin ötküzülgenler jemiyy atmish ikki ming yette yüz kishi boldi.

⁴⁰ Ashirning ewladliri ata jemeti, ailisi boyiche, ismi asas qilinip, yigirme yashtin ashqan, jengge chiqalaydighanlarning hemmisi bir-birlep tizimlandi;

⁴¹ Ashir qebilisidin sanaqtin ötküzülgenler jemiyy qiriq bir ming besh yüz kishi boldi.

⁴² Naftalining ewladliri ata jemeti, ailisi boyiche, ismi asas qilinip, yigirme yashtin ashqan, jengge chiqalaydighanlarning hemmisi bir-birlep tizimlandi;

⁴³ Naftali qebilisidin sanaqtin ötküzülgenler jemiý ellik üç ming töt yüz kishi boldi.

⁴⁴ Yuqiriqilar bolsa sanaqtin ötküzülgenler bolup, Musa bilen Harun hem Israillarning on ikki emiri (herbiri öz ata jemetige wekil boldi) ularni sanaqtin ötkezgen.

⁴⁵ Shundaq qilip, Israillarning hemmisi, yeni Israilda yigirme yashtin ashqanlardin, jengge chiqalaydighanlarning hemmisi ata jemetliri boyiche tizimlandi;

⁴⁶ Sanaqtin ötküzülgenler jemiý alte yüz üç ming besh yüz ellik kishi boldi. ■

Lawiylarning hésabqa kirgüzülmigenliki

⁴⁷ Biraq Lawiylar ata jemet-qebilisi boyiche sanaqning ichige kirgüzülmidi.

⁴⁸ Chünki Perwerdigar Musagha söz qilip: —

⁴⁹ «Sen peqet Lawiy qebilisini shu hésabqa kirgüzmgin, ularning omumiy saninimu Israillarning qatarigha kirgüzmgin. □

⁵⁰ Lékin sen Lawiylarni *Xudaning* höküm-guwahliqi saqlaqliq chédir we uning ichidiki barliq qacha-qucha eswaplarni hem uninggha dair barliq nersilerni bashqurushqa teyinligin; ular *ibadet* chédirini we uning ichidiki barliq qacha-qucha eswaplarni kôtüridu; ibadet chédirining xizmitini qilghuchilar shular bolsun, ular chédirning töt etrapida öz chédirlerini tiksun. □

⁵¹ Chédirni köchüridighan chaghda uni Lawiylar söksun; chédirni tikidighan chaghda uni Lawiylar tiksun; *Lawiylargha* yat bolghan herqandaq adem uninggha yéqinlashsa ölümge mehkum qilinsun.

⁵² Israillar bargah qurghanda her adem öz qismida, özige xas tugh astigha chédir tiksun. □

⁵³ Biraq *Xudaning* ghezipi Israil jamaitining üstige chüshmesliki üçün, Lawiylar Xudaning höküm-guwahliqi saqlaqliq chédirning töt etrapigha bargah qursun; Lawiylar Xudaning höküm-guwahliqi saqlaqliq chédirni muhapizet qilishqa mes'ul bolidu» — dégenidi.

⁵⁴ Israillar ene shundaq qildi; Perwerdigar Musagha qandaq buyrughan bolsa, ular shundaq qildi.

2

Herqaysi qebililerning bargah qurush tertipi we orni

¹ Perwerdigar Musa bilen Harun'gha mundaq dédi: —

² Israillar herbiri özlirining tugh astigha, özlirining ata jemetining bayriqi astida chédir tiksun; jamaet chédirining töt etrapidin sel yiraqraq bargah qursun.

³ Kün chiqish terepke, sherg terepke qaritip öz tugh astida qoshun-qismi boyiche bargah quridighini Yehuda bolsun; Yehudalarning emiri Amminadabning oghli Nahshon bolsun.

■ **1:46** Mis. 38:26 □ **1:49** «Sen peqet Lawiy qebilisini shu hésabqa kirgüzmgin» — kéyin Musa ularni ayrim sanaqtin ötküzüshi kérek idi (26:32). □ **1:50** «Xudaning höküm-guwahliqi saqlaqliq chédir» — «ibadet chédiri»ning bashqa bir nami. «Guwahliq» yaki «höküm-guwahliq» bolsa Xudaning Israilgha bolghan tüp emrlirini, shundaqla uning Israil bilen bolghan ehdisini körsitidu; Xudaning muqeddes mahiyiti we xaraktéri shu emrlerde ayan qilin'ghachqa, «höküm-guwah» depmu atilidu.

□ **1:52** «tugh» — mushu yerde belkim her qebilining öz tughini körsitidu (2:2ni körüng).

4 Uning qoshuni, yeni sanaqtin ötküzülgenler jemiyyetmiş töt ming alte yüz kishi.

5 Uning yénida bargah quridighini Issakar qebilisi bolsun; Issakarlarning emiri Zuarning oghli Netanel bolsun.

6 Uning qoshuni, yeni sanaqtin ötküzülgenler jemiyyetlik töt ming töt yüz kishi.

7 Ularning yénida yene Zebulun qebilisi bolsun; Zebulunlarning emiri Hélonning oghli Éliab bolsun.

8 Uning qoshuni, yeni sanaqtin ötküzülgenler jemiyyetlik yette ming töt yüz kishi.

9 Omumen Yehuda bargahigha qaraydighanlarning hemmisi, yeni qoshun-qisimliri boyiche sanaqtin ötküzülgenler jemiyyet bir yüz seksen alte ming töt yüz kishi; ular aldi bilen yolgha chiqsun.

10 – Jenub terepte, tugh tiklep, qoshun tertipi bilen bargah quridighini Ruben qebilisi bolsun; Rubenlarning emiri Shidörning oghli Elizur bolsun.

11 Uning qoshuni, yeni sanaqtin ötküzülgenler jemiyyet qiriq alte ming besh yüz kishi.

12 Uning yénida bargah quridighini Shiméon qebilisi bolsun; Shiméonlarning emiri Zuri-shaddayning oghli Shélumiyel bolsun.

13 Uning qoshuni, yeni sanaqtin ötküzülgenler jemiyyetlik toqquz ming üç yüz kishi.

14 Ularning yénida Gad qebilisi bolsun; Gadlarning emiri Déuelning oghli Eliasaf bolsun. □

15 Uning qoshuni, yeni sanaqtin ötküzülgenler jemiyyet qiriq besh ming alte yüz ellik kishi.

16 Ruben bargahigha qaraydighanlarning hemmisi, yeni qoshuni boyiche sanaqtin ötküzülgenler jemiyyet bir yüz ellik bir ming töt yüz ellik kishi; ular ikkinchi sep bolup yolgha chiqsun.

17 Andin jamaet chédiri bilen Lawiylarning bargahi bashqa bargahlarning otturisida mangsun; ular qandaq bargah qurghan bolsa, shundaq yolgha chiqsun; her qaysisi öz ornida öz tugh astida bolsun.

18 – Kün pétish terepte, tugh tiklep, qoshun tertipi bilen bargah quridighini Efraim qebilisi bolsun; Efraimlarning emiri Ammihudning oghli Elishama bolsun.

19 Uning qoshuni, yeni sanaqtin ötküzülgenler jemiyyet qiriq ming besh yüz kishi.

20 Uning yénida bargah quridighini Manasseh qebilisi bolsun; Manassehlarning emiri Pidahzurning oghli Gamaliyel bolsun.

21 Uning qoshuni, yeni sanaqtin ötküzülgenler jemiyyet ottuz ikki ming ikki yüz kishi.

22 Ularning yénida Binyamin qebilisi bolsun; Binyaminlarning emiri Gidéonining oghli Abidan bolsun.

23 Uning qoshuni, yeni sanaqtin ötküzülgenler jemiyyet ottuz besh ming töt yüz kishi.

24 Omumen Efraim bargahigha qaraydighanlarning hemmisi, yeni qoshun-qisimliri boyiche sanaqtin ötküzülgenler jemiyyet bir yüz sekkiz ming bir yüz kishi; ular üçinchi sep bolup yolgha chiqsun.

25 – Shimal terepte, tugh tiklep, qoshun tertipi bilen bargah quridighini Dan qebilisi bolsun. Danlarning emiri Ammishaddayning oghli Ahiezer bolsun.

26 Uning qoshuni, yeni sanaqtin ötküzülgenler jemiyyet atmiş ikki ming yette yüz kishi.

27 Uning yénida bargah quridighini Ashir qebilisi bolsun; Ashirlarning emiri Okranning oghli Pagiyel bolsun.

28 Uning qoshuni, yeni sanaqtin ötküzülgenler jemiyy qiriq bir ming besh yüz kishi.

29 Ularning yénida Naftali qebilisi bolsun; Naftalilarning emiri Énanning oghli ahira bolsun.

30 Uning qoshuni, yeni sanaqtin ötküzülgenler jemiyy ellik üç ming töt yüz kishi.

31 Dan bargahigha qaraydighanlarning hemmisi, yeni qoshun-qisimliri boyiche sanaqtin ötküzülgenler jemiyy bir yüz ellik yette ming alte yüz kishi; ular öz tughliri astida hemmining keynide yolgha chiqsun.

32 Yuqiridikiler öz ata jemeti boyiche sanaqtin ötküzülgen Israillardur; qoshun-qisimliri boyiche bargahlarda sanaqtin ötküzülgenler jemiyy alte yüz üç ming besh yüz ellik kishi boldi.■

33 Biraq Lawiylarla, Perwerdigarning Musagha qilghan emri boyiche, Israil-lar qatarida sanaqtin ötküzülmidi.■

34 Israilar Perwerdigarning Musagha qilghan barliq emri boyiche ish tutup, özlirining tughu boyiche bargah quratti; ular öz qebilisi we ata jemeti tertipi boyiche yolgha chiqatti.

3

Harunning ewladliri

1 Perwerdigar Sinay téghida Musa bilen sözlëshken künlerde, Harun bilen Musaning ewladliri töwendikilerdin ibaret idi.□

2 Harunning oghullirining ismi mundaq: tunji oghlining ismi Nadab idi, uning yene Abihu, Eliazar, Itamar dégen oghulliri bar idi.■

3 Harunning oghullirining ismi ene shundaq idi, ular mesihlen'gen kahinlar idi; Musa ularni kahinliq wezipisini öteshke Xudagha atap ayrighanidi.□

4 Lékin Nadab bilen Abihu Sinay chölide gheyriy bir otni Perwerdigarning aldigha sun'ghini tüpeylidin Perwerdigar aldida öldi we ularning héch nesli galdurulmidi; Eliazar bilen Itamar öz atisi Harun aldida kahinliq wezipisini ötdi.■

Lawiylarning wezipisi

5 Perwerdigar Musagha söz qilip: —

6 Sen Lawiy qebilisini aldinggha keltürüp, ularni kahin Harunning xizmitide bolushqa uning aldigha hazir qil.■

7 Ular Harunning hajiti we pütkül jamaetning hajitidin chiqip jamaet chédirining aldida wezipe ötep, ibadet chédirining xizmitini béjirsun.

8 Ular yene jamaet chédiridiki barliq qacha-qucha eswablarni bashqurush bilen Israilarning xizmitide bolup wezipe ötep, ibadet chédirining ishlirini béjirsun.

■ 2:32 Mis. 38:26; Chöl. 1:46 ■ 2:33 Chöl. 1:48, 49 □ 3:1 «künlerde» — ibraniy tilida «künde».

■ 3:2 Mis. 6:23 □ 3:3 «Xudagha atap ayrish» — bu ayettiki «Xudagha atap ayrish» ibraniy tilida «qolgha sélis» yaki «qolni toldurush» bilen bildürüldi. «Mis.» 28:41 we izahatini körüng. Kahinliq wezipisi asasen Xudaning qurbanliqlirini öz qoligha élishi bilen bashlinatti. ■ 3:4 Law. 10:1-7; Chöl. 26:61; 1Tar. 24:2 ■ 3:6 Chöl. 16:9; 18:2

9 Sen Lawiylarni Harun bilen uning oghullirigha teqsimlep bergin; ular Israillar ichidin mexsus uninggha tallap bérilgen.

10 Harun bilen oghullirini bolsa sen özining kahinliq wezipisini öteshke békitkin; herqandaq yat kishi yéqinlashsa öltürülsun, — dédi.

Lawiylarning tallinishi

11 Andin Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —

12 — Qara, Men Israillar ichidin Lawiylarni tallidim, ularni Israil ichide baliyatquning barliq tunji méwisining ornigha, yeni chong oghullirining ornigha qoyimen, shunga Lawiylar Méning bolidu. □ ■

13 Chünki tunji oghullarning hemmisi Méningkidur; Men Misir zéminida tunji tughulghanlarning hemmisini qetl qilghan künide Israillarning ichidiki tunjilarning hemmisini, meyli adem bolsun yaki haywan bolsun, muqeddes hésablap Méningki qilghanidim. Ular Méningkidur; Men Perwerdigardurmen. ■

Lawiylarning nopusining sanaqtin ötküzülüshi

14 Andin Perwerdigar Sinay chöl-bayawanida Musagha: —

15 — Sen Lawiylarni ata jemeti, ailisi boyiche sanaqtin ötküz; barliq erkekleri, yeni bir ayliqtin ashqanlarning hemmisini sanaqtin ötküz, — dédi.

16 Shuning bilen Musa Perwerdigarning emri boyiche, özige déyilgende Lawiylarni sanaqtin ötküzdi.

17 Lawiyning oghullirining ismi mundaq: — Gershon, Kohat, Merari. ■

18 Gershonning oghullirining ismi aililiri boyiche Libni we Shimey idi.

19 Kohatning oghulliri aililiri boyiche Amram, Izhar, Hébron we Uzziel idi.

20 Merarining oghulliri aililiri boyiche Mahli we Mushi idi. Bularning hemmisi ata jemeti boyiche Lawiylarning jemeti boldi.

21 Gershondin Libnilarning jemeti bilen Shimeylarning jemeti wujudqa keldi; bular Gershonlarning jemetliri idi.

22 Barliq erlarning sanigha asasen, bir ayliqtin ashqanlirining sanaqtin ötküzülgenliri jemi yette ming besh yüz kishi boldi.

23 Gershonning jemeti ibadet chédirining arqa teripide, yeni gherb terepte bargah qurdi;

24 Gershon jemetining emiri Laelning ogli Eliasaf idi.

25 Gershonlarning jamaet chédiridiki wezipisi ibadet chédirining özidiki astinchi ikki yapquch-perde, uning üstidiki yopuq we jamaet chédirining ishiq perdisige. □

□ **3:12** «tunji balilar Méningkidur» — Xuda eslide Israillarni Misirdin qutquzush yolida Misirliqlarning barliq tunji oghullirini we hetta haywanlarning tunji balilirinimu öltürüwetkenidi. Biraq Israillar «ötüp kétish héytining qozisi» («paxsa qoza»)ning qénini ishik késhlekliyre sépishi bilen, ularning tunji oghulliri we haywanlarning tunji baliliri shu aqiwettin qutquzup qilin'ghan. Xuda Israillarning tunjilirini alayiten qutquzghan bolghachqa, hazir xelqge: «tunji balilar Méningkidur» deydu. Démek, ular eslide Xudaning qulluqida bolushi kérek idi, lékin Xuda «Men ularning ornigha Lawiylarni qoyimen» dep Öz xizmitige Lawiylarni ularning ornigha qobul qildi (13-ayetnimu körüng). ■ **3:12** Mis. 13:2 ■ **3:13** Mis. 13:2; 22:29; 34:19; Law. 27:26; Chöl. 8:16; Luqa 2:22 ■ **3:17** Mis. 6:16, 17, 18; Chöl. 26:57; 1Tar. 6:1, 16; 23:6 □ **3:25** «chédirining özidiki astinchi ikki yapquch-perde» — ibranayi tilida «turalghu özi we chédirini» — menisi choqum terjimimizdek bolushi kérek. «Mis.» 25:1-13ni körüng.

26 shundaqla hoyla etrapidiki perdiler, hoyla derwazisining perdisi (hoyla perdiliri ibadet chédiri bilan qurban'gahni chōridep turatti) we hoylida ishli-tilidighan munasiwetlik barliq tanilargha qarash idi.

27 Kohattin Amramlarning jemeti, Izharlarning jemeti, Hébronlarning jemeti we Uzziellerning jemeti wujudqa keldi; bu Kohatlarning jemetliri idi.

28 Barliq erkeklerning sani boyiche, bir ayliqtin ashqanlar jemiyye sekiz ming alte yüz adem bolup chiqti; ular muqeddes jaygha qarash wezipisini öteyidighan boldi.

29 Kohat ewladirining jemetliri jamaet chédirining jenub teripide bargah tiki.

30 Kohat jemetining emiri Uzzielning oghli Elizafan idi.

31 Ularning wezipisi ehde sanduqi, shire, chiraghdan, ikki qurban'gah, shuningdek muqeddes jayning ichide ishli-tilidighan qacha-qucha, perde we ibadet chédirining ichide ishli-tilidighan barliq nersilerge qarash idi.

32 Lawiylarning emirlirining emiri bolsa kahin Harunning oghli Eliazar idi; u muqeddesxanigha qarash wezipisini öteyidighanlar üstidin nazaret qilidighan boldi.

33 Meraridin Mahli jemeti bilan Mushi jemeti wujudqa keldi; bular Merarin-ning jemetliri boldi.

34 Barliq erkeklerning sanigha asasen, bir ayliqtin yuqiri bolghanlar sanaqtin ötküzülgende jemiyye alte ming ikki yüz kishi chiqti.

35 Merarining jemetining emiri Abihayilning oghli Zuriyel boldi; ular ibadet chédirining shimal teripige bargah qurdi.

36 Merari ewladirining wezipisi ibadet chédirining taxtayliri, baldaqiri, xadilirigha, teglikliri barliq eswab-jabduqlirigha qarash, shuningdek bulargha munasiwetlik ishli-tilidighan barliq nersilerge,

37 shundaqla hoylining töt etrapidiki xadilargha we ularning teglikliri, gozuq we fanilargha mes'ul bolushqa belgilenidi.

38 Ibadet chédirining aldigha, sherq teripige, yeni jamaet chédirining künchiqish teripige bargah qurghanlar Musa, Harun we Harunning oghulliri idi; ular Israillarning xizmitide bolush wezipisini ötep, muqeddes jaygha qaraydighan boldi; ulargha yat bolghan herqandaq adem *muqeddes* jaygha yéqinlashsa, öltürületti. ■

39 Musa bilen Harun Perwerdigarning emri boyiche, sanaqtin ötküzgen barliq Lawiylar, jemetliri boyiche, yeni bir ayliqtin yuqiri sanaqtin ötküzülgän erkeklér jemiyye yigirme ikki ming chiqti.

Lawiylarning Israillarning tunjilirining ornini bésip Xudagha atilishi

40 Perwerdigar Musagha: — Sen Israillar ichide bir ayliqtin ashqan tunji oghullarni sanaqtin ötküzüp, isim-familisi boyiche tizimlap chiq.

41 Sen Lawiylarni Israillarning barliq tunjilirining ornida Manga xas qil (Men Perwerdigardurmen); Lawiylarning mal-charwilirini Manga xas qil, — dédi.

42 Musa Perwerdigarning emri boyiche, Israillarning tunjilirini qoymay sanaqtin ötküzdi.

43 Bir ayliqtin yuqiri tunji oghul balilirini isim-familisi bilen sanaqtin ötküzgende, ular jemiyye yigirme ikki ming ikki yüz yetmish üç kishi chiqti.

44 Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —

⁴⁵ Sen Lawiylarni Israillarning tunjilirining ornida Manga talla, shundaqla Lawiylarning mal-charwiliriniyu Israillarning mal-charwilirining ornida Manga talla; shuning bilan Lawiylar Méningki bolidu; Men Perwerdigardurmen.

⁴⁶ We Lawiylarning sanidin artuq chiqqan Israillarning tunjiliri, yeni shu ikki yüz yetmish üchi üçün hörlük heqqini qobul qilghin;□

⁴⁷ shularning herbiri üçün besh shekel kümüş al, kishi sanigha qarap bolsun; muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche ulardin alghin (bir shekel yigirme gerahdur).□ ■

⁴⁸ Artuq chiqqan ademlerning, yeni hörlük heqqini tölishi kérek bolghanlarning kümüşhini Harun bilen uning oghullirigha ber.

⁴⁹ Emdi Lawiylar teripidin «hörlükke chiqirilghan» dep hésablan'ghan tunji oghullardin artuq chiqqanlardin bolsa, Musa ulardin shu hörlük heqqini aldi;

⁵⁰ u Israillarning tunjiliridin shu kümüşhni, yeni muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche jemiyy bir ming üç yüz atmish besh shekel aldi.□

⁵¹ Musa Perwerdigarning emri boyiche «hörlükke chiqirilghan»larning kümüşhini del Perwerdigar buyrughinidek, Harun bilen uning oghullirigha berdi.

4

Kohat ewladirining wezipisi

1 Andin Perwerdigar Musa bilen Harun'gha söz qilib mundaq dédi: —

2 Sen Lawiylar ichidin ata jemeti boyiche Kohat ewladirining omumiy sanini tizimlighin,

3 ottuz yash tin ellik yashqiche bolghan, jamaet chédirida ish-xizmet qilishqa kéleydighanlarning hemmisini tizimlap chiq.□

4 Kohat ewladirining jamaet chédiri ichidiki wezipisi eng muqeddes buyumlarni bashqurush bolidu.

5 Bargah köchürüldighan chaghda, Harun bilen uning oghulliri kirip «eng muqeddes jay»diki «ayrima perde-yopuq»ni chüshürüp, uning bilen höküm-guwahliq sanduqini yögisun;

6 andin uning üstini délfinning térisidin étilgen yopuq bilen orap, üstige kök bir rextni yépip, andin kötüridighan baldaqlarni ötküzsun.□

7 Teqdim nan *tizilghan* shirege kök bir rext sélinip, üstige légen, texse, piyale we sharab hediyelelerini chachidighan qedehler tizip qoyulsun; shiredimu «daimiy nan» tizilip turwersun;□ ■

□ **3:46 «ikki yüz yetmish üchi»** — «Israillarning tunji oghulliri»ning sani 22273 (43-ayet) «Lawiylarning» bolsa 22000 idi (39-ayet), emdi «Lawiylarning sanidin artuq chiqqan Israillarning tunjiliri»ning sani 273 adem idi. □ **3:47 «bir shekel»** — texminen 11.4 gram bolushi mumkin, besh shekel 57 gram. «muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki» — «muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki» shühbisizki, pütükl el üçün özgermes ölchem bolsun dep, muqeddes jayda saqlaqliq, muqim békitilgen birnechche xil ölchemlerdin biri bolushi kérek idi. ■ **3:47 Mis. 30:31; Law. 27:25; Chöl. 18:16; Ez. 45:12** □ **3:50 «bir ming üç yüz atmish besh shekel»** — texminen 16.4 kilogram. □ **4:3 «ish-xizmet qilishqa kéleydighanlar»** — ibraniiy tilida «ish-xizmet qilishqa kéleydighan qoshun» dégen sözler bilen ipadilinidu. □ **4:6 «délfinning térisi»** — yaki «déngiz éyiqning térisi» yaki «borsuqning térisi». □ **4:7 «teqdim nan shiresi»** — yaki «huzuriy nan shiresi» («Xudaning huzuridiki nan»lar) — Mushu yerde peqet «Xudaning huzuridiki shire» dégen söz bilen ipadilinidu. Nanlar we altun shire toghruluq «Mis.» 25:23-30 we «Law.» 24:5-9ni körüng. «**daimiy nan**» — «teqdim nan»ning bashqiche atilishi. ■ **4:7 Mis. 25:30**

⁸ bu nersilerning üsti qizil rext bilen, uning üsti yene délfín tériside étilgen bir yopuq bilen yépilip, andin kótiridighan baldaqlar ötküzüp qoyulsun.

⁹ Ular kök rext élip, uning bilen chiraghdan bilen üstidiki chiraghlarni, pilik qisquchlarni, küldanlarni we chiraghdan'gha ishlitidighan, barliq may qachilaydighan qachilarni yéyip goysun.■

¹⁰ Ular yene chiraghdan bilen chiraghdan'gha ishlitidighan hemme qacha-qucha eswablarni délfín térisidin étilgen yopuq bilen yögep, andin epkeshke sélip goysun.

¹¹ Altun xushbuygahqa kök bir rext sélip, yene délfín tériside étilgen yopuq bilen yépip, andin kótürgüchke qosh baldaqlarni ötküzüp goysun.□

¹² Muqeddes jayning ichide ishlitidighan barliq qacha-quchilarni kök bir rext bilen yögep, andin üstige délfín tériside étilgen yopuqni yéyip, andin bir epkeshke sélip goysun.

¹³ Ular qurban'gahni külidin tazilap, üstige sösün renglik bir rextni yéyip goysun.

¹⁴ Andin yene qurban'gahta ishlitidighan eswablar — küldan, ilmek, belgürjek, chiniler, shundaqla barliq eswablarni qurban'gah üstige tizip, andin délfín tériside étilgen bir yopuq bilen yépip, andin kótiridighan baldaqlarni ötküzüp goysun.

¹⁵ Pütün bargahtikiler yolgha chiqidighan chaghda, Harun bilen uning oghulliri muqeddes jay we muqeddes jaydiki barliq qacha-qucha eswablarni yéyip bolghandin kéyin, Kohatning ewladliri kélip kótürsun; lékin ölüp ketmeslik üçhün muqeddes buyumlargha qol tegküzmisun. Jamaet chédiri ichidiki nersilerdin shularni Kohatning ewladliri kótürüshi kérek.

¹⁶ Harunning oghli Eliazarning wezipisi chiragh méyi, xushbuy etir, daimiy teqdim qilinidighan ashliq hediye bilen mesihlesh méyigha qarash, shundaqla pütkül ibadet chédiri bilen uning ichidiki barliq nersiler, muqeddes jay hem muqeddes jaydiki qacha-qucha eswablargha qarashdin ibaret.■

¹⁷ Andin Perwerdigar Musa bilen Harun'gha söz qilip mundaq dédi: —

¹⁸ Siler Kohat jemetidikilerni Lawiylar arisidin qet'iy yoqitip qoymanglar;

¹⁹ belki ularning ölmey, hayat qélishi üçhün ular «eng muqeddes» buyumlargha yéqinlashqan chaghda, Harun bilen uning oghulliri kirip ularning herbirige qilidighan we kótiridighan ishlarni körsitip goysun;

²⁰ ular peqet muqeddes jaygha kirgende muqeddes buyumlargha bir deqimu qarimisun, undaq qilip qoysa ölüp kétidu.□

Gershon ewladlirining wezipisi

²¹ Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

²²⁻²³ Gershon ewladliri ichide ata jemeti we ailliri boyiche, ottuz yashtin ellik yashqiche bolghan, jamaet chédiri ichide xizmet qilish sépige kireleydighan hemmisini sanaqtin ötküzüp omumiy sanini al.□

■ **4:9** Mis. 25:31,38 □ **4:11** «altun xushbuygah» — ibraniiy tilida «altun qurban'gah». ■ **4:16** Mis. 29:40; 30:23,24,34,35 □ **4:20** «ular peqet ... bir deqimu qarimisun» — démek, Harunning oghulliri kahinlar muqeddes buyumlarni yépiwatqan waqitta muqeddes chédirgha kirmeslik kérek, peqet buyumlar yépilghandin kéyin kirishke bolidu. □ **4:22-23** «xizmet qilish sépige kireleydighanlar» — ibraniiy tilida «jengge chiqalaydighan qoshundikiler» dégen sözler bilen ipadilinidu. Ichki menisi, shühhisizki, kahinlarning muqeddes jayda Israil üçhün qurbanliqlarni ötküzüp, ulargha rohiy wekil bolushi Israillar üçhün jin-sheytanlar bilen rohiy urush xizmiti qilghan'gha barawer.

24 Gershon aililirining qilidighan xizmiti we ular kötüridighan nersiler töwendikiche:

25 — ular jamaet chédirining özini, yeni astidiki ichki perdiliri we sirtqi perdilirini, uning yapquchini, shundaqla üstige yapqan délfín tériside étilgen yopuqni we jamaet chédirining kirish ishikining perdisini,□

26 ibadet chédiri bilen qurban'gahni chöridep tartilghan hoylidiki perdiler bilen kirish derwazisining perdisini, shulargha xas tanilirini we ishli-tidighan barliq qacha-qucha eswablarni kötürsun; bu eswab-üskünilerge munasiwetlik kérek bolghan ishlarni qilsun.

27 Gershon ewladlirining pütün wezipisi, yeni ular kötüridighan we béjiridighan barliq ishlar Harun we uning oghullirining körsetmiliri boyiche bolsun; ularning néme kötüridighanliqini siler belgilep béringlar.

28 Gershon ewladlirining jemetlirining jamaet chédirining ichide qilidighan xizmiti shular; ular kahin Harunning oghli Itamarning qol astida turup ishlisun.

Merari ewladlirining wezipisi

29 Merarining ewladlirininimu, ularni ata jemeti, aililiri boyiche, sanaqtin ötküz;

30 ottuz yashtin ellik yashqiche bolghan, jamaet chédiri ichide xizmet qilish sépige kireleydighan hemmisini sanaqtin ötküzüp omumiy sanini al.□

31 Ularning jamaet chédiri ichidiki barliq xizmiti, yeni kötürüsh wezipisi mundaq: — Ular jamaet chédirining taxtayliri, baldaqliri, xadiliri we ularning teglikliri,

32 hoylining töetrapidiki xadilar, ularning teglikliri, qozuqliri, tanaliri, barliq eswab-üsküne hem shulargha kéreklik bolghan barliq nersilerni kötürüsh bolsun; ular kötüridighan eswab-üskünilerni namini atap bir-birlep her ademge körsitip béringlar.

33 Merari jemet-aillirining jamaet chédiri ichide qilidighan barliq ishliri ene shular; ular kahin Harunning oghli Itamarning qol astida turup ishlisun.

Lawylarning nopusining sanaqtin ötküzülüshi

34-35 Musa bilen Harun we jamaetning emirliri Kohatning ewladlirining ottuz yashtin ellik yashqiche bolghan, jamaet chédirida xizmet qilish sépige kireleydighanlarning hemmisini ata jemeti, aililiri boyiche sanaqtin ötküzdi.□

36 Ulardin jemeti boyiche sanaqtin ötküzülgenler jemiyy ikki ming yette yüz ellik kishi bolup chiqti.

37 Mushular Kohat jemetidin sanaqtin ötküzülgenler bolup, jamaet chédirida ish qilidighan herbiri, yeni Perwerdigarning Musaning wastisi bilen qilghan emri boyiche Musa bilen Harun sanaqtin ötküzgenler idi.

□ 4:25 «astidiki ichki perdiliri we sirtqi perdiliri» — ibraniiy tilida «turalghuning perdiliri we jamaet chédiri». Menisi choqum terjimimizdek bolidu. Chédirning töet qewet yopuqi bar idi; (1) ichki perdiliri; (2) öchke tériliri; (3) qizil buyalghan qochqar tériliri; (4) délfín tériliri. Bezi waqitlarda 2-qewiti, yeni öchke térisidin étilgen perdiler «jamaet chédir»ning özi dep hésablinatti. «Misirdin chiqish» 25:1-15ni körüng.

□ 4:30 «xizmet qilish sépige kireleydighanlar» — 23-ayetni we izahatini körüng. □ 4:34-35 «sépage kireleydighanlar» — 23-ayetni we izahatini körüng. 39-, 43-ayette oxshash sözler tépilidu.

38-39 Gershonlarning ata jemeti, aililiri boyiche, ottuz yashtin ellik yashqiche bolghan, jamaet chédirida xizmet qilish sépige kireleydighan hemmisi sanaqtin ötküzüldi;

40 ata jemeti, aililiri boyiche sanaqtin ötküzülgenler jemiy ikki ming alte yüz ottuz kishi bolup chiqti.

41 Mushular Gershon jemetidin sanaqtin ötküzülgenler bolup, jamaet chédirida ish qilidighan herbiri, yeni Perwerdigarning Musaning wastisi bilen qilghan emri boyiche Musa bilen Harun sanaqtin ötküzgenler idi.

42-43 Merarilarning ata jemeti, aililiri boyiche, ottuz yashtin ellik yashqiche bolghan, jamaet chédirida xizmet qilish sépige kireleydighan hemmisi sanaqtin ötküzüldi;

44 ata jemeti, aililiri boyiche sanaqtin ötküzülgenler jemiy üç ming ikki yüz kishi bolup chiqti.

45 Mushular Merari jemetidin sanaqtin ötküzülgenler bolup, jamaet chédirida ish qilidighan herbiri, yeni Perwerdigarning Musaning wastisi bilen qilghan emri boyiche Musa bilen Harun sanaqtin ötküzgenler idi.

46-47 Sanaqtin ötküzülgen Lawiylar mana shular idi; Musa bilen Harun hem Israillarning emirliri ulardin ata jemeti, aililiri boyiche, ottuz yashtin ellik yashqiche bolghan, jamaet chédirida xizmet qilish we yük kütürüş wezipisige kireleydighanlarni sanaqtin ötküzgen.

48 Ularning sani jemiy sekkiz ming besh yüz seksen adem bolup chiqti.

49 Perwerdigarning emri boyiche, ular Musa teripidin sanaqtin ötküzüldi; herkim özi qilidighan Ishi we kütüridighan yükige asasen sanaqtin ötküzüldi. Bularning hemmisi Perwerdigarning Musagha emr qilghinidek boldi.

5

Napaklarni bargahdin ayrish kérek

1 Perwerdigar Musagha söz qilip: —

2-3 Sen Israillargha emr qilip: «Siler pise-maxaw késili bilen aqma késilige gırıptar bolghanlarni, shundaqla ölükke tégishi bilen napak bolup qalghan hemmisini er-ayal démey bargahdin chiqiriwétinglar. Bargahlarni bulghiwetmesliki üçün ularni bargahdin chiqiriwétinglar; chünki Men bargah otturisida makan qildim» — dégin, — dédi. □ ■

4 Israillar shundaq qilip ularni bargahdin chiqiriwetti; Perwerdigar Musagha qandaq emr qilghan bolsa, Israillar shundaq qildi.

Tölem tölesh nizami — «itaetsizlik qurbanliqi» we qoshumche tölem

5 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

6 Sen Israillargha éytqın: — Meyli er yaqi ayal bolsun, eger u insanlarning Perwerdigargha wapasizliq qilidighan herqandaq gunahliridin birini sadir qilip, shuning bilen gunahkar dep békitilse, ■

□ 5:2-3 «pise-maxaw késili bilen aqma késilige gırıptar bolghanlar» — «Law.» 13-babni, 15-bab 16-, 19-, 25-, 31-ayetni kóring. «ölükke tégishi bilen napak bolup qalghan...» — mesilen, uruq-tughqinini depne qilishi bilen. «bargahlar» — herqaysi qebililerning öz bargahliri, démekchi. ■ 5:2-3 Law. 13:3, 46; 15:2; 21:1 ■ 5:6 Law. 5:21, 22

7 undaқта u özi ötküzgen gunahigha iqrar qilip, itaetsizliki keltürüp chiqarghan, ziyatlan'ghuchining ziyinini toluq tölep bérishi kérek we uning sirtida u kishige yene beshtin bir ülüşni qoshup tölep bersun.■

8 Ziyatlan'ghuchining mubada itaetsizlik keltürüp chiqarghan ziyatlan'gha bérilgen tölem pulini alghudek tughqini bolmisa, tölem puli gunahkar bolghan kishining kafaritige sunulidighan qoshqargha qoshulup, Perwerdigargha atilip, kahin'gha bérilsun.■

9 Shuningdek Israillarning Xudagha atighan barliq muqeddes hediyeieri, yeni kahin'gha keltürgen nersilerdin barliq «kötürme qurbanliq-hediye»ler kahin'gha hésab bolsun.

10 Herkim Xudagha atighan hedieler muqeddes dep hésablansun, shundaqla kahinning bolsun; kishiler kahin'gha néme hediye qilsa, uning hemmisi kahinning bolsun.■

Zina qildi dep erz qilin'ghan xotunni sinash usuli we bir terep qilish nizami

11 Perwerdigar Musagha sóz qilip mundaq dédi: —

12 Sen Israillargha sóz qilip mundaq dégin: — Eger birsining xotuni öz éridin yüz örügen, sadaqetsizlik qilghan bolsa,

13 — démek, bashqa birsi bilen yéqinlashqan, shundaqla uning bulghan'ghanliqi éringning közlidiridin yoshurun bolghan bolsa, héch guwahchi bolmighan hem gunah qilghan chéghida tutulupmu qalmighan bolsa,

14 shundaq ehwalda, éri öz xotunidin guman qilip künlise, xotuni rastla zina qilip bulghan'ghan bolsa (yaki öz xotunigha guman qilip künlisimu, xotuni zina qilmighan we bulghanmighan bolsa)

15 ehwalini ispatlash üçün bu adem xotunini kahinning yénigha ekelsun hem xotuni üçün zörür ashliq hediyesi, yeni arpa undin ondin bir efahni alghach kelsun; shu hediyeining üstige u héch zeytun méyi quymisun yaki héch mestiki qoshup qoymisun; chünki bu kündashliq hediyesi, esletme ashliq hediyesi bolup, ularning qebihlikige bolghan esletmidur.□

16 Kahin u xotunni aldigha keltürüp, Perwerdigarning huzurida turghuzsun.

17 Kahin komzekke muqeddes sudin quyup, ibadet chédirining yer topisidin bir chimdim élip sugha chéchip goysun.□

18 Kahin u xotunni Perwerdigarning huzurida turghuzup, beshini échip, esletme ashliq hediyesi, yeni kündashliq hediyesini uning qoligha tutquzsun, andin kahin qoligha qarghish keltürgüchi elem süyini alsun.

19 Kahin u xotun'gha qesem ichküzüp, uninggha «Derweqe sen héchqandaq adem bilen bille yatmighan, éringning ornida bashqa birsi bilen bille bolushqa ézip buzuqluq qilmighan bolsang, undaқта sen bu qarghish keltürgüchi elem süyidin xalas bolghaysen.□

20 Lékin sen éringning ornida bashqa birsige yéqinlaship özüngni bulghighan bolsang, éringdin bashqa bir er sen bilen bille yatqan bolsa, —» désun;

21-22 andin kahin u xotun'gha qarghish qesimini ichküzgendin kéyin, yene uninggha: «— Perwerdigar yotangni yigitip, qorsiqingni ishshitiwetsun, shuningdek Perwerdigar séni öz xelqing ichide qarghish we qesem ichish destikige aylandursun; bu qarghish süyi ich-qarninggha kirip, qorsiqingni

■ 5:7 Law. 5:24 ■ 5:8 Law. 5:21-26 ■ 5:10 Law. 10:12 □ 5:15 «bir efah» — texminen 2 küre yaki 22 litr idi. □ 5:17 «muqeddes su» — «yuyunush dési»din élin'ghan su bolsa kérek. □ 5:19 «éringning ornida» — bu dégenlikning bashqa birxil terjimisi «éringning emri astida turup».

ishshitiwetsun, yotangni yigilitiwetsun» dégende, u xotun: «Amin, amin» désun.

²³ Shuningdek kahin bu qarqish sözlirini depterge pütüp qoysun, shundaqla yazghan sözlerni elem süyige chilisun,

²⁴ andin u xotun'gha bu qarqish keltürgüchi elem süyini ichküzsun, bu qarqish keltürgüchi su uning ichige kirishi bilenla uninggha azab-elem bolidu.

²⁵ Kahin u xotunning qolidin kündashliq ashliq hediyesini élip, uni Perwerdigarning huzurida pulanglitip bolghandin kéyin, qurban'gahqa élip kelsun.

²⁶ Kahin hediyeidin bir siqim un élip, xatire hésabida qurban'gahqa qoyup köydürsun; andin u xotun'gha bu suni ichküzsun.

²⁷ Kahin emdi u xotun'gha suni ichküzgendin kéyin, eger u heqiqiy bulghan'ghan bolup, öz érige sadaqetsizlik qilghan bolsa, choqum shundaq boliduki, bu qarqish süyi uning ichige kirgendin kéyin uninggha azab-elem keltüridu; uning qorsiqi ishship, yotisi yigilep kétidu; shuning bilen u xotun öz xelqi ichide qarqishqa kétidu.

²⁸ Lékin eger u xotun bulghanmighan pak bolsa, shu ishtin xalas bolidu we eksiche hamilidar bolup perzentlik bolidu.

²⁹ Mana bu kündashliq toghrisidiki qanundur; xotun öz érinining ornida bashqa birsi bilen bille bolushi bilen ézip bulghan'ghan bolsa□

³⁰ we yaki birsi xotunidin guman qilip künlise, undaқта u xotunini Perwerdigarning aldida turghuzsun, kahin uninggha shu qanun boyiche hemmini i'ra qilsun.

³¹ Ene shundaq qilghanda, er gunahtin xalas bolup, xotun öz gunahini kötiridu.□

6

«Nazariylar»ning nizami

1 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

² Sen Israillargha éytqin: «Meyli er yaki ayal bolsun, «Özüمنى Perwerdigargha atap, nazariylardin bolimen» dégen alahide bir qesemni ichken bolsa,□

³ undaқта u özini haraq-sharabtin ayrip perhiz tutsun; haraq-sharab bilen ishlen'gen sirkinimu ichmisun yaki herqandaq üzüm sherbitini ichmisun we höl-quruq üzümlernimu yémisun.

⁴ Özini Perwerdigargha atighan barliq künlerde, üzüm télidin chiqqan herqandaq nersini, meyli üzüm uruqi bolsun, posti bolsun, ularni yéyishke bolmaydu.□

⁵ Özüمنى Perwerdigargha atidim dep qesem qilghan künliride, ularning béshigha ustira tegküzüshke bolmaydu; özini Perwerdigargha atighan künler

□ 5:29 «Éringning ornida» — bu dégenlikning bashqa birxil terjimisi «éringning emri astida turup».

□ 5:31 «xotun öz gunahini kötiridu» — gunahi bar bolsa, elwette. Bu qanunda er bilen xotun'gha nisbeten birer barawersizlik barmu? Mushu ish toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

□ 6:2 «Nazariy» — «nazariy» dégen söz «(Xudagha) atighan» dégen menini bildüridu. □ 6:4 «Nazariy bolimen» — «Nazariy bolimen» dep qesem qilghan kishiler özini melum bir möhlette yaki ömürwayet Xudagha ataydu (mesilen, «Hak.» 13:5, «Luqa» 1:15ni körüng).

ötüp bolmighuche, u muqeddes bolushi kérek; ular chachlirini uzun qoyushi kérek. □ ■

⁶ U qesem ichken barliq künleride héchqandaq ölüklerge yéqinlishishqa bolmaydu. □

⁷ Uning öz atisi, anisi, qérindishi yaki hede-singilliri ölüp qalghan bolsa, ularni dep özini napak qilmasliqi kérek; chünki béshida Perwerdigarghila xas bolimen dep bergen wedisining belgisi bolidu. □

⁸ Özini Xudagha atiwetken barliq künlerde u Perwerdigar aldida muqeddes bolup tursun.

⁹ Mubada bir kishi uning yénida tuyuqsiz ölüp qélip, özini Perwerdigargha atighanliqning belgisi bolghan béshi bulghan'ghan bolsa, u özini paklash küni we kéyinki yettinchi künimu chéchini aldursun.

¹⁰ Sekkizinchi küni u ikki paxtekni yaki ikki bachkini élip jamaet chédirining derwazisi aldida kahin'gha tapshursun.

¹¹ Kahin birini gunah qurbanliqi, yene birini köydürme qurbanliq süpitide sunup, ölük sewebidin napak bolup qalghan gunahini tilep kafaret qilsun; nazariy shu künniñ özide öz béshini qaytidin muqeddes-pak qilsun,

¹² u özini Perwerdigargha atighan künlirini yéngiwashtin bashlisun, shuning bilen bir yashliq bir erkek qozini itaetsizlik qurbanliqi qilip sunsun; ilgiriki künliri bolsa inawetsiz hésablansun; chünki uning özini *Perwerdigargha* atighan haliti bulghan'ghan.

¹³ Nazariylardin biri özini *Perwerdigarghila* atighan künlér toshqan künide u toghruluq qanun-belgilime mundaq: — Kishiler uni jamaet chédirining derwazisi aldigha ekelsun;

¹⁴ u özi Perwerdigargha sunulidighan köydürme qurbanliq üçün bir yashliq béjirim erkek qozini, gunah qurbanliqi üçün bir yashliq chishi béjirim bir qozini, inaqliq qurbanliqi üçün béjirim bir qoshqarni keltürsun,

¹⁵ shundaqla bir séwet pétir nan, zeytun méyi ileshtürülgen ésil undin pishurulghan toqachlar hemde zeytun méyi sürülüp mesihlen'gen pétir hemek nanlar we shu qurbanliqlarning qoshumche ashliq hediyeieri we sharab hediyeierini keltürsun. □

¹⁶ Kahin bularni Perwerdigarning huzurigha keltürüp, Nazariyning shu gunah qurbanliqi bilen köydürme qurbanliqini sunsun;

¹⁷ u Perwerdigargha atalghan inaqliq qurbanliqi süpitide qoshqarni sunsun, uninggha qoshup bir séwet pétir nanni sunsun; kahin shular bilen teng Nazariy qoshup teqdim qilghan ashliq hediye bilen sharab hediyeieri keltürüp sunsun.

¹⁸ Nazariy jamaet chédirining derwazisi aldida özini Perwerdigargha atighanliqigha belge qilip qoyuwetken chéchini chüshürüp, chéchini élip inaqliq qurbanliqi astidiki otqa qoysun. ■

□ **6:5** «chachlirini uzun qoyushi kérek» — bu ishta (a) matem bildürüshte chachlirini chüshürüş men'i qilinidu; (e) öziğe birxil nomusluq keltüridu (chünki u ayaldek körünidu). Shuning bilen özini qesem ichip Xudagha atighanliqini hemme ademge ayan bolidu. ■ **6:5** Hak. 13:5; 1Sam. 1:11

□ **6:6** «ölükler» — bu söz haywanlarning taplirininimu öz ichige alidu. □ **6:7** «özini napak qilmasliqi» — oqurmenlerge ayanki, kim bir jesetke tegken bolsa waqitliq «napak» dep hésablinidu (uning muqeddes jaygha yéqinlishishigha yaki qurbanliq qilishigha bolmaytti. «Lawaylarning desturi» 5:2-3, 11-babni körüng). «béshida... belgisi bolidu» — uzun chachliri, démek. □ **6:15** «toqachlar» — ibraniiy tilida bu söz yaki halqisiman yaki chekküch bilen téshilgen birxil nanlarni körsitidu. ■ **6:18** Ros. 21:24

¹⁹ Nazariy shu teriqide özini Perwerdigarghila atighanliq chéchini chüshürüp bolghandin kéyin, kahin qaynap pishirilghan qoshqarning bir aldi qolini hem séwettin bir pétir nan bilen bir pétir hemek nanni élip kélip Nazariyning qoligha tutquzsun.

²⁰ Kahin bularni Perwerdigarning aldida pulanglatma qurbanliq süpitide örüsün; bular pulanglatma qurbanliq süpitide sun'ghan tósh bilen kótürme hediye qilin'ghan aldi qol bilen qoshulup, muqeddes dep hésablinip kahin'gha bérilsun; andin kéyin Nazariy sharab ichse bolidu. ■

²¹ Shular bolsa qesem ichken Nazariy toghrisida, özini Perwerdigargha atashta sunush zörür bolghan qurbanliq-hediyeler toghrisida békitilgen qanun-belgilimidur; shuningdek uning qoli némige yetse shuni sunsimu bolidu; u ichken qesimi boyiche, yeni özini Xudagha atash wedisi toghruluq shu nizam-belgilime boyiche hemme ishni ada qilsun; wedisige emel qilsun.

Kahinlarning bext-beriket tilep qilghan sözi

²² Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: –

²³ Sen Harun bilen uning oghullirigha söz qilip mundaq dégin: – Siler Israillargha mundaq bext-beriket tilenglar: –

²⁴ «Perwerdigar silerge bext-beriket ata qilghay, silerni Öz panahida saqlighay;

²⁵ Perwerdigar yüzini silerning üstünglerde yorutup, silerge shapaet qilghay;

²⁶ Perwerdigar yüzini üstünglarga qaritip kótürüp, silerge xatirjemlik bergey!» – dep tilenglar.

²⁷ Ular shundaq qilip namimni Israillarning üstige qonduridu we Men ulargha bext-beriket ata qilimen.

7

Herqaysi qebile emirlirining hediyliri

¹⁻² Musa ibadet chédirini tikligen küni, u chédirni mesih qilip maylap muqeddes qildi, shundaqla uning ichidiki barliq eswab-jabduqlar, qurban'gah we uning barliq qacha-qucha eswablirini mesih qilip maylap muqeddes qildi; shü küni shundaq boldiki, Israilning emirliri, yeni ularning ata jemetining bashliqliri bolghan, qebile emirliri kélip hediylerni sundi; shu qebililarning emirliri sanaqtin ötküzüsh ishigha nazaret qilghuchilar idi. □ ■

³ Ular özlirining hediylirini Perwerdigarning huzurigha hazir qilishti, keltürülgen bu hediylere jemi bolup alte harwa, on ikki öküzdin ibaret idi; her ikki emir birlishep birdin sayiwenlik harwa, herbir emir birdin öküz élip keldi; ular bu hediylerni chédirining aldigha ekilishti.

⁴ Perwerdigar Musagha söz qilip: –

⁵ Jamaat chédirining ishlirigha ishlitish üçün sen bu nersilerni qobul qilip, Lawiylarning herbirining béjiridighan ishliri boyiche ularning ishlitishige bergin, – dédi.

⁶ Shuning bilen Musa harwa bilen öküzlerni qobul qilip Lawiylargha tapshurup berdi.

■ 6:20 Mis. 29:27 □ 7:1-2 «ibadet chédiri tiklesh» qatarliq ishlar «Mis.» 40-bab, 17-34-ayetlerde teswirlinidu. Démek, «shu küni»diki ishlar «Chöl.» 1-6-bablardiki ishlardin awwal, shundaqla «Law.» 8:11tiki ishlardin kéyin yüz bergenidi. ■ 7:1-2 Mis. 40:18

7 U Gershon ewladlirining qilidighan ishlirigha asasen, ulargha ikki harwa bilen töt öküz berdi.

8 Merari ewladlirining qilidighan ishlirigha asasen, ulargha töt harwa bilen sekkiz öküz berdi; ularning hemmisi kahin Harunning oghli Itamargha qaraytti;

9 lékin u Kohatning ewladlirigha héchnéme bermidi; chünki ular muqeddes nersilerni kötürüşke mes'ul idi; démek, ular mes'ul bolghan nersilerni öz müriside kötüretti.□

10 Qurban'gah maylinip mesihlen'gen küni, uni Xudagha béghishlash yolida emirler sunidighan hediyeleirini élip kélip, qurban'gah aldigha qoyushti.

11 Perwerdigar Musagha: —

Ular qurban'gahni béghishlash yolida hediyeleirini sunsun; herbir emir öz künide sunsun, — dédi.

12 Birinchi küni hediye sun'ghuchi Yehuda qebilisidin Amminadabning oghli Nahshon boldi.

13 U sun'ghan hediye éghirliqi bir yüz ottuz shekel kélidighan bir kümüş légen, éghirliqi yetmiş shekel kélidighan bir kümüş das bolup, bular muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche ölchendi; ashliq hediye bolsun dep ikkisige zeytun méyi arilashturulghan ésil un toldurulghanidi;□

14 on shekel éghirliqta, xushbuy toldurulghan bir altun piyale;

15 köydürme qurbanliq üçün bir erkek torpaq, bir qochqar, bir yashliq bir erkek qoza;

16 gunah qurbanliqi üçün bir téke;

17 inaqliq qurbanliqi üçün ikki buqa, besh qochqar, besh téke, bir yashliq besh erkek qoza; bular Amminadabning oghli Nahshon sun'ghan hediyeleer idi.

18 Ikkinchi küni hediye sun'ghuchi Issakarning emiri Zuarning oghli Netanel boldi.

19 U sun'ghan hediye éghirliqi bir yüz ottuz shekel kélidighan bir kümüş légen, éghirliqi yetmiş shekel kélidighan bir kümüş das bolup, bular muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche ölchendi; ashliq hediye bolsun dep ikkisige zeytun méyi arilashturulghan ésil un toldurulghanidi;

20 on shekel éghirliqta, xushbuy toldurulghan bir altun piyale;

21 köydürme qurbanliq üçün bir torpaq, bir qochqar, bir yashliq bir erkek qoza;

22 gunah qurbanliqi üçün bir téke;

23 inaqliq qurbanliqi üçün ikki buqa, besh qochqar, besh téke, bir yashliq besh erkek qoza; bular Zuarning oghli Netanel sun'ghan hediyeleer idi.

24 Üchinchi küni hediye sun'ghuchi Zebulun ewladlirining emiri Hélonning oghli Éliab boldi.

25 U sun'ghan hediye éghirliqi bir yüz ottuz shekel kélidighan bir kümüş légen, éghirliqi yetmiş shekel kélidighan bir kümüş das bolup, bular muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche ölchendi; ashliq hediye bolsun dep ikkisige zeytun méyi arilashturulghan ésil un toldurulghanidi;

26 on shekel éghirliqta, xushbuy toldurulghan bir altun piyale;

□ 7:9 «muqeddes nersiler» — bashqa birxil terjimisi «muqeddes jay». □ 7:13 «shekel» — kümüşning ölchimi bolup, adette 11.4 gramga barawer bolushi mumkin. Shunga 130 shekel 1.5 kilogram, 70 shekel 0.8 kilogram bolushi mumkin. «muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche» — 3:47-ayettiki izahatni körüng.

27 köydürme qurbanliq üçhün bir torpaq, bir qochqar, bir yashliq bir erkeq qoza;

28 gunah qurbanliqi üçhün bir téke;

29 inaqliq qurbanliqi üçhün ikki buqa, besh qochqar, besh téke, bir yashliq besh erkeq qoza; bular Hélonning oghli Éliab sun'ghan hediyele idi.

30 Tötinchi küni hediye sun'ghuchi Ruben ewladlirining emiri Shidörning oghli Izur boldi.

31 U sun'ghan hediye éghirliqi bir yüz ottuz shekel kélidighan bir kümüsh légen, éghirliqi yetmish shekel kélidighan bir kümüsh das bolup, bular muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche ölchendi; ashliq hediye bolsun dep ikkisige zeytun méyi arilashturulghan ésil un toldurulghanidi;

32 on shekel éghirliqta, xushbuy toldurulghan bir altun piyale;

33 köydürme qurbanliq üçhün bir torpaq, bir qochqar, bir yashliq bir erkeq qoza;

34 gunah qurbanliqi üçhün bir téke;

35 inaqliq qurbanliqi üçhün ikki buqa, besh qochqar, besh téke, bir yashliq besh erkeq qoza; bular Shidörning oghli Izur sun'ghan hediyele idi.

36 Beshinchi küni hediye sun'ghuchi Shiméon ewladlirining emiri Zuri-shaddayning oghli Shélumiyel boldi.

37 U sun'ghan hediye éghirliqi bir yüz ottuz shekel kélidighan bir kümüsh légen, éghirliqi yetmish shekel kélidighan bir kümüsh das bolup, bular muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche ölchendi; ashliq hediye bolsun dep ikkisige zeytun méyi arilashturulghan ésil un toldurulghanidi;

38 on shekel éghirliqta, xushbuy toldurulghan bir altun piyale;

39 köydürme qurbanliq üçhün bir torpaq, bir qochqar, bir yashliq bir erkeq qoza;

40 gunah qurbanliqi üçhün bir téke;

41 inaqliq qurbanliqi üçhün ikki buqa, besh qochqar, besh téke, bir yashliq besh erkeq qoza; bular Zuri-shaddayning oghli Shélumiyel sun'ghan hediyele idi.

42 Altinchi küni hediye sun'ghuchi Gad ewladlirining emiri Déuelning oghli Eliasaf boldi.

43 U sun'ghan hediye éghirliqi bir yüz ottuz shekel kélidighan bir kümüsh légen, éghirliqi yetmish shekel kélidighan bir kümüsh das bolup, bular muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche ölchendi; ashliq hediye bolsun dep ikkisige zeytun méyi arilashturulghan ésil un toldurulghanidi;

44 on shekel éghirliqta, xushbuy toldurulghan bir altun piyale;

45 köydürme qurbanliq üçhün bir torpaq, bir qochqar, bir yashliq bir erkeq qoza;

46 gunah qurbanliqi üçhün bir téke;

47 inaqliq qurbanliqi üçhün ikki buqa, besh qochqar, besh téke, bir yashliq besh erkeq qoza; bular Déuelning oghli Eliasaf sun'ghan hediyele idi.

48 Yettinchi küni hediye sun'ghuchi Efraim ewladlirining emiri Ammihudning oghli Elishama boldi.

49 U sun'ghan hediye éghirliqi bir yüz ottuz shekel kélidighan bir kümüsh légen, éghirliqi yetmish shekel kélidighan bir kümüsh das bolup, bular muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche ölchendi; ashliq hediye bolsun dep ikkisige zeytun méyi arilashturulghan ésil un toldurulghanidi;

50 on shekel éghirliqta, xushbuy toldurulghan bir altun piyale;

51 köydürme qurbanliq üçhün bir torpaq, bir qochqar, bir yashliq bir erkek qoza;

52 gunah qurbanliqi üçhün bir téke;

53 inaqliq qurbanliqi üçhün ikki buqa, besh qochqar, besh téke, bir yashliq besh erkek qoza; bular Ammihudning oghli Elishama sun'ghan hediyeleer idi.

54 Sekkizinchi küni hediye sun'ghuchi Manasseh ewladirining emiri Pidadhurning oghli Gamaliyel boldi.

55 U sun'ghan hediye éghirliqi bir yüz ottuz shekel kélidighan bir kümüş légen, éghirliqi yetmiş shekel kélidighan bir kümüş das bolup, bular muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche ölchendi; ashliq hediye bolsun dep ikkisige zeytun méyi arilashturulghan ésil un toldurulghanidi;

56 on shekel éghirliqta, xushbuy toldurulghan bir altun piyale;

57 köydürme qurbanliq üçhün bir torpaq, bir qochqar, bir yashliq bir erkek qoza;

58 gunah qurbanliqi üçhün bir téke;

59 inaqliq qurbanliqi üçhün ikki buqa, besh qochqar, besh téke, bir yashliq besh erkek qoza; bular Pidadhurning oghli Gamaliyel sun'ghan hediyeleer idi.

60 Toqquzinchi küni hediye sun'ghuchi Bényamin ewladirining emiri Gidéonining oghli Abidan boldi.

61 U sun'ghan hediye éghirliqi bir yüz ottuz shekel kélidighan bir kümüş légen, éghirliqi yetmiş shekel kélidighan bir kümüş das bolup, bular muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche ölchendi; ashliq hediye bolsun dep ikkisige zeytun méyi arilashturulghan ésil un toldurulghanidi;

62 on shekel éghirliqta, xushbuy toldurulghan bir altun piyale;

63 köydürme qurbanliq üçhün bir torpaq, bir qochqar, bir yashliq bir erkek qoza;

64 gunah qurbanliqi üçhün bir téke;

65 inaqliq qurbanliqi üçhün ikki buqa, besh qochqar, besh téke, bir yashliq besh erkek qoza; bular Gidéonining oghli Abidan sun'ghan hediyeleer idi.

66 Oninchi küni hediye sun'ghuchi Dan ewladirining emiri Ammishaddayning oghli Ahiezer boldi.

67 U sun'ghan hediye éghirliqi bir yüz ottuz shekel kélidighan bir kümüş légen, éghirliqi yetmiş shekel kélidighan bir kümüş das bolup, bular muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche ölchendi; ashliq hediye bolsun dep ikkisige zeytun méyi arilashturulghan ésil un toldurulghanidi;

68 on shekel éghirliqta, xushbuy toldurulghan bir altun piyale;

69 köydürme qurbanliq üçhün bir torpaq, bir qochqar, bir yashliq bir erkek qoza;

70 gunah qurbanliqi üçhün bir téke;

71 inaqliq qurbanliqi üçhün ikki buqa, besh qochqar, besh téke, bir yashliq besh erkek qoza; bular Ammishaddayning oghli Ahiezer sun'ghan hediyeleer idi.

72 On birinchi küni hediye sun'ghuchi Ashir ewladirining emiri Okranning oghli Pagiye boldi.

73 U sun'ghan hediye éghirliqi bir yüz ottuz shekel kélidighan bir kümüş légen, éghirliqi yetmiş shekel kélidighan bir kümüş das bolup, bular muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche ölchendi; ashliq hediye bolsun dep ikkisige zeytun méyi arilashturulghan ésil un toldurulghanidi;

- ⁷⁴ on shekel éghirliqta, xushbuy toldurulghan bir altun piyale;
- ⁷⁵ köydürme qurbanliq üçhün bir torpaq, bir qochqar, bir yashliq bir erkeq qoza;
- ⁷⁶ gunah qurbanliqi üçhün bir téke;
- ⁷⁷ inaqliq qurbanliqi üçhün ikki buqa, besh qochqar, besh téke, bir yashliq besh erkeq qoza; bular Okranning oghli Pagiye sun'ghan hediyele idi.
- ⁷⁸ On ikkinchi küni hediye sun'ghuchi Naftali ewladlirining emiri Énanning oghli Ahira boldi.
- ⁷⁹ U sun'ghan hediye éghirliqi bir yüz ottuz shekel kélidighan bir kümüsh légen, éghirliqi yetmiş shekel kélidighan bir kümüsh das bolup, bular muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche ölchendi; ashliq hediye bolsun dep ikkisige zeytun méyi arilashturulghan ésil un toldurulghanidi;
- ⁸⁰ on shekel éghirliqta, xushbuy toldurulghan bir altun piyale;
- ⁸¹ köydürme qurbanliq üçhün bir torpaq, bir qochqar, bir yashliq bir erkeq qoza;
- ⁸² gunah qurbanliqi üçhün bir téke;
- ⁸³ inaqliq qurbanliqi üçhün ikki buqa, besh qochqar, besh téke, bir yashliq besh erkeq qoza; bular Énanning oghli Ahira sun'ghan hediyele idi.
- ⁸⁴ Qurban'gah maylinip mesihlen'gen künide, Israil emirliri qurban'gahqa sun'ghan hediyele: — jemiý on ikki kümüsh légen, on ikki kümüsh das, on ikki altun piyale boldi,
- ⁸⁵ herbir kümüsh légenning éghirliqi bir yüz ottuz shekel, herbir kümüsh dasning éghirliqi yetmiş shekel idi; mushu qacha-quchigha ketken kümüsh muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche ölchen'gende, jemiý ikki ming töt yüz shekel chiqti;
- ⁸⁶ xushbuy bilen toldurulghan altun piyale on ikki bolup, muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche ölchen'gende, herbir altun piyalining éghirliqi on shekel chiqti; bu altun piyalilerning altuni jemiý bir yüz yigirme shekel chiqti;
- ⁸⁷ köydürme qurbanliqlar üçhün bolghan mallar: — jemiý on ikki torpaq, on ikki qochqar, on ikki bir yashliq erkeq qoza idi, herbiri téghishlik ashliq hediyele bilen bille sunuldi; on ikki téke gunah qurbanliqi üçhün sunuldi;
- ⁸⁸ inaqliq qurbanliqliri üçhün sunulghini jemiý yigirme töt buqa, atmish qochqar, atmish téke, bir yashliq atmish erkeq qoza idi. Qurban'gah maylinip mesihlinip, uni Xudagha béghishlash yolida sunulghan hediyele mana mushular.
- ⁸⁹ Musa *Perwerdigar* bilen sözleshkili jamaet chédirigha kirgen chéghida, u «hökümu-guwahliq sanduqi»ning üstidiki «kafaret texti»ning ikki teripidiki kérubning otturisidin uning öziqe gep qilghan awazini anglap turdi; Perwerdigar shu yolda uninggha söz qilatti.□

8

Altun chiraghdan

¹ Perwerdigar Musagha söz qilip: —

□ **7:89** «Perwerdigar **bilen**» — Ibraniy tilida «uning bilen». «Perwerdigar **shu yolda...**» — Ibraniy tilida «U shu yolda...».

2 Sen Harun'gha: «Sen chiraghlar yaqidighan chaghda yette chiraghnig hemmisi chiraghdanning aldini yorutidighan bolsun» dep éytip qoy, — dédi.■

3 Harun shundaq qildi; u chiraghdan üstidiki chiraghlarning hemmisini yandurup, xuddi Perwerdigarning Musagha éytqinidek, chiragh nurini chiraghdanning aldini yorutidighan qilip qoydi.

4 Chiraghdanning yasilishi mundaq: u altundin bolqa bilen soqup yasalghan, putidin güllirigiche bolqa bilen soqup chiqirilghan. Perwerdigar Musagha körsetken nusxidek, u chiraghdanni shundaq yasatti.■

Lawiylarning Xudaning xizmitige atap paklinip ayrilishi

5 Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —

6 Sen Israillarning ichidin Lawiylarni tallap chiqip paklighin.

7 Ularni paklash üçün ulargha mundaq qil: «kafaret süyi»ni ularning bedinige chachqin; andin ular özliri pütün bedinini ustura bilen chühürsun, kiyimlerini yuyup özini pak qilsun.□

8 Andin kéyin ular bir torpaq bilen shuninggha qoshup ashliq hediyesini, yeni zeytun méyi ileshtürülgen ésil unni keltürsun; sen gunah qurbanliqi üçün yene bir torpaqni keltür.

9 Sen Lawiylarni jamaet chédirining aldigha keltür we pütün Israil jamaitini yighip kel;

10 Lawiylarni Perwerdigarning huzurigha hazir qilghin; andin Israillar kélip qollirini ularning üstige qoysun.

11 Harun Lawiylarni Israillarning «pulanglatma qurbanliq»i süpitide Perwerdigarning xizmitini qilsun dep, Perwerdigargha hediye qilsun.□

12 Lawiylar qollirini héliqi ikki torpaqning béshigha qoysun; sen birini gunah qurbanliqi bolsun, birini köydürme qurbanliq bolsun, Lawiylar üçün kafaret keltürsun dep Perwerdigargha sun'ghin.□

13 Sen andin Lawiylarni Harun bilen uning oghullirining aldida turghuzup, ularni pulanglatma qurbanliq süpitide Perwerdigargha hediye qil.

14 Lawiylar Méningki bolsun dep, sen Lawiylarni ene shu teriqide Israillardin ayrip chiq.■

15 Andin Lawiylar kirip jamaet chédirining ishlirini qilsa bolidu; sen ularni paklandur, ularni pulanglatma qurbanliq süpitide hediye qil.

16 Chünki ular Israillar ichide pütünley Manga atalghan; Méning ularni Méningki bolsun dep tallishim ularni Israillarning arisida baliyatquning tunji méwisi ornida qoyghanliqimdur.

17 Chünki Israillarning tunjisi, meyli u insan yaki haywan bolsun, pütünley Manga tewedur; Men Misir zéminida barliq tunjilarni öltürgen küni ularni Özümge muqeddes qilip éliwalghanidim.■

18 Méning Lawiylarni u yol bilen tallishim ularni Israillarning ichidiki tunjilirining ornida qoyushum üçündür.■

19 We jamaet chédirida Israillarning xizmitide bolsun we Israillarning *gunahini tilep* kafaret keltürsun, shuningdek Israillar muqeddes jaygha

■ 8:2 Mis. 25:37 ■ 8:4 Mis. 25:31 □ 8:7 «kafaret süyi» — ibraniiy tilida «gunah süyi» yaki «gunahdin paklash süyi». Bu su 19-babta tepsiliy teswirliwida. □ 8:11 «hediye qilsun» — ibraniiy tilida «irghanglatusun». □ 8:12 «sen ... Perwerdigargha sun'ghin» — Tewrat boyiche, bu Musa peyghemberning özi kahinning ornida birdinbir qurbanliq qilghan waqti idi. ■ 8:14 Chöl. 3:45

■ 8:17 Mis. 13:2; 22:29; 34:19; Law. 27:26; Chöl. 3:13; Luqa 2:23 ■ 8:18 Chöl. 3:12

yéqinlashqanda ular arisida bala-qaza chiqmisun dep, Men Israillar ichidin Lawiylarni Harun bilen uning oghullirigha berdim.

²⁰ Musa, Harun we pütkül Israil jamaiti Lawiylarni shundaq qildi; Perwerdigarning Lawiylar toghruluq Musagha buyrughinidek Israillar hemmisini beja keltürdi.

²¹ Lawiylar shundaq qilip özlirini *gunahtin* paklap, kiyim-kécheklarini yuyup pakizlidi; Harun ularni pulanglatma qurbanliq süpitide Perwerdigargha hediye qildi; Harun yene ularni paklashqa *gunahini tilep* kafaret qildi.

²² Andin kéyin Lawiylar kirip Harunning aldida, shundaqla uning oghullirining aldida, jamaet chédiri ichidiki ishlarni qilishqa kirishti; Perwerdigar Lawiylar toghruluq Musagha qandaq buyrughan bolsa, Israillar uni shu boyiche beja keltürdi.

²³ Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: –

²⁴ Lawiylarning wezipisi mundaq bolsun: – Yigirme besh yashtin yuqiriliri kirip jamaet chédiri ichidiki ishlarni qilishqa sepke kirsun; □

²⁵ ellik yashqa yetkendin kéyin septin chékinip shu xizmetni qilmisun;

²⁶ lékin ular jamaet chédiri ichide qérindashlirigha yardemliship, ularning hajetliridin chiqishqa bolidu, emma chédiridiki resmii wezipide bolmisun. Lawiylarning wezipiliri heqqide ulargha ene shundaq qil.

9

Sinay chöl-bayawinida «ötüp kêtish héyti»ni ötküzüsh

¹ Misir zéminidin chiqqandin kéyinki ikkinchi yili birinchi ayda, Perwerdigar Sinay chölide Musagha buyrup: –

² Israillar békitilgen waqitta ötüp kêtish héytini ötküzsun; ■

³ yeni mushu ayning on tötinchi küni gugumda, békitilgen waqitta, barliq belgilime we qaide-tertip boyiche héytini ötküzünglar, – dédi. □

⁴ Shuning bilen Musa Israillargha söz qilip ötüp kêtish héytini ötküzüshni buyrudi.

⁵ Ular birinchi ayning on tötinchi küni gugumda, Sinay chölide ötüp kêtish héytini ötküzdi; Perwerdigar Musagha qandaq buyrughan bolsa, Israillar shundaq qildi. □

⁶ Bir nechcheylen bir ölükke tégip kêtip napak bolup qalghanliqi üçhün, ular shu küni ötüp kêtish héytini ötküzelmidi-de, ular shu küni Musa bilen Harunning aldigha kélip Musagha: –

⁷ Biz ölüp qalghan ademge tégip kêtip napak bolup qalghan bolsaqmu, lékin némishqa Israillarning qatarida, békitilgen waqitta Perwerdigargha sunushqa kérek bolghinini élip kélishtin ret qilinimiz? – déyishti.

⁸ – Toxtap turunglar, men bérip Perwerdigar siler toghranglarda néme buyruydikin, anglap baqay, – dédi Musa ulargha.

⁹ Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: –

□ **8:24 «sepke kirsun»** — ibraniiy tilida «jeng üçhün qoshun'gha kirsun» dégen sözler bilen ipadilinidu. 4:23ni we izahatini körüng. ■ **9:2 Mis. 12:1-28; Law. 23:5; Chöl. 28:16; Qan. 16:2** □ **9:3 «gugum»** — ibraniiy tilida «ikki kech ariliqida» dégen sözler bilen ipadilinidu — démek shepeq waqti, «kün pêtish» we qaranghuluq ariliqida bolghan waqit. □ **9:5 «gugum»** — 3-ayettiki izahatni körüng.

¹⁰ Sen Israillargha mundaq dégin: «Siler we silerning ewladliringlar ichide beziler ölüklerge tégip kétip napaq bolup qalghan bolsa yaqi uzaq seper üstide bolsa, ular yenila Perwerdigar üçün ötüp kétish héytini ötküzüşke bolidu.□

¹¹ Undaq kishiler ikkinchi ayning on tötinchi küni gugumda héytini ötküzsun; *héyt taamini* pétir nan we achchiq köktatlar bilen bille yésun;□

¹² ulardin etige azraqmu qaldurmisinun we *qozisining* ustixanliridin birersininu sundurghuchi bolmisiinun; ular héytini ötüp kétish héytining barliq belgilimiliri boyiche ötküzsun.□ ■

¹³ Halbuki, pak bolghan, seper üstidimu bolmighan emma ötüp kétish héytini ötküzüşke étibar bermigen kishi bolsa öz xelqidin üzüp tashlinidu; chünki békitilgen waqitta Perwerdigargha sunush kérek bolghinini sunmighanliqi üçün, u öz gunahini öz üstige alidu.□

¹⁴ Eger aranglarda turawatqan yat ellik bir musapir Perwerdigar üçün ötüp kétish héytini ötküzüşni xalisa, u ötüp kétish héyti toghrisidiki belgilime we qaide-tertip boyiche ötküzsun; yat ellik musapirlar üçün we zéminda tughulghanlar üçünmu aranglarda shu birla nizam bolsun.■

Xudaning Israillarni chöl-bayawanda Öz buluti we oti bilen yéteklishi

¹⁵ Ibadet chédiri tiklen'gen küni, bulut ibadet chédirini, yeni höküm-guwahliq chédirini qaplap turdi; kechtin taki etigen'giche, bulut xuddi ottek ibadet chédirining üstide turdi.□ ■

¹⁶ Daim shundaq bolatti; *kündüzi* bulut ibadet chédirini qaplap turatti, kéchisi u otqa oxshaytti.

¹⁷ Qachaniki bulut jamaet chédirining üstidin kötürülse, Israillar yolgha chiqatti; bulut qeyerde toxtisa, Israillar shu yerde bargah tiketti.

¹⁸ Israillar Perwerdigarning buyruqi boyiche mangatti, Perwerdigarning buyruqi boyiche bargah tiketti; bulut ibadet chédirining üstide qanche uzaq toxtisa, ular bargahta shunche uzaq turatti.■

¹⁹ Bulut ibadet chédirining üstide xéli künlergiche toxtap tursa, Israillarmu Perwerdigarning körsitmisini tutup seperge chiqmaytti;

²⁰ mubada bulut ibadet chédirining üstide peqet birnechche künla toxtisa, ular Perwerdigarning buyruqi boyiche shu waqitta bargah qurup yatatti, andin yene Perwerdigarning buyruqi boyiche seperge atlinatti.

²¹ We mubada bulut peqetla kechtin etigen'giche toxtap, ettigende bulut yene kötürülse, ular yene yolgha chiqatti; meyli kündüzi yaqi kéchisi bulut kötürülsila, ular seperge chiqatti.

²² Bulut ibadet chédirining üstide uzunraq tursa, meyli ikki kün, bir ay, bir yil tursimu, Israillar yolgha chiqmay bargahta turuwéretti; lékin bulut kötürülüp mangsila ular sepirini dawamlashturatti.■

²³ Perwerdigarning buyruqi bilen ular bargah quratti, Perwerdigarning buyruqi bilen ular seperni dawamlashturatti; ular Perwerdigarning Musaning wastisi bilen bergen emri boyiche, Perwerdigarning körsitmisini tutatti.

□ **9:10** «ular yenila Perwerdigar üçün ötüp kétish ötküzüşke bolidu» — yaqi «u yenila Perwerdigar üçün ötüp kétish héytini ötküzidu». □ **9:11** «gugum» — 3-ayettiki izahatni körüng. □ **9:12** ««ötüp kétish héyti»diki qoza» — «Mis.» 12:46, «Yh.» 19:36ni körüng. ■ **9:12** Mis. 12:46; Yuh. 19:33, 36 □ **9:13** «öz xelqidin üzüp tashlinidu» — bu ibare adette ademning Xudaning biwasite jazasi bilen dunyadin kétishini körsitidu. «Mis.» 12:19diki izahatni körüng. ■ **9:14** Mis. 12:49 □ **9:15** «Ibadet chédirini qaplighan bulut» — «Mis.» 40:34-38ni körüng. ■ **9:15** Mis. 40:34 ■ **9:18** 1Kor. 10:1 ■ **9:22** Mis. 40:36, 37

10

Kümüş kanay chélinish waqitliri

1 Perwerdigar Musagha söz qılıp mundaq dédi: —

2 Sen özünge ikki kanay yasatqın; ularni kümüshtin soqtur. Ular jamaetni yigishqa, shundaqla jamaetni bargahlirini yigishturup yolgha chiqishqa chaqirish üçhün ishilitidü.

3 Ikki kanay chélin'ghanda pütkül jamaet séning yéninggha jamaet chédiri derwazising aldigha yigihilidighan bolsun.

4 Eger yalghuz biri chélinisa, emirliri, yeni minglighan Israillarning mingbéshiliri séning yéninggha kélip yighilsun.

5 Siler qattiq yuqiri awaz bilen chalghanda kün chiqish tereptiki bargahlar yolgha chiqsun. □

6 Andin siler ikkinchi qétim qattiq, yuqiri awaz bilen chalghanda jenub tereptiki bargahlar yolgha chiqsun; ular yolgha chiqqan chaghda kanay qattiq, yuqiri awaz bilen chélinishi kérektur.

7 Jamaetni yigihilishqa chaqiridighan chaghda, kanay chélinglar, emma qattiq, yuqiri awaz bilen chalmanglar;

8 Harunning ewladliri, kahin bolghanlar kanaylarni chalsun; bular silerge ewladmu-ewlad bir ebediy belgilime bolsun. □

9 Eger siler öz zémininglarda silerge zulum salghan dühmininglar bilen jeng qilishqa chiqsanglar, qattiq, yuqiri awaz bilen chélinglar. Shuning bilen özüngharning Xudasi bolghan Perwerdigarning aldida yad étilip, dühmininglardin qutulisiler.

10 Buningdin bashqa, xushal künliringlarda, békitilgen héytlinglarda we ayning birinchi künliride, siler köydürme qurbanliq we inaqliq qurbanliqlirini sun'ghininglarda, qurbanliqlarning aldida turup kanay chélinglar; shuning bilen *kanaylar* silerni Xudayinglarga esletküchi bolidu; Men Xudayinglar Perwerdigardurmen.

Sinaydin yolgha chiqish tertipi

11 Ikkinchi yili, ikkinchi ayning yigirminchi küni bulut höküm-guwahliq chédirining üstidin kütürüldi; □

12 shuning bilen Israillar Sinay chöolidin chiqip, yol élip seperlirini bashlidi; bulut Paran chölide toxtidi.

13 Bu ularning birinchi qétim Perwerdigarning Musaning wastisi bilen qilghan emri boyiche yolgha chiqishi boldi.

14 Yehuda bargahi özining tughi astida qoshun-qoshun bolup aldi bilen yolgha chiqti; qoshunning bashliqi Amminadabning oghli Nahshon idi. ■

15 Issakar qebilisi qoshunining bashliqi Zuarning oghli Netanel idi.

16 Zebulun qebilisi qoshunining bashliqi Hélonning oghli Éliab idi.

17 Andin ibadet chédiri chuwalup, Gershonning ewladliri bilen Merarining ewladliri uni kütürüp yolgha chiqti.

□ 10:5 «qattiq yuqiri awaz bilen» — bashqa birxil terjimisi: «agah awazi bilen». □ 10:8 «bular» — kanaylar özliri. □ 10:11 «höküm-guwahliq» — mushu yerde «höküm-guwahliq» Xudaning Israilgha ata qilghan tüp emrlirini, shundaqla uning Israil bilen bolidighan ehdisini körsitidu («Mis.» 20-babni körüng). Xudaning muqeddes mahiyiti we xarakteri shu emrlerde ayan qilin'ghachqa, uning «höküm-guwahliq»i depmu atilidu. Shu emrlar «ehde sanduqi» ichide saqlaqliq tash taxtaylar üstige pütülgen («Mis.» 40:20ni körüng). ■ 10:14 Chöl. 1:7; 2:3

18 Ruben bargahi özining tughi astida qoshun-qoshun bolup yolgha chiqti; qoshunning bashliqi Shidörning oghli Elizur idi.

19 Shiméon qebilisi qoshunining bashliqi Zuri-shaddayning oghli Shélumiyel idi.

20 Gad qebilisi qoshunining bashliqi Déuelning oghli Eliasaf idi.

21 Andin Kohatlar muqeddes buyumlarni kütürüp yolgha chiqti; ular yétip kélishtin burun ibadet chédirini *kötürgüchiler* kélip uni tiklep qoyushqanidi. ■

22 Efraim bargahi özining tughi astida qoshun-qoshun bolup yolgha chiqti; qoshunning bashliqi Ammihudning oghli Elishama idi.

23 Manasseh qebilisi qoshunining bashliqi Pidazurning oghli Gamaliyel idi.

24 Binyamin qebilisi qoshunining bashliqi Gidéonining oghli Abidan idi.

25 Dan bargahi hemme bargahlarning arqa muhapizetchisi bolup, özining tughi astida qoshun-qoshun bolup yolgha chiqti; qoshunning bashliqi Am-mishaddayning oghli Ahiezer idi.

26 Ashir qebilisi qoshunining bashliqi Okranning oghli Pagiyele idi.

27 Naftali qebilisi qoshunining bashliqi Énanning oghli Ahira idi.

28 Bular Israillar yolgha chiqqanda qoshun-qoshun bolup méngish tertipi idi; ular shu तरीqide yolgha chiqti.

Musaning qéynakisi Hobabqa bolghan telipi

29 Musa özining qéynatisi, Midiyanliq Réuelning oghli Hobabqa: — Biz Perwerdigar wede qilghan yerge qarap seper qiliwatimiz, U: «Men u yerni silerge miras qilip bérimen» dégen; özlirining biz bilen bille méngishlirini ötünimen, biz silige yaxshi qaraymiz, chünki Perwerdigar Israil toghruluq bext-saadet ata qilimen dep wede bergen, — dédi.

30 Lékin Hobab Musagha: — Yaq, men öz yurtum, öz uruq-tughqanlirimgha kétimen, — dédi.

31 Musa uninggha: Bizdin ayrilip ketmisile; chünki sili chölde qandaq bargah qurishimiz kéreklikini bilila, sili bizge köz bolup bersile.

32 Shundaq boliduki, biz bilen bille barsila, kelgüside Perwerdigar bizge qandaq yaxshiliq qilsa, bizmu silige shundaq qilimiz! — dédi.

33 Israillar Perwerdigar téghidin yolgha chiqip üç kün yol mangdi; Perwerdigarning ehde sanduqi ulargha aram alidighan yer izdep ularning aldidida üç kün yol bashlap mangdi.

34 Ular chédirlirini yighishturup yolgha chiqidighan chaghlarda, Perwerdigarning buluti hamam ularning üstide bolatti.

35 Ehde sanduqi yolgha chiqidighan chaghda Musa: «Ornungdin turghaysen, i Perwerdigar; dushmanliring tiripiren bolsun; Sanga öchler yüzüngning aldidin qachsun!» — deytti. ■

36 Ehde sanduqi toxtighan chaghda u: «Qaytip kelgeysen, i Perwerdigar; minglighan-tümenligen Israil xelqi arisigha qaytip kelgeysen!» — deytti.

11

Xelqing yol boyi ghotuldiship Perwerdigarning achchiqini keltürüshi

1 We shundaq boldiki, xelq ghotuldishatti, ularning ghotuldashliri Perwerdigarning quliqigha yétip intayin rezil anglandi; U bu sözlerni anglidi we Uning

ghezipi qozghaldi; Perwerdigarning ot-yalquni ularning arisida tutiship, bargahning chétidiki bezilerni köydürüşke bashlidi.■

² Xelq bu chaghda Musagha yalwuriwidi, Musa Perwerdigardin tilidi; shuning bilen ot pesiyip öchti.

³ Perwerdigarning oti ularning otturisida tutashqanliqi üçün u u yerge «Taberah» dep at qoydi. □

Xelqning ozuq toghruluq ghotuldashliri

⁴ Ularning arisidiki shalghut kishilarning nepsi taqildap ketti, Israillarmu yene yiglashqa bashlidi: «Emdi bizge kim gösh béridu?□ ■

⁵ Hélimu ésimizdiki, biz Misirdiki chaghlarda pul xejlimey turupmu béliq yéyleyttuq, yene terxemek, tawuz, piyaz we küde piyaz bilen samsaqmu bar idi.

⁶ Mana bu yerde hazir köz aldimizda mannadin bashqa héchnéme yoq, emdi bizning jénimizmu qurup kétiwatidu» déyishti.

⁷ Manna goya yumghaqsüt uruqigha, körüntüshi goya kehriwagha oxshaytti.■

⁸ Kishiler uyan-buyan chépip uni yighip, bezide yarghunchagta ézip, bezide hawanchida soqup, ya bezide qazanda pishurup nan qilip yeytti; temi zeytun mayliq toqachlarga oxshaytti.□

⁹ Kéchide bargahqa shebnem chüshkende, mannamu shuning üstige chüshetti.

¹⁰ Musa xelqning ailimu-aile herbiri öz chédirining ishiki aldida yigha-zar qilishiwatqinini anglidi; buninggha Perwerdigarning ghezipi qattiq qozghaldi, bu ish Musaning neziridimu yaman köründi.

¹¹ Musa Perwerdigargha: —

Sen bu barliq xelqning éghir yükini manga artip qoyup, men qulungni némishqa bundaq qiynaysen; némishqa men Séning aldingda iltipat tapmaymen?

¹² Ya men bu pütün xelqge hamilidar bolup, ularni tughdummu? Sen téxi manga: «Sen ularni Men qesem ichip ularning ata-bowilirigha miras qilghan shu yerge yetküzgüche, xuddi baqqan atisi emchektiki bowaqni baghrigha alghandek baghringgha élip kôtürüp mang» dewatisen?

¹³ Men bu xelqge nedin gösh tépip béreleymen? Chünki ular manga yighlap: «Sen bizge yégüdek gösh tépip ber!» déyishmekte.

¹⁴ Men bu xelqni kôtürüshni yalghuz üstümge élip kételmeydikenmen, bu ish manga bek éghir kéliwatidu.

¹⁵ Eger Sen manga mushundaq muamile qilmaqchi bolsang, men ötünp qalay, bu xarab halitimni manga körsetmey, iltipat qilip méni öltürüwet! — dédi.

Perwerdigarning Musagha yetmish aqsaqalni tallap chiqishni buyrushi

¹⁶ Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —

Israil aqsaqalliri ichidin, sen yénimgha tonuydighan xelq aqsaqalliri we beglerdin yetmishni tallap yighqin, ularni jamaet chédirining aldigha ekel. Ular séning bilen bille shu yerde tursun.

■ **11:1** Qan. 9:22; Zeb. 78:21; 106:13-18 □ **11:3** «Taberah» — «köyüş» dégen menide. □ **11:4** «shalghut kishiler» — beziler «bikar telepler» dep terjime qilidu. Lékin kéyinki sözlerdin qarighanda, ular belkim Israillardin ayrim, bashqa birnechche milletlerdin bolghan bir türküm kishiler bolushi mumkin. ■ **11:4** Mis. 12:38; 16:3; Zeb. 106:14; 1Kor. 10:6 ■ **11:7** Mis. 16:14, 31; Zeb. 78:24-25; Yuh. 6:31, 49 □ **11:8** «temi zeytun mayliq toqachlarga oxshaytti» — yaki «temi tatliq zeytun maygha oxshaytti».

17 Men shu yerge chüshüp séning bilen sözlishimen; we séning üstüngde turuwatqan Rohni élip ularning üstigimu bölüp qoyimen. Shuning bilen ular sen bilen bille xelqni kötürüş mes'uliyitini üstige alidu, andin sen uni özüng yalghuz kötürmeydighan bolisen.□

18 Sen xelqge mundaq dégin: «Ete gösh yiyishke teyyarlinip özenslerni *Xudagha* atap paklanglar; chünki siler Perwerdigarning quliqini aghritip yiglap: «Emdi kim bizge gösh béridu? Ah, Misirdiki halimiz bek yaxshi idi!» dégenidinglar emesmu? Perwerdigar derweqe silerge gösh béridu, siler uningdin yeysiler.

19 Siler bir kün, ikki kün emes, besh kün, on kün emes, yigirme künmu emes, 20 belki pütün bir ay yeysiler, taki burninglardin ételip chiqip hö bolghuche yeysiler; chünki siler aranglarda turuwatqan Perwerdigarni mensitmey, uning aldida yiglap turup: «Biz néme üçün Misirdin chiqtuq?» – dédinglar»■

21 Musa: – Men ularning arisida turuwatqan bu xelqtin yolgha chiqalaydighan erkekler alte yüz ming tursa. Sen téxi: «Men ularni gösh yeydighan, hetta pütün bir ay gösh yeydighan qilimen» deysen;□

22 emise qoy, kala padilirining hemmisi soyulsa ulargha yétemdu? Yaki déngizdiki hemme béliq ulargha tutup bérilse, ularning yiyishige yitermu? – dédi.■

23 Shuning bilen Perwerdigar Musagha: – Perwerdigarning qoli qisqa bolup qaptimu? Emdi körüp baqqine, Méning sanga dégen sözüm emelge ashurulamdu-yoq? – dédi.■

24 Shuning bilen Musa chiqip Perwerdigarning sözini xelqge yetküzdi we xelq ichidiki aqsaqallardin yetmish ademni tallap yighip ularni jamaet chédirining etrapida turghuzdi.

25 Andin Perwerdigar bulut ichidin chüshüp, Musa bilen sözliship, uningdiki Rohtin élip yetmish aqsaqalgha qoydi; Roh ularning üstige qonushi bilen ular bésharet bérishke kirishti. Lékin shu waqittin kéyin ular undaq qilmidi.

26 Lékin u chaghada ulardin ikki adem bargahta qaldi; birsining ismi Eldad, ikkinchisi Médad idi (ular eslide aqsaqallarning arisida tizimlan'ghanidi, lékin ibadet chédirigha chiqmay qalghanidi). Roh ularning üstidimu qondi we ular bargah ichide bésharet bérishke bashlidi.

27 Yash bir yigit yügürüp kélip Musagha: – Eldad bilen Médad bargahta bésharet bériwatidu, – dédi.

28 Musaning xizmetkari, Musa tallighan serxil yigitliridin biri, Nunning ogli Yeshua qopup: –

I xojam Musa, ularni tosughayla, – dédi.

29 Lékin Musa uninggha: – Sen méning sewebimdin heset qiliwatamsen? Perwerdigarning pütün xelqi peyghember bolup ketse idi, Perwerdigar Özining Rohini ularning üstige qoysa idi! – dédi.

30 Shuning bilen Musa bilen Israil aqsaqallirining hemmisi bargahqa qaytip kétishti.

Perwerdigarning bödüne chüshürüshi

31 Emdi Perwerdigar aldidin bir shamal chiqip, u déngiz tereptin bödünilerni uchurtup kélip, bargahning etrapigha yéyiwetti; bödüniler bargahning u

□ 11:17 «séning üstüngde turuwatqan Roh» — shühbisizki, Xudaning Özining Muqeddes Rohi. 29-ayetni körüng. ■ 11:20 Chöl. 21:5 □ 11:21 «yolgha chiqalaydighan erkekler» — yaki «piyade eskerler». 1:46ni körüng. ■ 11:22 Yuh. 6:7 ■ 11:23 Yesh. 50:2; 59:1

teripidimu bir künlük yol, bu teripidimu bir künlük yol kelgüdek yer yüzini ikki gez égzilikte kelgüdek qaplidi. □ ■

³² Xelq ornidin turup pütkül shu küni, shu kéchisi we etisi pütün kün bödüne tutup yighdi, eng az dégenlirimu alahazel ikki xomir yighdi; ular bularni bargahning töt etrapigha özliri üçün yéyishti. □

³³ Ular göshni chaynap ézip bolmay, gösh téxi chishliri arisida turghanda, Perwerdigarning ghezipi ulargha qozghilip, xelqni intayin éghir bir waba bilen urdi. □ ■

³⁴ Shunga kishiler shu yerni «Qibrot-Hattawah» dep atidi; chünki ular shu yerde nepsi taqildighan kishilerni yerlikke qoyghanidi. □

³⁵ Kéyin xelq Qibrot-Hattawahtin yolgha chiqip Hazirotqa kélip, Hazirotta toxtidi.

12

Meriyem bilen Harunning Musagha qara chaplighanliq

¹ Meriyem bilen Harun Musaning hebeshtlik qizni xotunluqqa alghini üçün uninggha qarshi söz qildi (chünki u hebeshtlik bir qizni alghanidi). □

² Ular: — Perwerdigar peqet Musa bilenla sözlishop, biz bilen sözleshmeptimu? — déyishti. Bu gepni Perwerdigar anglidi.

³ Musa dégen bu adem intayin kemter-mömin adem bolup, bu terepte yer yüzidikiler arisida uning aldigha ötidighini yoq idi.

⁴ Perwerdigar Musa, Harun we Meriyemge tuyuqsiz: — Siler üçünglar jamaet chédirigha kélinglar, — dédi.

Üchilisi chiqip keldi.

⁵ Andin Perwerdigar *ershtin* bulut tüwrüki ichide chüshüp, jamaet chédirining aldida toxtap, Harun bilen Meryemni qichqiriwidi, ular aldigha keldi.

⁶ U ulargha: — Emdi siler gépimni anglanglar, eger silerning aranglarda peyghember bolsa, Men Perwerdigar alamet körünüshte uninggha Özümni ayan qilimen, chüshide uning bilen sözlishimen.

⁷ Lékin qulum Musagha nisbeten undaq emes; u barliq ailem ichide tolimu sadiqtur;

⁸ Men uning bilen tépishmaq éytip olturmay, yüzmu yüz turup biwasite sözlishimen; u Men Perwerdigarning qiyapitini köreleydu. Emdi siler némishqa gözlüm Musa toghruluq yaman gep qilishtin qorqmidinglar? — dédi. □ ■

⁹ Perwerdigarning otluq ghezipi ulargha qozghaldi we u kétip qaldi.

□ **11:31** «Yer yüzini ikki gez égzilikte kelgüdek qaplidi.» — bashqa birxil terjimisi: «yer yüzidin alahazel ikki gez égzilikte uchup keldi». «gez» — Muqeddes Kitapta ishlatilgen «gez» ademning qolining jeynektin barmaqning uchighiche bolghan ariliqi (texminen 45 santimétr) idi. ■ **11:31**

Mis. 16:13; Zeb. 78:26-28 □ **11:32** «xomir» — Bir «xomir» texminen ming litrge barawer. Bödünilerin yéyilishi, shühbisizki, göshini qaqlash üçün idi. □ **11:33** «Perwerdigarning ghezipi ulargha qozghilip, xelqni... urdi» — Xuda némishqa xelq qaqshighan waqtida emes, belki del bödünilerge éghiz tegkende ularni urdi? Shühbisizki, U ularni shu ishta sinidi. Ular eslide Uningdin narazi bolup gumanlinip: «Emdi bizge kim gösh béridu?» — déyishkenidi (4-ayet). Biraq Xuda ulargha köz aldida gösh bergini bilen, ular gumanidin towa qilmidi yaki teshekkur éytmidi. ■ **11:33** Zeb.

78:29-31 □ **11:34** «Qibrot-Hattawah» — menisi «Nepsaniyetning qebriliri». □ **12:1** «Hebeshtlik» — «Éfiopiyelik» dégenning bashqiche atilishi. Tékestte, Musaning birinchi ayali bolghan Zipporahning hayat yaki hayat emesliki toghruluq xewer bérimeydu. □ **12:8** «yüzmu yüz» — ibranii tilida «éghizmu éghiz». ■ **12:8** Mis. 33:11; Qan. 34:10

Meryemning maxaw bolup qalghanliqi

¹⁰ Shuning bilen bulut jamaet chédiri üstidin ketti, we mana, Meryem xuddi ap'aq qardek pése-maxaw bolup ketti; Harun burulup Meryemge qariwidi, mana, u pése-maxaw bolup qalghanidi.

¹¹ Harun Musagha: —

Way xojam! Nadanliq qilip gunah ötküzüp qoyghanliqimiz sewebidin bu gunahni bizning üstimizge artmighaysen.

¹² U xuddi anisining qorsiqidin chiqqandila bedini yérim chirik, ölük tughulghan balidek bolup qalmighay! — dédi.

¹³ Shuning bilen Musa Perwerdigargha: — I Tengri, uning késilini saqaytiwetken bolsang, — dep nida qildi.

¹⁴ Perwerdigar Musagha: — Eger atisi uning yüzige tükürgen bolsa, u yette kün xijilchilik ichide turghan bolatti emesmu? Emdi u bargahning sirtigha yette kün qamap qoyulsun, andin u qaytip kelsun, — dédi. □

¹⁵ Shuning bilen Meryem bargah sirtigha yette kün qamap qoyuldi, taki Meryem qaytip kelgüche xelq yolgha chiqmay turup turdi.

¹⁶ Andin kéyin xelq Hazirottin yolgha chiqip, Paran chölide bargah qurdi.

13

Musaning Qanaanni charlap kélishke on ikki charlighuchi ewetishi

¹ Perwerdigar Musagha söz qilip: —

² Men Israillargha miras qilip bergen Qanaan zéminini charlap kélishke ademlerni ewetkin; herbir ata jemetke tewe qebilidin birdin adem chiqirilsun, ular öz qebilisidiki emir bolsun, — dédi.

³ Musa Perwerdigarning emri boyiche, ularni Paran chölidin yolgha saldi; ularning hemmisi Israillarning bashliri idi.

⁴ Töwendikiler ularning isimliri: — Ruben qebilisidin Zakkurning oghli Shammuya,

⁵ Shiméon qebilisidin Xorining oghli Shafat,

⁶ Yehuda qebilisidin Yefunnehning oghli Kaleb,

⁷ Issakar qebilisidin Yüsüpning oghli Igal,

⁸ Efraim qebilisidin Nunning oghli Hoshiya,

⁹ Binyamin qebilisidin Rafuning oghli Palti,

¹⁰ Zebulun qebilisidin Sodining oghli Gaddiyel,

¹¹ Yüsüp qebilisidin, yeni Manasseh qebilisidin Susining oghli Gaddi,

¹² Dan qebilisidin Gimallining oghli Ammiyel,

¹³ Ashir qebilisidin Mikailning oghli Setur,

¹⁴ Naftali qebilisidin Wofsining oghli Nahbi,

¹⁵ Gad qebilisidin Makining oghli Géuel.

¹⁶ Mana bular Musa charlap kélinglar dep Qanaan zéminigha ewetken ademlerning ismi. Musa Nunning oghli Hoshiyani Yehoshuya dep atidi. □

□ **12:14** «atisi uning yüzige tükürgen bolsa, u yette kün xijilchilik ichide turghan bolatti emesmu?» — bu sözler ibraniylar arisidiki qedimki bir 6rp-adetni körsetse kérek. □ **13:16** «Hoshiya» — ibraniy tilida «u qutquzidu», «Yehoshua» — «Perwerdigar (Yahweh) qutquzidu» dégen menide. «Eysa» ibraniy tilida del shu isimdur.

¹⁷ Musa ularni charlap kélishe Qanaan'gha seperwer qilip: — Siler mushu yerdin Negew chöli terepke qarap ménginglar, andin taghliq rayon'gha chiqinglar. □

¹⁸ U yerning qandaq ikenlikini, u yerdikilerning küchlük-ajizliqini, az yaki köplükini körüp béqinglar;

¹⁹ ular turuwatqan yerning qandaq ikenlikini, yaxshi-yamanliqini körünglar; ular turuwatqan sheherlerning qandaq ikenlikini, bargahliq sheher yaki sépil-qelelik sheher ikenlikini;

²⁰ u yerning munbet yaki munbetsiz ikenlikini, del-derexlirining bar-yoqluqini körüp kélinglar. Yüreklikrek bolup, méwe-chiwiliridin alghach kélinglar, — dédi.

Bu chagh del üzüm piship qalghan waqit idi.

²¹ Ular shu tereplerge chiqip, zéminni Zin chölidin tartip taki Hamat éghizining yénidiki Rehobqiche bérip charlashti.

²² Ular jenub terepte Hébron'gha bardı, u yerlerde Anaqiylarning ewladliridin Ahiman, Shishay, Talmay dégenler olturushluq idi. Eslide Hébron shehiri Misirdiki Zoan shehiridin yette yil ilgiri yasalghanidi. □

²³ Ular «Eshkol jilghisi»gha keldi, u yerde bir sap üzümü bar bir üzüm shéxini késip, bir baldaqqa ésip ikki ademge kötürgüzüp mangdi; ular azraq anar bilen enjürmu élip qaytip keldi. □

²⁴ Israillar shu yerde késiwalghan eshu üzüm sewebidin u yer «Eshkol jilghisi» («üzüm sapıqi jilghisi») dep ataldi.

²⁵ Ular qiriq künden keyin u yerlerni charlap tügitip, qaytip keldi.

Charlighuchilarning melumati

²⁶ Ular kélip, Paran chöllükidiki Qadeshte Musa, Harun we pütün Israil jamaiti bilen körüshti. Ular ikkiylen'ge hem pütkül Israil jamaitige melumat berdi hem zémning méwilirini ulargha körsetti.

²⁷ Ular Musagha melumat bérip: —

Biz özliri béringlar dégen yerlerge barduq, rastinla süt bilen hesel éqip turidighan yer iken, mana bular shu yerning méwiliri. ■

²⁸ Biraq u yerdikiler bek küchtüngür iken, sheherler sépilliq bolup hem puxta-heywetlik iken. Uning üstige, biz u yerde Anaqiylarning ewladlirinu körduq.

²⁹ Amalekler jenub terepte turidiken; Hittiylar, Yebusiylar, Amoriylar taghlarda turidiken; Qanaaniylar déngiz boylirida we Iordan deryasi boylirida turidiken, — dédi.

³⁰ Kaleb Musaning aldida köpchilikni tinchitip: —

Biz derhal atlinip bérip u yerni igileyli! Chünki biz choqum ghalip kelimiz — dédi.

³¹ Lékin uning bilen bille chiqqan bashqilar bolsa: —

Ular bizdin küchlük iken, shunga ulargha hujum qilsaq bolmaydu, — déyishti.

³² Andin charlighuchilar özliri charlap kelgen zémning ehwalidin Israil-largha yaman melumat bérip:

— Biz kirip charlap ötken zemin bolsa öz ahalisini yeydighan zemin iken; biz u yerde körgenlerning hemmisi yoghan ademler iken.

□ **13:17** «Negew chöli» — «Negew» dégen chöl Pelestinning jenubi teripide bolup, mushu yerde we köp bashqa yerlerde «jenub»ni bildürüdi. □ **13:22** «jenub» — iibraniy tilida «Negew». □ **13:23** «Eshkol» — menisi «üzümler». ■ **13:27** Mis. 3:8; 33:3

³³ Biz u yerlerde «Nefiliylar» dégen *gigant* ademlerni körduq (derweqe Anaqiy-larning ewladliri Nefiliylar chiqqandur); biz özimizge qarisaq chéketkidek turidikenmiz, biz ularghimu shundaq körinidikenmiz, — dédi. □

14

Israillarning tapa-tene qilishi

¹ Shuning bilen barliq jamaet dad-peryad kötürüp yighlidi; ular kéchiche yigha-zar qiliship chiqti.

² Israillar Musa bilen Harun'gha tapa-tene qilip: — Biz baldurla Misirda ölüp ketsek boptiken! Mushu chöl-jeziride ölüp ketsek boptiken!

³ Perwerdigar némishqa bizni qilich astida ölsun, xotun bala-chaqilirimiz bulinip, *düşmenning* oljisi bolsun dep bizni bu yerge bashlap kelgendu? Uningdin köre, Misirgha qaytip ketkinimiz yaxshi emesmu? — dep ghotul-dashti.

⁴ Shuning bilen ular bir-birige: — Bashqidin bir bashliq tiklep Misirgha qaytip kéteyli, — déyishti.

⁵ Musa bilen Harun pütün Israil jamaiti aldida yiqilip düm yatti.

⁶ Shu yerni charlap kelgenler ichidiki Nunning oghli Yeshua bilen Yefunehning oghli Kaleb kiyimlirini yirtip,

⁷ pütün Israil jamaetchilikige: — Biz charlap kélishe ötüp barghan zémin intayin bek yaxshi zémin iken.

⁸ Eger Perwerdigar bizdin söyünse, bizni shu zémin'gha, yeni hesel bilen süt éqip turidighan shu zémin'gha bashlap bérip, uni bizge béridu.

⁹ Siler peqet Perwerdigargha asiqliq qilmanglar! U zéminidikilerdin qorq-manglar, chünki ular bizge nisbeten bir ghizadur; ularning panahdarliri ulardin ketti, Perwerdigar bolsa biz bilen bille; ulardin qorqmanglar, — dédi. ■

¹⁰ Halbuki, pütkül jamaet terep-tereptin: — U ikkisini chalma-késeq qilip öltürüwéteyli, déyishti. Lékin Perwerdigarning julasi jamaet chédirida Israil-largha ayan boldi.

Xudaning jazasi, Musaning xélg üçün nida qilghanliq

¹¹ Perwerdigar Musagha: — Bu xelq Méni qachan'ghiche mensitmeydu? Gerche ularning otturisida shunche möjizilik alametlerni yaratqan bol-sammu, lékin ular Manga qachan'ghiche ishinishmeydiken?

¹² Men ularni waba bilen urup yoqitimen, shuning bilen séni ulardin téximu chong we qudretlik bir el qilimen, — dédi.

¹³ Musa bolsa Perwerdigargha mundaq dédi: — «Bundaq bolidighan bolsa bu ishni misirliqlar anglap qalidu, chünki Sen ulugh qudriting bilen bu xelqni ularning arisidin élip chiqqaniding; ■

¹⁴ we Misirliqlar bu ishni shu zémindiki xelqlergimu éytidu. U zémindiki ahalimu Sen Perwerdigarning bu xelqning arisida ikenlikingni, Sen Perwerdigarning ularning aldida yüzmuyüz körün'genlikingni, Séning buluting

□ **13:33** «Nefiliylar» — topandin ilgiri peyda bolghan gigantlar idi. Hemmisi topanda yoqitilghan bolghachqa, charlighuchilarning shu gépi peqet özlirining toqughan epsaniliri, xalas. Gerche «Anaqiy-lar»mu gigantlar bolsimu («Qan.» 9:1-2ni körüng), ularning «Nefiliylar» bilen héchqandaq munasiwiti yoq idi. Halbuki, rohiy jehettin bu gigantlarning «Nefiliylar»ning eslidiki kélip chiqishi bilen munasiwiti bolushi mumkin («Yar.» 6:1-4). ■ **14:9** Qan. 20:3 ■ **14:13** Mis. 32:12

daim ulargha saye chüshürüp kelgenlikini, shundaqla Séning kündüzi bulut tüwrükide, kéchisi ot tüwrükide ularning aldida mangghanliqingni anglighanidi. ■

15 Emdi Sen bu xelqni xuddi bir ademni öltürgendek öltürüwetseng, Séning nam-shöhritingni anglighan ellerning hemmisi:

16 «Perwerdigar bu xelqni Özi ulargha bérishke qesem qilghan zémin'gha bashlap baralmaydighanliqi üçhün, shunga ularni eshu chöl-jeziride öltürüwétiptu» dep qalidu. ■

17 Emdi ötünimenki, Rebbim qudritingni jari qildurghaysen, Özüngning:

18 «Perwerdigar asanliqche achchiqlanmaydu, Uning méhir-muhebbiti téship turidu; U gunah we itaetsizlikni kechüridu, lékin gunahkarlarni hergiz gunahsiz dep qarimaydu, atilarning qebihlikini atisidin balisighiche, hetta newre-chewirilirigiche ularning üstige yükleydu» dégingendek qilghaysen. □ ■

19 Méhriy-shepqitingning kengriliki boyiche, Misirdiki chaghdin taki hazirghiche daim kechürüp kelginingdek, bu xelqning qebihlikini kechürgeysen!».

20 Perwerdigar: — «Boptu, sen dégendek ularni kechürdüm.

21 Lékin Öz hayatim bilen qesem qilimenki, pütkül yer yüzi Men Perwerdigarning shan-sheripi bilen tolidu.

22 Halbuki, Méning julayimni, Misirda we chöl-jeziride körsetken möjizilik alametlimni körüp turupmu Méni mushundaq on qétimlap sinap yene awazingha qulaq salmighanlar,

23 Men qesem ichip ularning ata-bowilirigha miras qilip bérimen dégen u zéminni hergiz körelmeydu; Méni mensitmigenlerdin birimu u yurtni körelmeydu. ■

24 Lékin Özide bashqiche bir rohning bolghini, pütün qelbi bilen Manga egeshkini üçhün qulum Kalebni u kirgen yerge bashlap kirimen; uning ewladirimu u yerge mirasxor bolidu. ■

25 (shu chaghda Amalekler bilen Qanaaniylar *taghliq* jilghilarda turuwatatti) — Ete siler yolunglardin burulup, Qizil Déngizgha baridighan yol bilen méngip chölge seper qilinglar» — dédi.

Perwerdigarning Israillarni jazalishi

26 Perwerdigar Musa bilen Harun'gha söz qilip mundaq dédi:

27 — Men Méning yaman gépimni qilip ghotuldishidighan bu rezil jamaetke qachan'ghiche chidishim kérek? Israillarning Méning yaman gépimni qilghanliri, shu *toxtawsiz* ghotuldashlirining hemmisini anglidim. ■

28 Sen ulargha: — Perwerdigar mundaq deydu: «Men hayatim bilen qesem qilimenki, xep, Men silerge quliqimgha kirgen sözliringlar boyiche muamile qilmaydighan bolsam! ■

29 Silerning ölükunglar mushu chölde yatidu; silerning ichinglarda sanaqtin ötküzülgenler, yeni yéshi yigirmidin ashqan, Méning yaman gépimni qilip ghotuldighanlarning hemmisi pütün sani boyiche ■

■ 14:14 Mis. 13:21; 40:38 ■ 14:16 Qan. 9:28 □ 14:18 «atilarning qebihlikini atisidin balisighiche, hetta newre-chewirilirigiche ularning üstige yükleydu» — bu muhim söz toghruluq «Ezakiyal»diki «qoshumche söz»imizni (18-, 33-bablar toghruluq) körlüng. ■ 14:18 Mis. 20:5; 34:6; Qan. 5:9; Zeb. 86:15; 103:8; 145:8; Yun. 4:2 ■ 14:23 Qan. 1:35, 36 ■ 14:24 Ye. 14:8, 9 ■ 14:27 Zeb. 106:24-26 ■ 14:28 Chöl. 26:65; 32:11 ■ 14:29 Qan. 1:35; Ibr. 3:17

30 Silerge qol kötürüp *qesem qilip*, turalghunglar qilip bérimen dégen zémin'gha héch kirelmeydu; peqet Yefunnehning oghli Kaleb bilen Nunning oghli Yeshuala kiridu.■

31 Silerning kichik baliliringlar, yeni «Bulinip, düshmenning oljisi bolup qalidu» déyilgenlerni Men bashlap kirimen, ular siler kemsitken u zémindin behrimen bolidu.

32 Biraq siler bolsanglar, siler yiqilip, ölükünglar bu chölde qalidu.

33 Silerning baliliringlar buzuqluq-wapasizliqlarning elimini tartip, ölükünglar chölde yoqalghuche, bu chölde qiriq yil sergerdan bolup yürüdü.□

34 Silerning shu zéminni charlighan künliringlarning sani boyiche, qiriq künning herbir künini bir yil hésablap, qebihlikliringlarni qiriq yil öz üstünglargha élip yürüsiler; shu chaghda Méning özünglardin yatlashqinimning néme ikenlikini bilip yétisiler» — dégin.■

35 Men Perwerdigar shundaq dégenikenmen, yighilip Manga qarshi chiqqan bu rezil xelq jamaitige Men choqum shundaq qilimen; ular mushu chöl-jeziride yewétilidu, shu yerde ölidu.

36 Musa u zéminni charlap kélishke ewetkenler qaytip kelgende, u zémin toghruluq yaman xewer élip kélish bilen pütün jamaetni ghotulditip, Musaning yaman gépini qilghuzghanlar,

37 yeni u zémin toghruluq yaman xewer ekelgen bu kishilerning hemmisi waba késili tégip Perwerdigarning aldida öldi.■

38 Zéminni charlap kélishke barghan ademler ichidin peqet Nunning oghli Yeshua bilen Yefunnehning oghli Kalebta hayat qaldi.

Öz meyliche hujumgha ötüp meghlup bolup qéchish

39 Musa bu geplerni pütkül Israil jamaitige éytiwidi, hemmisi bek hesret chekti.

40 Ular etigen tang atqanda turup taghqa chiqip: — Mana biz kelduq! Perwerdigar éytqan yurtqa chiqip hujum qilayli; chünki biz gunah qilduq, — déyishti.

41 — Siler yene némishqa Perwerdigarning emrige xilapliq qilisiler? — dédi Musa, — Bu ish ghelibilik bolmaydu!■

42 Perwerdigar aranglarda bolmighachqa, düshmenning qilichi astida ölüp, meghlup bolmasliqinglar üçün hujumgha chiqmanglar.

43 Chünki Amalekler bilen Qanaaniylar u yurttta, silerning aldinglarda turidu; siler qilich astida ölüp kétisiler; chünki siler Perwerdigardin ténip kettinglar, Perwerdigar siler bilen bille bolmaydu.

44 Lékin, gerche Perwerdigarning ehde sanduqi we Musa bargahin qozghalmighan bolsimu, ular yenila öz meyliche taghqa chiqip hujumgha ötti.

45 Shuning bilen Amalekler bilen shu taghda turushluq Qanaaniylar chüshüp ularni taki Xormahghiche qoghlap, bitchit qilip qirghin qildi.

15

Türlük qurbanliqlar toghrisidiki qaide-nizam

■ 14:30 Ye. 14:6 □ 14:33 «buzuqluq-wapasizliqinglar» — ibranij tilida «pahishiwazliqliringlar». Xudadin ézip kétish Tewrat-Injilda «pahishiwazliq» dep hésablinidu. ■ 14:34 Zeb. 95:8-11 ■ 14:37 1Kor. 10:10; Yeh. 5 ■ 14:41 Qan. 1:41

1 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

2 Sen Israillargha mundaq dégin: — Siler makanlishishinglar üçün silerge teqdim qilip béridighan zémin'gha kirgen chéghinglarda,

3 eger Perwerdigargha atap otta sunulidighan, uninggha xushbuy bolsun dep birer hediye-qurbanliq qilmaqchi bolsanglar, qurbanliq kala yaki goy-öchke padisidin bolsun. U köydürme qurbanliq bolsun, qesemni ada qilish qurbanliqi bolsun, ixtiyariy qurbanliq yaki silerge békitilgen héytlardiki zörür qurbanliq bolsun, □

4-5 qurbanliq sun'ghuchi kishi Perwerdigargha atighinigha bir ashliq hediyesini qoshup keltürsun. Köydürme qurbanliq yaki bashqa qurbanliq qoza bolsa, undaqa ashliq hediyesi zeytun méyidin bir hinning töttin biri ileshtürülgen ésil undin efahning ondin biri bolsun; uninggha yene sharab hediyesi süpitide töttin bir hin sharabni qushup sunsun. □ ■

6 Qurbanliqing qochqar bolsa, sen uninggha ashliq hediyesi süpitide üchtin bir hin zeytun méyi ileshtürülgen ésil undin efahning ondin ikkisi bolsun

7 we sharab hediyesi süpitide töttin bir hin sharabni qushup sunsun; bular Perwerdigargha xushbuy chiqarsun dep sunulsun.

8 Eger sen Perwerdigargha köydürme qurbanliq, yaki qesem ada qilish qurbanliqi yaki inaqliq qurbanliqi süpitide torpaq atighan bolsang,

9 undaqa torpaqqa ashliq hediye süpitide yérim hin zeytun méyi ileshtürülgen ésil undin efahning ondin üçini,

10 sharab hediye süpitide yérim hin sharabni qoshup sun'ghin; bular Perwerdigargha atilip otta sunulup, xushbuy chiqarsun dep keltürülsun.

11 Herbir sunulghan torpaq, qochqar, qoza yaki oghlaqqa nisbeten mushundaq qilinsun.

12 Siler sunidighinglarning sani boyiche, herxil qurbanliqning sanigha qarap shundaq qilisiler.

13 Shu zéminda tughulghanlarning hemmisi Perwerdigargha xushbuy chiqarsun dep, otta sunulidighan qurbanliq qilmaqchi bolsa ene shundaq qilsun.

14 Shuningdek siler bilen bille turuwatqan musapir yaki ewladmu-ewlad siler bilen bille turuwatqanlar bolsa, xushbuy chiqarsun dep otta sunulidighan qurbanliq qilmaqchi bolsa, siler qandaq qilghan bolsanglar, ularmu shundaq qilsun.

15 Pütkül jamaetke, meyli siler bolunglar yaki siler bilen bille turuwatqan musapir bolsun, hemminglar üçün oxshash bir belgilime bolidu; siler üçün dewrmu-dewr ebediy bir belgilime bolidu; Perwerdigar aldida siler qandaq bolsanglar, musapirlarmu shundaqtur. ■

16 Silergimu, aranglarda turuwatqan musapirlarghimu oxshash bir qanun-belgilime, oxshash bir höküm bolsun.

17 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

18 Sen Israillargha söz qilip ulargha mundaq dégin: — «Siler Men silerni ekiridighan zémin'gha yétip barghanda,

19 shu yerdin chiqqan ashliqni yeydighan chéghinglarda, Perwerdigargha bir «kötürme hediye» teqdim qilinglar.

□ **15:3 «bire hediye-qurbanliq qilmaqchi bolsanglar»** — bu ayette közde tutulghan qurbanliqlarning hemmisi «köydürme qurbanliq» yaki «inaqliq qurbanliq»dur (5-ayetni körüng).

□ **15:4-5 «bir efah»** — texminen 2 küre yaki 22 litr idi. Bir hin texminen 3.6 litr idi. ■ **15:4-5 Law.** 2:1; 6:14 ■ **15:15 Mis.** 12:49; Chöl. 9:14

20 Siler her bir yéngi xémirdin pishqan nanlardin birini «kötürme hediye» qilip teqdim qilinglar; siler uni teqdim qilghanda xuddi xamanning «kötürme hediye»sige oxshash bolsun.□

21 Dewrdin-dewrge siler deslepki hosuldin chiqqan xémirdin bir nanni «kötürme hediye» süpitide Perwerdigargha sununglar.

Bilmey qilghan gunahi üçün kafaret keltürüş

22 Eger siler özünglar bilmey ézip gunah qilip, Perwerdigarning Musagha buyrughan bu barliq emirlirige emel qilmighan bolsanglar,□

23 yeni Perwerdigar buyrughan kündin étibaren barliq ewladliringlarchiche Perwerdigarning Musaning wastisi bilen silerge buyrughan barliq ish-lirigha emel qilmighan bolsanglar,

24 jamaet shundaq birer gunahning bilmey ötküzülgenlikidin xewersiz bolsa, undaqta pütkül jamaet Perwerdigargha xushbuy chiqarsun dep yash bir torpaqni köydürme qurbanliq süpitide sunsun hemde qaide-nizam boyiche uninggha munasiwetlik ashliq hediye bilen sharab hediye qoshup sunsun, we uning üstige bir tékini gunah qurbanliqi süpitide sunsun.

25 Shu yol bilen kahin pütkül Israil jamaiti üçün kafaret keltürüp, bu gunah ulardin kechürüm qilinidu; chünki bu bilmey ötküzüp qoyghan gunah we ular özlirining bilmey ötküzüp qoyghan gunahi üçün qurbanliq, yeni Perwerdigargha atap otta sunulidighan qurbanliq we gunah qurbanliqini birlikte Perwerdigar aldigha sun'ghan.

26 Bu gunah pütkül Israil jamaiti bilen ularning arisida turuwatqan musapir-larning hemmisidin kechürüm qilinidu, chünki bu pütkül xelq bilmey turup ötküzüp qoyghan gunahtur.

27 Eger bir kishi bilmestin gunah qilip qoyghan bolsa, u bir yashliq bir chishi oghlaqni gunah qurbanliqi süpitide sunsun.■

28 Kahin shu yol bilen bilmey gunah qilip qoyghan adem üçün kafaret keltüridu; uning üçün kafaret keltürse uning Perwerdigar aldida bilmey ötküzgen gunahi uningdin kechürüm qilinidu.

29 Bilmey birer sewenlik ötküzüp qoyghan barliq kishilerge, meyli shu zéminda tughulghan Israillar bolsun yaki ularning arisida turuwatqan musapirlargha bolsun, — silerning hemminglarga oxshash bir qanun-belgillime tetbiqlinidu.

Bilip turup qilghan gunahlar toghruluq

30 Lékin yürükini qapték qilip ish körgen kishi, meyli u zéminda tughulghan bolsun yaki musapir bolsun, Perwerdigargha haqaret keltürgen bolidu; u haman öz xelqidin üzüp tashlinidu.

□ 15:20 «Siler her bir yéngi xémirdin pishqan nanlardin birini «kötürme hediye» qilip teqdim qilinglar» — bashqa birxil terjimisi: «Siler deslepki hosuldin chiqqan xémirdin bir nan pishurup uni «kötürme hediye» qilip teqdim qilinglar» (biraq terjimizimiz «Ez.» 44:30din qarighanda toghriraq bolushi mumkin). «xamanning «kötürme hediye»sige oxshash bolsun» — oqurmenlerge melumki, Israillar yéngi pishqan hosulning tunji qismini xamandin ayrip, Xudagha atishi kérek («Mis.» 23:19, 34:22 we 26ni körüng.) □ 15:22 «emel qilmighan bolsanglar» — bu ayetlerde közde tutulghan gunah Xudaning emrlirige emel qilmasliqtin ibaret; «Law.» 4-babta tilgha élin'ghan qurbanliqlar Xudaning emrlirige xilapliq qilghan ishlargha kafaret keltüridighan qurbanliqlardin ibaret. ■ 15:27 Law. 4:27

³¹ U Perwerdigarning sözini mensitmigeniken, Perwerdigarning emrige xilapliq qilghaniken; shuning üçün u choqum üzüp tashlinidu; gunahi özining béshigha chüshidu.

Shabat künige xilapliq qilghuchilargha bérilidighan jaza

³² Israillar chöl-jeziridiki waqitlirida, bir kishining shabat künide otun tergenliki bayqaldi. □

³³ Otun tériwatqanliqini bayqap qalghanlar uni Musa, Harun we pütkül jamaetning aldigha élip keldi.

³⁴ Uni qandaq bir terep qilish kérekliki téxi körsitilmigechke, ular uni qamap qoydi. ■

³⁵ Perwerdigar Musagha: — U adem öltürülmise bolmaydu; pütün jamaet uni bargahning téshigha epchiqip chalma-késeq qilip öltürsun, — dédi.

³⁶ Andin pütün jamaet u ademni bargah sirtigha epchiqip, xuddi Perwerdigar Musagha buyrughandek, chalma-késeq qilip öltürdi.

Kiyim-kécheklerge chucha tutush nizami

³⁷ Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

³⁸ Sen Israillargha mundaq dégin, ular ewladmu-ewlad kiyim-kécheklirining chörisige chuchilarni tutsun hem burjikidiki chuchilirining herbirige kök shoyna tikip qoysun; ■

³⁹ Bu xil chuchilar silerning uni tikip turushunglar üçün bolidu; uni körgende Perwerdigarning barliq emrlirini ésinglarda tutup, ulargha emel qilishinglar üçün bu silerge bir esletme bolidu; shuningdek silerning hazirqidek özünglarning köngünlarglar we közünglarning keynige kirip, qatirap buzuqluq qilip ketmeslikinglar; □

⁴⁰ Méning barliq emrlirimni este tutushunglar hem uninggha emel qilip, Xudayinglarga atap pak-muqeddes bolushunglar üçün bolsun.

⁴¹ Men Xudayinglar bolush üçün silerni Misir zéminidin élip chiqqan Perwerdigardurmen; Men Perwerdigar Xudayinglardurmen.

16

Korah, Datan we Abiramning asiqliq qilishi

¹ Lawiyning ewrиси, Kohatning newrиси, Izharning oghli Korah we Rubening ewladliridin Éliabning oghulliri Datan bilen Abiram we Peletning oghli On ■

² Israillar ichidiki jamaet emirliri bolghan, jamaet ichidin saylap chiqilghan mötiwerlerdin ikki yüz ellik kishini bashlap kélip Musagha qarshi chiqti.

³ Ular yighilip Musagha qarshi hem Harun'gha qarshi chiqip: — Siler heddinglardin bek ashtinglar, pütkül jamaetning hemmisi pak-muqeddes, Perwerdigarmu ularning arisida, shundaq turughluq siler néme dep özünglerni Perwerdigarning jamaitidin üstün qoyusiler? — dédi.

□ **15:32** «bir kishining shabat künide otun tergenliki bayqaldi» — shübhisizki, bu weqe yuqiriq 30-31-ayettiki prinsipqa misal keltürülüş üçün bayan qilinidu. ■ **15:34** Law. 24:12 ■ **15:38** Qan. 22:12; Mat. 23:5 □ **15:39** «buzuqluq» — Tewrattiki köp qisimlarda körsitilgen bu «buzuqluq»ning hem jismaniy jeheti (eysh-ishret) hem rohiy jeheti (butpereslik qilip Xudagha wapasizliq qilish) bardur.

■ **16:1** Chöl. 26:9; 27:3; Yeh. 11

4⁵ Musa ularning gépini anglap düm yiqilip, Korah bilen uning guruhidikil-erge söz qilip: –

Ete etigende Perwerdigar kimlarning Özige mensup ikenlikini, kimlarning pak-muqeddes ikenlikini ayan qilidu; shu kishini Özige yéqinlashturidu; kimni tallighan bolsa, uni Özige yéqinlashturidu.

6 Siler mundaq qilinglar: – Sen Korah we séning guruhingdikiler hemmisi xushbuydanlarni epkélinglar;

7 ete Perwerdigarning aldida xushbuydanlarga ot yéqip, xushbuyni uning üstige qoyunglar; Perwerdigar kimni tallisa, shu muqeddes-pak bolghan bolsun! Ey siler Lawiylar, heddinglardin bek ashtinglar! – dédi.

8 Musa yene Korahqa:

– I Lawiylar, gépimge qulaq sélinglar.

9-10 Israilning Xudasi Perwerdigar silerni Özining chédirining ishlinini qil-sun dep hemde jamaetning aldida ularning xizmitide bolsun dep Özige yéqinlashturush üçün silerni Israil jamaitidin ayrip chiqqan – yeni Perwerdigar séni we séning hemme qérindashliring bolghan Lawiyning ewladlirini birdek Özige yéqinlashturghanliqi silerche kichik ishmu? Siler yene téxi kahinliq wezipisini tama qiliwatamsiler?□

11 Shu wejidin sen we séning guruhingdikiler hemmisi yighilip Perwerdigargha qarshi chiqiwétpsiler-de; Harun némidi, siler uning üstidin shunchilik aghrinip ghotuldiship ketküdek? – dédi.

12 Musa Éliabning oggli Danan bilen Abiramni qichqirip kélishe adem ewetiwidi, ular:

– Barmaymiz!

13 Séning bizni süt bilen hesel aqidighan zémindin bashlap chiqip bu chöl-jeziride öltermekchi bolghanliqingning özi kichik ishmu? Sen téxi özüngni padishah hésablap bizning üstimizdin hökümraniq qilmaqchimu?□

14 Halbuki, sen bizni süt bilen hesel aqidighan yurtqa bashlap kelmiding, étiz we üzümzarliqlarnimu bizge miras qilip bermiding. Sen bu xeqning közinimu oyuwalmaqchimu? Biz barmaymiz! – dédi.

15 Buni anglap Musa qattiq ghezeplinip Perwerdigargha: –

Ularning sowghat-hediyesige étibar qilmighaysen; men ularning hetta birer éshikinimu tartiwalmidim, birer adimigimu héch ziyan-zexmet yetküzmidim, – dédi.■

Xudaning jazasi

16 Musa Korahqa: –

Ete sen we séning guruhingdikiler – sen, ular we Harun Perwerdigarning aldigha kélinglar.

17 Herbiringlar özünglarning xushbuydanliringlarni ekilip uning üstige xushbuyni sélinglar; herbiringlar özünglarning xushbuydanliringlarni, yeni jemiyy ikki yüz ellik xushbuydanni élip uni Perwerdigarning huzurida tutup

□ 16:9-10 «Perwerdigar silerni, yeni Lawiylarni... Özige yéqinlashturush üçün silerni Israil jamaitidin ayrip chiqqan...» – oqurmenlarning éside bolushi kérekki, Xuda eslide Lawiy qebilisi ichidin Harun we uning ewladlirini özige kahin bolushqa tallighanidi, qalghan Lawiylarni muqeddes chédiridiki xizmette bolup kahinlarga yordemchi rolda bolushqa békitkenidi. □ 16:13 «bizni süt bilen hesel aqidighan zémindin bashlap chiqip...» – mushu ademler Misir zéminini maxtimaqchi bolup, shu yerdiki qulluq hayatini pütünley untudi. ■ 16:15 1Sam. 12:3

turunglar; senmu, Harunmu herbiringlar öz xushbuydanliringlarni élip kélinglar, — dédi.

¹⁸ Shuning bilan herbir adem özining xushbuydanini élip, otni yéqip, xushbuy sélip, Musa we Harun bilan birlikte jamaet chédirining derwazisi aldida turushti.

¹⁹ Korah Musa bilan Harun'gha hujum qilghili pütün jamaetni yighip jamaet chédirining derwazisi aldigha kéliwidi, Perwerdigarning julasi pütkül jamaetke ayan boldi.

²⁰ Perwerdigar Musa bilan Harun'gha söz qilip: —

²¹ Siler bu xelqning arisidin néri turunglar, men köz yumup achquche ularni yutuwétimen, — déwidi,

²² Musa bilan Harun düm yiqilip: —

I Tengrim, barliq et igilirining rohlirining Xudasi, bir adem gunah qilsa, ghezipingni pütün jamaetke chachamsen? — dédi.■

²³ Perwerdigar Musagha söz qilip: —

²⁴ Sen jamaetke: «Siler Korah, Datan we Abiramning turar jayliridin ayrilip ularidin néri kétinglar» — dep buyruq ber, — dédi.

²⁵ Shuning bilan Musa ornidin turup Datan bilan Abiram terepke qarap mangdi; Israil aqsaqallirimu uninggha egiship mangdi.

²⁶ Musa jamaetke: — Silerdin ötünimen, bu rezil ademlarning chédiriliridin yiraq kétinglar, ularning barliq gunahliri sewebidin ular bilan bille weyran bolmasliqinglar üçün ularning héchnersisige qol tegküzmenglar, — dédi.

²⁷ Shuning bilan jamaet Korah, Datan, Abiramning chédirilirining töt etrapidin néri ketti; Datan bilan Abiram bolsa öz ayallirini, oghul-qizlirini we bowaqlirini élip chiqip öz chédirining ishiki aldida turdi.

²⁸ Musa: — Buningdin siler shuni bilisilerki, bu ishlarining hemmisi méning könglümdin chiqqan emes, belki Perwerdigar méni ularni ada qilishqa ewetken:

²⁹ — eger bu ademlarning ölümü adettiki ademlarning ölümige oxshash bolidighan yaki ularning béshigha chüshidighan qismetler adettiki ademler duchar bolidighan qismetlerge oxshash bolidighan bolsa, Perwerdigar méni ewetmigen bolatti.

³⁰ Eger Perwerdigar yéngi bir ishni qilip, yer aghzini échip ularni we ularning pütün nersisini yutup kétishi bilen, ular tirikla tehtisaragha chüshüp ketse, u chaghda siler bu ademlarning Perwerdigarni mensitmigenlikini bilip qalisiler, — dédi.

³¹ Musaning bu gépi axirlishishi bilenla ularning puti astidiki yer yérildi.

³² Yer aghzini échip ularni barliq ailisidikiler bilen, shuningdek Korahqa tewé hemme ademlerni qoymay teelluqatli bilin qoshup yutup ketti.■

³³ Shundaq qilip, ular we ularning tewesidikilerning hemmisi tirikla tehtisaragha chüshüp ketti, yer ularning üstide yépildi. Ular shu yol bilen jamaetning arisidin yoqaldi.

³⁴ Ularining etrapida turghan Israillarning hemmisi ularning nalisini anglap: «Yer biznimu yutup kétermikin!» déyiship qéchishti.

³⁵ Andin Perwerdigarning aldidin bir ot chiqip, xushbuy sunuwatqan héliqi ikki yüz ellik ademnimu yutup ketti.■

Yadname qilishqa qaldurulghan xushbuydanlar

■ 16:22 Chöl. 27:16; Ibr. 12:9

■ 16:32 Chöl. 26:10; 27:3; Qan. 11:6; Zeb. 106:17

■ 16:35 Zeb.

³⁶ Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —

³⁷ Sen kahin Harunning oghli Eliazargha buyrughin, u xushbuydanlarni ot arisidin tériwélip, choghlirini yiraqlargha chéchiwetsun, chünki u xushbuydanlar Xudagha atalghandur;

³⁸ shunga özining jénigha özi zamin bolghan gunahkarlarning xushbuydanlirini tériwalghin; ular qurban'gahni qaplash üçün soqup népiz tünike qilin-sun, chünki bu xushbuydanlar eslide Perwerdigarning huzurigha sunulup uninggha atalip muqeddes qilin'ghan. Shundaq qilip ular kéyin Israillargha ibret bolidighan isharet-belge bolidu.

³⁹ Shuning bilen kahin Eliazar otta köydürüwétilgenler sun'ghan mis xushbuydanlarni tériwaldi; ular qurban'gahni qaplitishqa népiz tünike qilip soquldi.

⁴⁰ Shuning bilen *qurban'gahning bu qaplimisi* Harunning ewladlirigha yat ademlerning xuddi Korah bilen uning guruhidikilerge oxshash qismetke qalmasliqi üçün, Perwerdigarning huzurida xushbuy köydürüşke yéqinlashmasliqigha Israillar üçün bir esletme boldi. Bu Perwerdigarning Musaning wastisi bilen Eliazargha buyrughanliridur.

Jamaetning Harunning yalwuruşi sewebidin qutulup qélishi

⁴¹ Etisi pütkül Israil jamaiti Musa bilen Harunning yaman gépini qilip: — Siler Perwerdigarning xelqini öltürdünglar, — dep ghotuldashti.

⁴² We shundaq boldiki, jamaet Musa bilen Harun'gha hujum qilishqa yighilawatqanda, jamaet burulup jamaet chédirigha qariwidi, we mana, bulut chédirni qapliwaldi hem Perwerdigarning julasi ayan boldi.

⁴³ Shuning bilen Musa bilen Harun jamaet chédirining aldigha bérip turdi.

⁴⁴ Perwerdigar Musagha söz qilip: —

⁴⁵ Men közni yumup achquche ularni yoqitip tashlishim üçün ikkinglar bu jamaettin chiqip néri kétinglar, — dep buyruwidi, ikkiylen yiqilip yerde düm yatti.

⁴⁶ Musa Harun'gha: —

Sen xushbuydanni élip uninggha qurban'gahtiki ottin sal, uninggha xushbuy qoyup, ular üçün kafaret keltürüşke tézlikte jamaetning arisigha apar; chünki qehr-ghezep Perwerdigarning aldidin chiqti, waba basqili turdi, — dédi.

⁴⁷ Harun Musaning déginidek qilip, xushbuydanni élip jamaetning arisigha yügürüp kirdi; we mana, waba kishilerning arisida bashlan'ghanidi; u xushbuyni xushbuydan'gha sélip, xelq üçün kafaret keltürdi.

⁴⁸ U ölüklär bilen tirikler otturisida turuwidi, waba toxtidi.

⁴⁹ Korahning weqesi munasiwiti bilen ölgenlerdin bashqa, waba sewebidin ölgenler on töt ming yette yüz kishi boldi.□

⁵⁰ Harun jamaet chédirining derwazisi yénida turghan Musaning yénigha yénip keldi; waba toxtidi.

□ 16:49 ««Korah we ailisidikiler» toghruluq — izahat» — Korah we ailisidikiler shundaq esheddi aqiwetke uchrighini bilen, uning kéyinki bezi ewladliri «Zebur»ning bezi qisimlirini (mesilen, 42-49-küylerni) yazghan. Korahdikilerning beziliri 24-ayette körsitilgen emrge itaet qilghan bolsa kérek.

17

Harunning hasisining chéchéklishi

1 Perwerdigar Musagha söz qilib mundaq dédi: —

2 «Sen Israillargha söz qilib, ulardin ata jemeti boyiche, her qebilining emiridin birdin on ikki hasa alghin; sen ularning herbirining ismini Özining hasisigha yézip qoyghin.

3 Lawiy qebilisining hasisigha Harunning ismini yazghin, chünki herbir ata jemet qebile bashliqi üçün bir hasa wekil bolidu.

4 Sen bu hasilarni jamaet chédiridiki höküm-guwahliq *sanduqining* aldigha, yeni Men séning bilen körüshidighan yerge qoyghin. □ ■

5 We shundaq boliduki, Men tallighan kishining bolsa, uning hasisi bix sürüdi; shundaq qilib Israillarning silerge ghudurashqan geplirini toxtitip Manga anglanmaydighan qiliwétimen».

6 Shuning bilen Musa Israillargha shundaq söz qildi; ularning hemme emirliri uninggha birdin hasini, jemi bolup on ikki hasini berdi; herbir ata jemetke bir hasa wekil boldi, Harunning hasisimu shularning ichide idi.

7 Musa hasilarni höküm-guwahliq chédirigha ekirip Perwerdigarning huzurigha qoydi.

8 We shundaq boldiki, Musa etisi höküm-guwahliq chédirigha kiriwidi, mana, Lawiy jemetige wekil bolghan Harunning hasisi bix sürüp, ghunchilap, chéchéklep, badam chüshkenidi.

9 Musa hasilarning hemmisini Perwerdigarning aldidin élip chiqip, Israil xelqige körsetti; ular körgendin kéyin herkim öz hasilirini élip kétishti.

10 Perwerdigar Musagha: — Shu asiylig qilghuchi balilargha bir agah belgisi bolsun dep Harunning hasisini höküm-guwahning aldigha ekirip qoyghin. Shundaq qilsang sen ularning ghudurashqan geplirini toxtitip, Manga anglanmaydighan qilisen; ularmu shuning bilen ölüp ketmeydu, — dédi. □ ■

11 Musa shundaq qildi; Perwerdigar özige qandaq buyrugan bolsa u shundaq qildi.

12 Israillar Musagha söz qilib: —

Biz nepestin qalay dewafimiz, biz tügeshtuq, biz hemmimiz tügeshtuq!

13 Perwerdigarning ibadet chédirigha yéqinlashqanlar ölmey qalmaydu, shundaq iken, biz hemmimiz mutleq nepestin qélishimiz kérekmu? — déyishti.

18

Kahin we Lawiylarning wezipisi

1 Perwerdigar Harun'gha mundaq dédi: —

Sen, oghulliring we ata jemetingdikiler séning bilen birlikte muqeddes jaygha munasiwetlik bolghan gunahni, shuningdek sen we oghulliring

□ 17:4 «höküm-guwahliq» — mushu yerde «höküm-guwahliq» Xudaning Israilgha bolghan tüp emrlirini, shundaqla uning Israil bilen bolghan ehdisini körsitidu; Xudaning muqeddes mahiyiti we xaraktéri shu emrlerde ayan qilin'ghachqa, «höküm-guwah» depmu atilidu. Oqurmenlerge ayanki, shu emrler ehde sanduqi ichide saqlaqliq tash taxtaylar üstide pütüklük idi. Shunga bezide sanduq «höküm-guwahliq sanduqi», ibadet chédiri «höküm-guwahliq chédiri» dep atilidu. ■ 17:4 Mis. 25:22

□ 17:10 «höküm-guwah» — 17:4tiki izahatta körsitilgendek, mushu yerde «höküm-guwah» Xudaning Israilgha bolghan tüp emrlirini körsitidu, shundaqla ularni saqlaydighan ehde sanduqini körsitidu.

■ 17:10 Ibr. 9:4

birlikte kahinliq wezipisige munasiwetlik bolghan gunahni üstünglerge al-
isiler.□

² Sen qérindashliring bolghan Lawiy qebilisidikilerni, yeni ata-bowiliringning
qebilisidikilerni özüng bilen birlishtür hem ularni xizmitingni qilishi üçün
bashlap élip kel; biraq sen bilen oghulliring séning bilen birlikte höküm-
guwahliq chédiri aldida xizmetlerni qilsun.□

³ Ular séning buyruqliringgha teyyar turup, shundaqla chédirdiki
barliq xizmet-wezipisini öteydu; peqet muqeddes jaydiki qacha-qucha
eswablargha we qurban'gahqa yéqinlashmisun; undaq qilsa, ularmu, silermu
ölüp kétisiler.

⁴ Ular séning bilen birliship, jamaet chédiridiki wezipini ötep, qilidighan
herbir ishini qilsun; peqetla héch yat kishiler silerge yéqinlashmisun.

⁵ Qehr-ghezep yene Israillarning béshigha chüshmisun üçün, siler muqeddes
jaydiki wezipe bilen qurban'gahdiki wezipini öteshke mes'ul bolunglar.

⁶ Mana, Men Özüm silerning qérindashliringlar bolghan Lawiyarlarni Israillar
ichidin tallap chiqtim; ular jamaet chédirining ishlirini qilishqa Perwerdi-
gargha teqdim qilin'ghan bolup, silerge sowgha süpitide ata qilin'ghan.■

⁷ Lékin sen we oghulliring séning bilen birlikte kahinliq wezipenglerde
turup, qurban'gahdiki barliq ishlarni hem perde ichidiki ishlarni béjiringlar;
silerning wezipengler shundaq bolsun. Kahinliq wezipisini, xizmitimde
bolushunglar üçün silerge sowgha qilip berdim; yat ademler yéqinlashsa,
öltürwétilsun.

Kahinlarning élishqa tégishlik ülüshi

⁸ Perwerdigar Harun'gha mundaq dédi: —

Men Manga sunulghan kötürme hediyelelni, yeni Israillar Manga muqeddes
dep atighan barliq nersilerni ülüshunglar bolsun dep, mana menggülük
belgilime bilen sanga we séning ewladliringgha teqdim qildim.

⁹ Israillar otta sunidighan, «eng muqeddes» nersilerdin silerge munular
qaldurup bérididu: — ularning Manga atap sun'ghan barliq nersiliri, yeni
barliq ashliq hediyelelnin, barliq gunah qurbanliqliridin, barliq itaetsizlik
qurbanliqliridin «eng muqeddes» hésablan'ghanliri, sanga we ewladliring-
gha ata qilinidu.

¹⁰ Sen shu ülüshüngni «eng muqeddes» süpitide yégin, silerdin bolghan herbir
er kishi uni yésun; u sanga «eng muqeddes» dep bilinsun.□

¹¹ Munularmu séning bolidu: — Israillarning sowghatliiri ichidin kötürme
hediyeleler, barliq pulanglatma hediyeleler séning; Men ularni sanga, shun-
daqla oghulliring bilen qizliringgha menggülük belgilime bilen teqdim
qildim; séning öyüngdiki herbir pak adem uningdin yése bolidu.■

□ **18:1** «muqeddes jaygha munasiwetlik bolghan gunah» — démek, muqeddes jay bilen munasiwet-
lik melum gunah ötküzülse, shu gunahning mes'uliyitini birinchi üstige alghuchi kahinlar hem Lawiy-
lar bolidu; gunah kahinliq bilen munasiwetlik ish bolsa mes'uliyetni birinchi üstige alghuchi kahinlar
bolushi kérek. Mushu agah, shühbisizki, 17-babtiki weqe bilen munasiwetlik agahtur. □ **18:2**

«birlishtür» — bu söz mushu yerde we 4-ayette ibraniti tilida «Lawiy» dégen söz bilen ipadiliniidu («Yar.»
29:34ni körüng). ■ **18:6** Chöl. 3:45 □ **18:10** «sen shu ülüshüngni «eng muqeddes» süpitide yégin»

— «eng muqeddes» hésablan'ghan nersiler «muqeddes yerde», yeni muqeddes jaydiki hoylida yéyilishi
kérek idi. Mesilen, «Law.» 6:16ni körüng. ■ **18:11** Law. 10:14

¹² Zeytun méyidin eng ésilini, yéngi sharabtin eng ésilini, shundaqla ashliqtin eng ésilini, yeni Israillar Perwerdigargha atap sun'ghan deslepki pishqan mehsulatlarning hemmisini Men sanga teqdim qilib berdim.

¹³ Ular yerdin élip Perwerdigargha atap ekelgen deslepki pishqan nersilerning hemmisi séning bolsun; öyüngdiki herbir pak adem uningdin yése bolidu.

¹⁴ Israilda Xudagha mutleq atilidighan herbir nerse séning bolidu. ■

¹⁵ Ular Perwerdigargha atap keltüridighan barliq janiwarlarning tunjiliri, meyli insan yaki ulagh-charpay bolsun séning bolidu; halbuki, insanlarning tunjilirini bolsa ularni tölem tölep yanduruwalsun we napak haywanlarning tunjilirini tölem tölep yanduruwalsun. □ ■

¹⁶ Tölem tölesh kérek bolghanlar üçün yéshi bir ayliqtin ashqanda tölem puli tölensun; ulargha sen toxtatqan baha boyiche, yeni muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche (bir shekel yigirme gerahdur) baha qoyup, besh kümüş shekel al. ■

¹⁷ Peqet tunji kala, tunji qoy yaki tunji oghlaqqa tölem alsang bolmaydu; ularning hemmisi muqeddestur. Sen ularning qénini qurban'gahqa chéchip, méyini Perwerdigargha atap otta sunulidighan, Uninggha xushbuy keltüridighan qurbanliq süpitide köydürgin.

¹⁸ Ularning göshi séning bolidu; xuddi «kötürme hediye» qilin'ghan tösh we ong arqa putigha oxshash, sanga tewe bolidu.

¹⁹ Israillar Perwerdigargha atap sun'ghan muqeddes nersiler ichidiki kötürme hediye-qurbanliqning hemmisini Men sanga we séning bilen bille turuwatqan oghul-qizliringgha menggülük belgilime bilen teqdim qildim. Bu Perwerdigar aldida sanga we séning bilen bille turuwatqan ewladliring üçün menggülük tuzluq ehde bolidu.

Lawiylarning wezipiliri hem ülüshliri

²⁰ Perwerdigar Harun'gha mundaq dédi: —

Israïl zéminida séning héchqandaq mirasing bolmaydu, ularning arisidimu héchqandaq nésiweng bolmaydu; Israillar arisida mana Men Özüm séning nésiweng, séning mirasingdurmen. ■

²¹ Lawiylargha bolsa, ularning öteydighan xizmetliri, yeni jamaet chédiridiki xizmiti üçün, mana Men Israilda teqdim qilin'ghan barliq «ondin bir ülüsh»ning hemmisini ulargha miras qilib bergenmen.

²² Buningdin kéyin, gunahkar bolup ölüp ketmesliki üçün, Israillar jamaet chédirigha yéqinlashmisun.

²³ Jamaet chédiridiki xizmetni bolsa, uni ötigüchiler peqet Lawiylarla bolidu we shu ishta bolghan gunahini özliri üstige alidu, bu siler üçün ewladmu-ewlad menggülük bir belgilime bolidu; ularning Israillarning ichide héchqandaq mirasi bolmaydu. □

²⁴ Chünki Israillarning Perwerdigargha atap kötürme hediye süpitide sun'ghan «ondin bir ülüsh»ni Lawiylargha miras qilib teqdim qilidighan

■ **18:14** Law. 27:28 □ **18:15** «barliq janiwarlarning tunjiliri» — ibraniy tilida «barliq et igisi (bolghan janiwar)ning baliyatqusini achidighanlar». «tölem tölep yanduruwalsun» — démek, xelq ularning ormidah kahinlarga pul bérishi kérek. ■ **18:15** Mis. 13:2; 22:29; Law. 27:26; Chöl. 3:13 ■ **18:16** Mis. 30:13; Law. 27:25; Chöl. 3:47; Ez. 45:12 ■ **18:20** Qan. 10:9; 18:2; Ez. 44:28 □ **18:23** «shu ishta bolghan gunahini özliri üstige alidu» — démek, mubada Lawiylar muqeddes chédirni bulghap, gunah sadir qilsa, shundaqla ularning bixestellikidin xelq muqeddes chédirni bulghap herqandaq gunah sadir qilghan bolsa, bash mes'uliyetni Lawiylar öz üstige élishi kérek.

boldum; shunga Men ular toghruluq: Israillar ichide héchqandaq mirasi bolsa bolmaydu, — dédim.

²⁵ Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —

²⁶ Sen Lawiylargha éytqin: «Siler Israillarning qolidin Men silerge miras bolsun dep teqdim qilghan «ondin bir ülush»ni alghan ikensiler, siler shu ondin bir ülushning yene ondin bir ülushini ayrip, uni Perwerdigargha atap kötürme hediye süpitide sununglar.

²⁷ Bu yol bilen silerning shu «kötürme hediye»nglar silerge «xamandiki ashliqinglar»din hem «sharab kölchikidiki tolup tashqan sharabinglar»din atalghanlar hésablinidu.□

²⁸ Bundaq bolghanda, siler Israillarning qolidin alghan ondin bir ülushning hemmisidin Perwerdigargha atap kötürme hediye sunisiler; siler Perwerdigargha atighan shu «kötürme hediye»ni kahin Harun'gha béringlar.

²⁹ Silerge teqdim qilin'ghan barliq nersilerdin eng ésilini élip shularni muqeddes hésablap «Perwerdigargha atalghan toluq kötürme hediye» süpitide sununglar».

³⁰ Shunga sen Lawiylargha éytqinki, «Siler shulardin eng ésilini kötürüp sunsanglar, bu siler Lawiylarning xamandiki ashliqinglar we sharab kölchikidiki sharabinglarga oxshash hésablinidu.

³¹ Shundaq qilghandin keyin siler we öydikilinglar shu «ondin bir ülush»lerni xalighan yerde yésenglar bolidu, chünki bu silerning jamaet chédiridiki xizmitinglarning in'ami bolidu;□

³² Siler shu ülushlardin eng ésilini kötürüp sunsanglar, mushu ishinglar sewebidin gunahkar bolmaysiler. Undaq qilsanglar siler Israillar atighan muqeddes nersilerni bulghimaysiler, shuning bilen ölmeysiler».□

19

Qizil siyirning küli

¹ Perwerdigar Musa bilen Harun'gha söz qilib mundaq dédi: —

² Men Perwerdigar emr qilghan qanun-belgilime shuki: — Sen Israilargha buyrughin, ular béjirim, nuqsansiz, boyunturuq sélinmighan qizil yash siyirdin birni séning yéninggha ekelsun.

³ Sen siyirni kahin Eliazargha tapshur, u uni chédirgahning sirtigha epchiq-sun, andin birsi siyirni uning aldida boghuzlisun.■

⁴ Kahin Eliazar barmiçini qan'gha milep, jamaet chédirining aldigha qaritip yette mertem chachsun.■

⁵ Andin birsi Eliazarning köz aldida pütkül siyirni köydürsun, yeni uning térisi, göshi, qéni we tézeklirini köydürsun.■

□ **18:27** «...silerning shu «kötürme hediye»nglar... **din atalghanlar hésablinidu**» — Lawiylarning héchqandaq xamini yaki sharab kölçekliiri yoq idi, elwette. Shunga ular özliiri xelqtin qobul qilghan «ondin bir ülush»lardin ondin birini élip, Perwerdigargha «kötürme hediye»lerni atishi kérek. Shu yol bilen ularning sun'ghini xuddi déhqanlarning Perwerdigargha öz hosulidin sun'ghinigha oxshash bolidu. □ **18:31** «siler we öydikilinglar» — mushu yerde Lawiylarni körsitidu. □ **18:32** «siler Israillar atighan muqeddes nersilerni bulghimaysiler, shuning bilen ölmeysiler» — bashqa bir xil terjimisi: «siler Israillar atighan muqeddes nersilerni héch bulghimanglar; bolmisa, ölisiler».

■ **19:3** Ibr. 13:11, 12 ■ **19:4** Ibr. 9:13 ■ **19:5** Mis. 29:14; Law. 4:11, 12

6 Kahin kédír yaghichi, zofa ösümlüki we qizil rextni siyir köydürüldighan otqa tashlisun. □

7 Andin kahin öz kiyimini yusun we bedinini suda yusun, andin keyin bargahqa kirishke bolidu; lékin kahin kech kirgüche napak sanalsun.

8 Siyirni köydürgen kishimu kiyimlirini su bilen yuyup, öz bedinini suda yusun, andin u kech kirgüche napak sanalsun.

9 Pak bir adem siyirning külini yighip bargahning sirtidiki pak bir yerge qoysun; u Israil jamaiti üçün «napakliqni chiqarghuchi su»ni yasashqa shu yerde saqlansun, u bir «gunahni paklighuchi»dur.

10 Siyirning külini yighishturghan adem özining kiyimlirini yusun we kech kirgüche napak sanalsun. Bu Israillargha we ularning arisida turuwatqan musapirlargha menggülik qanun-belgilime bolidu.

Xelqni napakliqtin paklash nizami

11 — Ölükke, yeni herqandaq ölgen kishining jesitige tégip ketken herbir kishi yette kün napak sanilidu. ■

12 U adem üçinchi küni *ashu su* bilen özi paklisun, hemde yettinchi künimu paklisun, andin u pak sanilidu; eger u üçinchi küni hemde yettinchi küni özi paklimisa, pak sanalmaydu. □

13 Herqandaq adem ölükke, yeni herqandaq ölgen kishining jesitige tégip ketse, hemde özi paklimisa, Perwerdigarning chédirini bulghighan bolidu; shu kishi Israil arisidin üzüp tashlinidu; chünki «napakliqni chiqarghuchi su» uninggha sépilmigeche, u napak sanilidu; uning napakliqi téxiche üstide turidu.

14 Eger birer kishi bir chédir ichide ölüp qalghan bolsa, u toghruluq qanun-belgilime mundaq bolidu: — shu chédirgha kirgen herbirsi we chédira turup qalghanlarning herbiri yette kün napak sanilidu.

15 Herbir ochuq turghan, aghzi yéplimighan qacha-quchilarning hemmisi napak sanilidu.

16 Shuningdek dalada qilich-shemsher bilen öltürülgenlerge, yaki özi ölüp qalghanning ölükiye, yaki ademning ustixininigha yaki qebrisige tegken herbir kishi yette kün'giche napak sanilidu.

17 Kishiler bu napak kishi üçün «paklandurghuchi qurbanliq»ning külidin azraq élip komzekke sélip, ularning üstige éqin su quysun.

18 Andin pak bir kishi zofa ösümlükini élip shu sugha tegküzüp uni chédirgha we ichidiki barliq qacha-quchilargha hem shu yerde turghan barliq kishilerning üstige sépip qoysun, we yene uni ustixan'gha, öltürülgüchige yaki qebrige tegken kishining üstige sépip qoysun. ■

19 Üchinchi küni we yettinchi küni héliqi pak adem *pak bolmighan ademlerning* üstige shu suni sépip qoysun; shundaq qilghanda, yettinchi künige kelgende u kishi paklan'ghan bolidu; andin u kishi kiyimlirini yuyup, bedinini suda yusun, kech kirgende u pak sanilidu.

20 Lékin napak bolup qélip, özi paklimighan kishi Perwerdigarning muqed-des jayini bulghighini üçün, jamaet arisidin üzüp tashlinidu; «napakliqni chiqarghuchi su» uning üstige sépilmigen, shunga u napak sanilidu.

□ **19:6 «qizil rextni»** — yaki «qizil yipni». ■ **19:11** Chöl. 31:19; Hag. 2:13 □ **19:12 «Izabat»** — toluq ayetning bashqa bir xil terjimisi: «U adem üçinchi küni ene shundaq (napakliqni chiqarghuchi) su bilen özi paklisun, yettinchi küni u pak sanilidu; eger u üçinchi küni özi paklimisa, yettinchi küni pak sanalmaydu». ■ **19:18** Zeb. 51:7

²¹ Bu Israillargha menggülik belgilime bolidu, «napakliqni chiqarghuchi su»ni sepken kishi bolsa özining kiyimlerini yusun we «napakliqni chiqarghuchi su»gha tegken kishi kech kirgüche napak sanalsun.

²² Napak kishi tegken herqandaq nersimu napak sanilidu; bu nersilerge tegken kishilermu kech kirgüche napak sanalsun.

20

Meryemning wapat bolushi

¹ Birinchi ayning ichide Israillar, yeni pütkül Israil jamaiti Zin chölige yétip kélip, Qadeshte turup qaldi; Meryem shu yerde wapat boldi we shu yerde depne qilindi.

Meribah süyi – xelqning yene qaqshishi

² Jamaetke ichidighan'gha su yoq idi, ular yighilip Musa bilen Harun'gha hujum qilghili turdi.

³ Xelq Musa bilen tegiship: — Qérindashlirimiz Perwerdigarning aldida ölgen chaghda bizmu bille ösek boptiken!■

⁴ Siler néme üçün biz we charpaylirimizni bu yerde ölüp ketsun dep, Perwerdigarning jamaitini bu chöl-jezirige bashlap keldinglar?

⁵ Siler néme üçün bizni Misirdin élip chiqip bundaq dehshetlik yerge ekeldinglar? Bu yerde ya tériqchiliq qilghili yer bolmisa, ya enjür, üzüm, anar bolmisa, ichidighan'gha sumu bolmisa, — déyishti.

⁶ Shuning bilen Musa bilen Harun jamaettin ayrilip jamaet chédirining derwazisi aldigha kélip düm yiqiliwidi, Perwerdigarning julasi u ikkisige ayan boldi.

⁷ Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

⁸ Hasini qolunggha al, andin sen akang Harun bilen birlikte jamaetni yighip, ularning köz aldidila qoram tashqa buyruq qil; shundaq qilsang qoram tash öz süyini chiqiridu; shu yol bilen sen ulargha su chiqirip, jamaet we charpayliri ichidighan'gha su bérisen.□ ■

⁹ Shuning bilen Musa Perwerdigarning emri boyiche Perwerdigarning huzuridin hasini aldi.

¹⁰ Musa bilen Harun ikkisi jamaetni qoram tashning aldigha yighdi we Musa ulargha: — Gépimge qulaq sélinglar, i asiylar! Biz silerge bu qoram tashtin su chiqirip béreylimu?! — dédi.■

¹¹ Andin Musa hasisi bilen qoram tashni ikki qétim uruwidi, nahayiti köp su éqip chiqti, sudin jamaetmu, charpaylarmu ichishti.■

¹² Perwerdigar Musa bilen Harun'gha: —

Siler Manga ishenmey, Israillar aldida Méni muqeddes dep hörmetlimigininglar üçün, ikkinglarning bu jamaetni Men ulargha teqdim qilip bergen zémin'gha bashlap kirishinglarga yol qoymaymen, — dédi.□ ■

■ **20:3** Chöl. 16:32, 49 □ **20:8** «hasini qolunggha al» — Musaning shu hasisi köp qétim Xudaning yolida ishlitilip kelin'gen. Birinchi qétimqisi «Mis.» 4:2de tépilidu. ■ **20:8** Neh. 9:15; Zeb. 78:15, 16; 105:41; 114:8 ■ **20:10** Qan. 32:51; Zeb. 106:32,33 ■ **20:11** Zeb. 78:15-16; 105:41; Yesh. 43:20; 48:21; 1Kor. 10:4 □ **20:12** «Siler Manga ishenmey, Israillar aldida Méni muqeddes dep hörmetlimigininglar üçün» — Musa bilen Harunning «Israillar aldida Xudani muqeddes dep hörmetlimeslik» gunahi toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. «Qoram tash» toghruluq «1Kor.» 10:4ni we izahatini körüng. ■ **20:12** Chöl. 27:14; Qan. 1:37

¹³ Su chiqirilgan jay «Meribah suliri» dep atalghan; Israillar shu yerde Perwerdigar bilen takallashqanliqi üçün, U ularning otturida Özining muqeddes ikenlikini körsetti.□

Édomlarning Israillarning chégridin ötüşige yol qoymasliqi

¹⁴ Musa Qadeshtin Édom padishahi bilen körüşüşke elchi ewetip uninggha: «Qérindashliri Israil mundaq deydu: — Biz tartiwatqan jebr-japalarning qandaqliqi özlirige melum,■

¹⁵ bizning ata-bowilirimiz Misirgha chüshken bolup, biz Misirda uzaq zaman turup kettüq; misirliqlar bizgimu, bizning ata-bowilirimizghimu yaman muamile qildi;

¹⁶ biz Perwerdigargha yéliniwéduq, U bizning zarimizgha qulaq sélip, Perishte ewetip bizni Misirdin élip chiqti. Hazir mana, biz özlirining chégrisigha jaylashqan Qadesh dégen bir sheherde turuwatimiz.□ ■

¹⁷ Emdi bizning zéminliridin ötüşimizge ruxset qilghan bolsila, biz étiz-ériq we üzümzarliqlardin ötmeymiz, quduqliringladin sumu ichmeymiz; «Xan yoli» bilen méngip chégrilirdin ötüp ketküche ong-solgha burulmaymiz» — dédi.

¹⁸ Lékin Édomlar uninggha: «Silerning bizning zéminimizdin ötüşünglerge bolmaydu, ötimen désenglar qilich kötürüp silerge jengge chiqimiz» — dédi.□

¹⁹ Israillar uninggha: «Biz «kötürülgen yol» bilen mangimiz, özimiz we mallirimiz süyünglarni ichsek, nerxi boyiche heqqini bérimiz; biz peqet piyade ötüp kétimiz, bashqa héch telipimiz yoq» déwidi.□

²⁰ Édom padishahi: «Yaq. Ötmeysiler!» dédi. Édom *padishahi* nahayiti köp adimini bashlap chiqip Israillargha zor heywe körsetti.□

²¹ Shundaq qilip Édomlar Israillarning ularning tewelikidin ötüşige ene shu yosunda yol qoymidi; shuning bilen Israillar Édomlarning aldidin burulup ketti.■

Harunning wapat bolghanliqi

²² Ular Qadeshtin yolgha chiqti; pütkül Israil xelqi Hor téghigha keldi.■

²³ Perwerdigar Édomning chégrisidiki Hor téghida Musa bilen Harun'gha söz qilip mundaq dédi: —

²⁴ Harun öz xelqlirige qoshulup kétidu; ikkinglar Meribah suliri dégen jayda Méning emrimge xilapliq qilghininglar üçün, uning Men Israillargha teqdim qilip bergen zémin'gha kirishige bolmaydu.□

²⁵ Sen Harun bilen oghli Eliazarni élip Hor téghigha chiqqin;■

□ **20:13 «Meribah»** — «takallishish» dégen menide. **«Perwerdigar»** ularning otturida özining muqeddes ikenlikini körsetti — Xuda Musa we Harunning Özini hörmetlimigini üçün, ularni jazalap, Musaning xelq aldida qilghan bihörmetlik sözlirining Özige wekillik qilmaydighanliqini ipadilep, xelq aldida Özining pak-muqeddeslikini körsetti. ■ **20:14** Qan. 23:6; Ob. 10; Ob. 12 □ **20:16 «Perishte»** — beziler «Elchi» dep terjime qilidu. Lékin «Mis.» 23:20, 23, 34:32din qarighanda, menisi derweqe «Perishte»dur. ■ **20:16** Mis. 2:23; 14:19 □ **20:18 «... bizning zéminimizdin ... silerge jengge chiqimiz»** — ibraniy tilida «... méning zéminimdin... silerge jengge chiqimen» déyilidu. □ **20:19 «biz»** — ibraniy tilida «men». □ **20:20 «Édom padishahi»** — ibraniy tilida «Édom». ■ **20:21** Hak. 11:18 ■ **20:22** Chöl. 33:37 □ **20:24 «öz xelqlirige qoshulush»** — mushu ibare toghruluq «Yar.» 25:8 we izahatini körüng. Shühbisizki, bu ibare adem ölgendin keyin, rohining yenila hayat bolidighanliqini körstitidu. ■ **20:25** Chöl. 33:38; Qan. 32:50

26 Harunning kiyimlarini saldurup, oghli Eliazargha kiydürüp qoy; Harun shu yerde ölüp, öz xelqlirige qoshulidu.

27 Musa Perwerdigarning déginidek qildi, üçeylen pütkül jamaetning köz aldida Hor téghigha chiqti.

28 Musa Harunning kiyimlarini saldurup uning oghli Eliazargha kiydürüp qoydi; Harun taghning choqqisida öldi. Andin Musa bilen Eliazar taghdin chüshüp keldi. ■

29 Pütkül jamaet Harunning ölgenlikini bildi; shuning bilen pütün Israil jemeti Harun üçün ottuz kün matem tutti.

21

Qanaaniylarning meghlup qilinishi

1 Jenubta turushluq Arad memlikitining Qanaaniylardin bolghan padishahi Israillarning Atarim yoli bilen keliwatqanliqini anglap, chiqip ular bilen soqushup, nechcheylenni tutqun qilip ketti. □

2 Andin Israillar Perwerdigargha qesem ichip: «Eger bu xelqni bizning qolimizgha pütünley tapshuridighan bolsang, ularning sheherlarini weyran qilip tashlaymiz» — dédi.

3 Perwerdigar Israillarning peryadini anglap, Qanaaniylarni ularning qoligha tapshurdi, shuning bilen ular Qanaaniylarni ularning sheherliri bilen qoshup weyran qildi; shu sewebtin ular shu yerni «Xormah» dep atidi. □

Zeherlik yilanlar bilen mis yilan

4 Ular Hor téghidin yolgha chiqip, Édom zeminini aylinip ötüsh üçün, Qizil déngiz boyidiki yolni boylap mangdi; xelq mushu yol sewebidin könglide tolimu taqetsiz bolup,

5 Xudagha we Musagha qarshi chiqip: — Siler néme üçün bizni chöl-jeziride ölsun dep Misir zeminidin bashlap chiqqansiler? Bu yerde ya ashliq, ya su yoq, könglimiz bu erzimes nanlardin bizar boldi, déyishti. □

6 Shu sewebtin Perwerdigar ularning arisigha zeherlik yilanlarni ewetti; yilanlar ularni chaqti, shu sewebtin Israillardin nurghun adem ölüp ketti. □ ■

7 Xelq Musaning aldigha kélip uninggha: — Biz aghzimizni buzup, Perwerdigargha hem sanga hujum qilip, yaman gep qilip gunah qilduq; Perwerdigargha tilawet qilsang, u bu yilanlarni arimizdin élip ketkey, — déwidi, Musa xelq üçün dua qildi.

8 Perwerdigar Musagha: —

Sen bir zeherlik yilanning sheklini yasap xadigha ésip qoyghin; yilan chéqiwalghan herbiri uninggha qarisila qayta hayatqa érishidu, — dédi. ■

9 Musa mistin bir yilan yasitip xadigha ésip qoydi; we shundaq boldiki, yilan birkimni chéqiwalghan bolsa, u bu mis yilan'gha qarisila, ular hayat qaldi. □ ■

■ 20:28 Qan. 10:6; 32:50 □ 21:1 «Jenubta» — ibraniy tilida «Negewde». Negew bolsa Pelestin zeminining jenub teripidiki chong chöllük yerdur. □ 21:3 «Xormah» — dégenning menisi «weyrane».

□ 21:5 «erzimes nanlar» — bu söz Xuda ularning üstige her küni chüshüridighan «manna»ni körsitidu. «Mis.» 16:13-36ni körüng. □ 21:6 «zeherlik yilanlar» — Ibraniy tilida «ot yilanlar». ■ 21:6

1Kor. 10:9 ■ 21:8 Yuh. 3:14 □ 21:9 «mistin bir yilan... yasitip xadigha ésip qoyghin» — bu weqe toghruluq yene «Yh.» 3:14-15ni körüng. ■ 21:9 2Pad. 18:4; Yuh. 3:14

Obottin Pisgahghiche méngish

¹⁰ Israillar yene yolgha chiqip Obotqa kélip chédir tikti. ■

¹¹ Yene Obottin yolgha chiqip, Moab zéminining udulida kün chiqish tereptiki Iye-Ibaringha kélip chédir tikti.

¹² Ular yene u yerdin yolgha chiqip Zered jilghisida chédir tikti.

¹³ Yene u yerdin méngip Amoriylarning zéminining chétidin chiqip chöl-bayawandin ötüp, éqip turghan Arnon deryasining u qétida chédir tikti (chünki Arnon deryasi Moabiylarning chégrisi bolup, Moabiylar bilen Amoriylarning otturisida idi. ■

¹⁴⁻¹⁵ Shunga «Perwerdigarning jengnamisi» dégen kitabta: —

«Sufahdiki Waheb we derya-wadiliri,
Arnon deryasi we jilghilirining yanbaghirliri,

Arning turalghusighiche yétip,

Moabning chégrisigha chüshidu» dep pütülgenidi). □

¹⁶ *Israillar* yene u yerdin méngip Beerge keldi; «Beer» quduq dégen menide bolup, ilgiri Perwerdigar Musagha: «Sen xelqni yigh, Men ulargha ichidighan su bérey» dégende shu quduqni közde tutqan.

¹⁷ Shu chaghda Israillar munu naxshini éytishqan: —

«Ah quduq, chiqsun süyüng bulduqlap,

Naxsha éytinglar, quduqqa béghishlap:

¹⁸ Bu quduqni emirler,

Xelqning kattiliri qazghan,

Qanun chiqarghuchining sözi bilen,

Hasiliri bilen qazghan».

Israillar chöl-bayawandin yene Mattanahqa, □

¹⁹ Mattanahtin Nahaliyelge, Nahaliyeldin Bamotqa,

²⁰ Bamottin Moab dalasidiki jilghigha, yene chöl-bayawan terepke qarap turghan Pisgah téghining choqqisigha yétip bardı.

Amoriylarning padishahi bilen Bashan padishahini yenggenliki

²¹ Israillar Amoriylarning padishahi Sihonning aldigha elchilerni ewetip: □ ■

²² — Bizning öz zéminliridin ötüwélishimizge ijazet bergeyla; biz silining étizliqlirigha we üzümzarliqlirigha kirmeymiz, quduqliridin sumu ichmeymiz; teweliridin ötüp ketküche «Xan yoli»din chiqmaymiz, — dédi. ■

²³ Sihon Israillarni öz chégrisidin ötkili qoymayla qalmastin, eksiche u Israillar bilen soqushimen dep, özining barliq xelqini yighip chölge qarap atlandı. U Yahazgha kélip Israelgha hujum qildi. ■

■ **21:10** Chöl. 33:43 ■ **21:13** Hak. 11:18 □ **21:14-15** «terjime» — bu qedimki shérning birnechke xil terjimiliri bar. Bu yerde Musa peyghemberning uni neqil keltürüşining meqsiti, shübhisizki, Perwerdigar qedimdin tartip Moab üçün békitken chégraning Arnon deryasi bilen Ar shehiri ikenlikini ispatlash üçündür. □ **21:18** «qanun chiqarghuchining sözi bilen» — bashqa birxil terjimisi: — «tayaqliri bilen». «xelqning kattiliri qazghan, ... hasiliri bilen qazghan» — bu ishning shu alahidiliki barki, peqet addiy puxralarla emes, xelqning kattilirimu emgek qilip quduq kolashti. □ **21:21**

«izahat» — «Qan.» 2:26-3:11nimu körüng. ■ **21:21** Qan. 2:26; Hak. 11:19 ■ **21:22** Chöl. 20:17

■ **21:23** Qan. 2:30; 29:7; Ye. 24:8; Hak. 11:20

24 Israillar uni qilich bilen chépip öltürüp, uning yurtini Arnon deryasidin Yabbok deryasighiche, yeni Ammoniylarning chégrisighiche igilidi; Ammoniylarning chégrisi bolsa bek mustehkem idi. □ ■

25 Israillar bu yerdiki hemme sheherni igilidi hem Amoriylarning sheherlirige, yeni Heshbon'gha we uninggha tewe barliq yéza-qishlaqlarghimu kirip orunlashti. ■

26 Chünki Heshbon eslide Amoriylarning padishahi Sihonning merkeziy shehiri idi; Sihon eslide Moabning ilgiriki padishahi bilen soqushqan, uning Arnon deryasighiche bolghan hemme zéminini tartiwalghanidi.

27 Shu sewebtin shairlar: —

«Heshbon'gha kélinglar!

Mana Sihonning shehiri yéngiwashtin qurulsun,
Sihonning shehiri mehkem qilinsun.

28 Chünki Heshbonning özidin chiqti bir ot,
Sihonning shehiridin bir yalqun yalqunlap,
Yutuwetti Moabtiki Ar shehirini,
Arnondiki égiz jaylarning emirlirini. ■

29 Way sanga ey Moab!

Hey Kémoshning ümmiti, tügeshtinglar!

Chünki Kémosh öz oghullirini qachqun'gha aylandurdi,

Qizlirini esirlikke bérip, Amoriylarning padishahi Sihon'gha tutup berdi! □ ■

30 Biz ularni yiqitiwettuq,

Heshbon taki Dibon'ghiche halak boldi;

Biz hetta Nofahqiche (Nofahatin Medebagha yétidu) ularning yurtini weyran qiliwettuq!» — dep shéir yézishqanidi. □

31 Shuning bilen Israillar ene shu teriqide Amoriylarning yurtigha orunlashti.

32 Musa Yaazerni charlap kélishe charlighuchilarni ewetti; andin Israillar Yaazerning yéza-qishlaqlirini ishghal qilib, u yerlerdiki Amoriylarni yéridin qoghliwetti.

33 Shuningdin kéyin Israillar burulup, Bashanning yolini boylap mangdi; Bashanning padishahi Og we uning barliq xelqi chiqip Edreyde Israillar bilen jeng qilishqa sep tüzdi. ■

34 Perwerdigar Musagha: — Qorqma, Men uni, uning barliq xelqi hem zéminini qolunggha tapshurimen; sen uni ilgiri Heshbonda turushluq Amoriylarning padishahi Sihonni qilghandek qilisen, — dédi. ■

35 Shuning bilen ular Og bilen uning oghullirini hem barliq xelqining birini goymay qirip tashlidi we uning zéminini igilidi. ■

22

Moab padishahi Balaqning Balaamni Israilni qarghashqa chaqirishi

□ **21:24** «Ammoniylarning chégrisighiche **igilidi**» — bashqa birxil terjimisi: «Ammoniylarning chégrisi Yaazer idi» (32-ayetni köring). ■ **21:24** Qan. 2:33,37; 29:7; Ye. 12:2; 24:8; Hak. 11:2; Zeb. 135:10-12; 136:19-21; Am. 2:9 ■ **21:25** Qan. 2:34, 35 ■ **21:28** Yesh. 48:45 □ **21:29** «Kémosh» — Kémosh Moab choqun'ghan but idi. Moabiylarning uninggha öz baillirini qurbanliq qilish aditi bar idi («2Pad. 3:27ni köring»). Bu tarixqa qarighanda, Kémoshning «öz xelqige» héch paydisi bolmighanidi! ■ **21:29** 1Pad. 11:7, 33 □ **21:30** «biz ularni yiqitiwettuq» — yaki «biz ulargha attuq». ■ **21:33** Qan. 3:1; 29:7 ■ **21:34** Zeb. 136:20 ■ **21:35** Zeb. 136:20, 21, 22

1 Israillar yene yolgha chiqip Moab tüzlemliride, yeni Iordan deryasining sherq teripide, Yérixoning udulida chédir tikti.

2 Israillarning Amoriylargha qilghan ishlirining hemmisini Zipporning oghli Balaq körüp turghanidi.

3 Moablar xelqtin intayin qorqushti, chünki ular bek köp idi; Moabiylar Israillarning sewebidin bek alaqqade bolup kétishti.

4 Moabiylar Midiyan aqsqaqallirigha: «Bu bir top adem etrapimizdiki hemme nersini, xuddi kala étizdiki otni yalmighandek yalmap yep kétédighan boldi» — déyishti. U chaghda Zipporning oghli Balaq Moabning padishahi idi.

5 U elchilerni Béorning oghli Balaamning aldigha, Balaamning ana yurtidiki ulugh derya boyidiki Pétor shehirige bérıp, Balaamni chaqirıp kélisheketip: padishahimiz: — «Qarisila, bir xelq Misirdin chiqqanidi; mana, ular pütün zémin'gha yamrap ketti, mana ular bizning udulimizgha kélip chüshti. □ ■

6 Ular méningdin küchlük bolghachqa, emdi özliri kélip bu xelqni men üçün bir qarghap bergen bolsila; belkim men ularni yéngip, bu zémindin qoghlap chiqirishim mumkin; chünki özliri kimge bext tilisile shuning bext quchidighanliqini, kimni qarghisila, shuning qarghishqa qalidighanliqini bilimen» deydu, denglar, — dédi.

7 Moabning aqsqaqalliri bilen Midiyaning aqsqaqalliri qollirida pal sélish in'amirini élip mangdi; ular Balaamning aldigha kélip Balaqning geplirini yetküzdi.

8 Balaam ulargha: —

Bügün axsham mushu yerde qonup qélinglar, men Perwerdigarning manga qilghan sözi boyiche silerge jawap yetküzimen, — dédi. Shuning bilen Moabning shu emirliri Balaamningkide qonup qaldı. □

9 Xuda Balaamningkige kélip: —

Séning bilen bille turghan bu ademler kim? — déwidi,

10 Balaam Xudagha: — Moab padishahi Zipporning oghli Balaq elchilerni ewetip manga:

11 «Qarisila, Misirdin bir xelq chiqqanidi, ular pütün zémin'gha yamrap ketti; bu yerge kélip méning üçün ularni qarghap bersile, shundaq qilsila belkim ularni yéngip, bu yerdin qoghliwételishim mumkin» — dédi, — dédi.

12 Xuda Balaamgha:

Sen ular bilen bille barsang bolmaydu, u xelqni qarghisangmu bolmaydu, chünki ulargha bext-beriket ata qilin'ghan, — dédi.

13 Balaam etigen turup Balaqning emeldarlarigha: —

Siler öz yurtunglarga qaytip kétinglar, chünki Perwerdigar méning siler bilen bille bérishimgha ruxset qilmidi, — dédi.

14 Moabning emeldarliri qopup Balaqning yénigha kélip uninggha: —

Balaam biz bilen bille kélisheketim, — dédi.

15 Shuning bilen Balaq téximu köp we téximu mötiwer emeldarlarni ewetti,

16 Ular Balaamning aldigha kélip uninggha: —

«Zipporning oghli Balaq mundaq deydu: — «Héchnéme silining yénimgha kélisilirini tosumighay;

17 chünki men özlirini zor shan-shöhretke ige qilimen; néme désile maqul deymen; shunga manga eshu xelqni qarghap bersilila bolidu», — dédi.

□ 22:5 «Balaam» — Balaamning kim ikenliki toghruluq yene «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 22:5 Ye. 24:9 □ 22:8 «Ulugh derya» — Efrat deryasini körsitishi mumkin.

18 Balaam Balaqning xizmetkarlirigha jawaben: — Balaq manga özining altun-kümüşke liq tolghan öz öyini bersimu, meyli chong yaki kichik ish qilay, Xudayim Perwerdigarning manga buyrughanliridin halqıp kêtelmeymen.■

19 Silermu bügün axsham mushu yerde qonup qélinglar, Perwerdigar yene shu ishlar toghrisida manga néme deydikin, shuni biley, — dédi.

20 Shu kéchisi Xuda Balaamningkige kélip uninggha: — U kishiler séni tekliq qilip kelgen bolsa, ular bilen bille barghin, lékin sen Méning sanga éytidighanlirim boyiche ish qilishing kérek, — dédi.

Perwerdigarning Perishtisi bilen Balaamning éshiki

21 Balaam etigen turup éshikini toqup Moabning emirliri bilen bille mangdi.

22 Xuda Balaamning mangghanliqidin ghezeplendi; Perwerdigarning Perishtisi uni tosushqa yolda turatti. U shu chaghda éshikige minip ikki ghulami bilen bille kétiwatatti.□

23 Mada éshek Perwerdigarning Perishtisining qoligha qilich alghan halda yolda turghanliqini körüp, yoldin chiqip étizliq bilen méngiwidi, Balaam éshekni yolgha chiqip méngishqa dumbalap urdi.■

24 Perwerdigarning Perishtisi ikki teripi tosma tam bilen tosalghan üzümzarliqtiki tar bir yolda turuwaldi.

25 Éshek Perwerdigarning Perishtisini körüp, tamgha qistilip méngip, Balaamning putini tamgha qistap yarilandurup qoydi; Balaam éshekni yene dumbalidi.

26 Perwerdigarning Perishtisi bolsa yene aldighiraq béríp, ong ya solgha burulushqa bolmaydighan téximu tar bir yerde kütüp turdi.

27 Éshek Perwerdigarning Perishtisini körüp mangmay, Balaamning astida yétiwaldi; Balaam qattiq xapa bolup, éshekni hasisi bilen qattiq dumbalap ketti.

28 Bu chaghda Perwerdigar éshekke zuwan kirgüzüwidi, éshek Balaamgha: — Méni üç qétim dumbalaydighan'gha sanga néme yamanliq qiptimen? — déwidi,■

29 Balaam éshekke: —

Sen méni setleshtürdüng, qolumda qilich bolghan bolsa idi, séni chépip óltürüwétettim! — dédi.

30 Éshek Balaamgha: — Men séningki bolghinimdin tartip minip kelgen éshiking men emesmu? Ilgiri men sanga mushundaq qilish aditim bolup baqqanmu? — déwidi,

— Yaq, — dédi *Balaam*.

Balaamning eyiblinishi

31 Ene shu chaghda Perwerdigar Balaamning közlrini achi, Balaam Perwerdigarning Perishtisining qilichini ghilipidin chiqirip, yolda turghanliqini kördi; u yerge béshini qoyup sejde qildi.

32 Perwerdigarning Perishtisi uninggha: —

■ 22:18 Chöl. 24:13 □ 22:22 «Perwerdigarning Perishtisi» — Tewrat dewride intayin alahide bir shexs idi. Bezi ishlarda U Xudaning ornida körünetti (mesilen, Tewrattiki «Yar.» 16:4-17-ayet, 18-babni hemde «Tebirler»nimu körüng). ■ 22:23 2Pét. 2:16; Yeh. 11 ■ 22:28 2Pét. 2:16; Yeh. 11

Sen éshikingni néme üçhün üç qétim dumbalaysen? Qarighina, mangghan yolung Méning nezirimde tetür bolghachqa, séni tosushqa chiqquchi Men Özüm idim.■

³³ Éshek Méni körüp üç qétim Méning aldimdin burulup ketti; eger éshek Méning aldimdin burulup ketmigen bolsa, Men alliqachan séni öltürüp éshekni tirik qaldurghan bolattim, — dédi.

³⁴ Balaam Perwerdigarning Perishtisige: —

Men gunahkarmen, Özlirining yolda méni tosüp turghanliqlirini körmeptimen; mubada emdi méning bérishim nezerliride rezil körünse, men qaytip kétey, — dédi.

³⁵ Perwerdigarning Perishtisi Balaamgha yene: — Boptu, bu kishiler bilen bille barghin, biraq peqet Men sanga dégen söznila dégin, — dédi. Shuning bilen Balaam Balaqning emeldarliri bilen bille mangdi.

Balaqning Balaamni qarshi élishi

³⁶ Balaq Balaamni kéliwétiptu dep anglap, qarshi élish üçhün Moabning Arnon deryasining boyidiki, chégrining eng béshidiki shehirige keldi.□

³⁷ — Men silini chaqirishqa shunche jiddiy elchi ewetkenidim, néme üçhün kélishe unimidila? Men silini shan-shöhretke ige qilamayttimmu? — dédi Balaq Balaamgha.

³⁸ — Qarisila, mana keldimghu, emdi men öz aldimgha birnéme déyeleyttimmu? — dédi Balaam, — Xuda aghzimgha néme gepni salsa, men shunila deymen.

³⁹ Balaam Balaq bilen bille yolgha chiqip Kiriati-Xuzotqa keldi.

⁴⁰ Balaq kala, qoylarni soyup qurbanliq qilip, ularning göshidin Balaam we uning bilen bille bolghan emirlerge ewetip berdi.

⁴¹ Andin Balaq etisi seherde Balaamni Baalning égiz jaylirigha élip chiqti; u shu yerdin Israil xelqining eng chettiki bir qismini kördi.□

23

Balaq bilen Balaamning qurbanliq sunushi

¹ Balaam Balaqqa: —

Sili mushu yerge manga yette qurban'gah yasitip bersile, mushu yerge yene yette buqa bilen yette qoshqarmu hazirlap bersile, — dédi.

² Balaq Balaamning déginidek qilip berdi; Balaq bilen Balaam ikkisi herbir qurban'gahqa qurbanliq qilishqa birdin buqa bilen birdin qoshqar sundi.

³ Balaam Balaqqa: —

Sili öz köydürme qurbanliqlirining yénida tursila, men aldigha barimen, Perwerdigar méning bilen körüshüshke kélemdikin? U manga néme dep körsetme berse, men özlirige shuni dep bérimen, — dédi we bir döngge chiqti.

⁴ Xuda Balaam bilen körüshti; Balaam Xudagha: —

■ 22:32 2Pét. 2:15 □ 22:36 «eng béshidiki shehirige» — padishahning méhmanni qarshi élish üçhün, shunche uzun yolgha bérip aldigha chiqishi uninggha bolghan chongqur hörmitini bildürüş üçhün idi, elwette. □ 22:41 «Baalning égiz jaylirigha élip chiqti» — «Baal» butning ismi. Shu chaghlarda butperesler daim öz butlirigha qurbanliq qilip ibadet qilishqa yéqin etrapniki melum birneche égiz jaylarga chiqatti. Bashqa birxil terjimisi: «Bamot-Baalgha élip chiqti».

Men yette qurban'gah hazirlattim, herbir qurban'gahqa qurbanliq süpitide birdin buqa bilen birdin qoshqar sundum, — dédi.

⁵ Perwerdigar Balaamning aghzigha bir sözni sélip: — Balaqning yénigha qaytip bérip uninggha mundaq, mundaq dégin, — dédi.

⁶ Shuning bilen u Balaqning yénigha qaytip bardi. Mana, u we Moabning barliq emirliri uning köydürme qurbanliqining yénida turatti.

Balaamning birinchi qétim bésharet bérihi

⁷ Balaam kalam sözini aghzigha élip mundaq dédi: —

Balaq méni Aram dégen yurttin,

Moab shahi Balaq méni meshriq taghliridin élip kélip,

Mundaq dédi: —

Kel, méning üçün Yaqupni qarhighin.

Kel, Israilni rasa bir söküp eyibligin.□

⁸ Tengri Özi qarghimghan birawni men qandaq qarghay?

Perwerdigar Özi söküp eyiblimigen birawni men qandaq söküp eyibley?

⁹ Men qoram tashlarning choqqilirida turup uni körmektimen,

Dönglerde turup uninggha nezer salmaqtimen;

Mana, ular yekke yashaydighan bir qowm,

Ular bashqa qowmlarning qatarida sanalmaydu.■

¹⁰ Yaqupning topilirini kim hésablap chiqalaydu?

Hetta Israilning töttin birinimu kim sanap chiqalaydu?

Méning jénim heqqaniyning ölümidek ölsun,

Méning axirim uningkidek bolghay!□

¹¹ Balaq Balaamgha qarap: —

Sen manga néme qiliwatisen?! Men séni dushmanirimni qarghap bérishke chaqiritqan tursam, mana sen eksiche pütünley ulargha amet tiliding! — dédi.

¹² — Perwerdigarning aghzingha salghinini yetküzüşke köngül qoymisam bolamti? — dep jawap berdi Balaam.

¹³ Balaq Balaamgha: — Méning bilen bille bashqa bir yerge barsila, ularni shu yerdin köreyley; biraq ularning hemmisini emes, ularning chégridiki bir qisminila köreyley; sili shu yerde turup ularni men üçün qarghap bersile, — dédi.

¹⁴ Shuning bilen Balaq Balaamni «Zofimning dalasi»gha, Pisgah téghining choqqisigha bashlap bérip, shu yerde yette qurban'gah saldurup, herbir qurban'gahqa qurbanliq süpitide birdin buqa, birdin qoshqar sundi.□

¹⁵ Balaam Balaqqa: —

Sili mushu yerde özlirining köydürme qurbanliqlirining yénida turup tursila, men awu yaqqa bérip körüşüp kéley, — dédi.□

¹⁶ Perwerdigar Balaam bilen körüşüp, uning aghzigha bir sözni sélip: —

Sen Balaqning yénigha qaytip uninggha mundaq, mundaq dégin, — dédi.■

□ **23:7** «kalam sözi» — Xuda ögetken söz (5-ayetni körüng). Gerche Balaam eski adem, hetta «saxta peyghember» we palchi bolghini bilen, Xuda mushu yerde uning aghzi arqiliq Israilgha bolghan méhir-shepquiti éniq körsitidu. ■ **23:9** Qan. 33:28 □ **23:10** «Yaqupning topilirini kim hésablap chiqalaydu?» — menisi belkim «toliliqida topidek bolghan Yaqupni kim hésablap chiqalaydu?» — dégenek bolushi kérek. □ **23:14** «Zofimning dalasi» — yaki «Közetchilerning dalasi». □ **23:15**

«körüşüp kéley» — Perwerdigar bilen körüşüş, elwette. Balaam Balaqni xapa qilmasliq üçün, belkim Perwerdigarning namini biwasite tilgha almaydu. ■ **23:16** Chöl. 22:35

17 Balaam Balaqning yénigha qaytip kelgende, mana, u we Moabning barliq emirliri uning köydürme qurbanliqining yénida turatti.
— Perwerdigar néme dédi? — dep soridi Balaq.

Balaamning ikkinchi qétim bésharet bérishi

18 Balaam kalam sözini aghzigha élip mundaq dédi: —
«Hey Balaq, sen qopup anglighin,

Ah, Zipporning oghli, manga qulaq salghin.

19 Tengri insan emestur, U yalghan éytmaydu,
Yaki adem balisimu emestur, U pushayman qilmaydu.
U dégeniken, ishqa ashurmay qalamdu?

U söz qilghaniken, wujudqa chiqarmay qalamdu?■

20 Mana, manga «beriketle» dep tapshuruldi,
U beriketligeniken, buni men yanduralmaymen.

21 U Yaqupta héch gunah körmigen,
Israilda naheqliqni uchratmighan.
Xudasi Perwerdigar uning bilen bille,
Padishahning tentene awazi uning arisididur.□ ■

22 Tengri uni Misirdin élip chiqqan;
Uningda yawa kaliningkidek küch bardur.□ ■

23 Chünki Yaquplarga epsun kargha kelmeydu,
Israillarghimu pal kargha kelmeydu.
Waqti-saiti kelgende,

Yaqup bilen Israil toghrisida: —
«Tengri neqeder karamet ish qilip bergen-he!»
Dep jakarlanmay qalmaydu!

24 Mana, bu qowm chishi shirdek qopidu,
Erkek shirdek qeddini ruslaydu;

Özi owlighan owni yémigüche,
Öltürgenlarning qénini ichmigüche,
Hergiz yatmaydu!».

25 Balaq Balaamgha: — Boldi, sili ularni azraqmu qarghimisila, ulargha ametmu tilimisile! — dédi.

26 Balaam Balaqqa jawab qilip: — Men silige: — «Perwerdigarning manga éytqanlirining hemmisige emel qilmisam bolmaydu» dégen emesmidim? — dédi.

Balaamning üçinchi qétim bésharet bérishi

27 Balaq Balaamgha: — Kelsile, men silini bashqa bir yerge apiray, Xudaning neziride sili shu yerde turup ularni qarghashliri muwapiq tépilmarmikin? — dédi.

28 Shuning bilen Balaq Balaamni bashlap, chöl-bayawan'gha qaraydighan Péor téghining choqqisigha keldi.

29 Balaam Balaqqa: — Sili bu yerde manga yette qurban'gah saldurup bersile, yette buqa bilen yette qoshqarmu teyyarlap bersile, — dédi.

■ 23:19 1Sam. 15:29; Yaq. 1:17 □ 23:21 «naheqliq» — yaki «balayi'apet» yaki «balayi'apetning sewebi». «padishahning tentene awazi» — yaki «padishahning (qarshi élinish) tentenisi». ■ 23:21 Zeb. 32:1, 2; 51:9-10; Yer. 50:20; Rim. 4:7 □ 23:22 «uningda yawa kaliningkidek küch bardur» — ibraniy tilida «uning yawa kalining müngüzliri bardur». ■ 23:22 Chöl. 24:8

³⁰ Balaq Balaamning déginidek qildi, herbir qurban'gahqa birdin buqa bilan birdin qochqar sundi.

24

¹ Balaam Perwerdigarning Israillarga bext-beriket ata qilishni muwapiq körgenlikini körüp yetip, aldinqi ikki qétimqidikidek séhir ishlitishke barmidi, belki yüzini chöl-bayawan terepke qaratti.

² Balaam béshini kötürüp Israillarning qebile boyiche chédirlarda oltur-aqlashqanliqini kördi, Xudaning Rohi uning üstige chüshti.

³ Shuning bilan u aghzigha kalam sözini élip mundaq dédi: —

«Béorning oghli Balaam yetküzidighan kalam sözi,

Közi échilmighan ademning éytidighan kalam sözi,

⁴ Yeni Tengrining sözlirini anglighuchi,

Hemmige Qadirning alamet körünüşhini körgüchi,

Mana emdi közi échilip düm yiqilghan kishi yetküzgen kalam sözi: —□

⁵ Ah Yaqup, chédirliring neqeder güzel,

Turalghuliring neqeder güzel, ah Israil!

⁶ Goya kéngeygen derya wadiliridek,

Xuddi derya boyidiki baghlardek,

Goya Perwerdigar tikip östürgen ud derexliridek,

Derya boyidiki kédir derexliridek;

⁷ Sular uning soghiliridin éqip chiqidu,

Ewladliri süyi mol jaylarda bolidu;

Padishahi Agagdin éship kétidu,

Uning padishahliqi üstün qilinip güllinidu.□

⁸ Tengri uni Misirdin élip chiqqan,

Uningda yawa buqining küchi bardur;

Düşmen ellerni u yep kétidu,

Ustixanlirini ézip tashlaydu,

Oqya étip ularni téship tashlaydu.■

⁹ U baghirlap yatsa, erkek shirdek,

Yatsa hem chishi shirdek,

Kim uni qozghitishqa pétinar?

Kim sanga bext-beriket tilise, bext-beriket tapidu.

Kim séni qarghisa, qarghishqa kétidu».■

¹⁰ Balaq Balaamga achchiqlinip, qolini qoligha urup ketti; Balaq Balaamga: — Men silini düşminimni qarghap bérishke qichqirtqanidim we mana, sili üç qétim pütünley ulargha amet tilidile!

¹¹ Emdi tézdin yurtlirigha qéchip ketsile; men eslide silining izzet-hörmetlirini katta qilay dégenidim, mana Perwerdigar silini bu katta izzet-hörmetke nail bolushtin tosuy qoydi, — dédi.

□ **24:4** «közi échilip düm yiqilghan kishi yetküzgen kalam sözi» — bashqa birxil terjimisi: «... közliri échilghan adem éytidighan kalam sözi», yeni «Tengrining sözlirini anglighuchi, Hemmige Qadirning alamet körünüşhini körgüchi, közi ochuq turup düm yiqilghan kishi yetküzgen kalam sözi». Mumkinchiligi barki, Balaam 22-babtiki weqeni esleydu; shu chaghda «Perwerdigarning Perishtisi»ni uning éshiki körgen, emma u körmigen, andin Xuda «uning közini achi» □ **24:7** «Agag» — belkim Amalek yaki ularning etrapidiki xelqlerning padishahlirining unwani idi. «1Sam.» 15:8ni körüng. Bashqa bir hil terjimisi «Gog». ■ **24:8** Chöl. 23:22 ■ **24:9** Yar. 49:9; Chöl. 23:24

12 Balaam Balaqqa: — Men eslide özlirining elchilirige:

13 «Balaq manga özining altun-kümüşke liq tolghan öz öyini bersimu, Perwerdigarning buyrughinidin halqip, öz meylimche yaxshi-yaman ish qilmaymen; Perwerdigar manga néme dése, men shuni deymen» dégen emesmidim?■

14 Emdi men öz xelqimge qaytım; kelsile, men özlirige bu xelqning künlerning axirida silining xelqlirige qandaq muamile qilidighanliqini éytip bérey, — dédi.

Balaamning tötinchi qétim bésharet bérişi

15 U kalam sözini aghzigha élip mundaq dédi: — Béorning oghli Balaam yetküzidighan kalam sözi, Közliri échilmighan kishi éytqan kalam sözi,

16 Tengrining sözlirini anglighuchi, Hemmidin Aliyning wehiylirini bilgüchi, Hemmige Qadirning alamet körünüşhini körgüchi, Mana emdi közi échilghan düm yiqilghan kishi yetküzidighan kalam sözi: —□

17 Men Uni körimen, lékin hazir emes; Men Uninggha qaraymen, lékin yéqin yerdin emes; Yaquptin chiqar bir yultuz, Kötürüler Israildin bir shahane hasa; Chéqiwéter u Moabning chékisini, Barliq Shétlerning béshini yanjiydu.□ ■

18 Édom uninggha tewe bolidu, Yene téxi dühmini Séirlar uninggha tewe bolidu; Israil bolsa baturluq qilidu.

19 Yaquptin chiqqan biri seltenet süridu, Sheherde qalghan hemmeylenni yoqitidu».□ ■

Balaamning axirqi béshariti

20 Andin Balaam Amalekni körüp, mundaq kalam sözini éytti: — «Amalek idi esli eller arisida bash,

■ 24:13 Chöl. 22:18 □ 24:16 «közi échilghan düm yiqilghan kishi yetküzidighan kalam sözi» — bashqa birxil terjimisi: «... közliri échilghan adem éytidighan kalam sözi». Démek, «Tengrining sözlirini anglighuchi, Hemmige Qadirning alamet körünüşhini körgüchi, közi ochuq düm yiqilghan kishi yetküzgen kalam sözi». □ 24:17 «yéqin yerdin emes» — yaki «pat arida emes». «Shétler» — melum qebilini yaki téximu mumkinchilik barki, Adem'atining oghli Shétning ewladirini, yeni (Nuh peyghemberning ewladiri bolghan) barliq insanlarni körsitishi mumkin. Undaqta bu bésharet Mesihning barliq insanlar üstidin hökümraniq qilidighanliqini körsitidu. «Shétler» dégenning bashqa birxil terjimisi: «ghowgha-topilang kötürgüchiler». «bésharetni sherhlesh» —bu bésharet (16-19) awwal Dawut padishahni, andin Dawutning ewladi bolghan Mesihni körsitidu. Bu bésharette Dawut padishahning Moab, Édom we Séirni (Séir Édom turghan yurtning bashqa bir ismi) ishghal qilidighanliq éytildu, derweqe Dawut u yerlerni ishghal qilidu («2Sam.» 8:2, «Zeb.» 60:1-2). Axirqi zamanda Mesih Israilni qutquzush üchün, Israillarning dühmenlirige shu oxshash ishlarni qilidu. ■ 24:17 Yer. 48:45 □ 24:19 «Sheher» — belkim Moabning paytextini körsitishi mumkin. «Sheherde qalghan hemmeylen» dégenning bashqa birxil terjimisi: «sheherning qalduqi» (démek, sheherning qalghan yerliri). ■ 24:19 2Sam. 8:14

Emdi halakettur teqdir-qismiti».[□]

²¹ Andin Balaam Kéniylerni körüp mundaq kalam sözini éytti: —

«Séning makaning mustehkem bolup,
Changgang qoram tash ichide bolsimu,

²² Lékin siler Kéniylér halak qiliniq turisiler;
Taki Ashur silerni tutqun qilip ketküche».[□]

²³ Balaam yene kalam sözini dawam qilip mundaq dédi: —

«Ah, Tengri bu ishlarni qilghan chéghida,
Kim tirik qélishqa qadir bolar?

²⁴ Kittim terepliridin kémiler kélip,
Zulum-zexmet salidu Ashurgha,

Zulum-zexmet salidu Éberge;

Lékin *Kittimdin kelgüchi* Özimu halaketke yüzliner.[□]

²⁵ Shuning bilen Balaam ornidin qopup öz yurtigha qaytti; Balaqmu öz yoligha mangdi.

25

Israillarning Péorda éziqturulup buzuqluq qilishi

¹ Israillar Shittimda turghan mezigilde, xelq Moab qizliri bilen buzuqluq qilishqa bérilip ketti. ■

² U qizlar Israillarni öz ilahlirigha atalghan qurbanliqlargha qatnishishqa chaqirdi; *Israillarmu* qurbanliqlardin yeydighan, ularning ilahlirigha birlikte choqunidighan boldi. ■

³ Israillar Baal-Péor bilen ene shu teriqide baghlinip ketkenlikü üçün, Perwerdigarning Israillargha achchiq qozghaldi. ■

⁴ Perwerdigar Musagha: —

□ **24:20** «Amalek idi esli eller arisida bash» — belkim hejwiyl, kinayilik gep. Amalek dégen el Israilgha birinchi bolup hujum qilghanidi, belkim ular özlirini «ellerning béshi» dep chaghlihan bolushi mumkin — Lékin ular halak bolidu. Bu ish awwal Saul padishah («1Sam.» 14-15-bab) andin Dawut padishah arqliq («1Sam.» 27:8, «2Sam.» 12:8), axirida Shiméonlar arqliq bolghan («2Tar.» 4:34). □ **24:22** «Ashur» — Asuriyeni körsitidu. Bésharet belkim Asuriye impériyesi teripidin emelge ashurulghan. Asuriye impératori Tiglat-Pileser III miladiyedin ilgiriki 742-yili, Shalmanezar V miladiyedin ilgiriki 722-yili kényilerni Israillar bilen birge tutqun qilip, élip ketken bolushi mumkin. Bezi alimlar bésharetni bashqa bir «Ashur» dep atalghan xelqni körsitidu, dep qaraydu («Yar.» 25:3, «2Sam.» 2:9). □ **24:24** «Éber» — Ibraniylarning ejdadini, shundaqla mushu yerde Yehudiy xelqini körsitishi mumkin. «Kittim» — Tewratning awwalqi dewrliride «Kittim» Krétlerni körsitetti. Bésharet awwal miladiyedin ilgiriki 13-esirde Filistiylerning ottura sherqqe tajawuz qilishini körsitidu. Kényinki waqitlarda «Kittim» dégen bu isim Ottura Déngiz tereptin yaki mehrib tereptin kéliq tajawuz qilidighan herqaysi ellerni körsetken. Shunga bu bésharet yene Rim impériyesining ottura sherqqe tajawuz qilishini (miladiyedin ilgiriki 190-yili bashlan'ghan) körsitishi mumkin («Dan.» 11:30ni we izahatlarni köring). Axir bérip Rim impériyesi halak boldi; u axir zamanda yene bir qétim dejjalning bashqurushu astida bolup, yene bir shekilde peyda bolushi mumkin; axirda Mesih dejjalning impériyesini mutleq halak qilidu. ■ **25:1** Chöl. 31:16; 33:49 ■ **25:2** Zeb. 106:28; Hosh. 9:10 □ **25:3** «Baal» — butning ismi; «Baal-Péor» dégen söz Péor dégen jayni «alahide bashqurghan Baal»ni körsitidu. ■ **25:3** Zeb. 106:29

Perwerdigarning qattiq ghezipi Israillarga chüshmisun üçün, xelqning emirlirining hemmisini tutup, ularni Méning aldında aptapta ésip qoyghin, — dédi.■

⁵ Shuning bilen Musa Israilning soraqchilirigha: — Siler bérip herbiringlar özünqlarning Baal-Péor bilen baghlinip ketken ademlirini öltürüwétinglar, — dédi.

⁶ We Musa pütkül Israil jamaiti bilen jamaet chédirining derwazisi aldida yigha-zar qilip turuwatqanda, mana Israillardin bireylen kélip ularning köz aldida Midiyaniy bir qizni öz qérindashlirining yénigha élip mangdi.

⁷ Kahin Harunning newrisi, Eliazarning oghli Finihas buni körüp, jamaet ichidin qopti-de, qoligha neyze élip,■

⁸ Héliqi Israil ademning arqisidin chédirning ichkirige kirip, qiz bilen ikkisinining qarnigha neyze tiqiwetti. Israillar arisida tarqalghan waba ene shu chaghdila toxtidi.

⁹ Shu chaghda waba tégip ölgenler jemiy yigirme töt ming ademge yetkenidi.■

¹⁰ Andin Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —

¹¹ — «Kahin Harunning newrisi, Eliazarning oghli Finihas Méni dep wapasiqliqqa bolghan hesitimni öz hesiti bilip, Méning Israillargha bolghan ghezipimni yandurdi. Shunga gerche Men wapasiqliqqa bolghan hesitimdin ghezeplen'gen bolsammu, Israillarni yoqitiwetmidim.■

¹² Shunga sen: — «Mana, Men uninggha öz aman-xatirjemlik ehdemni teqdim qilimen!■

¹³ Bu *ehde* uninggha we uning ewladlirigha tewe bolidighan menggülük kahinliq ehdisi bolidu, chünki u öz Xudasini dep wapasiqliqqa heset qilip, Israillar üçün kafaret keltürdi» — dep jakarlighin».

¹⁴ Öltürülgen yeni héliqi Midiyaniy qiz bilen bille öltürülgen Israil ademning ismi Zimri bolup, Saluning oghli, Shiméon qebilisidiki bir jemetning emiri idi.

¹⁵ Öltürülgen Midiyaniy qizning ismi Kozbi bolup, Zurning qizi idi; Zur bolsa Midiyaniy bir qebilining bashliqi idi.

¹⁶ Perwerdigar Musagha: —

¹⁷ Sen Midiyaniylargha aram bermey zerbe bergin;■

¹⁸⁻¹⁹ Chünki ular hiyle-mikir ishlitip silerge aram bermigen; Péordiki ishta, shundaqla ularning singlisi bolghan Midiyanning bir emirining qizi Kozbining ishidimu hiyle-mikir ishlitip silerni azdurghan, — dédi. Kozbi waba tarqalghan künide Péordiki ish sewebidin öltürüldi.■

26

Israillarning ikkinchi qétim sanaqtin ötküzülüshi

¹ Wabadin kéyin Perwerdigar Musa bilen Harunning oghli Eliazargha söz qilip: —□

² Siler pütkül Israillarning jamaiti ichide yigirme yashtin ashqan, jengge chiqalaydighanlarni ata jemeti boyiche hésablap sanaqtin ötküzünglar, — dédi.■

■ 25:4 Qan. 4:3; Ye. 22:17 ■ 25:7 Zeb. 106:30 ■ 25:9 1Kor. 10:8 ■ 25:11 2Kor. 11:2 ■ 25:12 Zeb.106:31 ■ 25:17 Chöl. 31:2 ■ 25:18-19 Weh. 18:6 □ 26:1 wabadin kéyin — bu waba bilen eyni chaghda Perwerdigargha asiqliq qilghan chonglarning qalduqliri öltürüldi (64-65-ayetlerni körüng). ■ 26:2 Chöl. 1:3

³ Shuning bilan Musa bilan kahin Eliazar Moab tüzlenglikliride, yeni Yérixoning yénidiki Jordan deryasining boyida Israillar bilan sözliship ulargha:

⁴ «Perwerdigarning Musa we Misirdin chiqqan Israillargha buyrughini boyiche, silerdin yigirme yashtin ashqanlarning hemmisi *tizimlinip* sanaqtin ötküzülüşü kérek» dep uqturdi. *tizimlitolghan sanlar mundaq boldi*: □ ■

⁵ Israilning tunji oghli Ruben idi. Rubenning ewladliri, yeni Hanuqning neslidin bolghan Hanuq jemeti; Palluning neslidin bolghan Pallu jemeti; ■

⁶ Hezron neslidin bolghan Hezron jemeti; Karmi neslidin bolghan Karmi jemeti.

⁷ Bular Rubenning jemetliri bolup, ulardin sanaqtin ötküzülginu jemi y qiriq üç ming yette yüz ottuz kishi boldi.

⁸ Palluning oghli Éliab;

⁹ Éliabning oghulliri Nimuel, Datan, Abiram idi. Datan bilan Abiram eslide jamaet ichidin chaqirilghan mötiwerler bolsimu, Korah guruhidikiler Perwerdigar bilan takallashqanda, ular bilan birliship Musa we Harun bilan takallashqanidi. □ ■

¹⁰ Yer aghzini échip ularni Korah bilan birge yutup ketken; shu chaghda Korah guruhidikilerning hemmisi ölgen; bashqilargha ibret bolsun dep, ot uning ikki yüz ellik adimini yutup ketken.

¹¹ Lékin Korahning ewladliri ölüp ketmigen.

¹² Shiméonning ewladliri, jemet boyiche, Nemuelning neslidin bolghan Nemuel jemeti; Yamin neslidin bolghan Yamin jemeti; Yaqin neslidin bolghan Yaqin jemeti; □

¹³ Zerah neslidin bolghan Zerah jemeti; Saul neslidin bolghan Saul jemeti.

¹⁴ Bular Shiméonning jemetliri bolup, jemi yigirme ikki ming ikki yüz adem chiqti.

¹⁵ Gad qebilisidin, jemet boyiche, Zefon neslidin bolghan Zefon jemeti; Haggi neslidin bolghan Haggi jemeti; shuni neslidin bolghan shuni jemeti;

¹⁶ Ozni neslidin bolghan Ozni jemeti; éri neslidin bolghan éri jemeti;

¹⁷ Arod neslidin bolghan Arod jemeti; Areli neslidin bolghan Areli jemeti.

¹⁸ Bular Gad ewladlirining jemetliri bolup, ular jemetliri boyiche sanaqtin ötküzülgende jemi y qiriq ming besh yüz adem chiqti.

¹⁹ Yehudaning oghulliri Ér bilen Onan idi; bu ikkisi Qanaan zéminida ölüp ketken. ■

²⁰ Yehudaning ewladliri, jemeti boyiche, Shilahning neslidin bolghan Shilah jemeti; Perezning neslidin bolghan Perez jemeti; Zerahning neslidin bolghan Zerah jemeti.

²¹ Perezning ewladliri Hezronning neslidin bolghan Hezron jemeti; Hamulning neslidin bolghan Hamul jemeti. ■

□ **26:4 hemmisi tizimlinip sanaqtin ötküzülüşü kérek** — bu sanaqtin ötküzülüşning meqsetliri shühbisizki: (1) Qanaan zéminigha kirgendingin kéyin ular köp qétim jengge chiqishi kérek bolatti. Shuninggha teyyarliq qilish üçün Israillarning herbir jengchisi sep-seplerde orunlashturulushu kérek; (2) ular Qanaan zéminigha kirish aldida turidu; pat arida shu zémin herbir qebilige, jemetke, ailige sanlirigha qarap teqsim qiliniidu (34:16-29). Shunga xelqning sanliri qebile-jemet boyiche tepsiliy éniqlinishi kérek idi; (3) Xudaning sözining emelge ashurulushi bilen eslide özi qarshi chiqqan «chonglar»ning hemmisining yoqalghanliqini ispatlash üçün boldi (64-65-ayetni köring). ■ **26:4** Chöl. 1:1, 2, 3 ■ **26:5** Yar. 46:9; Mis. 6:14; 1Tar. 5:1 □ **26:9 «chaqirilghan mötiwerler bolsimu»** — bashqa birxil terjimisi: «chaqirilghan bolsimu,...» ■ **26:9** Chöl. 16:12 □ **26:12 «Nemuel»** — «Yar.» 46:10de «Yemuel». ■ **26:19** Yar. 38:7, 10; 46:12 ■ **26:21** Yar. 46:12

22 Bular Yehudaning jemetliri bolup, ular jemet boyiche sanaqtin ötküzülgende jemiý yetmiş alte ming besh yüz adem chiqti.

23 Issakarning ewladliri, jemet boyiche, Tolaning neslidin bolghan Tola jemeti; Puahning neslidin bolghan Puah jemeti;

24 Yashubning neslidin bolghan Yashub jemeti; Shimronning neslidin bolghan Shimron jemeti.

25 Bular Issakarning jemetliri bolup, ular jemet boyiche sanaqtin ötküzülgende jemiý atmiş töt ming üç yüz adem chiqti.

26 Zebulunning ewladliri, jemeti boyiche, Seredning neslidin bolghan Sered jemeti; Élon neslidin bolghan Élon jemeti; Jahliyelning neslidin bolghan Jahliyel jemeti.

27 Bular Zebulunning jemetliri bolup, ular jemet boyiche sanaqtin ötküzülgende jemiý atmiş ming besh yüz adem chiqti.

28 Yüsüpnung oghulliri: — jemet boyiche, Manasseh bilen Efraim idi.

29 Manassehning ewladliri: — Makirning neslidin bolghan Makir jemeti (Makirdin Giléad törelgen), Giléadning neslidin bolghan Giléad jemeti idi. ■

30 Töwendikiler Giléadning ewladliri: — Yeezerning neslidin bolghan Yeezer jemeti; Helekning neslidin bolghan Helek jemeti;

31 Asriyelning neslidin bolghan Asriyel jemeti; Shekemning neslidin bolghan Shekem jemeti;

32 Shemidaning neslidin bolghan Shemida jemeti; Heferning neslidin bolghan Hefer jemeti.

33 Heferning oghli Zelofihad oghul perzent körmey qiz perzent körgen; Zelofihadning qizlirining ismi Mahlah, Noah, Hoglah, Milkah, Tirzah idi. ■

34 Bular Manassehning jemetliri bolup, sanaqtin ötküzülgende jemiý ellik ikki ming yette yüz adem chiqti.

35 Töwendikiler Efraimning ewladliri, jemeti boyiche: — Shutilahning neslidin bolghan Shutilah jemeti; Bekerning neslidin bolghan Beker jemeti; Tahaning neslidin bolghan Tahan jemeti.

36 Shutilaning ewladliri Éranning neslidin bolghan Éran jemeti.

37 Mana bular Efraim ewladlirining jemetliri bolup, herqaysi jemetler boyiche sanaqtin ötküzülgende jemiý ottuz ikki ming besh yüz adem chiqti. Jemetliri boyiche, ularning hemmisi Yüsüpnung ewladliri idi.

38 Binyaminning ewladliri, jemeti boyiche, Bélaning neslidin bolghan Béla jemeti; Ashbelning neslidin bolghan Ashbel jemeti; Ahiramning neslidin bolghan Ahiram jemeti;

39 Shefufamning neslidin bolghan Shufam jemeti; Hufamning neslidin bolghan Hufam jemeti. □

40 Ard bilen Naaman Bélaning oghulliri idi; Ardning neslidin bolghan Ard jemeti; Naamanning neslidin bolghan Naaman jemeti.

41 Bular Binyaminning ewladliri bolup, jemet boyiche sanaqtin ötküzülgende jemiý qiriq besh ming alte yüz adem chiqti.

42 Töwendikiler Danning ewladliri bolup, jemet boyiche, Shuhamning neslidin bolghan Shuham jemeti; jemet boyiche bular Danning jemetliri idi.

43 Shuhamning hemme jemeti sanaqtin ötküzülgende jemiý atmiş töt ming töt yüz adem chiqti.

44 Ashirning ewladliri, jemet boyiche, Yimnahning neslidin bolghan Yimnah jemeti; Yéshwining neslidin bolghan Yéshwi jemeti; Bériyahning neslidin bolghan Bériyah jemeti.

45 Bériyahning ewladliri, jemet boyiche, Heberning neslidin bolghan Heber jemeti; Malkielning neslidin bolghan Malkiel jemeti.

46 Ashirning qizining ismi Sérah idi. □

47 Bular Ashir ewladlirining jemetliri bolup, ular jemet boyiche sanaqtin ötküzülgende jemiý ellik üç ming töt yüz adem chiqti.

48 Naftalining ewladliri, jemet boyiche, Yahzielning neslidin bolghan Yahziel jemeti; Gunining neslidin bolghan Guni jemeti;

49 Yezerning neslidin bolghan Yezer jemeti; Shillemning neslidin bolghan Shillem jemeti.

50 Bular Naftalining jemetliri bolup, jemet boyiche sanaqtin ötküzülgende jemiý qiriq besh ming töt yüz adem chiqti.

51 Yuqiriqlar Israillardin sanaqtin ötküzülgenler bolup, jemiý alte yüz bir ming yette yüz ottuz adem chiqti.

52 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

53 Zémin mushulargha royxetke élin'ghan san boyiche miras qilip teqsim qilinsun. □

54 Mirasni adem sani köp qebililerge köprek, adem sani az qebililerge azraq böl; miras royxettin ötküzülgen adem sanigha qarap herbir ademge bölüp bérisun. ■

55 Halbuki, zémin chek tashlinish yoli bilen bölünsun; ular mirasqa özlirining ata jemet-qebilisining nami boyiche warisliq qilsun. ■

56 Miras ulargha chek tashlash yoli bilen adem sanining az-köplükige qarap herbir *aile-jemetke* bölüp bérisun.

57 Töwendikiler ata jemet boyiche sanaqtin ötküzülgen Lawiylar: — Gershoning neslidin bolghan Gershon jemeti; Kohatning neslidin bolghan Kohat jemeti; Merarining neslidin bolghan Merari jemeti. ■

58 Bular Lawiylarning jemetliri: — Libni jemeti, Hébron jemeti, Mahli jemeti, Mushli jemeti, Korah jemeti. Kohattin Amram törelgen.

59 Amramning ayalining ismi Yokebed bolup, Lawiyning Misirda tughulghan qizi idi; u Amramgha Harun, Musa we ularning achisi Meryemni tughup bergen. ■

60 Harundin Nadab, Abihu, Eliazar, Itamar törelgen.

61 Lékin Nadab bilen Abihu Perwerdigarning aldigha gheyriy bir otni sun'ghanda ölüp ketken. □ ■

62 Lawiylar ichide bir ayliqtin ashqan barliq erkekler sanaqtin ötküzülgende jemiý yigirme üç ming adem chiqti. Ular Israillar ichide sanaqtin ötküzülmigen, chünki ulargha Israillar ichide héchqandaq miras *zémin* bölüp bérimigen.

63 Yuqirida éyttilghan ademler Moab tüzlenglikliride, Yérixoning udulidiki Iordan deryasi boyida Musa bilen kahin Eliazar teripidin sanaqtin ötküzülgen Israillardur.

□ 26:46 «Sérah» — yaki «Sarah». □ 26:53 «royxetke élin'ghan san boyiche» — ibraniy tilida «adem ismi bilen élin'ghan san boyiche». ■ 26:54 Chöl. 33:54 ■ 26:55 Chöl. 33:54; Ye. 11:23; 14:2 ■ 26:57 Mis. 6:17, 18, 19, 20 ■ 26:59 Mis. 2:1, 2; 6:19 □ 26:61 «gheyriy ot» — mushu weqe «Law.» 10-babta xatirilinidu; «Law.» 10:1diki izahatnimu körüng. ■ 26:61 Law. 10:2; Chöl. 3:4; 1Tar. 24:2

64 Biraq bu ademler ichide Musa bilen kahin Harun ilgiri Sinay chölide sanaqtin ötküzgende sanaqtin ötküzülgen birmu adem yoq idi.

65 Chünki Perwerdigar ular toghrisida: «Ular chölde ölmey qalmaydu» dep éytqanidi. Shunga, Yefunnehning oghli Kaleb bilen Nunning oghli Yeshuadin bashqa birimu qalmighan.■

27

Zelofihadning qizliri – Miras toghrisidiki alahide belgilimiler

1 Yüsüpning oghli Manassehning neslidin bolghan jemetler ichide Manassehning chewrisi, Makirning ewrisi, Giléadning newrisi, Heferning oghli Zelofihadning qizliri bolup, ularning ismi Mahlah, Noah, Hogleh, Milkah, we Tirzah idi.■

2 Ular jamaet chédirining derwazisi aldigha kélip, Musa bilen kahin Eliazar we emirler bilen pütkül jamaetning aldida turup:

3 – Bizning atimiz chölde ölüp ketken; u u yerde Perwerdigargha hujum qilghili yighilghanlardin emes, yeni Korah guruhidikilerdin emes; u belki öz gunahi ichide ölgen, we uning oghul perzenti yoq idi.■

4 Néme üçhün atimizning oghli yoqluqi seweblik uning nami uning jemetidini öchürüwétildu? Özlirining bizge atimizning qérindashliri qatarida miras bölüp bérishlirini ötünimiz, – dédi.

5 Musa ularning bu ishini Perwerdigarning aldigha qoydi.

6 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: –

7 Zelofihadning qizlirining éytqini durus, sen choqum ulargha atisining qérindashliri qatarida miras ber; ularning atisining mirasini ulargha ötküzüp bergin.■

8 Sen Israillargha éytqin: «Bir adem ölüp ketken chaghda uning oghli bolmisa, undaqta siler uning mirasini qizigha ötküzüp béringlar.

9 Qizi bolmisa, mirasini qérindashlirigha béringlar.

10 Qérindashliri bolmisa, mirasini ata jemet taghilirigha béringlar.

11 Eger uning atisining qérindashliri bolmisa, undaqta uning mirasini uning jemetidiki eng yéqin bir tughqinigha béringlar; u adem uning mirasigha ige bolsun. Bu Perwerdigar Musagha buyrughandek, Israillargha chüshürülgen höküm, qanun-belgilime bolup qalsun.»

Yeshuaning Musaning wezipisige warisliq qilishi

12 Perwerdigar Musagha: –

Sen mawu Abarim téghigha chiqip, Men Israillargha teqdim qilghan zémin'gha qarap baq.□ ■

13 Körüp bolghandin kéyin senmu akang Harun'gha oxshash öz xelqliringge qoshulisen.□ ■

14 Chünki Zin chölide, jamaet jédel chiqarghan chaghda, ikkinglar Méning buyruqimgha asiqliq qilip, suning ishida (Zin chölide, Qadeshtiki «Meribah

■ 26:65 Chöl. 14:28, 29, 34, 35; 1Kor. 10:5, 6 ■ 27:1 Chöl. 26:33; 36:2; Ye. 17:3 ■ 27:3 Chöl. 14:35; 16:1; 26:64 ■ 27:7 Chöl. 36:2 □ 27:12 «izahat» — «Qan.» 31:1-8nimu körüng. ■ 27:12 Qan. 32:48, 49 □ 27:13 «öz xelqliringge qoshulisen» — bu ibare toghruluq «Yar.» 25:8 we izahatini körüng. ■ 27:13 Chöl. 20:24

suliri» dégen jayda) Méni jamaetning aldida muqeddes dep hörmetlimidnglar, — dédi. ■

15 Musa Perwerdigargha söz qilip:

16-17 — I Perwerdigar, barliq et igilirining rohlirining Xudasi, Öz jamaitining padichisiz padidek bolup qélishining aldini élish üçün jamaetni idare qilidighan, ularning aldigha kirip chiqalaydighan, ularni bashlap mangalaydighan bir ademni tiklep bérishingni tileymen, — dédi. □ ■

18 Sen Nunning oghli Yeshuani tallighin, — dédi Perwerdigar Musagha, — Uningda Rohim bar, sen qolungni uning béshigha qoy, □ ■

19 uni kahin Eliazar we barliq jamaetning aldida turghuzup wezipige qoy.

20 Sen pütkül Israil jamaiti uning gépige kirishi üçün özüngning izzet-shöhritingdin bir qismini uninggha bergin.

21 U kahin Eliazarning aldida tursun, *Eliazar* urimning hökümini wasite qilip turup, Perwerdigarning huzurida uning üçün yol sorisun; Israil xelqi, yeni pütkül jamaet uning buyruqi bilen chiqidu, uning buyruqi bilen kirishi kérek. □ ■

22 Shuning bilen Musa Perwerdigarning buyruqi boyiche ish körüp, Yeshuani bashlap kélip, kahin Eliazarning we barliq jamaetning aldida turghuzdi;

23 *Eliazar* qolini uning béshigha qoyup, uni Perwerdigarning Musaning wasitisi bilen buyrughinidek wezipige qoydi.

28

Daimliq köydürme qurbanliq, yeni künlük köydürme qurbanliq sunush toghrisidiki nizam

1 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —□

2 Sen Israilargha buyrup: — «Manga sunulghan hediye-qurbanliqlarni, yeni Manga ozuq bolidighan, xushbuy keltüridighan otta sunulidighan hediye-qurbanliqlarni bolsa, siler herbirini békitilgen qerelide sunushqa köngül qoyunglar» — dégin.

3 Sen ulargha yene: «Silerning Perwerdigargha atap otta sunidighan köydürme qurbanliqinglar mundaq bolidu: — her küni béjirim bir yashliq erkek qozidin ikkini daimiy köydürme qurbanliq qilinglar.■

4 Etigini birni, gugumda birni sununglar;□

■ 27:14 Chöl. 20:12 □ 27:16-17 «aldigha kirip chiqalaydighan» — ibraniiy tilida «(xelqning) aldida chiqip kireleydighan». Bu ibare ibraniiy tilida xelqni sirtiki düşmenlerge taqabil turushqa yétekchilik qilalaydighan we ichki ishlarni obdan bir terep qilalaydighan dégeni bildüridu. «bashlap mangalaydighan» — ibraniiy tilida «bashlap chiqip kireleydighan». Yuqiriqi izahatni körüng. ■ 27:16-17 Chöl. 16:22; Ibr. 12:9; 1Pad. 22:17; Mat. 9:36; Mar. 6:34 □ 27:18 «Rohim bar» — ibraniiy tilida «Roh bar» — Xudaning Muqeddes Rohi. ■ 27:18 Qan. 3:21; 34:9 □ 27:21 «urim» — birxil tash idi. Ularning qandaq ikenlikini hazir bir néme démek tes. Lékin ular arqiliq Xuda Özining iradisini izdeydighanlarga yol körsitetti. «Mis.» 28:30 we izahatni körüng. ■ 27:21 Mis. 28:30; Law. 8:8 □

28:1 «Daimliq köydürme qurbanliq» — yaki «daimiy köydürme qurbanliq» yaki «künlük köydürme qurbanliq». «Mis.» 29:38-46nimu körüng. ■ 28:3 Mis. 29:38 □ 28:4 «gugum» — ibraniiy tilida «ikki kech ariliqida» dégen söz bilen ipadilidu — démek, kün pétiwatqan waqit bilen qarangghu chüshüsh ariliqida bolghan waqit.

5 yene töttin bir hindin soqup chiqirilghan zeytun méyi ileshtürülgen ésil undin ondin bir efahni ashliq hediye süpitide sununglar. □ ■

6 Sinay téghida belgilen'gen, Perwerdigargha atap xushbuy chiqarsun dep, otta sunulidighan daimiy köydürme qurbanliq mana shudur.

7 Herbir qoza üçün uninggha qoshulidighan sharab hediyesi töttin bir hin sharab bolidu; échitma ichimlik bolghan sharab hediyesi muqeddes jayda Perwerdigargha sunup tökülsun. □

8 Sen ikkinchi bir qozini gugumda sun'ghin; uni etigenkidek ashliq hediyesi we sharab hediyesi bilen qoshup sun'ghin; u xushbuy keltürüsh üçün Perwerdigargha atap otta sunulidighan köydürme qurbanliq bolidu.

Shabat küni sunulidighan qurbanliq

9 — Shabat küni béjirim bir yashliq ikki erkek qoza sunulsun; uninggha qoshup zeytun méyi ileshtürülgen ésil undin efahning ondin ikkisi ashliq hediye süpitide sunulsun we sharab hediyesi sunulsun;

10 bu herbir shabat künde sunulidighan shabat künidiki qurbanliqtur; uning bilen daimiy köydürme qurbanliq we qoshumche sunulidighan sharab hediyesi bille sunulsun.

Ayning birinchi küni sunulidighan qurbanliq

11 — Her ayning birinchi küni Perwerdigargha atilidighan köydürme qurbanliq sununglar; yeni ikki yash torpaq, bir qochqar, bir yashliq béjirim yette erkek qozini sununglar.

12 Her torpaq béshigha zeytun méyi ileshtürülgen ésil undin efahning ondin üchi ashliq hediye süpitide, qoshqargha zeytun méyi ileshtürülgen ésil undin efahning ondin ikkisi ashliq hediye süpitide,

13 herbir qoza béshigha zeytun méyi ileshtürülgen ésil undin efahning ondin biri ashliq hediye süpitide sunulsun; bu Perwerdigargha otta sunulidighan, xushbuy chiqiridighan bir köydürme qurbanliqtur.

14 Ularning sharab hediyliri bolsa: — herbir torpaq béshigha sharabtin yérim hin, qoshqar béshigha hinning üchtin biri, herbir qoza béshigha hinning töttin biri sunulsun. Bu her ayda sunulidighan aylıq köydürme qurbanliq bolup, yilning her éyida shundaq qilinsun.

15 Bularning üstige Perwerdigargha atilidighan gunah qurbanliq süpitide bir téke sunulsun; shularning hemmisi daimiy köydürme qurbanliq we qoshumche sharab hediyesi bilen bille sunulsun.

«Ötüp kêtish héyti» hem «pétir nan héyti»diki qurbanliqlar

16 Birinchi ayning on tötinchi küni Perwerdigargha atalghan «ötüp kêtish» qozisi sunulsun. □ ■

17 Shu ayning on beshinchi küni héyt bashlinidu; yette kün pétir nan yéyilsun.

18 Birinchi küni muqeddes yighilish ötküzülsun, héchqandaq ish-emgek qilmasliqinglar kérek, ■

□ 28:5 «bir efah» — texminen 2 küre yaki 22 litr idi. Bir hin texminen 3.6 litr idi. ■ 28:5 Mis. 16:36; 29:40; Law. 2:1 □ 28:7 «muqeddes jay» — mushu yerde ibadet chédiringning hoylisini körsetse kérek. □ 28:16 «Perwerdigargha atalghan «ötüp kêtish» qozisi sunulsun» — Ibraniy tilida «Perwerdigargha atalghan «ötüp kêtish» bolidu». Bu héyt toghruluq «Law.» 23.5-14nimu körüng. ■ 28:16 Mis. 12:18; 23:15; Law. 23:5 ■ 28:18 Law. 23:7

19 shu küni otta sunulidighan, Perwerdigargha atalghan köydürme qurbanliq süpitide yash torpaqtin ikkini, bir qochqar we yette bir yashliq erkeq qoza sununglar; ular aldinglarda béjirim körünsun;

20 shulargha qoshulidighan ashliq hediyeiri zeytun méyi ileshtürülgen ésil un bolup, herbir torpaq béshigha efahning ondin üchi, qochqar béshigha efahning ondin ikkisi,

21 shu yette qoza béshigha efahning ondin biri sunulsun;

22 shuningdek *gunahinglar* üçün kafaret keltürüşke *gunah qurbanliqi* süpitide bir téke sunulsun.

23 Bularning hemmisini etigenlik köydürme qurbanliq, yeni daimiy köydürme qurbanliqtin ayrim sununglar.

24 Siler bu तरीقىده uda yette kün Perwerdigargha atap otta sunulidighan, xushbuy keltüridighan ashundaq hediye-qurbanliqlarni sununglar; shularning hemmisi daimiy köydürme qurbanliq we qoshup sunulidighan sharab hediyesining sirtida sunulidu.

25 Yettinchi küni muqeddes yighilish ötküzünglar, shu küni héchqandaq ish-emgek qilishqa bolmaydu.

«Heptiler héyti», yeni «Deslepki orma héyti»diki qurbanliqlar

26 «Deslepki orma» küni, yeni «heptiler héyti»nglarda siler yéngi ashliq hediyeiri Perwerdigargha sun'ghan chaghda muqeddes yighilish ötküzünglar; héchqandaq ish-emgek qilmanglar.□

27 Siler Perwerdigargha atalghan, xushbuy keltüridighan köydürme qurbanliq süpitide yash torpaqtin ikkini, qochqardin birni, bir yashliq erkeq qozidin yettini sununglar.

28 Shulargha qoshup sunulidighan ashliq hediye zeytun méyi ileshtürülgen ésil undin bolup, herbir torpaq béshigha efahning ondin üchi, qochqar béshigha efahning ondin ikkisi,

29 shu yette qoza béshigha efahning ondin biri sunulsun;

30 shuningdek silerning *gunahinglar* üçün kafaret keltürüşke *gunah qurbanliqi* süpitide bir téke sunulsun.

31 Shularning hemmisi daimiy köydürme qurbanliq we uning ashliq hediyesige qoshup (bularning hemmisi aldinglarda béjirim körünsun), sharab hediyeiri bilen bille sunulsun.

29

Kanay chélish héytidiki qurbanliqlar *** «Law.» 23:23-25nimu körüng

1 Yettinchi aying birinchi küni siler muqeddes yighilish ötküzünglar; *u küni* héchqandaq ish-emgek qilmasliqinglar kérek. Bu siler üçün kanaylar chélinidighan küni bolidu.□ ■

2 Siler Perwerdigargha atalghan, xushbuy keltüridighan köydürme qurbanliq süpitide yash bir torpaq, bir qochqar, yette bir yashliq béjirim erkeq qozini sununglar.

□ 28:26 «Deslepki orma» küni, yeni «heptiler héyti»nglarda — yaki «yeni (siler) heptenglarni (démeq, yette hepte) ötküzgendin kéyin». «Law.» 23:15-22nimu körüng. □ 29:1 «muqeddes yighilish» — «muqeddes yighilish»lar yaki «muqeddes sorun»lar toghruluq «Law.» 23:2 we izahatini körüng.

■ 29:1 Law. 23:24

3 Shulargha qoshup sunulidighan ashliq hediye zeytun méyi ileshtürülgen ésil undin bolup, herbir torpaq béshigha efahning ondin üchi, qochqar béshigha efahning ondin ikkisi,

4 shu yette qoza béshigha efahning ondin biri sunulsun;

5 shuningdek silerning *gunahinglar üçün* kafaret keltürüşke gunah qurbanliq süpitide bir téke sunulsun.

6 Shularni aynig birinchi künidiki köydürme qurbanliq we uninggha qoshumche bolghan ashliq hediyesi, daimiy köydürme qurbanliq, uninggha qoshumche bolghan ashliq hediyesi we bulargha qoshulidighan sharab hediyeleurining sirtida sununglar; bularning hemmisi herbiri belgilime boyiche Perwerdigargha atap otta xushbuy keltürsun dep sunulsun.

Kafaret küni sunulidighan qurbanliqlar ... «Law.» 23:26-32nimu körüng.

7 Yettinchi aynig oninchi küni siler muqeddes yighilish ötküzünglar; nepsinglarni tartip özünglarni töwen tutunglar. U küni héchqandaq ish-emgek qilishqa bolmaydu. □ ■

8 Siler Perwerdigargha atalghan, xushbuy keltüridighan köydürme qurbanliq süpitide yash bir torpaq, bir qochqar, bir yashliq erkek qozidin yettini sununglar (bularning hemmisi aldinglarda béjirim körünsun). ■

9 Shulargha qoshup sunulidighan ashliq hediye zeytun méyi ileshtürülgen ésil undin bolup, herbir torpaq béshigha efahning ondin üchi, qochqar béshigha efahning ondin ikkisi,

10 shu yette qoza béshigha efahning ondin birini,

11 shuningdek gunah qurbanliq süpitide bir téke sununglar; ularning hemmisi kafaret künidiki gunah qurbanliq, daimiy köydürme qurbanliq, uning qoshumche ashliq hediyesi we bularning sharab hediyeleurini bille sunulsun.

«Kepiler héyti»diki qurbanliqlar ... «Law.» 23:33-44nimu körüng.

12 Yettinchi aynig on beshinchi küni muqeddes yighilish ötküzünglar; u küni héchqandaq ish-emgek qilishqa bolmaydu. Perwerdigargha atap yette kün héyt qilinglar;

13 siler Perwerdigargha atap, xushbuy keltürsun dep otta sunulidighan köydürme qurbanliq süpitide yash torpaqtin on üçni, ikki qochqar, bir yashliq erkek qozidin on tötni sununglar (shular hemmisi béjirim bolsun).

14 Shulargha qoshup sunulidighan ashliq hediye zeytun méyi ileshtürülgen ésil undin bolup, on üç torpaq béshigha efahning ondin üchi, ikki qochqar béshigha efahning ondin ikkisi,

15 on töt qoza béshigha efahning ondin birini,

16 shuningdek gunah qurbanliq süpitide bir téke sununglar; shularning üstige daimiy köydürme qurbanliq, uning qoshumche ashliq hediyesi we sharab hediyesi bille sunulsun.

17 Ikkinchi küni yash torpaqtin on ikkini, ikki qochqar, bir yashliq erkek qozidin on tötni sununglar (shular hemmisi béjirim bolsun)

18 we shundaqla torpaqlar, qochqarlar we erkek qozilarning sanigha qarap belgilime boyiche qoshumche sunulidighan ashliq hediyeleurini bilen sharab hediyeleurini sununglar.

□ **29:7** «nepsinglarni tartip özünglarni töwen tutup» — Ibraniy tilida birla söz bilen ipadiliniidu. Yehudiy en'eniliri boyiche bu ishlar roza tutushni öz ichige alatti. 16:29-31nimu körüng. ■ **29:7** Law. 16:29, 31; 23:27 ■ **29:8** Chöl. 28:19

19 Shuningdek gunah qurbanliqi süpitide bir téke sununglar; shularning üstige daimiy köydürme qurbanliq, uning qoshumche ashliq hediyesi we shularning sharab hediyliri bille sunulsun.

20 Üchinchi küni bir yash torpaqtin on birni, ikki qochqar, bir yashliq erkeq qozidin on tötni sununglar (shular hemmisi béjirim bolsun)

21 we shundaqla torpaqlar, qochqarlar we erkeq qozilarning sanigha qarap belgilime boyiche qoshumche sunulidighan ashliq hediyliri bilen sharab hediylirini sununglar;

22 shuningdek gunah qurbanliqi süpitide bir téke sununglar; shularning üstige daimiy köydürme qurbanliq, uning qoshumche ashliq hediyesi we sharab hediyesi bille sunulsun.

23 Tötinchi küni yash torpaqtin onni, ikki qochqar, bir yashliq erkeq qozidin on tötni sununglar (shular hemmisi béjirim bolsun)

24 we shundaqla torpaqlar, qochqarlar we erkeq qozilarning sanigha qarap belgilime boyiche qoshumche sunulidighan ashliq hediyliri bilen sharab hediylirini sununglar;

25 shuningdek gunah qurbanliqi süpitide bir téke sununglar; shularning üstige daimiy köydürme qurbanliq, uning qoshumche ashliq hediyesi we sharab hediyesi bille sunulsun.

26 Beshinchi küni yash torpaqtin toqquzni, ikki qochqar, bir yashliq erkeq qozidin on tötni sununglar (shular hemmisi béjirim bolsun)

27 we shundaqla torpaqlar, qochqarlar we erkeq qozilarning sanigha qarap belgilime boyiche qoshumche sunulidighan ashliq hediyliri bilen sharab hediylirini sununglar;

28 shuningdek gunah qurbanliqi süpitide bir téke sununglar; shularning üstige daimiy köydürme qurbanliq, uning qoshumche ashliq hediyesi we sharab hediyesi bille sunulsun.

29 Altinchi küni yash torpaqtin sekkizni, ikki qochqar, bir yashliq erkeq qozidin on tötni sununglar (shular hemmisi béjirim bolsun)

30 we shundaqla torpaqlar, qochqarlar we erkeq qozilarning sanigha qarap belgilime boyiche qoshumche sunulidighan ashliq hediyliri bilen sharab hediylirini sununglar;

31 shuningdek gunah qurbanliqi süpitide bir téke sununglar; shularning üstige daimiy köydürme qurbanliq, uning qoshumche ashliq hediyesi we sharab hediyesi bille sunulsun.

32 Yettinchi küni yash torpaqtin yettini, ikki qochqar, bir yashliq erkeq qozidin on tötni sununglar (shular hemmisi béjirim bolsun)

33 we shundaqla torpaqlar, qochqarlar we erkeq qozilarning sanigha qarap belgilime boyiche qoshumche sunulidighan ashliq hediyliri bilen sharab hediylirini sununglar;

34 shuningdek gunah qurbanliqi süpitide bir téke sununglar; shularning üstige daimiy köydürme qurbanliq, uning qoshumche ashliq hediyesi we sharab hediyesi bille sunulsun.

35 Sekkizinchi küni siler muqeddes yighilish ötküzünglar; u küni héchqandaq ish-emgek qilmanglar.■

36 Siler Perwerdigargha atap, xushbuy keltürsun dep otta sunulidighan köydürme qurbanliq süpitide bir torpaq, bir qochqar we bir yashliq erkeq qozidin on tötni (shular hemmisi béjirim bolsun)

³⁷ hemde torpaq, qochqar we erkek qozilarning sanigha qarap, belgilime boyiche qoshumche sunulidighan ashliq hediyeiliri bilen sharab hediyeilirini sununglar;

³⁸ shuningdek gunah qurbanliqi süpitidimu bir téke sununglar; shularning üstige daimiy köydürme qurbanliq, uning qoshumche ashliq hediyesi we sharab hediyesi bille sunulsun.

³⁹ Belgilen'gen héytlinglarda Perwerdigargha atap sunulidighan qurbanliq-hediyeler ene shuldur; silerning qesemge baghliq yaqi ixtiyaren sunidighanliringlar, köydürme qurbanliqliringlar, ashliq hediyeiliringlar, sharab hediyeiliringlar we inaqliq qurbanliqliringlar bolsa, ularning sirtididir.

⁴⁰ Shundaq qilip, Musa Perwerdigarning özige buyrughanlirining hemmisini qaldurmay Israillargha uqturdi.

30

Qesem qilish nizami

¹ Musa Israillarning qebile bashliqlirigha söz qilip mundaq dédi: — Perwerdigarning buyrughanliri mundaq: —

² Eger biraw Perwerdigargha qesem ichken bolsa yaqi öz özini cheklimekchi bolup qesem ichken bolsa, lewzidin qaytishqa bolmaydu, hamam aghzidin chiqqan hemme gep boyiche ish tutushi kérek. ■

³ Qiz bala yash bolup, téxi atisining öyidiki chaghda, öz-özini cheklesh toghruluq Perwerdigargha qesem bergem bolsa,

⁴ emma atisi qizining qesimini yaqi öz-özini cheklesh toghrisida bergem wedisini anglighan we qizining aldida ündimey shük turghan bolsa, undaqa uning barliq qesemliri we öz-özini cheklesh toghrisida qilghan hemme wedisi inawetlik bolidu.

⁵ Lékin qizning atisi anglighan chaghda uni tosqa bolsa, uning qilghan qesemliri yaqi öz-özini cheklesh toghrisida qilghan wediliridin héchbiri inawetlik bolmaydu; atisi uni tosqa bolghachqa, Perwerdigarmu uni kechüridu.

⁶ — Eger u qesem qilghan yaqi öz-özini chekleshke aghzida tenteklik bilen wede qilghan halette erge tegken bolsa,

⁷ éri shuni anglighan bolsa, lékin anglighan küni ündimey shük turghan bolsa, undaqa uning qilghan qesemliri yaqi öz-özini chekleshke qilghan gepliri inawetlik bolidu.

⁸ Eger éri anglighan küni uni tosqa bolsa, uning qilghan qesimini we öz-özini cheklesh toghruluq aghzidin chiqarghan tentek geplirini bikar qilsa, undaqa ular inawetsiz bolidu; Perwerdigar uni kechüridu.

⁹ Lékin tul xotun yaqi éridin ajriship ketken xotunlar qilghan qesem, yeni uning özini cheklesh toghruluq qilghan barliq wediliri bolsa inawetlik bolidu.

¹⁰ Eger u érinig öyide qesem qilghan yaqi öz-özini cheklesh toghruluq qesemwede ichken,

¹¹ éri anglap turuqluq shük turuwélip tosmighan bolsa, undaqa uning barliq qilghan qesemliri we öz-özini cheklesh toghruluq qilghan barliq wediliri inawetlik bolidu.

¹² Lékin uning éri anglap turghan chaghda uning qesem-wedilirini éniq ret qilghan bolsa, ayal aghzidin chiqarghan wede bérish we öz-özini cheklep turush toghruluq qilghan barliq wedilirining héchqaysisi inawetlik bolmaydu; uning éri bularni ret qilghan bolghachqa, Perwerdigar uni kechüridu.

¹³ Ayalning bergen wedisini we uning chidap turup özümni chekleymen dep qilghan qesem-wedisini uning éri inawetlikmu qilalaydu, inawetsizmu qilalaydu.

¹⁴ Eger uning éri herkünini uning aldida shük turuwélip gep qilmisa, undaqta uning bergen barliq qilghan qesemlerini we öz-özini cheklep turush toghru-luq qilghan hemme wedilirini inawetlik qilghanliqi hésablinidu; chünki éring anglap turghan künide gep qilmay shük turghanliqi uning ayalining qesem-wedilirini küchke ige qilghanliqidur.

¹⁵ Lékin éri ayalining qesem-wedilirini anglap nahayiti uzaq waqitlardin keyin andin uning qesem-wedilirini inawetsiz qilsa, undaqta u ayalining gunahini öz üstige alghan bolidu.

¹⁶ Yuqiriqlar Perwerdigarning Musagha buyrughanliri, yeni éri bilen ayali, ata bilen öz öyide turuwatqan, téxi yashliqida bolghan qizi otturisidiki nizam-belgimilerdur.

31

Midiyanlarga jeng qilish wezipisi

¹ Perwerdigar Musagha söz qilip: —

² Sen Midiyanlardin Israillarning intiqamini al, andin öz xelqliringge qoshulisen, — dédi.■

³ Musa xelqge mundaq dédi: — Aranglardin jengge chiqishqa bir türküm ademlerni qorallandurunglar; andin ular Midiyanlardin Perwerdigar üçün intiqam élishqa atlansun.

⁴ Siler Israillarning herbir qebilisidin jeng qilishqa mingdin adem mangdurunglar.

⁵ Shuning bilen tümenligen Israil xelqining her qebilisidin mingdin, jemi on ikki ming adem jeng qilishqa qorallanduruldi.

⁶ Musa her qebilidin mingdin ademni jeng qilishqa mangdurdi hemde Eliazarning oghli Finihasni ular bilen bille mangdurdi, Finihasning qolida muqeddes eswablar we agah kanay bar idi.□

⁷ Ular Perwerdigarning Musagha buyrughini boyiche Midiyanlar bilen soqushqili chiqip, erkeklerning hemmisini öltürüwetti;□

⁸ mushu öltürülgenlerdin bashqa, yene Midiyaning Ewi, Rekem, Zur, Xur we Reba dégen besh padishahini öltürdi; yene Béorning oghli Balaamni qilich bilen chépip tashlidi.■

⁹ Israillar Midiyanlarning xotun-qizliri we balilirini tutqun qilip ketti, yene ularning pütün charwa malliri, qoy padiliri we mal-mülüklerini olja qildi;

¹⁰ ular turuwatqan yerlerdiki barliq sheher we barliq bargahlirigha ot goyuwetti;

¹¹ ular adem bolsun mal bolsun barliq gheniyet, barliq oljini élip ketti;■

¹² ular tutqan esirlerni hem olja-gheniyetni Moab tüzlengliklirige, Iordan deryasi boyigha jaylashqan Yérixoning udulidiki bargahqa ekilip, Musa bilen kahin Eliazargha, shundaqla Israillarning jamaitige tapshurdi.

■ **31:2** Chöl. 25:17; 27:13 □ **31:6** «muqeddes eswablar» — néme ikenliki hazir éniq emes. «urim» we «tummim» bolushi mumkin. «Agah kanay» belkim 10:2de tilgha élin'ghan ikki kanay idi. □ **31:7** «Midiyanlar bilen soqushqili chiqip, erkeklerning hemmisini öltürüwetti» — Perwerdigarning Midiyanlar toghruluq bu buyruqi 25:16-18dimu xatirilinidu. «Erkeklerning hemmisi» — jengge qat-nashqan erkekle; elwette. ■ **31:8** Ye. 13:21, 22 ■ **31:11** Qan. 20:14

¹³ Musa, kahin Eliazar we jamaetning barliq emirliri bargahning sirtigha chiqip ularni qarshi aldi.

¹⁴ Lékin Musa jengdin qaytqan herbiy serdarlarga, yeni mingbéshi, yüzbéshilarga xapa bolup: –

¹⁵ Siler ayallarning hemmisini tirik qaldurdunglarmu?

¹⁶ Qaranglar, del shular Balaamning hiyle-mesliheti bilen Péordiki ishta Israillarni Perwerdigar aldida gunahqa patquzushi bilen, Perwerdigarning jamaitige waba yaghdurulghan emesmu? □ ■

¹⁷ Emdi siler barliq oghul balilarni öltürüwétinglar, erler bilen munasiwet ötküzgen ayallarni qoymay öltürüwétinglar. ■

¹⁸ Biraq yash qizlar, yeni erler bilen munasiwet ötküzmiyenlerni bolsa, özliringlarga tirik qaldurunglar. □

¹⁹ Siler bargah sirtida yette kün chédir tikip turunglar; adem öltürgen we ölükke tegken herkim üçinchi künü we yettinchi künü özini paklisun; siler we siler esir qilghan kishilerning hemmisi shundaq qilsun. □

²⁰ Barliq kiyim-kéчек, tére eswab üsküniler, tiwitta toqulghan barliq nersiler hem yaghach eswab-üskünilerning hemmisini paklanglar; – dédi.

²¹ Kahin Eliazar jengge chiqip qaytqan leshkerlerge:
– Mana Perwerdigar Musagha buyrughan qanun-belgilime:

²² altun, kümüş, mis, tömür, qeley, qoghushun qatarliq

²³ otqa chidamliq nersilerning hemmisini ottin ötküzünglar, shundaq qil-sanglar pak hésablinidu; shundaqtimu, yenila «napakliqni chiqarghuchi su» bilen pakizlanglar; otqa chidamsiz nersilerni shu sudin ötküzünglar. ■

²⁴ Yettinchi künü kiyimliringlarni yuyunglar; andin siler pak hésablinisiler; andin kéyin bargahqa kirsenglar bolidu, – dédi.

Jeng gheniyetlirining teqsim qilinishi

²⁵ Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: –

²⁶ Sen kahin Eliazar we jamaet ichidiki qebile kattiliri bilen birlikte élin'ghan olja-gheniyetning, adem bolsun, charpay bolsun, shularning umumiy sanini hésablap chiqqin;

²⁷ olja-gheniyetni ikkige böl, yérimini jengge chiqqanlarga ber, qalghan yérimini barliq jamaetke ber. ■

²⁸ Sen yene chiqip jengge qatnashqan leshkerler alidighan adem, kala, éshék yaki qoy padiliridin besh yüzdin birini Perwerdigargha atalghan ülüsh bolsun dep ayrighin;

²⁹ siler shuni leshkerlerge tewe bolghan yérimidin élip Perwerdigargha atalghan «kötürme hediye» süpitide kahin Eliazargha tapshurunglar.

³⁰ Israillargha tewe bolghan yérimining adem, kala, éshék, qoy padiliri, shun-daqla herxil haywanlardin elliktin birini Perwerdigarning jamaet chédirigha qarashqa mes'ul bolghan Lawiylargha béringlar.

³¹ Shuning bilen Musa bilen kahin Eliazar Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qildi.

□ **31:16 «Midiyantliq ayallar ...** Israillarni... gunahqa patquzushi bilen, Perwerdigarning jamaitige waba yaghdurulghan emesmu?» – bu waba toghruluq 25:1-3ni köring. ■ **31:16** Chöl. 25:1, 2, 18; 2Pét. 2:15; Weh. 2:14 ■ **31:17** Hak. 21:11 □ **31:18 «yash qizlar»** — yaki «qiz balilar». □ **31:19**

«Siler bargah sirtida yette kün chédir tikip turunglar... üçinchi künü we yettinchi künü özini paklisun» — yaki «herkim adem öltürgen we ölükke tegken bolsa, siler bargah sirtida yette kün chédir tikip turunglar; herkim üçinchi künü we yettinchi künü özini paklisun». ■ **31:23** Chöl. 19:9 ■ **31:27** 1Sam. 30:24

- 32 Emdi olja-gheniyemet, yeni jengge chiqqan leshkerler éliwalghan ner-silerdin qalghini qoy jemiý alte yüz yetmiş besh ming,
- 33 kala yetmiş ikki ming,
- 34 éshék atmish bir ming,
- 35 erkekler bilen munasiwet ötküzmegen qizlar ottuz ikki ming chiqti.
- 36 Jengge chiqqanlarning ülüshi, yeni ulargha tewe yérimi, qoy jemiý üç yüz ottuz yette ming besh yüz;
- 37 bu qoy padiliridin Perwerdigargha atalghini alte yüz yetmiş besh boldi;
- 38 kala ottuz alte ming, buningdin Perwerdigargha atalghini yetmiş ikki boldi.
- 39 Éshék ottuz ming besh yüz chiqti, buningdin Perwerdigargha atalghini atmish bir boldi.
- 40 Adem on alte ming chiqti, buningdin Perwerdigargha atalghini ottuz ikki adem boldi.
- 41 Musa Perwerdigar öziye buyrughini boyiche Perwerdigargha sunulidighan «kötürme hediye» bolghan ülüshni kahin Eliazargha tapshurup berdi.■
- 42 Israillargha tewe bolghan yérimi, yeni Musa jengge chiqip kelgenlerdin élip bölüp bergini –
- 43 jamaetke tewe bolghan shu yérimi – qoy üç yüz ottuz yette ming besh yüz,
- 44 kala ottuz alte ming,
- 45 éshék ottuz ming besh yüz,
- 46 adem on alte ming idi.
- 47 Musa Perwerdigar öziye buyrughini boyiche, Israillargha tewe bolghan shu yérimining, meyli adem yaki haywan bolsun, elliktin birini ayrip élip Perwerdigarning ibadet chédirigha qarashqa mes'ul bolghan Lawiylargha tapshurdi.
- 48 Pütkül qoshunning serdarliri, ming béshi, yüz béshiliri Musa bilen körüshkili kélip,
- 49 Musagha: – Xizmetkarlirining qol astida jeng qilghan leshkerlerning umumiy sanini sanaqtin ötküzsek birimu kem chiqmide.
- 50 Shunga, mana Perwerdigarning huzurida özimizning gunahining kafariti üçün herqaysimiz érishkenlerni Perwerdigargha atalghan hediye qilimiz – altun buyumlar, put-qol zenjirliri, bilezük, möhür üzük, zire-halqa, marjanlarning hemmisini élip kelduq, – dédi.
- 51 Shuning bilen Musa bilen kahin Eliazar ular ekelgen altunlarni, yeni altunda yasalghan herxil buyumlarni aldi.
- 52 Ularning ming béshi we yüz béshiliridin alghini Perwerdigargha atalghan «kötürme hediye» süpitide sunuldi; barliq altun jemiý on alte ming yette yüz ellik shekel chiqti
- 53 (leshkerlerning herbiri özleri üçün mal-mülükni bulang-talang qilishqanidi).■
- 54 Musa bilen kahin Eliazar ming béshi we yüz béshilirining qolidin altunni élip, jamaet chédirining ichige ekirip, uni Perwerdigarning huzurida Israillar üçün yadname qildi.

Ikki qebiling deryaning kün chiqish teripidiki zéminni telep qilghanliq

¹ Rubenning ewladliri bilen Gadning ewladlirining kala padiliri tolimu köpeygenidi; ularning Yaazerning zémini bilen Giléadning zéminigha közi chüshti; we mana, shu zémin charwa béqishqa mas kélidighan yer idi.□

² Shunga ular Musa, kahin Eliazar we jamaetning emirlirining aldigha kélip ulargha: —

³ Atarot, Dibon, Yaazer, Nimrah, Heshbon, Elealeh, Sebam, Nébo, Beon dégen yerler,□

⁴ yeni Israil jamaiti aldida Perwerdigar meghlup qilip bergén yerler bolup, charwa béqishqa bap yerler iken, qulliriningmu charwa méli bar, — dédi

⁵ we yene: — Eger silining aldilirida iltipatliqigha érishken bolsaq, bizni Jordan deryasidin öt démey, bu yerni bizge miras qilip bersile, — dédi.

⁶ Musa Gadning ewladliri bilen Rubenning ewladlirigha: — Qérindashliringlar jengge chiqqan waqtida siler mushu yerde turamtinglar?

⁷ Siler néme üçün Israillarning *deryadin* ötüp Perwerdigar ulargha ata qilip bergén zémin'gha kirishige kóngullirini sowutisiler?

⁸ Ilgiri men Qadesh-Barnéadin ata-bowiliringlarni shu zéminni charlap kélisheket ewetkinimde ularmu shundaq qilishqanidi.■

⁹ Ular Eshkol jilghisigha chiqip, u zéminni körüp, Israillarning kónglini Perwerdigar ata qilip bergén zémin'gha kirishtin sowutqan.

¹⁰ Shu chaghda Perwerdigarning achchiqi kélip qesem qilip:

¹¹ «Misirdin chiqqan yigirme yashtin yuqirilar chin kónglidin Manga egesh-migechke, ular Men Ibrahim, Ishaq, Yaquplargha «Silerge ata qilimen» dep qesem qilghan zéminni körse, *Men Perwerdigar bolmay kétey!*■

¹² Peqet kenizziyerdin bolghan Yefunnehning oghli Kaleb bilen Nunning oghli Yeshuala Manga chin kónglidin egeshken bolghachqa, zéminni köreleydu», dégenidi.

¹³ Shuning bilen Perwerdigarning Israillargha achchiqi qozghalghachqa, Perwerdigarning aldida rezil bolghanni qilghan eshu bir ewlad ölüp tügüçhe, u ularni chöl-bayawanda qiriq yil sergerdanliqta yürgüzdü.

¹⁴ Emdi mana, gūnahkarlarning ewladliri bolghan silermu ata-bowanglarning izini bésip Perwerdigarning Israillargha bolghan qattiq ghezipini téximu qozghimaqchi bopsiler-de!

¹⁵ Eger siler uninggha egishishtin burulup ketsenglar, undaqta U *Israillarni* yene chöl-bayawan'gha tashliwétidu, bu halda siler bu barliq xelqni xarab qilghan bolisiler, — dédi.

¹⁶ Ikki qebiling ademliri Musaning aldigha kélip uninggha: —

Biz bu yerde mallirimizgha qotan, balilirimizgha qel'e-sheher salayli.

¹⁷ Biz bolsaq qorallinip, Israillarni özige tewe jaylirigha bashlap barghuche sepning aldida mangimiz; bu zémindiki yat xelqler seweblik, bizning kichik balilirimiz mustehkem sheherlerde turushi kérek.

¹⁸ Israillar öz miraslirigha ige bolmighuche biz öyimizge hergiz qaytmaymiz.

¹⁹ Chünki biz ular bilen Jordan deryasining kün pétish teripidiki zémin'gha yaki uningdinmu yiraqtiki zémin'gha teng igidar bolmaymiz, chünki mirasimiz Jordan deryasining bu teripide, yeni kün chiqishtidur, — dédi.

²⁰ Musa ulargha: — Eger shundaq qilsanglar, yeni Perwerdigarning aldida qorallinip jengge chiqip,

□ 32:1 «Izahat» — «Qan.» 3:12-22nimu körüng.

□ 32:3 «Sibmah» — yaki «Sibmah».

■ 32:8 Chöl.

13:3; Qan. 1:22 ■ 32:11 Chöl. 14:28; Qan. 1:35

21 silerdin qorallan'ghanlarning hemmisi Iordan deryasidin ötüp, Perwerdigar Öz düşmenlirini ularning zéminidin qoghlap chiqirip bolghanda,

22 shu zémin Perwerdigar aldida boysundurulup bolghanda andin qaytsanglar, siler Perwerdigar we Israillar aldida gunahsiz hésablinisiler; bu zéminmu Perwerdigar aldida silerge miras qilip bérididu.

23 Lékin bundaq qilmisanglar, mana, Perwerdigar aldida gunahkar bolisiler; shuni obdan bilishinglar kérekki, gunahinglar özünglarni qoghlap béshinglarga chüshidu.

24 Emdi siler aghzinglardin chiqqan gépinglar boyiche ish tutunglar, baliliringlar üçün sheher, qoy padiliringlar üçün qotan sélinglar, — dédi.

25 Gadning ewladliri bilen Rubenning ewladliri Musagha: —

Qulliri ghojam éytqinidek qilidu.

26 Xotun-bala chaqilirimiz, kalilar we barliq charpaylirimiz Giléadning herqaysi sheherliride qalidu;

27 Lékin qulliri, jengge teyyarlinip qorallan'ghanlarning herbiri ghojam éytqandek *deryadin* ötüp Perwerdigarning aldida jeng qilidu, — dédi.

28 Shuning bilen Musa ular toghruluq kahin Eliazar bilen Nunning oghli Yeshuagha we Israilning barliq qebile bashliqlirigha tapilap, ■

29 ulargha: — Eger Gadning ewladliri bilen Rubenning ewladliri qorallinip Perwerdigarning aldida jengge chiqishqa siler bilen birlikte Iordan deryasidin ötse, u zémin silerning aldinglarda boy sundurulsa, undaqta siler Giléad zéminini ulargha miras qilip béringlar.

30 Eger ular qorallinip siler bilen bille ötmeymiz dése, undaqta ularning mirasi aranglarda, yeni Qanaan zéminida bolsun, — dédi.

31 Gadning ewladliri bilen Rubenning ewladliri: —

Perwerdigar qullirigha qandaq buyrughan bolsa, biz shundaq qilimiz.

32 Biz qorallinip Perwerdigarning aldida deryadin ötüp Qanaan zéminigha kirimiz, andin Iordan deryasining bu yéqidiki zémin bizge miras qilip béridighan holdidu, — déyishti.

33 Shuning bilen Musa Amoriylarning padishahi Sihonning padishahliqi bilen Bashanning padishahi Ogning padishahliqini, zémin we tewesidiki sheherlerni, etrapidiki sheherler bilen qoshup, hemmisini Gadning ewladlirigha, Rubenning ewladlirigha we Yüsüpning oghli Manassehning yérin qebilisige berdi. ■

34 Gadning ewladliri Dibon, Atarot, Aroer,

35 Atrot-Shofan, Yaazer, Yogbixah,

36 Beyt-Nimrah, Beyt-Haran qatarliq mustehkem sheherlerni saldi we shundaqla qotamlarni saldi.

37 Rubenning ewladliri *yéngidin* Heshbon, Elealeh, Kiriatayim,

38 Nébo, Baal-Méon (yuqiriqi isimlar özgirtilgen) we Sibmahni saldi; hem ular salghan sheherlerge yéngidin nam berdi.

39 Manassehning oghli Makirning ewladliri Giléadqa yürüş qilip, u yerni élip, shu yerde turushluq Amoriylarni qoghliwetti. ■

40 Shuning bilen Musa Giléadni Manassehning oghli Makirgha bériwidi, u shu yerde turup qaldi.

41 Manassehning oghli Yair Amoriylarning yéza-qishlaqlirini hujum qilip élip, bu yéza-qishlaqlarni Hawot-Yair dep atidi. □

■ 32:28 Ye. 1:13; 4:12 ■ 32:33 Qan. 3:12; Ye. 13:8; 22:4 ■ 32:39 Yar. 50:23 □ 32:41 «Hawot-Yair»

— «Yairning yéziliri» dégen menide.

42 Nobah Kinat we uninggha qarashliq yéza-qishlaqlarni hujum qilip élip Kinatni öz ismi bilen Nobah dep atidi.

33

Misirdin Abel-Shitimghiche bolghan qiriq yilliq sergerdanliq seper

1 Töwendikiler öz qoshunliri boyiche, Musa bilen Harunning yétekchiligi astida Misir zéminidin chiqqan Israillarning mangghan yolliridur;

2 Musa Perwerdigarning emri boyiche, özlirining seper qilghan yollarini pütüp qoydi, ularning seper qilghan yolliri mundaq: —

3 Birinchi aying on beshinchi küni *Israillar* Ramses shehiridin seperge chiqti; ötüp kétish héytining etisi ular barliq Misirliqlarning köz aldida merdanilik bilen yolgha chiqti. □ ■

4 Bu chaghda Misirliqlar ularning arisidiki Perwerdigar teripidin öltürülgenlerni, yeni barliq tunji oghullirini depne qiliwatqanidi; Perwerdigar Misirliqlarning mebudlirining üstidin höküm chüshürdi. □

5 Israillar Ramsestin yolgha chiqip Sukkotqa bérip chédir tikti.

6 Ular Sukkottin yolgha chiqip chöl-bayawanning ayighidiki Étamgha bérip chédir tikti. ■

7 Étamdin yolgha chiqip, aylinip Baal-Zéfonning udulidiki Pi-Xaxirotqa bérip Migdolning aldida chédir tikti. ■

8 Pi-xaxirottin yolgha chiqip, déngizning otturisidin ötüp, Étam chölide üç kün yol yürüp Marahda chédir tikti. ■

9 Marahdin yolgha chiqip Élimge keldi; Élimde on ikki bulaq bilen yetmiş xorma derixi bar idi; ular shu yerde chédir tikti. ■

10 Élimdin yolgha chiqip Qizil Déngiz boyida chédir tikti.

11 Qizil Déngizdin yolgha chiqip Sin chölide chédir tikti. ■

12 Sin chölidin yolgha chiqip Dofqahqa kélip chédir tikti.

13 Dofqahdin yolgha chiqip Alushqa bérip chédir tikti.

14 Andin kéyin Alushtin yolgha chiqip Rifidimgha kélip chédir tikti, u yerde xelqge ichidighan su tépilmay qaldi. ■

15 Rifidimdin yolgha chiqip, Sinay chölige bérip chédir tikti. ■

Chölde sergerdan bolush

16 Sinay chölidin yolgha chiqip Qibrot-Hattawahqa kélip chédir tikti. ■

17 Qibrot-hattawahdin yolgha chiqip Hazirota chédir tikti.

18 Hazirottin yolgha chiqip Ritmahda chédir tikti.

19 Ritmahdin yolgha chiqip Rimmon-Perezde chédir tikti.

20 Rimmon-Perezdin yolgha chiqip Libnahda chédir tikti.

21 Libnahdin yolgha chiqip Rissahda chédir tikti.

22 Rissahdin yolgha chiqip Kehelatahda chédir tikti.

23 Kehelatahdin yolgha chiqip Shafir téghida chédir tikti.

24 Shafir téghidin yolgha chiqip Haradahta chédir tikti.

□ **33:3** «merdanilik bilen» — ibranıy tilida «qolini yuqirigha kötürgen halda». ■ **33:3** Mis. 12:37

□ **33:4** «Perwerdigar Misirliqlarning mebudlirining üstidin höküm chüshürdi» — «Mis.» 12:12ni we izahatini körüng. ■ **33:6** Mis. 13:20 ■ **33:7** Mis. 14:2 ■ **33:8** Mis. 15:22, 23 ■ **33:9** Mis. 15:27 ■ **33:11** Mis. 16:1 ■ **33:14** Mis. 17:1 ■ **33:15** Mis. 19:1 ■ **33:16** Chöl. 11:34, 35

- 25 Haradahdin yolgha chiqip Makhilotta chédir tikti.
 26 Makhilottin yolgha chiqip Tahatta chédir tikti.
 27 Tahattin yolgha chiqip Terahda chédir tikti.
 28 Terahdin yolgha chiqip Mitqahda chédir tikti.
 29 Mitqahdin yolgha chiqip Hashmonahta chédir tikti.
 30 Hashmonahtin yolgha chiqip Mosherotta chédir tikti. ■
 31 Mosherottin yolgha chiqip Bene-Yaakanda chédir tikti.
 32 Bene-Yaakandin yolgha chiqip Xor-Hagidgadqa bérip chédir tikti.
 33 Xor-Hagidgadtin yolgha chiqip Yotbatahqa kélip chédir tikti.
 34 Yotbatahtin yolgha chiqip Abronahqa kélip chédir tikti.
 35 Abronahdin yolgha chiqip Ezion-Geberge kélip chédir tikti.
 36 Ezion-Geberdin yolgha chiqip Zin chölide, yeni Qadeshte chédir tikti. ■
 37 Qadeshtin yolgha chiqip Édom zéminining chégrisidiki Hor téghida chédir tikti. ■
 38 Israillar Misir zéminidin chiqqandin kényinki qiriqinchi yili beshinchi ayn-ing birinchi küni, kahin Harun Perwerdigarning emri boyiche Hor téghigha chiqip shu yerde öldi. ■
 39 Harun Hor téghida ölgen chéghida bir yüz yigirme üç yashta idi.
- 40 U chaghda, Qanaan zéminining jenubida turushluq Qanaaniylarning padishahi Arad Israillar kéliwétiptu dep anglihanidi. ■
 41 Israillar Hor téghidin yolgha chiqip Zalmonahda chédir tikti. ■
 42 Zalmonahdin yolgha chiqip Punon'gha kélip chédir tikti.
 43 Punondin yolgha chiqip Obotqa kélip chédir tikti. ■
 44 Obottin yolgha chiqip Moabning chégrisidiki Iye-Abarimgha kélip chédir tikti.
 45 Iyimdin yolgha chiqip Dibon-Gadqa kélip chédir tikti. □
 46 Dibon-Gadtin yolgha chiqip Almon-Diblatayimgha kélip chédir tikti.
 47 Almon-Diblatayimdin yolgha chiqip Néboning aldidiki Abarim taghliqigha kélip chédir tikti.
 48 Abarim taghliqidin yolgha chiqip Yérixoning udulida Iordan deryasining boyidiki Moab tüzlenglikliride chédir tikti.
 49 Moab tüzlenglikliride Iordan deryasini boylap tikken chédirliyi Beyt-Yeshimottin tartip Abel-Shittimghiche bardı. □ ■
- 50 Perwerdigar Moab tüzlenglikliridiki Iordan deryasi boyida Yérixoning udulida Musagha söz qilib mundaq dédi: —
 51 Sen Israillargha söz qilip mundaq buyrughin: — «Siler Iordan deryasidin ötüp Qanaan zéminigha kelgen chéghinglarda,
 52 zémindiki barliq turuwatqanlarni aldinglardin heydiwétinglar, ularning barliq oyma, quyma butlirini chéqip tashlanglar hem barliq «yuqiri jay»lirini weyran qilip tashlanglar. □ ■

■ 33:30 Qan. 10:6 ■ 33:36 Chöl. 20:1 ■ 33:37 Chöl. 20:22 ■ 33:38 Chöl. 20:25; Qan. 32:50 ■ 33:40 Chöl. 21:1 ■ 33:41 Chöl. 21:4 ■ 33:43 Chöl. 21:10 □ 33:45 «Iyim» — «Iye-Abarim» dégenning qisqartilghan shekli. □ 33:49 «Abel-Shittim» — «Akatsiye chimenzarliqi» dégen menide. ■ 33:49 Chöl. 25:1; Ye. 2:1 □ 33:52 «yuqiri jay»lar — eslide butperesler mebuldirigha choqunidighan, tawap qilidighan tagh choqqiliri qatarliq jaylar idi. Israillar kényinki waqıtlarda shu yerlerde Perwerdigargha ibadet qilatti, biraq uzun ötmeyla butperes xelqlerge egiship shu yerlarni butpereslik qilidighan jaylar qiliwaldı. «Law.» 26:30ni we izahatini körüng. ■ 33:52 Qan. 7:2-26

⁵³ Siler shu zéminni igilep makanlishinglar, chünki Men u zéminni silerge miras qilip bergenmen.

⁵⁴ Siler jemet boyiche chek tashlap, zéminni özünglerge miras qilip élinglar; adimi köpreklerge köprek miras bölüp béringlar; adimi azraqlargha azraq miras bölüp béringlar; chek tashlan'ghanda kimlerge qeyer chiqqan bolsa, shu yer uning mirasi bolsun; siler mirasqa ata qebile-jemet boyiche warisliq qilinglar.■

⁵⁵ Halbuki, eger u zéminda turuwatqanlarni aldinglardin heydiwetmisenglar, ulardin qélip qalghanlar choqum közünglerge tiken, biqininglarga yantaq bolup sanjilidu, turghan zéminglarda silerni parakende qilidu;■

⁵⁶ we shundaq boliduki, Men eslide ulargha qandaq muamile qilmaqchi bolghan bolsam, silerge shundaq muamilde bolimen».

34

Qanaan zémining chégrasi

¹ Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

² Sen Israillargha söz qilip mundaq buyrughin: «Siler Qanaan zéminigha kirgen chaghda, silerge miras bolushqa teqsim qilinidighan zémin Qanaan zémini bolidu; zéminning békitilgen jay-chégaliri mundaq bolidu: —

³ Silerning jenub teripingler Zin chölidin bashlap Édom chégrisigha taqalsun; andin jenub tereptiki chégranglar «Shor déngizi»ning jenub teripining eng ayighigha yetsun;□ ■

⁴ shu yerdin chégranglar «Sériq Éshek dawini»ning jenub teripidin burulup zin'gha ötsun; uning ayighi toptoghra Qadesh-Barnéaning jenubida bolidu; andin u yerdin yene Hazar-Addargha bérip, Azmon'gha tutishidu;□

⁵ andin chégra Azmondin burulup méngip, Misir éqinigha baridu we déngizghiche tutishidu.

⁶ Kün pétish terepte chégranglar «Ulugh déngiz»ning özi bolidu, yeni uning boyliri bolidu; mana bu silerning kün pétish tereptiki chégranglar bolidu.□

⁷ Shimal tereptiki chégranglar mundaq bolidu: — «Ulugh déngiz»din bashlap hor téghighiche pasil sizilsun;

⁸ pasil siziqi Hor téghidin bashlap Xamat éghizigha sozulup, andin chégra Zedadgha tutashsun;□

⁹ chégra yene Zifron'gha ötüp Hazar-Énanda axirlashsun; mana bu silerning shimaliy chégranglar bolidu.

¹⁰ Andin sherqiy chégrayinglarning pasil siziqi Hazar-Énandin Shéfamghiche sizilsun.

¹¹ Bu chégra Shéfamdin Ayinning kün chiqish teripidiki Riblahqa chüshidu; andin chégra shu yerdin chüshüp Kinneret déngizining dawinidin ötüp kün chiqish terepke tutishidu.□

■ 33:54 Chöl. 26:54-65 ■ 33:55 Ye. 23:13; Hak. 2:3 □ 34:3 «Shor déngizi» — yene «Ölük déngiz» depmu atilidu. ■ 34:3 Ye. 15:1 □ 34:4 «Sériq Éshek dawini» — ibraniiy tilida «Akrabbim dawini». □ 34:6 «Ulugh déngiz» — hazir «Ottura déngiz» dep atilidu. □ 34:8 «Xamat éghizi» — yaki «Libo-Xamatqa». □ 34:11 «Kinneret déngizi» — yaki «Kinneret köli» kéyin «Galiliye déngizi», «Tibérius déngizi» depmu atalghan. «Kinneret»ning menisi «chiltar» — kölning shekli chiltarsimandur.

¹² Andin chégra töwenlep Iordan deryasini boylap chüshüp, Shor Déngizighiche yetsun. Mana bu chégralar bilen békitilgen zémininglar bolidu».

¹³ Musa Israillargha söz qilip mundaq dep buyrudi: — «Mana bu Perwerdigar toqquz qebile we yérim qebilige teqdim qilinsun dep buyrugan, chek tashlinish arqiliq özüngrlar warisliq qilidighan zémininglar bolidu;

¹⁴ chünki Ruben qebilisidikiler ata jemeti boyiche we Gad qebilisidikiler ata jemeti boyiche öz mirasigha alliqachan warisliq qilip uni igiligen, Manassehning yérim qebilisimu öz mirasigha warisliq qilip uni igiligen;

¹⁵ Bu ikki qebile we yérim qebile Yérixoning udulida, Iordan deryasining sherqiy qirghiqidiki kün chiqish terepte öz mirasirini élip bolghan».

Zéminni teqsim qilishqa nazaret qilghuchi xadimlar

¹⁶ Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

¹⁷ Töwendikiler zéminni silerge teqsim qilip bergüchilerning isimliki: — Kahin Eliazar we Nunning oghli Yeshua. ■

¹⁸ Silermu yene zémin teqsim qilishqa yardemlishish üçün her qebilidin birdin emir tallap béringlar.

¹⁹ Bularning ismi mundaq: — Yehuda qebilisidin Yefunnehning oghli Kaleb. □

²⁰ Shiméon qebilisidikilerdin Ammihudning oghli Shemuel. □

²¹ Binyamin qebilisidin Kislonning oghli Elidad.

²² Dan qebilisidikilerdin Yoglining oghli, emir Bukki idi.

²³ Yüsüpning ewladliridin: — Manasseh qebilisidikilerdin Efordning oghli emir Hanniyel

²⁴ hem Efraim qebilisidikilerdin Shiftanning oghli emir Kemuel.

²⁵ Zebulun qebilisidikilerdin Parnaqning oghli emir Elizafan;

²⁶ Issakar qebilisidikilerdin Azzanning oghli emir Paxtiyel;

²⁷ Ashir qebilisidikilerdin Shéloining oghli emir Axihud;

²⁸ Naftali qebilisidikilerdin Ammihudning oghli emir Pedahel idi.

²⁹ Mana bular Perwerdigar emr qilip Israillargha Qanaan zéminidiki mirasirini teqsim qilishqa békitkenler idi.

35

Lawiylarning sheherliri

¹ Perwerdigar Yérixoning udulida, Iordan deryasining boyidiki Moab tüzlenglikliride Musagha söz qilip mundaq dédi: —

² Sen Israillargha mundaq emr qil, ular miras qilip érishken zémindiki bezi sheherlerni Lawiylarning olturushigha bersun; u sheherlerning öpçörisidiki yaylaqlarnimu Lawiylargha bersun. ■

³ Shundaq qilip ularning turidighan sheherliri bolidu we shu sheherlerge tewe yaylaqlargha ularning charpayliri, bashqa mal-mülükliiri hemde barliq haywanliri orunlashturulidu.

⁴ Siler Lawiylargha béridighan sheherlerdiki yaylaqlar sépilidin bashlap hésablighanda ming gez bolsun. □

■ 34:17 Ye. 14:1 □ 34:19 «Yehuda Yehuda qebilisidin» — yaki «Yehuda qebilisi üçün». □ 34:20 «Shemuel» — yaki «Samuil». ■ 35:2 Ye. 21:2 □ 35:4 «gez» — muqeddes kitabta ishilitilgen «gez»ni belkim bir «jeynek» déyishke toghra kélidu — yeni ademning jeynikidin barmaqlirining uchighiche bolghan ariliq (texminen 45 santimétr).

⁵ Siler yene sheher sirtidin kün chiqish terepke qarap ikki ming gez, jenub terepke qarap ikki ming gez, kün pëtish terepke qarap ikki ming gez, shimal terepke qarap ikki ming gez öljenglar, sheher otturida bolsun; sheherler etrapidiki mushu yerler ular üçün yaylaqlar bolsun. □

⁶ Siler Lawiylarğa bergen sheherler ichide alte sheher «panahliq shehiri» bolsun; siler shularnı adem öltürüp qoyghan kishilarning shu sheherlerge qéchip bériwélishigha bikitinglar; bulardin bashqa ularğa yene qiriq ikki sheher béringlar. □ ■

⁷ Siler Lawiylarğa bérಿದighan sheherler jemiý qiriq sekkiz bolup, shu sheherler bilen ularğa tewe yaylaqlar ularğa bérisun.

⁸ Siler ularğa bérідighan shu sheherler Israillar miras qılghan teweliklerdin bolsun; adımı köprek bolghanlardın köprek, adımı azraq bolghanlardın azraq élinglar; herbir qebile özige teqsım qılın'ghan mirasqa asasen sheherlerdin bezilirini élip Lawiylarğa teqsım qılıp bersun. □

Panahliq shehirliri *** «Qan» 19:1-13; «Yeshua» 20:1-9ni körüing

⁹ Perwerdigar Musagha söz qılıp mundaq dédi: —

¹⁰ Sen Israillarğa mundaq dégin: «Siler Jordan deryasidin ötüp Qanaan zéminigha kirgininglar, ■

¹¹ tasadipiyliqtin adem öltürüp qoyghanlarning panahlinishi üçün qéchip bériwélishigha birnechche sheher tallap békitinglar.

¹² Shundaq qılghanda bu sheherler adem öltürgüchi taki jamaet aldida soraqqa tartılghuche, qisaskarning öltürüp qoyushidin panahlinidighan sheherler bolidu. □

¹³ Siler békitken bu sheherler silerge panahlinidighan alte sheher bolidu.

¹⁴ Panahliq shehiri üçün Jordan deryasining kün chiqish teripide üç sheher, Qanaan zéminidimu üç sheherni ayrip qoyunglar. ■

¹⁵ Bu alte sheher Israillar, yat eldikiler we ularning arisida ariliship olturghan musapirlar üçün panahliq sheherliri bolsun; tasadipiyliqtin adem öltürüp qoyghan herbir kishi shu yerlerge qéchishqa bolidu.

¹⁶ — Eger biraw tömür eswab bilen urup adem öltürüp qoyghan bolsa, u qesten adem öltürgen qatil bolidu; qesten adem öltürgüchi jezmen öltürülüşhi kérek.

¹⁷ Eger biraw qol kötürüp adem öltürgüdek tash bilen urup adem öltürüp qoyghan bolsa, u qesten adem öltürgen qatil bolidu; qesten adem öltürgüchi jezmen öltürülüşhi kérek.

□ **35:5 «ayetning sherhi»** — mushu aytteki «ikki ming gez» belkim shu yaylaqlarning uzunluqi bolushi mumkin. Démek, Lawiylarning ular turidighan sheher etrapida ularğa yayliq qılıp ayrılghan töt parche yéri bar idi; herbir parche yer sépilgha yandash bolup, uzunluqi ikki ming gez, kengliki bir ming gez kéletti. □ **35:6 «chüşenchisi»** — töwendiki 10-34-ayetlerdiki qanunni körüing. ■ **35:6**

Ye. 21:21 □ **35:8 «panahliq sheherliri»** — Lawiylar yalghuz bu sheherlerde turghan emes; biraq belkim özliri shu sheherlerdin turushqa xalighan öylerni etrapteki qebildikilerdin awwal tallash hoquqi bolushi mumkin. Mesilen, «Hak.» 9:1de «Sheqem» (Lawiylarning bir shehiri)de yene «Abimelek we qérindashliri» turatti. ■ **35:10** Qan. 19:2; Ye. 20:2 □ **35:12 «Qisaskar» yaki «qisas alghuchi»** —

(ibraniy tilida «goél») mushu yerde öltürülgüchining yéqin bir tughqinini körsitidu. Birsı bashqa birisini (meyli qesten yaki qesten bolmisun) öltürgen bolsa, öltürülgüchining allisidin birsi «qan qisasi alimen» dégen bir kishi öltürgüchining qénini élish hoquqi bar idi. «Panahliq sheherler» dégen nizam-tüzüm öltürüş ishning qatilliq yaki tasadipiyliqtin bolghanliqini éniqlashqa yiterlik waqıt bolsun dégen meqsset bilen békitilgen. «Goél» toghruluq yene «Ayup» 19:25 we izahatini körüing. ■ **35:14** Qan. 4:41; Ye. 20:8

18 Eger biraw adem öltürgüdek kaltek bilen urup adem öltürüp qoyghan bolsa, u qesten adem öltürgen qatil bolidu; qesten adem öltürgüchi jezmen öltürülüşhi kérek.

19 Qan qisas alghuchi kishi shu qatilni öltürsun; u qatilni uchratqan yéride öltürsun.

20 Eger biraw öchmenlik bilen birisini ittirip yiqitiwétip yaki möküp turup birer nerse étip öltürüp qoyghan bolsa, ■

21 yaki öchekiship musht bilen urup öltürüp qoyghan bolsa, adem urghuchi jezmen öltürülüşhi kérek, chünki u qatil bolidu; qan qisas alghuchi kishi qatilni uchrighan yerde öltürüwetsun.

22 Lékin u ademning öchi yoq, tasadiپیy ittiriwétish yaki meqsetsizla birer nerse étip, □

23 yaki adem öltürgüdek herqandaq bir tashni ademni körmey étip sélip, adem öltürüp qoyghan bolsa, uning eslide uninggha héchqandaq öchi bolmisa, uninggha ziyankeshlik qilish niyitumu bolmisa;

24 bundaq ehwalda, jamaet shu qanun-hökümlerge asasen adem öltürgüchi bilen qan qisas alghuchi otturisida késim qilsun.

25 Jamaet tasadiپیy adem öltürüp qoyghuchini qan qisas alghuchi kishining qolidin jezmen qutquzuwalsun; ular uni qéchip bériwalghan panahliq shehirige *aman-ésen* qayturup bersun; andin muqeddes may bilen mesihlen'gen bash kahin ölüp ketküche u shu sheherde tursun.

26 Lékin tasadiپیyliqtin adem öltürüp qoyghan kishi eger qéchip bériwalghan panahliq shehirining tewesidin chiqip ketken bolsa,

27 shundaqla qan qisas alghuchi kishi uni panahliq shehirining pasillirining sirtida uchritip qélip öltürüwetken bolsa, undaqta qan qisas alghuchi qan töküsh gunahini tartmaydu;

28 chünki tasadiپیyliqtin adem öltürüp qoyghan kishi eslide bash kahin ölüp ketküche panahliq shehiride turushi kérek idi; bash kahin ölüp ketkendin kéyin öz teweliki bolghan zémín'gha qaytip barsa bolidu.

29 — Bular siler turushluq hemme yerde ewladmu-ewlad qanun-belgilimiler bolsun.

30 Bashqa birisini öltürgen qatilni bolsa, birnechche guwahchining guwahliqidin kéyin andin öltürüshke bolidu; lékin peqet birla guwahchining guwahliqi bolsa, u uni öltürüshning sewebi bolmaydu. ■

31 Ölümge layiq gunah ötküzgenlerge, yeni qesten adem öltürgenler üçhün siler héchqandaq tölem pulini qet'iy qobul qilmanglar; undaq kishi jezmen öltürülüşhi kérek.

32 Shuningdek panahliq sheherge qéchip bériwalghan kishi üçhün bash kahin ölüp kétishtin ilgiri öz yériga qaytip kéliwélishigha héchqandaq tölem pulini qet'iy qobul qilmanglar.

33 Shundaq qilsanglar, özünglar turghan zéminni bulghighan bolmaysiler, chünki qan zéminni bulghaydu; zéminda tökülgen qan'gha del shu qanni tökken kishining öz qénidin bashqa héchqandaq kafaret keltürüshke bolmaydu.

34 Özünglar olturghan zéminni, yeni Men Özüm makan qilghan zéminni bulghimanglar; chünki Men Perwerdigar Israillar arisida makan tutquchidurmen.

■ 35:20 Qan. 19:11 □ 35:22 «meqsetsizla» — ibranıy tilida «mökün'gen halda emes bolup...».

■ 35:30 Qan. 17:6; 19:15

36

Ayal mirasxorning turmush qurushi toghrisidiki nizam

¹ Yüsüp ewladirining jemetliridin Manassehning newrisi, Makirning oghli Giléadning ewladirining jemet bashliqliri Musa we Israillarning kattiliri bolghan emirlerning aldigha kélip mundaq dédi: —

² «Perwerdigar ilgiri ghojamgha chek tashlap zéminni Israil xelqige miras qilip teqsim qilip bérishni buyrughan; ghojammu Perwerdigarning qérindishimiz Zelofihadning mirasini uning qizlirigha teqsim qilip bérish toghrisidiki buyruqinimu alghan.■

³ Lékin, ular Israillarning bashqa qebilisidikilerge yatliq bolup ketse, ularning mirasimu ata-bowilirimizning mirasidin chiqip ularning erlirining qebilisining mirasigha qoshulup kétidu; undaq bolghanda biz chek tashlap érishken miras tügeydu.

⁴ Israillarning «azadliq yili» kelgende ularning mirasi ularning erlirining qebilisining mirasigha qoshulup kétidu; bundaq bolghanda ularning mirasi bizning ata-bowilirimizning mirasidin élip kétilidu».□

⁵ Musa Perwerdigarning sözi boyiche Israillargha söz qilip mundaq emr qilip: — Yüsüp qebilisidikiler toghra éytidu.

⁶ Zelofihadning qizliri toghrisida Perwerdigarning buyrughini mundaq: «Ular özliri xalighan erge yatliq bolsa boluwéridu, lékin öz jemeti, öz ata qebilisidin bolghan birige yatliq bolushi kérek.

⁷ Shundaq bolghanda Israillarning mirasi bir qebilidin yene bir qebilige yökilip ketmeydu; Israillarning herbiri öz ata-bowilirining qebilisining mirasini ching tutup qoyup bermesliki kérek.

⁸ Israillarning herbiri öz ata-bowilirining mirasini igilesh üçün Israil qebililiridin mirasqa warisliq qilghan herbir qiz-ayal öz ata-bowilirining qebilisidin bolghan birsige yatliq bolushi kérek.

⁹ Mushundaq bolghanda, Israillarning mirasi bir qebilidin yene bir qebilige yökilip ketmeydu; chünki Israil qebililiri öz mirasini qolidin bermesliki kérek, — dédi.

¹⁰ Perwerdigar Musagha qandaq emr qilghan bolsa, Zelofihadning qizlirimu shundaq qildi.

¹¹ Zelofihadning qizliridin Mahlah, Tirzah, Hogleh, Milkah we Noahlar öz taghilirining oghullirigha yatliq boldi.■

¹² Ular Yüsüpnning oghli Manassehning ewladirining jemetidikilerge yatliq boldi; ularning mirasi yenila atisining qebilisi ichide qaldı.

¹³ Bular Perwerdigar Yérixoning udulida, Iordan deryasining boyidiki Moab tüzlenglikliride Musaning wasitisi bilen Israillargha buyrughan emrler we hökümlerdur.

■ **36:2** Chöl. 26:55, 56; 27:7; 33:54; Ye. 17:3, 4 □ **36:4** «azadliq yili» — eslide ibranıy tilida «burgha (chélish) yili» dep atilatti. Kéyin, uning chüshenchisi tézla «azadliq yili», «shadliq yili» dégen'ge özgerdi. «Law.» 25-bab, bolupmu 25:10 we izahatini körüng. ■ **36:11** Chöl. 27:1

Qanun sherhi

Perwerdigarning méhribanliqi – tarixni qayta bayan qilish

¹ Töwende xatirilen'gini Musaning Iordan deryasining sherqiy teripidiki Paran bilen Tofel, Laban, Hazirof, Di-Zahabning otturisida, yeni Sufning udulidiki chöl-tüzlenglikte, pütkül Israilgha éytqan sözliridur: –

² Horeb téghidin chiqip, Séir téghining yoli bilen Qadesh-barnéagha barghuche jemi on bir künlük yol idi.

³ Halbuki, Musa bu barliq sözlerni Perwerdigarning ularni dep özige tapilighini boyiche Israillargha éytqan waqti qiriqinchi yili, on birinchi aying birinchi küni boldi;

⁴ bu waqit Musa Heshbonni paytext qilghan Amoriylarning padishahi Sihonni we Ashtarot we Edreyni paytext qilghan Bashanning padishahi Ogn meghlup qilghandin kéyinki mezigil idi. ■

⁵ Shuning bilen Iordan deryasining sherqiy teripidiki Moab zéminida Musa *peyghember* bu qanun-telimni sherhleshke bashlap, mundaq dédi: –

⁶ «Perwerdigar Xudayimiz Horeb téghida bizge söz qilip: – «Silerning mushu tagh etrapida turghan waqtinglar yéterlik boldi;

⁷ emdi burulup seperge atlinip, Amoriylar turuwatqan égzlikke we uninggha yéqin bolghan barliq jaylarga, jümlidin Arabah tüzlenglikige, taghliqlargha, oymanliqqa, jenubqa, déngiz boyilirigha, ulugh derya, yeni Efrat deryasighiche Qanaaniylarning zéminigha hem Liwan zéminigha béringlar.

⁸ Mana, Men shu zéminni silerning aldinglarga qoydum; kiringlar, Perwerdigar ata-bowiliringlarga, yeni Ibrahim, Ishaq, Yaqup we ularning ewladlirigha: «Silerge bérimen» dep qesem qilghan zéminni igilenglar» – dégenidi. ■

⁹ Shunga Men shu chaghda silerge: –

«Men yükünlarni yalghuz kötürelmeymen. ■

¹⁰ Perwerdigar Xudayinglar silerni köpeytti; mana, бүгүн siler asmandiki yultuzlardek nurghunsiler.

¹¹ Ata-bowanglarning Xudasi bolghan Perwerdigar derweqe silerni hazirqidin yene ming hesse köpeytkéy, shundaqla wede qilghinidek silerge bext-beriket ata qilghay!

¹² Lékin men özüm yalghuz qandaqmu silerning japaliringlarni, yükünlarni we talash-tartishinglarni kötürelmeymen?

¹³ Özünglar üçün herqaysi qebililiringlardin danishmen, yorutulghan mötiwerlerni tallanglar, men ularni üstünglerge yolbashchi qilimen» – dédim.

¹⁴ Siler bolsanglar manga: – «Séning éytqining yaxshi gep boldi», dédinglar.

¹⁵ Shuning bilen men qebililiringlardin munewwer ademlerni, yeni danishmen hem mötiwer ademlerni tallap, üstünglerge yolbashchi qilip, mingbéshi, yüzbéshi, ellikbéshi we onbéshi qilip teyinlep, qebililiringlar üçün herxil emellerni tutushqa tiklidim.

¹⁶ Shu chaghda men aranglardiki soraqchilargha: «Qérindashliringlar arisidiki erz-dewalarni soranglar, qérindash bilen qérindashning otturisida we

puqraying bilan qoshna olturghan yaqa yurtluqlar otturisida adil höküm chiqiringlar; ■

17 höküm chiqarghanda héchqandaq kishining yüz-xatirisini qilmanglar; meyli kichik bolsun, chong bolsun siler hemmisiningla ishlirini soranglar. Siler in-sanlarning sölitidin qorqmasliqinglar kérek, chünki mushu höküm chiqirish ishi Xudagha tewe ishtur. Silerge tes chüshidighan ish bolsa, méning aldimgha élip kélinglar, men uni anglaymen» — dédim. ■

18 Eyni chaghda men qilishqa kérek bolghan barliq ishlar toghruluq tapi-ghanmen.

Qadesh-Barnéadiki Xudagha bolghan ishenchsizlik

19 Biz Perwerdigar Xudayimiz bizge buyrughandek Horebtin chiqip, Amoriylarning taghliqigha barduq we siler shu yoldiki bipayan, dehshtlik chölni kördunglar; biz uning hemmisidin ötüp, Qadesh-Barnéagha kelduq.

20 We men silerge: — «Siler Perwerdigar Xudayimiz bizge ata qilidighan, Amoriylarning téghigha yétip kelduq.

21 Mana, Perwerdigar Xudayinglar bu zéminni aldinglarga qoydi; atabowanglarning Xudasi Perwerdigar silerge éytqandek, shu yerge chiqip uni igilenglar; qorqmanglar, héch hoduqmanglar» — dédim.

22 Shuning bilen siler hemminglar yéningha kélip manga: — «Biz zémin'gha kirishtin ilgiri aldin ademlerni eweteyli; ular biz üçün u yerni közitip, chiqishimiz kérek bolghan yol we biz uchraydighan sheherler toghruluq xewer yetküzsun» — dédinglar.

23 Bu ish nezirimge muwapiq körünüp, men aranglardin on ikki ademni, yeni herqaysi qebilidin birdin ademni tallidim. ■

24 Ular yolgha atlinip taghqa bérip, Eshkol jilghisigha chüshüp u yerni tekshürüp körüshti. □ ■

25 Ular qollirigha shu zémindiki méwilerdin élip bizge keltürdi we melumat bérip: «Perwerdigar Xudayimiz bizge teqdim qilghan bu zémin yaxshidur» — dédi.

26 Halbuki, siler zémin'gha chiqishqa unimidinglar, Perwerdigar Xudayinglarning emrige qarshi chiqip Uninggha asiylig qildinglar ■

27 we öz chédiringlarda qaqshap: «Perwerdigar bizge öch bolghanliqidin bizni Amoriylarning qoligha tapshurup halak qilish üçün Misir zéminidin chiqarghan.

28 Emdi biz nege bararmiz? Chünki qérindashlirimiz: «Shu yerdiki ademler bizdin chong hem égiz bir xelq iken; ularning sheherliri intayin chong, sépilliri asman'gha taqishidiken; uning üstige biz shu yerde Anakiylarni bayqiduq», dep könglimizni parakende qiliwetti» — dédinglar. □ ■

29 Shunga men silerge: «Qorqmanglar, ularning aldida dekke-dükkige chüshmenglar;

30 silerning aldinglarda mangidighan Perwerdigar Xudayinglar Misir zéminida köz aldinglarda barliq qilghanliridek siler üçün jeng qilidu;

■ 1:16 Yuh. 7:24 ■ 1:17 Law. 19:15; 1Sam. 16:7; Pend. 24:23; Yaq. 2:1 ■ 1:23 Chöl. 13:2-38.

□ 1:24 «yolgha atlinip» — ibraniiy tilida «yolgha burulup» ■ 1:24 Chöl. 13:23 ■ 1:26 Chöl. 14:2

□ 1:28 «chong hem égiz bir xelq» — yaki «köp hem égiz bir xelq». «Anakiylar» — yoghan boyluq gigant ademler idi («Chöl.» 13:33, «Qan.» 2:10, 21, 9:2ni körüng). ■ 1:28 Chöl. 13:28

31 siler yene chöl-bayawandimu barliq mangghan yolliringlarda mushu yerge yétip kelgüche insan öz oghlini quchiqida kötürginidek Perwerdigar Xudayinglarningmu silerni kötürginini kördunglar.

32-33 Shuningdek gerche U yene kéchide otta, kündüzde bulut ichide silerning aldinglarda méngip, bargah tikküdek yerlerni izdep tépish üçün yürgen bolsimu, bu ishta Perwerdigar Xudayinglarga ishenmidunglar.■

34 Perwerdigar bu sözlerni qilghan awazinglarni anglap ghezeplinip:

35 «Bu rezil dewrdikilerdin héchbir adem herqandaq yol bilen Men atabowilirigha teqdim qilishni qesem qilghan bu yaxshi zéminni körgüchi bolmaydu! ■

36 Peqet Yefunnehning oghli Kaleb pütün qelbi bilen Perwerdigargha egeshkechke, shula zéminni köridu we u öz puti bilen kézip chiqqan barliq yerni uninggha we uning balilirigha bérimen» — dep qesem qildi.□

37 Shu chaghda Perwerdigar silerning sewebinglardin mendinmu achchiqlandi we: «Senmu shu yerge kirgüchi bolmaysen. □ ■

38 Lékin aldingda xizmette turuwatqan Nunning oghli Yeshua kireleydu. Uni küchlendürgin, chünki u Israillarni uninggha miras qilduridu.

39 Shuningdek silerning: «Ular *düşmenlerning* oljisi bolup qalidu» dégen kichik baliliringlar, yeni бүгünki künde yaxshi-yamanni perq ételmeydighan baliliringlar bolsa, kiridu; Men u yerni ulargha ata qilimen we ular uni igileydu.

40 Lékin siler bolsanglar, burulup Qizil Déngizgha baridighan yol bilen chöl-bayawan'gha qayttunglar» — dédi.□

41 Shu chaghda siler manga jawab bérrip: «Biz derweqe Perwerdigar aldida gunah sadir qilduq. Shuning üçün biz hazir Perwerdigar Xudayimiz bizge qilghan barliq emri boyiche jeng qilghili chiqimiz» — dédinglar. Shuning bilen silerning herbiringlar öz béshimchiliq qilip qoral-yaraqilinglarni ésip, taghqa chiqmaqchi boldunglar.

42 Lékin Perwerdigar manga: Ulargha: — «Chiqmanglar, jeng qilmanglar, chünki Men aranglarda emesmen; siler choqum düşmenliringlar aldida meghlup bolisiler», dégin, dédi.

43 Men silerge söz qildim, lékin siler qulaq salmidunglar, belki Perwerdigarning sözige qarshi chiqip asiyliq qilip, öz béshimchiliq qilip taghqa chiqtinglar.

44 Lékin taghda turghan Amoriylar silerge qarshi atlinip, bir top herilerdek silerni taki Xormahghiche qoghlap, Séirda silerni qilichlap öltürdi.

45 Siler qaytip kélip Perwerdigar aldida yigha-zar kötürdünglar, emma Perwerdigar peryadinglarni anglimidi, ya uninggha qulaq salmidi.

46 Shuning bilen siler Qadeshte nurghun künler turup qaldinglar — siler qanche künler shu yerde turdunglar!□

■ 1:32-33 Mis. 13:21 ■ 1:35 Chöl. 14:22, 23; Zeb. 95:10-11 □ 1:36 «Peqet Yefunnehning oghli Kaleb pütün qelbi bilen Perwerdigargha egeshkechke,...» — mushu weqe «Chöl.» 13-14-babta xatirilinidu. □ 1:37 «Shu chaghda Perwerdigar silerning sewebinglardin mendinmu achchiqlandi» — mushu weqe «Chöl.» 20:1-13de xatirilinidu. ■ 1:37 Chöl. 20:12; 27:14; Qan. 3:26; 4:21; 34:4 □ 1:40 «Qizil Déngiz» — yaki «Qomushluq déngiz». □ 1:46 «...siler Qadeshte nurghun künler turup qaldinglar — siler qanche künler shu yerde turdunglar!» — bu ayetning ibranayi tilidiki menisini chüshinish tes. Bashqa ikki xil terjimisi: «... siler Qadeshte alliqaqan turghan künlerdek (yeni 40 kün) shu yerde turup qaldinglar» yaki «...siler bashqa yerlerde qanchilik turghan bolsanglar, Qadeshtimu shunchilik turup qaldinglar» (démek, chöl-bayawanda kézip yürgen 38 yilning yérimi, yeni 19 yil Qadesh-Barnéada ötken).

2

Qadesh-barnéadin Moabqa bolghan seper

1 Andin biz burulup, Perwerdigar manga éytqandek Qizil déngizgha baridighan yol bilen seperge atlanduq; biz nurghun künler Séir téghi etrapida aylinip yürduq.

2 Perwerdigar manga söz qilip: —

3 «Silerning mushu taghni aylinip turghan waqtinglar yéterlik boldi; emdi shimal terepke burulunglar.

4 Xelqge: — Siler Séirda turuwatqan qérindishinglar Esawlarning chégrisidin otidighan boldunglar; ular silerdin qorqidu, shunga bek éhtiyat qilip,

5 ulargha jeng qozghimanglar; chünki men silerge ularning zéminidin hetta tapanchiliq yernimu bermeymen; chünki Séir téghini Esawgha miras qilip berdim. ■

6 Siler ulargha pul tölep ozuq-tülük sétiwélinglar, pul tölep su sétiwélinglar. □

7 Chünki Perwerdigar Xudayinglar qolunglardiki barliq ejirni beriketlep kelgen; U silerning bu bipayan chöl-bayawandin méngip ötüwatqininglarda hemmini bildi; Perwerdigar Xudayinglar bu qiriq yil siler bilen bille boldi; héch nersidin kem bolmidinglar» — dédi. □

8 Shuning bilen biz Séirda turuwatqan qérindashlirimiz Esawlarning zéminidin we Arabah tüzlenglikidin, shundaqla Élat we Ézion-Geberdin ötüp, burulup Moabdiki chöl-bayawan yoli bilen mangduq.

9 Perwerdigar manga: «Moabiylarni aware qilmanglar yaki ulargha jeng qozghimanglar; chünki Men ularning zéminini silerge miras qilip bermeymen; chünki Men Ar sheher-zéminini Lutning ewladlirigha miras qilip berdim» — dédi □

10 (Emiylar eslide shu yerde turatti; ular Anakiylargha oxshash küchlük, sani köp, égez boyluq bir xelq idi.

11 Ular Anakiylardek «gigantlar» dep hésablinidu; lékin Moabiylar ularni «Emiylar» dep ataydu. □

12 Séirda eslide Horiylar turatti; lékin Esawlar Horiylarni zéminidin heydiwétip, ularni yoqitip ornigha olturaqlashti — xuddi Israillar Menki Perwerdigar ulargha teqdim qilghan, ularning teweliki bolghan zémin'gha qilghinigha oxshash).

13 *Perwerdigar*: «Emdi hazir ornunglardin turup Zered éqinidin ötünglar» dédi. Buni anglap biz Zered éqinidin öttuq.

14 Qadesh-Barnéadin ayrilip Zered éqinidin ötküche bolghan künler ottuz sekkiz yil boldi; bu del xuddi Perwerdigar ulargha qesem qilghinidek, u dewrdiki jengchiler bargahtin pütünley yoqitilghuche bolghan ariliqtiki waqit idi. □

■ 2:5 Yar. 36:8 □ 2:6 «Siler ulargha pul tölep...» — ibraniiy tilida «Siler ulargha kümüş tölep...».

□ 2:7 «...U silerning... ötüwatqininglarda hemmini bildi...» — mushu söz belkim «U (Xuda) silerdin xewer élip keldi» dégen menini öz ichige alidu. □ 2:9 «Lutning ewladliri» — démek, Moabiylar we Ammoniyalar («Yar.» 19:30-38ni körüng). □ 2:11 «Ular Anakiylardek «gigantlar» dep hésablinidu»

— ibraniiy tilida «Refaiylar» dégen sözler bilen ipadilinidu. □ 2:14 «Qadesh-Barnéadin ayrilip Zered éqinidin ötküche bolghan künler ottuz sekkiz yil boldi...» — 1:34-39ni we «Chöl.» 14:26-34ni körüng. Xudaning sözige ishenmigen, yigirme yashtin ashqan barliq «jengchiler»ning hemmisi («shu dewr»de 20 yashtin 60 yashqiche bolghanlar) Xuda wede qilghan zéminni körmey chöl-bayawanda ölüp tügigenidi.

15 Derweqe Perwerdigarning qoli ularni bargahatin yoqitip tügetküche ularni halak qilishqa qarshi chiqqanidi.

16 We shundaq boldiki, shu jengchiler ölüp xelq arisidin pütünley tügigidin kéyin,

17 Perwerdigar manga söz qilip: —

18 «Siler бүгүн Moabning, yeni Arning chégrisidin ötisiler.

19 Shuning bilen siler Ammoniylargha yéqin kélisiler; emma ularni aware qilmanglar yaki ulargha jeng qozghimanglar; chünki Men Ammoniylarning zéminini silerge miras qilip bermeymen; chünki Men uni Lutning ewladlirigha miras qilip berdim» — dédi.□

20 (bu zéminmu «gigantlarning zémini» hésablinidu; chünki ilgiri gigantlar shu yerde turghanidi; Ammoniylar ularni «Zamzamlar» dep ataydu. □

21 Ular Anakiylargha oxshash küchlük, sani köp, égiz boyluq bir xelq idi. Perwerdigar ularni *Ammoniylarning* aldida yoqitishi bilen *Ammoniylar* ularni zéminidin mehrum qilip, ularning ornigha olturaqlashqanidi.

22 Perwerdigar Séirda turghan Esawlar üçünmu oxshash ish qildi, ularning aldidin Horiylarni yoqatti; shuning bilen Esawlar ularni zéminidin mehrum qilip, бүгүн'ge qeder ularning ornigha olturaqlashqanidi.

23 We Gaza shehirigiche kent-qishlaqlarda olturaqlashqan awwiylarni bolsa, Kaftordin chiqqan Kaftoriylar yoqitip, ularning ornigha olturaqlashti).□

24 — «Emdi ornunglardin qozghilinglar, sepiringlarga chiqinglar; Arnon deryasidin ötünglar; mana, Men Heshbonning padishahi Amoriy Sihonni we uning zémininimu qolunglarga tapshurdum; ishni bashlanglar, zéminni igileshke, uning bilen jeng qilishqa chiqinglar;

25 Men бүгүндin bashlap silerning qorqunchunglar we wehshitinglarni pütkül asman astidiki xelqler üstige chüshürimen; ular silerning xewiringlarni anglap silerning tüpeyinglardin titrep dekke-dökkige chüshidu».

Heshbonning padishahi Sihon meghlup bolidu

26 Shu chaghda men Heshbonning padishahi Sihon'gha Kedemot chölidin elchilerni ewetip, tinchliq salimi yollap: — ■

27 «Bizning zéminingdin ötüshimizge yol qoyghaysen; onggha, solgha burulmay, peqetla yoldin chiqmay mangimiz. ■

28 Sen manga ozuq-tülükni pulgha sétip bérisen, suni pulgha sétip bérisen; biz peqetla piyade méngip ötimiz, xalas.

29 Séirda turuwatqan Esawlar, Arda turuwatqan Moabiylar bizge muamile qilghandek senmu biz Iordan deryasidin ötüp, Perwerdigar Xudayimiz bizge teqdim qilidighan zémin'gha kirgüche shundaq muamile qilghaysen» — dédim.

□ 2:19 «Lutning ewladliri» — démek, Moabiylar we Ammoniylar («Yar.» 19:30-38ni körüng). □ 2:20

«gigantlarning zémini» — yaki «Refayiylarning zémini». □ 2:23 «Gaza» — mushu yerde Gaza «Azzah» déyilidu. «...kent-qishlaqlarda olturaqlashqan awwiylarni bolsa, Kaftordin chiqqan Kaftoriylar

yoqitip, ularning ornigha olturaqlashti» — Musa peyghember némishqa Israillargha bu töt yerdiki gigantlar (Emiylar, Anakiylar, Horiylar we Awwiylar)ni tülgha alidu? Shühbisizki, u Israillargha: «Qaranglar, Xuda bu étiqadsiz xelqler (Ammoniylar, Esawlar qatarliq) aldida bu gigantlarni yoqatqan yerde, siler Qanaan'gha chiqip shu yerde turuwatqan gigantlar bilen soqshushtin zadi némishqa qorqisiler?» dep righbetlendürmekchi bolidu. Kaftor — Krét arali. ■ 2:26 Chöl. 21:21; Hak. 11:19

■ 2:27 Chöl. 21:21,22

30 Lékin Heshbonning padishahi Sihonning bizning u yerdin ötüşimizge yol qoyghusi yoq idi; chünki Perwerdigar Xudayinglar uni silerning qolunglarga tapshurush üçün uning roh-qelbini qattiq, könglini jahil qilwetken (bügünki ehwal derweqe shundaq).

31 Perwerdigar manga: «Mana, Men aldinglarda Sihonni we uning zéminini silerge tapshurushqa bashlidim; ishni bashlanglar, uning zéminini igilesh üçün uni ishghal qilishqa kirishinglar» — dédi.

32 Sihon derweqe özi we barliq xelqi biz bilen qarshilishish üçün jeng qilishqa Yahazgha chiqti. ■

33 Lékin Perwerdigar Xudayimiz uni bizning aldimizda qolimizgha tapshurdi; biz uning özini, oghullirini we barliq xelqini urup meghlup qilduq. ■

34 Shu chaghda biz uning barliq sheherlirini ishghal qilip ularni pütünley halak qilduq; ulardiki barliq erkek, qiz-ayal we balilarni birinimu qoymay yoqattuq; ulardin héchqaysisini tirik qoymiduq. □

35 Biz peqet özlirimiz üçün charwa mallirini we ishghal qilghan sheherlerdin olja gheniyemet alduq.

36 Arnon deryasi boyidiki Aroerdin we shu yerdiki jilghidiki sheherdin tartip Giléadqiche héchqandaq sheher bizge teng kélelmidi; Perwerdigar Xudayimiz bizning aldimizda hemmisini meghlubiyetke uchratti. □

37 Halbuki, siler Ammoniylarning zéminigha, chégrisi bolghan pütkül Yabbok wadisigha, taghdiki sheherlerge yaki Perwerdigar Xudayimiz bizge men'i qilghan herqaysi yerge yéqinlashmidinglar.

3

Bashanning padishahi Ogning meghlup qilinishi

1 Andin biz burulup, Bashan'gha baridighan yol bilen chiqip mangduq; Bashanning padishahi Og we barliq xelqi bizge qarshi jeng qilishqa Edreyge chiqti. ■

2 Perwerdigar manga: «Uningdin qorqmighin; chünki Men uni, uning xelqi we zéminini qolunggha tapshurdum; Heshbonda turghan Amoriylarning padishahi Sihonni néme qilghan bolsa, unimu shundaq qilisen» — dédi. ■

3 Perwerdigar Xudayimiz derweqe Bashanning padishahi Ognin we barliq xelqini qolimizgha tapshurdi; biz uninggha hujum qilip ulardin héchkimni qaldurmay qirduq.

4 Shu waqitta biz uning barliq sheherlirini ishghal qilduq; biz uning sheherliridin igilimigen birsimu qalmidi. Bular Bashandiki Ogning padishahliqi, yeni pütkül Argob rayoni bolup, jemiyyet sheher idi.

5 Bu sheherlerning hemmisi égez sépillar we baldaqliq qowuqliri bilen musthekem qilin'ghanidi; ulargha qarashliq yéza-kentler intayin köp idi.

■ 2:32 Chöl. 21:23 ■ 2:33 Qan. 29:6 □ 2:34 «...biz uning barliq sheherlirini ishghal qilip ularni pütünley halak qilduq» — «halak qilduq» dégen sözler Xudaning buyrushi bilen melum bir el, sheher yaki hertürük nersini teltöküs yoqitishni bildürüdi. □ 2:36 «Arnon deryasi boyidiki Aroerdin we shu yerdiki jilghidiki sheherdin tartip...» — bashqa birxil terjimisi: «Arnon deryasi boyidiki Aroer, yeni jilghidiki sheherdin tartip...». «héchqandaq sheher bizge teng kélelmidi» — yaki «bizge nisbeten héch sheher sépili égez kelmidi». ■ 3:1 Chöl. 21:33; Qan. 29:6 ■ 3:2 Chöl. 21:34

6 Biz ularni Heshbonning padishahi Sihonni qilghinimizdek teltöküs yoqat-tuq — Barliq sheherler, erler, ayal-balilarni qoymay hemmisini teltöküs yoqattuq. □

7 Biz peqet özlimiz üçün barliq charwa-mallarni we sheherlerdin olja gheniyet alduq.

8 Shu chaghda biz Iordan deryasining sherq teripide turushluq Amoriy-larning ikki padishahining qolidin zéminini, yeni Arnon deryasidin Hermon téghighiche bolghan zéminini tartiwalduq □

9 (Hermon téghini Zidoniylar «Sirion», Amoriylar «Sénir» dep ataydu);

10 Biz yene tüzlengliktiki barliq sheherler, pütkül Giléad we Bashan padishahi onging padisahliqidiki Salikah we Edrey sheherlirigiche, Bashanning barliq zéminini igiliduq

11 (shu chaghda gigantlarning qalduqidin peqet Bashanning padishahi Og qalghanidi; uning kariwiti tömürdin yasalghanidi; mana, u Ammoniylarning Rabbah shehiride saqliniwatmamdu? Uning uzunluqi toqquz gez, kengliki töt gez. «Gez» — adettiki ademning jeyniki ölchem qilin'ghan). □

12 Biz shu chaghda igiligen zémin mundaq: — Arnon deryasi yénidiki Aroer shehiridin tartip, Giléad taghliqining yérimini we uningdiki sheherlerni Ruben we Gad qebilisidikilerga teqdim qildim; ■

13 Giléadning qalghan zémini we Og padishahning zémini bolghan pütkül Bashanni men Manassehning yérim qebilisige teqdim qildim (pütkül Argob rayoni, yeni pütkül Bashan «gigantlarning zémini» déyilidu. □

14 Manassehning oghli Yair pütkül Argob rayonini, yeni Bashanni Geshuriy-lar we Maakatiylarning chégrisighiche igiligen we uni öz ismi bilen «Hawwot-Yair» dep atighan. Bügün'ge qeder u shundaq atalmaqta). □

15 Giléadni bolsa men Makirgha teqdim qildim.

16 Rubendikiler we Gadtikilerga men Giléadtn Arnon deryasighiche (wadin-ig otturisi chégra idi), shundaqla Ammoniylarning chégrasi bolghan Yabbok deryasighiche bolghan zéminni teqdim qildim;

17 yene Pisgah taghliqi astida yatqan Arabah tüzlengliki (taghliq tüzlenglikning sherqiy teripide) we Iordan deryasining Kinneret kölidin tartip Tuz déngizghiche bolghan qismini ulargha chégra qilip berdim. □

Iordan deryasining sherqiy teripidiki ikki yérim qebilige bolghan körsetmiler

18 Men shu chaghda silerge: —

Perwerdigar Xudayinglar özünglarning teelluqatinglar bolsun dep igilish-inglar üçün bu zéminni silerge ata qilghan; aranglardiki jengchiler jengge teyyarlinip qorallan'ghan halda qérindashliringlar bolghan Israillarning al-dida deryadin ötünglar; ■

□ **3:6 «teltöküs yoqitish»** — mushu söz Xudaning buyrushi bilen melum bir el, sheher yaki hertürlik nersini toluq yoqitishni bildüridu. □ **3:8 «Iordan deryasining sherq teripide»** — ibraniiy tilida «Iordan deryasining bu teripide» □ **3:11 «gigantlarning qalduqliridin»** — ibraniiy tilida «Refaiy-larning qalduqliridin». «uning kariwiti» — yaki «uning méyit sanduqi». «gez» — muqeddes kitabda ishliitilgen «gez»ni belkim bir «jeynek» déyishke toghra kélidu, yeni ademning jeynikidin barmaqqlirining uchighiche bolghan ariliq (texminen 45 santimétr) idi. Mushu yerde «gez» «gigantlar»ning jeyniki bilen emes, «adettiki adem»ning jeyniki bilen hésablinidu. ■ **3:12 Chöl. 32:33** □ **3:13 «gigantlarning zémini»** — yaki «Refaiylarning zémini». □ **3:14 «Hawwot-Yair»** — yeni «Yairning yéza-kentliri». Yair Manassehning ewladi. □ **3:17 «Kinneret köli»** — «Kinneret köli» kéyin «Galiliye déngizi», «Tibérius déngizi» depmu atalghan. □ «Kinneret»ning menisi «chiltar» — kölning shekli chiltarsimandur. «Tuz déngizi» — yeni «Ölük Déngiz». ■ **3:18 Chöl. 32:20**

19 Peqet bala-chaqiliringlar we mal-charwiliringlar (mal-charwiliringlarning köplikini bilimen) men silerge teqsim qilghan sheherlerde qalsun;

20 Perwerdigar qerindashliringlarga silerning aram alghininglardek aram bergüche, ular Perwerdigar Xudayinglar Iordan deryasining u teripide ulargha teqdim qilghan zéminni igiligüche ular bilen birge *jeng qilinglar*; andin siler herbiringlar men silerge teqsim qilghan öz teelluqatinglarga qaytisiler» – dep tapilghanmen.

21 Shu chaghdimu men Yeshuagha: «Sen Perwerdigar Xudayinglarning mushu ikki padishahqa qilghanlirining hemmisini öz közüng bilen kördüng; Perwerdigar sen baridighan yerdiki padishahliqlarimu shuninggha oxshash qilidu. ■

22 Siler ulardin qorqmanglar; chünki Perwerdigar Xudayinglar özi siler üçün jeng qilidu» – dep tapilghanmen.

23 Shu chaghdimu men Perwerdigardin ötünüp: –

24 «I Reb Perwerdigar, Sen Öz qulunggha Öz ulughluqung we küchlük qolungni ayan qilishqa kirishting; chünki meyli asmanlarda yaki zéminda bolsun Séning qilghanliringgha we küch-qudritingge teng kelgüdek shundaq ilah barmu? ■

25 Sendin ötünümenki, méni Iordan deryasidin ötüp, shu yerdiki yaxshi zéminni – Shu yaxshi taghliqni we Liwanni körüşke nésip qilghaysen», – dédim.

26 Lékin Perwerdigar silerning sewebinglar tüpeylidin manga ghezeplinip iltijayimgha qulaq salmidi, belki manga: «Boldi, bes! Bu ishni aldimda ikkinchi tilgha alghuchi bolma. □ ■

27 Sen Pisgahning choqqisigha chiqip béshingni kötürüp, öz közüng bilen meghribke, shimalgha, jenubqa we meshriqqe tikilip qara; chünki sen mushu Iordan deryasidin ötmeysen.

28 Yeshuagha wezipini tapilighin, uni righbetlendürüp yüreklik qil; chünki u bu xelqing aldidin ötüp sen köridighan shu zémin'gha ularni ige qilghuzidu» – dédi.

29 Shuning bilen biz Beyt-Péorning udulidiki wadida turup qalduq.

4

Ehdide körsitilgen imtiyazlar – Musa sözini dawam qilidu

1 – Emdi, i Israil, men silerge ögitidighan mushu belgilimilerge hem hökümlerge qulaq sélinglar; ulargha emel qilsanglar hayatliq tapisiler we shundaqla ata-bowiliringlarning Xudasi Perwerdigar silerge teqsim qilidighan zémin'gha kirip uni igileysiler. ■

2 Men silerge tapshuridighan Perwerdigar Xudayinglarning mushu emr-lirige emel qilishinglar üçün, men silerge emr qilghan sözge héchnémini qoshmanglar hemde uningdin héchnémini chiqiriwetsinglar. ■

■ 3:21 Chöl. 27:18 ■ 3:24 1Sam. 2:2; Zeb. 89:7, 8, 9 □ 3:26 «...Perwerdigar ... sewebinglar ... manga ghezeplinip iltijayimgha qulaq salmidi» — «Chöl.» 20:1-13ni körüng. ■ 3:26 Qan. 1:37; 31:2; 34:4 ■ 4:1 Law. 19:37; 20:8; 22:31 ■ 4:2 Qan. 13:1; Pend. 30:6; Weh. 22:18

³ Siler öz közlirnglar bilan Perwerdigarning Baal-Péorning tüpeylidin qilghan ishlirini körgensiler; chünki Baal-Péorgha egeshkenlarning hemmisini Perwerdigar Xudayinglar aranglardin yoqatti; □ ■

⁴ Lékin Perwerdigar Xudayinglarga ching baghlan'ghanlardin herbiringlar бүгүн'ge qeder hayat turuwatisiler.

⁵ Mana, hem Perwerdigar Xudayim manga emr qilghandek, kirip igileydighan zéminda turghanda ulargha emel qilsun dep silerge belgilime hem hökümlerni ögettim.

⁶ Siler ularni ching tutup emel qilinglar; chünki shundaq qilsanglar bu hökümlerning hemmisini anglighan xelqlarning köz aldida silerning dana we yorutulghan bir xelq ikenlikinglar ispatlinidu; ular derweqe: «Bu ulugh el derheqiqet dana hem yorutulghan bir xelq iken» — deydu.

⁷ Chünki Perwerdigar Xudayimizning bizning Uninggha nida qilghan herbir tileklirimizde bizge yéqin turghinidek, özige yéqin turghan bir Xudasi bolghan bizge oxshash bashqa bir ulugh el barmu? ■

⁸ Men aldینگlarga qoyghan mushu pütkül qanundikidek adil belgilimiler hem hökümlerge ige bolghan silerdeq bashqa bir ulugh el barmu?

Horebtiki ehde toghruluq eslitip-agahlandurush

⁹ Öz közünglar bilan körgen ishlarni untumasliqinglar, hetta ömrünglarning barliq künliride qelbinglardin chiqarmasliqinglar üçhün özünglarga éhtiyat qilinglar we ixlasliq bilen qelbinglarni *ézishtin* saqlanglar; shuningdek siler körginglarni baliliringlarga we baliliringlarning balilirigha yetküzünglar; ■

¹⁰ Siler Horeb téghida Perwerdigar Xudayinglarning aldida turghan küni Perwerdigar manga: «Xelqni Méning sözlirimni anglishi üçhün yénimgha yighqin; shuning bilen ular sözlirimni öginip, yer yüzidiki barliq künliride Mendin eyminidu we balilirigha ögitidu» — dégenidi.

¹¹ Siler yéqin kélip taghning tüwide turdunglar; bu taghning oti asmanlarning baghrighiche köyüp yetti, hemde qarangghuluq, bulutlar we sür taghni qaplidi; ■

¹² Perwerdigar otning otturisidin silerge söz qildi; siler sözlerning sadasini anglidinglar, lékin héch shekilni körmidinglar; siler peqet bir awazni anglidinglar.

¹³ We U shu chaghda silerge emr qilghan ehdisini, yeni «on emr»ni ayan qildi we ularni ikki tash taxtay üstige pütüti. □

¹⁴ We shu chaghda Perwerdigar manga emr qilip, siler deryadin ötüp igileydighan zéminda ularni ulargha emel qilishinglar üçhün silerge belgilimiler hem hökümlerni ögitishni tapilidi.

¹⁵ Özünglarga nahayiti éhtiyat qilinglarki (chünki Perwerdigar Horeb téghida ot otturisidin silerge söz qilghanda héchqandaq shekilni körmigensiler),

¹⁶⁻¹⁸ özünglarni bulghap, meyli erkek yaki ayal süritide, meyli yer yüzidiki herqandaq haywan yaki asmanda uchidighan herqandaq qush bolsun, meyli yer yüzide herqandaq ömiligüchi haywan yaki yer astidiki sulardiki herqandaq béliq bolsun, ularning süritide héchqandaq shekil-qiyapettiki oyma butni özünglar üçhün yasimanglar,

□ 4:3 «Baal-Péor» — bir xil but. «Chöl.» 25-babni körüng. «Perwerdigarning Baal-Péorning tüpeylidin qilghan ishlirini körgensiler» — «Chöl.» 25-babni körüng. ■ 4:3 Chöl. 25:4; Ye. 22:17 ■ 4:7 Qan. 26:19 ■ 4:9 Qan. 6:7; 11:19 ■ 4:11 Mıs. 19:18 □ 4:13 «on emr» — ibranıy tilida «on söz».

19 yaki shuningdek, béshinglarni kôtürüp asmanlarga qarap, quyash, ay, yultuzlar, yeni pütkül samawi qoshunni kôrüp, kônglünglar mayil bolup ulargha bash éyip qulluqigha kirmenglar; chünki Perwerdigar Xudayinglar bularni pütkül asman astidiki barliq xelqler üçhün orunlashturghan. □

20 Lékin silerni bolsa Perwerdigar Öz mirasi bolghan bir xelq bolushunglar üçhün «tömür tawlash xumdani»din, yeni Misirdin élip chiqti. ■

21 Lékin Perwerdigar silerning wejenglaridin manga ghezeplinip, Perwerdigar Xudayinglar silerge miras bolush üçhün ata qilidighan yaxshi zémín toghrisida: — «Sen shu yerge kirishke Iordan deryasidin ótmeysen» dep gesem qildi. ■

22 Shunga men mushu zéminda ölüshüm muqerrer; Iordan deryasidin ótmeymen; biraq siler bolsanglar uningdin ótüp shu yaxshi zéminni igileysiler.

23 Perwerdigar Xudayinglarning siler bilen tüzgen ehdisini untumasliqinglar, shundaqla özünglar üçhün Perwerdigar Xudayinglar silerge men'i qilghan oyma butni yaki herqandaq nersining shekil-qiyapitini yasimasliqinglar üçhün özünglarga hézi bolunglar.

24 Chünki Perwerdigar Xudayinglar hemmini yutquchi bir ot, wapasizliqqa heset qilghuchi bir Xudadır. □ ■

Ehdidin yénishning aqiwiti we uninggha itaet qilishning berikiti

25 Siler perzentler, perzentinglarning perzentlerini kôrüp, zéminda uzaq waqit turghandin kéyin, birxil shekil-qiyapette bolghan oyma butni yasighan, shuningdek Perwerdigar Xudayinglarni renjitip uning neziride rezil bolghanni qilip özünglarni bulghighan bolsanglar,

26 men asman-zéminni üstünglarga guwahchi bolushqa chaqirimen, siler Iordan deryasidin ótüp, igileydighan shu zémindin tézla pütünley yoq qilinilers; silerning uningda yashighan künliringlar uzun bolmaydu, siler belki uningdin pütünley yoq qilinilers.

27 Perwerdigar silerni barliq xelqler arisigha tarqitidu, Perwerdigarning silerni heydishi bilen siler shu eller arisida kichik bir qalduq bolilers. ■

28 Siler shu yerlerde turup yaghachtin yaki tashtin yasalghan, ne kôrelmeydighan, ne angliyalmaydighan, ne yémeydighan, ne puralmaydighan,

□ 4:19 «Perwerdigar Xudayinglar bularni pütkül asman astidiki barliq xelqler üçhün orunlashturghan» — «samawi qoshun» dégen söz (1) kün, ay we nurghunlighan yultuzlarni; (2) bular bilen munasiwetlik perishtiler yaki asmandiki rohiy küchlerni kôrsitidu. Tewrattin bilimizki, asmandiki yultuzlarning perishtiler we belkim asmandiki yaman küchler bilenmu munasiwiti bar («Zeb.» 147:4, «Ayup» 38:4-7, «Weh.» 12:4ni kôrüng). Bu ayettiki uchurgha qarighanda Xuda (1) kün, ay we yultuzlarni pütkül insanietning menpeeti (yer yüzdikilerge nur we tept bérish, yoluchilar üçhün yônishni kôrsitip bérish qatarliq)ni kôzlep yaratti; (2) ular bilen munasiwetlik bolghan samawi küchler Xudagha xas bendilerning xizmitide bolushqa teyyar turidu («Ibr.» 1:14ni kôrüng); (3) Xuda Özige xas bendiliridin (mushu yerde Israildin) xewer alghanda peqet perishtiler arqiliq yardemlishipla qalmaq, belki özi sheksen halini soraydu. ■ 4:20 Mis. 19:5 ■ 4:21 Qan. 1:37; 3:26; 31:2; 34:4 □ 4:24 «Perwerdigar Xudayinglar ... wapasizliqqa heset qilghuchi bir Xudadır» — mushu «heset» Israilling Xudasigha emes, belki türlük yirginchlik butlarga ibadet qilghanliqigha qarap Muqeddes Rohning «ibadet peqet Xudaghila mensup bolush kérek» dep butlarga yaki butlarning keynide turuwatqan jin-sheytanlarga we ularning wekili bolghan saxta payghemberlerge bolghan hesitini kôrsitidu. Bu téma toghruluq «kirish söz»imiznimu kôrüng. ■ 4:24 Mis. 20:5; 34:14; Qan. 5:9; 6:15; 9:3; Ibr.12:29 ■ 4:27 Qan. 28:62,64

peqet insanning qolining yasighini bolghan ilahlarning qulluqida bolisiler.

29 Siler shu yerlerde Perwerdigar Xudayinglarni izdeysiler; pütün qelbinglar we pütün jéninglar bilen uni izdisenglar, uni tapisiler.

30 Siler éghir azab-oqubet tartqininglarda, bu ishlarning hemmisi béshinglarga chüshkende, siler Perwerdigar Xudayinglarga yénip kélisiler we uning awazigha qulaq salisiler.

31 Chünki Perwerdigar Xudayinglar rehimdil bir Xudadur; U silerni tashliwetmeydu, ne halak qilmaydu, ne ata-bowiliringlar bilen qesem ichip tüzgen ehdisini héch untumaydu.

32 Emdi, silerdin ilgiri, Xuda insanni yer yüzide yaratqan künidin tartip ötkén künler toghruluq sürüshte qilinglar, shundaqla asmanlarning bir chétidin yene bir chétigiche sürüshte qilinglarki, mushuninggha oxshash ulugh bir ish bolup baqqanmu? Uninggha oxshash bir ishni anglap baqqanmu?

33 Silerge oxshash, Xudaning otichidin chiqqan awazini anglap tirik qalghan bashqa bir xelq barmu?

34 Perwerdigar Xudayinglar köz aldinglarda siler üçhün Misir zéminida qilghanliridek, qiyin sinaqlar bilen, möjizilik alametler bilen, karametler bilen, urush bilen, küchlük qol hem uzitilghan bilek bilen we dehshetlik wehimiler bilen silerdin bashqa bir xelqni yat bir elning arisidin chiqirip Özige xas qilish üçhün kélip urunup baqqanmu? □

35 Perwerdigarla Xudadur, uningdin bashqa birsi yoqtur, dep bilishinglar üçhün siler bu ulugh ishlarni körüşke muyesser qilin'ghansiler. ■

36 Silerge telim bérish üçhün U asmanlardin silerge Öz awazini anglatti; U yer yüzide Özining ulugh otini körsetti; siler shu otning otturisidinmu uning awazini anglidinglar.

37 Uning üstige, ata-bowiliringlarga baghlighan muhebbiti tüpeylidin hemde ularning kéyinki ewladlirini tallighanliqi üçhün, U silerni Misirdin shexsen Özi zor qudriti bilen qutquzup chiqardi; □ ■

38 U shuningdek silerning aldinglardin özünglardin köp we küchlük bolghan ellerni zéminidin heydep, silerni uninggha kirgüzüp, uni bügünki kündikidek silerge miras qilish üçhünmu shundaq qilghandur.

39 Shunga bügün shuni bilip qoyunglarki we könglünglarni shuninggha bölünglarki, Perwerdigar yuqiridiki asmanlarda bolsun, astidiki yer-zéminda bolsun Xudadur; Uningdin bashqa héchbiri yoqtur.

40 Shuningdek silerning we kéyinki balilar-ewladliringlarning ehwali yaxshi bolush üçhün, Perwerdigar Xudayinglar silerge ata qilidighan zéminda künliringlarni uzun, hetta menggülik qilish üçhün men bügünki künde silerge tapilawatqan Uning belgilimiliri we emrlirini tutunglar».

*Musa peyghember «panahliq sheher»lerni ayrip békitidu *** Tepsilatliiri «Chöl.» 35:6-34de körsitilidu*

■ 4:28 Zeb. 115:4-7; 135:15-17 □ 4:34 «...kélip urunup baqqanmu?» — «kélip» dégen söz Xudaning xelqini qutquzush üçhün Özi shexsen kelgenlikini körsitidu. «...dehshetlik wehimiler bilen silerdin bashqa bir xelqni ... Özige xas qilish üçhün kélip urunup baqqanmu?» — bashqa birxil terjimisi: «...dehshetlik wehimiler bilen bashqa bir xelqni... özige xas qilishi üçhün kélip urunup baqqan bir ilah barmu?». ■ 4:35 Qan. 32:39; Yesh. 45:5,18,22; Mar.12:29,32 □ 4:37 «ularning kéyinki ewladlirini» — ibraniiy tilida «uning kéyinki neslini». «shexsen Özi» — ibraniiy tilida «Özining yüzi bilen». ■ 4:37 Mis. 13:3,9,14

41 Andin Musa Iordan deryasining sherqiy teripide üç sheherni ayrip békitti; ■

42 meqsiti, héchqandaq öch-adawiti bolmay, tasadipiy qoshnisini öltürüp qoysa, öltürgen kishi shu yerlerge, yeni shu sheherlerdin birige qéchip bérip aman-ésen qélishтин ibaret idi.

43 Bu sheherler bolsa: — Rubenlarning zéminidin chöl-bayawandiki Bezer, Gadlarning zéminidin Giléadtiki Ramot, Manassehlarning zéminidin Bashandiki Golandin ibaret idi. ■

Ehdining qayta jakarlinishi

44 Musa Israillarning aldigha qoyghan qanun mana töwendikidek: —

45 (bular bolsa Israillar Misirdin chiqqanda Musa *peyghember* ulargha jakarlighan agah-guwahlar, belgilimiler hem hökümlerdur;

46 Musa we Israillar Misirdin chiqqanda Amoriylarning Heshbon shehride turushluq padishahi Sihonni öltürgenidi; Musa bu emrlerni Sihonning zéminida, Iordan deryasining sherq teripide, Beyt-Péorning udulidiki wadida Israillargha jakarlighan. □ ■

47 Shu chaghda Israillar *Sihonning* we Bashanning padishahi Ogning zéminini, yeni Iordan deryasining kün pétish teripidiki Amoriylarning ikki padishahining zémininimu igiligenidi; ■

48 ularning zémini Arnon deryasining qirghiqidiki Aroerdin tartip Sion (yeni Hermon) téghighiche,

49 shundaqla Iordan deryasining sherq teripidiki pütkül Arabah tüzlenglik we Pisgah téghining baghrigha jaylashqan «Tüzlengliktiki déngiz»ghiche idi). □

5

Ehdige sherh bérish — kirish söz

1 Shuning bilen Musa pütkül Israilni chaqirip ulargha mundaq dédi: — «I Israil, men бүгүн qulaqliringlarga anglitiwatqan bu belgilimilerge hem hökümlerge qulaq sélinglar, ularni ögininglar, ulargha emel qilishqa köngül bölünglar!

2 Perwerdigar Xudayimiz biz bilen Horeb téghida ehde tüzdi. ■

3 Bu ehдини Perwerdigar ata-bowilirimiz bilen tüzgen emes, belki biz bilen, yeni бүгүнki күнде tirik qalghan bizler bilen tüzdi.

4 Taghda ot ichide turup Perwerdigar siler bilen yüz turane sözleshkenidi

5 (shu chaghda silerge Perwerdigarning söz-kalamini jakarlash üçün men siler we Perwerdigarning otturisida turghanidim; siler oting aldida qorqup, taghqa chiqishni xalimidinglar). ■

On emr

6 U mundaq dédi: — «Men séni Misir zéminidin, yeni «qulluq makani»din chiqarghan Perwerdigaring Xudadurmen. ■

7 Séning Mendin bashqa héchqandaq ilahing bolmaydu.

■ 4:41 Chöl. 35:6,14 ■ 4:43 Ye. 20:8 □ 4:46 «sherq teripide» — ibraniiy tilida «bu teripide».

■ 4:46 Chöl. 21:24; Qan. 1:4 ■ 4:47 Chöl. 21:33; Qan. 3:3 □ 4:49 «Tüzlengliktiki déngiz» — mushu yerde «Ölük Déngiz»ni körsitidu. ■ 5:2 Mis. 19:5 ■ 5:5 Mis. 19:16; 20:18 ■ 5:6 Mis.

20:2-21; Zeb. 81:10

⁸ Sen özüng üçhün meyli yuqiridiki asmanda bolsun, meyli töwendiki zéminda bolsun, yaki yer astidiki sularda bolsun, herqandaq nersining qiyapitidiki héchqandaq oyma shekilni yasima; □

⁹ Sen bundaq nersilerge bash urma yaki ularning qulluqigha kirme. Chünki Menki Perwerdigar Xudaying wapasizliqqa heset qilghuchi Xudadurmen. Mendin nepretlen'genlarning qebihlikirini özlirige, oghullirigha, hetta newre-chewrilirigiche chüshürimen. □ ■

¹⁰ Emma Méni söyidighan we emrlirimni tutidighanlarga ming ewladighiche özgermes méhribanliq körsitimen. □

¹¹ Perwerdigar Xudayingning namini qalaymiqan tilgha alma; chünki kimdekim namini qalaymiqan tilgha alsa, Perwerdigar uni gunahkar hésablimay qalmaydu. ■

¹² Perwerdigar Xudaying sanga emr qilghandek shabat künini muqeddes dep bilip tut, uninggha emel qil. ■

¹³ Alte kün ishlep barliq ishliringni tügetkin;

¹⁴ lékin yettinchi küni Perwerdigar Xudayinggha atalghan shabat künidir. Sen shu küni héchqandaq ish qilmaysen; meyli sen yaki oghlung bolsun, meyli qizing, meyli qulung, meyli dédiking, meyli buqang, meyli éshiking, meyli herqandaq bashqa ulighing, yaki sen bilen bir yerde turuwatqan musapir bolsun, héchqandaq ish qilmisun; shuning bilen qulung we dédiking sendek aram alalaydu. □

¹⁵ Sen özüngning eslide Misir zéminida qul bolghanliqingni, Perwerdigar Xudaying küchlük qoli we uzatqan biliki bilen séni shu yerdin chiqarghanliqini ésingde tut; shu sewebtin Perwerdigar Xudaying sanga shabat künini tushni emr qilghan.

¹⁶ Perwerdigar Xudaying sanga emr qilghandek ata-anangni hörmet qil. Shundaq qilsang Perwerdigar Xudaying sanga ata qilmaqchi bolghan zéminda uzun ömür körisen, haling yaxshi bolidu. ■

¹⁷ Qatilliqliq qilma. ■

¹⁸ Hem zina qilma. ■

¹⁹ Hem oghriliqliq qilma.

²⁰ Hem qoshnang toghruluq yalghan guwahliqliq berme. □

²¹ Hem qoshnangning ayalini teme qilma we ne uning öyi, uning étizi, uning quli, ne uning dédiki, ne uning kalisi, ne uning éshikige yaki qoshnangning herqandaq bashqa nersisige kóz qiringni salma. ■

□ **5:8 «özüng üçhün ... sheklide... yasima»** — bu emrning közde tutqini ademler choqunush meqsitide yasighan herqandaq shekillerdur. Bashqa meqsatler bilen yasighan shekiller toghruluk söz yoq. □ **5:9 «Mendin nepretlen'genlarning qebihlikirini özlirige, oghullirigha, hetta newre-chewrilirigiche chüshürimen»** — bu muhim söz toghruluq «Misirdin chiqish» tiki «qoshumche söz» imizni (20:5; 34:7 toghruluq), shundaqla «Ezakiyal» diki «qoshumche söz» imizni (18-, 33-bablar toghruluq) körüng. ■ **5:9** Mis. 20:5; 34:7,14; Yer. 32:18 □ **5:10 «ming ewladighiche...»** — eslide «minglighan ewladighiche...». Ayetning bashqa birxil terjimisi: — «Emma Méni söyidighan we emrlirimni tutidighan minglighanlirigha özgermes méhribanliq körsitimen». Biraq 7:9ni körüng. ■ **5:11** Law. 19:12; Mat. 5:33 ■ **5:12** Yar. 2:2; Mis. 23:12; 35:2; Law. 23:3; Ez. 20:12; Ibr. 4:4 □ **5:14 «shabat küni»** — ibranii tilida «shabat» we «yettinchi» dégenler ahangdash söz. «sen bilen bir yerde turuwatqan» — ibranii tilida «derwaziliring ichide turuwatqan» dégen söz bilen ipadilini. ■ **5:16** Law. 19:3; Mat. 15:4; Luqa 18:20; Ef. 6:2, 3 ■ **5:17** Mat. 5:21; Luqa 18:20; Rim. 13:9 ■ **5:18** Luqa 18:20 □ **5:20 «Qoshnang toghruluq yalghan guwahliqliq berme»** — Tewrat-Injil boyiche «qoshnang» Xuda bizning yénimizgha yéqin qilghan herbir ademni körsitidu. ■ **5:21** Rim. 7:7

22 — bu sözlerni Perwerdigar taghda, ot, bulut we sürlük qarangg'huluq ichidin küchlük awazi bilen silerning pütkül jamaiting'largha éytqan we ulargha héch bashqa *sözlerni* qoshmighan; u ularni ikki tash taxtaygha pütüp manga tapshurdi. ■

23 We shundaq boldiki, qarangg'huluqtin chiqqan awazni anglighining'larda we otluq tagh köyginide siler, yeni qebile bashliqliringlar we aqsaqalliringlar yéningha kélip: —

24 «Mana, Perwerdigar Xudayimiz öz shan-sheripi we ulughluqini ayan qildi we biz uning awazini ot otturisdin angliduq, shuning bilen biz bügünki künde Xuda insanlar bilen sözleshken bolsimu, ularning tirik qalghanliqini kórduq.

25 Emdi biz jénimizgha tewekkül qilishimizning néme hajiti? Chünki mushu dehshetlik ot bizni yutuwétidu. Eger biz Perwerdigar Xudayimizning awazini anglawersek ölüp kétimiz.

26 Chünki et igiliridin hayat igisi Xudaning otning otturisdin sözligen awazini anglap, bizdek tirik turuwatqanlardin kim bar? ■

27 Sen özüng Perwerdigar Xudayimizgha yéqinliship, uning sözligenlirining hemmisini anglighin; andin Perwerdigar Xudayimiz sanga sözligenlirining hemmisini bizge éytip bérisen; shuning bilen biz uni anglap emel qilimiz» — dédinglar. ■

28 Perwerdigar silerning bu manga éytqan sözliringlarni anglap manga: «Bu xelqning sanga éytqan sözlirini anglidim; ularning barliq éytqan sözliri durustur.

29 Kashki ularda Mendin qorqup, emrlirimni izchil tutidighan bir qelb bolsidi, ularning hali we baliliringning hali menggüge yaxshi bolatti!

30 Sen béríp ulargha: «Chédiring'largha qaytinglar» — dégin.

31 Sen bolsang yénimda turghin; Men séning ulargha ögitishing kérek bolghan emrler, belgilimiler we hökümlerning hemmisini sanga éytip bérimen; shuning bilen ular Men ulargha tewelik qilip béridighan zéminda turup bulargha emel qilidighan bolidu.

32 Emdi Perwerdigar Xudayinglar silerge emr qilghandek qilishqa köngül bölünglar; uningdin ong we solgha taymanglar!

33 Perwerdigar Xudayinglar silerge emr qilghan barliq yollirida ménginglar; shundaq qilsanglar hayatliq tépip, halinglar yaxshi bolidu we siler igi-darchiliq qilidighan zéminda turup künliringlar uzun bolidu». □

6

Xudaning ehdisining jewhiri — Uning emrlirige emel qilishning bext-berikiti

1 «Mana, bular Perwerdigar manga siler *deryadin* ötüp igileydighan zéminda turghining'larda ulargha emel qilishinglar üçün silerge ögitishni tapilighan emrler, belgilimiler hem hökümlerdur: —

■ 5:22 Qan. 9:10, 11 ■ 5:26 Qan. 4:33; Hak. 13:22 ■ 5:27 Mís. 20:19; Ibr. 12:19 □ 5:33 «...hayatliq tépip, **halinglar yaxshi bolidu**» — Xudaning barliq emrliri bu meqsettidur. Bu téma «Qanun Sherhi»diki köp yerlerde kórüldighan bir témidur.

2 (shuning bilan siler, yeni sen özüng, oghlung we newreng barliq tirik künliringlarda Perwerdigar Xudayinglardin qorqup, men silerge tapilawatqan uning barliq belgilime we emrlirini tutisiler, shundaqla uzun künlerni körisiler.

3 Sen, i Israil, ularni anglap emel qilishqa köngül qoyunglar; shuning bilan ata-bowiliringlarning Xudasi Perwerdigar silerge déginidek, süt bilan hesel éqip turidighan munbet zéminda turup, halinglar yaxshi bolidu we saninglar intayin köpiyidu): –

4 – Anglanglar, ey Israil: – Perwerdigar Xudayimiz, Perwerdigar bir birliktur; □ ■

5 sen Perwerdigar Xudayingni pütün qelbing bilen, pütün jéning bilen we pütün küchüng bilen söygin. ■

6 Men sanga бүгүн tapilighan bu sözler qelbingde bolsun;

7 Sen ularni baliliringgga singdürüp öget, meyli öyde olturghanda, yolda mangghanda, ornungda yatqanda we ornungdin turuwatqanda her waqit ular toghruluq sözligin; ■

8 ularni qolunggga *esletme*-belge qilip téngiwal, péshanengge qashqidek simwol qilip ornitiwal;

9 Sen ularni öyüngdiki késhekliringge we derwaziliringgga pütüküzgin.

10 We Perwerdigar Xudaying séni qesem qilip ata-bowiliringgga, yeni Ibrahim, Ishaq we Yaqupqa wede qilghan zéminni sanga ata qilish üçün séni uninggga bashlighanda, – özüng qurmighan ulugh we ésil sheherlerge,

11 özüng bisatliq qilmighan alliqachan ésil bisatliq qilin'ghan öylerge, özüng kolimighan, alliqachan kolan'ghan quduqlargha, özüng tikmigen üzümzarlar we zeytunzarlarga muyesser qilinishing bilen sen yep toyun'ghandin kéyin, ■

12 – eyni chaghda séni Misir zéminidin, yeni «qulluq makani»din chiqarghan Perwerdigarni untushtin hézi bol.

13 Sen Perwerdigar Xudayingdin qorqqin, ibaditide bolghin we qesem qilsang uning nami bilenla qesem ichkin. ■

14 Siler bashqa ilahlar, yeni etrapingdiki ellerning ilahlrini qet'iy izdimenglar;

15 Chünki aranglarda turuwatqan Perwerdigar Xudaying wapasizliqqa heset qilghuchi Tengridur. *Eger shundaq qilsang* Perwerdigar Xudayingning ghezipi sanga qozghilip, U séni yer yüzidin yoqatmay qalmaydu.

16 Siler Perwerdigar Xudayinglarni Massahta sinighandek Uni sinimanglar. □ ■

17 Perwerdigar Xudayinglarning emrlirini, silerge tapilighan guwah-hökümliri we belgimilirini köngül qoyup tutunglar.

18 Perwerdigar Xudayinglarning neziride durus we yaxshi bolghanni qilinglar; shundaq qilghanda halinglar yaxshi bolidu we Perwerdigar ata-bowiliringlarga bérishke qesem qilghan zémin'gha kirip uni igileysiler,

□ 6:4 «Perwerdigar Xudayimiz, Perwerdigar bir birliktur» — «birlik» dégen söz ibraniy tilida «eqad» déyilidu. Bu söz adette ikki yaki birnechche nersining bir gewdilikini bildüridu («Yar.» 2:24, «Mis.» 24:3 qatarliqlar). Bashqa bir xil terjimisi: «Perwerdigar Xudayimizdur, Perwerdigar birdur». ■ 6:4 Qan. 4:35; Mar. 12:29; Yuh. 17:3; 1Kor. 8:4, 6 ■ 6:5 Qan. 10:12; Mat. 22:37; Luqa 10:27

■ 6:7 Qan. 4:9; 11:19 ■ 6:11 Qan. 8:9,10 ■ 6:13 Qan. 10:20; Mat. 4:10; Luqa 4:8 □ 6:16 «Siler Perwerdigar Xudayinglarni Massahta sinighandek Uni sinimanglar» — «Mis.» 17:2-7ni köring.

«Massah» dégenning menisi «sinash». ■ 6:16 Mis. 17:2; Chöl. 20:3; Mat. 4:7; Luqa 4:12

19 shundaqla Perwerdigar wede qilghandek barliq dushmanliringlarni ald-
inglardin heydep chiqiriwétisiler.

Kéyinki dewrlerni eslitish

20 Kelgüside oghlung sendin: — «Perwerdigar Xudayimiz silerge tapilghan
agah-guwah, belgilime hem hökümler néme?» dep sorisa,

21 sen oghlunggha mundaq deysen: «Biz eslide Misirda Pirewnning qulliri
ikenmiz; biraq Perwerdigar bizni Misirdin küchlük bir qol bilen chiqarghan.

22 Perwerdigar köz aldimizda ulugh hem dehshetlik möjizilik alametler we
karametlerni körsitip, Pirewnning üstige hem uning barliq ailisidikilerning
üstige chüshürdi;

23 U ata-bowilirimizgha qesem ichip wede qilghan zéminni bizge ata qilip,
uninggha bizni bashlap kirishke shu yerdin yéteklep chiqarghan.

24 Perwerdigar bizge bu barliq belgilimilerni tutushni, Perwerdigar Xu-
dayimizdin qorqushni tapilghan; U halimizning daim yaxshi bolushi we
bizning бүгүnkidek tirik saqlan'ghandek, Uning panahida bolushimiz üçün
shundaq tapilghandur;

25 we Perwerdigar Xudayimizning aldida u bizge tapilghandek bu barliq
emrlerge emel qilishqa köngül bölsek bu biz üçün heqqaniylik bolidu».

7

Butperes el-milletlerni zémindin yoqitish

1 Perwerdigar Xudaying séni hazir igileshke kétiwatqan zémin'gha bashlap
kirgüzgendin kéyin, aldingdin köp yat el-milletlerni, yeni Hittiylar, Girgashiy-
lar, Amoriylar, Qanaaniylar, Perizziylar, Hiwiylar, Yebusiylarni — sendin
küchlük el-milletlerni heydiwétidu. ■

2 Emdi Perwerdigar Xudaying aldingda ularni qolunggha tapshurushi bilen
sen ulargha hujum qilghiningda, sen ularni teltöküs yoqitishing kérek; ular
bilen héch ehde tüzishingge we ulargha héch rehim qilishinggha bolmaydu.
□ ■

3 Séning ular bilen nikahlishishinggha bolmaydu; sen qizingni ularning
oghullirigha bérishinggimu we ularning qizini oghlunggha élip bérishinggimu
bolmaydu; ■

4 chünki ular oghlungni Manga egishishtin éziqturidu we shuning bilen oghul-
liring bashqa ilahlargha choqunidu; u chaghda Perwerdigarning ghezipi
silerge qozghilip, silerni tézla yoqitidu.

5 Sen ulargha shundaq muamile qilghinki, ularning qurban'gahlirini
buzuwétinglar, but tüwrüklirini chéqiwétinglar, asherah butlirini késiwétinglar
we oyma butlirini ot bilen köydürüwétinglar; □ ■

6 chünki siler Perwerdigar Xudayinglarga pak-muqeddes bir xelqtursiler;
Perwerdigar Xudayinglar silerni yer yüzidiki barliq bashqa xelqlerdin üstün
qilip, Özige xas bir xelq bolushqa talliwalghan. ■

■ 7:1 Qan. 31:3 □ 7:2 «...ulargha héch rehim qilishinggha bolmaydu» — bu emr (we uninggha
oxshap kétidighan bashqa barliq emrler) toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 7:2 Mis. 23:32;
34:15; Chöl. 33:52; Ye. 11:11 ■ 7:3 Mis. 34:16; 1Pad. 11:2 □ 7:5 «asherah» — «ayal butlar»,
belkim butpereslikke béghishlan'ghan derekliklerdur. Derexler belkim but sheklide oyulghan yaki
neqishlen'gen bolushi mumkin. ■ 7:5 Mis. 23:24; 34:13; Qan. 12:2, 3 ■ 7:6 Mis. 19:5; Qan.
4:20; 14:21; 26:18; 28:9; 1Pét. 2:9

7 Perwerdigarning silerge méhir chüshüp silerni talliwalghini silerning bashqa xelqlerdin köp bolghanliqlar üçün emes, emeliyette siler barliq xelqler arisida eng az idinglar,

8 Perwerdigarning silerni söygini sewebidin we ata-bowiliringlar aldida bergen qesimige sadiq bolghanliqi üçün Perwerdigar silerni küchlük qol bilen qutquzup, hörlük bedili tölep «qulluq makani»din, yeni Misir padishahi Pirewning qolidin chiqarghan. □ ■

9 Shunga siler Perwerdigar Xudayinglarning berheq Xuda, wediside turghuchi Tengri ikenlikini bilishinglar kérek; U Özini söyüp, emrlirini tutqanlarga ming dewrgiche özgermes méhir körsitip ehdiside turghuchidur; ■

10 Lékin Özige öchmenlarning ishlirini öz béshigha ochuq-ashkare chüshürüp, ularni yoqitidu; Özige öchmenlarning herbirige özi qilghan ishlirini ularning béshigha ochuq-ashkare qayturushqa hayal qilmaydu. ■

11 Siler Men бүгүн silerge tapilghan emr, belgilimiler hem hökümlerge emel qilish üçün ularni ching tutunglar.

Ehdini tutushning bext-beriketliri

12 Choqum shundaq boliduki, bu belgilimilerge qulaq sélip, köngül qoyup emel qilisanglar, Perwerdigar Xudayinglar ata-bowiliringlarga qesem bilen wede qilghan ehde we méhirni silerge körsitip turidu; ■

13 Séni söyüp beriketlep, ata-bowiliringgha qesem bilen sanga bérishke wede qilghan zéminda turghuzup köpeytidu; shu yerde perzentlirini, yer-tupriqingdiki mehslatlarni, bughdiyinni, yéngi sharabingni, zeytun méyingni, kaliliringning neslini we qoyliringning qozilirini beriketlep köpeytidu. □

14 Sen barliq ellerdin ziyade bext-beriket körisen; arangda, er-ayal yaki mal-charwang arisida héch tughmasliq bolmaydu; □ ■

15 Perwerdigar sendin barliq késellerni néri qilidu we sen özüng körgen Misirdiki dehshetlik wabalardin héchqaysisini üstüngge salmaydu, belki sanga öch bolghanlarga salidu.

Aranglardiki barliq butpereslik iz-qalduqlirini yoqitish kérek

16 Sen Perwerdigar sanga tapshurghan barliq xelqlerni yoqitishing kérek; sen ularni körgende, ulargha héch rehim qilmasliqing kérek, sen ularning ilahlirining qulluqigha kirmesliking kérek; eger shundaq qilsang, bu ish sanga qiltaq bolidu. □

17 Eger sen könglüngde: «Bu eller mendin küchlük; men qandaq qilip ularni zéminidin qoghliwételeymen?» — déseng,

□ **7:8 «hörlük bedili tölep ...chiqarghan»** — mushu sirlıq sözler toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **7:8** Qan. 10:15 ■ **7:9** Mis. 20:5; Qan. 5:9 ■ **7:10** Nah. 1:2 ■ **7:12** Law. 26:3; Qan. 28:1 □ **7:13 «perzentliring»** — mushu yerde ibranıy tilida «baliyatquning méwisi» bilen ipadilidı. □ **7:14 «sen barliq ellerdin ziyade bext-beriket körisen...»** — mushu yerde «sen» dégen söz Xuda pütkül Israilni bir ademdek körüp, ulargha bir gewde süpitide sözleydu. «arangda, er-ayal yaki mal-charwang arisida...» — ibranıy tilida «arangda, meyli erkekler meyli ayallarda yaki mal-charwang arisida...». ■ **7:14** Mis. 23:26 □ **7:16 «...ularni körgende, kulargha héch rehim qilmasliqing kérek...»** — ibranıy tilida «séning közüng ularni héch ayimisin...».

18 ulardin qorqma; Perwerdigar Xudayingning Pirewn hem barliq Misirliqlarni qandaq qilganligini esligin,

19 – yeni Perwerdigar Xudaying séni shu yerdin chiqirish üçün wasite qilghan, öz közüng bilen körgen dehshetlik höküm-sinaqlar, möjizilik alametler we karametler, küçlük qol we sozulghan bilekni mehkem ésingde tut; Perwerdigar sen qorquwatqan barliq xelqnuimu shundaq qilidu. ■

20 Uning üstige Perwerdigar Xudaying taki ularning sendin yoshurun'ghan qalduqliri yoqitilghuche ularning arisigha sériq herilerni ewetidu; □ ■

21 Sen ulardin qorqmasliqning kérek; chünki Perwerdigar Xudaying arangdidur; U ulugh we dehshetlik bir Ilahdur.

22 Perwerdigar Xudaying shu ellerni aldingdin peydinpey heydeydu; sen ularni biraqla yoqitiwételmeysen; biraqla yoqitiwetken teqdirdimu, daladiki haywanlar köpiyip, üstüngge basturup kélishi mumkin.

23 Lékin aldinggha ilgirilep mangghiningda Perwerdigar Xudaying ularni qolunggha tapshuridu we ularni parakende qilip, yoqitilghuche dekke-ükkige salidu.

24 U ularning padishahlarini qolunggha tapshuridu, sen ularning namrlirinu asman astidin yoq qilisen; ularni yoqatquche héchbir adem aldingda turalmaydu.

25 Siler ularning oyma butini ot bilen köydürüwétinglar; köz qiringlarni shularning üstidiki altun-kümüşke salmanglar, ularni almanglar; bolmisa u silerge qiltaq bolidu; chünki u Perwerdigar Xudaying aldida yirginchlik bir nersidur.

26 Sen héchqandaq yirginchlik nersini öyüngge élip kelme; bolmisa sen uninggha oxshash lenetlik nerse bolup qalisen; sen uningdin qattiq yirgen, uninggha mutleq nepretlen; chünki u lenetlik bir nersidur.

8

Perwerdigarning teminatlarini eslesh

1 Men silerge бүгүн tapilghan bu barliq emrlerge emel qilishqa köngül qoyunglar; shundaq qilghanda siler hayat bolisiler, köpiyisiler we Perwerdigar ata-bowiliringlarga qesem qilip wede qilghan zémin'gha kirip uni igileysiler.

2 Perwerdigar Xudaying séni töwen qilip, könglüngde néme barliqini, uning emrlirini tutidighan-tutmaydighanliqningni biley dep séni sinash üçün bu qiriq yil chöl-bayawanda yétekligen yolni esligin.

3 Derwege u séni töwen qilip, séni ach qoyup, sen eslide bilmeydighan, shundaqla ata-bowiliring körüp baqmighan «manna» bilen ozuqlandurghan; U sanga insan peqet yémeklik bilenla emes, belki Perwerdigar Xudayingning aghzidin chiqqan barliq sözliri bilenmu yashaydighanliqini bildürüş üçün shundaq qildi. □ ■

4 Bu qiriq yilda kiyim-kéchiking konirimidi, putung ishship ketmidi. ■

■ 7:19 Qan. 4:34; 29:3 □ 7:20 «sériq here» — adettiki heridin téximu chong we chaqqaq birxil herini körsitishi mumkin. ■ 7:20 Mis. 23:28; Ye. 24:12 □ 8:3 «manna» — bu ish toghruluq «Mis.» 16-babni körüng. «... Xudayingning aghzidin chiqqan barliq sözliri» — ibraniy tilida «...Xudayingning aghzidin barliq chiqqanliri». Oqurmenlarning éside barki, Adem'ata eslide «Xudaning nepisi» bilen hayatqa érishti. ■ 8:3 Mis. 16:14,15; Mat. 4:4; Luqa 4:4 ■ 8:4 Qan. 29:6; Neh. 9:21

⁵ Sen shuni bilip qoyghinki, adem öz oghlini terbiyiligidan, Perwerdigar Xudaying séni terbiyileydu; □

⁶ Shunga sen Uning yollirida méngip we Uningdin qorqup, Perwerdigar Xudayingning emrlirini tutqin.

⁷ Chünki Perwerdigar Xudaying séni yaxshi bir zémin'gha — ériq-éqinliri, bu-laqliri we jilgha-dönglerde urghup chiqidighan ulugh suliri bar bir zémin'gha

⁸ bughday we arpa, üzüm talliri, enjür derexliri we anarliri bar bir zémin'gha, zeytun derexliri we hesel bar bir zémin'gha,

⁹ — sen héchnémidin kemlik tartmay ozuqluq yeydighan bir zémin'gha — tashliri tömür, taghliridin mis kolaydighan bir zémin'gha yéteklep kiridu;

¹⁰ sen shu yerde yep toyunisen we Perwerdigar Xudaying sanga ata qilghan shu yaxshi zémin üçün uninggha teshekkür-medhiye éytisen. ■

¹¹ Men sanga бүгүн tapilighan Perwerdigar Xudayingning emrliri, belgilim-iliri hem hökümlirini tutmasliqtin, Uni untup qélishdin hézi bol;

¹² bolmisa, sen yep toyun'ghandin kéyin, ésil öylerni qurup ularda oltur-aqlashqandin kéyin,

¹³ kala-qoy padiliring köpiyip, altun-kümüşüng, shundaqla séning barliqing köpeygendin kéyin,

¹⁴ könglüng meghrurlinip séni Misir zéminidin, yeni «qulluq makani»din chiqirip qutquzghan Perwerdigar Xudayingni untuysen;

¹⁵ (Ü séni bipayan we dehshetlik chöl-bayawandin, yeni zeherlik yılanlar we chayanlar qaplap ketken, susirap qaghjirap ketken bir chöl-bayawandin yéteklep chiqqan, shu yerde sanga chaqmaq téshidin su chiqirip bergin, □ ■

¹⁶ séni özi töwen tutsun dep sinap, sanga axir rahet-beriket körsitish üçün chöl-bayawanda ata-bowiliring körüp baqmighan «manna» bilen ozuqlan-durghan) ■

¹⁷ — eger uni untusang, könglüngde: «Öz küchüm, öz qolumning qudriti méni mushu döletke érishtürgen» déyishing mumkin.

¹⁸ Shunga Perwerdigar Xudayingning Özi séni döletke érishtürgüchi qudretni bergüchi ikenlikini eslep, Uni ésingde tut; shuning bilen u ata-bowiliringgha gesem qilip wede qilghan ehдини бүгүнki күndikidek mehkem qilidu.

¹⁹ Eger sen Perwerdigar Xudayingni qachaniki untusang, bashqa ilahlargha egeshsang, ularning qulluqida bolup ulargha bash ursang, men silerge бүгүн shu agahni béreyki, shundaq boliduki, siler teltöküs halak bolisiler.

²⁰ Perwerdigar köz aldinqlarda yoqitiwatqan ellerdek silermu yoqitilisiler; chünki siler Perwerdigar Xudayinglarning awazigha qulaq salmighansiler.

9

Xudaning ellerni Qanaan zéminidin heydishining sewebi

¹⁻² Angla, i Israil! Sen бүгүн özüngdin chong we küchlük ellerge ige bolush üçün, sépilliri asman'gha taqishidighan chong sheherlerni igilesh üçün, Anakiylarni qoghlap chiqirish üçün Iordan deryasidin ötisen (sen ularni

□ **8:5** «Sen shuni bilip qoyghinki...» — ibraniiy tilida «Sen qelbingde shuni bilginki...» ■ **8:10** Qan. 6:11,12 □ **8:15** «zeherlik yılanlar...» — ibraniiy tilida «otluq yılanlar». ■ **8:15** Mis. 17:6; Chöl. 20:11; Zeb. 78:15-16; 114:8 ■ **8:16** Mis. 16:14,15

bilisen, ular toghruluq «kim Anakiylar aldida turalisun!» dep anglighansen).

³ Sen bügünki künde shuni bilip qoyghinki, séning aldingda mangghuchi Perwerdigar Xudayingning Özidur, U yalmap yutquchi ottur; u mushu ellerni halak qilidu, aldingda ularni tézdin yiqitidu; sen ularning tewelikini igilep, Perwerdigar sanga éytqandek ularni tézdin yoqitisen. ■

⁴ Perwerdigar ularni aldingdin heydigende sen könglüngde: «Heqqaniyliqim sewebidin Perwerdigar méni zéminni igilesh üçün uninggha yéteklep kirdi» démigini; belki shu ellerning rezilliki tüpeylidin Perwerdigar séning aldingda ularni tealluqatidin mehrum qilidu.

⁵ Sen ularning zéminigha kirip uni igilishing séning heqqaniy bolghanliqingdin yaki könglüngning durusluqidin emes, belki bu ellerning rezillikidin we Perwerdigar ata-bowiliring Ibrahim, Ishaq we Yaqupqa qesem qilghan sözige emel qilish üçünmu Perwerdigar Xudaying ularni séning aldingda tealluqatidin mehrum qilidu. ■

⁶ Emdi shuni bilip qoyghinki, Perwerdigar Xudaying bu yaxshi zéminni sanga miras qilghini séning heqqaniyliqingdin emes, chünki sen esli boyni qattiq bir xelqsen.

Israilning jahilliqi

⁷ Emdi séning chöl-bayawanda Perwerdigar Xudayingni qandaq ghezeplendürgenlikini ésingde tutqin – Uni untuma. Sen Misir zéminidin chiqqan kündin béri taki bu yerge kelgüche Perwerdigargha asiylig qilip kelding. ■

⁸ Siler Horeb téghida Perwerdigarni ghezeplendürgen we Perwerdigar silerge achchiqlinip, silerni halak qilmaqchi boldi. ■

⁹ Shu chaghda men tash taxtaylarni, yeni Perwerdigar siler bilen tüzgen ehde taxtaylirini tapshuruwélishe üçün taghqa chiqqanidim; men taghda qiriq kéche-kündüz turdum (men ne tamaq yémidim, ne su ichmidim); ■

¹⁰ Shuning bilen Perwerdigar manga Öz barmiqi bilen pütken ikki taxtayni tapshurdi; ularda Perwerdigar taghda ot ichide silerge sözligen chaghda, jamaet yighilghan küni éytqan barliq sözler pütülgenidi. □ ■

¹¹ We shundaq boldiki, qiriq kéche-kündüz ötüp, Perwerdigar manga ikki tash taxtay, yeni ehde taxtaylirini berdi.

¹² We Perwerdigar manga: «Ornungdin turghin, mushu yerdin chüshkin; chünki sen Misirdin chiqarghan xelqing özlirini bulghidi; ular tézla Men ulargha tapilghan yoldin chetnep özlirige quyma bir butni yasidi» dédi.

¹³ Perwerdigar manga söz qilip: «Men bu xelqni körüp yettim; mana, u boyni qattiq bir xelqtur. ■

¹⁴ Méni toasma, Men ularni yoqitimen, ularning namini asmanning tégidin öchürüwétimen we shundaq qilip, séni ulardin chong we ulugh bir xelq qilimen» – dédi. ■

¹⁵ Men burulup, taghdin chüshtüm; tagh bolsa ot bilen yalqunlawatatti; ikki ehde taxtiyi ikki qolumda idi.

■ 9:1-2 Chöl. 13:32,33 ■ 9:3 Qan. 4:24; Ibr. 12:29 ■ 9:5 Yar. 12:7; 13:15; 15:7; 17:8; 26:4; 28:13

■ 9:7 Mis. 14:11; 16:2; 17:2; Chöl. 11:4 ■ 9:8 Mis. 32:4; Zeb. 106:19-21 ■ 9:9 Mis. 24:18; 34:28

□ 9:10 «Öz barmiqi bilen pütken...» — ibraniy tilida «Xudaning barmiqi bilen pütken». ■ 9:10 Mis.

31:18 ■ 9:13 Mis. 32:9; 33:3; 34:9; Qan. 10:16; 31:27; 2Pad. 17:14 ■ 9:14 Mis. 32:10; Zeb. 106:23

16 Men kördüm, mana siler Perwerdigar Xudayinglar aldida gunah qilipsiler; siler özünglar üçün quyma bir mozayni yasapsiler; siler tézla Perwerdigar silerge tapilghan yoldin chetnep kétipsiler.

17 Men ikki taxtayni ikki qolumgha élip, chörüp tashlap, ularni köz ald-inglarda chéqiwettim.

18 Siler Perwerdigarni ghezeplendürüp barliq ötküzgen gunahinglar, yeni Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilghininglar üçün, yene awwalqidek Perwerdigar aldida yiqilip, qiriq kéche-kündüz düm yattim (men héch nerse yémidim, su ichmidim) □

19 chünki men Perwerdigarning silerni yoqitidighan qattiq ghezipi hem gehridin qorqtum. Perwerdigar shu chaghdimu méning tilikimni anglidi.

20 Perwerdigar Harundin ghezeplinip, unimu yoqatmaqchi boldi; men Harun üçünmu dua qıldim.

21 Men silerning gunahinglarni, yeni yasighan mozayni élip uni otta köydürdüm we uni yanjip kukum-talqan qilip éziwettim; uning topisini élip taghdin chüshidighan ériq süyige chéchiwettim ■

22 (siler yene Taberah, Massah, Kibrot-Hattawahdimu Perwerdigarni ghezeplendürdünglar. ■

23 Perwerdigar silerni Qadesh-Barnéadin *Qanaan'gha* mangdurmaqchi bolup silerge: «Chiqip, Men silerge teqdim qilghan zéminni igilenglar» — dégendimu, siler Uning sözige qarshi chiqip asiyliq qildinglar, ne Uninggha ishenmidinglar, ne awazigha héch qulaq salmidinglar. □ ■

24 Men silerni tonughan kündin tartip siler Perwerdigar Xudayinglarga asiyliq qilip keldinglar).

25 Shuning bilen men ashu chaghda Perwerdigar aldida özümni yerge étip yene qiriq kéche-kündüz düm yattim; derweqe düm yattim; chünki Perwerdigar silerge qarap «ularni yoqitimen» dégenidi.

26 Shunga men Perwerdigargha dua qilip: «I Reb Perwerdigar, Sen Öz ulugh-luqung arqiliq Özüng üçün hörlük bedili tölep sétiwalghan, Misirdin küchlük golung bilen chiqarghan Öz xelqing bolghan mirasingni yoqatmighaysen; □ ■

27 Öz qulliring Ibrahim, Ishaq we Yaqupni ésingde tutqaysen; bu xelqning bashbashtaqliqigha, ularning rezilliki yaki gunahigha qarimighaysen;

28 bolmisa, sen bizni élip chiqqan shu zémindikiler: «Perwerdigar bu xelqni ulargha wede qilghan zéminni igileshke élip kirelmeydighanliqi üçün we ulargha nepretlen'gini tüpeylidin ularni chöl-bayawanda yoqitishqa *Misirdin* chiqardi» — deydu.■

29 Qandaqla bolmisen, ular zor küchüng we uzartilghan biliking bilen *Misirdin* chiqarghan xelqing we séning mirasingdur» — dédim.

10

Yéngi purset

□ 9:18 «men héch nerse yémidim...» — ibraniiy tilida «men héch nanni yémidim...». ■ 9:21 Mis. 32:20

■ 9:22 Mis. 17:7; Chöl. 11:1,4,34 □ 9:23 «Uning sözige qarshi chiqip...» — ibraniiy tilida: «Uning awazigha qarshi chiqip...». ■ 9:23 Chöl. 13:3; 14:1 □ 9:26 «Öz xelqing bolghan mirasing»

— «Xudaning mirasi» mushu yerde Öz xelqini körsitidu. Mesilen, «Mis.» 34:9ni körüng. ■ 9:26 Mis. 32:11; Chöl. 14:13 ■ 9:28 Mis. 32:12; Chöl. 14:16

¹ Shu chaghda Perwerdigar manga: «Özüng üçhün awwalqidek ikki tash taxtayni oyup chiqip, taghqa yéningha kel. Özüngge yaghachtin bir sanduq yasighin. ■

² Men bu taxtaylarga sen chéqiwetken awwalqi taxtaylardiki sözlerni yazimen; sen ularni sanduqqa qoyisen» – dédi.

³ Shuning bilen men akatsiye yaghichidin bir sanduq yasidim, awwalqidek ikki tash taxtay oyup chiqtim; ikki taxtayni qolumda kôtürüp taghqa chiqtim.

⁴ Perwerdigar eslide ot ichidin taghda jamaet yighilghan künde silerge éytqan shu on emrni awwalqi pütüktek taxtaylarga yazdi; Perwerdigar ularni manga tapshurdi. □

⁵ Men burulup taghdin chüshüp taxtaylarni özüm yasighan sanduqqa qoydum; Perwerdigar manga tapilighinidek ular téxi uningda turmaqta.

Chöl-bayawandiki seperning xatimisi

⁶ Shu chaghda Israillar Beerot-Bene-Yaakandin Moserahqa yol élip mangdi; Harun shu yerde öldi we shu yerde depne qilindi; uning oghli Eliazar uning ornini bésip kahinliq qildi. ■

⁷ Israillar shu yerdin Gudgodahqa, andin Gudgodahdin Yotbatahqa seper qildi (Yotbatah ériq-éqini mol yerdur). ■

⁸ Shu chaghda Perwerdigar ehde sanduqini kôtürüşke, Perwerdigarning aldida xizmitide turup uning namida bexf-beriket tileshke Lawiy qebilisini özige tallap ayridi. We bügün'ge qeder shundaq boluwatidu.

⁹ Shunga Lawiy qebilisining *Israïl* qérindashliri ichide nésiwisi yaki mirasi yoqtur; Perwerdigar uninggha éytqandek, Perwerdigar Özi uning mirasidur. □ ■

¹⁰ Men emdi awwalqi künlardikidek qiriq kéche-kündüz Perwerdigar aldida taghda turdum; Perwerdigar shu chaghdimu tilikimge qulaq saldi; u silerni yoqatmidi. ■

¹¹ Perwerdigar manga: «Ornungdin tur, xelqni bashlap aldida yol alghin; shuning bilen ular Men ulargha teqdim qilishqa ata-bowilirigha qesem qilip wede qilghan zéminni igilesh üçhün uninggha kirsun» – dédi.

Perwerdigarni söygin, xelqni söygin

¹²⁻¹³ Emdi, i Israïl, Perwerdigar Xudaying sendin néme telep qilidu? – Haling yaxshi bolsun dep méning bügün silerge mushu tapilighanlirimdin bashqa nersini telep qilarmu? – Uning telep qilghini bolsa Perwerdigar Xudayingdin qorqup, Uning körsetken barliq yollirida méngip, Uni söyüp, pütkül qelbin we pütkül jéning bilen Perwerdigar Xudayingning xizmitide bolup, Perwerdigarning emrliri we belgilimilirini tutushtin ibaret emesmu? ■

¹⁴ Mana, asmanlar we asmanlarning asmini Perwerdigar Xudayinggha mensuptur; yer yüzi we uningdiki hemme nersilermu Uninggha mensuptur. ■

■ **10:1** Mis. 34:1 □ **10:4** «on emr» — ibraniy tilida «on sözni». ■ **10:6** Chöl. 20:28; 33:30,38

■ **10:7** Chöl. 33:32,33 □ **10:9** «Lawiy qebilisining... nésiwisi yaki mirasi yoqtur» — Qanaan zémingha kirgending kéyin Lawiylar we kahinlarning (bashqa qebililerningdikidek) shexsiy yer-zémni yaki sheherliri bolmaydu. Ulardiki herbir ailige Israillarning sheherliri ichidin birer turar jay bérilidu.

■ **10:9** Chöl. 18:20-32; Qan. 18:1; Ez. 44:28 ■ **10:10** Qan. 9:18,19 ■ **10:12-13** Qan. 6:5; Mat. 22:37;

Luqa 10:27 ■ **10:14** Yar. 14:19; Zeb. 24:1; 115:16

15 Halbuki, Perwerdigar peqet ata-bowiliringlardin söyünüp, ularni söydi we shuning bilen bügünkidek barliq eller arisidin ata-bowiliringlarning keyinki neslini, yeni silerni tallidi.

16 Shunga könglünglarni xetnilik qilinglar, boynunglarni yene qattiq qilmanglar. ■

17 Chünki Perwerdigar Xudayinglar xudalarning Xudasi, reblarning Rebbi, ulugh Ilah, Qudretlik we Dehshetlik Bolghuchi, insanlarning yüz-xatirisini qilmighuchi, héchqandaq parini almighuchidur; ■

18 U yétim-yésir we tul xotunlarning dewasini soraydu, musapirni söyüp uninggha yémek-ichmek we kiyim-kéckekni bergüchidur. □

19 Shunga silermu musapirni söyüshünglar kérek; chünki silermu Misir zéminida musapir idinglar.

20 Sen Perwerdigar Xudayingdin qorqqin; sen Uning ibaditide bolghin, Uninggha baghlan'ghin we *peqet* Uning namidila qesem ichkin. ■

21 U sen üçün öz közüng bilen körge bu ulugh we dehshetlik ishlarni qilghan; U sen medhiyileydighan, séning Xudayingdur;

22 ata-bowiliring jemiyyetmiş jan Misirgha chüshkenidi; we hazir Perwerdigar Xudaying séni asmandiki yultuzlardek köp qildi. □ ■

11

Xudagha itaetmen bolushning bext-berikiti

1 Emdi sen Perwerdigar Xudayingni söygin, Uning tapilighini, belgililirini, hökümlirini hem emrlirini izchil tutqin.

2-3 Shu ishlarni bügün ésinglarda tutunglar, chünki men Perwerdigar Xudayingning jaza-terbiyisi, ulughluqi, küchlük qoli we uzartilghan bilikini, Misir zéminida Misir padishahi Pirewn'ge hem uning pütkül zémini üstige körsetken möjizilik alametliri we qilghanlirini körmigen baliliringlarga sözlimeymen □

4 (chünki ular *Perwerdigarning* Misirning qoshuni, ularning atliri, ularning jeng harwilirigha qilghan ishliri, yeni Qizil Déngizning suliri bilen ularni gherq qilip, üzül-késil halak qilghanliqi, □

5 Uning siler mushu yerge kelgüche silerge néme qilghanliqi,

6 Uning Rubenning ewladi, Éliabning oghulliri Datan we Abiramgha néme qilghanliqi, yeni pütün Israillar arisida yer yüzining aghzini qandaq échip ularni ailisidikiliri we chédirliri bilen qoshup barliq teelluqatliri bilen yutuwetkenlikini körmigenidi); ■

7 *men belki silerge söz qilimen*; chünki silerning közliringlar Perwerdigar qilghan barliq ulugh ishlarni kördi.

■ 10:16 Mis. 32:9; 33:3; 34:9; Qan. 9:13; Yer. 4:4 ■ 10:17 2Tar. 19:6, 7; Ayup 34:19; Ros. 10:34; Rim. 2:11; Gal. 2:6; Ef. 6:9; Kol. 3:25; 1Pét. 1:17; Weh. 17:14 □ 10:18 «yétim-yésir» — ibranij tilida «atisizlar».

■ 10:20 Qan. 6:13; 13:4; Mat. 4:10; Luqa 4:8 □ 10:22 «ata-bowiliring jemiyyetmiş jan Misirgha chüshkenidi...» — yaki «ata-bowiliring yetmiş jan bilen Misirgha chüshkenidi...». ■ 10:22 Yar. 15:5; 46:27; Mis. 1:5; Ros. 7:14 □ 11:2-3 «shu ishlarni bügün ésinglarda tutunglar...» — ibranij tilida «shu ishlarni bügün bilinglarki...».

□ 11:4 «...Perwerdigarning Misirning qoshuni...ni üzül-késil halak qilghanliqi» — ibranij tilida «Perwerdigarning Misirning qoshuni...ni ...taki bügün'ge qeder halak qilghanliqi» — bu ibare ularning tüptin halak qilin'ghanliqini tekitleydu.

■ 11:6 Chöl. 16:31; 27:3; Zeb. 106:16-17

Wede qilin'ghan zéminning mol bayliqliri

8 Emdi, men silerge bûgün tapilighan barliq emrlerni tutunglar; shundaq qilsanglar küchlinip, hazir ötüp igilimekchi bolghan zémin'gha kirip uni igileysiler

9 we Perwerdigar ata-bowiliringlarga qesem qilip ulargha hem ewladlirigha bérishke wede qilghan zéminda, yeni sût bilen hesel éqip turidighan munbet bir zéminda turup uzun ömür körisiler.

10 Chünki siler igileshke kiridighan shu zémin siler chiqqan Misir zémidek emes; u yer bolsa, siler uninggha uruq chachqandin keyin putunglar bilen sughiridighan köktatliqtek zémin idi; □

11 biraq siler igileshke ötidighan shu zémin bolsa tagh-jilghiliri bolghan bir zémindur; u asmandiki yamghurdin su ichidu,

12 u Perwerdigar Xudaying Özi ezizleydighan bir zémindur; chünki Perwerdigar Xudayingning közliri yilning béshidin yilning axirighiche üzlüksiz uninggha tikilidu.

13 Shundaq boliduki, siler Perwerdigar Xudayinglarni söyüp, pütkül qelbinglar we pütkül jéninglar bilen uning ibaditide bolush üçün men silerge bûgün tapilighan emrlerge köngül qoyup qulaq salsanglar,

14 Ü: «Men zémninglarga öz peslide yamghur, yeni deslepki we keyinki yamghurlarni ata qilimen; shuning bilen ashliqliringlar, yéngi sharabinglar we zeytun méyinglarni yighalaysiler; □

15 Men shundaqla mal-waranliring üçün ot-chöp bérimen; sen yep-ichip toyunisen» – deydu.

Itaetmen bolush we balilargha terbiye bérishning bexti

16 Qelbinglar aldinip, bashqa ilahlarning qulluqigha kirip, ulargha choqunup ketmeslikinglar üçün özünglarga hézi bolunglar; ■

17 bolmisa, Perwerdigarning ghezipi silerge qozghilip, yamghur yaghasliqi üçün asmanlarni étiwétip yamghur yaghdurmaydu, tupraq mehsulatirini bermeydu we Perwerdigar silerge ata qilidighan munbet zémindin yoqitilsiler.

18 Siler méning bu sözlirimni qelbinglarga püküp jéninglarda saqlanglar, qolunglarga *esletme*-belge qilip téngiwélinglar, péshanenglerge qashqidek simwol qilip ornitiwélinglar; ■

19 Siler ularni baliliringlarga ögitisiler; öyde olturghininglarda, yolda méngiwatqininglarda, yatqininglarda we orundin qopqininglarda ular toghruluq sözlenglar; ■

20 Ularни öyünglerdiki kesheklerge we derwaziliringlarga pütüp qoyunglar.

21 Shuning bilen silerning Perwerdigar ata-bowiliringlarga bérishke qesem qilip wede qilghan zéminda turidighan künliringlar we baliliringlarning künliri uzun bolidu, yer yüzidiki künliringlar asmanning künliridek bolidu. □

□ **11:10** «putunglar bilen sughiridighan zémin» — Misirda étizlar (bûgün'ge qeder) insanning puti bilen aylanduridighan bir xil addiy nasus bilen sughirilidu. □ **11:14** «deslepki we keyinki yamghurlar» — «deslepki yamghurlar» 10-ayda yaghidu we tupraq yumshitiishi bilen yer heydeshke andin uruq chéchishqa mumkin bolidu. «keyinki yamghurlar» bolsa Qanaanda 3- yaki -4-ayda

yéghip, etiyazliq ziraetlerni pishurush rolini oynaydu. Shunga herbir déhqan «keyinki yamghur»gha tesnadur, ular uni bek qedirleydu. ■ **11:16** Qan. 8:19 ■ **11:18** Qan. 6:6, 8 ■ **11:19** Qan. 4:9; 6:7 □ **11:21** «yer yüzidiki künliringlar asmanning künliridek bolidu» — menisi belkim künlér köp hem bextlik bolidu, dégendek bolushi mumkin. Bashqa birnechche xil terjimiliri uchrishi mumkin.

22 Men b \ddot{u} g \ddot{u} nk \ddot{u} k \ddot{u} nde silerge tapilighan bu p \ddot{u} tk \ddot{u} l emrni ixlas bilen tut-sanglar, yeni Perwerdigar Xudayinglarni s \ddot{o} y \ddot{u} p, uning barliq yollirida m \acute{e} ngishinglar bilen uninggha baghlansanglar;

23 undaqta Perwerdigar silerning k \ddot{o} z aldinglarda bu barliq ellerni z \acute{e} minidin mehrum qilip heydeydu we siler \acute{o} z \ddot{u} nglardin chong we k \ddot{u} chl \ddot{u} k ellerning teulluqatini igileysiler.

24 Tapininglar dessigen herbir jay silerningki bolidu; ch \acute{e} granglar ch \acute{o} l-bayawandin tartip, Liwan'ghiche we *Efrat* deryasidin Ottura D \acute{e} ngizghiche bolidu. □ ■

25 H \acute{e} chkim aldinglarda turalmaydu; Perwerdigar Xudayinglar silerge \acute{e} yqtinidek, silerdin bolghan qorqunch we dehshetni siler dessigen barliq jaylar \acute{u} stige salidu. ■

Musa «bext-beriket we lenet»ni Israilning aldigha qoyidu

26 Mana, men b \ddot{u} g \ddot{u} n aldinglarga bext-beriket we lenetni qoyimen;

27 Men silerge b \ddot{u} g \ddot{u} n tapilighan Perwerdigar Xudayinglarning emrlirige itaet qilsanglar, bext-beriket bolidu;

28 Perwerdigar Xudayinglarning emrlirige itaet qilmisanglar, belki siler ton-umighan bashqa ilahlarga egishop, men b \ddot{u} g \ddot{u} n tapilighan yoldin chetnep ketsanglar, silerge lenet ch \ddot{u} shidu.

29 Shundaq qilishinglar k \acute{e} rekki, Perwerdigar Xudayinglar silerni siler ig-ileshke kiridighan z \acute{e} min'gha \acute{e} lip kirgendin k \acute{e} yin, bext-beriketni Gerizim t \acute{e} ghi \acute{u} stide we lenetni Ebal t \acute{e} ghi \acute{u} stide turup jakarlaysiler. □ ■

30 Bu *taghlar* Iordan deryasining qarshi teripide, Gilgalning udulidiki Arabah t \acute{u} zlenlikide turuwatqan Qanaaniylarning z \acute{e} minida, meghrib yolining arqisida, Morehtiki dub dereqlirige y \acute{e} qin yerde emesmu?

31 Ch \ddot{u} nk \ddot{u} siler Perwerdigar Xudayinglar silerge teqdim qiliwatqan z \acute{e} minni igilesh \acute{u} ch \ddot{u} n uninggha kirishke Iordan deryasidin \acute{o} tisiler; siler derweqe uni igileysiler we uningda olturaqlishisiler.

32 Siler men aldinglarga qoyghan bu barliq h \acute{o} k \ddot{u} m \ddot{u} l \ddot{u} r we belgilimilerge emel qilishqa k \acute{o} ng \ddot{u} l qoyunglar.

12

Xuda tallaydighan jayda, muqeddesxanida ibadet qilish

1 Ata-bowiliringlarning Xudasi bolghan Perwerdigar silerning igilishinglarga b \acute{e} ridighan z \acute{e} minida turghanda, yer y \acute{u} zidiki barliq k \ddot{u} n \ddot{u} lirighan k \acute{o} ng \ddot{u} l qoyup tutushunglar k \acute{e} rek bolghan belgilimiler hem h \acute{o} k \ddot{u} m \ddot{u} l \ddot{u} r mana munulardur: —

2 Siler heydep chiqarghan ellerning \acute{e} giz taghlar, d \acute{o} ngler we herbir y \acute{e} shil derek astidiki \acute{o} z ilahlirining qulluqida bolghan ibadetgahlirini telt \acute{o} k \ddot{u} s yoqitishinglar k \acute{e} rek; ■

□ 11:24 «Ottura D \acute{e} ngizghiche...» — ibran \acute{u} y tilida «keyni d \acute{e} ngizghiche...». ■ 11:24 Ye. 1:3; 14:9 ■ 11:25 Mis. 23:27 □ 11:29 «Gerizim t \acute{e} ghi \acute{u} stide... we .. Ebal t \acute{e} ghi \acute{u} stide turup jakarlaysiler» — ibran \acute{u} y tilida «Gerizim t \acute{e} ghi \acute{u} stige... we .. Ebal t \acute{e} ghi \acute{u} stige qoyusiler». Bu yerlerde ehdidiki bext-beriketler we lenetler jakarlinidu hem tash \acute{u} stige p \acute{u} t \acute{u} lidu. Mushu ishning tepsilatiri 27-28-bablarda we «Yeshua» 8:30-35de t \acute{e} pilidu. ■ 11:29 Qan. 27:12,13; Ye. 8:33 ■ 12:2 Mis. 34:12,13; Qan. 7:5

3 Ularning qurban'gahlirini buzunglar, but tüwrüklirini chéqinglar we asherahlirini ot bilen köydürüwétinglar; ilahlirining oyma mebudlirini késip tashlanglar; ularning isim-namlirininimu shu yerdin yoqitishinglar kérek. ■

4 Siler Perwerdigar Xudayinglarning xizmitide ulardek qilmanglar,

5 belki Perwerdigar Xudayinglar Öz namini tiklesh üçhün barliq qebililiringlarning zéminliri arisidin tallighan, Öz turalghusi bolghan jayni izdenglar, shu yerge kélinglar; ■

6 shu yerge siler köydürme we inaqliq qatarliq qurbanliqinglarni, mehsulatliringlardin ondin biri bolghan öshrilerni, qolunglardiki kütürme hediyelejni, qesemge baghliq hediyelejni, ixtiyariy hediyelejni we qoy-kala padiliringlarning tunji balilirini ekilisiler;

7 Siler ailengdikiler bilen qoshulup shu yerde Perwerdigar Xudayinglarning aldida ziyapet qilinglar, siler Perwerdigar Xudayinglar silerni beriketligen qol emgikinglarning méwisidin shadlinisiler. □

8 Siler biz bügün qilghinimizdek, yeni herbiringlar öz bilgininglarche qilghininglardek qilmasliqinglar kérek;

9 Chünki Perwerdigar Xudayinglar silerge béridighan aramliq hem mirasqa téxi yétip kelmidinglar.

10 Biraq siler Iordan deryasidin ötüp, Perwerdigar Xudayinglar silerge miras qilip béridighan zémin'gha olturaqlashqandin kéyin, shundaqla u silerni etrapinglardiki barliq düshmenliringlardin qutquzup aram bergendin kéyin, siler tinch-aman turghanda,

11 shu chaghda Perwerdigar Xudayinglar Öz namini qoyidighan bir jay bolidu; siler shu yerge köydürme we inaqliq qatarliq qurbanliqinglarni, mehsulatliringlardin ondin biri bolghan öshrilerni, qolunglardiki kütürme hediyelejni we Perwerdigargha atap qesem qilghan ésil hediyelejni ekilisiler; ■

12 we Perwerdigar Xudayinglar aldida shadlinisiler, yeni siler, ughul-qizliringlar, qul-dédeklinglar we siler bilen bir yerde turuwatqan Lawiylar (chünki ularning aranglarda héchqandaq nésiwisi yaki mirasi yoqtur) hemminglar shadlinisiler. □ ■

13 Sen köydürme qurbanliqliringni udul kelgen jaylarda qilmasliq üçhün köngül qoyghin;

14 Peqet Perwerdigar hemme qebililiringning zéminliri arisidin tallighan jayda köydürme qurbanliqliringni qil we shu jayda méning sanga barliq tapilighinimgha emel qil.

15 Halbuki, sen könglüng tartqiniche Perwerdigar Xudaying séni beriketligini boyiche sheher-yéziliringda halal haywanlarni soyup (xuddi jeren yaki keyik göshidin yégen'ge oxshash), gösh yéseng bolidu; meyli pak, meyli napak kishiler bolsun ularning göshini yése bolidu. □

16 Siler peqet uni qéni bilen qoshup yémeslikinglar kérek; siler qénini su tökkende yerge töküwétishinglar kérek. ■

17 Sen ashliqtin, yéngi sharabtin, zeytun méyidin ondin biri bolghan öshrilirni yaki kala-qoy padiliringning tunji balilirini, yaki qesemge

■ 12:3 Hak. 2:2 ■ 12:5 2Tar. 7:12 □ 12:7 «qol emgikinglarning méwisidin...» — ibraniiy tilida «qolunglardiki oqettin...» ■ 12:11 1Pad. 8:29 □ 12:12 «siler bilen bir yerde turuwatqan...» — ibraniiy tilida «derwaziliring ichide turuwatqan» dégen söz bilen ipadiliniidu. ■ 12:12 Chöl. 18:20; Qan. 10:9; 18:1 □ 12:15 «sheher-yézanglarda...» — Ibraniy tilida «derwaziliringlar ichide» dégen sözler bilen ipadiliniidu. ■ 12:16 Yar. 9:4; Law. 7:26; 17:10; Qan. 15:23

baghliq hediyeliringni, ixtiyariy hediyeliringni yoki qolungdiki kôtürme hediyeliringni sheher-yéziliringda yémesliking kérek; □

18 belki bularni Perwerdigar Xudaying aldida, Perwerdigar Xudaying tallaydighan jayda yéyishing kérek, yeni sen, oghlung, qizing, qul-dédiking we sen bilen bir yerde turuwatqan Lawiylar birge yéseng bolidu; we sen Perwerdigar Xudaying aldida emgikingning barliq méwisidin shadlinisen. □

19 Özüngge hézi bolghinki, sen zéminda turghan barliq künliringde Lawiylardin waz kechmesliking kérek.

Qanni yémeslik kérek

20 Perwerdigar Xudaying sanga wede qilghandek chégraliringni kéngeytkende, sen könglüng tartip: «gösh yeymen» déseng, sen könglüngning tartqiniche gösh yéseng bolidu. ■

21 Eger Perwerdigar Xudayinglar Öz namini qoyushqa tallaydighan jay sendin bek yiraq bolsa, sen Perwerdigar sanga teqdim qilghan kalaqoylardin élip soyisen; men sanga tapilighandek ularni soyisen we sheher-yéziliring ichide könglüng tartqiniche boghuzlap yeysen. □

22 Jeren yaki kéyik yégendek ularni yeysen; meyli pak meyli napak kishiler bolsun uning göshidin yése bolidu.

23 Peqet shuningdin hézi bolghinki, ularning qénini yéme; chünki jan dégen qandidur; sen göshni jan bilen qoshup yémesliking kérek.

24 Sen qanni yémesliking kérek; belki uni suni yerge tökkendek yerge töküwet.

25 Sen uni yémesliking kérek; shundaq qilsang haling we sendin kéyinki baliliringning hali yaxshi bolidu; chünki sen Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilghan bolisen.

26 Biraq sendiki Perwerdigargha atighan we qesemge baghliq nersilerni bolsa, sen ularni élip Perwerdigar tallaydighan jaygha apirisen;

27 sen *shu yerde* Perwerdigar Xudayingning qurban'gahi üstide köydürme qurbanliqliringni, gösh bilen qénini sun'ghin; bashqa qurbanliqliringning qéninimu Perwerdigar Xudayingning qurban'gahi üstide quyghin we göshini yégin.

28 Men sanga tapilighan bu barliq sözlerge qulaq sélip köngül bölgin. Shundaq qilsang, Perwerdigar Xudayinglarning neziride yaxshi we durus bolghanni qilghan bolisen we öz haling we sendin kéyinki ewladliringning hali yaxshi bolidu.

Butlarning yirginchliki

29 Perwerdigar Xudaying sen baridighan yerdiki ellerning zéminini igilishing üçün ularni séning aldingda yoqitidu. Shu chaghda, sen ularning zéminini igilep shu yerde turghiningda,

30 Shu eller aldingda yoqitilghandin kéyin, ularning izidin méngishqa éziqturulmasliqing üçün özüngge hézi bol we: — «Bu eller öz ilahliringning

□ 12:17 «sheher-yézanglarda turghan» — ibraniy tilida «derwaziliringlar ichide turghan» dégen sözler bilen ipadilinidu. □ 12:18 «sen bilen bir yerde turuwatqan» — ibraniy tilida «derwaziliring ichide turuwatqan» dégen söz bilen ipadilinidu. «emgikingning barliq méwisidin...» — ibraniy tilida «qolunglardiki barliq oqettin...»

■ 12:20 Yar. 9:4; Law. 7:26; 17:10; Qan. 15:23 □ 12:21 «sheher-yéziliringlar ichide» — ibraniy tilida «derwaziliringlar ichide» dégen sözler bilen ipadilinidu.

ibaditini qandaq tutqan bolghiydi? Menmu shundaq qilib baqaychu!» dep ularning ilahlarini héch izdime.

³¹ Sen Perwerdigar Xudayingning xizmitide bolghiningda qet'iy ularning yoli boyiche ish tutmasliqning kérek; chünki néme ish Perwerdigargha yirginchlik bolsa, néme ish Uninggha nepretlik bolsa, ular öz ilahliri üçün shu ishlarni qilghan; ular hetta öz oghullirini we qizlirini mu ilahlarigha atap otta köydürüp kelgen.

³² Men silerge tapilghanliki emellerge emel qilishqa köngül bölünglar; uninggha héch néme qoshmanglar, uningdin héch nersini chiqiriwetmenglar.■

13

Butpereslik we saxta peyghemberler

¹ Eger aranglardin peyghember yaki chüsh körgüchi chiqip, silerge melum bir möjizilik alamet yaki karametni körsitip bérey dése

² we u silerge aldin'ala dégen möjizilik alamet yaki karamet emelge ashuralsa, emma shuning bilen munasiwetlik «bashqa ilahlargha (yeni siler tonumighan ilahlargha) egisheyli» we «ularning qulluqida bolayli» dése,

³ shu peyghember yaki chüsh körgüchining sözlirige qulaq salmanglar; chünki shu tapta Perwerdigar Xudayinglar silerning uni, yeni Perwerdigar Xudayinglarni pütün qelbinglar we pütün jéninglar bilen söyidighan-söymeydighinilarni bilish üçün sinawatqan bolidu.

⁴ Siler Perwerdigar Xudayinglarga egiship méngishinglar kérek; siler Uningdin qorqunglar, emrlirini tutunglar, Uning awazigha qulaq sélinglar; siler Uning xizmitide bolup Uninggha baghlininglar. ■

⁵ Shu peyghember yaki chüsh körgüchi bolsa ölümge mehkum qilinishi kérek; chünki u silerni Misir zeminidin qutquzup chiqarghan, yeni «qulluq makani»din hörlük bedili tölep qutquzghan Perwerdigar Xudayinglarga asiyliq qilishni qutratti, shundaqla Perwerdigar Xudayinglar séni méngishqa emr qilghan yoldin éziqturushqa urundi; siler mushundaq rezilikni aranglardin yoqitishinglar kérek.■

Ailining ichide peyda bolghan saxta peyghemberler

⁶⁻⁷ Qérindishing, meyli anangning ogli yaki öz oghlung yaki qizing, janjigiring bolghan ayaling yaki jan dostung astirtin séni azdurmaqchi bolup: «Barayli, bashqa ilahlarning qulluqigha kireyli» dése, yeni özüng yaki atabowiliring héch tonumaydighan, etrapingdiki ellerning ilahliri bolsun, yéqin bolsun, yiraq bolsun, hetta yer yüzining bu chétida yaki u chétida bolsun, shularning qulluqigha kireyli dése.□ ■

⁸ undaqla sen uninggha qoshulma yaki uninggha qulaq salma; sen uni héch ayima, uninggha rehim qilma we uning gunahini héch yoshurma; □

⁹ qandaqla bolmisun, uni öltürgin; uni öltürüşke tunji qol salghuchi sen bol, andin barliq xelqning qolliri egiship shundaq qilsun. ■

■ **12:32** Qan. 4:2; Pend. 30:6; Weh. 22:18 ■ **13:4** Qan. 10:20 ■ **13:5** Qan. 18:20; Yer. 14:15

□ **13:6-7** «jan-jigiring bolghan ayaling» — ibraniiy tilida «quchiingdiki ayaling». ■ **13:6-7** Qan.

17:2 □ **13:8** «sen uni héch ayima...» — ibraniiy tilida «közüng ularni héch ayimisin...». ■ **13:9**

Qan. 17:7

¹⁰ U séni Misir zéminidin, «qulluq makani»din qutquzup chiqarghan Perwerdigar Xudayingni tashlashqa éziqturmaqchi boldi, shunga sen uni óltürüshüng, chalma-késeq qilishing kérek;

¹¹ Shuning bilen pütkül Israil anglaydu, qorqidu, shuningdin kéyin yene shundaq rezil ishni aranglarda qilmaydu. ■

Melum yurttikiler topliship qilghan butpereslikning jazasi

¹²⁻¹³ Eger Perwerdigar Xudaying olturaqlishishqa sanga teqdim qilghan melum bir sheherde: «Arimizdin bezi rezil ademler chiqip: «Barayli, bashqa ilahlarning qulluqida bolayli» dep siler héch tonumaydighan ilahlargha egishishke öz shehiridikilerni éziqturdi» dégen xewerni anglisang, □

¹⁴ shu haman tekshürüp sürüshte qil; rast bolsa, derweqe bu yirginchlik ish aranglarda yüz bergenliki ispatlan'ghan bolsa,

¹⁵ unda qda sen shu sheherdikilerni qilich bilen óltürüp, bu sheherni we uning ichidiki barliq nersilerni, jümlidin mal-waranlirini teltöküs halak qiliwet.

¹⁶ Uningdiki barliq oljini otturidiki chong meydan'gha yighip, shu sheherni barliq oljisi bilen qoshup Perwerdigar Xudayinggha atalghan köydürme qarbanliqteq ot bilen köydürüwet; u menggüge xarabilik bolidu — qaytidin qurulmasliqi kérek.

¹⁷ Teltöküs halaketke békitilgen héchbir nerse qolunggha chaplashmisun; shundaq qilsang Perwerdigar ghezpidin yénip sanga rehim körsitidu; U sanga ichini aghritip, ata-bowiliringgha qesem qilghandek séni köpeytidu.

¹⁸ Sen men бүгүн tapilighan Perwerdigar Xudayingning barliq emrlirini tutup, uning neziride durus bolghanni qilish üçün awazigha qulaq salsang, halig shundaq yaxshi bolidu.

14

Perwerdigar aldidiki halalliq we haramliq — halal we haram janiwarlar

¹ Siler Perwerdigar Xudayinglarning perzentliridursiler; ölgenler üçün bedininglarni héch kesmeslikinglar kérek we yaki manglay chéchinglarni qirip taqir qilmasliqinglar kérek; □ ■

² chünki sen Perwerdigar Xudayinggha atalghan muqeddes bir xelqtursen; Perwerdigar yer yüzidiki barliq xelqler arisidin Özining alahide göhiri bolghan bir xelq bolushi üçün séni tallighandur. ■

³ Sen héchqandaq yirginchlik nersini yémesliking kérek.

⁴ Töwendikiler siler yéyishke bolidighan haywanlar: — kala, qoy, öchke; ■

⁵ kéyik, jeren, bugha, yawa öchke, ahu, böken, yawa qoy,

⁶ shundaqla haywanlar ichide tuyaqliri pütünley achimaq (tuyaqliri pütünley yériq) hem köshigüchi haywanlarning herxilini yésenglar bolidu. □

■ 13:11 Qan. 17:13 □ 13:12-13 «bezi rezil ademler...» — ibraniy tilida «béial (Iblis)ning bezi balliri...». □ 14:1 «ölgenler üçün ... manglay chéchinglarni qirip taqir qilmasliqinglar kérek» — butperes Qanaaniylar arisida shundaq örp-adetler köp idi. ■ 14:1 Law. 19:27,28; 21:5 ■ 14:2 Qan. 7:6; 26:18 ■ 14:4 Law. 11:2 □ 14:6 «köshigüchi haywanlar» — mushu yerde ikki-üch ashqazini bar haywanlarnila emes, belki yene ozuqni yumshaq chaynaydighan barliq haywanlarni öz ichige alidu.

7 Lékin, köshigüchi yaki achimaq tuyaqliq haywanlardin töwendikilerni yémeslikinglar kérek: —

Töge, toshqan we sughur (chünki ular köshigüchi bolghini bilen tuyiqi achimaq emestur. Shunga ular silerge haram bolidu).□

8 Choshqa bolsa tuyaqliri achimaq bolghini bilen köshimigini üçün silerge haram bolidu. Shundaq haywanlarning göshini yémeslikinglar kérek we hem ölüklirige tegmeslikinglar kérek.

9 Suda yashaydighan janiwarlardin töwendikilerni yéyishke bolidu: — sudiki janiwarlardin qaniti we qasiraqliri bolghanlarni yéyishke bolidu,

10 lékin qaniti we qasiraqliri bolmighanlarni yémeslikinglar kérek; ular silerge nisbeten haram bolidu.

11 Barliq halal qushlarni yésenglar bolidu;

12 biraq töwendiki uchar-qanatlarni yémeslikinglar kérek: yeni bürküt, tapqush-ghéchirlar, déngiz bürküti, □

13 qarlighach quyruqluq sar, lachin, qorultaz-tapqushlar we ularning xilliri,

14 hemme qagha-qozghunlar we ularning xilliri,

15 müshükyapilaq, tögiquş, chayka, sar we ularning xilliri,

16 huwqush, ibis, aq qu, □

17 saqiyqush, béliq'alghuch, qarna, □

18 leylek, turna we uning xilliri, hüpüp bilen shepereng dégenler silerge haram sanalsun. □

19 Herbir qanatliq ömüligüchi hasharetler bolsa silerge nisbeten haram bolidu; ularni yémeslikinglar kérek.□

20 Siler barliq halal qushlarni yésenglar bolidu.

21 Siler héchqandaq ölük janwarni yémeslikinglar kérek; siler undaq nersini sheher-yézanglar ichide turuwatqan musapirlargha béringlar; ular uningdin yése bolidu yaki uni yat elliklerke sétiwetsimu bolidu; chünki sen Perwerdigar Xudayinggha atalghan muqeddes bir xelqtursen. Sen oghlaqni anisingning sütide qaynitip pishursang bolmaydu.□ ■

Perwerdigargha béghishlash

22 Sen jezmen her yili étizdiki hemme tériqchiliq mehsulatlingning ondin birini ayrishing kérek;

□ **14:7** «sughur» — yaki «sichqan» — taghlarda yashaydighan kichik bir haywan. □ **14:12**

«tapqush-ghéchirlar» — ibraniiy tilida «ustixan chaqquchi qush». Yeni bir terjimisi «béliq'alghuch».

□ **14:16** «huwqush» — yaki «kichik huwqush». «**aq qu**» — ibraniiy tilidin buning qandaq qush ikenlikini bilish tes. □ **14:17** «saqiyqush» — saqiyqush yaki «sugha süngügüchi». Ibraniy tilidin buning qandaq qush ikenlikini bilish tes. «qarna» — yaki «qotan». □ **14:18** «turna» — yaki «qotan». «leylek, turna ...

dégenler silerge haram sanalsun — bu halal we haram nersiler toghruluq «Lawiylar»diki «qoshumche söz»imizni körüng. □ **14:19** «Herbir qanatliq ömüligüchi hasharetler ... ularni yémeslikinglar kérek» — bu tizimlikteki qushlarning köpinchisining ibraniiy tilidiki nami Tewratqa peqet bir-ikki qétim körün'gen bolghachqa, ularning qaysi qushlar ikenlikini toptoghra békitish bezide mumkin bolmaydu.

Halbuki, ularning omumiy tipliri, shübhisizki, terjimimizdek bolidu. □ **14:21** «sheher-yézanglar ichide» — ibraniiy tilida «derwaziliringlar ichide» dégen sözler bilen ipadiliniidu. «oghlaqni anisingning sütide qaynitip pishursang bolmaydu» — bu emr belkim etrapteki butperes xelqlarning melum örp-aditige egeshmeslik kéreklikini körsitishi mumkin. Bu toghruluq yene «Lawiylar»diki «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **14:21** Mis. 23:19; 34:26

²³ sen shularni, yeni ashliqning, yéngi sharabing, zeytun méyingning ondin birini Perwerdigar Xudayingning aldida, yeni U Öz namini qaldurushqa tal-laydighan jayda ye, shundaqla kala-qoy padiliridin ayrilghan tunji balilirini shu yerde ye; shundaq qilsang Perwerdigar Xudayingdin daim qorqushni Öginisen. ■

²⁴ We Perwerdigar Xudaying séni beriketligende, U Öz namini qaldurushqa tallighan shu jay sendin intayin yiraq bolup, mehsulatliringni shu yerge apiralmighudek bolsang,

²⁵ sen shu chaghda uni pulgha sétip, pulni qolunggha téngip, Perwerdigar Xudaying tallighan jaygha barghin we

²⁶ we könglüng néme tartsa, meyli kala, qoy, mey-sharab, muselles bolsun, yaki shuningdek könglüng tartqan herqandaq nersini shu pulgha alsang bolidu; andin sen we öyüngdikiler shu yerde uningdin yep-ichip, Perwerdigar Xudaying aldida shad-xuram bolisiler. ■

²⁷ Sheher-yéziliringda turuwatqan Lawiylarni untumasliqning kérek, chünki aranglarda uning héchqandaq nésiwisi yaki mirasi yoq. □ ■

²⁸ Her üç yilning axirida sen shu yildiki mehsulatliringdin ondin birini öshre qilip chiqar; sen uni sheher-yéziliring ichide topla; □

²⁹ shuning bilen Lawiylar (chünki aranglarda uning héchqandaq nésiwisi yaki mirasi yoq), musapir, yétim-yésirler we tul xotunlar kélip uningdin yep toyunsun; shundaq qilsang Perwerdigar Xudaying qolungdiki barliq méwini beriketleydu.

15

Qerzlerdin xalas qilish

¹ Herbir yette yilning axirida sen bir «xalas qilish»ni jakarlighin. ■

² Bu «xalas qilish» mundaq bolidu: — barliq qerz igiliri qoshnisigha bergen qerzni kechürüm qilishi kérek; uni qoshnisidin yaki qérindishidin telep qilmasliqi kérek; chünki Perwerdigar aldida bir «xalas qilish» jakarlandi. □

³ Chetelliktin bolsa telep qilishqa bolidu; lékin qérindishingda bolghan qerzni kechürüm qilishing kérek.

⁴ Halbuki, aranglarda hajetmenler bolmaydu; chünki Perwerdigar Xudaying silerge miras bolush üçün igilishinglarga bérighan shu zéminda turghin- ingda séni ziyade beriketleydu;

⁵ Peqet siler Perwerdigar Xudayinglarning awazigha qulaq sélip, men silerge bügün tapilighan bu pütün emрге emel qilishqa köngül bölsenglar shundaq bolidu.

⁶ Chünki Perwerdigar Xudaying sanga wede qilghandek u séni beriketleydu; sen köp ellerge kapaletlik élip qerz bérisen, lékin ulardin qerz almaysen; sen köp eller üstige höküm sürisen, lékin ular üstüingdin höküm sürmeydu.

■ 14:23 Qan. 12:17,18 ■ 14:26 Mat. 21:12 □ 14:27 «Sheher-yéziliringda» — ibraniiy tilida «Derwaziliring ichide» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ 14:27 Chöl. 18:20, 24; Qan. 10:9; 12:12; 18:1, 2; 26:12 □ 14:28 «sheher-yéziliring ichide» — ibraniiy tilida «derwaziliring ichide» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ 15:1 Mis. 21:2; Yer. 34:14 □ 15:2 «... Perwerdigar aldida bir «xalas qilish» jakarlandi» — bezi alimlar bu «xalas qilish» dégingen menisi, qerz igiliri yette yil ichide qerzdarlardan qerzni sorimasliqi kérek; lékin yettinchi yildin kéyin qerzlerni qaytidin sorashqa bolidu, dep békitilgen, dep qaraydu.

Séxiy bolunglar!

7 Perwerdigar Xudaying sanga bérédighan zéminda sheher-yézanglar ichide turuwatqan qérindashliring arisidin kembeghel bir adem bolsa, sen uningha könglüngni qattiq qilma yaki hajiti chüshken qérindishingha qolungni yumuwalma; □

8 sen belki séxiyliq bilen uningha qolungni ochuq qil we uningda néme kem bolsa choqum hajitidin chiqip uningha ötne béríp tur.

9 Könglüngde namrat qérindishingdin aghrinip: Yettinchi yil, yeni «xalas yili» yéqinlashti, dep rezil oyda bolushtin, uningha héch nerse bermesliktin hézi bol; shundaq bolup qalsa u séning toghrangda Perwerdigargha peryad kötürüshi bilen bu ish sanga gunah hésablinidu. □

10 Sen choqum uningha séxiyliq bilen bergin; uningha berginingde könglüngde narazi bolma; chünki bu ish üçün Perwerdigar Xudaying séni barliq ishliringda we qolungdiki barliq emgikingde beriketleydu. ■

11 Chünki kembegheller zémindin yoqap ketmeydu; shunga men sanga: «Sen séxiyliq bilen zémindiki qérindishingha, yeni séning namratliringha we hajetmenliringge qolungni achqin» — dep tapilidim. ■

Qullarni qoyuwétish

12 Séning qérindishing, meyli ibraniiy er yaki ibraniiy ayal bolsun sanga sétilghan bolsa, u alte yil qulluqungda bolidu, andin yettinchi yilida sen uni özüngdin xalas qilip qoyuwet. ■

13 Uni qoyuwetkende quruq qol qoyuwetseng bolmaydu;

14 sen choqum qoyliringdin, xamingdin we sharab kölkikingdin teqdim qilishing kérek; Perwerdigar Xudaying séni beriketligini boyiche sen uningha ber.

15 Séning eslide Misir zéminida qul bolghanliqingni, shuningdek Perwerdigar Xudaying séni hörlük bedili tólep qutquzghanliqini yadingda tut; shunga men bügün bu ishni sanga tapilidim.

16 Halbuki, shu qulung sanga: «men sendin ketmeymen» dése (chünki u séni we ailengdikilerni sóyidu, séning bilen hali yaxshi bolidu)

17 — shu chaghda sen bigizni élip uning quligini ishikte tesh. Shuning bilen u menggüge séning qulung bolidu. Shuningdek dédikinggimu shundaq muamile qilghin. ■

18 *Qulungni* yéningdin qoyuwétish sanga éghir kelmisun; chünki u qulluqungda alte yil bolghachqa, qimmiti medikarningkidin ikki hesse artuq bolidu; *uni qoyuwetseng* Perwerdigar Xudaying barliq ishliringda séni beriketleydu. □

Xudagha eng ésilni béghishlash

□ 15:7 «sheher-yézanglar ichide» — ibraniiy tilida «derwaziliringlar ichide» dégen sözler bilen ipadilinidu. □ 15:9 «...namrat qérindishingdin aghrinip» — ibraniiy tilida «namrat qérindishingha közüngni rezil qilip» dégen sözler bilen ipadilinidu. ■ 15:10 Mat. 5:42; Luqa 6:35 ■ 15:11 Mat. 26:11; Yuh. 12:8 ■ 15:12 Mis. 21:2; Yer. 34:14 ■ 15:17 Mis. 21:6 □ 15:18 «qimmiti medikarningkidin ikki hesse artuq bolidu» — qul herkünii igisi üçün ishleydighan waqit medikar ishigen waqitning ikki hessidin köp bolushi mumkin; chünki qul kéche-kündüz xojayinning buyruqi astida turushi kérek.

19 Kaliliring we qoyliring arisida tughulghan barliq tunji erkek mozay-qoziliringni Perwerdigar Xudayinggha ata; kaliliringning tunjisini héchqandaq emgekke salma, qoyliringning tunjisini qirqima. ■

20 Sen we öyüngdikiler her yili shu mélingni Perwerdigar Xudaying aldida, Perwerdigar tallaydighan jayda yenglar.

21 Biraq *shu* haywanlarning bir yéri méyip bolsa, meyli u mejruh, kor yaki uningda herqandaq nuqsan bolsa, uni Perwerdigar Xudayinggha qurbanliq qilmasliqing kérek. ■

22 Belki uni sheher-yézanglar ichide yéseg bolidu; kishiler meyli pak yaki napak bolsun, uni jeren yaki kékikni yégendek yése bolidu. □

23 Peqet sen uning qénini yéme; qénini suni yerge tökkendek töküwet. ■

16

«Ötüp kétish héyti» we «pétir nan héyti»

1 Abib éyini alahide ésingde tut we ötüp kétish héytini Perwerdigar Xudayinggha atap tebrikligin; chünki Perwerdigar Xudaying séni Abib éyida Misirdin kéchide chiqarghan. □ ■

2 Sen «ötüp kétish héyti»ning mélini (meyli qoy yaki kala padisidin bolsun) Perwerdigar Xudaying tallap békitidighan jayda uninggha atap qurbanliq qilghin;

3 shundaqla sen héchqandaq boldurulghan nanni yémesliking kérek; sen uning bilen yette kün pétir nan, yeni «külpet néni»ni yéyishing kérek; chünki sen Misir zéminidin aldirashliqta chiqting; shuning bilen sen ömrüingning barliq künliride Misir zéminidin chiqqan shu künni yadingda tutqaysen. ■

4 Yette kün chégraliring ichide, öyüngde héchqandaq échitqu tépilmisun; sen birinchi küni kechte qilghan qurbanliq göshlerni etigen'ge qaldurmasliqing kérek. ■

5 Sen ötüp kétish héyti qurbanliqini Perwerdigar Xudaying sanga teqdim qilidighan sheher-yéziliringning herqandiqa qilsang bolmaydu;

6 belki ötüp kétish héyti qurbanliqini sen Perwerdigar Xudaying Öz namini turghuzush üçün tallaydighan jaydila qil; uni kechqurun, kün pétish waqtida, yeni Misirdin chiqqandiki waqitqa oxshash waqitta qilisen.

7 Uni Perwerdigar Xudaying tallaydighan jayda pishurup yégin; andin etigende chédirliringgha qaysang bolidu.

8 Sen alte kün pétir nan yeysen; yettinchi küni Perwerdigar Xudaying aldida tentenilik sorun küni bolidu; sen héchqandaq ish-emgek qilmaisen.

«Heptiler héyti»

9 Andin yette heptini sanaysen; ashliqqa orghaq salghandin bashlap yette heptini sanashqa bashlaysen; □ ■

■ 15:19 Mis. 13:2; 22:29; 34:19; Law. 27:26; Chöl. 3:13 ■ 15:21 Law. 22:20; Qan. 17:1 □ 15:22 «sheher-yézanglar ichide» — ibraniiy tilida «derwaziliring ichide» dégen söz bilen ipadilini. ■ 15:23 Qan. 12:16,23 □ 16:1 «Abib *yaki* «Nisan» éyi» — Xuda ibraniiylarğa tapshurghan kalénderning birinchi éyi. «Mis.» 12-babni körüng. «ötüp kétish héyti» — ibraniiy tilida «pesax» yaki «pasxa» dégen söz bilen bildürüldü. ■ 16:1 Mis. 12:2; Law. 23:5; Chöl. 9:1; 28:16 ■ 16:3 Mis. 12:19; 34:18 ■ 16:4 Mis. 12:10, 13:7, 23:18, 34:25 □ 16:9 «ashliq» — mushu yerde arpini körsitidu. ■ 16:9 Mis. 23:16; Law. 23:15; Chöl. 28:26

¹⁰ andin sen «heptiler héyti»ni Perwerdigar Xudaying aldida qolungdiki ixtiyariy hediye bilen ötküzisen; Perwerdigar Xudaying sanga beriketliginige qarap uni ixtiyaren sunisen.

¹¹ Shuning bilan sen Perwerdigar Xudaying aldida, U Öz namini turghuzushqa tallaydighan jayda shadlinisen; sen özüng, oghlung, qizing, qulung, dédiking, sen bilan bir yerde turuwatqan Lawiylar, aranglardiki musapirlar, yétim-yésirler we tul xotunlar shadlinisiler.

¹² Sen shuning bilan eslide Misirda qul bolghanliqningni ésingge keltürüp, bu barliq belgilimilerni tutup emel qilghin.

¹³⁻¹⁴ Sen «kepiler héyti»ni yette kün ötküzisen; sen xaman we sharab kölchikingni yighqan chéghingda, oghlung, qizing, qulung, dédiking, sheher derwazisi ichide turidighan Lawiylar, musapirlar, yétim-yésirler we tul xotunlar shu héytta shadlinisiler. ■

¹⁵ Perwerdigar tallaydighan jayda sen yette kün Perwerdigar Xudaying aldida héyt ötküzisen; chünki Perwerdigar Xudaying barliq mehsulatlir- ingda, qolung qilghan ishlarda séni beriketleydu we sen derweqe pütünley shadlinisen.

¹⁶ Yilda üç qétim, pétir nan héyti, heptiler héyti we kepiler héytida séning barliq erkekliring Perwerdigar Xudaying aldida, u tallaydighan jayda hazir bolushi kérek; ular Perwerdigar aldida quruq qol hazir bolsa bolmaydu; ■

¹⁷ belki Perwerdigar Xudayingning sanga teqdim qilghan berikiti boyiche herbiri qolidin kélishiche sunsun.

Adalet yürgüzüsh

¹⁸ Xelqning üstidin adalet yürgüzüp adil höküm chiqirish üçhün, sen Perwerdigar Xudaying sanga teqdim qilidighan barliq sheher-yéziliring ichide herbir qebilide soraqchi we emeldarlarni békitishing kérek. □

¹⁹ Adaletni burmilisang bolmaydu; ademlerge yüz-xatire qilsang bolmaydu; para alsang bolmaydu; para bolsa aqilanilerning közlidirini kor qilidu hem adillarning sözlirini burmilaydu. ■

²⁰ Sen mutleq adaletni izdishing kérek; shundaq qilsang hayat körisen hemde Perwerdigar Xudaying sanga teqdim qilidighan zéminni igileysen.

Herqandaq butperesliktin yiraq turush

²¹ Sen özüng üçhün yasaydighan Perwerdigar Xudayingning qurban'gahining etrapigha «asherah» buti qilidighan héchqandaq derex tikmesliking kérek □

²² we özüng üçhün héchqandaq but tüwrüki tiklimesliking kérek; undaq nersiler Perwerdigar Xudayinggha yirginchliktur.

■ **16:13-14** Mis. 23:16; Law. 23:34 ■ **16:16** Mis. 23:15, 17; 34:23 □ **16:18** «sheher-yézanglar ichide» — ibranıy tilida «derwaziliringlar ichide» dégen sözler bilen ipadlinidu. ■ **16:19** Mis. 23:8; Law. 19:15; Qan. 1:17 □ **16:21** «asherah buti» — belkim butpereslikke béghishlan'ghan derexliklerdur. Derexler belkim ayal but sheklide oyulghan yaki neqishlen'gen bolushi mumkin idi.

17

1 Perwerdigar Xudayinggha herqandaq nuqsani yaki bashqa kemchiligi bolghan kala yaki qoyni qurbanliq süpitide sunmasliqning kérek; chünki undaq qilish Perwerdigar Xudayinggha yirginchliktur.■

2-3 Perwerdigar Xudaying sanga teqdim qilidighan sheher-yézang ichide er bolsun, ayal bolsun, birsining Perwerdigar Xudayingning aldida birer rezil ishni qilghanliqi — Uning ehdisige xilapliq qilghanliqi, bashqa ilahlargha (mesilen, Men sanga ibadet qilishqa men'i qilghan quyash, ay yaki pütkül samawi qoshun bolghan yultuzlarga), ibadet qilip ulargha bash urghanliqi bayqalsa, □ ■

4 — shundaq bir ishtin xewer tapqan yaki uni anglighan bolsang, undaqta sen estayidilliq bilen sürüştürgin; bu ish ispatlinip rast chiqsa, derweqe Israilda shundaq yirginchlik ish qilin'ghan bolsa,

5 sen shu rezil ishni qilghan er yaki ayalni derwaziliringgha élip chiqip, shu er yaki ayalni ölümge mehkum qilip chalma-késeq qilishing kérek.

6 Birsini ölümge mehkum qilish üçün ikki-üch guwahchining sözliri bolushi kérek. Birsini birla guwahchining sözi bilen öltürüşke bolmaydu. ■

7 Öltürüldighanda awwal guwahchilar qol salsun, andin barliq xelq qol salsun; shundaq qilsanglar siler rezillikni aranglardin heydiwétisiler.■

Aliy sot

8 Sheher-yézanglarda höküm chiqirishqa sanga tes kélidighan bir ish chiqsa, meyli xun dewasi, heq-telep dewasi yaki zorawanliq dewasida, herqandaq talash-tartish bolsa ornunglardin turup Perwerdigar Xudaying tallaydighan jaygha béringlar. □ ■

9 Siler Lawiy kahinlarning we shu chaghda bolidighan soraqchi begning yénigha barisiler we ulardin höküm soraysiler; ular siler üçün höküm chiqiridu. □

10 Siler Perwerdigar tallaydighan ashu yerde turghanlarning silerge tapshuridighan höküm sözi boyiche ijra qilisiler; ularning silerge körsetkinining hemmisige emel qilip köngül bölüşünglar kérek. □

11 Siler ularning silerge körsetken qanun hökümi boyiche, chiqiridighan qarari boyiche qilisiler; ular silerge tapshuridighan sözdin ong ya solgha chetnep ketmenglar.

12 We bashbashtaqliq qilip, Perwerdigar Xudayingning xizmiti üçün shu yerde turidighan kahin'gha yaki soraqchi begke qulaq salmighan kishi bolsa, shu adem ölümge mehkum bolidu; shuning bilen siler rezillikni Israildin heydep chiqirisiler.

■ 17:1 Law. 22:20-25; Qan. 15:21 □ 17:2-3 «sheher-yézanglar ichide» — ibraniiy tilida «derwaziliringlar ichide» dégen sözler bilen ipadilinidu. «samawi qoshun bolghan yultuzlar» — bular toghruluq 4:19ni we izahatini kerüng. ■ 17:2-3 Qan. 13:7 ■ 17:6 Chöl. 35:30; Qan. 19:15; Mat. 18:16; 2Kor. 13:1; Ibr. 10:28 ■ 17:7 Qan. 13:10 □ 17:8 «... meyli xun dewasi, heq-telep dewasi yaki zorawanliq dewasida, herqandaq talash-tartish bolsa,... » — ibraniiy tilida «qan we qan arisida, dewa bilen dewa arisida, musht-tayaq bilen musht-tayaq arisida bolsun, herqandaq talash-tartish bolsa...» dégen sözler bilen ipadilinidu. ■ 17:8 2Tar. 19:10; Mal. 2:7 □ 17:9 «Lawiy kahinlar» — kahinlar Lawiylarning qebilisidin belgilinidu. □ 17:10 «Perwerdigar tallaydighan ashu jay» — mushu 8-13-ayetlerde «(Xuda) tallaydighan jay...» «Perwerdigar tallaydighan jay...» belkim Lawiylar we kahinlar hemde «soraqchi beg» (démek, shu dewrdiki «batur hakim») turidighan sheher-yézilarni körsitishi mumkin. «Yeshua» 21:13-19ni körüng. Tewrattiki «Batur hakimlar» we «Samuil»da «dewa sorap höküm chiqirish» ishliri kóp uchraydu.

¹³ Shundaqla, barliq xelq bularni anglap qorqıdu we yene bashbashtaqliq qilmaydu.

Padishah qandaq bolushi kérek?

¹⁴ Sen Perwerdigar Xudaying sanga teqdim qilidighan zémin'gha kirip uni igiligende, shundaqla uningda turghanda: «Men etrapimdiki ellerningkidék özümge bir padishah tiklimekchimen» déseng,

¹⁵ shu chaghda sen özümge peqet Perwerdigar Xudaying tallaydighinini tikleysen; üstüנגge qérindash bolmighan chetellikni békitmeslikig kérek.

¹⁶ *Padishah* bolsa özi üçhün atlarni köpeytmesliki yaki atlarni köpeytimen dep xelqni Misirgha qayturmasliqi kérek; chünki Perwerdigar silerge: «Siler shu yol bilen hergiz qaytmasliqinglar kérek» dégenidi.

¹⁷ Padishah köp ayallarni öz emrige almasliqi kérek; bolmisa uning köngli ézip kétishi mumkin. U özi üçhün altun-kümüşni köpeytmesliki kérek.

¹⁸ Padishahliq textige olturghinida u özi üçhün Lawiy kahinlarning aldida mushu qanunni bir depterge köchürüp pütüşhi kérek.

¹⁹ Shu depter uning yénida daim bolushi we uni ömrining barliq künliride oqushi kérek; shundaq qilsa u Perwerdigar Xudasidin qorqup, mushu qanunning sözliri we belgimilirini tutup ulargha emel qilishni öginidu.

²⁰ Shundaqla uning köngli qérindashliri aldida hakawurliship ketmeydu, bu emrlerdin ong ya solgha chetnep ketmeydu we shuningdek Israil arisida uning we oghullirining padishahliq künliri köp bolidu. □

18

Lawiyalar we kahinlarning nésiwisi

¹ Lawiy kahinlar we shuningdek barliq Lawiyalar qebilisining Israilda héchqandaq nésiwisi yaki mirasi bolmaydu; ular Perwerdigargha atap otta sunulidighan qurbanliqlardin we *Perwerdigarning* mirasidin yéyishke bolidu, □ ■

² Biraq ularning qérindashliri arisida héchqandaq mirasi bolmaydu; Perwerdigar éytqandek, U Özi ularning mirasidur. ■

³ Kahinlarning qurbanliq qilidighan xelqtin alidighan ülüşhi mundaq: — (meyli kala yaki qoy bolsun) qol, éngék göshi we üçey-qérini kahinlarga bérilidu.

⁴ Silerning ashliqinglardin, yéngi sharabinglardin we zeytun méyinglardin deslepki pishqan hosulni we qoyliringlardin deslepki qirqilghan yungni uninggha bérisiler;

⁵ chünki Perwerdigar Xudaying uni we uning ewladlirini Öz namida xizmitide daim turushqa barliq qebililiringlar ichidin talliwalghan.

⁶ Eger Lawiy bolghan bir adem pütkül Israildiki herqandaq sheher-yézidin, yéni özi makanlashqan jaydin chiqip, Perwerdigar tallaydighan jaygha kelse

⁷ we shu yerde Perwerdigar aldida turghuchi barliq qérindashlirigha oxshash Perwerdigar Xudasining namida xizmette turghan bolsa,

□ **17:20** «bu emrlerdin...» — ibranıy tilida «bu emrdin...». □ **18:1** «Perwerdigarning mirasidin yéyish» — démek, Perwerdigarning mirasi bolghan zémindiki mehsulatlardin yéyish. ■ **18:1** Chöl. 18:20; Qan. 10:9; 1Kor. 9:13 ■ **18:2** Chöl. 18:20-32; Qan. 10:9; Ez. 44:28

8 unda qta (meyli u atisidin qalghan mirasini sétiwetken yaki sétiwetmigen bolsun) uning yeydighan ülüshi qérindashliriningkidek bolushi kérek.□

Séhir-jadugerlik qilishqa bolmaydu, heqiqiy peyghemberge qulaq sélinglar

9 Sen Perwerdigar Xudaying sanga béridighan zémin'gha kirgen chaghda, sen shu yerdiki ellerning yirginchlik adetlerini ögenmesliking kérek.

10 Aranglarda öz oghli yaki qizini ottin ötküzidighan, palchiliq, remchilik, epsaniylik, jadugerlik □ ■

11 yaki demidichilik qilghuchi yaki jinkesh, séhirger yaki ölgenlerdin yol sorighuchi héchqandaq kishi bolmisun;

12 chünki bundaq ishlarni qilidighan herqandaq kishi Perwerdigargha nepretlik bolidu; bu yirginchlik ishlar tüpeylidin Perwerdigar Xudaying shu ellerni aldighardin heydep chiqiridu.

13 Sen Perwerdigar Xudaying aldida eyibsiz mukemmel bolushung kérek;

14 chünki sen zémindin heydeydighan bu eller remchiler we palchilargha qulaq salidu; biraq Perwerdigar Xudaying séni undaq qilishqa yol qoy-maydu.

Kelgüsidi ulugh peyghember

15 Perwerdigar Xudaying siler üçün aranglardin, qérindashliringlar arisidin manga oxshaydighan bir peyghember turghuzidu; siler uninggha qulaq sélinglar. ■

16 Bu siler Horeb téghida yighilghan künde Perwerdigar Xudayinglardin: «Perwerdigar Xudayingning awazini yene anglimayli, bu dehshtlik otni körmeyli, bolmisa ölüp kétimiz» dep telep qilghininglarga pütünley mas kélidu. ■

17 Shu chaghda Perwerdigar manga: «Ularning manga dégen sözi yaxshi boldi.

18 Men ulargha qérindashliri arisidin sanga oxshaydighan bir peyghembarni turghuzimen, Men Öz sözlirimni uning aghzigha salimen we u Men uninggha barliq tapilighinimni ulargha sözleydu. ■

19 We shundaq boliduki, u Méning namimda deydighan sözlirimge qulaq salmaydighan herqandaq kishi bolsa, Men uningdin hésab alimen.□

20 Emma Méning namimda bashbashtaqliq qilip Men uninggha tapilimighan birer sözni sözlise yaki bashqa ilahlarning namida söz qilidighan peyghember bolsa, shu peyghember öltürölsun.□ ■

21 Eger sen könglüngde: «Perwerdigar qilmighan sözni qandaq perq étimiz» déseng,

□ 18:8 «meyli u atisidin qalghan mirasini sétiwetken yaki sétiwetmigen bolsun,...» — Lawiy-larning öz aldigha chong zémini bolmaytti, belki peqet bezi sheherlerde qoru-jayliri we etrapida cheklik yaylaqlirila bolatti. «Chöl.» 35:1-8ni körüng. Bashqa nechche xil terjimiliri uchrishi mumkin.

□ 18:10 «...balilirini ottin ötküzüsh» — belkim «insan qurbanliqi»ni körsitishi mumkin. ■ 18:10 Law. 18:21; 20:27; 1Sam. 28:7; Yesh. 8:19 ■ 18:15 Yuh. 1:46; Ros. 3:22; 7:37 ■ 18:16 Mis. 20:19; Qan. 5:25; Ibr. 12:19 ■ 18:18 Yuh. 4:25 □ 18:19 «shu peyghember Méning namimda deydighan sözlirimge qulaq salmaydighan herqandaq kishi bolsa, men uningdin hésab alimen» — bu ulugh peyghembarning salahiyiti toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. □ 18:20 «bashqa ilahlarning namida söz qilidighan peyghember ... ölüdu» — démek, özlükidin ölüdu. Bizningche mushu yerde Xudaning körsetkini shu peyghembarni öltürüsh kérekliki bolsa kérek. ■ 18:20 Qan. 13:6; Yer. 14:14

²² bir peyghember Perwerdigarning namida söz qilgan bolsa we u bésharet qilgan ish toghra chiqmisa yaki emelge ashurulmisa, undaқта bu söz Perwerdigardin chiqmighan; shu peyghember bashbashtaqliq bilen sözligen dep, uningdin qorqma.

19

Adem öltürüş toghrisidiki qanun – panahliq sheherliri

¹ Perwerdigar Xudayinglar silerge bérédighan zémindiki taipilerni silerning aldinglardin üzüp tashlighan waqtida we siler shundaqla ularning sheherliri we öyliride turghininglarda,

² siler shu chaghda Perwerdigar Xudayinglar silerge bérédighan zéminda üç sheherni ayrim qilishinglar kérek; ■

³ shundaqla, adem öltürgen herbir kishi shu yerlerge, shu sheherlerning birige qéchip bériwalsun dep yol hazirlap, Perwerdigar Xudayinglar miras bolushqa silerge bérédighan zéminni üç rayon'gha bölisiler.

⁴ Tirik qélish üçün shu yerlerge qéchip bériwalghan, adem öltürgen kishi toghruluq belgilime mundaq: — u qoshnisini tasadipiyliqtin urup öltürüp qoyghan, shundaqla eslide uninggha öch-adawiti bolmighan bolsa, shu yerge qéchip bériwalsa bolidu. ■

⁵ Mesilen, u qoshnisi bilen otun késishke orman'gha kirgen bolup, derexni késishke paltini kütürgende palta béshi sépidin ajrap kétip qoshnisigha tégip kétip uni öltürüp qoysa, undaқта jawabkar kishi bu sheherlardin birige qéchip bériwélip hayat qalidu;

⁶ bolmisa, qan qisasi alghuchi ghezipi qaynighanda adem öltürgen kishini qoghlaydu we yol uzun bolghachqa, uninggha yétishiwélip öltürüwétishi mumkin; emeliyette, u kishi ölümge layiq emes, chünki uning eslide qoshnisigha héchqandaq öch-adawiti yoq idi. □

⁷ Shunga men silerge: «Özünglar shundaq üç sheherni ayrishinglar kérek» dep emr qilimen.

⁸ Perwerdigar Xudayinglar ata-bowiliringlarga qesem qilghinidek chégrayinglarni kéngeytishni, ata-bowiliringlarga wede qilghan barliq zéminni silerge teqdim qilishni xalaydu; ■

⁹ siler Perwerdigar Xudayinglarni söyüş we uning yollirida daim méngish üçün men silerge бүгүн tapilighan bu emrni tutsanglarla U shundaq qilidu, undaқта silermu özünglar üçün bu üç sheherdin bashqa yene üç sheherni qoshisiler. □ ■

¹⁰ We shundaq qilsanglar Perwerdigar Xudayinglar silerge miras qilip teqdim qilidighan zémin arisida naheq qan tókülmeydu we shuningdek gedininglarga xun gunahi chüshmeydu.

■ 19:2 Mis. 21:13; Chöl. 35:9-34; Ye. 20:2 ■ 19:4 Mis. 21:13; Qan. 4:41,42 □ 19:6 «qan qisasi alghuchi» — qan qisasigha élishqa hoquqluq kishining roli toghrisidiki qanun-belgilimiler «Chöl.» 35:10-35de körsitilidu. «yol uzun bolghachqa» — birla panahlinidighan sheher bolghanda, adem öltürgen kishi turghan jay u sheherge yiraq bolup qélishi mumkin; shunga, Pelestinde bir-biridin tarqap alte sheher (andin yene üç sheher) tallinip «panahliq sheher» dep békitilgen. ■ 19:8 Yar. 28:13; Qan. 12:20 □ 19:9 «men silerge бүгүн tapilighan bu emr» — belkim «Qanun Sherhi» dégen kitabtiki ehde, yeni barliq emr-permanlarni körsitishi mumkin. ■ 19:9 Ye. 20:7

11 Lékin birsi qoshnisigha öch-adawet tutqan bolsa, paylap turup uninggha hujum qilip, urup öltürüwsete we shu sheherlerdin birige qéchip bériwalghan bolsa, ■

12 undaқта uning öz shehiridiki aqsaqallar adem ewetip uni shu yerdin yandurup kélishi kérek, andin uni öltürülsun dep «qan qisasi alghuchi»ning qoligha tapshurushi kérek.

13 Sen uni héch ayimighin, shundaq qilghanda Israildin tökülgen gunahsiz qanning déghini tazilighan bolisiler; andin halinglar yaxshi bolidu. □

Guwahchilar toghruluq qanun

14 Perwerdigar Xudaying sanga igilesh üçün teqdim qilidighan zéminda burunqilar miras yéringde békitken, qoshnangning pasil téshini yökimesliking kérek. ■

15 Melum jinayet yaki gunah toghrisida birsige «U gunah qilghan» dep erz-shikayet qilishfa yalghuz birla guwahchi bolsa kupaye qilmaydu, belki hemme ish ikki yaki üç guwahchining sözi bilen békitilsun. ■

16 Birsi toghruluq «palanchi-pokunchi gunah qilghan» dep erz qilidighan qara niyetlik bir guwahchi chiqsa,

17 dewaliship qalghan ikki adem Perwerdigarning aldida, shu künlerde bolidighan kahinlar we soraqchi begler aldida hazir bolsun;

18 soraqchi begler estayidilliq bilen tekshürsun; eger héliqi guwahchi yalghan guwahchi bolup, öz qérindishi toghruluq yalghan guwahliq bergen bolsa,

19 undaқта, siler del u qérindishigha qilmaqchi bolghinidek uningghimu shundaq qilinglar. Shundaq qilsanglar rezillikni aranglardin yoqitisiler. ■

20 Qalghan xelqmu bu ishni anglaydu we qorqidu we shundaqta, aranglarda undaq rezil ishni yene qilmaydu.

21 Siler héch rehim qilmanglar; jan'gha jan, közge köz, chishqa chish, qolgha qol, putqa put élınsun. □ ■

20

Düşmenler bilen jeng qilish toghruluq

1 Eger sen düşmenliringge jeng qilghili chiqip, at we jeng harwilirini, shundaqta özüngdin köp bolghan bir elni körseng, ulardin héch qorqma. Chünki séni Misir zémindin chiqirip kelgen Perwerdigar Xudaying Ózi sen bilen billidur.

2 Siler jengge chiqish aldida kahin özi aldigha chiqip xelqqa söz qilip

3 ulargha: Ey Israil, anglanglar! Siler бүгүн düşmenliringlar bilen soqushush aldida turuwatisiler. Köngülliringlar jür'etsiz bolmisun; qorqmanglar, titrimenglar, ularning sewebidin dekke-dükkige chüshmenglar;

4 chünki Perwerdigar Xudaying Ózi düşmenliringlar üstidin ghelibe qilishinglar üçün siler bilen bille jengge chiqidu» — dep éytsun.

■ 19:11 Yar. 9:6; Mis. 21:12,14; Law. 24:17; Chöl. 35:16 □ 19:13 «sen uni héch ayimighin» — ibranıy tilida «közüng uni héch ayimisun». ■ 19:14 Pend. 22:28 ■ 19:15 Chöl. 35:30; Qan. 17:6; Mat. 18:16; Yuh. 8:17; 2Kor. 13:1; Ibr. 10:2 ■ 19:19 Pend. 19:5 □ 19:21 «Siler héch rehim qilmanglar» — ibranıy tilida «közüng héch ayimisun». «jan'gha jan, chishqa chish, putqa put ... élınsun» — bu sözler «qisas élish» prinsipi emes, belki Xudaning muqeddes qanunining adil telpidur. Xudagha teshekkür, Uning méhir-shepqi adilliqidin ziyade halqip chiqidu! «Mat.» 5:38-48ni körüng. ■ 19:21 Mis. 21:23; Law. 24:20; Mat. 5:38

5 Shu chaghdada emeldarlar xelqqa mundaq désun: — «Aranglarda bir yéngi öy sélip, uni *Xudagha* atimighan birsi barmu? Undaқта u öz öyige yénip ketsun, bolmisa u jengde ölüp kétip, bashqa kishi kélip uni *Xudagha* atishi mumkin.

6 Tek sélip üzümzar berpa qilib, téxi uning méwisini yémigen birkim barmu? Bar bolsa öyige yénip ketsun, bolmisa u jengde ölüp ketse, bashqa kishi kélip uning méwisini yéyishi mumkin. ■

7 Bir qiz bilen wedileshken bolup, téxi uni öz emrige almighan birkim bolsa, u öyige yénip ketsun, bolmisa u jengde ölüp ketse, bashqa kishi kélip uni özige xotunluqqa élishi mumkin». ■

8 Andin menseparlar xelqqa yene sözlep: «Qorqup ketken, jür'etsiz birkim barmu? U öyige yénip ketsun. Bolmisa qérindashlirining yürikimu uningki dek jasaretsiz bolup qélishi mumkin» dep éytsun. ■

9 Emeldarlar xelqqa shularni éytqandin kéyin ular xelqning aldida yétekchilik qilishqa qoshunlarga serdarlarni tiklisun.

10 Siler hujum qilishqa melum bir sheherge yéqinlashqininglarda awwal uninggha sülhi toghrisida söz qilinglar.

11 Eger ular sülhini xalaymiz, dep jawab béríp öz derwazilirini silerge achsa, undaқта uningda turuwatqan hemme xelq silerge béqinip qulluq hasharda bolidu.

12 Lékin siler bilen sülhi qilishqa unimay, belki siler bilen jeng qilmaqchi bolsa siler uni qorshanglar.

13 Perwerdigar Xudayinglar uni qolunglarga tapshurghanda uningdiki herbir erkeknı qilichlap óltürünglar;

14 lékin ayallar bilen baliliri, kala bilen sheherdiki hemme nersini, yeni barliq gheniyemetni özünglarga olja qilib élinglar; Perwerdigar Xudayinglar öz düşmenliringlardin silerge élip bergen oljidin yep söyünisiler.

15 Silerdin yiraқта bolghan, *zémín'gha tewe bolmighan* ellerning sheherlirige shundaq qilinglar.

Qanaaniylar bilen jeng qilishtiki qanun

16 Lékin Perwerdigar Xudayinglar silerge miras qilib bérídighan zémindiki ellerning sheherlirini bolsa, ularning ichidiki tiniqi bar héch nersini tirik qoymay, ■

17 belki Perwerdigar Xudayinglar silerge buyrughandek hittiylar bilen Amoriylar, Qanaaniylar bilen Perizziylar, Hiwiylar bilen Yebusiylarning hemmisini teltöküs yoqitishinglar kérek.

18 Bolmisa, ular öz ilahlirigha choqunushtiki hemme yirginchlik ishlorini silerge ógitip, Perwerdigar Xudayinglarga gunah qilidighan bolisiler.

19 Bir sheherni igilesh üçün uzun waqit jeng qilib qorshap turushqa toghra kelse, uning etrapidiki derexlerni palta bilen késip weyran qilmanglar; chünki ularning méwisini yésenglar bolidu. Shunga ularni kesmenglar; chünki daladiki derexler qorshiwélish kérek bolghan ademmidı?

20 Lékin siler méwilik derex emes dep bilgen derexlerni késip yoqitip, siler bilen soqushqan sheherni hujum qilib ghlutishqa shu derexlerdin istihkam-poteylerni yasisanglar bolidu.

21

Éniqlanmighan qatilliq délosi toghrisida

¹ Eger Perwerdigar Xudayinglar silerge miras qilib igileshke bérédighan zéminda, dalada óltürülgen bir jeset tépilsa, emma uni óltürgen adem melum bolmisa,

² aqsaqalliringlar bilen soraqchi begliringlar chiqip ólük tépilghan yer bilen etrapidiki sheherlarning ariliqini ólchisun;

³ óltürülgüchining jesitige eng yéqin sheherning aqsaqalliri bolsa ishqa sélinmighan, boyuntoroqmu sélinmighan inek tépip kelsun;

⁴ shu sheherning aqsaqalliri inekni süyi toxtimay aqidighan, heydilip térimighan bir jilghigha élip béríp, shu jilghining ózide inekning boynini sunduruwetsun;

⁵ shu chaghda Lawiyning ewladliri bolghan kahinlar ularning qéshigha kel-sun; chünki Perwerdigar Xudayinglar ularni Özining aldida xizmette bolup, Perwerdigarning namida bext-beriket tileshke tallighandur. Herbir dewa we herbir tayaq jazasi ularning sözi boyiche késilsun.

⁶ Óltürülgüchining jesitige eng yéqin sheherdiki aqsaqallarning hemmisi shu jilghigha kélip, boyni sundurulghan inekning üstide turup, qollirini yuyup

⁷ guwahliq béríp: «Qollirimiz bolsa bu qanni tökmidi, közlimiz bu ishni körmidi;

⁸ ey Perwerdigar, Sen Özüng hörlük bedili tölep qutquzghan xelqing Israilni kechürgeysen we naheq aqqan qanning gunahini Israil xelqingge artmighay-sen» — désun; shundaq qilib bu qan gunahigha kafaret keltürülgen bolidu.

⁹ Siler shundaq qilib Perwerdigarning neziride toghra bolghanni qilib naheq tökülgen qanning gunahini özünglardin chiqiriwetken bolisiler.

Xotunluqqa élin'ghan esir toghruluq qanun

¹⁰ Eger siler dushmanliringlar bilen jeng qilghili chiqqininglarda Perwerdigar Xudayinglar ularni qolunglarga bergech, ulardin esir alghan bolsanglar,

¹¹ bu esirlerning arisida chirayliq bir ayalni körüp, könglüng uninggha chüshüp, uni emringge élishni xalisang,

¹² undaқта uni öyüngge élip barghin; u chéchini chüshürüp, tirnaqlirini yasap,

¹³ esirlikte kiygen kiyimlirini sélip, öyüngde olturup toluq bir ay ata-anisi üçün matem totsun; andin sen uning qéshigha kirip uni özüngge ayal qilib uninggha er bolsang bolidu.

¹⁴ Kéyin, egerde könglüng uningdin söyünmise, u qeyerni xalisa, barghili qoyushung kérek; uni pulgha satmighin we uninggha dédektek muamile qilmighin, chünki sen uninggha yéqinliq qilib uyat qilghansen.

Balilar toghruluq qanun

¹⁵ Eger birsining ikki ayali bolup ularning birige amraqliq, yene birige öchlük qilghan bolsa we amraq we och bolghan her ikkisidin oghul tughulghan bolsa, tunjisini och ayalidin tapqan bolsa

¹⁶ undaқта u kishi oghullirigha barini miras üçün üleshtürüp bergen künide och ayalining oghli, yeni uning tunji oghlining ornigha amraq ayalining oghlini tunji oghulluqqa qoyushqa bolmaydu.

¹⁷ U belki och ayalining oghlini tunji oghlum dep étirap qilsun; chünki bu uning küch-quwwiti bar waqtidiki deslepki méwisidur; tunji oghulluq hoquqi

uningki bolghachqa, atisi barliq mal-mülüktin uninggha ikki ülüş miras bersun.■

¹⁸ Eger birsining bashbashtaq we itaetsiz oghli bolsa, u ne atisining sözige, ne anisining sözige qulaq salmay, hetta tayaq-terbiyimu kar qilmay, ularning gépini yenila anglimisa,

¹⁹ Uning ata-anisi uni tutup, sheharning derwazisigha élip bérip, sheharning aqsaqallirining qéshigha keltürsun; □

²⁰ ular sheharning aqsaqallirigha erz qilip: — «Bu oghlimiz bashbashtaqliq we itaetsizlik qilip, sözimizni anglimay yürüdu; u nepsi yaman, sharabxor bolup qaldi» dep éytsun.

²¹ Shuning bilen sheharning hemme xelqi bir bolup uni chalma-késeq qilip öltürsun. Siler bu yol bilen özünglardin rezillikni chiqiriwétisiler; pütkül Israil bu ishni anglap qorqidighan bolidu.

Jinayetchining jesiti

²² Eger birsi ölüm jazasigha layiq gunah sadir qilip, öltürülgen bolsa we jesitini bir derekke ésip qoyghan bolsanglar,

²³ ölüki kéchiche derekte qalmisun; qandaqla bolmisun, siler derekke ésilghuchini shu künde kömüwétinglar (chünki kimdekim *derekke* ésilghan bolsa, Xuda teripidin lenetke qaldurulghan kishi hésablinidu). Shundaq qilsanglar, Perwerdigar Xudayinglar silerge miras qilip bergen zéminni bulghimighan bolisiler.■

22

Yitken janiwarlar; kiyinish qatarliqlar toghruluq belgilimiler

¹ Sen qérindishingning kalisi ya qoyi ézip ketkinini körseng, chatiqing bolmay yürme; qandaqla bolmisun, uni qérindishingning qéshigha yetküzüp ber. ■

² Egerde qérindishing sanga yéqin olurmisa we yaki igisini tonumisang, shu haywannı öz öyüngge élip kélip, qérindishing uni izdep kelgüche özüng saqlap andin uninggha tapshurup bergin.

³ Sen oxshashla uning yitken éshiki yaki kiyimlirininimu shundaq qil; shundaqla qérindishingning herqandaq yitken nersisini tépiwalsang, unimu shundaq qilghin; sen özüngni bu ishtin qachurmighin.

⁴ Eger qérindishingning éshiki yaki kalisining yolda yiqilip chüshkinini körseng, sen bu ehwaldin özüngni qachurmighin; qérindishinggha yardemliship ulighini tartip turghuzghin.

⁵ Ayal kishi bolsa erlerning kiyimini kiymisun; shuninggha oxshashla er kishi ayal kishining kiyimini kiymisun; chünki kimki shundaq qilsa, Perwerdigar Xudayingning aldida yirginchlik bolidu.

⁶ Eger sen yolda kėtiwétip, bir derekte yaki yerde baliliri yaki tuxumliri bolghan qushning uwisigha uchrisang, anisi tuxum yaki balilirini bésip yatqan bolsa, ana-balilirini biraqla almighin;

⁷ héch bolmighanda sen anisini qoyuwétip, balilirinila alsang bolidu; shundaq qilsang sanga yaxshi bolup uzun ömür körisen.

■ 21:17 Yar. 49:3; 1Tar. 5:1; Zeb. 78:51 □ 21:19 «... uni tutup, sheharning derwazisigha ... sheharning aqsaqallirining qéshigha keltürsun» — kona zamanlarda sheharning aqsaqalliri soraq-dewalar üstidin höküm chiqirish üçün sheher derwazisida olurratti. ■ 21:23 Gal. 3:13

■ 22:1 Mis. 23:4

8 Yéngi bir öy salsang, ögzengge bir tosmam yasighin; bolmisa birsi uningdin yiqilip chühshse, özüngge qan tökülüş gunahini keltürüşhüng mumkin.

Sapliq toghrisidiki ishlar

9 Öz üzümzarliqinggha ikki xil uruq chachmighin; bolmisa térighiningning hemmisi we üzümzarliqingning mehsulatleri bulghan'ghan hésablinidu. □ ■

10 Sen kala bilen éshetni birge qoshup yer heydimigin.

11 Yung we kanaptin ibaret ikki xil yiptin toqolghan kiyimni kiymigin.

12 Sen yépin'ghan tonungning töt burjikige pöpük qoyghin. ■

Er-xotunluqta sap dilliq bolush kérek

13 Eger biri xotun élip uninggha yéqinchiliq qilghandin kéyin uninggha öch bolup,

14 Uning yaman gépini qilip, uninggha betnam chaplap, erz qilip: «Men bu xotunni aldım, lékin uninggha yéqinchiliq qilsam uning qiz emeslikini bildim» dése,

15 undaқта qizning ata-anisi qizning pakliq ispatini élip sheher derwazisida olturghan sheherning aqsaqallirigha keltürsun,

16 andin qizning atası aqsaqallargha söz qilip: «Men qizimni bu kishige xotunluqqa berdim, lékin u uninggha öch bolup qaldi;

17 we mana, u uning yaman gépini qilip, betnam chaplap erz qilip: «Qizingning qiz emeslikini bildim» deydu. Biraq mana qizimning pakliq ispatı!» dep, ispat rextni aqsaqallarning aldida yéyip qoysun.

18 U waqıtta sheherning aqsaqalliri érinı tutup uninggha tayaq-terbiye bérip,

19 Israıldiki bir pak qizning yaman gépini qilip, uninggha betnam chaplıdın dep, yüz shekel kümüş töletsun; andin ular pulni qizning atisigha bersun dep békitsun. Emma qiz bolsa shu kishining xotuni bolup turıwérishi kérek; er pütün ömrıde unı qoyup berse bolmaydu.

20 Lékin bu söz rast chiqıp, qizning pakliq ispatı bolmisa,

21 qizni atisining öyining derwazisi aldigha aparsun we atisining öyide buzuqluq qilip Israılning ichide shermendilik qilghanlıqı üçün uning shehirining ademleri shu yerde unı chalma-késeк qilip öltürsun. Shundaq qilghininglarda siler özünglardin rezillikni chiqiriwétisiler.

22 Eger birsi éri bar xotun bilen zina qilip tutulup qalsa, zina qilishqan er-xotun ikkilisi öltürölsun. Shundaq qilghanda Israılning ichidin rezillikni chiqiriwétisiler. ■

23 Eger birsi sheherde biraw bilen wediliship qoyghan bir qizni uchritip, uning bilen bille bolsa,

24 ikkilisini sheherning derwazisigha élip chiqıp chalma-késeк qilip öltürönglar; qiz bolsa sheherde turup warqirimighini üçün, er bolsa

□ 22:9 «Öz üzümzarliqinggha ikki xil uruq chachmighin» — menisi (1) üzümzar ichide ikki xil ashliq térishqa bolmaydu; (2) üzümzar ichide, üzum uruqliridin bashqa uruqlarnı térishqa bolmaydu. Bizningche birinchi menisi toghridur («Law.» 19:19ni körüng). «bulghan'ghan hésablinidu» — bashqa birxil terjimisi: «muqeddeslikke musadire qilinidu» — démek, musadire qilinip Xudagha, yeni ibadetxanidiki xizmette ishlishke tapshurulushi kérek. Shühbisizki, bu ayetiki we 10-11-ayetlerdiki emrlerning hem emeliy paydisi bar hem rohıy jehettin köp köchme menisi bar. Oqurmenler özliri İnjildin shu köp köchme menilirini tapalaydu. ■ 22:9 Law. 19:19 ■ 22:12 Chöl. 15:38; Mat. 23:5 ■ 22:22 Law. 20:10

bashqisining wedileshken qizi bilan yatqini üçhün öltürülsun. Shundaq qilib, siler özünglardin rezillikni chiqiriwétisiler.

²⁵ Eger er kishi bashqisi bilen wedileshken qizni dalada uchritip, uni tutuwélip uning bilen yatsa, peqet qiz bilen yatqan er kishi öltürülsun.

²⁶ Qizgha bolsa, héchnéme qilmanglar, chünki qizning özide ölümge layiq héch gunah yoq. Bu ish bolsa birsi qoshnisigha hujum qilib uni öltürwetkenge oxshash ishtur.

²⁷ Chünki u bashqisigha wedileshken qizni dalada tutuwalganda, qiz towlighan bolsimu uni qutquzghudek kishi tépilmighan.

²⁸ Eger birsi birer er bilen wedileshmigen qizni tutuwélip, uning bilen yétip her ikkisi tutulsa,

²⁹ qiz bilen yatqan adem qizgha yéqinchiliq qilib xar qilghini üçhün qizning atisigha ellik shekel kümüsh bérishi kérek; andin qizni özige xotun qilib élishi kérek; u pütkül ömrinde uni qoyup berse bolmaydu. ■

³⁰ Héchkim atisining xotunini almasliqi kérek, atisining yotqinini achmasliqi kérek. □

23

Jamaetning sapliqi

¹ Kimki soqulush yaqi késilish tüpeylidin axta qiliwétilgen bolsa, Perwerdigarning jamaetige kirmisun. □

² Kimki haramdin tughulghan bolsa Perwerdigarning jamaetige kirelmes; oninchi ewladighiche mundaqlardin héchkim Perwerdigarning jamaetige kirmisun.

³ Héchbir Ammoniy we ya héchbir Moabiy Perwerdigarning jamaetige kirmisun; oninchi ewladighiche ulardin héchkim Perwerdigarning jamaetige hergiz kirmisun. ■

⁴ Seweb shuki, siler Misirdin chiqqininglarda ular aldinglarga yémeklik, su élip chiqmidi we silerge ziyankeshlik qilishqa silerni qarghisun dep, Aram-Naharaimdiki Pétorluq Béorning oghli Balaamni yallidi. □ ■

⁵ Lékin Perwerdigar Xudayinglar bolsa Balaamning sözini anglimay, belki siler üçhün qarghishni beriketke aylanduruwetti; chünki Perwerdigar Xudayinglar silerge muhebbet baghlighan.

⁶ Siler hemme künliringlarda *Ammoniyilar we Moabiylarning aman-ésenliki we bextini hergiz istimenglar.*

⁷ Lékin Édomiylar qérindishinglar bolghach, ulargha nepret bilen qarimanglar. Misirliqlarghimu nepret bilen qarimanglar, chünki siler ularning zéminida musapir bolup turghaninglar.

■ **22:29** Mis. 22:16 □ **22:30** «**atisining xotuni**» — ögey anisi yaqi atisining toqli. «**atisining yotqinini achmasliqi kérek**» — démek, atisining toqli yaqi ögey anisi bilen munasiwet ötküzse atisining nomusigha tegken bolup hésablinidu. □ **23:1** «**Perwerdigarning jamaiti**» — bu ibare: birinchidin muqeddes jay aldida bolsun yaqi bashqa yerlerde bolsun ibadet sorunlirini, shundaqla Perwerdigar Israilgha tapshurghan héyt-bayramlarga qatnishish imtiyazini kórsitidu; ikkinchidin, Israildiki toluq hoquqluq puqralar, yeni emeldar, aqsaqallar yaqi soraqchi bolalaydighanlarni kórsetse kérek. «...axta bolup qalghan bolsa Perwerdigarning ibadet jamaetige kirelmes» — qedimki zamanlarda butperesler öz butirigha sadaqetlikini bildürüş üçhün bezide öz jinsiy ezalirini késiwétetti. ■ **23:3** Neh. 13:1 □ **23:4** «**ular aldinglarga yémeklik, su élip chiqmidi**» — ibraniiy tilida «ular aldinglarga nan, su élip chiqmidi». ■ **23:4** Chöl. 22-24

⁸ Bularning uchinchi ewladidin tughulghan balilar Perwerdigarning ibadet jamaitige kirse bolidu.

Shexsiy taziliq

⁹ Düşmenliringge qarshi jengge chiqip chédir tikseng, herxil napakliqtin éhtiyat qilghin.

¹⁰ Eger aranglarda kéchisi birsi chüshide Sheytan atlap napak bolghan bolsa, u chédirgahdin chiqip ketsun; chédirgahqa udulla kirmisun; □

¹¹ kechqurun kirgende u sugha chüshüp, kün patqanda chédirgahgha yénip kirsun.

¹² *Hajitinglar* üçün chédirgahning sirtida bir jayinglar bolsun; teretke shu yerge béringlar.

¹³ Saymanliring ichide bir gürjek bolsun; sen sirtta teretke oltursang, uning bilen örek kolap teritingni kômüwet.

¹⁴ Chünki Perwerdigar Xudaying séni qutquzushqa, düşmenliringni ald-inglargha tapshurushqa chédirgahing otturida yüridu; shunga séning chédirgahing pak bolsun. Bolmisa U séningkide birer paskiniliq körse sendin ayrilip kétishi mumkin.

Qullargha qandaq muamile qilish

¹⁵ Öz xojisidin géchip yéninggha kelgen qulni öz xojisigha tutup bermigin.

¹⁶ U aranglarda siler bilen bille turup, qaysi sheherning derwazisi ichide qaysi yerni tallisa, shu yerde tursun. Siler uninggha zulum qilmanglar.

¹⁷ Israilning qizlirining arisida héchbir pahishe bolmisun, Israilning oghul-lirining arisida héchbir pahishe hezilek bolmisun.

¹⁸ Bir qesemni beja keltürmek üçün Perwerdigar Xudayinglarning öyige pahishining pulini yaki hezilekning pulini keltürmigün; chünki bu ikkisi Perwerdigar Xudayingning aldidada yirginchliktur. □

Ösüm we qesemler toghruluq

¹⁹ Siler öz qérindishinglardin ösüm almanglar; pulning ösümi bolsun, ashliq-ning ösümi bolsun yaki herqandaq ösüm alghudek bashqa nersining ösümünü alsanglar bolmaydu. ■

²⁰ Emma chetelliktin ösüm alsanglar bolidu, lékin qérindishinglardin héch ösüm almanglar. Shundaq qilsanglar Perwerdigar Xudayinglar siler uni igileshke kiridighan zéminda, qolliringlarning barliq emgikide silerge beriket béridu.

²¹ Sen Perwerdigar Xudaying aldidada bir nersini atashqa qesem qilghan bol-sang, uninggha emel qilishqa hayal qilma. Bolmisa, Perwerdigar Xudaying uni sendin telep qilghinida gunahkar bolisen. ■

²² Lékin eger sen bir nersini atashqa qesem qilmisang, u sanga héch gunah bolmaydu.

²³ Aghzingdin chiqqan'gha emel qilghin; Perwerdigar Xudayinggha qe-sem qilip atighiningni, yeni aghzingning sözi boyiche ixtiyariy hediyingni sunushung kérek.

□ **23:10** «Sheytan atlap» — biz mushu sözni terjimimizde ishletkinimiz Sheytanning bu ishqa mes'ul ikenlikini körsetkinimiz yoq. Oqurmenler bu sözge tonush bolghanliqi üçün ishlettuq, xalas. □ **23:18** «hezilek» — ibranii tilida «it». Ayette alahide közde tutulghini butpereslik yolida pahishe bolup ténini satquchilar. ■ **23:19** Mis. 22:25; Law. 25:36; Neh. 5:2-13; Luqa 6:34, 35 ■ **23:21** Chöl. 30:3

²⁴ Sen qoshnangning talliqigha kirseng xalighiningche yep toyun, emma qacha-quchanggha élip mangmighin.

²⁵ Qoshnangning pishqan ziraetlikige kirseng, qolung bilen ziraetning béshini üzüp alsang bolidu; emma qoshnangning ziraetlirige orghaq salghuchi bolma. ■

24

Talaq xéti bérish toghruluq

¹ Eger birsi bir ayalni emrige alghandin kéyin uningda birer set ishni bilip, uningdin söyünmise, undaqta u talaq xétini pütüp, uning qoligha bérishi kérek; andin uni öz öyidin chiqiriwetse bolidu. □ ■

² Ayal uning öyidin chiqqandin kéyin bashqa erge tegse bolidu.

³ Bu ikkinchi ermu uni yaman körüp, talaq xétini yézip qoligha bérüp uni öz öyidin chiqiriwetse yaki uni alghan ikkinchi éri ölüp ketse

⁴ uni qoyup bergen awwalqi éri uni napak hésablap, ikkinchi qétim xotunluqqa almisan; chünki undaq qilsa, Perwerdigarning aldida yirginchlik ish bolidu. Sen Perwerdigar Xudaying sanga miras qilip bérédighan zéminning üstige gunah yüklimigin. □

Rehimdilliq, maxaw késili we adalet toghruluq

⁵ Eger birkim yéngidin xotun alghan bolsa uninggha ne jengge chiqish, ne bashqa birer ishqa buyrulmisun; u belki alghan xotunini xush qilish üçün bir yilghiche erkin-azad bolup öyide oltursun. ■

⁶ Héchkim yarghunchaq yaki tügmenning üsti téshini kapaletke almisan; chünki bu ish birsinig hayatini kapaletke alghandek bolidu.

⁷ Eger birkim Israillardin bolghan qérindishining birini bulap kélip, uni qulde ishletse we yaki uni sétiwetse shu bulangchi öltürülsun; siler shundaq qilsanglar aranglardin rezillikni chiqiriwétisiler. ■

⁸ Pése-maxaw wabasi peyda bolsa, özünglarcha pexes bolunglar, Lawiy kahinlarning silerge barliq körsetkinini qilinglar; men ulargha qandaq emr qilghan bolsam shuninggha köngül qoyup emel qilinglar. ■

⁹ Misirdin chiqqininglarda Perwerdigar Xudayinglarning yolda Meryemge qandaq qilghinini eske élinglar. □ ■

¹⁰ Eger sen öz burader-qoshnanggha qerz berseng, kapalet élish üçün öyige kirmigin;

¹¹ belki tashqirida turup tur; sanga qerzdar kishi özi sanga bérédighan kapaletni tashqirigha élip chiqsun.

■ **23:25** Mat. 12:1 □ **24:1** «birsi... *ayalida* birer set ishni bilip,...» — bu yerdiki «set (uyatliq) ish» zinani körsatmeydu; zinaxorluq bolsa ölüm jazasi béreletti. Shunga «set ish» belkimi ayalning bashqa erlerge qarap naz-kereshme qilishi, zina qilmay lékin bashqa birsi bilen birxil oynishini körsitishi mumkin. ■ **24:1** Mat. 5:31; 19:7; Mar. 10:4 □ **24:4** «...undaq *qilsa, Perwerdigarning aldida yirginchlik ish bolidu*» — némishqa bu ish «Perwerdigarning aldida yirginchlik ish bolidu»? Bu mesile toghruluq «qoshunche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **24:5** Qan. 20:7 ■ **24:7** Mis. 21:16 ■ **24:8** Law. 13:2 □ **24:9** «... *Perwerdigar Xudayinglarning yolda Meryemge qandaq qilghinini eske élinglar*» — «Chöl.» 12:1-15ni köring. ■ **24:9** Chöl. 12:10

12 Shu kishi yoqsul bolsa sen uningdin kapaletke alghan *kiyimni* yépinip uxlimighaysen; □

13 Héch bolmighanda sen belki kapaletni kün patqanda uninggha qayturup bergin; shundaq qilsang u öz tonini yépinip uxlighanda, sanga bext-beriket tileydu. Shundaq qilsang bu ish sanga Perwerdigar Xudayingning aldida heqqaniylik sanilidu. ■

14 Ajiz, namrat medikargha naheqliq qilma, meyli u qérindashliringlardin bolsun yaki yéza-sheherliringlarda turghan musapirlardin bolsun. ■

15 U namratliqtin öz heqqige intizar bolghachqa, u ishligen shu küni kün pétishtin burun heqqini choqum bergin; bolmisa, u séning toghrangda Perwerdigargha periyad kötüridu, bu ish gunah bolup béshinggha chüshidu.

16 Balilirining jinayiti üçün ata öltürülmisun, balilarmu atining jinayiti üçün öltürülmisun; belki jinayiti bar bolghan herbir kishi öz gunahi üçün ölüm jazasini tartsun. ■

17 Sen musapir yaki yétim toghrisidiki hökümni burmilima; tul ayalning kiyim-kécheklirinimu kapaletke alma, ■

18 belki özüngning Misirda qul bolup Perwerdigar Xudaying séni shu yerdin hör qilip qutquzup kelginini yadinggha keltürgin. Shunga men sanga buninggha emel qilghin dep buyruymen.

19 Sen étizliqingning hosulini yighqiningda bir bagh önchini untup qalghan bolsang, uni élip kélish üçün yéni barmighin; u önche musapir, yétim-yésir we tul xotun'gha tegsun. Shundaq qilghanda Perwerdigar Xudaying séning qolliringning barliq emgikini beriketleydu. ■

20 Zeytun derixingni qaqqiningdin kéyin shaxlirida qalghanlirini qayta qaqma; qalduqliri musapir, yétim-yésir we tul xotun'gha tegsun.

21 Üzümlirining üzümlirini yighip bolghandin kéyin washang qilmighin. Qalduqliri musapir, yétim-yésir we tul xotun'gha tegsun.

22 Özüngning Misir zéminida qul bolghiningni yadinggha keltürgin; shunga men sanga buninggha emel qilghin dep buyruymen.

25

Her türlük qanun-belgilimiler

1 Eger ikki kishi birnersini taliship qélip, höküm bérishni telep qilip sot aldigha kelse, undaqta soraqchilar dewagha höküm chiqirip heqdarni heq, gunahi bar ademni gunahkar dep jakarlisun.

2 Eger gunahkar adem derrige layiq bolsa, soraqchi uni özining aldida yerge yatquzup, uning qilghan gunahigha layiq sanap derrilisun.

3 Lékin peqet qiriq derrila urulsun; shuningdin ziyade urulmisun, köp urulsa shu qérindishing köz aldingda kemsitilgen bolidu. ■

4 Sen xaman tépiwatqan kalining aghzini boghmighin. ■

5 Eger bir yerde turidighan qérindash aka-inilarning biri bala yüzi körmey ölüp ketse, ölgen kishining ayali yat bir kishige tegmisun; belki uning éring

□ 24:12 «sen uningdin kapaletke alghan kiyimni yépinip uxlimighaysen» — yaki «kechte uxlighiningda uningdin kapaletke alghan kiyimni yéningda qaldurmighin». ■ 24:13 Mis. 22:26 ■ 24:14 Law. 19:13; Yaq. 5:4 ■ 24:16 2Pad. 14:6; 2Tar. 25:4; Yer. 31:30; Ez. 18:20 ■ 24:17 Mis. 22:21,22; Pend. 22:22; Yesh. 1:23; Yer. 5:28; 22:3; Ez. 22:29; Zek. 7:10 ■ 24:19 Law. 19:9; 23:22 ■ 25:3 2Kor. 11:24 ■ 25:4 1Kor. 9:9; 1Tim. 5:18

birtughqan qérindishi uning qéshigha kirip uni xotunluqqa élip, birtughqan qérindashliq burchini ada qilsun; ■

⁶ Ólgen qérindishining ismi Israildin óchürülmesliki üçün ayalning tunji balisigha uning ismi qoyulsun.

⁷ Lékin eger bu kishi yenggisini élishni xalimisa, yenggisi *sheher* derwazi-sidiki aqsaqallarning qéshigha bérip: «Érimning birtughqan qérindishi öz qérindishining ismini Israilda qaldurushqa unimidi; u men üçün birtughqan qérindashliq burchini ada qilishqa unimidi», dep éytsun. ■

⁸ Andin uning shehiridiki aqsaqallar uni chaqirtip uninggha nesihet qilsun; eger u: «Men uni xotunluqqa élishni xalimaymen», dep ching turuwalsa,

⁹ yenggisi aqsaqallarning kóz aldida uning qéshigha bérip, uning putidin keshini saldurup, yüzige tökörüp: «Bir tughqan qérindishi üçün aile qurushqa unimighan kishige shundaq qilinsun!» dep jakarlisun. ■

¹⁰ Shu kishining nami Israilning ichide: «Keshi sélin'ghuchining öyi» dep atalsun.

¹¹ Eger ikki adem bir-biri bilen urushup qalghinida birining ayali öz érige yardemliship érinu urghuchining qolidin ajratmaqchi bolup, qolini uzitip urghuchining jan yérini tutuwalsa,

¹² undaqa sen uninggha héch rehim qilmay qolini késiwet. □

¹³ Séning xaltangda chong-kichik ikki xil taraza téshi bolmisun.

¹⁴ Öyüngde chong-kichik ikki xil efah saqlima. □

¹⁵ Taraza téshing toptoghra, durus bolsun; efahingmu toptoghra, durus bolsun. Shundaq qilsang Perwerdigar Xudaying sanga béridighan zéminda ómrüng uzun bolidu.

¹⁶ Chünki kimki shundaq ishlar qilsa, kimki naheq ish qilsa, Xudaying Perwerdigarning aldida yirginchlik sanilidu. ■

Amaleklerden kélidighan xeterni yoqitish

¹⁷ Misirdin chiqip kéliwatqiniglarda Amaleklerning silerge néme qilghinini ésinglarda tutunglar; ■

¹⁸ ular Xudadin qorqmay, yolda silerge uchap, siler hérip-charchap hal-inglar qalmighan chaghda, keyninglarda qalghan ajiz kishilerni urup yoqatmidimu? U Xudadin héch qorqmidi.

¹⁹ Shunga, Perwerdigar Xudaying mirasing bolsun dep sanga igileshke béridighan zéminda, Perwerdigar Xudaying etrapingdiki barliq dushmanliringdin amaniq berginide, Amaleklerning namini asmanning tégede eslenmigüdek derijide óchürüwet; bu ishni unutama.

26

Méwe we bashqa mehsulatlar din «birinchi hosul» ni Xudagha atash

¹ Sen Perwerdigar Xudaying sanga miras qilip béridighan zémin'gha kirip uni özüngning qilip igilep olturaqlashqanda,

■ 25:5 Mat. 22:24; Mar. 12:19; Luqa 20:28 ■ 25:7 Rut 4:7 ■ 25:9 Rut 4:5 □ 25:12 «sen uninggha héch rehim qilmay...» — ibraniy tilida «közüng uni héch ayimay...». □ 25:14 «efah» — ashliq-danlarning ölçem birliki, texminen 20 yaki 27 litr. ■ 25:16 Pend. 11:1 ■ 25:17 Mis. 17:8

² Perwerdigar Xudaying sanga bérídighan zéminning hosulini alghanda, sen yerning deslepki pishqan méwisini élip, séwetke sélip Perwerdigar Xudaying Öz namini qoyushqa tallaydighan jaygha élip bérishing kérek; ■

³ andin shu waqittiki kahinning qéshigha keltürüp, uninggha: «Perwerdigar Özi bizge bérishke ata-bowilirimizgha qesem qilghan zémin'gha kirdim, bügün men Perwerdigar Xudayingning aldida shundaq bolghinigha guwahmen», dep éytisen.

⁴ Kahin séwetni qolungdin élip uni Perwerdigar Xudayingning qurban'gahining aldida qoyidu;

⁵ andin sen Perwerdigar Xudayingning aldida söz qilip mundaq deysen: — «Méning atam esli ghérib bir aramiy idi; Misirgha chüshüp olturaqlashti; ular shu yerde sani az musapir bolsimu, barghanséri köpiyip ulugh, küchlük, chong bir xelq boldi. □ ■

⁶ Lékin Misirliqlar bizge qattiq qolluq qilip, zulum sélip bizni éghir emgekke saldi.

⁷ Emma biz ata-bowilirimizning Xudasi Perwerdigargha peryad qiliwiduq, Perwerdigar awazimizni anglap biz tartiwatqan xarlıq, japa we zulumgha nezirini saldi.

⁸ Shuning bilen Perwerdigar küchlük qol we uzartqan bilek, dehshetler we möjizilik alametler we karametler bilen bizni Misirdin chiqirip

⁹ bizni bu yerge élip kélip bu zémin'gha, yeni süt bilen hesel éqip turidighan bir zémin'gha ige qildi!

¹⁰ Emdi mana, ey Perwerdigar, sen Manga bergen bu zéminning méwisining deslepki pishqinini séning qéshinggha ekeldim», deysen.

Shularni dep, séwetni Perwerdigar Xudayingning huzurida qoyup, Perwerdigar Xudayingning aldida sejde qilisen;

¹¹ shundaq qilip sen we öyüngdikiler Perwerdigar Xudayingning silerge ata qilghan hemme németliridin xush bolunglar; özüng, Lawiylar we aranglarda turidighan musapirlar qoshulup shadlininglar.

Üchinchi yildiki öshre

¹² Sen her üçinchi yilida, yeni ondin biri bolghan öshre yilida hemme hosulungning ondin birini öshre ayrip bolghandın kéyin, sen Lawiy bilen musapirgha, yétim-yésir, tul xotunlarga derwaziliringning ichide shulardin yep toyunsun dep bérisen; ■

¹³ we sen Perwerdigar Xudayingning aldida söz qilip shundaq deysen: «Men öyümdin *Xudagha* muqeddes qilin'ghan nersilerni ayrip élip chiqip, sen Manga tapilighan emr boyiche bularni Lawiy bilen musapirgha, yétim-yésir, tul xotunlarga berdim; men Séning emrliringning héchbirini ne buzmidim, ne héchqachan unutmudim; ■

¹⁴ matem tutqanlirimda shulardin héchnémini yémidim, napak halette turup buningdin birnémini almidim; ölgen kishige atap buningdin héchnéme bermidim, belki Perwerdigar Xudayingning awazini anglap her ishta Sen manga emr qilghining boyiche qildim.

■ 26:2 Mis. 23:19; 34:26; Law. 2:14; 23:10; Chöl. 15:17 □ 26:5 «Méning atam esli ghérib...» — yaki «méning atam esli sergerdan» yaki «méning atam esli yoqap kétey dégen». ■ 26:5 Yar. 46:1 ■ 26:12 Law. 27:30; Chöl. 18:24; Qan. 14:28, 29 ■ 26:13 Qan. 14:27

¹⁵ Emdi Sen muqaddes makaning bolghan asmanlardin nezer sélip Öz xelqing Israilni, shundaqla ata-bowilirimizgha qesem bilen qilghan wedeng boyiche, hesel bilen süt aqidighan, bizge bergen bu zéminni beriketligey-sen».

Xulase

¹⁶ Bügün Perwerdigar Xudaying bu belgilimilerge hem hökümlerge emel qilishqa emr qildi; pütün qelbing, pütün jéning bilen ularni tutup ulargha emel qil.

¹⁷ Sen bügün Perwerdigarni özüngning Xudaying bolushqa, shundaqla Uning yollirida méngishqa, Uning belgilimilirige, Uning emlirige, Uning hökümlirige emel qilip Uning awazigha qulaq sélishqa qobul qilding;

¹⁸ we Perwerdigar bolsa bügün silerni Özining xas xelqi bolushqa, Uning barliq emrlirini tutushqa (U silerge wede qilghandek) silerni qobul qildi.

¹⁹ Shundaq bolsa, U silerge izzet, nam-shöhret we shan-sherep bérip, Öz yaratqan barliq ellerdin silerni üstün qilidu. Buning bilen siler Uning éytqinidek, Perwerdigar Xudayinglar üçün muqaddes bir xelq bolisiler.

27

Shekemde yigihilish – bext-beriket we lenetlik ishlar

¹ Musa we Israilning aqsaqalliri xelqge buyrup mundaq dédi: –

«Men bügün silerge tapilghan bu barliq emrni tutunglar.

² Iordan deryasidin ötüp Perwerdigar Xudayinglar silerge béridighan zémin'gha kirgen künde, siler chong-chong tashlarni tiklep ularni hak bilen aqartinglar;

³ andin ata-bowiliringlarning Xudasi Perwerdigar silerge wede qilghinidek, Perwerdigar Xudayinglar silerge béridighan, süt bilen hesel éqip turidighan zémin'gha kirishinglar üçün deryadin ötkininglerde, bu qanunning hemme sözlirini shu tashlarga pütüp qoyunglar.

⁴ Siler Iordan deryasidin ötüp, méning bügünki emrim boyiche shu tashlarni Ébal téghida tiklep, ularni hak bilen aqartinglar.

⁵ Siler shu yerde Perwerdigar Xudayinglar üçün tömür eswab tegmigen tashlardin qurban'gah yasanglar;

⁶ Perwerdigar Xudayinglarning bu qurban'gahi yonulmighan, pütün tashlardin yasalsun; uning üstide köydürme qurbanliqlarni Xudayinglar Perwerdigargha atap sununglar;

⁷ we shu yerde inaqliq qurbanliqlirininimu sununglar, ulardin yep Perwerdigar Xudayinglarning huzurida shadlininglar.

⁸ Siler shu tashlar üstige bu qanunning hemme sözlirini éniq pütüp qoyunglar».

⁹ Andin Musa bilen Lawiy kahinlar pütkül Israilgha söz qilip: «Ey Israil, shük turup anglanglar! Siler bügün Perwerdigar Xudayinglarning xelqi boldunglar.

¹⁰ Emdi Perwerdigar Xudayinglarning awazigha qulaq sélip, men bügün silerge tapilghan uning emrliri we belgilimilirige emel qilinglar» – déyishti.

■ 26:15 Yesh. 63:15 ■ 26:17 Yar. 17:7 ■ 26:18 Mis. 19:5; Qan. 7:6; 14:2 ■ 26:19 Qan. 4:7

■ 27:2 Ye. 4:1 ■ 27:5 Mis. 20:25; Ye. 8:31

11 Shu küni Musa xelqqa emr qilip mundaq dédi: —

12 Siler Iordan deryasidin ötkendin kéyin, bular, yeni Shiméon, Lawiy, Yehuda, Issakar, Yüsüp bilen Binyaminlar Gerizim téghining üstide turup, xelqqa bext-beriket tilisun. ■

13 Bular, yeni Ruben, Gad, Ashir, Zebulun, Dan bilen Naftali Ébal téghining üstide lenet oqushqa tursun.

Ehdide körsitilgen lenetlik ishlar

14 U waqitta Lawiylar Israillarning hemmisige yuqiri awaz bilen: —

15 «Kimki hünerwening qoli bilen birer oyma yaki quyma mebudni yasap chiqsa (Perwerdigar aldida yirginchlik ishtur!), uni yoshurunche tiklep qoysa lenetke qalsun» dep jakarlisun. Andin xelqning hemmisi jawaben: — Amin! désun. □

16 «Kimki ata-anisini közge ilmisa lenetke qalsun» dep jakarlisun. Andin xelqning hemmisi jawaben: — Amin! désun.

17 «Kimki qoshnisining pasil téshini yötkise lenetke qalsun», dep jakarlisun. Andin xelqning hemmisi jawaben: — Amin! désun.

18 «Kimki bir korni yoldin azdursa lenetke qalsun» dep jakarlisun. Andin xelqning hemmisi jawaben: — Amin! désun.

19 «Kimki musapir, yétim-yésir we tul xotun toghrisidiki hökümn burmilisa, lenetke qalsun» dep jakarlisun. Andin xelqning hemmisi jawaben: — Amin! désun.

20 «Kimki atisining xotuni bilen yatsa, atisining yotqinini achqan bolghachqa lenetke qalsun» dep jakarlisun. Andin xelqning hemmisi jawaben: Amin! — désun. □

21 «Kimki haywan bilen munasiwet qilsa lenetke qalsun» dep jakarlisun. Andin xelqning hemmisi jawaben: Amin! — désun.

22 «Kimki atisining qizi yaki anisining qizi bolghan öz hemshirisi bilen yatsa lenetke qalsun» — dep jakarlisun. Andin xelqning hemmisi jawaben: Amin! — désun.

23 «Kimki qéynanisi bilen yatsa lenetke qalsun» dep jakarlisun. Andin xelqning hemmisi jawaben: Amin! — désun.

24 «Kimki qoshnisini paylap turup yoshurun öltürse lenetke qalsun» dep jakarlisun. Andin xelqning hemmisi jawaben: — Amin! désun.

25 «Kimki gunahsiz ademni öltürüp uning qéni üçhün heq alsa lenetke qalsun» dep jakarlisun. Andin xelqning hemmisi jawaben: — Amin! désun.

26 «Kimki bu qanunning sözlirige köngül bölmey, uninggha emel qilishta ching turmisa, lenetke qalsun» dep jakarlisun. Andin xelqning hemmisi jawaben: — Amin! désun. ■

28

Ehdining bext-beriketliri

■ 27:12 Qan. 11:29 □ 27:15 «lenetke qalsun» — mushu sözning mushu yerdiki asasiy uqumi xelqning lenitige qalghanliqi emes, belki «Xuda lenet qildi», «Xudaning jazasigha uchraydighan» dégen uqumni bildüridu. □ 27:20 «atisining yotqinini achqan...» — bu sözler toghruluq 22:30ni we izahatini körüng. ■ 27:26 Gal. 3:10

¹ Eger sen Perwerdigar Xudayingning sözini anglap, Uning men bugün sanga tapshuridighan emrlirige emel qilishqa köngül bölseng, Xudaying Perwerdigar seni yer yuzidiki hemme ellerning üstige chong qilidu; ■

² Perwerdigar Xudayingning sözini anglisang bu hemme bext-beriketler sanga egiship üstünge chüshidu: —

³ Sen sheherde bext-beriketlik bolisen, sehradimu bext-beriketlik bolisen.

⁴ Baliyatqungning mewisi bilen yeringning mewisi, charpayliringning mewisi, yeni kalangning nesilliri we qoy padiliring tughqini bolsa, bext-beriketlik bolidu.

⁵ Séwiting bext-beriketlik bolidu, tengnengmu bext-beriketlik bolidu.

⁶ Sen kirsengmu bext-beriketlik bolisen, chiqsangmu bext-beriketlik bolisen.

⁷ Sanga qarshi chiqqan dushmanliringni Perwerdigar aldingda meghlup qilidu; ular bir yol bilen sanga hujumga kelip, yette yol bilen aldingdin qachidu.

⁸ Séning ambarliringda we qolung bilen qilidighan barliq ishliringda Perwerdigar üstünge bext-beriket buyruydu; Perwerdigar Xudaying sanga beridighan zéminda U seni beriketleydu.

⁹ Eger sen Perwerdigar Xudayingning emrlirini tutup yollirida mangsang, Özi qesem bilen sanga wede qilghandek Perwerdigar seni tiklep Özige muqeddes bir xelq qilidu.

¹⁰ Shuning bilen yer yuzidiki hemme xelqler séning Perwerdigarning nami bilen atalghiningni körüp sendin qorqidu.

¹¹ Perwerdigar seni yashnitidu; sanga berishke ata-bowiliringgha qesem bilen wede qilghan zéminda seni öz bediningning mewisi bilen charpayliringning mewisi we yeringning mewisini mol we berketlik qilidu. ■

¹² Perwerdigar séning zémininggha öz waqtida yamghur berip qolliringning hemme ishlirini beriketlesh üçün öz xezinisi bolghan asmanni sanga achidu; özüng héch kimdin qerz almaysen, belki köp ellerge qerz berisen.

¹³ Perwerdigar seni quyruq emes, bash qilidu; sen peqet üsti bolup, asti bolmaysen. Eger men silerge bugün tapilighan Perwerdigar Xudayingning emrlirige qulaq selip, ularni tutup emel qilsang,

¹⁴ shundaqla men bugün silerge buyrughan hemme sözlerning héch biridin ong yaki solgha chetnep ketmiseng, bashqa ilahlargha egiship qulluqigha kirmiseng, shundaq bolidu.

Bext-beriketning lenetke aylinishi

¹⁵ Lékin shundaq boliduki, eger Perwerdigar Xudayingning awazigha qulaq salmay, men bugün silerge tapilighan uning barliq emrliri bilen belgilimilirini tutmisanglar hem ulargha emel qilmisanglar, bu lenetlerning hemmisi sanga egiship üstünge chüshidu: —■

¹⁶ Sen sheherde lenetke qalisen, sehradimu lenetke qalisen.

¹⁷ Séwiting lenetke qalidu, tengnengmu lenetke qalidu.

¹⁸ Baliyatqungning mewisi, yeringning mewisi, kalangning nesilliri we qoy padiliringning tughqini lenetke qalidu.

¹⁹ Sen kirsengmu lenetke qalisen, chiqsangmu lenetke qalisen.

20 Séning Perwerdigarni tashlighan rezil qilmishliring üçhün u sen yoq qilin'ghuche, tézdin halak qilin'ghuche, qolung qilghan barliq ishliringda séning üstünge lenet, parakendilik we deshnem chüshüridu.

21 Perwerdigar sen igileshke kiridighan zémindin séni yoqatquche sanga waba chaplashturidu.

22 Perwerdigar séni sil-waba késili, kézik késili, yallughluq késili we bezgek késilige giriptar qilip, qurghaqchiliq, chawirish apiti we hal apitige muptila qilidu. Bu apetler sen yoq qilin'ghuche séni qoghlaydu. □ ■

23 Bëshingning üstidiki asman mistek, ayighingning astidiki yer tömürdek bolidu. ■

24 Perwerdigar séning zéminingda yaghidighan yamghurni topa-chang we qum qilidu; ular taki sen halak bolghuche asmandin üstünge chüshidu.

25 Perwerdigar Özi séni dushmanliringning aldida meghlup qilidu. Sen ulargha qarshi bir yol bilen bérip, ularning aldidin yette yol bilen qachisen; yer yüzidiki hemme ellerni dekke-dükkige salidighan obyékt bolup qalisiler.

26 Ölükliringlar asmandiki barliq uchar-qanatlar bilen yer yüzidiki haywanlarga yem bolidu; ularni heydiwétidighan héchkim chiqmaydu.

27 Perwerdigar séni Misirdiki saqaymas yara-chaqiliri, chiqan-hürrekler, temretke, qichishqaq bilen uridu. □ ■

28 Perwerdigar séni sarangliq, korluq we parakendilik bilen uridu.

29 Sen küpkündüzde kor kishi qarangghuda temtiligendek temtilep yürisen, barliq yolliring aqmaydu; sen kündin-kün'ge peqet zulum bilen bulangchiliqqa uchrighuchi bolisen, séni qutquzidighan héchkim chiqmaydu.

30 Sen bir xotun bilen wedilehseng bashqa bir adem uning bilen yatidu; öyni salsang uningda olturalmaysen, tek tikken bolsang méwisini yéyelmeysen.

31 Kalang közliringning aldida soyulidu, lékin göshidin yéyelmeysen; qarap turup éshiking sendin bulap kétilidu, sanga yénip kelmeydu. Qoyliring dushmanliringning qoligha chüshüp kétidu, ularni yandurup kélishe yardemge héchkim chiqmaydu.

32 Oghul bilen qizliring bashqa bir elning qoligha chüshüp, közliring pütün kün ulargha telmürüş bilen charchaydu; lékin qolung ularni qutquzushqa amalsiz qalidu.

33 Yéringning mehsulatliri bilen emgikingning barliq méwisini sen tonumaydighan bir el yep kétidu; sen barliq künliringde ézilip zulum tartisen;

34 Közliring körgen ishlardin sen sarang bolup kétisen.

35 Perwerdigar séni tapiningdin choqqangghiche, tizing bilen pachaqputliringghiche saqaymas dehshtlik yara-chaqilar bilen uridu.

36 Perwerdigar séni öz üstünge tikligen padishahinggha qoshup özüng we ata-bowiliring tonumighan bir elge tutup béridu. Sen shu yerde turup yaghach we tashtin yasalghan bashqa ilahlargha choqunis.

37 Sen Perwerdigar séni élip baridighan hemme eller arisida wehime, söz-chöçek we tapa-tenining obyékti bolup qalisen.

Bext-beriketning lenetke aylinishi — dawami

□ 28:22 «qurghaqchiliq» — yaki «qilich». «chawirish apiti» — yaki «qurghaq shamal». ■ 28:22 Law. 26:16 ■ 28:23 Law. 26:19 □ 28:27 «Misirdiki saqaymas yara-chaqiliri...» — belkim Xuda Israilni Misirdin qutquzghanda Misirliqlargha chüshürgen yara-chaqilarni körsitishi mumkin («Mis.» 9:9-11ni körüng). ■ 28:27 Mis. 9:9

38 Sen étizliqqa bérip köp uruq chachisen, lékin chéketkiler ularni yep kétip, uningdin az yighip kélisen. ■

39 Tallarni tikip perwish qilsangmu, ularni qurtlar yep kétip, ne méwisini yighalmaysen, ne sharab ichelmeysen.

40 Zéminingning her yéride zeytun baghliring bolsimu, uning méyi bilen bediningni mesihlep mayliyalmaisen; chünki deroxlerdiki méwiler pishmayla chüshüp kétidu.

41 Oghul we qiz perzent körsengmu, lékin ular yéningda turmaydu; chünki ular sürgün bolup kétidu.

42 Séning herbir derixing bilen yéringning barliq mehsulatlirini chéketkiler özining qilidu.

43 Aranglarda turuwatqan musapir sendin barghanséri üstün bolup, sen barghanséri töwen bolup qalisen.

44 U sanga qerz bergüchi bolidu, emma sen uninggha qerz bérelmeysen. U bash bolidu, sen quyruq bolisen.

45 Sen Perwerdigar Xudayingning awazigha qulaq salmay, U sanga tapi- lighan emr we belgilimilerni tutmighining üçün bu lenetlarning hemmisi sen halak qilin'ghuche séni qoghlap yétip, üstüngge chüshidu.

46 Bu lenetler özige we neslingning üstige menggülik chüshidighan möjizilik alamet we karamet bolup qalidu.

47 Sen kengrichilikte shadliq we köngül xushluqi bilen Perwerdigar Xuday- ingning qulluqida bolmighachqa,

48 buning ornigha sen achliq we usuzluq, yalingachliq we her nersining kemchilikide bolup Perwerdigar sanga qarshi ewetidighan dushmanliringning qulluqida bolup qalisen; U séni halak qilghuche boynunggha tömür boyunturuqni salidu.

49 Perwerdigar yiraqtin, yeni yer yüzining chétidin sen tilini bilmeydighan, bürküttek shungghup kélidighan bir elni sanga qarshi ewetidu.

50 U elpazi esheddiy, qérilargha yüz-xatire qilmaydighan we yashlarga méhir körsetmeydighan bir el bolidu.

51 U sen halak bolghuche, charwiliringning nesli bilen yéringning mehsu- latlirini yep kétidu; chünki u séni yoqitup bolmighuche sanga ne ashliq, ne yéngi sharab, ne zeytun méyi, ne kalangning mozayliri ne qoy padiliringning qoziliridin bir némini qoymaydu.

52 Sen tayan'ghan pütkül zéminingdiki hemme égiz, mehkem sépilliring örülüp chüshküche, u pütkül zéminingdiki barliq derwaziliring aldigha kélip, séni qor- shiwalidu; u Perwerdigar Xudaying sanga bergen zéminingning her yéridiki hemme derwaziliring aldigha kélip, séni qorshiwalidu.

53 Shu waqitta dushmanliringning qistap kélishliri bilen bolghan qamal- qistangning azab-oqubetliri ichide, Perwerdigar Xudaying sanga ata qil- ghan, öz téningning méwisi bolghan oghulliringning göshini we qizliringning göshini yeysen. ■

54 We shundaq boliduki, aranglardiki nazuk, intayin siliq-sipaye bir adem qérindishi, quchiqidiki ayali, shundaqla téxi tirik baliliridin qizghinip, ulargha yaman kózi bilen qaraydu;

55 shunga, dushmanliringning qamal-iskenjiside sen öz derwaziliring ichide qiynalghiningda héchnéme qalmighanliqi üçün, u özi yewatqan baliliringning göshidin ularning héchqaysisigha azraqmu bermeydu.

56-57 Aranglardiki eslide nazuk we siliq-sipaye bolghan, siliq-sipayiligi we nazukluqidin puti bilen yerge desseshnimu xalimaydighan ayal quchiqidiki éri, oghul-qiz perzentliridin qizghinip, ulargha yaman közi bilen qaraydu; chünki düşmenliringning gamal-iskenjisi bilen sen öz derwaziliring ichide qiynalghiningda héchnerse qalmighachqa, u öz puti ariliqidin chiqqan bala hemrahi bilen özi tughqan balilirini yoshurunche yeydu.

Xudaning ehdisidin chiqishning aqiwiti

58 Sen bu kitabta pütülgen bu qanunning barliq sözlirige emel qilishqa köngül bölmişeng, Perwerdigar Xudayingning ulugh we heywetlik namidin qorqmisang,

59 Perwerdigar séning üstüngge chüshüridighan wabalar hem neslingning üstige chüshüridighan wabalarni ajayib qilidu; U dehshetlik, uzaqqa sozulidighan wabalarni we éghir, uzaqqa sozulidighan késellerni üstüngge we neslingge chüshüridu;

60 Perwerdigar sen qorqidighan, Misirdiki barliq késellerni üstüngge chüshürüp, sanga chaplashturidu.

61 Shuningdek bu qanuniy kitabta pütülmigen hemme késel we hemme wabanimu Perwerdigar taki sen halak bolghuche üstüngge chüshüridu.

62 Shuning bilen eslide asmandiki yultuzlardek nurghun bolsanglarmu, emdilikte az bir türküm kishiler bolup qalisiler; chünki siler Perwerdigar Xudayinglarning awazigha qulaq salmidinglar.

63 We shundaq holiduki, Perwerdigar ilgiri silerge yaxshiliq qilip, silerni awutqinidin söyün'gendek, U emdi silerni yoqitip halak qilidighinidin söyünidu; shuning bilen siler igileshke kiridighan zémindin yulup tashlinisiler. ■

64 Perwerdigar silerni yer yüzining bu chétidin u chétigiche bolghan hemme ellerning arisigha tarqitidu; siler özünglar yaki ata-bowiliringlar tonumighan yaghach bilen tashitin yasalghan ilahlarning qulluqida bolisiler; ■

65 Siler u ellerning arisida ne aram tapalmaysiler, ne tapininglar tirep turghudek héch mezmüt jay bolmaydu; Perwerdigar belki shu yerde silerning könglünglarni ghuwalashturup titritip, közünglarni qarangghulashturup jéninglarni solashturidu.

66 Siler qarap turup jéninglar qilda ésiqliqtek turidu; siler kéche-kündüz dekkeddükide bolup jénimdin ayrilip qalarmenmu? — dep qorqisiler;

67 könglüngni basqan wehime we parakendichilik we közliring körgen körünüşler tüpeylidin etigini: «Kashki kech bolsidi!», kechte bolsa: «Kashki etigen bolsidi!» deysen.

68 Perwerdigar silerge wede qilip: «Siler bu yolni ikkinchi yene körmeysiler» dégen shu yol bilen silerni kémige chüshürüp Misirgha yanduridu. Siler shu yerde düşmenliringlarga qul-dédek bolushqa özünglarni satisiler, lékin silerni alghili adem chiqmaydu.

29

Musa peyghember xelqqe söz qilidu — eslesh we jékilesh

¹ Töwendikiler Perwerdigar Israillar bilan ehde baghlash üçün Moab zéminida Musagha tapilighan sözlerdur. Bu ehde Perwerdigar ular bilan Horebde qilghan ehdidin bashqa bir ehde idi.

² Musa pütkül Israilni chaqirip ulargha mundaq dédi:

«Siler Perwerdigarning Misir zéminida Pirewn'ge, uning barliq xizmetkarliri we zéminning hemme yéride köz aldingerda néme ish qilghinini kördünger, ■

³ yeni shu chong apetler bilen ulugh möjizilik alamet we karametlerni öz közünger bilen kördünger. ■

⁴ Lékin Perwerdigar silerge бүгүн'giche chüshen'güdek köngül, körgüdek köz we anlighudek qulaq bermidi.

⁵ Men qiriq yil silerni bayawanda yéteklep yürdüm; shu waqitlarda üstüngerdeki kiyimliringlar konirimidi, putunglardiki keshinglarmu konirap ketmidi.

⁶ Xuda Özining silerning Perwerdigar Xudayinglar ikenlikini bilsun dep, silerge yéyishke nan, ichishke sharab yaki küchlük ichimlik nésip qilmidi.

⁷ Siler bu jaygha yétip kelginginglarda Heshbonning padishahi Sihon bilen Bashanning padishahi Og biz bilen jeng qilghili chiqti; emma biz ularni urup meghlup qıldıq; ■

⁸ biz ularning zéminlirini élip Rubenler bilen Gadlar we Manassehning yérim qebilisige miras qilip berduk. ■

⁹ Emdi siler hemme ishliringlarda rawaj tépish üçün bu ehdinging sözlirini tutup, ulargha emel qilinglar.

¹⁰ Бүгүн hemminglar — kebile bashliqliringlar, aqsqalliringlar, emeldarliringlar, shuningdek Israilning hemme erliri,

¹¹ kichik baliliringlar, ayalliringlar, chédirgahinglarda turuwatqan musapirlar, shundaqla otun kesküchiliringlar we su toshughuchiliringlarmu, hemminglar Perwerdigarning aldida hazir turuwatisiler;

¹² meqset shuki, Perwerdigar Xudayinglarning ehdisige, yeni Perwerdigar Xudayinglar бүгүн silerge bergen qesimi bilen baghlighan ehdinge daxil bolushunglar üçündür,

¹³ We shuning bilen teng U silerni бүгүн Özige xas bir xelq qilip silerge wede qilghinidek, ata-bowiliringlarga, yeni Ibrahim, Ishaq we Yaqupqa qilghan qesimi boyiche özi silerge Xuda bolushtur. ■

¹⁴ Lékin men bu ehde we qesemni yalghuz siler bilenla emes,

¹⁵ belki бүгүн biz bilen bu yerde Perwerdigar Xudayimizning aldida turuwatqanlar, shundaqla бүгүн bu yerde biz bilen birge bolmighan kishilerning hemmisi bilenmu түзүshimen. □

¹⁶ (chünki siler bizning Misir zéminida qandaq turghanliqimiz we sepirimizde ellerning otturisidin qandaq ötüp kelginimizni obdan bilisiler;

¹⁷ Siler ularning arisidiki yirginchlik nersilerni, ularning arisidiki yaghach, tash, altun we kümüshtin yasalghan butlarni kördünger).

¹⁸ Ehdining meqsiti bolsa, silerning aranglardiki herbir er, herbir ayal, herbir aile we herbir qebililiringlardin бүгүн köngli Perwerdigar Xudayimizdin yénip, shu ellerning ilahlirining qulluqigha kirip kétidighan héch kishi bolmisun, shundaqla aranglarda öt süyi we emen chiqiridighan yiltiz peyda bolup qalmisun üçündür. ■

■ 29:2 Mis. 19:4 ■ 29:3 Qan. 4:34; 7:19 ■ 29:7 Chöl. 21:24,33; Qan. 2:32; 3:1 ■ 29:8 Chöl. 32:33;

Qan. 3:12; Ye. 13:8 ■ 29:13 Yar. 17:7 □ 29:15 «Lékin men bu ehde... kishilerning hemmisi

bilenmu түзүshimen» — mushu sözlerde (14-15-ayette) «men» dégen sözligüchi Musa peyghember bolsa kérek. ■ 29:18 Ros. 8:23; Ibr. 12:15

19 Derweqe shundaq boliduki, shu lenet sözlirini anglighanda öz könglide öz-özini bext-beriketlik sanap: «Men qanche bashbashtaqliq bilen mangsammu, tinch-amanliqta turiverimen», dëgüchi shundaq bir kishi bolidu; netijide, nem yermu changqaq yerge oxshashla weyran qilinidu. □

20 Perwerdigar mundaq kishini epu qilmaydu, belki Perwerdigarning ghezipi bilen otluq qehri tütündek shu kishige chüshidu; bu kitabta pütülgen hemme lenetler uning béshigha chüshidu; Perwerdigar uning ismini asmanning tégidin öchüridu.

21 Perwerdigar bu qanun kitabida pütülgen ehdingning hemme lenetliri boyiche Israilning barliq qebililiridin uni ayrip chiqip, apette muptila qilidu.

22 Kelgüsi dewr bolsa, yeni silerdin keyin chiqidighan baliliringlar we shundaqla yiraq yurttin kelgen musapirlar Perwerdigar shu zéminning üstige ewetken balayi'apetler bilen késellerni köridu;

23 Perwerdigar ghezipi we qehri bilen weyran qilghan Sodom, Gomorra, Admah we Zeboimlarning weyranchiliqidek zéminning hemme yeri güngürtliship, shorliship, köyüp ketkinini, तरीqchiliqmu, hosulmu bolmighinini, ot-chöpmu ümginini köridu;

24 buni körgenler, hetta hemme el-yurt: «Némishqa Perwerdigar bu zémin'gha mundaq qilghandu? Némishqa Uning ghezipi shunche qattiq, esheddiy bolghandu?» dep soraydu; ■

25 andin ulargha jawab bérilip: «Ular ata-bowilirining Xudasi Perwerdigarning ularni Misir zéminidin qutquzup chiqarghinida ular bilen békitken ehдини tashlap,

26 bérip ularning nésiwisi bolmighan, özimu tonumighan ilahlarning qul-luqigha kirip, ulargha choqun'ghini üçün shundaq boldi.

27 Mana bu sewebtin Perwerdigarning ghezipi bu zémin'gha tutiship, bu kitabta pütülgen hemme lenetni uning üstige keltürdi.

28 Shuning üçün Perwerdigar ghezep, achchiq we zor qehr bilen ularni yurtidin yulup, bashqa bir yurtqa tashlidi» — déyilidu.

29 Herbir yoshurun sirlar bolsa Perwerdigar Xudayimizningkidur; lékin herqandaq ashkarilan'ghan wehiyeler bolsa bu qanunning sözlirige emel qilishimiz üçün ebedigiche biz we balilirimizningkidur.

30

1 We shundaq boliduki, bu barliq ishlar, yeni men séning aldingda qoyghan bu beriket bilen lenet béshingha chüshkinide, Perwerdigar Xudaying séni heydiwetken ellerning arisida turup bularni ésingge élip köngül bölüp,

2 özüng we baliliring Perwerdigar Xudayingning yénigha yénip Uning awazigha qulaq sélip, men bugün sanga emr qilghan barliq ishlargha pütün qelbing we pütün jéning bilen itaet qilsang,

3 shu chaghdá Perwerdigar Xudaying séni sürgünlükten qayturup, sanga ichini aghritip, Perwerdigar Xudaying Ózi heydiwetken ellerdin yighip kélidu. ■

□ 29:19 «nem yermu changqaq yerge oxshashla weyran qilinidu» — yaki «mest kishi ussz kishige qoshulup yoqitilidu». Bashqa birneche xil terjimilirimu uchrishi mumkin. Lékin omumiy menisi shübhisizki, hemme adem apette uchrup yoqitilidu. ■ 29:24 Yer. 22:8 ■ 30:3 Neh. 1:8; Zeb. 106:45-47; Yer. 32:37

4 Gerche aranglardin hetta asmanlarning chétigichimu heydilip ketkenler bolsimu, Perwerdigar Xudaying séni shu yerdin yighip jem qilib kélidu. ■

5 Perwerdigar Xudaying séni ata-bowiliringning teweliki bolghan zémin'gha keltüridu we sen uni igileysen; U sanga yaxshiliq qilib ata-bowiliringning sanidin ziyade köp qilidu;

6 Perwerdigar Xudayingni pütün qelbing, pütün jéning bilen söyüşke Perwerdigar Xudaying qelbingni we nesilliringning qelbini xetne qilidu; shuning bilen siler hayat yashaysiler. ■

7 Shundaqla Perwerdigar Xudayinglar bu hemme lenetlerni dushmanliringlarning üstige, silerge nepretlinidighanlarning üstige, silerge ziyankeshlik qilghanlarning üstige chüshüridu.

8 Siler bolsanglar yénip kélip Perwerdigar Xudayinglarning awazigha qulaq sélip, men бүгүн silerge tapilghan hemme emrlirige emel qilisiler.

9 Shundaq qilsanglar, Perwerdigar Xudayinglar qolliringlarning hemme ishida, bedininglarning méwisini, charpay malliringlarning méwisini we yéringning méwisinimu awutup silerni zor yashnitidu. Chünki Perwerdigar silerning ata-bowiliringlarga yaxshiliq qilishtin söyün'gendek, silerge yaxshiliq qilishtin söyünidu. ■

10 Siler Perwerdigar Xudayinglarning awazigha qulaq sélip, bu qanun kitabida pütülgen emrler bilen belgilimilerni tutup, pütün qelbinglar, pütün jéninglar bilen Perwerdigar Xudayinglarning teripige burulsanglarla, shundaq bolidu.

11 Chünki men бүгүн sanga tapilghan bu emr sen üçün karamet ish emes yaki sendin yiraqmu emes. □

12 Bu emr asmanning üstide emes, séning: «Bizning uninggha emel qilmiqimiz üçün kim asman'gha chiqip uni élip chüshüp bizge anglitidu?» déyishingning hajiti bolmaydu. ■

13 We shuningdek bu emr déngizning u teripidimu emestur, séning: «Bizning uninggha emel qilmiqimiz üçün kim déngizdin ötüp, uni élip kélip bizge anglitidu» déyishingning hajiti bolmaydu.

14 Chünki bu söz bolsa uninggha emel qilmiqing üçün sanga bek yéqin, yeni aghzingda we könglüngde bardur. □

15 Mana, men бүгүн aldinglarda hayat bilen yaxshiliq, ölüm bilen yamanliqni qoydum;

16 chünki özüm sanga höküm bérip: — Siler Perwerdigar Xudayinglarni söyüp, Uning yollirida méngip, emrliri, belgilimiliri hem hökümlirige emel qilinglar, dep бүгүн silerge tapilidim; shundaq qilsanglar siler yashap awup, uni igileshke kiridighan zémin'gha barghininglarda Perwerdigar Xudayinglar silerni beriketleydu.

17 Lékin eger könglüngni tetür qilib, qulaq salmay azdurulup, bashqa ilahlargha bash urup choqun'ghili tursang,

18 men shuni бүгүн silerge agahlandurup éytip qoyayki, siler halak bolmay qalmaysiler; siler uni igileshke Iordan deryasidin ötüp baridighan zémin'gha kirgininglarda uzun ömür körelmeysiler.

■ 30:4 Neh. 1:9 ■ 30:6 Yer. 32:39; Ez. 11:19; 36:26 ■ 30:9 Qan. 28:11 □ 30:11 «bu emr sen üçün karamet ish emes» — bu ayettiki «karamet» dégen söz adette peqet Xudala qilidighan ishni yaki Xudaning süpitini körsitidu. ■ 30:12 Rim. 10:6-8 □ 30:14 «... bu söz ... sanga bek yéqin, yeni aghzingda we könglüngde bardur» — «Rim.» 10:6-10ni körlüng.

¹⁹ Men b \ddot{u} g \ddot{u} n hayat bilen \ddot{o} l \ddot{u} mni, beriket bilen lenetni aldingda qoyghin-
img \ddot{h} a asman bilen z \acute{e} minni \ddot{u} st \ddot{u} ngge guwah bolushqa chaqirimen; emdi
 \ddot{o} z \ddot{u} ng we nesling yashay d \acute{e} senglar, hayatni talliwal; ■

²⁰ Perwerdigar Xudayingni s \ddot{o} y \ddot{u} p, Uning awazigha qulaq s \acute{e} lip, Uninggha
baghlan'ghin; ch \ddot{u} nki U \ddot{O} zi s \acute{e} ning hayating we \ddot{o} mr \ddot{u} ngning uzunluqidur;
ch \ddot{u} nki shundaq qilsang Perwerdigar ata-bowiliring bolghan Ibrahim, Ishaq
we Yaqupqa: «Men silerge uni b \acute{e} rimen» dep qesem qilip wede qilghan
z \acute{e} minda turisen».□

31

Yeshua Musagha orun basar qilip b \acute{e} kitilidu

¹ Andin Musa b \acute{e} rip hemme Israilgha s \ddot{o} z qildi;

² u mundaq d \acute{e} di: «Men b \ddot{u} g \ddot{u} n bir y \ddot{u} z yigirme yashqa kirdim; emdi silerge
serdar yaki bashlighuchi bolalmaymen. Perwerdigar manga: Sen bu Jordan
deryasidin \ddot{o} tmeysen, d \acute{e} genidi.□ ■

³ L \acute{e} ni Perwerdigar Xudayinglar \ddot{O} zi silerni y \acute{e} teklep *deryadin* \ddot{o} t \ddot{u} p, bu ellerni
aldinglarda weyran qilidu; shuning bilen ularning mal-m \ddot{u} lkini igileysiler;
Perwerdigarning \acute{e} y \acute{t} qinidek, Yeshua silerning aldinglarda bashlap *deryadin*
 \ddot{o} tidu. ■

⁴ Perwerdigar Sihon bilen Og d \acute{e} gen ikki Amoriy padishahi we ularning
z \acute{e} minini halak qilghandek, u bu ellergimu shundaq qilidu. ■

⁵ Emma Perwerdigar ularni qolunglarga tapshurghinida, men silerge tapi-
lighan p \ddot{u} t \ddot{u} l emr boyiche ulargha muamile qilisiler. ■

⁶ J \ddot{u} r'etlik we qeyser bolunglar, ularning aldida titrimenglar, ulardin h \acute{e} ch
qorqmanglar; ch \ddot{u} nki siler bilen birge barghuchi Perwerdigar Xudayinglar
 \ddot{O} zidur; U silerdin waz kechmeydu, silerni hergiz tashliwetmeydu!».■

⁷ Andin Musa Yeshuani chaqirip p \ddot{u} t \ddot{u} l Israilning k \ddot{o} z aldida uninggha s \ddot{o} z
qilip: «Sen j \ddot{u} r'etlik we qeyser bolghin; ch \ddot{u} nki bu xelq Perwerdigar ularning
ata-bowilirigha qesem qilip b \acute{e} rishke wede qilghan z \acute{e} min'gha kirgende sen
ular bilen bille b \acute{e} rishing k \acute{e} rek; sen ulargha uni igilitip miras qildurisen.

⁸ Mana, s \acute{e} ning aldingda mangghuchi Perwerdigar \ddot{O} zidur; U sen bilen
bille bolup sendin waz kechmeydu, s \acute{e} ni hergiz tashliwetmeydu! Sen
qorqmighin, parakende bolma!» – d \acute{e} di.■

Musaning ehdiname y \acute{e} zip tapshurushi

⁹ Musa bu qanunni y \acute{e} zip bolup, uni Perwerdigarning ehde sanduqini
k \ddot{o} t \ddot{u} ridighan Lawiying ewladi bolghan kahinlar bilen Israilning barliq
aqsaqallirigha tapshurup berdi.

¹⁰ Musa ulargha mundaq buyrudi: –

«Her yette yilning axirqi yilida, yeni azadliq yili dep b \acute{e} kitilgen waqitta,
«kepiler h \acute{e} yti» bashlan'ghanda,

■ 30:19 Qan. 4:26 □ 30:20 «...ch \ddot{u} nki U \ddot{O} zi s \acute{e} ning hayating we \ddot{o} mr \ddot{u} ngning uzunluqidu;» –
mushu yerde «U \ddot{O} zi» d \acute{e} gennig bashqa birxil ch \ddot{u} shenchisi «bu ish» (yeni, Xudaning emrlirini tutush).

□ 31:2 «silerge serdar yaki bashlighuchi bolalmaymen» – mushu yerde ibraniiy tilida «silernig
aldinglarda chiqip-kirip y \ddot{u} relmeymen» d \acute{e} gen s \ddot{o} zler bilen ipadilinidu. ■ 31:2 Ch \ddot{o} l. 27:12; Qan. 3:26

■ 31:3 Ch \ddot{o} l. 27:18 ■ 31:4 Ch \ddot{o} l. 21:24,33 ■ 31:5 Qan. 7:1, 2 ■ 31:6 Ye. 1:5; Ibr. 13:5 ■ 31:8
Ye. 1:9

¹¹ Israilning hemmisi kélip Perwerdigar Xudayingning huzurida jem bolush uchün u tallaydighan jaygha yighilghanda, uni anglisun dep pütkül Israilning aldida bu qanunni oqup bérisen. ■

¹² Shuning uchün *shu chaghda* barliq xelqni, er bolsun, ayal bolsun, bala bolsun, qowuqlirningning ichide turuwatqan musapir bolsun, ularning hemmisi anglap, óginip, Perwerdigar Xudayinglardin qorqup, bu qanunning barliq sözlirini tutup uninggha emel qilsun, dep ularni yighqin. □

¹³ Shundaq bolsa, ularning bu qanunni tonumighan balilirimu uni anglap óginip, siler igileshe Iordan deryasidin ötüp baridighan zéminda yashighan barliq künliride Perwerdigar Xudayinglardin qorqidighan bolidu».

Musa Yeshuagha öz wezipisi toghruluq buyruydu

¹⁴ Andin Perwerdigar Musagha söz qilip: «Mana séning ölidighan waqting yéqinliship qaldi. Emdi Yeshuani chaqirghin, ikkinglar jamaet chédirigha béríp shu yerde hazir bolunglar. Men uninggha wezipe tapshurimen» dédi. Shuning bilen Musa bilen Yeshua ikkisi béríp, jamaet chédirida hazir boldi.

¹⁵ Perwerdigar bulut tüwrükining ichide köründi; bulut tüwrüki chédirning derwazisining üstide toxtidi.

¹⁶ Perwerdigar Musagha mundaq dédi: «Mana, sen ata-bowiliringning qéshida uxlash aldida turisen; andin bu xelq qozghilip, baridighan zémindiki yat ilahlargha egiship buzuqchiliq qilip, Méni tashlap, Men ular bilen baghliqghan ehdimi buzidu. □

¹⁷ Shu waqitta Méning ghezipim ulargha tutiship, Men ularnimu tashlap, ulardin yüzümni yoshurimen. Ular yutuwétilidu, köp balayi'apet we külpetler béshigha chüshidu we ular shu waqitta: «Shübhisizki, Xudayimiz arimizda bolmighini uchün, bu balalar béshimizgha chüshti» — deydu. □

¹⁸ Lékin Men ularning bashqa ilahlargha mayil bolup egiship, qilghan hemme rezillikliri uchün shu küni yüzümni pütünley yoshurimen.

¹⁹ Emdi siler özünglar uchün bu ghezelnı pütüp, uni Israillargha ógitinglar; bu ghezelnıng keyin Israillarning eyibige Men uchün guwahchi bolushi uchün uni ularning aghzigha salghin.

²⁰ Chünki Men ularni Men ata-bowilirigha qesem bilen wede qilghan, süt bilen hesel éqip turidighan yurtqa kirgüzimen; andin ular yep toyup, semrigende bashqa ilahlargha egiship, ularning qulluqigha kiridu we Méni közge ilmay ehdemni buzidu.

²¹ Emma shundaq boliduki, köp balayi'apetler bilen külpetler ularning béshigha chüshkinide, bu ghezel ularni eyiblep guwah béridu; chünki bu ghezel ularning ewladlirining aghzida untulmaydu. Chünki Men ularni ulargha qesem bilen wede qilghan zémin'gha téxi kirgüzmeyle ularning néme xiyal qilwatqinini obdan bilimen».

²² Shularni dep, Musa shu küni bu ghezelnı yézip, Israillargha ögetti.

■ **31:11** Ezra 10:8; Neh. 8:1,2,3,8 □ **31:12** «... qowuqlirningning ichide turuwatqan musapir» — démek, «siler bilen bille turuwatqan musapir». «Siler bilen bille turuwatqan» ibranıy tilida adette «qowuqlirning ichide turuwatqan» dégen sözler bilen ipadilınidu. □ **31:16** «buzuqchiliq qilish» — mushu yerde Xudagha wapasizliq yaki asiylıq qilishni bildüridu. Qanaandiki eller arısında «buzuqchiliq» rohiy jehette bolupla qalmay, jismani yehettimu butpereslikke munasiwetlik jinsiy buzuqchiliq mewjut idi. □ **31:17** «shu waqıtta» — ibranıy tilida «shu küni».

23 Andin *Perwerdigar* Nunning oghli Yeshuagha: «Jür'etlik we qeyser bolghin, chünki sen Men Israillargha gesem bilen wede qilghan zémin'gha ularni bashlap kirisen we Men sen bilen bille bolimen» dep emr qildi. ■

24 Musa bu qanunning sözlirini bir kitabqa pütünley yézip bolghandin kéyin
25 u Perwerdigarning ehde sanduqini kótürüp mangghan Lawiylargha buyrup mundaq dédi:

26 — Bu qanun kitabini silerning eyibinglerge guwahchi bolup turushi üçün Perwerdigar Xudayinglarning ehde sanduqining yénigha qoyunglar. ■

27 Chünki men silerning asiy we boynunglar qattiq ikenlikinglarni bilimen. Mana, men téxi aranglarda tirik tursam Perwerdigargha asiyliq qilip keldinglar; ölümümdin kéyin siler téximu shundaq qilisiler!

28 Men ularning qulaqlirigha bu sözlerning hemmisini anglitishim üçün, shundaqla yer bilen asmanni ularning eyibige guwahchi bolushqa chaqirishim üçün emdi méning aldingha qebililiringlarning hemme aqsaqalliri we emeldarilirini yighinglar.

29 Chünki ölümümdin kéyin silerning tüptin buzulup, men silerge emr qilghan yoldin chetnep kétidighinglarni bilimen. Shuning bilen künlerning axirida külpetler béshinglarga chüshidu; chünki siler Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilip, qolliringlarning ishliri bilen uning ghezipini qozghaysiler». □

30 Andin Musa Israillarning pütkül jamaiti aldida bu ghezelnig tékistini bashtin-axirghiche oqup berdi: —□

32

Ehde shertlirige guwahchilarni chaqirish — Musaning ghezili

1 «Qulaq sélinglar, ey asmanlar, men sözley;

Aghzimning sözlirini angla, i yer-zémin!

2 Telimim bolsa yamghurdek yaghidu,

Sözlirim shebnemdek tamidu,

Yumran ot-chöp üstige chüshken sim-sim yamghurdek,

Kökzarliqning üstige chüshken xasiyetlik yamghurdek bolidu.

3 Chünki men Perwerdigarning namini bayan qilimen;

Emdi Xudayimizni ulugh dep jakarlanglar!

4 U qoram tashtur; Uning emelliri mukemmeldur;

Uning barliq yolliri heqqaniydur.

U naheqliqi yoq, wapadar bir Xuda,

Adil we diyanetliktur.

5 Emma *Öz xelqi* uninggha buzuqluq qildi;

Ularning qilmishliri Uning *Öz* baliliriningkidek bolmidi — mana bu ularning eyibidur!

Ular egri we iplas bir nesildur!

6 Ey exmeq we nadan xelq,

Perwerdigarning yaxshiliqini shundaq yanduramsen?

U séni bedel tölep hör qilghan atang emesmu?

U séni yaritip, séni tikligen emesmu?

■ 31:23 Ye. 1:6 ■ 31:26 2Pad. 22:8 □ 31:29 «künlerning axirida» — axirqi zamanni körsetse kérek. □ 31:30 «pütkül jamaiti aldida» — ibraniiy tilida «...pütkül jamaitining qulaqliri ichige....».

- 7 Ötken künlarni ésingge alghin,
Dewrdin-dewrgiche ötken yillarni oylighin;
Atangdin sora, u sanga dep béridu;
Aqsaqalliringgha soal qoy, ular séni xewerlendüridu.
- 8 Hemmidin aliy bolghuchi ellerning ülüshini ulargha üleshtürgende,
Adem'atining perzentlirini bir-biridin bölginide,
U xelqlarning chégrilirini Israil balilirining sanigha qarap békitken.□
- 9 Chünki Perwerdigarning nésiwisi bolsa uninggha xas bolghan xelqidur;
Yaqup xuddi chek tashlinip chiqqandek, Uning mirasidur.□
- 10 U uni chöl bir zéminda,
Shamal huwlaydighan dehshetlik bir bayawanda uni tapti;
Uni orap etrapida qoghdap turdi,
Uni köz qarichuqidek saqlidi;□
- 11 Xuddi bürküt öz changgisini tewritip,
Balilirining üstide perwaz qilip,
Qanatirini yéyip ularni peylirining üstige élip kötürginidek,
- 12 Perwerdigarmu uninggha shundaq yalghuz yétekchilik qildi;
Héchqandaq yat ilah uning bilen bille emes idi.
- 13 U uni yer yüzining égiz jaylirigha mindürdi,
We u étizliqning mehsulatidin yédi,
U uninggha qiya tashtin hesel shoritip,
Chaqmaq téshidin zeytun méyi shoratti; ■
- 14 Sanga kala qaymiqi bilen qoy sütini ichküzüp,
Qozilarning yéghini,
Bashandiki qochqarlar we tékilerning göshini yégüzüp,
Ésil bughdayning ésil danliridin yégüzdi,
Sen bolsang üzüm qéni bolghan sap sharabni ichting.
- 15 Lékin Yeshurun semrip tepkek bolup qaldi;
Berheq, sen semrip ketting,
Bordilip ketting,
Toyunup ketting!
U ózini yaratqan Tengrini tashlap,
Öz nijatining Qoram Téshini közge ilmidi.□
- 16 Ular bolsa yat ilahlargha egiship Uning wapasizliqqa bolghan hesitini qozghidi,
Yirginchlik ishlar bilen Uning ghezipini keltürdi.
- 17 Ular Ige-Tengrisi emes jinlarga,
Özi bilmeydighan ilahlargha,
Ata-bowilirimu qorqmaydighan,
Yéngi peyda bolup qalghan ilahlargha qurbanliq qildi.
- 18 Sen özüngni töreldürgen Qoram Tashni könglüngdin chiqarding,
Séni apiride qilghan Tengrini untudung.
- 19 Perwerdigar buni körüp,

□ 32:8 «U xelqlarning chégrilirini Israil balilirining sanigha qarap békitken» — bezi kona köchürmelerde: «U xelqlarning chégrilirini Xudaning oghullirining sanigha qarap békitkenidi» déyilidu.

□ 32:9 «Yaqup» — mushu yerde Israillarni körsitidu. □ 32:10 «uni orap etrapida qoghdap turdi» — bashqa birxal terjimisi: «u uni qoghdap yürüp uni terbiyilidi». ■ 32:13 Qan. 33:26; Yesh. 58:14

□ 32:15 «Yeshurun» — Israilning yene bir ismi — menisi «tik turidighan», «durus» dégenlik.

Oghul-qizlirining Uning achchiqini keltürginidin, ulardin bizar bolup mundaq dédi: —

²⁰ «Men ulardin yüzümni yoshurimen, Ularning aqiwitini körüp baqay; Chünki ular iplas bir nesildur, Qelbide wapadarliqi yoq balilardur.

²¹ Ige-tengrisi emesler bilen hesitimni keltürdi, Erzimes mebudliri bilen qehrimni qozghidi; Shunga «héch xelq emes» bolghan bir xelq arqiliq ularning hesitini qozghaymen,

Nadan bir el arqiliq ularning achchiqini keltürimen. □ ■

²² Chünki Méning ghezipimdin bir ot tutashti;

U tehtisaraning tégigiche köyüp baridu, U yer bilen uning mehsulatini yep kétidu, We taghlarning ullirininimu tutashturidu. ■

²³ Men ularning üstige balayi'apetlerni döwileyen; Ya-oqlirimni birni qoymay ulargha atimen.

²⁴ Ular acharchiliqtin yégilep kétidu, Tomuz issiq we wabaning neshterliri teripidin yep kétilidu; Ulargha qarshi yirtquch haywanlarning chishlirini, Topida ömiligüchilerning zehirini ewetimen.

²⁵ Tashqirida qilich ularni musibetke salidu, Ichkiride wehime basidu;

U yigit bilen qizni, Emchektiki bala bilen aq chachliqni hemmisini yoqitidu.

²⁶ Men: «Ularni chépiwétimen, Insanlarning arisidin ularning namini öchürimen» — deyttim, □

²⁷ Biraq düshmenning mesxire qilishidin qorqtum; Israilning reqibliri bu ishni xata chüshinip: —

Bu ish bizning qolimizning küchlüklükidin bolghan bolsa kérek, Perwerdigar buni héch qilmidi» démisun dep, *bu ishni qilmidim*.

²⁸ Israil nesihettin mehrum bolghan bir el, Ularning héch eqil-pemi yoqtur.

²⁹ Ah, ular dana bolsidi!

Shundaq bolsa buni chüshinip,

Öz aqiwiti qandaq bolidighinini oylaytti!

³⁰ Eger ularning Qoram Téshi ularni sétiwetmigen bolsa, Perwerdigar ularni *düşmenlirige* tashlap bermigen bolsa, Bir kishi qandaqmu ming kishini öz aldidin heydiyeleytti?, Ikki kishi qandaqmu on ming kishini qachuralaytti?

³¹ Chünki bashqilarning qoram téshi bolsa bizning Qoram Tëshimizdek emes-tur.

Buninggha düşmenlirimiz özliri guwahliq bersun!

³² Chünki ularning üzüm téli Sodomning üzüm télidin, Gomorraning étizliqliridin chiqqandur;

Üzümliri zeherlik üzümlerdur,

□ 32:21 «Shunga «héch xelq emes» bolghan bir xelq arqiliq... Nadan bir el arqiliq ularning achchiqini keltürimen» — u ulugh bésharetning emelge ashurulushi toghruluq «Hosh.» 1:9, 2:32, «Rim.» 10:19ni körüng. ■ 32:21 Rim. 10:19 ■ 32:22 Yer. 15:14 □ 32:26 «Ularni chépiwétimen» — yaki «Ularni tarqitimen», «Ularni chéchiwétimen».

Ularining herbir sapiqi achchiqtur,

³³ Sharabi bolsa ejdihalarning zehiridur,
Kobralarning ejellik zehiridur.

³⁴ *Perwerdigar*: «Bularning *hemmisi* Méningkide saqlaqliq emesmu?
Öz xezinilirimde möhürlen'gen emesmu?

³⁵ Intiqam Méningkidur,

Yamanliqni qayturushmu shundaq,

Bular ular putlishidighan waqitqiche saqlaqliq turidu,

Chünki ularning balayi'apetlik küni yéqinlashmaqta,

Ularining béshigha chüshidighan ishlar bolsa téz kéliwatidu. □ ■

³⁶ Chünki *Perwerdigar* ularning küchi tügep ketkenlikini, ularning *azyiyp*,
hetta ajiz yaki méyiylarningmu qalmighinini körgende,

U Öz xelqining üstige höküm chiqiridu,

Öz bendilirige méhir-shepset körsitidu. □ ■

³⁷ U waqitta U mundaq deydu: «Qéni, ularning ilahliri?

Özige tayanch qilghan qoram téshi emdi qeyerdidur?

³⁸ Ularining ötküzgen qurbanliqlirining yéghini yégen,

Ularining sharab hediyeiliridiki sharabini ichkenler qeyerge ketti?

Emdi ular ornidin turup silerge yadrem bérip, panahinglar bolsun! □

³⁹ Emdi Men Özüm, peqet Menla «Shu»durmen,

Manga hemrah héchqandaq ilahning yoqluqini körüp bilinglar.

Men öltürüp tirildürimen,

Zeximlendürüp saqaytimen;

We héchkim Méning qolumdin qutquzalmaydu. □ ■

⁴⁰ Chünki Men qolumni asmanlarga kötürüp: —

«Ebedgiche hayatturmen» dep éytip,

⁴¹ Chaqnap turidighan qilichimni ittik qilimen,

Méning qolum adaletni qoral qilip tutidu,

Düşmenlirimdin intiqam alimen,

Mendin nepretlen'güchilerning qilghanlirini ulargha yandurimen!

⁴² Men ya oqlirimni qan ichküzüp mest qilimen,

Méning qilichim gösh yeydu,

Men ularni öltürülgenler bilen esirlerning qénini,

Düşmenning serdarlirining bashlirini yep-ichidighan qilimen». ■

⁴³ Ey eller, Uning xelqi bilen bille shadlininglar,

□ **32:35 «... Bular ular putlishidighan waqitqiche saqlaqliq turidu»** — bizningche mushu ayet-tiki «ular» Israillarni körsitidu. Bezi alimlar «Xudaning düşmenliri (yat eller)ni körsitidu» dep qaraydu. Lékin Xuda intiqamliri bilen axirida Israilning eng ajiz peytide ularni qutquzidu («Yer.» 30-babni, ushbu babbtki 36-, 42-ayetni körüng). ■ **32:35** Rim. 12:19; Ibr. 10:30; 1Pét. 2:23 □ **32:36 «...ularning azyiyp, hetta ajiz yaki méyiylarningmu qalmighinini körgende»** — bashqa birxil terjimisi: «yaki kichik yaki chong bolsa, ularning azyiyp héchkimning qalmighinini körgende,...». «**Öz xelqi üstige höküm chiqiridu»** — öz ichige ikki terepni élishi kérek: (1) Xudaning xelqi uning terbiye jazalirini körgendin kéyin gunahlirini iqrar qilip, uning kechürümige muyesser bolidu; (2) Xuda Öz xelqige rezillik qilghuchilargha özining qilghan rezillikini özige yanduridu. «**Öz bendilirige méhir-shepset körsitidu»** — bashqa birxil terjimisi: «Öz bendiliri toghruluq niyyetidin yénidu». ■ **32:36** Qan.

32:36 □ **32:38 «Emdi ular ornidin turup silerge yadrem bérip, panahinglar bolsun!»** — Xuda mushu yerde Israil eslide tayan'ghan butlarni mesxire qilidu. □ **32:39 «Manga hemrah héchqandaq ilahning yoqluqini körüp bilinglar»** — yaki «Mendin bashqa héchqandaq ilah bolmighanliqini körüp bélinglar». ■ **32:39** Qan. 4:35; 1Sam. 2:6; Yesh. 45:5,18,22 ■ **32:42** Zeb. 7:12-13; 68:21-23; Yesh.

34:6; Ez. 21:9-11

Chünki U Öz bendilirining qénining intiqamini alidu,
Öz dushmanlirige qisas yanduridu,
Öz zémini bilen xelqi üçhün kechürüm-kafaret keltürüp béridu».[■]

Musa ghezili toghrisida buyruq chüshüridu

⁴⁴ Emdi Musa bilen Nunning oghli Yeshua kélip bu ghezelnig barliq sözlirini xelqning aldida oqup berdi. □

⁴⁵ Andin Musa bu hemme sözlerni barliq Israil aldida axirlashturup

⁴⁶ ulargha söz qilip: «Men bügün otturanglarda silerni agahlandurup guwahliq bergen bu barliq sözlerge köngül bölünglar; siler bularni balilir-inglarga tapilap: «Bu qanunning hemme sözlirige emel qilishqa köngül qoyunglar» dep buyrushunglar kérek.

⁴⁷ Chünki bu söz silerge munasiwetsiz, quruq söz emes, belki silernig hayatinglardur! Siler u zéminni igileshke Iordan deryasidin ötisiler; ötkendin kéyin u zéminda bu söz arqilq uzun ömür körisiler» — dédi.

Musaning ölümi toghruluq buyruqlar

⁴⁸ Yene shu küni Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

⁴⁹ Sen ushbu Abarim téghigha, yeni Yérixoning utturidiki, Moabning zémindiki Nébo téghigha chiqqin we shu yerde Men Israillargha öz teweliki bolush üçhün bérédighan Qanaan zémimini körgin. ■

⁵⁰ Andin akang Harun Hor téghida ölüp öz xelqlirige qoshulghandek, senmu chiqidighan shu taghda ölüp xelqlirige qoshulghin; ■

⁵¹ chünki siler Zin chölidiki Meribah-Qadeshning sulirining yénigha barghanda, ikkinglar Israillarning arisida Manga wapasizliq körsitip, Israillarning arisida Méni «muqeddes» dep hórmetlimidinglar. ■

⁵² Shunga sen Israillargha bérédighan shu zéminni udulungda körisen, lékin uningha kirelmeysen.

33

Musa peyghember Israilgha dua qilip bext tileydu

¹ Xudaning adimi bolghan Musaning ölümidin ilgiri Israillarni beriketleshke tiligen bext-tilekliri munular: —

² U mundaq dédi: —

«Perwerdigar Özi Sinay téghidin kélip,

Séirdin chiqip *Israil* üstige parlidi;

Paran téghidin peyda bolup chaqnidi,

U tümenligen muqeddeslernig otturisdin chiqip keldi;

Ong qolidin Israilgha atalghan otluq bir qanun chiqti. □ ■

³ Derheqiqet, U xelqni söyidu;

■ 32:43 Rim. 15:10 □ 32:44 «Nunning oghli Yeshua» — ibraniiy tilida: «Nunning oghli Hoshiya» (Hoshiya Yeshuaning bashqa birxil atilishi). ■ 32:49 Chöl. 27:12 ■ 32:50 Chöl. 27:13; 33:38

■ 32:51 Chöl. 20:12 □ 33:2 «Séirdin Israillar chiqip üstige parlidi» — «Israillar» ibraniiy tilida: «ular». «muqeddesler» — perishtilerni körsitse kérek. «... Israilgha atalghan» — ibraniiy tilida: «...ulargha atalghan». «... ulargha atalghan otluq bir qanun chiqti» — bashqa ikki xil terjimisi: «...ulargha (Israilgha) atalghan ot yalqunliri chiqti» yaki «...ulargha (Israilgha) yétekligüchi ot yalqunliri chiqti». ■ 33:2 Hab. 2:3, 4

Séning barliq muqeddes bendiliring qolungdidur;
Ularning herbiri ayighing aldida olturup,
Sözliringge muyesser bolidu.

⁴ Musa bizge bir qanun buyrup,
Buni Yaqupning jamaitige miras qilip berdi;

⁵ Xelqning serdarliri jem bolup,
Israilning qebililiri bir yerge yighilghanda,
U Yeshurunning otturisida padishahdek boldi.□

Musaning qebililer üçhün tiligen xeyr-dualiri we bergen bésharetliri

⁶ «Ruben bolsa, ademliri ölüp ketmey, hayat tursun;
Uning ademliri az bolmisun».

⁷ Musaning Yehuda toghrisida tiligen bexti mundaq: —
«Yehudaning awazini anglighaysen, i Perwerdigar;

Uni öz xelqige qobul qildurghaysen;
Uning qolliri ular üçhün küresh qilsun;
Emdi özini ezgüchilerge qarshi turushqa uninggha medet bolghaysen».□

⁸ U Lawiy toghrisida mundaq dédi: —
«Séning urim we tummim tashliring Séning bu muqeddes bendengge tapshu-
rulghan;

Sen uni Massahda siniding,
Meribahning sulirining yénida uning bilen talashting.□

⁹ U öz ata-anisi toghrisida: «Ulargha yüz-xatire qilmaymen», dep éytti,

Öz qérindashlirining héch yüzini qilmay,

Öz balilirinimu tonushni xalimay,

Belki Séning sözüngge emel qilip, ehdengni ching tutti.□

¹⁰ Mana, *Lawiyilar* Yaqupqa hökümliringni uqturidu,

Ular Israilgha qanunungni ögitidu;

Ular dimighinggha xushbuyni sunidu,

Qurban gahinggha pütün köydürme qarbanliqlarni keltüridu.

¹¹ I Perwerdigar, uning teelluqatini beriketligeysen,

Uning qollirining ejri Séni xush qilghudek bolghay,

Uninggha qarshi chiqqanlar we uningdin nepretlen'genler bolsa,

Ularni qopalminghudek halda bellirini sundurghaysen!»

¹² U Binyamin toghrisida mundaq dédi: —

«Perwerdigarning söygini bolsa,

U Uning yénida bixeter makan qilidu,

□ **33:5** «U Yeshurunning otturisida padishahdek boldi» — mushu jümlidiki «U» Musani körsitidu, dep qaraymiz. Bezi alimlar Xudani körsitidu, dep qaraydu. □ **33:7** «Uni öz xelqige qobul qildurghaysen» — ibranii tilida sözmüzöz «Uni öz xelqining arisigha kirgüzgeysen» déyilidu. Yehudaning

kéyinki tarixigha qarighanda, bu bésharet Musa peyghemberning Yehudaning nesli bolghan Dawutning padishahlıqı, eng muhimi Dawutning nesli Mesih toghruluq bésharetlik duasi bolushi kérek. «U

qolliri ular üçhün küresh qilsun» — buningda «ular» «öz xelqi»ni körsetse kérek. «**Uning qolliri ular üçhün küresh qilsun**» — buning bashqa birxil terjimisi: «Uning qolliri öz hajitidin chiqsun». □ **33:8**

«**urim we tummim**» — toghruluq «Mis.» 28:30ni körüng. Xuda Lawiyilarni tallishining bir sewebi

32:25-29de körüldü; Xuda uni Öz xizmitide bolushqa tallighachqa, mushu yerde Xuda uni «Méning muqeddes bendem» dep ataydu. «**Massah**» — «Massah» dégen jayning menisi «sinash» («Mis.» 17:7ni

körüng). «**Meribah**» — «Meribah» dégen jayning menisi «talash-tartish, küresh» («Chöl.» 20:13 we 24ni

körüng). □ **33:9** «**Öz qérindashlirining héch yüzini qilmay, ...belki Séning sözüngge emel qilip,**

ehdengni ching tutti» — kózde tutulghan weqeler «Mis.» 32:21-29de xatirilinidu.

Perwerdigar saye bolup pütün kün uni saqlaydu,
U uni mürisi otturisasiida makanlashturidu»

13 Yüsüp toghrisida u mundaq dédi: —

«Uning zémini Perwerdigar teripidin beriketlik bolghay!

Asmanlarning ésil németliri bilen,

Shebnem bilen,

Yer tégidiki németliri bilen, □ ■

14 Kündin hasil bolidighan ésil mehsulatliri bilen,

Aydin hasil bolidighan ésil németliri bilen,

15 Qedimki taghlarning aliy németliri bilen,

Menggülük dönglarning ésil németliri bilen,

16 Yerning ésil németliri we uninggha tolghan hemme mewjudatliri bilen,

Azghanliqta turghuchi Zatning shapaiti bilen beriketlensun!

Bularning hemmisi Yüsüpning béshigha,

Yeni öz qérindashliridin ayrilghanning choqqisigha chüshsun. □ ■

17 Uning heywisi öz buqisining tunjisidektur;

Uning münggüzliri yawa kalining münggüzliridektur,

Ular bilen u el-yurtlarning hemmisini biraqla yer yüzining chetlirigiche üsüdu.

Mana Efrainning tümenligen ademliri,

Manassehning minglighan ademliri shundaq bolidu». □

18 Zebulun toghrisida u mundaq dédi: —

«Ey Zebulun, sen chiqqiningda shadlan'ghin;

Ey sen Issakar, öz chédirliringda xush bolghin!

19 Mana ular xelqlerni taghqa chaqiridu,

Shu yerde ular heqqaniyliqning qurbanliqlirini sunidu,

Chünki ular déngizdiki mol döletlerni,

Qumgha kömülgen göherlerni sümürüp ulargha muyesser bolidu».

20 Gad toghrisida u mundaq dédi: —

«Gadning zéminini kéngeytküchige bext-beriket bolghay;

Gad bolsa chishi shirdek olturaqlashti;

U bilek hem bash térisini titma-titma qiliwétidu; □

21 Shu yerde u eng ésil nésiwini talliwaldi;

Chünki shu yerdimu u höküm békitküchining ülüshi bolghan jay saqlaqliqtur;

U xelqning serdarliri bilen kélip,

Israil bilen birge Perwerdigarning adaliti bilen hökümlirini yürgüzdi». □

22 Dan toghrisida u mundaq dédi: —

«Dan bolsa yash bir shirdur;

□ **33:13** «yer tégi» — belkim yer astidiki sularni yaki déngiz teglirini körsitidu. ■ **33:13** Yar.

49:25 □ **33:16** «Azghanliqta turghuchi Zat» — mushu zat Perwerdigarning Perishtisidur («Mis.» 3:2-6ni köring).

■ **33:16** Yar. 49:26 □ **33:17** «Uning heywisi öz buqisining tunjisidektur» — bashqa bixil terjimisi: «uning buqisining tunjisi uninggha sherep keltürsun». «uning münggüzliri yawa kalining münggüzliridektur» — yawa kala bolsa nesli qurughan intayin yoghan bixil kala idi. «...Manassehning minglighan ademliri shundaq bolidu» — toluq ayetning menisi: (1) bu ikki qebile Yüsüpning münggüzliridur; (2) yuqirida éytilghan bext-beriketler Yüsüpke xas bolup, bu ikki qebiling béshigha chüshidu. Biz ikkinchi menige mayilmiz. □ **33:20** «Gad bolsa chishi shirdek olturaqlashti» — yaki «Gad... yétiwaldi». «U bilek hem bash térisini titma-titma qiliwétidu» — belkim Gadning dushmanige qattiq zerbe beridighanliqini körsitidu. □ **33:21** «höküm békitküchi» — (1) qanun bergüchi (Musa peyghemberning özi)ni; (2) Qanaan zéminini bölüp teqsim qilghuchi (Yeshua peyghember)ni körsitidu.

U Bashandin taqlap ötidu».□

²³ Naftali toghrisida u mundaq dédi: —

«Ey Naftali, iltipatqa toyun'ghansen,
Perwerdigar teripidin kelgen bext-beriketke tolup,
Meghrip bilan jenubni özüngge mülük qilib igileysen».

²⁴ Ashir toghrisida u mundaq dédi: —

«Ashir oghullar bilan beriketlinidu;
U qérindashliri arisida iltipat körsun;
Puti maygha chilansun.□

²⁵ Derwaza baldaqliring tömür bilan mistin bolidu;
Künliring qandaq bolsa, küchüngmu shuninggha muwapiq teng bolidu».□

²⁶ «— Ey Yeshurun, Tengridingek bashqa héchkim yoqtur;

U sanga yademege asmanlar üstige,
Zor heywisi bilan bulutlarning üstige minip kélidu.□ ■

²⁷ Ezeliy Xuda séning bashpanahingdur,

Astingda ebediy bilekler turidu.

U séning aldingdin düshmenni heydep: —

«Ularni halak qilghin!» dep *sanga* buyruydu.

²⁸ Shuning bilan Israil ashliq bilan yéngi sharab mol bolghan bir zéminda turup,

Yalghuz aman-ésen makan tutidu,

Yaqupning buliqi oxshashla aman-ésen bolidu;

Uning asmanlirimu shebnem témitip turidu.□ ■

²⁹ Bextliksen, i Israil!

Sendek Perwerdigarning Özi qutquzghan xelqtin yene kim bar?

U bolsa séning medetkar qalqining,

Heywetlik qilichingdur!

Séning düshmenliring sanga zeipliship boysunidu;

Sen ularning égiz jaylirida dessep mangisen».

34

Musa peyghemberning ölümi

¹ Andin Musa Moabning tüzlenglikliridin chiqip Nébo téghining üstige, yeni Yérixoning utturisidiki Pisgah téghining choqqisigha chiqti. Shu yerde Perwerdigar uninggha pütkül zéminni körsetti; Giléadting Dan'ghiche, ■

² pütkül Naftali bilan Efraim we Manassehning zéminini, Yehudaning pütkül zémini bilen qoshup meghribtiki déngizghiche,

□ **33:22** «U **Bashandin taqlap ötidu**» — bu sözler belkim «Hak.» 18:27-28de xatirilen'gen weqeni körsitidighan bésharet bolushi mumkin. □ **33:24** «Ashir... **puti maygha chilansun**» — kéyin,

Ashir turghan jayda köp zeytun méyi ishlep chiqarghan. □ **33:25** «Derwaza **baldaqliring**» — yaki «Ayighingning boghquchiliri». □ **33:26** «Ey **Yeshurun, Tengridingek bashqa héchkim yoqtur**» —

yaki «Ey Yeshurun, Tengridek bashqa héchkim yoqtur». ■ **33:26** Qan. 32:13; Yesh. 58:14 □ **33:28**

«... **Israil ... mol bolghan bir zéminda turup, yalghuz aman-ésen makan tutidu**» — mushu jümlidiki «yalghuz» Xudadin bashqa héchqandaq panah yaki muhapizet kérek bolmaydu, dégenlikni körsitidu. «Yaqupning buliqi»: — (1) Israilning zéminidiki su menbelirini körsitishi mumkin; (2) Xuda

ulargha bulaqteq rohiy hayatliq menbesi bolup, özgermey mezmur turidighanliqini körsitishi mumkin. Biz ikkinchi menisige mayilmiz. ■ **33:28** Yer. 23:6; 33:16; Zeb. 68:26 ■ **34:1** Qan. 3:27

³ jenubtiki Negew zéminini, «Xorma shehiri» dep atalghan Yérixo wadisidiki tüzlenglikni Zoar shehirige qeder, hemmini uninggha körsetti.

⁴ Andin Perwerdigar uninggha söz qilip: «Men qesem qilip: «Bu zéminni séning neslingge bérimen» dep Ibrahim, Ishaq we Yaqupqa wede qilghan zémin mana mushudur. Emdi sanga uni öz közüng bilen körüşke nésip qildim, lékin sen shu yerge ötüp kirelmeysen» dédi.■

⁵ Andin Perwerdigarning éytqinidek, Perwerdigarning quli Musa shu yerde, yeni Moabning zéminida wapat boldi.

⁶ U uni Moabning zéminidiki tagh jilghisida, Beyt-Péorning utturisida depne qildi; uning qebrisining qeyerde ikenlikini бүгүн'giche héchkim bilmeydu.

⁷ Musa wapat bolghan waqitta bir yüz yigirme yashqa kirgenidi, lékin közliri héch torlashmighan we maghduridin héch ketmigenidi.

⁸ Israillar Musa üçün Moabdiki tüzlenglikte ottuz kün'giche matem tutti. Shuning bilen Musa üçün matem tutup yighlaydighan künler tügigenidi.

⁹ Musa qollirini uning üstige qoyghachqa, Nunning oghli Yeshua danaliq bergüchi Roh bilen tolghanidi. Shuning bilen Israillar uninggha itaet qilip, Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qildi.■

¹⁰ Musadin kéyin uningdek Perwerdigar bilen yüz turane sözleshken ikkinchi bir peyghember Israil ichide chiqmidi;

¹¹ Perwerdigarning uni Misir zéminigha ewetishi bilen u shu yerde Pirewn'ge, uning xizmetkarliri we pütkül zéminidikiler aldida körsetken hemme möjizilik alamet we karametlerge,

¹² ayan qilin'ghan shu barliq ulugh qudretke we Musaning pütkül Israilning köz aldida körsetken barliq dehshetlik heywisige teng turghudek héchqandaq adem chiqmidi.□

Yeshua

Perwerdigarning Yeshua peyghuberni chaqirishi, uninggha wezipe tapshurushi

¹ We Perwerdigarning quli bolghan Musa wapat bolghandin kéyin shundaq boldiki, Perwerdigar Musaning xizmetkari, Nunning ogli Yeshuagha söz qilip mundaq dédi: — □ ■

² Méning qulum Musa wapat boldi. Emdi sen qozghilip, bu xelqning hemmisini bashlap Jordan deryasidin ötüp, Men ulargha, yeni Israillargha teqdim qilidighan zémin'gha kirgin. □

³ Men Musagha éytqinimdek, putunglarning tapini qeyerge tegken bolsa, shu jayni silerge berdim; ■

⁴ chéranglar chöl-bayawandin tartip Liwan'ghiche, Hittiylarning zéminini öz ichige élip, Efrat deryasidin kün pétishtiki Ottura Déngizghiche holidu. □

⁵ Séning barliq hayat künlirinde héchkim sanga qarshi turalmaydu. Men Özüm Musa bilen bille bolghandek séning bilen bille bolup, séni hergiz tashliwetmeymen. ■

⁶ Sen jür'etlik we qeyser bolghin; chünki sen bu xelqni Men ata-bowilirigha bérishke qesem bilen wede qilghan zémin'gha mirasxor qilip igilitisen. ■

⁷ Méning qulum Musa sanga buyrughan barliq qanun'gha emel qilishqa kóngül bölüp, qet'iy jür'etlik we tolimu qeyser bolghin; sen qeyergila barsang ishliring ghelibilik bolushi üçün uningdin ya ong ya solgha chetnep ketme; □ ■

⁸ bu qanun kitabini öz aghzingdin néri qilmay, uning ichide pütülgenning hemmisini tutup, uni kéche-kündüz zikir kilip oyla; shundaq qilsang yollir- ingda ghelibilik bolup, özüng ronaq tapisen. □ ■

⁹ Mana sanga: — Jür'etlik we qeyser bol, dep buyrughanidinghu? Shunga héch wehimige chüshme, yüreksiz bolma; chünki qeyerge barsang Perwerdigar Xudaying sen bilen birgidur.

Yeshuaning xelqni Qanaan'gha kirip jeng qilishqa teyyarlishi

¹⁰ Shuning bilen Yeshua xelqning bashlirigha buyrup: —

¹¹ Silér chédirgahtin ötüp xelqge: — Özünglar üçün ozuq-tülük teyyar qilinglar, chünki üç kün toshqanda siler Jordan deryasidin ötüp Perwerdigar Xudayinglar silerge béridighan zéminni igilesh üçün kirisiler, — denglar, dédi.

□ **1:1** «We Perwerdigarning quli bolghan Musa wapat bolghandin kéyin...» — mushu jümle «we» dégen söz bilen bashlinip, «Yeshua» dégen kitabning «Qanun Sherhi» dégen kitab bilen zich baghlan'ghanliqini körsitidu. «Qan.» 34:12-ayetni körüng. ■ **1:1** Qan. 1:38; 34:5 □ **1:2** «Méning qulum Musa wapat boldi» — oqurmenlarning éside barki, Musa taghqa chiqip Xudaning huzurida yalghuz ölgen we Xuda teripidin depne qilin'ghan. Héchkim bu ishlargha kóz guwahchi bolmighanidi («Qan.» 34:5-6). ■ **1:3** Qan. 11:24; Ye. 14:9 □ **1:4** «Ottura Déngizghiche...» — ibraniiy tilida «Ulugh Déngizghiche...». ■ **1:5** Qan. 31:6, 8; Ibr. 13:5, 6 ■ **1:6** Qan. 31:23 □ **1:7** «...qet'iy jür'etlik we tolimu qeyser bolghin» — herqandaq kishi Xudaning emrlirige asasen barliq xelqge yétekchilik qilip, xelqning ishlirini idare qilish üçün intayin jür'etlik bolushi kérek. ■ **1:7** Qan. 5:32; 28:14 □ **1:8** «kitabtki bu qanun kitabı» — (yaki «muqeddes qanundiki bu kitab» yaki «kitabtki bu qanun») — yaki «Qanun Shérhi» yaki «Musa peyghuberning besh kitabı»ni (yeni «Yaritilish», «Misirdin Chiqish», «Lawiyar» «Chöl-bayawandiki seper», shundaqla «Qanun Shérhi»ni) körsitidu. ■ **1:8** Zeb. 1:2

¹² Yeshua Rubenler bilan Gadlar we Manassehning yérim qebilisige söz qilib:

¹³ Xudaning quli bolghan Musaning silerge buyrup: — Perwerdigar Xudayinglar silerge aramliq ata qilib bu zéminni silerge bergin, dep éyqtinini ésinglarda tutunglar. □

¹⁴⁻¹⁵ Xotun bala-chaqanglar we charpayliringlar Musa özi silerge teqsim qilghan, Iordan deryasining bu teripidiki zéminda qalsun, lékin aranglarda qanchilik batur palwan bolsanglar, siler öz qérindashliringlarning aldida septe turup ulargha yadrem bérip jeng qilinglar; taki Perwerdigar Xudayinglar qérindashliringlarga silerge ata qilghinigha oxshash aram ata qilib, qérindashliringlarga u ulargha miras qilib bériddighan zéminni igiletgüche shundaq qilinglar. Andin siler teweliklar bolghan zéminni, yeni Xudaning quli bolghan Musa silerge teqsim qilghan, Iordan deryasining kün chiqish teripidiki bu zéminni igilesh üçün qaytip béringlar, — dédi. □

¹⁶ Ular Yeshuagha jawab bérip: — Sen bizge emr qilghanning hemmisige emel qilimiz, sen bizni qeyerge ewetseng, shu yerge barimiz.

¹⁷ Biz hemme ishta Musaning sözige qulaq salghinimizdek sanga qulaq salimiz; birdinbir tilikimiz, Perwerdigar Xudaying Musa bilen bille bolghandek séning bilenmu bille bolghay!

¹⁸ Kimki séning emringge itaetsizlik qilib, sen bizge buyrughan herqandaq sözliringge qulaq salmisa, öltürüldü! Sen peqetla jür’etlik we qeyser bolghin, — dédi.

2

Charlighuchilarni ewetish

¹ Andin kéyin Nunning oggli Yeshua ikki charlighuchini Shittimdin ewetip ulargha: — Siler bérip u zéminni, bolupmu Yérixo shehirini charlap kélinglar, dédi. Shuning bilen ular u yerge bérip, Rahab atliq bir pahishining öyige kirip gondi.

² Lékin birsi kélip Yérixo padishahigha: — Bügün kéche Israillardin birnechche kishi bu zéminni charlighili keptu, dep xewer yetküzdi.

³ Shuning bilen Yérixo padishahi Rahabning qéshigha adem ewetip: — Séning qéshinggha kélip, öyüngge kirgen shu kishilerni bizge tapshurup bergin, chünki ular bu zéminning her yérini paylighili keptu, — dédi.

⁴ Lékin u ayal u ikki kishini élip chiqip yoshurup qoyghanidi; u jawab bérip: — Derweqe bu kishiler méning qéshimgha keldi, lékin men ularning nedin kelgenlikini bilmidim;

⁵ qarangghu chüshüp, qowuqni étidighan waqit kelgende shundaq boldiki, bu ademler chiqip ketti. Men ularning qeyerge ketkinini bilmeymen. Ularni tézdin qoghlianglar, choqum yétishiwalisiler, — dédi.

⁶ Lékin u ayal ularni ögzige élip chiqip, ögzining üstide retlep yéyip qoyghan zighir paxallirining astigha yoshurup qoyghanidi.

□ **1:13** «Perwerdigar Xudayinglar bu zéminni silerge bergin, dep éyqtinini ésinglarda tutunglar» — Musa peyghemberning «Xuda... silerge aramliq ata qilib bu zéminni silerge bergin» dégen sözliri mushu ikki yérim qebilingin Iordan deryasining **sherq teripidin** özliri üçün baldurla yer-zémin igiligenlikni körsitidu. Xelq hazir deryadin ötüp gherbiy tereptiki zéminni igileshke kiridu. Musa peyghemberning bu sözliri «Qan.» 3:18-20de tépilidu. □ **1:14-15** «bu terep» — deryaning sherq teripi, hazirqi Suriye zémimini körsitidu.

7 U waqıtta ularning keynidin izdep qoghliguchilar Iordan deryasining yoli bilan chiqıp derya kéchiklirigiche qoghlap bardı. Ularnı qoghliguchilar sheherdin chiqıshi bilenla, sheherning qowuqı taqaldi.

8 Shu waqıtta, u ikkiylen téxi uxlashqa yatmıghanıdı, Rahab ózige chiqıp ularning qéshigha bérip

9 ulargha: — Perwerdigarning bu zéminni silerge miras qılıp bergenlikini, shundaqla silerdin bolghan wehimenglar bizlerge chüshüp, bu zémindikilerning hemmisi aldinglarda halidin kétey déginini bilimen;

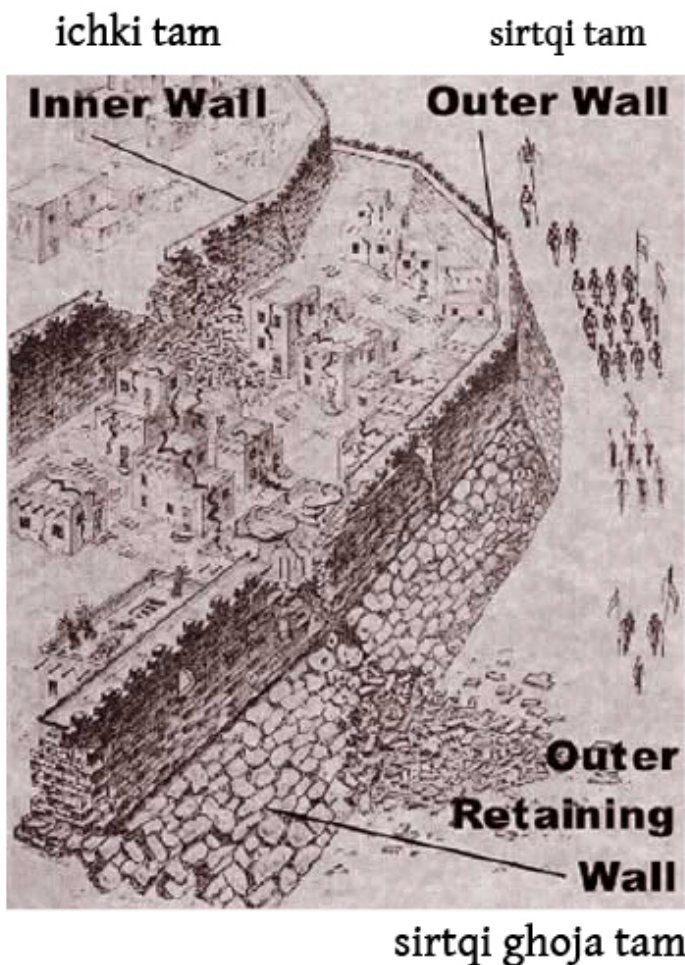
10 chünki biz siler Misirdin chiqqıninglarda Perwerdigarning aldinglarda Qızıl Déngizni qorutqanlıqını, shundaqla silerning Iordan deryasining u teripidiki Amoriylarning ikki padishahi Sihon bilen Ognı qandaq qilghanlıqlarını, ularni mutleq yoqatqanlıqlarını anglıduq. ■

11 Buni anglap yürikimiz su bolup, silerning sewebinglardın herqaysimizning rohi chiqıp ketti. Chünki Perwerdigar Xudayinglar bolsa yuqırıda, asmanlarning hemde töwende yerning Xudasıdur. ■

12-13 Emdi silerdin ötünimenki, men silerge körsetken himmitim üçün silermu méning atamning jemetige himmet qilishqa Perwerdigarning nami bilen manga qesem qilinglar, shundaqla ata-anamni, aka-uka, acha-singil qérindashlırimni we ulargha tewe barlıqıgha chéqilmaslıqlinglar, jénimizni tirik qaldurup, ölümdin qutquzushunglar toghrisida manga bir kapalet belgisini béringlar, — dédi.

14 Ikkiylen uninggha: — Eger sen bu ishimizni ashkarılap qoymısang, siler jéninglardın ayrılısanglar, bizmu jénimizdin ayrılghaymız! Shuningdek shundaq bolıduki, Perwerdigar bizge bu zéminni ige qilghuzghanda, biz jezmen silerge méhribanlarचे we semimiy muamilide bolimiz, dédi.

15 Shuning bilen ayal ularni penjiridin bir tana bilen chüshürüp qoydı (chünki uning öyi sheherning sépilida bolup, u sépilning üstide olturatti).

Yériho shehiridiki qosh qatlamliq sepiller

¹⁶ Ayal u ikkisige: — Qoghlig'huchilar silerge uchrap qalmasliqi üçhün, taghqa chiqip, u yerde üç kün yoshurunup turunglar; qoghlig'huchilar sheherge qaytip kelgendin kéyin, andin siler öz yolunglarga mangsanglar bolidu, — dédi.

¹⁷ Ikkisi ayalgha: — Eger sen bizning déginimizdek qilmisang, sen bizge qilghuzghan qesemdin xalas bolimiz: —

¹⁸ Mana, biz zémin'gha kirgen chaghda, sen bizni chühürüşke ishletken bu qizil tanini penjirige baghlap qoyghin; andin ata-anangni, aka-uka qérindashliringni, shundaqla atangning barliq jemetidikilerni öyüngge, özüngge yighip jem qilghin.

¹⁹ Shundaq boliduki, öyüningning ishikliridin tashqirigha chiqqan herkimining qéni öz béshida bolidu; biz uninggha mes'ul emesimiz; lékin biraw öyüngde sen bilen bille bolghan birsining üstige qol salsa, undaqa uning qéni bizning béshimizgha chüshkey! ■

²⁰ Eger sen bu ishimizni ashkarilap qoysang, sen bizge qilghuzghan bu qesemdin xalas bolimiz, — dédi.

²¹ Rahab jawab bérip: — Silerning déginginlerdek bolsun dep, ularni yolgha sélip qoydi. Ular ketkendin kéyin, ayal penjirige u qizil tanini baghlap qoydi.

²² U ikkisi u yerdin ayrilip, taghqa chiqip, qoghlighuchilar *sheherge* qaytip ketküche u yerde üç kün turdi. Qoghlighuchilar yol boyidiki hemme yerni izdepmu ularni tapalmidi.

²³ Andin bu ikkisi taghdin chüshüp, qaytip mangdi; ular deryadin ötüp, Nunning oghli Yeshuaning qéshigha kélip, béshidin kechürgenlirining hemmisini uninggha dep berdi.

²⁴ Ular Yeshuagha: — Perwerdigar derweqe barliq zéminni qolimizgha tapshurdi; zéminda turuwatqanlarning hemmisi bizning tüpeylimizdin rohi chiqip ketti, — dédi.

3

Israilning Jordan deryasidin ötüshi

¹ Yeshua etisi tang sheherde turup, pütkül Israil bilen Shittimdin ayrilip Jordan deryasigha keldi; ular deryadin ötküche shu yerde bargah tikip turdi.

² Üch kün toshup, serdarlar chédirgahtin ötüp,

³ xelqge emr qilip: — Siler Perwerdigar Xudayinglarning ehde sanduqini, yeni Lawiylarning uni kütürüp mangghinini körgen haman, turghan ornunglardin qozghilip, ehde sanduqining keynidin egiship ménginglar.

⁴ Lékin uning bilen silerning ariliqinglarda ikki ming gez ariliq qalsun; qaysi yol bilen mangidighininglarni bilishinglar üçün, uninggha yéqinlashmanglar; chünki siler ilgiri mushu yol bilen méngip baqmighansiler, — dédi.

⁵ Yeshua xelqge: — Özünglarni pak-muqeddes qilinglar, chünki ete Perwerdigar aranglarda möjize-karametlerni körsitidu, — dédi.

⁶ Andin Yeshua kahinlarga: — Ehde sanduqini kütürüp xelqning aldida deryadin ötünglar, dep buyruwidi, ular ehde sanduqini élip xelqning aldida mangdi.

⁷ Perwerdigar Yeshuagha söz qilip: — Hemme Israilning Méning Musa bilen bille bolghinimdek, séning bilenmu bille bolidighanliqimni bilishi üçün bügündin étibaren séni ularning neziride chong qilimen. ■

⁸ Emdi sen ehde sanduqini kütürgen kahinlarga: — Siler Jordan deryasining süyining boyigha yétip kelgende, Jordan deryasi ichide turunglar, — dégin, — dédi.

⁹ Yeshua Israillarga: — Bu yaqqa kélinglar, Perwerdigar Xudayinglarning sözini anglanglar, dédi.

¹⁰⁻¹¹ Andin Yeshua: — Mana, siler shu ish arqiliq menggülük hayat Tengrining aranglarda ikenlikini, shundaqla Uning silerning aldinglardin Hittiyalar, Girgashiylar, Amoriylar, Qanaaniylar, Perizziylar, Hiwiylar, Yebusiylarni

heydiwétidighanliqini bilisiler — pütkül yer-zéminning igisining ehde sanduqi silerning aldinglarda Iordan deryasi ichidin ötküzüldü.

¹² emdi Israilning qebililiridin on ikki ademni tallanglar, herqaysi qebilidin birdin bolsun;

¹³ shundaq boliduki, pütkül yer-zéminning Igisi bolghan Perwerdigarning ehde sanduqini kötürgen kahinlarning tapini Iordan deryasining süyige tegkende, Iordan deryasining süyi, yeni bash éqinidin éqip kelgen sular üzüp tashlinip, derya kötürülüp döng bolidu, — dédi. ■

¹⁴ Emdi shundaq boldiki, xelq chédirliridin chiqip Iordan deryasidin ötmekchi bolghanda, ehde sanduqini kötürgen kahinlar xelqning aldida mangdi; ■

¹⁵ ehde sanduqini kötürgüchiler Iordan deryasigha yétip kélip, putliri sugha tégishi bilenla (orma waqtida Iordan deryasining süyi deryaning ikki qirghiqidin téship chiqidu), ■

¹⁶ yuqiri éqindiki sular xéli yiraqtila, Zaretanning yénidiki Adem shehirining yénida toxtap, döng boldi; Arabah tüzlengliki boyidiki déngizgha, yeni «Shor Déngizi»gha éqip chüshüwatqan kényinki éqimi üzülüp qaldi; xelq bolsa Yérixo shehirining udulidin *deryadin* ötüp mangdi. □

¹⁷ Pütkül Israil quruq yerni dessep, barliq xelq Iordan deryasidin pütünley ötüp bolghuchilik, Perwerdigarning ehde sanduqini kötürgen kahinlar Iordan deryasining otturisida quruq yerde mezmur turdi.

4

Deryadin ötkenliki xatirileshe

¹ Pütkül xelq Iordan deryasidin tamamen ötüp bolghanda, Perwerdigar Yeshuagha sóz qilip: — ■

² Xelqning arisidin on ikki ademni tallighin, her qebilidin birdin adem bolsun,

³ ulargha: — Siler Iordan deryasining otturisidin, kahinlarning putliri mezmur turghan jaydin on ikki tashni élip, ularni kötürüp kélip özünglar bügün kéche bargah tikidighan yerge qoyunglar, dégin, dédi.

⁴ Shuning bilen Yeshua her qebilidin birdin ademni, yeni Israillar arisidin tallighan on ikki kishini chaqirdi;

⁵ andin Yeshua ulargha: — Siler Iordan deryasining otturisigha chüshüp Perwerdigar Xudayinglarning ehde sanduqining aldigha béríp, Israilning on ikki qebilisining sanigha mas halda birdin tashni élip mürenglerge qoyunglar.

⁶ Chünki bu aranglarda bir esletme-belge bolidu; kelgüside baliliringlar: — Bu tashlarning silerge néme ehmiyiti bar? — dep sorap qalsa, siler ulargha: —

⁷ Iordan deryasining suliri Perwerdigarning ehde sanduqining aldida üzüp qoyuldi; *ehde sanduqi* Iordan deryasidin ötküzülgende Iordan deryasining suliri üzüp qoyuldi; shunga bu tashlar Israillargha menggülük bir esletme-belge bolidu, — dep jawap bérísiler. ■

⁸ Shuning bilen Israillar Yeshua ulargha buyrughandek qildi. Perwerdigarning Yeshuagha qilghan emri boyiche Israilning qebililirining sanigha muwapiq Iordan deryasining otturisidin on ikki tashni élip, qonidighan jaygha kötürüp béríp, shu yerde qoyup qoydi.

■ 3:13 Zeb. 114:3 ■ 3:14 Ros. 7:45 ■ 3:15 1Tar. 12:16 □ 3:16 «Adem shehiri» — «Adem» sheherning nami. «Shor déngizi» — hazir «Ölük Déngiz» dep atilidu. ■ 4:1 Ye. 3:12 ■ 4:7 Ye. 3:13

9 Buningdin bashqa Yeshua Iordan deryasining otturisida ehde sanduqini kôtürgen kahinlarning putliri mustehkem turghan jayda on ikki tashni tiklep qoydi. Bu tashlar bolsa bûgün'giche shu yerde turidu.

10 Perwerdigar Yeshuagha xelqge éytishqa tapilghan barliq ishlar orunlan'ghuchilik, yeni Musa eslide Yeshuagha buyrughanlirining hemmisi beja keltürülgüche, ehde sanduqini kôtürgen kahinlar Iordan deryasining otturisida toxtap turdi. Xelq shu yerdin tézdin ötüwatatti.

11 Shundaq boldiki, barliq xelq tamamen ötüp bolghanda, Perwerdigarning ehde sanduqi bilen kahinlar xelqning aldidin ötti.

12 Rubenler bilen Gadlar we Manassehning yérim qebilisidikilermu Musaning ulargha buyrughinidek septe tüzüp Israillarning aldida deryadin ötti.

□ ■

13 Jemiy bolup qiriq mingche qorallan'ghan kishi Perwerdigarning aldidin ötüp, Yérixo tüzlengliklirige kélip, jeng qilishqa teyyar turdi.

14 U küni Perwerdigar Yeshuani pütkül Israilning neziride chong qildi; ular uning pütün ömrige Musadin qorqandek uningdinmu qorqti.■

15 Perwerdigar Yeshuagha söz qilip: —

16 Höküm-guwahliq sanduqini kôtürgen kahinlarga: — Iordan deryasidin chiqinglar, dep buyrughin, dédi.□

17 Shunga Yeshua kahinlarga: — Iordan deryasidin chiqinglar, dep buyrudi.

18 Shundaq boldiki, Perwerdigarning ehde sanduqini kôtürgen kahinlar Iordan deryasining otturisidin chiqip, putlirining tapini quruqluqni dessishi bilenla, Iordan deryasining süyi yene öz jayigha qaytip kélip, awwalqidek ikki qirghiqighiche téship éqishqa bashlidi.

19 Xelq bolsa birinchi ayning oninchi küni Iordan deryasidin ötüp, Yérixoning sherqining eng chet teripidiki Gilgalga kélip chédirgah tikti.

20 Ular Iordan deryasidin alghach kelgen on ikki tashni bolsa, Yeshua ularni Gilgaldá tiklep qoydi;

21 andin Israillarga: — Kéyin baliliringlar öz atiliridin: — Bu tashlarning ehmiyiti néme, dep sorisa,

22 siler baliliringlarga mundaq uqturup qoyunglar: — «Israil ilgiri quruq yerni dessep Iordan deryasidin ötkenidi;

23 chünki Perwerdigar Xudayinglar biz Qizil Déngizdin ötküche aldimizda uning sulirini qurutup bergende, Perwerdigar Xudayinglar siler ötküche aldinglarda Iordan deryasining süyini qurutup berdi;■

24 yer yüzidiki barliq eller Perwerdigarning qolining qanchilik küchlüklükini bilsun, shundaqla silerning Perwerdigar Xudayinglardin hemishe qorqushunglar üçhün U shundaq qildi» — dédi.

5

1 Shundaq boldiki, Iordan deryasining gherb teripidiki Amoriylarning

□ 4:12 «...Musaning ulargha buyrughinidek septe tüzüp,...» — yaki «Musaning ulargha buyrughinidek qoral-yaraghlarni kôtürüp,...». ■ 4:12 Chöl. 32:20, 29 ■ 4:14 Ye. 3:7 □ 4:16

«Höküm-guwahliq sanduqi» — mushu yerde «höküm-guwahliq» Xudaning Israilgha bolghan tüp emrlirini, shundaqla uning Israil bilen bolghan ehdisini körsitidu; Xudaning muqeddes mahiyiti we xarakéteri shu emrlerde ayan qilin'ghachqa, «höküm-guwah» depmu atilidu. Oqurmenlerge ayanki, shu emrler ehde sanduqi ichide saqlaqliq tash taxtaylar üstide pütüklük idi. Shunga bezide sanduq «höküm-guwahliq sanduqi», ibadet chédiri «höküm-guwahliq chédiri» dep atilidu. ■ 4:23 Mis. 14:21

hemme padishahliri bilan dengizning yénidiki Qanaaniylarning hemme padishahliri Perwerdigarning Israillar ötüp ketküche ularning aldidin Iordan sulirini qandaq qurutup berginini anglighanda, yürekli su bolup, Israillarning sewebidin ularning rohi chiqay dep qaldi.

Yéngi bir dewrning sünnet qilinishi

² U waqıtta Perwerdigar Yeshuagha söz qilip: — Sen chaqmaq tashliridin pichaqlarni yasap, Israillarni ikkinchi qétim xetne qilghin, dédi. ■

³ Shuning bilen Yeshua chaqmaq tashliridin pichaqlarni yasap, Israillarni «Xetnilik dönglük»de xetne qildi. □

⁴ Yeshuaning ularni xetne qilishining sewebi shu idiki, Misirdin chiqqan jengge yarighudek hemme erkekler Misirdin chiqqandin kéyin chöllükning yolida ölüp tügigenidi.

⁵ Chünki Misirdin chiqqan barliq xelq xetne qilin'ghan bolsimu, lékin Misirdin chiqip chöllükning yolida yürgen waqıtta İsrail arisida tughulghanlarning hemmisi xetnisiz qalghanidi;

⁶ Chünki eslide Perwerdigarning awazigha qulaq salmighan, Misirdin chiqqan xelq ichidiki jengge yarighudek barliq erkekler ölüp tügigüche Israillar qiriq yil chölde yürgenidi; Perwerdigar ulargha: — Silerni Men atabowiliringlarga bérishke qesem bilen wede qilghan zéminni, yeni süt bilen hesel aqidighan yurtni körgüchiler qilmaymen, dep qesem qilghanidi. ■

⁷ Lékin Perwerdigar ularning ornini basturghan ewladliri bolsa, yolda xetne qilinmighachqa, Yeshua özi ularni xetne qildi.

⁸ Barliq xelq xetne qilinip, saqayghuchilik chédirlirida, öz orunliridin chiqmay turdi.

⁹ U waqıtta Perwerdigar Yeshuagha: — Bügün Men Misirning ar-nomusini üstünglardin yumilitiwettim, dédi. Shuning bilen u jaygha «Gilgal» dep nam goyulup, taki bügün'giche shundaq atalmaqta. □

¹⁰ Shuning bilen Israillar Gilgaldá chédir tikip turdi. Birinchi ayning on tötinchi küni axshimi Yérixo diyarining tüzlenglikliride «ötüp kétish héyti»ni ötküzdü. ■

¹¹ «Ötüp kétish héyti»ning etisi ular shu yerning ashliq mehsulatliridin yédi, jumlidin shu küni pétir nanlarni we qomachlarni yédi. ■

¹² Ular shu zéminning ashliq mehsulatliridin yégendin kéyin, etisi «manna»ning chüshüshi toxtidi. Shu waqıtin tartip Israillargha héch manna bolmidi; shu yilda ular Qanaan zémining mehsulatliridin yédi.

Yérixo shehirining üstidin ghelibe qilish

¹³ Emma Yeshua Yérixogha yéqin kelgende, beshini kötürüp qariwidi, mana uning aldida sughurulghan qilichni tutup turghan bir adem turatti. Yeshua uning qéshigha bérip uningdin: — Sen biz tereptimu, yaki dushmanlirimiz tereptimu? — dep soridi. ■

■ 5:2 Mis. 4:25 □ 5:3 «Xetnilik dönglükü» — ibraniy tilida «Gibéah haaralot». ■ 5:6 Chöl. 14:23

□ 5:9 «Misirning ar-nomusi» — bu némini körsitidu? Bizningche u mundaq üç jehetni öz ichige alidu: (1) sünnet qilinishi bilen ular butperes Misirliqlargha oxshimaydighan boldi, Xudaning ehdisige baghlan'ghan kishilerdin boldi («Yar.» 17:10-14ni körüng); (2) Misirliqlar eslide ularni mazaq qilip: «ular chöl-bayawanda ölmey qalmaydu» dégen bolushi mumkin («Mis.» 32:12); ular wede qilin'ghan zémin'gha kirishi bilen bu mazaq sözi yoq bolatti; (3) Israillar hazir qulluqta qélish nomusluqidin azad bolghan. «Gilgal» — «yumilash» dégen menide. ■ 5:10 Mis. 12:6 ■ 5:11 Mis. 12:39; Law. 2:14 ■ 5:13 Mis. 23:23

14 U jawab bérip: — Yaq, undaq emes, belki Men Perwerdigarning qoshunlirining Serdari bolup keldim» — dédi.

Yeshua yerge düm yiqilip sejde qilip uninggha: — Rebbimning quligha néme tapshuruqliri barkin? dep soridi. □ ■

15 Perwerdigarning qoshunining Serdari Yeshuagha: — Putungdiki keshingni salghin, chünki sen turghan yer muqeddes jaydur; déwidi, Yeshua shundaq qildi. ■

6

1 Yérixo sépilining qowuq-derwaziliri Israillarning sewebidin mehkem étilip, héchkim chiqalmaytti, héchkim kirelmeytti.

2 Perwerdigar Yeshuagha söz qilip: — Mana, Men Yérixo shehirini, padishahini hemde batur jengchilirini qolunggha tapshurdum.

3 Emdi siler, yeni barliq jengchiler sheherni bir qétim aylinip ménginglar; alte kün'giche her küni shundaq qilinglar.

4 Hemde yette kahin ehde sanduqining aldida qochqar münggüzidin étilgen yette burghini kütürüp mangsun; yettinchi künige kelgende siler sheherni yette qétim aylinisiler; kahinlar burghilarni chalsun.

5 Shundaq boliduki, ular qochqar burghiliri bilen sozup bir awaz chiqarghinida, barliq kishiler burghining awazini anglap, qattiq tentene qilip towlisun; buning bilen sheherning sépilliri tégidin örülüp chüshidu, herbir adem aldigha qarap étilip kiridu, — dédi.

6 Shuning bilen Nunning oghli Yeshua kahinlarni chaqirip ulargha: — Siler ehde sanduqini kütürüp ménginglar; yette kahin Perwerdigarning ehde sanduqining aldida yette qochqar burghisini kütürüp mangsun, dédi

7 U xelqge: — Chiqip sheherni aylininglar; qoralliq leshkerler Perwerdigarning ehde sanduqining aldida mangsun, dédi.

8 Yeshua buni xelqge buyrughandin kéyin, Perwerdigarning aldida yette qochqar burghisini kütürgen yette kahin aldigha méngip burghilarni chaldi; Perwerdigarning ehde sanduqi bolsa ularning keynidin élip méngildi.

9 Qoralliq leshkerler burgha chéliwatqan kahinlarning aldida mangdi; ehde sanduqining arqidin qoghidighuchi qoshun egiship mangdi. Kahinlar mangghach burgha chalatti.

10 Yeshua xelqge buyrup: — Men silerge: «Towlanglar» démigüche ne towlanglar, ne awazinglarni chiqarmanglar, ne aghzinglardin héchbir sözmu chiqmisun; lékin silerge «Towlanglar» dégen künide, shu chaghda towlanglar, — dégenidi.

11 Shu teriqide ular Perwerdigarning ehde sanduqini kütürüp sheherni bir aylandi. Xalayıq chédirgahqa qaytip kélip, chédirgahda qondi.

12 Etisi Yeshua tang seherde qopti, kahinlarmu Perwerdigarning ehde sanduqini yene kütürdi;

□ 5:14 «Yeshua yerge düm yiqilip sejde qilip...» — xéli roshenki, Yeshua bu zatni Xudaning süpitide dep bilip sejde qilghanda, u zat uni tosumidi. Kéyin (6:2) «Perwerdigarning qoshunining Serdari» bolghan shu zat Perwerdigardek sözleydu. Bu «Perwerdigarning Perishtisi» — Xudaning özini ashkarilishi bolup, yeni Mesihning Özidin bashqa héchkim emestur. «Yar.» 16:7ni we izahatni körüng.

■ 5:14 Yar.18:1-3; Mis.23:20-22 ■ 5:15 Mis.3:5

13 Perwerdigarning ehde sanduqining aldida yette qochqar burghisini kôtürgen yette kahin aldigha méngip toxtimay chélip mangatti; *kahinlar* mangghach burgha chalghanda, qoralliq leshkerler ularning aldida mangdi, arqidin qoghdighuchi qoshun egiship mangdi. □

14 Ikkinchi künimu ular sheherning etrapini bir qétim aylinip, yene chédirgahqa yénip keldi. Ular alte kün'giche shundaq qilip turdi.

15 Yettinchi küni ular tang seherde qopup, oxshash halette yette qétim sheherning etrapini aylandi; peqet shu künila ular sheherning etrapini yette qétim aylandi.

16 Yettinchi qétim aylinip bolup, kahinlar burgha chalghanda Yeshua xelqge: — Emdi towanglar! Chünki Perwerdigar sheherni silerge tapshurup berdi!

17 Lékin sheher we uning ichidiki barliq nersiler Perwerdigargha mutleq atalghanliqi üçhün *silerge* «haram»dur; peqet pahishe ayal Rahab bilen uning pütün öyidikilerla aman qalsun; chünki u biz ewetken elchilirimizni yoshurup qoyghanidi. □

18 Lékin siler qandaqla bolmisun «haram» dep békitilgen nersilerdin özünglarni tartinglar; bolmisa, «haram» qilin'ghan nersilerdin élishinglar bilen özünglarni haram qilip, Israilning chédirgahinimu haram qilip uning üstige apet chüshürisiler.

19 Emma barliq altun-kümüş, mis we tömürdin bolghan nersiler bolsa Perwerdigargha muqeddes qilinsun; ular Perwerdigarning xezinisige kirgüzulsun, — dédi.■

20 Shuning bilen xelq towlishop, kahinlar burgha chaldi. Shundaq boldiki, xelq burgha awazini anglighinida intayin qattiq toqliwidi, sépil tégidin örülüp chüshti; xelq uning üstidin ötüp, herbiri öz aldigha atlinip kirip, sheherni ishghal qildi. ■

21 Ular er-ayal bolsun, qéri-yash bolsun, qoy-kala we éshekler bolsun sheher ichidiki hemmini qilichlap yoqatti.

22 Yeshua u zéminni charlap kelgen ikki ademge: — Siler u pahishe xotunning öyige kirip, uninggha bergen qesiminglar boyiche uni we uninggha tewe bolghanlarning hemmisini élip chiqinglar, dédi.■

23 Shuning bilen ikki charlighuchi yash yigit kirip, Rahabni ata-anisi bilen qérindashlirigha qoshup hemme nersiliri bilen élip chiqti; ular uning barliq uruq-tughqanlirini élip kélip, ularni Israilning chédirgahining sirtigha orunlashturup qoydi.

24 Xalayıq sheherni we sheher ichidiki hemme nersilerni ot yéqip köydürüwetti. Peqet altun-kümüş, mis we tömürdin bolghan qacha-qucha eswablarni yighip, Perwerdigarning öyining xezinisige ekirip qoydi.

25 Lékin Yeshua pahishe ayal Rahabni, ata jemetidikilerni we uninggha tewe bolghanlirining hemmisini tirik saqlap qaldi; u bügün'giche Israil arisida turuwatidu; chünki u Yeshua Yérixoni charlashqa ewetken elchilerni yoshurup qoyghanidi.

□ 6:13 «kahinlar mangghach burgha chalghanda, qoralliq leshkerler ularning aldida mangdi, arqidin qoghdighuchi qoshun egiship mangdi» — yaki «qoralliq ademler bolsa ularning aldida mangdi, arqidin qoghdighuchi qoshun egiship burgha chalghach mangdi». □ 6:17 «Perwerdigargha mutleq atalghanliqi üçhün silerge haram bolidu» — «haram» ibranıy tilida «herem». Mushu uqum ibranıy tilida peqet «Perwerdigargha «herem» dep atilidu» dégen sözler bilen ipadilindı. İbranıy tilida «herem» dep békitilgen herbir nerse adette mutleq halak qilinishi kérek (24-ayetni körüng). Lékin mushu qétim sheherdin élin'ghan métaldin yasalgan nersiler Perwerdigarning yolida ishli tilishke saqlansun, dep buyrulghanidi (19-ayetni körüng). ■ 6:19 Chöl. 31:54 ■ 6:20 İbr. 11:30 ■ 6:22 Ye. 2:14; İbr. 11:31

²⁶ U chaghda Yeshua agah-bésharet béríp: — Bu Yérixo shehirini qaytidin yasashqa qopqan kishi Perwerdigarning aldida qarqish astida bolidu; u sheherning ulini salghanda tunji oghlidin ayrilidu, sheherning qowuqlirini orunlashturidighan chaghda kichik oghlidinmu ayrilidu, — dédi. □ ■
²⁷ Perwerdigar Yeshua bilen bille idi; uning nam-shöhriti pütkül zémin'gha keng tarqaldi.

7

Aqanning gunah qilip Israil üstige apet chüshürüshi

¹ Lékin Israil «haram» nersiler üstide itaetsizlik qildi; chünki Yehuda qebilisidin bolghan Zerahnig ewrisi, Zabdining newrisi, Karmining oghli Aqan dégen kishi haram dep békitilgen nersilerdin alghanidi. Buning bilen Perwerdigarning ghezipi Israilgha qozghaldi. ■

² Yeshua Yérixodin Beyt-Elning sherq teripidiki Beyt-Awenning yénida bolghan Ayi shehirige birnechche adem ewetip ulargha: — U yerge chiqip u zéminni charlap kélinglar, dep buyrudi. Shuning bilen u ademler chiqip Ayi zéminini charlap keldi.

³ Ular qaytip kélip, Yeshuagha: — Hemme xelqning u yerge bérishining hajiti yoq iken, ikki-üch mingche adem bolsila ayigha hujum qilip *uni igiliyeleydu*; u yerde olturushluq kishiler az bolghachqa, pütkül xelqni aware qilip u yerge ewetmigin, — dédi.

⁴ Shuning bilen xelqtin üç mingche kishi u yerge chiqti; lékin bular Ayining ademliri aldidin qéchip kétishti.

⁵ Ayining ademliri ulardin ottuz altiche kishini urup öltürdi; qalghanlarni sépil qowuqining aldidin Shébarimghiche qoghlap béríp, u yerdiki dawanda ularni urup meglup qildi. Andin xelqning yüriki su bolup, qattiq sarasimge chüshsti. □

⁶ Yeshua kiyimlirini yirtip, Israilning aqsaqalliri Perwerdigarning ehde sanduqining aldida yerge düm yiqilip, bashlirigha topilarni chéchip, u yerde kech kirgüche yétip qaldi.

⁷ Yeshua: — Ah, Reb Perwerdigar, sen bizni Amoriylarning qoligha tapshurup halak qilish üçün, bu xelqni némishqa Iordan deryasining bu teripige ötküzgensen? Biz Iordan deryasining u teripide turuwrigen bolsaq boptiken!

⁸ Ey Rebbim! Israil öz dushmanlirining aldidin burulup qachqan yerde men némimu déyeleyen?

⁹ Qanaaniylar, shundaqla zéminda barliq turuwatqanlar buni anglisa bizni qapsiwélip yer yüzidin namimizni üzüp tashlaydu; shu chaghda Sen ulugh nam-shöhritig üçün némilerni qilisen?! — dédi.

¹⁰ Lékin Perwerdigar Yeshuagha jawab béríp mundaq dédi: — «Ornungdin qop! Némishqa shundaq düm yatisen?»

□ **6:26** «U chaghda Yeshua agah-bésharet béríp...» — bashqa birxil terjimisi: - «U chaghda Yeshua qesem ichip...». Lékin bizningche Yeshuaning sözi qesem emes. «...sheherning qowuqlirini orunlashturidighan chaghda kichik oghlidinmu ayrilidu» — bu bésharetning emelge ashurulushi «1Pad.» 16:34de xatirilinidu. ■ **6:26** 1Pad. 16:34 ■ **7:1** Ye. 22:20; 1Tar. 2:7 □ **7:5** «...qalghanlarni sépil qowuqining aldidin Shébarimghiche» — yaki «qalghanlarni sépil qowuqining aldidin «dezler» dégen jayghiche».

11 Israil gunah qildi! Ular yene Men ulargha tapilighan ehdemge xilapliq qilip, haram dep békitilgen nersilerdin élip, oghriliq qilip, aldanchiliq qilip hem haram békitilgeni öz mallirining arisigha tiqip qoydi.

12 Shunga Israillar dühmenlirining aldida tik turalmaydu; ular özlirini «haram» qilip békitip, mutleq yoqitilishqa yüzlen'gechke, dühmenlirining aldidin burulup arqisigha qachidu. Eger siler «haram» dep békitilgeni aranglardin tamamen yoq qilmisanglar, mundin kéyin men siler bilen bille bolmaymen.

13 Emdi sen turup xelqni pak-muqeddes qilip ulargha: — «Ete üçhün özünglarni pak qilinglar; chünki Israilning Xudasi Perwerdigar shundaq deydu: — Ey Israil, sende «haram» dep békitilgen nerse bardur; bu haram nersini aranglardin yoq qilmighuchilik dühmenliringlarning aldida tik turalmaysiler.

14 Ete seherde siler qebile boyiche hazir qilinisiler; shundaq boliduki, Perwerdigar békitken qebile jemet-jemeti boyiche birdin-birdin aldigha kelsun; Perwerdigar békitken jemet aile-aile boyiche birdin-birdin hazir bolup aldigha kelsun; andin Perwerdigar békitken ailidiki erkekler birdin-birdin aldigha kélip hazir bolsun. □

15 Shundaq boliduki, haram dep békitilgen nersini öz yénida saqlighan kishi tépilghanda, Perwerdigarning ehdisige xilapliq qilghanliqi üçhün hem shundaqla Israil ichide rezillik sadir qilghini üçhün u we uninggha barliq tewe bolghanlar otta köydürülsun, — deydu», dep éytqin».

16 Yeshua etisi tang seherde turup Israilni aldigha yighip, qebile-qebilini hazir qiliwidi, Yehuda qebilisi békitildi;

17 u Yehudaning jemetlirini hazir qiliwidi, Zarhiylar jemeti békitildi. U Zarhiylar jemetini aile-aile boyiche aldigha keltürüwidi, Zabdi dégen kishi békitildi. □

18 Zabdi öz ailisidiki erkeklerni birdin-birdin hazir qiliwidi, Yehuda qebilisidin Zerahning ewladi, Zabdining newrisi, Karmining oghli Aqan békitildi. □

19 Shuning bilen Yeshua Aqan'gha: — Ey oghlum, Israilning Xudasi Perwerdigargha shan-sherepni qayturup bérip, *Uning hörmiti üçhün qilghanliringni iqrar qilghin*; mendin héchnémini yoshurmay, qilghiningning hemmisini manga éytqin, dédi. □

20 Aqan Yeshuagha jawab bérip: — Men derwege Israilning Xudasi Perwerdigar aldida gunah qilip, mundaq-mundaq qildim:

21 men oljining arisidin Shinarda chiqqan chirayliq bir ton'gha, ikki yüz shekel kümüş, ellik shekel éghirliqtiki altun taxtigha közum qizirip ularni éliwaldim. Mana, bu nersilerni chédirimning otturisidiki yerge kömüp qoydum, kümüş ularning astida, — dédi. □

22 Shularni déwidi, Yeshua elchilerni ewetti, ular chédirgha yügürüp bardu

□ **7:14** «Perwerdigar békitken qebile jemet-jemeti boyiche birdin-birdin aldigha kelsun...» — Xuda qaysi yol bilen gunahkar qebilini körsetkenliki mushu yerde ayan qilinmaydu; shühbisizki, körsitish yoli chek tashlash yaki bash kahin kötürgen «urim we tummin» arqiliq bolghan bolsa kérek.

□ **7:17** «Zarhiylar jemeti» — yaki «Zarhiylar». «Zarhiylar» dégen «Zerahlar»ning bashqa bir shekli (1:7ni körüng). □ **7:18** «Zerahning ewladi» — ibraniiy tilida «Zerahning oghli». □ **7:19** «Perwerdigargha shan-sherepni qayturup bérip Uning hörmiti üçhün qilghanliringni iqrar qilghin» — Aqanning qilghanlirini iqrar qilghinining özi Xudagha shan-sherepni qayturushni bolidu, chünki bu ish Xudaning hemme ishtin xewerdar bolghinini xalayiq aldida körsitidighan ishtur. □ **7:21** «Shinar» — Babilning bashqa bir namidur.

we mana, nersiler derweqe chédirda yoshuruqluq bolup, kúмыш bularning astida idi.

²³ Ular bu nersilerni chédirdin élip chiqip Yeshuagha, shundaqla barliq Israillarning qéshigha keltürüp, Perwerdigarning aldigha qoydi.

²⁴ Andin Yeshua bilen pütkül Israil jamaiti qopup Zerahning oghli Aqanni, kúмыш, ton we altun taxta bilen qoshup, uning oghulliri bilen qizlirini, uyliri bilen éshekliri, qoyliri, chédiri bilen barliq teweliklirini élip Aqor jilghisigha keltürdi.

²⁵ Yeshua Aqan'gha: — Sen béshimizgha qanchilik apet keltürdüng! Mana, bugün Perwerdigar séning üstünge apet keltüridu, — dédi. Andin pütkül Israil jamaiti uni chalma-késeq qilip öltürdi. Ular ailisidikilernimu chalma-késeq qilip öltürgendin kéyin, hemmini otta köydürüwetti. □

²⁶ Andin xalayıq bir chong döwe tashni uning üstige döwilep qoydi. Bügün'ge qeder u u yerde turmaqta. Buning bilen Perwerdigarning ghezipi yandi. Shuning bilen shu yerge «Apet jilghisi» «(Aqor jilghisi)» dep nam qoyuldi we bu kün'giche shundaq atalmaqta. □

8

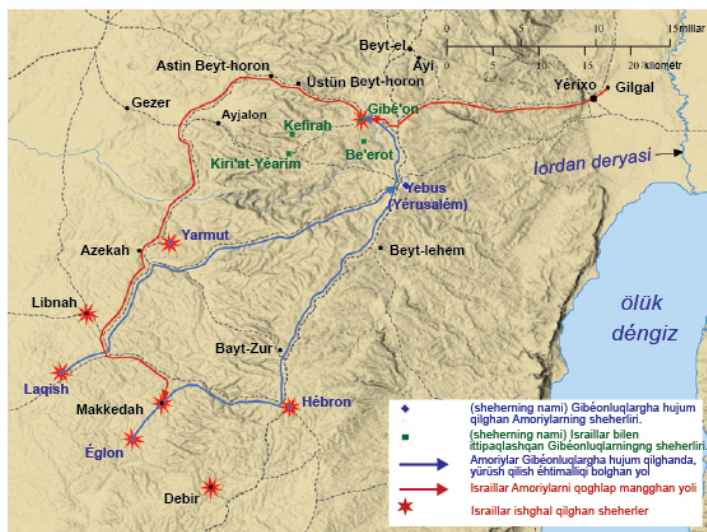
Israilning Ayi shehiri üstidin ghelibe qilishi

¹ Perwerdigar Yeshuagha: — Sen héch qorqma, hem hoduqmighin. Turup, barliq jengchilerni özüng bilen élip, Ayi shehirige chiqqin. Mana, Men Ayining padishahi, xelqi, shehiri we zéminini qoshup séning qolunggha tapshurdum. ■

² Sen Yérixo bilen uning padishahigha qandaq qilghan bolsang Ayi shehiri bilen uning padishahighimu shundaq qilisen. Peqet siler bu qétim sheherdin olja we charpaylarni alsanglar bolidu. Emdi sen sheherning keyni teripige hujum qilishqa pistirma qoyghin, — dédi. ■

□ **7:25** «...Israil jamaiti Aqanni chalma-késeq qilip öltürdi. Ular ailisidikilernimu chalma-késeq qilip öltürgen...» — Aqanning ailisidikiler chalma-késeq qilindi; chünki ailisidikiler uning gunahini körüp turup uning toghruluq jim turghachqa, uninggha shérik bolup qalghan. □ **7:26** «Apet jilghisi» — ibraniy tilida «Aqor jilghisi». ■ **8:1** Qan. 1:21; 7:18 ■ **8:2** Qan. 20:14; Ye. 6:21

Yeshua peyghemberning Qanaanning jenubiy teripidiki herbiy yürüşliri

Qanaan jenubiy teripide yürüzülgän herbiy yürüşler

³ Shuning bilen, Yeshua bilen hemme jengchiler qozghilip, ayigha hujum qilishqa chiqti. Yeshua ottuz ming batur jengchini ilghap kéchide ularni mangdurdi

⁴ we ulargha mundaq tapilidi: — «Siler agah bolup, sheherdin bek néri ketmey sheherning keynide mökünüp turup, hemminglar böktürme hujumgha tayar turunglar.

⁵ Men özüm bilen qalghan hemme kishilerni élip sheherge yéqin barimen; shundaq boliduki, ular baldurqidek aldimizgha chiqip hujum qilghanda, biz ularning aldidin qachimiz;

⁶ ular jezmen bizning keynimizdin qoghlaydu; ular: «Israillar baldurqidek aldimizdin qéchip ketti» dep oylaydu, biz ularni azdurup sheherdin yiraq élip chiqimiz. Shuning üçün biz ularning aldidin qachimiz.

⁷ U waqıtta siler böktürmidin qopup chiqip, sheherni ishghal qilinglar; chünki Perwerdigar Xudayinglar bu sheherni silerning qolunglarga tapshuridu.

⁸ Sheherni ishghal qilghandin kéyin Perwerdigarning tapilighini boyiche u sheherni ot yéqip köydüriwétinglar. Mana, men silerge emr berdım».

⁹ Yeshua ularni yolgha saldi, ular bérip Beyt-El bilen Ayining otturısında, Ayining gherb teripide böktürme sélip marap olturdi. Yeshua bolsa u kéchisi xelqning arısında qondi.

¹⁰ Etisi seher Yeshua qopup, xelqni yighip tekshürdi; andin u Israilning aqsqaqalliri bilen bille xelqning aldida Ayigha qarshi mangdi.

¹¹ Uning bilen bille bolghan hemme jengchilermu uning bilen chiqip, sheherning aldigha yéqin bérip, Ayining shimal teripide chédir tikti. Ular chüshken jay bilen Ayining otturısında bir jilgha bar idi.

¹² Yeshua besh mingche ademni tallap élip bérip, Beyt-El bilen Ayining otturısında, sheherning gherb teripide böktürme turghuzghanidi.

¹³ Shundaq qilip, barliq xelq, yeni sheherning shimal teripidiki bargaktiki qoshun bilen gherb teripidiki pistirma qoshun orunlashturup bölüdi. Shu kéchisi Yeshua özi jilghining otturisigha chüshti.

¹⁴ Ayining padishahi shu ehwalni kördi we sheherdikiler aldirap seher qopushiti; padishah bilen barliq xelqi Israil bilen soqushush üçün belgilen'gen waqıtta Arabah tüzlenglikige chiqti. Lékin padishahning sheherning keynidiki pistirma qoshundin xewiri yoq idi. □

¹⁵ Yeshua bilen barliq Israil bolsa özlirini ulardin yéngilgen'ge sélip, chöl terepke qacti.

¹⁶ Sheherde bar xelqning hemmisi ularni qoghlashqa chaqirildi; ular kélip Yeshuani qoghliganda, ular azdurulup sheherdin yiraq qilindi.

¹⁷ Ayi bilen Beyt-Elning ichide Israilni qoghlashqa chiqmighan héchbir er kishi qalmidi; ular sheherni ochuq qoyup, hemmisi Israilni qoghlap chiqip ketti.

¹⁸ U waqıtta Perwerdigar Yeshuagha: — Qolungdiki neyzini ayigha qaritip uzatqin; chünki Men uni séning qolunggha tapshurdum, — déwidi, Yeshua qolidiki neyzini sheherge qaritip uzatti.

¹⁹ U qolidiki neyzini uzatqan haman pistirmida yatqanlar jayidin tézla chiqip, yügürginiche sheherge étilip kirip, uni ishghal qilip shuan ot yéqip köydürüwetti.

²⁰ Ayining ademleri burulup qariwidi, mana sheherdin asman-pelek örlewatqan tütünni kördi, ya u yaqqa ya bu yaqqa qachayli dése, héch hali qalmighanidi; chöl terepke qachqan Israillar burulup özlirini qoghlap kéliwatqanlarga hujum qildi.

²¹ Yeshua bilen barliq Israil pistirma qoshunning sheherni élip bolghanliqini, shundaqla sheherdin tütüning örlep chiqqinini körüp, yéni kélip, Ayining ademlerini öltürgili turdi.

²² Shuning bilen bir waqıtta sheherni alghanlarmu sheherdin chiqip ulargha hujum qildi. Shuning bilen ular Israillarning otturisida, beziliri bu tereptin, beziliri u tereptin qapsilip qaldi. Israillar ularning héchbirini qoymay, hemmisini öltürüwetti. ■

²³ Ular Ayining padishahini tirik tutup, Yeshuaning aldigha élip bardi.

²⁴ Israil dalada uchrighan barliq ayiliqlarni, yeni özlirini chölgiche qoghlap kelgenlerni qirip yoqatqandin kéyin (ularning hemmisi qilichlinip yoqitilghanidi), barliq Israil Ayigha yéni kélip, u yerdikilerni qilichlap öltürdi.

²⁵ Shundaq boldiki, shu künide öltürülgen er-ayallar, yeni ayiliqlarning hemmisi on ikki ming adem idi.

²⁶ Chünki Yeshua Ayida turuwatqan hemme adem yoqitilmighuche qolidiki uzutup turghan neyzisini yighmighanidi.

²⁷ Halbuki, Perwerdigarning Yeshuagha buyrughan sözi boyiche Israillar sheherdiki charpay bilen oljini özliri üçün aldi. ■

²⁸ Andin Yeshua Ayi shehirini köydürüp, uni ebedgiche Xarabilik döwisige aylاندuruwetti; taki bügün'giche u shundaq turmaqta.

²⁹ Ayining padishahini bolsa, u bir derexge asturup, u yerde kechkiche turghuzdi. Kün patqanda Yeshua emr qiliwidi, kishiler uning ölükinu derexin chüshürüp, uni sheherning qowuqining aldigha tashlap, üstige chong bir dowe tashni döwiliwetti; bu tash döwisi bügün'giche turmaqta. ■

□ **8:14** «belgilen'gen waqıtta» — belkim Beyt-Eldikiler bilen pütüşken melum bir waqıt bolushi mumkin (17-ayetni körüng). Bashqa birxil terjimisi «belgilen'gen jayda». ■ **8:22** Qan. 7:2 ■ **8:27** Chöl. 31:22, 26; Ye. 8:2 ■ **8:29** Qan. 21:22, 23

Israilning özlirini Perwerdigarning ehdisige qaytidin baghlishi

³⁰ Andin Yeshua Ébal téghida Israilning Xudasi Perwerdigargha qurban'gah yasidi.

³¹ Perwerdigarning quli Musaning Israilgha buyrughini boyiche, Musagha nazil qilin'ghan qanun kitabida pütülgendek, qurban'gah héchbir tömür eswab tegküzülmigen pütün tashlardin yasalghanidi. Uning üstide xelq Perwerdigargha atap köydürme qurbanliqlar we inaqliq qurbanliqliri sunup turdi. ■

³² Shu yerde Yeshua uning tashlirining üstige pütkül Israilning aldida Musa pütken qanunni köchürüp pütüp qoydi. ■

³³ Andin pütkül Israil xelqi, ularning aqsaqalliri, emeldarliri bilen hakimliri, meyli musapirlar bolsun yaki ularning arisida tughulghanlar bolsun, hemmisi Perwerdigarning ehde sanduqining ikki teripide, ehde sanduqini kötürgen kahinlar bolghan Lawiylarning aldida öre turdi; Perwerdigarning quli Musaning deslepte buyrughini boyiche, Israillarning bext-berikitini tileshke xelqning yérimi Gerizim téghi aldida, yene bir yérimi Ébal téghi aldida turdi. □

³⁴ Andin Yeshua qanun kitabida pütülgenning hemmisige muwapiq qanundiki hemme sözlerni, jümlidin bext-beriket sözliri we lenet sözlirini oqup berdi.

³⁵ Yeshua bularni pütkül Israil jamaitige, jümlidin ayallar, balilar we ularning arisida turuwatqan musapirlargha oqup berdi; Musaning barliq buyrughanliridin héchbir sözni qaldurmidi. ■

9

Gibéonluqlarning Israilni aldap qoyushi

¹ Emdi shundaq boldiki, Iordan deryasining gherb teripidiki, yeni taghliq rayondiki, Shefelah oymanliqidiki, Ulugh Déngiz boyidiki, Liwanning udu-lighiche sozulghan barliq yurtlardiki padishahlar we shuningdek Hittiylar, Amoriylar, Qanaaniylar, Perizziylar, Hiwiylar, Yebusiylarning padishahliri bu ishtin xewer tapqanda, □

² hemmisi bir bolup Yeshua bilen Israilgha qarshi jeng qilghili ittapaqlashti.

³ Emma Gibéon ahaliliri Yeshuaning Yérixo bilen Ayigha néme qilghinini anglighanda,

⁴ ular hiyle-mikir ishlitip, özlirini *uzun* seperde bolghandek körsitip, ésheklerge kona taghar-xurjun bilen kona, yirtiq-yamaq sharab tulumlirini artip, □

⁵ putlirigha yamaq chühken kona keshlerni kiyip, kona jul-jul éginlerni üstige orighan idi; ular seperge alghan nanlarning hemmisi paxtiliship qurup ketkenidi. □

⁶ Ular Gilgal chédirgahigha bérip Yeshuaning qéshigha kirip uning bilen Israil-largha: — Biz yiraq yurttin kelduq; biz bilen ehde tüzsenglar, dédi.

■ 8:31 Mis. 20:25; Qan. 27:4 ■ 8:32 Qan. 27:3 □ 8:33 «Andin pütkül Israil xelqi... hemmisi ... kahinlar bolghan Lawiylarning aldida öre turdi; ... xelqning yérimi Gerizim téghi aldida, yene bir yérimi Ébal téghi aldida turdi» — bu ishni Xuda ilgiri Israilgha békitken («Qan.» 11:29 we 27:28-bablarni körüng). ■ 8:35 Qan. 31:11 □ 9:1 «Ulugh déngiz» — hazirqi «Ottura Déngiz»dur. □ 9:4 «Özlirini uzun seperde bolghandek körsitip...» — yaki «özlirini elchiler qilip körsетен,...» yaki «birmunche ozuq-tülük teyyarlighan,...». □ 9:5 «seperge alghan nanlar... qurup ketkenidi» — yaki «seperge alghan nanlar... qurup ketkeniduwilip ketkenidi».

7 Lékin Israillar Hiwiylargha jawab béríp: — Siler bizning arimizda turawatqan mushu yerlikler bolushunglar mumkin; undaqta biz siler bilen qandaqmu ehde tüzimiz? — dédi.

8 Ular Yeshuagha: — Biz séning qulliringmiz, dédi. Yeshua ulardin: — Siler kim, qeyerdin keldinglar? — dep soridi.

9 Ular uningha jawab béríp: — Séning qulliring bolsa Perwerdigar Xudayingning namini anglihanliqi üçhün nahayiti yiraq yurttin keldi. Chünki biz Uning nam-shöhritini we Uning Misirda qilghan hemme ishlerini,

10 shundaqla Uning Iordanning u teripidiki Amoriylarning ikki padishahi, yeni Heshbonning padishahi Sihon bilen Ashtarotta turuqluq Bashanning padishahi Ogqa néme qilghinini angliduq. ■

11 Shunga aqsaqallirimiz bilen yurtta turghuchi hemme xelq bizge söz qilip: — Qolunglarga seperge lazimliq ozuq-tülük élip, béríp Israillar bilen körüşüp ulargha: «Biz silerning qulluqunglarda bolimiz; shunga biz bilen ehde tüzünglar», denglar, dep bizni ewetti.

12 Silerning qéshinglarga qarap yolgha chiqqan künide biz sepirimiz üçhün öyimizdin alghan nan issiq idi, mana hazir u qurup, paxtiliship kétiptu.

13 Bu sharab tulumliri bolsa sharab qachilighanda yéngi idi, mana emdi yirtilip kétiptu. Biz kiygen bu kiyimler we keshler seperning intayin uzunluqidin konirap ketti, — dédi.

14 Shuning bilen Israillar ularning ozuq-tülükidin azraq aldi, lékin Perwerdigardin yol sorimidi. □

15 Shundaq qilip, Yeshua ular bilen süli tüzüp, ularni tirik qoyushqa ular bilen ehd baghlidi; jamaet emirlirimu ulargha qesem qilip berdi.

16 Ular ehde baghliship üç kündin kéyin, bu xelqning özlirige qoshna ikenlikini, özlirining arisida oturushluq ikenlik ulargha melum boldi.

17 Israillar sepirini dawamlashturup üçinchi küni ularning sheherlirige yétip keldi; ularning sheherliri Gibéon, Kefirah, Beerot bilen Kiriati-yéarim idi.

18 Jamaetning emirliri ilgiri Israilning Xudasi Perwerdigarning nami bilen ulargha qesem qilghan bolghachqa, Israillar ulargha hujum qilmidi. Buning bilen pütkül jamaet emirler üstidin ghotuldashqili turdi.

19 Lékin emirlerning hemmisi pütkül jamaetke: — Biz ulargha Israilning Xudasi Perwerdigarning *nami* bilen qesem qilip bergechke, ulargha qol tegküzelmeymiz.

20 Biz ulargha qilghan qesemimiz tüpeylidin, üstimizge ghezep chüshmesliki üçhün ularni tirik qaldurushmiz kérek; ulargha shundaq qilmisaq bolmaydu, dédi.

21 Andin emirler jamaetke yene: — Ular ni tirik qoyunglar; halbuki, ular pütkül jamaet üçhün otun yarghuchi we su toshughuchilar bolidu, dédi. Bu ish emirler jamaetke dégendek boldi.

22 U waqitta Yeshua ularni chaqirip ulargha: — Siler arimizdiki yerlikler turup, némishqa biz yiraqtin kelduq, dep bizni aldinglar?

23 Buning üçhün siler emdi lenetke qélip, aranglarda Xudayimning öyi üçhün otun yaridighan we su toshuydighan qul bolushtin birer ademmu mustesna bolmaydu, — dédi.

■ 9:10 Chöl. 21:24, 33; Qan. 1:4 □ 9:14 «ularning ozuq-tülükidin azraq aldi» — belkim ularning sözliri rast-yalghanliqini bilish üçhün ozuq-tülükting azraq élip tétip baqqan bolushi mumkin.

24 Shuning bilan ular Yeshuagha jawab béríp: — Perwerdigar Xudayingning Öz quli bolghan Musagha emr qilip, barliq zéminni silerge bérishke, shundaqla zéminda turuwatqanlarning hemmisini aldinglardin yoqitishqa wede qilghanliqi qulliring bolghan péqirlargha éniq melum qilindi; shunga biz silerning tüpeylinglardin jémimizdin jezmen ayrilip qalimiz dep wehimige chüshüp, bu ishni qilip salduq. ■

25 Emdi biz qolunggha chüshtuq; neziringge néme yaxshi we durus körünse shuni qilghin, — dédi.

26 Yeshua ene shundaq qilish bilan ularni Israilning qolidin qutquzdi; Israil-lar ularni öltürmedi.

27 Lékin shu küni Yeshua Perwerdigar tallaydighan jayda jamaet üçün we Perwerdigarning qurban'gahi üçün ularni otun yarghuchilar we su toshughuchilar dep békitti. Ular бүгүн'ge qeder shundaq qilip kelmekte.

10

Amoriylarning ittitaqdash qoshunning üstidin ghalib kélishi — ajayib bir möjize

1 Shundaq boldiki, Yérusalémning padishahi Adoni-zedek Yeshuaning Ayi shehirini ishghal qilip, uni mutleq yoqatqanliqini, Yérixo bilen uning padishahigha qilghinidek, Ayi bilen uning padishahighimu shundaq qilghinini, Gibéonda olturghuchilarning Israil bilen sülh tüzüp, ularning arisida turuwatqanliqini anglap, □ ■

2 u we xelqi qattiq qorqti; chünki Gibéon bolsa Ayidin chong sheher bolup, paytext sheherliridek idi; uning hemme ademliri tolimu batur palwanlar idi.

3 Shuning bilan Yérusalémning padishahi Adoni-zedek Hébronning padishahi Hoham, Yarmutning padishahi Piram, Laqishning padishahi Yafiya we Eglonning padishahi Debirge xewer ewetip: —

4 Méning yénimgha kélip Gibéonlarga hujum qilishimiz üçün manga medet béringlar; chünki ular bolsa Yeshua we Israilar bilen sülh tüzüwadi, — dédi.

5 Shundaq qilip Amoriylarning besh padishahi, yeni Yérusalémning padishahi, Hébronning padishahi, Yarmutning padishahi, Laqishning padishahi we Eglonning padishahi — ular özliri barliq qoshunliri bilen bille chiqip, Gibéonning udulida bargah tikip, uninggha hujum qildi.

6 Buning bilan Gibéonliqlar Gilgaldiki chédirgahqa, Yeshuaning qéshigha adem ewetip: — Sen öz qulliringni tashliwetmey, derhal qéshimizgha kélip medet béríp, bizni qutquzghin; chünki taghliq rayonda olturushluq Amoriylarning barliq padishahliri birliship bizge hujum qildi, — dédi. □

7 Buni anglap Yeshua barliq jengchilerni, jümlidin hemme batur palwanlarni élip Gilgaldin yolgha chiqti.

8 Perwerdigar Yeshuagha: — Ulardin qorqmighin; chünki Men ularni séning qolunggha tapshurdum, ularning héchbiri aldingda put tirep turalmaydu, — dédi.

■ 9:24 Qan. 7:1, 2 □ 10:1 «Yérusalémning padishahi Adoni-zedek» — oqurmenlerge éniqlik, shu chaghda Yérusalém shehiri téxi Israilargha tewe emes. ■ 10:1 Ye. 6:15; 9:15 □ 10:6 «sen öz qulliringni tashliwetmey,...» — ibraniiy tilida «qolungni qulliringdin élip ketmigei,...».

9 Yeshua Gilgaldin chiqip pütün kéche méngip ularning üstige tuyuqsiz chüshti.

10 Perwerdigar ularni Israilning aldida tiripiren qildi, Yeshua ularni Gibéonda qattiq mehlup qilip qirip, Beyt-Horon'gha chiqidighan dawan yolida qoghlap, Azikah bilen Makkedahqiche sürüp-toqay qildi.

11 Ular Israildin qéchip, Beyt-Horonning dawanidin chüshüwatqanda, Perwerdigar taki ular Azikahqa yetküche asmandin ularning üstige chong-chong möldür-tashlarni yaghdurdi. Ular öldi; mushu möldürler bilen öltürülgenler Israillar qilichlap öltürgenlerdin köp idi.

12 Andin Yeshua Perwerdigargha söz qildi, – yeni Perwerdigar Amoriylarni Israilning aldigha tapshurghan künide u Israilning kóz aldida Perwerdigargha mundaq dédi: – «Ey quyash, Gibéon üstide toxtap tur! Ey ay, Ayjalon jilghisi üstide toxtap tur!»

13 Shuni déwidi, xelq düshmenlerdin intiqaq élip bolghuchilik quyash mangmay toxtap turdi, aymu toxtap turdi. Bu weqe Yasharning kitabida pütülgen emesmidi? Quyash texminen pütün bir kün asmanning otturisida toxtap olturushqa aldirimidi. □

14 Perwerdigar bir insanning nidasigha qulaq salghan shundaq bir kün ilgiri bolup baqmighan we kéyinmu bolup baqmidi; chünki Perwerdigar Israil üçün jeng qildi.

15 Andin Yeshua bilen pütkül Israil Gilgaldiki chédirgahqa yénip keldi.

16 Emma u besh padishah bolsa qéchip Makkedahtiki ghargha yoshuruniwaldi.

17 Shuning bilen birsi Yeshuagha melum qilip: – U besh padishah tépildi; ular Makkedahtiki ghargha yoshuruniwaptu, dédi.

18 Yeshua: – Undaq bolsa gharning aghzigha chong-chong tashlarni yumilitip qoyunglar, andin uning aldida ademlerni közetke qoyunglar.

19 Lékin siler toxtap qalmay düshmenliringlarni qoghlap keynide qalghanlarni qiringlar; ularni öz sheherlirige kirgüzmenglar, chunki Perwerdigar Xudayinglar ularni qolunglarga tapshurup berdi, – dédi.

20 Andin shundaq boldiki, Yeshua bilen Israillar bularni qirip qattiq mehlup qilip yoqatti; lékin qéchip qutulghan bir qalduq musthekem sheherlirige kiriwaldi.

21 Andin barliq xelq Makkedahtiki chédirgahqa, Yeshuaning qéshigha tinch-salamat yénip keldi. Héchkim Israillargha qarshi éghiz échishqa jür'et qilalmidi. □

22 Yeshua: – Gharning aghzini échip, u besh padishahni ghardin chiqirip méning qéshimgha élip kélinglar, – dédi.

23 Ular shundaq qilip besh padishahni, yeni Yérusalémning padishahi, Hébronning padishahi, Yarmutning padishahi, Laqishning padishahi we Eglonning padishahini ghardin chiqirip uning qéshigha élip keldi.

24 U padishahlar Yeshuaning qéshigha keltürülgende, Yeshua Israilning hemme ademlirini chaqirip, özi bilen jengge chiqqanleshker serdarlirigha: – Kélip putliringlarni bu padishahlarning gedinige qoyunglar, – dédi. Shundaq déwidi, ular kélip putlirini ularning gedenlirige qoydi.

25 Andin Yeshua ulargha: – Qorqmanglar we héch hoduq manglar, qeyser we gheyretlik bolunglar; chünki Perwerdigar siler hujum qilghan barliq

□ **10:13 «Yasharning kitabı»** — yaki «Adaletperwer kishining kitabı». Bu kitab Tewratta tépilmaydu; «2Sam.» 1:18dimu tilgha élinidu. □ **10:21 «...qarshi éghiz échishqa jür'et qilalmidi»** — yaki «...tehdit sélishqa jür'et qilalmidi».

düşmenliringlarga shundaq ishni qilidu, — dédi.

²⁶ Andin Yeshua padishahlarni qilichlap öltürüp, jesetirini besh derexke ésip qoydi; ular derexlarning üstide kechkiche ésiqliq turdi. ■

²⁷ Kün patqanda Yeshuaning buyruqi bilen kishiler ölüklarni derexlerdin chüshürüp, ular ilgiri yoshurun'ghan ghargha tashlap, gharning aghzigha chong-chong tashlarni qoyup qoydi. Bu tashlar taki бүкүн'ge qeder shu yerde turmaqta.

Zéminning jenubiy teripide urush qilish

²⁸ U küni Yeshua Makkedahni ishghal qilip, uning padishahi bilen shehiridiki hemme xelqning birinimu qoymay qilichlap mutleq yoqatti; u Yérixoning padishahigha qilghinidek Makkedahning padishahighimu shundaq qildi.

²⁹ Andin Yeshua bilen barliq Israillar Makkedahtin chiqip, Libnahqa béríp Libnah shehirige hujum qildi.

³⁰ Perwerdigar unimu padishahi bilen qoshup Israilning qoligha tapshurup berdi; Yeshua uni qilich bilen urup, shehiridiki hemme xelqning birinimu qoymay qilichlap öltürdi; u Yérixoning padishahigha qilghinidek uning padishahighimu shundaq qildi.

³¹ Andin Yeshua bilen barliq Israil Libnahdin chiqip, Laqishqa béríp, uni gamal qilip uninggha hujum qildi.

³² Perwerdigar Laqishni Israilning qoligha tapshurdi; ular ikkinchi künila uni qilich bilen élip, del Libnahqa qilghinidek, shehiridiki xelqning birinimu qoymay qilichlap öltürdi.

³³ U waqitta Gezerning padishahi Horam Laqish shehirige medet bérish üçün chiqip keldi; lékin Yeshua uni barliq ademleri bilen qoshup urup, ulardin héchkimni tirik qoymay öltürdi.

³⁴ Andin Yeshua bilen barliq Israil Laqishtin chiqip, Eglon'gha béríp uni gamal qilip, u sheherge hujum qildi.

³⁵ Ular shu küni sheherni élip, uningdiki ademlerni qilichlidi; shu küni Yeshua sheherdiki barliq kishilerni teltöküs yoqatti; u del Laqishqa qilghinidek, ularghimu shundaq qildi.

³⁶ Andin Yeshua bilen Israilning hemmisi Eglondin chiqip Hébron'gha béríp, u sheherge hujum qildi.

³⁷ Ular uni élip, del Eglonda qilghandek uning padishahini qilichlap, uninggha qarashliq hemme yéza-kentlirini élip, ularning ichide olturushluq hemme ademning héchbirini qoymay qilichlap yoqatti. Yeshua sheherni we ichidiki barliq ademlerni mutleq yoqatti.

³⁸ Andin Yeshua bilen barliq Israillar Debirge béríp, u sheherge hujum qildi.

³⁹ U sheherni élip we uninggha qarashliq hemme yéza-kentlirini qilich bilen urup, padishahini tutup, bulardiki barliq ademlerning héchbirini qoymay teltöküs yoqatti. Yeshua Hébron'gha qilghinidek, Libnahqa we uning padishahigha qilghinidek, Debir bilen uning padishahighimu shundaq qildi.

⁴⁰ Bu teriqide Yeshua shu pütün yurtni, yeni taghliq rayonni, jenubiy Negew yurtini, Shefelah oymanliqini, dawandiki yurtlarni hujum qilip élip, hemme yurtni ishghal qilip barliq padishahliri bilen meghlup qildi. Israilning Xudasi Perwerdigar buyrughinidek, u héchkimni qoymay, belki nepesi barlarning hemmisini mutleq yoqatti. ■

41 Yeshua Qadesh-Barnéadin tartip Gazaghiche bolghan yurtlarni, shuningdek Goshenning pütkül yurtini taki Gibéon'ghichimu hujum bilen aldi.

42 Bu qétimqi urushta Yeshua bu padishahlarni meghlup qilip, ularning zéminini igilidi. Chünki Israilning Xudasi Perwerdigar Israil terepte turup jeng qildi.

43 Andin Yeshua bilen barliq Israil Gilgaldiki chédirgahqa yénip keldi.

11

Shimaliy ittifaqdash eller bilen urush qilish

1 Emma Hazorning padishahi Yabin bularni anglap Madonning padishahi Yobab bilen Shimronning padishahi we Aqsafning padishahigha adem ewetti,

2 shundaqla shimaldiki taghliq rayondiki padishahlargha, Kinnerotning jenubidiki tüzleqlik, oymanliq we gherbtiki Dor égizlikidiki hemme padishahlargha elchi ewetti; □

3 U yene sherq bilen gherb tereptiki Qanaaniylar, Amoriylar, Hittiylar, Perizziylar bilen taghliq rayondiki Yebusiylar we Hermon téghining étikidiki Mizpah yurtida turuwatqan Hiwiylarni chaqirdi.

4 Ular, yeni padishahliri we barliq qoshunliri chiqti; ularning sani déngiz sahilidiki qumdek köp idi, ularning nurgun at we jeng harwiliri bar idi.

5 Bu hemme padishahlar bir bolup yighilip, Israil bilen jeng qilish üçün Merom sulirining boyida chédirlarni tikti.

□ 11:2 «Dor égizliki» — yaki «Nafat-Dordiki».

Yeshua peyghemberning Qanaanning shimaliy teripidiki herbiy yürüshliri

Qanaan shimaliy teripide yürüzülgen herbiy yürüshler

6 Lékin Perwerdigar Yeshuagha: – Sen ulardin héch qorqmighin; chünki Men ete mushu waqıtlarda ularning hemmisini Israilning aldida halaketke tapshurimen. Sen ularning atlirining peylirini késip, harwilirini otta köydürüwétisen, – dédi.

7 Buni anglap Yeshua bilen uning hemme jengchiliri Merom sulirining

yénigha bérip, ularning üstige tuyuqsiz chüshüp hujum qildi.

⁸ Perwerdigar ularni Israilning qoligha tapshurdi; ularni urup Chong Zidon we Misrefot-Mayimghiche, shundaqla sherq tereptiki Mizpah wadisighiche sürüp bérip, ulardin héchbirini qoymay qilichlap öltürdi.

⁹ Yeshua Perwerdigarning özige buyrughinidek qilip, ularning atlirining peylirini késip, harwilirini otta köydürüwetti.

¹⁰ Shu chaghda Yeshua qaytip bérip, Hazorni ishghal qilip, uning padishahini qilichlap öltürdi. Hazor bolsa shu dewrlerde ashu barliq ellerning béshi idi.

¹¹ *Israillar* sheher ichide olturushluq hemmisini qilichlap öltürüp, héch nepes igisini qoymay hemmisini üzül-késil yoqatti; Hazorni Yeshua otta köydürüwetti,

¹² Shu padishahlarning barliq paytext sheherlirini élip, ularning padishahlirini meghlup qildi; Perwerdigarning quli bolghan Musa buyrughinidek, u ularni qilichlap üzül-késil yoqatti. ■

¹³ Lékin égzlikke sélin'ghan sheherlerni bolsa, Israil köydürmidi; Yeshua ulardin peqet Hazornila köydürüwetti.

¹⁴ *Israillar* bu sheherlerdiki gheniyetlerni we charpaylarni özlirige olja qilip aldi, lékin ichidiki hemme ademlerni qilichlap yoqatti; ular birnu nepes igisini tirik qoymidi.

¹⁵ Perwerdigar Öz quli bolghan Musagha néme buyrughan bolsa, Musamu Yeshuagha shuni buyrughanidi we Yeshuamu shundaq qildi. U Perwerdigarning Musagha buyrughinidin héchnémini qaldurmay hemmini shu boyiche ada qildi. ■

¹⁶ Shu teriqide Yeshua shu zéminning hemmisini, yeni taghliq rayondiki zéminlarni, barliq jenubiy Negew zéminini, barliq Goshen zéminini, oymanliqtiki zéminlarni, tüzlengliktiki zéminlarni we Israilning taghliq rayonlirini we Shefelah oymanliqini, □

¹⁷ Séir dawinighiche sozulghan Halak téghidin taki Hermon téghining étikidiki Liwan jilghisigha jaylashqan Baal-Gadqiche bolghan zéminni igildi; u ularning hemme padishahlirini tutup ularni ölümge mehkum qildi. □

¹⁸ Shu teriqide Yeshua bu hemme padishahlar bilen uzun waqit jeng qildi.

¹⁹ Gibéonda olturaqlashqan Hiwiylardin bashqa, héchbir sheher Israil bilen sulh tüzmedi. Israil ularning hemmisini jeng arqiliqla aldi.

²⁰ Chünki ularning könglining qattiq qilinishi, Israil bilen jeng qilish niyotide bolushi Perwerdigardin idi; buning meqsiti, ularning üzül-késil yoqitilishi; yeni, ulargha héch rehim qilinmay, eksiche Perwerdigar Musagha buyrughinidek ularning yoqitilishi üçhün idi.

²¹ U waqitta Yeshua kélip Anakiylargha hujum qilip ularni taghliq rayondin, Hébrondin, Debirdin, Anabdin, Yehudaning hemme taghliq rayoni bilen Israilning hemme taghliq rayonidin yoqatti; Yeshua ularni sheherliri bilen qoshup üzül-késil yoqatti. □

²² Shuning bilen *Israillarning zéminida Anakiylardin héchbirimu qaldurulmidi*; peqet Gaza, Gat we Ashdodta birnechchisila qaldı.

²³ Shu teriqide Yeshua Perwerdigar Musagha wede qilghandek pütkül zéminni aldi; Yeshua uni *Israilgha ularning qoshun-qebilisi boyiche miras qilip teqsim qildi*. Andin zémin jengdin aram tapdı.

■ **11:12** Qan. 20:16, 17; Ye. 10:40 ■ **11:15** Mis. 23:32, 33; 34:12; Chöl. 33:52; Qan. 7:2; 20:16

□ **11:16** «*Israil taghliq rayonliri*» — shu rayonning kékinki nami. □ **11:17** «*Halak téghi*» — yaki «*Siliq Tagh*». □ **11:21** «*Anakiylar*» — gigantlardin bolghan bir qebile.

12

Ishghal qilin'ghan zémin we sheherler

1 Isra'il Jordan deryasining u teripide, yeni kün chiqish teripide *ikki* padishahni öltürdi. Ular ularning zéminini, yeni Arnon deryasidin tartip Hermon taghliqigha tutashqan zémin bilen sherq tereptiki barliq Arabah tüzlenglikini igilidi. Shu *ikki* padishahlar bolsa: —□

2 *birsi* Heshbonda turushluq Amoriylarning padishahi Sihon; u Aroer (Aroer Arnon deryasining boyida) we Arnon jilghisidiki sheherdin tartip, Giléadning yérimini öz ichige alghan Yabbok deryasighiche (bu Ammoniy-larning chégrisi idi) bolghan yerlerde seltenet qilatti;

3 u seltenet qilghan zémin yene sherq tereptiki Kinnerot déngizidin tartip Arabah déngizighiche, yeni Shor déngizighiche sozulghan Arabah tüzlenglikini, shundaqla sherq tereptiki Beyt-Yeshimotqa baridighan yolni we jenub teripide Pisgah téghining dawanlirining chétigiche sozulghan zéminni öz ichige alatti.□

4 Uningdin bashqa Isra'il Bashan padishahi Ogning zéminini aldi; u Refayiy-lar *déyilidighan gigantlarning* qalduqidin biri idi (ular Ashtarot we Edreyde turatti). ■

5 U Hermon téghidiki yurtlarga, Salkah we pütkül Bashan zéminigha, yeni Geshuriylar bilen Maakatiylarning chégrisighiche, shuningdek Giléadning yérimigha, taki Heshbonning padishahi Sihonning chégrisighiche seltenet qilatti.

6 Perwerdigarning quli bolghan Musa bilen Israillar bulargha hujum qilip meghlup qilghanidi we Perwerdigarning quli Musa shu zéminni Rubenlerge, Gadlarga we Manassehning yérin qebilisige miras qilip bergenidi. ■

7 Töwendikiler Yeshua bilen Israillar Jordan deryasining gherb teripide hujum qilip meghlup qilghan padishahlardur; ularning zéminliri Liwan jilghisidiki Baal-Gadtin tartip, Séirning dawanlirining yénidiki Halak téghighiche bolghan zéminlardan ibaret idi. Yeshua bu zéminlarni Israilning qoshun-qebililiri boyiche ulargha miras qilip berdi, ■

8 jümlidin taghliq yurtni, Shefelah oymanliqini, Arabah tüzlenglikini, égizliktiki dawanlarni, chöllükni we jenubtiki Negew zéminini, hittiylar, Amoriylar, Qanaaniylar, Perizziylar, Hiwiylar we Yebusiylarning zéminlirini bölüp berdi: —

9 Ularning padishahlirining biri Yérixoning padishahi, biri Beyt-Elning yénidiki Ayining padishahi,

10 biri Yérusalémning padishahi, biri Hébronning padishahi,

11 biri Yarmutning padishahi, biri Laqishning padishahi,

12 biri Eglonning padishahi, biri Gezerning padishahi,

13 biri Gebirning padishahi, biri Gederning padishahi,

14 biri Xormahning padishahi, biri Aradning padishahi,

15 biri Libnahning padishahi, biri Adullamning padishahi,

16 biri Makkedahning padishahi, biri Beyt-Elning padishahi,

17 biri Tappuahning padishahi, biri Heferning padishahi,

18 biri Afekning padishahi, biri Lasharonning padishahi,

□ 12:1 «Izahat» — mushu bablardiki mezmunlarni obdanraq chüshinish üçün munasiwetlik xeritil-
erni körüng. □ 12:3 «Kinnerot déngizi» — yaki «Galiliye déngizi». «Shorluq déngiz» — hazir «Ötüük
Déngiz» dep atilidu. ■ 12:4 Qan. 1:4 ■ 12:6 Chöl. 21:24; 32:33 ■ 12:7 Ye. 10:40

- 19 biri Madonning padishahi, biri Hazorning padishahi,
 20 biri Shimron-Meronning padishahi, biri Aqsafning padishahi,
 21 biri Taanaqning padishahi, biri Megiddoning padishahi,
 22 biri Kedeshning padishahi, biri Karmelning yénidiki Yoknéamning padishahi,
 23 biri Dor égzilikidiki Dorning padishahi, biri Goyimning padishahi, □
 24 biri Tirzahning padishahi bolup, jemiý ottuz bir padishah idi.

13

Perwerdigarning yene Yeshuagha söz qilishi

¹ Emma Yeshua yashinip, yéshi xéli bir yerge bérip qalghanidi. Perwerdigar uninggha mundaq dédi: — «Sen emdi qérip qalding, yéshingmu chongiyip qaldi, lékin yene igilinishi kérek bolghan nurghun zémin bar.

² Bu zéminlar bolsa munular: — Filistiylarning we Geshuriylarning barliq yurtliri,

³⁻⁴ yeni Misirning sherq teripidiki Shihor deryasidin tartip, shimal teripidiki Ekron shehirining chégralirighiche sozulghan yerler (shu yurt Qanaaniylarning zémini hésablinatti), jümlidin Gaza, Ashdod, Ashkélon, Gat we Ekrondiki besh Filistiy emir bashquridighan yurtlar bilen Awwiylarning jenub tereptiki yurtliri; Zidoniylargha tewe bolghan Mearahdin tartip Afek bilen Amoriylarning chégrasighiche bolghan Qanaaniylarning barliq zémini; □

⁵ Gebaliylarning zémini we barliq Liwan zémini, yeni kün chiqish tereptiki Hermon téghining étikidiki Baal-gadtin tartip, Xamat rayonigha kirish éghizighiche bolghan zéminlar; □

⁶ Liwandin tartip Misrepot-Mayimghiche sozulghan taghliqta barliq oltu-ruwatqanlarning, yeni Zidoniylarning zémini qatarliqlardin ibarettur. Bu zémindiki xelqning hemmisini Men Israil aldidin qoghliwétimen. Shunga sen choqum Méning sanga buyrughinim boyiche buni chek tashlap Israilliqlargha miras qilip teqsim qilip bérishing kérek.

⁷ Sen emdi bu zéminlarni toqquz qebile bilen Manassehning yérim qebilisige miras qilip bölgin».

□ **12:23** «Dor égzilikidiki Dorning padishahi» — yaki «Nafat-Dordiki dorning padishahi». □ **13:3-4** «Mearahdin» —yaki «Arahdin». □ **13:5** «Xamat rayonigha kirish éghizighiche...» — yaki «Libo-Xamatqiche...».

Qanaan (Pelestin) (Yeshua peyghember zéminni teqsim qilghandin kéyin)

Qanaan zémining teqsim qilinishi

Jordan deryasining sherq teripidiki miras zéminlar

⁸ Rubenlar bilan Gadlar bolsa, *Manassehning yérim qebilisi* bilan birlikte Jordan deryasining u qéti, yeni sherq teripide Musaning ulargha bergen

mirasigha ige boldi; buni Perwerdigarning quli bolghan Musa ulargha miras qilib bergeni: — □

⁹ Ularning zéminliri Arnon jilghisining boyidiki Aroerdin tartip, jümlidin jilghining otturisdiki sheher we Dibon'ghiche sozulghan Medeba tüzlengliki,

¹⁰ Heshbonda seltenet qilghan, Amoriylarning padishahi Sihonning Amoniylarning chégrisighiche bolghan hemme sheherliri;

¹¹ Giléad bilen Geshuriylar we Maakatiylarning chet yurtliri, Hermon téghining hemmisi we Salkahghiche sozulghan barliq Bashan zémini;

¹² *gigantlar bolghan* Refayiylarning qalduq neslidin bolghan Ashtarot bilen Edreyde seltenet qilghan Ogning Bashandiki pütkül padishahliq zéminidin ibaret idi; mushu zémindikilerni Musa meghlup qilib, zéminlirigha ige boldi. □

¹³ Lékin Israillar Geshuriylar bilen Maakatiylarni öz yurtliridin qoghliwet-midi; shunga Geshuriylar bilen Maakatiylar bügün'giche Israil arisida turmaqta.

¹⁴ Lékin *Musa* Lawiy qebilisige héch miras zémini bermigen; Israilning Xudasi Perwerdigar ulargha éytqinidek, Perwerdigargha atap otta sunulghan qurbanliqlar ularning mirasidur. □

¹⁵ Musa Rubenler qebilisige, jemet-ailliri boyiche yurtlarni miras qilib berdi.

¹⁶ Ularning zémini bolsa Arnon jilghisining yénidiki Aroerdin tartip, jilghining otturisdiki sheher we Medebaning yénidiki pütkül tüzlenglik,

¹⁷ Heshbon we uninggha qarashliq tüzlengliktiki hemme sheherler, Dibon, Bamot-Baal, Beyt-Baal-Méon,

¹⁸ Yahaz, Kedemot, Mefaat, □

¹⁹ Kiriatayim, Sibmah, we «Jilgha téghi»diki Zeret-Shahar,

²⁰ Beyt-Péor, Pisgah téghidiki dawanlar, Beyt-Yeshimot,

²¹ tüzlengliktiki barliq sheherler we Heshbonda seltenet qilghan, Amoriylarning padishahi bolghan Sihonning pütkül seltenitining zéminini öz ichige aldi. Bu padishah we uning bilen shu yurtta olturushluq, *Sihon'gha* béqin'ghan serdarlar Ewi, Rekem, Zur, Xur we Reba qatarliq Midiyan emirliri bolsa Musa teripidin öltürülgenidi.

²² Shu waqitta Israillar öltürgenler ichide Béorning oghli palchi Balaammu bar idi; unimu ular qilichlap öltürgenidi. ■

²³ Rubenlarning zéminining chégrasi Iordan deryasining özi idi. Rubenlarning jemet-ailliri boyiche ulargha bölün'gen mirasi mana bu sheherler bilen kent-qishlaqliri idi. □ ■

²⁴ Musa yene Gad qebilisige, yeni Gادلarning jemet-ailliri boyiche ulargha miras bölup bergeni.

²⁵ Ularning zéminliri bolsa Yaazer bilen Giléadning barliq sheherliri, Amoniylarning zéminining yérimni taki Rabbah aldidiki Aroergiche,

□ **13:8** «Rubenler bilen Gادلar bolsa, Manassehning yérim qebilisi bilen birlikte...» — ibranii tilida «Rubenler bilen Gادلar bolsa, uning bilen birlikte...». □ **13:12** «Refayiylar» — gigantlar idi. Ular toghruluq «Qan.» 2:10-11, 20, 3:11ni körüng. □ **13:14** «... *Musa Lawiy qebilisige héch miras zémini bermigen*» — ibranii tilida «... u Lawiy qebilisige héch miras zémini bermigen». □ **13:18** «Yahaz» — yaki «Yahazah». ■ **13:22** Chöl. 31:8 □ **13:23** «Rubenlarning zéminining chégrasi Iordan deryasining özi idi» — ibranii tilida «Rubenlarning zéminining chégrasi Iordan deryasining özi we uning chégrisi idi». ■ **13:23** Chöl. 34:14, 15

26 Heshbondin tartip Ramat-Mizpeh we Betonimgliche, Mahanayimdin tartip Debirning chégrisighiche,

27 jilghigha joylashqan Beyt-Haram, Beyt-Nimrah, Sukkot we Zafonlar, Heshbonning padishahi Sihonning seltenitining Jordan deryasining sherqiy qétidiki qalghan qismi, deryani yaqilap Kinneret Dégizining u bëshighiche idi.

28 Gadlarning jemet-aililiri boyiche ulargha bölün'gen mirasi mana bu sheherler bilen kent-qishlaqliri idi.

29 Musa Manassehning yérim qebilisigimu miras bergeni; Manassehning yérim qebilisige jemet-aililiri boyiche bu miras bölup bérilgeni: —

30 zéminliri Mahanayimdin tartip, pütkül Bashan zémini, Bashanning padishahi Ogning pütkül seltenitining zémini we Yairning barliq yéza-kentliri (bu yéza-kentler Bashanning özige joylashqan bolup, jemiý atmish idi), ■

31 Giléadning yérimi bilen Bashan padishahi Ogning seltenitidiki Ashtarot we Edrey sheherliri Manassehning oghli Makirning ewladigha tewe qilin'ghan bolup, Makirlarning yérim qismigha jemet-aililiri boyiche miras qilip bölup bérilgeni.

32 Musa Jordan deryasining sherq qétida, Yérixoning udulida, Moabning tüzlenglikliride bolghan waqtda bölup bergén miraslar mana bu zéminlar idi. □

33 Lékin Musa Lawiy qebilisige héch miras zéminni teqdim qilmidi; Israilning Xudasi Perwerdigar ulargha éytqinidek, U Özi ularning mirasidir. ■

14

Yehudagha teqdim qilin'ghan zéminlar

1 Israillarning Qanaan zéminidin alghan mirasliri töwendikidek; Eliazar kahin bilen Nunning oghli Yeshua we Israil qebililiridiki jemet-aile bashliqliri mushu miraslarni ulargha bölup bergén. ■

2 Perwerdigar Musaning wasitisi bilen toqquz yérim qebile toghrisida buyrughinidek, ularning herbirining ülüshi chek tashlash bilen bölup bérildi. ■

3 Chünki qalghan ikki qebile bilen Manassehning yérim qebilisining mirasini bolsa Musa Jordan deryasining u teripide ulargha teqsim qilghanidi; lékin u Lawiyarlarga ularning arisida héch miras bermigenidi

4 (Yüsüpning ewladliri Manasseh we Efram dégen ikki qebilege bölün'genidi. Lawiyarlarga bolsa, turushqa bolidighan sheherler békitilip, shundaqla shu sheherlerge tewe yaylaqlardin charpaylirini baqidighan we mal-mülüklerini orunlashturidighan yerlerdin bashqa ulargha héch ülüshlerni bermigenidi).

5 Perwerdigar Musagha qandaq buyrughan bolsa, Israillar shundaq qilip zéminni bölüshüwalidi.

Kalebke teqdim qilin'ghan zémin

6 Yehudalar Gilgalga, Yeshuaning qéshigha keldi, Kenizziy Yefunnehning oghli Kaleb Yeshuagha mundaq dédi: — «Perwerdigar Öz adimi bolghan Musagha men bilen séning toghrangda Qadesh-Barnéada néme dégenlikini bilisen'ghu; ■

■ 13:30 Chöl. 32:14; Qan. 3:4, 14 □ 13:32 «Musa Jordan deryasining sherq qétida, Yérixoning udulida, Moabning tüzlenglikliride bolghan waqtda...» — «Chöl.» 22-babni körüng. ■ 13:33 Chöl. 18:20; Qan. 10:9; 18:2 ■ 14:1 Chöl. 34:17 ■ 14:2 Chöl. 26:55 ■ 14:6 Chöl. 14:24; Qan. 1:36

⁷ Perwerdigarning adimi Musa méni Qadesh-Barnéadin zéminni charlap kélishe ewetkende, men qiriq yashta idim; chin *étiqadliq* könglüm bilen uninggha xewer yetküzgenidim. □

⁸ Emma men bilen chiqqan qérindashirim xelqning könglini su qiliwetkenidi. Lékin men bolsam pütün qelbim bilen Perwerdigar Xudayimgha egeshtim. ■

⁹ U küni Musa qesem qilip: — «Sen pütün qelbing bilen Perwerdigar Xudayimgha egeshkining üçün, séning putung dessigen zémin jezmen ebedigiche séning bilen neslingning mirasi bolidu» — dégenidi.

¹⁰ — Mana Israil chölde sergerdan bolup yürgende, Perwerdigar Musagha shu sözlerni dégen künidin kéyinki qiriq besh yil ichide Özi éytqinidek méni tirik saqlidi. Mana men бүгүн seksen besh yashqa kirdim.

¹¹ Men mushu kündimu Musa méni charlashqa ewetken kündikidek küchlükmen, meyli jeng qilish bolsun yaki bir yerge béríp-kélishe bolsun, méning yenila baldurqidek küch-dermanim bardur. □ ■

¹² Emdi Perwerdigar shu künde wede qilghan bu tağhliq yurtni manga miras qilip bergin; chünki u küni senmu u yerde Anakiylar turidighanliqini, shundaqla chong hem mustehkem sheherler barliqini anglidingghu. Lékin Perwerdigar men bilen bille bolsila, Perwerdigar éytqinidek men ularni qoghliwétimen. □

¹³ Buni anglap Yeshua Yefunnehning oghli Kalebke bext-beriket tilep, Hébronni uninggha miras qilip berdi.

¹⁴ Shunga Hébron taki бүгүн'giche Kenizziy Yefunnehning oghli Kalebning mirasi bolup turmaqta; chünki u pütün qelbi bilen Israilning Xudasi Perwerdigargha egeshken

¹⁵ (ilgiri Hébron bolsa Kiriya-Arba dep atilatti. Arba dégen adem Anakiylar arisida eng dangqi chiqqan adem idi). Shundaq qilip zémin jengdin aram tapti. □

15

Yehudalargha teqdim qilin'ghan zéminning chégrasi we sheherliri

¹ Yehudalar qebilisining mirasi bolsa jemet-ailliri boyiche chek tashlinip érishken zémin bolup, jenubiy terepning uchi Édomning chégrisigha we Zin chölige tutashti;

² jenubiy chégrisi «Shor déngizi»ning ayighidin, yeni jenubiy terepke choqchiyip chiqqan qoltuqtin bashlinip, □ ■

³ «Sériq Éshek dawini»ning jenub teripidin ötüp, Zin'gha tutashti; andin Qadesh-Barnéaning jenubini yaqilap Hezron'gha ötüp, Addargha béríp, Karkaahqa burulup, □

□ **14:7 «chin étiqadliq könglüm bilen»** — ibranij tilida «pütün könglüm bilen» dep ipadiliniidu. Charlighuchilardin peqet Kaleb bilen Yeshuala zémin toghruluq ademning iman-étiqadini righbetlendüridighan xewerlerni yetküzgenidi («Chöl.» 13-14-bab). ■ **14:8** Chöl. 14:24 □ **14:11 «...bir yerge béríp-kélishe bolsun...»** — ibranij tilida «chiqish-kirish bolsun...» bilen ipadiliniidu. ■ **14:11** Chöl. 27:17; Qan. 31:2 □ **14:12 «Anakiylar»** — gigantlardin bolghan bir qebile. □ **14:15 «Kiriya-Arba»** — «Arbaning yéza-kentliri» dégen menide. □ **15:2 «Shor déngizi»** — yene «Ölük Déngiz» depmu atilidu. ■ **15:2** Chöl. 34:4 □ **15:3 «Sériq Éshek dawini»** — ibranij tilida «Akrabbim dawini», bezide shundaq atilidu.

4 Azmon'gha ötüp Misir éqini bilen chiqip, uchi déngizgha taqishatti. Bu ularning jenubiy chégrisi idi. □

5 Sherqiy chégrisi bolsa Shor déngizidin Iordan deryasining déngizgha quyulidighan éghizighiche idi; shimaliy chégrisi bolsa déngizning Iordan deryasining déngizgha quyulidighan éghizidin bashlinip,

6 andin Beyt-Hoglahgha bérip, Beyt-Arabahning shimalidin ötüp, Rubenning oghli Bohanning téshining qéshighiche idi;

7 andin chégra Aqor jilghisidin Debirge qarap ötüp, u yerdin shimal teripige burulup, jilghining jenub teripidiki Adummingha chiqidighan dawanning udulidiki Gilgalgha yétip bérip, andin En-Shemesh suliridin ötüp, En-Rogel buliqigha tutishatti;

8 u yerdin «Ben-Hinnomning jilghisi»gha chiqip, Yebusiylar égzlikidin, yeni Yéusalémning jenub teripidiki dawandin ötüp, andin Hinnom jilghisining aldigha, yeni gherb terepke, Refayiylarning jilghisining shimaliy béshidiki taghning choqqisigha chiqti; □

9 chégra bu taghning choqqisidin Neftoah süyining buliqigha bérip, andin Efron téghidiki sheherlirining yéni bilen chiqip, u yerdin Baalah (yeni Kiriati-Yéarim)gha yétip bérip,

10 andin Baalahtin ötüp, gherb teripige qayrilip Séir téghigha bérip, Yéarim téghi (yeni Késalon)ning shimaliy baghridin ötüp, Beyt-Shemeshke chüshüp, Timnahtin ötti;

11 andin shimalgha qarap Ekronning dawini bilen chiqip Shikron'gha ötüp, Baalah téghining yénigha tutiship, Yabneelge yétip, andin uchi déngizgha taqashqanidi.

12 Gherb teripidiki chégrisi bolsa déngiz boyliri idi. Yehudalarning jemet-ailliri boyiche ulargha toxtitilghan töt teripidiki chégra mana shu idi. ■

13 Yefunnehning oghli Kalebge bolsa, Perwerdigarning Yeshuagha bergen emri boyiche, uninggha Yehudalarning arisida bir ülüş, yeni Anakning atisi Arbaning shehiri bolghan Hébron ata qilindi. ■

14 Kaleb shu yerdin Shéshay, Ahiman we Talmay dégen üç Anakiyni qoghliwetti; ular üçi Anakning ewladi idi. ■

15 Andin shu yerdin chiqip, Debirde turuwatqanlargha hujum qildi (ilgiri Debirning nami Kiriati-Sefer idi).

16 Kaleb: — Kimki Kiriati-Seferge hujum qilip uni alsa, uninggha qizim Aksahni xotunluqqa bérimen, dégenidi.

17 Kalebning ukisi Kénazning oghli Otniyel uni ishghal qildi, Kaleb uninggha qizi Aksahni xotunluqqa berdi.

18 Shundaq boldiki, qiz yatliq bolup uning qéshigha barar chaghda, érini atisidin bir parche yer sorashqa ündidi. Aksah éshektin chüshüshige Kaleb uningdin: — Séning néme teliping bar? — dep soridi. □

19 U jawab bérip: — Méni alahide bir beriketligeysen; sen manga Negewdin qaghjiraq yer bergenikensen, manga birneche bulaqnimu bergeysen, —

□ 15:4 «uchi déngizgha taqishatti» — bu déngiz «Ottura Déngiz»dur. «ularning jenubiy chégrisi» — ibraniy tilida «silerning jenubiy chégranglar». □ 15:8 «Ben-Hinnom» — «Hinnomning oghli» dégen menide. □ 15:12 Chöl. 34:6 ■ 15:13 Ye. 14:15; Hak. 1:20 ■ 15:14 Hak. 1:10 □ 15:18 «Aksah éshektin chüshüshige Kaleb uningdin ... soridi» — bu ish sel sirliq tuyulidu. Némishqa Otniyelning özi bu telepni qoymaydu? 18-ayetke qarighanda, purset kelkende, Aksah özi dadisigha 19-ayettiki telepni qoyidu.

dédi. Shuni déwidi, Kaleb uninggha üstün bulaqlar bilen astin bulaqlarni berdi. □

²⁰ Töwendikiler Yehuda qebilisige ularning jemet-aililiri boyiche tegken miras ülüshlerdur: —

²¹ Yehuda qebilisining eng jenubigha jaylashqan, Édom chégrisi tereptiki sheherler: — Kabzeel, Éder, Yagur,

²² Kinah, Dimonah, Adadah,

²³ Kedesh, Hazor, Yitnan,

²⁴ Zif, Telem, Béalot,

²⁵ Hazor-hadattah, Kériot-Hezron (yeni Hazor),

²⁶ Amam, Séma, Moladah,

²⁷ Hazar-Gaddah, Heshmon, Beyt-Pelet,

²⁸ Hazar-Shual, Beer-Shéba, Biziotiya,

²⁹ Baalah, Ijim, Ézem,

³⁰ Eltolad, Késil, Xormah,

³¹ Ziklag, Madmannah, Sansannah,

³² Libaot, Shilhim, Ayin we Rimmon qatarliqlar jemiyyigirme toqquz sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar idi. □

³³ Shefelah oymanliqidiki sheherler bolsa Eshtaol, Zoréah, Ashnah,

³⁴ Zanoah, En-Gannim, Tappuah, Enam,

³⁵ Yarmut, Adullam, Sokoh, Azikah,

³⁶ Shaarayim, Aditaim, Gederah we Gederotaim bolup, jemiyy on töt sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar idi.

³⁷ Bulardin bashqa yene Zinan, Hadashah, Migdal-Gad,

³⁸ Diléan, Mizpah, Yoqteel, □

³⁹ Laqish, Bozkat, Eglon,

⁴⁰ Kabbon, Lahmas, Qitlish, □

⁴¹ Gederot, Beyt-Dagon, Naamah we Makkedah bolup, jemiyy on alte sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar idi.

⁴² Buningdin bashqa yene Libnah, Éter, Ashan,

⁴³ Yeftah, Ashnah, Nezib,

⁴⁴ Kéilah, Aqzib we Maresah bolup, jemiyy toqquz sheher we yene ulargha qarashliq kent-qishlaqlarmu bar idi;

⁴⁵ yene Ekron bilen uninggha qarashliq yéza-kentler,

⁴⁶ shundaqla Ekronning gherb teripidin tartip Ashdodning yénidiki hemme sheherler bilen ularning kent-qishlaqliri qoshulup,

⁴⁷ Ashdod we uninggha qarashliq yézilar we kent-qishlaqlar, Gaza shehiri we shundaqla Misir éqinighiche we Ulugh Déngizning qirghiqighiche, uninggha qarashliq yézilar we kent-qishlaqlar bar idi.

⁴⁸ Taghliq rayondiki sheherler: — Shamir, Yattir, Sokoh,

⁴⁹ Dannah, Kiriya-Sannah (yeni Debir), □

□ **15:19** «sen manga Negewdin qaghjiraq yer bergeni kensen...» — ibraniiy tilida peqet «sen manga Negewdin yerni bergeni kensen...» déyilidu. Emeliyette Debir dégen sheher Negewde emes (Negew Yehudaning jenubiy teripidiki chöllük idi), belki taghliq rayonda idi. Lékin etrapida su az bolghachqa, Aksah shu yerni «Negewdek (démeq, qaghjiraq) bir yer» dep puritidu. □ **15:32** «... jemiyyigirme toqquz sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar idi» — tizimlan'ghan sheherler 29 emes, belki 36 sheher; tizimlan'ghan sheherlerning namliri belkim «qarashliq kent-qishlaqlar»din birnechisini öz ichige alsa kérek (mesilen, 23- we 25-ayettiki «Hazor»). □ **15:38** «Mizpah» — yaki «Mizpeh». □ **15:40** «Lahmas» — yaki «Lahmam». □ **15:49** «Kiriya-Sannah» — yaki «Kiriya-Sefer».

⁵⁰ Anab, Eshtemoh, Anim, □

⁵¹ Goshen, Holon we Giloh bolup, jemiý on bir sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar idi.

⁵² Buningdin bashqa yene Arab, Dumah, Éshan,

⁵³ Yanim, Beyt-Tappuah, Afikah,

⁵⁴ Humtah, Kiriati-Arba (yeni Hébron) we Zior bolup, jemiý toqquz sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar bar idi.

⁵⁵ Buningdin bashqa yene Maon, Karmel, Zif, Yuttah,

⁵⁶ Yizreel, Yokdéam, Zanoah,

⁵⁷ Kayin, Gibéah we Timnah bolup, jemiý on sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar bar idi.

⁵⁸ Buningdin bashqa yene Halhul, Beyt-Zur, Gedor,

⁵⁹ Maarat, Beyt-Anot we Eltekon bolup, jemiý alte sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar bar idi.

⁶⁰ Buningdin bashqa yene Kiriati-Baal (yeni Kiriati-Yéarim) we Rabbah dégen ikki sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar bar idi.

⁶¹ Chöldiki sheherler bolsa: — Beyt-Arabah, Middin, Sekakah,

⁶² Nibshan, «Shor Shehiri» we En-Gedi, jemiý alte sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar idi. □

⁶³ Lékin Yérusalémda olturuqluq Yebusiylarni bolsa Yehudalar qoghliwételmigen; shunga ta бүгүн'giche Yebusiylar Yehudalar bilen Yérusalémda bille turmaqta.

16

Yüsüf qebilisining mirasi — yeni Efraim we Manasseh qebililirining mirasi

¹ Yüsüpnüing ewladirigha chek tashlinip chiqqan miras zémin bolsa Yérixogha tutash bolghan Jordan deryasidin tartip, Yérixoning sherq teripidiki köllergiche bolghan yurtlar we Yérixodin chiqip, chöldin ötüp Beyt-Elning taghliq rayonigha sozulghan yurtlar idi. □

² Chégrisi Beyt-Eldin tartip Luzgha, andin Arkiylarning chégrisidiki Atarotqa yétip,

³ andin gherb teripige bérip, Yafletiyelarning chégrisigha tutishup, Astin Beyt-Horonning chétige chüshüp, Gezerge bérip déngizda axirlishatti.

⁴ Yüsüpnüing ewladliri, yeni Manasseh bilen Efraimlar érishken miras ülüshi mana shu idi.

⁵ Efraimlarning jemet-ailiri boyiche alghan zéminining chégrisi töwendikidek: — miras zéminning sherq tereptiki chégrisi Atarot-Addardin tartip üstün Beyt-Horon'ghiche yétip,

⁶ andin déngizgha bérip shimalgha qarap Mikmitatqa chiqti; andin yene sherq teripidiki Taanat-Shilohqa qayrilip, uningdin ötüp sherq terepke qarap Yanoahqa,

⁷ Yanoahdin chüshüp Atarot bilen Naaratqa yétip, Yérixogha tutiship Jordan deryasigha chiqti.

□ 15:50 «Eshtemoh» — yaki «Eshtemoa». □ 15:62 «Shor Shehiri» — yaki «Ir-Hammelah». □ 16:1 «sherq teripidiki köllergiche» — yaki «sherq teripidiki bulaqlarghiche».

8 Chégra Tappuahdin gherb terepke chiqip Kanah éqinighiche bérip, déngizgha yétip ayaghlashti. Efraimning qebilisige, yeni ularning jemet-aillirige tegken miras ülüshi shu idi.

9 Buningdin bashqa Efraimlar üçhün Manassehning mirasining otturisida birnechche sheherler ayrilghanidi; bu ayrilghan sheherlarning hemmisi qarashliq kent-qishlaqliri bilen qoshulghanidi.

10 Emma *Efraimlar* Gezerde olturushluq Qanaaniylarni qoghliwetmigenidi; shunga Qanaaniylar ta бүгүн'giche Efraimning arisida turup, mexsus hasharchi medikarlar bolup turmaqta.

17

Manassehning mirasi

1 Manasseh Yüsüpning tunji oghli bolghachqa, uning qebilisigimu chek tashlinip miras bérilgen. Manassehning tunji oghli Makirning *ewladliri* (Makir Giléadning atisi idi) batur palwan bolghachqa, ulargha Giléad bilen Bashan miras qilip béridi. □ ■

2 Manassehning qalghan ewladirimu, jümlidin Abiézerler, Helekler, Asrieller, Shekemler, Heferler bilen Shémidalar Öz jemet-ailliri boyiche miras ülüshini aldi. Bular bolsa Yüsüpning oghli Manassehning er jemet aililiri idi.

3 Emdi Manassehning chewrisi, Makirning ewrisi, Giléadning newrisi, Heferning oghli Zelofihadning oghul perzentliri yoq bolup, peqet qizlirila bar idi. Uning qizlirining isimliri Mahlah, Noah, Hoglah, Milkah we Tirzah idi. ■

4 Ular kahin Eliazar bilen Nunning oghli Yeshua we emirlarning qéshigha bérip ulargha: — Perwerdigar Musagha biz toghruluq qérindashlimiz qatarida miras bérishke emr qilghanidi, dédi. Shuni déwidi, *Yeshua* Perwerdigarning emri boyiche ularning atisining qérindashliri qatarida ulargha miras berdi. ■

5 Buning bilen Iordan deryasining u teripidiki Giléad bilen Bashan zéminliridin bashqa, Manassehke yene on ülüsh yer béridi.

6 Chünki Manassehning qizliri uning oghullirining qatarida mirasqa ige bolghanidi; Giléad zémini Manassehning qalghan ewladlirigha tegkenidi. □

7 Manassehning zéminining chégrisi bolsa Ashirdin tartip Shekemning utturidiki Mikmitatqa bérip, andin jenub teripige qayrilip, En-Tappuahda turghuchilarning jayighiche tutishatti. □

8 Chünki Tappuahning zémini bolsa Manassehge tegkenidi; lékin Manassehning chégrisidiki Tappuah shehiri Efraimgha tewe idi.

9 Chégrisi u yerdin Kanah éqinigha chüshüp, jilghining jenub teripi bilen chiqti. U yerdiki sheherler bolsa Manassehning sheherlirining arisida bolsimu, Efraimgha tegdi. Manassehning chégrisi jilghining shimal teripi bilen bérip déngizgha yétip axirlishatti.

□ **17:1** «...ulargha Giléad bilen Bashan miras qilip béridi» — ibranij tilida «...uninggha Giléad bilen Bashan miras qilip béridi». Muqeddes kitabda pütün bir jemet bezide peqet atisining ismi bilen atilip bir ademdek körsitilidu. ■ **17:1** Yar. 46:20 ■ **17:3** Chöl. 26:33; 27:1 ■ **17:4** Chöl. 27:7; 36:2

□ **17:6** «Manassehning qizliri uning oghullirining qatarida...» — mushu ayettiki «Manassehning qizliri» we «oghulliri» dégen söz uning qiz ewladliri we oghul ewladlirini körsitidu. □ **17:7** «jenub teripi» — mushu yerde ibranij tilida «ong teripi» dégen sözler bilen ipadilen/gen.

10 Jilghining jenub teripidiki zémin Efraimgha, shimal teripidiki zémin Manassehke tewe idi; gherb teripining chégrisi déngiz idi. Ularning zémini shimal teripide Ashirning ülúshigiche yétip, sherq teripi Issakarning ülúshige tutashqanidi.

11 Manassehkimu Issakar bilen Ashirning ülúshliri ichidin Beyt-Shéan we uninggha qarashliq kentler, Ibléam bilen uninggha qarashliq kentler, Dor ahalsi bilen Dorgha qarashliq kentler, En-Dor ahalsi bilen En-Dorgha qarashliq kentler, Taanaq ahalsi bilen Taanaqqa qarashliq kentler we Mégiddo ahalsi bilen Mégiddogha qarashliq kentler, yeni «Üch Égizlik» dégen yurt tegdi. □

12 Lékin Manasseh bu sheherdikilerni qoghliwitelmidi; Qanaaniylar shu yurtlarda turuwérishke niyet baghliganidi. ■

13 Israillar barghanséri kücheygechke Qanaaniylarni özlirige hasharchi qilip béqindurdi, lékin ularni öz yerliridin mutleq qoghliwételmidi.

14 Yüsüpler bolsa Yeshuagha: — Bizler Perwerdigar hazirghiche shundaq beriketlep kelgen, chong bir xelq tursaq, sen némishqa chek tashlash bilen bizge peqet bir ülúsh miras, bir parche yerla berding? — dédi.

15 Yeshua ulargha jawab bérip: — Eger siler chong bir xelq bolsanglar, Efraimning taghliq yurti silerge tar kelgen bolsa, orman'gha bérip u yerdiki Perizziylar bilen *gigant* Refayiylar yurtida derexlerni késip, özünglar üçhün bir jayni chiqiriwélinglar, dédi.

16 Lékin Yüsüpler: — Taghliq yurt bizge yetmeydu; shuning bilen bir waqitta jilghida turuwatqanlar, meyli Beyt-Shéanda we uninggha qarashliq kentlerde bolsun yaki Yizreel jilghisida turuwatqan Qanaaniylar bolsun, hemmisining tòmürdin jeng harwiliri bar iken, dédi.

17 Shundaq déwidi, Yeshua Yüsüp jemeti bolghan Efraim bilen Manassehge söz qilip: — Siler derweqe chong bir xelqsiler we zor küchünglar bardur; shunga silerge peqet bir ülúshla miras bérilse bolmaydu;

18 ashu pütkül taghliq yurtmu silerge bérilidu; gerche u ormanliq bolsimu, siler uni késip boshitisiler we uning etraplirighimu ige bolisiler; Qanaaniylarning tòmür jeng harwiliri bar, shundaqla küchlük bolsimu, siler ularni heydep chiqiriwiteleysiler, — dédi. □

18

Shilohda yighilish – qalghan yette qebilining mirasi

1 Pütkül Israillar jamaiti Shilohqa yighilip, u yerde ibadet chédiri tikti. Gerche zémin ularning aldida boysundurulghan bolsimu, □

2 Lékin Israillar arisida öz miras ülúshi téxi teqsim qilinmighan yette qebile qalghanidi.

□ 17:11 «Beyt-Shéan» — bezige «Beyt-Shan» déyilidu. «Üch Égizlik» dégen yurt — bashqa birnechche terjimilirini uchrishi mumkin. ■ 17:12 Hak. 1:27 □ 17:18 «uning etraplirighimu ige bolisiler» — démek, peqet taghliq rayon'gha emes, belki etrapidiki we otturisidiki jilghilarda turghan Qanaaniylarni heydiwétip, shu yerlergimu ige bolisiler.

□ 18:1 «Shiloh» — muqeddes chédir tunji tiklen'gen sheher idi.

3 Shunga Yeshua Israillargha mundaq dédi: — «Ata-bowilirlarning Xudasi Perwerdigar silerge bergan bu zéminni qolunglarga élishqa susluq qilib qachan'ghiche keynige sùrisiler?

4 Siler ózünglar üçün her qebilidin üç ademni tallanglar; men ularni qozghilip bu pùtkül zéminni aylinip chiqip, uni herbir qebile öz miras ülushige muwapiq sizip-xatirileshe, andin qéshimga yénip kélishe ewetimen.

5 Ular zéminni yette ülushke bölsun; lékin Yehuda qebilisi bolsa jenubtiki öz ülush zéminida turiwersun, Yüsüpning jemetimu shimal tereptiki öz ülush zéminida turiwersun.

6 Siler zéminni yette ülushke bölüp, pasilini xatirilep sizip yénimgha kélinglar; andin men Perwerdigar Xudayimizning aldida bu yerde siler üçün chek tashlaymen.

7 Emma Lawiylarning bolsa, aranglarda ülushi bolmaydu, chünki Perwerdigarning kahinliqi ularning mirasidur. Gad bilen Ruben we Manasseh yérin qebilisi bolsa Iordan deryasining u qéti, sherq teripide Perwerdigarning quli bolghan Musa ulargha miras qilib bergan yerlerni alliqachan alghandur».

8 *Zéminni xatirileshe békitken* kishiler qozghilip yolgha chiqqanda, Yeshua ulargha qattiq jékilep: — Siler bérip zéminni aylinip, uni sizip-xatirilep méning qéshimga yénip kélinglar; andin men mushu yerde, Shilohning ózide Perwerdigarning aldida siler üçün chek tashlaymen, dédi.

9 Shundaq déwidi, bu ademler bérip zéminni aylinip, uni sizip-xatirilep, sheherler boyiche yette ülushke bölüp, xatirige sizip, Shilohdiki chédirgahqa, Yeshuaning qéshigha yénip keldi.

10 Andin Yeshua Shilohda Perwerdigarning aldida ular üçün chek tashlidi we shu yerde qebile-jemeti boyiche zéminni Israillargha teqsim qilib berdi.

Binyamining mirasi

11 Binyaminlar qebilisige jemet-aililiri boyiche chek tartildi; ular chek arqiliq érishken zémin Yehudalar bilen Yüsüplerning zémini otturisdiki yurt boldi.

12 Ularning shimaliy chégrisi Iordan deryasidin bashlap, Yérixoning shimal teripidiki dawanni yandap, gherb teripige qarap taghliq yurtqa chiqip we Beyt-Awenning chölige tutishatti; ■

13 andin Luzgha chiqip, luz, yeni Beyt-Elning jenub teripini yandap ötüp, astin Beyt-Horonning jenubidiki taghqa yéqin Atarot-Addargha chüshti;

14 chégra shu yerdin ötüp gherbtin jenubqa qayrilip, Beyt-Horonning jenubining udulidiki taghdin Yehudalarning sheherliridin biri bolghan Kiriata-Baal (yeni Kiriata-Yéarim)gha tutashti. Bu gherb terepning chégrisi idi.

15 Jenub terepning chégrisi Kiriata-Yéarimning chétidin bashlap gherb teripige méngip, Neftoahtiki su menbesige tutashti; □

16 chégra andin Refayiylarning jilghisining shimal teripige jaylashqan Ben-Hinnomning jilghisining udulidiki taghning béshigha chüshüp, andin Hinnomning jilghisi bilen yene chüshüp, Yebusiylarning égzilikining jenub teripi bilen méngip, andin En-Rogel buliqigha yetti; ■

17 andin shimal teripige qayrilip En-Shemesh buliqidindin ötüp, Adullam dawinining udulidiki Gelilotqa bérip, Rubenning oghli Bohanning téshigha chüshüp, ■

■ 18:12 Ye. 7:2 □ 18:15 «Neftoahtiki su menbesige» — ibraniiy tilida «Neftoahtiki sularning buliqigha». ■ 18:16 Ye. 15:7, 8 ■ 18:17 Ye. 15:6

¹⁸ we Arabah tüzlemligining shimal teripidiki égizliktin ötüp, Arabah tüzlemligige chüshti.

¹⁹ Andin chégra shimal teripige chiqip Beyt-Hoglahning dawinigha tuti-ship, Jordan deryasining jenubiy éghizida, yeni Shor déngizining shimaliy qoltuqida axirlashti. Bu jenub terepning chégrisi idi.

²⁰ Sherq chégrisi bolsa Jordan deryasining özi idi. Bu Binyaminlarning ülüshi bolup, ulargha jemet-ailliri boyiche toxtitilghan miras zéminining chégrisi shu idi.

²¹ Binyaminlar qebilisige jemet-ailliri boyiche tegken sheherler bolsa töwendikilerdur: — Yérixo, Beyt-Hoglah, Émek-Keziz,

²² Beyt-Arabah, Zemarayim, Beyt-El,

²³ Awwim, Parah, Ofrah,

²⁴ Kefar-Haamonay, Ofni we Géba bolup, jemiý on ikki sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar idi;

²⁵ Buningdin bashqa Gibéon, Ramah, Beerot,

²⁶ Mizpah, Kefirah, Mozah,

²⁷ Rekem, Irpeel, Taralah,

²⁸ Zelah, Ha-Elef, Yebusi (yeni Yérusalém), Gibéah we Kiriát bolup, jemiý on töt sheher we uninggha qarashliq kent-qishlaqlarmu bar idi. Bu bolsa Binyaminlarning miras ülüshi bolup, jemet-ailliri boyiche ulargha bérilgenidi.□

19

Shiméonning mirasi

¹ Ikkinchi chek Shiméon'gha chiqti, yeni Shiméonlar qebilisige jemet-ailliri boyiche tartildi; ularning mirasi bolsa Yehudalarning miras ülüşining arisida idi.

² Ularning érishken mirasi ichide Beer-Shéba, Shéba, Moladah,

³ Hazar-Shual, Balah, Ézem,

⁴ Eltolad, Bitul, Xormah,

⁵ Ziklag, Beyt-Markabot, Hazar-Susah,

⁶ Beyt-Libaot we Sharuhen bolup, jemiý on üç sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar idi.

⁷ Buningdin bashqa yene Ayin, Rimmon, Éter, Ashan bolup, jemiý töt sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar

⁸ Hemde jenub tereptiki Baalat-Beer (yeni jenubdiki Ramah)ghiche bolghan bu töt sheherning etrapidiki hemme kent-qishlaqlarmu bar idi. Bular Shiméonlar qebilisining ülüshi bolup, jemet-ailliri boyiche érishken mirasi idi.

⁹ Shiméonlarning miras ülüshi Yehudalarning ülüşining ichidin élip bérildi; chunki Yehudalarning miras ülüshi özlirige köplük qilghanidi, shunga Shiméonlarning miras ülüshi ularning miras ülüşining ichidin bérildi.

Zebulunning mirasi

¹⁰ Üchinchi chek Zebulunlar qebilisige jemet-ailliri boyiche tartildi; ularning miras chégrisi Saridqa baratti,

□ 18:28 «Ha-Elef» — yaki peqet «Elef» (ménisi «ming»)

¹¹ chégrisi gherb terepte Maréalahqa bérip Dabbeshetke yétip Yoknéamning udulidiki éqin'gha tutishatti;

¹² U Saridtin sherq teripige qayrilip, kün chiqishqa burulup Kislot-Tabor yurtigha tutiship, Dabiratqa ötüp, Yafiyagha bard;

¹³ andin shu yerdin u sherq teripige kün chiqishqa yene burulup, Gat-Hefer we Et-Kazin'gha kélip Néahqa sozulghan Rimmon yurtigha yétip bard.

¹⁴ Andin u yerdin shimal terepke qayrilip, Hannaton'gha yétip bérip, Yiftah-Elning jilghisida axirlashti.

¹⁵ Ularning ülüshi yene Kattat, Nahalal, Shimron, Yidalah we Beyt-Lehemnimu orap, jemiyy on ikki sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlarnimu öz ichige alatti.

¹⁶ Bu bolsa, yeni bu sheherler we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar Zebulunlarning miras ülüshi bolup, jemet-a'ililiri boyiche ulargha bérilgenidi.

Issakarning mirasi

¹⁷ Tötinchi chek Issakargha chiqti, yeni Issakarlar qebilisige jemet-a'ililiri boyiche tartildi;

¹⁸ ulargha bérilgen yurtlar Yizreelgiche bolup, Kesullot, Shunem,

¹⁹ Hafarayim, Shion, Anaharat,

²⁰ Rabbit, Kishion, Ébez,

²¹ Remet, En-Gannim, En-Haddah we Beyt-Pazzezni öz ichige aldi;

²² andin chégrisi Tabor, Shahazimah we Beyt-Shemeshke yétip, Iordan deryasida axirlashti; ularning ülüshi jemiyy on alte sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar idi.

²³ Bu bolsa, yeni bu sheherler we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar Issakarlarning miras ülüshi bolup, jemet-a'ililiri boyiche ulargha bérilgenidi.

Ashirning mirasi

²⁴ Beshinchi chek Ashirlar qebilisige jemet-a'ililiri boyiche tartildi;

²⁵ ularning zémini Helkat, Hali, Beten, Aqsaf,

²⁶ Allammelek, Améad we Mishalni öz ichige aldi; chégrisi gherb terepte Karmel bilen Shihor-Libnatqa tutiship,

²⁷ andin sherq terepke qayrilip Beyt-Dagon'gha bérip, Zebulun zémini bilen Yiftah-El jilghisining shimal teripidin ötüp, Beyt-Émek bilen Néielge yétip bérip Kabulning shimal teripige chiqti; □

²⁸ Ébron, Rehob, Hammon we Kanahni öz ichige élip Chong Zidon'gha yétip bard.

²⁹ andin chégrisi Ramah teripige qayrilip, Tur dégen mustehkem shehirge bérip, Xosahqa qayrilip, Aqzib bilen Hebelge tutash bolghan déngizda axirlashti; □

³⁰ zémini Ummah, Afek we Rehobnimu öz ichige alghan; jemiyy yigirme ikki sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlarni öz ichige alghanidi.

³¹ Bu bolsa, yeni bu sheherler we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar Ashirlarning miras ülüshi bolup, jemet-a'ililiri boyiche ulargha bérilgenidi.

Naftalining mirasi

□ **19:27 «shimal teripi»** — ibraniiy tilida «sol teripi» dégen sözler bilen ipadiliniidu. □ **19:29 «Aqzib bilen Hebelge tutash bolghan»** — yaki «Aqzib yurtining yénida».

32 Altinchi chek Naftaligha chiqti, yeni Naftalilar qebilisiga jemet-aililiri boyiche tartildi;

33 ularning chégrisi bolsa Heleftin chiqip, Zaanannimdiki dub derixidin ötüp, Adami-Nekeb we Yabneeldin chiqip, Lakkumgha yétip Iordan deryasigha bérip axirlashti. □

34 Andin gherb terepke qayrilip Aznot-Taborgha bérip, shu yerdin Hukkoka chiqip, jenubta Zebulunning ülüş zéminigha tutiship, shimalda Ashirning ülüş zéminigha yétip, kün chiqish teripide Iordan deryasining yénida, Yehudaning ülüş zéminigha ulashti.

35 Naftalining mustehkem sheherliri Ziddim, Zer, Hammat, Rakkat, Kinneret,

36 Adamah, Ramah, Hazor,

37 Kedesh, Edrey, En-Hazor,

38 Yiron, Migdal-El, Horem, Beyt-Anat we Beyt-Shemeshler bolup, jemiý on toqquz sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar idi.

39 Bu bolsa, yeni bu sheherler we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar Naftalilar qebilisining miras ülüşini bolup, jemet-aililiri boyiche ulargha bérilgenidi.

Danning mirasi

40 Yettinchi chek Danlarning qebilisiga chiqti; u ularning jemet-aililiri boyiche tartildi.

41 Ularning miras zémini bolsa Zoréah, Eshtaol, Ir-Shemesh,

42 Shaalabbin, Ayjalon, Yitlah,

43 Élon, Timnatah, Ekron, □

44 El-tekeh, Gibbétón, Baalat,

45 Yehud, Bene-Barak, Gat-Rimmon,

46 Me-Yarkon, Rakkon we Yafoning udulidiki yurtni öz ichige aldi.

47 Lékin Danlarning zémini öz qolidin ketken bolghachqa, Danlar chiqip Leshemge hujum qilip uni ishghal qildi; ahalisini qilichlap yoqitip, u yerni özining qilip makanlashti; andin ular Leshemge atisi Danning ismini qoyup, uni Dan dep atidi. □

48 Mana bular, yeni bu sheherler we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar Danlar qebilisiga, ularning jemet-aililiri boyiche miras qilip bérilgenidi.

Yeshua peyghemberning miras ülüşini

49 Bu teriqide *Israillar* zéminni chégra-chégra boyiche bölüp boldi; andin ular Nunning oghli Yeshuagha öz arisidin miras bölüp berdi.

50 Perwerdigarning buyruqi boyiche Yeshua tiliginidek uninggha Efraim taghliq yurtidiki Timnat-Sérah dégen sheherni berdi; buning bilen u sheherni qurup chiqip, uningda turdi.

51 Mana bular Eliazar kahin bilen Nunning oghli Yeshua we Israilning qebile-jemetlirining katabashliri bir bolup Shilohda, jamaet chédirining derwazisining aldida turup, Perwerdigarning aldida chek tashlap bölüp teqsim qilghan miraslardur. Bu teriqide ular zéminning teqsimatini tügetti.

□ 19:33 «Adami-Nekeb» — yaki «Adami, Nekeb». □ 19:43 «Timnatah» — yaki «Timnah». □ 19:47 «Lékin Danlarning zémini öz qolidin ketken bolghachqa, Danlar chiqip...» — bashqa birxil terjimisi: — «Lékin Danlarning zémini shular (shu sheherler) bilen cheklen'gen bolghachqa, Danlar chiqip...».

20

Panahliq sheherler

1 Perwerdigar Yeshuagha söz qilib mundaq dédi: —

2 Sen Israillargha mundaq dégin: — «Özüm Musaning wasitisi bilen silerge buyrughandek, özünglar üçün «panahliq sheherler»ni tallap békitinglar; ■

3 bilmey, tasadipiylıqtın adem urup öltürüp qoyghan herqandaq kishi u sheherlerge qéchip ketsun. Buning bilen bu sheherler silerge qan intiqamini alghuchidin panahgah bolıdu.

4 Ademni shundaq öltürgen kishi bu sheherlerning birige qéchip bérip, sheherning qowuqıgha kélip, shu yerde sheherning aqsaqallırigha öz ehwalını éytsun; ular unı özige qobul qilip sheherge kirgüzüp, uning özliri bilen bille turushigha uninggha jay bersun. ■

5 Emdi qan qisasını alghuchi unı qoghlap kelse, ular adem öltürgen kishini qisaskarning qoligha tapshurup bermisun; chünki shu kishining burundın öz qoshnisigha héch öch-adawiti bolmıghan, belki tasadipiy urup öltürüp qoyghan.

6 Adem öltürgen kishi jamaet aldida soraq qilin'ghuche shu sheherde tursun; andin shu waqıttiki bash kahin ölüp ketkende, u shu sheherdin ayrilip, öz shehirige, yeni qéchip chiqqan sheherdiki öyige yénip kelsun.

7 Shuning bilen ular Naftali taghliq yurtidiki Kedeshni, Efraimning taghliq yurtidiki Shekemni we Yehudanıng taghliq yurtidiki Kiriya-Arba, yeni Hébronni,

8 Yérixoning sherq terpidiki, Iordan deryasining u qétidiki Ruben qebilisining zéminidin tüzlenglikning chölidiki Bezerni, Gad qebilisining zéminidin Giléadtiki Ramotni we Manasseh qebilisining zéminidin Bashandiki Golanni tallap békitti. ■

9 Mana bu sheherler barliq Israillar we ularning arisida turuwatqan musapirlar üçün panahgah bolushqa békitilgen sheherlerdur; kimki bilmey, tasadipiliqtın adem öltürgen bolsa, uning jamaet aldida soraq qilinıshidin burun, qan qisaskarning qolida ölmesliki üçün shu sheherlerge qéchip kétishke bu sheherler békitilgen.

21

Lawiylarning turushigha sheherlerni békitish

1 U waqıtta Lawiy jemetlirining kattıwashlırı kahin Eliazar, Nunning oggli Yeshua we Israil qebililirining kattıwashlırining qéshigha bérip, ■

2 Qanaan zéminidiki Shilohda ulargha: — Musaning wasitisi arqılıq Perwerdigar biz toghruluq: «Ulargha turushqa sheherlerni, malliri üçün yaylaqlarnı qoshup bergin», dep éytqan, dédi. ■

3 Shuni déwidi, Israillar Perwerdigarning emri boyiche öz miras ülushlıridin munu sheherler bilen yaylaqlarnı qoshup Lawiylargha berdi: —

4 birinchi tashlan'ghan chek Kohat jemetlirige chiqti; chek tashlinip, Lawiylar ichidiki kahin Harunning ewladlırigha Yehuda qebilisi, Shiméon qebilisi we Binyamin qebilisining zéminlıridin on üç sheher békitildi;

■ 20:2 Mis. 21:13; Chöl. 35:6; Qan. 19:1, 2 ■ 20:4 Chöl. 35:22, 23; Qan. 19:4, 5 ■ 20:8 Qan. 4:43

■ 21:1 1Tar. 6:39 ■ 21:2 Chöl. 35

5 Andin Kohatning qalghan ewladlirigha chek tashlinip, Efraim qebile-jemetlirining zéminidin, Dan qebilisining zéminidin we Manasseh yérim qebilisining zéminliridin on sheher békitildi.

6 Gershonning ewladlirigha chek tashlinip, Issakar qebile-jemetlirining zéminidin, Ashir qebilisining zéminidin, Naftali qebilisining zéminidin we Manassehning yene bir yérim qebilisining zéminidin on üç sheher békitildi.

7 Merarining ewladlirigha, jemet-ailliri boyiche chek tashlinip, Ruben qebilisining zéminidin, Gad qebilisining zéminidin we Zebulun qebilisining zéminidin on ikki sheher békitildi.

8 Bu teriqide Perwerdigar Musaning wasitisi bilen buyrughinidek Israillar chek tashlap bu sheherler bilen yaylaqlirini qoshup, Lawiylargha berdi.

9 Ular Yehudaning qebilisi bilen Shiméonning qebilisining zéminidin töwende tizimlan'ghan munu sheherlerni berdi: –

10 (chek tashlan'ghanda, Lawiylarning nesli bolghan Kohatlar jemetidiki Harunning ewladlirigha birinchi chek chiqqachqa munu sheherler bérildi):

11 ulargha Yehudaning taghliq rayonidiki Kiriya-Arba (Arba Anakning atisi idi), yeni Hébron bilen etrapidiki yaylaqlarni qoshup berdi.

12 Lékin sheherge tewe étizlar bilen kent-qishlaqlarni Yefunnehning oghli Kalebke miras qilip berdi.

13 Shundaq qilip ular Harun kahinning ewladlirigha adem öltürgen kishiler panahlinidighan sheher Hébron we yaylaqlirini, yene ulargha Libnah bilen yaylaqlirini,

14 Yattir bilen yaylaqlirini, Eshtemoa bilen yaylaqlirini,

15 Holon bilen yaylaqlirini, Debir bilen yaylaqlirini,

16 Ayin bilen yaylaqlirini, Yuttah bilen yaylaqlirini, Beyt-Shemesh bilen yaylaqlirini berdi; bu ikki qebilining zéminliridin jemiyy toqquz sheherni berdi.

17 Mundin bashqa ulargha Binyamin qebilisining zéminidin Gibéon bilen yaylaqlirini, Géba bilen yaylaqlirini,

18 Anatot bilen yaylaqlirini, Almon bilen yaylaqlirini qoshup jemiyy töt sheher berdi.

19 Bu teriqide kahnlar, yeni Harunning ewladlirigha bérilgen sheherler on üç boldi; bular etrapidiki yaylaqliri bilen bérildi.

20 Ular yene Lawiylarning neslidin bolghan Kohatning qalghan jemetlirigimu sheherlerni berdi. Chek tashlash bilen ulargha békitilgen sheherler munular: – ulargha Efraim qebilisining zéminidin

21 Efraimning taghliq rayonidiki adem öltürgen kishiler panahlinidighan sheher Shekem bilen yaylaqlirini, yene Gezer bilen yaylaqliri,

22 Kibzaim bilen yaylaqliri we Beyt-Horon bilen yaylaqliri bolup, jemiyy töt sheherni berdi;

23 buningdin bashqa Dan qebilisining zéminidin Eltekeh bilen yaylaqliri, Gibbéton bilen yaylaqliri,

24 Ayjalon bilen yaylaqliri we Gat-Rimmon bilen yaylaqliri bolup, jemiyy töt sheherni berdi.

25 Buningdin bashqa Manasseh yérim qebilisining zéminidin Taanaq bilen yaylaqliri, Gat-Rimmon bilen yaylaqliri bolup, jemiyy ikki sheherni berdi.

26 Bu teriqide Kohatlar qalghan jemetlirige bérilgen sheherler on boldi; bular etrapidiki yaylaqliri bilen bérildi.

27 Lawiylarning jemetliridin bolghan Gershonlarga bolsa ular Manassehning yérim qebilisining zéminidin adem öltürgen kishiler panahlinidighan sheher Bashandiki Golan bilen yaylaqlirini, shundaqla Beeshtérah bilen yaylaqlirini, jemiý ikki sheherni berdi;

28 yene Issakar qebilisining zéminidin Kishion bilen yaylaqliri, Dabirat bilen yaylaqliri, □

29 Yarmut bilen yaylaqliri we En-Gannim bilen yaylaqliri bolup, jemiý töt sheherni berdi;

30 buningdin bashqa Ashir qebilisining zéminidin Mishal bilen yaylaqliri, Abdon bilen yaylaqliri,

31 Helkat bilen yaylaqliri we Rehob bilen yaylaqliri bolup, jemiý bolup töt sheherni berdi;

32 buningdin bashqa Naftali qebilisining zéminidin adem öltürgen kishiler panahlinidighan sheher Galiliyediki Kedesh bilen yaylaqlirini, yene Hammot-Dor bilen yaylaqliri we Kartan bilen etrapidiki yaylaqliri bolup, jemiý üç sheherni berdi.

33 Bu teriqide Gershonlarga bérilgen sheherler on üç boldi; bular etrapidiki yaylaqliri bilen béridi.

34 Qalghan Lawiylarğa, yeni Merarilar jemetlirige Zebulun qebilisining zéminidin Yoknéam bilen yaylaqliri, Kartah bilen yaylaqliri,

35 Dimnah bilen yaylaqliri we Nahalal bilen yaylaqliri bolup, jemiý töt sheherni berdi.

36 Buningdin bashqa Ruben qebilisining zéminidin Bezer bilen yaylaqliri, Yahaz bilen yaylaqliri, □

37 Kedemot bilen yaylaqliri we Mefaat bilen yaylaqliri bolup, jemiý töt sheherni berdi.

38 Buningdin bashqa Gad qebilisining zéminidin adem öltürgen kishiler panahlinidighan sheher Giléadtiki Ramot bilen yaylaqlirini, yene Mahanayim bilen yaylaqliri,

39 Heshbon bilen yaylaqliri we Jaazer bilen yaylaqliri bolup, jemiý töt sheherni berdi.

40 Bular bolsa qalghan Lawiylarning jemetlirige, yeni Merarilar jemetlirige bérilgen barliq sheherlerdur; ulargha chek tashlinish bilen bérilgen ülüshi on ikki sheher idi.

41 Israillarning zémini ichidin Lawiylarğa békitip bérilgen sheherler jemiý qiriq sekkiz idi; bular etrapidiki yaylaqliri bilen béridi.

42 Bu sheherlerning herbirining etrapida yaylaqliri bar idi; sheherlerning hemmisi shundaq idi.

43 Perwerdigar shu teriqide Israillarning ata-bowilirigha bérishke qesem bilen wede qilghan pütkül zéminni ulargha berdi; ular kélip uni igilep, u yerde olturdi.

44 U waqitta Perwerdigar ilgiri ularning ata-bowilirigha qesem bilen wede qilghinidek, ulargha her etrapida tinch-aramliq berdi; ularning dühmenliridin héchqandiqi ularning aldida qeddini ruslap tik turalmaytti; belki Perwerdigar hemme dühmenlirini ularning qoligha tapshurdi.

45 Perwerdigarning Israillning jemetige wede qilghan himmetliridin héchbiri qaldurulmay emelge ashuruldi.

□ 21:28 «Dabirat» — yaki «Dabrat». □ 21:36 «Yahaz» — yaki «Jahzah» yaki «Yahazah».

22

Sherq tereptiki zéminlar teqsim qilin'ghan qebililarning öz mirasigha qaytip bérishi

¹ U waqıtta Yeshua Rubenler, Gadlar we Manasseh yérim qebilisidikilerni chaqirıp ulargha: —

² Siler bolsanglar Perwerdigarning quli Musaning silerge buyrughinining hemmisige emel qildinglar, méning silerge emr qilghan barlıq sözlirimimu qulaq saldinglar; ■

³ siler bu nurgun künlerde taki bügün'ge qeder qérindashliringlarni tashli-wetmey, belki Perwerdigar Xudayinglar *silerge* emr qilghan wezipini tutup keldinglar;

⁴ emdi Perwerdigar Xudayinglar wede qilghinidek, qérindashliringlarga aramlıq berdi; shunga siler Perwerdigarning quli Musa İordan deryasining u teripide silerge bergen miras zémininglarga, öz chédirliringlarga qaytip béringlar. ■

⁵ Pegetla Perwerdigarning quli Musa silerge buyrup tapshurghan qanun-emrlerge emel qilishqa, yeni Perwerdigar Xudayinglarni sóyüp, Uning barlıq yollirida méngip, emrlirini tutup uninggha baghlinip, pütün qel-binglar we pütün jan-dilinglar bilen Uning xizmitide bolushqa iklas bilen köngül bölünglar, — dédi. ■

⁶ Shuning bilen Yeshua ularni bext-beriket tilep, yolgha saldı; ular öz chédirlirigha qaytip kétishti.

⁷ Manasseh yérim qebilisige bolsa Musa ulargha Bashanni miras qilip bergenidi; yene bir yérim qebilige Yeshua İordan deryasining bu qéti, yeni gherb teripide ularning qérindashlirining arisida miras berdi. Yeshua ularni öz chédirlirigha qaytish yoligha salghan waqtida, u ularghimu bext-beriket tilep,

⁸ ulargha: — Intayin köp baylıqlar, intayin köp charpaylarni, shundaqla köp miqdarda kümüş, altun, mis, tömür we kiyim-kéçeklerni élip, öz chédiringlarga qaytip béringlar; düşmenliringlardin alghan oljini qérindashliringlarga üleshtürüp béringlar, dédi. □

⁹ U waqıtta Rubenler, Gadlar we Manasseh yérim qebilisi Qanaan zéminidiki Shilohdin chiqıp Israillardin ayrılıp, Perwerdigarning Musaning wasitisi bilen qilghan emri boyiche ularning teelluqati bolghan öz miras zémini Giléad yurtigha qarap qaytip mangdı.

Chong uqushmaslıq — ichki urushning aldini élish

¹⁰ Rubenler, Gadlar we Manasseh yérim qebilisi Qanaan zéminidiki İordan deryasining boyidiki Gelilotqa yétip kelgende, u yerde İordan deryasining boyida bir qurban'gahni yasıdı; qurban'gah nahayiti chong we heywetlik yasalghanıdı. □ ■

¹¹ Israillargha: «Mana Rubenler, Gadlar we Manasseh yérim qebilisi Qanaan zéminidiki İordan deryasining u qétidiki Gelilotta, yeni Israillarning udulida bir qurban'gahni yasaptu» dégen xewer anglandı.

■ 22:2 Chöl. 32:20; Qan. 3:18 ■ 22:4 Chöl. 32:33; Qan. 3:13; 29:8; Ye. 13:8 ■ 22:5 Qan. 10:12

□ 22:8 «alghan oljini qérindashliringlarga üleshtürüp béringlar» — yaqi «alghan oljini qérindashliring bilen üliship élinglar». □ 22:10 «...deryasining boyidiki Gelilotqa» — nuning bashqa birxil terjimisi: «...deryasining boyidik dairisi» yaqi «...deryasining boyidik dügilek döwiliri». ■ 22:10 Ye. 18:7

¹² Israillar bu xewerni anglighan haman, ularning pütkül jamaiti ular bilen urushush üçhün Shilohqa toplandi.

¹³ U waqitta Israillar kahin Eliazarning oghli Finihasni Giléad zéminidiki Rubenler, Gadlar we Manasseh yérim qebilisige mangdurdi

¹⁴ we shundaqla uning bilen on emirni, Israilning herbir qebilisidin jemet bashliq bolghan birdin emirni uninggha hemrah qilib ewetti; herbir emir herqaysi ata jemettiki minglighan Israillarning kattiwéshi idi.

¹⁵ Bular emdi Giléad zéminigha, Rubenler, Gadlar we Manasseh yérim qebilisige kélip ulargha: —

¹⁶ Mana Perwerdigarning pütkül jamaiti silerge mundaq deydu: «Silerning Perwerdigargha egishishtin yénip, özünglarcha qurban'gahni yasap, Israilning Xudasidin yüz örüp, Perwerdigargha asiyliq qilib ötküzgen bu rezillik-linglar zadi qandaq ish? □

¹⁷ Péorda burun ötküzgen qebihlikimiz bizge yétip ashmasmu? Gerche Perwerdigarning jamaitining béshigha waba chüshken bolsimu, biz téxi bügün'ge qeder bu ishtin özimizni paklandurmuduq. □ ■

¹⁸ Siler bügün Perwerdigargha egishishtin yandinglar; shundaq boliduki, siler bügün Perwerdigargha asiyliq qilghan bolghachqa, u jezmen ete Israilning pütkül jamaitige ghezplinidu.

¹⁹ Halbuki, mubada siler miras qilib alghan zémin napak bolup qalghan bolsa, Perwerdigarning teweliki bolghan zémin'gha, Uning chédiri tiklen'gen yurtqa yénip kélip, arimizda miras élinglar. Peqet Perwerdigar Xudayimizning qurban'gahidin bashqa özünglar üçhün qurban'gah yasash bilen Perwerdigargha we bizlerge asiyliq qilmanglar.

²⁰ Zerahnig oghli Aqan haram békitilgen nersilerdin élip, itaetsizlik qilghan emesmu? Shu sewebtin qebihliki üçhün yalghuz ular öltürülüp qalмай, Perwerdigarning ghezipi yene pütkül Israil jamaitining üstige chüshken emesmu?».

²¹ Shuning bilen Rubenler, Gadlar we Manasseh yérim qebilisi minglighan Israillarning kattiwashlirigha jawab béríp mundaq dédi: —

²² «Ilahlarning ilahi Perwerdigardur! Ilahlarning ilahi bolghan Perwerdigar Özi buni bilidu, Israilmu uni bilgey! Eger bu ish asiyliq bolsa yaki Perwerdigargha itaetsizlik bolsa, emdi bizlerni bügün ölümün ayimanglar! ■

²³ Eger bizning özimiz üçhün qurban'gahni yasashimiz Perwerdigargha egishishtin yénish üçhün bolghan bolsa, shundaqla qurban'gahning üstide köydürme qurbanliq sunush, ashliq hediyelelerini sunush, inaqliq qurbanliqlirini sunush üçhün bolghan bolsa, undaqa Perwerdigar Özi bu ish toghruluq bizdin hésab alsun;

²⁴ eksiche bu ishni qilishimizning sewebi heqiqeten shuki, kelgüside silerning baliliringlar bizning balilirimizgha: «Silerning Israilning Xudasi Perwerdigar bilen qandaq munasiwitinglar bar?

²⁵ Ey Rubenler we Gadlar, Perwerdigar biz bilen silerning otturimizda Jordan deryasini chégra qilib qoyghan emesmu? Shunga silerning Perwerdi-

□ **22:16** «Silerning Perwerdigargha egishishtin yénip, özünglarcha qurban'gahni yasap...» — Musa peyghemberge nazil qilin'ghan qanun boyiche, Perwerdigarning ibaditi üçhün yalghuz birla qurban'gah békitilgen, shundaqla qurban'gah Perwerdigar özi békitken joyda turushi kérek idi («Mis.» 24:20, «Law.» 17:3-4, «Qan.» 12:5-6ni körüng). □ **22:17** «Péorda burun ötküzgen qebihlikimiz bizge yétip ashmasmu?» — Péorda ötküzgen gunahlar we kényinki weqe «Chöl.» 25-babta xatirilen'gen. ■ **22:17** Chöl. 25:3; Qan. 4:3 ■ **22:22** Zeb. 50:1

gardin héchqandaq nésiwenglar yoqtur!» déyishidin endishe qilduq.

²⁶ Shunga biz: «Qopub bir qurban'gah yasayli; lékin bu köydürme qurbanliqlar üçünmu emes, bashqa xil qurbanliqlar üçünmu emes,

²⁷ belki kelgüside Perwerdigarning aldida köydürme qurbanliqlirimiz bilen bashqa xil qurbanliqlirimiz we inaqliq qurbanliqlirimiz bilen uning ibadite bolushimiz üçün, siler we bizning otturimizda, shundaqla keyiniki dewrlirimizde bir esletme guwahliq bolsun üçün uni yasiduq; balilirlarning kelgüside balilirimizgha «Perwerdigardin héchqandaq nésiwenglar yoq» démesliki üçün shundaq qilduq. ■

²⁸ Eger ular kelgüside biz bilen ewladlirimizgha shundaq dése, biz jawab bérip: «Mana, köydürme qurbanliq sunush üçün yaki bashqa xil qurbanliqlarni sunush üçün yasalghan emes, belki siler bilen bizning oturimizda bir guwahliq bolsun dep yasalghan, bu Perwerdigarning atabowilirimiz yasighan qurban'gahining endizisidur!» déyeleymiz.

²⁹ Perwerdigargha asiqliq qilip, Perwerdigargha egishishtin yénip, Perwerdigar Xudayimizning chédirining aldida turghan qurban'gahtin bashqa ikkinchi bir qurban'gahni yasap, uning üstide köydürme qurbanliq, ashliq hediyeler we bashqa xil qurbanliqlarni ötküzüsh niyiti bizdin néri bolghay!».

³⁰ Kahin Finihas we uning bilen bille kelgen jamaet emirliri, yeni minglighan Israillarning kattiwashliri Rubenler, Gadlar we Manassehlerning éytqan sözlirini anglighanda ular shuningdin xush boldi.

³¹ Eliazarning oghli kahin Finihas Rubenler, Gadlar we Manassehlerge: — Siler Perwerdigargha bu itaetsizlikni qilmighinglar üçün Perwerdigarning otturimizda turuwatqanliqini emdi bilduq; siler bu ish bilen Israillarni Perwerdigarning qolidin qutquzdunglar, dédi.

³² Andin Eliazar kahinning oghli Finihas bilen emirler Rubenler we Gadlarning yénidin, Giléad zéminidin chiqip Qanaan zéminigha Israillarning yénigha yénip kélip bu xewerni ulargha dep berdi.

³³ Bu ish Israillarning neziride yaxshi köründi; Israillar Xudagha hemdusana éytip, Rubenler bilen Gadlarga hujum qilip, ular bilen urushup ularning turuwatqan zéminini weyran qilayli, dégen gepni ikkinchi tilgha almidi.

³⁴ Rubenler bilen Gadlar bu qurban'gahqa «Guwahliq» dep at qoydi; chünki ular: — «U arimizda Perwerdigarning Xuda ikenlikige guwahtur» dédi. □

23

Yeshua peyghemberning Israilning emir-aqsaqallirini agahlandurup, ulargha nesihet bérisi

¹ Perwerdigar Israilgha etrapidiki dushmanliridin aram bérip uzun zamanlar ötüp, shundaqla Yeshua qérip, yéshimu chongiyip qalghanda,

² Yeshua pütkül Israilni, ularning aqsaqallirini, bashliqliri, hakim-soraqchiliri bilen beg-emeldarlarini chaqirip ulargha mundaq dédi: — «Men qérip qaldim, yéshimmu chongiyip qaldi.

³ Perwerdigar Xudayinglarning siler üçün mushu yerdiki barliq taipilerge qandaq ishlarni qilghinini özunglar kördünglar; chünki siler terepte turup jeng qilghuchi Perwerdigar Xudayinglar Özidur.

4 Mana, men özüm yoqatqan hemme ellerning zéminliri bilen qalghan bu taipilerning zéminlirini qoshup qebile-jemetinglar boyiche chek tashlap Iordan deryasidin tartip kün pétish tereptiki Ulugh Déngizghiche, silerge miras qilip teqsim qilip berdim.

5 Perwerdigar Xudayinglar Özi ularni aldinglardin qoghlap chiqirip, közünglardin néri qilip, Perwerdigar Xudayinglar silerge éytqinidek siler ularning zéminigha ige bolisiler. ■

6 Shunga siler tolimu qeyser bolup Musaning qanun kitabida pütülgenning hemmisini tutup, ong ya solgha chetnep ketmey, uninggha emel qilishqa köngül bölünglar; ■

7 shundaq qilip, aranglarda qélip qalghan bu taipiler bilen bardi-keldi qilmanglar; shuningdek ularning ilahlirining namrlirini tilgha almanglar yaki ularning nami bilen qesem qilmanglar; ulargha ibadet qilmanglar, ulargha bash urmanglar; ■

8 belki bugün'giche qilghininglardek, Perwerdigar Xudayinglarga baghlinip turunglar. ■

9 Chünki Perwerdigar aldinglardin chong-chong we küchlük ellerni qoghlap chiqiriwetkendur; bugün'giche héchqandaq adem aldinglarda put tirep turalmidi.

10 Perwerdigar Xudayinglar silerge éytqini boyiche siler terepte turup jeng qilghini üçhün silerdin bir adiminglar ularning ming adimini tiripiren qilidu. ■

11 Shunga Perwerdigar Xudayinglarni söyüsh üçhün öz könglünglarga qattiq segek bolunglar!

12 Chünki eger siler Uningdin yüz örüp aranglarda qalghan bu eller bilen ariliship-baghlinip, ular bilen qoda-baja bolup, ular bilen bérish-kélish qilsanglar,

13 undaqa silerge shu ish ayan bolsunki, Perwerdigar Xudayinglar aldinglardin bu ellerni ikkinchi qoghlap chiqarmaydu, belki bular silerge qapqan we qiltaq bolup, biqininglarga qamcha bolup chüshüp, közünglerge tiken bolup sanjilidu; axirda Perwerdigar Xudayinglar silerge bergen bu yaxshi zémindin mehrum bolup yoqilisiler.

14 Mana, men bugün barliq ademler muqerrer bésip ötidighan yolni mangimen; silerning pütün dilinglar we wujudunglarga shu roshenki, Perwerdigar Xudayinglarning siler toghruluq qilghan mubarek wedilirining héchbiri emelge ashurulmay qalmidi; hemmisi siler üçhün beja keltürülüp, héchqaysisi yerde qalmidi.

15-16 Lékin siler Perwerdigar Xudayinglarning silerge emr qilip toxtatqan ehdisini buzghanda, Perwerdigar Xudayinglar silerge wede qilghan hemme beriket üstüngerde chüshürülgendek, shundaq boliduki, Perwerdigar Xudayinglar silerni Özi silerge bergen zémindin yoqatquche barliq agah qilghan ishni chüshüridu; siler bérup, *uning ehdisini buzup* bashqa ilahlargha ibadet qilip bash ursanglar, Perwerdigarning ghezipi silerge tutiship, silerni Özi silerge bergen yaxshi zémindin tézla yoq qilidu».

24

Yeshua peyghemberning pütkül Israilni agahlandurup, ulargha nesihet qilishi

¹ Andin Yeshua Israilning hemme qebililirini Shekemge yighip, Israilning aqsqaqalliri, bashliqliri, hakim-sotchiliri bilen beg-emeldarilirini chaqirdi; ular özlirini Xudaning huzurigha hazir qilghanda

² Yeshua pütkül xelqge: Israilning Xudasi Perwerdigar: — «Qedimki zamanda ata-bowiliringlar, jümlidin Ibrahim bilen Nahorning atisi Terah deryaning u teripide olturatti; ular bashqa ilahlarning qulluqida bolatti. □ ■

³ Lékin Men atanglar Ibrahimni deryaning u teripidin élip kélip, uni bashlap pütkül Qanaan zéminini aylandurup, uning neslini awutup uninggha Ishaqni berdim. □ ■

⁴ Andin Men Ishaqqa Yaqup bilen Esawni berdim; Esawgha Séir taghliq rayonini tewelik qilip berdim, Yaqup bilen oghulliri bolsa Misirgha chüshüp bardi. ■

⁵ Kéyinrek Men Musa bilen Harunni ewetip, Misirliqlar arisida emellirim bilen ulargha dehshetlik wabalarni chüshürdüm; andin silerni shu yerdin élip chiqtim. ■

⁶ Men bu teriqide ata-bowiliringlarni Misirdin élip chiqip, ular *Qizil Déngizgha yétip kelginide*, misirliqlar jeng harwiliri we atliq eskerliri bilen ata-bowiliringlarni qoghlap déngizghiche keldi. □ ■

⁷ Israillar shuan Perwerdigargha nida qiliwidi, U siler bilen Misirliqlarning arisigha tum qarangghuluq chüshürdi; andin déngizni ularning üstige basturup yapti. Siler Öz közliringlar bilen Méning Misirda néme qilghinimni kördünglar; andin siler uzun waqitqiche chölde turdünglar.

⁸ Kéyinrek Men silerni Iordan deryasining u teripide turghan Amoriylarning zéminigha bashlap keldim; ular siler bilen soqushqanda men ularni qolunglarga bérup, siler ularning zéminini igilidinglar. Men ularni aldinglardin yoqitiwettim. ■

⁹ U waqitta Moabning padishahi, Zipporning oghli Balaq qopup, Israil bilen jengge chüshti we silerni qarghash üçün Béorning oghli Balaamni chaqirip keldi;

¹⁰ lékin Men Balaamning sözige qulaq salmidim; shuning bilen u silerge qayta-qayta bext-beriket tilidi we Men silerni *Balaqning* qolidin qutquzdum.

¹¹ Kéyinrek siler Iordan deryasidin ötüp Yérixogha barghanda Yérixoning ademliri Amoriylar, Perizziylar, Qanaaniylar, Hittiylar, Girgashiylar, Hiwiylar we Yebusiylar siler bilen urushqa qopqini bilen Men ularni qolunglarga tapshurup berdim; ■

¹² Men aldinglarga sériq herini ewettim, sériq here Amoriylarning ikkila padishahini heydiwetkendek ularnimu heydiwetti; bu ish silerning qilichinglar yaki oqyayinglar bilen bolmidi. □ ■

¹³ Men silerge öz qolunglar bilen emgek singdürmigen bir zéminni, özünglar yasimighan sheherlerni berdim, we siler shularda makan qildinglar;

□ **24:2** «deryaning u teripide» — mushu yerde «derya» «Efrat deryasi»ni körsitidu. ■ **24:2** Yar. 11:26,

31; Qan. 26:5 □ **24:3** «deryaning u teripidin» — mushu yerde «derya» «Efrat deryasi»ni körsitidu.

■ **24:3** Yar. 12:1; 21:2. ■ **24:4** Yar. 25:24; 36:8; 46:1 ■ **24:5** Mis. 3:10-22; 4:1-17; 12:37 □ **24:6**

«ular *Qizil Déngizgha yétip kelginide*» — mushu yerde «ular» ibraniiy tilida «siler» éytildi. ■ **24:6**

Mis. 14:1 ■ **24:8** Chöl. 21:21, 33 ■ **24:11** Ye. 3:14; 6:1, 20; 10:8; 11:8 □ **24:12** «sériq here»

— ibraniiy tilida adettiki heridin téximu chong we chaqqaq birxil herini körsitishi mumkin. ■ **24:12**

Mis. 23:28; Qan. 7:20; Zeb. 44:3

özünger tikmigen üzümzarliqlar bilen zeytunzarliqlardin méwilirini yewatisiler» deydu, — dédi.■

14 — Shunga emdi siler Perwerdigardin qorqup ixlasmenlik we heqiqet ichide uning ibaditide bolunglar; ata-bowiliringlar deryaning u teripide we Misirda choqun'ghan ilahlarni tashlap, peqet Perwerdigarning qulluqida bolunglar.□

15 Lékin eger Perwerdigarning ibaditi silerge yaman körünse, kimge ibadet qilidighininglarni talliwélinglar — meyli ata-bowiliringlar deryaning u teripide turghanda choqun'ghan ilahlar bolsun yaki siler turuwatqan zémindiki Amoriylarning ilahlari bolsun, ularni tallanglar; lékin men bilen öyümdikiler bolsaq Perwerdigarning ibaditide bolimiz, — dédi.

16 Xelq jawab bérip: — Perwerdigarni terk étip bashqa ilahlarning ibaditide bolush bizdin néri bolsun!

17 Chünki biz bilen ata-bowilirimizni «qulluq makani» bolghan Misir zémindin chiqirip, közimizning aldida bu chong möjizilik alametlerni körsitip, qaysi yolda mangmayli, qaysi xelqning arisidin ötmeyli, bizni saqlighuchi Perwerdigar Xudayimiz Özidur!

18 Perwerdigar bu zéminda turghan barliq taipilerni, jümlidin Amoriylarni aldimizdin qoghliwetti; shunga bizmu Perwerdigarning ibaditide bolimiz; chünki U bizning Tengrimizdur! — dédi.

19 Yeshua xelqge: — Siler Perwerdigarning ibaditide bolalmaysiler, chünki U muqeddes bir Xudadur; U wapasizliqqa heset qilghuchi bir Tengri bolghachqa, itaetsizlikliringlar bilen gunahliringlarni kechürelmeydu.

20 Eger siler Perwerdigarni tashlap, yat ilahlargha choqun'ghan bolsanglar Umu silerdin yüz örüp, silerge yaxshiliq qilip kelgenning ornida silerge bala keltürüp yoqitidu, — dédi.■

21 Lékin xelq Yeshuagha jawab bérip: — Hergiz undaq bolmaydu! Biz Perwerdigarning ibaditide bolimiz, — dédi.

22 Buni anglap Yeshua xelqge: — Özünger Perwerdigarni, Uning ibaditide bolushni tallighanliqinglarga öz-özüngergha guwahchi boldunglar, déwidi, ular: — Özimiz guwah! — dep jawab bérishiti.

23 U: — Undaq bolsa emdi aranglardiki yat ilahlarni chiqirip tashliwétip, könglünglarni Israilning Xudasi Perwerdigargha itilidighan qilinglar, dédi.

24 Xelq Yeshuagha jawab bérip: — Biz Perwerdigar Xudayimizning ibaditide bolup, uning awazighila qulaaq salidighan bolimiz, dédi.

25 Shuning bilen Yeshua u küni xelq bilen ehde baghliship, Shekemde ular üçün höküm-belgilimilerni toxtitip berdi. ■

26 Andin Yeshua bu hemme sözlerni Perwerdigarning qanun kitabigha pütüp, yoghan bir tashni élip kélip, uni Perwerdigarning muqeddes jayining yénidiki dub derixining astigha tiklep qoydi.

27 Andin Yeshua xelqge: — Mana bu tash bolsa bizge guwah bolup turidu; chünki u Perwerdigarning bizge qilghan hemme sözlirini anglap turdi; u Perwerdigar Xudayinglardin tanmasliqinglar üçün üstüngergha guwahchi bolup turidu, — dédi.

28 Yeshua shularni dep xelqni yolgha sélip, herbirini öz miras yérigé yandurdi.

■ 24:13 Qan. 6:10, 11, 12 □ 24:14 «deryaning u teripide» — mushu yerde «derya» «Efrat deryasi»ni körsitidu. ■ 24:20 Ye. 23:15 ■ 24:25 Mıs. 15:25

²⁹ Bu ishlardin kéyin Nunning oghli, Perwerdigarning quli Yeshua bir yüz on yéshida wapat boldi.

³⁰ Ular uni élip bérip, Efraim taghliq rayonida, Gaash téghining shimal teripidiki öz miras ülüshi bolghan Timnat-Sérah dégen jayda depne qildi. ■

³¹ Yeshuaning pütkül hayat künliride, shundaqla Yeshuadin kéyin qalghan, Perwerdigarning Israil üçün qilghan hemme möjizilik emellirini obdan bilidighan aqsaqallarning pütkül hayat künliridimu Israil Perwerdigarning ibaditide bolup turdi.

³² Yüsüpning söngeklirini bolsa, Israillar ularni Misirdin élip kelgenidi. Ular bularni Shekemge élip bérip, Yaqup Shekemning atisi Hamorning oghul-liridin yüz kesitah kümüşke sétiwalghan yerde depne qildi. Shu yer Yüsüplerning miras ülüshi bolup qaldi. □ ■

³³ Harunning oghli Eliazarmu wapat boldi; ular uni oghli Finihasqa miras qilip bérilgen Efraimning taghliq rayonidiki Gibéah dégen jayda depne qildi. □

■ **24:30** Ye. 19:50; Hak. 2:9 □ **24:32** «kesitah» — hazirghiche qimmiti éniqlanmighan birxil kümüş tengge idi («Yar.» 33:19 we «Ayup» 42:11). ■ **24:32** Yar. 33:18-20; Yar. 50:25; Mis. 13:19 □ **24:33** «Efraimning taghliq rayonidiki Gibéah» — yaki «Efraimning taghliq rayonidiki döng».

Batur Hakimlar

Israillarning Qanaaniylar bilan jeng qilib, zéminini qismen igilishi

¹ We Yeshua wapat bolghandin kéyin shundaq boldiki, Israillar Perwerdigardin: — Bizdin kim awwal chiqip Qanaaniylar bilan soqushsun? — dep soridi. □ ■

² Perwerdigar söz qilib: — Yehuda chiqsun; mana, Men zéminni uning qoligha tapshurdum, — dédi. □

³ U waqitta Yehuda akisi Shiméon'gha: — Sen méning bilen bille Qanaaniylar bilan soqushushqa, manga chek tashlinip miras qilin'ghan zémin'gha chiqsang, menmu sanga chek tashlinip miras qilin'ghan zémin'gha sen bilen bille chiqip *soqushimen*, déwidi, Shiméon uning bilen bille chiqti. □

⁴ Yehuda u yerge chiqqanda, Perwerdigar Qanaaniylar we Perizziylerni ularning qoligha tapshurdi. Shuning bilen ular Bézek dégen jayda ularni urup qirip, on ming adimini öltürdi.

⁵ Ular Bézekte Adoni-Bézek dégen padishah bilen uchriship qélip, uning bilen soqushup Qanaaniylar bilan Perizziylerni urup qirdi. □

⁶ Adoni-bézek qachti, ular qoghlap béríp, uni tutuwélip, qollirining chong barmiqi bilen putlirining chong barmiqini késiwetti.

⁷ Shuning bilen Adoni-Bézek: — Eyni chaghda qollirining chong barmiqi bilen putlirining chong barmiqi késiwétilgen yetmish padishah dastixinimning tégidiki uwaqlarni térip yégenidi. Mana emdi Xuda méning qilghanlirimni özümge yandurdi, dédi.

Andin ular uni Yérusalémgha élip bardi, kéyin u shu yerde öldi. □

⁸ Yehudalar Yérusalémgha hujum qilib sheherni ishghal qildi; ular u yerde olturghuchilarni qilichlap qirip, sheherge ot qoyuwetti.

⁹ Andin Yehudalar chüshüp, taghliq rayon, jenubdiki Negew we Shefelah oymanliqida turuwatqan Qanaaniylar bilan soqusti. ■

¹⁰ Andin Yehudalar Hébrondiki Qanaaniylargha hujum qilib, Shéshay, Ahiman we Talmaylarni urup qirdi (ilgiri Hébron «Kiriati-Arba» dep atilatti). □ ■

¹¹ Andin ular u yerdin chiqip, Debirde turuwatqanlarga hujum qildi (ilgiri Debir «Kiriati-Sefer» dep atilatti). ■

□ **1:1** «We Yeshua wapat bolghandin kéyin shundaq boldiki...» — mushu jümle «We» dégen söz bilen bashlinip, «Batur Hakimlar» dégen kitabning «Yeshua» dégen kitab bilen zich baghlan'ghanliqini körsitidu. «Yeshua» 24:33-ayetni körüng. Mezkur kitab «Yeshua» dégen kitabning dawamidur. ■ **1:1** Hak. 20:18 □ **1:2** «Yehuda» — mushu yerde Yehuda qebilisini körsitidu. □ **1:3** «Shiméon» — mushu yerde Shiméon qebilisini körsitidu. «Sen méning bilen bille Qanaaniylar bilan soqushushqa, manga chek tashlinip miras qilin'ghan zémin'gha chiqsang,....» — mushu ayettiki «sen», «men», «manga», «uning» dégenler qebilidiki kóp ademlerni körsitidu. □ **1:5** «Adoni-Bézek» — belkim shu padishahning ismi emes, belkim uning unwani bolushi mumkin; menisi «Bézekning emiri». □ **1:7** «...Andin ular Adoni-Bézekni Yérusalémgha élip bardi, kéyin u shu yerde öldi» — Yehuda we Shiméonlarning Adoni-Bézekni tirik qaldurushi Musa peyghember we Yeshua peyghemberning bu taipiler toghrisida tapilighinigha xilap idi (mesilen, «Qan.» 7:16, «Ye.» 10:40, 11:12). ■ **1:9** Ye. 10:36; 11:21; 15:13 □ **1:10** «Shéshay, Ahiman we Talmaylar» — bu üç adem gigant idi («Ye.» 15:14). ■ **1:10** Ye. 15:14 ■ **1:11** Ye. 15:15-19.

12 Kaleb: — Kimki Kiriati-Seferge hujum qilib uni alsa, uninggha qizim Aksahni xotunluqqa bérimen, dégenidi.

13 Kalebning ukisi Kénazning oghli Otniyel uni ishghal qildi, Kaleb uninggha qizi Aksahni xotunluqqa berdi.

14 We shundaq boldiki, qiz *yatliq bolup* uning qéshigha barar chaghda, érimi atisidin bir parche yer sorashqa ündidi. Aksah éshektin chüshüshige Kaleb uningdin: — Séning néme telipige bar? — dep soridi. □

15 U jawab bérip: — Méni alahide bir beriketligeysen; sen manga Negewdin *qaghjiraq* yer bergenikensen, manga birnechche bulaqnimu bergeysen, dédi. Shuni déwidi, Kaleb uninggha üstün bulaqlar bilen astin bulaqlarni berdi. □

16 Musaning qéynatisining ewladliri bolghan Kéniyeler Yehudagha qoshulup «Hormiliq Sheher»din chiqip Aradning jenub teripidiki Yehuda chölige bérip, shu yerdiki xelq bilen bille turghanidi. □

17 Yehuda bolsa akisi Shiméon bilen bille bérip, Zefat shehiride turawatqan Qanaaniylarni urup qirip, sheherni mutleq weyran qildi; shuning bilen sheherning ismi «Xormah» dep atalghan. □

18 Andin Yehudalar Gaza bilen uning etrapini, Ashkélon bilen uning etrapini, Ekron bilen uning etrapini igilidi.

19 Perwerdigar Yehuda bilen bille bolghach, ular taghliq yurtni meghlup qilib aldi; lékin jilghidikilerni bolsa, ularning tömür jeng harwiliri bolghachqa, ularni zéminidin qoghliwételmidi. □

20 Ular Musaning buyrughinidek Hébronni Kalebke berdi. Shuning bilen Kaleb Anakning üç oghlini u yerdin qoghliwetti. ■

21 Lékin Binyaminlar bolsa Yérusalémda olturuwatqan Yebusiylarni qoghlap chiqiriwételmidi; shunga ta бүгүн'giche Yebusiylar Binyaminlar bilen Yérusalémda bille turmagta.

22 Yüsüpning jemeti Beyt-Elge hujum qildi; Perwerdigar ular bilen bille idi.

23 Yüsüpning jemeti Beyt-Elning ehwalini bilip kélisheke charlighuchilarni ewetti (ilgiri sheherning nami Luz idi). ■

24 Charlighuchilar sheherdin bir kishining chiqip kéliwatqinini bayqap uninggha: — Sheherge kiridighan yolni bizge körsitip qoysang, sangha shapaet körsitimiz, — dédi.

□ **1:14** «Aksah éshektin chüshüshige Kaleb uningdin ... soridi» — bu ish sel sirlig tuylidu. Némishqa otniyelning özi bu telepni qoymaydu? Aksah toygha barghanda uning atisimu uninggha hemrah bolup barghan bolsa kérek; shuning bilen Otniyelningige barghanda Aksah özi aldirap kétip biwasite atisigha shu telepni qoyghan bolsa kérek. □ **1:15** «sen manga Negewdin qaghjiraq yer bergenikensen» — ibraniy tilida peqet «sen manga Negewdin yer bergenikensen...» déyilidu. Emeliyette Debir dégen sheher Negewde emes (Negew Yehudaning jenubiy teripidiki chöllük idi); belki taghliq rayonda idi. Lékin etrapida su az bolghachqa, Aksah shu yerni «Negewdek (démek, qaghjiraq) bir yer» depuritidu. □ **1:16** «Hormiliq Sheher» — Yérixoning bashqa bir nami. Yeshua Yérixo shehirini xarabe qilghanidi («Ye.» 6:24); shunga «Hormiliq Sheher» mushu yerde Yérixoning etraplirini körsitse kérek. «Musaning qéynatisining ewladliri bolghan Kéniyeler Yehudagha qoshulup ... shu yerdiki xelq bilen bille turghanidi» — bu xewerni bérishning sewebi Kéniylerning Yehuda qebilisidikilerge bolghan amraqliqini körsitishtin ibaret bolsa kérek. □ **1:17** «Hormah» — buning menisi «weyran qilish». □ **1:19** «...jilghidikiler» — bashqa birxil terjimisi: «... töwen yurttikiler».

■ **1:20** Chöl. 14:24; Ye. 14:13 ■ **1:23** Yar. 28:19

25 Shuning bilan shu kishi sheherge kiridighan yolni ulargha kōrsitip qoydi. Ular bērip sheherdikilerni urup qilichlidi; lékin u adem bilan ailisidikilerni aman qoydi. □

26 U adem kéyin Hittiylarning zéminigha bērip, shu yerde bir sheher berpa qilip, namini Luz dep atidi. Ta bŭgŭn'giche uning nami shundaq atalmaqta.

27 Lékin Manassehler bolsa Beyt-Shéanni we uninggha qarashliq kentlerni, Taanaqni we uninggha qarashliq kentlerni ishghal qilimdi; ular Dor we uninggha qarashliq kentlerdiki xelqni, Ibléam we uninggha qarashliq kentlerdiki xelqni, Mégiddo we uninggha qarashliq kentlerdiki xelqni qoghliwetmidi, zéminni almidi; Qanaaniylar shu zéminda turuwérishke bel baghliganidi. □ ■

28 Israil barghanséri kücheygechke Qanaaniylarni özlirige hasharchi qilip béqindurdi, lékin ularni öz yerliridin pütünley qoghliwetmidi.

29 Efraimlarmu Gezerde turuwatqan Qanaaniylarni qoghliwetmidi; shuning bilan Qanaaniylar Gezerde ular bilen bille turiwerdi. □ ■

30 Zebulun ne Qitronda turuwatqanlarni ne Nahalolda turuwatqanlarni qoghliwetmidi; shuning bilan Qanaaniylar ularning arisida olturaqliship, ulargha hasharchi medikar boldi. □

31 Ashir bolsa ne Akkoda turuwatqanlarni ne Zidonda turuwatqanlarni qoghliwetmidi, shundaqla Ahlab, Aqzib, Helbah, Afek Rehoblarda turuwatqanlarnimu qoghliwetmidi. □

32 Shuning bilan Ashirlar shu zéminda turuwatqanlarning arisida, yeni Qanaaniylarning arisida olturaqliship qaldi; ular Qanaaniylarni öz yeridin qoghliwetmidi.

33 Naftalilar ne Beyt-Shemeshte turuwatqanlarni ne Beyt-Anatta turuwatqanlarni qoghliwetmidi; shuning bilan ular shu zéminda turuwatqanlarning arisida, yeni Qanaaniylarning arisida olturaqliship qaldi; Beyt-Shemesh we Beyt-Anattiki xelq ulargha hasharchi medikar boldi.

34 Amoriylar Danlarni taghliq rayon'gha mejburiy heydep chiqiriwétip, ularni jilgha-tŭzlenlikke chŭshŭshke yol qoymidi.

35 Amoriylar Heres téghi, Ayjalon we Shaalbimda turuwérishke niyet baghliganidi; lékin Yŭsŭp jemetining qoli kücheygende, Qanaaniylar ulargha hasharchi medikar boldi.

36 Amoriylarning chégrisi bolsa «Sériq Éshek dawini»din qoram téshigha ötüp yuqiri teripige baratti. □

□ 1:25 «... shu kishi sheherge kiridighan yolni ulargha kōrsitip qoydi» — Yŭsŭpning jemetidikiler sheherni aliqachan qorshiwalganidi; bu kishi sheherge kiridighan mexpily yolni kōrsitip qoyghan oxshaydu. □ 1:27 «Manassehler» — oqurmenlarning éside barki, Yŭsŭp qebilisi Manasseh qebilisi we Efraim qebilisi dep ikkige bölünetti. ■ 1:27 Ye. 17:11, 12 □ 1:29 «Efraimlarmu...» — yuqiriqı 27-ayettiki izahatni körüng. Yŭsŭp qebilisi Manasseh qebilisi we Efraim qebilisi dep ikkige bölünetti. ■ 1:29 Ye. 16:10 □ 1:30 «Nahalol» — yaki «Nahalal». □ 1:31 «Afek» — yaki «Afik». □ 1:36 «Sériq Éshek dawini» — bezide (ibraniy tilgha egiship) «Akrabbim dawini» dep atilidu. **qoram téshi** — yaki «Séla». «Amoriylarning chégrisi ... «Sériq Éshek dawini»din qoram téshigha ötüp yuqiri teripige baratti» — bashqa birxil terjimisi: «Amoriylarning chégrisi bolsa «Sériq Éshek dawini»diki qoram téshidin tartip yuqiri teripige baratti».

2

Perwerdigarning Perishtisining Israilga tenbih bérishi

1 Perwerdigarning Perishtisi Gilgaldin Bokimga kélip: — Men silerni Misirdin chiqirip, ata-bowilirlargha qesem qilib bergen zémin'gha élip kélip: «Men siler bilen qilghan ehdemni ebedgiche bikar qilmaymen; □ ■

2 Lékin siler bu zéminning xelqi bilen héchqandaq ehde baghlimanglar, belki ularning qurban'gahlirini buzup tashlashinglar kérek» — dégenidim; lékin siler Méning awazimga qulaq salmidinglar. Bu silerning néme qilghin- inglar?! ■

3 Shunga Men *shu chaghda* silerge: «*Shundaq qilsanglar* ularni silerning ald- inglardin qoghliwetmeymen; ular biqininglarga yantaq bolup sanjilidu, ularning ilahliri silerge tor-tuzaq bolidu» — dep agahlandurdum, — dédi. □ ■

4 Perwerdigarning Perishtisi barliq Israilargha bularni dégende, ular ün sélip yighlap kétishti.

5 Shuning bilen bu jayning nami «Bokim» dep qoyuldi; ular shu yerde Perwerdigargha atap qurbanliqlarni sundi. □

Yeshua peyghemberning dewridin kéyin bolghan ishlar

6 Yeshua xelqni tarqitiwétiwidi, Israillar herqaysisi ózligige miras qilin'ghan zéminni igilesh üçün qaytip kétishti. ■

7 Yeshuaning pütkül hayat künliride, shundaqla Yeshuadin kéyin qalghan, Perwerdigarning Israil üçün qilghan hemme karamet emellirini obdan bilgen aqsaqallarning pütkül hayat künliridimu *Israil* xelqi Perwerdigarning ibaditide bolup turdi.

8 Emdi Nunning oghli, Perwerdigarning quli Yeshua bir yüz on yéshida wapap boldi.

9 Ular uni élip béríp, Efraim taghliq rayonida, Gaash téghining shimal teri- pidiki öz miras ülüshi bolghan Timnat-Sérah dégen jayda depne qildi. □

10 Bu dewrdikilerning hemmisi *ölüp* öz ata-bowilirigha qoshulup ketti; ulardin kéyin Perwerdigarnimu tonumaydighan, shundaqla uning Israil üçün qilghan emellirini bilmigen bir dewr peyda boldi.

Israilning gunahni üzlüksiz tekrarlishi

11 Shuningdin tartip Israil Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilip Baal-butlarning ibaditige kirishti.

12 Ular ózlrini Misir zéminidin chiqirip élip kelgen ata-bowilirining Xu- dasi Perwerdigarni tashlap, etrapidiki taipilerning ilahliridin bolghan yat ilahlargha egiship, ulargha bash urup, Perwerdigarning ghezipini qozghidi.

13 Ular Perwerdigarni tashlap, Baal we Asherahlarining qulluqigha kirishti. □

□ 2:1 «Perwerdigarning Perishtisi» — «tebirler»ni körüng. ■ 2:1 Yar. 17:7; Mis. 23:20-22; Qan. 29:13, 14 ■ 2:2 Qan. 7:2; 12:3 □ 2:3 «ular biqininglarga yantaq bolup sanjilidu» — yaqi «ular silerni qiltaqlargha chüshüridu». ■ 2:3 Mis. 23:33; 34:12; Qan. 7:16; Ye. 23:13 □ 2:5 «Bokim» — menisi «yighlighuchilar». «... ular shu yerde Perwerdigargha atap qurbanliqlarni sundi» — bu ishqa qarighanda, «Perwerdigarning Perishtisi» ayan bolghan chaghda, shu yerlerde qurbanliq qilsa bolatti. Adette peqet Xuda békitken jaydila qurbanliq sunushqa bolatti («Qan.» 12:5-14ni körüng). ■ 2:6 Ye. 24:28 □ 2:9 «Timnat-Serah» — yaqi «Timnat-Heres». □ 2:13 ««Asherahlar yaqi Asherah butlar» — belkim butpereslikke béghishlan'ghan derexliklerdur. Derexler belkim ayal but sheklide oyulghan yaqi neqishlen'gen bolushi mumkin.

14 Buning bilan Perwerdigarning ghezipi Israilga tutiship, xarab qilin-sun dep, u ularni talan-taraj qilghuchilarning qoligha tashlap berdi, yene etrapidiki dushmanlirining qoligha tapshurup berdi; shuning bilan ular dushmanlirining aldida bash kötürelmidi. ■

15 Ular qeyerge barmisun, Perwerdigarning qoli ularni apet bilen urdi, xuddi Perwerdigarning déginidek, we Perwerdigarning ulargha qesem qilghinidek, ular tolimu azabliq haletke chüshüp qaldi. ■

16 Andin Perwerdigar *ularning arisidin* batur hakimlarni turghuzdi, ular *Israillarni* talan-taraj qilghuchilarning qolidin qutquzup chiqti.

17 Shundaqtimu, ular öz hakimlirigha qulaq salmidi; eksiche ular yat ilahlargha egiship buzuqluq qilip, ulargha bash urup choqundi; ata-bowilirining mangghan yolidin, yeni Perwerdigarning emrlirige itaet qilish yolidin tézla chiqip ketti; ular héch itaet qilmidi.

18 Perwerdigar qachaniki ular üçün batur hakimlarni turghuzsa, Perwerdigar hamani shu batur hakim bilen bille bolatti, batur hakimning hayat künliride ularni dushmanlirining qolidin qutquzup chiqatti; chünki ularni xarlap ezgenler tüpeylidin kötürülgen ah-zarlarni anglighan Perwerdigar ulargha ichini aghritatti.

19 Lékin batur hakim ölüp kétishi bilenla, ular arqisigha yénip, yat ilahlargha egiship, ularning qulluqigha kirip, ulargha bash urushup, özlirini ata-bowiliridinmu ziyade bulghaytti; ular ne shu qilmishliridin toxtimaytti, ne öz jahil yolidin héch yanmaytti. ■

20 Shuning bilan Perwerdigarning ghezipi Israilga qattiq tutashti, U: — «Bu xelq Men ularning ata-bowilirigha tapilighan ehademni buzup, awazimgha qulaq salmighini üçün,

21 buningdin keyin Men Yeshua ölgende bu yurtta qaldurghan taipilerdin héchbirini ularning aldidin qoghliwetmeymen; ■

22 buningdiki meqset, Men shular arqiliq Israilning ularning ata-bowiliri tutqandek, Men Perwerdigarning yolini tutup mangidighan-mangmaydighanliqini sinaymen» — dédi.

23 Shuning bilen Perwerdigar shu taipilerni qaldurup, ularni ne derhalla zéminidin mehrum qilip qoghliwetmidi ne Yeshuaning qolighimu tapshurup bermigenidi. □

3

1 Töwendikiler Perwerdigar Qanaaniylar bilen bolghan jengni béshidin ötküzimgen Israilning *ewladlirini* sinash üçün qaldurup qoyghan taipiler

2 (U Israillarning *ewladlirini*, bolupmu jeng-urushlarni körüp baqmighanlarni peqet jengni ögünsun dep qaldurghanidi): —

3 — ular Filistiyerning besh emirliki, barliq Qanaaniylar, Zidonluqlar we Baal-Hermon téghidin tartip Xamat éghizighiche Liwan taghliqida turawatqan Hiwiylar idi; □

4 Ular*ni* qaldurup qoyushtiki meqsiti Israilni sinash, yeni ularning Perwerdigarning Musaning wasitisi bilen ata-bowilirigha buyrughan emrlirini tutidighan-tutmaydighanliqini bilish üçün idi.

■ 2:14 Zeb. 44:12-14; Yesh. 50:1 ■ 2:15 Law. 26; Qan. 28 ■ 2:19 Hak. 3:12 ■ 2:21 Ye. 23:13 □ 2:23 «Shuning bilan Perwerdigar shu taipilerni qaldurup, ularni ... ne Yeshuaning qolighimu tapshurup bermigenidi» — bu ayetler, yeni 10-23-ayetler «Batur Hakimlar» dégen kitabning qisqa yeküdin ibarettur. □ 3:3 «Xamat éghizighiche...» — yaki «Libo-Hamatqiche...».

⁵ Shuning bilan Israillar Qanaaniylar, yeni Hittiyar, Amoriylar, Perizziylar, Hiwiylar we Yebusiylar arisida turdi;

⁶ Israillar ularning qizlirigha öylinip, öz qizlirini ularning oghullirigha bérip, ularning ilahlirining qulluqigha kirdi.

«Batur Hakimlar»ning Dewri

Birinchi «batur hakim» – Otniyel

7 Israillar Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilib, öz Xudasi Perwerdigarni untup, Baallar we Asherahlarning qulluqigha kirdi.

8 Shuning bilan Perwerdigarning ghezipi Israilga tutiship, ularni Aram-Naharaimning padishahi Qushan-Rishataimning qoligha tapshurdi. Bu teriqide Israillar sekkiz yilgiche Qushan-Rishataimga béqindi boldi. □

9 Israillar Perwerdigargha peryad kötürgende, Perwerdigar ular üçün bir qutquzghuchini turghuzup, u ularni qutquzdi. U kishi Ké nazning oggli Otniyel idi.

10 Perwerdigarning Rohi uning üstige chüshüp, u Israilga hakimlik qildi; u jengge chiqiwidi, Perwerdigar Aramning padishahi Qushan-Rishataimni uning qoligha tapshurdi; buning bilen u Qushan-Rishataimning üstidin ghalib keldi. □

11 Shuningdin kéyin zéminda qiriq yilgiche amaniq boldi; Ké nazning oggli Otniyel alemdin ötti.

Israilning yene gunah qilishi we jazalinishi, «batur hakim Ehud»

12 Andin Israillar yene Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi; ular Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilghachqa, u Moabning padishahi Eglonni Israil bilen qarishilishshqa küchlendürdi.

13 U Ammoniylar we Amalekiylerni özige tartip, jengge chiqip Israilni urup qirip, «Hormiliq Sheher»ni ishghal qildi. □

14 Buning bilen Israillar on sekkiz yilgiche Moabning padishahi Eglon'gha béqindi boldi.

15 Shuning bilan Israillar Perwerdigargha peryad kötürdi; Perwerdigar ular üçün bir qutquzghuchi, yeni Binyamin qebilisidin bolghan Geraning oggli Ehudni turghuzdi; u solxay idi. Israil uning qoli bilen Moabning padishahi Eglon'gha sowghat ewetti.

16 Emdi Ehud özige bir gez uzunluqta ikki bisliq bir shemsher yasatqanidi; uni kiyimining ichige, ong yotisining üstige qisturuwaldi;

17 U shu halette sowghatni Moabning padishahi Eglonning aldigha élip keldi. Eglon tolimu sémiz bir adem idi.

18 Ehud sowghatni teqdim qilib bolghandin kéyin, sowghatni kötürüp kelgen kishilerni ketküzüwetti;

19 andin özi Gilgalning yénidiki tash oymilar bar jaydin yénip, padishahning qéshigha kélip: – Ey padishah, mende özlirige deydighan bir mexpiyetlik bar idi, – déwidi, padishah: – Jim tur! – dédi. Shuning bilen etrapidiki xizmetkarlarning hemmisi sirtqa chiqip ketti. □

20 Andin Ehud padishahning aldigha keldi; padishah yalghuz salqin balixanida olturatti. Ehud: – Mende sili üçün Xudadin kelgen bir söz bar, déwidi, padishah orunduqtin qopup öre turdi.

21 Shuning bilen Ehud sol qolini uzitip ong yotisidin shemsherni sughurup élip, uning qorsiqigha tiqti.

□ 3:8 «Xamat éghizighiche...» — «Aram-Naharaim» yaki «Mésopotamiya», yeni «Ikki deryaning otturisiidiki rayon». □ 3:10 «Aram» — «Suriye»ning qedimki nami. □ 3:13 «Hormiliq Sheher» — Yérixoning bashqa bir nami. □ 3:19 «Gilgalning yénidiki tash oymilar bar jay...» — yaki «Gilgalning yénidiki tash oymilar bar jay oyma butlar...» yaki «Gilgalning yénidiki tashliqlar...». «Jim tur!» — bu buyruq mushu yerde «Bu mexpiy xewerni xizmetkarlirim aldida déme, men xaliy bolushum kérek» dégen menide bolsa kérek. Shunga xizmetkarliri chékinidu.

22 Shundaq qilib shemsherning destisimu tighi bilan qoshulup kirip ketti, sémez éti shemsherni qisiwalghachqa, Ehud shemsherni qorsiqidin tartip chiqiriwalmidi; üçey-poqi arqıdın chıqtı.□

23 Andin Ehud dalan'gha chiqıp, balixanining ishiklirini ichidin étip quluplap qoydı.

24 U chiqıp ketkende, padishahning xizmetchiliri kélip qarisa, balixanining ishikliri quluplaqlıq idi. Ular: — Padishah salqın öyde chong teretke olturghan bolsa kérek, dep oyıldı.□

25 Ular uzun saqlap kirmisek set bolarmu dep oylashti; u yenila balixanining ishiklirini achmıghandın kéyin, achquchnı élip ishiklerni échiwidi, mana, xojisining yerde ölük yatqınını kördi.

26 Emdi ular ikkilinip qarap turghan waqtida, Ehud qéchip chiqqanidi; u tash oymılar bar jaydın ötüp, Séirahqa qéchip kelgenidi.

27 Shu yerge yetkende, u Efraim taghlıq rayonida kanay chéliwidi, Israillar uning bilen birge taghlıq rayondın chüshti, u aldida yol bashlap mangdı.

28 U ulargha: — Manga egiship yürünglar, chünki Perwerdigar düşhmininglar Moabiylarnı qolunglarga tapshurdı, — déwidi, ular uninggha egiship chüşhüp, Iordan deryasining kéchiklirini tosup, héchkimni ötküzmedi.

29 U waqıtta ular Moabiylardıń on mingche eskerni öltürdi; bularning hem-misi tembel palwanlar idi; ulardıń héchbir adem qéchip qutulalmidi.□

30 Shu küni Moab Israilning qolida bésiqturıldı. Zémin seksen yilghiche aman-tinchlıqta turdı.

Shamgar

31 Ehuddin kéyin Anatning oghli Shamgar hakim boldi; u alte yüz Filistiye-likni biraqla kala sanjighuch bilen öltürdi; umu Israilni qutquzdi.□

4

Deborah we Baraq

1 Emdi Ehud wapat bolghandın kéyin Israillar Perwerdigarning neziride yene rezil bolghanni qilghili turdı.

□ 3:22 «... üçey-poqi arqıdın chıqtı» — ayetning bu axırqı qısımınǵa bashqa ikki-üch terjimiliri bar: «u (shemsher) arqıdın chıqtı», «u (shemsher) ikki puti otturısıdın chıqtı», «u (Ehud) (balixanining) keynidın chıqtı». □ 3:24 «chong teretke olturghan bolsa kérek» — ıbranıy tilida: «putlirini yapqan bolsa kérek» dégen sözler bilen ipadilınidu. □ 3:29 «...ular Moabiylardıń on mingche eskerni öltürdi...» — bu on mingche esker belkim Moabning Israillarnı qulluqta ching tutup turush üçün Israil zéminini idare qilishqa qaldurghan qoshuni bolsa kérek. Ehudning Iordan deryasining kéchiklirini tosushi ularning Moab zéminigha qéchish yolını tosustın ibaret idi. «... tembel palwanlar...» — yaki «... sémez palwanlar...». □ 3:31 «Ehuddin kéyin Anatning oghli Shamgar hakim boldi... umu Israilni qutquzdi» — Shamgarning Filistiyler bilen jeng qilghanlıqı uning Israilning meghrib teripide, déngiz boyıdiki tüzlenglikte hakim ikenlikini körsitishi mumkin. 4:1ge qarighanda, «Deborah we Baraq» Shamgar bilen zamandash bolsa kérek; lékin ular zéminning shımal we sherq teripide hakimlıq qilatti.

2 Shuning bilan Perwerdigar ularni Qanaaniylarning padishahi Yabinning qoligha tashlap berdi. Yabin Hazor shehiride seltenet qilatti; uning qoshun serdarining ismi Siséra bolup, u Haroshet-Goyim dégen sheherde turatti. □ ■

3 Israillar Perwerdigargha nale-peryad kôtürdi, chünki Yabinning toqquz yüz tömür jeng harwisi bolup, Israillargha yigirme yildin buyan tolimu zulum qilip kelgenidi.

4 U waqitta Lapidotning xotuni Deborah dégen ayal peyghember Israilgha hakim idi.

5 U Efraim taghliqidiki Ramah bilen Beyt-Elning otturisdiki «Deborahning xorma derixi»ning tüwide olturatti; barliq Israillar dewaliri toghrisida höküm sorighili uning qéshigha kéletti.

6 U adem ewetip Naftali yurtidiki Kedeshtin Abinoamning oggli Baraqni chaqirtip kélip, uninggha: — Mana, Israilning Xudasi Perwerdigar *mundaq* emr qilghan emesmu?! U: — Sen bérip Naftalilar qebilisi hem Zebulun qebilisidin on ming ademni özüng bilen bille élip Tabor téghigha chiqqin; □ ■

7 shuning bilan Men Yabinning qoshun serdari Sisérani jeng harwiliri we qoshunliri bilen qoshup Kishon éqinining boyigha, séning qéshinggha barghusi niyetke sélip, uni qolunggha tapshurimen dégen, — dédi. ■

8 Baraq uninggha: — Eger sen men bilen bille barsang, menmu barimen. Sen men bilen barmisang, menmu barmaymen! — dédi.

9 Deborah jawaben: — Maqul, men sen bilen barsam baray; halbuki, sepiring sanga héch shan-sherep keltürmeydu; chünki Perwerdigar Sisérani bir ayal kishining qoligha tapshuridu, — dédi. Shuning bilen Deborah qopup Baraq bilen bille Kedeshke mangdi. □

10 Baraq Zebulunlar we Naftalilarni Kedeshke chaqirtti; shuning bilen on ming adem uninggha egeshti; Deborahmu uning bilen chiqti

11 (shu chaghda kéniylerdin bolghan Heber özini Musaning qéynatisi Hobabning neslidin bolghan kéniylerdin ayrip chiqip, Kedeshning yénidiki Zaanaimning dub derixining yénida chédir tikkenidi). ■

□ 4:2 «Qanaaniylarning padishahi Yabin...» — «Yabin» Hazor padishahining ismi emes, belki uning unwani bolushi mumkin. «... Yabinning qoligha tashlap berdi» — ibraniy tilida «Yabinning qoligha sétip berdi». «Haroshet-Goyim dégen sheher...» — yaki «Taipilerning ormanliq shehiri». ■ 4:2 1Sam. 12:9 □ 4:6 «... Perwerdigar mundaq emr qilghan emesmu?!» — yaki «... Perwerdigar sanga emr qilghan emesmu?». ■ 4:6 Ibr. 11:32 ■ 4:7 Zeb. 83:9-10 □ 4:9 «... Perwerdigar Sisérani bir ayal kishining qoligha tapshuridu» — ibraniy tilida «Perwerdigar Sisérani bir ayal kishining qoligha sétip béridu». ■ 4:11 Chöf. 10:29

Tabor téghining menzirisi (Yizre'el tüzlemligidin qaraydighan)

¹² Emdi Siséragha: — Abinoamning oghli Baraq Tabor téghigha chiqiptu, dégen xewer yetküzüldi.

¹³ Shuni anglap Siséra barliq jeng harwilirini, yeni toqquz yüz tömür jeng harwisini we barliq eskerlirini yighip, Haroshet-Goyimdin chiqip, Kishon éqinining yénida toplıdı.

¹⁴ Deborah Baraqqa: — Qopqin; bugün Perwerdigar Sisérani séning qolunggha tapshuridighan kündür. Mana, Perwerdigar aldingda yol bashlighili chiqti emesmu?! — dédi. Shuni déwidi, Baraq we on ming adem uninggha egiship Tabor téghidin chüshti.

¹⁵ Perwerdigar Sisérani, uning hemme jeng harwiliri we barliq qoshunini qoshup Baraqqning qilichi aldıda tiripiren qıldı; Siséra özi jeng harwisidin chüşhüp, piyade qéchip ketti. ■

¹⁶ Baraq jeng harwilirini we qoshunni Haroshet-Goyingiche qoghlap bardı; Siséraning barliq qoshuni qilich astida yiqıldı, birimu qalmıdı.

¹⁷ Lékin Siséra piyade qéchip, Kéniyelerdin bolghan Heberning ayali Yaelning chédirigha bardı; chünki Hazorning padishahi Yabin bilen Kéniyelerdin bolghan Heberning jemeti otturisida dostluq alaqsı bar idi.

¹⁸ Yael Sisérani qarshi élishqa chiqip uninggha: — Ey xojam, kirgine! Qorqma, méningkige kirgin, dédi.

Shuning bilen Siséra uning chédirigha kirdi, u uning üstige yotqan yépip qoydı.

¹⁹ U uninggha: — Men ussap kettim, manga bir otlam su bergine, déwidi, ayal bérip süt tulumini échip, uninggha ichküzüp, andin yene uni yépip qoydı. ■

²⁰ Andin Siséra uninggha: — Sen chédirning ishikide saqlap turghin. Birkim

kélip sendin: — Bu yerde birersin barmu, dep sorisa, yoq dep jawab bergin, — dédi.

²¹ Emdi Heberning ayali Yael qopup, bir chédír qozuqini élip, qolida bolqini tutqiniche shepe chiqarmay uning qéshigha bardí; u hérip ketkechke, qattiq uxlap ketkenidi. Yael uning chékisige qozuqni shundaq qaqtiki, qozuq chékisidin ótüp yerge kirip ketti. Buning bilen u öldi.

²² Shu chaghda, Baraq Sisérani qoghlap keldi, Yael aldigha chiqip uninggha: — Kelgin, sen izdep kelgen ademni sanga körsitey, — dédi. U uning chédirigha kirip qariwidi, mana Siséra ölük yatatti, qozuq téxiche chékisige qéqiliq turatti.

²³ Shundaq qilip, Xuda shu küni Qanaan padishahi Yabinni Israillarning aldida töwen qildi.

²⁴ Shu waqittin tartip Israillar barghanséri küchiyip, Qanaan padishahi Yabindin üstünlükni igilidi; axirda ular Qanaan padishahi Yabinni yoqatti.

5

Nusret nezmisi

¹ Shu küni Deborah we Abinoamning oghli Baraq mundaq nezme oqudi: —

² Israilda yétekchiler yol bashlighini üçün,
Xelq ixtiyaren özlirini pida qilghini üçün,
Perwerdigargha teshékkür-medhiye oqunglar!

³ Ey padishahlar, anglanglar,
Ey emirler, qulaq sélinglar!

Men, men Perwerdigargha atap nezme oquymen,
Men Israilning Xudasi Perwerdigargha küy éytimen.

⁴ I Perwerdigar, sen Séirdin chiqqiningda,
Édomning yayliqidin chiqip yürüş qilghiningda,
Yer titrep, asmanlardin sular tamchidi,
Shundaq, bulutlar yamghurlirini yaghdurdi;■

⁵ Taghlar Perwerdigarning aldida tewrendi,
Ene Sinay téghimu tewrinip ketti,
Israilling Xudasi Perwerdigarning aldida.□ ■

⁶ Anatning oghli Shamgarning künliride,
Hem Yaelning künliride,
Chong yollar tashlinip qélip,
Yoluchilar egri-toqay chighir yollar bilen mangatti;

⁷ Israilda ezimetler yoqap ketti,
Taki menki Deborah qozghilip,
Israilda bir ana süpitide peyda bolghinimghiche.□

⁸ *Israillar* yéngi ilahlarni tallidi;
Urush derwazilirigha yétip keldi.
Qiriq mingche Israilliqning arisida,

■ 5:4 Zeb. 68:7, 8, 9 □ 5:5 «... Ene Sinay téghimu tewrinip ketti, Israilling Xudasi Perwerdigarning aldida» — yaki «yeni Sinay téghida ayan bolghan Xudaning aldida, — Israilling Xudasi Perwerdigarning aldida». ■ 5:5 Mís. 19:18; Zeb. 68:15, 16, 17; 97:5 □ 5:7 «Israilda ezimetler yoqap ketti» — yaki «Israilda kent-qishlaqlar yoqap ketti».

Ya bir qalqan ya bir neyze tépilisichu?!□

⁹ Qelbim Israilning emirlirige qayildur,
Ular xelq arisida özlerini ixtiyaren pida qildi;
Perwerdigargha teshekkür-medhiye oqunglar!

¹⁰ I aq ésheklerge min'genler,
I nepis zilchilarning üstide olturghanlar,
I yolda yürüenler, köngül bölüenlar!□

¹¹ Su ekilidighan jaylarda olja bölüşüwatqanlarning jushqun awazilirini anglanglar!

Ular shu yerlerde Perwerdigarning heqqaniy emellirini medhiyilep,
Uning Israildiki ezimetlirining heqqaniy emellirini teriplishidu.
Shu waqitta Perwerdigarning xelqi chüshüp derwazilargha yétip kélip: —□

¹² «I Deborah, oyghan, oyghan!

Oyghan, oyghan, ghezel éytqin!

Ornungdin tur, i Baraq,

Esirlirigini yalap mang, i Abinoamning oghli!» — déyishidu.□

¹³ Mana xelqning az bir qaldisi aliyanablargha egishish üçün chüshti,
Perwerdigarning xelqi yéningha palwan kebi chüshüp keldi.□

¹⁴ Mana, Efraimlardin Amalekte yiltiz tartip qalghanlar keldi;
Mana, Binyaminlarmu qowmliriggha qoshulup egiship keldi;
Makirdin emirler chüshüp keldi,

Zebulundin serdarliq hasisini tutqanlar yétip keldi.□

¹⁵ Issakarning emirliri Deborahgha qoshuldi;

Baraq néme qilghan bolsa Issakarmu shundaq qilip,

Uning keynidin jilghigha tap basturup étilip chüshti!

Rubenning aile-jemetliridikilerning arisida shunche ulugh niyetler qel-
blirige pükülgendi!□

¹⁶ Sen némishqa qotanlarning ichide turup,

□ **5:8 «Urush derwazilirigha yétip keldi»** — démek, Israil tirik Xudani tashlap butlarni talliwalghini üçün Xudaning shu jazasi ularning béshigha chüshti. □ **5:10 «nepis zilchilarning üstide olturghanlar»** — yaki «toqumlarning üstide olturghanlar». «**I aq ésheklerge min'genler, i nepis zilchilarning üstide olturghanlar, i yolda yürüenler...**» — bu ayette puritilghan mene belkim «I, Israilda hazir rahat künlerni körgüchiler, siler üçün öz hayatini tewekkül qilghanlarni eslemlar!» dégenek bolushi mumkin. □ **5:11 «Su ekilidighan jaylarda olja bölüşüwatqanlar...**» — démek, nusret qazan'ghanliqtin hetta su ekelgili chiqqanlarmu oljadin özara bölüşhidu. Bashqa birxil terjimisi: — «Oqyachilarning ghewghasidin qutulghanlar su alidighan jaylarda turup, Perwerdigarning heqqaniy emellirini medhiyilep, uning Israildiki ezimetlirining heqqaniy emellirini teriplishidu. Shu waqitta...». □ **5:12 «I Deborah, oyghan, oyghan! ... ornungdin tur, i Baraq!...»** — 12-ayetiki nezme xelq qéchip chiqiwalghan taghliqtin aman-ésen chüshüp, öz shehiring derwazilirigha kelgende xushaliqtidin Deborah we Baraqqa éytqan söyünüş sözliri bolsa kérek. □ **5:13 «Mana xelqning az bir qaldisi aliyanablargha egishish üçün chüshti»** — démek, Xudagha sadiq bolghan «xelq qaldisi» az bolsimu, Baraq we bashqa jasaretlik ezimetlerge egeshken. Bashqa birxil terjimisi: «Xelqning az bir qaldisi küchlüklerning üstidin ghalib keldi». «**Perwerdigarning xelqi yéningha palwan kebi chüshüp keldi**» — bashqa birxil terjimisi: «Perwerdigarning xelqi zalimlarga qarshi chiqishqa méning yéningha chüshti». Bu ayetning yene birnechke xil terjimiliri uchrishi mumkin.

□ **5:14 «Mana, Efraimlardin Amalekte yiltiz tartip qalghanlar keldi»** — Efraim qebilisi eslide Amaleklerning zéminini igiligen we ularni heydiwetkenidi. «**Makirdin...**» — «Makir» mushu yerde Manasseh qebilisige wekillik qilidu. □ **5:15 «Rubenning aile-jemetliridikilerning arisida»** — yaki «Rubenning éqinlirining boyida». «**Rubenning aile-jemetliridikilerning arisida shunche ulugh niyetler qelblirige pükülgendi!**» — bu nahayiti hejwi, kinayilik gep. Rubenlerde shunche yüksek niyet bolghini bilen héchnéme qilmidi (16-ayetni körüng).

Qoylarga chélin'ghan neyning awazini anglashni xalap qalding?
Rubenning aile-jemetliridikilerning arisida shunche ulugh niyetler qel-
blirige pükülgenidi!

¹⁷ Giléadlar bolsa Jordan deryasining u teripide turup qaldi;

Danlarmu némishqa kémilerning yénida toxtap qaldi?

Ashirlar bolsa déngiz boyida *jim* olturuwaldi,

Déngiz qoltuqlirida turup qaldi.

¹⁸ Zebulunlar janlirini ölümge tewekkül qildi;

Naftalilarmu jeng meydanidiki yuqiri jaylarda hem shundaq qildi!

¹⁹ Padishahlar hemmisi kélip, soqushiti,

Qanaaniylarning padishahlirimu urushqa chiqti;

Taanaqta, Mégiddoning su boylirida urushti.

Lékin bir'azmu kümüş olja alalmidi!

²⁰ Asmanlarda yultuzlarmu jeng qildi,

Orbitiliridin Siséragha qarshi jengge atlandi.

²¹ Kishon deryasining éqini *düşmenni* éqitip ketti;

Shu qedimiy derya, u Kishon deryasidur!

Ey méning jénim, pütün küchüng bilen algha basqin! □

²² Ularning atlirining tuwaqliri takirang-takirang qilmaqta,

Tolparliri chapmaqta, chapmaqta.

²³ Merozgha lenet oqunglar, deydu Perwerdigarning Perishtisi,

U yerde olturghuchilargha lenet oqunglar,

Qattiq lenet oqunglar;

Chunki ular Perwerdigargha yardemge kelmidi,

Zalimlarga qarshi Perwerdigargha yardemge kelmidi. □

²⁴ Ayallar ichide keniylik Heberning ayali Yael bext-beriketlensun,

Chédirda turghan ayallar ichide u bext-beriket tapsun!

²⁵ Siséra su soriwidi, u uninggha süt berdi,

Ésilzadilerge layiq bir qachida qaymaq tutti;

²⁶ U sol qolini chédir qozuqigha,

Ong qolini tömürchining bolqisigha uzatti;

Sisérani urup,

Bash söngükini chéqip,

Chékisidin yanjip ötküzüwetti. □

²⁷ Siséra uning ikki putining ariliqigha qiysaydi,

U yiqildi, u *ölüktek* yatti,

U uning ikki putining ariliqigha qiysaydi, u yiqildi,

Qiysayghan yerde u yiqilip, jan berdi.

²⁸ Siséraning anisi penjiridin sirtqa sep saldi,

U penjirining rujikidin towlap: —

«Uning jeng harwisi némishqa shunche uzaqqiche kelmeydu?

□ **5:21** «Kishon deryasining éqini ularni éqitip ketti» — mushu sözler yuqiriqi «asmanlardiki yultuzlar jeng qildi» dégen sözlerni yorutidu. Yazda Kishon deryasi éqinida su yoq déyerlik bolidu; qishta küchlük aqidu. Shunga, shu xulasige kélimizki, hawa rayi özgirip, köp yamghur yaghqachqa, Kishon deryasi téship, Siséraning jeng harwilirini éqitip ketti yaki ularni patqaqqa paturup qoydi (4-ayette shu qattiq yamghur tilgha élinidu). □ **5:23** «Zalimlarga qarshi Perwerdigargha yardemge kelmidi» — yaki «Baturlirini élip, Perwerdigargha yardemge kelmidi». □ **5:26** «*Yael* sol qolini chédir qozuqigha, ... chékisidin yanjip ötküzüwetti» — bu ayetlerge qarighanda Yael Siséraning béshigha qaqqan qozuqni bolqa bilen üç qétim urghan.

Jeng harwilirining atirining tuyaq sadasi némishqa shunche hayal bolidu? — dédi.

²⁹ Uning dédekliri arisida danalar jawab béridu,

Shundaqla, u derweqe öz-özige jawab béridu: —

³⁰ «Ular oljilirini yighip bölüşüwatqan bolmisun yene?!

Herbir erkekke *ayagh asti qilishqa* bir-ikkidin qiz tegkendu,

Siséragha rengdar kiyimler,

Gül keshtilen'gen rengdar kiyimlardin olja tegkendu,

Bulangchining boynigha aldi-keyni keshtilen'gen rengdar kiyimler tegken bolsa kérek![□]

³¹ I Perwerdigar, Séning barliq düshmenliring ene shundaq yoqutulghay!

Lékin Séni söygenler quyashning örlewattandiki qudritidek küchlük bolghay!». Shuning bilen zémin qiriq yilghiche tinch-amanliq tapti.

6

Israilning gunah qilishi, jazalinishi; Xudaning Gidéonni hakimliqqa chaqirishi

¹ Israillar Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi; shuning bilen Perwerdigar ularni yette yilghiche Midiyaniylarning qoligha tapshurup berdi.

² U waqıtta Midiyaniylar Israilning üstidin ghalib kélip, Israil Midiyaniylarning sewebidin özliri üçün taghlardin, öngkürlerdin we qoram tashlardin panah jaylarni yasidi.[□]

³ Her qétim Israillar uruq térighanda shundaq bolattiki, Midiyaniylar, Amalekiylar we meshriqtikiler kélip ulargha hujum qilatti.

⁴ Ulargha hujum qilishqa bargahlarni tikip, zémindiki hosulni weyran qilip, Gazaghiche Israilgha héchqandaq ashliq qaldurmay, ularning qoy, kala, ésheklerinimu élip kététti.

⁵ Chünki ular chéketkilerdek köp bolup, öz mal-charwiliri we chédirlirini élip kéletti; ularning ademliri we tögiliri san-sanaqsiz bolup, zéminni weyran qilish üçün tajawuz qilatti.

⁶ Shuning bilen Israil Midiyaniylarning aldida tolimu xar haletke chüshüp qaldi; andin Israillar Perwerdigargha nale-peryad kôtürdi.

⁷ Midiyaniylarning destidin Israil Perwerdigargha peryad kôtürginide shundaq boldiki,

⁸ Perwerdigar Israilgha bir peyghemberni ewetti. U kélip ulargha: — Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: «Men silerni Misirdin chiqirip, «qulluq makani»din élip chiqqanidim;

⁹ silerni misirliqlarning qolidin, shundaqla silerge barliq zulum qilghuchilarning qolidin qutquzup, ularni aldinglardin qoghliwétip, ularning zéminini silerge berdim

[□] **5:30** «Bulangchining boynigha aldi-keyni keshtilen'gen rengdar kiyimler tegken bolsa kérek!» — yaki «Méning boynumgha ikki aldi-keyni keshtilen'gen kiyimler olja qilip tegken bolsa kérek!»

[□] **6:2** «qoram tashlardin panah jaylarni yasidi» — yaki «qorghlanlardin panah jaylarni yasidi». Ibraniy tilida «istihkamliq jaylardin panah jaylarni yasidi».

¹⁰ we silerge: «Mana, Men Perwerdigar silerning Xudayinglardurmen; siler Amoriylarning zéminida turghininglar bilan ularning ilahliridin qorq-manglar» dégenidim. Lékin siler Méning awazimgha qulaq salmidinglar», — dédi.■

¹¹ Andin Perwerdigarning Perishtisi kélip Ofrah dégen jayda Abiézer jemetidiki Yoashqa tewe bolghan dub derixining tüwde olturdi. U waqitta *Yoashning* oghli Gidéon Midiyaniylarning *bulanghiliqidin* saqlinish üçün sharab kölchiki ichide bughday tépiwatatti.□

¹² Perwerdigarning Perishtisi uninggha körünüp: — Ey jasaretlik palwan, Perwerdigar sen bilen billidur! — dédi.

¹³ Gidéon uninggha jawab béríp: — I xojam, eger Perwerdigar biz bilen bille bolghan bolsa, bu körgülükler némishqa üstimizge keldi? Ata-bowilirimiz bizge sözlep bergen uning barliq möjiziliri géni? Bular toghrisida atabowilirimiz: «Mana, Perwerdigar bizni Misirdin chiqirip kelmigenmidi?» — dédi. Lékin бүгүнкү күнде Perwerdigar bizni tashlap, Midiyanning qoligha tapshurup berdi! — dédi.

¹⁴ Perwerdigar uninggha qarap: — Sen mushu küchüngge tayinip, béríp Israilni Midiyanning qolidin qutquzghin! Mana, Men séni ewetken emesmu? — dédi.■

¹⁵ Gidéon Uninggha: — I Reb, men Israilni qandaq qutquzalaymen? Méning ailem bolsa Manasseh qebilisi ichide eng namriti, özüm atamning jemetide eng kichikidurmen, — dédi.

¹⁶ Perwerdigar uninggha: — Men jezmen sen bilen bille bolimen; shunga sen Midiyanlarni bir ademni urghandek urup qirisen, — dédi.

¹⁷ Gidéon Uninggha iltija qilip: — Men neziringde iltipat tapqan bol-sam, men bilen sözleshküchining heqiqeten Sen Özüng ikenlikige bir alamet körsetkeysen;

¹⁸ ötünimen, men yénip kélip öz hediye-qurbanliqimni aldinggha qoyghuche bu yerdin ketmigeysen, — dédi.

U jawab béríp: — Sen yénip kelgüche kütimen, dédi.

¹⁹ Gidéon béríp *öyge* kirip bir oghlaqni teyyarlap, bir efah ésil undin pétir nan pishurup, göshni séwetke sélip, shorπισisini korigha usup bularni uning qéshigha élip kélip, uninggha sundi (U téxiche dub derixining tüwde olturatti). □

²⁰ Andin Xudaning Perishtisi uninggha: — Bu gösh bilen pétir nanlarni élip béríp, mushu yerdiki *qoram* tashning üstige qoyup, shorπισini tökkin, — déwidi, u shundaq qildi.

²¹ Perwerdigarning Perishtisi qolidiki hasini uzitip uchini gösh bilen pétir nanlarga tekküziwidi, *qoram* tashtin ot chiqip, gösh bilen pétir nanlarni yep ketti. Shu haman Perwerdigarning Perishtisimu uning közidin ghayib boldi.

²² Shuning bilen Gidéon uning Perwerdigarning Perishtisi ikenlikini bilip: — Apla, i Reb Perwerdigar! Chataq boldi, chünki men Perwerdigarning Perishtisi bilen yüzmüyüz körüshüp qaldim...! — dédi.

■ **6:10** 2Pad. 17:35, 38 □ **6:11** «... **sharab kölchiki ichide bughday tépiwatatti**» — sharab köchlikide bughday tépish tolimu qolaysiz, elwette; bu Gidéonning Midiyaniylardin qorqqanliqini körsitidu. ■ **6:14** 1Sam. 12:11; Ibr. 11:32 □ **6:19** «**bir efah**» — 22 litr. Ashliq az bolghan künlerde namrat bir aile üçün bu nahayiti chong bir hediye-qurbanliq bolatti.

23 Lékin Perwerdigar uninggha: — Xatirjem bolghin! Qorqmighin, ölmeysen, — dédi.□

24 Shuning bilen Gidéon Perwerdigargha atap u yerde bir qurban'gah yasap, uning ismini «Yahweh-shalom» dep atidi. Bu qurban'gah ta bugün'giche Abiézer jemetining Ofrah dégen jayida bar.□

25 U kéchisi Perwerdigar uninggha: — Sen atangning *chong* buqisi we yette yashliq ikkinchi buqisini élip atanggha tewe bolghan Baal qurban'gahini örüp, uning yénidiki Asherah butini késiwetkin. □

26 Andin mushu qorghanning üstige Perwerdigar Xudayinggha atalghan, belgilen'gen resim boyiche bir qurban'gah yasap, ikkinchi bir buqini élip, özüng késiwetken Asherahning parchilirini otun qilip qalap, uni köydürme qurbanliq qilghin, — dédi.□

27 Shuning bilen Gidéon öz xizmetchiliridin on ademni élip bérip, Perwerdigarning öziye éytqinidek qildi; lékin u atisining öyidikilerdin we sheher ademliridin qorqqini üçün, u bu ishni kündüzi qilmay, kéchisi qildi.

28 Etisi seherde sheher xelqi qopup qarisa, mana, Baal qurban'gahi örüwétilgen, uning yénidiki Asherah buti késiwétilgenidi we yéngi yasalghan qurban'gahning üstide ikkinchi buqa qurbanliq qilin'ghanidi.

29 Buni körüp ular bir-birige: — Bu ishni kim qilghandu? — déyishti. Ular sürüshtüriwidi, buni Yoashning oghli Gidéonning qilghanliqi melum boldi.

30 Shuning üçün sheherning ademliri Yoashqa: — Oghlungni chiqirip bergin! U Baal qurban'gahini örüp, uning yénidiki Asherahni késiwetkini üçün öltürülsun! — dédi.

31 Biraq Yoash öziye qarshilishishqa turghan köpchilikke jawab bérip: — Siler Baal üçün dewalashmaqchimisiler? Siler uni qutquzmaqchimu? Kimki uning toghrisida dewalashsa etige qalmay ölümge mehkum qilinsun! Eger Baal derweqe bir xuda bolsa, undaqta uning qurban'gahini birsi örüwetkini üçün, u shu adem bilen özi dewalashsun! — dédi.□

32 Bu sewebtin *atisi* Gidéonni «Yerubbaal» dep atidi, chünki *atisi*: «U Baalning qurban'gahini örüwetkini üçün, Baal özi uning bilen dewalashsun!» dégenidi.□

□ **6:23** «Xatirjem bolghin» — ibranıy tilida «Shalom éleykum!» (Salamueleykum). Ibranıy tilida menisi adette «sanga aman-salametlik bolghay!». □ **6:24** «Yahweh-shalom» — buning menisi: «Perwerdigar xatirjemliktur». □ **6:25** «Sen atangning buqisi we yette yashliq ikkinchi buqisini élip...» — bashqa birxil terjimisi: «Sen atangning yash buqisini, yeni uning yette yashliq ikkinchi buqisini élip,...», «Baal qurban'gahini örüp...» — Baalgha atalghan qurban'gah bek chong bolsa kérek. Ikki buqa belkim qurban'gahni tartip örüş üçün kérek bolushi mumkin. «...uning yénidiki Asherah butini késiwetkin» — «Asherah»lar toghruluq 2:13 we izahatini körüng. □ **6:26** «...mushu qorghanning üstige...» — yaki «...qoram téshining üstige...» «belgilen'gen resim boyiche» — «Qan.»

25:6-7ni körüng. «özüng késiwetken Asherahning parchilirini otun qilip qalap, uni köydürme qurbanliq qilghin» — 2:5 we izahatini körüng. Perwerdigarning perishtisi yaki Perwerdigar Özi mömin bendilirige körün'gen yerlerde, u qurban'gahlar we qurbanliqlar toghrisidiki békitken belgilimiler bezide bashqiche bolushi mumkin. Gerche shu yer Perwerdigar Israillargha qurbanliq qilish üçün resmiy békitken jay bolmisisun, shundaqla Gidéon özi kahin bolmisisun, Xuda beribir özi békitken belgilimilirige özi igidur; uning Gidéon'gha qilghan bu emrliri özining shundaq pewqul'adde jiddiy ehwallarda gahi waqitlarda öz belgilimilirini özertidighanliqini ispatlaydu. □ **6:31** «Siler Baal üçün dewalashmaqchimisiler?» — yaki «Siler Baal üçün jeng qilmaqchimisiler?». «...etige qalmay ölümge mehkum qilinsun!» — yaki «...mushu etigendila qalmay ölümge mehkum qilinsun!».

□ **6:32** «Bu sewebtin *atisi*...» — ibranıy tilida «Bu sewebtin u...» yaki «Bu sewebtin ular...». «Yerubbaal» — bu isimning menisi: «Baalning özi uning bilen jeng qilsun!» (yaki «dewalashsun!»).

³³ Emma Midiyan, Amalekler we meshriqtikilarning hemmisi yig hilip, *Iordan* deryasidin ötüp Yizreel jilghisida chédirlirini tikishti.

³⁴ U waqıtta Perwerdigarning Rohi Gidéonning üstige chüshiti; u kanay chéliwidi, Abiézer jemetidikiler yig hilip uning keynidin egiship mangdi.

³⁵ Andin u elchilerni Manassehning zéminigha bérip, u yerni aylinip kélis hke ewetiwidi, Manasseher yig hilip uninggha egiship keldi. U Ashirlargha, Zebulunlargha we Naftalilargha elchi ewetiwidi, ularmu uning aldigha chiqishti.

Gidéonning Xudadin ikki qétim alamet sorishi

³⁶ Gidéon Xudagha: — Eger Sen heqiqeten éytqiningdek méning qolum bilen Israilni qutquzidighan bolsang,

³⁷ Undaqta mana, men xaman'gha bir parche qoy térisi qoyup qoyimen; eger peqet tériming üstigila shebnem chüshüp, chörisidiki yerlarning hemmisi quruq tursa, men Özüng éytqiningdek méning qolum arqiliq Israilni qutquzmaqchi bolghiningni bilimen, — dédi.

³⁸ Ish derweqe shundaq boldi. Etisi seherde Gidéon qopup, yungni siqiwidi, liq bir piyale shebnem süyi chiqti.

³⁹ Andin Gidéon Xudagha yene: Ghezippingni manga qozghimighaysen, men peqet mushu bir qétimla deymen! Sendin ötüney, men peqet yene bu qétim bu tére bilen sinap baqay; iltija qilimenki, emdi bu qétim peqet tére quruq bolup, chörisidiki yerning hemmisige shebnem chüshkey, — dédi.■

⁴⁰ Bu kéchisimu Xuda shundaq qildi; derweqe peqet tére quruq bolup, chörisidiki yerning hemmisige shebnem chüshkenidi.

7

Xudaning Gidéonni ikki qétim sinishi we xatirjem qilishi

¹ Yerubbaal (yeni Gidéon) we özige qoshulghan hemme xelq etisi seher qopup, Harod dégen bulaqning yénigha bérip chédir tikti. Midiyaniylarning leshkergahi bolsa uning shimal teripide, Moreh égzlikining yénidiki jilghida idi.

² Emdi Perwerdigar Gidéon'gha: — Sanga eges hken xelqning sani intayin köp, shunga Men Midiyaniylarni ularning qoligha tapshuralmaymen. Bolmisa Israil: «Özimizni özimizning qoli qutquzdi» dep maxtinip kétishi mumkin.

³ Shuning üçün sen emdi xelqqe: «Kimler qorqup titrek basqan bolsa, ular Giléad téghidin yénip ketsun» dep jakarlighin — dédi.

Shuning bilen xelqning arisidin yigirme ikki ming kishi qaytip kétip, peqet on mingila qélip qaldi.■

⁴ Perwerdigar Gidéon'gha yene: — Xelqning sani yenila intayin köp; emdi sen bularni suning léwige élip kelgin. U yerde Men ularni sen üçün sinaqtin ötküzey; Men kimni körsitip: «U sen bilen barsun désem», u sen bilen barsun; lékin Men kimni körsitip: «U sen bilen barmisun» désem, u sen bilen barmisun, — dédi.

⁵ Shuning bilen Gidéon xelqni suning léwige élip keldi. Perwerdigar uninggha: — Kimki it su ichkendek tili bilen yalap su ichse, ularni ayrim bir terepte

turghuzghin; hem kimki tizlinip turup su ichse, ularnimu ayrim bir terepte turghuzghin, — dédi.

⁶ Shundaq boldiki, ochumini aghzigha tegküzüp yalap su ichkenlerdin üç yüzi chiqti. Qalghanlarning hemmisi tizlinip turup su ichti.

⁷ Andin Perwerdigar Gidéon'gha: — Men mushu suni yalap ichken üç yüz ademning qoli bilen silerni qutquzup, Midiyanni séning qolunggha tapshurimen; lékin qalghan xelq bolsa hemmisi öz jayigha yénip ketsun, — dédi.□

⁸ Shuning bilen bu *üch yüz adem* ozuq-tülük we kanaylirini qoligha élishiti; Gidéon Israilning qalghan barliq ademlerini öz chédirigha qayturuwétip, peget shu üç yüz ademni élip qaldi. Emdi Midiyanilarning leshkergahi bolsa ularning töwen teripidiki jilghida idi.

⁹ Shu kéchisi shundaq boldiki, Perwerdigar uninggha: — Sen qopup leshkergahqa chüshkin, chünki Men uni séning qolunggha tapshurdum;

¹⁰ eger sen chüshüshtin qorqsang, öz xizmetkaring Purahni bille élip leshkergahqa chüshkin.

¹¹ Sen ularning néme déyishiwatqinini anglaysen, andin sen leshkergahqa *hujum qilip* chüshüshtek jür'et qilalaysen, dédi.

Buni anglap u xizmetkari Purahni élip leshkergahning chétidiki eskerlarning yénigha bardı. □

¹² Mana Midiyan, Amalek we barliq meshriqtikiler chéketkilerdek köp bolup, jilghining boyigha yéyilghanidi; ularning tögiliri köplikidin déngiz sahilidiki qumdek heddi-hésabsiz idi.■

¹³ Gidéon barghanda, mana, u yerde birsi hemrahigha körgen chüshini sözlep bériwatatti: — Mana, men bir chüsh kördüm, chüshümde mana, bir arpa toqichi Midiyaning leshkergahigha domulap chüshüptudek; u chédirigha kélip soquluptidek, shuning bilen chédir örlüp, düm kömtürülüp kétiptu — dewatatti.

¹⁴ Uning hemrahi jawaben tebir bérip: — Buning menisi shuki, u toqach Yoashning oghli, Israilliq adem Gidéonning qilichidin bashqa nerse emestur; Xuda Midiyan we uning barliq qoshunini uning qoligha tapshuruptu, dédi.

¹⁵ Shundaq boldiki, Gidéon bu chüshni we uning bérilgen tebirini anglap, sejde qildi. Andin u Israilning leshkergahigha yénip kélip: — Qopunglar, Perwerdigar Midiyaning leshkergahini qolunglarga tapshurdi, — dédi.

Gidéonning ghelibe qilishi

¹⁶ Shuning bilen u bu üç yüz ademni üç guruppigha bölüp, hemmisining qoligha birdin kanay bilen birdin quruq komzekni berdi; herbir komzek ichide birdin mesh'el qoyuldi.

¹⁷ U ulargha: — Siler manga qarap, méning qilghinimdek qilinglar. Mana, men leshkergahning qéshigha barghanda, néme qilsam, silermu shuni qilinglar;

□ 7:7 «Men mushu suni yalap ichken üç yüz ademning qoli bilen silerni qutquzup, Midiyanni séning qolunggha tapshurimen...» — bu sinashning ehmiyiti belkim kimning jeng terepke oyghaq turuwatqanliqini körsitishi mumkin. Su ichkende tizlinip yüzini sugha tiqip ichkenler xeterge anche segek bolmisa kérek. Bu ishlar toghruluq bashqa xil chüshenchlermu bar. □ 7:11 «jür'et qilalaysen» — ibranii tilida «qolung küchlendirüldü». ■ 7:12 Hak. 6:3, 5, 33

18 men we men bilan hemrah bolup mangghan barliq ademler kanay chalsaq, silermu leshkergahning chöriside turup kanay chélinglar we: «Perwerdigar üçhün hem Gidéon üçhün!» dep tovlanglar, — dédi.

19 Kéyinki yérim kéchilik közetning bashlinishida, közetchiler yéngidin almashqanda, Gidéon we uning bilan bille bolghan yüz adem leshkergahning qéshigha keldi; andin ular kanay chélip qolliridiki komzeklerni chaqti.

20 Shu hamam üç guruppidikilerning hemmisi kanay chélip, komzeklerni chéqip, sol qollirida mesh'ellerni tutup, ong qollirida kanaylarni élip: — Perwerdigargha we Gidéon'gha atalghan qilich! — dep tovlashqiniche,

21 ularning herbiri leshkergahning etrapida, öz jayida turushti; yaw qoshuni terep-terepke pétirap, warqirap-jarqirighan péti qachqili turdi.

22 Bu üç yüz adem kanay chalghanda, Perwerdigar pütkül leshkergahtiki yaw leshkerlirini bir-birini qilichlashqa sélip qoydi, shuning bilen yaw qoshuni Zéerahqa baridighan yoldiki Beyt-Shittah terepke qacht; ular Tabbatning yénidiki Abel-Meholahning chégrisighiche qacht. ■

23 Andin Naftali, Ashir we pütkül Manassehning qebililiridin Israillar chaqirip kélindi we ular Midiyaniylarni qoghliidi.

24 Shuning bilen Gidéon Efraim pütkül taghliqini arilap kélishe elchilerni ewetip Efraimlarga: — «Siler chüshüp Midiyaniylargha hujum qilinglar, Beyt-Barahqiche, shundaqla Iordan deryasighiche barliq éqin kéchiklirini igilep, ularni tosuwélinglar», dédi. Shuning bilen Efraimning hemme ademliri yighilip, Beyt-Barahqiche we Iordan deryasighiche barliq éqin kéchiklirini igilidi.

25 Ular Midiyanning Oreb we Zeeb dégen ikki emirini tutuwaldi; Orebni ular «Oreb qoram téshi» üstide, Zeebni «Zeeb sharab kölkichi»de öltürdi, Midiyaniylarni qoghlap béríp, Oreb we Zeebning bashlirini élip, Iordan deryasining u teripige Gidéonning qéshigha keldi. ■

8

1 (Kéyin, Efraimlar uninggha: — Sen némishqa bizge shundaq muamile qilisen, Midiyaniylar bilen soqushqa chiqqanda, bizni chaqirmidingghu, dep uning bilen qattiq déyiship ketti. ■

2 U ulargha jawaben: — Méning qilghanlirimni qandaqmu silerning qilghininglarga tengleshtürgili bolsun? Efraimning üzümlerni pasangdighini, Abiézerlerning üzüm üzginidin artuq emesmu?

3 Xuda Midiyanning emirliri Oreb bilen Zeebni qolunglarga tapshurghan yerde, méning qolumdin kelginini qandaqmu silerning qilghininglarga tengleshtürgili bolsun? — dédi. Shundaq déwidi, ularning uninggha bolghan achchiqi yandi). □

4 Emdi Gidéon Iordan deryasining boyigha yétip keldi. U we özige hemrah bolghan üç yüz adem hérip ketken bolsimu, ular yenila Midiyaniylarni qoghlap deryadin ötti. □

■ 7:22 Zeb. 83:9-10 ■ 7:25 Zeb. 83:11-12; Yesh. 10:26 ■ 8:1 Hak. 12:1 □ 8:3 «ularning uninggha bolghan achchiqi yandi» — ibraniiy tilida «uninggha qarap ularning rohliiri tinchlanduruldi». □ 8:4 «Emdi Gidéon Iordan deryasining boyigha yétip keldi... deryadin ötti» — 1-3-ayette xatirilen'gen weqeler (Efraimlarning Gidéonlarga achchiqlinishi) 4-21-ayetlerde xatirilen'gen weqelerdin kéyin bolghan bolsa kérek.

5 Gidéon Sukkot shehiridikilergé: — Manga hemrah bolup kelgen kishilergé nan bersenglar, chünki ular hérip-charchap ketti. Biz Midiyaning ikki padishahi Zebah we Zalmunnani qoghlap kétip barimiz, — dédi.

6 Lékin Sukkotning chongliri jawab bérip: — Zebah we Zalmunna hazir séning qolunggha chüshtimu?! Biz séning mushu leshkerliringge nan béremduq?! — dédi.□

7 Gidéon: — Xep! Shundaq bolghini üçün Perwerdigar Zebah we Zalmunnani méning qolumgha tapshurghanda, etliringlarni chöldiki yantaq we shoxa bilen xamanda tépimen, — dédi.

8 Gidéon u yerdin Penuelge bérip, u yerdiki ademlergimu shundaq déwidi, Penueldiki kishilermu uninggha Sukkottikilerdek jawab berdi.

9 U Penueldikilergé: — Men ghelibe bilen yénip kelginimde, bu munar-inglarni örtüwétimen, — dédi.□

10 U chaghda Zebah we Zalmunna Karkor dégen jayda idi; ular bilen mangghan qoshunda on besh mingche leshker bar idi. Bular bolsa meshriqliqlarning pütkül qoshunidin qélip qalghanliri idi, chünki ulardin qilich tutqanliridin bir yüz yigirme mingi óltürülgenidi.

11 Gidéon bolsa Nobah we Yogbixahning sherqidiki köchmenler yoli bilen chiqip Midiyaning leshkergahigha hujum qilip, ularni tarmar qildi; chünki leshkergahükiler tolimu endishsiz turghanidi. □

12 Zebah we Zalmunna qéchip ketti; Gidéon keynidin qoghlap bérip, Midiyaning bu ikki padishahi Zebah we Zalmunnani tutuwaldi; u pütkül leshker-gahükilerni alaqqade qilip tiripiren qiliwetti. ■

13 Andin Yoashning oghli Gidéon Heres dawinidin ötüp, jengdin qaytip keldi.

14 U Sukkotluq bir yash yigitni tutuwélip, uningdin sürüshte qiliwidi, yigit uninggha Sukkotning chongliri we aqsqaqallirining isimlirini yézip berdi. Ular jemiý bolup yetmiş yette adem idi.

15 Andin Gidéon Sukkotning ademlirining qéshigha yétip barghanda: — Siler méni zangliq qilip: «Zebah we Zalmunna hazir séning qolunggha chüshtimu? Biz séning bilen bille mangghan mushu harghin ademliringge nan béremduq?» dégenidinglar! Mana, u Zebah we Zalmunna dégenler! — dédi.□

16 Shuni dep u sheherning aqsqaqallirini tutup kélip, chöldiki yantaq bilen shoxilarni élip kélip, ular bilen Sukkotning ademlirini urup edipini berdi.□

17 Andin u Penuelning munarini örüp, sheherdiki ademlerni óltürdi.

18 Gidéon Zebah we Zalmunnani soraq qilip: — Siler ikkinglar Taborda óltürgen ademler qandaq ademler idi? — dep soriwidi, ular jawab berip: — Ular sanga intayin oxshaytti; ularning herbiri shahzadidek idi, — dédi.

□ 8:6 «Zebah we Zalmunna hazir séning qolunggha chüshtimu?!» — ibraníy tilida «Zebah we Zalmunnaning alqanliri hazir séning qolunggha chüshtimu?!». «Biz séning mushu leshkerliringge nan béremduq?!» — ularning nan bermeslik sewebi belkim shuki, biz nan bergendin kéyin Gidéon meghlup bolsa (uning aran üç yüz adimi bar idi), Midiyaniylar qaytip kélip bizdin óch alidu, dep qorqqan yaki bolmisa ularning Midiyaniylar bilen ittapaqi bolsa kérek. □ 8:9 «Men ghelibe bilen yénip kelginimde...» — ibraníy tilida «Men aman-tinchliq élip yénip kelginimde...». □ 8:11 «...sherqidiki köchmenler yoli...» — ibraníy tilida «... sherqidiki chédirlarda turghuchilar yoli». Shu yer Midiyaniylarning zémini ichide idi. ■ 8:12 Zeb.83:11-12 □ 8:15 «Zebah we Zalmunna» — ibraníy tilida «Zebah we Zalmunnaning alqanliri». □ 8:16 «... ular bilen Sukkotning ademlirini urup edipini berdi» — yaki «...ular bilen Sukkotning ademlirini «xamanda tepti». Ularni óltürgen bolushi mumkin (17-ayetnimu körüng).

¹⁹ U buni anglap: — Ular méning bir tughqanlirimdur; biz bir anining oghullirimiz. Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, siler eyni waqitta ularni tirik qoyghan bolsanglar, men silerni hergiz óltürmeyttim, — dédi;

²⁰ shuning bilen u chong oggli Yeterge: — Sen qopup bularni óltürgin, — dédi. Lékin oghul kichik bolghachqa qorqup, qilichini sughurmidi.

²¹ Shuning bilen Zebah we Zalmunna: — Sen özüng qopup bizni óltürgin; chünki adem qandaq bolsa küchimu shundaq bolidu, — dédi. Shundaq déwidi, Gidéon qopup Zebah we Zalmunnani óltürdi. U tögilirining boynidiki hilal ay shekillik bézeglerni éliwaldi.■

Gidéonning padishah bolushni ret qilishi we butpereslik yoligha kirishi

²² Andin Israillar Gidéon'gha: — Sen bizni Midiyanning qolidin qutquzghanikensen, özüng bizge padishah bolghin; oghlung we oghlungning oghlimu bizning üstimizge höküm sürsun, — dédi.

²³ Emma Gidéon ulargha jawab bérip: — Men üstüngerde seltenet qilmaymen, oghlummu üstüngerde seltenet qilmaydu; belki Perwerdigar Ózi üstüngerde seltenet qilidu, dédi.□

²⁴ Andin Gidéon ulargha yene: — Silerge peqet birla iltimasim bar: — Her biringlar öz oljaglardin halqa-zénilerni manga béringlar, dédi (Midiyanlar Ismaillardin bolghachqa, herbiri altun zire-halqilarni taqaytti).

²⁵ Ular jawaben: — Bérishke razimiz, dep yerge bir yépinchini sélip, herbiri uning üstige oljisidin zire-halqilarni élip tashlidi.

²⁶ U sorap yighqan altun zirilerning éghirliqi bir ming yette yüz shekel altun idi, buningdin bashqa Midiyan padishahliri özige asqan hilal ay shekillik buyumlar, zunnar, uchisigha kiygen sösün éginler we tögilerning boynigha asqan altun zenjirlermu bar idi.□

²⁷ Gidéon bu nersilerdin bir efod yasitip, öz shehiri Ofrahta qoyup qoydi. Netijide, pütkül Israil uni izdep buzuqchiliq qildi. Buning bilen bu nerse Gidéon we uning pütün ailisige bir tor-tuzaq boldi.□

²⁸ Midiyaniylar shu teriqide Israillarning aldida boysundurulup, ikkinchi bash kötürelmidi; zémin Gidéonning künliride qiriq yilghiche tinch-aramliq tapti.

²⁹ Yoashning oggli Yerubbaal qaytip bérip, öz öyide olturdi.

³⁰ Gidéonning ayalliri köp bolghachqa, uning pushtidin yetmiş oghul töreldi.

■ **8:21** Zeb. 83:11-12 □ **8:23** «Men üstüngerde seltenet qilmaymen» — Israilning telipi (22-ayet): «Sen Gidéon bizge padishah bolghaysen» dégenliktur. Gidéon ulargha hakimliq qilghini bilen ularning telipini qet'iy ret qilidu («Kirish söz»imizni, «Samuil (1)» 8- we 12-bab we «Samuil (1)»diki «Qoshumche söz»imiznimu körüng). □ **8:26** «1700 shekel» — altun bolsa belkim 20 kilogramche kéletti. □ **8:27** «efod» — eslide bash kahin kiyidighan alahide birxil kiyim idi. U toghruluq «Mis.» 28:6-30 we izahatirini körüng. Musa peyghember Israillargha békitken qanun boyiche pütkül Israil üçün peqet birla efod bolushi kérek; uning üstige peqet Bash kahinla uni taqishi kérek idi. «...pütkül Israil efodni izdep buzuqchiliq qildi» — Musa peyghember békitken qanun boyiche «efod» arqiliq Israil xelqi Xudadin yol soriyalaytti. Lékin Gidéon yasighan bu efod Xuda békitken efod emes we kahinlarning yétekchiliki astida ishlatilgen emes. Netijide Gidéon we ailisidiki shu efod arqiliq hoquqini chektin ashurup yürgüzgen we Israillar efodqa but süpitide choqunup ketken oxshaydu. «Buzuqchiliq» — Xuda aldida herqandaq butpereslik «rohiy buzuqluq» yaki «rohiy pahishiwazliq» dep hésablinidu.

³¹ Shekemde uning bir kénizikimu bar idi; u uningga bir oghul tughup berdi, Gidéon uning ismini «Abimelek» dep qoydi. □

³² Yoashning oghli Gidéon uzun ömür körüp, qérip alemdin ötti. U Abiézerlerge tewe bolghan Ofrahda, öz atisi Yoashning qébrisige depne qilindi.

³³ Gidéon ölgendin kéyin Israillar keynige yénip, Baal butlirigha egiship buzuqchiliq qildi we «Baal-Bérit»ni özlirining ilahi qilip békitti.

³⁴ Shundaq qilip Israillar özlirini etrapidiki barliq dühmenlirining qolidin qutquzghan öz Xudasi Perwerdigarni utudi

³⁵ we shuningdek Gidéonning Israilgha qilghan hemme yaxshiliqlirini héch eslimey, Yerubbaal (yeni Gidéon)ning jemetige héchbir méhribanliq körsetmidi.

9

Abimelekning aka-ukilirini öltürüshi we padishah boluwélishi

¹ Emdi Yerubbaalning oghli Abimelek Shekemdiki anisining aka-ukilirining qéshigha bérip, ular we anisining atisining pütkül jemetidikilerge: –

² Siler Shekemdiki barliq ademlerning quliqigha söz qilip ulargha: «Siler üçün yetmish kishi, yeni Yerubbaalning oghulliri üstünglerge höküm sürgini yaxshimu yaki birla ademning üstünglerdin höküm sürgini yaxshimu? Ésinglarda bolsunki, men silerning qan-qérindishinglarmen» – dégen gépimni yetküzünglar, – dédi. □

³ Shuning bilen uning anisining aka-ukiliri u toghruluq bu geplerning hemmisini Shekemdikilerning qulaqlirigha éytti. Ularning kongli Abimelekke mayil bolup: – U bizning qérindishimiz iken'ghu, diyiship,

⁴ Baal-Béritning butxanisidin yetmish shekel kümüşni élip, uningga berdi. Bu pul bilen Abimelek birmunche bikar telep lükcheklerni yallap, ulargha bash boldi.

⁵ Andin u Ofrahqa, atisining öyige bérip özining aka-ukiliri, yeni Yerubbaalning oghulliri bolup jemi yetmish ademni bir tashning üstide öltürüwetti. Lékin Yerubbaalning kichik oghli Yotam yoshuruniwalghachqa, qutulup qaldi.

⁶ Andin pütkül Shekemdikiler we Beyt-Millodikilerning hemmisi yighiliship bérip Abimelekni Shekemdiki dub derixining tüwide padishah qilip tiklidi. □ ■

⁷ Bu xewer Yotamgha yetküzüldi; u bérip Gerizim téghining choqqisigha chiqip, u yerde turup yuqiri awazda köpchilikke towlap: – Ey Shekem chongliri, méning sözümge qulaq sélinglar, andin Xudamu silerge qulaq salidu. □

□ **8:31** «...u *Gidéon'gha* bir oghul tughup berdi, Gidéon uning ismini «Abimelek» dep qoydi» – qiziq bir yéri shuki, Gidéon padishah bolushni ret qilghini bilen padishahdek köp ayalliq bolghan we Shekemdiki kénizikidin tughulghan oghligha «méning atam padishahdur» («Abimelek») dep isim qoyghan. □ **9:2** «...men **silerning qan-qérindishinglarmen**» — ibraniy tilida «...men silerning söngek we etliringlardinmen». □ **9:6** «**ular**... yighiliship bérip Abimelekni Shekemdiki dub derixining tüwide padishah qilip tiklidi» — ilgiri Yeshua peyghember shu jayda xelq bilen «Xudaning yolida mangayli» dep ehde tüzüp, ehdinamini shu dub derixining tüwige kömüp qoyghan («Ye.» 24:26). ■ **9:6** Ye. 24:26 □ **9:7** «u bérip **Gerizim téghining choqqisigha chiqip, u yerde turup yuqiri awazda köpchilikke towlap**...» — démisekmu, Gerizim téghi Shekem shehiring udulida turidu.

8 Künlerdin bir küni derekler özlirining üstige höküm sürüdighan bir derekni mesihlep padishah tikleshke izdep chiqip, zeytun derixige: – Üstimizge padishah bolup bergin, deptiken.

9 Zeytun derixi ulargha jawab bérip: – Xudagha we insanlarga bolghan hörmetni ipadileydighan méyimni tashlap, bashqa dereklerning üstide turup pulanglashqa kétémdim? – deptu.

10 Buni angap derekler enjür derixining qéshigha bérip: – Sen kélip üstimizge padishah bolghin, dep iltija qiliptu;

11 Enjür derixi ulargha jawab bérip: – Men öz shirnem bilen yaxshi méwemni tashlap, bashqa dereklerning üstide turup pulanglashqa kétémdim? – deptu.

12 Shuning bilen derekler üzüm talliqining qéshigha bérip: – Sen kélip bizning üstimizge padishah bolghin, deptu,

13 üzüm téli ulargha jawab bérip: – Men Xuda bilen ademlerni xush qilidighan yéngi sharabni tashlap, bashqa dereklerning üstide turup pulanglashqa kétémdim? – deptu.

14 Andin dereklerning hemmisi azghaning qéshigha bérip: – Sen kélip bizning üstimizge padishah bolghin, deptu;

15 azghan ulargha jawab bérip: – Eger siler méni semimiy niyetinglar bilen üstüngerde padishah qilishni xalisanglar, kélip méning sayemning astida panahlininglar; bolmisa, azghandin bir ot chiqidu we Liwanning kédir dereklarini yep kétidu! – deptu.□

16 Eger silerning Abimeleknü padishah qilghininglar rast semimiy we durus niyet bilen bolghan bolsa, Yerubbaal we uning ailisidikilerge yaxshiliq qilghan, uning qilghan emelliri boyiche uninggha qayturghan bolsanglar – □

17 (chünki atam siler üçün jeng qilip, öz jénini xeterge tewekkul qilip silerni Midiyanning qolidin qutquzdi!

18 Lékin siler бүгүн atamning jemetige qarshi qozghilip, uning oghullirini, jemi yetmish ademni bir tashning üstide öltürüp, uning dédikining ogli Abimeleknü tughqininglar bolghini üçün Shekem xelqining üstige padishah qilip tiklepsiler!)

19 – emdi eger siler Yerubbaal we jemetige semimiy we durus muamile qilghan bolsanglar, siler Abimelektin xushalliq tapqaysiler, umu silerdin xushalliq tapqay!

20 Lékin bolmisa, Abimelektin ot chiqip, Shekemdikiler we Beyt-Milloning xelqini yep ketsun; shundaqla, Shekemdikiler we Beyt-Milloning xelqidin ot chiqip, Abimeleknü yep ketsun! – dédi.

21 Yotam qérindishi Abimelektin qorqup, qéchip Beer dégen jaygha bérip, u yerde olturaqliship qaldi.

22 Abimelek Israilgha üç yil seltenet qildi.

23 Xuda Abimelek bilen Shekemning ademliri otturisigha bir yaman roh ewetti; shuning bilen Shekemdikiler Abimelekke asiyliq qilishqa qozghaldi. □

□ 9:15 «... **bolmisa, azghandin bir ot chiqidu we Liwanning kédir dereklarini yep kétidu!**» – Yotamning bu temsili öz atisini körsitidu, elwette; Gidéon gerche «tégi pes» adem bolsimu, Israilgha yétekchilik qilishqa öz hayatini birnechke qétim tewekkül qildi; shuning üçün Israilar uninggha we ailisige méhir-sheppet körsitishi kérek. □ 9:16 «Yerubbaal» – yeni «Gidéon» – 6:32ni körüng. «**uning qilghan emelliri boyiche...**» – ibraniy tilida «uning qollirining emelliri boyiche...». □ 9:23 «**bir yaman roh**» – bir jin, démek.

24 Buning meqsiti, Yerubbaalning yetmish oghliga qilin'ghan zorawanliq we qan qerzni ularni öltürgen qérindishi Abimelekning boynigha chüshürüş, shundaqla öz aka-ukilirini öltürüşke uni qollap-quwwetligen Shekemdiki kishilerning béshigha chüshürüshin ibaret idi.

25 Shekemdiki kishiler Abimelekni tutmaqchi bolup, taghlarning choqqilirigha paylaqchilarni böktürme qilip furghuzdi; ular u yerdin ötken yoluchilarning hemmisini bulang-talang qildi. Bu ish Abimelekke yetküzüldi.

26 Ebedning oghli Gaal öz aka-ukiliri bilen Shekemge köchüp kéliwidi, Shekemdiki kishiler uninggha ishench baghlap uni öz yar-yöliki qildi.

27 Shundaq qilip ular sheherdin étizliqqa chiqip, üzümzarlarning üzümlirini üzüp siqip, sharab yasap, shadliq qilip öz butining ibadetxanisigha kirip, yep-ichiship Abimelekning üstidin lenet oqughili turdi. □

28 Ebedning oghli Gaal: — Abimelek dégen kim idi? Shekem dégen néme idi, biz néme dep uninggha xizmet qilghudekmiz?! U Yerubbaalning oghli emesmu? Zebul uning nazatetchisi emesmu? Siler Shekemning atisi Hamorning ademlirining xizmitide bolsanglar bolidu! Biz némishqa Abimelekning xizmitide bolidikenmiz? □

29 Kashki bu xelq méning qol astimda bolsa idi! U chaghda men Abimelekni heydiwtettim! Men Abimelekke: — Öz qoshuningni köpeypit, jengge chiqqin! — dégen bolattim.

30 Emdi sheher bashliqi Zebul Ebedning oghli Gaalning bu sözlirini angligh-inida, achchiqi kélip,

31 elchilerni Abimelekning qéshigha yoshurunche ewetip: «Mana, Gaalning oghli qérindashliri bilen Shekemge kéliwatidu; mana, sheherni silige qarshi chiqishqa qutritiwatidu. □

32 Shunga sili ademlirini élip bügün kéche *sheher* etrapidiki étizliqqa béríp marap olturghayla;

33 ete kün chiqqan haman qozghilip sheherge hujum qilghayla; u we uning ademliri silige qarshi chiqqanda, sili ehwalgha qarap uninggha taqabil turghayla, — dédi.

34 Buni anglap, Abimelek hemme ademlirini élip, kéchisi chiqip, töt topqa bölünüp, yoshurunup Shekemge hujum qilishqa marap olturdi.

35 Ebedning oghli Gaal sirtqa chiqip sheherning derwazisida öre turghanda, Abimelek öz ademliri bilen yoshurun'ghan jaydin chiqti.

36 Gaal xelqni körüp Zebulgha: — Mana tagh choqqiliridin ademler chüshüwatidu, dédi. Lékin Zebul uninggha jawaben: — Taghlarning kölengisi

□ 9:27 «sharab yasap,...» — ibranii tilida «üzümlerni dessep,...». □ 9:28 «Abimelek dégen kim idi? Shekem dégen néme idi, biz néme dep uninggha xizmet qilghudekmiz?! U Yerubbaalning oghli emesmu?» — oqurmenlerning éside barki, «Yerubbaal» dégenning menisi «Baalning özi kélip uning bilen jeng qilsun!» dégenlik bolup, Gidéon (yeni, Yerubbaal)ningmu Baalgha qarshi turidighanliqini bildüretti. Shunga Gaalning sözining menisi Shekemdikiler baalperesler turup, némishqa Baalgha qarshi turghan ademning oghlining xizmitide bolidu?» dégendek idi. «siler **Shekemning atisi Hamorning ademlirining xizmitide bolsanglar bolidu**» — oqurmenlerning éside barki, Yaqup peyghemberning dewride Shekemdikiler Hamor dégen bir kishige béqindi idi («Yar.» 34-babni körtüng). Hamor tunji oghligha sheherning namini isim qilip qoyghan. «Shekemning atisi» del mushu Hamorni körsitidu; Abimelek sheherni sorashtin burun «sheher bashliqi» Hamorning jemetidikilerdin chiqqan bolsa kérek. □ 9:31 «Mana, **sheherni silige qarshi chiqishqa qutritiwatidu**» — yaki «Mana, sheherni silige qarshi turushqa mustehkemlewatidu».

sanga ademlerdekorünidu, — dédi.

³⁷ Gaal yene söz qilip: Mana, bir top ademler dönglerdin chüshüp kéliwatidu, yene bir top ademler «Palchilarning dub derixi»ning yoli bilen kéliwatidu, — dédi.

³⁸ Andin Zebul uninggha: — Séning: «Abimelek dégen kim idi, biz uning xizmitide bolattuqmu?» dep chong gep qilghan aghzing hazir qéni? Mana bular sen közge ilmighan xelq emesmu? Emdi chiqip ular bilen soqushup baqqin! — dédi.

³⁹ Shuning bilen Gaal Shekemdikiler bilen chiqip Abimelek bilen soqushuqqa bashlidi.

⁴⁰ Lékin Abimelek uni meghlup qilip qoghliidi; u uning aldidin qachti, shundaqla nurghun yarilan'ghan ademler sheherning derwazisighiche yétiship ketkenidi.

⁴¹ Andin Abimelek Arumahda turup qaldi. Zebul bolsa Gaal we uning qérindashlirini qoghlap, ularning Shekemde turushigha yol goymidi.

⁴² Etisi *Galdikiler* dalagha chiqti; bu xewer Abimelekke yetkende

⁴³ u xelqini élip, ularni üç topqa bölüp, dalada yoshurunup marap turdi; u qarap turuwidi, Shekem xelqi sheherdin chiqti. U qopup ulargha hujum qildi.

⁴⁴ Abimelek we uning bilen bolghan birinchi top atlinip sheherning derwazisining aldigha bérip bérip, u yerde turdi; qalghan ikki top étilyp bérip dalada turghan ademlerge hujum qilip ularni qiriwetti.

⁴⁵ Shu teriqide Abimelek pütün bir kün sheherge hujum qilip, uni élip, uningda turuwatqan xelqni öltürüp, sheherni xaniweyran qilip üstige tuzlarni chéchiwetti.

⁴⁶ Shekem munaridiki ademlerning hemmisi buni anglap, Bérit dégen butning ibadetxanisidiki qorghani'gha kiriwaldi. □

⁴⁷ Shekem munaridiki ademler bir yerge yighiliwaptu, dégen xewer Abimelekke yetti.

⁴⁸ Shuning bilen Abimelek ademlirini élip Zalmon téghigha chiqti; u qoligha paltini élip derexning bir shéxini késip élip, öshnisige qoyup, andin özi bilen bolghan xelqge: — Méning néme qilghinimni kördünglar, emdi silermu tézdin shundaq qilinglar, — dédi.

⁴⁹ Buni anglap xelqning herbiri Abimelek tek birdin shaxni késip élip, uninggha egiship bérip, shaxlarni qorghanning yénigha döwilep, ot qoyup qorghani we uningda bolghanlarni köydürüwetti. Buning bilen Shekemning munaridiki hemme ademler, jemi mingche er-ayal öldi.

⁵⁰ Andin Abimelek Tebezge bérip, u yerde bargah qurup Tebezke qorshap, hujum qilip uni ishghal qildi.

⁵¹ Lékin sheherning otturisida mustehkem bir munar bar idi; barliq er-ayal, jümlidin sheherning hemme chongliri u yerge qéchip bérip, derwazini ichidin taqap, munarning üstige chiqiwaldi.

⁵² Abimelek munargha hujum qilip, uninggha ot qoyushqa munarning derwazisigha yéqinlashqanda,

⁵³ bir ayal yarghunchaqqning üstünki téshini Abimelekning béshigha étip uning bash süngikini sunduriwetti. ■

□ 9:46 «Shekem munaridiki ademler... buni anglap, Bérit dégen butning ibadetxanisidiki qorghani'gha kiriwaldi» — bu ayetke qarighanda «Shekem munari» Shekem shehiridin ayrim tursa kérek. Mumkinchiligi barki, u «Beyt-Millo» dégen jaygha oxshashtur (9:20-ayette xatirilen'gen lenetni körüng). ■ 9:53 2Sam. 11:21

⁵⁴ Andin Abimelek derhal öz yarighini kötürgüchi yigitni chaqirip uninggha: — Qilichingni sughurup méni öltürüwetkin; bolmisa, xelq méning toghramda: «Bir ayal kishi uni öltürüwétiptu» déyishidu, — dédi. Buni anglap yigit uni sanjip öltürüwetti.

⁵⁵ Andin Israilning ademleri Abimelekning ölginini körüp, ularning hemmisi öz jaylirigha qaytip kétishti.

⁵⁶ Shundaq qilip Xuda Abimelekning özining yetmish aka-ukisini öltürüp, atisigha qilghan rezillikini uning öz bëshigha yandurdi;

⁵⁷ shuningdek Xuda Shekemning ademleri qilghan barliq yamanliqlirininimu ularning bëshigha yandurup chüshürdi. Buning bilen Yerubbaalning oghli Yotam éytqan lenet ularning üstige keldi.

10

Tola we Yairning «hakim» bolushi

¹ Abimelektin kéyin Issakar qebilisidin bolghan Dodoning newrisi, Puahning oghli Tola dégen kishi Israilni qutquzushqa turdi; u Efraimning taghliridiki Shamir dégen jayda turatti;

² u Israilgha yigirme üç yil hakim bolup alemdin ötti we Shamirda depne qilindi.

³ Uningdin kéyin Giléadliq Yair turdi; u Israilgha yigirme ikki yil hakim boldi.

⁴ Uning ottuz oghli bolup, ular ottuz texeyge minip yüretti. Ular ottuz sheherge igidarchiliq qilatti; bu sheherler Giléad yurtida bolup, ta бүгүн'giche «Yairning kentliri» dep atalmaqta. □

⁵ Yair wapat bolup, Kamonda depne qilindi.

Israilning yene gunahqa pétishi

⁶ Lékin Israillar yene Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilip, Baal bilen Asherah butlirigha bash urup, shundaqla Suriyening ilahliri, Zidondikilerning ilahliri, Moabning ilahliri, Ammoniylarning ilahliri we Filistiylerning ilahlirining ibaditige kirip, Perwerdigarni tashlap, uninggha ibadette bolmide. □ ■

⁷ Shuning bilen Perwerdigarning ghezipi Israilgha qozghilip, ularni Filistiylerning we Ammoniylarning qoligha tashlap berdi. □

⁸ Bular bolsa shu yili Israillarni qattiq bésip ezdi; andin ular Iordan deryasining meshriq teripide Amoriylarning zéminidiki Giléadta olturushluq barliq Israil xelqige on sekkiz yilghiche zulum qildi. □

⁹ Ammoniylar yene Iordan deryasidin ötüp, Yehuda, Binyamin we Efraim jemetige qarshi hujum qildi: shuning bilen pütkül Israil qattiq azablandi.

¹⁰ Shuning bilen Israillar Perwerdigargha peryad qilip: — Biz sanga gunah qilduq, öz Xudayimizni tashlap, Baal butlirining qulluqigha kirip kettuq, dédi.

¹¹ Perwerdigar Israillargha: — Men silerni misirliqlardin, Amoriylardin, Ammoniylardin we Filistiylerdin qutquzghan emesmidim?

□ **10:4 «Yairning kentliri»** — yaki «Hawwot-Yair». □ **10:6 «Suriye»** — ibraniiy tilida «Aram». ■ **10:6 Hak. 2:11; 3:7; 4:1; 6:1** □ **10:7 «... Ammoniylarning qoligha tashlap berdi»** — ibraniiy tilida «...Ammoniylarning qoligha sétip berdi». □ **10:8 «... Iordan deryasining meshriq teripide»** — ibraniiy tilida «... Iordan deryasining u teripide».

¹² Zidoniylar, Amalekler we Maonlar kélip silerge zulum qilghinida, Manga peryad qilghininglarda silerni ularning qolidin qutquzghan emesmidim?

¹³ Shundaqtimu, siler yene Méni tashlap, yat ilahlarning qulluqigha kirdinglar. Men silerni emdi qutquzmaymen! ■

¹⁴ Emdi bérip özünglar tallighan ilahlargha peryad qilinglar, qiyinchiliqqa qalghan chéghinglarda shular silerni qutquzsun, — dédi.

¹⁵ Emma Israillar Perwerdigargha yalwurup: — Biz gunah qilduq! Emdi neziringge néme yaxshi körünse bizge shundaq qilghin, bizni peqet mushu bir qétimla qutquzuwalghaysen! — dédi.

¹⁶ Shuning bilen Israil yat ilahlarni öz arisidin chiqirip tashlap, Perwerdigarning ibaditige kirishiti; *Perwerdigar* Israilning tartiwatqan azab-oqubetlirini körüp, köngli yérim boldi.

Ghérip ademning serdar bolushi — Yeftah

¹⁷ Shu waqitta Ammoniylar toplinip Giléadta chédirgah tikti; Israillarmu yighilip kélip Mizpahgha chüshüp chédirgah tikti.

¹⁸ Giléadtiki xelqning chongliri Özara: — Kim Ammoniylar bilen soqushushqa bashlamchi bolsa, u barliq Giléadtikilerge bash bolidu, dédi. ■

11

¹ Shu chaghda Giléadliq Yeftah dégen kishi batur palwan idi. U bir pahishe ayalning oghli bolup, Giléadtin törelgenidi. □ ■

² Lékin Giléadning öz ayali uninggha birnechche oghul bala tughup bergenidi; bu ayaldin tughulghan oghulliri chong bolghanda Yeftahni öyidin qoghlap: — Sen bashqa xotundin bolghan oghul bolghachqa, atimizning öyidin mirasqa ige bolmaysen, — dédi.

³ Shuning bilen Yeftah qerindashliridin qéchip, Tob dégen zéminda turup qaldi. Shu yerde birmunche bikar telepler Yeftahning etrapigha bir-birlep yighildi. Ular uning bilen kirip-chiqip yüretti. □

⁴ Emma birnechche waqit ötkende Ammoniylar Israil bilen soqushqa chiqti.

⁵ Ammoniylar Israilgha hujum qilghanda Giléadning aqsaqalliri Yeftahni Tob zéminidin élip kelmekchi bolup uning yénigha bardı.

⁶ Ular bérip Yeftahqa iltija qilip: — Bizning Ammoniylar bilen urush qilishimiz üçün sen kélip bizge serdar bolup bergin, — dédi.

⁷ Yeftah Giléadning aqsaqallirigha jawaben: — Siler méni öch körüp atamning jemetidin heydiwetkenidigharghu, emdi béshinglarga balayi'apet chüshkende qandaqsige méning qéshimgha kélip qaldinglar, — dédi.

⁸ Giléadning aqsaqalliri Yeftahqa: — Durus, lékin séni biz bilen bille bérip Ammoniylargha qarshi jeng qilip, Giléadta hemme olturuwatqanlarga bash bolsun dep, qéshinggha kelduq, — dédi.

■ **10:13** Qan. 32:15; Yer. 2:13 ■ **10:18** Hak. 11:6, 9, 10, 11 □ **11:1** «*Yeftah* bir pahishe ayalning oghli bolup, Giléadtin törelgenidi» — Yeftahning atisi Giléad Manassehning newrisi Giléad emes, elwette («Chöl.» 26:29). Lékin u Giléadtikiler arisida ularning chonglirining biri bolsa kérek. «Giléad» (menisi «tashliq rayon») dégen jay xéli burunla shu nam bilen tonulghan (mesilen «Yar.» 31:21). Manassehning newrisi Giléadqa shu yerning namini isim qilip qoyghan oxshaydu; kéyin uning ejdadliri derweqe shu rayonda olturaqlashti. ■ **11:1** Ibr. 11:32 □ **11:3** «... *chiqip-kirip yüretti*» — ibranıy tilida bu ibare belkim bulangchılıq qilishqa chiqishni kórsitishi mumkin.

9 Yeftah Giléadning aqsaqallaridin: — Eger siler méni Ammoniylar bilan soqushushqa yandurup barghininglarda, Perwerdigar ularni méning qolumgha tapshursa, men silerge bash bolamdimen? — dep soridi.

10 Giléadning aqsaqalliri Yeftahqa jawab bérip: — Éytqiningdek qilmisaq, Perwerdigar Özi arimizda guwah bolup höküm chiqarsun! — dédi.

11 Buni anglap Yeftah Giléadning aqsaqalliri bilan bardi; xelq uni özlirige hem bash hem serdar qilib tiklidi. Yeftah Mizpahgha barghanda hemme sözlirini Perwerdigarning aldida bayan qildi. □

Yeftahning tarixtin ders bérishi

12 Andin Yeftah Ammoniylarning padishahigha elchilerni ewetip, uningdin: — Méning zéminimgha bésip kirip, men bilan soqushushqa mende néme heqqing bar idi? — dep soridi.

13 Ammoniylarning padishahi Yeftahning elchilirige jawab bérip: — Chünki Israillar Misirdin chiqip kelgende ular Arnon deryasidin tartip *shimaldiki* Yabbok éqinighiche we *gherbte* Iordan deryasighiche méning zéminimni bulap igiliwalghanidi. Emdi sen bu yerlerni tinchliq bilen manga yandurup ber! — dédi.

14 Yeftah elchilerni Ammoniylarning padishahining qéshigha yene ewetip

15 uninggha: — Yeftah söz qilip mundaq deydu: «Israil ne Moabning zéminini ne Ammonning zéminini igilimidi, ■

16 belki ular Misirdin chiqip kelgende chöl-bayawanda méngip Qizil déngizdin ötüp, andin Qadesh dégen jaygha yétip kelgenidi;

17 shu chaghda Israilliqlar Édom padishahining qéshigha elchiler ewetip: «Zéminliridin késip ötüwélishe ijazet bergeyla» dep soriwidi, Édom padishahi unimighanidi. Shuning bilen ular Moab padishahining qéshigha *iltija bilen* elchilerni ewetse, umu qoshulmighanidi. Shu sewebtin Israillar Qadeshte turup qalghan; ■

18 andin ular chöl-bayawan bilen méngip Édom zémini bilen Moab zéminini aylinip ötüp, Moab zéminining sherq teripidin kélip, axirida Arnon deryasining shu qétida chédir tikti. Ular Moabning chégrisi ichige kirmidi; chünki Arnon deryasi Moabning chégrasidur.

19 Andin Israil Amoriylarning padishahi Sihon'gha, yeni Heshbonning padishahining qéshigha elchilerni ewetip: «Bizning zéminlirining ichidin ötüp öz jayimizgha bérivélishimizgha ijazet bergeyla» — dédi. ■

20 Lékin Sihon Israilgha ishench qilalmay, yurtidin ötkili qoymidi; u belki xelqlirining hemmisini yighip, Jahzah dégen jaygha chüshüp chédirgah tikip, Israil bilen urushti.

21 Emma Israilning Xudasi Perwerdigar Sihonni barliq xelqi bilen qoshup Israilning qoligha tapshurdi, Israillar ularni urup qirdi. Andin Israil shu yerde olturushluq Amoriylarning hemme zéminini igilidi.

22 Arnon deryasidin tartip Yabbok éqinighiche, chöl-bayawandin tartip Iordan deryasighiche Amoriylarning pütkül zéminini igilidi. ■

23 Israilning Xudasi Perwerdigar Amoriylarni Öz xelqi bolghan Israilning aldidin qoghlap chiqardi, emdi sen shu yurtqa ige bolmaqchimusen?

□ 11:11 «...hemme sözlirini Perwerdigarning aldida bayan qildi» — bashqa birxil terjimisi: «hemme ishlarni Perwerdigarning aldida yürüzetti». ■ 11:15 Chöl. 21:13; Qan. 2:9, 19 ■ 11:17 Chöl. 20:17 ■ 11:19 Chöl. 21:22; Qan. 2:26 ■ 11:22 Qan. 2:36

24 Séning ilahing Qémosh sanga igiletken yerge özüng ige boldungghu? Shuninggha oxshash Perwerdigar Xudayimiz aldimizdin heydep chiqiriwetken xelqning yérige bolsa, bizmu shuninggha ige bolimiz. □

25 Emdi sen derweqe Moabning padishahi bolghan Zipporning oghli Bal-aqtinmu küchlükmu? U gachan Israil bilen tirkeshken yaki Israil bilen jeng qilishqa jür'et qilghan? ■

26 Yene kélip, Israil Heshbon we uninggha qarashliq yéza-qishlaqlarda, Aroer we uninggha qarashliq yéza-qishlaqlarda hemde Arnon deryasining boyidiki barliq sheherlerde üç yüz yil makan tutup olturghan waqitlarda, némishqa siler shu yerlerni qayturuwalmidinglar? □

27 Shunga men sanga gunah qilmidim, belki manga tajawuz qilip, yamanliq qilghuchi sen özüngdursen. Birdinbir adalet chiqarghuchi Perwerdigar Özi bügün Israilar bilen Ammoniylarning oturisida höküm chiqarsun!» — dédi.

28 Lékin Ammoniylarning padishahi Yeftahning elchi ewetip éytqan sözlirini tingshimidi.

Yeftahning qesem qilishi

29 Shu waqitta Perwerdigarning Rohi Yeftahning üstige chüshüp, u *quwwetlinip* Giléad bilen Manassehlarning yurtidin ötüp Giléadniki Mizpahqa béríp, andin Giléadniki Mizpahdin Ammoniyar terepke mangdi.

30 Shu chagha Yeftah Perwerdigargha qesem ichip: — Eger Sen derweqe Ammoniylarni qolumgha tutup berseng,

31 undaqta men Ammoniylarning qéshidin tinch-aman yénip kelginimde, öyümning ishididin chiqip manga tunji yoluqqini Perwerdigargha atalghan bolidu, men uni köydürme qurbanliq qilimen, — dédi. □

32 Shuning bilen Yeftah chiqip Ammoniyar bilen soqushqili ular terepke ötti; Perwerdigar ularni uning qoligha tapshurdi.

33 Shuning bilen u Aroerdin tartip Minnitqiche ularni qattiq urup qirip, yigirme sheherni élip, Abel-Qéramimghichimu yétip bardí. Buning bilen Ammoniyar Israilgha boysunduruldi.

34 Andin Yeftah Mizpahqa qaytip öyige kelgende öz qizi dap chélip ussul oynap uning aldigha körtushkili chiqti. Bu uning yalghuz qizi bolup, uningdin bashqa héch oghul-qizi yoq idi.

35 U uni körgende öz iginlirini yirtip: — Ah, ah, méning qizim! Sen méni intayin yaman halgha chüshürdung, méni derdke chüshürgüchilerdin biri bolup qalding; chünki men Perwerdigargha aghzimni échip, éytqan gépimdin yéniwalalmaymen, — dédi. □

□ 11:24 «Séning ilahing Qémosh sanga igiletken yerge özüng ige boldungghu?» — Yeftahning «ilahing Qémosh» dégini hergizmu Qémoshni heqiqeten «bir xuda» dep étirap qilghini emes, elwette. U peget ishlarni Ammoniylarning padishahining közqarishi boyiche bayan qilidu, xalas. 27-ayetni köring. ■ 11:25 Chöl. 22:2 □ 11:26 «Israil Heshbon ... hemde Arnon deryasining boyidiki barliq sheherlerde üç yüz yil makan tutup olturghan waqitlarda» — bu «300 yil»ning qandaq hésablan'ghanliqini «qoshumche söz»imizdin köring. □ 11:31 «... öyümning ishididin chiqip manga tunji yoluqqini...» — Yeftahning mushu yerde közde tutqini eslide insan emes, belki birer charpay bolsa kérek. □ 11:35 «Sen méni intayin yaman halgha chüshürdung, méni derdke chüshürgüchilerdin biri bolup qalding» — ibraniiy tilida: «Sen méni bek peske chüshürdung, méni parakende qilghuchilarning biri bolup chiqting».

³⁶ Qizi uninggha: — Ey ata, Perwerdigargha aghzingni échip wede qilghan bolsang, aghzingdin chiqqini boyiche, manga shuni qilghin; chünki Perwerdigar séning dühmenliring bolghan Ammoniylardin intiqamingni élip berdi, — dédi.

³⁷ Andin u atisigha yene: — Méning shu iltimasimni qobul körginki, manga ikki aylıq möhlet berseng; men qız dostlirim bilen bérip taghlarda yürüp, qizliqim üçün matem tutuwalay, — dédi.□

³⁸ Atisi jawab bérip: — Barghin, dédi. Uninggha ikki aylıq möhlet bérip dalagha ewetti. U bérip, qız dostlirini élip taghlargha chiqip, ikki ayghiche özining qız péti qalghinigha ah-zar kötürüp yighlap yürdi.

³⁹ Shundaq boldiki, u ikki aydin kéyin atisining qéshigha yénip kelgende, atisi uning üstige qilghan qesimini beja keltürdi. Bu qız bolsa héch er kishige yéqinlashmighanidi. Shuning bilen Israilda shundaq bir örp-adet peyda boldiki, □

⁴⁰ her yili Israilning qizliri öydin chiqip Yeftahning qizini töt kün eslep xatirileydighan boldi.□

12

Israilda hesetxorluq tüpeylidin jédel peyda bolushi

¹ Lékin Efraimiylar bolsa topliship Zafon terepke ötüp Yeftahqa soal qoyup: — Sen Ammoniylar bilen jeng qilghili barghiningda némishqa bizni bille bérishqa chaqirmaysen? Emdi biz öyüngni özüng bilen qoshup otta köydürüwétimiz, — dédi.□ ■

² Yeftah ulargha jawab bérip: — Men bilen xelqim Ammoniylargha qarshi qattiq jeng qiliwatqanda, silerni chaqirsam, méni ularning qolidin qutquzmidinglar.

³ Silerning kélip méni qutquzmaydighanliqinglarni körüp, jénimni alqinimgha élip qoyup, Ammoniylargha hujum qilishqa atlandim, Perwerdigar ularni qolunggha tapshurdi. Emdi siler némishqa бүгүн kélip manga hujum qilmaqchisiler? — dédi.□

⁴ Lékin Efraimlar Giléadlarni *haqaretlep*: — Siler i Giléadlar, Efraimning arisida we Manassehning arisida turuwatqan musapirlar, Efraimda turuwatqan qachqunsiler, xalas! — dédi. Shuning bilen Yeftah barliq Giléadtikilerni yighip Efraim bilen soqushti. Ular Efraimlarni urup qirip meghlup qildi. □

⁵ Andin Giléadtikiler Iordan deryasining kéchiklirini tosup, Efraimlarni ötküzmedi. Shundaq boldiki, Efraimliq birer qachqon kéchikke kélip: — Méni

□ **11:37** «...qizliqim üçün matem tutuwalay» — démek, öy-ochaqsız, perzentsiz bolup bu dunyadin kétédighini üçün. □ **11:39** «...atisi *Yeftah* uning üstige qilghan qesimini beja keltürdi» — Yeftah öz qizini qurbanliq qildimu? Yaki bu sözlerning bashqa menisi barmu? «Qoshumche söz»imizde alimlarning pikirliri toghruluq azraq mulahize yürüzimiz. □ **11:40** «...Yeftahning *qizini töt kün eslep xatirileydighan boldi*» — yaki «... Yeftahning qizini töt kün eslep matem tutidighan boldi».

□ **12:1** «...Zafon *terepke ötüp...*» — yaki «shimal terepke ötüp...». ■ **12:1** Hak. 8:1 □ **12:3** «...hujum *qilishqa atlandim*» — ibrabiy tilida «...hujum qilishqa öttüm». Melum bir derya-östengdin ötken bolsa kérek. □ **12:4** «Siler i Giléadlar, *Efraimning arisida we Manassehning arisida turuwatqan musapirlar, Efraimda turuwatqan qachqunsiler, xalas!*» — Giléadlar eslide Manasseh qebilisidin kélip chiqqanidi.

ötkili qoyghin, dése Giléadtikiler uningdin: — Sen Efraimiymu? — dep soraytti. U kishi «yaq» dése, □

⁶ ular uninggha: — «Shibolet» dégin! — deytti. Eger u kishi natoghra teleppuz qilip «sibolet» dep jawab bérip qalsa, ular uni tutup Iordan deryasining kéchikining yénida öltürüwétetti. Shu teriqide shu waqıtta qiriq ikki mingche Efraimiy öltürüldi. □

⁷ Yeftah alte yil Israilgha hakim boldi. Andin Giléadlıq Yeftah alemdin ötüp, Giléad sheherlirining biride depne qilindi.

Ibzanning hakim bolushi

⁸ Uningdin kéyin Beyt-Lehemlik Ibzan Israilgha hakim boldi.

⁹ Uning ottuz oghli, ottuz qizi bolup, ottuz qizini sirtqa erge bérip, sirtin ottuz qizni oghullirigha élip berdi. U yette yilghiche Israilgha hakim boldi. □

¹⁰ Andin Ibzan ölüp, Beyt-Lehemde depne qilindi.

Élon we Abdonning hakim bolushi

¹¹ Uningdin kéyin Zebulun qebilisidin bolghan Élon Israilgha hakim bolup, on yil Israilda höküm sürdi.

¹² Andin Zebulun qebilisidin bolghan Élon ölüp, Zebulun zéminidiki Ayjalon dégen jayda depne qilindi.

¹³ Uningdin kéyin Piratonluq Hillelning oghli Abdon Israilgha hakim boldi.

¹⁴ Uning qiriq oghli we ottuz newrisi bar idi. Ular yetmiş éshekke minip mangatti. U Israilgha sekkiz yil hakim boldi. ■

¹⁵ Andin Piratonluq Hillelning oghli Abdon ölüp, Efraim zéminida, Amaleklerning taghlıq rayonidiki Piraton dégen jayda depne qilindi.

13

Shimshonning tughulushi

¹ Lékin Israillar Perwerdigarning neziride yene rezil bolghanni qildi; shuning bilen Perwerdigar ularni qiriq yilghiche Filistiylerning qoligha tashlap qoydi. ■

² Shu chaghda Zoréah dégen jayda, Dan jemetidin bolghan, Manoah isimlik bir kishi bar idi. Uning ayali tughmas bolup, héch balisi yoq idi.

³ Perwerdigarning Perishtisi bu ayalgha ayan bolup uninggha: — Mana, sen tughmas bolghining üçhün bala tughmiding; lékin emdi sen hamilidar bolup bir oghul tughisen.

⁴ Emma sen segek bolup, sharab yaki küchlük haraq ichme, héch napak nersinimu yémigin. ■

□ 12:5 «Andin Giléadtikiler Iordan deryasining kéchiklirini **tosup**, Efraimlarni ötküzmedi» — yaki «Andin Giléadtikiler Efraimning udulidiki Iordan deryasining kéchiklirini tosuwaldi». □ 12:6 «Shibolet» — Bu sözning menisi «éqin» yaki «kelkün» bolup, mushu waqıtlarda peqet kéchikke yetken ademlerning teleppuzini sinash üçhün ishliitilgen, xalas. Roshenki, Efraimiylar adette «sh»ning teleppuzini chiqaralmaytti. «Sibolet» — buning menisi «bughday bashıqı». □ 12:9 «**Ibzanning** ottuz oghli, ottuz qizi bolup...» — roshenki, Ibzan Yeftahqa oxshimaytti, u köp ayallıq bolghanidi. ■ 12:14 Hak. 10:4 ■ 13:1 Hak. 2:11; 3:7; 4:1; 6:1; 10:6 ■ 13:4 Chöl. 6:2, 3

⁵ Chünki mana, sen hamilidar bolup bir oghul tughisen. Bu bala anisining qorsiqidiki chaghdin tartip Xudagha atalghan «nazariy» bolidighini üçün, uning béshigha hergiz ustira sélinmisun. U Israilni Filistiylarning qolidin qutquzush ishini bashlaydu, — dédi. □ ■

⁶ Ayal éring qéshigha bérip, uninggha: — Mana, Xudaning bir adimi yéningha keldi; uning turqi Xudaning Perishtisidek, intayin dehshetlik iken; lékin men uningdin: «Nedin kelding» dep sorimidim, umu öz nam-sheripini manga dep bermidi. □

⁷ U manga: — «Mana, sen hamilidar bolup bir oghul tughisen; u bala anisining qorsiqidiki chaghdin tartip ölidighan künigiche Xudagha atalghan bir nazariy bolidighan bolghachqa, emdi sen sharab yaki küchlük haraq ichme we héch napak nersinimu yémigin» dédi, — dédi.

⁸ Buni anglap Manoah Perwerdigargha dua qilip: — Ah Rebbim, Sen bu yerge ewetken Xudaning adimi bizge yene kélip, tughulidighan baligha néme qilishimiz kéreklikini ögitip qoysun, dep iltija qildi.

⁹ Xuda Manoahning duasini anglidi; ayal étizliqta oltughinida, Xudaning Perishtisi yene uning qéshigha keldi. Emma uning éri Manoah uning qéshida yoq idi.

¹⁰ Andin ayal derhal yügürüp bérip, érige xewer bérip: — Mana, héliqi küni yéningha kelgen adem manga yene köründi, déwidi,

¹¹ Manoah derhal qopup ayalining keynidin méngip, u ademning qéshigha kélip: — Bu ayalgha kélip söz qilghan adem senmu? — dep soriwidi, u jawaben: — Shundaq, mendurmen, dédi.

¹² Manoah uninggha: — Éytqan sözliring beja keltürülgende, bala qaysi teriqide chong qilinishi kérek, u néme ishlarni qilidu? — dep soridi.

¹³ Perwerdigarning Perishtisi Manoahqa jawab bérip: — Men bu ayalgha éytqan nersilerning hemmisidin u hézi bolup özini tartsun;

¹⁴ u üzüm télidin chiqqan héchqandaq nersidin yémisun, sharab yaki küchlük haraq ichmisun, héch napak nersilerdin yémisun; men uninggha barliq emr qilghinimni tutsun, dédi.

¹⁵ Manoah Perwerdigarning Perishtisige: — Iltipat qilip, ketmey tursila, özlirige bir oghlaq teyyarlayli, déwidi,

¹⁶ Perwerdigarning Perishtisi Manoahqa jawab bérip: — Sen Méni tutup qalsangmu, Men néningdin yémeymen; eger sen birer köydürme qurbanliq sunmaqchi bolsang, uni Perwerdigargha atap sunushung kérek, dédi (uning shundaq déyishining sewebi, Manoah uning Perwerdigarning Perishtisi ikenlikini bilmigenidi).

¹⁷ Andin Manoah Perwerdigarning Perishtisidin: — Özlirining nam-sheripi némidu? Éytip bergen bolsila, sözliri emelge ashurulghinida, silige hörmitimizni bildürettuq, — dédi.

¹⁸ Perwerdigarning Perishtisi uninggha jawaben: — Namimni sorap qalding-

□ **13:5 «Nazariy»** — Xudaning yoligha alahide atalghan bir kishi. Ular toghruluq «Chöl.» 6-bab we izahatlarni körüng. ■ **13:5 Chöl.** 6:5; 1Sam. 1:11 □ **13:6 «Xudaning Perishtisidek»** — ayal körgen mushu Perishtining «Xudaning perishtisi» yaki «Perwerdigarning Perishtisi» (démek, Mesih) dégen zatning özi («Tebirler»)imizni we kéyinki 16-ayetni körüng).

ghu? Méning namim karamet tilsimattur, — dédi.□

¹⁹ Shuning bilan Manoah oghlaq bilan ashliq hediyesini élip bérip uni qoram tashning ústide Perwerdigargha atap sundi. Perwerdigarning Perishtisi ularning kóz aldida ajayip karamet bir ishni qilip kórsetti; Manoah we ayali qarap turdi.

²⁰ Shundaq boldiki, ot yalquni qurban'gahtin asman'gha kótürülgende, Perwerdigarning Perishtisimu qurban'gahtin chiqqan ot yalquni ichide yuqirigha chiqip ketti. Manoah bilen ayali buni kórüp, ózlrini yerge tashlap yüzlrini yerge yéqip düm yatti.

²¹ Shuningdin kéyin Perwerdigarning Perishtisi Manoahqa we uning ayaligha qayta kórünmidi. Manoah shu waqitta uning Perwerdigarning Perishtisi ikenlikini bildi.

²² Andin Manoah ayaligha: — Mana, biz choqum ölimiz, chünki biz Xudani körduq! — dédi.■

²³ Lékin ayali uninggha jawab bérip: — Eger Perwerdigar bizni öltürüshke layiq kórgen bolsa, undaқта u köydürme qurbanliq bilen ashliq hediye qolimizdin qobul qilmighan bolatti, bu ishni körsatmigen bolatti we shundaқта bundaқ sözlerni bizge éytmighan bolatti, — dédi.

²⁴ Shu ishtin kéyin ayal bir oghul tughti, uning ismini Shimshon qoydi. Bu bala ösüp, chong boldi we Perwerdigar uni beriketli.□ ■

²⁵ Zoréah bilen Eshtaolning otturisdiki Mahaneh-Danda Perwerdigarning Rohi uninggha öz tesirini kórsitishke bashlidi.□

14

Shimshonning Filistiy bir qizni emrige almaqchi bolushi

¹ Bir waqitta, Shimshon Timnahqa chüshüp, u yerde bir qizni kórdi; u Filistiy qizliridin biri idi. □

² U shu yerdin chiqip ata-anisining yénigha qaytip: — Men Timnahda Filistiy qizliridin birini kórdüm, uni manga xotunluqqa élip béringlar, — dédi.

³ Biraq ata-anisi uninggha: — Qérindashliringning qizlirining ichide yaki bizning pütkül qowmimizning arisidin sanga bir qiz chiqmasmu? Némishqa xetnisiz bolghan Filistiylerning qéshigha bérip, ulardin xotun almaqchi bolisen? — dédi; emma Shimshon atisigha: — Uni manga élip bergin, chünki u manga bek yaqti, — dédi.□

⁴ Uning ata-anisi bu ishning Perwerdigar teripidin bolghinini bilmidi. Chünki Filistiylar shu chaghda Israil üstidin hóküm sürüp turghan bolghachqa, U Filistiylerge taqabil turushqa purset yaratmaqchi idi.□

□ **13:18** «Namimni sorap qaldingghu? Méning namim karamet tilsimattur» — Manoah öz duasigha jawaben kelgen Perwerdigarning Perishtisini insan dep oylaydu. «Karamet tilsimat» dégen mushu süpet ibraniy tilida («pele») peqet Xudaning Özini yaki uning qilghan ishliirini süpetlesh üçün ishli tilidu. ■ **13:22** Mis. 33:20; Qan. 5:26; Hak. 6:22, 23 □ **13:24** «Shimshon» — «quyashtek (küchlük)» yaki «roshen, parliq adem». ■ **13:24** Ibr. 11:32 □ **13:25** «Mahaneh-Dan» — yaki «Danning bargahi». □ **14:1** «Timnah» — yaki «Timnatah». □ **14:3** «bizning pütkül qowmimizning arisidin...» — ibraniy tilida «méning pütkül qowmim arisidin...». □ **14:4** «...yaratmaqchi idi» — ibraniy tilidiki mushu söz adette «izdimekchi idi» dégeni bildüridu. Mumkinchiliki barki, Xudaning Rohi Shimshonni tézrek Filistiylerge hujum qilishqa qozghighini bilen, lékin u Xudaning Rohining shu türtkisige téxiche étiwar qilmaywatatti.

5 Emdi Shimshon ata-anisi bilan Timnahqa chüshti; ular Timnahdiki üzümzarliqlarga yétip kelgende, mana bir yash shir hörkirigen péti uninggha étildi.

6 Shuan Perwerdigarning Rohi uning üstige chüshüp, u qolida héchnéme bolmighan halette shirni tutup, uni oghlaqni yirtqandek yirtip titma-titma qiliwetti. Lékin u bu ishni ata-anisigha démidi. □

7 Andin u *Timnahqa* chüshüp, u qiz bilen paranglashti, u qiz Shimshon'gha bek yarap ketti.

8 Birmezgildin kéyin u qizni élip kélish üçün qayta barghanda, shirning ölükini körüp baqay dep yoldin burulup qariwidi, mana shirning iskitilining ichide bir top hesel heriliri bilen hesel turatti.

9 U heseldin ochumigha élip yep mangdi; ata-anisining yénigha kelgende, ularghimu berdi, ularmu yédi, lékin özining heselni shirning iskitilining ichidin élip kelginini ulargha démidi.

10 Uning atisi *uninggha hemrah bolup* chüshüp qizning öyige keldi, u yerde Shimshon bir ziyapet berdi, chünki burundinla toy qilidighan yigitler shundaq qilidighan resm-qaide bar idi.

11 Ular Shimshonni körüp, uninggha hemrah bolushqa ottuz yigitni tépip keldi; ular uninggha hemrah boldi. □

12 Shimshon ulargha: — Men silerdin bir tépishmaq soray, eger siler ziyaret qilinidighan yette kün ichide uning menisini manga dep bérelisenglar, men silerge ottuz dane kanap köynek bilen ottuz yürüş égin bérimen;

13 eger uni yéship bérelmisenglar, siler manga ottuz dane kanap köynek bilen ottuz yürüş égin béringlar, — dédi. Ular uninggha: — Maqul, undaq bolsa tépishmiqningni éytqin, qéni anglayli, — dédi.

14 U ulargha: — Yéyilidighini yégüchining ichidin chiqti; tatliq küchtüggürning ichidin chiqti, *bu néme?* — dédi. Ular üç kün'giche bu tépishmaqni tapalmidi.

15 Yettinchi küni shundaq boldiki, ular Shimshonning ayalining qéshigha bérip: — Sen éringni aldap-siylap, tépishmaqning menisini bizge éytip bérishke maqul qilghin; bolmisa séni atangning öyi bilen qoshup köydürüwétimiz. Siler bizni yoqsul qilishqa bu yerge chaqirghanmu?! — dédi. □

16 Shimshonning ayali uning aldida yighlap turup: — Sen manga och, méni peqet söymeysen; sen méning qowmimning baliliridin bir tépishmaqni sorid'ing, emma manga menisini éytip bermiding, dep yighlighili turdi. Shimshon uninggha jawaben: — Mana, men uni ata-anamghimu dep bermigen tursam, sanga dep béremdim? — dédi.

17 Ziyapet ötküzülgen yette künide u éring aldida yighlapla yürdi. Shundaq boldiki, yettinchi küni bolghanda ayali uni qistap turuwalghachqa, uninggha tépishmaqning menisini éytip berdi. Andin ayal bérip öz xelqining ademlirige tépishmaqning menisini dep berdi. □

□ **14:6** «*Lékin Shimshon* bu ishni ata-anisigha démidi» — Shimshon «nazariy» bolghachqa, héchqandaq üzümdin bolghan nersini yémesliki kérek idi. Shunga Shimshon üzümzarliq bilen mangmay, ata-anisidin ayrilip mangghan bolsa kérek. Lékin ata-anisi «nazariy» bolmighachqa üzümzarliqtin udul ötte bolatti. Shu sewebtin Shimshonning ata-anisi uning shirni öltürginini bildi. □ **14:11** «...*ottuz yigitni tépip keldi*» — shimshonning toyida uninggha hemrah bolushqa chaqirghan bolsa kérek. □ **14:15** «*yettinchi küni...*» — bezi kona köchürmilerde «tötinchi küni...» déyilidu. □ **14:17** «*Ziyapet ötküzülgen yette künide u éring aldida yighlapla yürdi*» — yaki «Ziyapet ötküzülgen yette künlük ziyapetning qalghan waqıtida u uninggha (Shimshon'gha) éshiliwélip yighlapla turdi».

¹⁸ Shuning bilan yettinchi küni kün patmasta, sheharning ademliri uninggha jawab bérip: — Heseldinmu tatliqi barmu? Shiridinmu küchtünggüri barmu? — dédi.

U ulargha jawab bérip: — Eger siler méning inikim bilen yer aghdurmighan bolsanglar, tépishmiqimni hergiz tapalmaytinglar! — dédi.

¹⁹ U waqitta Perwerdigarning Rohi uning üstige chüshti; u Ashkélon'gha chüshüp, Ashkélondikilerdin ottuz kishini öltürüp, ulardin olja élip, oljidin iginlarni élip kélip, tépishmaqning menisini yéship bergenlerge berdi. Shuningdek Shimshonning ghezipi kélip, ata-anisining öyige yénip ketti. □

²⁰ Andin Shimshonning ayali Shimshonning hemrahliridin qoldash bolghan yigitke tewe qilindi. □

15

Shimshonning Filistiyler bilen qarshilishishqa bashlishi

¹ Emma birnechche waqit ötüp bughday orush mezgili kelgende shundaq boldiki, Shimshon bir oghlaqni élip öz ayalining öyige bérip: «Men xotunumning qéshigha uning hujrisigha kirimen» dédi. Lékin ayalining atisi uni ichkirige kirishige yol qoymidi.

² Qéynatisi uninggha: — Men heqiqeten sizni uninggha mutleq öch bolup ketti, dep oylidim; shunga men uni sizning qoldishingizgha bériwetkenidim. Halbuki, uning kichik singlisi uningdin téximu chirayliqqu? Uning ornigha shuni alghan bolsingiz! — dédi. □

³ Emma Shimshon ulargha: — Emdi men bu qétim Filistiylerge ziyan yetküzsem, manga gunah bolmaydu! — dédi.

⁴ Shuni dep Shimshon bérip üç yüz chilbörini tutup kélip, otqashlarni tey-yarlap, chilbörilerni jüplep quyruqlirini bir-birige chétip, ikki quyriqining otturisigha birdin otqashni asti; □

⁵ otqashlargha ot yéqip chilbörilerni élip bérip, Filistiylerning étizdiki ormighan ziraetlirige qoyup berdi. Shuning bilen u döwe-döwe önichilerni, orulmighan ziraetlerni, shundaqla zeytun baghlirininimu köydürüwetti. □

⁶ Filistiyler buni körüp: Buni kim qildi, — dep sorisa, xelq jawab bérip: — Timnahliq ademning küy'oghli Shimshon qildi; qéynatisi uning ayalini uning qoldishigha bériwetkini üçün shundaq qildi, — dédi. Shuning bilen Filistiyler chiqip, u ayal bilen atisini otta köydürüwetti.

⁷ Shimshon ulargha: — Siler shundaq qilghininglar üçün, men silerdin intiqam almay boldi qilmaymen, — dédi.

⁸ Shuning bilen Shimshon ularni qir-chap qilip qetl qiliwetti; andin u bérip Étam qoram téshining öngkiride turdi. □

□ **14:19** «Ashkélon» — Filistiylerning chong bir shehiri. □ **14:20** «qoldash bolghan yigitke...» — yaki «özige aghine qilghan yigitke». □ **15:2** «...uni sizning qoldishingizgha bériwetkenidim» — yaki «uni sining aghinengge bériwetkenidim». □ **15:4** «üç yüz chilböre» — bezi terjimilerde «üç yüz tülke» déyilidu. Lékin chilböriler top bolup yürgeчке, azraq göshni yemchük qilish bilen ularni tutiwélish tülkilerni tutuwélishin köp asan bolidu. □ **15:5** «étizdiki ormighan ziraetliri» — ibranii tilida «étizdiki öre turghan ziraetliri» — démek, pishay dep qalghan ziraetler. □ **15:8** «Shimshon ularni qir-chap qilip qetl qiliwetti» — ibranii tilida «Shimshon ularni yota we pachaqlirigha urup, ularni öltürüwetti».

9 U waqıtta Filistiylar chiqip, Yehuda yurtida chédir tikip, Léhi dégen jayda yéyildi. □

10 Yehudalar bolsa: — Némishqa bizge hujum qilmaqchi bolisiler? — déwidi, ular jawab bérıp: — Biz Shimshonni tutup baghlap, u bizge qandaq qilghan bolsa, bizmu uninggha shundaq qilimiz, dep chiqtuq, — dédi.

11 Shuning bilen Yehuda yurtidiki üch ming kishi Étam téshining öngkirige chüshüp, Shimshon'gha: — Sen Filistiylarning üstimizdin höküm sürüwatqinini bilmensen? Shuni bilip turup, sen némishqa bizge shundaq qilding? — dédi. U ulargha: — Ular manga qilghandek, menmu ulargha qildim, dep jawab berdi.

12 Ular uninggha: — Biz séni baghlap Filistiylarning qoligha tapshurup bérish üchün kelduq, déwidi, Shimshon ulargha: — «Biz özimiz sangha hujum qilip öltürmeymiz», dep manga qesem qilinglar, dédi.

13 Ular uninggha: — Séni öltürmeymiz; peqet séni ching baghlap, ularning qoligha tapshurup bérimiz; hergiz ölümge mehkum qilmaymiz, dep jawab berdi. Shuni dep ular ikki yéngi arghamcha bilen uni baghlap, qoram tashning üstidin élip mangdi.

14 U Léhige kelgende, Filistiylar warqirashqiniche uning aldigha yügürüshüp keldi. Emma Perwerdigarning Rohi uning üstige chüshüp, qollirini baghligan arghamchilar ot tutashqan kendir yiptek üzülüp, tügüchler qolliridin yéshilip ketti.

15 Andin u éshekning yéngi bir éngék söngikini körüp, qolini uzitipla élip, uning bilen ming ademni urup öltürdi. □

16 Shimshon: —

«Éshekning bir éngék söngiki bilen ademlerni öltürüp, Ularni döwe-döwe qiliwettim,

Éshekning bir éngék söngiki bilen ming ademni öltürdü!» — dédi. □

17 Bularni dep éshekning éngék söngikini tashliwetti. Shuningdek u shu jaygha «Ramot-Léhi» dep nam qoydi. □

18 U intayin ussap Perwerdigargha peryad qilip: — Sen Öz qulungning qoli bilen bunché chong nusretni barliqqa keltürdüng, emdi men hazir usuzluqtin ölüp, xetniszlarning qoligha chüshüp qalarmenmu? — dédi. ■

19 Shuning bilen Xuda léhidiki azgalni yardi, su uningdin urghup chiqti. Shimshon ichip, rohi urghup jan kirdi. Bu sewebtin bu *bulaqqa* «En-Hakkore» dep nam qoyuldi; ta bügün'giche u Léhida bar. □

20 Shimshon Filistiylarning dewride yigirme yilghiche Israilgha hakim boldi. □

16

□ 15:9 «Léhi dégen jayda yéyildi» — yaki «Léhi dégen jayda jengge sep tüzdi». □ 15:15 «u éshekning yéngi bir éngék söngikini körüp...» — kona söngék bolghan bolsa, chürüklidindin asanla sunup ketken bolatti. □ 15:16 «Ularni döwe-döwe qiliwettim» — yaki «Ularni ikki döwe qiliwettim». Bu shéirdin qarighanda, Shimshon ikki yaki uningdin köp qétim Filistiylar bilen soqushqan bolushi mumkin.

□ 15:17 «Ramot-Léhi» — «Léhining éngizliki». ■ 15:18 1Sam. 17:26, 36; 2Sam. 1:2 □ 15:19 «En-Haqqore» — «periyad kötürgüchining buliqi». □ 15:20 «Shimshon yigirme yilghiche Israilgha hakim boldi» — Shimshonning hakim bolghan waqti belkim Abimelek we Yeftahning höküm sürgen waqitlari bilen zamandash bolsa kérek; u Pelestinning gherbide, ular sherq we shimalida höküm sürretti.

Shimshonning meghlup bolushi

¹ Andin Shimshon Gazagha bardi, u u yerde bir pahishe ayalni körüp, kirip uning bilen yéqinchiliq qildi.

² Lékin Gazaliqlar birsining: — Shimshon bu yerde keldi, déginini anglap, *sheherni* qorshap, kéchiche sheherning qowuqida ün chiqarmay marap turdi we: Ete tang yorughanda uni óltürimiz, — déyishti.

³ Shimshon yérin kéchigiche yatti; andin ornidin turup sheher qowuqining ikki qanitini tutup, uni ikki késhiki we baldaq-taqiqi bilan qoshup, biraqla qomurup, óshnisige artip Hébronning udulidiki taghqa élip chiqip ketti. □

⁴ Kéyin u Sorek jilghisida olturushluq Dililah isimlik bir ayalni körüp, uningha ashiiq bolup qaldi.

⁵ Buni bilip Filistiyerning emirliri u ayalning qéshigha bérip uninggha: — Sen uni aldap, uning küchtünggürlükining zadi nedin bolghanliqini kolap sorap, bizning qandaq qilsaq uni yégeleydighanliqimizni, uni baghlap boysunduralaydighanliqimizni éytip berseng, biz herbirimiz sanga bir ming bir yüz kümüş tengge bérimiz, — dédi.

⁶ Shuning bilen Dililah Shimshondin: — Sen küchtünggürlüküngning zadi nedin bolghanliqini, shundaqla qandaq qilghanda séni baghlap boysundurghili bolidighanliqini éytip bergin! — dédi.

⁷ Shimshon uninggha jawaban: — Ademler méni yette tal qurutulmighan yéngi ya kirichi bilen baghlisa, men ajizlap bashqa ademlerde bolup qalimen, — dédi. □

⁸ Shuning bilen Filistiyerning emirliri yette tal qurutulmighan yéngi ya kirichini élip kélip, bu ayalgha bériwidi, u bu kirichler bilen uni baghlap qoydi

⁹ (Dililah birneche ademni hujrida paylap turushqa yoshurup qoyghanidi). U Shimshon'gha: — Ey Shimshon, Filistiyler séni tutqili keldi! — dédi.

U qopup kirichlerni chige shoyna otta köyüp üzülüp ketkendek üzüwetti. Shuning bilen uning küchtünggürlükining siri ashkarilanmide.

¹⁰ Buni körüp Dililah Shimshon'gha: — Mana, sen méni aldap, manga yalghan éytipsen! Emdi manga séni néme bilen baghlisa bolidighanliqini éytip bergin, — dédi. □

¹¹ U jawap bérip: — Ademler méni héch ishletmigen yéngi arghamcha bilen baghlisa, men ajizlap bashqa ademlerde bolup qalimen, — dédi.

¹² Shuning bilen Dililah yéngi arghamcha élip kélip, uni baghlap: — Ey Shimshon, Filistiyler séni tutqili keldi! — dédi (eslide birneche adem hujrida yoshurunup, uni paylap turushqanidi). Lékin Shimshon öz qolidiki arghamchilarni yipni üzgendek üzüp tashlidi.

¹³ Buni körüp Dililah Shimshon'gha: — Sen hazirghiche méni aldapsen, manga yalghan éytipsen; emdi manga séni néme bilen baghlisa

□ **16:3** «Hébronning udulidiki tagh» — belkim Gazadin 40 kilométer yiraqliqta idi. □ **16:7**

«Ademler méni yette tal qurutulmighan yéngi ya kirichi bilen baghlisa...» — Shimshon nazariy bolghachqa, «yéngi ya kirichliri» eslide ölük haywanning jesitidin élinidighini üçün uninggha nisbeten «napak» hésablinatti. Uning gépi yalghan bolghini bilen, heqiqetke yéqin idi; uning küchtünggürlüki uning nazariy bolghanliqidin bolghan. Uning «yéngi» (bashqilar ishletmigen) déyishining sewebi «Birsi méni shundaq yéngi kirichler bilen baghlisa, kirichlerning méni napak qilish tesiri azraq bolidu» dep oylighinidin bolsa kérek. □ **16:10** «Mana, sen méni aldap, manga yalghan éytipsen! ...» — roshenki, «paylap olturghuchilar» baghlash usulining netijisini kütüp ózliri yoshurun'ghan yerdin chiqmide. Shimshon öyde Dililah bilen ikkimizla bar, dep oylaydu.

bolidighanligini éytip bergin, — dédi. U jawap bérip: — Sen méning béshimdiki yette örüm chachni dukandiki örüş yip bilen qoshup örüp qoysangla bolidu, — dédi.□

14 Shuning bilen *Shimshon uxliganda u uning béshidiki yette tal chachni örüş yip bilen qoshup örüp*, qozuqqa baghlap qoyup uninggha: — Ey Shimshon, Filistiyler séni tutqili keldi! — dédi. Shimshon uyqudin oyghinip, örüş yip bilen qozuqni biraqla tartip yuliwetti.□

15 Andin ayal uninggha: — Manga könglüng yoq turup, qandaqsige sanga ashıq boldum, deysen? Sen méni üç qétim aldap, küchtünggürlüküngning nedin bolghanligini manga éytip bermidingghu, — dédi.

16 Uning herküni sözliri bilen uni qıstashliri we yalwurushliri bilen Shimshonning ölgüdek ichi pushti we shundaq boldiki,

17 u könglidiki sirini qoymay uninggha ashkara qilip: — Men anamning qorsiqidiki chaghdin tartip Xudagha atilip nazariy bolghinim üçün, béshimgha hergiz ustira sélinip baqmighan; eger méning chéchim chüşürüwétilse, küchüm mendin kétép, men ajizlap bashqa ademlerde bolup qalimen, — dédi.

18 Dililah uning özige könglidiki hemme sirini dep berginini körüp, Filistiylerning emirlirini charqirip kélishe adem mangdurup: — «Bu qétim siler yene bir chiqinglar, chünki Shimshon könglidiki hemme sirni manga ashkara qildi» dédi. Shuning bilen Filistiylerning emirliri qollirigha kümüshlerni élip, uning qéshigha chiqti.

19 Andin Dililah uni öz yotisigha yatquzup, uxlitip qoyup, bir ademni chaqirip kirip uning béshidiki yette örüm chachni chüşürüwetti; shundaq qilip u Shimshonning bozek qilinishini bashlighuchi boldi. Shimshon küchidin ketkenidi.

20 U: — Ey Shimshon, Filistiyler séni tutqili keldi! — déwidi, u uyqudin oyghinip: — Men ornumdin turup, ilgiriki birqanche qétimqidek, boshinip kétimen, dep oylidi. Lékin u Perwerdigarning özidin ketkinini bilmeytti.

21 Shuning bilen, Filistiyler uni tutuwélip, közlrini oyup, Gazagha élip chüşüp, uni mis zenjirler bilen baghlap, zindanda un tartishqa saldi.□

22 Lékin béshidiki chüşürüwétilgen chéchi yene ösüşke bashlidi.

Shimshonning shereplik halda ölüşhi we depne qilinishi

23 Kéyin, Filistiylerning emirliri öz ilahi bolghan Dagon üçün chong bir qurbanlıq ötküzüşke hem tebriklep shadlinishqa yighildi. Chünki ular: — Mana, ilahimiz düshminimiz bolghan Shimshonni qolimizgha tapshurup berdi, — déyishti.

24 Xelq Shimshonni körgende, öz ilahini danglap: — Ilahimiz bolsa, yurtimizni weyran qilghuchini, ademlimizni köp öltürgen düshminimizni qolimizgha chüşürüp berdi! — déyishti.

25 Ular taza shad-xuramliq keypige chömüp: — Shimshon keltürülsun, u bizge bir oyun körsitip bersun, déyishti; ular Shimshonni zindandin élip chiqti. U ularning aldida oyun körsetti. Emdi ular uni ikki tüwrükning otturisida toxtitip qoyghanidi.

□ **16:13** «dukandiki örüş yip bilen» — yaki «dukandiki teg yipi bilen», yeni toqulmilarning boyigha tartilghan yipi bilen. □ **16:14** «Shimshon uxliganda u uning béshidiki yette tal chachni örüş yip bilen qoshup örüp...» — mushu sözlerni kona grék nusxisidin alduq. □ **16:21** «uni mis zenjirler bilen baghlap, zindanda un tartishqa saldi» — un tartish adette ayal kishining ishi idi.

²⁶ Shuning bilan Shimshon qolini tutup turghan yigitke: — Méni qoyuwet, öyni kôtürüp turghan tüwrüklerni silap, ulargha yölinialghili qoyghaysen, — dédi.

²⁷ U chaghda öy er-ayallar bilen liq tolghanidi, Filistiylarning emirlirining hemmisimu shu yerde idi; ögzidimu Shimshonning körsitiwatqan oyunini körüwatqan texminen üç mingche er-ayal bar idi.

²⁸ Shimshon Perwerdigargha nida qilip: — Ey Reb Perwerdigar, méni yad qilip peqet mushu bir qétim manga küch ata qilghaysen; i Xuda, shuning bilen ikki közüمنىng intüqamini Filistiylerdin bir yolila alghuzghaysen! — dédi.■

²⁹ Shimshon shularni dep öyni kôtürüp turghan otturidiki ikki tüwrükni tutuwaldi; birini ong qoli bilen, yene birini sol qoli bilen tutup, ulargha tayinip turdi.

³⁰ Andin: «Filistiylar bilen birlikte ölüp ketsem!» dep bedinini égjip küchini yighip *ittiriwidi*, öy örülüp, u yerdiki emirler bilen barliq xelqning üstige chüshti. Buning bilen öz ölümi bilen öltürgen ademler uning tirik waqtida öltürgenliridin köp boldi.

³¹ Andin kéyin uning qérindashliri we atisining barliq jemeti chüshüp, uni kôtürüp, Zoréah bilen Eshtaolning otturisigha élip béríp, atisi Manoahning qebreside depne qildi. U yigirme yil Israilgha hakim bolghanidi.

17

Israillarning butpereslik yoligha kirishi

1 Efraimning taghlirida Mikah isimlik bir kishi bar idi.

2 U anisigha: — Séning héliqi bir ming bir yüz kümüş tenggeng oghrilap kételgenidi; sen tenggilerni qarghiding we buni manga dep berding. Mana, kümüş mende, uni men alghandim, déwidi, anisi: — Ey oghlum, Perwerdigar séni beriketligey!, — dédi.□

3 Mikah bu bir ming bir yüz kümüş tenggini anisigha yandurup berdi. Anisi: — Men eslide bu pulni sen oghlumni dep Perwerdigargha béghishlap, uning bilen oyma but we quyma but yasashqa atiwetkenidim; emdi yenila sanga bérey, dédi.

4 Lékin Mikah kümüşni nisigha qayturup berdi; anisi uningdin ikki yüz kümüş tenggini élip bir zergerge béríp, bir oyma but bilen bir quyma but yasatti; ular Mikahning öyige qoyup qoyuldi. □

5 Mikah dégen bu kishi eslide bir butxana peyda qilghan, shuningdek özige bir efod bilen birnechche «terafim»ni yasighanidi; andin öz oghulliridin

■ 16:28 Ibr. 11:32 □ 17:2 «...tenggilerni qarghiding...» — qarghashning mezmuni belkim «Bu pul beriketlik bolmisun, alghuchi kishige palaket chüshürsün» dégendek bolsa kérek. «...we buni manga dep berding» — ibraniy tilida: «...we méning qulaqliringha sözliding». □ 17:4 «...anisi uningdin ikki yüz kümüş tenggini élip bir zergerge béríp, bir oyma but bilen bir quyma but yasatti...» — mushu sózdin qarighanda, apisi niyitidin yéniq, pulning bir qismini özide qaldurghanidi.

birini kahinliqqa mexsus teyinlep, uni özige kahin qildi.□

⁶ Shu künlerde Israilda héch padishah bolmidi; herkim öz neziride yaxshi körün'genni qilatti.□ ■

Mikahning bir Lawiyini «kahin bolush»qa yallishi

⁷ Yehuda jemetining tewesidiki Beyt-Lehemde Lawiy qebilisidin bolghan bir yigit bar idi; u shu yerde musapir bolup turup qalghanidi. □

⁸ Bu yigit bir jay tépip turay dep, Yehudalarning yurtidiki Beyt-Lehem shehirlidin chiqti. U seper qilip, Efraim taghliqigha, Mikahning öyige kélip chüshti.

⁹ Mikah uningdin: — Qeyerdin kelding, dep soriwidi, u uninggha jawaben: — Men Yehudalarning yurtidiki Beyt-Lehemlik bir Lawiyen, bir jay tépip turay dep chiqtim, — dédi.

¹⁰ Mikah uninggha: — Undaq bolsa men bilen turup, manga hem ata hem kahin bolup bergin; men sanga her yili on kümüş tengge, bir yürüş égin we kündilik yémek-ichmikingni bérey, — dédi. Buni anglap Lawiy kishi uningkiye kirdi.

¹¹ Lawiy u kishi bilen turushqa razi boldi; yigit shu kishige öz oghulliridin biridek bolup qaldi.

¹² Andin Mikah bu Lawiy kishini *kahinliqqa* mexsus teyinlidi. Shuning bilen Lawiy yigit uninggha kahin bolup, Mikahning öyide turup qaldi.□

¹³ Andin Mikah: — Bir Lawiy kishi manga kahin bolghini üçün, Perwerdigarning manga yaxshiliq qilidighinini bilimen, — dédi.□

18

Dan qebilisining özliri üçün bir miras jayni tépishi

¹ Shu künlerde Israilda héch padishah bolmidi; shundaqla shu künlerde Danlarning qebilisi özlirige olturaqlishish üçün jay izdewatqanidi, chünki

□ **17:5 «efod»** — «efod» toghruluq 8:27 we izahatini körüng. «Efod» eslide bash kahin kiyidighan alahide birxil kiyim idi. U toghruluq «Mis.» 28:5-30 we izahatirini körüng. **«terafim»** — ibraniy tilidiki söz bolup, «öy butliri» dégenni bildüridu. Bu butlar qolda kötürgüdek kichik bolup, adette kümüshtin yasilatti. Qedimki waqitlardiki bezi butperes jemiyetlerde «terafim»gha ige bolghan adem öyning barliq teulluqatining igisi, xojayini dep hésablinatti. «... öz oghulliridin birini kahinliqqa mexsus teyinlep, uni özige kahin qildi» — peqet Harunning ewladlirila kahin bolushqa hoquqluq idi.

□ **17:6 «Shu künlerde Israilda héch padishah bolmidi; herkim öz neziride yaxshi körün'genni qilatti»** — mushu sözler, shübhisizki, Xudaning waqti kelgende Israilgha Özi padishah teyinlesh meqsitide bolghanliqini körsitidu. ■ **17:6 Hak. 18:1; 21:25** □ **17:7 «Yehuda jemetining tewesidiki Beyt-Lehem»** — Beyt-Lehem Lawiylargha békitilgen sheherlerdin emes idi. Bu kishining shu yerge némige barghini éniq emes. □ **17:12 «Mikah bu Lawiy kishini kahinliqqa mexsus teyinlidi»** — ibraniy tilida: «Mikah bu Lawiy kishining qolini toldurdi». Bu söz mushu yerde ikki bisliqtur — (1) u Mikahning qolini mexsus kahinliq wezipisi bilen «toldurdi» we (2) (hejwi yehettin) pul bilen toldurdi.

«Shuning bilen Lawiy yigit uninggha kahin bolup, Mikahning öyide turup qaldi» — peqet Harunning ewladlirila kahin bolushqa hoquqluq idi; bashqa Lawiylarning kahin bolush hoquqi yoqtur, elwette. □ **17:13 «Bir Lawiy kishi manga kahin bolghini üçün, Perwerdigarning manga yaxshiliq qilidighinini bilimen»** — démisekmu, bu sözler pütünley xurapiy bir közqarash, elwette. 18-babta sözlerning xataliqi chiqip turidu.

shu kün'giche ular Israil qebililiri arisida chek tashlinip békitilgen miras zémin'gha érishmigenidi. □ ■

² Shuning bilen Danlar pütkül jemetidin Zoréah we Eshtaolda olturushluq besh palwanni zéminni charlap kélishe ewetti we ulargha tapilap: — Siler béríp zéminni charlap kélinglar, dédi. Ular seper qilip Efraim taghliq yurtigha kélip Mikahning öyige chüshüp u yerde qondi.

³ Ular Mikahning öyining yénida turghinida Lawiy yigitning awazini tonup, uning qéshigha kirip uningdin: — Séni kim bu jaygha élip keldi? Bu yerde néme ish qilisen? Bu jayda némige érishting? — dep soridi. □

⁴ U ulargha jawaben: — Mikah manga mundaq-mundaq qilip, méni yallap özige kahin qildi, dédi.

⁵ Buni anglap ular uninggha: — Undaq bolsa bizning mangghan sepirimizning ongushluq bolidighan-bolmaydighanliqini bilmikimiz üçün, Xudadin sorap bergin, — dédi.

⁶ Kahin ulargha: — Xatirjem bériwéringlar. Mangghan yolunglar Perwerdigarning aldididur, — dédi. □

⁷ Shuning bilen bu besh adem chiqip, Laish dégen jaygha yétip keldi. Ular u yerdiki xelqning tinch-aman yashawatqinini, turmushining Zidoniylarning örp-adetliri boyiche ikenlikini, xatirjemlik we rahet ichide turuwatqinini kórdi; shu zéminda ularni xar qilghuchi héchqandaq hoquqdar yoq idi; ular Zidoniylardin yiraqta turatti, shundaqla bashqilar bilenmu héchqandaq bardikeldi qilishmaytti. □

⁸ *Besh palwan* Zoréah we Eshtaolgha öz qérindashlirining qéshigha qaytip keldi. Qérindashliri ulardin: — Néme xewer élip keldinglar? — dep soridi.

⁹ Ular jawaben: — Biz qopup ulargha hujum qilayli! Chünki biz shu zéminni charlap kelduq, mana, u intayin yaxshi bir yurt iken. Emdi némishqa qimir qilmay jim olturisiler? Emdi derhal béríp, u yurtni élishqa ezmenglerni ezmenglar, béríp hujum qilip zéminni igilenglar.

¹⁰ U yerge barghininglarda siler tinch-aman turuwatqan bir xelqni, her etrapigha sozulghan keng-azade bir zéminni kórisiler! Xuda u yerni silerning qolunglarga tapshurghandur. U yurttta yer yüzide tépildighan barliq nerilerdin héchbiri kem emes, dédi.

¹¹ Shuning bilen Danlarning jemetidin alte yüz adem jengge qorallinip, Zoréah we Eshtaoldin chiqip mangdi.

¹² Ular Yehuda yurtidiki Kiriati-Yéarim dégen jaygha béríp, chédir tikti (shunga bu jay taki bügün'giche «Danning leshkergahi» dep atalmaqta; u Kiriati-Yéarimning arqa teripige jaylashqanidi). □ ■

□ **18:1** «Shu künlerde Danlarning qebiliri özlerige olturaqlashish üçün jay izdewatqanidi» — «Yeshua» 19:40-48de bu ishlar bayan qilinidu. Shu ayetlerdin qarighanda: «chek tashlinip békitilgen miras zémin'gha érishmigenidi» dégenning menisi «...toluq érishelmigenidi» dégendek bolsa kérek. ■ **18:1** Hak. 17:6; 21:25 □ **18:3** «Lawiy yigitning awazini tonup...» — yaki «Lawiy yigitning teleppuzini tonup...». □ **18:6** «Mangghan yolunglar Perwerdigarning aldididur» — démek, yolunglar Xudaning nezirige yaxshi kórünidu. □ **18:7** «turmushining Zidoniylarning örp-adetliri boyiche ikenlikini» — mushu sheher belkim Zidoniylarning bir mustemlikisi bolghan bolushi mumkin idi. «shu zéminda ularni xar qilghuchi héchqandaq hoquqdar yoq idi» — eger Laishnikilerdin paydilinidighan bashqa bir yerlik hakimiyet bar bolsa, Laishni igilesh üçün mushu hakimiyet bilenmu soqushush kérek bolatti, elwette. Shu sözning bashqa birxil terjimisi: «ularning üstide nomus ishlarni eyibleydighan héchqandaq hakim yoq idi». □ **18:12** «Danning leshkergahi» — ibranii tilida «Mahaneh-Dan». «arqa teripi» — bu sözning bashqa birxil terjimisi «gerb teripi». ■ **18:12** Hak. 13:25

13 Andin ular u yerdin Efraim taghliq rayonigha bérip, Mikahning öyige yétip keldi.

14 Laish yurtigha charlash üçün barghan besh kishi öz qérindashlirigha: — Bilemsiler? Bu öyde bir efod toni, birnechche terafim butliri, bir oyma mebud we quyma mebud bardur! Emdi qandaq qilishinglar kéreklikini oylishinglar! — dédi.□

15 Ular burulup Lawiy yigitning öyige (Mikahqa tewe öyge) kirip uningdin hal soridi.

16 Dan qebilisidin bolghan jeng qorallirini kôtürgen alte yüz kishi derwaza aldida turup turdi.

17 U zéminni charlashqa barghan besh adem *butxanigha* kirip, oyma but, efod toni, terafim butliri we quyma butni élip chiqti. Kahin jeng qorallirini kôtürgen alte yüz kishi bilen bille derwazida turatti.

18 Bu besh adem Mikahning öyige kirip oyma but, efod tonini, terafim butliri we quyma butni élip chiqqanda kahin ulardin: — Bu néme qilghininglar?! — dep soridi.

19 Ular uninggha: — Ün chiqarmay, aghzingni qolung bilen étip, biz bilen méngip, bizge hem ata hem kahin bolup bergin. Séning peqet bir ademning öyidikilerge kahin bolghining yaxshimu, yaki Israilning bir jemeti bolghan pütün bir qebilige kahin bolghining yaxshimu? — dédi.

20 Shundaq déwidi, kahinning köngli xush bolup, efod, terafim butliri we oyma mebudni élip xelqning arisigha kirip turdi.

21 Andin ular burulup, u yerdin ketti; ular baliliri we charpaylarni we yüktaqlirining hemmisini aldida mangduruwetkenidi.

22 Mikahning öyidin xéli yiraqlighanda Mikahning öyining etrapidikini xelqler yighilip, Danlarga qoghlap yétishti.

23 Ular Danlarni towlap chaqirdi, Danlar burulup Mikahqa: — Sanga néme boldi, bunchiwila köp xelqni yighip kélip néme qilmaqchisen?! — dédi.

24 U jawab bérip: — Siler men yosatqan mebudlarni kahinim bilen qoshup aldinglar, andin kettinglar! Manga yene néme qaldi?! Shundaq turuqluq siler téxi: «Sanga néme boldi?» — dewatisilerghu! — dédi.

25 Danlar uninggha: — Ünüingni chiqarma, bolmisa achchiqi yaman kishiler séni tutuwélip, séni we ailengdikilerni janliridin juda qilmisun, yene, — dédi.

26 Bularni dep Danlar öz yoligha mangdi; Mikah ularning özidin küchlük ikenlikini körüp, yénip öz öyige ketti.

27 Ular Mikah yosatquzghan nersiler we uning kahinini élip, Laishqa hujum qildi; u yerdiki xelq tinch-aman we xatirjem turuwatqanidi; ular ularni qilichlap qirip, sheherni otta köydürüwetti.

28 Sheherni qutquzghudek héch adem chiqimidi; chünki bu sheher Zidondin yiraqta idi, xelqi héchkim bilen bardi-keldi qilishmaytti. Sheher Beyt-Rehobning yénidiki jilghida idi. Danlar sheherni qaytidin qurup, oltur-aqlashti.

29 Ular bu sheherge Israilning oghulliridin bolghan, öz atisi Danning ismini qoyup Dan dep atidi. Ilgiri u sheherning nami Laish idi.■

30 Danlar shu yerde bu oyma butni özlirige tiklidi; Musaning oghli Ger-shomning ewladi Yonatan we uning oghulliri bolsa shu zémanning xelqi

sürgün bolushqa élip kétilgen kün'giche Danlarning qebilisige kahin bolup turghanidi. □

³¹ Xudaning öyi Shilohda turghan barliq waqıtlarda, Danlar özliri üçün tikligen, Mikah yasatquzghan oyma mebud *Danda* turghuzuldi. □

19

Esheddiy buzuqchiliq

¹ Israilda téxi padishah tiklenmigen shu künlerde, Efraim taghliq rayonining chet teripide olturushluq bir Lawiy kishi bar idi; u Yehuda yurtidiki Beyt-Lehemlik bir qizni kénizelikke aldı. ■

² Lékin u kénizek érige wapasizliq qilip, uning yénidin chiqip, Yehuda yurtidiki Beyt-Lehemge atisining öyige bérıp, töt ayche turdi. □

³ U waqıtta uning éri qopup kénizikige yaxshi geplerni qilip, könglini élip yandurup kélishe kénizikining yénigha keldi. U bir xizmetkarini we ikki éshekni élip bardı. Kénizek érinı atisining öyige élip kirdi; atisi uni körüp xush bolup qarshi aldı.

⁴ Uning qéynatisi, yeni qizning atisi uni tutup qaldı, u u yerde üç kün'giche yep-ichip, uning bilen yétip qoptı.

⁵ Tötinchi küni Lawiy kishi seher qopup mangghili teyyarliniwidi, kénizikining atisi küy'oghliqha: — Bir toghram nan yep yürikingni quwwetlendürüp andin mangghin, — dédi.

⁶ Shuning bilen ular ikkisi olturup bille yep-ichip tamaqlandı. Qizning atisi u kishige: — Sendin ötüney, bu kéchimü qon'ghin, könglüng échilsun, dédi.

⁷ Bu kishi mangghili qopuwidi, lékin qéynatisi uni zorlap, yene élip qaldı, u yene bir kün qondi.

⁸ Beshinchi küni u seher qopup mangghili teyyarlandı, lékin qizning atisi uninggha: — *Awwal* yürikingni quwwetlendürgin, dédi. Shuning bilen ular ikkisi kün égilgüche olturup, bille tamaqlandı.

⁹ Andin bu kishi kéniziki we xizmetkarini élip mangghili teyyarliniwidi, qéynatisi, yeni qizning dadasi uninggha: — Mana, kech kirey dewatidu, sendin ötüney, bu yerde yene bir kéchini ötküzünglar; mana, kün meghriqqe égilıptu, bu yerde qon'ghin, könglüng échilsun; andin ete seherde yolgha chiqip, öyünglerge kétinglar, — dédi. □

¹⁰ Lékin u kishi emdi yene bir kéche qonushqa unimay, qopup yolgha chiqip Yebusning, yeni Yérusalémning uduligha keldi. Uning bilen bille ikki toquqluq éshek we kéniziki bar idi.

¹¹ Ular Yebusqa yéqin kelgende kün olturay dep qalghachqa, xizmetkari ghojisigha: — Yebusiylarning bu shehirige kirip, shu yerde qonayli, dédi.

¹² Lékin ghojisi uninggha jawab bérıp: — Biz Israillar turmaydighan, yat eller turidighan sheherge kirmeyli, belki Gibéahqa ötüp kéteyli, dédi.

¹³ Andin u yene xizmetkarigha: — Kelgin, biz yéqindiki jaylardin birige barayli, Gibéahda yaki Ramahda qonayli, dédi.

□ **18:30** «Gersomning ewladi» — ibranıy tilida «Gersomning oghlı». □ **18:31** «Xudaning öyi Shilohda turghan barliq waqıtlarda» — Shiloh shehiri muqeddes chédır tunji tiklen'gen jay idi («Ye.» 18:10, 19:51, «1Sam.» 3:1ni körüng). Sulayman padishah ibadetxanını Yérusalémı qurushtin ilgiri (qaysı waqıt ikenlikı bizke namelum) Shiloh ibadet sorunı süpitide ishliılmey tashliwétilgenidi («Yer.» 7:12ni körüng). ■ **19:1** Hak. 17:6; 18:1; 21:25 □ **19:2** «Lékin u kénizek érige wapasizliq qilip...» — yaki «lékin u kénizek éridin yamanlap kétip...». □ **19:9** «andin ete seherde ... öyünglerge kétinglar» — ibranıy tilida «andin ete seherde ... chédiringlarcha kétinglar».

14 Shuning bilan ular méngip, Binyamin yurtidiki Gibéahning yénigha yétip barghanda kün olturghanidi.

15 Ular Gibéahqa kirip, u yerde qonmaqchi boldi; sheherning chong meydanigha kirip olturushti; lékin héchkim ularni qondurushqa öyige tekliq qilmidi.

16 Halbuki, u kéchisi qéri bir adem ishini tügitip, étizliqtin yénip kéliwatqanidi. U eslide Efraim taghliq rayoniliq adem idi, u Gibéahda musapir bolup, olturaqliship qalghanidi; lékin u yerdiki xelqler Binyaminlardin idi.

17 U béshini kótürüp qarap, bu yoluchining sheherning meydanida olturghinini körüp uningdin: — Qeyerdin kelding? Qeyerge barisen? — dep soridi.

18 U jawab bérip: — Biz Yehuda yurtidiki Beyt-Lehemdin Efraim taghliqining chet yaqlirigha kétip barimiz; men esli shu jaydin bolup, Yehuda yurtidiki Beyt-Lehemge barghanidim; ishlirim Perwerdigarning öyige munasiwetlik idi; lékin bu yerde héch kim méni öyige tekliq qilmidi. □

19 Bizning éshelirimizge béridighan saman we boghuzimiz bar, özüm, dédekliri, shundaqla keminiiring bilen bolghan yigitkimu nan we sharablar bar, bizge héch néme kem emes, — dédi.

20 Buni anglap qéri kishi: — Tinch-aman bolghaysen; silering mohtajliringlarning hemmisi méning üstümge bolsun, emma kochida yatmanglar! — dep,

21 uni öz öyige élip bérip, éshelirige yem berdi. Méhmanlar putlirini yuyup, yep-ichip ghizalandi.

22 Ular könglide xush bolup turghinida, mana, sheherning ademliridin birnechcheylen, yeni birqanche lükcek kélip öyni qorshiwélip, ishikni urup-qéqip, öyning igisi bolghan qéri kishige: — Séning öyüngge kelgen shu kishini bizge chiqirip bergin, uning bilen yéqinchiliq qilimiz, — dédi. □ ■

23 Buni anglap öy igisi ularning qéshigha chiqip ulargha: — Bolmaydu, ey buraderlirim, silerdin ötünüp qalay, mundaq rezillikni qilmanglar; bu kishi méning öyümge méhman bolup kelgeniken, siler bundaq iplasliq qilmanglar.

24 Mana, méning pak bir qizim bar, yene u kishining kéniziki bar. Men ularni qéshinglarga chiqirip bérey, siler ularni ayagh asti qilsanglar meyli, neziringlarga néme xush yaqsa ularni shundaq qilinglar, lékin bu kishige mushundaq iplasliq ishni qilmanglar, — dédi. □

25 Lékin u ademler uninggha qulaq salmidi; yoluchi kénizikini ularning aldigha sörep chiqirip berdi. Ular uning bilen bille bolup kechtin etigen'giche ayagh asti qildi; ular tang yorughanda andin uni qoyup berdi.

26 Chokan tang seherde qaytip kélip, uning ghojisni qon'ghan öyning derwazisining bosughisigha kelgende yiqilip qélip, tang atquche shu yerde yétip qaldi.

27 Etigende uning ghojisni qopup öyning ishikini échip, yolgha chiqmaqchi

□ 19:18 «Perwerdigarning öyi, yeni muqeddes chédir» — shu chaghdá Yérusalémda emes, Shilohda idi. □ 19:22 «lükcek» — ibraniy tilida «Béialning (Iblisning) balliri». Bashqa birxil terjimisi «sheherdiki ademler, lükcekler...» ■ 19:22 Yar. 19:1-4; Hosh. 9:9; 10:9 □ 19:24 «Mana, méning pak bir qizim bar, yene u kishining kéniziki bar... siler ularni ayagh asti qilsanglar meyli...» — shu qéri adem méhmandostluqni we méhmanlarga bolghan mes'uliyetchanliqni shunche

«muqeddes» dep qarisiimu, uning aghzidin chiqqan yuqiriqi gepliridin shu chaghdiki Israillarning buzuqchiliq-exlaqsizliqining qandaq derijige bérup yetkenlikni éniq kórünüdu. Méhmanlarning hayatini qoghdash üçün öz hayatini pida qilsa bolatti; lékin öz qizini mushu rezillerge «hediye qilish»qa herqandaq wijdan igisige yirginchlik bolsa kérek.

bolup tëshigha chiqiwidi, mana, uning kéniziki bolghan chokan öyning derwazisi aldida qolliri bosughining üstige qoyuqluq halda yatatti.

²⁸ U uninggha: — Qopqin, biz mangayli, dédi. Lékin chokan héchbir jawab bermidi. Shuning bilen u chokanni éshkke artip, qozghilip öz öyige yürüp ketti.□

²⁹ Öz öyige kelgende, pichaqni élip kénizikining jesitini söngekli ri boyiche on ikki parche qilip, pütkül Israil yurtining chet-yaqilirighiche ewetti.

³⁰ Shundaq boldiki, buni körgenlerning hemmisi: «Israil Misirdin chiqqan kündin tartip bugün'giche bundaq ish bolup baqmighanidi yaki körülüp baqmighanidi. Emdi bu ishni obdan oylishep, qandaq qilish kéreklikini meslihetlisheyli» — déyishti.

20

Ichki urushning partlisi

¹ Shuning bilen Israillarning hemmisi chiqip, jamaet Dandin tartip Beer-Shébaghiche yighilip Giléad zéminining xelqi bilen qoshulup Mizpahda, Perwerdigarning aldigha kélip bir ademdek boldi. □

² Pütkül qowmning chongliri, yeni Israilning hemme qebilisining bashliqliri Xudaning xelqining jamaiti arisida hazir boldi. Jamaet jemi bolup töt yüz ming qilich tutqan piyade esker idi

³ (Binyaminlar Israilning Mizpahda jem bolghinidin emdi xewer tapqanidi). Israillar sürüshte qilip: «Bu rezil ish qandaq yüz berdi?» — dep soridi.□

⁴ Öltürülgen chokanning éri Lawiy kishi jawab bérp mundaq dédi: — «Men bolsam öz kénizikimni élip, Binyaminning Gibéah shehirige qon'ghili barghanidim;

⁵ Gibéahning ademleri kéchide manga hujum qilmaqchi bolup, méni dep öyni qorshiwaldi. Ular méni öltürüşni qestlidi, kénizikimni bolsa ular ayagh asti qilip öltürüwetti. □

⁶ Shuning bilen men kénizikimning jesitini parche-parche qilip, kishilerge kőtürtküzüp Israilning mirasi bolghan zéminning herbir yurtigha ewettim. Chünki ular Israil ichide pasliq we iplasliq qildi.

⁷ Mana, ey barliq Israillar, siler hemminglar oylinip, meslihet körsitinglar».

⁸ Shuning bilen hemme xelq bir ademdek qopup: — Arimizdin ne héchkim öz chédirige barmisun ne héchkim öz öyige qaytmisun,

⁹ belki biz Gibéahqa shundaq qilayliki: — Biz chek tashlap uninggha hujum qilayli;

□ **19:28 «Lawiy kishi** uninggha: — Qopqin, biz mangayli, dédi» — bu chokanning «ghoja»sining tash yürekliki bilen shu yerlik lükheklerning rezillikining perqi barmu? □ **20:1 «Dandin tartip Beer-Shébaghiche yighilip, Giléad zéminining xelqi bilen qoshulup...»** — Dan shehiri (18:29de körsitilgen) zéminning shimaliy chétide; Beer-Shéba shehiri bolsa zéminning jenubiy chétide; «Giléad» bolsa zéminning Jordan deryasining sherq teripidiki chet qismi idi. Démek (Binyamin xelqidin bashqa), pütkül Israilning ademleri Mizpahqa yighildi. □ **20:3 «... Israillar sürüshte qilip: «bu rezil ish qandaq yüz berdi?» — dep soridi»** — shu chaghda Binyaminlarning wekillirining neq meydanda bar-yoqluqi éniq emes. Lawiy kishi, shübhisizki, kénizikining jesitidin bir qismini ularghimu ewetken (11:29). Bu soal Binyamin wekillirige qoyulghan bolsa, «Bu rezil ishning sewebini bizge chüshendürüp béringlar» dégendek terjime qilinishi kérek idi. Lékin 4-ayettin qarighanda soal Lawiy kishige qoyulghan. □ **20:5 «...méni dep öyni qorshiwaldi»** — yaki «... men bar öyni qorshiwaldi».

10 biz Israilning hemme qebilisidikilerdin yüzning ichidin onni, mingdin yüzni, on mingdin mingni tallap chiqip, ularni xelq üçün ozuq-talqan yetküzüşke teyinleyli. Shundaq qilip xelq Binyamin yurtidiki Gibéah shehirige bérip, ularning Israil ichide qilghan barliq iplasliqini ularning öz béshigha yandursun, — déyishti.

11 Shuning bilen Israilning hemme ademliri bir ademdek bolup, u sheherge hujum qilishqa toplandi.

12 Andin Israil qebililiri Binyaminning barliq jemetlirige elchi ewetip: — Aranglarda yüz bergen bu rezillik zadi néme ish?

13 Emdi Gibéahdiki bu lükcheklerni bizge tutup béringlar. Shuning bilen biz ularni ölümge mehkum qilip, Israildin rezillikni yoq qilayli, — dédi. Lékin Binyaminlar öz qérindashliri bolghan Israillarning sözini tingshimidi, □ ■

14 belki Binyaminlar Israilgha qarshi jeng qilish üçün sheher-sheherlerdin kélip Gibéahda yighildi.

15 U waqitta Binyaminlardin sheher-sheherlerdin tizimlan'ghanlar yigirme alte ming qilich tutqan erkek idi. Uningdin bashqa Gibéahdin xillan'ghan yette yüz esker bar idi.

16 Bu pütkül qoshun arisida xillan'ghan yette yüz solxay esker bolup, salghuga tashni sélip nishan'gha atsa, qilchimu qéyip ketmeytti. ■

17 Binyamin qebilisidin bashqa, Israilning ademliri sanaqtin ötküzülüwidi, qilich tutqanlar töt yüz ming erkek chiqti; bularning hemmisi jengchiler idi.

18 Israil qopup Beyt-Elge chiqip Xudadin: — Bizning arimizdin kim awwal chiqip Binyaminlar bilen soqushsun, dep soriwidi, Perwerdigar jawab bérip: — Yehuda awwal chiqsün, dédi. □

19 Shuning bilen Israillar etisi seher qopup Gibéahning udulida chédirgah tikti.

20 Andin Israilning ademliri Binyamin bilen urushushqa chiqip, Gibéahning yénida raslinip ulargha qarshi sep tüzdi.

21 Shu küni Binyaminlar Gibéahdin chiqip, Israildin yigirme ikki ming kishini öltürüp, yerge yeksan qiliwetti.

22 Lékin Israilning ademliri jasaretke kélip, awwalqi küni sep tüzgen jayda ikkinchi küni yene sep tüzdi.

23 *sep tüzüshdin awwalqi axshimi* Israil Perwerdigarning aldigha bérip, kech kirgüshe peryad qilip yiglap, Perwerdigardin yol sorap: — Biz öz qérindishimiz bolghan Binyamin nesilliri bilen yene urushushqa chiqsaq bolamdu, bolmamdu? — dep soriwidi, Perwerdigar jawab bérip: — Ulargha hujum qilinglar, dédi.

24 Shuning bilen Israillar ikkinchi küni Binyaminlarga yéqin kélip hujum qildi.

25 Binyaminmu ikkinchi küni Gibéahdin chiqip Israillar bilen soqushup, ularning on sekkiz ming adimini öltürüp, yerge yeksan qiliwetti; bularning hemmisi qilich tutqanlardin idi.

26 Andin Israillarning hemmisi, yeni pütün qoshun qopup Beyt-Elge chiqip yiglap, shu küni Perwerdigarning aldida kechkiche roza tutup, Perwerdigarning aldida köydürme qurbanliq bilen inaqliq qurbanliqi ötküzdi.

□ 20:13 «lükchekler» — ibraniiy tilida «béliahning (Iblisning) baliliri». ■ 20:13 Hak. 19:22; Hosh. 9:9; 10:9 ■ 20:16 Hak. 3:15 □ 20:18 «Israil qopup Beyt-Elge chiqip Xudadin: ... dep soriwidi» — bu ayettin qarighanda, Xudaning muqeddes chédiri gerche shu yillarda Shilohda bolsimu («Ye.» 18:1, «Hak.» 18:31, 21:12, «1Sam.» 1:3ni körüng), melum sewebtin (düşmenlarning tajawuzliri tüpeylidin?) Beyt-Elde waqitliq turghuzulghan oxshaydu (27-28-ayetni körüng).

27-28 Shu künlerde Xudaning ehde sanduqi shu yerde bolup, Harunning ewladi, Eliazarning oghli Finihas uning aldida xizmet qilatti; shuning bilen Israillar Perwerdigardin yol sorap: — Biz öz qérindishimiz bolghan Binyaminning nesilliri bilan yene urushushqa chiqamduq yaki toxtap qalamduq? — dep soridi; Perwerdigar jawaben: — Chiqinglar, chünki ete Men ularni séning qolunggha tapshurimen, dédi. □

29 Buni anglap Israil xelqi Gibéahning etrapigha eskerlerni pistirma qoydi; ■
30 üçinchi küni Israillar ilgiriki ikki qétimqidek Binyaminlarga hujum qilishqa Gibéahning uduligha kélip sep tüzdi.

31 Binyamin *Israil* xelqige qarshi jengge chiqiwidi, xelq ularni sheherdin azdurup chiqti. Ular Beyt-Elge chiqidighan yol we Gibéahqa baridighan yolning üstide hem dalada xelqni ilgiriki ikki qétimqidek urup qirghili turdi. Israilning ademleridin ottuzche kishini öltürdi.

32 Binyaminlar: — Ular yenila awwalqidek meghlup boldi, — déyishti. Emma Israil: — Bizler qéchip ularni sheherdin egeshtürüp chiqip, yollargha élip chiqayli, dep meslihetlishiwalghanidi.

33 Shuning bilen Israilning hemme ademleri öz jayidin qopup Baal-Tamargha bérip sep tüzdi, pistirmida turghan Israillarmu öz jayidin, yeni Gébadiki chimendin chiqip keldi. □

34 Israilning arisidin serxil on ming kishi Gibéahning udulidin uninggha hujum qildi, jeng qattiq boldi. Lékin Binyaminlar özlirining üstige bala yéqinlashqinini bilmey qaldi.

35 Perwerdigar Binyaminlarni Israilning aldida meghlup qilghachqa, ular u küni Binyaminlardin yigirme besh ming bir yüz qilich tutqan ademni öltürdi.

36 Emdi Binyaminlar özlirining meghlup bolghinini kördi.

Israilning ademleri eslide Gibéahqa qoyghan pistirmidiki kishilirige ishench qilip, Binyaminlarni aldap, aldida chékin'genidi.

37 U waqitta pistirmidikiler tézdin atlinip Gibéahqa hujum qilip bésip kirip, sheherdikilerning hemmisini qilichlap qirdi. □

38 Israillar eslide pistirmidikiler bilen aldin'ala nishan üçün belge békitkenidi, yeni sheherge ot quyup, qélin tütün tüwrükining asman'gha kötürülüşhini belge qilishqa kélihiwalghanidi.

39 Shunga Israilning ademleri urushtin waqtinche chékin'gende, Binyaminlar Israilning ademlerini urup soqup, ottuzche kishini öltürüp: — Mana, Israil awwalqi jengdikidek aldimizda sheksiz tarmar bolidu, — déyishti.

40 Lékin sheherning ichidin tütün tüwrük örlep chiqqanda, Binyaminlar keynige burulup qariwidi, mana, pütkül sheher is-tütek bolup asmanlarga kötürülüp kétéwatatti.

41 Shu haman Israilning ademleri burulup yénip keldi, Binyaminning ademleri bolsa: Bizge bala yéqinlashti dep, wehimige chüshti.

□ **20:27-28** «Israillar Perwerdigardin yol sorap: — ... — dep soridi» — shu chaghda, Israilning Perwerdigardin «yol sorishi» shübhisizki, bash kahin Finihasning kahinliq kiyimige taqalghan efortiki «urim we tumnim» arqliq idi («Mis.» 28-babni we izahatilirini körüng). Israillarning tartqan talapetliri, shübhisizki, Xudaning pütkül qowmining üstige qoyghan agah-jazaliri idi. Xudaning yolidin chiqqanlar peqet Binyaminlarla emes, belki pütkül Israil xelqi bolushi mumkin idi. ■ **20:29** Ye. 8:4 □ **20:33** «Gébadiki» — yaki «Gibéahdiki». «Gibéah» we «Géba» (a) oxshash bir jay bolushi mumkin, yaki (e) bir-birige intayin yéqin ikki jay bolushi mumkin. «chimendin chiqip keldi» — yaki «gherb tereptin chiqip keldi». □ **20:37** «Gibéahqa hujum qilip...» — bu sözlerning bashqa birxil terjimisi: «Gibéahgiche bashlamchiliq qilip».

⁴² Ular Israillarning aldidin burulup chöllükke mangidighan yol bilen qéchip ketti; lékin jeng ularning keynidin iz bésip mangdi; etrapidiki herqaysi sheherlerdin ademler chiqip ularni arigha élip halak qildi.

⁴³ Shu teriqide ular Binyaminlarni qorshiwaldi, ularni kün chiqish teripidiki Gébaning udulighiche toxtimay qoghlap béríp, cheylep öltürdi. □

⁴⁴ Buning bilen Binyaminlardin on sekkiz ming kishi öldi, ularning hemmisi batur palwanlar idi.

⁴⁵ Bashqiliri burulup chöl terepke qéchip, Rimmon qoram téshigha bardí; emma Israillar yollarda xuddi bashaq tergendek ulardin besh ming ademni öltürdi; andin ularning keynidin Gidomghiche qoghlap béríp, yene ikki ming ademni öltürdi.

⁴⁶ U küni Binyaminlardin öltürülgenler yigirme besh ming adem idi. Bularning hemmisi palwanlar bolup, qilich tutqanlar idi.

⁴⁷ Halbuki, ulardin peqet alte yüz adem qalghanidi, ular burulup chöl terepke qéchip, Rimmondiki tik yargha bardí. Ular Rimmondiki tik yarda töt ay türdi. ■

⁴⁸ Israillar yene Binyaminlarning zéminigha yénip kélip, hemme sheherlerdiki ademlerni, charpaylarni hem uchrihanlarning hemmisini qilich bilen qiriwetti, shundaqla ot quyup, udul kelgen sheherlirining hemmisini köydürüwetti.

21

Binyamin qebilisining nesli qurup kétishtin qutulushi

¹ Eslide Israilning ademliri Mizpahda qesem qiliship: — Bizning ichimizdin héchkim öz qizini Binyaminlarga xotunluqqa bermisun, — déyishkenidi.

² Shuning üçün xelq Beyt-Elge kélip, u yerde kech kirgüche Xudaning aldida peryad kôtürüp qattiq yighliship: —

³ Ey Israilning Xudasi Perwerdigar, Israilda némishqa shundaq ish yüz béridu, némishqa Israilning qebililiridin biri yoqap ketsun? — déyishti.

⁴ Etisi xelq seher qopup, u yerde qurban'gah yasap, köydürme qurbanliq we inaliq qurbanliqliri sundi.

⁵ Israillar özara: — Israilning herqaysi qebililiridin jamaetke qoshulup Perwerdigarning aldida hazir bolushqa kelmigen kimler bar? — dep sorashti, chünki ular kimki Mizpahqa Perwerdigarning aldida hazir bolmisa, u sheksiz ölümge mehkum qilinsun, dep qattiq qesem qilishqanidi.

⁶ Israil öz qérindishi bolghan Binyamin toghruluq pushayman qilip: — Mana, emdi Israil arisidin bir qebile üzüwétildi.

⁷ Biz Perwerdigarning namida bizning ichimizdin héchqaysimiz öz qizimizni Binyaminlarga xotunluqqa bermeymiz, — dep qesem qilghanidug; emdi qandaq qilsaq ulardin qalghanlirini xotunluq qilalaymiz — déyishti.

⁸ Ular yene özara: — Israil qebililiridin qaysisi Mizpahqa, Perwerdigarning aldigha chiqmidi? — dep sorashti. Mana, Yabesh-Giléadliqlardin héchqaysisi chédirgahqa, jamaetke qoshulushqa kelmigenidi.

□ **20:43 «Géba»** — yaki «Gibéah». Emma shu zéminning jughrapiyilik ornigha qarighanda u Géba bolushi mumkin. Bu ayetning bashqa birneche xil terjimiliri bar: «...ularni kün chiqish teripidiki Gébaning udulighiche toxtimay qoghlap béríp, cheylep öltürdi» — bu sözlerning bashqa xil terjimisi: «ularni Nohahdin qoghlap béríp, Gébahning sherq teripidiki bir yerde cheylep öltürdi». ■ **20:47 Hak. 21:13**

⁹ Chünki xelqni sanap körgende Yabesh-Giléadning adamliridin u yerde héchkim yoq idi.

¹⁰ Shuning bilen jamaet on ikki ming palwanni u yerge ewetip, ulargha tapilap: — Yabesh-Giléadta turuwatqanlarni, jumladin ayallar we balilarni urup-qirip qilichlap öltürüwétinglar;

¹¹ shundaq qilinglarki, barliq erkaklarni we erler bilen bille bolghan barliq ayallarni öltürüwétinglar, dédi.■

¹² Ular shundaq qilip Yabesh-Giléadtiki xelqining ichide téxi erler bilen bille bolup baqmighan töt yüz qizni tépip, ularni tutup Qanaan zéminidiki Shilohqa, chédirgahga élip keldi.

¹³ Andin pütkül jamaet Rimmondiki tik yardiki Binyaminlarga adem ewetip, ulargha tinchliq salimini jakarlidi. ■

¹⁴ Shuning bilen Binyaminlar qaytip keldi; Israillar Yabesh-Giléadtiki hayat qalghan qizlarni ulargha xotunluqqa berdi, lékin bular ulargha yétishmidi.

¹⁵ We xelq Binyamin toghruluq pushayman qildi; chünki Perwerdigar Israilning qebililirining arisida kemtük peyda qilip qoyghanidi.

¹⁶ Bu waqitta jamaetning aqsaqalliri: — Binyaminning qiz-ayalliri yoqutiwétildi, emdi biz qandaq qilsaq qalghanlirini xotunluq qilalaymiz, — dédi.

¹⁷ Andin yene: — Binyaminidin qéchip qutulghan qaldisigha miras saqlinishi kérekki, Israilning bir qebilisimu öchüp ketmesliki kérek.

¹⁸ Peqet bizla qizlirimizni ulargha xotunluqqa bersek bolmaydu, chünki Israillar: «Öz qizini Binyaminlarga xotunluqqa bergén kishi lenetke qalsun!» dep qesem qilishqan, — déyishti.

¹⁹ Ular yene: — Mana, Beyt-Elning shimal teripidiki, Beyt-Eldin Shekemge chiqidighan yolning sherq teripidiki, Libonahning jenub teripidiki Shilohda her yili Perwerdigarning bir héyti bolup turidu, — dédi.

²⁰ Andin Israillar Binyaminlarga buyrup: — Siler béríp, *shu yerdiki* üzümzarliqlargha yoshuruniwélinglar.

²¹ Közitip turunglar, qachaniki Shilohdiki qizlarning ussul oynighili chiqqinini körsenglar, üzümzarliqlardin chiqip herbiringlar Shilohning qizliridin birini özünglarga xotunluqqa élip qéchinglar, andin Binyaminning zéminigha kétinglar.

²² Shundaq holiduki, eger ularning atiliri ya aka-ukiliri kélip bizge periyad kótürse, biz ulargha: «Bizge yüz-xatire qilip, ulargha yol qoyunglar, chünki biz jengde ularning hemmisige xotunluqqa toluq birdin qiz alalmiduq; uning üstige siler bu qétim qizliringlarni öz ixtiyarliqinglar bilen ulargha bermidinglar; ixtiyaren bergén bolsanglar, gunahqa tartilattinglar», deymiz, — dédi.□

²³ Binyaminlar shundaq qilip sani boyiche ussul oynaydighan qizlardin özlirige xotunluqqa élip qéchip, öz miras zéminigha qaytip béríp, sheherlerni

■ 21:11 Chöl. 31:17 ■ 21:13 Hak. 20:47 □ 21:22 «...jengde ularning hemmisige xotunluqqa toluq birdin qiz alalmiduq» — eslide Binyaminlardin alte yüz kishi ayalsiz qalghanidi. Israillar Yabesh-Giléadlar bilen jeng qilip qizdin töt yüzni tapqanidi, lékin yenila ikki yüz adem ayalsiz qaldi. Shuning üçün ular «jengde ularning hemmisige xotunluqqa toluq birdin qiz alalmiduq» deydu. «siler ... qizliringlarni öz ixtiyarliqinglar bilen ulargha bermidinglar; ixtiyaren bergén bolsanglar, gunahqa tartilattinglar» — ularning ezlidiki «héchkim Binyaminlarga öz qizini bermisun» dégen qesimi bilen, «siler Shilohdikiler qizliringlarni Binyaminlarga ixtiyaren yatliq qilghan bolsanglar, gunahkar bolattinglar. Hazir bolsa, qizliringlar bulap kétéldi, Shua siler gunahkar hésablanmaysiler» dégendek mentiqtide bolghan.

yene yasap u yerde turdi.

²⁴ U waqitta Israil u yerdin ayrilip, herbiri öz qebililiri we jemetige yénip bardı, andin herbiri öz miras zéminigha ketti.

²⁵ Shu künlerde Israilda héch padishah bolmidi; herkim öz neziride yaxshi körün'genni qilatti. □ ■

□ **21:25** «...herkim öz neziride yaxshi körün'genni qilatti» — 17:6 we izahatini körüng. ■ **21:25**
Hak. 17:6; 18:1; 19:1

Rut

Elimelek ailisining Moabqa bérishi

¹ *Batur* Hakimlar höküm sürgen mezigilde shundaq boldiki, zéminda acharchiliq yüz berdi. Shu waqıtta bir adem ayali we ikki oghlini élip Yehuda zémindiki Beyt-Lehemdin chiqıp, Moabning sehralirida bir mezigil turup kélishe bardi. □

² U kishining ismi Elimelek, ayalining ismi Naomi, ikki oghlining ismi Mahlon bilen Kilyon idi. Ular Beyt-Lehemde olturuqluq, Efrat jemetidin idi. Ular Moabning sehrasigha kélip shu yerde olturaqlashti.

³ Kéyin Naomining éri Elimelek öldi; ayali ikki oghli bilen qaldi.

⁴ Ular Moab qizliridin ózlidirige xotun aldi. Birining éti Orpah, yene birining éti Rut idi. Ular shu yerde on yildek turdi.

⁵ Mahlon bilen Kilyon her ikkisi öldi; shuning bilen apisi éri hem oghulliridin ayrilip yalghuz qaldi.

Naomi bilen Rutning Beyt-Lehemge qaytip kélishi

⁶ Shuning bilen ayal ikki kélini bilen qopup Moabning sehrasidin qaytip ketmekchi boldi; chünki u Perwerdigarning Öz xelqini yoqlap, ashliq bergenliki toghrisidiki xewerni Moabning sehrasida turup anglighanidi.

⁷ Shuning bilen u ikki kélini bilen bille turghan yéridin chiqıp, Yehuda zéminigha qaytishqa yolgha chiqti.

⁸ Naomi ikki kélinige: — her ikkinglar qaytip öz ananglarning öyige béringlar. Silerning merhumlarga we manga méhribanliq kórsetkinglardek Perwerdigarmu silerge méhribanliq kórsetkey!

⁹ Perwerdigar siler ikkinglarni öz éringlarning öyide aram tapquzghay! — dep, ularni söyüp qoydi. Ular hörkirep yighliship

¹⁰ uninggha: — Yaq, biz choqum séning bilen teng öz xelqingning yénigha qaytimiz, — déyishti.

¹¹ Lékin Naomi: — Yénip kétinglar, ey qizlirim! Némishqa méning bilen barmaqchisiler? Qorsiqimda silerge er bolghudek oghullar barmu?

¹² Yénip kétinglar, ey qizlirim! Chünki men qérip ketkechke, erge tégishke yarimaymen. Derheqiqeten бүгүн kéche bir erlik bolushqa, shundaqla oghulluq bolushqa ümid bar dégendimu,

¹³ ular yigit bolghuche sewr qilip turattinglarmu? Ularni dep bashqa erge tegmey saqlap turattinglarmu? Yaq, bolmaydu, qizlirim! Chünki Perwerdigarning qoli manga qarshi bolup méni azablaydighini üçün, men tartidighan derd-elem silerningkidin téximu éghir bolidu, — dédi. □

□ **1:1** «mezigilde» - ibraniy tilida «künlerde». «sehralirida» - ibraniy tilida «étizliqlirida». Moabtikiler Yehudiyarlarga öch idi. Bu Elimelek we ailisidikilerning Moabning sheherlirige emes, belki sehrasigha bérishining bir sewebi bolsa kérek. □ **1:13** «Men tartidighan derd-elem silerningkidin téximu éghir bolidu» — gerche Rut bilen Orpah her ikkisi éridin ayrilish azabini tartqan tul xotunlar bolsimu, Naomining azabi téximu éghir idi; uning éridin hem ikki oghlidan ayrilip qélish azabi bar idi. Uning üstige, u ikki kélinining özidek yaqa yurtta tul bolup turush derdini tartitishini xalimaytti. Bu sózning yene ikki terjimisi bar: «Men siler üçün (tul qalghanliqinglardin) intayin azablinimen» yaki «Méning derd-elimim silerge bek éghir yük bolup qalidu, siler kötürelmeysiler»

14 Ular yene hōrkirep yighlashti. Orpah qéynanisini sōyūp xoshlashti, lékin Rut uni ching quchaqlap turuwaldi.

15 Naomi uninggha: — Mana, kélin singling öz xelqi bilen ilahlirining yénigha yénip ketti! Senmu kélin singlingning keynidin yénip ketkin! — dédi.

16 Lékin Rut jawaben: — Méning séning yéningdin kétishimni we sanga egishish niyitimdin yénishni ötünme; chūnki sen nege barsang menmu shu yerde barim; sen nede qonsang menmu shu yerde qonimen; séning xelqing méningmu xelqimdur we séning Xudaying méningmu Xudayimdur.

17 Sen nede ölseng menmu shu yerde ölimen we shu yerde yatimen; ölümdin bashqisi méni sendin ayriwetse Perwerdigar méni ursun hem uningdin ashurup jazalisun! — dédi. □

18 Naomi uning öziye egiship bérishqa qet'iy niyet qilghinini kōrūp, uninggha yene éghiz achmidi.

19 Ikkisi méngip Beyt-Lehemge yétip keldi. Shundaq boldiki, ular Beyt-Lehemge yétip kelginide pütkül sheherdikiler ularni kōrūp zilzilige keldi. Ayallar bolsa: — Bu rasttinla Naomimidu? — déyishti.

20 U ulargha jawaben: — Méni Naomi démey, belki «Mara» denglar; chūnki Hemmige Qadir manga zerdab yutquzdi. □

21 Toquzum tel halette bu yerdin chiqtim; lékin Perwerdigar méni quruq qaytquzdi. Perwerdigar méni eyiblep guwahliq berdi, Hemmige Qadir méni xarlighaniken, némishqa méni Naomi deysiler? — dédi. □

22 Shundaq qilip Naomi bilen kélini Moab qizi Rut Moabning sehasidin qaytip keldi; ular ikkisi Beyt-Lehemge yétip kélishi bilen teng arpa ormisi bashlan'ghanidi.

2

Rutning Boazning étizida bashaq térishi

1 Naomining érige tughqan kélidighan Boaz isimlik bir adem bar idi. U Elimelekning jemetidin bolup, intayin bay adem idi. ■

2 Moab qizi Rut Naomigha: — Men étizliqqa baray, birerkimning neziride iltipat tépip, uning keynidin méngip arpa bashaqlirini tersem? — dédi.

U uninggha: — Barghin, ey qizim, dédi. □

3 Shuning bilen u chiqip étizliqlargha kélip, u yerde ormichilarning keynidin bashaq terdi. Bextige yarisha, del u kelgen étizliq Elimelekning jemeti bolghan Boazning étizliqliri idi.

4 Mana, u waqitta Boaz Beyt-Lehemdin chiqip kélip, ormichilar bilen salamlaship: — Perwerdigar siler bilen bille bolghay! — dédi.

□ **1:17** «Perwerdigar méni ursun hem uningdin ashurup jazalisun!» - ibraniy tilida: «... Perwerdigar mangimu shundaq qilsun we uningdin ashurup qilsun!» □ **1:20** «Méni Naomi démey...» — «Naomi» dégenning menisi: «yéqimliq», «kōngüllük», «huruzluq»; «Mara» bolsa «achchiq», «elemlik», «zerdabliq» dégen menide. □ **1:21** «Perwerdigar méni eyiblep guwahliq berdi» — bashaq birxil terjimiliri: — «Perwerdigar manga qarshi chiqti» yaki «méni azablidi». Bu sözler toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **2:1** Mat. 1:5 □ **2:2** «Bashaq térish» - Tewrat qanuni boyiche namrat kishiler we yaq yurtluqlarning ormichilarning arqisidin chéchilip ketken bashaqlarni térishige ruxset bérilishi kérek («Law.» 19:9-10ni kōrüng). Gerche Naomining özining bir parche étizi bar bolsimu (4:3), uninggha shu pesilde birnerse térimlghanidi. Rut mushu iltimasi bilen Naomini «bashaq térish» xijalechilikidin qutquzidu, elwette.

Ular uninggha jawaben: – Perwerdigar sanga bext-beriket ata qilghay! – dédi.

⁵ Boaz ormichilarning üstige nazaretke qoyulghan xizmetkaridin: – Bu yash chokan kimning qizi bolidu? – dep soridi. □

⁶ Ormichilarning üstige qoyulghan xizmetkar jawab bérip: – Bu Naomi bilen bille Moabning sehasidin qaytip kelgen Moabiy chokan bolidu.

⁷ U: «Ormichilarning keynidin öñchilerning arisidiki chéçilip ketken bashaqlarni tériwalaymu?» dep telep qildi. Andin u kélip etigendin hazirghiche ishlewattidu; u peqet kepide bir'az dem aldi, – dédi. □

⁸ Boaz Rutqa: – Ey qizim, anglawatamsen?! Sen bashaq tergili bashqa bir kimning étizliqigha barmighin, bu yerdinmu ketme, méning dédeklirim bilen birge mushu yerde turghin. □

⁹ Diqqet qilghin, qaysi étizda orma orghan bolsa, *dédeklerge* egiship barghin. Men yigitlerge: Uninggha chéqilmanglar, dep tapilap qoydum! Eger ussap qalsang bérip, idishlardin yigitlirim *quduqtin* tartqan sudin ichkin, – dédi.

¹⁰ Rut özini yerge étip tizlinip, béshini yerge tegküzüp tezim qilip, uninggha: – Men bir bigane tursam, némishqa manga shunche ghemxorluq qilghudek neziringde shunchilik iltipat tapqanmen? – dédi.

¹¹ Boaz uninggha jawaben: – Éring ölüp ketkendin kéyin qéyananggha qilghanliringning hemmisi, shundaqla séning ata-anangni we öz wetiningdin qandaq ayrilip, sen burun tonumaydighan bir xelqning arisigha kelgining manga pütünley ayan boldi;

¹² Perwerdigar qilghininggha muwapiq sanga yandurghay, sen qanatlinirning tégide panah izdigen Israilning Xudasi Perwerdigar teripidin sanga uning toluq in'ami bérilgey, dédi.

¹³ Rut jawaben: – Ey xojam, neziringde iltipat tapqaymen; men séning dédiking bolushqimu yarimisammu, sen manga teselli bérip, dédikingge méhribane sözlerni qilding, – dédi. □

¹⁴ Tamaq waqtida Boaz uninggha: – Qéni, buyaqqa kelgin, nandin ye, nanni sirkige tögürin! – dédi. Rut ormichilarning yénigha kélip olturdi; Boaz qomachtin élip uninggha tutti. U uningdin toyghuche yédi we yene azraq ashurup qoydi.

¹⁵ U bashaq tergili qopqanda, Boaz yigitlirige buyrup: – Uni hetta öñchilerning arisida bashaq tergili qoyunglar, uni héç xijalette qaldurmanglar.

¹⁶ Hetta hem uning üçün azraq bashaqlarni öñchilerdin etey ayrip, uninggha tergili chühürüp qoyunglar, uni héç eyiblimenglar, dédi.

¹⁷ Shundaq qilip u kechkiche étizliqta bashaq terdi, tériwalghanlirini soqqanda, texminen bir efah arpa chiqti. □

□ **2:5** «Xizmetkaridin» - ibraniiy tilida «yigitidin». «Bu yash chokan kimning qizi bolidu?» - Shu chaghda Rut téxi tul bolghachqa, shuninggha yarisha alahide kiyimlirini kiywatqan idi. 3:3ni we izahatini köring. □ **2:7** «Kepide» - ibraniiy tilida «öyde». Orma mezgilde ormichilar belkim étizliqta dem élishqa waqitliq kepe salghan bolsa kérek. □ **2:8** «Dédeklirim bilen birge mushu yerde turghin» - dédeklerning ishi belkim arpa paylirini yighip öñche qilish idi. Rut «ularning qéshida» ishlise köprek bashaqlarni téreleytti, elwette. □ **2:13** «dédiking» - ibraniiy tilida «dédek»ni teswirleydighan ikki söz bar. Rut bu ayette bulardin eng töwen orunni körsitidighan sözni ishliptip özini teswirleydu.

□ **2:17** «Bir efah arpa» - texminen 15 kilogramche idi.

¹⁸ Andin u arpisini élip, sheherge kirdi, qéyanisi uning tergen *arpisini* kórdi; u yene u yep toyun'ghandin kéyin saqlap qoyghinini chiqirip uninggha berdi.

¹⁹ Qéyanisi uninggha: — Sen бүгүн nede bashaq terding, nede ishliding? Sanga ghemxorluq qilghan shu kishige bext-beriket ata qilin'ghay! — dédi. U qéyanisigha kimningkide ish qilghinini éytip: — Men бүгүн ishligen étizning igisining ismi Boaz iken, dédi.

²⁰ Naomi kélinige: — Tiriklergimu, ölgenlergimu méhribanliq qilishtin bash tartmighan kishi Perwerdigardin bext-beriket körgey! — dédi. Andin Naomi uninggha yene: — U adem bizning yéqin tughqinimizdur, u bizni qutquzalaydighan hemjemetlerdin biridur, — dédi. □

²¹ Moab qizi Rut yene: — U manga yene: «Méning yigitlirim pütün hosulumni yighip bolghuche ular bilen birge bolghin» dédi, — dédi.

²² Naomi kélini Rutqa: — Ey qizim, birsining sanga yamanliq qilmasliqi üçün bashqisining étizliqigha barmay, uning dédekliri bilen bille chiqip ishleseng yaxshidur, dédi. □

²³ Shuning bilen arpa we bughday hosuli yighilip bolghuche, Rut Boazning dédekliri bilen yürüp bashaq terdi. U qéyanisi bilen bille turuwerdi.

3

Rutning xaman'gha bérip, Boaz bilen körüshüsh

¹ Shu künlerde, qéyanisi Naomi uninggha: — Ey qizim, hal-ehwalingning yaxshi bolushi üçün, séning aram-bextingni izdimeyemmu? □

² Sen dédekliri bilen ishligen Boaz bizge tughqan kélidu emesmu? Mana, бүгүн axsham u xamanda arpa soruydu.

³ Emdi sen yuyunup-tarinip, özüngge etirlik may sürüp, *ésil* kiyimliringni kiyip, xaman'gha chüshkin; lékin u er kishi yep-ichip bolmighuche, özüngni uninggha körsetmigin. □

⁴ U yatqanda uning uxlaydighan yerini körüwal. Andin sen kirip, ayagh teripini échip, shu yerde yétiwalghin. Andin u sanga néme qilish kéreklikini éytipdu, — dédi.

⁵ Rut uninggha: — Sen néme déseng men shuni qilimen, — dédi.

⁶ U xaman'gha chüshüp, qéyanisi uninggha tapilighandek qildi.

⁷ Boaz yep-ichip, könglini xush qilip cheshning ayighigha bérip yatti. Andin Rut shepe chiqarmay kélip, ayagh teripini échip, shu yerde yatti.

□ **2:20** «Bizni qutquzalaydighan hemjemetlerdin biri» - («hemjemet-nijatkar»imizdin biri) yaki «hemjemet-qutquzhuchi»imizdin biri) — bu ibraniy tilida «goél» dégen söz bilen ipadilinidu. Bu sözining alahide menisi bar. Birsı namratliqtın özini qulluqqa sétiwetken bolsa yaki bashqa qiyin ehwalgha uchrıp mal-mülükini satqan bolsa, Musa peyghember tapshuruwalghan qanun'gha asasen, shu kishining yéqin uruq-tughqanliri, hemjemetlirining uni hörlükke chiqirip qutquzush hoquqi bar idi. Démek, u sétiwalghuchigha adil bir bahada pul bersila, u uning öz qérindishini hór qilip qutquzush hoquqi bar idi. Hoquqni ishliitish hemjemetining öz ixtiyarlıqi bilen bolatti, elwette. U hoquqini ishletmekchi bolsa, héchkim uni tosalmaytti. Naomi mushu yerde: «Bizdin xewer élish mes'uliyiti bolghan yéqin tughqanlirimizdin biri bar» démekchi bolidu. □ **2:22** «Birsining sanga yamanliq qilmasliqi üçün»

- Naomining bu agah sözliri bizge «Batur Hakimlar» dewridiki omumiy ehwalni ayan qilsa kérek. □ **3:1** «Séning aram-bextingni izdimeyemmu?» - Naomining mushu «aram-bext» dégini Rutni qaytidin öy-ochaqliq qilishni kórsitidu. □ **3:3** «Özüngge etirlik may sürüp» - ibraniy tilida «özüngni mesih qilip» yaki «özüngni mesihlep».

8 Yérim kéchide Boaz chöchüp, aldigha éngishkende, mana bir ayal ayighida yatatti!□

9 Kim sen?! – dep soridi u.

Rut jawaben: – Men xizmetkaring Rut bolimen. Sen méning hemjemet-nijatkarim bolghining uchün xizmetkaringning üstige tonungning étikini yéyip qoyghaysen, – dédi.□

10 U jawaben: – Ey qizim, Perwerdigardin bext-beriket tapqaysen! Séning kéyin körsetken sadaqet-méhribanliqning ilgiri körsetkingin角度mu artuqtur; chünki *séni izdigen* yigitler, meyli kembeghel bolsun, bay bolsun, ularning keynidin ketmidig.□

11 I qizim, emdi qorqmighin! Dégingning hemmisini orundap bérimen; chünki pütkül shehirimizdiki mötiwerler séni peziletlik ayal dep bilidu.□

12 Durus, sanga hemjemet-nijatkar bolghinin rast; lékin séning mendin yéqinraq yene bir hemjemeting bar.

13 Emdi kéchiche bu yerde qalghin; ete seherde eger u hemjemetlik hoquqini ishlitip séni élishni xalisa, u alsun; lékin hemjemetlik hoquqi boyiche séni almisa, Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, men sanga hemjemetlik qilip séni alay. Tang atquche bu yerde yétip turghin! – dédi.

14 U uning ayighida tang atquche yétip, kishiler bir-birini tonughudek bolushtin burun qopti. Chünki Boaz: – bir ayalning xaman'gha kelginini héchkim bilmisun, dep éytqanidi.□

15 U yene *Rutqa*: – Sen kiygen yépinchini échip turghin, dédi. U uni échip turuwidi, Boaz arpidin alte kemchen kemlep bérip, uning óshnisige artip qoydi. Andin u sheherge kirdi. □

16 Rut qéyanisining yénigha keldi. U: – Ey qizim, sen hazir kim?! – dep soridi. Shuning bilen u qéyanisigha u kishining qilghanlirining hemmisini dep berdi. □

□ **3:8 «Chöchüp, ...»** - bashqa birxil terjimisi «titrep kétip, ...». Héchbolmighanda, Boaz putlirigha soghuq urulghanda oyghinip ketken bolsa kérek. **«Éngishkende»** - bashqa birxil terjimisi «örülgende»

□ **3:9 «Xizmetkaring»** – oqurmenlarning éside barki, ibraniy tilida «dédek»ni teswirleydighan ikki söz bar. Bu ayette Rut ornini yuqiraraq körsitidighan sözni özige ishletti (2:13ni we izahatni körüng) **«Hemjemet-nijatkar»** dégen uqum toghruluq 2:20ni we izahatni körüng. **«Toningning étikini xizmetkaringning üstige yéyip qoyghaysen»** - Rut éytqan «Toningning étikini xizmetkaringning üstige yéyip qoyghaysen» dégen ibare: – «Méni sayengning astigha alghin, méni emringge alghin» dégenni we özining Boazning ayali bolushqa razi ikenlikini bildüridu. Xudamu Israilni öz qaniti astigha alghanliqi toghruluq shu sözni qilghan – «Ez.» 16:8ni körüng. □ **3:10 «Séni izdigen yigitler»** - Boazning sözige qarighanda (shühhisizki, u hem tirishchan hem chirayliq bolghachq) Rutni birqanche yigit izdep kelgen. Lékin Rut öz meylige egiship ularni tallamay, belki ornigha qéyanisi Naomigha yaxshi bolsun dep rehmetlik érige «hemjemet-nijatkar» bolghan Boazning panahliqini izdigen. Shuning bilen Boaz Rutning qilghini toghruluq: «Séning kéyin körsetken sadaqet-méhribanliqning ilgiri körsetkingin角度mu artuqtur» deydu. Rutning «ilgiri körsetken (sadaqet-méhribanliq)» bolsa qéyanisigha bolghan sadaqetlikini, uninggha hemrah bolup öz yurtini tashlap Israillarning arisigha kelgenlikini körsitidu. Boazning «Sen kéyin körsetken sadaqet-méhribanliq» déginu bolsa özini izdigenlikini körsitidu. □ **3:11**

«Pütkül shehirimizdiki mötiwerler» - ibraniy tilida «xelqimning shehirining derwazisidiki kishiler» – qedimki zamanda «sheherning derwazisi» aqsqaqallar we mötiwerler olturidighan jay idi; shu yerde sot échilatti. Shunga Boazning sözining toluq menisi «Méning shehirimdiki barliq mötiwerler séni peziletlik ayal dep qaraydu». □ **3:14 «Éytqanidi»** - ibraniy tilida «éytqanidi» yaki «oylighanidi» dégen mene birla söz bilen ipadilini. Biz bu yerde «éytqanidi» dep terjime qilduq. □ **3:15 «Alte kemchen»** - belkim «alte efah», yeni 27-45 kilogramni körsitishi mumkin. □ **3:16 «Sen hazir kim?»** - Naomining bu soali bilen Rutning hazirqi salahiyitini soraydu: u: «Hazir sen Boazning ayali boldungmu-yoq?» dégen menini bildüridu.

17 U: — U bu alte kemchen arpini manga berdi, chunki u: «qéynanangning yénigha quruq qol qaytip barmighin» dédi, — dédi.

18 Naomi: — Ey qizim, bu ishning axirining qandaq bolidighinini bilgüche mushu yerde texir qilghin; chunki u adem bügün mushu ishni pütüküzmeý aram almaydu, dédi.

4

Boazning Rutni nikahigha élishi, hemjemet-nijatkarliq burchini ada qilishi

¹ Boaz sheher derwazisigha chiqip, shu yerde olturdi. Mana, u waqitta Boaz éytqan héliqi hemjemetlik hoquqigha ige kishi kéliwatatti. Boaz uninggha: — Ey burader, kélip bu yerde olturghin, déwidi, u kélip olturdi. □

² Andin Boaz sheherning aqsaqalliridin on ademni chaqirip, ularghimu: — Bu yerde olturunglar, dédi. Ular olturghanda

³ u hemjemetlik hoquqigha ige kishige: — Moabning sehasidin yénip kelgen Naomi qérindishimiz Elimelekke tewe shu zéminni satmaqchi boluwatidu.

⁴ Shunga men mushu ishni sanga xewerlendürmekchi idim, shundaqla mushu yerde olturghanlarning aldida we xelqimning aqsaqallarining aldida «Buni sétiwalghin» démekchimen. Sen eger hemjemetlik hoquqigha asasen alay déseng, alghin; hemjemetlik qilmay, almaymen déseng, manga éytqin, men buni biley; chunki sendin *awwal* bashqisining hemjemetlik hoquqi bolmaydu; andin sendin kéyin méning hoququm bar, dédi.

U kishi: — Hemjemetlik qilip uni alimen, dédi.

⁵ Boaz uninggha: — Undaqla yerni Naomining qolidin alghan künide merhumning mirasigha uning nami bilen atalghan birer ewladi qaldurulushi üçün merhumning ayali, Moab qizi Rutnimu élishing kérek, — dédi. □

⁶ Hemjemet kishi: — Undaq bolsa hemjemetlik hoququmni ishlitip *étizni* alsam bolmighudek; alsam öz mirasimgha ziyani yetküzgüdekmen. Hemjemetlik hoquqini sen özüng ishlitip, yerni sétiwalghin; men ishlielmeymen, dédi. □

⁷ Qedimki waqitlarda Israilda hemjemetlik hoquqigha yaki almashturush-tégishish ishgha munasiwetlik mundaq bir resim-qaide bar idi: — ishni kesmek üçün bir terep öz keshini sélip, ikkinchi terepke béretti. Israilda soda-sétiqni békitishte mana mushundaq bir usul bar idi. ■

□ **4:1 «Ey burader!»** - ibranýi tilida «Ey, palanchi-pokunchil!» déyilidu. Bu adem belkim Rut we Naomigha qarita hemjemetlik burchini öz üstige élishni ret qilghachqa, u bu bayanda namsiz qalghan bolsa kérek. □ **4:5 «Moab qizi Rutnimu élishing kérek»** — «Law.» 25:25-34 we 47-55ge, we «Qan.» 25:5-10gha qarang. «Rut» 4:6-12-ayettiki ishlargha qarighanda, Beyt-Lehemde «perzentsiz qalghan qérindishining tul xotunini élish» toghrisidiki belgilime beja keltürülüwatqanda, qoshumcha maddilar qoshulghan bolsa kérek (eslidiki qanun belgilimisi boyiche, birsi perzentsiz ölgen bolsa, uning akisi yaki ukisi uning mirasigha mirasxor qaldurush üçün tul xotunini élish kérek idi; Beyt-Lehemdikiler mushu belgilimige aka-ukisidin bashqa barliq uruq-tughqanlirininimu öz ichige alidu, dep qoshqan oxshaydu). «Yar.» 38:8-10nimu körüng. □ **4:6 «men shu hoquqni** ishlielmeymen» - bu kishi belkim: «Eger Ruttin perzent körsem, ular méning balilirim hésablanmaydu; halbuki, ular bashqa ayalimdin bolghan perzentlirim bilen teng méning mirasimgha waris bolushi mumkin, shuning bilen öz perzentlirim érishidighan mirasining ülüshi eslidikidin azlap kétidu» dep oylisa kérek; shunga u «almaymen» dégen qarargha kelgen. ■ **4:7 Qan. 25:7**

8 Shunga hemjemet hoquqigha ige kishi Boazga: — Sen uni alghin, dep, öz keshini séliwetti.□

9 Boaz aqsaqallarga we köpchilikke: — Siler bügün méning Elimelek ke tewe bolghan hemmini, shundaqla Kilyon bilen Mahlon'gha tewe bolghan hemmini Naomining qolidin alghinimgha guwahtursiler.

10 Uning üstige merhumning nami qérindashliri arisidin we shehiringin derwazisidin öchürülmesliki üçün merhumning mirasigha uning nami bolghan *birer ewladi* qaldurulsun üçün Mahlonning ayali, Moab qizi Rutni xotunluqqa aldim. Siler bügün buninggha guwahtursiler, dédi.□

Boaz Rutni öz emrige ilishi arqiliq yerni qayturup sétiwalidu

11 Derwazida turghan hemme xelq bilen aqsaqallar: — Biz guwahturmiz. Perwerdigar séning öyüngge kirgen ayalni Israilning jemetini berpa qilghan Rahile bilen Léyah ikkisiidek qilghay; sen özüng Efratah jemeti ichide bayashat bolup, Beyt-Lehemde nam-izziting ziyade bolghay; □ ■

12 Perwerdigar sanga bu yash chokandin tapquzidighan nesling tüpeylidin séning jemeting Tamar Yehudagha tughup bergen Perezning jemetidek bolghay! — dédi.■

Padishah Dawut Boaz bilen Rutning ewladidur

□ **4:8 «Öz keshini séliwetti»** - bu keshni Boaz élip kétidu. U mezkur soda-sétiqqa ispat bolidu. Kesh belkim bir parche yerning tewelikige simwol bolushi mumkin idi («Qan.» 11:24 we 25:7-10ni körüng). □ **4:10 «Sheherning derwazisi»** - oqurmenlarning éside barki, «sheherning derwazisi» qedimki zamanlarda aqsaqallar we mötiwerler olturidighan jay idi. □ **4:11 «Rahile we Léyah»** - Yaqupning ikki ayali bolup, köp perzent körgen. ■ **4:11** Yar. 29:32-35; 30:1-25; 35:17, 18 ■ **4:12** Yar. 38:29; 1Tar. 2:4; Mat. 1:3

¹³ Andin Boaz Rutni emrige élip, uninggha yéqinliq qildi. Perwerdigar uninggha shapaet qilip, u hamilidar bolup bir oghul tughdi.

¹⁴ Qiz-ayallar Naomigha: — Israilning arisida sanga hemjemet-nijatkar neslini üzüp qoymighan Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturulsun! Shu neslingning nami Israilda izzet-abruyluq bolghay! □

¹⁵ U sanga jéningni yéngilighuchi hem qérighiningda séni ezizlighuchi bolidu; chünki séni söyidighan, sanga yette oghuldin ewzel bolghan kélining uni tughdi, — dédi.

¹⁶ Naomi balini élip, baghrigha basti we uninggha baqquchi ana boldi. □

¹⁷ Uninggha qoshna bolghan ayallar «Naomigha bir bala tughuldi» dep, uninggha isim qoydi. Ular uninggha «Obed» dep at qoydi. U Yessening atisi boldi, Yesse Dawutning atisi boldi. □

Dawut padishah, yeni Dawut peyghemberning nesebnamisi

¹⁸ Perezning nesebnamisi töwendikidektur: — Perezdin Hezron töreldi, ■

¹⁹ Hezrondin Ram töreldi, Ramdin Amminadab töreldi,

²⁰ Amminadabtin Nahshon töreldi, Nahshondin Salmon töreldi,

²¹ Salmondin Boaz töreldi, Boazdin Obed töreldi,

²² Obedtin Yesse töreldi we Yessedin Dawut töreldi.

□ **4:14** «hemjemet-nijatkar» - shu «hemjemet-nijatkar» bolsa tughulghan bala özidir. 15-ayetni körüng.

□ **4:16** «baqquchi ana» — belkim qanun jehettin balining ata-q anisi bolghanliqini körsitishi mumkin.

□ **4:17** «Obed» — «qul», «xizmetkar» dégen menide. «Dawut» — Dawut padishah, Dawut peyghember.

■ **4:18** 1Tar. 2:5; Mat. 1:3

Samuil «1»

Derd-elimdin bolghan tilek

¹ Efraim taghliqidiki Ramataim-Zofimda Elkanah isimlik bir kishi bar idi. U Efraimliq bolup, Yerohamning oghli, Yeroham Élixuning oghli, Élixu Toxuning oghli, Toxu Zufning oghli idi. ■

² Uning ikki ayali bar idi. Birsining ismi Hannah, yene birsining ismi Peninnah idi. Peninnahning baliliri bar idi, lékin Hannahning balisi yoq idi.

³ Bu adem her yili öz shehiridin samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigargha sejde qilip qurbanliq sun'ghili Shilohga baratti. U yerde Elining Xofniy we Finihas dégen ikki oghli Perwerdigarning kahinliri bolup ishleytti. ■

⁴ Her qétim Elkanah qurbanliq qilghan künide u *qurbanliqtin* ayali Peninnah we uning herbir oghul-qizlirigha öz ülüşini béretti.

⁵ Emma Hannahga bolsa u ikki hessilik ülüş béretti; chünki u Hannahni tolimu sóyetti. Lékin Perwerdigar uni tughmas qilghanidi. □

⁶ Perwerdigarning uni tughmas qilghanliqidin uning kündesh reqibi *Peninnah Hannahni* azablash üçhün uning bilen qattiq qérishatti.

⁷ We her yili, Hannah her qétim Perwerdigarning öyige chiqqanda, *Peninnah* uninggha azar béretti. Peninnah shundaq qilghachqa, u yiglap héch néme yémeytti. □

⁸ Axiri uning éri Elkanah uninggha: — I Hannah, némishqa yighlaysen? Némishqa birnerse yémeysen? Némishqa könglüng azar yeydu? Men özüm sanga on oghuldin ewzel emesmu?! — dédi. ■

⁹ Ular Shilohda yep-ichkendin kéyin (Eli dégen kahin shu chaghda Perwerdigarning ibadetxanisining ishiki yénidiki orunduqta olturatti) Hannah dastixandin turdi;

¹⁰ u qattiq azab ichide Perwerdigargha dua qilip zar-zar yiglaytti.

¹¹ U qesem ichip: — I samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, eger dédikingning derdige yétip, méni yad étip dédikingni untumay, belki dédikingge bir oghul bala ata qilsang, uni pütün ömrining künliride Sen Perwerdigargha béghishlaymen; uning béshigha ustira héchqachan sélinmaydu, dédi. □ ■

¹² U Perwerdigarning aldida duasini dawam qiliwatqanda, Eli uning aghzigha qarap turdi;

■ 1:1 1Tar. 6:11, 12 ■ 1:3 Mis. 23:14; Qan. 16:16. □ 1:5 «Lékin Perwerdigar uni tughmas qilghanidi» — ibraniiy tilida: «Lékin Perwerdigar uning baliyatqusini étiwetkenidi». □ 1:7 «We her yili, Hannah her qétim Perwerdigarning öyige chiqqanda, Peninnah uninggha azar béretti» — némishqa ular her qétim «Perwerdigarning öyige chiqqanda» shundaq bolidu? — bizningche her qétim bir ibraniiy aile Xudaning aldigha shundaq kelgende, ular barliq baliliri üçhün alahide teshekkür éytishi mumkim. Shu chaghlarda Peninnah Hannahqa «Sen bir tughmas!» dep eslitetti. Bezi terjimilerde mushu jümlining béshida: «U (Elkanah) her yili Perwerdigarning öyige chiqqanda, Hannah uninggha hemrah bolup barghanda...» déyilidu. ■ 1:8 Rut 4:15. □ 1:11 «uning béshigha ustira héchqachan sélinmaydu» — Tewrat dewride bezi kishiler özlirini Xudaning ibaditige béghishlash meqsitide özlirini «nazariy» dep ataytti; «nazariy»lar (nazariy bolushqa qesem ichip békitilgen möhlette) haraq ichmeytti, chachlirini héch chüshürmeytti. «Chöl.» 6:1-22ni körüng. ■ 1:11 Hak. 13:5.

13 chünki Hannah duani ichide qilghachqa lewliri midirlawatqini bilen awazi anglanmaytti. Shunga Eli uni mest bolup qaptu, dep oylidi.

14 Eli uninggha: — Qachan'ghiche mest yürisen? Sharabingni özüngdin néri qil, dédi.

15 Lékin Hannah jawaben: — Undaq emes, i ghojam! Köngli sunuq bir mezlummen. Men sharabmu, haraqmu ichmidim, belki jénim derdini Perwerdigarning aldida töktüm; ■

16 dédeklarini yaman xotun dep bilmigeyla. Chünki méning zor derdim we azablimdin bu kün'giche shundaq nida qiliwatimen, dédi.□

17 Eli uninggha jawab bérip: — Tinch-aman qaytqin; Israilning Xudasi Özidin tiligen iltjayingni ijabet qilghay, dédi.

18 Hannah: — Dédekliri kóz aldilirida iltipat tapqay, dédi. U shularni dep chiqip, ghiza yédi we shuningdin kéyin chirayida ilgirikidek ghemkinlik körünmidi.

19 Ular etisi tang seherde ornidin turup Perwerdigarning huzurida sejde qilip bolup, Ramahdiki öyige yénip keldi. Elkanah ayali Hannahgha yéqinchilik qildi; Perwerdigar uni esligenidi.

20 Hannah hamilidar bolup, waqti-saiti toshup, bir oghul tughdi. U: «Men uni Perwerdigardin tilep aldım» dep, ismini Samuil qoydi.□

Hannah Samuilni Perwerdigargha ataydu

21 Uning éri Elkanah öyidiki hemmisi bilen Perwerdigargha atidighan her yilliq qurbanliqni qilghili we qilghan qesimini ada qilish üçün Shilohgha chiqti.

22 Lékin Hannah bille barmay érige: — Bala emchehtin ayrilghandila andin men uning Perwerdigarning aldida hazir bolushi üçün uni élip barimen; shuning bilen u u yerde menggü turidu, dédi.

23 Éri Elkanah uninggha: — Özüngge néme yaxshi körünse, shuni qilghin. Uni emchehtin ayrighuche turup turghin. Perwerdigar Öz söz-kalamigha emel qilghay, dédi. Ayali öyde qélip balisi emchehtin ayrilghuche émitti.

24 Balisi emchehtin ayrilghandin kéyin u uni élip, shundaqla üç buqa, bir efah un we bir tulum sharabni élip Perwerdigarning Shilohdiki öyige apardi. Bala bolsa téxi kichik idi. □ ■

25 Ular bir buqini soyup balini elining qéshigha élip keldi. □

26 Shuning bilen Hannah *uninggha*: — I ghojam, özliride hayat rast bolghinidek, bu yerde silining qashlirida turup Perwerdigargha nida qilghan mezlum men bolimen, dédi.

27 Men mushu oghul bala üçün dua qildim we mana, Perwerdigar méning tiligen iltjayimni ijabet qildi.

■ 1:15 Zeb. 62:8; 142:2 □ 1:16 «dédeklarini yaman xotun dep bilmigeyla...» — ibranij tilida «dédeklarini «Béliyalning qizi» dep bilmigeyla» déyilidu. «Béliyal»ning menisi «erzimes» dégenlik bolup, belkim Iblisni körsitidu. □ 1:20 ««Men uni Perwerdigardin tilep aldım» dep, ismini Samuil qoydi» — ibranij tilida «Samuil» dégenning menisi «Xuda anglidi» yaki «Xudadin tiligen» dégen'ge yéqin kélidu. □ 1:24 «bir efah un» — «efah» ashliq-danlarning ölchem birliki idi, texminen 27 litr. Buqa qurbanliq qilin'ghanda, uninggha qoshup undin «qoshumche ashliq hediyé» qilinishimu kérek idi. ■ 1:24 Luqa 2:41. □ 1:25 «Ular bir buqini soyup balini elining qéshigha élip keldi» — qalghan ikki buqa belkim éligha Samuilni béqish üçün bergén «béqish heqqi» bolushi mumkin. Bashqa bir éhtimalliq barki, 24-ayetning menisi: «...üch buqa» emes, belki «...üch yashliq bir buqa» bolushi mumkin. Biraq bu ayetni shundaq chüshen'gen alimlar az.

28 Emdi hazir men uni Perwerdigargha tapshurup berdim. Ömrining hemme künliride u Perwerdigargha béghishlan'ghan bolidu, dédi. Shuning bilen ular u yerde Perwerdigargha sejde qildi.□

2

Hannah tentene bilen Perwerdigarni medhiyileydu

1 Hannah dua qilip mundaq dédi: —

«Méning qelbim Perwerdigar bilen yayraydu,
Méning münggüzüm Perwerdigar bilen éviz kötürüldi;
Aghzim düşmenlirimning aldida tentenilikte échildi;
Chünki Séning nijatingdin shadlinimen.□ ■

2 Perwerdigardek muqeddes bolghuchi yoqtur;
Chünki Sendin bashqa héch kim yoq,
Xudayimizdek héch uyultash yoqtur.■

3 I insanlar, kibirlik sözliringlarni köpeytiwermenglar,
Yoghan geplerni aghzinglardin chiqarmanglar;
Chünki Perwerdigar bilim-hidayetke ige Xudadir.
Insanlarning emelliri Uning teripidin tarazida tartilidu.

4 Palwanlarning oq-yaliri sundurildi;
Lékin putliship yiqilganlarning béli bolsa qudret bilen baghlendi.
5 Qorsiqi toq bolghanlar nan tépish üçün özini yallanmiliqqa berdi;

Lékin ach qalghanlar hazir ach qalmidi;
Hetta tughmas ayal yettini tughidu;
Lékin köp baliliq bolghan soliship kétidu.■

6 Perwerdigar hem öltüridu, hem hayat béridu;
U ademni tehtisaragha chüshüridu, u yerdin yene turghuzidu;□ ■

7 Perwerdigar ademni hem namrat qiliwétidu, hem bay qilidu;
U kishini hem pes qilidu, hem éviz kötüridu.

8 U özi miskinni topidin qopuridu,
Qighliqtin yoqsulni kötüridu;
Ularni ésilzadiler arisida teng olturghuzidu;
Ularni shan-shereplik textige miras qilduridu;
Chünki yerning tüwrükliri Perwerdigarningkidur;
U Özi dunyani ularning üstige salghanidi.■

9 Öz muqeddes bendilirining putlirini U mezmüt qilidu;
Emma reziller bolsa, qaranggghuda shük qilinidu;
Chünki héchkim öz qudriti bilen nusret tapmaydu.

10 Perwerdigar bilen qarshilashqanlar pare-pare qiliwétilidu;
U Özi asmanlardin ulargha qarshi güldürleydu.
Perwerdigar yer yüzining chetlirigiche höküm chiqiridu;

□ 1:28 «...ular u yerde Perwerdigargha sejde qildi» déyilidu (démek, Samuilni körsitidu). □ 2:1 «Méning münggüzüm Perwerdigar bilen éviz kötürüldi» — Tewratta, «münggüz»ler köp hallarda ademlerning abruy-shöhritini yaki küchini bildüridu. Mushu yerde Qutquzghuchi-mesihni körsitishi mumkin. «Zeb.», 132:17ni körüng. Bu münggüzler ademning béshida ösken emes, elwette! ■ 2:1 Luqa 1:46. ■ 2:2 Qan. 3:24; Zeb. 86:8. ■ 2:5 Zeb. 34:9-10; Yigh. 5:6; Luqa 1:53. □ 2:6 «tehtisara» — ölgenlarning rohi baridighan jay. ■ 2:6 Qan. 32:39; Ez. 37:11-14 ■ 2:8 Ayup 36:15; Zeb. 113:7, 8; Luqa 1:52; Zeb. 24:1-2; 102:25; 104:5.

U Ōzi tikligen padishahqa qudret béridu,
U Ōzi mesihligining münggüzini égiz kötüridu!».□ ■

11 Elkanah bolsa Ramahdiki öz öyige yéniq bardı. Bala bolsa elining qéshida Perwerdigargha xizmet qilip qaldı.

Elining oghullirining kahinliq mensipidin rezillik bilen paydilinishliri

12 Emma Elining oghulliri intayin yaman kishilerdin bolup, Perwerdigarnı tonumaytti. □

13 Kahinlarning xelqlerge mundaq aditi bolghan: – Birsı qurbanlıq qilip, gösh qaynap pishiwatqanda kahinning xizmetkari kélip üç tilliq changgakni qolida tutup

14 dash, qazan, dangqan yaki korining ichige sanjip, changgakqa néme élin'ghan bolsa kahin shuni özige alatti. Ularning Shilohgha qurbanlıq qilghili kelgen hemme Israillargha shundaq aditi bolghan. □

15 Shundaqla hetta yaghnı köydürmeste kahinning xizmetkari kélip qurbanlıq qiliwatqan ademege: – Kahin'gha kawap üçhün gösh bergin, chünki u sendin qaynap pishqan gösh qobul qilmaydu, belki xam gösh lazim, deytti.

16 Eger qurbanlıq qilghuchi uninggha: – Awwal yéghi köydürülüp bolsun, andin némini xalisang shuni alghin, dése, u: – Bolmaydu, manga derhal ber! Bolmisa mejburiy alimen, deytti; □

17 Shundaq qilip bu ikki yashning gunahi Perwerdigarning aldida tolimu éghir bolghanidi; chünki uning sewebidin xeq Perwerdigargha atighan qurbanlıqlar közge ilinmaywatatti.

18 Emma Samuil nareside bala bolup kanaptin toqulghan bir efodni kiyip Perwerdigarning aldida xizmet qilatti. □

19 Buningdin bashqa uning anisi her yilda uninggha bir kichik ton tikip, her yilliq qurbanlıqni qilghili éri bilen barghanda alghach kéletti.

□ 2:10 «U Ōzi mesihligining münggüzini égiz kötüridu!» — «mesihlimek» yaki «mesih qilish»: Xudaning yolyoruqi bilen Israilgha yéngi bir padishah békitish üçhün uning béshigha zeytun méyi sürülüşı kérek idi. Mushu murasim «mesih qilinish» yaki «mesihlinish» dep atilatti we shundaqla shu chaghdin bashlap shu padishah «Xudaning mesihligini» dep atilatti. Kahinlar we bezi waqtda peyghemberlermu «mesih qilinatti». Israilda shu chaghda padishah bolmighachqa, Hannahning bu sözi derweqe kelgüsi ishlarnı aldın'ala kórsetken bésharet idi. ■ 2:10 1Sam. 7:10; Zeb. 2:6; 21:8; 89:24

□ 2:12 «...intayin yaman kishilerdin bolup» — ibranıy tilida: «Béliahning (Iblisning) oghulliridin bolup» déyilidu. «Béliah»ning menisi «erzimes», belkim Sheytanni kórsetidu. □ 2:14 «Ularning Shilohgha qurbanlıq qilghili kelgen hemme Israillargha shundaq aditi bolghan» — mushu xil qurbanlıqlar, shübhisizki, «teshekkür qurbanlıqliri» yaki «inaqliq qurbanlıqliri» idi. Kahinlarning mushu aditi Musa peyghemberge chüshürülgen qanunning belgilimilirige asaslان'ghan emes. Kahinlarning «hoqqu ülüşı» bolsa «Law.» 7:11-18, 28-34-ayetlerde kórsetilidu. Emma elining oghulliri achközlükidin bu adetni tolimu heddidin ashuruwtekenidi. Kéyinki ayetlernı körüng. □ 2:16 «Awwal yéghi köydürülüp bolsun, andin némini xalisang shuni alghin» — Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche qurbanlıqlardiki barlıq yaghlar Perwerdigargha atap köydürületti. Ademning uni yéyishi men'i qilinatti. □ 2:18 «Samuil nareside bala bolup kanaptin toqulghan bir efodni kiyip Perwerdigarning aldida xizmet qilatti» — «efod» dégen néme? Xuda Musa peyghemberge chüshürgen qanun boyiche, bash kahin kiydighan bir alahide kalte chapan bolup, uning ichidiki ikki xil tash arqiliq Xudadin yol sorighili bolatti. Samuil Lawiy qebilisidin bolmisimu, bu ayetke qarighanda «kahinliq kiyim» kiyip, kahinliq xizmitini qiliwatatti.

20 Eli Elkanah we ayaligha bext tilep dua qilip: — «Ayalingning Perwerdigargha béghishlighinining ornigha sanga uningdin bashqa nesil bergey, dédi. Andin bu ikkisi öz öyige yandi.

21 Shuning bilen Perwerdigar Hannahni yoqlap beriketlep, u hamilidar bolup jemiý üç oghul we ikki qiz tughdi. Kichik Samuil bolsa Perwerdigarning aldida turup ösüwatatti. □

22 Eli bek qérip ketkenidi. U oghullirining pütkül Israilgha hemme qilghanlirini anglidi hem jamaet chédirining ishikide xizmet qilidighan ayallar bilen yatqinimu anglidi. □

23 U ulargha: — Siler néme üçün shundaq ishlarni qilisiler? Chünki bu xelqing hemmisidin silerning yamanliqlinglarni anglawatimen, dédi.

24 Bolmaydu, i oghullirim! Men anglighan bu xewer yaxshi emes, Perwerdigarning xelqini azdurupsiler. □

25 Eger bir adem yene bir ademge gunah qilsa, bashqa birsi uning üçün Xudadin rehim sorisa bolidu; lékin eger birsi Perwerdigargha gunah qilsa, kim uning gunahini tiliyeleydu? — dédi. Lékin ular atisining sözige qulaq salmidi; chünki Perwerdigar ularni öltürüşni niyet qilghanidi.

26 Emma Samuil dégen bala ösüwatatti, Perwerdigar hem ademlerning aldida iltipat tapqanidi. ■

27 Xudaning bir adimi Elining yénigha kélip mundaq dédi: — Perwerdigar shundaq deydu: «Misirda, Pirewningkide turghanda Özümni atangning jemetige ochuq ayan qilmidimmu? ■

28 Men uni kahinin bolush, Öz qurban'gahimda qurbanliq qilish, xush-buy yéqish we Méning aldimda efod tonini kéyip xizmet qilishqa Israilning hemme qebililiridin tallimighanidimmu? Shuningdek Men Israilning otta köydüridighan hemme qurbanliqlirini atanggha tapshurup teqdim qilghan emesmu? □ ■

29 Némishqa Men buyrughan, turalghu jayimdiki qurbanliqim bilen ashliq hediyelelri depsende qilisiler? Némishqa xelqim Israillar keltürgen hemme hediyelelning ésilidin özliringlarni semritip, öz oghulliringlarning hörmitini Méningkidin üstün qilisen?» ■

30 Uning üçün Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: «Men derheqiget séning we atangning jemetidikiler Méning aldimda xizmitimde menggü mangidu, dep éytqanidim; lékin emdi Men Perwerdigar shuni deymenki, bu ish hazir Mendin neri bolsun! Méni hörmet qilghanlarni Men hörmet qilimen, lékin Méni kemsitkenler pes qarilidu. ■

31 Mana shundaq künler kéliduki, séning bilikingni we atangning jemetining bilikini teng késiwétimen; shuning bilen jemetingde birmu qérighan adem tépilmaydu! □

32 Sen turalghu jayimda derd-qayghu körisen; Israillar herqandaq huzurbextni körgini bilen, séning jemetingde ebedgiche birmu qérighan adem

□ 2:21 «...yoqlap beriketlep» — ibraniiy tilida peqet «yoqlap» déyilidu. Xudaning «yoqlishi» toghruluq «tebirlernimu körüng. □ 2:22 «jamaet chédiri» — yeni «ibadet chédiri» yaqi «muqeddes chédir».

□ 2:24 «Perwerdigarning xelqini azdurupsiler» — bashqa birxil terjimisi: «Perwerdigarning xelqi arisida tarqalghan xewer yaxshi emes». ■ 2:26 Luqa 2:52. ■ 2:27 Ros. 7:25. □ 2:28 «...

Men Israilning otta köydüridighan hemme qurbanliqlirini atanggha tapshurup teqdim qilghan emesmu?» — Tewratqa asasen, kahinlarning herqandaq qurbanliqlardin özige xas bir ülüşni élish hoquqi bar idi. ■ 2:28 Law. 10:14. ■ 2:29 Qan. 32:15. ■ 2:30 Mis. 28:43; 29:9. □ 2:31 «... séning bilikingni we atangning jemetining bilikini teng késiwétimen» — «ademning biliki» uning küchi, qabiliyiti we hoquqini bildürretti.

tépilmaydu. □

³³ We Men qurban'gahimning xizmitidin üzüp tashlimighan adiming bar bolsa, u közliringning xirelishishi bilen jéningning azablinishigha seweb bolidu. Jemetingde tughulghanlarning hemmisi balaghetin ötmey ölidu. □

³⁴ Sanga bu ishlarni ispatlashqa, ikki oghlung Xofniy bilen Finihasning béshigha chüshidighan mundaq bir alamet bésharet bolidu: – ularning ikkilisi bir künde ölidu.

³⁵ Emma Özümge Rohim we dilimdiki niyitim boyiche ish köridighan sadıq bir kahinni tikleymen; Men uninggha mezmum bir jemet qurimen; u Méning mesih qilghininming aldida menggü méngip xizmet qilidu. □

³⁶ Shundaq boliduki, séning jemetingdikilerdin herbir tirik qalghanlar bir ser kümüş we bir chishlem nan tileshe uning aldigha kélip uninggha tezim qilip: «Qahinliq xizmetliridin manga bir orun bersile, yégili bir chishlem nan tapay dep éytidighan bolidu» deydu.

3

Perwerdigar Samuilni chaqiridu

¹ Samuil dégen bala bolsa elining aldida Perwerdigarning xizmitide bolatti. Emdi Perwerdigarning sözi u künlerde kem idi; wehiylik körünüşlermu köp emes idi.

² We shundaq boldiki, bir küni Eli ornida yatqanidi (uning közliri torliship körmes bolup qalay dégenidi) ■

³ Xudaning chirighi téxi öchmigen bolup, Samuil Perwerdigarning ibadetxanasida, Xudaning ehde sanduqigha yéqinla yerde yatatti.

⁴ Perwerdigar Samuilni chaqirdi. U: – Mana men bu yerde, dédi.

⁵ U Elining qéshigha yügürüp bérip: – Mana men, méni chaqirdingghu, dédi. Lékin u jawab bérip: – Men chaqirmidim; qaytip bérip yatqin, dédi. Shuning bilen u bérip yatti.

⁶ Perwerdigar yene: «Samuil!» dep chaqirdi. Samuil qopup elining qéshigha bérip: Mana men, méni chaqirdingghu, dédi. Lékin u jawab bérip: – Men chaqirmidim i oghlum, yene bérip yatqin, dédi.

⁷ Samuil Perwerdigarni téxi tonumighanidi; Perwerdigarning sözi uninggha téxi ayan qilinmighanidi.

⁸ Lékin Perwerdigar yene üçinchi qétim: «Samuil!» dep chaqirdi; u qopup elining qéshigha bérip: – Mana men; sen méni chaqirding, dédi. U waqıtta Eli Perwerdigar balini chaqiriptu, dep bilip yetti.

□ **2:32 «Sen turalghu jayında derd-qayghu körisen»** — yaki «Sen turalghu jayında düşmen körisen». «séning jemetingde ebedgiche birmu qérighan adem tépilmaydu» — bu bésharet töwendiki bablarda échilidu. Eli özi Perwerdigarning ehde sanduqining bulap kétélgelikini köridu; biraq keyinki künlérde, yeni Dawut padishahning künliridiki bext-beriketni u körmeydu (Elining jemetingde keyinki tarixi 22-bab, 1-22, «1Pad.» 2:26-27de körüldü). □ **2:33 «közliringning xirelishishi»** — bu ibare adette köz yashlirining köp tökülgenlikidin yaki zor ghemkinliktin bolghan haletni körsitidu. □ **2:35 «...Méning mesih qilghininming aldida»** — Méning padishahimning aldida, démekchi. Bizningche bu bésharet awwal Samuilning özide andin kahin Zadokning jemetingde emelge ashuruldu. «menggü méngip xizmet qilidu» — ibraniy tilida «barliq künlérde méngip xizmet qilidu». ■ **3:2 1Sam. 4:15.**

⁹ Shuning bilan Eli Samuilgha: — Bérip yatqin. U eger séni chaqirsa, sen: — I Perwerdigar, söz qilghin, chünki qulung anglaydu, dep éytqin, déwidi, Samuil bérip ornida yatti.

¹⁰ We Perwerdigar kélip yéqin turup ilgirikidek: — «Samuil, Samuil!» dep chaqirdi. Samuil: — Söz qilghin, chünki qulung anglaydu, dep jawab berdi. □

¹¹ Perwerdigar Samuilgha: — Mana Men anglighanlarning ikki quligini zingildatqudek bir ishni Israilning arisida qilmaqchimen. ■

¹² Shu künide Men burun Elining jemetidikiler toghrisida éytqinimning hemmisini uning üstige chühürimen; bashtin axirghiche ada qilimen! ■

¹³ Chünki özige ayan bolghan qebihlik tüpeylidin Men uninggha, séning jemetingdin menggülük höküm chiqarmaqchimen, dep éytqanmen: chünki u oghullirining iplasliqini bilip turup ularni tosmidi. □

¹⁴ Uning üçhün Elining jemetidikilergé qesem qilghanmenki, Elining jemetidikilerning qebihlikli meyli qurbanliq bilen bolsun, meyli hediye bilen bolsun kafaret qilinmay, ebedgiche kechürüm qilinmaydu, dédi.

¹⁵ Samuil etisi tang atuche yétip, andin Perwerdigarning öyining ishiklerini achi. Emma Samuil wehiylik körünüşni Elige éytishtin qorqti.

¹⁶ Lékin Eli Samuilni chaqirip: — I Samuil oghlum, dédi. U: — Mana men, dep jawab berdi.

¹⁷ U: — U sanga néme söz qildi? Sendin ötüney, uni mendin yoshurmighin. Eger Uning sanga éytqanlirining birini manga éytmay qoysang, Xuda déginini séning béshinggha chühürsun we uningdin artuq chühürsun! — dédi.

¹⁸ Shuning bilan Samuil uninggha héchnémini qaldurmay hemmini dep berdi. Eli: — Mana, U Perwerdigardur; U némini layiq tapsa, shuni qilsun, dédi.

¹⁹ Samuil ösüp chong boluwatatti we Perwerdigar uning bilen bille bolup, uning éytqan bésharetlik sözliridin héchqaysisini yerde qaldurmaytti.

²⁰ Shuning bilen pütkül Israil Dandin tartip Beer-Shébaghiche Samuilning Perwerdigarning peyghembiri qilip tiklen'genlikini bilip yetti. □

²¹ Shu waqitta Perwerdigar Shilohda Özini yene ayan qildi. Chünki Perwerdigar Shilohda Öz söz-kalami arqiliq Samuilgha Özini ayan qildi; we Samuil Uning sözini pütkül Israilgha yetküzdi. □

4

Perwerdigarning ehde sanduqi Filistiyerning qoligha chüshidu

¹ U waqitta Israil Filistiyer bilen jeng qilghili chiqip Eben-Ezerge yéqin jayda bargah-chédirlarni tikti. Filistiyer bolsa Afek dégen jayda bargah-chédirlarni tikti.

□ **3:10** «Samuil, Samuil!» — Tewrat-injilda Xuda bir kishining ismini qaytilap chaqirghan bolsa, u ademning özige intayin söyümlük ikenlikini körsitidu. ■ **3:11** 2Pad. 21:12; Yer. 19:3. ■ **3:12** 1Sam. 2:31. □ **3:13** «Men uninggha, séning jemetingdin menggülük höküm chiqarmaqchimen, dep éytqanmen» — yaki «Men uninggha, séning jemetingdin menggülük höküm chiqarmaqchimen, dep éytqin». «chünki u oghullirining iplasliqini bilip turup ularni tosmidi» — yaki «chünki u oghullirining Xudani qarighanliqini bilip turup ularni tosmidi». □ **3:20** «Dandin tartip Beer-Shébaghiche» — «Dan» Israilning shimaliy chétide, «Beer-Shéba» uning jenubiy chétide idi. □ **3:21** «Samuil Uning sözi pütkül Israilgha yetküzdi» — yaki «Samuil éytqan bu söz pütkül Israilda yüz berdi».

2 Filistiyler Israillar bilan soqushqili sep tizip turdi. Jeng kéngyegende Israil Filistiyler aldida tarmar boldi; Filistiyler ularning jeng sepliridin töt mingche ademni öltürdi.

3 Xalayıq bargahqa yéni kelgende, Israilning aqsaqalliri: — Némishqa Perwerdigar bügün bizni Filistiyler teripidin tarmar qıldurdi? Biz Shilohdin Perwerdigarning ehde sanduqini qéshimizgha élip kéleyli; u arimizda bolsa, bizni dühminimizning qolidin qutquzidu, dédi.

4 Shu geptin kéyin xalayıq Shilohgha adem mangdurup, shu yerdin kérublarning otturısında olturghan samawi qoshunlarning Serdari Perwerdigarning ehde sanduqini élip kótürüp keldi. Shuningdek Elining ikki oghli Xofniy bilan Finihasmu Xudaning ehde sanduqi bilan bille keldi. □ ■

5 We shundaq holdiki, Perwerdigarning ehde sanduqi leshkergahqa élip kélín'gende pütkül Israil yerni tewretküdek küchlük bir chuqan kótürüshti.

6 Filistiyler küchlük tentene awazini anglap: — Ibraniylarning leshkergahidin anglan'ghan bu küchlük chuqan néme wejedin chiqqandu, dep éytishti. Arqıdinla ular Perwerdigarning ehde sanduqining ularning leshkergahigha keltürülginini bilip yetti.

7 Shuning bilen Filistiyler qorqup: — Ilahlar ularning leshkergahigha keptu, halimizgha way! Mundaq ish bu waqıtqiche héch bolghan emes, déyishti.

8 Halimizgha way! Bizni bu qudretlik ilahlarning qolidin kim qutquzidu? Mana bayawanda misirliqlarni türlük bala-wabalar bilen urghan ilahlar del shulardur!

9 I Filistiyler, özliringlarni jesur körsitip erkektek turunglar. Bolmisa, ibraniylar bizge qul bolghandek biz ulargha qul bolimiz; erkektek bolup jeng qilinglar! — dédi. ■

10 Shuning bilen Filistiyler Israillar bilan jeng qildi. Israil tarmar qilinip, herbiri terep-terepke öz chédirige beder qachtı. Jengde qattiq qirghinchiliq bolup, Israildin ottuz ming piyade esker öltürüldi.

11 Perwerdigarning ehde sanduqi olja bolup ketti we Elining ikki oghli Xofniy bilan Finihasmu öltürüldi. ■

12 Shu küni bir Binyaminliq jeng meydanidin qéchip kiyim-kéçekliri yirtiq, üstibéshi topa-chang halda Shilohgha yügürüp keldi. ■

13 U yétip kelgende, mana Eli yolning chétide öz oruquqida olturup taqiti-taq bolup kütüwatatti; uning köngli Perwerdigarning ehde sanduqining ghémide perishan idi. U kishi xewerni yetküzgili sheherge kirgende, pütkül sheher peryad-chuqan kótürdi.

14 Eli peryad sadasini anglap: — Bu zadi néme warang-churung? dep soridi. U kishi aldirap kélip elige xewer berdi

15 (Eli toqsan sekkiz yashqa kirgen, közliri qétip qalghan bolup, körmeytti). ■

16 U kishi Elige: — Men jengdin qaytip kelgen kishimen, bügün jeng meydanidin qéchip keldim, dédi. Eli: — I oghlum, néme ish yüz berdi? — dep soridi.

17 Xewerchi jawab bérıp: — Israil Filistiylerning aldidin beder qachtı. Xelq arisida qattiq qirghinchiliq boldi! Séning ikki oghlung, Xofniy bilan Finihasmu öldi hemde Xudaning ehde sanduqimu olja bolup ketti, dédi.

□ 4:4 «...kérublarning otturısında olturghan samawi qoshunlarning Serdari Perwerdigar» — «kérublar» perishtilerning sheklide bolup, ehde sanduqining ikki teripide turatti. «Mis.» 25:17-22ni körüng. Xuda «kérublarning otturısında, ehde sanduqining üstide huzurumni olturghuzimen, dep wede qilghanidi. ■ 4:4 2Sam. 6:2; Zeb. 80:1; 99:1 ■ 4:9 Hak. 13:1. ■ 4:11 1Sam. 2:34; Zeb. 78:59-61 ■ 4:12 Ye. 7:6. ■ 4:15 1Sam. 3:2

¹⁸ We shundaq boldiki, xewerchi Xudaning ehde sanduqini tilgha alghanda, Eli derwazining yénidiki orunduqtin keynige yiqilip chüshüp, boyni sunup öldi; chünki u qérip, bedinimu éghirliship ketkenidi. U qiriq yil Israilning hakimi bolghanidi. □

¹⁹ Uning kélini, yeni Finihasning ayali hamilidar bolup tughushqa az qalghanidi. U Xudaning ehde sanduqining olja bolup ketkenliki we qiyinatisi bilen érinimgu ölgenlik xewirini anglighanda, birdinla qattiq tolghaq tutup, pükülüp balini tughdi.

²⁰ U öley dep qalghanda, chöriside turghan ayallar: — Qorqmighin, sen oghul bala tughdung, dédi. Lékin u buninggha jawabmu bermidi hem köngül bölmidi.

²¹ U: «Shan-sherep Israildin ketti» dep baligha «Ixabod» dep isim qoydi; chünki Xudaning ehde sanduqi olja bolup ketken hem qéyinatisi bilen érimu ölgenidi. □

²² U yene: — Shan-sherep Israildin ketti; chünki Xudaning ehde sanduqi olja bolup ketti! — dédi.

5

¹ Filistiyler Xudaning ehde sanduqini olja élip, uni Eben-Ezerdin élip Ashdodqa bardı.

² U yerde Filistiyler Xudaning ehde sanduqini élip Dagon butxanisigha ekirip, Dagon dégen butning yénigha qoydi.

³ Ashdoddikiler etisi seher qopup kelse, mana Dagon buti Perwerdigarning ehde sanduqining aldida yiqilghiniche düm yatatti. Shunga ular Dagon butni élip yene öz ornida turghuzup qoydi.

⁴ Lékin etisi seher qopup kelse, mana, Dagon Perwerdigarning ehde sanduqining aldida yiqilghiniche düm yatatti; Dagonning béshi hem qolliri bosughida chéqilghanidi; Dagonning peqet béliqsiman téni qalghanidi. □

⁵ Shunga бүгүн'ge qeder Ashdodta ya Dagonning kahinliri bolsun ya Dagonning butxanisigha kirgüchiler bolsun, Dagonning bosughisigha dessimeydu.

⁶ Andin Perwerdigarning qoli Ashdoddikilerning üstige qattiq chüshüp, ularni weyran qilip, Ashdod bilen etrapidikilerni hürrek késili bilen urdi. □ ■

⁷ Ashdoddikiler bularni körüp: — Israilning Xudasining ehde sanduqi bizlerde turmisun! Chünki uning qoli bizni we ilahimiz Dagonni qattiq bésiwaldi, déyishti.

⁸ Shuning bilen ular adem mangdurup Filistiylerning hemme ghojilirini chaqirtip jem qilip ulardin: — Israilning Xudasining ehde sanduqini qandaq bir terep qilimiz? dep soridi. Ular: — Israilning Xudasining ehde sanduqi Gatqa chet yol bilen yökelsun, dep jawab bérishiti. Shuning bilen ular Israilning Xudasining ehde sanduqini u yerge chet yol bilen yökidi. □

□ **4:18** «U qiriq yil Israilning hakimi bolghanidi» — «hakim»larning yétekchi hem soraqchi rolini chüshinish üçün Tewrattiki «Batur Hakimlar»ni körüng. □ **4:21** «U: «shan-sherep Israildin ketti»

dep baligha «Ixabod» dep isim qoydi» — «Ixabod» belkim «Shan-sherep qéni?» yaki «Shan-sherep ketti» dégeni bildüridu. □ **5:4** «Dagon Perwerdigarning ehde sanduqining aldida yiqilghiniche düm

yatatti» — «Dagon» dégen butta ademning béshi we béliqning téni bar idi. □ **5:6** «hürrek késili» — yaki «ösmiler» yaki «bowasir késili». ■ **5:6** Zeb. 78:60-66. □ **5:8** «Gatqa chet yol bilen yökelsun»

— belkim bashqa sheher-kentlerdin ötküzmeslik üçün.

⁹ We shundaq boldiki, ular uni chet yol bilan yotkigendin keyin Perwerdigarning qoli u sheherge chüshüp kishilerni qattiq sarasimige chüshürdi. U kichiklerdin tartip chonglarghiche sheherdikilerni urdi, ular hürrek késilige giriptar boldi.

¹⁰ Shuning bilan ular Xudaning ehde sanduqini Ekron'gha ewetti. Lékin Xudaning ehde sanduqi Ekron'gha yetip kelgende, Ekrondikiler peryad qilip: — Biz bilen xelqimizni öltürüş üçün ular Israilning Xudasining ehde sanduqini bizge yotkidi! — dédi.

¹¹ Ular adem mangdurup Filistiylerning ghoyilirini qichqartip jem qilip ulargha: — Biz bilen xelqimizni öltürmesliki üçün Israilning Xudasining ehde sanduqini bu yerdin öz jayigha ketküzünglar, dédi; chünki qattiq wehime sheherni basqanidi; Xudaning qoli ularning üstige tolimu éghir chüshkenidi.

¹² Ölmigen ademler bolsa hürrek késili bilen urulup, sheherning peryadi asman'gha kötürüldi.

6

Filistiylar ehde sanduqini qayturup ewetidu

¹ Perwerdigarning ehde sanduqi Filistiylerning yurtida yette ay turdi.

² Filistiylar kahinlar bilen palchilarni chaqirip ulargha: — Perwerdigarning ehde sanduqini qandaq qilimiz? Uni qandaq qilip öz jayigha eweteleyimiz? Yol körsitinglar, dédi.

³ Ular: — Eger Israilning Xudasining ehde sanduqini qayturup ewetsenglar, quruq ewetmenglar, héch bolmighanda uning bilen bir «itaetsizlik qurbanliqi»ni birge ewetishinglar zörürdur, dédi. Shundaq qilghanda shipa tapisiler, shundaqla Uning qolining néme üçün silerdin ayrilmighanliqini bilisiler, dédi.

⁴ Ular: — Biz némini itaetsizlik qurbanliqi qilip ewetimiz? — dep soridi. Ular: — Filistiylerning ghoyilirining sani besh; shunga besh altun hürrek we besh altun chashqan yasap ewetinglar; chünki silerge we ghoyanglarga oxshashla bala-qaza chüshüti.

⁵ Hürrekliringlarning sheklini we zémininglarni weyran qilidighan chashqanlarning sheklini neqish qilip yasap, Israilning Xudasigha shan-sherep keltürünglar. Shuning bilen u belkim silerning, ilahlirimizning we zémininglarning üstini basqan qolini yéniklitemikin: —

⁶ Misirliqlar bilen Pirewn öz köngüllirini qattiq qilghandek silermu némishqa öz könglünglarni qattiq qilisiler? U misirliqlargha zor qattiq qolluq körsetkendin keyin, ular Israilarni qoyup bermidimu, ular shuning bilen gaytip kelmidimu? ■

⁷ Emdi yéngi bir harwa yasap, téxi boyunturuqqa köndürülmigen moza-yliq ikki inekni harwigha qoshunglar; ulardin moza-yilirini ayrip, öyde élip qélinglar;

⁸ andin Perwerdigarning ehde sanduqini kötürüp harwigha sélinglar; we uninggha ewetidighan itaetsizlik qurbanliqi qilidighan altun buyumlarni bir qapqa sélip sanduqqa yandap qoyunglar we sanduqni shu péti mangdurunglar;

⁹ andin qarap turunglar. Eger harwa Israil chégrisidiki yol bilen Beyt-Shemeshke mangsa, bizge kelgen shu chong bala-qazani chüshürgüchining özi Perwerdigar bolidu. Undaq bolmisa, bizni urghan Uning qoli emes, belki bizge chüshken tasadipiliq bolidu, xalas, déyishti.

¹⁰ Shuning bilen Filistiylar shundaq qildi. Ular Mozayliq ikki inekni harwigha qoshup, mozaylirini öyde solap qoyup,

¹¹ Perwerdigarning ehde sanduqini harwigha sélip, altun chashqan we quyma hürrekler qachilan'ghan qapni uninggha yandap qoydi.

¹² Inekler Beyt-Shemeshke baridighan yol bilen udul yürüp ketti. Ular kötürülgen yol bilen mangghach möreytti, ya ong terepke ya sol terepke qéyip ketmide. Filistiylarning ghoyliri ularning arqisidin Beyt-Shemeshning chégrisighiche bardı.

¹³ Beyt-Shemeshtikiler jilghida bughday oruwatatti, ular bashlirini kötürüp ehde sanduqini körüp xush bolushti.

¹⁴ Harwa Beyt-Shemeshlik Yeshuaning étizliqigha kélip, u yerdiki bir chong tashning yénida toxtap qaldi. Ular harwini chéqip, ikki inekni Perwerdigargha atap köydürme qurbanliq qildi. □

¹⁵ Lawiylar Perwerdigarning ehde sanduqi bilen altun buyumlar bar qapni chüshürüp chong tashning üstige qoydi. Shu küni Beyt-Shemeshtikiler Perwerdigargha köydürme qurbanliqlar we bashqa qurbanliqlarnı qildi. □

¹⁶ Filistiylarning besh ghoyisi bularnı körüp shu küni Ekron'gha qaytip ketti.

¹⁷ Filistiylarning Perwerdigargha itaetsizlik qurbanliqi qilip bergen altun hürriki: — Ashdod üçün bir, Gaza üçün bir, Ashkélon üçün bir, Gat üçün bir we Ekron üçün bir idi.

¹⁸ Altun chashqanlarning sani bolsa Filistiylarning besh ghoyisigha tewe barliq sheherning sani bilen barawer idi. Bu sheherler sépilliq sheherler we ulargha qarashliq sehra-kentlerni, shundaqla ular Perwerdigarning ehde sanduqini qoyghan chong chimenzarghiche hemme jayni öz ichige alatti. Bu chimenzar hazir mu Beyt-Shemeshlik Yeshuaning étizliqida bar. □

¹⁹ Emma Beyt-Shemeshtikiler öz meyliche ehde sanduqining ichige qarighini üçün Perwerdigar ulardin yetmiş ademi, jümlidin chonglardin ellikni urdi. Perwerdigar xelqni mundaq qattiq urghanliqi üçün pütün xelq matem tutti. □

²⁰ Beyt-Shemeshtikiler: — Bu muqeddes Xuda Perwerdigarning aldida kim öre turalaydu? Ehde sanduqi bizning bu yerdin kimning qéshigha apirilishi kérek? — dédi.

²¹ Andin ular Kiriati-Yéarimidikilerge elchilerni ewitip: — Filistiylar Perwerdigarning ehde sanduqini qayturup berdi. Bu yerge kélip uni özünglarga élip

□ **6:14 «Harwa Beyt-Shemeshlik Yeshuaning étizliqigha kélip, u yerdiki bir chong tashning yénida toxtap qaldi»** — demisekmu, Beyt-Shemeshtikiler Israillar idi, Beyt-Shemesh Israil bilen Filistiye otturisidiki chégra idi. □ **6:15 «Beyt-Shemeshtikiler Perwerdigargha köydürme qurbanliqlar we bashqa qurbanliqlarnı qildi»** — «bashqa qurbanliqlar» belkim «teshekkür qurbanliqliri»ni körsitidu. Undaq qurbanliqlarnı yéyishke bolidu. □ **6:18 «Bu sheherler sépilliq sheherler we ulargha qarashliq sehra-kentlerni, shundaqla ular Perwerdigarning ehde sanduqini qoyghan chong chimenzarghiche hemme jayni öz ichige alatti. Bu chimenzar hazir mu Beyt-Shemeshlik Yeshuaning étizliqida bar»** — bashqa birxil terjimisi: «(bu sheherler sépilliq sheherlerni we uninggha qarashliq sehra-kentlerni, shundaqla ular Perwerdigarning ehde sanduqini qoyghan chong tashqiche hemmini öz ichige alghanidi) bu chong tash бүгүн'giche Beyt-Shemeshlik Yeshuaning étizliqida turmaqta». Yene bashqa terjimiliri uchrishi mumkin. □ **6:19 «...yetmiş ademi, jümlidin chonglardin ellikni urdi»** — buning bashqa birxil terjimisi: «...besh tümen yetmiş ademi urdi».

Az bir qisim kona köchürimlerdimu peqet «yetmiş adam» dep xatirilen'gen.

kétinglar, dédi.

7

Israillar Filistiylar bilan yene soqushidu

¹ Shuning bilan Kiriati-Yéarimdiki ademlar kélip Perwerdigarning ehde sanduqini élip chiqip, döngning üstidiki Abinadabning öyide qoydi we uning oghli Eliazarni ehde sanduqigha qarashqa Perwerdigargha atap békitti. ■

² Ehde sanduqi Kiriati-Yéarimda qoyulghandin tartip uzun waqit, yeni yigirme yil ötti. Israilning pütkül jemeti Perwerdigarni séghindi.

³ We Samuil Israilning pütkül jemetige: — Eger pütün qelbinglar bilan Perwerdigarning yénigha qaytip, yatlarning ilahliri bilan Ashtarotlarni öz aranglardin yoqitip, könglünglarni Perwerdigargha baghlap, xas Uning ibaditidila bolsanglar U silerni Filistiylarning qolidin qutquzidu, dédi. □ ■

⁴ Shuning bilan Israil Baallar bilan Ashtarotlarni tashlap xas Perwerdigarning ibaditidila boldi.

⁵ Andin Samuil: — Pütkül Israilni Mizpah shehirige jem qilsanglar, men siler üçün Perwerdigarning aldida dua qilay, dédi.

⁶ Emdi ular Mizpahqa jem bolup, u yerde su tartip uni Perwerdigar aldigha quydi we u küni roza tutup: — Biz Perwerdigarning aldida gunah sadir qilduq, dédi. Shuning bilan Samuil Mizpahta Israillarning erz-dewaliri üstidin höküm chiqardi. □

⁷ Filistiylar Israillarning Mizpahda jem bolghinini anglidi; Filistiylarning ghojiliri Israil bilan jeng qilghili chiqti. Israillar buni anglap Filistiylernin qorqti.

⁸ Israillar Samuilgha: — Biz üçün Perwerdigar Xudayimiz bizni Filistiylarning qolidin qutquzushi üçün uningha nida qilishtin toxtimighin, dédi.

⁹ Samuil anisini émiwatqan bir qozini élip toluq bir köydürme qurbanliq qilip Perwerdigargha sundi; Samuil Israilning heqqide Perwerdigargha peryad kötürdi; Perwerdigar duasini anglidi.

¹⁰ Samuil köydürme qurbanliq qiliwatqanda Filistiylar Israil bilan soqushqili yéqinlap keldi. Lékin Perwerdigar shu küni Filistiylarning üstige qattiq güldürmama güldürlitip ularni alaqzade qiliwetti; shuning bilan ular Israil aldida tarmar boldi. ■

¹¹ Israillar Mizpahtin chiqip ularni Beyt-Karning tüwigiche qoghlap qirdi.

¹² U waqitta Samuil bir tashni élip, uni Mizpah bilan shenning otturisida tiklep: — «Perwerdigar bizge hazirghiche yardem bériwatidu» — dep uni Eben-Ezer dep atidi. □ ■

¹³ Shuning bilan Filistiylar bésiqip Israilning zéminigha yene tajawuz qilmidi; Samuil *hakim* bolghan barliq künlerde Perwerdigarning qoli Filistiylarning üstige qarshi boldi;

■ 7:1 2Sam. 6:4. □ 7:3 «Ashtarotlar» — yaki «Asherahlar» — alahide derekler bilan munasiwetlik ayal butlarni körsitidu; derekler belkim ayal but sheklide oyulghan yaki neqishlen'gen bolushi mumkin idi. ■ 7:3 Qan. 6:13; 10:20; Mat. 4:10; Luqa 4:8 □ 7:6 «...Samuil ... **Israil xelqining erz-dewalirining üstidin höküm chiqardi**» — Samuil peyghember Israil üstige höküm sürgen «batur hakimlar» yaki «qutquzghuchi baturlar»ning eng axirqisi idi. ■ 7:10 Ye. 10:10. □ 7:12 «Samuil bir tashni élip... **Perwerdigar bizge hazirghiche yardem bériwatidu**» — dep uni Eben-Ezer dep atidi» — «Eben-Ezer» dégenning menisi: «yardem téshi». ■ 7:12 1Sam. 4:1.

¹⁴ shundaq qilib Ekron din tartip Gatqiche Filistiylar Israil din éliwalghan sheherlarning hemmisi Israilgha yanduruldi; sheherlerge tewe zéminlarnimu Israil Filistiylarning qolidin yandurup aldi. Buningdin bashqa Israil bilen Amoriylar otturisida tinchliq boldi.

¹⁵ Samuil bolsa pütün ömrinde Israilni soridi.

¹⁶ Her yili u Beyt-El, Gilgal we Mizpah larni aylinip, mushu yerlerde Israil üstidin höküm yürgüzetti.

¹⁷ Andin u Ramahqa yéniq baratti; chünki uning öyi shu yerde idi hem u u yerdimu Israil üstidin höküm yürgüzetti. U u yerdimu Perwerdigargha bir qurban'gah yasighanidi. ■

8

¹ Shundaq boldiki, Samuil qérighanda oghullirini Israilgha hakim qilib qoydi.

² Uning tunjisining ismi Yoél bolup, ikkinchisining ismi Abiyah idi. Bular Beer-Shébadá hakimliq qildi.

³ Lékin oghulliri uning yollirida yürmeytti, belki menpeetni közlep ézip, parilarni yep, heq-naheqni astin-üstün qildi. ■

⁴ U waqitta Israilning hemme aqsaqalliri Ramahda jem bolup Samuilning qéshigha kélip

⁵ uningha: — Mana sen qériding, oghulliring bolsa séning yolliringda yürmeydu. Barliq ellerde bolghandek üstimizge höküm süridighan bir padishah békitkin, dédi. ■

⁶ Ularning «Üstimizge höküm süridighan bir padishah békitkin» dégini Samuilning könglige éghir keldi. Samuil Perwerdigargha dua qiliwidi, ■

⁷ Perwerdigar Samuilgha jawaben: — Xelq sanga hernéme éytسا ulargha gulaq salghin; chünki ular séni emes, belki «Üstimizge padishah bolmisun» dep Méni tashlidi.

⁸ Men ularni Misirdin chiqarghan künden tartip бүгүнкү күн'giche ular shundaq ishlarni qilib, Méni tashlap bashqa ilahlargha ibadet qilib kelgen. Emdi ular sanga hem shundaq qilidu.

⁹ Shuning üçün ularning sözige unighin. Lékin ularni qattiq agahlandurup kelgüsida ularning üstide seltenet qilidighan padishahning ularni qandaq bashquridighanliqini bildürgin, dédi.

¹⁰ Samuil özidin bir padishah sorighan xelqqe, Perwerdigarning éyqtinining hemmisini dep berdi.

¹¹ U: — Üstünlarda seltenet qilidighan padishahning tutidighan yoli mundaq bolidu: — U oghulliringlarni öz ishigha qoyup, jeng harwilirini heydeshke, atliq eskerliri bolushqa salidu; ular uning harwilirining aldida yügüridu;

¹² ularni özi üçün ming béshi we ellik béshi bolushqa, yérini heydeshke, hosulini orushqa, jeng qoralliri bilen harwa eswablirini yasashqa salidu.

¹³ Qizliringlarni etir yasashqa, tamaq étishke we nan yéqishqa salidu.

¹⁴ Eng ésil zéminliringlar,üzümzarliringlar bilen zeytunluqliringlarni tartiwélip öz xizmetkarlirigha béridu.

15 U uruqunglardin, üzümzarliringlarning hosulidin ondin bir ülüşini özining ghojidarliri we xizmetkarlirigha bölüp béridu. □

16 U qulliringlar, dédeklinglar, eng kélişken yigitliringlarni we éshkliringlarni öz ishigha salidu.

17 U qoyliringlardin ondin bir ülüşini alidu; siler uning qul-xizmetkarliri bolisiler.

18 Siler u künde özünglarcha tallighan padishah tüpeylidin peryad kötürisiler; lékin Perwerdigar u künide silerge qulaq salmaydu, dédi.

19 Xelq bolsa Samuilning sözige qulaq salmay: — Yaq, belki üstimizge seltenet qilidighan bir padishah bolsun, dédi.

20 —Shundaq qilip biz bashqa herbir ellerge oxshash bolimiz; bizning padishahimiz üstimizdin höküm chiqirip, bizni bashlaydu we biz üçün jeng qilidu, dédi.

21 Samuil xelqning hemme sözlirini anglap, ularni Perwerdigargha yetküzdi. □

22 Perwerdigar emdi Samuilgha: — Sen ularning sözige qulaq sélip, ulargha bir padishah békitkin, dédi. Samuil Israillargha: — Herbiringlar öz shehir-inglarcha qaytinglar, dédi.

9

Saul Samuilning qéshigha kélidu

1 Binyamin qebilisidin Kish atliq bir kishi bar idi. U Abielning oghli, Abiel Zérorning oghli, Zéror Bikoratning oghli, Bikorat Afyanning oghli idi; Afya bolsa Binyaminliq idi. U özi batur we döletmen kishi idi. ■

2 Kishning Saul isimlik, ésil we xushxuy bir oghli bar idi. Israillar arisida uningdin chirayliq adem yoq idi; u shundaq égiz boyluq er idiki, xelqning herqandiqi uning mürisigimu kelmeytti.

3 Saulning atisi kishning éshekliri yitip ketkenidi. Buning bilen Kish oghli Saulgha: — Sen xizmetkarlardin birini özüng bilen bille élip, ésheklerni tépip kelgin, dédi.

4 Ular bérip Efraim édirliqidin ötüp, Shalishah zéminini kézip, ularni izdep tapalmidi; ular Shaalim zéminidimu ötti, éshkler u yerdimu yoq idi. Andin Binyamin zéminini kézip ötti, ularni yene tapalmidi.

5 Ular Zuf zéminigha yetkende Saul özi bilen kelgen xizmetkarigha: — Bole, öyge yanayli; bolmisa atam ésheklardin ensirmey, eksiche bizning ghémimizni yep kétermiki, dédi.

6 Lékin u uninggha: — Mana, bu sheherde Xudaning bir adimi bar. U möhterem bir adem, her néme dése emelge asmay qalmaydu. Emdi u yerge barayli; u bizge baridighan yolimizni körsitip qoyarmikin, dédi.

7 Shunga Saul xizmetkarigha: — Lékin uning yénigha barsaq u kishige néme bérimiz? Chünki xurjunlirimizda nan tügep qaldi, qolimizda Xudaning adimige bergüdek sowghitimiz yoq. Yénimizda yene néme bar? — dédi.

□ 8:15 «uruqunglar» — belkim ashliqning özi körsitishi mumkin. «özining ghojidarliri we xizmetkarlirigha ...» — yaki «özining aghwatliri we xizmetkarlirigha ...». □ 8:21 «Samuil ... sözlirini anglap, ularni Perwerdigargha yetküzdi» — ibraniy tilida «Samuil ... sözlirini anglap, ularni Perwerdigarning quligigha qaytilap berdi». ■ 9:1 1Sam. 14:51.

8 Xizmetkar Saulga jawab béríp: — Mana qolumda charek shekel kümüş bar. Mangidighan yolimizni dep bersun, Xudaning adimige shuni bérey, dédi

□
9 (burun Israilda bir adem Xudadin yol sorimaqchi bolsa: — Kélinglar, aldín körgüchining qéshigha barayli, deytti. Hazir «peyghember» dégenni ötken zamanda «aldín körgüchi» deytti).■

10 Saul xizmetkarigha: — Mesliheting yaxshi boldi. Biz mangayli, dédi. Shuning bilen ular Xudaning adimi turghan sheherge bardí.

11 Ular sheherge chiqidighan yolda kétiwatqanda, su tartqili chiqqan birnechche qizgha uchrídi we ulardin: — Aldín körgüchi mushu yerdimu? — dep sorídi.

12 Ular jawab béríp: — Shundaq. Mana u aldinglarda turídu; téz béringlar, chünki xalayıq бүgün *sheherning* yuqiri jayida qurbanliq qilmaqchi, shunga u бүgün sheherge kirdi.

13 U *qurbanliqtin* yéyishke téxi yuqiri jaygha chiqmay turupla, siler uning bilen sheherde uchrishisiler. Xelq u kelmigüche taam yémeydu, chünki u awwal qurbanliqni beriketleydu; andin chaqirilghan méhmanlar taamgha éghiz tégidu. Hazir chiqinglar, chünki bu del uni tapqili bolidighan waqit, dédi.□

14 Ular sheherge chiqip sheher merkizige kelgende, mana Samuil yuqiri jaygha chiqishqa ulargha qarap kéliwatatti.

15 Perwerdigar Saul kélishtin bir kün ilgiri Samuilgha:■

16 — Ete mushu waqitlarda Men yéninggha Binyamin zéminidin bir ademni ewetimen. Sen uni Méning xelqim Israilning üstige emir bolushqa mesih qilghin. U Méning xelqimni Filistiyerning qolidin qutquzidu. Chünki Méning xelqimning peryadi Manga yetkini üçün ulargha iltipat bilen qarídim, — dédi.

17 Samuil Saulni körgende Perwerdigar uninggha: — Mana, Men sanga söz qilghan adem mushudur. Bu adem Méning xelqimning üstide seltenet qilídu, dep izhar qildi.

18 Saul derwazida turghan Samuilning qéshigha béríp: Silidin soray, aldín körgüchining öyi nede, dep sorídi.

19 Samuil Saulgha: — Aldín körgüchi men özüm shu. Mendin awwal yuqiri jaygha chiqqin. Bүgün siler men bilen taam yeysiler; ete séni uzutup chiqqanda, könglүngdiki herbir ishlarni sanga dep bérey, — dep jawab berdi.

20 Emma üç kün burun yitip ketken ésheklerden bolsa, endishe qilmighin; ular tépildi. Emdi Israilning hemme arzusi kimgé mayil? Sanga we atangning pütkül jemetige emesmu? — dédi.

21 Saul jawab béríp: — Men Israil qebililiri ichidiki eng kichik qebile bolghan Binyaminidin, jemetimmu Binyamin qebilisi ichidiki eng kichiki tursa? Néme üçün bu sözlerni manga deyla? — dédi.

22 Samuil bolsa Saulni we xizmetkarini bashlap, méhmanxana öyige kirdi we ularni chaqirilghanlarning arisida törde olturghuzdi. Ular ottuzche adem idi.

23 Samuil ashpezge: — Men saqlap qoyghin dep, sanga tapshurghan héliq taamni élip kelgin, dédi.

□ 9:8 «Mana qolumda charek shekel kümüş bar» — «shekel» éghirliq miqdari, kümüş belkim 11.4 gram idi. ■ 9:9 Yar. 25:22. □ 9:13 «...u awwal qurbanliqni beriketleydu» — «qurbanliqni beriketlesh» mushu yerde (1) teshekür éytish; (2) qurbanliq qobul qilin'ghay dep tilëshni bildürídu.

²⁴ Shuning bilan ashpez saqlap qoygan chong ajritilgan qolni élip Saulning aldigha qoydi. Samuil: — Mana, *sanga* saqlap qoyulghini shudur! Uni aldingha élip yégin; chünki u men xelqni chaqirghan chéghimda atayin sanga atap élip qoyghandin tartip bu békitilgen waqitqiche saqlandi, dédi. Shuning bilan u küni Saul bilan Samuil tamaqta bille boldi.

²⁵ Ular yuqiri jaydin chüshüp sheherge kirdi, *Samuil* ögzide Saul bilan sözleshti.

²⁶ Etisi tang sheherde orundin turghanda Samuil Saulni ögzidin chaqirip: — Ornungdin tur, men séni uzutup qoyay, dédi. Saul orundin turdi we ikkisi bille chiqti, — hem u Samuil bilan bille kochigha chiqti.

²⁷ Ular sheharning ayighigha kétiwatqanda, Samuil Saulgha: Xizmetkargha aldimizda mangghach turghin, dep buyrughin, dédi. U shundaq qildi. Andin Samuil: — Sen turup tur, Perwerdigarning söz-kalamini sanga yetküzey, dédi.

10

Samuil Saulni mesih qilidu

¹ Samuil bir may komzikini élip uning béshigha tóküp uni söyüp mundaq dédi: — «Mana bu, Perwerdigarning séni Öz mirasigha emir bolushqa mesih qilghini emesmu?» ■

² Sen бүгүн mendin ayrilghandin kéyin Binyamin zéminining chégrisidiki Zelzahga yétip barghiningda Rahilening qebrisining yénida sanga ikki kishi uchraydu; ular sanga: «Sen izdep barghan éshekler tépildi, we mana, atang ésheklerden ghem qilmay, belki siler üçün: Oghlumni qandaq qilip taparmen, dep ensirimekte» dep éytidu.

³ Sen u yerdin méngip, Tabordiki dub derixige yetkende Perwerdigarning aldigha bérish üçün Beyt-Elge chiqip kétiwatqan üç kishige uchraysen. Ulardin biri üç oghlaq, biri üç nan we yene biri bir tulum sharabni kótürüp kélidu.

⁴ — Ular sanga salam qilip ikki nanni sunidu; sen berginini qolliridin alghin.

⁵ Andin sen «Xudagha *atalghan* Gibéah sheherige barisen (u yerde Filistiylerning bir leshkergahi bar); sen shu sheherge kelseng chiltar, tembur, ney we lirilarni kótürüp yuqiri jayidin chüshken bir bölek peyghemberler sanga uchraydu. Ular bésharetlik sözlerni qilidu. □ ■

⁶ Shuning bilan Perwerdigarning Rohi séning wujudunggha chüshidu, sen ular bilen birlikte bésharetlik sözlerni qilisen we yéngi bir adem bolisen.

⁷ Mushu alametler sanga kelgende, qolungdin néme kelse shuni qilghin. Chünki Xuda sen bilen billidur.

□ **10:1** «mana bu, Perwerdigarning séni öz mirasigha emir bolushqa mesih qilghini emesmu?»

— bezi kona köchürmilerde Samuilning sözliri: «Perwerdigar séni Öz xelqi Israil üstige hökümran qildi. Sen Perwerdigarning xelqi üstige seltenet qilisen we ularni etrapidiki düşmenlerning qolidin qutquzisen. Mana, shu ish Perwerdigar séni Öz mirasigha bash bolghili mesih qilghan emesmu?» buninggha qoshup déyilidu. ■ **10:1** Ros. 13:21. ■ **10:4** Hak. 18:15. □ **10:5** «Xudagha *atalghan* Gibéah sheherige barisen» — bashqa bir xil terjimisi: «Xudaning döngige barisen». Ibraniy tilida: «Xudaning Gibéahi» (Gibéah bir sheher, menisi «döng», «édir»). «lirilarni kótürüp yuqiri jayidin chüshken bir bölek peyghemberler» — yaki «lirilarni kótürüp yuqiri jayidin chüshidighan bir bölek peyghemberler».

■ **10:5** 1Tar. 16:39; Chöl. 11:25

8 Andin mendin ilgiri Gilgalga chüshüp barisen. Mana, men hem yéninggha chüshüp köydürme qurbanlıqlar sunush we inaq qurbanlıqlar qilish üçün kélimen. Men yéninggha bérip, néme qilishing kéreklikini uqurmighuche, méni yette kün saqlap turghin».[■]

9 We shundaq boldiki, u burulup Samuuldin ayrilghanda Xuda uninggha yéngi bir qelb ata qildi; we bu alametlerning hemmisi ashu küni emelde körsitildi.

10 Ular Gibéahga yétip kelgende mana, bir bölek peyghemberler uninggha uchridi; Xudaning Rohi uning wujudigha chüshti, buning bilen u ularning arisida bésharet qilishqa bashlıdı. [■]

11 Uni ilgiri tonuydighanlarning hemmisi uning peyghemberlerning arisida bésharet qilghinini körgende ular bir-birige: – Kishning oghligha néme boptu? Saulmu peyghemberlerdin biri boldimu néme? – déyishti.

12 Emma yerlik bir adem: – Bularning atiliri kimler? – dédi. Shuning bilen: «Saulmu peyghemberlerning birimidu?» deydighan gep peyda boldi. [□] [■]

13 Emdi Saul bésharetlik sözlerni qilip bolup, yuqiri jaygha chiqip ketti.

14 Saulning taghisi uningdin we uning xizmetkaridin: – Nege bérip keldinglar? dep soridi. U: – Ésheklerni izdigili chiqtuq; lékin ularni tapalmay Samuilning qéshigha barduq, dédi.

15 Saulning taghisi: – Samuilning silerge néme déginini manga éytip bergine, dédi.

16 Saul taghisigha: – U jezm bilen bizge éshekler tépildi, dep xewer berdi, dédi. Lékin Samuilning padishahlıq ishi toghruluq éytqan sózini uninggha dep bermidi.

Samuil xelqni agahlanduridu

17 Samuil emdi xelqni Perwerdigarning aldigha jem bolunglar dep, Mizpahqa chaqirdi.

18 U Israilgha: – Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: – «Men siler Israilni Misirdin chiqirip misirliqlarning qolidin azad qilip, silerge zulum qilghan hemme padishahlıqlarning qolidin qutquzdum.

19 Lékin bügünki künde silerni béshinglarga chüshken barlıq balayi'apetlerdin we barlıq musheqqetlerdin qutquzghuchi Xudayinglardın waz kéchip uninggha: «Yaq. Üstimizge bir padishah békitip bergeysen» – dédinglar. Emdi özünglarni qebilenglar boyiche, jemetinglar boyiche Perwerdigarning aldigha hazir qilinglar» – dédi. [■]

20 Shuning bilen Samuil Israilning hemme qebililirini aldigha jem qilip, chek tashliwidi, chek Binyamin qebilisige chiqti. [■]

21 U Binyamin qebilisini jemet-jemetliri boyiche öz aldigha keltürüp chek tashliwidi, chek Matrining jemetige chiqti. Andin kéyin yene chek tashliwidi, Kishning oghli Saulgha chiqti. Ular uni izdiwidi, emma uni tapalmidi.

[■] **10:8** 1Sam. 13:8. [■] **10:10** 1Sam. 19:19. [□] **10:12** «Bularning, *yeni peyghemberlerning* atiliri kimler?» – mushu soal belkim peyghember bolush üçün aliyjanab yaki ésilzade ailiside tughulush shert emes, dégeni körsitidu. «Saulmu *peyghemberlerning birimidu?*» – mushu gep belkim (1) melum birsingning ulugh bir ish qilalaydighanliqigha bolghan gumanni bildüridu; (2) uning eksiche, Saul esli «ulugh erbab» bolmisimu, addiy adem némishqa ulugh ishni qilalmaydiken, dégen pikirni bildüridu. 12-ayettiki «yerlik adem»ning soaligha qarighanda, biz ikkinchi pikirge mayilmiz. [■] **10:12** Gal. 1:24; 1Sam. 19:25 [■] **10:19** 1Sam. 8:7; 1Sam. 8:19; 12:12. [■] **10:20** Ye. 7:14

22 Shunga ular Perwerdigardin yene: — U kishi bu yerge kélemdu? — dep soridi.

Perwerdigar jawaben: — Mana, u yük-taqlarning arisigha yoshuruniwalidi, dédi.

23 Shunga ular yügürüp bérip uni shu yerdin élip keldi. U xelqning otturisida turghanda xalayıqning boyi uning mürisigimu kelmidi. ■

24 Samuil barlıq xelqçe: — Emdi Perwerdigar tallighan kishige qaranglar! Derweqe barlıq xelqning ichide uninggha yétidighan birsi yoqtur, dédi. We xelqning hemmisi: — Padishah yashisun! — dep towlashti.

25 Samuil xelqçe padishahlıq hoquq-qanunlirini uqturdi we uni oram yazma qilip yézip chiqip, Perwerdigarning aldigha qoydi. Andin Samuil hemme xelqni, herqaysisini öz öylirige qayturdi.

26 Saulmu hem Gibéahdiki öyige qaytti; köngülliri Xuda teripidin tesir-lendürülgén bir türküm batur kishi uning bilen bille bardı. ■

27 Lékin birnechche rezil kishi: — Bu kishi qandaqmu bizni qutquzalisun? — dep uni kemsitip uninggha héch sowghat bermidi; emma u anglimasliqqa saldi. □ ■

11

Saul Yabeshdikilerge yardemge baridu

1 Shu waqıtta Ammoniy Nahash chiqip Yabesh-Giléadni muhasirige aldi. Yabeshning hemme ademliri Nahashqa: — Eger biz bilen ehde tüzseng, sanga boysunimiz, dédi. □

2 Lékin Ammoniy Nahash ulargha: — Pütkül Israilgha deshnem qilish üçün her biringlarning ong közini oyup andin siler bilen ehde qilay, dédi.

3 Yabeshning aqsaqalliri uninggha: — Bizge yette kün möhlet bergin; biz Israilning pütkül yurtigha elchilerni mangdurup andin kéyin bizni qutquzidighan adem chiqmisa, özimiz chiqip sanga teslim bolimiz, dédi.

4 Emdi elchiler Saulning shehiri Gibéahgha kélip mushu sözlerni xelqning qulıqigha yetküzdi; hemme xelq peryad kötürüp yighildi.

5 We mana, Saul étizliqidin chiqip kalilarni heydep kéliwatatti, u: — Xelq néme dep yighlaydu, dep soridi. Ular Yabeshdin kelgen kishilerning sözlirini uninggha dep berdi.

6 Saul bu sözlerni anglighanda Xudaning Rohi uning üstige kélip, uning ghezipi qattiq qozghaldi.

7 U bir jüp uyni chépip parchilap, parchilirini elchilerning qoli arqiliq pütkül Israil zéminigha tarqitip: — Her kim kélip Saul bilen Samuilgha egeshmise, ularning uylirimu mushuninggha oxshash qilinidu, dédi.

Shuning bilen Perwerdigarning qorqunchi xelqning üstige chüshti; shundaq boldiki, ular ittapaqliship bir ademdek jenge chiqti. ■

8 Saul ularni Bézek *dégen jayda* sanighanda Israillar üç yüz ming, Yehudaning ademliri bolsa ottuz ming chiqti.

9 Ular kelgen elchilerge: — Giléadtiki Yabeshning ademlirige shundaq éytinglarki, ete kün chüsh bolghanda nijat silerge kélidu, dédi.

■ 10:23 1Sam. 9:2 ■ 10:26 1Sam. 13:2. □ 10:27 «birnechche rezil kishi» — ibranıy tilida: «Bélıalning (Sheytanning) birnechche baliliri». ■ 10:27 1Sam. 11:12; 2Tar. 17:5. □ 11:1 «Yabesh-Giléad» — démek, Giléad (rayoni)diki Yabesh. ■ 11:7 Hak. 20:1.

Elchiler béríp shuni Giléadtiki Yabeshliqlargha yetküzdi; ular intayin xushal bolushti.

¹⁰ Shuning bilen Yabeshdikiler: — Ete biz qéshinglarga chiqip *teslim bolimiz*, siler bizni qandaq qilishqa layiq körsenglar, shundaq qilinglar, dédi.

¹¹ Etisi shundaq boldiki, Saul xelqni üç bölek qildi; ular kéche tötinchi jésekte leshkergahga kirip Ammoniylarni kün chüsh bolghuche urup qirdi. Tirik qalghanlar bolsa shundaq parakende boldiki, ulardin ikki ademmu bir yerge kélelmidi.

Saul padishah qilinidu

¹² Xelq emdi Samuilgha: — Bizning üstimizge Saul padishah bolmisun dep éytqanlar kimler? Bu kishilerni keltürüp, ularni öltüreyli, dédi. ■

¹³ Lékin Saul: — Bügün héchkim öltürülmisun. Chünki bügün Perwerdigar Israilgha nusret berdi, dédi.

¹⁴ Samuil xelqge: — Qéni, Giléadqa béríp u yerde padishahliqni yéngibashtin tikleyli, dep éytti.

¹⁵ Shuni déwidi, hemme xelq Giléadqa béríp Giléadta Perwerdigarning aldida Saulni padishah qildi; ular u yerde Perwerdigarning aldida inaqliq qurbanliqlirini keltürdi. Saul hem shuningdek barliq Israil shu yerde zor xushalliqqa chömdi.

12

¹ Samuil pütkül Israilgha: — Mana, men silerning barliq éytqan sözliringlarni anglap üstünglarga bir padishah qoydum; □

² Mana emdi padishah silerning aldinglarda yürmekte, men bolsam qérip béshim aqardi; mana, méning oghullirimmu aranglarda turidu. Yashliqimdin tartip bu kün'giche silerning aldinglarda méngip keldim. □

³ Mana bu yerde turuptimen. Perwerdigarning aldida we uning mesih qilin'ghining aldida manga erzinglar bolsa dewéringlar; kimning uyini tartiwaldim? Kimning éshikini tartiwaldim? Kimning heqqini yédim? Kimge zulum qildim? Yaki men közümi kor qilish üçün kimdin para aldım? Shundaq bolsa denglar, we men uni silerge tölep bérimen, dédi.

⁴ Ular jawab béríp: — Sen bizning heqqimizni yémiding, héchkimge zulum qilmiding we héch kishining qolidin birer nersinimu éliwalmiding, dédi.

⁵ U ulargha: — Mende héch heqqinglar qalmighanliqigha Perwerdigar silerge guwah bolup we uning mesih qilghini hem bügün guwahchi bolsun, déwidi, ular: — U guwahtur, dédi.

⁶ Samuil xelqge mundaq dédi: «Musa bilen Harunni tiklep atabowiliringlarni Misir zéminidin chiqarghuchi bolsa Perwerdigardur.

⁷ Emdi ornunglardin turunglar, men Perwerdigarning aldida Perwerdigarning silerge we atabowiliringlarga yürgüzgen heqqaniy emellirini silerning aldinglarga qoyushqa söz qilay.

■ 11:12 1Sam. 10:27. □ 12:1 «men silerning barliq éytqan sözliringlarni anglap üstünglarga bir padishah qoydum» — ibraniy tilida: «men silerning éytqan sözliringlarning hemmiside awazinglarga qulaq sélip bir padishah qoydum» déyilidu. □ 12:2 «mana, méning oghullirimmu aranglarda turidu» — Samuilning déginining menisi, shübhisizki: «Özüm qéri; méning oghullirim öz gunahligiriga özliri mes'ul — siler ularni qandaq bir terep qilsanglar öz ixtiyaringlar. Men özüm silerning aldinglarda gunahkar emesmen» dégendek.

8 Yaqub Misirgha kirgending kéyin ata-bowiliringlar Perwerdigargha peryad qilghanda, Perwerdigar Musa bilen Harunni ewetti. Ular ata-bowiliringlarni Misirdin chiqirip bu yerde olturaqlashturdi. □ ■

9 Emma ular öz Xudasi Perwerdigarni untudi; shunga u ularni Hazorning qoshunidiki sardar Siséraning qoligha, Filistiylarning qoligha hem Moabning padishahining qoligha tapshurup berdi; bular ular bilen jeng qilishdi. ■

10 Shuning bilen ular Perwerdigargha peryad qilip: «Biz gunah qilip Perwerdigarni tashlap Baallar we Ashtarotlarning ibaditide bolduq; emma emdi bizni dushmanlirimizning qolidin qutquzghin, biz sanga ibadet qilimiz» dédi. □

11 We Perwerdigar Yerubbaal, Bédan, Yeftah we Samuilni ewetip, etrapinglardiki dushmanliringlarning qolidin silerni qutquzdi, shuning bilen tinch-aman turuwatqanidinglar. □ ■

12 Lékin Xudayinglar Perwerdigar Özi padishahinglar bolsimu, Ammonning padishahi Nahashning silerge qarshi qopqinini korgininglarda siler: Yaq! Bir padishah üstimizge seltenet qilsun dep manga éytinglar. ■

13 Emdi siler xalap tallighan, siler tiligen padishahqa qaranglar; mana, Perwerdigar silerning üstunglarga bir padishah qoydi. ■

14 Eger siler Perwerdigardin qorqup, uning qulluqida bolup, Uning awazigha qulaqliringlarni sélip, Uning emrige asiyliq qilmisanglar, siler hem üstunglarda seltenet qilghan padishah Xudayinglar Perwerdigargha egeshsanglar, emdi silerge yaxshi bolidu. ■

15 Lékin Perwerdigarning sözige qulaq salmay, belki Perwerdigarning emrige asiyliq qilsanglar, Perwerdigarning qoli ata-bowiliringlarga qarshi bolghandek silergimu qarshi bolidu.

16 Emdi turunglar, Perwerdigar közliringlarning aldida qilidighan ulugh karametni körünglar!

17 Bügün bughday oridighan waqit emesmu? Men Perwerdigargha nida qilay, U güldürmama bilen yamghur yaghduridu. Shuning bilen silerning bir padishah tiligininglarning Perwerdigarning neziride zor rezillik ikenlikini körüp yétisiler».

18 Andin Samuil Perwerdigargha nida qildi; shuning bilen Perwerdigar shu küni güldürmama bilen yamghur yaghdurdi. Xelq Perwerdigardin we Samuuldin bek qorqti.

19 Xelqning hemmisi Samuilgha: — Xudaying Perwerdigargha bizni ölmisun dep keminiliring üçün dua qilghin; chünki hemme gunahlirimizning üstige yene yamanliq ashurup özimizge bir padishah tiliduq, dédi.

20 Samuil xelqge mundaq dédi: — Qorqmanglar; siler derwege bu hemme rezillikni qilghansiler, lékin emdi Perwerdigargha egishishtin chetnimey, pütkül köngülliringlar bilen Perwerdigarning ibaditide bolunglar;

21 ademge payda yetküzmeydighan yaki ademni qutquzalmaydighan bihude ishlarni izdep, yoldin ézip ketmenglar; chünki ularning tayini yoqtur.

22 Chünki Perwerdigar Öz ulugh nami üçün Öz xelqini tashlimaydu; chünki Perwerdigar silerni Öz xelqi qilishni layiq korgendur.

□ 12:8 «Yaqub Misirgha kirgending kéyin...» — «Yaqub» mushu yerde Yaqupning ewladliri, yeni Israilni körsitidu. ■ 12:8 Yar. 46:5; Mis. 2:23; Mis. 3:10. ■ 12:9 Hak. 4:2; Hak. 10:7; Hak. 3:12.

□ 12:10 «Perwerdigarni tashlap Baallar we Ashtarotlarning ibaditide bolduq» — «Baallar» we «Ashtarotlar» ikki xil butlarni körsitidu. □ 12:11 «Perwerdigar Yerubbaal, Bédan, Yeftah we Samuilni ewetip...» — «Bédan» belkim Barakni körsitidu («Hak.» 4-babni körüng). ■ 12:11 Hak. 6:14; 10:3; 11:15. ■ 12:12 1Sam. 8:5, 19. ■ 12:13 1Sam. 10:19. ■ 12:14 Qan. 1:26.

²³ Manga nisbeten, siler üçün dua qilishtin toxtash bilen Perwerdigargha gunah qilish mendin néri bolsun; belki men silerge yaxshi we durus yolni Ogitimen.

²⁴ Peqet siler Perwerdigardin qorqup pütkül köngülliringlar we heqiqet bilen uning ibaditide bolunglar; chünki siler üçün qilghan ulugh karametlerge qaranglar!

²⁵ Lékin yamanlıq qilsanglar, hem özünglar hem padishahinglar halak qilin-isiler».

13

Saul Perwerdigarning sözliridin chiqip kétidu

¹ Saul ottuz yashta padishah bolup Israilning üstide ikki yil seltenet qilghandin kéyin □

² Özige Israildin üç ming ademni ilghap aldi. Ikki mingi Mikmashta we Beyt-El taghlirida Saulning qéshida, bir mingi Binyamin zéminidiki Gibéahda Yonataning qéshida idi. Emma u qalghan xelqing herbirini öz öylirige ketküziwetti.

³ Yonatan bolsa Filistiylerning Gébadiki leshkergahigha hujum qildi, Filistiyler buningdin xewer tapti. Saul bolsa: — Pütkül zémindiki ibraniylar anglap oyghansun dep, kanay chaldurdi.

⁴ Pütkül Israil Saulning Filistiylerning leshkergahigha hujum qilghanliqidin hemde Israilning Filistiylerge nepretlinidighanlikidin xewer tapti. Xelq Saulning keynidin Gilgalga bérip yighildi.

⁵ Filistiylerdin Israil bilen jeng qilghili üç ming jeng harwisi, alte ming atliq leshker we déngiz sahilidiki qumdek köp piyade leshker yighildi. Ular kélip Beyt-Awenning sherq teripidiki Mikmashta bargah tikti. □

⁶ Israilning ademleri özlirining qattiq xiyim-xeterde qalghanliqini körüp gharlarga, chatqalliq'larga, qiya tashliqlarga, yuqiri jaylarga we azgal'larga yoshuruniwélishiti; □

⁷ *bezi* Ibraniylar Iordan deryasidin ötüp, Gad we Giléadning zéminigha qéchip bardi. Lékin Saul Gilgaldá qaldı, ademlirining hemmisi uninggha titrigen halda egeshti.

⁸ Emdi Saul Samuil uninggha békitken waqitqiche yette kün kütüp turdi; lékin Samuil Gilgalga kelmidi, xelq uningdin tarilip ketkili turdi.

⁹ Saul: — Köydürme qurbanlıq bilen inalıq qurbanlıqlirini bu yerge — yéningha élip kélinglar, dédi. Andin u özi köydürme qurbanlıq ötküzdi.

¹⁰ We shundaq boldiki, u köydürme qurbanlıqni tügitishi bilenla, mana Samuil keldi. Saul uninggha salam qilghili aldigha chiqti.

□ **13:1** «Saul ottuz yashta padishah bolup Israilning üstide ikki yil seltenet qilghandin kéyin...» — qedimki köchürmilerde bu ayet bashqa shekillerde körüliidu. «Saul ottuz yashta...» dégen söz Tawratning grékeche terjimisi (LXX)de körüliidu. Saul jemi y qiriq yil seltenet qildi («Ros.» 13:21).

□ **13:5** «Filistiylerdin Israil bilen jeng qilghili üç ming jeng harwisi, ...yighildi» — köp kona köchürülmilerde: «Filistiylerdin Israil bilen jeng qilghili ottuz ming jeng harwisi... yighildi» déyiliidu. Lékin bundaq köp bolushi mumkin emes. Héch bolmighanda mushu «jeng harwiliri» ichide yük-taqlarni élip manghan harwilarmu bar idi. «Beyt-Awen» — yeni «Beyt-El». □ **13:6** «Israilning ademliri özlirining qattiq xiyim-xeterde qalghanliqi» — «özlirining qattiq xiyim-xeterde qalghanliqi» belkim qoshuning eghwalini körsitishi mumkin.

11 Lékin Samuil: — Néme ishlarni qilding?! — dep soridi. Saul: — Xelq mendin tarilip ketkenlikini, silining békitken waqitta kelmigenlikirini, Filistiylerning Mikmashta yighilghininini kördum,

12 men ichimde: Emdi Filistiylar Gilgalga chüshüp manga hujum qilmaqchi, men bolsam téxi Perwerdigargha iltija qilmidim, dédim. Shunga köydürme qurbanliq qilishqa özümni mejburlidim, dédi.

13 Samuil Saulgha: — Sen exmeqliq qilding; sen Xudaying Perwerdigar sanga buyrughan emrni tutmidig; shundaq qilghan bolsang Perwerdigar Israilning üstidiki seltenitingni menggü mustehkem qilatti, dédi.

14 Lékin emdi selteniting mustehkem turmaydu. Perwerdigar Öz könglidikidek muwapiq bir ademni izdep tapti. Perwerdigar uni Öz xelqining bashlamchisi qildi, chünki sen Perwerdigar sanga buyrughani tutmidig, dédi.

15 Andin Samuil ornidin turup Gilgaldin kétip Binyamin zéminidiki Gibéahga bardı. Saul bolsa öz yénidiki ademlerni sanidi; ular alte yüzche chiqti.

16 Saul bilen oggli Yonatan we ularning qéshida qalghan xelq Binyamin zéminidiki Gébada qélip qaldi, Filistiylar bolsa Mikmashta bargah tikkenidi.

17 Qaraqchilar daim Filistiylerning bargahidin chiqip üç böleкке bölünetti. Bir bölek Shual zéminidiki Ofrahga baridighan yolgha atlinatti,

18 bir bölek Beyt-Horon'gha baridighan yol bilen mangatti, yene bir bölek chölning chétidiki Horobim jilghisigha qaraydighan zémindiki yolgha mangatti.

19 Emma pütkül Israil zéminida héchbir tömürchi tépilmaytti; chünki Filistiylar: — Ibraniylar özlirige qilich yaki neyze yasiyalmissun, dep oylaytti. ■

20 Bu sewebtin Israillar hemmisi sapan chishliri, ketmenlirini, paltirini we orghaqlirini bislash üçün Filistiylerning qéshigha baratti.

21 Ular sapan chishliri we ketmenler üçün üçtin ikki shekel, jotu, palta we zixlarni bislash üçün üçtin bir shekelni töleytti.

22 Shunga urush bolghanda Saul we Yonatanning qéshidiki xelqning héchbiride qilich ya neyze yoq idi; peqet Saul bilen oggli Yonatandila bar idi.

Yonatan yalghuz jengge chiqidu

23 U waqitta Filistiylerning bir qarawullar etriti Mikmashtiki dawan'gha chiqqanidi.

14

1 Bir küni Saulning oggli Yonatan yaragh kötürgüchisige: — Kelgin, udulim-izdiki Filistiylerning qarawullar etritining yénigha chiqayli, dédi. Emma u atisigha héchnéme démidi. □

2 Saul bolsa Gibéahning chétidiki Migrondiki anar derixining tégide qaldi. Uning qéshidiki xelq alte yüzche idi ■

3 (u waqitta efodni Axitubning oggli, Ixabodning akisi Axiyah kiyetti; u Shilohda turuwatqan, Perwerdigarning kahini idi. Axitub Finihasning oggli,

Finihas Elining oghli idi). Xelq bolsa Yonatanning ketkinlikini bilmigenidi.
□

⁴ Yonatan Filistiyelarning qarawullar etriti terepke ötmekchi bolghan dawanning ikki teripide tüwrüktek tik qiya tashlar bar idi. Birining nomi Bozez, yene birining nomi Seneh idi.

⁵ Bir qiya tash shimaliy teripide bolup, Mixmash bilen qariship turatti, yene biri jebub teripide Gébaning udulida idi.

⁶ Yonatan yaragh kötürgüchisige: — Kel, bu xetnisizlarning qarawullar etritige chiqayli; Perwerdigar biz üçün bir ish qilsa eheb emes, chünki Perwerdigarning qutquzushi üçün ademlarning köp yaki az bolushi héch tosalghu bolmaydu, dédi.

⁷ Uning yaragh kötürgüchisi uninggha: — Könglüngde her néme bolsa shuni qilghin; barghin, mana, könglüng némini xalisa men sen bilen billimen, dédi.

⁸ Yonatan: — Mana, biz u ademler terepke chiqip özimizni ulargha körsiteyli;

⁹ eger ular bizge: — Biz silerning qéshinglarga barghuche turup turunglar, dése ularning qéshigha chiqmay öz jayimizda turup turayli;

¹⁰ lékin ular: — Bizning qéshimizgha chiqinglar, dése, chiqayli. Chünki shundaq bolsa Perwerdigar ularni qolimizgha bériptu, dep bilimiz; mushundaq ish bizge bir bésharet bolidu, dédi.

¹¹ Ikkiylen özini Filistiyelarning qarawullar etritige körsetti. Filistiyler: — Mana, Ibraniylar özini yoshurghan azgallardin chiqiwatidu, dédi.

¹² Etrettikiler Yonatan bilen yaragh kötürgüchisige: — Bizge chiqinglar, biz silerge bir nersini körsitip qoyimiz, dédi. Yonatan yaragh kötürgüchisige: — Manga egiship chiqqin; chünki Perwerdigar ularni Israilning qoligha berdi, dédi.

¹³ Yonatan qol-putliri bilen ömülep chiqti, yaragh kötürgüchisi keynidin uninggha egeshti. Filistiyler Yonatanning aldida yiqilishti; yaragh kötürgüchisi keynidin kélip ularni qetl qildi.

¹⁴ Shu tunji hujumda Yonatan bilen yaragh kötürgüchisi texminen yérim qoshluq yerde öltürgenler yigirmidek adem idi. □

¹⁵ Andin leshkerghadikikerni, dalada turuwatqanlarni, barliq etretlerdikilerni we bulang-talang qilghuchilarni titrek basti. Ular hem titrep qorqti, yermu tewrinip ketti; chünki bu chong qorqunch Xuda teripidin kelgenidi.

¹⁶ Emdi Binyamin zéminidiki Gibéahda turuwatqan paylaqchilar kördiki, mana, leshker topliri tarmar bolup uyan-buyan yügürüşüp ketti.

¹⁷ Saul qéshidiki xelqge: Ademlirimizni sanap kimning bu yerdin ketkenlikini éniqlanglar, dédi. Ular saniwidi, mana, Yonatan bilen yaragh kötürgüchisi yoq chiqti.

¹⁸ Saul Axiyahqa: — Xudaning ehde sanduqini élip kelgin, dédi. Chünki u waqitta Xudaning ehde sanduqi Israilning arisida idi. □

¹⁹ Saul kahin'gha söz qiliwatqanda Filistiyelarning leshkerghada bolghan ghelwe barghanséri küchiyip ketti. Saul kahin'gha: — Qolungni yighqin, dédi.

□ **14:3 «u waqitta efodni Axitubning oghli, Ixabodning akisi Axiyah kiyetti»** — «efod»ning néme ikenlikini chüshinish üçün «Mis.» 28-babni we izahatlarini körüng. Bezi waqitlarda uning arqiliq Perwerdigarning iradisini yaki hökümlirini perq etkili bolatti. Adette peqet «bash kahin» efodni kiyetti. □ **14:14 «yérim qoshluq yer»** — «bir qoshluq yer» kala bilen bir kün ichide heydep bolghili bolidighan yer. □ **14:18 «Xudaning ehde sanduqini élip kelgin»** — bezi kona köchürmilerde: «efodni élip kelgin» déyilidu.

□

20 Andin Saul we uning bilen bolghan hemme xelq yighilip jengge chiqti; we mana, Filistiylarning herbiri öz sepdishigha qarshi qilich kôtürüp zor parakendilik boldi.

21 U waqittin ilgiri Filistiylarning arisida bolghan, ular bilen bille leshker-gahning etrapigha chiqqan Ibraniylar bar idi; ularmu Saul we Yonatan bilen bille bolghan Israillargha qoshuldi.

22 Shuningdek Efraim taghlirida özini yoshurghan Israillar Filistiylarning qachqinini anglighanda soqushqa chiqip ularni qoghlidi.

23 Shuning bilen Perwerdigar u küni Israilgha nusret berdi. Soqush Beyt-Awenning u teripige ötti.

24 Lékin Israilning ademliiri u küni zor bésim astida qaldi. Chünki Saul ulargha qesem ichküzüp: — Men dühshenlirimdin intiqam almighuche kech bolushtin ilgiri taam yégen kishige lenet bolsun, dep éytqanidi. Shuning üçün xelqtin héchkim taam yémidi.

25 Emma barliq zémindiki qoshun bir ormanliqqa kirgende yer yüzide hesel bar idi.

26 Xelq ormanliqqa kirgende, mana bu hesel éqip turatti; lékin héchkim qolini aghzigha kôtürmidi, chünki xelq qesemdin qorqatti.

27 Lékin Yonatan atisining xelqqe qesem ichküzgenlikini anglimighanidi. Shunga u qolidiki hasini sunup uchini hesel kónikige tiqip qoli bilen aghzigha saldi. Shundaq qilip közliri nurlandi.

28 Emma xelqtin biri: Séning atang xelqqe ching qesem ichküzüp: — Bügün taam yégen kishige lenet bolsun! dep éytqanidi. Shuning üçün xelq halsizlinip ketti, dédi.

29 Yonatan: — Méning atam zémin'gha azar berdi; qaranglar, bu heseldin kichikkine tétishim bilenla közlirimning shunche nurlan'ghinini körmidinglarmu?

30 Xelq bügün dühshenlerdin tartiwalghan oljidan xalighinini yégen bolsa Filistiylarning arisidiki qirghinchiliq téximu zor bolmasmidi? — dédi.

31 Ashu küni ular Mikmashtin tartip Filistiylarni qoghlap Ayjalon'ghiche urup qirishti; xelq tola hérip ketkenidi.

32 Shuning bilen xelq olja üstige étilip bérip, qoy, kala we mozaylarni tutup shu yerdila soydi. Andin xelq göshni qanni adaliwetmeyla yédi. □

33 Saulgha xewer kélip: Mana, xelq qanni adaliwetmeyla göshni yep Perwerdigargha gunah qiliwatidu, dep éytildi. U: Siler Perwerdigargha asiylig qildinglar! Emdi bu yerge yéningha chong bir tashni domilitip kélinglar, dédi.

34 Saul yene: Siler xelqning arisigha chiqip ulargha: Herbiri öz kalisini, öz qoyini qéshimgha élip kélip bu yerde soyup yésun; lékin göshni qanni adaliwetmey yep, Perwerdigargha gunah qilmanglar, denglar, dédi. Bu kéche xelqning hemmisi herbiri öz kalisini élip kélip u yerde soydi.

35 Saul bolsa Perwerdigargha bir qurban'gah yasidi. Bu uning Perwerdigargha yasighan tunji qurban'gahi idi.

36 Saul: — Bu kéchide Filistiylarning péyige chüshüp, ete tang atquche ularni talap héch birini tirik qoymayli, dédi. Xelq: — Neme sangaxaxshi körünse

□ 14:19 «Saul kahin'gha: — Qolungni yighqin, dédi» — shühbisizki, Saul kahindin efortdiki «urim we tummin» «Mis.» 28:30, «Law.» 8:8, «Chöl.» 27:21) arqilq Xudadin yolyoruc sorimaqchi idi.

□ 14:32 «Shuning bilen xelq olja üstige étilip bérip, qoy, kala we mozaylarni tutup shu yerdila soydi. Andin xelq göshni qanni adaliwetmeyla yédi» — Musa peyghemberge chüshürülen qanun boyiche, qanni awwal adaliwetmey göshni yéyish gunah bolatti.

shuni qilghin, dep jawab berdi. Lékin kahin söz qilip: — Perwerdigarning yénigha kirip *yolyoruq sorap* chiqayli, dédi.

³⁷ Saul Xudadin: — Ya Filistiyerning keynidin chüshüymü? Sen ularni Israilning qoligha tapshuramsen? — dep soridi. Lékin u küni U uninggha héch jawab bermidi.

³⁸ Saul: — Ixelqning hemme chongliri, bu yerge chiqinglar. Bügün kim gunah qilghanliqini éniqlap béqinglar. □ ■

³⁹ Chünki Israilgha nusret bergen Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, bu gunah hetta oghlum Yonatanda tépilsimu u jezman öltürülsun, dédi. Lékin pütkül xelqtin héchkim uninggha jawab bermidi.

⁴⁰ Andin u pütkül Israilgha: — Siler bir terepte turunglar, men oghlum Yonatan yene bir terepte turayli, dédi. Xelq uninggha: — Nème sanga yaxshi körünse, shuni qilghin, dédi.

⁴¹ Saul Israilning Xudasi Perwerdigargha: — Bu chek bilen eyni ehwalni ashkara qilghaysen, dédi. Chek bolsa Saul bilen Yonatanı körsetti, xelq qutuldi.

⁴² Saul: — Méning bilen oghlum Yonataning otturisigha chek tashlanglar, dédi. Shundaq qiliwidi, chek Yonatan'gha chiqti.

⁴³ Saul Yonatan'gha: — Qilghiningni manga éytqin, dédi. Yonatan uninggha: — Qolumdiki hasa bilen kichikkine hesel élip tétip baqtım we mana, shuning üçün men ölüme mehkum boldım! — dep jawab berdi.

⁴⁴ Saul: — Sen choqum ölüshüng kérek, i Yonatan; undaq qilmisam, Xuda manga séning béshinggha chüshkendinmu artuq chüshürsun! — dédi.

⁴⁵ Lékin xelq Saulgha: — Israilda bu ulugh nusretni qazan'ghan Yonatan öltürülemdu? Bundaq ish bizdin néri bolghay! Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimizki, uning béshidin bir tal chach yerge chüshmeydu; chünki bügünki ishni u Xudaning yardimi bilen emelge ashurdi, dédi. Shundaq qilip xelq Yonatanı ölümdin xalas qildi.

⁴⁶ Andin Saul Filistiyerni qoghlashtin toxtidi; Filistiylermu öz jayigha qaytip ketti.

⁴⁷ Shundaq qilip Saul Israilning selténitini özining qildi; andin u chörisidiki düshmenlirige, yeni Moablar, Ammoniyar, Édomiyar, Zobahdiki padishahlar we Filistiylerge hujum qildi. U qaysi terepke yüzlese ghalip kéletti. □

⁴⁸ U zor jasaret körsitip Amaleklerni urup Israilni bulang-talang qilghuchilardin qutquzdi.

Saulning jemeti

⁴⁹ Saulning oghulliri Yonatan, Yishwi we Malqi-Shua idi; uning ikki qizining ismi bolsa — chongining Mérab, kichikining Miqal idi.

⁵⁰ Saulning ayalining ismi Ahinoam bolup, u Aximaaazning qizi idi. Saulning qoshunining serdari Abner idi; u Saulning taghisi Nerning ogli idi.

⁵¹ Saulning atisi Kish we Abnerning atisi Ner bolsa, ikkisi Abielning oghulliri idi.

⁵² Saul pütkül ömride Filistiyler bilen qattiq jengde bolup turdi. Saul özi herqachan batur ya palwanlarni körse, uni öz xizmitige salatti.

□ 14:38 «Saul: — I xelqning hemme chongliri, bu yerge chiqinglar. Bügün kim gunah qilghanliqini éniqlap béqinglar» — Xuda Özige jawab bermigechke, Saul arimizda gunah bar, dep bildi.

■ 14:38 Hak. 20:2 □ 14:47 «U qaysi terepke yüzlese ghalip kéletti» — yaki «u qaysi terepke yüzlese ularni weyran qilatti».

15

Saulning padishahliq hoquqidin mehrum qilinishi

¹ Emdi Samuil Saulgha: — Perwerdigar séni Öz xelqi Israil üstige padishah bolush üçün mesih qilghili méni ewetkenidi; emdi Perwerdigarning sözini anglighin.

² Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Men Amaleklerning Israilgha qilghan muamilisini, yeni Israil Misirdin chiqqanda ularning yolda ulargha qandaq qarshiliq körsetkenlikini könglümge pükkenmen. ■

³ Emdi bérip Amaleklerni urup ularning hemmisini weyran qilip ularni héch ayimayla, er bolsun, ayal bolsun, ösmür bolsun, bowaq bolsun, kala-qoy, töge we ishek hemmisini yoqatqin, dédi.

⁴ Saul xelqni jem qilip ularni Telaim shehiride saniwidi, ikki yüz ming piyade esker, Yehuda qebilisidin on ming adem chiqti.

⁵ Saul Amaleklerning shehirige kelgende shu yerdiki wadida böktürme qoydi. □

⁶ Andin Saul Kéniylerge: — Chiqip kétinglar, silerni ular bilen qoshup yoqatmasliqim üçün Amaleklerning arisidin chiqip kétinglar; chünki Israil Misirdin chiqqanda siler ularning hemmisige méhribanliq körsetkensiler, dédi. Shuning bilen Kéniyeler Amaleklernin chiqip ketti. ■

⁷ Emdi Saul Amaleklerni Hawilahdin tartip Misirning udulidiki Shurghiche qoghlap urdi.

⁸ U Amaleklerning padishahi Agagni tirik tutti, emma barliq xelqni qilich bisi bilen pütünley yoqatti. ■

⁹ Lékin Saul bilen xelq Agagni ayidi we qoy-kala, bordalghan mal we qozlardin eng ésilerning hemmisini, jümlidin néme yaxshi bolsa shuni ayap ularni halak qilishqa qoli barmidi; lékin néme yarimas we zeip bolsa shularning hemmisini ular yoqatti. □

¹⁰ Shuning bilen Perwerdigarning sözi Samuilgha kélip mundaq déyildi: —

¹¹ «Saulni padishah qilghinimga pushayman qildim, chünki u manga egishishtin yénip Méning sözümge emel qilmidi».

Samuil azar chékip pütkül bir kéche Perwerdigargha peryard kötürdi.

¹² Etisi Samuil Saulning aldigha chiqish üçün tang seherdila ornidin turdi. Samuilgha: — Saul Karmelge bardı we mana, u özige bir abide turghuzup andin yénip Gilgalgha chüshüptu, dégen xewer béridi.

¹³ Samuil Saulning qéshigha kelgende Saul uninggha: — Perwerdigar séni mubareklige! Perwerdigarning sözlirige emel qildim, dédi.

¹⁴ Lékin Samuil: — Undaq bolsa quliqimgha anglan'ghan qoyning merishi bilen men anglawatqan kalining mörishi zadi nedin keldi? — dédi.

¹⁵ Saul jawab bérip: — Ular Amaleklernin élip kélindi; chünki xelq Xudaying Perwerdigargha qurbanliq qilish üçün qoy-kalining ésilirini ayap qaldurup qoydi; qalghinini bolsa pütünley yoqattıq, dédi.

¹⁶ Samuil Saulgha: — Qoy, bu gépingni! Men Perwerdigarning bu kéche manga néme déginini sanga éytip bérey, dédi. U uninggha: — Éytqin, dédi.

■ 15:2 Mis. 17:8, 14; Qan. 25:17 □ 15:5 «Amaleklerning shehirige» — yaki «Amaleklerning sheherlirige». ■ 15:6 Mis. 18:10, 19; Chöl. 10:29; Hak. 1:16 ■ 15:8 Chöl. 24:7 □ 15:9 «Saul bilen xelq ... qoy-kala, bordalghan mal we qozlardin eng ésilerning hemmisini ... halak qilishqa qoli barmidi» — «bordalghan mal» dégenning bashqa xil terjimisi: «ikkinchi tughulghan mal».

17 Samuil mundaq dédi: — Öz neziringde kichik hésablan'ghan waqtingdila Perwerdigar séni Israilning üstige padishah bolsun dep, mesih qilishi bilan sen Israil qebililirining béshi bolghan emesmiding?

18 Andin Perwerdigar séni: — Sen bérip gunahkar Amaleklarni halak qilghin; ularni yoqatquche ular bilan soqushqin, dep ewetkenidi.

19 Emdi némishqa Perwerdigarning sözige qulaq salmay, belki olja üstige düm chüshüp, Perwerdigarning neziride yaman bolghanni qilding?

20 Saul Samuilgha: — Men heqiqeten Perwerdigarning sözige qulaq saldimghu! Perwerdigar méni ewetken yol bilan mangdim we Amaleklarning padishahi Agagni élip kélip Amaleklarning özini pütünley yoqattim.

21 Emma xelq bolsa oljidin qoy bilan kala, yeni yoqitishqa békitilgen ner-silerdin eng ésilini élip Xudaying Perwerdigargha Gilgald qurbanliq qilish üçün élip keldi, dédi.

22 Samuil: — Perwerdigar köydürme qurbanliqlar bilan teshekkür qurbanliqlirini keltürüshtin söyünemdu, ya Perwerdigarning sözige itaet qilishtin süyünemdu? Mana itaet qilmaqliq qurbanliq qilmaqliqtin ewzel, köngül qoyush qochqar yéghini sunushtin ewzeldur.■

23 Chünki asiyliq bolsa jadugerlik gunahi bilan oxshastur, Bashpashtaqliq qebihlik we butpereslikke barawerdur.

Sen Perwerdigarning sözini tashlighining üçün, Perwerdigar séni tashlap padishahliqtin mehrum qildi, — dédi.

24 Saul Samuilgha: — Men gunah sadir qildim, chünki men Perwerdigarning emridin we séning sözüngdinmu chiqtim; chünki men xelqtin qorqup ularning sözige kirdim.

25 Emdi gunahimni epu qilghin; méning Perwerdigargha sejde qilishim üçün méning bilen qaytip barghin, dédi.

26 Samuil Saulgha: — Men séning bilen qaytip barmaymen; chünki sen Perwerdigarning sözini tashlighansen, we Perwerdigar séni tashlap padishahliqtin mehrum qildi, dédi.

27 Samuil kétishke burulghinida Saul uning tonining péshini tutuwaldi, u yirtilip ketti.

28 Samuil uninggha: — Perwerdigar бүгүн Israilning padishahliqini sendin yirtip élip sendin ewzel bolghan bir yéqininggha tapshurdi.

29 Israilning Janabiy Aliyisi Bolghuchi yalghan sözlimeydu yaki niyitidin yanmaydu; chünki u adem balisidek niyitidin yan'ghuchi emestur, dédi.□ ■

30 Saul: — Men gunah sadir qildim. Lékin xelqimning aqsaqallirining we Israilning aldida manga izzet qilip méning bilen yénip barghin; shuning bilen Xudaying Perwerdigargha sejde qilalaymen, dédi.

31 Shuning bilen Samuil Saul bilen yénip bardı we Saul Perwerdigargha sejde qildi.

32 Andin Samuil: — Amaleklarning padishahi Agagni méning aldımgha élip kélınglar, dédi. Agag bolsa xushluq bilen uning qéshıgha bardı. Agag könglıde: — Shübhisizki, ölüm dehshtı ötüp ketti, dédi.□

■ 15:22 Top. 4:17; Hosh. 6:6; Mat. 9:13; 12:7 □ 15:29 «Israilning Janabiy Aliyisi Bolghuchi» — Xudani körsitidu, elwette. ■ 15:29 Chöl. 23:19; Yaq. 1:17 □ 15:32 «... Agag bolsa xushluq bilen uning qéshıgha bardı. Agag könglıde: — Shübhisizki, ölüm dehshtı ötüp ketti, dédi» — bu ayetni ibranıy tilida chüshınsh tes. Bashqa bir terjımisi: «... Agag bolsa titrıgen halda uning qéshıgha bardı. Agag: — Derweqe ölümning achchiqı qorqunchluqtur! — dédi».

³³ Emma Samuil: — Séning qiliching xotunlarni balisiz qilghandek séning anangmu xotunlarning arisida balisiz bolidu, déwidi, Samuil Agagni Gilgaldá Perwerdigarning aldida chanap pare-pare qildi.

³⁴ Andin Samuil Ramahqa bardí. Saul bolsa «Saulning yurti Gibéah» dégen joydiki öyige chiqip ketti.

³⁵ Samuil ölgen künigiche Saul bilen qayta körüşmídi. Emma Samuil Saul üçün qayghurdi. Perwerdigar Saulni Israilning üstige padishah qilghanliqidin epsuslandi.

16

Samuil Dawutning padishah bolushi üçün uni Mesih qilidu

¹ Perwerdigar Samuilgha: — Sen qachan'ghiche Saul üçün qayghurup yürisen? Men uni Israilgha seltenet qilishtin mehrum qilip tashlighan emesmu? Münggüzüngni zeytun méyi bilen toldurup barghin. Men séni Beyt-Lehemlik Yessening qéshigha ewetimen. Uning oghulliridin padishah bolushqa özümge birni békittim, dédi.

² Samuil bolsa: — Men qandaq barimen? Saul bu ishni anglisa méni öltürüwétidu! — dédi. Perwerdigar: — Özüng bilen bir inekni alghach bérip Perwerdigargha qurbanliq qilish üçün keldim, dégin.

³ Yessení qurbanliqqa chaqirghin, andin Men sanga qilidighiningni ayan qilimen; we Men sanga dégen birisini Özüm üçün mesih qilghin, dédi.

⁴ Samuil Perwerdigarning déginini ada qilip Beyt-Lehemge bardí. Yétip kelgende sheherning aqsaqalliri titrigen halda chiqip: — Bizge tinch-amanliq élip keldingmu? — dep sorídi.

⁵ U: — Tinch-amanliq élip keldim; Perwerdigargha qurbanliq sunushqa keldim. Siler özüglarni haramdin paklap men bilen bille qurbanliqqa kélinglar, dédi. Shuning bilen u Yesse bilen oghullirini halal qilip qurbanliqqa chaqirdi.

⁶ Ular kelgende Samuil Éliabni körüp ichide: — Perwerdigarning mesih qilidighini shübhisizki Özining aldida turidu, dédi.

⁷ Lékin Perwerdigar Samuilgha: — Uning teqi-turqigha yaki boyigha qarimighin. Men uni shalliwettim, chünki Xuda insan körgendek körmeydu; insan bolsa sirtqi qiyapitige qaraydu, lékin Perwerdigar qelbge qaraydu, dédi.■

⁸ Andin Yesse Abinadabni chaqirip Samuilning aldidin ötküzdi. Emma Samuil: — Perwerdigar buni hem tallimídi, dédi.

⁹ Andin Yesse Shammahni uning aldidin ötküzdi. Emma Samuil: — Perwerdigar buni hem tallimídi, dédi.

¹⁰ Shuninggha oxshash Yesse oghullirining yettisini Samuilning aldidin ötküzdi. Lékin Samuil Yessege: — Perwerdigar bularni hem tallimídi, dédi.

¹¹ Samuil Yessedin: — Barliq yigitler mushularmu? dep sorídi. U: — Hemmidin kichiki qaldi. Lékin mana, u qoy béqiwatidu, dédi. Samuil Yessege: — Uni chaqirtip élip kelgin, chünki u kelmigüche dastixanda olturmaymiz, dédi.■

¹² *Yesse* adem mangdurup uni keltürdi. U chirayida qan yügürüp turidighan, közliri chirayliq we kélishken yigit idi. Perwerdigar: — Qopup uni mesih qilghin, chünki *Méning tallighinim* shudur! dédi.

¹³ Samuil may münggüzini élip uni qérindashlirining arisida mesih qildi. U kündin tartip Perwerdigarning Rohi Dawutning wujudigha chüshti. Samuil bolsa qopup Ramahgha ketti. ■

Dawut Saulning aldigha kélidu

¹⁴ Emdi Perwerdigarning Rohi Sauldin ketkenidi, we Perwerdigar teripidin bir yaman roh uni perishan qildi.

¹⁵ Saulning xizmetkarliri uninggha: — Mana Xuda teripidin bir yaman roh séni perishan qilidu.

¹⁶ Emdi ghojimüz özliri aldiliridiki xizmetkarlirini derhal buyrughayliki, ular chiltar chélishqa usta ademni tapsun; we shundaq boliduki, Xuda teripidin yaman roh üstlirige kelse u chiltar chalsun, uning bilen halliri obdan bolidu, dédi.

¹⁷ Saul xizmetkarlirigha: — Méning üçhün chiltar chélishqa usta bir ademni tépip qéshimgha élip kélinglar, dédi.

¹⁸ Ghulamardin biri uninggha: — Mana Beyt-Lehemlik Yessening chiltargha usta bir oghlini kördüm. U özi batur bir jengchi, gepte hoshiyar we kélishken adem iken, shundaqla Perwerdigar uning bilen bille iken, dédi.

¹⁹ Shuning bilen Saul Yessege elchilerni mangdurup: — Qoy baqidighan oghlung Dawutni manga ewetkin, dep éytti.

²⁰ *Yesse* bir éshelni teyyarlap uninggha nan bilen bir tulum sharab we bir oghlaqni artip, bularni oghli Dawutning qoli bilen Saulgha ewetti.

²¹ Shuning bilen Dawut Saulning qéshigha kélip uning aldida turdi. Saul uninggha tolimu amraq idi; u Saulning yaragh kötürgüchisi boldi.

²² Andin Saul Yessege xewer ewetip: — Dawut méning aldimda tursun; chünki u nezirimge yaqti, dep éytti.

²³ Emdi shundaq boliduki, u *yaman* roh Xuda teripidin Saulning üstige kelgende Dawut chiltarni élip qoli bilen chaldi. Buning bilen Saul aram tépip halı obdan bolup yaman roh uningdin chiqip ketti.

17

Dawut bilen Goliat

¹ Emma Filistiylar jeng qilish üçhün qoshunlirini yigdi. Ular Yehudagha tewe Sokohda jem bolup, Sokoh bilen Azikah otturisidiki Efes-Dammimda chédirlarni tikti.

² Saul bilen Israillarmu jem bolup Élah jilghisida chédirlirini tikip Filistiylar bilen jeng qilghili sep tüzdi. □

³ Filistiylar bir tereptiki taghda, Israillar yene bir tereptiki taghda turatti; otturisida jilgha bar idi.

⁴ Shu waqıtta Filistiylarning leshkergahidin Gatliq Goliat isimlik bir chémpiyon palwan chiqip keldi. Uning égziligi alte gez bir ghérich idi. □

■ **16:13** Zeb. 89:20-21; Ros. 7:46; 13:22 □ **17:2** «Élah jilghisida» — yaki «dublar jilghisida». □ **17:4** «Uning égziligi alte gez bir ghérich idi» — Tewrattiki «gez» bir jeynekke barawer bolup, yeni 45 santimétr idi. Démek Goliatning égziligi 2.8 métr idi.

5 Bêshigha mis dubulgha, uchisigha qasiraqliq sawut kiygenidi. Uning bu mis sawuti bolsa besh ming shekel kéletti. □

6 Pachaqlirigha mistin tizliq baghligan, ôshnisige mis atma neyze qisturivalghanidi.

7 Uning neyzisining sépi bolsa bapkarning xadisidek idi; neyzisining béshi alte ming shekel kéletti; qalqan kôtürgüchisi uning aldida mangatti.

8 U ornida turup Israilning qoshunlirigha mundaq towlaytti: — «Siler némishqa jeng qilish üçün sep tüzgensiler? Men Filistiy emesmu? Siler bolsanglar Saulning qullirighu? Aranglardin bir ademni tallap chiqinglar, u men bilen élishishqa chüshsun!

9 U men bilen éliship méni urup öltürelse, biz silerning qulliringlar bolimiz. Lékin men uni meglup qilip öltürsem, siler bizning qullirimiz bolup bizning xizmitimizde bolusiler».

10 Shu Filistiy yene söz qilip: — Men bügün Israilning qoshunigha haqaret qildimghu? Siler bir ademni chiqiringlar, biz élishayli! — dédi.

11 Saul bilen hemme Israil bu Filistiyning sözlirini anglap, alaqqade bolup bek qorqti.

12 Dawut Yehuda yurtidiki Beyt-Lehemde olturuqluq Yesse dégen Efratliq ademning oghli idi. Yessening sekkiz oghli bar idi. Saulning künliride u xéli yashinip qalghanidi.

13 Yessening üç chong oghli Saul bilen jengge chiqqanidi. Jengge chiqqan üç oghulning tunjisining ismi Éliab, ikkinchisining ismi Abinadab we üçinchisining Shammah idi.

14 Dawut hemmidin kichiki idi. Üch chong oghli Saulgha egiship chiqqanidi.

15 Bezide Dawut Saulning qéshidin öz atisining qoylirini béqish üçün qaytip kéletti. ■

16 Ashu Filistiy bolsa qiriq kün'gichilik her etigen we kechte chiqip turdi.

17 Yesse oghli Dawutqa: — Bu efah qomachni we bu on nanni élip leshker-gahgha téz bérip akiliringgha bergin, □

18 bu on parche qurutni ularning mingbêshigha bérip akiliringning ehwalini sorap ularning képil xétini élip kelgin, dédi. □

19 Saul, shu *üch oghul* we Israilning hemme adamliri Élah jilghisida turup Filistiylerge qarshi jeng qilatti.

20 Dawut bolsa etisi seher qopup qoylarni bir baqquchining qoligha tapshurup, ashliq-tülükni élip Yesse uninggha tapilighandek, qoshun istihkamigha yetkende, jengge chiqidighan leshkerler sören kôtürüwatqanidi. ■

21 Israil we Filistiylar bir-birige udulmu'udul turup soqushqa sep tüzdi.

22 Dawut bolsa élip kelgen nersilerni yük-taqlargha qarighuchining qoligha tapshurup sep arisigha yügürüp bérip akiliridin tinchliq soridi.

23 U ular bilen sözlishop turghanda, Filistiylerdin bolghan Goliat dégen chémpion palwan Filistiylarning sépidin chiqip yene héliqi gepni qildi; Dawut uni anglidi.

24 Israilning hemme adamliri bu ademni körgende qéchip kétishti we bek qorqti.

□ 17:5 «Uning bu mis sawuti bolsa besh ming shekel kéletti» — «besh ming shekel» belkim 60-100 kilogram bolushi mumkin. ■ 17:15 1Sam. 16:19 □ 17:17 «bu efah qomach» — bir «efah» 27-30 litr bolushi mumkin. □ 17:18 «akiliringning ehwalini sorap ularning képil xétini élip kelgin» — mushu «képil xéti» belkim ular Dawut aparghan nersilerni qobul qilghanliqining ispatı bolushi mumkin. ■ 17:20 1Sam. 26:5

²⁵ Israilning ademliri bir-birige: — Chiqiwatqan bu ademni kördüglarmu? U Israilgha haqaret qilish üçün chiqidu. Shundaq boliduki, uni öltürgen ademge padishah köp mal-mülük in'am qilidu, öz qizini uninggha xotunluqqa béridu hem atisining jemetini Israil teweside baj-alwandin xalas qilidu, dédi.

²⁶ Dawut öz yénida turghan ademlerdin: — Bu Filistiyni öltürüp Israilgha qilin'ghan shu haqaretni yoqatqan kishige néme qilinidu? Chünki bu xetnisiz Filistiy zadi kim? U qandaqsige menggü hayat bolghuchi Xudaning qoshunlirigha haqaret qilishqa pétinidu? — dédi.

²⁷ Xalayıq uninggha aldinqilarning dégen sözi boyiche jawab bérıp: — Uni öltürgen kishige mundaq-mundaq qilinidu, dédi.

²⁸ Lékin uning chong akisi Éliab uning u ademler bilen sözleshkinini anglap qaldi; Éliabning Dawutqa achchiqi kélip: — Némishqa bu yerge kelding? Chöldiki u azghine qoyni kimgé tashlap qoydung? Men kibirlikingni we könglüngning yamanlıqini bilimen. Sen alayıten jengni körgili kelding, dédi.

²⁹ Dawut: — Men néme qildim? Peqet bir söz qilsam bolmamdiken? — dédi.

³⁰ Dawut burulup bashqisidin aldinqidek soridi, xelq aldida éytqandek uninggha jawab berdi.

³¹ Emma birsi Dawutning éytqan sözlirini anglap qélip Saulgha yetküzdi; u Dawutni chaqirtıp keldi.

³² Dawut Saulgha: — Bu kishining sewebidin héchkimning yüriki su bolmisun. Silining qulliri bu Filistiy bilen soqushqili chiqidu, dédi.

³³ Saul Dawutqa: — Sen bu Filistiy bilen soqushqili barsang bolmaydu! Sen téxi yash, emma u yashlıqidin tartipla jengchi idi, dédi.

³⁴ Dawut Saulgha: — Qulliri öz atisining qoylirini béqip keldim. Bir shir yaki éyiq kélip padidin bir qozini élip ketse,

³⁵ men uning keynidin qoghlap uni urup qozini aghzidin qutquzup alattim. Eger qopup manga hujum qilsa men uni yaylidin tutuwélip urup öltürettim.

³⁶ Qulliri hem shir hem éyiqni öltürgen; bu xetnisiz Filistiymu ulargha oxshash bolidu. Chünki u menggü hayat bolghuchi Xudaning qoshunigha haqaret keltürdi — dédi.

³⁷ Dawut sözini dawam qilip: — Méni shirning changgilidin we éyiqning changgilidin qutquzghan Perwerdigar oxshashla bu Filistiyning qolidin qutquzidu, dédi. Saul Dawutqa: — Barghin, Perwerdigar séning bilen bille bolghay, dédi.

³⁸ Andin Saul Dawutqa öz jeng kiyimlirini kiygüzüp, béshigha mis dubulghini taqap we uninggha bir jeng sawutini kiygüzdi.

³⁹ Dawut bolsa Saulning qilichini kiyimning üstige ésip, méngip baqti; chünki u bularni kiyip baqmighanidi. Shuning bilen Dawut Saulgha: — Men bularni kiyip mangalmaydikenmen; chünki burun kiyip baqmighan, dep ularni séliwetti.

⁴⁰ U qoligha hasisini élip, ériqtin besh siliq tash ilghap padichi xaltisining yanchuqigha saldi; u salghusini qoligha élip Filistiye yéqin bardı.

⁴¹ Filistiy bolsa chiqıp Dawutqa yéqinlashti, qalqan kötürgüchisimu uning aldida mangdı.

⁴² Filistiy Dawutqa birqur sepsélip qarap mesxire qildi. Chünki u téxi yash, bughday önglük we kélshken yigit idi.

⁴³ Filistiy Dawutqa: — Sen hasa kötürüp aldimgha kepsen? Sen méni it dep oylap qaldingmu? — dep öz butlirining namlirini tilgha élip Dawutni

qarghidi.

⁴⁴ Filistiy Dawutqa yene: — Bu yaqqa kel, men göshüngni asmandiki uchar-qanatlarga we dalalardiki yirtquchlarga yem qilimen, dédi.

⁴⁵ Dawut Filistiyke: — Sen qilich, neyze we atma neyzini kötürüp manga hujum qilghili kelding; lékin men sen haqaret qilghan, Israilning qoshunlirining Xudasi bolghan Perwerdigarning nami bilen aldinggha hujumgha chiqtim — dédi.

⁴⁶ «Del bügün Perwerdigar séni méning qolumgha tapshuridu. Men séni öltürüp béshingni késip alimen; men leshkergahdiki Filistiylerning jesetlirini asmandiki uchar-qanatlarga we dalalardiki yirtquchlirigha yem qilimen. Buning bilen pütkül jahan Israilda bir Xudaning bar ikenlikini bilidu

⁴⁷ we bu pütkül jamaet Perwerdigarning nusret bérishining qilich, neyze bilen emes ikenlikini bilidu; chünki bu jeng bolsa Perwerdigarningkidur, U séni qolimizgha tapshuridu».

⁴⁸ Filistiy Dawutqa hujum qilghili qopup yéqin kelgende Dawut uninggha hujum qilghili Filistiy qoshunining sépige qarap yügürdi.

⁴⁹ Dawut qolini xaltisigha tiqip bir tashni chiqirip salghugha sélip Filistiyge qaritip atti; tash Filistiyning péshanisige tegdi. Tash uning péshanisige pétip ketti, u düm chüshüp yerge yiqildi.

⁵⁰ Shundaq qilip Dawut Filistiyni salghu we tash bilen meghlup qilip uni urup öltürdi; Dawutning qolida héch qilich yoq idi.

⁵¹ Dawut yügürüp bérip, Filistiyning üstide turup, qilichini qinidin tartip élip uni öltürüp, uning béshini aldi. Filistiylar öz baturining ölginini körüpla, beder gacti.

⁵² Israilar bilen Yehudalar bolsa ornidin qopup sören séliship Filistiylarni jilghighiche we Ekron derwazilirighiche keynidin qoghlap keldi; öltürülgen Filistiylar Shaaraimgha baridighan yolda Gat we Ekron'ghiche yétip ketkenidi.

⁵³ Israil Filistiylarni qoghlashtin yénip kélip ularning leshkergahini bulangtalang qildi.

⁵⁴ Dawut Filistiyning béshini Yérusalémgha élip bardı; uning yarighini bolsa öz chédirigha qoydı.

⁵⁵ Saul Dawutning Filistiyning aldigha chiqqinini körgende qoshunning serdari Abnerdin: — I Abner, bu yigit kimning oghli? — dep sorıdı. Abner: — I padishah, hayating bilen qesem qilimenki, bilmeymen, dédi.

⁵⁶ Padishah: — Bu yigit kimning oghli iken dep sorap baqqın, dédi.

⁵⁷ Dawut Filistiyni qirip qaytip kelgende Abner uni padishahning qéshigha élip bardı; Filistiyning béshi téxiche uning qolida turatti.

⁵⁸ Saul uningdin: — I yigit, kimning oghlisen? dep sorıdı. Dawut: — Men silining qulliri Beyt-Lehemlik Yessening oghlimen, dep jawab berdi.

18

Saulning Dawuttin heset qilishi

¹ Dawut bilen Saulning söhbiti ayaghlashqanda, Yonatanning köngli Dawutning könglige shundaq baghländiki, uni öz jénidek söydi.

² Saul bolsa u küni uni öz yénida élip qélip, uni atisining öyige qaytqili qoymidi.

³ Yonatan Dawut bilen ehde qilishti; chünki u uni öz jénidek söyetti.

4 Yonatan uchisidiki tonni sélip Dawutqa berdi, yene jeng kiyimlirini, jümlidin hetta qilichi, oqyasi we kemirininimu uninggha berdi.

5 Saul Dawutni negila ewetse u shu yerge baratti, shundaqla ishlarni jayida qilatti. Shuning üçhün Saul uni leshkerlerning üstige qoydi. Bu ish barliq xelqge we hem Saulning xizmetkarlirighimu yaqti.

6 Dawut Filistiyni öltürüp köpchilik bilen yan'ghanda Israilning hemme sheherliridiki qiz-ayallar Saulni naxsha éytip ussul oynap qarshi alghili chiqti; ular xushluq ichide dap we üchter bilen neghme chélishti.

7 Qiz-ayallar neghme chalghanda: — Saul minglap öltürdi, we Dawut on minglap öltürdi, dep oqushatti.■

8 Buni anglap Saul nahayiti xapa boldi; bu söz uning könglige tegdi. U: — Dawutqa on minglap hésablandi, emma manga peqet minglap hésablandi; emdi padishahliqtin bashqa uninggha héchnerse kem emes, dédi.

9 Shu kündin tartip Saul Dawutni közlep yürdi.

10 Etisi Xuda teripidin qabahetlik bir roh Saulning üstige chüshti we u öyide qalaymıqan jöyligili turdi. Emdi Dawut bashqa waqittikidek qoli bilen chiltar chaldi; Saulning qolida neyze bar idi. □

11 Saul: — Dawutni tamgha neyze bilen qadiwétimen dep, neyzini atti; lékin Dawut ikki qétim özini daldigha aldi.

12 Perwerdigarning Dawut bilenla bolup, özidin yiraqlap ketkini üçhün Saul Dawuttin qorqatti.

13 Shuning üçhün Saul Dawutni öz yénidin ayrip, uni leshkerlerge mingbéshi qilip qoydi; u leshkerlerni élip jengge chiqip turatti.□

14 Dawut bolsa hemme ishlarni pem bilen qilatti; chünki Perwerdigar uning bilen bille idi.

15 Saul uning pemlik ikenlikini körüp uningdin bek qorqatti.

16 Emma pütkül Israil bilen Yehuda xelqi Dawutni söyetti; chünki u ularni yéteklep jengge chiqatti. □

17 Saul Dawutqa: — Mana, chong qizim Mérab — men uni sanga xotunluqqa bergüm bar. Sen peqet xizmitümge jan-pida bolup, Perwerdigarning jengliride küresh qilghin, dédi. Chünki Saul ichide: — U méning qolum bilen emes, belki Filistiylerning qoli bilen yoqitilsun, dep xiyal qilghanidi.

18 Emma Dawut Saulgha: — Men kim idim, méning atamning jemeti Israil arisida néme idi, men qandaqmu padishahning küy'oghli bolay? — dédi.

19 Lékin Saulning qizi Mérab Dawutqa bérilidighan waqitta, u Meholatliq Adrielge xotunluqqa bérildi.

20 Emma Saulning qizi Miqalning köngli Dawutqa chüshkenidi. Bashqilar buni Saulgha éytti, bu ishtin Saul xush boldi.

21 Saul: — Qizimni Dawutqa bérey, u uninggha bir sirtmaq bolup, Filistiylerning qolida yoqitilsun, dep oylidi. Shuning bilen Saul Dawutqa: — Bügün ikkinchi qétim küy'oghlum bolisen, dédi.

22 Saul öz ghulamirigha: — Dawutqa astirtin: — Mana, padishah sendin söyünidu, we hemme ghulamliiri sanga amraq. Shuning üçhün padishahning küy'oghli bolghin, dep éytinglar, dep tapilidi.

■ 18:7 Mis. 15:21; 1Sam. 21:11; 29:5 □ 18:10 «Etisi Xuda teripidin qabahetlik bir roh Saulning üstige chüshti we u öyide qalaymıqan jöyligili turdi» — ibranıy tilida mushu ayettiki «jöylüş» «urgıhup chiqış» dégen söz bilen ipadilınidu. Bashqa ehwalda bu söz «bésharet bérish»ni körsitidu.

□ 18:13 «u leshkerlerni élip jengge chiqip turatti» — ibranıy tilida «u leshkerler (xelq) aldida chiqip kiretti» dégen söz bilen ipadilınidu. □ 18:16 «chünki u ularni yéteklep jengge chiqatti» — ibranıy tilida «chünki u ular aldida chiqip kiretti».

²³ Saulning ghulamleri bu sözlerni Dawutning quliqigha yetküzdi. Lékin Dawut: — Neziringerda padishahning küy'oghli bolush kichik ishmu? Men bolsam bir kembeghel we etiwersiz adammen — dédi.

²⁴ Saulning ghulamleri Saulgha Dawutning dégenlirini öz eyni yetküzdi.

²⁵ Saul: — Siler Dawutqa: — Padishah sanga bashqa toyluq alghuzmaydu, peqet padishah dushmanliridin intiqam élish üçün yüz Filistiyning xetnilikinila alidu, dep éytinglar, dédi (Saulning meqsiti bolsa Dawutni Filistiylerning qolida yoqitish idi).

²⁶ Ghulamlar bu sözlerni Dawutqa yetküzdi; padishahning küy'oghli bolush Dawutqa yéqip qaldi. Emdi békitilgen möhlet toshmayla,

²⁷ Dawut turup öz ademleri bilen chiqip ikki yüz Filistiyni öltürdi. Dawut ularning xetnilikini késip élip padishahning küy'oghli bolush üçün bularning hemmisini padishahqa tapshurdi. Saul qizi Miqalni uninggha xotunluqqa berdi. ■

²⁸ Saul Perwerdigarning Dawut bilen bille ikenlikini we öz qizi Miqalning uni sóyidighanliqini körüp

²⁹ Dawuttin téximu qorqti. Shuning bilen Saul üzlüksiz Dawutqa dushman boldi.

³⁰ Filistiylerning emirliri daim soqushqa chiqatti; emma her qétim chiqsila Dawutning ishliri Saulning hemme xizmetkarliriningkidin muweppeqiyetlik bolatti; shuning bilen uning nami *xalayıq* teripidin tolimu hörmetke sazawer bolatti.

19

Saul Dawutni öltürüşke intilidu

¹ Saul öz oghli Yonatan we hemme xizmetkarlirige Dawutni öltürüşke buyruq qildi. Lékin Saulning oghli Yonatan Dawutqa bek amraq idi.

² Yonatan Dawutqa: — Atam Saul séni öltürmekchi; emdi ete etigen qattiq éhtiyat qilghin, bir mexpiy jayni tépip özüngni yoshurghin;

³ men özüm chiqip sen yoshurun'ghan étizliqqa bérip atamning yénida turup atam bilen séning toghrangda sözliship baqay; ehwalni éniq bilgendin kéyin sanga xewer qilay, dédi.

⁴ Yonatan atisi Saulgha Dawutning yaxshi gépini qilip: — Padishah öz xizmetkarigha, yeni Dawutqa yamanliq qilmighay! Chünki u sanga gunah qilmighan; belki uning emelliri özüngge köp yaxshiliqlarni élip kelgen: —

⁵ u öz jénini alqinigha élip qopup héliqi Filistiyni öltürdi we shuning bilen Perwerdigar pütkül Israil üçün chong nusret berdi. Shu chaghda sen özüng körüp xush bolghan emesmu? Emdilikte némishqa Dawutni sewesiz öltürüp naheq qan töküp gunahkar bolmaqchi bolisen? — dédi.

⁶ Saul Yonataning sözige kirdi. U: — Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, u ölümge mehkum qilinmaydu, dédi.

⁷ Andin Yonatan Dawutni chaqirip, Dawutqa bolghan ishlarning hemmisini dep berdi. Andin kéyin Yonatan Dawutni Saulning qéshigha élip keldi we u ilirikidek uning xizmitide boldi.

⁸ Emma yene jeng boldi; Dawut chiqip Filistiylar bilen jeng qilib, ularni qattiq qirip meghlup qildi; ular uning aldidin beder qéchisti.

9 Emdi Perwerdigar teripidin qabahetlik bir roh yene Saulni basti. U öz öyide qolida neyzisini tutup olturatti; Dawut bolsa qoli bilen saz chélip turatti. ■

10 Saul neyze bilen Dawutni sanjip tamgha qadap qoymaqchi boliwidi, lékin Dawut özini qachuruwaldi, neyze tamgha qadilip qaldi. Dawut shu kéchisi qéchip qutuldi.

11 Saul birnechche chaparmentlarni Dawutning öyige ewetip uni paylap turup etisi tang yorughanda uni öltürüşke mangdurdi. Emma Dawutning ayali Miqal uningha: — Eger bu kéche jéningni élip qachmisang, ete öltürülisen, dédi.

12 Shunga Miqal Dawutni penjirdin chüshürüp qoydi. Shundaq qilip u qéchip qutuldi.

13 Andin Miqal bir «terafim» butni élip kariwatqa yatquzup, béshigha öchke yungidin qilin'ghan bir yastuqni qoyup, ediyal bilen yépip qoydi.□

14 Saul Dawutni tutush üçün chaparmentlarni ewetkende Miqal: — U aghrip qaldi, dédi.

15 Saul chaparmentlarni *qaytidin* ewetip: — Uni kariwat bilen qoshup élip kélinglar, uni öltürimen, dep buyrudi.

16 Chaparmentler kirgende, mana kariwatta bu but yatatti, béshigha öchke yungidin qilin'ghan yastuq qoyulghanidi.

17 Saul Miqalgha: — Némishqa méni bundaq aldap, düshminimni qachuruwétisen? — dédi. Miqal Saulgha jawab béríp: — U: «Méni qoyuwetkin; bolmisa séni öltürüwétimen» dédi, dédi.□

18 Dawut qéchip qutulup, Ramahqa Samuilning qéshigha béríp, Saulning uningha qilghanlirining hemmisini dep berdi. Andin u Samuil bilen Nayotqa béríp olturaqlashti.

19 Birsí Saulgha: — Dawut Ramahdiki Nayotta bar iken, dep xewer berdi.

20 Saul Dawutni tutup kélishe chaparmentlarni mangdurdi. Emma ular yétip barghanda peyghemberlarning bir jamaiti bésharet bériwatqanliqini we Samuilningmu ularning arisida turup ulargha nazarechilik qiliwatqanliqini kórdi; shundaq boldiki, Xudaning Rohi Saulning chaparmentlirining wujudighimu chüshüp, ularmu hem bésharet bérishke bashlidi.

21 Bu xewer Saulgha éytildi; u yene bashqa chaparmentlarni ewetti, lékin ularmu bésharet bérishke chüshti. Andin Saul üçinchi qétim yene chaparmentlarni mangdurdi. Ular mu hem bésharet bérishke chüshti.

22 Andin Saul özi Ramahqa béríp, Sequdiki chong quduqqa yétip kelgende, «Samuil bilen Dawut nede?» — dep soridi. Birsí: — Ular Ramahdiki Nayotta bar iken, dep jawab berdi.

23 Shunga u Ramahdiki Nayotqa yétip keldi; Xudaning Rohi uning wujudighimu chüshti; shuning bilen umu piyade méngip Ramahdiki Nayotqa barghuche bésharet béríp mangdi.

24 U hetta kiyimlirini séliwétip Samuilning aldida bésharet berdi; pütün bir kéche we pütün bir kündüz u yerde yalingach yatti. Buning bilen: — «Saulmu peyghemberlerdinmu?» deydighan gep peyda boldi.□

■ 19:9 1Sam. 16:14; 18:10 □ 19:13 «terafim» — birxil but. Miqalning yénida bundaq butning bolushi Tewratqa xilap, elwette. □ 19:17 «U: «Méni qoyuwetkin; bolmisa séni öltürüwétimen» dédi» — ibraniy tilida: «U: «Méni qoyuwetkin; séni öltürüşümnung néme hajiti?» dédi». □ 19:24 «Buning bilen: — «Saulmu peyghemberlerdinmu?» deydighan gep peyda boldi» — 10-bab, 12-ayet we uningdiki izahatni körüng.

20

Yonatan Dawutni qoghdimaqchi

¹ Dawut Ramahdiki Nayottin qéchip Yonatanning qéshigha bérip uninggha: — Men néme qiliptimen? Néme qebihlik qiliptimen? Atang aldida néme gunah qiliptimen, u méning jénimni almaqchi boluwatidu? — dédi.

² U uninggha: — Yoqsu, bundaq ish néri bolsun! Sen ölmeysen. Chong ish bolsun, kichik ish bolsun atam manga démey qoymaydu. Némishqa atam bu ishni mendin yoshuridikine? Hergiz undaq bolmaydu, dédi.

³ Lékin Dawut yene qesem qilip: — Atang séning nezingde iltipat tapqinimni jezmen bilidu. Shunga u könglide: — Yonatan buni bilip qalmisun; bolmisa uninggha azar bolidu, dégendu. Lékin Perwerdigarning hayati bilen, jéning we hayating bilen aldingda qesem qilimenki, manga ölümning ariliqi bir qedemla qaldi, dédi.

⁴ Yonatan Dawutqa: — Könglüng némini xalisa shuni qilay, dédi.

⁵ Dawut Yonatan'gha mundaq dédi: — Mana ete «yéngi ay» bolidu; men adettikidek padishah bilen hemdistaxan bolmisam bolmaydu. Lékin méni qoyup bergin, men üçinchi küni axshimighiche dalada mökünüwalay.

⁶ Atang méning sorunda yoqluqimni körüp sorisa, sen uninggha: «Dawut mendin öz shehiri Beyt-Lehemge tézraq bérip kélishke jiddiy ruxset soridi, chünki u yerde pütkül ailisi üçün bir yilliq qurbanliq ötküzidiken», dégin, dédi.

⁷ Eger u: — Obdan boptu, dése, qulung tinch-aman bolidu: — Lékin u achchiqlansa, uning manga yamanliq qilishni niyet qilghanliqidin guman qilmighin.

⁸ Sen qulunggha iltipat körsetkin; chünki sen özüng bilen Perwerdigarning aldida qulungni ehdileshürgensen. Lékin eger mende bir yamanliq bolsa sen özüngla méni öltürgin; méni élip bérip atanggha tapshurushning néme hajiti? — dédi. ■

⁹ Yonatan: — Undaq xiyal sendin néri bolsun! Eger atamning sanga yamanliq qilidighan niyiti barliqini bilip qalsam, sanga deyttim emesmu? — dédi.

¹⁰ Dawut Yonatan'gha: — Eger atang sanga qattiq gep bilen jawab berse, kim manga xewer béridu? — dédi.

¹¹ Yonatan Dawutqa: — Kelgin, dalagha chiqayli, dédi. Shuning bilen ikkisi dalagha chiqti.

¹² Yonatan Dawutqa mundaq dédi: — Israilning Xudasi Perwerdigar manga *guwahki*, men ete yaki ögünlükke mushu waqitta atamning niyitini bilip, sanga iltipatliq bolsa, men adem mangdurup sanga melum qilmamdim?

¹³ Eger atam sanga yamanliq qilmaqchi bolsa, men séni tinch-aman yolgha sélish üçün sanga adem ewetip xewer bermisem, Perwerdigar manga séning béshinggha chüshkendinmu artuq chüshürsun; emdi Perwerdigar atam bilen bille bolghandek séning bilen bille bolsun.

¹⁴ Hayatla bolsam méni ölmisun dep Perwerdigarning méhribanliqini manga körsetkeysen.

¹⁵ Men ölüp ketken teqdirdimu, öydikilirimdin hem héch waqit méhribanliqingni üzmigeysen; Perwerdigar sen Dawutning hemme dühmenlirini yer yüzidin yoqatqandin kéyinmu shundaq qilghaysen».

¹⁶ Shuning bilen Yonatan Dawutning jemeti bilen ehde qiliship: — Perwerdigar Dawutning dühmenliridin hésab alsun, dédi.

17 Andin Yonatan yene özining Dawutqa bolghan muhebbiti bilen uninggha qesem qildurdi; chünki u uni öz jénidek söyetti.

18 Yonatan Dawutqa mundaq dédi: — Ete yéngi ay bolidu. Mana séning ornung bosh qalidu, kishiler séning yoqluqinggha diqqet qilidu.

19 Üchinchi küni sen chüshüp aldinqi qétim bu ishqa yoluqqiningda özüngni yoshurghan jaygha béríp «Ézel» dégen tashning yénida turup turghin.

20 Nen tashning yénidiki bir jaygha xuddi nishanni qaralighandek üç pay ya oqi atay.

21 Andin ghulamni mangdurup: — «Ya oqlirini tépip kelgin» — deymen. Eger men ghulamgha: — Ene, oqlar arqa terepte turidu, ularni élip kel, désem, sen chiqip yénimgha kelgin; shundaq bolghanda, Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, sen üçün tinch-amanliq bolidu, héch ish bolmaydu.

22 Lékin ghulamgha: — Ene, oqlar aldingda turidu, désem, sen ketkin, chünki undaq bolsa, Perwerdigar séni ketküzüwetken bolidu.

23 Emdilikte men bilen sen sözleshken ish toghruluq, Perwerdigar sen bilen méning otturimda guwahchidur.

24 Shuning bilen Dawut dalada mökünüwaldi. Yéngi ay kelgende, padishah taam yégili dastixanda olturdi.

25 Padishah bolsa burunqidekla öz ornida tamning yénidiki törde olturdi. Yonatan ornidin turdi, Abner Saulning yénida olturdi. Lékin Dawutning orni bosh qaldi. □

26 Emma Saul u küni héchnéme démidi. Chünki u: — Dawutqa bir ish boldi, u napak bolup qaldi. U jezmen napak bolup qaptu, dep oylidi. □

27 Lékin Dawutning orni yéngi aying etisimu, yeni aying ikkinchi künimu bosh idi. Saul oghli Yonatanidin: — Némishqa Yessening oghli yaki tünügün yaki бүгүн tamaqqa kelmeydu, dep soridi.

28 Yonatan Saulgha jawab béríp: — Dawut Beyt-Lehemge barghili mendin jiddiy ruxset sorap: —

29 Méning bérishimgha ruxset qilghin, ailimizning sheherde bir qurbanliq ishi bolghach akam méning bérishimni éytiptu; eger séning neziringde iltipat tapqan bolsam qérindashirim bilen körüshüp kélishe ruxset bergin, dédi. Shunga u padishahning dastixinigha kelmidi, dédi.

30 Saulning Yonatan'gha qattiq ghezipi kélip: — I buzuq, kaj xotunning oghli, némishqa Yessening oghlini özüngge tallap, özüngni shermende qilip we anangni nomusqa qoyghiningni bilmemdimen?

31 Eger Yessening oghli yer yüzide tirik bolsila, sen hem séning padishahliqning musthekem bolmaydu. Shunga emdi adem ewetip uni méning qéshimgha élip kelgin, chünki u ölümge mehkemdur! — dédi.

32 Yonatan atisi Saulgha jawab béríp: — U némishqa ölümge mehkum qilinishi kérek? U néme qiptu? — dédi.

33 Andin Saul Yonatan'gha sanjish üçün uninggha neyzini atti; buning bilen Yonatan atisining Dawutni öltürmekchi bolghanliqini éniq bilip yetti.

□ 20:25 «Padishah bolsa burunqidekla öz ornida tamning yénidiki törde olturdi. Yonatan ornidin turdi, Abner Saulning yénida olturdi» — Yonatanning «ornidin turushi» belkim taghisi Abnerning hörmiti üçün uninggha Saulning yénidiki orunni boshitish üçün. Bashqa xil terjimisi: «Yonatan uning (Saulning) odulida idi» □ 20:26 «Dawutqa bir ish boldi, u napak bolup qaldin» — «napak bolush»: Musa peyghemberge chüshürüngen qanun boyiche, hirs mesilen bir ölükke tegken bolsa bir mezigil «napak» bolatti — shundaq bolsa uning héch qurbanliq (mesilen, yéngi aydiki qurbanliqlar)din yéyishige bolmaytti.

³⁴ Yonatan bolsa qattiq achchiqlap dastixandin qopup ketti we yéngi ayn-ing ikkinchi kúni héch taam yémidi. Chünki atisining Dawutni shundaq haqaretlishi uninggha qattiq azar bolghanidi.

³⁵ Etisi Yonatan dalagha chiqip Dawut bilen kélíshken jaygha bardí. Uning bilen bir kichik ghulam bille bardí.

³⁶ U ghulamgha: — Sen yügür, men atqan ya oqlirini tépip kelgin, dédi. Ghulam yügürdi, u bir oqni uning aldi teripige atti.

³⁷ Ghulam Yonatan atqan oq chüshken jaygha kelgende Yonatan ghulamni chaqirip: — Oq séning aldi teripingde turmamdu? — dédi.

³⁸ Andin Yonatan ghulamni yene chaqirip: — Bol, ittik bol, hayal bolmighin! — dédi. Yonatanning ghulami ya oqini yighip ghojisigha élip keldi.

³⁹ Lékin ghulamning bolghan ishtin xewiri uq idi. Buni yalghuz Yonatan bilen Dawutla biletti.

⁴⁰ Andin Yonatan ghulamigha yaraghlirini bérip uninggha: — Ularni she-herge élip ketkin, dédi.

⁴¹ Ghulam ketkendin kéyin Dawut *tashning* jenub teripidin chiqip yerge yiqilip üç qétim tezim qildi. Ular bir-birini sóyüshti, bir-birige ésiliship yighlashti, bolupmu Dawut qattiq yighlidi.

⁴² Yonatan Dawutqa: — Sepiring tinch-aman bolsun; chünki biz ikkimiz: — Perwerdigar méning bilen séning otturungda we méning neslim bilen séning nesling otturisida menggüge guwah bolsun, dep Perwerdigarning nami bilen qesem ichishken, dédi. Dawut ornidin qopup mangdi, Yonatanmu sheherge kirip ketti.

21

Dawut Nob shehirige baridu

¹ Dawut emdi Nobqa kélip Aximelek kahinning qéshigha bardí.

² Lékin Aximelek Dawutni körgende titrep qorqup uninggha: — Némishqa birimu sen bilen kelmey yalghuz kelding? — dédi.

³ Dawut Aximelek kahin'gha: — Padishah manga melum bir ishni buyrup: — Men sanga buyrughan ish yaki sanga tapilghan yolyoruq toghrisidin héchkim birnéme bilmisun, dégenidi. Öz ghulamlimirni bolsa melum bir jaygha bérishqa békitip qoydum.

⁴ Emdi qolungda néme bar? Besh nan, yaki néme bolsa, shuni manga bergin, dédi.

⁵ Kahin Dawutqa jawab bérip: — Qolumda adettiki nan yoq, peqet muqeddes nan bar. Eger ghulamlar ayallargha yéqinlashmighan bolsa yése rawa bolidu, dédi.

⁶ Dawut kahin'gha jawab bérip: — Berheq, men bashqa waqitlarda chiqqin-ingha oxshash, ayallar bizdin yiraq bolghili üç kün boldi. Men *herqétim* chiqqanda, gerche adettiki seper bolsimu, ghulamlarning qachiliri pak bolidighan yerde, bügün ular we qachiliri téximu pak bolmamdu, dédi. □

□ 21:6 «...gerche adettiki seper bolsimu, ghulamlarning qachiliri pak bolidighan yerde, bügün ular we qachiliri téximu pak bolmamdu» — bashqa nechche terjimisi uchrishi mumkin.

7 Shuning bilan kahin uningga muqaddes nandin berdi, chünki bu yerde «teqdim nan»din bashqa héchqandaq nan yoq idi. Bu nan Perwerdigarning huzurigha yéngi issiq nan qoyulghan küni almashturulghan nanlar idi □ ■

8 (Lékin u küni Saulning xizmetkarliridin melum birsi u yerde Perwerdigarning huzurida qaldurulghanidi. Uning ismi Doeg bolup Saulning padichilirining chongi idi).

9 Dawut Aximelekke: — Qolungda neyze yaki qilich yoqmu? Padishah tapshurghan ish jiddiy bolghach yaki qilich yaki bashqa yaraghlirimni élip kélelmidim, dédi.

10 Kahin: — Sen Élah jilghisida óltürgen Filistiy Goliatning qilichi bu yerde bar, u efodning keynide, bir parche rextke oraqliq halda turidu. Xalisang alghin, uningdin bashqisi yoq, dédi. Dawut: — Bu tengdishi yoq qilichtur, shuni manga bergin, dédi.

11 Dawut u küni qopup Sauldin qéchip Gatning padishahi Aqishning qéshigha bardı.

12 Lékin Aqishning xizmetkarliri uninggha: — Bu zéminning padishahi Dawut emesmu? Uning toghrisida qiz-ayallar bir-birige: — Saul minglap óltürdi,

We Dawut on minglap óltürdi,

— dep naxsha-ghezel oqushup ussul oynighan emesmu, dédi. ■

13 Dawut bu sözlerni könglige püküp Gatning padishahi Aqishtin bek qorqti.

14 Shuning üçün ularning köz aldida ózining yürüş-turushlirini ózgeritip, ularning qolida turghan waqtida ózini sarangdek körsetti; u derwazilarning ishiklirige jijip, tükürükini saqiligha aqturatti.

15 Aqish xizmetkarlirigha: — Mana bu ademning sarangliqini körmemsiler? Uni némishqa méning aldimgha élip keldinglar?

16 Mende saranglar kemchilmidi? Siler bu kishini aldimgha sarangliq qilghili élip keldinglarmu? Bu adem méning öyümge kirishi kérekmu? — dédi.

22

Dawut Mizpah we Adullamgha baridu

1 Dawut u yerdin kétip Adullamdiki ghargha qachtı. Uning qérindashliri bilen atisingin pütkül jemeti buni anglap uning qéshigha bardı.

2 Ézilgen, qerzdar bolghan we derdmenlerning hemmisi yighilip uning yénigha keldi we u ularning serdari boldı. Uninggha qoshulghan ademler bolsa töt yüzche idi.

3 Dawut u yerdin chiqip Moabdiki Mizpahqa bérip Moabning padishahidin: — Xudaning méni néme qilidighinini bilgüche, ata-anamning bu yerge kélip aranglarda turushigha yol qoyghayla, dep telep qildi. □

4 Dawut atisi we anisini Moabning padishahining qéshigha élip keldi. Dawut qorghanda turghan pütkül künlerde ata-anisi uning bilen bille turdı.

5 Emma Gad peyghember Dawutqa: — Qorghanda turmay, bu yerdin chiqip, Yehuda zéminigha barghin, dédi. Shuning bilan Dawut u yerdin ayrilip, Heret ormanliqigha bardı.

□ 21:7 «chünki bu yerde «teqdim nan»din bashqa héchqandaq nan yoq idi» — «teqdim nan»: — yaki «(Xudaning) huzuri néni», yaki «tizilghan nan». «Mis.» 25- we 35-babni körüng. ■ 21:7 Mat. 12:3; Mar. 2:25; Luqa 6:3 ■ 21:12 1Sam. 18:7 □ 22:3 «Moabdiki Mizpah» — yaki «Moabdiki Mizpeh».

Saul Nobdiki kahinlarni öltüridu

6 Saul Dawutning nede turuwatqanliqidin xewer tapti. Saul bu waqıtta Ramahdiki Gibeahda égiz bir jayda yulghun derixining tüwide olturatti. Uning qolida neyzisi bar idi, barlıq xizmetkarlırı chörısıde turatti.

7 Saul chörısıde turghan xizmetkarlırıgha: — I Binyaminlıqlar, qulaq sélinglar! Yessening oghlı her biringlargha étızlar bilen éüzmarlarnı teqsim qılıp béremdu? Hemminglarnı ming béshi we yüz béshi qılamdu?

8 Siler hemminglar manga qest qıldinglar, öz oghlumning Yessening oghlı bilen ehde qılıshqını héchkim manga uqturmıdı. Héch qaysinglar manga ich aghritmıdinglar yaki öz oghlumning méning xizmetkarımni manga yoshurun hujum qılıshqa qutratqınıdin manga xewer bermıdinglar, dédı.

9 Andin Saulning xizmetkarlırınıning ichıge kırıwalghan Doeg: — «Men Yessening oghlıning Nobqa Axitubning oghlı Aximelekning qéshıgha kelgınıni kördüm,

10 — Aximelek unıng üçhün Perwerdigardin yol sorıdı we unınggha ozuqtülük bilen Filıstiy Goliatning qılıchını berdı» — dédı.

11 Padıshah adem ewetip Axitubning oghlı kahin Aximelekni, shundaqla unıng atısınıng pütkül jemétını, yenı Nobdiki kahınlarnımu chaqırtıp keldı. Ularning hemmısı padıshahning qéshıgha keldı.

12 Saul: — I Axitubning oghlı anglıghın, dédı. U: — I ghojam, mana men, dédı.

13 Saul unınggha: — Némıshqa siler, sen bilen Yessening oghlı, manga qest qılısiler? Sen unınggha nan we qılıch bérip, unıng üçhün Xudadın yol sorıdıngghu? Mana emdı u bügünkıdek manga hujum qılmaqchi bolup paylap yürmekte! — dédı.

14 Aximelek padıshahqa jawab bérip: — Silıning barlıq xizmetkarlırınıning arııda Dawutdek sadıq kım bar? U padıshahning küy'oghlı, silıning mexpiy meslıhetlırıge ishtırak qılghuchi we ordılırı ichıde ızzetlik emesmıdı?

15 Men peqet unıng üçhün Xudadın yol sorashını bügünla bashlıdımmu? Asiylıq qılısh mendın néri bolsun! Padıshah öz qulını we atamning pütkül jemétını eyıbke buyrumıghayla, chünki qullırınıning bu ishtın qılche xewırı yoq, dédı.□

16 Lékin padıshah: — I Aximelek, sen ölısen, sen we atangning pütkül jemeti choqum ölısiler, dédı.

17 Padıshah öz chörısıdıki chaparmenlırıge: — Mang, Perwerdigarning kahınlırını öltürünglar! Chünki ular hem Dawutqa hemdem boldı hem unıng qachqınıni bılip turup manga xewer bermıdı, dédı. Lékin padıshahning qol astıdıkilırı Perwerdigarning kahınlırını öltürüşke qol kötürgılı unımıdı.

18 Emdı padıshah Doegke: — Sen bérip kahınlarnı öltürüwetkin, dédı. Édomluq Doeg bérip kahınlarnı öltürdı; bu küni u kanaptın toqulghan efod kiygen seksen besh ademni öltürdı.

19 Andın u kahınlarning shehiri Nobda olturghuchılarnı qırdı, yenı er we ayallar, balılar we bowaqlar, kala, éshek, qoylar — hemmısını qılıchlıdı.

20 Emma Axitubning oghlı Aximelekning Abiyatar dégen bir oghlı qutulup Dawutning qéshıgha qéchip keldı.

21 Abiyatar Dawutqa Saul Perwerdigarning kahınlırını öltürdı, dep xewer berdı.

□ 22:15 «chünki qullırınıning bu ishtın qılche xewırı yoq» — ıbranıy tilıda «chünki qullırınıning bu ishtın azmu, jıqımu xewırı yoq».

²² Dawut Abiyatarga: — U küni Doegning u yerde ikenlikini körüp, uning jezmen Saulgha xewer bérédighinini bilgenidim. Men atangning pütkül jemetining öltürülüşige zamin boldum, dédi.

²³ Men bilen bille turghin, héch qorqmighin. Chünki méning jénimni almaqchi bolghanlar séning jéningnimu hem almaqchi. Méning qéshimda bixeter turisen, dédi.

23

Dawut Kéilah shehirini qutquzidu

¹ Birsı Dawutqa xewer bérıp: — Mana Filistiylér Kéilahgha hujum qılıp xamanlarnı bulap-talimaqta, dédi.

² Dawut Perwerdigardin: — Men bérıp bu Filistiylerge zerbe bérimenmu? — dep sorıdı. Perwerdigar Dawutqa: — Bérıp Filistiylerge zerbe bérıp Kéilahni azad qilghin, dédi.

³ Lékin Dawutning ademliri uninggha: — Mana biz Yehuda zéminida turupmu qorqıwatqan yerde, Kéilahgha bérıp Filistiylerning qoshunlırigha hujum qılsaq qandaq bolar? — dédi.

⁴ Shunga Dawut yene bir qétim Perwerdigardin sorıwıdı, Perwerdigar uninggha jawab bérıp: — Sen ornungdin turup Kéilahgha barghin; chünki Men Filistiylerni qolunggha tapshurimen, dédi.

⁵ Buning bilen Dawut öz ademliri bilen Kéilahgha bérıp Filistiylér bilen soqushup, mallırını olja qılıp, ularnı qattıq qırdı. Dawut shundaq qılıp Kéilahda turuwatqanlarnı qutquzdı.

Dawut Saulning changgilidin yene qutulıdu

⁶ Emdi Aximeleknıng oghlı Abiyatar Kéilahgha qéchip kélip Dawutning qéshigha kelgende, uning qolıda efod bar ıdı.■

⁷ Birsı Saulgha, Dawut Kéilahgha keptu, dep xewer berdı. Saul: — Emdi Xuda unı méning qolunggha tashlap tapshurdı. Chünki u derwazıliri we taqaqliri bar sheherge kirgechke solunup qaldı, dédi.

⁸ Emdi Saul Dawut bilen ademlırını muhasırige élish üçün hemme xelqni Kéilahgha bérıp jeng qilishqa chaqırdı.

⁹ Dawut Saulning özini qestleydighanlıqını bilip, Abiyatar kahin'gha: — Efordni élip kelgin, dédi. □

¹⁰ Andin Dawut: — I Israilning Xudası Perwerdigar, menki Séning qulung Saulning bu shehernı méning sewebimdin xarab qilish üçün Kéilahgha kélishke qestlewatqanlıqını éniq anglıdı.

¹¹ Kéilahdikiler méni uning qoligha tutup bérermu? Saul öz bendeng anlıghandek bu yerge kélermu? I Israilning Xudası Perwerdigar, Sendin ötünimenki, öz bendenge bildürgeysen, dédi. Perwerdigar: — U bu yerge kélıdu, dédi. □

¹² Dawut yene: — Kéilahdikiler méni we ademlırimni Saulning qoligha tutup bérermu, dédi. Perwerdigar: — Ular silernı tutup bérıdu, dédi.

■ 23:6 1Sam. 22:20 □ 23:9 «Dawut Saulning özini qestleydighanlıqını bilip, Abiyatar kahin'gha: — Efordni élip kelgin, dédi» — körünıduki, 10-12-ayettiki soallarnı Dawut efod wasıtısı bilen Perwerdigardin soraydu. □ 23:11 «...kélermy?... kélıdu» — ıbranıy tilıda «...chüşhermy?... chüşhıdu» déyılıdu.

13 Emdi Dawut ademliri bilen (texminen alte yüzche) ornidin turup Kéilahdin chiqip, özli baralaydighan terepke qarap ketti. Saulgha, Dawut Kéilahdin qéchiptu dep xewer bérilgende u uni qoghlashqa chiqmide.

14 Dawut bolsa chöldiki qorghhan-qiyalarda hemde Zif chölining taghlirida turdi. Saul uni her küni izdeytti; lékin Xuda uni uning qoligha tapshurmide.

15 Emdi Dawut Saulning özini öltürgili chiqidighanliqini bayqap qaldi. Shu chaghda u Zif chölidiki bir ormanliqta turatti. □

16 Saulning oghli Yonatan bolsa ormanliqqa chiqip Dawutning qéshigha bérrip, uni Xuda arqliq righbetlendürüp uninggha: — □

17 Qorqmighin; chünki atam Saulning qoli séni tapalmaydu. Sen belki Israilning üstide padishah bolisen, men bolsam séning weziring bolimen, buni atam Saulmu bilidu, dédi.

18 Andin ular ikkiylen Perwerdigarning aldida ehde qilishti; Dawut bolsa, ormanliqta turup qaldi, Yonatan öz öyige yénip ketti.

19 Shuningdin kéyin Ziftikiler Gibéahta turuwatqan Saulning qéshigha kélip: — Mana, Dawut Xaqilahning égzlikidiki Yeshimonning jenubi teripige jaylashqan ormanliqtiki qorghhanlarda yoshuruniwaldi, bilmemdila?

20 Shunga, i padishah, qachan köngülliri tartsa shu chaghda kelsile; bizning burchimiz uni padishahning qoligha tutup bérishtur, dédi.

21 Saul: Manga ich aghritqininglar üçün Perwerdigar silerge bext ata qilghay.

22 Emdi silerdin ötünimenki, bérrip zadi qaysi yerde turidighinini jezmleshtürünglar, uning iz-dérikini éniqlap, we kimning uni körgenlikini bilip kélinglar; chünki kishiler éytishiche u intayin hiyliger iken, dédi.

23 Shunga bérrip, uning yoshurun'ghan barliq mexpiy jaylirini éniq körüp kélinglar, yénimgha yénip kélip manga eynini éytinglar. Andin men siler bilen bille barimen; we shundaq boliduki, eger u zéminda bolsila, men Yehudiyarning minglighanlarning arisidin uni izdep tapimen, dédi.

24 Ular qopup Sauldin ilgiri Zifqa bard; lékin Dawut öz ademliri bilen Maon chöllükidiki Yeshimonning jenub teripidiki Arabah tüzlenglikide turuwatatti.

25 Saul ademliri bilen Dawutni izdep bard. Kishiler bu xewerni Dawutqa éytti; shuning bilen u chüshüp, qiyagha bérrip Maon chölide turdi. Saul buni anglap Dawutning keynidin qoghlap Maonning chölige chiqti.

26 Saul taghning bu teripide mangdi, emma Dawut ademliri bilen taghning u teripide mangdi. Dawut Sauldin qéchish üçün aldiriwatqanidi; lékin Saul ademliri bilen Dawut we uning ademlirini tutimiz dep ularni qorshighili turdi.

27 Emma bir xewerchi Saulning qéshigha kélip uninggha: — Filistiylar zéminimizning jenub teripige kirip bulang-talang qiliwatidu, tézdin qaytsila, dédi.

28 Shuning bilen Saul yénip Dawutni qoghlashdin toxtap Filistiylar bilen soqushqili chiqti. Shunga u yer Séla-Hammahlékot dep ataldi. □

29 Dawut bolsa u yerdin chiqip En-Gedining tagh-qorghhanliqida turdi.

□ 23:15 «Zif chölidiki bir ormanliqta...» — yaki «Zif chölidiki xoresh shehiride...». □ 23:16 «Yonatan... **Dawutni** ... righbetlendürdi» — ibranii tilida: «Yonatan ... uning (Dawutning) qolini küchlendürdi» déyilidu. □ 23:28 «séla-hammahlékot» — menisi belkim «ayrighuchi Qoram tash».

24

Dawut Saulni ayaydu

1 Saul Filistiylerni qoghlap chiqirip yan'ghanda uringgha: — Mana, Dawut En-Gedidiki chölda turuwétiptu, dégen xewer bérildi.

2 Saul emdi pütkül Israildin xillan'ghan üç ming ademni élip Dawut bilen ademlerini izdigili «Yawa tékiler» qoram tashliqigha chiqti.

3 U yolning yénidiki qoy qotanlirigha kelgende, shu yerde bir ghar bar idi. U teret qilish üçün ghargha kirdi; Dawut bilen ademleri gharning ichkiriside olturatti.

4 Dawutning ademleri uninggha: — Mana Perwerdigarning sanga: — Öz dühminingni séning qolunggha bérimen, néme sanga layiq körünse shuni qilghin, dégen küni del mushu kün iken, dédi. Dawut qopup Saulning tonining péshini tuydurmay késiwaldi.

5 Lékin Saulning tonining péshini keskini üçün Dawut könglide qattiq epsuslandi.

6 U öz ademlirige: — Perwerdigar méni Perwerdigar Özi mesih qilghan ghोजamgha bundaq qolumni uzartishtin saqlisun, chünki u Perwerdigarning mesihliginidur, dédi.

7 Shu söz bilen Dawut öz ademlerini tosop Saulgha chéqilghili qoymidi. Saul bolsa qopup ghardin chiqip öz yoligha ketti.

8 Andin Dawutmu turup ghardin chiqip Saulning keynidin: — I ghोजam padishah! — dep chaqirdi. Saul keynige qarawidi, Dawut égilip yüzini yerge yaqqan halda tezim qildi.

9 Dawut Saulgha mundaq dédi: — «Mana, Dawut séni qestleshke purset izdewatidu, deydighan kishilerning sözige némishqa qulaq salila?

10 Mana бүгүн өз közliri bilen kördiliki, Perwerdigar бүгүн gharda silini öz qolumgha bergenidi. Beziler manga uni öltürüwetkin, dédi; lékin men silini ayap: — Ghोजamgha qolumni uzartmaymen, chünki u Perwerdigarning mesihliginidur, dédim.

11 Qarisila, i ata, qolumdiki tonlirining péshige. Silini öltürmey tonlirining péshini keskenlikimdin shuni bilsileki, könglümde silige ya yamanliq ya asiqliq yoq, silige gunah qilghinim yoq, lékin sili jénimni algihili paylimaqtıla.

□

12 Perwerdigar men bilen silining otturimizda höküm qilsun, méning hésabimni silidin Perwerdigar alsun; lékin méning qolum silige kötürülmeydu.

13 Konilar: — «Rezillik rezillerdin chiqidu» dep éytqaniken, lékin öz qolum silige kötürülmeydu.

14 Israilning padishahi kimni tutqili chiqti? Kimni qoghlap yürüdu? Bir ölük itni, xalas! Yalghuz bir bürgini, xalas!

15 Perwerdigar soraqchi bolup men bilen silining otturimizda höküm chiqarsun! U heq-naheqni ayrip, dewayimni sorap méni silining qolliridin xalas qilip, adalet yürürgey!» — dédi.

16 Dawut Saulgha bu sözlerni éytqanda Saul: — Bu séning awazingmu, i oghlum Dawut? — dédi. Andin Saul yuqiri awaz bilen yighlap ketti.

17 U Dawutqa: — «Sen mendin adilsen, chünki sen manga yaxshiliq qayturdung, lékin men sanga yamanliq qayturdum.

□ **24:11** «könglümde silige ya yamanliq ya asiqliq yoq» — ibranij tilida «qolumda silige ya yamanliq ya asiqliq yoq».

¹⁸ Sen b^ug^un manga yaxshiliq qilghanliqingni obdan k^orsitip berding; Perwerdigar m^eni qolungga tapshurghan bolsimu, sen m^eni o^lt^ur^miding.

¹⁹ Birsⁱ o^z d^ushminini tapsa, uni aman-^esen ketkili qoyamdu? Perwerdigar s^ening manga b^ug^un qilghan yaxshiliqing ^uch^un sanga yaxshiliq yandurghay.

²⁰ Emdⁱ mana, shuni bildimki, sen jezmen padishah bolisen, Israilning padishahliqⁱ s^ening qolungda tiklinidu.

²¹ L^ekin hazir Perwerdigar bilen manga qesem qilghinki, mendin k^eyin m^ening neslimni yoqatmay, namimni atamning jemetidin o^{ch}u^rmigeysen», d^edi.

²² Shuning bilen Dawut Saulga qesem qildi. Saul o^z o^yige y^enip ketti; Dawut ademliri bilen qorghan-qiyagha chiqip shu yerde turdi.

25

Samuil o^lidu

¹ Samuil o^ldi. P^ut^uk^ul Israil yig^hilip uning ^uch^un matem tutti; ular uni uning Ramahdiki o^yide depne qildi. Dawut bolsa qopup Paran ch^olⁱge bardi.■

Dawut, Nabal, Abigail

² Emdⁱ tirikchiliki Karmelde bolghan, Maonda olturuqluq bir adem bar idi. Bu kishi bek bay bolup ^uch^un ming qoy, bir ming o^{ch}kisi bar idi. U o^z qoylirini Karmelde qirqiwatatti.

³ U ademning ismi Nabal bolup, ayalining ismi Abigail idi; ayali hem p^emparasetlik hem ept-turqi chirayliq, l^ekin ^eri qattiq qol we rezil idi; u Kalebnⁱ ewladidin idi.□

⁴ Dawut ch^olde turup Nabalning o^z qoylirini qirqiydighanliqini anglap

⁵ On yash yigitni u yerge mangdurup ulargha: — Siler Karmelge chiqip Nabalning q^eshigha b^erip, mendin uninggha salam ^eytinglar.

⁶ Uninggha: — «Yashighaysen; sizge tinch-amanliq bolghay, o^yingizge tinch-amanliq bolghay, hemme barliqingizgha tinch-amanliq bolghay!

⁷ Men qirqighuchilarning sizde ish bashlighanliqini anglidim. Sizning padichiliringiz biz tereplerde turghanda ulargha h^ech zexme yetk^uzmiduq; biz Karmelde turghan waqitta ularning h^ech tersisi yitip ketmide.

⁸ O^z yigitliringizdin sorisingiz ular sizge dep b^eridu. Shunga biz qutluq bir k^unide kelduq, shunga yigitlirimiz neziringizde iltipat tapsun; o^z qolingizgha n^eme chiqsa shuni kemniliringizge we oghlingiz Dawutqa n^eme chiqsa shuni bergeysiz», denglar, — d^edi.

⁹ Dawutning yigitliri u yerge b^erip bu geplerning hemmisini Dawutning namida uninggha ^eytip andin jim turup saqlidi.

¹⁰ Nabal Dawutning xizmetkarlirigha jawab b^erip: — Dawut d^egen kim? Yessening oghli d^egen kim? Bu k^unlerde o^z ghoylirini tashlap k^etiwatqan xizmetkarlar tola.

¹¹ Men o^zu^mning y^emek-ichmeklirimni we yung qirqughuchilirimgha soyghan g^oshni kelgen jayi namelum bolghan kishilerge b^eremdim? — d^edi.□

■ 25:1 1Sam. 28:3 □ 25:3 «U ademning ismi Nabal bolup...» — «Nabal»ning menisi «exmeq, gopal». □ 25:11 «y^emek-ichmikim» — ibraniy tilida «n^enim we s^uy^um».

¹² Dawutning yigitliri kelgen yoligha yénip ketti. Yénip kélip ular Dawutqa hemme gepni dep berdi.

¹³ Dawut öz ademlirige: — Her biringlar öz qilichinglarni ésinglar, dédi. Shuning bilen herbiri öz qilichini *tasmisigha* asti, Dawutmu öz qilichini asti. Andin töt yüzche adem Dawut bilen chiqti, we ikki yüz kishi jabduqlar bilen qaldi.

¹⁴ Emma Nabalning xizmetkarliridin biri uning ayali Abigailgha: — Dawut elchilerni chöldin ghojimizgha salam bérishke ewetkeniken; lékin u ularni tillap kayip ketti.

¹⁵ Bu ademler bolsa, bizge köp yaxshiliq qilghan. Biz dalada ularning yénida yürgen waqitlirimizda bizge héch yamanliq kelmidi, bizning héch nersimizmu yitip ketmigenidi.

¹⁶ Biz ulargha yéqin jayda qoy baqqan waqitta ular kéche-kündüz bizge sépildek bolghanidi.

¹⁷ Emdi bu ishtin xewerdar boldila, qandaq qilish kéreklikini oyliship baqqayla. Bolmisa, ghojimizgha we pütkül öydikilirige bir bala-qaza kelmey qalmaydu. U shunche kaj bir ademki, héchkim uninggha söz qilishqa pétinalmaydu, dédi. □

¹⁸ Abigail derhal ikki yüz nan, ikki tulum sharab, besh pishurulghan qoy, besh séah qomach, bir yüz kishmish poshkili, ikki yüz enjür poshkili élip ésheklerge artip □

¹⁹ Öz yigitlirige: — Méning aldında béringlar; mana, men keyninglardin baray, dédi. Lékin u öz éri Nabalgha bu ishni démidi.

²⁰ U öz éshikige minip taghning étikidin chüshkende, mana Dawut ademliri bilen uning uduligha chüshüp uning bilen uchrashti.

²¹ Dawut eslide: — Men bu kishining mélini chölde bikardin bikar qoghdap, uning barliqidin héchnémini yittürgüzmgidenim; lékin u yaxshiliqning ornida manga yamanliq qildi.

²² Uning ademliridin etigiche birer erkeknı qaldurup qoysam, Xuda men Dawutni uningdinmu artuq jazalighay, dégenidi. □

²³ Abigail Dawutni körüp, aldırıp éshektin chüshüp, Dawutning aldida yiqilip yüzini yerge yéqip tezım qildi;

²⁴ uning putlirigha ésilip mundaq dédi: — «I ghojam, bu qebihlik manga hésablansun; emdi shuni ötünimenki, dédeklirining silige söz qilishigha ijazet qilip, dédiklirining sözige qulaq salghayla: —

²⁵ ötünimenki, ghojam bu rezil adem Nabalgha pisent qilmighayla; chünki uning mijezi xuddi ismigha oxshashtur; uning ismi «kaj», derweqe uningda kajliq tolimu éghirdur. Lékin men dédekliri bolsa ghojam ewetken yigitlerni körmidim. □

²⁶ Emdi i ghojam, Perwerdigarning hayati bilen we séning jéning bilen qesem ichimenki, Perwerdigar silini öz qolliri bilen qan tóküp intıqam élishtin saq-

□ 25:17 «U shunche kaj bir ademki...» — ibranıy tilida «U Béliáning (Sheytanning) shundaq bir ogħliki...». □ 25:18 «besh séah qomach» — «séah» üçtin bir efah, yeni ashliq-danlarning ölchem birliki idi, texminen 9 litr. □ 25:22 «Uning ademliridin etigiche birer erkeknı qaldurup qoysam...» — mushu yerde «birer erkeq» ibranıy tilida «tamgha qarap birer siygüchi» bilen ipadiliniğu. «Xuda men Dawutni uningdinmu artuq jazalighay» — yaki «Xuda Dawutning düshmenlirige uningdinmu artuq qilghay» (bezi kona köchürmilerde shundaq yézilidu). □ 25:25 «ghojam bu rezil adem Nabal» — ibranıy tilida «ghojam béliáning (Sheytanning) bu ogħli Nabal» déyilidu. «uning ismi «kaj», derweqe uningda kajliq tolimu éghirdur» — ibranıy tilida «Nabal» dégenning menisi «kaj».

lidi. Emdi dūshmenlirimu, sili ghojamgha yamanliq qilmaqchi bolghanlarmu Nabalgha oxshash bolsun.

²⁷ Emdi dédekli ri ghojamgha élip kelgen bu sowghat bolsa ghojamgha egeshken yigitlerge teqsim qilinun.

²⁸ Silidin ótünimenki, dédeklirining sewenlikini kechürgeyla; chünki sili, i ghojam Perwerdigarning jenglirini qilip kelgenliri üçhün, barliq künliride silide yamanliq tépilmighini üçhün Perwerdigar jezmen jemetlirini mezmüt qilidu.

²⁹ Birs i qopup silini qoghlap janlirini izdise, sili ghojamning jéni Perwerdigar Xudalirining qéshidiki tirikler xaltisi ichide orilip saqlinidu, lékin dūshmenlirining janlirini bolsa, u salghugha sélip chörüp tashlaydu.

³⁰ Emdi Perwerdigar sili ghojam toghrisida éytqan barliq yaxshi wedilirige emel qilip, silini Israilgha bash qilghanda shundaq boliduki,

³¹ sili ghojamning naheq qan tökmigenlikliri yaki óz intiqamlirini almighanliqliri üçhün köngüllirige putlikashang yaki derd bolmaydu. We Perwerdigar ghojamgha nusret berginide sili óz dédeklirini yad qilghayla».

³² Dawut Abigailgha: — Séni bügün méning bilen uchrishishqa ewetken Israilning Xudasi Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturulghay!

³³ Emdi eqil-parasitingge barikalla, sangimu barikalla! Chünki sen bügün méni óz qolum bilen qan töküp intiqam élishtin tostung.

³⁴ Lékin méni sanga ziyax-zexmet yetküzüshdin saqlighan Israilning Xudasi Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, sen méning aldimgha tézlinip kelmigen bolsang, Nabalning ademliridin héch erkeq etigiche tirik qalmas idi, dédi.□

³⁵ Andin Dawut uning özige keltürgen nersilirini qolidin tapshurup élip uninggha: — Tinch-aman öyüngge barghin, mana sözliringge qulaq sélip, könglüngni qobul qildim, dédi.

³⁶ Abigail Nabalning qéshigha keldi; mana, u öyide shahane ziyapetteq bir ziyapet ötküzüwatatti. Nabal könglide xushal idi we intayin mest bolup ketkenidi. Shunga Abigail etisi tang atquche uninggha héch néme démidi.

³⁷ Lékin etisi Nabal mestlikdin yéshilgende ayali uninggha bolghan weqelerni dep bériwidi, uning yürüki ölgendeq bolup, özi tashtek bolup qaldi.

³⁸ We shundaq boldiki, texminen on kündin kéyin Nabalni Perwerdigar urdi we u öldi.

³⁹ Dawut Nabalning ölginini anglap: — Perwerdigar mubarektur. Chünki U men Nabaldin tartqan haqaret üçhün dewayimni sorap Öz qulini yamanliqtin saqlidi; eksiche Perwerdigar Nabalning yamanliqini óz béshigha yandurdi, dédi. Andin Abigailni óz emrimge alay dep, uninggha söz qilghili elchi mandurdi.

⁴⁰ Dawutning xizmetkarliri Karmelge Abigailning qéshigha kélip uninggha: — Séni emrimge alay dep Dawut sanga söz qilghili bizni ewetti, dédi.

⁴¹ Abigail bolsa qopup yüzini yerge tegküdek tezim qilip: — Mana, dédiking ghojamning xizmetkarlirining putlirini yuyushqa qul bolsun, dédi. □

⁴² Andin Abigail shu haman özige hemrah bolghan besh chörisi bilen éshekke minip Dawutning elchilirining keynidin bérip, uning ayali boldi.

□ 25:34 «Nabalning ademliridin héch erkeq etigiche tirik qalmas idi» — mushu yerde «erkeq» ibraniy tilida «tamgha qarap siyüchi» bilen ipadilinidu. □ 25:41 «Mana, dédiking ghojamning xizmetkarlirining putlirini yuyushqa qul bolsun» — Israilda we ottura sherqte shundaq adet barki, öyge méhman kelse, sahibxan yaki xizmetkarliri ularning putlirini yuyidu.

⁴³ Dawut Yizreellik Ahinoamni hem xotunluqqa alghanidi. Shuning bilan bu ikkisi uninggha xotun boldi.

⁴⁴ Lékin Saul Dawutqa xotun qilip bergen qizi Miqalni Gallimdiki Laishning oghli Faltigha xotunluqqa bergenidi. ■

26

Dawut Saulni yene rehim qilip ayaydu

¹ Emdi Zifliqlar Gibéahgha Saulning qéshigha kélip: — Dawut Yeshimon'gha yéqin Haqilah égzlikige yoshurunuwaptu emesmu? — dédi.

² Saul qopup Israildin xillan'ghan üch ming ademni élip, Zif chölide Dawutni izdigili u yerge bardı.

³ Saul bolsa yol boyida, Yeshimon'gha yéqin Haqilah égzlikide chédir tikti. Dawut chölde turuwatatti; u Saulning chölge öz keynidin chiqqinidin xewer tapqanda

⁴ Dawut paylaqchilarnı mangdurup Saulning rastla kelgenlikini bildi.

⁵ Dawut qopup Saul chédir tikken jaygha bardı; u Saul bilen qoshun serdari, Nerning oghli Abner yatqan yerni kördi. Saul bolsa qoshun istihkama ichide uxlap yatqanidi, ademleri chédirilirini uning etrapigha tikkenidi.

⁶ Dawut emdi Hittiyıldın bolghan Aximelek we Yoabning inisi Zeruiyaning oghli Abishaygha: — Kim men bilen leshkergahgha chüshüp, Saulning yénigha baridu? — dep soridi. Abishay: — Men séning bilen baray, dédi.

⁷ Shuning bilen Dawut we Abishay kéchide qoshun bar yerge bériwidi, mana Saul qoshun istihkama ichide uxlap yatqanidi; uning neyzisi tekiyisining yénida yerge qadaqliq turatti; Abner bilen ademleri uning etrapida yatatti.

⁸ Abishay Dawutqa: — Xuda бүгүн düşminingni qolunggha tapshurdi. Sendin ötünimenki, manga neyze bilen birla sanjip uni yerge qadap qoyushqa ijazet bergeysen! Ikki qétim sanjishimning lazimi yoqtur, dédi.

⁹ Dawut Abishaygha: — Uni yoqatmighin. Kim Perwerdigarning mesih qilghinigha qol uzitip gunahgha tartilmighan? — dédi.

¹⁰ Dawut yene: — Perwerdigarning hayati bilen *qesem qilimenki*, Perwerdigar jezmen uni uridu; ya uning ölidighan küni kélidu ya u jengge chüshüp halak bolidu.

¹¹ Perwerdigar méni Perwerdigarning mesihliginige qol uzitishidin saqlighay! Emma uning béshidiki neyze bilen su idishini alghin, andin kéteyli, dédi.

¹² Shuning bilen Dawut neyze bilen idishni Saulning béshining yénidin élip, ikkisi chiqip ketti. Emma héchkim körmidi, tuyupmu qalmidi hem oyghinip ketmide, belki hemmisi uxlawerdi; chünki Perwerdigar bir qattiq uyquni ularning üstige chüshürgenidi.

¹³ Dawut uduldiki terepke ötüp yiraqraq bir döngning töpisiye turdi; ularning ariliqi yiraq idi.

¹⁴ Dawut qoshun bilen nerning oghli Abnerge towlap: — Jawab bermensen, i Abner! — dédi. Abner: — Padishahqa towlighuchi kim sen? — dédi.

¹⁵ Dawut Abnerge: — Sen batur emesmu? Israilda sanga kim teng kéleleydu? Némishqa ghojang padishahni qoghdimiding? Chünki xelqtin bir kishi ghojang padishahni halak qilghili kiriptu.

16 Séning bundaq qilghining yaxshi emes! Perwerdigarning hayati bilan *qesem qilimenki*, Perwerdigar mesih qilghan ghojaglarni qoghdimighanliqninglar üçün ölümge layiq boldunglar. Emdi padishahning neyzisi we béshining yénidiki su idishining qeyerdilikige qarap béqinglar, dédi.

17 Saul Dawutning awazini tonup: — Bu séning awazingmu, i oghlum Dawut! — dédi. Dawut: — I ghojam padishah, bu méning awazimdur, dédi.

18 U yene: — Némishqa ghojam öz qulini mundaq qoghlaydu? Men néme qiliptimen? Qolumda néme yamanliq bar?

19 Emdi ghojam padishah öz qulining sözige qulaq salghay. Perwerdigar silini manga qarshi qozghatqan bolsa bir hediye-qurbanliq uning könglini razi qilghay; lékin insan baliliri bolsa, ular Perwerdigarning aldida lenetke qalsun, chünki ularning emdi méni Perwerdigarning mirasidin behrimen bolushtin mehrum qilip, méni bashqa ilahlargha ibadet qil, dégini bolidu. □

20 Emdi méning qénim Perwerdigarning huzuridin yiraq yerge tökülmisun; chünki taghlarda bir keklilikni owlighandek Israilning padishahi bir yalghuz bürgini izdigili chiqiptu, dédi. ■

21 Saul: — Men gunah qildim; yénip kelgin i oghlum Dawut; méning jénim бүгүн közlingde eziz sanalghini üçün men sanga bundin kéyin héch ziyanezmet yetküzmeymen; mana, exmeqliq qildim, bek éziptimen.

22 Dawut jawab bérip: — Mana padishahning neyzisi, ghulamlardan biri kélip uni yandurup alsun.

23 Perwerdigar her ademning heqqaniyliqi bilen sadiqliqigha qarap yandurghay. Chünki бүгүн Perwerdigar silini méning qolumgha tapshurdi, lékin men Perwerdigarning mesihliginige qol uzitishni xalimidim.

24 Mana, бүгүн silining janliri méning közirimde eziz bolghandek méning jénim Perwerdigarning közide eziz bolghay, u méni hemme awarichiliktin qutquzghay, dédi.

25 Saul Dawutqa: — Ey oghlum Dawut, beriketlen'geysen. Sen jezmen ulugh ishlarni qilisen, ishliring jezmen rawajliq bolidu, dédi. Andin Dawut öz yoligha ketti, Saulmu öz jayigha yénip bardı.

27

Dawut Filistiylerge qoshulidu

1 Dawut könglide: — Haman bir küni Saulning qolida halak bolidighan oxshaymen. Shunga Filistiylerning zéminigha tézdin qéchip kétishimdin bashqa amal yoq. Shundaq qilsam Saul Israil zémini ichide méni tépishtin ümidsizlinip, izdeshtin qol üzidu, we men uning qolidin qutulimen, dep oyıldı.

□ 26:19 «... Perwerdigar silini manga qarshi qozghatqan bolsa bir hediye-qurbanliq uning könglini razi qilghay...» — menisi: (1) Dawut melum yamanliq qilghan bolsa, Perwerdigar uni qurbanliq arqiliq kechürüm qilidu; (2) Perwerdigar Saulni jazalash üçün uni Dawutqa qarshi chiqishqa qozghighan bolsa, shühbisizki, u qurbanliq arqiliq Saulni kechürüm qilidu. «**chünki ularning emdi méni Perwerdigarning mirasidin behrimen bolushtin mehrum qilmaqchi...**» — mushu yerde «Perwerdigarning mirasi»: (1) Xuda Israilgha wede qilghan Qanaan zéminini; (2) Xudaning ibadet chédiridiki tüzümi arqiliq bolghan köp imtiyazlardin, jümlidin kahin-lawiylar arqiliq Xudaning telim-kalamini anglashni behrimen bolushni öz ichige alidu. «**ularning méni bashqa ilahlargha ibadet qil, dégini bolidu**» — Dawut özi Israilning zéminide turmighan bolghachqa, Xudaning ibadet chédirigha baralmaydu. ■ 26:20 1Sam. 24:15

² Shuning bilan Dawut qopup uningga egeshken alte yüz ademni élip Gatning padishahi Maoqning oghli Aqishning qéshigha bardí.

³ Emdi Dawut we ademliri, yeni herbiri öz ailisidikiler bilan bille Gatta Aqish bilan turdi. Dawut ikki ayali, yeni Yizreellik Ahinoam we Nabalning tul xotuni Karmellik Abigail bilan bille shu yerde turdi.

⁴ Saul: — Dawut Gatqa qéchiptu, dégen xewerni anglighanda, uni yene izdep yürmidi.

⁵ Dawut Aqishqa: — Eger közlrining aldida iltipat tapqan bolsam, olturushum üçün sehradiki bir sheherdin bizge bir jay bergeyla; qulung qandaqmu shahane sheherde silining qashlirida tursun, dédi.

⁶ U küni Aqish uningha Ziklag shehirini berdi. Shuning üçün Ziklag bügünki kün'giche Yehuda padishahlirigha tewé bolup kelmekte.

⁷ Dawut Filistiylerning zéminida turghan waqit bir yil töt ay boldi.

⁸ Dawut bolsa öz ademliri bilan chiqip Geshuriylargha, Gezriylerge we Amaleklerge hujum qilip, ularni bulang-talang qilip turatti (chünki ular qedimdin tartip Shurigha kirish yolidin tartip Misir zéminighiche bolghan shu yurttá turatti).

⁹ Dawut *herqétim* zémindikilerni qirip er yaki ayal bolsun, birnimu tirik qaldurmaytti we qoy, kala, éshek, tóge we kiyim-kécheklerni élip Aqishning yénigha yénip kéletti.

¹⁰ Aqish: — Bügün qaysi jaylarni bulang-talang qildinglar, dep soraytti; Dawut: — Yehuda zéminining jenub teripini, Yerahmeelliklerning jenub teripini we Kéniylerning jenub teripini bulang-talang qilduq, deytti.

¹¹ Dawut er yaki ayallarning birinimu Gatqa tirik élip kelmeytti; chünki u: — Ular bizning toghrimizdin, «Dawut undaq-mundaq qildi» dep gep qilishi mumkin, deytti. Dawut Filistiylerning zéminida turghan waqtida u daim shundaq qilatti.

¹² Shunga Aqish Dawutqa ishendi: — «Emdi u xelqi Israilni özidin seskendürüwetti; méning xizmitimde menggü qul bolidu», dep oylidi.

28

En-Dordiki jaduger ayal

¹ U künlerde Filistiylér Israilgha qarshi jeng qilish üçün öz qoshunlirini yighdi. Aqish Dawutqa: — Bilishing kérekki, ademliringni élip méning bilen jezmen jengge chiqishing lazim, dédi.

² Dawut Aqishqa: — Undaqta sili qullirining néme qilalaydighanliqini bilip qalila — dédi. Aqish Dawutqa: — Mana, séni özümge menggülik pasiban qilay, dédi.

³ (Samuil ölgenidi we pütkül Israil uning üçün matem tutup uni öz shehiri bolghan Ramahda depne qilghanidi. Saul bolsa jinkeshler bilan palchilarni zémindin qoghlap chiqardi). □ ■

⁴ Filistiylér topliship chiqip Shunemde chédir tikti. Saulmu hem pütkül Israilni yighip, Gilboahda chédir tikti.

□ **28:3** «Saul bolsa jinkeshler bilan palchilarni zémindin qoghlap chiqardi» — mushu yerde «jinkeshler» ölgenlarning rohilirini chaqirghuchilarni körsitidu. Mushundaq heriketler Tewratta qattiq men'i qilin'ghan; emeliyette, undaq qilghan kishiler daim dégüdek jinlar teripidin aldinip kétidu.

■ **28:3** 1Sam. 25:1

5 Saul emdi Filistiymlarning qoshun bargahini körgende qorqup, yüriki su bolup ketti.

6 Saul Perwerdigardin yol soridi; lékin Perwerdigar ya chüsh bilen ya «urim» bilen ya peyghemberler arqiliq uninggha jawab bermidi. □

7 Shuning bilen Saul xizmetkarlirigha: — Manga palchi jinkesh bir xotunni tépip béringlar, men bérip uningdin yol soray, dédi. Xizmetkarliri uninggha: — En-Dorda jinkesh bir xotun bar iken, dédi. □

8 Saul niqablinip, bashqa kiyimlarni kiyip ikki ademni hemrah qilib bardı. Ular kéchisi bérip xotunning qéshigha keldi. U xotun'gha: — Manga jin chaqirip pal échip, men dégen birisini qéshimgha keltürgin, dédi.

9 Xotun uninggha: — Mana, Saulning qilghanlirini, yeni zémindin jinkeshlerni we palchilarni yoqatqanliqini özüng bilisen; némishqa méni öltürüşke jénimgha tuzaq qoyisen, dédi.

10 Saul uninggha Perwerdigar bilen qesem qilip: — Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, bu ish üçün sanga jaza bolmaydu, dédi.

11 Xotun: — Sanga kimni chiqirimen? — dep soridi. U: — Manga Samuilni chiqarghin, dédi.

12 Xotun Samuilni körgende qattiq awaz bilen chirqiridi, andin Saulgha: — Némishqa méni gollaysen? Sen özüng Saulghu! — dédi.

13 Padishah uninggha: — Qorqmighin! Némini kördüng? — dédi. U Saulgha: — Men bir ilahning yerdin chiqqinini kördüm, dédi.

14 U: — Uning qiyapiti qandaq iken? dédi. Xotun: — Qéri bir boway chiqiwatidu; u yépincha kiygeniken, dédi. Saul: — U Samuil iken, dep bilip, yüzini yerge yéqip tezim qildi.

15 Samuil Saulgha: — Némishqa méni aware qilib chiqarding? — dédi. Saul: — Men tolimu perishan boldum; chünki Filistiymler manga qarshi jeng qilwatidu, we Xuda mendin yiraqlap, manga yaki peyghemberler arqiliq yaki chüshler arqiliq héch jawab bermeywatidu. Shunga méning néme qilishim kéreklikini manga bildürgeysen dep, séni chaqirdim, dédi.

16 Samuil: — Perwerdigar sendin yiraqlap, düshmining bolghandin kéyin némishqa mendin meslihet soraysen? — dédi.

17 —Perwerdigar Özi üçün men arqiliq éytqinini qildi; Perwerdigar padishahliqni qolungdin yirtip élip, qoshnanggha, yeni Dawutqa berdi. □

18 Sen Perwerdigarning sözige qulaq salmay, uning Amaleklerge qaratqan qattiq ghezipini yürgüzmingining üçün Perwerdigar бүгүн sanga shu ishni qildi.

19 Perwerdigar özüng bilen Israilnimu Filistiymlarning qoligha tapshuridu; ete sen we oghulliring méning bilen bille bolisiler; we Perwerdigar Israilning qoshuninimu Filistiymlarning qoligha tapshuridu, dédi.

□ 28:6 «Perwerdigar ya chüsh bilen ya «urim» bilen ... uninggha jawab bermidi» — «urim» birxil tash. U kahin kiygen «efod»ning yanchuqida turidu. Bu tashlar arqiliq Israil xelqi Xudadin yol sorisa bolatti. «Mis.» 28:28-30ni köring. □ 28:7 «Manga palchi jinkesh bir xotunni tépip béringlar» — «palchi jinkesh xotun» ibraniy tilida: «palchi jini bar xotun» yaki «palchi jinni chaqirghuchi xotun» dégen söz bilen ipadiliniidu. Mushu sözler uninggha chaplashaqan jin xéli küchlük iken, dégeni puritidu. □ 28:17 «Perwerdigar özi üçün men arqiliq éytqinini qildi; Perwerdigar padishahliqni ... qoshnanggha, yeni Dawutqa berdi» — oqurmenlarning éside barki, Samuil eslide Saulgha: «Perwerdigar бүгүн Israilning padishahliqini sendin yirtip élip sendin ewzel bolghan bir yéqininggha tapshurdi» dep Xudaning jazasini uqturghanidi (15:28).

²⁰ Saul shuan yerge düm yiqildi, Samuilning sözliridin qattiq qorqup ketti; bir kéche-kündüz tamaqmu yémigechke, maghdurimu qalmidi.

²¹ Ayal emdi Saulning qéshigha bérip uning tolimu perishan bolghinini körüp, uningha: — Mana, dédekleri jénini alqinigha élip qoyup tapilighanlirigha binaen qildim.

²² Emdi silidin ötüminen, dédklirining sözige kirgeyla; méni silining aldirigha bir chishlem nan keltürüşke unighayla; shuning bilen sili yep quwwet tépip andin öz yollirigha kéteyleyla, dédi.

²³ Lékin u ret qilip: — Yémeymen, dep unimidi. Uning xizmetkarliri hem ayalmu yéyishni uninggha dewet qilishti; u yerdin qopup kariwatta olturdi.

²⁴ Ayalning öyide bir bordaq mozay bar idi. U derhal uni soydi; hem xémir yughurup pétir nan pishürüp berdi.

²⁵ U uni Saul bilen xizmetkarlirining aldigha qoydi. Ular yep bolup, shu kéchisi ketti.

29

Filistiy emirler Dawutni öz sépidin chiqiriwétidu

¹ Filistiyler hemme qoshunlirini yighip Afekte jem qildi; Israillar Yizreeldiki bulaqning yénida chédir tikti.

² Filistiylerning serdarliri yüz yaki mingdin eskerni bashlap, sep tizip keldi; ularning keynidin Dawut öz ademlirini bashlap Aqish bilen chiqip sep tüzdi.

³ Filistiylerning emirliri: — Bu Ibraniylar bu yerde néme ish qilidu? — dédi. Aqish Filistiylerning emirlirige: — Bu Israilning padishahi Saulning xizmetkari Dawut emesmu? U bu yerde birnechche kün, birnechche yil-lardin béri men bilen turghan emesmu? U manga kelgen kündin tartip bu kün'giche uningdin héch eyib bayqimidim, dédi.

⁴ Emma Filistiylerning emirliri uninggha achchiqlandi. Filistiylerning emirliri uninggha: — Uni qayturuwet! Bu kishi sen özüng uninggha orunlash-turghan jaygha ketsun; biz bilen bille soqushqa chüshmisun, bolmisa, u soqushta bizge reqib bolup qélishi mumkin. Bu adem öz ghojisi bilen némisi arqiliq yarishidu? Bu ademlerning bashlirini élish bilen bolmamdu? ■

⁵ Bu qiz-ayallar burun uning toghrisida ussul oynap qoshaq qétip: — Saul minglap óltürdi, we Dawut on minglap óltürdi, dégen Dawut emesmu? — dédi. ■

⁶ Aqish Dawutni chaqirip uninggha: — Perwerdigarning hayati bilen *qesem qilip éytimenki*, sen durus ademsen, séning méning bilen leshkerghahda xizmette bolushung közlirimde yaxshi ishtur; chünki manga kelgen künidin tartip bu kün'giche sendin héch yamanliq bayqimidim. Lékin sen emirlerge yaqmaysen. □

⁷ Shunga tinch-aman yénip ketkin, bolmisa Filistiylerning emirlirini narazi qilip qoyisen, dédi.

⁸ Dawut Aqishqa: — Men néme qildim? Silining qashlirigha kelgen kündin tartip bu kün'giche qilghan qaysi *yamanliqim* üçhün méni ghojam padishahning dushmanliri bilen soqushqili barghuzmayla? — dédi.

⁹ Aqish Dawutqa jawab bérip: — Közlimde Xudaning bir perishtisidek manga yaxshi ikenlikingni bilimen. Lékin Filistiylarning emirliri séni biz bilen bille jengge chiqmisun dewatidu, dédi.

¹⁰ Shunga ete seherde qopunglar, özüng we bille kelgenler, yeni men xo-jangning xizmetkarliri; seherde qopunglar, tang yorushi bilenla chiqip kétinglar, dédi.

¹¹ Shunga Dawut öz adamliri bilen seherde turup Filistiylarning zéminigha mangdi. Filistiylar bolsa Yizreelge chiqti.

30

Dawut Amaleklerin bala-chaqilirini qutquzidu

¹ Shundaq boldiki, Dawut we adamliri üçinchi küni Ziklagga yétip keldi; mana, Amalekler jenub terepke we Ziklagga hujum qilip, Ziklagni weyran qilip ot qoyup köydürgenidi.

² Ular sheherdiki qiz-ayallarni, chong bolsun, kichik bolsun, ularning hem-misini esirge aldı. Ulardin héchkimni öltürmey, hemmisini élip, yoligha chiqqanidi.

³ Dawut öz adamliri bilen sheherge kelgende, mana, sheher alliqachan köyüp tügigenidi; ularning ayalliri we oghul-qizliri esirge élin'ghanidi.

⁴ Emdi Dawut we uning bilen bille bolghan xelq qattiq yigha-zar kötürüshti, taki maghduri qalmighuche yighlashti.

⁵ Dawutning ikki ayali, Yizreellik Ahinoam bilen Karmellik Nabaldin tul qalghan Abigailmu esirge élin'ghanidi.

⁶ Dawut qattiq azablandi; chünki barliq xalayıq, herbiri öz oghul-qizliri üçün qayghurup ghezeplinip uni chalma-késeq qilip öltüreyli, déyishiwatatti. Emma Dawut özini Xudasi Perwerdigardin küch-quwwetlendürdi.

⁷ Dawut Aximelekning oghli kahin Abiyatargha: — Efodni yéningha élip kelgin, dédi.□

⁸ Dawut Perwerdigardin: — Bu qoshunni qoghlaymu? Ulargha yétishelermenmu? — dep soridi. U: — Qoghla; sen jezmen ulargha yétishiwalsen hem hemmisini qayturup kéleleysen, dédi.

⁹ Dawut we uning bilen bille bolghan alte yüz adam bérip BéSOR wadisigha yétip kelgende, keynide sörülüp qalghanlar shu yerde qaldi.

¹⁰ Dawut özi töt yüz adam bilen dawamliq qoghlap mangdi; ikki yüz adam halsirap ketkechke, BéSOR wadisidin ötelmey keynide qalghanidi.

¹¹ Ular dalada Misirliq bir ademni uchratti. Ular uni Dawutning qéshigha élip kélip, uninggha nan bérip yégüzdi, su ichküzdi;

¹² uninggha bir parche enjür poshkili bilen ikki kishmish poshkilinimu berdi. U bularni yep, uninggha qaytidin jan kirdi; chünki u üç kéche-kündüz nan yémigen, sumu ichmigenidi.

¹³ Dawut uningdin: — Sen kimgé tewe? Sen qeyerliksen? — dep soridi. U: — Men Misirliq yigit bolup, bir Amalekning qulimen. Lékin men üç kün ilgiri késel bolup qalghachqa, ghojam méni tashliwetti.

¹⁴ Biz esli Keretiylarning yurtining jenub teripige we Yehuda zéminigha we Kalebning zéminining jenub teripige hujum qilip bulang-talang qilduq; shundaqla Ziklagni köydürüwetkeniduq, dédi.

□ 30:7 «Efodni yéningha élip kelgin» — «efod» toghruluq 2:18diki izahatni körüng.

¹⁵ Dawut uningdin: — Bizni u *düşmen* qoshuni terepke bashlap baralamsen, dédi. U: — Xudaning nomi bilan men séni öltürmeymen, séni ghojangning qolighimu tutup bermeymen dep qesem qilsila, silini u qoshunning qéshigha bashlap baray, dédi.

¹⁶ Uni u yerge bashlap barghanda, mana ular pütkül yerge yéyilip, yep-ichip Filistiyerning zéminidin hem Yehuda zéminidin alghan chong oljiliridin xush bolup ussul oynishiwatatti.

¹⁷ Emma Dawut shu küni gugumdin tartip ikkinchi küni kechkiche ularni urup qirdi. Tögige minip beder qachqan töt yüz yigittin bashqa héchbir adem qéchip qutulmidi;

¹⁸ we Dawut Amalekler buluwalghan hemme nersini yandurup aldi; özining ikki ayalinimu qutquzuwaldi.

¹⁹ Amalekler élip ketken oghul-qiz, mal-mülükler we bashqa hemme nersini Dawut ulardin qayturuwaldi. Héchnéme, chong bolsun kichik bolsun chüshüp qalmighanidi.

²⁰ *Dawutning ademlidi* qayturuwalghan mallirining aldigha *olja alghan* bashqa qoy we kala padilarni sélip heydep kétiwatatti. *Uning ademliri* kétiwétip: — Bular Dawutning oljisi, déyishti; Dawut ularning hemmisini özige aldi. □

²¹ Dawut halsizlinip özi bilen bille baralmighan Bézor wadisining boyida qaldurup ketken ikki yüz ademning qéshigha yétip keldi; ular Dawut we uning bilen kelgen ademlerning aldigha chiqti, Dawut xelqning qéshigha bérip ulargha salam qildi.

²² Lékin Dawut bilen barghanlarning arisidiki rezil ademler we erzimeslerning hemmisi qopup: — Bular biz bilen barmighandin kéyin biz yandurup alghan oljidan ulargha héch néme bermeyli. Ular peqet herbiri öz xotun-balilirini élip ketsun, dédi. □

²³ Emma Dawut: — Yaq, i buraderlirim; Perwerdigar bizge teqsim qilghanni *ularghimu teqsim* qilmissaq bolmaydu. Chünki U bizni qoghdap bizningkige tajawuz qilghanlarni qolimizgha tapshurdi.

²⁴ Bu ishta kim silerge maqul deydu? Chünki soqushqa chüshkenning ülüshi qandaq bolsa yük-taqlargha qarighuchilarningmu ülüshi shundaq bolidu; hemme adem teng bölüşsun — dédi.

²⁵ Shu kündin tartip bu Israil üçün höküm-belgilime qilip békitildi. Bügün'giche hem shundaq.

²⁶ Dawut Ziklagga yétip kelgende, oljidin dostliri bolghan Yehuda aqsaqal-lirigha ewetip: — Mana, Perwerdigarning düşmenliridin alghan olja silerge bir sowghat bolsun, dédi.

²⁷ U oljidin hem Beyt-Eldikilerge, jenubiy Ramottikilerge, Yattirdikilerge,

²⁸ Aoerdikilerge, Sifmottikilerge, Eshtemoadikilerge,

²⁹ Raqaldikilerge, Yerahmeelliklarning sheherliridikilerge we Kéniylerning sheherliridikilerge,

³⁰ Xormahtikilerge, Qorashandikilerge, Ataqtikilerge, □

□ **30:20** «Dawutning ademlidi qayturuwalghan mallirining aldigha ... bashqa qoy we kala padilarni sélip heydep kétiwatatti» — belkim Amalekler ilgiri Dawut we ademliridin buluwalghan mal emes, belki Amaleklerning özlirining bashqa malliri bolushi mumkin. □ **30:22** «rezil ademler we erzimesler...» — ibranij tilida: «rezil ademler we Bélianing (Iblisning) oghulliri...». □ **30:30** «Qorashandikilerge...» — yakı «Borashandikilerge...».

31 Hébrondikilerga we Dawut we adamliri bille yürgen hemme yerdikilerga sowghat ewetti.

31

Saul qaza qilidu, Israil meghlup bolidu

1Tar. 10:1-12

1 Emdi Filistiylar Israil bilen jeng qildi. Israilning adamliri Filistiylarning aldidin qéchip, Gilboa téghida qirip yiqitildi.

2 Filistiylar Saul we uning oghullirini tap bésip qoghlawatatti. Filistiylar bolsa Saulning oghulliri Yonatan, Abinadab, Melkishuani urup óltürdi.

3 Saulning etrapini urush qaplidi; oqyachilar Saulgha yétishti; u ya oqi bilen éghir yarilanduruldu.

4 Andin Saul yaragh kötürgüchisige: — Qilichingni sughurup méni sanjip óltürüwetkin; bolmisa bu xetnisizler kélip méni sanjip, méni xorluqqa qoyushi mumkin, dédi. Lékin yaragh kötürgüchisi intayin qorqup kétip, unimidi. Shuning bilen Saul qilichni élip üstige özini tashlidi.

5 Yaragh kötürgüchisi Saulning ólginiini körüp, umu oxshashla özini qilichning üstige tashlap uning bilen teng öldi.

6 Shuning bilen Saul, üch oghli, yaragh kötürgüchisi we uning hemme adamliri shu künde biraqla öldi.

7 Emdi wadining u teripidiki hemde Jordan deryasining bu yéqidiki Israillar eskerlirining qachqanliqini we Saul bilen oghullirining ólginiini körginide, sheherlerni tashlap qachti, Filistiylar kélip u jaylarda orunlashti.□

8 Emdi shundaq boldiki, etisi Filistiylar óltürülgenlerning kiyim-kécheklarini salduruwalgihili kelgende Gilboa téghida Saul bilen oghullirining ölük yatqanliqini kördi.

9 Ular uning béshini késip sawut-yaraghlirini saldurup bularni Filistiylarning zéminining hemme yerlirige apirip butxanilirida we xelqning arisida bu xush xewerni tarqatti. □ ■

10 Ular uning sawut-yaraghlirini Ashtarot butxanisida qoyup ölükini Beyt-Shan shehiridiki sépilgha ésip qoydi.

11 Emdi Yabesh-Giléadta olturghuchilar Filistiylarning Saulgha néme qilghini anglighanda

12 ularning ichidiki hemme baturlar atlinip kéchiche méngip, Saul bilen oghullirining ölüklarini Beyt-Shandiki sépildin chüshürüp, ularni Yabeshke élip bérup u yerde köydürdi.

13 Andin ularning söngeklarini Yabeshniki yulghunning tüwige depne qilip yette kün roza tutti.

□ 31:7 «Jordan deryasining bu yéqi...» — belkim Jordan deryasining gherbiy teripini körsitidu.

□ 31:9 «Ular ... sawut-yaraghlirini saldurup bularni Filistiylarning zéminining hemme yerlirige apirip butxanilirida ...xush xewerni tarqatti» — yaki «Ular ... sawut-yaraghlirini saldurup, élançilarni Filistiylarning zéminining hemme yerlirige ewetip butxanilirida ...xush xewerni tarqatti».

■ 31:9 1Tar. 10:9

Samuil «2»

Saul we Yonatan üçün hesret chékish

¹ Saul ölgendin kéyin, Dawut Amaleklerni qirghin qilip yénip kelgende, u Ziklagda ikki kün turdi. ■

² Üchinchi küni shundaq boldiki, mana Saulning leshkerghahidin kiyimi yirtiq we béshigha topa-chang chachqan bir adem keldi. U Dawutning qéshigha kelgende, yerge yiqilip bash urdi.

³ Dawut uningdin: Nedin kelding? dep soridi. U jawap bérip: Israilning leshkerghahidin qéchip keldim — dédi.

⁴ Dawut uningdin: Ish qandaq boldi? Manga dep bergin, dédi. U: Xelq jengdin qachti, xelqtin bek jiq kishi soqushta öldi. Saul bilen ogli Yonatanmu öldi, — dédi.

⁵ Dawut xewer élip kelgen yigittin: Saul bilen ogli Yonataning ölginini qandaq bilding? — dep soridi.

⁶ Uninggha xewer bergen yigit: Men tasadiپی Gilboa téghigha chiqqanidim, mana Saul neyzige yölinip turuptu; jeng harwiliri we atliqlar uninggha hujum qilip uni qoghlawatatti.

⁷ U keynige qarap méni körüp chaqirdi. Men «Mana men», dédim.

⁸ U: Özüng kim bolisen, dep mendin soriwidi, men Amaleklerdenmen, dédim.

⁹ U yene manga: Üstümde turup méni öltürüwetkin; gerche jénim mende bolsimu, men bek azaplinip kétiwatimen — dédi. □

¹⁰ Shunga men uning üstide turup, uni öltürdüm, chünki, u shu halda yiqilsila, tirik qalmaidighanliqini bilettim. Andin béshidiki tajni we bilikidiki bilezükni élip mushu yerge ghojamgha élip keldim, — dédi. □

¹¹ Shuan Dawut öz kiyimlirini yirtip, tilma-tilma qiliwetti; uning bilen bolghan barliq ademlermu hem shundaq qildi. ■

¹² Ular Saul bilen ogli Yonatan üçün, Perwerdigarning xelqi üçün, shundaqla Israilning jemeti üçün matem tutup ah-zar kötürüp kechkiche roza tutti; chünki ular qilich astida yiqilip qaza qilghanidi.

¹³ Dawut uning öziğe xewer bergen yigittin: Qeyerdin sen? — dep soridi. U: Men bir Amalek musapirning oghlimen — dédi.

¹⁴ Dawut uninggha: Sen qandaqmu Perwerdigarning mesih qilghinini halak qilishqa qolungni sozushtin qorqmiding? — dédi. □

¹⁵ Andin Dawut öz ghulamiridin birini chaqirip uninggha: Buyaqqa kel, uninggha étilip bérip, uni öltürgin — dep buyrudi. Shuning bilen u uni uruwidi, *Amalek* öldi.

¹⁶ Dawut uninggha: Qan qerzing béshinggha chüshsun! Chünki öz aghzing Perwerdigarning mesih qilghinini öltürgingingge guwahliq bérip eyibldi, — dédi.

■ 1:1 1Sam. 30:17 □ 1:9 «men bek azaplinip kétiwatimen» — yaki «méning béshim ayliniwatidu».

□ 1:10 «Shunga men uning üstide turup, uni öltürdüm, ... andin ... tajni we ... bilezükni élip ... ghojamgha élip keldim» — «1Sam.» 30-babtiki tepsilatlarğa qarighanda, bu yigitning dégenlirining hemmisi yalghan. Dawuttin melum in'am yaki mertiwige érishish meqsitide éytqan bolsa kérek; lékin yalghanchiliqi özining hayatigha zamin bolidu. ■ 1:11 2Sam. 3:31; 13:31 □ 1:14 «Perwerdigarning mesih qilghini» — Xuda békitken padisah, démekchi. «Tebirler»ni körüng.

17 Shuning bilan Dawut Saul bilan oghli Yonatan uchün matem tutup mundaq bir nezme oqudi

18 (u «Oqya» dep atalghan bu nezmini pütkül Yehuda xelqige ögitinglar, dep buyrudi. Derweqe u «Yashar» dégen kitabta pütülgenidi): — □ ■

19 — I Israil, séning güzel ezizing yuqiri jayliringda qirghin bolup yatidu!

Palwanlar shundaq dehshetlik yiqildighu!? □

20 Gat shehiride bu xewerni bermenglar,

Ashkélonning kochilirida uni élan qilmanglar,

Filistiyining qizliri shadlanmisun,

Xetnisizlarning qizliri tentene qilmisun! ■

21 I Gilboa taghliri, üstünglarga ne shebnem bolmisun, ne yamghur chüshmisun,

Ne silerde kötürülme hediyeleer uchün hosul béridighan étizlar yene körünmisun!

Chünki u yerde palwanlarning qalqini bulghandi;

Saulning qalqini yagh bilen sürülmeydighan boldi. □

22 Qirilidighanlarning qénini tökmey,

Palwanlarning ténidiki yéghini chapmay,

Yonataning oqyasi héchqachan *jengdin* yan'ghan emes,

Saulning qilichi héchqachan qinigha qaytqan emes.

23 Saul bilan Yonatan hayat waqtida söyümlük hem yéqimliq idi,

Ular ölümidimu bir-biridin ayrilmidi;

Ular bürkütlerdin chaqqan, shirlardin küchlük idi.

24 I Israil qizliri, Saul uchün yighlanglar,

U silerni bézep qizghuch kiyimlerni kiydürüp,

Kiyimliringlarni altun zibu-zinnet bilen zinnetligenidi. □

25 Palwanlar keskin jengde shundaq dehshetlik yiqildighu?!

Yonatan yuqiri jayliringda qirghin bolup yatidu!

26 Sen uchün hesrette qaldim, i inim Yonatan! Manga shunche söyümlük iding!

Manga bolghan muhebbiting qaltis idi,

Hetta qiz-ayallarning muhebbitidin artuq idi. □

27 Palwanlar shundaq dehshetlik yiqildighu!

Jeng qoralliri shundaq dehshetlik weyran qilindighu!»

□ **1:18** «Derweqe u «Yashar» dégen kitabta pütülgenidi» — mushu yerde «u» «Oqya» dep atalghan nezmining öziñi yaki Dawutning bu nezmini ögetkenlikini körsitidu. «Oqya» dégen nezme bolsa belkim töwendiki 19-27-ayettiki mersiyeñi körsitishi mumkin. «Yashar» dégen **kitab**» — hazir yoqilip ketken qedimki bir kitab («Ye.» 10:12-13ni köring). ■ **1:18** Ye. 10:13 □ **1:19** «séning güzel ezizing» — ibraniiy tilida «séning güziling». Bu Israilning peziletlik qehrimanliri bolghan Saul we Yonatanı körsitidu. ■ **1:20** Mik. 1:10 □ **1:21** «I Gilboa taghliri, üstünglarga ne shebnem bolmisun, ne yamghur chüshmisun,... hosul béridighan étizlar yene körünmisun!» — Saul we Yonatan Gilboa taghliri üstide yiqilip ölgenidi. «palwanlarning qalqini bulghandi» — yaki «palwanlarning qalqini haqaret qilindi» yaki «palwanlarning qalqini lenetlik nersidek tashlandi». «Saulning qalqini yagh bilen sürülmeydighan» — kona zamanlarda jengchiler qalqanning térisi (qalqanning bir qismigha tére ishletitti) qurup yérilip ketmisun dep, qalqanlarga may süretti. Mushu yerde «sürüş» ibraniiy tilida «mesih qilish» bilen ipadiliniidu. □ **1:24** «U silerni bézep qizghuch kiyimlerni kiydürüp...» — qizil yaki qizghuch rext intayin qimmetlik idi. □ **1:26** «Manga bolghan muhebbiting qaltis idi» — «qaltis» yaki «karamet» dégen bu söz ibraniiy tilida adette Xudagha xas bolghan xususiyetlerni körsitidu.

2

Dawut Mesih qilinip padishah bolidu

¹ Andin kéyin Dawut Perwerdigardin yol sorap: Yehuda sheherlirining birige chiqaymu? dédi; Perwerdigar uninggha: — Chiqqin, dédi. Dawut, nege chiqay? — dep soriwidi, U: Hébron'gha chiqqin — dédi.

² Shuning bilen Dawut ikki ayali bilen, yeni Yizreellik Ahinoam we esli Karmellik Nabalning ayali bolghan Abigail bilen u yerge chiqti.

³ Dawut uning bilen birge bolghan ademlerning herbirini hem ularning herbiri öz öyidikilerni u yerge élip chiqti; ular Hébronning sheherliride oltur-aqlashti.

⁴ Yehudaning ademlirimu u yerge kélip Dawutni Yehuda jemetige padishah bolushqa mesih qildi. Dawutqa Saulni depne qilghanlar Yabesh-Giléadtikiler, dep xewer bérildi;

⁵ Dawut Yabesh-Giléadtikilerge elchiler ewetip ulargha: — «Ghojanglar bolghan Saulgha shundaq yaxshiliq qilip, uni depne qilghininglar üçün Perwerdigar silerge bext-beriket ata qilghay.

⁶ Perwerdigar silergimu méhribanliq we öz wapaliqini körsetkey; siler bundaq qilghininglar üçün menmu bu yaxshiliqlinglarni silerge qayturimen.

⁷ Emdi hazir gheyretlik bolunglar; chünki ghojanglar Saul öldi, Yehuda jemeti méni mesih qilip, özlirige padishah qildi» — dep xewer yetküzdi.

Dawutning qoshuni Saulning qoshuni bilen soqushidu

⁸ Emma Saulning qoshunining serdari Nerning oghli Abner Saulning ughli Ishboshetni Mahanaimgha élip béríp,

⁹ uni Giléadqa, Geshuriylargha, Yizreelge, Efraimgha, Binyamin'gha we shundaqla pütkül Israilgha padishah qildi. □

¹⁰ Saulning oghli Ishboshet padishah bolghanda qiriq yashqa kirgenidi. U Israilning üstide ikki yil seltenet qildi. Halbuki, Yehuda jemeti Dawutqa egishetti.

¹¹ Dawutning Hébronda Yehuda jemeti üstide seltenet qilghan waqti yette yil alte ay boldi. ■

¹² *Bir küni* Nerning oghli Abner Saulning oghli Ishboshetning ademliri bilen Mahanaimdin chiqip Gibéon'gha bardi. □

¹³ Shu chaghda Zeruiyaning oghli Yoab bilen Dawutning ademliri chiqip ular bilen Gibéondiki kölning yénida uchrashti. Ulardin bir terep kölning u yéqida, yene bir terep kölning bu yéqida olturdi.

¹⁴ Abner Yoabqa: Yigitler qopup aldimizda éliship oynisun — dédi. Yoab: Qopsun — dédi. □

□ **2:9** «Geshuriylargha» — yaki «Ashurlar (Asuriyelikler)». «...pütkül Israilgha padishah qildi» — mushu yerde «pütkül Israil» asasen Israilning shimaliy we sherqiy terepliri, yeni on bir qebilini körsitidu. Dawut bolsa Yehuda qebilisige padishah boldi. ■ **2:11** 2Sam. 5:5; 1Pad. 2:11 □ **2:12**

«Ishboshetning ademliri» — ibranij tilida «Ishboshetning xizmetkarliri» — mushu yerde shübbisizki, eskerlirini körsitidu. □ **2:14** «Yigitler qopup aldimizda éliship oynisun» — emeliyette bolsa bu «oyun» emes, belki musabiqe xarakteridiki soqushush. Ikki tereptin belgilen'gen ademler otturigha chiqidu, bir terep qarshi terepting adimini pütünley yatquzewetse, shu terep ghelibe qilghan bolup «oyun» axirlisidhu. Lékin bu qétim bir terep éniq ghelibe qilmighan bolghachqa, «oyun» axir béríp ikki qoshunning chong soqushigha aylandi.

15 Ular békitilgen san boyiche Binyamin bilen Saulning oghli Ishboshet tereptin on ikki kishi we Dawutning adamliridin on ikki kishi chiqip oturigha ötti.

16 Ular bir-birining béshini qamallap tutup herbiri reqibining biqinigha qilichi bilen sanjishiti, hemmisi yiqilip öldi. Shuning bilen u yer «Qilich bislirining étizi» dep ataldi; u Gibéonidur. □

17 U kündiki bolghan soqushush intayin esheddiy boldi; Abner bilen Israilning ademliri Dawutning ademliri teripidin meghlup qilindi.

18 Shu yerde Zeruiyaning oghulliri Yoab, Abishay we Asahel dégen üçeylen bar idi. Asahel xuddi daladiki jerendek chaqqan idi.

19 Asahel Abnerning keyidin qoghlap yügürdi; Abnerge egiship onggha yaki solgha burulmay tap bésip qoghliidi.

20 Abner keynige qarap: Sen Asahelmusen? – dep soridi. U: – Shundaq, men shu, dep jawab berdi.

21 Abner uninggha: Ya onggha ya solgha burulup yigitlarning birige hujum qilip uning yarighini özüngge tartiwalghin, dédi. Lékin Asahel uni qoghlashtin burulushqa unimidi.

22 Abner Asahelge yene: Méni emdi qoghlimay burulup ketkin; men séni néme dep urup yiqitqudekmen? Undaq qilsam akang Yoabning aldida qandaqmu yüzümnü kötürüleymen? – dédi. □

23 Lékin Asahel yenila qoghlashtin toxtimidi; shuning bilen Abner neyzisinin tutquchini uning qorsiqigha tiqiwetti. Neyze dümbisini tiship chiqti; u shu yerde yiqilip öldi. Shundaq boldiki, Asahel yiqilip ölgen yerge hazir kélidighan herbir kishiler u yerde toxtap qalidu. □

24 Shuning bilen Yoab bilen Abishay Abnerni qoghlashti. Kün patqanda ular Gibéonning chölige mangidighan yolning boyigha, Giah yézisining udulidiki Ammah édirliqigha yétip keldi;

25 Binyaminlar bolsa Abnerning keynide qoshundek sep bolup, bir döng töpisiqge chiqip turdi.

26 Abner Yoabni chaqirip: Qilich daim adamlarni yep turushi kérekmu? Bu ishlarning aqiwiti peqet öch-adawettin ibaret bolidighanliqini bilmemsen? Sen qachan'ghiche xelqlerge: «Qérindashliringlarni qoghlashtin toxtanglar» dep buyrumay turiwérisen?

27 Yoab: Xudanig hayati bilen qesem qilimenki, eger sen mushu sózni qilmighan bolsang, köpchilikning héchbiri qérindashlirini qoghlashtin etigen'gichimu yanmaytti – dédi.

28 Buning bilen Yoab kanay chaldi; hemme *Yehudalar* shuan toxtidi we qayta Israilni qoghlimidi, ular bilen qayta jeng qilishmidi.

29 Abner bilen ademliri bolsa kéchiche méngip, Arabah tüzlenglikidin chiqip, Iordan deryasidin ötüp Bitron dégen pütkül yurtni kézip ötüp, Mahanay-ningha yétip keldi.

30 Yoab Abnerni qoghlashtin yénip barliq adamlarni jem qildi. Asaheldin bashqa Dawutning ghulamiridin on toqquz adem yoq chiqti;

31 Lékin Dawutning ademliri Binyaminlardin we Abnerning ademliridin üç yüz atmish kishini urup öltürgenidi.

□ 2:16 «Qilich bislirining étizi» — yaki «chaqmaq tashliri étizi». Ibraniy tilida: «Helqut-Hazzurim».

□ 2:22 «men séni néme dep urup yiqitqudekmen» — mushu yerde «urup yiqitish» öltürüshni bildüridu. □ 2:23 «Asahel ... ölgen yerge hazir kélidighan herbir kishiler u yerde toxtap qalidu»

— démek, Asahelning hörimiti üçün toxtaydu. Bashqa birxil terjimisi: «Asahel yiqilip ölgen yerge kelgen herbir kishiler u yerde toxtap qaldi».

³² Ular Asahelni élip Beyt-Lehemde öz atisining qebriside depne qildi; andin Yoab bilen ademliri kéchiche méngip, tang atqanda Hébron'gha yétip keldi.

3

¹ Halbuki, Saulning jemeti bilen Dawutning jemeti ottursidiki jeng uzun waqitqiche dawamlashti; Dawutning jemeti barghanséri kücheydi, lékin Saulning jemeti barghanséri ajizlashmaqta idi.

² Hébronda Dawut bir qanche oghulluq boldi, uning tunjisi Amnon bolup, Yizreellik Ahinoamdin tughuldi; ■

³ ikkinchisi Kiléab bolup Karmellik Nabalning ayali bolghan Abigaildin tughuldi. Üchinchisi Abshalom idi. U Geshorning padishahi Talmayning qizi Maakahdin tughulghanidi,

⁴ tötinchisi Adoniya bolup Haggittin tughulghan idi. Beshinchisi Shefatiya bolup Abitaldin tughulghan idi.

⁵ Altinchisi Yitriam bolup Dawutning ayali Eglahdin tughuldi. Dawutning bu alte oghlining hemmisi Hébronda tughuldi.

⁶ Saulning jemeti bilen Dawutning jemeti otturisdiki jeng dawamida, Abner Saulning jemetide öz hoquqini kücheytti.

⁷ Emdi Saulning bir kiniziki bar idi; u Ayahning qizi bolup, ismi Rizpah idi. Bir küni Ishboshet Abnerge: Némishqa atamning kéniziki bilen bille boldung? — dédi. ■

⁸ Abner Ishboshetning bu sözlirige intayin achchiqlinip mundaq dédi: — «Men bügünki kündimu atang Saulning jemetige, uning uruq-tughqanlirigha we dostlirigha méhribanliq körsitip, séni Dawutning qoligha tapshurmighan tursam, méni Yehudagha tewe bir itining béshidek körüp, bügün bu xotun üçün méni gunahqa buyrumaqchimusen? □

⁹ Men Perwerdigarning Dawutqa qesem bilen wede qilghinidek qilmisam Xuda menki Abnerni qattiq ursun we uningdin artuq ursun! □

¹⁰ — yeni, padishahliqni Saulning jemetidin yökkep, Dawutning textini Dandin Beer-Shébaghiche pütkül Israil bilen Yehudaning üstige tiklimisem!» □

¹¹ Ishboshet Abnerdin qorqup, uninggha jawaben bir éghiz söz qilishqimu jür'et qilalmidi.

¹² Abner bolsa özi üçün elchilerni Dawutning qéshigha mangdurup uninggha: Zémin kimningki? Men bilen ehde tüzgin, méning qolum séning teripingde bolup, pütkül Israilni sanga mayil qilimen — dédi. □

¹³ Dawut jawab bérip: — Bolidu, men sen bilen ehde qilay. Peqet birla ishni telep qilay; méning qéshimgha kelgende Saulning qizi Miqalni élip kelmiseng, yüzümni körelmeysen, dédi.

■ 3:2 1Tar. 3:1-9 ■ 3:7 2Sam. 21:8, 10, 11 □ 3:8 «Saulning ... uruq-tughqanlirigha...» — ibranij tilida «Saulning... qérindashlirigha». □ 3:9 «Xuda menki Abnerni qattiq ursun we uningdin artuq ursun!» — ibranij tilida «Xuda Abnerning béshigha mundaq ish chüshürsun yaki téximu éghir ish chüshürsun». □ 3:10 «Dandin Beer-Shébaghiche» — «Dan» Israilning eng shimaliy yurti, «Beer-Shéba» Yehudaning eng jenubidiki jay idi. □ 3:12 «Abner bolsa özi üçün elchilerni Dawutning qéshigha mangdurup uninggha...» — mushu yerde «özi üçün» dégenning ibranij tilida üç xil chüshenchisi bar: — (1) «Abnerning özi üçün» (Ishboshet bilmigen halda); (2) «uning üçün» (yeni Ishboshet üçün); (3) «neq meydanda». Biz birinchi terjimige mayilmiz.

14 Andin Dawut Ishboshetning qéshigha elchilerni mangdurup: Men bir yüz Filistiyning xetniliki bedili bilen alghan ayalim Miqalni manga qayturup bergin — dédi. □ ■

15 Ishboshet adem ewetip Miqalni uning éridin, yeni Laishning oghli Paltiyeldin élip keldi. □ ■

16 Lékin uning éri Baxurimghiche uning keynidin yighlighan péti egiship mangdi. Axir bérip Abner uninggha: — Yénip ketkin, déwidi, u qaytip ketti.

17 Emdi Abner Israilning aqsaqallarigha: Siler burun Dawut üstimizge padishah bolsun, dégen arzu-istekte boldunglar.

18 Emdi hazir heriket qilinglar; chünki Perwerdigar Dawut toghrisida: — Qul-bendem Dawutning qoli bilen Israil xelqimni Filistiylerning qolidin, shundaqla barliq dühmenlirining qolidin qutquzimen, — dégenidi.

19 Abner yene Binyaminlarning quliqighimu mushu sözlerni éytti. Andin Israil bilen Binyaminning pütkül jemetining arzu-isteklirini Dawutning quliqigha éytishqa Hébron'gha bardı.

20 shundaq qilip Abner yigirme ademning hemrahliqida Hébron'gha Dawutning qéshigha kelgende Dawut Abner we uning ademlirige bir ziyapet tey-yarlidi.

21 Abner Dawutqa: Men qozghilip pütkül Israilni ghoyam padishahning aldigha jem qilay, ular séning bilen ehde qilishsun, andin sen öz könglüng xalighanning barliqi üstidin seltenet qilalaydighan bolisen, dédi. Shuning bilen Dawut Abnerni yolgha sélip qoydi, u aman-ésen qaytip ketti. □

Abner öltürüldi

22 Mana, shu esnada Dawutning ademliri bilen Yoab bir yerge hujum qilip nurghun olja élip qaytip keldi. Lékin Abner shu chaghda Hébronda Dawutning qéshida yoq idi; chünki Dawutning uzitip qoyushi bilen aman-ésen qaytip ketkenidi.

23 Yoab we uning bilen bolghan pütkül qoshun yétip kelgende, xelq uninggha: Nerning oghli Abner padishahning qéshigha keldi, padishah uni yolgha sélip qoyushi bilen u aman-ésen qaytip ketti — dédi.

24 Andin Yoab padishahning qéshigha bérip: Bu séning néme qilghining?! Mana, Abner qéshinggha keptu! Némishqa uni yolgha sélip qoydung? U hazir kétiptu!

25 Sen Nerning oghli Abnerni bilisen'ghu! Uning kélishi jezmen séni aldash üçün, séning chiqip-kiridighan yolungni, shundaqla barliq ish-paaliyitingni biliwélish üçündür, — dédi.

26 Yoab Dawutning qéshidin chiqishi bilen u xewerchilerni Abnerning keynidin mangdurdi. Ular uni Sirah quduqining yénidin yandurup élip keldi; lékin Dawut bu ishtin bixewer idi.

27 Abner Hébron'gha yénip kelgende Yoab uni sheher qowuqida uchritip, «Sanga deydighan mexpiy sözüm bar idi» dep uni bir chetke ekilip u yerde

□ 3:14 «Men bir yüz Filistiyning xetniliki bedili bilen alghan ayalim Miqalni manga qayturup bergin» — mushu ish toghruluq «1Sam.» 18:20-27ni körüng. ■ 3:14 1Sam. 18:25, 27 □ 3:15 «Laishning oghli Paltiyel» — «1Sam.» 25:44de «Laishning oghli Falti» yaki «Laishning oghli Palti» dep atilidu. ■ 3:15 1Sam. 25:44 □ 3:21 «Men qozghilip pütkül Israilni ghoyam padishahning aldigha jem qilay...» — yaki «Men hazir chiqip pütkül Israilni ghoyam padishahning aldigha jem qilay...» yaki «Men ornumdin turup ghoyam padishahning aldigha jem qilay...».

inisi Asahelning qan qisasini élish üçhün qorsiqigha pichaq saldi, shuning bilen u öldi.■

28 Kéyin, Dawut bu ishni anglap: Men we padishahliqim Perwerdigarning aldida Nerning oghli Abnerning aqqan qéni üçhün menggü bigunahdurimiz; 29 *uning qénini aqquzush* gunahi Yoabning béshigha we atisining jemetining béshigha qaynam bolup chüshsun; Yoabning ailisidin aqma yara késili, yaki maxaw késili, yaki hasigha tayan'ghuchi, qilichtin ölgüchi yaki ash-tülüksizler öksümisun! — dédi.□

30 Shundaq qilip, Abner Gibéondiki jengde ularning inisi Asahelni öltürgini üçhün, Yoab bilen inisi Abishay uni öltürdi.

31 Dawut Yoabqa we uninggha egeshken barliq xelqge: Kiyimliringlarni yirtinglar! Böz kiyim kiyinglar! Abnerning *méyiti* aldida matem tutunglar! dédi. Dawut padishah *Abnerning* jinazisining keynidin mangdi.

32 Ular Abnerni Hébronda depne qildi, padishah Abnerning qebrisining yénida awazini kötürüp yighlidi; xelqning hemmisimu yighlashti.

33 Padishah Abner üçhün mersiye oqup: — «Abnerning exmeqtek ölgini toghrimu?

34 Qolliring baghlaghliq bolmisimu, Putlurung ishkellik bolmisimu,

Lékin sen kishilerning rezillerning qolida yiqilghinidek, yiqilip ölgensen!» — dédi.

Shuning bilen xelqning hemmisi uning üçhün yene yighlashti.

35 Andin barliq xelq Dawutning yénigha kélip, uninggha kün patquche tamaq yéyishni ötündi. Emma Dawut qesem ichip: Men kün patmasta ya nan ya bashqa herqandaq nersini tétisam, Xuda méni ursun yaki uningdin artuq jazalisun, — dédi.□

36 Barliq xelq buni bayqap, bu ishtin razi boldi; emeliyette padishah qilghan herbir ish barliq xelqni razi qilatti.

37 Shuning bilen barliq xelq, shundaqla pütkül Israil shu küni Nerning oghli Abnerning öltürülishining padishahning körsetmisi emeslikini bilip yetti.

38 Padishah öz xizmetkarlirigha: Bilemsiler? Bügün Israilda bir serdar, ulugh bir zat yiqildi! □

39 Gerche men Mesih qilinip padishah tiklen'gen bolsammu, men ajiz bir bendimen. Bu ademler, yeni Zeruiyaning oghullirining wehshiyilikini men kötürelmigüdekmen; Perwerdigar rezillik qilghuchining rezillikini öz béshigha qaytursun! — dédi.

4

Ishboshet öltürüldi

1 Saulning oghli Abnerning Hébronda ölgini anglighanda qoli boshiship ketti, barliq Israil dekke-dükkige chüshti.

■ 3:27 2Sam. 2:23; 1Pad. 2:5 □ 3:29 «hasigha tayan'ghuchi» — yaki «chaq égirgüchi». □ 3:35 «Xuda méni ursun yaki uningdin artuq jazalisun» — ibranij tilida «Xuda méning béshigha bundaq yaki undaq qilsun yaki uningdin téxim artuq qilsun!». □ 3:38 «Padishah öz xizmetkarlirigha: Bilemsiler?...» — ibranij tilida «Padishah öz xizmetkarlirigha: Bilmemsiler...?».

² Saulning oghlining qoshunining aldin yürer qismida ikki serdari bolup, birining ismi Baanah, yene birining ismi Rekab idi. Ular Binyamin qebilisidin bolghan Beerotluq Rimmonning oghulliri idi (chünki Beerot Binyamin qebilisige tewe hésablinatti; ■

³ lékin Beerotluqlar Gittaimgha qéchip bérip u yerde bu kün'giche musapirdek yashawatidu).

⁴ Saulning ogli Yonatanning bir ogli bolup, puti aqsaq idi. Saul bilen Yonatanning ölgenliki toghruluq xewer Yizreelege yetkende, u besh yashqa kirgen idi. Inik anisi uni élip qachti; lékin shundaq boldiki, u aldirap yügürgechke, bala chüshup kétip, aqsaq bolup qalghanidi. Uning ismi Mefiboshet idi. ■

⁵ Emdi bir küni Beerotluq Rimmonning oghulliri Rekab bilen Baanah chingqi chüsh waqtida Ishboshetning öyige bardı. Ishboshet chüshlük uyquda uxlawatqanidi.

⁶ Ular bughday alimiz dégenni bahane qilip, öyining ichkirige kirip, Ishboshetning qorsiqigha *pichaq* sanjidi. Andin Rekab we Baanah qéchip ketti

⁷ (ular Ishboshet hujrisida kariwatta yatqinida, öyge kirip, uni öltürgenidi). Ular uning kallisini késip, andin kallisini élip kéchiche Arabah tüzlenglikidin méngip ötti.

⁸ Ular Ishboshetning kallisini Hébron'gha, Dawutning qéshigha élip bérip, padishahqa: Mana, bu janablirining jénini izdigen dushmanliri Saulning ogli Ishboshetning kallisi! Bügün Perwerdigar ghojam padishahni Saul bilen neslidin intiqam élishqa muyesser qildi — dédi.

⁹ Dawut Beerotluq Rimmonning oghulliri Rekab bilen inisi Baanahgha: Méni barliq qiyinchiliqlardin qutquzghan Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki,

¹⁰ burun birsi Dawutqa xush xewer élip keldim, dep oylap, manga: — Mana, Saul öldi, dep kelgende, men uni élip Ziklagta öltürüwettim. Berheq, mana bu uning yetküzgen xewirining mukapati bolghanidi! ■

¹¹ Emdi men shundaq qilghan yerde, rezil ademler öz öyide orunda yatqan bir heqqaniy kishini öltürgen bolsa, men néme qilay?! Uning aqqan qan qerzini silerning qolunglardin élip, silerni yer yüzidin yoqatmamdim? — dédi.

¹² Dawut ghulamirigha buyruq qiliwidi, ular bularni qetl qildi. Ularning qol-putlirini késip, ularni Hébrondiki kölning yénida ésip qoydi; lékin ular Ishboshetning béshini élip Hébronda Abnerning qebriside depne qildi. □ ■

5

Dawut Israilgha padishah bolushqa mesih qilinidu

1Tar. 11:1-9; 14:1-17

¹ Andin kéyin Israilning barliq qebililiri Hébron'gha Dawutning qéshigha kélip: Qarisila, biz özlirining et-söngelkiridurmiz!

² Burun Saul bizning üstimizde seltenet qilghandimu Israil xelqige jengge chiqip-kirishke yolbashchi bolghan özliri idila; Perwerdigar silige: Sen

■ 4:2 Ye. 9:17; 18:25 ■ 4:4 2Sam. 9:3-13 ■ 4:10 2Sam. 1:15 □ 4:12 « *Rekab bilen Baanahning* qol-putlirini késip, ularni Hébrondiki kölning yénida ésip qoydi» — «ularni» belkim Rekab bilen Baanahning qol-putlirinila emes, belki jesetlirini körsitishi mumkin. ■ 4:12 2Sam. 3:32

Méning xelqim Israilning padichisi bolup, ularni baqisen, Israilning emiri bolisen, dégenidi — dédi. □ ■

3 Shuning bilan Israilning hemme aqsaqalliri Hébron'gha padishahning qéshigha keldi; Dawut padishah Hébronda, Perwerdigarning aldida ular bilan ehde tüzüshti. Andin ular Dawutni Israilgha padishah bolushqa mesih qildi.

4 Dawut padishah bolghanda ottuz yashqa kirgen bolup, qiriq yil seltenet qildi.

5 U Hébronda Yehudaning üstide yette yil alte ay seltenet qilib, Yérusalémدا pütkül Israil bilan Yehudaning üstide ottuz üç yil seltenet qildi. ■

6 Padishah öz ademliri bilan Yérusalémgha chiqip, shu zéminda turghan Yebusiylar bilan jeng qilghili bardı. Ular Dawutqa: Sen bu yerge kirelmeysen, belki hetta korlar bilan aqsaqlar séni chékındüridu! — dédi. Chünki ular: «Dawut bu yerge qet'iy kirelmeysen», dep oylaytti. □

7 Lékin Dawut Zion qorghinini aldi (bu yer Dawutning shehiri dep atilidu). □

8 Dawut u küni: Kimki Yebusiylarni uray dése sünggüch bilan chiqishi kérek, andin u Dawut qin-qinidin och köridighan bu kor, aqsaqlar bilan *hésablashalaydu*, dédi. Shuning bilan «Qorlar ya aqsaqlar öyge kirmisun» dey-dighan maqal peyda boldı. □ ■

9 Shundaq qilib Dawut qorghanda turdi we u yerni «Dawutning shehiri» dep atidi. Dawut sheherning etrapigha Millodin tartip ich terepkiche imaret saldı. □

10 Dawut barghanséri qudret tapti; samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Xuda Perwerdigar uning bilan bille idi.

11 Turning padishahi Hiram Dawutning qéshigha elchilerni ewetti we ular bilan qoshup, kédır yaghachlırı, yaghachchılar we tashchılarnı ewetti; ular Dawut üçhün bir orda yasap berdi.

12 Dawut Perwerdigarning özini Israilgha padishah tiklep, öz xelqi Israil üçhün özining padishahlıqını güllendürgenlikini bilip yetti.

13 Dawut Hébrondin kelgendin kéyin Yérusalémdin yene ayallarnı we kénizeklernı aldi; shuning bilan Dawutqa yene köp oghul-qızlar tughuldi. ■

□ 5:2 «Israil xelqige jengge chiqip-kirishke yobashchi bolghan özliri idila» — ibranıy tilida «Israilning chiqishida hem kirishide ulargha bashlighuchi idila» dégenlik bilen ipadilınidu; mushu ibare Israilning barlıq paaliyetlirininı körsitishi mumkin. ■ 5:2 2Sam. 7:7; Zeb. 78:71-72 ■ 5:5 2Sam. 2:11; 1Pad. 2:11; 1Tar. 3:4 □ 5:6 «belki hetta korlar bilen aqsaqlar séni chékındüridu!» — dédi. Chünki ular: «Dawut bu yerge qet'iy kirelmeysen», dep oylaytti» — bu ikki jümlining bashqa birxil terjimisi: — «belki sen korlar bilen aqsaqlarnı heydiwetmiseng, bu yerge kirelmeysen, — dédi, Dawutni hergiz bu yerge kirmeydu, dep oylatti». □ 5:7 «Zion qorghinini» — «Zion»

Yérusalémning ichidiki égzilik bolup, shu yerge daim qorghan sélinip turatti. Kéyin ibadexanimu Zionda qurulghan. Kéyin «Zion» dégen isim bezide pütkül Yérusalém shehirigimu we bezide Israilning özigimu wekillik bolghan. □ 5:8 «Kimki Yebusiylarnı uray dése, sünggüch bilen chiqishi kérek» — bu sirlıq sözning menisi peqet yéqında arxéologlar tekshürüp tapqan tarixiy izlardin éniqlandı. Eslide Yérusalém shehirining astıda mexpiy bir su yoli bar idi; sheherde bu su yolıgha tutishidighan tik bir quduq bar idi. Dawutning ademliri shu quduqtin yamiship chiqqan bolsa kérek. «korlar ya aqsaqlar öyge kirmisun» — bu sözning menisi belkim (1) héchqandaq butperes ademlerning (mesilen, Yebusiylarning) padishahning ordisigha kirishige ruxset yoq; (2) Dawut Yebusiylar tayan'ghan herqandaq butlar («kor we aqsaqlar»)ni hergiz öyige kirishke ruxset qilmaytti (démek, butlar «kor», «aqsaqlar»lardek héchnéme qılalmaydu). Bu söz korlar we aqsaqlarning özlirini körsetmeydu, chünki kéyin aqsaq bolghan Mefiboshet herküni Dawut bilen hemdastıxan olturatti. ■ 5:8 1Tar. 11:6 □ 5:9

«Millodin tartip ich terepkiche imaret saldı» — «Millo»: «pelempeylik yer» dégen menide bolushi mumkin. ■ 5:13 1Tar. 3:9; 14:3-7

14 Yérusalémda uningdin tughulghanlarning isimliri mana mundaq idi: Shammua, Shobab, Natan, Sulayman,

15 Ibhar, Élishua, Nefeg, Yafiya,

16 Élishama, Éliada we Éliffelet.

Filistiye bilen jeng qilish

17 Filistiyler Dawutning Israilgha padishah bolushqa mesihlen'ginini anglighanda, ular hemmisi Dawutni tutqili chiqti, Dawut buni anglapla, qorghhan'gha chüshti.

18 Filistiyler kélip «Refayim jilghisi»da yéyilip turdi; □

19 Dawut Perwerdigardin yol sorap: Filistiylerge qarshi atlinaymu? Ularni qolunggha tapshurarsenmu? — dédi. Perwerdigar Dawutqa: Chiqqin! Chünki, Men Filistiylerni jezmen qolunggha tapshurimen — dédi.

20 U waqitta Dawut Baal-Perazimgha bardu. U yerde Dawut ularni tarmar qildi. U: — «Perwerdigar méning aldimda dühmenlirim üstige xuddi kelkün yarni élip ketkendek bösüp kirdi» — dédi. Shuning bilen u yerni «Baal-Perazim» dep atidi. □ ■

21 Filistiyler u yerde öz mebudlirini tashlap ketti; Dawut bilen ademliri ularni élip ketti.

22 Emdid Filistiyler yene chiqip «Refayim jilghisi»da yéyilip turdi.

23 Dawut Perwerdigardin yol soridi. Perwerdigar: Sen u yerge chiqmay, belki ularning keynidin aylinip ötüp üjme derexlirining udulidin hujum qilghin — dédi; □

24 Shundaq boliduki, sen üjme derexlikining üstidin ayagh tiwishini anglishigha bilena derhal atan; chünki shu tapta Perwerdigar Filistiylerning qoshunigha hujumgha chiqqan bolidu, — dédi.

25 Dawut Perwerdigarning uninggha emr qilghinidek qilip, Filistiylerni Gibéondin Gezergiche qoghlap qirdi. □

6

Dawut ehde sanduqini Yérusalémgha ekilidu

1Tar. 13:1-14; 15:25-29; 16:1-3

1 Dawut Israilning arisidin barliq serxil ademlerni yighiwidi, bular ottuz ming chiqti.

2 Andin Dawut we uninggha egeshkenlarning hemmisi Xudaning ehde sanduqini yötkep kélishe üçün Yehudadiki Baalaghgha chiqti; sanduq *muqeddes* nam bilen, yeni kérublarning otturisida olturghuchi samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning nami bilen atalghanidi. □

3 Ular Xudaning ehde sanduqini döngde olturushluq Abinadabning öyide yéngi bir harwigha sélip, uni shu yerdin élip chiqti. Abinadabning oghulliri Uzzah bilen Ahiyo u yéngi harwini heydidi. ■

□ **5:18 «Refayim jilghisi»** — Yérusalémgha yéqin, Hinnom jilghisining jenubiy teripide. □ **5:20 «Baal-perazim»** — «bösüp chiqquchilarning Rebbi» dégen menide. ■ **5:20 Yesh. 28:21** □ **5:23**

«üjme derexliri» — bu bizning qiyasimiz. Ibraniy tilida «yighlighuchi derexler». Zadi qaysi derex ikenliki bizge namelum. Bashqa bir qiyas «xine derexliri». □ **5:25 «Gibéondin»** — yaqi «Gébadin».

□ **6:2 «Yehudadiki Baalah»** — (yaqi «Baalah-Yehudagha») — bashqa ismi «Kariat-Yéarim» («1Sam.» 7:2, «1Tar.» 13:6ni körüng). ■ **6:3 1Sam. 6:7, 8; 7:1, 2**

4 Ular harwini Xudaning ehde sanduqi bilan döngde olturushluq Abinadabning öyidin élip chiqti; Ahiyo ehde sanduqining aldida mangdi.

5 Dawut bilan pütkül Israil jemetidikiler Perwerdigarning aldida tentene qilip küy oqup chiltar, tembur, dap, daqa-dumbaqa we changlar chélip ussul oynidi. □

6 Lékin ular Nakonning xaminigha kelgende, kalilar aldigha müdürep ketkenliki üçhün, Uzzah qolini sozup Xudaning ehde sanduqini tutiwaldi.

7 Perwerdigarning ghezipi Uzzahqa qozghaldi; u xata qilghini üçhün, uni Xuda shu yerde urdi. Shuning bilen Uzzah Xudaning ehde sanduqining yénigha yiqilip öldi.

8 Lékin Dawut bolsa Perwerdigarning Uzzahning ténini böskenlikige achchiqlandi we u yerni «Perez-Uzzah» dep atidi; u yer bügünki kün'giche shundaq atilidu. □

9 U küni Dawut Perwerdigardin qorqup: Perwerdigarning ehde sanduqini özümningkige qaysi yol bilen ekélermen? — dédi.

10 Shuning üçhün Dawut Perwerdigarning ehde sanduqini «Dawut shehiri»ge, öziningkige yötkeshni xalimidi; Dawut uni élip bérip, Gatliq Obed-Édomning öyide qaldurdi.

11 Perwerdigarning ehde sanduqi Gatliq Obed-Édomning öyide üç ay turdi; Perwerdigar Obed-Édom we uning pütkül öyidikilerni beriketlidi.

12 Dawut padishahqa: — «Perwerdigar Öz ehde sanduqi wejedin Obed-Édom we uning barini beriketlidi» dep éytildi. Shunga Dawut Xudaning ehde sanduqini Obed-Édomning öyidin élip chiqip, xushluq bilen Dawutning shehirige élip keldi. □

13 Perwerdigarning sanduqini kötürgenler alte qedem méngip, shundaq boldiki, u bir buqa bilen bir bordaq mozayni qurbanliq qildi. □

14 Dawut bolsa kanap efodni kiyip Perwerdigarning aldida küchining bariche ussul oynaytti; □

15 Dawut bilen Israilning pütkül jemeti tentene qilip warqiriship, kanay chéliship Perwerdigarning ehde sanduqini élip chiqiwatatti.

16 Perwerdigarning ehde sanduqi Dawutning shehirige élip kirilginide, Saulning qizi Miqal dérizidin qarap, Dawut padishahning sekrep Perwerdigarning aldida ussul oynawatqanliqini körüp, uni öz könglide mensitmidi.

17 Ular Perwerdigarning ehde sanduqini élip kirip, Dawut uning üçhün tiktürgen chédirning ottursida qoydi. Andin Dawut Perwerdigarning aldida köydürme qurbanliq bilen inaqliq qurbanliqlirini sundi.

18 Dawut köydürme qurbanliq bilen inaqliq qurbanliqlirini keltürüp bolup, xalayıqqa samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning namida bext-beriket tilidi.

□ 6:5 «tentene qilip küy oqup...» — yaki «herxil archa yaghachliridin yasalghan sazlarini chélip...». «daqa-dumbaqa» — yaki «shaqildaqlar». □ 6:8 «Perez-Uzzah» — «Uzzahga bösüp kirish» dégen menide.

□ 6:12 «Perwerdigar Öz ehde sanduqi wejedin...» — ibranii tilida «Perwerdigar Xudaning ehde sanduqi wejedin...». □ 6:13 «Perwerdigarning sanduqini kötürgenler alte qedem méngip, shundaq boldiki, u bir buqa bilen bir bordaq mozayni qurbanliq qildi» — «alte qedem» bizningche bu deslepki alte qedemni körsitidu. Bashqa birxil terjimisi «Ular her alte qedem mangghanda, bir qétim buqa we bordaq mozay qurbanliq qildi». Lékin undaq bolsa, ilgerlesh bek asta bolatti! □ 6:14

«Dawut bolsa kanap efodni kiyip...» — «efod» adette peqet kahinlar kiyidighan jiliktidek qisqa bir köynek idi. Bizning «tebirlar»imizni körüng. Dawutning efodni kiyishi belkim ussul oynashqa azade bolush üçhün idi (14-ayetni körüng).

19 U pütkül Israil jamaitige, er bilen ayallarning herbirige birdin qoturmach, birdin xorma poshkili we birdin üzüm poshkilini teqsim qilib berdi. Andin xelqning herbiri öz öyige yénip ketti.□

20 Dawut öz ailisidikilerni mubareklesh üçün yénip kelgende, Saulning qizi Miqal uning aldigha chiqip: Bügün Israilning padishahi özini shunche shereplik körsettimu, qandaq? U xuddi pes bir ademning nomussizlache özini yalingachlighinigha oxshash, xizmetkarlirining dédeklirining köz aldida özini yalingachlidi!□

21 Dawut Miqalgha: Undaq *shadlan'ghinim* Perwerdigar aldida idi. U atang we uning pütkül jemetini örüp, méni Perwerdigarning xelqi bolghan Israil üstige bashlamchi qilib tiklidi. Shunga men Perwerdigarning aldida ussul oynaymen!

22 Emeliyette men özümni téximu erzimes qilib, öz nezirimde özüm töwen bolushqa razimen. Lékin sen éytqan u dédeklerning neziride bolsa, hörmetke sazawer bolimen — dédi.

23 Saulning qizi Miqal bolsa, ölidighan künigiche bala tughmidi.

7

Perwerdigarning Dawutqa qilghan ulugh wediliri

1Tar. 17:1-5

1 Padishah öz ordisida turatti, Perwerdigar uninggha etrapidiki barliq dushmanliridin aram bergendin kéyin,

2 padishah Natan peyghemberge: Mana qara, men kédir yaghichidin yasalghan öyde olturimen, lékin Xudaning ehde sanduqi bir chidirning ichide turuwatidu — dédi.□

3 Natan padishahqa jawap bérip: Könglüngde néme oylichining bolsa, shuni qilghin; chünki Perwerdigar séning bilen billidur — dédi.

4 Lékin kéchide shundaq boldiki, Perwerdigarning sözi Natan'gha kélip mundaq déyildi:

5 — Bérip qulum Dawutqa dégin: «Perwerdigar: — «Sen derweqe Manga turidighan'gha öy salmaqchimusen?» — deydu. □

6 — «Men Israillarni Misirdin chiqarghandin tartip, bu kün'giche bir öyde olturmidim, belki bir chédirmi makan qilib, kézip yürdüm.

7 Men Özüm barliq Israillar bilen yürgen hemme yerlerde, xelqim Israilni padichi bolup béqishqa emr qilghanlarga, yeni Israilning herqandaq qebilisining bir *yétekchisige*: Némishqa Manga kédir yaghachtin bir öy yasimaysiler? — dep baqqanmu? □

8 Emdi qulum Dawutqa mundaq dégin: — Samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar: — Séni xelqim Israilgha bashlamchi qilib tiklesh üçün séni yaylaqlardin, qoy béqishtin élip keldim, — deydu,

□ 6:19 «birdin xorma poshkili» — yaki «bir yutum sharab» yaki «bir parche gösh». □ 6:20 «...öz ailisidikilerni mubareklesh üçün...» — «mubareklesh» mushu yerde «bext-beriket tilesh»ni öz ichige alidu. «Bügün Israilning padishahi ... xizmetkarlirining dédeklirining köz aldida özini yalingachlidi!» — «özini yalingachlidi» dégen gep erkinrek ussul oynashqa Dawutning «efod»ni kiygenlikini körsitidu. □ 7:2 «Xudaning ehde sanduqi bir chidirning ichide turuwatidu» — mushu yerde «chédirning ichide» ibraniy tilida «perdiler ichide» dégen söz bilen ipadilinidu. □ 7:5 «qulum Dawut» — «qul» dégen uqum toghruluq «tebirler»imizni körüng. □ 7:7 «Israilning herqandaq qebilisining bir yétekchisi...» — «1Tar.» 17:6de «Israilning herqandaq yétekchi hakimi» déyilidu.

9 — we meyli qeyerge barmighin, Men haman séning bilen bille boldum we séning aldingdin barliq dushmanliringni yoqitip keldim; yer yuzidiki ulughlar nam-shöhretke ige bolghandek séni ulugh nam-shöhretke sazawer qildim. ■

10-11 Men xelqim bolghan Israilgha bir jayni békitip, ularni shu yerde tikip üstürimen; shuning bilen ular öz zéminida turidighan, parakendichilikke uchrimaydighan bolidu. Reziller desleptidikidek, shundaqla Men xelqim Israil üstige hökümraniq qilishqa hakimlarni teyinligen künlerdikidek, ulargha qaytidin zulum salmaydu. Men hazir sanga hemme dushmanliringdin aram berdum. Emdi Menki Perwerdigar sanga shuni éytip qoyayki, Men séning üçün bir öyni qurup bérimen!» — deydu. □

12 «Künliring toshup, ata-bowiliring bilen ölümdé uxlighiningda, Men öz pushtingdin bolghan neslingni séning ornungda turghuzup, padishahliqini mezmum qilimen. □ ■

13 Méning namim üçün bir öyni yasighuchi u bolidu, we Men uning padishahliq textini ebedgiche musthekem qilimen. ■

14 Men uninggha ata bolimen, u Manga oghul bolidu. Eger u qebihlik qilsa, uninggha insanlarning tayiqi bilen we adem balilirining sawaqt-dumbalashliri bilen terbiye bérimen. □ ■

15 Emma Men séning aldingda örüwetken Sauldin méhir-shepquitimni juda qilghinimdek, uningdin méhir-shepquitimni juda qilmaymen.

16 Shuning bilen séning öyüng we séning padishahliqing aldingda hemishe mezmum qilinidu; texting ebedgiche mezmum turghuzulidu.» □

17 Natan bu barliq sözler we barliq wehiyni héchnéme qaldurmay, Dawutqa éytip berdi.

18 Andin Dawut padishah kirip, Perwerdigarning aldida olturup mundaq dédi: «I, Reb Perwerdigar, men zadi kim idim, méning öyüm néme idi, Sen méni mushu derijige kötürgüdek?

19 Lékin, i Reb Perwerdigar, *méning bu mertiwem* Séning neziringde kichikkine bir ish hésablandi; chünki Sen men qulungning öyining yiraq kelgüsi toghruluq sözlidig; bu hemmila ademge daim bolidighan ishmü, i, Reb Perwerdigar? □

20 Emdi Dawut Sanga yene néme désun? Sen Öz qulungni tonuysen, i, Reb Perwerdigar!

21 Sen söz-wedeng wejedin, Öz könglüngdikige asasen bu ulugh ishning hemmisini qulung bilsun dep békitip qilghansen.

■ 7:9 2Sam. 8:6,14 □ 7:10-11 «Men séning üçün bir öy qurup bérimen» — Dawut esli Xuda üçün bir öy qurmaqchi bolghan, lékin Xuda Dawutqa: Sanga bir öy (aile, jemet, sulale dégen menide) qurup bérimen» dep jawab béridu. □ 7:12 «Men öz pushtingdin bolghan neslingni séning ornungda turghuzup, ...» — mushu yerde «pushtingdin» — ibranij tilida «ich-baghringdin». ■ 7:12

1Pad. 8:20 ■ 7:13 1Pad. 5:19; 6:12; 1Tar. 22:10 □ 7:14 «uninggha insanlarning tayiqi bilen we adem balilirining sawaqt-dumbalashliri bilen terbiye bérimen» — démek, Dawutning ewladliridin bolghan padishahlar gunah qilsa, Xuda ulargha insanij wasite (belkim dushmanning wasitisi) bilen terbiye béridu. ■ 7:14 Zeb. 89:26-27, 31; Ibr. 1:5 □ 7:16 «...séning öyüng we séning padishahliqing aldingda hemishe mezmum qilinidu» — yaki «...séning öyüng we séning padishahliqing aldingda hemishe mezmum qilinidu». □ 7:19 «*méning bu mertiwem* Séning neziringde kichikkine bir ish hésablandi» — démek, «Sen (alliqachan) méni mushu (yuqiri) derijige kötürgenkensen...» dégen söz (18-ayetni körüng) uning padishah bolghanliqini körsitidu. Lékin Xuda bu imtiyazdin yene köp imtiyazlarni qoshup bermekchi. 9-16-ayetlerni qaytidin körüng.

■ 7:12 1Pad. 8:20 ■ 7:13 1Pad. 5:19; 6:12; 1Tar. 22:10 □ 7:14 «uninggha insanlarning tayiqi bilen we adem balilirining sawaqt-dumbalashliri bilen terbiye bérimen» — démek, Dawutning ewladliridin bolghan padishahlar gunah qilsa, Xuda ulargha insanij wasite (belkim dushmanning wasitisi) bilen terbiye béridu. ■ 7:14 Zeb. 89:26-27, 31; Ibr. 1:5 □ 7:16 «...séning öyüng we séning padishahliqing aldingda hemishe mezmum qilinidu» — yaki «...séning öyüng we séning padishahliqing aldingda hemishe mezmum qilinidu». □ 7:19 «*méning bu mertiwem* Séning neziringde kichikkine bir ish hésablandi» — démek, «Sen (alliqachan) méni mushu (yuqiri) derijige kötürgenkensen...» dégen söz (18-ayetni körüng) uning padishah bolghanliqini körsitidu. Lékin Xuda bu imtiyazdin yene köp imtiyazlarni qoshup bermekchi. 9-16-ayetlerni qaytidin körüng.

²² Shunga Sen ulughsen, i Perwerdigar; qulaqlirimiz barliq anglighinidek, Séning tengdishing yoq, Sendin bashqa héchqandaq ilah yoqtur. ■

²³ Xelqing Israildek yene bashqa bir el barmu, ular jahanda alahide turidu? — Chünki Sen Xuda ularni Misirdin qutquzup Özüngge xas bir xelq qilish üçün, shundaqla nam-shöhretke ige bolush üçün, Özüng barding; Sen Özüng üçün Misirdin, ellerdin we ularning ilahliridin qutquzup chiqqan xelqing aldida zémining üçün ulugh we dehshetlik ishlarni qilding. □ ■

²⁴ Sen xelqing Israilni Özüng üçün ebedgiche bir xelq bolushqa békitting; Sen, i Perwerdigar, ularning Xudasi boldung.

²⁵ Emdi hazir, i Perwerdigar Xuda, Öz qulung we uning öyi toghrisida éytqan wedengge ebedgiche mezmum emel qilghin; Sen dégenliring boyiche ishni ada qilghaysen!

²⁶ Séning naming ebedgiche ulughlinip: — Samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Israilning üstide turidighan Xudatur, dep éytilsun, shundaqla Öz qulungning öy-sulalisi séning aldingda mezmum turghuzulsun.

²⁷ Chünki Sen, i samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, Israilning Xudasi Öz qulunggha: Men sanga bir öy-sulale qurup bérimen, dep wehiy qilding; shunga qulung bu duani séning aldingda qilishqa jür'et qildi.

²⁸ Emdi sen, i Reb Perwerdigar, birdinbir Xudadursen, Séning sözliring heqiqettur we Sen bu bext-iltipatni Öz qulunggha wede qilding; ■

²⁹ shunga qulungning öy-jemetini Séning aldingda menggü turushqa nésip qilip beriketligeysen; chünki Sen, i Reb Perwerdigar, buni wede qilghansen; bu bext-iltipating bilen Öz qulungning öy-jemeti ebedgiche bext-iltipatqa nésip bolidu».

8

Dawut etrapidiki ellerni özige béqindüridu

1Tar: 18:1-14

¹ Bu ishlardin kéyin shundaq boldiki, Dawut Filistiylerge hujum qilip, ularni boysundurdi. Shundaq qilip, Dawut Filistiylerning qolidin merkiziy shehning hoquqini aldi. □

² U hem Moabiylargha hujum qilip, ularnimu meghlup qildi. U ularni yerge yatquzup, tana bilen ölchep, ikki tana kelgenlerni öltürdi, bir tana kelgenlerni tirik qaldurdi. Moabiylar bolsa Dawutqa béqinip, uninggha séliq tapshurdi.

³ Andin Zobahning padishahi Rehobning oghli Hadad'ézer Efrat deryasigha chiqip, shu yerdiki hakimiyetni özige qayüdin tartiwalmaqchi bolghanda, Dawut uninggha hujum qilip, meghlup qildi.

■ **7:22** Qan. 3:24; 4:35; 32:39; 1Sam. 2:2; Zeb. 86:8; Yesh. 45:5, 18, 22; Mar. 12:29, 32 □ **7:23** «ularni... qutquzup Özüngge xas bir xelq qilish üçün, shundaqla nam-shöhretke ige bolush üçün, özüng barding» — tékistning éniq menisi shuki, Israilni Misirdin qutquzush üçün Xuda Özi shexsen Misirgha barghan. «...ularni... ellerdin we ularning ilahliridin qutquzup chiqqan» — mushu ibare belkim Xudaning Israil aldida Pelestin zéminida turuwatqan butperes ellerni qoghliwétishini körsitishi mumkin. ■ **7:23** Qan. 4:7, 34; 10:21; 33:29; Zeb. 147:19-20 ■ **7:28** Yuh. 17:17 □ **8:1** «...merkiziy shehning hoquqini aldi» — yaki «Metteg-Ammah shehirini aldi».

4 Dawut uning qoshunidan bir ming yette yüz atliq eskerni we yigirme ming piyade eskerni esir qildi; Dawut harwa atlirining piyini kestürdi, lékin özige yüz harwiliq atni qaldurup qoydi. □ ■

5 Demeshqtiki Suriyler Zobahning padishahi Hadad'ézerge yardem bérish üçün chiqti, lékin Dawut Suriylerdin yigirme ikki ming ademni öltürdi. □

6 Andin Dawut birnechche bargah eskerlerni Demeshqtiki Suriylerning zéminida turghuzdi; shuning bilen Suriyler Dawutqa béqinip uninggha séliq tapshurdi. Dawut qeyerge barsa, Perwerdigar uninggha nusret béretti. □

7 Dawut Hádad'ézerning ghulamirigha teminlen'gen altun qalqanni tartiwélip, Yérusalémgha keltürdi

8 we Hádad'ézerning sheherliri bolghan Bitah bilen Birotay sheherliridinmu intayin köp misni qolgha chüshürdi. □

9 Xamatning padishahi Toy Dawutning Hádad'ézerning pütün qoshunini meglup qilghinini anglap,

10 öz oghli Yoramni Dawutning halini sorashqa we Dawutning Hádad'ézer bilen jeng qilip uni meglup qilghinigha uni tebrikleshke ewetti. Chünki Hádad'ézer daim Toy bilen jeng qilip kéliwatatti. Yoram bolsa kümüş, altun we mis qacha-buyumlarni élip keldi. □

11-12 Dawut padishah mushularni we özi béqindurghan hemme ellerdin, jümlidin Suriylerdin, Moabiylardin, Ammoniylardin, Filistiylerdin we Amaleklerdin olja alghan altun-kümüshlerni Perwerdigargha atap béghishlidi. Bular Zobahning padishahi Rehobning oghli Hádad'ézerdin alghan oljini öz ichige alidu. □

13 Dawut Suriylerni meglup qilip, yeni on sekkiz ming ademni «Shor wadisi»da öltürüp yan'ghanda, uning nam-dangqi xéli chiqqanidi. ■

14 U Édomda esker bargahlirini turghuzdi; pütün Édomda bargahlarni qurdi. Shuning bilen Édomiyalarning hemmisi Dawutqa béqindi. Dawut qeyerge barsa, Perwerdigar uninggha nusret béretti.

15 Dawut pütkül Israil üstige seltenet qildi; u pütkül xelqini sorap, adil hökümler chiqirip adalet yürgüzetti.

Orda emeldarliri

2Sam. 20:23-26; 1Tar. 18:15-17

16 Zeruiyaning oghli Yoab qoshunning sardari boldi; Ahiludning oghli Yehoshafat mirza boldi;

17 Axitubning oghli Zadok bilen Abiyatarning oghli Aximelek kahin boldi; Séraya diwan bëgi boldi.

18 Yehoyadaning oghli Binaya Keretiyler bilen Peletiylerning yobbashchisi boldi; Dawutning oghullirimu kahin boldi. □

□ **8:4** «bir ming yette yüz atliq esker» — yaki «bir ming yette yüz jeng harwisi». ■ **8:4** 1Tar. 18:4 □ **8:5** «Demeshqtiki Suriyler» — yeni «Demeshqtiki Suriyelikler». □ **8:6** «Suriyler» — yaki «Aramiyalar». Hazirqi Suriyedikiler ulardin, yeni Aramiylardin chiqqan. □ **8:8** «Bitah» — yaki «Tébah» — «1Tar.» 18:8ni körüng. □ **8:10** «Toy ... öz oghli Yoramni ... tebrikleshke ewetti» — «1Tar.» 18:10de «Yoram» «Xadoram» dégen bashqa bir isim bilen atilidu. □ **8:11-12** «Suriylerdin» — yaki «Édomlardin» — 14-ayetni we «1Tar.» 18:11ni körüng. ■ **8:13** Zeb. 60:1-4 □ **8:18** «Keretiyler bilen Peletiyler» — belkim Dawutqa alahide muhapizetchiler yaki alahide zerbidar eskerler bolghan bolushi mumkin idi. «Dawutning oghullirimu kahin boldi» — mushu yerde «kahin» belkim (1) ularning Xudaning ibaditide adettiki kahinlardin bashqa alahide wezipiliri barliqini; (2) hakimiyette birxil wezirlikini körsitishi mumkin («1Tar.» 18:17nimu körüng).

9

Mefiboshetke shepqet kōrsitish

- ¹ Dawut: Saulning ōyidin tirik qalghan birersi barmikin, bar bolsa men Yonatanning hōrmitide uninggha shapaet kōrsitey? — dēdi.
- ² Emdi Saulning ailisidiki Ziba dēgen bir xizmetkar qalghanidi. Ular uni Dawutning qēshigha chaqirdi. Kelgende, padishah uningdin: Sen Zibamu? dep soridi. U: Pēqir men shu! — dēdi. ■
- ³ Padishah: Saulning ailisidin birersi tirik qaldimu? Men uninggha Xudaning shapaitini kōrsitey dawatimen, — dēdi. Ziba padishahqa: Yonatanning bir oghli tirik qaldi; uning ikki puti aqsaydu — dēdi. □ ■
- ⁴ Padishah uningdin: U qeyerde, dep soridi. Ziba padishahqa: U Lo-Dibarda, Ammielning oghli Makirning ōyide turidu — dēdi.
- ⁵ Shunga Dawut padishah kishi ewetip uni Lo-Dibardin, Ammielning oghli Makirning ōyidin ēlip keldi.
- ⁶ Saulning newrisi, Yonatanning oghli Mefiboshet Dawutning aldigha kelgende, yūzini yerge yiqip, tezim qildi. Dawut: *Sen Mefiboshetmu?* — dep chaqiriwidi, u: Pēqir shu! — dep jawap qayturdi.
- ⁷ Dawut uninggha: Qorqmighin, atang Yonatan ūchūn, sanga shapaet qilmay qalmaymen; bowang Saulning hemme yer-zēminlirini sanga qayturup bérey, sen hemishe méning dastixinimdin ghizalinisen — dēdi. □
- ⁸ Mefiboshet tezim qilip: Qulung néme idi, mendek bir ōlūk it aliyliri qedirliģudek néme idim? — dēdi.
- ⁹ Andin padishah Saulning xizmetkari Zibani chaqirip uninggha: Saulning we pūtkūl ailisining hemme teelluqatini mana men ghojangning oghlining qoligha berdim.
- ¹⁰ Sen bilen oghulliring we xizmetkarliring uning ūchūn shu zēminda tēriqchiliq qilip, chiqqan mehsulatirini ghojangning oghligha yēyishke tapshurunglar. Ghojangning oghli Mefiboshet men bilen hemishe hemdastixan bolup ghizalinidu, — dēdi (Zibaning on besh oghli we yigirme xizmetkari bar idi).
- ¹¹ Ziba padishahqa: Ghojam padishah qullirigha buyrughanning hemmisige keminiliri emel qilidu, — dēdi. Padishah Dawut *yene*: Mefiboshet bolsa padishahning bir oghlidek dastixinimdin taam yēsun — dēdi.
- ¹² Mefiboshetning Mika dēgen kichik bir oghli bar idi. Zibaning ōyide turuwatqanlarning hemmisi Mefiboshetning xizmetkarliri boldi.
- ¹³ Emdi Mefiboshet Yērusalēmda turatti; chūnki u hemishe padishahning dastixinidin taam yep turatti. Uning ikki puti aqsaq idi.

10

*Dawut we Ammoniylar**1Tar: 19:1-19*

■ 9:2 2Sam. 16:1-4; 19:17 □ 9:3 «Yonatanning **bir oghli tirik qaldi; uning ikki puti aqsaydu**» — Zibaning bu sōzni dēyishi, belkim, Dawutning Saulning jemetidikilerni izdeshtiki meqsiti ōz textige hēchqandaq tehdit bolmasliqi ūchūn, ularni yoqitish, dep oyilisa kērek; shunga u Mefiboshetni aqsaq deydu — aqsaq bir adem textke hēchqandaq tehdit bolmaydu. ■ 9:3 2Sam. 4:4 □ 9:7 «**bowang Saul**» — ibraniy tilida «atang Saul» dēgen sōz bilen ipadilini. «Ata» dēgenning ibraniy tilida menisi kengdur.

1 Kéyin shundaq ish boldiki, Ammoniylarning padishahi öldi we uning Hanun dégen oghli ornida padishah boldi.

2 Dawut bolsa: Uning atisi manga iltipat körsetkendek men Nahashning oghli Hanun'gha iltipat körsitey, — dédi. Andin Dawut atisining petisige *Hanunning* könglini sorashqa öz xizmetkarliridin birnechchini mangdurdi. Dawutning xizmetkarliri Ammoniylarning zéminigha kelgende,

3 Ammoniylarning emeldarliri ghojisi Hanun'gha: Sili Dawutni rastla atilirining hörmiti üçün qashlirigha köngül sorap adem ewetiptu, dep qaramla? Dawutning xizmetkarlirini qashlirigha ewetkini sheherni paylap uningdin melumat élish, andin bu sheherni aghdurush üçün emesmu? — dédi.

4 Shuning bilen Hanun Dawutning xizmetkarlirini tutup, saqallirining yérimini chüshürüp, kiyimlirining beldin töwinini kestürüp, kötini échip ketküzüwetti.

5 Bu xewer Dawutqa yetküzdü; u ularni kütüwélishqa aldigha adem mangdurdi; chunki ular intayin nomus hés qilghanidi. Padishah ulargha: Saqalburutunglar öskichilik Yérixo shehiride turup, andin yénip kélinglar, — dédi.

6 Ammoniylar özlirining Dawutning nepritige uchrighanliqini bilip, adem ewetip Beyt-Rehobdiki Suriylar bilen Zobahdiki Suriylerdin yigirme ming piyade esker, Maakahning padishahidin bir ming adem we Tobdiki ademlerdin on ikki ming ademni yallap keldi.

7 Dawut buni anglap, Yoabning pütkül jenggiwar qoshunini *ularning aldigha* mangdurdi.

8 Ammoniylar chiqip sheherning derwazisining aldida sep tüzidi; Zobah bilen Rehobdiki Suriylar we Tob bilen Maakahning ademliri dalada sep tüzidi; □

9 Yoab jengning aldi hem keynidin bolidighanliqigha közi yétip, Israildin bir qisim serxil ademlerni ilghap, Suriyelerge qarshi sep tüzidi;

10 qalghanlarni Ammoniylargha qarshi sep tizghin dep inisi Abishayning qoligha tapshurp, uninggha:

11 — Eger Suriylar manga küchlük kelse, sen manga yadrem bergeysen; emma Ammoniylar sanga küchlük kelse, men bérip sanga yadrem bérey.

12 Jür'etlik bolghin! Öz xelqimiz üçün we Xudayimizning sheherliri üçün baturluq qilayli. Perwerdigar Özige layiq körün'ginini qilghay! — dédi.

13 Emdi Yoab we uning bilen bolghan ademler Suriyelerge hujum qilghili chiqti; Suriylar uning aldida qachtı.

14 Ammoniylar Suriylarning qachqinini körgende, ularmu Abishaydin qéchip, sheherge kiriwaldi. Yoab bolsa Ammoniylar bilen jeng qilishtin chékinip, Yérusalémgha yénip keldi.

15 Suriylar bolsa özlirining Israillarning aldida meghlup bolghinini körgende, yene jem bolushti.

16 Hādad'ēzer ademlerni ewetip, *Efrat* deryasining néri teripidiki Suriylarni *yadremge* chaqirip, ularni yötkep keldi; ular Xélam shehirige kelgende, Hādad'ēzerning qoshunining serdari Shobak ulargha bashchiliq qildi.

17 Bu xewer Dawutqa yetkende, u pütkül Israilni yighdurup, Jordan deryasidin ötüp, Xélam shehirige bardı. Suriylar Dawutqa qarshi sep tizip, uninggha hujum qildi.

□ 10:8 «sheherning derwazisi» — «sheher» belkim ularning paytexti Rabbahni körsitidu (14-ayetni körüng).

¹⁸ Suriyler yene Israildin qachti. Dawut bolsa yette yüz jeng harwiliqni, qiriq ming atliq eskerni qirdi hem qoshunining serdari Shobakni u yerde öltürdi. □

¹⁹ Hädad'ézerge béqin'ghan hemme padishahlar özlirining Israil aldida yéngilini körgende, Israil bilen sülh qiliship ulargha béqindi. Shuningdin kéyin Suriyler Ammoniylargha yene yarem birishke jür'et qilalmidi.

11

Dawutning éghir gunahi

¹ Shundaq boldiki, yéngi yilning béshida, padishahlar jengge atlan'ghan waqıtta Dawut Yoabni ademliri bilen hemde hemme Israilni jengge mangdurdı; ular Ammoniylarning zéminini weyran qilip, Rabbah shehirini muhasirige aldi. Lékin Dawut Yérusalémde qaldı. □ ■

² Bir küni kechte Dawut kariwattin qopup, padishah ordisinging ögiziside aylinip yúretti; ögzidin u munchida yuyuniwatqan bir ayalni kördi. Bu ayal bek chirayliq idi.

³ Dawut adem ewetip, ayalning xewirini sorıdı; birsi uninggha: — Bu Éliamning qızı, Hittiy Uriyaning ayali Bat-Shéba emesmu? — dédi.

⁴ Dawut kishi ewetip, uni qéshigha ekeltürdi (u waqıtta u adettin pakliniwatqanidi). U uning qéshigha kelgende, Dawut uning bilen bille boldı; andin u öz öyige yénip ketti. □ ■

⁵ Shuning bilen u ayal hamilidar boldı, hem Dawutqa: Méning boyumda gaptu, dep xewer ewetti.

⁶ Shuning bilen Dawut Yoabqa xewer yetküzüp: Hittiy Uriyani méning qéshimgha ewetinglar, dédi. Yoab Uriyani Dawutning qéshigha mangdurdı.

⁷ Uriya Dawutning qéshigha kelgende, u Yoabning halini, xelqning halini we jeng ehwalini sorıdı.

⁸ Andin Dawut Uriyagha: Öz öyüngge bérip putliringni yughin, dédi. Uriya padishahning ordisidin chiqqanda, padishah keynidin uninggha bir sowgha ewetti. □

⁹ Lékin Uriya öz öyige barmay, padishahning ordisinging derwazisida, ghojisining bashqa qul-xizmetkarlirining arisida yatti.

¹⁰ Ular Dawutqa: Uriya öz öyige barmıdı, dep xewer berdi. Dawut Uriyadin: Sen yiraq seperdin kelding emesmu? Némishqa öz öyüngge ketmiding? — dep sorıdı.

□ **10:18 «qiriq ming atliq esker»** — yaki «qiriq ming piyade eskerni» — «1Tar.» 19:18ni körüng. Shu yerde «yette ming jeng harwisi» déyilidu. Perqining sewebi belkim: (1) qolimizdiki köchürmilerde köchürgüchining sewenliki bolushi mumkin; (2) ikki ayyete xatirilen'gen sanlarnı hésablash nuqtisi oxshimaydighan bolushi mumkin. □ **11:1 «yéngi yilning béshida»** — Xuda Yehudiy xelqige tapshurghan kaléndar boyiche «yéngi yil» etiyazda bashlinatti («Mis.» 12:1). ■ **11:1 1Tar. 20:1-3**

□ **11:4 «u waqıtta u adettin pakliniwatqanidi»** — yaki «u waqıtta u yéngila paklan'ghanidi». Musagha chüshürülgen qanun boyiche («Law.» 15:19-20) er kishining öz ayalining adet waqıtta (7 kün hésablinatti) uning bilen bille yétishigha bolmaytti, bolmisa u ibadetke nisbeten «napak» qilinatti (ayal kishining «adettin yéngila paklan'ghan» waqıtta hamilidar bolushi eng mumkin bolghan waqıt, elwette). «Pak» bolsun «napak» bolsun bashqa birsining ayaligha tégish intayin éghir gunahdur, elwette.

■ **11:4 Law. 15:19-24; 18:19** □ **11:8 «Öz öyüngge bérip...»** — ibranıy tilida «Öz öyüngge chüshüp» — orda Yérusalémning bek yuqiri bir jayida idi. «putliringni yughin...» — démek, «rahetlen».

¹¹ Uriya Dawutqa: Mana, ehde sanduqi, Israillar we Yehudalar bolsa kepil-erde turup, ghojam Yoab bilen ghojamning xizmetkarliri ochuq dalada chédir tikip yétiwatsa, men yep-ichip, ayalim bilen yétishqa öyümge baraymu? Séning jéning bilen we hayating bilen qesem qilimenki, men undaq ishni qilmaymen — dédi.

¹² Dawut Uriyagha: Bügün bu yerde qalghin, ete séni ketküzwétimen, — dédi. Uriya u küni we etisi Yérusalémde qaldı.

¹³ Dawut uni chaqirip hemdastixan qilip, yep-ichküzüp mest qildi. Lékin shu kéchisi Uriya öz öyige barmay, chiqip ghojisining qul-xizmetkarlirining arisida öz kariwitida uxlidi.

¹⁴ Etisi Dawut Yoabqa xet yézip, Uriyaning alghach kétishige berdi.

¹⁵ Xette u: Uriyanı soqush eng keskin bolidighan aldinqi septe turghuzghin, andin uning öltürülüşü üçün uningdin chékinip turunglar, dep yazghanıdı.

¹⁶ Shuning bilen Yoab sheherni közitip, Uriyani palwanlar *keskin soqushqan* yerge mangdurdı.

¹⁷ Sheherdiki ademler chiqip, Yoab bilen soqushqanda xelqtin, yeni Dawutning ademliridin birnechchisi yiqildi; Uriyamu öldi.

¹⁸ Yoab adem ewetip jengning hemme weqeliridin Dawutqa xewer berdi.

¹⁹ U xewerchige mundaq tapıldı: Padishahqa jengning hemme weqelirini dep bolghiningda,

²⁰ eger padishah ghezeplinip séningdin: Soqushqanda némishqa sheher sépilgha shundaq yéqin bardinglar? Ularning sépilidin ya atidighanliqini bilmemtinglar?

²¹ Yerubbeshetning oghli Abimelekni kim öltürginini bilmemsen? Bir xotun sépildin uninggha bir parche yarghunchaq téshini étip, u Tebez shehiride ölmidimu? Némishqa sépilgha undaq yéqin bardinglar? — Dése, sen: Silining qulliri Hittiy Uriyamu öldi, dep éytqin — dédi. □ ■

²² Xewerchi bérip Yoab uninggha tapshurup ewetken xewerning hemmisini Dawutqa dep berdi.

²³ Xewerchi Dawutqa: Düşmenler bizdin küchlük kélip, dalada bizge hujum qildi; lékin biz ulargha zerbe bérip chékindürüp, sheherning derwazisighiche qoghıduq.

²⁴ Andin ya atquchilar sépildin qul-xizmetkarliringgha ya étip, padishahning qul-xizmetkarliridin birnechchini öltürdi. Qulliri Uriyamu öldi — dédi.

²⁵ Dawut xewerchige: Yoabqa mundaq dégin: — Bu ish nezirinde éghir bolmisun, qilich ya uni ya buni yeydu; sheherge bolghan hujumınglarnı qattiq qilip, uni ghulitınglar, dep éytip uni jür'etlendürgin — dédi.

²⁶ Uriyaning ayali éri Uriyaning ölginini anglap, éri üçün matem tutti.

²⁷ Matem künliri ötkende Dawut adem ewetip uni ordisigha keltürdi. Shuning bilen u Dawutning ayali bolup, uninggha bir oghul tughdi. Lékin Dawutning qilghan ishi Perwerdigarning neziride rezil idi.

12

Natan peyghember Dawutqa tenbih béridu

□ **11:21** «Bir xotun sépildin uninggha bir parche yarghunchaq téshini étip, u ... ölmidimu?» — bu weqe «Hak.» 9:50-57de tépilidu. ■ **11:21** Hak. 9:52, 53

1 Perwerdigar Natanni Dawutning qéshigha mangdurdi. U Dawutning qéshigha kélip uningha mundaq dédi: «Bir sheherde ikki adem bar bolup, birsi bay, yene birsi kembeghel idi.

2 Bayning intayin tola qoy we kala padiliri bar idi.

3 Lékin kembeghelning ózi sétiwélip baqqan kichik bir saghliq qozidin bashqa bir nersisi yoq idi. Qoza kembeghelning óyide baliliri bilen teng ósüp chong boldi. Qoza uning yéginidin yep, uning ichkinidin ichip, uning quchiqida uxldi; uning neziride u óz qizidek idi.

4 Bir küni bir yoluchi bayningkige keldi. Emma u ózige kelgen méhman üçün ózining qoy yaki kala padiliridin birini yégüzüşke teyyarlashqa közi qiymay, belki kembeghelning qozisini tartiwélip soyup, kelgen méhman üçün teyyarlidi».

5 Dawut buni anglap u kishige qattiq ghezeplendi. U Natan'gha: Perwerdigarning hayati bilen *qesem qilimenki*, shuni qilghan adem ólümge layiqtur!

6 U héch rehimdilliq körsetmey bu ishni qilghini üçün qozigha töt hesse tölem tólisun — dédi. □ ■

7 Natan Dawutqa: Sen del shu kishidursen! Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: «Men séni Israilning üstide padishah bolghili mesih qildim we Saulning qolidin qutquzdim; ■

8 Men ghojangning jemetini sanga bérip, ghojangning ayallirini quchiqingha yatquzup, Israilning jemeti bilen Yehudaning jemetini sanga berdim. Eger sen buni az körgen bolsang, Men sanga yene hessilep bérettim; □

9 Némishqa Perwerdigarning sózini kózge ilmay, uning neziride rezil bolghanni qilding? Sen Hittiy Uriyani qilich bilen óltürgüzüp, uning ayalini ózüngge ayal qilding, sen uni Ammoniylarning qilichi bilen qetl qilding.

10 Emdi sen Méni kózge ilmay, Hittiy Uriyaning ayalini ózüngge ayal qilghining üçün, qilich séning öyüngdin ayrilmaydu».

11 Perwerdigar mundaq deydu: — «Mana óz öyüngdin sanga yamanliq keltürüp, közliringning aldida ayalliringni élip, sanga yéqin birsige bérimen, u bolsa küpkündüzde ayalliring bilen yatidu. ■

12 Sen bolsang u ishni mexpiy qilding, lékin Men bu ishni pütkül Israilning aldida kündüzde qilimen» — dédi.

13 Dawut Natan'gha: — Men Perwerdigarning aldida gunah qildim — dédi. Natan Dawutqa: Perwerdigar hem gunahingdin ótti; sen ólmeysen.

14 Halbuki, bu ish bilen Perwerdigarning dühshmenlirige kupurluq qilishqa purset bergining üçün, séningdin tughulghan oghul bala choqum ólidu, — dédi.

15 Shuning bilen Natan óz óyige qaytip ketti. Perwerdigar Uriyaning ayalidin Dawutqa tughulghan balini shundaq urdiki, u qattiq késel boldi.

16 Dawut bala heqqide Xudagha yélindi. U roza tutup, kéchilerde ichkirige kirip yerde düm yatatti. □

17 Uning jemetining aqsaqalliri qopup uning qéshigha bérip, uni yerdin qopurmaqchi boldi; lékin u unimidi we ular bilen tamaq yéyishni ret qildi.

□ 12:6 «bu ishni qilghini üçün qozigha töt hesse tölem tólisun» — «Mis.» 22:1ni körüng. ■ 12:6 Mis. 22:1 ■ 12:7 1Sam. 16:13 □ 12:8 «Men ghojangning jemetini sanga bérip, ghojangning ayallirini quchiqingha yatquzup...» — «ghojang» Saul padishahni körsitidu. ■ 12:11 Qan. 28:30; 2Sam. 16:22 □ 12:16 «U roza tutup, kéchilerde ichkirige kirip yerde düm yatatti» — yaki «U roza tutup, kéchide ichkirige kirip yerde düm yatti».

18 Yettinchi küni bala öldi. Dawutning xizmetkarliri bala öldi, dégen xewerni uninggha bérishtin qorqup: «Bala tirik waqitida padishah bizning sözlirimizge qulaq salmidi, emdi biz qandaqmu uninggha bala öldi, dep xewer bérimiz? U özini zeximlendürüshi mumkin!» — déyishti.

19 Lékin Dawut xizmetkarlirining pichirlashqinini körüp, balining ölginini uqti. Shunga Dawut xizmetkarliridin: Bala öldimu? dep soridi. Ular: Öldi, — dep jawab berdi.

20 Shuning bilen Dawut yerdin qopup, yuyunup, *xushbuy* may bilen mesihlinip, kiyimlirini yenggüşlep, Perwerdigarning öyige kirip ibadet qildi; andin öz öyige qaytip özige tamaq ekeltürüp yédi.

21 Xizmetkarliri uninggha: Silining bu néme qilghanliri? Bala tirik chaghda roza tutup yighlidila, lékin bala ölgendin kéyin qopup tamaq yédila, — dédi.

22 U: Men: «Kim bilsun, Perwerdigar manga shapaet körsitip, balini tirik qaldurarmikin» dep oylap, bala tirik waqitta roza tutup yighlidim.

23 Lékin emdi u ölgendin kéyin némishqa roza tutay? Men uni yandurup alalaymenmu? Men uning yénigha barimen, lékin u yénimgha yénip kélelmeydu, — dédi

24 Dawut ayali Bat-Shébagha teselli berdi. U uning qéshigha kirip uning bilen yatti; u bir oghul tughiwidi, Dawut uni Sulayman dep atidi. Perwerdigar uni söydi, □ ■

25 we Natan peyghember arqiliq wehiy yetküzüp, uninggha Perwerdigar üçhün «Yedidiya» dep isim qoydi. □

Dawutning qoshunliri Ammoniylarni meghlup qilidu

1Tar. 20:1-3

26 Yoab Ammoniylarning shahane paytexti Rabbahqa hujum qilip uni aldi.

27 Andin Yoab xewerchilerni Dawutning qéshigha mangdurup: Men Rabbahqa hujum qilip, sheherning su bar qismini aldim.

28 Hazir sen qalghan eskerlerni yighip, sheherni qamal qilip, uni ishghal qilghin; bolmisa men sheherni alsam, méning ismim bilen atilishi mumkin — dédi.

29 Shunga Dawut hemme xelqni jem qilip, Rabbahqa hujum qilip uni aldi.

30 U ularning padishahining tajini uning bëshidin aldi. Uning üstidiki altuning éghirlighi bir talant idi, we uning közide bir göher bar idi. Kishiler bu tajni Dawutning bëshigha kiygüzdi, Dawut bolsa u sheherdin nurghun olja aldi. □ ■

31 Emma u yerdiki xelqni sheherdin chiqirip ularni here, xaman tépidighan tirnilar we tömür paltilar bilen ishletti yaki xumdanda qattiq emgekke saldi; Dawut Ammoniylarning hemme sheherliride shundaq qildi; andin Dawut barliq xelq bilen Yérusalémgha yénip keldi. □ ■

□ **12:24** «Dawut uni Sulayman dep atidi» — «Sulayman» ibraniiy tilida «shalom» — aman-tinchliq, xatirjemlik dégen menidiki söz bilen munasiwetlik. ■ **12:24** 1Tar. 22:9; Mat. 1:6 □ **12:25** «Natan peyghember arqiliq ... uninggha ... «Yedidiya» dep isim qoydi» — «Yedidiya»: «Perwerdigar söygen», dégen menide. ■ **12:26** 1Tar. 20:1-3 □ **12:30** «altuning éghirlighi bir talant idi» — «bir talant» belkim 34 kilogramdur. «uning közide bir göher bar idi» — yaki «uninggha birnechche göher qadaldi».

■ **12:30** 1Tar. 20:2 □ **12:31** «u ... ularni here, xaman tépidighan tirnilar we tömür paltilar bilen ishletti yaki xumdanda qattiq emgekke saldi» — bashqa birxil terjimisi: «u ... ularni herilerning tégige bésip yaki xaman tépidighan tirnilar astigha yaki paltining astigha aldi yaki ularni xumdanidin ötküzdi» (démek, ularni intayin qiynidi). ■ **12:31** 1Tar. 20:3

13

Dawutning qizi Tamar ziyankeshlikke uchraydu

1 Dawutning oghli Abshalomning Tamar dégen chirayliq bir singlisi bar idi. Bu ishlardin keyin, Dawutning oghli Amnon uninggha ashiq bolup qaldi.

2 Amnon singlisi Tamarning ishqida shunche derd tarttiki, u késel bolup qaldi. Emma Tamar téxi qiz idi; shuning bilen Amnon'gha uni bir ish qilish mumkin bolmaydighandek köründi.

3 Lékin Amnonning Yonadab isimlik bir dosti bar idi. U Dawutning akisi Shiméahning oghli idi. Bu Yonadab tolimu hiyliger bir kishi idi.

4 U Amnon'gha: Sen padishahning oghli turup, némishqa künden kün'ge bundaq jüdep kétsen? Qéni, manga éytip ber, dédi. Amnon uninggha: Men inim Abshalomning singlisi Tamargha ashiq boldum, dédi.□

5 Yonadab uninggha: Sen aghrip orun tutup, yétip qalghan boluwal; atang séni körgili kelgende uninggha: Singlim Tamar kélip manga tamaq bersun; uning tamaq etkinini körüşüm üchün, aldında tamaq étip bersun, men uning qolidin tamaq yey, dep éytqin, dédi.

6 Shuning bilen Amnon yétiwélip özini késel körsetti. Padishah uni körgili kelgende, Amnon padishahqa: Ötünimen, singlim Tamar bu yerge kélip, manga ikki qoturmach teyyar qilip bersun, andin men uning qolidin élip yey, dédi.

7 Shuning bilen Dawut ordisigha adem ewetip Tamargha: Sendin ötünimenki, akang Amnonning öyige bérip, uninggha yégüdek bir néme teyyarlap bergin, dep éytti.

8 Tamar Amnonning öyige bardı; u yatqanidi. U un élip yughurup, qoturmachlarni köz aldida etti.

9 Andin u qoturmachni qazandin élip, uning aldigha qoydi. Lékin u yigili unimidi; u: — Hemme adem méning qéshimdin chiqip ketsun, dédi. Shuning bilen hemme kishiler uning qéshidin chiqip ketti.

10 Andin Amnon Tamargha: Taamni ichkiriki hujrigha élip kirgin, andin qolungdin élip yeymen, — dédi. Tamar özi etken qoturmachni ichkiriki hujrigha, akisi Amnonning qéshigha élip kirdi.

11 Tamar ularni uninggha yégüzüp qoymaqchi boluwidi, u uni tutuwélip: I singlim, kel! Men bilen yatqin! dédi.

12 Lékin u uninggha jawab bérip: Yaq, i aka, méni nomusqa qoymighin! Israilda bundaq ish yoq! Sen bundaq peskeshlik qilmighin!

13 Men bu shermendichilikni qandaqmu kötürüp yüreleyen?! Sen bol-sang Israelning arisidiki exmeqlerdin bolup qalisen. Ötünüp qalay, peqet padishahqa désengla, u méni sanga tewe bolushtin tosimaydu, — dédi.

14 Lékin u uning sözige qulaq salmidi. U uningdin küchlük kélip, uni zorlap ayagh asti qilip uning bilen yatti.

15 Andin Amnon uninggha intayin qattiq nepretlendi; uning uninggha bolghan nepriti uninggha bolghan eslidiki muhebbitidin ziyade boldi. Amnon uninggha: Qopup, yoqal! — dédi.

16 Tamar uninggha: Yaq! Méni heydigen gunahing sen héli manga qilghan shu ishtin betterdur, dédi. Lékin Amnon uninggha qulaq salmidi,

□ 13:4 «kündin kün'ge ...» — ibraniy tilida «etigendin etigen'ge...».

17 belki xizmitidiki yash yigitni chaqirip: Bu *xotunni* manga chaplashturmay, sirtqa chiqirivet, andin ishikni taqap qoy, dédi. □

18 Tamar tolimu rengdar bir kõnglek kiygenidi; chũnki padishahning téxi yatliq bolmighan qizliri shundaq kiyim kiyetti. Amnonning xizmetkari uni qoghlap chiqirip, ishikni taqiwaladi.

19 Tamar béshigha küi chéchip, kiygen rengdar kõnglikini yirtip, qolini béshigha qoyup yighlighan péti kétéwatatti.

20 Akisi Abshalom uninggha: Akang Amnon sen bilen yattimu? Hazirche jim turghin, singlim. U séning akang emesmu? Bu ishni kõnglügge almighin, — dédi. Tamar akisi Abshalomning öyide kõngli sunuq halda turup qaldi.

21 Dawut padishahmu bolghan barliq ishlarni anglap intayin achchiqlandi.

22 Abshalom bolsa Amnon'gha ya yaxshi, ya yaman héch gep qilmidi. Chũnki Abshalom singlisi Tamarni Amnonning xorliqlanliqidin uni öch köretti.

Abshalom Amnonni öltüridu

23 Toluq ikki yil ötüp, Efraimgha yéqin Baal-Hazorda Abshalomning qirqighuchiliri qoylirini qirqiwatatti; u padishahning hemme oghullirini tekliq qildi. □

24 Abshalom padishahning qéshigha kélip: Mana qulliri qoylirini qirqitwatidu, padishah we xizmetkarlirining silining qulliri bilen bille bérishini ötünimen, — dédi.

25 Padishah Abshalomgha: Yaq, oghlum, biz hemmimiz barmayli, sanga éghirchiliq chüshüp qalmisun, — dédi. Abshalom shunche désimu, u barghili unimidi, belki uninggha amet tilidi.

26 Lékin Abshalom: Eger bérishqa unimisila, akam Amnonni biz bilen barghili qoysila, — dédi.

Padishah uningdin: Némishqa u séning bilen baridu?» — dep soridi. □

27 Emma Abshalom uni köp zorlighini üçhün u Amnonning, shundaqla padishahning hemme oghullirining uning bilen bille bérishigha qoshuldi.

28 Abshalom öz ghulamirigha buyrup: Segek turunglar, Amnon sharab ichip xush keyp bolghanda, men silerge Amnonni urunglar désem, uni derhal öltürünglar. Qorqmanglar! Bularni silerge buyrughuchi men emesmu? Jür'etlik bolup baturluq körsitinglar — dédi.

29 Shuning bilen Abshalomning ghulamliiri Amnon'gha Abshalom özi buyrughandek qildi. Shuan padishahning hemme oghulliri qopup, her biri öz qéchirigha minip qachti.

30 Shundaq boldiki, ular téxi yolda qéchip kétéwatqanda, «Abshalom padishahning hemme oghullirini öltürdi. Ularning héch biri qalmidi» dégen xewer Dawutqa yetküzildi.

31 Padishah qopup kiyimlirini yirtip yerde düm yatti; uning hemme qul-xizmetkarliri bolsa kiyimliri yirtiq halda yénida turatti. ■

□ 13:17 «bu *xotunni* manga chaplashturmay...» — ibranij tilida «buni manga chaplashturmay...».

□ 13:23 «ikki yil ötüp,... Baal-Hazorda Abshalomning qirqighuchiliri qoylirini qirqiwatatti» — ibranij tilida: «... ikki yil ötüp,... Abshalomning ...Baal-Hazorda (qoy) qirqighuchiliri bar idi».

□ 13:26 «Eger bérishqa unimisila, akam Amnonni biz bilen barghili qoysila» — Abshalom atisi Dawutning gumanini qozghap qoymasliq üçhün (tekellup boyiche) uni awwal tekliq qilidu. U padishah qoshulmasaliqi mumkin, dep biletti (padishah derweqe unimidi); shuning bilen u tekellup bilen padishahning tunji oghli Amnonni tekliq qilalaytti. ■ 13:31 2Sam. 1:11

³² Emma Dawutning akisi Shiméahning oghli Yonadab uninggha: — Ghojam, ular padishahning oghulliri bolghan hemme yigitlerni öltürdi, dep xiyal qilmisila. Chünki peqet Amnon öldi; u ish Amnonning Abshalomning singlisi Tamarni xar qilghan kündin bashlap Abshalomning aghzidin chiqarmighan niyiti idi.

³³ Emdi ghojam padishah «Padishahning hemme oghulliri öldi» dégen oyda bolup köngüllirini biaram qilmisila. Chünki peqet Amnonla öldi — dédi.

³⁴ Abshalom bolsa qéchip ketkenidi. *Yérusalémdiki* közetchi ghulam qarividi, mana, gherb teripidin taghning yénidiki yol bilen nurghun ademler kéliwatatti. □

³⁵ Yonadab padishahqa: Mana, padishahning oghulliri keldi. Del qulliri dégendek boldi — dédi.

³⁶ Sözini tügitip turiwidi, padishahning oghulliri kélip qattiq yigha-zar qildi. Padishah bilen xizmetkarlirimu qattiq yighlashti.

³⁷ Lékin Abshalom bolsa Geshurning padishahi, Ammihudning oghli Talmayning qéshigha bardi. Dawut oghli üçhün her küni haza tutup qayghurdi. □

³⁸ Abshalom qéchip, Geshurgha bérup u yerde üç yil turdi.

³⁹ Dawut padishahning qelbi Abshalomning yénigha bérishqa intizar boldi; chünki u Amnon'gha nisbeten teselli tapqanidi, chünki u ölgenidi. □

14

Abshalom Yérusalémgha qaytip kélidu

1 Emdi Zeruiyaning oghli Yoab padishah qelbining Abshalomgha telmüriwatqanliqini bayqidi. □

2 Shuning üçhün Yoab Tekoagha adem ewetip u yerdin danishmen bir xotunni ekeldürüp uninggha: Sendin ötüney, özüngni matem tutqan kishidek körsitip qariliq kiyimi kiyip, özüngni etirlik may bilen yaghlamay, belki özüngni ölgüchi üçhün uzun waqit hazidar bolghan ayaldek qilip □

³ Dawut padishahning qéshigha bérup uninggha mundaq dégin, — dédi.

Shundaq qilip, Yoab demekchi bolghanlirini u ayalgha ögetti.

⁴ Shuning bilen Tekoaliq bu ayal padishahning aldigha bérup, tezim qilip, bash urup: I padishahim, méni qutquziwalghayla, — dédi.

⁵ Padishah uningdin: Néme derding bar? dep soridi. U jawap bérup: Men derweqe bir tul xotunmen! Érim ölüp ketti;

⁶ Dédeklirining ikki oghli bar idi. Ikkisi étizliqta urushup qélip, arigha chüshidighan adem bolmighachqa, biri yene birini urup öltürüp qoydi.

□ **13:34** «gherb teripidin...» — yaki «uning keyni teripidin...». □ **13:37** «Abshalom bolsa Geshurning padishahi, Ammihudning oghli Talmayning qéshigha bardi» — Talmay Abshalomning chong atisi (apisining atisi) idi («1Tar.» 2:3). □ **13:39** «Dawut padishahning qelbi Abshalomning yénigha bérishqa intizar boldi» — bu ayetning birinchi qismi toghruluq bashqa birxil chüshenche: «Dawut padishah qelbide «men chiqip Abshalomni uray» dégen niyettin yéniq qaldi». □ **14:1**

«...Yoab padishah qelbining Abshalomgha telmüriwatqanliqini bayqidi» — bashqa birxil terjimisi: «...Yoab padishah qelbining Abshalomgha öch bolghanliqini bayqidi». Biraq Yoabning ishletken tedbiridin (2-23) qarighanda, bizning terjimimizni shu ehwalgha bekrek maslshidu, dep qaraymiz. □ **14:2** «özüngni etirlik may bilen yaghlamay,...» — ibranıy tilida «özüngni etirlik may bilen mesihlimey,...». Kona zamanlarda ottura sherqtiki eller arisida kishilerde (erler we ayallardimu) yüzlirini etirlik may bilen sürüş aditi bar idi. Lékin matem tutqanlar qayghuni bildürüş üçhün shundaq qilmaytti.

7 Mana, hazir pütün öydikiler dédeklirige qarshi qopup, inisini öltürginini bizge tutup bergin; inisining jénini élip, qetl qilghini üçün biz jan'gha jan alimiz. Shuning bilenmu miras alghuchini yoqitimiz, dewatidu. Ular shundaq qilip yalghuz qalghan choghumni öchürüp, érimge ne nam ne yer yüzide ewladmu qaldurghili qoymaydu, — dédi.

8 Padishah ayalgha: Öyüнге barghin, men ehwalgha qarap sen toghruluq höküm chiqirimen, — dédi.

9 Tekoaliq ayal padishahqa: I, ghojam padishah, bu ishta gunah bolsa, hemmisi méning bilen atamning jemeti üstide bolsun, padishah we uning texti bilen munasiwetsiz bolsun, — dédi. □

10 Padishah: Birer kim sanga *bu toghruluq* gep qilsa, uni méning qéshimgha élip kelgin, u séni yene aware qilmaydighan bolidu, — dédi.

11 Ayal jawab bérip: Undaqta padishah Perwerdigar Xudalirini yad qilghayla, qan'gha qan intiqam alghuchilarning oghlumni yoqatmasliqi üçün, ularning halak qilishigha yol qoymighayla, — dédi. Padishah: Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, Séning oghlungning bir tal chéchi yerge chüshmeydu, — dédi. □

12 Lékin ayal: Dédekliri ghojam padishahqa yene bir sözni dégili qoyghayla, déwidi, u: Éytqin — dédi.

13 Ayal yene mundaq dédi: Emdi sili némishqa Xudaning xelqige shuninggha oxshash ziyalik bir ishni niyet qildila? Padishah shu gépi bilen özini gunahkar qilip békitiwatidu, chünki u özi palighan kishini qayturup ekelmidi.

14 Derweqe hemmimiz choqum ölüp, yerge tökülgen, qaytidin yighiwalghili bolmaydighan sudek bolimiz. Lékin Xuda ademning jénini élishqa emes, belki Öz palan'ghinini Özige qayturup ekilishke ilaj qilidu. □

15 Emeliyette, méning ghojam padishahqa shu ish toghrisidin söz qilghili kélishimning sewebi, xelq méni qorqatti. Lékin dédekliri: Bu gepni padishahqa éytay! Padishah belkim öz chörisining iltimasini beja keltürer, dégen oyda boldi.

16 Chünki padishah anglishi mumkin, chörisini hem oghlumni Xudaning mirasidin teng yoqatmaqchi bolghan kishining qolidin qutquzup qalar. □

17 Shunga dédekliri, ghojam padishahning sözi manga aramliq bérer, dep oyolidim. Chünki ghojam padishah Xudaning bir perishtisidek yaxshi-yamanni perq etküchidur. Perwerdigar Xudaliri sili bilen bille bolghay!

18 Padishah ayalgha jawab bérip: Sendin ötünimenki, men sendin sorimaqchi bolghan ishni mendin yoshurmighaysen, dédi. Ayal: Ghojam padishah söz qilsila, dédi.

□ **14:9 «bu ishta gunah bolsa,...»** — Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche, birsi bashqa birsini bikardin-bikar öltürgen bolsa, öltürülgüchining yéqin uruq-tughqanlirining uning üçün qisas élish hoquqi bar idi («Chöl.» 35:9-34). Birsi birersini tasadipiyliqtin öltürüp qoysa, öltürgüchi kishi chetelge yaki «panahliq shehiri»ge qachsa bolatti. Emma mushu yerde padishah shu ayalning tughqanlirining «qisas élish»tin ibaret qanunluq hoquqini tosmaqchi bolidu. Kéyin u shuni biliduki, hemme sözler peqet bir temsildur, xalas. □ **14:11 «padishah Perwerdigar Xudalirini yad qilghayla...»** — dégenning menisi belkim «padishah Perwerdigarning nami bilen qesem qilghayla...». □ **14:14 «Xuda... palan'ghinini Özige qayturup ekilishke ilaj qilidu»** — ibranii tilida: «Xuda... Özining palighinini Özidin palandi qaliwermeslikige ilaj qilidu» dégen söz bilen ipadiliniidu. □ **14:16 «Xudaning mirasi»** — shübhisizki, tul xotun we oghligha (Xudaning birnechche dewr ilgiri Israil xelqining ejdadlirigha tapshurghan körsetmisige asasen) («Ye.» 12:7 qatarliqlar) miras qalghan zéminini körsitidu.

19 Padishah: Bu gepliringning hemmisi Yoabning k rsetmisimu, qandaq? — d di. Ayal jawab b rip: I, ghojam padishah, silining janliri bilan qesem qilimenki, ghojam padishah  ytqanliri onghimu, solghimu qaymaydighan heqiqettur. Derweqe silining qulliri Yoab manga shuni tapilap, bu sözlerni d deklarining aghzigha saldi. □

20 Yoabning bundaq qilishi bu ishni hel qilish  ch n idi. Ghojamning danaligi Xudaning bir perishtisiningkidek iken, z minda yüz b riwatqan hemme ishlarni bilidiken, — d di.

21 Shuning bilan padishah Yoabqa: Maqul! Mana, bu ishqa ijazet berdim. B rip u yigit Abshalomni  lip kelgin, d di.

22 Yoab yerge yiqilip bash urup, padishahqa bext-beriket tilidi. Andin Yoab: I ghojam padishah, öz qulungning telipige ijazet berginingdin, öz qulungning s ning aldingda iltipat tapqinini b g n bildim, — d di.

23 Andin Yoab qozghilip, Geshurgha b rip Abshalomni Y rusal mgha  lip keldi.

24 Emma padishah: — U m ning yüzümni körmey, öz  yige barsun, d genidi. Shunga Abshalom padishahning yüzini körmey, öz  yige ketti.

25 Emdi pütkül Israil teweside Abshalomdek chirayliq dep maxtalghan adem yoq idi. Tapinidin tartip choqqusighiche uningda h ch eyib yoq idi.

26 Uning ch chini chüshürgende (u her yilning axirida ch chini chüshüretti; ch chi  ghirliship ketkechke, shunga uni chüshüretti), ch chini padishahning « lchem taraza»si bilan tartsa ikki yüz shekel chiqatti. □

27 Abshalomdin  ch oghul we Tamar isimlik bir qiz tughuldi. Qizi tolimu chirayliq idi.

28 Abshalom padishahning yüzini körmey, Y rusal mda toptoghra ikki yil toshquche turdi;

29 Abshalom Yoabqa adem mangdurup, özini padishahning q shigha ewetishini ötündi, emma u kelgili unimidi. Abshalom ikkinchi q tim uning y nigha adem ewetti, l kin Yoab k lishni xalimidi.

30 Shuning bilan Abshalom  z xizmetkarlirigha: — Yoabning m ningkige yandash arpa t riqliq bir parche  tizliqi bar. B rip uninggha ot qoyunglar, dep buyrudi. Shundaq qilip, Abshalomning xizmetkarliri Yoabning bu bir parche  tizliqigha ot qoydi.

31 Andin Yoab qozghilip Abshalomning  yige kirip uningdin: N mishqa xizmetkarliring  tizliqimgha ot qoydi! — dep soridi.

32 Abshalom Yoabqa jawab b rip: Mana, men sanga adem ewetip: Q shimgha kelsun, andin padishahning q shigha manga wakaliten barghuzup uninggha: Men n mishqa Geshurdin y nip kelgendumen? U yerde qalsam, yaxshi bolattiken, dep  ytquzmaqchi idim. Emdi padishah bilan didarlashsam deymen; mende qebihlik bolsa, u m ni  lt rsun, — d di.

33 Shuning bilan Yoab padishahning qéshigha b rip, uninggha bu xewerni yetk zdi. Padishah Abshalomni chaqirdi; u padishahning qéshigha k lip, padishahning aldida tezim qilip bash urdi; padishah Abshalomni s ydi.

□ 14:19 «Yoabning k rsetmisi» — ibranij tilida: «Yoabning qoli». «ghojam padishah  ytqanliri onghimu, solghimu qaymaydighan heqiqettur» — ibranij tilida «Birsi ghojam padishah  ytqanliridin onghimu, solghimu burulsa, u heqiqette turmaydu». □ 14:26 «ikki yüz shekel» — 1.4 kilogram bolushi mumkin.

15

Abshalom padishahqa isyan kötüridu

1 Bu ishlardin kéyin Abshalom özige jeng harwisi bilen atlarni teyyarlatti hem öz aldida yügüridighan ellik eskerni békitti.

2 Abshalom tang seherde qopup, derwazigha baridighan yolning yénida turatti. Qachan birsi dewayimni kessun dep, padishahqa erz tutqili kelse, Abshalom uni chaqirip: Sen qaysi sheherdin kelding, — dep soraytti. U kishi: Qulung Israilning palanchi qebilisidin keldi, dése,

3 Abshalom uninggha: Mana, dewayinglar durus we heq iken, lékin padishah teripidin özige wakaliten erzingni anglashqa qoyulghan adem yoq, deytti.

4 Andin Abshalom yene: Kashki, men zéminda soraqchi qilinsam'idi, her kimning erzi yaki dewayi bolup, méning qéshimgha kelse, uninggha adalet körsitettim! — deytti.

5 Birkim uninggha tezim qilghili aldigha barsa, Abshalom qolini uzutup, uni tutup söyetti.

6 Abshalom shundaq qilip padishahning höküm chiqirishigha kelgen Israilning herbir ademlirining köngüllirini utuwalatti.

7 Töt yil ötkende, Abshalom padishahqa: Méning Hébronda Perwerdigargha ichken qesimimni ada qilishim üçün, shu yerge bérishqa ijazet berseng; □

8 chünki qulung Suriyediki Geshurda turghinimda qesem ichip: Eger Perwerdigar méni Yérusalémgha qaytursa, men Perwerdigargha ibadet qilimen, dep éytqanidi, — dédi.

9 Padishah uninggha: Tinch-aman bérip kelgin, déwidi, u qozghilip Hébron'gha ketti.

10 Lékin Abshalom Israilning hemme qebililirige mexpiy elchilerni mangdurup: Burgha awazini anglighininglarda: «Abshalom Hébronda padishah boldi!» dep élan qilinglar, dédi.

11 Emdi ikki yüz adem teklip bilen Abshalom bilen birge Yérusalémdin barghanidi. Ular heqiqiy ehwaldin bixewer bolghachqa, saddiliq bilen barghanidi.

12 Abshalom qurbanliq ötküzgende, u adem ewetip Dawutning meslihetchisi bolghan Gilohluq Ahitofelni öz shehiri Gilohdin élip keldi. Shuning bilen qest barghanséri kücheydi, Abshalomgha egeshenler barghanséri köpüyüwatatti.

Dawut Yérusalémdin qachidu

13 Dawutqa bir xewerchi kélip: Israilning ademlirining köngülliri Abshalomgha mayil boldi, — dédi.

14 Shuning bilen Dawut Yérusalémda uning bilen bolghan hemme qul-xizmetkarlirigha: Qopup qachayli! Bolmisa, Abshalomdin qutulalmaymiz. Ittik kéteyli; bolmisa, u tuyuqsiz üstimizge bésip kélip, bizge bala keltürüp sheher xelqini qilich bisi bilen uridu, dédi.

15 Padishahning qul-xizmetkarliri padishahqa: Ghojam padishah néme békitse, shuni qilimiz, dédi.

16 Shuning bilen padishah pütün ailisidikilerni élip, chiqip ketti; emma padishah kénizekliridin onni ordigha qarashqa qoydi.

17 Padishah chiqip ketkende hemme xelq uninggha egeshti; ular Beyt-Merhakta turup qaldi. □

□ 15:7 «töt yil ötkende...» — bezi kona köchürimlerde «qiriq yil ötkende...» déyilidu. Bu belkim köchürmichining xataliqidin bolghan. □ 15:17 «Beyt-Merhak» — yaki «yiraqtiki orda».

18 Hemme xizmetkarliri uning bilen bille *Kidron éqinidin* ötüwatatti; barliq Keretiylar, barliq Peletiyler, barliq Gatliqlar, yeni Gat shehiridin chiqip uninggha egeshken alte yüz adem padishahning aldida mangatti. □ ■

19 Padishah Gatliq Ittaygha: Sen némishqa biz bilen barisen? Yénip bérip padishahning qéshida turghin; chünki sen öz yurtungdin musapir bolup palan'ghansen. □

20 Sen peqet tünügünla kelding, men bugün qandaqsige séni özüm bilen bille sersan qilay? Men bolsam, nege baralisam, shu yerge barimen. Qérindashliringni élip yénip ketkin; Xudaning rehim-shepqiti we heqiqiti sanga yar bolghay! — dédi.

21 Lékin Ittay padishahqa jawab bérip: Perwerdigarning hayati bilen we ghojam padishahning hayati bilen qesem qilimenki, meyli hayat yaki mamat bolsun, ghojam padishah qeyerde bolsa, qulung shu yerdimu bolidu! — dédi.

22 Dawut Ittaygha: Emdi senmu bérip *éqindin* ötkin, dédi. Shuning bilen Gatliq Ittay hemme ademliri we uning bilen mangghan barliq bala-chaqiliri ötüp ketti. □

23 Hemme xelq ötüwatqanda, pütkül shu yurttikiler qattiq awaz bilen yighlidi. Padishah özimu *Kidron éqinidin* ötkende, barliq xelq chöllük teripige qarap yol aldi. ■

24 We mana, Zadok bilen Lawiylarmu Xudaning ehde sanduqini kötürüp bille keldi; ular Xudaning ehde sanduqini yerde qoydi. Barliq xelq sheherdin chiqip ötküche Abiyatar bolsa, qurbanliqlarni sunup turatti. □

25 Padishah Zadokqa: Xudaning ehde sanduqini sheherge yandurup élip kirgin. Men eger Perwerdigarning közliride iltipat tapsam, U choqum méni yandurup kélidu we U manga ehde sanduqini we Öz makanini yene körgüzidu;

26 Lékin U méning toghramda: Sendin xursenlikim yoq, dése, mana men; U méni qandaq qilishni layiq körse, shundaq qilsun, — dédi.

27 Padishah kahin Zadokqa: Sen aldin körgüchi emesmu? Sen we öz oghlung Aximaaz we Abiyatarning oghli Yonatan, yeni ikkinglarning ikki oghlunglar sanga hemrah bolup tinch-aman sheherge qaytqin.

28 Mana, men silerdin xewer kelgüche chöldiki ötkellerde kütüp turay, — dédi.

29 Shuning bilen Zadok bilen Abiyatar Xudaning ehde sanduqini Yérusalémgha qayturup bérip, u yerde qaldi.

30 Lékin Dawut Zeytun téghigha chiqqanda, béshini yépip yalang ayagh bolup yighlawatatti; uning bilen bolghan hemme xelqning herbiri béshini yépip yighlap chiqiwatatti.

31 Birsni kélip Dawutqa: Ahitofelmu Abshalomning qestige qatnashqanlar ichide iken, dédi. Shuning bilen Dawut dua qilip: I Perwerdigar, Ahitofelning meslihetini exmeqanilikke aylandurghaysen, dédi.

32 Dawut taghning choqqisigha, yeni adette u mexsus Xudagha ibadet qilidighan jaygha yetkende, Arkiliq Hushay toni yirtiq, béshigha topa-chang

□ 15:18 «*Kidron deryasidin*» — bu sözler ibraniiy tékistide yoq, lékin «*ötüwatatti*» dégen söz bu menini körsitidu (23-ayetni körüng). *Kidron éqini* Yérusalémning sherqiy teripige yéqin bolup, Iordan deryasigha mangghanda uningdin ötüshi kérek. ■ 15:18 2Sam. 8:18; 1Pad. 1:38; 1Tar. 18:17 □ 15:19 «*yénip bérip padishahning qéshida turghin...*» — Dawut «*padishah*» dégen sózni ishlipti, Abshalom «*yéngi padishah*»ni körsitidu. 34-ayetnimu körüng. □ 15:22 «*éqindin ötkin*» — belki *Kidron deryasidin* (23-ayetni körüng). ■ 15:23 Yuh. 18:1 □ 15:24 «*Barliq xelq sheherdin chiqip ötküche Abiyatar bolsa, qurbanliqlarni sunup turatti*» — bashqa birxil terjimisi: «*Barliq xelq sheherdin chiqip ötküche Abiyatar saqlap turup, andin ötti*».

chéchilghan halda uning aldigha keldi.

³³ Dawut uningha: Méning bilen barsang, manga yük bolup qalisen;

³⁴ Lékin sheherge qaytip bérip Abshalomgha: I padishah, men bügün'ge qeder atangning qul-xizmetkari bolghandek, emdi séning qul-xizmetkaring bolay, diseng, sen men üçün Ahitofelning meslihetini bikar qiliwételeysen.

³⁵ Mana Zadok we Abiyatar dégen kahinlarmu shu yerde sen bilen bille bolidu emesmu? Padishahning ordisidin néme anglisang, Zadok bilen Abiyatar kahinlarga éytqin.

³⁶ mana, ularning ikki oghli, yeni Zadokning oghli Aximaaaz bilen Abiyatarning oghli Yonatanmu shu yerde ularning yénida turidu. Hernéme anglisang, ular arqiliq manga xewer yetküzgin — dédi.

³⁷ Shuning bilen Dawutning dosti Hushay sheherge bardı; Abshalommu del shu chaghdá Yérusalémgha kirdi.

16

Dawut Zibadin sowghatlarni qobul qilidu

¹ Dawut taghning choqqisidin emdila ötüshige Mefiboshetning xizmetkari Ziba ikki yüz nan, bir yüz kishmish poshkili, yüz yazliq méwe poshkili we bir tubun sharabni ikki éshekke artip uning aldigha chiqti. □

² Padishah Zibagha: Bularni néme üçün ekelding? dédi. Ziba: Ésheklerni padishahning ailisidikiler ménishi üçün, nanlar bilen yazliq miwilerni ghulamlarning yéyishi üçün, sharabni chölda hérip ketkenlarning ichishi üçün ekeldim — dédi.

³ Padishah: Ghojangning oghli nede? — dep soridi. Ziba padishahqa jawab bérip: U yenila Yérusalémda qaldi, chünki u: Bügün Israil jemetidikiler atamning padishahliqini manga yandurup béridu, dep olturidu — dédi. ■

⁴ Padishah Zibagha: Mana Mefiboshetning hemmisi sanga tewe bolsun, déwidi, Ziba: Men silige tezim qilimen; silining aldilirida iltipat tapsam, i ghojam padishah, — dédi.

⁵ Dawut padishah Bahurimgha kelgende, mana Saulning jemetidin bolghan, Géraning oghli Shimey isimlik bir adem shu yerdin uning aldigha chiqti; u bu yaqqa kelgech kimdu birini qarghawatatti. ■

⁶ U Dawutning özige we Dawut padishahning barliq xizmetkarlirigha qarap tashlarni atti; hemme xelq bilen barliq palwanlar padishahning ong teripide we sol teripide turatti.

⁷ Shimey qarghap: Yoqal, yoqal, hey sen qanxor, iplas! □

⁸ Sen Saulning ornida padishah boldung, lékin Perwerdigar uning jemetining qénini séning béshinggha qayturdi; emdi Perwerdigar padishahliqni oghlung Abshalomning qoligha berdi; mana, özüngning rezillikning séning üstüngge chüshti, chünki sen bir qanxorsen! — dédi.

⁹ Zeruiyaning oghli Abishay padishahqa: Némishqa bu ölük it ghojam padishahni qarghisun? U yerge bérip uning béshini keskili manga ijazet bergeysen! — dédi. ■

□ 16:1 «yüz yazliq méwe poshkili» — yaki «yüz enjür poshkili». ■ 16:3 2Sam. 19:27 ■ 16:5 1Pad. 2:8 □ 16:7 «hey sen qanxor, iplas!» — «iplas» ibraniy tilida: «tblis (Béliyal)ning oghli». ■ 16:9 1Sam. 24:15; 2Sam. 9:8

10 Lékin padishah: I Zeruiyaning oghulliri, méning bilen néme karinglar? U qarghisa qarghisun! Eger Perwerdigar uninggha, Dawutni qarghighin, dep éytqan bolsa, undaqta kim uninggha: Némishqa bundaq qilisen? — déyelisun?

11 Dawut Abishaygha we barliq xizmetkarlirigha: Mana öz pushtumdin bolghan oghlum méning jénimni izdigen yerde, bu Binyamin kishi uningdin artuqraq qilmamdu? Uni qarghighili qoyghin, chünki Perwerdigar uninggha shundaq buyruptu.

12 Perwerdigar belkim méning derdlirimni nezirige élip, bu ademning бүгүн méni qarghighanlirining ornida manga yaxshiliq yandurar, dédi.

13 Shuning bilen Dawut öz ademliri bilen yolda méngiwerdi. Shimey bolsa Dawutning uduldiki tagh baghrida mangghach qarghaytti hem tash étip topa-chang chachatti.

14 Padishah we uning bilen bolghan xelqning hemmisi hérip, menzilge barghanda u yerde aram aldi.

Ahitofelning mesliheti

15 Emdi Abshalom barliq Israillar bilen Yérusalémgha keldi; Ahitofel uning bilen bille idi.

16 Dawutning dosti arkiliq Hushay Abshalomning qéshigha kelgende, u Abshalomgha: Padishah yashisun! Padishah yashisun! — dédi.

17 Abshalom Hushaygha: Bu séning dostunggha körsitidighan himmitingmu? Némishqa dostung bilen barmiding? — dédi.

18 Hushay Abshalomgha: Yaq, undaq emes, belki Perwerdigar we bu xelq hemde Israillarning hemmisi kimni tallisa, men uninggha tewe bolay we uning yénida turimen.

19 Shuningdin bashqa kimning xizmitide bolay? Uning oghlining qéshida xizmet qilmamdim? Séning atangning qéshida xizmet qilghandek, emdi séning qéshingda xizmet qilay, — dédi.

20 Andin Abshalom Ahitofelge: Meslihetliship yol körsitinglar; qandaq qilsaq bolar? — dédi.

21 Ahitofel Abshalomgha: Atangning ordisigha qarighili qoyghan kénizekliri bilen bille yatqin; shuning bilen pütkül Israil séning özüngni atanggha nepretlik qilghanliqingni anglaydu; shundaq qilip sanga egeshkenlarning qolliri küchlendürüliidu, dédi.

22 Shuning bilen ular Abshalom üçün ordining ögziside bir chédir tikti; Abshalom hemme Israilning közliri aldida öz atisining kénizekliri bilen bille boldi.

23 U күнлерде Ahitofelning bergen mesliheti xuddi kishi Xudadin sorap érishken söz-kalamdek hésablinatti. Uning Dawutqa we Abshalomgha bergen hemme meslihetimu hem shundaq qarilatti.

17

Ahitofelning mesliheti bikar qilinidu

1 Ahitofel Abshalomgha: Manga on ikki ming ademni talliwélishqa ruxset berseng, men бүгүн kéche qozghilip, Dawutni qoghlay;

2 Men uning üstige chüshkinimde u hérip, qolliri ajiz bolidu; men uni alaqzade qiliwétimen, shundaqla uning bilen bolghan barliq xelq qachidu. Men peqet padishahnila urup öltürimen,

³ andin hemme xelqni sanga béqindurup qayturimen. Sen izdigen adem yoqalsa, hemme xelq séning qéshinggha qaytidu; shuning bilen hemme xelq aman-ésen qalidu, dédi. □

⁴ Bu meslihet Abshalomgha we Israilning barliq aqsaqallirigha yaqti,

⁵ lékin Abshalom: Arkiliq Hushaynimu chaqiringlar; uning sözinimu anglayli, — dédi.

⁶ Hushay Abshalomning qéshigha kelgende, Abshalom uninggha: Ahitofel mundaq-mundaq éytti; u dégendeq qilaylimu? Bolmisa, sen bir meslihet bergin, — dédi.

⁷ Hushay Abshalomgha: Ahitofelning bu waqitta bergen mesliheti yaxshi emes, — dédi.

⁸ Hushay yene mundaq dédi: «Sen atang bilen ademlirini bilisen'ghu — ular palwanlardur, hazir daladiki baliliridin juda qilin'ghan chishi éyiqtek peyli yaman. Atang bolsa heqiqiy jengchidur, öz ademliri bilen birge qonmaydu.

⁹ Mana u hazir bir gharda ya bashqa bir yerde mökünüwalghan bolsa kérek. Mubada u awwal xelqimiz üstige chüshse shuni anglighan herkim: Abshalomgha egeshkenler qirghinchiliqqa uchraptu, — deydu. □

¹⁰ U waqitta hetta shir yürek palwanlarning yüreklirimu su bolup kétidu; chünki pütkül Israil atangning batur ikenlikini, shundaqla uninggha egeshkenlarningmu palwan ikenlikini bilidu.

¹¹ Shunga meslihetim shuki, pütkül Israil Dandin tartip Beer-Shébaghiche séning qéshinggha téz yighilsun (ular déngizdiki qumlardek köptur!). Sen özüng ularni bashlap jenge chiqqin.

¹² Biz uni qeyerde tapsaq, shebnem yerge chüshkendek uning üstige chüsheyli. Shuning bilen uning özi we uning bilen bolghan kishilerdin héch kimmu qalmaydu.

¹³ Eger u bir sheherge kiriwalsimu, pütkül Israil shu yerge arghamchilarni élip kélip, sheherni hetta uningdiki kichik shéghil-tashlarnimu qaldurmay sörep ekilip, derya jilghisigha tashliwétimiz».

¹⁴ Abshalom bilen Israilning hemme ademliri: Arkiliq Hushayning mesliheti Ahitofelning meslihetidin yaxshi iken, déyishti. Chünki Perwerdigar Abshalomning béshigha bala kelsun dep, Ahitofelning yaxshi meslihetining bikar qilinishini békitkenidi.

¹⁵ Hushay Zadok bilen Abiyatar kahinlarga: Ahitofelning Abshalom bilen Israilning aqsaqallirigha bergen mesliheti mundaq-mundaq, emma méning meslihetim bolsa mundaq-mundaq;

¹⁶ hazir siler derhal adem ewetip Dawutqa: Bu kéchide chölning kéchikliride qonmay, belki téz ötüp kétinglar, bolmisa padishah we uning bilen bolghan hemme xelq halak bolushi mumkin, dep yetküzünglar — dédi.

¹⁷ U waqitta Yonatan bilen Aximaaz En-Rogelde kütüp turatti; ular bashqilarning körüp qalmasliqi üçün sheherge kirmidi; bir dédekning chiqip ulargha xewer bérishi békitildi. Ular béríp Dawut padishahqa xewerni yetküzdi.

¹⁸ Lékin bir yash yigit ularni körüp qélip, Abshalomgha dep qoydi. Emma bu ikkiylen ittik béríp, Bahurimdiki bir ademning öyige kirdi. Bu ademning hoylisida quduq bar idi; ular shuninggha chüshüp yoshurundi.

□ 17:3 «Sen izdigen adem yoqalsa, hemme xelq séning qéshinggha qaytidu» — ibranii tilida: «Barliq ademning qaytip kélishi, sen izdigen ademning jénigha barawerdur». □ 17:9 «Mubada u awwal xelqimiz üstige chüshse...» — yaki «Deslepte xelq(imiz)din nechchisi yiqilip öltürülse...»

¹⁹ Uning ayali quduqning aghzigha yapquchini yépip üstige soqulghan bughdayni töküp qoydi; shuning bilan héch ish ashkarilanmidi.

²⁰ Abshalomning xizmetkarliri öyge kirip ayalning qéshigha kélip: Aximaaz bilan Yonatan qeyerde? — dep soridi. Ayal: Ular ériqtin ötüp ketti, dédi. Kelgenler ularni izdep tapalmay, Yérusalémgha qaytip ketti.

²¹ Ular ketkenden kéyin, bu ikkiylen quduqtin chiqip, bérip Dawut padishahqa xewer berdi. Ular Dawutqa: Qopup, sudin ötkin; chünki Ahitofel séni tutush üçün shundaq meslihet bériptu, — dédi.

²² Shuning bilen Dawut we uning bilen bolghan barliq xelq qozghilip Iordan deryasidin ötti; tang atquche Iordan deryasidin ötmigen héchkim qalmidi.

²³ Ahitofel öz meslihetini qobul qilmighanliqini körüp éshikini toqup, öz shehiridiki öyige bérip, öyidikilerge wesiyet tapshurghandin kéyin, ésilip öliwaldi. U öz atisining qebriside depne qilindi.

²⁴ Shu ariliqta Dawut Mahanaimga yétip kelgenidi, Abshalom we uning bilen bolghan Israilning hemme ademlirimu Iordan deryasidin ötüp bolghanidi.

²⁵ Abshalom Yoabning ornida Amasani qoshunning üstige serdar qilip qoydi. Amasa bolsa Yitra isimlik bir Israilliq kishining oghli idi. U kishi Nahashning qizi Abigail bilen yéqinchiliq qilghanidi. Nahash Yoabning anisi Zeruiya bilen acha-singil idi.

²⁶ Israil bilen Abshalom Giléadning zéminida bargah tikti.

²⁷ Dawut Mahanaimga yétip kelgende, Ammoniylarning Rabbah shehiridin bolghan Nahashning oghli Shobi bilen Lo-Dibarliq Ammielning oghli Makir we Rogélimdin bolghan Giléadliq Barzillay dégenler ■

²⁸ yotqan-körpe, das, qacha-qucha, bughday, arpa, un, qomach, purchaq, qizil mash, qurughan purchaqlar,

²⁹ hesel, qaymaq we qoylarni keltürüp, kala sütide qilin'ghan qurut-irimchik qatarliqlarni Dawut bilen xelqge yéyish üçün élip keldi, chünki ular: Shühhisizki, xelq chölde hérip-échip, ussap ketkendu, dep oylighanidi.

18

Abshalomning ölüshi

¹ Dawut özi bilen bolghan xelqni yighip éditlidi we ularning üstige mingbéshi bilen yüzbéshi qoydi.

² Andin Dawut xelqni üç böleкке bölüp jengge chiqardi; birinchi böleknü Yoabning qol astida, ikkinchi böleknü Zeruiyaning oghli, Yoabning inisi Abishayning qol astida we üçinchi böleknü Gatliq Ittayning qol astida qoydi. Padishah xelqge: Berheq, menmu siler bilen jengge chiqimen, dédi.

³ Lékin xelq: Sili chiqmisila, eger biz qachsaq düshmen bizge perwa qilmaydu; hetta yérimimiz ölüp ketsekmu bizge perwa qilmaydu. Chünki özliri bizning on mingimizge barawer bolila. Yaxshisi sili sheherde turup bizge hemdem bolushqa teyyar turghayla, dédi.

⁴ Padishah ulargha: Silerge néme layiq körünse, shuni qilimen, — dédi. Shuning bilen xelq yüzdin, mingdin bolup sheherdin chiqiwatqanda, padishah derwazining yénida turdi.

5 Padishah Yoab bilan Abshay we Ittaygha: Men üçün Abshalomgha yaxshi muamilide bolup ayanglar, dédi. Padishahning *hemme serdarlirigha* Abshalom toghrisida shundaq tapilighinida, barliq xelq tapilighinini anglidi.

6 Andin xelq Israil bilen soqushqili meydan'gha chiqti; soqush Efraimning ormanliqida boldi.

7 U yerde Israil Dawutning ademliridin meghlup boldi. U küni ular qattiq qirghin qilindi — yigirme mingi öldi.

8 Soqush shu zémin'gha yéyildi; ormanliq yewetkenler qilichta ölgenlerdin köp boldi.

9 Abshalom Dawutning ghulamleri bilen tuyuqsiz uchriship qaldi; Abshalom öz qéchirigha minip, chong dub derixining qoyuq shaxlirining tégidin ötkende, uning béshi derex shéxigha kepliship qélip, u ésilip qaldi; u min'gen qéchir bolsa aldigha kétip qaldi. □

10 Birsi buni körüp Yoabqa xewer bérip: Mana, men Abshalomning bir dub derixide sanggilap turghinini kördüm, dédi.

11 Yoab xewer bergen ademge: Néme! Sen uni körüp turup, némishqa uni urup öltürüp yerge chüshürmiding? Shundaq qilghan bolsang, sanga on kümüş tengge we bir kemer bérettim, — dédi.

12 U adem Yoabqa: Qolumgha ming kümüş tengge tegsimu, qolumni padishahning oghligha uzatmayttim! Chünki padishahning hemmimiz aldida sanga, Abishaygha we Ittaygha: Méning üçün her biringlar Abshalomni ayanglar, dep buyrughinini angliuq.

13 Eger men öz jénimni tewekkul qilip, shundaq qilghan bolsam (herqandaq ish padishahtin yoshurun qalmaydu!) sen méni tashlap, düshmining qatarida köretting, — dédi.

14 Yoab: Séning bilen bundaq déyishishke cholam yoq! — dédi-de, qoligha üç neyzini élip derexke sanggilaqliq halda tirik turghan Abshalomning yürikige sanjidi. □

15 Andin Yoabning yaragh kötürgüchisi bolghan on ghulam Abshalomning chörisige yighilip, uni urup öltürdi.

16 Andin Yoab kanay chaldi; xelq Israilni qoghlashtin yandi; chünki Yoab qoshunni chékinishke chaqirdi.

17 Ular Abshalomni ormanliqtiki chong bir azgalgha tashlap üstige nurghun tashlarni döwilep qoydi. Israillar bolsa qéchip herbiri öz makanigha ketti. □

18 Abshalom tirik waqtda padishah wadisida öziye bir abide turghuzghanidi. Chünki u: Méning namimni qaldurdighan'gha oghlum yoq dep, u tash abidini öz nami bilen atghanidi. Shuning bilen bu tash бүгүн'ge qeder «Abshalomning yadikari» dep atilidu. □

Dawut Abshalomning ölümidin xewer tapidu

□ **18:9** «uning béshi ... kepliship qélip, u ésilip qaldi» — Ibraniy tilida: «uning béshi ... kepliship qélip, u asman-zémin otturisida ésilip qaldi». □ **18:14** «derexke sanggilaqliq halda tirik turghan Abshalomning yürikige sanjidi» — ibraniy tilida «derexning yürikide sanggilaqliq tirik turghan Abshalomning yürikige sanjidi» dégen sözler bilen ipadiliniidu. □ **18:17** «Israillar bolsa qéchip herbiri öz makanigha ketti» — ibraniy tilida: «Israillar bolsa qéchip herbiri öz chédirigha ketti».

□ **18:18** «Méning namimni qaldurdighan'gha oghlum yoq...» — Abshalomning bu sözidin qarighanda, uning üç oghli (14:27) hemmisi baldur ölgenidi.

19 Zadokning oghli Aximaaz *Yoabqa*: Perwerdigar séni dushmanliringdin qutquzup sen üçün intiqam aldi, dep padishahqa xewer bérishke méni derhal mangghuzghin, — dédi.

20 Lékin Yoab uningha: Sen bügün xewer bermeysen, belki bashqa bir küni xewer bérisen; padishahning oghli ölgini tüpeylidin, bügün xewer bermeysen, dédi.

21 Shuning bilen Yoab Kushiyygha: Bérip padishahqa körginingni dep bergin, dédi. Kushiylıq Yoabqa tezım qılıp yögürüp ketti. □

22 Lékin Zadokning oghli Aximaaz Yoabqa yene: Qandaqla bolmisun bu Kushiynıng keynidin yögürüşke manga ijazet bergin, — dédi. Yoab: I oghlum, sanga héchqandaq sóyünchi bergüdek xewer bolmisa, némishqa yögürüşni xalaysen? — dédi.

23 U yene: Qandaqla bolmisun, méni yögürgüzgin, dédi. Yoab uningha: Mang, yögür, déwidi, Aximaaz Iordan deryasidiki tüzlemlık bilen yögürüp Kushiye yétiship uningdin ötüp ketti.

24 Dawut ichki-tashqi derwazining otturisida olturatti. Közetchi derwazining ögzisidin sépilning üstige chiqıp, béshini kötürüp qariwidi, mana bir ademning yögürüp kéliwatqinini kördi. □

25 Közetchi warqirap padishahqa xewer berdi. Padishah: Eger u yalghuz bolsa uningda choqum xewer bar, dédi. Xewerchi bolsa yéqinliship kéliwatatti.

26 Andin közetchi yene bir ademning yögürüp kelginini kördi. Közetchi derwaziwen'ge: Mana yene bir adem yalghuz yögürüp kéliwatidu, — dédi. Padishah: Bumu xewerchi iken, dédi.

27 Közetchi: Awwalqisining yögürüşhi manga Zadokning oghli Aximaazning yögürshidek köründi, — dédi. Padishah: U yaxshi adem, xush xewer yetküzidu, — dédi.

28 Aximaaz padishahqa towap: Salam! dep padishahqa yüzini yerge teküzüp tezım qılıp: Ghojam padishahqa ziyān yetkürüşke qollirini kötürgen ademlerni meghlubiyetke muptila qilghan Perwerdigar Xudaliri mubarektur! — dédi. □

29 Padishah: Abshalom salametmu? — dep soridi. Aximaaz jawab bérip: Yoab padishahning quli we péqirlirini mangdurghanda, péqir kishilerning chong qalaymiqanchiliqini kördüm, lékin néme ish bolghanliqini bilmidim, — dédi.

30 Padishah: Boldi, buyaqta turup turghin, dédi. U bir terepke bérip turdi.

31 We mana, Kushiyy yétip keldi; Kushiyy: Ghojam padishah xush xewerni anglighayla. Perwerdigar bügün asiylıq qılıp qozghalghan hemmisidin silini qutquzup, ulardin intiqam aldi, dédi.

32 Padishah Kushiyygha: Yigit Abshalom salametmu? dep soridi. Kushiyy: Ghojam padishahning dushmanliri we silini qestleshke qozghalghanlarning hemmisi u yigitke oxshash bolsun! — dédi.

33 Padishah tolimu azablinip, derwazining töpisdiki balixanigha yighlighan péti chiqti; u mangghach: I oghlum Abshalom! I oghlum, oghlum Abshalom! Kashki, men séning ornungda ölse bolmasmidi! I Abshalom, méning oghlum, méning oghlum! dédi.

□ 18:21 «Shuning bilen Yoab Kushiyygha... dédi» — «Kushiyy»: Hebesh, Éfiopiyelik. Éfiopiyeliklerning bügün'ge qeder uzun'gha yögürüşte dangqi bar. □ 18:24 «Dawut ichki-tashqi derwazining otturisida olturatti» — ibranıy tilida «Dawut ikki derwazining otturisida olturatti». Perzimizche «bu ikki derwaza» sheherning ichki we tashqi qowuqi bolsa kérek. □ 18:28 «Salam!» — (ibranıy tilida «Shalom»)ning menisi: «Tinchliq! Xatirjemlik!».

19

¹ Birsi Yoabqa: Padishah Abshalom üçün yiglap matem tutmaqta, dep xewer berdi.

² Shuning bilen shu kündiki nusret xelq üçün musibetke aylandi; chünki xelq shu künide: Padishah öz oghli üçün qayghu-hesret tartiwatidu, dep anglidi.

³ U küni xelq soqushtin qéchip xijalette qalghan ademlerde, oghriliqche sheherge kirdi.

⁴ Padishah yüzini yépip: I, oghlum Abshalom, i Abshalom, méning oghlum, méning oghlum! — dep qattiq awaz bilen peryard kôtürdi.

⁵ Lékin Yoab padishahning öyige kirip, uning qéshigha kélip: Öz jéningni, oghul-liring bilen qizliringning jénini, ayalliringning jéni bilen kénizekliringning jénini qutquzghan hemme xizmetkarlarning yüzini sen bügün xijalette qal-durdung!

⁶ Sen özüngge nepretlinidighanlarni söyisen, séni söyidighanlarga nepretlini-dighandek qilisen! Chünki sen bügün serdarliringni yaki xizmetkarliringni neziringde héchnerse emes dégendek qilding! Chünki bügün Abshalom tirik qélip, biz hemmimiz ölgen bolsaq, neziringde yaxshi bolattiken, dep bilip yettim.

⁷ Emdi chiqip xizmetkarliringning könglige teselliy bergin; chünki men Perwerdigar bilen qesem qilimenki, eger chiqmisang, bügün kéche héch adem séning bilen qalmaydu. Bu bala yashliqingdin tartip bügünki kün'giche üstüngge chüshken herqandaq baladin éghir bolidu, — dédi.

⁸ Shuning bilen padishah chiqip derwazida olturdi, hemme xelqqa: Mana, padishah derwazida olturidu, dégen xewer yetküzülgende, ularning hemmisi padishahning qéshigha keldi. Emma Israillar bolsa hemmisi qéchip, öz öyige qaytip ketti. □

⁹ Emdi Israil qebilisidiki hemme xelq ghulghula qiliship: Padishah bizni dühmenlirimizning qolidin azad qilghan, bizni Filistiylarning qolidin qutquzghanidi. Emma, u hazir Abshalom tüpeylidin zémindin özini qachuruwatidu.

¹⁰ Lékin biz üstimizge padishah bolushqa mesih qilghan Abshalom bolsa jengde öldi. Emdi némishqa padishahni yandurup élip kélishke gep qilmaysiler? déyishti. □

¹¹ Dawut padishah Zadok bilen Abiyatar kahinlarga adem ewetip: Siler Yehudaning aqsaqallirigha: *Padishah mundaq deydu*: — Hemme Israillarning padishahni ordisigha qayturup kéyleyli, déyishken teliplirining hemmisi padishahning quliqigha yetken yerde, némishqa siler bu ishta ulardin kéyin qalisiler?

¹² Siler méning qérindashlirim, méning et-ustixanlirim turup, némishqa padishahni élip kélishte hemmisidin kéyin qalisiler?! — denglar.

¹³ We shundaqla yene Amasaghimu: Padishah mundaq deydu: — Sen méning et-ustixanlirim emesusen? Eger séni Yoabning ornida méning qéshimda daim turidighan qoshunning serdari qilmisam, Xuda méni ursun hem uningdin artuq jahalisan — denglar, — dédi. ■

□ **19:8** «...hemmisi qéchip, öz öyige qaytip ketti» — ibraniiy tilida «... hemmisi qéchip, öz chédirigha qaytip ketti». Mushu ayettiki «Israillar» Abshalomgha egeshken Israillarni körsitidu, elwette (ularning köpchinisi Yehuda we Binyamindin bashqa on qebilidin idi). □ **19:10** «...némishqa padishahni yandurup élip kélishke gep qilmaysiler?» — ibraniiy tilida «némishqa padishahni yandurup élip kélishke süküt qilisiler?». ■ **19:13** 2Sam. 17:25

14 Buning bilan u Yehudadiki ademlarning köngüllirini bir ademning könglidek özige mayil qildi. Ular padishahqa adem mangdurup: Sen özüng bilan hemme xizmetkarliring birge yénip kélinglar, dep xewer yetküzdi.

15 Shuning bilan padishah yénip Iordan deryasighiche keldi. Yehudadiki ademler padishahni Iordan deryasidin ötküzimiz dep, padishahning aldigha Gilgalga barghanidi.

16 Bahurimdin chiqqan Binyaminliq Géraning oghli Shimey aldirap kélip, Yehudadiki ademler bilan chüshüp, padishahning aldigha chiqti. ■

17 Shimeyge Binyamin qebilisidin ming adem egeshti; ular bilan Saulning jemetide xizmetkar bolghan Ziba, uning on besh oghli we yigirme xizmetkarimu uninggha qoshulup keldi; bularning hemmisi Iordan deryasidin ötüp padishahning aldigha chiqti.

18 Bir kéme padishahning ixtiyarigha qoyulup, aile tawabiatlirini ötküzüsh üçün uyan-buyan ötüp yüretti. Padishah Iordan deryasidin ötkende, Géraning oghli Shimey kélip uning aldida yiqilip turup □

19 padishahqa: Ghojam qullirigha qebihlik sanimighayla; ghojam padishah Yérusalémdin chiqqan künde qullirining qilghan qebihlikini eslirige kéltürmigeyla; u padishahning könglige kelmisun.

20 Chünki qulliri özining gunah qilghinimni obdan bilidu; shunga mana, men Yüsüpning jemetidin hemmidin awwal бүгүн ghojam padishahni qarshi élishqa chiqtimmen, — dédi.

21 Zeruiyaning oghli Abishay buni anglap: Shimey Perwerdigarning mesih qilghinini qarghighan tursa, ölümgé mehkum qilinish lazim bolmamdu? — dédi.

22 Lékin Dawut: I Zeruiyaning oghulliri, silerning méning bilan néme kar-inglar? Бүгүн siler manga qarshi chiqmaqchimusiler? Бүгүнki künde Is-railda ademler ölümgé mehkum qilinishi kérekmu? Бүгүн Israilgha padishah ikenlikimni bilmeymenmu? — dédi. □

23 Andin padishah Shimeyge: Sen ölmeysen, — dédi. Padishah uninggha qesem qildi.

24 Emdi Saulning newrisi Mefiboshet padishahni qarshi alghili keldi. Padishah ketken kündin tartip saq-salamet qaytip kelgen kün'giche, u ya putlirining tirniqini almighan ya saqilini yasimighan we yaki kiyimlirini yumighanidi.

25 U padishahni qarshi alghili Yérusalémdin kelgende, padishah uningdin: I Mefiboshet, némişqa méning bilan barmiding? — dep soridi. □

26 U: I, ghojam padishah, qulliri aqsaq bolghachqa, éshikimni toqup, minip padishah bilan bille baray, dédim. Emma xizmetkarim méni aldap qoyupty; 27 u yene ghojam padishahning aldida qullirining gheywitini qildi. Lékin ghojam padishah Xudaning bir perishtisidektur; shuning üçün silige néme layiq körünse, shuni qilghayla. ■

28 Chünki atamning jemetining hemmisi ghojam padishahning aldida ölgen ademlerdek idi; lékin sili öz qullirini özliri bilen hemdastixan bolghanlar

■ 19:16 2Sam. 16:5; 1Pad. 2:8 □ 19:18 «Bir kéme padishahning ixtiyarigha qoyulup, aile tawabiatlirini ... ötüp yüretti» — beziler: «Ular özlirini padishahning ixtiyarigha qoyup, derya kéchikide aile tawabiatlirini ... ötüp yüretti» dep terjime qildi. □ 19:22 «...siler manga qarshi chiqmaqchimusiler?» — ibranii tilida «...siler manga qarshi bolmaqchimusiler?» □ 19:25 «U ... Yérusalémdin kelgende...» — yaki, «u ... Yérusalémgha kelgende...». ■ 19:27 2Sam. 16:3

arisida qoydila; méning padishahning aldida peryad qilgihli néme heqqim bar? – dédi. □

²⁹ Padishah uninggha: Némishqa ishliring toghrisida sözliwérisen? Méning hökümüm, sen bilen Ziba yerlerni bölüshiwélinglar, – dédi.

³⁰ Mefiboshet padishahqa: Ghojam padishah aman-ésen öz öyige kelgendin kéyin, Ziba hemmisini alsimu razimen! – dédi.

³¹ Giléadliq Barzillaymu Rogélimdin chüshüp padishahni Iordan deryasidin ötküzüp qoyushqa kélip, padishah bilen bille Iordan deryasidin ötti.

³² Emdi Barzillay xéli yashan'ghan bir adem bolup, seksen yashqa kirgenidi. Padishah Mahanaimda turghan waqitta, uni qamdighan del mushu adem idi; chünki u xéli katta bir kishi idi. ■

³³ Padishah Barzillaygha: Méning bilen barghin, men sendin Yérusalémدا özümningkide xewer alimen, dédi.

³⁴ Lékin Barzillay padishahqa: Méning birnechche künlük ömrüm qalghandu, padishah bilen birge Yérusalémgha baramdim? □

³⁵ Qulliri seksen yashqa kirdim. Yaxshi-yamanni yene perq ételeymenmu? Yep-ichkinimning temini tétalamdım? Yigit neghmichiler bilen qiz neghmichilerning awazini angliyalamdım? Némishqa qulliri ghojam padishahga yene yük bolimen?

³⁶ Qulliri peqet padishahni Iordan deryasidin ötküzüp andin azraq uzitip qoyay dégen; padishah buning üçün némishqa manga shunche shapaet körsitidila?

³⁷ Qullirining ölgende öz shehirimde, atam bilen anamning qebrisining yénida yétishim üçün qaytip kétishige ijazet bergeyla. Emdi mana, bu yerde öz qulliri Kimham bar emesmu? U ghojam padishah bilen ötüp barsun, uninggha özlirige néme layiq körünse shuni qilghayla, – dédi.

³⁸ Padishah: Kimham méning bilen ötüp barsun; sanga néme layiq körünse uninggha shuni qilay, shundaqla sen mendin her néme sorisang, sanga qilimen, – dédi.

³⁹ Andin xelqning hemmisi Iordan deryasidin ötti, padishahmu ötti. Andin padishah Barzillayni sóyüp uninggha bext tilidi; Barzillay öz yurtigha yénip ketti.

⁴⁰ Padishah Gilgalgha chiqti, Kimham uning bilen bardı. Yehudadiki barliq ademler bilen Israilning xelqining yérimi padishahni deryadin ötküzüp uzitip qoyghanidi.

⁴¹ Andin mana, Israilning barliq ademleri padishahning qéshigha kélip: Némishqa qérindashlirimiz Yehudaning ademleri oghriliqche padishahni we padishahning aile-tawabiatlirini, shundaqla Dawutqa egeshken hemme ademlerni Iordan deryasidin ötküzüshke muyesser bolidu? – dédi.

⁴² Yehudaning hemme ademleri Israilning ademlirige jawab bérıp: Chünki padishah bilen bizning tughqanchiliqimiz bar, némishqa bu ish üçün bizdin xapa bolisiler? Biz padishahningkidin bir némini yiduqmu, yaki u bizge bir in'am berdimu? – dédi.

⁴³ Israilning ademleri Yehudaning ademlirige jawab bérıp: Qebile boyiche alghanda, padishahning on ikki ülüshtin oni bizge tewedur, silerge nisbeten

□ **19:28** «...atamning jemetining hemmisi ghojam padishahning aldida ölgen ademlerdek idi» – menisi belkim, «biz hemmimiz eslide séning aldingda ölümge mehkum qilinshqa layiq iduq».

■ **19:32** 2Sam. 17:27-29; 1Pad. 2:7 □ **19:34** «Méning birnechche künlük ömrüm qalghandu?» – ibraniy tilida «Méning ömrümdiki yillarning künliri qanchidu?» dégen sözler bilen ipadilidu.

bizning Dawut bilan téximu chongraq buraderchilikimiz bar. Némishqa bizni kózge ilmaysiler? Padishahimizni yandurup élip kélishke awwal teshebbus qilghanlar biz emesmiduq? — dédi. Emma Yehudaning ademlirining sözliri Israilning ademlirining sözliridin téximu qattiq idi.□

20

Shébaning kötürgen isyani

¹ We shundaq boldiki, shu yerde Binyamin qebilisidin, Bikrining oghli Shéba isimlik bir iplas bar idi. U kanay chélip: —

Bizning Dawutta héchqandaq ortaq nésiwimiz yoq; Yessening oghlidin héchqandaq mirasimiz yoq! I Israil, herbirliringerlar öz öyüngerge yénip kétinglar, — dédi.□

² Shuning bilen Israilning hemme ademliri Dawuttin yénip Bikrining oghli Shébagha egeshti. Lékin Yehudaning ademliri Iordan deryasidin tartip Yérusalémghiche öz padishahigha ching baghlinip, uninggha egeshti.

³ Dawut Yérusalémgha kélip ordisigha kirdi. Padishah ordigha qarashqa qoyup ketken ashu on kénizekni bir öyge qamap qoydi. U ularni baqti, lékin ulargha yéqinchilik qilmidi. Shuning bilen ular u yerde tul ayallardek ölgüche qamalghan péti turdi.

⁴ Andin padishah Amasagha: Üch kün ichide Yehudaning ademlirini chaqirip, yighip kelgin; özüngmu bu yerde hazir bolghin, dédi.

⁵ Shuning bilen Amasa Yehudaning ademlirini chaqirip yighqili bard. Lékin uning undaq qilishi padishah békitken waqittin kéyin qaldi,

⁶ u waqitta Dawut Abishaygha: Emdi Bikrining oghli Shéba bizge chüshüridighan apet Abshalomning chüshüriginidin téximu yaman bolidu. Emdi ghojangning xizmetkarlirini élip ularni qoghap barghin. Bolmisa, u musthekmi sheherlarni igiliwélip, bizdin özini qachurushi mumkin, — dédi.

⁷ Yoabning bilen Yoabning ademliri we Keretiyler, Peletiyler, shundaqla barliq palwanlar uninggha egiship chiqti; ular Yérusalémdin chiqip, Bikrining oghli Shébani qoghlighili bard.

⁸ Ular Gibéondiki qoram tashqa yéqin kelgende Amasa ularning aldigha chiqti. Yoab üstibéshigha jeng libasini kiyip, bélige ghilapliq bir qilichini asqan kemer baghlighanidi. U aldigha méngiwidi, qilich ghilaptin chüshüp ketti.

⁹ Yoab Amasadin: Tinchliqmu, inim? — dep soridi. Yoab Amasani söymekchi bolghandek ong qoli bilen uni saqilidin tutti.

¹⁰ Amasa Yoabning yene bir qolida qilich barlighigha diqqet qilmidi. Yoab uning qorsiqigha shundaq tiqtiki, üçeyliri chiqip yerge chüshüti. Ikkinchi qétim sélishning hajiti qalmighanidi; chünki u öldi. Andin Yoab bilen inisi Abishay Bikrining oghli Shébani qoghlighili ketti.■

¹¹ Yoabning ghulamiridin biri Amasaning yénida turup: Kim Yoab terepte turup Dawutni qollisa, Yoabqa egeshsun, deytti.

□ **19:43** «padishahning on ikki ülüstün oni bizge tewedur» — dégen ibare belkim Israilning on qebile ikenlikini, Yehudaning Binyaminni qoshqanda peqet ikki qebile ikenlikini körsitidu. □ **20:1**

«Bikrining oghli Shéba isimlik bir iplas» — «bir iplas» ibraniiy tilida «Sheytan (Béial)ning bir oghli». «herbirliringerlar öz öyüngerge yénip kétinglar» — ibraniiy tilida: «herbirliringerlar öz chédirigha yénip kétinglar». ■ **20:10** 1Pad. 2:5

¹² Emma Amasa öz qénida yumilinip, yolning ottursida yatatti; uni kórgen xelqning herbiri toxtaytti. U kishi hemme xelqning toxtighinini kórup, Amasaning jesitini yoldin étizliqqa tartip qoydi hem bir kiyimni uning üstige tashlidi.

¹³ Jeset yoldin yótkelgending káyin xelqning hemmisi Bikrining oghli Shébanı qoghlıghili Yoabqa egeshı.

¹⁴ Shéba bolsa Beyt-Maakahdiki Abelgiche we Bériyliklerning yurtining hemme yerlirini kézip Israilning hemme qebiliridın ótti. *Bériyliklermu jem bolup uninggha egiship bardı.* □

¹⁵ Shuning bilen Yoab we ademlıri kélip, Beyt-Maakahdiki Abelde uni muhasirige aldı. Ular sheherning chórisidiki sépilning udulida bir istihkam saldı; Yoabqa egeshkenlerning hemmisi kélip, sépilni órúshke bazghan-lawatqanda,

¹⁶ Danishmen bir xotun sheherdin towlap: Qulaq sélinglar! Qulaq sélinglar! Yoabni bu yerge chaqirip kélinglar, méning uning bilen sózleshmekchi bolgh-inimni uninggha éytinglar, — dédi.

¹⁷ U yéqin kelgende xotun uningdin: Sili Yoabmu? — dep sorıdı. U: Shundaq, men shu, dédi. Xotun uninggha: Dédeklirining sózini anglıghayla, dédi. U: Anglawatimen, dédi.

¹⁸ Xotun: Konılarda Abelde meslihet tapqın, andin mesililer hel qilinidu, dégen gep bar;

¹⁹ Israilning tinch we mömin bendiliridin birimen; sili hazir Israildiki ana kebi chong bir sheherni xarap qiliwatidila; némishqa Perwerdigarning mirasini yoqatmaqchi bolıla? — dédi. □

²⁰ Yoab jawap bérip: Undaq ish mendin néri bolsun! Mendin néri bolsun! Méning héchnémıni yutuwalghum yaki yoqatqum yoqtur;

²¹ ish undaq emes, belki Efraimdiki édirliqtin Bikrining oghli Shéba dégen bir adem Dawut padishahqa qarshi qolini kótürüptu. Peqet uni tapshursanglar, andin sheherdin kétimen, dédi. Xotun Yoabqa: Mana uning béshi sépildin silige tashlinidu, — dédi.

²² Andin xotun öz danalıqi bilen hemme xelqge meslihet saldı; ular Bikrining oghli Shébaning béshini késip, Yoabqa tashlap berdi. Yoab kanay chaldi, uning ademlıri shuni anglap, sheherdin kétip, herbiri öz öyige qaytti. Yoab Yérusalémgha padishahning qéshigha bardı. □

²³ Emdi Yoab pütkül Israilning qoshunining serdari idi; Yehoyadaning oghli Binaya bolsa Keretiylar bilen Peletiylerning üstige serdar boldı.

²⁴ Adoniram baj-alwan'gha bash boldı, Ahiludning oghli Yehoshafat bolsa diwan bégi boldı;

²⁵ Shéwa katip, Zadok bilen Abiyatar kahin idi;

²⁶ Yairliq Ira bolsa Dawutqa xas kahin boldı. □

□ **20:14** «Bériyliklermu jem bolup...» — yaki «U yerdiki kishilermu jem bolup...». □ **20:19** «sili hazir Israildiki ana kebi chong bir sheherni xarap qiliwatidila» — «ana kebi chong bir sheher» dégenning menisi belkim, bashqa sheherler Abelge béqinidu. Bashqa birxil terjimisi «bir sheher we Israildiki bir ana bolghuchini xarap qiliwatidila». □ **20:22** «shuni anglap... herbiri öz öyige qaytti» — ibranıy tilida: «shuni anglap... herbiri öz chédirigha qaytti». □ **20:26** «Yairliq Ira bolsa Dawutqa xas kahin boldı» — yaki «Yairliq Ira bolsa Dawutning bash weziri boldı».

21

Gibéonluqlar qisas soraydu

¹ Emma Dawutning künliride uda üç yil acharchiliq boldi. Dawut uning toghruluq Perwerdigardin soridi. Perwerdigar uninggha: Acharchiliq Saul we uning qanxor jemetidikiler sewebidin, yeni uning Gibéonluqlarni qirghin qilghinidin boldi, dédi. □

² Padishah Gibéonluqlarni chaqirip, ular bilen sözleshti (Gibéonluqlar Israilardin emes idi, belki Amoriylarning bir qaldisi idi. Israil eslide ular bilen ehde qilip qesem ichkenidi; lékin Saul Israil we Yehudalargha bolghan qizghinliqi bilen ularni öltürüshke intilgenidi). □ ■

³ Dawut Gibéonluqlargha: Silerge néme qilip bérey? Men qandaq qilip bu gunahni kafaret qilip yapsam, andin siler Perwerdigarning mirasigha bext-beriket tiliyeleysiler? — dédi. □

⁴ Gibéonluqlar uninggha: Bizning Saul we uning jemetidikilerdin altunkümüş sorash heqqimiz yoq, we bizning sewebimizdin Israildin bir adem-nimu ölümgé mehkum qildurush heqqimiz yoq, dédi. Dawut: Siler néme désenglar, men shundaq qilay, dédi.

⁵ Ular padishahqa: Burun bizni yoqatmaqchi bolghan, bizni Israilning barliq pasilliri ichide turghudek yéri qalmisun dep, bizni halak qilishqa qestligen héliqi kishining,

⁶ hazir uning erkek neslidin yettisi bizge tapshurup bériksun, biz Perwerdigarning tallighini bolghan Saulning Gibéah shehiride, Perwerdigarning aldida ularni öltürüp, ésip qoyayli, dédi. Padishah: — Men silerge choqum tapshurup bérimen, dédi.

⁷ Lékin Dawut bilen Saulning oghli Yonatanning Perwerdigar aldida ichishken qesimi wejedin padishah Saulning newrisi, Yonatanning oghli Mefiboshetni ayidi. ■

⁸ Padishah Ayahning qizi Rizpahning Saulgha tughup bergen ikki oghli Armoni we Mefiboshetni we Saulning qizi Miqal Meholatliq Barzillayning oghli Adriel üçün béqiwalghan besh oghulni tutup, □

⁹ Gibéonluqlarning qoligha tapshurdi. Bular ularni döngde Perwerdigarning aldida ésip qoydi. Bu yetteylen bir künde öltürüldi; ular öltürülgende arpa ormisi aldidiki künler idi.

¹⁰ Andin Ayahning qizi Rizpah böz rextni élip, qoram üstige yéyip saldi. U orma bashlan'ghandin tartip asmandin yanghur chüshken waqitqiche, u yerde olturup kündüzi qushlarning jesetlerning üstige qonushigha, kéchisi yirtquchlarning ularni dessep cheylishige yol qoymidi.

¹¹ Birs Saulning kéniziki, Ayahning qizi Rizpahning qilghanlirini Dawutqa éytti.

□ 21:1 «Emma Dawutning künliride uda üç yil acharchiliq boldi...» — 21-24-bablar belkim tarixqa qoshulghan qoshumche söz bolup, «Samuil (2)»diki yillar ariliqida yüz bergen bashqa muhim ishlarni teswirleydu. □ 21:2 «Israil eslide ular bilen ehde qilip qesem ichkenidi» — Bu ish «Yeshua» 9-babta xatirilen'gen. ■ 21:2 Ye. 9:19 □ 21:3 «... Andin siler Perwerdigarning mirasigha bext-beriket tiliyeleysiler» — démek, ularning Israilgha bolghan bu adiwiti tügeydu.

■ 21:7 1Sam. 18:3; 20:15, 42; 23:18 □ 21:8 «Saulning qizi Miqal Meholatliq Barzillayning oghli Adriel üçün béqiwalghan besh oghul...» — Miqal belkim achisi Merabning bu besh oghlini béqiwalghan (6:23ni, «1Sam.» 18:19ni körüng). Bezi kona köchürmelerde «Merabning Meholatliq Barzillayning oghli Adriel üçün tughup bergen besh oghlini» déyilidu.

¹² Shuning bilan Dawut Yabesh-Giléadtikilerning qéshigha béríp, u yerdin Saulning we uning oghli Yonatanning söngelirini élip keldi (Filistiylar Gilboada Saulni óltürgen künide ularning jesetlirini Beyt-Shandiki meydanda ésip qoyghanidi; Yabesh-Giléadtikiler eslide bularni shu yerdin oghriliqche élip ketkenidi). ■

¹³ Dawut Saul bilan uning oghli Yonatanning söngelirini shu yerdin élip keldi; ular ésip óltürülgen yetteylenning söngelirininimu yighip qoydi,

¹⁴ andin shularni Saul bilan oghli Yonatanning söngeliri bilan Binyamin zéminidiki Zélada, atisi kishning qebriside depne qildi. Ular padishah emr qilghandek qildi. Andin Xuda *xelqning* zémin toghruluq dualirini ijabet qildi. □

Filistiyalar bilan qayta jeng qilish

1Tar. 20:4-8

¹⁵ Filistiylar bilan Israilning ottursida yene jeng boldi, Dawut öz ademliri bilan chüshüp, Filistiylar bilan soqushti. Emma Dawut tolimu charchap ketti;

¹⁶ Rafahning ewladliridin bolghan Ishbi-Binob Dawutni óltürmekchi idi; uning mis neyzisining éghirliqi üç yüz shekel idi; uninggha yene yéngi sawut baghlaqliq idi. □

¹⁷ Lékin Zeruiyaning oghli Abishay uninggha yademge kélip Filistiyni qilichlap óltürdi. Shu küni Dawutning ademliri uninggha qesem qilip: Sen yene biz bilen jengge chiqmighin! Bolmisa Israilning chirighi óchüp qalidu, — dédi. ■

¹⁸ Bu ishtin kéyin shundaq boldiki, Gobta Filistiylar bilan yene jeng boldi; u waqitta Hushatliq Sibbikay Rafahning ewladidin bolghan Safni óltürdi. ■

¹⁹ Gobta yene bir qétim Filistiylar bilan jeng boldi; u chaghda Beyt-Lehemlik Yairning oghli El-Hanan Gatliq Goliyatning inisini óltürdi. Uning neyzisining sépi bapkarning xadisek idi. □

²⁰ Yene bir jeng Gatta boldi; u yerde égiz boyluq bir adem bar idi, qollirining altidin barmaqliri, putlirining altidin barmaqliri bolup jemi yigirme töt barmiqi bar idi. U hem Rafahning ewladi idi.

²¹ U Israilarning aldida turup ularni mazaq qildi; lékin Dawutning akisi Shimiyaning oghli Yonatan uni óltürdi.

²² Bu töt kishi Gatliq Rafahning ewladi bolup, hemmisi Dawutning qolida yaki uning xizmetkarlirining qolida óltürüldi.

22

Dawutning medhiye küyi

Zəb. 18

■ **21:12** 1Sam. 31:10-13 □ **21:14** «Andin Xuda *xelqning* zémin toghruluq dualirini ijabet qildi» — «zémin toghruluq dualiri» — démek, qehetchilikning tügitilishi üçün. □ **21:16** «Rafahning ewladliridin bolghan Ishbi-Binob» — «Rafahning ewladliri» hemmisi dégüdek yoghan ademler idi (18, 20, 22ni körüng). «uning mis neyzisining éghirliqi» — yaki «uning neyzining mis bëshining éghirliqi». «300 shekel» — belkim 3.5 kilogram idi. «uninggha yene yéngi sawut baghlaqliq idi» — yaki, «uninggha yene yéngi bir qorali bar idi». ■ **21:17** Pend. 13:9 ■ **21:18** 1Tar. 20:4 □ **21:19** «Beyt-Lehemlik Yair» — bezi kona köchürülmilerde «Yair» «Yair-Origim» dep atilidu. «Goliyatning inisi» — bezi kona köchürülmilerde peqet «Goliyat» déyilidu.

1 Perwerdigar uni barliq dūshmenliridin hem Saul padishahning qolidin qutquzghan küni, u Perwerdigargha bu küyni éytti: —□

2 U mundaq dédi: — Perwerdigar méning xada téghim, méning qorghinim, méning nijatkarimdur!

3 Xuda méning qoram téshimdur, men Uninggha tayinimen — U méning qalqinim, méning qutquzghuchi münggüzüm, Méning égiz munarim we bashpanahim, méning qutquzghuchimdur; Sen méni zorawanlardin qutquzisen!□ ■

4 Medhiyilerge layiq Perwerdigargha men nida qilimen, Shundaq qilip, men dūshmenlirimdin qutquzalimen;

5 Chünki ölümning asaretliri méni qorshiwaldi, Ixlassizlarning yamrap kétishi méni qorqitiwetti;□

6 Tehtisaraning taniliri méni chirmiwaldi,

Ölüm sirtmaqliri aldimga keldi.

7 Qiyalghinimda men Perwerdigargha nida qildim, Xudayimga peryard kótürdüm;

U ibadetxanisidin awazimni anglidi, Méning peryardim Uning quliqigha kirdi.

8 Andin yer-zémin tewrep silkinip ketti, Asmanlarning ulliri dehshetlik tewrendi, silkinip ketti; Chünki U ghezeplendi.

9 Uning dimighidin is örlep turatti, Aghzidin chiqqan ot hemmisini yutuwetti; Uningdin kömür choghliri chiqti;

10 U asmanlarni éngishtürüp égip chüshti, Puti astida tum qarangghuluq idi.

11 U bir kérub üstide perwaz qildi, U shamalning qanatlirida köründi.

12 U qarangghuluqni, shundaqla yighilghan sularni, Asmanlarning qoyuq bulutlirini,

Öz etrapida chédiri qildi.

13 Uning aldida turghan yoruqluqtin, Otluq choghlar chiqip ötti;

14 Perwerdigar asmanda güdürlidi; Hemmidin aliy Bolghuchi awazini yangratti;

15 Berheq, U oqlirini étip, *dūshmenlirimni tarqitiwetti*;

Chaqmaqlarni chaqturup, ularni qiyqas-süren'ge saldi;□

16 Shuning bilen déngizning tekti körünüp qaldi,

Alemning ulliri ashkarilandi, Perwerdigarning tenbihi bilen, Dimighining nepisining zerbisi bilen.

17 U yuqiridin qolini uzitip, méni tutti;

Méni ulugh sulardin tartip aldi.

□ 22:1 «...u **Perwerdigargha bu küyni éytti**» — Zebur, 18-küy we uning izahatliri bilen sélishturutung.

□ 22:3 «...méning **qutquzghuchi münggüzüm**» — ibranıy tilida «...nijatimning münggüzi». «**Sen méni zorawanlardin qutquzisen!**» — ibranıy tilida «Sen méni zorawanlıqtin qutquzisen». ■ 22:3 Ibr.

22:5 «Ixlassizlarning **yamrap kétishi méni qorqitiwetti**» — ibranıy tilida «Ixlassizlarning qiyani-tashqinliri méni qorqitiwetti». □ 22:15 «berheq, u ... **dūshmenlirimni tarqitiwetti**» — ibranıy tilida «berheq, U ... ularni tarqitiwetti». 18-ayetni körüng.

18 U méni küchlük dūshminimdin,
 Manga öchmenlerdin qutquzdi;
 Chūnki ular mendin küchlük idi.
 19 Külpetke uchrighan künümde, ular manga qarshi hujumgha ötti;
 Biraq Perwerdigar méning tayanchim idi.
 20 U méni kengri-azade bir jaygha élip chiqardi;
 U méni qutquzdi, chūnki U mendin xursen boldi.
 21 Perwerdigar heqqaniyliqimgha qarap manga iltipat körsetti;
 Qolumning halalliqini U manga qayturdi;
 22 Chūnki Perwerdigarning yollarini tutup keldim;
 Rezillik qilip Xudayimdin ayrilip ketmidim;
 23 Chūnki uning barliq hökümliri aldimdidur;
 Men Uning belgilimiliridin chetnep ketmidim;
 24 Men Uning bilen ghubarsiz yürdum,
 Özümni gunahtin néri qildim.
 25 We Perwerdigar heqqaniyliqimgha qarap,
 Köz aldida bolghan halalliqim boyiche qilghanlirimni qayturdi.
 26 Wapadar-méhribanlarga Özüngni wapadar-méhriban-körsitisen;
 Ghubarsizlarga Özüngni ghubarsiz körsitisen;
 27 Sap dilliqlargha Özüngni sap dilliq körsitisen;
 Tetürlerge Özüngni tetür körsitisen;
 28 Chūnki Sen ajiz mömin xelqni qutquzisen;
 Biraq közliringni tekebbur üstige tikip,
 Ularni shermende qilisen;
 29 Chūnki Sen Perwerdigar méning chiraghimdursen;
 Perwerdigar méni basqan qaranghuluqni nurlanduridu; ■
 30 Chūnki Sen arqiliq dūshmen qoshuni arisidin yügürüp öttüm;
 Sen Xudayim arqiliq men sépildin atlap öttüm. □
 31 Tengrim — Uning yoli mukemmeldur;
 Perwerdigarning sözi sinap ispatlan'ghandur;
 U Özige tayan'ghanlarning hemmisige qalqandur. ■
 32 Chūnki Perwerdigardin bashqa yene kim ilahtur?
 Bizning Xudayimizdin bashqa kim qoram tashur? ■
 33 Tengri méning mustehkem qorghinimdur;
 U yolumni mukemmel, tüp-tüz qilidu;
 34 U méning putlirimni keyikningkidek qilidu;
 U méni yuqiri jaylirimgha turghuzidu;
 35 Qollirimni urush qilishqa ögitidu,
 Shunglashqa bileklirim mis kamanni kéreleydu;
 36 Sen manga nijatingdiki qalqanni berding,
 Séning mulayim kemterliking méni ulugh qildi.
 37 Sen qedemlim astidiki jayni keng qilding,
 Méning putlirim téyilip ketmidi.
 38 Men dūshmenlirimni qoghlap yoqattim,
 Ular halak bolmighuche héch yanmidim.

■ 22:29 Pend. 13:9 □ 22:30 «dūshmen qoshuni arisidin yügürüp öttüm» — «yügürüp öttüm»
 dégen mushu sözler «bösup öttüm» dégen menini öz ichige alidu. ■ 22:31 Qan. 32:4; Dan. 4:34; Zeb.
 12:6; 119:140; Pend. 30:5; Weh. 15:3 ■ 22:32 Qan. 32:39; 1Sam. 2:2; Zeb. 86:8; Yesh. 45:5

39 Qayta turalmighudek qilip,
 Ularni halak qilip yanjidim,
 Ular putlirim astida yiqildi.
 40 Sen jeng qilishqa kuch bilen bélimni baghliding;
 Sen manga hujum qilganlarni putum astida égidürdüng;
 41 Düşmenlirimni manga arqini qilip qachquzdung,
 Shuning bilen men manga öchmenlerni yoqattim.
 42 Ular telmürdi, biraq qutquzidighan héchkim yoq idi;
 Hetta Perwerdigargha qariwidi, Umu ulargha jawab bermidi.
 43 Men ularni soqup yerdiki topidek qiliwettim;
 Kochidiki patqaqtek men ularni cheyliwettim;
 Ularning üstidin pétiqdiwettim.
 44 Sen méni xelqimning nizaliridin qutquzghansen;
 Sen méni ellerning béshi bolushqa saqliding;
 Manga yat bolghan bir xelq xizmitimde bolmaqta.
 45 Yat eldikiler manga zeipliship teslim bolidu;
 Anglishi bilenla ular manga itaet qilidu;
 46 Yat eldikiler chüshkünliship kétidu;
 Ular öz istihkamliridin titrigen halda chiqip kélidu;
 47 Perwerdigar hayattur!
 Méning Qoram Tëshim mubareklensun;
 Nijatim bolghan qoram tash Xuda aliyyur, dep medhiylensun!
 48 U, yeni men üçün toluq qisas alghuchi Tengri,
 Xelqlerni manga boysundurghuchidur;
 49 U méni düşmenlirim arisidin chiqarghan;
 Berheq, Sen méni manga hujum qilganlardin yuqiri kötürdüng;
 Zorawan ademdin Sen méni qutulduzdung.
 50 Mushu seweblik men eller arisida sanga teshekkür éytimen, i Perwerdigar;
 Namingni ulughlap küylerni éytimen;■
 51 U bolsa Özi tikligen padishahqa zor qutquzushlarni béghishlaydu;
 Özi mesih qilghinigha,
 Yeni Dawutqa hem uning neslige menggüge Özgermes muhebbetni körsitidu.

23

Dawutning axirqi sözliri

- 1 Töwendikiler Dawutning axirqi sözliridur: — Yessening oghli Dawutning béshariti,
 Yuqiri mertiwige kötürülgen,
 Yaqupning Xudasi terepidin mesihlen'gen,
 Israilning söyümlük küychisining bésharet sözliri mana: —
 2 Perwerdigarning Rohi men arqiliq söz qildi,
 Uning sözliri tilimdidur.
 3 Israilning Xudasi söz qildi,
 Israilning Qoram Têshi manga shundaq dédi: —
 Kimki ademlerning arisida adalet bilen seltenet qilsa,
 Kimki Xudadin qorqush bilen seltenet qilsa,
 4 U quyash chiqqandiki tang nuridek,

Bulutsiz seherdek bolidu,
Yamghurdin keyin asman süzük bolushi bilen,
Yumran maysilar tupraqtin chiqidu, mana u shundaq bolidu.□

⁵ Berheq, méning öyüm Tengri aldida shundaq emesmu?
Chünki U men bilen menggülük ehde tüzdi,
Bu ehde hemme ishlarda mupessel hem mustehkemdur;
Chünki méning barliq nijatliq ishlirimni,
Hemme intizarliqimni,
U berq urghuzmamdu?□

⁶ Lékin iplaslarning hemmisi tikenlerde,
Héchkim qolida tutalmighachqa, chöriwétilidu.□

⁷ Ulargha qol uzatquchi özini tömür qoral we neyze sépi bilen qorallandur-
misa bolmaydu;
Ular haman turghan yéride otta köydürüwétilidu!

Dawutning palwanliri

1Tar. 11:10-47

⁸ Dawutning palwanlirining ismliri töwendikidek xatirilen'gendur: —
Taxkimonluq Yosheb-Bashsebet serdarlarning béshi idi. U bir qétimliq
jengde neyze oynitip, sekkiz yüz ademni öltürgenidi.□

⁹ Keyinkisi Axoxiy Dodoning oghli Eliazar idi; Filistiylar yighilip jeng qil-
maqchi boldi; shu waqitta Dawut we uninggha hemrah bolup chiqqan üç
palwan ularni jengge chaqirdi; Eliazar shu üchtin biri idi. Lékin Israillar
chékindi; □

¹⁰ U qozghilip, taki béliki télip, qoli qilichqa chapliship qalghuche Filistiylarni
qirdi. U küni Perwerdigar Israillarni chong nusretke érishtürdi. Xelq uning
qéshigha qaytqanda peqet olja yighish ishila qalghanidi.

¹¹ We uningdin keyinkisi Hararliq Agiyning oghli Shammah idi. Bir küni
Filistiylar qoshun bolup yighilghanidi; yéqin etrapta qoyuq ösken bir qizil
mashliq bar idi. Kishiler Filistilarning aldidin qachqanidi, □

¹² Shammah bolsa qizil mashliq otturisida mezmur turup, uni qoghdap
Filistiylarni qirdi; shuning bilen Perwerdigar *Israillargha* ghayet zor nusret
ata qildi.

¹³ Orma waqtida ottuz yolbashchi ichidin yene üchi Adullamning gharigha
chüshüp, Dawutning yénigha keldi. Filistiylarning qoshuni Refayim wa-
disigha bargah qurghanidi;

¹⁴ U chaghda Dawut qorghanda idi, Filistiylarning qarawulgahi bolsa Beyt-
Lehemde idi.

¹⁵ Dawut ussap: Ah, birsi manga Beyt-Lehemning derwazisining yénidiki
quduqtin su ekilip bergen bolsa yaxshi bolatti! — déwidi,

□ 23:4 «U quyash chiqqandiki tang nuridek,...» — yaki «quyash chiqqandek, tang nuridek,...».

□ 23:5 «Berheq, méning öyüm Tengri aldida shundaq emesmu? Chünki U men bilen... ehde berdi». □ 23:6 «iplaslarning hemmisi» — ibraniiy tilida: «Bélias (Sheytan)ning oghullirining hemmisi». □ 23:8 «U bir qétimliq jengde neyze oynitip, sekkiz yüz ademni öltürgenidi» — kona köchürülmilarning köpinchiside: «Uning bashqa ismi «Ezniliq Adino»; chünki u bir qétimdila sekkiz yüz ademni öltürgenidi» déyilidu. Biz mushu yerde grék tilidiki («LXX») terjimisine egishimiz («1Tar. 11:11ni köring). □ 23:9 «...Axoxiy Dodoning oghli...» — yaki «...Axoxining newrisi, Dodoning oghli,...» □ 23:11 «Bir küni Filistiylar qoshun bolup yighilghanidi» — bashqa birxil terjimisi: «Bir küni Filistiylar Léhi (yézisi)da yighilghanidi».

16 bu üç palwan Filistiylarning leshkergahidin bösüp ötüp, Beyt-Lehemning derwazisining yénidiki quduqtin su tartti we Dawutqa élip keldi; lékin u uningdin ichkili unimidi, belki suni Perwerdigargha atap töküp:

17 — I Perwerdigar, bundaq ish mendin néri bolsun! Bu üç ademning öz hayatigha tewekkul qilip béríp ekelgen bu su ularning qénigha oxshash emesmu! — dédi. Shuning üçün u ichishke unimidi. Bu üç palwan qilghan ishlar del shular idi.

18 Zeruiyaning oghli Yoabning inisi Abishay bu üçining béshi idi. U üç yüz adem bilen qarshiliship neyzisini piqiritip ularni öltürgen. Shuning bilen u bu «üch palwan» ichide nami chiqqanidi.

19 U bu üçeylening ichide eng hörmetlikidi, shunga ularning béshi idi; lékin u awwalqi üçeylen'ge yetmeytti.

20 Yehoyadaning oghli Binaya Kabzeeldin bolup, bir batur palwan idi; u köp qaltis ishlarni qilghan. U Moabiy Arielning ikki oghlini öltürgen. Yene qar yaghqan bir küni azgalgha chüshüp, bir shirni öltürgenidi. □

21 U hem küchtüggür bir misirliqni öltürgenidi. Misirliqning qolida bir neyze bar idi, lékin Binayaning qolida bir hasila bar idi. U misirliqning qolidin neyzisini tartiwélip, öz neyzisi bilen uni öltürdi.

22 Bu ishlarni Yehoyadaning oghli Binaya qilghan bolup, u üç palwan arisida nam chiqarghanidi.

23 U ottuz yolbashchi ichide hörmetlikidi. Lékin u awwalqi üç palwan'gha yetmeytti. Dawut uni özining pasiban bégi qıldı.

24 Ottuz yolbashchi ichide Yoabning inisi Asahel, Beyt-Lehemlik Dodoning oghli El-Hanan bar idi.

25 *Buningdin bashqa:* Harodluq Shammah, Harodluq Élika,

26 Patliliq Helez, Tekoaliq Ikkeshning oghli Ira,

27 Anatoluq Abiézer, Hushatliq Mibonnay,

28 Axohluq Zalmon, Nitofatliq Maharay,

29 Nitofatliq Baanahning oghli Xeleb, Binyaminlardin Gibéahliq Ribayning oghli Ittay, □

30 Piratonluq Binaya, Gaash wadiliridin Hiday,

31 Arbatliq Abi-Albon, Barhumluq Azmawet,

32-33 Shaalbonluq Eliyahba, Yashenning oghulliri, Hararliq Shammahning oghli Yonatan, Hararliq Shararning oghli Ahiyam, □

34 Maakatliq Axasbayning oghli Elifelet, Gilonluq Ahitofelning oghli Éliyam,

35 Karmellik Hezray, Arbiliq Paaray,

36 Zobahdin bolghan Natanning oghli Igal, Gadliq Banni,

37 Ammoniy Zelek, Beerotluq Naharay (u Zeruiyaning oghli Yoabning yaragh kötürgüchisi idi),

38 Yitriliq Ira, Yitriliq Gareb

39 we Hittiy Uriya qatarliqlar bolup, ularning hemmisi ottuz yette kishi idi. □

□ 23:20 «U Moabiy Arielning ikki oghlini öltürgen» — yaki «U Moabtiiki ikki shirdek kishini öltürgen». □ 23:29 «Baanahning oghli Xeleb» — yaki «Baanahning oghli Xelede». □ 23:32-33

«Hararliq Shammahning oghli Yonatan» — ibraniiy tilida «oghli» dégen söz tépilmaydu. Yonataning Shammah (Shagi) bilen bolghan munasiwiti «1Tar.» 11:34din körüliidu. □ 23:39 «... we hittiy Uriya qatarliqlar bolup, ularning hemmisi ottuz yette kishi idi» — bu tizimlikte Yehudiy emeslerdin birnechchisi bar — mesilen Ammonluq Zelek, Hittiy Uriya we Moabliq Yitma bar.

24

*Dawutning Israillarni royxetke élish gunahi**1Tar. 21*

1 Perwerdigarning ghezipi Israilga yene qozghaldi. Shuning bilan U ularni jazalash uchün Dawutni qozghiwidi, u adem chiqirip, ulargha: — Israillar bilan Yehudaliqlarning sanini al, dédi.□

2 Padishah öz yénida turghan qoshun serdari Yoabqa: Barghin, Dandin tartip Beer-Shébaghiche Israilning hemme qebillirining yurtlirini kézip, xelqni sanap chiqqin, men xelqning sanini biley, dédi.

3 Yoab padishahqa: Bu xelq hazir meyli qanchilik bolsun, Perwerdigar Xudaying ularning sanini yüz hesse ashurghay. Buni ghojam padishah öz közi bilan körgey! Lékin ghojam padishah némishqa bu ishtin xush bolidikin? — dédi. □

4 Emma Yoab bilan qoshunning bashqa serdarliri unimisimu, padishahning yarliqi ulardin küchlük idi; shuning bilan Yoab bilan qoshunning bashqa serdarliri Israilning xelqini sanighili padishahning qéshidin chiqti.

5 Ular Iordan deryasidin ötüp Yaazerge yéqin Gad wadisida Aroerde, yeni sheherning jenub teripide bargah tikti.

6 Andin ular Giléadqa we Taxtim-Hodshining yurtigha keldi. Andin Dan-Yaan'gha kélip aylinip Zidon'gha bard.

7 Andin ular Tur dégen qorghanliq sheherge, shundaqla Hiwiylar bilan Qanaaniylarning hemme sheherlirige keldi; andin ular Yehuda yurtining jenub teripige, shu yerdiki Beer-Shébaghiche bard.

8 Shundaq qilip ular pütük zéminni kézip, toqquz ay yigirme kün ötkendin kéyin, Yérusalémgha yéni keldi.

9 Yoab padishahqa xelqning sanini melum qilip: Israilda qilich kötüreleydighan baturdin sekkiz yüz mingi, Yehudada besh yüz mingi bar iken, dédi.

10 Dawut xelqning sanini alghandin kéyin, wijdani azablandi we Perwerdigargha: Bu qilghinim éghir gunah boluptu. I Perwerdigar, qulungning qebihlikini kötürüwetkeysen; chünki men tolimu exmeqanilik qiptimen, dédi.□

11 Dawut etigende turghanda Perwerdigarning sözi Dawutning aldindin körgüchisi bolghan Gad peyghemberge kélip:

12 — «Bérip Dawutqa éytqin, Perwerdigar: — Men üç *bala-qazani* aldinggha qoyimen, ularning birini talliwalghein, men shuni üstüngge chüshürimen, deydu — dégin» — déyildi.

13 Shuning bilan Gad Dawutning qéshigha kélip buni uninggha dédi. U uninggha: «Yette yilghiche zéminingda acharchiliq sanga bolsunmu? Yaki dühmenliring üç ayghiche séni qoghlap, sen ulardin qachamsen? We yaki üç kün'giche zéminingda waba tarqalsunmu? Emdi sen obdan oylap, bir néme dégin, men méni Ewetküchige néme dep jawap bérey?» — dédi.

□ 24:1 «*Xuda* ularni jazalash uchün Dawutni qozghiwidi, u ...: — Israillar bilan Yehudaliqlarning sanini al, dédi» — shübhisizki, Dawut esli shu niyette idi. Meqsiti belkim öz ulughluqini körsitish yaki shuninggha oxshash tekebburluq niyeti bolsa kérek. Perwerdigar Israilga ghezipini körsitish uchün, Dawutning bu yaman ishni qilishigha yol qoydi. □ 24:3 «*Lékin ghojam padishah némishqa bu ishtin xush bolidikin?*» — ghelite ish shuki, hetta Xudadin qorqmaydighan Yoabtek bir kishi bu ishning Xudagha yaqmaydighanliqini bildi. □ 24:10 «*Dawut xelqning sanini alghandin kéyin, wijdani azablandi... tolimu exmeqanilik qiptimen, dédi*» — «xelqni sanaqtin ötküzüsh» dégen gunah toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

□ 24:10 «*Dawut xelqning sanini alghandin kéyin, wijdani azablandi... tolimu exmeqanilik qiptimen, dédi*» — «xelqni sanaqtin ötküzüsh» dégen gunah toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

14 Dawut Gadqa: Men tolimu tenglikte qaldim! Sendin ötüneyki, biz Perwerdigarning qoligha chüsheyli; chünki Uning rehimdilliqi zordur; insanning qoligha peqet chüshüp qalmighaymen! — dédi.

15 Shuning bilen Perwerdigar etigendin tartip békitilgen waqitqiche waba chüshürdi. Dandin tartip Beer-Shébaghiche yetmiş ming adem öldi.

16 Emdi perishte qolini Yérusalémgha uzutup sheherni halak qilay dégende, Perwerdigar éghir hökümidin pushayman qilip, xelqni halak qiliwatqan Perishtige: Emdi boldi qilghin; qolungni yighqin, — dédi. U waqitta Perwerdigarning Perishtisi Yebusiy Arawnahning xaminining yénida idi.□

17 Dawut xelqni yoqitiwatqan perishtini körgende Perwerdigargha: Mana, gunah qilghan men, qebihlik qilghuchi mendurmen. Lékin bu qoylar bolsa néme qildi? Séning qolung méning üstümge we atamning jemetining üstige chüshsun! — dédi. □

Dawut xamanni sétiwélip qurban'gah quridu

18 Shu küni Gad Dawutning qéshigha kélip uninggha: Bérip Yebusiy Arawnahning xaminigha Perwerdigargha atap bir qurban'gah yasighin, dédi.

19 Dawut Gadning sözi boyiche Perwerdigar buyrughandek qildi.

20 Arawnah qarap padishah bilen xizmetkarlarning öz teripige kéliwatqinini körüp, aldigha chiqip padishahning aldida yüzini yerge tekküzüp, tezim qildi.

21 Arawnah: Ghojam padishah néme ish bilen qullirining aldigha keldilikin? — dep soridi. Dawut: Xelqning arisida wabani toxtitish üçün, bu xamanni sendin sétiwélip, bu yerde Perwerdigargha bir qurban'gah yasighili keldim, — dédi.

22 Arawnah Dawutqa: Ghojam padishah özliri némini xalisila shuni élip qurbanliq qilsila. Mana bu yerde köydürme qurbanliq üçün kalilar bar, otun qilishqa xaman tépidighan tirnilar bilen kalilarning boyunturuqliri bar.

23 I padishah, buning hemmisini menki *Arawnah* padishahqa teqdim qilay, dédi. U yene padishahqa: Perwerdigar Xudaliri silini qobul qilip shepset körssetkey, dédi.

24 Padishah Arawnahgha: Yaq, qandaqla bolmisun bularni sendin öz nerride sétiwalmisam bolmaydu. Men bedel tölimey Perwerdigar Xudayimgha köydürme qurbanliqlarni hergiz sunmaymen, — dédi. Andin Dawut xaman bilen kalilarni ellik shekel kümüşhke sétiwaldi.□

25 Andin Dawut u yerde Perwerdigargha bir qurban'gah yasap, köydürme qurbanliqlar bilen inaqliq qurbanliqliri qildi. Perwerdigar zémin üçün qilghan dualarni qobul qilip, waba Israilning arisida toxtidi.

□ 24:16 «Perwerdigarning Perishtisi» — bu alahide shexs toghruluq bizning «Tebriler»imizni körüng.

□ 24:17 «Lékin bu qoylar bolsa nime qildi?» — «bu qoylar» Xudaning xelqini körsitidu. □ 24:24

«ellik shekel» — belkim 600 gram etrapida idi.

Padishahlar «1»

Dawut padishah oghli Sulaymanni öz ornigha textke olturghuzidu

¹ Dawut padishah xéli yashinip qalghanidi; uni yotqan-ediya bilen yapsimu, u issimaytti.

² Xizmetkarliri uninggha: — Ghojam padishah özliri üçün, aldilirida turidighan bir pak qız tapquzayli; u padishahtin xewer élip, silining quchaqlirida yatsun; shuning bilen ghojam padishah issiyla — dédi.

³ Ular pütkül Israil zéminini kézip güzel bir qizni izdep yürüp, axiri Shunamliq Abishagni tépip padishahning aldigha élip keldi. □

⁴ Qiz intayin güzel idi; u padishahtin xewer élip uning xizmitide bolatti, emma padishah uninggha yéqinchiliq qilmaytti. □

⁵ Emma Haggitning oghli Adoniya mertiwisini kötürmekchi bolup: «Men padishah bolimen» dédi. U öziye jeng harwiliri bilen atliqlarni we aldida yüridighan ellik eskerni teyyar qildi □ ■

⁶ (uning atisi héchqachan: «Némishqa bundaq qilisen?» dep, uninggha tenbih-terbiye béripmu baqmighanidi hem u nahayiti kélisken yigit bolup, anisi uni Abshalomdin kéyin tughqanidi). □ ■

⁷ U Zeruiyaning oghli Yoab we kahin Abiyatar bilen meslihet qiliship turdi. Ular bolsa Adoniyagha egiship uninggha yardem béretti. ■

⁸ Lékin kahin Zadok we Yehoyadaning oghli Binaya, Natan peyghember, Shimey, Rey we Dawutning öz palwanliri Adoniyagha egeshmidi.

⁹ Adoniya qoy, kala we bordighan torpaqlarni En-Rogelning yénidiki Zohélet dégen tashta soydurup, hemme aka-ukilirini, yeni padishahning oghulliri bilen padishahning xizmitide bolghan hemme Yehudalarni chaqirdi. □ ■

¹⁰ Lékin Natan peyghember, Binaya, palwanlar we öz inisi Sulaymanni u chaqirmidi.

¹¹ Natan bolsa Sulaymanning anisi Bat-Shébagha: — «Anglimidingmu? Haggitning oghli Adoniya padishah boldi, lékin ghojimiz Dawut uningdin xewersiz.

¹² Emdi mana, öz jéning we oghlung Sulaymanning jénini qutquzushqa méning sanga bir meslihet bérishimke ijazet bergeysen.

¹³ Dawut padishahning aldigha bérıp uninggha: — Ghojam padishah özliri qesem qilip öz keminilirige wede qilip: «Séning oghlung Sulayman mendin kéyin padishah bolup textimde olturidu» dégen emesmidile? Shundaq turuqluq némishqa Adoniya padishah bolidu? — dégin.

□ **1:3** «Shunamliq Abishag» — yaqi «Shunemlik Abishag». □ **1:4** «padishah uninggha yéqinchiliq qilmaytti» — ibraniy tilida «padishah uni tonumaytti» dégen ibare bilén ipadlinidu. □ **1:5** «Haggitning oghli Adoniya» — Adoniya Dawutning oghulliridin biri. Haggit Dawutning ayalliridin biri idi

(«2Sam.» 3:4) «öz aldida yüridighan... eskerler» — démek, ular özlirining xususiy muhapizetchiliri idi.

■ **1:5** 2Sam. 15:1 □ **1:6** «uning atisi ... uninggha, yeni Adoniyagha» tenbih-terbiye béripmu baqmighanidi hem u ... kélisken yigit bolup, anisi uni Abshalomdin kéyin tughqanidi» — Abshalom Dawutning yene bir ayali Maakahdin tughulghan oghli idi. Adoniya Dawutning tötinchi oghli bolup,

shu chahda belkim Dawutning oghulliri arisida «chongi» hésablinatti. (2:15ni körüng). Adoniya belkim atisi terpidin erke chong qilin'ghanliqi hem özining kéliskenlikidin shundaq meghrurlinip ketken oxshaydu. ■ **1:6** 1Tar. 3:2 ■ **1:7** 1Pad. 2:22, 28 □ **1:9** «En-Rogel» — buning menisi belkim

«Rogelning buliqi» yaqi «Pak qizning buliqi». ■ **1:9** Ye. 15:7; 18:16

14 Mana, padishah bilen sözlishop turghiningda, menmu séning keyningdin kirip sözüngni ispatlaymen, — dédi.

15 Bat-Shéba ichkiri öyge padishahning qéshigha kirdi (padishah tolimu qérip ketkenidi, Shunamliq Abishag padishahning xizmitide boluwatatti).

16 Bat-Shéba padishahqa éngiship tezim qildi. Padishah: — Néme teliping bar? — dep soridi.

17 U uninggha: — I ghojam, sili Perwerdigar Xudaliri bilen öz dédeklirige: «Séning oghlung Sulayman mendin kéyin padishah bolup textimde olturidu» dep qesem qilghanidila.

18 Emdi mana, Adoniya padishah boldi! Lékin i ghojam padishah, silining uningdin xewerliri yoq.

19 U köp kalilarni, bordaq torpaqlar bilen qoylarni soydurup, padishahning hemme oghullirini, Abiyatar kahinni we qoshunning serdari Yoabni chaqirdi. Lékin qulliri Sulaymanni u chaqirmidi.

20 Emdi, i ghojam padishah, pütkül Israilning közliri silige tikilmekte, ular ghojam padishahning özliridin kéyin textliride kimning olturidighanliqi toghrisida ulargha xewer bérishlirini kütishiwatidu;

21 bir qarargha kelmisile, ghojam padishah öz ata-bowiliri bilen bille uxlashqa ketkendin kéyin, men bilen oghlum Sulayman gunahkar sanilip qalarmizmikin, — dédi.

22 Mana, u téxi padishah bilen sözlishop turghinida Natan peyghembermu kirip keldi.

23 Ular padishahqa: — Natan peyghember keldi, dep xewer berdi. U padishahning aldigha kiripla, yüzini yerge yéqip turup padishahqa tezim qildi.

24 Natan: — I ghojam padishah, sili Adoniya mendin kéyin padishah bolup méning textimde olturidu, dep éytqanidilimu?

25 Chünki u бүгүн chüshüp, köp buqa, bordighan torpaqlar bilen qoylarni soydurup, padishahning hemme oghullirini, qoshunning serdarlirini, Abiyatar kahinni chaqirdi; we mana, ular uning aldida yep-ichip: «Yashisun padishah Adoniya!» — dep tovlashmaqta.

26 Lékin qulliri bolghan méni, Zadok kahinni, Yehoyadaning oghli Binayani we qulliri bolghan Sulaymanni u chaqirmidi.

27 Ghojam padishah kimning özliridin kéyin ghojam padishahning textide olturidighanliqini öz qullirigha uqturmay u ishni buyrudilimu? — dédi.

28 Dawut padishah: — Bat-Shébani aldimgha qichqiringlar, dédi. U padishahning aldigha kirip, uning aldida turdi.

29 Padishah bolsa: — Jénimni hemme qiyinchiliqtin qutquzghan Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki,

30 men eslide Israilning Xudasi Perwerdigar bilen sanga qesem qilip: «Séning oghlung Sulayman mendin kéyin padishah bolup ornumda méning textimde olturidu» dep éytqinimdek, бүгүнki künde men bu ishni choqum wujudqa chiqirimen, — dédi.

31 We Bat-Shéba yüzini yerge yéqip turup padishahqa tezim qilip: — Ghojam Dawut padishah ebediy yashisun! — dédi.

32 Dawut padishah: — Zadok kahinni, Natan peyghembarni, Yehoyadaning oghli Binayani aldimgha chaqiringlar, dédi. Ular padishahning aldigha keldi.

33 Padishah ulargha: — Ghojaglarning xizmetkarlirini özünglarga qoshup, Sulaymanni öz qéchirimge mindürüp, Gihon'gha élip beringlar;

34 u yerde Zadok kahin bilan Natan peyghember uni Israilning üstige padishah bolushqa mesih qilsun. Andin kanay chélip: — Sulayman padishah yashisun! dep tovlanglar. □

35 Andin u textimde olturushqa bu yerge kelgende, uninggha egiship ménginglar; u méning ornunda padishah bolidu; chünki men uni Israil bilen Yehudaning üstige padishah bolushqa teyinlidim, — dédi.

36 Yehoyadaning oghli Binaya padishahqa jawab bérip: — Amin! Ghojam padishahning Xudasi Perwerdigarmu shundaq buyrusun!

37 Perwerdigar ghojam padishah bilen bille bolghandek, Sulayman bilen bille bolup, uning textini ghojam Dawut padishahningkidin téximu ulugh qilghay! — dédi.

38 Zadok kahin, Natan peyghember, Yehoyadaning oghli Binaya we Keretiylar bilen Peletiyler chüshüp, Sulaymanni Dawut padishahning qéchirigha mindürüp, Gihon'gha élip bardı. □

39 Zadok kahin ibadet chédiridin may bilen tolghan bir münggüzni élip, Sulaymanni mesih qildi. Andin ular kanay chaldi. Xelqning hemmisi: — Sulayman padishah yashisun! — dep tovlashti. ■

40 Xelqning hemmisi uning keynidin egiship, sunay chélip zor shadliq bilen yer yérilghudek tentene qilishti. □

41 Emdi Adoniya we uning bilen jem bolghan méhmanlar ghizalinip chiqqanda, shuni anglidi. Yoab kanay awazini anglighanda: — Némishqa sheherde shunche qiyqas-süren sélinidu? — dep soridi.

42 U téxi sözini tügetmeyla, mana Abiyatar kahinning oghli Yonatan keldi. Adoniya uninggha: — Kirgin, qeyser ademsen, choqum bizge xush xewer élip kelding, — dédi.

43 Yonatan Adoniyagha jawab bérip: — Undaq emes! Ghojimiz Dawut padishah Sulaymanni padishah qildi!

44 We padishah özi uninggha Zadok kahinni, Natan peyghembarni, Yehoyadaning oghli Binayani we Keretiylar bilen Peletiyleri hemrah qilip ewitip, uni padishahning qéchirigha mindürdi;

45 andin Zadok kahin bilen Natan peyghember uni padishah bolushqa Gihonda mesih qildi. Ular u yerdin chiqip shadliq qilip, pütkül sheherni qiyqas-süren bilen lertzige saldı. Siz anglawatqan sada del shudur.

46 Uning üstige Sulayman hazir padishahliq textide olturiwatidu.

47 Yene kélip padishahning xizmetkarliri kélip ghojimiz Dawut padishahqa: «Xudaliri Sulaymanning namini siliningkidin ewzel qilip, textini silin- ingkidin ulugh qilghay!» dep bext tilep mubarekleshke kélishti. Padishah özi yatqan orunda sejde qildi

□ 1:34 «Zadok kahin bilen Natan peyghember uni Israilning üstige padishah bolushqa mesih qilsun» — «mesih qilish»: — Xudaning yolyoruqi bilen Israilgha yéngi bir padishah békitish üçün uning béshigha kahin yaki peyghember teripidin zeytun méyi sürülüşü kérek idi. Mushu murasim «mesih qilish» yaki «mesihlesh» déyilgen. Shu murasimdin kéyin mushu padishah «Xudaning mesih qilghini» dep atilip, höküm sürüşke Xudaning hoquqigha ige, dep qarilatti. Kahinlar we bezi waqitlarda peyghembarnimu öz wezipsige békitish üçün «mesih qilinish» murasimi ötküzületti. □ 1:38 «Keretiylar bilen Peletiyler» — bular bolsa Dawutning xususiy muhapizetchiliridin idi («2Sam.» 8:18ni köring). Keretiylar eslide Krét arilidin kelgen bolushi mumkin idi. ■ 1:39 1Sam. 20:24

□ 1:40 «Xelqning hemmisi ... sunay chélip zor shadliq bilen yer yérilghudek tentene qilishti» — ibranıy tılıda: «Xelqning hemmisi ... sunay chélip zor shadliq bilen tentene qiliship yerni yériwetti». Mumkinchiliki barkı, yer derwece awazlar bilen yérilip ketkenidi. Mesihning kélisidimu chong yer tewresh bolidu («Zek.» 14:5, «Weh.» 6:12, 16:18).

48 we padishah: — «Bügün méning textimge olturghuchi birsini teyinligen, öz közlirimge shuni körgüzgen Israilning Xudasi Perwerdigar mubareklensun!» — dédi — dédi.

49 Shuni anglap Adoniyaning barliq méhmanliri hoduqup, ornidin qopup herbiri öz yoligha ketti.

50 Adoniya bolsa Sulaymandin qorqup, ornidin qopup, *ibadet chédirigha* bérip qurban'gahning münggüzlrini tutti. □

51 Sulayman'gha shundaq xewer bérilip: — «Adoniya Sulayman padishahtin qorquidu; chünki mana, u qurban'gahning münggüzlrini tutup turup: — «Sulayman padishah бүгүн manga shuni qesem qilsunki, u öz qulini qilich bilen öltürmeslikke wede qilghay» dédi», — déyildi.

52 Sulayman: — U durus adem bolsa béshidin bir tal chach yerge chüshmeydu. Lékin uningda rezillik tépilsa, ölidu, dédi.

53 Sulayman padishah adem ewitip uni qurban'gahdin élip keldi. U kélip Sulayman padishahning aldida éngiship tezim qildi. Sulayman uninggha: — Öz öyüngge ketkin, — dédi.

2

Dawut Sulayman'gha axirqi nesihetni qilidu

1 Dawutning ölidighan waqti yéqinlashqanda, oghli Sulayman'gha tapilap mundaq dédi: —

2 «Emdi yer yüzidikilerning hemmisi baridighan yol bilen kétimen. Yüreklik bolup, erkektek bolghin!

3 Sen barliq qiliwatqan ishliringda hemde barliq niyet qilghan ishliringda rawaj tépishing üçün Musagha chüshürülen qanunda pütülgendek, Perwerdigar Xudayingning yollirida méngip, Uning belgilimiliri, Uning emliri, Uning hökümliri we agah-guwahliqlirida ching turup, Uning tapshuruqini ching tutqin. □ ■

4 Shundaq qilghanda Perwerdigar manga: «Eger ewladliring öz yoligha köngül bölüp, Méning aldimda pütün qelbi we pütün jéni bilen heqiqette mangsa, sanga ewladingdin Israilning textide olturushqa bir zat kem bolmaydu» dep éytqan sözige emel qilidu. ■

5 Emma Zeruiyaning oghli Yoabning manga qilghinini, yeni uning özi qandaq qilip Israilning qoshunidiki ikki serdarni, yeni Nériyaning oghli Abner bilen Yeterning oghli Amasani urup öltürüp, tinch mezgilde jengde tökülendek qan töküp, bélige baghlighan kemerge we putigha kiygen keshige jengde tökülendek qan chéchip, dagh qilghanliqini bilisen. ■

6 Sen uni danaliqinggha muwapiq bir terep qilip, uning aq béshining görge salamet chüshüshige yol qoymighaysen. □

□ 1:50 «Adoniya ... Sulaymandin qorqup, ... ibadet chédirigha bérip qurban'gahning münggüzlrini tutti» — shu chaghlarda «qurban'gahning münggüzlrini tutush» padishahtin himaye tileslni bildürüshning ipadisi idi. □ 2:3 «barliq niyet qilghan ishliringda...» — ibraniiy tilida: «sen qeyerge burulsang...» dégen sözler bilen ipadiliniidu. ■ 2:3 Qan. 17:18; 29:9; Ye. 1:7 ■ 2:4 2Sam. 7:12; Zeb. 132:12 ■ 2:5 2Sam. 3:27; 20:10 □ 2:6 «uning aq béshining görge salamet chüshüshige yol qoymighaysen» — mushu yerde «gör» «tehtisara» dégeni bildürüdu.

7 Lékin Giléadliq Barzillayning oghullirigha méhribanliq körsitip, dastixin-ingdin nan yégüzgin; chünki men akang Abshalomdin qachqinimda, ular yénimgha kélip manga shundaq qilghan.■

8 We mana Bahurimdin kelgen Binyamin qebilisidin Géraning oghli Shimey yéningda turidu. U men Mahanaimgha baridighanda, esheddiy lenet bilen méni qarghidi. Kéyin u Iordan deryasigha bérip méning aldimga kelgende, men Perwerdigarning *nami* bilen uninggha: «Séni qilich bilen öltürmeymen» dep qesem qildim. ■

9 Emma hazir uni gunahsiz dep sanimighin. Özüng dana kishi bolghandin kéyin uninggha qandaq qilishni bilisen; herhalda uning aq béshini qanitip görge chüshürgin».□

10 Dawut öz ata-bowliri bilen bir yerde uxlidi. U «Dawutning shehiri» *dégen jayda* depne qilindi.□ ■

11 Dawutning Israilgha seltenet qilghan waqti qiriq yil idi; u Hébronda yette yil seltenet qilip, Yérusalémde ottuz üç yil seltenet qildi.■

Sulaymanning orni mustehkemlinidu

12 Sulayman atisi Dawutning textide olturdi; uning selteniti xéli mustehkemlendi. ■

13 Emma Haggitning oghli Adoniya Sulaymanning anisi Bat-Shébaning qéshigma bardı. U uningdin: — Tinchliq meqsitide keldingmu? — dep soridi. U: — Shundaq, tinchliq meqsitide, dédi.

14 U yene: — Sanga bir sözüm bar idi, dédi. U: — Sözüngni éytqin, dédi.

15 U: — Bilisenki, padishahliq eslide méningki idi, we pütün Israil méni padishah bolidu dep, manga qaraytti. Lékin padishahliq mendin kétép, inming ilkige ötti; chünki Perwerdigarning iradisi bilen u uningki boldı. ■

16 Emdi sanga bir iltimasim bar. Méni yandurmighin, dédi. U: — Éytqin, dédi.

17 U: — Sendin ötünimen, Sulayman padishahqa men üçün éytqinki — chünki u sanga yaq démeydu! — U Shunamliq Abishagni manga xotunluqqa bersun, dédi.

18 Bat-Shéba: — Maqul; sen üçün padishahqa söz qilay, dédi.

19 Bat-Shéba Adoniya üçün söz qilghili Sulayman padishahning aldigha bardı. Padishah qopup aldigha bérip, anisigha tezim qildi. Andin textige bérip olturup padishahning anisigha bir textni keltürdi. Shuning bilen u uning ong yénida olturup, uninggha: —

20 Sanga kichikkine bir iltimasim bar. Méni yandurmighin, dédi. Padishah uninggha: — I ana, sorawergin, men séni yandurmaymen, dédi.

21 U: — Akang Adoniyagha Shunamliq Abishagni xotunluqqa bergüzgin, dédi.

■ 2:7 2Sam. 17:27; 19:31 ■ 2:8 2Sam. 16:5; 19:19 □ 2:9 «...herhalda uning aq béshini qanitip görge chüshürgin» — mushu yerde «gör» «tehtisara» dégenni bildüridu. «Zeruiyaning oghli Yoab... Binyamin qebilisidin Géraning oghli Shimey» — bu ikki ademning Sulayman'gha düşmen bolidighanliqigha Dawut padishahning közi yetti. Eslide u ularni jazalashqa toghra kéletti; biraq özi éghir gunah sadir qilghanliqi tüpeylidin («2Sam.» 11-bab) xijalette qélip, qoli bu ishlargha héch barmaytti. □ 2:10 «Dawut öz ata-bowliri bilen bir yerde uxlidi» — mushundaq ibariler üstide «Yaritilish»tiki «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ««Dawutning shehiri» dégen jay» — «Dawutning shehiri»: — Zionni, yéni Yérusalémdeki éviz döngge jaylashqan, Dawut qurghan qel'eni körsitidu.

■ 2:10 Ros. 2:29; 13:36 ■ 2:11 1Tar. 29:27 ■ 2:12 1Tar. 29:23; 2Tar. 1:1 ■ 2:15 1Tar. 22:9;

22 Sulayman padishah jawab béríp anisigha: — Némishqa Adoniya üçhün Shunamliq Abishagni soraysen? U akam bolghaniken, uning üçhün, Abiyatar kahin üçhün we Zeruyaning oghli Yoab üçhün padishahliqnimu sorimansen! — dédi. □

23 Sulayman padishah Perwerdigar bilen qesem qilip mundaq dédi: — Adoniya shu sözni qilghini üçhün ölmise, Xuda méni ursun yaki uningdin artuq jazalisun!

24 Méning ornunni mustehkem qilghan, atamning textide olturghuzghan, Öz wedisi boyiche manga bir öyni qurghan Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, Adoniya бүгүн ölümge mehküm qilinidu, dédi. □ ■

25 Shuning bilen Sulayman padishah Yehoyadaning oghli Binayani bu ishqa ewetti; u uni chépip öltürdi.

26 Padishah Abiyatar kahin'gha: — Mang, Anatottiki öz étizliqinggha barghin. Sen ölümge layiqsen, lékin sen Reb Perwerdigarning ehde sanduqini atam Dawutning aldida kötürgenliking tüpeylidin, we atamning tartqan hemme azab-oqubetliride uninggha hemderd bolghining üçhün, men hazir séni ölümge mehkum qilmaymen, dédi. ■

27 Andin Sulayman Abiyatarni Perwerdigargha kahin bolushtin juda qilip heydidi. Shuning bilen Perwerdigarning Elining jemeti toghruluq Shilohda éytqan sözi emelge ashuruldi. □ ■

28 Buning xewiri Yoabqa yetkende (chünki Yoab Abshalomgha egeshmigen bolsimu, Adoniyagha egeshkenidi) Yoab Perwerdigarning chédirigha qéchip qurban'gahning münggüzlirini tutti. ■

29 Sulayman padishahqa: «Mana, Yoab Perwerdigarning chédirigha qéchip béríp, qurban'gahning yénida turidu» dégen xewer yetküzüldi. Sulayman Yehoyadaning oghli Binayani shu yerge ewetip: — Mang, uni öltürüwetkin, dédi.

30 Binaya Perwerdigarning chédirigha béríp uninggha: — «Padishah séni buyaqqa chiqsun!» dédi, dédi. U: — Yaq, mushu yerde ölimen, dédi. Binaya padishahning yénigha qaytip uninggha xewer béríp: — Yoab mundaq mundaq dédi, manga shundaq jawab berdi, dédi.

31 Padishah uninggha: — U özi dégendek qilip, uni chépip öltürgin we uni depne qilghin. Shuning bilen Yoab tökken naheq qan mendin we atamning jemetidin kötürülüp ketkey.

32 Shundaq qilip atam Dawut bixewer ehwalda u özidin adil we ésil ikki ademni, yéni Israilling qoshunining serdari nerning oghli Abner bilen Yehudaning qoshunining serdari Yeterning oghli Amasani qilichlighini üçhün, Perwerdigar u tökken qanni öz béshigha yanduridu.

33 Ularning géni Yoabning béshi we neslining béshigha menggü yan'ghay; lékin Dawut, uning nesli, jemeti we textige ebedil'ebedgiche Perwerdigardin tinch-xatirjemlik bolghay, dédi.

□ 2:22 «Némishqa Adoniya üçhün Shunamliq Abishagni soraysen? U akam bolghaniken, uning üçhün, ... padishahliqnimu sorimansen!» — mumkinchiligi barki, Adoniya atisining kénizikini emrige alsa, xelq uni atisigha barawer iken, shunga padishah bolushqa layiq dep qaraytti. Sulaymanning közliri bu ishqa yetti. □ 2:24 «Perwerdigar... Öz wedisi boyiche manga bir öyni qurghan...» — «öy» mushu yerde Sulaymandin bolidighan shahane sulalini körsitidu. ■ 2:24 2Sam. 7:12, 13 ■ 2:26 1Sam. 22:20-23; 2Sam. 15:24 □ 2:27 «Perwerdigarning Elining jemeti toghruluq Shilohda éytqan sözi emelge ashuruldi» — bu söz «1Sam.» 2:27-36de we 3:11-14de xatirilen'gen. ■ 2:27 1Sam. 2:31-36 ■ 2:28 1Pad. 1:50

34 Yehoyadaning oghli Binaya chiqip uni chépip, ölümge mehkum qildi. Andin u chöldiki öz öyide depne qilindi.

35 Padishah Yehoyadaning oghli Binayani uning ornigha qoshunning serdari qildi; padishah Abiyatarning ornigha Zadokni kahin qilip teyinlidi. ■

36 Andin kéyin padishah Shimeyni chaqirip uninggha: — Yérusalémda özüngge bir öy sélip u yerde olturghin. Bashqa héch yerge chiqma.

37 Eger sen chiqip Kidron jilghisidin ötseng, shuni éniq bilip qoyki, shu künde sen sheksiz ölesen. Séning qéning öz béshinggha chüshidu, dédi.

38 Shimey padishahqa: — Ghojamning sözi berheqtur. Ghojam padishah éytqandek qulliri shundaq qilidu, dédi. Shuning bilen Shimey uzun waqitqiche Yérusalémda turdi.

39 Üch yildin kéyin shundaq boldiki, Shimeyning qulliridin ikkisi qéchip Maakahning oghli, Gatning padishahi Aqishning qéshigha bardı. Shimeyge: — Mana qulliring Gat shehiride turidu, dégen xewer yetküzüldi.

40 Shimey éshikini toqup qullirini izdigili Gatqa, Aqishning yénigha bardı. Andin u yénip öz qullirini Gattin élip keldi.

41 Sulayman'gha: — Shimey Yérusalémdin Gatqa bérip keldi, dep xewer yetküzüldi.

42 Padishah Shimeyni chaqirtip uninggha: — Men séni Perwerdigar bilen qesem qildurup: — Shuni éniq bilip qoyki, sen qaysi küni chiqip birer yerge barghan bolsang, sen shu künide sheksiz ölesen, dep agahlandurup éytmighanmidim? Özüngmu, men anglighan söz berheq, dégenidingghu?

43 Shundaq bolghaniken, némishqa özüng Perwerdigar aldida qilghan qesim-ingni buzup, men sanga buyrugghan buyruqumnimu tutmiding? — dédi.

44 Padishah Shimeyge yene: Sen atam Dawutqa qilghan hemme rezillikni obdan bilisen, u könglünge ayandur. Mana Perwerdigar rezillikingni öz béshinggha yanduridu. ■

45 Lékin Sulayman padishah bolsa beriketlinip, Dawutning texti Perwerdigarning aldida ebedil'ebed mustehkem qiliniđu, dédi.

46 Andin padishahning buyruqi bilen Yehoyadaning oghli Binaya chiqip uni chépip öltürdi. Padishahliq bolsa Sulaymanning qolida mustehkem qilindi. ■

3

Perwerdigar Sulayman'gha danaliq béridu

2Tar. 1:1-12

¹ Sulayman Misirning padishahi Pirewn bilen ittipaq tüzüp Pirewnning qizini xotunluqqa aldi. Öz ordisi, Perwerdigarning öyi we Yérusalémning chörisidiki sépilni yasap pütüküzgüchilik u uni «Dawutning shehiri»ge apirip turghuzdi. ■

2 Shu vaqtlarda Perwerdigarning nomi üçhün bir ibadetxana yasalmighini üçhün xelq «yuqiri jaylar»da qurbanliqlirini qilatti. □ ■

3 Sulayman Perwerdigarni söyüp, atisi Dawutning belgiligenliride mangatti. Peqet «yuqiri jaylar»da qurbanliq qilip xushbuy yaqatti. □

4 Padishah qurbanliq qilghili Gibéon'gha bardı; chünki u yer «ulugh yuqiri jay» idi. Sulayman u yerdiki qurban'ghada bir ming köydürme qurbanliq sundı. ■

5 Perwerdigar Gibéonda Sulayman'gha kéchisi chüshide köründi. Xuda uningha: — Méning sanga néme bérishimni layıq tapsang, shuni tiligin, dédi. ■

6 Sulayman jawaben mundaq dédi: — Qulung atam Dawut Séning aldingda heqiqet, heqqaniylik we könglining semimiyliki bilen mangghanliqi bilen Sen uninggha zor méhribanliqni körsetkeniding; we Sen shu zor méhribanliqni dawam qilip, bügünki kündikidek öz textide olturghili uninggha bir oghul berding.

7 Emdi i Perwerdigar Xudayim, qulungni atam Dawutning ornida padishah qilding. Emma men peqet bir gödek bala xalas, chiqish-kirishnimü bilmeymen. ■

8 Öz qulung Sen tallighan xelqing, köplükidin sanap bolmaydighan hésabsiz ulugh bir xelq arisida turidu. ■

9 Shunga Öz qulunggha xelqingning üstide höküm qilishqa yaxshi-yamanni perq étidighan oyghaq bir qelbni bergeysen; bolmisa, kim bu ulugh xelqing üstige höküm qilalisun? — dédi.

10 Sulaymanning shuni tilikini Rebni xush qildi.

11 Xuda uninggha: — Sen shuni tiligining üçhün — Ya özüng üçhün uzun ömür tilimey, ya özüng üçhün dölet-bayliq tilimey, ya düşmenliringning janlirini tilimey, belki toghra höküm qilghili oyghaq bolushqa özüng üçhün eqil-parasetni tiligining üçhün, ■

12 mana, sözüng boyiche shundaq qildim. Mana sanga shundaq dana we yorutulghan qelbni berdimki, sendin ilgiri sanga oxshaydighini bolmighan, sendin kéyinmu sanga oxshaydighini bolmaydu. ■

13 Men sen tilimigen nersinimu, yeni dölet-bayliq we shan-shöhretni sanga berdim. Shuning bilen barliq künliringde padishahlarning arisida sanga oxshash bolidighini chiqmaydu. ■

14 Eger atang Dawut mangghandek Méning yollirimda méngip, belgilimilirim we emrlirimni tutsang künliringni uzartimen, dédi.

□ 3:2 «xelq «yuqiri jaylar»da qurbanliqlirini qilatti» — «yuqiri jaylar»: — Tewrattiki «Qan.» 12:5-14de we bashqa munasiwetlik yerlerde, Xuda Israillargha: — Birsı manga atap qurbanliq qilsa, peqet «Özüm tallighan jay»da qurbanliq qilsun, dep tapilaydu. Israilling tarixida Xuda mushundaq qurbanliq qilidighan birnecheche jayni békittenidi (bir waqıtta peqet birla jayni békittetti). Biraq Israillar belkim öz qolayliqini közlep (we belkim butpereslerning ish-heriketlirini dorap) Xudaning emrini neziridin saqıt qilip tagh choqqiliri qatarliq yuqiri jaylarda Xudagha ibadet qilip qurbanliq qilatti. Buning shundaq bir xetiri bar idiki, ular etrapidiki butpereslerning tesirini qobul qilip, shu yerde herxil butlarchimu choqunup, hetta butpereslerge egiship «insan qurbanliq»larnimu qilishi mumkin we derweqe köp waqıtlarda shundaq qilatti (mesilen, «Ez.» 16:21, 20:26ni körüng). ■ 3:2

Qan. 12:5 □ 3:3 «Sulayman Perwerdigarni söyüp, atisi Dawutning belgiligenliride mangatti; peqet «yuqiri jaylar»da ... xushbuy yaqatti» — «Dawutning belgiligenliri»: — shübbisizki, Musa peyghemberge chüshürülgén barliq belgilimilerni öz ichige alghan. Ularning ichide, qurbanliq qilish «yuqiri jaylar»da emes, belki Perwerdigar békitten jaydila bolushi kérek, dep békitlegen («Qan.» 12:10-14).

■ 3:4 2Tar. 1:3 ■ 3:5 1Pad. 9:2 ■ 3:7 2Tar. 2:7 ■ 3:8 2Tar. 1:9 ■ 3:11 2Tar. 1:11 ■ 3:12

Top. 1:16 ■ 3:13 Mat. 6:33; Ef. 3:20

¹⁵ Sulayman oyghan'ghanda, mana bu bir chüsh idi. U Yérusalémgha kélip Perwerdigarning ehde sanduqining aldigha kélip, öre turup köydürme qurbanliqlarni qilip, teshekkür qurbanliqlirini ötküzüp, hemme xizmetkarlirigha ziyapet qilip berdi.

Sulaymanning danaliqi ayan bolidu

¹⁶ Shuningdin kéyin ikki pahishe ayal padishahning qéshigha kélip uning aldida turdi.

¹⁷ Birinchi ayal: — Ighojam! Men we bu xotun bir öyde olturimiz; u men bilen öyde turghinida bir balini tughdum.

¹⁸ Men balini tughup üç kündin kéyin u xotunmu bir bala tughdi. Biz ikkiylen u yerde olturduq; öyde bizdin bashqa héch yat adem yoq idi, yalghuz biz ikkiylen öyde iduq.

¹⁹ Shu kéchide bu xotunning balisi öldi; chünki u balisini bésip öltürüp qoyghanidi.

²⁰ U yérim kéchide qopup dédekliri uxlap qalghanda, yénimdin oghlumni élip öz quchiqigha sélip, özining ölgen oghlini méning quchiqimgha sélip qoyuptu.

²¹ Etisi qopup balamni émitey désem mana ölük turidu. Lékin etigende qarisam, u men tughqan bala emes idi, dédi.

²² Ikkinchi ayal: — Yaq, undaq emes. Tirik qalghini méning oghlum, ölgini séning oghlung, dédi. Lékin birinchi ayal: — Yaq, ölgini séning oghlung, tirik qalghini méning oghlum, dédi. Ular shu halette padishahning aldida taliship turatti.

²³ Padishah: — Biri: «Tirik qalghini méning oghlum, ölgini séning oghlung» deydu. Emma yene biri: «Yaq, ölgini séning oghlung, tirik qalghini méning oghlum» deydu, dédi.

²⁴ Padishah: Manga bir qilich élip kélinglar, dédi. Ular qilichni padishahqa élip kelgende

²⁵ padishah: Tirik balini otturidin késip ikki parche qilip yérimini birige, yene bir yérinni ikkinchisige béringlar, dédi.

²⁶ U waqitta tirik balining anisi öz balisigha ichini aghritip padishahqa: — Ah ghojam! Tirik balini uninggha bersile, hergiz uni öltürmigeyle! — dep yalwurdı. Lékin ikkinchisi: — Uni ne méningki ne séningki qilmay, otturidin késinglar, dédi.

²⁷ Padishah jawaben: — Tirik balini uninggha béringlar, uni héch öltürmenglar; chünki bu balining anisi shudur, dédi.

²⁸ Pütkül Israil padishahning qilghan hökümi toghrisida anglidi we ular padishahtin qorqti, chünki ular Xudaning adil hökümlerni chiqirish danaliqining uningda barliqini kördi.

4

Sulaymanning emeldarliri we xizmetkarliri

¹ Sulayman padishah pütkül Israilgha padishah boldi.

² Uning chong emeldarliri munular: — Zadokning oghli Azariya kahin idi;

³ Shishaning oghulliri Élixoref we Axiyah katiplar idi; Ahiludning oghli Yehoshafat diwanbégi idi;

4 Yehoyadaning oghli Binaya qoshunning bash serdari idi. Zadok bilen Abiyatar kahinlar idi;

5 Natanning oghli Azariya nazaret bégi, Natanning yene bir oghli Zabud hem kahin we padishahning meslihetchisi idi.

6 Axishar ordining ghoidari, Abdaning oghli Adoniram baj-alwan bégi idi. ■

7 Pütkül Israil zéminida Sulayman padishahning özi üçhün we ordidikiliri üçhün yémek-ichmek teminleydighan, on ikki nazaretchi teyinlen'genidi; ularning herbiri yilda bir aydin yémek-ichmek teminleshke mes'ul idi.

8 Ularning ismi töwende xatirilen'gen: Efraim taghliq rayonigha Ben-Xur;

9 Makaz, Shaalbim, Beyt-Shemesh we Élon-Beyt-Hanan'gha Ben-Deker;

10 Arubotqa Ben-Xesed; u yene Sokoh we Xefer dégen barliq yurtqimu mes'ul idi; □

11 yene Nafat-Dorgha Ben-Abinadab (u Sulaymanning qizi Tafatni xotunluqqa alghan);

12 Taanaq, Megiddo we Yizreelning töwenki teripidiki Zaretanning yénida bolghan pütkül Beyt-Shan'gha, shundaqla Beyt-Shandin tartip Abel-Meholahgiche, Joknéamdin ötküche bolghan zéminlarğa Ahiludning oghli Baana;

13 Ramot-Giléadqa Ben-Geber; u yene Giléad yurtigha jaylashqan, Manassehning oghli Yairgha tewe bolghan kentler we hem Bashandiki yurt Argob, jümlidin u yerdiki sépili, mis baldaqliq qowuqliri bolghan atmish chong shehergimu mes'ul idi.

14 Mahanaimgha Iddoning oghli Ahinadab;

15 Naftaligha Aximaaz (u Sulaymanning qizi Basimatni xotunluqqa alghanidi).

16 Ashir we Alotqa Hushayning oghli Baanah;

17 Issakargha Paruahning oghli Yehoshafat;

18 Binyamin zéminigha Élaning oghli Shimey;

19 Giléad zéminigha (eslide Amoriylarning padishahi Sihon we Bashanning padishahi Ogning zémini idi) Urining oghli Geber. U shu yurtqa birdinbir nazaretchi idi.

Sulaymanning döli ti we shöhriti

20 Yehuda bilen Israilning ademliri déngiz sahilidiki qumdek nurghun idi. Ular yep-ichip, xushalliq qilatti.

21 We Sulayman bolsa *Efrat* deryasidin tartip Filistiylarning zéminigha we Misirning chégralirighiche bolghan hemme padishahliqlarning üstide seltenet qilatti. Ular ulpan keltürüp Sulaymanning pütün ömride uning xizmitide bolatti.

22 Sulaymanning ordisigha kétidighan künlük teminat üçhün ottuz kor tasqighan aq un, atmish kor qara un, □

23 on bordighan uy, yaylaqtin keltürülgen yigirme uy, yüz qoy kétetti; buningdin bashqa bughilar, jerenler, kiyikler we bordighan toxular lazim idi.

24 Chünki u Tifsahdin tartip Gazaghiche, *Efrat* deryasining bu teripidiki hemme yurtlarning üstide, yeni *Efrat* deryasining bu teripidiki barliq padishahlarning üstide höküm süretti; uning töt etrapı tinch idi.

²⁵ Sulaymanning pütkül künliride Dandin tartip Beer-Shébaghiche Yehuda bilen Israil ademlirining herbiri öz üzüm téli we öz enjür derixining tégide aman-ésen olturatti. ■

²⁶ Sulaymanning jeng harwilirining atliri üçhün töt ming atxanisi, on ikki ming chewendizi bar idi. □ ■

²⁷ Mezkur nazaretchilerning herbiri özige békitilgen ayda Sulayman padishahqa we uning dastixinigha kelgenlerning hemmisining yémek-ichmeklirini kémeymey teminleytti.

²⁸ Xelq bolsa herbiri özige békitilgen norma boyiche at-qéchirlar üçhün arpa bilen samanlarni *nazaretchiler bar* yerge élip kéletti.

²⁹ Xuda Sulayman'gha déngiz sahilidiki qumdek danaliq, intayin mol pemparaset ata qilip, uning qelbini keng qilip zor yorutti. □

³⁰ Shuning bilen Sulaymanning danaliqi barliq sherqtikilerning danaliqidin we Misirdiki barliq danaliqtin ashti.

³¹ Chünki u barliq ademlerdin, jümlidin ezrahliq Étan bilen Maxolning oghul-liri Héman, Kalkol we Darda dégenlerdin dana idi; we uning shöhriti etrapidiki hemme eller arisida yéyildi.

³² U éytqan pend-nesihet üç ming idi; uning shéir-küyliri bir ming besh idi.

³³ U Liwandiki kédir derixidin tartip tamda ösidedghan lépekgülgiche derex-giyahlarning hemmisini bayan qilip xatirilgenidi; u yene mal we haywanlar, qushlar, hasharet-ömiligüchiler we béliqlar toghrisida bayan qilip xatirilgenidi.

³⁴ Sulaymanning danaliqini anglighili kishiler barliq ellerdin kéletti, shundaqla uning danaliqi toghruluq xewer tapqan yer yüzidiki hemme padishahlardin kishiler kelmekte idi.

5

Ibadetxanini qurushqa matériyallarni toplash

2Tar. 2:1-17

¹ Turning padishahi Hiram Sulaymanni atisining ornigha padishah bolushqa mesih qilin'ghan dep anglap, öz xizmetkarlirini uning qéshigha ewetti; chünki Hiram Dawutni izchil söyüchi idi. ■

² Sulayman Hiramgha adem ewitip mundaq uchurni yetküzdi: —

³ «Özüng bilisenki, atam Dawutning dühshmenlirini Perwerdigar uning puti astigha qoyghuche, u etrapida her terepte jeng qilghanliqi tüpeylidin Perwerdigar Xudasning namigha bir ibadetxana yasiyalmidi. ■

⁴ Emdi hazir Perwerdigar Xudayim manga hemme tereptin aram berdi; héchbir dühshminim yoq, héchbir bala-qaza yoq.

⁵ Mana, Perwerdigarning atam Dawutqa: «Men séning ornunggha öz textinge olturghuzghan oghlum bolsa, u méning namimgha bir ibadetxana yasaydu» dep éytqinidek, men Perwerdigar Xudayimning namigha bir ibade-txana yasay dep niyet qildim; ■

■ 4:25 Law. 26:5 □ 4:26 «töt ming atxanisi» — köp kona köchürmilerde «qiriq ming atxanisi» déyilidu. Lékin biz bu sanni köchürgüchilerning xataliqi dep qaraymiz. «2Tar.» 9:25de we bu tékstning bezi grék terjimiliride «töt ming» déyilidu. «on ikki ming chewendizi» — yaki «on ikki ming éti».

■ 4:26 1Pad. 10:26; 2Tar. 1:14; 9:25 □ 4:29 «uning qelbini keng qilip zor yorutti» — yaki «uning köksi-qarnini bek keng qildi». ■ 5:1 2Sam. 5:11; 1Tar. 14:1 ■ 5:3 1Tar. 28:3 ■ 5:5 2Sam. 7:13; 1Tar. 22:10; 2Tar. 1:18

6 emdi men üçün *adempliringge* Liwandin kédir derexlirini késinglar, dep yarliq chüshürgin; méning xizmetkarlirim séning xizmetkarliringgha hemdemde bolidu. Séning békitkining boyiche xizmetkarliringgha bérilidighan ish heqqini sanga töleymen; chünki özüngge ayanki, derex késishte arimizda héchkim Zidondikilerdek usta emes».

7 Hiram Sulaymanning sözini anglighanda intayin xushal bolup: — Bügün bu ulugh xelq üstige höküm sürüşke Dawutqa shundaq dana bir oghul bergen Perwerdigargha teshekkür éytilsun! — dédi.

8 Hiram Sulayman'gha adem ewitip: — Sen manga qoyghan telepliringni anglap qobul qildim. Men séning kédir yaghichi we archa yaghichi toghruluq arzu qilghanliringning hemmisini ada qilimen;

9 Méning xizmetkarlirim shularni Liwandin déngizgha apiridu; men ularni sal qilip baghlap, déngiz bilen sen manga békitken yerge yetküzimen, andin shu yerde ularni yeshküzimen. Shuning bilen sen ularni tapshuruwélip, élip kétisen. Buning hésabigha sen teleplirim boyiche ordidikilirim üçün yémek-ichmek teminligeysen, — dédi.

10 Shundaq qilip, Hiram Sulayman'gha barliq telipi boyiche kédir yaghachliri we archa yaghachlirini berdi.

11 Sulayman Hiramgha ordidikilirining yémek-ichmikige yigirme ming kor bughday we yigirme bat sap zeytun méyini ewetip berdi. Her yili Sulayman Hiramgha shundaq béretti. □

12 Perwerdigar Sulayman'gha wede qilghandek uninggha danaliq bergenidi. Hiram bilen Sulaymanning arisida inaqliq bolup, ikkisi ehde tüzüshti. ■

13 Sulayman padishah pütün Israildin hashargha ishlemchilerni békitti, ularning sani ottuz ming idi.

14 U bularni nöwet bilen her ayda on mingdin Liwan'gha ewetetti; shundaq qilip, ular bir ay Liwanda tursa, ikki ay öyide turdi. Adoniram hasharchilaning üstide turatti.

15 Sulaymanning yetmish ming hammili, taghlarda ishleydighan seksen ming tashchisi bar idi.

16 Uningdin bashqa Sulaymanning menseparliridin ish üstige qoyulghan üç ming üç yüz ish béshi bar idi; ular ishlemchilerni bashquratti.

17 Padishah yarliq chüshürüshi bilen ular ibadetxanining ulini sélishqa yonulghan, chong we qimmatlik tashlarni késip keltürdi.

18 We Sulaymanning tamchiliri bilen Hiramning tamchiliri we Geballiqlar qoshulup tashlarni oyup, öyni yasash üçün yaghach hem tashlarni fey-yarlap qoydi. □

6

Muqeddes ibadetxanining qurulusi

2Tar. 3:1-14

1 Israillar Misirdin chiqqandin kényinki töt yüz seksinchi yili, Sulaymanning Israilning üstidiki seltenitining tötinchi yilining ikkinchi éyida, yeni Zif éyida u Perwerdigarning öyini yasashqa bashlidi. ■

□ 5:11 «yigirme bat» — bir «bat» texminen 27 litr, 20 bat 540 litr. ■ 5:12 1Pad. 3:12 □ 5:18 «Geballiqlar» — yaki «Biblosluqlar», yaki «girweklerni kesküchiler». ■ 6:1 2Tar. 3:2; Ros. 7:47

Sulayman qurghan ibadetxana — bu sùret yan tēmi chiqirwētilip, ichi ēniq kōrsitilgen sùret

Sulayman padishah ilmiyidini Iğritli 500-yili «Perwerdigarğa Dylani Yerusında Moriya tēmigha qurushsa bashidi» («Padishahlar (1)» 6:1, «Tara-tēziire (2)» 3:1-2). Yette yildin keyin u urı pōllāstı («Padishahlar (1)» 6:3). Ibadetxanining tēmigha usunulı (chirwētili) ich qewetli hujirları hehesatılganında 60 gez, kengliki 30 gez, ēgizliki 30 gez. Ibadetxanining hujiri etrapıgha chong pastı lam chōldıgen.

Ibadetxanılı «muqeddes jay»ning uzunluqi 40 gez, kengliki 20 gez («Padishahlar (1)» 6:15, 17-18, «Tara-tēziire (2)» 3:5-7nıu köring). Ichide alım «yashıbuğah», «leqāmın nam» qoyılgıdan alım shire we on alım chıraqınan (dehsh shıma berlege, beşli jemi berlege) qoyılgan («Padishahlar (1)» 7:4-6, «Tara-tēziire (2)» 4:7).

Shimalı terepti kawaq kōstik «Yashı» dep, jenub terepti kawaq kōstik «Boraz» dep atıldı («Padishahlar (1)» 7:21, «Tara-tēziire (2)» 3:17).

«Muqeddes jay»ning aldıdiki aywanıning uzunluqi 20 gez, kengliki 10 gez idi («Padishahlar (1)» 6:3, «Tara-tēziire (2)» 3:4).

«Dēngiz» dep atalgan yaghan dāq, ēgizliki 5 gez, d'amanı 10 gez bolup, unıngıgha ikki ming batı («4000 İri») su sığıştı. Das on ikki buraq sheshi (onıq turghashıghan; bular öchitir-öchitir bolup, tiri terepke yūzengen («Padishahlar (1)» 7:23-25, «Tara-tēziire (2)» 4:2-5).

Archa yaglıchidin yasalgan, chıraylıq meşahengen oush qanatlık ikki shıq aywan tek «muqeddes jay»ni ayıp turıdu. Ular alım bilen oşalgan («Padishahlar (1)» 6:33-35).

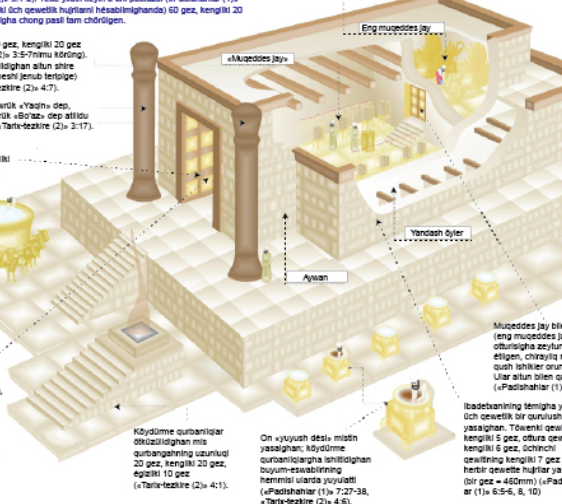
Kōydōme qurbanlıqlar ötküzilgıghen mıs qurbanıghening uzunluqi 20 gez, kengliki 20 gez, ēgizliki 10 gez («Tara-tēziire (2)» 4:1).

On «yuxshı dēsi» mısın yasalgan; kōydōme qurbanlıqlarğa ishritilgıghan boqum-tēsabınnıng hermisli ularda yujıwatı («Padishahlar (1)» 7:27-30, «Tara-tēziire (2)» 4:6).

Muqeddes jay bilen kalamxana (eng muqeddes jay)ning öttürigıgha azıqlıq yaglıchidin etilgen, chıraylıq meşahengen oush ishlikler orınastırılghan. Ular alım bilen oşalgan («Padishahlar (1)» 6:31-32).

Ibadetxanining tēmigha yandash üç owaletli bir orunlısh yasalgan. Tōbenmi owaletning kengliki 5 gez, otıra owaletning kengliki 6 gez, öchmichi owaletning kengliki 7 gez idi; her bir owaletke hujir yasalgan (bir gez = 460mm) («Padishahlar (1)» 6:5-6, 8, 10).

Ibadetxanining eng ichidiki dıy (eng muqeddes jay)ning uzunluqi 30 gez, kengliki 20 gez, ēgizliki 30 gez («Padishahlar (1)» 6:15-20, «Tara-tēziire (2)» 3:9-14). İki yaghan mēbu «eng sanduq»ning ikki terepke turıdu; her birining ēgizliki 10 gez, her birining bir qantirıng üçighine bir qantirıng üçighiche 10 gez («Padishahlar (1)» 6:23-26). «Eng sanduq» ikki kūrūnıng öttüriside qoyıldı («Padishahlar (1)» 11:1-6, «Tara-tēziire (2)» 5:2-14nıu köring).

Sulayman padishah qurghan ibadetxana

- 2 Sulayman padishah Perwerdigarğa yasighan ibadetxanining uzunluqi atmish gez, kengliki yigirme gez we ēgizliki ottuz gez idi. □
- 3 Ibadetxanidiki «muqeddes jay»ning aldıdiki aywanıning uzunluqi ibadetxanining kengliki bilen barawer bolup, yigirme gez idi. Ibadetxanining aldıdiki aywanıning kengliki on gez idi. ■
- 4 U ibadetxanigha rojeklik dērize-penjirilerni ornatti. □
- 5 Ibadetxana tēmigha, yeni muqeddes jay we «kalamxana»ning tēmigha yandash üç qewetlik bir imaretni saldı we uning ichige hujirlarnı yasadı. □
- 6 *Tashqiriqi imaretning* töwenki qewitining kengliki besh gez, ottıra qewitining kengliki alte gez, üçinchi qewitining kengliki yette gez idi. Chünki ibadetxanining tashqı tēmida limlarnı ornatqan töshükler bolmaslıqi üçün u tamgha tekche chiqirilghanidi. □

- **6:2 «Ibadetxanining uzunluqi...»** — ibraniy tilida «öyning uzunluqi...». «Perwerdigarğa yasighan ibadetxanining uzunluqi atmish gez...» — muqeddes kitapta ishlitilgen «gez»ni belkim bir «jeynek» dēyishke toghra kēlidu — Yeni ademning jeynikidin barmaqılrining uchighiche bolghan ariliq (texminen 45 santimetr) idi. □ **6:3** Yuh. 10:23; Ros. 3:11; 5:12 □ **6:4 «U ibadetxanigha rojeklik dērize-penjirilerni ornatti»** — bashqa birneche xil terjimiler uchrishi mumkin bolghini bilen herhalda bu sözler dērizlerni kōrsitidu. □ **6:5 «Ibadetxana tēmigha, yeni muqeddes jay we «kalamxana»ning tēmigha...»** — mushu yerde «kalamxana» «eng muqeddes jay»ning bashqa birxil ismidur. 6:16ni we izahatını kōring. «Kalamxana» dēyilishining sewebi, «eng muqeddes jay» ichide «ehde sanduqi» bar idi, «ehde sanduqi» ichide Xudaning İsrail bilen tüzgen ehdinamisi saqlaqlıq idi. □ **6:6 «...Ibadetxanining tashqı tēmida limlarnı ornatqan töshükler bolmaslıqi üçün u tamgha tekche chiqirilghanidi»** — limning yene bir uchi «tashqı imaret»ning tashqı tēmigha bēkitilishi üçün shu terepte töshük tēshilgen bolsa kerek. «Ibadetxana sxēmisi»ni kōring.

7 Ibadetxana pütünley teyyar qilip élip kélín'gen tashlardin bina qilin'ghanidi. Shundaq qilghanda, uni yasighan waqitta ne bolqa ne palta ne bashqa tömür eswablarning awazi u yerde héch anglanmaytti.

8 Töwenki qewetning hujrilirining kirish ishiki ibadetxanining ong teripide idi; bir aylanma pelempey ottura qewetke andin ottura qewettin üçinchi qewetke chiqatti. □

9 Shundaq qilip *Sulayman* ibadetxanini yasap püttürdi. Ibadetxanining üstige xar-limlarni békitip, uni kédir taxtaylar bilen qaplıdi.

10 U ibadetxanigha yandash imaretning qewetlirining égzlikini besh gezdin qildi. Shu imaretning qewetliri ibadetxanigha kédir limliri arqılıq tushuqluq idi.

11 Perwerdigarning sözi *Sulayman*'gha kélip mundaq déyildiki: —

12 «Sen Manga yasawatqan bu ibadetxanigha kelsek, eger sen belgilim-ilirimde méngip, hökümlirime riaye qilip, barlıq emrlirimni tutup ularda mangsang, Men atang Dawutqa sen toghruluq éytqan sözümgé emel qilimen; ■

13 Men Israillarning arisida makan qilip öz xelqim Israilni esla tashlimay-men».

14 *Sulayman* ibadetxanini yasap püttürdi.

15 Ibadetxanining tamlirining ich teripini u kédir taxtayliri bilen yasap, ibadetxanining tégidin tartip torusning limlirighiche yaghach bilen qaplıdi; we archa taxtayliri bilen ibadetxanigha pol yatquzdi.

16 U ibadetxanining arqa témidin yigirme gez ölchep ara tam yasap, ichkiriki xanini hasil qildi; u tégidin tartip torus limlirighiche kédir taxtayliri bilen qaplıdi. Bu eng ichkiriki xana bolup, yeni «kalamxana», «eng muqeddes jay» idi. □

17 Uning aldidiki öy, yeni muqeddes xanining uzunluqi qiriq gez idi.

18 Ibadetxanining ichki tamlirigha qapaq we chéhekning nusxiliri neqish qilin'ghanidi. Ibadetxana pütünley kédir taxtaylar bilen qaplan'ghanidi. Héch tash körünmeytti.

19 Perwerdigarning ehde sanduqini u yerde qoyush üçün, u ibadetxanining ichkiridiki kalamxanini yasidi.

20 Kalamxanining uzunluqi yigirme gez, toghrisi yigirme gez, égzliki yigirme gez idi; u uni sap altundin qaplıdi, shundaqla uning aldidiki kédir yaghachlıq qurban'gahnimu shundaq qaplıdi. □

21 *Sulayman* ibadetxanining ichini sap altun bilen qaplıdi; u ichki kalamxanining aldini altun zenjirler bilen tosidi; kalamxanini altun bilen qaplıdi.

22 Shu teriqide u pütkül ibadetxanini, yeni pütkül ibadetxanining ichini altun bilen toluq qaplıghanidi. Kalamxanigha teelluq bolghan qurban'gahnimu

□ 6:8 «Töwenki qewetning hujrilirining kirish ishiki ibadetxanining ong teripide idi» — biz mushu yerde («töwenki qewet» dégen sözler bilen) kona grék tilidiki terjimige egeshtuq. «ibadetxanining ong teripi» ibadetxanining jenubiy teripidur. ■ 6:12 2Sam. 7:13; 1Pad. 2:4; 9:4; 1Tar. 22:10, 19 □ 6:16 «Bu eng ichkiriki xana bolup, yeni «kalamxana», «eng muqeddes jay» idi» — «eng muqeddes jay»ning «kalamxana» dep atilishining sewebi, uningda Xuda Musa peyghemberge tapshurghan «ehde tash taxtiliri» (Xudaning kalami) «ehde sanduqi» ichide turatti; we uning üstige belkim bezi waqtida, bash kahin shu «eng muqeddes jay»gha kirgende, Xudaning bésharetliri ulargha kélishi mumkin idi.

□ 6:20 «u ... uning aldidiki kédir yaghachlıq qurban'gahnimu shundaq qaplıdi» — bu ichidiki qurban'gahqa qurbanlıqlar sunulmaytti; u «xushbuydan» yaki «xushbuygah» idi.

pütünley altun bilen qaplighanidi. □

²³ Kalamxanigha u zeytun yaghichidin ikki kërubning sheklini yasidi. Herbirining égzizliki on gez idi. □ ■

²⁴ Bir kërubning bir qanitining uzunluqi besh gez we yene bir qanitining uzunluqi hem besh gez bolup, bir qanitining uchidin yene bir qanitining uchighiche on gez idi.

²⁵ Ikkinchi kërubning ikki qaniti qoshulup on gez idi. Ikki kërubning chongkichiklikli we shekli oxshash idi.

²⁶ Bir kërubning égzizliki on gez bolup, ikkinchi kërubningkimu hem shundaq idi.

²⁷ U kërublarni ichkiriki xanida qoydi. Kërublarning qanatli ri yéyilip turatti. Birsining bir qaniti bir tamgha téqip, ikkinchisining qaniti udulidiki tamgha téqip turatti; ikkisining ichidiki qanatli ri xaning otturida bir-birige tégiship turatti. ■

²⁸ U kërublarni altun bilen qapli di.

²⁹ U ibadetxanining tamlirining pütkül ich chörsini, yeni ichkiriki xaning we hem tashqiri qi xaning chörisini kërub bilen xorma derexlirining shekliliri we chéчек nuxxiliri bilen neqish qildi.

³⁰ Ibadetxanining polini, yeni ichkiriki xaning hem tashqiri qi xaningkini altun bilen qapli di.

³¹ Kalamxanining kirish éghizigha u zeytun yaghichidin étilgen qosh ishi klerni yasidi. Ishiklarning késhekliri we béshi öyning toghrisining beshtin bir qismi idi. □

³² Bu qosh ishi klerni zeytun yaghichidin étilgenidi; u ishi klerning üstige kërubar, xorma derexliri we chéчек nuxxiliri neqish qilinip zinnetlen'genidi; u ishi klerni, jümlidin kërub bilen xorma derexlirining neqishlirini altun bilen qapli di.

³³ Ibadetxanining tashqi xanisining ishi klerning késheklirini zeytun yaghichidin yasidi; ular öyning toghrisining töttin bir qismi idi; □

³⁴ qosh qanatli q ishi klerni bolsa archa yaghichidin yasaldi. Bir qaniti yéyilip qatlinatti, ikkinchi qanitimu yéyilip qatlinatti.

³⁵ U ularning üstige kërubar, xorma derexliri we chéчек nuxxilirini neqish qildi; andin ularning üstige, jümlidin neqishler üstige altun qapli di.

³⁶ Ichkiriki hoylining témini bolsa u üç qewet yonulghan tash bilen bir qewet kédir yaghichidin yasidi.

³⁷ *Sulaymanning seltenitining* töttinchi yilining Zif éyida Perwerdigarning ibadetxanisining uli sélin di. □

³⁸ We on birinchi yilining Bul éyida, yeni sekkizinchi ayda ibadetxanining héchyéri qaldurulmay, layihe boyiche pütünley tamam boldi. Shundaq qilip uning öyni yasishigha yette yil ketti. □

□ **6:22** «Kalamxanigha teulluq bolghan qurban'gah» — bu «qurban'gah», yeni «xushbuydan» adette kalamxanining sel aldida, «muqeddes jay»ning ichide idi. □ **6:23** «Kërubar» — kërubar bolsa Xudaning höküm-jazalirini yetküzdighan, intayin küchlük perishtilerdur. Mesilen, «Yar.» 3:24 we «Ez.»

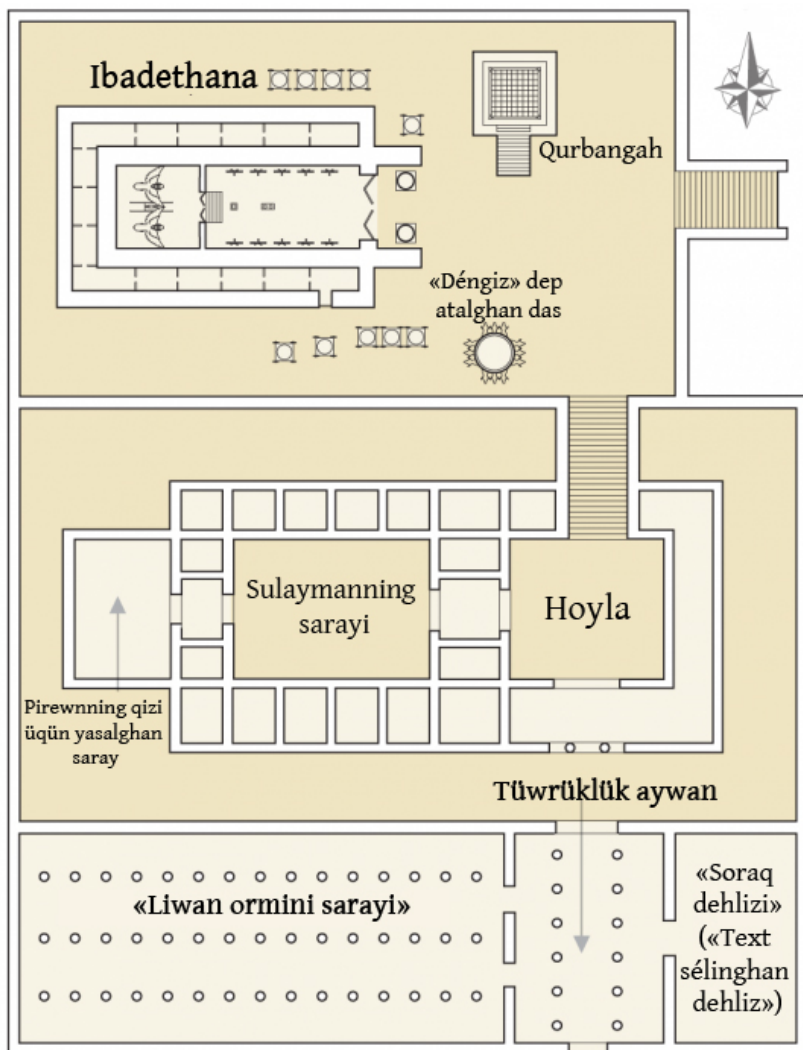
10-babni körüng. ■ **6:23** Mis. 25:18 ■ **6:27** Mis. 25:20 □ **6:31** «Ishiklarning késhekliri we béshi öyning toghrisining beshtin bir qismi idi» — bashqa terjimisi: «Ishiklarning késhekliri besh chasiliq idi». Ibraniy tilini chüshinish tes. □ **6:33** «Késheklerni öyning toghrisining töttin bir qismi idi» — bashqa terjimisi: «ular (késheklerni) töttin chasiliq idi». Ibraniy tékistni chüshinish tes. □ **6:37** «Töttinchi yilining Zif éyida...» — «Zif» éyi ikkinchi ay. Bu belkim miladiyedin ilgiriki 966-yili, Aprél yaki May ayliri bolushi mumkin idi. □ **6:38** «Layihe boyiche pütünley tamam boldi» — mushu yerde «layihe» belkim Dawut Muqeddes Rohning körsetmisi arqliq aldin körsetken sxémisini körsitidu «1Tar.» 28:19).

7

Ordining qurulushi

- ¹ Sulayman öz ordisini bolsa, on uch yilda yasap püttürdi. □ ■
- ² U yasighan bu «Liwan ormini sariyi»ning uzunluqini yüz gez, kenglikini ellik gez we égzlikini ottuz gez qildi. Kédir yaghichi tüwrükidin töt qatar we tüwrüklerning üstige kédir limliri qoyulghanidi. □
- ³ Tüwrüklerning üstidiki lim kötürüp turghan ögzisimu kédir yaghichidin idi. Limlar jemiý qiriq besh bolup her qatarda on beshtin idi.
- ⁴ Uning uch qewet dérizisi bar idi, uch qewettiki dériziler bir-birige udulmu'udul idi. □
- ⁵ Barliq ishikler we késhekler töt chasiliq qilin'ghandi; ishikler uch közneklilik bolup, ishikler bir-birige udulmu'udul idi. □
- ⁶ U uzunluqini ellik gez, toghrisini ottuz gez qilip, tüwrüklük bir dehliz yasidi; uning aldida yene bir dehliz bar idi, we uning aldida yene tüwrüklük aywan bar idi. □
- ⁷ Andin kéyin u soraq soraydighan texti üçün «Soraq dehlizi» dep atalghan yene bir dehlizni yasidi. U dehlizning tégidin tartip torusning limlirighiche kédir yaghichi bilen qaplan'ghanidi.
- ⁸ *Sulayman* özi olturidighan saray, yeni dehlizning arqa hoylisigha jaylashaqa sarayning layihisi «soraq öyi»ningkige oxshash idi. Sulayman öz emrige alghan Pirewnning qizi üçün shu dehlizge oxshash bir sarayni yasatti. □ ■

□ **7:1 «Sulayman öz ordisini bolsa, on uch yilda yasap püttürdi»** — Sulayman ibadetxanini qurushqa 7 yil, öz ordisini qurushqa 13 yil waqit serp qildi. Pütkül muqeddes kitabda «7» dégen reqem bezide Xuda we uning mukemmellikige baghliq, «13» bolsa gunah we asiylig bilen baghliq bolidu. Bizde héch guman yoqki, Sulaymanning öz ordisigha 13 yil serp qilishi uning alliqachan tekebbur bolup ketkenlikini puritip béridu. Héch bolmighanda, u köprek waqtini öz öyi üstige serp qilghan. ■ **7:11** Pad. 9:10 □ **7:2 «Liwan ormini sariyi»** — Sulaymanning ordisinining «Liwan ormini sariyi» dep atilishining sewebi uning qurulushida Liwandin keltürülgen chirayliq kédir yaghachlirini köp ishletkenliktin bolghanidi. Orda ichide «kédir yaghichi tüwrükidin töt qatar» bolghini üçün «ormandek» körün'gen bolsa kérek. □ **7:4 «uch qewettiki dériziler bir-birige udulmu'udul idi»** — bu ayettiki bezi ibraniiy sözler intayin az uchraydighan bolghachqa, menisini peqet perez qilghili bolidu. Bashqa bir terjimisi belkim: «uch qewettiki herbir dérize közneklilik idi». □ **7:5 «ishikler uch közneklilik bolup, ishikler bir-birige udulmu'udul idi»** — köp bashqa xil terjimiliri uchrishimu mumkin. □ **7:6 «uning aldida yene bir dehliz bar idi, we uning aldida yene tüwrüklük aywan bar idi»** — bu ayetning ikkinchi qismidiki ibraniiyche ibariler intayin az uchraydighan bolghachqa, menisini peqet perez qilghili bolidu. «...uning aldida yene tüwrüklük aywan bar idi» dégenning bashqa birxil terjimisi «...uning aldida yene tüwrüklükler we pelempey bar idi». □ **7:8 «...yeni dehlizning arqa hoylisigha jaylashaqa sarayning...»** — bashqa birxil terjimisi «...yeni shu öydin ayrim bolghan, bir hoyliliq, dehliz ichige jaylashqa öyning...». ■ **7:8** 1Pad. 3:1

0 50 100 ft
0 10 20 30 m
mashtab (Ingliz chisi... métr)

Sulayman qurghan ibadethana wə dergah-saroy

Dawut padishah qaytidin salghan sheherdin Sulayman yéngi qurup salghan yurt-mehellige kirish üçhün, kona sheherdiki qowuqtin ötüp chikish kérek.

Shimalgha qarap mangghanda, kishiler awwal bir dehlizgha, yeni «Tüwrüklük aywan»gha kiridiken («1Pad.» 7:6). Sol terepte «Liwan ormini sarayi» tépilidi (5-7:2). Bu saray asasen sawut-qorallar saqlaqliq orun idi (17-10:16); uningdiki chong zal bolsa töt qatar kédir tüwrüklük üstige sélinghan tamirkebe altun selgen siperler séilinghan

⁹ Bu imaretlarning hemmisi ichkiriki tamliridin tartip chong hoylining tamlirighiche, ulidin tartip özginging pewazighiche qimmat tashlardin, yeni ölchem boyiche oyulup andin ich-téshi here bilen késilgen tashlardin yasalghanidi.

¹⁰ Ulliri bolsa chong we qimmat tashlardin, uzunluqi on gez we sekkiz gez bolghan tashlardin qilin'ghanidi.

¹¹ Ullarning üstige yene békitilgen ölchem boyiche oyulghan qimmat ésil tashlar we kédír limliri qoyulghanidi.

¹² Chong hoylining chörisidiki tam üç qewet oyulghan tash we bir qewet yonulghan kédír limliridin yasalghanidi. Perwerdigarning ibadetxanisining ichkiriki hoylisining témi we yene ordidiki dehlizining témimu shundaq yasalghanidi. □

Usta misker Hiramning ibadetxanidiki ishliri

2Tar. 3:15-17; 2Tar. 4; 2Tar. 5:1

¹³ Sulayman padishah adem ewetip Hiramni turdin keltürdi. ■

¹⁴ U kishi Naftali qebilisidin bolghan bir tul xotunning oghli bolup, atisi turluq bir misker idi. Hiram miskerschilikte türlük ishlarni qilishqa tolimu usta, pem-parasetlik we bilimlik idi. U Sulayman padishahning qéshigha kélip, uning hemme ishini qildi. ■

¹⁵ U özi ikki tüwrükni mistin yasidi. Herbir tüwrükning égzikli on sekkiz gez bolup, aylanmisi on ikki gez idi. ■

¹⁶ Bu tüwrüklerning üstige qoyush üçün mistin ikki tajni quyup yasap, uning üstige qoydi. Bir tajning égzikli besh gez, ikkinchi tajning égzlikimu besh gez idi.

¹⁷ Tüwrüklerning töpäsidiki tajlar torlarga oxshash zinetlinip, zenjirler we torlan'ghan halqilar bilen toquqluq idi. Bir tajning shundaq yette qatar tor halqiliri bar idi, ikkinchi tajningmu hem shundaq yette qur tor halqiliri bar idi.

¹⁸ U yene anarlarni, yeni tüwrüklerning üstidiki herbir tajni yépip turidighan tor halqilarning üstige ikki qatar anarni yasidi. U birinchi we ikkinchi tajghimu oxshashla shundaq qildi.

¹⁹ Aywandiki tüwrüklerning üstidiki tajliri niluper shekillik bolup, égzikli töt gezdin idi.

²⁰ Ikki tüwrükning tajliridiki tor halqilirigha yéqin tompiyip chiqqan jayning üstide qewetmu-qewet chöridigen ikki yüz anar nusxisi bar idi. Ikkinchi tajning chörisimu oxshash idi.

²¹ U tüwrüklerni ibadetxanining aldidiki aywan'gha tiklidi. Ong teripige birni tiklep namini «Yaqin», sol teripige birni tiklep, namini «Boaz» atidi. □

²² Tüwrüklerning üsti niluper sheklide yasalghanidi. Buning bilen tüwrüklerning ishliri pütkenidi.

²³ U mistin «dégiz» dep atalghan yoghan das yasidi. Uning bir girwikidin yene bir girwikigiche on gez kéletti. Uning aylamisi ottuz gez idi. ■

□ **7:12** «ordidiki dehlizining témi...» — yaki «ibadetxanidiki aywinining témi...» ■ **7:13** 2Tar. 2:12 ■ **7:14** Mis. 31:3 ■ **7:15** 2Pad. 25:16, 17; Yer. 52:21 □ **7:21** «Ong teripige birni tiklep namini «Yaqin», sol teripige birni tiklep, namini «Boaz» atidi» — «Yaqin» dégenning menisi belkim «u mustehkemleydu», «Boaz»ning menisi belkim «uningda küch bar». Ongdin solgha oqughanda «U (Perwerdigar) küch bilen uni (bu öyni) mustehkemleydu». ■ **7:23** 2Tar. 4:2; Yer. 52:20

24 Dasning girwiki asti chōridep qapaq nusxiliri bilen zinnetlen'genidi. Bular dasning chōrisining herbir gézige undin, ikki qatar qoyulghan idi. Ular das bilen bir waqıtta quyup chiqirilghanidi. ■

25 Das on ikki buqa shekli üstide turghuzulghanidi. Bularning üchi shimal terepke, üchi gherb terepke, üchi jenub terepke, üchi sherq terepke yüzlen'genidi. «dēngiz» bularning üstide idi; ularning arqisi ich teripide idi.

26 Dasning qélinliqi aliqanning kenglikidek bolup, uning girwiki piyalining girwikidek, shekli échilghan niluperdek idi. Uninggha ikki ming bat su sighatti. □

27 Uningdin bashqa u mistin on teglikni yasidi. Herbir teglikning uzunluqi töt gez, kengliki töt gez bolup, égzilki üç gez idi.

28 Bu teglikler shundaq yasalghanidiki, ularning *resimlik* taxtiliri bar idi; taxtiliri ramkilar ichige ornitilghanidi.

29 Ramkilarning otturisdiki resim taxtaylirida we ramkilarning özidimu shirlar, buqilar we kérublarning süretlik zinnetliri bar idi; shirlar we buqilarning asti we üsti zenjirsiman gül chembirek sheklide zinnetlen'genidi. □

30 Herbir teglikning mis oqliri bilen töt chaqi bar idi; teglikning dasni kötürüp turidighan töt burjikide jazisi bar idi; das astidiki putlirining her teripide torlan'ghan quyma gül shaxliri ornitilghanidi.

31 Her teglikning ichide chongqurluqi bir gez kélidighan «kichik teglik» bolup, aghzi dügilek idi; kichik teglikning uzunluqi bir yérin gez idi; aghzining etrapida neqishler bar idi; ularning ramkiliri dügilek emes, belki töt chasiliq idi. □

32 Töt chaqi *resimlik* taxtayliri astida bolup, ularning oqliri teglikke békitilgenidi. Herbir chaqning égzilki bir yérin gez idi.

33 Chaqlarning qurulmisi jeng harwilirining chaqliridek idi. Ularining qazanliri, qasqanliri, chétiqliri we oqlirining hemmisi mistin quyulghanidi.

34 Herbir teglikning töt burjikide birdin töt tutquchi bar idi; ular tegliktin chiqip turatti we ular teglik bilen teng quyulghan. □

35 Herbir teglikning töpisi égzilki yérin gez kélidighan bir yumilaq jaza bar idi. Herbir teglikning töpisi terek we *resimlik* taxtaylar bar idi. Ular teglik bilen teng quyulghan.

36 U mushu terek we resim taxtayliridiki bosh orunlarga kérub, shir we xorma derexlirining nusxilirini we chōrisige torlan'ghan gül shaxlirini neqish qildi.

37 Shu teriqide u mushu on teglikni yasap boldi. Hemmisi bir nusxada quyulup, oxshash chongluqta we shekilde idi.

38 U mistin on das yasighan bolup, herbir dasqa qiriq bat su sighatti; herbir dasning toghrisi töt gez idi. On teglikning herbirining töpisi birdin das bar idi. ■

■ 7:24 2Tar. 4:3 □ 7:26 «ikki ming bat» — bir bat 22 litr bolushi mumkin idi; undaqta 2000 bat 44000 litr idi. «Dēngiz»ning shekli «dangqan shekli»diki das bolsa kérek. □ 7:29 «gül chembirek sheklide zinnetlen'genidi» — ibranii tilidiki nusxasida qandaq menide ishlitilgini bizge téxi éniq emes. □ 7:31 «Her teglikning ichide chongqurluqi bir gez kélidighan «kichik teglik» bolup, ... ularning ramkiliri dügilek emes, belki töt chasiliq idi» — pütkül ayetning menisini alimlar téxi toluq éniqlighan emes. Bizning «perezii sxéma»mizni körüng. □ 7:34 «Herbir teglikning töt burjikide birdin töt tutquchi bar idi» — mushu yerde ibranii tilida «burjek» («müriliri») dégen bu sözning mushu yerde qandaq menide ishlitilgini téxi éniq emes. «Tutquchi» dégen menisi éhtimalliqqa eng yéqin.

■ 7:38 2Tar. 4:6

39 U besh dasni ibadetxanining ong yénida we beshni ibadetxanining sol yénida qoydi; mis déngizni ibadetxanining ong teripige, yeni sherqiy jenub teripige qoydi.

40 Hiram shulargha teelluq das, kürek we qacha-quchilarnimu yasap teyyar qildi. Shundaq qilip Hiram Sulayman padishah üçhün Perwerdigarning öyining barliq quruluş xizmitini pütküzdü: —

41 ikki tüwrük, ikki tüwrükning üstidiki apqursiman ikki bash we bu ikki bashni yépip turidighan ikki torni yasitip püttürdi,

42 shu ikki tor üstige qaychilashturulghan töt yüz anarni yasatti. Bir torda ikki qatar anar bolup, tüwrük üstidiki; apqursiman ikki bashni yépip turatti.

43 U on das tegliki we das teglikige qoyulidighan on «yuyush dési»ni,

44 «mis déngiz» we uning astidiki on ikki mis buqini yasatquzdi,

45 qazanlarni, küreklarni we qacha-quchilarnimu teyyar qildi. Hiram Perwerdigarning öyi üçhün Sulayman padishahning emri bilen yasighan bu hemme nersiler parqiraydighan mistin idi.

46 Padishah ularni Iordan tüzlenglikide, Sukkot bilen Zaretanning otturisida, *shu yerdiki séghizlayda qélip yasap, quydurup chiqti.*

47 Bu nersiler shunche köp bolghachqa, Sulayman ularning éghirliqini ölchimidi. Shuning bilen misning éghirliqi melum bolmide.

48 Sulayman yene Perwerdigarning öyi ichidiki barliq eswablarni yasatti: — yeni altun xushbuygahni, «teqdim nan» qoyulidighan altun shireni, □ ■

49 Kalamxana aldida turidighan sap altun chiraghdanlarni (beshni ong yénida, beshni sol yénida) yasatti; we shularning gülsiman zinnetlirini, chiraghlirini, chiragh qisquchilirini altundin yasatti;

50 das-piyalilirini, pichaqlirini, qachilirini, texelsilirini we küldanlarning hem-misini sap altundin yasatti; u ichkiriki xanining, yeni eng muqeddes jayning qatlinidighan, qosh qanatliq ishiklarning girelirini we öydiki muqeddes jayning *ishiklirining* girelirini altundin yasatti.

51 Sulayman padishah Perwerdigarning öyi üçhün qilduridighan hemme quruluşlar tamam bolghanda, u atisi Dawut *Xudagha* atighan nersilerni (yeni kümüş, altun we türlüq bashqa buyumlarni) ekeltürüp Perwerdigarning öyining xezinilirige qoydurdi. ■

8

Sulayman ehde sanduqini ibadetxanigha ekilip qoyidu

2Tar. 5:2-14; 2Tar. 6; 2Tar. 7:1-10

1 Shu chaghda Sulayman Perwerdigarning ehde sanduqini «Dawut she-hiri»din, yeni Ziondin yökkep kélish üçhün Israil aqsaqallirini, qebile beglirini we Israil jemetlirining beglirini Yérusalémgha öz yénigha yighilishqa chaqirdi. □ ■

□ **7:48** «teqdim nanlar» — bashqa xil terjimiliri: «huzuriy nan»lar, «Xudaning huzuridiki nan»lar) yaki «tizilghan nan». Ular we altun shire toghruluq «Mis.» 25:23-30 we «Law.» 24:5-9ni körüng. ■ **7:48** Mis. 25:23; 30:1 ■ **7:51** 2Sam. 8:7, 11; 2Tar. 5:1 □ **8:1** ««Dawut shehiri»..., yeni Zion...» — «Zion» Yérusalémning ichidiki égizlik bolup, shu yerge daim qorghan sélinip turatti. Kéyin ibadetxanimu Zionda qurulghan. ■ **8:1** 2Sam. 5:9; 6:12, 17; 2Tar. 5:2

2 Buning üçhün Israilning hemme ademliri Étanim éyida, yeni yettinchi aydiki békitilgen héytta Sulayman padishahning qéshigha yighildi. □

3 Israilning hemme aqsaqalliri yétip kelgende Lawiylar ehde sanduqini kótürüp *mangdi*.

4 Ular Perwerdigarning ehde sanduqini, jamaet chédiri bilen uning ichidiki barliq muqeddes buyumlarni kótürüp élip chiqti. Kahinlar bilen Lawiylar mushularni élip chiqti. □

5 Sulayman padishah we uning aldigha yighilghan barliq Israil jamaiti ehde sanduqining aldida méngip, köplikidin sanini élip bolmaydighan san-sanaqsiz qoy bilen kalilarni qurbanliq qilishatti.

6 Kahinlar Perwerdigarning ehde sanduqini öz jayigha, ibadetxanining ichki «kalamxana»sigha, yeni eng muqeddes jaygha élip kirip, kérublarning qanatirining astigha qoydi. □

7 Chünki kérublarning yéyilip turghan qaniti ehde sanduqining orni üstide bolghachqa, ehde sanduqi bilen uni kótürüp turidighan baldaqlarni yépip turatti.

8 Bu baldaqlar nahayiti uzun bolghachqa, kalamxanining aldidiki muqeddes jayda turup, ehde sanduqining yénidiki ikki baldaqning uchlirini körgili bolatti, biraq öyning sirtida ularni körgili bolmaytti; bu baldaqlar taki бүгүн'ge qeder shu yerde turmaqta. □

9 Ehde sanduqining ichide Musa peyghember Horeb téghida turghanda ichige salghan ikki tash taxtidin bashqa héchnerse yoq idi (Israilar Misir zéminidin chiqqandin kéyin Perwerdigar ular bilen horebde ehde tüzgenidi). □ ■

10 We shundaq boldiki, kahinlar muqeddes jaydin chiqishighila, bir bulut Perwerdigarning ibadetxanisini qapliwaldi.

11 Kahinlar bulut tüpeylidin öz wezipilirini öteshke öre turalmaytti; chünki Perwerdigarning julasi Perwerdigarning öyini toldurghanidi. ■

12 Bu peyette Sulayman: — Perwerdigar tum qarangghuluq ichide turimen, dep éytqanidi; ■

13 lékin, *i Perwerdigar*, men derweqe Séning üçhün bir heywetlik makan bolsun dep, Sen mengü turidighan bir öyni yasidim, dédi. □

14 Andin padishah burulup barliq Israil jamaitige bext tilidi; Israilning barliq jamaiti uning aldida turatti.

15 U mundaq dédi: — «Israilning Xudasi Perwerdigargha teshekkür-medhiye bolghay! U Öz aghzi bilen atam Dawutqa wede qilghanidi we Öz qoli bilen uni emelge ashurdi. U Dawutqa yene: —

□ **8:2 «yettinchi aydiki békitilgen héyt»** — yeni «kepiler héyti» yaki «méwe hosul héyti». Bu héyt 7-ayning 15-22 künliride ötküzüldü («Law.» 23:34-43). Israilning erliri uninggha Yérusalémda qatnishishi lazim idi. □ **8:4 «jamaet chédiri»** — yeni «jamaet yighilidighan chédir» yaki «ibadet chédiri». □ **8:6 «kalamxana»** — «bügün'ge qeder...» dégen sözler ibadetxana téxi öz jayida turghan waqtda xatirilen'gen, elwette, we shunglashqa shuni ispatlayduki, «Padishahlar»ning köp qisimliri Yehudadakilerning sürgün bolushidin ilgiri yézilghan. «2pad.» 24-25 bablirini belkim yéyinki bir pütükchi qoshup yazghan bolushi mumkin. □ **8:9 «Horeb téghi»** —Sinay téghining bashqa bir ismidur. ■ **8:9 Mis. 34:27** ■ **8:11 Mis. 40:34, 35; 2Tar. 7:2** ■ **8:12 Mis. 20:21; Law. 16:2; Qan. 4:11; 5:22; 2Tar. 6:1** □ **8:13 «séning üçhün bir heywetlik makan»** — yene birxil terjimisi «séning üçhün bur turalghu makan». «heywetlik makan» — yene birxil terjimisi «turalghu makan».

16 «Men Öz xelqim Israilni Misir zéminidin élip chiqqan kúndin buyan namim úchún bu yerde bir öy salay dep Israilning herqaysi qebililirining sheherliridin héchqaysisini tallimidim; biraq xelqim bolghan Israilgha hökümraniq qilsun dep Dawutni tallidim» dégenidi. ■

17 Emdi atam Dawutning Israilning Xudasi Perwerdigarning namigha atap bir öy sélish arzu-niyiti bar idi. ■

18 Biraq Perwerdigar atam Dawutqa: «Könglünde Méning namimgha bir öy yasashqa qilghan niyiting yaxshidur;

19 emma shu öyni sen yasimaysen, belki séning pushtungdin bolidighan oghlung, u Méning namimgha atap shu öyni salidu», dégenidi.

20 Mana emdi Perwerdigar Öz sözige emel qildi. Men Perwerdigar wede qilghinidek, atamning ornini bésip, Israilning textige olturdum; Israilning Xudasi Perwerdigarning namigha atap bu öyni saldim.

21 Öyde ehde sanduqi úchún bir jayni rastlidim; ehde sanduqi ichide Perwerdigarning ata-bowilirimizni Misir zéminidin élip chiqqanda, ular bilen tüzgen ehde *taxtiliri* bardur».

Sulayman Israil úchún dua qilidu

22 Andin Sulayman Israilning barliq jamaitige yüzlinip, Perwerdigarning qurban'gahining aldida turup, qollarini asman'gha qaritip kötürüp ■

23 mundaq dua qildi: — «I Israilning Xudasi Perwerdigar! Ne yuqiriqi asmanda ne töwenki yerde sendek Xuda yoqtur; aldingda pütün qelbi bilen mangidighan qulliring úchún ehdengde turup özgermes muhebbitingni körsetküchisen.

24 Chünki Sen Öz qulung atam Dawutqa bergen wedide turdug; Sen Öz aghzing bilen éytqan sözüngge mana bügünkidek Öz qolung bilen emel qilding.

25 Emdi hazir, i Israilning Xudasi Perwerdigar, Öz qulung atam Dawutqa: — «Eger séning ewladliring öz yollirigha segek bolup sen Méning aldimda mangghandek mangidighan bolsa, sanga ewladingdin Israilning textide olturidighan bir zat kem bolmaydu» dep bergen wedengde turghaysen. ■

26 Emdi hazir, i Israilning Xudasi, Sen qulung Dawutqa éytqan sözliring emelge ashurulghay, dep ötünimen!

27 Lékin Xuda Özi rastla yer yüzide makan qilamdu? Mana, asmanlar bilen asmanlarning asmini séni sighduralmighan yerde, men yasighan bu öy qandaqmu Séning makaning bolalisun?! ■

28 Lékin i Perwerdigar Xudayim, qulungning duasi bilen iltijasigha qulaq sélip, qulungning bügün Sanga kötürgen nidasi we tilikini anglighaysen;

29 shuning bilen Öz közliringni kéche-kündüz bu öyge, yeni Sen: «Méning namim u yerde ayan bolsun» dep éytqan jaygha kéche-kündüz tikkeysen; Öz qulungning u jaygha qarap qilghan duasigha qulaq salghaysen. □ ■

30 qulung we xelqing Israil bu jaygha qarap dua qilghan chaghda, ularning iltijisigha qulaq sélip, Öz makaning qilghan asmanlardin turup anglighaysen, anglighiningda ularni kechürgeysen.

■ 8:16 2Sam. 7:6; 2Tar. 6:5 ■ 8:17 2Sam. 7:2; 1Tar. 17:1; 2Tar. 6:7 ■ 8:22 2Tar. 6:12 ■ 8:25 2Sam. 7:12, 16; 1Pad. 2:4; Zeb. 132:12 ■ 8:27 2Tar. 2:5; Yesh. 66:1; Yer. 23:24; Ros. 7:49 □ 8:29 «u jaygha qarap qilghan duasigha...» — yaki bolmisa: «u jay toghrisidiki duasi...». ■ 8:29 Qan. 12:11

31 Eger birsi öz qoshnisigha gunah qilsa we shundaqla ishning rast-yalghanliqini békitish üçün qesem ichküzülse, bu qesem bu öydiki qurban'gahingning aldigha kelse, □

32 Sen qesemni asmanda turup anglap, amal qilip öz bendiliring otturisida höküm chiqarghaysen; gunahi bar ademni gunahqa tartip, öz yolini öz béshigha yandurup, gunahsiz ademni aqlap, öz adilliqigha qarap uninggha heqqini bergeysen.

33 Öz xelqing Israil Séning aldingda gunah qilghini üçün dühmendin yéngilse, Sanga qaytip bu öyde turup, namingni étirap qilip, Sanga dua bilen iltija qilsa,

34 Sen asmanda anglap, Öz xelqing Israilning gunahini kechürüp, ularni Sen ata-bowilirigha teqdim qilghan zémin'gha qayturup kelgeysen.

35 Ular Sanga gunah qilghini üçün asman étilip yamghur yagmaydighan qiliwétilgen bolsa, lékin ular bu jaygha qarap Sanga dua qilip namingni étirap qilip, Séning ularni qiyinchiliqqa salghining tüpeylidin öz gunahidin yéniptowa qilsa,

36 Sen asmanda turup qulaq sélip, qulliringning we xelqing Israilning gunahini kechürgeysen; chünki Sen ulargha méngish kérek bolghan yaxshi yolni ögitisen we Öz xelqingge miras qilip bergén zéminning üstige yamghur yaghdurisen!

37 Eger zéminda acharchiliq ya waba bolsa, ya ziraetler Dan almisa ya hal chühse ya uni chéketkiler yaki chéketke lichinkiliri bésiwalsa, ya dühmenler ularning zémindiki sheherlirining qowuqlirigha hujum qilip qorshiwalsa, ya herqandaq apét ya késellik bolsa,

38 Séning xelqing bolghan Israildiki herqandaq kishi öz könglidiki wabani bilip, ulardin herqaysi kishi qollirini bu öyge sunup, herqandaq dua yaki iltija qilghan bolsa,

39 emdi Sen turuwatqan makaning asmanda turup anglap, kechürüm qilghaysen; Sen herbir ademning qelbini bilgechke, amal qilip özining yollirini özige yandurghaysen (chünki Senla, yalghuz Senla hemme insan balilirining qelblirini bilgüchidursen);

40 shundaq qilip, ular Sen ata-bowilirimizgha teqdim qilghan zéminda olturup ömrining hemme künliride sendin qorqidighan bolidu.

41 Öz xelqing Israildin kelgen musapir bolsa

42 (chünki ular Séning ulugh naming, qudretlik qolung we sozghan biliking toghrisida angliylaydu), — undaq birsi kélip bu öy terepke qarap dua qilsa,

43 Sen turuwatqan makaning bolghan asmanlarda uninggha qulaq sélip, u musapir Sanga nida qilip tiliginining hemmisige muwapiq qilghaysen; shuning bilen yer yuzidiki barliq eller namingni tonup yétip, Öz xelqing Israildek Sendin qorqidighan bolup, men yasighan bu öyning Séning naming bilen atalghinini bilidu. □

□ 8:31 «Eger birsi öz qoshnisigha ... ishning rast-yalghanliqini békitish üçün qesem ichküzülse, bu qesem bu öydiki qurban'gahingning aldigha kelse...» — bundaq qesem toghruluq «Chöl.» 5:11-31ni körüng. «Qesem bu öydiki qurban'gahning aldigha kelse...» — mumkinchilik barki, Israilda mushundaq qesemlerni ichish üçün qurban'gahning aldigha kélish kérek emes idi, peqet: «Xudaning qurban'gahi aldida qesem qilimenki...» dégendek sözler éytilghan bolsa «qurban'gah öz aldida turghandek» hésablinatti. □ 8:43 «bu öy Séning naming bilen atilidu» — bu ibare Xudaning ibadexanisi toghruluq «bu öy Méningkidur» we «bu öyde Méning kim ikenlikim ayan qilinidu» dégendek ikki meqsitini körsitidu.

44 Eger Séning xelqing Séning tapshuruqung bilen dūshmini bilen jeng qilishqa chiqqanda, Sen tallighan bu sheherge, shundaqla men naminggha atap yasighan bu öy terepke qarap Sen Perwerdigargha dua qilsa,

45 Sen asmanlarda turup ularning duasi bilen iltijasigha qulaq sélip, ularni nusretke érishtürgeysen.

46 Eger ular sanga gunah sadir qilghan bolsa (chünki gunah qilmaydighan héchkishi yoqtur) Sen ulargha ghezeplinip, ularni dūshmenlirining qoligha tapshurghan bolsang, bular ularni yiraq-yéqin'gha, özlirining zéminigha sürgün qilip élip barghan bolsa, ■

47 lékin ular sürgün qilin'ghan yurtta es-hoshini tépip towa qilip, özi sürgün bolghan yurtta Sanga: — Biz gunah qilip, qebihlikke bérilip Sendin yüz örüp kettuq, dep yélinisa,

48 — eger ularni sürgün qilghan dūshmenlirining zéminida pütün qelbi we pütün jénidin Séning teripingge yénip, Sen ularning ata-bowilirigha teqdim qilghan zémin'gha, Sen tallighan sheher terepke we men naminggha atap yasighan bu öy terepke yüzini qilip, Sanga qarap dua qilsa,

49 Sen turuwatqan makaning bolghan asmanlarda turup ularning duasi we iltijasini anglap ular üçün höküm chiqirip,

50 Öz xelqingning Sanga sadir qilghan gunahini, Sanga ötküzgen hemme itaetsizliklerini kechürüm qilghaysen we ularni sürgün qilghanlarning aldida ulargha rehim tapquzghaysenki, shular ulargha rehim qilsun

51 (chünki ular Özüng Misirdin, yeni tömür tawlash péchidin chiqarghan Öz xelqing we Öz mirasingdur);

52 Séning közliring Öz qulungning iltijasigha we Öz xelqingning iltijasigha ochuq bolghay, ular her ishta sanga nida qilip tiliginide ulargha qulaq salghaysen;

53 chünki Sen ata-bowilirimizni Misirdin chiqarghiningda Öz qulung Musa arqiliq éytqiningdek, Sen xelqingni Özüngge xas mirasing bolsun dep, yer yüzidiki hemme eller arisidin ularni ayrim élip talliding, i Reb Perwerdigar!» ■

54 Sulayman Perwerdigargha shu barliq dua we iltijalirini qilip bolghanda, qollirini asman'gha qarap kütürüp Perwerdigarning qurban'gahining aldida tizlinip turghan yerdin qopup,

55 öre turup Israilning barliq jamaitige yuqiri awazda bext tilep mundaq dédi: —

56 «Uning barliq wede qilghini boyiche Öz xelqi Israilgha aram bergen Perwerdigar mubarektur! U Öz quli Musaning wasitisi bilen qilghan hemme méhribane wedilarning héchbiri yerde qalmidi!» ■

57 Perwerdigar Xudayimiz ata-bowilirimiz bilen bolghandek biz bilen bille bolghay; U ne bizdin waz kechmisun ne bizni tashlimisun;

58 buning bilen U qelbimizni Uning yollirida méngishqa, Özi ata-bowilirimizgha buyrughan emrler, belgilimiler we hökümlerni tutushqa Özige mayil qilghay;

59 méning Perwerdigarning aldida iltija qilghan bu sözlirim kéche-kündüz Perwerdigar Xudayimizning yénida tursun; shuning bilen Öz qulung üçün toghra höküm qilip, xelqing Israil üçün toghra höküm qilip, her kündiki derdige yetkeysen;

■ 8:46 2Tar. 6:36; Pend. 20:9; Top. 7:20; 1Yuh. 1:8, 10 ■ 8:53 Mis. 19:5; Qan. 4:20; 7:6; 9:26, 29; 14:2

■ 8:56 Ye. 21:45

60 shuning bilan yer yuzidiki hemme eller Perwerdigar Özi Xudadur, Uningdin bashqisi héchqaysisi yoqtur dep bilgey, ■

61 shundaqla бүгүн qilghininglarga oxshash Uning belgilimiliride méngishqa we emrlirini tutushqa qelbinglar Perwerdigar Xudayimizgha mukemmel bolghay!».

Sulayman ibadetxanini Xudagha ataydu

62 We padishah pütün Israil bilen bille Perwerdigarning aldida qurbanliqlarni qildi.

63 Sulayman Perwerdigargha inaqliq qurbanliqi süpitide yigirme ikki ming kala we bir yüz yigirme ming qoy qurbanliq qildi. Padishah bilen barliq Israillar shundaq qilip Perwerdigarning öyini uninggha béghishlidi. ■

64 Shu küni padishah Perwerdigarning öyining aldidiki hoylisining otturisini ayrip muqeddes qilip, u yerde köydürme qurbanliqlar, ashliq hediyeieri we inaqliq qurbanliqlirining yaghlirini sundi; chünki Perwerdigarning aldida turghan mis qurban'gah köydürme qurbanliqlar, ashliq hediyeieri we inaqliq qurbanliqlirining yaghlirini qobul qilishqa kichik keldi. ■

65 Shuning bilen u waqitta Sulayman we uning bilen bolghan pütün Israil, yeni Xamat rayonigha kirish éghizidin tartip Misir éqinighiche hemme yerlerdin kelgen zor bir jamaet Perwerdigar Xudayimizning aldida yette kün we yene yette kün, jemi on töt kün'gichilik héyt ötküzdi. □

66 Sekkizinci künide u xelqni qayturdi; ular padishahning bextini tilidi; andin ular Perwerdigarning Öz quli Dawutqa we xelqi Israilgha qilghan yaxshiliqliri üçün qelbide shad-xuram bolup öz öy-chédirlirige qaytip ketti. □

9

Perwerdigar Sulayman'gha wede hem agah béridu

2Tar. 7:11-22

1 Sulayman Perwerdigarning öyi, padishah ordisi we shundaqla qurushni arzu qilghan bashqa quruluşlarni könglidikidek pütüzüp bolghanda, ■

2 Perwerdigar Sulayman'gha Gibéonda körün'gendek emdi ikkinchi qétim uninggha körüdi. ■

3 Perwerdigar uninggha mundaq dédi: — «Sen Méning aldimda qilghan dua we iltijayingni anglidim; Méning namim uningda ebedgiche ayan qilinishi üçün, sen yasighan bu öyni Özümge muqeddes qildim. Méning közlim we könglüm shu yerde hemishe bolidu. ■

4 Sen bolsang, atang Dawutning aldimda mangghinidek, senmu sanga buyrughinimning hemmisige muwapiq emel qilish üçün, belgilimilirim we hökümlirimni tutup, pak köngül we durusluq bilen aldimda mangsang,

■ 8:60 Qan. 4:35, 39 ■ 8:63 2Tar. 7:5-10 ■ 8:64 2Tar. 7:7 □ 8:65 «Xamat rayonigha kirish éghizidin tartip...» — yaki «Libo-Xamattin tartip». «...jamaet Perwerdigar Xudayimizning aldida yette kün we yene yette kün, jemi on töt kün'gichilik héyt ötküzdi» — «kepiler héyti»ning békitilgen waqti yette kün idi. Israillar mushu waqitqa yene yette kün qoshti. □ 8:66 «Sekkizinci künide» — démek, ikkinchi «yette kün»din kéyinki künde. ■ 9:1 2Tar. 7:11 ■ 9:2 1Pad. 3:5 ■ 9:3 Qan. 12:11; 1Pad. 8:29

⁵ Men emdi atang Dawutqa: «Israilning textide sanga ewladingdin olturushqa bir zat kem bolmaydu» dep wede qilghinimdek, Men padishahliq textingni Israilning üstide ebedgiche mehkem qilimen. ■

⁶ Lékin özüng ya oghulliring Manga egishishtin waz kéchip Men aldinglarda qoyghan emlirim bilen belgilimilirimni tutmay, belki bashqa ilahlarning qulluqigha kirip ulargha sejde qilsanglar. ■

⁷ shu chaghda Men Israilni ulargha teqdim qilghan zéminidin üzüp chiqirimen; we Öz namimni körsitishke Özümge muqeddes qilghan bu öyni nezirimdindin tashlaymen we Israil hemme xelqler arisida söz-chöchek we tapatenining obyékti bolidu; ■

⁸ Bu öy gerche hazir körkem körünsimu, shu zamanda uningdin ötkenlarning hemmisi zor heyran qélishop úshqirtip: «Perwerdigar bu zémin'gha we bu öyge némishqa shundaq qildi?» dep soraydu. □ ■

⁹ Kishiler: — Chünki zémindiki xelqler öz ata-bowilirimni Misir zéminidin chiqarghan Perwerdigar Xudasini tashlap, özlirini bashqa ilahlargha baghlap, ulargha sejde qilip qulluqida bolghanliqi üçün, Perwerdigar bu pütkül külpetni ularning béshigha chüshürüptu, dep jawab béridu.

Tashqi ishlar we bashqa quruluşlar

2Tar: 8:1-18

¹⁰ Shundaq boldiki, yigirme yil ötüp, Sulayman u ikki öyni, yeni Perwerdigarning öyi bilen padishah öyini yasap bolghandin kéyin, ■

¹¹ Turning padishahi Hiram Sulayman'gha barliq telepliri boyiche kédir derexliri, archa derexliri we altun teminligini üçün Sulayman padishah uninggha Galiliye ölkisidin yigirme sheherni berdi.

¹² Hiram Sulayman uninggha bergen sheherlerni körüşke Turdin chiqip keldi; lékin ular uninggha héch yaqmidi.

¹³ U: — Hey buradirim, sen mushu manga bergining zadi qandaq sheherler?! — dédi. U ularni «Kabulning yurti» dep atidi, we ular бүгүнкү күн'giche shundaq atilidu. □

¹⁴ Hiram bolsa padishahqa bir yüz yigirme talant altun ewetkenidi. □

¹⁵ Sulayman padishah Perwerdigarning öyini, öz öyini, Milloni, Yérusalémning sépilini, Hazorni, Megiddoni we Gezer sheherlirini yasash üçün hashargha tutqan ishligüchilerning ishliri mundaq: — □

¹⁶ (Misirning padishahi Pirewn chiqip Gezerge hujum qilip élip, uni otta köydürüp, sheherde turuwatqan Qanaaniylarni qirip, sheherni toy sowghisi süpitide Sulaymanning xotuni bolghan öz qizigha bergenidi)

¹⁷ Sulayman Gezer bilen töwenki Beyt-Horonni bina qildi;

¹⁸ u Baalat bilen öz zéminidiki chölge jaylashqan Tadmornimu yéngidin yasidi, ■

■ 9:5 2Sam. 7:12, 16; 1Pad. 6:12; 2:4; 1Tar. 22:10; Zeb. 89:28-29; 132:12 ■ 9:6 2Sam. 7:14; Zeb. 89:30-32 ■ 9:7 Qan. 28:37; Yer. 7:15 □ 9:8 «bu öy gerche hazir körkem körünsimu,...» — bashqa birxil terjimisi (bezi kona tékistlerge egiship): «bu öy bir xarabe bolidu,...» ■ 9:8 Qan. 29:23; 2Tar. 7:21; Yer. 22:8 ■ 9:10 2Tar. 8:1 □ 9:13 «Kabulning yurti» — «kabal» dégenning menisi belkim «cheklik» bolushi mumkin. Ibraniy tilida sózning ahangi «erzimes»ke yéqin kélidu. □ 9:14 «bir yüz yigirme talant altun» — bir talant (altun) belkim 27 kilogram idi. 120 talant 3240 kilogram; hazirqi pulda bolsa (2008-yili) 100 milyon dollar bolidu. □ 9:15 «Millo» — belkim Yérusalémdeki égzizlikke jaylashqan bir qel'e yaki istihkam idi. ■ 9:18 2Tar. 8:6

19 shundaqla özige xas hemme ambar sheherlirini, «jeng harwisi sheherliri»ni, «atliqlar sheherliri»ni we Yérusalémnda, Liwanda we ôzi soraydighan barliq zéminda xalighinini bina qildi.

20 Israillardin bolmighan Amoriylar, Hittiylar, Perizziylar, Hiwiylar we Yebusiylardin *Israil* zéminida qélip qalghanlarning hemmisini bolsa,

21 Sulayman bularni, yeni Israillar pütünley yoqitalmighan ellerning qalduq ewladlirini qulluq hashargha tutti. Ular bügünki kün'giche shundaq bolup keldi. □

22 Lékin Sulayman Israillardin héchkimni qul qilmay, belki ularni leshker, xizmetkar, hókümdar-emeldar, harwa bilen atliqlarning serdarliri qildi. ■

23 Bulardin Sulaymanning ishlirini bashquridighan, yeni ishligüchilerning üstige qoyulghan chong nazarechiler besh yüz ellik idi.

24 Pirewnning qizi Dawutning shehiridin köchüp Sulayman uning üçün yasighan öyde olturghinida, u Millo qel'esini yasidi. ■

25 Sulayman Perwerdigargha yasighan qurban'gahda yilda üç qétim köydürme qurbanliqlar bilen inaqliq qurbanliqlirini sunatti we Perwerdigarning aldidiki *xushbuygahta* xushbuy yaqatti. Shu teriqide u ibadetxanining ishlirini pütküzdü. □

26 Sulayman padishah Ézion-Geberde bir türküm kémilerni yasidi. U yer bolsa Édom zéminida, Qizil déngiz boyidiki Élatning yénida idi. □

27 Hiram öz xizmetkarliri, yeni déngizchiliqni obdan bilidighan nechche kémichilerni Sulaymanning xizmetkarlirigha qoshulup kémilerde ishleshke ewetti.

28 Ular Ofirgha bérip, u yerdin töt yüz yigirme talant altunni élip kélip, Sulayman padishahqa apardi. □

10

Shébaning ayal padishahi Sulaymanni izdep kéliidu

2Tar. 9:1-12

1 Shébaning ayal padishahi bolsa Sulaymanning Perwerdigarning nami bilen baghlinishliq bolghan dangq-shöhritini anglap, uni qiyin chigish-soallar bilen sinighili keldi.

2 U xushbuy buyumlar, intayin tola altun we yaqut-göherler artilghan tögilerni élip, chong debdebe bilen Yérusalémgha keldi. Sulaymanning qéshigha kelgende öz könglige pükken hemme ish toghruluq uning bilen sözleshti. ■

□ 9:21 **Israillar pütünley yoqitalmighan ellerning qalduq ewladliri...** — bu ishlarning tarixi «Yeshua peyghember» dégen qismida pütülgen. Tewrattiki «Yeshua»ni körüng. Mushu hasharchilar 13:5-16de xatirilen'genlerdin bashqa hasharchilar bolsa kérek idi. «Ular (**Qanaaniylar qatarliqlar**) **bügünki kün'giche shundaq bolup keldi**» — bu söz Israillar téxi öz wetinide turghan waqtda xatirilen'gen, elwette. ■ 9:22 Law. 25:39 ■ 9:24 2Tar. 8:11 □ 9:25 «Shu **teriqide u ibadetxanining ishlirini pütküzdü**» — bu jumlining menisi belkim Sulayman héytlerni mushu ibadetxanida ötközüshliri bilen herbir bashqa «ibadet jayliri», bolupmu «yuqiri jaylar»ning inawetsizlikini körsetti. Démek, shu chahdin bashlap Perwerdigar qurbanliqlarni qobul qilghan jay peqet Yérusalémdeki ibadetxanila idi. □ 9:26 «Qizil déngiz boyidiki Élat» — yaki «Qizil déngiz boyidiki Élat» (hazirqi nami «Élat»). □ 9:28 «**töt yüz yigirme talant altun**» — bir talant (altun) belkim 27 kilogram idi. Undaқта 420 talant 11340 kilogram. ■ 10:2 2Tar. 9:1; Mat. 12:42; Luqa 11:31

3 Sulayman uning hemme sorighanlirigha jawab berdi. Héchnéme padishahqa qarangghu emes idi, belki hemmisi uninggha jawab berdi.

4 Shébaning ayal padishahi Sulaymanning danaliqigha, yasighan ordasaraygha,

5 dastixandiki taamlargha, emeldarlarning qatar-qatar olturushlirigha, xizmetkarlirining qatar-qatar turushlirigha, ularning kiygen kiyimlirige, uning saqiylirigha we uning Perwerdigarning öyide atap sun'ghan köydürme qurbanliqlirigha qarap, üni ichige chüshüp ketti. □

6 U padishahqa: — Men öz yurtumda silining ishliri we danaliqliri toghrisida anglighan xewer rast iken;

7 Emma men kélip öz közlim bilen körmigüche bu sözlerge ishenmigenidim; we mana, men yériminimu anglimighan ikenmen; silining danaliqliri bilen beriket-bayashatliqliri men anglighan xewerdin ziyade iken.

8 Silining ademliiri némidégen bextlik-he! Hemishe silining aldilirida turup danaliqlirini anglaydighan bu xizmetkarlar neqeder bextliktur!

9 Silidin söyün'gen, silini Israilning textige olturghuzghan Perwerdigar Xudaliri mubarektur! Perwerdigar Israilgha menggülük baghlighan muhebbiti üçün, U silini toghra höküm we adalet sürgili padishah qildi, dédi.

10 U padishahqa bir yüz yigirme talant altun, intayin köp xushbuy buyumlar we yaqut-göherlerni sowgha qildi. Shébaning ayal padishahi Sulayman padishahqa sun'ghan shunche zor miqdardiki xushbuy buyumlar uningdin kéyin héch körün'gen emes

11 (Hiramning Ofirdin altun epkélidighan kémilirimu Ofirdin yene intayin zor miqdardiki sendel yaghichi we yaqut-göherlerni élip keldi.

12 Padishah sendel yaghichidin Perwerdigarning öyi üçün we padishahning ordisi üçün pelempey-salasanlar yasatti hem neghme-nawachilar üçün chiltarlar we sazlar shuningdin yasatti. Shu waqittin kéyin shundaq zor miqdardiki ésil sendel yaghichi bu waqitqiche héch keltürülmidi ya körülüp baqmidi). ■

13 Sulayman padishah Shébaning ayal padishahigha öz shahane saxawitidin bergendin bashqa, ayal padishahning köngli tartqan hemmini — néme sorisa, shuni berdi; andin u xizmetkarliri bilen yolgha chiqip öz yurtigha qaytip ketti.

Sulaymanning bayliqliri

2Tar:9:13-28

14 Sulayman'gha her yili keltürülgen altunning özi alte yüz atmish alte talant idi. □

15 Bu kirimdin bashqa, tijarechilerdin, oqetchilerning sodisidin, barliq Erebiye padishahliridin we öz zéminidiki emeldarlardin hem altun keltürüldi.

16 Sulayman padishah ikki yüz chong siparni soqturdi we her sipargha alte yüz shekel altun ketti; □ ■

□ 10:5 «.. uning, yeni Shébaning ayal padishahning... üni ichige chüshüp ketti» — ibraniiy tilida «uningda roh qalmidi». Démek, intayin heyran qaldi. ■ 10:12 2Tar. 9:11 □ 10:14 «666 talant» — 22 tonna. □ 10:16 «600 shekel» — 600 shekel belkim 7 kilogramgha yéqin. ■ 10:16 1Pad. 14:26

17 shundaqla uch yuz qalqanni yapilaqlan'ghan altundin yasidi; herbir qalqanni yasashqa uch mina altun ishlitildi; padishah ularni «Liwani ormini sariyi»gha esip qoydi. □ ■

18 Padishah pil chishliridin chong bir textni yasap, uni tawlan'ghan altun bilen qaplatti. ■

19 Textning alte qewetlik pelempeyi bar idi. Textning bash yolenchüki yumilap bolup, orundugning ikki yénida tayan'ghuchisi bar idi, herbir tayan'ghuchning yénida birdin öre turghan shirning heykili bar idi.

20 Alte qewetlik pelempeyning üstide, ong we sol teripide öre turghan on ikki shirning heykili bolup, herbir basquchning ong-sol teripide birdin bar idi; bashqa héchqandaq elde uninggha oxshash yasalgini yoq idi.

21 Sulayman padishahning barliq jam-piyaliliri altundin yasalgan; «Liwani ormini sariyi»diki barliq qacha-quchilar tawlan'ghan altundin yasalgan; ularning héchqaysisi kümüshtin yasalmighan; Sulaymanning künliride kümüş héchnémige erzimeytti.

22 Chünki padishahqa qarashliq déngizda yuridighan, Hiramning kémilirige qoshulup «Tarshish kéme» etritimu bar idi; «Tarshish kéme etriti» uch yilda bir qétim kélip altun-kümüş, pil chishliri, maymunlar we tozlarni ekéletti. □

23 Sulayman padishah yer yuzidiki barliq padishahlardin bayliqta we danaliqta üstün idi. ■

24 Xuda Sulaymanning könglige salghan danaliqni anglash üçün yer yuzidikiler hemmisi uning bilen didarlishish arzusi bilen kéletti.

25 Kelgenlarning hemmisi öz sowghitini élip kéletti; yeni kümüş qacha-quchilar, altun qacha-quchilar, kiyim-kéchekler, dubulgha-sawutlar, tétitqular, atlar we qéchirlarni élip kéletti. Ular her yili belgilik miqdarda shundaq qilatti. □

26 We Sulayman jeng harwiliri we atliq eskerlerni yighdi; uning bir ming töt yuz jeng harwisi, on ikki ming atliq eskiri bar idi; u ularni «jeng harwisi sheherliri»ge we özi turuwatqan Yérusalémgha orunlashturdi. ■

27 Padishah Yérusalémde kümüşni tashtek köp, kédir derexlerini jenubiy tüzlengliktiki üjme derexliroge oxshash nurghun qildi. □ ■

28 Sulayman alghan atlar Misirdin we Kuwedin idi; padishahning tijaretchiliri ularni Kuwedin békitilgen bahada alatti. □ ■

29 Misirdin élip kelgen bir jeng harwisining bahasi alte yuz kümüş tengge, her at bolsa yuz ellik tengge idi; we ular yene Hittiylarning padishahliri hem

□ **10:17 «üch mina altun»** — «mina» éghirliq birliki idi, hazirqi birliklerde qanche ikenliki éniq emes.

■ **10:17** 1Pad. 7:2 ■ **10:18** 2Tar. 9:17 □ **10:22 «Tarshish kéme»** —Belkim Tarshish dégen portqa béríp kélish sepirige chidamliq bolghan kémini körsiteti. «Tarshish» dégen isim Ispaniye, shimaliy Afrika yaki Britaniyani yaki üchining hemmisini körsitidu. Bezi ilimlar Somaliyening (sherqiy Afriganing) déngiz boyida tötinchi bir Tarshishmu bolghan, dep qaraydu. ■ **10:23** 1Pad. 3:12, 13 □ **10:25 «tétitqular»** — yaki «xushbuy buyumlar». «Ular her yili belgilik miqdarda shundaq qilatti» — yaki «yilmuyil ular shundaq qilatti». ■ **10:26** 1Pad. 5:20; 2Tar. 1:14; 9:25 □ **10:27 «kédir derexlerini...»** — yaki «kédir yaghichini...». Lékin bizningche Sulayman kédir yaghichini ishliptla qalmay, shu chirayliq derexlerdin Yérusalém etrapigha köp tiktürdi («Top.» 2:5ni köring). «jenubiy tüzlengliktiki...» — ibranij tilida «Shefelahdiki...». «Shefelah» bu yerning (tüzlenglikning) ismi. ■ **10:27 2Tar. 1:15; 9:27** □ **10:28 «padishahning tijaretchiliri ularni Kuwedin békitilgen bahada alatti»** —Bu jümlining bashqa birxil terjimisi: «padishahning tijaretchiliri ularni karwan'gha qoshup alatti». «Kuwe» bolsa hazirqi Turkiyening jenubiy teripide. ■ **10:28** 2Tar. 1:16; 9:28

Suriye padishahliri üçünmu oxshash bahada élip chiqti. □ ■

11

Sulayman köp ayallarni élip, ularning ézitquluqi bilen butpereslikke téyilip kétidu

¹ Lékin Sulayman padishahning köngli Pirewning qizidin bashqa köp chetellik ayallargha, jümlidin Moabiy, Ammoniy, Édomiy, Zidoniy, Hittiy ayallirigha chüshkenidi. □ ■

² Perwerdigar eslide mushu eller toghruluq Israillargha: «Ularning qizlrini izdep barmanglar; we ularni silerningkilerge kirgüzmenqlar; chünki ular köngülliringlarni choqum öz mebudlirigha azduridu» dep agahlandurghan. Biraq Sulaymanning köngli del shulargha baghlendi. ■

³ Uning yette yüz ayali, yeni xanishi we üç yüz kéniziki bar idi; ayalliri uning könglini azdurup buriwetkenidi.

⁴ Shundaq boldiki, Sulayman yashan'ghanda, uning ayalliri uning könglini bashqa ilahlargha azdurup buruwetti; shuning üçün uning köngli atisi Dawutningkidek Perwerdigar Xudasigha mutleq sadiq bolmide.

⁵ Shunga Sulayman Zidoniylarning mebudi Ashtarotni, Ammoniylarning yirginchlik mebudi Milkomni izdidi; ■

⁶ Shuning bilen Sulayman Perwerdigarning neziride rezillik qildi; u atisi Dawut Perwerdigargha egeshkende izchilliq bilen egeshmide.

⁷ Andin Sulayman Yérusalém aldidiki édirliqta Moabiylarning yirginchlik mebudi Kémosh hem Ammoniylarning yirginchlik mebudi Milkom üçün bir «yuqiri jay»ni yasidi; □ ■

⁸ shuningdek özining mebudlirigha xushbuy yaqidighan we qurbanliq qilidighan herbir yat ellik ayali üçünmu u shundaq qildi;

⁹⁻¹⁰ Shunga Perwerdigar Sulaymandin renjidi; gerche U uninggha ikki qétim körün'gen bolsimu, shundaqla uninggha del mushu ish toghruluq, yeni bashqa ilahlarni izdimeslikini tapilighan bolsimu, uning köngli Israilning Xudasi Perwerdigardin aynip ketti; u Perwerdigarning tapilighinigha emel qilmide. ■

¹¹ Shuning üçün Perwerdigar Sulayman'gha mundaq dédi: — «Sen shundaq qiliwérip, Méning sanga buyrughan ehdem bilen belgilirimni tutmighining üçün, Men jezmen padishahliqni sendin yirtiwétip xizmetkaringgha bérimen. □ ■

¹² Lékin atang Dawutning wejidin séning öz künliringde Men shundaq qilmaymen, belki oghlungning qolidin uni yirtiwétimen.

□ **10:29** «bir jeng harwisining bahasi alte yüz kümüş tengge...» — mushu ayettiki «tengge»ning qimmiti hazirghiche éniq emes. Eger «shekel» bolsa 11.4 gramni körsitidu. ■ **10:29** 2Tar. 1:17

□ **11:1** «Lékin Sulayman padishahning köngli Pirewning qizidin bashqa köp chetellik ayallargha, jümlidin Moabiy, Ammoniy, Édomiy, Zidoniy, Hittiy ayallirigha chüshkenidi» — bu babta xatirilen'gen hemme ishlar «Qanun Sherhi»diki emrlerge xilap. «Qan.» 17:16-20ni körüng. ■ **11:1** Qan. 17:17 ■ **11:2** Mis. 34:16; Qan. 7:3 ■ **11:5** Hak. 2:13; 2Pad. 23:13 □ **11:7** «yirginchlik mebud Milkom» — «Milkom» ibraniy tilida mushu yerde «Moleq» dep ipadilinidu. ■ **11:7** 2Pad. 23:13 ■ **11:9-10** 1Pad. 3:5; 9:2; 1Pad. 6:12 □ **11:11** «Men jezmen padishahliqni sendin yirtiwétip xizmetkaringgha bérimen» — «yirtiwétip ... bérimen» — démek, Perwerdigar padishahliqni Sulaymandin zorawanliq bilen tartiwélip uning qol astidiki birsige bermekchi. 28-33-ayetni körüng.

■ **11:11** 1Pad. 12:15

¹³ Lékin pütün padishahliqni uningdin yirtiwetmeymen, belki qulum Dawutning wejidin we Özüm tallighan Yérusalém üchün oghlunggha bir qebilini qaldurup qoyimen».

¹⁴ Emma Perwerdigar Sulayman'gha bir düshmen, yeni Édomluq Hadadni qozghidi, u kishi Édomning padishahining neslidin idi.

¹⁵⁻¹⁶ Eslide Dawut Édom bilen *jeng qilghan* waqıtta, qoshunning serdari Yoab Édomning hemme erlirini yoqatqanidi (chünki Édomdiki hemme erlerni yoqatquche, Yoab bilen barlıq Israillar u yerde alte ay turghanidi); u öltürülgenlerni kömgili chiqqanda □ ■

¹⁷ Hadad atising birnechche Édomiy xizmetchiliri bilen Misirgha qéchip ketkenidi. Hadad u chaghda kichik bala idi.

¹⁸ Ular Midiyan zéminidin chiqip Paran'gha keldi. Ular Parandin birnechche ademni élip özlirige qoshup Misirgha, yeni Misirning padishahi Pirewnning qéshigha keldi. Pirewn uninggha bir öy teqsim qilip, ozuq-tülükmu teminlidi hemde bir parche yernimu uninggha teqdim qildi.

¹⁹ Hadad Pirewnning neziride köp iltipat tapqan bolup, u öz xotunining singlisini, yeni Tahpenes xanishning singlisini uninggha xotun qilip berdi.

²⁰ Tahpenesning singlisi uninggha bir oghul, Génubatni tughup berdi. Tahpenes Pirewnning ordısında uni özi chong qildi. Andin Génubat Pirewnning ailisi, yeni Pirewnning oghulliri arısında turdi. □

²¹ Hadad Misirda: «Dawut ata-bowilirining arısında uxlap qaldi» we «Qoshunning serdari Yoabmu öldi» dep anglighanda Pirewn'ge: — Méning öz yurtumgha bérishimgha ijazet qilghayla, dédi.

²² Pirewn uninggha: — Séning öz yurtumgha baray déginging néme déginging, méning qéshimda sanga néme kemlik qilidu? — dédi. U jawaben: — Héch nerse kem emes, emma némila bolmisun méni ketkili qoyghayla, dédi.

²³ Xuda Sulayman'gha yene bir düshminini qozghidi; u bolsa ghojis, yeni Zobahning padishahi Hādād'ézerning yénidin qéchip ketken Éliadaning oggli Rezon idi. ■

²⁴ Dawut *Zobahliqlarni* qetl qilghanda Rezon ulardin bir top ademni özige toplap ularning serdari boldi. Andin kéyin bular Demeshqqe bérup u yerde turup, Demeshq üstidin höküm sürdi. □ ■

²⁵ Shuning bilen Hadad Israilgha awarichilik tughdurghandin bashqa, Rezon Sulaymanning barlıq künliride Israilning düshmini idi; u Israilni öch köretti, özi Suriye üstide padishah idi.

²⁶ Sulaymanning Yeroboam dégen bir xizmetkari bar idi. U Zeredahdin kelgen Efraimiy Nibatning oggli bolup, anisi Zeruah isimlik bir tul ayal idi. Yeroboammu padishahqa qarshi chiqti. □ ■

²⁷ Uning padishahqa qarshi chiqishtiki sewebi mundaq idi: Sulayman Millo

□ **11:15-16 «Dawut öltürülgenlerni kömgili chiqqanda...»** — öz ademlerini kömüş üchün, démek. Bu sözge qarighanda Yoabning Édomlarni shundaq öltürüshi qisas meqsitide idi. ■ **11:15-16** 2Sam. 8:14; 1Tar. 18:12, 13 □ **11:20 «Tahpenes Pirewnning ordısında uni özi chong qildi»** — yaqi «Tahpenes Pirewnning ordısında uni özi emchektin ayridi». ■ **11:23** 2Sam. 8:3; 10:18 □ **11:24 «Dawut Zobahliqlarni qetl qilghanda Rezon ulardin bir top ademni özige toplap ularning serdari boldi. Andin kéyin bular Demeshqqe bérup...»** — bashqa birxil terjimisi: «Rezon bir top ademni özige qoshup ularning serdari boldi. Dawut ularni öltürmekche bolghanda, ular Demeshqqe bérup...». ■ **11:24** 2Sam. 8:3 □ **11:26 «Efraimiy Nibat»** — mushu ayette «Efraimiy» ibranıy tilida «Efratlıq» dégen söz bilen ipadiliniidu. ■ **11:26** 2Tar. 13:6

qel'esini yasighanda, atisi Dawutning shehiridiki sépiling bir bösükini yasawatatti;

²⁸ Yeroboam qawul qeyser yigit idi; Sulayman yigitning ishchan we chaqqan ikenlikini körüp, uni Yüsüpnig jemetige buyrulghan ishning üstige qoydi.

²⁹ Shu künlerde Yeroboam Yérusalémdin chiqiwatqanda, uni izdewatqan Shilohluq Axiyah peyghember uni yolda uchratti. Axiyah yipyéngi bir tonni kiywalghanidi. Ikkisi dalada yalghuz qalghanda

³⁰ Axiyah üstidiki tonni qoligha élip, uni yirtip on ikki parche qilip

³¹ Yeroboamgha mundaq dédi: — «Özüngge on parchini alghin; chünki Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — «Mana, padishahliqni Sulaymanning qolidin yirtiwétip on qebilini sanga bérimen. ■

³² Biraq Qulum Dawutning wejedin we Yérusalém, yeni Israilning hemme qebililiridin tallighan sheher üçhün bir qebile uninggha qalidu.

³³ — Chünki ular Méni tashlap Zidoniylarning ayal mebudi Ashtarotqa, Moabiylarning mebudi Kémoshqa we Ammoniylarning mebudi Milkomgha sejde qilip, uning atisi Dawutning qilin'ghinidek qilmay, Méning belgilimilirim bilen hökümlirimge emel qilmay, nezirimde durus bolghanni qilmidi, Méning yollirimda mangmidi;

³⁴ Lékin pütkül padishahliqni uning qolidin tartiwalmaymen; chünki Men tallighan, Öz emrlirim we belgilimilirimni tutqan qulum Dawutni dep, uning ömrining barliq künliride uni höküm sürgüchi qilip qaldurimen.

³⁵ Emma padishahliqni uning oghlining qolidin tartip élip, sanga bérimen, yeni on qebilini bérimen.

³⁶ Lékin Méning namimning shu yerde bolushigha Özüm tallighan sheher Yérusalémda, Méning aldimda qulum Dawut üçhün hemishe yoruq bir chiragh bolsun dep, uning oghligha bir qebilini bérey. □ ■

³⁷ Men séni tallap, séni barliq xalighan yerler üstide höküm sürgüzimen, sen Israilgha padishah bolisen.

³⁸ We shundaq boliduki, eger sen hemme buyrughanlirimni anglap, Méning yollirimda méngip, nezirimde durus bolghanni qilip, qulum Dawut qilghandek Méning belgilirim bilen emrlirimni tutsang, emdi Men sen bilen bille bolimen we Dawutqa bir jemet tikliginimdek, sangimu mustehkem bir jemet tikleymen we Israilni sanga teqdim qilimen. □

³⁹ Dawutning neslini shu ishlar tüpeylidin xarlap pes qilimen, lékin menggülük emes».

⁴⁰ Shuning üçhün Sulayman Yeroboamni öltürüşke purset izdeytti. Lékin Yeroboam qéchip Misirning padishahi Shishakning qéshigha bard; Sulayman ölgüche u Misirda turdi.

⁴¹ Sulaymanning bashqa ishliri, uning hemme qilghan emelliri we uning danaliqi bolsa «Sulaymanning Emelliri» dégen kitabqa pütülgen emesmid? □ ■

■ **11:31** 1Sam. 15:28 □ **11:36** «Méning aldimda qulum Dawut üçhün yoruq bir chiragh bolsun» — bu köchme menilik söz bolup, Dawutning xandanini körsitidu; xandanning mewjut bolghanliqi (1) Dawutning Xudagha sadiq bolghanliqigha guwahliq bérédighan «chiragh» bolidu; (2) Xudaning Dawutqa, sen arqiliq pütkül dunyani soraydighan Mesih tughulidu, dep bergen wediside turidighanliqigha guwahliq bérédighan «chiragh» bolidu. ■ **11:36** 1Pad. 15:4; Zeb. 132:17-18; Pend. 13:4 □ **11:38** «Dawutqa bir jemet tikliginimdek...» — ibranayi tilida «Dawutqa bir öy tikliginimdek...». □ **11:41** «Sulaymanning Emelliri» dégen kitab — bu kitabtin hazir xewirimiz yuq. ■ **11:41** 2Tar. 9:29-31

⁴² Sulaymanning Yérusalémda Israilning üstide höküm sürgen waqti qiriq yil boldi. ■

⁴³ Sulayman ata-bowilirining arisida uxli di we atisi Dawutning shehiride depne qilindi. Andin oghli Rehoboam ornida padishah boldi.

12

Rehoboam padishahliqidin mehrum bolidu

2Tar. 10:1-19; 11:1-4

¹ Rehoboam Sheqemge bardı; chünki pütkül Israil uni padishah tikligili Sheqemge kelgenidi. ■

² Nibatning oghli Yeroboam shu ishni anglighanda, shundaq boldiki, u téxi Misirda idi (chünki Yeroboam Sulayman padishahtin qéchip Misirda turuwatatti). ■

³ Emdi ular adem ewetip uni chaqirtip keldi. Shuning bilen Yeroboam we pütkül Israil jamaiti kélip Rehoboamgha söz qilip:

⁴ — Silining atiliri boynimizgha salghan boyunturuqini éghir qildi. Sili emdi atilirining bizge qoyghan qattiq telepliri bilen éghir boyunturuqini yéniklitip bersile, silining xizmetliride bolimiz, déyishti. ■

⁵ U ulargha: — Hazirche qaytip üç kündin kéyin andin qéshimgha yene kélinglar, dédi. Shuning bilen xelq tarilip ketti.

⁶ Rehoboam padishah öz atisi Sulayman hayat waqtida uning xizmitide turghan moysipitlardin meslihet sorap: — Bu xelqge bérédighan jawabim toghrisida néme meslihet körsitisiler? — dédi.

⁷ Ular uninggha: — Eger sili raziliq bilen бүгүн bu xelqning xizmitide bolimen désile, (we derweqe ularning xizmitide bolsila) ulargha yaxshi sözler bilen jawab qilsila, ular silining barliq künliride xizmetliride bolidu, dédi.

⁸ Lékin u moysipitlarning körsetken meslihetini qayrip qoyup, özi bilen chong bolghan, aldida xizmitide boluwatqan yashlardin meslihet sorap

⁹ ulargha: — Manga «Silining atiliri bizge salghan boyunturuqni yénikletkeyla» dep tiligen bu xelqge jawab bérishimiz toghruluq qandaq meslihet bérísiler? — dédi.

¹⁰ Uning bilen chong bolghan bu yashlar uninggha: — «Silining atiliri boyunturuqimizni éghir qildi, emdi sili uni bizge yénik qilghayla» dep éytqan bu xelqge söz qilip: — «Méning chimchilaq barmiqim atamning bélidin tomraqtur.

¹¹ Atam silerge éghir boyunturuqni salghan, lékin men boyunturuqunglarni téximu éghir qilimen. Atam silerge qamchilar bilen tenbih-terbiye bergen bolsa, men silerge «chayanliq qamchilar» bilen tenbih bérimen», dégeyla, — dédi. □

¹² Rehoboam padishah ulargha: «Üch kündin kéyin andin qéshimgha yene kélinglar» déginidek, Yeroboam we barliq xelq üçinchi küni uning qéshigha keldi.

¹³ Padishah moysipitlarning uninggha bergen meslihetini tashlap, xelqge qattiqliq bilen jawab berdi.

■ 11:42 2Tar. 9:30 ■ 12:1 2Tar. 10:1 ■ 12:2 1Pad. 11:40 ■ 12:4 2Tar. 10:4 □ 12:11 «chayanliq qamchilar» — yaki bolmisa «chayanlar» dégenning néme ikenliki hazir melum emes, héch bolmighanda padishahning intayin qattiq muamilisini körsitidu.

14 U yashlarning mesliheti boyiche ulargha: — Atam silerge éghir boyunturuqni salghan, lékin men boyunturuqunglarni téximu éghir qilimen. Atam silerge qamchilar bilen tenbih-terbiye bergen bolsa men silerge «chayanliq qamchilar» bilen tenbih-terbiye bérimen, dédi.

15 Shuning bilen padishah xelqning sözini anglimidi. Bu ish Perwerdigar teripidin bolghan; chünki buning bilen Perwerdigarning Shilohluq Axiyahning wasitide Nibatning oghli Yeroboamgha éytqan sözi emelge ashurulidighan boldi. ■

16 Pütkül Israil padishahning ularning sözige qulaq salmighinini körgende xelq padishahqa jawab bérip: — Dawuttin bizge néme nésiwe bar? Yessening oghlida bizning héch mirasimiz yoqtur! Öz öy-chédirlirlinglarga qaytinglar, i Israil! I Dawut, sen öz jemetinggila ige bol, — dédi. Shuning bilen Israillar öz öy-chédirlirigha qaytip kétishti. □ ■

17 Emma Yehuda sheherliride olturghan Israillargha bolsa, Yeroboam ularning üstige höküm sürdi. □

18 Rehoboam padishah baj-alwan bégi Adoramni Israillargha ewetti, lékin pütkül Israil uni chalma-késeq qilip öltürdi. U chaghda Rehoboam padishah aldirap, özining jeng harwisigha chiqip, Yérusalémgha tikiwetti. ■

19 Shu teriqide Israil Dawutning jemetidin yüz örüp, бүгүн'ge qeder uningha qarshi chiqip keldi. □ ■

20 Israilning hemmisi Yeroboamning yénip kelgenlikini anglighanda, adem ewetip uni xelqning jamaitige chaqirdi. Ular uni pütkül Israilning üstige resmii padishah qildi. Yehuda qebilisidin bashqa héchkim Dawutning jemetige eghsmidi.

21 Rehoboam Yérusalémgha qaytip kélip, Israilning jemeti bilen jeng qilip, padishahliqni Sulaymanning oghli bolghan özige qayturup ekilish üçün Yehudaning pütkül jemetidin we Binyamin qebilisidin bir yüz seksen ming xillan'ghan jenggiwar eskerni toplidi. ■

22 Lékin Xudaning sözi Xudaning adimi Shémayagha kélip: — ■

23 «Yehudaning padishahi, Sulaymanning oghli Rehoboamgha, pütün Yehuda bilen Binyaminning jemetige we xelqning qalghanlirigha söz qilip: —

24 «Perwerdigar mundaq deydu: — Hujumgha chiqmanglar, qérindashliringlar Israillar bilen jeng qilmanglar; herbiringlar öz öyünglarga qaytip kétinglar; chünki bu ish Mendindur», dégin» — déyildi.

Ular Perwerdigarning sözige qulaq saldi. Perwerdigarning sözi boyiche ular öylirige qaytip ketti.

■ 12:15 1Pad. 11:11, 31 □ 12:16 «...Israillar öz öy-chédirlirigha qaytip kétishti» — ibraniiy tilida «Israillar öz chédirlirigha qaytip kétishti». ■ 12:16 2Sam. 20:1 □ 12:17 «Yehuda sheherliride olturghan Israillar» — bularning köpinchisi Yehuda we Binyamin qebililiridin bolghan. ■ 12:18 1Pad. 4:6; 5:14 □ 12:19 «Shu teriqide Israil Dawutning jemetidin yüz örüp, ... uninggha qarshi chiqip keldi» — bu tarixta mushu yerdin bashlap «Israil» dégen söz adette «shimaliy padishahliq», yeni «on qebile»ni körsitidu. ■ 12:19 2Pad. 17:21 ■ 12:21 2Tar. 11:1 ■ 12:22 2Tar. 11:2

Kanaan (Pelestin) zémini — «Padishahlar»ning dewri

«Israel» we «Yehuda» dégen ikki padishahliq (bir-biridin bölün'gen)

Yéroboam altun mozaylarni yasaydu

²⁵ Yéroboam bolsa Efraim taghliqidiki Sheqem shehirini yasap shu yerde turdi; keyin u yerdin chiqip Penuelni yasidi. ■

26 Rehoboam könglide öz-özi: — Emdi padishahliq Dawutning jemetige yénishi mumkin.

27 Eger bu xelq Perwerdigarning öyide qurbanliq qilishqa Yérusalémgha chiqsa, bu xelqning qelbi öz ghojis, yeni Yehuda padishahi Rehoboamgha yene mayil bolidu, andin ular méni óltürüp yene Yehuda padishahi Rehoboamning teripige yanarmikin, dédi.

28 Padishah meslihet sorap, altundin ikki mozay heykilini yasitip xelqçe: — Yérusalémgha chiqish silerge éghir kélidu. I Israil, mana silerni Misir zéminidin chiqarghan ilahlar! — dédi. ■

29 Birini u Beyt-Elde, yene birini Danda turghuzup qoydi.

30 Bu ish gunahqa seweb boldi, chünki xelq mozaylirining birining aldida bash urghili hetta Dan'ghiche baratti.

31 U hem «égiz jaylar»da *ibadet* öylirini yasidi we hem Lawiydin bolmighan ademlerni kahin qilip teyinlep qoydi. □ ■

32 Yeroboam yene sekkizinchi aying on beshinchi künini xuddi Yehudaning zéminidiki héytké oxshash bir héyt qilip békitti. U özi qurban'gah üstige qurbanliq qilghili chiqti. Shundaq qilip u Beyt-Elde özi etküzgen mozay mebudlirige qurbanliq ötküzdi. U yene Beyt-Elde saldurghan shu «égiz jaylar» üçhün kahinlarni teynlidi. □

33 U Beyt-Elde yasighan qurban'gah üstige sekkizinchi aying on beshinchi küni (bu ay-künni u öz meyliche tallighanidi) qurbanliqlarni sunushqa chiqti; shu teriqide u Israillargha bir héyt yaratti; u özi qurban'gah üstige qurbanliqlarni sundi we xushbuy yaqti. □

13

Namsiz bir peyghember Beyt-El toghruluq bésharet béridu

1 We mana, Perwerdigarning buyruqi bilen Xudaning bir adimi Yehudadin chiqip Beyt-Elge keldi; shu peytte Yeroboam xushbuy yéqishqa qurban'gahning yénida turatti;

2 shu adem qurban'gahgha qarap Perwerdigarning emri bilen chaqirip: — I qurban'gah, i qurban'gah! Perwerdigar mundaq deydu: — Mana Dawutning jemetide Yosiya isimlik bir oghul tughulidu. U bolsa séning üstüngde xushbuy yaqqan «yuqiri jaylar»diki kahinlarni soyup qurbanliq qilidu; shundaqla séning üstüngde adem söngekliri köydürüldü! — dédi. □ ■

3 U küni u bir bésharetlik alametni jakarlap: Perwerdigarning mushu sözini ispatlaydighan alamet shu boliduki: — Mana, qurban'gah yérilip, üstidiki küller tökülüp kétidu, — dédi.

4 We shundaq boldiki, Yeroboam padishah Xudaning adimining Beyt-Eldiki qurban'gahqa qarap jakarlighan sözini anglighanda, u qurban'gahta turup

■ 12:28 Mis. 32:8; 2Pad. 17:16 □ 12:31 «u hem ... *ibadet* öylirini yasidi» — yaki «u hem ibadet öyini yasidi». Emma 32-ayetni körüng. ■ 12:31 Chöl. 3:10; 1Pad. 13:33; 2Pad. 17:32; 2Tar. 11:15 □ 12:32 «Yehudaning zéminidiki héyt» — mushu yerde «héyt» yettinchi aying on beshinchi künide ötküzülgen «orma héyti» yaki «kepiler héyti» idi. □ 12:33 «Yeroboam özi qurban'gah üstige qurbanliqlarni sundi we xushbuy yaqti» — mushundaq ishlarni peqet Lawiy qebilisi, Harunning jemetidin bolghanlar, yeni heqiqiy kahinlar qilishqa bolatti, elwette. □ 13:2 «séning üstüngde adem söngekliri köydürüldü» — mushu heriket bu qurban'gahni «napak» yaki «haram» qiliwetken bolatti. ■ 13:2 2Pad. 23:15-20

qolini sozup: — Uni tutunglar, dédi. Lékin uninggha qaritip sozghan qoli shuning bilen shu péti qurup ketti, uni özige yene yighalmidi.

⁵ Andin Xudaning adimi Perwerdigarning sözi bilen éytqan möjizilik alamet yüz bérip, qurban'gah hem yérilip üstidiki küller tökülüp ketti.

⁶ Padishah Xudaning adimidin: — Perwerdigar Xudayingdin méning heqqimde ötün'geysenki, qolumni eslige keltürgey, dep yalwurdi. Xudaning adimi perwerdigarning iltipatini ötün'ginide, padishahning qoli yene özige yighilip eslige keltürüldi.■

⁷ Padishah Xudaning adimige: — Méning bilen öyümge bérip özüngni qutlandurghin, men sanga in'am bérey, dédi.

⁸ Lékin Xudaning adimi padishahqa jawab bérip: — Sen manga ordangning yérimini bersengmu, séning bilen barmaymen yaki bu yerde nan yep su ichmeymen. ■

⁹ Chünki Perwerdigar Öz sözini yetküzüp manga buyrup: «Sen ne nan yéme ne su ichme, barghan yolung bilen qaytip kelme» dégen, dédi.

¹⁰ Shuning bilen u Beyt-Elge kelgen yol bilen emes, belki bashqa bir yol bilen qaytip ketti.

¹¹ Lékin Beyt-Elde yashan'ghan bir peyghember turatti. Uning oghulliri kélip Xudaning adimining u küni Beyt-Elde qilghan barliq emellirini uninggha dep berdi, shundaqla uning padishahqa qilghan sözlirini mu atisigha éytip berdi.

¹² Atisi ulardin, u qaysi yol bilen ketti, dep soridi; chünki oghulliri Yehudadin kelgen Xudaning adimining qaysi yol bilen ketkinini körgenidi.□

¹³ U oghullirigha: — Manga éshekni toqup béringlar, dep tapilidi. Ular uninggha éshekni toqup bergende u uninggha minip

¹⁴ Xudaning adimining keynidin qoghlap ketti. U uni bir dub derixining astida olturghan yéridin tépip uningdin: — Yehudadin kelgen Xudaning adimi senmu? — dep soridi. U: — Men shu, dep jawab berdi.

¹⁵ U uninggha: — Méning bilen öyümge bérip nan yégin, dédi.□

¹⁶ U jawaben: — Men ne séning bilen qaytalmaymen, ne séningkige kirelmeymen; men ne bu yerde séning bilen nan yep su ichmeymen;

¹⁷ chünki Perwerdigar öz sözi bilen manga tapilap: «U yerde nan yéme, su ichmigim; barghan yolung bilen qaytip kelmigim» dégen, dédi.

¹⁸ Qéri peyghember uninggha: — Men hem sendek bir peyghemberdurmen; we bir perishte Perwerdigarning sözini manga yetküzüp: — «Uninggha nan yégürüp, su ichküzgili özüng bilen öyümge yandurup kel» dédi, dep éytti. Lékin u shuni dep uninggha yalghan éytiwatatti.■

¹⁹ Shuning bilen Xudaning adimi uning bilen yéniپ öyde nan yep su ichti.

²⁰ Lékin ular dastixanda olturghinida, Perwerdigarning sözi uni yandurup ekelgen qéri peyghemberge keldi.

²¹ U Yehudadin kelgen Xudaning adimini chaqirip: — Perwerdigar mundaq deydu: — «Sen Perwerdigarning sözige itaetsizlik qilip, Perwerdigar Xudayingning buyrughan emrini tutmay,

²² belki yéniپ, U sanga: — Nan yéme, su ichme, dep men'i qilghan yerde nan yep su ichkingin tüpeylidin, jesiting ata-bowiliringning qebriside

■ 13:6 Mis. 8:4; 9:28; 10:17; Chöl. 21:7; Ros. 8:24 ■ 13:8 Chöl. 22:18 □ 13:12 «...chünki oghulliri ... qaysi yol bilen ketkinini körgenidi» — yaki, «andin oghulliri ... qaysi yol bilen ketkinini uninggha körsetti». □ 13:15 «öyümge bérip nan yégin» — «nan yégin» uyghurlarning «chay iching» déginidek, «tamaq yégin» dégen menide. ■ 13:18 Gal. 1:8

kömülmeydu», dep tovlidi.

²³ We shundaq boldiki, Xudaning adimi nan yep su ichip bolghanda, uningha, yeni özi yandurup ekelgen peyghemberge éshelni toqup berdi.

²⁴ U yolgha chiqti. Kétiwatqinida, yolda uninggha bir shir uchrap, uni öltürüwetti. Shuning bilen uning ölüki yolda tashlinip qaldi, éshiki bolsa uning yénida turatti; shirmu jesetning yénida turatti. ■

²⁵ Mana birnechche adem ötüp kétiwétip, yolda tashlinip qalghan jeset bilen jesetning yénida turghan shirni kördi; ular qéri peyghember turghan sheherge kélip u yerde shu xewerni yetküzdi.

²⁶ Uni yoldin yandurghan peyghember buni anglap: — U del Perwerdigarning sözige itaetsizlik qilghan Xudaning adimidur. Shunga Perwerdigar uni shirgha tapshurdi; Perwerdigar uninggha qilghan sózi boyiche shir uni titma-titma qilip öltürdi, dédi.

²⁷ U oghullirigha: — Manga éshelni toqup béringlar, dédi; ular uni toqup berdi.

²⁸ U yolda tashlaqliq jeset bilen jesetning yénida turghan éshek we shirni tapti. Shir bolsa ne jesetni yémigenidi ne ésheknimu talimighanidi.

²⁹ Peyghember Xudaning adimining jesitini élip éshekke artip yandi. Qéri peyghember uning üçhün matem tutup uni depne qilghili sheherge kirdi.

³⁰ U jesetni öz qebistanliqida qoydi. Ular uning üçhün matem tutup: — Ah buradirim! — dep peryard kötürdi.

³¹ Uni depne qilghandin kéyin u öz oghullirigha: — Men ölgende méni Xudaning adimi depne qilin'ghan göрге depne qilinglar; méning söngelirimni uning söngelirining yénida qoyunglar;

³² chünki u Perwerdigarning buyruqi bilen Beyt-Eldiki qurban'gahqa qarighan we Samariyediki sheherlerning «yuqiri jay»liridiki *ibadet* öylirige qarighan, uning jar qilghan sózi emelge ashurulmay qalmaydu, — dédi. □ ■

³³ Lékin Yeroboam bu weqedin kéyinmu öz rezil yolidin yanmay, belki «yuqiri jaylar»gha herxil xelqtin kahinlarni teyinlidi; kim xalisa, u shuni «muqeddes qilip» *kahinliq mensipige* béghishlaytti; shuning bilen ular «yuqiri jaylar»da *qurbanliq qilishqa* kahin bolatti. □ ■

³⁴ Shu ish tüpeylidin Yeroboam jemetining hésabigha gunah bolup, ularning yer yüzidin üzüp élinip halak bolushigha seweb boldi.

14

Xuda yene Yeroboamni agahlanduridu

1 U waqıtta Yeroboamning oghli Abiyah késel bolup qaldi.

² Yeroboam ayaligha: — Ornungdin qopup, héchkim séning Yeroboamning ayali ikenlikingni tonumighudek qilip öz qiyapitingni özgertip, Shilohqa barghin. Mana manga: «Bu xelqning üstide padishah bolisen» dep éytqan Axiyah peyghember u yerde olturidu. ■

■ 13:24 1Pad. 20:36 □ 13:32 «chünki **peyghember** Perwerdigarning buyruqi bilen ... jar qilghan sózi emelge ashurulmay qalmaydu, — dédi» — bu sirlig weqe üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz.

■ 13:32 2Pad. 23:16 □ 13:33 «...u shuni «muqeddes qilip» **kahinliq mensipige béghishlaytti** — mushu yerde «muqeddes qilip» (kahinliq mensipige béghishlash») intayin kinayilik gep. Xudagha kahin bolush üçhün «muqeddes qilip Xudagha atilishi» kérek idi. Lékin mushu yerde mushu «kahinlar» butlarga atilidu. ■ 13:33 1Pad. 12:31, 32 ■ 14:2 1Pad. 11:31

3 Qolunggha on nan, birnechche poshkal, bir quta heselni élip uning qéshigha barghin. U yigitimizning néme bolidighanliqini sanga dep béridu, dédi.

4 Yeroboamning ayali shundaq qilip, Shilohqa béríp Axiyahning öyige keldi. Axiyahning közliri qérliliqtin kor bolup körelmeytti.

5 Lékin Perwerdigar Axiyahqa: — Mana, Yeroboamning ayali öz oghli toghrisida sendin sorighili kélidu, chünki u késeldur. Uninggha mundaq-mundaq dégin; chünki u kelgende bashqa qiyapetke kiriwalghan bolidu, dep éytqanidi.

6 U ishiktin kirgende Axiyah ayagh tiwishini anglap mundaq dédi: — «Hey, Yeroboamning ayali, kirgin; némishqa bashqa qiyapetke kiriwalding? Sanga bir shum xewerni bérish manga buyruldi. □

7 Béríp Yeroboamgha mundaq dégin: — «Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — «Men séni xelqning arisidin élip kôtürüp, öz xelqim Israilgha hókümran qilip ■

8 Padishahliqni Dawutning jemetidin yirtiwétip, sanga berdim; lékin sen Méning emrlirimni tutup, nezirimde peqet durus bolghannila qilishta pütün qelbidin manga egeshken qulum Dawutqa oxshash bolmiding,

9 Belki özüngdin ilgiri kelgenlarning hemmisidin artuq rezillik qilip, méning ghezipimni qozghap, Méni arqanggha tashlap, béríp özüngge gheyriy ilahlarni, quyma mebudlarni yasatting.

10 Shuning üçün Men Yeroboamning jemetige bala chüshürüp, Yeroboamning Israildiki xandanidin hemme erkekin, hetta ajiz yaki méyip bolsimu hemmisini üzüp tashlaymen, ademler poq-tézeklerni süpürgendek Yeroboamning jemetidin qalghinini yoq bolghuche süpürimen. □ ■

11 Yeroboamdin bolghanlardin sheherde ölgini itlar yeydu; sehrada ölgini asmandiki qushlar yeydu. Chünki Perwerdigar shundaq söz qilghandur.

12 Emdi sen bolsang, qopup öz öyüngge barghin; ayighing sheherge kirgen haman, bala ölidu.

13 Pütün Israil uning üçün matem tutup uni depne qilidu. Chünki Yeroboamning jemetidin qebrige qoyulidighan yalghuz shula bolidu; chünki Yeroboamning jemetining arisida Israilning Xudasi Perwerdigarning aldida peqet shuningda pezilet tépildi.

14 Emdi Perwerdigar Özige Yeroboamning jemetini üzüp tashlaydighan, Israilning üstige hóküm süridighan bir padishahni tikleydu. Derheqiqet, u pat arida bolidu! ■

15 Perwerdigar Israilni urup, xuddi suda lingship qalghan qumushtek qilip qoyidu, ata-bowilirigha teqdim qilghan bu yaxshi zémindin qomurup, ularni Efrat deryasining u teripige tarqitidu; chünki ular özige «Asherah butlar»ni yasap Perwerdigarning ghezipini qozighidi. □ ■

□ 14:6 «Sanga bir shum xewerni bérish manga buyruldi» — «manga buyruldi» dégenlik ibranıy tilida: «men ewetildim» dégen bilen ipadilinidu. ■ 14:7 1Pad. 12:15 □ 14:10 «hemme erkeke» — ibranıy tilida: «tamgha qarap siyidighan herbiri» dégenlik bilen ipadilinidu. «...hetta ajiz yaki méyip bolsimu hemmisini üzüp tashlaymen» — bashqa birxil terjimisi: «... yaki kichik yaki chong bolsa, hemmisini tashlaymen». «ademler poq-tézeklerni süpürgendek ... yoq bolghuche süpürimen» — yaki «ademler tézek köydürgendek ... yoq bolghuche köydüriwétimen». ■ 14:10 1Sam. 25:22, 34; 1Pad. 15:29; 16:11; 21:21; 2Pad. 9:8 ■ 14:14 1Pad. 15:28, 29 □ 14:15 «Asherah butlar» — belkim butpereslikke béghishlan'ghan derekxlerdur. Derekxler belkim ayal but sheklide oyulghan yaki neqishlen'gen bolushi mumkin idi. ■ 14:15 2Pad. 17:18

16 Yeroboamning sadir qilgan gunahliri tüpeylidin, uning Israilni gunah qildurghini tüpeylidin, Xuda Israilni tashlap béridu!»».

17 Shuning bilen Yeroboamning ayali qopup, yolgha chiqip Tirzahqa qaytip keldi. U öyining bosughisidin atlishigha bala öldi.

18 Ular uni depne qildi. Perwerdigarning Öz quli Axiyah peyghember arqiliq éytqan sözidek, pütün Israil uning üçhün matem tengli.

19 Emdi Yeroboamning bashqa ishliri, yeni jengliri we qandaq seltenet qilghanliri toghrisida mana, «Israil padishahlrining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülghendur. □

20 Yeroboamning seltenet qilghan waqti yigirme ikki yil bolup, u öz ata-bowilirining arisida uxlidi. Oghli Nadab uning ornida höküm sürdi.

Rehoboamning selteniti

2Tar. 12:1-16

21 We Sulaymanning oghli Rehoboam bolsa Yehudaning üstige höküm sürdi. Rehoboam padishah bolghanda qiriq bir yashqa kirgenidi; u Perwerdigarning Öz namini ayan qilish üçhün, Israilning hemme qebililiri arisidin tallighan Yérusalém shehiride on yette yil höküm sürdi; uning anisining ismi Naamah bolup, Ammoniy idi. ■

22 Yehudalar bolsa Perwerdigarning neziride yamanliq qildi; ular öz ata-bowiliri sadir qilghanliridin ziyade gunahlarni qilip, uning hesetlik ghezipini qozghihanidi.

23 Chünki ular «yuqiri jaylar»ni, «but tüwrük»lerni we hem herbir égiz dönglar üstide, herbir kök derexlarning astida «Asherah» butlarni yasidi.

24 We zéminda kespiy bechchiwazlarmu bar idi. Ular Perwerdigar eslide Israilarning aldin heydep chiqarghan ellerning barliq yirginchlik haram ishlirini qilatti. □

25 Rehoboam padishahning seltenitining beshinchi yilida shundaq boldiki, Misirning padishahi Shishak Yérusalémgha hujum qildi. ■

26 U Perwerdigarning öyidiki göher-bayliqlarni hem padishahning ordisidiki göher-bayliqlarni élip ketti; u hemmisini, jümlidin Sulayman yasatqan altun siparlarnimu élip ketti. ■

27 Ularning ornida Rehoboam padishah mistin birmunche sipar-qalqanlar yasitip, ularni padishah ordisining kirish yolini saqlaydighan pasiban beglirining qoligha tapshurdi.

28 Shundaq qilip, padishah her qétim Perwerdigarning öyige kiridighan chaghda, pasibanlar u sipar-qalqanlarni kötürüp chiqatti, andin ularni yene pasibanxanigha ekirip qoyushatti.

29 Emma Rehoboamning bashqa ishliri we qilghinining hemmisi «Yehuda padishahlrining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi? □

30 Rehoboam bilen Yeroboam barliq künliride bir-biri bilen jeng qiliship turghanidi.

□ **14:19** «Israil padishahlrining tarix-tezkiriliri» — bu kitab Tewrattiki «Tarix-Tezkire» dégen kitab emes, biraq shübbisizki, Tewrattiki «Tarix-Tezkire»ning muellipliri uningdin köp uchurlarni alghanidi.

■ **14:21** 2Tar. 12:13 □ **14:24** «kespiy bechchiwazlar» — bu kishiler butpereslikke yaki butxanilargha munasiwetlik bolup, pul üçhün bechchiwazliq qilatti. ■ **14:25** 2Tar. 12:2 ■ **14:26** 1Pad. 10:16, 17; 2Tar. 9:15 □ **14:29** «Yehuda padishahlrining tarix-tezkiriliri» — bu kitab Tewrattiki «Tarix-Tezkire» dégen kitab emes, biraq shübbisizki, Tewrattiki «Tarix-Tezkire»ning muellipliri uningdin köp uchurlar alghanidi.

³¹ Rehoboam öz ata-bowilirining arisida uxli di we «Dawutning shehiri»de depne qilindi. Uning anisining ismi Naamah bolup, bir Ammoniy idi. Rehoboamning oghli Abiyam atisining ornida padishah boldi. □

15

Abiyah Yehudagha höküm sürüdü

2Tar. 13:1-23

¹ Nibatning oghli Yeroboam padishahning seltenitining on sekkizinchi yilida Abiyam Yehudaning üstige padishah bolup □ ■

² Yérusalémda üç yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Maakah bolup, Abishalomning qizi idi. □ ■

³ Abiyamning qelbi bowisi Dawutning könglidek Xudasi Perwerdigargha pütünley béghishlan'ghan emes idi, belki atisi Rehoboamning uningdin ilgiri qilghan barliq gunahlirida mangatti.

⁴ Shundaqtimu Dawutning sewebidin Xudasi Perwerdigar Yérusalémda uninggha *yoruq* bir chirag'ni qaldurush üçün, Dawutning ewladini uningdin keyinmu tiklep turghuzdi we Yérusalémni qoghdidi. □ ■

⁵ Chünki Dawut Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilip, Hittiy Uriyagha qilghanliridin bashqa ömrining hemme künliride Perwerdigar uninggha emr qilghanliridin chiqmidi. ■

⁶ Emdi *Abiyamning* pütün ömrinde Rehoboam bilen Yeroboam bir-biri bilen jeng qiliship turdi. □

⁷ Abiyamning bashqa ishliri we qilghanlirining hemmisi «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi? Abiyam bilen Yeroboam bir-biri bilen jeng qiliship turatti.

⁸ Abiyam öz ata-bowilirining arisida uxli di; ular uni «Dawutning shehiri»de depne qildi. Andin oghli Asa ornida padishah boldi. ■

Asa Yehudagha höküm sürüdü

2Tar. 14:1-2; 15:16; 16:6,11-14

⁹ Israïlning padishahi Yeroboam seltenitining yigirminchi yilida Asa Yehudaning üstige padishah bolup

□ **14:31** «Rehoboamning **oghli Abiyam**» — mushu yerde we 15:1-8de ibraniy tilida «Abiyah»ning imlasi «Abiyam» bolidu. □ **15:1** «Abiyam» — bashqa xil shekli «Abiyah». ■ **15:1** 2Tar. 13:1 □ **15:2** «Abishalomning **qizi**» — yaki «Abshalomning qizi». Bu «Abshalom» Dawutning oghli Abshalom bolushi mumkin. ■ **15:2** 2Tar. 13:2 □ **15:4** «Dawutning **ewladi**» — ibraniy tilida «Dawutning oghli». «Shundaqtimu **Dawutning sewebidin Xudasi Perwerdigar Yérusalémda uninggha yoruq bir chirag'ni qaldurush üçün, Dawutning ewladini ... turghuzdi we Yérusalémni qoghdidi**» — Xudaning Dawutqa bir «chiragh» qaldurghanliqi, belkim uning keyinki köp dewrlerge: «Dawut Méning sadiq qulum idi» dep ispatlash üçün daim uning xandanidikilerdin birini Yérusalémdiki textide olturghuzup kéliwatqanliqini körsitidu. Shuningdek, Xuda bu ish arqliq (Dawutning ewladirining uzun'ghiche textte olturushi), eslide Dawutqa: Kelgüsi bir zamanda séning ewlading (Mesih) dunyagha kélip, dunyani Xudaning padishahliqi qilidu» dégen wedemni choqum emelge ashurimen, depmu körsitidu. ■ **15:4** 1Pad. 11:36 ■ **15:5** 2Sam. 11:4, 15; 12:9 □ **15:6** «Abiyamning **pütün ömrinde Rehoboam bilen Yeroboam bir-biri bilen jeng qiliship turdi**» — shübhisizki, mushu ayette «Rehoboam» bolsa Rehoboam jemetini we «Yeroboam» bolsa Yeroboam jemetini körsitidu. ■ **15:8** 2Tar. 13:23

10 Yérusalém^{da} qiriq bir yil seltenet qildi. Uning chong anisining ismi Maaqah bolup, Abishalomning qizi idi. □

11 Asa atisi Dawut qilghandek Perwerdigarning neziride durus bolghanni qildi.

12 U kespiy bechchiwazlarni zémindin heydey, ata-bowiliri yasatqan hemme yirginchlik mebudlarni yoqitiwetti. □ ■

13 U yene chong anisi Maaqahni yirginchlik bir «Asherah» tüwrükni yasighini üchün xanishliq mertiwisidin chüshürüwetti. Asa bu yirginchlik butni késip Kidron jilghisida köydürüwetti. □ ■

14 «Yuqiri jaylar» yoqitilmisimu, Asaning qelbi ömrining barliq künliride Perwerdigargha pütünley béghishlan'ghanidi.

15 Hem atisi hem u özi *Perwerdigargha* atap yasighan nersilerni, jümlidin kümüş bilen altunni we türlük qacha-quchilarni Perwerdigarning öyige keltürdi. ■

16 Emdi Asa we Israilning padishahi Baasha barliq künliride bir-biri bilen jeng qiliship turdi.

17 Israilning padishahi Baasha Yehudagha qarshi hujum qildi; héchkim Yehudaning padishahi Asa bilen bardi-keldi qilmisun dep, Ramah shehirini mehkem qilib yasidi. ■

18 U waqitta Asa Perwerdigarning öyidiki xezinilerde qalghan barliq altun-kümüş we padishahning ordisidiki xezinilerde qalghan altun-kümüşni élip xizmetkarlirining qoligha tapshurdi; andin Asa padishah ularni Demeshqte turushluq Suriye padishahi Hézionning newrisi, Tabrimmonning oghli Ben-Hadadqa ewetti we shular bilen bu xewerni yetküzüp: —■

19 «Méning atam bilen silining atilirining arisida bolghandek men bilen silining arilirida bir ehde bolsun. Mana, silige kümüş bilen altundin hediye ewettim; emdi Israilning padishahi Baasha bilen bolghan ehdiliridin qollirini üzsile; shuning bilen u méni qamal qilishtin qol üzsün» — dédi.

20 Ben-Hadad Asa padishahning sözige kirip, öz qoshunining serdarlirini Israilning sheherlirige hujum qilishqa ewetip, Ijon, Dan, Beyt-Maaqahdiki Abel, pütkül Kinneret yurti bilen Naftalining pütkül zéminini béqindurdi.

21 Baasha bu xewerni anglap, Ramah istihkamini yasastin qolini yighip, Tirzahqa bérip turdi.

22 Asa padishah bolsa pütkül Yehudaning ademlirini héchbirini qoymay chaqirip yigdi; ular Baasha Ramah shehirini yasashqa ishletken tashlar bilen yaghachlarni Ramahtin toshup élip ketti. Asa padishah mushularni ishlitip Binyamin zéminidiki Gébani we Mizpahni mehkem qilib yasidi.

23 Emdi Asaning bashqa ishliri, uning zor qudriti, uning qilghinining hem-misi, shundaqla yasighan sheherler toghrisida «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi? Lékin qérighanda, uning putida bir késel peyda boldi.

24 Asa öz ata-bowiliri arisida uxliidi we Dawutning shehiride depne qilindi. Andin uning oghli Yehoshafat ornida padishah boldi. ■

□ 15:10 «uning chong anisining ismi Maaqah bolup...» — bu ibaride ibraniiy tilida «chong anisi» dégen «uning anisi» bilen ipadiliniidu. Ibraniy tilida gahi waqitlarda «ata» yaki «ana» ademning ejdadini körsitidu. Mesilen, 11-ayetni körtüng. □ 15:12 «kespiy bechchiwazlar» — bu kishiler butpereslikke yaki butxanilargha munasiwetlik idi. ■ 15:12 1Pad. 22:47 □ 15:13 «u yene chong anisi Maaqahni ... xanishliq mertiwisidin chüshürüwetti» — «xanishliq mertiwisi»: Bu sözge qarighanda uning chong anisi Maaqah padishahliqta ikkinchi orunda turatti. ■ 15:13 2Tar. 15:16 ■ 15:15 Law. 5:15 ■ 15:17 2Tar. 16:1 ■ 15:18 1Pad. 20:1; 2Tar. 16:2-14 ■ 15:24 2Tar. 16:13; 17:1

Nadab Israil üstige höküm süridu

²⁵ Yehudaning padishahi Asaning seltenitining ikkinchi yilida Yeroboamning oghli Nadab Israil üstige höküm sürüşke bashlidi; u Israilgha ikki yil padishah boldi.

²⁶ U Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilip atisining yolida méngip, atisining Israilni gunahqa putlashturghan gunahlirida mangdi.

²⁷ Lékin Issakar jemetidin bolghan Axiyahning oghli Baasha uninggha qest qilip, uni Filistiylerning tewesidiki Gibbétonda öltürdi. Shu chaghda Nadab pütün Israililar bilen birlikte Gibbéton'gha qorshap hujum qiliwatatti.

²⁸ Yehuda padishahi Asaning seltenitining üçinchi yilida Baasha Nadabni öltürüp, özi uning ornida padishah boldi.

²⁹ We shundaq boldiki, u padishah bolghanda Yeroboamning pütkül jemini chépip öltürdi; Perwerdigarning quli Shilohluq Axiyahning wasitisi bilen éytqan sözi emelge ashurulup, u Yeroboamning jemetidin nepisi barlarni birinimu qoymay pütünley yoqatti. ■

³⁰ Bu ish Yeroboamning sadir qilghan gunahliri hem uning Israilni gunahqa putlashturghan gunahliri tüpeylidin boldi; u shular bilen Israilning Xudasi Perwerdigarning ghezipini qattiq qozghiganidi.

³¹ Nadabning bashqa ishliri bilen qilghanlirining hemmisi «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitapta pütülgen emesmidi?

³² Asa we Israilning padishahi Baasha barliq künliride bir-biri bilen jeng qiliship turdi.

Baasha Israil üstige höküm süridu

³³ Yehudaning padishahi Asaning seltenitining üçinchi yilida Axiyahning oghli Baasha pütün Israil üstige Tirzahta höküm sürüşke bashlidi; u yigirme töt yil seltenet qildi.

³⁴ U Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi; u Yeroboamning yolida yürüp, Israilni gunahqa patquzghan gunahida mangdi.

16

¹ Perwerdigarning sözi Hananining oghli Yehugha kélip Baashani eyiblep mundaq déyildi: —

² «Mana, Men séni topa-chang ichidin chiqirip, xelqim Israilgha hökümran qilip qoydum. Lékin sen Yeroboamning yolida yürüp xelqim Israilni gunahqa putlashturdung, ular gunahliri bilen ghezipimni qozghidi. ■

³ Mana, Men Baashani öz jemeti bilen süpürüp yoqitip, jemetingni Nibatning oghli Yeroboamning jemetige oxshash qilimen. ■

⁴ Baashadin bolghanlardin sheherde ölginini itlar yeydu; sehrada ölginini asmandiki qushlar yeydu. ■

⁵ Baashaning bashqa ishliri we uning qilghanliri bilen qudriti toghrisida «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitapta pütülgen emesmidi?

⁶ Baasha öz ata-bowiliri arisida uxliidi we Tirzahta depne qilindi; andin uning oghli Élah ornida padishah boldi.

⁷ Baashaning Perwerdigarning neziride qilghan barliq rezilliki tüpeylidin, Perwerdigarning Baashaning béshigha we uning jemetining béshigha

chüshürgini toghruluq sözi Hananing oghli Yehu peyghember arqiliq bérilgenidi. Chünki u Yeroboamning jemeti qilghinigha oxshash qilip öz qollirining ishliri (jümlidin Yeroboamning jemetini chépip öltürgenliki) bilen Perwerdigarning ghezipini qozghidi.

Élah Israïl üstige höküm sürüdu

⁸ Yehuda padishahi Asaning seltenitining yigirme altinchi yilida, Baashaning oghli Élah Tirzahta Israïlgha padishah bolup, ikki yil seltenet qildi.

⁹ Lékin uning jeng harwilirining yérimigha serdar bolghan xizmetkari Zimri uninggha qest qildi; Élah Tirzahta Tirzhtiki ordisdiki ghoidar Arzaning öyide sharab ichip mest bolghanda

¹⁰ Zimri kirip uni chépip öltürdi. Bu waqit Yehudaning padishahi Asaning seltenitining yigirme yettinchi yili idi. Zimri Élahning ornida padishah boldi. ■

¹¹ U padishah bolup öz textide olturushi bilenla u Baashaning barliq jemetini chépip öltürdi; u uning uruq-tughqanliri we dostliridin bir erkeknimu tirik qaldurmidi. □

¹² Shundaq qilip Zimri Perwerdigarning Yehu peyghember arqiliq Baashani eyibligen sözini emelge ashurup, Baashaning pütkül jemetini yoqatti.

¹³ Bu ish Baashaning barliq gunahliri bilen uning oghli Élahning gunahliri, jümlidin ularning Israïlni gunahqa putlashturghan gunahliri, erzimes butliri bilen Israïlning Xudasi Perwerdigarning ghezipini qozghap, shundaq boldi. □

¹⁴ Élahning bashqa ishliri we qilghanlirining hemmisi «Israïl padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

Zimri Israïl üstige höküm sürüdu

¹⁵ Yehudaning padishahi Asaning seltenitining yigirme yettinchi yilida Zimri Tirzahta yette kün seltenet qildi. Xelq Filistiylerge tewe bolghan Gibbétonni qorshiwélip bargah tikkenidi.

¹⁶ Bargahda turghan xalayıq: — «Zimri qest qilip padishahni öltürdi» dep anglidi. Shuning bilen pütkül Israïl shu küni bargahda qoshunning serdari Omrini Israïlgha padishah qildi.

¹⁷ Andin Omri Israïlning hemmisini yéteklep, Gibbétondin chiqip, Tirzahni qorshidi.

¹⁸ We shundaq boldiki, Zimri sheharning élin'ghanliqini körüp, padishah ordisdiki qorghan'gha kirip, ordigha ot qoyuwetti, özi köyüp öldi.

¹⁹ Bu ish özining gunahliri üçhün, yeni Perwerdigarning neziride rezillik qilip, Yeroboamning yolida yürüp, Israïlni gunahqa putlashturghan gunahta mangghini üçhün shundaq boldi.

²⁰ Zimrining bashqa ishliri we qest qilghini toghrisida «Israïl padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

²¹ Emma Israïl xelqi ikkige bölünüp, ularning yérimi Ginatning oghli Tibnini padishah qilishqa uninggha egeshti; bashqa yérimi bolsa Omrige egeshti.

■ 16:10 2Pad. 9:31 □ 16:11 «uning uruq-tughqanliri we dostliridin bir erkeknimu tirik qaldurmidi» — buningda («herbir erkeq» ibranıy tilida: «tamgha qarap siyidighan herbiri» dégenlik bilen ipadilınıdu. □ 16:13 «erzimes butliri bilen...» — ibranıy tilida «yoq bolghan nersiliri bilen...»

²² Emdi Omri egeshken xelq Ginatning oghli Tibnige egeshken xelqtin küchlük chiqti. Tibni öldi; Omri padishah boldi.

²³ Yehudaning padishahi asaning ottuz birinchi yilida Omri Israilgha padishah bolup on ikki yil seltenet qildi. U Tirzahta alte yil seltenet qildi.

²⁴ U Shemerding Samariye évizlikini ikki talant kümüşhke sétiwélip, shu évizlik üstige quruluşlarni sélip bir sheher bina qilip, uni évizlikning esliy igisi Shemerding nomi bilen «Samariye» dep atidi.

²⁵ Omri Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi, özidin ilgiriki padishahlarning hemmisidin better bolup yamanliq qildi.

²⁶ U Nibatning oghli Yeroboamning hemme yollirida, shundaqla jümlidin uning Israilni gunahqa putlashturghan gunahi ichide mangdi; ular erzimes butliri bilen Israilning Xudasi Perwerdigarning ghezipini qozghidi.

²⁷ Omri boshqa ishliri, uning qilghanlirining hemmisi, körsetken qudruti toghrisida «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitapta pütülgen emesmidi?

²⁸ Omri ata-bowiliri arisida uxli di we Samariyede depne qilindi. Andin uning oghli Ahab ornida padishah boldi.

Ahab xelqni butpereslikke téximu azduridu

²⁹ Yehuda padishahi Asaning seltenitining ottuz sekkizinchi yilida Omri boshqa oghli Ahab Israilgha padishah boldi. Omri boshqa oghli Ahab Samariyede yigirme ikki yil Israilning üstide seltenet qildi.

³⁰ Emma Omri boshqa oghli Ahab Perwerdigarning neziride özidin ilgirikilerning hemmisidin ashurup yamanliq qildi.

³¹ We shundaq boldiki, u Nibatning oghli Yeroboamning gunahlirida yürüş anche éghir gunah emestek, u Zidoniylarning padishahi Etbalning qizi Yizebelni xotunluqqa aldi we shuning bilen u Baal dégen butning qulluqida bolup, uninggha sejde qildi.

³² U Samariyede yasighan Baalning butxanisi ichige Baalgha bir qurban'gah yasidi.

³³ Ahab hem bir «Asherah but»nimu yasatti; Ahab shundaq qilip uningdin burun ötkén Israilning hemme padishahlirining Israilning Xudasi Perwerdigarning ghezipini qozghighan ishliridin ashurup yamanliq qildi.

³⁴ Uning künliride Beyt-Ellik Xiel Yérixo shehirini yasidi; lékin u uning ulini salghanda tunji oghli Abiram öldi; we derwazilirini salghanda uning kenji oghli Segub öldi; shuning bilen Perwerdigarning nunning oghli Yeshua arqiliq Yérixo toghruluq éytqan sözi emelge ashuruldi. □ ■

17

Iliyas peyghember meydan'gha chiqidu

¹ Emdi Giléadta turuwatqanlardan bolghan Tishbiliq Iliyas Ahabqa: — Men xizmitide turuwatqan Israilning Xudasi Perwerdigarning hayati bilen

□ **16:34** «u uning ulini salghanda tunji oghli Abiram öldi; we derwazilirini salghanda uning kenji oghli Segub öldi. Shuning bilen Perwerdigarning ... Yeshua arqiliq éytqan sözi emelge ashuruldi» — Yeshua peyghemberning Yérixo shehirige qarita leniti toghruluq «Yeshua» 6:26ni körüng. ■ **16:34** Ye. 6:26

qesem qilimenki, méning sözümsiz bu yillarda ne shebnem ne yamghur chüshmeydu, dédi. □ ■

² Andin Perwerdigarning sözi uninggha kélip: –

³ Bu yerdin kétép, meshriq terepke bérip, Iordan deryasining u teripidiki qérit éqinining boyida özüngni yoshurghin;

⁴ we shundaq boliduki, sen éqinning süyidin ichisen; mana, sanga u yerde ozuq yetküzüp bérishke qagha-quzghunlarni buyrudum, déyildi.

⁵ Shuning bilen u Perwerdigar buyrughandek qilip, Iordan deryasining u teripidiki qérit éqinigha bérip, u yerde turdi.

⁶ Qagha-quzghunlar etigende nan bilen gösh, her kechte yene nan bilen gösh yetküzüp bérretti. U özi éqinning süyidin ichetti.

⁷ Lékin zéminda yamghur yaghmighini üçün birmezgildin kéyin éqin su qurup ketti.

⁸ U waqıtta Perwerdigarning sözi uninggha kélip: –

⁹ Ornungdin turup Zidondiki Zarefatqa bérip, u yerde turghin; mana, Men u yerdiki bir tul xotunni séni béqishqa buyrudum, déyildi. ■

¹⁰ U ornidin turup Zarefatqa bérip, sheherning derwazisigha kelgende, mana u yerde bir tul xotun otun térip turatti. U tul xotunni chaqirip: – Ötünimen, qachida manga ichkili azraq su élip kelgeysen, dédi.

¹¹ U su alghili mangghanda, u yene: – Ötünimen, manga qolungda bir chishlem nanmu alghach kelgeysen, dédi.

¹² Emma u: – Perwerdigar Xudayingning hayati bilen, sanga qesem qilimenki, mende héch nan yoq, peqet idishta bir changgal un, kozida azghine may bar, mana ikki tal otun tériwatimen; andin bérip özüm bilen oghlumgha nan étip, uni yep ölimiz, dédi.

¹³ Iliyas uninggha: – Qorqmighin; bérip éytqiningdek qilghin; lékin awwal bir kichik toqach étip, manga élip kelgin; andin özüng bilen oghlunggha nan etkin.

¹⁴ Chünki Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: – «Perwerdigar yer yüzige yamghur yaghduridighan kün'gichilik idishtiki un tügimeydu we kozidiki may kémeymeydu», dédi.

¹⁵ Shuning bilen u bérip, Iliyasning éytqinidek qildi we u, Iliyas we ayalning öyidikiler xéli künlergiche yédi.

¹⁶ Perwerdigarning Iliyas arqiliq éytqan sözi boyiche, idishtiki un tügimidi we kozidiki maymu kémeymidi.

¹⁷ Shu ishlardin kéyin shundaq boldiki, öyning igisi bolghan bu ayalning oghli késel boldi. Uning késili shundaq éghirliship kettiki, uningda nepes qalmidi.

¹⁸ Ayal Iliyasqa: – I Xudaning adimi, méning sen bilen néme alaqqem bar idi? Sen gunahimni yadqa keltürüp, oghlumning jénigha zamin bolushqa keldingmu? – dédi.

¹⁹ U uninggha: – Oghlungni qolunggha bergin, dep uni uning quchiqidin élip özi olturghan balixanigha élip chiqip öz ornigha qoyup,

□ **17:1** «Giléadta turuwatqanlardin bolghan Tishbiliq Iliyas...» — «Iliyas» ibraniiy tilidiki «Éliyah» dégenning erebche telepuzidur. «Éliyah»ning menisi «Perwerdigar (Yah) méning Xudayim». «Iliyas» oqurmenlerge tonush bolghachqa, peyghemberning namining erebche telepuzini ishlettüq. «**Men xizmitide turuwatqan Israilning Xudasi Perwerdigar**» —Ibraniy tilida «Men uning (Xudaning) aldida turuwatqan, Israilning Xudasi Perwerdigar» dégen söz bilen ipadiliniidu. Iliyas özini padishahning ordisisida daim ghojisingning aldida turuwatqan xizmetkargha oxshitidu. ■ **17:1** Yaq. 5:17

²⁰ Perwerdigargha peryad qilib: — I Xudayim Perwerdigar, men méhman bolghan bu tul xotunning oghlini öltürüş bilen uning béshighimu bala chüshürdungmu? — dep nida qildi.

²¹ U balining üstige üç qétim özini chaplap, Perwerdigargha peryad qilib: — I Perwerdigar Xudayim, bu balining jéni özige yene yénip kirsun! — dep nida qildi. □

²² Perwerdigar Iliyasning peryadini anglidi; balining jéni uninggha yénip kirishi bilen u tirildi.

²³ Iliyas balini balixanidin élip chüshüp, öyge kirip, anisigha tapshurup berdi. Iliyas: — Mana oghlung tiriktur, dédi.

²⁴ Ayal Iliyasqa: — Men shu ish arqiliq emdi séning Xudaning adimi ikenlik-ingni, aghzingdin chiqqan Perwerdigarning sözi heqiqet ikenlikini bildim, dédi.

18

Iliyas peyghember Israilni towa qilishqa chaqiridu

¹ Uzun waqit ötüp, Perwerdigarning sözi *qurghaqchiliqning* üçinchi yilida Iliyasqa kélip: — Sen bérip özüngni Ahabning aldida ayan qilghin, we Men yer yüzige yamghur yaghdurimen, déyildi.

² Shuning bilen Iliyas özini Ahabning aldida ayan qilghili chiqip ketti. Acharchiliq bolsa Samariyede qattiq idi.

³ Ahab ordisidiki ghojidar Obadiyani chaqirdi (Obadiya tolimu teqwadar kishi bolup Perwerdigardin intayin qorqatti).

⁴ Yizebel Perwerdigarning peyghemberlirini öltürüp yoqitiwatqanda Obadiya yüz peyghembarni élip elliktin-elliktin ayrim-ayrim ikki ghargha yoshurup, ularni nan we su bilen baqqanidi).

⁵ Ahab Obadiyagha: — Zéminni kézip hemme bulaq we hemme jilghilargha bérip baqqin; u yerlerde at-qéchirlarni tirik saqlighudek ot-chöp tépilarmikin? Shundaq bolsa bizning ulaghlirimizning bir qismini soymay turalarmiz, dédi.

⁶ Ular herbiri jaylarga bölünüp mangdi; Ahab öz aldigha mangdi, Obadiyamu öz aldigha mangdi.

⁷ Obadiya öz yolida kétip barghanda, mana, uninggha Iliyas uchridi. U uni tonup yerge yiqilip düm yétip: Bu rast sen, ghojam Iliyasmu? — dep soridi.

⁸ U uninggha: — Bu men. Bérip öz ghojanggha: — Iliyas qaytip keldi! dep éytqin, dédi.

⁹ U Iliyasqa mundaq dédi: — «Sen qandaqsige keminengni öltürgili Ahabning qoligha tapshurmaqchi bolisen, men zadi néme gunah qildim?»

¹⁰ Öz Xudaying Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, ghojam adem ewetip séni izdimigen héch el we memliket qalmidi. Shu el, memliketler: «U bu yerde yoq» dése, padishah ulargha séni tapalmighan'gha qesem ichküzdü.

¹¹ Lékin sen manga hazir: — «Bérip ghojanggha: — Iliyas qaytip keldi! dégin» — deysen!

¹² Men qéshingdin ketkendin kéyin, Perwerdigarning Rohi séni men bilmigen yerge élip baridu; shundaqta men Ahabqa xewer yetküzüp, lékin u séni

□ **17:21 «bu balining jéni özige yene yénip kirsun!»** — «balining jéni»: Ibraniy tilida «jan» we «nepes» bir sözdur.

tapalmisa, méni öltüridu. Emeliyette, kemineng yashliqimdin tartip Perwerdigardin qorqup kelgenmen.

13 Yizebel Perwerdigarning peyghemberlirini öltürgende méning qandaq qilghinim, yeni men Perwerdigarning peyghemberliridin yüzni elliktin-elliktin ayrim-ayrim ikki ghargha yoshurup, ularni nan we su bilen teminlep baqqanliqim sen ghojamgha melum qilin'ghan emesmu?

14 Emdi sen hazir manga: — «Bérip ghojanggha: — Mana Iliyas keldi dégin», — déding. Shundaq qilsam u méni öltüridu!».

15 Lékin Iliyas: — Men xizmitide turuwatqan samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, men jezmen bügün uning aldida ayan bolimen, dédi.□

16 Shuning bilen Obadiya Ahabning qéshigha bérip uninggha xewer berdi. Ahab Iliyas bilen körüshkili bardı.

17 Ahab Iliyasni körgende uninggha: — Bu senmu, i Israilgha bala keltürgüchi?! — dédi.■

18 U jawab bérip: — Israilgha bala keltürgüchi men emes, belki sen bilen atangning jemetidikiler! Chünki siler Perwerdigarning emrlirini tashlap Baal dégen butlargha tayinip egeshkensiler.

19 Emdi adem ewetip Karmel téghida pütkül Israilni yénimgha jem qil, shundaqla Yizebelning dastixinidin ghizalinidighan Baalning töt yüz ellik peyghembiri bilen Asherahning töt yüz peyghembirini yighdur, — dédi.

20 Shuning bilen Ahab Israilning hemmisige ademlerni ewetip, peyghemberlerni Karmel téghigha yighdurdi.

21 Iliyas barliq xelqge yéqin kélip: — Qachan'ghiche ikki pikir arisida arisaldi turisiler? Eger Perwerdigar Xuda bolsa, uninggha egishinglar; Baal Xuda bolsa, uninggha egishinglar, dédi. Emma xelq uninggha jawab bermey, üntin chiqarmidi.■

22 Iliyas xelqge: — Perwerdigarning peyghemberliridin peqet men yalghuz qaldim. Emma Baalning peyghemberliri töt yüz ellik kishidur.

23 Emdi bizge ikki buqa bérihsun. Ular özlirige bir buqini tallap, soyup parchilap otuning üstige qoysun, emma ot yaqmisun. Menmu bashqa bir buqini teyyar qilip ot yaqmay otuning üstige qoyay.

24 Siler bolsanglar, öz ilahliringlarning namini chaqirip nida qilinglar. Men bolsam, Perwerdigarning namini chaqirip nida qilimen. Qaysi Xuda ot bilen jawab berse, shu Xuda bolsun, dédi. Hemme xelq: — Bu obdan gep, dep jawab berdi.

25 Iliyas Baalning peyghemberlirige: Siler köp bolghach awwal özünglar üçün bir buqini tallap teyyar qilinglar; andin héch ot yaqmay öz ilahinglarning namini qichqirip nida qilinglar, dédi.

26 Ular uning dégini boyiche özlirige bérilgen buqini élip uni teyyar qildi. Etigendin chüshkiche ular Baalning namini qichqirip: — I Baal, bizge jawab bergin! dep nida qildi. Lékin héch awaz yaki héch jawab bolmıdi. Ular raslan'ghan qurban'gah chöriside toxtimay sekreytti.

27 Chüsh kirgende Iliyas ularni zangliq qilip: — Ünükrek qichqiringlar; chünki u bir ilah emesmu? Belkim u chongqur xiyalgha chömüp ketkendu, yaki ish

□ **18:15** «Men xizmitide turuwatqan Israilning Xudasi Perwerdigar» — ibranıy tilida «Men uning (Xudaning) aldida turuwatqan, Israilning Xudasi Perwerdigar» dégen söz bilen ipadilınıdu. Iliyas özini padishahning ordısında daim ghojisining aldida turuwatqan xizmetkargha oxshitidu. ■ **18:17** Am.

bilen chiqip ketkendu, yaki bir seperge chiqip ketkendu? Yaki bolmisa u uxlawatqan bolushi mumkin, uni oyghitishinglar kérek?! — dédi.

²⁸ Ular téximu ünlük chaqirip öz qaidisi boyiche qan'gha milinip ketküche özlirini qilich we neyze bilen tilatti.

²⁹ Chüshtin kéyin ular «bésharet bériwatqan» haletke chüshüp kechlik qurbanliq waqtighiche shu halette turdi. Lékin héch awaz anglanmidi, yaki jawab bergüchi yaki ijabet qilghuchi melum bolmide. □

³⁰ Iliyas hemme xelqçe: — Yénimgha yéqin kélinglar, dédi. Hemme xelq uninggha yéqin kelgendin kéyin u Perwerdigarning shu yerdiki yiqitilghan qurban'gahini qaytidin qurup chiqti.

³¹ Iliyas on ikki tashni aldi. Bu tashlarning sani Perwerdigarning «Naming Israil bolsun» dégen sözini tapshuruwalghan Yaqupning oghulliridin chiqqan qebililerning sani bilen oxshash idi. ■

³² Shu tashlardin u Perwerdigarning nami bilen bir qurban'gahni yasidi. U qurban'gahning chöriside ikki séah dan patqudek azgal kolidi. □

³³ Andin u otunni rastlap, buqini parchilap otunning töpisiğe qoydi.

³⁴ U: — Töt idishni sugha toshquzup uni köydürme qurbanliq we otunning üstige tökünglar, — dédi. Andin: Yene bir qétim qilinglar» — déwidi, ular shundaq qildi. U yene: — Üchinchi mertiwé shundaq qilinglar, dédi. Ular üçinchi mertiwé shundaq qilghanda

³⁵ su qurban'gahning chörisidin éqip chüshüp, kolan'ghan azgalnimu su bilen toldurdi.

³⁶ Kechlik qurbanliqning waqti kelgende Iliyas peyghember qurbanliqqa yéqin kélip mundaq dua qildi: — Ey Perwerdigar, Ibrahim bilen Ishaq we Israilning Xudasi, Özüngning Israilda Xuda bolghiningni ashkara qilghaysen, shundaqla méning Séning qulung bolup bularning hemmisini buyruqung bilen qilghanliqimni bügün bildürgeysen. ■

³⁷ Manga ijabet qilghaysen, ey Perwerdigar, ijabet qilghaysen; shuning bilen bu xelqçe sen Perwerdigarning Xuda ikenlikingni hemde ularning qelblirini toghra yolgha yandurghuchi özüng ikenlikingni bildürgeysen, dédi.

³⁸ Shuning bilen Perwerdigarning oti chüshüp köydürme qurbanliqni, otunni, tashlarni we topini köydürüp azgaldiki sunimu yoqitiwetti.

³⁹ Xelqlerning hemmisi buni körüpla, ular düm yiqilip: — Perwerdigar, u Xudadur, Perwerdigar, u Xudadur, déyishti.

⁴⁰ Iliyas xelqçe buyrup: — Baalning peyghemberlirini tutunglar, héchqaysini qoyup bermenglar, — dédi. Ular ularni tutqanda Iliyas ularni kishun jilghisigha élip bérip, u yerde qetl qildurdi.

⁴¹ Iliyas Ahabqa bolsa: — Chiqip yep-ichkin. Chünki qattiq yamghurning shaldirlighan awazi anglanmaqta, — dédi.

⁴² Ahab qopup yep-ichish üçün chiqti. Emma Iliyas Karmelning choqqisigha chiqip yerge éngiship, béshini tizining otturisigha qoyup tizlinip

⁴³ xizmetkarigha: — Chiqip déngiz terepke qarighin, dédi. U chiqip sepsélip qarap: — Héchnerse körünmeydu, dédi. U jemiy yette qétim: — Bérip qarap baqqin, dep buyrudi.

□ 18:29 «Chüshtin kéyin ular «bésharet bériwatqan» haletke chüshüp kechlik qurbanliq waqtighiche shu halette turdi» — «bésharet bériwatqan» ibraniiy tilida «peyghemberchilik qiliwatqan» dégen ibare bilen ipadilinidu. «kechlik qurbanliq» chüshtin kéyin saet üçherde bolatti. ■ 18:31 Yar. 32:27; Ye. 4:5, 20; 2Pad. 17:34 □ 18:32 «ikki séah» — bir séah belkim 13.5 litr idi, 2 séah 27 litr.

■ 18:36 Mis. 3:6; Mat. 22:32; Mar. 12:26; Luqa 20:37; Ros. 7:32

44 Yettinchi qétim kelgenda u: — Mana, déngizdin chiqiwatqan, adem aliqinidek kichik bir bulutni kórdum — dédi. Iliyas uninggha: — Chiqip Ahabqa: — «Harwini qétip töwen'ge chüshkin, bolmisa yamghur séni tosuwalidu», dep éytqin, — dédi.

45 Angghuche asman bulut bilen tutulup, boran chiqip qattiq bir yamghur yaghdı. Ahab harwigha chiqip Yizreelge ketti.

46 Perwerdigarning qoli Iliyasning wujudida turghach, u bélini baghlap Ahabning aldida Yizreelning kirish éghizighiche yügürüp mangdi.

19

Iliyas peyghember Yizebeldin qachidu

1 Lékin Ahab Iliyasning hemme qilghinini, jümlidin hemme peyghemberlerni qilichlap öltürginini Yizebelge éytip berdi.

2 Yizebel bolsa Iliyasqa bir xewerchi ewetip: — Eger ete mushu waqıtqiche sen shularning janlirigha qilghiningdek men séning jéningni oxshash qilmisam, ilahlar mangimu shundaq qilsun hemde uningdinmu ziyade qilsun! — dep éytquzdi.

3 U buni bilgende, öz jénini qutquzmaq üçün qéchip Yehuda tewesidiki Beer-Shébagha bardı. U u yerde öz xizmetkarini qaldurup qoyup,

4 Özi chölning ichige qarap bir kün yol mangdi. U u yerdiki bir shiwaqning qéshigha kélip uning astida olturup, özining ölümige tilek tilep: — I Perwerdigar emdi boldı, jénimni alghin; némila dégenbilen men ata-bowilirimdin artuq emesmen, — dédi.

5 U shu shiwaq astida yétip uxlap qaldı. Mana bir perishte uni noqup uninggha: — Qopup, nan yégin, dédi.

6 U qarisa béshida qiziq choghlarda pishiwatqan bir poshkal we bir koza su turatti. U yep-ichip yene uxlighili yatti.

7 Andin Perwerdigarning perishtisi yene kélip ikkinchi qétim uni noqup uninggha: — Qopup nan yégin. Bolmisa yolungning éghirini kötürelmeysen, dédi.

8 U qopup yep-ichti. Shu taamdin alghan quwwet bilen u qiriq kéche-kündüz méngip Xudaning téghi Horebge yétip bardı. □ ■

9 U u yerdiki ghargha kirip qondi. We mana, Perwerdigarning sözi uninggha kélip mundaq déyildi: — I Iliyas, bu yerde néme qiliwatisen? □

10 U jawab bérıp: — Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda Perwerdigar üçün zor otluq muhebbet bilen heset qildim. Chünki Israillar Séning ehdengni tashlap qurban'gahliringni yiqitip, Séning peyghemberliringni

□ **19:8** «Xudaning téghi Horeb» — «Horeb téghi» del Paran chöl-bayawanigha jaylashqan, Musa peyghember turup Israil üçün «Tewrat qanuni»ni qobul qilghan «Sinay téghi»dur. ■ **19:8** Mis. 34:28; Mat. 4:2 □ **19:9** «U u yerdiki ghargha kirip qondi» — ibranıy tilida «U ashu ghargha kirip qondi» déyilidu. «Ashu ghar» dégen sözge qarighanda oylaymızki, bu ghar tonush bir jay bolsa kérek. Yehudiy ölimilar bu gharnı Xuda Musa peyghembernı yoshurup qoyghan jay idi dep qaraytti, biz bu pikirge qayilmız («Mis.» 33:21-22ni körüng).

qilich bilan oltürdi. Men, yalghuz menla qaldim we ular méning jénimni alghili qestlewatidu, dédi. □ ■

¹¹ U uninggha: — Chiqip, Perwerdigarning aldida taghda turghin, dédi. Mana, Perwerdigar ötüp kétiwatatti; *uning aldida* zor küchlük bir shamal chiqip, taghlarni sundurup, qoram tashlarni parchilap chéqiwetti. Lékin Perwerdigar shamalda emes idi. Shamaldin kéyin bir yer tewresh boldi. Lékin Perwerdigar yer tewreshte emes idi.

¹² Yer tewreshtin kéyin bir lawuldighan ot kötürüldi. Lékin Perwerdigar otta emes idi. Ottin kéyin boshqina, mulayim bir awaz anglandi. □

¹³ We shundaq boldiki, Iliyas shuni anglap, yüzini yépinchisi bilen orap gharning aghzigha bérip turdi. Mana, bir awaz chiqip uninggha: — I Iliyas, sen bu yerde néme qiliwatisen? — dédi.

¹⁴ U jawab bérip: — Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda Perwerdigar üçün zor otluq muhebbet bilen heset qildim. Chünki Israillar Séning eh dengni tashlap qurban'gahliringni yiqitip, Séning peyghemberliringni qilich bilen oltürdi. Men yalghuz menla qaldim we ular méning jénimni alghili qestlewatidu, dédi.

¹⁵ Perwerdigar uninggha mundaq dédi: — Barghin, kelgen yolung bilen qaytip, andin Demeshqning chölige barghin. U yerge barghanda Hazaelni Suriye üstige padishah bolushqa mesih qilghin. □

¹⁶ Andin Nimshining oghli Yehuni Israilning üstige padishah bolushqa mesih qilghin; öz ornunggha peyghember bolushqa Abel-Meholahliq Shafatning oghli Élishanimu mesih qilghin.

¹⁷ We shundaq boliduki, Hazaelning qilichidin qéchip qutulghan herbirini Yehu oltüridu; Yehuning qilichidin qéchip qutulghan herbirini Élisha oltüridu. ■

¹⁸ Lékin Israilda yette ming kishini, yeni Baalning aldida tizlirini pükimigen we uninggha aghzini söygüzimigen herbirini özümge saqlap qaldurdum, — dédi. □ ■

¹⁹ U u yerdin chiqip, Shafatning oghli Élishani tapti. U chaghda u yer heydwatatti; uning aldida on ikki jüp uy bar idi, u on ikkinchisi bilen qosh heydwatatti. Iliyas kélip uning üstige öz yépinchisini tashlap artip qoydi. □

²⁰ U uylarni tashlap Iliyasning keynidin yügürüp kélip: — Méni bérip atam bilen anamni söygili qoyghin, andin men kélip sanga egishey, — dédi. U uninggha: — Qaytqin; men sanga néme qildim? — dédi. □

□ **19:10 «Perwerdigar üçün zor otluq muhebbet bilen heset qildim»** — demisekmu, Iliyasning: «otluq muhebbet bilen heset qildim» dégini özining Israilning Xudagha emes, belki türlük yirginchlik butlarga ibadet qilghanliqigha qarap «ibadet peqet Xudaghila mensup bolush kérek» dep butlarga yaki butlarning keynide turuwatqan jin-sheytanlarga we ularning wekili bolghan saxta peyghemberlerge bolghan hesitini körsitidu. ■ **19:10** Rim. 11:3 □ **19:12 «boshqina, mulayim bir awaz anglandi»** — yaki «yénik, bosh bir tinish awaz anglandi».

□ **19:15 «Hazaelni Suriye üstige padishah bolushqa mesih qilghin»** — «mesih qilish» toghrisida 1:34diki izahatni körüng. ■ **19:17** 2Pad. 9:14-37 □ **19:18 «uninggha aghzini söygüzimigen herbirini özümge saqlap qaldurdum, — dédi»** — Xudaning Iliyas peyghemberge éytqan sözlirining ehmiyiti, shundaqla Iliyasning Horeb téghigha sepirining meqsiti toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **19:18** Rim. 11:4 □ **19:19 «Iliyas... Shafatning oghli Élishani tapti... uning üstige öz yépinchisini tashlap artip qoydi»** — Iliyas mushu herikiti bilen «sen Élishagha peyghemberlik xizmitim tapshuruldi» dégendek idi. □ **19:20 «Qaytqin; men sanga néme qildim?»** — Iliyasning bu dégini belkim Élishagha: «Peyghemberlik yoli tes, séningde Xudaning chaqiriqi bolmisa manga hergiz egeshme!» dégendek bir agah bolushi mumkin. «Padishahlar

(2) 2-babta Iliyas Élishagha yene buninggha oxshap kétidighan sözni qilidu.

21 U uningdin ayrilip, özi ishletken bir jüp uyni soyup, ularning jabduqini otun qilib, göshini pishurup xelqqa bériwidi, ular yédi. Andin u ornidin qopup Iliyasing keynidin egiship, uning xizmitide boldi.

20

Xuda Israilni Suriyedín qutquzidu

¹ Suriyening padishahi Ben-Hadad pütkül qoshunini jem qildi; u ottuz ikki padishahni at we jeng harwiliri bilen élip chiqip, Samariyege qorshap hujum qildi.

² U elchilerni sheherge kirgüzüp Israilning padishahi Ahabning qéshigha ewetip uninggha: —

³ «Ben-Hadad mundaq deydu: — Séning kümüş bilen altunung, séning eng chirayliq xotunliring bilen baliliringmu méningkidur» dep yetküzdi.

⁴ Israilning padishahi uninggha: — I ghojam padishah, sili éytqanliridek men özüm we barliqim siliningkidur, dep jawab berdi.

⁵ Elchiler yene kélip: — «Ben-Hadad söz qilib mundaq deydu: — Sanga derweqe: — Séning kümüş bilen altunungni, séning xotunliring bilen baliliringni manga tapshurup bérisen, dégen xewerni ewettim.

⁶ Lékin ete mushu waqitlarda xizmetkarlirimni yéninggha ewetimen; ular ordang bilen xizmetkarliringning öylirini axturup, séning közliringde néme eziz bolsa, ular shuni qoligha élip kélidu» — dédi.

⁷ U waqitta Israilning padishahi zémindiki hemme aqsaqallarni chaqirip ulargha: — Bu kishining qandaq awarichilik chiqarmaqchi bolghanliqini bilip qélinglar. U manga xewer ewetip mendin xotunlirim bilen balilirim, kümüş bilen altunlirimni telep qilghinida men uninggha yaq démidim, dédi.

⁸ Barliq aqsaqallar bilen xelqning hemmisi uninggha: — Qulaq salmighin, uninggha maqul démigim, dédi.

⁹ Buning bilen u Ben-Hadadning elchilirige: — Ghojam padishahqa, sili adem ewetip, öz keminiliridin deslepte sorighanning hemmisini ada qilimen; lékin keyinkisige maqul déyelmeymen, dep béringlar, — dédi. Elchiler yénip bérip shu sözni yetküzdi.

¹⁰ Ben-Hadad uninggha yene xewer ewetip: — «Pütkül Samariye shehiride manga egshkenlarning qollirigha ochumlighudek topa qélip qalsa, ilahlar mangimu shundaq qilsun we uningdin ashurup qilsun!» — dédi.

¹¹ Lékin Israilning padishahi jawab bérip: — «Sawut-qorallar bilen jabdun'ghuchi sawut-qorallardin yéshin'güchidek maxtinip ketmisun!» dep éytinglar, — dédi.□

¹² Ben-Hadad bu sözni anglighanda herqaysi padishahlar bilen chédirlirida sharab ichishiwatatti. U xizmetkarlirigha: — Sepke tizilinglar, dédi. Shuni déwidi, ular sheherge hujum qilishqa tizilishti.

Perwerdigar Israilni qutquzidu

¹³ U waqitta bir peyghember Israilning padishahi Ahabning qéshigha kélip: — Perwerdigar mundaq deydu: — «Bu zor bir top ademni kördüngmu?

□ 20:11 «Sawut-qorallar **bilen jabdun'ghuchi sawut-qorallardin yéshin'güchidin maxtinip ketmisun!**» — dégen maqal-temsilning menisi belkim «Jeng aldida turup özüngni ghelibichi sanima» — «Chüchürini xam sanima» dégendek.

Mana, Men bu küni ularni séning qolunggha tapshurimen; shuning bilen sen Méning Perwerdigar ikenlikimni bilisen», dédi.

¹⁴ Ahab: — Kimning wasitisi bilen bolidu? dep soridi. U: — Perwerdigar mundaq deydu: «Waliylarning ghulamliiri bilen bolidu», dédi. U yene: — Kim hujumni bashlaydu? — dep soridi. U: — Sen özüng, dédi.

¹⁵ U waqitta waliylarning ghulamliirini saniwidi, ularning sani ikki yüz ottuz ikki neper chiqti. Andin kéyin u hemme xelqni, yeni barliq Israillarni saniwidi, ularning sani yette ming neper chiqti.

¹⁶ Israillar sheherdin chüsh waqtida chiqti. Ben-Hadad bilen shu padishahlar, yeni yardemge kelgen ottuz ikki padishah bolsa chédirlirida sharab ichip mest bolushqanidi.

¹⁷ Waliylarning ghulamliiri yürüshte awwal mangdi. Ben-hadad adem eweti-widi, ular uninggha xewer bérip: — «Samariyedin ademler kéliwatidu» — dédi.

¹⁸ U: — Eger sülli tüzüşke chiqqan bolsa ularni tirik tutunglar, eger soqushqili chiqqan bolsimu ularni tirik tutunglar, dédi.

¹⁹ Emdi waliylarning bu ghulamliiri we ularning keynidiki qoshun sheherdin chiqip,

²⁰ herbiri özige uchrihan ademni chépip öltürdi. Suriyler qachti; Israil ularni qoghlidi. Suriyening padishahi Ben-Hadad bolsa atqa minip atliqlar bilen qéchip qutuldi.

²¹ Israilning padishahi chiqip hem atliqlarni hem jeng harwilirini bitchit qilip Suriylerni qattiq qir-chap qildi.

²² Peyghember yene Israilning padishahining qéshigha kélip uninggha: — Özüngni mustehkemlep, özüngni obdan dengsep, néme qilishing kéreklikini oylap baqqin. Chünki kéler yili etiyazda Suriyening padishahi sen bilen jeng qilghili yene chiqidu, dédi.

²³ Suriyening padishahining xizmetkarliiri uninggha mundaq dédi: — «Ularning ilahi tagh ilahi bolghachqa, ular bizge küchlük keldi. Lékin biz tüzlenglikte ular bilen soqushsaq, jezmen ulargha küchlük kélimiz.

²⁴ Emdi shundaq qilghayliki, padishahlarning herbirini öz mensipidin chüshürüp, ularning ornida waliylarni tikligeyla.

²⁵ Andin sili mehrum bolghan qoshunlirigha barawer bolghan yene bir qoshunni, yeni atning ornigha at, harwining ornigha harwa teyyar qildurup özlerige yighqayla; biz tüzlenglikte ular bilen soqushayli; shuning bilen ulargha küchlük kelmemduq?». U ularning sözige qulaq sélip shundaq qildi.

²⁶ Kéyinki yili etiyazda Ben-Hadad Suriylerni éditlap toluq yighip, Israil bilen jeng qilghili Afek shehirige chiqti.

²⁷ Israillarmu özlirini éditlap, ozuq-tülük teyyarlap, ular bilen jeng qilishqa chiqti. Israillar ularning udulida bargah tikliwidi, Suriylarning aldida xuddi ikki top kichik oghlaq padisidek köründi. Lékin Suriyler pütkül zéminni qaplighanidi.

²⁸ Emma Xudaning adimi Israilning padishahining qéshigha kélip uninggha: — Perwerdigar mundaq deydu: — «Suriyler: Perwerdigar tagh ilahidur; jilghilarning ilahi emes, dep éytqini üçün, Men bu zor bir top ademning hemmisini séning qolunggha tapshurimen; shuning bilen siler Méning Perwerdigar ikenlikimni bilip yétisiler», dédi.

²⁹ Ikki terep yette kün bir-birining udulida bargahlirida turdi. Yettinchi küni soqush bashlandi. Israillar bir künde Suriylerdin yüz ming piyade eskerni öltürdi.

30 Qalghanlar Afek shehirige qéchip kiriwaldi; lékin sépili örülüp ulardin yigirme yette ming ademning üstige chüshüp bésip öltürdi. Ben-Hadad özi beder qéchip sheherge kirip ichkiridiki bir öyge möküwaldi.

31 Xizmetkarliri uninggha: — Mana biz Israilning padishahlarini rehimlik padishahlar dep anglıduq; shuning üçün bellirimizge böz baghlap bashlirimizgha kula yögep Israilning padishahigha teslimge chiqaylı. U silining janlirini ayarmikin? — dédi.

32 Shuning bilen ular bellirige böz baghlap bashlirigha kula yögep Israilning padishahining qéshigha bérip uninggha: — Keminiliri Ben-Hadad: «Jénimni ayighayla», dep iltija qildi, dédi. U bolsa: — U téxi hayatmu? U méning buradirim, dédi.

33 Bu ademler bu sözni yaxshiliqning alamiti, dep oylap, derhalla uning bu sözini ching tutuwélip: — Ben-Hadad silining buraderliridur! — dédi. U: — Uni élip kélinglar, dep buyrudi. Shuning bilen Ben-Hadad uning qéshigha chiqti; shuning bilen u uni qolidin tartip jeng harwisigha chiqardi.

34 Ben-Hadad uninggha: — Méning atam silining atiliridin alghan sheherlerni silige qayturup bérey. Atam Samariyede reste-bazarlirini tikligendek sili özliri üçün Demeshqte reste-bazarlarni tikleyla, — dédi. Ahab: — Bu shert bilen séni qoyup bérey, dédi. Shuning bilen ikkisi ehde qilishtı we u uni qoyup berdi.

35 Peyghemberlerning shagirtlirining biri Perwerdigarning buyruqi bilen yene birige: — Sendin ötünimen, méni urghin, dédi. Lékin u adem uni urghili unimidi. □

36 Shuning bilen u uninggha: — Sen Perwerdigarning sözini anglimighining üçün mana bu yerdin ketkingde bir shir séni boghup öltüridu, — dédi. U uning yénidin chiqqanda, uninggha bir shir uchrap uni öltürdi.

37 Andin kéyin u yene bir ademni tépip uninggha: — Sendin ötünimen, méni urghin, dédi. U adem uni qattiq urup zeximlendürdi.

38 Andin peyghember bérip öz qiyapitini özgartip, közlirini téngiq bilen téngip yol boyida padishahni kütüp turdi.

39 Padishah shu yerdin ötkende u padishahni chaqirip: — Keminiliri keskin jeng meydanigha chiqqanidim, we mana, bir adem manga burulup, bir kishini tapshurup: «Bu kishige ching qarighin, herqandaq sewebtin u yoqap ketse, sen öz jéningni uning jénining ornigha töleysen; bolmisa bir talant kümüş töleysen», dédi.

40 Lékin men keminiliri u-bu ish bilen bend bolup kétip, uni yoqitip qoydum, dédi. Israilning padishahi uninggha: — Özüng békitkingdek sanga höküm qilinidu! — dédi.

41 U derhal közliridin téngiqni éliwetti; Israilning padishahi uni tonup uning peyghemberlerdin biri ikenlikini kördi.

42 Peyghember uninggha: — Perwerdigar mundaq deydu: — «Men halaketke békitken ademni qolungdin qutulghili qoyghining üçün séning jénung uning jénining ornida élinidu; séning xelqing uning xelqing ornida élinidu», dédi. ■

43 Shuning bilen Israilning padishahi xapa bolup, gheshlikke chömgen halda Samariyege qaytip ordisigha kirdi.

□ 20:35 «Peyghemberlerning shagirtliri» — bu ibare söz ibraniy tilida «peyghemberlerning oghulliri» dégenlik bilen ipadilinidu. ■ 20:42 1Pad. 22:37, 38

21

Ahab qatilliq qilip Nabotni oltüridu

¹ Bu ishlardin keyin shundaq boldiki, Yizreellik Nabotning Yizreelde, Samariyening padishahi Ahabning ordisinga yénida bir üzümzarliq bar idi.

² Ahab Nabotqa söz qilip: — Öz üzümzarliqingni manga bergin, méning öyümge yéqin bolghach, uni bir sey-köktatliq bagh qilay. Uning ornida sanga obdanraq bir üzümzarliq bérey yaki layiq körseng bahasini neq bérimen, dédi.

³ Emma Nabot Ahabqa: — Perwerdigar méni ata-bowilirimning mirasini sanga sétishni mendin néri qilsun, dédi.

⁴ Ahab Yizreellik Nabotning: «Ata-bowilirimning mirasini sanga bermeymen» dep éytqan sözidin xapa bolup gheshlikke chömgen halda ordisigha qaytti; u kariwatta yétip yüzini *tam* terepke örüp nanmu yémidi.

⁵ Xotuni Yizebel uning qéshigha kélip: Rohiy keypiyating némishqa shunche töwen, némishqa nan yemeysen? — dédi.

⁶ U uningha: — Men Yizreellik Nabotqa söz qilip: «Üzümzarliqingni manga pulgha berseng, yaki layiq körseng uning ornigha bashqa üzümzarliq bérey» dédim. Lékin u: «Sanga üzümzarliqimni bermeymen» dédi, — dédi.

⁷ Xotuni Yizebel uningha: — Sen hazir Israilning üstige seltenet qilghuchi emesmu? Qopup nan yep, könglüngni xush qilghin; men sanga Yizreellik Nabotning üzümzarliqini érishtürimen, dédi.

⁸ Andin u Ahabning namida bir xet yézip, üstige uning möhürini bésip, xetni Nabotning shehiride uning bilen turuwatqan aqsaqallar we mötiwerlerge ewetti.

⁹ Xette u mundaq yazghanidi: — «Roza tutush kérek dep buyrup, xelqning arisida Nabotni törde olturghuzghin;

¹⁰ ikki ademni, yeni Béliyalning balisini uning udulida olturghuzup, ularni Nabotning üstidin erz qilghuzup: «Sen Xudagha we padishahqa lenet oquduq» dep guwahliq bergüzünglar. Andin uni élip chiqip chalma-késeq qilip oltürünglar.»[□]

¹¹ Sheherning ademli, yeni uning shehiride turuwatqan aqsaqalar bilen mötiwerler Yizebelning ulargha ewetken xétide pütülgendek qildi;

¹² ular rozini buyrup, xelqning arisida Nabotni törde olturghuzdi.

¹³ Andin u ikki adem, yeni Béliyalning baliliri xelqning aldida Nabot üstidin erz qilip: «Nabot Xudagha we padishahqa deshnem qildi» dep guwahliq berdi. Shuning bilen ular Nabotni sheherning tashqirigha sörep élip chiqip, tashlar bilen chalma-késeq qilip oltürdi.

¹⁴ Andin ular Yizebelge adem ewetip: «Nabot chalma-késeq qilip oltürüldi» dep xewer berdi.

¹⁵ Yizebel Nabotning chalma-késeq qilinip oltürülgenlikini anglighanda Ahabqa: Qopup, Yizreellik Nabotning sanga pulgha bergili unimighan üzümzarliqini tapshurup alghin; chünki Nabot hayat emes, belki öldi, dédi.

¹⁶ Shundaq boldiki, Ahab Nabotning ölgenlikini anglap, Yizreellik Nabotning üzümzarliqini igilesh üçün shu yerge bardı.

¹⁷ Lékin Perwerdigarning sözi Tishbiliq Ilyasqa kélip mundaq déyildi: —

[□] **21:10 «Béliyalning balisi»** — ibranıy tilida «Bérial» Iblisning (yeni Sheytanning) yene bir ismi. Démek, bu söz tolimu iplas ademni körsitidu.

18 «Qopup béríp, Samariyede olturushluq Israil padishahi Ahab bilen uchrashqin; mana u Nabotning üzümzarliqida turidu; chünki uni igiliwélish üçün u yerge bardı.

19 Uninggha: — «Adem öltürdüngmu, yérini igiliwaldingmu?» — dégin. Andin uninggha yene söz qilip: — Perwerdigar mundaq deydu: — «Nabotning qénini itlar yalghan jayda séning qéningnimu itlar yalaydu» — dégin.

20 Ahab Iliyasqa: — I düshminim, méni taptingmu? — dédi. U jawaben mundaq dédi: — Rast, men séni taptim; chünki sen Perwerdigarning neziride rezillik qilish üçün özüngni sétiwetting.

21 Perwerdigar: «Mana, Men üstüngge bala chühürüp neslingni yoqitip, sen Ahabning Israilda qalghan jemetidiki hemme erkekni, hetta ajiz yaki méyip bolsun, hemmisini üzüp yoqitimen; □ ■

22 we sen Méning ghezipimni qozghap Israilni gunahqa azdurghining üçün séning jemetingni Nibatning oghli Yeroboamning jemeti we Axiyahning oghli Baashaning jemetige oxshash qilimen» — deydu, — dédi. ■

23 — Yizebel toghrisidimu Perwerdigar söz qilip: «Yizreelning sépilining téshida itlar Yizebelni yeydu. ■

24 Ahabning jemetidikilerdin sheherde ölgenlerni itlar yeydu; sehrada ölgenlerni bolsa asmandiki qushlar yeydu» dédi

25 (Berheq, xotuni Yizebelning qutritishliri bilen Perwerdigarning neziride rezillik qilghili özini satqan Ahabdek héchkim yoq idi. ■

26 U Perwerdigar Israillarning aldidin heydep qoghliwetken Amoriylarning qilghinidek qilip, yirginchlik butlarga tayinip egiship, lenetlik ishlarni qilatti).

27 Lékin Ahab bu sözlerni anglighanda öz kiyimlirini yirtip bedinige böz yögep, roza tutti. U böz rextte yatatti, jimjit mangatti.

28 U waqitta Perwerdigarning sözi Tishbiliq Iliyasqa kélip: —

29 «Ahabning Méning aldimda özini qandaq töwen tutuwatqanliqini kördüngmu? U özini Méning aldimda töwen tutuwatqanliqi tüpeylidin, bu balani uning künliride keltürmeymen, belki uning oghlining künliride uning jemetige keltürimen» — déyildi.

22

Ahab jengde ölidu

2Tar. 18:2-34

1 Üch yilghiche Suriye bilen Israilning otturisida jeng bolmighachqa, ular tinchliqta ötti.

2 Üchinchi yilda bolsa Yehudaning padishahi Yehoshafat Israilning padishahini yoqlap bardı.

3 Israilning padishahi öz xizmetkarlirigha: — Giléadtiki Ramot bizningki ikenlikini bilisilerghu? Shundaq iken, némishqa biz jim olturup, téxiche Suriyening padishahining qolidin uni almaymiz? — dédi.

□ 21:21 «Men ... neslingni yoqitip,...» — yaki «Men neslingni...köydüriwétip,...». «Ahabning Israilda qalghan jemetidiki hemme erkek» — ibranıy tilida: «Ahabning Israilda qalghan jemetide, tamgha qarap siyidighan herbiri» dégenlik bilen ipadilınidu. «hetta ajiz yaki méyip bolsun, hemmisini...» — buning bashqa birxil terjimisi: «yaki qul yaki hór bolsun, hemmisini...». ■ 21:21 2Pad. 9:7, 8, 9

■ 21:22 1Pad. 15:29; 16:3, 11 ■ 21:23 2Pad. 9:35, 36, 37 ■ 21:25 1Pad. 16:33

4 U Yehoshafatqa: — Jeng qilgibili méning bilen Giléadtiki Ramotqa bérishqa maqul bolamdila? — dep soridi. Yehoshafat Israilning padishahigha jawab bérrip: — Biz silining-méning dep ayrimaymiz; méning xelqim ózlrining xelqidur, méning atirim silining atliridur, dédi.□

5 Lékin Yehoshafat Israilning padishahigha: — Ótünimenki, bügün awwal Perwerdigarning sözini sorap körgeyla, dédi.

6 Shuning bilen Israilning padishahi peyghemberlerni, yeni töt yüzche ademni yighdurup ulardin: — Soqushqili Giléadtiki Ramotqa chiqsam bolamdu, yoq? — dep soriwidi, ular: — Chiqqin, Reb uni padishahning qoligha béridu, déyishti.

7 Lékin Yehoshafat bolsa: — Bulardin bashqa, yol sorighudek Perwerdigarning birer peyghembiri yoqmu? — dep soridi.□

8 Israilning padishahi Yehoshafatqa jawab bérrip: — Perwerdigardin yol soraydighan yene bir adem bar; lékin u méning toghramda qutluqni emes, belki balayi'apetni körsitip bésharet bergechke, men uni öch körimen. U bolsa Imlahning oghli Mikayadur, dédi. Yehoshafat: — I aliyliri, sili undaq démigeyla, dédi.

9 Andin Israilning padishahi bir chakirini chaqirip uninggha: — Chaqqan bérrip, Imlahning oghli Mikayani chaqirtip kel, dep buyrudi.

10 Emdi Israilning padishahi bilen Yehudaning padishahi Yehoshafat shahane kiyimlirini kiyiship, Samariyening derwazisining aldidiki xamanda herbiri öz textide olturushti. Ularning aldida peyghemberlerning hemmisi bésharet bermekte idi. ■

11 Kenanahning oghli Zedekiya bolsa özi tömürdin münggüzlerni yasap chiqip: — Perwerdigar mundaq deydu: — «Mushu münggüzler bilen Suriylerni yoqatquche üsüp ursila», dédi.

12 Hemme peyghemberler shuninggha oxshash bésharet bérrip: «Giléadtiki Ramotqa chiqip sözsiz muweppeqiyet qazinila; chünki Perwerdigar uni padishahning qoligha tapshuridiken», déyishti.

13 Mikayani qichqirghili barghan xewerchi uninggha: — Mana, hemme peyghemberler birdek padishahqa yaxshi xewer bermekte; emdi ótünimen, séning sözüngmu ularning sözi bilen birdek bolup, yaxshi bir xewerni bergin, dédi.

14 Emma Mikaya: — Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, Perwerdigar manga néme éytssa, men shuni éytime, dédi.

15 U padishahning aldigha kelgende padishah uningdin: I Mikaya, jeng qilgibili Giléadtiki Ramotqa chiqsaq bolamdu, yoq? — dep soriwidi, u uninggha jawab bérrip: — Chiqip muweppeqiyet qazinsen; chünki Perwerdigar sheherni padishahning qoligha béridu, dédi.□

16 Lékin padishah uninggha: — Men sanga qanche qétim Perwerdigarning namida rast geptin bashqisini manga éytmaliqqa qesem ichküzüshüm kérek?!

□ 22:4 «Biz silining-méning dep ayrimaymiz» —Ibraniy tilida «Men özüm sanga oxshash bolimen» dégen söz bilen ipadiliniidu. □ 22:7 «Bulardin bashqa, yol sorighudek Perwerdigarning birer peyghembiri yoqmu?» — Yehoshafat (5-ayette): «Bügün awwal Perwerdigarning sözini sorap körgeyla» deydu. Lékin «peyghemberler» «Perwerdigar» (ibraniy tilida «Yehwe, Yehowah») dégen namni (awwal) ishletmey, belki «Xuda» (ibraniy tilida «Elohim») yaki «Reb» («Adonay») dep ishlitidu. Shunga Yehoshafat «peyghemberler»ning bésharetliridin qattiq guman qilghan bolsa kérek. 7-ayet we keyinki ayetlernimu körüng. ■ 22:10 2Tar: 18:9 □ 22:15 «Perwerdigar sheherni padishahning qoligha béridu» — shübhisizki, Mikaya bu sözni kinayilik tepleppuz bilen éytidu. Chünki padishah derhal uningdin gumanlinip qalidu (16-ayetni körüng).

— dédi.

17 Mikaya: — Men pütkül Israilning taghlarda padichisiz qoylardek tarilip ketkenlikini kördüm. Perwerdigar: «Bularning igisi yoq; bularning herbiri tinch-aman öz öyige qaytsun», dédi, — dédi.

18 Israilning padishahi Yehoshafatqa: — Mana, men silige «U méning toghramda qutluqni emes, belki haman balayi'apetni körsitip bésharet béridu», démigenmidim? — dédi.

19 Mikaya yene: — Shunga Perwerdigarning sözini anglighin; men Perwerdigarning öz textide olturghanliqini, asmanning pütkül qoshunliri uning yénida, ong we sol teripide turghanliqini kördüm. ■

20 Perwerdigar: «Kim Ahabni Giléadtiki Ramotqa chiqip, shu yerde halak bolushqa aldaydu?» — dédi. Birsida undaq, birsi mundaq déyishti;

21 shu waqitta bir roh chiqip Perwerdigarning aldida turup: «Men bérip alday», dédi. Perwerdigar uningdin: «Qandaq usul bilen aldaysen?» — dep soriwidi,

22 u: — «Men chiqip uning hemme peyghemberlirining aghzida yalghanchi bir roh bolimen», dédi. Perwerdigar: — «Uni aldap ilkingge alalaysen; bérip shundaq qil» — dédi. □

23 Mana emdi Perwerdigar séning bu hemme peyghemberlirining aghzigha yalghanchi bir rohni saldi; Perwerdigar séning toghrangda balayi'apet körsitip sözlidi» — dédi.

24 Shuni anglap Kenanahning oghli Zedekiya kélip Mikayaning kachitigha birni sélip: — Perwerdigarning Rohi qaysi yol bilen mendin ötüp, sanga söz qilishqa bardu?! — dédi.

25 Mikaya jawab bérip: — Özüngni yoshurush üçün ichkiridiki öyge yügürgen künide shuni körisen, dédi. □

26 Israilning padishahi emdi: — Mikayani élip qayturup bérip, sheher hakimi Amon bilen padishahning oghli Yoashqa tapshurup,

27 ulargha tapilap: «Padishah mundaq deydu: — Uni zindan'gha solap men tinch-aman yénip kelgüchilik qiynap nan bilen suni az-az bérip turunglar» — dégin, dep buyrudi.

28 Mikaya: — Eger sen heqiqeten tinch-aman yénip kelseng, Perwerdigar méning wasitem bilen söz qilmighan bolidu, dédi. Andin u yene: — Ey jamaet, herbiringlar anglanglar, dédi. ■

29 Israilning padishahi bilen Yehudaning padishahi Yehoshafat Giléadtiki Ramotqa chiqti.

30 Israilning padishahi Yehoshafatqa: — Men bashqa qiyapetke kirip jengge chiqay; sili bolsila öz kiyimlirini kiyip chiqqayla, dédi. Israilning padishahi bashqa qiyapet bilen jengge chiqti.

31 Suriyening padishahi jeng harwiliri üstidiki ottuz ikki serdargha: — Chongliri yaki kichikliri bilen emes, peqet Israilning padishahi bilen soqushunglar, dep buyrudi.

■ 22:19 2Tar. 18:18; Ayup 1:6-12; 2:1 □ 22:22 «U roh»: — «Men chiqip uning hemme peyghemberlirining aghzida yalghanchi bir roh bolimen», dédi. Perwerdigar: — «uni aldap ilkingge alalaysen; bérip shundaq qil» — dédi» — bu ayetlerdin bu rohning bir yalghan sözleydighan jin ikenliki körünidu. Xudaning Öz Rohi yaki perishtiliri héchqachan yalghan söz qilalmaydu. Démek, Xuda jin-sheytanlarga Ahab padishahni aldashqa yol qoyidu. □ 22:25 «Özüngni yoshurush üçün ichkiridiki öyge yügürgen küni...» — yaki «Özüngni yoshurush üçün öyding öyge yügürgen küni...». ■ 22:28 Mik.

³² we shundaq boldiki, jeng harwilirining serdarliri Yehoshafatni körgende: – Uni choqum Israilning padishahi dep, uninggha hujum qilghili buruldi. Lékin Yehoshafat peryad kötürdi.

³³ jeng harwilirining serdarliri uning Israilning padishahi emeslikini körgende uni qoghlamay, burulup kétip qélishiti.

³⁴ Emma bireylen qarisighila bir oqya étiwidi, oq Israilning padishahining sawutining mürisidin töwenki uliqidin ötüp tegdi. U harwikéshige: Harwini yandurup méni septin chiqarghin; chünki men yaridar boldum, dédi.

³⁵ U küni jeng barghanséri qattiq boldi. Padishah bolsa Suriylerning udulida öz jeng harwisigha yölinip öre turdi. Zexmidin qéni harwining tégigiche éqip, kech kirgende u öldi.

³⁶ Kün patarda qoshun arisida bir qattiq sada anglinip: – Her adem öz shehirige yansun! Herbiri öz yurtigha yéniپ ketsun! – déyildi.

³⁷ Padishah öldi, kishiler uni Samariyege élip keldi; ular padishahni Samariyede depne qildi.

³⁸ Birsi padishahning harwisini Samariyening kölide *yughanda* (bu köl pahishe ayallar yuyunidighan jay idi), Perwerdigarning éytqan sözi emelge ashurulup, itlar uning qénini yalidi.

³⁹ Ahabning bashqa ishliri, qilghanlirining hemmisi, jümlidin uning yasighan «pil chish sariyi» we bina qilghan hemme sheherler toghruluq «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

⁴⁰ Ahab ata-bowiliri arisida uxlidi. Andin uning oghli Ahaziya ornida padishah boldi.

Yehoshafat Yehuda üstide höküm sürüdu

2Tar. 20:30-37; 21:1

⁴¹ Asaning oghli Yehoshafat Israilning padishahi Ahabning seltenitining tötinchi yilida Yehudagha padishah boldi. ■

⁴² Yehoshafat padishah bolghanda ottuz besh yashta idi, u Yérusalémدا yigirme besh yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Azubah bolup, u Shilhining qizi idi.

⁴³⁻⁴⁴ U her ishta atisi Asaning barliq yollirida yürüp, ulardin chiqmay Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilatti. Peqet «yuqiri jaylar»la yoqitilmighanidi; xalayıq yenila «yuqiri jaylar»da qurbanlıq qilip xushbuy yaqatti.

⁴⁵ We Yehoshafat bilen Israilning padishahi otturisida tinchlıq boldi.

⁴⁶ Yehoshafatning bashqa ishliri, uning körsetken qudriti, qandaq jeng qilghanliri toghrisida «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

⁴⁷ U atisi asaning künliride zémindin qoghliwétilmigen kespiy bechchiwazlarni zémininidin heydep chiqardi. □

⁴⁸ U waqıtta Édomning padishahi yoq idi, belki bir waliy höküm süretti.

⁴⁹ Yehoshafat Ofirdin altun élip kélisish üçün bir «Tarshish kéme» etritini qurdi. Lékin kémiler héchyerge baralmidi; chünki ular Ezion-Geberde urulup weyran bolghanidi. □

■ **22:41** 2Tar. 20:31 □ **22:47** «kespiy bechchiwazlar» — bu kishiler butpereslikke yaki butxanilargha munasiwetlik idi. □ **22:49** «Yehoshafat ... bir «Tarshish kéme» etritini qurdi» — «Tarshish kéme» belkim Tarshish dégen portqa bérip kélishtiki uzun seperge chidamliq bolghan kémini körsitetti. «Tarshish» dégen isim Ispaniye, shimaliy Afrika yaki Britaniyeni yaki üçining hemmisini körsitidu.

⁵⁰ U vaqıtta Ahabning oghli Ahaziya Yehoshafatqa: — Méning xizmetkarlirim séning xizmetkarliring bilen kémilerde barsun, dédi. Lékin Yehoshafat unimidi.

⁵¹ Yehoshafat öz ata-bowiliri arisida uxlidi we «Dawutning shehiri»de ata-bowilirining qebriside depne qilindi. Andin oghli Yehoram ornida padishah boldi.

Ahaziya Israil üstide höküm süridu

⁵² Ahabning oghli Ahaziya Yehudaning padishahi Yehoshafatning seltenitining on yettinchi yilida Samariyede Israilning üstide padishah bolup ikki yil seltenet qildi.

⁵³ U Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilip atisining yolida we anisining yolida yürüp, shundaqla Israilni gunahqa putlashturghan Nibatning oghli Yeroboamning yolida mangdi;

⁵⁴ u atisi qilghanning hemmisini qilip, Baalning qulluqida bolup, uningha sejde qilip, Israilning Xudasi Perwerdigarning ghezipini qozghidi.

Padishahlar «2»

«Padishahlar» — *kitabning dawami*

¹ Ahab ölgendin kéyin Moab Israilgha isyan kötürdi. ■

Iliyas peyghember Ahaziyaqha tenbih béridu

² Ahaziya Samariyede turghanda *ordisidiki* balixanining penjirisidin yiqilip chüshüp, késel bolup qaldi. U xewerchilerni ewetip ulargha: — Ekron shehiridiki ilah Baal-Zebubdin méning toghramda, késilidin saqiyamdu, dep soranglar, dédi.

³ Lékin Perwerdigarning Perishtisi bolsa Tishbiliq Iliyasqa: — Ornungdin tur, Samariye padishahining elchilirining aldigha bérip, ulargha: — Israilda Xuda yoqmu, Ekronidiki ilah Baal-Zebubdin yol sorighili mangdinglarmu?

⁴ Shuning üçhün Perwerdigar hazir mundaq dédiki: «Sen chiqqan kariwattin chüshelmeysen; sen choqum ölisen» dégin, — dédi.

Shuning bilen Iliyas yolgha chiqti.

⁵ Xewerchiler padishahning yénigha qaytip keldi; u ulardin: Némishqa yénip keldinglar, dep soridi.

⁶ Ular uninggha: — Bir adem bizge uchrup bizge: — Silerni ewetken padishahning yénigha qaytip bérip uninggha: «Perwerdigar mundaq deydu: — Israilda Xuda yoqmu, Ekronidiki ilah Baal-Zebubdin yol sorighili ademlerni ewettingmu? Shuning üçhün sen chiqqan kariwattin chüshelmeysen; sen choqum ölisen!» denglar, — dédi.

⁷ Padishah ulardin: Silerge uchrup bu sözlerni qilghan adem qandaq adem iken? — dep soridi.

⁸ Ular uninggha: U tüklük, bélige tasma baghligan adem iken, dédi. Padishah: U Tishbiliq Iliyas iken, dédi.

⁹ Andin padishah bir ellikbéshini qol astidiki ellik adimi bilen Iliyasning qéshigha mangdurdi; bu kishi Iliyasning qéshigha barghanda, mana u bir döngning üstide olturatti. U uninggha: I Xudaning adimi, padishah séni chüshüp kelsun! deydu, dédi.

¹⁰ Lékin Iliyas ellikbéshigha: Eger men Xudaning adimi bolsam, asmandin ot chüshüp sen bilen ellik adimingni köydürsun, dep jawab berdi. Shuan asmandin ot chüshüp, uning özi bilen ellik adimini köydürüwetti.

¹¹ Shuning bilen padishah yene bir ellikbéshini uning qol astidiki ellik adimi bilen uning qéshigha mangdurdi. U uninggha: I Xudaning adimi, padishah éytti: Séni derhal chüshüp kelsun! — dédi.

¹² Lékin Iliyas ellikbéshigha: Eger men Xudaning adimi bolsam, asmandin ot chüshüp sen bilen ellik adimingni köydürsun, dep jawab berdi. Shuan Xudaning oti asmandin chüshüp uning özi bilen ellik adimini köydürüwetti.

¹³ Padishah emdi üçinchi bir ellikbéshini qol astidiki ellik adimi bilen uning qéshigha mangdurdi; ellikbéshi bérip Iliyasning aldigha chiqip, tizlinip uninggha yalwurup: I Xudaning adimi, méning jénim bilen séning bu ellik qulungning janliri neziringde eziz bolsun!

14 Derweçe, asmandin ot chüshüp, ilgiriki ikki ellikbéshini ularning qol astidiki ellik adimi bilen köydürüwetti. Lékin hazir méning jénim séning neziringde eziz bolsun, dédi.

15 Perwerdigarning Perishtisi Iliyasqa: Sen chüshüp uning bilen barghin; uningdin qorqmighin, dédi. U ornidin turup uning bilen chüshüp padishahning qéshigha béríp

16 padishahqa: Perwerdigar söz qilip: «Israilda wehiy sorighili bolidighan Xuda yoqmu, Ekronniki ilah Baal-Zebubdin yol sorighili elchilerni ewettinghu? Shuning üçün sen chiqqan kariwattin chüshelmeysen; sen choqum ölesen!» deydu, — dédi.

17 Shuning bilen Iliyas dégendek, Perwerdigarning sözi boyiche Ahaziya öldi. Uning oghli bolmighachqa, Yehoram uning ornida padishah boldi. Bu Yehoshafatning oghli, Yehuda padishahi Yehoramning ikkinchi yili idi. □

18 Emdi Ahaziyaning bashqa ishliri, uning qilghan emelliri bolsa, ular «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi? □

2

Iliyas asman'gha kötürüldü

1 Perwerdigar Iliyasni qara quyunda asman'gha kötürmekchi bolghan waqitta Iliyas bilen Élisha Gilgaldin chiqip kétéwatatti.

2 Iliyas Élishagha: — Sendin ötünimen, bu yerde qalghin; chünki Perwerdigar méni Beyt-Elge mangghuzdi. Élisha: Perwerdigarning hayati bilen, we séning hayating bilen qesem qilimenki, séningdin hergiz ayrilmaymen! dédi. Shuning bilen ular Beyt-Elge chüshüp keldi.

3 U waqitta Beyt-Eldiki peyghember shagirtliri Élishaning qéshigha kélip uningha: Bilemsen, Perwerdigar бүгүн ghojangni sendin élip kétidu? — dédi. U: Bilimen; shük turunqlar, dédi. □

4 Iliyas Élishagha: — Sendin ötünimenki, bu yerde qalghin; chünki Perwerdigar méni Yérixogha mangghuzdi. Élisha: Perwerdigarning hayati bilen, we séning hayating bilen qesem qilimenki, séningdin hergiz ayrilmaymen, dédi. Shuning bilen ular ikkisi Yérixogha bardı.

5 U waqitta Yérixodiki peyghember shagirtliri Élishaning qéshigha kélip uningha: Bilemsen, Perwerdigar бүгүн ghojangni sendin élip kétidu? — dédi. U: Bilimen; shük turunqlar, dédi. □

□ 1:17 «...Yehoram uning ornida padishah boldi» — bu «Yehoram» belkim Ahaziyaning inisi. U Yehudaning padishahi Yehoram dégen adem emes. «Bu Yehoshafatning oghli, Yehuda padishahi Yehoramning ikkinchi yili...» — mushu ayyette ikki Yehoram bar; birinchisi Israil, yeni shimaliy padishahliqning padishahi, ikkinchisi Yehudaning padishahi. □ 1:18 «...ular «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?» — bu kitab Tewrattiki «Tarix-tezkire» emes, biraq shühbisizki, Tewrattiki «Tarix-tezkire» bu kitabtin köp uchurlarnı alghan. □ 2:3 «peyghember shagirtliri» — ibranıy tilida «peyghemberning oghulliri». Bular belkim öz yurtini tashlap, melum bir peyghemberge egiship uningdin telim-terbiye alidighan we shundaqla Xudadin peyghemberlik iltipat-qabiliyetni tileydighan ademler idi. «Perwerdigar бүгүн ghojangni sendin élip kétidu» — «sendin» ibranıy tilida «béshingdin» dep ipadilınıdu. Démek, kéyin Iliyas Élishaning béshi bolmaydu. □ 2:5 «Perwerdigar бүгүн ghojangni sendin élip kétidu?» — «sendin» ibranıy tilida «béshingdin» dep ipadilınıdu.

⁶ Ilyas Élishagha: — Sendin ötünimenki, bu yerde qalghin; chünki Perwerdigar méni Iordan deryasigha mangghuzdi, dédi. Élisha: Perwerdigarning hayati bilen, we séning hayating bilen qesem qilimenki, séningdin hergiz ayrilmaymen, dédi, shuning bilen ular ikkisi méngiwerdi.

⁷ Emdi peyghember shagirtliridin ellik kishi bérip, ularning udulida yiraqtin qarap turatti. Emma u ikkiylen Iordan deryasining boyida toxtap turdi.

⁸ Ilyas yépinchisini qatlap, uning bilen suni uriwidi, su ikkige bölünüp turdi; ular ikkisi quruq yoldin ötti.

⁹ Ötüp bolghandin kéyin Ilyas Élishagha: Men sendin ayrilmasta, séning özüng üçün mendin néme tiliking bolsa, dewergin, dédi. Élisha: Séning üstüngde turghan Rohning ikki hessisi üstümge qonsun, — dédi.

¹⁰ U: Bu tilikingge érishmek qiyindur; men sendin élip kétilgen waqtimda, méni körüp tursang, sanga shundaq bérilidu; bolmisa, bérimeydu, — dédi.

¹¹ We shundaq boldiki, ular sözlëship mangghanda, mana, otluq bir jeng harwisi bilen otluq atlar namayan boldi; ular ikkisini ayriwetti we Ilyas qara quyunda asman'gha kötürülüp ketti.

¹² Élisha buni körüp: I atam, i atam, Israilning jeng harwisi we atliq eskerliri! — dep warqiridi. Andin u uni yene körelmidi. U öz kiyimini tutup, ularni yirtip ikki parche qiliwetti. □ ■

¹³ Andin u Ilyasning uchisidin chüshüp qalghan yépinchisini yerdin élip, Iordan deryasining qirghiqigha qaytip keldi.

¹⁴ U Ilyasning üstidin chüshüp qalghan yépinchisi bilen suni urup: «Ilyasning Xudasi Perwerdigar nedidur?», dédi. Élisha suni shundaq urghanda su ikkige bölündi; Élisha sudin ötüp ketti.

¹⁵ Yérixodiki peyghember Shagirtliri qarshi qirghaқта turup uni kördi we: «Ilyasning rohi Élishaning üstididir» dep uning aldigha bérip, bash urup tezim qildi.

¹⁶ Ular uninggha: Mana séning keminiliring arisida ellik ezimet bar; ötünimiz, bular ghojangni izdigili barsun. Perwerdigarning Rohi belkim uni kötürüp taghlarning bir yéride yaki jilghilarning bir teripide tashlap qoydimiki, dédi. Lékin u: Siler héch ademni ewetmenglar, dédi.

¹⁷ Emma ularning uni qistawérishi bilen u xijalet bolup: Adem ewetinglar, dédi. Shunga ular ellik kishini ewetti; bular üç kün uni izdidi, lékin héch tapalmidi.

¹⁸ Ular Élishaning yénigha qaytip kelgende (u Yérixoda turuwatatti) u ulargha: Men derweqe silerge «Izdep barmanglar!» démidimmu? — dédi.

Élisha peyghemberning peyghemberlik hoquqi namayan bolidu

¹⁹ Sheherdiki ademler Élishagha: Ghojam körgendek, sheher özi obdan jaydidur, lékin su nachar we tupraq tughmastur, dédi.

²⁰ U: Yéngi bir koza élip kélip, ichige tuz qoyup, manga béringlar, dédi. Ular uni élip kélip uninggha berdi.

□ **2:12** «Israilning jeng harwisi we atliq eskerliri!» — belkim Élisha hazir körgen jeng harwisi we atlirini körsitidu. Ilyas peyghember Israil arisida turghan waqta Xudaning samawiy küchliri uning wasitisi bilen Israilgha yardejde bolatti. Shu nuqtidin peyghemberning özi Israilgha nisbeten «jeng harwisi we atliq eskerliri» bolatti. Lékin u asman'gha kötürülgendin kéyin qandaq bolar? ■ **2:12** 2Pad. 13:14

21 U bulaqning béshigha bérip uninggha tuzni tökti we: Perwerdigar mundaq deydu: — «Men bu sularni saqayttim; emdi ulardin qayta ölüm bolmaydu we yerning tughmasliqi bolmaydu» — dédi. □

22 Xuddi Élishaning éytqan bu sözidek, u su taki bügün'ge qeder pak bolup keldi.

23 Élisha Yérixodin chiqip Beyt-Elge bardi. U yolda kétip barghanda, bezi balilar sheherdin chiqip uni zangliq qilip: Chiqip ket, i taqir bash! Chiqip ket, i taqir bash! — dep warqirashti.

24 U burulup ulargha qarap Perwerdigarning nami bilen ulargha lenet oqudi; shuning bilen ormanliqtin ikki chishi éyiq chiqip, balilardin qiriq ikkini yirtiwetti.

25 U u yerdin kétip, Karmel téghigha bérip, u yerdin Samariyege yéni bardi.

3

Moab Israil bilen jeng qilidu

1 Yehuda padishahi Yehoshafatning seltenitining on sekkizinchi yili, Ahabning oghli Yehoram Samariyede Israilgha padishah bolup, on ikki yil seltenet qildi.

2 U özi Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilatti, lékin atisi bilen anisi qilghan derijide emes idi. U atisi yasatqan «Baal tüwrüki»ni élip tashlidi. ■

3 Lékin u Israilni gunahqa putlashturghan Nibatning oghli Yeroboamning gunahlidirida ching turup, ulardin héch yanmidi.

4 Moabning padishahi Mésha nahayiti chong qoychi idi; u Israilning padishahigha yüz ming qoza hem yüz ming qochqarning yungini olpan qilatti. □

5 Emdi shundaq boldiki, Ahab ölüp ketkendin kéyin Moabning padishahi Israilning padishahigha yüz örüdi. ■

6 U waqıtta Yehoram padishah Samariyedin chiqip hemme Israilni *jeng üçün* éditlidi.

7 U yene adem ewitip Yehudaning padishahi Yehoshafatqa xewer bérip: Moabning padishahi mendin yüz öridi; Moab bilen soqushqili chiqamsen? — dédi. U: Chiqimen; bizde méning-séning deydighan gep yoqtur, méning xelqim séning xelqingdur, méning atirim séning atliringdur, dédi. □ ■

8 U yene: Qaysi yol bilen chiqayli, dep soridi. Yehoram: Biz Édom chölining yoli bilen chiqayli, dep jawab berdi.

9 Andin Israilning padishahi bilen Yehudaning padishahi Édomning padishahigha qoshulup mangdi. Ular yette kün aylinip yürüş qilghandin kéyin, qoshun we ular élip kelgen at-ulaghlargha su qalmidi.

10 Israilning padishahi: Apla! Perwerdigar biz üç padishahni Moabning qoligha chüshsun dep, bir yerge jem qilghan oxshaydu, dédi.

11 Lékin Yehoshafat: Perwerdigardin yol sorishimiz üçün bu yerde Perwerdigarning bir peyghembiri yoqmu? — dédi. Israilning padishahining

□ 2:21 «Men bu sularni saqayttim» — yaki «Men bu sularni tazilidim». ■ 3:2 1Pad. 16:32

□ 3:4 «yüz ming qoza hem yüz ming qochqarning yungini olpan qilatti» — yaki «yüz ming qozining we yüz ming qochqarning yungini olpan ewetetti». ■ 3:5 2Pad. 1:1 □ 3:7 «bizde méning-séning deydighan gep yoqtur» — ibraniiy tilida «men özüm sanga oxshash bolimen» dégen söz bilen ipadiliduru. ■ 3:7 1Pad. 22:4

chakarliridin biri: Ilyasning qoligha su quyup bergen Shafatning oghli Élisha bu yerde bar, dédi.■

¹² Yehoshafat: Perwerdigarning söz-kalami uningda bar, dédi. Shuning bilen Israilning padishahi bilen Yehoshafat we Édomning padishahi uning qéshigha chüshüp bardı.

¹³ Élisha Israilning padishahigha: — Méning séning bilen néme karım! Öz atangning peyghemberliri bilen anangning peyghemberlirining qéshigha barghin, dédi.

Israilning padishahi: Undaq démigın; chünki Perwerdigar bu üç padishahni Moabning qoligha tapshurush üçün jem qilghan oxshaydu, — dédi.■

¹⁴ Élisha: Men xizmitide turuwatqan Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, eger Yehudaning padishahi Yehoshafatning hórmitini qilmighan bolsam, séni közge ilmighan yaki sanga qarımighan bolattım. □ ■

¹⁵ Lékin emdi bérip bir sazchini manga élip kélinglar, — dédi.

Sazchi saz chalghanda, Perwerdigarning qoli uning üstige chüshti. □

¹⁶ U: Perwerdigar söz qilip: «Bu wadining hemme yéрге ora kolanglar» dédi, — dédi andin yene:

¹⁷ — Chünki Perwerdigar mundaq deydu: «Siler ya shamal ya yamghur körmisenglarmu, bu wadi sugha tolup, özünglar bilen at-ulaghliringlar hemmisi su ichisiler».

¹⁸ Lékin bu Perwerdigarning neziride kichik ish bolup, u Moabnimu silerning qolliringlarga tapshuridu.

¹⁹ Siler barlıq mustehkem sheherlerni we barlıq ésil sheherlerni bösüp ötüp, barlıq yaxshi derexlerni késip tashlap, hemme bulaqlarnı tindurup, hemme munbet ékinzarlıqni tashlar bilen qaplap xarab qilisiler» — dédi.

²⁰ We etisi etigenlik qurbanlıq sunulghan waqıtıda, mana, su Édom zémini tereptin éqip kélip, hemme yerni sugha toshquzıdı.

²¹ Emma Moablarning hemmisi: Padishahlar biz bilen jeng qilghili chiqıptu, dep anglıghan bolup, sawut-qalqan kötüreligüdek chong-kichik hemmisi chégradı tızilip septe turdı.

²² Ular etisi seherde qopup qarisa, kün nuri ularning udulıdiki su üstige chüshkenıdı; künning sholisıda su ulargha qandek köründı. Ular: —

²³ Bu qan iken! Padishahlar urushup bir-birini qirghan oxshaydu. I Moablar! Derhal oljining üstige chüshüp bölisıwalaylı! dédi.

²⁴ Lékin ular Israilning leshkergahıgha yetkende, Israıllar ornıdın qopup Moablargha hujum qilishi bilen ular beder qachtı. Israıllar ularni sürüp-toqay qiliwetti.

²⁵ Ular sheherlerni weyran qilip, herbir adem tash élip, hemme munbet ékinzarlıqni talduruwetküche tash tashlıdı. Ular hemme bulaq-quduqlarnı tindurup, hemme yaxshi derexlerni késiwetti. Ular Kir-Hareset shehirıdiki tashlardın bashqa héch némini qaldurmıdı. Shu sheherge bolsa, salgha atquchılar uninggha chörgilep hujum qıldı.□

■ **3:11** 1Pad. 22:7 ■ **3:13** 1Pad. 18:19 □ **3:14** «Men xizmitide turuwatqan» — ıbranıy tilıda «Men Uning (Xudaning) aldıda turuwatqan» dégen söz bilen ipadılınıdı. Élisha özini padishahning ordısıda daim ghojisining aldıda turuwatqan xızmetkargha oxshıtıdı. ■ **3:14** 1Pad. 17:1 □ **3:15** «Sazchi saz chalghanda, Perwerdigarning qoli uning üstige chüshti» — yaki «Sazchi chalsa, Perwerdigarning qoli... chüshetti». □ **3:25** «Ular Kir-Hareset shehirıdiki tashlardın bashqa héch némini qaldurmıdı» — buning menisi belkim «Ular Kir-Hareset shehirining özini weyran qılmıdı» dégendek bolsa kérek.

²⁶ Moabning padishahi jengning özige ziyade qattiq kelginini körüp özi bilan yette yüz qilichwazni élip Édomning padishahigha hujum qilip bösüp ötüşke atlandi; lékin ular bösüp ötelmidi.

²⁷ Shuning bilan textige warisliq qilghuchi tunji oghlini élip, sépilning töpisi uni köydürme qurbanliq qildi. U waqitta Israil Perwerdigarning qattiq qehrige uchrighanidi. Shuning bilan bu üç padishah Moab padishahtin ayrilip, herqaysisi öz yurtigha kétishti.□

4

Élisha peyghember tul xotun we uning oghullirigha yardem béridu

¹ Peyghember shagirtliridin birining tul qalghan xotuni Élishaghá peryad qilip: Séning qulung bolghan méning érim ölüptu. Bilisenki, séning qulung Perwerdigardin qorqqan adem idi. Emdi qerz igisi méning ikki oghlumni qulluqqa alg'hili keldi.■

² Élisha uningdin: Séning üçün néme qilay? DéGINE, öyüngde némeng bar? — dep soridi. U: Dédikingning öyide kichik bir koza maydin bashqa héchnerse yoq, — dédi.□

³ U: Bérip hemme qoshniliringdin chögün-koza, yeni bosh chögün-kozilarni ötne alghin, ular az bolmisun.

⁴ Andin özüng bilen oghulliring öyge kirgin, ishikni yépip hemme chögün-kozilargha may qachilighin. Toshqanlirini bir chetke élip qoyghin, — dédi.

⁵ Shuning bilan u u yerdin ayrilip oghulliri bilen öyge kirip ishikni yapti. Oghulliri chögün-kozilarni uning aldigha élip kelgende, u may quydi.

⁶ We shundaq boldiki, chögün-kozilarning hemmisi tolghanda u oghligha: Yene bir koza élip kel, dédi. Emma oghli: Emdi koza qalmidi, dédi. U waqitta may toxtap qaldi.

⁷ Emdi u bérip Xudaning adimige xewer yetküzdi. U: Bérip mayni sétiwet, qerzingni tügetkin; andin qalghan pul bilen özüng we oghulliringning jénini béqinglar, dédi.

Élisha ölgen balini tirildüridu

⁸ Bir küni Élisha Shunem shehirige bardu. U yerde bir bay ayal bar idi we u uni öz öyide tamaqqa tutup qaldi. Shuningdin keyin herqachan u yerdin ötüp mangsa, u uning öyige kirip ghizalinatti.

□ **3:27** «Perwerdigarning qattiq qehri...» — ibraniy tilida «uning qattiq qehri...». «Perwerdigarning qattiq qehrige uchrighanidi» — Israilning shu chag'hdá némishqa Perwerdigarning qehrige uchrash sewebi mushu yerde éytilmaydu. Birnecheche alim mushu «qehr»ni Perwerdigardin emes, belki Édom teripidin kelgen, dep qarap, töwendikidek terjime bilen sherh bérip chüshendüridu: «(26) Moabning padishahi ... Édomning padishahigha hujum qilip bösüşke atlandi; lékin ular bösüp ötelmidi. (27) Shuning bilan uning (Édomning) textige warisliq qilghuchi tunji oghlini élip kélip, sépilning üstide uni köydürme qurbanliq qildi. U waqitta Israil qattiq qehrige uchrighanidi (Édomlar: «Biz Israililar bilen ittapaqdash bolghachqa, biz ularning kasapitige uchriduq» dep Israilgha qattiq ghezep len'genidi». Démek, shu alimlar shu «qehr» Édomlar teripidin keldi, dep qaraydu). Biraq bizningche bundaq terjimide ikki muhim nuqtini perezily terjime qilghan bolghachqa, uninggha qayil bolmiduq. Shunga biz yenila ayettiki «qehr»ni Xuda teripidin bolghan, dep qaraymiz. ■ **4:1** Law. 25:39 □ **4:2** «kichik bir koza may» — bu may belkim zeytun méyi idi.

9 Bir küni u öz éri^{ge}: Bu yerdin daim ötidighan kishi Xudaning bir muqeddes adimi ikenlikini bilip yettim.

10 Biz ögzide uninggha bir kichikrek öy salayli. Uninggha öyde kariwat, shire, orunduq we chiraghdan teyyarlap béreyli; we shundaq bolsunki, u qachanla yénimizgha kelse shu öyde tursun, — dédi.

11 Emdi peyghember bir küni u yerge kelgende, shu balixanigha kirip yétip qaldi.

12 U öz xizmetkari Gehazigha: Sen u Shunemlik ayalni chaqirghin, dédi. U uni chaqirghanda, ayal uning qéshigha keldi.

13 Peyghember xizmetkarigha: Sen uninggha: «Sili bizning ghémimizni yep mushundaq özlirini köp aware qıldila; men sili üçün néme qilip bérey? Padishahqa yaki qoshun serdarigha birer teleplirini yetküzeymu?» — dégin, dédi.

Ayal buninggha jawab bérip: — Men öz xelqim arisida yashawatimen, boldi! dédi.

14 Emdi Élisha Gehazidin, uninggha néme qilip bérish kérek? — dep soridi. Gehazi: Uning oghul balisi yoq iken, we érimu qéri iken, dédi.

15 U: Uni chaqirghin, dédi. Ayalni chaqiriwidi, ayal ishikke kélip turdi.

16 Peyghember uninggha: Kéler yili texminen mushu waqitta quchaqlirida bir oghulliri bolidu, dédi. U: Yaq, i ghojam! I Xudaning adimi, dédikingge yalghan éytmighin, dédi. □ ■

17 Emdi Élisha uninggha dégendek u ayal hamilidar bolup, ikkinchi yili békitilgen waqitta oghul tughdi.

18 Bala ösüp chong boldi. Bir küni shundaq boldiki, u atisi bar yerge, ormichilarning qéshigha chiqip ketti.

19 U atisigha: Way béshim, way béshim, dep waysidi. U xizmetkarigha, uni anisining qéshigha élip barghin, dédi.

20 U uni kötürüp anisining yénigha apirip qoydi. Bala anisining étikide chüshkiche olturdi, andin ölüp qaldi.

21 Andin anisi chiqip, uni Xudaning adimining öyidiki kariwatqa yatquzup qoyup, ishikni yépip chiqip ketti.

22 U ériⁿⁱ chaqirip uninggha: Ghulam^{lardin} birini mangdurghin, u bir éshekni élip kelsun; men uni chapturup, Xudaning adimining qéshigha derhal bérip kéley, dédi.

23 Éri uninggha: Némishqa uning qéshigha бүгүн barisen? Бүгүн ya yéngi ay ya shabat küni bolmisa, dédi. Ayali uninggha, Hemme ish tinchliq — dédi. □

24 U éshekni toqutup ghulamigha: Ittik heydep mang; men démigüche toxtimighin, dédi. □

25 Shuning bilen u Karmel téghigha bérip Xudaning adimi aldigha keldi. We shundaq boldiki, Xudaning adimi uni yiraqtinla körüp öz xizmetkari Gehazigha: Mana Shunemlik ayal kéliwatidu;

26 Sen uning aldigha yügürüp bérip uningdin: Sili tinchliqmu? Erliri tinchliqmu? Baliliri tinchliqmu?» — dep sorighin, dédi.

□ 4:16 «mushu waqitta» — yaki «etiayzda». ■ 4:16 Yar. 18:10, 14 □ 4:23 «némishqa uning qéshigha бүгүн barisen?» — éri belkim ayalning bérish meqsitini chüshenmidi. Éringin sözige qarighanda «yéngi ay» yaki «shabat küni» peyghemberler bilen körüshüsh qolayliq waqit bolatti. «Hemme ish tinchliq» — yaki «xatirjem bolghin». □ 4:24 «Ittik heydep mang; men démigüche toxtimighin» — ghulami belkim éshekning yénida yügürüp, ayalgha hemrah bolsa kérek.

— Hemme ish tinchliq, dep éytti ayal.

²⁷ Emdi taghqa chiqip Xudaning adimining qéshigha kelgende, u uning putlirini quchaqlidi. Gehazi uning yénigha béríp uni ittiriwetmekchi boldi; lékin Xudaning adimi: — Uni öz ixtiyarigha qoyghin; chünki uning köngli intayin sunuq we Perwerdigar bu ishni manga démey yoshuruptu, dédi.

²⁸ Ayal: Men ghojamdin bir oghul tilidimmu? Manga yalghan söz qilmighin, dep sendin ötünmidimmu? — dédi. □ ■

²⁹ Peyghember Gehazigha: — Bélingni ching baghlap, méning hasamni élip mangghin. Birsige uchrisang, uninggha salam qilmighin, birsi sanga salam qilsa, sen uninggha jawab bermigin. Méning hasamni balining yüzige qoyghin, dédi. □ ■

³⁰ Balining anisi: Perwerdigarning hayati bilen we séning hayating bilen gesem qilimenki, sendin ayrilmaymen, dédi. Élisha ornidin turup uning keynidin egeshiti.

³¹ Gehazi ulardin burun béríp hasisini balining yüzige qoyghanidi. Emma héch awaz yaki tiwish chiqmidi. Shuning bilen u yénip Élishaning aldigha béríp uninggha: Bala oyghanmidi, dédi.

³² Élisha öyge kélip qarisa, mana, bala uning kariwitida ölük yatatti.

³³ U bala bilen özini ayrim qaldurup, ishikni yépiwétip Perwerdigargha dua qildi. ■

³⁴ Andin u kariwatqa chiqip balining üstige özini qoyup aghzini uning aghzigha, közlirni uning közlige, qollirini uning qollirigha yéqip yatti. Shuning bilen balining bedini issishqa bashlidi.

³⁵ U chüshüp öyde u yaq-bu yaqqa méngip andin yene kariwatqa chiqip yene balining üstige égildi. U waqitta bala yette qétim chüshkürdi, andin közlrini achi. ■

³⁶ Peyghember Gehazini chaqirip uninggha: Shunemlik ayalni chaqirghin, dédi. U uni chaqirip qoydi. U Élishaning yénigha kelgende. U uninggha: Oghullirini kötürüp alsila, dédi.

³⁷ U öyige kiripla uning ayighi aldigha yiqilip düm yatti, béshi yerge tegküdek tezim qildi. Andin öz oghlini kötürüp chiqip ketti.

Acharchiliqta bolghan möjiziler

³⁸ Élisha Gilgalgha yénip bardı. Shu chaghda yurtta acharchiliq bolghanidi. Peyghemberlarning shagirtliri Élishaning yénida olturghanda u öz xizmetkarigha: Sen chong qazanni ésip peyghemberlarning shagirtlirigha shorpa pishurup bergin, dédi.

³⁹ Ulardin birsi otyash tergili dalagha chiqip yawa qapaq pélikini tépip, uningdin yawa qapaq üzüp étikini toldurup kélip, toghrap qazan'gha saldı; chünki ular bularning ziyanlıq ikenlikini bilmeytti. □

□ **4:28** «men ghojamdin bir oghul tilidimmu?» — oqurmenlarning éside barki, bu ayal eslide Élishadin birer nerse tilimekchi emes idi. U oghul perzent körüşke zor intizar bolsimu, yene oghul tileshdin qorqatti. ■ **4:28** 2Pad. 4:16 □ **4:29** «birsige uchrisang, uninggha salam qilmighin, birsi sanga salam qilsa, sen uninggha jawab bermigin» — ottura sherqte yolda kétawatqanlar bir-biri bilen salamlashqanda adette uzun waqit kététti. ■ **4:29** Luqa 10:4 ■ **4:33** Mat. 6:6 ■ **4:35** 1Pad. 17:21; 2Pad. 8:1; Ros. 20:10 □ **4:39** «yawa qapaq» — biz perizimiz boyiche shundaq terjime qilduq. Lékin bu ösümlük we méwisining zadi néme ikenlikni bizge hazir namelum.

⁴⁰ Andin ular yenglar dep ademlerge usup berdi. Lékin ular tamaqni yégili bashlighanda: I Xudaning adimi, qazanda ölüm bar, dep warqirashti. Héchkim uningdin yéyelmid.

⁴¹ Élisha: Azraqqine un élip kélinglar, dédi. U shuni qazan'gha tashlap: Xelqqe usup bergin, yésun, dédi. We mana, qazanda héch zeher qalmidi. ■

⁴² Emdi Baal-Shalishahdin bir adem kélip, Xudaning adimige arpa hosulining tunji méwisidin ash-nan, yeni yigirme arpa nanni we bir xalta kök bashni élip kéliwidi, u: Xelqqe yégili aldigha qoyghin, dédi.

⁴³ Uning xizmetkari: Shuni bir yüz ademning aldida qandaq qoyalaymen? dédi. Élisha: Xelqqe yégili bergin; chünki Perwerdigar mundaq deydu: Ular yeydu we uningdin éship qalidu, dédi. ■

⁴⁴ Shuning bilen u shuni ularning aldida qoydi; ular yédi we del Perwerdigarning déginidek, uningdin éship qaldi.

5

Suriyening qoshunining serdari Naamanning saqaytilishi

¹ Suriye padishahining qoshun serdari Naaman öz ghojisining aldida tolimu qedirlendi we izzetlendi, chünki Perwerdigar uning qoli arqiliq Suriyege nusretler bergenidi. U batur jengchi bolghini bilen, lékin maxaw késilige griptar bolup qalghanidi.

² Emdi Suriyler top-top bolup, bulangchiliqqa chiqip Israildin bir kichik qizni tutup kelgenidi; bu qiz Naamanning ayalining xizmitini qilatti.

³ U xaningha: Kashki, méning ghojam Samariyediki peyghemberning qéshida bolsidi! U uni maxaw késilidin saqaytatti, dédi.

⁴ Naaman bérip xojisigha: — Israilning yurtidin bolghan kichik qiz mundaq-mundaq éytti, dédi.

⁵ Suriye padishahi: Yaxshi! Sen barghin, men Israilning padishahigha bir mektup ewetimen, dédi. Naaman on talant kümüş bilen alte ming shekel altun we hem on kishilik kiyimni élip Israilgha bard. □

⁶ U mektupni Israilning padishahigha apirip tapshurup berdi. Mektupta: — «Bu mektup sang'a yetkende bilgeysenki, men öz xizmetkarim Naamanni séning qéshingha mangdurdum. Sen uni maxaw késilidin saqaytqaysen», dep pütülgenidi.

⁷ Israilning padishahi xetni oqup bolup, öz kiyimlerini yirtip-yirtiwetti we: — Men Xudamu? Kishini öltürüp hem tirildüreyemenmu? Némishqa u kishi: — Bu ademni maxaw késilidin saqaytqin, dep hawale qilidu? Qéni, oylinip körünglar, u derweqe men bilen jeng qilghili bahane izdeydu, dédi. ■

⁸ We shundaq boldiki, Xudaning adimi Élisha Israilning padishahining öz kiyimlerini yirtqinini anghighanda, padishahqa adem ewitip: Némishqa öz kiyimliringni yirtting? U kishi hazir bu yerge kelsun, andin u Israilda bir peyghember bar iken dep bilidu, dédi.

⁹ Naaman atliri we jeng harwisi bilen kélip, Élishaning öyining ishiki aldida toxtidi.

■ 4:41 Mis. 15:25 ■ 4:43 Yuh. 6:9, 11 □ 5:5 «on talant kümüş» — bir talant belkim 30.6 kilogram idi, shunga bu 306 kilogram kümüş idi. «Alte ming shekel altun» — 70 kilogramche bolushi mumkin idi. ■ 5:7 Qan. 32:39; 1Sam. 2:6

10 Élisha bir xewerchini mangdurup Naaman'gha: — Bérip Iordan deryasida yette qétim yuyunup kelgin; shundaq qilsang etliring eslige kélip pakiz bolisen, dédi.

11 Lékin Naaman achchiqlinip yénip kélip: — Mana, u choqum chiqip, méning bilen kórishidu, öre turup Xudasi Perwerdigarning namigha nida qilip, *yara* jayning üstide qolini silkip, maxaw késilini saqaytidu, dep oylap kelgenidim.

12 Demeshqning deryaliri, yeni Abarna bilen Farpar *deryasining suliri* Israilning hemme suliridin yaxshi emesmu? Men ularda yuyunsam pakiz bolmamdim? — dédi. U qattiq ghezeplinip burulup yolgha chiqti.

13 Lékin uning xizmetkarliri uning qéshigha bérip: — I atam, eger peyghember silige éghir bir ishni tapilighan bolsa, qilmasmidila? Undaq bolghan yerde, u silige sugha chüshüp yuyunup, pakiz bolisila, dégen bolsa shundaq qilmamla? — déyishti.

14 Shunga u chüshüp, Xudaning adimining sözige binaen Iordan deryasida yette qétim chömüldi. Shuning bilen uning éti paklinip, kichik balining étidek bolup saqaydi. ■

15 Shuning bilen u barliq hemrahliri bilen Xudaning adimining qéshigha gaytip kélip, uning aldida turup: — Mana emdi pütkül yer yüzide Israildin bashqa yerde Xuda yoq iken, dep bilip yettim; emdi hazir, öz keminengdin bir sowghatni qobul qilghin, dédi.

16 Lékin Élisha: Men xizmitide turuwatqan Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, héch némini qobul qilmasmen, dédi. *Naaman* tola ching turuwalsimu, héch qobul qilmidi.

17 Andin Naaman mundaq dédi: — Eger qobul qilmisang, keminengge topidin ikki qéchir yük bérisun; chünki kemineng bundin kéyin Perwerdigardin bashqa héchqandaq ilahlargha köydürme qurbanliq yaki inaqliq qurbanliqini keltümeydu. □

18 Lékin Perwerdigar keminengning shu bir ishini kechürüm qilghay: ghohamning özi Rimmonning butxanisigha sejde qilmaq üçün kirgende, méning qolumgha yölense men Rimmonning butxanisida tiz püksem, mushu amalsiz tiz pükkinim üçün Perwerdigar men keminengni kechürgey, dédi. □

19 Élisha uninggha: — Sen aman-xatirjemlitke ketkin, dédi. U uningdin ayrilip azghine yol mangdi.

20 Lékin Xudaning adimi Élishaning xizmetkari Gehazi könglide: — Mana, u Suriyelik Naaman élip kelgen nersiliridin ghoham héchnémimi almay, uni bikar ketküzüwétiptu. Lékin Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, men uning keynidin yügürüp bérip, uningdin azraq bir nerse alay, dep oylidi.

21 Shuni dep Gehazi Naamanning keynidin bard. Naaman bir kimning keynidin yügürüp kéliwatqinini körüp, harwisidin chüshüp uning aldigha bérip: Hemme ish tinchliqmu? — dep soridi.

22 U: — Tinchliq, — dédi, — emma ghoham méni mangdurup: Mana emdi Efraim taghliqidin peyghemberlarning shagirtliridin ikki yigit qéshimgha keldi. Bulargha bir talant kümüş bilen ikki kishlik kiyim bersile, dep éytti, — dédi.

■ 5:14 Luqa 4:27 □ 5:17 «inaqliq qurbanliqi» — yaki peqet «qurbanliq». Adette bu söz «inaqliq qurbanliqi» yaki «teshekkür qurbanliqi»ni bildüridu. Uning topini telep qilishi belkim Israildiki shu topa (qurban'gha süpitide) üstide öz qurbanliqlirini qilmaçchi bolghan bolushi mumkin. □ 5:18 «Rimmon» — Suriyening «boran chiqarghuchi but»i idi.

²³ Naaman: — Ikki talant kumüşni qobul qilghin, dep uni zorlap ikki talant kumüşni ikki xaltigha chégip, ikki kishilik kiyimni chiqirip berdi. Bularni Naaman ghulamiridin ikki yigitke yüdküzdi; ular Gehazining aldida bularni kötürüp mangdi.

²⁴ U turghan döngge yetkende bularni ularning qolliridin élip öyige tiqip qoydi; andin bu ademlerni ketküzüwetti.

²⁵ Andin u ghojisining aldigha kirip turdi. Élisha uningdin: — I Gehazi, nege bérip kelding? — dep soridi. U jawab bérip: Qulung héchyerge barmidi, — dédi.

²⁶ Élisha uninggha: — Melum bir kishi harwisidin chüshüp, keynige yénip, séning aldinggha kelgende, méning rohim shu chaghda séning bilen birge barghan emesmu? Bu kishiler kumüş bilen kiyim, zeytun baghliri bilen üzümzarlar, qoy bilen kala, malaylar bilen kénizeklerni qobul qilidighan waqitmu?

²⁷ Lékin hazir Naamanning maxaw késili sanga hem neslingge menggüge chaplishidu, — dédi. Shuning bilen u Élishaning qéshidin chiqqanda qardek aq bolup qaldi.■

6

Paltining béshini su üstide leylitishi

¹ Peyghemberlerning shagirtliri Élishagha: — Mana bizge séning aldingda turuwatqan yérimiz tar keldi.

² Iordan deryasining boyigha bérip, herbirimiz birdin yaghach élip, shu yerde turidighan'gha bir turalghu öy yasayli, — dédi. — Béringlar, dep jawab berdi u.

³ Ularning biri yene: — Iltipat qilip qeminiliring bilen birge barghin, dédi. U: — Bille baray, dédi.

⁴ U ular bilen mangdi. Ular Iordan deryasigha bérip, derex késishke bashlidi.

⁵ Lékin ularning biri derex késiawatqanda paltining béshi sugha chüshüp ketti. U warqirap: — Way ghojam, bu ötne alghan palta idi, dédi.

⁶ Xudaning adimi: Nege chüshti, dep soridi. U chüshken yerni körsitip berdi. U bir shaxni késip, uni sugha tashliwidi, Paltining béshi leylep chiqti.

⁷ U: Uni qolunggha alghin, déwidi, u kishi qolini uzutup uni tutuwaldi.

Élisha pütün bir qoshunni meghlup qilidu

⁸ Suriyening padishahi Israil bilen jeng qiliwatatti. U öz xizmetkarliri bilen meslihetliship, palanchi-pokunchi yerde bargah tikimen, dep békitetti.□

⁹ Xudaning adimi Israilning padishahigha xewer ewitip: — Sen palanchi-pokunchi yerge béréshtin éhtiyat qilghin, chünki Suriyler u yerge chüshmekchi, dédi.

¹⁰ U waqitlarda Israilning padishahi Xudaning adimi özige körsetken jaygha adem ewetip u yerdiki ademlirige éhtiyat qilishni agahlandurdi. Bundaq ish birqanche qétim boldi.□

■ 5:27 Chöl. 12:10; 2Tar. 26:19, 20 □ 6:8 «...meslihetliship, palanchi-pokunchi yerde bargah tikimen, dep békitetti» — yaki «... meslihetliship, ular uninggha: — Palanchi-pokunchi jayda hujum qilghayla, dédi». □ 6:10 «birqanche qétim» — ibraniiy ilida «bir qétim, ikki qétim emes» dégen sözler bilen ipadiliniidu.

11 Buning sewebidin Suriyening padishahi könglide qattiq achchiqlinip, öz xizmetkarlarini chaqirip ulardin: — Arimizdin kimning Israilning padishahi teripide turidighanliqini manga körsitip bermemsiler?! — dep soridi.

12 Lékin xizmetkarlarining biri: — I ghojam padishah undaq emes; belki Israilda turidighan Élisha dégen peyghember sen yatqan hujrangda qilghan sözliringni Israil padishahigha éytip béridu, — dédi.

13 U: Bérip uning nede ikenlikini paylap kélinglar, men adem mangdurup uni tutup kéley, dédi. Ular: — U Dotan shehiride iken, dep xewer qildi.

14 Shuning bilen u shu yerge atliqlar, jeng harwiliri we zor bir qoshunni mangdurdi. Ular kéchisi yétip kélip sheherni qorshiwaldi.

15 Xudaning adimining maliyi seherde turup chiqsa, mana, bir atliqlar we jeng harwiliri qoshuni sheherni qorshiwalganidi. Malay uninggha: Apla, i ghojam, qandaq qilarmiz? — dédi.

16 Lékin u: Qorqmighin; mana biz bilen birge bolghanlar ular bilen birge bolghanlardin köptur, dédi.

17 Emdi Élisha dua qilip: I Perwerdigar, malayimning közlorini köreleydighan qilip achqaysen, dédi. U waqitta Perwerdigar yigitning közlorini achi we u eyni ehwalni kördi; mana, pütkül tagh Élishani chöridep turghan yalqunluq at we jeng harwiliri bilen tolghanidi.

18 Suriyeler chüshüp u terepke kelgende, Élisha Perwerdigargha dua qilip: Bu xelqni korluq bilen urghin, dédi. Shuning bilen U Élishaning tiliki boyiche ularni korluq bilen urdi.

19 Élisha ulargha: Bu *siler izdigen* yol emes we *siler izdigen* sheher emes; méning keynimdin egishinglar, silerni siler izdigen ademning qéshigha bashlap baray, dep ularni Samariyege bashlap bardı.

20 We shundaq boldiki, ular Samariyege kirgende Élisha: I Perwerdigar, ularning közlorini köreleydighan qilip achqaysen, dédi. Perwerdigar ularning közlorini achi; we mana, ular Samariyening otturida turatti.

21 Israilning padishahi ularni körgende Élishadin: I atam, ularni öltürüwéteymu? Ular ni öltürüwéteymu? dep soridi.

22 U: — Sen ularni öltürme; hetta özüng qilich we oqyaying bilen esir qilghanliringni öltürmeydighan yerde, bularni öltürüşke bolamti? Eksiche, ularning aldigha nan, su qoyghin; shuning bilen ular yep-ichip öz ghojisigha yénip ketsun, dédi. □

23 Shundaq qilip, u ulargha chong ziyapet berdi; ular yep-ichip bolghandin kéyin, andin ularni yolgha saldi. Ular ghojisining yénigha qaytti. Shuningdin kéyin Suriyedin bulangchilar shaykiliri Israilning zéminigha qayta bésip kirmidi.

Perwerdigar Samariyeni qutquzidu

24 Kéyin shundaq boldiki, Suriyening padishahi Ben-Hadad pütkül qoshunini yighip Samariyeni muhasirige aldi.

□ 6:22 «...bularni öltürüşke bolamti?» — démek, sen özüng mushu Suriylerni esirge tutqan emesen; hetta ularni shundaq tutqan bolsangmu, u chaghda (kona «urush exlaqi» boyiche) ularni öltürüwetmeyttig.

²⁵ Shuning bilan Samariyede zor acharchiliq boldi. Ular uni shunche uzun qamal qildiki, bir éshék béshi seksen shekel kúмышshke, we kepter mayiqining bir chinisining töttin biri besh shekel kúмышshke yaraytti. □

²⁶ Israilning padishahi sépilning üstidin ötkende, bir ayal uninggha: I ghojam padishah, yardem bergine! dep peryad kötürdi.

²⁷ U: Eger Perwerdigar sanga yardem bermise, men sanga qandaq yardem qilay? Ya xamandin ya üzüm kölchikidin yardem tépilamdu?, — dédi.

²⁸ Padishah emdi uningdin yene: Néme derding bar? dep soridi. U: Mana bu xotun manga: Oghlungni bergin, biz uni bugün yeyli. Ete bolsa méning oghlumni yeymiz, dédi.

²⁹ U waqitta biz méning oghlumni qaynitip pishurup yéduq. Etisi men uninggha: Emdi sen oghlungni bergin, uni yeyli désem, u öz oghlini yoshurup goydi, — dédi. ■

³⁰ Padishah ayalning sözini anglap kiyimlerini yirtip-yirtiweetti. U sépilda kétiwatqanda, xelq uning kiyimining ichige, yeni étige böz kiygenlikini körüp qaldi.

³¹ *Padishah*: — Eger Shafatning oghli Élishaning béshi bugün ténide qalsa, Xuda méning béshimni alsun we uningdinmu artuq jazalisun! — dédi. □ ■

³² Emma Élisha öz öyide olturatti; aqsaqallarmu uning bilen bille olturghanidi. Padishah uning aldigha bir ademni mangdurghanidi. Lékin u xewerchi u yerge yétip barmayla, Élisha aqsaqallargha: — Mana bu jallatning balisining béshimni alghili adem mangdurghanliqini kördünglarmu? Emdi xewerchi kelgende ishikni ching taqap ichidin tiriwélinglar. Mana uning keynidin kelgen ghojisining qedimining awazi angliniwatmamdu? — dédi.

³³ U ular bilen sözlisiwatqanda, mana xewerchi uning qéshigha chüshüp kélip: «Padishah: «Mana bu balayi'apetning özi Perwerdigar teripidin keldi; men zadi néme dep Perwerdigargha yene ümid baghliyalarmen?» deydu, dédi. □

7

¹ Élisha: Perwerdigarning sözini anglanglar! Perwerdigar mundaq deydu: — Ete mushu waqitlarda Samariyening derwazisida bir xalta aq un bir shekelge we ikki xalta arpa bir shekelge sétilidu, — dédi. □

² Emma padishah bélikini tutup mangghan qoshun emeldari bolsa, Xudaning adimige: Mana, hetta Perwerdigar asmán'gha tünglük achsimu, undaq ishning bolushi mumkinmu?! dédi. U: — Sen öz közüng bilen körisen, lékin shuningdin yémeysen, dédi.

³ Emdi derwazining tüwide töt maxaw késili bar adem olturatti. Ular bir-birige: Néme üçün mushu yerde ölümni kütüp olturimiz? ■

□ **6:25 «saksen shekel»** — 900 gram, «besh shekel» 55 gram bolatti. Mushu yerdiki «bir chining töttin biri»ning hejimi belkim 0.25 litrche idi; «chine» ibraniy tilida «kab» bilen ipadilinidu. ■ **6:29** Qan. 28:53 □ **6:31 «Eger Shafatning oghli Élishaning béshi bugün ténide qalsa...»** — Israilning padishahi (Yoram, 8-babni körüng) némishqa Élishagha shundaq öch? Shühbisizki, u padishahni but-

pereslikli (3:3ni körüng) üçün daim eyibligeckhe, uninggha öch idi; Élisha yene, bu balayi'apetler del butpereslikimizdin béshimizgha chüshken, dep agah bergen bolsa kérek. ■ **6:31** 1Pad. 19:2 □ **6:33 «xewerchi uning qéshigha chüshüp kélip: «Padishah: «Mana bu balayi'apetning özi... yene ümid baghliyalarmen?» deydu, dédi»** — xewerchi, shühbisizki, padishahning öz sözlirini yetküzüwatidu.

□ **7:1 «xalta»** — mushu ayette «xalta» (ibraniy tilida «séah») texminen 4 litrche kélidu. ■ **7:3** Law.

⁴ Sheherge kireyli dések, sheherde acharchiliq bolghachqa, u yerde ölimiz; bu yerde oltursaqmu ölimiz. Qopup Suriylarning leshkergahigha kéteyli. Ular bizni ayisa tirik qalimiz; bizni öltüreyli dése ölimiz, xalas, — déyishti.

⁵ Shuni dep ular kechqurun Suriylarning leshkergahigha barghili qopti. Leshkergahining qéshigha yétip kelgende, mana héch kishi yoq idi.

⁶ Chünki Perwerdigar Suriylarning leshkergahigha jeng harwiliri, atlar we zor chong qoshunning sadasini anglatqanidi. Shuni anglap ular bir-birige: Mana, Israilning padishahi bishek Hittiylarning padishahlrini we Misirliqlarning padishahlrini üstimizge hujum qilghili yalliwapu, déyishti;

⁷ kechqurun qozghilip chédirlirini, at bilen ésheklirini tashlap leshkergahni shu péti qoyup, öz janlrini qutquzush üçün beder qachqanidi.

⁸ Maxaw késili bar ademler leshkergahning yénigha kélip, bir chédirgha kirip, yep-ichip uningdin kümüş bilen altunni we kiyimlarni élip yoshurup qoyushti. Andin ular yénip kélip, yene bir chédirgha kirip u yerdiki oljinimu élip yoshurup qoyushti.

⁹ Andin ular bir-birige: Bizning bundaq qilghinimiz durus emes. Bügün qutluq xewer bar kündür, lékin biz tinmay turuwatimiz. Sehergiche qalsaq bu yamanliq béshimizgha chüshidu. Uning üçün emdi bérip padishahning ordisdikilerge bu xewerni yetküzeyli, dédi.

¹⁰ Shuning bilen ular bérip sheherning derwazisidiki pasibanlarni chaqirip ulargha: Biz Suriylarning leshkergahigha chiqsaq, mana héchkim yoq iken, hetta ademning shepesimu yoqtur; belki atlar baghlaqliq, éshekler baghlaqliq bolup, chédirlar eyni péti turidu, dédi.

¹¹ Derwazidiki pasibanlar shu xewerni towap élan qilip, padishahning ordisigha xewer yetküzdi.

¹² Padishah kéchisi qopup xizmetkarlirigha: — Men Suriylarning bizge néme qilmaqchi bolghinini silerge dep bérey. Ular bizning acharchiliqta qalghinimizni bilip, leshkergahdin chiqip dalada mökünüwélip: — Israilar sheherdin chiqsa, biz ularni tirik tutup, andin sheherge kireleyimiz, déyishken gep, dédi.

¹³ Xizmetkarliridin biri jawab bérip: — Birnechke kishini sheherde qalghan atlardin beshni élip (ularning aqiwiti bu yerde qalghan Israilning barliq kishiliriningkidin, hetta halak bolghanlarningkidin better bolmaydu!), ularni körüp kélishe eweteyli, dédi.

¹⁴ Shuning bilen ular ikki jeng harwisi bilen ulargha qatidighan atlarni teyyar qildi. Padishah ularni Suriylarning qoshunining keynidin ewetip: — Bérip ehwalni körüp kélinglar, dep buyrudi.

¹⁵ Bular ularning izidin Iordan deryasighiche qoghlap bard; we mana, pütkül yol boyi Suriylar aldirap qachqanda tashliwetken kiyim-kéчек we herxil eswab-üsküniler bilen tolghanidi. Elchiler yénip kélip padishahqa shuni xewer qildi.

¹⁶ U waqitta xelq chiqip Suriylarning leshkergahidin oljilarni talidi; shuning bilen Perwerdigarning éytqan sözidek, bir xalta aq un bir shekelge, ikki xalta arpa bir shekelge sétildi.

¹⁷ Emdi padishah bilikini tutup mangghan héliqi emeldarni derwazini bashqurushqa teyinlep qoyghanidi. Emdi xalayıq derwazidin étilip chiqqanda uni dessep-cheyliwetti we shuning bilen u öldi. Bu ish padishah Xudaning adimini tutmaqchi bolup, uning aldigha barghanda, del Élisha éytqandek boldi.

¹⁸ Shuning bilan Xudaning adimi padishahqa éytqan shu söz emelge ashurildi: «Ete mushu waqitlarda Samariyening derwazisida ikki xalta arpa bir shekelge we bir xalta aq un bir shekelge sétilidu».

¹⁹ Emma héliqi emeldar Xudaning adimige: — «Mana, hetta Perwerdigar asman'gha tünglük achsimu, undaq bir ishning bolushi mumkinmu?!» dégenidi. U: — «Sen öz közüng bilen körisen, lékin shuningdin yémeysen», dégenidi.

²⁰ Uninggha hem del shundaq boldi; chünki xelq uni derwazida dessep öltürgenidi.

8

Élisha yene bir qétim Shunemlik ayalgha yardem béridu

¹ Élisha özi oghlini tirildürgen ayalgha nesihet qilip: — Sen we öz öydikiliring bilen bérip, qeyerde olturghudek jay tapsang, u yerde turghin; chünki Perwerdigar: — Acharchiliq bolsun, dep békitti. Bu acharchiliq zéminda yette yilghiche tügimeydu, dédi.■

² Shuning bilen u ayal Xudaning adimi éytqandek öz öydikiliri bilen bérip, Filistiylerning yurtida yette yilghiche turdi.

³ We shundaq boldiki, yette yil ötkende, ayal Filistiylerning yurtidin yénip keldi; u padishahtin öyi bilen zéminini özige qayturup bérishni iltimas qilghili bardı.

⁴ Shu waqıtta padishah Xudaning adimining xizmetkari Gehazi bilen sözliship uninggha: — Élisha qilghan hemme ulugh emellerni manga bayan qilip bergin, dewatatti.

⁵ We shundaq boldiki, u padishahqa Élishaning qandaq qilip bir ölükni tirildürgenlikini dep bériwatqanda, Élisha oghlini tirildürgen shu ayal padishahtin öz öyi we zéminini qayturup bérishni iltimas qilghili keldi. Gehazi: — I padishah ghojam, mana, bular men éytqan ayal we Élisha ölüm din tirildürgen oghli del shu, dédi.

⁶ Padishah ayaldin soriwidi, u shu weqeni uninggha dep berdi. Shuning bilen padishah bir aghwatni belgilep: — Uning hemme telluqatlırını yandurup bergin we shuningdek öz yurtidin ketken künden tartip bu waqıtqiche yéridin chiqqan hosulning barlıq kırımını uninggha bergin, dédi.

Élisha Hazael bilen körüşidu

⁷ Emdi Élisha Suriyening padishahi Ben-Hadad késel yatqinida Demeshqge keldi. Padishahqa: Xudaning adimi bu yerge keldi, dep xewer bérildi.

⁸ Padishah Hazaelge: — Özüng bir sowgha élip, Xudaning adimining aldigha bérip uning bilen körüşüp, u arqılıq Perwerdigardin méning toghramda: «U bu késeldin saqiyamdu, saqaymaydu» dep sorighin, — dédi.■

⁹ Shuning bilen Hazael uning bilen körüşüşke bardı. U özi bilen Demeshqtiki herxil ésil mallardin qiriq töge sowgha élip, uning aldigha bérip: «Oghlung Suriyening padishahi Ben-Hadad méni ewetip, bu késeldin saqiyimenmu, saqaymaymenmu?» dep soraydu, — dédi.

10 Élisha uninggha: — Bérip uninggha: — Choqum saqiyisen, dep éytqin. Lékin Perwerdigar manga qandaqla bolmisun u choqum ölidu, dep wehiy qildi, dédi.

11 Xudaning adimi taki Hazael xijil bolup ketküche uninggha tikilip qarap turdi, andin Xudaning adimi yiglashqa bashlidi.

12 Hazael: — Ghojam némishqa yiglayla! dep soridi. U: — Men séning Israillargha qilidighan yaman ishliringni bilimen; chünki sen ularning qorghanlirini köydürüp, yigitlirini qilich bilen öltürüp, ushshaq balilirini chörüp tashlap, hamilidar ayallirining qarnini yériwétisen, dédi. ■

13 Hazael: — Menki ittek bir qulung néme idim, undaq ulugh ishlarni qilalamtim? Élisha: — Perwerdigar manga séning Suriyening padishahi bolidighanliqini melum qildi, dédi.

14 U Élishaning qéshidin chiqip ghøjisining yénigha bardı. Ben-hadad uningdin: — Élisha sanga néme dédi, dep soridi. U: — U manga silining toghrılırida, choqum saqiydu, dep éytti, dédi.

15 Etisi Hazael bir parche bözni élip, sugha chilap padishahning yüzini etti. Shuning bilen u öldi; we Hazael uning ornida padishah boldi.

Yehoshafatning oghli Yehoram Yehudaning padishahi bolushi atisi bilen 2Tar. 21:2-20

16 Israılning padishahi, Ahabning oghli Yoramning seltenitining beshinchi yilida, Yehoshafat téxi Yehudaning padishahi waqtida, Yehoshafatning oghli Yehoram Yehudaning padishahi boldi. □ ■

17 U padisah bolghanda ottuz ikki yashta bolup, Yérusalémدا sekkiz yil seltenet qildi.

18 U Ahabning jemeti qilghandek Israıl padishahlirining yolida yürdi (chünki uning ayali Ahabning qizi idi); u Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi.

19 Lékin Perwerdigar Dawutqa: — Séning bilen oghulliringgha «menggü öchmeydighan chiragh» bérimen dégen wedisi tüpeylidin u Yehudani xarab qilishni xalimidi. □ ■

20 Uning künliride Édom Yehudaning idare qilishigha isyan kötürüp, azad bolup öz aldigha bir padishahliq tiklidi. ■

21 Shuning bilen Yoram hemme jeng harwiliri bilen yolgha chiqip Zair shehirige ötti. U kéchisi ornidin turup, özini we jeng harwilirining serdarlirini qorshiwalghan Édomlargha hujum qilip, ularni meghlup qildi; lékin axirida Yehuda leshkerliri öz öylirige qéchip ketti. □

■ **8:12** 2Pad. 10:32; 12:17; 13:7 □ **8:16** «Yoram» — «Yehoram»ning bashqa birxil shekli. Mushu ayette ikki Yehoram bar; birinchisi Israıl, yeni shimaliy padishahliqning padishahi, ikkinchisi Yehudaning padishahi. «Yehoshafat téxi Yehudaning padishahi waqtida, Yehoshafatning oghli Yehoram Yehudaning padishahi boldi» — démek, Yehoshafat we oghli Yehoram ikkisi teng seltenet qilidu.

■ **8:16** 2Tar. 21:4, 5 □ **8:19** «Dawut ... bir chiragh... bérimen» — «1Pad.» 11:36 we izahatni körüng. «Chiragh» — bu köchme menilik söz bolup, Dawutning xandanini körsitidu, elwette; xandanning mewjut bolghanliqi (1) Dawutning Xudagha sadiq bolghanliqigha guwahliq béridighan «chiragh» bolidu; (2) Xudaning Dawutqa: Sen arqılıq pütkül dunyani soraydighan Mesih tughulidu, dep bergen wediside turidighanliqigha guwahliq béridighan «chiragh» bolidu. ■ **8:19** 2Sam. 7:13; 1Pad. 11:36; 15:4; Zeb. 13:2:17-18 ■ **8:20** Yar. 27:40; 2Tar. 21:8 □ **8:21** «Yoram hemme jeng harwiliri bilen...»

— «Yoram» yaki «Yehoram». «Zair shehirige ötti» — yeni Iordan deryasidin ötti. «axirida Yehuda leshkerliri öz öylirige qéchip ketti» — eyni tékiste «Yehuda» dégen söz yoq. Lékin mushu yerde «leshkerler» (ibraniy tilida «xelq») Yehudiy leshkerlerni körsetse kérek.

²² Shuning bilan Édomlar Yehudaning h k mranliqidin b g n'giche azad boldi. U waqitta Libnahmu isyan k t r p azad boldi.

²³ Emdi Yoramning bashqa ishliri hem qilganlirining hemmisi bolsa «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» d gen kitabta pütülgen emesmidi?
□

²⁴ Yoram  z ata-bowiliri arisida uxli di we «Dawutning shehiri»de ata-bowilirining y nida depne qilindi. Oghli Ahaziya uning ornida padishah boldi. ■

Ahaziya seltenet qilidu

2Tar. 22:1-6

²⁵ Israilning padishahi, Ahabning oghli Yoramning seltenitining on ikkinchi yili, Yehuda padishahi Yehoramning oghli Ahaziya Yehudagha padishah boldi. ■

²⁶ Ahaziya padishah bolghanda yigirme ikki yashta bolup, Y rusal mda bir yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Ataliya idi; u Israil padishahi Omrining qizi idi. ■

²⁷ Ahaziya Ahabning jemetining yolida y r p Ahabning jemeti qilghandek, Xudaning neziride rezil bolghanni qildi; chünki u Ahabning k y'oghli bolup uninggha hemjemet idi.

²⁸ Ahabning oghli Yoram Suriyening padishahi Hazael bilen Gil adtiki Ramotta soqushqanda Ahaziya uninggha hemdemliship soqushqa chiqqanidi. Suriylar Yoramni zeximlendürdi.

²⁹ Yoram padishah Ramahda Suriye padishahi Hazael bilen soqushqanda Suriylardin yügen zexmini dawalitish  ch n, Yizreelge y nip keldi. Ahabning oghli Yoram k sel bolghachqa, Yehudaning padishahi, Yehoramning oghli Ahaziya uni yoqlighili Yizreelgimu bardı. ■

9

Yehu padishah bolidu

¹  lisha peyghember peyghemberlarning shagirtliridin birini chaqirip, uninggha: – B lingni baghlap bu may qachisini qolunggha  lip, Gil adtiki Ramotqa barghin. ■

² U yerge barghanda Nimshining newrisi, Yehoshafatning oghli Yehuni t pip,  yige kirip, uni öz buraderliri arisidin ornidin turghuzup, ichkiriki  yge bashlap kir.

³ Andin qachidiki mayni b shigha quyup: Perwerdigar mundaq deydu: – Men s ni Israilgha padishah bolushqa mesih qildim, d gin; shuni dep bolupla ishikni  chip, q chip chiqqin, hayal bolma» – d di. ■

⁴ Shuning bilen shu yash peyghember yigit Gil adtiki Ramotqa bardı.

⁵ U yerge kelgende, mana, qoshunning serdarliri u yerde olturatti. U: – I serdar, sanga bir sözüm bar, d di.

Yehu: – Qaysimizgha? – dep soridi.

U: – Sanga, i serdar, d di.

□ **8:23** «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» — bu kitab Tewrattiki «Tarix-tezkire»ning  zi emes, biraq sh bhisiyki, Tewrattiki «Tarix-tezkire» bu kitabtin k p uchurlarni alghan. ■ **8:24** 2Tar. 21:19 ■ **8:25** 2Tar. 22:1 ■ **8:26** 2Tar. 22:2 ■ **8:29** 2Pad. 9:15; 22:6, 7 ■ **9:1** 1Pad. 19:16 ■ **9:3** 2Tar. 22:7

6 U qopup öyge kirdi. Yigit béshigha mayni quyup uninggha mundaq dédi: Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — Men séni Perwerdigarning xelqige, yeni Israilgha padishah bolushqa mesih qildim.

7 Sen öz ghojang Ahabning jemetini yoqitisen; chünki öz qullirim peyghem-berlerning qéni üçhün we Perwerdigarning hemme qullirining qéni üçhün Yizebeldin intişam alay. □

8 Ahabning pütkül jemeti yoqilidu; Ahabning jemetidin Israildiki hemme erkeklerni hetta ajiz yaki méyip bolsun hemmisini halak qilimen. □ ■

9 Men Ahabning jemetini Nibatning oghli Yeroboamning jemetidek we Axiyahning oghli Baashaning jemetidek yoq qilimen. ■

10 Itlar Yizebelni Yizreeldiki shu parche yerde yeydu. Héchkim uni depne qilmaydu».

Shuni dep bolupla yigit ishikni échip qéchip ketti. □ ■

11 Yehu öz ghojisining xizmetkarlirining qéshigha yénip chiqqanda, ular uningdin: — Hemme ish tinchliqmu? Bu telwe séni néme ish bilen izdep keptu? — dep soridi.

U ulargha: Siler shu kishi we uning sepsetelirini bilisiler, — dédi. □

12 Ular: Yalghan éytma! Bizge dep bergine! déwidi, u: — U manga mundaq-mundaq dep, Perwerdigar mundaq deydu: — «Séni Israilning üstide padishah bolushqa mesih qildim» dep éytti — dédi.

13 Shuning bilen ularning hemmisi tonlirini sélip, pelempeyde yéyip uninggha payandaz qildi. Ular kanay chélip: «Yehu padishah boldi!» dep jakarlashti.

14 Shuning bilen Nimshining newrisi, Yehoshafatning oghli Yehu Yoramni qestlimekchi boldi. U waqitta Yoram bilen barliq Israillar Giléadtiki Ramotta turup, u jayni Suriyening padishahi Hazaelning hujumidin muhapizet qiliwatatti.

15 Emdi Yoram padishah Suriyening padishahi Hazael bilen soqushqanda Suriylerdin yégen zexmidin saqiyish üçhün Yizreelge yénip kelgenidi. Yehu bolsa öziqe *egeshkenlerge*: Silerge layiq körünse, Yizreelge bérip xewer bergüdek héchkimni sheherdin qachurmanglar, dégenidi. ■

16 Yehu bir jeng harwisini heydep Yizreelge bardı, chünki Yoram u yerde késel bilen yatqanidi (Yehudaning padishahi Ahaziya Yoramni yoqlighili chüshüp kelgenidi).

17 Emdi közetchi Yizreelning munarida turup, Yehu qatarliq bir top ademlerni kördi. U: «Bir top ademlerni kördüm» dédi. Yoram: Bir atliq kishini ularning aldigha ewetinglar, u ulardin: — Hemme ish tinchliqmu? — dep sorisun, dédi.

18 Shuning bilen atliq bir kishi ularning aldigha bérip: — Padishah, hemme ish tinchliqmu, dep soridi, dédi.

Yehu: — Tinchliqmu, emesmu, buning bilen néme karing? Burulup méning keynimdin mang, — dédi. Közetchi *padishahqa* xewer bérip: — Xewerchi ularning qéshigha bardı, lékin qaytip kelmidi» — dédi.

□ 9:7 «Yizebeldin intişam alay» — ibraniy tilida «Yizebelning qolidin intişam alay». □ 9:8 «hemme erkekler» — ibraniy tilida: «tamgha qarap siyidighan herbiri» dep ipadlinidu. «ajiz yaki méyip bolsun hemmisini» — bashqa birxil terjimisi: «yaki qul yaki hör bolsun, hemmisini...». ■ 9:8 1Pad. 21:21 ■ 9:9 1Pad. 14:10; 15:29; 16:3,11 □ 9:10 «Yizreeldiki shu parche yer» — Ahab padishah Nabottin qestlep taritiwalghan yerni körsitidu. «1Pad.» 21:1-24ni körtüg. ■ 9:10 1Pad. 21:23 □ 9:11 «sepseteliri» — yaki peqet «gepliri». ■ 9:15 2Pad. 8:29

19 Shuning bilan u yene bir atliq kishini mangdurdi. U ularning aldigha bérip: — Padishah, hemme ish tinchliqmu, dep soridi, dédi.

Yehu: — Tinchliqmu, emesmu, buning bilan néme karing? Burulup méning keynimdin mang, dédi.

20 Kózetchi *padishahqa* xewer bérip: — Xewerchi ularning qéshigha bardi, lékin qayit kelmidi. Emdi ularning harwa heydishi Nimshining oghli Yehuning heydishidek iken, chünki u telwilerche heydeydu, dédi.

21 Yoram: — Harwini qétinglar, dep buyruwidi, uning jeng harwisini qétip teyyarlidi. Andin Israilning padishahi Yoram bilan Yehudaning padishahi Ahaziya, herbiri öz jeng harwisigha olturup, Yehuning aldigha bérishqa chiqti; ular uning bilan Yizreellik Nabotning étizliqida uchrashti. □

22 Yoram Yehuni körgende, «I Yehu, hemme ish tinchliqmu? dep soridi. U: — Anang Yizebelning qilghan buzuqchiligi we jadugerlikki shunche jiq tursa, qandaqmu tinchliq bolidu?! — dédi. □

23 Shuning bilan Yoram harwini yandurup Ahaziyağa: «I Ahaziya, asiyliq!» dep warqirap beder qachtı.

24 Yehu oqyasini qoligha élip, oq sélip Yoramning *keyni teripidin* uning ikki mürisining ariliqidin atti. Ya oqi uning yurikidin téship chiqti we u öz harwisigha yiqilip chüshti.

25 Yehu öz yénidiki emeldari Bidkargha: Uni élip Yizreellik Nabotning étizliqigha tashlighin. Yadingda bolsunki, men bilan sen uning atisi Ahabning keynidin bille mangghanda, Perwerdigar uning toghrisida mundaq bir höküm-wehiyni éytqan: — □

26 «Men tünügün Nabotning qéni bilan uning oghullirining qénini kördüm, deydu Perwerdigar: Mana bu *qan qerzini* del bu étizliqta sanga yandurimen, deydu Perwerdigar». Emdi Perwerdigarning shu sözi boyiche, uni élip shu yerge tashlighin, — dédi. ■

27 Yehudaning padishahi Ahaziya buni körgende «Baghdiki rawaq yoli» bilen qachtı. Lékin Yehu uning keynidin qoghlap: «Uni étinglar!» dep buyruwidi, ular uni Ibléamning yénida, Gur égzilikige chiqqan yolda atti. U Megidoghiche qéchip u yerde öldi. □ ■

28 Shuning bilan uning xizmetkarliri uning jesitini jeng harwisigha sélip, Yérusalémğa élip bérip, «Dawutning shehiri»de ata-bowilirining yénigha öz qebriside depne qildi

29 (Ahabning oghli Yoramning seltenitining on birinchi yilida Ahaziya Yehudagha padishah bolghanidi).

30 Yehu emdi Yizreelge keldi, Yizebel shuni angap közlige sürme sürüp, chachlirini tarap, dérizidin qarap turatti.

31 Yehu derwazidin kirgende u uninggha: I Zimri, öz ghojangning qatili, hemme ish tinchliqmu? — dep soridi. □ ■

32 Yehu béshini kötürüp, dérizige qarap turup: — Men terepte turidighan kim bar? dep soriwidi, ikki-üch aghwat dérizidin uninggha qaridi.

□ 9:21 «ular uning bilan Yizreellik Nabotning étizliqida uchrashti» — «1Pad.» 21:1-24ni körüng.

□ 9:22 «buzuqchiliq» — mushu yerde hem zinaxorluqning özi hem köchme menide butpereslikni körsetse kérek. □ 9:25 «...mundaq bir höküm-wehiyni éytqan» — ibranıy tilida «...mundaq bir yükni salghan. Adette «yük» Xudaning hökümi yaqi jazasini jakarlaydighan wehiyi idi. ■ 9:26 1Pad. 21:19 □ 9:27 ««Baghdiki rawaq yoli» bilen» — yaqi «Beyt-Haggan'gha baridighan yol bilen».

■ 9:27 2Tar. 22:7-9 □ 9:31 «Zimri» — 44 yil ilgiri Israil padishah Élahdin yüz örüp uni öltürgen. «1Pad.» 16:9-20ni körüng. ■ 9:31 1Pad. 16:18

³³ U: Shu ayalni töwen'ge tashlanglar, déyishigila, ular uni töwen'ge tashlidi. Shuning bilan uning qéni hem tamgha hem atlargha chéchildi. U uni atlirigha dessitip üstidin ötüp ketti.

³⁴ Andin u öyge kirip yep-ichkendin kéyin: Bu leniti ayalning jesitini tekshürüp, uni depne qilinglar. Chünki némila bolmisdur u padishahning melikisidur, dédi. ■

³⁵ Lékin ular uni depne qiliwéteyli dep bériwidi, uning bash söngiki, ayaghliri we qolining alqinidin bashqa héch yérini tapalmidi.

³⁶ Ular yénip kélip bu xewerni uninggha dégende u: — Bu ish Perwerdigar Öz quli Tishbiliq Iliyas arqiliq éytqan munu sózining emelge ashurulushidur: — «Itlar Yizreeldiki shu parche yerde Yizebelning göshini yeydu. ■

³⁷ Yizebelning ölüki sirtta, Yizreeldiki shu parche yerde qighdek yéyilip kétidu we shuning bilan héchkim: «U Yizebel iken» déyelmeydu» — dédi.

10

Yehu Ahabning jemetidikilerni yoqitidu

¹ Emdi Samariyede Ahabning yetmish oghli bar idi. Yehu xetlerni yézip Samariyege, yéni Yizreeldiki emeldar-aqsaqallargha we Ahabning jemetidiki pasibanlarga ewetti. Xetlerde mundaq déyildi: —

² «Siler bilen bille ghojaglarning oghulliri, jeng harwiliri bilen atlar, qorghanlıq sheher we sawut-qorallarmu bardur; shundaq bolghandin kéyin bu xet silerge tegkende,

³ öz ghojaglarning oghulliridin eng yaxshisini tallap, öz atisining textige olturghuzup, ghojaglarning jemeti üçün soqushqa chiqinglar!».

⁴ Lékin ular dekke-dükke chüshüp intayin qorqushup: Mana ikki padishah uning aldida put tirep turalmighan yerde, biz qandaqmu put tirep turalaymiz? — déyishti.

⁵ Shuning bilen orda béshi, sheher bashliq, aqsaqallar bilen pasibanlar Yehuga xewer yetküzüp: Biz séning qulliringimiz; sen hernéme buyrusang shuni qilimiz; héchkimni padishah qilmaymiz. Sanga néme muwapiq körünse shuni qilghin, dep éytti.

⁶ Yehu ikkinchi xetni yézip, xette: — «Eger men terepte bolup, méning sözlirimge kirishke razi bolsanglar öz ghojaglarning oghullirining bashlirini élip, ete mushu waqitta Yizreelge, méning qéshimgha ularni keltürünglar. Emdi padishahning oghulliri yetmish kishi bolup, özlirini baqqan sheherning ulughlirining qéshida turatti. □

⁷ Xet ulargha tegkende ular shahzadilerni, yetmisheylenning hemmisini öltürüp, bashlirini séwetlerge sélip, Yizreelge Yehuga ewetti.

⁸ Bir xewerchi kélip Yehuga: Ular shahzadilarning bashlirini élip keldi, dep xewer bergende, u: Ularni ikki dówe qilip, derwazining aldida ete etigen'giche qoyunglar, dédi.

■ 9:34 1Pad. 16:31 ■ 9:36 1Pad. 21:23 □ 10:6 «bashlirini élinglar» — Yehuning telipi belkim qesten müjmel déyilgenidi. Ibraniy tilida «bashlirini élish» dégenlik «özlirini élip kélish» yaki «öltürüş» dégen ikki bisliq menide idi. Aqsaqallar we pasibanlar padishahning oghullirini öltürgendin kéyin, Yehu ularni «Ular men bilen teng bu ishlargha mes'ul» dep körsiteleytti.

9 Etigende u chiqip, u yerde turup pütkül xalayiqqa: Siler bigunahsiler; mana, men özüm ghojamgha qest qilib uni öltürdüm; lékin bularning hemmisini kim chépip öltürdi? □

10 Emdi shuni bilinglarki, Perwerdigarning héch sözi, yeni Perwerdigar Ahabning jemeti toghrisida éytqinidin héchbir söz yerde qalmaydu. Chunki Perwerdigar Öz quli Iliyas arqiliq éytqinigha emel qildi, — dédi.■

11 Andin kéyin Yehu Yizreelde Ahabning jemetidin qalghanlarning hemmisi, uning teripidiki barliq erbablar, dost-aghiniliri we kahinlirini héch kimni qaldurmay öltürdi.

12 Andin u ornidin turup, Samariyege bardi. Yolda kétiwétip «padichilargha tewe Beyt-Eked»ke yetkende □

13 Yehu Yehuda padishahi Ahaziyaning qérindashliri bilen uchrashiti. U ulardin: Siler kim? — dep soridi.

«Ahaziyaning qérindashliri, padishahning oghulliri we xanishning oghulliridin hal sorighili barimiz, dédi. □ ■

14 U: Ularni tirik tutunglar! dep buyrudi. Andin ademliri ularni tirik tutti, andin hemmisini Beyt-Ekedning quduqining yénida öltürüp, ularning héch birini qoymidi. Ular jemiy qiriq ikki adem idi.

15 U u yerdin kétip barghanda uning aldigha chiqqan Rekabning oghli Yehonadabqa yoluqti. U uninggha salam qilip: Méning könglüm sanga sadiq bolghandek, séning könglüngmu manga sadiqmu? — dédi.

Sadiq, dédi Yehonadab.

Yehu: — Undaq bolsa qolungni manga bergin, dédi. U qolini bériwidi, Yehu uni jeng harwisigha élip chiqip, öz yénida jay bérip □

16 uninggha: Men bilen bérip, Perwerdigargha bolghan qizghinliqimni körgin, dédi. Shuning bilen u uni jeng harwisigha olturghuzup heydep mangdi.

17 U Samariyege kelgende Ahabning jemetidin Samariyede qalghanlarning hemmisini qirip tügetküche öltürdi. Bu ish Perwerdigarning Iliyasqa éytqan sözining emelge ashurulushi idi.■

Yehuning Baal dégen butning kahin-peyghemberlirini qetl qilishi

18 Andin Yehu hemme xalayiqli yighdurup, ulargha mundaq dédi: — Ahab Baalning xizmitini az qilghan, lékin Yehu uning xizmitini köp qilidu.

19 Buning üçün Baalning barliq peyghemberlirini, uning qulluqida bolghanlarning hemmisi bilen barliq kahinlirini manga chaqiringlar; héchkim qalmisun, chunki Baalgha chong qurbanliq sun'ghum bar; herkim hazir bolmisa jénidin mehrum bolidu, dédi. Lékin Yehu bu ishni baalpereslerni yoqitish üçün hiyligerlik bilen qildi.

□ **10:9** «Siler bigunahsiler; mana, men özüm ghojamgha qest qilib uni öltürdüm; lékin bularning hemmisini kim chépip öltürdi?» — Yehu hiyligerlik bilen sheherdiki we Yizreeldiki emeldarlarni men terepte turidu, men bilen teng mushu ishlargha mes'ul, dep xalayiqqa körsetmekchi. ■ **10:10** 1Pad. 21:19, 21, 29 □ **10:12** ««padichilargha tewe Beyt-Eked»ke» — yaki «qoy padichilar yighilidighan jay»gha...» □ **10:13** «hal sorighili barimiz» — ibranii tilida «hal sorighili chüshimiz».

■ **10:13** 2Tar. 22:8 □ **10:15** «sanga sadiq» — ibranii tilida «könglüngge sadiq» dep ipadilindu. «sanga sadiq bolghandek» — yaki «sanga durus bolghandek». «manga sadiqmu» — yaki «manga durusmu». Bu ayyettiki «Rekabning oghli Yehonadab» «Yer.» 35:1-16de tilgha élin'ghan «Rekabning oghli Yehonadab (Yonadab)»qa oxshash adem bolushi mumkin. ■ **10:17** 2Tar. 22:8

20 Shuning bilan Yehu: Baalga xas bir héyt békitinglar, déwidi, ular shundaq élan qildi.

21 Yehu pútkül Israilga tekliq ewetkende, barliq baalperesler keldi; ulardin hécbiri kem qalmay keldi. Ular Baalning butxanisiga kirdi; shuning bilan Baalning butxanisi bu béshidin yene bir béshighiche liq toldi.

22 U *murasim* kiyimi bégige: Hemme Baalpereslerge *ibadet* kiyimlerini echiqip ber; déwidi, u kiyimlarni ulargha echiqip berdi.

23 Yehu bilan Rekabning oghli Yehonadab Baalning butxanisiga kirip baalpereslerge: Tekshürüp béqinglar, bu yerde Perwerdigarning bendiliridin hécbiri bolmisun, belki peqet baalperesler bolsun, dédi.

24 Ular teshekkür qurbanliqliri bilan köydürme qurbanliqlarni ötküzgili kirdi. Yehu seksen adimini téshida qoyup ulargha: Men silerning ilkinglarga tashurghan bu ademlerdin birsi qolunglardin qéchip ketse, jénining ornida jan bérisiler, dédi.□

25 Ular köydürme qurbanliqni ötküzüp bolushighila, Yehu orda pasibanliri we serdarlarga: Kirip ularni qetl qilip, héchkimni chiqqili qoymanglar, dep buyrudi. Shuning bilan orda pasibanliri bilan serdarlar ularni qilich bisi bilan qetl qilip, ölüklerni shu yerge tashliwetti. Andin Baalning butxanisining ichkirige kirip

26 but tüwrüklerni Baalning butxanisidin élip chiqip köydürüwetti.

27 Ular yene Baalning tüwrük-heykilini chéqip, Baalning butxanisini yiqitip uni bügün'ge qeder hajetxanigha aylandurdi.

28 Yehu shu yol bilan Baalni Israil ichidin yoq qildi.

Yehuning seltenitining xulasisi

29 Yehu Nibatning oghli Yeroboamning Israilni gunahqa putlashturghan gunahliridin, yeni Beyt-El bilen Dandiki altun mozay butliridin özini yighmidi. ■

30 Perwerdigar Yehugha: Sen obdan qilding; Méning neziringe muwapiq körün'ginini ada qilip, Ahabning jemetige könglümdiki hemme niyetni beja qilip pútküzgining üçhün, séning oghulliring tötinchi nesligiche Israilning textide olturidu, dédi. ■

31 Lékin Yehu pütün qelbidin Israilning Xudasi Perwerdigarning muqeddes qanunida méngishqa köngül bölmidi; u Israilni gunahqa putlashturghan Yeroboamning gunahliridin néri turmidi.

32-33 Shu künlérde Perwerdigar Israilning zéminini késip-késip azaytishqa bashlidi. Chünki Hazael Iordan deryasining meshriq teripidin bashlap Israilning chégraliridin bösüp ötüp ulargha hujum qildi; u barliq Giléad yurtini, Arnon jilghisining yénidiki Aroerdin tartip Giléadtin ötüp Bashan'ghiche, Gad, Ruben we Manassehning barliq yurtlirini ishghal qildi.

34 Emdi Yehuning bashqa emelliri hem qilghanlirining hemmisi, jümlidin seltenitining hemme qudriti «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

35 Yehu öz ata-bowiliri arisida uxlidi we Samariyede depne qilindi. Andin oghli Yehoahaz uning ornida padishah boldi.

36 Yehuning Israilning üstide Samariyede seltenet qilghan waqti yigirme sekkiz yil idi.

11

Xanish Ataliyaning öltürülüşü

2Tar. 22:10-12; 23:1-21

1 Emdi Ahaziyaning anisi Ataliya oghlining ölginini körgende, barliq shah neslini öltürüşke qozghaldi. ■

2 Lékin Yoram padishahning qizi, yeni Ahaziyaning singlisi Yehoshéba öltürülüş aldida turghan padishahning oghullirining arisidin Ahaziyaning ogli Yoashni oghriliqche élip chiqip, uni we inik anisini yastuq-kirlik am-birigha yoshurup qoydi. Yoash shu yol bilen Ataliyadin yoshurup qélinip öltürülmidi.

3 Andin kéyin *inik anisi* bilen Perwerdigarning öyide alte yilghiche yoshurunur turdi. Shu waqitlarda Ataliya zéminda seltenet qilidi.

4 Yettinchi yili Yehoyada adem ewetip Kariylar hem orda pasibanlirining yüzbéshilirini Perwerdigarning öyige chaqirtip kélip, ular bilen ehde qilishti. U ulargha Perwerdigarning öyide qesem ichküzüp, padishahning oghlini körsetti. □ ■

5 Andin ulargha buyrup: Mana siler qilishinglar kérek bolghan ish shuki: — Shabat künide pasibanliq nöwiti kelgen üchtin biri padishahning ordisida pasibanliq köziti qilsun.

6 Üchtin biri Sür dégen derwazida tursun we üchtin biri orda pasibanlar hoylisining keynidiki derwazida tursun; shundaq qilip siler orda üçün pasibanliq qilisiler. □

7 Shabat künide pasibanliq nöwitini qilip bolghan üchtin ikki qismi Perwerdigarning öyide padishahning qéshida pasibanliq qilsun.

8 Siler padishahning etrapida turup, herbinglar qolunglarga öz qoral-inglarni élip, kimdekim sépinglardin ötkili urunsa uni öltürünglar; padishah chiqip-kirse uning bilen bille yürünglar, dédi.

9 Yüzbéshilar kahin Yehoyada barliq tapilghanlirini beja keltürüshti; herbir yüzbéshi öz ademlirini, hem shabat künide pasibanliq nöwitige kelgenlerni hem pasibanliq nöwitidin yan'ghanlarni qaldurup qaldi; andin Yehoyada kahinning qéshigha keldi. ■

10 Kahin bolsa Dawut padishahning Perwerdigarning öyide saqlaqliq neyze we qalqanlirini yüzbéshilargha tarqitip berdi.

11 Orda pasibanliri tizilip, herbiri öz qolida qoralini tutup, ibadetxanining ong teripidin tartip sol teripigiche qurban'gah bilen ibadetxanini boylap padishahning etrapida turdi.

12 Yehoyada shahzadini otturigha chiqirip uning béshigha tajni kiygüzüp, uninggha guwahnamilerni bérip, padishah bolushqa *xushbuy may bilen* mesih qilidi. Hemmeylen chawak chélip: — «Padishah yashisun!» dep towlashti.

13 Ataliya orda pasibanliri bilen xelqning towlashlirini anglighanda, Perwerdigarning öyige kirip, köpchilikning arisigha keldi.

14 U qariwidi, mana padishah qaide-resim boyiche tüwrükning yénida turatti. Padishahning yénida emeldarlar bilen kanaychilar tizilghanidi; barliq yurt xelqi shadlinip, kanay chélishatti. Buni körgen Ataliya kiyimlirini yirtip: — Asiyliq, asiyliq! — dep warqirdi.

■ 11:1 2Tar. 22:10 □ 11:4 «Kariylar» — belkim bir türküim chetellikleshkerlerni körsitidu. Bashqa birnechche xil terjimiliri uchrishi mumkin. ■ 11:4 2Tar. 23:1 □ 11:6 «Sür dégen derwazi» — yaki «Ul derwazisi». ■ 11:9 2Tar. 23:8

15 Emma Yehoyada kahin qoshun'gha mes'ul bolghan yüzbéshilargha: Uni sepliringlar otturisdin sirtqa chiqiriwétinglar; kimdekim uninggha egeshse qilichlansun, dep buyrudi. Chünki kahin: — U Perwerdigarning öyide öltürülmisun, dep éytqanidi.

16 Shuning bilen ular uninggha yol boshitip berdi; we u padishah ordisigha kiridighan at yoligha yétip kelgende, ular u yerde uni öltürdi. □

17 Yehoyada: — «Perwerdigarning xelqi bolayli» dep Perwerdigarning we padishah bilen xelqning otturisida bir ehde toxtatti; padishah bilen xelqning otturisida hem bir ehde baghlendi. ■

18 Andin barliq zémindiki xelq Baalning butxanisigha béríp uni buzup tashlidi; uning qurban'gahliri bilen mebudlirini chéqíp pare-pare qilip, Baalning kahini Mattanni qurban'gahlarning aldida öltürdi. Andin kéyin *Yehoyada* kahin Perwerdigarning öyige pasibanlarni teyinlidi.

19 Andin u yüzbéshilar, Kariylar, orda pasibanliri we yurtning hemme xelqini özi bilen élip kélip, padishahni Perwerdigarning öyidin bashlap chüshüp, ordidiki «Pasibanlarning derwazisi»din padishahning ordisigha kirgüzdi; Yoash padishahliq textige olturdi.

20 Yurtning barliq xelqi shadlinatti; ular Ataliyani padishahning ordisiniñg yénida qilichlap öltürgendin kéyin, sheher tinch bolup qaldi.

Yehoash Yehudagha padishah boldi

2Tar. 24:1-27

21 Yehoash yette yashqa kirgende padishah boldi.

12

1 Yehuning seltenitining yettinchi yilida Yehoash padishah boldi; u qiriq yil Yérusalémda seltenet qildi. Uning anisi Beer-Shébalıq Zibiyah idi. □

2 Yehoash Yehoyada kahin uninggha nesihet qilip turghan barliq künlerde, Perwerdigarning neziride durus bolghanni qildi. □

3 Peqet «yuqiri jaylar»la yoqitilmidi; xelq yenila «yuqiri jaylar»gha chiqip qurbanlıq qilip xushbuy yaqatti. □

□ **11:16 «ular uninggha yol boshitip ... at yoligha yétip kelgende, ular u yerde uni öltürdi»** — yaki «ular uni tutup padishah ordisigha kiridighan at yoligha yétip kelgende, shu yerde uni öltürdi».

■ **11:17** 2Tar. 23:16 □ **12:1 «Yehoash»** — «Yoash»ning bashqa shekli. □ **12:2 «Yehoash Yehoyada kahin uninggha nesihet qilip turghan barliq künlerde, ... durus bolghanni qildi.»** — bu sözge qarighanda Yoash Yehoyada ölgendin kéyin Perwerdigarning yolidin chiqip ketti; we derweqe shundaq boldi («2Tar.» 24:17-27ni köriñg). □ **12:3 «yuqiri jaylar»** — Tewrattiki «Kan.» 12:5-14de we bashqa munasiwetlik yerlerde, Xuda Israillargha: Birsı Manga atap qurbanlıq qilsa, peqet «Özüm tallighan jay»da qurbanlıq qilsun, dep tapilaydu. Israilling tarixida Xuda mushundaq qurbanlıq qilidighan birneche jayni békitkenidi (bir waqıtta peqet birla jayni békitetti). Biraq Israillar belkim öz qolaylıqini közlep (we belkim butpereslerning ish-heriketlirini dorap) Xudaning emrini neziridin saqıt qilip tagh choqqiliri qatarlıq yuqiri jaylarda Xudagha ibadet qilip qurbanlıq qilatti. Buning shundaq bir xetiri bar idiki, ular etrapidiki butpereslerning tesirini qobul qilip, shu yerde herxil butlarchimu choqunup, hetta butpereslerge egiship «insan qurbanlıq»larnimu qilishi mumkin we derweqe köp waqıtlarda shundaq qilatti (mesilen, «Ez.» 16:21, 20:26ni köriñg).

4 Yehoash kahinlarga: — Perwerdigarning öyige Xudagha atalghan hemme pul, jümlidin royxettin ötküzülgen her kishining baj puli, qesem ichkenlerning puli we herkim ixtiyari bilen Perwerdigarning öyige béghishlap ekelgen hemme pulni □ ■

5 kahinlar xezinichilerdin tapshuruwélp Perwerdigarning öyining qaysi yéri buzulghan bolsa, shu pulni ishlitip shularni onghisun, dédi. □

6 Lékin Yehoash padishahning seltenitining yigirme üçinchi yilighiche, kahinlar ibadetxanining buzulghan yerlirini téxiche onglimighanidi.

7 Andin Yehoash padishah Yehoyada kahin we bashqa kahinlarni chaqirip ulargha: — Némishqa ibadetxanining buzulghan yerlirini onghimidinglar? Mundin kéyin xezinichilerdin pul almanglar we özünglar ibadetxanining buzulghan yerlirini onglatmanglar, dédi. □

8 Shuning bilen kahinlar maqul bolushup: Biz buningdin kéyin xelqtin pul almaymiz hem özimiz ibadetxanining buzulghan yerlirini mu onghimaymiz, dédi.

9 Emdi Yehoyada kahin bir sanduqni élip chiqip, yapquchidin bir töshük téship uni qurban'gahning yénigha qoydi; kishiler Perwerdigarning öyige kirgende, u ong terepte turatti. Derwazigha qaraydighan kahinlar Perwerdigarning öyige keltürülgen barliq pulni uningha salatti.

10 We shundaq bolattiki, ular sanduqta köp pul chüshkenlikini körse, padishahning katipi bilen bash kahin ibadetxanigha chiqip, Perwerdigarning öyidiki pulni xaltigha chigip, sanap qoyatti.

11 Andin ular Perwerdigarning öyini onghaydighan ish bashlirigha ölchep-hésablap béretti. Ular bolsa uni Perwerdigarning öyini onghaydighan yaghachchi bilen tamchilar,

12 tashchilar bilen tashtirashlarga béretti. Ular mushu pulni Perwerdigarning öyining buzulghan yerlirini onghashqa lazim bolghan yaghach bilen oyulghan tashlarni sétiwélishqa, shuningdek ibadetxanini onghashqa we hemme bashqa chiqimgha ishlettti. □

13 Lékin Perwerdigarning öyige keltürülgen pul ibadetxanigha atilidighan kümüş qacha-quchilar, pichaqlar, piyaliler, kanaylar, ya altundin yaki kümüshstin yasalghan bashqa herqandaq nersilerni yasitishqa ishletilmeytti.

14 Ular belki shu pulni ish béshilirigha bérip, Perwerdigarning öyini onghitatti.

15 Ular pulni ish béjürgüchilerning ishlemchilerge teqsim qilip bérishi üçün tapshuratti; lékin uning hésawatini qilmaytti; chünki bular insap bilen ish qilatti.

16 Lékin itaetsizlik qurbanliq puli bilen gunah qurbanliqigha munasiwetlik pullar Perwerdigarning öyige élip kelinmeytti; u kahinlarga tewe idi.

□ 12:4 «royxettin ötküzülgen her kishining baj puli, qesem ichkenlerning puli» — «Mis.» 30:11-16, «Law.» 27-babni körüng. ■ 12:4 2Pad. 22:3-21 □ 12:5 «kahinlar xezinichilerdin...» — yaki «kahinlar öz tonushliridin...». «Kahinlar» — ibranij tilida «Herbir kahin...» déyilidu — démek, herbir kahinning bu ishqa bolghan ayrim mes'uliyiti barliq sel tekitlinidu. □ 12:7 «...Mundin kéyin xezinichilerdin pul almanglar we özünglar ibadetxanining buzulghan yerlirini onglatmanglar» — bu sözge qarighanda kahinlar héch bolmighanda ibadetxanini onghitish xizmitide mes'uliyetsizlik qilghan bolsa kérek. Bu sözlerdin ular mushu pullarni xiyanet qilghanliq natayin. Bashqa birxil terjimisi: «Muningdin bashlap ibadetxanining buzulghan yerlirini onghitish meqsitide bashqa xezinichilerdin pul almanglar». 8-ayet bizning terjimizimizge masraq kélidu. □ 12:12 «tashtirashlar» — yeni tash neqishchiler idi.

17 U vaqitta Suriye padishahi Hazael Gat shehirige hujum qilip, uni ishghal qildi. Andin Hazael Yérusalémgha hujum qilishqa yúzlendi. ■

18 Shuning bilen Yehudaning padishahi Yehoash óz ata-bowiliri bolghan Yehuda padishahliri Yehoshafat, Yoram we Ahaziya Perwerdigargha teqdim qilghan hemme muqeddes buyumlarni, we ózi teqdim qilganlarini Perwerdigarning óyi hem padishahning ordisingning xeziniliridin izdey tapqan barliq altun'gha qoshup, hemmisini Suriyening padishahi Hazaelge ewetti; andin Hazael Yérusalémdin chékindi. ■

19 Yoashning bashqa emelliri hem qilghanlirining hemmisi «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi? □

20 Emdi *Yehoashning* xizmetkarliri uninggha qest qilip Silla dawini teripidiki Millo qel'eside uni óltürdi. ■

21 Uning xizmetkarliridin Shiméatning oghli Yozaqar we Shomerning oghli Yehozabad uni zeximlendürdi, shuning bilen u öldi. U óz ata-bowilirining arisida «Dawutning shehiri»de depne qilindi. Oghli Amaziya uning ornida padishah boldi.

13

Yehoahaz Israil üstidin höküm süridu

1 Ahaziyaning oghli, Yehudaning padishahi Yoashning seltenitining yigirme üçinchi yili, Yehuning oghli Yehoahaz Samariyede Israilgha padishah bolup, Samariyede on yette yil seltenet qildi.

2 U Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilip, Israilni gunahqa putlashturghan Nibatning oghli Yeroboamning gunahlirigha egiship mangdi; u ulardin héch chiqmidi.

3 Buning üçün Perwerdigarning ghezipi Israilgha qozghaldi; u ularni Suriyening padishahi Hazaelning we Hazaelning oghli Ben-Hadadning qoligha tapshurup berdi.

4 Yehoahaz Perwerdigardin rehim tilidi; we Perwerdigar Israilning qisilip qalghanliqini körüp duasigha qulaq saldi. Chünki Suriyening padishahi ulargha zulum qiliwatatti.

5 Perwerdigar Israilgha bir qutquzghuchi teyinlidi; shuning bilen ular Suriylarning qolidin azad bolup qutuldi. Kéyin Israil yene burunqidek óz öychédirliride makanlashti.

6 Lékin ular Israilni gunahqa putlashturghan Yeroboam jemetining gunahliridin chiqmidi; ular yenila shu yolda mangatti. Hetta Samariyede bir «Asherah» butmu qalghanidi. □

7 *Suriyening padishahi* Yehoahazgha peqet ellik atliq leshkerni, on jeng harwisi bilen on ming piyade eskirinila qaldurghanidi. Chünki u Yehoahazning *qoshunini* yoqitip xamandiki topa-changdek qiliwetkenidi.

8 Emdi Yehoahazning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi, jümlidin seltenitining hemme qadríti «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

■ 12:17 2Pad. 8:12; 13:25; 2Tar. 24:23 ■ 12:18 2Pad. 18:15 □ 12:19 «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» — bu kitab Tewrattiki «Tarix-tezkire» emes, biraq shübhisizki, Tewrattiki «Tarix-tezkire» uningdin köp uchurlar alghanidi. ■ 12:20 2Pad. 14:5 □ 13:6 ««Asherah» butlar» — belkim butpereslikke béghishlan'ghan dereklerdur. Dereklar belkim ayal but sheklide oyulghan yaki neqishlen'gen bolushi mumkin.

9 Yehoahaz ata-bowilirining arisida uxli di we Samariyede depne qilindi. Andin og hli Yoash ornida padishah boldi.

*Yoash Samariye üstidin höküm sürüdü *** «Yoash»ning bashqa shekli «Yehoash»*

10 Yehudaning padishahi Yoashning seltenitining ottuz yettinchi yilida Yehoahazning og hli Yehoash Samariyede Israilgha padishah bolup, on alte yil seltenet qildi. □

11 U Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi; u Israilni gunahqa putlashturghan, Nibatning og hli Yeroboamning gunahlirining héchqaysisini tashlimidi; u shu yolda mangatti.

12 Emdi Yoashning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi, jumlidin uning Yehudaning padishahi Amaziya bilen jeng qilip körsetken qudriti «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgén emesmidi?

13 Yoash ata-bowilirining arisida uxli di we Yeroboam uning textige olturdi. Yoash Samariyede Israilning padishahliri arisida depne qilindi.

Élishaning axirqi béshariti

14 Élisha öz ejlini yetküzidighan késel bilen yatti. Israilning padishahi Yoash uning qéshigha kélip uning yüzige éngiship yighlap: «I atam, i atam, Israilning jeng harwisi hem atliq eskerliri!» dep peryard kötürdi. □ ■

15 Élisha uninggha: «Bir ya bilen ya oqlirini keltürgin, dédi. U ya bilen ya oqlirini keltürgende»

16 Élisha Israilning padishahigha: «Qolungni yagha sélip tutqin, dédi. U qolini qoyghanda Élishamu qollirini padishahning qollirining üstige qoyup, uninggha:»

17 – Meshriq tereptiki dérizini achqin, dédi. U uni achqanda Élisha: «Atqin, dédi. U étiwidi, Élisha uninggha: «Mana bu Perwerdigarning nusret ya oqi, yeni Suriyening üstidin nusret qazinidighan ya oqidur. Sen Suriylerni yoqatquche Afeqte ular bilen jeng qilisen, dédi. ■

18 Andin u: «– Ya oqlirini qolunggha alghin, dédi. Ularni alghanda, Élisha Israilning padishahigha: «Ular bilen yerge urghin, dédi. U üç qétim urup toxtidi.»

19 Xudaning adimi uninggha achchiqlinip: «Sen besh-alte qétim urushunggha toghra kéletti. Shundaq qilghan bolsang, sen Suriylerni urup yoqitip üzül-késil meghlup qilatting; lékin emdi Suriylerni urup, peqet üç qétimla meghlup qilalaysen, dédi.»

20 Élisha ölüp depne qilindi.

Emdi her yili, yil béshida Moablardin top-top bulangchilar yurtqa parak-endichilik salatti.

21 Bir küni shundaq boldiki, xelq bir ölgen ademni yerlikige qoyuwatqanda, mana, ular bir top bulangchilarni körüp qaldi, ular jesetni Élishaning görige tashlidi. Jeset Élishaning ustixinigha tegkende, u tirilip, qopup tik turdi.

□ 13:10 «Yehoash» — «Yoash»ning bashqa shekli. □ 13:14 «Israilning jeng harwisi» — yaki «Israilning jeng harwiliri». «Israilning jeng harwisi hem atliq eskerliri!» — dégen ibare belkim padishahning Élisha peyghemberge bolghan hörmitini bildüretti — Élisha peyghember (Iliyas peyghemberdek) Israilgha hem bashpanah hem özi «bir kishilik qoshun»dek bolup kelgenidi. ■ 13:14 2Pad. 2:12 ■ 13:17 1Pad. 20:30

²² Emma Suriyening padishahi Hazael bolsa Yehoahazning hemme künliride Israilgha zalimliq qilatti.

²³ Lékin Perwerdigar ulargha méhriban bolup ich aghritatti; Ibrahim bilen Ishaq we Yaqupqa baghligan ehdisi tüpeylidin U ulargha iltipat qilip, ularni бүгүн'ge qeder halak qilmay, Öz huzuridin chiqiriwétishni xalimighanidi.

²⁴ Suriyening padishahi Hazael öldi we oghli Ben-Hadad uning ornida padishah boldi.

²⁵ Andin kéyin Yehoahazning oghli Yehoash Hazaelning oghli Ben-Hadadning qolidin Hazael öz atisi Yehoahazdin jengde tartiwalghan sheherlerni yanduruwaldi. Yehoash uni urup, üç qétim meghlup qilip, shuning bilen Israilning sheherlirini yanduruwaldi.

14

Amaziyaning Yehudagha bolghan selteniti

2Tar. 25:1-28

¹ Israilning padishahi Yehoahazning oghli Yoashning seltenitining ikkinchi yilida *Yehudadiki* Yoashning oghli Amaziya Yehudagha padishah boldi.

² Padishah bolghanda u yigirme besh yashqa kirgenidi; u Yérusalémda yigirme toqquz yil seltenet qildi. Uning anisi Yérusalémliq Yehoaddan idi.■

³ Amaziya Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilatti, lékin ejdadi Dawut qilghandek emes, belki atisi Yoashning barliq qilghanliri boyiche ish köretti. □

⁴ Peqet «yuqiri jaylar»la yoqitilmidi; xelq yenila «yuqiri jaylar»gha chiqip qurbanliq qilip xushbuy yaqatti.

⁵ We shundaq boldiki, selteniti uning qolida muqim bolghanda, u padishah atisini öltürgen xizmetkarlirini tutup öltürdi.

⁶ Lékin Musagha chüshürülgen qanun kitabida Perwerdigarning: «Atilarni oghulliri üçün ölümge mehkum qilishqa bolmaydu ya oghullirini atiliri üçün ölümge mehkum qilishqa bolmaydu, belki herbiri öz gunahi üçün ölümge mehkum qilinsun» dep pütülgen emri boyiche, u öltürgüchilerning balilirini ölümge mehkum qilmidi.■

⁷ U «Shor wadisi»da Édomiyarlardin on ming eskerni öltürdi we jeng qilip Sélani ishghal qilip uni Yoqteel dep atidi; бүгүн'giche u shundaq atilip kelmekte.

⁸ Andin kéyin Amaziya Israilning padishahi Yehuning newrisi, Yehoahazning oghli Yehoashning aldigha elchilerni mangdurup: «Qéni, *jeng meydanida* yüz turane körüşeyli» dédi.

⁹ Israilning padishahi Yehoash Yehudaning padishahi Amaziyağa elchi ewetip mundaq sözlerni yetküzdi: — «Liwandiki tiken Liwandiki kédir derixige söz ewetip: Öz qizingni oghlumgha xotunluqqa bergin, dédi. Lékin Liwandiki bir yawayi haywan ötüp kétiwétip, tikenni dessiwetti.

¹⁰ Sen derweqe Édomning üstidin ghelibe qilding; könglüngde öz-özüngdin meghrurlinip ketting. Emdi yayrap pexirlen, biraq öyde qalghin; némishqa

béshingga külpet keltürüp, özüngni we özüng bilen Yehudani balagha yiqitisen?» □

¹¹ Emma Amaziya qulaq salmidi. Israilning padishahi Yehoash jengge chiqti; shuning bilen u Yehudaning padishahi Amaziya bilen Yehudadiki Beyt-Shemeshte uchriship soqushdi.

¹² Yehudaning adamlari Israilning adamlari teripidin tiripiren qilinip, her-biri öz öyige qéchip ketti.

¹³ We Israilning padishahi Yehoash Beyt-Shemeshte Ahaziyaning newrisi, Yehoashning oghli, Yehudaning padishahi Amaziyaning esir qilib, Yérusalémga élip bard; u Yérusalémning sépilingni Efraim derwazisidini tartip burjek derwazisighiche bolghan töt yüz gezlik bir bölükini örüwetti. □

¹⁴ U Perwerdigarning öyidin hemde padishahning ordisidiki xezinidin tépilghan barliq altun-kümüş, hemme qacha-quchilarni buliwaldi we képillik süpitide birnechche tutqunni élip Samariyege yéniq ketti.

¹⁵ Emma Yehoashning bashqa ishlari hem qilghanlirining hemmisi, jumladin uning Yehudaning padishahi Amaziya bilen jeng qilib kórsetken qudrati «Israil padishahlarining Tarix-tezkiriliri» dégen kitapta pütülgen emesmi?

¹⁶ Yehoash öz ata-bowilirining arisida uxliidi we Samariyede Israilning padishahlarining arisida depne qilindi. Oghli Yeroboam uning ornigha padishah boldi.

¹⁷ Israilning padishahi Yehoahazning oghli Yehoash ölgendin kéyin, Yehoashning oghli, Yehudaning padishahi Amaziya on besh yil ömür kördi.

¹⁸ Emdi Amaziyaning bashqa emellari hem qilghanlirining hemmisi «Yehuda padishahlarining tarix-tezkiriliri» dégen kitapta pütülgen emesmi?

¹⁹ U Yérusalémda beziler uni qestleshke kirishkenidi, Laqish shehirige qéchip ketti; lékin qestligüchiler keynidin Laqishqa adem ewetip u yerde uni öltürdi.

²⁰ Andin ular uni atlarga artip Yérusalémga élip bard. U Yérusalémda ata-bowilirining arisida «Dawutning shehiri»de depne qilindi.

²¹ Yehudaning barliq xelqi uning on alte yashqa kirgen oghli Azariyani tiklep, uni atisi Amaziyaning ornida padishah qildi ■

²² (padishah atisi ata-bowilirining arisida uxlighandin kéyin, Élat shehirini qaytidin yasap, Yehudagha yene tewe qilghuchi del Azariya idi). □

Yeroboam II-ning Israil üstige padishah bolushi

²³ Yehudaning padishahi Yoashning oghli Amaziyaning seltenitining on beshinchi yilida, Israilning padishahi Yehoashning oghli Yeroboam hóküm sürüşke bashlap, Samariyede qiriq bir yil seltenet qildi.

²⁴ U Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi; u Israilni gunahqa put-lashTurghan Nibatning oghli Yeroboamning gunahlarining héchbirini tashlimidi.

□ **14:10** «Némishqa béshingga külpet keltürüp, özüngni we özüng bilen Yehudani balagha yiqitisen?» — Yehoash éytqan temsilning umumiy menisi: «Sen peget bir tikendursen, özüm kédirdek ulugh ademmen, özüngge unchiwala ishinip ketme. Séning ulugh pilaning hertürlik tasadipiyliqtin meghlup bolushi mumkin» dégendek. Gerche Yehoash padishahni «butperes kapir» dep hésablighili bolsimu, mushu yerde uning nesiheti toghra idi. □ **14:13** «töt yüz gezlik...» — Tewratta «gez» (yaki «jeynek») qolning jeynektin barmaqning uchighiche bolghan uzunluqi, yeni 0.454 métr uzunluq idi. ■ **14:19** 2Tar. 25:27 ■ **14:21** 2Tar. 26:1 □ **14:22** «padishah ...Élat shehirini qaytidin yasap, Yehudagha yene tewe qilghuchi del Azariya idi» — yaki «padishah atisi öz ata-bowilirining arisida uxlighandin kéyin, Azariya Élat shehirini qaytidin yasap uni Yehudagha yene tewe qildi»

²⁵ Israilning Xudasi Perwerdigarning öz quli Gat-Heferlik Amittayning oghli Yunus *peyghember* arqiliq éytqan sözi emelge ashurulup, u *shimalda* Xamat rayonigha kirish éghizidin tartip *jenubta* «Arabah déngizi»ghiche Israilning chégralirini kéngeytip eslige keltürdi. □ ■

²⁶ Chünki Perwerdigar Israilning tartqan azablrining intayin qattiq ikenlikini kördi; ajizlar hem méyiplardin bashqa héchkim qalmidi, Israilgha medetkar yoq idi. □

²⁷ Perwerdigar: «Israilning namini asmanning astidin yoqitimen» dégen emes idi; shunga U Yehoashning oghli Yeroboamning qoli bilen ularni qutquzdi.

²⁸ Emdi Yeroboamning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi, jümlidin uning seltenitining qudriti we qandaq jeng qilip, esli Yehudagha tewe bolghan Demeshq bilen Xamatni yanduruwalghanliqi «Israil padishahlrining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

²⁹ Yeroboam ata-bowiliri, yeni Israilning padishahlrining arisida uxliidi we oghli Zekeriya uning ornida padishah boldi.

15

Azariya – yeni Uzziya – Yehudagha seltenet qilidu

2Tar. 26:1-23

¹ Israilning padishahi Yeroboamning seltenitining yigirme yettinchi yilida Amaziyaning oghli Azariya Yehudaning padishahi boldi. □ ■

² On alte yashqa kirgende padishah bolup Yérusalémda ellik ikki yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Yekoliya bolup, u Yérusalémlig idi. ■

³ U atisi Amaziyaning barliq qilghanliridek Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilatti.

⁴ Peqet «yuqiri jaylar»la yoqitilmidi; xelq yenila «yuqiri jaylar»gha chiqip qurbanliq qilip xushbuy yaqatti.

⁵ Emma Perwerdigar padishahni urup, uning ölümigiche uni maxaw késilige muptila qilghach, u ayrim öyde turatti we padishahning oghli Yotam ordini bashqurup yurtning xelqining üstige höküm süretti. □

⁶ Azariyaning bashqa emelliri hem qilghanlirining hemmisi «Yehuda padishahlrining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

⁷ Azariya ata-bowilirining arisida uxliidi; kishiler uni «Dawutning shehiri»de ata-bowilirining arisida depne qildi. Oghli Yotam uning ornida padishah boldi.

Israil üstige yene birnechche padishah qisqa waqit seltenet qilidu

⁸ Yehuda padishahi Azariyaning seltenitining ottuz sekkizinchi yilida, Yeroboamning oghli Zekeriya Samariyede Israilgha padishah bolup, alte ay seltenet qildi.

□ **14:25** «Xamat rayonigha kirish éghizidin tartip...» — yaki «Libo-Xamattin tartip...». «Arabah déngizi» — «Ölük déngiz»dur. ■ **14:25** Yun. 1:1; Mat. 12:39, 40 □ **14:26** «ajizlar hem méyiplardin bashqa héchkim qalmidi, Israilgha medetkar yoq idi» — bashqa birxil terjimisi: «meyli qul bolsun, hör bolsun, Israilgha medetkar yoq idi». □ **15:1** «Azariya» — «Azariya»ning bashqa shekli «Uzziya». ■ **15:1** 2Pad. 14:21; 2Tar. 26:1 ■ **15:2** 2Tar. 26:1, 3; 2Tar. 27:3 □ **15:5** «Perwerdigar padishahni urup, uning ölümigiche uni maxaw késilige muptila qilghach, u ayrim öyde turatti» — bu weqe toghruluq «2Tar.» 26:16-21ni körüng.

9 U ata-bowiliri qilghandek Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilatti; u Israilni gunahqa putlashturghan Nibatning oghli Yeroboamning gunahliridin chiqmidi.

10 Yabeshning oghli Shallum uninggha qest qilib, uni xelqning aldida urup öltürdi we uning ornida padishah boldi.

11 Zekeriyaning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitapta pütülgen emesmidi?

12 *Uning öltürülüshi* Perwerdigarning Yehugha: — Séning oghulliring tötinchi nesligiche Israilning textide olturidu, dégen sözini emelge ashurdi. Derweqe shundaq boldi. ■

13 Yabeshning oghli Shallum Yehuda padishahi Azariyaning seltenitining ottuz toqquzinchi yilida padishah bolup, Samariyede toluq bir ay seltenet qildi.

14 Gadingning oghli Menahem Tirzahdin chiqip, Samariyeye kélip, Yabeshning oghli Shallumni shu yerde urup öltürdi we uning ornida padishah boldi.

15 Shallumning bashqa ishliri, jümlidin uning qest qilishliri, mana «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitapta pütülgendur.

16 Shu chaghda Menahem Tipsah shehirige hujum qilib, u yerde turawatqanlarning hemmisini öltürdi; u yene Tirzahdin tartip uninggha tewe barliq zéminlirini weyran qildi. Ular ten bérip derwazini achmighini üçün sheherge shundaq hujum qildiki, hetta uningdiki jimi hamilidar ayallarning qarnini yirtip öltürdi.

Menahemning Israil üstige bolghan selteniti

17 Yehuda padishahi Azariya seltenitining ottuz toqquzinchi yilida, Gadingning oghli Menahem Israilgha padishah bolup, Samariyede on yil seltenet qildi.

18 U Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilib, pütün ömrude Israilni gunahqa putlashturghan Nibatning oghli Yeroboamning gunahliridin chiqmidi.

19 Asuriyening padishahi Pul Israil zéminigha tajawuz qildi; u waqitta Menahem: «Padishahliqimning mustehkemliki üçün manga yardem qilghayla» dep uninggha ming talant kümüş berdi. □ ■

20 Menahem Asuriyening padishahigha bérighan shu pulni Israilning hemme bay ademlirige baj sélish bilen aldi; u herbiridin ellik shekel kümüş aldi. Shuning bilen Asuriyening padishahi qaytip ketti we bu zéminda turup qalmidi. □

21 Menahemning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitapta pütülgen emesmidi?

22 Menahem ata-bowilirining arisida uxliidi we oghli Pekahiya ornida padishah boldi.

Pekahiyaning Israil üstige bolghan selteniti

23 Yehuda padishahi Azariyaning seltenitining ellikinchi yilida, Menahemning oghli Pekahiya Samariyede Israilgha padishah bolup, ikki yil seltenet qildi.

24 U Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilib, Israilni gunahqa putlashturghan Nibatning oghli Yeroboamning gunahliridin chiqmidi.

■ 15:12 2Pad. 10:30 □ 15:19 «ming talant kümüş» — bir talant belkim 30.6 kilogram idi, shunga bu 30.6 tonna kümüş idi. ■ 15:19 1Tar. 5:26 □ 15:20 «ellik shekel» — belkim 570 gram kümüş bolatti.

²⁵ We uning sardari Remaliyaning oghli Pika uning qest qilip uni Samariyede, padishah ordisdiki qel'ede öltürdi; shu ishta Argob bilen Ariye we ellik Giléadliq kishi Pika terepte turdi; u Pekahiyani öltürüp uning ornida padishah boldi.

²⁶ Pekahiyaning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi bolsa, mana «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgendur.

Pikahning Israil üstige bolghan selteni

²⁷ Yehudaning padishahi Azariyaning seltenitining ellik ikkinchi yilida, Remaliyaning oghli Pika Samariyede Israilgha padishah bolup, yigirme yil seltenet qildi.

²⁸ U Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilip Israilni gunahqa putlashturghan Nibatning oghli Yeroboamning gunahliridin chiqmidi.

²⁹ Israilning padishahi Pika künliride Asuriyening padishahi Tiglat-Pileser kélip Iyon, Abel-Beyt-Maakah, Yanoah, Kedesh, Hazor, Giléad, Galiliye, jümlidin Naftalining pütkül zéminini ishghal qilip, shu yerdiki xelqni tutqun qilip, Asuriyege élip bardı. ■

³⁰ Elahning oghli Hoshiya Remaliyaning oghli Pika qest qilip uni öltürdi. Uzziyaning oghli Yotamning seltenitining yigirminchı yilida, u Pika qest qilip unı öltürdi. □

³¹ Pika qest qilip unı öltürdi hem qilghanlirining hemmisi bolsa, mana «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgendur.

Yotamning Yehuda üstige bolghan selteni

2Tar: 27:1-9

³² Israilning padishahi Remaliyaning oghli Pika qest qilip unı öltürdi. Uzziyaning oghli Yotam Yehudagha padishah boldi.

³³ U padishah bolghanda yigirme besh yashqa kirgen bolup, Yérusalémda on alte yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Yerusha idi; u Zadokning qizi idi. ■

³⁴ Yotam atisi Uzziyaning barliq qilghanliridek Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilatti.

³⁵ Peqet «yuqiri jaylar»la yoqitilmidi; xelq yenila «yuqiri jaylar»gha chiqip qurbanliq qilip xushbuy yaqatti.

Perwerdigarning öyining «Yuqiriqi derwaza»sini yasighuchi shu idi.

³⁶ Yotamning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgem emesmidi?

³⁷ Shu chaghlarda Perwerdigar Suriyening padishahi Rezin bilen Remaliyaning oghli Pika qest qilip unı öltürdi. ■

³⁸ Yotam ata-bowiliri arisida uxlidi we ata-bowilirining arisida atisi Dawutning shehiride depne qilindi. Oghli Ahaz ornida padishah boldi.

16

Ahazning Yehuda üstige bolghan selteni

2Tar: 28:1-27

¹ Remaliyaning oghli Pika qest qilip unı öltürdi. Uzziyaning oghli Yotam Yehudagha padishah boldi. ■

■ 15:29 Yesh. 8:23 □ 15:30 «Uzziya» — «Azariya»ning ikkinchi sheklidir. ■ 15:33 2Tar. 27:1-9

■ 15:37 2Pad. 16:5; Yesh. 7:1 ■ 16:1 2Tar. 28:1

² Ahaz padishah bolghanda yigirme yashqa kirgen bolup, Yérusalémda on alte yil seltene qilghanidi. U atisi Dawut qilghandek emes, eksiche Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilmidi.

³ U Israilning padishahlirining yolida mangatti, hetta Perwerdigar Israilning aldinin heydep chiqarghan ellernen yirginchlik gunahligha egiship, öz oghlini ottin ötküzüp köydürdi. ■

⁴ U «yuqiri jaylar»da, dönglerde we herbir kök derexlarning astida qurbanliq qilip, küje köydüretti.

⁵ Shu waqitta Suriyening padishahi Rezin bilen Israilning padishahi, Remaliyening oghli Pikhah Yérusalémgha hujum qilip, *padishah* Ahazni muhasirige élip qorshwalghini bilen, lékin uni meglup qilalmidi. ■

⁶ Ashu waqitta Suriyening padishahi Rezin Élat shehirini Suriyege qayturwaldi we shu yerde turawatqan Yehudalarni heydiwetti. Andin Suriyler kélip u yerde olturaqlashti; ular bügün'giche shu yerde turmaqta.

⁷ Ahaz Asuriyening padishahi Tiglat-Pileserge elchilerni ewetip: Men silining qulliri, silining oghulliri bolimen; manga hujum qiliwatqan Suriyening padishahining qolidin we Israilning padishahining qolidin qutquzushqa chiqqayla, dédi.

⁸ Shuni éytip Ahaz Perwerdigarning öyi we padishahning ordisidiki xezinilerdiki kümüş bilen altunni sowgha qilip, Asuriyening padishahigha ewetti. ■

⁹ Asuriyening padishahi uning telipige qoshuldi; shuning bilen Asuriyening padishahi Demeshqge hujum qilip uni ishghal qildi; uningdiki ahalini tutqun qilip Kir shehirige élip bardı we Rezinni öltürdi.

¹⁰ Ahaz padishah emdi Asuriyening padishahi Tiglat-Pileser bilen körüşkili Demeshqge bardı we shundaqla Demeshqtiki qurban'gahni kördi. Andin Ahaz padishah shu qurban'gahning resimini, uning barliq yasilish tepsilatirining layihisini sizip, uni Uriya kahin'gha yetküzdi.

¹¹ Shuning bilen Uriya kahin Ahaz padishah Demeshqtin ewetken barliq tepsilatlar boyiche bir qurban'gah yasidi. Ahaz padishah Demeshqtin yénipl kelmaster, Uriya kahin uni shundaq teyyar qilghanidi.

¹² Padishah Demeshqtin yénipl kélip, qurban'gahni körüp, qurban'gahqa bérıp, uning üstige qurbanliq sundı;

¹³ u qurban'gahning üstige köydürme qurbanliq we ashliq hediyesini köydürüp, «sharab hediye»sini töküp, «inaqliq qurbanliq»ning qénini chachti.

¹⁴ Shundaq qilip u Perwerdigarning huzurining aldidiki mis qurban'gahni élip uni Perwerdigarning öyi bilen özining qurban'gahining otturisdin ötküzüp, öz qurban'gahining shimal teripige qoydurdi. □

¹⁵ Ahaz padishah Uriya kahin'gha buyruq qilip: Mushu chong qurban'gah üstige etigenlik köydürme qurbanliq bilen kechlik ashliq hediyesini, padishahning köydürme qurbanliqi bilen ashliq hediyesini, hemme yurtning pütün xelqining köydürme qurbanliqi, ashliq hediye we sharab hediyesini köydürüp sunisen. Köydürme qurbanliqlarning barliq qanliri we bashqa qurbanliqlarning barliq qanlirini ushbu qurbanliqning üstige tökisen. Mis qurban'gah bolsa méning yol sorishim üçün bolsun, dédi. □

■ 16:3 Law. 18:21; 20:2, 3; 2Pad. 17:31 ■ 16:5 Yesh. 7:1 ■ 16:8 2Tar. 28:21 □ 16:14 «Perwerdigarning öyi» — mushu yerde ibadetxanidiki «muqaddes jay»ni körsitidu. □ 16:15 «mis qurban'gah bolsa méning yol sorishim üçün bolsun» — padishahning sözining menisi belkim «bu qurban'gahning wasitisi bilen Perwerdigardin yol soraymen». Qiziq yéri shuki, Ahazdek bir insan butpereslikke bérilip ketkendin kéyin, yenila Perwerdigardin yol sorimaqchi bolidu.

¹⁶ Shuning bilan Uriya kahin Ahaz padishah buyrug'ning hemmisini ada qildi.

¹⁷ Ahaz padishah das tegliklirige békitilgen taxtaylarni késip ajritip, daslarni teglikliridin éliwetti; u mis «déngiz»ni tégidiki mis uylarning üstidin kôtürüp élip, uni tash taxtayliq bir meydan'gha qoydurdy. ■

¹⁸ U Asuriye padishahini razi qilish üçün Perwerdigarning öyige tutishidighan «Shabat künidiki aywanliq yol» bilen padishah tashqiridin kiridighan yolni étiwetti.

¹⁹ Ahazning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

²⁰ Ahaz öz ata-bowiliri arisida uxliidi; u ata-bowilirining arisida «Dawutning shehiri»de depne qilindi; og'li Hezekiya ornida padishah boldi.

17

Hoshiya Israil üstige höküm süridu

¹ Yehudaning padishahi Ahazning seltenitining on ikkinchi yilida, Élahning og'li Hoshiya Samariyede Israilgha padishah bolup, toqquz yil seltenet qildi.

² U Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilatti; lékin uningdin ilgiri ötkén Israilning padishahliridek undaq rezillik qilmaytti.

³ Asuriyening padishahi Shalmanezér uninggha hujum qilghili chiqqanda, Hoshiya uninggha béqinip sowgha-salam berdi.

⁴ Emma Asuriyening padishahi Hoshiyaning asiyliq qilmaqchi bolghinini bayqidi; chünki Hoshiya burunqidek Asuriyening padishahigha yillik sowgha-salam yollimay, belki Misirning padishahi sogha elchilerni mangdurghanidi. Uning üçün Asuriyening padishahi uni tutup, baghlap zindan'gha soliwetti.

⁵ Andin Asuriyening padishahi chiqip pütkül *Israil* zéminini talan-taraj qilip, Samariyeni üç yilghiche qamal qildi. ■

⁶ Hoshiyaning seltenitining toqquzinchi yilida, Asuriyening padishahi Samariyeni ishghal qilip, Israillarni Asuriyege sürgün qilip, ularni Xalah shehiri, Gozandiki Xabor deryasining boyliri we Médialarning sheherlirige orunlashturdi. ■

Israil, yeni shimaliy padishahliqning gunahliri we jazalinishi — xulase

⁷ Mana, shundaq ishlar boldi; chünki Israillar özilirini Misirning padishahi Pirewning qolidin qutquzup, Misir zéminidin chiqarghan Perwerdigar Xudasigha gunah qilip bashqa ilahlardin qorqup

⁸ Perwerdigar Israillarning aldidin heydiwetken yat elliklarning qaidebelgilimiliride, shundaqla Israilning padishahliri özliri chiqarghan qaidebelgilimiliride manghanidi. ■

⁹ We Israillar öz Perwerdigar Xudasigha qarshi chiqip, yoshurunlarche toghra bolmighan ishlarni qildi; ular barliq sheherliride közet munaridin mustehkem qorghan'ghiche «yuqiri jaylar»ni yasidi. □

10 Ular hemme égiz dönglerde we hemme kök derexlarning astida «but tüwrük» we «Asherah» buti turghuzdi. □

11 Perwerdigar ularning aldidin heydep chiqarghan *yat* ellikler qilghandek, ular hemme «yuqiri jaylar»da xushbuy yaqatti we Perwerdigarning ghezipini keltüridighan herxil rezil ishlarni qilatti.

12 Gerche Perwerdigar ulargha: — «Bu ishni qilmanglar!» dégen bolsimu, ular butlarning qulluqigha bérilip ketkenidi. ■

13 Perwerdigar hemme peyghemberler bilen hemme aldin körgüchilerning wasitisi bilen hem Israilni hem Yehudani agahlandurup: Rezil yollir-inglardin yénip, ata-bowiliringlarga tapilan'ghan we qullirim bolghan peyghemberler arqiliq silerge testiqlighan pütün qanun'gha boysunup, Méning emrlirim we Méning belgilimilirimni tutunglar, dégenidi. □ ■

14 Lékin ular qulaq salmay, Perwerdigar Xudasigha ishenmigen ata-bowiliri qilghandek, boyunlirini qattiq qildi. ■

15 Ular Uning belgilimilirini, shundaqla U ularning ata-bowiliri bilen tüzgen ehdini we ulargha tapshurghan agah-guwahlarni chetke qaqqan; ular erzimes nersilerge egiship, özliri erzimes bolup chiqti; Perwerdigar ulargha: — Etrapinglardiki elliklarning qilghinidek qilmanglar, dégen del shu ellerge egiship, rezillik qilatti. □

16 Ular Xudasi bolghan Perwerdigarning barliq emrlirini tashlap, özliri üçün quyma mebudlarni, yeni ikki mozayni quydurdi, bir «Asherah but» qildurdi, asmandiki nurgunlighan ay-yultuzlarga bash urdi we Baalning qulluqigha kirdi. □ ■

17 Ular öz oghulliri bilen qizlirini ottin ötküzdi, palchiliq we jadugerlik ishletti, shundaqla Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilish üçün, özlirini sétip Uning ghezipini qozghidi. □ ■

18 Shuning üçün Perwerdigar Israilgha intayin achchiqlinip, ularni Öz neziridin néri qildi; Yehudaning qebilisidin bashqa héchqaysisi Öz *Zéminida* qaldurulmide. ■

19 Lékin Yehudamu öz Xudasi Perwerdigarning emrlirini tutmide, belki Israil chiqarghan qaide-belgilimiler ichide mangdi. ■

20 Uning üçün Perwerdigar Israilning barliq neslini chetke qaqtı; ularni Öz neziridin tashlighan künigiche *Zéminida* xarliqqa qaldurup, bulangchilarning qoligha tapshurup berdi. □

21 U Israilni Dawutning jemetidin tartiwalghanidi. Ular Nibatning oghli Yeroboamni padishah qildi we Yeroboam bolsa Israilni Perwerdigarning

□ **17:10** «Asherah» butlar — belkim butpereslikke béghishlan'ghan derexlerdur. Derexler belkim «ayal mebud» shekilde oyulghan yaki neqishlen'gen bolushi mumkin idi. ■ **17:12** Mis. 20:3, 4, 5; Qan. 5:7, 8, 9 □ **17:13** «testiqlighan» — yaki «ewetken». ■ **17:13** Yer. 18:11; 25:5; 35:15 ■ **17:14** Qan. 31:27; Mal. 3:7 □ **17:15** «erzimes nersiler» — mushu yerde butlarni körsitidu. □ **17:16** «asmandiki nurgunlighan ay-yultuzlar» — ibranıy tilida «asmandiki qoshun» dégen söz bilen ipadilınidu. Twerattin bilimizki, asmandiki yultuzlarning perishtiler we bezi ehwalda asmandiki yaman küchler bilenmu munasiwiti bar («Zeb.» 147:4, «Ayup» 38:4-7, «Weh.» 12:4ni körüng).

■ **17:16** Mis. 32:8; 1Pad. 12:28 □ **17:17** «ogul-qizlirini ottin ötküzüş» — belkim ularni «insan qurbanlıqı» qilishtin ibaret bolushi mumkin idi. ■ **17:17** Law. 20:3, 4; Qan. 18:10; 2Pad. 16:3 ■ **17:18** Hosh. 1:6 ■ **17:19** Law. 18:3 □ **17:20** «Perwerdigar... ularni Öz neziridin tashlighan küni» — buningda közde tutulghini Xudaning Israilarni Öz zéminidin sürgün qildurush künidin ibaretur (23-ayetnimu körüng). Israil xelqining «Xudaning neziridin tashlinishi», yeni sürgün bolushi ulargha nisbeten Xudaning eng dehshetlik jazasi, elwette.

yolidin yandurup, ularni éghir bir gunahqa patquzup azdurdy. □ ■

22 Israillar Yeroboamning qilghan hemme gunahlarida yürüp, ulardin chiqmıdı.

23 Axir bérip Perwerdigar Öz qulliri bolghan peyghemberlarning wasitisi bilen éytqandek, Israilni Öz neziridin néri qıldı; Israillar öz yurtidin Asuriyege élip kételip, u yerde bugün'ge qeder turup keldi. □

24 Emma Asuriyening padishahi Babil, Kuttah, Awwa, Xamat we Sefarwaimdin xelqni yötkep Israilning ornigha Samariyening sheherlirige makanlashturdi. Ular shuning bilen Samariyege igidarchılıq qılıp sheherlerde olturdi.

25 We shundaq boldiki, ular u yerde deslepte olturghinida Perwerdigardin qorqmıghanıdı; Perwerdigar ularni qiyma-jiyma qilidighan birnecheche shirlarni ularning arisigha ewetti.

26 Shuning bilen Asuriyening padishahigha xewer yetküzülüp: — Sili yötkep Samariyening sheherliride makanlashturghan xelqler shu yurtning ilahining qaide-yosunlirini bilmeydu; shunga U ularning arisigha shirlarni ewetti; mana bular ularni öltürmekte, chünki xelq yurtning ilahining qaide-yosunlirini bilmeydu, déyildi.

27 Shuning bilen Asuriyening padishahi emr qılıp: — Siler u yerdin élip kelgen kahinlarning birini yene u yerge apiringlar; u u yerde turup, ulargha u yurtning ilahining qaide-yosunlirini ögetsun, — dédi.

28 Uning buyruqi bilen ular Samariyedin yötkegen kahinlarning biri kélip, Beyt-Elde turup Perwerdigarning qorqunchini ulargha ögetti.

29 Lékin shu xelqlerning herbiri öz ilahlirining butlirini yasap, Samariyelikler salghan «yuqiri jaylar»diki ibadetgahlar ichige turghuzdi; herbir xelq özi turghan sheherde shundaq qıldı.

30 Babildin kelgenler Sukkot-Binot dégen mebudni yasidi, Kuttin kelgenler Nergal butni, Xamattin kelgenler Ashima butni,

31 Awwiylar Nibhaz bilen Tartak butlarni yasidi; Sefarwiylar Sefarwaimdiki butliri bolghan Adrammelek bilen Anammelekke öz balilirini atap otta köydürdi.

32 Ular emdi mushundaq halette Perwerdigardin qorqup, öz arisidiki her türlük ademlerni özleri üçhün «yuqiri jaylar»diki butxanılarda qurbanlıqlarni sunidighan kahin qılıp békitken. ■

33 Ular Perwerdigardin qorqatti we shuning bilen teng qaysi eldin kelgen bolsa, shu elning qaide-yosunlarida öz ilahlirining qulluqidimu bolatti. ■

34 Bügün'ge qeder ular iliriki adetler boyiche méngip kelmekte; ular Perwerdigardin qorqmay, Perwerdigar Israil dep atighan Yaqupning ewladlirigha tapilighan belgilimiler we hökümler, qanun we emrlerge

□ 17:21 «U Israilni Dawutning jemetidin tartiwalghanıdı» — ibraniy tilida «U Israilni Dawutning jemetidin yirtiwalghanıdı». «1Pad. 11:11, 11:31, 14:8ni körüng. ■ 17:21 1Pad. 12:16, 17, 26 □ 17:23 «U yerde, yeni Asuriyede bugün'ge qeder turup keldi» — mushu sözler «Tarix-tezkire»ning Yehudadikiler Babil impériyasidin qaytip kélış (miladiyedin iliriki 539-yili)tin ilgiri xatirilen/genlikini ayan qilidu. ■ 17:32 1Pad. 12:31 ■ 17:33 Zef. 1:5

muwapiq ish körmeydu. □ ■

³⁵ Perwerdigar ular bilen bir ehde qiliship ulargha buyrup: — «Bashqa ilahlardin qorqmay, ulargha sejde qilmay yaki ulargha bash urmay we ulargha qurbanliq qilmanglar — ■

³⁶ peqet zor qudret we uzatqan biliki bilen silerni Misir zéminidin chiqarghan Perwerdigardinla qorqunglar, uninggha sejde qilinglar we uninggha qurbanliq sununglar.

³⁷ U siler üçhün pütüzgen belgilimiler, hökümler, qanun we emrni bolsa, ularni ebedgiche köngül bölüp tutunglar; bashqa ilahlardin qorqunglar.

³⁸ Men siler bilen qilghan ehдини untumanglar ya bashqa ilahlardin qorqunglar;

³⁹ belki Xudayinglar Perwerdigardin qorqunglar; we U silerni hemme dushmanlarning qolidin qutquzidu» — dégenidi.

⁴⁰ Lékin ular qulaq salmay, ilgiriki qaide-yosunlarni yürgüzetti.

⁴¹ Mushu eller shu teriqide Perwerdigardin qorqatti hem oyma mebudlarning qulluqida bolatti; ularning baliliri bilen balilirining balilirimu shundaq qilatti; öz ata-bowiliri qandaq qilghan bolsa, ularnu bügünki kün'giche shundaq qilib keldi.

18

Hezekiya Yehudaning üstide höküm süridu

2Tar. 29:1-2; 31:1

¹ Élahning oghli, Israilning padishahi Hoshiyaning seltenitining üçinchi yilida, Yehudaning *sabiq* padishahi Ahazning oghli Hezekiya Yehudagha padishah boldi. ■

² U padishah bolghanda yigirme besh yashta bolup, Yérusalémدا yigirme toqquz yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Abi idi; u Zekeriyaning qizi idi.

³ Hezekiya bolsa atisi Dawutning barliq qilghinidek, Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilatti.

⁴ U «yuqiri jaylar»ni yoqitip, «but tüwrükler»ni chéqip «Asherah»larni késip tashlap, Musa yasatqan mis yilanni chéqip pare-pare qilib (chünki u chaghqiche Israillar uninggha xushbuy yaqatti), uninggha «Nehushtan!» dep isim qoydi. □ ■

⁵ Hezekiya Israilning Xudasi Perwerdigargha tayandi. Bu jehette ne uningdin kéyin kelgen ne uningdin ilgiri ötken Yehuda padishahlirining arisidiki héchbiri uninggha yetmeytti. □

⁶ U Perwerdigargha ching baghlinip uninggha egishishtin chiqmay, belki Perwerdigar Musagha buyrughan emrlerni tutatti.

□ **17:34** «Ular **Perwerdigardin qorqmay, Perwerdigar Israil dep atighan Yaqupning ewladlirigha tapilighan belgilimiler we hökümler, qanun we emrlerge muwapiq ish körmeydu**» — yaki «Ular Perwerdigardin qorqmay, özlrining belgilimiliri we hökümlirige muwapiq ish körmeydu we Perwerdigar Israil dep atighan Yaqupning ewladlirigha tapilighan qanun we emrlerge muwapiq ish körmeydu». Bu terjime toghra bolsa, «özlrining belgilimiliri we hökümliri» dégen bu söz ularning öz ilahlirining belgilimiliri we hökümlirini körsitidu. ■ **17:34** Yar. 32:27; 35:10; 1Pad. 18:31 ■ **17:35** Hak. 6:10 ■ **18:1** 2Tar. 28:27; 29:1 □ **18:4** «Nehushtan!» — «bir parche mis, xalasi!» dégen menide. Bu yilan toghruluq «Chöl.» 21:4-9ni körüng. ■ **18:4** 2Tar. 31:1 □ **18:5** «bu jehette» — démek, Xudagha tayinish jehette, iman-ishenchni ipadilesh terepte.

7 Perwerdigar uning bilen bille idi; u qaysila ishqa chiqsa shuningda rawajliq bolatti. U Asuriye padishahining hakimiyitige qarshi chiqip uninggha béqindi bolushtin yandi.

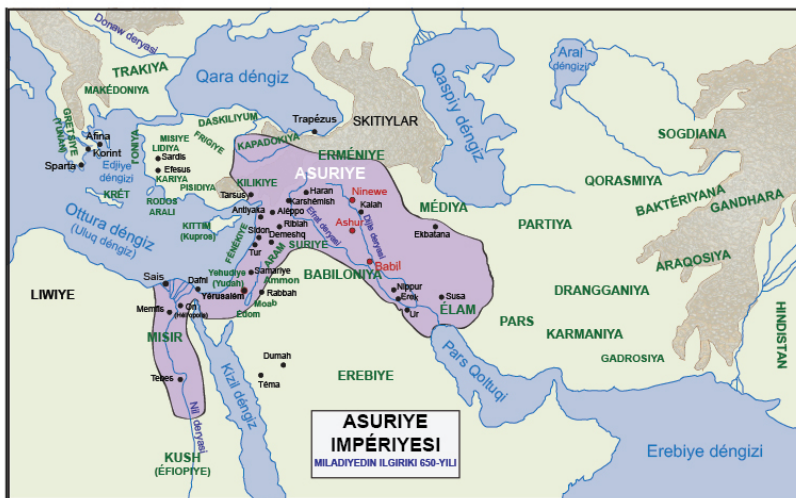
8 U Filistiylerge hujum qilip ularni Gaza shehiri we uning etrapidiki zéminlirighiche, közet munaridin mustehkem qorghan'ghiche bésip meghlup qildi. □ ■

9 We shundaq boldiki, Hezekiya padishahning seltenitining tötinchi yilida, yeni Israilning *sabiq* padishahi Élahning oghli Hoshiyaning seltenitining yettinchi yilida, Asuriyening padishahi Shalmanezar Samariyege hujum qilip uni qamal qildi. ■

10 Üch yildin kéyin ular sheherni aldi; Hezekiyaning seltenitining toqquzinchi yili, yeni Israil padishahi Hoshiyaning seltenitining toqquzinchi yilida, Samariye ishghal qilindi. ■

11 Andin Asuriyening padishahi Israillarni Asuriyege élip kétip, ularni Xalahda, Gozandiki Xabor deryasining boylirida we Médialarning sheherliride makanlashturdi.

12 Chünki ular öz Xudasi Perwerdigarning awazigha itaet qilmidi, belki Uning ehdisige, yeni Perwerdigarning quli Musa buyrughanning hemmisige xilapliq qildi; ular yaki qulaq salmidi, yaki emel qilmidi.

Asuriye impériyesi - miladiyedin ilgiri 650-yili

Sennaxérib Yehudagha tajawuz qilidu 2Tar. 32:1-9; Yesh. 36:1-22

□ 18:8 «közet munaridin mustehkem qorghan'ghiche» — menisi belkim sépildiki munardin sheherning eng ichkirisidiki qorghan'ghiche — bashqiche éytqanda, «sirttin ichkirigiche». ■ 18:8 Yesh. 14:29, 30 ■ 18:9 2Pad. 17:3 ■ 18:10 2Pad. 17:6

¹³ Hezekiya padishahning seltenitining on tötinchi yili, Asuriyening padishahi Sennaxérib Yehudaning barliq qorghanliq sheherlirige hujum qilib chiqip, ularni ishghal qildi. ■

¹⁴ U waqıtta Yehudaning padishahi Hezekiya Laqishqa adem ewetip, Asuriyening padishahigha: Men gunahkar! Mendin chékin'geyla, üstümge hernéme chüshürsile shuni töleymen, — dédi.

Asuriyening padishahi Hezekiyagha üç yüz talant kümüş bilen ottuz talant altun toxtitip qoydi. □

¹⁵ Hezekiya Perwerdigarning öyidiki we padishahning ordising xezini-sidiki barliq kümüşni élip berdi.

¹⁶ Shuning bilen bir waqıtta Yehudaning padishahi Hezekiya Perwerdigarning öyining ishikliridin we özi eslide qaplatqan ishik késhekliridin altunni ajritip élip, Asuriyening padishahigha berdi. □

¹⁷ Shu chaghda Asuriye padishahi Sennaxérib Tartan, Rab-Saris we Rab-Shakehlirini chong qoshun bilen Laqish shehiridin Yérusalémgha, Hezekiyaning yénigha ewetti. Ular Yérusalémgha chiqip keldi. Chiqqanda, ular kir yughuchilarning étizining boyidiki yolda, yuqiri kölchekning norining béshigha kélip turdi. □

¹⁸ Ular padishahni chaqirghanda, Hilqiyaning oghli, ordini bashquridighan Éliakim, ordining diwanbégi Shebna we Asafning oghli, orda mirzibégi Yoahlar ularning yénigha keldi.

¹⁹ We Rab-Shakeh ulargha mundaq dédi: —

«Siler Hezekiyagha: — «Ulugh padishah, yeni Asuriye padishahi sanga mundaq dédi, denglar: —

Séning mushu ishen'gen tayanching zadi némidi?

²⁰ Sen: «Urush qilishqa tedbir-meslihetimiz hem küchimiz bar, deysen — bu peqet bir quruq gep, xalas! — Sen zadi kimgé tayinip manga qarshi ökte qopisen? □

²¹ Mana emdi sen yériqi bar ashu qomush hasa, yeni Misirgha tayinisen. Birsini uninggha yölnese, uning qoligha sanjip kiridu; Misir padishahi Pirewn'ge tayan'ghanlarning hemmisi shundaq bolidu! ■

²² Eger siler manga: «Biz Xudayimiz bolghan Perwerdigargha tayinimiz» — désenglar, Hezekiya özi Yehudadikilerge we Yérusalémdikilerge: «Siler peqet Yérusalémdeki mushu ibadetgah aldidila ibadet qilishning kérek» dep, uninggha atalghan «yuqiri jaylar»ni hem qurban'gahlarni yoq qiliwettighu? Ular

■ **18:13** 2Tar. 32:1; Yesh. 36:1 □ **18:14** «yüz talant kümüş bilen ottuz talant altun» — bir talant belkim 30.6 kilogram idi, shunga bu 9.06 tonna kümüş we 0.906 tonna altun idi.

□ **18:16** «Hezekiya Perwerdigarning öyining ishikliridin ... altunni ajritip élip...» — bu tékiste «altun» dégen söznning özi yoq. Lékin ibadetxana ichidiki barliq yaghachlarga chaplan'ghan métal altun bolushi kérek idi («1Pad.» 6:32-35ni körüng). □ **18:17** «Tartan» — Asuriye qoshunlirining bash seldarining, «Rab-Saris» bash aghwatning, «Rab-Shakeh» padishahning meslihetchising unwani bolushi mumkin idi. «Ular kir yughuchilarning étizining boyidiki yolda, yuqiri kölchekning norining béshigha kélip turdi» — mushu yer del Yeshaya peyghember Ahaz padishah bilen körüshüp, Asuriyening tajawuzi togruluq agahlandurghan yer («Yesh.» 7-babni körüng). □ **18:20** «urush qilish tedbir-meslihitimiz hem küchimiz bar... sen zadi kimgé tayinip manga qarshi ökte qopisen?» — mushu gépige qarighanda, Asuriyedikilerning Yeshayaning «Peqet Perwerdigargha tayinishimiz kérek» dégen bésharetliridin xewiri bar oxshaydu. ■ **18:21** Yesh. 36:6; Ez. 29:6, 7

ashu Perwerdigarning yuqiri jayliri emesmidi?□

23 Emdi hazir xojayinim Asuriye padishahi bilan bir toxtamgha kélinglar: — «Eger silerde ulargha mineligüdek eskerliringlar bolsa, men silerge ikki ming atni bikargha bérey!»□

24 Silerde undaqlar bolmisa, xojayinimning emeldarlirining eng kichiki bolghan bir leshker béshini qandaqmu chékindüreleysiler?! Gerche siler jeng harwiliri we atlarni élish üçün Misirgha tayinisiler!

25 Men mushu yerni halak qilish üçün Perwerdigarsiz keldimmu? Chünki Perwerdigar manga: «Mushu zéminni halak qilishqa chiqqin» — dédi!».

26 Éliakim, Shebna we Yoah Rab-Shakehge: —

Péqirlirigha aramiy tilida sözlisile; biz buni chüshinimiz. Bizge ibraney tilida sözlimisile, gepliri sépilda turghanlarning quliqigha kirmisun! — dédi.□

27 Biraq Rab-Shakeh: —

Xojayinim méni mushu gepni xojayinighalargha we silergila éytishqa ewetkenmu? Mushu gepni siler bilan birlikte sépilda olturghanlarga déyishke ewetken emesmu? Chünki ular öz poqini yégüchi hem öz süydükini ichküchi bolidu!» — dédi. □

28 Andin Rab-Shakeh ibraney tilida yuqiri awaz bilen: «Ulugh padishah, yeni Asuriye padishahining sözlirini anglap qoyunglar!» — dep warqiridi.

29 — «Padishah mundaq deydu: — Hezekiya silerni aldap qoymisun! Chünki u silerni *padishahning* qolidin qutquzalmaydu.

30 Uning silerni: — «Perwerdigar bizni jezmen qutquzidu; mushu sheher Asuriye padishahining qoligha chüshüp ketmeydu» dep Perwerdigargha tayandurushigha yol qoymanglar!

31 Hezekiyagha qulaq salmanglar; chünki Asuriye padishahi mundaq deydu: — Men bilen sühliliship, men terepke ötünglar; shundaq qilsanglar herbiringlar özünglarning üzüm baringidin hem özünglarning enjür derixidin méwe yeysiler, herbiringlar öz su kölkikinglardin su ichisiler;

32 ta men kélip silerni bughdayliq hem sharabliq bir zémin'gha, néni, üzümzarliri we zeytun derexliri bar, hesel chiqiridighan bir zémin'gha, yeni zéminighalargha oxshash bir zémin'gha apirip qoyghuche yep-ichiwéringlar! Shuning bilen siler tirik qélip, ölmeysiler! Hezekiya silerge: — «Perwerdigar bizni qutquzidu» dése uninggha qulaq salmanglar!□

□ 18:22 «... Ular ashu Perwerdigarning yuqiri jayliri emesmidi?» — Musa peyghemberge wehiy qilin'ghan qanun'gha asasen, Israillar peqet Yérusalémdiki ibadetxanidiki qurban'gahtila qurbanliq qilishqa bolatti. Eslide Hezekiya mushu perman'gha asasen butpereslik qilidighan qurban'gahlarni hem xata yol bilen qurulghan, «Perwerdigargha atap» ibadet qilidighan «yuqiri jaylar»ni yoqatqan. Rab-Shakeh shu gep bilen uni anglighuchi Israillarni qaymuqturmaqchi idi, elwette. □ 18:23 «Eger silerde ulargha mineligüdek eskerliringlar bolsa, men silerge ikki ming atni bikargha bérey!» — bu kinayilik, hejwiyp gep, elwette. Adettiki chaghlarda Yehudada atlar nahayiti az idi. Urush waqtida téximu azlap kététti. Atliq eskerler emes, hetta addiy eskerlernu nahayiti az idi. □ 18:26 «aramiy tili» — Suriyening kona ismi «Aram» idi. Kona zamanda «suriye tili» «aramiy tili» déyilette. Asuriyemu aramiy tilini ishletken. □ 18:27 «... Ular öz poqini yégüchi hem öz süydükini ichküchi bolidu!» — sheher muhasirige chüshüp, uningda ash we su qalmighan halette xelqler mushundaq qilishqa mejbur bolidu. □ 18:32 «...men kélip silerni ... zéminighalargha oxshash bir zémin'gha apirip qoyghuche yep-ichiwéringlar!» — mushu gepler chirayliq bolghini bilen menisi éniqki: — «Méning esirlirim, qullirim bolisiler!» dégenlik. Yuqirida éytqinimizdek, Asuriye padishahi uchigha chiqqan hiyliger aldanchi idi.

³³ El-yurtlarning ilah-butlirining biri öz zéminini Asuriye padishahining qolidin qutquzghanmu?

³⁴ Xamat we Arpad dégen yurtlarning ilah-butliri qéni? Sefarwaim, Xéna we Iwwah sheherlirining ilah-butliri qéni? Ular Samariyeni méning qolumdin qutquzghanmu?!

³⁵ Mushu el-yurtlarning ilah-butliridin öz zéminini qutquzghan zadi kim bar? Shundaq iken, Perwerdigar Yérusalémni méning qolumdin qutquzalamdu?» — dédi.

³⁶ Emma xelq süküt qilib uninggha jawaben héchqandaq bir söz qilmidi; chünki padishahning buyruqi shuki: — «Uninggha jawab bermenglar».

³⁷ Andin Hilqiyaning oghli, ordini bashquridighan Éliakim, orda diwanbégi Shebna we Asafning oghli, orda mirzibégi Yoahlar kiyim-kéçeklirini yirtiship, Hezekiyaning yénigha kélip, Rab-Shakehning geplirini uninggha uqturdi.

19

Hezekiya Xudadin yol soraydu

2Tar. 32:20-21; Yesh. 37:1-38

¹ Shundaq boldiki, Hezekiya buni anglighanda, kiyim-kéçeklirini yirtip, özini böz bilen qaplap Perwerdigarning ibadetxanisigha kirdi.

² U Hilqiyaning oghli, ordini bashquridighan Éliakim, orda diwanbégi Shebna we kahinlarning aqsaqallirini böz qaplan'ghan péti Amozning oghli Yeshaya peyghemberge ewétti.■

³ Ular uninggha: —

Hezekiya mundaq deydu: —

«Balilar tughulay dep qalghanda anining tughqudek hali qalmighandek, mushu kün awarichilik, reswa qilinidighan, mazaq qilinidighan bir künidur.

⁴ Öz xojayini bolghan Asuriye padishahi tirik Xudani mazaq qilishqa ewetken Rab-Shakehning mushu barliq geplirini Perwerdigar Xudaying nezirige élip tingshisa, bularni anglighan Perwerdigar Xudaying shu gepler üçün uning dekkisini béermikin? Shunga qélip qalghan qaldisi üçün awazingni kötürüp, bir duayingni berseng» — dédi.

⁵ Shu gepler bilen Hezekiyaning xizmetkarliri Yeshayaning aldigha keldi.

⁶ Yeshaya ulargha: —

«Xojayinlarga: — Perwerdigar mundaq dédi: —

«Asuriye padishahining chaparmenlirining sen anglighan ashu Manga kupurluq qilghuchi gepliridin qorqma;

⁷ Mana, Men uninggha bir rohni kirgüzimen; shuning bilen u bir ighwani anglap, öz yurtigha qaytidu. Men uni öz zéminida turghuzup qilich bilen öltürgüzimen» — denglar» — dédi.□

■ 19:2 Yesh. 1:1 □ 19:7 «... Men uninggha bir rohni kirgüzimen; shuning bilen u bir ighwani anglap, öz yurtigha qaytidu. Men uni öz zéminida turghuzup qilich bilen öltürgüzimen» — Yeshayaning mushu wehiyini diqqet bilen oqusingiz, u Hezekiyaning (6-ayettiki) telipi boyiche dua qilmay, belki biwasite xewerchilerge jawab berdi. Chünki u alliburun Asuriye toghruluq nurghun bésharetlerni qilghan. Xuda mushu peyt-ehwal toghruluq Israilgha uqturghan (mesilen, «Yesh.» 10:5-21, 14:24-25ni körüng). Biraq Hezekiya we ordisdikiler mushularni we uningdin bashqa körgen karamet möjizilerni («Yesh.» 38-babnimu körüng) pütünley untup qalghan oxshaydu.

⁸ Rab-Shakeh özi kelgen yoli bilen qaytip mangghanda, Asuriye padishahining Laqish shehiridin chékin'genlikini anglap, Libnah shehirige qarshi jeng qiliwatqan padishahning yénigha keldi.

⁹ Chünki padishah: «Mana, Éfiopiye padishahi Tirhakah sizge qarshi jeng qilmaqchi bolup yolgha chiqti» dégen xewerni anglighanidi. Lékin u yene Hezekiyagha elchilerni mundaq xet bilen ewetti: —□

¹⁰ «Siler Yehuda padishahi Hezekiyagha mundaq dengarisaldilar: — «Sen tayinidighan Xudayingning sanga: «Yérusalém Asuriye padishahining qoligha tapshurulmaydu» déginige aldanma;

¹¹ mana, sen Asuriye padishahlirining hemme el-yurtlarni néme qilghanlirini, ularni öz ilah-butlirigha atap halak qilghanliqini anglighansen; emdi özüng qutquzulamsen? □

¹² Ata-bowilirim halak qilghan ellerning öz ilah-butliri ularni qutquzghanmu? Gozan, Haran, Rezuf shehiridikilernichu, Télassarda turghan Édenlernichu?

¹³ Xamat padishahi, Arpad padishahi, Sefarwaim, Xéna hem Iwwah sheherlirining padishahliri qéni?»□

¹⁴ Shuning bilen Hezekiya xetni ekelgüchilerning qolidin élip oqup chiqti. Andin u Perwerdigarning öyige kirip, Perwerdigarning aldigha xetni yéyip goydi.

¹⁵ We Hezekiya Perwerdigargha dua qilip mundaq dédi: — «I kéréublar otturisida turghan Perwerdigar, Israilning Xudasi: — Sen Özüngdursen, jahandiki barliq el-yurtlarning üstidiki Xuda peqet Özüngdursen; asman-zéminni Yaratquchisen. □

¹⁶ I Perwerdigar, quliqingni töwen qilip anglighaysen; közüngni achqaysen, i Perwerdigar, körgeysen; Sennaxéribning adem ewetip menggü hayat Xudani haqaretlep éytqan geplirini anglighaysen!

¹⁷ I Perwerdigar, Asuriye padishahliri heqiqeten hemme yurtlarni, shulargha béqindi bolghan yurtlarnimu xarabe qilip, □

¹⁸ ularning ilah-butlirini otqa tashliwetken; chünki ularning ilahliri ilah emes, belki insan qoli bilen yasalghanliri, yaghach we tash, xalas; shunga asuriylar ularni halak qildi.

¹⁹ Emdi, i Perwerdigar Xudayimiz, jahandiki barliq el-yurtlarga Séning, peqet Séningla Perwerdigar ikenlikingni bildürüş üçün, bizni uning qolidin

□ **19:9** «Éfiopiye padishahi Tirhakah sizge qarshi jeng qilmaqchi bolup yolgha chiqti» — bu ish emeliyet emes, hemde shu chaghda mumkin bolmighanidi. Biraq Xuda Ózi ewetküzgen «aldamchi roh»ning tesiri bilen uni ishendürgen. □ **19:11** «öz ilah-butlirigha atap halak qilish» — bu dégenlik ibranii tilida peqet bir söz bilenla, yeni ««kafaret qilish» yaki ««herem» qilish» bilenla ipadiliniidu. □ **19:13** «Xamat, Arpad, Sefarwaim, Xéna we Iwwah» — mushu sheherlerning bezilirining nede ikenlikini xeritidin körgili bolidu, beziliri bizge bügün'ge qeder namelum. □ **19:15** «kérublar otturisida turghan» — muqeddes ibadetxanidiki eng ichkiri öy, yeni «eng muqeddes jay» dégen öyde, Xudaning «rehim körsitidighan orun-texti» («kafaret texti») («rehingah») bar idi. Mushu orunda Xuda Israilning alahide qurbanliqlirining qanlirini qobul qilatti. Orningning ikki teripining herbiride altundin yasalghan, textke qaritilghan birdin «kérub» bar idi. Musaning dewridin tartip Xudaning parlaq shan-sheripi sirlig halda shu textning üstide, yeni «kérublar otturisida turghanidi. Kérublar bolsa intayin küchlük birxil perishtiler bolup, Xudaning chiqarghan höküm-jazalirini béjiridu. «Kérublar otturisida turghan» dégini, sen bizge yéqinlashqan hem bizge rehim körsetmekchi bolghan Xudasen» dégenliktur. □ **19:17** «shulargha béqindi bolghan yurtlar» — mushu ibarini sözmusöz terjime qilghanda «béqindi» dégen söz yoq. Biz sherhlesh üçün uni qoshtuq.

qutquzghaysen!».

²⁰ Shuning bilan Amozning oghli Yeshaya Hezekiyagha söz ewetip mundaq dédi: —

— Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: —

«Séning Manga Sennaxérib toghruluq qilghan duayingni anglidim.

²¹ Perwerdigarning uninggha qarita dégen sözi shudurki: —

«Pak qiz, yeni Zionning qizi séni kemsitidu,

Séni mazaq qilip külidu;

Yérusalémning qizi keyningge qarap béshini chayqaydu;

²² sen kimni mazaq qilip kupurluq qilding?

Sen kimgé qarshi awazingni kötürüp,

Neziringni üstün qilding?

Israildiki Muqeddes Bolghuchigha qarshi! □

²³ Elchiliring arqiliq sen Rebni mazaq qilip; —

«Men nurghunlighan jeng harwilirim bilen tagh choqqisigha,

Liwan tagh baghrilirigha yétip keldimki,

Uning égiz kédir derexlirini, ésil qarighaylirini késiwétimen;

Men uning eng chet turalghusigha,

Uning eng bük-baraqsan ormanzarliqigha kirip yétimen. □

²⁴ Özüm quduq kolap yaqa yurtning süyini ichtim;

Putunning uchidila men Misirning barliq derya-östenglirini qurutiwettim —

déding. □

²⁵ — Sen shuni anglap baqmighanmiding?

Uzundin buyan Men shuni békitkenmenki,

Qedimdin tartip shekillendürgenmenki,

Hazir uni emelge ashurdumki,

Mana, sen qel'e-qorghanlıq sheherlerni xarabilerge aylandurdung;

²⁶ Shuning bilen u yerde turuwatqanlar küchszlinip,

Yerge qaritip qoyuldi, shermende qilindi;

Ular ösiwatqan ot-chöptek,

Yumran kök chöplerdek,

Ögzidiki ot-chöpler ösmeý qurup ketkendek boldi. □

²⁷ Biraq séning olturghiningni, ornungdin turghiningni, chiqip-kirginingni

we Manga qarshi ghaljirliship ketkingni bilimen;

²⁸ Séning Manga qarshi ghaljirliship ketkenlikingning, hakawurliship ketkenlikingning quliqimgha yetkenliki tüpeylidin,

□ **19:22 «kupurluq»** — kim özini Xudaning ornida qoyup, «hemme ishni qilalaymen» dése, kupurluq qilghan bolidu, shundaqla hamam bir küni yiqitilidu. □ **19:23 «Uning eng bük-baraqsan ormanzarliqi»** — bu ayettiki «bük-baraqsan» dégen söz ibranıy tilida «karmel» dégen söz bilen ipadiliniidu.

Karmel bolsa Israilning eng munbet we chirayliq jayi idi. Shuning bilen padishahning «uning «Karmel» ormanzarliqigha kirimen» déğini «uning (Liwanning) eng chirayliq jayigha (héch tosalghusiz) barimen» dégendek po atidighan menini ipadileytti. Liwanda «Karmel» dégen jay yoq. □ **19:24**

«... Putunning uchidila men Misirning barliq derya-östenglirini qurutiwettim» — yuqiriqi 22-ayette padishah özining tes ishlarni qilalaydighanliqini, mesilen Liwan rayonidiki eng yuqiri tagh-largha chiqalaydighanliqini (köchme menisi, belkim aliyjanap, küchlük padishahlardin üstünlükke érishidighanliqini körsitidu), eng ésil nersilerge érishidighanliqini teswirleydu. Mushi 24-ayettiki «putum... qurutiwettim» déğini, déhqanning puti bilenla topini ittirip ériqni tosup, suni qurutiwetkindek, «Men xalisamla nahayiti asanla herqandaq ishni qilalaymen, héta Nil deryasinimu qurutiwéteylemen» dégen menmenlikni bildürmekchi. □ **19:26 «Ögzidiki ot-chöpler...»** — bu dégenlikning bashqa xil terjimilirini uchritish mumkin.

Men qarmiqimni burningdin ötküzimen,
Yüginimni aghzinggha salimen,

We özüng kelgen yol bilen séni qayturimen.□

²⁹ I Hezekiya, shu ish sanga alamet bésharet boliduki,

29 Mushu yili özlükidin ösken,

Ikkinchi yili shulardin chiqqanlarmu silerning rizqinglar bolidu;

Üchinchi yili bolsa tériysiler, orisiler; üzüm köchetlerini tikisiler;

Ulardin chiqqan méwilerni yeysiler.□

³⁰ Yehuda jemetining qéchip qutulghan qaldisi bolsa yene töwen'ge qarap yiltiz tartidu,

Yuqirigha qarap méwe béridu;

³¹ Chünki Yérusalémdin bir qaldisi,

Zion téghidin qéchip qutulghanlar chiqidu;

Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning otluq muhebbiti mushuni ada qilidu.

³² Shunga, Perwerdigar Asuriye padishahi toghruluq mundaq deydu: —

U ne mushu sheherge yétip kelmeydu,

Ne uninggha bir tal oqmu atmaydu;

Ne qalqanni kötürüp aldigha kelmeydu,

Ne uninggha qarita qashalarnimu yasimaydu.

³³ U qaysi yol bilen kelgen bolsa,

U yol bilen qaytidu we mushu sheherge kelmeydu — deydu Perwerdigar,

³⁴ — Chünki Özüm üçhün we Méning qulum Dawut üçhün uni etrapidiki sépildek qoghdap qutquzimen». ■

³⁵ Shu kéche shundaq boldiki, Perwerdigarning Perishtisi chiqip, Asuriye-liklerning bargahida bir yüz seksen besh ming eskerni urdi; mana, kishiler etigende ornidin turghanda, ularning hemmisining ölgenlikini kördi!□ ■

³⁶ Shunga Asuriye padishahi Sennaxérib chékinip, yolgha chiqip, Ninewe shehirige qaytip turdi.

³⁷ We shundaq boldiki, u öz buti Nisroqning butxanisida uninggha choqunuwatqanda, oghulliri Adrammelek hem Sharézer uni qilichlap öltürüwetti; andin ular bolsa Ararat dégen yurtqa qéchip ketti. Uning oghli Ésarhaddon uning ornida padishah boldi.□ ■

□ **19:28** «Men qarmiqimni burningdin ötküzimen, yüginimni aghzinggha salimen...» — Asuriye padishahliri mushundaq rehimsiz yol bilen esirlerni yalap mangatti. □ **19:29** «Mushu yili özlükidin ösken, ikkinchi yili shulardin chiqqanlarmu silerning rizqinglar bolidu; üçinchi yili bolsa tériysiler, orisiler, üzüm köchetlerini tikisiler; ulardin chiqqan méwilerni yeysiler»

— mushu möjize ishench-étiqadni kücheytish üçhün hem xelqni qutquzush üçhün bérilgen. Urush waqtida tériqchilik qilish mumkin emes; Asuriye qoshuni ketkendin kéyinki yilidimu, qoshunidin qélip qalghanliri parakendichilik qilishi mumkin idi. Shunga möjize üçinchi yilghiche sozulidu. «Üzüm köchetlerini tikisiler... méwisini yeysiler» dégen wede, tinchliq mezgilning uzun bolidighanliqini körsitidu (üzüm tallirini östürüshke uzun waqit kétidu, elwette). Kishilerning Asuriye qoshunlirining tuyuqsiz chékinishini «tasadipiyliqtin» démeslikli üçhün, bu ikkinchi möjize béridi. Shundaqtimu, mezkur «Padishahlar» dégen kitabqa qarighanda, xelqler yenila ikki möjizini tézja untuydu, Xudagha wapasizliq qiliwéridu. ■ **19:34** 2Pad. 20:6 □ **19:35** «Perwerdigarning Perishtisi» — Tewrat dewride intayin alahide shexs idi. Bezi ishlarda u Xudaning ornida körünetti (mesilen, Tewrattiki «Yar.» 18-babni körüng). «Tebirler»nimu körüng. ■ **19:35** Yesh. 37:36 □ **19:37** «U öz buti Nisroqning butxanisida uninggha choqunuwatqanda, oghulliri Adrammelek hem Sharézer uni qilichlap öltürüwetti»

— mushu weqe Sennaxérib Israildin chékinishtin 20 yil kéyin (miladiyedin ilgiriki 681-yili) boldi.

■ **19:37** 2Tar. 32:21; Yesh. 37:38

20

*Hezekiya éghir késel bolidu, dua qilidu**2Tar. 32:24; Yesh. 38:1-22*

1 Shu künlerde Hezekiya ejel keltürgüchi bir késelge muptila boldi. Amozning oghli Yeshaya peyghember uning qéshigha béríp, uninggha: —

«Perwerdigar mundaq deydu: —

— Öyüng toghruluq wesiyet qilghin; chünki ejel keldi, yashimaysen» — dédi. ■

2 *Hezekiya* bolsa yüzini tam terepke qılıp Perwerdigargha dua qilip: —

3 I Perwerdigar, Séning aldingda méning heqiqet we pak dil bilen méngip yürgenlikimni, neziring aldingda durus bolghan ishlarni qilghanliqimni eslep qoyghaysen, — dédi.

We Hezekiya yiglap éqip ketti.

4 Yeshaya chiqıp ordidiki ottura hoyligha yetmeste, Perwerdigarning sözi uninggha yétip mundaq déyildi: —

5 Yénip béríp xelqimning bashlamchisi Hezekiyagha mundaq dégin: —

«Perwerdigar, atang Dawutning Xudasi mundaq deydu: —

«Duayingni anglidim, köz yashliringni kördüm; mana, Men séni saqaytimen. Üchinchi künide Perwerdigarning öyige chiqisen. □

6 Künliringge Men yene on besh yil qoshimen; shuning bilen Men séni we bu sheherni Asuriye padishahining qolidin qutquzimen; Özüm üçün we qulum Dawut üçün Men bu sheherni etrapidiki sépildek qoghdaymen.

7 (Yeshaya bolsa: — «Enjür poshkili teyyarlanglar, dédi. Ular uni élip kélip, yarisigha chapliwidi, u saqaydi.

8 Hezekiya Yeshayadin: Perwerdigar méni saqaytip, üçinchi küni uning öyige chiqidighanliqimni ispatlaydighan'gha qandaq bésharetlik alamet bolidu? — dep sorighanidi.

9 Yeshaya: — Perwerdigarning Özi éytqan ishini jezmen qilidighanliqini sanga ispatlash üçün Perwerdigardin shundaq bésharetlik alamet boliduki, sen quyashning pelempey üstige chüshken sayisining on basquch aldigha méngishi yaki on basquch keynige yénishini xalamsen? — dédi.

10 Hezekiya: Quyash sayisining on basquch aldigha méngishi asan; saye on bashquch keynige yansun, dégenidi.

11 Shuning bilen Yeshaya peyghember Perwerdigargha nida qildi we U quyashning Ahaz padishah qurghan pelempey basquchilirini üstige chüshken sayisini yandurup, on basquch keynige mangdurdi).

*Babil padishahidin kelgen elchiler Chong bir xataliq**2Tar. 32:31-33; Yesh. 39:1-8*

12 Shu peyitte Baladanning oghli Babil padishahi Mérodaq-Baladan, Hezekiyani késel bolup yétip qaptu, dep anglap, xetler hediye bilen ewetti. □

■ **20:1** 2Tar. 32:24; Yesh. 38:1 □ **20:5** «atang **Dawut**» — Hezekiya Dawut peyghemberning on üçinchi ewladi idi. □ **20:12** «Mérodaq-Baladan» — yaki «Bérodaq-Baladan». «**Babil padishahi Mérodaq-Baladan... xetler hediye bilen ewetti**» — Mérodaq-Baladan Asuriye padishahi Sennaxérib teripidin miladiyedind ilgiriki 702-yili ghulitildi. Mushu ishmu shu yilda bolghan bolushi kérek. Démek,

bu ish, yeni 20-babta we «Yesh.» 38-39-babta teswirlen'gen ishlar «2pad.» 18:17-37 we 19-babtiki ishlardin **ilgiri** yüz bergen. Emdi némishqa ulardin kéyin xatirilen'gen? Mushu ish toghruluq «Yesh.» 39:1diki izahatni köring.

¹³ Hezekiya bolsa elchilarning g'epini tingshap, ulargha barliq xezine-ambarlarini, kumushni, altunni, dora-dermanlarni, serxil maylarni, sawut-chorallar ambiridiki hemmini we bayliqlirining barliqini korsetti; ordisi we putkul padishahliqi ichidiki nersilerdin Hezekiya ulargha korsetmigen birimu qalmidi.

¹⁴ Andin Yeshaya peyghember Hezekiyaning aldigha berip, uningdin: — «Mushu kishiler neme dedi? Ular seni yoqlashqa nedin kelgen?» — dep soridi. Hezekiya: — «Ular yiraq bir yurttin, yeni Babilin kelgen» dedi.

¹⁵ Yeshaya yene: — «Ular ordangda nemini kordi?» dep soridi. Hezekiya: — «Ordamda bar nersilerni ular kordi; bayliqlirimning arisidin men ulargha korsetmigen birimu qalmidi» — dedi.

¹⁶ Yeshaya Hezekiyagha: Perwerdigarning sozini anglap qoyghin: —
¹⁷ — Mana shundaq kunler keliduki, ordangda bar nersiler we bugun'ge qeder ata-bowiliring toplap, saqlap qoyghan hemme Babilgha elip ketilidu; hechnerse qalmaydu — deydu Perwerdigar.

¹⁸ — Hemde Babilliqar oghulliringni, yeni ozungdin bolghan ewladliringni elip ketidu; shuning bilen ular Babil padishahining ordisida aghwat bolidu. □

¹⁹ Hezekiya emdi oz-ozige «Oz kunlirimde bolsa aman-tinchliq, Xudaning heqiqet-wapaliqi bolmamdu?», dep Yeshayagha: — «Siz eytqan Perwerdigarning mushu sozi yaxshi iken» — dedi. □

²⁰ Hezekiyaning bashqa emelliri, jumlidin uning seltenitining qudriti, uning qandaq qilip sheherge su teminlesh uchun kol, shundaqla su apiridighan nor yasighanliqi «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» degan kitabda pütüylgen emesmidi? ■

²¹ Hezekiya ata-bowiliringning arisida uxlidi; ogfli Manasseh ornida padishah boldi.

21

Manassehning Yehudaning üstidiki selteniti *2Tar. 33:1-9, 20*

□ **20:18** «Babilliqar oghulliringni, yeni ozungdin bolghan ewladliringni elip ketidu ... ular Babil padishahining ordisida aghwat bolidu» — körünüşte addiy körün'gen mushu wege üçhün nemishqa mushu qattiq jazaliq söz chiqidu? Pikrimizche, üç sewebi bar: — (1) Hezekiya Xudagha: «Qedemlirimni sanap mangimen» degan wedini bergenidi, lekin bu qetim Xudadin hech sorimay shundaq qilghan; (2) Elchilarning kelgenlikidin u belkim: «hazir men «jahan'gha dangqi chiqqan ademen», «kichik dolitimizning jahanda ornı bar» dep tekebburliship ketken bolushi mumkin. (3) Mushulardin sirt, bilishimizche Mérodaq-Baladan Asuriye impériyesige qarshi bir ittipaqni berpa qilmaqchi. U «tekellup körsitidighan» mushu pursettin paydilinip, Hezekiyani ittipaqqa qatnishishqa teklip qilghan. Özini ölümdin qutquzghanliqini, quyashning nurining «keynige yan'ghanliqi»dek intayin karamet möjizini körgen, Xudaning «Men silerni Asuriyedin qutquzimen» degan wedisini anglighan Hezekiya qandaqmu xudasiz bir el-yurt bilen ittipaqlashmaqchi bolghandu? «Aghwat» — pichiwétilgen adem, «Yesh.» 56:4-ayettiki izahatni körlüng. □ **20:19** «Oz kunlirimde bolsa aman-tinchliq, Xudaning heqiqet-wapaliqi bolmamdu?» — Hezekiya mushu sozlerni yene ochuq éytishi mumkin. «Siz éytqan Perwerdigarning mushu sozi yaxshi iken» — mushu ayette, Hezekiyaning oz-ozige deganliri bashqilargha, hetta öz jemetige bolghan birxil bighem, köyümsiz pozitsiyisini bildüridu. Yeshaya degan beharet emeliyette yüz yildin keyin emelge ashurulghan; waqitning sozulushi bolsa belkim Yehudaning keyinki bir padishahi (Yosiya)ning qattiq towa qilishi tüpeylidin boldi. ■ **20:20** 2Tar. 32:30

1 Manasseh padishah bolghanda on ikki yashta bolup, Yérusalémda ellik besh yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Hefzibah idi. ■

2 U Perwerdigar Israillarning aldidin heydep chiqiriwetken yat elliklarning yirginchlik adetlirige oxshash ishlar bilen Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi.

3 U atisi Hezekiya buzup yoqatqan «yuqiri jaylar»ni qaytidin yasatti; u Baalgha atap qurban'gahlarni saldurup, Israillning padishahi Ahab qilghandek bir Asherah mebud yasidi; u asmandiki nurghunlighan ay-yultuzlarga bash urdi we ularning qulluqigha kirdi. □ ■

4 U Perwerdigarning öyidimu qurban'gahlarni yasatti. Shu ibadetxana toghruluq Perwerdigar: Men Yérusalémda Méning namimni qoyimen, dégenidi. ■

5 U Perwerdigarning öyining ikki hoylisida «asmanning qoshuni»gha qurban'gahlarni atap yasatti. □

6 Öz oghlini ottin ötküzdi; jadugarchilik bilen palchiliq ishletti, özige jinkeshler bilen epsunchilarni békitti; u Perwerdigarning neziride san-sanaqsiz rezillikni qilip uning ghezipini qozghidi.

7 U yasatqan «Asherah» oyma mebudni *Xudaning* öyige qoydi. Shu öy toghruluq Perwerdigar Dawutqa we uning oghli Sulayman'gha: — «Bu öyde, shundaqla Israillning hemme qebililirining zéminliri arisidin Men tallighan Yérusalémda Öz namimni ebedgiche qaldurimen; ■

8 eger Israil peqet Men ulargha tapilighan barliq emrlerge, yeni Öz qulum Musa ulargha buyrughan barliq qanun'gha muwapiq emel qilishqa köngül qoysila, Men ularning putlirini ata-bowilirigha teqsim qilghan bu zémindin qaytidin néri qilmaymen», dégenidi.

9 Lékin ular qulaq salmaytti; shunglashqimu, Manasseh ularni shundaq azdurdiki, ular Perwerdigar Israillarning aldidin halak qilghan yat elliklerdin ashurup rezillik qilatti.

10 Shunga Perwerdigar Öz qulliri bolghan peyghemberlarning wasitisi arqiliq mundaq dédi: —

11 Yehudaning padishahi Manasseh bu yirginchlik ishlarni qilip, hetta uningdin ilgiri ötkén Amoriylar qilghan barliq rezilliktin ziyade rezillik qilip, uning butliri bilen Yehudanimu gunahqa azdurghini üchün ■

12 Israillning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: —

«Mana, Yérusalém bilen Yehudaning üstige shundaq balayi'apet keltürimenki, kimki uni anglisila qulaqliri zingildap kétidu.

13 Men Samariyeni ölçhigen tana we Ahabning jemetini tekshürgen tik ölçhigüch yip bilen Yérusalémni tekshürtimen; kishi qachini chayqap

■ 21:1 2Tar. 33:1 □ 21:3 «asmandiki nurghunlighan ay-yultuzlar» — «asmanning qoshuni» dégen söz bilen ipadiliniidu. Tewrattin bilimizki, asmandiki yultuzlarning perishtiler we bezi ehwalda asmandiki yaman küchler, yeni jin-sheytanlar bilenmu munasiwiti bar («Zeb.» 147:4, «Ayup» 38:4-7, «Weh.» 12:4ni körüng). ■ 21:3 2Pad. 18:4 ■ 21:4 Qan. 12:5, 11; 2Sam. 7:13; 1Pad. 8:29; 9:3; 2Tar. 7:12; Zeb. 132:13, 14; Yer. 32:34 □ 21:5 «asmanning qoshuni» — mushu yerde quyash, ay we yultuzlarni körsitidu. ■ 21:7 2Sam. 7:10; 1Pad. 8:16, 29; 9:3; 2Pad. 23:27 ■ 21:11 Yer. 15:4

sürtkenden kéyin düm kömtürüp qoyghandek, Yérusaléمنى chayqap örüymen. □
 14 Men mirasimning qalghanliridinmu waz kéchip, dühshmenlirining qoligha tapshurimen; ularni hemme dühshmenlirige bulang-talang obyékti we olja qilip bérimen; □

15 Chünki ular Méning nezirimde rezil bolghanni qilip, ularning ata-bowiliri Misirdin chiqqan kúndin tartip bügün'giche ghezipimni qozghap keldi».

16 Manasseh emdi pütkül Yérusaléمنى bir chétidin yene bir chétigiche qan'gha toldurup, köp naheq qan tökküzdi we oxshashla özi qiliwatqan gunahi bilen Yehudalarni azdurup, ularning Perwerdigarning neziridiki rezillikni qilishigha seweb boldi.

17 Manassehning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi, jümlidin u sadir qilghan gunah «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

18 Manasseh ata-bowilirining arisida uxliidi we öz öyining béghida, yeni Uz-zahning béghida depne qilindi. Andin oghli Amon uning ornida padishah boldi. ■

Amonning Yehudaning üstidiki selteniti

2Tar. 33:21-25

19 Amon padishah bolghanda yigirme ikki yashta bolup, Yérusalémda ikki yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Meshullemet idi; u Yotbahliq Haruzning qizi idi.

20 Amon atisi Manasseh qilghandek Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilatti.

21 U atisi mangghan barliq yollarda mangatti; u atisi qulluqida bolghan butlarning qulluqida bolup, ulargha sejde qilip,

22 Perwerdigarning yolida yürmei, öz ata-bowilirining Xudasi Perwerdigarni terk qildi.

23 Emdi Amonning xizmetkarliri padishahni qestlep, uni öz ordisida öltürdi.

24 Lékin yurt xelqi Amon padishahni qestligenlarning hemmisini öltürdi; andin yurt xelqi uning ornida oghli Yosiyani padishah qildi.

25 Amonning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

26 U Uzzahning béghida öz qebreside depne qilindi. Andin oghli Yosiyani uning ornida padishah boldi. ■

22

Yosiyaning Yehudaning üstidiki selteniti

2Tar. 34:1-28

□ **21:13** «Samariyeni ölçigen tana» — shübhisizki, Xudaning Samariyening üstige chüshürgen jaza hökümünü körsitidu; «Ahabning jemetini tekshürgen tik ölçigüch yip» — Xudaning Ahabning jemetining üstige chüshürgen jaza hökümünü körsitidu. «Am.» 7:7-8ni körüng. «kishi qachini chayqap sürtkenden kéyin düm kömtürüp qoyghandek, Yérusaléمنى chayqap örüymen» — bu söz, belkim, Xudaning Yérusalémdin barliq ahalisini yiraq qilip, uni astin-üstin qiliwétidighanliqini körsitidu. 14-ayetni körüng.

□ **21:14** «mirasim» — Israildiki on ikki qebile; «mirasimning qalghanliri» — Israildin yalghuz qalghan qebile, yeni Yehudani körsitidu. ■ **21:18** 2Tar. 33:20 ■ **21:26** Mat. 1:10

1 Yosiya padishah bolghanda sekkiz yashta bolup, Yérusalémda ottuz bir yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Yedidah idi; u Bozkatliq Adayaning qizi idi. ■

2 Yosiya Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilip, her ishta atisi Dawutning barliq yolida yürüp, ne onggaha ne solgha chetnep ketmide.

3 Padishah Yosiya seltenitining on sekkizinchi yilida, padishah Meshullamning newrisi, Azaliyaning oggli katip Shafanni Perwerdigarning öyige ewetip:

4 «Bash kahin Hilqiyaning qéshigha chiqip shuni buyrughinki, u Perwerdigarning öyige élip kélín'gen, derwaziwenler xelqtin yighqan pulni sanisun.

5-6 Andin ular Perwerdigarning öyini onghaydighan ishlarni nazaret qilghuchi ishchilargha tapshurup bersun. Bular hem Perwerdigarning öyidiki buzulghan yerlerni onghashqqa öyde ishligüchilerge, yeni yaghachchilar, tamchilar we tashtirashlarga bersun. Ular mushu pul bilen öyni onghashqqa lazim bolghan yaghach bilen oyulghan tashlarni sétiwalsun, dégin» — dédi.

7 Lékin ularning qoligha tapshurulghan pulning hésabi qilinmide. Chünki ular insap bilen ish qilatti.

8 Bash kahin Hilqiya katip Shafan'gha: — Men Perwerdigarning öyide bir Tewrat kitabini taptim, dédi. Shuni éytip Hilqiya kitabni Shafan'gha berdi. U uni oqudi.

9 Andin kéyin katip Shafan padishahning qéshigha bérip padishahqa xewer bérip: — Xizmetkarliri ibadetxanidiki pulni yighip Perwerdigarning öyini onghaydighan ish béshilirining qollirigha tapshurup berdi, dédi.

10 Andin katip Shafan padishahqa: Hilqiya manga bir kitabni berdi, dédi. Andin Shafan padishahqa uni oqup berdi.

11 We shundaq boldiki, padishah Tewrat kitabining sözlirini anglighanda, öz kiyimlirini yirtti. □

12 Padishah Hilqiya kahin bilen Shafanning oggli Ahikamgha, Mikayaning oggli Akbor bilen Shafan katipqa we padishahning xizmetkari Asayagha buyrup: —

13 Bérip men üçün we xelq üçün, yeni pütkül Yehudadikiler üçün bu tépilghan kitabning sözliri toghrisida Perwerdigardin yol soranglar. Chünki ata-bowilirimiz bu kitabning sözlirige, uningdiki bizlerge pütülgenlirige emel qilishqa qulaq salmighanliqi tüpeylidin Perwerdigarning bizge qozghalghan ghezipi intayin dehshetlik, dédi.

14 Shuning bilen Hilqiya kahin, Ahikam, Akbor, Shafan we Asayalar Xarxasning newrisi, Tikwahning oggli kiyim-kéчек bégi Shallumning ayali ayal peyghember Huldahning qéshigha bérip, uning bilen sözleshti. U Yérusalém shehirining ikkinchi mehelligide olturatti.

15 U ulargha mundaq dédi: — Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — «Silerni ewetken kishige mundaq denglar: —

16 Perwerdigar mundaq deydu: — Mana Men Yehudaning padishahi oqughan kitabning hemme sözlirini emelge ashurup, bu jaygha we bu yerde turghuchilargha balayi'apet chüshürimen.

17 Chünki ular Méni tashlap, bashqa ilahlargha xushbuy yéqip, qollirining hemme ishliri bilen Méning achchiqimni keltürdi. Uning üçün Méning

■ 22:1 2Tar. 34:1 □ 22:11 «padishah Tewrat kitabning sözlirini anglighanda...» — tépiwélin'ghan kitab Tewratning qaysi qismi bolushi kérek? Padishahning inkasi, yeni kéyinki heriketlirige, bolupmu «yuqiri jaylar»ni yoqitishigha qarighanda, «tépiwélin'ghan kitab» choqum bu ishni tektileydighan «Qanun sherhi»ni öz ichige alghan.

qehrim bu yerge qarap yandi hem öchürülmeydu.

¹⁸ Lékin silerni Perwerdigardin yol sorighili ewetken Yehudaning padishahigha bolsa shundaq denglar: Sen anglighan sözler toghrisida İsrailning Xudasi Perwerdigar shundaq deydu: —

¹⁹ Chünki könglüng yumshaq bolup, mushu jay we uningda turghuchilarning weyrane we lenetke aylandurulidighanliqi toghrisida ularni eyiblep éytqan sözlirimni anglighiningda, Perwerdigarning aldida özüngni töwen qilip, kiyimliringni yirtip, Méning aldimda yighlighining üçün, Menmu duayingni anglidim, deydu Perwerdigar.

²⁰ Buning üçün séni ata-bowiliring bilen yighilishqa, öz qebrenge amanxatirjemlik ichide bérishqa nésip qilimen; séning közliring Men bu jay üstige chüshüridighan barliq külpetlerni körmeydu».

Ular yénip béríp, bu xewerni padishahqa yetküzdi.

23

Yosiya padishah islahat qilidu

2Tar. 34:29-30; 35:1-27

¹ Padishah ademlerni ewetip, Yehuda bilen Yérusalémning hemme aqsaqal-lirini öz qéshigha chaqirtip keldi. ■

² Padishah Perwerdigarning öyige chiqti; barliq Yehudadiki er kishiler we Yérusalémda turuwatqanlarning hemmisi, kahinlar bilen peyghemberler, yeni barliq xelq, eng kichikidin tartip chongighiche hemmisi uning bilen bille chiqti. Andin u Perwerdigarning öyide tépilghan ehde kitabining hemme sözlirini ulargha oqup berdi. □

³ Padishah tüwrükning yénida turup Perwerdigarning aldida: — Perwerdi-gargha egiship pütün qelbim we pütkül jénim bilen Uning emrlirini, höküm-guwahliqliri we belgilimilirini tutup, ushbu kitabta pütülgen ehdiğe emel qilimen dep ehdiğe öziñi baghlidi. Shuning bilen xelqning hemmisimu ehde aldida turup uninggha öziñi baghlidi. □

⁴ Andin kéyin padishah bash kahin Hilqiya bilen orun basar kahinlarga we hem derwaziwenlerge: — Baalgha, Asherah butigha we asmanning barliq qoshunigha atap yasalghan barliq eswab-üskünilerni Perwerdigarning öyidin chiqiriwétinglar, dep emr qildi; u bularni Yérusalémning sirtida, Kidron étizliqida köydürdi we küllirini Beyt-Elge élip berdi.

⁵ U Yehuda padishahlirining Yehuda sheherliridiki «yuqiri jaylar»da hemde Yérusalémning etrapliridiki «yuqiri jaylar»da xushbuy yandurushqa tikligen but kahinlirini, shuningdek Baalgha, quyashqa, aygha, yultuz türkümliрге hemde asmanning barliq qoshunigha xushbuy yaqquchilarni ishtin heydi-wetti. □

⁶ U Perwerdigarning öyidin Asherah butni élip chiqip Yérusalémning sirtigha élip béríp, Kidron jilghisigha apirip shu yerde köydürüp kukum-talqan qilip ézip, topisini addiy puqralarning qebriliri üstige chéchiwetti.

■ 23:1 2Tar. 34:29 □ 23:2 «Hemme sözlirini ulargha oqup berdi» — ibraniiy tilida: «hemme sözlirini ularning qulaqlirigha oqup berdi». □ 23:3 «tüwrükning yénida» — yaki «peshtaq üstide». «kitabta pütülgen ehdiğe...» — ibraniiy tilida «kitabta pütülgen ehde sözlirige...». □ 23:5 «...ishtin heydiwetti» — yaki «... halak qildi».

7 Andin u Perwerdigarning öyige joylashqan bechchiwazlarning turalghulirini chéqip ghumlati; bu öylerde yene ayallar Asherah butqa chédír toquyti.

8 U Yehuda sheherliridin barliq kahinlarni chaqirtip, özige yigdi. Andin u Gebadin tartip Beer-Shébaghiche kahinlar xushbuy yaqidighan «yuqiri jaylar»ni buzup bulghiwetti; u «derwazilardiki yuqiri jaylar»ni chéqip buzdi; bular «Sheher bashliqi Yeshuaning quwiqui»ning yénida, yeni sheher quwiquigha kirish yolining sol teripide idi □

9 (emdi «yuqiri jaylar»diki kahinlarning Yérusalémda Perwerdigarning qurban'gahigha chiqishi cheklen'genidi; lékin ular dawamlıq öz qérindashliri bilen birge pitir nanlardin yéyishige muýesser idi).

10 Yosiya héchkim öz oghli yaki qizini Molekke atap ottin ötküzmisun dep, Hinnomning oghlining jilghisidiki Tofetnimu buzup bulghiwetti. □

11 Perwerdigarning öyige kiridighan yolning éghizida Yehuda padishahliri quyashqa teqdim qilip qoyghan atlarni shu yerdin yötkep, «quyash harwiliri»ni otta köydürdi (ular *ibadetxanining* hoylilirigha joylashqan, Natan-Melek dégen aghwatning öyining yénida turatti). □

12 Padishah yene Yehuda padishahliri Ahazning balixanisining ögziside saldurghan qurban'gahlarni we Manasseh Perwerdigarning öyining ikki hoylisigha yasatqan qurban'gahlarni chéqip kukum-talqan qiliwetti; u ularning topisini u yerdin élip, Kidron jilghisigha chéchiwetti.

13 Israilning padishahi Sulayman Yérusalémning meshriq teripige we «Halak téghi»ning jenubigha Zidoniylarning yirginchlik buti Ashtarot, Moabiylarning yirginchlik buti Kémosh we Ammonlarning yirginchlik buti Milkomgha atap yasatqan «yuqiri jaylar»nimu padishah buzup bulghiwetti. □

14 U but tüwrüklerni parchilap, Asherah butlirini késip yiqitip, ular turghan yerlarni adem söngekliri bilen toldurdi. □ ■

15 U yene Israilni gunahqa putlashturghan, Nibatning oghli Yeroboam Beyt-Elde saldurghan qurban'gah bilen «yuqiri jay»ni, ularni buzup chaqti, andin kéyin «yuqiri jay»ni köydürüp kukum-talqan qiliwetti, Asherah butinimu köydürüwetti. ■

16 Yosiya burulup qarap, taghdiki qebrilerni körüp, adem ewetip qebrilerdiki söngeklerni kolap chiqirip, qurban'gah üstide köydürdi, shu yol bilen uni bulghiwetti. Bu ishlar Perwerdigarning kalamini yetküzüp, del ularni

□ **23:8** «Gébadin Beer-Shébaghiche» — «Géba» Yehudaning shimaliy chétide, «Beer-Shéba» uning jenubiy chétide idi. «U ... barliq kahinlarni chaqirtip, ... andin u ... kahinlar xushbuy yaqidighan «yuqiri jaylar»ni buzup bulghiwetti» — Yosiya mushu yerlarni bulghash bilen butpereslerning kéyin u yerni «bulghan'ghan, haram» dep qarap, qaytidin shundaq yolda ishlitishini mumkin emes qilish üçün idi. «derwazilardiki yuqiri jaylar» — yaki «tawapgahlarni». □ **23:10** «öz oghli yaki qizini... otin ötküzüsh» — insaniy qurbanliqlarni körsitishi mumkin. «Hinnomning oghlining jilghisi» — bu yer yene «Hinnomning jilghisi», yeni «Gé-Hinnom» dep atilatti (erebche «jehennem»). □ **23:11** «quyashqa teqdim qilip qoyghan atlar» — bu atlar tirik atlar yaki at heykili bolushi mumkin idi. «Natan-Melek dégen aghwatning öyi» — belkim muqeddes ibadetxanining birer hoylisida bolushi mumkin idi. □ **23:13** «Halak téghi» — mushu yerde «Zeytun téghi»ni körsitidu. Butpereslikтин bulghinip ketkini tüpeylidin uninggha shundaq hejwi, kinayilik isim qoyulghan. □ **23:14** «U but tüwrüklerni parchilap,... ular turghan yerlarni adem söngekliri bilen toldurdi» — Yosiyaning mushu yerlarni «ademlerning söngekliri» bilen toldurushi butpereslerning kéyin u yerlarni «bulghan'ghan, haram» dep qarap, qaytidin shundaq yolda ularni ishlitishini mumkin emes qilish üçün idi. ■ **23:14** Mis. 23:24; 34:13; Chöl. 33:52; Qan. 7:5, 25; 12:3 ■ **23:15** 1Pad. 12:32, 33

aldin'ala bésharet qilib jakarlighan Xudaning adimining sözining emelge ashurulushi idi. □ ■

17 Andin Yosiya: Köz aldimdiki bu qebre téshi kimning? — dep soridi. Sheherdikiler uninggha: Bu Yehudadin kelgen, silining Beyt-Eldiki qurban'gahni buzghan mushu ishlirini bésharet qilghan Xudaning adimining qebrisi iken, dédi.

18 Yosiya: — Uni qoyunglar, héchkim uning söngeklirini midirlatmisun, dep buyrudi. Shuning bilen ular uning söngekliri bilen Samariyedin kelgen peyghemberning söngeklirige héchkimni tegküzmedi.

19 Andin Yosiya Israilning padishahliri Perwerdigarning ghezipini gozghighan, Samariyening sheherliride yosatqan «yuqiri jaylar»diki barliq öylerni chaqti; u ularni Beyt-Elde qilghandek qilib, yoqatti. ■

20 U u yerlerdiki «yuqiri jaylar»gha xas bolghan hemme kahinlarni qurban'gahning üstide öltürüp, qurbanliq qildi, andin ularning üstige adem söngeklirini köydürdi; u axirda Yérusalémgha yénip bardı.

Yosiya padishah «ötüp kêtish héyti»ni ötküzidu

2Tar. 35:1-19

21 Padishah barliq xelqge yarliq chüshürüp: — Bu ehde kitabida pütülgendek, Xudayinglar Perwerdigargha «ötüp kêtish héyti»ni ötküzünglar, dep buyrudi. ■

22 «Batur hakimlar» Israilning üstidin höküm sürgen künlerdin tartip, ne Israil padishahlirining waqitlirida ne Yehuda padishahlirining waqitlirida undaq bir «ötüp kêtish héyti» ötküzülüp baqmighanidi;

23 Yosiya padishahning seltenitining on sekkizinchi yilida, Perwerdigargha atap bu «ötüp kêtish héyti» Yérusalémda ötküzüldi.

24 Shuningdek Yosiya Yehuda yurtida we Yérusalémda peyda bolghan jinkeshler we palchilarni, terafim mebudliri, herqandaq butlar we barliq bashqa lenetlik nersilerni zémindin yoqatti. Uning shundaq qilishining meqsiti, Hilqiya kahin Perwerdigarning öyidin tapqan kitabta xatirilen'gen Tewratiki sözlerge emel qilishtin ibaret idi. □ ■

25 Uningdek Musagha chüshürülgen qanun'gha intilip pütün qelbi, pütün jéni we pütün küchi bilen Perwerdigargha qaytip, özini béghishlighan bir padishah uningdin ilgiri bolmighanidi we uningdin kéyinmu uninggha oxshash birsi bolup baqmıdi. □

26 Lékin Perwerdigarning achchiqi Manassehning Özini renjitken barliq rezillikliri tüpeylidin Yehudagha tutashqandin kéyin, Özining shiddetlik ghezipidin yanmıdi.

□ 23:16 «Yosiya ... taghdiki qebrilerni körüp, adem ewetip qebrilerdiki söngeklerni kolap chiqirip, qurban'gah üstide köydürdi» — yuqiriqi izahatni körüng. «Perwerdigarning kalamini yetküzüp, del ularni aldin'ala bésharet qilib jakarlighan Xudaning adimining sözi» — «1Pad.» 13:30-32ni körüng. ■ 23:16 1Pad. 13:2 ■ 23:19 2Tar. 34:6 ■ 23:21 Mis. 12:3; Qan. 16:2; 2Tar. 35:1 □ 23:24 «terafim mebudliri» — kichik, élip yürgüdek «qolayliq butlar» idi. ■ 23:24 Law. 19:31; 20:27; Qan. 18:11; Yesh. 8:19 □ 23:25 «uningdek ... qanun'gha intilip pütün qelbi, pütün jéni we pütün küchi bilen Perwerdigargha qaytip, özini béghishlighan bir padishah ... bolup baqmıdi» — bu sözler uning Perwerdigargha qaytip qattiq towa qilishi we heqqaniyiqqa bolghan intilishliri jehette éytildi.

27 Perwerdigar: — Israilni tashlighandek Yehudanimu Öz közümdin néri qilimen we Özüm tallighan bu sheher Yérusalémni we Men: — «Méning namim shu yerde bolidu» dégen shu ibadetxanini terk qilimen, dédi. □ ■

28 Yosiyaning bashqa emelliri hem qilghanlirining hemmisi «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

29 Uning künliride Misirning padishahi Pirewn-Neko Asuriyening padishahigha hujum qilghili Efrat deryasigha bardi. U chaghda Yosiya padishah Pirewn bilen soqushushqa chiqti; lékin Pirewn uni körüp Megiddoda uni öltürdi.

30 Xizmetkarliri uning ölükini jeng harwisigha sélip Megiddodin Yérusalémgha élip kélip, uni öz qebreside depne qildi. Yurt xelqi Yosiyaning oghli Yehoahazni mesih qilip, atisining ornida padishah qildi. ■

Yehoahazning Yehudaning üstidiki selteniti

2Tar. 36:1-4

31 Yehoahaz padishah bolghanda yigirme üç yashta bolup, üç ay Yérusalémda seltenet qildi. Uning anisining ismi Hamutal idi; u Libnahliq Yeremiyaning qizi idi.

32 Yehoahaz bowiliri barliq qilghanliridek, Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi.

33 Emdi Pirewn-Neko uning Yérusalémda seltenet qilmasliqi üçün, uni Xamat yurtidiki Riblahda solap qoydi we *Yehuda* zéminigha yüz talant kümüş bilen bir talant altun séliq chüshürdi. □

34 Andin Pirewn-Neko Yosiyanning oghli Éliakimni atisining ornida padishah qilip, ismini Yehoakingha özgertti. U Yehoahazni özi bilen Misirgha élip ketti; Yehoahaz Misirgha kélip shu yerde öldi. □ ■

35 Yehoakim kümüş bilen altunni Pirewn'ge berdi; lékin Pirewnning shu buyruqini ijra qilip pulni tapshurush üçün yurtqa herbir ademning chamigha qarap baj-alwan qoyghanidi; altun we kümüşni u yurtning xelqidin, herbirige salghan ölchem boyiche Pirewn-Nekogha bérishke yigqanidi. ■

36 Yehoakim padishah bolghanda yigirme besh yashta bolup, on bir yil Yérusalémda seltenet qildi. Uning anisining ismi Zibidah idi; u Rumahliq Pedayaning qizi idi.

37 Yehoakim bowiliri barliq qilghanliridek Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilatti.

24

Yehoakim Yehuda üstige seltenet qilidu

1 Uning künliride Babilning padishahi Néboqadnesar *Yehudagha* hujum qilishqa chiqti; Yehoakim uninggha üç yilghiche béqindi boldi, andin uningdin ténip uning hökümlirigha qarshi chiqti. ■

□ 23:27 «shu ibadetxanini...» — ibraniiy tilida «shu öyni...». ■ 23:27 2Pad. 17:18, 20; 24:3

■ 23:30 2Tar. 36:1 □ 23:33 «yüz talant kümüş» — bir talant belkim 30.6 kilogram idi. □ 23:34 «Éliakim» — bu isimning menisi «Xuda (Elohim) turghuzidu»; «Yehoakim» dégenning menisi «Perwerdigar (Yahweh) turghuzidu». Pirewnning undaq qilishtiki meqsiti belkim birxil hejwi-kinayilik qilish yaki Xudagha bolghan kupurluq bolsa kérek. ■ 23:34 Mat. 1:11 ■ 23:35 2Tar. 36:5-8 ■ 24:1 2Tar. 36:6

2 Shu waqitlarda Perwerdigar uningga hujum qilishqa Kaldiylar bulangchilar shaykisi, Suriylar bulangchilar shaykisi, Moabiylar bulangchilar shaykisi, we Ammoniylar bulangchilar shaykilarini qozghidi; u ularni Yehudani halak qilish uchün qozghidi. Bu ishlar Perwerdigar Öz qulliri bolghan peyghemberler arqiliq agah qilghan söz-kalamining emelge ashurulushi idi.

3 Derweqe Perwerdigarning éytqinidek, Manassehning gunahliri tüpeylidin Yehudani Öz közlidirin néri qilish uchün, bu ishlar ularning béshigha chüshti.

4 Chünki *Manassehning* naheq qan töküp, Yérusalémni naheq qanlar bilen toldurghini tüpeylidin, Perwerdigar *Yehudalarni* epu qilishqa köngli unimaytti.

5 Yehoakimning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

6 Yehoakim ata-bowilirining arisida uxildi; oghli Yehoakin uning ornida padishah boldi.

7 Misirning padishahi bolsa öz yurtidin ikkinchi chiqmidi. Chünki Babilning padishahi «Misir éqini»din tartip Efrat deryasighiche bolghan Misir padishahigha tewe zéminni tartiwalghanidi. □

Yeho'akin seltenet qilidu

2Tar. 36:9-10

8 Yehoakin padishah bolghanda on sekkiz yashta bolup, üç ay Yérusalémde seltenet qildi. Uning anisining ismi Nehushta idi; u Yérusalémliq Elnatanning qizi idi.

9 Yehoakin atisining barliq qilghanliridek Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi.

10 Babilning padishahi Néboqadnesarning serdarliri Yérusalémgha jeng qilghili chiqip, sheherni qamal qildi. □ ■

11 Uning serdarliri sheherni qamal qilip turghanda Néboqadnesar özimu sheherning sirtigha chiqti.

12 Andin Yehudaning padishahi Yehoakin bilen anisi, barliq xizmetkarliri, emeldarliri we aghwatliri Babil padishahining aldigha chiqip uninggha ten berdi. Shundaq qilip Babilning padishahi öz seltenitining sekkizinchil yilida uni esir qilip tutti. □

13 Néboqadnesar Perwerdigarning öyidiki barliq xeziniler bilen padishahning ordisidiki xezinilerni élip ketti; Perwerdigar agah berginidek, u Israilning padishahi Sulayman Perwerdigarning ibadetxanisi uchün yasatqan hemme altun qacha-eswablarni késip sökti. ■

14 Yérusalémning barliq ahalisini, jümlidin hemme emeldarlar, hemme batur palwanlar, jemi bolup on ming esirni we barliq hünerwenler we tömürchilernimu élip ketti; yurttiki xelqtin eng namratlardan bashqa héchkim qalmidi.

15 U Yehoakinni Babilgha élip ketti we shuningdek padishahning anisini, padishahning ayallirini, uning aghwatliri we yurttiki mötiwerlerni esir qilip Yérusalémnin Babilgha élip bardı. ■

■ 24:2 2Pad. 20:17; 23:27 □ 24:7 «Misir éqini» — Nil deryasi emes, belki Sinay chölining sherq teripidiki kichik deryadur. □ 24:10 «serdarliri» — ibranıy tilida «xizmetkarliri». ■ 24:10 Dan. 1:1

□ 24:12 «aghwatliri» — yaki «ordidiki ghojdarliri». ■ 24:13 2Tar. 20:17; Yesh. 39:6 ■ 24:15 2Tar. 36:10; Est. 2:6

16 U batur-palwanlarning hemmisini (yette ming idi), hünarwen we tömürchilerni (jemiy bir ming idi) – bularning hemmisi jenggiwar ademler bolup, Babilning padishahi ularni esir qilib, Babilgha élip ketti. ■

17 Andin Babilning padishahi Yehoakinning taghisi Mattaniyani uning ornida padishah qilib, uning ismini Zedekiyagha ózgeretti. ■

Zedekiya Yehuda üstide seltenet qilidu

2Tar. 36:11-21; Yer. 52:1-30

18 Zedekiya padishah bolghanda yigirme bir yashta bolup, on bir yil Yérusalémda seltenet qildi. Uning anisi Libnahliq Yeremiyaning qizi bolup, ismi Hamutal idi.

19 Zedekiya Yehoakimning barliq qilghinidek, Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilatti.

20 Perwerdigarning Yérusalémgha hem Yehudagha qaratqan ghezipi tüpeylidin, Perwerdigar ularni Óz huzuridin heydiwetküche bolghan ariliqta, töwendiki ishlar yüz berdi: – awwal, Zedekiya Babil padishahigha isyan kötürdi.

25

Néboqednesar Yérusalém shehirige bösüp kirip, uni ishghal qilidu

1 Andin shundaq boldiki, uning seltenitining toqquzinchi yili, oninchi ayning oninchi künide Babil padishahi Néboqednesar pütkül qoshunigha yétekchilik qilib Yérusalémgha hujum qilishqa keldi; hemde uni qorshiwélip bargah qurup, uning etrapida qasha-poteylerni qurushti. □ ■

2 Shuning bilen sheher Zedekiyaning on birinchi yilighiche muhasiride turdi.

3 Shu yili tötinchi ayning toqquzinchi künü sheherde éghir qehetchilik hemmini basqan we zémindikiler üçünmu héch ash-ozuq qalmighanidi. □ ■

4 Sheher sépili bösüldi; barliq jenggiwar leshkerler qachmaqchi bolup, tün kéchide beder tikiwétishti. Ular padishahning baghchisigha yéqin «ikki sépil» ariliqidiki derwazidin kétishti (kaldiylar bolsa sheherning heryénida turatti). Ular *Jordan jilghisidiki* «Arabah tüzlenglikini» ni boylap qéchishti.

5 Lékin kaldiylerning qoshuni padishahni qoghlap Yérixo tüzlenglikide Zedekiyagha yétishti; uning pütün qoshuni uningdin tarqilip ketkenidi.

6 We ular padishahni tutup, Riblah shehirige, Babil padishahining aldigha apardi; ular shu yerde uning üstige höküm chiqardi.

7 *Babil padishahi* Zedekiyaning oghullirini uning köz aldida qetl qildi; andin Zedekiyaning közlrini oyuwetti; u uni mis kishenler bilen baghlap, Babilgha élip bardı.

Muqeddes ibadetxanining xarab qilinishi

■ 24:16 Yer. 52:28 ■ 24:17 Yer. 37:1; 52:1 □ 25:1 «*Néboqednesarning seltenitining toqquzinchi yili, oninchi ayning oninchi künü*» – miladiyedin ilgiri 588-yili, 15-Yanwar idi. ■ 25:1 2Tar. 36:17 Yer. 32:2; 39:1; 52:4 □ 25:3 «*zémindikiler üçünmu héch ash-ozuq qalmighanidi*» — bashqa birxil terjimisi «etrapidiki zémindikiler üçünmu héch ash-ozuq qalmighanidi». Bu terjime toghra bolsa, «etrapidiki zémindikiler» sheher etrapidiki zémindin qéchip panah izdep sheherge kirgenlerni körsitidu.

■ 25:3 Yer. 52:6

8 We beshinchi ayning yettinchi künide (bu Babil padishahi Néboqednesarning on toqquzinchi yili idi) Babil padishahining xizmetkari, pasiban bégi Nébozar-Adan Yérusalémgha yétip keldi. □

9 U Perwerdigarning öyini, padishahning ordisini we sheherdiki barliq öylerni köydüriwetti; barliq beheywet imaretlerge u ot qoyup köydüriwetti.

10 We pasiban bégi yétekchilikidiki kaldiyerning pütkül qoshuni Yérusalémning etrapidiki pütkül sépilini örüwetti.

11 Pasiban bégi Nébozar-Adan sheherde qalghan bashqa kishilerni, Babil padishahi terepke qéchip teslim bolghanlarni we qalghan hünerwenlerni esir qilip ularni élip ketti. □

12 Lékin pasiban bégi zémindiki eng namratlarning bir qismini üzümzarliqlarni perwish qilishqa we tériqchilik qilishqa qaldurdi.

13 Kaldiyler Perwerdigarning öyidiki mistin yasalghan ikki tüwrükni, das teglikirini we Perwerdigarning öyidiki mistin yasalghan «déngiz»ni chéqip, barliq mislirini Babilgha élip ketti. □ ■

14 Ular yene *ibadette ishlitilidighan* idishlar, gürjek-belgürjekler, laxshigirlar, piyale-texsiler hem mistin yasalghan barliq eswablarni élip ketti;

15 xushbuydanlar we qachilarni bolsa, altundin yasalghan bolsimu, kümüshtin yasalghan bolsimu, ularning hemmisini pasiban bégi élip ketti. □

16 We Sulayman *padishah* Perwerdigarning öyi üçün mistin yasatqan ikki tüwrük we «déngiz»ni, shundaqla das teglikirini élip ketti; bu mis saymanlarning éghirliqini ölchesh mumkin emes idi.

17 Birinchi tüwrükning égzikli on sekkiz gez, uning üstidiki taji bolsa mis bolup, égzikli üç gez idi; uning pütün aylanmisi tor sheklide hem anar nusxisida bézelgenidi, hemmisi mistin idi; ikkinchi tüwrükmu uninggha oxshash bolup, umu anar nusxisida bézelgenidi. □ ■

18 Pasiban bégi Nébozar-Adan bolsa bash kahin Séraya, orunbasar kahin Zefaniya we ibadetxanidiki üç neper ishikbaqarnimu esirge aldı.

19 U sheherdin leshkerlerni bashquridighan bir aghwat emeldarni, sheherdin tapqan orda meslihetchiliridin beshini, yerlik xelqni leshkerlikke tizimlighuchi, yeni qoshunning serdarining katipini we sheherdin atmish neper yerlik kishini tutti. □

20 Pasiban bégi Nébozar-Adan bularni Babil padishahining aldigha, Riblahgha élip bardı.

21 Babil padishahi Xamat zéminidiki Riblahda bu kishilerni qilichlap öltürüwetti.

Shu yol bilen Yehuda öz zéminidin sürgün qilindi.

□ 25:8 «beshinchi ayning yettinchi küni... Babil padishahi Néboqednesarning on toqquzinchi yili...» — miladiyedın ilgiri 586-yılı, 14-Awghust idi. «Yer.» 52:12nimu körüng. □ 25:11

«qalghan hünerwenler» — yaki «top-top ademler». □ 25:13 «das teglikirini» — bular bolsa «déngiz»din kichik bolghan daslarni kötüridighan tegliklerni körsitidu. Bu ayetlerde tilgha élin'ghan jabduq-bisatlarni köprek chüshinish üçün «1Pad.» 7:8-51-ayetni körüng. ■ 25:13 2Pad. 20:17; Yer. 20:5; 27:19 □ 25:15 «xushbuydanlar we qachilarni bolsa, ... ularning hemmisini pasiban

bégi élip ketti» — bu altun-kümüş we mistin yasalghan barliq qacha-quchilar we barliq eswablar Yeremiya peyghemberning ilgiriki bir béshariti boyiche, 54 yildin keyin Pars impéراتori Qoreshning permani bilen Yérusalémgha qayturuldi («Yer.» 27:21-22ni körüng). □ 25:17 «gez» yaki «jeynek» — jeynektin qolning uchighiche bolghan ariliqtur, texminen 40-45 santimetr. «égzikli üç gez idi» — «Yer.» 52:22de «besh gez» déyilidu. Seweb, belkim üstidiki perdalzirini öz ichige alidu. ■ 25:17 1Pad.

7:15; 2Tar. 3:15; Yer. 52:21 □ 25:19 «bir aghwat emeldar» — yaki peqet «bir emeldar».

Yehuda Babilgha sürgün qilinidu

²² Yehuda zéminida qalghan kishilerni, yeni Babil padishahi Néboqadnesar qaldurghan kishilerni bolsa, u ularni idare qilish üçün, ularning üstige Shafanning newrisi, Ahikamning oghli Gedaliyani teyinlidi. ■

²³ Dalada qalghan Yehudaning leshker bashliqliri hem leshkerliri Babil padishahining Shafanning newrisi, Ahikamning oghli Gedaliyani zémin üstige hökümranchilik qilishqa belgilengenlikini anglap qaldi; shuning bilen *bu leshker bashliqliri ademliri bilen* Mizpah shehirige, Gedaliyaning yénigha keldi; bashliqlar bolsa Netaniyaning oghli Ishmail, Karéahning oghli Yohanan, Netofatliq Tanxumetning oghli Séraya we Maakat jemetidun birsining oghli Jaazaniya idi. ■

²⁴ Gedaliya ular we ademlirige: «Kaldiylerge béqinishtin qorqomanglar; zéminda olturaqliship Babil padishahigha béqininglar, shundaq qilsanglar silerge yaxshi bolidu» dep qesem qildi.

²⁵ Emdi yettinchi ayda shundaq boldiki, shahzade Elishamaning newrisi, Netaniyaning oghli Ishmail on adem élip kélip, Gedaliyani hem Mizpahda uning yénida turghan Yehudiylar we Kaldiylerni urup öltürdi.

²⁶ Shuning bilen barliq xelq, kichik bolsun, chong bolsun, we leshker bashliqliri ornidin turup Misirgha kirdi; chünki ular Kaldiylerdin qorqatti.

Yehoakinning sürgün bolush jeryani

Yer 52:31-34

²⁷ We shundaq boldiki, Yehuda padishahi Yehoakin sürgün bolghan ottuz yettinchi yili on ikkinchi ayning yigirme yettinchi küni munu ish yüz berdi; Ewil-Mérodaq Babilgha padishah bolghan birinchi yili, Yehuda padishahi Yehoakinning qeddini kütürüp, uni zindandin chiqardi; □

²⁸ U uninggha mulayim söz qilip, uning ornini özi bilen birge Babilda turghan bashqa padishahlarning ornidin yuqiri qildi;

²⁹ Shuning bilen Yehoakin zindandiki kiyimlirini séliwétip, ömrining qalghan herbir künide herdaim padishah bilen bille hemdastixan bolushqa muyyesser boldi.

³⁰ Uning nésiwisi bolsa, *Babil* padishahining uninggha béghishlighan daimliq iltipati idi; bu iltipat kündilik idi, yeni uninggha ömrining herbir küni muyyesser qilin'ghan.

■ 25:22 Yer. 40:5, 9 ■ 25:23 Yer. 40:7 □ 25:27 «on ikkinchi ayning yigirme yettinchi küni» — «Yer.» 52:31de «on ikki ayning yigirme beshinchi küni» déyilidu. Azad bolush jeryanida nechche kün ötse kérek.

Tarix-tezkire «1»

Adem'atidin Ibrahimg'hiche bolghan nesebname

Yar. 5:1-32; 10:1-32; 11:10-26; 25:1-6.

- ¹ Adem'ata, Shét, Énosh,
- ² Kénan, Mahalalél, Yared,
- ³ Hanox, Metushelah, Lemex,
- ⁴ Nuh. Nuhtin Shem, Ham, Yafetler törelgen.

Yafetning ewladliri

- ⁵ Yafetning oghulliri Gomer, Magog, Maday, Yawan, Tubal, Meshek we Tiras idi.
- ⁶ Gomerning oghulliri Ashkinaz, Difat we Togarmah idi. □
- ⁷ Yawanning oghulliri Élishah, Tarshish idi, Kittiylar bilen Rodaniylar uning ewladliri idi.

Hamning ewladliri

- ⁸ Hamning oghulliri kush, Misir, Put we Qanaan idi. □
- ⁹ Kushning oghulliri Séba, Hawilah, Sabtah, Raamah we Sabtika idi. Raamaning oghli Shéba we Dédan idi.
- ¹⁰ Kushtin yene Nimrod törelgen; u yer yüzide nahayiti zeberdes bir adem bolup chiqti.
- ¹¹ Misirning ewladliri Ludiylar, Anamiylar, Lehabiylar, Naftuhiylar,
- ¹² Patrosiylar, Kasluhiylar (Filistiylar Kasluhiylardin chiqqan) we Kaftoriylar idi.
- ¹³ Qanaandin tunji oghul Zidon törilip, kéyin yene Het törelgen.
- ¹⁴ Uning ewladliri yene yebusiylar, amoriylar, girgashiylar,
- ¹⁵ Hıwiylar, Arkiylar, Siniylar,
- ¹⁶ Arwadiylar, Zemariylar we Xamatiylar idi.
- ¹⁷ Shemning oghulliri Élam, Ashur, Arfaxshad, Lud, Aram; *Aramning oghulliri* Uz, Hul, Geter, Meshek idi. □
- ¹⁸ Arfaxshadtin Shélah töreldi, Shélahın Éber töreldi. □
- ¹⁹ Éberdin ikki oghul törelgen bolup, birining ismi Peleg idi, chünki u yashighan dewrde yer yüzi bölünüp ketkenidi; Pelegning inisining ismi Yoqtan idi. □
- ²⁰ Yoqtandin Almodad, Shelef, Xazarmawet, Yérah,

□ **1:6 «Difat»** — yaki «Rifat» («Yar.» 10:3ni körüng). □ **1:8 «Misir»** — ibranıy tilida «Mizraim». «Put» — Put Liwıyeliklerning ejdadi boldi. □ **1:17 «Aramning oghulliri»** — «Aramning oghulliri» dégen sözler bezi kona köchürmilerdin yoqap ketken. «Yar.» 10:3 bilen sélishturung. □ **1:18 «Éber»** — menisi belkim «(deryadin) ötküchi». «Ibranıy» belkim bu sözdin chiqqan. □ **1:19 «Peleg»** — dégen sözning telepuzi «bölünüş»ke yéqındur. «U yashighan dewrde yer yüzi bölünüp ketkenidi» — üç imkanıyet bar: (1) bu sözler Babil munaridiki wegede, Xudaning tilni bölüşı bilen ellernimu bölgenlikini, shundaqla «yer yüzıdikiler bölünüp ketken»likini körsıtidu; (2) yer-zéminning bölünüp ketkenlikini körsıtidu («Yar.» 1:9 boyıche yer-zémin eslıde bir quruqluq idi, andın kéyin choqum melum waqıtta hazırqı Asıya, Yawropa, Afrıqa, Amérika qıt'elirige bölünüp ketken); (3) yuqırıda tilgha élin'ghan ikki imkanıyetning teng yüz bergenlikini körsıtidu. Biz shu axırqı imkanıyetke mayılız.

²¹ Hadoram, Uzal, Diklah,

²² Ébal, Abimael, Shéba, □

²³ Ofir, Hawilah, Yobab töreldi. Bularning hemmisi Yoqtanning oghulliri idi.

Ibrahimning ejdadlirining nesebnamisi

²⁴ Shem, Arfaxshat, Shélah,

²⁵ Éber, Peleg, Reu,

²⁶ Sérug, Nahor, Terah,

²⁷ andin Abram dunyagha keldi (Abram bolsa Ibrahimning özi).

Ibrahimning ewladliri

Yar. 25:12-18

²⁸ Ibrahimning oghulliri Ishaq bilan Ismail idi. □

²⁹ Töwendikiler ularning ewladliri: Ismailning tunji oghli Nébayot bolup, qalghanliri Kédar, Adbeel, Mibsam,

³⁰ Mishma, Dumah, Massa, Hadad, Téma,

³¹ Yetur, Nafish, Qedemah; bularning hemmisi Ismailning oghulliri idi.

³² Ibrahimning toqili Keturahdin törelgen oghullar Zimran, Yoqshan, Médan, Midiyan, Ishbak we Shuah idi. Yoqshanning oghulliri Shéba bilan Dédan idi.

³³ Midiyaning oghulliri Efah, Éfer, Hanox, Abida, Eldaah idi. Bularning hemmisi Keturahning ewladliri.

³⁴ Ibrahimdin Ishaq töreldi. Ishaqning oghulliri Esaw bilan Israil idi. □ ■

³⁵ Esawning oghulliri Élifaz, Réuel, Yeush, Yaalam we Korah idi.

³⁶ Élifazning oghulliri Téman, Omar, Zefi, Gatam, Kénaz, Timna we Amalek idi.

³⁷ Réuelning oghulliri Nahat, Zerah, Shammah bilan Mizzah idi.

Séirning ewladliri

Yar. 36:20-30

³⁸ Séirning oghulliri Lotan, Shobal, Zibion, Anah, Dishon, Ézer we Dishan idi.

³⁹ Hori bilan Homam Lotanning oghulliri idi (Timna Lotanning singlisi idi).

⁴⁰ Shobalning oghulliri Alyan, Manahat, Ebal, Shefi bilan Onam idi. Zibionning oghulliri Ayah bilan Anah idi. □

⁴¹ Anahning oghli Dishon idi. Dishonning oghulliri Hamran, Eshban, Itran bilan Kéran idi. □

⁴² Ézerning oghulliri Bilhan, Zaawan, Yaakan idi. Dishanning oghulliri uz bilan Arran idi. □

□ **1:22** «Ébal» — «Yar.» 28:10de «Obal». □ **1:28** «Ismail» — ibraniiy tilida «Ishmail». ■ **1:32** Yar. 25:1-6 □ **1:34** «Israil» — tunji ismi Yaqub, elwette. ■ **1:34** Yar. 25:24-27; 35:27-29 □ **1:36**

«Zefi» — yaki «Zefo» — «Yar.» 36:11ni körüng. «Timna we Amalek» — bashqa birxil terjimisi: «Timnadin bolghan Amalek». «Yar.» 36:12ni körüng. □ **1:39** «Timna Lotanning singlisi» — bu «Timna»

belkim 36-ayettiki «Timna». 36-ayettiki izahatni körüng. □ **1:40** «Alyan» — yaki «Alwan» — «Yar.» 36:23ni körüng. «Shefi» — yaki «Shéfo» — «Yar.» 36:23ni körüng. □ **1:41** «Hamran» — «Yar.» 36:23de «Hemdan». □ **1:42** «Yaakan» — «Yar.» 36:23de bashqa sheklide «Akan» dep oqulidu. «Dishan» — bezi

kona köchürmilerde «Dishon» tépilidu. «Dishan» toghridur. 38-ayetni we «Yar.» 36:28ni körüng.

*Édom padishahliri**Yar. 36:31-43*

⁴³ Israillarga hokümranliq qilidighan padishah bolmighan zamanlarda, Édom zéminigha padishah bolghanlar munu kishiler: Béorning oghli Béla; uning paytexti Dinhabah dep atilatti.

⁴⁴ Béla ölgendin kéyin Bozraqliq Zerahning oghli Yobab uning ornigha padishah boldi.

⁴⁵ Yobab ölgendin kéyin Temanlarning yurtidin bolghan Husham uning ornigha padishah boldi.

⁴⁶ Husham ölgendin kéyin Bédadning oghli Hadad uning ornigha padishah boldi; Hadad dégen bu adem Moab dalasida Midiyanlarni tarmar qilghan, uning paytextining ismi Awit idi.

⁴⁷ Hadad ölgendin kéyin Masrekahliq Samlah uning ornigha padishah boldi.

⁴⁸ Samlah ölgendin kéyin derya boyidiki Rehobottin kelgen Saul uning ornigha padishah boldi. □

⁴⁹ Saul ölgendin kéyin Akborning oghli Baal-Hanan uning ornigha padishah boldi.

⁵⁰ Baal-Hanan ölgendin kéyin Hadad uning ornigha padishah boldi. Uning paytextining ismi Pay idi. Uning ayalining ismi Mehétable bolup, Mey-Zahabning newrisi, Matredning qizi idi. □

⁵¹ Andin Hadad öldi.

Édomdiki qebile bashliqliri

⁵² Édomluqlarning qebile bashliqliri: Qebile bashliqi Timna, qebile bashliqi Aliya, qebile bashliqi Yetet, qebile bashliqi Oholibamah, qebile bashliqi Elah, qebile bashliqi Pinon, □

⁵³ Qebile bashliqi Kénaz, qebile bashliqi Téman, qebile bashliqi Mibzar,

⁵⁴ Qebile bashliqi Magdiyel, qebile bashliqi Iram; bularning hemmisi Édomdiki qebile bashliqliridur.

2*Israïl — yeni Yaqup— uning ewladliri*

¹ Israïlning oghulliri Ruben, Shiméon, Lawiy, Yehuda, Issakar, Zebulun,

² Dan, Yüsüp, Binyamin, Naftali, Gad we Ashirdin ibaret.

Yehudaning ewladliri

³ Yehudaning oghli Ér, Onan we Shilah idi. Bu üçeylen Qanaanliq Shuyaning qizidin bolghan. Yehudaning tunji oghli Ér Perwerdigarning neziride rezil bolghanliqidin Perwerdigar uning jénini alghan.

⁴ Yehudagha kélini Tamardin Perez bilen Zerah törelgen. Yehudaning jemiyy besh oghli bolghan. □

⁵ Perezning oghulliri Hezron bilen Hamul idi.

□ **1:48** «derya» — belkim Efrat deryasini körsitidu. □ **1:50** «Pay» — yaki «Pau» — «Yar.» 36:39ni körüng. □ **1:52** «Édomluqlarning qebile bashliqliri» — buning awwalqi xewerlirini oqurmenlerge qolayliq yaritish üçün en'eniwiy tertipdiki 1-ayettin-2-ayetke köchürüp qoyduq. «Aliya» — yaki «Alwa» — «Yar.» 36:40ni körüng. □ **2:4** «... kélini Tamardin... törelgen» — mushu qiziq weqe «Yar.» 38-babta xatirilinidu.

- 6 Zerahning oghullari Zimri, Étan, Héman, Kalkol bilan Dara qatarliq besh idi.
 7 Karmining oghli Akar idi. Akar bolsa Xuda lenet qilghan nersini élip, «Israilgha bala-qaza keltürgüchi» bolup chiqti. □
 8 Étanning oghli Azariya idi.

Hezronning ewladliri

- 9 Hezron din törelgen oghullar Yerahmiyel, Ram we Kaleb idi. □
 10 Amminadab Ramdin törelgen; Nahshon Amminadabtin törelgen; Nahshon Yehuda qebilisining bashliqi bolghan.
 11 Salmon Nahshondin törelgen; Boaz Salmondin törelgen. □
 12 Obed Boazdin törelgen; Yesse Obeddin törelgen.
 13 Yessening oghullirining tunjisi Éliab, ikkinchisi Abinadab, üçinchisi Shimiya, □
 14 tötinchisi Netanel, beshinchisi Radday,
 15 altinchisi Ozem, yettinchisi Dawut idi.
 16 Zeruiya bilen Abigail ularning singlisi idi. Zeruiyaning Abishay, Yoab we Asahel dégen üç oghli bar idi. □
 17 Amasa Abigaildin töreldi; Amasaning atisi Ismaillardin bolghan Yeter idi. □

Kalebning ewladliri

- 18 Kaleb Azubah (Yériot depmu atilidu)tin oghul kördi; *Azubahtin* bolghan oghulliri Yeshar, Shobab we Ardon idi. □
 19 Azubah ölgendin kéyin Kaleb yene Efratni aldi; Efrat uninggha Xurni tughup berdi.
 20 Xuridin Uri töreldi; Uridin Bezalel töreldi.
 21 Kéyin Hezron Giléadning atisi Makirning qizini élip bir yastuqqa bash qoyuwidi (u atmish yashqa kirgende uni alghan), uningdin Segub töreldi.
 22 Segubtin Yair töreldi; Yairning Giléad zéminida yigirme üç shehiri bar idi.
 23 Geshur bilen Aram shu yurttikilerdin «Yairning yéza-qishlaqliri»ni, Kinatni we uninggha qarashliq yézilar bolup jemiyy atmish yéza-sheherni tartiwaldi. Yuqiriqlarning hemmisi Giléadning atisi Makirning ewladliridur.
 24 Hezron Kaleb-Efratahda ölgendin kéyin, ayali Abiyah uninggha Ashxorni tughdi; Ashxor Tekoaning atisi idi.

Yerahmiyelning ewladliri

- 25 Hezronning tunji oghli Yerahmiyelning oghulliri Ram, Bunah, Oren, Ozem we Axiyah idi.
 26 Yerahmiyelning Atarah dégen yene bir ayali bar idi, u Onamning anisi idi.
 27 Yerahmiyelning tunji oghli Ramning oghulliri Maaz, Yamin we Éker idi.

□ **2:7 «Akar»** — ibraniiy tilida «aware, külpet, bala-qaza» dégeni bildüridu. «Yeshua» 6:1 we 7:25ni körüng. Shu yerde Akar «Akan» dep atilidu. □ **2:9 «Kaleb»** — «Kaleb» mushu yerde «Kalubay» sheklide. 18-ayetni körüng. □ **2:11 «Salmon»** — yaki «Salma». «Rut» 4:21ni körüng. □ **2:13 «Shimiya»** — «1Sam.» 17:13de «Shammah». □ **2:16 «Abishay»** — yaki «Abshay». □ **2:17 «Amasaning atisi Ismaillardin bolghan Yeter»** — «2Sam.» 17:25ni körüng. Yeter (Itra) belkim eslide Ismaillar arisida tughulghan yaki turghanidi. □ **2:18 «Kaleb Azubah (Yériot depmu atilidu)din oghul kördi»** — yaki «Kaleb Azubahdin oghul tapti, shundaqla Yériottin oghul kördi». «Azubahtin bolghan oghulliri Yeshar...» — ibraniiy tilida «Uningdin bolghan oghulliri Yeshar...».

28 Onamning oghulliri Shammay bilen Yada idi; Shammayning oghulliri Nadab bilen Abishur idi.

29 Abishurning ayalining ismi Abihayil bolup, Abihayildin uninggha Ahban bilen Molid törelidi.

30 Nadabning oghulliri Seled bilen Appayim idi; Seled ta ölgüche oghul perzent körmigen.

31 Yishi Appayimning oghli; Shéshan Yishining oghli; Axlay Shéshanning oghli idi.

32 Shammayning inisi Yadaning oghulliri Yeter bilen Yonatan idi; Yeter taki ölgüche oghul perzent körmigen.

33 Pelet bilen Zaza Yonatanning oghulliri idi. Yuqiriqilarning hemmisi Yerahmiyelning ewladliridur.

34 Shéshan qiz perzent körüp, oghul perzent körmigenidi; Shéshanning Misirliq Yarxa deydighan bir maliyi bar idi.

35 Shéshan qizini maliyi Yarxagha xotunluqqa bergen, uningdin Yarxagha Attay törelgen.

36 Attaydin Natan; Natandin Zabad törelgen.

37 Zabadtin Iflal; Iflaldin Obed törelgen.

38 Obedtin Yehu; Yehudin Azariya törelgen.

39 Azariyadin Helez; Helezdin Elasa törelgen.

40 Elasahtin Sismay; Sismaydin Shallum törelgen.

41 Shallumdin Yekamiya; Yekamiyadin Elishama törelgen.

Kalebning bashqa ewladliri

42 Yerahmiyelning inisi Kalebning oghulliri töwendikiler: Misha uning tunji oghli bolup, Zifning atisi idi; Marishahmu uning oghli bolup, Hébronning atisi idi. □

43 Hébronning oghulliri Korah, Tappuah, Rekem we Shéma idi.

44 Shémadin Raham törelgen; u Yorkéamning atisi idi; Shammay Rekemdin törelgen.

45 Maon Shammayning oghli; Maon Beyt-Zurning atisi idi.

46 Kalebning toqili Efahdin Haran, Moza we Gazez törelgen. Harandin Gazez törelgen.

47 Yaxdayning oghulliri Regem, Yotam, Geshan, Pelet, Efah we Shaaf lar idi.

48 Kalebning toqili Maakahdin Shéber bilen Tirxanah törelgen;

49 Uningdin yene Madmannahning atisi Shaaf, Makbinaning atisi we Gibéahning atisi Shiwa törelgen. Aksah Kalebning qizi idi.

50 Yuqiriqilarning hemmisi Kalebning ewladliri.

Efratahning tunji oghli Xurning oghulliri: Kiriati-Yéarimning atisi Shobal, □

51 Beyt-Lehemning atisi Salma, Beyt-Gaderning atisi Xaref idi.

52 Kiriati-Yéarimning atisi Shobalning ewladliri: Xaroeh hemde Manaxatlarning yérimi idi. □

53 Kiriati-Yéarim jemetliridikiler itriyler, putiyar, shumatiyalar, mishraiylar bolup, bu jemetlerdin yene zoratiylar bilen eshtayoliylar ayrilip chiqqan.

□ 2:42 «Marishahmu uning oghli bolup, Hébronning atisi idi» — bu ayetning ikkinchi qismini chüshinish tes, bashqa terjimiliri uchrishi mumkin. □ 2:50 «Efratah» — ibranij tilida «Efrat» uning qisqartilghan sheklidir. 19-ayetni körüng. «Xurning oghulliri» — ibranij tilida «Xurning oghli» — mushu yerde birnechche oghullirini öz ichige alidu. □ 2:52 «Manaxatlar» — yaki «Menuxiylarning»

⁵⁴ Salmaning ewladliri Beyt-Lehem bilen Nitofatlar, Atrot-Beyt-Yoablar, Manahatlarning yérim qismi, zoriylar,

⁵⁵ Yabezde olturaqliship qalghan Tewrat xettatliri, yeni tiratiylar, shimi-
atiyler bilen sukatiylar idi. Bularning hemmisi kényiler bolup, Rekab jeme-
tining bowisi Xamatning ewladliridin idi. □

3

Dawutning oghulliri

¹ Dawutning Hébronda tughulghan oghulliri: tunji oghli Amnon bolup, Yizreellik Axinoamdin bolghan; ikkinchi oghli Daniyal Karmellik Abigaildin bolghan;

² üçinchi oghli Abshalom Geshurning padishahi Talmayning qizi Maakahdin bolghan; tötinchi oghli Adoniya bolup, Haggittin bolghanidi;

³ beshinchi oghli Shefatiya bolup, Abitaldin bolghanidi; altinchi oghli Itriyam bolup, uning ayali Eglahdin bolghanidi.

⁴ Bu alte oghul Dawuttin Hébronda törelgen; u Hébronda yette yil alte ay, Yérusalémda bolsa ottuz üç yil seltenet qilghan.

⁵ Yérusalémda uninggha Ammiyelning qizi Bat-Shuadin bu töteylen törelgen: ular Shimiya, Shobab, Natan we Sulayman idi. □

⁶ Yene Ibhaz, Elishama, Elifelet, □

⁷ Nogah, Nefeg, Yafiya,

⁸ Elishama, Eliyada, Elifelet qatarliq toqquz oghul bolghan.

⁹ Bularning hemmisi Dawutning oghulliri idi; uningdin bashqa toqalliridin bolghan oghullar bar idi; Tamar ularning singlisi idi.

Sulaymanning ewladliri

¹⁰ Sulaymanning oghli Rehoboam, Rehoboamning oghli Abiya, Abiyaning oghli Asa, Asaning oghli Yehoshafat,

¹¹ Yehoshafatning oghli Yoram, Yoramning oghli Ahaziya, Ahaziyaning oghli Yoash, □

¹² Yoashning oghli Amaziya, Amaziyaning oghli Azariya, Azariyaning oghli Yotam,

¹³ Yotamning oghli Ahaz, Ahazning oghli Hezekiya, Hezekiyaning oghli Manasseh,

¹⁴ Manassehning oghli Amon, Amonning oghli Yosiya idi.

¹⁵ Yosiyaning oghulliri: tunji oghli Yohanan, ikkinchi oghli Yehoakim, üçinchi oghli Zedekiya, tötinchi oghli Shallum idi.

¹⁶ Yehoakimning oghulliri: oghli Yekoniyah bilen oghli Zedekiya. □

Padishah jemetining nesebnamisi — Sürgün bolghandin kéyin

¹⁷ Sürgün qilin'ghan Yekoniyahning oghulliri: — Shéaltiel uning oghli idi; □

¹⁸ yene Malqiram, Pedayah, Shenazzar, Yekamiya, Hoshama we Nebadiya idi.

□ **2:55** «Tewrat xettatliri» — belkim xelqning xizmitide bolup Tewrat köchürmilirini yézip chiqquchilar idi. «Rekab jemetining...» — yaki «Beyt-Rekabning...». □ **3:5** «Bat-Shua» — yaki «Bat-Shéba» — «1Sam.» 11:3ni körüng. □ **3:6** «Elishama» — yaki «Elishua» — 14:5ni körüng. «Elifelet» — yaki «Elpelet» — 14:5ni körüng. □ **3:11** «Yoram» — bezi yerlerde «Yehoram» déyilidu. □ **3:16** «Yekoniyah» — bashqa shekli «Yehoakin». □ **3:17** «Shéaltiel» — bashqa shekli «Salatiel».

¹⁹ Pedayahning oghulliri Zerubbabel bilan Shiméy idi; Zerubbabelning perzentliri: — Meshullam bilan Hananiya we ularning singlisi Shéloomit idi;

²⁰ Uning yene Hashubah, Ohel, Berekiya, Hasadiya, Yushab-Hesed qatarliq besh oghli bar idi.

²¹ Hananiyaning oghulliri Pilatiya we Yeshaya idi; uning ewladliri yene Réfayaning oghulliri, Arnanning oghulliri, Obadiyaning oghulliri we Shékaniyaning oghulliri idi.

²² Shékaniyaning ewladliri munular: uning oghli Shémaya; Shémayaning oghulliri Hattush, Yigéal, Bariya, Néariya, Shafat bolup jemiý alte idi. □

²³ Néariyaning oghulliri Elyoyinay, Hezekiya, Azrikam bolup jemiý üç idi.

²⁴ Elyoyinayning oghulliri Xodawiya, Eliyashib, Pelaya, Akkub, Yohanan, Délaya, Anani bolup jemiý yette idi.

4

Yehuda ewladlirining tekrar bayan qilinishi

¹ Yehudaning oghulliri Perez, Hezron, Karmi, Xur we Shobal idi.

² Shobalning oghli Réayadin Jahat törelidi; Jahattin Axumay bilan Laxad törelidi. Bular Zoratiy jemetidin idi.

³ Étamning oghulliri Yizreel, Ishma, Idbash idi; ularning singlisining ismi Hazililponi idi. □

⁴ Gedorning atisi Penuel; Xushahning atisi Ézer idi; bularning hemmisi Beyt-Lehemning atisi bolghan Efratahning tunji oghli Xuridin törelgen.

⁵ Tekoaning atisi Ashxurning Hélah we Naarah dégen ikki ayali bar idi.

⁶ Naarah Ashxurgha Axuzzam, Hefer, Temeni, Axashtarini tughup berdi; bularning hemmisi Naarahning oghulliri.

⁷ Hélahning oghulliri Zeret, Zohar bilan Etnan we

⁸ Koz idi; Kozdin Anob, Hazzibiba bilan Xarumning oghli Axarhelning jemetliri törelidi.

⁹ Yabez öz qérindashliri ichide hemmidin bek hörmelik idi, anisi: «Tughuti üstide bek azaplandim» dep uninggha Yabez dégen isimni qoyghan. □

¹⁰ Yabez Israilning Xudasigha nida qilip: «Méni nahayiti köp beriketligen bol-sang, zéminimni kéngeytseng, qolung bilen méni yölep, bala-qazadin saqlap, manga azab-oqubetni körsetmigeysen!» — dep tilidi. Xuda uning tiligini ijabet eylidi.

¹¹ Shuxahning inisi Kélubtin Méxir törelgen; Méxir Éshstonning atisi idi.

¹² Éshtondin Beyt-Rafa, Paséah we Ir-Nahashning atisi Téxinnah törelidi; bularning hemmisi Rikahliqlar idi. □

¹³ Kénazning oghli Otniyel bilen Séraya idi; Otniyelning oghli Xatat bilen Méonotay idi.

□ 3:22 «Yigéal» — yaqi «Igal». □ 4:3 «Étamning oghulliri Yizreel,...» — yaqi «Étamning atisidin bolghan: Yizreel,...» (köp kona köchürmilerde «atisi» déyilidi). Mushu yerde bir qisim qedimki terjime nusxiliridin paydilinip «oghulliri» dep alduq. □ 4:9 «Yabez öz qérindashliri ichide... anisi: «Tughuti üstide bek azaplandim» dep uninggha Yabez dégen isimni qoyghan» — Yabeznng Yehuda jemetining qaysi ailisidin chiqqanliqi toghruluq bashqa xewirimiz yoq. Korning ailisidin bolushi mumkin (8-ayetni köring). Ibraniy tilida «azab» we «Yabez» dégenning teleppuzi yéqin. □ 4:12 «Ir-Nahashning atisi» — yaqi «Nahash shehüridikilerning atisi».

¹⁴ Méonotaydin Ofrah töreldi. Sérayadin «Hünerwenler jilghisi» dikilerning ejdadi bolghan Yoab töreldi (ular eslide hünerwenler idi). □

¹⁵ Yefunnehning oghli Kalebning oghulliri Iru, Élah bilen Naam idi; Élahning oghli Kénaz idi.

¹⁶ Yehallilelning oghulliri Zif bilen Zifah, Tiriya bilen Asariyel idi.

¹⁷⁻¹⁸ Ezraning oghulliri: — Yeter, Méred, Éfer we Yalonlar; Méred Pirewnning qizi Bitiyani aldi; u hamilidar bolup Meriyem, Shammay bilen Éshtémoaning atisi Ishbahni tughdi. Bular Bitiyadin bolghan oghullar. Méredning Yehudalardin bolghan ayali bolsa Gedorning atisi Yeredni, Sokohning atisi Heber bilen Zanoahning atisi Yekutiylalni tughdi.

¹⁹ Nahamning singlisi Xodiyanning ayalidin Garmiliq Kéilahning atisi bilen Maakat jemetidin bolghan Éshtémoaning atisi törelgen.

²⁰ Shimonning oghulliri Amnon we Rinnah, Ben-Hanan bilen Tilon idi.

Yishning oghulliri Zohet bilen Bin-Zohet idi.

²¹ Shélah Yehudaning oghli idi; uningdin törelgen Lékahning atisi Ér, Mare-shahning atisi Laadah we Beyt-Ashbiyada olturaqlashqan chekmen toqughuchilarning jemetliri

²² we yene Yokim, Kozibaliqlar, Yoash bilen Saraf (bular ikkisi Moab yurtigha hökümraniq qilghan) we Yashubi-Lehemlerni bar idi (bularning hemmisi qedimki xatirilerdur).

²³ Bular Nétayim we Gederahda olturaqlashqan bolup, kulalchilar idi; ular shu yerde turup padishahning xizmitide bolatti.

Shiméonning ewladliri

²⁴ Nemuel we Yamin, Yarib, Zerah bilen Saul Shiméonning oghulliri idi. □

²⁵ Shallom Saulning oghli; Mibsam Shallomning oghli, Mishma Mibsamning oghli idi.

²⁶ Mishmaning ewladliri töwendikiler: — Mishmaning oghli Xammuil; Xammuilning oghli Zakkur; Zakkurning oghli Shimey idi.

²⁷ Shimeyning on alte oghli, alte qizi bar idi; uning aka-inilirining perzenti köp bolmighachqa, ularning herqaysisining jemetining perzentliri Yehuda jemetiningkidek undaq köp bolmighan.

²⁸ Ular Beer-shéba, Moladah, Hazar-Shual,

²⁹ Bilxah, Ézem, Tolad,

³⁰ Bétuel, Xormah, Ziklag,

³¹ Beyt-Markabot, Hazar-Susim, Beyt-Biri we Shaaraimgha makanlashqanidi. Taki Dawut padishahning dewrigiche bularning hemmisi ularning sheherliri idi.

³² Ular olturaqlashqan jaylar Étam, Ayin, Rimmon, Token we Ashan qatarliq besh shehernimu öz ichige alghan.

³³ We bu sheherlarning öpçürisidiki barliq yéza-kentler taki Baalgha qeder shulargha qaraytti. Bular bolsa ular makanlashqan jaylar bolup, ularning öz nesebnamilirimu bar idi. □

³⁴ *Ularning jemet bashliri* Méshobab, Yamlek, Amaziyaning oghli Yohash,

³⁵ Yoél, Yosibiyanning oghli Yehu (Yosibiya Sérayaning oghli, Séraya Asielning oghli idi),

³⁶ Elyoyinay, Yaakobah, Yeshohaya, Asaya, Adiel, Yesimiel, Binaya

□ **4:14 «Hünerwenler jilghisi»** — ibraniiy tilida «Gé-Xarashim». □ **4:24 «Nemuel»** — «Yar.» 46:10de «Yemuel». □ **4:33 «Baalgha qeder...»** — yaki «Baalatqa qeder...».

³⁷ we Shifining oghli Zizalar idi (Shifi Allonning oghli, Allon Yedayaning oghli, Yedaya Shimrining oghli, Shimri Shémayaning oghli idi).

³⁸ Yuqirida xatirlep ötülgen isimlarning hemmisi herqaysi jemet bashliri idi; bularning jemetlirining hemmisi nahayiti güllen'genidi.

³⁹ Ular qoy padilirigha otlaq izlep taki Gedor éghizighiche, yeni jilghining kün chiqish teripigiche barghanidi.

⁴⁰ Ular shu yerde yapyéshil, nahayiti munbet bir otlaq tapqan; u yer tolimu keng, hem taza hem tunch idi. Ilgiri shu yerde olturaqlashqanlar Hamdikil-erdin iken.

⁴¹ Yuqirida tilgha élip ötülgen kishiler Yehudaning padishahi Hezekiyaning zamanida shu *Hamdikilerning* chédirlirigha we u yerlerde olturushluq Mionluqlargha hujum qilip ularni tamamen yoqatqanidi, taki bugün'ge qeder; ular shularning yerlirige makanlashti, chünki u yerlerde padilirini baqqudek otlaq bar idi.

⁴² Shu chaghlarda Shiméonlardin yene besh yüz kishi Séir téghigha qarap mangdi, ularning yobashchiliri Yishining oghulliri Pilatiya, Néariya, Réfaya bilen Uzriel idi;

⁴³ ular qéchip tirik qalghan Amaleklernimu öltürüp, bugün'ge qeder shu yerde makanliship ötüwatidu.

5

Rubenning ewladliri

¹ Israilning tunji oghli Rubenning oghulliri munular: —

(Ruben gerche tunji oghul bolghini bilen, lékin *atisining toqili bilen* zina qilghanliqi üçün, uning chong oghulluq hoquqi Israilning oghli bolghan Yüsüpning oghullirigha ötküzüwétilgen. Shunga nesebname boyiche u chong oghul hésablanmaydu. □

² Yehuda qérindashliri ichide üstünlükke ige bolghan bolsimu we idare qilghuchi uningdin chiqqan bolsimu, lékin chong oghulluq hoquqi Yüsüpke tewe bolup ketken): —□

³ Israilning tunjisi Rubenning oghulliri munular: — Hanox we Pallu, Hezron we Karmi.

⁴ Yoélning ewladliri munular: — *Yoélning* oghli Shémaya, Shémayaning oghli Gog, Gogning oghli Shimey,

⁵ Shimeyning oghli Mikah, Mikahning oghli Réaya, Réayaning oghli Baal,

⁶ Baalning oghli Beerah; Beerah Asuriye padishahi Tilgat-Pilneser teripidin tutqun qilip kétilgen. U chaghda u Ruben qebilisining bashliqi idi.□

⁷ Uning iniliri nesebnamiside xatirilen'gendek, jemetlirining tarixi boyiche yobashchi bolghan Jeiyel, Zekeriya we Béla dep pütülgenidi

⁸ (Béla Azazning oghli, Azaz Shémaning oghli, Shéma Yoélning oghli idi). Yoéllar Aroerde, Nébo we Baal-Méon'ghiche sozulghan jaylarda turatti.

⁹ Ular yene kün chiqishqa qarap taki Efrat deryasining bu teripidiki chölning kirish éghizigha qeder olturaqlashti; chünki ularning Giléad yurtidiki charwa malliri köpiyip ketkenidi.

□ **5:1 atisining toqili bilen zina qilghanliqi üçün...** — ibranij tilida «atisining yatqan ornini bulghighini üçün...» bilen ipadiliniidu. «Yar.» 35:22ni körüng. □ **5:2 «idare qilghuchi»** — belkim Dawud padishah we uning ewladlirini körsitidu. □ **5:6 «Asuriye»** — Asuriye ibranij tilida «Ashur».

¹⁰ Saulning seltenitining künliride ular Hagariylar bilan urush qilishi; Hagariylar ularning qolida meghlup bolghandin keyin ular Giléadning kün chiqish teripidiki pütün zéminda Hagariylarning chédirlirida makanlashti.

Gadning ewladliri

¹¹ Ularning udulida Gadning ewladliri taki Salikahga qeder Bashan zémingha makanlashqanidi.

¹² Bashanda makanlashqanlardan qebile bashliqi Yoél, muawin qebile bashliqi Shafam bar idi; yene Yanay bilan Shafatmu bar idi.

¹³ Ularning uruq-tughqanliri jemetnamiler boyiche Mikail, Meshullam, Shéba, Yoray, Yakan, Ziya we Éber bolup, jemiyyette idi.

¹⁴ Yuqiridikilerning hemmisi Abihayilning oghulliri idi. Abihayil Xurining oghli, Xuri Yaroyahning oghli, Yaroyah Giléadning oghli, Giléad Mikailning oghli, Mikail Yeshishayning oghli, Yeshishay Yahdoning oghli, Yahdo buzning oghli idi;

¹⁵ Gunining newrisi, Abdielning oghli Axi ularning jemet béshi idi.

¹⁶ Ular Giléadqa, Bashan'gha we Bashan'gha tewe yéza-kentlerge, shundaqla pütkül Sharon yayliqigha, taki töt chétigiche makanlashqanidi.

¹⁷ Bularning hemmisi Yehuda padishahi Yotam we Israil padishahi Yeroamning seltenitining künliride nesebnamilerge pütülgenidi.

¹⁸ Ruben, Gad qebililirining we Manasseh yérim qebilisining batur, qalqan-qilich tutalaydighan, oqya atalaydighan hem jengge mahir qiriq töt ming yette yüz atmish jenggiwar adimi bar idi.

¹⁹ Ular Hagariylar, Yeturlar, Nafishlar we Nodablar bilan jeng qilghan.

²⁰ Ular jeng qilghanda medet tépip, Hagariylar we ular bilan ittapaqdash-larning hemmisi ularning qoligha tapshurulghan; chünki ular jeng üstide Xudagha nida qilghan; ular Uninggha tayan'ghachqa, Xuda ularning tiligini ijabet qilghan.

²¹ Ular yene düshmenning charwa-mallirini, jümlidin ellik ming töge, ikki yüz ellik ming qoy, ikki ming éshikini olja alghan we yüz ming janni esir alghan.

²² Bu urush Xudaning niyitidin bolghachqa, düshmendin ölgenler nahayiti köp bolghan; sürgün qilin'ghuche ular shularning yérini ishghal qilip turghan.

Manassehning yérim qebilisi

²³ Manassehning yérim qebilisidikiler Bashandin Baal-hermon, Sénir, Hermon téghigha qeder bolghan zéminda yéyilip makanlashti. Ular zor köpeygen.

²⁴ Ularning jemet bashliqliri Éfer, Ishi, Eliyel, Azriel, Yerimiya, Xodawiya we Yahdiyel idi; ularning hemmisi nahayiti batur jengchiler, meshhur mötiwerler, shundaqla herqaysisi öz jemetige jemet béshi idi.

²⁵ Ular ata-bowilirining Xudasidin yüz örüp, buzuqluq qilip Xuda eslide özliri aldida yoqatqan shu yerdiki taipilerning ilahlirigha egiship ketti. □

²⁶ Shuning bilen Israilning Xudasi Asuriye padishahi Pul (yeni Asuriye padishahi Tilgat-Pilneser)ning rohini qozghishi bilen, u ularni, yeni Ruben qebilisidikilerni, Gad qebilisidikilerni we Manasseh yérim qebilisidikilerni Xalah, Xabor we Xaragha hem Gozan deryasi boyigha sürgün qilip élip

□ 5:25 «buzuqluq qilish» — ibraniy tilida «buzuqluq qilish» «pahishiwazliq qilish» bilen ipadiliniidu. Köchme menisi, Xudagha wapasizliq qilip butlarning keynidin méngishtin ibaret. Uning üstige bu butpereslikke munasiwetlik «butqa atalghan pahishiwazliq» dégen heriketlermu bar idi.

ketti; ularning ewladliri taki b \ddot{u} g \ddot{u} n'ge qeder t \acute{e} xiche shu yerde makanliship turmaqta.

6

Lawiylarning, j \ddot{u} mlidin bash kahinlarning nesebnamisi

- 1 Lawiyning oghulliri Gershon, Kohat we Merari.
- 2 Kohatning oghli Amram, Izhar, H \acute{e} bron we Uzziel idi.
- 3 Amramning perzentliri Harun, Musa we Meryem idi. Harunning oghli Nadab, Abihu, Eliazar we Itamar idi. □
- 4 Eliazardin Finihas, Finihastin Abishua,
- 5 Abishuadin Bukki, Bukkidin Uzzi,
- 6 Uzzidin Zerahiya, Zerahiyadin M \acute{e} rayot,
- 7 M \acute{e} rayottin Amariya, Amariyadin Axitub,
- 8 Axitubtin Zadok, Zadoktin Aximaaz,
- 9 Aximaazdin Azariya, Azariyadin Yohanan,
- 10 Yohanandin Azariya (bu Azariya Y \acute{e} rusal \acute{e} mda Sulayman salghuzghan muqeddes \acute{o} yde kahinliq xizmitide bolghan),
- 11 Azariyadin Amariya, Amariyadin Axitub,
- 12 Axitubtin Zadok, Zadoktin Shallum,
- 13 Shallumdin Hilqiya, Hilqiyadin Azariya,
- 14 Azariyadin S \acute{e} raya, S \acute{e} rayadin Yehozadak t \acute{o} reldi;
- 15 Perwerdigar N \acute{e} boqadnesarning wastisi bilen Yehudadikiler bilen Y \acute{e} rusal \acute{e} mdikilerni s \ddot{u} rg \ddot{u} n qilidighan chaghda, bu Yehozadakmu s \ddot{u} rg \ddot{u} n qilin'ghan.

Lawiyning bashqa ewladliri

- 16 Lawiyning oghli Gershom, Kohat we Merari. □
- 17 Gershomning oghullirining ismi Libni we Shimey idi.
- 18 Kohatning oghulliri Amram, Izhar, H \acute{e} bron we Uzziel idi.
- 19 Merarining oghulliri Mahli we Mushi idi. Bular Lawiylargha mensup herqaysi jemetler ichidiki aililer idi.
- 20 Gershomning ewladliri t \acute{o} wendikiche: Gershomning oghli Libni, Libnining oghli Jahat, Jahatning oghli Zimmah,
- 21 Zimmahning oghli Yoah, Yoahning oghli Iddo, Iddoning oghli Zerah, Zerahning oghli Yiyatiray idi.
- 22 Gohatning ewladliri t \acute{o} wendikiche: Gohatning oghli Amminadab, Amminadabning oghli Korah, Korahning oghli Assir,
- 23 Assirning oghli Elkanah, Elkanahning oghli \acute{E} biasaf, \acute{E} biasafning oghli Assir,
- 24 Assirning oghli Tahat, Tahatning oghli Uriel, Urielning oghli Uzziya, Uzziyaning oghli Shaul idi.
- 25 Elkanahning oghulliri Amasay we Aximot, □
- 26 Aximotning oghli Elkanah, Elkanahning oghli Zofay, Zofayning oghli Nahat, □

□ 6:3 «Meryem» — ibraniy tilida «Maryam». □ 6:16 «Gershom» — yaki «Gershon». □ 6:25 «Elkanahning oghulliri Amasay we Aximot,...» — t \acute{o} wendiki izahatni k \acute{o} r \ddot{u} ng. □ 6:26 «Elkanahning oghulliri Amasay we Aximot, Aximotning oghli Elkanah, Elkanahning oghli...» — (25-26-ayetlerde) yaki «Elkanahning oghulliri — uning (yeni Aximotning) oghli Elkanah, Elkanahning oghli...». Kona k \acute{o} ch \ddot{u} rmilerde nechche wariyant bar.

27 Nahatning oghli Éliab, Éliabning oghli Yeroham, Yerohamning oghli Elkanah idi. □

28 Samuilning oghulliri töwendikiche: tunji oghli Yoél, ikkinchi oghli Abiya idi.

29 Merarining ewladliri töwendikiche: Merarining oghli Mahli, Mahlining oghli Libni, Libnining oghli Shimey, Shimeyning oghli Uzza,

30 Uzzaning oghli Shimiya, Shimiyaning oghli Haggiya, Haggiyaning oghli Asaya idi.

Dawut neghme-nawa ishlirigha qoyghan mexsus ademler

31 Dawut ehde sanduqi obdan orunlashturulghandin kéyin Perwerdigarning öyide neghmichilik ishlirigha mes'ul bolushqa töwendiki kishilerni qoydi. □

32 Ular taki Sulayman Yérusalémda Perwerdigarning öyini yasatqan'gha qeder, «jamaet chédiri»ning aldida küy éytish xizmitini ötep keldi. Ular wezipisini belgilengen tertipi bilen ötigenidi. □

33 Töwendikiler wezipe ötigen ademler we ularning ewladliri: — Kohatning ewladliri ichide: — neghmichi Héman bar idi. Héman Yoélning oghli, Yoél Samuilning oghli idi.

34 Samuil Elkanahning oghli, Elkanah Yerohamning oghli, Yeroham Eliyelning oghli, Eliyel Toahning oghli,

35 Toah Zufning oghli, Zuf Elkanahning oghli, Elkanah Mahatning oghli, Mahat Amasayning oghli,

36 Amasay Elkanahning oghli, Elkanah Yoélning oghli, Yoél Azariyaning oghli, Azariya Zefaniyaning oghli,

37 Zefaniya Tahatning oghli, Tahat Assirning oghli, Assir Ébiasafning oghli, Ébiasaf Korahning oghli,

38 Korah Izharning oghli, Izhar Kohatning oghli, Kohat Lawiyning oghli, Lawiy Israilning oghli idi.

39 Hémaning ong teripide xizmette turghan qérindishi Asaf idi. Asaf bolsa Berekiyaning oghli, Berekiya Shimiyaning oghli,

40 Shimiya Mikailning oghli, Mikail Baasiyaning oghli, Baasiya Malkiyaning oghli, □

41 Malkiya Étnining oghli, Étni Zerahning oghli, Zerah Adayaning oghli,

42 Adaya Étanning oghli, Étan Zimmahning oghli, Zimmah Shimeyning oghli,

43 Shimey Jahatning oghli, Jahat Gershomning oghli, Gershom Lawiyning oghli idi.

44 Héman bilen Asafning sol teripide xizmette turghan qérindashliri Merarining ewladliridin Étanlar idi. Étan bolsa Kishining oghli idi, Kishi Abdining oghli, Abdi Malluqning oghli,

45 Malluq Hashabiyaning oghli, Hashabiya Amaziyaning oghli, Amaziya Hilqiyaning oghli,

46 Hilqiya Amzining oghli, Amzi Banining oghli, Bani Shémerning oghli,

47 Shémer Mahlining oghli, Mahli Mushining oghli, Mushi Merarining oghli, Merari Lawiyning oghli idi.

□ 6:27 «Yerohamning oghli Elkanah idi...» — grék tilidiki terjimisi (LXX)de: «Elkanahning oghli Samuil» dégen sözler mushu yerde qoshulidu. Derweqe, Elkanahning oghli Samuil idi («1Sam.» 1:1-20ni körüng. □ 6:31 «ehde sanduqi obdan orunlashturulghan...» — ibranii tilida «ehde sanduqi aramliqqa qoyulghan...» dégen sözler bilen ipadiliniyu. □ 6:32 «jamaet chédiri» — yaki «ibadet makan-chédiri». «1Pad.» 8:4ni körüng. □ 6:40 «Baasiya» — yaki «Maasiyah».

Harun ewladlirining wezipiliri

48 Ularning qalghan Lawiy qérindashliri bolsa hemmisi Xudaning öyi, yeni ibadet chédiridiki *bashqa* xizmetlerni béjirishke atalghanidi.

49 Harun we uning ewladliri bolsa Xudaning xizmetkari Musaning tapiligh-inidek köydürme qurbanliq sunulidighan qurban'gahta qurbanliqlar sunup, xushbuygahda xushbuy yéqip, muqeddesgahdiki barliq xizmetlerni ada qilatti, shundaqla Israillar üçhün kechürüm-kafaret ishlirini qilatti. □

50 Harunning ewladliri töwendikiche: Harunning oghli Eliazar, Eliazarning oghli Finihás, Finihásning oghli Abishuya,

51 Abishuyaning oghli Bukki, Bukking oghli Uzzi, Uzzining oghli Zerahiya,

52 Zerahiyaning oghli Mérayot, Mérayotning oghli Amariya, Amariyaning oghli Axitub,

53 Axitubning oghli Zadok, Zadokning oghli Aximaaz idi.

Harun ewladlirining sheherliri

54 Töwendikiler Harunning ewladlirining öz zémini ichide makan tutup olturghan yerliri: — Kohat jemetining yerliri bolsa (mushu yerler chek tashlash arqiliq ulargha teqsim qilin'ghan): — □

55 Yehuda zéminidiki Hébron we Hébronning töt etrapidiki étizliqliri ulargha teqsim qilin'ghan

56 (lékin bu sheherning etrapidiki otluqlar we sheherge qarashliq yéza-kentler bolsa Yefunnehning oghli Kalebke bérildi).

57 Harunning ewladlirigha «panahliq shehiri» Hébron bérildi; buningdin bashqa Libnah bilen uninggha tewe étizliqlar, Yattir, Éshtémoa we uninggha tewe étizliqlar, □

58 Hilen we uninggha tewe étizliqlar, Debir we uninggha tewe étizliqlar, □

59 Ashan we uninggha tewe étizliqlar, Beyt-Shemesh we uninggha tewe étizliqlarmu teqsim qilin'ghan;

60 Yene Binyamin qebilisidiki zémindin Géba we uninggha tewe étizliqlar, Almet we uninggha tewe étizliqlar, Anatot we uninggha tewe étizliqlar bölüp bérilgen. Ular jemetliri boyiche érishken sheher jemiý on üç boldi.

61 Kohatning bashqa ewladlirigha bolsa tashlan'ghan chekke chiqqini boyiche, Manasseh yérim qebilisining zéminidin on sheher bölüp bérildi. □

62 Gershomning ewladlirigha, jemetige qarap, Issakar qebilisi, Ashir qebilisi, Naftali qebilisi we Bashan yurtidiki Manasseh yérim qebilisining zéminidin on üç sheher bölüp bérildi.

63 Merarining ewladlirigha, jemetige qarap, tashlan'ghan chekke chiqqini boyiche, Ruben qebilisi, Gad qebilisi we Zebulun qebilisidin on ikki sheher bölüp bérildi.

64 Israillar shundaq qilip bu sheherlerni we ulargha tewe étizliqlarning hemmisini Lawiylargha bölüp berdi.

□ 6:49 «Muqeddesgah» — yaki «eng muqeddes jay». «kafaret» — «gunahlarni yépush» dégen gep.

□ 6:54 «chek tashlan'ghanda» — Yeshua peyghember bolghan waqtda, Israilning herbir qebilisi igileydighan yerler chek tashlash arqiliq békitilgenidi «Yeshua» 21-babni körüng. □ 6:57 «panahliq shehiri» — «Chöl.» 35:6-34ni we shu ayetlerdiki izahatlarni körüng. □ 6:58 «Hilen» — yaki «Hilez» yaki «Holon» («Ye.» 21:15). □ 6:61 «Manasseh yérim qebilisining zéminidin on sheher bölüp bérildi» — bezi kona köchürmilerde «Manasseh yérim qebilisining zéminidin, Efraim qebilisi (zémini)din we dan qebilisi (zémini)dinmu on sheher bölüp bérildi» déyilidu. 66-ayetnimu körüng.

65 Ular tashlan'ghan chekke chiqqini boyiche, yene yuqirida nami atalghan sheherlerni Yehuda qebilisidin, Shiméon qebilisidin we Binyamin qebilisidin élip ulargha berdi.

66 Kohatning ewladliridin bolghan bezi jemetlerge Efraim qebilisining zémini tewesidiki sheherlerdin bölüp bérilgenlirimu boldi.

67 Israillar ulargha yene ikki «panahliq shehiri», yeni Efraim taghliqigha jaylashqan Shekem we uninggha tewe étizliqlarni we Gezer we uninggha tewe étizliqlarni berdi;

68 Yene Yokniyam we uninggha tewe étizliqlarni, Beyt-Horon we uninggha tewe étizliqlarni,

69 Ayjalon we uninggha tewe étizliqlarni, Gat-Rimmon we uninggha tewe étizliqlarni ulargha berdi.

70 Israillar yene Manasseh yérim qebilisidin Anér we uninggha tewe étizliqlarni, Biléam we uninggha tewe étizliqlarni Kohatning qalghan jemetlirige berdi.

71 Gershomning ewladlirigha Manasseh yérim qebilisidiki jemetlerning zéminidin Bashandiki Golan we Golan'gha tewe étizliqlar, Ashtarot we uninggha tewe étizliqlar bérildi;

72 Issakar qebilisidin Kedesh we uninggha tewe étizliqlar, Dabirat we uninggha tewe étizliqlar. □

73 Ramot we uninggha tewe étizliqlar, Anem we uninggha tewe étizliqlar bérildi;

74 Ashir qebilisidin ulargha Mashal we uninggha tewe étizliqlar, Abdon we uninggha tewe étizliqlar,

75 Xukok we uninggha tewe étizliqlar, Rehob we uninggha tewe étizliqlar bérildi;

76 Naftali qebilisidin Galiliyediki Kedesh we uninggha tewe étizliqlar, Hammon we uninggha tewe étizliqlar, Kiriatayim we uninggha tewe étizliqlarmu bérildi.

77 Merarining qalghan ewladlirigha bolsa Zebulun qebilisidin Rimmono we uninggha tewe étizliqlar, Tabor we uninggha tewe étizliqlar bérildi; □

78 Yene Ruben qebilisiningkidin, Iordan deryasining u teripidin, Yérixoning sherqiy udulidiki, yeni Iordan deryasining künchiqish boyidiki yerlerdin chöldiki Bezer we uninggha tewe étizliqlar, Yahzah we uninggha tewe étizliqlar,

79 Kedemot we uninggha tewe étizliqlar, Méfaat we uninggha tewe étizliqlar bérildi;

80 Gad qebilisidinmu bolsa ulargha Giléadtiki Ramot we uninggha tewe étizliqlar, Mahanaim we uninggha tewe étizliqlar,

81 Heshbon we uninggha tewe étizliqlar, Yaazer we uninggha tewe étizliqlar bérildi.

7

□ 6:72 «Dabirat» — yaki «Dobrat».

□ 6:77 «Merarining qalghan ewladlirigha bolsa Zebulun qebilisidin Rimmono...» — bezi kona köchürmelerde (mesilen, Tewratning grék tilidiki terjimisi LXXde) mushu yerde «Merarining qalghan ewladlirigha bolsa Zebulun qebilisidin Yokniyam we uninggha tewe otaqlar, Kartah we uninggha tewe étizliqlar we Rimmono...» déyilidu.

Issakarning ewladliri

- ¹ Issakarning oghulliri: — Tola, Puah, Yashub we Shimron dégen töteylen idi.
- ² Tolaning oghulliri: — Uzzi, Réfaya, Yériyel, Yahmay, Yibsam we Samuiddin ibaret, bularning hemmisi jemet béshi idi. Dawutning zamanida Tolaning adem sani nesebnamilerde yigirme ikki ming alte yüz batur jengchi dep xatirilen'gen.
- ³ Uzzining og'li Izraqiya idi, Izraqiyaning oghulliri Mikail, Obadiya, Yoél we Ishiya idi. Bu besheylarning hemmisi jemet béshi idi.
- ⁴ Nesebnamiler boyiche ular bilen bille hésablan'ghanlardin jenggiwar ottuz alte ming adem bar idi; chünki ularning xotun, bala-chaqiliri nahayiti köp idi.
- ⁵ Bularning Issakarning barliq jemetliri ichidiki batur jengchi qérindashliri bilen qoshulup, neseb boyiche tizimgha élin'ghan jemiyy seksen yette ming adimi bar idi.

Binyaminning ewladliri

- ⁶ Binyaminning Béla, Beker we Yediyayel dégen üç og'li bar idi.
- ⁷ Bélaning Ézbon, Uzzi, Uzziel, Yerimot we Iri dégen besh og'li bolup, hemmisi jemet béshi idi; ularning nesebnamilirige tizimgha élin'ghan jemiyy yigirme ikki ming ottuz töt batur jengchi bar idi.
- ⁸ Bekerning oghulliri Zémirah, Yoash, Eliézer, Elyoyinay, Omri, Yeremot, Abiya, Anatot we Alamet idi. Bularning hemmisi Bekerning oghulliri bolup,
- ⁹ Jemet bashliri idi; ularning nesebnamilirige tizimgha élin'ghan jemiyy yigirme ming ikki yüz batur jengchi bar idi.
- ¹⁰ Yediyayelning og'li Bilhan idi; Bilhanning oghulliri Yeush, Binyamin, Exud, Kenaanah, Zétan, Tarshish we Axishahar idi;
- ¹¹ Bularning hemmisi Yediyayelning ewladliri, jemet bashliri we batur jengchiler idi. Ularning nesebnamilirige tizimlan'ghanlarning jengge chiqilaydighanliri jemiyy on yette ming ikki yüz idi.
- ¹² Shuppiylar we Xuppiylar bolsa yene Irning ewladliri idi; Xushiylar Axerning ewladliri idi. □

Naftalining ewladliri

- ¹³ Naftalining oghulliri: Yahziel, Guni, Yezer, Shallom; bularning hemmisi Bilhanning oghulliri idi.

Manassehning ewladliri

- ¹⁴ Manassehning oghulliri: — Uning Suriyelik toqilidin Asriel törelgen; uningdin yene Giléadning atisi Makir tughulghan.
- ¹⁵ Makir Shuppiylar we Xuppiylar arisidinmu ayal alghan (Makirning singlisining ismi Maakah idi). Makirning yene bir ewladining ismi Zelifhad idi, Zelifhadning peqet birnechche qizila bolghan. □
- ¹⁶ Makirning ayali Maakah og'ul tughup, uninggha Peresh dep at qoyghan; Pereshning inisining ismi Sheresh idi; Shereshning og'li Ulam we Rakem idi.

□ **7:12 «Axe»** — ya'ni «Axiram» («Chól.» 26:38ni körüng). □ **7:15 «Makirning singlisi»** — ibraniy tilida «uning singlisi». «Makirning yene; bir ewladining ismi...» — ibraniy tilida «ikkinchisining ismi ...» déyilidu. Perzimizche «ikkinchisi» mushu yerde «(uning) yene bir ewladi» dégen menide.

¹⁷ Ulamning oghli Bédan idi. Bularning hemmisi Giléadning ewladliri; Giléad Makirning oghli, Makir Manassehning oghli idi.

¹⁸ Giléadning singlisi Hammolekettin Ishhod, Abiézer we Mahalah tughulghan. □

¹⁹ Shémidaning oghulliri Axiyan, Shekem, Likxi we Aniam idi.

Efrainning ewladliri

²⁰ Efrainning ewladliri: Uning oghli Shutilah, Shutilahning oghli Bered, Beredning oghli Tahat, Tahatning oghli Éliadah, Éliadahning oghli Tahat,

²¹ Tahatning oghli Zabad, Zabadning oghli Shutilah idi (Ézer bilen Éliad Gatliqlarning charwa mallirini bulang-talang qilghili chüshkende, shu yerlik Gatliqlar teripidin öltürülgen.

²² Ularning atisi Efrain bu baliliri üçün xéli künlergiche matem tutqachqa, uning buraderliri uninggha teselli bergili kelgen.

²³ Efrain ayali bilen bille qayta bir yastuqqa bash qoyghan. Ayali hamilidar bolup, bir oghul tughqan; Efrain uninggha ailem bala-qazagha yoluqti dep, Bériyah dep isim qoyghan. □

²⁴ Uning qizi Üstün Beyt-Horon bilen Töwen Beyt-Horonni we Uzen-Sheerahni bina qilghan).

²⁵ Bériyahning oghli Réfah bilen Reshef idi; Reshefning oghli Télah, Télahning oghli Tahan, □

²⁶ Tahanning oghli Ladan, Ladanning oghli Ammihud, Ammihudning oghli Elishama,

²⁷ Elishamaning oghli Nun, Nunning oghli Yeshua idi. □

Efrainlarning sheherliri

²⁸ Efrainlarning zémini we makanlashqan yerliri Beyt-El we uninggha tewe yéza-kentler bolup, künchiqish teripide Naraan, künpétish teripide Gezer bilen uninggha tewe yéza-kentler; Shekem we uninggha tewe yéza-kentler, taki Gaza we uninggha tewe yéza-kentlergiche sozulatti.

²⁹ Manasseh qebilisining zéminigha tutashqan yene Beyt-Shéan we uninggha tewe yéza-kentler; Taanaq we uninggha tewe yéza-kentler; Megiddo we uninggha tewe yéza-kentler; Dor we uninggha tewe yéza-kentlermu bar idi. Israïlning oghli Yüsüpping ewladliri mana mushu yerlerge makanlashqanidi.

Ashirning ewladliri

³⁰ Ashirning oghulliri: — Yimnah, Yishwah, Yishwi we Bériyah; ularning Sérah dégen singlisimu bar idi.

³¹ Bériyahning oghli Xeber bilen Malkiel bolup, Malkiel Birzawitning atisi idi.

³² Xéberdin Yaflet, Shomer, Xotam we ularning singlisi Shuya törelgen.

³³ Yafletning oghulliri Pasaq, Bimhal we Ashwat; bular Yafletning oghulliri idi.

□ 7:18 «Giléadning singlisi» — ibranıy tilida «uning singlisi». □ 7:23 «Bériyah» — Bériyahning menisi «bala-qaza» bilen baghliq. □ 7:25 «Bériyahning oghli» — ibranıy tilida «uning oghli». Bezi alimlar «uning» dégenı yuqıridiki Shutilahni körsitidu, dep qaraydu. «Bériyahning oghli Réfah bilen Reshef idi...» — yaki «Bériyahning oghli Réfah idi, Réfahning oghli Reshef idi...». □ 7:27 «Yeshua» —

bu «Yeshua» Yeshua peyghemberdur (mushu yerde «Yehoshua» déyilidu).

- 34 Shemerning oghulliri Axi, Rohgah, Xubbah we Aram idi. □
 35 Shemerning inisi Helemning ogʻli Zofah, Yimna, Shelesh we Amal idi;
 36 Zofahning ogʻli Suah, Harnefer, Shual, Béri, Imrah,
 37 Bézer, Xod, Shamma, Shilshah, Itran we Beerah idi. □
 38 Yeterning oghulliri Yefunneh, Pispah we Ara idi.
 39 Ullaning oghulliri Arah, Xannieli we Riziya idi.
 40 Bularning hemmisi Ashirning ewladliri bolup, her qaysisi jemet bashliri, alamet batur jengchiler, yobashchilar idi; ularning jemetliri boyiche nesebnamige tizimlan'ghanda, jengge chiqilaydighanliri jemiyy yigirme alte ming idi.

8

Binyaminning ewladliri – dawami

- 1 Binyaminning tunji ogʻli Béla, ikkinchi ogʻli Ashbel, uchinchi ogʻli Axarah, □
 2 tötinchi ogʻli Noxah, beshinchi ogʻli Rafa idi.
 3 Bélaning oghulliri Addar, Géra, Abihud,
 4 Abishua, Naaman, Axoah,
 5 Géra, Shéfufan we Huram idi.
 6-7 Töwendikiler Exudning ewladliri: –
 Naaman, Axiyah we Géra (eslide ular Gébaliqlarning jemet béshi idi. Gébaliqlar Manahatqa köchürüwétilgenidi. Bularni köchürüwetküchi bolsa Géra idi; uningdin Uzza bilen Axihud törelgen).
 8 Shaharaim Hushim bilen Baara dégen ikki ayalini qoyuwetkendin kéyin Moab diyarida oghul perzent körgen.
 9 Uning Xodesh dégen ayalidin Yobab, Zibiya, Mésha, Malkam,
 10 Yeuz, Shaqiya, Mirmah dégen oghullar törelgen; uning bu oghullirining hemmisi jemet béshi bolghanidi. □
 11 Hushimdinmu uninggha Abitub, Elpaal dégen oghullar törelgen.
 12 Elpaalning oghulliri Éber, Misham we Shémed (Shémed Ono bilen Lod dégen ikki sheherni we ulargha tewe yéza-kentlerni bina qilghan), □
 13 Bériyah we Shéma idi. U ikkisi Ayjalondikiler ichide jemet bashliri bolup, Gat ahalisini qogʻliwetkenidi.
 14 Axiyo, Shashaq, Yeremot,
 15 Zebadiya, Arad, Éder,
 16 Mikail, Ishpah we Yoxa bolsa Bériyahning oghulliri idi.
 17 Zebadiya, Meshullam, Hizki, Xéber,
 18 Ishméray, Yézliya we Yobablarning hemmisi Elpaalning oghulliri idi.
 19 Yakim, Zikri, Zabdi,
 20 Eliyenay, Ziltay, Eliyel,

□ 7:34 «Shemer» — bu Shemer shühisizki 32-ayettiki «Shomer»ning wariyanti. «Shemerning oghulliri Axi, Rohgah...» — bashqa birxil terjimisi: «uning inisi Shemerning oghulliri Rohgah,...». □ 7:37 «Itran» — belkim «Yeter»ning bashqa bir shekli bolushi mumkin (38-ayetni körüng). □ 8:1 «Binyaminning tunji ogʻli Béla, ikkinchi ogʻli Ashbel, uchinchi ogʻli Axarah...» — mushu bابتa Binyamning ewladlirining nesebnamisi köp yerlerde peqet bezi yéza-kentler bilan bagʻlan'ghan halda körünüdu. Sewebi, Binyamin qebilisidikiler éghir gunah sadir qilip Xudaning qattiq jazasigha uchrighandin kéyin, pütkül Israil ichige tarilip ketkenidi. □ 8:10 «Shaqiya» — yaki «Shobiya». □ 8:12 «Shémed» — yaki «Shémer».

- 21 Adaya, Béraya we Shimratlar Shimeyning oghulliri idi.
- 22 Ishpan, Éber, Eliyel, □
- 23 Abdon, Zikri, Hanan,
- 24 Hananiya, Élam, Antotiya,
- 25 Éfdéah we Penueller Shashaqning oghulliri idi.
- 26 Shamshiray, Shéxariya, Ataliya,
- 27 Yaaréshiya, Eliya we Zikrilar Yerohamning oghulliri idi.
- 28 Yuqiriqilarning hemmisi nesebnamilerde xatirilen'gen jemet béshi idi; bular hemmisi mötiwerler bolup, Yérusalémgha makanlashqanidi.
- 29 Gibéonning atisi Jeiyel Gibéon'gha makanlashqanidi; uning ayalining ismi Maakah idi. □
- 30 Uning tunji oghli Abdon, qalghan oghulliri Zur, Kish, Baal, Nadab,
- 31 Gédor, Axiyo, Zéker we Miklot idi; □
- 32 Miklottin Shiméya törelgen. Bularmu qérindashliri bilen Yérusalémda qoshna olturushatti.
- 33 Nerdin Kish törelgen; Kishtin Saul törelgen; Saudin Yonatan, Malkishua, Abinadab we Ésh-Baal törelgen.
- 34 Mérib-Baal Yonatanning oghli idi; Mikah Mérib-Baldin törelgen.
- 35 Mikahning oghulliri Piton, Melek, Tariya we Ahaz idi.
- 36 Ahazdin Yehoaddah törelgen; Yehoaddahdin Alemet, Azmawet we Zimri törelgen; Zimridin Moza törelgen;
- 37 Mozadin Binéa törelgen; Binéaning oghli Rafa, Rafaning oghli Éliasah, Éliasahning oghli Azel idi.
- 38 Azelning alte oghli bar idi, ularning ismi Azrikam, Bokéru, Ishmail, Shéariya, Obadiya we Hanan idi; bularning hemmisi Azelning oghulliri idi.
- 39 Azelning inisi Yéshekning tunji oghlining ismi Ulam, ikkinchi oghlining ismi Yéush, üçinchi oghlining ismi Elifelet idi.
- 40 Ulamning oghullirining hemmisi batur jengchi, oqyachi idi; ularning oghulliri we newriliri nahayiti köp bolup, jemi bir yüz ellik idi. Yuqiriqilarning hemmisi Binyamin ewladliridin idi.

9

1 Pütkül Israillar neseb boyiche tizingha élin'ghanidi. Mana, ular «Israil padishahlirining xatirisi» dégen kitabgha pütülgendur.

Babilgha sürgün bolushtin qaytip Yérusalémgha makanlashqan Israillar

2 Yehudalar bolsa asiqliq qilghanliqidin Babilgha sürgün qilin'ghan. Hemmidin awwal qaytip kélip öz zémini we öz sheherlirige makanlashqanlar bolsa bir qisim Israillar, kahinlar, Lawiylar we ibadetxana xizmetkarliri idi. □

□ **8:22** «Ishpan» — yaki «Ishpah». □ **8:29** «Jeiyel» — Tewratning grék tilidiki terjimisi (LXX)de «Jiyel» tépilidu. □ **8:31** «Miklot» — «Miklot» Tewratning grék tilidiki terjimisi (LXX)diki bezi köchürmilerde tépilidu. 32-ayetni körüng. □ **9:2** «ibadetxana xizmetkarliri» — ibraniiy tilida «Netiniylar». Menisi belkim «béghishlan'ghanlar». Ularning ejdadliri belkim «Gibéonluqlar» idi. «Yeshua» 9:27ni körüng.

³ Yérusalémgha makanlashqanlar bolsa Yehuda qebilisi, Binyamin qebilisi, Efraim qebilisi we Manasseh qebilisidin bir qisimliri idi.

⁴ Ularning ichide Yehudaning oghli Perezning ewladliridin Utay bar idi; Utay Ammihudning oghli, Ammihud Omrining oghli, Omri Imrining oghli, Imri Banining oghli idi.

⁵ Shilohning ewladliri ichide uning tunji oghli Asaya we uning oghulliri bar idi.

⁶ Zerahning ewladliridin Yeuél we ularning uruq-tughqanliri bolup jemiý alte yüz toqsan adem bar idi.

⁷ Binyaminning ewladliri ichide Hassinuahning ewrisi, Hodawiyaning newrisi, Meshullamning oghli Sallu bar idi;

⁸ yene Yerohamning oghli Yibniya, Mikrining newrisi, Uzzining oghli Élah we Ibinianing ewrisi, Réuelning newrisi, Shefatianing oghli Meshullam

⁹ hemde ularning uruq-tughqanliri bar idi; ular nesebnamisi boyiche tizimlan'ghanda jemiý toqquz yüz ellik alte adem idi. Yuqirida tilgha élin'ghanlar óz jemetige jemet béshi idi.

Yérusalémda turushluq kahinlar

¹⁰ Kahinlar ichide Yedaya, Yehoyarib, Yaqin we

¹¹ Azariya bar idi. Azariya Xudaning öyini bashqurghuchi bolup, Hilqiyaning oghli, Hilqiya Meshullamning oghli, Meshullam Zadokning oghli, Zadok Mérayotning oghli, Mérayot Axitubning oghli idi.

¹² Yene Malkiyaning ewrisi, Pashxurning newrisi, Yerohamning oghli Adaya hemde Adiyelning oghli Maasay bar idi; Adiyel Yahzerahning oghli, Yahzerah Meshullamning oghli, Meshullam Meshillémitning oghli, Meshillémit Immerning oghli idi.

¹³ Ularning qérindashliri hemmisi jemet bashliri bolup, jemiý bir ming yette yüz atmiş adem idi; ularning hemmisi Xudaning öyidiki xizmetlerni qilishqa békitilgen iqtidarliq kishiler idi.

Yérusalémda turushluq Lawiylar

¹⁴ Lawiy qebilisidin Merarining ewladliri ichide Hashabiyaning ewrisi, Azrikamning newrisi, Hashshubning oghli Shémaya bar idi;

¹⁵ Yene Baqbaqqar, Heresh, Galal we Asafning ewrisi, Zikrining newrisi, Mikaning oghli Mattaniya;

¹⁶ yene Yedutunning ewrisi, Galalning newrisi, Shémayaning oghli Obadiya hemde Elkanahning newrisi, Asaning oghli Berekiya bar idi; bularning hemmisi Nitofatliqlarning yéza-kentlirige makanlashqanidi.

Lawiylarning wezipiliri

¹⁷ Derwaziwenler Shallum, Aqqub, Talmon, Aximan we ularning qérindashliri idi; Shallum ularning béshi idi.

¹⁸ Ular taki hazirghiche sherq tereptiki «padishahning derwazisi»da *derwaziwenlik* qilip kelmekte; ular ilgiri Lawiylarning chédirgahida derwaziwenlik qilghanidi.

¹⁹ Korening ewrisi, Ébiasafning newrisi, Korahning oghli Shallum hemde uning atisining jemetidiki qérindashliri bolghan Korahiylar *Xudaning*

öyining xizmitini bashquratti, chédirning ishiqlirini baqatti; ularning ata-bowiliri eslide Perwerdigarning chédirgahini bashqurushqa qoyulghan, *ibadet* chédirining ishiqlirini baqqanidi. □

²⁰ Ilgiri Eliazarning oghli Finihas ularning yoblashchisi bolghan; Perwerdigar uning bilen bille bolghan.

²¹ Meshelemyaning oghli Zekeriya bolsa jamaet chédirining derwaziweni bolghanidi.

²² Derwaziwenlikke tallan'ghan bu kishiler jemiyy ikki yüz on ikki kishi idi; ular öz yéza-kentliride, nesebliri boyiche tizimlan'ghan (eslide Dawut we aldın körgüchi Samuil ularni amanet qilin'ghan wezipilirige békitkenidi.

²³ Ular we ularning ewladliri Perwerdigarning öyi, yeni muqeddes chédirning ishiqlirini derwazilirini béqishqa békitilgenidi).□

²⁴ Sherqiy, gherbiy, shimaliy we jenubiy ishiqlirini derwazilirida derwaziwenler békitilgenidi.

²⁵ Ularning yéza-kentlerde olturushluq qérindashliri bolsa her yette künde nöwet boyiche kélip ular bilen birge xizmette bolatti.

²⁶ Töt derwaziwen bégi Lawiylardin idi; ulargha tapshurulghini Perwerdigarning öyidiki ambar-xezinilerni béqish idi.

²⁷ Béqish mes'uliyiti ularning üstide bolghachqa, ular kéchide Perwerdigarning öyining etrapidiki orunlirida turatti hemde her küni etigende ishiqlirini derwazilarni échishqa mes'ul idi.

²⁸ Ulardin bir qismi *ibadetxana* xizmitide ishliwidighan eswab-üskünilerge mes'ul idi; ular sanap epchiqip, sanap epkirip qoyatti.

²⁹ Ularning yene bir qismi tapshurulghini boyiche qacha-quchilar we muqeddes jaydiki barliq eswab-üsküniler, shundaqla aq un, sharab, zeytun méyi, mestiki we xushbuy buyumlargha mes'ul idi.

³⁰ Kahinlarning oghulliridin beziler xushbuy buyumlardin etir yasaytti.

³¹ Lawiylardin Mattitiyah, yeni Korahiyardin Shallumning tunji oghlining wezipisi qazan néni étishke mes'ul idi.

³² Ularning qérindashliri, Kohatning ewladliri ichide «teqdim nan»gha mes'ul bolup, her shabat küni tizidighan'gha nanlarni teyyarlaytti.

³³ Lawiylarning jemet bashliri bolghan neghmichiler *ibadetxanidiki* öylerde turup, bashqa xizmetlerni qilmay, kéche-kündüz öz ishliri bilenla bolatti.

³⁴ Yuqiridiki kishilarning hemmisi Lawiylar ichidiki yoblashchilar bolup, hemmisi öz nesebi boyiche jemet béshi idi; bularning hemmisi Yérusalémda turatti.

Saulning ata-bowiliri, Jeyelning ewladliri

³⁵ Gibéonning atisi Jeyel Gibéon'gha makanlashqanidi. Uning ayalining ismi Maakah idi.

³⁶ Uning tunji oghli Abdon, qalghan oghulliri Zur, Kish, Baal, Ner, Nadab,

³⁷ Gédor, Axiyo, Zekeriya we Miklot idi.

□ **9:19 «chédir»** — «chédir» mushu yerde Xudaning qaytidin qurulghan öyini körsitishi kérek. «Perwerdigarning chédirgahini» — mushu yerde belkim muqeddes ibadet chédirining özini emes, belki Israilar chöl-bayawanda kézip yüriginde «muqeddes chédir»ning etrapidiki Lawiy-kahinlarning chédirgahini körsitishi mumkin. □ **9:23 «Perwerdigarning öyi, yeni muqeddes chédir»** — mushu yerde Dawut dewridiki «muqeddes chédir» hemde shundaqla Sulayman qurghan kéyinki muqeddes öyni körsitishi kérek.

38 Miklottin Shiméyam törelgen. Bularmu özlirining qérindashlirining yénida Yérusalémda qoshna olturushatti. □

39 Nerdin Kish törelgen, Kishtin Saul törelgen, Sauldin Yonatan, Malkishuya, Abinadab we Ésh-Baal törelgen.

40 Mérib-Baal Yonatanning oghli idi; Mérib-Baaldin Mikah törelgen. □

41 Mikahning oghulliri Piton, Melek, Tahriya we Ahaz idi. □

42 Ahazdin Yarab törelidi; Yarahdin Aletmet, Azmawet we Zimri törelgen. Zimridin Moza törelgen; □

43 Mozadin Binéa törelgen; Binéaning oghli Réfaya, Réfayaning oghli Éliasah, Éliasahning oghli Azel idi. □

44 Azelning alte oghli bar idi, ularning ismi Azrikam, Bokéru, Ishmail, Shéariya, Obadiya we Hanan idi; bularning hemmisi Azelning oghulliri.

10

Saul we uning oghullirining qetl qilinishi

1Sam. 31:1-13

1 Filistiylar Israillargha hujum qiliwidi, Israillar Filistiylarning aldidin qacht, ular Gilboa téghida qirip yoqitildi.

2 Filistiylar Saul bilen uning oghullirini tap bésip qoghlidi; ular axiri Saulning oghulliridin Yonatan, Abinadab, maliki-shualarni urup öltürdi.

3 Saulgha qarshi jeng intayin shiddetlik boldi; oqyachilar Saulgha yétiship oqya étip uni yarilandurdi. □

4 Andin Saul yaragh kötürgüchisige: Qilichingni sughurup méni sanjip öltürüwetkin; bolmisa bu xetnisizler kélip méni sanjip, méni xorluqqa qoyushi mumkin, dédi. Lékin yaragh kötürgüchisi intayin qorqup kétip, unimidi. Shuning bilen Saul qilichni élip üstige özini tashlidi.

5 Yaragh kötürgüchisi Saulning ölgini körüp, umu oxshashla özini qilichning üstige tashlap uning bilen teng öldi.

6 Shuning bilen Saul, üç oghli hem pütün ailisidikiler shu künde biraqla öldi.

7 Emdi wadida turghan Israillar eskerlirining qachqanliqini we Saul bilen oghullirining ölgini körginide, ular sheherlirini tashlap qacht, Filistiylar kélip u jaylarda orunlashti.

8 Emdi shundaq boldiki, etisi Filistiylar öltürülgenlarning kiyim-kécheklirini salduruwalghili kelgende Gilboa téghida Saul bilen oghullirining ölüq yatqanliqini kördi-de,

9 kiyimlirini salduruq, kallisini we sawut-yaraghlirini élip ketti hemde bularni Filistiylarning zéminining hemme yerlirige apirip, öz butlirigha we xelqge xush xewer yetküzdi. □

10 Ular Saulning sawut-yaraghlirini ularning butxanisida qoyup, kallisini Dagon butxanisigha ésip qoydi.

□ 9:38 «Shiméyam» — 8:32de «Shiméya». □ 9:40 «Mérib-Baal» — «2Sam.» 4:4de «Mefiboshet».

□ 9:41 «Tahriya» — 8:35de «Tariya». □ 9:42 «Yarah» — 8:36de «Yehoaddah». □ 9:43 «Réfaya» — 8:36de «Rafa».

□ 10:3 «Oqyachilar Saulgha yétiship oqya étip uni yarilandurdi» — yaki «oqyachilar Saulgha yétiship, u oqyachilardin azablandi».

□ 10:9 «...kiyimlirini salduruq, kallisini we sawut-yaraghlirini élip ketti hemde bularni Filistiylarning zéminining hemme yerlirige apirip...» — yaki «...kiyimlirini salduruq, kallisini we sawut-yaraghlirini élip ketti hemde elchilerni Filistiylarning zéminining hemme yerlirige ewetip, ... xush xewer yetküzdi».

¹¹ Emdi Yabesh-Giléadda olturghuchilar Filistiylarning Saulgha barliq qilghanlarini anglighanda

¹² ularning ichidiki hemme baturlar atlinip, Saul bilen oghullirining jeshlirini élip, ularni Yabeshke qayturup kélip, Yabeshniki dub derixining tüwige depne qildi we yette kün roza tutti.

¹³⁻¹⁴ Shuning bilen Saul Perwerdigargha qilghan wapasizliqi üçhün öldi; u Perwerdigarning söz-kalamigha kirmey we hetta Perwerdigardin yol sorimay, belki palchi jinkeshning yénigha bérp uningdin yol sorighanidi. Shunga Perwerdigar uni öltürüp, padishahliqini Yessening oghli Dawutqa ötküzüp berdi.

11

Dawutning Yehudiyeye padishah bolushqa mesih qilin'ghanliqi 2Sam. 5:1-10

¹ U chaghda barliq Israil jamaiti Hébron'gha kélip Dawutning qéshigha yighiliship: «Qarisila, biz özlirining et-söngelkiridurmiz!

² Burun Saul bizning üstimizde seltenet qilghandimu Israil xelqige jengge chiqip-kirishke yolbashchi bolghan özliri idila. Özlirining Xudaliri bolghan Perwerdigarmu özlirige: — Sen Méning xelqim Israilning padichisi bolup ularni baqisen we Israilning emiri bolisen, dégenidi» — dédi.□

³ Shuning bilen Israil aqsaqallirining hemmisi Hébron'gha kélip padishah Dawutning qéshigha kélishti; Dawut Hébronda Perwerdigarning aldida ular bilen bir ehde tüzüshti. Andin ular Perwerdigarning Samuilning wastisi bilen éytqini boyiche, Dawutni Mesih qilip, Israilni idare qilishqa padishah qilip tiklidi.■

Dawutning Yérusalémni ishghal qilishi

⁴ Dawut bilen barliq Israil xelqi Yérusalémgha keldi (Yérusalém shu chaghda «Yebus» dep atilatti, zémindiki ahale bolghan Yebusiylar shu yerde turatti).

⁵ Yebus ahalisi Dawutqa: «Sen bu yerge héchqachan kirelmeysen!» dédi. Biraq Dawut Zion dégen qorghanni aldi (shu yer «Dawutning shehiri» depmu atilidu). □

⁶ Dawut: «Kim aldi bilen Yebusiylargha hujum qilsa, shu kishi yolbashchi we serdar bolidu» dédi. Zeruiyaning oghli Yoab aldi bilen atlinip chiqip, yolbashchi boldi.

⁷ Dawut qorghanda turatti, shunga kishiler u qorghanni «Dawut shehiri» dep atashti.

⁸ Dawut sheherni Millodin bashlap töt etrapidiki sépilighiche yéngiwashdin yasatti; sheherning qalghan qismini Yoab yasatti. □

⁹ Dawut kündin kün'ge qudrét tapti, chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar uning bilen bille idi.

□ **11:2** «jengge **chiqip-kirishke yolbashchi**» — ibraniiy tilida «Israilning chiqishida hem kirishide ulargha bashlighuchi idila» dégenlik bilen ipadiliniq, Israilning barliq paaliyetlirini körsitidu. ■ **11:3** 1Sam. 16:1, 13; 2Sam. 5:3 □ **11:5** «Zion dégen qorghan» — «Zion» Yérusalémning ichidiki égezlik bolup, shu yerge daim qorghan sélinip turatti. Kéyin ibadetxanimu Zionda qurulghan. □ **11:8** «Millo» — «pelempeylik yer» dégen menide bolushi mumkin.

*Dawutning palwanliri**2Sam. 23:8-39*

¹⁰ Töwendikiler Dawutning palwanliri ichide yolbashchilar idi; ular Perwerdigarning Israilga éytqan sözi boyiche pütkül Israil bilen birliship, Dawutning padishahligini mustehkem qilip, birlikte uni padishah qilishqa küchidi.

¹¹ Töwendikiler Dawutning palwanlirining tizimlikli boyiche xatirilen'gendur:

Hakmoniyarlardin bolghan Yashobiam yolbashchilar ichide béshi idi; u neyzisini piqiritip bir qétimdila üç yüz ademni öltürgen. □

¹² Uningdin qalsa Aoxiy Dodoning oghli Eliazar bolup, u «üch palwan»ning biri idi;

¹³ Ilgiri Filistiylar Pas-Dammimda jeng qilishqa yigilghanda, u Dawut bilen u yerde idi. U yerde arpa ösüp ketken bir étizliq bolup, xelq Filistiylarning aldidin beder qachqanidi;

¹⁴ ular bolsa étizliqning otturida turuwélip, hem étizliqni qoghdighan, hem Filistiylarni tarmar qilghan; Perwerdigar ene shu yol bilen ularni ghayet zor ghelibige érishtürgen. □

¹⁵ Ottuz yolbashchi ichidin yene üçeylen Qoram tashliqtiki Adullarning gharigha chüshüp Dawutning yénigha keldi. Filistiylarning qoshuni bolsa «Refayim jilghisi»da bargah qurghanidi.

¹⁶ Bu chaghda Dawut qorghanda, Filistiylarning qarawulgha Beyt-Lehemde idi.

¹⁷ Dawut ussap: «Ah, birsi manga Beyt-Lehemning derwazisining yénidiki quduqtin su ekilip bergen bolsa yaxshi bolatti!» déwidi,

¹⁸ bu üç palwan Filistiylarning leshkerghahidin bösüp ötüp, Beyt-Lehemning derwazisining yénidiki quduqtin su tartti we Dawutqa élip keldi; lékin u uningdin ichkili unimidi, belki suni Perwerdigargha atap töküp:

¹⁹ «Xudayim bu ishni mendin néri qilsun! Men hayatining xewpte qélishigha qarimighan bu kishilarning qénini ichsem qandaq bolidu? Chünki buni ular hayatining xewpte qélishigha qarimay élip kelgen!» dédi. Shunga Dawut bu suni ichkili unimidi. Bu üç palwan qilghan ishlar del shular idi.

²⁰ Yoabning inisi Abishay üçining béshi idi; u üç yüz adem bilen qarshiliship neyzisini piqiritip ularni öltürdi. Shuning bilen u bu «üch palwan» ichide nami chiqqanidi. □

²¹ U mushu «üch palwan» ichide hemmidin bek hörmetke sazawer bolghan bolsimu, lékin yenila awwalqi üçeylen'ge yetmeytti. □

²² Yehoyadaning oghli Binaya Kabzeeldin bolup, bir batur palwan idi; u köp qaltis ishlarni qilghan. U Moabiy Arielning ikki oghlini öltürgen. Yene qar yalghaqan bir küni azgalgha chüshüp, bir shirni öltürgenidi. □

□ **11:11** «yolbashchilar ichide» — bu ibarining bashqa xil terjimisi «ottuzi ichide» □ **11:14** «Ular bolsa étizliqning otturida turuwélip,... Perwerdigar ... Ular ghayet zor ghelibige érishtürgen» — mushu ayette «ular» belkim Dawut we «üch palwan»ni körsitidu. «2Sam.» 23:11-12de Eliazarning awwal bu jengni bashlighanlıq körsitilidu. □ **11:20** «...Shuning bilen u bu «üch palwan» ichide nami chiqqanidi» — bu ayetning yene bir nechche xil terjimisi bar. 21-ayettiki izahatni körüng.

□ **11:21** «Shuning bilen u bu «üch palwan» ichide nami chiqqanidi. U mushu «üch palwan» ichide hemmidin bek hörmetke sazawer bolghan bolsimu, lékin yenila awwalqi üçeylen'ge yetmeytti» — 20-21-ayetning bashqa birxil terjimisi: — «Shuning bilen u «üch palwan» bilen teng shöhret qazan'ghan. U «üch palwan»din ikki hessilep hörmetke ige bolghan we ularning béshi bolghan bolsimu, lékin ulardin biri bolmidin». Emma bizningche terjimimiz «2Sam.» 23:18-19ge mas kélidu.

□ **11:22** «Moabiy Arielning ikki oghli» — yene birxil terjimisi: — «Moabtki ikki shir...» yaki «Moabtki ikki shirdek kishini...».

²³ U yene qolida bapkarning oqidek bir neyzisi bar, boyining égzikli besh gez kélidighan bir Misirliqni qetl qildi; u bir hasa bilen uninggha hujum qilip, uning neyzisini qolidin tartiwélip óz neyzisi bilen óltürdi. □

²⁴ Yehoyadaning oghli Binaya mana bu ishlarni qilghan. Shuning bilen üç palwan ichide nam chiqarghanidi. □

²⁵ Mana, u héliqi ottuz palwandinmu bekrek shöhret qazan'ghan bolsimu, lékin aldinqi üç palwan'gha yetmeytti. Dawut uni özining pasiban bégi qilip teyinligen.

²⁶ Qoshundiki palwanlar bolsa: —

²⁷ Yoabning inisi Asahel, Beyt-Lehemlik Dodoning oghli Elhanan,

²⁸ Harorluq Shammot, Pilonluq Helez,

²⁸ Tekoaliq Ikkeshning oghli Ira, Anatotluq Abiézer,

²⁹ Xushatliq Sibbekay, Axohluq Ilay, □

³⁰ Nitofatliq Maharay, Nitofatliq Baanahning oghli Xeleb,

³¹ Binyamin ewladliridin Gibéahliq Ribayning oghli Ittay, Piratonluq Binaya,

³² Gaash wadiliridin kelgen Xuray, Arbatliq Abiyel, □

³³ Baharumluq Azmawet, Shalbonluq Élyahba,

³⁴ Gizonluq Hashemning oghulliri, Hararliq Shagining oghli Yonatan, □

³⁵ Hararliq Sakarning oghli Ahiyam, Urning oghli Élifal,

³⁶ Mekeratliq Hefer, Pilonluq Axiyah,

³⁷ Karmellik Hezro, Ezbayning oghli Naaray,

³⁸ Natanning inisi Yoél, Hagrining oghli Mibhar,

³⁹ Ammonluq Zelek, Zeruiyaning oghli Yoabning yaragh kötürgüchisi bolghan Beerotluq Naharay,

⁴⁰ Itriliq Ira, Itriliq Gareb,

⁴¹ Hittiy Uriya, Ahlayning oghli Zabad,

⁴² Ruben qebilisidin Shizaning oghli, Rubenler ichide yolbashchi bolghan Adina we uninggha egeshken ottuz adem,

⁴³ Maakahning oghli Hanan, Mitniliq Yoshafat,

⁴⁴ Ashtaratliq Uzziya, Aroerlik Xotamning oghli Shama bilen Jeiyel,

⁴⁵ Shimrining oghli Yédiyayel bilen uning inisi tiziliq Yoxa,

⁴⁶ Mahawiliq Eliyel, Elnaamning oghulliri Yeribay bilen Yoshawiya, Moabliq Yitma, □

⁴⁷ Eliyel, Obed we Mezobaliq Yaasiyelerdin ibaret idi.

12

Dawutqa béqin'ghan Binyamin palwanliri

¹ Dawut kishning oghli Saulning bésimi sewebidin Ziklagda yoshurunup yatqan chaghda munu kishiler Dawutning yénigha kélishti (ularning hemisi Dawutqa jeng qilishda yarem bergen baturlardin idi;

□ **11:23** «besh gez» — ikki métrdin artuq (2.2 métr). □ **11:24** «üch palwan ichide nam chiqarghanidi» — yaki «üch palwan bilen teng nam chiqarghanidi». □ **11:29** «Sibbekay» — yaki «Mebunay» («2Sam.» 23:27ni körüng). □ **11:32** «Xuray» — «2Sam.» 23:31de «Hiday». □ **11:34** «Hashemning oghulliri» — yaki «Yashening oghulliri». («2Sam.» 23:33ni körüng). □ **11:46** «...Moabliq Yitma» — bu tizimlikte birnechke Yehudiy emesler — mesilen, Ammonluq Zelek, Hittiy Uriya we Moabliq Timna bar.

2 oqya bilan qorallan'ghan bolup, ong qoli bilenmu, sol qoli bilenmu oqya we salgha atalaytti; ular Saulning Binyamin qebilisidin bolghan tughqanliri idi);

3 — ularning yobashchisi Axiézer, andin qalsa Yoash bolup, ikkisi Gibéahliq Shémaahning oghli idi; yene Azmawetning oghli Yeziyel bilen Peletmu; yene Berakah bilen Anatotluq Yehu,

4 Gibéonluq Yishmayamu bar idi. Yishmaya «ottuz palwan» ichide batur bolup shu ottuzigha yétekchilik qilghuchi idi; yene Yeremiya, Yahaziyel, Yohanan we Gederatliq Yozabad,

5 Eluzay, Yerimot, Bialiya, Shemariya, Xarufuq Shefatiya,

6 Korahliqlardin bolghan Elkanah, Yishiya, Azarel, Yoézer we Yashobiamlar;

7 yene Gedorluq Yerohanning oghli Yoélah bilen Zebadiya bar idi.

Dawutqa béqin'ghan Gad palwanliri

8 Gad qebilisidin beziler chöldiki qorghon'gha bérip Dawutqa béqindi. Ularning hemmisi jengge mahir, qalqan we neyze bilen qorallan'ghan batur jengchiler idi; ularning turqi beeyni shirgha, chaqqanliqi beeyni taghdiki bökén'ge oxshaytti.

9 Ularning birinchisi Ézer, ikkinchisi Obadiya, üçinchisi Éliab,

10 tötinchisi Mishmannah, beshinchisi Yeremiya,

11 altinchisi Attay, yettinchisi Eliyel,

12 sekkizinchisi Yohanan, toqquzinchisi Elzabad,

13 oninchisi Yeremiya, on birinchisi Makbannay idi.

14 Bularning hemmisi Gad qebilisidin, qoshun ichide serdarlar idi; eng kichiki yüz leshkerge, eng chongi ming leshkerge yétekchi idi. □

15 Birinchi ayda, Jordan deryasi téship qirghaqtin ashqan chaghda, deryadin ötüp, sherqce we gherbke qaraydighan barliq jilghilardikilerni tiripiren qilip qachurghanlar del mushu ademler idi. □

Dawutqa béqin'ghan Binyaminlar we Yehudalar

16 Binyamin qebili Binyaminlar we Yehuda qebilisidinmu kishiler qorghon'gha kélip Dawutqa béqin'ghan.

17 Dawut chiqip ularni qarshi élip: «Eger siler tinchliq niyitide manga yadrem bérishke kelgen bolsanglar, siler bilen bir jan bir dil bolimen, lékin qollirimda héch naheqliq bolmighan méni dühmenlirimge sétiwetmekchi bolsanglar, atabowilirimning Xudasi buni nezirige élip höküm chiqarghay!» — dédi.

18 Bu chaghda Xudaning Rohi héliqi ottuz palwanning yobashchisi Amasaygha chüshiwidi, u:

«Ah Dawut, biz sanga béqinduqmiz;

Ah Yessening oghli, biz sen bilen billidurmiz;

Özüngge aman-tinchliq, aman-tinchliq bolghay!

Sanga yadrem bergüchilergimu aman-tinchliq bolghay!

Chünki séning Xudaying sanga medetkardur»

Shuning bilen Dawut ularni élip qélip, «zerbidar etret bashliqliri» qildi. □

□ 12:14 «Eng kichiki yüz leshkerge, eng chongi ming leshkerge yétekchi idi» — bashqa birxil terjimisi: «eng kichiki yüz ademge, eng chongi ming ademge yétiytti». □ 12:15 «birinchi ay» — Mart yaki Aprél. □ 12:18 «Xudaning Rohi» — mushu yerde ibranii tilida peqet «Roh» déyilidu.

Dawutqa béqin'ghan Manassehler

¹⁹Dawut ilgiri Filistiylar bilan birlikte Saulga qarshi urushqa atlan'ghanda, Manasseh qebilisidiki beziler Dawut terepke ötti (lékin ular *Filistiylerge* yordam bermidi, chunki Filistiylarning emirliri: «Dawut öz ghojis Saul terepke ötüp kétishi mumkin, undaqa béshimiz ketmey qalmaydu!» dep meslihetliship ularni qayturup ketmekchi bolghanidi). □

²⁰Dawut Ziklagga qaytip barghanda, Manasseh qebilisidiki Adnah, Yozabad, Yediyayel, Mikail, Yozabad, Élixu, Ziltaylar kélip uninggha qoshuldi. Bularning hemmisi Manasseh qebilisining mingbéshiliri idi.

²¹Ular Dawut qaraqchilargha qarshi jeng qilghanda uninggha yordemeshti; ularning hemmisi batur palwanlar, qoshundiki yobashchilar idi. □

²²Chünki shu künlerde Dawutqa yordem bérish üçün her küni ademler kélip qoshulup, xuddi Xudaning qoshunidek zor bir qoshun bolup ketkenidi.

Dawutqa kélip qoshulghan qoshunlar

²³Perwerdigarning söz-kalami emelge ashurulup, Saulning padishahliqini Dawutqa élip bermekchi bolghan qorallan'ghan jengchiler yobashchiliri bilan Hébron'gha, uning yénigha keldi. Ularning sani töwendikiche: —

²⁴Yehudalardin qalqan we neyze bilan qorallan'ghanlar jemiyye alte ming sekkiz yüz kishi bolup, hemmisi jengge teyyarlan'ghanidi.

²⁵Shiméonlardin jengge teyyarlan'ghan batur jengchiler jemiyye yette ming bir yüz kishi,

²⁶Lawiylardin jemiyye töt ming alte yüz kishi;

²⁷Yehoyada Harunlarning jemet béshi bolup, uninggha egeshkenler jemiyye üç ming yette yüz kishi idi.

²⁸Yene yash bir batur jengchi Zadok we uning jemetidin yigirme ikki yobashchi bar idi.

²⁹Binyaminlardin, Saulning uruq-tughqanliridinmu üç ming kishi bar idi; shu chaghqa qeder bularning köpinchisi Saul jemetini qollap kelmekte idi.

³⁰Efraimlardin, öz jemetliride yüz-abroy tapqan batur ezimetler jemiyye yigirme ming sekkiz yüz kishi idi.

³¹Manasseh yérim qebilisi ichide nami pütülgen, Dawutni padishah qilip tikleshke kelgenler jemiyye on sekkiz ming kishi idi.

³²Issakarlardin zaman-weziyetni chüshinidighan, Israilning qandaq qilishi kéreklikini bilidighan yobashchilar jemiyye ikki yüz kishi idi; ularning hemme qerindashliri ularning emrige boysunatti.

³³Zebulunlardin jengge teyyarlan'ghan, herxil qoral-yaraghlar bilan qorallan'ghan, ala köngüllük qilmaydighan, Dawutning yordimige kelgen jemiyye ellik ming kishi idi.

³⁴Naftalilardin yobashchi bolghan ming kishi bar idi; ulargha egiship qoligha qalqan we neyze alghanlar jemiyye ottuz yette ming kishige yétetti.

³⁵Danlardin jengge teyyarlan'ghan jemiyye yigirme sekkiz ming alte yüz kishi idi.

□ **12:19** «Ular filistiylerge yordam bermidi, chunki Filistiylarning emirliri: «Dawut öz ghojis Saul terepke ötüp kétishi mumkin, undaqa béshimiz ketmey qalmaydu!» dep meslihetliship ularni qayturup ketmekchi bolghanidi» — «1Sam.» 29:4ni körüng. □ **12:21** «Ular Dawut qaraqchilargha qarshi jeng qilghanda uninggha yordemeshti» — közde tutqini belkim «1Sam.» 30-babta xatirilen'gen ishlar; shu chaghda Dawut Amalek qaraqchilirigha hujum qilghan.

³⁶ Ashirlardin jengge chiqip qoshun sépige atlinishqa teyyar bolghan jemiyy qiriq ming kishi idi.

³⁷ Iordan deryasining sherq teripidiki Ruben qebilisi, Gad qebilisi we Manasseh yérim qebilisidin qoligha herxil qoral-yaragh élip jengge teyyarlan'ghan jemiyy bir yüz yigirme ming kishi idi.

³⁸ Yuqirida tilgha élin'ghan bu ezimetlerning herbiyy yürüshi tekshi bolup, Dawutni pütkül Israil üstige padishah qilip tiklesh üçün bir jan bir dil bolup, Hébron'gha kéliskenidi; qalghan Israillarmu bir niyet bir meqsette Dawutni padishah qilip tiklimekchi bolushqanidi.

³⁹ Ular shu yerde Dawut bilen üç kün bille yep-ichip ghizalandi, chünki ularning qérindashliri ulargha teyyarlap qoyushqanidi.

⁴⁰ Ularning öpchürisidiki xelqler, hetta Issakar, Zebulun we Naftalilarning zéminidikiler éshék, töge, qéchir we kalilargha artip ulargha nahayiti köp ozuqluq élip kelgen; ular zor miqdarda un, enjür poshkili, üzüm poshkili, sharab, zeytun méyi we nurghun qoy-kalilarni yetküzüp bérishkenidi; pütkül Israil shad-xuramliqqa chömgenidi.

13

Ehde sanduqining apirilishida bolghan balayi'qaza

2Sam. 6:1-11

¹ Dawut mingbéshi, yüzbéshi we barliq yobbashchilar bilen meslihetleshti;

² andin pütün Israil ammisigha: «Eger siler maqul körsenglar, shundaqla bu ishni Xudayimiz Perwerdigardin dep bilsenglar, biz Israilning zéminlirining herqaysi jaylirigha shu yerde qalghan qérindashlirimizgha hemde ular bilen bille sheherlerde we étizliqlirida turuwatqan kahin hem Lawiylargha mushu yerge yighilish toghruluq adem eweteyli.

³ Biz Xudayimizning ehde sanduqini meshege yötkep kéyleyli; chünki Saulning künliride héchqaysimiz *ehde sanduqi* aldida Xudadin yol sorap baqmiduq» dédi.

⁴ Bu ishni pütün amma toghra tapqachqa, hemmeylen maqul bolushti.

⁵ Shunga Dawut Misirning Shihor deryasidin tartip Xamat éghizighiche bolghan pütkül Israil xelqini chaqirtip kélip, Xudaning ehde sanduqini Kiriati-Yéarimdin yötkep kelmekchi boldi. □

⁶ Andin Dawut bilen pütkül Israil Xudaning ehde sanduqini yötkep kélish üçün Baalahqa, yeni Yehudagha tewe bolghan Kiriati-Yéarimgha keldi; ikki kérubning otturisida olturghuchi Perwerdigar bu ehde sanduqi üstige Öz namini qoyghanidi.

⁷ Ular Xudaning ehde sanduqini Abinadabning öyidin élin'ghan yéngi bir harwigha qoydi; Uzzah bilen Axiyo harwini heydidi. □

⁸ Dawut bilen barliq Israil jamaiti Xudaning aldida he dep neghme-nawa qilip, chiltar, tembur, dap, changlar we kanay-sunaylar chalatti.

⁹ Lékin ular Kidon xaminigha kelgende kalilar aldigha müdürep kétip yiqilghanda Uzzah ehde sanduqini yöliwalay dep qolini uninggha sozdi.

□ **13:5** «Misirning Shihor deryasidin tartip Xamat éghizighiche» — jenubtin shimalghiche Israilning pütkül zéminini körsitidu. «Xamat éghizi» dégenning bashqa xil terjimisi: «Libo-Xamat». □ **13:7** «Ular Xudaning ehde sanduqini Abinadabning öyidin élin'ghan yéngi bir harwigha qoydi» — yaki «ular Xudaning ehde sanduqini yéngi bir harwigha qoyup, uni Abinadabning öyidin élip chiqti».

¹⁰ Uzzahning ehde sanduqigha qoli tegkenlikni uchün, Xuda uninggha ghezeplinip uni urup öltürdi. Shuning bilen Uzzah shu yerde Xudaning aldida öldi. □

¹¹ Lékin Dawut Perwerdigarning Uzzahning ténini böskenlikige achchiqlandi we u yerni «Perez-Uzzah» dep atidi; u yer taki hazirghiche shu nam bilen atilip kelmekte. □

¹² Shu küni Dawut Xudadin qorqup: «Men zadi qandaq qilip Xudaning ehde sanduqini bu yerge yötkep kéleleymen?» dédi.

¹³ Shunga Dawut ehde sanduqini özi turuwatqan «Dawut shehiri»ge yötkep kelmey, Gatliq Obed-Édomning öyige apirip qoydi.

¹⁴ Xudaning ehde sanduqi Obed-Édomning öyide üç ay turdi; Perwerdigar Obed-Édomning ailisini we uning barliq teelluqatirini beriketlidi.

14

Tur padishahi Dawutning orda sélishigha yardemlishidu

1Sam. 5:11-25

¹ Tur padishahi Hiram Dawut bilen körüşüşke elchilerni, shundaqla uning üçün orda sélishqa kédir yaghichi, tashchi we yaghachchilarni ewetti.

² Bu chaghda Dawut Perwerdigarning özini Israil üstige hökümraniq qilidighan padishah bolushqa jezmen tikleydighanliqini körüp yetti; chünki Perwerdigar Öz xelqi Israil üçün uning padishahliqini güllendürgenidi.

Dawutning Yérusalémda körgen oghulliri

³ Dawut Yérusalémda yene birmunche xotun aldi hemde yene oghul-qizlarni kórdi.

⁴ Töwendikiler uning Yérusalémda körgen perzentlirining isimliri: Shammuya, Shobab, Natan, Sulayman,

⁵ Ibhar, Elishuya, Elpelet,

⁶ Nogah, Nefeg, Yafiya,

⁷ Elishama, Beeliyada we Elifelet. □

Dawutning Filistiylerni ikki qétim yenggenliki

⁸ Dawutning mesih qilinip pütkül Israilning üstige padishah qilin'ghanliqini anglighan Filistiylerning hemmisi Dawut bilen qarshilishish pursitini izlep keldi; Dawut buni anglap ulargha qarshi jengge atlandi.

⁹ Filistiylar «Refayim jilghisi»gha bulang-talang qilghili kirdi.

¹⁰ Dawut Xudadin: «Men Filistiylerge qarshi jengge chiqsam bolamdu? Ularni méning qolumgha tapshuramsen?» dep soriwidi, Perwerdigar uninggha: «Jengge chiq, Men ularni sözsiz qolunggha tapshurimen» dédi.

¹¹ Filistiylar Baal-Perazingha hujum qilghili kelgende, Dawut ularni shu yerde meghlup qildi we: «Xuda méning qolum arqiliq dushmanlirim üstige

□ **13:10** «Uzzahning ehde sanduqigha qoli tegkenlikni uchün, Xuda uninggha ghezeplinip uni urup öltürdi» — muqeddes qanun boyiche peqet kahinlar ehde sanduqigha qol tegküzüşke we uni kötürüşke bolatti. Uni kala harwisi üstige qoyushqa bolmaytti. Shunga Dawut we pütkül Israillar mushu ishta eyiblik idi. □ **13:11** «Perez-Uzzah» — menisi «Uzzahga bösüp kirish». □ **14:7** «Beeliyada» — yaki «Eliya». «2Sam.» 5:16ni körüng.

xuddi kelkün yarni élip ketkendek bösüp kirdi» dédi. Shunga u yer «Baal-Perazim» dep atalghan. □

¹² Filistiylar özlrining butlirini shu yerge tashlap qachqanliqtin, Dawut ademlirige ularni köydürüwétishni tapilidi.

¹³ Filistiylar yene héliqi jilghigha bulang-talang qilghili kiriwidi,

¹⁴ Dawut yene Xudadin yol soridi. Xuda uninggha: «Ularni arqisidin qoghlimay, egip ötüp, ulargha üjmilikning udulidin hujum qilghin.

¹⁵ Sen üjme derexlirining üstidin ayagh tiwishini anglishing bilenla jengge atlan; chünki u chaghda Xuda séning aldingda Filistiylarning qoshunigha hujumgha chiqqan bolidu» dédi. □

¹⁶ Shuning bilen Dawut Xudaning déginini boyiche ish tutup, Filistiylarning qoshunigha Gibéondin Gezergiche qoghlap zerbe berdi.

¹⁷ Shu sewebtin Dawutning shöhriti barliq yurt-zéminlarga pur ketti, Perwerdigar uning qorqunchini barliq ellarning üstige saldi.

15

Ehde sanduqini yökeshning teyyarliqi

¹ Dawut Dawut shehiride özige öy-ordilar saldurdi, hem Xudaning ehde sanduqigha jay hazirlidi we uninggha chédir tiktürdi.

² U chaghda Dawut: «Xudaning ehde sanduqini Lawiylardin bölek kishilarning kötürüshige bolmaydu, chünki Perwerdigar uni kötürüshke we menggü özining xizmitide bolushqa shularni tallighanidi» dédi.

³ Andin Dawut Perwerdigarning ehde sanduqini hazirlap qoyghan yerge yökesh üçün pütkül Israillarni Yérusalémgha yighdi.

⁴ Dawut yene Harunning ewladlirini we Lawiylarni yighdi:

⁵ Kohatning ewladliri jemet béshi bolghan Uriyel we uning qérindashliri bir yüz yigirme kishi;

⁶ Merari ewladliridin jemet béshi bolghan Asaya we uning qérindashliridin ikki yüz yigirme kishi;

⁷ Gershomning ewladliridin jemet béshi bolghan Yoél we uning qérindashliri bir yüz ottuz kishi;

⁸ Elizafanning ewladliridin jemet béshi bolghan Shémaya we uning qérindashliri ikki yüz kishi;

⁹ Hébronning ewladliridin jemet béshi bolghan Eliyel we uning qérindashliri seksen kishi;

¹⁰ Uzziyelning ewladliridin jemet béshi bolghan Amminadab we uning qérindashliri bir yüz on ikki kishi idi.

¹¹ Dawut kahinlardin Zadok bilen Abiyatarni, shuningdek lawiylardin Uriyel, Asaya, Yoél, Shémaya, Eliyel we Amminadabni chaqirtip kélip ulargha:

□ **14:11** «Baal-Perazim» — «Igem bösüp kirdi» dégen menide. □ **14:15** «üjme derexliri» — bu bizning qiyasimiz. Ibraniy tilida «yighlighuchi derexler». Zadi qaysi derek ikenliki bizge namelum. Bashqa bir qiyas «xine derexliri».

¹² «Siler Lawiy jemetining bashlirisiler; özünglarni we silerning qérindashliringlarni Israilning Xudasi Perwerdigarning ehde sanduqini men teyyarlap qoyghan yerge kötürüp kélish üçün pak qilinglar. □

¹³ Chünki ilgiri siler shundaq qilmay, belgilen'gen tertip boyiche uningdin yol sorimighinimizdin Xudayimiz Perwerdigar bizge zerbe bergen» dédi. □

¹⁴ Shuning bilen kahinlar bilen Lawiyar Israilning Xudasi Perwerdigarning ehde sanduqini kötürüp méngish üçün özlirini pak qildi.

¹⁵ Lawiyar emdi Musaning Perwerdigarning söz-kalami bilen tapilighini boyiche, Xudaning ehde sanduqini baldaq bilen mürisige élip kötürdi.

Neghme-nawachilar hórmet etriti

¹⁶ Dawut yene Lawiyarning yobashchilirigha özlirining qérindashliridin neghmichilerni teyinleshti buyrudi; ular jümlidin tembur, chiltar, janglar qatarliq herxil sazlarini chélip awazini yuqiri kötürüp shad-xuramliq ichide küy éytishqa teyinlendi.

¹⁷ Shunglashqa, Lawiyar Yoélning oghli Hémani we uning jemetidiki Berekiyaning oghli Asafni hem ularning qérindashliridin bolghan Merarilardin Kushayahning oghli Étanni belgilidi.

¹⁸ Ular bilen birlikte yene qérindashliridin Zekeriya, Bin, Yaaziyl, Shémiramot, Yehiyel, Unni, Éliab, Binayah, Maaséyah, Mattitiyah, Elifeleh, Mékniya hem derwaziwen Obed-Édom bilen Jeiyelni ikkinchi derijilik etret qilip teshkilidi.

¹⁹ Neghmichi Héman, Asaf we Étanlar mis changlar chélip, yangraq awaz chiqiratti;

²⁰ Zekeriya, Yaaziyl, Shémiramot, Yehiyel, Unni, Éliab, Maaséyah we Binayalar tembur chélip «Alamot uslubi»da tengkesh qilatti; □

²¹ Mattitiyah, Elifeleh, Mékniya, Obed-Édom, Jeiyel we Azaziylar chiltar chélip bashlamchiliq qilip, «Sheminit uslubi»da tengkesh bolatti. □

²² Lawiyarning yobashchisi Kenaniya muzikigha nahayiti pishshiq bolghachqa, mexsus neghme-nawachiliqqa mes'ul bolup muzika ögitetti.

²³ Berekiya bilen Elkanah ehde sanduqigha mes'ul ishikbaqarlar idi.

²⁴ Shebaniya, Yehoshafat, Netanel, Amasay, Zekeriya, Binaya we Eliézer qatarliq kahinlar Xudaning ehde sanduqi aldida kanay chalatti; Obed-Édom bilen Yehiyahmu ehde sanduqigha mes'ul ishikbaqar qilinip qoyulghanidi. □

Ehde sanduqi «Dawut shehiri»ge yökep kelinidu

1Sam. 6:16-23

²⁵ Shuning bilen Dawut Israil aqsaqalliri we mingbéshi qatarliqlar bilen birge Obed-Édomning öyidin xushaliqqa chömgen halda Perwerdigarning ehde sanduqini kötürüp chiqqili bardı.

□ **15:12 «özünglarni... pak qilinglar»** — ibranıy tilida «özünglarni... pak-muqeddes qilinglar». Bu «pak-muqeddeslik» resmıy ish bolup, «Mis.» 29-babta we «Law.» 7-babta körsitilgendek: (1) ölük nersilerge tegmeslik; (2) tenlirini yuyush; (3) pakız kiyim-kéчекni kiyish; (4) özining gunahini tileshe üçün «gunah qurbanlıqı sunush dégen töt ishni öz ichige élishi mumkin idi. □ **15:13 «zerbe bergen»** — ibranıy tilida «böşüp basqan». □ **15:20 «Alamot uslubi»** — buning menisi bizge éniq emes; belkim («ayalche») yuqiri awaz bilen» dégenni bildürüşı mumkin. □ **15:21 «Sheminit uslubi»** — buning menisi bizge éniq emes; belkim «erence töwen awaz bilen» dégenni bildürüşı mumkin. □ **15:24 «Yehiyah»** — «Yehiyah» we «Jiyel» dégen bir isimdur.

²⁶ We shundaq boldiki, *Dawutlar* Xuda Perwerdigarning ehde sanduqini kôtürüp mangghan Lawiylargha yadrem bergenlikini kôrüp, yette buqa we yette qochqar qurbanliq qildi.

²⁷ Dawut we shundaqla ehde sanduqini kôtüridighan Lawiylar hemde neghmichiler hem neghme-nawa béshi bolghan Kenaniyalarning hemmisi kanap libas kiyishkenidi; Dawut uning üstige yene kanap efod kiygenidi. □

²⁸ Pütkül Israil xelqi emdi shu teriqide tentene qilip, burgha, kanay, jangjang, tembur, chiltar qatarliq türlük sazlar bilen yuqiri awazda muzika chélip, Perwerdigarning ehde sanduqini kôtürüp kélishti.

²⁹ Perwerdigarning ehde sanduqi Dawut shehrige yétip kelgende Saulning qizi Miqal penjirdin töwen'ge qarap turatti; u Dawutning sekrep oynap-chélip tentene qiliwatqinini kôrüp ichide uni zangliq qildi.

16

Medhiye oqush, bext tilesh

¹ Ular Xudaning ehde sanduqini kôtürüp kirip Dawut uninggha hazirlap qoyghan chédinning otturisigha qoyup, andin Xudaning aldida köydürme qurbanliq bilen inaqliq qurbanliqi sundi.

² Dawut köydürme qurbanliqi bilen inaqliq qurbanliqi sunup bolghandin keyin Perwerdigarning namida xelqge bext tilidi.

³ U yene er-ayal démey Israillarning her birige birdin nan, birdin xorma poshkili, birdin üzüm poshkili üleshtürüp berdi. □

Lawiylarning ehde sanduqi aldidiki wezipiliri

⁴ Dawut bir qisim Lawiylargha Perwerdigarning ehde sanduqi aldida xizmette bolush, yeni dua-tilawet oqush, Israilning Xudasi Perwerdigargha teshekkür-rehmet éytish we küy-munajat oqushni buyrudi. □

⁵ Ularning yoblashchisi bolsa Asaf, andin Zekeriya idi; bashqiliri bolsa Jeyiel, Shémiramot, Yehiyel, Mattitiyah, Éliab, Binaya, Obed-Édom we Jeyeller idi. Ular tembur-chiltar chélishqa qoyuldi; Asaf bolsa changlarni chalatti.

⁶ Binaya bilen Yahaziyeidin ibaret ikki kahin Xudaning ehde sanduqi aldida herdaim kanay chélishqa qoyuldi.

Dawutning Perwerdigargha Hemdusana oqughan küyi

⁷ Shu küni Dawut Asaf we qérindashlirini Perwerdigargha teshekkür-rehmet éytishqa belgilep ulargha birinchidin munu küyni tapshurdi: —

⁸ «Perwerdigargha teshekkür qilinglar,
Uning namini chaqirip nida qilinglar,
Uning qilghanlirini eller arisida ayan qilinglar!■

⁹ Uninggha naxshilar éytip, Uni küylenglar,
Uning pütkül karamet möjiziliri üstide séghinip oylinglar.

¹⁰ Muqeddes namidin pexirlinip danglanglar,

□ **15:27 «efod»** — adette kahinlar alahide kiyidighan pinjekke oxshash bir kiyim idi («Mis.» 28-babni kórüng. Undaq kiyim kiyiwélishe özi Xudagha alayiten béghishlashni bildüretti. □ **16:3 «birdin xorma poshkili»** — yaki «bir parchidin göshe». □ **16:4 «dua-tilawet oqush»** — yaki «eslesh», «tentene qilish». ■ **16:8 Zeb.** 105:1-15; 96:1-13; 106:1, 47, 48

Perwerdigarni izdigüchilerning köngli shadlansun!

11 Perwerdigarni we Uning qudrimini izdenglar,
Uning yüz-huzurini toxtimay izdenglar.

12 Uning yaratqan möjzilirini,
Karamet alametlirini hem aghzidin chiqqan hökümlirini este tutunglar,

13 I uning quli Israilning nesli,
Özi tallighanliri, Yaqupning oghulliri!

14 U, Perwerdigar — Xudayimiz,
Uning hökümliri pütkül yer yüzididir.

15 U Özi tüzgen ehdini ebediy yadinglarda tutunglar —
— Bu uning ming ewladqiche wedileshken sözidir —

16 Ibrahim bilen tüzgen ehdisi,
Yeni Ishaqqa ichken qesimidur.

17 U buni Yaqupqimu nizam dep jezmleshtürdi,
Israilgha ebediy ehde qilip béríp: —□

18 «Sanga Qanaan zéminini bérimen,
Uni mirasing bolghan nésiweng qilimen» — dédi.

19 U chaghda siler ajiz idinglar, adiminglar az hem u yerde musapir idinglar;

20 Bu eldin u elge, bir qebilidin yene bir qebilige köchüp yürgen.

21 Perwerdigar herqandaq ademning ularni bozek qilishigha yol qoymidi,
Ularni dep padishahlarghimu tenbih béríp: —

22 «Men mesih qilghanlarga tegme,
Peyghemberlirimge yaman ish qilma!» — dédi.

23 Pütün jahan, Perwerdigarni küylenglar,
Nijatini her küni élan qilinglar!

24 Uning julasini ellerde bayan qilinglar,
Uning möjzilirini barliq xelqler arisida jakarlanglar.

25 Chünki Perwerdigarimiz ulughdur,
Zor hemdusanagha layiqtur;
U barliq ilahlardin üstün, Uningdin qorqush kérektur;□

26 Chünki barliq ellerning ilahliri — butlar xalas,
Biraq Perwerdigar asman-pelekni yaratqandur.

27 Shanushewket we heywet Uning aldida,
Qudret we xushluq Uning jayididir.

28 Perwerdigargha teelluqini bergeysiler, i el-qebililer,
Perwerdigargha shan-sherep we qudretni bergeysiler!□

29 Perwerdigarning namigha layiq bolghan shan-shöhretni Uninggha
bergeysiler;

Sowgha-salam élip Uning aldigha kiringlar,
Perwerdigargha pak-muqeddeslikning güzellikide sejde qilinglar;□

30 Pütkül yer-yüzi, Uning aldida titrenlar!
Dunya mezmüt qilin'ghan, u tewrenmes esla.

31 Asmanlar shadlansun, we yer-jahan xush bolsun,

□ 16:17 «U buni Yaqupqimu nizam dep jezmleshtürdi» — mushu yerde «Yaqup» Yaqupning özini (Israil xelqi emes) körsitidu. □ 16:25 «Uningdin qorqush kérektur» — yaki «U qorqunchluqtur».

□ 16:28 «Perwerdigargha... qudretni bergeysiler» — mushu sözler belkim shuni bildüriduki, Xudagha shan-sherep keltürsek, mushu qilghinimiz Uninggha biz arqiliq Özining küch-qudrimini körsitish imkaniyitini yaritidu. □ 16:29 «Perwerdigargha pak-muqeddeslikning güzellikide sejde qilinglar» — yaki «Perwerdigargha pak-muqeddes éginler bilen sejde qilinglar».

Eller arisida élan qilinsun: —

«Perwerdigar höküm süridu!».

³² Déngiz-okyan we uninggha tolghan hemme chuqan sélip jush ursun!

Dalilar hem ulardiki hemme yayrisun!

³³ U chaghda ormandiki pütkül derexler Perwerdigar aldida yangritip naxsha éytidu;

Chünki mana, U pütün jahanni soraq qilishqa kélidu!

³⁴ Perwerdigargha teshekkür éytinglar!

Chünki U méhribandur,

Ebediydur Uning méhir-muhebbiti.

³⁵ We: Bizni qutquzghin, i nijatimiz bolghan Xuda!

Bizni *yéninggha* yighiwalghaysen,

Muqeddes naminggha teshekkür qilishqa,

Yayrap Séni medhiyileshke,

Bizni ellerdin qutquzup chiqqaysen! — denglar!

³⁶ Israilning Xudasi bolghan Perwerdigargha,

Ezeldin ta ebedgiche teshekkür-medhiye qayturulsun!

Pütkül xelq «Amin!» dédi hemde Perwerdigargha hemdusana oqushti.

Ibadet chédiridiki bashqa wezipiler

³⁷ Dawut shu yerde, yeni Perwerdigarning ehde sanduqi aldida her kündiki wezipige muwapiq, ehde sanduqi aldidiki xizmette dawamliq bolushqa Asaf bilen uning qérindashlirini qaldurup qoydi;

³⁸ Ularning ichide Obed-Édom bilen uning qérindashliridin atmish sekkiz kishi bar idi; shuningdek Yedutunning oghli Obed-Édom bilen Xosah derwaziwenlikke qoyuldi.

³⁹ Kahin Zadok bilen uning kahin qérindashliri Gibéon égzlikidiki Perwerdigarning chédiri aldida,

⁴⁰ Perwerdigarning Israilgha tapilighan qanun-ehkamlirida barliq yézilghini boyiche, herküni etisi-axshimi köydürme qurbanliq qurban'gahi üstide Perwerdigargha atap köydürme qurbanliqlarni sunushqa qoyuldi.

⁴¹ Ular bilen bille bolghanlar, yeni Héman, Yedutun we qalghan talan'ghanlar, shundaqla barliq ismi tizilghanlar Perwerdigargha teshekkür-rehmet éytishqa qoyuldi (chünki Uning özgermes muhebbiti ebedgichidur!).

⁴² Héman we Yedutun bolsa neghmichilikke, jümlidin kanay, jang-jang we barliq medhiye sazlarini chélishqa mes'ul qilindi. Yedutunning oghulliri derwazigha qarashqa qoyuldi.

⁴³ Bu ishlardin kéyin barliq xelq öz öylirige qaytishti; Dawutmu öz öyidikilerge bext tileshke qaytti.

17

Dawutning Perwerdigargha öy sélish niyiti

2Sam. 7:1-15

¹ Dawut öz öyide turuwatqan chéghida, Natan peyghemberge: «Qara, men kédir yaghichidin yasalghan öyde turuwatimen, Perwerdigarning ehde sanduqi bolsa chédir perdiliri astida turuwatidu» dédi.

² Natan Dawutqa: «Könglünde pükkenliringge emel qilghin; chünki Xuda sen bilen billidur» — dédi.

³ Shu küni kéchide Xudaning sözi Natan'gha kélip yetti:

⁴ «Sen bérip qulum Dawutqa mundaq dégin: — Perwerdigar mundaq deydu: Sen Men üçün turalghu öy salsang bolmaydu.

⁵ Chünki men Israillarni bashlap chiqqan kündin tartip бүгүн'ge qeder bir öyde turup baqmighanmen, peqet bu chédirdin u chédirgha, bir chédirgahdin bashqa birige yötakilip yürdüm, xalas.

⁶ Men Israil xelqi bilen bille meyli qeyerge barmay, héchqachan Israilning birer hakimigha, yeni Méning xelqimni béqishni tapilighan birersige: Némishqa siler Manga kédir yaghichidin öy sélip bermeysiler? — dédimmu?

⁷ Emdi sen qulum Dawutqa mundaq dégin: — Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar éytiduki, Men séni emdi yaylaqlardin, qoylarning arqisidin élip, xelqim Israilning üstige emir bolush üçün chaqirtip chiqtim.

⁸ Meyli qeyerge barmighin, Men haman séning bilen bille boldum we séning aldingdin barliq dühmenliringni yoqitip keldim; yer yüzidiki ulughlar nam-shöhretke iğe bolghandek séni nam-shöhretke sazawer qildim.

⁹⁻¹⁰ Men xelqim bolghan Israilgha bir jayni békitip, ularni shu yerde tikip östürimen; shuning bilen ular öz zéminida turidighan, parakendichilikke uchrinmaydighan bolidu. Reziller desleptidikidek we men xelqim Israil üstige hökümraniq qilishqa hakimlarni teyinligen künlerdikidek, ulargha qaytidin zulum salmaydu. Men barliq dühmenliringni sanga béqindürdimen. We menki Perwerdigar sanga shuni éytip qoyayki, men séning üçün bir öyni yasap bérimen!

¹¹ Séning künliring toshup, ata-bowiliringning yénigha qaytqan waqtingda séning neslingdin, yeni oghulliringdin birini séning ornungni basidighan qilimen; Men uning padishahliqini mustehkem qilimen.

¹² U Manga bir öy yasaydu, Men uning padishahliq textini menggü mustehkem qilimen.

¹³ Men uninggha ata bolimen, u Manga oghul bolidu; méhri-shepquitimni séningdin awwal ötken *idare qilghuchidin* juda qilghinimdek uningdin hergiz juda qilmaymen;

¹⁴ uni Méning öyümde we Méning padishahliqimda menggü turghuzimen; uning texti menggü mezmüt bolup turghuzulidu».

¹⁵ Natan bu barliq sözler we barliq wehiyni héchnéme qaldurmay, Dawutqa éytip berdi.

Dawutning duasi we hemdusanasi

2Sam. 7:18-29

¹⁶ Shuning bilen Dawut kirip Perwerdigarning aldida olturup mundaq dédi: «I Xuda Perwerdigar, men zadi kim idim, méning öyüm néme idi, Sen méni mushu derijige kôturgüdek?

¹⁷ Lékin i Xuda Perwerdigar, *bu mertiwige kôtürgingin* séning neziringde kichikkine bir ish hésablandi; chünki Sen men qulungning öyining yiraq kelgüsi toghruluq sözliding we méni ulugh mertiwilik zat dep qariding, i Xuda

Perwerdigar!□

18 Sen kemineng üstige chüshürgen shundaq shan-sherep toghruluq Dawut Sanga néme diyelisin? Chünki Sen derweqe Öz qulungni Özüng bilisen.

19 Ah Perwerdigar, péqir qulung üçhün hemde Öz könglüngdiki niyiting boyiche bu barliq ulughluqni körsitip, bu chong ishlarning hemmisini ayan qilding.

20 Ah Perwerdigar, quliqimiz toluq anglighini boyiche Sanga teng kelgüdek héchkim yoq; Séningdin bölek héchbir ilah yoqtur.

21 Dunyada qaysi bir el xelqing Israilgha teng kélelisun? Ularni Özüngge xas birdinbir xelq bolush üçhün qutuldurushqa barding hemde Misirdin qutuldurup chiqqan xelqing aldidin yat ellerni qoghlap chiqirip, ulughwar we beheywet ishlar arqiliq Öz namingni tikliding!

22 Sen xelqing Israilni menggü Özüngning xelqing qilding; ah Perwerdigar, Senmu ularning Xudasi boldung.

23 Ah Perwerdigar, emdi péqir qulung we uning öyi toghruluq qilghan we-deng menggüge emel qilinsun; Sen dégenliring boyiche ishni ada qilghaysen!

24 Amin, wedeng emel qilinsun, shundaqla naming menggü ulughlansun, kishiler: «Samawi qoshunning Serdari Perwerdigar Israilning Xudasi, heqiqeten Israilgha Xudadur!» désun; we shundaq bolup, péqir qulung Dawutning öy-jemeti Séning aldingda mezmur turghuzulsun.

25 Ah Xudayim, Sen péqir qulunggha sanga öy yasaymen, dégen wehiy keltürdüg; shunga qulung Séning aldingda mushundaq dua qilishqa jür'et qildi.

26 Ah Perwerdigar, Sen birdinbir Xudadursen, Sen péqir qulunggha mushundaq ametni bérishni wede qilding;

27 Emdi péqir qulungning öy-jemetige iltipat qilip, uning Séning aldingda menggü turushigha saqlighaysen. Chünki Sen, ah Perwerdigar, *péqirning öy-jemetige* iltipat qilding we shuning bilen u menggüge bext-iltipatqa nésip bolidu».

18

Dawut Filistiy, Moabiy we Zobahlarni meghlup qilidu

2Sam. 8:1-15

1 Shu ishtin kéyin shundaq boldiki, Dawut Filistiylerge hujum qilip ularni boysundurup, ularning qolidin Gatni we uninggha tewe yéza-kentlerni tartiwaldi.

2 U yene Moabiylargha hujum qildi; Moabiylar uninggha béqinip, olpan töleydighan boldi.

3 Zobahning padishahi Hādad'ézer öz tewesini Efrat deryasighiche kéngeytishke atlinip chiqqanda, Dawut taki Xamatqa qeder uninggha hujum qildi.

□ 17:17 «bu mertiwige kötürüging» — démek, «Sen méni mushu derijige köturgen» dégen söz (18-ayet) uning padishah bolghanliqini körsitidu. Lékin Xuda bu imtiyazdin yene köp imtiyazlarni qoshup bermekchi. 9-16-ayetlerni qaytidin körüng. «méni ulugh mertiwilik zat dep qariding» — bashqa birxil terjimisi «méni yuqiridiki (shu) insanning qatarida qariding». Bu terjimisi toghra bolsa «yuqiridiki insan», yeni Mesih toghruluq bésharet bolidu.

4 Dawut uning ming jeng harwisini olja aldi, yette ming atliq leshkirini, yigirme ming piyade leshkirini esir aldi. Dawut barliq jeng harwilirining atlirining pëyini qirqitiwëtip, peqet yüz harwigha qoshqidek atnila élip qaldi.

Dawut Suriylerni meghlup qilidu

5 Demeshqtiki Suriyeler Zobahning padishahi Hãdad'ézerge yardem bërishke keldi; Dawut Suriyelerdin yigirme ikki ming eskerni öltürdi.

6 Dawut Suriyediki Demeshq rayonigha qarawul etretlirini turghuzuwidi, Suriyeler Dawutqa béqinip, uninggha olpan töleydighan boldi. Dawut qeyerge jenge chiqmisun, Perwerdigar uni qoghdap turdi. □

7 Dawut Hãdad'ézerning xizmetkarliri ishlitidighan altun qalqanlarning hemmisini Yërusalémgha élip qaytti.

8 U yene Hãdad'ézerge tewe Tibhat bilen kundan ibaret ikki sheherdin nurghun mis olja aldi; káyinki zamanlarda Sulayman mushu mislarni ishlitip mis kól, mis tüwrükler we bashqa barliq mis eswablarni yasatqan. □

9 Xamat padishahi Tow Dawutning Zobah padishahi Hãdad'ézerning pütün qoshunini meghlup qighanliqini anglap, □

10 Öz oghli Hadoramni Dawutqa salam bërip, uning Hãdad'ézer bilen jeng qilip, uni meghlup qilghan ghelibisini tebrikleshke ewetti. Chünki Tow eslide Hãdad'ézer bilen daim urushup turatti. Hadoram herxil altun, kümüş, mis eswab-jabduqlarni sowgha qilip ekeldi.

11 Dawut padishah bu eswab-jabduqlarni herqaysi ellerdin, jümlidin Édom, Moab, Ammonlardin, Filistiylerdin we Amaleklerden olja alghan altun-kümüşler bilen qoshup hemmisini Perwerdigargha béghishlidi.

Dawut Édomlarni meghlup qilidu

12 Zeruiyaning oghli Abishay «Shor wadisi»da Édomiylardin on sekkiz ming ademni öltürdi.

13 Dawut Édomda qarawul etretlirini turghuzdi; Édomlarning hemmisi Dawutqa béqindi. Dawut qeyerge jenge chiqmisun, Perwerdigar uni qoghdap turdi. □

Dawutning muhim xizmetkarliri

2Sam. 8:16-18; 20:23-26

14 Dawut padishah bolup pütün Israil üstige hökümranliq qilip, barliq xelqige adalet we heqqaniyliq bilen muamile qildi.

15 Zeruiyaning oghli Yoab qoshun'gha serdar, Ahiludning oghli Yehoshafat mirza,

16 Axitubning oghli Zadok bilen Abiyatarning oghli Abimelek *bash* kahin, Shawsha katip,

17 Yehoyadaning oghli Binaya Keretiylar bilen Peletiylerning yolbashchisi idi; Dawutning oghulliri uning yénidiki emeldarlar boldi. □

□ **18:6** «Perwerdigar uni qoghdap turdi» — yaki «Perwerdigar ghelibige érishtürüp turdi». □ **18:8** «Tibhat» — yaki «Tebah». □ **18:9** «Tow» — «2Sam.» 9:9de «Toy». □ **18:13** «Perwerdigar uni qoghdap turdi» — yaki «Perwerdigar ghelibige érishtürüp turdi». □ **18:17** «Keretiylar bilen Peletiyler» — belkim Dawutqa alahide muhapizetchiler yaki alahide zerbidar eskerler bolushi mumkin idi.

19

Dawutning elchiliri haqaretlinidu

2Sam. 10:1-19

¹ Kéyinki waqitlarda shundaq boldiki, Ammonlarning padishahi Nahash öldi; oghli Hanun ornigha padishah boldi.

² Dawut: «Nahash manga iltipat körsetkini üçün, uning oghli Hanun'gha iltipat körsitimen» dep, atisining petisine uning könglini sorashqa Hanunning yénigha elchilerni ewetti. Dawutning elchiliri Ammonlarning zémin'gha yétip kélip, könglini sorighili Hanun bilen körüshmekchi boldi.

³ Lékin Ammonlarning emeldarliri Hanun'gha: «Dawutni rastla atilirining izzet-hörmitini qilip silige köngül sorighili adem eweptu, dep qaramla? Uning xizmetkarlirining özlirining aldilirigha kélishi bu yerni küzitish, aghdurmichiliq qilish, charlash üçün emesmidu?» — dédi.

⁴ Shuning bilen Hanun Dawutning xizmetkarlirini tutup, ularning saqal-burutlirini chüshürgüziwétip hem kiyimlirining beldin töwinini kestürüwétip andin ularni qoyuwetti.

⁵ Beziler kélip Dawutqa elchilerning ehwalini uqturdi; u ularni kütüwélisheq aldigha adem ewetti, chünki ular tolimu iza-ahanette qalghanidi. Shunga padishah ulargha: «Saqal-burutinglar öskichilik Yérixo shehiride turup andin yénip kélinglar» dédi.

Ammonlar urushqa teyyarlinidu

⁶ Ammonlar özlirining Dawutning nepritige uchrighanliqini bildi, Hanun we Ammonlar Aram-Naharaim, Aram-Maakah we Zobahdin jeng harwisi we atliq leshker yallashqa adem ewetip ming talant kümüş berdi. □

⁷ Ular ottuz ikki ming jeng harwisi, shundaqla Maakah padishahi bilen uning qoshunini yalliwalidi; ular Medebaning aldigha kélip bargah qurdi. Ammonlarmu jeng qilish üçün herqaysi sheherliridin kélip jem bolushti.

⁸ Dawut buni anglap Yoab bilen barliq esker qoshunini *ularning aldigha* chiqardi.

⁹ Ammonlar chiqip sheher derwazisining aldida sep tüzüp turdi; jengge atlinip chiqqan padishahlarmu dalada ayrim sep tüzüp turushti.

Suriyeler bilen Ammonlar meghlup bolup chékinidu

¹⁰ Yoab özining aldi-keynidin hujumgha uchraydighanliqini körüp, pütün Israildin bir qisim serxil ademlerni tallap, Suriyeler bilen jeng qilishqa ularni septe turghuzdi;

¹¹ u qalghan ademlirini inisi Abishaygha tapshurdi, shuningdek ular özlirini Ammonlar bilen jeng qilishqa sep qilip teyyarlidi.

¹² Yoab Abishaygha: «Eger Suriyeler manga küchlük kelse, sen manga yarem bergeysen; emma Ammonlar sanga küchlük kelse, men bérip sanga yarem bérey.

¹³ Jür'etlik bolghin! Öz xelqimiz üçün we Xudayimizning sheherliri üçün baturluq qilayli. Perwerdigar Özige layiq körün'ginini qilghay! — dédi.

Dawut Suriyeler bilen Ammonlarni meghlup qilidu

□ 19:6 «Aram-Naharaim» — yaki «Mésopotamiye». «Aram» bolsa Suriyening kona namidur. «ming talant kümüş» — ming talant kümüş 30000 kilogramche bolushi mumkin.

¹⁴ Emdi Yoab we uning bilen bolghan ademler Suriylerge hujum qilghili chiqti; Suriyler uning aldidin qachti.

¹⁵ Suriylerning qachqanligini körgen Ammonlarmu Yoabning inisi Abishayning aldidin qéchip, sheherge kiriwaldi. Andin Yoab Yérusalémgha qaytip keldi.

¹⁶ Suriyler bolsa özlirining Israillarning aldida meghlup bolghinini körgende, elchi ewetip, *Efrat* deryasining u teripidiki Suriylerni chaqirtip keldi. Hädad'ézerning qoshunining serdari bolghan Shofaq ulargha yétekchi idi.

¹⁷ Buningdin xewer tapqan Dawut pütkül Israil xelqini yighip Iordan deryasidin ötüp, Suriylerning yénigha kélip ulargha qarshi sep tüzüp turdi. Dawutning sep tüzgenlikini körgen Suriyler jengge atlandi.

¹⁸ Suriyler Israillarning aldidin qachti; Dawut Suriylerdin yette ming jeng harwiliqni we qiriq ming piyade leshkerni öltürdi we yene Suriylerning serdari Shofaqni öltürdi. □

¹⁹ Hädad'ézerning emeldarliri Israil aldida yéngilginini körgende, Dawut bilen sülh qilip uninggha béqindi; shuningdin kéyin Suriyler ikkinchi Ammoniy-largha yardem bérishni xalimaydighan boldi. □

20

Yoabning Ammonlarning paytexti Rabbahni hujum qilip alghanliqi 2Sam. 12:26-31

¹ Shundaq boldiki, yéngi yilning béshida, padishahlar jengge atlan'ghan waqitta, Yoab küchlük qisimni bashlap kélip, Ammonlarning yerlerini weyran qilip, andin Rabbahni muhasirige aldi. U chaghda Dawut Yérusalémda turuwatatti. Yoab Rabbahgha hujum qilip sheherni weyran qilip tashlidi. □

² Dawut ularning padishahining béshidin tajni éliwidi (altunining éghirliqi bir talant chiqti, uninggha yaqutlar qondurulghanidi), kishiler bu tajni Dawutning béshigha kiydürüp qoydi. Dawut sheherdin yene nurgun jeng gheniyetlirini élip ketti. □ ■

³ U yene sheherdiki xelqni élip chiqip here, jotu we palta bilen ishleshke saldi; Dawut Ammonning herqaysi sheherliridiki xelqlernimu shundaq ishletti; andin Dawut köpchilik bilen Yérusalémgha qaytti.

Dawut Filistiylerni üç qétim meghlup qilidu. Töt gigantning qetl qilinishi 2Sam. 21:18-22

⁴ Shu weqedin kéyin *Israillar* Gezerde Filistiylar bilen soqushti; u chaghda Xushatliq Sibbikay Refayiylardin bolghan Sippay isimlik birini öltürüwetti, Filistiylar tiz pükti. □

□ **19:18 « qiriq ming piyade leshker »** — yaki « qiriq ming atliq ». «2Sam.» 10:18ni körüng. Uningda «yette yüz jeng harwisi» déyilidu. Perqining sewebi belkim: (1) qolimizdiki köchürmilerde köchürgüchining sewenliki bolushi mumkin; (2) ikki ayette xatirilen'gen sanlarni hésablash nuqtisi oxshimaydighan bolushi mumkin. □ **19:19 «Hädad'ézerning emeldarliri»** — yaki «Hädad'ézerge béqin'ghanlar» — «2Sam.» 10:19ni körüng □ **20:1 «yéngi yilning béshida»** — Xuda Yehudiy xelqige tapshurghan kaléndar boyiche «yéngi yil» etiyazda bashlinatti («Mis.» 12:2). □ **20:2 «Dawut ularning padishahining béshidin tajni éliwidi ...»** — yaki «Dawut buti Milkomning béshidin tajni éliwidi ...». **«éghirliqi bir talant»** — bir talant belkim 30 kilogram idi. ■ **20:2 2Sam. 12:30** □ **20:4 «Refayiylar»** — belkim gigantlar idi. «2Sam.» 21:16-22ni körüng.

⁵ Kéyinche *Israilllar* bilen Filistiylar yene soqushsti; Yairning oghli Elhanen Gatliq Goliyatning inisi Laxmini öltürdi; bu ademning neyzisining destisi bapkarning oqidek tom idi.

⁶ Kéyinki waqitlarda Gatta yene soqush boldi; u yerde nahayiti bestlik bir adem bar idi, uning qolidimu, putidimu altidin barmaq bolup, jemiyyigirme töt barmiq bar idi; umu Refayiylardin idi. □

⁷ Bu adem Israillarni tillighili turuwidi, Dawutning akisi Shimiyaning oghli Yonatan chiqip uni öltürüwetti.

⁸ Bular Gatliq Rafaning ewladliri bolup, hemmisi Dawut we uning xizmetkarlirining qolida öldi.

21

Dawutning gunahi – u ahalini sanaqtin ötküzidu 2Sam. 24:1-25

¹ Sheytan Israillargha zerbe bérish üçün, Dawutni Israillarni sanaqtin ötküzüshke éziqturdi. □

² Shunga Dawut Yoabqa we xelqning yoblashchilirigha: «Siler Beer-Shébadin Dan'ghiche arilap Israillarni sanaqtin ötküzüp kélip méning bilen körüshünglar, ularning sanini biley» dédi. □

³ Lékin Yoab jawaben: —«Perwerdigar Öz xelqini hazir meyli qanchilik bolsun, yüz hesse ashuruwetkey. Lékin i xojam padishahim, ularning hemmisi özüngning xizmitingde turuwatqanlar emesmu? Xojam bu ishni zadi néme dep telep qilidu? Xojam Israilni némishqa gunahqa muptila qilidila?» — dédi.□

⁴ Lékin padishahning sözi Yoabning sözini bésip chüshti; shunga Yoab chiqip pütün Israil zéminini arilap Yérusalémgha qaytip keldi.

⁵ Yoab sanaqtin ötküzülgen xelqning sanini Dawutqa melum qildi; pütün Israilda qolida qilich kötüreleydighan ademler bir milyon bir yüz ming; Yehudalardin qolida qilich kötüreleydighan ademler töt yüz yetmiş ming bolup chiqti.

⁶ Biraq Lawiylar bilen Binyaminlarla sanaqqa kirmidi; chünki padishahning bu buyruqi Yoabning neziride yirginchlik idi.

Perwerdigar jaza chüshüridu

⁷ Xuda bu ishni yaman körgechke, Israillargha zerbe berdi. □

□ **20:6 «Refayiylar»** — ibraniiy tilida «Rafaning nesli» dégen sözler bilen ipadiliniidu. Démek, «Refayiylar» Rafaning ewladliri. □ **21:1 «Sheytan Israillargha zerbe bérish üçün, Dawutni Israillarni sanaqtin ötküzüshke éziqturdi»** — «sanaqtin ötküzüsh» dégen söz Israilning eskiriy küchüni közde tutidu. 5-ayetni körüng. Bashqa birxil terjimisi «Düşmenning Israillargha zerbe bermekchi bolghini Dawutni Israillarni sanaqtin ötküzüshke aldiratti» («Sheytan» we «düşmen» ibraniiy tilida bir söz bilenla ipadiliniidu). Bizningche «éziqturidu» yaki «aldiratti» dégen söz bir rohiy küchning mewjutluqini körsitidu, shunga «Sheytan» dep terjime qilduq. «2Sam.» 24:1nimu körüng. □ **21:2 «Beer-Shébadin Dan'ghiche»** — «Beer-Shéba» Israil zénimining eng jenubiy chétide, «Dan» bolsa eng shimaliy chétide idi. □ **21:3 «Xojam Israilni némishqa gunahqa muptila qilidila?»** — qiziq yéri shuki, Yoab adette Xudadin anche qorqmaydighan adem bolup, mushu waqitlarda xojisigha qarighanda, Xudaning iradisini obdan biletti. «Xelqni sanaqtin ötküzüsh» dégen gunah toghruluq «Samuil»diki «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. □ **21:7 «Xuda bu ishni yaman körgechke, Israillargha zerbe berdi»** — némishqa «xelqni sanaqtin ötküzüsh» gunah hésablinidu? Bu toghruluq «Samuil»diki «qoshumche söz»imizni körüng.

8 Dawut Xudagha: «Men bu ishni qilip chong gunah ötküzüptimen; emdi menki qulungning bu qebhlikini kechürüşingni tileymen, chünki men tolimu exniqane ish qiptimen» – dédi.

9 Perwerdigar Dawutning aldın körgüchisi bolghan Gadqa:

10 Sen bérip Dawutqa éytip: «Perwerdigar mundaq deyduki, Men sanga üç bala-qazani aldında qoyimen; shuningdin birini tallıwal, Men shuni béshinglargha chüşürimen» dégin, – dédi.

11 Shuning bilen Gad Dawutning yénigha kélip: «Perwerdigar mundaq deydu:

12 «Qéni tallighin: Ya üç yil acharchiliqta qélishtin, ya üç ay düshmenlerning aldidin qéchip, yawliring teripidin qoghlap qilichlinishidin we yaki üç kün Perwerdigarning qilichining urushi – yeni waba késilining zémında tarqilishi, Perwerdigarning Perishtisining Israilning pütün chégrisini xarab qilishidin birini tallighin». Emdi oylinip kör, bir néme dégin; men méni ewetküchige néme dep jawap bérey?» dédi.

13 Dawut Gadqa: «Men bek qattiq tenglikte qaldim; emdi Perwerdigarning qoligha chüşhey deymen, chünki Ü tolimu shepçetliktur. Peçet insanlarning qoligha chüşhmisem, deymen» dédi.

14 Shu seweblik Perwerdigar Israilgha waba tarqatti; Israillardin yetmiş ming adem öldi.

15 Xuda Yérusalémni weyran qilip tashlash üçün bir Perishtini ewetti; u weyran qiliwatqanda, Perwerdigar ehwalni körüp özi chüşürgen bu bala-qazadin pushayman qilip qaldi-de, weyran qilghuchi Perishtige: «Bes! Emdi qolungni tart!» dédi. U chaghda Perwerdigarning Perishtisi Yebusiy Ornanning xaminining yénida turatti. □

16 Dawut béshini kötürüp, Perwerdigarning Perishtisining asman bilen yerning ariliqida, qolidiki ghilaptin sughurghan qilichini Yérusalémgha tenglep turghanlıqini kördi. Dawut bilen aqsaqallarning hemmisi böz rextke oralghan halda yerge düm yiqildi.

17 Dawut Xudagha: «Xelqning sanini élip chiqishni buyrughuchi men emesmu? Gunah qilip bu rezillik ötküzgüchi mendurmen; bu bir pada qoylar bolsa, zadi néme qildi? Ah, Perwerdigar Xudayim, qolung Öz xelqingge emes, belki manga we méning jemetimge chüşhey, wabani Öz xelqingning üstige chüşürmigeysen!» dédi.

Dawut qurban'gah sélip qurbanlıq sunidu

18 Perwerdigarning Perishtisi Gadqa: Sen bérip Dawutqa éytqin, u Yebusiy Ornanning xaminigha chiqip Perwerdigargha bir qurban'gah salsun, déwidi,

19 Dawut Gadning Perwerdigarning namida éytqini boyiche shu yerge chiqti.

20 U chaghda Ornan bughday tépiwatatti; Ornan burulup Perishtini körüp, özi töt oghli bilen möküwalghanidi.

21 Dawut Ornanning yénigha kelgende, u béshini kötürüp Dawutni körüp, xamandin chiqip keldi-de, béshini yerge tegküdek éyip Dawutqa tezim qildi.

22 Dawut Ornan'gha: «Xelq ichide taralghan wabani tosüp qélış üçün, mushu xamanni we etrapidiki yerni manga sétip berseng, bu yerde Perwerdigargha atap bir qurban'gah salay deymen. Sen toluq baha qoyup bu yéringni manga sétip berseng» dédi.

23 — Alsila, ghojam padishahimning qandaq qilghusi kelse shundaq qilghay; qarisila, qurbanliq qilishqa kalilarni bérey, xaman tépidighan tirnilarni otun qilip qalisila, bughdayni ash hediyesige ishletsile; bularning hemmisini men ózligige tuttum, dédi Ornan Dawutqa.

24 «Yaq», — dédi Dawut Ornan'gha, — «qandaqla bolmisun men toluq bahasi boyiche sétiwalimen; chünki men séningkini éliwélip Perwerdigargha atisam bolmaydu, bedel tólimey köydürme qurbanliqni hergiz sunmaymen».

25 Shuning bilen Dawut alte yüz shekel altunni ólchep Ornan'gha bérip u yerni sétiwaldi. □

26 Dawut u yerge Perwerdigargha atap bir qurban'gah saldi we köydürme qurbanliq we inaqliq qurbanliq sunup, Perwerdigargha nida qildi; Perwerdigar uning tiligini qobul körüp, jawaben asmandin köydürme qurbanliq qurban'gahigha ot chüshürdi.

27 Perwerdigar Perishtisini buyruwidi, U qilichini qaytidin ghilipigha saldi.

Muqeddes ibadetxana sélish ornini békitish

28 U chaghda, Dawut Perwerdigarning Yebusiylardin bolghan Ornanning xaminida uning tilikige jawab bergenkini körüp, shu yerde qurbanliq sunushqa bashlidi.

29 U chaghda, Musa chólde yosatqan Perwerdigarning chédiri we köydürme qurbanliq qurban'gahi Gibéonning égzilikide idi;

30 lékin Dawut Perwerdigarning Perishtisining qilichidin qorqup, u yerning aldigha bérip Xudadin yol sorashqa jür'et qilalmaytti.

22

1 Shunga Dawut: «Mana bu Perwerdigar Xudaning öyi bolidighan jay, mana bu Israil üçün köydürme qurbanliq sunidighan qurban'gah bolidu» — dédi.

Muqeddes ibadetxana salidighan matériyallarni hazirlash

2 Dawut Perwerdigarning öyini saldurushtu üçün Israil zéminidiki yat eldikilerni yighishni buyrudi hem tashlarni oyushqa tashchilarni teyinlidi.

3 Ishik-derwazilargha ishlitishke miq we gire-baldaq yasash üçün nurghun tömür teyyarlidi; yene nurghun mis teyyarlidiki, uning éghirliqini tarazilap bolmaytti; □

4 u yene san-sanaqsiz kédir yaghichi teyyarlidi, chünki Zidonluqlar bilen Turluqlar Dawutqa nurghun kédir yaghichi yetküzüp bergenidi.

5 Dawut könglide: «Oghlum Sulayman téxi yash, bir yumran köchet xalas, Perwerdigargha sélinidighan öy nahayiti beheywet we katta bolushi, shan-shöhriti barliq yurtlarga yéyilishi kérek; shuning bilen bu öyge kétédighan matériyallarni hazirlap qoyushum kérek» dep oyildi. Shunga Dawut ölüstün ilgiri nurghun matériyal hazirlap qoydi.

Dawut Sulayman'gha muqeddes öy sélishni wesiyet qilidu

□ 21:25 «alte yüz shekel altun» — 600 shekel 7 kilogramche bolatti. «2Sam.» 24:24 boyiche u «xaman we kalilar» üçün 50 shekel kümüş béridu. Mushu yerde u shubhisizki Ornanning pütkül «yer»ini sétiwalidu. □ 22:3 «gire-baldaq» — yaki «ilmek-ilgекler».

6 Dawut oghli Sulaymanni qichqirip uninggha Israilning Xudasi bolghan Perwerdigargha öy sélishni tapilidi.

7 Dawut Sulayman'gha mundaq dédi: «I oghlum, men eslide Perwerdigar Xudayimning namigha atap bir öy sélishni oylighan,

8 lékin Perwerdigarning manga: «Sen nurghun ademning qénini töktüng, nurghun chong jenglerni qilding; séning Méning namingha atap öy sélishinggha bolmaydu, chünki sen Méning aldında nurghun ademning qénini yerge töktüng.

9 Qara, séningdin bir oghul törülide; u aram-tinchliq adimi bolidu, Men uni her tereptiki dühmenliridin aram tapquzimen; uning ismi derweqe Sulayman atilidu, u texttiki künliride Men Israilgha aram-tinchliq we asayishliq ata qilimen. □

10 U Méning namingha atap öy salidu; u Manga oghul bolidu, Men uninggha ata bolimen; Men uning Israil üstidiki padishahliq textini menggü mezmüt qilimen» dégen söz-kalami manga yetti.

11 I oghlum, emdi Perwerdigar séning bilen bille bolghay! Shuning bilen yolung rawan bolup, Uning séning toghruluq bergen wedisi boyiche Perwerdigar Xudayingning öyini salisen.

12 Perwerdigar sanga pem we eqil bergey we Israilni idare qilishqa körsetme bergey, séni Perwerdigar Xudayingning muqeddes qanunigha emel qilidighan qilghay.

13 Shu waqitta, Perwerdigar Israillar üçün Musagha tapshurghan belgilime-hökümlerge emel qilsang, yolung rawan bolidu. Qeyser, batur bol! Qorqma, hoduqupmu ketme. □

14 Qara, men Perwerdigarning öyi üçün japa-müsheqqetlirim arqiliq yüz ming talant altun, ming ming talant kümüş we intayin köp, san-sanaqsiz mis, tömür teyyarlidim; yene yaghach we tash teyyarlidim; buninggha yene sen qoshsang bolidu. □

15 Buningdin bashqa séningde yene tash kesküchi, tamchi, yaghachchi hem herxil xizmetlerni qilalaydighan nurghun ustilar bar;

16 altun-kümüş, mis, tömür bolsa san-sanaqsiz; sen ishqa tutushushqa ornungdin tur, Perwerdigarim séning bilen bille bolghay!» □

Dawut emeldarlargha Sulaymanning öy sélishigha yardemlishishni wesiyet qilidu

17 Dawut yene Israildiki emeldarlargha oghli Sulayman'gha yardem bérishni tapilap:

18 «Xudayinglar bolghan Perwerdigar siler bilen bille emesmu? Her etrap-inglarda silerge tinch-aramliq bergen emesmu? Chünki U bu zémindiki ahalini qolumgha tapshurdi; zémin Perwerdigarning aldida we xelqining aldida tizginlendi.

19 Emdi siler pütün qelbinglar, pütün jéninglar bilen qet'iy niyetke kélip, Xudayinglar bolghan Perwerdigarni izlenglar; Perwerdigarning ehde sanduqini we Xudaning muqeddesxanisidiki qacha-eswablrini Uning namigha

□ 22:9 «uning ismi derweqe Sulayman atilidu» — «Sulayman» dégen isim ibraniiy tilidiki «shalom» (tinchliq, xatirjemlik)ke baghliq (ereb tilida «salam»). □ 22:13 «hoduqupmu ketme» — yaki «gheyretsiz bolma». □ 22:14 «yüz ming talant altun» — az dégende 3000 tonna altun. «ming

ming talant» — az dégende 30000 tonna kümüş. □ 22:16 «altun-kümüş, mis, tömür bolsa san-sanaqsiz» — yaki «zeger, miskér, tömürchiler bolsa sanaqsizdur».

atap sélin'ghan öyige apirip qoyush üçhün, Perwerdigar Xudaning muqed-desxanisini sélishqa ornunglardin qopunglar!» dédi.□

23

Lawiylarning wezipisi we guruppilinishi

¹ Dawut qérip künliri toshay dep qalghanda, oghli Sulaymanni Israil üstige padishah qilib tiklidi.

² Dawut Israildiki emeldarlarni, kahnlarini we Lawiylarni yighdi.

³ Lawiylardin ottuz yashtin ashqanlarning hemmisi sanaqtin ötküzüldi; tizimlan'ghini boyiche, ulardin erler jemiyy ottuz sekkiz ming kishi idi.

⁴ Dawut: «Bularning ichide yigirme töt ming kishi Perwerdigarning öyini bashqurush xizmitige, alte ming kishi emeldar we sotchiliqqa,

⁵ töt ming kishi derwaziwenlikke we yene töt ming kishi men yasighan sazlar bilen Perwerdigargha hemdusana oqush ishigha qoyulsun» — dédi.

⁶ Dawut ularni Lawiyning oghli Gershon, Kohat we Merari jemetliri boyiche guruppilargha böldi: —

⁷ Gershoniylardin Ladan bilen Shimey bar idi;

⁸ Ladanning oghli: tunji oghli Yehiyel, yene Zitam bilen Yoéldin ibaret üç kishi idi;

⁹ Shimeyning oghlidin Shéломit, Haziye we Harandin ibaret üç kishi idi; yuqiriqlar Ladanning jemet bashliqliri idi.

¹⁰ Shimeyning oghulliri Jahat, Zina, Yeush we Bériyah, bu tötéylenning hemmisi Shimeyning oghli idi. □

¹¹ Jahat tunji oghul, Ziza ikkinchi oghul idi; Yeush bilen Bériyahning ewladliri köp bolmighachqa, bir *jemet guruppisi* dep hésablan'ghan.

¹² Kohatning oghulliri Amram, Izhar, Hébron we Uzziyeldin ibaret töt kishi idi.

¹³ Amramning oghli Harun bilen Musa idi. Harun bilen uning ewladliri eng muqeddes buyumlarni paklash, Perwerdigarning aldida menggüge *qurbanliqlarni* sunush, uning xizmitini qilish, menggü uning namidin bext tilep dua bérishke ayrilghanidi. □

¹⁴ Xudaning adimi Musagha kelsek, uning ewladliri Lawiy qebilisidin dep hésablinip pütülgen.

¹⁵ Musaning oghli Gershom bilen Eliézer idi.

¹⁶ Gershomning oghulliridin Shebuyel chong oghli idi.

¹⁷ Eliézerning oghli Rehabiya idi; Eliézerning bashqa oghli bolmighan, lékin Rehabiyaning oghulliri nahayiti köp idi. □

¹⁸ Izharning tunji oghli Shéломit idi.

¹⁹ Hébronning oghulliri: tunji oghli Yériya, ikkinchi oghli Amariya, üçinchi oghli Yahaziye, tötinchi oghli Jekamiyam idi.

²⁰ Uzziyelning oghulliri: tunji oghli Mikah, ikkinchi oghli Yishiya idi.

²¹ Merarining oghli Mahli bilen Mushi idi; Mahlining oghli Eliazar bilen Kish idi.

□ **22:19** «Emdi siler pütün qelbinglar, pütün jéninglar bilen qet'iy niyetke kélip, Xudayinglar bolghan Perwerdigarni izlenglar» — ibraniiy tilida «Emdi Perwerdigar Xudayinglarni izleshe jan-dilinglarni ching qilinglar» dégen bilen ipadlinidu. □ **23:10** «Zina» — 11-ayette «Ziza».

□ **23:13** «qurbanliqlarni sunush» — yaki «xushbuy yéqish». □ **23:17** «Eliézerning oghli» — ibraniiy tilida «Eliézerning oghulliri».

²² Eliazar ölgende oghli yoq, qizlirila bar idi; ularning tughqanliri, yeni Kishning oghulliri u qizlarni emrige aldi.

²³ Mushining Mahli, Éder we Yeremot dégen üçhla oghli bar idi.

²⁴ Yuqiriqilarning hemmisi Lawiyning ewladliri bolup, jemetliri boyiche, yeni jemet bashliri boyiche yigirme yashtin ashqan erkeklar royxetke élin'ghan; ular Perwerdigarning öyidiki wezipilarni ôteshke ismiliri boyiche tizimlan'ghanidi.

²⁵ Chünki Dawut: «Israilning Xudasi Perwerdigar Öz xelqige aram bérip, Özi menggü Yérusalémda makan qilidu;

²⁶ shuning bilen Lawiylarning muqeddes chédirmi we uning ichidiki herqaysi qacha-eswablarni kôtürüp yürüshning hajiti yoq» dégenidi.

²⁷ Shunga Dawutning jan üzüsh aldidiki wesiyiti boyiche, Lawiylarning yigirme yashtin yuqirilirining hemmisi sanaqtin ötküzülgenidi.

²⁸ Ularning wezipisi bolsa Harunning ewladlirining yénida turup, Perwerdigarning öyining ishlorini qilish idi; ular hoyla-aramlarni bashqurush, barliq muqeddes buyumlarni pakiz tutush, qisqisi, Perwerdigarning öyining xizmet wezipilirini béjirishke mes'ul idi;

²⁹ yene «tizilghan teqdim nan», ash hediye unliri, pétir qoturmachlar, qazan nanliri we mayliq nanlarga, shundaqla herxil ölchesh eswabliirigha mes'ul idi;

³⁰ ular yene herküni etigende öre turup Perwerdigargha teshekkür éytip hemdusana oquytti, herküni kechlikimu shundaq qilatti.

³¹ Yene shabat küni, her yéngi ayda, shuningdek békitilgen héyt-bayramlarda sunulidighan barliq köydürme qurbanliqlargha mes'ul idi. Özlirige qaritilghan belgilime boyiche, ular daim Perwerdigarning aldigha békitilgen sani we nöwiti bilen xizmette turatti. □

³² Ular jamaet chédirini hem muqeddes jayni baqatti, shundaqla özlirining Perwerdigarning öyidiki xizmette boluwatqan qérindashliri, yeni Harunning ewladlirigha qaraytti.

24

Dawut kahinlarni nöwet-guruppilargha bölüdi

¹ Harun ewladlirining nöwetchilikke bölünüşhi töwendikiche: Harunning oghli Nadab, Abihu, Eliazar we Itamar.

² Nadab bilen Abihu atisidin burun ölüp ketken hem perzent körmigenidi; shunga Eliazar bilen Itamar kahinliqni tutatti.

³ Dawut we Eliazarning ewladliridin Zadok we Itamarning ewladliridin Aximelek ularning qérindashlirini guruppilargha bölüp, wezipisi boyiche ishqa qoydi;

⁴ Eliazarning ewladliridin jemet béshi bolghanlar Itamarning ewladliridin jemet béshi bolghanlardin köp ikenlikini bilip, ularni shuninggha asasen ayrip nöwet-guruppilargha bölüdi. Eliazarning ewladliridin jemet béshi bolghanlar on alte kishi idi, Itamarning ewladliridin jemet béshi bolghanlar sekkiz kishi idi;

□ 23:31 «Yene shabat küni, her yéngi ayda, shuningdek békitilgen héyt-bayramlarda sunulidighan barliq köydürme qurbanliqlargha mes'ul idi» — Lawiylar özliri qurbanliqlarni sunmaytti, biraq ularni teyyarlashqa mes'ul idi.

⁵ ular chek tashlash yoli bilan tengshep nöwet-guruppillargha bölündi. Shundaq qilib muqeddesxanidiki ishlargha mes'ul bolghanlar we Xudaning aldidiki ishlargha mes'ul bolghanlar hem Eliazarning ewladliridinmu hem Itamarning ewladliridinmu boldi. □

⁶ Lawiy Netanelning oghli Shémaya katip bolsa padishah, emeldarlar, kahin Zadok, Abiyatarning oghli Aximelek, shundaqla kahinlarning we Lawiy-larning jemet bashliqliri aldida ularning ismini pütüp qoydi. Eliazarning ewladliri ichidin bir jemet tallandi, andin Itamarning ewladliri ichidinmu bir jemet tallandi.

⁷ Birinchi chek Yehoyaribqa, ikkinchi chek Yedayagha,

⁸ üçinchi chek Haringha, tötinchi chek Séoringha,

⁹ beshinchi chek Malkiyagha, altinchi chek Miyamin'gha,

¹⁰ yettinchi chek Hakkozgha, sekkizinchi chek Abiyagha,

¹¹ toqquzinchi chek Yeshuagha, oninchi chek Shékaniyagha,

¹² on birinchi chek Eliyashibqa, on ikkinchi chek Yakingha,

¹³ on üçinchi chek Huppagha, on tötinchi chek Yeshebiabqa,

¹⁴ on beshinchi chek Bilgahqa, on altinchi chek Immerge,

¹⁵ on yettinchi chek Hézirgha, on sekkizinchi chek Happizezge,

¹⁶ on toqquzinchi chek Pitahiyagha, yigirminchi chek Yehezkelge, □

¹⁷ yigirme birinchi chek Yaqin'gha, yigirme ikkinchi chek Gamulgha,

¹⁸ yigirme üçinchi chek Délayagha, yigirme tötinchi chek Maaziyagha chiqti.

¹⁹ Mana bu ularning xizmet tertipi; bu Israilning Xudasi Perwerdigar ularning atisi Harunning wastisi bilen buyrughan nizam boyiche, Perwerdigarning öyige kirish nöwiti idi.

Lawiyning bashqa ewladlirining wezipisi

²⁰ Lawiyning qalghan ewladliri munlar: Amramning ewladliridin Shubayel; Shubayelning ewladliri ichide Yehdéya bar idi.

²¹ Rehabiyagha kelsek, uning oghulliri, jümlidin tunji oghli Yishiya bar idi.

²² Izharning oghulliri ichide Shélotmot; Shélotmotning oghulliri ichide Jahat bar idi.

²³ Hébronning oghulliri: tunji oghli Yeriya, ikkinchisi Amariya, üçinchisi Yahaziyel, tötinchisi Jekamiyam idi. □

²⁴ Uzziyelning oghulliri: Mikah; Mikahning oghulliridin Shamir bar idi.

²⁵ Mikahning inisi Isshiya idi; Yisshiyanning oghulliri ichide Zekeriya bar idi.

²⁶ Merarining oghulliri: Mahli we Mushi; Yaaziyaning oghli Béno idi. □

²⁷ Merarining oghli Yaaziya din bolghan ewladliri Béno, Shoham, Zakkur we Ibri bar idi.

²⁸ Mahlining oghli Eliazar idi; Eliazarning oghli yoq idi.

²⁹ Kishke kelsek, uning oghulliri ichide Yerahmiyel bar idi.

³⁰ Mushining oghulliri Mahli, Éder we Yerimot idi. Yuqiriqilarning hemmisi Lawiyning ewladliri bolup, jemetliri boyiche pütülgenidi.

□ **24:5** «muqeddesxanidiki ishlargha mes'ul bolghanlar» — belkim ibadetxanidiki ishlarni körsitidu; «Xudaning aldidiki ishlargha mes'ul bolghanlar» bolsa belkim sot-soraq ishlirigha mes'ul idi. Eliazar we Itamar dégen ikki jemetin ikki xil wezipini üstige alghanlar bar idi. □ **24:16** «Yehezkel» — Ezakiyal dégen ismining bashqa bir shekli. □ **24:23** «Hébronning oghulliri» — bezi kona köchürmelerde peqet «uning oghulliri» déyilidu. Lékin 23:19ni körüng. □ **24:26** «Merarining oghulliri: Mahli we Mushi; Yaaziyaning oghli Béno idi» — bu ayetning bashqa birneche xil terjimiliri bar.

³¹ Ularmu ularning qérindashliri Harunning ewladlirigha oxshash, Dawut padishah, Zadok, Aximelek we shuningdek kahinlar we Lawiylarning jemet bashliqlirining aldida chek tartti; herqaysi jemet bashliri we ularning tughqanliridin eng kichiklirimu oxshashla chek tartti. □

25

Dawut neghmichilerni teshkil qilidu

¹ Dawut bilen qoshunning serdarliri Asaf, Héman we Yedutunlarning oghullirighimu wezipe yüklep, ularni chiltar, tembur we jang-janglar chélip, bésharet bérish xizmitige qoydi. Ularidin wezipige qoyulghanlarning sani töwendikiche:

² Asafning oghulliridin Zakkur, Yüsüp, Nitaniya we Asharilah bar idi; Asafning oghullirining hemmisi Asafning körsetmisige qaraytti; Asaf padishahning körsetmisi boyiche bésharet béríp sözleytti.

³ Yedutun'gha kelgende, uning Gedaliya, Zéri, Yeshaya, Shimey, Hashabiya we Mattitiah dégen alte oghli bolup, atisi Yedutunning körsetmisige qaraytti. Yedutun Perwerdigargha teshekkür éytip medhiye oqush üçün chiltar chélip bésharet béretti. □

⁴ Hémaning bolsa, uning Bukkiya, Mattaniya, Uzziyel, Shebuyel, Yerimot, Hananiya, Hanani, Eliyata, Giddalti we Romamti-Ézer, Yoshbikasha, Malloti, Hotir we Maxaziot dégen oghulliri bar idi.

⁵ Bularning hemmisi Hémaning oghulliri bolup, Xudagha bolghan medhiyisini yangritish üçün qoyulghan (Héman bolsa padishahqa Xudaning söz-kalamini yetküzidighan aldın körgüchi idi); Xuda Héman'gha on töt oghul, üç qiz ata qilghanidi. □

⁶ Bularning hemmisi atilirining bashlamchiliqida bolup, Perwerdigarning öyide neghme-nawa qilish üçün, jang-jang, tembur we chiltar chélip Xudaning öyidiki wezipesini öteytti. Asaf, Yedutun we Héman *bu ishlarda* padishahning körsetmisige qaraytti. □

⁷ Ular we ularning qérindashlirining sani jemiyy ikki yüz seksen sekkiz idi (ular hemmisi Perwerdigarni medhiyilesh neghme-nawaliqida alahide terbiye körgen, küy éytishqa usta idi).

⁸ Bular chong-kichikige, ustaz-shagirtliqigha qarimay hemmisi birdek chek tartip guruppilargha bölün'genidi.

□ **24:31 «Ularmu ularning qérindashliri Harunning ewladlirigha oxshash,... herqaysi jemet bashliri we ularning tughqanliridin eng kichiklirimu oxshashla chek tartti.»** — mushu qalghan Lawiylarning néme wezipiliri barliqi mushu yerde éniq éytilmaydu. □ **25:3 «Gedaliya, Zéri, Yeshaya, Shimey, Hashabiya we Mattitiah»** — bezi kona köchürmilerde «Shimey» dégen isim yoqap ketken. □ **25:5 «Xudagha bolghan medhiyisini yangritish»** — ibraniiy tilida «münggüzni (yaki burghini) kötürüş» dégen sözler bilen ipadilinidu. Münggüz bolsa ademning (yaki Xudaning) ulughluqini körsitidu. «Xudagha bolghan medhiyisini yangritish» — Hémaning qizlirimu bu medhiye xizmitide idi. Toluq ayetning bashqa birxil terjimisi: «Bularning hemmisi Hémaning oghulliri bolup, Xudaning Héman'gha bolghan söz-kalami boyiche uning izzet-hörmitini kötürüş üçün uninggha bérilgenidi (Héman bolsa padishahning aldın körgüchisi idi); Xuda Héman'gha on töt oghul, üç qiz ata qilghanidi». □ **25:6 «Bularning hemmisi atilirining bashlamchiliqida bolup»...** — «atiliri» Asaf, Yedutun we Hémandin ibaret. Asaf we Hémanlar herbiri Zeburdiki nechche küylerni yazghan (mesilen 50-, 73-82-küy, 88-küy. Yedutun 39-, 62- we 77-küyde tilgha élinidu).

Yigirme töt medhiyilesh guruppisi

⁹ Birinchi chek Asafning oghli Yüsüpke, ikkinchi chek Gedaliyagha chiqti; u, uning iniliri we oghulliri bolup jemiý on ikki kishi idi; □

¹⁰ üçinchi chek Zakkurgha chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiý on ikki kishi idi;

¹¹ tötinchi chek Izrigha chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiý on ikki kishi idi; □

¹² beshinchi chek Netaniyagha chiqti; u uning oghulliri we iniliri bolup jemiý on ikki kishi idi;

¹³ altinchi chek Bukkiyagha chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup on ikki kishi idi;

¹⁴ yettinchi chek Yesharilahqa chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiý on ikki kishi idi; □

¹⁵ sekkizinchi chek Yeshayagha chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiý on ikki kishi idi;

¹⁶ toqquzinchi chek Mattaniyagha chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiý on ikki kishi idi;

¹⁷ oninchi chek Shimeyge chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiý on ikki kishi idi;

¹⁸ on birinchi chek Azarelge chiqti; u we uning oghulliri, iniliri bolup jemiý on ikki kishi idi; □

¹⁹ on ikkinchi chek Hasabiyagha chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiý on ikki kishi idi;

²⁰ on üçinchi chek Shubayelge chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiý on ikki kishi idi;

²¹ on tötinchi chek Mattitiahqa chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiý on ikki kishi idi;

²² on beshinchi chek Yerimotqa chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiý on ikki kishi idi;

²³ on altinchi chek Hananiyagha chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiý on ikki kishi idi;

²⁴ on yettinchi chek Yoshbikashagha chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiý on ikki kishi idi;

²⁵ on sekkizinchi chek Hananigha chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiý on ikki kishi idi;

²⁶ on toqquzinchi chek Mallotigha chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiý on ikki kishi idi;

²⁷ yigirminchi chek Eliyatagha chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiý on ikki kishi idi;

²⁸ yigirme birinchi chek Hotirgha chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiý on ikki kishi idi;

²⁹ yigirme ikkinchi chek Giddaltigha chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiý on ikki kishi idi;

³⁰ yigirme üçinchi chek Maxaziotqa chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiý on ikki kishi idi;

³¹ yigirme tötinchi chek Romamti-Ézerge chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiý on ikki kishi idi.

□ 25:9 «uning iniliri» — yaki «uning qérindashliri». 10-18-ayetlerdiki «iniliri»mu shundaq. □ 25:11 «Izri» — yaki «Zéri» (25:3ni körüng). □ 25:14 «Yesharilah» — yaki «Asharilah» (25:2ni körüng).

□ 25:18 «Azarel» — yaki «Uzziyel» (25:4ni körüng).

26

Derwaziwenlarning guruppilinishi

¹ Derwaziwenlarning guruppilinishi töwendikidek boldi: Korah jemetidikil-erdin Asafning ewladliri ichide Korening oghli Meshelemya bar idi.

² Meshelemyaning birnechche oghli bolup, tunjisi Zekeriya, ikkinchisi Yediyayel, üçinchisi Zebadiya, tötinchisi Yatniyel,

³ beshinchisi Élam, altinchisi Yehohanan, yettinchisi Elyoyinay idi.

⁴ Obed-Édomning oghulliri: tunji oghli Shémaya, ikkinchisi Yehozabad, üçinchisi Yoah, tötinchisi Sakar, beshinchisi Netanel,

⁵ altinchisi Ammiyel, yettinchisi Issakar, sekkizinchisi Péultay; derweqe Xuda Obed-Édomgha bext-saadet ata qilghanidi.

⁶ Uning oghli Shémayamu birnechche oghul perzent körgen bolup, hemmisi ata jemeti ichide yobashchi idi, chünki ular batur ezimetler idi. □

⁷ Shémayaning oghulliri: Otni, Réfayel, Obed we Elzabad idi. Elzabadning iniliri Élixu bilen Semakiyaning ikkisi batur idi.

⁸ Bularning hemmisi Obed-Édomning ewladliri bolup, ular we ularning oghulliri, qérindashlirining hemmisi *Xudaning* xizmitide qolidin ish kélidighan ademler idi. Obed-Édomning ewladi jemiyy atmish ikki adem idi.

⁹ Meshelemyaning oghulliri we qérindashliri bar idi; hemmisi batur bolup, jemiyy on sekkiz adem idi.

¹⁰ Merarining ewladi bolghan Xosahning birnechche oghli bar idi, chong oghli Shimri (Shimri eslide tunji oghul bolmisimu, atisi uni chong oghul qilip tikligen),

¹¹ ikkinchi oghli Hilqiya, üçinchisi Tebaliya, tötinchisi Zekeriya idi. Xosahn-ning oghulliri we qérindashliri jemiyy bolup on üç adem idi.

¹² Yuqiriqilarning hemmisi jemet bashliri boyiche derwaziwenlarning guruppilargha bölünüshi idi; ularning hemmisige qérindashliri bilen bille Perwerdigarning öyidiki xizmet wezipisi tapshurulghanidi.

¹³ Ular, meyli chong bolsun yaki kichik bolsun, öz jemeti boyiche chek tartip herbir derwazigha belgilendi.

¹⁴ Sherqiy derwazida derwaziwenlik qilishqa chek chiqqini Shelemya boldi; andin ular uning oghli Zekeriya (aqilane meslihetchi idi) üçün chek tartti; uningha shimaliy derwazining derwaziwenlik chéki chiqti.

¹⁵ Jenubiy derwazining chéki Obed-Édomgha chiqti. Uning oghulliri ambar-xezinilerge mes'ul boldi.

¹⁶ Shupim bilen Xosahqa gherbiy derwazining we shuningdek dawan yolidiki Shalleket derwazisining chéki chiqti; derwaziwenler yandiship turatti. □

¹⁷ Sherqiy derwazigha herkünü alte Lawiy derwaziwen mes'ul idi; shimaliy derwazigha herkünü töt adem, jenubiy derwazigha herkünü töt adem mes'ul idi; ambar-xezinilerning herbirige ikki adem bir guruppa bolup qaraytti.

¹⁸ Gherb tereptiki dehlizning aldidiki yolda töt kishi, dehlizning özide ikki kishi pasibanliq qilatti.

¹⁹ Yoquridiki kishiler derwaziwenlarning guruppilinishi bolup, Korahning we Merarining ewladliridin idi.

□ 26:6 «ular batur ezimetler idi» — yaki «ular mötiwerler idi». □ 26:16 «derwaziwenler yandiship turatti» — yaki «derwaziwenler udulmu'udul turatti».

Muqaddes öyning xezinisini bashquridighan Lawiylar

20 Ularning *bashqa* Lawiy qérindashliridin Xudaning öyidiki xezinilerni we muqaddes dep béghishlan'ghan buyumlar xezinisini bashqurushqa Axiyah qoyuldi. □

21 Gershon jemetidiki Ladanning ewladliridin, Gershoniy Ladan jemetige yolbashchi bolghini: Jehiyeli idi; □

22 Jehiyelining oghulliri Zétam bilen uning inisi Yoél idi; ular Perwerdigarning öyidiki xezinilerge mes'ul idi.

23 Amram jemeti, Izhar jemeti, Hébron jemeti we Uzziyel jemetidikilermu *wezipige qoyuldi*:

24 Musaning newrisi, Gershomning oghli Shibuel bash xezinichi boldi.

25 Uning Eliézerdin bolghan qérindashliri: Eliézerning oghli Rehabiya, Rehabiyaning oghli Yeshaya, Yeshayaning oghli Yoram, Yoramning oghli Zikri, Zikrining oghli Shélomit idi.

26 Mushu Shélomit bilen uning qérindashliri muqaddes dep béghishlan'ghan buyumlar saqlinidighan barliq xezinilerni bashquratti; bu buyumlarni eslide Dawut padishah, jemet bashliqliri, mingbeshilar, yüzbeshilar we qoshun serdarliri béghishlighanidi.

27 Ular jengghalarda bulang-talang qilip kelgen mal-mülüklerdin we oljidin Perwerdigarning öyini puxta qilishqa béghishlighanidi. □

28 *Bularning ichidimu* aldin körgüchi Samuil, Kishning oghli Saul, Nerning oghli Abner we Zeruiyaning oghli Yoablar muqaddes dep ayrighan nersiler bar idi; barliq muqaddes dep ayrilghan nersilerni Shélomit bilen uning qérindashliri bashquratti.

Mensepke qoyulghan we hakim bolghan Lawiylar

29 Izhar jemetidin Kénaniya we uning oghulliri *muqaddes öyning* sirtida Israilda mensepdar we sotchilar qilip qoyuldi.

30 Hébron jemetidin Hashabiya we uning qérindashliri, hemmisi batur bolup, Jordan deryasining gherbiy teripide Israilda mensep tutup, Perwerdigarning xizmitige we padishahning ishlirigha mes'ul bolushqa qoyulghan. Ular jemiy birming yette yüz kishi idi.

31 Hébron jemeti ichide, jemetning nesebnamisi boyiche Yeriya jemet béshi idi. Dawutning seltenitining qiriqinchi yili *nesebnamilerni* tekshürüş arqiliq Giléadning Yaazer dégen yéride bu jemetinmu batur ezimetler tépildi.

32 Yeriyaning qérindashliridin yene jemiy bolup ikki ming yette yüz kishi bar idi; ularning hemmisi batur bolup, shu jemet bashliri idi; padishah Dawut ularni Ruben qebilisi, Gad qebilisi we Manasseh yérim qebilisidiki Xudagha we padishahning xizmitige dair barliq ishlarni bashqurushqa qoydi.

27

Israilning herbiy teshkilati

1 Töwendikiler Israilar ichide padishahning xizmitide herbiy qisimlarga mes'ul bolghan herqaysi jemet bashliri, mingbéshi, yüzbéshi we barliq mensepdarlar idi. Ular sanigha qarap qisimlarga bölün'genidi. Ular her

□ 26:20 «Lawiy qérindashliri» — yaki «Lawiylardin bolghan Axiyah». □ 26:21 «Ladan» — yene «Libni» déyilidu, «Jehiyeli» yene «Jehiyel» depmu atilidu (6:17, 23:7). □ 26:27 «puxta qilishqa» — yaki «rémont qilishqa».

yili ay boyiche nöwétliship turatti, her qisimda yigirme töt ming adem bar idi.

² Birinchi aydiki birinchi nöwetchi qoshun'gha Zabdiyelning oghli Yashobiam mes'ul bolghan, uning ashu qismida yigirme töt ming adem bar idi.

³ U Perez ewladliridin bolup, birinchi aydiki ashu qoshun qismining serdarlirini bashquratti.

⁴ Ikkinchi aydiki nöwetchi qoshun'gha mes'ul kishi Ahohluq Doday bolup, uning qoshunining orunbasar serdari Miklot bar idi; bu qisimda yigirme töt ming adem bar idi.

⁵ Üchinchi aydiki üchinchi nöwetchi qoshunning serdari kahin Yehoyadaning oghli Binaya idi; u uning ashu qoshunigha bash bolup, uningda yigirme töt ming adem bar idi.

⁶ Bu Binaya «ottuz palwan»ning biri bolup, ashu ottuz ademni bashquratti; uning qismida yene uning oghli Ammizabad bar idi.

⁷ Tötinchi aydiki tötinchi nöwetchi qoshunning serdari Yoabning inisi Asahel idi; uningdin keyin oghli Zebadiya uning ornini basti. Uning qismida yigirme töt ming adem bar idi.

⁸ Beshinchi aydiki beshinchi nöwetchi qoshunning serdari Izrahliq Shamxut idi, uning qismida yigirme töt ming adem bar idi.

⁹ Altinchi aydiki altinchi nöwetchi qoshunning serdari Tekoaliq Ikkeshning oghli Ira idi, uning qismida yigirme töt ming adem bar idi.

¹⁰ Yettinchi aydiki yettinchi nöwetchi qoshunning serdari Efraim ewladliri ichidiki Pilonluq Helez bolup, uning qismida yigirme töt ming adem bar idi.

¹¹ Sekkizinchi aydiki sekkizinchi nöwetchi qoshunning serdari Zerah jemetidiki Xushatliq Sibbikay bolup, uning qismida yigirme töt ming adem bar idi. □

¹² Toqquzinchi aydiki toqquzinchi nöwetchi qoshunning serdari Binyamin qebilisidiki Anatotluq Abiezer bolup, uning qismida yigirme töt ming adem bar idi.

¹³ Oninchi aydiki oninchi nöwetchi qoshunning serdari Zerah jemetidiki Nitofatliq Maharay bolup, uning qismida yigirme töt ming adem bar idi. □

¹⁴ On birinchi aydiki on birinchi nöwetchi qoshunning serdari Efraim qebilisidiki Piratonluq Binaya bolup, uning qismida yigirme töt ming adem bar idi.

¹⁵ On ikkinchi aydiki on ikkinchi nöwetchi qoshunning serdari Otniyel jemetidiki Nitofatliq Helay bolup, uning qismida yigirme töt ming adem bar idi.

Israilning qebile bashliqliri

¹⁶ Israilning herqaysi qebililirini idare qilip kelgenler töwendikiler: Rubeniylar üçün Zikrining oghli Eliézer qebile bashliqi idi; Shiméoniylar üçün qebile bashliqi Maakahning oghli Shefatiya;

¹⁷ Lawiy qebilisi üçün Kemuelning oghli Hasabiya qebile bashliqi idi; Haruniylar üçün jemet béshi Zadok;

¹⁸ Yehuda qebilisi üçün Dawutning akisi Élixu qebile bashliqi idi; Issakariylar üçün Mikailning oghli Omri qebile bashliqi idi;

¹⁹ Zebuluniyalar üçün Obadiyaning oghli Yishmaya qebile bashliqi idi; Naf-tali qebilisi üçün Azriyelning oghli Yerimot qebile bashliqi idi;

²⁰ Efraimiylar uchün Azaziyaning oghli Hoshiya qebile bashliqi idi; Manasseh yërim qebilisi uchün Pidayaning oghli Yoël qebile bashliqi idi;

²¹ Giléadta makanlashqan Manasseh yërim qebilisi uchün Zekeriyaning oghli Iddo qebile bashliqi idi; Binyamin qebilisi uchün Abnerning oghli Yaasiyel qebile bashliqi idi;

²² Dan qebilisi uchün Yerohamning oghli Azarel qebile bashliqi idi. Yuqiridikiler Israil qebililiri uchün qebile bashliqi idi.

²³ Dawut Israillar ichide yigirme yashtin töwenlerni tizimlimighan; chünki Perwerdigar Israillarning sanini asmandiki yultuzdek köp qilimen dégenidi.

²⁴ Zeruiyaning oghli Yoab sanini élishqa kirishken, lékin tügimigen; chünki mushu ish wejedin *Xudaning* ghezipi Israillarning béshigha yaghdurulghan; shu sewebtin Israillarning sani «Dawut padishahning yilnamiliri» dégen xatirige kirgüzülmigen.

Padishah ordisidiki mal-mülük we ish-oqetni bashqurghuchi emeldarlar

²⁵ Padishahning ambar-xezinilirini bashqurghuchi Adiyelning oghli Azmawet idi; dala, sheher, yéza-kent we munarlardiki ambar-xezinilerni bashqurghuchi Uzziyaning oghli Yonatan idi.

²⁶ Étiz-ériqlarda tériqchiliq qilghuchilarni bashqurghuchi Kélubning oghli Ezri idi;

²⁷ Üzümzarliqlarni bashqurghuchi Ramahliq Shimey; üzümzarliqlardiki sharab ambarlirini bashqurghuchi Shifmiliq Zabdi;

²⁸ Shefelah tüzleqlikidiki zeytun we üjme derexlirini bashqurghuchi Gederlik Baal-Hanan idi; may ambarlirini bashqurghuchi Yoash; □

²⁹ Sharonda béqilidighan kala padilirini bashqurghuchi Sharonluq Sitray; jilghilardiki kala padilirini bashqurghuchi Adlayning oghli Shafat;

³⁰ tögilerni bashqurghuchi Ismaillardin Obil; ésheklerni bashqurghuchi Mironotluq Yehdiya;

³¹ qoy padilirini bashqurghuchi Xagarliq Yaziz idi. Bularning hemmisi Dawut padishahning mal-mülkini bashqurghuchi emeldarlar idi.

Dawutning muhim emeldarliri

³² Dawutning taghisi Yonatan meslihetchi bolup, danishmen hem Tewrat xettatchisi idi; Xaqmonining oghli Yehiyel padishahning oghullirining us-tazi idi. □

³³ Ahitofelmu padishahning meslihetchisi idi; Arkliq Hushay padishahning jan dosti idi.

³⁴ Ahitofeldin kéyin Binayaning oghli Yehoyada bilen Abiyatar uning ornigha meslihetchi boldi; Yoab padishahning qoshun serdari idi.

28

Dawut muqeddes öy sélish arzusini jakarlaydu

1 Dawut Israildiki barliq emeldarlarni, herqaysi qebile bashliqliri, nöwetliship padishahning xizmitini qilidighan qoshun béshi, mingbéshi,

□ 27:28 «Shefelah tüzleqliki» — ibranily tilida «Shefelah» — peqet birla tüzleqlikni körsitidu, Yérusalémning jenubiy teripige jaylashqan. □ 27:32 «Tewrat xettatchisi» — yaki «Tewratshunas» yaki «katip».

yüzbéshi, padishah we shahzadilarning barliq mal-mülük, charwa mallirini bashquridighan emeldarlarni, shuningdek mehrem-ghojidarlar, palwanlar we barliq batur jengchilerni Yérusalémgha chaqirtip keldi. □

² Padishah Dawut ornidin turup mundaq dédi:

– I buraderlirim we xelqim, gépimge qulag sélinglar: Könglümde Perwerdigarning ehde sanduqi üçün bir aramgha, Xudayimizning textiperisi bolidighan bir öy sélish arzuyum bar idi hemde uni sélishqa teyyarliqmu körüp qoyghanidim.

³ Lékin Xuda manga: «Sen Méning namimgha atap öy salsang bolmaydu, chünki Sen jengchi, adem öltürüp qan tökkensen» dédi.

⁴ Israilning Xudasi bolghan Perwerdigar atamning pütün jemetidin méni ebedil'ebed Israilgha padishah bolushqa tallidi; chünki U Yehudani yol-bashchi bolushqa tallighan; U Yehuda jemeti ichide atamning jemetini tallighan, atamning oghulliri ichide mendin razi bolup, méni pütün Israilgha padishah qilip tikligen;

⁵ méning oghullirim ichidin (Perwerdigar derweqe manga köp oghul ata qilghan) U yene oghlum Sulaymanni Perwerdigarning padishahliqining textige olturup, Israilgha hökümran bolushqa tallidi.

⁶ U manga: «Séning oghlung Sulayman bolsa Méning öyüm we hoylilirimni salghuchi bolidu; chünki Men uni Özümge oghul bolushqa tallidim, Menmu uninggha ata bolimen.

⁷ U Méning emr-belgilimilirimge bügünkidek ching turup riaye qilidighan bolsa, uning padishahliqini menggü musthekem qilimen» dégenidi.

⁸ Shunga bügün Perwerdigarning jamaiti pütkül Israil xelqining, shundaqla Xudayimizning aldida *shuni éytimen*: – Bu yaxshi yurtqa igidarchilik qilish üçün we kelgüsida baliliringlarga menggülük miras qilip qaldurush üçün, siler Xudayinglar Perwerdigarning barliq emrlirini izdep tutunglar.

⁹ – I, sen oghlum Sulayman, atangning Xudasi bolghan Perwerdigarni bil, sap dil we pidakarliq bilen Uning xizmitide bolghin. Chünki Perwerdigar jimi ademning könglini közitip turidu, barliq oy-niyetlirini perq étidu. Sen Uni izdiseng, U Özini sanga tapquzidu; Uningdin ténip ketseng, séni menggü üzüp tashlaydu.

¹⁰ Emdi sen köngül qoyghin, Perwerdigar muqeddesxana qilish üçün bir öyni sélishqa séni tallidi; batur bol, uni ada qil!».

Dawut muqeddesxanining layihisi toghrisida Sulayman'gha körsitidu

¹¹ Dawut *muqeddesgahning* dehlizi, xaniliri, xeziniliri, balixaniliri, ichki öyliri we kafaret textidiki öyining layihisining hemmisini oghli Sulayman'gha tapshurdi; □

¹² *Xudaning* Rohidin tapshuruwalghini boyiche u Perwerdigarning öyining hoyliliri, töt etrapidiki kichik öyler, muqeddesxanidiki xezinler, muqeddes dep béghishlan'ghan buyumlar qoyulidighan xezinilerning layihilirini qaldurmay uninggha körsetti. □

□ **28:1** «mehrem-ghojidarlar» — yaki «mehrem-aghwatlar». □ **28:11** «kafaret texti» — yaki «rehim texti», «rehingah». «Mis.» 25:17-22ni körüng. «kafaret textidiki öyi» — ibadetxanining eng ichkiridiki öyi bolup, yene «eng muqeddes jay» dep atilidu. □ **28:12** «Xudaning Rohidin tapshuruwalghini boyiche...» — ibraniy tilida «Rohtin tapshuruwalghini boyiche...». Bizningche «Roh» mushu yerde choqum Xudaning Rohini körsitidu. Démek, muqeddesgahning barliq nusxiliri we ishliri Xudaning körsetmiliri bilen boldi.

¹³ Yene kahinlar bilan Lawiylarning guruppilinishi, Perwerdigarning öyidiki herxil wezipiler, shuningdek Perwerdigarning öyige éhtiyajliq barliq eswablarni toghrisidiki belgilimilerni kórsetti;

¹⁴ we herxil ishlargha kéreklik altun eswablarni yasitishqa kétédighan altun, herxil ishlargha kéreklik kümüş eswablarni yasitishqa kétédighan kümüş,

¹⁵ altun chiraghdanlarga, ulargha tewe altun chiraghlargha, yeni herbir chiraghdan we chiraghlargha kétédighan altun; kümüş chiraghdanlarga, yeni herbir chiraghdan we shuninggha tewe chiraghlarni üçün kétédighan kümüşni tapshurup berdi. U herbir chiraghdan'gha ishlitish ornigha qarap kéreklikini berdi;

¹⁶ nan tizidighan altun shirelerni yasitishqa, yeni herbir shire üçün kéreklik altun berdi; kümüş shirelerni yasitishqa kéreklik kümüş berdi;

¹⁷ wilka-ilmekler; texse-piyale we chögünlerni yasashqa, altun chiniler, yeni herxil chinini yasashqa kéreklik bolghan sap altun berdi; kümüş chinilerni yasashqa, yeni herbir chine üçün kéreklik kümüş berdi;

¹⁸ xushbuygah yasashqa kéreklik ésil altun berdi. U yene qanatlarini kérip Perwerdigarning ehde sanduqini yéyip turidighan altun kéréblar qaraydighan *kafaret* textining nusxisini tapshurup berdi. □

¹⁹ «Bularning hemmisi, Perwerdigar Óz qolını üstümge qoyghanda manga kórsetken barliq nusxa-endiziler bolghachqa, men yézip qoydum» dédi Dawut.

Dawut Sulayman'gha dawamlıq nesihet qilidu

²⁰ Dawut yene oghli Sulayman'gha: «Sen batur we jasaretlik bol, buni ada qil; qorqma, alaqzadimu bolup ketme; chünki Perwerdigar Xuda, méning Xudayim séning bilen bille bolidu; taki Perwerdigarning öyidiki kéyinki ibadet xizmiti üçün teyyarlıq ishlirni tügigen'ge qeder U sendin héch ayrilmaydu yaki tashlapmu qoymaydu.

²¹ Qara, Xudaning öyidiki barliq xizmitini béjiridighan kahinlar we Lawiylarning guruppiliri teyyar turidu; séning yéningda herxil hünerge usta, herbir xizmetke teyyar turghan hünerwenlermu razılıq bilen turidu; uning üstige emeldarlar we barliq xelq séning emringni kütidu» dédi.

29

Dawut we xalayıqning Xudaning öyi üçün béghishlighanliri

¹ Dawut pütkül jamaetke sóz qilip mundaq dédi:

— Xuda Ózi tallighan oghlum Sulayman téxi yash, bir yumran köchet, xalas, bu quruluş bolsa tolimu chong; chünki bu muqeddes orda insan üçün emes, belki Perwerdigar Xuda üçün yasılıdu.

² Men Xudayimning öyi üçün pütün küchümni chiqirip, altun bilen yasılıdighanlirigha altun, kümüş bilen yasılıdighanlirigha kümüş, mis bilen yasılıdighanlirigha mis, tömür bilen yasılıdighanlirigha tömür, yaghad

□ **28:18** «...xushbuygah yasashqa kéreklik ésil altun berdi» — bu 14-18-ayetlerdiki «berdi... berdi.. berdi» toghruluq: Dawut padishah Sulayman'gha (1) herbir nerse üçün qanchilik altun-kümüş kérek bolghanlıqini kórsetti; (2) emeliyette qanchilik kérek bolsa shuni berdi, dégen menide. Bizninghe ikkinchi wariyati toghridur: 29:2ni kórüng. «**kafaret texti**» — bashqa birxil terjimisi «harwa». Lékin mushu yerde choqum eng muqeddes jaydiki rehimgah (kafaret texti)ni kórsitidu.

bilen yasilidighanlirigha yaghach teyyarlap qoydum; yene aq héqiq, közlük yaqut, renglik tash we herxil ésil tashlarni, yene nahayiti köp mermerni yighip qoydum. □

³ Men Xudayimning öyidin söyünidighanliqim üçün Xudayimning öyini sélishqa teyyarligan barliq nersilerdin bashqa, özümning teelluqatidin altun-kümüşlerni Xudayimning öyige atidim;

⁴ yeni öyning tamlirini qaplash üçün Ofir altunidin üç ming talant, sap kümüshtin yette ming talant teqdim qildim; □

⁵ altundin yasilidighanlirigha altun, kümüshtin yasilidighanlirigha kümüş we hünerwenlerning qoli bilen herxil yasilidighanlirigha kerek bolghinini teqdim qildim. Bütün yene kimlarning Perwerdigargha birnéme atighusi bar?».

⁶ Shuning bilen Israil qebililridiki herqaysi jemet bashliri, qebile bashliqliri, mingbéshi, yüzbéshi we padishahning ishlirigha mes'ul bolghan ghojidarlar mu béghishlashqa kirishti.

⁷ Ular Xudaning öyidiki ibadet xizmetliri üçün besh ming talant altun we on ming darik altun, on ming talant kümüş, on sekkiz ming talant mis we bir yüz ming talant tömür teqdim qildi. □

⁸ Yaquti barlar yaqutni Perwerdigarning öyining xezinisige, yeni Gershoni Yehiyelning qoligha tapshurdi.

⁹ Xalayıq kishilarning mundaq öz ixtiyarlıqi bilen teqdim qilghanlıqliridin xushal bolup kétishti; chünki ular chin qelbidin Perwerdigargha teqdim qilishqanidi. Dawutmu alamet xush boldi.

Dawut Perwerdigargha hemdusana oquydu

¹⁰ Shunga Dawut pütkül jamaet aldida Perwerdigargha teshekkür-medhiye éytip mundaq dédi:

— «Ah Perwerdigar, bowimiz Israilning Xudasi, Sen ebedil'ebedgiche hemdusanagha layiqsen.

¹¹ I Perwerdigar, ulughluq, küch-qudret, shan-sherep, shanu-shewket we heywet Sanga mensuptur; asmandiki we yerdiki bar-yoqi Séningkidur; i Perwerdigar, padishahliq Séningkidur, hemmidin üstün bolghan idare qilghuchisen.

¹² Dölet bilen izzet Séningdinla kélidu, Sen hemmige hökümdarsen. Küch bilen qudret Séning qolungda; herkimni ulugh we qudretlik qilish peqet qolungdindir.

¹³ Emdi, ah Xudayimiz, biz Sanga teshekkür oquymiz, shan-shereplik naminggha medhiye oquymiz!

¹⁴ Mana mushundaq özlükümüzdin teqdim qilalaydighan bolghan men kim idim, xelqim néme idi? Chünki barliq nerse Sendin kélidu, biz peqet Öz qolungdin kelginidin Özüngge qayturduq, xalas!

□ 29:2 «közlük yaqut» — yaki «sürme». □ 29:4 «Ofir» — altun chiqidighan dangliq jay. «talant» — bir talant 30.6 kilogram bolushi mumkin; shunga 3000 talant altun 101 tonna bolidu, 7000 talant kümüş 235 tonna bolushi mumkin. □ 29:7 «talant ... darik...» — bir talant 30.6 kilogram bolushi mumkin; bir darik belkim 8-9 gram idi. Shundaq bolghanda, altundin 168 tonna hem 80-90 kilogram, kümüshtin 336 tonna, mistin 606 tonna, tömürdin 3365 tonna teqdim qildi.

15 Biz Séning aldingda yaqa yurtluqlar, barliq ata-bowilirimizga oxshash musapirmiz, xalas; yer yuzidiki künlirimiz goya bir saye, ümidsiz ötküzüldü. □

16 I Xudayimiz Perwerdigar, biz Séning naminggga atap öy sélishqa teyarlap yiqhқан bu bayliq-dunyaning hemmisi Séning qolungdin kelgen, esli Séningkidur.

17 I Xudayim, shuni bilimenki, Sen insanning qelbini sinap, durusluqtin xursen bolisen; men bolsam durus qelbimdin bularni ixtiyaren teqdim qildim; we bu yerde hazir turghan xelqingningmu Sanga teqdim qilghinini xushal-xuramliq bilen kördüm.

18 I Perwerdigar, ata-bowilirimiz bolghan Ibrahim, Ishaq we Israilning Xudasi, Öz xelqingning könglidiki bundaq oy-niyetni menggü mustehkem qilghaysen, könglini Özüngge tartquzghaysen!

19 Oghlum Sulayman'gha Séning emrliring, agah-guwahliqliring we belgilim-ilingni tutup, hemmini ada qilip, men hazirlap qoyghanlirimni ishlitip ordini yasashqa durus bir qelb bergeysen».

Jamaet Perwerdigargha ibadet qilidu

20 Dawut pütün jamaetke: «Siler Xudayinglar bolghan Perwerdigargha teshekkür-hemdusana oqup medhiyilenglar!» déwidi, pütün jamaet ata-bowiliring Xudasi bolghan Perwerdigargha teshekkür-medhiye oqup sejde qildi; ular Perwerdigar hem padishah aldida bash urdi.

21 Etisi ular Perwerdigargha atap qurbanliqlar we köydürme qurbanliqlarni keltürdi; shu küni ular ming buqa, ming qochqar, ming qozini sharab hediyeleli bilen qoshup teqdim qildi, shundaqla yene pütün Israil üçün nurgun qurbanliqlarni teqdim qildi. □

Xelq Sulaymanni textke olturghuzup padishah qilidu

22 Ular shu küni Perwerdigarning aldida alamet xushal bolup ghizalandi. Ular Dawutning oghli Sulaymanni ikkinchi qétim padishah tiklesh murasimi ötküzdi; uni Perwerdigarning aldida shah bolushqa, Zadokni kahin bolushqa mesih qildi. □

23 Shuningdin kéyin Sulayman Perwerdigargha tewe textke olturup, atisi Dawutning ornigha padishah boldi we intayin rawaj tapti; pütkül Israil xelqi uninggha itaet qildi.

24 Barliq emeldarlar, palwanlar we shundaqla padishah Dawutning oghul-lirining hemmisi Sulayman'gha béqinip boysundi.

25 Perwerdigar Sulaymanni Israil xelqi aldida nahayiti ulugh qildi; U uninggha ata qilghan shahane heywet shundaq yuqiriki, uningdin ilgiri ötken herqandaq Israil padishahlarida héch bolup baqqan emes.

Dawut alemdin ötidu

26 Yessening oghli Dawut pütün Israilgha shundaq padishah bolghanidi.

□ 29:15 «yer yuzidiki künlirimiz goya bir saye, ümidsiz ötküzüldü» — «ümidsiz ötküzüldü» belkim bu dunyagha bolghan ümidsizlikni bildüridu. □ 29:21 «ular Perwerdigargha atap qurbanliqlar ... keltürdi;» — mushu yerde «qurbanliqlar» belkim «inaqliq qurbanliqliri»ni körstidu; hem sun'ghuchining özi, hemrahliiri hem kahinlarnu uningdin bir qismini yéyeleytti. □ 29:22 «Ular ... ghizalandi» — ibraniy tilida «yep-ichti». «ikkinchi qétim padishah tiklesh» — birinchi qétim 23:1de xatirilinidu.

²⁷ Uning Israilga hokumranliq qilgan waqti jemi qiriq yil boldi; u Hébronda yette yil, Yérusalémda ottuz uch yil seltenet qildi.

²⁸ U uzun omür, dölet-bayliq we izzet-hörmet körüp, xéli köp yashap, alemdin ötti; ornigha uning oghli Sulayman padishah boldi.

²⁹ Padishah Dawutning barliq ishliri, bashtin axirighiche mana aldin körgüchi Samuilning xatiriliri, Natan peyghemberning xatiriliri we aldin körgüchi Gadning xatiriliride pütülgendur.

³⁰ Uning selteniti, körsetken küch-quwwiti, shundaqla uning, Israil we herqaysi dölet-memliketlarning béshidin ötkén weqelermu shu xatirilerde pütülgendur.

Tarix-tezkire «2»

Sulayman Israil üstige höküm sürüdü

1Pad. 3:1-15

¹ Dawutning oghli Sulaymanning hökümranliqi mustehkemlendi; chunki uning Xudasi Perwerdigar uning bilen bille bolup, uni bek büyük qildi.

² Sulayman pütkül Israillarni, mingbeshi, yüzbeshi, soraqchi we pütkül Israilning qebile-jemet bashliqliri bolghan emeldarlarni chaqirtip ulargha söz qildi.

³ Sulayman barliq jamaet bilen birlikte Gibéonning égzlikige bardı; chunki u yerde Xudaning «jamaet chédiri», yeni Perwerdigarning quli Musa bayawanda yasatqan chédir bar idi. □

⁴ Xudaning ehde sanduqini bolsa Dawut Kiriati-Yéarimdin élip chiqip, özi uninggha teyyarlighan yerge ekelgenidi; chunki u Yérusalémde ehde sanduqi üçün bir chédir tiktürgenidi.

⁵ Xurning newrisi, Urining oghli Bezalel yasighan mis qurban'gah bolsa *Gibéonda*, yeni Perwerdigarning jamaet chédiri aldida idi; Sulayman jamaet bilen birlikte bérip, shu yerde *Perwerdigardin* tilek tilidi.

⁶ Sulayman jamaet chédirining aldidiki mis qurban'gahning yénigha, Perwerdigarning aldigha kélip, qurban'gahta ming malni köydürme qurbanliq qildi.

⁷ Shu kéchisi Xuda Sulayman'gha ayan bolup, uninggha: — Sen némini tiliseng, shuni bérimen, dédi.

⁸ Sulayman Xudagha: — Sen atam Dawutqa zor méhir-muhabbet ata qilghan, méni uning ornigha padishah qilding.

⁹ I Perwerdigar Xuda, emdi Sen atam Dawutqa bergén wedengni puxta orunlighaysen; chunki Sen méni yerdiki topidek nurghun xelqge hökümranliq qilidighan padishah qilding.

¹⁰ Emdi Sen manga bu xelqge yétekchilik qilghudek danaliq we bilim bergeysen; undaq bolmisa Séning munchiwala chong bu xelqingge kim höküm sürelisun? — dédi. □

¹¹ Xuda Sulayman'gha: — Men séni xelqingge padishah qilip tiklidim. Emdi sen mushundaq niyetke kélip, ne bayliq, mal-mülük, ne izzet-hörmet we düşmenliringning janlirini tilimey, ne uzun ömür körüşni tilimey, belki bu xelqingge höküm sürüşke danaliq we bilim tiligen ikensen,

¹² Danaliq we bilim sanga teqdim qilindi; we Men sanga bayliq, mal-mülük we izzet-hörmetmu bérey; shundaq holiduki, séningdin ilgiri ötkén padishahlarning héchbiride undaq bolmighan, séningdin kéyin bolghusi padishahlardimu undaq bolmaydu, dédi.

Sulaymanning béyishqa bashlishi

1Pad. 10:26-29

¹³ Bu ishtin kéyin Sulayman Gibéon égzlikidiki «jamaet chédiri»din Yérusalémgha qaytip kélip, Israil üstide seltenet qildi.

□ **1:3** «Gibéonning égzlikisi» — yaki «Gibéondiki «yuqiri jay»gha». «jamaet chédiri» — yaki «(Xuda bilen) körüşhush chédiri». □ **1:10** «bu xelqge yétekchilik qilghudek» — bu ibare ibranii tilida «bu xelqing aldida chiqip-kirgüdek» dégen sözler bilen ipadiliniidu.

14 Sulayman jeng harwiliri bilen atliq leshkerlerni toplidi: — uning bir ming töt yüz jeng harwisi, on ikki ming atliq leshkiri bar idi; u bularni «jeng harwisi sheherliri»ge hem padishahning yénida turush üçün Yérusalémgha orunlashturdi.

15 Padishah Yérusalémda altun-kümüshlerni tashlardek köp, kédir derexlinini tüzlengliktiki üjme derexliridek köp qildi. □

16 Sulaymanning atliri Misirdin hem kuwedindin keltürülett; padishahning sodigerliri kuwedindin toxtitilghan bahasi boyiche sétiwalatti. □

17 Ular Misirdin sétiwalghan herbir harwining bahasi alte yüz kümüsh tengge, herbir atning bahasi bir yüz ellik kümüsh tengge idi; at-harwilar yene Hittiyarning padishahliri we Suriye padishahlirighimu ene shu *sodigerlerning wastisi* bilen sétiwélinatti. □

2

Sulayman ibadetxanini sélish üçün matériyallarni toplaydu

1 Sulayman Perwerdigarning namigha atap bir öy hem padishahliqi üçün bir orda sélish niyitige keldi. □

2 Shuningdin kéyin Sulayman yetmiş ming ademni hammalliqqa, seksen ming ademni taghda tash késishke, üç ming alte yüz kishini nazaretchilikke teyinlidi. ■

3 Sulayman Tur padishahi Huramgha adem ewetip: «Özliri atam Dawutning turalghusi bolsun dep orda sélishigha kédir yaghichi yetküzüp bergen idlighu, mangimu shundaq qilghayla. □

4 Mana, men emdi Perwerdigar Xudayimning namigha atap bir öy salmaqchimen; öy uning aldida xushbuy yéqish, «teqdim nanlar»ning üzümey qoyulushi, herküni ete-axshamlirida, shabat künliride, yéngi ayning birinchi күnide we Perwerdigar Xudayimiz békitip bergen héyt-ayemlerde köydürme qurbanliqlarning sunulushi üçün bolidu. Bu ishlar Israïl xelqige menggülük bir belgilime bolidu.

5 Men salmaqchi bolghan öy ajayip heywetlik bolidu; chünki bizning Xudayimiz hemme ilahlardin üstündür.

6 Lékin asmanlar we asmanlarning üstidiki asmanmu Uni sighduralmaydighan tursa, kim Uninggha öy salalisun? Men kim idim, qandaqmu Uninggha öy saldurghudek qudretke ige bolay? Men peqet Uning aldida qurbanliqlarni köydürgüdeklade adammen, xalas! □

7 Emdi özliri manga atam Dawut Yehudada we Yérusalémda teyyarlap qoyghan ustilar bilen bille ishlesh üçün, altun-kümüshte, mis we tömürde

□ **1:15 «kédir derexli»** — yaki «kédir yaghichi». Lékin bizningche Sulayman kédir yaghichini ishlipla qalmay, shu chirayliq derexlerdin Yérusalém etrapigha köp tiktürdi («Top.» 2:5ni körüng). □ **1:16**

«Sulaymanning atliri Misirdin ... sétiwalatti» — bu ayetning bashqa birxil terjimisi: «Sulaymanning atliri Misirdin keltürülett; padishahning soda karwanliri kuwedindin toxtitilghan bahasi boyiche türküm-türküm sétiwalatti». □ **1:17 «Ular Misirdin sétiwalghan herbir harwining bahasi ... herbir atning bahasi ... at-harwilar yene hittiylarning padishahliri we Suriye padishahlirighimu ene**

... sétiwélinatti» — Tewrat, «Qan.» 17:16de Israïl padishahlirigha atlarni élish üçün Misirgha bérishten men'i qilin'ghanidi. □ **2:1 «orda»** — ibraniiy tilida «öy». □ **2:2 1Pad. 5:15-32** □ **2:3 «Huram»** —

bezi yerlerde «Hiram» dep atilidu. □ **2:6 «Men peqet Uning aldida qurbanliqlarni köydürgüdeklade adammen, xalas!»** — bashqa birxil terjimisi: «Öy peqet Uning aldida qurbanliqlarni köydürgüdeklade bir jay bolidighan tursa, xalas!».

ishleshke pishshiq, sösün, toq qizil we kök renglik yip ishleshke puxta hem neqqashliqni bilidighan bir ustamni ewetkeyla.

⁸⁻⁹ Hem manga Liwandin kédir, archa-qarighay we sendel derexlirini yetküzüp bergen bolsila; chünki özlirining xizmetkarlirining Liwanda yaghachni késishke ustiliqini bilimen; mana, manga köplep yaghachlarni teyyarlap bérish üçün méning xizmetkarlim özlirining xizmetkarliri bilen bille ishlesun; chünki men salidighan öy intayin heywetlik we ajayib karamet bolidu.

¹⁰ Mana, men özlirining yaghach késidighan xizmetkarlirigha yigirme ming kor bughday, yigirme ming kor arpa, yigirme ming bat sharab, yigirme ming bat zeytun méyi bérimen» — dédi. □

¹¹ Turning padishahi Huram Sulayman'gha jawaben mektup yollap: «Perwerdigar Öz xelqini söygechke U özlirini ularning üstige padishah qildi» — dédi.

¹² Huram yene: «Asman-pelek bilen yer-zéminni yaratqan Israilning Xudasi Perwerdigargha Hemdusana bolghay! Chünki U padishah Dawutqa yorutulghan, pem-parasetlik, Perwerdigar üçün bir öy, uning padishahliqi üçün bir orda salalaydighan bir danishmen oghul berdi. □

¹³ Mana men hazir özlirige hünere kamaletke yetken, eqil-paraset bilen yorutulghan, Huram-Abi dégen bir ademni ewetey.

¹⁴ Uning anisi Dan qebilisilik bir ayal, atisi Turluq iken. U altun, kümüş, mis, tömür, tashlar, yaghachchiliq ishlirigha mahir, sösün, toq qizil, aq we kök renglik yip ishleshke puxta, herxil neqqashliq ishlirighimu usta, tapshurulghan herqandaq layihige amalini qilalaydu. Bu kishi özlirining hünervenliri bilen we atiliri bolghan xojam Dawutning hünervenliri bilen bille ishlesun.

¹⁵ Emdi xojam tilgha alghan bughday, arpa, may we sharab bolsa, bularni öz xizmetkarlirigha yetküzüp bergeyla.

¹⁶ Biz bolsaq silige qanche kérek bolsa Liwanda shunche yaghach késip, sal qilip baghlap, déngiz arqiliq Yoppagha yetküzüp bérimiz; andin sili u yerdin Yérusalémgha toshup ketsile bolidu» dédi.

¹⁷ Atisi Dawut Israil zéminida turushluq yaqa yurtluqlarni sanaqtin ötküzgendek, Sulaymanmu ularni sanaqtin ötküzdi. Ular jemiý bir yüz ellik üç ming alte yüz adem chiqti.

¹⁸ U ulardin yetmish ming kishini hammalliqqa, seksen ming kishini taghda tash késishke we ish qiliwatqanlar üstidin nazaret qilip turushqa üç ming alte yüz kishini teyinliidi.

3

Ibadetxanini sélish

1Pad. 6:1-38; 7:13-51

¹ Sulayman Yérusalémde Perwerdigar atisi Dawutqa ayan bolghan Moriya téghida, yeni Yebusiy Ornanning xaminida, Dawut teyyar qilip qoyghan yerde, Perwerdigarning öyini sélish ishini bashliidi.

□ **2:10 «yigirme ming kor»** — bir kor 220 litr, 20000 kor 44 milyon litr, yeni belkim 44,000 tonna bolidu. **«yigirme ming bat»** — bir bat 22 litr bolup, 20000 bat 440,000 litr bolidu. □ **2:12 «orda»** — ibraniy tilida «öy».

2 Sulaymanning seltenitining tötinchi yili, ikkinchi ayning ikkinchi küni u quruluşni boshladi. □

3 Sulayman salghan Xudaning öyining uli mundaq: — uzunluqi (qedimki zamanda qollan'ghan ölchem boyiche) atmish gez, kengliki yigirme gez idi. □

4 Öyning aldidiki aywanning uzunluqi yigirme gez bolup, öyning kenglikige toghra kéletti; égziligi yigirme gez idi; u ichini sap altun bilen qaplatti. □

5 U öyning chong zélining tamlirini archa-qarighay taxtayliri bilen qaplatti, andin kéyin sap altun qaplatti we üstige xorma derixining shekli bilen zenjir neqishlirini oyduirdi.

6 U öyni alamet chirayliq qilip tamlirini yene ésil tash-yaqutlar bilen zinnetletti. U ishletken altunlar pütünley parwayim altuni idi.

7 U pütün öyni, öyning limliri, ishik bosugha-késhekliri, barliq tamliri we ishliklirini altun bilen qaplidi; u tamgha kérublarning neqishlirini oyduirdi.

8 Sulayman yene eng muqeddes jayni yasatti; uning uzunluqi yigirme gez bolup (öyning kengliki bilen teng idi), kenglikimu yigirme gez idi; u uning ichini pütünley sap altun bilen qaplatti; altun jemiyy bolup alte yüz talalnt idi. □

9 Altun miqning éghirliqi jemiyy ellik shekel boldi. Balixanilirining ichimu altun bilen qapladi. □

10 Eng muqeddes jay ichide u ikki kérubning heykilini yasap, ularni pütünley altun bilen qaplidi.

11 Ikki kérubning qanitining uzunluqi jemiyy yigirme gez idi; bir kérubning bir qanitining uzunluqi besh gez bolup, öyning témigha tégip turatti; ikkinchi tereptiki qanitining uzunluqimu besh gez bolup, ikkinchi bir kérubning qanitigha yétetti.

12 Yene bir kérubning qanitining uzunluqimu besh gez bolup, umu öy témigha tégip turatti; ikkinchi bir qanitining uzunluqimu besh gez bolup, aldinqi bir kérubning qanitigha yétetti.

13 Bu ikki kérubning qanatliiri yévilghan halda bolup, uzunluqi jemiyy yigirme gez kéletti; ikkila kérub öre turghuzulghan bolup, yüzliiri öyning ichige qaraytti.

14 Sulayman yene kök renglik, sösün renglik, toq qizil we aq renglik yip toqulmiliridin we nepis kanaptin öyning ichidiki perdisini yasatti, uning üstige kérublarni keshte qilip toqutti.

15 Öyning aldigha yene égziligi ottuz besh gez kélidighan ikki tüwrük yasap qoyduirdi; her tüwrükning béshining égziligi besh gez kéletti.

16 U yene (ichki kalamxanidikidek) marjansiman zenjir yasitip, tüwrük bahliri üstige ornatti; u yüz dane anar yasitip ularni zenjirlerge ornatti. □

□ 3:2 «Sulaymanning seltenitining tötinchi yili, ikkinchi ay...» — bu waqit belkim miladiyedin ilgiriki 966-yili, 4-5-ayda bolushi mumkin idi. □ 3:3 «uzunluqi ... atmish gez, kengliki yigirme gez» — muqeddes kitabda ishliitilgen «gez» ademning qolining jeynikidin barmaqlirining uchighiche bolghan ariligi (texminen 45 santimétr) idi. □ 3:4 «öyning ... égziligi yigirme gez idi» — kona köchürmilerning köpinchisi mushu yerde «bir yüz yigirme gez idi» déyilidu. Biz mushu yerde kona «Suriyak» terjimisi we grék tilidiki bir kona terjimisige egishimiz. □ 3:8 «alte yüz talalnt» —

600 talant belkim 18.4 tonna idi. □ 3:9 «ellik shekel» — 50 shekel belkim 600 gram. □ 3:16 «kalamxana» — «eng muqeddes jay»ning «kalamxana» dep atilishining sewebi, uningda Xuda Musa peyghemberge tapshurghan «ehde tash taxtiliri» (Xudaning kalami) sélin'ghan «ehde sanduqi» bar idi; we uning üstige belkim bezi waqtida, Bash kahin shu «eng muqeddes jay»gha kirgende, Xudaning bésharetliiri ulargha kélishi mumkin idi.

17 U bu ikki tüwrükni öyning aldigha, birisini ong teripide, birisini sol teripide turghuzdi; u ong tereptikisini Yaqin, sol tereptikisini Boaz dep atidi. □

4

1 Uzunluqi yigirme gez, kengliki yigirme gez, égizliki on gez kélidighan bir mis qurban'gah yasatti.

2 U mistin «déngiz» yasatti; uning shekli dügilek bolup, u girwikidin bu girwikigiche on gez kéletti; égizliki besh gez, aylanmisi ottuz gez idi. □

3 «Déngiz»ning sirtqi asta qismi buqining shekli bilen chörüldürüp bézelgen bolup, buqilar herbir gezge ondin, ikki qatar qilinip, mis «déngiz» bilen teng quyup chiqilghanidi.

4 Mis «déngiz»ni on ikki mis buqa kötürüp turatti; uning üchi shimalgha, üchi gherbke, üchi jenubqa, üchi sherqqe qarap turatti. «déngiz» buqining dümbisige yatqzulghan bolup, buqilarning quyruqi ichi terepte idi.

5 Mis déngizning qélinliqi bir alqan bolup, chörisi chinining girwikidek niluper sheklide qilin'ghan, uninggha üç ming bat su patatti. □

6 U yene on «yuyush dési» yasitip, beshini mis déngizning ong teripige, beshini sol teripige qoyghuzdi; köydürme qurbanliqlargha ishlitidighan buyum-eswablirining hemmisi shu daslarda yuyulatti; «déngiz» bolsa kahinlarning yuyunushi üçün ishilitetti.

7 U yene belgilen'gen shekilde on altun chiraghdan yasitip muqeddes jayning ichige ornatti; uning beshini ong terepke, beshini sol terepke qoydurdi.

8 Yene on yene yasitip muqeddes jayning ichige qoyghuzdi; uning beshini ong terepke, beshini sol terepke qoyghuzdi. U yene yüz dane altun chine yasatti.

9 U yene «kahinlar hoylisi», chong hoyla we chong hoylining derwazilirini yasatti we derwazilarning hemmisini mis bilen qaplatti.

10 U mis «déngiz»ni ibadetxanining ong teripige, yeni sherqiy jenub teripige qoyghuzdi.

11 Huram yene qazan, kürek we qacha-quchilarni etküzdi. Huram shu teriqide Sulayman padishah üçün Xudaning öyining barliq qurulus xizmini püttürdi, □

12 Yeni ikki tüwrük, ikki tüwrükning üstidiki apqursiman ikki bash we bu ikki bashni yépip turidighan ikki torni yasitip püttürdi.

13 Shu ikki tor üstige qaychilashurulghan töt yüz anarni yasatti; bir torda ikki qatar anar bolup, tüwrük üstidiki apqursiman ikki bashni yépip turatti.

14 U on das tegliki we das teglikige qoyulidighan on «yuyush dési»ni,

15 «mis déngiz» we uning astidiki on ikki mis buqini yasatquzdi.

16 Qazan, kürek, wilka-ilmekler, we munasiwetlik barliq eswablarni Huram-Abi Perwerdigarning öyini dep Sulayman padishahqa parqiraydighan mista yasitip berdi.

□ 3:17 «Yaqin» ... «Boaz» — «Yaqin» dégen söz «U mustehkemleydu» dégen menide; «Boaz» belkim «küch bilen» yaqi «qudrette» dégen menide bolushi mumkin. Ikki tüwrükning menisi shu chaghda «U (Xuda) buni (muqeddes öyini) qudret bilen mustehkemleydu» dégenlik bolidu. □ 4:2 «déngiz» — kahinlar yuyunidighan chong bir dastur. □ 4:5 «üch ming bat su» — üç ming bat mushu yerde belkim texminen 30000 litr bolsa kérek idi. Ibadetxanidiki sxémilarni körüng. □ 4:11 «Huram» — yeni Huram-abi. 2:13ni körüng.

¹⁷ Padishah bularni Iordan tüzlemligide, Sukkot bilen Zeredatah otturisida, *shu yerdiki* séghiz layda qélip yasap, quydurup chiqti. □

¹⁸ Sulayman yasatquzghan bu eswablarning sani intayin köp idi; ketken misning éghirligini ölchep bolmaytti.

¹⁹ Sulayman yene Xudaning öyi ichidiki barliq eswablarni yasatti — yeni altun xushbuygahni, «teqdim nan» qoyulidighan shirelerni

²⁰ we sap altunda qilin'ghan chiraghdanlar bilen chiraghlirini yasatquzdi; bu chiraghtar belgilime boyiche ichki «kalamxana» aldida yandurush üçün boldi. □

²¹ U yene chiraghdanning gülliri, chiragh we pilik qaychilirining hemmisini altundin qildurdi (ular sap aldundin idi).

²² U yene péchaqlar, tawaqlar, piyale-qacha we küldanlarning hemmisini sap altundin qildurdi. U öyning ishiklirini, yeni ichidiki eng muqeddes jaygha kiridighan ichki qatlima ishikler we öyning «muqeddes jay»ining tashqiriqi ishiklirini altundin qildurdi. □

5

¹ Shuning bilen Sulayman Perwerdigarning öyi üçün qilidighan barliq quruluşlar tamam bolghanda, u atisi Dawut *Xudagha* atap béghishlighan nersilerni (yeni kümüş, altun we hemme bashqa buyumlarni) élip kélip, Perwerdigarning öyining xezinilirige qoydurdi.

Sulayman ehde sanduqini ibadetxanigha élip kiridu

1Pad. 8:1-66

² Shu chaghda Sulayman Perwerdigarning ehde sanduqini «Dawut shehiri»din, yeni Ziondin yökép kélish üçün Israil aqsaqallirini, qebile beglirini we Israil jemetlirining beglirini Yérusalémgha yighilishqa chaqirdi.

³ Buning üçün Israilning hemme ademliri Étanim éyida, yeni yettinchi ayda, békitilgen héytta padishahning qéshigha yighildi □

⁴ Israilning hemme aqsaqalliri yétip kelgende Lawiylar ehde sanduqini kôtürüp *mangdi*.

⁵ Ular ehde sanduqini, jamaet chédiri bilen uning ichidiki barliq muqeddes buyumlarni kôtürüp élip chiqti. Kahinlar bolghan Lawiylar mushularni élip chiqti. □

⁶ Sulayman padishah we barliq Israil jamaiti ehde sanduqining aldida méngip, köplikidin sanini élip bolmaydighan san-sanaqsiz qoy bilen kalini qurbanliq qiliwatatti.

□ **4:17** «Zeredatah» — yaki «Zaretan» («1Pad.» 17:46ni körüng). □ **4:20** «kalamxana» — «eng muqeddes jay»ning yene bir atilishidur. 3:16diki izahatni körüng. □ **4:22** «péchaqlar» — yaki «pilik qaychiliri» yaki «laxshigirlar». «U öyning ishiklirini, yeni ichidiki eng muqeddes jaygha kiridighan ichki qatlima ishikler ... altundin qildurdi» — bashqa birxil terjimisi «U öyning ishikliri, yeni eng muqeddes jayning ichige kiridighan qatlima ishikler we öyning «muqeddes jay»ining tashqiriqi ishiklirining turum-ülgüjeklirini altundin qildurdi». □ **5:3** «yettinchi ayda békitilgen héyt» — bu héyt «kepiler héyti» (yene «chédir héyti» yaki «méwe hosul héyti»mu dep atilatti), 7-ayning 15-22 künliride ötküzülüdu («Law.» 23:34). Israilning erliri uninggha Yérusalémda qatnirishishi lazim idi. □ **5:5** «jamaet chédiri» — yaki «jamaet yighilidighan chédir», yeni «ibadet chédiri».

7 Kahinlar Perwerdigarning ehde sanduqini öz jayigha, ibadetxaning ichki «kalamxana»sigha, yeni eng muqaddes jaygha élip kirip kérublarning qanatlrining astigha qoydi. □

8 Kérublarning yéyilip turghan qaniti ehde sanduqining orni üstide bolghachqa, ehde sanduqi bilen uni kótürüp turidighan baldaqnlarni yépip turatti.

9 Bu baldaqlar sanduqning tutquchlrirdin nahayiti uzun chiqip turghachqa, kalamxaning aldida turup ehde sanduqining yénidiki ikki baldaqning uchlrini körgili bolatti, biraq öyning sirtida ularni körgili bolmaytti; bu baldaqlar taki бүгүн'ge qeder shu yerde turmaqta. □

10 Ehde sanduqining ichide Musa peyghember Horeb téghida turghanda ichige salghan ikki taxtaydin bashqa héchnerse yoq idi (Israilar Misir zéminidin chiqqandin kéyin Perwerdigar ular bilen Horebde ehde tüzgenidi). □

11 Kahinlar muqaddes jaydin chiqishti (shu yerde hazir bolghan barliq kahinlar, öz nöwitige qarimay özlirini Xudagha atap pakizlighanidi); □

12 neghme-nawachi barliq Lawiylar, jümlidin Asaf, Héman, Yedutun we ularning oghulliri hem qérindashliri chekmen tonlirini kiyiship, qurban'gahning sherqide turup chang, tembur we chiltarlar chélishiwatqanidi; ular bilen bille kanay chéliwatqan yene bir yüz yigirme kahin bar idi)

13 we shundaq bolduki, kanaychilar bilen neghme-nawachilar hemmisi birdek chélip, bir awaz bilen Perwerdigargha teshekkür-hemodusana éytiwatqanda, yeni kanaylar, janglar we herxil saznlarni chélip, yuqiri awaz bilen «Perwerdigar méhribandur, özgermes muhebbiti ebedil'ebedgichidur» dep Perwerdigarni medhiyelewatqanda — shu haman ibadetxana, yeni Perwerdigarning öyi bir bulut bilen tolduruldi;

14 kahinlar eshu bulut tüpeylidin wezipilirini ötüshke turalmaytti, chünki Perwerdigarning julasi Xudaning öyini toldurghanidi.

6

1 Bu peytte Sulayman: — Perwerdigar tum qarangghuluq ichide turimen, dep éytqanidi;

2 Lékin, i *Perwerdigar*, men Séning üçhün bir heywetlik makan bolsun dep, Sen menggü turidighan bir öyni yasidim, dédi. □

3 Andin padishah burulup barliq Israil jamaitige bext tilidi; Israilning barliq jamaiti uning aldida turatti.

4 U mundaq dédi: — Israilning Xudasi Perwerdigargha teshekkür-medhiye bolghay! U Öz aghzi bilen atam Dawutqa wede qilghanidi we Öz qoli bilen uni emelge ashurdi. U eslide Dawutqa: —

□ 5:7 «kalamxana» — «eng muqaddes jay»ning yene bir atilishidur. 3:16diki izahatni köring. □ 5:9 «bügün'ge qeder...» — bu ibare shuni ispatlayduki, «Tarix-tezkire»ning xatirilirining köpinchisi ibadetxana téxi öz jayida turghan waqtda, sürgün bolushtin ilgiri yézilghan (36-bab, 11-23-ayetlerni belkim kéyinki bir xatirichi qoshup yazghan). □ 5:10 «Horeb téghi» — Sinay téghining bashqa bir ismidur. □ 5:11 «Kahinlar... özlirini Xudagha atap pakizlighanidi» — mushu «pakizlash» Tewrattiki taharet belgilimilerge emel qilishtin ibaret idi (mesilen, «Law.» 21-bab, 22:1-9ni köring).

□ 6:2 «heywetlik makan» — yene birxil terjimisi «turalghu-makan».

5 «Men Öz xelqim Israilni Misir zéminidin élip chiqqan kúndin buyan namim úchún bu yerde bir öy salay dep Israilning herqaysi qébililirining sheherliridin héchqaysisini tallimidim, yaki xelqim Israilgha hókümran bolushqa héchqaysi ademni tallimidim;

6 halbuki, Men namim shu yerde bolsun dep Yérusalémni tallidim we xelqim bolghan Israilgha hókümranliq qilsun dep Dawutni tallidim» dégenidi.

7 Emdi atam Dawutning Israilning Xudasi Perwerdigarning namigha atap bir öy sélish arzu-niyiti bar idi.

8 Biraq Perwerdigar atam Dawutqa: «Könglüngde Méning namingha bir öy yasashqa qilghan niyiting yaxshidur;

9 emma shu öyni sen yasimaysen, belki pushtungdin bolidighan oghlung, u Méning namingha atap shu öyni salidu», dégenidi.

10 Mana emdi Perwerdigar Öz sözige emel qildi. Men Perwerdigar wede qilghinidek, atamning ornini bésip, Israilning textige olturdum; Israilning Xudasi Perwerdigarning namigha atap bu öyni saldim.

11 Men bu öyde ehde sanduqini qoydum; ehde sanduqi ichide Perwerdigarning Israilar bilen tüzgen ehde *taxtiliri* bardur» dédi.

Sulayman Israil úchún dua qilidu

12 Andin Sulayman Israilning barliq jamaitige yüzlinip, Perwerdigarning qurban'gahining aldida turup qollirini kótürüp: —

13 (chünki baya Sulayman mistin uzunluqi besh gez, kengliki besh gez, égizliki úch gez kélidighan bir peshtaq yasitip, tashqiriqi hoylining otturisigha jaylashturghanidi. U ene shu peshtaq üstige chiqip turup, pütkül Israil jamaiti aldida yükünüp olturup, asman'gha qarap ghulichini yayghanidi)

14 — u mundaq dua qildi: — I Israilning Xudasi Perwerdigar! Ne asmanda ne zéminda Sendek Xuda yoqtur; Séning aldingda pütün qelbi bilen mangidighan Öz qulliring úchún ehdengde turup özgermes muhebbitingni körsitisen.

15 Chünki Sen Öz qulung atam Dawutqa bergen wedide turdung; Sen Öz aghzing bilen éytqan sözüngni mana бүгүнкүдек Öz qolung bilen wujudqa chiqarding.

16 Emdi hazir, i Israilning Xudasi Perwerdigar, Öz qulung atam Dawutqa: — «Eger séning ewladliring öz yollirigha segek bolup sen Méning aldinda mangghandek, qanunumgha emel qilip mangsila, sanga ewladingdin Israilning textide olturidighan bir zat kem bolmaydu» dep bergen wedengde turghaysen.

17 Emdi hazir, i Israilning Xudasi, Sen qulung Dawutqa éytqan sözliring emelge ashurulghay, dep ötünimen!

18 Lékin Xuda Ózi rastla yer yüzide insanlar bilen makan qilamdu? Mana, asmanlar bilen asmanlarning asmini Séni sighduralmaydighan yerde, men yasighan bu öy qandaqmu Séning makaning bolalisun?!

19 Lékin i Perwerdigar Xudayim, qulungning dua we iltijasigha qulaq sélip, qulungning Sanga kótürgen nidasi we tilikini anglighaysen.

20 Shuning bilen Öz közliringni kéche-kündüz bu öyge, yeni Sen: «Méning namimni u yerde ayan qilimen» dep éytqan jaygha kéche-kündüz tikkeysen; Öz qulungning u jaygha qarap qilghan duasigha qulaq salghaysen. □

□ 6:20 «Öz qulungning u jaygha qarap qilghan duasi» — yaki bolmisa: «öz qulungning u jay toghrisidiki duasi...»

21 Qulung we xelqing Israil bu jaygha qarap dua qilghan chaghda, ularning iltijalirigha qulaq sélip, Öz makaning qilghan asmanlardin turup anglighaysen, anglighiningda ularni kechürgeysen.

22 Eger birsi öz qoshnisigha gunah qilsa we shundaqla ishning rast-yalghanliqini békitish üçün qesem ichküzülse, bu qesem bu öydiki qurban'gahningning aldigha kelse, □

23 Sen qesemni asmanda turup anglap, amal qilip Öz bendiliring otturisida höküm chiqarghaysen; gunahı bar ademning gunahini özige qayturup, öz yolini öz béshigha yandurup, gunahsız ademni aqlap öz adilliqigha qarap uninggha heqqini bergeysen.

24 Öz xelqing Israil Séning aldingda gunah qilghini üçün düshmendin yéngilse, yamanliqidin qaytip bu öyde turup, namingni étirap qilip sanga dua bilen iltija qilsa,

25 Sen asmanda anglap, Öz xelqing Israilning gunahini kechürüp, ularni Sen ata-bowilirigha we özlirige teqdim qilghan zémin'gha qayturup kelgeysen.

26 Ular Sanga gunah qilghini üçün asman étilip yamghur yaghmaydighan qiliwétilgen bolsa, lékin ular bu jaygha qarap Sanga dua qilip namingni étirap qilip, Séning ularni qiyinchiliqqa salghining tüpeylidin öz gunahidin yénip towa qilsa,

27 Sen asmanda turup qulaq sélip, qulliringning we xelqing Israilning gunahini kechürgeysen; chünki Sen ulargha méngish kérek bolghan yaxshi yolni ögitisen we Öz xelqingge miras qilip bergen zéminning üstige yamghur yaghdurisen!

28 Eger zéminda acharchiliq ya waba bolsa, ya ziraetler dan almisa ya hal chüshse ya uni chéketkiler yaki chéketke lichinkiliri bésiwalsa, ya düshmenler ularning zémindiki sheherlirining qowuqlirigha hujum qilip qorshiwalsa, ya herqandaq apét ya késellik bolsa,

29 undaqta barliq xelqing Israil bolsun, herqandaq kishi bolsun, özige kelgen apetni we öz derdini bilip, qollirini bu öyge sunup, meyli qandaq dua yaki iltija qilsun,

30 emdi Sen turuwatqan makaning asmanda turup anglap, kechürüm qilghaysen, Sen herbir ademning qelbini bilgechke, özining yollirini özige yandurghaysen (chünki Senla, peqet Senla hemme insan balilirining qelblirini bilgüchidursen);

31 shundaq qilip, ular Sen ata-bowilirimizgha teqdim qilghan zéminda olturup ömrining hemme künliride Sendin qorqup yolliringda mangidighan bolidu.

32 Öz xelqing Israildin bolmighan, Séning ulugh naming, qudretlik qolung we sozghan biliking tüpeylidin yiraq-yiraqlardin kelgen musapir bolsa, u kélip bu öy terepke qarap dua qilsa,

33 Sen turuwatqan makaning bolghan asmanlarda uninggha qulaq sélip, u musapir Sanga nida qilip tiliginining hemmisige muwapiq qilghaysen; shuning bilen yer yüzidiki barliq eller namingni tonup yétip, Öz xelqing

□ 6:22 «Eger... ishning rast-yalghanliqini békitish üçün qesem ichküzülse...» — bundaq qesem toghruluq «Chöl.» 11:5-31ni körüng. «Qesem bu öydiki qurban'gahning aldigha kelse...» mumkinchiliki barki, Israilda mushundaq qesemlerni ichish üçün qurban'gahning aldigha kélishe kérek emes idi, peqet: «Xudaning qurban'gahi aldida qesem qilimenki...» dégendek sözler éytilghan bolsa «neq qurban'gah aldida turghandek» hésablinatti.

Israildek Sendin qorqidighan bolup, men yasighan bu öyning Séning naming bilen atalghinini bilidu. □

³⁴ Eger Séning xelqing Séning tapshuruqung bilen dühmini bilen jeng qilishqa chiqqanda, Sen tallighan bu sheherge, shundaqla men naminggha atap yasighan bu öy terepke qarap Sen Perwerdigargha dua qilsa,

³⁵ Sen asmanlarda turup ularning duasi bilen iltijasigha qulaq sélip, ularni nusretke érishtürgeysen.

³⁶ Eger ular Sanga gunah sadir qilghan bolsa (chünki gunah qilmaydighan héchkishi yoqtur) Sen ulargha ghezeplinip, ularni dühmenlirining qoligha tapshurghan bolsang, bular ularni yiray-yéqin'gha, öz zéminigha sürgün qilip élip barghan bolsa,

³⁷ lékin ular sürgün qilin'ghan yurtta es-hoshini tépip towa qilip, özi sürgün bolghan yurtta Sanga: — Biz gunah qilip, qebihlikke bérilip Sendin yüz örüp kettuq, dep yélinsa,

³⁸ — eger ularni sürgün qilghanlarning zéminida pütün qelbi we pütün jénidin Séning teripingge yéni, Sen ularning ata-bowilirigha teqdim qilghan zémin'gha, Sen tallighan sheher terepke we men naminggha atap yasighan bu öy terepke yüzini qilip dua qilsa,

³⁹ Sen turuwatqan makaning bolghan asmanlarda turup ularning duasi we iltijalirini anglap ular üçün höküm chiqirip, Öz xelqingning Sanga sadir qilghan gunahini kechürüm qilghaysen;

⁴⁰ emdi i Xudayim, Sendin ötünimen, bu yerde qilghan dualargha közüng ochuq, quliqing ding bolghay!

⁴¹ Emdi ornungdin turghin, i Perwerdigar Xuda, Sen qudritingning ipadisi bolghan ehde sanduqung bilen,

Öz aramgahinggha kirgeysen!
Kahinliring heqqaniylik bilen kiydürölsun,
Mömin bendiliring yaxshiliqingdin shadlansun!

⁴² I Perwerdigar Xuda, Özüng mesih qilghiningning yüzini yandurmighaysen;

Qulung Dawutqa körsetken özgermes muhebbitingni ésingde tutqaysen!». □

7

Sulayman ibadetxanini Xudagha béghishlaydu

¹ Sulayman duasini tügitishigila, asmandin ot chühüp köydürme qurbanliq hemde bashqa qurbanliqlarni qoymay köydürüwetti; Perwerdigarning shan-sheripi öyni toldurdi.

² Perwerdigarning shan-sheripi öyni tolduruwetkechke, kahinlar Perwerdigarning öyige kirelmidi.

³ Ot chühkenlikini we Perwerdigarning shan-sheripi öyning üstide toxtighanliqini körüp, Israillarning hemmisi tash yatquzulghan meydanda

□ **6:33** «bu öyning Séning naming bilen atalghini» — bu ibare Xudaning ibadetxanisi toghruluq «bu öy Méningkidur» we «bu öyde Méning kim ikenlikim ayan qilinidu» dégendek ikki meqsitini körsitidu.

□ **6:42** «Özüng mesih qilghining» — bu, belkim Dawutning ewladi bolghan Sulayman padishahning özi üçün qilghan duasi. Xudaning «mesih qilghini» toghruluq «Zebur» 2-küy we izahatlarini körüng. «qulung Dawutqa körsetken özgermes muhebbiting» — shühbisizki, bu ibare Xudaning Dawutqa qilghan barliq wedilirini öz ichige alidu.

yükünüp bash urup: «Perwerdigar méhribandur, Uning özgermes muhebbiti menggügiche turidu!» dep Perwerdigargha ibadet qilib teshekkür-medhiye oqushti.

⁴ Padishah we pütkül xelq Perwerdigarning aldida qurbanliqlirini sundi.

⁵ Sulayman padishah yigirme ikki ming kala, bir yüz yigirme ming qoyni qurbanliq qilib sundi. Shundaq qilib padishah we pütkül xelq Xudaning öyini *Xudagha* béghishlidi.

⁶ Kahinlar we shundaqla Perwerdigargha atighan sazlarni tutqan Lawiylar öz orunlirida turatti (padishah Dawut bu sazlarni Perwerdigarning medhiyiside ishletkili yasighanidi, u *Perwerdigargha*: «Uning özgermes muhebbiti ebedgichidir» dep medhiye oqughinida ularni ishletti); kahinlar Lawiylarning udulida turup kanay chélishatti; Israillarning hemmisi shu yerde öre turushqanidi.

⁷ Sulayman Perwerdigarning öyining aldidiki hoylisining otturisini ayrip muqeddes qilib, u yerde köydürme qurbanliqlar we inaqliq qurbanliqlirining yaghlirini sundi; chünki Sulayman yasatqan mis qurban'gah köydürme qurbanliqlar, ash hediyliri we qurbanliqlarning yaghlirini qobul qilishqa kichik keldi.

⁸ Shuning bilen u waqitta Sulayman we uning bilen bolghan pütün Israil, yeni Xamat rayonigha kirish éghizidin tartip Misir éqinighiche hemme yerlerden kelgen zor bir jamaet héyt ötküzdi. □

⁹ Sekkizinchi küni ular tentenilik bir ibadet yighilishi ötküzdi; ular yette kün qurban'gahni Xudagha atap béghishlighanidi andin ular yene yette kün héyt ötküzdi. □

¹⁰ Yettinchi ayning yigirme üçinchi küni padishah xelqni öz öy-chédirlirige qayturdi; ular Perwerdigarning Dawutqa, Sulayman'gha we Öz xelqi Israilgha qilghan yaxshiliqliri üçün qelbide shad-xuram bolup qaytip ketti.

¹¹ Shundaq qilib Sulayman Perwerdigarning öyini we padishahning ordisini yasap püttürdi. Sulaymanning könglige Perwerdigarning öyide we özining ordisida néme qilish kelgen bolsa, shu ishlarning hemmisi ongushluq pütti. □

Perwerdigar Sulayman'gha wede hem agah béridu

1Pad. 9:1-9

¹² Andin Perwerdigar kéchide Sulayman'gha ayan bolup uninggha: «Men séning duayingni anglidim we Özümgimu bu jayni «qurbanliq öyi» bolushqa tallidim.

¹³ Eger Men asmanni yanghur yaghmaydighan qilib étiwetsem yaki chéketkilerge zémindiki mehsulatlarni yep tashlashni buyrusam we yaki xelqim arisigha waba tarqitwetsem,

¹⁴ *shu chaghda* namim bilen atalghan bu xelqim özini kemter tutup, dua qilib yüzümni izlep, rezil yolliridin yansa, Men asmanda turup anglap, ularning gunahini kechürimen we zéminini saqaytimen. □

¹⁵ Emdi bu yerde qilin'ghan dualargha Méning közlim ochuq we qulaqlirim ding bolidu.

□ **7:8** «Xamat rayonigha kirish éghizidin tartip...» — yaki «Libo-Xamattin tartip...». □ **7:9** «... Yene yette kün héyt ötküzdi» — «kepiler héyti» békitilgen waqit yette kün idi. Israillar mushu waqitqa yene yette kün qoshti. □ **7:11** «orda» — bu ayette «öy» dégen söz bilen ipadiliniidu. □ **7:14** *...ularning* zéminini saqaytimen — mushu dégenlik Xudaning qehetchilik, chéketkiler we wabalar yetküzgen ziyanni eslige keltürishini körsitidu.

16 Men emdi namim menggü bu yerde ayan qilinsun dep bu öyni tallap, uni Özümgе muqeddes qildim; közümmu, qelbimmu hemishe shu yerde bolidu.

17 Sen bolsang, atang Dawutning aldimda mangghinidek senmu sanga buyrughininning hemmisige muwapiq emel qilish uchün belgilimilirim we hökümlirimni tutup aldimda mangsang,

18 Men emdi atang Dawutqa: «Israilning textide sanga ewladingdin olturushqa bir zat kem bolmaydu» dep ehde qilghinimdek, Men séning padishahliq textingni Israilning üstide mehkem qilimen.

19 Biraq eger siler Méningdin yüz örüp, Men silerning aldinglarda jakarlighan belgilimilirim we emrlirimni tashlap, bashqa ilahlarning qulluqigha kirip choqunsanglar,

20 shu chaghda Men Israilni ulargha teqdim qilghan zéminidin yulup tashlaymen; we Öz namimni körsitishke Özümgе muqeddes qilghan bu öyni nezirimdin tashlaymen we Israilni hemme xelqler arisida söz-chöchek we tapa-tenining obyékti qilimen;

21 bu öy gerche hazir ulugh bolsimu, shu zamanda uningdin ötkenlerning hemmisi qattiq heyran qiliship: «Perwerdigar bu zémin'gha we bu öyge némishqa shundaq qilghandu?» dep soraydu. □

22 Kishiler: — Chünki *zémindiki xelqler* ata-bowilirining Xudasi, yeni ularni Misir zéminidin chiqarghan Perwerdigarni tashlap, özlirini bashqa ilarhlargha baghlap, ulargha sejde qilip qulluqida bolghanliqi uchün, U bu pütkül külpetni ularning beshgha chüshürüptu, dep jawab béridu.

8

Qurulushlar we soda-sétiqlar

1Pad. 9:10-28

1 Shundaq boldiki, yigirme yil ötüp, Sulayman Perwerdigarning öyi bilen padishahning öyini yasap bolghandin kéyin,

2 u Hiram özige sowgha qilghan sheherlerni qaytidin qurup chiqti; Israillar shu yerde olturaqlashti. □

3 Sulayman Xamat-Zobah shehirige bérıp uni ishghal qildi.

4 U yene chöldiki Tadmorni we özining Xamatta qurghan barliq xezine sheherlirini yene ongshitip qurdi.

5 U yene Üstünki Beyt-Horon bilen Astinқи Beyt-Horonni sépil, baldaqliq qowuqliri bolghan qorghanlıq sheherlerge aylandurdi;

6 Baalatni, shundaqla özige xas hemme xezine sheherlirini, «jeng harwisi sheherliri»ni, atliqlarni orunlashturghan sheherlerni we Yérusalémda, Liwanda we özi soraydighan barliq zéminda xalighinini bina qildi.

7 Israildin bolmighan Hittiyar, Amoriylar, Perizziylar, Hiwiylar we Yebusiyarlardin *Israil* zéminida qélip qalghanlarning hemmisini bolsa,

□ 7:21 «bu öy gerche hazir ulugh bolsimu...» — bashqa birxil terjimisi: «bu öy bir xarabe bolidu,...»

□ 8:2 «Hiram» — yaki «Huram», yeni Turning padishahi.

8 Sulayman bularni, yeni Israillar pütünley yoqatmighan ellerning qalghan ewladirini qulluq hashagha tutti. Ular bügünki kün'giche shundaq bolup keldi. □

9 Lékin Israillardin Sulayman öz ishliri üçün héchkimni qul qilmay, belki ularni leshker, hökümdar-emeldar, harwa bilen atliqlarning serdarliri qildi.

10 Bular din padishah Sulaymanning ishligüchilerning üstige qoyghan chong nazaretchiliri bolup, ikki yüz ellik idi. □

11 Sulayman Pirewnning qizini «Dawutning shehiri» din özi uninggha saldurghan ordigha ekeltürdi; chünki u: «Ayalimning Israil padishahi Dawutning ordisida turushi muwapiq emes; chünki Perwerdigarning ehde sanduqi barghanliki jaylarning hemmisi muqeddestur», — dédi. □

12 Sulayman bu chaghda Perwerdigarning qurban'gahida, yeni *muqeddes jayning* aywanining aldigha saldurghan qurban'gahta Perwerdigargha atap köydürme qurbanliq teqdim qilatti;

13 — yeni Musa peyghemberning tapshuruqi boyiche, her küni, shabat künliride, aying birinchi künliride we her yilda üç qétim ötküzüldighan alahide héyt künliride — «pétir nan héyti», «heptiler héyti» we «kepiler héyti» diki künlerde békitilgen burchluq qurbanliqlarni qilatti. □

14 Sulayman yene atisi Dawutning belgilep bergini boyiche kahinlarning xizmetlirining we Lawiylarning burchlirining ada qilinishi üçün nöwetguruppilarni békitti; Lawiylarning her küni medhiye oqush we kahinlarning aldida xizmetlerni ada qilish burchi bar idi. Sulayman yene derwaziwenlerni nöwiti boyiche her derwazining xizmitini qilishqa békitti; chünki Xudaning adimi Dawutning buyruqi shundaq idi.

15 *Kahin-lawiylar* padishahning kahinlarga we Lawiylargha buyrughanliridin, meyl qandaq ish bolsun yaki xezinilerge dair ish bolsun bash tartmaytti.

16 Perwerdigarning öyini sélishta, öy uli sélin'ghan kündin tartip pütüküche Sulaymanning barliq gurulush ishliri puxta tamamlandi. Shundaq qilip Perwerdigarning öyi pütti.

17 Andin Sulayman Édom zéminida *Qizil déngiz* boyidiki Ezion-Geberge we Élatqa qarap mangdi.

18 Huram *padishah* öz xizmetkarliri arqiliq kémiler we déngiz yollirigha pishshiq ademlirini Sulaymanning yénigha ewetti. Ular Sulaymanning xizmetkarliri bilen bille Ofirgha bérip, u yerdin töt yüz ellik talant altun élip,

□ **8:8** «Israillar pütünley yoqatmighan eller...» — bu weqeler Yeshua peyghember zamanida bolghan. Tewrattiki «Yeshua» ni körüng. Mushu hasharchilar 13:5-16de xatirilen'genlerdin bashqa hasharchilar bolsa kérek idi. **ular bügünki kün'giche shundaq bolup keldi** — bu söz Israillar téxi öz wetinide turghan waqtida xatirilen'gen, elwette. □ **8:10** «chong nazaretchiliri... **Ikki yüz ellikidi**» — «1Pad.» 9:23de bu san besh yüz ellik déyilidu. Belki bu sanlar bashqa-bashqa waqittiki ehwallarni körsitishi mumkin. □ **8:11** «Sulayman Pirewnning qizini ... özi uninggha saldurghan ordigha ekeltürdi; chünki u: «Ayalimning Israil padishahi Dawutning ordisida turushi muwapiq emes» — uning shundaq orunlashturushining sewebi, Pirewnning qizi Yehudiy bolmighachqa we belkim Perwerdigardin qorqmighanliqi üçün idi. □ **8:13** «pétir nan héyti» — yene «ötüp kétish héyti» yaki «pasxa héyti» dep atilidu. Emeliyette «ötüp kétish héyti» «pétir nan héyti» ning birinchi künidila ötküzüldü. «kepiler héyti» — «heptiler héyti» — yeni «deslepki hosul héyti» dep atilidu.

uni padishah Sulaymanning qéshigha yetküzüp keldi. □

9

Shébaning ayal padishahi danaliqni izdep kélidu

1Pad. 10:1-3

¹ Shébaning ayal padishahi bolsa Sulaymanning dangq-shöhritini anglap, uni qiyin chigish-soallar bilen sinighili Yérusalémgha keldi. U xushbuy buyumlar, intayin tola altun we yaqut-göherler artilghan tögilerni élip, chong debdebe bilen keldi. Sulaymanning qéshigha kelgende öz könglige pükken hemme ish toghruluq uning bilen sözleshti.

² Sulayman uning hemme sorighanlirigha jawab berdi. Héchnéme Sulayman'gha qarangghu emes idi, belki hemmiside uninggha jawab berdi.

³ Shébaning ayal padishahi Sulaymanning danaliqigha, yasighan orda-saraygha,

⁴ dastixandiki taamlargha, emeldarlarning qatar-qatar olturushlirigha, xizmetkarlirining qatar-qatar turushlirigha, ularning kiygen kiyimlirige, uning saqiyliri we ularning kiygen kiyimlirige we uning Perwerdigarning öyide atap sun'ghan köydürme qurbanliqlirigha qarap, üni ichige chüshüp ketti. □

⁵ U padishahqa: — Men öz yurtumda silining ishliri we danaliqliri toghrisida anglihan xewer rast iken;

⁶ emma men kélip öz közlirim bilen körmigüche bu sözlerge ishenmigenidim; we mana, men hetta yériminimu anglimighan ikenmen; silining danaliqliri bilen beriket-bayashatliqliri men anglihan xewerdin ziyade iken.

⁷ Silining ademliiri némidégen bextlik-he! Hemişhe silining aldilirida turup danaliqlirini anglaydighan bu xizmetkarliri neqeder bextliktur!

⁸ Silidin söyün'gen, silini özi üçün Israilning textige olturghuzghan Perwerdigar Xudaliri mubarektur! Xudaliri Israilgha baghlihan muhebbiti üçün, ularni menggü mezmüt tursun dep U silini toghra höküm we adalet sürgili ular üstige padishah qıldı, dédi.

⁹ U padishahqa bir yüz yigirme talant altun, intayin köp xushbuy buyumlar we yaqut-göherlerni sowgha qıldı. Shébaning ayal padishahi Sulayman padishahqa sun'ghan shunche zor miqdardiki xushbuy buyumlar shuningdin kéyin héch körün'gen emes

¹⁰ (Ofirdin altunlarni epkélidighan Huramning xizmetkarliri we Sulaymanning xizmetkarliri yene intayin zor miqdardiki sendel yaghichini we yaqut-göherlernimu élip keldi.

¹¹ Padishah sendel yaghichidin Perwerdigarning öyi üçün we padishahning ordisi üçün pelempeyler yasap hem neghme-nawachilar üçün chiltarlar we sazlar shuningdin yasatti. Shundaq ésil sendel yaghichi Yehuda zéminida bu waqitqiche héch körülüp baqmighanidi). □

□ **8:18 «töt yüz ellik talant altun»** — 450 talant belkim 15 tonna idi. «Huram öz xizmetkarliri arqliq kémiler we déngiz yollirigha pishshiq ademlirini Sulaymanning yénigha ewetti. Ular ... Ofirgha béríp, u yerdin ... altun élip, uni padishah Sulaymanning qéshigha yetküzüp keldi» — Huramning kémiliri belkim yuqirida 17-ayette tilgha élin'ghan Ezion-Geber we Élat dégen portlarga béríp-kéletti. □ **9:4 «üni ichige chüshüp ketti»** — ibraniy tilida «uningda roh qalmidi». Démek, intayin heyran qaldi. □ **9:11 «shundaq ésil sendel yaghichi»** — yaki «undaq sazlar».

¹² Sulayman padishah Shébaning ayal padishahigha uning özige qilgan sowghiliridin ashurup sowgha tutti, ayal padishahning köngli tartqan hemmini — néme sorisa, shuni berdi; andin u xizmetkarliri bilen yolgha chiqip öz yurtigha qaytip ketti.

Sulaymanning bayliqliri

1Pad. 10:14-29

¹³ Sulayman'gha her yili keltürülgen altunning özi alte yüz atmish alte talant idi. □

¹⁴ Bu kirimdin bashqa, oqetchi-tijareтчiler, barliq ereb padishahlar we öz zeminidiki emeldarlar mu altun-kümüşlerni élip Sulayman'gha tapshuratti.

¹⁵ Sulayman padishah ikki yüz chong siparni soqturdi we her sipargha alte yüz shekel altun ketti. □

¹⁶ Shundaqla üç yüz qalqanni yapilaqlan'ghan altundin yasidi; herbir qalqanni yasashqa üç yüz shekel altun ishilitildi; padishah ularni «Liwan ormini sariyi»gha ésip qoydi. □

¹⁷ Padishah pil chishliridin chong bir text yasap, uni sap altun bilen qaplatti.

¹⁸ Textning alte qewetlik pelempiyi bar idi, uning bir altun putperisi text bilen tutuship turatti; orunduqning ikki yénida tayan'ghuchisi bar idi, herbir tayan'ghuchning yénida birdin öre turghan shirning heykili bar idi.

¹⁹ Alte qewetlik pelempeyning üstide, ong we sol teripide öre turghan on ikki shirning heykili bolup, herbir basquchning ong-sol teripide birdin bar idi; bashqa héchqandaq elde uninggha oxshash yasalghini yoq idi.

²⁰ Sulayman padishahning barliq jam-piyaliliri altundin yasalghan; «Liwan ormini Sarayi»diki barliq qacha-quchilar tawlan'ghan altundin yasalghan; Sulaymanning künliride kümüş héchnéme hésablinatti.

²¹ Chünki padishahning kémiliri Huramning xizmetkarliri bilen bille Tarshishqa bérip turatti; «Tarshish kéme»ler her üç yilda bir qétim kélip altun-kümüş, pil chishliri, maymunlar we tozlarni ekéletti. □

²² Sulayman padishah yer yüzidiki barliq padishahlardin bayliqta we danaliqta üstün idi.

²³ Xudaning Sulaymanning könglige salghan danaliqini anglash üçün yer yüzidiki barliq padishahlar uning bilen didarlishish arzusi bilen kéletti;

²⁴ kelgenlerning hemmisi öz sowghitini élip kéletti; yeni kümüş qacha-quchilar; altun qacha-quchilar; kiyim-kéchekler, dubulgha-sawutlar, tétitqular, atlar we qéchirlarni élip kéletti. Her yili ular belgiklik miqdarda shundaq qilatti. □

²⁵ We Sulaymanning jeng harwisigha qatidighan atliri üçün töt ming éghili bar idi, shuningdek on ikki ming atliq eskiri bar idi; u ularni «jeng harwisi sheherliri»ge we özi turidighan Yérusalémgha orunlashturdi. □

□ **9:13** «alte yüz atmish alte talant» — 666 talant, 22 tonna. □ **9:15** «alte yüz shekel» — 600 shekel belkim 7 kilogramgha yéqin. □ **9:16** «üch yüz shekel» — 300 shekel belkim 3.5 kilogramgha yéqin.

□ **Liwan ormini sariyi** — Sulaymanning ordisinin «Liwan ormini sariyi» dep atilishining sewebi uning qurulushida Liwandin keltürülgen chirayliq kédir yaghachlirini köp ishletkenlikten bolghanidi. Orda ichide «kédir yaghichi tüwrükidin töt qatar» bolghini üçün «ormandek» körün'gen bolsa kérek.

□ **9:21** «Tarshish» — «Tarshish» dégen isim Ispaniye, shimaliy Afrika yaki Britanniye yaki üçining hemmisini körsitidu. «Tarshish kéme» — belkim Tarshish dégen portqa bérip kélish sepirige chidamliq bolghan kémini körsiteti. □ **9:24** «tétitqular» — yaki «xushbuy buyumlar». □ **9:25** «jeng harwisigha qatidighan atliri üçün töt ming éghil» — yaki «atlar üçün töt ming éghili, jeng harwiliri we...». «on ikki ming atliq eskiri» — yaki peqet «on ikki ming atliri».

²⁶ Sulayman *Efrat* deryasidin Filistiye zéminighiche taki Misirning chégrisigha qeder bolghan barliq padishahliqlar üstidin hökümranlıq qildi.

²⁷ Padishah Yérusalémda kümüşhni tashtek köp, kédír derexlerini jenubiy tüzlengliktiki üjme derexlarige oxshash nurghun qildi. □

²⁸ Kishiler atlarni Misirdin we herqaysi yurtlardin Sulayman'gha yetküzüp bérıp turatti.

²⁹ Sulaymanning bashqa emelliri bashtin axirighiche «Natan peyghemberning bayanliri», «Shilohluq Axiyahning bishariti», shundaqla Nibatning oghli Yeroboam toghruluq «Aldin körgüchi Iddo körgün alamet körünüşler» dégen kitablarga pütülgén emesmidi? □ ■

³⁰ Sulayman Yérusalémda turup pütün Israilning üstidin qiriq yil seltenet qildi.

³¹ Sulayman ata-bowiliri arisida uxlidi; xalayıq uni atisi Dawutning shehiride depne qildi; uning oghli Rehoboam uning ornigha padishah boldi. □

10

Israil ikkige bölünüp kétidu – shimaliy qebililer Rehoboamgha qarshi chiqidu

1Pad. 12:1-24

¹ Rehoboam Sheqemge bardı; chünki pütkül Israil uni padishah tikligili Sheqemge kelgenidi.

² Nibatning oghli Yeroboam shu ishni anglighanda shundaq boldiki, Misirdin qayıtip keldi (chünki u Sulayman padishahtın qéchip Misirda turawatatti).

³ Emdi xalayıq adem ewetip uni chaqirtip keldi. Shuning bilen Yeroboam we pütkül Israil kélip Rehoboamgha: –

⁴ Silining atiliri boynimizgha salghan boyunturuqini éghir qildi. Sili emdi atiliringiz bizge qoyghan qattiq telepliri bilen éghir boyunturuqini yéniklitip bersile, silining xizmetliride bolimiz, déyishti.

⁵ U ulargha: – Hazirche qayıtip üç künden keyin andin qéshimgha yene kélinglar, dédi. Shuning bilen xelq tarilip ketti.

⁶ Rehoboam padishah öz atisi Sulayman hayat waqtida uning xizmitide toghran moysipitlarning meslihet sorap: – Bu xelqge bérıdighan jawabim toghrisida néme meslihet körsitisiler? – dédi.

⁷ Ular uninggha: – Eger sili razılıq bilen бүгүн bu xelqni xush qilip ulargha méhriban muamile körsitip, ulargha yaxshi sözler bilen jawab qilsila, ular silining barlıq künliride xizmetliride bolidu, dédi.

⁸ Lékin u moysipitlarning körsetken meslihetini qayırip qoyup, özi bilen chong bolghan, aldıda xizmitide boluwatqan yashlardin meslihet sorap

□ **9:27 «kédír derexliri»** — yaki «kédír yaghichi». Lékin bizningche Sulayman kédír yaghichini ishli-tipla qalmay, shu chiraylıq derexlerdin Yérusalém etrapigha köp tiktürdi («Top.» 2:5ni körüng). «jenubiy tüzlenglik» — ibranıy tilida «Shefelah» — bu yer ismi. □ **9:29 «Natan peyghemberning bayanliri», «Shilohluq Axiyahning bishariti» we «Aldin körgüchi Iddo körgün alamet körünüşler»** — mushu üç kitabtin hazir xewirimiz yoq. ■ **9:29** 1Pad. 11:41-43 □ **9:31 «Sulayman... ata-bowiliri arisida uxlidi»** — mushu ibare we uninggha oxshap kétidighan ibariler üstide «Padishahlar»diki «qoshumche söz»imizde toxtilimiz.

⁹ ulargha: — Manga «Silining atiliri bizge salghan boyunturuqni yénikletkeyla» dep tiligen bu xelqqa jawab bérishimiz toghruluq qandaq meslihet bérísiler? — dédi.

¹⁰ Uning bilen chong bolghan bu yashlar uninggha: — «Silining atiliri boyunturuqimizni éghir qildi, emdi sili uni bizge yénik qilghayla» dep éytqan bu xelqqa söz qilip: — «Méning chimchilAQ barmiQim atamning béliidin tomraq-tur.

¹¹ Atam silerge éghir boyunturuqni salghan, lékin men boyunturuqunqlarni téximu éghir qilimen. Atam silerge qamchilar bilen tenbih-terbiye bergen bolsa men silerge «chayanliq qamchilar» bilen tenbih-terbiye bérimen», dégeyla, — dédi.□

¹² Rehoboam padishah ulargha: «Üch kündin kéyin andin qéshimgha yene kélinglar» déginidek, Yeroboam we barliq xelq üçinchi küni uning qéshigha keldi.

¹³ Rehoboam padishah moysipitlarning meslihetini tashlap köpchilikke qat-tiqliq bilen jawab berdi.

¹⁴ U yashlarning mesliheti boyiche ulargha: — Atam silerge éghir boyunturuqni salghan, lékin men uni téximu éghir qilimen. Atam silerge qamchilar bilen tenbih bergen bolsa men silerge «chayanliq qamchilar» bilen tenbih-terbiye bérimen, dédi.

¹⁵ Shuning bilen padishah xelqning sözini anglimidi. Bu ish Xuda teripidin bolghan; chünki buning bilen Perwerdigarning Shilohluq Axiyahning wasiside Nibatning oghli Yeroboamgha éytqan sözi emelge ashurulidighan boldi.

¹⁶ Pütkül Israil padishahning ularning sözige qulaq salmighinini körgende xelq padishahqa jawab béríp: — Dawuttin bizge néme nésiwe bar? Yessening oghlida bizning héch mirasimiz yoqtur! Herbiringlar öz öy-chédirlirirlargha qayingtlar, i Israil! I Dawut, sen öz jemetinggila ige bol — dédi. Shuning bilen Israillar öz öy-chédirlirigha qaytip kétishti.□

¹⁷ Emma Yehuda sheherliride olturghan Israillargha bolsa, Yeroboam ularning üstige höküm sürdi. □

¹⁸ Rehoboam padishah baj-alwan bégi Adoramni Israillargha ewetti, lékin pütkül Israil uni chalma-késeK qilip öltürdi. U chaghda Rehoboam padishah aldirap, özining jeng harwisigha chiqip, Yérusalémgha tikiwetti.

¹⁹ Shu teriqide Israil Dawutning jemetidin yüz örüp, бүгүн'ge qeder uninggha qarshi chiqip keldi. □

11

Rehoboamning ishliri

¹ Rehoboam Yérusalémgha kélip, Israil bilen jeng qilip padishahliqni özige qayturup ekilish üçün Yehuda bilen Binyamin jemetidin bir yüz seksen ming xillan'ghan jenggiwar eskerni toplidi.

□ **10:11** «chayanliq qamchilar» — yaki bolmisa «chayanlar» dégenning néme ikenliki hazir melum emes, héch bolmighanda padishahning intayin qattiq muamilisini körsitidu, elwette. □ **10:16**

«öy-chédirlirigha qaytip kétishti» — «ibraniy tilida «öz chédirlirigha qaytip kétishti». □ **10:17** «Yehuda sheherliride olturghan Israillar» — bularning köpinchisi Yehuda we Binyamin qebililridin bolghan, elwette. Bashqa qebilidikilermy bolushi mumkin. □ **10:19** «Israil» — bu tarixta mushu yerdin bashlap adette «shimaliy padishahliq», yeni «on qebile»ni körsitidu.

2 Lékin Xudaning sözi Xudaning adimi Shémayagha kélip: —

3 «Yehudaning padishahi, Sulaymanning oghli Rehoboamga, Yehuda bilan Binyamindiki Israillargha söz qilip: —□

4 «Perwerdigar mundaq deydu: — Hujumga chiqmanglar, qérindashliringlar bilan jeng qilmanglar; herbiringlar öz öyünlargha qaytip kétinglar; chünki bu ish Mendindur», dégin» — déyildi. We ular Perwerdigarning sözlirige qulaq saldi, Yeroboamga hujum qilishtin yandi.

5 Rehoboam Yérusalémدا turatti, we Yehudada qorghanlıq sheherlerni salghuzghanidi.

6 U Beyt-Lehem, Étam, Tekoa,

7 Beyt-Zur, Sokoh, Adullam,

8 Gat, Mareshah, Zif,

9 Adorayim, Laqish, Azikah,

10 Zorah, Ayjalon, Hébronni yasatti; bularning hemmisi qorghanlıq sheherler bolup, Yehuda we Binyaminning zéminida idi. □

11 U barlıq qel'e-qorghanlarni mustehkemliidi we ularda serdarlarni teyinliidi, zapas ashliq, may we sharablarni teyyarliidi. □

12 U yene herqaysi sheherlerni köpligen qalqan we neyziler bilan qorallandurup, alamet mustehkemliwetti. Yehuda bilan Binyamin uning teripide turatti.□

13 Pütkül Israilda turuwatqan kahinlar bilan Lawiylar qaysi yurtta bolmisun uning teripide turatti.

14 Chünki Yeroboam bilan uning oghulliri Lawiylarni chetke qéqip, ularning Perwerdigarning xizmitide bolup kahinliq ötküzüşini chekligenliki üçhün, ular özlirining otlaqliri we mal-mülkini tashlap Yehuda zémin'gha we Yérusalémgha kéliskenidi

15 (chünki Yeroboam «yuqiri jaylar»diki xizmet üçhün «téke ilahliri» we özi yasighan mozay mebudlirining qulluqida bolushqa özi üçhün kahinlarni teyinligenidi). □

16 We bu Lawiylargha egiship, Israilning hemme qebililiridin könglide Israilning Xudasi Perwerdigarni séghinip-izdeshke irade tikligenler atabowilirining Xudasi bolghan Perwerdigargha qurbanliq qilish üçhün Yérusalémgha kélishti.

17 Shundaq qilip ular Yehuda padishahliqining küchini ashurup, Sulaymanning oghli Rehoboamni üç yil küchlendürdi; chünki *Yehudadikiler* üç yil Dawutning we Sulaymanning yolida mangghanidi.

□ **11:3 «Yehuda bilan Binyamindiki Israillar»** — belkim Yehuda qebilisidikiler, Binyamin qebilisidikiler (özlirini «Israillar» dep hésablighan, elwette) hem Yehuda we Binyamin yurtlirida turushluq bashqa qebililerdin kelgen Israillarni körsetse kérek. □ **11:10 «Zorah»** — yaki «Zoréah». □ **11:11 «barlıq qel'e-qorghanlar»** — belkim yuqirida tilgha élin'ghan sheherlerni, bolmisa ulardin ayrim turidighan qel'e-qorghanlarni körsitidu. □ **11:12 «uning teripide turatti»** — yaki «uningha tewe idi». □ **11:15 «yuqiri jaylar»** — Tewrattiki «Qan.» 12:5-14de we bashqa munasiwetlik yerlerde, Xuda Israillargha: Birsi Manga atap qurbanliq qilsa, peqet «Özüm tallighan jay»da qurbanliq qilsun, dep tapilaydu. Israilning tarixida Xuda mushundaq qurbanliq qilidighan birnechche jayni békitkenidi (bir waqitta peqet birla jayni békitkenidi). Biraq Israillar belkim öz qolayliqini közlep (we belkim butpereslerning ish-heriketlirini dorap) Xudaning emrini neziridin saqit qilip tagh choqqiliri qatarlıq yuqiri jaylarda Xudagha ibadet qilip qurbanliq qilghan. Buning shundaq bir xetiri bar idiki, ular etrapidiki butpereslerning tesirini qobul qilip, shu yerde herxil butlarghimu choqunup, hetta butpereslerge egiship «insan qurbanliq»larnimu qilishi mumkin we derweqe köp waqitlarda shundaq qildi (mesilen, «Ez.» 16:21, 20:26ni köring).

18 Rehoboam Mahalatni emrige aldi. Mahalat Dawutning oghli Yerimotning qizi; uning anisi Yessening oghli Éliabning qizi Abihayil idi.

19 Mahalattin Rehoboamga Yeush, Shémariya we Zaham dégen oghullar tóreldi.

20 Kéyinki waqitlarda Rehoboam yene Abshalomning *newre* qizi Maakahni emrige aldi; u uningha Abiya, Attay, Ziza we Shéloomitlarni tughup berdi.

21 Rehoboam Abshalomning *newre* qizi Maakahni emrige alghan barliq ayalliri we kénizekliridin bekrek sóyetti; chünki u jemiý on sekkiz ayal we atmish kénizekni emrige alghan; u jemiý yigirme sekkiz oghul, atmish qiz perzent körgen.

22 Rehoboam Maakahdin bolghan oghli Abiyani qérindashliri ichide hemmidin chong shahzade qilip tiklidi, chünki u uni padishahliqqa waris qilmaqchi idi.

23 Rehoboam aqilanilik bilen ish körüp, oghullirini Yehudaning barliq zéminliri we Binyaminning barliq zéminliridiki barliq qorghanliq sheherlerge orunlashturup, ularni nahayiti köp zapas ozuq-tülük bilen teminlidi; u yene ulargha nurghun xotun élip berdi.

12

Rehoboam Perwerdigargha yüz Öriydu

1Pad. 14:21-31

1 Rehoboamning padishahliqi mustehkem bolghanda, shundaqla kücheygende, shundaq boldiki, u Perwerdigarning qanun-ehkamlirini terk qildi we pütkül Israillarmu uninggha egiship ketti.

2 We ularning Perwerdigargha wapasizliq qilghini tüpeylidin, Rehoboam seltenitining beshinchi yilida shundaq boldiki, Misirning padishahi Shishak Yérusalémgha hujum qozghidi.

3 Shishak bir ming ikki yüz jeng harwisi, atmish ming atliq eskerni bashlap keldi; u özi bilen bille Misirdin élip chiqqan leshkerler, jümlidin Liwiyelikler, Sukkiylar we Éfiopiyler san-sanaqsiz idi.

4 U Yehudağa tewe bolghan qorghanliq sheherlerni ishghal qildi, andin Yérusalémgha hujum qilishqa keldi.

5 Bu chaghda Shishak sewebidin Yehuda emeldarliri Yérusalémgha yighilishqanidi; Shimaya peyghember Rehoboam we emeldarlarning yénigha kélip ulargha: — Perwerdigar mundaq deydu: — «Siler méningdin waz kechkinginlar üçhün, Menmu silerdin waz kéchip Shishakning qoligha tapshurdum» deydu, dédi.

6 Shuni anglap, Israil emeldarliri bilen padishah özlirini töwen qilip: — Perwerdigar adildur, déyishti.

7 Perwerdigar ularning özlirini töwen qilghanliqini körüp Perwerdigarning sözi Shimayagha yétip kélip: —«Ular özlirini töwen qilghaniken, Men ularni halak qilmay, belki ulargha azghine nijat körsitimen we Méning qaynap turgan ghezipim Shishakning qoli bilen Yérusalémgha tökülmeydu. □

□ 12:7 «... ulargha azghine nijat körsitimen» — yaki «...ularni bir'azdin kéyin qutquzimen» yaki «...ularni waqtinche qutquzimen».

⁸ Halbuki, ularning Manga béqinish bilan dunyadiki padishahliqlargha béqinishning qandaq perqi barliqini bilip yétishi üçün, ular Shishakqa béqindi bolidu» — déyildi.

⁹ Shuning bilan Misir padishahi Shishak Yérusalémgha hujum qilip, Perwerdigarning öyidiki xezine-bayliqlar bilan padishahning ordisdiki xezine-bayliqlarni élip ketti. U hemmisini, jümlidin Sulayman yasatqan altun sipar-qalqanlarni qoymay élip ketti.

¹⁰ Ularning ornida Rehoboam padishah mistin birmunche sipar-qalqanlar yasitip, ularni padishah ordísining kirish yolini saqlaydighan pasiban beglirining qoligha tapshurdi.

¹¹ Padishah her qétim Perwerdigarning öyige kiridighan chaghda, pasibanlar u qalqanlarni élip tutup turatti, andin ularni yene pasibanxanigha ekélip qoyushatti.

¹² Shuning bilan padishah özini töwen qilghandin kéyin, Perwerdigarning ghezipi uningdin yénip, uni tamamen yoqitiwetmidi; Yehudadikiler ichidimu az-tola yaxshi ishlar tépildi. □

¹³ Padishah Rehoboam Yérusalémda asta-asta qudret tépip, öz seltenitini süretti. Rehoboam textke chiqqan chéghida qiriq bir yashta idi; u Yérusalémda, yeni Perwerdigar Öz namini tiklesh üçün pütkül Israil qebililiri ichidin tallighan sheherde on yette yil seltenet qildi; Rehoboamning anisining ismi Naamah bolup, u Ammoniy idi.

¹⁴ Rehoboam könglide Perwerdigarni izdeshni niyet qilmighanliqi tüpeylidin rezillik qildi.

¹⁵ Rehoboamning barliq qilghan ishliri bashtin-axirighiche neseb xatiriliridiki «Shimaya peyghemberning sözliri» we «Aldin körgüchi Iddoning sözliri»de pütülgen emesmidi? Rehoboam bilan Yeroboam otturisida urushlar toxtimay bolup turatti.

¹⁶ Rehoboam ata-bowiliri arisida uxliidi, «Dawutning shehiri»ge depne qilindi. Oghli Abiya uning ornigha padishah boldi.

13

Abiya Yehuda üstige höküm süridu

1Pad. 15:1-8

¹ Padishah Yeroboamning seltenitining on sekkizinchi yili Abiya Yehudaning üstige padishah boldi.

² U Yérusalémda üç yil seltenet qildi; uning anisining ismi Mikaya bolup, u Gibéahliq Uriyelning qizi idi. Abiya bilen Yeroboam otturisida urush boldi.

³ Abiya jeng qilish üçün xillan'ghan jengchilerdin töt yüz mingni bashlap chiqti; Yeroboammu xillan'ghan batur jengchilerdin sekkiz yüz mingni bashlap chiqip, Abiyagha qarshi sep tüzüp turdi.

⁴ Abiya Efraim taghliq rayonidiki Zemarayim téghigha chiqip mundaq dédi: — «I Yeroboam we Israil xelqi, gépimge qulaq sélinglar!

□ **12:12** «Yehudadikiler ichidimu az-tola yaxshi ishlar tépildi» — yaki «Yehudadikiler azraq yaxshiliqni kórdi».

5 Bilmemsiler, Israilning Xudasi Perwerdigar «tuzluq ehde» qilip, Israilning üstidiki padishahliqni Dawutqa we uning ewladlirigha menggüge teqdim qilghan'ghu? □

6 Lékin Dawutning oghli Sulaymanning quli, Nibatning oghli Yeroboam gozghilip öz ghojisidin yüz öridi.

7 Shuning bilen bezi muttehemler, «Béliyalning baliliri» uning yénigha yighilip, Sulaymanning oghli Rehoboam bilen qarshilishishqa özlirini küchlendürdi; Rehoboam u chaghda téxi yash, sebiy balidek bolghachqa, ulargha teng kélelmidi. □

8 Emdi siler Perwerdigarning Dawutning ewladlirining qoligha tapshurghan padishahliqigha qarshi chiqip «özimizni körsitimiz» deysiler; silerning adiminglar derweqe köptur; silerde yene Yeroboam silerge yasap bergen, ilahlar dep qarilidighan altun mozaylar bar.

9 Siler Perwerdigarning kahinliri bolghan Harunning ewladliri bilen Lawiy-larni qoghliwétip, yer yüzidiki bashqa eller qilghinidek özliringlarga *xalighanche* kahin tikliwalghan emesmidinglar? Kimdekim bir torpaq we yette qozini élip kélip özümni *kahinliqqa* béghishlaymen dése, u Xuda bolmighan butlarga kahin bolalaydu!

10 Lékin biz bolsaq, Perwerdigar bizning Xudayimizdur, biz uningdin waz kechmiduq; Perwerdigarning xizmitide bolghan kahinlar bolsa Harunning ewladliridir, Lawiylar ularning xizmitide turmaqta. □

11 Ular her küni etisi-axshimi Perwerdigargha köydürme qurbanliqlarni sunup, ésil xushbuy yaqidu. Pakiz shirege «teqdim nanlar»mu tizip qoyulidu, her küni kechte ular altun chiraghdan üstidiki chiraghlarni yandurulidu; chünki biz Xudayimiz Perwerdigarning tapshuruqigha emel qilip kéliwatimiz. Biraq siler bolsanglar uningdin waz kechtinlar.

12 Qaranglar, Xuda bizni Bashlighuchi bolup biz bilen billidir; qollirigha kanay alghan, silerge hujum qilishqa signal chilishqa teyyar turidighan uning kahinlirimu biz bilen billidir. I Israil baliliri, ata-bowanglarning Xudasi bolghan Perwerdigar bilen jeng qilmanglar; chünki siler hergiz ghelibe qazinalmaysiler».

13 Lékin Yeroboam ularning arqisidin hujum qilmaq üçün böktürme qoyghanidi. Shundaqki, Israillar Yehudalarning aldi teripide idi we böktürme qoshun ularning arqa teripide saqlap turatti.

14 Yehudalar burulup qarisa, mana özliri aldi-arqidin hujumgha uchrawatatti; ular Perwerdigargha peryard kötürdi, kahinlarmu kanaylarni chaldi.

15 Buning bilen Yehudalar qattiq chuqan kötürüshti; we shundaq boldiki, Yehudalar qattiq chuqan kötürüshüwatqanda, Xuda Yeroboam bilen barliq Israillarni Abiya bilen Yehudalarning aldidin urup tere-pereng qildi.

16 Israillar Yehudalarning aldidin qachti; Xuda ularni Yehudalarning qoligha tapshurdi.

17 Abiya bilen uning ademliri Israillarni qattiq qirghin qildi; Israillardin xillan'ghan besh yüz ming esker qetl qilindi.

18 Bu chaghda Israillar töwen qilindi; Yehudadikiler ata-bowilirining Xudasi Perwerdigargha tayan'ghanliqi üçün ghelibe qazandi. □

□ **13:5 «tuzluq ehde»** — demek, tuz bilen ipadilen'gen. «Law.» 2:13 we «Chöl.» 18:19ni körüng. Tewrat we Injilda (uyghurlar arisida bolghandek) tuz bolsa «menggülük»ning, «chirimasliq»ning we «tem»ning simwolidur. □ **13:7 «Béliyal»** — Sheytanning bashqa bir ismidur. «Béliyalning baliliri» iplas ademlerni bildüridu. □ **13:10 «Lawiylar ularning xizmitide turmaqta»** — yaki «Lawiylar uning xizmitide turmaqta» — yeni Xudaning xizmitide. □ **13:18 «töwen qilindi»** — yaki «meghlup qilindi».

¹⁹ Abiya Yeroboamning keynidin qoghapladi; u uning ilkidin birqanche shehirini, yeni Beyt-El we uningga qarashliq yéza-bazarlarni, Yéshahah we uningga qarashliq yéza-bazarlarni, Efron we uningga qarashliq yéza-bazarlarni tartiwaldi.

²⁰ Yeroboam Abiyaning künliride qaytidin küchlinelmedi. Perwerdigarning uni urushi bilen u öldi.

²¹ Abiya bolsa özini qudret tapquzdi; u on töt xotun élip, yigirme ikki oghul, on alte qiz perzent kördi.

²² Abiyaning bashqa ishliri, uning mangghan yolliri we éytqan sözliri «Iddo peyghemberning tehlili»de pütülgendur.

14

Asa Yehuda üstide höküm süridu — uning étiqadi

1Pad. 15:9-12

¹ Abiya ata-bowiliri arisida uxlidi, kishiler uni «Dawut shehiri»ge depne qildi. Oghli Asa uning ornigha padishah boldi. Asa padishah bolghan künlerde on yil tinch ötti.

² Asa Xudasi Perwerdigarning neziride durus we toghra bolghanni qildi.

³ U yat ellerdin kelgen but qurban'gahlirini we «yuqiri jaylar»ni yoqitip, «but tüwrük»lerni örüp chéqip, Asherah butlirini kisip tashlidi, □

⁴ Yehudalargha ata-bowilirining Xudasi bolghan Perwerdigarni izdeshni, muqeddes qanun-emrlerni tutushni emr qildi.

⁵ U yene Yehuda zéminidiki herbir sheherlerdin «yuqiri jaylar»ni we «kün tüwrükliri»ni yoqatti. U chaghda pütün padishahliq uning hökümranliqida tinch-asayishliqta ötti. □

⁶ U yene Yehuda zéminida birnechche qorghanlıq sheherlerni saldurdi, chünki yurt-zémin aramliqta boldi; Perwerdigar uningga aramliq bergechke, shu yillarda héch urush bolmide.

⁷ U Yehudalargha: — Zémin aldimizda tinch turghanda, bu sheherlerni sépil bilen qorshalghan, munarliq, baldaqliq qowuqliri bolghan sheherler qilip qurayli; chünki biz Xudayimiz Perwerdigarni izdiginimiz üçün U tinchlik berdi; biz Uni izdep kelduq we U bizning töt etrapimizda bizge aramliq berdi, dédi. Shuning bilen ular qurulusni bashlidi we ishliri ongushluq boldi.

⁸ Asaning qoshuni bar idi; Yehuda qebilisidin qalqan we neyze bilen qorallan'ghan üç yüz ming eskiri, Binyamin qebilisidin sipar we oqya bilen qorallan'ghan ikki yüz seksen ming kishilik; ularning hemmisi batur ezimetler idi.

⁹ U chaghda Zerah isimlik bir Éfiopiy milyon kishilik qoshuni bilen üç yüz jeng harwisini bashlap, Asagha hujum qozghap Mareshahga keldi. □

¹⁰ Asa uning bilen qarshilishishqa atlandi; ular Mareshahqa yéqin Zefatah jilghisigha kélip, bir-birige qarshi sep tüzüp turushti.

¹¹ Asa Xudasi Perwerdigargha nida qilip: — I Perwerdigar, Öz bendengge yardem berseng, u küchlük bolsun, ajiz bolsun Sen üçün héchqanche ish

□ **14:3** «u yat ellerdin kelgen but qurban'gahlirini we «yuqiri jaylar»ni yoqitip...» — 11:15 we izahatini körüng. «Asherah» butlar — belkim butpereslikke béghishlan'ghan derexlikendur. Derexler belkim «ayal mebud» sheklide oyulghan yaqi neqishlen'gen bolushi mumkin idi. □ **14:5** «kün tüwrükliri» — yaqi «isriqgahlar» yaqi «quyash mebudliri». □ **14:9** «Éfiopiy» — yaqi «Hebesh» (bir milletning nami). Ibraniy tilida «Kushiy».

emes. I Perwerdigar Xudayimiz, bizge yordam qilghaysen; chünki biz Sanga tayinimiz we Séning namingda bu zor qoshun'gha qarshi atlinip chiqtuq. I Perwerdigar, Sen bizning Xudayimizdursen, insanlar Séningdin ghalip kelmisun! — dédi.□

¹² Shuning bilen Perwerdigar Asa we Yehudalar aldida Éfiopiylerni urup tiripiren qiliwetti, Éfiopiylér qachtı.

¹³ Asa öz ademleri bilen birlikte ularni taki Gerarghiche qoghlidi; Éfiopiylér shundaq yiqitildiki, ular din bir ademmu tirik qalmidi; chünki ular Perwerdigarning aldida we uning qoshuni aldida kukum-talqan qilindi. Yehudalar ghayet zor jeng ghenimetlerini qoligha élip ketti.

¹⁴ Ular yene Gerar etrapidiki barliq sheherlerge hujum qilip ishghal qildi; chünki Perwerdigardin zor bir qorqunch mushu sheherlerdikilerni basqanidi. Yehudalar yene hemme sheherni birnimu qoymay bulang-talang qildi, chünki ularda tolimu köp mal-mülük bar idi.

¹⁵ Ular yene mal baqqan charwichilarning chédir-qotanlirighimu zerb qilip, nahayiti köp qoy we tögilerni élip Yérusalémgha qaytti.

15

Azariya peyghember Asagha agah we righbet béridu; Asa uninggha emel qilidu

¹ Xudaning Rohi Odedning oghli Azariyaning üstige chüshti.

² Shuning bilen u Asa bilen körüshüşke chiqip uninggha: — I Asa, pütkül Yehudalar we Binyaminlar, manga qulaq sélinglar! Siler Perwerdigar bilen bille bolghininglarda, Umu siler bilen bille bolidu. Siler Uni izlisenglar U silerge tapquzulidu; lékin siler Uningdin waz kechsenglar U silerdin waz kéchidu.

³ Israillar uzun künlergiche heqiqiy Xuda, telim béridighan kahin we qanun-ehkamlardin juda bolup yürdi;

⁴ Lékin ular qiyinchiliqta qalghan waqitlarda Israilning Xudasi Perwerdigargha qaytip, Uni izdidi we U ulargha özini tapquzdi.

⁵ U waqitlarda chiqip-kirip turghanlarga héch aramliq bolmighan, chünki herqaysi el-yurtlar malimanchiliq ichide turatti.

⁶ Xuda ularni herxil qiyinchiliq-malimanchiliq ichide qaldurghachqa, memliket bilen memliket, sheher bilen sheher ózara soqushup weyran boldi.

⁷ Lékin siler bolsanglar, qeyser bolunglar, sozmut turup qolliringlarni boshatmanglar, chünki emelliringlarning ejir-inami bardur, dédi.

⁸ Asa bu geplerni we Oded peyghember bergén bésharetni anglighanda u dadilliship, pütün Yehuda we Binyamin zéminlirida, shundaqla Efraimning taghliq rayonlirida qolgha chüshürgen herqaysi sheherlerdiki yirginchlik butlarni yoqatti we yene Perwerdigarning öyidiki aywan aldida turghan Perwerdigar qurban'ghani yéngibashtin yasatti. □

□ 14:11 «**Öz bendenge yordem berseng, u küchlük bolsun, ajiz bolsun Sen üçün héchqanche ish emes**» — yaki «küchlükler bilen ajizlar otturisdiki jengde Séningdin bölek yordemchi yoqtur».

□ 15:8 «**Asa bu geplerni we Oded peyghember bergén bésharetni anglighanda...**» — ikki imkaniyet bar: (1) Azariya atisi Odedning ismi bilen atilatti; (2) uning atisimu Asagha bésharet bergénidi. Biz ikkinchi pikirge mayilmiz; chünki tékiste «bu geplerni we... bésharetni anglidi» déyilidu. «**yirginchlik butlar**» — ibraniy tilida «yirginchlik nersilerni».

9 U barliq Yehudalar we Binyaminlarni, shuningdek ularning arisida oltur-aqlashqan barliq Efraimiy, Manassehiy, Shiméoniy musapirlirini yig'hdí (chünki nurghun Israillar Asaning Xudasi Perwerdigarning uning bilen bille ikenlikini körgen bolup, Israildin chiqip Asa terepke ötkenidi).

10 Asaning seltenitining on beshinchi yili üçinchi ayda ular Yérusalémgha yig'hildi.

11 Shu küni ular élip kelgen jeng ghenimetliridin yette yüz buqa we yette ming qoyni Perwerdigargha atap qurbanliq qildi. □

12 Ular yene ata-bowilirining Xudasi bolghan Perwerdigarni pütün qelbi we bütün jéni bilen izdeshke bir ehde tüzüshti;

13 ehdi, Israilning Xudasi bolghan Perwerdigarni izdimigen qéri-yash, er-ayal démey hemmisi öltürülsun, déyildi. □

14 Ular yuqiri awaz bilen warqirash we kanay hem burgha chélish bilen Perwerdigargha qesem bérishiti.

15 Pütkül Yehuda jamaiti ichken qesimidin shadlandi; chünki ular pütün qelbi bilen qesem ichken bolup, Perwerdigarni tolimu telmürüp izdidi; we U ulargha Özini tapquzdi. Perwerdigar ulargha töt etrapida aramliq ata qildi. □

16 Asa padishah yene chong anisi Maaqahni yirginchlik bir «ashérah» tüwrükni yasighini üçün xanishliq mertiwisidin chüshürüwetti. Asa bu yirginchlik butni késip, ayagh astida cheylidi we Kidron jilghisida köydürüwetti. □ ■

17 «Yuqiri joylar» yoqitilmisimu, Asaning qelbi *Perwerdigargha* pütünley béghishlan'ghanidi. ■

18-19 Hem atisi hem u özi Perwerdigargha atap yasighan nersilerni, jümlidin kümüş bilen altunni we türlük qacha-quchilarni Xudaning öyige keltürdi. ■

16

Asaning ishench qilmaydighan yerliri

1Pad. 15:16-24

1 Shu waqittin tartip taki Asaning seltenitining ottuz beshinchi yilighiche urush bolup baqmidi. Asaning seltenitining ottuz altinchi yili, Israilning padishahi Baasha Yehudagha qarshi hujum qildi; héchkim Yehudaning padishahi Asa bilen bardi-keldi qilmisun dep, Ramah shehirini mehkem qilip yasidi. □

2 U waqitta Asa Perwerdigarning öyidiki xezinilerdin we padishahning ordi-sidiki xezinilerdin altun-kümüşni élip ularni Demeshqte turushluq Suriye padishahi Ben-Hadadqa ewetip we bu xewerni yetküzüp: —

3 «Méning atam bilen silining atilirining arisida bolghandek men bilen silin-ing arilirida bir ehde bolsun. Mana, silige kümüş bilen altun ewettim; emdi Israilning padishahi Baasha bilen bolghan ehdiliridin qollirini üzsile; shuning bilen u méni qamal qilishtin qol üzsün» — dédi.

□ **15:11** «shu küni ular élip kelgen jeng ghenimetliri...» — 14:14-15ni körüng. □ **15:13** «qéri-yash» — yaki «chong-kichik». □ **15:15** «tolimu telmürüp izdidi» — ibraniiy tilida «barliq intizarliq bilen izdidi». □ **15:16** «chong anisi» — mushu yerde ibraniiy tilida «anisi» bilen ipadilinidu. «xanish mertiwisi» — bu sözge qarighanda uning chong anisi Maaqah padishahliqta ikkinchi orunda turatti. ■ **15:16** 1Pad. 15:13 ■ **15:17** 1Pad. 15:14 ■ **15:18-19** 1Pad. 15:15

□ **16:1** «16-bab» — biz 15:19ni 16-bab ichige kirgüzduq.

⁴ Ben-hadad Asa padishahning sözige kirip, öz qoshunining serdarlarini Israilning sheherlirige hujum qilishqa ewetip, Ijon, Dan, Abel-mayim, Naf-talidiki barliq ambar sheherlarini béqindurdi.

⁵ Baasha bu xewerni anglap, Ramah istihkamini yasashdin qolini yighip, qurushlarning hemmisini toxtatti.

⁶ Asa padishah bolsa pütkül Yehudaning ademlarini bashlap, Baasha Ramah shehirini yasashqa ishletken tashlar bilen yaghaclarni Ramahtin toshup élip ketti. U mushularni ishletip Gébani we Mizpahni mehkem qilip yasidi.

⁷ U chaghda, aldin körgüchi Hanani Yehuda padishahi asaning yénigha kélip uninggha: — Özüng Perwerdigar Xudayinggha emes, belki Suriye padishahigha tayan'ghanliqning üçün Suriye padishahining qoshuni öz qolungdin qutuldi.

⁸ Éfiopiylar bilen Liwiyelikler chong bir qoshun emesmidi? Jeng harwiliri we atliq eskerliri intayin köp emesmidi? Lékin sen peqet Perwerdigargha tayan'ghanda, u ularni qolunggha tapshurghanidi.

⁹ Chünki Perwerdigar köngli Manga tamamen sadiq bolghanlarga yardemde bolup, Özümni qudretlik körsitey dep, közlarini pütün yer yüzide uyan-buyan yügürtidu. Sen bu ishta bek exmeqliq qilding. Emdi buningdin keyin urushlardan xalas bolalmaysen, dédi.

¹⁰ Buni anglapla Asa aldin körgüchige intayin ghezeplinip, uni zindan'gha solap qoydi; uning bu sözige qehri qaynap ketti. U shu waqitlarda xelqtin bezilirige zulum sélisheq bashlighanidi.

¹¹ Mana, Asaning qilghan ishliri bashtin axirighiche «Yehuda we Israil padishahlarining tarixnamisi»da pütülgendur. □

¹² Asaning seltenitining ottuz toqquzinchi yilida putida bir késel peyda boldi; we késili barghanséri éghirliship ketti; lékin u aghrighandimu Perwerdigarni izdimidi, belki peqet téwiplardinla yardem izdidi.

¹³ Asa seltenitining qiriq birinchi yilida öldi, ata-bowiliri arisida uxlidi.

¹⁴ Xelqler uni «Dawut shehiri»de öziq atap teyyarlitip kolighan qebrige depne qildi. Ular uni ettarlarning usuli bilen tengshelgen hertürlük dora-dermandin bolghan bir arilashma pürkelgen jinazigha yatquzdi hemde uninggha atap nurghun xushbuy yandurdi. □

17

Yehoshafat Yehudagha seltenet qilidu

¹ Ogihli Yehoshafat Asaning ornigha padishah boldi; u Israil padishahliqigha taqabil turush üçün Özini kücheytti.

² U herbiy küchlarini Yehudaning hemme qorghanlıq sheherlirige orunlash-turdi hemde Yehuda zéminigha we atisi Asa ishghal qilghan Efraimdiki herqaysi sheherlerge mudapie küchlarini turghuzdi.

³ Perwerdigar Yehoshafat bilen bille boldi, chünki u atisi Dawutning bashta yürgüzgen yollirida méngip Baal butlarini izdimidi,

⁴ belki atisining Xudasinila izdep, Uning emrliride méngip, Israillarning qilmishlarini dorimidi.

□ **16:11** «Yehuda we Israil padishahlarining tarixnamisi» — mumkinchiligi barki, bu kitab Tewrattiki «Padishahlar»dur. □ **16:14** «uninggha atap nurghun xushbuy yandurdi» — yaki «uning hörmitide chong bir gülخان yandurdi».

⁵ Shunga, Perwerdigar uning padishahlitiki hokumranliqini mustehkemlidi; pütkül Yehudadikiler uningha salam-sowghilarni sunup turdi; shuning bilan uning mal-mülki nahayiti köp, shan-shöhriti nahayiti yuqiri boldi.

⁶ U Perwerdigarning yollarida mangghachqa, gheyretlik boldi; uning üstige u Yehuda zéminidin «yuqiri jaylar»ni we Asherah butlirini yoqatti.

⁷ Uning seltenitining üçinchi yili özining emeldarliridin Ben-Hayil, Obadiya, Zekeriya, Netanel, Mikayalarni Yehudaning sheherliride xelqge telim bérishke ewetti. □

⁸ Ular bilen bille barghanlardin yene Shémaya, Netaniya, Zebadiya, Asahel, Shemiramot, Yonatan, Adoniya, Tobiya, Tob-Adoniya qatarliq birqanche Lawiylar, shundaqla yene Elishama bilen Yehoram dégen ikki kahinmu bar idi.

⁹ Ular Perwerdigarning Tewrat qanuni kitabini alghach béríp, Yehuda zéminidiki barliq sheherlerni arilap yürüp xelq arisida telim bér etti.

¹⁰ Yehudaning etrapidiki memliketlerning hemmisini Perwerdigarning qorqunchi basti we ular Yehoshafat bilen urush qilishqa pétinalmaytti.

¹¹ Filistiylerdin beziliri Yehoshafatqa sowgha-salamlar we kümüş olpanlirini tapshurdi; Ereblermu padiliridin uningha yette ming yette yüz qochqar, yette ming yette yüz téke sowgha qildi.

¹² Yehoshafat barghanséri karamet qudret tépip, Yehudada birnechche qorghan we ambar shehiri bina qildi.

¹³ U Yehudaning herqaysi sheherliride nurghun maddiy eshya zapisi tey-yarlidi; Yérusalémdimu uning zeberdes batur jengchiliri bar idi.

¹⁴ Jemetliri boyiche ularning sani töwendikiche: — Yehuda qebilisidiki mingbahliri ichide Adnah serdar bolup, batur jengchilerdin üç yüz minggha bashlamchiliq qilatti;

¹⁵ Adnahning qol astida Yehohan serdar bolup, ikki yüz seksen ming ademge bashlamchiliq qilatti; □

¹⁶ Yehohananning qol astida Zikrining oghli Amasiya bar idi; u Perwerdigargha özini atiwetken adem bolup, ikki yüz ming batur jengchige bashlamchiliq qilatti.

¹⁷ Binyamin qebilisi ichide Éliyada dégen batur bir jengchi bolup, oqya we qalqan bilen qorallan'ghan ikki yüz ming batur jengchige bashlamchiliq qilatti;

¹⁸ Éliyadaning qol astida Yehozabad bolup, jengge teyyar qoshundin bir yüz seksen ming ademge bashlamchiliq qilatti.

¹⁹ Bularning hemmisi padishahning xizmitide hazir turatti; padishahning yene pütün Yehuda zéminidiki qorghanliq sheherlerge orunlashturulghan ademliri bolsa, ularning sirtida idi. □

18

Yehoshafat Ahab bilen ittapaqdash bolidu

1Pad. 22:2-36

¹ Yehoshafatning mal-mülki nahayiti köp, shan-shöhriti nahayiti yuqiri boldi; u Ahab bilen qudiliship ittapaqlashti.

□ **17:7** «Mikayalar» — yaki «Mikalar». □ **17:15** «Yehohan» — yaki «Yohan». □ **17:19** «bularning hemmisi» — belkim 14-18-ayettiki yobashchilar we 18-ayettiki «jengge teyyar turidighanlar»ni körsitidu.

² Birnechche yildin kéyin u Ahab bilen körüşhüşke Samariyege bardı. Ahab bolsa uninggha we uning hemrahlirigha atap nurghun kala, qoy soydı; andin u uni Giléadtiki Ramotqa bille hujum qilishqa unatti.

³ Israil padishahi Ahab Yehuda padishahi Yehoshafattin: — Özliri méning bilen bille Giléadtiki Ramotqa bérishqa maqul bolamdila? — dep sorıwıdı, u: — Biz silining-méning dep ayrimaymız; méning xelqim özlirining xelqidur. Men özliri bilen bille jeng qilishqa barmay turmaymen, dep jawab berdı. □

⁴ Lékin Yehoshafat Israilning padishahigha: — Ötünimenki, бүgün awwal Perwerdigarning sözini sorap körgeyla, dédı.

⁵ Shuning bilen Israilning padishahi peyghemberlerni, yeni töt yüz ademni yighdurup ulardin: — Biz jeng qilghili Giléadtiki Ramotqa chiqsaq bolamdu, yoq? — dep sorıwıdı, ular: «Chiqqin, Xuda uni padishahning qoligha bérıdı, déyishti.□

⁶ Lékin Yehoshafat bolsa: — Bulardin bashqa yol sorighudek, Perwerdigarning birer peyghembiri yoqmıdu? — dep sorıdı.

⁷ Israilning padishahi Yehoshafatqa jawab bérıp: — Perwerdigarding yol soraydighan yene bir adem bar; lékin u méning toghramda gutluqni emes, belki daim balaı'apetni körsitip bésharet bergechke, men uni öch körimen. U bolsa Imlahning oghli Mikayadur, dédı. Yehoshafat: — I aliyliri, sili undaq démigeyla, dédı.

⁸ Andin Israilning padishahi bir chakirini qichqirıp uninggha: — Chaqqan bérıp, Imlahning oghli Mikayani chaqirtıp kel, dep buyrudı.

⁹ Emdi Israilning padishahi bilen Yehudaning padishahi Yehoshafat shahane kiyimlerini kiyishıp, Samariyening derwazisining aldidiki xamanda herbiri öz textide oturushti; ularning aldida peyghemberlerning hemmisi bésharet bermekte idi.

¹⁰ Kenanahning oghli Zedekiya bolsa özi tömürdin münggüzlerni yasap: — Perwerdigar mundaq deydu: — «Mushu münggüzler bilen Suriylerni yoqatquche üsüp ursila», dédı.

¹¹ Hemme peyghemberler shuninggha oxshash bésharet bérıp: «Giléadtiki Ramotqa chiqıp sözsiz muweppeqiyet qazınıla; chünki Perwerdigar uni padishahning qoligha tapshurıdiken», déyishti.

¹² Mikayani qichqirghili barghan xewerchi uninggha: — Mana, hemme peyghemberler birdek padishahqa yaxshi xewer bermekte; emdi ötünimen, séning sözüngmu ularningki bilen birdek bolup, yaxshi bir xewerni bergin, dédı.

¹³ Emma Mikaya: — Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, Xudayim manga néme éytssa, men shuni éytimen, dédı.

¹⁴ U padishahning aldigha kelgende padishah uningdin: — I Mikaya, jeng qilghili Giléadtiki Ramotqa chiqsaq bolamdu, yoq? — dep sorıwıdı, u uninggha jawab bérıp: — Chiqıp muweppeqiyet qazınısiler; chünki *düşmininglar*

□ **18:3** «Biz silining-méning dep ayrimaymız» — ıbraniy tilida «Men özüm sanga oxshash bolimen» dégen söz bilen ipadılınıdu. □ **18:5** «Chiqqin, Xuda uni padishahning qoligha bérıdı» —

Yehoshafat: «Awwal Perwerdigarning sözini sorap kelgeyla» deydu (4-ayet). Lékin «peyghemberler» «Perwerdigar» (ıbraniy tilida «Yehwe, Yehowah») dégen namni ishletmeı, belki «Xuda» (ıbraniy tilida «Elohim») dep ishlitıdı. Shunga Yehoshafat «peyghemberler»ning bésharetlırın qattıq guman qilghan bolsa kérek. Kéyinki ayetlerni körüng.

qollirirlargha tapshurulidu, dédi. □

¹⁵ Lékin padishah uninggha: — Men sanga qanche qétim Perwerdigarning namida rast geptin bashqisini manga éytmasliqqa qesem ichküzüshüm kérek?! — dédi.

¹⁶ Mikaya: — Men pütkül Israilning taghlarda padichisiz qoylardek tarilip ketkenlikini kördüm. Perwerdigar: «Bularning igisi yoq; bularning herbiri tinch-aman öz öyige qaytsun» dédi, — dédi.

¹⁷ Israilning padishahi Yehoshafatqa: — Mana, men silige «U méning toghramda qutluqni emes, belki haman balayi'apetni körsitip bésharet béridu», démigenmidim? — dédi.

¹⁸ Mikaya yene: — Shunga Perwerdigarning sözini anglighin; men Perwerdigarning Öz textide olturghanliqini, asmanning pütkül qoshunliri uning yénida, ong we sol teripide turghanliqini kördüm.

¹⁹ Perwerdigar: «Kim Ahabni Giléadtiki Ramotqa chiqip, shu yerde halak bolushqa aldaydu?» — dédi. Birsu undaq, birsu mundaq déyishti;

²⁰ shu waqitta bir roh chiqip Perwerdigarning aldida turup: «Men bérip alday» dédi. Perwerdigar uningdin: «Qandaq usul bilen aldaysen?» dep soriwidi,

²¹ u: «Men chiqip uning hemme peyghemberlirining aghzida yalghanchi bir roh bolimen», dédi.

Perwerdigar: «Uni aldap ilkingge alalaysen; bérip shundaq qil» — dédi. □

²² Mana emdi Perwerdigar séning bu hemme peyghemberlirining aghzigha bir yalghanchi rohni saldi; Perwerdigar séning toghrangda balayi'apet körsitip sözlidi» — dédi.

²³ Shuni anglap Kenanahning oghli Zedekiya kélip Mikayaning kachitigha birni sélip: — Perwerdigarning Rohi qaysi yol bilen mendin ötüp sanga söz qilishqa bardu?! — dédi.

²⁴ Mikaya jawab bérip: Özüngni yoshurush üçün ichkiridiki öyge yügürgen künde shuni körisen, dédi. □

²⁵ Israilning padishahi emdi: — Mikayani élip qayturup bérip, sheher hakimi Amon bilen padishahning oghli Yoashqa tapshurup,

²⁶ Ulargha tapilap: «Padishah mundaq deydu: — Uni zindan'gha solap men tinch-aman yénip kelgüchilik qiynap, nan bilen suni az-az bérip turunglar» — denglar, dep buyrudi.

²⁷ Mikaya: — Eger sen heqiqeten tinch-aman yénip kelseng, Perwerdigar méning wasitem bilen söz qilmighan bolidu, dédi. Andin u yene: — Ey jamaet, herbiringlar anglanglar, dédi.

²⁸ Israilning padishahi bilen Yehudaning padishahi Yehoshafat Giléadtiki Ramotqa chiqti.

²⁹ Israilning padishahi Yehoshafatqa: — Men bashqa qiyapetke kirip jengge chiqay; sili bolsila öz kiyimlirini kiyip chiqsila, dédi. Israilning padishahi bashqa qiyapet bilen jengge chiqti.

□ **18:14** «Chiqip muweppeqiyet qazinisiler; chünki düshmininglar qollirirlargha tapshurulidu» — shübhisizki, Mikaya bu sözni kinayilik, hejwiye teleppuz bilen éytidu. Chünki padishah derhal uningdin gumanlinip qalidu (15-ayetni körüng). □ **18:21** «Men chiqip uning hemme peyghemberlirining aghzida yalghanchi bir roh bolimen» — bu ayetlerdin bu rohning bir yalghan sözleydighan jin ikenlikini körüni. Xudaning Öz Rohi yaki perishtiliri héchqachan yalghan söz qilmaydu. Démek, Xuda jin-sheytanlarga Ahab padishahni aldashqa yol qoyidu. □ **18:24** «ichkiridiki öyge yügürgen küni» — yaki «öyding öyge yügürgen küni».

³⁰ chünki shundaq boldiki, Suriyening padishahi jeng harwisi serdarlirigha: — Chongliri yaki kichikliri bilen emes, peqet Israilning padishahi bilen soqushunglar, dep buyrudi.

³¹ We shundaq boldiki, jeng harwilirining serdarliri Yehoshafatni körgende: — Uni choqum Israilning padishahi dep, uninggha oliship hujum qilmaqchi boldi; lékin Yehoshafat peryad kötürdi, Perwerdigar uninggha yardem berdi. Xuda ularni uningdin yiraqlashturdi;

³² chünki shundaq boldiki, jeng harwilirining serdarliri uning Israilning padishahi emeslikini körgende uni qoghlimay, burulup kétip qélishiti.

³³ Emma bireylen qarisighila bir oqya étiwidi, oq Israilning padishahining sawutining mérisidin töwenki uliqidin ötüp tegdi. U harwikéshige: Harwini yandurup méni septin chiqarghin; chünki men yaridar boldum, dédi.

³⁴ U küni jeng barghanséri qattiq boldi. Padishah kechkiche Suriylarning udulida öz jeng harwisigha yölinip öre turdi. Kün pétishi bilen u öldi.

19

Yehoshafat Xudadin agah qobul qilidu

¹ Yehuda padishahi Yehoshafat aman-ésen Yérusalémdiki ordisigha qaytip keldi.

² Aldin körgüchi Hananining oghli Yehu padishah Yehoshafatning aldigha chiqip: — Séning rezillerning yordimide bolup, Perwerdigargha öch bolghanlarni söygining durusmu? Shu sewebtin Perwerdigarning ghezipi béshinggha chüshidighan boldi.

³ Halbuki, sen asherah butlirini zémindin yoqitip tashlighining we Xudani izdeshke niyet qilghining üçün sendimu yaxshiliq tépildi, dédi.

⁴ Yehoshafat Yérusalémda olturatti; kéyinki waqitlarda u xelq arisigha chiqip, Beer-Shébadin tartip Efraim taghlirighiche seper qilip, xelqni towa qildurup ata-bowilirining Xudasi Perwerdigargha yandurdi. □

⁵ U yene Yehuda tewesidiki barliq qorghanlıq sheherlerde soraqchilarni teyinliidi;

⁶ u soraqchilargha: — Öz qilghanliringlarga éhtiyatchan bolunglar; chünki silerning höküm chiqirishinglar insan üçün emes, belki Perwerdigar üçündür; siler höküm chiqarghininglarda u choqum siler bilen bille bolidu.

⁷ Emdi Perwerdigarning wehimisi köz aldinglarda bolsun; öz qilghanliringlarga éhtiyatchan bolunglar; chünki Perwerdigar Xudayimizda naheqliq yoq, yüz-xatir qilish yoq, para yéyishmu yoqtur, dédi.

⁸ Yehoshafat Lawiylardin, kahinlardin we Israil jemetlirining bashliridin bezilerni Yérusalémgha qayturup kélip, ularni Yérusalémdimu Perwerdigarning hökümlirini chiqirish we xelqning erz-dewalirini bir terep qilishqa teyinliidi. □

⁹ Yehoshafat ulargha: — Siler bu ishlarni Perwerdigarning qorqunchida bolup sadaqetlik bilen chin könglünglardin béjiringlar.

□ **19:4** «Beer-Shébadin tartip Efraim taghlirighiche» — Beer-Shéba Yehuda zémindiki eng jenubiy chégra, Efraim taghliqi bolsa shimaliy chégra idi. □ **19:8** «Perwerdigarning hökümlirini chiqirish» — yaki «Perwerdigar üçün höküm chiqirish». Bu terjime toghra bolsa, belkim ibadetxanidiki ishlarni (yeni, puqralargha ait bolmighan ishlarni) körsitishi mumkin.

¹⁰ Herqaysi sheherlerde turidighan qérindashliringlarning aldinglarga élip kelgen barliq erz-dewasi, meyli u xun dewasi bolsun, qanun-emr we hóküm-belgilimiler toghrisidiki erz-dewa bolsun, ularning Perwerdigar aldida gunahkar bolup qalmasliqi üçün, shundaqla Perwerdigarning ghezipi öz béshinglarga we qérindashliringlarning béshigha kélip qalmasliqi üçün, ularni hamam agahlandurup turunglar; shundaq qilsanglar, gunahkar bolmaysiler.

¹¹ Perwerdigargha teelluq ishlarda silerni bash kahin Amariya bashquridu; padishahqa dair ishlarda, silerni Yehuda jemetining yobashchisi Ismailning oghli Zebadiya bashquridu; silerning xizmitinglarda turidighan Lawiy-lar bar. Jasaretlik bolup ishliringlarni qilinglar we Perwerdigar ishni durus qilghuchilar bilen bille bolidu! — dédi.

20

Ajayib bir nusret

¹ Kéyinki waqitlarda shundaq boldiki, Moabiylar, Ammoniylar we Maoniy-lardin beziliri birliship kélip Yehoshafatqa hujum qilishqa chiqti.

² *Chaparmenler* kélip Yehoshafatqa: — *Ölük* dengizning u qétidin, yeni Édomdin silige hujum qilghili zor bir qoshun chiqip keldi; mana, ular Hazazon-Tamarda, dédi (Hazazon-Tamar yene «En-Gedi» depmu atilidu).

³ Buni anglighan Yehoshafat qorqup, Perwerdigarni izdeshke niyet baghlap, pütün Yehuda teweside «roza tutushimiz kérek» dep jakarlidi.

⁴ Yehudalar emdi Perwerdigardin yarem tiligili yighildi; xelq Yehudaning herqaysi sheherliridin chiqip Perwerdigardin yarem tileshe kélishti.

⁵ Yehoshafat Yehuda we Yérusalémdiki jamaet arisigha chiqip, Perwerdigar öyining yéngi hoylisining aldida öre turup

⁶ mundaq dua qilip: —

«I Perwerdigar, ata-bowilirimizning Xudasi, Sen ershte turghuchi Xuda, barliq el-memliketlarning üstidin hóküm sürgüchi emesmiding? Séning qol-ung küch-qudretke tolghandur, héchkim Séni tosalmaydu.

⁷ I Xudayimiz, Sen bu zémindiki ahalini Öz xelqing Israillar aldidin qoghlap, uni Öz dostung Ibrahimning neslige menggülük miras qilip bergen emesmiding?

⁸ Ular shu yerde turdi hem shu yerde Séning naminggha atap bir muqeddesx-ana sélip:

⁹ «Mubada béshimizgha birer balayi'apet kelse, meyli u qilich, jaza, waba, acharchiliq bolsun, qiyinchiliqta qalghan waqtimizda, mushu öy, yeni Séning aldingda turup, Sanga murajiet qilsaq (chünki Séning naming mushu öydidur), Sen anglaysen we qutquzisen» dégenidi.

¹⁰ Emdi mana, bu yerde Ammoniylar, Moabiylar we Séir téghidikiler bésip kéliwatidu! Ilgiri Israillar Misir zémininin chiqqan chaghda Sen Israillarning ulargha tajawuz qilishigha yol qoymighaniding; u chaghda Israillar ularni yoqatmay u yerdin aylinip ötken.

¹¹ Emdi qara, hazir ularning yaxshiliqimizni qandaq yol bilen qayturmaqchi boluwatqinigha! Ular bizni Sen bizge miras qilip bergen bu zémindin qoghlap chiqarmaqchi boluwatidu.

¹² I Xudayimiz, Sen ularning üstidin hóküm chiqarmamsen? Chünki bizning bizge hujum qilishqa kéliwatqan bu zor qoshun bilen qarshilashqudek

küchimiz yoq; néme qilishimiznimu bilmey qalduq; lékin bizning közimiz Sanga tikilip turmaqta» — dédi.

¹³ Bu chaghda pütün Yehuda xelqi, ularning quchaqtiki baliliri, xotun bala-chaqilirining hemmisi Perwerdigarning aldida turatti.

¹⁴ We shu peyette Perwerdigarning Rohi jamaatning otturisida turghan Lawiylardin Asafning ewladi bolghan Mattaniyaning chewrisi, Jeiyelning ewrisi, Binayaning newrisi, Zekeriyaning oghli Yahaziyelge chüshti;

¹⁵ U: — I pütün Yehuda xelqi, siler Yérusalémda turuwatqanlar we padishah Yehoshafat, qulaq sélinglar! Perwerdigar silerge mundaq deydu: — «Siler bu zor qoshundin qorqup ketmenglar we alaqqade bolup ketmenglar; chünki bu jeng silerningki emes, belki Xudaning Öziningkidur.

¹⁶ Ete ulargha hujum qilishqa chiqinglar; mana, ular Ziz dawanidin chiqip kélidu we siler ularni Yeruel chölining aldidiki jilgha éghizida uchritisiler.

¹⁷ Siler bu dörem jengde urushushunglarning hajiti bolmaydu; peqet sepke tizilip turunglar, siler bilen bille bolghan Perwerdigarning nijat-nusratini körünglar! I Yehuda, i Yérusalémdikiler, qorqmanglar, alaqqadimu bolup ketmenglar; ete ulargha hujum qilishqa chiqinglar, Perwerdigar choqum siler bilen bille bolidu!» — dédi.

¹⁸ Bu gepni anglap Yehoshafat béshini yerge tegküzüp tizlandi we barliq Yehuda xelqi hem Yérusalémdikiler Perwerdigar aldida düm yiqilip Perwerdigargha sejde qildi.

¹⁹ Kohat ewladi we Korah ewladi ichidiki Lawiylardin bolghanlar orunliridin turushup intayin küchlük awaz bilen Israilning Xudasi Perwerdigarni medhiyileshti.

²⁰ Pütün xelq etisi qaqq seherde turup Tekoa chöligé qarap atlandi; ular atlinip kétiwatqanda, Yehoshafat ornidin turup ulargha: — I Yehuda xelqi, i Yérusalémdikiler, gépimge qulaq sélinglar! Xudayinglar Perwerdigargha tayinlinglar, choqum mezmüt turghuzulisiler; Uning peyghemberlirige ishinlinglar, yolunglar choqum rawan bolidu! — dédi.

²¹ Andin u xelq bilen obdan meslihetliship, Perwerdigarning muqeddes beheywetlikini medhiyilep, Uninggha atap ghezel-küy éytidighanlarni: «Siler Perwerdigargha rehmet-teshekkür éytinglar, chünki Uning özgermes muhebbiti menggülüktur!» dep oqushqa teyinlep, qoshunning aldida mangdurdı.

□

²² Ular tentene qilip hemdusana oqushi bilen, Perwerdigar Yehuda xelqige hujum qilishqa chiqqan Ammoniylar, Moabiylar we Séir téghidikilerge pistirma qoshunni ewetip, ularni tarmar qildurdı. □

²³ Shuning bilen Ammoniylar bilen Moabiylar Séir téghidikilerge hujum qilishqa ötti, ularni birini qoymay qiriwetti; ular Séir téghidikilerni qirip tügetkendin keyin yene özliri bir-birini qirghin qilishqa chüshkenidi.

²⁴ Yehudalar chöldiki közetgahqa kélip shu zor qoshun terepke qarisa, mana géchip qutulghan birmu adem yoq bolup, hemme yerni ölük qaplap ketkenidi. □

²⁵ Yehoshafat özining ademliri bilen düshmendin olja bulang-talang qilishqa kelgende, ular ölüklér bilen bille nurghun mal-mülük we köp qimmatlik

□ **20:21** «muqeddes beheywetlikini medhiyilep...» — yaki «pak-muqeddeslikning güzelligide medhiyilep...». «Zeb.» 29:2ni körüng. Bashqa birxil terjimisi: — «shahane kiyimlerni kiyyen...». □ **20:22**

«Perwerdigar ... pistirma qoshunni ewetti,...» — mushu sirliq sözler (1) Perwerdigar Ammoniylar qatarliqlargha hujum qilishqa perishtilerni ewetti; (2) Perwerdigarning Özi ulargha ushtumtut hujum qildi, dep körsitishi mumkin. □ **20:24** «közetgah» — yaki «közet munari».

buyumlarni tapti. Ular saldurowalghanlirining toliliqidin élip kitelmey qaldi; olja shunche köp bolghachqa, uni yigihwélishqa üç kün ketti.

²⁶ Ular tötinchi küni Berakah jilghisigha yighilip, Perwerdigargha hemdusana oqup mubareklidi; shunga u yer taki bügün'ge qeder «Berakah jilghisi» dep atilip kelmekte. □

²⁷ Andin barliq Yehudadikiler we Yérusalémidikiler Yehoshafatning bashlamchiliqida xushal-xuram bolup Yérusalémgha qaytti; chünki Perwerdigar ularni düshmenliri üstidin ghalib qilip xushalliqqa chömdürgenidi.

²⁸ Ular Yérusalémgha tembur, chiltar we kanaylar chélip kélip, Perwerdigarning öyige kirdi.

²⁹ Barliq el-memliketler Perwerdigarning Israilning düshmenlirige qarshi chiqip jeng qilghanliqini anglighanda, Xudaning wehimisi ularning üstige basti.

³⁰ Shuning bilen Yehoshafatning padishahliqi tinch-asayishliqta boldi; uning Xudasi uning töt etrapini tinch qilghanidi.

³¹ Shundaq qilip Yehoshafat Yehuda üstige höküm sürdi. U textke chiqqan chaghda ottuz besh yashta idi; u Yérusalémda yigirme besh yil seltenet qildi. Uning anisingiz ismi Azubah bolup, u Shilhining qizi idi. ■

³² Yehoshafat qaymay atisi Asaning yolida méngip, Perwerdigarning neziride durus bolghanni qildi.

³³ Peqet «yuqiri jaylar»la yoqitilmighanidi; xelq téxiche köngüllirini atabowilirining Xudasigha mayil qilmighanidi.

³⁴ Yehoshafatning qalghan ishliri bolsa, mana bashtin axirighiche «Yehuda we Israil padishahlirining tarixnamisi»gha kirgüzülgen «Hananining oghli Yehuning bayan sözliri»de pütülgendur. □

³⁵ Bu ishlardin keyin Yehuda padishahi Yehoshafat tola rezil ishlarni qilghan Israil padishahi Ahaziya bilen ittapaq tüzdi.

³⁶ Yehoshafat Tarshishqa baridighan kémilerni yasashqa uning bilen shirikleshti; shu kémilerni ular Ezion-Geberde yasatti.

³⁷ U chaghda Mareshahliq Dodawahuning oghli Eliézer Yehoshafatni eyiblep uninggha bésharet bérip: — Ahaziya bilen ittapaq tüzgining üçün Perwerdigar séning yasighanliringni buzuwétidu» dédi. Derweqe, keyinki waqitlarda u kémiler buzghunchiliqqa uchrap Tarshishqa mangalmidi.

21

Yehoram Yehuda üstige höküm süridu

2Pad. 8:16-24

¹ Yehoshafat ata-bowiliri arisida uxliidi we «Dawut shehiri»de depne qilindi; oghli Yehoram uning ornigha padishah boldi.

² *Yehoramning* birnechche inisi, yeni Yehoshafatning Azariya, Yehiyel, Zekeriya, Azariyahu, Mikail we Shefatiya dégen oghulliri bar idi; ularning hemmisi Israil padishahi Yehoshafatning oghulliri idi. □

□ **20:26** «...Berakah jilghisigha yighilip, Perwerdigargha hemdusana oqup mubareklidi..» — démisekmü, «Berakah» dégenning menisi «mubareklesh» yaqi «bext-beriket tiles» dégen menide. ■ **20:31** 1Pad. 22:41-51 □ **20:34** «Yehuda we Israil padishahlirining tarixnamisi» — bu kitab Tewrattiki ushbu «Tarix-Tezkiriler» emes, biraq shübhisizki, ushbu kitabning muellipliri uningdin köp uchurlarni alghanidi. □ **21:2** «Azariyahu» — yaqi «Azariya».

³ Ularning atisi ulargha nurghun altun, kmsh we qimmatlik buyumlarni, shundaqla Yehuda zminidiki birqanche qorghanliq sheherni sowgha qildi; peqet padishahliqni bolsa, Yehoram chong oghli bolghachqa, uninggha berdi.

⁴ Yehoram atisining padishahliq textige chiqip hoquqini mustehkamlidi. Andin u barliq inilirini, shundaqla Yehudadiki birqanche emeldarlarni qilichlap qetl qildi.

⁵ Yehoram textke olturghinida ottuz ikki yashta idi; u Yrusalmda sekkiz yil seltenet qildi.

⁶ U Ahab jemetidikilerge oxshash, Israilning padishahliri mangghan yolda mangdi, chnki u Ahabning qizini emrige alghanidi; u Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi.

⁷ Biraq Perwerdigar Dawut bilen tzgen ehdisi seweblik, Dawutqa we uning ewladliriga mengg ohmeydighan bir chiragh qalduray dep, wede qilghini boyiche Dawutning jemetini yoq qilip tashlashni xalimidi.

⁸ *Yehoramning* seltentidiki knlerde domlar Yehudadin ayrilip chiqip, z aldigha zlrige hkmranliq qilidighan bir padishah tiklidi.

⁹ Yehoram, serdarliri we barliq jeng harwiliri *Jordan deryasidin* tp, kchide qozghilip chiqip, zlrini qorshiwalghan domiyarlgha we jeng harwisi serdarlirigha hujum qilip ghalib keldi.

¹⁰ Halbuki, domiylar shuningdin tiwaren Yehudagha qarshi chiqip, taki bgn'ge qeder Yehudaning hkmranliqidin ayrilip turdi. Yehoram atabowilirining Xudasi Perwerdigarni tashlighini chn Libnahliqlarmu shu chaghda uninggha qarshi chiqip uning qolidin ayrilip chiqti.

¹¹ Uning stige, Yehoram yene Yehudaning taghlirida «yuqiri jaylar»ni yasitip, Yrusalmda turuwatqanlarni buzuqchiliqqa putlashturdi, Yehudalarnimu shundaq azdurdi. □

¹² Shu waqitlarda Iliyas peyghember teripidin yzilghan bir mektup Yehoramgha tegdi, uningda mundaq dyildi: «Sning bowang Dawutning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: «Sen atang Yehoshafatning yollirida mangmay, shuningdek Yehuda padishahi Asaningmu yollirini tutmay, □

¹³ belki Israil padishahlirining yollirida mngip, Yehudalarni we Yrusalmda turuwatqanlarni xuddi Ahab jemetidikiler buzuqchiliqlar qilghandek buzuqchiliqlargha putlashturghanliqing chn, shundaqla atangning jemetidikilerni, yeni zngdin yaxshi bolghan iniliringni qetl qilghining chn,

¹⁴ Perwerdigar sning xelqingni, xotun bala-chaqiliringni we barliq mal-mlknge alamet zor zerb bilen uridu.

¹⁵ U snimu ghir wabalar bilen urup, chey-baghringni ghir kselge mup-tila qiliduki, ksiling kndin kn'ge ghirliship, cheyliring qip chiqidu» dyilgenidi.

¹⁶ Kyinki waqitlarda Perwerdigar Filistiylarning we fiopiylarning ynidiki Ereblarning rohini Yehoramgha qarshi qozghatti.

□ **21:11** «buzuqchiliqqa putlashturdi...» — mushu ayettiki «buzuqchiliq» rohiy jehettin ytilidu, dmek Perwerdigargha wapasizliq qilip butlarga choqunup ketkenlikni krsitidu. Shundaqtimu, shu chaghdiki butpereslikning jismani jehettinmu buzuqchiliq we pahishiwazliq bilen zich munasiwiti bar idi. □ **21:12** «... Iliyas peyghember teripidin yzilghan bir mektup Yehoramgha tegdi» — bu mektup Yehoramning qoligha ytip kelgen waqitta, Iliyas belkim asman'gha ktrlgen bolushi mumkin.

¹⁷ Shuning bilan ular Yehuda zéminigha zerb qilib bésip ötti we padishah ordisdiki barliq mal-mülükni bulang-talang qilib, oghulliri bilan xotunlirini tutqun qilib élip ketti; ular kenji oghli Yehoahazdin bölek oghulliridin birinimu qaldurmidi.

¹⁸ Bu weqedin kéyin Perwerdigar Yehoramni urup, üçeylirini saqaymas éghir késelge griptar qildi.

¹⁹ We shundaq boldiki, uning késili kündin-kün'ge éghirliship, ikki yil waqit ötüşke az qalghanda, késellik tüpeylidin üçeyliri téshilip chüshti, u tolimu az-ablinip öldi; uning xelqi ata-bowilirini izzetlep ulargha xushbuy yaqqandek, uninggha héchqandaq xushbuy yéqip olturmidi.

²⁰ Yehoram textke chiqqan chéghida ottuz ikki yashta idi; u Yérusalémda sekkiz yil seltenet qildi we u dunyadin ketkende héchkim uninggha qayghu-hesret chekmidi. Xalayıq uni «Dawut shehiri»ge depne qildi, lékin padishahlar qebristanliqigha depne qilmidi.

22

Ahaziya Yehuda üstige höküm süridu

2Pad. 8:25-29; 9:27-29

¹ Yérusalémda turuwatqanlar Yehoramning kenji oghli Ahaziyani uning ornigha padishah qilib tiklidi; chünki Erebler bilan bille bargahqa bésip kirgen qaraqchilar Ahaziyaning akilirini goymay öltürüwetkenidi. Shuning bilan Yehuda padishahi Yehoramning oghli Ahaziya seltenet qildi. □

² Ahaziya textke chiqqan chéghida yigirme ikki yashta idi; u Yérusalémda bir yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Ataliya bolup, Omrining *newre* qizi idi. □

³ Ahaziyamu Ahab jemetining yollirigha mangdi; chünki uning anisi uni rezillikke ündeytti.

⁴ U Ahab jemeti qilghinidek, Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi; chünki uning atisi ölgendin kéyin Ahab jemetidikiler uni halaketke élip baridighan rezil nesihetlerni béretti.

⁵ U ularning nesihitige egiship, Israil padishahi Ahabning oghli Yehoram bilan birlikte Giléadtiki Ramotqa bérıp Suriye padishahi Hazael bilen soqshti; shu chaghda Suriyler Yehoramni zeximlendürdi.

⁶ Andin Yehoram Ramahda Suriye padishahi bilen soqushqan chaghdiki jarahetlirini dawalitish üçün Yizreelge qaytti. Andin Yehoramning oghli Yehuda padishahi Azariya Ahabning oghli Yehoramning késel bolup qalghanliqi sewebidin uni yoqlighili Yizreelge bardi.

⁷ Halbuki, Ahaziyaning Yehoramni yoqlighili barghini del özini halaketke élip baridighan, Xuda békitken ish idi. Chünki u barghandin kéyin Yehoram bilan birlikte Nimshining oghli Yehugha qarshi soqushushqa chiqti. Mushu Yehu eslide Perwerdigar teripidin Ahabning jemetini yoqitish üçün mesih qilin'ghanidi.

□ **22:1** «Erebler bilan bille bargahqa bésip kirgen qaraqchilar...» — mushu ayettiki «bargah» belkim Yehudadikiler Erebler bilan qarshilishqa teyyarlinish üçün dalada tikken herbiy bargahni körsitidu. Bezi terjimanlar «sheher» dep terjime qilidu. □ **22:2** «Ahaziya textke chiqqan chéghida yigirme ikki yashta idi» — köp kona köchürmilerde «...qiriq ikki yashta idi» déyilidu. Bu qétim bezi qedimki köchürmiler we terjime nusqsigha we «2Pad.» 8:26ge asasen «yigirme ikki yash» dep terjime qilidu.

⁸ We shundaq boldiki, Yehu Xuda békitken hókümni Ahab jemetining üstige yürgüzgen waqtida, u Yehudadiki emeldarlarni we Ahaziyaning xizmitide bolghan qérindashlirining oghullirini uchritip, ularni qoymay öltürüwetti.

⁹ Yehu Ahaziyanimu izdidi; kishiler uni tutuwaldi (u Samariyege yoshurunuwalghanidi). Ular uni Yehuning aldigha apirip öltürdi. Ular uni depne qildi, chünki kishiler: «Bu dégen Perwerdigarni chin könglidin izdigen Yehoshafatning newrisidur» dégenidi. Ahaziyaning jemetide padishahliqni qoligha alghudek birer adem qalmidi.

Xanish Ataliya Yehuda üstidin hóküm süridu

2Pad. 11:1-3

¹⁰ Emdi Ahaziyaning anisi Ataliya oghlining ölgini körgende, Yehuda jemetidiki barliq shah neslini öltürüşke qozghaldi.

¹¹ Lékin padishahning qizi Yehoshébiyat öltürülüş aldida turghan padishahning oghullirining arisidin Ahaziyaning oghli Yoashni oghriliqche élip chiqip, uni we inik anisini yastuq-kirlik ambirigha yoshurup qoydi. Shundaq qilip padishah Yehoramning qizi, (yeni Ahaziyaning singlisi), *bash* kahin Yehuyadaning xotuni Yehoshébiyat Yoashni Ataliya öltürüwetmisun dep Ataliyadin yoshurup qoydi. □

¹² Andin kéyin Yoash ular bilen Perwerdigarning öyide alte yil yoshurunup turdi; u chaghda Ataliya Yehuda zéminida seltenet qilatti.

23

¹ Yettinchi yili, Yehoyada jasaretke kélip, Yerohamning oghli Azariya, Yehohananning oghli Ismail, Obedning oghli Azariya, Adayaning oghli Maaséyah we Zikrining oghli Elishafat qatarliq birqanche yüzbéshini chaqirip ular bilen ehde tüzdi. □ ■

² Ular Yehuda zéminini arilap, Yehudadiki herqaysi sheherlerdin Lawiylarni we Israıldiki chong yobashchilarni yighdi; ular Yérusalémgha kélishti.

³ Pütkül jamaat Xudaning öyide padishah bilen ehdiyleshti. Yehoyada ulargha: — Padishahning oghli Perwerdigarning Dawutning ewladliri toghruluq wede qilghinidek choqum seltenet qilidu.

⁴ Mana siler qilishinglar kérek bolghan ish shuki: — Shabat künide pasibanliq nöwiti kelgen kahinlar bilen Lawiylarning üçtin biri herqaysi derwazilarni muhapizet qilsun;

⁵ üçtin biri padishah ordisini, üçtin biri «Ul derwazisi»ni muhapizet qilsun; bashqilarning hemmisi Perwerdigar öyining hoylilirida bolsun.

⁶ Lékin kahinlar hem wezipe öteydighan Lawiylardin bölek héchkimni Perwerdigarning öyige kirgüzmisun (kahin-lawiylar pak-muqeddes dep hésablan'ghachqa kirishige bolidu). Bashqa xelqning herbiri Perwerdigar özige békitken jaylarni közet qilsun.

⁷ Lawiylarning herbiri qoligha qorallirini élip padishahni orap tursun; öz meyliche muqeddes öyge kirishke urun'ghan herkim öltürülsun; siler padishah kirip-chiqip yüginide uning yénidin ayrilmanglar, — dédi. ■

⁸ Lawiylar bilen Yehudalarning hemmisi kahin Yehoyadaning barliq tapilghanlirini beja keltürüshti. Lawiylarning herbiri shabat küni nöwetchilikke

□ **22:11** «Yehoshébiyat» — yaki «Yehoshéba». □ **23:1** «Yehoyada jasaretke kélip...» — yaki «Yehoyada özini Küchlendirüp...» ■ **23:1** 2Pad. 11:4-20 ■ **23:7** Weh. 14:1, 4, 5

kirgen we nöwetchilikdin chüshkenlerni öz yénida qaldurup qaldi; chünki kahin Yehoyada héchkimni nöwetchilikdin chüshüshke qoymidi.

⁹ Andin Yehoyada kahin Dawut padishahning Perwerdigarning öyide saqlaqliq neyze we qalqan-siparilirini yüzbéshilargha tarqitip berdi.

¹⁰ U yene köpchilikni, herbiri qoligha öz neyzisini tutqan halda, ibadetxanining ong teripidin tartip sol teripigiche, qurban'gah bilen ibadetxanini boylap padishahning etrapida turghuzdi.

¹¹ Andin ular shahzadini élip chiqip, uning béshigha tajni kiygüzüp, uninggha guwahnamilerni bérip, uni padishah qildi; Yehoyada we uning oghulliri *xushbuy may bilen* uni mesih qildi we «Padishah yashisun!» dep towlashti.

¹² Ataliya xelqlarning chépuship yürgenlikini we padishahni teriplewatqanliqini anglap, Perwerdigarning öyige kirip, köpchilikning arisigha keldi.

¹³ U qarisa, mana padishah öyning derwazisida, tüwrükning yénida turatti; padishahning yénida emeldarlar bilen kanaychilar tizilghanidi, barliq yurtning xelqi shadlinip kanay chélishatti, neghmichiler herxil sazlarini chélip, jamaetni bashlap medhiye oqutuwatatti. Buni körgen Ataliya kiyimlirini yirtip: – Asiyliq, asiyliq! – dep warqirdi.

¹⁴ Emma Yehoyada kahin qoshun'gha mes'ul bolghan yüzbéshilarni chaqirtip ulargha: – Uni sepliringlar otturisdin sirtqa chiqiriwétinglar; kimdekim uninggha egeshe qilichlansun, dep buyrudi. Chünki kahin: – Uni Perwerdigarning öyi ichide öltürmenglar, dep éytqanidi.

¹⁵ Shuning bilen ular uninggha yol boshitip berdi; u ordining «At derwazisi» bilen padishahning ordisigha kirgende *leshkerler* uni shu yerde öltürdi. □

¹⁶ Yehoyada, pütkül jamaat we padishah birlikte: «Perwerdigarning xelqi bolayli» dégen bir ehдини түzüshti.

¹⁷ Andin barliq xelq Baalning butxanisigha bérip uni buzup tashlidi; uning qurban'gahliri bilen mebudlirini chéqip pare-pare qilip, Baalning kahini Mattanni qurban'gahlarning aldida öltürdi.

¹⁸ Andin kéyin Yehoyada kahin Perwerdigarning öyidiki barliq mes'uliyetlerni Lawiy qebilisining kahinlirining qoligha tapshurdi. Kahinlarni bolsa, eslide Perwerdigarning öy ishlirigha nöwet bilen qarashqa, Perwerdigargha atap köydürme qurbanliq sunushqa Dawut teyinligenidi. Ular qurbanliqlarni Dawutning körsetmiliri boyiche, xushalxuramliq ichide neghme-nawa oqughan halda Musagha tapshurulghan Tewrat-qanunida pütülginidek sunushqa mes'ul idi.

¹⁹ Yehoyada yene Perwerdigar öyining herqaysi derwazilirigha derwaziwenlerni teyinlidiki, herqandaq ishlardin napak qilin'ghan ademler kirgüzülmeytti.

²⁰ U yene yüzbéshiliri, aqsöngekler, xelq ichidiki yolbashchilar we yurtning hemme xelqini bashlap kélip, padishahni Perwerdigar öyidin élip chüshüp, «Yuqiriqi derwaza» arqiliq ordigha ekirip, padishahliq textige olturghuzdi.

²¹ Yurtning barliq xelqi shadlinatti; ular Ataliyani qilichlap öltürgendin kéyin, sheher tinch bolup qaldi.

□ 23:15 «...uninggha yol boshitip berdi» — buning bashqa birxil terjimisi: «uni qolgha aldi».

*Yoash — yeni Yehoash — Yehudagha seltenet qilidu**2Pad. 12:1-22*

¹ Yoash textke chiqqan chéghida yette yashta idi, u Yérusalémda qiriq yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Zibiyah bolup, Beer-Shébalıq idi. □

² Yehoyada kahin hayat künliride Yoash Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilatti. □

³ Yehoyada uninggha ikki xotun élip berdi, u birqanche oghul-qız perzent kördi.

⁴ Shuningdin kéyin Yoash Perwerdigarning öyini qayta yasitish niyitige keldi,

⁵ u kahinlarnı we Lawiylarnı yighip ulargha: — Xudayinglarning öyini onglitip turush üçün Yehuda sheherlirige bérip, barlıq Israillardin yilliq iane toplanglar; bu ishni tézdin béjiringlar! — dédi. Lékin Lawiylar bu ishni béjirishke anche aldirap ketmidi. □

⁶ Buni uqqan padishah bash kahin Yehoyadani chaqirtip uninggha: — Özliri némishqa Lawiylargha Perwerdigarning quli Musa Israil jamaitige Xudaning guwahlıqi saqlaqlıq chédir üçün belgiligen bajni Yehuda we Yérusalémdin élip kélışke buyrumidila? — dédi □

⁷ (chünki eslide rezil xotun Ataliya we uning oghulliri Xudaning öyige bösüp kirip, Perwerdigarning öyidiki barlıq muqeddes buyumlarnı élip Baal but-lirigha atap teqdim qiliwetkenidi).

⁸ Shuning bilen padishah buyruq chüshürüp, bir sanduq yasitip Perwerdigar öyining derwazisining sirtigha qoyghuzdi;

⁹ andin: «Xudaning quli Musa chölde Israillarning üstige békitken bajni yighip ekilip Perwerdigargha tapshurunglar» dégen bir uqturush Yehuda bilen Yérusalém teweside chiqirildi.

¹⁰ Barlıq emeldarlar we barlıq xelq xushal halda bajni ekilip sanduq tolguche uninggha tashlıdi.

¹¹ Lawiylar pul sanduqını padishah bu ishqa mes'ul qilghan kishining aldigha ekelgende, ular baj pulining köp chüshkenlikini kökse, andin padishahning katipi bilen Bash kahinning adimi kélip pul sanduqını öngtürüp quruqdighandin kéyin, yene esli ornigha apirip qoyatti. Herküni shundaq bolup turdi; nahayiti köp pul yighildi.

¹² Padishah bilen Yehoyada pulni Perwerdigar öyidiki ish béjirgüchilerge tapshurdi; ular *buning bilen* Perwerdigarning öyini ongshash we eslige kaltürüş üçün tashchilar bilen yaghachchilarnı, tömürchiler bilen miskernı yallıdi.

¹³ Ishlemchiler toxtimay ishlidi, ongshash ishi ularning qolida ongushluq élip bérildi; shundaq qilip ular Perwerdigarning öyini eslidiki ölchem-lahiyesi boyiche yasidi, shundaqla uni tolimu puxta qilip yasap chiqti.

¹⁴ Ular ishni püttürgendin kéyin éship qalghan pulni padishah bilen Yehoyadaning aldigha ekilip tapshurdi. Ular *buning bilen* Perwerdigarning öyi

□ **24:1** «Yoash» — «Yehoash»ning bashqa shekli. □ **24:2** «Yehoyada ... hayat künliride Yoash Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilatti» — bu sözge qarighanda, Yoash Yehoyada ölgendin kéyin Perwerdigarning yolidin chiqip ketti; we derweqe shundaq boldi («2Tar.» 24:17-27ni körüng). □ **24:5** «Xudayinglarning öyini onglitip turush üçün ..., barlıq Israillardin yilliq iane toplanglar» — yaqi «Her yili Xudayinglarning öyini onglitish üçün... barlıq Israillardin iane toplanglar». □ **24:6** «Xudaning guwahlıqi saqlaqlıq chédir» — yaqi «höküm-guwahlıq chédiri» — «ibadet chédiri»ning bashqa bir atalghusi. «Perwerdigarning quli Musa ... Xudaning guwahlıqi saqlaqlıq chédir üçün belgiligen baj...» — Musaning bu buyruqi toghruluq «Mis.» 30:11-16ni körüng.

üchün herxil eswab-buyumlarni, jümlidin ibadet xizmitidiki herxil buyumlar, köydürme qurbanliqlargha munasiwetlik qacha-qucha, qazan-texsiler we herxil altun-kümüş bashqa buyumlarni yasatti. Yehoyadaning barliq künliride, ular Perwerdigarning öyide köydürme qurbanliqni daim sunup turdi.

¹⁵ Yehoyada qérip, yashaydighan yéshi toshup öldi; u ölgen chaghda bir yüz ottuz yashta idi.

¹⁶ Ular uni «Dawut shehiri»de padishahlar qatarida depne qildi, chünki u Israilgha hem Xudagha we uning öyige nisbeten nahayiti chong töhpe körsetkenidi.

¹⁷ Yehoyada ölgendin kéyin Yehudadiki yobashchilar padishahning aldigha kélip uninggha bash urdi; padishah ular körsetken meslihetni maqul kördi.

¹⁸ Ular ata-bowilirining Xudasi Perwerdigarning öyidin waz kéchip, Asherah we butlarning qulluqigha kirishti. Ularning bu gunahi seweblik Xudaning ghezipi Yehuda bilen Yérusalémdikilerning béshigha keldi.

¹⁹ Shundaq bolsimu, Perwerdigar ularni Özige yandurush üchün yenila ularning arisigha peyghemberlerni ewetti; bu peyghemberler gerche ularni agahlandurghan bolsimu, lékin ular yenila qulaq salmidi.

²⁰ U chaghda Xudaning Rohi bash kahin Yehoyadaning oghli Zekeriyagha chüshti, u xelqning aldida öre turup ulargha: — Xuda mundaq deydu: «Siler némishqa Perwerdigarning emirlirige xilapliq qilisiler? Siler héch rawajliq körmeysiler, chünki siler Perwerdigardin waz kechtinglar we Umu silerdin waz kechti», — dédi.

²¹ Xalayiq Zekeriyani öltürüshke qestlidi; axir ular uni padishahning emri boyiche Perwerdigar öyining hoylisida chalma-késeq qilip öltürüwetti.

²² Padishah Yoash Zekeriyaning atisi Yehoyadaning özige körsetken shepqi-tini yad etmek tügül, eksiche uning oghlini öltürüwetti. Zekeriya jan üzüş aldida: — Perwerdigar bu ishni nezirige élip, uning hésabini alsun! — dédi.

²³ Shu yilning axirida Suriyening qoshuni Yoashqa hujum qilip keldi; ular Yehudagha we Yérusalémgha tajawuz qilip kirip, xelq ichidiki yobashchilarni öltürüp, ulardin alghan pütün urush gheniyetlirini Demeshq padishahining aldigha élip bardı.

²⁴ Derweqe Suriye qoshunidin peqet az bir qisim eskerler kelgen bolsimu, lékin Yehudalar ata-bowilirining Xudasi Perwerdigardin waz kechkenlik üchün Perwerdigar chong bir qoshunni ularning qoligha tapshurdi; ular Yoashqa jaza ijra qildi.

²⁵ Suriyeler Yoashni tashlap ketken chaghda (chünki u qattiq aghrip qalghanidi) uning öz xizmetkarliri bash kahin Yehoyadaning oghlining qéni üchün intiqam élish kérek dep uni qestlidi; ular uni kariwitidila öltürüwetti. U shu yol bilen öldi; kishiler uni Dawut shehiride depne qilghini bilen, biraq padishahlarning qebristanliqigha depne qilmidi. □

²⁶ Uni qestligenler munular: — Ammoniy ayal Shimiyatning oghli Zabad bilen Moabiy ayal Simritning oghli Yehozabad idi.

²⁷ Yoashning oghulliri, uninggha qaritilghan qattiq we nurghun agah bésharetler, shundaqla uning Xudaning öyini yéngibashtin sélishqa dair ishliri

□ 24:25 «chünki u qattiq aghrip qalghanidi» — yaki «chünki éghir késelge chüshkenidi». Bezi terjimanlar «chünki u éghir yarilandi» dep terjime qilghini bilen, ibranıy tékiste éghir bir késel körsitilidu. «kahin Yehoyadaning oghlining qéni» — yaki «kahin Yehoyadaning oghullirining qéni».

«padishahlarning tezkiriliri» dégen kitabning izahlrigha pütülgendur. Yoashning oghli Amaziya uning ornigha padishah boldi.□

25

Amaziya Yehuda üstige höküm süridu

2Pad. 14:1-22

¹ Amaziya textke chiqqan chéghida yigirme besh yashta idi, u Yérusalémnda yigirme toqquz yil seltlen qildi. Uning anisining ismi Yehoaddan bolup, Yérusalémlıq idi.

² Amaziya Perwerdigarning neziride toghra bolghan ishlarnı qildi, lékin pütün kóngli bilen qilmıdı.

³ We shundaq boldiki, u padishahlıqını mustehkemliwalghandin kéyin padishah atisini öltürgen xızmetkarlırını tutup öltürdi.

⁴ Lékin Musagha chüshürülgen qanun kitabıda Perwerdigarning: «Ne atılarnı oghullrı üçün ölümge mehkum qilishqa bolmaydu ne oghullrı atılırı üçün ölümge mehkum qilishqa bolmaydu, belki herbiri öz gunahı üçün ölümge mehkum qılınsun» dep pütülgen emrı boyiche, u öltürgichilerning balılırını ölümge mehkum qılmıdı.

⁵ Amaziya Yehudalarnı yighıp, jemetlırige qarap pütün Yehudalarnı we Binyamınlarnı mingbéshi we yüzbéshılar astıgha békitti; u ulardın yigirme yashtın ashqanlarning sanını élıwıdı, jengge chıqalaydıghan, qolıgha neyze we qalqan alalaydıghan xıl leshkerdın üç yüz ming adem chıqtı.

⁶ U yene bir yüz talant kümüş serp qılıp Israildın yüz ming batur jengchi yalıwıdı.□

⁷ Lékin Xudanın bir adımı uning aldıgha kélip: — I padishahım, Israil qoshunını özlırı bilen bılle barghuzmıghayla; chünki Perwerdigar Israilar yaki Efraımiylarning héchqaysısı bilen bılle emes.

⁸ Hetta sılı choqum shundaq qılımen, baturane küresh qılımen désılımu, Xuda özlırını düshmen aldıda yıqıtıdı, chünki Xuda insan'gha yadım bérishkimu qadırdur, insanni yıqıtıshqımu qadırdur, dédı.

⁹ Amaziya Xudanın adımıge: — Emise men Israilning yallanma qoshunıgha bergen yüz talant kümüşni qandaq qılsam bolıdu? — dep sorıwıdı, Xudanın adımı uninggha: — Perwerdigar özlırige buningdınmu ziyade kóp bérishke qadırdur, dep jawab berdı.

¹⁰ Shuning bilen Amaziya Efraımdın özige keltürülgen yallanma qoshunı ayırıp chıqıp, öylırige qayturuwetti; shu sewebtin ular Yehudalargha bek ghezeplinıp, qattıq qehr ichide öylırige qayıt kétishtı.

¹¹ Amaziya jasarıtıni urghutup, özining xelqını bashlap «Shor wadısi»gha bérıp Séırlardı on ming ademni yoqattı. □

¹² Yehudalar yene on ming ademni tirik tutuwélip, tik yarning léwıgha apırıp, yarıdın ittırıwıdı, ularning hemmısı pare-pare qılınıp tashlandı.

□ **24:27** «padishahlarning tezkiriliri» — Tewrattiki «padishahlar» dégen kitab emes. Chünki tilgha élin'ghan tepsilatlar shu kitabta tépilmaydu. □ **25:6** «bir yüz talant kümüş» — 100 talant kümüş belkim 3400 kilogram kümüş bolushi mumkin. □ **25:11** «Amaziya jasarıtıni urghutup...» — yaki «Amaziya özini kücheytıp,...». «Séır» — Édomning ikkinchi ismi.

¹³ Halbuki, Amaziya özi bilen bille jeng qilishqa ruxset qilmay qaytu-ruwetken yallanma eskerler Samariyedin Beyt-Horun'ghiche bolghan Yehudaning herqaysi sheherlirige hujum qilip kirip üç ming ademni qirip tashlidi hem nurghun mal-mülükni bulap ketti.

¹⁴ Lékin shundaq boldiki, Amaziya Édomiyarlarni meghlup qilip qaytip kelgen chaghda u Séirlarning butlirininimu élip kélip, ularni özi üçün mebud qilip, ulargha bash urdi we ulargha xushbuy yaqti. □

¹⁵ Shu sewebtin Perwerdigarning ghezipi Amaziyaqha qozghaldi, U uning aldigha bir peyghemberni ewetti. Peyghember uninggha: — Öz xelqini séning qolungdin qutquzalmighan bu xelqning ilahlirini zadi néme dep izdeysen? — dédi.

¹⁶ We shundaq boldiki, u padishahqa téxi söz qiliwatqanda, padishah uninggha: — Biz séni padishahning meslihetchisi qilip tikligenmu? Qoy, bu gépingni! Ölgüng keldimu néme? — dédi. Shuning bilen peyghember geptin toxtidi-de, yene: — Bu ishni qilghining hem nesihitimgе qulaq salmighining üçün Perwerdigar séni yoqitishni qarar qildi, dep bilimen, — dédi.

¹⁷ Shuningdin kéyin Amaziya meslihetliship, Israilning padishahi Yehuning newrisi, Yehoahazning oghli Yoashning aldigha elchilerni mandurup: «Qéni, jeng meydanida yüz turane körüsheyli» dédi.

¹⁸ Israilning padishahi Yoash Yehudaning padishahi Amaziyaqha elchi ewetip mundaq sözlerni yetküzdi: «Liwandiki tiken Liwandiki kédir derixige söz ewetip: «Öz qizingni oghlumgha xotunluqqa bergin!» — dédi. Lékin Liwandiki bir yawayi haywan ötüp kétiwétip, tikenni dessiwetti.

¹⁹ Sen derweqe Édomning üstidin ghelibe qilding; könglüngde öz-özüngdin meghrurlinip yayrap ketting. Emdi öyüngde qalghining yaxshi; némishqa béshinggha külpet keltürüp, özüngni we özüng bilen Yehudani balagha yiqitisen?» □

²⁰ Emma Amaziya qulaq salmidi. Bu ish Xudadin keldi; chünki ular Édomning ilahlirini izdigenidi, Xuda ularni Yoashning qoligha chüshsun dep ene shundaq orunlashturghanidi.

²¹ Shuning bilen Israil padishahi Yoash jengge atlinip chiqti; ikki terep, yeni u Yehuda padishahi Amaziya bilen Beyt-Shemeshte, jeng meydanida yüz turane uchrashti.

²² Yehudaning ademliri Israilning ademliri teripidin tiripiren qilinip, her-biri öz öyige qéchip ketti.

²³ Israil padishahi Yoash Beyt-Shemeshte Yehoahazning newrisi, Yoashning oghli Yehuda padishahi Amaziyani esir qilip Yérusalémgha élip bardı; we u Yérusalémning sépilingni Efraim derwazisidin tartip burjek derwazisighiche bolghan töt yüz gezlik bir bölükini örüwetti. □

²⁴ U Xudaning öyide, Obed-Édom mes'ul bolup saqlawatqan we padishahning

□ **25:14** «... ulargha xushbuy yaqti» — yaki «... ulargha qurbanliqlarni köydürdi». □ **25:19**

«Sen derweqe ... yayrap ketting. ... némishqa ... özüngni we özüng bilen Yehudani balagha yiqitisen?» — Yehoash éytqan temsilning umumiy menisi: «Sen peqet bir tikendursen, özüm kédirdék ulugh adammen, özüngge unchiwala ishinip ketme. Séning ulugh pilaning hertürlük tasadipiylıqtın meghlup bolushi mumkin» dégendék. Gerche Yehoash padishahni «butperes kapir» dep hésablıghılı bolsimu, mushu yerde uning nesiheti toghra idi. □ **25:23** «Yehoahaz» — «Ahaziya»ning bashqıke ipadılınıshı. Bu Yehoahaz (Ahaziya) Yehuda padishahi, 25-ayettiki «Yehoahaz» emes. «töt yüz gezlik bir bölük..» — Tewratta «gez» (yaki «jeynek») qolning jeynektin barmaqning uchighiche bolghan uzunluqi, yeni 0.454 métr uzunluqi idi.

ordisidiki xezinidin tépilghan barliq altun-kümüş, qacha-quchilarni buliwaldi we képillik süpitide birnechche tutqunni élip Samariyege yénip ketti.

²⁵ Israil padishahi Yehoahazning oghli Yoash ölgendin kéyin, Yoashning oghli, Yehudaning padishahi Amaziya on besh yil ömür kördi. □

²⁶ Amaziyaning qalghan emelliri bolsa, mana ularning hemmisi bashtin axirighiche «Yehuda we Israil padishahlarining tarixnamisi»da pütülgen emesmidi? □

²⁷ Amaziya Perwerdigardin waz kechkendin bashlapla Yérusalémda beziler uni qestleshke kirishkenidi; shuning bilen u Laqish shehirige géchip ketti; lékin qestligüchiler keynidin Laqishqa adem ewetip, u yerde uni öltürdi.

²⁸ Andin ular uni atlarga artip Yérusalémgha élip bardı. U Yérusalémda atabowilirining arisida «Yehudaning shehiri»de depne qilindi. □

26

Uzziya Yehuda üstige höküm süridu

2Pad. 15:1-7

¹ Yehudaning barliq xelqi uning on alte yashqa kirken oghli Uzziyani tiklep, uni atisi Amaziyaning ornida padishah qildi □

² (padishah atisi ata-bowilirining arisida uxlighandin kéyin, Élat shehirini qaytidin yasap, Yehudagha yene tewe qilghuchi del Uzziya idi). □

³ Uzziya textke chiqqan chéghida on alte yash idi; u Yérusalémda jemiyy ellik ikki yil padishahliq qildi. Uning anisining ismi Yekoliya bolup, Yérusalémiq idi.

⁴ U atisi Amaziyaning barliq qilghanliridek Perwerdigarning neziride durus bolghanni qildi.

⁵ Xuda bergen alamet körünüşler bilen yorutulghan Zekeriya Uzziyagha telim bergechke, u hayat waqtida Uzziya Xudani izdidi; we u Perwerdigarni izdigen künlerde Xuda uning ishlirini rawan qildi.

⁶ U chiqip Filistiylerge hujum qildi we Gatning sépilini, Jabnehning sépilini we Ashdodning sépilini chaqturuwetti. Yene Ashdod etrapida, shundaqla Filistiyler arisida birnechche sheher berpa qildi.

⁷ Xuda uning Filistiyler we Gur-baalda turuwatqan Erebler bilen Maonlarga qarshi urushigha yardem berdi.

⁸ Ammoniyler Uzziyagha olpan tölidi; Uzziya tolimu qudretlik bolup, namshöhriti taki Misirning chégrisighiche tarqaldi.

⁹ Uzziya Yérusalémdiki «Burjek derwazisi»da, «Jilgha derwazisi»da we sépilning qayrilidighan yéride munarlar saldi we ularni ajayip mustehkem qildi.

¹⁰ U yene chöllerde birmunche közet munarlarini salghuzdi we köp quduqlarni kolatti; chünki uning Shefelah tüzlenglikide we égzilikte nurghun

□ 25:25 «Israil padishahi Yehoahazning oghli Yoash ölgendin kéyin, ... Amaziya on besh yil ömür kördi» — 23-ayettiki izahatni körüng. □ 25:26 «Yehuda we Israil padishahlarining tarixnamisi» — mumkinchiligi barki, bu kitab Tewrattiki «Padishahlar»dur. □ 25:28 «Yehudaning shehiri» — belkim «Dawutning shehiri»ni körsitidu. «2Pad.» 14:20ni körüng. □ 26:1 «Uzziya» — bashqa shekli «Ahaziya», «2Pad.» 14:21ni körüng. □ 26:2 «padishah ... Élat shehirini qaytidin yasap, Yehudagha yene tewe qilghuchi del Uzziya idi» — yaki «atisi öz ata-bowilirining arisida uxlighandin kéyin Uzziya Élat shehirini yasap Yehudagha yene tewe qildi».

charwisi bar idi; u yene tériqchiliqqa amraq bolghachqa, taghlarda we étiz-baghlarda *nurghun* baghwenlerni we üzümchilerni yallap ishletti. □

¹¹ Uzziyaning yene urushqa mahir qoshuni bar idi. Qoshun katip Jeiyel we emeldar Maaséyah éniqlighan san'gha asasen qisim-qisimlar boyiche bölünüp, padishahning serdarliridin biri bolghan Hananiyaning yétekchiligi astida sep bolup jengge chiqatti.

¹² Bu batur jengchiler ichidiki herqaysi jemet bashliri jemiy ikki ming alte yüz kishi idi.

¹³ Ularning yétekchiligi astidiki qoshun jemiy üç yüz yetmish yette ming besh yüz bolup, hemmisi ishta qabil, jengde mahir idi, ular padishahqa yardemliship dushman'ge hujum qilalaytti.

¹⁴ Uzziya pütkül qoshunidiki leshkerlirini qalqan, neyze, dobulgha, sawut, oqya we salghilar bilenmu qorallandurghanidi.

¹⁵ U yene Yérusalémda ustilar ijad qilghan oq béshi we yoghan tashlarni atquchi üskünlerni yasitip, ularni sépil munarlirigha we burjeklirige orunlashturghanidi. Uning nam-shöhriti yiraq-yiraqlargha ketkenidi, chünki u alamet yardemlerge érishkechke, karamet qudret tapqanidi.

¹⁶ Lékin u kücheygandin kéyin, meghrurlinip ketti we bu ish uni halaketke élip bardı. U Xudasi Perwerdigargha itaetsizlik qilip, xushbuygah üstide xushbuy yaqimen dep Perwerdigarning öyige kirdi.

¹⁷ Kahin Azariya bilen Perwerdigarning bashqa kahinliridin seksen ezimet uning arqidin kirdi;

¹⁸ Ular padishah Uzziyani tosup: — I Uzziya, Perwerdigargha xushbuy yéqish sanga tewe ish emes, belki xushbuy yéqishqa muqeddes xizmetke atalghan kahinlar bolghan, Harunning ewladlirigha mensuptur; muqeddesxanidin chiqqin, chünki itaetsizlik qilip qoydung; sen Xuda Perwerdigardin izzet tapalmaydighan bolup qalisen, dédi.

¹⁹ Uzziya qattiq ghezeplendi; u xushbuy yaqqili turghan halette, qolida bir xushbuydanni tutup turatti; u Perwerdigarning öyidiki xushbuygahning yénida turup kahinlarga ghezepliniwatqan chaghda, kahinlarning aldidila uning pishanisigha maxaw örlep chiqti.

²⁰ Bash kahin Azariya bilen bashqa kahinlar qarisa, mana, birdinla uning pishanisigha maxaw örlep chiqqanidi; ular derhal uni chiqiriwétishke itterdi; u özimu chiqip kétishke aldiridi, chünki Perwerdigar uni urghanidi.

²¹ Padishah Uzziyini taki ölgüche maxaw késili chirmiwaldi; u maxaw késili bolghachqa, ayrim bir öyde turdi; shuning bilen u Perwerdigarning öyige kirishtin mehrum qilindi. Uning oghli Yotam ordining ishilirini bashqurup, yurt soridi. □

²² Uzziyaning bashqa emelliri bolsa bashtin axirighiche Amozning oghli Yeshaya peyghember teripidin yézip qaldurulghandur.

²³ Uzziya özining ata-bowiliri arisida uxlidi; beziler: — «U maxaw bolghan adem» dégechke, u ata-bowiliri qatarida yatquzulghan bolsimu, padishahlar qebistanliqigha tewe *chetrek* bir yerlikke depne qilindi. Andin oghli Yotam uning ornigha padishah boldi.

□ **26:10 «étiz-baghlarda...»** — yaki «Karmelde...». Emma Karmel shimaliy padishahliqta. □ **26:21 «shuning bilen u Perwerdigarning öyige kirishtin mehrum qilindi»** — maxaw késilige giriptar bolghanlar «napak» dep hésablinip, muqeddes ibadetxanigha kirishke qet'iy ruxset qilinmaytti.

27

*Yotam Yehuda üstige höküm süridu**2Pad.15:32-38*

- ¹ Yotam textke chiqqan chéghida yigirme besh yashta idi; u Yérusalémda on alte yil seltenet qildi; uning anisining ismi Yerusha bolup, Zadokning qizi idi.
- ² U atisi Uzziyaning barliq qilghanliridek Perwerdigarning neziride durus bolghanni qildi (lékin u Perwerdigarning muqeddesxanisigha kirmidi). Lékin xelq yenila buzuq ishlarni qiliwerdi.
- ³ Perwerdigar öyining yuqiriqi derwazisini yasatquchi Yotam idi; u yene Ofeldiki sépildimu nurghun quruluslarni qildi. □
- ⁴ U Yehudaning taghliq rayonida sheherlarni bina qildi, ormanliqlardimu qel'e-qorghanlar we közet munarlarini yasatti.
- ⁵ U Ammoniylarning padishahi bilen urush qilip ularni yengdi; shu yili Ammoniyar uninggha üç talant kümüş, ming tonna bughday, ming tonna arpa olpan berdi; Ammoniyar ikkinchi we üçinchi yilimu uninggha oxshash olpan élip keldi. □
- ⁶ Yotam Xudasi Perwerdigar aldida yollirini toghra qilghini üçün qudret tapti.
- ⁷ Yotamning qalghan ishliri, jümlidin qilghan jengliri we tutqan yol-lirning hemmisi mana «Yehuda we Israil padishahlarining tarixnamisi»da pütülgendur. □
- ⁸ U textke chiqqan chéghida yigirme besh yashta idi; u Yérusalémda on alte yil seltenet qildi.
- ⁹ Yotam ata-bowiliri arisida uxlidi we «Dawutning shehiri»ge depne qilindi; oghli Ahaz uning ornigha padishah boldi.

28

*Ahaz Yehuda üstige höküm süridu**2Pad. 16:1-20*

- ¹ Ahaz textke chiqqan chéghida yigirme yashta idi; u Yérusalémda on alte yil seltenet qildi. U atisi Dawutqa oxshash Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilmay,
- ² Belki Israilning padishahlarining yoligha kirip mangdi; u hetta Baallargha atap mebudlarni quydurdi;
- ³ Perwerdigar Israillar zéminidin heydep chiqarghan ellerning yirginchlik gunahlarini dorap, Hinnom jilghisida küje köydürdi, özining perzentlarini ottin ötküzüp köydürdi; □
- ⁴ Yene «yuqiri jaylar»da, dönglerde we herqaysi kökergen derek astida köydürme qurbanliq qildi we küje köydürdi.

□ **27:3** «Ofel» — kona Yérusalémdiki bir qisim égiz rayon idi. □ **27:5** «üch talant kümüş» — belkim 3400 kilogram kümüş idi. «ming tonna bughday» — ibraniy tilida «on ming kor». Bir «kor» 220 litr bolushi mumkin. «ming tonna arpa» — ibraniy tilida «on ming kor». Bir «kor» 220 litr bolushi mumkin. □ **27:7** «Yehuda we Israil padishahlarining tarixnamisi» — mumkinchilik barki, bu kitab Tewrattiki «Padishahlar»dur. □ **28:3** «Hinnom jilghisi» — ibraniy tilida «Ge-Hinnom», ereb tilida «jehennem». Bu yirginchlik jay toghruluq «Yer.» 17:31-32ni we izahatlarini körüng. «küje köydürdi» — yaki «qurbanliqlarni köydürdi». «perzentlarini ottin ötküzüp köydürdi» — belkim Ahazning perzentlarini insan qurbanliqi qilghanliqini körsitishi mumkin.

⁵ Shunga, uning Xudasi Perwerdigar uni Suriye padishahining qoligha tapshurdi; Suriyler uni tarmar keltürüp, Yehudadin nurghun xelqni tutqun qilip Demeshqge élip ketti. Xuda yene uni Israil padishahining qoligha tapshurdi, Israil padishahi *Yehudada* chong qirghinchiliq élip bardı.

⁶ Remaliyaning oghli Pıkah Yehudada bir kün ichide bir yüz yigirme ming ademni öltürdi, ularning hemmisi ezimetler idi; buning sewebi, ular ata-bowilirining Xudasi Perwerdigardin waz kechkenidi.

⁷ Zikri isimlik bir Efraimiy ezimet bar idi; u padishahning oghli Maasiyahani, ordining bash ghojidari Azrikam we padishahning bash weziri Elkahni qetl qildi.

⁸ Israillar öz qérindashliridin ikki yüz ming ayal, oghul-qız balılarnı tutqun qilip élip ketti; ular yene Yehudadin nurghun urush gheniyetlirini bulang-talang qilip Samariyege eketti.

⁹ Lékin u yerde Perwerdigarning Oded isimlik bir peyghembiri bar idi; u Samariyege qaytip kelgen qoshunning aldigha chiqip ulargha: — Qaranglar, ata-bowanglarning Xudasi Perwerdigar Yehudalarnı achchiqida silerning qolunglarga tapshurdi we siler pelekke yetken qehri-ghezep bilen ularni öltürdünglar.

¹⁰ Emdi siler yene Yehudalar bilen Yérsalémiqlarnı mejburiy özünglarga quldidek qilmaqchi boluwatisiler. Lékin siler özünglarmu Xudayinglar Perwerdigar aldida gunah-itaetsizlikler ötküzdunglarghu?

¹¹ Emdi gépimge qulaq sélinglar! Qérindashliringlardin tutqun qilip kelgenlerni qayturuwétinglar, chünki Perwerdigarning qattiq ghezipi béshinglarga chüshey dep qaldi, dédi.

¹² Shuning bilen Efraimlarning birqanche yolbashchiliri, yeni Yohananning oghli Azariya, Meshillimotning oghli Berekiya, Shallumning oghli Hezekiya we Hadlayning oghli Amasa qozghilip chiqip jengdin qaytip kelgen qoshunni tosuwélip

¹³ ulargha: — Bu tutqunlarnı bu yerge élip kirsenglar bolmaydu; bizning Perwerdigarning aldida gunahimiz turup, yene téximu köp gunahlar we itaetsizliklerni aynitmaqchimusiler? Chünki bizning itaetsizlikimiz hélimu intayin éghirdur, Israilning béshigha otluq qehr-ghezep chüshey dep qaldi, dédi.

¹⁴ Shuning bilen leshkerler tutqunlar bilen urush gheniyetlirini yolbashchilar we pütkül jamaet aldida qaldurup qoydi.

¹⁵ Yuqirida ismi tilgha élin'ghan kishiler qozghilip, tutqunlarnı bashlap chiqti, urush gheniyetliri ichidin kiyim-kéчек we ayaghlarnı ularning arisidiki barlıq yalingach, yalang ayagh turghanlarga kiygüzüp, hemmisini yémek-ichmek bilen ghizalandurdi, üstibashlirini maylıdi, barlıq ajizlarnı ésheklerge mindürüp, hemmisini «Xorma derexliri shehiri» dep atilidighan Yérixogha, öz qérindashlirining qéshigha apirip qoydi, andin Samariyege qaytti.

¹⁶ Bu chaghda Ahaz padishah Asuriyening padishahlirigha yadrem tilep adem ewetti,

¹⁷ chünki Édomiylar yene Yehudagha hujum qilip nurghun ademni tutqun qilip ketkenidi.

¹⁸ Filistiylernu Shefelah tüzlenglikidiki we Yehudaning jenubidiki sheherlerge tajawuz qilip kirip, Beyt-Shemesh, Ayjalon, Gederot, Sokoh we Sokohqa tewe yéza-qishlaqlarnı, Timnah we Timnahqa tewe yéza-qishlaqlarnı, Gimzo we Gimzogha tewe yéza-qishlaqlarnı ishghal qilip, shu yerlerge jaylashqanidi.

¹⁹ Perwerdigar Yehudaning padishahi Ahaz tüpeylidin Yehudani xorluqqa qaldurdi; chünki Ahaz Yehudani itaetsilikke éziqturdi we özi Perwerdigargha éghir asiyliq qildi.

²⁰ Asuriyening padishahi Tiglat-Pilneser derweçe uning yénigha keldi, lékin yardem bérishning ornigha, uninggha köp awarichiliklerni keltürdi.

²¹ Chünki Ahaz Perwerdigarning öyidin, padishahning ordisidin, shundaqla emeldarlarning öyliridin köp mal-dunyani chiqirip, Asuriye padishahigha bergen bolsimu, lékin uninggha héch paydisi bolmide.

²² Mushundaq intayin müshkül peytte bu padishah Ahaz Perwerdigar aldida téximu éghir qebihlikke chöküp ketti.

²³ U özini meghlup qilghan Demeshqning ilahlirigha qurbanliq sundi, chünki u: «Suriyening padishahlrining ilahliri ulargha yardem qildi, shunga menmu ulargha qurbanliq sunup, ularni mangimu yardem bérédighan qilmen» dédi. Lékin eksiche bu butlar uning özini, shundaqla barliq Israillarni halaketke élip bardı. □

²⁴ Ahaz Perwerdigarning öyidiki eswab-buyumlarni yighip élip chiqip, ularni késip-ézip pare-pare qiliwetti; we Perwerdigarning öyining derwazilirini péchetliwetti. Hem özi üçün Yérusalémning herbir doqmushida qurban'gahlarni salghuzdi.

²⁵ U yene Yehudaning herqaysi sheherliride bashqa ilahlargha xushbuy yéqish üçün «yuqiri jaylar»ni salghuzdi, shundaq qilip ata-bowilirining Xudasi Perwerdigarning ghezipi qozghaldi.

²⁶ Mana, uning qalghan ishliri, jümlidin barliq tutqan yolliri bashtin-axirighiche «Yehuda we Israil padishahlrining tarixnamisi»da pütülgendur.

²⁷ Ahaz ata-bowiliri arisida uxldi; kishiler uni Yérusalém shehirige depne qildi, lékin uni Israil padishahlrining qebristanliqigha depne qilmide. Oghli Hezekiya uning ornigha padishah boldı.

29

Hezekiya höküm süridu; u muqeddesxanini tazilaydu

¹ Hezekiya textke chiqqan chéghida yigirme besh yashta idi; u Yérusalémde yigirme toqquz yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Abiya bolup, Zekeriyaning qizi idi. □

² Hezekiya atisi Dawut barliq qilghanliridek, Perwerdigarning neziride durus bolghanni qildi.

³ U textke chiqqan birinchi yilining birinchi éyida Perwerdigar öyining derwazilirini achturup, yéngibashtin yasatti.

⁴ U kahinlar bilen Lawiylarni Xudaning öyige chaqirip kélip, *aldinqi* hoylisining meydanining sherq teripige yighip,

⁵ ulargha: — I Lawiylar, gépimge qulaq sélinglar; özünglarni Xudagha atap pakizlanglar we ata-bowanglarning Xudasi Perwerdigarning öyini uninggha muqeddes qilip pakizlanglar, muqeddesxanidin barliq paskina nersilerni chiqirip tashlanglar.

□ 28:23 «özini meghlup qilghan Demeshqning ilahliri» — bu sözler Ahazning oyiliri, elwette; lékin melum tereptin éytqanda, uning butperesliki uning heqiqeten meghlubiyetke uchratqanidi. □ 29:1 «Abiya» — yaki «Abi». «2Pad.» 18:2ni körüng.

6 Chunki bizning ata-bowilirimiz asiyliq qilip, Xudayimiz Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilip, Uningdin waz kechti, Perwerdigarning turalghusidin yuzini örüp, Uninggha arqini qildi.

7 Ular aywanning ishiklirini étiwetken, chiraghlarni öchüriwetken, xushbuy yaqmighanidi we muqeddesxanida Israilning Xudasigha héch köydürme qurbanliqlarni sunmaydighan bolup ketkenidi;

8 Shu sewebtin Perwerdigarning ghezipi Yehuda bilen Yérusalémdikilerning üstige chüshüp, xuddi öz közünglar bilen körüp turghininglardek, ularni dehshetke sélip, wehime bolushqa hem zangliq qilip ush-ush qilinidighan obyéktké aylandurup qoydi. □

9 Shu sewebtin ata-bowilirimiz qilich astida qaldi; oghul-qizlirimiz we xotunlirimizmu tutqun qilindi.

10 Emdi men Israilning Xudasi bolghan Perwerdigarning ghezipining bizdin yandurulushi üçün, Üning bilen ehdlilishish niyitige keldim.

11 I balilirim, ghapil bolmanglar; chunki Perwerdigar silerni Öz aldida turup xizmitide bolushqa, Uning xizmetkari bolup xushbuy yéqishqa tallighan, dédi.□

12 Shuning bilen Lawiylardin töwendikiler ornidin turup otturigha chiqti: — Kohatlardin bolghan Amasayning oghli Mahat we Azariyaning oghli Yoél, Merarilardin Abdining oghli Kish, Yehallelelning oghli Azariya, Gershonlardin Zimmahning oghli Yoah, Yoahning oghli Éden,

13 Elizafanning ewladliridin Shimri bilen Jeiyel, Asafning ewladliridin Zekeriya bilen Mattaniya;

14 Hémaning ewladliridin Yehiyel bilen Shimey, Yedutunning ewladliridin Shémaya bilen Uzziyeller.

15 Ular qérindashlirini yighip, özlirini *Xudagha* atap paklidi, padishahning tapshuruq, Perwerdigarning emri boyiche Perwerdigarning öyini pakizlashqa kirdi.

16 Kahinlar Perwerdigarning öyining ichkirisige pakizlashqa kirdi; ular Perwerdigarning muqeddes jayidin tapqan barliq napak-nijis nersilerni Perwerdigar öyining hoylisigha toshup chiqti; andin ularni Lawiylar élip chiqip, *sheher sirtidiki* Kidron jilghisigha apirip tökti.

17 Ular birinchi ayning birinchi künidin bashlap, öyni qaytidin Xudagha atap pakizlashqa kiriship, sekkizinchi küni Perwerdigar öyining aywinigha chiqti; ular *yene* sekkiz kün waqit serp qilip Perwerdigar öyini pakizlap, birinchi ayning on altinchi künige kelgende ishni tügetti.□

18 Andin ular Hezekiya padishahning aldigha kirip: — Biz Perwerdigarning pütkül öyini, jümlidin köydürme qurbanliq qurban'gahini we uningdiki barliq qacha-qucha, eswablarni, «teqdim nan» tizilidighan shireni we shire üstidiki barliq qacha-qucha, eswablarni pakizliwettuq;

19 Ahaz padishah texttiki chéghida asiyliq qilip tashliwetken barliq qacha-qucha, eswablarni teyyarlap tex qilip, pakizlap qoyduq; mana, ular hazir Perwerdigarning qurban'gahi aldigha qoyuldi, dédi.

20 Hezekiya padishah etigende tang seher ornidin turup sheherdiki emeldarlarni yighip Perwerdigarning öyige chiqti.

□ 29:8 «ularni dehshetke sélip, wehime bolushqa hem zangliq qilip ush-ush qilinidighan obyékt...» — yaki «ularni ademlerge dehshet salidighan, qorqunch basturidighan hem zangliq qilip ush-ush qilinidighan obyékt». □ 29:11 «...xushbuy yéqishqa...» — yaki «...qurbanliq qilishqa...».

□ 29:17 «ular *yene* sekkiz kün waqit serp qilip Perwerdigar öyini pakizlap...» — yaki «shundaq qilip ular sekkiz kün ichide Xudaning öyini (muqeddes jayni) pakizlighan boldi...».

21 Ular padishahliq uchün, muqeddesxana we pütün Yehudalar uchün gunah qurbanliqi qilishqa yette buqa, yette qochqar, yette qoza we yette téke élip keldi; *padishah* Harun ewladliri bolghan kahinlarga bularni Perwerdigarning qurban'gahigha sunushni buyrudi.

22 Ular buqilarni boghuzlidi, kahinlar qénini élip, qurban'gahqa septi; andin ular boqchqlarlnimu boghuzlap, qénini qurban'gahqa septi; qozilarnimu boghuzlap, ularning qéninimu qurban'gahqa septi.

23 Axirida gunah qurbanliqi qilinidighan tékileri padishah we jamaet aldigha yétilep kéliwidi, *padishah we jamaet* qollirini tékiler üstige qoyushti. □

24 Kahinlar tékileri boghuzlap, qénini barliq Israillarning gunahi uchün kechürüm-kafaret süpitide qurban'gahqa septi; chünki padishah: «Köydürme qurbanliq we gunah qurbanliqi barliq Israillar uchün sunulsun» dégenidi.

25 Padishah yene Lawiylarni Perwerdigar öyide Dawutning, *Dawut* padishahning aldin körgüchisi gadning we Natan peyghemberning buyrughinidek jangjang, tembur we chiltar qatarliq sazarni tutup, sep bolup turushqa teynlidi (chünki eslide bu emr Perwerdigardin, öz peyghemberlirining wastisi bilen tapilan'ghanidi).

26 Shuning bilen Lawiylar Dawutning sazlrini, kahinlar kanaylarni tutqan halda turushti.

27 Hezekiya köydürme qurbanliq qurban'gah üstige sunulsun, dep buyrudi. Köydürme qurbanliq sunulghan hamam, Perwerdigargha atalghan neghmenawa qilinshqa, kanaylar chélinishqa we Israilning padishahi Dawutning sazlrini tengkesh qilinshqa bashlidi.

28 Pütkül köydürme qurbanliq ötküzülüp bolghuche, pütkül jamaet sejdige olturushti, neghme-nawachilar neghme-nawa qilishti, kanaychilar kanay chélip turdi.

29 Köydürme qurbanliq ötküzülüp bolghanda, padishah we uning bilen hazir bolghanlarning hemmisi tizlinip sejde qilishti.

30 Hezekiya padishah we emeldarlar yene Lawiylargha Dawutning we aldin körgüchi Asafning shéirliri bilen Perwerdigargha Hemdusana oqushni buyrudi; shuning bilen ular xushal-xuramliq bilen Perwerdigargha hemdusana oqushup, bash égip sejde qilishti.

31 Hezekiya: — Siler emdi özünlarni Perwerdigargha muqeddes bolushqa béghishlighanikensiler, aldigha kélinglar, qurbanliqlar, teshekkür qurbanliqlirini Rebning öyige keltürüp sununglar, déwidi, jamaet qurbanliqlar we teshekkür qurbanliqlirini keltürüshti; xalighanlar köydürme qurbanliqini keltürüshti. □

32 Jamaet élip kelgen köydürme qurbanliqlar töwendikiche: — yetmish buqa, yüz qochqar, ikki yüz qoza; bularning hemmisi Perwerdigargha atap köydürme qurbanliqqa ekilin'genidi.

33 Bulardin bashqa Perwerdigargha atalghan alte yüz buqa, üç ming qoyumu

□ 29:23 «padishah we jamaet qollirini tékiler üstige qoyushti» — «Law.» 4□13-26ni körüng.

□ 29:31 «aldigha kélinglar, qurbanliqlar,...» — mushu yerde «qurbanliqlar» belkim «inaqliq qurbanliqliri»ni körsitidu. 32-36-ayetlerge qarighanda, «köydürme qurbanliqlar» bu ikki xil qurbanliqlar (inaqliq qurbanliqliri we teshekkür qurbanliqliri)din sirt idi. Oqurmenlarning éside barki, inaqliq qurbanliqliri we teshekkür qurbanliqlirini kahinlar bilen shu qurbanliqlarni sun'ghuchilar yéyishke bolatti; «köydürme qurbanliqlar» pütünley Xudagha atap köydürülettü.

bar idi. □

³⁴ Kahinlar bek az bolghachqa, köydürme qurbanliq mallirining térisini soyushqa ülgürelmeytti; shunga Lawiy qérindashliri taki mallar soyulup bolghuche hem bashqa kahinlar özlirini *Xudagha* atap paklap bolghuche yardemeshti (chünki Lawiylar özlirini *Xudagha* atap paklash ishida kahinlarga nisbeten bekrek ixlasmen idi).

³⁵ Uning üstige köydürme qurbanliqlar nahayiti köp idi, shundaqla inaqliq qurbanliqlirining méyi we köydürme qurbanliqlargha qoshulghan sharab hediylirimu nahayiti köp idi.

Shundaq qilip Perwerdigar öyidiki ibadet xizmetliri yéngibashtin eslige keltürüldi.

³⁶ Xuda Öz xelqige bu ishlarni orunlashturghanliqi üçhün Hezekiya we pütkül xelq tolimu xushal bolushti; chünki bu ishlar bek tézla béjirilip bolghanidi.

30

«Ötüp kêtish héyti» yéngibashtin tebriklinidu

¹ Hezekiya pütün Israilgha we Yehudagha adem ewetip hemde Efraimlar bilen Manasseherge xet yézip, ularni Israilning Xudasi bolghan Perwerdigarni séghinip «ötüp kêtish héyti»ni ötküzüş üçhün Yérusalémgha, Perwerdigarning öyige yighilishni chaqirdi

² (Padishah, emeldarliri we Yérusalémdiki barliq jamaet bilen bille meslihetliship, ikkinchi ayda ötüp kêtish héytini ötküzeyli dep qarargha kélishti.

³ Lékin paklan'ghan kahinlar yétishmigechke, xelqmu Yérusalémgha yighilip bolmighachqa, héytni waqtida ötküzelmidi).

⁴ Padishah we pütkül jamaet bu pilanni nahayiti yaxshi boptu, dep qaridi.

⁵ Shuning bilen ular pütkül Israilning Beer-Shébadin Dan'ghiche barliq xelqini Yérusalémgha kélip, Israilning Xudasi Perwerdigarni séghinip ötüp kêtish héytini ötküzüşke chaqiriqname eweteyli, dep békitti; chünki ular héytni uzun waqitlardin buyan pütülgen belgilime boyiche ötküzülmigenidi.

□

⁶ Chaparmenler padishah bilen emeldarlarning xetlirini élip, pütün Israil we Yehuda yurtini kézip, padishahning yarliqi boyiche mundaq xewerni jakarlidi: «I Israilar, Ibrahim, Ishaq we Israilning Xudasi bolghan Perwerdigargha yénip kélinglar, shundaq qilsanglar U Asuriye padishahlirining changgilidin qutulghan qaldinglarning yénigha yénip kélidu.

⁷ Ata-bowanglar we qérindishlarga oxshash bolmanglar; ular öz ata-bowilirining Xudasi Perwerdigargha asiqliq qilghachqa, U xuddi siler körgendek ularni xarabichilikke tapshurghan.

⁸ Ata-bowanglarga oxshash boynunglarni qattiq qilmanglar; Perwerdigarning otluq ghezipping silerdin kötürülüp kêtishi üçhün, emdi siler Perwerdigargha béqininglar, U menggüge Özige xas dep atighan muqeddesxanigha kélip, Xudayinglar bolghan Perwerdigarning xizmitide bolunglar.

□ 29:33 «Perwerdigargha atalghan alte yüz buqa, üç ming qoymu...» — bu ayettiki kala-qoylar belkim inaqliq qurbanliqliri we teshekkür qurbaliqliri süpitide béghishlan'ghan bolushi mumkin.

□ 30:5 «Beer-Shébadin Dan'ghiche pütkül Israil» — Beer-Shéba Israilning jenubiy chégrisida, Dan shimaliy chégrisida idi.

9 Eger siler Perwerdigargha qaytsanglar, qerindashliringlar we bala-chaqiliringlar ozlirini tutqun qilganlarning aldida rehim-iltipatqa eriship, bu yurtqa qaytip kelidu; chunki Xudayinglar bolghan Perwerdigar shapaetlik we rehimliktur; siler Uning teripige otsenglar, U silerdin yuz orumeydu».

10 Chaparmentler shehermu-sheher berip, taki Zebulun'ghiche Efraim we Manassehning yurtlirini kezip chiqti; lekin u yerdikiler ularni zangliq qilip mesxire qilatti.

11 Halbuki, Ashir, Manasseh we Zebulunlardin beziliri ozlirini towen tutup Yerusalémgha keldi.

12 Uning ustige, Xudaning qoli Yehudalarning ustide bolup, ularni bir niyette padishahning we emeldarlarning Perwerdigarning sozige asasen chiqarghan emrini ishqa ashurushqa bir jan bir dil qildi.

13 Shuning bilen ikkinchi ayda nurghun kishiler petir nan heyтини ötküzüş üçün Yerusalémgha yighilghanidi; toplan'ghan xelq zor bir türküm adem idi. □

14 Ular qozghilip Yerusalém shehiridiki qurban'gahlarni buzup yoqitip, isriq-gahlarnimu élip chiqip, Kidron jilghisigha apirip tashlidi.

15 Ular ikkinchi ayning on totinchi küni ötüp kétish heytiggha atalghan *qozilarni* soydi. Kahinlar bilen Lawiylar buninggha qarap xijil bolup, ozlirini *Xudagha* muqeddes bolushqa paklap, köydürme qurbanliqlarni Perwerdigarning öyige élip kelishti.

16 Ular Xudaning adimi bolghan Musagha chüshürülgen Tewrat qanunigha asasen, belgilime boyiche öz orunlirigha kelip turushti. Kahinlar Lawiylarning qolidin qanni élip *qurban'gahqa* septi.

17 Jamaet ichide paklinip bolmighanlar xeli bolghachqa, Lawiylar paklanmighan barliq kishilerning ornida ötüp kétish heytiggha béghishlan'ghan qozilarni Perwerdigargha atash üçün soyushqa mes'ul idi.

18-19 Chunki Efraim we Manasseh, Issakar we Zebulundin kelgen köpinchisi, xeli köp bir türküm kishiler paklanmay turupla, Tewrat belgilimisige xilap halda ötüp kétish heytiggha atap soyulghan qoza göshlirini yeyishke kirishti; biraq Hezekiya ular heqqide dua qilip: — Kimki öz ata-bowisining Xudasi bolghan Perwerdigarni chin konglidin izlesh niyitige kelgen bolsa, gerche ular muqeddesxanigha ait paklinish belgilimisige muwapiq pak qilinmisimu, méhriban Perwerdigar ularni epu qilghay, dedi. □

20 Perwerdigar Hezekiyaning duasigha qulaq selip xelqni epu qildi. □

21 Yerusalémda turuwatqan Israillar petir nan heyтини yette kün shundaq xushalliq ichide ötküzdü; Lawiylar bilen kahinlar her küni Perwerdigargha atalghan medhiye sazliiri bilen Perwerdigargha hemdusana oqushti.

22 Hezekiya Perwerdigarning wehiylirini chüshendürüşke mahir Lawiylargha ilham berip turdi; xelq yette kün heyт qurbanliqlirini yedi; ular inaqliq qurbanliqlirini sunup, ata-bowilirining Xudasi bolghan Perwerdigarni medhiyilidi. □

23 Barliq jamaet yene yette kün heyт ötküzüş toghruluq meslihetliship, yene xushal-xuramliqqa chömgen halda yette kün heyт ötküzdü.

□ 30:13 «petir nan heyти» — «ötüp kétish heyти» bilen bashlinidu. □ 30:18-19 «ularni epu qilghay» — ibraniiy tilida «ular üçün kechürüm-kafaret qilghay». □ 30:20 «xelqni epu qildi» — ibraniiy tilida «xelqni saqaytti». □ 30:22 «Perwerdigarning wehiyliri» — ibraniiy tilida «Perwerdigarning bilimi» — bu bilim wehiy arqiliq kelgechke, «wehiyler» dep terjime qilduq.

²⁴ Chünki Yehudaning padishahi Hezekiya jamaetke ming buqa we yette ming qoy hediye qildi; emeldarlarmu jamaetke ming buqa, on ming qoy hediye qildi. Nurghun kahinlar özlerini *Xudagha* atap paklidi.

²⁵ Pütkül Yehuda jamaiti, kahinlar, Lawiylar, Israildin chiqqan barliq jamaet, jümlidin Israilda turuwatqan musapirlar hemde Yehudada turuwatqan musapirlarning hemmisi alamet xushal bolushti. □

²⁶ Yérusalémni ghayet zor xushalliq keypiyat qaplidi; chünki Israilning padishahi Dawutning oghli Sulaymanning zamanidin buyan, Yérusalémda mundaq tentene bolup baqmighanidi.

²⁷ Axirida Lawiylardin bolghan kahinlar ornidin qopup, xelqge bext-beriket tilidi; ularning sadasi Xudagha anglandi, duasi asmanlarga, Uning muqeddes turalghusigha yetti.

31

¹ Bu ishlarning hemmisi tügigendin kéyin, bu yerde hazir bolghan Israil-larning hemmisi Yehudaning herqaysi sheherlirige bérip, u yerlerdiki «but tüwrük»lerni chéqip, Asherah butlirini késip tashliwetti; yene Yehuda we Binyamin zéminda, shundaqla Efraim we Manasseh zéminining herqaysi yerliridiki «yuqiri jaylar» we qurban'gahlarni, hemmisini buzup yoqatquche söküp tashlidi. Shuningdin kéyin Israil xelqining herqaysisi öz tewelikige, öz sheherlirige qaytip kétishti.

Muqeddesxanining ishlirining tertipke sélinishi

² Hezekiya kahinlar bilen Lawiylarni nöwet-guruppilargha bölüp, kahinlar bilen Lawiylarning herqaysisini özige xas xizmitige békitip, köydürme qurbanliq we inaqliq qurbanliqliri sunup, Perwerdigar öyining hoylilirida, ishik-derwaziliri ichide wezipe ötep, Perwerdigargha teshekkür-medhiye quydighan qildi.

³ Padishah yene öz mélidin bir ülüşni élip köydürme qurbanliqlar üçün ish-litishke buyrudi; bular Perwerdigarning Tewrat qanunida pütülgini boyiche etigenlik we kechlik köydürme qurbanliqlar, shabat küni, yéngi ay we héyt-bayram künliridiki köydürme qurbanliqlar üçün ayriildi.

⁴ Padishah yene kahinlar bilen Lawiylarning Perwerdigarning Tewrat qanunini ching ijra qilishi üçün, teqdim qilishqa tégishlik ülüşini ulargha béringlar, dep Yérusalémda turushluq xelqge buyrudi.

⁵ Bu buyruq chiqirilishi bilenla, Israillar hosul-mehsulatirining deslepki élin'ghan qismi ashliq, yéngi sharab, *zeytun méyi* we hesellerni hemde étizliqtin chiqqan herxil mehsulatlarning hosulliridin ekilishti, yene herxil nersilirining ondin birini öshrige türkümlép ekilishti.

⁶ Yehudaning herqaysi sheherliride turuwatqan Israillar bilen Yehudalarmu qoy-kalilirining ondin birini öshrige we Perwerdigar

□ 30:25 «jümlidin Israilda turuwatqan musapirlar hemde Yehudada turuwatqan musapirlarning hemmisi...» — bashqa birxil terjimisi: «jümlidin Israildin chiqqan, Yehudada turuwatqan musapirlarning hemmisi...».

Xudasigha atalghan muqeddes buyumlarning ondin birini öshrigе ekilip, döwe-döwe döwiliwetti. □

⁷ Üchinchi aydin bashlap döwiliyip, yettinchi aygha kelgende toxtidi.

⁸ Hezekiya emeldarlar bilen bille kélip, döwe-döwe bolghan bu mehsulatlarni kórip Perwerdigargha teshekkür-medhiye oqudi we Uning xelqi bolghan Israillargha bext-saadet tilidi. □

⁹ Hezekiya kahinlar bilen Lawiylardin bu döwe-döwe mehsulatlار toghruluq soriwidi,

¹⁰ Zadok jemetidin bolghan bash kahin Azariya uninggha jawap bérip: — Xelq Perwerdigarning öyige hediye keltürgili bashlighandin buyan toyghudek yéduq, yene nurghun éship qaldi. Chünki Perwerdigar Öz xelqini beriketligen, shunga éship qalghinimu shunche köp, dédi.

¹¹ Hezekiya Perwerdigarning öyide ambarlarni teyyarlashni buyruwidi, ular shundaq qildi.

¹² Ular semimiy-sadaqetlik bilen hediyelemleri, ondin bir öshre we Xudagha alahide atalghan nersilerni ambarlarga ekirdi. Lawiylardin bolghan Kononiya bash ambarchi, inisi Shimey muawin bash ambarchi boldi.

¹³ Kononiya we inisi Shimeyning qol astida Yehiyel, Azariya, Naxat, Asahel, Yerimot, Yozabad, Eliyel, Yismaqiya, Mahat we Binayalar nazaret qilish xizmitige mes'ul boldi; bularning hemmisini Hezekiya padishah bilen Xudaning öyining bashqurghuchisi Azariyaning kórsetmisi bilen ishleytti.

¹⁴ Sherqiy derwazining derwaziwini Lawiy Yimnahning oghli Kore Xudagha xalis qilin'ghan hediye-sowghatlarğa mes'ul idi; u Perwerdigargha sunulghan we «eng muqeddes» bolghan nersilerni teqsim qilatti. □

¹⁵ Éden, Minyamin, Yeshua, Shémaya, Amariya we Shékaniyalar uning qol astida bolup, ular kahinlarning herqaysi sheherliride, chong-kichiklikige qaralmay, nöwet boyiche öz qérindashlirigha bularni üleshtürüp bérishke teyinlendi;

¹⁶ Buningdin bashqa, ular nesebnamige tizimlan'ghan üç yashtin yuqiri erkeklardin, her küni nöwiti boyiche Perwerdigarning öyige kirip, yüklen'gen wezipisini orunlaydighanlarning hemmisigimu teqsim qilip béretti. □

¹⁷ Ular nesebi tizimlan'ghan jemetliri boyiche kahinlarchimu hemde yigirme yashtin ashqan Lawiylargha nöwiti we wezipisige qarap teqsim qilip béretti;

¹⁸ nesebnamide «*Lawiy jamaiti*» dep, pütülginige qarap bularning barliq kichik balilirigha, xotunliri we oghul-qiz perzentlirigimu teqsim qilip béretti; chünki ular sadaqetlik bilen özlirini Xudagha atap paklinip, muqeddes bolushqa béghishlighandi.

□ **31:6 «Yehudaning herqaysi sheherliride turuwatqan Israillar»** — 30:1-2, «2Pad.» 17:6, 23nimu körüng. Bu ibarige qarighanda shimaliy padishahliq («Israel») Asuriye impériyesi teripidin sürgün qilin'ghan mezgilde yaqi hetta shuningdin ilgiri, shimaliy padishahlıqtıki «on qebile»din Yehuda terepke qéchip, Yehuda sheherliride olturaqlashqanlar az emes idi. «Xudagha atalghan muqeddes buyumlar» — bu «Xudagha atalghan muqeddes buyumlar» belkim barliq mehsulatlardin ondin biri idi. «Qan.» 14:28-29 boyiche, mushu buyumlarni xelq «öz ishik-derwaziliri ichide Lawiylar we kembegheller üçün toplash kérek» idi. Bizningche 6-ayettiki «ondin biri» «Xudagha atalghan muqeddes buyumlar»din élin'ghan ondin birini kórsitidu. Bu «ondin biri» shu chaghda Yérusalémgha apirilatti. □ **31:8 «döwe-döwe bolghan bu mehsulatlar»** — 6-ayet we uningdiki izahatni körüng.

□ **31:14 «eng muqeddes» bolghan nersiler»** — kahinlarga bérishke alahide békitilgen, bezi qurbanlıqlardin ayrip élin'ghan melum qisimni kórsitidu. «Law.» 2-, 6- we 7-bablarni körüng. □ **31:16 «üch yashtin ashqanlar»** — bu ayetke qarighanda, kahinlarning kichik oghul baliliri xizmet nöwiti kelgen atilirining igidarchılıqida ibadetxanigha kirishke ruxset idi.

¹⁹ Herqaysi sheherlarning etraplirida olturaqlashqan, Harunning ewladliri bolghan kahinlarga bolsa, herbir sheherde mexsus tizimlan'ghan adem qoyulghanidi; ular kahinlar ichidiki barliq erkeklerge we shundaqla neseb-namida pütölgän barliq Lawiylargha tégishlik ülüshlirini béretti.

²⁰ Hezekiya pütün Yehuda zéminida shundaq qildi; u öz Xudasi bolghan Perwerdigar aldida yaxshi, durus we heq bolghanni qildi.

²¹ Meyli Perwerdigarning öyidiki xizmetlerge ait ishta bolsun, meyli Tewrat qanunigha hem emrlirige emel qilish niyitide Xudasini izdeshte bolsun, u pütün qelbi bilen qildi we ronaq tapti.

32

Asuriye padishahi Sennaxérib Yehudagha tajawuz qilidu 2Pad. 18:13-37; 19:1-37; Yesh. 36:1-22; 37:1-38

¹ Bu barliq ishlarni we sadaqetlik emellerni béjirgendin kéyin, Asuriye padishahi Sennaxérib Yehudagha tajawuz qilib, qorghanliq sheherlirige hujum qilib bösüp kirip, ularni ishghal qilish üçün ularni qorshiwaldi.

² Hezekiya Sennaxéribning kelgenlikini körüp, uning Yérusalémgha hujum qilish niyitining barliqini bilgende,

³ emeldarliri we batur ezimetliri bilen sheher sirtidiki bulaq-ériqlarni tosuwétish toghruluq meslihetleshti; ular uni qollidi.

⁴ Shuning bilen nurghun kishiler yighilip: «Néme üçün Asuriye padishahlirigha mol su menbesini tépiwélishigha qalduridikenmiz?» dep barliq bulaq közlrini étiwetti we u yurt otturusidin éqip ötidighan ériqni tosuwetti.

⁵ Hezekiya özini gheyretlendürüp, buzulup ketken sépillarni yéngibashtin onglatti, üstige qarawulxanilarni saldurdi, yene bir tashqi sépilmu yasatti hemde Dawut shehiridiki «Millo» qel'esini mustehkemlidi; u yene nurghun qoral-yaragh we qalqanlarni yasatti.

⁶ U xelqning üstige serdarlarni teyinlidi andin ularni sheher derwazisidiki meydan'gha, öz aldigha yighdurup, ulargha ilham-righbet bérip:

⁷ — Iradenglarni ching qilib batur bolunglar, Asuriye padishahidin we uninggha egeshken zor qoshundin qorqmanglar yaki alaqqade bolup ket-menglar; chünki biz bilen birge bolghuchilar ular bilen birge bolghuchilardin köptur. □

⁸ Uning bilen birge bolghini nahayiti bir insaniy etlik bilek, xalas; lékin biz bilen bille bolghuchi bolsa bizge medetkar bolup, biz üçün jeng qilghuchi Xudayimiz Perwerdigar bardur! — dédi. Xelq Yehudaning padishahi Hezekiyaning sözlirige ishinip tayandi. ■

⁹ Shuningdin kéyin Asuriye padishahi Sennaxérib pütkül küch-qoshuni bilen Laqish shehirini muhasirige aldi; shu chaghda u xizmetkarlirini Yérusalémgha, Yehudaning padishahi Hezekiyagha, shundaqla Yérusalémda turuwatqan barliq Yehudalargha ewetip, ulargha mundaq sözlerni yetküzüp:

¹⁰ «Asuriye padishahi Sennaxérib: «Yérusalém muhasire ichide turuqluq, siler zadi némige tayinip uningda téxiche turuwatisiler?»

□ 32:7 «biz bilen birge bolghuchilar ular bilen birge bolghuchilardin köptur» — yaki «biz bilen Bolghuchi uning bilen bolghuchidin ulughdur». «2Pad.» 6:16ni körüng. ■ 32:8 Yer. 17:5; 1Yuh. 4:4

11 Hezekiya silerge: «Perwerdigar Xudayimiz bizni Asuriye padishahining changgilidin qutulduridu», dep ishendürüp, silerni achliq we usuzluqtin ölüme tapshurmaqchi boluwatmamdu?

12 Shu Hezekiya Perwerdigargha atalghan «yuqiri jaylar»ni hem qurban'gahlarni yoq qiliwettighu? Andin Yehudadiki we Yérusalémdikilerge: — «Siler birla qurban'gah aldida sejde qilisiler we shuning üstigila xushbuy yaqisiler» dep emr qilghan emesmidi? □

13 Méning we méning ata-bowilirimning barliq el xelqlirige néme qilghanliqini bilmemsiler? El-yurtlarning ilah-butliri öz zéminini méning qolumdin qutquzushqa birer amal qilalighanmu?

14 Méning ata-bowilirim üzül-késil yoqatqan eshu el-yurtlarning but-ilahlirining qaysibiri öz xelqini méning qolumdin qutquzalighan? Undaqta silerning Xudayinglar silerni méning qolumdin qutquzalamti?

15 Siler emdi Hezekiyagha aldanmanglar, silerni shundaq gayil qilishigha yol qoymanglar yaki uninggha ishinipmu olturmanglar; chünki meyli qaysi elning, qaysi padishahliqning ilahi bolsun, héchqaysisi öz xelqini méning qolumdin yaki méning ata-bowilirimning qolidin héch qutquzup chiqalmidi; silerning Xudayinglar silerni méning changgilimdin téximu qutulduwalalmaydu emesmu? — deydu» — dédi.

16 *Sennaxéribning* xizmetkarliri dawamliq yene Perwerdigar Xudani we Uning xizmetkari Hezekiyani haqaretleydighan geplernimu qildi.

17 Andin Sennaxérib téxi xet yézip, Israilning Xudasi bolghan Perwerdigarni haqaretlep, zangliq qilip: «Xuddi herqaysi el-yurtlarning ilahliri öz xelqini méning changgilimdin qutquzalmighandek, Hezekiyaning Xudasimu Uning xelqini méning changgilimdin qutquzalmaydu» dédi.

18 Ular sheherni élish gherizide Yérusalém sépilide turuwatqan xelqni qorqutup, patiparaqchiliqqa chömdürüş üçün Yehudiy tilida ünlük towlap turdi.

19 Ular Yérusalémning Xudasini xuddi yer yüzidiki yat xelqlerning insanning qolida yasalghan ilahlirigha oxshitip sözlidi.

20 Shuning tüpeylidin Hezekiya padishah we Amozning oghli Yeshaya peyghember dua qilip asman'gha qarap nida qiliwidi,

21 Perwerdigar bir Perishte ewetti, u Asuriye padishahi qoshunining leshkergha kirip, pütkül batur jengchilerni, emeldalar we serdarlarni qoymay qiriwetti. Shuning bilen Asuriye padishahi shermende bolup öz yurtigha qaytip ketti. Özining butxanisigha kirgen chéghida öz pushtidin bolghan oghulliri uni qilich bilen chéyip öltürdi.

22 Ene shu teriqide, Perwerdigar Hezekiyani we Yérusalém ahalisini Asuriye padishahi Sennaxéribning we bashqa barliq dushmanlerning changgilidin qutquzup qaldi we ularni her terepte qoghdidi. □

23 Nurghun kishiler hediyelelni Perwerdigargha atash üçün Yérusalémgha ekeldi, shundaqla nurghun ésil nersilerni ekilip Yehuda padishahi

□ 32:12 «Shu Hezekiya Perwerdigargha atalghan «yuqiri jaylar»ni hem qurban'gahlarni yoq qiliwettighu? ... Yérusalémdikilerge: — «Siler birla qurban'gah aldida sejde qilisiler ...» dep emr qilghan emesmidi?» — Sennaxéribning elchisi intayin hiyligerlik bilen qilin'ghan bu gep bilen xelqge: — «Hezekiya Perwerdigargha heqiqeten ishenmeydu. U peqet hemminglar Yérusalémga qurbanliqlirnglarni qilishinglar kérek dep silerdin paydilanmaqchi» dep gumanlandurmaqchi.

□ 32:22 «her terepte qoghdidi» — yaki «her terepte eminlikke érishtürdi» yaki «her terepte yétekchilik qildi».

Hezekiyagha sundi; shuningdin étiwaren Hezekiya barliq el-yurtlarning izzet-hörmitige sazawer boldi.

Hezekiya éghir késsel bolidu, dua qilidu

2Pad. 20:1-21; Yesh. 38:1-22; 39:1-8

²⁴ Shu künlerde Hezekiya késsel bolup sakratqa chüshüp qaldi; u Perwerdigargha tilawet qildi we Perwerdigar söz qilip, uninggha bir möjizilik alamet körsetti. □

²⁵ Lékin Hezekiya özige körsitilgen iltipatqa muwapiq teshekkür éytmedi; u könglide tekebburliship ketti. Shunga Xudaning ghezipi uninggha we shuningdek Yehuda we Yérusalémdikilerge qozghaldi.

²⁶ Lékin Hezekiya we Yérusalémdikiler tekebburliqidin yénip özlirini töwen tutup yürgechke, Perwerdigarning ghezipi Hezekiyaning künliride ulargha chüshmedi.

²⁷ Hezekiyaning dunyasi tolimu köp, izzet-hörmiti qewetla yuqiri idi; u özige altun, kümüş, göher-yaqut, xushbuy dora-dermek, qalqan we herxil qimmatlik buyumlarni saqlaydighan xezinilerni saldurdi;

²⁸ u yene ashliq, yéngi sharab we zeytun méyi saqlaydighan ambarlarni, yene her türlük mallar we padiliri üçün éghil-qotanlarni saldurdi.

²⁹ U özige sheherler bina qildurdi we nurhun qoy-kalilargha ige boldi, chünki Xuda uninggha ghayet köp depine-dunya ata qilghanidi.

³⁰ Hezekiyanin ibaret bu kishi Gihon éqinining yuqiri éqimidiki suni tosüp, suni toptoghra Dawut shehirining künpétish teripige éqip kélidighan qilghanidi. Hezekiya barliq qilghan emelliride ronaq tapti.

³¹ Halbuki, Babil emirlirining elchiliri kélip Hezekiya bilen körüşüp, Yehuda zéminida yüz bergen bu möjizilik alamet toghruluq gep sorighan chaghda, uning könglide néme barliqini melum qilishqa sinimaqchi, Xuda uni yalghuz qaldurup, uningdin ketti. □

³² Hezekiyaning qalghan ishliri we yaxshi emelliri bolsa, mana ular «Yehuda we Israil padishahlirining tarixnamisi»da, Amozning oghli Yeshaya peyghemberning körgen wehiylik xatiriside pütülgendur.

³³ Hezekiya ata-bowiliri arisida uxliidi; ular uni Dawut ewladliri qebri-tanliqi égzilikide depne qildi; u ölgen chaghda barliq Yehuda xelqi bilen Yérusalémdikiler uninggha hörmet bildürdi. Uning ornigha oghli Manasseh padishah boldi.

33

Manasseh seltenet qilidu; uning rezil ishliri

2Pad. 21:1-18

¹ Manasseh padishah bolghanda on ikki yashta bolup, Yérusalémda ellik besh yil seltenet qildi.

² U Perwerdigar Israillarning aldidin heydep chiqiriwetken yat elliklarning yirginchlik adetlirige oxshash ishlar bilen Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi.

□ **32:24** «Hezekiya ... Perwerdigargha tilawet qildi we Perwerdigar söz qilip, uninggha bir möjizilik alamet körsetti» — «Yesh.» 38-babni körüng. □ **32:31** «...uning könglide néme barliqini melum qilishqa sinimaqchi, Xuda uni yalghuz qaldurup, uningdin ketti» — «Yesh.» 39-babni körüng.

³ U atisi Hezekiya chéqip tashlighan «yuqiri jaylar»ni qaytidin yasatti; u Baallargha atap qurban'gahlarni saldurup, asherah mebudlarni yasidi; u asmandiki nurghunlighan ay-yultuzlarga bash urdi we ularning qulluqigha kirdi. □

⁴ U Perwerdigarning öyidimu qurban'gahlarni yasatti. Shu ibadetxana toghruluq Perwerdigar: «Yérusalémda Méning namim menggü qalidu» dégenidi.

⁵ U Perwerdigarning öyining ikki hoylisida «asmanning qoshuni»gha qurban'gahlarni atap yasatti. □

⁶ U Ben-Hinnomning jilghisida öz balilirini ottin ötküzdi; jadugerchilik, palchiliq we demidichilik ishletti, özige jinkeshler bilen epsunchilarni békitti; u Perwerdigarning neziride san-sanaqsiz rezillikni qilip Uning ghezipini qozghidi. □

⁷ U yasatqan oyma mebudni Xudaning öyige tiklidi. Shu öy toghruluq Perwerdigar Dawutqa we uning oghli Sulayman'gha: — «Bu öyde, shundaqla Israilning hemme qebilirining zéminliri arisidin Men tallighan Yérusalémda Öz namimni ebedigiche qaldurimen;

⁸ Eger Israil peqet Men Musaning wasitisi bilen ulargha tapilighan barliq emrlerge, yeni barliq qanun, belgilimiler we hökümlerge muwapiq emel qilishqa köngül qoysila, Men ularning putlirini ata-bowilirigha békitken bu zémindin qaytidin néri qilmaymen» — dégenidi.

⁹ Lékin Manasseh Yehudalarni we Yérusalémdikilerni shundaq azdurdiki, ular Perwerdigar Israillarning aldidin halak qilghan yat elliklarning qilghinid-inmu ashurup rezillik qilatti.

¹⁰ Perwerdigar Manasseh we uning xelqige agahlandurup sözligen bolsimu, lékin ular qulaq salmidi.

¹¹ Shu sewebtin Perwerdigar Asuriye padishahining qoshunidiki serdarlarni ularning üstige hujumgha saldurdi. Ular Manassehni ilmek bilen élip, mis zenjir bilen baghlap Babilgha ekeldi. □

¹² Manasseh mushundaq azabqa chüshkende Xudasi Perwerdigargha yalwurup, ata-bowilirining Xudasi aldida özini bek töwen tutti.

¹³ U dua qiliwidi, *Perwerdigar* uning duasigha qulaq sélip, tilikini qobul qilip, uni Yérusalémgha qayturup, padishahliqigha qaytidin ige qildi. Manasseh shu chaghdila Perwerdigarningla Xuda ikenlikini bilip yetti.

¹⁴ Bu ishlardin kéyin Manasseh «Dawut shehiri»ning sirtigha, jilgha oturisdiki Gihonning künpétish teripidin taki Béliq derwazisi aghzighiche, Ofelni chöridep sépil yasatti we uni nahayiti égiz qildi; Yehudaning herqaysi qorghanlıq sheherliride qoshun serdarlirini teyinlidi.

¹⁵ U yene Perwerdigar öyidin yat elliklarning mebudliri bilen *özi qoyghan* butni, özi Perwerdigar öyining téghi bilen Yérusalémda yasatquzghan barliq qurban'gahlarni éliwétip, sheher sirtigha tashlatquziwetti.

□ **33:3** «asmandiki **nurghunlighan ay-yultuzlar**» — yaki «asmanning qoshuni», yeni asmandiki nurghunlighan ay-yultuzlarni körsitidu. Tewrattin bilimizki, asmandiki yultuzlarning perishtiler we belkim asmandiki yaman küchler bilenmu munasiwiti bar («Zeb.» 147:4, «Ayup» 38:4-7, «Weh.» 12:4ni körüng). □ **33:5** «asmanning **qoshuni**» — mushu yerde quyash, ay we yultuzlarni körsitidu. □ **33:6** «Ben-Hinnomning **jilghisi**» — yeni «Hinnomning oghlining jilghisi». «Yeshua» 8:29ni körüng. Bu jilgha esli «Gé-Hinnom» dep atilatti (erebche «jehennem»). «...balilirini **ottin ötküzüsh**» — belkim «insaniy qurbanliq»ni körsitishi mumkin. □ **33:11** «**ular Manassehni ilmek bilen élip...**» — Asuriye padishahliri tutqunlarni xarlash üçün ilmeklerni burnidin ötküzüp yétiletti. «Yesh.» 37:29 we «Hab.» 1:15 bilen sélishturing.

¹⁶ *Manasseh* Perwerdigar qurban'gahini yéngibashtin tiklitip, qurban'gahqa inaqliq qurbanliqi bilen teshekkür qurbanliqlirini sundi we Yehudalargha Israilning Xudasi Perwerdigarning xizmitige kirishni buyrudi.

¹⁷ Shundaqtimu, xelq qurbanliqni yenila «yuqiri jaylar»da ötküzetti; lékin ularning qurbanliqliri özlirining Xudasi Perwerdigarghila sunulatti.

¹⁸ *Manassehning* qalghan ishliri, jümlidin uning Xudasigha qilghan duasi we aldin körgüchilerning Israilning Xudasi Perwerdigarning namida uninggha éytqan gepliri bolsa, mana ular «Israilning padishahlirining xatiriliride» dégen kitabta pütülgendur.

¹⁹ Uning duasi, Xudaning uning tileklirini qandaq ijabet qilghanliqi, uning özi töwen qilishidin ilgiri qilghan barliq gunahi we wapasizliqi, shundaqla uning qeyerde «yuqiri jaylar» saldurghanliqi, Asherah mebudliri hem oyma mebudlarni tikligenliki bolsa, mana hemmisi «Aldin körgüchilerning xatiriliride» pütülgendur. □

²⁰ *Manasseh* ata-bowiliri arisida uxlidi; kishiler uni öz ordisigha depne qildi; oggli Amon ornigha padishah boldi.

Amon seltenet qilidu

2Pad. 21:19-26

²¹ Amon textke chiqqan chéghida yigirme ikki yashta idi; u Yérusalémda ikki yil seltenet qildi.

²² U atisi *Manasseh* qilghinidek Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi. U atisi *Manasseh* yasatqan barliq oyma mebudlarga qurbanliq sundi we ularning qulluqigha kirdi.

²³ U özi Perwerdigar aldida atisi *Manasseh* özi töwen tutqandek töwen tutmidi; bu Amonning bolsa gunah-qebihlikliri barghanséri éship bardı.

²⁴ Kéyin uning xizmetkarliri uni qestlep öz ordisida öltürüwetti.

²⁵ Lékin Yehuda zéminidikiler Amon padishahni qestligenlerning hemmisini öltürdi; andin yurt xelqi uning ornida oggli *Yosiyanı* padishah qildi.

34

Heqqaniy padishah Yosiya seltenet qilidu

2Pad. 22:1-20

¹ *Yosiya* padishah bolghanda sekkiz yashta bolup, Yérusalémda ottuz bir yil seltenet qildi.

² U Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilip, her ishta atisi Dawutning yollirida yürüp, ne ongha ne solgha chetnep ketmidi.

³ Uning seltenitining sekkizinchi yili, u téxi güdek chéghidila, atisi Dawutning Xudasini izleshke bashlidi; seltenitining on ikkinchi yilgha kelgende Yehuda bilen Yérusalémdiki «yuqiri jaylar», asherah mebudliri, oyma butlar we quyma butlarnı yoqitip, zéminni pakizlashqa kirishti.

⁴ Xelq uning köz aldidila «Baallar»ning qurban'gahlirini chéqip tashlidi; u qurban'gahlarning üstige égiz qilip orunlashturulghan «kün tüwrükleri»larnı késip tashlidi; u yene Asherah mebudliri, oyma-quyma butlarnı chéqip, uning topisini bu mebudlarga qurbanliq sun'ghanlarning qebrilirige chéchiwetti. □

□ **33:19** «Aldin körgüchilerning xatiriliride» — yaki «Hozayning xatiriliride».

□ **34:4** «kün tüwrükleri» — bashqa bir terjimisi «quyash buti» yaki kün «isriqgahlar».

5 *But* kahinlirining ustixanlirini qurban'gahlirining üstide köydürüwetti; shundaq qilib, u Yehuda bilen Yérusalémni pakizlidi.

6 U Manasseh, Efraim, Shiméon hetta Naftalighiche ularning herqaysi sheherliride we etrapidiki xarabilerde shundaq qildi;

7 U qurban'gahlarni chéqip, asherah mebudliri we oyma butlarni kokumtalqan qiliwetti, pütün Israïldiki «kün tüwrükliri»ning hemmisini késip tashlap, Yérusalémgha qaytti. □

8 Uning seltenitining on sekkizinchi yili Yehuda zéminini we muqeddesxanini pakizlap bolghandin kéyin, Azaliyaning oghli Shafan, sheher bashliqi Maaséyah we Yoahazning oghli tezkirichi Yoahni Xudasi bolghan Perwerdigarning öyini onglashqa ewetti.

9 Shuning bilen ular bash kahin Hilqiyaning aldigha kélip, uninggha Perwerdigarning öyige béghishlap ekelgen pulni tapshurdi. Bu pulni eslide derwaziwen Lawiylar Manasseh, Efraim we Israïlning qaldisidin, shuningdek Yehuda we Binyamin zéminidikiler we Yérusalémdikilerdin yiqhganidi. □

10 Ular Perwerdigarning öyini onghaydighan ishlarni nazaret qilghuchi ishchilargha tapshurup berdi. Bular hem pulni Perwerdigarning öyini onghash we mustehkemleshke ishligüchilerge berdi;

11 ular bolsa pulni Yehuda padishahliri xarabileshtürgen öy-imaretlerge lazimlik késip-oyulghan tashlarni we tüwrük-limlarga yaghach sétiwalishqa yaghachchilar bilen tamchilargha tapshurup berdi.

12 Bu ademler sadaqetlik bilen ishlidi. Ularni bashquridighan, nazaretke mes'ul Lawiy Merarining ewladliridin Jahat bilen Obadiya, Kohatning ewladliridin Zekeriya bilen Meshullam bar idi; bu Lawiylarning hemmisi herxil sazlarghimu mahir idi;

13 ular yene hammallar we herxil ishlar üstidiki nazaretchilerni bashquratti; Lawiylardin pütükchilermu, emeldarlarmu, derwaziwenlermu bar idi.

14 Ular Perwerdigar öyige béghishlap ekelgen pullarni élip chiqidighan chaghda, Hilqiya kahin Perwerdigarning Musaning wastisi bilen bergen Tewrat qanuni kitabini tépiwaldi.

15 Hilqiya katip Shafan'gha: — Men Perwerdigarning öyide Tewrat-qanuni kitabini tépiwaldim, dédi. Shuni éytip, Hilqiya kitabni Shafan'gha berdi.

16 Shafan uni padishahning yénigha apardi we uninggha: «Xizmetkarliri tapshurulghan ishlarni bolsa, hemmisini ada qiliwatidu.

17 Ular Perwerdigar öyige *béghishlan'ghan* pullarni töküp, uni nazaretchiler we ishchilarning qoligha tapshurup berdi» dep melumat berdi. □

18 Shafan katip yene padishahqa: — Hilqiya kahin yene manga bir oram kitab berdi dep uni padishah aldida oqudi.

19 We shundaq boldiki, padishah Tewrat qanunidiki sözlerni anglap, öz kiyimlirini yirtti.

20 Padishah Hilqiya bilen Shafanning oghli Ahikamgha, Mikahning oghli Abdon bilen Shafan katipqa we padishahning xizmetkari Asayagha buyrup:

21 Bérip men üçün we Israïlda hem Yehudada qaldurulghan xelq üçün bu tépilghan kitabning sözliri toghrisida Perwerdigardin yol soranglar. Chünki

□ 34:7 «kün tüwrükliri» — bashqa bir terjimisi «quyash buti» yaki kün «isriqgahlar». □ 34:9 «Efraim we Israïlning qaldisi» — Asuriye impériyesi shimaliy padishahliq («Israïl»)tin ahalinig köp qismini tutqun qilib élip ketkenidi; ayette tilgha élin'ghan mushu xelq yurtta qaldurulghan Israïllar idi. □ 34:17 «pullarni töküp...» — yaki «kümüşni éritip...»

ata-bowilirimiz bu kitabda barliq pütülgenlerge emel qilmay, Perwerdigarning sözini tutmighanliqi tüpeylidin, Perwerdigarning bizge töküldighan ghezipi intayin dehshetlik boldi, dédi. □

²² Shuning bilen Hilqiya we padishah teyinligen kishiler ayal peyghember Huldahning qéshigha bardi; Huldah Xasrahning newrisi, Tokihatning oggli kiyim-kéchék bégi Shallunning ayali idi; u özi Yérusalém shehiringning ikkinchi mehelligide olturatti. Ular uning bilen bu ishlar toghruluq sözleshti.

²³ U ulargha mundaq dédi: — Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — «Silerni ewetken kishige mundaq denglar: —

²⁴ Perwerdigar mundaq deydu: — Mana Men Yehudaning padishahi aldida oqulghan bu kitabta barliq lenetlerni emelge ashurup, bu jaygha we bu yerde turghuchilargha balayi'apet chüshürimen.

²⁵ Chünki ular Méni tashlap, bashqa ilahlargha xushbuy yéqip, qollirining hemme ishliri bilen Méning achchiqimni keltürdi. Uning üçün Méning qehrim bu yerge töküldü, öchürülmeydu.

²⁶ Lékin silerni Perwerdigardin yol sorighili ewetken Yehudaning padishahigha bolsa, mundaq denglar: — Sen anghlighan sözler toghrisida Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: —

²⁷ Chünki könglüng yumshaq bolup, Xudaning mushu jay we uningda turghuchilarni eyiblep éytqan sözlirini anghlighiningda, Uning aldida özüngni töwen qilding, shuningdek özüngni shundaq töwen qilghiningda, kiyimliringni yirtip, Méning aldında yighlighining üçün, Menmu duayingni anghlidim, deydu Perwerdigar.

²⁸ Mana, séni ata-bowiliring bilen yighilishqa, öz qebrenge aman-xatirjemlik ichide bérishqa nésip qilimen; séning közliring Men bu jay üstige chüshüridighan barliq külpetlerni körmeydu».

Ular yénip bérup, bu xewerni padishahqa yetküzdi.

²⁹ Padishah adem ewetip, Yehuda bilen Yérusalémning hemme aqsaqallirini chaqirtip keldi.

³⁰ Padishah Perwerdigarning öyige chiqti; barliq Yehudadiki er kishiler we Yérusalémda turuwatqanlarning hemmisi, kahinlar bilen Lawiylar, shundaqla barliq xelq, eng kichikidin tartip chongighiche hemmisi uning bilen bille chiqti. Andin Perwerdigarning öyide tépilghan ehde kitabining hemme sözlirini ulargha oqup berdi. □

³¹ Padishah öz ornida turup Perwerdigarning aldida: — Perwerdigargha egi-ship pütün qelbim we pütkül jénim bilen Uning emrlirini, höküm-guwahliqliri we belgilimilirini tutup, ushbu kitabda pütülgen ehdige emel qilimen dep özi ehdigé baghlidi. □

³² Shuning bilen xelqning hemmisimu ehde aldida turup uninggha özi baghlidi.

U yene Yérusalémda turuwatqanlarning hemmisini we Binyamindiki xelqningimu bu ehde aldida turghuzup uninggha özi baghlatti. Shuning bilen Yérusalémda turuwatqanlar Xudaning, yeni ata-bowiliringning Xudasining ehdisi boyiche ish qilidighan boldi.

□ **34:21 «tépiwélin'ghan kitab»** — Tewratning qaysi qismi bolushi kérek? Padishahning inkasi, yeni kéyinki heriketlirige, bolupmu «yuqiri jaylar»ni yoqitishigha qarighanda, «tépiwélin'ghan kitab» choqum bu ishni tekitleydighan «Qanun sherhi»ni öz ichige alghan. □ **34:30 «... ulargha oqup berdi»** — ibranii tilida: «... ularning qulaqlirigha oqup berdi». □ **34:31 «ushbu kitabda pütülgen ehdige...»** — ibranii tilida «ushbu kitabda pütülgen ehde sözlirige...».

³³ Yosiya Israillarga qarashliq yurtlardin barliq yirginchlik nersilerni chiqirip tashlap, Israilda turuwatqanlarning hemmisini Perwerdigar Xudasining xizmitige kiridighan qildi. *Yosiyaning* barliq künliride xelq atabowilirining Xudasi bolghan Perwerdigargha egishishtin héch yanmidi.

35

Yosiya «ötüp kétish héyti»ni Ötküzidu
2Pad. 23:21-23

¹ Yosiya Perwerdigarni séghinip ötüp kétish héytini Yérusalémda ötküzmekchi boldi; birinchi ayning on tötinchi küni ular ötüp kétish héytigha atalghan qozilarni soydi.

² Padishah kahinlarning wezipilirini belgilidi, ularni Perwerdigarning öyidiki xizmetni qilishqa righbetlendürdi.

³ U yene pütkül Israil xelqige özlirini Perwerdigargha atap pak-muqeddes bolushqa telim bergüchi Lawiylargha: — Siler muqeddes ehde sanduqini Israil padishahi Dawutning oghli Sulayman saldurghan öyge ekirip orunlashturunglar; emdi uni mürenglerde kötürüp yürüş wezipisi qalmidi. Emdi siler Xudayinglar Perwerdigarning xizmitide, shundaqla Uning xelqi Israilning xizmitide bolunglar. □

⁴ Shuning üçün jemitinglar we nöwet-guruppanglar boyiche, Israilning padishahi Dawutning yazghini we uning oghli Sulaymanning yazghinigha asasen, özünglarni obdan teyyarlanglar.

⁵ Siler öz ata jemetliringlarning nöwet-guruppa tertipi boyiche qérindashliringlardin ibaret shu addiy xelq-puqralar jemet-jemetlirige wekil bolup, muqeddesgahta turisiler; herbir guruppida Lawiy jemetidin birneche adem bolsun.

⁶ Siler ötüp kétish héytigha atalghan qozilarni soyusiler; özünglarni paklanglar, *Israildiki* qérindashliringlar üçün, yeni ularning Perwerdigar Musaning wastisi bilen tapilighan söz-kalamigha béqinishi üçün, hemme ishni teyyar qilinglar, dédi.

⁷ Yosiya shu yerde hazir bolghan barliq xelq-puqralarning ötüp kétish héytigha atighan qurbanliqi bolsun dep, jemiyy ottuz ming goza we ogqlaq, we yene üç ming buqa hediye qildi; bu mallarning hemmisi padishahning mélidin chiqirilghanidi.

□ 35:3 «U yene pütkül Israil xelqige özlirini Perwerdigargha atap pak-muqeddes bolushqa telim bergüchi Lawiylargha: —» — bashqa ikki xil terjimisi: (1) «U yene pütkül Israilgha telim béridighan, özlirini Perwerdigargha atap béghishlighan Lawiylargha...»; (2) «U yene pütkül Israilgha Perwerdigargha xas muqeddes ishlar toghruluq telim béridighan Lawiylargha...». «... Emdi siler Xudayinglar Perwerdigarning xizmitide, shundaqla uning xelqi Israilning xizmitide bolunglar» — bu pütkül ayettiki xewerge qarighanda: (1) melum sewebtin ehde sanduqi eng muqeddes jaydin yöküwétilgenidi. Mumkinchiligi bolghan sewebli bolsa (a) Yosiya ibadetxanini paklash üçün uni waqitliq yökep turghan; (e) melum bir rezil padishah butpereslik meqsiti bilen uni u yerdin yöküwetkenidi; (b) kahinlar butpereslarning rezil niyetliridin qoghdash üçün uni yökep yoshurup qoyghanidi; (p) kahinlar Yérusalémmi bulang-talang qilidighan tajawuzchilarning changgilidin qutuldurush üçün uni yökep yoshurup qoyghanidi (mesilen, 12:9 we 25:4). (2) bu ayetke qarighanda Lawiylarning (shundaqla kahinlarning) eng muhim we chong roli hazir (ibadetxanida Perwerdigarning medhiye ishliridin bashqa) Israilgha telim bérish kérek idi (30:22ni körüng). Israil sürgün bolghandin kéyin Ezra bularning yaxshi bir ülgisi bolghanidi.

⁸ Uning emeldarlimu öz ixtiyarligi bilan xelqge we kahinlar bilan Lawiy-largha qurbanliq méli «kötürme hediye» qildi; Perwerdigarning öyini bashqurghuchilardin Hilqiya, Zekeriya we Yehielmu ikki ming alte yüz qoza-öchke bilen üç yüz buqini kahinlarga ötüp kétish héytigha atap qurbanliq qilish üçün hediye qilip tapshurdi.

⁹ Lawiylarning yobashchiliri bolghan Konaniya we uning qérindashliridin Shémaya bilen Netanel, shundaqla Hashabiya, Jeyel we Yozabadmü besh ming qoza bilen besh yüz buqini Lawiylarning héytqa atap qurbanliq qilishigha «kötürme hediye» qildi.

¹⁰ Shundaq qilip, ötilidighan wezipiler orunlashturup bolun'ghandin kéyin, padishahning tapilighini boyiche, kahinlar öz ornida turdi, Lawiylarmü özlirining nöwet-guruppa tertipi boyiche turushti.

¹¹ Lawiylar ötüp kétish héytigha atalghan qozilarni boghuzlidi; kahinlar ularning qolidin qanni élip qurban'gahqa septi we shuning bilen bir waqitta Lawiylar qurbanliq malning térisini soydi.

¹² Köydürme qurbanliqqa sunulidighan mallarni bolsa, ular xelq-puqralargha wekil bolghan jemetler boyiche xelqge bölüp béríp, ularni Musaning kitabida yézilghinigha muwapiq, Perwerdigargha sunushqa teyyarlıdı. Sunulidighan buqilarnimu shundaq qildi.

¹³ Andin belgilime boyiche ular ötüp kétish héytigha atalghan qoza-öchkilerni otqa qaqlap kawap qildi; bashqa qurbanliqlardin qalghan, yeni Xudagha atalghan qisimlarni qazanda, dangqanda yaki dasta pishurup tézdin xelq-puqralargha üleshtürüp berdi;

¹⁴ shuningdin kéyin özlirige we kahinlarga qurbanliqlardin teyyarlıdı, chünki kahinlar, yeni Harunning ewladliri kech kirgüche köydürme qurbanliq qilish we maylarni köydürüş bilen aldirash bolup ketkenidi; shunga Lawiylar özlirige we kahinlar bolghan Harunning ewladlirighimu qurbanliqlardin *gösh* teyyarlap qoyushti.

¹⁵ Nawa-neghmichiler, yeni Asafning ewladliri Dawut, Asaf, Héman we Dawut padishahning aldın körgüchisi Yedutunning tapshuruqi boyiche öz orunlirida turushti; derwaziwenler herqaysisi öz derwazisi aldida turdi; ularning ish ornidin ajrishining hajiti bolmıdı, chünki ularning qérindashliri bolghan Lawiylar qurbanliqlardin teyyarlap qoyatti.

¹⁶ Shundaq qilip, shu bir kün ichide Yosiya padishahning tapshuruqi boyiche, ötüp kétish héyti ötküzülüp, Perwerdigarning qurban'gahigha köydürme qurbanliqlar sunulushi bilen Perwerdigargha béghishlap ötküzülgen ibadet toluq orunlandı.

¹⁷ Shu chagha hazir bolghan Israillar ötüp kétish héytini ötküzüp bolghandin kéyin, yette kün pétir nan héytini ötküzdi.

¹⁸ Samuil peyghemberning zamanidin buyan Israilda ötüp kétish héyti mundaq ötküzülüp baqmighanidi; Israil padishahlirining héchqaysisimu Yosiya, kahinlar, Lawiylar we shu yerde hazir bolghan Yehudalar bilen Israillar we Yérusalémda turuwatqanlar ötküzgendek mundaq ötüp kétish héyti ötküzüp baqmighanidi.

¹⁹ Bu qétimqi ötüp kétish héyti Yosiyaning seltenitining on sekkizinchi yili ötküzüldi.

²⁰ Yosiya *muqaddes* öyning hemme ishini mushundaq tertipke sélip bolghandin kéyin, Misir padishahi Neqo Efrat deryasining boyidiki Karkémish shehiride urushqa chiqti, Yosiya uning aldini tosqli chiqti.

²¹ Neqo Yosiyaning aldigha elchilerni ewetip uninggha: «I Yehuda padishahi, özlirining méning bilen néme karliri bar? Bügün men sili bilen urushqli emes, belki méning bilen urush qiliwatqan jemet bilen urushqli chiqqanmen; yene kélip, Xuda méni téz hujum qil, dédi; Xudaning silini halak qiliwetmesliki üçün, Uning ishigha kashila qilmisila, chünki U méning bilen billidur» dédi.

²² Lékin Yosiya uning bilen qarshilishishtin yanmide, eksiche özini niqablap uninggha jeng qilghili chiqti; u Xudaning Neqoning wastisi bilen éytqan gépige qulaq salmay, Megiddo tüzlenglikige kélip Neqo bilen tutushti.

²³ Oqyachilar Yosiya padishahqa oq étip uninggha *teğküzdü*; padishah xizmetkarlirigha: — Men éghir yarilandim, méni élip kétinglar, dédi.

²⁴ Uning xizmetkarliri uni jeng harwisidin yölep chüshürüp, uning ikkinchi jeng harwisigha yatquzup Yérusalémgha élip méngiwidi, u shu yerde öldi. U ata-bowilirining qebristanliqigha depne qilindi; barliq Yehuda we Yérusalémdikler Yosiyagha teziye tutushti.

²⁵ Yerimiya *peyghember* Yosiya üçün mersiye oqudi; neghme-nawachi er-ayallarning hemmisi taki bügün'giche Yosiyani teriplep mersiye oqup kelmekte; u ish Israilda belgilimige aylandi. Mana bular «mersiyeler» dégen kitabqa pütülgendur. □

²⁶ Yosiyaning qalghan ishliri, uning Perwerdigarning Tewrat kitabida yézilghanlirigha egeshken yaxshi emelliri,

²⁷ qilghanliri bashtin-axirighiche hemmisi «Yehuda we Israil padishahlirining Tarix-Tezkiriliri» dégen kitabta pütülgendur.

36

Yehoahaz seltenet qilidu

2Pad. 23:31-35

¹ Yehuda zéminidiki xelq Yosiyaning oghli Yehoahazni tallap, Yérusalémda atisining ornigha padishah qilip tiklidi.

² Yehoahaz textke chiqqan chéghida yigirme üç yashta idi; u Yérusalémda üç ay seltenet qildi.

³ Misir padishahi uni Yérusalémda padishahliqtin bikar qildi we Yehuda zéminigha bir yüz talant kümüş, bir talant altun jerimane qoydi. □

⁴ Andin Misir padishahi Yehoahazning ornigha uning inisi Éliakimni Yehuda bilen Yérusalém üstige padishah qilip, uning ismini Yehoakimgha özgertti; andin Neqo inisi Yehoahazni Misirgha élip ketti.

Yehoakim seltenet qilidu

2Pad. 23:36-37; 24:1-7

⁵ Yehoakim textke chiqqan chéghida yigirme besh yashta bolup, u Yérusalémda on bir yil seltenet qildi; u Perwerdigar Xudasining neziride rezil bolghanni qildi.

□ **35:25 «Yeremiya ... mersiye oqudi»** — yaki «Yeremiya... mersiye yazdi». □ **36:3 «bir yüz talant kümüş»** — 100 talant kümüş belkim 3400 kilogram, bir talant altun 34 kilogram bolushi mumkin.

6 Babil padishahi Néboqadnesar uninggha hujum qilghili chiqip, uni mis zenjir bilen baghlap Babilgha élip ketti.

7 Néboqadnesar yene Perwerdigar öyidiki bir qisim eswab-buyumlarni Babilgha apirip, özining Babildiki butxanisigha qoydi.

8 Yehoakimning qalghan ishliri, uning yirginchlik ishliri, uningdiki eyibler bolsa mana, «Israil we Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgendur. Uning oghli Yehoakin uning ornigha padishah boldi.

Yehoakin seltenet qilidu

2Pad. 24:8-17

9 Yehoakin textke chiqqan chéghida on sekkiz yashta bolup, u Yérusalémda üç ay on kün seltenet qildi; u Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi. □

10 Yéngi yil ötkende, Néboqadnesar adem ewetip Yehoakinni Perwerdigar öyidiki ésil buyumlar bilen birlikte Babilgha ekeldürüp, Yehoakinning taghisi Zedekiyani Yehuda we Yérusalém üstige padishah qilip tiklidi. □

Zedekiya seltenet qilidu

2Pad. 24:18-20; 25:1-12; Yer. 52:1-30

11 Zedekiya textke chiqqan chéghida yigirme bir yashta bolup, Yérusalémda on bir yil seltenet qildi;

12 u Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi; Yeremiya peyghember uninggha Perwerdigarning sözlirini yetküzgen bolsimu, u Yeremiyaning aldidada özini töwen qilmidi;

13 u özini Xudaning namida *béqinish* qesimini ichküzgen Néboqadnesardin yüz öridi; boynini qattiq qilip, Israilning Xudasi Perwerdigargha towa qilip yénishqa könglini jahil qildi.

14 Uning üstige, kahinlarning barliq bashliri bilen xelqning hemmisi yat elliklerning hemme yirginchlik ishlirini dorap, asiyligirlirini ashurdi; ular Perwerdigar Yérusalémda Özige atap muqeddes qilghan öyni bulghiwetti.

15 Ularning ata-bowilirining Xudasi bolghan Perwerdigar Öz xelqige we turalghusigha ichini aghritqachqa, tang seherde ornidin turup elchilirini ewetip ularni izchil agahlandurup turdi. □

16 Biraq ular Xudaning elchilirini mazaq qilip, söz-kalamlirini mensitmeytti, peyghemberlirini zangliq qilatti; axir béríp Perwerdigarning qehri örlep, qutquzghili bolmaydighan derijide xelqining üstige chüshti. □

Babillar Yérusalémni weyran qilidu

17 Perwerdigar shuning bilen kaldiylerning padishahini ulargha hujumgha séliwidi, padishah ularning muqeddes öyide yashlirini qilichlidi; qiz-yigitler, qéilar, béshi aqarghanlarga héch ich aghritip olturmay, hemmini öltürüwetti; *Xuda* bularning hemmisini *Kaldiye* padishahining qoligha tapshurdi.

□ 36:9 «on sekkiz yashta» — bezi kona köchürmelerde «sekkiz yashta» déyilidu. □ 36:10 «Yehoakinning taghisi» — ibraniiy tilida «Yehoakinning qérindishi». □ 36:15 «Perwerdigar tang seherde ornidin turup... ewetip...» — Xudaning ularni baldur we köp qétim agahlandurghanliqini bildürüdu.

□ 36:16 «qutquzghili bolmaydighan derijide» — ibraniiy tilida «dawalighusiz derijide».

¹⁸ Kaldiye padishahi Xudaning öyidiki chong-kichik démey, barliq qacha-buyumlarni, shundaqla Perwerdigar öyidiki xezinilerni, shuningdek padishahning we emeldarlarining xezinilirini qoymay, Babilgha élip ketti.

¹⁹ Kaldiylar Xudaning öyini köydürüwetti, Yérusalémning sépilini chéqiwetti, sheherdiki hemme orda-qorgharlarga ot qoyup köydürüp, Yérusalémdiki barliq qimmatlik qacha-buyumlarni chéqip kukum-talqan qildi.

²⁰ Qilichtin aman qalghanlarning hemmisini *Kaldiye padishahi* Babilgha tutqun qilip eketti; ular taki Pars padishahligining seltenitikiche Babil padishahi we ewladlarining qulluqida bolup turdi.

²¹ Bularning hemmisi Perwerdigarning Yeremiyaning wastisi bilen *aldin* éytqan *agah* sözi ishqa ashurulush üçün boldi. Shuning bilen zémin özige tégishlik shabat künlirige muýesser boldi; chünki zémin yetmish yil toshquche xarabilikte turup «shabat tutup» dem élip rahetlendi. □ ■

Ezra 1:1-3; Yer. 25:12; 29:10; Dan. 9:2 ²² Pars padishahi Qureshning birinchi yili, Perwerdigarning Yeremiyaning aghzi arqiliq éytqan sözi emelge ashurulup, Perwerdigarning Pars padishahi Qureshning rohini qozghishi bilen pütün padishahliqi teweside u mundaq bir jakarname chiqardi, shundaqla uni yazma qilip püküp: —

²³ «Pars padishahi Qoresh mundaq deydu: — Asmanlarning Xudasi bolghan Perwerdigar yer yüzidiki barliq padishahliqlarning igidarchiliqini manga berdi; U shundaqla méni Yehuda zéminigha jaylashqan Yérusalémde Özige bir öy sélishqa buyrudi. Shuning üçün aranglarda Xudaning xelqi bolghan herqaysinglarga bolsa, uning Xudasi Perwerdigar uning bilen bille bolghay, u shu yerge chiqsun!» dédi.

□ **36:21** «Perwerdigarning Yeremiyaning wastisi bilen éytqan sözi..» — körsitilgen bu söz «Yer.» 25:11, 29:10 qatarliq ayetlerde tépiliidu. «zémin «shabat tutup» dem aldi» — intayin hejwiý geptur. Eslide Musa peyghemberge tapshurulghan Tewrat qanuni boyiche («Law.» 25:4) zémin her yettinchi yilida bir yil («shabat yili»da) dem élishi kérek idi — démek, uningda héch tériqchilik qilishqa bolmaytti. Emeliyette Israillar zéminni igiligendin tartip Yeremiya peghemberning dewrigiche bolghan 490 yilda zémin héch «dem alghan» emes idi. Shunga zéminning xelqtin alidighan 70 yilliq aramliq qerzi bar idi; xelq Babilda 70 yil sürgün bolghanda zémin ulardin, shundaqla ularning rezillikidin «dem aldi». Bu témida yene «Yeremiya»diki «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **36:21** Ezra 1:1-3; Yer. 25:12; 29:10; Dan. 9:2

Ezra

Padishah Qoreshning Perwerdigar üçün ibadetxana sélishqa yarliq chüshürüshi

2Tar. 36:22,23; Yer. 25:12; 29:10; Dan. 9:2

¹ Pars padishahi Qoreshning birinchi yili, Perwerdigarning Yeremiyaning aghzi arqiliq éytqan sözi emelge ashurulup, Perwerdigarning Pars padishahi Qoreshning rohini qozghishi bilan pütün padishahliqi teweside u mundaq bir jakarname chiqardi, shundaqla uni yazma qilip püküp: —

² «Pars padishahi Qoresh mundaq deydu: — Asmanlarning Xudasi Perwerdigar yer yuzidiki barliq padishahliqlarning igidarchiliqini manga berdi; u shundaqla méni Yehuda zéminigha jaylashqan Yérusalémda Özige bir öy sélishqa buyrudi. □

³ Shuning üçün aranglarda Xudaning xelqi bolghanlardin herqaysinglarga bolsa, uning Xudasi *Perwerdigar* uning bilen bille bolghay, u Yehuda zéminidiki Yérusalémgha chiqsun, Israilning Xudasi Perwerdigarning öyini salsun! U bolsa Xudadur, makani Yérusalémidur!

⁴ *Sürgünlükte* qalghan xelq qeyerlerde makanlashqan bolsa, u *Yérusalémgha chiqsun*; shu yerdiki ademler ulargha altun, kümüş, mal-mülük, charpaylarni teminlep yarem bersun we shuningdek Yérusalémda jaylashqan Xudaning shu öyi üçün xalis hediyelelni teqdim qilsun» — dédi. □

Qaytishqa teyyarlinish

⁵ Shuning bilen Yehuda we Binyamindiki qebile bashliqliri, kahnlar, Lawiy-lar, shundaqla Xuda teripidin rohi qozghitilghan barliq xelq orunliridin qopup Yérusalémdiki Perwerdigarning öyini *yéngiwashin* sélishqa bérishqa teyyarlandi.

⁶ Etrapniki kishilerning hemmisi kümüş qacha-qucha, altun, mal-mülük, charpaylar we qimmet bahaliq buyumlar bilen ularni qollap quwwetlidi, buningdin bashqa sunulidighan herxil ixtiyariy hediye-qurbanliq süpitide herxil sowghatlarni teqdim qildi.

⁷ Padishah Qoresh Perwerdigarning öyidiki qacha-quchilirinimu, yeni ilgiri Néboqadnesar Yérusalémdin ekilip öz ilahining butxanisigha qoyup qoyghan qacha-quchilarnimu élip chiqti. □ ■

⁸ Pars padishahi Qoresh xezine bégi Mitredatni buyrup bu qacha-quchilarni aldurup chiqti; Mitredat shularni Yehudaning emiri Sheshbazargha sani boyiche sanap tapshurup berdi. ■

⁹ Qacha-quchilarning sani mundaq: — altun das ottuz, kümüş das ming, pichaq yigirme toqquz, □

¹⁰ altun piyale ottuz, bir-birige oxshash bolghan kümüş piyale töt yüz on; bashqa qacha-quchilar bir ming. □

□ **1:2** «Yehuda zémini» — kéyinki waqitlarda «Yehudiye» déyilidu. □ **1:4** «qalghan xelq» — impériyede tirik qalghan Yehudiy xelqi. □ **1:7** «ilgiri Néboqadnesar Yérusalémdin ekilip öz ilahining butxanisigha qoyup qoyghan qacha-quchilar» — bu weqe «2Tar.» 36:7de teswirlinidu. ■ **1:7** 2Pad. 24:13; 2Tar. 36:7 ■ **1:8** Ezra 5:14 □ **1:9** «altun das» — yaki «altun petnus». □ **1:10** «bir-birige oxshash bolghan kümüş piyale töt yüz on» — yaki «süpti töwenrek kümüş piyale töt yüz on» yaki «ikkinchi birxil kümüş iyale töt yüz on» yaki «kümüş piyale ikki ming töt yüz on». Bashqiche terjimilermu uchrishi mumkin.

11 Barliq altun-kümüsh qacha-qucha, besh ming töt yüz. Sürgün qilin'ghan xelq Babilidin Yérusalémgha élip kélin'gen chaghda, Sheshbazar bu qacha-quchilarning hemmisini élip kelgenidi.

2

*Birinchi qétim qaytqan Yehudalar *** «Neh.» 7:6-73ni körüng*

1 Töwendikiler Néboqadnesar teripidin Babilgha sürgün qilin'ghan *Yehudiye* ölkisidikilerdin, ularning ewladliri qaytip kélip, Yérusalém we Yehudiyege chiqip, herbiri öz shehirlirige ketkenler: —

2 — ular Zerubbabel, Yeshua, Nehemiya, Séraya, Reilaya, Mordikay, Bilshan, Míspar, Bigway, Rehüm we Baanahlar bilen bille qaytip keldi. Emdi Israil xelqining ichidiki erkeklerning sani töwendikiche: □

3 Paroshning ewladliri ikki ming bir yüz yetmish ikki kishi;

4 Shefatiyaning ewladliri üç yüz yetmish ikki kishi;

5 Arahning ewladliri yette yüz yetmish besh kishi;

6 Pahat-Moabning ewladliri, yeni Yeshua bilen Yoabning ewladliri ikki ming sekkiz yüz on ikki kishi;

7 Élamning ewladliri bir ming ikki yüz ellik töt kishi;

8 Zattuning ewladliri toqquz yüz qiriq besh kishi;

9 Zakkayning ewladliri yette yüz atmish kishi;

10 Banining ewladliri alte yüz qiriq ikki kishi;

11 Bibayning ewladliri alte yüz yigirme üç kishi;

12 Azgadning ewladliri bir ming ikki yüz yigirme ikki kishi;

13 Adonikamning ewladliri alte yüz atmish alte kishi;

14 Bigwayning ewladliri ikki ming ellik alte kishi;

15 Adinning ewladliri töt yüz ellik töt kishi;

16 Hezekiyaning jemetidin bolghan Atérning ewladliri toqsan sekkiz kishi;

17 Bizayning ewladliri üç yüz yigirme üç kishi;

18 Yorahning ewladliri bir yüz on ikki kishi;

19 Hashumning ewladliri ikki yüz yigirme üç kishi;

20 Gibbarning ewladliri toqsan besh kishi;

21 Beyt-Lehemlikler bir yüz yigirme üç kishi;

22 Nitofaliqlar ellik alte kishi;

23 Anatotluqlar bir yüz yigirme sekkiz kishi;

24 Azmawetlikler qiriq ikki kishi;

25 Kiriati-Arimliqlar, Kefirahliqlar we Beerotluqlar bolup jemiý yette yüz qiriq üç kishi; □

26 Ramahliqlar bilen Gébaliqlar jemiý alte yüz yigirme bir kishi;

27 Mikmashliqlar bir yüz yigirme ikki kishi;

28 Beyt-Ellikler bilen ayiliqlar jemiý ikki yüz yigirme üç kishi;

29 Néboliqlar ellik ikki kishi;

30 Magbishning ewladliri bir yüz ellik alte kishi;

31 ikkinchi bir Élamning ewladliri bir ming ikki yüz ellik töt kishi;

32 Harimning ewladliri üç yüz yigirme kishi;

□ 2:2 «Séraya» — yaki «Saraya». □ 2:25 «Kiriati-Arimliqlar» — yaki «Kiriati-Yéarimliqlar».

33 Lod, Hadid we Ononing ewladliri jemiyyette yüz yigirme besh kishi; □

34 Yérixoluqlar üç yüz qiriq besh kishi;

35 Sinaahning ewladliri üç ming alte yüz ottuz kishi.

Qaytip kelgen kahinlar we Lawiylar

36 Kahinlarning sani töwendikiche: — Yeshua jemetidiki Yedayaning ewladliri toqquz yüz yetmish üç kishi;

37 Immerning ewladliri bir ming ellik ikki kishi;

38 Pashxurning ewladliri bir ming ikki yüz qiriq yette kishi;

39 Harimning ewladliri bir ming on yette kishi.

40 Lawiylarning sani töwendikiche: — Xodawiyaning ewladliridin, yeni Yeshua bilen Kadmiyelning ewladliri yetmish töt kishi;

41 Ghezekeshlerdin: — Asafning ewladliri bir yüz yigirme sekkiz kishi.

42 Derwaziwenlerning neslidin: — Shallunning ewladliri, Atérning ewladliri, Talmonning ewladliri, Akkubning ewladliri, Xatitaning ewladliri bilen Shobayning ewladliri jemiyye bir yüz ottuz toqquz kishi.

Qaytip kelgen muqeddes jay we shah jemetidiki xizmetkarlar

43 Ibadetxana xizmetkarliri töwendikiche: — Zixaning ewladliri, Xasufaning ewladliri, Tabbatning ewladliri, □

44 Kirostning ewladliri, Siyahaning ewladliri, Padonning ewladliri,

45 Libanahning ewladliri, Hagabahning ewladliri, Akkubning ewladliri,

46 Hagabning ewladliri, Shamlayning ewladliri, Hananning ewladliri, □

47 Giddelning ewladliri, Gaharning ewladliri, Réayahning ewladliri,

48 Rezinning ewladliri, Nikodaning ewladliri, Gazzanning ewladliri,

49 Uzzaning ewladliri, Pasiyaning ewladliri, Bisayning ewladliri,

50 Asnahning ewladliri, Meuninning ewladliri, Nefussimning ewladliri,

51 Bakbukning ewladliri, Xakufaning ewladliri, Xarxurning ewladliri,

52 Bazlutning ewladliri, Mehidaning ewladliri, Xarshaning ewladliri,

53 Barkosning ewladliri, Siséraning ewladliri, Témahning ewladliri,

54 Neziyaning ewladliri bilen Xatifaning ewladliri.

55 Sulaymanning xizmetkarlirining ewladlirining sani töwendikiche: — So-tayning ewladliri, Soferetning ewladliri, Pirudaning ewladliri,

56 Yaalahning ewladliri, Darkonning ewladliri, Giddelning ewladliri,

57 Shefetiyaning ewladliri, Xattilning ewladliri, Poqeret-Hazzibaimning ewladliri bilen amining ewladliri.

58 Ibadetxana xizmetkarliri we Sulaymanning xizmetkari bolghanlarning ewladliri jemiyye üç yüz toqsan ikki kishi.

Kélip chiqishi naéniq kishiler «Neh.» 7:61-65ni körüng

59 Töwendiki kishiler Tel-Mélah, Tel-Xarsha, Kérub, Addan we Immerdin kelgen bolsimu, lékin ular özlirining ata jemetining yaki nesebining Israil adimi ikenlikini ispatlap bérelmedi.

60 Bular Délayaning ewladliri, Tobiyanning ewladliri we Nikodaning ewladliri bolup, jemiyye alte yüz ellik ikki kishi;

□ 2:33 «Lod, Hadid we Ononing ewladliri...» — yaki «Lodliqlar, Hadidliqlar we Onoluqlar...».

□ 2:43 «Ibadetxana xizmetkarliri» — ibraniy tilida «Netiniylar». Menisi belkim «béghishlan'ghanlar». Ularning ejdadliri belkim «Gibéonluqlar» idi. «Yeshua» 9:27ni we «1Tar.» 9:2ni körüng. □ 2:46 «Shamlay» — yaki «Shalmay».

61 kahinlarning ewladliri ichide Xabayaning ewladliri, Kozning ewladliri bilan Barzillayning ewladliri bar idi; Barzillay Giléadliq Barzillayning bir qizini alghachqa ularning éti bilan atalghanidi. □

62 Bular jemetining nesebnamisini izdep tapalmidi; shunga ular «napak» hésablinip kahinliqtin qaldurildi.

63 Waliy ulargha: — Urim we tummimni kötürgüchi kahin arimizda xizmette bolghuche «eng muqeddes yimeklikler»ge éghiz tegküzmeyisiler, dédi. □

*Qaytip kelgüchilerning omumiy sani *** «Neh.» 7:66-69ni körüng*

64 Pütün jamaet jemiý qiriq ikki ming üç yüz atmish kishi;

65 buningdin bashqa ularning yene yette ming üç yüz ottuz yette qul-dédiki bar idi; yene ikki yüz er-ayal ghezelchisi bar idi.

66 Ularning yette yüz ottuz alte éti, ikki yüz qiriq besh qéchiri,

67 töt yüz ottuz besh tögisi we alte ming yette yüz yigirme éshiki bar idi.

*Muqeddes öy üçün teqdim qilin'ghan mal-mülükler *** «Neh.» 7:70-73nimu körüng*

68 Jemet kattiwashliridin beziliri Yérusalémgha we Perwerdigarning öyige kelgen chaghda, Xudaning shu öyi esli ornigha yéngiwashstin sélinishi üçün chin könglidin sowghatlarni teqdim qildi.

69 Ular özlirining qurbigha qarap qurulush xezinisige atmish bir ming darik altun, besh ming mina kümüş we yüz qur kahin toni teqdim qildi. □

70 Shuningdin kéyin kahinlar, Lawiylar we bir qisim xelq qoshulup, ghezelkeshler, derwaziwenler, ibadetxana xizmetkarliri öz sheherlirige makanlashti; qalghan Israil xelqining hemmisi öz sheherlirige makanlashti. □

3

Qurban'gahning yéngiwashstin sélinishi

1 Israil xelqi herqaysisi öz sheherliride makanlashqanidi; yettinchi aygha kelgende, xelq bir ademdek bolup Yérusalémgha yighildi.

□ **2:61** «Kozning ewladliri» — yaki «Hakkozning ewladliri». □ **2:63** «Waliy» — ibranii tilidiki «Tirshata» eslide Pars tili bolup, menisi belkim «janabliri». «urim we tummim» — alahide birxil tashlar. U kahin kiygen «efod»ning yanchuqida (qoshénda) turidu. Bu tashlar arqiliq Israil xelqi Xudadin yol sorisa bolatti. «Mis.» 28:28-30ni körüng. «Urim we tummimni kötürgüchi kahin arimizda xizmette bolghuche» — menisi belkim: (1) urim we tummim Babilda sürgün bolghan waqtda yoqap ketken bolushi mumkin; (2) tépilghini bilen ulargha tebir bérpé menisini chüshendüridighan kahin téxi chiqmidi. □ **2:69** «darik» — (yaki «draxma») — mushu yerde u Pars impériyesidiki birxil altun tengge; mushu yerde bularning jemiý qimmiti belkim 400-500 gram altun idi; «mina» birxil kümüş tengge, 60 shekelge yaki «talant»tin atmishtin birige barawer idi. Mushu yerde kümüşning jemiý éghirliq belkim 1800-2700 kilogramche idi. □ **2:70** «Shuningdin kéyin kahinlar, Lawiylar... Ibadetxana xizmetkarliri öz sheherlirige makanlashti; qalghan Israil ... öz sheherlirige makanlashti» —

bu ayetning menisi belkim: (1) Kahinlar, Lawiylar qatarliqlar öziye yéngiwashstin teqsim qilin'ghan sheherliride makan tutti, yaki Yérusalémdeki xizmette bolush üçün yérusalémgha yéqin bolghan, shundaqla ulargha teqsim qilin'ghan sheherlerde makanlashti; (2) Lawiylardin bashqa Israillar, yeni on ikki qebilidin qaytip kelgenler **eslide** öziye xas sheherlirige makanlashti yaki yéngiwashstin ulargha teqsim qilin'ghan sheherlerde makanlashti. Köp sheher-yézilar weyran bolghachqa, yaki yat ellerning igdarchiligi astida bolghachqa, belkim herxil imkaniyet teng bolushi mumkin idi.

² Yozadakning oghli Yeshua bilan uning kahin qérindashliri, Shéaltielning oghli Zerubbabel we uning qérindashlirining hemmisi orunliridin qopup, Xudaning adimi Musa pütken qanun kitabida pütülginidek Perwerdigargha köydürme qurbanliq sunush üçün Israilning Xudasining qurban'gahini sélishqa kirishti. ■

³ Gerche ular shu yerlik xelqlerdin qorqsimu, lékin qurban'gahni eslidiki uli üstige sélip, uningda Perwerdigargha atap etigenlik we kechlik köydürme qurbanliq ötküzüşke kirishti. ■

⁴ Ular yene *muqeddes qanunda* pütülgini boyiche «kepiler héyti»ni ötküzüp, her küni belgilen'gen telepke muwapiq san boyiche künlük köydürme qurbanliqni sunushatti. ■

⁵ Shuningdin kéyin ular yene her künlük köydürme qurbanliqlar, yéngi ay qurbanliqi we Perwerdigarning barliq muqeddes dep békitilgen héytli ri üçün teqdim qilinidighan köydürme qurbanliqlarni, shuningdek her bir kishining könglidin Perwerdigargha atap sunidighan ixtiyariy qurbanliqlirini sunup turatti. ■

⁶ Shundaq qilip ular yettinchi aying birinchi künidin bashlap, köydürme qurbanliqlarni Perwerdigargha atap sunushqa bashlidi; lékin Perwerdigarning öyining uli téxi sélinmidi.

⁷ Ular tashchilar bilan yaghachchilargha pul tapshurdi we shundaqla Pars padishahi Qoreshning ijaziti bilan Zidonluqlar bilan Turluqlargha kédir yaghichini Liwandin *Ottura* déngiz arqiliq Yoppagha ekeldürüş üçün ulargha yimek-ichmek we zeytun méyini teminlidi.

Muqeddes ibadexanining yéngiwashtin sélinishi

⁸ Jamaet Yérusalémdiki Xudaning öyige kelgandin kéyin ikkinchi yili ikkinchi ayda Shéaltielning oghli Zerubbabel, Yozadakning oghli Yeshua we ularning kahin we Lawiy qérindashlirining qaldisi, shuningdek sürgünlükting qaytip Yérusalémgha kelgenlarning hemmisi qurulushta ish bashlidi; ular yene yigirme yashdin ashqan Lawiylarni Perwerdigarning öyini sélish qurulusligha nazaretchilikke qoydi.

⁹ Yeshua we uning oghulliri hem qérindashliri, Kadmiyel bilan uning oghulliri, yeni Yehudaning ewladliri Xudaning öyide ishleydighan ishchilarni nazaret qilishqa bir niyette atlandi; Hénadadning oghulliri, ularning oghullirimu we qérindash Lawiylar ulargha yardemeshti. □

¹⁰ Tamchilar Perwerdigarning öyige ul salidighan chaghda kahinlar xas kiyimlirini kiyip, kamaylirini chélip, Asafning ewladliri bolghan Lawiylar jangjang chélip, hemmisi qatar-qatar sep bolup turghuzuldi; ular Dawut belgiling körsetmiler boyiche Perwerdigargha Hemdusana oqushti.

¹¹ Ular Perwerdigargha atap özara: — «Perwerdigar méhribandur, uning Israilgha bolghan méhir-muhebbiti menggülüktur» dep hemdusana we rehmetteshekkür éytsшти. Bu chaghda Perwerdigarning öyining uli sélinip bolghachqa, xalayiq Perwerdigarni medhiyilep towlap tentene qilishti. ■

¹² Lékin kahinlardan, Lawiylardan we jemet bashliqliridin nurghunliri, yeni eslide ilgiriki öyni körgen nurghun qéri ademler köz aldida sélin'ghan bu

■ 3:2 Qan. 12:5, 6 ■ 3:3 Chöl. 28:3 ■ 3:4 Law. 23:34; Chöl. 29:12 ■ 3:5 Chöl. 28:11-15; Neh. 10:34 □ 3:9 «Yehudaning ewladliri» — «Yehuda» mushu yerde belkim «Xodawiya» dégen isimning warianti bolushi mumkin (2:40ni körling). «bir niyette atlandi» — ibranii tilida: «bir ademdek bolup ornidin turdi». ■ 3:11 Zeb. 136

öyning uligha qarap, ün sélip yig'hap kétisht; nurg'un bashqa kishiler xushal bolup tentene q'lip towlashti; □

¹³ we xelq hetta kimlarning tentene qilishiwatqanliqi bilen kimlarning yig'hlawatqanliqini ayriwalalmay qaldi; chünki jamaet tentene q'lip qattiq towlishatti; we bu awaz yiraq-yiraqlargha anglinatti.

4

Öyüni yéngiwashtin sélishning tosquñluqqa uchrishi

¹ Yehuda we Binyamindiki req'bler sürgünlüktin qaytip kelgenler Israilning Xudasi Perwerdigargha atap öyüni yéngiwashtin salmaqchiken, dégen gepni ang'lap,

² Zerubbabel we jemet bashliqliri bilen körüshüp: — Biz siler bilen bille salayli; chünki bizmu silerge oxshashla silerning Xudayinglarni izlep, bizni bu yerge ekelgen Asuriye padishahi Ésar-Haddonning künliridin tartip uninggha qurbanliq sunup kéliwatimiz, déyishti. ■

³ Lékin Zerubbabel, Yeshua bilen Israilning bashqa jemet bashliqliri ulargha: — Xudayimizgha öy sélishta silerning biz bilen héchqandaq alaqlenglar yoq; belki Pars padishahi Qoresh bizge buyrug'handek, peqet biz özimizla Israilning Xudasi bolghan Perwerdigargha öy salimiz, déyishti. ■

⁴ Shuningdin kéyin shu yerdiki ahale Yehudalarning qolini ajiz q'lip, ularning qurulus qilishigha kashila tughdurup turdi.

⁵ Ular yene Pars padishahi Qoreshning barliq künliridin taki Pars padishahi Darius textke olturghan waqitqiche, daim meslihetchilerni sétiwé'lip, Yehudalar bilen qéris'hip, qurulus nishanini buzushqa urunup turdi. □

Req'blarning Yehudalar üstidin erz qilishi

⁶ Ahashwé'rosh textke chiqqan deslepki waqitlarda ular uninggha Yehudiye we Yérusalém ahalisi üstidin bir erzname yazdi. □

⁷ Shuningdek Artaxshashta künliride Bishlam, Mitridat, Tabeel we ularning qalghan shérikirimu Pars padishahi Artaxshashtagha aramiy tilida bir erz xétini yazdi; xet aramiy tilidin terjime q'ilindi. □

□ **3:12** «Öyüni körgen nurg'un qéri ademler ... ün sélip yig'hap kétisht» — bezilerning yig'hlashi xushalliqtin boldi; bezilerning «Bu öy eslidiki oydek heywetlik bolmaydighan boldi» dep oylap hesret-qayghudin boldi («Hag.» 2:3ni körüng). ■ **4:2** 2Pad. 17:29-41 ■ **4:3** Ezra 1:1, 2,

3 □ **4:5** «Pars padishahi Darius» — miladiyedin ilgiriki 522-486-yillarda Pars textige olturghan.

□ **4:6** «Ahashwé'rosh» — bezi alimlar Pars impé'rotori bolghan mushu «Ahashwé'rosh»ni «Kserksis I» ning özi shu (miladiyedin ilgiriki 486-464-yillar), dep qaraydu. Biraq ispat barki, «Ahashwé'rosh» yaki «Kserksis» dégen söz eslide isim emes, belki Pars impé'rotorining umumiy bir unvani idi. Shunga biz «Ahashwé'rosh» dep atalghan padishahni Kambisis (miladiyedin ilgiriki 529-521-yillar), dep qaraymiz.

□ **4:7** «Artaxshashta» — «Artaxshashta» bir ademning nami bolup, tarixta u «Artakserksis» dégen (grékche) ismi bilen tonulghan. Bu padishah Kambisis we Darius Xistaspis (miladiyedin ilgiriki 522-486-yillar) ariliqida ötkén bolsa kérek. Shunga u: (1) Kambisisni öltürüp textini tartiwalghan «Smerdis» dégen jadugerni (yette ay textke olturghan) yaki bolmisa: (2) Kambisis impé'rotor bilen birlikte hökümraniq qilghan bizge hazir namelun «Artaxshashta» (Artakserksis) isimlik bashqa birisini körsitishi mumkin. U kéyinki alemshumul impé'rotor «Artakserksis» (miladiyedin ilgiriki 486-425-yillar) bolushi mumkin emes; chünki shu kishi 24-ayette tilgha élin'ghan Darius impé'rotordin kéyin hökümraniq q'ildi.

8 Waliy Rehum bilen diwan bégi Shimshay padishah Artaxshashtagha Yérusalém üstidin töwendikidek **erzname yazdi**: — □

9 «Mezkur mektupni yazghanlardin, waliy Rehum, katip bégi Shimshay we ularning bashqa hemrahliri bolghan soraqchilar, mupettishler, mensepdarlar, katiplar, arqiwiliqlar, Babilliqlar, Shushanliqlar, yeni Élamiyar □

10 we ulugh janabiy Osnappar Samariye shehirige we *Efrat* deryaning mushu teripidiki bashqa yerlerge orunlashturghan ahalimu bar □

11 (mana bu ularning padishahqa yazghan xétining köchürülmisi) — özlirining deryaning mushu teripidiki xizmetkarliridin padishah aliliri Artaxshashtagha salam!

12 Padishah aliylirige melum bolsunki, özliri tereptin biz terepke kelgen Yehudiylar Yérusalémgha kélishti; ular ashu asiye we sésiq sheherni quruwatidu, ulini yasap püttürdi, sépilni yasap chiqti we sépilning ullirini bir-birige ulap yasawatidu. □

13 Emdi ulugh padishah aliylirige shu melum bolghayki, mubada bu sheher onglansa, sépil pütüküzülse, ular baj tapshurmaydighan, olpan tölimeydighan we paraq tapshurmaydighan boluwalidu, bundaq kétiwerse padishahlarning xezinisiye sözsiz ziyani bolidu.

14 Biz ordining tuzini yep turup, padishahimizning bundaq bihörmét qilinishigha qarap turushimizgha qet'iy toghra kelmeydu, shu sewebtin padishahimizgha melum qilishqa jür'et qilduq. □

15 Shuning üçün *aliylirining* ata-bowilirining tarixnamisini sürüshte qilishlirini teshebbus qilimiz; sili tarixnamidin bu sheherning ehwalini bilip, uning padishahlarghimu, herqaysi ölkilergimu ziyani yetküzüp kelgen asiye bir sheher ikenlikini, qedimdin tartip bu sheherdikiler aghdurmichiliq térighanliqini bilgeyla; del shu sewebtin bu sheher weyran qilin'ghanidi.

16 Shunga biz aliylirigha shuni uqturmaqchimizki, eger bu sheher qurulsa, sépilliri pütüküzülse, undaqta silining deryaning mushu teripidiki yerlerge héchqandaq igidarchiliqliri bolmay qalidu».

Padishahning ish toxtitilsun dep yarliq chüshürüshi

17 Padishah mundaq jawab yollidi: —

«Waliy Rehum, diwan bégi Shimshaygha we Samariye hem Deryaning shu teripidiki bashqa yerlerde turushluq hemrahliringlarga salam! □

□ **4:8** «...Yérusalém üstidin töwendikidek **erzname yazdi**» — bu ayettin bashlap 6:18giche «Ezra»ning tékisti aramiy tilida yézilghan. □ **4:9** «...soraqchilar, **mupettishler, mensepdarlar, katiplar...**» —

yaki «...Dinayliqlar, Afarsatqiliqlar, Tarpellikler, Arfasliqlar,...». «Shushanliqlar, **yeni...**» — yaki «Susa (shehiri)dkiler, yeni...». □ **4:10** «Ulugh **janabiy Osnappar**» — Osnappar bolsa Asuriye impérotori

«Ashurbanipal»ning aramiy tilidiki nami. U miladiyedin ilgiriki 669-yili atisi Ésarhaddonning textige warisliq qildi; miladiyedin ilgiriki 645-yilliri etrapida u Élamning paytexti Shushanni ishghal qilip, uningdiki puqralardin bezilerni Samariyege, shundaqla ottura sherqtiki bashqa yerlerge sürgün qildi. «**derya**» — mezkur kitapta mushu yerdin bashlap «derya» «Efrat deryasi»ni körsitidu; «mushu teripi» — gherbiy teripi, elwette. □ **4:12** «**sépilni yasap chiqti we sépilning ullirini bir-birige ulap yasawatidu**» — mushu gep birinchidin öz-özige zit kélidu. Qandaqsige sépil ulliri téxi «bir-birige ulanmay» turup sépil yasilip bolidu? 13-ayette xatirilen'gen öz bayanlirimu ularning shu sözige reddiye bolidu. Ikkinchidin, bu sözler pütünley yalghan. Yehudiy xelqi peqet ibadexana (Qoresh padishahning eslidiki yarliqi boyiche) quruwatatti. Sépilning özi bolsa, xarabilik ehwalida idi. Mesilen «Neh.» 1:3ni körüng. □ **4:14** «**bundaq bihörmét qilinishigha...**» — yaki «bundaq ziyani tartishigha...».

□ **4:17** «**Deryaning shu teripi**» — Efrat deryasining gherbiy teripi.

18 Silerning bizge yazgan erz xétinglar méning aldimda éniq qilip oqup bérildi. □

19 Tekshürüp körüshni buyruwidim, bu sheherning derweqe qedimdin tartip padishahlarga qarshi chiqip isyan qozghigan, sheherde daim asiyliq-qozghilang kótürüshtek ishlarning bolup kelgenliki melum boldi.

20 Ilgiriki waqitlarda qudretlik padishahlar Yérusalémgha hökümraniq qilip, Deryaning shu teripidiki pütün yerlerni idare qilip kelgen, ular shulargha béqinip baj, olpan we pariqini tapshurup kelgeniken.

21 Emdi siler buyruq chüshürüp u xelqni ishtin toxtitinglar, mendin bashqa yarliq chüshürülmigüche, bu sheherni yéngiwashtin qurup chiqishqa bolmaydighanliqi uqturunglar.

22 Bu ishni ada qilmay qélishтин pexes bolunglar; padishahlarga ziyani keltüridighan apet némishqa küchiywéridiken?».

23 Padishah Artaxshashtaning yarliqining köchürülmisi Rehumgha, diwan bégi Shimshay hem ularning hemrahlirigha oqup bérilishi bilenla, ular alman-talman Yérusalémdiki Yehudalarning qéshigha chiqip, herbiy küch ishilitip, ularni ishni toxtitishqa mejbur qildi.

24 Shuning bilen Yérusalémdiki Xudaning öyidiki ishlar toxtidi; ish taki Pars padishahi Darius textke chiqip ikkinchi yilighiche toxtaghliq qaldi.

5

Muqeddes öyni yene bir qétim yéngiwashtin sélishi

1 Bu chaghda peyghemberler, yeni Hagay peyghember bilen Iddoning oghli Zekeriya peyghember Yehudiye we Yérusalémdiki Yehudiylargha bésharet bérishke bashlidi; ular Israilning Xudasining namida ulargha bésharet bérishdi. ■

2 Shuning bilen Shéaltiyelning oghli Zerubbabel we Yozadakning oghli Yeshua qopup Yérusalémdiki Xudaning öyini yéngiwashtin sélishqa bashlidi; Xudaning peyghemberliri ular bilen bille bolup ulargha yardem berdi.

3 Shu chaghda Deryaning gherb teripining bash waliysi Tattinay bilen Shétar-Boznay hem ularning hemrahliri ularning yénigha kélip: «Kim silerge bu öyni yéngiwashtin sélishqa, bu quruluşni pütürüşke buyruq berdi?» dep soridi. □

4 Ular yene: «Bu quruluşqa mes'ul bolghuchilarning ismi néme?» dep soridi.

5 Lékin Xudaning neziri Yehuda aqsaqallarining üstide idi, shunga bash waliy qatarliqlar padishah Dariusqa melum qilghuche, shundaqla uningdin bu heqte birer jawab yarliq kelgüche ularning quruluş ishini fosmidi.

Padishah Dariusqa yene bir erz melum qilinishi

6 Deryaning gherb teripining waliysi Tattinay bilen Shétar-Boznay hem ularning hemrahliri, yeni Deryaning gherb teripidiki afarsaqliqlar padishah Dariusqa xet ewetti; xetning köchürülmisi mana töwendikidek:

7 Ular padishahqa ewetken melumatta mundaq déyilgen: «Darius aliylirigha chongqur aman-ésenlik bolghay!

□ 4:18 «aldimda éniq qilip oqup...» — yaki «aldimda terjime qilinip oqup...». ■ 5:1 Hag. 1:1; Zek. 1:1 □ 5:3 «bu quruluşni...» — yaki «bu tamni...».

⁸ Padishahimizga shu ish yétip melum bolsunki, biz Yehudiyege, ulugh Xudaning öyige bérip körduqki, shu öy yoghan tashlar bilen yasiliwatidu, tamlirigha limlar ötküzülüp sélinmaqta; bu quruluş téz sür'ette ongushluq élip bériwétiptu. □

⁹ Andin biz u yerdiki aqsaqallardin: — Kim silerge bu öyni sélishqa, bu quruluşni pütürüşke buyruq berdi? — dep soriduq.

¹⁰ We aliylirigha melum bolsun üçün ularning ismilirini soriduq, shuningdek ularning bashliqlirining ismilirini pütüp xatirilimekchi iduq.

¹¹ Ular bizge: «Biz asman-zéminning Xudasining qulliri, biz hazir buningdin uzun yillar ilgiri sélin'ghan öyni yéngiwashtin séliwatimiz. Mushu öyni eslide Israïlning ulugh bir padishahi saldurghanidi.

¹² Lékin ata-bowilirimiz asmandiki Xudaning ghezipini keltürüp qoyghachqa, Xuda ularni Kaldiyelik Babil padishahi Néboqadnesarning qoligha tapshurghan; u bu öyni chaqturuwétip, xelqni Babilgha tutqun qilip éketken. ■

¹³ Lékin Babil padishahi Qoreshning birinchi yili padishah Qoresh Xudaning bu öyni yéngiwashtin sélishqa yarliq chüshürgen. ■

¹⁴ We Néboqadnesar Yérusalémdiki bu ibadetxanidin élip Babil butxanisigha apirip qoyghan Xudaning öyidiki altun-kümüş qacha-quchilarnimu padishah Qoresh ularni Babil butxanisidin epchiqturup, Sheshbazar isimlik bir kishige tapshurghan; u uni bash waliy qilip teyinligenidi ■

¹⁵ hem uninggha: — Bu qacha-quchilarni élip ularni Yérusalémdiki ibadetxanigha apirip qoyghin; Xudaning öyi esli jayigha yéngiwashtin sélinsun, dep buyrughan.

¹⁶ Andin shu Sheshbazar dégen kishi kélip, Yérusalémdiki Xudaning öyige ul salghan; ene shu waqittin bashlap hazirghiche yasiliwatidu, téxi pütmi» dep jawap berdi.

¹⁷ Emdi aliylirigha layiq körünse, padishahimizning shu yerde, yeni Babildiki xezinini axturup béqishini, u yerde padishah Qoreshning Yérusalémdiki Xudaning öyni yéngiwashtin sélish toghrisida chüshürgen yarliqning bar-yoqluqini tekshürüp béqishini soraymiz hem padishahimizning bu ish toghrisida öz iradisini bizge bildürüp qoyushini ötünimiz».

6

Padishah Dariusning ilgiriki padishahning yarliqini tépishi

¹ Andin padishah Darius Babildiki dölet-bayliqlar saqlan'ghan «Arxiplar öyi»ni tekshürüp chiqishqa yarliqlarni chüshürdi. □

² Média ölkisidiki Axméta qel'esidin bir oram qeghez tépildi, uningda mundaq bir xatire pütülgen: □

³ «Padishah Qoreshning birinchi yili, padishah Qoresh Yérusalémdiki Xudaning öyige dair mundaq bir yarliq chüshüridu: — «Qurbanliq sunulidighan orun

□ **5:8** «...téz sür'ette ongushluq élip bériwétiptu» — yaki «...estayidilliq bilen ongushluq élip bériwétiptu». ■ **5:12** 2Tar. 36:16-21 ■ **5:13** 2Tar. 36:22,23; Ezra 1 ■ **5:14** Ezra 1:8 □ **6:1** «Arxiplar öyi» — aramiy tilida «Oram arxiplar öyi». □ **6:2** «Axméta» — tarixta bu qel'e adette «Ekbatana» dégen nami bilen tonulghan.

bolush üçhün bu öy yéngiwashtin sélinusun; uli puxta sélinusun, öyning igizliki atmish gez, kengliki atmish gez bolsun. □

⁴ Üch qewet yoghan tash, bir qewet yéngi yaghach bilen sélinusun, barliq xirajet padishahliq xezinisidin chiqim qilinsun.

⁵ Eslide Néboqadnesar Yérusalémdiki ibadetxanidin élip Babilgha apirip qoyghan, Xudaning öyidiki altun-kümüş qacha-quchilarning hemmisi qayturup kélinip, Yérusalémdiki ibadetxanigha qaytidin yetküzülüp, herbiri öz jayigha qoyulsun; ular Xudaning öyige quyulsun!».

Padishahning muqeddes öyni dawamlıq yéngiwashtin sélishqa buyruq chüshürüshi

⁶ *Dariustin yarliq chüshürülüp:* «— Shunga, i deryaning shu teripining bash waliysi Tattinay we Shétar-Boznay hem silerning hemrahliringlar, yeni Deryaning shu teripidiki afarsaqliqlar, emdi siler u yerdin néri kétinglar! □

⁷ Xudaning öyining qurulusi bilen karinglar bolmisun; Yehudiylarning bash waliysi bilen Yehudiylarning aqsaqallirining Xudaning bu öyini eslidiki ornigha sélishigha yol qoyunglar.

⁸ Shuningdek men Xudaning bu öyining sélinishi üçhün Yehudalarning aqsaqalliri toghruluq silerge buyruq chüshürdumki: — Deryaning gherb teripidin, padishahliq xezinisige tapshurulghan baj kirimidin siler kéchiktürmey shu ademlerge toluq xirajet ajritip béringlar, qurulush héch toxtap qalmisun. □

⁹ Ulargha néme kérek bolsa, jümlidin asmandiki Xudagha köydürme qurbanliq sunushqa, meyli erkeq torpaq bolsun, qochqar yaki qozilar bolsimu, shular bérisun; yene Yérusalémdiki kahinlarning belgiligini boyiche bughday, tuz, sharab yaki zeytun maylar bolsun shularning birimu kem qilinmay, her küni temin étip turulsun.

¹⁰ Shuning bilen ular asmandiki Xudagha xushbuy qurbanliqlarni keltürüp, padishahqa we padishahning ewladlirigha uzun ömür tilisun. □

¹¹ Men yene buyruyemenki, kimki bu yarliqni özgertse, shu kishining öyining bir tal limi sughuruwélinip tiklen'gendin kéyin, shu kishi uninggha ésip mixlap qoyulsun, öyi exletxanigha aylanduruwétilsun! □

¹² We Özining namini shu yerde qaldurghan Xuda mushu Yérusalémdiki öyini özgertishke yaki buzushqa qol uzartqan herqandaq padishah yaki xelqni halak qilsun! Men Darius mushu yarliqni chüshürdum, estayidilliq bilen beja keltürülsun!» déyildi.

Ibadetxanining pütüküzülüshi

¹³ Andin Deryaning gherb teripining bash waliysi Tattinay, Shétar-Boznay we ularning hemrahliri padishah Dariusning ewetken yolyoruqi boyiche estayidilliq bilen shu ishni beja keltürdi.

¹⁴ Yehudiylarning aqsaqalliri qurulushni dawamlashturup, Hagay peyghember we Iddoning oghli Zekeriyaning bésharet bérishliri bilen shu

□ **6:3** «Öyning igizliki atmish gez, kengliki atmish gez...» — muqeddes kitabta ishlitilgen «gez» golning jeynektin barmaqning uchighiche bolghan ariliqi (texminen 45 santimétr) idi. □ **6:6** «Deryaning shu teripi» — Efrat deryasining gherb teripini körsitidu. □ **6:8** «kéchiktürmey...» — yaki «estayidilliq bilen...». □ **6:10** «padishahning ewladlirigha uzun ömür tilisun» — aramiy tilida «padishah we uning oghullirining hayatini tilisun». □ **6:11** «exletxanigha aylanduruwétilsun!» — yaki «hajetxanigha aylanduruwétilsun!».

ishta ronaq tapti. Ular Israilning Xudasining emri boyiche, shundaqla Qoresh, Darius we Artaxshashta qatarliq Pars padishahlirining emri boyiche ishlep, öyni yéngiwashtin qurup chiqish ishini püttürdi.

¹⁵ Bu öy Darius padishahi seltenitining altinchi yili, Adar éyining üçinchi küni pütüküzüldi.

Öyning Xudagha atilishi

¹⁶ Israillar — kahinlar, Lawiylar we qalghan sürgünlüktin qaytip kelgen xelqlarning hemmisi Xudaning bu öyini uninggha atash murasimini xushal-xuramliq bilen ötküzdi.

¹⁷ Öyni Xudaning Özige atash murasimida ular yüz torpaq, ikki yüz qochqar we töt yüz qoza sundi hem Israil qebililirining sani boyiche barliq Israil üçün gunah qurbanliq süpitide on ikki tékini sundi.

¹⁸ Ular yene Yérusalémdiki Xudaning ibadet-xizmitini öteshke, Musaning kitabida yézilghini boyiche, kahinlarni öz nöwiti boyiche, Lawiylarni gurup-piliri boyiche turghuzdi. □ ■

Ötüp kêtish héytining ötküzülüshi

¹⁹ Birinchi ayning on tötinchi küni sürgünlüktin qaytip kelgenler «ötüp kêtish héyti»ni ötküzdi. ■

²⁰ Chünki kahinlar we Lawiylar bir niyet bilen birlikte paklinish resimlerini ötküzüp, hemmisi paklandi; andin ular barliq sürgünlüktin qaytip kelgenler we ularning qérindishi bolghan kahinlar we hem özliri üçün ötüp kêtish héytigha atighan *qozilirini* soydi.

²¹ Sürgünlüktin *yéngila* qaytip kelgen Israillar we shuningdek Israilning Xudasi Perwerdigarni izdep, özlirini zémindiki yat elliklarning bulghashliridin ayrip chiqqan barliq kishiler qoza göshlirini birlikte yéyishti.

²² Ular pétir nan héytini xushal-xuramliq ichide yette kün ötküzdi; chünki Perwerdigar ularni xushalliqa chömdürdi hem Asuriye padishahining könglini ulargha mayil qilip, Özining öyini — Israilning Xudasining öyini qurushqa ularning qolini mustehkemliidi. □

7

Kahin Ezraning Babilin qaytip kélishi

¹ Shu ishlardin kéyin Pars padishahi Artaxshashta seltenet sürgen mezgilde Ezra dégen kishi *Babilin Yérusalémgha chiqti*. U Sérayaning oghli, Séraya Azariyaning oghli, Azariya Hilqiyaning oghli,

² Hilqiya Shallumning oghli, Shallum Zadokning oghli, Zadok Axitubning oghli,

³ Axitub Amariyaning oghli, Amariya Azariyaning oghli, Azariya Mérayotning oghli,

□ **6:18** «Musaning kitabi» — belkim Tewratning 1-, 2-, 3-, 4- we 5-qismlirini körsitidu. ■ **6:18** Chöl. 3:6, 32; 8:11; 1Tar. 24:1 ■ **6:19** Mis. 12:1-28; Law. 23:5; Chöl. 28:16; Qan. 16:2 □ **6:22** «Asuriye padishahining köngli» — Pars impérorini «Asuriye padishahi» dep atash qiziq ish. Shühbisizki, Pars impérori «Babil padishahi», shundaqla «Asuriye padishahi» dégen unwanlarga warisliq qilghan.

4 Mérayot Zerahiyahning oghli, Zerahiyah Uzzining oghli, Uzzi Bukking oghli,

5 Bukki Abishuaning oghli, Abishua Finihasning oghli, Finihas Eliazarning oghli, Eliazar bolsa bash kahin Harunning oghli idi;

6 — Ezra dégen bu kishi Babilin qaytip chiqti. U Israilning Xudasi Perwerdigar Musagha nazil qilghan Tewrat qanunigha pishqan tewratshunas idi; uning Xudasi bolghan Perwerdigarning qoli uningda bolghachqa, u némini telep qilsa padishah shuni bergeni. □

7 Padishah Artaxshashtaning yettinchi yili bir qisim Israillar, kahinlar, Lawiylar, ghezelmeshler, derwaziwenler we ibadetxana xizmetkarliri uning bilen birlikte Yérusalémgha qaytip chiqti. □

8 Ezra emdi padishahning seltenitining yettinchi yili beshinchi ayda Yérusalémgha yétip keldi.

9 Birinchi ayning birinchi küni u Babilin chiqishqa teyyarlandi; Xudaning shepquchilik qoli uningda bolghachqa, u beshinchi ayning birinchi küni Yérusalémgha yétip keldi.

10 Chünki Ezra köngül qoyup Perwerdigarning Tewrat-qanunini chüshinip tehsil qilishqa hem uninggha emel qilishqa we shuningdek Israil ichide uningdiki höküm-belgilimilerni ögütishke niyet qilghanidi.

Padishah Artaxshashtaning Ezragha tapshurghan yarliq xéti

11 Mana bu padishah Artaxshashta kahin hem Tewratshunas Ezragha tapshurghan yarliq xéting köchürülmisi: — (Ezra Perwerdigarning emrlirige ait ishlargha hem Uning Israillargha tapshurghan belgilimilirige pishqan tewratshunas idi): —

12 «Menki padishahlarning padishahi Artaxshashtadin asmanlardiki Xudaning mukemmel Tewrat-qanunigha pishqan tewratshunas kahin Ezragha salam! □

13 Emdi men shundaq yarliq chüshürimenki, padishahliqimda turuwatqan Israillardin, shundaqla ularning kahin we Lawiyliridin kimler Yérusalémgha bérishni xalisa, hemmisi séning bilen bille barsa bolidu.

14 Chünki sen padishah we uning yette meslihetchisi teripidin teyinlen'gen ikensen, qolungdiki Xudaning qanun kitabida éytilghanliri boyiche, Yehudiye we Yérusalémgha tekshürüsh-hal sorashqa ewetilgensen.

15 Sen padishah we uning meslihetchiliri öz ixtiyari bilen Israilning Xudasiğa sun'ghan altun-kümüşlerni kötürüp bérıp uninggha teqdim qil (uning makani Yérusalémdir); ■

16 Shuningdek qolungdiki Babil ölkiside qanchilik altun-kümüşlerni tapalisa, shuni xelq we kahinlar Yérusalémdiki Xudaning öyige teqdim qilishqa öz ixtiyari bilen bergen sowghatlarğa qoshup aparghin.

□ 7:6 «qaytip chiqti» — muqeddes kitabta «Yérusalémgha bérish», yaki «Yérusalémgha kélish» dégen söz daim dégüdek «Yérusalémgha chiqish» dégen ibare bilen ipadilinidu (mesilen, «Yer.» 31:6). «Perwerdigarning qoli uningda bolghachqa...» — Tewratqa «Perwerdigarning qoli uningda bolghachqa» dégen sözler köp yerlerde uchraydu, u: «Perwerdigar uninggha medet bergechke» dégen menini bildüridu.

□ 7:7 «ibadetxana xizmetkarliri» — ibraniy tilida «Netiniylar». 2:43ni körüng. □ 7:12 «Xudaning mukemmel Tewrat-qanuni» — bu ayyetiki «mukemmel» dégen sözning bashqa terjimilirdiki orni bizning terjimimizdikige oxshash bolmasliqi mumkin: — Mesilen «Artaxshashtadin... Xudaning qanunigha mukemmel Tewratshunas bolghan kahin ezragha...» yaki «Artaxshashtadin... Ezragha mukemmel salam (xatirjemlik) bolghay». ■ 7:15 Ezra 8:25

17 Sen bu pullargha éhtiyatchanliq bilan qurbanliqlar üçhün torpaq, qochqar, qoza we qoshumche ashliq hediyeliri hem sharab hediyeliri sétiwélip, bularni Yérusalémdiki Xudayinglarning öyidiki qurban'gahqa sun'ghin.

18 Qalghan altun-kümüşlerni sen we jemetingdikilergé qandaq qilish muwapiq körünse, Xudayinglarning iradisi boyiche shundaq qilinglar.

19 Séning Xudayingning öyidiki ishlargha ishliytishke sanga bergén qachachuilarni Yérusalémdiki Xudaning aldigha qoy.

20 Eger shuningdek sanga Xudayingning öyidiki qalghan ishlargha chiqim qilidighan'gha néme xirajet kérek bolsa, sen padishah xezinisidin élip ishletkin.

21 Shuning bilen menki padishah Artaxshashtadin deryaning shu gherb teripidiki barliq xezine beglirige shundaq buyruq chüshürimenki, asmandiki Xudaning Tewrat-qanunining alimi bolghan kahin Ezra silerdin némini telep qilsa, siler estayidilliq bilen uning déginidek béjiringlar.

22 Uning alidighini kümüş yüz talantqiche, bughday yüz korghiche, sharab yüz batqiche, zeytun méyi yüz batqiche bolsun, tuzgha chek qoyulmisun. □

23 Asmanlardiki Xuda némini emr qilsa, shu asmanlardiki Xudaning öyi üçhün estayidilliq bilen béjirilsun; némishqa *Xudaning* ghezipini padishah we oghullirining padishahliqigha chüshürgüdekmi?

24 Biz shunimu silerge melum qilimizki, omumen kahinlar, Lawiylar, ghezekeshler, derwaziwenler, ibadetxana xizmetkarliri we Xudaning bu öyide xizmet qilidighanlarning héchqaysisidin baj, olpan we paraq élishqa bolmaydu.

25 Emdi sen ey Ezra, Xudayingning sende bolghan hékmitige asasen, Deryaning shu gherb teripide Xudayingning Tewrat-qanunini bilgen, barliq xelqning dewasini soraydighan, ularni idare qilidighan soraqchi we hakimlarni teyinligin; we Tewrat-qanunini bilmeydighanlarga bolsa, ulargha bularni ögitinglar. □

26 Xudayingning qanunigha we padishahliqning qanunigha riaye qilmaydighanlar bolsa, uning üstidin adaletlik bilen höküm chiqirilsun; u ölümgé, yaki sürgün'ge yaki mal-mülkini musadire qilishqa we yaki zindan'gha tashlashqa höküm qilinsun».

Ezraning Xudagha Hemdusana oqushliri

27 *Ezra mundaq dédi* — Ata-bowilirimizning Xudasi bolghan Perwerdigargha Hemdusana bolghay! Chünki U padishahning könglige, Yérusalémdiki Perwerdigarning öyini shundaq körkem bézesh niyitini saldi,

28 yene méni padishah we meslihetчилiri aldida hem padishahning möhterem emirliri aldida iltipatqa érishtürdi. Perwerdigar Xudayimning qoli mende bolup, U méni gheyretlendürgechke, özüm bilen bille *Yérusalémgha* chiqishqa Israillar ichidin birnechche mötiwerlerni yigdim.

□ 7:22 «kümüş yüz talantqiche, bughday yüz korghiche, sharab yüz batqiche,...» — bir «talant»ning toptoghra qanchilik ikenliki hazir bizge namelum, belkim 45 kilogram bolushi mumkin; shunga 100 talant kümüş belkim 4 tonniche bolatti; bir «kor» 220 litr; 100 kor bughday 30 tonna, bir «bat» 22 litr, 100 bat 2200 litr bolatti. □ 7:25 «Emdi sen ey Ezra, Xudayingning sende bolghan hékmitige asasen...» — ibraniiy tilida «Emdi sen qolungda tutqan Xudayingning hékmitige asasen...».

8

Ezra bilan bille qaytqanlarning sani

1 Padishah Artaxshashta seltenet sürüp turghan waqıtta, Babildin méning bilen bille qaytqanlarning ata jemet bashliqliri we ularning nesebnamirliri töwendikiche: –

2 Finihasning ewladliridin Gershon, Itamarning ewladliridin Daniyal, Dawutning ewladliridin Hattush,

3 Shékaniyaning ewladliridin, yeni Paroshning ewladliridin Zekeriya we uning bilen nesebnamide tizimlan'ghan erkekler jemi bir yüz ellik kishi; □

4 Pahat-Moabning ewladliridin Zerahiyahning oghli Elyoyinay we uning bilen bille qaytqan erkekler ikki yüz kishi;

5 Shékaniyaning ewladliridin bolghan Yahaziyelning oghli we uning bilen bille qaytqan erkekler üç yüz kishi; □

6 Adinning ewladliridin Yonatanning oghli Ebed we uning bilen bille qaytqan erkekler ellik kishi;

7 Élamning ewladliridin Ataliyaning oghli Yeshaya we uning bilen bille qaytqan erkekler yetmiş kishi;

8 Shefatiyaning ewladliridin Mikailning oghli Zebadiya we uning bilen bille qaytqan erkekler seksen kishi;

9 Yoabning ewladliridin Yehiyelning oghli Obadiya we uning bilen bille qaytqan erkekler ikki yüz on sekkiz kishi;

10 Shélotmitning ewladliridin Yosifiyaning oghli we uning bilen bille qaytqan erkekler bir yüz atmish kishi; □

11 Bibayning ewladliridin Bibayning oghli Zekeriya we uning bilen bille qaytqan erkekler yigirme sekkiz kishi;

12 Azgadning ewladliridin Hakkatanning oghli Yohanan we uning bilen bille qaytqan erkekler bir yüz on kishi;

13 Adonikamning ewladliridin eng axirida qaytqanlarning isimliri Elifelet, Jeiyel we Shémaya bolup, ular bilen bille qaytqan erkekler atmish kishi; □

14 Bigwayning ewladliridin Utay bilen Zabbud we ular bilen bille qaytqan erkekler yetmiş kishi.

Lawiylar bilen ibadetxana xizmetkarliri – yeni «netaniylar» – ularning chaqirtilishi

15 – Men ularni Axawagha aqidighan Deryaning boyigha yighdim; biz u yerde chédir tikip üç kün turduq. Xelqni we kahinlarni arilap qarisam u yerde Lawiylar yoq iken. □

16 Shunga men bashliqlardin Eliézer, Ariyel, Shémaya, Elnatan, Yarib, Elnatan, Natan, Zekeriya bilen Meshullamlarni we ulargha qoshup oqumushluq alimlardin Yoarib bilen Elnatanni chaqirtip kélip,

□ **8:3 «Shékaniyaning ewladliridin»** — bashqa birxil terjimisi (2-ayet bilen birleshtürülüp): «Dawutning ewladliridin, Hattush, yeni Shékaniyaning oghli, Paroshning ewladliridin...». □ **8:5**

«Shékaniyaning ewladliridin bolghan Yahaziyelning oghli» — kona grékche terjimisi (LXX)de «Zattuning ewladliridin Yahaziyelning oghli Shékaniya» déyilgen. Bu kona terjime toghra bolushi mumkin. □ **8:10 «Shélotmitning ewladliridin Yosifiyaning oghli»** — kona grékche terjimisi (LXX)de «Banining ewladliridin Yosifiyaning oghli Shélotmit» déyilgen. Bu kona terjime toghra bolushi mumkin. □ **8:13 «Adonikamning ewladliridin eng axirida qaytqanlar...»** — yaki «Adonikamning ewladliridin, yeni eng axirida qaytqanlar...» □ **8:15 «Lawiylar yoq iken»** — kahinlar özliri Lawiylar,

elwette (peqet Harunning ewladliri kahin bolidu); mushu yerde déyliwatqini kahinliqtin bashqa rohiy xizmet qilalaydighan Lawiylarni kórsitidu.

¹⁷ ulargha hawale qilip Kasifiya dégen yerge, Iddo dégen Ataman bilen körüşhushke ewettim. Men Kasifiya dégen yerde Iddogha we uning ibadexana xizmetkarliri bolghan qérindashlirigha deydighan geplerni aghzigha sélip, ularning bu yerge Xudayimizning öyi üçün xizmet qilidighan xizmetchilerni bizge ekélishni ötündüm.

¹⁸ Xudayimizning shapaetlik qoli bizde bolghachqa, ular bizge Israilning ewrisi, Lawiyning newrisi Mahlining ewladliri ichidin oqumushluq bir ademni, yeni Sherebiyani we uning oghulliri hem qérindashliri bolup jemiý on sekkiz kishini bashlap keldi.

¹⁹ Ular yene Hashabiya we uning bilen bille Merarining ewladliridin Yeshaya hem uning qérindashliri hem ularning oghulliri bolup, jemiý yigirme kishini,

²⁰ Yene ilgiri Dawut we uning emirliri Lawiylarning xizmitide bolushqa teyinligen «Netiniylar»din ikki yüz yigirme kishini bashlap keldi, bularning hemmisi isimliri bilen tizimlandi. □

Qaytip kélishe teyyarinish

²¹ Shu chaghda Axawa deryasi boyida men Xudayimizning aldida özümüzni töwen qilip, özimiz we kichik balirimiz hem barliq mal-mülkimiz üçün Xudayimizdin aq yol tileshe roza tutayli, dep jakarlidim.

²² Chünki biz eslide padishahqa: «Xudayimizning qoli Uni barliq izdigenlerning üstige iltipat kórsitishke qoyulidu; lékin Uning qudriti bilen ghezipi Özini tashlighanlarga zerbe bérishke teyyardur» dégeniduq, emdi yene uningdin yoldiki dushmanlerge taqabil turushqa piyade we atliq leshkerler teyinlep bérishni telep qilghanliqimdin xijil bolup qaldim.

²³ Shuning bilen biz roza tutup Xudayimizdin shu ish toghruluq ötünduq, u duayimizni ijabet qildi.

Muqeddes öy üçün hediye qilin'ghan sowghatlar

²⁴ Men kahin bashliri ichidin on ikki ademni we Sherebiya, Hashabiya we ular bilen bille bolghan aka-ukiliridin on ademni tallap,

²⁵ ulargha altun, kümüş we qacha-quchilarni, yeni padishah, uning meslihetchiliri, emirliri we shuningdek shu yerde turuwatqan barliq Israillar «ködürme hediye» süpitide Xudayimizning öyige hediye qilghan sowghatlarni tapshurdum. ■

²⁶ Men kümüshin alte yüz ellik talant, yüz talant éghirliqtiki kümüş qachaqucha, yüz talant altunni ularning qoligha ölçep tapshurdum. □

²⁷ Ulargha tapshurghanlirimdin yene altun das yigirme bolup, qimmiti ming darik, süpetlik we walildap parqiraydighan mis chong das ikki bolup, altundek qimmetlik idi. □

²⁸ Men ulargha: — Siler Perwerdigargha muqeddestursiler, qacha-quchilarmu muqeddestur, altun-kümüshler ata-bowanglarning Xudasi Perwerdigargha ixtiyariy hediye qilin'ghan sowghattur.

□ **8:20** «Netiniylar» — ibadexana xizmetkarliri. ■ **8:25** Ezra 7:14, 15 □ **8:26** «kümüshin alte yüz ellik talant... yüz talant altun...» — shu dewrdiki Israillar arisida bir «talant»ning toptoghra qanchilik ikenlikli bizge éniq emes; «kümüshning talanti» bolsa belkim 45 kilogram, «altunning talanti» belkim 90 kilogram bolushi mumkin; shunga 650 talant kümüş belkim 29 tonniche bolatti, 100 talant kümüş 6.5 tonniche, 100 talant altun 9 tonniche bolatti. □ **8:27** «darik» — (yaki «draxma») — Pars impéresidiki birxil altun tengge; mushu yerde bu daslarning qimmiti 400-500 kilogram altun'gha barawer idi.

29 Taki Yérusalémdiki Perwerdigarning öyidiki ambar-xezinilerga yetküzüp, kahinlar we Lawiylarning bashliri we Israillarning qebile-jemet bashliqlirining aldida tarazidin ötküzgüche bularni obdan qarap qoghdanglar, dédim.

30 Shuning bilen kahinlar bilen Lawiylar Yérusalémdiki Xudayimizning öyige apiridighan, tarazidin ötküzülgen shu altun-kümüş we qacha-quchilarni tapshuruwaldi.

Yérusalémgha yétip kélish

31 Shuning bilen birinchi ayniq on ikkinchi küni biz Axawa deryasining boyidin qozghilip Yérusalémgha chiqishqa mangduq. Xudayimizning qoli üstimizde bolghachqa, u bizni dühmenlirimizdin we yolda paylap turghan qaraqchilardinmu qutquzdi.

32 Biz Yérusalémgha kélip u yerde üç kün turduq;

33 tötinchi küni Xudayimizning öyide altun-kümüş we qacha-quchilar tarazida ölchinip kahin Uriyaning oghli Meremotning qoligha tapshuruldi; uning yénida Finihasning oghli Eliazar, yene Lawiylardin Yeshuaning oghli Yozabad bilen Binnuiyning oghli Noadiyahlar bar idi.

34 Hemme nerse sani boyiche we éghirliqi boyiche ölchendi we shuning bilen bille herbirining éghirliqi pütüp qoyuldi.

35 Shu chagha esli élip kétilgenlarning ewladliri, yeni sürgünlüktin qaytqanlar Israillarning Xudasigha «köydürme qurbanliq» süpitide pütkül Israil üçün on ikki torpaq, toqsan alte qochqar, yetmiş yette qoza sundi, yene gunah qurbanliqi süpitide on ikki téke sundi; bularning hemmisi Perwerdigargha atalghan köydürme qurbanliq idi.

36 Ular padishahning yarliq xetlirini padishahning waliylirigha we Deryaning bu gherb teripidiki hökümdarlargha tapshuruwidi, ular xelqge we Xudaning öyining ishliirigha izchil yardem berdi.

9

Xelqning yat ellerge egiship sadaqetsizliq qilishi – Ezraning Israilning gunahliirini tonup dua qilishi

1 Bu ishlar pütkendin kéyin emirler méning bilen körüshkili yénimgha kélip: — Israillar, kahinlar we Lawiylar özlirini mushu zéminlardiki taipilerdin, yeni ularning yirginchlik adetliiridin ayrip turmidi, — démek, ular Qanaaniylar, Hittiylar, Perizziylar, Yebusiylar, Ammoniyilar, Moabiylar, Misirliqlar we Amoriylargha egiship mangdi.

2 Chünki ular bu yat taipilerdin özlirige we oghullirigha xotun élip bérip, *Xudagha* xas muqeddes nesilni mushu zéminlardiki taipiler bilen arilashuruwetti; uning üstige, emirler bilen emeldarlar bu sadaqetsizlikning bashlamchiliridir, — déyishti.

3 Men bu ishni anglapla könglek bilen tonumni yirtip, chach-saqallirimni yulup ghem-qayghugha chüshüp olturup kettim.

4 We Israilning Xudasining sözliridin qorqup titrigenlarning herbiri sürgünlüktin qaytip kelgenlarning sadaqetsizliki tüpeylidin yénimgha keldi. Men taki kechlik qurbanliq sunulghuche ghem-qayghugha chömüp olturdum.

5 Kechlik qurbanliq vaqtida men özümni töwen qilghan halettin turup, könglek we tonum yirtiq halda Xudayim Perwerdigargha yüzlinip tizlinip olturup, qollirimni yéyip,

6 dua qilip: — «Ah Xudayim, shermendilikte yüzümni sanga qaritishtin iza tartmaqtimen, i Xudayim; chünki qebihlikirimiz tolliliqidin bashlirimizdin ashti, asiqliq-itaetsizlikimiz asmanlarga taqashti. ■

7 Ata-bowilirimizning künliridin tartip бүгүн'ge qeder zor itaetsizlikte yürüp kelduq, shunga qebihlikirimiz tüpeylidin biz, bizning padishahlirimiz we kahinlirimiz xuddi бүгүнki күndikidek herqaysi yurtlardiki padishahlarning qoligha chüshüp, qilichqa, sürgünlükke, bulang-talanggha, nomusqa tapshurlduq. □

8 Emdi hazir azghine waqit Xudayimiz közlimizni nurlandurup, qulluqimizda bizge azghina aram béirsun dep, qéchip qutulghan bir qaldini saqlap qélip, bizge özining muqeddes jayidin xuddi qaqqan qozuqtek muqim orun bérip, bizge Xudayimiz Perwerdigardin iltipat körsitildi. □

9 Chünki biz hazir qullarmiz; halbuki, Xudayimiz mushu qulluqimizda yenila bizni tashliwetmey, belki Pars padishahlirining aldida rehimgé érishtürüp, Xudayimizning öyini sélip, xarabileshken jaylirini yéngiwashdin onglashqa bizni rohlандurdi, shundaqla bizni Yehudiye we Yérusalémda sépilliq qildi. □

10-11 I Xuda, biz bu *iltipatlar* aldida yene néme déyeleymiz? Chünki biz yenila Séning mömin bendiliring bolghan peyghemberler arqilip tapilghan emrliringni tashliwettuq; Sen *ular arqilq*: «Siler kirip miras qilip igileydighan zémin bolsa, shu zémindiki taipilerning nijisliqi bilen bulghan'ghan bir zémin; chünki ular türlük napakliqlarni qilip, yirginchlik adetliri bilen bu zéminni bu chettin u chétighiche tolduruwetti. ■

12 Shunga siler qizliringlarni ularning oghullirigha bermenglar, oghulliringlarga ularning qizlirini élip bermenglar; siler küchiyip, zéminning nazu-németliridin yéyishke, zéminni ebedil'ebed ewladliringlarga miras qilip qaldurush üçün menggü ularning aman-tinchliqi yaqi menpeitini hergiz izdimenglar» — dégening.

13 Bizning rezil qilmishlirimiz we nahayiti éghir itaetsizlikimiz tüpeylidin bu hemme bala-qaza béshimizgha kelgenidi we Sen, i Xudayimiz, qebihliklirimizge téghishlik bolghan jazayimizni yéniklitip, bizge бүгünkidek nijatliq iltipatni körsетен turuqluq. □

14 biz qandaqmu yene emrliringge xilapliq qilip, bundaq yirginchlik qaidilerni tutqan bu taipiler bilen nikahliniwérimiz? Mubada shundaq qilidighan bolsaq, Sen bizge ghezeplinip, bizge bir qaldi yaqi qutulghudek birsinimu qaldurmay yoqatmay qalamsen?

15 I Israilning Xudasi bolghan Perwerdigar, Sen heqqaniydursen! Shu sewebtin biz бүгünkidek qutulup qalghan bir qaldimiz. Qara, biz Séning aldinda itaetsizlikirimizde turuwatimiz, shunga Séning aldingda héchqaysimiz tik turalmay qalduq» — dédim.

■ 9:6 Zeb. 38:4 □ 9:7 «nomusqa tapshurlduq» — ibraniiy tilida «yüzi chüshkenlikige tapshurlduq». □ 9:8 «bizge özining muqeddes jayidin xuddi qaqqan qozuqtek muqim orun bérip,...» — «Yesh.» 22:20-24ni körüng. □ 9:9 «...bizni Yehudiye we Yérusalémda sépilliq qildi» — «sépilliq» mushu yerde asasen köchme menide ishliitilgen bolsa kérek. Chünki Yérusalémdiki sépil mushu waqitta téxi qurulmighanidi («Neh.» 1-babni körüng). ■ 9:10-11 Law. 18:25, 27; Qan. 7:3 □ 9:13 «bizge бүгünkidek nijat iltipatini körsетен» — bu ibarining bashqa birxil terjimisi: «bizge бүгünkidek qutuldurulghan qaldi qaldurghan».

10

Gunahini tonup, qilghan duaning netijisi

¹ Ezra dua qilip, gunahini tonup yig'hap Xudaning öyi aldida yiqilip düm yatqan chaghda, Israillardin nahayiti chong bir jamaet, er-ayallar we balilar uning yénigha kélip yighildi; köpchilikmu qattiq yig'hap kétishti.

² Élarning ewladliridin, Yehiyelning oghli Shékaniya ezragha: — Biz Xudayimizgha sadaqetsizlik qilip bu zémindiki yat taipilerdin xotun aptuq. Halbuki, Israil üçün yenila ümid bar;

³ biz emdi Xudayimiz bilen ehdisheyli, xojamning we Xudayimizning emliridin qorqup titrigenlarning nesihitige asasen bu xotunlarni we ulardin törelgen perzentlerni yolgha sélip qoyayli. Hemme ish Tewrat qanuni boyiche qilinsun.

⁴ Tur! Bu ish sanga baghliqtur, biz séni qollaymiz; jür'etlik bolup ishni ada qilghin, — dédi.

⁵ Shuning bilen Ezra ornidin qopup, kahinlarning Lawiyarning we pütkül Israil jamaitining bashliqlirini shu söz boyiche ish qilimiz, dep qesem ichishke ündidi, ular qesem ichti.

⁶ Andin Ezra Xudaning öyi aldidin qopup Eliyashibning oghli Yehohananning öyige kirdi; u u yerge kelgende ghizamu yémidi, sumu ichmidi, chünki u sürgünlüktin qaytip kelgenlarning sadaqetsizlikni üçün échinatti.

⁷ Shuning bilen Yehudiye we Yérusalémde sürgünlüktin qaytip kelgenlarning hemmisige jakarlinip, Yérusalémgha yighilinglar;

⁸ emirler we aqsaqallarning nesihiti boyiche, kimki üç kün ichide yétip kelmise, uning pütün mal-mülki musadire qilinidu, sürgündin qaytip kelgenlarning jamaitidinmu ayrilidu, dep, jakarname chiqirildi.

⁹ Shuning bilen Yehuda we Binyamindiki barliq erler üç kün'giche Yérusalémgha yighilip boldi. U toqquzinchi ayning yigirminchi küni idi; barliq xelq Xudaning öyining hoylisidiki meydan'gha kélip olturdi, köpchilik bu ishtin qorqachqa, shuningdek qattiq yaghqan yamghur tüpeylidin, titrep kétishti.

¹⁰ Kahin Ezra ornidin qopup ulargha: — Siler Xudagha sadaqetsizlik qilip yat taipilerning qizlirini xotunluqqa élip Israillarning itaetsizlikini ashurdunglar.

¹¹ Emdi siler ata-bowanglarning Xudasi bolghan Perwerdigar aldida gunahinglarni tonup, uning neziride durus bolghanni qilip, özünglarni bu zémindiki taipilerdin we bu yat ellik xotunliringlardin arini ochuq qilinglar, dédi.

¹² Pütün jamaet yuqiri awazda jawap béríp: — Maqul, biz özlirining shu gepliri boyiche ish körimiz.

¹³ Biraq ademler bek köp, yene kélip yamghur pesli bolghachqa talada turalmaymiz; uning üstige bu dégen bir-ikki künde pütidighan ish emes, chünki bizde bu ishta itaetsizlik qilghanlar nahayiti köptur! □

¹⁴ Xudaning mashu ish tüpeyli kelgen qattiq ghezipining bizdin ketküche, bashliqlirimiz pütkül jamaetke wekil bolup Perwerdigarning aldida tursun; bizning herqaysi sheherlirimizde yat ellerdin xotun alghanlarmu belgilen'gen waqitta shu sheherning aqsaqal we hakimliri bilen birlikte kélip bu ishni bir terep qilsun, — dédi.

□ **10:13** «chünki bizde bu ishta itaetsizlik qilghanlar nahayiti köptur!» — bashqa bir xil terjimisi: «chünki biz bu ishta bek éghir itaetsizlik qilghanmiz».

¹⁵ Bu ishqa peqet Asahelning oghli Yonatan bilan Tiqwahning oghli Yahziya qarshi chiqti, Meshullam bilan Lawiy Shabbitay ularni qollidi.

¹⁶ Shuning bilan sürgündin qaytip kelgenler ene shundaq qildi. Kahin Ezra we ata jemetlirining bashliqliri bolghanlar jemeti boyiche bu ishqa ayrildi; ularning hemmisi ismiliri boyiche tizimlandi. Ular oninchi aynning birinchi küni bu ishni tekshürüp bir terep qilishqa kirishti.

¹⁷ Ular yat ellik xotunlarni alghan erlerning soriqini birinchi aynning birinchi küni tügetti.

Yat ellerdin xotun alghanlarning tizimlikli

¹⁸ Kahinlarning ewladliri ichide yat ellik xotunlarni alghanlardan mushular chiqti: — Yozadakning oghli Yeshuaning we uning qérindashlirining ewladliridin: — Maaséyah, Eliézer, Yarib, Gedaliya.

¹⁹ Ular xotunlirimizni yolgha sélip qoyimiz dep *qesem qilip* qol bérishni we gunahi üçün itaetsizlik qurbanliqi süpitide qoy padisidin bir qochqarni sundi.

²⁰ Immerning ewladliridin Hanani bilen Zebadiya;

²¹ Harimning ewladliri ichide Maaséyah, Éliyah, Shémaya, Yehiyel we Uzziya;

²² Pashxurning ewladliridin Elyoyinay, Maaséyah, Ismail, Netanel, Yozabad we Elasa.

²³ Lawiylar ichide Yozabad, Shimey, Kélaya («Kélita»mu déyilidu), Pitahiya, Yehuda bilen Eliézer;

²⁴ ghezkelshler ichide Eliyashib; derwaziwenler ichide Shallum, Telem, Uri.

²⁵ Israillardin: — Paroshning ewladliridin Ramiya, Yizziya, Malkiya, Miyamin, Eliazar, Malkiya, Binaya;

²⁶ Élamning ewladliridin Mattaniya, Zekeriya, Yehiyel, Abdi, Yerimot bilen Éliyah;

²⁷ Zattuning ewladliridin Elyoyinay, Eliyashib, Mattaniya, Yerimot, Zabad bilen Aziza;

²⁸ Bibayning ewladliridin Yohohanan, Hananiya, Zabbay bilen Atlay;

²⁹ Banining ewladliridin Meshullam, Malluq, Adaya, Yashub, Shéal bilen Ramot; □

³⁰ Pahat-Moabning ewladliridin Adna, Jilal, Binaya, Maaséyah, Mattaniya, Bezalel, Binnuiy bilen Manasseh;

³¹ Harimning ewladliridin Eliézer, Yishiya, Malkiya, Shémaya, Shiméon,

³² Binyamin, Malluq we Shemariya;

³³ Xashumning ewladliridin Mattinay, Mattatah, Zabad, Elifelet, Yeremay, Manasseh we Shimey;

³⁴ Banining ewladliridin Maday, Amram, Uel,

³⁵ Binaya, Bediya, Kéluhay,

³⁶ Waniya, Meremot, Eliyashib,

³⁷ Mattaniyah, Mattinay, Yaasu,

³⁸ Bani, Binnuiy, Shimey,

³⁹ Shelemiya, Natan, Adaya,

⁴⁰ Maknadibay, Shashay, Sharay,

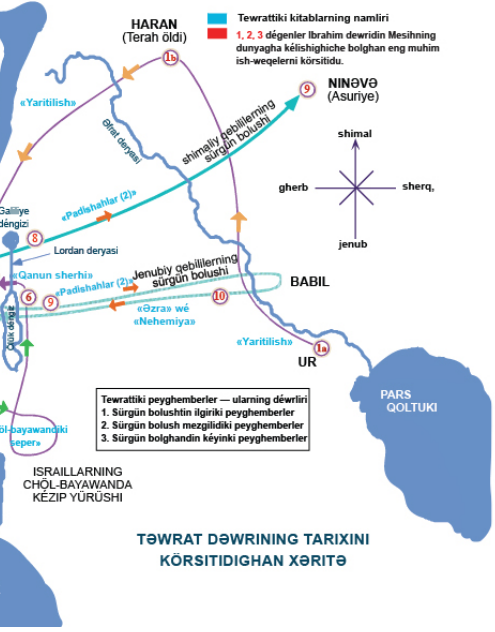
⁴¹ Azarel, Shelemiya, Shemariya,

□ **10:21** «Éliyah» — bu isim ereb tilida, shundaqla uyghur tilida «Iliyas» déyilidu. □ **10:29** «Ramot» — yaki «Yeremot».

42 Shallum, Amariya, Yüsüp;
 43 Néboning ewladliridin Jeiyel, Mattitiyah, Zabad, Zébina, Yadday, Yoél we Binaya.
 44 Bularning hemmisi yat ellik xotunlarni alghanlar idi, we shuningdek ulardin bezilerning xotunliri perzentmu körgenidi. □

Tewrat dewride yüz bergen muhim wqelear

1. (a) Ibrahim, Sarah we Terah Qanaan zeminigha barmaligini bolup, Ur shehridin chiqidu (b) Ular Haran shehridin tondap qalidu.
2. Ibrahimning ikki oghli — Ishaq (Sarahning) we Ismail (Sedik Hejerdin) torludu. Israqning Yusuf we Osay (Riwaqatning) torludu.
3. Yusufning on ikki oghluni, bir qiz torludu.
4. Yusuf qulluqqa selip Misriga elp berildi. U Firavning oqi asabta Misriga wezer boldi. Yusuf we oghlunlari jahonshikile otuz topq Misrga chiqididu.
5. Yusuf ularni oqub qalp Goshen zeminigha oturqashlurdu («Yaritilish» mashu yerde topaydu).
6. Israrlar Misra qulluqqa chiqididu. 400 yildin keyin, Musa peyghamber ularni Misradin yeteklep chiqidu («Misradin chiqish»). Musa peyghamberge Shayay tegrada «raqadets qanun» weyru qilidu («Misradin chiqish», «Lawaylar»).
7. 12 paylaqchi Qanaan zeminini chayaydu. Emma Israrlar ishenmesixdin zeminigha kelgimesiyki, chd-bayawanda 40 yil ketip yuridu («CHD-bayawandiki seper»).
8. Israrlar Jordan deryasidin oltuynin awalda Musa peyghamber ehdimi iskenon oqim usargha enemesiyki («Canaan shehri»).
9. Yeshua peyghamberning yetekchilikni izlen Israrlar Qanaan zeminigha kelidu. Ular Igeride, Yeshua usargha zeminni legelim qilidu. Yigintliq oqer — «Batur Hakimlar» hokimranliq qilidu. Padshahliq oqer — Saul, Dawud, Sulayman Padshahliq boliduru — Jimuda «Yehuda», shenada «Isral», shimaliy padshahliq («Isral») Ashuriye Imperiyesi lerapidin sürgün qilidu. Sürgün bolghandilarning köp qismi qayip kelimesiyki (misaldardin Igerini 721-711).
10. (150 yildin keyin) Jenubiy padshahliq («Yehuda») Babil Imperiyesi lerapidin sürgün qilidu (misaldardin Igerini 586-582).
11. «Yaritilish»
12. «Yaritilish»
13. «Yaritilish»
14. «Yaritilish»
15. «Yaritilish»
16. «Yaritilish»
17. «Yaritilish»
18. «Yaritilish»
19. «Yaritilish»
20. «Yaritilish»
21. «Yaritilish»
22. «Yaritilish»
23. «Yaritilish»
24. «Yaritilish»
25. «Yaritilish»
26. «Yaritilish»
27. «Yaritilish»
28. «Yaritilish»
29. «Yaritilish»
30. «Yaritilish»
31. «Yaritilish»
32. «Yaritilish»
33. «Yaritilish»
34. «Yaritilish»
35. «Yaritilish»
36. «Yaritilish»
37. «Yaritilish»
38. «Yaritilish»
39. «Yaritilish»
40. «Yaritilish»
41. «Yaritilish»
42. «Yaritilish»
43. «Yaritilish»
44. «Yaritilish»
45. «Yaritilish»
46. «Yaritilish»
47. «Yaritilish»
48. «Yaritilish»
49. «Yaritilish»
50. «Yaritilish»
51. «Yaritilish»
52. «Yaritilish»
53. «Yaritilish»
54. «Yaritilish»
55. «Yaritilish»
56. «Yaritilish»
57. «Yaritilish»
58. «Yaritilish»
59. «Yaritilish»
60. «Yaritilish»
61. «Yaritilish»
62. «Yaritilish»
63. «Yaritilish»
64. «Yaritilish»
65. «Yaritilish»
66. «Yaritilish»
67. «Yaritilish»
68. «Yaritilish»
69. «Yaritilish»
70. «Yaritilish»
71. «Yaritilish»
72. «Yaritilish»
73. «Yaritilish»
74. «Yaritilish»
75. «Yaritilish»
76. «Yaritilish»
77. «Yaritilish»
78. «Yaritilish»
79. «Yaritilish»
80. «Yaritilish»
81. «Yaritilish»
82. «Yaritilish»
83. «Yaritilish»
84. «Yaritilish»
85. «Yaritilish»
86. «Yaritilish»
87. «Yaritilish»
88. «Yaritilish»
89. «Yaritilish»
90. «Yaritilish»
91. «Yaritilish»
92. «Yaritilish»
93. «Yaritilish»
94. «Yaritilish»
95. «Yaritilish»
96. «Yaritilish»
97. «Yaritilish»
98. «Yaritilish»
99. «Yaritilish»
100. «Yaritilish»

Tewrat Dewrining Tarixini Körsitidighan Xerite

□ 10:44 «we shuningdek ulardin bezilerning xotunliri perzentmu körgenidi» — bashqa bir xil terjimisi: — «... we shuning bilen ular xotunlarini we perzentlarini yolgha seliwetti». Bu ayetning tékistte kemtüklik bolushi mumkin. Shunga menisi éniq emes.

Nehemiya

Yérusalémning échinisliq, xarabliq haliti

1 Haqaliyaning oghli Nehemiya shundaq bayan qildiki: — Yigirminch yili Kislev éyida, men Shushan qel'eside turattim, □

2 Öz qérindashlirimdin biri bolghan Hanani bilen birnechche kishi Yehudiyedin chiqip keldi; men ulardın sürgünlüktn qutulup qalghan Yehudalar we Yérusalém toghrisida soridim.

3 Ular manga: — Sürgünlüktn qutulghan xelqning qaldisi *Yehudiye* ölkiside qattiq japa-musheqqet astida we ahanet ichide qaldi. Yérusalémning sépili bolsa örüwétildi, qowuqlirimu köydürüwétildi, dep éytip berdi.

Nehemiyaning Yérusalém üçün roza tutup dua qilishi

4 Men bu geplerni anglap olturup yighlap kettim, birnechche kün'giche naleperiyad kótürüp, asmanlardiki Xuda aldida roza tutup, dua qilip

5 mundaq dédim: — «I asmandiki Xuda Perwerdigar, Özini söyüp, emrlirini tutqanlarga özgermes méhir körsitip ehdiside turghuchi ulugh we dehshetlik Tengri, ■

6 emdi Séning aldingda mushu peytte qulliring Israillar üçün péqir qulungning kéche-kündüz qiliwatqan bu duasigha quliqing sélin'ghay, közüng ochuq bolghay! Men biz Israillarning Séning aldingda sadir qilghan gunahlirimizni étirap qilimen; menmu, atamning jemetimu gunah qilduq!

7 Biz Séning yolunggha tetür ish qilip, Sen qulung Musagha tapilighan emrliring, belgilimiliring we hökümliringni héch tutmiduq.

8-9 Séning Öz qulung Musagha tapilap: «Eger siler wapasizliq qilsanglar, silerni pütün taipilerning arisigha tarqitiwétimen; lékin Manga yénip kélip, Méning emrlirimni tutup emel qilsanglar, gerche aranglardin hetta asmanlarning eng chétige qoghliwétilgenler bolsimu, Men ularni shu yerdin yighip, Méning namimni tikleshke tallighan jaygha élip kélimen» dégen sözüngni yad qilghaysen, dep ötünimen. ■

10 Bularning hemmisi Séning qulliring we Séning xelqing, Özüngning zor qudriting we küchlük qolung bilen hörlükke qutquzdung.

11 I Rebbim, qulungning duasigha hem Séning namingdin eyminishtin söyün'gen qulliringningmu duasini quliqing tingshighay; bugün qulungning ishlirini ongushluq qilghaysen, uni shu kishining aldida iltipatqa érishtürgeysen».

Shu waqitta men padishahning saqiysi idim.

2

Padishahning Nehemiyaning Yérusalémni, jümlidin sépilini qayta onghshap chiqishigha ruxset qilishi

□ 1:1 «yigirminch yili» — Pars padishahi Artaxshashtaning yigirminch yilini körsitidu (2:1ni körüng).

■ 1:5 Mis. 20:6; 34:7; Chöl. 14:18; Qan. 5:10; Zeb. 86:15; 103:8; 145:8-9; Dan. 9:4 ■ 1:8-9 Qan. 4:25, 26, 27; 30:2, 3, 4

¹ We shundaq boldiki, padishah Artaxshashtaning yigirminchi yili Nisan éyi, padishahning aldigha sharab keltürülgenidi; men sharabni élip padishahqa sundum. Buningdin ilgiri men padishahning aldida héchqachan ghemkin körün'gen emes idim.

² Shuning bilen padishah méningdin: — Birer késiling bolmisa, chiraying némishqa shunche ghemkin körünidu? Könglüngde choqum bir derd bar, déwidi, men intayin qorqup kettim.

³ Men padishahqa: — Padishahim menggü yashighayla! Ata-bowilirimning qebriliri jaylashqan sheher xarabilikke aylan'ghan, derwaza-qowuqliri köydürüwétilgen tursa, men qandaqmu ghemkin körünmey? — dédim.

⁴ Padishah méningdin: — Séning néme teliping bar? — dep soriwidi, men asmandiki Xudagha dua qilip,

⁵ andin padishahqa: — Eger padishahimning könglige muwapiq körünse, qulliri özlirining aldida iltipatqa érishken bolsa, méni Yehudiyege ewetken bolsila, ata-bowilirimning qebriliri jaylashqan sheherge bérip, uni yéngiwashtin qurup chiqsam, dédim.

⁶ Padishah (shu chaghda xanish padishahning yénida olturatti) mendin: — Sepiringge qanchilik waqit kétidu? Qachan qaytip kélishen? — dep soridi. Shuning bilen padishah méni ewetishni muwapiq kördi; menmu uningha qaytip kélidighan bir waqitni békittim.

⁷ Men yene padishahtin: — Aliylirigha muwapiq körünse, manga *Efrat* deryasining u qétidiki waliylargha méni taki Yehudiyege barghuche ötkili qoyush toghruluq yarliq xetlirini pütüp bergen bolsila; □

⁸ We yene padishahliq ormanliqigha qaraydighan Asafqa muqeddes öyge tewe bolghan qel'ening derwaziliri, shuningdek sheharning sépili we özüm turidighan öyge kétidighan limlarni yasashqa kéreklik yaghachlarni manga bérish toghruluqmu bir yarliqni pütüp bergen bolsila, dédim. Xudayimning shepquçlik qoli üstümde bolghachqa, padishah iltipat qilip bularning hemisini manga berdi. ■

⁹ Shuning bilen men deryaning u qétidiki waliylarning yénigha bérip padishahning yarliqlirini tapshurdum. Padishah yene birnechche qoshun serdarliri bilen atliq leshkerlernimu manga hemrah bolushqa orunlasturghanidi.

¹⁰ Horonluq Sanballat bilen Ammoniy Tobiya dégen emeldar Israillarning menpeetini izdep adem keptu, dégen xewerni anglap intayin narazi boldi. □

Nehemiyaning kéchisi sépilni charlashqa chiqishi

¹¹ Men Yérusalémgha kélip üç kün turdum.

¹² Andin kéchisi men we manga hemrah bolghan birnechche adem ornimizdin turduq (men Xudayimning könglümge Yérusalém üçün néme ishlarni qilishni salghanliq toghrisida héchkimgé birer néme démigenidim). Özüm min'gen ulaghdin bashqa héchqandaq ulaghamu almay,

¹³ kéchisi «Jilgha qowuqi»din chiqip «Ejdih buliqi»gha qarap méngip, «Tézek qowuqi»gha kélip, Yérusalémning buzuwétilgen sépillirini we köydürüwétilgen qowuq-derwazilirini közdin kechürdum.

□ **2:7** «Efrat deryasining u qéti...» — mezkur kitapta mushu yedin bashlap «derya» «Efrat deryasi»ni kórsitidu. «U qéti...» — deryaning gherbiy teripi. «...méni taki Yehudiyege barghuche ötkili qoyush» — yaki «...sepirimde méni algha sürüş». ■ **2:8** Dan. 9:25 □ **2:10** «Tobiya dégen emeldar» — ibraniiy tilida «Tobiya dégen qul».

¹⁴ Yene aldigha méngip «Bulaq qowuqi» bilen «Shahane köl»ge keldim; lékin shu yerde men min'gen ulaghning ötüşhike yol bek tar kelgechke,

¹⁵ kéchide men jilgha bilen chiqip sépilni közdin kechürüp chiqtim. Andin yénip «Jilgha qowuqi»din sheherge kirip, öyge qayttim.

¹⁶ Emeldarlarning héchqaysisi méning nege barghanliqimni we néme qilghanliqimni bilmey qélishti, chünki men ya Yehudiylargha, kahinlargha, ya emir-hakimlargha we yaki bashqa xizmet qilidighanlargha héchnéme éytmighanidim.

Nehemiyaning xelqni sépilni qayta sélishqa ilhamlandurushi

¹⁷ Kéyin men ulargha: — Siler béshimizgha kelgen balayi'apetni, Yérusalémning xarabige aylan'ghanliqini, sépil qowuqlirining köydürüwétilgenlikini kördünglar; kélinglar, hemmimiz haqaretke qéliwermeslikimiz üçün Yérusalémning sépilini qaytidin yasap chiqayli, — dédim.

¹⁸ Men yene ulargha Xudayimning shepchetlik qolining méning üstümde bolghanliqini we padishahning manga qilghan geplirini éytiwidim, ular: — Ornuzidın turup uni yasayli! — déyiship, bu yaxshi ishni qilishqa öz qollirini quwwetlendürdi.

¹⁹ Lékin Horonluq Sanballat, xizmetkar Ammoniy Tobiya hem ereb bolghan Geshem bu ishni anglap bizni zangliq qilip mensitmey: — Silerning bu qilghininglar néme ish? Siler padishahqa asiqliq qilmaqchimusiler? — déyishti.

²⁰ Men ulargha jawab bérip: — Asmanlardiki Xuda bolsa bizni ghelibige érishtüridu we Uning qulliri bolghan bizler qopup qurimiz. Lékin silerning Yérusalémda héchqandaq nésiwenglar, hoququnglar yaki yadnamenglar yoq, — dédim.

3

Sépilni böleklerge bölüp ongshashqa buyrulushi ••• Kona sheherning xeritisini körüng

¹ Shu chaghda bash kahin Eliyashib we uning kahin qérindashliri qopup «Qoy qowuqi»ni yéngiwashdin yasap chiqti; ular qowuqning qanatlirini ornitip, uni Xudagha atap muqeddes dep békitti; ular «Yüzning munari» bilen «Hananiyelning munari»ghiche bolghan ariliqtiki sépilni ongshap, uni muqeddes dep békitti; □

² Uninggha tutash qismini Yérixoluqlar yasidi; yene uninggha tutash qismini Imrining oghli Zakkur yasidi.

³ «Béliq qowuqi»ni Senaahning oghulliri yasidi; ular uning lim-késheklirini sélip, qanatliri, taqaqliri we baldaqqlirini ornatti.

⁴ Uninggha tutash qismini Hakoizning newrisi, Uriyaning oghli Meremot yasidi; uninggha tutash qismini Meshezabelning newrisi, Berekiyaning

□ **3:1 «Yüzning munari»** — bashqa xil terjimiler: — «Hamméahning munari» yaki «Méahning munari». «muqeddes dep békitti» — némishqa shundaq békitidu? Uning «Qoy qowuqi» dep atilishning sewebi belkim ibadetxanida sunulidighan qurbanliqlar (köpinchisi qoylar, elwette) shu derwazidin sheherge élip kiriletti. Shunga qurbanliqlarning kirish yolini «muqeddes» dep békitish tolimu muwapiq idi — démek, shu derwazidin qurbanliqlardin bashqa héchqandaq nersilerni élip kirishke bolmaytti.

oghli Meshullam yasidi. Uninggha tutash qismini Baanahning oghli Zadok yasidi. □

⁵ Uninggha tutash qismini Tekoaliqlar yasidi; lékin ularning chongliri öz xojisining ishini zimmisige ilishqa unimidi.

⁶ «Kona qowuq»ni Pasiyaning oghli Yehoda bilen Bésodiyaning oghli Meshullam yasidi; ular uning lim-késheklirini sélip, qanatlırı, taqaqlırı we baldaqlırını ornatti. □

⁷ Ularning yénidiki tutash qismini Gibéonluq Melatiya, Méronotluq Yadon hemde Deryaning bu gherbiy teripidiki waliylarning bashqurushi astidiki Gibéonluqlar bilen Mizpahliqlar yasidi. □

⁸ Ularning yénidiki tutash qismini zergerlerdin bolghan Xarhayaning oghli Uzziyel yasidi. Uninggha tutash qismini xushbuy buyum yasaydighan etirchilerdin Hananiya yasidi. Ular Yérusalém *sépilini* takı «Qélin tam»ghiche onghshap yasidi. □

⁹ Ularning yénidiki tutash qismini Yérusalémning yérimining hakimi bolghan Xurning oghli Réfaya yasidi.

¹⁰ Ularning yénida, Xarumafning oghli Yedaya özining öyining udulidiki qismini yasidi. Ularning yénidiki qismini Xashabniyaning oghli Hattush yasidi.

¹¹ Harimning oghli Malkiya bilen Pahat-Moabning oghli Hashshub sépilning bashqa bir bölüki bilen «Xumdanlar munari»ni yasidi.

¹² Ularning yénidiki tutash qismini Yérusalémning yérimining hakimi Xalleshning oghli Shallom özi we uning qizlırı yasidi.

¹³ «Jilgha qowuq»ni Hanun bilen Zanoah shehirining ahalisi yasidi. Ular uni yasap, uning qanatlırı, taqaqlırı we baldaqlırını ornatti we yene «Tézek qowuq»ghiche ming gez sépilnimu yasidi.

¹⁴ «Tézek qowuq»ni Beyt-Hakkerem yurtining bashlıqı Rekabning oghli Malkiya yasidi; ular uni yasap, uning qanatlırı, taqaqlırı we baldaqlırını ornatti.

¹⁵ «Bulaq qowuq»ni Mizpah yurtining bashlıqı Kol-Hozehning oghli Shallum yasidi. U uni yasap, ögzisini yépip, uning qanatlırı, taqaqlırı we baldaqlırını ornatti we yene shahane baghning yénidiki Siloam kölining sépilini «Dawutning shehiri»din chüshidighan pelempeygiche yéngiwashtin yasidi. □

¹⁶ Uningdin kéyinki tutash qismini Dawutning qebrilirining udulidiki we uningdin kéyinki sün'iy kölge hem uning keynidiki «Palwanlarning öyi»ge qeder Beyt-Zur yurtining yérimining hakimi, Azbukning oghli Nehemiya yasidi.

¹⁷ Uningdin kéyinki tutash qismini Lawiylar — Yeni Banining oghli Rehüm yasidi, uning yénidiki tutash qismini Kéilahning yérim yurtining hakimi Hashabiya öz yurtigha wakaliten yasap chiqti.

¹⁸ Uning yénidiki tutash qismini ularning qérindashlırı — Kéilahning ikkinchi yérimining hakimi, Hénadadning oghli Baway yasidi. □

¹⁹ Uning yénida, Mizpahning hakimi Yeshuyaning oghli Ézer qoral-yaragh ambirigha chiqish yolining udulida, sépilning doqmushidiki yene bir bölükini

□ **3:4** «Hakozning...» — yaki «Kozning...». □ **3:6** «Pasiyaning oghli Yehoda» — yaki «Pasiyaning oghli Yoyada». □ **3:7** «Derya» — Efrat deryasi. «Melatiya, Méronotluq Yadon hemde Deryaning bu gherbiy teripidiki waliylarning bashqurushi astidiki Gibéonluqlar bilen Mizpahliqlar yasidi» — bashqa birxil terjimisi: «Melatiya... we Yadon yasidi; bular Deryaning gherbiy teripidiki waliylar idare qilidighan Gibéonluqlar we Mizpahliqlar idi». □ **3:8** «... onghshap yasidi» — yaki «...suwap chiqti». □ **3:15** «shahane baghning yénidiki Siloam köli» — mushu yerde ibranıy tilida «shahane baghning yénidiki Shélah köli» déyilidu. □ **3:18** «Baway» — yaki «Binnuiy».

yasidi.

²⁰ Zabbayning oghli Baruq uningdin keyinki yene bir bōlikini, yeni sēpilning doqmushidin taki bash kahin Eliyashibning ōyining derwazisighiche bolghan bōlikini kōngūl qoyup yasidi.

²¹ Uning yēnida Hakozning newrisi, Uriyaning oghli Meremot sēpilning Eliyashibning ōyining derwazisidin taki Eliyashibning hoylisining axirighiche bolghan yene bir bōlikini yasidi. □

²² Bulardin keyinki bir qismini Iordan tūzlenglikidikiler, kahinlar yasidi.

²³ Bularning yēnida, Binyamin bilen Hashshub ōz ōyining udulidiki bōlikini yasidi. Ulardin keyin Ananiyaning newrisi, Maasēyahning oghli Azariya ōz ōyining yēnidiki qisimni yasidi.

²⁴ Uning yēnida, Azariyaning ōyidin taki sēpilning doqmushighiche bolghan yene bir bōlikini Hēnadadning oghli Binnuiy yasidi.

²⁵ Uning yēnida, Uzayning oghli Palal padishah ordisinging doqmushi, shuningdek ordidiki choqchiyup turghan, zindan hoylisining yēnidiki ēgiz munarning udulidiki bōlikini yasidi. Uningdin keyinki bir bōlikini Paroshning oghli Pidaya yasidi.

²⁶ Emdi Ofelde turidighan ibadetxana xizmetkarliri kunchiqish tereptiki «Su qowuqi»ning udulidiki we choqchiyup turghan munarning udulidiki sēpilni yasidi. □

²⁷ Choqchiyup turghan chong munarning udulida Tekoaliqlar taki Ofel sēpilighiche bolghan ikkinchi bir bōlikini yasidi.

²⁸ «At qowuqi»ning yuqiri bir bōlikini kahinlar herbiri ōz ōyining udulidiki qismini yasidi.

²⁹ Immerning oghli Zadok ularning yēnida, keyinki qismini, ōz ōyining udulidiki bir bōlikini yasidi. Uning yēnidiki tutash qismini «sherqiy derwaza»ning derwaziweni Shēkaniyaning oghli Shēmaya yasidi.

³⁰ Uning yēnida, Shelemiyaning oghli Hananiya bilen Zalafning altinchi oghli Hanun ikkinchi bir bōlikini yasidi; ularning yēnida, Berekiyaning oghli Meshullam ōz qorusining udulidiki bir bōlekni yasidi.

³¹ Uning yēnida, shu yerdin tartip ibadetxana xizmetkarliri bilen sodigerlerning qoruliridin ōtūp, «Tekshūrūsh qowuqi»ning udulidiki sēpil doqmushining balixanisighiche bolghan bōlikini zerglerdin bolghan Malkiya yasidi. □

³² Doqmushning balixanisi bilen «Qoy qowuqi»ning ariliqidiki bōlekni zergler bilen sodigerler yasidi.

4

Sanballatning xapa bolushi we mesxire qilishi

¹ Shundaq boldiki, Sanballat bizning sēpilni yēngiwastin ongshawatqanliqimizni anglap ghezeplinip, qehri bilen Yehudalarni mesxire qildi.

² U ōz qerindashliri we Samariye qoshuni aldida: — Bu zeip Yehudalar nēme qiliwatidu? Ular ōzlrini shundaq mustehkemlimexchimuz? Ular

□ **3:21** «Hakozning newrisi» — yaki «Kozning newrisi». □ **3:26** «ibadetxana xizmetkarliri» — ibraniy tilida «Netaniylar». □ **3:31** «udulidiki sēpil doqmushining balixanisighiche» — yaki «udulidiki sēpil doqmushigha chiqish yolighiche» yaki «udulidiki sēpil doqmushidiki pelempeygiche».

qurbanliklarni sunmaqchimu? Ular bir kün ichide püttürüshmekchimu? Topa döwiliri ichidin köyüp ketken tashlarni kolap chiqirip ulargha jan kirgüzemdiken? — dédi. □

³ Uning yénida turuwatqan Ammoniy Tobiya: — Ular herqanche yasisimu, bir tülke sépilning üstige yamiship chiqsa, ularning tash témini örüwétidu! — dédi.

Nehemiyaning duasi

⁴ — I Xudayimiz, qulaq sélip anglighaysen, kemsitilmektimiz, ularning qilghan haqaretlirini öz béshigha yandurghaysun; ularni tutqun qilip élip bérilghan yaqqa yurtta xeqing oljisigha aylandurghaysun!

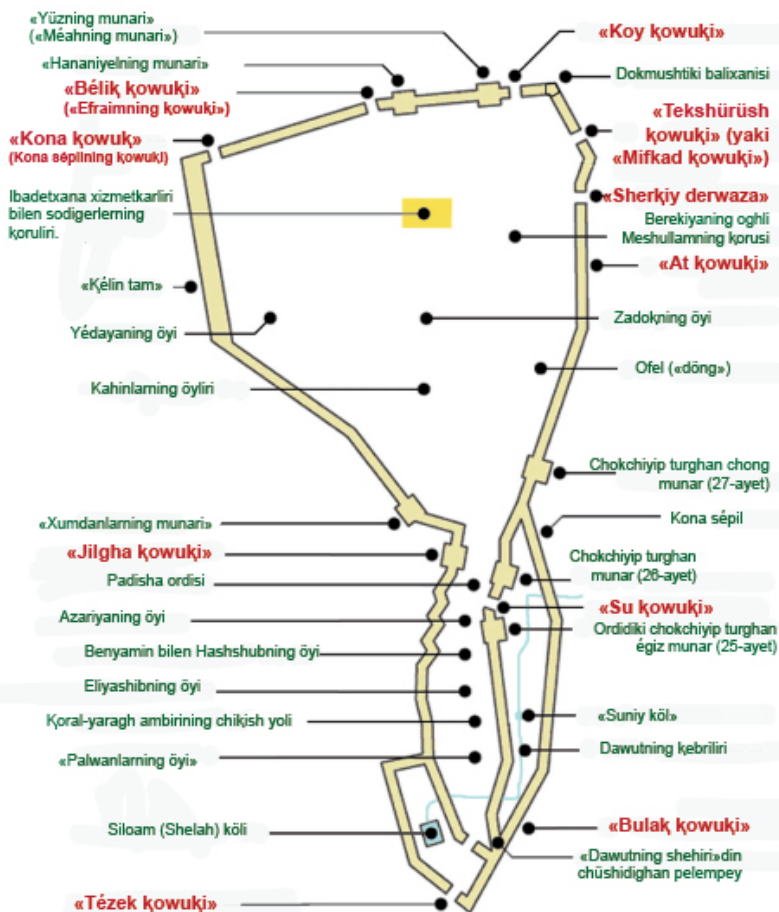
⁵ Ularning qebihlikini yapmighaysen, gunahliri aldingdinmu öchürüwétilmisun; chünki ular sépilni ongshawatqanlarning könglige azar berdi!

⁶ Shundaqtimu sépilni yéngiwashtin ongshawerduq; uni ulap, égzlikini yérimigha yetküzduq; chünki köpchilik köngül qoyup ishlidi.

□ 4:2 «Ular özlirini **shundaq mustehkemlimekchimu?**» — yaki «ular öz meyliche shundaq kétiwese bolamdu?» yaki «özlirige tayinip bu ishni qilalamdu?». Tékistning ibraniy tilini chüshinish sel tes. «**Topa döwiliri ichidin köyüp ketken tashlarni kolap chiqirip ulargha jan kirgüzemdiken?**» — bu mesxire sözliri ichide bir-birige zit kélidighan ishlar bar. Qarighanda, gerche Sanballat mazaq qilghini bilen, uning quruluşqa bolghan ghezipi uningda bu ish püttürülüşü mumkin, dégendek birxil qorqunchning barliqigha ispat bolidu.

Yérusalémning qowuqliri

(Nehemiya dewri - «Nehemiya» 3-babni körüng)

Yérusalémning qowuqliri (Nehemiya qayta qurghan)

Düshmenlarning tosqunluq we buzghunchiliq qilishqa qestlishi

7 Shundaq boldiki, Sanballat, Tobiya, Ereblar, Ammoniylar, Ashdodluqlar Yérusalém sépillirini yéngiwashtin ongshash quruluşining yenila élip

bérliwatqanliqini, sépil bösüklirining étiwétilgenlikini anglap qattiq ghezepke kélishti-de,

⁸ birlikte Yérusalémgha hujum qilip uningda qalaymiqanchiliq tughdurushni gestleshti.

⁹ Shunga biz Xudayimizgha iltija qilduq hem ularning sewebidin kéche-kündüz közetchi qoyup, özlirimiz ulardin mudapielenduq.

¹⁰ Bu chaghda Yehudiyedikiler: — Ishchi-hammallar halidin ketti, shuningdek chalma-késeek exletler yenila nahayiti köp, biz sépilni ongshashqa hetta sépilghimu yéqinlishalmiduq! — déyishti.

¹¹ Shuning bilen bir waqıtta düshmenlirimiz: — Ular sezmente, ular körmeste, ularning arisigha kiriwélip ularni öltürüp, qurulushni toxtitiwétimiz! — déyishti.

¹² We shundaq boldiki, ularning etrapida turuwatqan Yehudalarnu yénimizgha on qétim kélip: — Qaysi terepke qarisanqlar, ular shu tereptin kélip silerge hujum qilmaqchi! — dep xewer yetküzüshti. □

¹³ Shunga men xelqni jemet-jemet boyiche, qoligha qilich, neyze we oqyalirini élip, sépili pes bolghan yaki hujumgha ochuq turghan yerlerde sépiling arqisida qarawulluqta turushqa qoydum.

¹⁴ Közdin kechürüp chiqqandin kéyin ornundin qopup mötiwerler bilen emeldarlar we bashqa xelqge: — Ulardin qorqmanglar; ulugh we dehshetlik Rebni ésinglarda tutunglar, öz qérindashliringlar, oghul-qizliringlar, ayalliringlar we öy-makaninglar üçün jeng qilinglar, dédim.

Bir tereptin ishlesh, bir tereptin mudapielinish

¹⁵ Shundaq boldiki, özlirining suyiqestini bilip qalghanliqimiz düshmenlerning quligha yétip barghach, shuningdek Xuda ularning suyiqestini bichit qilghach, biz hemmimiz sépilgha qaytip, herbirimiz esli ish ornimizda ishni dawamlashturiwerduq.

¹⁶⁻¹⁷ Ene shu chaghdin bashlap xizmetkarlirimning yérimi ish bilen boldi, yérimi qoligha neyze, qalqan, oqya tutqan, dobulgha-sawut kiygen halda yürüshti. Serdar-emeldarlar sépilni ongshawatqan barliq Yehuda jemetdik-ilerning arqisida turdi. Hem yüklerni toshuwatqanlar hem ulargha yük artawatqanlarnu bir qolida ishlep, bir qolida yaraghlirini ching tutushqanidi.

¹⁸ Tamchilarning herbiri bellirige qilich-xenjerlirini asqan halda *sépilni* yasawatatti; kanaychi bolsa yénimda turatti.

¹⁹ Men mötiwerler, emeldarlar we bashqa xelqge: — Bu qurulush nahayiti chong, dairisi keng; biz hemmimiz sépilda bölek-bölekler boyiche tarqilip ishlep, bir-birimizdin yiraq turuwatimiz.

²⁰ Shunga meyli qeyerde bolunglar, kanay awazini anglisanqlarla, biz bar shu yerge kélip yighilinglar; Xudayimiz biz üçün jeng qilidu, — dédim. ■

²¹ Biz ene shu teriqide ishliiduq; xelqning yérimi tang atqandin tartip yultuz chiqquche neyzilirini ching tutup turushdi.

²² Ü chaghda men yene xelqge: — Hemmeylen öz xizmetkari bilen kéchini Yérusalémgha kirip ötküzsun, shundaq bolsa ular kéchisi bizning muhapizetchilikimizni qilidu, kündüzi ishleydu, dédim.

□ **4:12** «qaysi terepke qarisanqlar, ular shu tereptin kélip silerge hujum qilmaqchi!» — esli ayetning köchürülmisi kemtük bolghachqa, menisini jayida chiqirish tes bolup qaldi; shunga mushu Yehudiylarning éytqan sözlirining birnechche xil terjimiliri bar. Lékin asasiy menilirining hemmisi düshmenlerning hertereplime qestleshilirini körsitidu. ■ **4:20** Mis. 14:25; Qan. 1:30; 28:7

²³ Shundaq qilib ya men, ne qérindashlirim, ya xizmetkarlirim yaki manga egeshken muhapizetchilarning héchqaysisi kiyimlirini sélishmidi; herbiri hetta sugha barghandimu ózining yaraghlirini éliwalatti.□

5

Namratlarning nalisi

¹ U chaghda xalayi q we ularning xotunliri óz qérindashliri bolghan Yehudalar ústidin shikayet qilib qattiq dad-peryad kótürüshti.

² Beziler: — Biz we oghul-qizlirimizning jan sanimiz köp, kün kechürishimiz üçün toyghudek ashliq almisaq bolmaydu, déyishti.

³ Yene beziler: — Biz acharchiliqta qalghan waqtimizda ashliq élip yeymiz dep étizlirimiz, üzümzarliqlirimizni we öylirimizni renige bérishke mejbur bolduq, déyishti.

⁴ We yene beziler: — Padishahning étizlirimiz we üzümzarliqlirimiz üstige salghan baj-séliqni tapshurushqa pul qerz alduq. □

⁵ Gerche bedenlirimiz qérindashlirimizning bedenlirige, perzentlirimiz ularning perzentlirige oxshash bolsimu, lékin oghul-qizlirimizni qul-dédek bolushqa tapshurmay amalimiz bolmidi; emeliyette qizlirimizdin beziliri alliqachan dédek bolupmu ketti; ularni bedel tölep hörlükke chiqirishqa qurbimiz yetmidi, chünki bizning étizlar we üzümzarliqlirimiz hazir bashqilarning qolididur, — déyishti.

Nehemiyaning mötiwerler bilen mensepdarlarni ghezep bilen eyiblishi

⁶ Men ularning dad-peryadlirini we éytqan bu geplirini anglighandin kéyin qattiq ghezeplendim.

⁷ Könglümde birer qur oyliniwalghandin kéyin, mötiwerler bilen emeldarlarni eyiblep: — Siler óz qérindashliringlarga qerz bérup ularin ósüm alidikensilerhe! — dep tenbih berdim. Andin ularning sewebidin chong bir yighin échip

⁸ ularni: — Biz küchimizning yétishiche yat taipilerge sétiwétilgen qérindishimiz Yehudalarni qayturup sétiwalduq, lékin siler bizni ularni qayturup sétiwalsun dep qérindashliringlarni yene sétiwetmekchi boluwatamsiler? — dep eyibliwidim, ular deyidighan gep tapalmay, shük turup qaldi.

⁹ Andin men ulargha yene: — Silerning bu qilghininglar qamlashmaptu. Siler dühmenlirimiz bolghan taipiler aldida bizni ahaneetke qaldurmay, Xudayimizning qorqunchida mangsanglar bolmasmidi?

□ 4:23 «herbiri **hetta sugha barghandimu ózining yaraghlirini éliwalatti**» — yaki «herbiri ong qolidin yaraghlirini chüshürüshmidi» yaki «herbireylen peqet yuyun'ghandila kiyimlirini salatti». Eyni tékist kemtüktek körünüdu. □ 5:4 «Padishahning **étizlirimiz we üzümzarliqlirimiz üstige salghan baj-séliqni tapshurushqa pul qerz alduq**» — yaki «padishahning baj-séliqini töleshke étizlirimiz we üzümzarliqlirimizni renige bérup pul qerz alduq». ■ 5:7 Mis. 22:24

10 Menmu, qérindashlim we xizmetkarlim ulargha pul we ashliq ótne bérip turup ósüm alsaq alattuq! Silerdin ótünimen, mundaq ósüm élishtin waz kécheyli! □

11 Ótünüp qalay, siler del bugün ularning étizlrini, üzümzarliq, zeytunzarliq we öylirini qayturup béringar, we shuningdek siler ulardin ündürüwalghan pul, ashliq, yéngi mey-sharab we yéngi zeytun maylirining ósümünü ulargha qayturup béringar, dédim.□

12 Ular: — Qayturup bérimiz, emdi ulardin héch ósüm almaymiz; sili néme désile, biz shundaq qilimiz, déyishti. Men kahinlarni chaqirtip kélip, ularni bu wede boyiche shundaq ijra qilishqa qesem ichküzdüm. □

13 Men tonunning péshini qéqip turup: — Kim mushu wedini ada qilmisa, Xuda shu yol bilen uning ózini öz öyidin we mal-mülkudin mehrum qilip qéqiwetsun! Shu yol bilen uning hemme némissi quruqdilip qalghuche qéqiwétilsun! — dédim. Pütkül jamaet birdek: «Amin!» déyishti hem Perwerdigargha Hemdusana oqushti. Andin köpchilik shu wedisi boyiche déginidek qilishti.

Pak-diyanetlik we addiy-sadda Nehemiya

14 Shuningdek, Yehudiye zéminida ulargha waliy bolushqa tiklen'gen kúndin buyan, yéni padishah Artaxshatning yigirminchi yilidin ottuz ikkinchi yilighiche bolghan on ikki yil ichide ne men, ne méning uruq-tughqanlim waliyliq nénini héch yémiduq.

15 Mendin ilgiri waliy bolghanlar xelqçe éghirchilik sélip, ulardin kúndilik ashliq, mey-sharab we shuningdek qiriq shekel kümüş élip kelgeniken; hetta ularning xizmetkarlimu xelqning üstidin hoquqawzliq qilip kelgeniken. Lékin men Xudadin qorqidighinim üçün unda qilmidim. □

16 Men derweqe sépilning quruluşighila bérilgechke, biz hetta birer étiznimu sétiwalmiduq; méning barliq xizmetkarlimmu quruluşta ishleshke shu yerge yighilatti.

17 Etrapimizdiki yat ellerdin bizning yénimizgha kelgenlerdin bölek, méning bilen bir dastixanda ghiza yeydighanlar Yehudiylar we emeldarlardin bir yüz ellik kishi idi.

□ **5:10** «Menmu, qérindashlim we xizmetkarlim ulargha pul we ashliq ótne bérip turup ósüm alsaq alattuq» — bashqa birxil terjimisi: — (1) «menmu, qérindashlim, xizmetkarlimmu ulargha pul we ashliq ótne bérip turuwatimiz» yaki: — (2) «menmu, qérindashlim, xizmetkarlimmu ulargha pul we ashliq ótne bérip turayli». Nehemiyaning xaraktéri bek séxiy bolghachqa, belkim ósümsiz ótne-qerzni köp bergen bolushi mumkin idi. Uning üstige, qérindashlarga ótne bérip ósüm élish Musa peyghemberge nazil qilin'ghiniga xilapliq («Mis.» 22:25, «Pend.» 15:5). Shunga bu ikkinchi xil terjimini toghra emes, dep qaraymiz. «mundaq ósüm élishtin waz kécheyli» — yaki «mushundaq qerzge reni élishtin waz kécheyli». □ **5:11** «...bügün ularning étizlrini, üzümzarliq, zeytunzarliq we öylirini qayturup béringar...» — mushu étiz qatarliq mülükler eslide qerz-ótnilerge «rene» süpitide qoyulghan bolup, qerz igiliri ularni tartiwalghan bolsa kérek. «pul, ashliq...we yéngi zeytun maylirining ósümünü» — ibranii tilida «pul, ashliq, ...we yéngi zeytun maylirining yüzdin biri» yaki «ósümü bir pirsent» — qandaq terjime qilinishtin qet'iynezer, mushu sözler choqum ósümning ózini körsitishi kérek. □ **5:12**

«Men kahinlarni chaqirtip kélip, ularni ... shundaq ijra qilishqa qesem ichküzdüm» — kahinlar eslide qerz igiliri emes; ularning mes'uliyiti bashqilarning shu wedisini ada qilishgha nazaretchilik qilishtin ibaret idi. Eslide kahinlar ósüm bérish toghruluq muqeddes qanun-belgilimilerni bilishi kérek idi, shundaqla bundaq weziyetke yol qoymasliqi kérek idi. □ **5:15** «qiriq shekel kümüş» — «shekel» éghirliq miqdari, bir shekel kümüş bolsa belkim 11.4 gram idi. Mushu yerde «qiriq shekel» belkim herkünü xelqtin alghan pulni körsitishi mumkin.

¹⁸ Herkünü bir kala, xillan'ghan alte qoy teyyarlinatti, yene manga bezi uchar qushlar teyyarlinatti; her on künde bir qétim herxil mol mey-sharab bilen teminlinetti. Shundaq bolsimu men yenila «waliy néni»ni telep qilmidim; chünki quruluş Ishi xelqning üstidiki éghir yük idi.

¹⁹ — Ah Xudayim, men mushu xelq üçhün qilghan barliq ishimni yad etkeysen, manga shapaet körsetkeysen! ■

6

Sanballatning quruluşqa tosqunluq qilish suyiquesti

¹ Shundaq boldiki, Sanballat, Tobiya, ereb bolghan Geshem we dushmanlirimizning qalghan qismi méning sépilni yéngiwashtin ongshap chiqqanliqimni, sépilning emdi bösüklirining qalmighanliqini anglap (lékin u chaghda men téxi sépil qowuqlirining qanatlirini ornatmighanidim),

² Sanballat bilen Geshem manga: — Kelsila, biz Ono tüzenglikidiki Kefirim kentide körüşeyli! — dep adem ewetiptu. Emeliyette ular manga qest qilmaqchi iken. □

³ Shunglashqa men elchilerni ewetip: — Men ulugh bir ish bilen shughulliniwatqanliqimdin siler terepke chüshmeymen. Men qandaqmu silerning qéshinglarga barimen dep, ishni tashlap uni toxtitip qoyay? — dédim.

⁴ Ular uda töt qétim mushu teriqide adem ewetti, men her qétim shundaq jawap berdim.

⁵ Andin Sanballat beshinchi qétim shu teriqide öz xizmetkarigha péchetlenmigen xetni qoligha tutquzup ewetiptu.

⁶ Xette: «Herqaysi eller arisida mundaq bir gep tarqilip yürüdu, we Geshemmu shundaq deydu: — Sen we Yehudalar birge isyan kütürmekchi ikensiler; shunga sen sépilnimu yéngiwashtin ongshashqa kirishipsen; éytishlarga qarighanda sen özüngni ulargha padishah qilmaqchikensen. □

⁷ Sen yene Yérusalémda özüng toghruluq: «Mana, Yehudiyeде özimizning bir padishahimiz bar!» dep jar sélip teshwiq qilishqa birnechche peyghember qoyupsen. Emdi bu gepler sözsiz padishahning quliqigha yétip bayan qilinidu. Shunga, kelgin, biz birlikte meslihetlishiwalayli» déyilgeniken.

⁸ Men uninggha: «Sen éytqan ishlar héchqachan qilin'ghan emes; bular belki öz könglüngdin oydurup chiqarghining, xalas» dep jawap qayturdum.

⁹ Emeliyette, ular: «Mushundaq qilsaq ularning qoli maghdursizlinip, quruluş ishi ada qilinmay qalidu!» dep oylap bizni qorqatmaqchi idi. — «Emdi méning qolumni ishta téximu küchlendürgeysen!».

Yalghan peyghember Shémayingning tehdit sélishi

¹⁰ Mehetabelning newrisi, Délayaning oghli Shémaya özini öz öyige qamiwalghanidi; men uning öyige kelsem u: — Biz Xudaning öyide, ibadetxanining ichide körüşeyli we ibadetxanining derwaza qanatlirini étip qoyayli; chünki ular séni öltürgili kélidu; shübbhisizki, kéchisi kélip séni öltürmekchi boldi! — dédi. □

■ **5:19** Neh. 13:22 □ **6:2** «Kefirim kentide» — yaki «kentlerning biride». □ **6:6** «Geshem» — ibraniiy tilida mushu yerde «Gashmu» — Geshemning yene bir shekli. □ **6:10** «Shémaya özini öz öyige qamiwalghanidi» — özini qamiwélishning sewebi éniq emes; «resimiy napak» bolghanliqiy yaki qesem ichkenliki seweb bolghan bolushi mumkin.

11 Men: — Manga oxshash bir adem qandaqmu qéchip ketsun? Mendek bir adem jénimni qutquzimen dep qandaqmu ibadetxanigha kiriwalghudekmen? Men hergiz u yerge kiriwalmaymen! — dep jawap berdim.

12 Chünki men qarisam, uning Xuda teripidin ewetilgen emes, belki Tobiya bilen Sanballat teripidin sétiwélinip, manga zéyan yetküzmekchi bolup bu bésharet bergenlikige közüm yetti.

13 Uni sétiwélishidiki meqset, méni qorqutup, shularning déginidek qilghuzup gunah qildurushtin ibaret idi. Shundaq qilghan bolsam, namimni bulghap méni qarilashqa shikayet qilalaydighan bolatti. □

14 — «Ah Xuda, Tobiya bilen Sanballatni ésingda tutup, ularning qilghanlirigha yarisha öz béshigha yandurghaysen, shundaqla méni qorqatmaqchi bolghan ayal peyghember Noadiya bilen bashqa peyghemberlerningmu qilghanlirini öz béshigha yandurghaysen!».

Qayta ongshashning tamamlinishi

15 Élul éyining yigirme beshinchi küni sépil pütüti, pütün quruluşqa ellik ikki kün waqit ketti.

16 Shundaq boldiki, düshmenlirimiz buningdin xewer tapti we etrapimizdiki barliq eller qorqup kétishti; öz neziride heywiti bek chüshüp ketti we bu *quruluşni* Xudayimizning Ózi élip barghan ish ikenlikini bilip yetti.

17 Shu künlérde Yehudiyediki mótiwerler Tobiyağa nurghun xet yazdi, Tobiya mu ulargha jawaben daim xet yézip turdi.

18 Chünki Yehudiyede Tobiyağa baghlinip qélip, qesem ichken nurghun kishiler bar idi; chünki u Arahning oghli, Shékaniyaning küy'oghli idi, hemde uning oghli Yohanan Berekiyaning oghli Meshullamning qizini xotunluqqa alghanidi.

19 Shuningdek ular yene méning aldında pat-pat Tobiyaning yaxshi ish-lirini tilgha élip qoyushatti hem méning geplirimnimu uninggha yetküzüp turushatti; Tobiya bolsa manga pat-pat tehdit sélip xet yézip turatti.

7

Hanani bilen Hananiyaning birlikte bashqurushqa qoyulushi

1 Sépil ongshilip bolup, men derwazilarni ornitip, derwaziwenlerni, ghezkelshlerni we Lawiyarlarni békitip teyinligendin kéyin shundaq boldiki,

2 Men inim Hanani bilen qel'e serdari Hananiyani Yérusalémni bashqurushqa qoydum; chünki Hananiya ishenchlik adem bolup, Xudadin qorqushta kóp ademlerdin éship kétetti. □

□ 6:13 «Shundaq qilghan bolsam, namimni bulghap méni qarilashqa shikayet qilalaydighan bolatti» — Sanballat we Tobiyaning bu eqli xéli hiyle-mikiriklik idi. Nehemiya kahin emes; shunga (1) u ibadetxanigha napak halda yaki éhtiyatsızlıq bilen kirse gunah ötküzüshi mumkin idi; (2) «muqeddes jay»ning öziye kirgen bolsa gunahi téximu éghir bolatti; qaysila ehwalda bolsun öz xelqi aldidiki nam-abruyi chüshken bolatti we shuning tüpeylidin quruluş ishi toxtitilghan bolatti. □ 7:2 «inim Hanan» — Nehemiyaning inisi 1:2, 3de tilgha élinidu. «Men inim Hanani bilen ... Hananiyani Yérusalémni bashqurushqa qoydum» — Yérusalémni bashqurushqa ademlerni qoyush, Nehemiyaning Artaxshashtaning yénigha qaytmaqchi ikenlikini körsitishi mumkin (2:6ni körüng). «Hananiya ishenchlik adem bolup...» — ibraniy tilida «u ishenchlik adem bolup...». Bezi alimlar «u» Hananini körsitidu, dep qaraydu.

3 Men ulargha: — Kün issighuche Yérusalémning qowuqliri échilmisun; qowuqlarning qanatli étilgende, baldaqlar taqalghan waqitliridimu derwaziwenler yénida turup közet qilisun; shuningdek Yérusalémda turuwatqanlardin qarawullar közet nöwetlirige qoyulup békitilsun; herbir adem özining bir közitige mes'ul bolsun, shundaqla herbirining köziti öz öyining udulida bolsun, dep tapilidim. □

4 Sheher chong hem kengri bolghini bilen ahale az, öyler téxi sélinmighanidi.

Birinchi qétim qaytip kelgen Yehudiylar *** «Ezra» 2:1-35ni körüng

5 Xudayim könglümge mötiwerler, emeldarlar we xelqning herbirini nesebnamisi boyiche royxetke élishqa ularni yighish niyitini saldi. Men awwal birinchi qétim qaytip kelgen ademlerning nesebnamisini taptim, uningda mundaq pütülgenidi: —

6 Töwendikiler Yehudiye ölkisidikilerdin, esli Babil padishahi Néboqadnesar teripidin sürgün qilin'ghanlardin, Yérusalém we Yehudiyege chiqip, herbiri öz shehirlirige ketti: — □ ■

7 Ular Zerubbabel, Yeshua, Nehemiya, Azariya, Raamiya, Nahamani, Mordikay, Bilshan, Misperet, Bigway, Nehum we Baanahlar bille qaytip keldi. Emdi Israil xelqining ichidiki erkeklerning sani töwendikiche: —

8 Paroshning ewladliri ikki ming bir yüz yetmish ikki kishi;

9 Shefatiyaning ewladliri üç yüz yetmish ikki kishi;

10 Arahning ewladliri alte yüz yetmish besh kishi;

11 Pahat-Moabning ewladliri, yeni Yeshua bilen Yoabning ewladliri ikki ming sekkiz yüz on sekkiz kishi;

12 Élamning ewladliri bir ming ikki yüz ellik töt kishi;

13 Zattuning ewladliri sekkiz yüz qiriq besh kishi;

14 Zakkayning ewladliri yette yüz atmish kishi;

15 Binnuiyning ewladliri alte yüz qiriq sekkiz kishi;

16 Bibayning ewladliri alte yüz yigirme sekkiz kishi;

17 Azgadning ewladliri ikki ming üç yüz yigirme ikki kishi;

18 Adonikamning ewladliri alte yüz atmish yette kishi;

19 Bigwayning ewladliri ikki ming atmish yette kishi;

20 Adinning ewladliri alte yüz ellik besh kishi;

□ 7:3 «derwaziwenler yénida turup közet qilisun» — ibraniiy tilida «ular yénida turup közet qilisun». «shuningdek Yérusalémda turuwatqanlardin qarawullar közet nöwetlirige qoyulup békitilsun; herbir adem özining bir közitige mes'ul bolsun, shundaqla herbirining köziti öz öyining udulida bolsun, dep tapilidim» — bashqa birxil terjimisi: «shuningdek Yérusalémning qowuqliri chüsh waqitda ochuq turmisun; qowuqlar étilgende, baldaqliri taqalghinda derwaziwenler yénida turup közet qilisun; Yérusalémda turuwatqanlardin qarawullar élinip, közet nöwetlirige qoyup békitilsun; beziler alahide nöwettiki közette tursun, beziler öz öyining udulida közette tursun». Yene bashqa birnechche xil terjimiliri uchrishi mumkin. □ 7:6 «Töwendikiler... esli Babil padishahi Néboqadnesar teripidin sürgün qilin'ghanlardin...» — bu tizimlik bilen «Ezra» 2-babti tizimlik otturisida ademlerning ismliiri, sani we tizimlik tertipide bezide azraq perqler bar. Bu perqler ikki tizimlikning heqiqet ikenlikige téximu ispat béridu. Ikkinchi tizimlikni Yérusalémda, birinchi tizimlikni Babilda qilghan bolushi mumkin. Ikkinchi tizimlik axirida Yérusalémgha yétip kélip olturaqlashqanlarni körsitidu; birinchi tizimlikte xatirilen'gen beziliri shübbhisizki, kéyin niyitidin éynip, Yérusalémgha barmay qalghan yaki barghandin kéyin, yene Babilgha qaytip ketkenidi; shundaqla Yérusalémgha qaytish yolida ögenler bolushimu mumkin. Eslidiki tizimlikke xatirilenmigen bolsimu, lékin kéyin Yérusalémgha barimen dep «qaytish»qa qatnashqanlarmu bar bolsa kérek; ular ikkinchi tizimlikke xatirilen'gen. ■ 7:6 Ezra 2

- 21 Hezekiyaning jemetidin bolghan Atérning ewladliri toqsan sekkiz kishi;
 22 Hashumning ewladliri üç yüz yigirme sekkiz kishi;
 23 Bizayning ewladliri üç yüz yigirme töt kishi;
 24 Harifning ewladliri bir yüz on ikki kishi; □
 25 Gibéonning ewladliri toqsan besh kishi; □
 26 Beyt-Lehemlikler bilen Nitofaliqlar jemiy bir yüz seksen sekkiz kishi;
 27 Anatotluqlar bir yüz yigirme sekkiz kishi;
 28 Beyt-Azmawetlikler qiriq ikki kishi.
 29 Kiriya-yéarimliqlar, Kefirahliqlar we Beerotluqlar bolup jemiy yette yüz qiriq üç kishi;
 30 Ramahliqlar bilen Gébaliqlar jemiy alte yüz yigirme bir kishi;
 31 Mikmashliqlar bir yüz yigirme ikki kishi;
 32 Beyt-Ellikler bilen ayiliqlar jemiy bir yüz yigirme üç kishi;
 33 ikkinchi bir Nébodikiler ellik ikki kishi;
 34 ikkinchi bir Élamning ewladliri bir ming ikki yüz ellik töt kishi;
 35 Harimning ewladliri üç yüz yigirme kishi;
 36 Yérixoluqlar üç yüz qiriq besh kishi;
 37 Lod, Hadid we Ononing ewladliri jemiy yette yüz yigirme bir kishi; □
 38 Sinaahning ewladliri üç ming toqquz yüz ottuz kishi.

*Qaytip kelgen kahinlar we Lawiylar *** «Ezra» 2:36-42ni körling*

- 39 Kahinlarning sani töwendikiche: — Yeshua jemetidiki Yedayaning ewladliri toqquz yüz yetmiş üç kishi;
 40 Immerning ewladliri bir ming ellik ikki kishi;
 41 Pashxurning ewladliri bir ming ikki yüz qiriq yette kishi;
 42 Harimning ewladliri bir ming on yette kishi.
 43 Lawiylarning sani töwendikiche: — Xodwahning ewladliridin, yeni Yeshua bilen Kadmiyelning ewladliri yetmiş töt kishi. □
 44 Ghezkelsherdin: — Asafning ewladliri bir yüz qiriq sekkiz kishi.
 45 Derwaziwenlarning neslidin: — Shallumning ewladliri, Atérning ewladliri, Talmonning ewladliri, Akkubning ewladliri, Xatitaning ewladliri bilen Shobayning ewladliri jemiy bir yüz ottuz sekkiz kishi.

*Qaytip kelgen muqeddes jay we shah jemetidiki xizmetkarlar *** «Ezra» 2:43-58ni körling*

- 46 Ibadetxana xizmetkarliri töwendikiche: — Zixaning ewladliri, Xasufaning ewladliri, Tabbaotning ewladliri. □
 47 Kirosning ewladliri, Siyaning ewladliri, Padonning ewladliri, □
 48 Libanahning ewladliri, Hagabahning ewladliri, Shalmayning ewladliri,
 49 Hananning ewladliri, Giddelning ewladliri, Gaharning ewladliri,
 50 Réayahning ewladliri, Rezinning ewladliri, Nikodaning ewladliri,
 51 Gazzamning ewladliri, Uzzaning ewladliri, Pasiyaning ewladliri,
 52 Bisayning ewladliri, Meunimning ewladliri, Nefussesimning ewladliri, □

□ **7:24 «Harif»** — «Ezra» 2:18de «Yorah». □ **7:25 «Gibéon»** — «Ezra» 2:20de «Gibbar». □ **7:37 «Lod, Hadid we Ononing ewladliri...»** — yaki «Lodluqlar, Hadidliqlar we Onoluqlar...». □ **7:43 «Xodwah»** — «Ezra» 2:40de «Xodawiya». □ **7:46 «Ibadetxana xizmetkarliri»** — ibraniiy tilida «Netiniylar». Menisi belkim «béghishlan'ghanlar». Ularning ejdadliri belkim «Gibéonluqlar» idi. «Yeshua» 9:27ni we «1Tar.» 9:2ni körling. □ **7:47 «Siyah»** — «Ezra» 2:47de «Siyaha». □ **7:52 «Nefussesim»** — «Ezra» 2:50de «Nefussim».

- 53 Bakbukning ewladliri, Xakufaning ewladliri, Xarxurning ewladliri,
 54 Bazlitning ewladliri, Mehidaning ewladliri, Xarshaning ewladliri, □
 55 Barkosning ewladliri, Siséraning ewladliri, Témahning ewladliri,
 56 Neziyaning ewladliri bilan Xatifaning ewladliridin ibaret.
 57 Sulaymanning xizmetkarlirining ewladlirining sani töwendikiche: — So-
 tayning ewladliri, Soferetning ewladliri, Péridaning ewladliri, □
 58 Yaalaning ewladliri, Darkonning ewladliri, Giddelning ewladliri,
 59 Shefetiyaning ewladliri, Xattilning ewladliri, Poqeret-Hazzibaimning
 ewladliri bilan Amonning ewladliridin ibaret. □
 60 Ibadetxana xizmetkarliri we Sulaymanning xizmetkari bolghanlarning
 ewladliri jemiý üç yüz toqsan ikki kishi.

*Kélip chiqishi naéniq kishiler *** «Ezra» 2:59-63*

- 61 Töwendiki kishiler Tel-Mélah, Tel-Xarsha, Kérub, Addon, Immerdin kelgen
 bolsimu, lékin ular özlirining ata jemetining yaki nesebining Israil adimi
 ikenlikini ispatlap bérelmidei.
 62 Bular Délayaning ewladliri, Tobiyanning ewladliri we Nikodaning ewladliri
 bolup, jemiý alte yüz qiriq ikki kishi;
 63 Kahinlardin Xabayanning ewladliri, kozning ewladliri bilan Barzillayning
 ewladliri bar idi; Barzillay Giléadiq Barzillayning bir qizini alghachqa ularning
 éti bilen atalghanidi. □
 64 Bular jemetining nesebnamisini izdep tapalmidi; shunga ular «napak»
 hésablinip kahinliqtin qalduruldi.
 65 Waliy ulargha: — Urim we tummimni kötürgüchi kahin arimizda xizmette
 bolghuche «eng muqeddes yimeklikler»ge éghiz tegküzmeysiler, dédi. □

*Qaytip kelgüchilerning omumiy sani *** «Ezra» 2:64-67nimu körüng*

- 66 Pütün jamaet jemiý qiriq ikki ming üç yüz atmish kishi; □
 67 Buningdin bashqa ularning yene yette ming üç yüz ottuz yette qul-dédiki
 bar idi; yene ikki yüz qiriq besh er-ayal ghezelchisi bar idi. Ularning yette
 yüz ottuz alte éti, ikki yüz qiriq besh qéchiri,
 69 töt yüz ottuz besh tögisi we alte ming yette yüz yigirme éshiki bar idi.

*Ibadetxana üçün teqdim qilin'ghan sowghatlar *** «Ezra» 2:68-70nimu körüng*

□ 7:54 «Bazlit» — yaki «Bazlut» «Ezra» 2:52. □ 7:57 «Périda» — yaki «Péruda» «Ezra» 2:55. □ 7:59 «Amon» — yaki «Ami» «Ezra» 2:57. □ 7:63 «Kozning ewladliri» — yaki «Hakkozning ewladliri». □ 7:65 «Waliy» — ibraniy tilidiki «Tirshata», eslide Pars tili bolup, menisi belkim «janabliri». «urim we tummim» — alahide birxil tashlar. U kahin kiygen «efod»ning yanchuqida (qoshénda) turidu. Bu tashlar arqiliq Israil xelqi Xudadin yol sorisa bolatti. «Mis.» 28:28-30ni körüng. «urim we tummimni kötürgüchi kahin arimizda xizmette bolghuche» — menisi belkim: (1) urim we tummim Babilda sürgün bolghan waqtda yoqap ketken bolushi mumkin; (2) tépilghini bilen ulargha tebir bérip menisini chüshendüridighan kahin téxi chiqmidei. □ 7:66 «qiriq ikki ming üç yüz atmish kishi» — bu «Ezra» 2:64diki san'gha oxshash; shübhisizki, bu Yérusalémgha yétip kélip, Babilgha qaytmay, Yehudiyede heqiqiy olturaqlashqanlarning sanidur.

70 Jemet kattiwashliridin beziliri *ibadetxana* quruluşi üçün hediyelelerini teqdim qildi; waliy xezinige ming darik altun, ellik das we besh yüz ottuz qur kahin toni teqdim qildi; □

71 jemet kattiwashliridin beziliri quruluş xezinisige yigirme ming darik altun, ikki ming ikki yüz mina kümüş; □

72 xelqning qalghini yigirme ming darik altun, ikki ming ikki yüz mina kümüş, atmış yette qur kahin tonini teqdim qildi.

73 Shuningdin keyin kahinlar, Lawiylar, derwaziwenler, ghezkelshler we bir qisim xelq qoshulup, ibadetxana xizmetkarlari, shundaqla qalghan Israil xelqining hemmisi öz sheherlirige makanlashti. □

8

Tewratshunas Ezraning Tewrat-qanun kitabini oqup bérishi

1 Yettinchi aygha kelgende, Israillarning hemmisi öz sheherlirige kélip orunliship boldi. Bu chaghda pütün xalayıq xuddi bir ademdek bolup «Su qowuqi» aldidiki meydan'gha yighilip, tewratshunas Ezradin Perwerdigarning Musaning wastisi bilen Israilgha tapilighan Tewrat-qanun kitabini keltürüşni telep qildi.

2 Yettinchi ayning birinchi küni kahin Ezra Tewrat-qanun kitabini jamaetke, yeni er-ayallar, shundaqla anglap chüshineleydighan barliq kishilerning aldigha élip chiqti; □

3 «Su qowuqi»ning aldidiki meydanda, etigendin chüshkiche, er-ayallargha, shundaqla anglap chüshineleydighan kishilerge oqup berdi. Pütkül jamaetning qulaqliri Tewrat-qanun kitabidiki sözlerde idi.

4 Tewratshunas Ezra mexsus mushu ishqa hazirlan'ghan yaghach munberge chiqip turdi; uning ong teripide turghini Mattitiya, Shéma, Anayah, Uriya, Hilqiya bilen Maaséyahlar idi; sol teripide turghini Pidaya, Mishael, Malkiya, Hashom, Hashbaddana, Zekeriya bilen Meshullam idi.

5 Ezra pütkül xalayıqning köz aldida kitabni achi, chünki u pütün xalayıqtin égizde turatti; u kitabni achqanda, barliq xalayıq ornidin qopti.

6 Ezra ulugh Xuda bolghan Perwerdigargha medhiyeler oquwidi, barliq xalayıq qollirini kötürüp jawaben: «Amin! Amin!» déyishti; andin tizlinip, pishanisini yerge yéqip, Perwerdigargha sejde qildi.

□ **7:70 «darik»** — (yaki «draxma») — mushu yerde Pars impériyesidiki birxil altun tengge, bir darikning éghirliqi 0.4-0.5 gram bolushi mumkin; mushu yerde bu daslarning qimmiti 0.4-0.5 kilogram altun'gha barawer idi. □ **7:71 «mina»** — birxil kümüş tengge, 60 shekelge yaki «talant»tin atmishtin birige barawer idi. Mushu yerde kümüşning jemi éghirliqi belkim 800-1200 kilogramche idi. □ **7:73**

«Shuningdin keyin kahinlar, Lawiylar, derwaziwenler, ghezkelshler... shundaqla qalghan Israil xelqining hemmisi öz sheherlirige makanlashti» — bu ayetning menisi belkim: (1) kahinlar, Lawiylar qatarliqlar öziye yéngiwashstin teqsim qilin'ghan sheherliride makan tutti, yaki Yérusalémdeki xizmette bolush üçün Yérusalémgha yéqin bolghan, shundaqla ulargha teqsim qilin'ghan sheherlerde makanlashti; (2) Lawiylardin bashqa Israillar, yeni on ikki qebilidin qaytip kelgenler **eslide** öziye xas sheherlirige makanlashti yaki yéngiwashstin ulargha teqsim qilin'ghan sheherlerde makanlashti. Köp sheher-yézilar weyran bolghachqa, yaki yat ellerning igidarchiligi astida bolghachqa, belkim herxil imkaniyet teng bolushi mumkin idi. □ **8:2 «yettinchi ayning birinchi küni»** — bu kün «kanaylar chélish héyti» idi. Adette shü héyt üçün barliq xelqning Yérusalémgha yighilishining zörüriyiti bolmaytti; lékin yettinchi ayning oninchi künidiki «kafaret küni» we keyinki «kepler héyti»da (14-21-küni) yighilishi muqeddes qanunda telep qilin'ghanidi.

⁷ Andin kéyin Lawiylardin Yeshuya, Bani, Sherebiya, Yamin, Akkub, Shab-bitay, Xodiya, Maaséyah, Kélita, Azariya, Yozabad, Hanan we Pélayalar xalayiqqa Tewrat qanunini chüshendürdi; jamaet öre turatti.

⁸ Ular jamaetke kitabtin Xudaning Tewrat-qanunini jarangliq oqup berdi we oqulghanni chüshiniwélishi üçün uning menisi we ehmiyiti toghrisida éniq tebir berdi. □

⁹ Waliy Nehemiya bilen tewratshunas kahin Ezra we xelqge qanunning menisini ögitedighan Lawiylar pütkül jamaetke: — Bügün Xudayinglar bolghan Perwerdigargha atalghan muqeddes kündür, yigha-zar qilmanglar! — dédi. Chünki xalayiqning hemmisi Tewrat qanunidiki sözlerni anglap yighazar qilip kétishkenidi.

¹⁰ Andin *Nehemiya* ulargha: — Siler bérip nazu-németlerni yep, sherbetlerni ichinglar, öziye *yimek-ichmek* teyyarliymighanlarga *yemek-ichmek* bölüp béringlar; chünki bügün Rebbimizge atalghan muqeddes bir kündür. Ghemkin bolmanglar; chünki Perwerdigarning shadliq silerning küchünglardur, dédi.

¹¹ Lawiylarmu: — Bügün muqeddes kün bolghachqa, tinchlininglar, ghemkin bolmanglar! — dep jamaetni tinchlandurdi.

¹² Jamaet qaytip bérip, yep-ichishti, bashqilarghimu *yimek-ichmek* üleshtürüp berdi, shad-xuramliqqa chömdi; chünki ular bérilgen telim sözlirini chüshen'genidi.

«Kepiler héyti» ötküzüsh

¹³ Etisi xalayiq ichidiki qebile kattiwashliri, kahinlar we Lawiylar tewratshunas Ezraning yéniqqa yighilip, Tewrat qanunidiki sözlerni téximu chüshinip pem-parasetke érishmekchi boldi.

¹⁴ Ular Tewrat qanunida Perwerdigar Musaning wastisi bilen Israillargha yettinchi aydiki héytta kepilerde turushi kéreklikli pütülgenlikini uqti, ■

¹⁵ shundaqla özliri turuwatqan barliq sheherlerde we Yérusalémda: «Siler taghqa chiqip, zeytun shéxi bilen yawa zeytun shaxlirini, xadas öjme shaxlirini, xorma derexlirining shaxlirini we yopurmaqliri baraqsan derek shaxlirini ekilip, Tewratta yézilghinidek kepilerni yasanglar» dégenlikini tarqitip jarkalashni buyrughanliqini uqti. □

¹⁶ Shuning bilen xalayiq chiqip shax ekilip özliri üçün, herbiri öylirining ögziliride, hoylilirida, Xudaning öyidiki hoylilarda, «Su qowuqi»ning chong meydanida we «Efraim derwazisi»ning chong meydanida kepilerni yasap tikti.

¹⁷ Sürgünlüktin qaytip kelgen pütkül jamaet kepilerni yasap tikti we shundaqla kepilerge jaylashti; Nuning oghli Yeshuaning künliridin tartip shu kün'giche Israillar undaq qilip baqmighanidi. Hemmeylen qattiq xushal bolushti.

¹⁸ Birinchi kündin axirqi kün'giche *Ezra* herküni Xudaning Tewrat-qanun kitabini oqudi. Ular yette kün héyt ötküzdi; sekkizinchi küni belgilime boyiche tentenilik ibadet yighilishi ötküzüldi.

□ **8:8** «Ular ... kitabtin Xudaning Tewrat-qanunini jarangliq oqup ... chüshiniwélishi üçün uning menisi we ehmiyiti toghrisida éniq tebir berdi» — bu chüshendürüsh jeryani, shübbisizki, aramiy tilgha we belkim bashqa birneche tillargha terjime qilishnimu öz ichige alghan. ■ **8:14** Mis. 23:16; Law. 23:34; Chöl. 29:12-39; Qan. 16:13, 14, 15 □ **8:15** «...Tewratta yézilghinidek kepilerni yasanglar» dégenlikini tarqitip jarkalashni buyrughanliqini uqti» — belgilime «Law.» 23:34-44, «Qan.» 16:13-17ni körüng.

9

Xelqning roza tutup gunahini tonushi

1 Shu ayning yigirme tötinchi küni Israillar roza tutup, boz kiyip, üsti-béshigha topa chachqan halda yighildi;

2 Israil nesli özlirini barliq yat taipilerdin ayrip chiqti, andin öre turup özlirining gunahlarini we ata-bowilirining ötküzgen qebihliklarini étirap qildi.

3 Ular shu küning töttin biride öz yéride turup özlirining Xudasi bolghan Perwerdigarning Tewrat-qanun kitabini oqudi; küning yene töttin biride özlirining gunahlarini tonudi we Xudasi bolghan Perwerdigargha sejde qildi.

4 Lawiylardin Yeshua, Bani, Kadmiyel, Shebaniya, Bunni, Sherebiya, Bani we Kénanilar pelempeylerde turup özlirining Xudasi bolghan Perwerdigargha ünlük awaz bilen nida qildi. □

Hemdusana we dua

5 Lawiy Yeshua, Kadmiyel, Bani, Hashabaniya, Sherebiya, Xodiya, Shebaniya we Pitahiyalar: «Ornunglardin qopup Xudayinglar bolghan Perwerdigargha ebedil'ebedige teshekkür-medhiye qayturunglar» — dédi we mundaq *dua-hemdusana uqudi*: —

«*I Xuda*, insanlar Séning shanu-shewketlik namingni ulughlisun! Berheq, barliq teshekkür-medhiyeler namingha yétishmeydu!

6 Sen, peqet Senla Perwerdigardursen; asmanlarni, asmanlarning asminini we ularning barliq qoshunlarini, yer we yer üstidiki hemmini, déngizlar we ular ichidiki hemmini yaratquchidursen; Sen bularning hemmisige hayatliq bergüchisen, asmanlarning barliq qoshunlari Sanga sejde qilghuchidir. □ ■

7 Sen berheq Perwerdigar Xudadursen, Sen Abramni talliding, uni Kaldiyening Ur shehiridin élip chiqting, uninggha Ibrahim dégen namni ata qilding. □ ■

8 Sen uning qelbining Özüngge sadıq-ishenchilik ikenlikini körüp, uning bilen ehde tüzüp Qanaaniylarning, Hittiyarning, Amoriylarning, Perizziylarning, Yebusiylarning we Girgashiylarning zéminini uning ewladlirigha teqdim qilip bérishni wede qilding; Sen heqqaniy bolghanliqingdin, sözliringni ishqa ashurdung. ■

9 Sen ata-bowilirimizning Misirda jebir-zulum chékiwatqanliqini körüp, ularning Qizil déngiz boyidiki nalisigha qulaq salding. ■

10 Sen Misirliqlarning ulargha qandaq yoghanchiliq bilen muamile qilghanliqini bilgingindin kéyin Pirewn, uning barliq xizmetchiliri we uning zéminidiki barliq xelqge möjizilik alamet we karametlerni körsitip, Özüng üçün бүgün'ge qeder saqlinip kéliwatqan ulugh bir nam-shöhretni tikliding. ■

11 Sen yene *ata-bowilirimiz* aldida déngizni bölüp, ular déngizning otturisdin quruq yer üstidin méngip ötti; ularni qoghlap kelgenlerni chongqur déngiz

□ 9:4 «Lawiylardin Yeshua, Bani, Kadmiyel, Shebaniya, Bunni, Sherebiya, Bani we Kénanilar pelempeylerde turup,...» — yaki «Yeshua, Bani, ... we Kénanilar Lawiylarning pelempiyide turup,...».

□ 9:6 «Sen, peqet senla Perwerdigardursen» — ibranıy tilida: «Sen, peqet Senla i Perwerdigar, «U»dursen» dégen sözler bilen ipadilınıdu. Mushu étiqadchılarga nisbeten peqet bir «U» bardur. ■ 9:6 Yar. 1; Zeb. 146:6; Ros. 14:15; 17:24; Weh. 14:7 □ 9:7 «Sen berheq Perwerdigar Xudadursen» — ibranıy tilida: «berheq, i Perwerdigarxuda, sen «u»dursen» dégen sözler bilen ipadilınıdu. 6-ayetnimu körüng. «uninggha Ibrahim dégen namni ata qilding» — «Yar.» 1:17ni körüng. ■ 9:7 Yar. 11:31, 32; 12:1 ■ 9:8 Yar. 12:7; 13:15; 15:6,18; 17:8; 26:4 ■ 9:9 Mis. 3:7; 14:10 ■ 9:10 Mis. 7; 8; 9; 10; 11; 12; 14

tégige tashlap gherq qiliwetting, xuddi jushqunluq déngizgha tashlan'ghan tashtek gherq qilding. ■

¹² Sen ularni kúndüzi bulut tüwrüki bilen, kéchisi ot tüwrüki bilen yétekliding, bular arqiliq ularning mangidighan yolini yorutup berding. ■

¹³ Sen Sinay téghigha chüshüp, asmanda turup ular bilen sözlishop, ulargha toghra hóküm, heqiqiy ishenchlik qanunlar, yaxshi belgilimiler we emrlerni ata qilding. ■

¹⁴ Sen ulargha Özüngning muqeddes shabat kününgni tonuttung, qulung Musaning wastisi bilen ulargha emrler, belgilimiler we Tewrat qanunini tapiliding.

¹⁵ Sen ulargha ach qalghanda yésun dep asmandin nan, ussighanda ich-sun dep qoram tashtin su chiqirip berding; Sen ulargha bérishke qolungni kütürüp qesem qilghan eshu zéminni kirip igilenglar, déding. ■

¹⁶ Lékin ular, yeni ata-bowilirimiz meghrulinip, boyni qattiqliq qilip emrlir-ingge qulaq salmidi.

¹⁷ Ular itaet qilishni ret qildi, Séning ularning otturisida yaratqan karamet möjiziliringni yad etmidi, belki boyni qattiqliq qildi, asiylig qilip, qul qilin'ghan jaygha ketmekchi bolup, öz aldigha yólbashchi tiklidi. Lékin Sen epuchan, méhir-shepqetlik hem rehimdil, asan ghezeplenmeydighan, zor méhir-muhebbetlik Tengridursen; shunga Sen ularni tashliwetmidig. ■

¹⁸ Ular hetta téxi özlirige bir quyma mozayni yasap: «Mana bu silerni Misirdin élip chiqqan ilah!» dégen waqtda hem qattiq kupurluq qilghinida, ■

¹⁹ Sen tolimu rehimdil bolghanliqig üçün ularni yenila bayawanda tashlap qoymidig; kúndüzi bulut tüwrüki ularning üstidin néri ketmey, ulargha yol bashlidi; kéchisi ot tüwrükimu ulardin néri ketmey, ulargha nur bérip, mangidighan yolini kórsetti. ■

²⁰ Sen Özüngning méhribane Rohingni chüshürüp ulargha telim berding; Sen ularning yéyishi üçün «manna»ni ayimiding, ussuzluqini qandurush üçün suni berding. ■

²¹ Sen ularni bayawanda qiriq yil qamdap kelding; héchnémisi kem bolmidi, kiyimliri konirimidi, putlirimu ishshimidi. ■

²² Sen padishahliqlar we taipilerni ularning qoligha berding, bularni ularning zéminigha chégralar qilip berding. Shuning bilen ular Sihon padishahning zéminini, Heshbonning padishahining zéminini we Bashan padishahi Ogning zéminini igilidi. □ ■

²³ Sen ularning perzent-ewladlirini asmandiki yultuzlardek awuttung; Sen ularni ata-bowilirigha: «Siler bu zéminni igileshke uninggha kiringlar» dep teqdim qilghan zémin'gha bashlap kirding. ■

²⁴ Ularning ewladliri kirip u zéminni igilidi; Sen u zéminda turuwatqan Qanaan ahalisini ulargha béqindurdung hem zémindiki padishahlarni we ularning qebile-qowmlirini: «Siler ulargha xalighanche muamile qilinglar» dep ularning qoligha tapshurdung. ■

²⁵ Ular musthekem sheherlerni, munbet yerlerni ishghal qilip, herxil ésil buyumlargha tolghan öylerge, kolap qoyulghan quduqlargha, üzümzarliqlar,

■ 9:11 Mis. 14:22-31 ■ 9:12 Mis. 13:21; 14:19; 40:38; Zeb. 105:39 ■ 9:13 Mis. 19:20; 20:1-21

■ 9:15 Mis. 16:14; 17:6; Chöl. 20:9 ■ 9:17 Mis. 34:7; Chöl. 14:4,18; Zeb. 86:5 ■ 9:18 Mis. 32

■ 9:19 Mis. 13:22; 40:38 ■ 9:20 Chöl. 11:17; Ye. 5:12 ■ 9:21 Qan. 2:7; 8:4; 29:5 □ 9:22 «Sihon

padishahning zéminini, Heshbonning padishahining zéminini...» — yaki «Sihon padishahning zéminini, yeni Heshbonning padishahining zéminini...» ■ 9:22 Chöl. 21:21, 33 ■ 9:23 Yar. 22:17

■ 9:24 Ye. 1-13

zeytunluqlar we intayin köp méwilik derexlerge ige boldi; yep-ichip semrip, Séning zor méhribanliqingdin sóyünüshti!

26 Lékin ular gedenkeshlik qilip Séningdin yüz örüp, Tewrat qanunungni arqisigha tashlidi, ularni yéninggha yandurmaq üçün agah-guwahliq yetküzgen peyghemberliringni öltürüp esheddiy kupurluq qildi. ■

27 Shunga Sen ularni jebir-zulum salghuchilarning qoligha tapshurdung, derweqe ular ularni qiynidi; ular qiynalghan waqitlirida Sanga yalwurushqanidi, Sen asmanlarda turup ulargha qulaq salding, zor rehimdilliqliqing boyiche ulargha qutquzghuchilarni ewetetting, ular bularni ezgüchilarning qolidin qutquzatti. ■

28 Lékin ular aramliqqa érishkendin kéyin yene Séning aldingda rezillik qilishqa bashliwidi, Sen ularni yene dühmenlirining qoligha tapshurdung, ular ularning üstidin hökümlirliq qildi; ular yene Séning aldingda nale-peryat qilishiwidi, Sen asmanlarda turup qulaq sélip, rehimdilliqliring boyiche ularni yénish-yénishlap qutquzdung.

29 Sen ularni Özüngning Tewrat-qanununggha qaytishqa agahlandurdung; lékin ular meghrurlinip, emrliringge qulaq salmidi, hökümliring aldida gunah qildi (insan hökümliringge emel qilsa, ular shu sewebtin hayatta bolidu). Ular jahilliq bilen boynini tolghap, gedenkeshlik qilip sanga qulaq sélishni ret qildi. □ ■

30 Ulargha uzun yil sewr-taqet qilding, Rohing peyghemberliringning wastisi bilen agah-guwahliq bergen bolsimu, ular yenila qulaq salmidi; shunga Sen ularni herqaysi el-yurtlardiki taipilarning qoligha tapshurdung. ■

31 Halbuki, Sen zor rehimdilliqliring tüpeylidin ularning neslini pütünley qurutuwetmidig hem ularni tashliwetmidig; chünki Sen méhir-shepquetlik hem rehimdil Tengridursen.

32 Emdi ah Xudayimiz, ehdengde turup özgermes muhebbitingni körsitidighan ulugh, qudretlik we dehshetlik Tengri, emdi Séningdin bizning, padishahlirimizning we emirlirimizning, kahinlirimizning, peyghemberlirimizning, ata-bowilirimizning shundaqla Özüngning barliq xelqingning Asuriye padishahining zamanidin buyan bügün'giche béshimizgha chüshken barliq azab-oqubetlerni kichik ish dep qarimasliqingni ötünimiz.

33 Béshimizgha kelgen barliq ishta Sen adilsen; chünki Séning qilghining heqiqet boyiche boldi, bizning qilghinimiz rezilliktur. ■

34 Padishahlirimiz, emirlirimiz, kahinlirimiz bilen ata-bowilirimizning hemmisi Séning Tewrat qanununggha emel qilmay, emrliringge we Séning ulargha ispatlap bergen agah-guwahliqliringgha héch qulaq salmidi.

35 Ular Sen ulargha muyeler qilghan padishahliqta turushtin, ulargha ata qilghan zor memurchiliqtin we shuningdek ularning aldigha yayghan bu keng munbet zémindiki turmushtin behrimen boluwatqan bolsimu, lékin ular Séning ibadet-xizmitingde bolmidi yaki özlirining rezil qilmishliridin yanmidi.

■ 9:26 1Pad. 18:4; 19:10; 2Tar. 24:20, 21 ■ 9:27 Hak. 2:14-23 □ 9:29 «insan hökümliringge emel qilsa, ular shu sewebtin hayatta bolidu» — bu ayette körsitilgen «hayat» peqet jismani hayatni emes, belki heqiqiy, rohiy hayatni körsitidu, elwette. «Ular jahilliq bilen boynini tolghap...» — ibraniy tilida «ular mürisini jahil qilip...». ■ 9:29 Law. 18:5; Ez. 20:11; Rim. 10:5; Gal. 3:12 ■ 9:30 2Pad. 17:13; 2Tar. 36:15 ■ 9:33 Qan. 32:4; Dan. 9:14

³⁶ Mana, biz bugün qullarmiz! Sen méwisi bilen nazu-németliridin yéyishke ata-bowilirimizgha teqdim qilib bergen zéminda tursaqmu, biz mana uningda qul bolup qalduq!

³⁷ *Zémin* Sen bizning gunahlimiz üçün bizni idare qilishqa békitken padishahlargha mol mehsulatlirini bérip turidu; ular bedenlirimizni hem charwa mallirimizni öz meylche bashqurup kéliwatidu; biz zor derd-elemde bolduq».

³⁸ «— Biz mana mushu barliq ishlar tüpeyli muqim bir ehдини түzüp yézip chiqtuq; emirlirimiz, Lawiylirimiz bilen kahinlirimiz buninggha öz möhürlirini basti».

10

Möhür basqanlar

¹ Buninggha birinchi bolup möhür basqanlar Haqaliyaning oghli, waliy Nehemiya bilen Zedekiya idi; □

² Andin *kahinlardin* Séraya, Azariya, Yeremiya,

³ Pashxur, Amariya, Malkiya,

⁴ Hattush, Shebaniya, Malluq,

⁵ Harim, Meremot, Obadiya,

⁶ Daniyal, Ginniton, Baruq,

⁷ Meshullam, Abiya, Miyamin,

⁸ Maaziyah, Bilgay, Shémayalar; ular kahinlar idi.

⁹ Lawiylardin: — Azaniyaning oghli Yeshua, Hénadadning ewladliridin Bin-nui bilen Kadmiyel

¹⁰ we ularning qérindashliridin Shebaniya, Xodiya, Kélita, Pélaya, Hanan,

¹¹ Mika, Rexob, Hashabiya,

¹² Zakkor, Sherebiya, Shebaniya,

¹³ Xodiya, Bani, Béninu idi.

¹⁴ Jamaet bashliqliridin: Parosh, Pahat-Moab, Élam, Zattu, Bani,

¹⁵ Bunni, Azgad, Bibay,

¹⁶ Adoniya, Bigway, Adin,

¹⁷ Atér, Hezekiya, Azzur,

¹⁸ Xodiya, Hashum, Bizay,

¹⁹ Harif, Anatot, Nébay,

²⁰ Magpiyash, Meshullam, Hézir,

²¹ Meshezabel, Zadok, Yaddua,

²² Pilatiya, Hanan, Anaya,

²³ Hoshiya, Hananiya, Hashshub,

²⁴ Halloxesh, Pilxa, Shobek,

²⁵ Rehum, Hashabnah, Maaséyah,

²⁶ Axiyah, Hanan, Anan,

²⁷ Malluq, Harim, Baanahlar idi.

Ehding mezmuni: — Tewrat qanunigha emel qilish

□ **10:1** «Buninggha birinchi bolup möhür basqanlar ... waliy Nehemiya bilen Zedekiya idi» — Zedekiyamu kahin bolushi mumkin idi. 8-ayetni körüng (Nehemiya din bashqa bu tizimlikteki ademler hemmisi kahinlar idi).

28 Qalghan xelq: — Kahinlar, Lawiylar, derwaziwenler, ghezelkeshler, ibadetxanining xizmetkarliri we shuningdek özlirini zéminlardiki taipilerdin ayrip chiqip, Xudaning Tewrat qanunigha qaytqanlarning herbiri we ularning ayalliri we oghul-qiz perzentliri qatarliq hidayet tépip yorutulghanlarning hemmisi

29 öz qérindashliri bolghan mötiwerler bilen qoshulup: «Özimizni qarqghish qesimi bilen ehdiğe baghlap, Xudaning quli Musa arqiliq jakarlighan Tewrat qanunida méngip, Rebbimiz Perwerdigarning barliq emirliri, höküm-belgilimilirini tutup emel qilizimiz;

30 qizlirimizni bu yurttiki yat elliklerge yatliq qilmaymiz hem oghullirimizghimu ularning qizlirini élip bermeymiz; ■

31 bu yurttiki yat ellikler shabat künide mal-tawar we ashliqlirini ekilip satmaqchi bolsa, shabat künliri yaki herqaysi bashqa muqeddes künlerdimu ulardin qet'iy héchnéme sétiwalmaymiz; her yettinchi yili yerni tériqsiz aq qaldurimiz hem barliq qerzlerni kechürüm qilizimiz» — déyishti.■

Muqeddes öyge teqdim bérish toghrisidiki belgilimilér

32 Biz yene özimizge herbir adem her yili Xudayimizning öyining xizmet xirajiti üçün üchtin bir shekel kümüş bérishke belgilimilerni békittuq;

33 bu pul «tizilidighan teqdim nan»lar, daimiy ashliq hediyele, daimiy köydürme qurbanliqlar, shabat küni bilen yéngi aylardiki köydürme qurbanliqlar, qereli békertilgen héytlarda qilinidighan köydürme qurbanliqlar üçün, herxil muqeddes buyumlar üçün, Israilgha kafaret keltüridighan gunah qurbanliqliri üçün, shuningdek Xudayimizning öyidiki barliq xizmetlerning xirajiti üçün ishlitilsun dep belgilendi. ■

34 Biz yene ata jemetlirimiz boyiche kahinlar, Lawiylar we xelq arisida chek tashlap, her yili belgilen'gen qerelde Xudayimizning öyige Tewrat qanunida pütülginidek Perwerdigar Xudayimizning qurban'gahida qalash üçün otun yetküzüp bérish nöwetlirini békittuq;

35 yene her yili étimizdiki tunji pishqan hosulni, hemme méwilik derexlerning tunji pishqan méwilirini Perwerdigarning öyige yetküzüp bérishni, ■

36 shundaqla Tewrat qanunida pütülginidek, tunji oghlimizni we kala, qoy-oghlaq padiliridin tunji charpiyimizni Xudaning öyige apirip, u öyde wezipe ötewatqan kahinlarga epkélishti, ■

37 herbir yéngi xémirning deslep pishqan nanliridin birni, shundaqla barliq «kötürme hediye»lirimizni teqdim qilishni, herxil derexlerdin deslepki pishqan méwilerni, yéngi sharab, yéngi zeytun méyini Xudayimizning öyining xezine-ambarligha apirip bérishni, yeni kahinlarga yetküzüp bérishni, shuningdek étizlirimizdin chiqqan hosulning ondin biri bolghan öshrini Lawiylarğa bérishni békittuq; Lawiylar bizning tériqchiliqqa tayinidighan sheherlirimizdin chiqqan hosulning ondin biri bolghan öshrini tapshuruwalsun dep békittuq; □ ■

38 shuningdek, Lawiylar chiqqan hosulning ondin birini tapshuruwalghan chaghda Harunning ewladliridin kahin bolghan birsi ular bilen bille bolsun,

■ 10:30 Mis. 34:16; Qan. 7:3 ■ 10:31 Mis. 20:10; 23:10; 34:21; Law. 23:2; 25:2; Qan. 5:1-15 ■ 10:33 Chöl. 28:29 ■ 10:35 Mis. 23:19; Law. 19:23 ■ 10:36 Mis. 13:2; Chöl. 3:13; 8:17 □ 10:37

«herbir yéngi xémirning deslep pishqan nanliridin birni» — buning bashqa birxil terjimisi: — «siler deslepki hosuldin chiqqan undin,... (teqdim qilishni békittuq)». Biraq «Ez.» 44:30diki menisidin qarighanda terjimimiz toghra bolushi mumkin. ■ 10:37 Law. 23:17; Chöl. 15:19; 18:12, 24, 25; Qan. 18:4

Lawiylar eshu ondin bir ülüşning yene ondin bir ülüşini ayrip Xudaning öyige, uning xezine-ambarlirigha saqlashqa tapshursun dep belgiliduq. ■

³⁹ Israillar bilen Lawiylar ashliqtin, yéngi sharabtin, yéngi zeytun méyidin «kötürme hediye» qilip muqeddes jaydiki eswab-üsküniler saqlinidighan xezine-ambarlarga, yeni weziye öteydighan kahin, derwaziwen we ghezekeshler turidighan jaygha tapshurushi kérek. Biz Xudayminizning öyining hajetliridin hergiz özimizni tartmaymiz! □

11

Menseparlar bilen puqralarning jaylishishi

¹ U chaghda xelq ichidiki emirler Yérusalémدا turatti; qalghan puqralar chek tashlinish bilen ondin biri muqeddes sheher Yérusalémدا olturaqliship, qalghan ondin toqquzi bashqa sheherlerde olturaqlashti.

² Öz ixtiyari bilen Yérusalémدا olturaqlishishqa otturigha chiqqanlarga bolsa, jamaet ulargha bext-beriket tilidi.

³⁻⁴ Yehudiye ölkisidin, Yérusalémgha makanliship qalghan beg-emirler töwendikidek (Israillar, kahinlar, Lawiylar, ibadetxana xizmetkarliri we Sulaymanning xizmetkarlirining ewladliri Yehudiye sheherliride, herbiri öz tewelikide makanlashqan bolsimu, Yehudalardin we Binyaminlardin beziliri Yérusalémدا makanlashti): — Bularning ichide, Yehudalardin: — Perezning ewladidin bolghan Uzziyaning oghli Ataya; Uzziya Zekeriyaning oghli, Zekeriya Amariyaning oghli, Amariya Shefatiyaning oghli, Shefatiya Mahalalélning oghli idi.

⁵ Yene Baruqning oghli Maaséyah; Baruq Kol-Hozehning oghli, Kol-Hozeh Hazayaning oghli, Hazaya Adayaning oghli, Adaya Yoaribning oghli, Yoarib Zekeriyaning oghli, Zekeriya Shilonining oghli. □

⁶ Yérusalémgha makanlashqan barliq Perez jemetidikiler jemiý töt yüz atmish sekkiz kishi bolup, hemmisi ezimetler idi.

⁷ Binyaminning ewladliridin: — Meshullamning oghli Sallu; Meshullam Yoedning oghli, Yoed Pidayaning oghli, Pidaya Kolayaning oghli, Kolaya Maaséyahning oghli, Maaséyah Itiyelning oghli, Itiyel Yeshayaning oghli.

⁸ Uninggha egeshenler, Gabbay we Sallay idi; shulargha munasiwetlik jemiý toqquz yüz yigirme sekkiz kishi idi. □

⁹ Zikrining oghli Yoél ularni bashquridighan emeldar idi; Sinuahning oghli Yehuda sheherning muawin hakimi idi. □

¹⁰ Kahinlardin: — Yoaribning oghli Yedaya bilen Yaqin,

¹¹ shundaqla Xudaning öyining bash ghojidari Séraya; Séraya Hilqiyaning oghli, Hilqiya Meshullamning oghli, Meshullam Zadokning oghli, Zadok Mérayotning oghli, Mérayot Axitubning oghli idi;

¹² yene uning qérindashliridin ibadetxanidiki xizmette bolghanlardin jemiý sekkiz yüz yigirme ikki kishi bar idi; yene Yerohamning oghli Adaya bar idi; Yeroham Pélaliyaning oghli, Pélaliya Amzining oghli, Amzi Zekeriyaning oghli, Zekeriya Pashxuring oghli, Pashxur Malkiyaning oghli idi;

■ **10:38** Chöl. 18:26 □ **10:39** «Israillar bilen Lawiylar ashliqtin, yéngi sharabtin,...» — ibraniy tilida mushu jümlining béshida «chünki» bardur. □ **11:5** «Zekeriya Shilonining oghli» — bezi terjimilerde «Zekeriya Shélahning ewladliridin idi» dep terjime qilinidu (Yar.» 46:12, «Chöl.» 26:20ni körüng). □ **11:8** «shulargha munasiwetlik jemiý toqquz yüz yigirme sekkiz kishi idi» — bashqa birnechche xil terjimiliri uchrishi mumkin. □ **11:9** «Sinuah» — yaqi «Hasinoah».

¹³ uning qérindashlirining hemmisi jemet bashliqi bolup, jemiy ikki yüz qiriq ikki kishi idi; yene Azarelning oghli Amashsay bar idi; Azarel Axzayning oghli, Axzay Meshillimotning oghli, Meshillimot Immerning oghli idi;

¹⁴ yene ularning qérindashliridin, palwan-ezimetlerdin, jemiy bir yüz yigirme sekkiz kishi bar idi; Gédolimning oghli Zabdiyel ularni bashquridighan emeldar idi.

¹⁵ Lawiylardin: — Hashshubning oghli Shémaya bar idi; Hashshub Azrikamning oghli, Azrikam Hashabiyanning oghli, Hashabiya Bunning oghli idi;

¹⁶ yene Lawiylarning qebile bashliqliri bolghan Shabbitay bilen Yozabad bolup, Xudaning öyining téshidiki ishlargha mes'ul idi.

¹⁷ Yene Mikaning oghli Mattaniya dua waqitlirida teshekkür-rehmetler éytishqa yétekchilik qilatti; Mika Zabdingning oghli, Zabdi Asafning oghli idi; Bakbukiya qérindashliri ichide muawinliq wezipisini öteytti; yene Shammuaning oghli Abda bar idi; Shammua Galalning oghli, Galal Yedutunning oghli idi.

¹⁸ Muqeddes sheherde turuwatqan Lawiylarning hemmisi ikki yüz seksen töt kishi idi.

¹⁹ Derwaziwenlerdin: — derwazilarda közette turidighan Akkub bilen Talmon we ularning qérindashliri bar idi; ular jemiy bir yüz yetmiş ikki kishi idi.

²⁰ Qalghan Israillar, kahnlar, Lawiylar Yehudiye sheherliride, herbiri öz mirasida makanlashti.

²¹ Ibadetxanining xizmetkarliri bolsa Ofel döngige makanlashti; ibadetxanining xizmetkarlirini Zixa bilen Gishpa bashqurdi.□

²² Yérusalémda Lawiylarni bashqurghuchi Banining oghli Uzzi idi; Bani Hashabiyanning oghli, Hashabiya Mattaniyaning oghli, Mattaniya Mikaning oghli idi — démek, Uzza Asafning ewladliridin, yeni Xudaning öyidiki xizmetke mes'ul bolghan ghezelkeshlerdin idi.

²³ Chünki padishah ular toghruluq yarliq chüshürgen bolup, ghezelkeshlerning her künlük ozuq-tülükini, shundaqla öteydighan wezipisini békitkenidi.□

²⁴ Yehudaning oghli Zerahning ewladliridin Meshezabelning oghli Pitahiya puqralarning barliq ishlirida padishahning meslihetchisi idi.□

²⁵ Yéza-qishlarqlar we ulargha tewe etrapidiki jaylarda Yehudalardin beziliri turatti; Kiriya-Arba we uning tewesidiki yéza-kentlerde, Dibon we uning tewesidiki yéza-kentlerde, Yekabziyel we uning tewesidiki yéza-kentlerde,

²⁶ shundaqla Yeshua, Moladah, Beyt-Pelet,

²⁷ Hazar-Shual, Beer-Shéba we uning tewesidiki yéza-kentlerde,

²⁸ Ziklag, Mikona we uning tewesidiki yéza-kentlerde,

²⁹ En-Rimmon, Zorah, Yarmut, □

³⁰ Zanoah, Adullam we bu ikki yerge tewe qishlaqlarda, Laqish we uninggha tewe yerlerde, Azikah we uninggha tewe yéza-kentlerde makanlashti; ular makanlashqan yerler Beer-Shébadin taki Hinnom jilghisigha qeder sozuldi.

³¹ Binyaminlar bolsa Géba, Mikmash, Ayja, Beyt-El we uning tewesidiki yéza-kentlerde, □

³² beziliri Anatot, Nob, Ananiya,

□ **11:21** «Ofel» — («döng» dégen menide) Yérusalémdiki égiz rayon idi. □ **11:23** «her künlük ozuq-tülükini, shundaqla...» — buning bashqa birxil terjimisi «her künlük mes'uliyiti, yeni...».

□ **11:24** «padishahning meslihetchisi» — ibraniy tilida «padishahning yénida turghuchi» dégen sözler bilen ipadilini. «Padishah» mushu yerde Pars padishahini körsitidu, elwette. □ **11:29** «Zorah» — yaki «Zoréah». □ **11:31** «Ayja» — «Ayja»ning yene bir ismi «Ayi».

- 33 Hazor, Ramah, Gittaim,
 34 Hadid, Zeboim, Niballat,
 35 Lod, Ono, shundaqla Hünerwenler jilghisida makanlashqanidi.
 36 Eslide Yehudiyege teyinlen'gen Lawiylar qisimliridin beziliri Binyamin qebilisining zéminigha makanlashti.

12

Birinchi «qaytish»ta qaytip kelgen kahinlar we Lawiylar

- 1 Shéaltiyelning oghli Zerubbabel we Yeshua bilen birlikte sürgünlüktin chiqqan kahin we Lawiylar töwendikiler: — *kahinlar* Séraya, Yeremiya, Ezra, □
 2 Amariya, Malluq, Hattush,
 3 Shékaniya, Rehum, Meremot,
 4 Iddo, Ginnitoy, Abiya, □
 5 Miyamin, Maadiya, Bilgah,
 6 Shémaya, Yoarib, Yedaya,
 7 Sallo, Amok, Hilqiya we Yedaya. Bular bolsa Yeshuaning künliride kahin bolghanlar we ularning qérindashlirining jemet bashliqliri idi.
 8 Lawiylardin bolsa Yeshua, Binnuiy, Kadmiyel, Sherebiya, Yehuda, Mat-taniyalar; Mattaniya we uning qérindashliri teshekkür-rehmetler éytishqa mes'ul boldi.
 9 Ularning qérindashliri Bakbukiya bilen Unni nöwiti boyiche ular bilen udulmu'udul xizmette turatti.
 10 Yeshuadin Yoyakim töreldi, Yoyakimdin Eliyashib töreldi, Eliyashibtin Yoyada töreldi, □
 11 Yoyadadin Yonatan töreldi, Yonatanin Yaddua töreldi.
 12 Yoyakimning künliride kahinlardin jemet bashliqi bolghanlar munular: — Séraya jemetige Méraya; Yeremiya jemetige Hananiya;
 13 Ezra jemetige Meshullam; Amariya jemetige Yehohanan;
 14 Méliku jemetige Yonatan; Shebaniya jemetige Yüsüp; □
 15 Harim jemetige Adna; Mérayot jemetige Helkay;
 16 Iddo jemetige Zekeriya; Ginniton jemetige Meshullam;
 17 Abiya jemetige Zikri; Minyamin bilen Moadiyalarning jemetige Piltay;
 18 Bilgah jemetige Shammua; Shémaya jemetige Yehonatan;
 19 Yoarib jemetige Mattinay; Yedaya jemetige Uzzi;
 20 Sallay jemetige Kallay; Amok jemetige Éber; □
 21 Hilqiya jemetige Hasabiya; Yedaya jemetige Netanel.
 22 Eliyashib, Yoyada, Yohanan we Yadduaning künliride Lawiylarning jemet bashliqliri tizimlan'ghan we oxshashla, Pars padishahi Darius texttiki chaghlarghiche kahinlarmu tizimlinip kelgen.
 23 Jemet bashliqi bolghan Lawiylar taki Eliyashibning newrisi Yohananning waqtighiche tezkirinamide tizimlinip kelgen. □ ■

□ **12:1** «...kahinlar Séraya, Yeremiya, Ezra,...» — bu Ezra «Ezra» dégen kitabtiki «Ezra» emes. «Tewratshunas Ezra» bolsa, Zerubbabeldin 90 yildin kéyin Yérusalémgha kelgen. □ **12:4** «Ginnitoy» — yaki «Ginniton». □ **12:10** «Yoyada» — yaki «Yehoyada». □ **12:14** «Méliku» — yaki «Malluq». «Shebaniya» — bezi qedimiy köchürmilerde «Shékaniya» déyilidu. □ **12:20** «Sallay» — yaki «Sallu». □ **12:23** «Eliyashibning newrisi» — ibraniiy tilida «Eliyashibning oghli». «tezkiriname» — bu kitab Tewratittiki «Tarix-tezkire» dégen qisim emes; «Tarix-tezkire»de undaq tizimlik yoq. ■ **12:23** 1Tar. 9:10-34

24 Lawiylarning jemet bashliqi bolghan Hasabiya, Sherebiya, Kadmiyelning oghli Yeshualar qérindashliri bilen udulmu'udul turup, Xudaning adimi Dawutning emri boyiche nòwetliship medhiye-munajat, teshekkür-rehmetler éytip turatti.

25 Mattaniya, Bakkukiya, Obadiya, Meshullam, Talmon bilen Akkublar derwaziwenler bolup, sépil qowuqlirining ambarlirigha qaraytti.

26 Bu kishiler Yozadakning newrisi, Yeshuaning oghli Yoyakimning künliride, shuningdek waliy Nehemiya bilen tewratshunas kahin Ezraning künliride wezipige teyinlen'gen.□

Yéngi sépilning Xudagha atap tapshurulushi

27 Yérusalém sépilini Xudagha atap tapshurush murasimi ötküzülidighan chaghda, jamaet Lawiylarni turghan herqaysi jaylardin izdep tépip, ularni teshekkür-rehmetler éytish, ghezel oqush, chang, tembur we chiltarlarni chélishqa, xushal-xuramliq bilen atap tapshurulush murasimi ötküzüshke Yérusalémgha élip keldi.

28 Ghezelkeshlar Yérusalémning etrapidiki tüzlengliktin, Nitofatliqlarning yéza-kentliridin,

29 Beyt-Gilgaldin, Géba bilen Azmawet étizliqliridin yighilghanidi; chünki ghezelkeshlar Yérusalémning töt etrapigha özlirige mehelle-qishlaqlar qurwalghanidi.

30 Kahinlar bilen Lawiylar özlirini paklidi, andin xelqni we sépil derwazilirini hem sépilning özinimu paklidi.

31 Men *Nehemiya* Yehudaning emirlirini bashlap sépilgha chiqip, teshekkür-hemdusana oquydighan ikki chong etret ademni uyushturdum, bir etret sépilning ong teripide «Tézek qowuqi»gha qarap mangdi,

32 ularning arqisidin Hoshaya bilen Yehudaning emirlirining yérimi mangdi;

33 yene Azariya, Ezra, Meshullam,

34 Yehuda, Binyamin, Shémaya, Yeremiyamu mangdi;

35 shuningdek kahinlarning oghulliridin beziliri qollirigha kanay alghan halda mangdi: — Ulardin Yonatanning oghli Zekeriya bar idi (Yonatan Shémayaning oghli, Shémaya Mattaniyaning oghli, Mattaniya Mikayaning oghli, Mikaya Zakkurning oghli, Zakkur Asafning oghli idi).

36 Uning qérindashliridin Shémaya, Azarel, Milalay, Jilalay, Maayi, Netanel, Yehuda, Hananiyalar bar idi; ular qollirigha Xudaning adimi Dawutning sazilirini élishqanidi; tewratshunas Ezra ularning béshida mangghanidi.

37 Ular «Bulaq qowuqi»gha kélip «Dawutning shehiri»ning pelempiyige chiqip, «Dawutning ordisi»din ötüp, күnchiqish tereptiki «Su qowuqi»gha keldi.

38 Teshekkür-hemdusana oquydighan ikkinchi etret sol terep bilen mangdi, men we jamaetning yérimi ularning arqidin méngip, sépil üstide «Xumdanlar munari»din ötüp, udul «Keng sépil»ghiche méngip.□

□ 12:26 «bu kishiler ... waliy Nehemiya bilen tewratshunas kahin Ezraning künliride wezipige teyinlen'gen» — Lawiylar we kahinlarning nesebnamilirini némishqa shunche muhim? Özining kélip chiqishi ispatlanmighanlar kahinliq xizmette yaki ibadetxanidiki Lawiylargha ait xizmette bolushqa muyyesser bolalmaytti. Bүgün'ge qeder Yehudiylar arisida kimler Lawiylardin, kimler kahinlar jemetidin ikenliki xatirilinip kelmekte. □ 12:38 «sol terep» — ibraniiy tilida «tetür terep».

39 «Efraim qowuqi», «Kona qowuq», «Béliq qowuqi» üstidin ötüp, «Hananiyel munari» we «Yüzning munari»din ötüp, udul «Qoy qowuqi»gha kélip, andin «Qarawullar qowuqi»da toxtidug. □

40 Andin teshekkür-hemodusana oquydighan ikki etret adem Xudaning öyide öz orunlirida turdi; men bilen emeldarlarning yérimimu shu yerde turduq;

41 kahinlardin Éliakim, Maaséyah, Minyamin, Migaya, Elyoyinay, Zekeriya bilen Hananiyalar karnaylirini élip turushti;

42 yene Maaséyah, Shémaya, Eliazar, Uzzi, Yehohanan, Malkiya, Élam bilen Ézermu turushti; ghezelkeshler Yizraqiyaning yétekchilikide jarangliq ghezel oqushti.

43 Shu küni jamaet nahayiti chong kölemlik qurbanliqlarni sundi hem bek xushal bolup kétishti, chünki Xuda ularni zor shadliq bilen shadlandurghanidi; ayallar bilen balilarmu shundaq shadlandi; Yérusalémdiki bu xushalliq sadaliri yiraq-yiraqlargha anglandi.

Lawiylar bilen kahinlarga kéreklik nersilerning hazirlinishi

44 U chaghda bir qisim kishiler kótürme qurbanliqlar, deslepki pishqan hosullar we öshrilerni saqlaydighan xezine-ambarlarga mes'ul bolushqa teyinlendi; herqaysi sheherlardiki étizliqlardin, Tewrat qanunida kahinlarga we Lawiylargha bérishke belgilen'gen ülüshler shu yerde saqlinatti. Chünki Yehuda xelqi öz xizmitide turuwatqan kahinlar bilen Lawiylardin xushal idi.

45 *Kahinlar bilen Lawiylar*, ghezelkeshler bilen derwaziwenlermu, öz Xudasining tapilghan wezipisini we shuningdek paklash wezipisining hemisini Dawutning we uning oghli Sulaymanning emri boyiche öteytti. ■

46 Chünki qedimde, Dawutning we Asafning künliride, ghezelkeshlerge yétekchilik qilishqa hem Xudagha teshekkür-hemodusana küylirini oqushqa yétekchiler bolghanidi.

47 Zerubbabelning künliride we Nehemiyaning künliride ghezelkeshlerning we derwaziwenlerning ülüshlirini, her künlük teminatini pütkül Israil xelqi bérretti; ular yene Lawiylar üçün muqeddes hésablan'ghan nersilerni üleshtürüp bérretti; Lawiylarmu muqeddes hisablan'ghan nersilerdin Harunning ewladlirigha bérip turatti.

13

Ammoniyalar bilen Moabiylarning muqeddes öyge kirishige ruxset qilinmasliqi

1 Shu künde Musaning kitabi jamaet aldida oqup bérildi, kitabta: Ammoniyalar bilen Moabiylar menggü Xudaning jamaitige kirmisun, ■

2 Chünki ular Israillarni ozuqluq we su ekilip qarshi almay, eksiche ularni qarghashqa Balaamni yalliwalghan; halbuki, Xudayimiz u qarghashlarni bext-beriketke aylandurivetken, dep yézilghan sözler chiqti. □ ■

3 Shundaq boldiki, jamaet bu qanun sözlirini anglap barliq shalghut kishilerni ilghap chiqiriwetti.

□ 12:39 «Yüzning munari» — yaki «Méahning munari». «Qarawullar qowuqi» — yaki «Zindan derwazisi». ■ 12:45 1Tar. 25 ■ 13:1 Qan. 23:2, 4, 5 □ 13:2 «Xudayimiz u qarghashlarni bext-beriketke aylandurivetken» — «Qan.» 23:5ni körüng. «Rut»diki «qoshumche söz»imizde shu ish toghruluq toxtilimiz. ■ 13:2 Chöl. 22:5; Ye. 24:9

Tobiyaning öy saymanlirining chiqirip tashlinishi

⁴ Bu ishtin awwal, Xudayimizning öyining xezinisini bashqurushqa mes'ul kahin Eliyashib Tobiyaning tughqini bolup, □

⁵ uninggha kengri bir öyni teyyarlap bergenidi. Shu öyde ilgiri ashliq hediyele, mestiki, qacha-qucha, shuningdek Lawiylar, ghezlekeshler we derwaziwenlerge bérishke buyrulghan ashliq öshriker, yéngi sharab we yéngi zeytun méyi, shundaqla kahinlarga atalghan «kötürme qurbanliq»lar saqlinatti.

⁶ Bu waqitlarda men Yérusalémda emes idim; chünki Babil padishahi Artaxshashtaning ottuz ikkinchi yili men padishahning yénigha qaytip ketkenidim; bir mezgildin kéyin men yene padishahtin ruxset élip

⁷ Yérusalémgha qaytip barsam, Eliyashibning Xudaning öyidiki hoylilarda Tobiyağa öy hazirlap bergenlikdek rezil ishni uqtm.

⁸ Bu ish méni qattiq azablidi, men Tobiyaning öyidiki barliq öy jahazlirini goymay talagha tashlatquziwettim.

⁹ Men yene emr qilip, u öylerni paklatquzup, andin Xudaning öyidiki qacha-qucha, ashliq hediyele bilen mestikni u yerge ekirgüzüp qoydum.

Lawiylarğa hediye qilindighan öshrilerning yéngiwashtin békitilishi

¹⁰ Men yene xeqlerning Lawiylarning élishqa tégishlik ülüshlirini bermigenlikini, hetta wezipige qoyulghan Lawiylar bilen ghezlekeshlerning herbirining öz yer-étizliqigha qéchip ketkenlikini bayqidim;

¹¹ shunga men emeldarlar bilen soqushup, ularni eyiblep: — Némishqa Xudaning öyi shundaq tashliwétildi?! — dep, *Lawiylarni* yighip ularni ilgiriki ornigha yéngiwashtin turghuzdum. □

¹² Andin barliq Yehudiye xelqi ashliq öshrisini, yéngi sharab we yéngi zeytun méyini xezine-ambarlirigha élip kélip tapshurdi.

¹³ Men xezine-ambarlarga mes'ul bolushqa xezinichi-ambarchilarni teyinlidim; ular kahin Shelemiya, tewratshunas Zadok bilen Lawiylardin bolghan Pidaya idi; ularning qol astida Mattaniyaning newrisi, Zakkurning ogli Hanan bar idi; chünki bularning hemmisi sadıq, ishenchlik dep hésablinatti; ularning wezipisi qérindashlirigha tégishlik ülüshlerni üleshtürüp bérish idi.

¹⁴ — «Ah Xudayim, mushu ish yüzisidin méni yad eyligeysen, Xudayimning öyi we uninggha ait xizmetler üçün körsetken méhrimni öchürüwetmigeysen!» □

Xelqge shabat künini hörmetleshni jékilesh

¹⁵ Shu künlerdimu men Yehudiyede bezilerning shabat künliride sharab kölcheklirini cheylewatqinini, öñchilerni baghlap, bularni we shuningdek sharab, üzüm, enjür we herxil yüklerni ésheklerge artip, toshup yürgenlikini kördüm; ular bularni Yérusalémgha shabat künide élip kirdi; ularning mushu ash-tülüklerni sétip yürgen küni men ularni guwahliq bérıp agahlandurup qoydum.

□ **13:4** «kahin Eliyashib Tobiyaning tughqini bolup...» — yaki «kahin Eliyashib Tobiya bilen qoyuq munasiwette bolup...». □ **13:11** «Lawiylarni yighip» — ibranıy tilida «ularni yighip». □ **13:14** «uninggha ait xizmetler» — yaki «uning (yeni, ibadetxanining) xizmetchiliri».

16 Yene Yehudiyede turuwatqan bezi Turluqlar béliq we herxil mal-tawarlarni toshup kélip shabat küni Yehudiyeliklerge satidiken, yene kélip bularni Yérusalémda satidiken! □

17 Shu sewebtin men Yehudiye emirliri bilen soqushup, ularni eyiblep: — Silerning shabat künini bulghap, rezil ish qilghininglar némisi? ■

18 Ilgiri ata-bowanglar oxshash ishni qilghan emesmu, shuning bilen Xudayimiz bizning béshimizgha we bu sheherge hazirqi bu balayi'apetni yaghdurghan emesmu? Emdi siler shabat künini bulghap, Israïlning béshigha Xudaning ghezipini téximu yaghduridighan boldunglar, dédim.

19 Shunga, shundaq boldiki, shabat künidin ilgiri, gugum sayisi Yérusalém qowuqlirigha chüshken waqtda, men sheher qowuqlirini étishni buyrudum we shuningdek shabat küni ötüp ketküche qowuqlarni achmasliq toghrisida buyruq chüshürdüm. Men yene héchqandaq yükning toshulup qowuqlardin kirgüzülmesliki üçhün xizmetkarlirimning bezilirini sheher qowuqlirigha közetchi qilip turghuzup qoydum. □

20 Shundaq bolsimu sodigerler we herxil mal-tawar satidighanlar bir-ikki qétim Yérusalémning sirtida tünidi.

21 Men ularni agahlundurup: — Siler némishqa sépilning aldida tüneysiler? Yene shundaq qilidighan bolsanglar, men üstünglargha qol salimen, déwidim, ular shuningdin bashlap shabat künide kelmidi. □

22 Andin shabat künining muqeddeslikini saqlash üçhün, men Lawiylargha: — Özünglarni paklanglar; andin kélip sépil derwazilirini béqinglar, dédim.

— «I Xudayim, mushu ish yüzisidinmu méni yad eyligeysen, Özüngning zor özgermes muhebbiting bilen méni ayighaysen!»

Yat ellikler bilen nikahlinishning men'i qilinishi

23 Shu künlerde men yene Ashdod, Ammon we Moab qizlirini xotunluqqa alghan bezi Yehudalarni bayqidim.

24 Ularning perzentlirining yérimi Ashdodche sözleydiken (we yaki yuqiriqi ellerning birining tilida sözleydighan) we Yehudiy tilida shözliyelmeydiken.

25 Men ularni *soqushup* eyiblidim, ularni qarghidim, bir nechchisini urup chach-saqallirini yuldum, Xudaning nami bilen qesem ichküzüp: — Silerning qizlirirlarni ularning oghullirigha bermeysiler, oghullirirlarghimu, özünglarchimu ulardin qiz almaysiler!

26 Israïl padishahi Sulayman mushundaq ishlarda gunah sadir qilghan emesmu? Nurghun eller arisida uninggha oxshash héchqandaq padishah yoq idi; u öz Xudasi teripidin söyülgen, Xuda uni pütkül Israïl üstige padishah qilip tikligen bolsimu, lékin hetta unimu yat ellik ayallar azdurup gunahqa patquzghan. ■

27 Emdi silerning gépinglargha kirip bundaq chong rezillik qilip, yat ellik qizlarni élip Xudayimizgha wapasizliq qilimizmu? — dédim.

28 Bash kahin Eliyashibning newrisi, Yoyadaning oghulliridin biri Horonluq Sanballatning küy'oghli idi; men uni yénimdin qoghliwettim.

□ **13:16** «Yehudiyede turuwatqan..» — yaki «Yérusalémda turuwatqan..». Ibraniy tilida «shu yerde turuwatqan..». ■ **13:17** Mis. 20:8; Law. 19:30 □ **13:19** «shabat künidin ilgiri» — oqurmenlarning

éside barki, ottura sherqte yéngi kün kechte, kün pétishi bilen bashlinidu (mesilen, «Yar.» 1:5ni köring).

□ **13:21** «men üstünglargha qol salimen» — ibraniy tilida «üstünglargha bir qol ewetimen» — Bu ibraniy tilida (yénik bir ipade bolghachqa) yumurluq gep idi. ■ **13:26** 1Pad. 11:4; 1Pad. 3:13; 2Tar.

1:12

²⁹ — «I Xudayim, Sen ularni yadingda tutqaysen, chunki ular kahinliqqa dagh tegkügüchiler, kahinliq hem Lawiylargha tewe ehdimu bulghighuchilardur!».

³⁰ Shuning bilen men ularni yat elliklarning bulghashliridin néri qilib paklandurdum we kahinlar bilen Lawiylarning wezipilirinimu *yéngiwashtin* belgilep, herkimni özining ishigha ige qildim.

³¹ Men yene öz waqtida otun-yaghach élip kélinishi we deslepki hosulni yetküzüp turushqimu adem orunlashturdum.

«Ah Xudayim, méni yadingda tutup, manga shapaet körsetkeysen!».

Ester

Padishah Ahashwéroshning wezír-wuzralargha katta ziyapet bérishi

¹ Ahashwérosh (Hindistandin Hebeshtan 'gliche bir yüz yigirme yette ölkige hökümraniq qilghan Ahashwérosh)ning texttiki künliride shundaq bir weqe boldi: —□

² Shu künlerde, u padishah Ahashwérosh Shushan qel'esidiki shahane textide olturghinida, □

³ u seltenet sürüp üçinchi yili barliq emirliri we beg-hakimlirigha ziyapet berdi; Pars we Médianing qoshuni, shuningdek herqaysi ölkilerning ésilzadiliri we beglirining hemmisi uning huzurigha hazir boldi. □

⁴ U seltenitining bayliqining shanu-shewkiti we heywitining katta julasini köp künlér, yeni bir yüz seksen kün körgezme qildi. □

⁵ Bu künlér ötüp ketkendin kéyin padishah yene Shushan qel'esidiki barliq xelqge chong-kichik démey, ordining charbéghidiki hoylida yette kün ziyapet berdi.

⁶ U yer aq we kök kendir yiptin toqulghan perdiler bilen bézelgen bolup, bu perdiler mermer tash tüwrüklerge békitilgen kümüş halqilargha aq renglik kendir yip we sösün yungluq shoynilar bilen ésilghanidi; aq qashtash we aq mermer tashlar, sedep we qara mermer tashlar yatqulghan meydan üstige altun-kümüshstin yasalghan diwanlar qoyulghanidi. □

⁷ Ichimlikler altun jamlarda tutup ichiletti; jamlar bir-birige oxshimaytti; shahane mey-sharablar padishahning seltenitige yarisha mol idi.

⁸ Sharab ichish qaidisi boyiche, zorlashqa ruxset qilinmaytti; chünki padishah ordidiki barliq ghojidarlarga, herkimning ichishi öz xahishi boyiche bolsun, dep békitip bergenidi.

⁹ Xanish Washtimu padishah Ahashwéroshning ordisida ayallar üçün ziyapet berdi.

Xanish Washtining yarliqqa qarshiliq körsitishi

¹⁰ Yettinchi küni Ahashwérosh padishah sharabtin keypi chagh bolghinida, aldida xizmitide turghan Mehuman, Bizta, Harbona, Bigta, Abagta, Zétar, Karkas dégen yette heremaghisini □

¹¹ xanish Washtining puqralar we emirlerning aldida güzellikini körsetsun dep, uni xanishliq tajini kiyip kélishe charqirghili ewetti; chünki u tolimu chirayliq idi.

□ **1:1** «Ahashwérosh» — Pars impératori bolghan mushu «Ahashwérosh» «Kserksis I»ning özi shu (miladiyedini ilgiri 486-464-yillar). Ispat barki, «Ahashwérosh» (pars tilida «Ahashwérosh», grék tilida «Kserksis» déyilidu) dégen söz kishining ismi bolmastin, belki Pars impératorining umumiy bir unvani idi. «Hebeshtan» — hazirqi Éfiopiye. □ **1:2** «Shushan» — gahi waqitlarda «Suza» dep atilidu.

□ **1:3** «Médianing qoshuni» — bezi alimlar bu sözni «Médianing qoshun serdarliri» dep chüshinidu.

□ **1:4** «U ... ziyapet berdi... ..seltenitining bayliqining shanu-shewkiti we heywitining katta julasini... körgezme qildi» — bezi tarixshunaslar shu katta ziyapetning meqsiti Pars impériyesining Jawan (Grétsiye)ge tajawuz qilishini pılanlash we teyyarliq körüş üçün idi, dep qaraydu. □ **1:6** «aq qashtash» — yaki «qizil mermer». □ **1:10** «yette heremaghisi» — heremaghiliri ordidiki nurghun ishlarida muhim orunda turidighan xizmetchiler bolup, köp hallarda ular orda toqallirini bashqurush ishiga mes'ul bolatti. Ular pichiwétilgen erler bolup, qizlarga chéqilmaytti we perzentmu qalduralmaytti.

12 Lékin heremaghiliri xanish Washtigha padishahning emrini yetküzgende, u kélishni ret qildi; shuning bilan padishah intayin ghezepinip, uning qehri órldi.

Washtining xanishliqtin qaldurulushi

13 Shu vaqitlarda padishahning ishlari toghruluq qanun-ehkamlarni pishshiq bilgenlerdin meslihet sorash aditi bar idi; shunga padishah weziyetni pishshiq chüshinidighan danishmenlerdin soridi

14 (u chaghdá danishmenlerdin uning yénida Karshina, Shétar, Admata, Tarshish, Meres, Marséna, Memukan qatarliq yette Pars bilen Médianing emirliri bar idi; ular daim padishah bilen kórüshüp turatti, padishahliqta ular aldinqi qatarda turatti). □

15 Padishah ularidin: — Xanish Washti menki padishah Ahashwéroshning heremaghilar arqiliq yetküzgen emrim boyiche ish qilmighini üçün uni qanun boyiche qandaq bir terep qilish kérek? — dep soridi.

16 Memukan padishah we emirlerning aldida jawap bérip: — Xanish Washti aliylirining zitigha tégipla qalmay, belki padishahimiz Ahashwéroshning herqaysi ólkilirdiki barliq emirler we barliq puqralarningmu zitigha tegdi.

17 Chünki xanishning shu qilghini barliq ayallarning quliqugha yetse, ular «Padishah Ahashwérosh: «Xanishi Washtini yénimgha élip kélinglar» dep emr qilsa, u kelmeptu!» dep öz erlirini mensitmeydighan qilip qoyidu.

18 Pars we Médiadiki melike-xanimlar xanishning bu ishini anglap, bügünla padishahning barliq beg-emirlirige shuninggha oxshash deydighan bolidu, shuning bilen mensitmelik we xapiliq üzülmeýdu. □

19 Padishahimgha muwapiq kórünse, aliyliridin mundaq bir yarliq chüshürülsun, shuningdek u Parslar we Médialarning menggü ózgerilmeydighan qanun-belgilimiliri ichige pütülgeyki, Washti ikkinchi padishah Ahashwéroshning huzurigha kelmige; uning xanishliq mertiwisi uningdin yaxshi birsige bérilgey. □

20 Aliylirining jakarlighan yarliqi pütün seltentitige yétip anglan'ghan haman (uning seltentitining zémimi bipayan bolsimu), ayallarning herbiri öz érige, meyli chong bolsun kichik bolsun ulargha hörmét qilidighan bolidu, — dédi.

21 Memukanning bu gépi padishah bilen emirlirini xush qildi; padishah uning gépi boyiche ish kórdi.

22 U padishahning barliq ólkilirige, herbir ólgige öz yéziqi bilen, herqaysi el-milletke öz tili bilen xetlerni ewetip: «Herbir er kishi öz ailisi ichide xojayin bolsun, shundaqla öz ana tili bilen sözlisun» dégen emrni chüshürdi. □

2

Yéngi xanish tallash

□ **1:14** «daim padishah bilen kórüshüp turatti» — ibraniiy tilida «daim padishahning yüzini kórüp turatti». □ **1:18** «...xapiliq üzülmeýdu» — ibraniiy tilida «...xapaliq kupaye bolidu» yaki «...xapaliq yéterlik bolidu!». □ **1:19** «Parslar we Médialarning menggü ózgerilmeydighan qanun-belgilimiliri ichige pütülgeyki...» — oqurmenlerge ayanki, Pars-Média impériyesining barliq qanunliri chiqirilghandin kéyin qet'iy ózgeritshke, bikar qilishqa bolmaydu, dep békitilgen. □ **1:22** «öz ana tili bilen sözlisun» — bu sözning meqsiti belkim er kishining öz öyide qaysi tilning ishliitilishige hoquqi bar dep tekitlesh üçün bolsa kérek.

1 Bu ishlar ötüp, padishah Ahashwéroshning ghezipi bésilghanda, u Washtini séghinip, uning qilghinini hem uning üstidin chiqirilghan yarliqi heqqide eslep oylinip qaldi. □

2 Shu sewebtin padishahning xizmitide turghan ghojidarlar uninggha: — Aliyliri üçhün sahibjamal yash qizlarni izdep tépip keltürgeyla;

3 aliyliri padishahliqidiki herqaysi ölkilerde barliq güzel qizlarni yighip, Shushan qel'esidiki heremsaraygha keltürüşke emeldarlarni teyin'geyla; qizlar ordidiki qiz-ayallargha mes'ul bolghan heremaghisi Hégayning qoligha tapshurulghay; ulargha kéreklik upa-englikler teminlen'gey.

4 Aliylirini söyündürgen qiz Washtining ornini bésip xanish bolsun, dédi. Bu gep padishahni xush qildi we u shundaq qildi.

Esterning ordigha kirgüzülüshi

5 Shushan qel'eside Binyamin qebilisidin, Kishning ewrisi, Shimeyning newrisi, Yairning oghli Mordikay isimlik bir Yehudiy bar idi

6 (Kish bolsa Babil padishahi Néboqadnesar Yehuda padishahi Yekoniyah bilen bir top kishilerni tutqun qilip Yérusalémdin eketkende, ular bilen bille esir qilinip kétilgenidi). ■

7 Mordikay özining taghisining qizi Hadassahni (yeni Ester) béqip chong qilghanidi, chünki uning ata-anisi yoq idi. Bu qiz güzel, teqi-turqi kélishken idi; ata-anisi ölüp ketken bolghachqa Mordikay uni öz qizi qatarida béqip chong qilghanidi.

8 Padishahning emri we yarliqi jakarlan'ghandin kéyin nurghun qizlar Shushan qel'esige keltürölüp Hégayning qoligha tapshuruldi; shundaq boldiki, Estermu ordigha keltürölüp ordidiki qiz-ayallargha mes'ul bolghan Hégayning qoligha tapshuruldi.

9 Ester Hégaygha yaqqan bolup, u uninggha iltipat körsetti; u tézla uninggha upa-englik we téghishlik yémekliklerni teminlidi hem ordidin uninggha tallan'ghan yette kénizekni berdi; andin uni kénizekliri bilen heremsarayning eng ésil jayidin orun berdi.

10 Ester özining milliti we tégi-tektini héchkimge éytmidi, chünki Mordikay uninggha buni ashkarilimasliqni tapilghanidi.

11 Mordikay Esterning hal-ehwalidin xewer tépish we uninggha qandaq muamile qilinidighanliqini bilish üçhün, herküni heremsarayning hoylisi aldida aylinip yüretti.

12 Qizlargha ait resmiyet boyiche, herbir qizning ordigha kirip padishah Ahashwérosh bilen bille bolush nöwitidin awwal, on ikki ay bedinini tazilishi kérek idi, chünki qizlarning «tazilinish künliri» mundaq yol bilen ada qilinatti: — alte ay murmekki méyi bilen, alte ay etir-englik we shundaqla qizlarning bedinini pakizlaydighan bashqa buyumlar bilen perdez qilinishi kérek idi.

13 Qiz padishahning huzurigha kiridighan chaghda mundaq qaide bar idi: — Ordigha kirgende uning néme telipi bolsa, shular heremsaraydin uninggha bériletti.

14 Qiz axshimi kirip kétip, etisi etigende qaytip chiqqanda heremsarayning «ikkinchi bölüm»ige qayturulup, toqal-kénizeklerge mes'ul bolghan padishahning heremaghisi Shaashghazning qoligha tapshurulatti; padishah u qizgha

□ 2:1 «eslep oylinip qaldi» — ibraniy tilida bu sözlernin birxil pushaymanning puriqi chiqidu.

■ 2:6 2Pad. 24:14

amraq bolup qélip, ismini atap chaqirmighuche, u ikkinchi ordigha kirip padishah bilen bille bolmaytti.

¹⁵ Mordikayning taghisi Abixailning qizi Ester, yeni Mordikay öz qizi qilip béqiwalghan qizning padishah bilen bille bolushqa kirish nöwiti kelgende, u qizlarga mes'ul bolghan padishahning heremaghisi Hégay özige teyyarlap bergen nersilerdin bashqa héchnersini telep qilmidi. Esterni körgenlerning hemmisi uni yaqturup qalatti.

Esterning xanish qilip tiklinishi

¹⁶ Padishah Ahashwérosh seltenet sürüp yettinchi yilining oninchi éyigha, yeni Tebet éyigha kelgende, Ester uning bilen bille bolushqa shahane ordigha bashlap kirildi. □

¹⁷ Padishah Esterni bashqa barliq qizlardin yaxshi körüp qalghachqa, shundaqla Ester uning iltipati hem amraqligigha érishken bolghachqa, padishah xanish tajini uning béshigha kiydürüp, uni Washtining ornigha xanish qilip tiklidi.

¹⁸ Andin padishah özining barliq emirliri we beg-hakimlirigha Esterning izzet-hörmiti üçün katta ziyapet berdi; u yene herqaysi ölkilerge baj-alwandin azad mezgil bolsun dep élan chiqardi hemde shahane bayliqliridin séxiyliq bilen in'amlarni berdi. □

Mordikayning suyiqestni pash qilishi

¹⁹ Ikkinchi qétim qizlar shundaq yigilghan waqitta Mordikayning orda derwazisida olturidighan orni bar bolghanidi □

²⁰ (Ester Mordikayning tapilighini boyiche, özining milliti we tégi-tekini yenila bashqilargha éytmişanidi; chünki Ester Mordikayning gépini ilgiri baqqan waqtida anglihandek anglaytti).

²¹ U күnlerde, Mordikay orda derwazisidiki ornida olturghan waqtida, padishahning Bigtan we Teresh dégen ikki derwaziwen heremaghisi padishah Ahashwéroshqa ghezeplinip, uninggha qol sélishni gestlewatqanidi.

²² Bu suyiqestni Mordikay sézip qélip, uni xanish Esterge éytti; Ester bu ishni Mordikayning namida padishahqa sözlep berdi.

²³ Bu ish sürüshte qiliniwidi, rast bolup chiqti we u ikkisi dargha ésilidi. Bu weqe padishahning köz aldida tarix-tezkire kitabida pütüldi.

□ **2:16** «yettinchi yilining oninchi éyi» — «Ester» dégen kitabta aylar eger san boyiche élin'ghan bolsa, ibraniiy kaléndaridiki waqitni körsitidu. Eger aylar ismi bilen élin'ghan bolsa, Pars kaléndaridiki waqitni körsitidu. Ushbu ayettiki waqit texminen miladiyedin ilgiriki 478-yilning on ikkinchi éyigha toghra kélidu. □ **2:18** «baj-alwandin azad mezgil bolsun dep élan chiqardi» — yaki «dem élish bolsun dep élan chiqardi». Ibraniy tilida ««bir «azad» jakarlıdı».

□ **2:19** «Ikkinchi qétim qizlar shundaq yigilghan waqit» — bu «yigilish» dégenning néme ikenliki hazir éniq emes. Bezi alimler padishah Esterni xanish dep tikligendin kéyin, ikkinchi bir toqalni almaqchi idi, dep qaraydu. «Mordikayning orda derwazisida olturidighan orni bar idi» dégen sözler Mordikayning mensepar bolup tiklen'genlikini körsitidu. Chünki shu күnlerde melum jayning emeldarliri yaki aqsqalliri, shundaqla soraqchilar ish béjirish üçün sheher derwazisida yaki orda derwazisida olturatti.

3

Hamanning Yehudiylarning neslini yoqitish suyiqesti

¹ Bu ishlardin kéyin padishah Ahashwérosh Agagiylardin bolghan Hammidataning oghli Hamanning mensipini óstürdi; padishah uning ornini óstürüp, ózi bilen bille ishleydighan barliq emirlerningkidin yuqiri qildi.

² Padishah uning heqqide emr qilghachqa, orda derwazisida turghan padishahning barliq emeldarliri Hamanning aldida tezim qilip bash uratti; lékin Mordikay bolsa Haman'gha ne tezim qilmidi, ne bash urmidi. □

³ Orda derwazisida turghan padishahning xizmetkarliri Mordikaydin: — Sili némishqa padishahning emrige xilapliq qilidila? — dep soraytti.

⁴ Shundaq boldiki, ular her künü nesihet qilishqan bolsimu, u qulaq salmighandin kéyin, ular: — Qéni, Mordikayning qilghan bu ishgha yol qoyulamdu-yoq, bir köreylichu, dep buni Haman'gha éytti; chünki u ulargha ózining Yehudiy ikenlikini éytqanidi. □

⁵ Haman Mordikayning ózige bash urup tezim qilmighanliqini körüp qattiq ghezeplendi.

⁶ Lékin u «Mordikayning üstige qol sélishni kichikkine bir ish» dep hésablidi; chünki ular Mordikayning millitini uninggha dep qoyghanidi; shunga Haman Ahashwéroshning pütkül padishahliqidiki Yehudiylarni, yeni Mordikayning xelqini biraqla yoqitish yolini izdep yürdi.

Hamanning Yehudiylarning neslini qurutuwétishni qestlishi

⁷ Padishah Ahashwéroshning on ikkinchi yili birinchi ayda, yeni Nisan éyida, birsi Hamanning aldida *qutluq* ay-künni békitish üçün her kün, her ay boyiche «pur», yeni chek tashliwidi, on ikkinchi aygha, yeni «Adar éyi»gha chiqti. □

⁸ Haman padishah Ahashwéroshqa: — Padishahliqlirining herqaysi ölkilirdiki el-milletler arisida chéchilip yashawatqan bir xelq bar; ularning qanun-belgilimiliri bashqa xelqlerningkige oxshimaydu, ular aliylirining qanun-belgilimilirigimu boysunmaydu; shunga ularning yashishigha yol qoyush aliylirigha héch payda yetküzmeypdu.

⁹ Eger padishahimgha layiq körünse, ularni yoqitish toghruluq yarliq pütüp chüshürgeyla; mana men öz yénimdin on ming talant kümüşhni aliylirining

□ **3:2** «...Mordikay **bolsa Haman'gha ne tezim qilmidi, ne bash urmidi**» — Mordikayning tezim qilmasliqi yaqi bash urmasliqining sewebi belkim Tewrattiki «Qan.» 25:17-19diki xatire tüpeylidin bolsa kérek. Haman Amalek idi, Amalekler bolsa Israilning kona reqibi idi. Haman eslide Samuil peyghember óltürgen Amalek bolghan Agag padishahning ewladi bolghachqa, belkim Yehudiy xelqige téximu óch bolushi mumkin («Mis.» 17:8-16, «1Sam.» 15:17-23, «Qan.» 25:17-19ni körüng). Melum bir kishige tezim qilish Tewratqa xilap ish emes. Tewrat dewride Israillar óz padishahlirigha shundaq tezim qilatti yaqi gahi waqitlarda bir-birige tezim qilatti. «Yar.» 23:7, «1Sam.» 24:8, «2Sam.» 14:4, «1Pad.» 1:16ni körüng. U «butpereslik» hésablanmaytti. □ **3:4** «Mordikayning qilghan bu ishgha yol qoyulamdu-yoq, bir köreylichu?» — ibraniy tilida «Mordikayning ishliri turalamdu-yoq, bir köreylichu?» déyilidu. Bashqa birxil terjimisi: — «Qéni Mordikay gépide axirighiche ching turalamdikin, bir köreylichu?». □ **3:7** «pur», **yeni chek ... on ikkinchi aygha, yeni «Adar éyi»gha chiqti** — chekning on ikkinchi aygha chiqishi intayin ajayib ish idi. Biz shu ish toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

xezinilirige sélish üçhün padishahliqning ishlirini bashquridighan xadimlarning goligha tapshurimen, dédi.□

¹⁰ Shuning bilen padishah özining barmiçidin üzükni siyrip chiqirip, Yehudiylarning reqibi, Agagiy Hammidataning oghli Haman'gha béríp:

¹¹ — Shu kümüshlerni özüngge in'am qıldim, u xelqnimu sanga tapshurdum, ularni qandaq qilishni xalisang, shundaq qil! — dédi.□

Padishahning Hamanning Yehudiylarning neslini qurutushigha ruxset qilishi

¹² Andin birinchi ayning on üçinchi küni padishahning mirziliri chaqirilib, yarlıq Hamanning barlıq tapilighini boyiche pütüldi; u herqaysi ölkilerge öz yéziqida, herqaysi el-milletke öz tilida yazdurulup, herbir ölkilerning waliylirigha, herbir el-milletning emirlirige ewetildi; yarlıq padishah Ahashwéroshning namida pütülgen bolup, uning üzük möhüri bilen péchetlendi.

¹³ Yarlıq mektupliri chaparmenlarning goli bilen padishahliqning herqaysi ölkilirige yetküzüldi; uningda bir kün ichide — On ikkinchi aynıng, yeni Adar éyining on üçinchi küni qéri-yash, balilar we ayallar démey, barlıq Yehudiylarni qoymay qirip, öltürüp, nesli qurutuwétilsun, ularning mal-mülki olja qilinsun, déyilgenidi.

¹⁴ Shu yarlıq herbir ölkide jakarlinish üçhün, shundaqla shu küni herbir xelq shundaq qilishqa teyyar bolup turushi üçhün, mektupning köchürme nusxiliri herbir el-milletke élan qilinmaqchi boldi.

¹⁵ Chaparmenler padishahning emri boyiche derhal yolgha chiqti; yarlıq Shushan qel'esining özidimu élan qilindi. Bu chaghda padishah Haman bilen sharab ichishke olturghanidi. Lékin Shushan shehiridikiler dekke-dükkiye chömüp kétishti.

4

Yehudiylarning yarlıq tüpeylidin qayghugha chömüshi we roza tutushi

¹ Mordikay boluwatqan ishlardin xewer tapqandin kéyin éginlirini yirtip, üstige böz artip, we usti-béshigha kül chéchip, shehning otturisigha chiqip nahayiti qattiq we elemlik periyad kötürdi.

² U orda derwazisi aldigha kélip toxtap qaldi; chünki boz yépin'ghan herqandaq ademning orda derwazisidin kirishige ruxset yoq idi.

³ Padishahning emri we yarlıq yetküzülgen herqaysi ölkilerde Yehudiylar arisida qattiq nale-periyad kötürüldi; ular roza tutup, köz yéshi qilip, yighazar qildi; nurgun kishiler boz yépinip küldé éghinap yétishti.

□ **3:9 «on ming talant»** — bir «talant»ning toptoghra qanchilik ikenliki hazir bizge namelum, Pars impériyesi boyiche belkim 34-45 kilogram bolushi mumkin; shunga 10000 talant kümüş belkim az dégende 340 tonniche bolatti; bu pewqul'adde köp pul padishahning yilliq kirimining üçtin ikki qismigha barawer bolup, para hésablinatti; shübhisizki, mushu para belkim Yehudiy xelqi yoqitilsa, ular tapshuridighan bajlarning ornigha bolsun dep bérilgen; lékin u Yehudiylar tapshurushqa téghishlik bajdin xélila köp idi. Haman «xelq»ning Yehudiy xelqi ikenlikini tilgha élishqa pétinalmidi; chünki burunqi Pars impérorliri Yehudiy xelqige chong hörmet bildürüp kelgenidi. □ **3:11 «Shu kümüşlerni özüngge in'am qıldim»** — bashqa birxil terjimisi: «Emdi bu séning pulung bolghandin kéyin, qobul qilay».

Mordikayning Esterdin padishahtin rehim tilishini telep qilishi

4 Esterning xizmitide bolghan dédekliri we heremaghiliri bu ishni uninggha éytiwidi, xanishning köngli intayin éghir boldi; Mordikayning bozni tashlap, kiyiwélishigha kiyim-kécheq chiqartip berdi, lékin Mordikay qobul qilmidi.

5 Shuning bilen Ester özining xizmitide bolushqa padishah teyinlep ewetken heremaghiliridin Hataq isimlik birini chaqirip, uni Mordikayning qéshigha bérip, bu ishning zadi qandaq ish ikenlikini, néme sewebtin boluwatqanliqini ting-tinglap kélishke ewetti.

6 Shuning bilen Hataq orda derwazisi aldidiki meydan'gha kélip Mordikay bilen kórüshti.

7 Mordikay béshigha kelgen hemme ishni, Haman Yehudiylarning neslini qurutuwétish üçün padishahning xezinilirige tapshurushqa wede qilghan kümüshning sanini qaldurmay éytip berdi.

8 Mordikay yene Hataqqa Shushanda jakarlan'ghan, Yehudiylarni yoqitish toghrisidiki yarliqning köchürmisini Esterning kórüp béqishigha yetküzüp bérishke tapshurdi hemde uninggha Esterge ehwalni chüshendürüp, ordigha kirip padishah bilen kórüshüp öz xelqi üçün padishahtin ötünüp iltija qilip béqishqa ündeshni tapilidi.

9 Hataq qaytip kélip Mordikayning geplirini Esterge yetküzdi.

10 Ester Hataqqa Mordikaygha éytidighan geplerni tapshurup, uni Mordikayning yénigha yene ewetti: —

11 «Padishahning barliq xizmetkarliri we herqaysi ölke xelqliri, meyli er bolsun ayal bolsun, chaqirtilmay turup ichki hoyligha, padishahning huzurigha öz meyliche kirse, padishah uninggha iltipat kórситip altun hasisini tenglep ölümdim kechürüm qilmisa, undaqta u kishige nisbeten béshigha chüshidighan birla qanun-belgilime bardur: — u ölüm jazasini tartidu. Hazir méning padishah bilen kórüshüshke chaqirtilmighinimgha ottuz kün boldi».

12 Esterning sözliri Mordikaygha yetküzülüwidi,

13 Mordikay munu geplerni Esterge yetküzüshni hawale qildi: —

«Sen könglüngde men ordida yashawatimen, shunga barliq bashqa Yehudiy-lardin bixeter bolup qutulimen, dep xiyal eylime.

14 Eger bu chaghda sen jim turuwalsang, Yehudiylargha bashqa tereptin medet we nijat chiqishi mumkin; lékin u chaghda sen öz ata jemeting bilen qoshulup yoqitilsen. Kim bilsun, séning xanishliq mertiwisige érishkining del бүgünki mushundaq peyt üçün bolghanmu?».[□]

15 Ester Mordikaygha mundaq dep jawab qayturdi: —

16 «Sen bérip, Shushandiki barliq Yehudiylarni yighqin; méning üçün roza tutup, üç kéche-kündüz héch yémenglar, héch ichmenglar; men hem dédeklirimmu shundaq roza tutimiz. Andin kéyin men qanun'gha xilapliq qilip padishahning huzurigha kirimen, manga ölüm kelse, öley!».

17 Shuning bilen Mordikay u yerdin kétip, Esterning tapilighinidek qildi.

5

□ 4:14 «...sen öz ata jemeting bilen qoshulup yoqitilsen» — eger Xuda Yehudiylarni bashqa yol bilen qutqusa, Esterning ehwalı beribir nahayiti xeterlik bolatti. Chünki shu chaghqiche ordidiki-lerdin xéli köp ademler uning Mordikaygha tughqan we shundaqla Yehudiy millitidin ikenlikini bilgen bolushi mumkin idi.

Esterning ziyapet ötküzüp padishah bilen Hamanni méhman qilishi

¹ Üchinchi küni Ester shahane kiyimlirini kiyip, ordining ichkiriki hoylisigha kirip, padishahning öylirining udulida turdi; padishah bolsa öz shahane öyidiki textide, öydin derwazigha qarap olturatti.

² Padishah xanish Esterning hoylida turghinisi kördi; xanish uning neziride iltipat tapqach, u qolidiki altun hasisini uninggha tenglidi. Ester aldigha kélip shahane hasining uchigha qolini tegküzdi.

³ Padishah uningdin: — I xanishim Ester, birer ishing barmidi? Néme teliping bar? Hetta padishahliqimning yérimini telep qilsangmu shu sanga bérilidu, dédi.

⁴ — Eger aliylirigha layiq körünse, padishahimning Hamanni élip özlirige teyyarlighan ziyapitinge daxil bolup qedem teshrip qilishlirini ötünimen, — dédi Ester.

⁵ Padishah: — Téz bérrip Hamanni qichqirip kélinglar, Esterning déginidek qilinsun, — dédi. Shuning bilen padishah Hamanni élip Ester teyyarlighan ziyapetke bardı.

⁶ Dastixan üstide sharab ichiliwatqanda padishah Esterge: — Néme teliping bar? U sanga bérilidu; néme iltijaying bar? Hetta padishahliqimning yérimini telep qilsangmu shundaq qilinidu, dédi.

⁷ Ester uninggha jawab bérıp: — Méning telipim we iltijayim bolsa, —

⁸ Mubada men aliylirining neziride iltipatqa érishken bolsam, shundaqla padishahimgha méning telimni ijabet qilish hem iltijayimni orundash muwapiq körünse, aliylirining Hamanni birge élip ete silerge teyyarlaydighan ziyapitinge yene bir qétim daxil bolushlirini ötünimen; ete men choqum padishahimning emri boyiche ish qilimen, — dédi.

Hamanning dar teyyarlishi

⁹ Shu küni Haman könglide yayrap, xushal-xuram qaytip chiqti; lékin Mordikayning orda derwazisida uning aldida ne ornidin qopmay ne midirli-may olturghanliqini körgende, köngli uninggha qattiq qehr-ghezepke toldı.

¹⁰ Lékin Haman ghezipini bésiwélip, öyige keldi-de, dost-aghinilirini we xotuni Zereshni chaqirtıp,

¹¹ özining bayliqlirining shan-sheripi, perzentlirining köplüki, shundaqla padishahning özini qandaq östürüp barliq hörmét-izzetke sazawer qilghanliqi, özini qandaq qilip padishahning hemme emirliri we emeldar-liridin üstün mertiwige ige qilghanliqi toghrisida bir-birlep sözlep ketti.

¹² Haman yene: — Silerge désem, xanish Ester méningdin bashqa méhman chillimay, peqet padishah bilen ikkimiznila özi teyyarlighan ziyapetke chilighanidi, etimu méni padishah bilen bille özi *teyyarleydighan ziyapetke* chillidi.

¹³ Shughinisi, orda derwazisida olturghan héliqi Mordikay dégen Yehudiyni körginimde, bularning hemmisi manga tolimu menisiz tuyulidu, dédi.

¹⁴ Andin ayali Zeresh we barliq dost-aghiniliri uninggha jawab bérıp: — Ellik gez égzliktiki dardın birni teyyarlap, ete etigende padishahtin Mordikayni dargha éshishni telep qilsila bolmidimu, shuningdin kéyin xushal yayrighan halda padishah bilen bille ziyapetke baridila, déyishti. Bu gep Hamanni xush qiliwetti, shuning bilen u dar yasitip qoydı.

6

Padishahning Mordikayning xizmet körsetkenlikini, lékin uninggha heq bermigenlikini bilishi

1 Shu küni kéchisi padishahning uyquisi qéchip, tarix-tezkirinamini ekeldürdi we bular uning aldida oqup bérildi.

2 Bir yerde: «Padishahning Bigtana, Teresh deydighan orda derwazisini baqidighan ikki heremaghisi bar idi, ular padishah Ahashwéroshqa qol sélishqa qestligende, Mordikay bu ishni pash qilip xewer yetküzgen, dep pütülgenidi.

3 Padishah: — Bu ish üchün Mordikaygha qandaq nam-shöhret we izzet-ikram nail qilindi? — dep soridi.

— U héch némige érishmidi, — dep jawap béishti padishahning yénidiki xizmette bolghan ghulamliiri.

4 — Orda hoylisida kim bar? — dep soridi padishah. Bu chaghda Haman padishahtin Mordikayni özi teyyarlap qoyghan dargha éshishni telep qilghili kélip, ordining tashqiriqi hoylisigha kirgenidi. □

5 — Mana, Haman hoylida turidu, — déyishti padishahning ghulamliiri uninggha.

— Kirsun, — dédi padishah.

6 Haman kiriwidi, padishah uningdin: — Padishah izzet-hörmitini qilishni yaxshi körgen kishige néme ishlarni qilishi kérek? — dep soriwidi, Haman könglide: «Padishah izzet-hörmitini qilishni yaxshi körgen kishi méningdin bashqa yene kim bolatti?» — dep oyliidi-de

7 padishahqa:

— Padishah izzet-hörmitini qilishni yaxshi körgen kishige

8 padishahim daim kiyidighan shahane kiyim-kéчек we daim minidighan arghimaq, yeni béshigha shahane taj-belge taqalghan arghimaq élip kélinip,

9 shahane kiyim bilen arghimaqni padishahning eng muhterem emirliridin birige tutquzsun, u kiyimni padishahim izzet-hörmitini qilishni yaxshi körgen kishige kiygüzüp we uni arghimaqqa mindürüp sheher meydan-kochilirini aylandursun we uning aldida: «Qaranglar! Padishah izzet-hörmitini qilishni yaxshi körgen kishige mushundaq muamile qilinidu!» dep jakarlap mangsun, — dédi.

10 Shuning bilen padishah Haman'gha: — Téz béríp dégingingdek shahane kiyim bilen arghimaqni epkel, orda derwazisining aldida olturghan awu Yehudiy Mordikaygha del sózüngdek qilghin; séning dégenliringning birersimu kem bolup qalmisun! — dédi.

11 Shundaq qilip Haman shahane kiyim bilen arghimaqni ekélip, aldi bilen Mordikaygha shahane kiyimni kiygüzdi, andin uni arghimaqqa mindürüp, sheher meydan-kochilirini aylandurdi we uning aldida: — «Mana, padishah izzet-hörmitini qilishni yaxshi körgen kishige mushundaq muamile qilinidu!» dep jakarlap mangdi.

12 Mordikay yenila orda derwazisining aldigha qaytip bardı; Haman bolsa ghem-qayghugha pétip, béshini chümkigen halda aldirap-téneп öz öyige qaytip ketti. □

□ 6:4 «Orda hoylisida kim bar?» — yaki «orda hoylisigha kirgen ashu kishi kim?». □ 6:12 «orda derwazisining aldigha qaytip bardı» — bu söz belkim emeldarlıq wezipisini qaytidin bashlighanlıqini körsitishi mumkin.

¹³ Haman xotuni Zereshke we barliq dost-aghinilirige béshigha kelgenlirining hemmisini éytip berdi. Andin uning danishmenliri bilen xotuni Zeresh buni anglap uninggha: — Mordikayning aldida yéngilishqa bashlaptila; u eger Yehudiylarning neslidin bolsa, uni yéngelmeyla, eksiche sözsiz uning aldida meghlup bolidila, déyishti.

¹⁴ Ular téxi Haman bilen sözlishiwatqan chéghida, padishahning heremaghiliri kélip Hamanni Ester teyyarlighan ziyapetke bérishqa aldiratti.

7

Esterning padishahqa Hamanning yaman gherizini éytishi

¹ Shuning bilen padishah bilen Haman xanish Esterning ziyapitige daxil bolushqa keldi. □

² Padishah ikkinchi qétimlik ziyapet üstide sharab ichiliwatqanda Esterdin: — I xanish Ester, néme teliping bar? U sanga ijabet qilinidu. Néme iltimasing bar? Hetta padishahliqimning yérimini iltimas qilsangmu shundaq qilinidu, — dédi.

³ — Eger nezerliride iltipatqa érishken bolsam, i ailyliri, we padishahimgha muwapiq körünse, méning iltimasim öz jénimni ayighayla, shuningdek méning telipim öz xelqimni saqlighayla;

⁴ chünki biz, yeni men we méning xelqim birge yoqitilip, qirilib, neslimizdin qurutulushqa sétiwétilduq. Eger biz qul we dédeklikke sétiwétilgen bolsaq, sükut qilghan bolattim; lékin padishahimning tartidighan ziyininimu düshmen tölep bérelmeytti, — dep jawab berdi Ester. □

⁵ Padishah Ahashwérosch xanish Esterdin: — Bundaq qilishqa pétin'ghan kishi kim iken? U qeyerde?! — dep soridi. Ester jawaben: —

⁶ Bu düshmen we zeherxende mana mushu rezil Haman! — déwidi, Haman padishah bilen xanish aldida shu zamatla dekke-dükkige chüshti.

Hamanning özi teyyarlighan dargha ésilishi

⁷ Shuning bilen padishah qehri-ghezepke kélip ziyapet-sharab üstidin turdide, charibaghqa chiqip ketti; Haman bolsa xanish Esterdin jénini tileshe qaldi; chünki u padishahning özige jaza bermey qoymaydighan niyetke kelgenlikini körüp yetkenidi.

⁸ Padishah charibaghdin ziyapet-sharab dastixinigha qaytip kelginide Hamanning özini Ester yölen'gen diwan'gha tashlighiniche turghinini kördide: —

□ **7:1** «...Esterning ziyapitige daxil bolushqa keldi» — ibraniy tilida «... Esterning ziyapitige ichishke keldi». □ **7:4** «Eger biz qul we dédeklikke sétiwétilgen bolsaq, sükut qilghan bolattim;

lékin padishahimning tartidighan ziyininimu düshmen tölep bérelmeytti» — bashqa birxl terjimisi: — «Eger biz qul we dédeklikke sétiwétilgen bolsaq, men sükut qalattim; chünki biz tartidighan külpetning padishahni aware qilghuchilikki yoq idi». «Düshmen padishahimning tartidighan ziyininimu tölep bérelmeytti» dégenning menisi belkim birinchidin, Yehudiylar qul-dédek qilinsa baj tölimeytti; ikkinchidin, Xuda Ibrahimgha: «Kim sen we ewladliringni qarghigan bolsa men uni qarghaymen, sen we ewladliringni kim beriketlign bolsa men uni bériketleymen» dep wede qilghanidi («Yar.» 12:2-3). Kim Yehudiy xelqige ziyankeshlik qilsa, Xudaning jazasini tartidu. «Qoshumche söz»imiznimu körüng.

– Qara, uning ordida méning aldimdila xanishqa zorluq qilghiliwatqinini?!
– déwidi, bu söz padishahning aghzidin chiqishi bilenla ademler Hamanning bash-közini chümkep qoydi. □

⁹ Padishahning aldida turuwatqan heremaghiliridin Harbona isimlik birsi:
– Yene bir ish bar, mana, Haman aliylirining hayati üçün gep qilghan Mordikayni éshish üçün, ellik gez igizlikte yasatqan dar teyyar turidu, u dar hazir mushu Hamanning hoylisida, déwidi, padishah: – Hamanni uninggha ésinglar! – dédi.

¹⁰ Shuning bilen ular Hamanni u Mordikaygha teyyarlap qoyghan dargha asti; shuning bilen padishahning ghezipi bésildi.

8

Mordikayning yuqiri mertiwige östürülüşü

¹ Padishah Ahashwérosh shu küni Yehudiylarning düshmini Hamanning öy-zéminini iltipat qilip xanish Esterge berdi; Mordikaymu padishahning huzurigha keltürüldi, chünki Ester özining Mordikay bilen tughqan ikenlikini padishahqa dep bergenidi.

² Padishah özining Hamandin qayturuwalghan üzükini chiqirip Mordikaygha berdi, Estermu Mordikayni Hamanning öy-jayini bashqurushqa qoydi.

Esterning padishahtin Hamanning suyiquestini bikar qilishni tilishi

³ Ester yene padishahning aldigha kélip ayighigha yiqilip, közige yash alghan halda padishahtin Agagiylardin bolghan Haman keltürüp chiqqan balayi’apetni hem uning Yehudiylarni yoqitish suyiquestini bikar qilishni yélinip ötündi.

⁴ Padishah altun hasisini Esterge tengliwidi, Ester ornidin qopup padishahning aldida turdi.

⁵ – Eger aliyliri maqul körse, eger men padishahning aldida iltipatqa érishken bolsam, eger padishahim bu ishni toghra dep qarisa, shuningdek mendin memnun bolsa, yarliq chüshürüp Agagiylardin Hammidataning oghli Haman yazghan mektuplarni, yeni padishahimning herqaysi ölkisidiki Yehudiylarni yoqitish toghrisidiki mektuplarni bikar qilidighan bir yarliq yézilishini tileymen. □

⁶ Chünki men öz xelqinge chüshidighan bu balayi’apetke qandaqmu chidap qarap turalaymen? Öz tughqanlirimning yoqitilishigha qandaqmu chidap qarap turalaymen? – dédi Ester padishahqa.

⁷ Padishah Ahashwérosh xanish Ester bilen Yehudiy Mordikaygha: – Mana, Haman Yehudiylargha ziyankeshlik qilmaqchi bolghachqa, men uning öy-zéminini Esterge berdim we uning özini ular dargha asti. □

□ **7:8** «bash-közini chümkep qoydi» — belkim ölüm jazasigha mehkur qilin'ghanlar padishahning yüzini körmisun dep shundaq qilghan bolsa kérek. □ **8:5** «shuningdek mendin memnun bolsa...» — ibranij tilida «uning köz aldida uni memnun qilghudek bolsam...». □ **8:7** «Yehudiylargha ziyankeshlik qilmaqchi bolghachqa,...» — ibranij tilida «Yehudiylargha qolini uzartmaqchi bolghachqa,...».

⁸ Emdi siler özünqlarning toghra tapqini boyiche méning namimda Yehudiylar üçün bir yarliq yézip, méning üzük möhürümni bésinglar; chünki padishahn-ning namida yézilghan, padishahning üzük möhüri bésilghan yarliqni héchkim bikar qilalmaydu, dédi. □

⁹ Shu chaghda, üçinchi ayda, yeni Siwan éyining yigirme üçinchi küni, padishahning mirzilirining hemmisi chaqirip kélindi. Ular Mordikayning barliq buyrughini boyiche yarliq yazdi; yarliq Yehudalarning ishi toghruluq Hindistandin Hebeshstan'ghiche bir yüz yigirme yette ölkining waliylirigha, ölke bashliqi we beglirige yézilghan bolup, mektuplar herqaysi ölkige öz yéziqi bilen, herqaysi el-milletlerge öz tili bilen, shundaqla Yehudiylargha öz yéziqi bilen, öz tilida pütülgenidi. □

¹⁰ Mordikay yarliqni padishah Ahashwérosning namida yézip, uningha padishahning üzük möhürini basti; yarliq mektuplirini padishahliqning atliqliri bilen, yeni tolparlarga, at qéchirlargha we tögilerge min'gen chewendazlar arqliq herqaysi jaylarga yollidi. □

¹¹ Yarliqta: «Padishah herqaysi sheherlardiki Yehudiylarning uyushup, öz hayatini qoghdishigha, shundaqla özlirige dushmanlik qilidighan her millet we her qaysi ölkilerdiki küchlerni, jümlidin ularning bala-chaqilirini qoymay yoqitishigha, qirishigha, neslini qurutushigha, shundaqla mal-mülkini olja qilishigha ijazet bérildi;

¹² bu ish bir künde, yeni on ikkinchi ayning, yeni Adar éyining on üçinchi küni padishah Ahashwérosning herqaysi ölkiliride ijra qilinsun» dep pütülgenidi.

¹³ Yarliq herqaysi ölkige ewetilip, perman süpitide élan qilinsun, Yehudiylarning eshu küni dushmanliridin intiqam élishqa teyyarlinip qoyushi üçün yarliqning köchürülmisi herqaysi el-milletlerge uqturulsun, dep békitildi.

¹⁴ Shuning bilen chewendazlar tolparlarga we qéchirlargha minip padishahning buyruqi boyiche jiddiy yolgha atlandi; yarliq Shushan qel'esidimu jakarlandi.

¹⁵ Mordikay kök we aq renglik shahane kiyim kiyip, béshigha katta altun tajni taqap, sösün reng kendir yépinchini yépinip, padishahning huzuridin chiqti; Shushan sheherdiki xelq xushalliqa chömüp tentene qilishti.

¹⁶ Yehudiylar yoruqluq, shad-xuramliq we izzet-ikramgha muyesser boldi.

¹⁷ Herqaysi ölke, herqaysi sheherlerde, padishahning emr-yarliqi yétip barghanliki yerlerde, Yehudiylar shad-xuramliqa chömüp, ziyapet qilip mubarek bir künni ötküzüshti; nurgun yerlik ahaliler özlirini Yehudiy déyishiwaldi; chünki Yehudiylardin qorqush wehimisi ularni bésiwalghanidi. □

9

Yehudiylarning öz dushmanlirini meghlup qilishi

¹ On ikkinchi ay, yeni Adar éyining on üçinchi küni, padishahning emri bilen yarliqi ijra qilinishqa az qalghan chaghda, yeni Yehudiylarning dushmanliri

□ **8:8** «...chünki **padishahning namida yézilghan, padishahning üzük möhüri bésilghan yarliqni héchkim bikar qilalmaydu**» — bu Pars impériyesidiki asas qanun idi. Del shu sewebtin eslidiki yarliqning özi biwasite bikar qilishqa bolmaytti. Buning ornida uning aqiwitining aldini élish tedbiri kórsitilgen ikkinchi bir yarliq yézilishi kérek bolatti. □ **8:9** «**Hebeshstan**» — hazirqi Éfiopiye.

□ **8:10** «**at qéchirlargha we tögilerge...**» — yaqi «alahide béqip kéliniwatqan atlarga...». Bu ayettiki ulaghlarning xillirining birnecheche xil terjimiliri uchrishi mumkin. □ **8:17** «**özlirini Yehudiy déyishiwaldi**» — yaqi «özliri Yehudiy bolushti».

ularning üstidin ghalib kélishke ümid qilip kütken küni, eksiche Yehudiylarning öz dushmanlirining üstidin ghalib kélidighan künige aylinip ketti.

² Yehudiylar padishah Ahashwéroshning herqaysi ölkiliridiki özliri turushluq sheherlerde ulargha qest qilmaqchi bolghanlarga hujum qilish üçün yighilishqa bashlidi; héchkim ularning aldida turalmaytti; ulardin bolghan qorqunch herbir el-milletni basqanidi.

³ Herqaysi ölkilerdiki begler, waliylar, ölke bashliqliri, shundaqla padishahning ishlirini ijra qilghuchilarning hemmisi Yehudiylarni qollidi; chünki Mordikaydin bolghan qorqunch ularni basqanidi.

⁴ Chünki Mordikay dégen kishi ordida intayin nopuzluq bolup, namshöhriti hemme ölkilerge tarqalghanidi; uning hoquqi barghanséri chongiyip kétéwatatti.

⁵ Shuning bilen Yehudiylar özlirining hemme dushmanlirini qilichlap, qirghin qilip yoqatti; özlirige öch bolghanlarga qandaq qilishni xalisa shundaq qildi.

⁶ Shushan qel'esidila Yehudiylar besh yüz ademni qetl qilip yoqatti.

⁷ Ular yene Parshandata, Dalfon, Aspata,

⁸ Porata, Adaliya, Aridata,

⁹ Parmashta, Arisay, Ariday we Wayizatani qetl qildi;

¹⁰ bu on adem Hammidataning newrisi, Yehudiylarning dushmani bolghan Hamanning oghli idi; lékin ular ularning mal-mülkini olja qilishqa qol salmidi.

¹¹ Shu küni Shushan qel'eside qetl qilin'ghan adem sani padishahqa melum qilindi.

¹² Padishah xanish Esterge: — Yehudiylar Shushan qel'eside besh yüz ademni qetl qilip yoqitiptu, yene Hamanning on oghlini qetl qiptu; ular padishahning bashqa ölkiliride néme qildikin? Emdi néme iltimasing bar? U sanga bérilidu. Yene néme teliping bar? Umu beja eylinidu, — dédi.

¹³ — Aliylirigha muwapiq körünse, Shushandiki Yehudiylarning etimu bügünki yarliqta déyilgendek ish qilishigha hemde Hamanning on oghlining *jesetlirini* dargha ésip qoyushqa ijazet bergeyla, dédi Ester.

¹⁴ Padishah shundaq qilishqa buyruq chüshürdi; yarliq Shushan qel'eside chiqirilghanda, kishiler Hamanning on oghlini dargha ésip qoyushti.

¹⁵ Adar éyining on tötinchi küni Shushandiki Yehudiylar yene yighilip üç yüz ademni öltürdi; lékin ularning mal-mülkini olja qilishqa qol salmidi.

¹⁶ Padishahning herqaysi bashqa ölkiliridiki qalghan Yehudiylar yighilip öz janlirini saqlashqa septe turup özlirige öch bolghanlardin jemi yetmiş besh ming ademni öltürdi, emma ularning mal-mülkini olja qilishqa qol salmidi. Shuning bilen ular dushmanliridin qutulup aramliqqa muyesser boldi.

¹⁷ Bu Adar éyining on üçinchi künidiki ish idi; on tötinchi küni ular aram aldi, shu künni ziyapet bérrip shadlinidighan kün qilip békitti.

¹⁸ Lékin Shushandiki Yehudiylar bolsa on üçinchi, on tötinchi künliri topliship jeng qildi; on beshinchi küni ular aram aldi, shu künni ziyapet bérrip shadlinidighan kün qilip békitti.

¹⁹ Shu sewebtin sehradiki Yehudiylar, yeni yéza-qishlaqlarda turuwatqan Yehudiylar Adar éyining on tötinchi künini ziyapet bérrip shadlinidighan mubarek kün békutip, bir-birige sowgha-salam bérishidighan boldi.

²⁰ Mordikay bu weqelerni xatirilep hemde Ahashwéroshning herqaysi ölkilirining yiraq-yéqin jaylirida turuwatqan barliq Yehudiylarga mektuplarni yollidi.

21 Shundaq qilib u ularning arisida heryili Adar éyining on töt, on beshinchi künini bayram qilib ötküzülsun dep békitti;

22 u bu ikki künni Yehudiylarning düshmendin qutulup aramliqqa érishken küni süpitide, shu ayni ularning qayghu-hesriti shadliqqa, yigha-zarlliri mubarek kün'ge aylan'ghan ay süpitide eslep, bu ikki künni ziyapet qilib shadlinidighan, köpchilik bir-birige salam-sowgha bérédighan, kembeghel-lerge xeyr-éhsan qilidighan kün qilishqa buyrudi.

23 Shu sewebtin Yehudiylar deslep bashlighan shu *héytni* dawamlashturushqa we shuningdek Mordikayning ulargha yazghanlirininu orunlaydighan'gha wede bérishiti.

24 Chünki eslide barliq Yehudiylarning küshendisi bolghan Agagiy Hammidataning oghli Haman Yehudiylarni halak qilishni qestligen, shundaqla ularni neslidin qurutup yoqatmaqchi bolup «pur», yeni chek tashlighanidi.

25 Lékin bu ish padishahning quliqigha yetkende, padishah mektuplarni yézip, Haman qestligen rezil ish, yeni uning Yehudiylarni qest qilghan ishi uning öz béshigha yansun, dep yarliq chüshürdi; hem kishiler uni we uning oghullirini dargha asti. □ ■

«Purim» bayrimining kélip chiqish tarixi

26 Shunglashqa, kishiler «pur» (chek) dégen isim boyiche bu ikki künni «Purim bayrimi» dep atidi; shunga Yehudiylar eshu xette pütülgenliri boyiche, hem körgen, hem bashtin ötküzgenlirige asasen, □

27 özliri, ewladliri hemde özliri bilen birleshken barliq kishilerning pütülgen ehkamni tutup, belgilen'gen waqitta eshu ikki künni her yili menggü üzüldürmey bayram qilishini qarar qildi,

28 shundaqla bu ikki kün herbir dewrde, herbir jemet-ailide, herqaysi ölke, herqaysi sheherde xatirilinip tebriklnip tursun we «Purim bayrimi» bolidighan mushu künlerning tebriklinishi Yehudiy xelqi ichide menggü üzülüp qalmisun, xatirilesh paaliyetliri ularning uruq-nesli arisidinmu yoqap ketmisun, dep qarar qildi.

29 Andin Abixailning qizi, xanish Ester we Yehudiy Mordikay Yehudiylargha yazghan «Purim bayrimi» toghrisidiki shu ikkinchi xetni toluq hoquqi bilen tekitlep, yene bir xetni yollidi.

30 Mordikay xatirjemlik we heqiqetning sözlirini yetküzidighan mektuplarni Ahashwéroshning padishahliqidiki bir yüz yigirme yette ölkidiki barliq Yehudiylargha ewetip,

31 Shu «Purim» künliri belgilen'gen waqitlirida ötküzülsun, shuningdek Yehudiy Mordikay we xanish Esterning tapilighanliri boyiche, shundaqla ularning öz-özige we neslige békkitkenliri boyiche eyni waqittiki tutulghan rozilar we kötürülgen nida-peryadlar eslep xatirilensun, dep tekitlidi. □

32 Esterning yarliqi «Purim bayrimi»diki shu ishlarni békutip berdi; bu ish tarixnamighimu pütüldi.

□ 9:25 «Lékin bu ish padishahning quliqigha yetkende...» — ibraniiy tilida: «Lékin u padishahning aldigha kelgende» déyilidu. Shunga bezi terjimilerde: «Lékin u (Ester) padishahning aldigha kirgende,...» déyilidu. ■ 9:25 Est. 8:8 □ 9:26 «Purim» — «chek tashlash» dégen menisi. □ 9:31

«...eyni watittiki tutulghan rozilar we kötürülgen nida-peryadlar eslep xatirilensun» — bu jumlining bashqa birxil terjimisi: «...xelqler xuddi özliri we ewladliri üçün roza tutush we qariliq tutush waqtini belgileshni qarar qilghandek». Lékin bizningche bu sözler choqum Ester we Shushandiki Yehudiylarning roza tutup pütkül xelqi üçün kötürgen nida-peryadlirini esleshni körsitidu.

10*Mordikayning shöhriti we utuqi*

¹ Padishah Ahashwérosh quruqluq we déngiz aralliridiki ahalilarning hem-misige alwan töligüzetti.

² Uning nopuz-heywiti we qudritini ayan qilghan barliq qilghan-etkenliri, shundaqla Mordikayning padishahning östürüshi bilen érishken katta shöhriti toghrisidiki tepsilatlar Média we Pars padishahlirining tarix-tezkiriliride pütülgen emesmu?

³ Chünki Yehudiy Mordikayning mertiwisi padishah Ahashwéroshtin kéyinla ikkinchi orunda turatti; u daim öz xelq-millitining bextini közlep, barliq neslidikilerge aman-ésenlik tilek sözlirini qilatti, Yehudiylarning arisida zor izzet-hörmet tép, qérindashlirining qedirlishige érishkenidi.

Ayup

Ixlasmenlik hem awatliq

¹ «Uz» dégen yurtta, Ayup isimlik bir adem yashighanidi. Bu adem bolsa qusursiz, durus, Xudadin qorqidighan, yamanliqtin özini yiraq tutidighan adem idi. ■

² Uningdin yette oghul we üç qiz tughuldi.

³ Uning yette ming qoy, üç ming töge, besh yüz jüp kala, besh yüz mada éshék qatarliq mal-mülki bar idi. Uning malayliri bek köp idi; u sherqliqler ichide hemmidin ulugh idi.

⁴ Uning oghulliri nöwet boyiche békitken künde öz öyide bashqilar üçhün dastixan sélip ziyapet qilatti. Bu künlérde ular adem ewetip üç singlisini ular bilen bille tamaqlinishqa chaqiritatti.

⁵ Ularning shu ziyapet künliri ayaghlisi bilen Ayup adem ewetip ularni Xuda aldida paklinishqa orunlashturatti. U tang seherde ornidin turup ularning sanigha asasen köydürme qurbanliqlarni qilatti. Chünki Ayup: «Balirim gunah qilip qoyup, könglide Xudagha bihörmelik qilip qoyamdikin» dep oylaytti. Ayup herdaim ene shundaq qilip turatti. □

Ershtiki birinchi qétimliq kéngesh; Sheytan soqunup kiridu

⁶ Bir küni, Xudaning oghulliri Perwerdigarning huzurigha hazir boldi. Sheytanmu ularning arisigha kiriwaldi. □

⁷ Perwerdigar Sheytandin: — Nedin kelding? — dep soridi.

Sheytan Perwerdigargha jawaben: — Yer yüzini kézip paylap, uyaq-buyaqlarni aylinip chörgilep keldim, dédi. ■

⁸ Perwerdigar uninggha: — Méning qulum Ayupqa diqqet qilghansen? Yer yüzide uningdek mukemmel, durus, Xudadin qorqidighan hem yamanliqtin yiraq turidighan adem yoq, — dédi.

⁹ Sheytan Perwerdigargha jawaben: — Ayup Xudadin bikardin bikar qorqmighandu?

■ 1:1 Ayup 2:3 □ 1:5 «Ayup adem ewetip ularni Xuda aldida paklinishqa orunlashturatti» — bashqa birxil terjimisi: «Ayup ularni chaqirishqa adem ewetip, ularni Xuda aldida paklanduratti». «paklinish» — eyni chaghdiki qurbanliq qilish üçhün «ademni paklandurrush»ning qandaq élip bérilidighanliq bizge namelum. Belkim yuyundurulup, pakiz kiyimlerni kiydürüş dégendek ish bolushi mumkin. «köydürme qurbanliq» — qedimki zamanlarda melum bir haywan (qoy, kala, qatarliq)ni soyup, uning qénini yerge éqitiwétip, andin uning pütün ténini Xudagha atap köydürüshdin ibaretur. Bu xil qurbanliq gunahni tilésh yaki Xudagha ibadet qilish meqsitide qilinidu. «Xudagha bihörmelik qilish» — mushu söz ibraniiy tilida «baruq» dep élinidu. «Baruq» adette «beriket, bext» dégen menini bildüridu. Shu dewrde ademler bir-biri bilen xoshlashqanda «beriketlik bolsun» dep bext tileytti. Shu sewebtin «bext tilésh» («baruq») «xoshlishish»ni bildürüpmu qélishi mumkin idi. Démek, mushu yerde bu ibare «Balirim Xudadin xoshliship («xuddi widalashqandek») ayrilip kétemdikin» dégen menide bolushi mumkin. □ 1:6 «Xudaning oghulliri» — mushu yerde éhtimal muqeddes perishtilerni körsitidu. 38:7ni körüng. «Sheytanmu ularning arisigha kiriwaldi» — Xuda néme üçhün Sheytanning özining huzurigha kirip, özini erkinlik bilen haqaretlishige yol qoyidu? Bu muhim mesile toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 1:7 1Pét. 5:8

10 Özüng uning özi, ailisidikiliri hem uning hemme nersisining etrapigha qasha qoyghan emesmu? Sen uning qoligha beriket ata qilding, shuning bilen uning teelluqati terep-tereptin güllinip awumaqta. □

11 Eger Sen qolungni sozup, uning hemme nersilirige tégip qoysang, u Sendin yüz örüp, Séni tillimisa *Sheytan bolmay kétey!* — dédi.

12 Perwerdigar Sheytan'gha: — Mana, uning hemme nersisini séning qolung-gha tutquzdum! Biraq uning özige tegküchi bolma! — dédi. Shundaq qilip Sheytan Perwerdigarning huzuridin chiqip ketti.

Birinchi sinaq

13 Bir küni, Ayupning oghul-qizliri chong akisining öyide tamaq yep, sharab ichip olturatti.

14 Bir xewerchi Ayupning yénigha kélip uninggha: — Kalilar bilen yer heyde-watattuq, éshekler etrapta otlawatatti;

15 Shéballiqlar hujum qilip kala-ésheklerni bulap ketti. Ishlewatqan yashlarni qilichlap öltüriwetti. Yalghuz menla qutulup qélip, silige xewer yetküzüşke nésip boldi, — dédi.

16 Bu ademning gépi téxi tügimey turupla, yene birsi yügürüp kélip Ayupqa: — Asmandin Xudaning oti chüshüp qoylar we ishlewatqan yashlarni köydüriwetti; yalghuz menla qutulup qaldim, silige xewer yetküzüşke nésip boldum, — dédi.

17 Bu ademning gépi téxi tügimey turupla, yene birsi yügürüp kélip Ayupqa: — Kaldiylar üç tereptin hujum qilip tögilerni bulap élip ketti, ishlewatqan yashlarni qilichlap öltürüwetti; yalghuz menla qutulup qaldim, silige xewer yetküzüşke nésip boldum, — dédi.

18 Bu ademning gépi téxi tügimey turupla, yene birsi yügürüp kélip Ayupqa: — Oghulliri we qizliri chong akisining öyide tamaq yep, sharab ichip olturgh-inida,

19 tuyuqsiz, chöldin qattiq bir boran chiqip öyning töt bulungini qattiq soqup, öy ghulap chüshüp yashlarni öltürüwetti; yalghuz menla qutulup qaldim, silige xewer yetküzüşke nésip boldum, — dédi.

20 Ayup bolsa buni anglap ornidin des turup, tonini yirtip, chéchini chüshüriwétip, özini yerge tashlap Xudagha ibadet qildi: —

21 Men apamning qorsiqidin yalingach chüshken, u yergimu yalingach qay-timen; hemmini Perwerdigar *manga* bergen, emdi Perwerdigar *mendin* élip ketti; Perwerdigarning namigha teshekkür-medhiye qayturulsun! — dédi. ■

22 Bularning hemmisi Ayup gunah qilmidi we yaki Xudani héchqandaq nalayiqliq bilen eyiblimidi.

2

Ershtiki ikkinchi qétimlik kéngesh; Sheytan yene soqunup kiridu; ikkinchi sinaq

1 Yene bir küni, Xudaning oghulliri Perwerdigarning huzurigha hazir bolushqa keldi. Sheytanmu ularning arisigha kiriwaldi. □

□ 1:10 «etrapigha qasha qoyghan» — yaki «etrapigha tosaq qoyghan». ■ 1:21 Top. 5:14; 1Tim. 6:7

□ 2:1 «Xudaning oghulliri» — 1:6, 38:7 we izahatlarni yene körüng.

2 Perwerdigar Sheytandin: — Nedin kelding? — dep soridi. Sheytan Perwerdigargha jawaben: — Yer yüzini kézip paylap, uyaq-buyaqlarni aylinip chörgilep keldim, — dédi.

3 Perwerdigar uninggha: — Méning qulum Ayupqa diqqet qilghansen? Yer yüzide uningdek mukemmel, durus, Xudadin qorqidighan hem yamanliqtin yiraq turidighan adem yoq. Meyli sen Méni uni bikardin-bikar yutuwétishke dewet qilghan bolsangmu, u yenila sadaqetlikde ching turuwatidu, — dédi.

4 Sheytan Perwerdigargha jawaben: — Her adem öz jénini dep térisini bérishkimu razi bolidu, hetta hemme némisinimu bérishke teyyardur; □

5 Biraq Sen hazir qolungni sozup uning söngek-etlirige tegseng, u Sendin yüz örüp tillimisa *Sheytan bolmay kétey!* — dédi.

6 Perwerdigar Sheytan'gha: — Mana, u hazir séning qolungda turuwatidu! Biraq uning jénigha tegme! — dédi.

7 Shundaq qilip Sheytan Perwerdigarning huzuridin chiqip, Ayupning bedinini tapinidin béshighiche intayin azabliq hürrek-hürrek yarilar bilen toshquziwetti. □

8 Ayup bolsa bedinini tatilash-ghirdash üçün bir sapal parchisini qoligha élip, küllükke kirip olturdi. □

9 Ayali uninggha: — Ejeba sen téxiche öz sadaqetlikingde ching turuwatam-sen? Xudani qargha, ölüpla tügesh! — dédi. □

10 Lékin Ayup uninggha: — Sen hamaqet ayallardek gep qiliwatisen. Biz Xudaning yaxshiliqini qobul qilghanikenmiz, ejeba uningdin kelgen külpetnimu qobul qilishimiz kérek emesmu? — dédi. Ishlarda Ayup éghzida héchqandaq gunah ötküzmedi.

Ayupning üç dostining uni yoqlap kélishi

11 Ayupning dostliridin ücheylen uninggha chüshken külpettin xewerdar boldi. Ular, yeni Témanliq Élifaz, Shuxaliq Bildad we Naamatliq Zofar dégen kishiler bolup, öz yurtliridin chiqip, Ayupqa hésdashliq bildürüş hem teselli bérish üçün uning yénigha bérishqa bille kélishkenidi.

12 Ular kélip yiraqtinla uninggha qariwidi, uni toniyalmay qaldi-de, awazlirini kötürüp yighlap tashlidi. Herbiri öz tonlirini yirtiwétip, topachanglarni asman'gha étip öz bashlirigha chéchishti.

13 Ular uning bilen bille daq yerde yette kéche-kündüz olturdi, uninggha héchkim gep qilmidi; chunki ular uning derd-elimining intayin azabliq ikenlikini körüp yetkenidi.

□ 2:4 «Her adem öz hayatini saqlap qélish üçün térisini bérishkimu razi bolidu» — ibraniiy tilida: «Her adem öz hayatini saqlap qélish üçün téring ornigha tere bérishkimu razi bolidu» dégen ibare ishliütilgen — menisi belkim biz terjime qilghanimizdek bolushi kérek. □ 2:7 «intayin azabliq hürrek-hürrek yarilar» — bu késelning qaysi késel ikenlikini éniq dep bérish qiyin. Bezi doxturlar uni «yawa chécheq késili» dep qaraydu. □ 2:8 «küllükke kirip olturush» — qedimki zamanlarda matem tutush yaki qattiq qayghuni bildürüş üçün ademler kül döwisiye olturattı. Qedimki sheherlerning sirtida adette chong bir «kül döwisi» bolidu, Ayup shu kül döwisi üstige olturghan bolushi mumkin.

□ 2:9 «Xudani qargha!» — Ayupning ayalining uninggha Xudani qargha dep bu nesihet qilishi, mushu arqiliq Xuda teripidin jéning élinusun dégen menide. «Xudani qargha!» — Ibraniy tilida «baruq» dégen söz bilen ipadiliniidu, «Xuda bilen xoshlishish», «Xudadin waz kéchish» dégendek menilerde. 1:5diki izahatni körüng. «ölüpla tügesh!» — ibraniiy tilida «ölüwergin!».

3

Ayupning sözlishi – uning hayotqa lenet oqup, ölümge intizar bolushi

1-2 *Yette künden keyin, Ayup éghiz échip ehwaligha qarita özining körüwatqan künige lenet oqup mundaq dedi: —* ■

3 «Men tughulghan ashu kün bolmighan bolsa boptiken!

«Oghul bala apiride boldi!» déyilgen shu kéche bolmighan bolsa boptiken!□

4 Shu künni zulmet qaplighan bolsa boptiken!

Ershte turghan Tengri kóz aldidin shu künni yoqitiwetken bolsa boptiken, Quyash nuri uning üstige chüshürülmise boptiken!

5 Shu künni qarangghuluq hem ölümning kölengisi öz qoynigha alsa boptiken!

Bulutlar uni yutup ketse boptiken,

Shu künni kün qarangghulatquchilar qorqitip ketküziwetken bolsa boptiken!□

6 Shu kechni – Zulmet tutup ketse boptiken;

Shu kün yil ichidiki *bashqa* künler bilen bille shatlanmisa boptiken!

Shu kün aynning bir küni bolup sanalmisa boptiken!

7 Mana, shu kéchide tughut bolmisa boptiken!

U kéchide héchqandaq shad-xuramliq awaz yangrimisa boptiken!

8 Künlerge lenet qilghuchilar shu kün'ge lenet qilsa boptiken!

Léwiatanni qozghashqa pétinalaydighanlar shu kün'ge lenet qilsa boptiken!□

9 Shu kün tang seherdiki yultuzlar qarangghulashsa boptiken!

U kün quyash nurini bihude kütse boptiken!

Shu kün sübhining qapaqlirining échilishini bihude kütse boptiken!

10 Chünki shu kün meni kötürgen baliyatquning ishiqlirini etmigen,

Méning közlimni derd-elemni körelmes qilmighan.

11 Ah, némishqa anamning qorsiqidin chüshüpla ölüp ketmigendimen?!

Némishqa qorsaqtin chiqqandila nepestin qalmighandimen?

12 Némishqa meni qobul qilidighan étekler bolghandu?

Némishqa meni émitidighan emchekler bolghandu?

13 Mushular bolmighan bolsa, undaқта men menggü tinch yétip qalattim,

Menggülik uyqugha ketken bolattim, shu chaghda aram tapqan bolattim.

14 Shu chaghda özliri üçünla xilwet jaylarga mazar salghan yer yüzidiki padishahlar hem meslihetchiler bilen,□

15 Yaki altun yighqan,

Öyliri kümüşke tolghan beg-shahzadiler bilen bolattim;

■ **3:1-2** Yer. 15:10; 20:14 □ **3:3** «Oghul bala apiride boldi!» — bu gepni perishtiler qilghan bolushi mumkin. □ **3:5** «kün qarangghulatquchilar» — buning néme ikenlikige hazir birnéme déyish tes. Belkim jaduglerlarning bir xil jaduglerlikni ishlitip künni qarangghulitishqa intilidighanliqini körisitishi mumkin. □ **3:8** «Léwiatan» — chongqur déngiz astida yashaydighan qorqunchluq ejdihagha oxshap kétidighan haywan. «Léwiatanni qozghash» bolsa, bezi kona medeniyetlerde: «bu yoghan haywanni qozghap ornidin turghuzup pütün quyashni tosup yéyip, qarangghuluq chüshüreleymiz» dégen közqarashdur. Ayupning özi mundaq «qarangghulashTURUSH usuli»gha ishenmesliki mumkin, biraq shéirlik tekitlesh üçün bu shéishturmini ishlitidu. Démek, Ayup mushu yerde özi tughulghan küningin mushu ejdihagha oxshash qorqunchluqligini we taqabil turushning intayin teslikini bildürmekchi bolghan bolushi mumkin. □ **3:14** «özliri üçünla xilwet jaylarga mazar salghan yer yüzidiki padishahlar hem meslihetchiler» — bu ayettiki «mazar» belkim Misirdiki chong éhramlarni körsitishi mumkin. Meyli chong, heywetlik bolsimu, beribir ademni ölümدين qoghdiyalmaydu. Bu jümlini yene «özi üçünla hazir xarablaship ketken jaylarni qurghan padishahlar...» dep terjime qilghili bolidu.

16 Qorsaqtin mezigilsiz chüshüp ketken yoshurun balidek,
Nurni körmey chachrap ketken balidek hayat kechürmigen bolattim.

17 Ashu yerde reziller awarichilikdin xaliy bolidu,
Ashu yerde halidin ketkenler aram tapidu;□

18 Ashu yerde esirler rahette jem bolidu,
Ular ezgüchilerning awazini anglimaydu;

19 Ghériblarmu hem ulughlarmu ashu yerde turidu,
Qul bolsa xojayinidin azad bolidu.

20 Japa tartquchigha néme dep nur bérididu?

Némishqa derd-elemge chömgenlerge hayat bérididu?

21 Ular teshnaliq bilen ölümni kütidu,
Biraq u kelmeydu;

Ular ölümni yoshurun göherni kézip izdigendinmu ewzel bilidu,

22 Ular göрни tapqanda zor xushal bolup,
Shad-xuramliqqa chömidu.

23 Öz yoli éniqsiz ademge,

Yeni Tengrining tosiqi sélin'ghan ademge némishqa *nur we hayat* bérididu?

24 Shunga tamiqimning ornigha nalilirim kélidu;

Méning qattiq peryadlirim sharqiratmiddek sharqiraydu.

25 Chünki men del qorqqan wehshet öz béshingha chüshti;

Men del qorqidighan ish manga keldi.

26 Mende héch aramliq yoqtur!

Hem héch xatirjem emesmen!

Héch tinch-amanliqim yoqtur!

Biraq parakendichilik haman üstümge chüshmekte!».

4

Élifazning söz qilishi ••• «Adem Xudaning aldida heqqaniy bolalmaydu»

1 Témanliq Élifaz jawaben mundaq dédi: —

2 «Birsi sen bilen sözleshmekchi bolsa, éghir alamsen?

Biraq kim aghzigha kelgen gepni yutuwataydu?

3 Qara, sen köp ademlerge telim-terbiye bergen ademsen,

Sen jansiz qollargha küch bergensen,

4 Sözliring deldengship aran mangidighanlarni righbetlendürgen,

Tizliri pükülgenlerni yöligensen.

5 Biraq hazir nöwet sanga keldi,

Shuningliq bilen halingdin ketting,

Balayı'apet sanga tégishi bilen,

Sen alaqzade bolup ketting.□

6 Ixlasmenliking tayanching bolup kelmigenmu?

Yolliringdiki durusluq ümidingning asasi emesmidi?

7 Ésingge al, kim bigunah turup weyran bolup baqqan?

□ 3:17 «Ashu yerde *rezillar* halidin ketkenler aram tapidu» — mushu yerde Ayupning sözi Xudaning adalitetidin gumanlinishigha yéqin kélidu. U, reziller bashqa ademlerge oxshash görde teng bolup oxshash dem alalaydu, dewatqandek menide sözleydu. □ 4:5 «Balayi'apet sanga tégishi bilen, sen **alqazade bolup ketting!**» — démey turalmaymizki, Élifazning «Balayi'apet sanga tégishi bilen» déginu Ayupning échinishliq ehwalini nahayiti yénik chaghlighan bir sözdur.

Duruslarning hayati nede üzülüp qalghan?□

8 Men körginimdek, gunah bilen yer aghdurup awarichilik térighanlar, Oxshashla hosul alidu.■

9 Tengrining bir nepisi bilenla ular gumran bolidu, Uning ghezipping partlishi bilen ular yoqilip kétidu.□ ■

10 Shirning hörkireshliri,

Hem esheddiy shirning awazi *bar bolsimu*, Shir arslanlirining chishliri sundurulidu;□

11 Batur shir bolsa ow tapalmay yoqilishqa yüzlinidu, Chishi shirning küchükliri chéchilip kétidu.

12 — Mana, manga bir söz ghayibane keldi, Quliqimgha bir shiwirlighan awaz kirdi,

13 Tün kéchidiki ghayibane körünüşlerdin chiqqan oylarda, Ademlerni chongqur uyqu basqanda,

14 Qorqunch we titrekmu méni basti, Söngék-söngékirimni titritiwetti;

15 Köz aldimdin bir roh ötüp ketti; Bedinimdiki tükirim hürpiyip ketti.□

16 U roh ornida midirlimay turdi, biraq turqini körelmidim; Köz aldimda bir gewde turuptu; Shiwirlighan bir awaz anglandi: —□

17 «Insan balisi Tengridin heqqaniy bolalamdu? Adem öz Yaratquchisidin pak bolalamdu?□

18 Mana, U Öz qullirigha ishenmigen, Hetta perishtilirimni «Nadanliq qilghan!» dep eyibligen yerde,■

19 Uli topilardin bolghan insanlar, Laydin yasalghan öylerde turghuchilar qandaq bolar!?

□ 4:7 «Ésingge al, kim bigunah turup weyran bolup baqqan? Duruslarning hayati nede üzülüp qalghan?» — Élifazning bayani, shübhisizki, qiyamet künide emelge ashurulidu. Biraq bundaq sözlerning bu dunyada herdaim emelge ashurulushi natayin. Ayupning dostlirining hemmisi: «Bu dunyada gunah sadir qilghan herqandaq ademge külpet keltürülidu; Ayupqa külpet keldi; shunga u choqum melum bir éghir gunahni qilghan» dep Perez qilidu. Bu közqarashni Ayup qobul qilmissimu, lékin bundaq gepler uni intayin azablaydu hem uni Xudaning adalitidin gumanlinishqa türkte bolidu. Ularning sözliridin qarighanda, Ayup we uning dewridikilerning qiyamet küni toghrisida asasen xewiri yoq idi. ■ 4:8 Ayup 15:35; Zeb. 7:14-16; Pend. 22:8; Yesh. 59:4; Hosh. 10:13; Gal. 6:7, 8 □ 4:9 «nepisi» — «nepisi» emes. ■ 4:9 Yesh. 11:4 □ 4:10 «Shirning hörkireshliri, hem esheddiy shirning awazi bar bolsimu,...» — bashqa bir xil terjimisi: «Shirning hörkireshliri hem esheddiy shirning awazi jim bolidu...». □ 4:15 «bir roh ötüp ketti» — andin bu roh Élifazgha gep qilidu. «Ayup» 1-2-babtiki xewerdin qarighanda, rohning gépi yalghan bolghachqa, bu roh Sheytandin kelgen yaman bir roh ikenligide bizde qilche guman yoq. Töwendiki izahatlarinimu körüng. □ 4:16 «Shiwirlighan bir awaz anglandi» — bashqa bir xil terjimisi: «süküt ichide bir awaz anglandi». □ 4:17 «Insan balisi Tengridin heqqaniy bolalamdu?» — bashqa bir xil terjimisi: «Insan balisi Tengri aldida heqqaniy bolalamdu?». ■ 4:18 Ayup 15:15; 2Pét. 2:4

Ular perwanidinmu asanla yanjilidu!□

²⁰ Ular tang bilen kech ariliqida kukum-talqan bolidu;
Ular héchkim nezirige almighan halda menggüge yoqilidu.□

²¹ Ularning chédir tanisi yulup tashlan'ghan'ghu?
Ular héch danaliqqa téxi érishmeyla ölüp kétidu!». □

5

Élifazning sözini dawamlashturushi

¹ Quéni, iltija qilip baq, sanga jawab qilghuchi barmikin?

Muqeddeslerning qaysisidin panah tileysen?□

² Chünki exmeqning achchiqi özini öltüridu,

Qehri nadanning jénigha zamin bolidu.□

³ Men öz közüm bilen exmeqning yiltiz tartqanliqini körgenmen;
Lékin shu haman uning makanini «Lenetke uchraydu!» dep bildim,□

⁴ Uning baliliri amanliqtin yiraqtur;

Ular sheher derwazisida sot qilin'ghanda basturuldi;

Ularğa héchkim himayichi bolmaydu.

⁵ Uning hosulini achlar yep tügitidu;

Ular hetta tiken arisida qalghanlirininimu élip tügitidu;

Qiltaqchimu uning mal-mülüklerini yutuwélisheqa teyyar turidu.

⁶ Chünki awarichilik ezeldin topidin ünüp chiqmaydu,

Külpetmu yerdin ösüp chiqqanmu emes.

⁷ Biraq uchqun yuqirigha uchidighandek,

□ **4:19** «Laydin yasalghan öylerde **turghuchilar qandaq bolar!?**» — roh éytqan bu sözler (17-21-ayetler) pütünley yalghan shikayet sözliridur; chünki biz kitabning béshida Xudaning Ayupni «Méning qulum Ayup» dep atap uninggha bolghan ishenchisi toghrisidiki xatirilerini köreleymiz. Hemme rohlarning sözining toghra bolushi natayin! Shuning üçün tekitleymizki, barliq «rohlarning sözliri»ni, shundaqla insanlarning sözlirininimu muqeddes yazmilar (Tewrat, Zebur, Injil)diki toluq heqiqetlerge asasen tekshürüp ispatlash tolimu zórürdur. «Ular **perwanidinmu asanla yanjilidu!**» — rohning mushu sözining köchme menisi: Insan balisi Xudaning aldida héchnéme hésablanmaydu, shunga Xudaning heqqaniyliqigha ademning eqli qilche yetmeydu, dégenliktur. Démek, insanlar Xudaning heqqaniyiliqini qet'iy chüshinelmeydu. Biraq Ayupning qarishi undaq emestur. Ayup: — Gerche adem we Xudaning arisida insanlarning gunahi sewebidin zor hang peyda bolghan bolsimu, insanlarning beribir öz wijdanida heqqaniylik toghrisidiki birxil ghil-pal körünidighan chüshenchisi bolidu, dep qaraydu. □ **4:20** «Ular **héchkim nezirige almighan halda menggüge yoqilidu**» — rohning bu sözi yenila bir aldanchiliqtur; Injilgha asesen, Xuda hetta quchqachning yerge yiqilghininimu nezirige alidu. □ **4:21** «Ular... **héch danaliqqa téxi érishmeyla ölüp kétidu!**» — Élifaz ademning hayatini chédirgha oxshitidu; chédirning taniliri yulun'ghada chédir derhal ghulap kétidu. Élifazning bu sözige qarighanda, hayatning bir meqsiti danaliqqa érishishtur. Melum nuqtidin éytqanda bu sözning asasi bar. □ **5:1** «Muqeddesler» — mushu yerde belkim muqeddes perishtilerni körsitidu. □ **5:2** «Qehri nadanning jénigha zamin bolidu» — yaki «Körmesliki nadanning jénigha zamin bolidu». Élifazning bu sözining menisi: Ayupning achchiqlinip, Xudagha qaqsishi xeterlik ish; Xuda uninggha jawab kelmigen yerde, Xuda we insanning ariliqida turidighan bir «kélishtürgüchi»dinmu yardem tilesh pütünley bihude ish, dégenlik bolushi mumkin. □ **5:3** «**Lékin shu haman uning makanini «lenetke uchraydu!» dep bildim**» — bashqa birxil terjimisi: «Lékin men derhal uning makanigha lenetke oqudum».

Insan külpet tartishqa tughulghandur.□

8 Ornungda men bolsam, Tengrighila murajiet qilattim,
Men ishimni Xudayimghila tapshuriwétettim.

9 U hésabsiz karametlerni,
San-sanaqsiz möjizilerni yaritidu.■

10 U yerge yamghur teqdim qilidu;
U dala üstige su ewetip béridu.■

11 U pes orunda turidighanlarning mertiwisini üstün qilidu;
Matem tutqanlar amanliqqa kötürüldü.■

12 U hiyligerlarning niyetlerini bikar qiliwétidu,
Netijide ular ishini pütürelmeydu.□ ■

13 U mekkarlarni öz hiyligerlikidin tuzaqqa alidu;
Egrilerning neyrenqliri éqitip kétilidu.□ ■

14 Kündüzde ular qaranghuluqqa uchraydu;
Chüshte tün kéchidek silashturup mangidu.■

15 Biraq u miskinlerni mekkarlarning qilichi we aghzidin qutquzidu,
Ularni küchlüklerning changgilidin qudretlik qoli bilen qutquzidu.

16 Shunga, ajizlar üçhün ümid tughulidu,
Qebihlik aghzini yumidu.■

17 Qara, Tengri ibret bergen adem bextliktur,
Shunga, Hemmige Qadirning terbiyisige sel qarima jumu!■

18 Chünki U ademni yarilanduridu, andin yarini tangidu;
U sanjiydu, biraq Uning qolliri yene saqaytidu.■

19 U séni alte qiyinchiliqtin qutquzidu;
Hetta yette külpette héchqandaq yamanliq sanga tegmeydu.□ ■

20 Acharchiliqta U séning ülümingge,
Urushta U sanga urulghan qilich zerbisige nijatkar bolidu.

21 Sen zeherlik tillarning zerbisidimu bashpanahliq ichige yoshurunisen,
Weyranchiliq kelgende uningdin héch qorqmaydighan bolisen.

22 Weyranchiliq we qehetchilik aldida külüpla qoyisen;
Yer yüzidiki haywanlardinmu héch qorqmaysen.

23 Sen daladiki tashlar bilen ehdidash bolisen;
Yawayi haywanlarmu sen bilen inaq ötidu.■

24 Sen chédiringning tinch-amanliqta bolidighanliqini bilip yétisen;
Mal-mülküngni éditliseng, hemme némengning tel ikenlikini bayqaysen.

25 Nesling köp bolidighanliqini,

□ **5:7 «Insan külpet tartishqa tughulghandur»** — yaki «Insan japa tartishqimu tughulghandur». Kirish sözimizde éytqinimizdek, oqurmenlarning éside bolsunki, Ayupning üç dostining bergen pikiriride xéli köp xataliq yerliri bar. Kéyin Xuda shu xata gepliri üçhün ularni eyibleydu. 42:7-9ni körüng. ■ **5:9** Ayup 9:10; Zeb. 72:18; Rim. 11:33 ■ **5:10** Zeb. 104:10 ■ **5:11** 1Sam. 2:7; Zeb. 113:7, 8 □ **5:12 «U hiyligerlarning niyetlerini bikar qiliwétidu, netijide ular ishini pütürelmeydu»** — bu ayet Injilda («1Kor.» 1:19) rosul Pawlus teripidin neqil keltürülgen, shunga shübhisizki uni toghra dep bilimiz. ■ **5:12** Neh. 4:9; Zeb. 33:10; Yesh. 8:10 □ **5:13 «U mekkarlarni öz hiyligerlikidin tuzaqqa alidu»** — Élifazning bu jümlisimu Injilda («1Kor.» 3:19) rosul Pawlus teripidin neqil keltürülgen, shunga shübhisizki unimu toghra dep bilimiz. ■ **5:13** 1Kor. 3:19 ■ **5:14** Qan. 28:29 ■ **5:16** Zeb. 107:42 ■ **5:17** Pend. 3:11, 12; Ibr. 12:5; Yaq. 1:12; Weh. 3:19 ■ **5:18** Qan. 32:39; 1Sam. 2:6; Hosh. 6:1 □ **5:19 «... alte qiyinchiliq... yette külpette ... »** — bu «alte... yette...» dégen ibare «herxil..., herqandaq...» dégeni bildüridu. ■ **5:19** Zeb. 91 ■ **5:23** Hosh. 2:20

Perzentliringning ot-chöptek köp ikenlikini bilisen.□

²⁶ Sen öz waqtidila yétilip yigihilghan bir bagh bughdaydek, Peqet waqit-saiting piship yétilgendila yerlikingge kirisen.

²⁷ Biz özimiz buni tekshürüp körgenmiz — ular heqiqeten shundaqtur. Shunga özüng anglap bil, bularni özüngge tetbiqlap oylap baq».

6

Ayup yene sözleydu — «Méning dadlishim heq»

¹ Ayup jawaben mundaq dédi: —

² «Ah, méning derdlik zarlirim tarazida ölchense!

Ah, béshimgha chüshken barliq balayi'qaza bular bilen bille tarazilansa!□

³ Shundaq qilinsa U hazir déngizdiki qumdin éghir bolup chiqidu;

Shuning üçün sözlirim telwilerche boluwatidu.■

⁴ Chünki Hemmige Qadirning oqliri manga sanjilip ichimde turuwatidu, Ularning zehirini rohim ichmekte,

Tengrining wehimiliri manga qarshi sep tüzüp hujum qiliwatidu.□ ■

⁵ Yawa éshek ot-chöp tapqanda hangramdu?

Kala bolsa yem-xeshek üstide möremdu?

⁶ Tuz bolmisa temsiz nersini yégili bolamdu?

Xam tuxumning éqining temi barmu?

⁷ Jénim ulargha tegsimu seskinip kétidu,

Ular manga yirginchlik tamaq bolup tuyulidu.

⁸ Ah, méning teshna bolghinim kelsidi!

Tengri intizarimni ijabet qilsidi!

⁹ Ah, Tengri méni yanjip tashlisun!

U qolini qoyuwétip jénimni üzüp tashlashqa muwapiq körsidi!

¹⁰ Shundaq bolsa, manga teselli bolatti,

Hetta rehimsiz aghriqlarda qiynalsammu, shadlinattim;

Chünki Muqeddes Bolghuchining sözliridin tanmighan bolattim!□

¹¹ Mende ölümni kütküdek yene qanchilik maghdur qaldi?

Méning sewr-taqetlik bolup hayatimni uzartishimning néme netijisi bolar?

¹² Méning küchüm tashtek chingmu?

Méning etlirim mistin yasalghanmidi?

¹³ Özümge yarem bergüdek maghdurum qalmidi emesmu?

Herqandaq eqil-tedbir mendin qoghliwétilgen emesmu?

□ 5:25 «Nesling köp boldighanliqini, perzentliringning ot-chöptek köp ikenlikini bilisen» — Élifaz Ayupning on balisidin hem barliq mal-mülkidin ayrilip qalghanliqini pütünley ésidin chiqirip qoyghandek qilatti. □ 6:2 «... Ah, béshimgha chüshken barliq balayi'qaza bular, yeni derdlik zarlirim bilen bille tarazilansa!» — Ayupning bu sözi: «derdlik zarlirim» we béshimgha chüshken bala-qazalar tarazada sélishiturulsa, emeliyette méning zarlirimning az ikenlikini körünüdu, dégen menini öz ichige élishi mumkin. ■ 6:3 Pend. 27:3 □ 6:4 «Ularning zehirini rohim ichmekte» — yaki, «Ularning zeheri rohimni yep kétidu». ■ 6:4 Zeb. 38:1-3 □ 6:10 «Hetta ... shadlinattim; chünki Muqeddes Bolghuchining sözliridin tanmighan bolattim!» — Ayupning bundaq oylishi: «Eger hazir Xuda méning jénimni alsa, men Uningdin yüz örümigen mana mushu chaghдила alsa boptiken; biraq bu azab-oqubetler dawamlashturulsa, mende néme özgirishler bolar, men Xudadin tanimenmu qandaq? Shunga yaxshisi U hazir méni epketse, qattiq bir zerbe bilen epketse meyli» dégendek menini béridu.

Buraderlirining Ayupni daghda qoyushi

14 Ümidsizlinip kétéwatqan kishige dosti méhribanliq körsetmiki zörürdur; Bolmisa u Hemmige qadirdin qorqushtin waz kéchishi mumkin.□

15 Biraq buraderlirim waqitliq «aldamchi ériq» süyidek, Manga héligerlik bilen muamile qilmaqta; Ular suliri éqip tügigen ériqqa oxshaydu.□

16 Érigen muz suliri ériqqa kirgende ular qaridap kétidu, Qarlar ularning ichide yoqilip kétidu,

17 Ular pesilning illishi bilen qurup kétidu; Hawa issip ketkende, izidin yoqilip kétidu.□

18 Seperdashlar mangghan yolidin chiqip, ériqqa burulidu; Ular ériqni boylap méngip, chölde ézip ölüdu.

19 Témalig karwanlarmu ériq izdep mangdi; Shébalig sodigerlarmu ulargha ümid bilen qaridi;□

20 Biraq ular ishen'ginidin ümidsizlinip nomusta qaldi; Ular ashu yerge kélishi bilen parakendichilikke uchridi.

21 Mana siler ulargha oxshash *manga tayini* yoq bolup qaldinglar; Siler qorqunchluq bir wehimini kórüpla qorqup kétéwatasisiler.

22 Men silerge: «Manga béringlar»,

Yaki: «Manga mal-mülüklinglardin hediye qilinglar?» — dégenni qachan dep baqqan?□

23 Yaki: «Méni ézitquchining qolidin qutquzunglar!»

Yaki «Zorawanlarning qolidin görüge pul bersenglar!» dep baqqanmu?

24 Manga ögitip qoyunglar, süküt qilimen;

Nede yoldin chiqqanliqimni manga körsitip béringlar.

25 Toghra sözler némidégen ötkür-he!

Biraq eyiblinglar zadi némini ispatliyalaydu?!□

26 Ümidsizlen'gen kishining gepliri ötüp kétédighan shamaldek tursa, Peqet sözlernila eyiblimekchimusiler?□

27 Siler yétim-yésirlarning üstide chek tashlishisiler!

Dost-buradiringlar üstide sodilishisiler!□

□ **6:14** «Ümidsizlinip kétéwatqan kishige dosti méhribanliq körsetmiki zörürdur; bolmisa ...» — ayetning bashqa birnecheche terjimiliri bar. Bularning biri: «Hetta u Hemmige Qadirdin qorqushtin ayrilghan bolsimu, ümidsizlinip kétéwatqan kishige dosti méhribanliq körsetmiki zörürdur». □ **6:15** «aldamchi ériq» — chöl bayawanda tuyuqsiz éqishtin toxtaydighan ériq. Yoluchilarning mushundaq ériqqa ishinishi intayin xeterlik, elwette. 20-21-ayetlerni kórüng. □ **6:17** «Hawa issip ketkende, izidin yoqilip kétidu» — démek, eng kérek bolghan waqitta bu ériqlar ghayib bolidu. □ **6:19** «Shébalig sodigerlarmu ulargha ümid bilen qaridi» — yaki «shébalig sodigerlarmu ulargha uchrashni ümid qilatti». □ **6:22** «Manga mal-mülüklinglardin hediye qilinglar?» — dégenni qachan dep baqqan?» — Ayup u dostlirigha héchqachan qerzdar bolup baqmighan. U: «Silerdin pul yaki mal-mülük kütinim yoq, silerdin kütinim peqet azraq hésdashliq yaki méhribanliq, xalas» démekchi.

□ **6:25** «Biraq eyiblinglar zadi némini ispatliyalaydu?» — shu waqitliche Ayupning üch dosti arisidin peqet Élifaz söz qilghan. Ayup «eyiblinglar» (köplük shekli) dégen sözi bilen ulargha: «Siler yéningha kélishtin awwal ehwalim toghruluq **til biriktürüwalghan oxshaysiler**» dep puritiwatidu. □ **6:26** «Ümidsizlen'gen kishining gepliri ötüp kétédighan shamaldek tursa,...» — Ayup bu gepliri bilen özümning bezi sözlirimning heddidin éship ketkenlikini bilimen, dep étirap qilghan bolsa kérek. Bashqa birxil terjimisi: «Siler peqet sözlernila eyiblimekchimusiler, ümidsizlen'gen kishining gepliri nahayiti ötüp kétédighan bir shamaldekla dep qarimaqchisiler?». □ **6:27** «Dost-buradiringlar üstide sodilishisiler!» — bashqa birxil menisi: «Siler dost-buraderler üchün ora kolishisiler».

28 Emdi manga yüz turane qarap béqinglar;
Aldinglardila yalghan söz qilalamdim?
29 Ötünimen, boldi qilinglar, gunah bolmisun;
Rast, qaytidin oylap béqinglar,
Chünki özümning toghriliqim *tarazida* turidu. □
30 Tilimda xataliq barmu?
Tilim yamanliqni zadi tétiyalmasmu?

7

Insanlarning turmush azabliri

1 Insan'gha zéminda jewre-japa chékidighan turmush békitilgen emesmu?
Uning künliri bir medikarningkige oxshash emesmu?
2 Qul kechqurunung sayisige teshna bolghandek,
Medikar öz emgikining heqqini kütkendek,
3 Mana bihude aylar manga békitilgen,
Geshlikke tolghan kéchiler manga nésip qilin'ghan. □
4 Men yatqinimda: «Qachan qoparmen?» dep oylaymen,
Biraq kech uzundin uzun bolidu,
Tang atquche pütün bir kéche men tolghinip yatimen.
5 Etlirim qurtlar hem topa-changlar bilen qaplandi,
Térlirim yérilip, yiringlap ketti. □
6 Künlirim bapkarning mokisidinmu ittik ötidu,
Ular ümidsizlik bilen ayaghlisay dep qaldi. □
7 *Ah Xuda*, méning jénim bir nepesla xalas.
Közüm yaxshiliqni qaytidin körmeydighanliqi ésingde bolsun; ■
8 Méni Körgüchining közi ikkinchi qétim manga qarimaydu,
Sen neziringni üstümge chüshürginingde, men yoqalghan bolimen. □
9 Bulut ghayib bolup, qayta körünmigendek,
Oxshashla tehtisaragha chüshken adem qaytidin chiqmaydu. □
10 U yene öz öyige qaytmaydu,
Öz yurti uni qayta tonumaydu.
11 Shunga men aghzimni yummay,
Rohimning derd-elimni bilen söz qilay,
Jénimning azabidin zarlaymen.

□ 6:29 «Chünki özümning toghriliqim tarazida turidu» — yaki: «Chünki bu ishta heq men tereptidur». □ 7:3 «Mana bihude aylar manga békitilgen,...» — bu jümle Ayupning azabi ashu kün'giche belkim birneche ay uzartilghanliqini körsitidu. Uning dostlirining Ayupning qéshigha kelgüche qilghan sepiri uzun bolghan bolsa kérek. □ 7:5 «Etlirim qurtlar hem topa-changlar bilen...» — yaki «Etlirim qurtlar hem qaqaqach-chaqalar bilen...». □ 7:6 «Künlirim bapkarning mokisidinmu ittik ötidu» — bapkarning mokisi intayin téz, toxtimay heriket qilidu. «Ular ümidsizlik bilen...» — ibranii tilida «ümidsizlik» we «yip» ahangdash söz. Ayup mushu ayette öz hayatini toqulidighan gilemge oxshitip, «yip toxtap qalghudek» démekchi. ■ 7:7 Ayup 8:9; 10:9; 14:1, 2, 3; 16:22; Zeb. 90:5, 6, 9; 102:11; 103:15; 144:4; Yesh. 40:6; Yaq. 4:14; 1Pét. 1:24 □ 7:8 «Sen neziringni üstümge chüshürginingde, men yoqalghan bolimen» — bu 7-8-ayette, 21-ayette oxshash, Ayup «!Xuda, Sen baldur manga rehim qilmisang, kéchikip qalisen!» dégendek qilatti. □ 7:9 «Tehtisara» — mushu yerde «tehtisara» (ibranii tilida «shéol») dégen yer «yer astidiki saray» (yeni, «tekt saray»), ögenlerning rohliri barghan jayni körsitidu. Éniq turuptiki, Ayupning bu sözlerni éytqanda gördin tirildürülüş toghrisida xewiri köp emes idi.

12 Némishqa Sen üstümdin közet qilisen?

Men *xeterlik* bir déngizmu-ya?

Yaki déngizdiki bir ejdihamumen? □

13 Men: «Ah, yatqan ornum manga rahet béridu, Körpem nale-peryadimgha derman bolidu» — désem,

14 Emdi Sen chüshler bilen méni qorqutiwatisen, Ghayibane alametler bilen manga wehime salisen.

15 Shuning üçün boghulushumni, ölümni, Bu söngeklirimge qarap olturushtin artuq bilimen. □

16 Men öz jénimdin toydum;

Méning menggüge yashighum yoq,

Méni meylimge qoyiwetkin,

Méning künlirim bihudidir. □ ■

17 Insan balisi némidi?

Sen némishqa uni chong bilisen,

Néme dep uninggha köngül bérisen? ■

18 Her etigende uni sürüshürüp kélisen,

Her nepes uni sinaysen!

19 Qachan'ghiche méningdin neziringni almaysen,

Manga qachan'ghiche aghzimdiki sériq suni yutuwalghudek aram bermey-sen?

20 Men gunah qilghan bolsammu,

i insaniyetni Közetküchi, Sanga néme qiliptimen?!

Men Sanga yük bolup qaldimmu?

Buning bilen méni Özüngge zerbe nishani qilghansenmu?

21 Sen némishqa méning itaetsizlikimni kechürüm qilip,

Gunahimni saqit qilmaysen?

Chünki men pat arida topining ichide uxlaymen;

Sen méni izdep kélisen, lékin men mewjut bolmaymen». □

8

Shuxaliq Bildad sözleydu — Ilgiriki dewrlerdiki azab-oqubetler toghruluq guwahliq

1 Andin Shuxaliq Bildad jawaben mundaq dédi: —

2 «Sen qachan'ghiche mushularni sözleysen?

Aghzingdiki sözler küchlük shamaldek qachan'ghiche chiqidu?

3 Tengri adaletni burmilighuchimu?

Hemmige Qadir adilliqni burmilamdu? ■

□ 7:12 «Némishqa Sen üstümdin közet qilisen?» — Ayup: «Men alemning amanliqigha birxil xewp yetküzemdim-ya?» dep Xudadin sorimaqchi oxshaydu. □ 7:15 «... boghulushumni, ölümni, bu söngeklirimge qarap olturushtin artuq bilimen» — Ayupning késili, belkim, boghnuqush késili (dem siqilish késili) bolushi mumkin. Bu ayet yene mundaqmu terjime qilinidu, yeni: «Gélimni siqquchi bolsa boynumni, ölüm bolsa söngeklirimni tallidi». □ 7:16 «Méning künlirim bihudidir» — yaki «Méning künlirim bir nepes, xalas!».

■ 7:16 Zeb. 62:9; 144:4 ■ 7:17 Zeb. 8:4; 144:3; Ibr. 2:6 □ 7:21 «...sen méni izdep kélisen, lékin men mewjut bolmaymen» — 7-bab, 7-8-ayet üçün bérilgen izahatnimu körüng. Mushu yerde, Ayupning ichidiki étiqad hem gumanning bir-birige bolghan kürichi körünidu. Ayup bir tereptin Xudani dushmanimdek ish qildi, lékin yene bir tereptin U kelgüside Öz dostini izdigendek méni izdep kéliidu, biraq tapalmaydu, deydu. ■ 8:3 Qan. 32:4; 2Tar. 19:7; Dan. 9:14

- 4 Séning baliliring Uning aldida gunah qilghan bolsa,
U ularnimu itaetsizlikining jzasigha tapshurghan, xalas.□
- 5 Biraq eger özüng hazir chin könglüngdin Tengrini izdisengla,
Hemmige Qadirgha iltija qilsangla,■
- 6 Eger sen sap dil hem durus bolghan bolsang,
Shühhisizki, U sen üçün oyghinidu,
Choqum séning heqqaniyiliqinggha tolghan turalghungni güllendüridu.
- 7 Sen deslepte étibarsiz qaralghan bolsangmu,
Biraq sen axirida choqum téximu güllinisen.
- 8 Shunga sendin ötüneyki, ötkenki dewrlerdin sorap baqqin,
Ularning ata-bowilirining izdinshirigimu köngül qoyghin■
- 9 (Chünki biz bolsaq tünügünla tughulghanmiz;
Künlirimiz peqet bir saye bolghachqa, héchnémini bilmeymiz).□ ■
- 10 Sanga körsetme bérip ögeteleydighan ular emesmu?
Ular öz könglidikini sanga sözlímendü?
- 11 Latqa bolmisa yékenler égiz öselemdü?
Qomushluqtiki ot-chöpler susiz öselemdü?
- 12 Ular yéshil péti bolup, téxiche orulmighan bolsimu,
Herqandaq ot-chöptin téz tozup kétidu.■
- 13 Tengrini untughan kishilerning hemmisining aqiwetliri mana shundaq-
tur;
Iplaslarning ümidi mana shundaq yoqqa kéter.■
- 14 Chünki uning tayan'ghini chürük bir nerse;
Uning ishen'gini bolsa ömüchükning turidur, xalas.
- 15 U öz uwisigha yölinidu, biraq u mezmüt turmaydu;
U uni ching tutuwalghan bolsimu, biraq u berdashliq bérelmeydu.
- 16 U quyash astida kökligen bolsimu,
Uning pilekliri öz béghini qaplighan bolsimu,
- 17 Uning yiltizliri tash döwisige chirmiship ketken bolsimu,
U tashlar arisida orun izdigen bolsimu,
- 18 Lékin *Xuda* uni ornidin yuliwetse,
Ashu yer uningdin ténip: «Men séni körmigen!» — deydu.□
- 19 Mana uning yolining shadliqi!

□ 8:4 «Séning baliliring Uning aldida gunah qilghan bolsa, U ularnimu itaetsizlikining jzasigha tapshurghan, xalas» — Bildadning bu bayani rehimsizlik bilen qilin'ghan sözlerdur; bu sözler Ayupning yarisigha tuz séyip uni téximu azabqa salidu. Chünki Ayupning hesriti del mushu ish tüpeylidin boluwatatti; biraq Bildadning Ayupning balilirining ötküzgen birer gunahi toghrisida héchqandaq ispati yoqtur. Biz bolsaq, uning balilirining emeliyette öz gunahi sewebidin ölmigenlikini bilimiz. ■ 8:5 Ayup 22:23 ■ 8:8 Qan. 4:32 □ 8:9 «Künlirimiz peqet bir saye...» — Bildadning bu dégini, uning u dewridiki ata-bowilirining (özining zamani bilen sélishurghanda) intayin uzun ömürlük bolghanliqini körsitishi mumkin. (Tewrattiki «Yaritilish» qismigha asasen, Adem'atimizdin bashlap Nuh peyghemberning dewrigiche nurghan ademler birneche yüz yil yashighanidi). ■ 8:9 Yar. 47:9; 1Tar. 29:15; Ayup 7:5, 6, 7; Zeb. 39:5, 13; 102:11; 144:4 ■ 8:12 Zeb. 129:5-6; Yer. 17:6 ■ 8:13 Ayup 11:20; 18:14; Zeb. 112:10; Pend. 10:28 □ 8:18 «... Lékin Xuda uni ornidin yuliwetse, ashu yer uningdin ténip: «Men séni körmigen!» — deydu» — mushu yerlerde Bildad Ayup uchrighan balay'i'apetni shu birneche ishqa oxshatqan bolushi mumkin: — awwal -15-ayette, u «yamanlarning öyining ghulap kétishi» toghruluq sözleydu; ikkinchi, 16-ayettiki «pilekler» dégen söz, ibraniy tilida «perzentler»nimu körsitidu. Üchinchi, mushu ayette belkim «ashu yer» dégen söz Ayupning yurtdashlirini körsitidu; ular uni chetke qéqip: «Sendek Xuda lenet qilghan ademni tonumaymiz» dégen menilerdimu éytilghan bolushi mumkin.

Uningdin kéyin ornigha bashqiliri tupraqtin ünidu.

²⁰ Qara, Xuda durus ademni tashlimaydu,
Yaki yamanliq qilghuchilarning qolini tutup ularni yölimeydu.□

²¹ U yene séning aghzingni külke bilen,
Lewliringni shadliq awazliri bilen tolduridu,
²² Sanga nepretlen'genlerge shermendilik chaplinidu,
Eskilerning chédiri yoqitilidu».

9

Ayup bergen jawabi – «Insan balisi qandaq qilip Xuda aldida adil bolalaydu?»

¹ Ayup jawaben mundaq dédi: —

² Way, séningla toghra, *dunyani* heqiqeten sen dégendek dep bilimen!
Biraq insan balisi qandaq qilip Tengri aldida heqqaniy bolalisun?■

³ Hetta eger birsi uning bilen dewalishishqa pétnalisa,
Shu *kishi* mesililerning mingdin birigimu jawab bérelmeydu.□

⁴ Uning qelbide chongqur danaliq bardur,
U zor küch-qudretke igidur;
Kimmu Uninggha qarshi chiqip, yürikini tom qilip,
Kéyin tinch-aman qalghan?

⁵ U taghlarni ghezipe ghlutqanda,
Ulargha héch bildürmeyla ularni yulup tashlaydu.

⁶ U yer-zéminni tewritip öz ornidin qozghitidu,
Shuning bilen uning tüwrükliri titrep kétidu.
⁷ U quyashqa kötürülme dep söz qilsila, u qopmaydu;
U *xalisa* yultuzlarningmu nurini péchetlep qoyalaydu.

⁸ Asmanlarni keng yayghuchi peqet udur,
U déngiz dolqunliri üstige dessep yüridu.■

⁹ U yette qaraqchi yultuz, Orion yultuz türkümi we qelb yultuz topini,
Jenubiy yultuz türkümlirininimu yaratqan.□

¹⁰ U hésablighusiz ulugh ishlarni,
Sanap tügitelmeydighan karamet ishlarni qilidu.■

¹¹ Qara, U yénimdin ötidu, biraq men Uni körmeymen;
U ötüp kétidu, biraq Uni bayqiyalmaymen.□

¹² Mana, U élip kétidu, kim Uni Öz yolidin yanduralisun?
Kim Uningdin: «Néme qiliwatisen» dep sorashqa pétnalisun?□

¹³ Tengri ghezipini qayturuwalmaydu;

□ **8:20** «... **yamanliq qilghuchilarning qolini tutup ularni yölimeydu**» — yaki «...yamanliq qilghuchilarni qoligha küch bermeydu». ■ **9:2** Ayup 14:4; 25:4; Zeb. 143:2 □ **9:3** «**Hetta eger birsi uning bilen dewalishishqa pétnalisa, shu kishi mesililerning mingdin birigimu jawab bérelmeydu**» — buning yene bashqa ikki xil terjimisi bolushi mumkin: (1) «Eger Xuda birsi bilen dewalishishni layiq körse, u kishi mingdin bir mesiligimu jawab bérelmeydu»; (2) «Eger Xuda birsi bilen dewalishishni layiq körse, Xuda u kishining mingdin bir mesilisigimu jawab bermeydu». ■ **9:8** Yar. 1:6 □ **9:9** «**Jenubiy yultuz türkümlirininimu yaratqan**» — yaki: «Jenubiy asmandiki xezinilerni yaratqan». ■ **9:10** Ayup 5:9; Zeb. 72:18; 77:14; 86:10; Rim. 11:33 □ **9:11** «**U yénimdin ötidu**» — yaki: «U yénimdin ötsé». «**U ötüp kétidu**» — yaki: «U ötüp ketse». □ **9:12** «**U élip kétidu**» — yaki: «U élip ketse» yaki «U bulap ketse».

Rahabning yordemchiliri Uning ayighigha bash égidu.□

14 Shundaq turuqluq, men qandaqmu uninggha jawab béreleyttim.
Men munazire qilghudek qandaq sözlerni talliyalayttim?

15 Mubada men heqqaniy bolsammu,
Men yenila Uninggha jawab bérelmeyttim;
Men peqet sotchimgha iltijala qilalayttim.

16 Men Uninggha iltija qilghan we U manga jawab bergen bolsimu,
Men téxi Uning sadayimni anglihanliqigha ishench qilalmighan bolattim;

17 U boran-chapqunlar bilen méni ézidu,
U yarilirimni sewebsiz awutmaqta.

18 U manga hetta nepes élishqimu ruxset bermeydu,
Eksiche U manga derd-elemni yükliwetti.

19 Küch-qudret toghrisida gep qilsaq, mana, Uningdin küchlük *yene bashqa kim bar?*

Adaletke kelsek, kim Uni sotqa chaqiralisun?!□

20 Men özümni aqlimaqchi bolsam, öz aghzim özümni gunahqa paturar,
Qosursiz bolghan bolsam, U yenila méni egri dep békiter.□

21 Biraq men eslide éyibsiz idim.

Meyli, özümning qandaq bolidighanliqim bilen perwayim pelek!

Öz jénimdin toydum!

22 Hemme ish oxshash iken; shunga men deymenki,
U duruslarnimu, yamanlarnimu oxshashla yoqitidu.□ ■

23 Tuyuqsiz béshigha qaza kélip ölse,
U bigunahlargha qilin'ghan bu sinaqqa qarap külidu.□

24 Yer yüzi yamanlarning qoligha tapshuruldi;
Biraq U sotchilarning közlrini bu adaletsizlikni körelmeydighan qilip qoyidu;
Mushundaq qilghuchi U bolmay, yene kim bolsun?

25 Méning künlirim yeltapanning yügürüshidinmu téz ötidu;

Ular mendin qéchip kétidu,

□ **9:13 «Rahab»** — «Rahab»ning mundaq üç xil mene mumkinchiligi bar: — (1) hakawurluq; (2) Misir impériyesining yene bir ismi (qedimki dunyada hakawwurluqta dangqi chiqqan); (3) eng chong mumkinchiligi bar menisi shuki, déngizdiki zor, qorqunchluq bir haywanning ismi. Bu yoghan haywanning yene bir ismi «léwiatan» bolushi mumkin (yuqiriqi 3-bab, 8-ayettiki izahatni körüng). U muqeddes kitabtiki bashqa birnechche yerlerde Sheytanning bir simwolidur. Shunga mushu yerde «Rahabning yordemchiliri» belkim Sheytanning yordemchilirini körsetgen bolushi mumkin. □ **9:19 «Adaletke kelsek, kim uni sotqa chaqiralisun?!»** — esli tékistni chüshinish sel tesh. Bashqa xil terjimiliri bolushi mumkin. □ **9:20 «... Qosursiz bolghan bolsam, u yenila méni egri dep békiter»** — Ayupqa mubada Xudaning aldida özini aqlash pursiti kelsimu, u Xudaning zor küch-qudriti bilen aghzining échilmas qilinishidin, yaki hetta «mashina ademdek» öz aghzi bilen özini eyiblep kétishidin qorqidu. «Xuda hemmidin küchlük, shunga U adil» dégen közqarash dunyadiki herbir zalimning: «Küch-hoqq dégen heqtur» dégen közqarishigha yéqin kélidu. Ayup mushu yerde «Xuda manga undaq muamile qilsa, adil bolmaydu» démekchi bolidu. Kitabning kéyinki qisimlirida, Xudaning hem hemmidin küchlük hem shuning bilen birge pütünley adil ikenlikni aydinglishidu.

□ **9:22 «... men deymenki, u duruslarnimu, yamanlarnimu oxshashla yoqitidu»** — nahayiti éniqki, bu baktiki 14-ayettiki 34-ayetkiche Ayup Xudaning namini bir qétimmu tilgha almay, peqet Uni: «U... Uning... Uni... Sen...» dep ataydu. Belkim u Xudaning zor küch-qudritige hem özining hazirqi qorqunchluq ehwalini chongqur oylap, bek qorqup ketken bolsa kérek. ■ **9:22 Top.** 9:2, 3; Mal. 3:14 □ **9:23 «... U bigunahlargha qilin'ghan bu sinaqqa qarap külidu»** — bu ayet Ayupning jan achchiqidin, shundaqla Xudagha bolghan gumanidin éytqan bayanlirining ichide eng qattiqi bolushi mumkin.

Ularning héchqanday yaxshiligi yoqtur.■

²⁶ Ular qomush kémilerdek chapsan ötüp kétidu;
Alghur bürküt owni tutqili shungghughandek téz mangidu.□

²⁷ Eger: «Nale-peryadtin toxtap,
Chirayimni tutuldurmay xush chiray bolay» désemmu,
²⁸ Men yenila azablimning hemmisidin qorqup yürimen;
Chünki Séni méni bigunah hésablimaydu dep bilimen.□

²⁹ Men hamam eyblik adem bolsam,
Men bihude japa tartip néme qilay?

³⁰ Hetta qar süyi bilen yuyunup,
Qolumni shunche pakizlighan bolsammu.■

³¹ Sen yenila méni ewrezge chömüldürisenki,
Öz kiyimimmu mendin nepretlinidighan bolidu!
³² Chünki U men Uninggha jawab béreligüdek, manga oxshash adem emes.

Méning Uning bilen sotta dewalashquchilikim yoqtur.□ ■
³³ Otturimizda her ikkimizni öz qoli bilen teng tutidighan kélishtürgüchi bolsidi!□

³⁴ U Özining tayiqini mendin yiraq qilsun,
Uning wehimisi méni qorqatmisun;■
³⁵ Shundila men Uningdin qorqmay sözliyelettim;
Biraq ehwalim undaq emestur!

10

Séghiz lay kulalchi bilen sözlishidu

¹ Men öz jénimdin nepretlinimen;

Öz derdimni töküwalay;
Qelbimdiki ah-zarimni sözliwalay.

² Men Tengrige: «Méning gunahimni békitme; manga körsetkinki,
Sen zadi néme üçün men bilen dewalishisen?

³ Ademni ezgining,
Öz qolung bilen yaratqiningni chetke qaqqining Sanga paydiliqmu?
Yamanlarning suyiqestige nur chachqining yaxshimu?□

⁴ Séning közüng insanningkidek ajizmu?

■ 9:25 Ayup 7:6, 7 □ 9:26 «qomush kémiler» — qedimki Misirda köp ishli tilgen, Nil deryasida nahayiti téz mangidighan birxil kéme. □ 9:28 «... Séni méni bigunah hésablimaydu dep bilimen» — Ayup yenila Xudaning adalitetidin gumanlinidu. 31-ayette bolsa uning ümidi belkim eng töwen derijige chüshken bolushi mumkin. ■ 9:30 Yer. 2:22 □ 9:32 «Chünki U ... manga oxshash adem emes. Méning Uning bilen sotta dewalashquchilikim yoqtur» — bu ayann belkim kitabtki soralgan eng chongqur soal bolushi mumkin; démek, adem Xuda bilen qandaqmu kélishelesun? ■ 9:32 Top. 6:10; Yer. 49:19 □ 9:33 «Otturimizda ... kélishtürgüchi bolsidi!» — Ayup: Adem bilen Xudaning otturısında turidighan, bir qoli bilen Xudani tutidighan, bir qoli bilen insanni tutidighan kélishtürgüchi bolsidi! dep éytqan bu kélishtürgüchi Injilda del Eysa Mesihning özi ikenliki ayan qilini du («1Tim.» 2:5) ■ 9:34 Ayup 13:20; 33:7 □ 10:3 «Öz qolung bilen yaratqiningni chetke qaqqining Sanga paydiliqmu?» — Ayup belkim: — «Sen manga hem pütün insan'gha shunche yaxshi ejringni singdurgenikensen, némishqa bu yaxshi nersengge shundaq ziyann yetküzisen?» démekchi. U töwendiki 8-12-ayetlerde bu sözining menisini kéngeytilidu.

Sen ademler körgendek xire köremsen?□

⁵ Séning künliring ölidighan insanning künliridek cheklikmu?

Séning yilliring insanning yilliridek qisqimu?□

⁶⁻⁷ Sen méning rezil adem emeslikimni bilip turup,

Séning qolungdin qutuldurghudek héchkimning yoqluqini bilip turup,

Némishqa méning xataliqimni sorap yürisen?

Némishqa méning gunahimni sürüshürisen?» — deymen.

⁸ — Sen Öz qolliring bilen méni shekillendürüp, bir gewde qilip yaratqansen;

Biraq Sen méni yoqatmaqchisen!

⁹ Sen layni yasighandek méni yasighiningni ésingde tutqaysen, dep yélinimen;

Sen méni yene tupraqqa qayturamsen?■

¹⁰ Sen *ustiliq bilen* méni süttek quyup chayqap,

Méni irimchiktek uyutqan emesmu?□ ■

¹¹ Sen tére hem et bilen méni kiyindürgensen,

Ustixan hem pey bilen birleshtürüp méni toqughansen.

¹² Sen manga hayat hem méhir-shepget teqdim qilghansen,

Sen söygüng bilen rohimdin xewer alding.□

¹³ Biraq bu ishlar Séning qelbingde yoshuruqluq idi;

Bularning eslide qelbingde püküklikini bilimen.

¹⁴ Gunah qilghan bolsam, Sen méni közitip yürgen bolatting;

Sen méning qebihlikimni jazalimay qoymaytting.

¹⁵ Rezil hésablan'ghan bolsam, manga bala kéletti!

Hem yaki heqqaniy hésablansammu, qattiq nomusqa chömüp, azabqa chömginimde,

Béshimni yenila kötürüshke jür'et qilalmayttim;

¹⁶ Hetta *béshimni* kötürüshke jür'et qilsammu,

Sen esheddiy shirdek méning péyimge chüshetting;

Sen manga karamet küchüngni arqa-arqidin körsitetting.■

¹⁷ Sen méni eyibleydighan guwahchiliringni qaytidin aldingha keltürisen;

Manga qaritilghan ghezipingni zor qilisen;

□ **10:4** «Séning közüng insanningkidek ajizmu?» — ibranıy tilida: «Séning közliri etlik közlermu?».

□ **10:5** «séning künliring ... cheklikmu? Séning yilliring insanning yilliridek qisqimu?» — Ayup bu jümliliride hemme imkaniyetni ottura qoyidu; andin u hemmisini degüdek chetke qağıdu — Xuda ademni ezginige xushalmu-ya? U ademdek kalte pemlikmu-ya, yaki uning ömri qisqa bolup özini jazalashqa ülgürelmemdu-ya? (undaq bolmisa, men zadi némishqa shundaq azabqa qaldurulimen?) dep oylaydu Ayup. ■ **10:9** Yar. 2:7; 3:19 □ **10:10** «Sen ... méni irimchiktek uyutqan emesmu?» — Ayupning «méni süttek quyup chayqap, ... irimchiktek uyutqan» dégen sözliri Xudaning

öz ténini shunche ajayibliq bilen murekkep yaratqanliqini bildüridu. ■ **10:10** Zeb. 139:15,16

□ **10:12** «Sen söygüng bilen...» — ibranıy tilida: «sen yoqlishing bilen...». «... **Sen söygüng bilen rohimdin xewer alding**» — 8-12-ayette, Ayup Xudaning insanning ténini shunche karamet ustiliq bilen birleshtürüp yasap, shepget-söyüü körsetkendin kéyin, Xudaning herbir ademge nisbeten ulugh, karamet bir pilani bolushi kérek, dep qaraydu. Biraq Ayup özining ishida mundaq ajayib pilanni körelmey, eksiche Xudaning uning barliqini astin-üstün qiliwetkenlikini körtüp qorqup kétip: «Biraq bu ishlar séning qelbingde yoshuruqluq idi» (13-ayet) dep, Xuda méning dostum emes, düshminim bolup chiqqan dep gumanlinidu. Ayupning Xudaning dostluqidin mehrum bolghanmen dégen héssiyati we uningda Xudaning uning bilen bille bolghanliq séziming yoqluqı, shübhisizki uning üçhün hemmidin azabliq ish idi. ■ **10:16** Yesh. 38:13; Yigh. 3:10

Küchliring manga qarshi dolqunlap kelmekte.□

¹⁸ Sen eslide némishqa méni baliyatqudin chiqarghansen?

Kashki, men chachrap ketken bolsam, héch adem méni körmes idi!■

¹⁹ Men héchqachan bolmighan bolattim!

Baliyatqudin biwasite görge apirilghan bolattim!

²⁰⁻²² Méning azghine künlirim tügey dégen emesmu?

Shunga men barsa kelmes yerge barghuche,

– Qarangghuluq, ölüm saye bolghan zémin'gha,

– Zulmet bir zémin'gha, yeni qarangghuluqning özining zéminigha,

Ölüm sayisining zéminigha,

Tertipsiz, hetta öz nuri qapqarangghu qilin'ghan shu zémin'gha barghuche,

Manga azraq jan kirish üchün,

Ishingni bir deqiçe toxtat, mendin néri bol!».

11

Zofarning birinchi sözi — «saxta ademlarning aqiwiti»

¹ Andin Naamatliq Zofar jawaben mundaq dédi: □

² «Gep mundaq köp tursa, uni jawabsiz qaldurghili bolmas?

Sözmen kishi özini aqlisa bolamdu?

³ Séning sepseteliring köpchilikning aghzini tuwaqlisa bolamdu?

Sen mazaq qilip sözlighendin kéyin, héchkim bu ishni yüzünge salmisunmu?

⁴ Chünki sen: «Méning eqidilirim saptur,

Men sen *Xudaning* aldida pakmen» — déding.□

⁵ Ah, Tengri gep qilsidi!

Aghzini échip séni eyiblisidi!

⁶ Shundaq qilip U danaliqning sirlirini sanga échip bersidi!

Chünki danaliq ikki terepliktur!

Tengrining gunahingning xéli bir qismini kötüriwétip, ulardin ötidighanliqini obdan bilip qoy!□

⁷ Sen Tengrini izdigen teqdirdimu Uni tüptin tonuyalamsen?!

Hemmige Qadirning cheksizlikini chüshinip yételemsen?

⁸ *Bundaq danaliq* asmandin égizdur, *uninggha érishishke* néme amaling bar?

U tehtisaradin chongqurdur, sen némini bileysen?

□ **10:17** «Méni eyibleydighan guwahchiliring» — Ayupning bu dégini, belkim, Xudaning uni «Sen gunah qilding, shunga jazalanding» dep eyibleydighan birnechche guwahchini orunlashturghan, dep körsetmekchi; guwahchilar bolsa, uning üç dostini, öz béshigha chüshken külpeltlerni hemde késelning azablrini öz ichige alsa kérek. ■ **10:18** Ayup 3:11 □ **11:1** «Naamatliq Zofar» — Ayupqa söz qilidighan uning üçinchi dostidur. Biz Ayupning bu üç dostini sélishuridighan bolsaq,

Élifaz edeblikrek, bashqilardin sel méhribandek körünidu; söz qilish tertipidin qarighanda, uning yéshi belkim eng chong, axirda sözleydighan Zofar eng kichik bolushi mumkin. Élifaz öz tejribisini, yeni özining körgen ghayibane alamitini bekrek tekitleydu; Bildad bolsa en'enichi bolup, ilgiriki dewrdikiler meyli néme dégen bolmisun, shu toghra dep qaraydu; Zofar bolsa héssiyatchan, qopal, ammibab maqal-temsillerge amraq, «Jamaetning pikri beribir toghridur» dep qaraydu (3-ayettimu «köpchilik» dégen söz tekitlinidu). Bezide uning gep-sözliridin yamanlarning jazalinishidin uning nahayiti huzur alidighanliq chiqip turidu. □ **11:4** «Méning eqidilirim saptur» — emeliyette Ayup bundaq söz qilmidi. □ **11:6** «Tengrining gunahingning xéli bir qismini kötüriwétip, ulardin ötidighanliqini obdan bilip qoy!» — Zofarning bu sözliri: «Xuda gunahliringning birnechchisini ésidin chiqirip, peqet ularning bir qismining téghishlik jazasini sanga chüshürüwatidu», dégen menini bildüridu.

⁹ Uning uzunluqi yer-zémindin uzundur,
Kengliki déngiz-okyanlardin kengdur.

¹⁰ U ötüp kétiwétip, ademni qamisa, uni soraqqa chaqirsa, kimmu Uni tosalisun?

¹¹ Chünki U saxta ademlerni obdan bilidu,
U tekshürmey turupla aldanchiliqni alliqachan körüp bolghan. □ ■

¹² «Insan tughulup bir yawa éshékning texiyige aylan'ghuche,
Nadan adem dana bolur!» □ ■

¹³ Biraq sen bolsang, eger qelbingni toghrilatsang,
Qolungni Xudagha qarap sozsang,

¹⁴ Qolungdiki qebihlikni özüngdin néri qilsang,
Chédirliringda héch yamanliqni turghuzmisangla,

¹⁵ Sen u chaghda yüzüngni qusursiz kötürüp yürisen,
Tewrenmes, qorqunchsiz bolisen;

¹⁶ Japayingni untuysen,

Hetta éqip ötüp ketken suni oylighandek ularni esleysen;

¹⁷ Künliring chüshtiki nurdin yoruq bolidu,
Séni hazir qarangguluq basqini bilen, tangdek parlaq bolisen. ■

¹⁸ Ümiding bar bolghachqa, sen himayige ige bolisen,
Sen etrapinggha xatirjem qarap aram élip olturisen. ■

¹⁹ Rast, sen yatqiningda, héchkimning weswesi bolmaydu,
Eksiche nurghunlighan kishiler séning himmitingni izdep kélidu. □ ■

²⁰ Biraq rezillerning közliri nuridin kétidu,
Ulargha qéchishqa héch yol qalmaydu,
Ularning ümidi nepisi toxtastin ibaret bolidu, xalas». □ ■

12

Ayup yene söz qilidu ... «Xudaning küch-qudriti, Uning adilliqi we körünüshte bolghan adilsizliqi»

¹ Ayup jawaben mundaq dédi: —

² Siler berheq el-ehlisiler!

Ölsenglar hékmetmu siler bilen bille kétidu!

³ Méningmu silerdek öz eqlim bar,

Eqilde silerdin qalmaymen;

Bunchilik ishlarni kim bilmeydu?!

□ **11:11** «U tekshürmey turupla aldanchiliqni alliqachan körüp bolghan» — yene bir xil terjimisi: «We ademler bayqiyalmaydighan gunahinimu köreleydu». ■ **11:11** Zeb. 10:11, 14; 35:21-23; 94:11 □ **11:12** «Insan tughulup bir yawa éshékning texiyige aylan'ghuche, nadan adem dana bolur!» — bu ayetning yene ikki xil terjimisi: «Nadan kishi danaliqqa érishmes, insan tughulghanda yawa éshékning texiyige oxshashtur, xalas» yaki «Yawa éshékning texiyi tughulup insan'gha aylan'ghuche, nadan bir adem dana bolur». Bu söz belkim ashu dewrdiki bir maqal bolsa kérek. ■ **11:12** Ayup 5:8; 22:21; Top. 3:18 ■ **11:17** Zeb. 37:6; 92:14; 112:4; Pend. 4:18 ■ **11:18** Law. 26:5 □ **11:19** «... Eksiche nurghunlighan kishiler séning himmitingni izdep kélidu» — mushu gepning ajayib yéri shuki, axirda Zofarning özi Ayupning himmitige hajatmen bolidu (42-bab). ■ **11:19** Law. 26:6; Zeb. 3:5-6; 4:8; Pend. 3:24 □ **11:20** «Ularning ümidi nepisi toxtastin ibaret bolidu, xalas» — Zofarning bu sözi Ayupqa qaritilghan héchqandaq hédsashliq bolmighan bir agahlandurush bolup: «Mundaq kétiwerseng, sende peqet nepisingni toxtitistin bashqa ümid qalmaydu» dégenlik. ■ **11:20** Ayup 8:13,14; 18:14

4 Men öz dostlirimgha mazaq obyékti boldum;
Mendek Tengriye iltija qilip, duasi ijabet bolghan kishi,
Heqqaniy, durus bir adem mazaq qilindi!■

5 Rahette olturghan kishiler könglide herqandaq külpetni nezirige almaydu;
Ular: «Külpetler putliri teyilish aldida turghan kishigila teyyar turidu» dep
oylaydu.□

6 Qaraqchilarning chédirliri awatlishidu;
Tengriye haqaret keltüridighanlar aman turidu;
Ular özining ilahini öz alqinida kötüridu.□ ■

7 Emdi haywanlardanmu sorap baq,
Ular sanga ögitidu,

Asmandiki uchar-qanatlaru sanga deydu;

8 We yaki yer-zémin'gha gep qilsangchu,
Umu sanga ögitidu;

Déngizdiki béliqlar sanga söz qilidu.

9 Bularning hemmisini Perwerdigarning qoli qilghanliqini kim bilmeydu?

10 Barliq jan igiliri, barliq et igiliri,
Jümlidin barliq insanning nepisi uning qolididur.

11 Éghizda taamni tétighandek,

Qulaqmu sözining toghriliqini sinap baqidu emesmu?■

12 Yashan'ghanlarda danaliq rast tépilamdu?

Künlirining köp bolushi bilen yorutulush kélemdu?

13 Uningdila danaliq hem qudret bar;
Uningdila yolyoruq hem yorutush bardur.□

14 Mana, U xarab qilsa, héchkim qaytidin qurup chiqalmaydu;
U qamap qoyghan ademni héchkim qoyuwételmeydu.■

15 Mana, U sularni toxtitiwalsa, sular qurup kétidu,
U ularni qoyup berse, ular yer-zéminni bésip weyran qilidu.

16 Uningda küch-qudret, chin hékmetmu bar;
Aldighuchi, aldan'ghuchimu uninggha tewedur.

17 U meslihetchilerni yalingach qildurup, yalap élip kétidu,
Soraqchilarni reswa qilidu.■

18 U padishahlar *el-ehlige* salghan kishenlerni yéshidu,
Andin shu padishahlarni yalingachlap, chatraqlirini lata bilenla qaldurup
shermende qilidu.□

19 U kahinlarni yalingayagh mangdurup élip kétidu;
U küch-hoquqdarlarni aghduridu.□

20 U ishenchlik qaralghan zatlarning aghzini étidu;
Aqsaqallarning eqlini élip kétidu.■

■ 12:4 Ayup 16:10; 17:2; 21:3; 30:1; Pend. 14:2 □ 12:5 «Rahette olturghan kishiler... : «külpetler
putliri teyilish aldida turghan kishigila teyyar turidu» dep oylaydu» — esli tékistni chüshinish sel
tes. Bashqa xil terjimilirimu uchrishi mumkin. □ 12:6 «Ular özining ilahini öz alqinida kötüridu»

— démek, ular butpereslar. Bashqa bir xil terjimisi: «Tengri hetta ularning qoligha molchiliq béridu».

■ 12:6 Ayup 21:7; Zeb. 73:11, 12; Yer. 12:1; Hab. 1:3, 4 ■ 12:11 Ayup 6:30; 34:3 □ 12:13 «Uningdila»

— Xudadila, démekchi. ■ 12:14 Ayup 9:12; 11:10; Weh. 3:7 ■ 12:17 2Sam. 15:31; 17:14, 23; Yesh.

19:12; 29:14; 1Kor. 1:19 □ 12:18 «U padishahlar el-ehlige salghan kishenlerni yéshidu, andin

shu padishahlarni yalingachlap, ... shermende qilidu» — mushu padishahlar mustebit bolushi

natayin; ular puqnilargha salghan kishenlerni belkim adilliq bilen salghan bolushi mumkin. Bashqa

birnechche xil terjimilirimu uchrishi mumkin. □ 12:19 «kahinlar» — xelqge wakaliten qurbanliq

qilghuchilar, ular üçün dua qilghuchilar. ■ 12:20 Ayup 32:9; Yesh. 3:2, 3

- 21 U aqsöngeklarning üstige haqaret tökidu,
U palwanlarning belwéghini yéship *ularni küchsiz qilidu*. □ ■
- 22 U qarangghuluqtiki chongqur sirlarni ashkarilaydu;
U ölümning sayisini yorutidu. ■
- 23 U el-yurtlarni ulughlashturidu hem andin ularni gumran qilidu;
El-yurtlarni kéngeytidu, ularni tarqitidu. ■
- 24 U zémindiki el-jamaetning kattiwashlirining eqlini élip kétidu;
Ularni yolsiz desht-bayawanda sersan qilip azduridu. ■
- 25 Ular nursizlandurulup qarangghuluqta yolni silashturidu,
U ularni mest bolup qalghan kishidek galdı-guldung mangduridu.

13

Ayupning dostlirigha sözleshtin toxtap, yene Xudagha qarap sözlishi

- 1 Mana, méning közüm bularning hemmisini körüp chiqqan;
Méning quliqim bularni anglap chüshen'gen.
- 2 Silerning bilgenliringlarni menmu bilimen;
Méning silerdin qélishquchilikim yoq.
- 3 Biraq méning arzuyum Hemmige qadir bilen sözlishishtur,
Méning Xuda bilen munazire qilghum kélidu. □
- 4 Siler bolsanglar töhmet chaplighuchilar,
Hemminglar yaramsiz téwipsiler. ■
- 5 Siler peqetla sükütte turghan bolsanglar'idi!
Bu siler üçhün danaliq bolatti! ■
- 6 Méning munaziremge qulaq sélinglar,
Lewlirimdiki muhakimilerni anglap béqinglar.
- 7 Siler Xudaning wakaletchisi süpitide boluwélip biadil söz qilamsiler?
Uning üçhün hiyle-mikirlik gep qilmaqchimusiler? ■
- 8 Uninggha yüz-xatire qilip *xushamet* qilmaqchimusiler?!
Uninggha wakaliten dewa sorimaqchimusiler?
- 9 U ich-baghringlarni axturup chiqsa, siler üçhün yaxshi bolattimu?
Insan balisini aldighandek uni aldimaqchimusiler?
- 10 Siler yüz-xatire qilip yoshurunche xushamet qilsanglar,

□ **12:21** «U aqsöngeklarning üstige haqaret tökidu, U palwanlarning belwéghini yéship ularni küchsiz qilidu» — mushu aqsöngék, palwanlar eslide melum bir gunah yaki zalimliqni qilghanliqi natayin. Ayup bu yerde: Xuda tashqi körünüshte sewebsiz halda bu ésilzade kishilerge herxil külpét chüshüridu hem shuning bilen bir waqıtta, bashqa nurghun kishilerni qiyinchiliqqa duchar qilidu, demekchi bolghan bolushi mumkin. Chünki «aqsqaqallarning eqli élip kétilgen» déyish arqiliq ularning meslihet béridighan ademliriningmu ehwalining xeterlik ikenlikidin bésharet béridu. Bu palaketler melum bir gunahdin chiqqan bolushimu yaki undaq bolmasliqimu mumkin. Ayupning yuqiriqi sözlirige qarighanda 23-25-ayetlerde déyilgen awatchiliq hem külpetler oxshashla yüz bergendek körinidu. ■ **12:21** Zeb. 107:40 ■ **12:22** Mat. 10:26; 1Kor. 4:5 ■ **12:23** Zeb. 107:38 ■ **12:24** Zeb. 107:4-5, 40 □ **13:3** «...méning Xuda bilen munazire qilghum kélidu» — yaki «...méning Xuda bilen dewalashqum kélidu». ■ **13:4** Ayup 16:2 ■ **13:5** Pend. 17:28 ■ **13:7** Ayup 17:5; 32:21; 36:4

U choqum silerni eyibleydu.□

¹¹ Buningdin köre Uning heywisining silerni qorqatqini, Uning wehimisining silerge chüshkini tüzük emesmu?

¹² Pend-nesihetinglar peqet külge oxshash sözler, xalas; Siler *ishench baghligan* istihkaminglar peqet lay istihkamlar, xalas.□

¹³ Méni ixtiyarimga qoyuwétip zuwan sürmenglar, méni gep qilghili qoyunglar.

Béshimga hernéme kelse kelsun!

¹⁴ Qandaqla bolmisun, jénim bilen tewekkul qilimen,

Men jénimni alqinimga élip qoyimen!□

¹⁵ U jénimni alsimu men yenila Uni kütimen, Uninggha tayinimen; Biraq qandaqla bolmisun men tutqan yollirimni Uning aldida aqlimaqchimen; □ ■

¹⁶ Bundaq qilishim manga nijatliq bolidu; Chünki iplas bir adem uning aldigha baralmaydu.

¹⁷ Sözlirimni diqqet bilen anglanglar,

Bayanlirimgha obdan qulaq sélinglar.

¹⁸ Mana, men öz dewayimni tertipliq qilip teyyar qildim; Men özümning heqiqeten aqlinidighanliqimni bilimen.

¹⁹ Men bilen bes-munazire qilidighan qéni kim barkin? Hazir sükut qilghan bolsam, tiniqtin toxtighan bolattim!□

²⁰ *Ah Xuda!* Manga peqet ikki ishnila qilip bergin; Shundaq bolghandila, men özümni Sendin qachurmaymen:■

²¹ — Qolungni mendin yiraq qilghin;

□ **13:10** «... Siler yüz-xatire qilip yoshurunche xushamet qilsanglar, u choqum silerni eyibleydu» — Ayupning sözliri ichide ademni heyran qalduridighan nurghun meniler ipadilidu. Ayupning bu bayani ulardin intayin gewdilik bolghan bir misal hésablinidu. U üç dostigha nahayiti keskin halda Xudagha xushametchilik qilishqa bolmaydighanliqini bildüridu. 12-babta u Xudaning adalitetidin gumanlinip turup sözligen bolsimu, biraq u mushu yerde Xuda heqiqetni intayin etiwarlaydu. Xuda durus, lilla gepni bek söyidu, kishilerning Xudagha wakaletchi boluwélep, özining yaki bashqilarning chirayliq pikrini ipadilishige qet'iy bolmaydu, dégen közqarashni ipadileydu. Xudaning hörmitige layiq sözlerni qilish üçün, Uning insan'gha bergen wehiysini esas qilish hem shuning bilen bir waqitta réalliqtin qet'iy ayrilmay turup, bu dunyadiki körünlerlik pakitlarga yüzlinish zörürdur. Meyli Xudagha, meyli bashqilargha xushametchilik yaki yalghan gep qilishqa qet'iy bolmaydu. U üç dostigha agahlunduriduki, Xudagha xushametchilik qilsa, Xuda ularni jazalaydu. Bu gep Ayupning Xudaning adalitetige qet'iy ishen'genlikini körsitidu hem uning hazirqi étiquadi hem gumani arisidiki ichide bolghan küreshni bizge ayan qilidu. □ **13:12** «Siler *ishench baghligan istihkaminglar peqet lay istihkamlar...*» — yaki «Siler *ishench baghligan* jawablar peqet lay istihkamlar...». □ **13:14** «Qandaqla bolmisun, jénim bilen tewekkul qilimen» — sözmüsöz bolsa: «Qandaqla bolmisun (yani «némishqa») etlirimni chishimda élip küresh qilimen?» — u özini keskin küresh qilmaqchi bolghan bir haywan'gha oxshatidu. «Men jénimni alqinimga élip qoyimen!» — yaki: «Némishqa jénimni alqinimga élip qoydum?». □ **13:15** «U jénimni alsimu men yenila Uni kütimen, Uninggha tayinimen...» — bu ayet Ayupning étiquadqa eng tolghan bayanliridin biri. Ibraniy tilida «kütüş» we «tayinish» bir péil bilenla ipadilidu. ■ **13:15** Zeb. 23:4; Pend. 14:32 □ **13:19** «Men bilen bes-munazire qilidighan qéni kim barkin? Hazir sükut qilghan bolsam, tiniqtin toxtighan bolattim!» — bu tékistning töt xil terjimisi yaki chüshenchisi bar: — (1) Ayup birersining özi bilen bes-munazire qilalaydighanliqigha ishenmeydu; hetta birsi bes-munazirige chiqsila: «Men Uning soaligha pisent qilmay, bu dunyadin kétimen» dégendek; (2) ...undaq adem chiqsa, men gep qilmay sükütte ölüp kétishke razimen!; (3) U kimning özini eyiblishidin qet'iynezer, sükut qilishqa qet'iy unimaydu; (4) Birsining özi bilen yene bes-munazire qilghusi bolsa, téz bolushi kéreke, chünki u pat arida dunyadin kétidu. Biz üçinchisini ishlettüq. ■ **13:20** Ayup 9:34; 33:7

— Wehimeng méni qorqatmisun.□

²² Andin méni sot qilishqa chaqir, men sanga jawab bérimen;
Yaki men Sanga *dewayimdin* söz qilsam, Senmu manga jawab bérisen.

Ayup dewasini dawamlashturidu

²³ Méning qebihliklirim hem gunahlirim zadi qanchilik?

Itaetsizlikim hem gunahimni manga körsitip ber!

²⁴ Némishqa didaringni mendin yoshurisen?

Némishqa méni Öz düşmining dep bilding?■

²⁵ Uyaq-buyaqqa uchuruwétildighan anchiki bir yopurmaqni wehimige salmaqchimusen?

Qurup ketken paxalni qoghlimaqchimusen?

²⁶ Chünki Sen méning üstümdin zeherdeklerni yazisen,
Sen yashliqimdiki qebihliklirimni manga qayturuwatisen.■

²⁷⁻²⁸ Men chirip ketken bir nerse,

Men peqet küye yégen bir kiyimla bolghinim bilen,

Lékin Sen méning putlirimni kishenleysen,

Hemme yollirimni közitip yürisen;

Tapanlirimgha mangmasliq üçün chek sizip qoyghansen. ■

14

Ölümdin kéyin qandaq bolidu?

¹ Anidin tughulghanlarning künliri azdur,
Palaket uninggha yardur.■

² U güldek dunyagha kélip andin tozuydu,
U *quyash aldidin* sayige oxshash qéchip kétidu.■

³ Biraq Sen téxi shundaq bir ajiz bolghuchigha közüngni tikip,
Méni Öz aldinggha soraqqa tartiwatamsen?□ ■

⁴ Kim napak nersilerdin pak nersini chiqiralaydu? — héchkim!□ ■

⁵ *Insanning* künliri békitilgendikin,

Uning aylirining sani Séning ilkingde bolghandikin,

Sen uning ötse bolmaydighan cheklirini békitkendikin,■

⁶ Uning bir'az dem élishi üçün uningdin közüngni élip qachqin,

□ **13:21** «Manga peqet ikki ishnila qilip bergin... qolungni mendin yiraq qilghin; — wehimeng méni qorqatmisun» — birinchi ish bolsa, Xudaning Öz qolini uningdin yiraq qilishi bilen u azraq dem alalaydu; ikkinchi ish, Xudaning wehimisi bolmisa u jür'etlik bolup söz qilidu, dégenlik. ■ **13:24** Ayup 16:9; 19:11; 33:10; Yigh. 2:5 ■ **13:26** Zeb. 25:7 ■ **13:27-28** Ayup 33:11 ■ **14:1** Zeb. 90:5-6, 9-10; 102:11; 103:15; 144:4; Yaq. 4:14 ■ **14:2** Ayup 8:9; Zeb. 90:5-6, 9-10; 102:11; 103:15; 144:4; Yesh. 40:6; 1Pét. 1:24 □ **14:3** «Méni Öz aldinggha soraqqa tartiwatamsen?» — yaki «Uni Öz aldinggha soraqqa tartiwatamsen?». ■ **14:3** Ayup 7:17,18; 10:20 □ **14:4** «Kim napak nersilerdin pak nersini chiqiralaydu? — héchkim!» — démek, insan balisi Xudaning aldidin qandaq qilip pak bolalaydu hem qobul qilinalaydu? Ayupning özi 19-babta bésharet qilip bu soalgha jawab béridu. ■ **14:4** Yar. 5:3; Zeb. 51:5-7; Yuh. 3:6; Rim. 5:12; Ef. 2:3 ■ **14:5** Ayup 7:1

Shuning bilan medikardek uninggha öz künliridin söyünüş nésip bolsun! □ ■

7 Chünki derex késiwétilgendin kéyin, qayta ösüshtin ümid bar;

Buningliq bilen uning yumran bixliri tügep ketmeydu;

8 Uning yiltizi yerde qurup ketken bolsimu,

Uning kótiki topida ölüp ketken bolsimu,

9 Biraq suning puriqi bilenla u yene kökiridu,

Yumran ot-chöptek yéngi bixlarni chiqiridu.

10 Biraq adem bolsa ölidu, ilajsiz ongda yatidu, berheq,

Insan nepestin qalidu, andin nede bolidu?

11 Déngizdiki sular pargha aylinip tügep ketkendek,

Deryalar qaghjirap qurup ketkendek,

12 Oxshashla adem yétip qalsila qaytidin turmaydu;

Asmanlar yoqimighuche, ular oyghanmaydu, uyqudin turmaydu.

13 Ah, tehtisaragha méni yoshurup qoysang idi,

Gheziping ötüp ketküche méni mexpiy saqlap qoysang idi,

Méni ésingge alidighan bir waqit-saetni manga békitip berseng idi! □

14 Adem ölse, qayta yashamdu?

Shundaq bolsa manga shundaq özgirish waqti kelgüche,

Mushu japagha tolghan künlirim ötküche, sewr-taqet bilen kütettim! □

15 Shundaq bolsa Sen méni chaqirsang, jawab bérettim;

Sen Öz qolung bilen yaratqininggha ümid-arzuyung bolatti. □

16 Biraq Sen hazir herbir dessigen qedemlirimni sanap,

Gunahimni közitiwatisen'ghu! □ ■

17 Itaetsizlikim xaltigha sélinip péchetlendi,

Gunahlimni döwe-döwe qilip saqlap qoydung. □

18 Derweqe taghmu yimirilip yoqalghandek,

Tash öz ornidin tewrinip ketkendek,

19 Sular tash-shéghillarni upritip yoqatqandek,

Topanlar zémindiki topini süpürüp ketkendek,

Sen ademning ümidini yoq qilisen.

20 Sen menggüge uning üstidin ghalib kélisen,

Shunga u dunyadin kétidu; uning chirayini tutuldurisen,

Uni Öz yéningdin yiraq qilisen.

□ **14:6 «Uning bir'az dem élishi üçün ... medikardek uninggha öz künliridin söyünüş nésip bolsun!»** — Ayupning déginu boyiche insanlarga adettiki turmushning (medikarningkidek) japasi kupaye, shunga u bu japaliq hayat künliridin azraqqine huzur alsun, «bu adettiki japagha téximu köp japa artmighaysen» dégen menide. ■ **14:6** Ayup 7:1, 2, 16, 19; 10:20 □ **14:13 «tehtisara»** — ölgenlerning rohliri baridighan jayni körsitidu. Yenila 7-bab, 9-ayettiki izahatni körüng. □ **14:14**

«Adem ölse, qayta yashamdu? Shundaq bolsa ... sewr-taqet bilen kütettim!» — Ayupning insanning ülümdin (yeni tehtisaradin) tirilishi toghrisida xewiri yoq. Biraq u bundaq ish bolsila, neqeder yaxshi bolatti, undaq ümid we sewr-taqet bilen Xudaning orunlashturushini («shundaq özgirish»ni) kütettim, deydu. Kéyin u özining tirilishi toghruluq bésharet béridu (19-babta). □ **14:15**

«Shundaq bolsa ... Sen Öz qolung bilen yaratqininggha ümid-arzuyung bolatti!» — Ayup yenila Xudaning Özi tujüpilip yaratqan hemme insan'gha bolghan ajayib ümid-arzusigha étiqad qilghanliqini bildüridu. □ **14:16 «Biraq Sen hazir herbir dessigen qedemlirimni sanap...»** — yaki «Chünki Sen hazir herbir dessigen qedemlirimni sanap...». ■ **14:16** Ayup 31:4; 34:21; Zeb. 56:8; 139:1-5; Pend. 5:21; Yer. 32:19 □ **14:17 «Itaetsizlikim xaltigha sélinip péchetlendi...»** — bezi terjimanlar

Ayupning mushu sözlirining menisini, Xuda Ayupning gunahlirini yapqaniken, dep qaraydu. Biz eksiche, Ayupning mushu sözining menisini Xuda uni téximu eyiblesh üçün gunahlirini döwe-döwe qilip péchetlep saqlap qoyghan, dep chüshinimiz.

21 Uning oghulliri hürmetke érishidu, biraq u buni bilmeydu;
 Ular pes qilinsimu,
 Biraq uning bulardinmu xewiri bolmaydu.
 22 U *peqet* öz ténidiki aghriqidinla azablinidu,
 U könglide özi üçhünla hesret-nadamet chékidu. □

15

Élifaz yene sözleydu – Yamanlarning aqiwiti

- 1 Témanliq Élifaz buninggha jawaben mundaq dédi: —
 2 Danishmen kishining quruq shamaldek sepsete bilen jawab bérishi toghrimu?
Danishmen qorsiqini issiq meshriq shamili bilen toyghuzsa bolamdu?
 3 Paydisiz sözler bilen,
 Tayini yoq gepler bilen munazirilishishi muwapiqmu?
 4 Berheq, sen iman-ixlasni yoq qiliwetmekchisen,
 Xudaning aldida dua-istiqaqatke tosalghu bolisen.
 5 Chünki qebihliking aghzinggha söz salidu,
 Sen mekkarlarning tilini tallap qollinisen.
 6 Men emes, belki öz aghzing özüngning gunahingni békítidu,
 Öz lewliring sanga qarshi guwahliq béridu. □
 7 Sen insanlar ichide tunji bolup tughulghanmu?
 Sen tagh-dawanlardin awwal apiride bolghanmu?
 8 Tengrining mexpiy kéngishini anglap kelgenmusen?
 Danaliq sen bilenla cheklinemdu? ■
 9 Sen bilgenlerni bizning bilmeydighanlirimiz barmu?
 Sen chüshen'genni bizning chüshenmeydighinimiz barmu?
 10 Aqsaqallar hem qérilar bizning teripimizde turidu,
 Ular séning atangdinmu yashta chongdur. □ ■
 11 Tengrining teselliliri,
 Yeni sanga mulayimlik bilen éytqan mushu söz sen üçhün azliq qilamdu?
 12 Némishqa köngüling keynige kirip kétisen?
 Közüngni némige parqiritisen?
 13 Shundaq qilip sen rohingni Tengrige qarshi turghuzdung,
 Éghizingdin shundaq sözlerning chiqishigha yol qoyuwatisen!
 14 Insan néme idi? Öz-özini pakliyalighudek?
 Anidin tughulghan adem balisi néme idi? Heqqaniy bolalighudek? ■
 15 Qara, *Xuda* Öz muqeddeslirigimu ishenmigen yerde,

□ 14:22 «U *peqet* öz ténidiki aghriqidinla azablinidu, ... hesret-nadamet chékidu» — Ayup mushu yerde insan görge chüshkendin kéyin öz ténining chirip ketkenlikini hés qilip qiynilidu, dep oylighan bolushi mumkin. □ 15:6 «Öz lewliring sanga qarshi guwahliq béridu» — Élifaz mushu yerde Ayupning Xuda aldida jazalan'ghan gunahi hem hakawurluqi uning öz aghzi bilen qilghan achchiq hem ötkür sözliride körünüdu, démekchi. Biraq Élifaz bilen ikki dostining Ayupning aghzidin chiqqan shu achchiq ötkür sözlerge mes'uliyiti bar. ■ 15:8 Rim. 11:34 □ 15:10 «Aqsaqallar hem qélar bizning teripimizde turidu... » — Élifaz ilgiriki dewrlerdiki ata-bowulirining közqarishini öziningkige oxshash dep qarawatidu. ■ 15:10 Ayup 32:7 ■ 15:14 1Pad. 8:46; 2Tar. 6:36; Ayup 14:4; Zeb. 14:2-3; 51:5; Pend. 20:9; Top. 7:20; 1Yuh. 1:8,10

Asmanlarmu uning neziride pak bolmighan yerde, □ ■

¹⁶ Yirginchlik bolghan, sésip ketken,
Qebihlikni su ichkendek ichidighan insan balisi zadi qandaq bolar? □

¹⁷ Men sanga körsitey, manga qulaq sal;
Közüm körgenni bayan qilmaqchimen.

¹⁸ Danishmenler ata-bowiliridin bularni anglighan,
Yoshurmay bularni bayan qilghan: —

¹⁹ (Peqet shularghila, *yeni ata-bowilirighila yer-zémin* tapshurulghanidi, Ularning arisidin yat adem ötüşke pétinalmaytti) □

²⁰ — Rezil adem barliq künliride azablinidu,
Zalim kishige yillar sanaqliqla békitilgendur. □

²¹ Uning quliqigha wehimilerning awazi kiridu,
Bayashatliqida bulangchi uning ustige bésip chüshidu. ■

²² Qarangghuluqtin qutulushqa uning közi yetmeydu,
U qilich bilen chépileshqa saqlan'ghandur.

²³ U ash izdep: «Zadi nedin tépilar?» dep yolda ténep yürüdu,
U zulmet küning uninggha yéqinlashqanliqini bilidu. □ ■

²⁴ Derd-elem hem azab uninggha wehime qilidu,
Hujumgha teyyar bolghan padishahtek uning üstidin ghelibe qilidu.

²⁵ Chünki u Tengrige qarshi qolini kötürgen,
Hemmige qadirgha küch körsetmekchi bolghan,

²⁶ Shunga u boynini qattiq qilip,
Köp qewetlik qalqanni kötürüp uninggha qarap étilidu.

²⁷ Yüzini yagh basqan bolsimu,
Béqinliri semrep ketken bolsimu,

²⁸ U xarabe sheherlerde,
Adem qon'ghusi kelmeydighan,
Kések düwiliri bolushqa békitilgen öylerde yashaydu; □

²⁹ U héch béyimaydu,
Uning mal-mülki bolsa üzülüp qalidu,
Uning tealluqatli ri zémin üstide kéngemeydu.

³⁰ U qarangghuluqtin qéchip qutulalmaydu,
Yalqun uning shaxlirini köydürüp qurutidu,

□ **15:15** «Qara, Xuda Öz muqeddeslirigimu ishenmigen yerde...» — mushu yerdiki «muqeddesler» Xudaning perishtilirini körsetse kérek. Élifaz héliqi yaman rohning eslide uninggha dégen geplirige (4:15-21) ishinip , qaytilaydu. ■ **15:15** Ayup 4:18; 25:5 □ **15:16** «Qebihlikni su ichkendek ichken bir adem» — mushu gep, shübhisizki, Ayupning özi körsitidu. □ **15:19**

«Peqet shularghila, yeni ata-bowilirighila yer-zémin tapshurulghanidi, ularning arisidin yat adem ötüşke pétinalmaytti» — Élifaz bu söz bilen bu ata-bowilarning Xuda aldida heqqaniy bolghanliqini, shunga Xuda ularning yer-zéminini yat ademlerning basturup kirishidin qoghdiqhanliqini körsetmekchi; shuning bilen ularning mediniyiti urush-jédelning dexlige uchrinmay, tedriji tereqqiy qilip, bilimi pellige yetkenidi, démekchi bolushi mumkin. □ **15:20** «Rezil adem barliq künliride azablinidu, zalim kishige yillar sanaqliqla békitilgendur» — bu söz hem töwendiki 35-ayetkiche bolghan sözlerning hemmisi Ayupqa biwasite qaritilip déyilgen bolushi mumkin. ■ **15:21** 1Tés. 5:3 □ **15:23** «U ash izdep: «Zadi nedin tépilar?» dep yolda ténep yürüdu» — bashqa birxil terjimisi: «U yoldin ténip kétip, qorultazlar üçün yem bolidu». ■ **15:23** Ayup 18:12; Zeb. 109:10

□ **15:28** «U xarabe sheherlerde..., késék düwiliri bolushqa békitilgen öylerde yashaydu» — qedimde bezi sheherler Xudaning leniti bilen weyran bolghan bolup, Xudaning lenitige uchrighan bu joylarda adettiki kishiler ularni qaytidin qurup u yerde olturaqlashishqa pétinalmaytti. Biraq (Élifazning déyishiche) bu rezil kishiler (jümlidin Ayupning özi?) Xudadin qorqmay undaq yerlerde turushtin bash tartmaytti.

Xudaning bir nepisi bilan u dunyadin kétidu.□

³¹ U saxtiliqqa tayanmisun!

U aldini ketken, shunga saxtiliqning özi uning in'ami bolidu;

³² Uning küni téxi toshmay turupla,

Uning shéxi téxi kökirip bolmayla, bu ishlar emelge ashurulidu.■

³³ Üzüm téli silkinip, tong üzümler chüshürüwétilgendek,

Zeytun derixining chéchiki échilipla tökülüp ketkendek bolidu.□

³⁴ Chünki iplaslarning jemeti tughmas bolidu,

Ot para yégenlarning chédirlirini köydüriwétidu.

³⁵ *Biraq* ular *herdaim* yamanliqni oylap, qebihlik tughduridu,

Könglide haman hiyle-mikir teyyarlaydu. ■

16

Ayup yene jawab béridu – Ershte turidighan Guwahchi

¹ Andin Ayup jawaben mundaq dédi: –

² Men mushundaq geplerni köp anglighanmen;

Siler hemminglar azab yetküzidighan ajayib teselli bergüchi ikensiler-he!■

³ Mundaq watildap qilghan gepliringlarning chéki barmu?

Silerge mundaq jawab bérishke zadi néme qutratquluq qildi?

⁴ Xalisamla özüm silerge oxshash söz qilalayttim;

Siler méning ornumda bolidighan bolsanglar;

Menmu sözlerni baghlashturup éytip, silerge zerbe qilalaytim,

Béshimmimu silerge qaritip chayqiyalayttim!

⁵ Halbuki, men eksiche aghzim bilan silerni righbetlendürettim,

Lewlirimning tesellisi silerge dora-derman bolatti.

⁶ Lékin méning sözlishim bilan azabim azaymaydu;

Yaki gépimni ichimge yutuwalisammu, manga néme aramchiliq bolsun?

⁷ *Biraq* U méni halsizlandürüwetti;

Shundaq, Sen pütkül ailemni weyran qiliwetting!□

⁸ Sen méni qamalliding!

Shuning bilen *ehwalim* manga guwahliq qilmaqta;

Méning oruq-qaqshal *bedinim* ornidin turup özümni eyiblep guwahliq

qilidu!□

⁹ Uning ghezipi méni titma qilip,

Méni ow oljisi qilidu;

U manga qarap chishini ghuchurlitidu;

□ 15:30 «Xudaning bir nepisi bilan u dunyadin kétidu» — ibranij tilida «Uning bir nepisi bilan u dunyadin kétidu». ■ 15:32 Ayup 22:16; Zeb. 55:23 □ 15:33 «Üzüm téli silkinip, tong üzümler chüshürüwétilgendek...» — adette üzüm téli pishmighan üzümilirini tashlimaydu. Biraq Élifaz shu oxshitishi bilen, mundaq ademlerning ishliri téxi héch pishmighan bolup bikargha kétidu, démekchi. ■ 15:35 Zeb. 7:14; Yesh. 59:4; Hosh. 10:13 ■ 16:2 Ayup 13:4 □ 16:7 «Biraq U méni halsizlandürüwetti; shundaq, Sen pütkül ailemni weyran qiliwetting!» — 8 we 9-ayettiki «U» we

«Sen» Xudani körsitidu. □ 16:8 «Sen méni qamalliding!» — yaki: «Sen méni qurutuwetting!».

«Shuning bilen ehwalim manga guwahliq qilmaqta!» — Ayupning shu bichare ehwal: «Sen choqum éghir bir gunah qilghansen, bolmisa bu külpet béshingha chüshmigen bolatti» dep özige

guwahliq qilghandek qilidu.

Méning dūshminimdek kōzini alayitip manga tikidu. □ ■

¹⁰ *Ademler* manga qarap *mazaq qiliship* aghzini achidu;
Ular nepret bilen mengzimga kachatlaydu;
Manga hujum qilay dep sep tūzidu.

¹¹ Xuda méni eskilerge tapshurghan;
Méni rezillarning qoligha tashliweteniken.

¹² Eslide men tinch-amanliqta turattim, biraq u méni pachaqlidi;
U boynumdin silkip bitchit qiliwetti,

Méni Öz nishani qilghaniken. ■

¹³ Uning oqyachiliri méni qapsiwaldi;
Héch ayimay U üçhey-baghrimni yirtip,

Ötümni yerge tōkūwetti.

¹⁴ U u yer-bu yerimge üsti-üstilep zexim qilip bōsüp kiridu;
U palwandek manga qarap étilidu.

¹⁵ Téremning üstige bōz rext tikip qoydum;

Öz izzet-hōrmitimni topa-changgha sélip qoydum. □ ■

¹⁶⁻¹⁷ Gerche qolumda héchqandaq zorawanliq bolmisimu,
Duayim chin dilimdin bolghan bolsimu,
Yüzüm yigha-zaridin qizirip ketti;
Qapaqlirimni ölüm sayisi basti. □

¹⁸ Ah, yer-zémin, qénimni yapmighin!

Nale-peryadim toxtaydighan'gha jay bolmighay! □

¹⁹ Biraq mana, asmanlarda hazirmu manga shahit Bolghuchi bar!
Ershlerde manga kapalet Bolghuchi bar!

²⁰ Öz dostlirim méni mazaq qilghini bilen,
Biraq kōzüm téxiche Tengriге yash tōkmekte. □

²¹ Ah, insan balisi dosti üçün kélishtürgüchi bolghandek,
Tengri bilen adem otturisdimu kélishtürgüchi bolsidi! ■

²² Chünki yene birnechche yil ötüshi bilenla,
Men barsa qaytmas yolda méngip qalimen. □

17

1 Méning rohim sunuq,

□ **16:9** «Uning ghezipi méni titma qilip,...» — yaki «U tumshuqi bilen méni titma qilip,...». Mushu yerde Ayup Xudani özige yirtquch haywandek zerbe qiliwatidu, dep éytmaqchi. ■ **16:9** Ayup 10:16,17; 13:24 ■ **16:12** Ayup 7:20; Yigh. 3:12 □ **16:15** «Téremning üstige bōz rext tikip qoydum; öz izzet-hōrmitimni topa-changgha sélip qoydum» — bu a yettikü «bōz rext» qedimki zamanlarda ademning qattiq matem tutush, pushayman qilish yaki towa qilishinimu ipadileytti. Mushu yerde, shūbhisizki, «matem tutush»ni bildürmekchi. «Öz izzet-hōrmitimni topa-changgha sélip qoydum» déginu ibranii tilida «Münggüzümni topa-changgha sélip qoydum» dégenliktur. Kalining yaki buqining münggüzi ademning küch-qudriti hem abruyining simwoli bolidu. ■ **16:15** Ayup 30:19 □ **16:16-17** «Qapaqlirimni ölüm sayisi basti» — yaki «Zulmetlik qarangghuluq sayisi basti». □ **16:18** «Nale-peryadim toxtaydighan'gha jay bolmighay!» — demek, «jabet bolmighuche peryadim herdaim hem Xudagha hem ademlerge awarichilik bolsun». □ **16:20** «Öz dostlirim méni mazaq qilghini bilen...» — a yetning birinchi qismining yene birxl terjimisi, «Manga wakalet bolghuchi méning dostum iken». ■ **16:21** Ayup 31:35; Top. 6:10; Yesh. 45:9; Rim. 9:20 □ **16:22** «Yene birnechche yil ötüshi bilenla, men barsa qaytmas yolda méngip qalimen» — Ayup bezide «bu dunyadin pat arida kétimen» dep, bezide «birnechche yil azablar méni kütidu» dep oylaydu. U birinchi imkaniyetni nisbeten yaxshi dep qaraydu, elwette.

Künlirim tügey deydu,
Görler méni kütmeke.□

² Etrapimda aldanchi mazaq qilghuchilar bar emesmu?

Közümning ularning échitquluqigha tikilip turushtin bashqa amali yoqtur.

³ Ah, jénim üçün Özüng xalighan kapaletni élip Özüngning aldida manga borun bolghaysen;

Sendin bashqa kim méni qollap borun bolsun?□ ■

⁴ Chünki Sen *dostlirimning* könglini yoruqluqtin qaldurghansen;
Shunga Sen ularni ghelibidinmu mehrum qilisen!

⁵ Gheniyet alay dep dostlirigha peshwa atqan kishining bolsa,
Hetta balilirining közlirimu kor bolidu.

⁶ U méni el-yurtlarning aldida söz-chöchekke qoydi;
Men kishiler yüzümge tüküridighan adem bolup qaldim.■

⁷ Derd-elemdin közüm torliship ketti,
Barliq ezalirim kölenggedek bolup qaldi.

⁸ Bu ishlarni körüp duruslar heyranuhes bolidu;
Bigunahlar iplaslargha qarshi turushqa qozghilidu.

⁹ Biraq heqqaniy adem öz yolida ching turidu,
Qoli pak yüridighan ademning küchi toxtawsiz ulghiyidu.□

¹⁰ Emdi qéni, hemminglar, yene kélinglar;
Aranglardin birmu dana adem tapalmaymen.■

¹¹ Künlirim axirlishay dep qaptu,
Muddialirim, könglümdiki întizarlar üzüldi.■

¹² Bu ademler kéchini kündüzge aylandurmaqchi;
Ular qarangghuluqqa qarap: «Nur yéqinlishiwatidu» déyishiwatidu.□

¹³ Eger kütsem, öyüm tehtisara bolidu;

□ **17:1 «méning rohim sunuq»** — yani «Nepisim siqilip ketti». □ **17:3 «Ah, jénim üçün Özüng xalighan kapaletni élip Özüngning aldida manga borun bolghaysen»** — bu sözler Xudagha éytighan, elwette. «Borun» (képil bolghuchi) — qedimki zamanlarda, birsi melum bir ishta eyiblen'güchi bolsa, sotchi höküm qilghuche eyiblen'güchi waqitliq erkin bolarmaydu, belki qamap qoyulidu. Biraq uning melum bir dosti uninggha kapalet bérishke razi bolsa, eyiblen'güchi erkin yürürse bolidu. Kapalet bergüchi uning qéchip ketmeslikige toluq kapalet bergen bolushi kérek idi. Eger qéchip ketse uning ornida erkinliktin mehrum bolidu; andin höküm qilin'ghandin kéyin (öz dosti gunahkar dep hésablan'ghan bolsa) dostining ornida tégishlik jazani öz üstige alghan bolidu. Kapalet bergüchi bolsa hörmetke sazawer, jamaetning ishenchisige ige bolghan bolushi kérek, elwette. Shunga Ayup mushu yerde özining hem dostliri teripidin hem Xuda teripidin eyiblen'güchi ikenlikini hés qilip: «Xuda, Sen méni bu ishlarda eyibligüdek yéri yoq dep bilisen, shunga men üçün kapalep bolalmamsen?» — dégendek jasaretlik dua qilidu. (Bezi alimlar bu sözning bashqa bir chüshenchisi bar dep qaraydu. Ularning pikriché, Ayup 2-ayette: — «Etrapimdikiler aldanchi, mazaq qilghuchilar bolmisa Ayup bolmay kétey! Közüming... amali yoqtur» dégen qesemni ichidu; 3-ayette u Xudadin bu qesemni ada qilishqa (kimning toghra bolsa uni aqlash, kimning xata bolsa uni jazalashqa) kapaletchi hem guwahchi bolushni ötünidu, andin 4-ayette (shu alimlarning pikriché) uIl'tijasining Xuda teripidin béjirilishini ötünidu: «Chünki Sen dostlirimning könglini yoruqluqtin qaldurghansen; shunga Sen ularni ghelibidinmu mehrum qilmisang bolmaydu!» — dégendek). ■ **17:3** 2Kor. 5:19 ■ **17:6** Ayup 30:9 □ **17:9 «... Qoli pak yüridighan ademning küchi toxtawsiz ulghiyidu»** — Ayupning étiqadi yenila urghup téship turidu. Mushu yerde u Xudaning öz dühmini bolup chiqqanliqini hés qilghini bilen, qandaqla bolmison özining heqqaniy yolda ching turidighanliqini éytip, Xuda axirda hemme ishlirimni onghaydu, dep bésharet béridu. ■ **17:10** Ayup 6:29 ■ **17:11** Ayup 7:6; 9:25 □ **17:12 «Bu ademler kéchini kündüzge aylandurmaqchi; ular qarangghuluqqa qarap: «Nur yéqinlishiwatidu» déyishiwatidu»** — Ayup dostlirimni heqiqetni yormilap, aqni qara, qarini aq dewatidu, shundaqla manga quruq ümidlerni («Nur yéqinlishidu!» dep) yetküzmezkechi, deydu.

Men qarangghuluqqa ornumni raslaymen.□

¹⁴ «Chirip kétishni: «Sen méning atam!»,

Qurtlarni: «Apa! Acha!» dep chaqirimen!□

¹⁵ Undaqta ümidim nede?

Shundaq, ümidimni kim körelisun?

¹⁶ Ümidim tehtisaraning tömür penjirilirini ichige chüshüp kétidu!

Biz birlikte topigha kirip kétimiz! □ ■

18

Bildadmu «Yamanlarning yaman aqiwiti» toghruluq söz qilidu

¹ Shuxaliq Bildad jawaben mundaq dédi: —

² Sendek ademler qachan'ghiche mundaq sözlerni toxtatmaysiler?

Siler obdan oylap béqinglar, andin biz söz qilimiz.

³ Biz némishqa silerning aldinglarda haywanlar hésablinimiz?

Némishqa aldinglarda exmeq tonulimiz?□

⁴ Hey özüngning ghezipide özüngni yirtquchi, séni depla yer-zémin tashliwétilendü?!
Tagh-tashlar öz ornidin kötürülüp kétendü?!□ ■

⁵ Qandaqla bolmisun, yaman ademning chirighi öchürüliidu,

Uning ot-uchqunliri yalqunlimaydu.

⁶ Chédiridiki nur qarangghuluqqa aylinidu,

Uning üstige asqan chirighi öchürüliidu.

⁷ Uning mezmüt qedemliri qisilidu,

Özining nesihetliri özini mollaq atquzidu.

⁸ Chünki öz putliri özini torgha ewetidu,

U del torning üstige desseydighan bolidu.

⁹ Qiltaq uni tapinidin iliwalidu,

Tuzaq uni tutuwalidu.■

¹⁰ Yerde uni kütidighan yoshurun arghamcha bar,

Yolida uni tutmaqchi bolghan bir qapqan bar.

□ **17:13** «Tehtisara» — 7-bab, -9-ayet we shu ayettiki izahatni körüng. □ **17:14** «Méning atam!» — bu ibarining qedimde «Bégim!» «Teqsir!» dégen menisimu bar idi. □ **17:16** «tehtisara» — 7-bab,

-9-ayet we shu ayetning izahatini körüng. «Ümidim tehtisaraning tömür penjirilirini ichige chüshüp kétidu! Biz birlikte topigha kirip kétimiz!» — bu jümlining soal jümle sheklide qilin'ghan terjimisimu

uchraydu: «Ümidim tehtisaraning tömür penjirilirini ichige chüshüp qalarmu? Biz birlikte topigha kirip

kétermizmu?». ■ **17:16** Ayup 3:17,18,19; 30:23,24 □ **18:3** «Biz némishqa silerning aldinglarda

haywanlar hésablinimiz?» — «siler» dégen sözge qarighanda, Bildadning bu sözining peqet Ayupqila

qilin'ghan emeslikini bildüridu. Ularning yénida gep anghichilardin beziler Ayupning jasaretlik

sözlirini anglap uninggha qol qoydimu-ya? □ **18:4** «Hey özüngning ghezipide özüngni yirtquchi,

séni depla ... tagh-tashlar öz ornidin kötürülüp kétendü?!» — Ayup 16-bab, 9-ayette, «U

(Xuda)ning ghezipi méni titma qildi» dégen. Bildad, shübhisizki, bu gepni mazaq qilip: «Séning

yirtilishning Xudaning ghezipi bilen emes, belki öz-özüngning ghezipi bilendur» démekchi. Bildad yene

Xuda insandin ulugh hem aliy bolghachqa, Ayup uning bilen didarlishay, huzurigha kirip uning bilen

sözlishay dep öz eqliidin adashqan, dep mazaq qilidu — démekchi. Bildad «Insanning Xuda bilen biwasite

sözlishishi, körüshüshi zadi mumkin emes» dégen közqarashta bolidu. Biraq Ayup axirida heqiqeten

Xuda bilen körüshidu; uning üstige biz Ayupni Xudani özining eng yéqin hemrahi dep bilgen kishi, dep

köreymiz (29:4). ■ **18:4** Ayup 13:14; Zeb. 113:6; Yesh. 54:10; Mat. 10:29-31; Rim. 8:32 ■ **18:9**

Ayup 5:5

- 11 Uni her tereptin wehimiler bésip qorqitiwatidu,
Hem ular uni íz qoghlap qoghlawatidu. ■
- 12 Maghdurini acharchiliq yep tügetti;
Palaket uning yénida paylap yürüdu. □ ■
- 13 Ölümnig chong balisi uning térisini yewatidu;
Uning ezalirini shoraydu. □
- 14 U öz chédiridiki amanliqtin yulup tashlinidu,
Ölümnig *tunjisi* uni «wehimilerning padishahi»ning aldigha yalap apiridu. ■
- 15 Öyidikiler emes, belki bashqilar uning chédirida turidu;
Turalghusining üstige günggürt yaghdurulidu. □
- 16 Uning yiltizi téginin qurutulidu;
Üstidiki shaxliri késilidu.
- 17 Uning eslimisimu yer yüzidikilerning ésidin kötürülüp kétidu,
Sirtlarda uning nam-abruyi qalmaydu. □ ■
- 18 U yoruqluqtin qaranghuluqqa qoghliwétilgen bolup,
Bu dunyadin heydiwétilidu.
- 19 El-yurtta héchqandaq perzentliri yaki ewladliri qalmaydu,
U musapir bolup turghan yerlerdimu nesli qalmaydu. ■
- 20 Uningdin keyinkiler uning künige qarap alaazade bolidu,
Xuddi aldinqilarmu chöchüp ketkendek. □
- 21 Mana, qebih ademning makanliri shübhisiz shundaq,
Tengrini tonumaydighan kishiningmu orni choqum shundaqtur. □

19

Ayup yene söz qilidu: — «Men Xudani körimen!»

- 1 Ayup jawaben mundaq dédi: —
- 2 «Siler qachan'ghiche jénimni azablimaqchisiler,
Qachan'ghiche méni söz bilen ezmekchisiler?»
- 3 Siler méni on qétim xarlinglar;
Manga uwal qilishqa nomus qilmaysiler. □
- 4 Eger méning sewenlikim bolsa,
Men emdi uning *derdini* tartimen.
- 5 Eger siler méningdin üstünlük talashmaqchi bolsanglar,
Yüzüm aldida sherm-hayani körsitip méni eyiblimekchi bolsanglar,

- **18:11** Ayup 15:21; Yer. 6:25; 46:5; 49:29 □ **18:12** «Maghdurini acharchiliq yep tügetti» — bashqa bir xil terjimisi «Balayi'apet uni yutuwtéshke achközlük bilen kütiwatidu...» ■ **18:12** Ayup 15:23 □ **18:13** «Ölümnig chong balisi» — belkim birxil késelni (Ayupning késilini?) körsitidu.
- **18:14** Ayup 8:13, 14; 11:20; Pend. 10:28 □ **18:15** «...bashqilar uning chédirida turidu» — yaki «...ot uning chédirida turidu». □ **18:17** «Sirtlarda...» — yaki: «Yaylaqlarda...» yaki «Dalada...». ■ **18:17** Zeb. 109:13; Pend. 10:7 ■ **18:19** Yesh. 14:22; Yer. 22:30 □ **18:20** «Xuddi aldinqilar chöchüp ketkendek» — Bildad éytqan «aldinqilar»ning öz dewridiki rezil ademlerning ehwaligha qarap chöchüp ketkenlikini körsitishi mumkin. Bashqa birxil terjimisi: «Meshriqtikiler uning künige qarap alaazade bolidu, mehrihtikiler uning künige qarap alaazade bolidu, meshriqtikilermu chöchüp kétidu». □ **18:21** «Mana, qebih ademning makanliri shübhisiz shundaq, Tengrini tonumaydighan kishiningmu orni choqum shundaqtur» — Bildadning bu sözliride: «qebih adem», «Tengrini tonumaydighan kishi» dégini, «sen Ayuptin bashqa kishi emes» démekchi. □ **19:3** «Siler méni on qétim xarlinglar» — mushu yerdiki «on qétim» dégini «nurgun qétim»ning birxil ipadisi.

- 6 Emdi bilip qoyunglarki, manga uwal qilghan Tengri iken,
U tori bilen méni chirmashturup tartti;
- 7 Qara, men nale-peryad kötürüp «Zorawanliq!» dep warqiraymen,
Biraq héchkim anglimaydu;
Men warqiraymen, biraq manga adalet kelmeydu.
- 8 U yolumni méni ötüwalmisun dep chit bilen tosüp qoydi,
Qedemlirimge qarangghuluq saldi.
- 9 U mendin shan-sheripimni mehrum qildi,
Béshimdin tajni tartiwaldi.
- 10 U manga her tereptin buzghunchiliq qiliwatidu, men tügeshtim;
Ümidimni U derexni yulghandek yuluwaldi.
- 11 Ghezipini manga qaritip qozghidi,
Méni Öz düshmenliridin hésablidi.■
- 12 Uning qoshunliri sep tüzüp atlandi,
Pelempeylirini yasap manga hujum qildi,
Ular chédirimni qorshawgha élip bargah tikiwaldi.
- 13 U qérindashlirimni mendin néri qildi,
Tonushlirimning méhrini mendin üzdi.■
- 14 Tughqanlirim mendin yatliship ketti,
Dost-buraderlirim méni unutti.
- 15 Öyümde turghan musapirlar, hetta dédeklirimmu méni yat adem dep
hésablaydu;
Ularning neziride men musapir bolup qaldim.□
- 16 Men chakirimni chaqirsam, u manga jawab bermeydu;
Shunga men uninggha aghzim bilen yélinishim kérek.□
- 17 Tiniqimdin ayalimning qusqusi kélidu,
Aka-ukilirim sésiqliqimdin bizar.□
- 18 Hetta kichik balilar méni kemsitidu;
Ornumdin turmaqchi bolsam, ular méni haqaretleydu.■
- 19 Méning sirdash dostlirimning hemmisi mendin nepretlinidu,
Men söygenler mendin yüz öridi.■
- 20 Et-térilirim ustixanlirimgha chapliship turidu,
Jénim qil üstide qaldi.□ ■
- 21 Ah, dostlirim, manga ichinglar aghrisun, ichinglar aghrisun!
Chünki Tengrining qoli manga kélip tegdi.
- 22 Siler némishqa Tengridek manga ziyankeshlik qilisiler?

■ **19:11** Ayup 13:24; 16:9; 33:10; Yigh. 2:5 ■ **19:13** Zeb. 31:11-12; 38:12; 69:8; 88:8, 18 □ **19:15** «öyümde turghan musapirlar» — yaki «öyümdiki méhmanlar». «hetta dédeklirimmu méni yat adem dep hésablaydu» — Ayupning öyide turghan musapirlar (belkim eslide uning himayisige ériship uning xizmetchiliri bolghanlar) hazir uni yat adem, musapir dep qaraydu. □ **19:16** «Men chakirimni chaqirsam, u manga jawab bermeydu; shunga men uninggha aghzim bilen yélinishim kérek» — Ayupning eslide chakirigha buyruq bérish üçün söz qilishi belkim hajetsiz idi, uning bir imasi yaki qarap qoyushi kupaye idi. □ **19:17** «Aka-ukilirim» — ibraniy tilida «Anamning baliyatqusidiki oghullar». ■ **19:18** «Aka-ukilirim sésiqliqimdin bizar» — yaki «Aka-ukilirim yélinishlirimdin bizar». ■ **19:18** Ayup 30:1 ■ **19:19** Zeb. 41:9; 55:12-14 □ **19:20** «Jénim qil üstide qaldi» — ibraniy tilini sözmusöz terjime qilsaq: «Jénim chishlirimning térisining üstidila qaldi». ■ **19:20** Ayup 30:30; Zeb. 102:5; Yigh. 4:8

Siler némishqa etliringe shunche toymaysiler![□]

Qutquzghuchi toghruluq bésharef

²³ Ah, méning sözlirim yézilsidi!

Ular bir yazmigha pütüklük bolghan bolatti!

²⁴ Ular tòmür qealem bilen qoghushun ichige yézilsidi!

Ebedil'ebed tash üstige oyup pütülgen bolatti![□]

Mis. 6:6; Law. 25:47-49; Ayup 33:23-24; Yuh. 11:25; 1Cor. 15:20-22

²⁵ Biraq men shuni bilimenki, özümning Hemjemet-Qutquzghuchim hayattur;

U axiret künide yer yüzide turup turidu![□]

²⁶ Hem méning bu tère-etlirim buzulghandin kéyin,

Men yenila ténimde turup Tengrini körimen![□]

²⁷ Uni özümle eyni halda körimen,

Bashqa ademning emes, belki özümning közi bilen qaraymen;

Ah, qelbim buninggha shunche intizardur![□]

²⁸ Eger siler: «Ishning yiltizi uningdidur,

Uni qandaq qilip qistap qoghliwételeyimiz?!» — désenglar,[□]

²⁹ Emdi özünglar qilichtin qorqqininglar tüzük!

Chünki *Xudaning* ghezipi qilich jazasini élip kélidu,

Shuning bilen siler *Xudaning* sotining quruq gep emeslikini bilisiler.

[□] **19:22 «Siler némishqa etliringe shunche toymaysiler!»** — erebler (we belkim ibraniylar) bezide «ademning étini yéyish» dégeni «ademege töhmet chaplash» dégen menide ishlitidu. Ayupning dostliri uning azablrini az dep, uning azablrigha yene «Xuda séni tashliwetti» dégen wehimini artip qoyghan. [□] **19:24 «Ah, méning sözlirim yézilsidi! Ebedil'ebed tash üstige oyup pütülgen bolatti!»** — uning bu arzusi (23-24-ayet) emelge ashuruldi. Biz hazir uning muqeddes kitabgha pütüklük sözlirini oquwatimiz (bashqa xil terjimisi uchrishi mumkin).

[□] **19:25 «...özümning Hemjemet-Qutquzghuchim hayattur»** — Ayup eslide 9-babta Xuda hem özümning otturısında kélishtürgüchi bir «elchi» yaki «arichi» bolsa idi, dégen intizarini bildürdi. U hazir bu yerde özining mundaq bir «kélishtürgüchi»sining heqiqeten barliqini jakarlaydu; ibraniiy tilida «goél» («hemjemet-qutquzghuchi») dégen bu söz, adette birsi melum awarichilikke uchrighanda, uninggha tughqanchilik (hemjemetlik) qilip uni qutquzush üçhün «bedel töleydighan qutquzghuchi tughqini»ni bilduridu. Bu Qutquzghuchi-Nijatkarining bolghanliqining netijisi bolsa: — U kelgüsida öz közi bilen Xudasini köreleydu hemde shu chaghda Xuda uning béshigha chüshkenliri toghrisida uninggha jawab béridighanliqidin ibaretur. Bu bayan intayin heyran qalarliq, hem bezi jehetlerdin Ayupning bayanlirining ichide uning étiqadining eng yuqiri pelli süpitide julalinip turidu. «Goél» toghruluq yene «Rut»tiki «kirish söz» we «qoshumche söz»imizni körüng. **«U axiret künide yer yüzide turup turidu!»** — yaki: «U axirqi bolghuchi bolup yer yüzide turidu». [□] **19:26 «Men yenila ténimde turup Tengrini körimen!»** — mushu yerde esli tékistni chüshinish sel tes. «Men ténimdin sirt (démek, roh tendin ketkendin kéyin) Xudani körimen!» dégen bashqa bir xil terjimisi bar. Bu xil terjime toghra bolsa, undaqta uning menisi «Hazirqi ténimdin sirt...» dégenlik bolsa kérek. Meyli qaysi xil menide éytilghan bolsun, Ayupning közi özining Xudasini körüshige yetken. [□] **19:27 «Ah, qelbim buninggha shunche intizardur!»** — mushu yerde sözmusöz terjime qilsaq: «Méning böreklirim (yüreklirim, démek) ichimde tügey dep qaldi!». Ibraniylar üçhün, «böreklar» ademning héssiyatlrining, wijdaniningmu chongqur yiltizidur. Shuning bilen bu jumle, Ayupning Xudani körüshin ibaret zor intizarigha özining berdashliq bérelmeywatqanliqini bildürgen bolushi mumkin. [□] **19:28 «Eger siler: «Ishning yiltizi uningdidur, uni qandaq qilip qistap qoghliwételeyimiz?!» — désenglar,...»** — Ayup öz dostlirining «Ayupning yoshurun gunahlrini pash qilmighuche hergiz boldi qilmayli» dégen pozitsiyide turuwatqanliqini bildürmekchi.

20

Zofarmu yamanlarning aqiwiti üstide söz qilidu

1 Andin Naamatliq Zofar jawaben mundaq dédi: —

2 «Méni biaram qilghan xiyallar jawab bérishke ündewatidu, Chünki qelbim biaramliqta örtenmekte.□

3 Men manga haqaret keltürüp, méni eyibleydighan sözlerni anglidim, Shunga méning roh-zéhnim méni jawab bérishke qistidi.

4 Sen shuni bilmemsenki,

Yer yüzide Adem'atimiz apiride bolghandin béri,

5 Rezillerning ghalibe tentenisi qisqidur, Iplaslarning xushallığı birdemliktur.■

6 Undaq kishining shan-sheripi asman'gha yetken bolsimu, Béshi bulutlarga taqashsimu,

7 Yenila özining poqidek yoqap kétidu;

Uni körgenler: «U nedidur?» deydu.

8 U chüshtek uchup kétidu,

Qayta tapqili bolmaydu;

Kéhidiki ghayibane alamettek u heydiwétilidu.

9 Uni körgen köz ikkinchi uni körmeydu,

Uning turghan jayi uni qayta uchratmaydu.

10 Uning oghulliri miskinlerge shepquet qilishqa mejburlinidu; Shuningdek u hetta öz qoli bilen bayliqlirini qayturup béridu.

11 Uning ustixanliri yashliq maghdurigha tolghan bolsimu,

Biraq *uning maghduri* uning bilen bille topa-changda yétip qalidu.

12 Gerche rezillik uning aghzida tatliq tétighan bolsimu,

U uni til astigha yoshurghan bolsimu,

13 U uni yutqusi kelmey méhrini üzelmisimu,

U uni aghzida qaldursimu,□

14 Biraq uning qarnidiki tamiqi özgirip,

Kobra yilanning zeherige aylinidu.

15 U bayliqlarni yutuwétidu, biraq ularni yanduridu;

Xuda ularni ashqazinidin chiqiriwétidu.

16 U kobra yilanning zeherini shoraydu,

Char yilanning neshtiri uni öltüridu.

17 U qaytidin ériq-östenglerge hewes bilen qariyalmaydu,

Bal we sériq may bilen aqidighan deryalardin huzurlinalmaydu.

18 U érishkenni yutalmay qayturidu,

Tijaret qilghan paydisidin u héch huzurlinalmaydu.

19 Chünki u miskinlerni ézip, ularni tashliwetken;

U özi salmighan öyni igiliwalghan.

20 U achközlüktin esla zérikmeydu,

□ 20:2 «Méni biaram qilghan xiyallar jawab bérishke ündewatidu, chünki qelbim biaramliqta örtenmekte» — Zofarning bir ishlargha bekmu jiddiyliship kétidighan xarakteri bu sözliridin chiqip turidu. ■ 20:5 Zeb. 37:35,36 □ 20:13 «U uni yutqusi kelmey méhrini üzelmisimu,...» — ibraniy tilida «uni ayap méhrini üzelmisimu». Démek, aghzida qalduriwermekchi bolidu. «U uni, *yeni rezillikni* aghzida qaldursimu...» — Zofarning bu bayani intayin zeherxendilikke tolghan bolup, bu sözler shühhisizki, Ayupni biwasite eyiblesh üçün qaritilidu; u: «rezillik aghzida tatliq tétighan» we «uni til astigha yoshurghan», hem 20-ayettiki «Miskinlerni ézip, ularni tashliwetken», «özi salmighan bir öyni özi igiliwalghan» dep teswirliğan kishi del Ayuptin bashqa kishi emes idi.

U arzulighan nersiliridin héchqaysisini saqlap qalalmaydu. □

²¹ Uninggha yutuwalghudek héchnerse qalmaydu, Shunga uning bayashatliqi menggülük bolmaydu.

²² Uning toqquzi tel bolghanda, tuyuqsiz qisilchiliqqa uchraydu; Herbir ézilgüchining qoli uninggha qarshi chiqidu.

²³ U qorsiqini toyghuziwatqinida, Xuda dehshetlik ghezipini uninggha chüshüridu; U ghizaliniwatqanda *ghezipini* uning üstige yaghduridu.

²⁴ U tömür qoraldin qéchip qutulsimu, Biraq mis oqya uni sanjiydu.

²⁵ Tegken oq keynidin tartip chiqiriwélginide, Yaltiraq oq uchi öttin chiqiriwélginide,

Wehimiler uni basidu. □

²⁶ Zulmet qarangghuluq uning bayliqlirini yutuwétishke teyyar turidu, Insan püwlimigen ot uni yutuwalidu, Uning chédirida qélip qalghanlirininimu yutuwétidu. □

²⁷ Asmanlar uning qebihlikini ashkarilaydu; Yer-zéminmu uninggha qarshi qozghilidu.

²⁸ Uning mal-dunyasi élip kételidu, *Xudaning* ghezeplik künide kelkün ulghiyip öy-bisatini ghulitidu. □

²⁹ Xudaning rezil ademge belgiligen nésiwisi mana shundaqtur, Bu Xuda uninggha békitken mirastur». □

21

Ayup yene söz qilidu – Xudaning jahanni idare qilishi

¹ Ayup jawaben mundaq dédi: —

² «Gepilirime qulaq sélinglar,

Bu silerning manga bergen «teselliliringlar»ning ornida bolsun!

³ Söz qilishimgha yol qoysanglar;

Söz qilghinimdin kéyin, yene mazaq qiliwéringlar!

⁴ Méning shikayitim bolsa, insan'gha qaritiliwatamdu?

Rohim qandaqmu bitaqet bolmisun?

⁵ Manga obdan qaranglarchu? Siler choqum heyran qalisiler,

Qolunglar bilen aghzinglarni étiwalisiler.

⁶ Men bu ishlar üstide oylansamla, wehimige chömimen,

□ **20:20** «U **achközlükten esla zéríkmeýdu**» — ibraniy tilida: «Uning ashqazini héch xatirjemlikni bilmeýdu». Oqurmenler 22-24-ayetlerning bashqa xil terjimilirini uchritishi mumkin. □ **20:25**

«Yaltiraq oq uchi öttin **chiqiriwélginide, wehimiler uni basidu**» — Zofar yaman ademlerning kelgüsidiki azabliridin bek huzurlinidighandek qilatti. □ **20:26** «Insan **püwlimigen ot**» — Xudaning

Özining otini körsete kérek. □ **20:28** «Uning **mal-dunyasi élip kételidu**» — yaki «Kelkün öyini éqitip kétidu». □ **20:29** «Xudaning **rezil ademge belgiligen nésiwisi mana shundaqtur, bu Xuda uninggha békitken mirastur**» — Zofarning bayanliri jemleshtürülginide, u dégen «rezil adem»

emeliyette töt-besh pütünley bashqa-bashqa yol bilen ölgen!

Pütün etlirimni titrek basidu.□

⁷ Némishqa yamanlar yashiwéridu,
Uzun ömür köridu,

Hetta zor küch-hoquqluq bolidu?■

⁸ Ularning nesli öz aldida,

Perzentliri köz aldida mezmum ösidu.□

⁹ Ularning öyliri wehimidin aman turidu,

Tengrining tayiqi ularning üstige tegmeydu.

¹⁰ Ularning kaliliri jüplense uruqlimay qalmaydu,

Iniki mozaylaydu,

Moziyininimu tashlimaydu.

¹¹ *Reziller* kichik balilirini qoy padisidek talagha chiqiriwéridu,

Ularning perzentliri taqlap-sekrep ussul oynap yüridu.

¹² Ular dap hem chiltargha tengkesh qilidu,

Ular neyning awazidin shadlinidu.

¹³ Ular künlirini awatchiliq ichide ötküzidu,

Andin közni yumup achquchila tehtisaragha chüshüp kétidu.□

¹⁴ Hem ular Tengrige: «Bizdin néri bol,

Bizning yolliring bilan tonushqimiz yoqtur!» — deydu.■

¹⁵ — «Hemmige Qadirning xizmitide bolushning erzigüdek neri bardu?

Uninggha dua qilsaq bizge néme payda bolsun?!»■

¹⁶ Qaranglar, ularning bexiti öz qolida emesmu?

Biraq yamanlarning nesihiti mendin néri bolsun!□ ■

¹⁷ Yamanlarning chirighi qanche qétim öchidu?

Ularni özlirige layiq külpet basamdu?

Xuda ghezipidin ulargha derdlerni bölüp béremdu?■

¹⁸ Ular shamal aldidiki éngizgha oxshash,

Qara quyun uchurup kétidighan paxalgha oxshashla yoqamdu?

¹⁹ Tengri uning qebihlikini balilirigha chüshürüşke qalduramdu?

Xuda bu jazani uning özige bersun, uning özi buni tétisun!

²⁰ Özining halakitini öz közi bilen körsun;

Özi Hemmige Qadirning qehrini tétisun!□

□ **21:6** «Men bu ishlar üstide oylansamla, wehimige chömimen, pütün etlirimni titrek basidu» — Ayupning bundaq qorqup kétishi uning töwendiki sözliri bilen chüshendürüldü. Ayup taki özi palaket basqan'gha qeder Xudani Hemmige Qadir, pütünley adil hem pütünley méhriban dep ishinip kelgenidi. Biraq u emdilikte bashqa bir qorqunchluq éhtimalliqqa yüzlinishke mejbur boluwatatti. Xuda rasttinja adaetlik, rasttinja yaxshimu? Jahandiki bezi ehwallar buninggha tetür guwahliq bériwatqandek qilatti. Yaman ademler béyip kitiwatidu, durus ademler éziliwatidu. Xuda bu ishlargha pisent qilmamdu? U eslide tesewwur qilmighan bu éhtimalliqlar uni hazir intayin qorqitiwatatti. ■ **21:7** Zeb. 17:9-12; 73:12; Yer. 12:1; Hab. 1:16 □ **21:8** «Ularning, *yeni yamanlarning* nesli öz aldida, perzentliri köz aldida mezmum ösidu» — Ayup Zofarning baya qilghan sözlirini xulase qilib, ulargha reddiye béridu; yamanlar yoqalmaydu, ularning perzentliri «Öz bayliqlirini miskinlerge qayturidu» emes, belki ular öz aldigha rawaj tapidu. □ **21:13** «Ular künlirini awatchiliq ichide ötküzidu, andin közni yumup achquchila tehtisaragha chüshüp kétidu» — Ayup bundaq yamanlar ömürwayet azadilikte yashighandin kéyin héch azablanmay, héch jazalanmay dunyadin kétidu, dewatidu. «Andin közni yumup achquchila tehtisaragha chüshüp kétidu» dégenning bashqa birxil terjimisi: «Ular xatirjemlikte tehtisaragha chüshidu». ■ **21:14** Ayup 22:17 ■ **21:15** Mis. 5:2; Mal. 3:14 □ **21:16** «Qaranglar, *ularning bexiti öz qolida emesmu?*» — bashqa bir xil terjimisi: «Qaranglar, ularning awatliqi öz qoli bilen kelmes» (awatliqi Xudadin kelgen, démekchi). ■ **21:16** Ayup 22:18 ■ **21:17** Ayup 20:29; Zeb. 11:5-6 □ **21:20** «Hemmige Qadirning qehrini tétisun!» — ibranii tilida «Hemmige Qadirning qehrini ichsun!».

21 Chünki uning békitilgen yil-ayliri tügigendin kéyin,
U qandaqmu yene öz öydikiliridin huzur-halawet alalisun?

22 Tengri kattilarning üstidinmu höküm qilghandin kéyin,
Uninggha bilim ögiteleydighan adem barmidur?! □ ■

23 Birsı saq-salامت, pütünley ghem-endishsiz, azadilikte yilliri toshqanda
ölidu;

24 Béqinliri süt bilen sémiz bolidu,
Ustixanlirining yilki xéli nem turidu.

25 Yene birsi bolsa achchiq armanda tügep kétidu;
U héchqandaq rahet-paraghet körmigen.

26 Ular bilen bille topa-changda teng yatidu,
Qurutlar ulargha chaplishidu. ■

27 — Mana, silerning némini oylawatqanliqlinglarni,
Méni qarilash niyetliringlarni bilimen. □

28 Chünki siler mendin: «Ésilzadining öyi nege ketken?
Rezillerning turghan chédirliri nedidur?» dep sorawatisiler. □

29 Siler yoluchilardin shuni sorimidinglarmu?
Ular shu bayanlirigha köngül qoymidinglarmu? □

30 Démek, «Yaman adem palaket künidin saqlinip qalidu,
Ular ghezep künidin qutulup qalidu!» — deydu. ■

31 Kim *rezilning* tutqan yolini yüz turane eyibleydu?
Kim uninggha öz qilmishi üçün tégishlik jazasini yégüzidu?

32 Eksiche, u heywet bilen yerlikige kötürüp méngilidu,
Uning qebrisi közet astida turidu.

33 Jilghining chalmiliri uninggha tatliq bilinidu;
Uning aldidimu sansiz ademler ketkendek,
Uning keynidinmu barliq ademler egiship baridu.

34 Siler némishqa manga quruq gep bilen teselli bermekchi?
Silerning jawabliringlarda peqet saxtiliqla tépolidu! □

□ 21:22 «kattilar» — ibraniy tilida «aliylar». Belkim mushu yerde perishtilerni körsitishi mumkin.
«Uninggha bilim ögiteleydighan adem barmidur?!» — Ayup ularning «Yamanlar tézla jazalini-
idu» dégenlirining natoghriqligini ispatlighanidi. Biraq u hazir: «Silerning bu sözliringlarda ching
turiwélishinglar «Xuda bizning pikirimizni anglap andin bu ishlarni shundaq orunlashturushi kérek»
dégenlikke barawer» démekchi. ■ 21:22 Yesh. 40:13; Rim. 11:34; 1Kor. 2:16 ■ 21:26 Ayup 17:14

□ 21:27 «... silerning némini oylawatqanliqlinglarni, méni qarilash niyetliringlarni bilimen»
— dostlirining sözlirining köpinchisi daritma gep; biraq, xéli roshenki, bu yerde Ayupqa qaritip hujum
qilinidu. □ 21:28 «Siler mendin: «Ésilzadining öyi nege ketken?» dep sorawatisiler» —
ularning mushu «ésilzade» dégin, shübhisizki, Ayupni körsitidu. «Siler mendin: «... Rezillerning

turghan chédirliri nedidur?» dep sorawatisiler» — Ayup yene mushu yerde: Silerning bu
soalliringlar méni daritip körsitidighanliqini bilimen, dewatidu. □ 21:29 «Siler yoluchilardin shuni
sorimidinglarmu?» — Zofar: «Iplaslarning xushalliqli birmeliktur», shundaqla bu ish «yer yüzide
Adem'atimiz apiride bolghandin béri» hemme ademge ayan — dégen. Biraq Ayup yiraq yurtlarga
bérip kelgenlerning bayanliri bashqiche, deydu. ■ 21:30 Pend. 16:4 □ 21:34 «Siler némishqa

manga quruq gep bilen teselli bermekchi? Siler yoluchilardin shuni sorimidinglarmu?» —
oqurmenler bayqisunki, Ayupning üç dosti awwal sel éghir-bésiqraq söz qilidu, andin gep qilghanséri
achchiq hem telwelik bilen sözleydu; Ayup bolsa awwal intayin telwilerche we jiddiyliqta söz qilghan
bolsimu, lékin uning sözliri barghanséri temkin bolidu.

22

Élifaz yene söz qilidu: — ... Xata perezler — Ayupqa qaritilghan hujumlar

1 Andin Témanlıq Élifaz mundaq dédi: —

2 Adem Xudagha qandaqmu payda keltürelisun?

Dana ademlermu Uninggha néme payda keltürelisun?

3 Sen heqqaniy bolsangmu, Hemmige Qadirgha néme behre béreleyting?

Yolliring eyibsiz bolghan teqdirdimu, sen Uninggha néme gheniyetlerni élip kéleleysen? □

4 Uning séni eyibleydighanliqi,

We Uning sangha shikayetler yetküzidighini séning ixlasmen bolghining üçünmu-ya?

5 Séning rezilliking zor emesmu?

Séning gunahliring hésabsiz emesmu?

6 Sen qérindashliringdin sewebsiz képillik alghansen;

Sen yalangtüşlerni kiyim-kéçekliridin mehrum qiliwetkensen. ■

7 Halsizlan'ghanlarga su bermiding,

Ach qalghanlarga ashnimu ayap bermiding,

8 Gerche sen yer-zéminlik bolghan qoli uzun adem bolsangmu,

Yer-zémin tutup hörmetlinip kelgen adem bolsangmu,

9 Sen tul xotunlarnimu quruq qol yandurghansen,

Yétim-yésirlarning qolinimu yanjitiwetkensen. □

10 Mana shu sewebtin etrapingda tuzaqlar yatidu,

Ushtumtut peyda bolghan wehimimu séni basidu.

11 Shu sewebtinmu séni qarangghuluq bésip körelmes qildi,

Bir kelkün kélip séni gherq qildi.

12 Tengri ershalaning choqqisida turidu emesmu?

Eng égiz yultuzlarning neqeder aliy ikenlikige qarap baq!

13 Biraq sen: «Tengri némini bilidu?

U rast sunche zulmet qarangghuluqta birnémini perq ételemdu?!» dewatisen.

14 Yene: «Qoyuq bulutlar uni tosiwalidu,

Shunga U pelek üstide aylinip mangghinida bizni körmeydu!» — deysen.

15 Yaman ademler mangghan kona yolni senmu tutiwérensens?

16 Ular waqti toshmay turupla élip kétilgen,

Ularning ulliri kelkün teripidin éqitilip kétilgen. □

17 Ular Tengrige: «Bizdin néri bol!»

Hemmige Qadir bizni néme qilalisun?» — deytti. ■

18 Biraq ularning öylirini ésil nersiler bilen toldurghan del Uning Özidur,

□ 22:3 «... Yolliring eyibsiz bolghan teqdirdimu, sen uninggha néme gheniyetlerni élip kéleleysen?» — 1-bab, 8-ayette, Xudaning Ayuptin alghan raziliqi, xursenlikli nahayiti roshen bayan qilinidu. Yene kélip, Tewratning «Yaritilish» dégen qismida biz Xudaning insanlarning gunahliri tüpeylidin bolghan intayin azablinidighanliqi toghrisida xewerdar bolimiz. Shunga Élifazning 2-ayette we 3-ayettiki bu sözlirining tolimu xata ikenlikini bilishimiz lazim. ■ 22:6 Mis. 22:26, 27; Qan. 24:6, 10-13 □ 22:9 «Sen ... yétim-yésirlarning qolinimu yanjitiwetkensen» — shuni chongqur chüshinshimiz kérekki, Élifazning bu shikayetliri pütünley assasizdur. □ 22:16 «Ular waqti toshmay turupla ..., ularning ulliri kelkün teripidin éqitilip kétilgen» — bu yerde Nuh peyghemberning dewride topan éqitip ketken rezil ademler körstilgen bolushi mumkin. ■ 22:17 Ayup 21:14

Men bolsam yamanlarning nesihitidin yiraqlashqanmen! □ ■

19 Heqqaniylar ularning berbat bolghanliqini körüp shadlinidu;
Bigunahlar ularni mazaq qilip: — ■

20 «Bizge qarshi chiqquchilar shübbisiz weyran bolidu,
Ot ularning bayliqlirini yutuwetmemdu?» — deydu.

21 *Shunga* Xudagha boysunup Uni tonusang,
Shu chaghdila sen aman bolisen;

Shuning bilen sanga amet kélidu.

22 Uning aghzidin kelgen nesihetnimu qobul qil,
Uning sözlirini könglüngge püküp qoy. □

23 Sen Hemmige Qadirning yénigha qaytip kelseng, muqerrerki,
Qaytidin qurulup chiqalaysen;

Eger sen qebihlikni chédirliringdin yiraqlashtursang, ■

24 Eger sen altunungni topa-chang üstige tashliyalisang,

Ofirdiki altunungni shiddetlik éqinning tashlirigha qoshuwetseng, □

25 Undaқта Hemmige Qadirning Özi sanga altun bolidu.

Séning üçhün serxil kümüşmu bolidu.

26 U chaghdila sen Hemmige Qadirdin söyünisen,

Yüzüngni Tengrige qarap kötüreleysen.

27 Sen Uninggha dua qilsang, U qulaq salidu,

Shundaqla senmu ichken qesemliringge emel qilisen.

28 Sen qarar qilghan ish emelge ashidu,

Yolliring üstige nur chüshidu.

29 Ademler pes qilin'ghanda, sen ulargha: «Ornunglardin turunglar!» deysen,
Shuning bilen *Xuda* chirayi sun'ghanlarni qutquzidu. ■

30 U hetta gunahi bar ademnimu qutquzidu,

U qolungdiki halallıqtın qutquzulidu. □

23

Ayup jawab béridu — Ishench-étiqadning guman bilen bolghan kürishi

1 Ayup jawaben mundaq dédi: —

2 «Bügünmu shikayitim achchiqtur;

Uning méni basqan qoli ah-zarlırimdinmu éghirdur! □

□ **22:18** «Ular**ning öylirini ésil nersiler bilen toldurghan del uning özidur**» — Élifaz mushu yerde Ayupning «Yamanlar bezide béyip awatlishidu» dégen pikirining toghrılıqini azraq qobul qilghandek qilghini bilen yenila: «Yamanlar téz berbat bolidu» deydu. ■ **22:18** Ayup 21:16 ■ **22:19** Zeb. 107:42 □ **22:22** «*Xudaning* aghzidin kelgen nesihetnimu qobul qil,...» — Élifaz özining baya dégen geplirini «Xudaning aghzidin kelgen nesihet» dep qarisa kérek. ■ **22:23** Ayup 8:5, 6 □ **22:24**

«Eger **sen ... Ofirdiki altunungni shiddetlik éqinning tashlirigha qoshuwetseng**» — Élifaz belkim Ayupni altunlarga intayin ach köz adem dep qaraydu. Uning bu sözlirining nurghun ademlerge payda yetküzeydighini bilen, Ayup ach köz adem bolmighachqa, uninggha héch yardem bermeydu. Bu ayette déyilgen «Ofirdiki altun» nahayiti ésil bir xil altunni körsitidu. ■ **22:29** Pend. 29:23 □ **22:30** «U **hetta gunahi bar ademnimu qutquzidu, u qolungdiki halallıqtın qutquzulidu**»

— qiziq ish shuki, Élifazning özi axirda Ayupning duasi arqılıq qutquzulidu (42-bab). □ **23:2**

«**Bügünmu shikayitim achchiqtur**» — bu ayettiki «bügün» dégen söz Ayupning dostliri bilen bolghan munazirilirining birneche kün dawamlashqanlıqigha ispat bolidu. Élifaz 22-bab, 29-ayette «Xuda chirayi sun'ghanlarni qutquzidu» dégenidi. Ayup yene bu yerde Élifaz éytqan «Shikayet (erz)» dégen sózini qesten ishliitip özi «chirayi sun'ghanlardin» emeslikini körsetmekchi bolghan bolushi mumkin.

- 3 Ah, Uni nedin tapalaydighanliqimni bilgen bolsam'idi,
Unda qta Uning olturidighan jayigha barar idim!
- 4 Shunda men Uning aldida dewayimni bayan qilattim,
Aghzimni munaziriler bilen toldurattim,
- 5 Men Uning manga bermekchi bolghan jawabini bileleyttim,
Uning manga némini démekchi bolghanliqini chüshineleyttim.
- 6 U manga qarshi turup zor küchi bilen méning bilen talishamti?
Yaq! U choqum manga qulaq salatti.
- 7 Uning huzurida heqqaniy bir adem uning bilen dewalishalaytti;
Shundaq bolsa, men öz Sotchim aldida menggügiche aqlan'ghan bolattim.
- 8 Epsus, men algha qarap mangsammu, lékin U u yerde yoq;
Keyninge yansammu, Uning sayisinimu körelmeymen. □
- 9 U sol terepte ish qiliwatqanda, men Uni bayqiyalmaymen;
U ong terepte yoshurun'ghanda, men Uni körelmeymen; □
- 10 Biraq U méning mangidighan yolumni bilip turidu;
U méni tawlighandin kéyin, altundek sap bolimen. □
- 11 Méning putlirim uning qedemlirige ching egeshken;
Uning yolini ching tutup, héch chetnimidim. ■
- 12 Men yene Uning lewlrining buyruqidin bash tartmidim;
Men Uning aghzidiki sözlerni öz köngüldikilirimdin qimmetlik bilip qedirlep keldim. □
- 13 Biraq Uning bolsa birla muddiasi bardur, kimmu Uni yolidin buruyalisun?
U könglide némini arzu qilghan bolsa, shuni qilidu. ■
- 14 Chünki U manga némini irade qilghan bolsa, shuni berheq wujudqa chiqiridu;
Mana mushu xildiki ishlar Uningda yene nurgundur.
- 15 Shunga men Uning aldida dekke-dükkige chüshimen;
Bularni oylisamla, men Uningdin qorqup kétimen. □
- 16 Chünki Tengri könglümni ajiz qilghan,
Hemmige Qadir méni sarasimige salidu.
- 17 Halbuki, men qarangghuluq ichide ujuqturulmidim,

□ 23:8 «Epsus, men algha qarap mangsammu, lékin U u yerde yoq; keyninge yansammu, Uning sayisinimu körelmeymen» — yene birxil terjimisi: «Biraq men sherqqe mangimen, lékin U u yerde yoq; gherbke yansammu, Uning sayisinimu körelmeymen». □ 23:9 «U sol terepte ... U ong terepte yoshurun'ghanda, men Uni körelmeymen» — Ayup öz ehwalidin Xudaning yaxshiliqliridin héchqandaq ispat körelmeydu we Xudaning hazir uningha nisbeten némini qiliwatqanliqini héch bilmeydu. □ 23:10 «Biraq U méning mangidighan yolumni bilip turidu» — bu ayetning birinchi qismining yene bir xil terjimisi: «U (Xuda) Özining manga bolghan yolini bilidu». Shühbisizki, Ayupning bundaq dégini yenila uning étiqadining eng parlaq bayanliridin biri hésablinidu. Biz yenila uningha qayil bolmay turalmaymiz. ■ 23:11 Ayup 31:4-8 □ 23:12 «...Uning aghzidiki sözlerni öz köngüldikilirimdin qimmetlik bilip...» — yaki «...Uning aghzidiki sözlerni öz nepsimdin qimmetlik bilip...». ■ 23:13 Zeb. 33:9; 115:3; 135:6 □ 23:15 «Bularni, yeni 14-ayettiki «mushu xildiki ishlar»ni oylisamla, men Uningdin qorqup kétidu? 14-ayette u Xuda uning üçün békitilgen ishlar (yeni uning hazir tartiawatqan azab-oqubetler) toghrisida söz qilghandin kéyin, u: «Uningda nurgunlighan mushundaq ishlar bardur» deydu — démek, u: «Méning hazirgiche tartqan azablrindin yene nurgun «mushundaq ishlar» aldimda barmikin?» dep intayin qiynilidu.

We yaki yüzümnı oriwalghan zulmet-qarangghuluqqimu héch süküť qilmidim. □

24

Miskinlik we jinayet

- 1 — Némishqa Hemmige Qadir *soraq* künlirini békitmeydu?
Némishqa Uni tonughanlar Uning shu künlirini bikardin-bikar kütidu?
- 2 Mana, ademler pasil qilin'ghan tashlarnı yotkiwétidu;
Ular zorawanlıq bilen bashqılarning padilirini bulap-talap özliri *ochuq-ashkara* baqıdu; □ ■
- 3 Ular yétim-yésirlarning éshikini bulap heydep kétidu;
Ular tul xotunning kalisini képillik üçün éliwalıdu. □
- 4 Ular miskinlerni yoldin néri ittiriwétidu;
Shuning bilen zémindiki ézilgenlerning hemmisi möküshüwalıdu. ■
- 5 Mana, ular desht-bayawanlardiki yawayi ésheklerdek,
Tang seherde olja izdesh «xizmiti»ge chıqudu;
Jangal ular we ularning baliliri üçün yémeklik teminleydu. □
- 6 Ular yamanning *kaliliri* üçün dalada ot-chöp orıdu,
Uning üçün ashqan-tashqan üzümlirini tériydu; □
- 7 Ular kéchini kiyimsiz yalang ötküzidu,
Soghuqta bolsa yépin'ghudek kiyimi yoqtur.
- 8 Ular taghqa yaghqan yamghurlar bilen süzme bolup kétidu,
Panahsizliqidin tashni quchaqlıshıdu.
- 9 Ademler atısız balılarnı emcheکتin bulap kétidu,
Ular miskinlerdin *bowaqlarnı* képillikke alıdu. □
- 10 *Miskinler bolsa* kiyimsiz, yéling ötidu,
Bashqılar üçün bughday baghlirini kötürsimu, yenila ach qalıdu; ■
- 11 Ular bashqılarning öyide zeytunlarnı cheylep yagh chıqarghan bolsimu,
Hoylilirida sharab kölchikini cheyigen bolsimu,
Yenila usuzluqta qalıdu. ■
- 12 Sheherdin ademlerning ah-zarliri chıqıp turıdu,
Qilich yégenlerning janliri nale-peryad kötürıdu;

□ 23:17 «Halbuki, men qarangghuluq ichide ujuqturulmidim, we yaki yüzümnı oriwalghan zulmet-qarangghuluqqimu héch süküť qilmidim» — bu ayetning esli tekistini chüshinish sel tes. Yene bir xil terjimisi: «Chünki men qarangghuluq chüshkende jandin üzümiginim bilen, U méning yüzümnı zulmet-qarangghuluqtın qoghdap qutquzmıghan». □ 24:2 «Mana, ademler pasil qilin'ghan tashlarnı yotkiwétidu» — mushu bab 1-12-ayettiki «ademler» belkim chöl-bayawanda turuwatqan miskin jinayetchilerni körsitidu (bolupmu 5-12-ayetlerni körüng). «...tashlarnı yotkiwétidu» — yaki «tashlarnı yotkep kétidu». ■ 24:2 Qan. 19:14; 27:17; Pend. 22:28; 23:10 □ 24:3 «Ular tul xotunning kalisini képillik üçün éliwalıdu» — bu kalisi belkim hem süť üçün hem yer heydesh üçünmu ishliłitıdu. ■ 24:4 Pend. 28:28 □ 24:5 «...ular desht-bayawanlardiki yawayi ésheklerdek,...» — bu yaman ademler sheher-yézilardin heydiwétilgen bolup, desht-bayawanda jan béqishtin bashqa amali yoq idi. □ 24:6 «Ular yamanning kaliliri üçün dalada ot-chöp orıdu, uning üçün ashqan-tashqan üzümlirini tériydu» — roshenki, yer igisi bolghan mushu rezil adem bu «chüprendiler»ge öz ashliq hosulını élıshıta yaki üzüm hosulını üzüşte héch ishenmeydu. □ 24:9 «Ular miskinlerdin bowaqlarnı képillikke alıdu» — yaki «Ular miskinlerdin képillik alıdu». ■ 24:10 Law. 19:13 ■ 24:11 Qan. 25:4; Yaq. 5:4

Biraq Tengri héchkimning iplasliqini eyiblameydu.□

13 — Nurga qarshi isyan kötüridighanlarmu bar;

Ular nurning yollirini bilmeydu,

Uning teriqiliride turmaydu.

14 Qatil tang nuri kélishi bilen ornidin turup,

Kembegheller we miskinlerni öltüridu;

Kéhide u oghridek yürüdu.□ ■

15 Zinaxormu «Méni héch köz körmeydu» dep zawal waqtini kütüdu,

Bashqilar méni tonumisun dep ayalning chümbilini yüzige tartivalidu.■

16 Qarangghuluqta *oghrilar* öyning tamlirini kolap téshidu;

Kündüzde ular özlirini öz öyige qamap qoyidu;

Ular nurni tonumaydu.■

17 Ular üçhün tang seher ölüm sayisidek tuyulidu;

Ular qap-qarangghuluqning wehimilirini dost tutidu.□

18 Ular sularning yüzidiki köpüklerdeq yoqap ketsun!

Ularning yer-zémindiki nésiwisi lenet qilin'ghanki,

Shunga ulardin héchkim üzümzarliqqa yene mangmisun!□

19 Qurghaqchiliq hem tomuz issiq qar sulirini yep tügitidu;

Tehtisaramu oxshashla gunah qilghanlarni yep tügetsun!

20 Uni, tughqan anisimu untusun!

Qurt shölgeylirini éqitip uni yésun!

Eske héch élinmisun!

Shuning bilen heqqaniysizliq derextek késilsun!□

21 U balisi yoq tughmaslardin olja alidu,

U tul xotunlarchimu héch shepset körsetmeydu.

22 Biraq Xuda Öz qudriti bilen mundaq küch-hoquqi barlarning *künini* uzartidu;

Ular hetta hayatidin ümidsizlensimu qaytidin ornidin turidu.□

23 Xuda yenila ularni amanliqta muqimlashturidu,

Shunga ular xatirjem bolidu;

U ularning yollirini közde tutqan emesmu?□

24 Ularning mertiwisi birdemlik östürüldü,

□ **24:12** «... **Biraq Tengri héchkimning iplasliqini eyiblameydu**» — kéyin Ayup bu sözidin hem mushuningha oxshash bashqa sözliridin towa qilip: «Nesihetni tuturuqsisiz sözler bilen xireleshtürgen kim?» dep sözidin yanidu (42-bab). Biraq bu babtiki 1-12-ayetlerdin roshen chüshinimizki, u mundaq kishilarning, hetta uningdin yiraq turghan ézilgüchilerning ehwaligha ichini aghritip köngül böletti.

□ **24:14** «**Qatil tang nuri kélishi bilen ornidin turup, kembegheller we miskinlerni öltüridu**» — belkim tang seherdiki ghuwaliqtin hem kishining bixestelikidin paydilinip yoshurun zerbe qilip bulap-talaydu. ■ **24:14** Zeb. 10:8, 9 ■ **24:15** Zeb. 10:10-11; Pend. 7:8, 9 ■ **24:16** Ayup 38:15; Yuh. 3:20 □ **24:17** «**Ular üçhün tang seher ölüm sayisidek tuyulidu**» — yaqi «Tang seher ular üçhün qap-qarangghuluq bolidu». □ **24:18** «**Ular sularning yüzidiki köpüklerdeq yoqap ketsun!**» — 18-20-ayetlerdiki péillarni buyruq sheklide yaqi kelgüsi zaman sheklide terjime qilishqa bolidu. Shunga -18-20-ayetlerning bashqa birxil terjimisi: «Ular sularning yüzidiki köpüklerdeq yoqap kétédu; ularning yer-zémindiki nésiwisi lenet qilin'ghan, shuning bilen ulardin héchkim üzümzarliqqa yene mangmaydu... qatarliq» bolidu. Biraq biz terjimimizni aldi-keynidiki ayetlerge maslashturup alduq. □ **24:20** «**Qurt shölgeylirini éqitip uni yésun!**» — yaqi: «Qurt uning jorisi bolsun!».

□ **24:22** «...**Ular hetta hayatidin ümidsizlensimu qaytidin ornidin turidu**» — bu ayettiki esli tékisti chüshinish sel tes. Bashqa xil terjimiliri uchrishi mumkin. □ **24:23** «**U ularning yollirini közde tutqan emesmu?**» — Ayup mushu yerde Xudaning yamanlarning yollirini közde tutqini bilen ularni alahide jazalimaydighanliqini, belki ularni adettikidek ölüm künige saqlaydighanliqini körsatmekchi bolushi mumkin.

Andin ular yoq bolidu;
 Ular ongda qaldurulidu, andin bashqa ademlerge oxshashla yighip élip kétélidu;
 Ular peqetla pishqan serxil bughday bashaqliridek késilip kétidu.□
 25 Bu ishlar mundaq bolmisa, qéni kim méni yalghanchi dep ispatliyalaydu.
 Méning geplirimni kim quruq gep déyeleydu?».

25

Bildad yene sözleydu – Xudaning ulughluqi

- 1 Shuxaliq Bildad jawaben mundaq dédi: —
 2 «Uningda hökümraniq hem heywet bardur;
 U asmanlarning qeridiki ishlarnimu tertipke salidu.□
 3 Uning qoshunlirini sanap tügetkili bolamdu?
 Uning nuri kimning üstige chüshmey qalar?
 4 Emdi insan balisi qandaqmu Tengrining aldida heqqaniy bolalisun?
 Ayal zatidin tughulghanlar qandaqmu pak bolalisun?■
 5 Mana, Uning neziride hetta aymu yoruq bolmighan yerde,
 Yultuzlarmu pak bolmighan yerde,■
 6 Qurt bolghan insan,
 Sazang bolghan adem balisi *uning aldida* qandaq bolar?». □ ■

26

Ayupning axirqi sözliri – Bildadni eyiblesh

- 1 Ayup *Bildadqa* jawaben mundaq dédi: —
 2 «Maghdursiz kishige qaltis yardemlerni bériwetting!
 Bilekliri küchsiz ademni karamet qutquzuwetting!
 3 Eqli yoq kishige qaltis nesihetlerni qiliwetting!
 We uninggha alamet bilimlerni namayan qiliwetting!
 4 Sen zadi kimning mediti bilen bu sözlerni qilding?
 Sendin chiqiwatqini kimning rohi?

Xudaning ulughluqi – Ayupning bayani

- 5 — «Erwahlar, yeni su astidikiler,
 Shundaqla u yerde barliq turuwatqanlar tolghinip kétidu;
 6 Berheq, *Xudaning* aldida tehtisaramu yépinchisiz körünidu,

□ 24:24 «Ular, **yeni yamanlar** peqetla pishqan serxil bughday bashaqliridek késilip kétidu» — Ayup yenila, yamanlarning héch jazalanmay hayatning peyzini sürüp andin pishqan serxil bughdaydek héch azablanmay bu dunyadin kétédighanliqini körsitse kérek. □ 25:2 «U **asmanlarning qeridiki ishlarnimu tertipke salidu**» — Bildadning bu sözliri belkim Sheytanning eslide Xudagha qarshiliq qilip ershte isyan kötürgenlikini, andin Xudaning Sheytanni ershtin heydiwétip, ershtiki ishlarni qaytidin tertipke keltürgenlikini körsitidu. ■ 25:4 Ayup 4:17, 18, 19; 15:14, 15, 16 ■ 25:5 Ayup 15:15 □ 25:6 «Sazang **bolghan adem balisi uning aldida qandaq bolar?**» — dostlirining Ayupqa eng axiri bergen jawabi Bildadning bu sözliridir. Uning bayani bek qisqa bolup, «yamanlarning aqiwiti» toghrisida gep qilmaydu, peqetla Xudaning ulughluqini sözleydu. Qarighanda ular yenila Ayupning réalliqqa yüzлиндighan sözlirige jawab tapalmaydu. ■ 25:6 Ayup 4:19; Zeb. 22:6

Halaketningmu yapquchi yoqtur. ■

7 U *yerning* shimaliy *qutupini* alem boshluqigha sozghan,

U yer *sharini* boshluq ichide muelleq qilghan; □ ■

8 U sularni qoyuq bulutliri ichige yighidu,

Bulut ularning éghirliqi bilenmu yirtilip ketmeydu.

9 U ayning yüzini yapidu,

U bulutliri bilen uni tosidu. □ ■

10 U sularning üstige chamber sizip qoyghan,

Buning bilen U yoruqluq hem qarangghuluqning chégrasini békitken. □ ■

11 Asmanlarning tüwrükliri tewrep kétidu,

Uning eyibini anglapla alaqqade bolup kétidu.

12 U déngizni qudriti bilen tinchlanduridu;

Öz hékmiti bilen Rahabni pare-pare qilip yanjiwétidu. □ ■

13 Uning Rohi bilen asmanlar bézelgen,

Uning qoli téz qachqan ejdihani sanjiydu. □ ■

14 Mana, bu ishlar peqet uning qilghanlirining kichikkine bir qismidir, xalas;

Uning söz-kalamidin anglawatqinimiz nahayiti pes bir shiwirlash, xalas!

Uning pütkül zor qudritining güldürmamisini bolsa kimmu chüshinelisun?! □

27

Ayupning qaytidin öz heq-semimiylikini bayan qilishi

1 Ayup bayanini dawamlashturup mundaq dédi: —

■ **26:6** Zeb. 139:8, 11-12; Pend. 15:11; Ibr. 4:13 □ **26:7** «U yerning shimaliy qutupini alem boshluqigha sozghan» — ibraniiy tilida: — «U shimaliy terepler alem boshluqida sozghan». Bu ibarining yerning shimalini emes, belki asmanning shimalidiki tereplerni körsitishi mumkinchilikimu bar. «yer shari» — eyni tékistte «yer». Biraq xéli roshenki, Ayup yer-zéminning mutleq ayrim turidighan bir jisim ikenlikidin toluq xewerdar idi. ■ **26:7** Zeb. 104:2 □ **26:9** «U ayning yüzini yapidu» — yani «U texti bolghan ershning yüzini yapidu». ■ **26:9** Ayup 9:8; Zeb. 104:2, 3 □ **26:10** «Buning bilen u yoruqluq hem qarangghuluqning chégrasini békitken» — ilim-pen jehettinmu, bu sözlerning top-toghra ikenliki ispatlan'ghan. ■ **26:10** Yar. 1:9; Ayup 38:8; Zeb. 33:7; 104:5-9; Pend. 8:29; Yer. 5:22 □ **26:12** «U déngizni qudriti bilen tinchlanduridu» — «tinchlanduridu» dégenning ikki xil terjimisi bar: — «tinchlanduridu» yani «dolqunlitidu». Biraq «dolqunlitidu» bolsa kéyinki ayet bilen maslashmaydu. «Rahab» — «Rahab»ning üç xil menisi bar. 9-bab, 13-ayettiki izahatni körüng. Mushu yerde, shühbisizki, déngizdiki ashu zor, qorqunchluq haywanni körsitidu, hem shuning bilen bir waqitta u Sheytanning bir körünüşhidur. Bu ayet belkim Sheytanning deslepte Xudagha qarshiliq qilip isyan kötürgenlikini, andin Xudaning uni ershtin heydep déngizgha tashlighanliqini körsitidu, shundaqla eng axirida uni bitchit qiliwétidighanliqidin bésharet qilidu. 13-ayetni hem izahatinimu körüng. ■ **26:12** Yesh. 51:15 □ **26:13** «téz qachqan ejdiha» — yani «yorghilima ejdiha». «téz qachqan ejdiha» — belkim yuqiriqi «léwiatan»ni (9-izahatni körüng) yani Sheytanning özini körsitidu. Eger ikkinchi menisi toghra bolsa, bu Tewrattiki «Yaritilish» 3-babtiki bésharet bilen oxshaydu. Démeq, axirda Xuda Öz Mesih arqiliq Sheytanni pütünley meghlub qilidu. Bezi alimler: «U Öz qoli bilen «ejdiha yultuz türkümü»ni yasighan» depmu terjime qilidu. ■ **26:13** Zeb. 33:6 □ **26:14** «Bu ishlar peqet uning qilghanlirining kichikkine bir qismidir, xalas» — ibraniiy tilida «Bu ishlar peqet uning yollirining eng chétidiki burjiki, xalas». «Uning pütkül zor qudritining güldürmamisini bolsa kimmu chüshinelisun?!» — Ayupning bu üç dosti Xuda hemmidin ulugh we aliy bolghanliqi üçün Uninggha yéqinlishish mumkin emes, dep qaraydu. Biraq Ayup üçün (gumanliq nuqtinezerdin emes, étiqadning nuqtinezerdin sözligen waqtlarda) Xudaning ulughluqi Uning insanni kaplak Özige yéqinlashturush imkaniyatini yaritip béridu. Shunga u Xudaning ulughluqidin shadlinidu.

2 «Méning heqqimni tartiwalghan Tengrining hayati bilan, Jénimni aghritqan Hemmige Qadirning heqqi bilan qesem qilimenki, □

3 Ténimde nepes bolsila, Tengrining bergen Rohi dimighimda tursila,

4 Lewlirimdin heqqaniysiz sözler chiqmaydu, Tilim aldamchiliq bilan héch shiwirlimaydu! □

5 Silerningkini toghra déyish mendin yiraq tursun!

Jénim chiqqan'gha qeder durusluqumni özümdin ayrimaymen!

6 Adilliqimni ching tutuwérimen, uni qoyup bermeymen, Wijdanim yashighan héchbir künümde méni eyiblimisun! □

7 Méning dushmanim rezillerge oxshash bolsun, Manga qarshi chiqqanlar heqqaniysiz dep qaralsun. □

8 Chünki Tengri iplas ademni üzüp tashlighanda, Uning jénini alghanda,

Uning yene néme ümidi qalar? ■

9 Balayi'apet uni bésip chüshkende, Tengri uning nale-peryadini anglamdu? ■

10 U Hemmige Qadirdin söyünemdu?

U herdaim Tengrige iltija qilalamdu? □

11 Men Tengrining qolining qilghanliri toghrisida silerge melumat bérey; Hemmige Qadirda néme barliqini yoshurup yürmeymen.

12 Mana siler alliburun bularni körüp chiqtinglar;

Siler némishqa ashundaq pütünley quruq xiyalliq bolup qaldinglar?

13 Rezil ademlarning Tengri békitken aqiwiti shundaqki,

□ 27:2 «Méning heqqimni tartiwalghan Tengrining hayati bilan...» — Ayupning mushu yerde «(Xuda) méning heqqimni tartiwalghan» dégini belkim Xudaning héch sewebni körsetmey uni jazalap, uningdin «adaletke bolghan heqqi»ni yaqi uning bu ishlar toghruluq «dewalishish» pursitini «tartiwalghan»liqini kórsitidu. □ 27:4 «Méning heqqimni tartiwalghan Tengrining hayati bilan, jénimni aghritqan Hemmige Qadirning heqqi bilan qesem qilimenki, ... lewlirim... tilim aldamchiliq bilan héch shiwirlimaydu!» — bu qesem (2-4-ayet) belkim pütkül muqeddes kitab ichide eng

ajayib, eng ghelite qesem hésablinishi mumkin. U Xuda heqqimni tartiwalghan hem jénimni aghritqan dégini bilan, yenila Xudaning heqqide qesem ichidu. Kórünüshte chong ziddiyet bardek qilsimu, biraq uning herbir sözining tégide uning chongqur étiqadi ipadiliniq turidu. □ 27:6 «... Wijdanim yashighan héchbir künümde méni eyiblimisun!» — 5- hem 6-ayettiki bayanlarning ikki menisi bar: — birinchidin, meyli yamanlarning yolliri awatlashqan bolsimu, Ayup durus, diyanetlik bolushqa itilinishi hergiz tashlimaydu; ikkinchidin, uning qarishiche «Hemmé gunahini Xudagha étirap qilip towa qilish bilen öz wijdaningha xilapliq héch ish qalmidi; eger shundaq qilmighan bolsam, yalghan éytattim» dégen idiyisini ipadileydu. □ 27:7 «Manga qarshi chiqqanlar heqqaniysiz dep qaralsun» — Ayup «Méni heqqaniysiz dégüchiler (Xuda adil bolsa) özliri heqqaniysiz dep qarilishi kérek» dep tileydu. Kona qanunlarga asasen, birsi bashqa birawgha yalghandin jinayet chaplisa, yalghanliq ispatlinishi bilen u del shu jinayetke tégishlik jaza bilen jazalinishi kérek idi. Xuda Ayupni heqqaniy dep ispatlisa, üç dostining gunahi bar dégenlik. Shuning üçün bu söz hem uning bir tiliki hem dostlirigha bolghan semimiy agahlandurushi bolup qalidu. ■ 27:8 Mat. 16:26; Luqa 12:20 ■ 27:9

Ayup 35:12; Zeb. 18:41; 66:18; 109:7; Pend. 1:28; 28:9; Yesh. 1:15; 16:12; Yer. 14:12; Ez. 8:18; Mik. 3:4; Yuh. 9:31; Yaq. 4:3 □ 27:10 «Rezil adem Hemmige Qadirdin söyünemdu? U herdaim Tengrige iltija qilalamdu?» — Ayupqa nisbeten Xudaning uning qéshida hazir bolghanliq, uning Xuda bilan alaquide bolushi uning hayatidiki eng bextlik ishtur. Bu bayanida u yamanlarda undaq xushalliqling yoqluqini, mundaqlarning Xudagha iltija qilalmaydighanliqini bayqighanliqini ayan qilidu. Diqqet qilishimizgha erziyduki, Ayup nurghun qétim Xudagha iltija qilip söyleydu, bashqilargha söz qilishtin toxtap turup Xudagha biwasite gep qilidu. Biraq uning üç dosti (hem axirida sözligen Élixu) bir qétim Xudagha biwasite sözlemeydu.

Zorawanlarning Hemmige Qadirdin alidighan nésiwisi shundaqki: —■

14 Uning baliliri köpeyse, qilichlinish üçünla köpiyidu;

Uning perzentirining néni yétishmeydu.□ ■

15 Uning özidin kéyin qalghan ademliri ölüm bilen biwasite depne qilinidu,

Buning bilen qalghan tul xotunliri matem tutmaydu.□ ■

16 U kümüshlerni topa-changdek yighip döwilisimu,

Kiyim-kécheklerni laydek köp yighsimu,

17 Bularning hemmisini teyyarlisimu,

Biraq kiyimlerni heqqaniylar kiyidu;

Bigunahlarmu kümüshlerni bölüşidu.■

18 Uning yasighan öyi perwanining ghozisindek,

Üzümzarning közetçisi özige salghan kepidek bosh bolidu.

19 U bay bolup yétip dem alghini bilen,

Biraq eng axirqi qétim kéliduki,

Közini achqanda, emdi tügeshtim deydu.■

20 Wehimiler kelkündek béshigha kélidu;

Kechte qara quyun uni changgiligha alidu.□ ■

21 Sherq shamili uni uchurup kétidu;

Shiddet bilen uni ornidin élip yiraqqa étip tashlaydu.□

22 Boran uni héch ayimay, béshigha urulidu;

U uning changgilidin qutulush üçün he dep urunidu;

23 Biraq *shamal* uninggha qarap chawak chalidu,

Uni ornidin «ush-ush» qilip qoghliwétidu».□

■ 27:13 Ayup 20:29 □ 27:14 «*Rezil ademning* baliliri köpeyse, qilichlinish üçünla köpiyidu; uning perzentirining néni yétishmeydu» — Ayupning yamanlarning aqiwitini teswirliğan hem shundaqla dostlirining sözige sel qoshulghandek pozitsiyisini bildürgen bu bayani uning bayanliri ichide chüshinishke eng tes bolghan bayanlardur. Chünki bu sözlerning menisi éniq bolghini bilen, uning ilgiriki dégenlirige qarimuqarshi bolup chiqidu. Ilgiri u: «Yamanlar jazalanmasliqining sewebi néme? Némishqa shunche köp reziller héch jazalanmay miskinlerni xalighanche ézidu? Bezide yamanlar péshkellikke uchraydu, biraq gunahsizlarmu oxshashla uchraydu; héchqandaq tertipni bayqighili bolmaydu» — dégendek sözlerni qilghanidi. Mana bu bayanlarda «Uning baliliri köpeyse, qilichlinish üçünla köpiyidu; uning perzentirining néni yétishmeydu...» dégen sözler éytilidu. Bu zadi qandaq gep? Biz bu mesilige nisbeten shundaq qaraymizki, Ayupning réalliqqa yüzlinishtiki jüriti mushu yerde öz-özige teselli bérish üçün sel ajizliq qilghan bolushi mumkin. Biz «qoshumche söz»imizde bu ish toghruluq yene azraq toxtilimiz. ■ 27:14 Qan. 28:41; Hosh. 9:13 □ 27:15 «*Qalghan ademliri ölüm bilen biwasite depne qilinidu*» — «ölüm» mushu yerde belkim birxil waba yaki birxil éghir késelni körsitidu. «*biwasite depne qilinidu*» — démek, héchqandaq daghdughisiz tézdin depne qilinidu. Belkim yuqumluq késel yaki waba bilen ölgen bolsa kérek. «...*qalghan tul xotunliri matem tutmaydu*» — belkim balayi apet ulargha yéqinlishishi bilen yaki oxshash seweb bilen resmiy matem tutushqa ülgürelmeydu. Buningdin körüwélisshqa boliduki, Ayupning peqet bir ayali bar idi hem «bir er, bir xotunluq» bolushni quwwetliğan (29-babnimu körüng). Uning éyishiche, yamanlar köp xotunluq bolushi mumkin. ■ 27:15 Zeb. 78:64 ■ 27:17 Pend. 28:8; Top. 2:26 ■ 27:19 Zeb. 49:16-20 □ 27:20 «*Kechte qara quyun uni changgiligha alidu*» — Ayupning «qara quyun»ni tilgha élishi shundaq bir qara quyunning yiraqtin kéliwatqanliqini puritidu. 38-babta bu qara quyun ularning üstige chüshidu. ■ 27:20 Ayup 15:21; 18:11 □ 27:21 «*Sherq shamili uni uchurup kétidu*» — Pelestinde «sherq shamili» ewjige chiqqan waqtda intayin qorqunchluq, esheddiy bolup pütün derexlernimu yulup yiraqlargha tashliwételeydu. □ 27:23 «*Biraq shamal ... uni ornidin «ush-ush» qilip qoghliwétidu*» — «ush-ush qilish» mesxire qilishni bildüridu.

28

Danaliqni izdesh

- 1 — «Shübhisizki, kümüş tépolidighan kanlar bar, Altunning tawlinidighan öz orni bardur;□
 2 Tömür bolsa yer astidin qéziwélinidu, Mis bolsa tashtin éritilip élinidu.
 3 İnsanlar *yer astidiki* qarangghuluqqa chek qoyidu; U yer qerigiche charlap yürüp, Qarangghuluqqa tewe, ölümning sayiside turghan tashlarni izdeydu.□
 4 U yer yüzidikilerdin yiraq jayda tik bolghan quduqni kolaydu; Mana shundaq adem ayagh basmaydighan, untulghan yerlerde ular arghamchini tutup boshluqta pulanglap yürüdu, Kishilerdin yiraqta ésilip turidu.
 5 Ashliq chiqidighan yer, Tekti kolan'ghanda bolsayalqundek körünüdu;
 6 Yerdiki tashlar arisidin kök yaqutlar chiqidu, Uningda altun rudisimu bardur.
 7 U yolni héchqandaq alghur qush bilmeydu, Hetta sarning közimu uninggha yetmigen.
 8 Hakawur yirtquchlarmu u yerni héch dessep baqmighan, Esheddiy shirmu u jaydin héchqachan ötüp baqmighan.
 9 Insan balisi qolini chaqmaq téshining üstige tegküzidu, U taghlarni yiltizidin qomuriwétidu.
 10 Tashlar arisidin u qanallarni chapidu; Shundaq qilip uning közi herxil qimmetlik nersilerni köridü;□
 11 Yer astidiki éqinlarni téship ketmisun dep ularni tosuwalidu; Yoshurun nersilerni u ashkarilaydu.□
 12 Biraq danaliq nedin tépilar? Yorutulushning makani nedidu?
 13 Insan baliliri uning qimmetliklikini héch bilmes, U tiriklarning zéminidin tépilas.
 14 *Yer tégi*: «Mende emes» deydu, Déngiz bolsa: «Men bilenmu bille emestur» deydu.■
 15 Danaliqni sap altun bilen sétiwalghili bolmaydu,

□ **28:1** «Altunning tawlinidighan öz orni bardur» — yaki «altunning chayqilidighan öz orni bardur». Danaliq tewsiye qilin'ghan 28-babtiki bu güzel shéirni bezi alimlar Ayupning öz sözi emes, belki kitabning yazguchisi tékistke qisturup qoshqan bir shéir, dep qaraydu. Buning meqsiti, oqurmenlarning heqiqiy danaliqni tehliil qilishigha yarem bolsun dégen süpette shéirni otturigha qoyghan. Biz bu pikirge qayil bolduq. Bu pikirge bir ispat, 29-bab: — «Ayup bayanini dawamlashTURUP mundaq dédi: —» dégen sözler bilen bashlinidu, qarighanda 27:23-ayet bilen baghliq. Bashqa alimlar bu bayanlar Ayupning öz aghzidin chiqqan bayanlardur; «1-ayetning «shübhisizki» (yaki «chünki») dégen baghlighuchi bilen bashlinishi buninggha ispat bolalaydu», dep qaraydu. Qaysi pikir toghra bolushidin qet'iynezer, bu babtiki heqiqetler shübhisizki Ayupning étiqadining hem u muyesser bolghan wehiyulirning tégi hem uli bolghanidi. Kéyin biz mezkur kitabni yazguchining kim ikenlikli toghrulux chüshenche bérimiz. □ **28:3** «Insanlar yer astidiki qarangghuluqqa chek qoyidu» — démek, insanlar yaqutlarni izdeshte yer astidiki qarangghuluqni chiraghlar bilen yorutidu; 4-5-ayetlerde ularning arghamchilargha ésilip yer astigha chüshüp xeterge tewekkül qilghanliqi teswirlinidu. □ **28:10** «Tashlar arisidin u qanallarni chapidu» — bu qanallar belkim yer astidiki suni tonillardin chiqirish üçün kolan'ghan. □ **28:11** «Yer astidiki éqinlarni téship ketmisun dep ularni tosuwalidu» — bashqa birxil terjimisi: «U éqinlarning menbilirini izdep tapidu». ■ **28:14** Ayup 28:22

Kümüşnimu uning bilen bir tarazida tartqili bolmas.■

¹⁶ Hetta Ofirda chiqidighan altun, aq héqiq yaki kök yaqut bilenmu bir tarazida tartqili bolmaydu.□

¹⁷ Altun we xrustalnimu uning bilen sélishтурghili bolmaydu, Ésil altun qacha-quchilar uning bilen héch almashturulmas.

¹⁸ U ünche-marjan, xrustalni ademning ésidin chiqiridu;

Danaliqni élish qizil yaqutlarni élishтин ewzeldur.

¹⁹ Éfiopiyediki sériq yaqut uninggha yetmes, Sériq altunmu uning bilen beslishelmeydu.

²⁰ Undaқта, danaliq nedin tépilidu?

Yorutulushning makani nedidu?■

²¹ Chünki u barliq hayat igilirining közidin yoshurulghan, Asmandiki uchar-qanatlardinmu yoshurun turidu.

²² Halaket we ölüm peqetla: «Uning shöhritidin xewer alduq» deydu.■

²³ Uning mangghan yolini chüshinidighan, Turidighan yérini bilidighan peqetla bir Xudadur.

²⁴ Chünki Uning közi yerning qerigiche yétidu,

U asmanning astidiki barliq nersilerni körüdu.

²⁵ U shamallarning küchini tarazigha salghanda,

Dunyaning sulirini ölchigende,■

²⁶ Yamghurlargha qanuniyet chüshürginide,

Güldürmaming chaqmiqigha yolini békitkinide,

²⁷ U chaghda U danaliqqa qarap uni bayan qilghan;

Uni nemune qilip belgüligen;

Shundaq, U uning bash-ayighigha qarap chiqip,□

²⁸ Insan'gha: «Mana, Reb'din qorqush danaliqtur;

Yamanliqtin yiraqlishish yorutulushtur» — dégen». □ ■

29

Ilgiriki bextlik künlerni eslesh

¹ Ayup bayanini dawamlashturup mundaq dédi: —

² «Ah, ehwalim ilgiriki aylardikidek bolsidi, Tengri mendin xewer alghan künlardikidek bolsidi!□

³ U chaghda Uning chirighi béshimgha nur chachqan,

Uning yoruqluqi bilen qaranghuluqtin ötüp ketken bolattim!

■ **28:15** Pend. 3:14; 8:11, 19; 16:16 □ **28:16** «Ofirda **chiqidighan altun**» — Ofir dégen yerdiki altun nahayiti sap idi. ■ **28:20** Ayup 28:12 ■ **28:22** Ayup 28:14 ■ **28:25** Pend. 8:29 □ **28:27** «U

chaghda Xuda danaliqqa qarap uni bayan qilghan» — buning menisi belkim Xudaning dunyaning yaratilishi arqiliq danaliqni bayan qilghanliqini öz ichige alidu. □ **28:28** «**Mana, Reb'din qorqush**

danaliqtur; yamanliqtin yiraqlishish yorutulushtur» — bu babtiki sözler insan balilirining yer astida ésil tashlarni izdishini tenqid qilghan emes, belki ularning u ishta ishletken parasitige hem jüritige qayil bolghan. Biraq meyli ademning qanche parasiti, qanche jüriti bolsun, özining bu

xususiyetlirigila tayansa danaliqqa érishmeydu; peqetla Reb Perwerdigardin eyminishke bashlisila, danaliqqa érishshikimu bashlaydu; yamanliqtin towa qilip yiraqlashsila, yorutulushqa bashlaydu. Bu shühbisizki, Ayupning étiqadining hem u muyesser bolghan wehiylirining tégi hem uli bolghanidi.

■ **28:28** Zeb. 111:10; Pend. 1:7; 9:10 □ **29:2** «**Ah, ehwalim ilgiriki aylardikidek bolsidi!**» — bu bayan'gha qarighanda, Ayupni balayi' apet basqanliqigha birnechche ay bolghanidi.

⁴ Bu ishlar men qiran waqtimda,
Yeni Tengri chédirimda manga sirdash *dost* bolghan waqitta bolghanidi!□

⁵ Hemmige Qadir men bilen bille bolghan,
Méning yash balilirim etrapimda bolghan;

⁶ Méning basqan qedemlirim sériq maygha chömülgen;
Yénimdiki tash men üçün zeytun may deryasi bolup aqqan;□

⁷ Sheher derwazisigha chiqqan waqtimda,
Keng meydanda ornum teyyarlan'ghanda,□

⁸ Yashlar méni körüpla eyminip özlirini chetke alatti,
Qérilar bolsa ornidin turatti,

⁹ Shahzadilermu geptin toxtap,
Qoli bilen aghzini étiwalatti.

¹⁰ Aqsöngeklermu tinclinip,
Tilini tangliyigha chapliwalatti.

¹¹ Qulaq sözümn anglisila, manga bext tileytti,
Köz méni körsila manga yaxshi guwahliq bér etti.

¹² Chünki men manga himaye bol dep yélin'ghan ézilgüchilerni,
Panahsiz qalghan yétim-yésirlarnimu qutquzup turattim.■

¹³ Halak bolay dégen kishi manga bext tileytti;
Men tul xotunning könglini shadlandurup naxsha yangratquzattim.

¹⁴ Men heqqaniyliqni ton qilip kiyiwaldim,
U méni öz gewdisi qildi.

Adaletlikim manga yépincha hem selle bolghan.■

¹⁵ Men korgha köz bolattim,
Tokurgha put bolattim.

¹⁶ Yoqsullargha ata bolattim,
Manga natonush kishining dewasinimu tekshürüp chiqattim.□

¹⁷ Men adaletsizning hinggayghan chishlirini chéqip tashlayttim,
Oljisini chishliridin élip kettettim.□

¹⁸ Hem: «Méning künlirim qumdek köp bolup,
Öz uwamda rahat ichide ölimen» deyttim;

¹⁹ Hem: «Yiltizim sularghiche tartilip baridu,
Shebnem pütün kéchiche shéximgha chapliship yatidu;

²⁰ Shöhritim herdaim mende yéngilinip turidu,
Qolumdiki oqyayim herdaim yéngi bolup turidu» deyttim.□

□ 29:4 «... **qiran waqtimda, yeni Tengri chédirimda manga sirdash dost bolghan waqitta bolghanidi!**» — éniq turuptuki, Ayup esli Xuda bilen yéqin dostluqta ötkenidi. Héchqandaq gumanimiz yoqki, bu dostluqning sézimidin mehrum bolush uninggha nisbeten eng azabliq ish boldi. □ 29:6

«... **Yénimdiki tash men üçün zeytun may deryasi bolup aqqan**» — bu ayette körsiltilgini Ayupning ilgiri intayin bay halini teswirleydu. □ 29:7 «**Keng meydanda ornum teyyarlan'ghanda**» — sheharning (chong) derwazisi yaqi uning aldidiki meydan bolsa sheharning aqsaqalliri hem qaziliri yighilidighan, dewalarni anglaydighan jay idi. ■ 29:12 Zeb. 72:12-14; Pend. 21:13 ■ 29:14 Yesh. 59:17; Ef. 6:10-17; 1Tés. 5:8 □ 29:16 «**Manga natonush kishining dewasinimu tekshürüp chiqattim**» — Ayupning bu aditi nahayiti az uchraydighan pezilet bolup, Ayupning intayin alyijanab ikenlikini ispatlaydu. Uning mana mushundaq ishliri tüpeylidinmu nurghun dushmanliri peyda bolghan bolushi mumkin. □ 29:17 «**Men adaletsizning hinggayghan chishlirini chéqip tashlayttim, oljisini chishliridin élip kettettim**» — Ayupning peziliti hergiz xiyalpereslerning chirayliq nezeriyliri emes. □ 29:20 «**Qolumdiki oqyayim herdaim yéngi bolup turidu**» deyttim»

— «oqya» mushu yerde belkim adilliq üçün küresh qilidighan öz baturliqining, jüritining simwoli bolushi mumkin.

21 Ademler manga qulaq salatti, kütüp turatti;
Nesihetlirini anqlay dep süküt ichide turatti.

22 Men gep qilghandin kéyin ular qayta gep qilmaytti,
Sözlirim ularning üstige shebnem bolup chüshetti.

23 Ular yamghurlarni kütkendek méni kütetti,
Kishiler *waqtida yagħqan* «kéyinki yamghur»ni qarshi alghandek sözlirimni
agħzini échip ichetti!□

24 Ümidsizlen'ginide men ulargha qarap külümsireyttim,
Yüzümdiki nurni ular yerge chüshurmeytti.□

25 Men ulargha yolini tallap körsitip bérettim,
Ularining arisida kattiwash bolup olturattim,
Qoshunliri arisida turghan padishahdek yashayttim,
Biraq buning bilen matem tutidighanlarga teselli yetküzgüchimu bolattim». □

30

Hazirqi bextsiz künler

1 — «Biraq hazir bolsa, yashlar méni mazaq qilidu,
Ularining dadilirini hetta padamni baqidighan itlar bilen bille ishleshke yol
qoyushnimu yaman körettim.

2 Ularining maghduri ketkendin kéyin,
Qolidiki küch manga néme payda yetküzelisun?

3 Yoqsuzluq hem achliqtin yiglep ketken,
Ular uzundin buyan chölderep ketken desht-bayawanda quruq yerni gha-
jaydu.

4 Ular emen-shiwaqni chatqallar arisidin yulidu,
Shumbuyining yiltizlirininimu térip özlirige nan qilidu.

5 Ular el-yurtlardan heydiwétilgen bolidu,
Kishiler ularni körüpla oghrini körgendek warqirap tillaydu.

6 Shuning bilen ular sürlük jilghilarda qonup,
Tashlar arisida, gharlar ichide yashashqa mejbur bolidu.

7 Chatqalliq arisida ular hangrap kétidu,
Tikenler astida ular dügdiyip olturishidu;

8 Nadanlarning, nam-abruyisizlarning baliliri,
Ular zémindin sürtoqay heydiwétilgen.

9 Men hazir bolsam bularning hejwiynaxshisi,

□ **29:23 «kéyinki yamghur»** — Pelestinde 3-ayda yagħidu. U etiyazliq ziraetlerni pishurush
rolini oynaydu. Shunga herbir déhqan «kéyinki yamghur»gha teshnadur, ular uni bek qedirleydu.

□ **29:24 «Ümidsizlen'ginide men ulargha qarap külümsireyttim, yüzümdiki nurni ular yerge
chüshurmeytti»** — esli tékistni chüshinish sel tes. Belkim uning menisi: «Méning ulargha ümid
yetküzidighan yüzümnin nuri meghlup bolghan emes» — démek, men ulargha bergeñ ümid yoqqa
chiqqan emes, démekchi. Bashqa bir xil terjimisi: «Méning yüz nurum ulargha chéçilishi bilenla ular
qayta ümidsizlenmidi». Ikki xil terjimining menisi bir-birige yéqin. Bashqa xil terjimilirimu uchrishi
mumkin. □ **29:25 «Men ulargha yolini tallap körsitip bérettim...»** — bashqa birxil terjimisi: «Men
ulargha hakim bolushqa tallan'ghanidim; ...». «...Ularining arisida ... qoshunliri arisida turghan
padishahdek yashayttim, biraq buning bilen matem tutidighanlarga teselli yetküzgüchimu
bolattim» — gerche uning mertiwisi bek yuqiri bolsimu, u héchqachan hakawurluq qilmighanidi,
eksiche péshkellikke uchrighichilargha teselli hem yardemlerni bérip turatti.

Hetta söz-chöchikining destiki bolup qaldim!■

10 Ular mendin nepretlinip,

Mendin yiraq turup,

Yüzümge tükürüshtinmu yanmaydu.■

11 Chünki Xuda méning hayati rishtimni üzüp, méni japagha chömdürgen,
Shuning bilen shu ademler aldimda tizginlarini éliwetken.

12 Ong yénimda bir top chüprende yashlar ornidin turup,
Ular putumni turghan yéridin ittiriwetmekchi,

Ular sépilingha hujum pelempeylirini kôtürüp turidu;□

13 Ular yolumni buzuwétidu,

Ularning héch yölenchüki bolmisimu,

Halakitimni ilgiri sürmekte.

14 Ular sépilning keng bösük jayidin bösüp kirgendek kirishidu;
Weyranilikimdin paydilinip chong tashlardek domilap kirishidu.□

15 Wehimiler burulup méni öz nishani qilghan;

Shuning bilen hörmitim shamal ötüp yoq bolghandek heydiwétildi,
Awatchiliqimmu bulut ötüp ketkendek ötüp ketti.

16 Hazir bolsa jénim qachidin tökülüp ketkendek;

Azabliq künler méni tutuwaldi.

17 Kéchiler bolsa, manga söngelkirimgiche sanjimaqta;

Aghriqlirim méni chishlep dem almaydu.

18 Aghriqlar zor küchi bilen manga kiyim-kéchikimdek boldi;

Ular könglikimning yaqisidek manga chaplishiwaldi.□

19 Xuda méni sazliqqa tashliwetken,

Men topa-changgha we külge oxshash bolup qaldim.

20 Men Sanga nale-peryad kôtürmektimen,

Biraq Sen manga jawab bermeysen;

Men ornumdin tursam, Sen peqetla manga qarapla qoyisen.

21 Sen özgirip manga bir zalim boldung;

Qolungning küchi bilen manga zerbe qiliwatisen;

22 Sen méni kôtürüp Shamalgha mindürgensen;

Boran-chapqunda tealluqatimni yoq qiliwetkensen.□

23 Chünki Sen méni axirida ölümge,

Yeni barliq hayat igilirining «yighilish öyi»ge keltürüwatisen.■

24 U halak qilghan waqtida kishiler nale-peryad kôtürsimu,

■ 30:9 Ayup 17:6; Zeb. 69:11-12; Yigh. 3:14, 63 ■ 30:10 Ayup 19:19 □ 30:12 «Ong yénimda

bir top chüprende yashlar ornidin turup...» — bu yashlar belkim yuqirida déyilgen miskinlerdin

bashqa bir top kishiler bolushi mumkin. □ 30:14 «Ular, yeni ashu yashlar» sépilning keng bösük

jayidin bösüp kirgendek kirishidu... chong tashlardek domilap kirishidu» — eger (biz 2-babta izahat

qilghinimizdek) Ayup sheher sirtidiki chong kül döwiside olturghan bolsa, u mundaq yashlarning

mazaq qilishidin héch qoghdighuchisiz qalidu. Buningdin bashqa yashlar belkim uning hazirqi

ajizliqidin paydilinip, u eslide bir terep qilghan ishlarni hazir öz menpeitige buraydu. □ 30:18

«Aghriqlar zor küchi bilen manga kiyim-kéchikimdek boldi; ular könglikimning yaqisidek manga

chaplishiwaldi» — bashqa bir xil terjimisi: — «Zor küch bilen kiyim-kéchikim makchiyip ketti; manga

könglekning yaqisi chapliship ketti», esli tékistni chüshinish sel tes. Yene bashqa birxil terjimisi: «U

(Xuda) zor küch bilen kiyim-kéchikimni tutuwaldi; u manga könglikimning yaqisi chaplashandek méni

bahlap qoydi». □ 30:22 «Sen méni kôtürüp Shamalgha mindürgensen; boran-chapqunda

tealluqatimni yoq qiliwetkensen» — oylaymizki, qara quyun asta-asta ulargha yéqinlashiwatidu.

■ 30:23 Ibr. 9:27

U qolini uzatqanda, duaning derweqe héchqandaq netijisi yoq;□
 25 Men künliri tes kishi üçhün yiglap *dua qilghan* emesmu?
 Namratlar üçhün jénim azablanmidimu?□ ■
 26 Men özüm yaxshiliq kütüp yüginim bilen, yamanliq kélip qaldi;
 Nur kütinim bilen, qarangghuluq keldi.
 27 Ichim qazandek qaynap, aramliq tapmaywatidu;
 Azabliq künler manga yüzlendi.□
 28 Men quyash nurini körmeymu qaridap yürmektimen;
 Xalayıq arisida men ornumdin turup, nale-peryad kötürimen.□
 29 Men chilbörilerge qérindash bolup qaldim,
 Huwqushlarning hemrahi boldum.□ ■
 30 Térem qariyip mendin ajrap kétéwatidu,
 Söngelirim qızıqtın köyüp kétéwatidu. ■
 31 Chiltarimdin matem mersiyesi chiqidu,
 Néyimning awazi haza tutquchilarning yighisigha aylinip qaldi». □

31

Özini aqlash üçhün qesem ichish

1 «Men közüm bilen ehdileshken;
 Shuning üçhün men qandaqmu qizlarga hewes qilip köz tashlap yürey?□
 2 Undaq qilsam üstümdiki Tengridin alidighan nésiwem néme bolar?
 Hemmige qadirdin alidighan mirasim néme bolar?
 3 Bu gunahning netijisi heqqaniysizlarga bala-qaza emesmu?
 Qebihlik qilghanlarga külpet emesmu?
 4 U méning yollirimni körüp turidu emesmu?
 Herbir qedemlirimni sanap turidu emesmu?■

□ **30:24** «U halak qilghan waqtida kishiler nale-peryad kötürsimu, U qolini uzatqanda, duaning derweqe héchqandaq netijisi yoq» — bu jümlini üç xil terjime qilishqa bolidu. Birinchisi, yuqiriqı terjime. Ikkinchisi bolsa, «Shühbisizki adem derd-elemdin nale-peryad kötüriginide, weyran qilin'ghan kishige kim qol tegküzüp ziyankeshlik qilidu?». Üchinchi xil terjimisi «Adem yiqilip kétéwatqinida qolini midirilitip qoymamdu? U halak bolay déginide nale-peryad kötürüşke bolmamdu?». Esli ibraniyche tékistin chüshinish sel tes. □ **30:25** «Men künliri tes kishi üçhün yiglap dua qilghan emesmu? Namratlar üçhün jénim azablanmidimu?» — emdi kim Ayup üçhün yiglaydu? Néme térisang shuni orisen, dégen gep toghrimu? ■ **30:25** Zeb. 35:13,14; Rim. 12:15 □ **30:27** «Ichim qazandek qaynap, aramliq tapmaywatidu; azabliq künler manga yüzlendi» — uning aldida héch ümid qalmighandek qilatti. □ **30:28** «Men quyash nurini körmeymu qaridap yürmektimen» — buning ikki menisi bar: (1) Ayupning téni késeldin qaridap ketti; (2) u özi allisidikler üçhün matem tutup qara kiyim kiygen. Bu ikki ehwal teng bolushi mumkin. □ **30:29** «Huwqushlarning...» — yaki «tögiqushlarning...». «Men chilbörilerge qérindash bolup qaldim, huwqushlarning hemrahi boldum» — chilböriler hem huwqushlar chöl-bayawarlarda Ayuptek yigane yashaydu; ikkilisi Ayuptek nahayiti muungluq nale-peryad kötüridu. ■ **30:29** Ayup 17:14; Zeb. 102:6; Mik. 1:8 ■ **30:30** Zeb. 119:83; Yigh. 4:8; 5:10 □ **30:31** «Néyimning...» — yeni, «Méning «ney»imning...» □ **31:1** «Men közüm bilen ehdileshken; shuning üçhün men qandaqmu qizlarga hewes qilip köz tashlap yürey?» — mana biz bu yerdin Ayupning özining birdin bir hemriyi bolghan ayaligha sadiq bolup ötenlikini körüwalaymiz. U öz ayaligha peqet sirtin qarighandila emes, belki chin yürikidin sadaqetmen idi. U bu babta nishan qilghan pezilet, Mesih Eysa Injilda telep qilghan peziletke nahayiti yéqin kélidu (yeni, ademning qelb-oylirini bashquridighan heqqaniylik hem méhir-muhebbet). Injil, «Matta» 5-7-babni körüng. ■ **31:4** 2Tar. 16:9; Ayup 34:21; Pend. 5:21; 15:3; Yer. 32:19

- 5 Eger saxtiliqqa hemrah bolup mangghan bolsam'idi!
 Eger putum aldanchiliq bilen bille bolushqa aldirighan bolsa,
- 6 (Men adilliq mizanigha qoyulghan bolsam'idi!
 Undaqa Tengri eyibsizlikimdin xewer alalaytti!)
- 7 Eger qedimim yoldin chiqqan bolsa, könglüm közüme egiship mangghan bolsa,
 Eger qolumgha herqandaq dagh chaplashqan bolsa,
- 8 Undaqa men térighanni bashqa birsi yésun!
 Bixlirim yulunup tashliwétilsun!□
- 9 Eger qelbim melum bir ayaldin azdurulghan bolsa,
 Shu niyette qoshnamning ishiq aldida paylap turghan bolsam,■
- 10 Öz ayalim bashqilarning tügminini tartidighan kün'ge qalsun,
 Bashqilar uni ayaq asti qilsun.□
- 11 Chünki bu esheddiy nomusluq gunahtur;
 U soraqchilar teripidin jazalinishi kérektur.
- 12 *Bu gunah* bolsa ademni halak qilghuchi ottur;
 U méning barliq tapqanlirimni yulup alghan bolatti.
- 13 Eger qulumning yaki dédikimning manga qarita erzi bolghan bolsa,
 Ularning dewasini közüme ilmighan bolsam,
- 14 Undaqa Tengri méni soraqqa tartishqa ornidin turghanda qandaq qili-men?
 Eger U mendin soal-soraq alimen dep kelse,
 Men Uninggha qandaq jawab bérimen?■
- 15 Méni baliyatquda apiride qilghuchi ularnimu apiride qilghan emesmu.
 Men bilen u ikkimizni anilirimizning baliyatqusida töreldürgüchi bir emesmu?■
- 16 Eger miskinlerni öz arzu-ümidliridin tosqa bolsam,
 Eger tul xotunning köz nurini qarangghulashturghan bolsam,
- 17 Yaki özümning bir chishlem nénimni yalghuz yégen bolsam,
 Uni yétim-yésir bilen bille yémigen bolsam
- 18 (Emeliyette yash waqtimdin tartip oghli ata bilen bille bolghandek umu men bilen bille turghanidi,
 Apamning qorsiqidin chiqqandin tartipla tul xotunning yölenchüki bolup keldim),
- 19 Eger kiyim-kéчек kemlikidin halak bolay dégen birige,
 Yaki chapansiz bir yoqsulgha qarap olturghan bolsam,
- 20 Eger uning belliri *kiyimsiz qélip* manga bext tilimigen bolsa,
 Eger u qozilirimning yungida issinmighan bolsa,
- 21 Eger sheher derwazisi aldida «*Höküm chiqarghanlar arisida méning yölenchüküm bar*» dep,
 Yétim-yésirlargha ziyankeshlik qilishqa qol kötürgen bolsam,
- 22 Undaqa mürem taghiqidin ajrilib chüshsun!
 Bilikim ügisidin sunup ketsun!
- 23 Chünki Tengri chüshürgen balayi'apet méni qorqunchqa salmaqta idi,
 Uning heywitidin undaq ishlarni qet'iy qilalmayttim.
- 24 Eger altun'gha ishinip uni öz tayanchim qilghan bolsam,

□ 31:8 «Bixlirim yulunup tashliwétilsun!» — «bixlirim» dégen sözning «balilirim» dégen köchme menisimu bar. ■ 31:9 Ayup 24:15; Pend. 7:25 □ 31:10 «Öz ayalim bashqilarning tügminini tartidighan kün'ge qalsun» — bashqa bir xil terjimisi: «Ayalim bashqa birsi bilen bille bolsun». ■ 31:14 Zeb. 44:20-21 ■ 31:15 Ayup 34:19; Pend. 14:31; 17:5

Yaki sap altun'gha: «Yölenchükümsen!» dégen bolsam,■

²⁵ Eger bayliqlirim zor bolghanliqidin,
Yaki qolum alghan gheniyemettin shadlinip ketken bolsam,■

²⁶ Eger men quyashning julasini chachqanliqini körüp,
Yaki ayning aydingda mangghanliqini körüp,■

²⁷ Könglüm astirtin azdurulghan bolsa,
Shundaqla *bulargha choqunup* aghzim qolumni söygen bolsa,

²⁸ Bumu soragchi aldida gunah dep hésablinatti,
Chünki shundaq qilghan bolsam men yuqirida turghuchi Tengrige wapasi-
zliq qilghan bolattim.

²⁹ Eger manga nepretlen'gen kishining halakitige qarighinimda shadlinip
ketken bolsam,

Béshigha külpet chüshkenlikidin xushal bolghan bolsam —■

³⁰ (Emeliyette u tügeshsun dep qarghap, uning ölümini tilep aghzimni gunah
ötküzüshke yol qoymighanmen)■

³¹ Eger chédirimdikiler men toghruluq: «Xojayinimizning dastixinidin yep
toyunnighan qéni kim bar?» démigen bolsa,□

³² (Musapirlardin kochida qalghini ezeldin yoqtur;
Chünki ishimni herdaim yoluchilargha échip kelgenmen)■

³³ Eger Adem'atimizdek itaetsizlikirimni yapqan,
Qebihlikimni könglümge yoshurghan bolsam,

³⁴ Hemde shuning üçün pütkül xalayıq aldida uning ashkarilinishidin
qorqup yürgen bolsam,

Jemiyetning kemsitishliri manga wehime qilghan bolsa,
Shuning bilen men talagha chiqmay yürgen bolsam,... □

³⁵ — Ah, manga qulaq salghuchi birsi bolsidi!

Mana, imzayimni qoyup bérey;

Hemmige Qadir manga jawab bersun!

Reqibim méning üstümdin erz yazsun!□

³⁶ Shu erzni zimmemge artattim emesmu?

Choqum tajlardek béshimgha kiyiwalattim.

³⁷ Men Uninggha qedemlirimning pütün sanini hésablap bérettim;

Shahzadidek men Uning aldigha barattim.□

■ **31:24** Mar. 10:24; 1Tim. 6:17 ■ **31:25** Zeb. 62:10 ■ **31:26** Qan. 4:19 ■ **31:29** Pend. 17:5

■ **31:30** Mat. 5:44; Rim. 12:14 □ **31:31** «Eger chédirimdikiler men toghruluq: «xojayinimizning dastixinidin yep toyunnighan qéni kim bar?» démigen bolsa...» — derweqe, Ayupning bu gépi hem shuninggha oxshash nurghun sözliri heqiqet bolmighan bolsa, emdi öz yurtidikiler, chédiridikiler uni anglapla guwahliq qilip derhal inkar qilatti. ■ **31:32** Ibr. 13:2; 1Pét. 4:9 □ **31:34** «Eger Adem'atimizdek itaetsizlikirimni yapqan... .. Jemiyetning kemsitishliri manga wehime qilghan bolsa, shuning bilen men talagha chiqmay yürgen bolsam,...» — (33-34-ayet) eslide Adem'atimiz gunahini Xudadin yoshurmaqchi bolup derexler ichige möküwalghanidi. Emiliyette adem öz gunahlarini Xudaning aldida ochuq-ashkara étirap qilsila derhal uning yardimige érisheleydu. Shundaq qaraymizki, Ayup mushu yerde «Eger gunah qilghan bolsam, Xudaning aldida étirap qilattim; undaqta xalayıqtin héch qorqmayttim» démekchi. Bezi ademlerning gunah qilmasliqining birdinbir sewebi bashqilarning körüp qalmasliqi üçün bolidu — yeni xalayıqning pikridin bolghan qorqunchisidinla, xalas. Ayup hergiz bundaq xildiki ademlerdin emes, herdaim Xudani öz aldida eng aliy orun'gha qoyidu. □ **31:35** «Hemmige Qadir manga jawab bersun! Reqibim méning üstümdin erz yazsun!» — biz «méning reqibim» dégen bu sözni yenila Xudani körsitidu, dep tehlil qilimiz. Yene bezi sherhchiler uni Ayupning üç dostlini körsitidu, dep qaraydu. □ **31:37** «Men uninggha qedemlirimning pütün sanini hésablap bérettim» — «Uninggha» yeni Xudagha, démekchi.

³⁸ Eger öz étzilirim manga qarshi guwah bolup chuqan kötürse,
Uning chünekliri bilen birge yig'lashsa,

³⁹ Chünki chiqarghan méwisini heq tölimey yégen bolsam,
Höddigerlerni halsizlandurup nepisini toxtatqan bolsam,

⁴⁰ Undaqa bughdayning ornida shumbuya óssun!
Arpining ornida mestek óssun.

Mana shuning bilan *men* Ayupning sözliri tamam wessalam!» □

32

*Yash yigit Élixu söz qilidu *** U Xudaning Rohidin kelgen telim toghrisida sözleydu *** «Hemmige qadirning Rohi ademge telim béridu»*

¹ Shuning bilan bu üç kishi Ayupqa jawab bérishdin toxtidi; chünki ular Ayupning qarishida özini heqqaniy dep tonuydighanliqini bildi.

² Andin Buziliq Ramning ailisidin bolghan Baraxelning oghli Élixu isimlik yigitning ghezipi qozghaldi; uning ghezipi Ayupqa qarita qozghaldi, chünki u Xudani emes, belki özini toghra hésabliqanidi; □

³ Uning ghezipi Ayupning üç dostlirighimu qaritildi, chünki ular Ayupqa reddiye bergüdek söz tapalmay turup, yenila uni gunahkar dep békitkenidi.

⁴ Biraq Élixu bolsa Ayupqa jawab bérishni kütkenidi, chünki bu töteylenning körgen künliri özidin köp idi.

⁵ Élixu bu üç dostning aghzida héchqandaq jawabi yoqluqini körgendin kéyin, uning ghezipi qozghaldi.

⁶ Shuning bilan Buziliq Baraxelning oghli Élixu éghiz échip jawaben mundaq dédi: —

«Men bolsam yash, siler bolsanglar yashan'ghansiler;
Shundaq bolghachqa men tartinip, bilgenlirimni silerge ayan qilishtin qorqup keldim. ■

⁷ Men: «Yéshi chong bolghanlar *awwal* sözlishi kérek;
Yillar köpeyse, ademge danaliquni ógitidu», dep qarayttim; □

⁸ Biraq herbir insanda roh bar;
Hemmige Qadirning nepisi uni eqil-idrakliq qilip yorutidu. □ ■

⁹ Lékin chonglarning dana bolushi natayin;
Qérilarning toghra höküm chiqaralishimu natayin. ■

¹⁰ Shunga men: «Manga qulaq sélinglar» deymen,

□ **31:40** «Arpining ornida mestek óssun!» — «mestek» bughdaygha ziyani yetküzidighan birxil ósümlük; yene «kürmek» depmu atilidu. □ **32:2** «Buziliq... Élixu» — toghruluq: «Buz» dep atilidighan bu jemetning Édom milliti bilen, yeni «Ölük Déngiz»ning sherq teripide turidighan bir millet bilen munasiwiti bar idi. Élixu belkim bu jemetliklerdin bolghan bolushi mumkin. Bu adem deslepte bizge tonushturulmighan; biraq u choqum bu töteylenning yénida ularning geplirini anglap olturghanlardin biri idi. ■ **32:6** Ayup 32:4, 7; 15:10 □ **32:7** «Yéshi chong bolghanlar» — ibranii tilida «künliri köp bolghanlar». «Yillar köpeyse, ademge danaliquni ógitidu» — yaki «Yashan'ghan adem kishilerge danaliquni ógitidu». □ **32:8** «Biraq herbir insanda roh bar; Hemmige Qadirning nepisi uni eqil-idrakliq qilip yorutidu» — shübhisizki, Élixuning bu sözi u chüshinip yetken chong heqiqetlerning birdur. Töteylen jümlidin Ayupning özimu buni tilgha köp almighan. Élixu Xudaning Rohi (Muqeddes Roh) herbir insan'gha özining rohi hem wijdani arqiliq wehiy bérir, söz qilip sawaq ógitidu dégen telimni béridu. Insanning Xudaning Rohining telimini anglamaydighanliqining sewebliiri toghrisida u kéyin azraq sözleydu. ■ **32:8** Ayup 12:13; 38:36; Pend. 2:6; Top. 2:26; Dan. 1:17; 2:21

■ **32:9** Ayup 12:12

Menmu öz bilginimni bayan eyley.

¹¹ Mana, siler toghra sözlerni izdep yürginginglarda,

Men sözliringlarni kütkenmen;

Silerning munazirenglarga qulaq salattim;

¹² Shundaq, silerge chin könglümdin qulaq saldim;

Biraq silerdin héchqaysinglar Ayupqa reddiye bermidinglar;

Héchqaysinglar uning sözlirige jawab bérelmidinglarki,

¹³ Siler: «Heqiqeten danaliq taptuq!» déyelmeydiler;

Insan emes, belki Tengri uninggha reddiye qilidu.□

¹⁴ Uning jengge tizilghan hujum sözliri manga qaritilghan emes;

Hem men bolsam silerning gepliringlar boyiche uninggha jawab bermeymen

¹⁵ (Bu üçheyley heyranuhes bolup, qayta jawab bérishmidi;

Hemme söz ulardın uchup ketti.

¹⁶ Men kütüp turattim, chünki ular gep qilmidi, belki jimjit öre turup qayta jawab bermidi);□

¹⁷ Emdi özümning nöwitide men jawab bérey,

Menmu bilginimni körsitip bérey.

¹⁸ Chünki deydighan sözlirim liq toldi;

Ichimdiki Roh manga türtké boldi;□

¹⁹ Mana, qorsiqim échilmighan sharab tulumigha oxshaydu;

Yéngi sharab tulumliri partlap kétidighandek partlaydighan boldi.

²⁰ Shunga men söz qilip ichimni boshitay;

Men lewlimni échip jawab bérey.

²¹ Men héchkimge yüz-xatire qilmaymen;

We yaki héch ademege xushamet qilmaymen.

²² Men xushamet qilishni ógenmigenmen; undaq bolidighan bolsa,

Yaratquchum choqum tézla méni élip kétidu». □

33

Élixuning birinchi bayani – Xuda ademlerge bergen terbiyiler

□ **32:13** «Siler: «heqiqeten danaliq taptuq!» déyelmeydiler; insan emes, belki Tengri uninggha reddiye qilidu» — Élixu: Üch dostning Ayupning söziye reddiye bergüdek jawabni tapalmighanliqning bir sewebi ularning öz pikiri-tejribisige tayan'ghanliqi, Xudaning özidinla biwasete danaliq izdimigenlikidin boldi, dep qaraydu. Uning közqarishi bu jehettin toghra bolushi mumkin. □ **32:16** «*Bu üçheyley heyranuhes bolup, ... Men kütüp turattim, chünki ular ... Jimjit öre turup qayta jawab bermidi*» — bu sözler (15-16-ayet) bizge kitabning yazghuchisining, yeni bu ishlarni xatiriligüchining kim ikenlikige nisbeten yip uchi teminleydu. Kitabtiy nesriy (shéiriyet sheklide bolmighan) qisimlarda peqet bu yerdila «men» dégen almashni uchritimiz. Shunga biz shundaq qaraymizki, mezkur kitabni yazghuchi Élixu bolushi kérek. Biz uning ershte bolghan kéngeshlerdin qandaq xewerdar bolghanliqini bilmeymiz. Shunisi éniqki, u özi bayan qilghandek «herbir ademege telim bergüchi bolghan Xudaning Rohi»ning wehiysi arqiliq shu ishlarni bilgen; shuning bilen u bu ishlarni xatire qaldurghan bolsa kérek. □ **32:18** «*Ichimdiki Roh manga türtké boldi*» — Élixu ikkinchi qétim Muqeddes Rohning tesirini tilgha alidu. U Ayupqa bermekchi bolghan telimini del mushu Rohnin kelgen, demekchi. □ **32:22** «*Men xushamet qilishni ógenmigenmen; undaq bolidighan bolsa, yaratquchum choqum tézla méni élip kétidu*» — shübhisizki, héchkimge yüz-xatire qilmasliq toghridur; bu lilla gep qilishtiki aldinqi bir shert. Biraq Élixu Ayupning «*Xudagha xushamet qilish*» gunahtur, dégen sözini (7:11-13ni körüng) chüshenmigendek qilatti; shunga Élixu peqetla «*ademege xushamet qilish*» toghrisida sözleydu.

1 «Emdilikte, i Ayup, bayanlirimgha qulaq salghaysen, Sözlirimning hemmisini anglap chiqqaysen.

2 Mana hazir lewlirimni achtigim,
Aghzimda tilim gep qilidu.

3 Sözlirim könglümdek durus bolidu,
Lewlirim sap bolghan telimni bayan qilidu.□

4 Tengrining Rohi méni yaratqan;
Hemmige Qadirning nepisi méni janlanduridu.□

5 Jawabing bolsa, manga reddiye bergin;
Sözliringni aldimga sepke qoyup jengge teyyar turghin!

6 Mana, Tengri aldida men sanga oxshash bendimen;
Menmu laydin shekillendürülüp yasalghanmen.■

7 Berheq, men sanga héch wehime salmaqchi emesmen,
We yaki men salghan yük sanga bésim bolmaydu.□

8 Sen derweqe quliqingha gep qildingki,
Öz awazing bilen: —■

9 «Men héch itaetsiz bolmay pak bolimen;
Men sap, mende héch gunah yoq...

10 Mana, Xuda mendin seweb tépip hujum qilidu,
U méni Öz düshmini dep qaraydu;■

11 U putlirimni kishenlerge salidu,
Hemme yollirimni közitip yürüdu» — dégenlikingni anglidim.□ ■

12 Mana, men sanga jawab béreyki,
Bu ishta géping toghra emes;

□ **33:3** «Sözlirim könglümdek durus bolidu, lewlirim sap bolghan telimni bayan qilidu» — biz Élixuning sözlirining bezilirini nahayiti durus, shundaqla Xudaning Rohining telimi bilen kelgen, dep qarisaqmu, bezi jaylarda u yenila öz natigligi bilan söz qilidu. Eger bizning Élixu mezkur kitabning yazguchisi dégen pikrimiz toghra bolidighan bolsa, u jezmen bu jehette öz kemchilikini sezmay qalmaydu. Shundaqtimu u biz üçün bu emeliy söhbetni teswirlep qaldurghan; özining néme dégenlikinimu (sözmen bolsimu)biz üçün semimiylik bilen xatirileydu. Bezide biz hetta uning sözliridin uni bir hakawur adem oxshaydu dep Perez qilib qalimiz. Halbuki, bizmu bilip yetishimiz kérekki, melum kishining sözmen bolup ketkenliki bilan geplirining hemmisi quruq bolushi natayin. Biz hemme ademning sözini sewr-taqet hem diqqet bilen anglashimizgha toghra kélidu. Buningdin sirt, Élixuning shéir shekilde bolghan bayanliri bashqa sözlügichilerning shéiri sewiyisige yetmeydu. Bu yene uning bizge bu emeliy ishlarni, emeliy bayanlarni eyni-eyni qeyt qilghanligini ispatlaydu.

□ **33:4** «Hemmige Qadirning nepisi méni janlanduridu» — yaki «Hemmige Qadirning nepisi manga jan bergen». ■ **33:6** Ayup 9:35; 23:10 □ **33:7** «Berheq, men sanga héch wehime salmaqchi emesmen» — Élixu mushu yerde Ayupqa bashqilarning sözlirining éghir kelgenlikini, shundaqla uning özining bezi xiyalliridin qorqup ketkenlikini azraq sézip, uni xatirjem qilmaqchi bolghan bolushi mumkin. ■ **33:8** Ayup 10:7; 16:17; 23:10,11; 27:5 ■ **33:10** Ayup 13:24; 16:9; 19:11 □ **33:11** «Ayupning» «Men héch itaetsiz bolmay pak bolimen; men sap, mende héch gunah yoq... Mana, Xuda mendin seweb tépip ... Hemme yollirimni közitip yürüdu» — dégenlikingni anglidim» — (9-11-ayetler) Élixu Ayupqa: «Quliqingha mundaq gep qilding» dep uning qilghan üç gépini eyibleydu. Birinchisi söz: «Men héch itaetsiz bolmay pak bolimen; men sap, mende héch gunah yoq...». Emeliyette, Ayup bu sözlerni qilmighan; u peqet Xudagha: «Herbir gunahimni étirap qilib kechürüm qilindim, hazir wijdanimga xilap héch gunahimning barliqini bilmeymen» dégendek sözlerni qilghan. Bu söz özi pütünley sap, pütünley bigunah, dégenlik emes, elwette. Élixu mushu yerde xataliq ötküzidu. Ikkinchisi söz: «Mana, Xuda seweb tépip manga hujum qilidu, U méni Öz düshmini dep qaraydu» — Bu söz rastla 13:24de we yene 14:7de tépiledi. Üchinchisi söz: «U méning putlirimni kishenlerge salidu, hemme yollirimni közitip yürüdu» — bu söz 13:27de tépiledi. ■ **33:11** Ayup 13:27; 14:16

Chünki Tengri insandin ulughdur.

¹³ Sen némishqa uning bilen dewaliship: —

U Özi qilghan ishliri toghruluq héch chüshenche bermeydu» dep yürisen?□

¹⁴ Chünki Tengri heqiqeten gep qilidu;

Bir qétim, ikki qétim,

Lékin insan buni sezmaydu;□

¹⁵ Chüsh körgende, kéchidiki ghayibane alamette,

— (Qattiq uyqu insanlarni basqanda,
Yaki orun-körpiliride ügdek basqanda) —

¹⁶ — Shu chaghlarda U insanlarning quligini achidu,
U ulargha bergen nesihetni *ularning yürükige* möhürleydu.□

¹⁷ Uning meqsiti ademlerni *yaman* yolidin yandurushtur,
Insanni tekebburluqtin saqlashtur;□

¹⁸ Buning bilen *Xuda* ademning jénini köz yetmes hangdin yandurup,
saqlaydu,
uning hayatini qilichlinishtin qoghdaydu.

¹⁹ Yaki bolmisa, u orun tutup yétip qalghinida aghriq bilen,
Söngelirini öz-ara soqushturup biaram qilish bilen,
Terbiye qilinidu.

²⁰ Shuning bilen uning pütün wujudi taamdin nepretlinidu,
Uning jéni herxil nazu-németlerdin qachidu.■

²¹ Uning éti közdin yoqilip kétidu,
Eslide körünmeydighan söngeliri börtüp chiqidu.

²² Buning bilen jéni köz yetmes hanggha yéqin kélidu,
Hayati halak qilghuchi perishtilerge yéqinlishidu;

²³ Biraq, eger uning bilen bir terepte turidighan kélishtürgüchi bir perishte
bolsa,
Yeni mingining ichide birsi bolsa,

□ **33:13** «Sen némishqa ... — «U Özi qilghan ishliri toghruluq héch chüshenche bermeydu» dep yürisen?» — Ayup eslide «U Özi qilghan ishliri toghruluq héch chüshenche bermeydu» démigen; belki u Xudaning **bezi** qilghan ishlirini, bolupmu öz béshigha chüshürgenlirini chüshendürmeydighanliqini éytqanidi. Élixuningmu mushu yéride xataliqi bar. Bashqa bir xil terjimisi: «Sen némishqa uning bilen dewaliship: — «U insanning hemme sözlirige héch jawab bermeydu» dep yürisen?». □ **33:14** «**Bir qétim, ikki qétim**» — belkim «birnechke qétim» we shuningdek «herxil yol bilen» dégenni körsitidighan bir ibare bolushi mumkin. □ **33:16** «... **U insanlarning quligini achidu, U ulargha bergen nesihetni ularning yürükige möhürleydu**» — biz Élixuning bu sözini nahayiti ehmiyeti bar dep qaraymiz. U Xuda Öz Rohi arqiliq insan'gha sözlirine yetküzüp nesihet qilidu, deydu; eger insan bu sözlerge qulaq salmisa, Xuda yenila shepqiti bilen chüshler arqiliq insan quligini échip bu agahlandurushlirini hem nesihitini békitip möhürleydu. Ikkinchi qurning bashqa bir xil terjimisi: «U ularni agahlar bilen qorqitidu». □ **33:17** «**Uning meqsiti ademlerni yaman yolidin yandurushtur, insanni tekebburluqtin saqlashtur**» — Élixuning chüshendürüshi boyiche éytqanda, insanning eng chong mesilisi tekebburluqtin ibaret. Xuda Öz iltipati arqiliq awwal insan'gha Rohi arqiliq nesihet qilidu; anglimisa u chüshler arqiliq nesihetni békitidu; yene anglimisa késellik yaki bashqa müshküllükler bilen ademni agahlandurup, uni halakettin yanduridu (18-22-ayetler). Bu jazalash emes, belki Xudaning muhebbitidin chiqqan terbiyidir; U mana mushular arqiliq insanni öz tekebburluqining aqiwitidin qoghdap qalidu. Élixuning bu telimi insan üçün zor ehmiyetke ige; Élixuning telimi Ayupning ehwali toghrisida chüshenche bermigen bilen, uning sözlirining Ayupqa azraq paydisi tegken bolsa kérek; azab-oqubetler bolsa, derwege qelbidiki tekebburluqni ashkarilaydu. Ayupning axirida qilghan towiliri asasen öz tekebburluqigha nisbeten bolghan (42-bab). ■ **33:20** Zeb. 107:18

— Insan balisigha toghra yolni körsitip béridighan kélishtürgüchi bolsa,□

24 Undaқта Xuda uninggha shepçet körsitip: «Uni hangdin chüshüp kétishtin qutquzup qoyghin,

Chünki Men nijat-qutulushqa kapalet aldım» — deydu.□

25 Buning bilen uning etliri baliliq waqtidikidin yumran bolidu;
U yashliqigha qaytidu.

26 U Tengriye dua qilidu, U shepçet qilip uni qobul qilidu,
U xushal-xuram tentene qilip Üning didarini köridu,
Hemde Xuda uning heqqaniyliqini özige qayturidu.■

27 U ademler aldida küy éytip: —

«Men gunah qildim,
Toghra yolni burmilighanmen,
Biraq tégishlik jaza manga bérimidi!□

28 U rohimni hanggha chüshüshtin qutquzdi,
Jénim nurni huzurlinip köridu» — deydu.

29 Mana, bu emellerning hemmisini Tengri ademni dep,
Ikki hetta üç mertem ayan qilidu.□

30 Meqsiti uning jénini hangdin yandurup qutquzushur,
Uni hayatliq nuri bilen yorutush üçündür.■

31 I Ayup, manga qulaq salghaysen;
Ününgni chiqarma, men yene söz qilay.

32 Eger sözliring bolsa, manga jawab qiliwergin;
Sözligin! Chünki imkaniyet bolsila méning séni aqlighum bar.

33 Bolmisa, méningkini anglap oltur;
Süküt qilghin, men sanga danaliqni ögitip qoyay».

34

Élixuning ikkinchi bayani — Ayupni yene eyiblesh, Yaratquchining xaraktérini teswirlesh

1 Élixu yene jawaben mundaq dédi: —

2 «I danishmenler, sözlirimni anglanglar,

□ 33:23 «Eger uning bilen bir terepte turidighan kélishtürgüchi bir perishte bolsa...» — «perishte» dégen söz emeliyette «xewer yetküzguchi» dégen menide. Tewrat birinchi qisim («Yaritilish») «Perwerdigarning Perishtisi»ni bizge tonushuridu; bu Perishte birdinbir, nahayiti sirlig zat. Uni körgenlermu: «Biz Xudaning Özini körgen» déyishidu. Bu Perishte «Uz yéri»de turghan Ismail hem anisi Hejerge körünüp ularni ussuzluqtin qutquzghan. Héç bolmighanda, Élixu mushu yerde ademni gunahtin qutquzush xizmiti peçet inshan hem Xuda otturisida turidighan, shundaqla insandin üstün turidighan mundaq bir zat teripidin bolidu, deydu. Bu «Xudaning Perishtisi» Élixu «mingdin bir» dégen bu Perishte Ayup ilgiri bésharet qilghan «Kélishtürgüchi» hem «Qutquzghuchum» dégen zattin bashqa birsi emes. Élixu bu yerde bizge yenila nahayiti ehmiyetlik telim hem karamet bir bésharetni bériwatidu. «Insan balisigha toghra yolni körsitip béridighan ...» — yaki «Insan balisigha uning (démek, Xudaning) heqqaniyliqi körsitip béridighan...». □ 33:24 «... Men nijat-qutulushqa kapalet aldım» — ibraniy tilida «... Men nijat-qutulushqa kapalet taptım». ■ 33:26 Zeb. 50:15; Yesh. 58:9 □ 33:27 «U ademler aldida küy éytip: ...» — yaki «U ademlerge qarap:...» yaki «U ademler aldida étirap qilip:...». □ 33:29 «Ikki, hetta üç mertem ayan qilidu» — «ikki, üç mertem» dégen söz adette «birneçhe mertem»ni körsitidu. Démek, üç qétim bilen toxtimaydu; bu bayan Xudaning bizge bolghan chongqur méhri-shepçitini ayan qilidu; biraq héçkim bu pakittin paydilinay dep Xudaning sewr-taqitini Sinimisun, bu intayin xeterlik ish, elwette! ■ 33:30 Zeb. 56:13

I tejribe-sawaqliq ademler, manga qulaq sélinglar.

³ Éghiz taam tétip baqqandek,
Qulaq sözning temini sinap baqidu. ■

⁴ Özimiz üçhün némining toghra bolidighanliqini bayqap tallayli;
Arimizda némining yaxshi bolidighanliqini bileyli!

⁵ Chünki Ayup: «Men heqqaniydurmen»,
We: «Tengri méning heqqimni bulap ketken» — deydu. □ ■

⁶ Yene u: «Heqqimge ziyani yetküzidighan, yalghan gepni qilishim toghrimu?
Héch asiqliqim bolmighini bilen, manga sanjilghan oq zexmige dawa yoq»
— deydu. □ ■

⁷ Qéni, Ayupqa oxshaydighan kim bar?!
Uninggha nisbeten bashqilarni haqaretlesh su ichkendek addiy ishtur. □

⁸ U qebihlik qilghuchilargha hemrah bolup yürüdu,
U reziller bilen bille mangidu. □

⁹ Chünki u: «Adem Xudadin söyünse,
Bu uninggha héchqandaq paydisi yoq» dédi. □

¹⁰ Shunga, i danishmenler, manga qulaq sélinglar;
Rezillik Tengridin yiraqta tursun! Yamanliq Hemmige Qadirdin néri bol-
sun! ■

¹¹ Chünki U ademning qilghanlirini özige qayturidu,
Her bir ademge öz yoli boyiche tégishlik nésiwe tapquzidu. ■

¹² Derheqiqet, Tengri héch eskilik qilmaydu,
Hemmige Qadir hökümni hergiz burmilimaydu.

¹³ Kim Uninggha yer-zéminni amanet qilghan?
Kim Uni pütkül jahanni bashqurushqa teyinlidi? □

■ **34:3** Ayup 12:11 □ **34:5** «... **Ayup: «Men heqqaniydurmen», we: «Tengri méning heqqimni bulap ketken» — deydu** — Ayup «Men heqqaniy» dégen sözni biwasite éytmighan bolsimu, derweqe uning gep-sözliridin shu mene chiqip turidu. «Xuda méning heqqimni tartiwalghan» dégen sözni u 27:2de éytqan. «Méning heqqim» dégen söz toghruluq shu ayettiki izahatni körüng. ■ **34:5** Ayup 27:2

□ **34:6** «**Yene u (Ayup): «... Héch asiqliqim bolmighini bilen, manga sanjilghan oq zexmige dawa yoq» — deydu** — derweqe, Ayup 6:4de Xuda méni oq étip yarilandurdi, dégen. Biraq bizningche u Élixuning özini mushu yerde eyibligini boyiche: «Xuda méni yalghan gep qilishqa mejburlaydu» dep éytqan emes. Oqurmenler özi bu sözning toghra yaki natoghra ikenlikini oylialaydu. ■ **34:6** Ayup 6:4 □ **34:7** «**Uninggha (Ayupqa) nisbeten bashqilarni haqaretlesh su ichkendek addiy ishtur** — Ayupning (qattiq azabtin dégen) bezi sözliri intayin achchiqlan'ghanliqidin éytilghini bilen, bizningche «Bashqilarni haqaretlesh uninggha nisbeten su ichkendek addiy ishtur» dégen bu söz heddidin éship ketken. □ **34:8** «**U (Ayup) qebihlik qilghuchilargha hemrah bolup ... reziller bilen bille mangidu** — Élixuning bu gépige ispat barmu? Bizningche yoq. Biraq bu söz köchme menide éytilghan bolsa «Ayup éghizda yamanlarning yolida mangidu» dégen menidimu bolushi mumkin. □ **34:9**

«**Chünki u: «Adem Xudadin söyünse, bu uninggha héchqandaq paydisi yoq» dédi** — bizningche, Ayup bu sözni démigen; u özining reziller héch jazalanmay, yamanliqini qiliwéridighanliqini körgenlikini éytqan; biraq u yene özining ularning yaman yolida hergiz mangmaydighanliqini éniq éytqan; shunga Élixuning bu gépi sel adil bolmide, dep qaraymiz. ■ **34:10** Qan. 32:4; 2Tar. 19:7; Ayup 8:3; 36:23; Zeb. 92:15; Rim. 9:14 ■ **34:11** Zeb. 62:12; Pend. 24:12; Yer. 17:10; 32:19; Ez. 7:27; 33:20; Mat. 16:27; Rim. 2:6; 1Kor. 3:8; 2Kor. 5:10; Ef. 6:8; Kol. 3:25; 1Pét. 1:17; Weh. 22:12 □ **34:13** «**Kim Uninggha yer-zéminni amanet qilghan? Kim Uni pütkül jahanni bashqurushqa teyinlidi?**» — Élixuning bu munazirisi (10-13), belkim, Xuda shunche yuqiri orunda turghandin kéyin, Uninggha héch adem para yéguzelmeydu, Uning hökümige héchqandaq tesir yetküzelmeydu, dégenlik. Biraq u eger: «Xuda bizdin intayin yuqiri turghachqa, Uning adilliqi biz tonughan hem chüshinidighan adilliqinni pütünley bashqiche, pütünley bashqa xarakterida» démekchi bolsa, biz uning bu pikrigé qoshulmaymiz.

- 14 U peqet könglide shu niyetni qilsila,
 Özining Rohini hem nepisini Özige qayturuwalsila, □ ■
- 15 Shuan barliq et igiliri birge nepestin qalidu,
 Ademler topa-changgha qaytidu. □ ■
- 16 Sen danishmen bolsang, buni angla!
 Sözlirimning sadasigha qulaq sal!
- 17 Adaletke öch bolghuchi höküm sürelemdu?
 Sen «Hemmidin Adil Bolghuchi»ni gunahkar békitemsen?! □ ■
- 18 U bolsa padishahni: «Yarimas!»,
 Mötiwerlerni: «Reziller» dégüchidur. □
- 19 U ne emirlerge héch yüz-xatire qilmaydu,
 Ne baylarni kembeghellerdin yuqiri körmeydu;
 Chünki ularning hemmisini U Öz qoli bilen yaratqandur. □ ■
- 20 Közni yumup achquche ular ötüp kétidu,
 Tün yérimida xelqlermu tewrinip dunyadin kétidu;
 Ademning qolisiz ulughlar élip kétilidu.
- 21 Chünki Uning nezeri ademning yollirining üstide turidu;
 U insanning bar qedemlirini körüp yürüdu. ■
- 22 Shunga qebihlik qilghuchilargha yoshurun'ghudek héch qarangghuluq
 yoqtur,
 Hefta ölümning sayisidimu ular yoshurunalmaydu. □ ■
- 23 Chünki Tengri ademlerni aldigha höküm qilishqa keltürüsh üchün,
 Ularни uzun'ghiche közitip yürüshining hajiti yoqtur. □
- 24 U küchlüklerni tekshürüp olturmayla pare-pare qiliwétidu,
 Hem bashqilarni ularning ornigha qoyidu;

□ **34:14 «Özining Rohini hem nepisini Özige qayturuwalsila,...»** — yaki «Özi (Xuda) uning rohini hem nepisi Özige qayturuwalsila...» ■ **34:14** Zeb. 104:28-29; Top. 12:7 □ **34:15 «U peqet könglide shu niyetni qilsila, özining Rohini hem nepisini özige qayturuwalsila, shuan barliq et igiliri birge nepestin qalidu, ademler topa-changgha qaytidu (14-15)»** — démek, Xuda insanni yaratqandin kéyin, hemme ish «aptomatik halda» dawamlashmaydu. Xuda herdaim, her nepiside insandin xewer alidu — bolmisa u hayat qalmaydu. ■ **34:15** Yar. 3:19; Top. 12:7 □ **34:17 «Adaletke öch bolghuchi höküm sürelemdu?»** — dégen bu mesile «Ayup» dégen bu kitabning tüp mesilisi hésablinidu. Bu yerde Élixu bu rétorik soalgha héchqandaq jawab yaki ispat bermeydu. Küch-hoquqluq bolushning, adaletlik bolushqa barawer bolushi natayin. Xuda Özining yaxshiliqini, méhir-muhebbitini, hemme sözige bolghan wapadarliqini, toluq adalitini bolsa qilghan ishliri arqiliq ispatlaydu. Bolupmu Zebur hem Injilgha asasen, Xuda axirda Ózi barliq qilghan hökümlirini herbir insan'gha éniq namayan qilidu; shu küni Xudaning adil hökümlirige héchkim reddiye bérelmeydu; u chaghda Uning mutleq adilliqi hemme insan'gha ispatlinip toluq ayan bolidu. ■ **34:17** Yar. 18:25; Ayup 5:18; 8:3; 21:22; Rim. 3:5 □ **34:18 «U bolsa padishahni: «Yarimas!», mötiwerlerni: «Reziller» dégüchidur»** — buning bashqa birxil terjimisi: «Padishahlargha: «Yarimas!», mötiwerlerge: «Reziller!» dégili bolamdu?» □ **34:19 «U ne emirlerge héch yüz-xatire qilmaydu, ne baylarni kembeghellerdin yuqiri körmeydu; chünki ularning hemmisini U Öz qoli bilen yaratqandur»** — Ayup bu gepni anglighanda gep qilghan bolsa: «Men Xudaning méning ishlirimni del ashundaq bitereplik bir terep qilishini kütmektimen!» déyishi mumkin idi. Élixuning bu gépi uninggha anche teselli bérelmeydu. ■ **34:19** Qan. 10:17; 2Tar. 19:7; Ayup 37:24; Ros. 10:34; Rim. 2:11; Gal. 2:6; Ef. 6:9; Kol. 3:25; 1Pét. 1:17 ■ **34:21** 2Tar. 16:9; Ayup 31:4; Zeb. 34:15-17; Pend. 5:21; 15:3; Yer. 16:17; 32:19 □ **34:22 «Shunga qebihlik qilghuchilargha yoshurun'ghudek héch qarangghuluq yoqtur... ular yoshurunalmaydu»** — démek, Xuda barliq ishlarni biraqla köreligeche, uning sotchi bolushqa toluq salahiyiti bar. ■ **34:22** Zeb. 139:11-12; Am. 9:2, 3; Ibr. 4:13 □ **34:23 «Chünki Tengri ademlerni aldigha höküm qilishqa ... uzun'ghiche közitip yürüshining hajiti yoqtur»** — bu aytetning bashqa xil terjimiliri uchrishi mumkin.

25 Chünki ularning qilghanliri uninggha éniq turidu;
 U ularni kéchide öriwétidu, shuning bilen ular yanjilidu.
 26 U yamanlarni xalayiq aldida kachatlighandek ularni uridu,
 27 Chünki ular uninggha egishishtin bash tartqan,
 Uning yolliridin héchbirini héch etiwarlimighan. ■
 28 Ular shundaq qilip miskinlerning nale-peryadini Uning aldigha kirgüzidu,
 Shuning bilen U ézilgüchilerning yalwurushini anglaydu. □
 29 U sükütte tursa, kim aghrinip qaqsHisun.
 Meyli eldin, meyli shexstin bolsun,
 Eger U *shepQitini körsetmey* yüzini yoshuruwalsa, kim Uni körelisun? □
 30 Uning meqsiti iplasar hökümraniq qilmisun,
 Ular el-ehlını damigha chüshürmisun dégenliktur.
 31 Chünki buning bilen ulardin birsi Tengriqe: «Men tekebburluq qilghan-
 men;
 Men toghrini yene burmilimaymen;
 32 Özüm bilmiginimni manga ögitip qoyghaysen;
 Men yamanliq qilghan bolsam, men qayta qilmaymen» — dése, □
 33 Sen Uning békitkinini ret qilghanliqning üçün,
 U peqet séning pikring boyichila insanning qilghanlirini Özige qayturushi
 kérekmu.
 Men emes, sen qarar qilishing kérektur;
 Emdi bilgenliringni bayan qilsangchu!
 34 Eqli bar ademler bolsa,
 Gépimni anglighan dana kishi bolsa: —
 35 «Ayup sawatsizdek gep qildi;
 Uning sözliride eqil-parasettin eser yoq» — deydu.
 36 Ayup rezil ademlerdeq jawab bergenlikidin,
 Axirghiche sinalsun! □
 37 Chünki u öz gunahining üstige yene asiqliqni qoshidu;
 U arimizda *ahanet bilen* chawak chélip, Tengriqe qarshi sözlerni köpeytmekte».

35

Élixuning üçinchi bayani — «Xuda kéchide at qilghan naxshilar»

1 Élixu yenila jawab bérip mundaq dédi: —

■ 34:27 Zeb. 28:4-5; Yesh. 5:12 □ 34:28 «Ular (reziller) shundaq qilip miskinlerning nale-peryadini uning aldigha kirgüzidu, ... U (Xuda) ézilgüchilerning yalwurushini anglaydu» — Élixu belkim bu sözlirini Ayupqa daritip éytidu: «Sen mundaq rezil ishlarni qilghanmu?». □ 34:29 «U sükütte tursa, kim aghrinip qaqsHisun?» — ayetning birinchi qismining bashqa birxil terjimisi «U ishlarni tinchlandursa, kim aghrinip qaqsHisun?». Ayetning ikkinchi qismida, «Xudaning Öz yüzini yoshurghanliqi», shübhisizki, uning kishilerge melum birxil jaza-sawaq bérishini bildüridu. □ 34:32 «...Özüm bilmiginimni manga ögitip qoyghaysen; men yamanliq qilghan bolsam, men qayta qilmaymen» — Élixu shübhisizki, Ayupni shundaq bir iqrarni (31-32-ayettiki sözler bilen) qilishqa dewet qiliwatidu. Biraq Ayupta tekebburluq bolghini bilen, u hergizmu «iplas» yaki «munapiq»lardin emes. □ 34:36 «Ayup rezil admlerdeq jawab bergen...» — Élixuning bu sözi bolsa nahayiti éghir shikayet hésablinidu. Töwende Élixu Ayupni «asiyliq qilghan» depmu eyibleydu. Biraq derd-elemdin, ümidsizliktin, qattiq aghriqlardin chiqqan achchiq hem gumanliq gepni «asiyliq» dégli hergiz bolmaydu. Bu jehette Élixu sel heddidin ishıpraq sözligen. «U axirghiche sinalsun!» déyishmu «bir yanda azade olturghan» kishiler üçün démekke asan geptur!

2 «Sen mushu gépingni, yeni «Heqqaniyliqim Tengriningkidin üstündür» dégingingni toghra dep qaramsen?» □

3 Shundaq bolghanliqi üçhün sen: «Heqqaniyliqning manga néme paydisi bolsun?»

Gunah qilmighinimning gunah qilghinimgha qarighanda artuqchiliqi nede?» dep soriding. □ ■

4 Özüm sözler bilen sanga *jawab bérey*,

Sanga hem sen bilen bille bolghan ülpetliringge jawab bérey; □

5 Asmanlarga qarap baqqin;

Pelektiki bulutlarga sepsalghin;

Ular sendin yuqiridur.

6 Eger gunah qilghan bolsang, undaқта Tengriге qaysi ziyankeshlikni qilalaytting?

Jinayetliring köpeysimu, undaқта uninggha qandaq ziyanalarni salalar iding?

7 Sen heqqaniy bolghan teqdirdimu, Uninggha néme béreleytting?

U séning qolungdin némimu alar-he? □ ■

8 Séning eskilikliring peqet sendek bir insan'ghila,

Heqqaniyliqing bolsa peqet insan balilirighila tesir qilidu, xalas.

9 Ademler zulum köpiyip ketkenlikidin yalwuridu;

Küchlüklerning bésimi tüpeylidin ular nale-peryad kötüridu. □

10 Biraq héchkim: «Kéchilerde insanlarga naxsha ata qilghuchi yaratquchum Tengrini nedin izdishim kérek?» démeydu.

11 Uning bizge ögitidighini yer-zémindiki haywanlarga ögitidighinidin köp,

Hem asmandiki uchar-qanatlarğa ögitidighinidin artuq emesmu?

12 Ular nale-peryad kötüridu, biraq rezil ademlerning hakawurluqining tesiri tüpeylidin,

□ 35:2 «Sen (Ayup) mushu gépingni, yeni «Heqqaniyliqim Tengriningkidin üstündür» dégingingni toghra dep qaramsen?» — bu sözmu bek qattiq éytilghan. Ayup eslide «Men heqqaniy» dégini hem Xudaning adalitidin bezi gumanliq geplerni qilghini bilen, emeliyette qap yüreklik qilip «Heqqaniyliqim Tengriningkidin üstün» dégen gepni qilip baqmighan. Oqurmenler öziliri birnéme désun. □ 35:3 «...sen (Ayup): «Heqqaniyliqning manga néme paydisi bolsun? Gunah qilmighinimning gunah qilghinimgha qarighanda artuqchiliqi nede?» dep soriding» — Élixu yuqirida Ayupni eyiblep: «Sen «Adem Xudadin söyünse, buning uninggha héchqandaq paydisi bolmaydu» dégensen» (9:34) déginini hazir tekrarlaydu. ■ 35:3 Ayup 34:9 □ 35:4 «Sanga hem sen bilen bille bolghan ülpetliringge jawab bérey» — «ülpetliring» dégen söz belkim Ayupning üç dostini emes, belki uning bilen oxshash közqarashta bolghanlarni (hazirmu Ayupning yénida olturghanlarni?) körisitishi mumkin. □ 35:7 «Sen heqqaniy bolghan teqdirdimu, Uninggha néme béreleytting? U séning qolungdin némimu alar-he?» — Élixuning bu közqarishi Élifazningkige (22:3-ayettiki) oxshaydu. Biz yenila awwalqi ayettiki izahatni tekrarlaymiz: — «1:8-ayette, Xudaning Özide Ayuptin alghan raziliqi, xursenliki nahayiti gewdilini turidu. Shuning bilen bir waqıtta biz Tewrattiki «Yaritilish» dégen qisimda Xudaning insanning tüpeylidin bolghan azabiridin xewerdar bolimiz. Xuda gerche ulughluq igisi bolsimu, U yenila bizdin xursenlik izdeydu yaki bizdin renjiydu hem azablinidu. Shuning üçhün Élixuning 5-8-ayettiki bu sözliri intayin xata éytilghan sözlerdur». ■ 35:7 Ayup 22:2; Zeb. 16:2; Rim. 11:35 □ 35:9 «Küchlüklerning bésimi tüpeylidin...» — ibranii tilida «Küchlüklerning biliki tüpeylidin...»

Uni Xuda ijabet qilmaydu. □ ■

¹³ Berheq, Tengri quruq duagha qulaq salmighan yerde,
Hemmige Qadir mushulargha ehmiyet bermigen yerde,

¹⁴ Sen: «Men Uni körelmeymen» déseng, *U qandaq qulaq salsun?*

Dewaying téxi Uning aldida turidu,
Shunga Uni kütüp turghin. □

¹⁵ Biraq U hazir *towa qilish porsiti bérip*, Öz ghezipini téxi tökmigen ehwalda,
Ayup özining tekebburluqini bilmemdighandu? □ ■

¹⁶ Chünki Ayup quruq gep üçhün aghzini achqan,
U tuturuqsiz sözlerni köpeytken».

36

Élixuning tötinchi bayani: — Azablardin alghan terbiye

¹ Élixu sözini dawamlashturup mundaq dédi: —

² «Méni birdem sözligili qoysang,

Men yene Tengrige wakaliten qilidighan sözümning barliqini sanga ayan qilimen.

³ Bilimni yiraqlardin élip keltürimen,

Ademlerni Yaratquchimni heqqaniy dep hésablaydighan qilimen. □

⁴ Méning gépim heqiqeten yalghan emestur;

Bilimi mukemmel birsi sen bilen bille bolidu. □

⁵ Mana, Tengri dégen ulughdur,

Biraq U héchkimni kemsitmeydu;

Uning chüshinishi chongqurdur, meqsitide ching turidu. □ ■

⁶ U yamanlarni hayat saqlimaydu;

□ **35:12** «Ular (ézilgenler) **nale-peryad kötüridu, biraq rezil ademlerning hakawurluqining tesiri tüpeylidin, uni Xuda ijabet qilmaydu**» — Élixu belkim jemiyyet arisidiki yamanlarning hakawurluqi melum bir derijidin éship ketken bolsa, jemiyyetning ularni cheklimgen sewenlikmu bar bolushi mumkin, démekchi. Undaqta pütkül jemiyyet, jümlidin bezi bigunah kishilermu ularning wejidin Xudaning terbiye-jazalishigha uchrinmay qalmaydu, démekchi. Uning gépining orunluq yéri bolushi mumkin. Biraq Ayup (meyli uning hakawur yéri bolsun) bu «reziller»ning qatarigha kirmeydu.

■ **35:12** Ayup 27:9; Pend. 1:28; 15:29; Yesh. 1:15; Yer. 11:11; Yuh. 9:31 □ **35:14** «**Dewaying téxi Uning aldida turidu, shunga Uni kütüp turghin**» — 23:8-10ni körüng. Élixu aldida éytqan sözliri bilen Ayupni asassiz eybilgen bolsimu, «Dewaying téxi Uning aldida turidu, shunga Uni kütüp turghin» dégen bu söz, shübhisizki, Ayupqa del jayida qilin'ghan sözdür. Élixu héch bolmighanda, Ayupning heqiqeten bir «dewasi» barliqini étirap qilidu. Ayetning bashqa birxil terjimisi: «Hemmige Qadir mushulargha ehmiyyet bermigen yerde (13-ayet), séning: «Men Uni körelmeymen; dewayim Uning aldida turidu, men Uni kütüwatimen» dégingindin kéyin qandaq bolar?». □ **35:15** «**Biraq U ... Öz ghezipini téxi tökmigen ehwalda, Ayup özining tekebburluqini bilmemdighandu?**» — bu sözmu bek qattiq éytilghan söz bolup, Ayupni intayin tekebbur adem dep jezmeshtüridu. Biraq Ayup gerche Xudagha qarita bezi achchiq, azabliq geplerni qilghan bolsimu, u yenila Xudadin eyminidighan kishi idi. Bashqa birxil terjimisi: «Yene kélip, sen téxi: «Uning ghezipi héch jaza bermeydu, U asiyliqni héch nezerige almaydu» deysen!»

■ **35:15** Ayup 11:6 □ **36:3** «**Bilimni yiraqlardin élip keltürimen...**» — Élixu béridighan misallarni «yiraqlardin» almaqchi — démek, uzun tarix hem tebiettin almaqchi. □ **36:4** «**Bilimi mukemmel birsi**» — Élixu özi bek yuqiri chaghliisa kérek; chünki u 37-babta del bu sözler bilen Xudaning Özini teswirleydu. □ **36:5** «**Biraq U héchkimni kemsitmeydu**» — Élixuning ayettiki bu birinchi jümlisini alahide ehmiyyetlik dep qarighinimiz bilen u yenila uning 35-bab -7-ayettiki bayanigha sel zit kélidu. ■ **36:5** Ayup 9:4; 12:13, 16; 37:23; 38:23

Biraq ézilgenler üçhün adalet yürgüzidu.□

⁷ U heqqaniylardin közini élip ketmeydu,
Belki ularni menggüge padishahlar bilen textte olturghuzidu,
Shundaq qilip ularning mertiwisi üstün bolidu.■

⁸ We eger ular kishenlen'gen bolsa,
Japaning asaritige tutulghan bolsa,

⁹ Undaқта U ulargha qilghanlirini,
Ularning itaetsizliklirini,
Yeni ularning körenglep ketkenlikini özlirige körsetken bolidu.

¹⁰ Shuning bilen U qulaqlirini terbiyige échip qoyidu,
Ularni yamanliqtin qaytishqa buyruydu.

¹¹ Ular qulaq sélip Uninggha boysunsila
Ular *qalghan* künlirini awatchiliqta,
Yillirini xushluqta ötküzidu.

¹² Biraq ular qulaq salmisa, qilichlinip dunyadin kétidu,
Bilimsiz haldá nepestin toxtap qalidu.

¹³ Biraq könglige iplasliqni pükkenler yenila adawet saqlaydu;
U ulargha asaret chühürgendimu ular yenila tilawet qilmaydu.

¹⁴ Ular yash turupla jan üzidu,
Ularning hayati bechchiwazlar arisida tügeydu.□ ■

¹⁵ Biraq U azab tartquchilarni azablardin bolghan terbiye arqiliq qutquzidu,
U ular xar bolghan waqtida ularning quliqini achidu.

¹⁶ U shundaq qilip sénimu azarning aghzidin qistangchiliqi yoq keng bir
yerge jelp qilghan bolatti;

Undaқта dastixining maygha toldurulghan bolatti.□ ■

¹⁷ Biraq sen hazir yamanlarga qaritilghan tégishlik jazalargha toldurul-
ghansen;

Shunga *Xudaning* hökümi hem adaliti séni tutuwaldi.□

¹⁸ Ghezippingning qaynap kétishining séni mazaqqa bashlap qoyushidin hush-
yar bol;

Undaқта hetta zor kapaletmu séni qutquzalmaydu.

¹⁹ Yaki bayliqliring,
Yaki küchüngning zor tirishishliri,

Özüngni azab-oqubettin néri qilalamdu?

²⁰ Kéchige ümid baghlima,

Chünki u chaghda xelq öz ornidin yoqilip kétidu.□

²¹ Hushyar bol, eskilikke burulup ketme;

□ **36:6** «U yamanlarni hayat saqlamaydu; biraq ézilgenler üçhün adalet yürgüzidu» — Élixu eslide «Men silerning (üch dostning) gepliringlar boyiche uninggha jawab bermeymen» dégini bilen, u yenila bu ayyette ularning addiy xulasilirige qaytip keldi. ■ **36:7** Zeb. 33:18; 34:15-16; 113:8

□ **36:14** «bechchiwazlar» — ibranij tilida bu söz «hezilek er pahishe»ni körsitidu. ■ **36:14** Ayup 22:16 □ **36:16** «U (Xuda) shundaq qilip sénimu azarning aghzidin qistangchiliqi yoq keng bir yerge jelp qilghan bolatti; undaқта dastixining maygha toldurulghan bolatti» — Élixuning 8-15-ayetiki bergen telimi shuki, nurghun azab-oqubetler emiliyette jazalash emes, belki Xudaning terbiyisi bolidu. Shühhisizki, bu telimning ehmiyiti bar. Biraq u yenila Ayupning asasiy ehwalini chüshenmeydu. U töwende (17-ayette) yenila Ayupni xata eyibleydu. ■ **36:16** Zeb. 23:5 □ **36:17**

«Biraq sen hazir yamanlarga qaritilghan tégishlik jazalargha toldurulghansen; shunga Xudaning hökümi hem adaliti séni tutuwaldi» — 17-21-ayetlerning bashqa xil terjimiliri uchrishi mumkin. Esli tékistin chüshinish sel tes. □ **36:20** «Kéchige ümid baghlima» — bu tolimu selbiy menide ishliitilgen. Belkim Élixu: Ayup bashqilar özini körmeydighan, özi yaman ishlarni qilalaydighan waqitni ümid bilen kütmekte, demekchi bolushi mumkin.

Chünki sen *qebihlikni* derdke *sewr bolushning* ornida tallighansen.

²² Mana, Tengri küch-qudriti tüpeylidin üstündür;

Uningdek ögetküchi barmu?□

²³ Kim Uninggha mangidighan yolni békitip bergenidi?

We yaki Uninggha: «Yaman qilding?» déyishke pétinalaydu?■

²⁴ Insanlar tebrikleydighan Xudaning emellirini ulughlashni untuma!

²⁵ Hemme adem ularni körgendur;

Insan baliliri yiraqtin ulargha qarap turidu».

Xudaning karamet emelliri – ... Uning zor heywisi dehshetlik qara quyunda ayan bolidu

²⁶ « – Berheq, Tengri ulughdur, biz Uni chüshinelmeymiz,

Uning yillirining sanini tekshürüp éniqlighili bolmaydu.■

²⁷ Chünki U suni tamchilardin shümürüp chiqiridu;

Ular pargha aylinip andin yamghur bolup yaǵhidu.

²⁸ Shundaq qilip asmanlar *yamghurlarni* quyup bérip,

Insan baliliri üstige molchiliq yaghduridu.

²⁹ Biraq kim bulutlarning toqulushini,

Uning *samawi* chédirining gümbür-gümbür qilidighanliqini chüshinelisun?

³⁰ Mana, U chaqmiqi bilen etrapini yoruq qilidu,

Hetta déngiz tektinimu yoruq qilidu.□

³¹ U bular arqiliq xelqler üstidin höküm chiqiridu;

Hem ular *arqiliqmu* mol ashliq béridu.■

³² U qollarini chaqmaq bilen tolduridu,

Uninggha uridighan nishanni buyruydu.

³³ *Xudaning* güldürmamisini uning kélidighanliqini élan qilidu;

Hetta kalilarmu sézip, uni élan qilidu. □

37

Élixuning tötinchi bayanining dawami – Xudaning karamet emellirini körsetkenlirini ayan qilish ... Qara quyunning yéqinlishishi

¹ Shundaq, yürikimmu buni anglap tewrinip kétéwatidu,

Yürikim qépidin chiqip kétey, dédi.

² Mana anglighina! Uning hörkirigen awazini,

Uning aghzidin chiqiwatqan güldürmama awazini angla!□ ■

□ **36:22** «Mana, Tengri küch-qudriti tüpeylidin üstündür; Uningdek ögetküchi barmu?» — Élixuning telimidiki intayin yaxshi nuqta shuki, Xudaning «ögetküchi»dur, U del Özining Rohi arqiliq insan'gha yolyoruq béridu. ■ **36:23** Qan. 32:4; 2Tar. 19:7; Ayup 8:3; 34:10; Rim. 9:14 ■ **36:26** Zeb. 90:2; 92:8; 93:2; 102:12; Yesh. 63:16; Yigh. 5:19; Dan. 6:27; Ibr. 1:12 □ **36:30** «Mana, U chaqmiqi bilen etrapini yoruq qilidu, hetta déngiz tektinimu yoruq qilidu» — chaqmaq déngizning chongqur yerlirige téship yétiidu. ■ **36:31** Ayup 37:13 □ **36:33** «Xudaning güldürmamisini uning kélidighanliqini élan qilidu; hetta kalilarmu sézip, uni élan qilidu» — Ayup 28-babta boran-chapqun dégen sözni tilgha alghan. Buning bir sewebi bir boran-chapqunniñ heqiqeten ulargha yéqinlishiwatqanliqini anglighini bolushi mumkin. Emdi Élixuning boran-chapqunni tepsiliy teswirlishining sewebi hazirning özide boran (emeliyette qara quyun)ning ularning béshigha chüshüwatqanini körsetken bolushi mumkin. 38:1ni köring. □ **37:2** «Uning aghzidin chiqiwatqan güldürmama awazi» — ibraniiy tilida «Uning aghzidin chiqiwatqan ghurqirashliri» yaki «Uning aghzidin chiqiwatqan gürgireshliri». ■ **37:2** Zeb. 29:3-4

³ U awazini asman astidiki pütkül yerge,
Chaqmiqini yerning qerigiche yetküzidu.

⁴ Chaqmaqin kéyin bir awaz hörkireydu;

Öz heywitining awazi bilen u güldürleydu,

Awazi anglinishi bilenla héch ayanmay chaqmaqlirininu qoyuwétidu.

⁵ Tengri awazi bilen karamet güldürleydu,

Biz chüshinelmeydighan nurghun qaltis ishlarni qilidu. ■

⁶ Chünki u qargha: «Yerge yagh!»,

Hem höl-yéghin'gha: «Küchlük yamghur bol!» deydu. ■

⁷ U barliq insanni özining yaratqanliqini bilsun dep,

Hemme ademning qolini bular bilen tosüp qoyidu; □

⁸ Yawayi haywanlar öz uwisigha kirip kétidu,

Öz qonalghusida turghuzulidu.

⁹ Boran-chapqun kohiqaptin kélidu,

Hem soghuq-zimistan taratquchi shamallardin kélidu. □

¹⁰ Tengrining nepisi bilen muz hasil bolidu;

Bipayan sular qétip qalidu. ■

¹¹ U yene qoyuq bulutlarga mol nemlik yükleydu,

U chaqmaq kötüridighan bulutni keng yéyip qoyidu.

¹² Ular pütkül yer-zémin yüzide U buyrugan ishni ijra qilish üçün,

Uning yolyoruqliri bilen heryaqqa burulidu.

¹³ Yaki terbiye tayiqi bolushi üçün,

Yaki Öz dunyasi üçün,

Yaki Öz rehimdillikini körsitish üçün U *bulutlirini* keltüridu. □ ■

¹⁴ I Ayup, buni anglap qoy,

Tengrining karamet emellirini tonup yétip shük tur. □

¹⁵ Tengrining bulutlarni qandaq septe turghuzghanliqini bilemsen?

Uning bulutining chaqmiqini qandaq chaqturidighanliqinimu bilemsen?

¹⁶ Bulutlarning qandaq qilip boshluqta muelleq turidighanliqini,

Bilimi mukemmel Bolghuchining karametlirini bilemsen?

¹⁷ Hey, Uning qandaq qilip yer-zéminni jenubdiki shamal bilen tinch-landurup,

■ 37:5 Ayup 5:9; 9:10; 36:26 ■ 37:6 Zeb. 147:16 □ 37:7 «U **hemme ademning qolini bular bilen tosüp qoyidu**» — qar yaki qattiq yamghur yaghsa, ademler xizmet qilishqa sirtqa chiqalmaydu, yawayi haywanlarnu chiqalmaydu. Biz bu addiy ishtin sawaq élishimiz kérek. Biz «Hemmige Qadir» emesimiz, qolimiz hem bilimimiz cheklik, Xudaning zor küch-qudriti aldida kemterleshkinimiz tüzük.

□ 37:9 «**taratquchi shamallar...**» — bu söz belkim melum bir shamalning mexsus atalghusi bolushi kérek. Bashqa bir xil terjimisi «Soghuq-zimistan shamaldin kélidu». ■ 37:10 Ayup 38:29, 30; Zeb. 147:17, 18 □ 37:13 «**Yaki terbiye tayiqi bolushi üçün, yaki Öz dunyasi üçün, yaki Öz rehimdillikini körsitish üçün u bulutlirini keltüridu**» — Élixuning «yaki Öz dunyasi üçün» dégen bu ibarisi sel sirlig. Yaghidighan yamghurning «terbiye tayiqi bolushi üçün» yaki «Öz rehimdilligini körsitish üçün» dégening meniliri éniq, biraq «Öz dunyasi üçün» némini körsitidu? Xudaning meqsettiri awwalqi birinchisi hem ikkinchiside insanlarga merkezleshken bolup, Xudaning «Öz dunyasi üçün» dégen meqsitini uning Öz dunyasidin huzur élishi üçün dések bolamdu-bolmamdu? Xudaning herbir qilidighan Ishi insanlar üçünla bolushi kérekmu? — kéyinki bablarda Xudaning insanlar bilen

biwasite munasiwiti yoq birqanche ishlari tilgha élinidu. Mundaq ishlarning alahidiligi toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq sözleyviz. ■ 37:13 Mis. 9:18,23; 1Sam. 12:18,19; Ezra 10:9; Ayup 36:31 □ 37:14 «I **Ayup, buni anglap qoy, Tengrining karamet emellirini tonup yétip shük tur**» — belkim u Ayupni ularning üstidiki boran-chapqunning karametlirini bayqashqa üdeydu.

Séni kiyim-kéchikingning ottek issitqinini bilemsen?

¹⁸ Sen Uninggha hemrah bolup asmanni xuddi quyup chiqarghan eynektek, Mustehkem qilip yayghanmiding?!

¹⁹ Uninggha némini déyishimiz kéreklikini bizge ögitip qoyghin!

Qarangghuluqimiz tüpeylidin biz dewayimizni jayida sepke qoyalmaymiz.

²⁰ Uninggha «Méning Sanga gépim bar» déyish yaxshimu?

Undaq dégüchi adem yutulmay qalmaydu!

²¹⁻²³ Emdi shamallar kélip bulutlarni tarqitiwétidu,

Biraq bulutlar arisidiki quyash nurigha ademler biwasite qarap turalmaydu.

Quyashning altun renggi shimal tereptinmu peyda bolidu;

Tengrining huzurida dehshetlik heywet bardur.

Hemmige Qadirni bolsa, biz Uni mölcherliyelmeymiz;

Qudriti galtistur, Uning adaliti ulugh, heqqaniyliqi chongqur;

Shunga Ü ademlerge zulum qilmaydu. □ ■

²⁴ Shunga ademler Uningdin qorqidu;

Könglide özini dana chaghlaydighanlarga U héch étibar qilmaydu». □

38

Perwerdigarning Özi Ayupqa jawab béridu – Ayupning soallirining yesh-misi

¹ Andin Perwerdigar qara quyun ichidin Ayupqa jawab bérip mundaq dédi:

² «Nesihetni tuturuqsiz sözler bilen xireleshtürgen zadi kim? □ ■

³ Erkektek bélingni ching baghla;

Shunda Men sendin soray,

Andin sen Méni xewerdar qil! □

⁴ Men yer-zéminni apiride qilghinimda, sen zadi nede iding?

■ **37:18** Yar. 1:6 □ **37:21-23** «Emdi **shamallar kélip bulutlarni tarqitiwétidu, biraq bulutlar arisidiki quyash nurigha ademler biwasite qarap turalmaydu**» — Élixuning bu sözimu sirlıq. Terjime qilish tes bolghini bilen, sherhimizche u Ayupning ehwalini hazırqı bu bulutluq, tutuq (boran-chapqunluq) kün'ge oxshatmaqchi bolsa kérek. Xuda bulutlarni tarqıtıp tuyuqsız körünse, Ayup quyashqa biwasite qariyalmıghan'gha oxshash uningghimu qariyalmaytti, démekchi. Biraq Xudaning heywiti, körkemliki hemme tereptin, hetta shimal teripidin peyda bolidu, deydu. Élixuning bayanining bashqa xil menilirimu bar bolushi mumkin. ■ **37:21-23** Ayup 9:4; 12:13, 16; 36:5; Zeb. 93:1; 99:4 □ **37:24** «Shunga **ademler Uningdin qorqidu; könglide özini dana chaghlaydighanlarga U héch étibar qilmaydu**» — bashqa ikki xil terjimisimu bar: — «Shunga ademler Uningdin qorqidu; U könglide danalıq barlarga étivar qilamdu?» we yaki «Shunga, ademler, Uningdin qorqunglar! Shübhisizki, könglide danalıq barlar Uningdin eyminidu!». □ **38:2** «Nesihetni tuturuqsiz sözler bilen xireleshtürgen zadi kim?» — Perwerdigarning bu soali kimni körsitidu? Kéyinki 42-babta Ayupmu soalgha jawaben: «Nesihetni tuturuqsiz sözler bilen xireleshtürgen kim? Shuning bilen men chüshemgenilirimni dep saldım, ademning eqli yetmeydighan tilsimat ishlarni éytip tashlidım» dep jawabkarlıqni özige alidu. Ayup özi shundaq dégini bilen, Xuda bu sözni qilghanda axırqı qétimqı sözlügüchi Élixu idi. Körginimizdek uning bezi gepliri del jayida éytilghan, hetta bésharet bolghini bilen, uningmu sözide xatalıq az emes. Dostlarning sözliridimu xatalıq köp idi. Shunga biz Xudaning bu sözi Ayup, Élixu we Ayupning üç dostidin ibaret besheylenni öz ichige alidu, dep qaraymız. ■ **38:2** Ayup 42:3 □ **38:3** «Erkektek **bélingni ching baghla**» — «heqiqiy erke» yaki «heqiqiy oghul bala» dégenning néme ikenliki Xuda aldida turghandila andin bilinidu. Xudaning aldida turup Uninggha jawab bérelmeydighan, özining mes'uliyitini öz zimmisige élishtin bash tartqan kishi erke emestur.

Bularni chüshen'gen bolsang, bayan qiliwer.■

⁵ Kim yer-zéminning ölchimini békitken?

— Sen buni bilmemen?

Kim uning üstige tana tartip ölchigen?

⁶⁻⁷ Tang seherdiki yultuzlar билle küy éytishqan waqtida, Xudaning oghulliri xushalliqdin tentene qilishqan waqtida,

Yer-zéminning ulliri nege paturulghan?

Kim uning burjek téshini salghan?□

⁸ Baliyatqudin chiqqandek, déngiz süyi bösüp chiqqanda,

Kim uni derwazilar ichige bend qilghan?■

⁹ Men bulutni déngizning kiyimi qilghanda, We qap-qarangghuni uning zakisi qilghanda,

¹⁰ Men uning üçhün pasil kesken waqitta,

Uni cheklep baldaqlarni hem derwazilarni salghanda,

¹¹ Yeni uninggha: «Mushu yergiche barisen, pasildin ötme,

Séning tekebbur dolqunliring mushu yerde toxtisun» dégende, sen nede iding?□

¹² Sen tughulghandin béri seherni «Chiq» dep buyrup baqqanmusen?

Sen tang seherge özi chiqidighan jayini körsetkenmusen?

¹³ Sen shundaq qilip seherge yer yüzining qerini mu yorutquzup höküm sürgüzüp,

Shundaqla rezillerni titritip yer-zémindin qoghatquzghanmusen?□

¹⁴ Shuning bilen yer-zémin séghiz laygha bésilghan möhür izliridek özgerilidu; Kiygen kiyimdek hemme éniq bolidu;□

¹⁵ Hem shuning bilen rezillerning «nur»i ulardin élip kétilidu;

Kötürülgen bilekler sundurulidu.□

¹⁶ Déngizdiki bulaqlargha seper qilip yetkenmusen?

■ **38:4** Pend. 8:29 □ **38:6-7** «Xudaning oghulliri» — 1-babtiki izahatimizdek, belkim muqeddes perishtilerni körsitidu. «Tang seherdiki yultuzlar» bolsa bizningche oxshashla perishtilerni körsitidu. Perishtilerning yultuzlar bilen zich munasiwiti bardur. ■ **38:8** Yar. 1:9; Ayup 26:10; Zeb. 33:7; 104:6-9; Pend. 8:29; Yer. 5:22 □ **38:11** «Séning tekebbur dolqunliring mushu yerde toxtisun»

— déngiz-okyanlar hem yer-zéminning ariliqidiki tengpungluq emeliyette nahayiti nazuk bir ish. Yer yüzining üçtin ikkisi déngiz. Géologiyé ilmi dunyayimizning ilgiri pütünley déngiz astida yatqanliqini ispatlaydu. Tewrattiki «Yaritilish» dégen qisimda Xudaning yer-zéminni déngizdin égzitishi hem déngizdin ayriwétishi xatirilen'gen. Nuh peyghember dewridiki kelkündin kéyin Xuda dunyani axiretkiche ikkinchi qétim ashundaq dunyawi kelkün bilen chömüldürmeymen, dep insaniyetke wede bergen.

□ **38:13** «Sen shundaq qilip seherge yer yüzining qerini mu yorutquzup höküm sürgüzüp...»

— ibraniy tilida «sen shundaq qilip seherge yer yüzining qerini mu tutquzup». «Sen ... seherge

yer yüzining qerini mu yorutquzup höküm sürgüzüp, shundaqla rezillerni titritip yer-zémindin qoghatquzghanmusen?» — toluq ayetning bashqa birxil terjimisi: «... Sen shundaq qilip, seher nurigha yer yüzining burjeklirini tutquzup, rezillerni zémindin silkip tashlatquziwetkenmusen?» (bu zil terjime toghra bolsa, yer-zémin yotqan'gha oxshatilidu; nurning kélishi xuddi yotqanni silkidengdek, rezillerni qoghdaydighan qarangghuluqni yoqitidu). □ **38:14** «Shuning bilen yer-zémin séghiz laygha bésilghan möhür izliridek özgerilidu» — kéchide herbir nersining shekli éniq körünmeydu, elwette. Quyash nuri astida her yerning shekli ochuq körünüdu. □ **38:15** «Hem shuning bilen rezillerning «nur»i ulardin élip kétilidu; kötürülgen bilekler sundurulidu» — démek, reziller

üçhün qarangghuluq ularning «nur»i, «kündüzi», yeni «xizmet qilish» waqti bolidu. Tang seher kélishi bilen ularning «nur»i élip kétilidu, shunlashqa ular yaman ishlarni qiliwermeydu, belki jazalashqa uchraydu. Bu söz yene qiyamet küningning nurining kélishi bilen, hazirqi gunahliq dunyaning qarangghuluqini buzup tashlaydighanliqini mu körsetken bir bésharet bolsa kérek.

- Okyanlarning qeride méngip baqqanmusen?
 17 Ölümnig derwaziliri sanga ashkarilan'ghanmu?
 Ölüm sayisining derwazilirini körgenmusen?
 18 Eqling yer-zéminning chongluqigha yetkenmu?
 Hemmisini bilgen bolsang éniq bayan qil!
 19 Nur turushluq jaygha baridighan yol nede?
 Qaranghuluqning bolsa, esliy orni nede?
 20 Sen *buni bilip* ularni öz chégrasigha apiralamsen?
 Ularning öyige mangidighan yollarni bilip yételemsen?
 21 Hee, rast, sen bilisen, chünki sen ularning chaghliridin ilgiri tughul-
 ghansen,
 Künliringning sani derheqiqet köptin köptur!
 22 Qar qachilan'ghan xezinilerge kirip kördüngmu.
 Möldür ambirlirinimu körüp baqtingmu?
 23 Bularni azab-oqubetlik zaman'gha qaldurdum,
 Jeng we urush küni üçün teyyarlap qoydum. □
 24 Chaqmaq dégen qandaq yol bilen yéridu?
 Sherq shamili yer yüzide qandaq yol bilen tarqitilidu?
 25 Yamghur kelkününing chüshidighan qanilini chépip teyyarlighan kimdu?
 Güldürmaming chaqmiqi üçün yol teyyarlighan kimdu? □
 26 Shundaq qilip yamghur héch adem yoq bolghan yer yüzige,
 Héch adenzatsiz desht-bayawan'gha yaghdurulmamdu?
 27 Shuning bilen chölleshken, qurghaq tupraqlar qandurulidu,
 Ot-chöp bix urup köklep chiqmamdu? □ ■
 28 Yamghurning atisi barmu?
 Shebnemni kim tughqandu?
 29 Muz bolsa kimning baliyatqusidin chiqidu?
 Asmandiki aq qirawni bolsa kim dunyagha keltüridu?
 30 Shu chaghda su qétip tashtek bolidu,
 Chongqur déngizlarning yüzi qétip tutashturulidu.
 31 «Qelb yultuzlar topi»ning baghlimini baghliyalamsen?

□ **38:23** «Bularni azab-oqubetlik zaman'gha qaldurdum, jeng we urush küni üçün teyyarlap qoydum» — 22- hem 23-ayette Xudaning qar we möldürni ademlerning rezillikini chekleshke we yaki insan'gha terbiye bérishke qoral süpitide ishlitidighanliqi körsitilidu. □ **38:25** «Yamghur kelkününing chüshidighan qanilini chépip teyyarlighan kimdu?» — yamghurning yer yüzining melum bir yérgé chüshidighanliqini, bashqa bir yérgé chüshmeydighanliqini Xuda awwal alahide békitkenlikini körsitidu. □ **38:27** «Yamghur ... héch adenzatsiz desht-bayawan'gha yaghdurulidu... Ot-chöp bix urup köklep chiqmamdu? (26-27-ayet)» — Xudaning qilidighan nurghun ishlirining körünüshte ademler bilen munasiwiti yoqtek qilidu hem ademning közige körünmeydu. Hazirqi tebiyy penlerge asasen bilimizki, eslide kéreksiz dep qaralghan haywanlar hem ösümlükler tebietning tengpungluqini asrashqa tolimu kérek. Dunyadiki bezi kichikkine ishlar tebiyy muhit tengpungluqigha chong tesir yetküzidu. Buningdin sirt, Xuda Ayupqa: «Men adenzatsiz desht-bayawanda ösken gül-giyahlarning güzelligidin (meyli sanga héch ehmiyetsiz bolsimu) huzur alghum bolsa, séning néme karing? We Men eger sen körelmeydighan hem meqsitimni chüshenmeydighan shunche köp ishlarni qilsam, özüngning ishlirida qilghanlirimni chüshenmigen bolsangmu, séning bashqa ishliringda körsetken muhebbitimgé qarap Manga tayinip ishseng bolmamdu? Eger bu ishlar teqet Özümning raziliqim üçün bolsa senmu razi bolamsen?» — dégendek bolsa kérek. Biz axirda bu témda yene toxtilip ötimiz. ■ **38:27** Zeb. 107:35

Orionning rishtilirini boshitalamsen? □ ■

³² «On ikki Zodiak yultuz türkümliri»ni öz peslide élip chiqiralamsen?
«Chong Éyiq türkümi»ni Küchükliri bilen yéteklileymsen? □

³³ Asmanning qanuniyetlirini bilip yetkenmusen?
Asmanning yer üstige süridighan hökümlirini sen belgilep qoyghanmu? ■

³⁴ Sen awazingni kötürüp bulutlarchiche yetküzüp,
Yanghur yaghdurup özüngni qıyan-tashqınlargha basturalamsen?

³⁵ Sen chaqmaqlarni buyrup öz yoligha mangduralamsen?

Uning bilen ular: «Mana biz!» dep sanga jawab béremdu?

³⁶ Ademning ich-baghrigha danalıq béghishlap kirgüzgen kimdu?

Éqilge chüshinish qabiliyitini bergen kimdu? ■

³⁷ Bulutlarni danalıq bilen sanighan kim?

Asmanlardiki su tulumlirini tökidighan kim?

³⁸ Buning bilen topa-changlarni qaturup uyul qildurghan,
Chalmilarni bir-birige chaplashturghuzghan zadı kim?

Haywanatlarning hayatliq sirliri

³⁹ «Chishi shir üçün ow owlap yüremsen,
Shir küchüklirining ishtihasını qanduramsen? ■

⁴⁰ Ular uwilirida zongziyip yürgen waqtida,
Chatqalliq ichide turup tuzaq qoyup, *sen ulargha olja bérelemsen?*

⁴¹ Yémi kemchil bolup, ézip kétip yiraqqa kétip qalghanda,
Baliliri Tenghrige iltija qilip nale-peryad kötürgende,

Tagh qaghiliri hem baliliri üçün yemni teminligen kimdu? ■

39

Haywanatlarning hayatliq sirliri – dawami

¹ Sen taghdiki yawa öchkilerning qachan tughidighanliqini bilemsen?
Jerenlarning balilighanliqini közitip baqqanmusen? ■

² Ularning boghaz bolghili nechche ay bolghanliqini saniyalamsen?
Ularning balilaydighan waqtidin xewiring barmu?

³ Ular qeddini püküp, yétip balilirini tughidu,
Ular özidiki tolghaqni chiqirip tashlaydu;

⁴ Ularning baliliri küchlinip yétilidu,

Ular dalada ösüp, *anisining* yénidin chiqip qaytip kelmeydu. □

⁵ Yawa éshekni dalagha qoyuwétip erkinlikke chiqarghan kim?

Shash éshekning noxtilirini yéshiwetken kim? □

⁶ Chöl-bayawanni uning öyi qilghanmen,

□ **38:31** «Qelb yultuzlar topi» — bu türkümning yultuzlirining derweqe bir-birige baghlinip tushida sirlig bir küch bar. Orion yultuz türkümidiki bezi yultuzlarning bir-birige baghlinidighan sirlig küchimu bar. ■ **38:31** Ayup 9:9; Am. 5:8 □ **38:32** «Chong Éyiq türkümi» — bu yultuz türkümi «Yette Qaraqchi» yaki «Yette Qozuq» depmu atilidu. ■ **38:33** Yer. 31:35 ■ **38:36** Ayup 32:8; Top. 2:26; Dan. 1:17 ■ **38:39** Zeb. 104:21 ■ **38:41** Zeb. 147:9; Mat. 6:26 ■ **39:1** Zeb. 29:9

□ **39:4** «Ular (*yawa* öchkiler) dalada ösüp, *anisining* yénidin chiqip qaytip kelmeydu» — kéyinki «qoshumche söz»imizdiki söhbitimizni körüng. □ **39:5** «Shash éshek» — bu belkim «yawa éshek»ning yene birxil atilishi bolushi mumkin. Erebler uni yawayi haywanlar arisida qoghlap tutush eng qiyin dep qaraydu. «noxtiliri» — yaki «asaretliri».

Shorluqnimu uning turalghusi qilghanmen. ■

7 U sheherning qiyqas-sürenliridin yiraq turup uni mazaq qilidu;
U éshekhining warqirishinimu anglimaydu.

8 U taghlarni öz yayliqim dep kézidu,
Shu yerdiki hemme gül-giyahni izdep yürüdu.

9 Yawa kala bolsa xizmitingge kirishke razi bolamdu?

Séning oqurungning yénida turushqa unamdu? □

10 Yawa kalini tana bilen baghlap, tapqa chüshürelemsen?!

U sanga egiship jilghilarda méngip tirma tartamdu?

11 Uning küchi zor bolghanliqi üchün uninggha tayinamsen?

Emgikingni uninggha amanet qilamsen?

12 Danliringni öyge kötürüp ekilishni uninggha tapshuramsen?

«Danlirimni xaminimga yighishturidu» dep uninggha ishenemsen?

Tögiqush

13 Tögiqush qanatlarini shadliq bilen qaçidu,

Biraq bular leylekning qanat uchliri hem peylirige yétemdu? □

14 U tuxumlarini yerge tashlap qoyidu,

Tuxumlarim topida issitilsun, deydu.

15 Ularning tasadipiy dessilip yanjilidighanliqini,

Dalidiki birer haywanning asanla ularni dessep-cheyleydighanliqini un-
tuymdu.

16 Balilirini özining emestek baghrini qattiq qilidu;

Uning tughutining ejri bikargha kétidu,

Biraq u pisent qilmighandek turidu. □

17 Chünki Tengri uni kem eqil qilghan,

Uninggha danaliqni bermigen.

18 Halbuki, u yügürüş aldida meydisini yuqirigha kötürginide,

At hem atliqlarni kemsitip mazaq qilidu. □

At

19 Sen atqa küch kéghishlighanmiding?

Sen uning boynigha yelpünüp turidighan yaylini kiygüzgenmiding?

20 Sen uni heywetlik purqushliri bilen ademni qorqutidighan,

■ 39:6 Ayup 24:5; Yer. 2:24 □ 39:9 «Yawa kala» *yaki* «awraq» — epsus, biz hazir bu heywetlik haywanlarni körelmeymiz. 1627-yili ularning nesli qurighan. Bu haywan nahayiti yoghan bolup, intayin küçlük idi. Uningdin bolghan haywanlardan peget pil we su étıla bar idi. Uni boyunturuqqa chétip ishqa sélisish hergiz mumkin emes, elwette! □ 39:13 «Tögiqush qanatlarini shadliq bilen qaçidu, biraq bular leylekning qanat uchliri hem peylirige yétemdu?» — bizning terjimimiz toghra bolsa u «Tögiqushning chirayliq qanatliri bolghini bilen, u héch uchalmaydu, leylek chirayliq uchidu» dégen menide (leylek bolsa chong, alichipar, küçlük bir qush). Yene bir xil terjimisi: «Qanat uchliri hem peyliri méhribanliqni bildüremdu?», yeni «Tögiqushning qanatliri méhribanliqni körsatmeydu, chünki u öz tuxumlarini yerge salghandin kéyin ular bilen bezide kari bolmaydu» dégen menide bolidu. Tögiqush toghruluq kéyinki söhbitimizni körüng. □ 39:16 «Balilirini özining emestek baghrini qattiq qilidu; uning tughutining ejri bikargha kétidu, biraq u pisent qilmighandek turidu» — eger bashqa haywanlar tögiqushning uwisini bayqap qalghan bolsa, tögiqush ular tuxumlarimni yémisun dep, bezide özi tuxumlarini dessep chéqiwétidu. Kéyinki söhbitimizni körüng. □ 39:18 «U yügürüş aldida meydisini yuqirigha kötürginide, at hem atliqlarni kemsitip mazaq qilidu» — tögiqush intayin téz yügüreydu, chölde yaki qumluqta bolsa attin ittik mangalaydu. Uni owlash intayin tes.

Chéketkidek sekreydighan qilalamsen?

²¹ U esheddiylik bilen yer tatilap-zoxchup,

Öz küchidin shadlinip kétidu,
Qoralliq qoshun bilen jeng qilishqa atlinidu.

²² U qorqunchqa nisbeten külüpla qoyidu,

Héchnémidin qorqmaydu;
Qilichning bisidin u yanmaydu.

²³ Oqdan, julaliq neyze,
Görzimu uning yénida sharaqshiydu,

²⁴ U yerni achchiq hem ghezep bilen yutuwétidu,
Jeng kanayini bir anglapla hayajanlinip qin-qinigha patmay kétidu.

²⁵ Kanaylarning awazi bilenla u: «Ayhay!» deydu,

U jengni yiraqtin purap bolidu.

U serkerdilerning tovlashlrini, jengchilerning warqirashlrini xushalliq bilen anglaydu.

Sar we Bürküt

²⁶ Sar séning eqling bilen uchamdu,
Qanatlrini jenubqa qarap kéremdu?□

²⁷ Bürküt buyruqung bilen yuqirigha perwaz qilip kütürülemdu,
Uwisini yuqirigha salamdu?■

²⁸ U qoram tashning üstide makanlishidu,
U taghning choqqisigha qonidu,
Tik qiyanimu turalghusi qilidu.

²⁹ Shu yerdin u owni paylap bayqiwaliidu,
Közliri yiraq-yiraqlarni közitetidu.

³⁰ Uning baliliri qan shoraydu;
Öltürülgenler nede bolsa, u shu yerde bolidu». □ ■

40

Perwerdigar Ayupqa yene söz qilidu

¹ Perwerdigar Ayupqa yene jawaben: —

² «Hemmige Qadir bilen dewalashidighan kishi uninggha terbiye qilmaqchimu?

Tengrini eyibligüchi kishi jawab bersun!» — dédi.□

³ Ayup bolsa Perwerdigargha jawaben: —

⁴ «Mana, men héchnémige yarimaymen;

Sanga qandaq jawab béreleymen?

Qolum bilen aghzimni étip geptin qalay;■

⁵ Bir qétim dédim, men yene jawab bermeymen;

□ **39:26** «Sar séning eqling bilen uchamdu, qanatlrini jenubqa qarap kéremdu?» — bu ayet, belkim, sarning pesillik köchüşhini körsitidu. ■ **39:27** Yer. 49:16; Ob. 4 □ **39:30** «Öltürülgenler nede bolsa, u shu yerde bolidu» — Bürküt hem sar toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. «Mat.» 24:28nimu körüng. ■ **39:30** Mat. 24:28; Luqa 17:37 □ **40:2** «Tengrini eyibligüchi kishi jawab bersun!» — Ayup Xudani heqiqeten (Uning muhebbitidin gumanlinip) eyibligen. Biraq Xuda uning semimiyligini üç dostning chirayliq gépidin yaxshi köridighandek qilatti. ■ **40:4** Zeb. 39:9-10

Shundaq, ikki qétim désem men qayta sözlimeymen» — dédi. □

Perwerdigar kinayilik söz qilidu

6 Andin Perwerdigar qara quyun ichidin Ayupqa jawab bérip mundaq dédi:

7 «Erkektek bélingni ching baghla,

Andin Men sendin soray;

Sen Méni xewerdar qilghin.

8 Sen derweqe Méning hökümimni pütünley bikargha ketküzmekchimusen?

Sen özüngni heqqaniy qilimen dep, Méni natoghra dep eyiblimekchimusen? ■

9 Séning Tengrining bilikidek *küchlik* bir biliking barmu?

Sen Uningdek awaz bilen güldürliyelemsen?

10 Qéni, hazir özüngni shan-sherep hem salapet bilen béziwal!

Heywet hem körkemlik bilen özüngni kiyindürüp,

11 Ghezipingning qehrini chéchip tashlighin,

Shuning bilen herbir tekebburning közige tikilip qarap,

Andin uni pesleshtürgin. □

12 Rast, herbir tekebburning közige tikilip qarap,

Andin uni boysundurghin,

Rezillerni öz ornida dessep yer bilen yeksan qil! □

13 Ularni birge topigha kömüp qoy,

Yoshurun jayda ularning yüzlerini képen bilen étip qoyghin;

14 Shundaq qilalisang, Men séni étirap qilip maxtaymenki,

«Ong qolung özüngni qutquzidu!».

Bégémottin alghan sawaq

15 Men séning bilen teng yaratqan bégémotni körüp qoy;

□ 40:5 «Bir qétim dédim.... ikki qétim désem...» — Ayupning bu kemterlik sözi belkim «Méning sözlirim köplikidin alliburun chektin éship ketti» dégenlik bolushi mumkin. ■ 40:8 Zeb. 51:4, 6; Rim. 3:4

□ 40:11 «Ghezipingning qehrini chéchip tashlighin, shuning bilen herbir tekebburning közige tikilip qarap, andin uni pesleshtürgin» — Xudaning küch-qudriti hem ghezipi peqetla heqqaniy meqsette bolidu, hergiz xalighanche peqet insanlarning mejburiy «ibadet»igha érishish üçün emes. Mesilen, mushu yerde tekebburlarni derhal halak qilish emes, ulargha sewr-taqitini körsitip, rehim-shepqetke érishish pursitini yaritip awwal: «Tekebburlarni pesleshtürüş»te ishliitilidu.

□ 40:12 «Rast, herbir tekebburning közige tikilip qarap, andin uni boysundurghin, rezillerni öz ornida dessep yer bilen yeksan qil!» — Xuda Ayupni Öz alimining textige olturushqa teklip qilidu. Ayup bu orunda olturghinida toghra höküm chiqiralamdu, chiqiralmamdu? Bu ish peqetla küch-qudret mesilisi emes. Ademde «tekebburlar»ni pesleshtürüp, «rezillerni öz ornida dessep yer bilen yeksan qilip» jazalighudek danaliqmu bolmisa, hemme ishni bilgen bolmisa we pütünley adil bolmisa bolmaydu. Xudaning rezillerning yer yüzige höküm sürüşide Öz meqsiti hem pilani bar. Emdi uning bu pilanini chüshenmise, herbir ademning ehwalini etrapliq bilmise, xata höküm chiqarmay qalmaydu. Xuda toghruluq Injilda déyilgende: «Rebbimiz Öz wedisini (yeni rezillikni jazalash, Özining heqqaniy qilghan kishilirini Öz yénigha élishqa bolghan wedisini) orundashni (bezillerning «kéchiktürdi» dep oylighinidek) kéchiktürgini yoq, belki héchkimning halak bolushini xalimay, hemme insanning tova qilishigha kirishini arzulap, silerge kengchilik qilip waqitni sozmaqta» («2Pét.» 3:9). Yamanlarning kéyinrek tova qilishini kim bileleydu? Buni bilidighan peqet Xudadir. Ayupning qiyamet künidin asasen xewiri yoq, hem Xuda mushu yerde uningha u toghrisida héchnerse démigen.

U kalidek ot-chöp yeydu.□

¹⁶ Mana, uning bélidiki küchini,
Qorsaq muskulliridiki qudrisini hazir körüp qoy!

¹⁷ U quyruqini kédir derixidek égidu,
Uning yotiliridiki singirliri bir-birige ching toqup qoyulghan.

¹⁸ Uning söngeliri mis turubidektur,
Put-qolliri tömür choqmaqlargha oxshaydu.

¹⁹ U Tengri yaratqan janiwarlarning béshidur,
Peqet uning Yaratquchisila uninggha Öz qilichini yéqinlashturalaydu.□

²⁰ Taghlar uninggha yémeklik teminleydu;
U yerde uning yénida daladiki herbir haywanlar oynaydu.

²¹ U sedepgül derexlikining astida yatidu,
Qomushluq hem sazliqning salqinida yatidu.

²² Sedepgüllükler öz sayisi bilen uni yapidu;
Östengdiki tallar uni orap turidu.

²³ Qara, derya téship kétidu, biraq u héch hoduqmaydu;
Hetta Iordandek bir deryamu uning aghzigha örkeshlep urulsimu, yenila xatirjem turiwéridu.

²⁴ Uning aldigha bérip uni tutqili bolamdu?

Uni tutup, andin burnini téship chülük ötküzgili bolamdu? □

41

Léwiatandin alghan sawaq

¹ Léwiatanni qarmaq bilen tartalamsen?

Uning tilini arghamcha bilen *baghlap* basalamsen?□

² Uning burnigha qomush chülükni kirgüzelemsen?

Uning éngikini tömür neyze bilen téshelemsen?

³ U sanga arqa-arqidin iltija qilamdu?

Yaki sanga yawashliq bilen söz qilamdu?

⁴ U sen bilen ehde tüzüp,

Shuning bilen sen uni menggü malay süpitide qobul qilalamsen?

⁵ Sen uni qushqachni oynatqandek oynitamsen?

Dédekliringning huzuri üçün uni baghlap qoyamsen?

⁶ Tijaretchiler uning üstide sodilishamdu?

Uni sodigerlerge bölüshürüp béremdu?

□ **40:15 «Bégémot»** — ibraniiy tilidiki bir söz. Uyghur tiligha bu söz erebchidin qobul qilin'ghan bolup, «su éti» dégen haywanni körsitidu. Biraq mushu ayetler teswir qilghan haywan «su éti» emes. Mesilen, 16-ayette uning quyruqining kédir derixidek chong hem uzun bolidighanliqi körsitilidu. 19-ayette uning haywanlar ichide eng chongi ikenliki körsitilidu — démek, u birxil intayin chong otxor haywan. Uning toghrisidiki ayetlerni yighip, yekün chiqarsaq, hazir nesli qurighan «brontosawr»ni (dinozawrning bir türü) körsitishi mumkin. Bu zor chong haywanning uzunluqi 20 métr, éghirliqi 100 tonna chiqatti. Hazirqi zamandiki alimlarning bolsa belkim bu xulasige qarshi chiqish mumkinchiligi bolghini bilen, bu teswir özi Ayupning dewride bu atalmish «tarixning ilgiri»diki haywanning uning bilen zamandash bolghanliqigha qaltis ispat körsitidu. □ **40:19 «Peqet uning Yaratquchisila uninggha Öz qilichini yéqinlashturalaydu»** — bu ayetning ikkinchi qismini chünishish tes. Bashqa xil terjimisimu uchrishi mumkin. □ **40:24 «...Uni tutup, andin burnini téship chülük ötküzgili bolamdu?»** — bégémotning ehmiyiti toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ **41:1 «Léwiatan»** — yuqiriqi 3-bab, 8-ayettiki izahatni körüng.

7 Sen uning pütkül térisige atarneyzini sanjiyalamsen?

Uning béshigha changgak bilen sanjiyalamsen?!

8 Qolungni uninggha birla tegküzgendin kéyin,

Bu jengni eslep ikkinchi undaq qilghuchi bolmaysen!

9 Mana, «uni boysundurimen» dégen herqandaq ümid bihudiliktur;

Hetta uni bir körüpla, ümidsizlinip yerge qarap qalidu emesmu?

10 Uning jénigha tégishke pétinalaydighan héchkim yoqtur;

Undaqta Méning aldında turmaqchi bolghan kimdur?□

11 Asman astidiki hemme nerse Méning tursa,

Méning aldımgha kim kélip «manga tégishlikini bergine» dep baqqan iken,

Men uninggha qayturusgha tégishlikmu?□ ■

12 Léwiatanning ezaliri,

Uning zor küchi,

Uning tüzülüşining güzelligi toghruluq,

Men süküt qilip turalmaymen.

13 Kim uning sawutluq tonini salduruwételisun?

Kim uning qosh éngiki ichige kiriwalalisun?□

14 Kim uning yüz derwazilirini achalalisun?

Uning chishliri etrapida wehime yatidu.

15 Qasiraqlirining sepliri uning pexridur,

Ular bir-birige ching chaplashturulghanki,□

16 Bir-birige shamal kirmes yéqin turidu.

17 Ularning herbiri öz hemrahlırigha chaplashqandur;

Bir-birige zich yépishturulghan, héch ayrilmastur.

18 Uning chüshkürüşlıridin nur chaqnaydu,

Uning közliri seherdiki qapaqtektur.

19 Uning aghzidin otlar chiqip turidu;

Ot uchqunliri sekrep chiqidu.

20 Qomush gülxan'gha qoyghan qaynawatqan qazandin chiqqan hordek,

Uning burun töshükidin tütün chiqip turidu;

21 Uning nepisi kömürlerni tutashturidu,

Uning aghzidin bir yalqun chiqidu.

22 Boynida zor küch yatidu,

Wehime uning aldida sekriship oynaydu.

23 Uning etliri qat-qat birlishtürülüp ching turidu;

Üstidiki qasiraqliri yépishturulup, midirlimay turidu.

24 Uning yürüki beeyni tashtek mustehkem turidu,

Hetta tügmenning asti téshidek mezmüt turidu.

□ 41:10 «Uning jénigha tégishke pétinalaydighan héchkim yoqtur; undaqta Méning aldında turmaqchi bolghan kimdur?» — Léwiatan insan'gha ögitidighan eng ulugh ish Xudaning Öz heywisini gewdiléndürüshstur; insanlar léwiatanning ulughluqini hem tilsim körkemlikige qarap Xudadin eyminishi kérektur. Oqurmenlerning «qoshumche söz»imizni körüşhini ümid qilimiz. □ 41:11 «Méning aldımgha kim kélip «manga tégishlikini bergine» dep baqqan iken» — bashqa birxil terjimisi: «manga kim awwal bir nerse bergeniken, andin «manga tégishlikini bergine» dep baqqan iken?».

■ 41:11 Mis. 19:5; Qan. 10:14; Zeb. 24:1; 50:12; Rim. 11:35; 1Kor. 10:26, 28 □ 41:13 «...Kim uning qosh éngiki ichige kiriwalalisun?» — bashqa nechche xil terjimiliri bar, mesilen: — «...Kim uning ikki qur chishliri ichige kiriwalalisun?» yaki «...Kim uninggha yügenni yéqinlashturalisun?».

□ 41:15 «Qasiraqlirining sepliri uning pexridur, ular bir-birige ching chaplashturulghanki...» — bashqa birxil terjimisi: «Uning pütün dümbisi qasiraqlardur, ular bir-birige ching chaplashturulghanki...»

- ²⁵ U ornidin qozghalsa, palwanlarmu qorqup qalidu;
 Uning tolghinip shawqunlishidin alaqzade bolup kétidu.□
- ²⁶ Birsi qilichni uninggha tegküzsimu, héch ünümi yoq;
 Neyze, atarneyze we yaki changgaq bolsimu beribir ünümsizdur.
- ²⁷ U tömürni samandek,
 Misni por yaghachtek chaghlaydu.
- ²⁸ Ogya bolsa uni qorqitip qachquzalmaydu;
 Salgha tashliri uning aldida paxalgha aylinidu.
- ²⁹ Toqmaqlarmu paxaldek héchnéme hésablanmaydu;
 U neyze-sheshberning tenglinishige qarap külüp qoyidu.□
- ³⁰ Uning asti qismi bolsa ötkür sapal parchiliridur;
 U lay üstige chong tirna bilen tatilighandek iz qalduridu.□
- ³¹ U déngiz-okyanlarni qazandek qaynitiwétidu;
 U déngizni qazandiki melhemdek waraqshitidu;
- ³² U mangsa mangghan yoli parqiraydu;
 Adem *buzhghunlarni körüp* chongqur déngizni ap'aq chachliq boway dep oylap qalidu.
- ³³ Yer yüzide uning tengdishi yoqtur,
 U héch qorqmas yaritilghan.
- ³⁴ U büyüklerning herqandiqigha *jür'et bilen* nezer sélip, qorqmaydu;
 U barliq mehrur haywanlarning padishahidur». □

42

Perwerdigargha sirdash dost bolush

- ¹ Ayup Perwerdigargha jawab bérip mundaq dédi: —
- ² «Hemme ishni qilalaydighiningni,
 Herqandaq muddiayingni tosiwalghili bolmaydighinini bildim!
- ³ «Nesihetni tuturuqsiz sözler bilen xireleshtürgen kim?»
 Berheq, men özüm chüshenmigen ishlarni dédim,
 Men eqlim yetmeydighan tilsimat ishlarni éyttim.□ ■
- ⁴ Anglap baqqaysen, sözlep bérey;
 Men Sendin soray, Sen méni xewerdar qilghaysen.
- ⁵ Men quliqim arqiliq xewiringni anglighanmen,
 Biraq hazir közüm Séni köriwatidu.□

□ **41:25** «Uning **tolghinip shawqunlishidin alaqzade bolup kétidu**» — bashqa birneche xil terjimiliri uchrishi mumkin. □ **41:29** «sheshber» — béshi tikendek bolghan uzun birxil neyze.

□ **41:30** «Uning **asti qismi bolsa ötkür sapal parchiliridur**» — yaki «Uning asti qismi bolsa, beeyni qiyiq tashlardur». □ **41:34** «U **barliq mehrur haywanlarning padishahidur**» — bashqa birxil terjimisi: «U barliq mehrur bolghuchilarning padishahidur». Oqurmenlarning léwiatandin alghan sawaqlar toghruluq «qoshumche söz»diki söhbitimizni körüshini ümid qilimiz. □ **42:3** ««Nesihetni **tuturuqsiz sözler bilen xireleshtürgen kim?**» **Berheq, men özüm chüshenmigen ishlarni dédim...**»

— Ayup Xudaning (38:2) sorighan soaligha jawab berginide, Xudaning Özige esli tenbih bergen sözlirini qobul qilip xataliqini iqrar qilip, jawab bérip: — «Men!» dégendek, özige bu jawabkarliqni alidu. Biraq yuqirida déginimizdek, uning üç dosti hem Élixumu oxshashla «nesihetni tuturuqsiz sözler bilen xireleshtürgen» idi, dep qaraymiz. ■ **42:3** Ayup 38:2; Zeb. 40:5; 131:1; 138:6; 139:6 □ **42:5** «Anglap **baqqaysen, sözlep bérey; men Sendin soray, Sen méni xewerdar qilghaysen**» — bezi sherhchiler bu sözlerni Xudaningki (38:3, 40:7), Ayup peqet ularni neqil keltürüp eslitidu, dep qaraydu. Lékin bizningche Ayup ularni özining chin könglidiki gépi qilip ishlitidu.

6 Shuning uchün men öz-özüm din nepretlinimen, Shuning bilen topa-changlar we küller arisida towa qildim». □

Eslige keltürülüş

7 Perwerdigar Ayupqa bu sözlerni qilghandin keyin shundaq boldiki, Perwerdigar Témanliq Élifazgha mundaq dédi: —

«Méning ghezipim sanga hem ikki dostunggha qarap qozghaldi; chünki siler Méning toghramda Öz qulum Ayup toghra sözligendek sözlimidinglar. □

8 Biraq hazir özünglar uchün yette torpaq hem yette qochqarni élip, qulum Ayupning yénigha bérip, öz-özünglar uchün köydürme qurbanliq sununglar; qulum Ayup siler uchün dua qilidu; chünki Men uni qobul qilimen; bolmisa, Men öz nadanliqliringlarni özünglarga qayturup bérey; chünki siler Méning toghramda qulum Ayup toghra sözligendek toghra sözlimidinglar. □

9 Shuning bilen Témanliq Élifaz, Shuxaliq Bildad we Naamatliq Zofar üçeylen bérip Perwerdigar ulargha déginidek qildi; hemde Perwerdigar Ayupning duasini qobul qildi.

10 Shuning bilen Ayup dostliri uchün dua qiliwidi, Perwerdigar uni azab-qiyinchiliqliridin qayturup, eslige keltürdi; Perwerdigar Ayupqa burunqidin ikki hesse köp berdi. □

11 Shuning bilen uning barliq aka-uka, acha-singil we uninggha ilgiri dost-aghine bolghanlarning hemmisi uning yénigha keldi. Ular uning öyide olturup uning bilen bille tamaqlandi; uninggha hésdashliq qiliship, Perwerdigar uninggha keltürgen barliq azab-oqubetler toghrisida teselli bérishiti; hemde herbir adem uninggha bir tenggidin kümüş, birdin altun halqa bérishiti. □

12 Perwerdigar Ayupqa keyinki künliride burunqidin köprek bext-beriket ata qildi; uning on töt ming qoyi, alte ming tögisi, bir ming qoshluq kalisi, bir ming mada éshiki bar boldi.

□ **42:6** «Topa-changlar we küller arisida towa qildim» — qedimde qattiq towa qilish, pushayman qilish, matem tutushlar «topa-changlar we küller arisida» olturush arqiliq bildürüetti. □ **42:7** «Méning ghezipim ... qozghaldi; chünki siler Méning toghramda Öz qulum Ayup toghra sözligendek sözlimidinglar» — Xudaning bu sözi, bolupmu «Méning qulum Ayup Méning toghramda toghra sözligen» dégini, bizge achquch bolup, üç dostning we Ayupning bayanliridin toghra we natoghra yerlirini perq étish uchün halqiliq rol oynighusi. □ **42:8** «Qulum Ayup siler uchün dua qilidu» — roshenki, Xuda Ayupqa ishinidu, közi Ayupning dosti uchün dua qilishqa razi bolidighanliqigha yétidu. □ **42:10** «Perwerdigar uni azab-qiyinchiliqliridin qayturup, eslige keltürdi» — ibranıy tilida: «Perwerdigar Ayupni esirlikidin eslige keltürdi». □ **42:11** «herbir adem uninggha bir tenggidin kömüş, birdin altun halqa bérishiti» — ashu waqıtta belkim tengge-tilladek pul yoq, peqet altun-kümüsh parchiliri bolushi mumkin.

13 Uningdin yene yette oghul, üç qiz tughuldi. □

14 U qizlirining birinchisining ismini «Yémimah», ikkinchisining ismini «Keziye», üçinchisining ismini «Keren-xapuq» dep qoydi. □

15 Pütkül zéminda Ayupning qizliridek shunche güzel qizlarni tapqili bolmaytti; atisi ularni aka-ukiliri bilan oxshash mirasxor qildi. □

16 Bu ishlardin kéyin Ayup bir yüz qiriq yil yashap, öz oghullirini, oghullirining oghullirini, hetta tötinchi ewladqiche, yeni ewrilirininimu körgen.

17 Shuning bilen Ayup yashinip, künliridin qanaet tépip alemdin ötti.

□ **42:13 «Uningdin yene yette oghul, üç qiz tughuldi»** — Perwerdigar Ayupqa «tirilish» toghruluq biwasite héchqandaq gep qilmidi. Biraq tékistte (10-ayet) mundaq déyilidu: — «Perwerdigar uninggha burunqidin ikki hesse köp berdi». Haywanlarning sani bolsa ikki hesse derijide köpeytildi. Mesilen, eslide uning yette ming qoyi bar idi; hazir uning on töt ming qoyi bar boldi, qatarliqlar. Biraq eslide uning «on balisi, yene yette oghli, üç qizi» bar idi; hazir bolsa uning on töt oghli, alte qizi bar bolush kérekku? Emeliyette u qiyamet künide qaytidin eslidiki yette oghli, üç qizi bilan jem bolidu. Shu chaghda u heqiqeten on baliliqla emes, belki yigirme baliliq bolidu. Ayup yéngi balilirining oninchisi bilan toxtap qélishi bilan, belkim bu «ikki hesse» dégen ish kelgüsida choqum bir tirilishni körsitidu, men eslidiki on söyümlük balamdin peqet waqitliq ayrildim, dep oylashqa bashlighan bolsa kérek. Shunga bizningche tirilish toghruluq bu ishlardin bésharet aldi. Démek, «Perwerdigar uninggha burunqidin ikki hesse köp berdi» — qiyamet küni Ayup ularning tirildürülüşü bilenla yenila xushalliq bilen ular bilan jem bolup, on töt oghli, alte qizi bilan didarliship, «yéngi asman, yéngi zémin»da bille olturup ghizalinidu. □ **42:14 «Yémimah»** — «paxtek» dégen menide. «Keziye» — «darchin» (xushpuraqliq bir xil etir) dégen menide. «Keren-xapuq» — «sürme münggüz» (sürmige tolghan bir münggüz) dégen menide. □ **42:15 «atisi ularni aka-ukiliri bilan oxshash mirasxor qildi»** — belkim yéngi ailisi üçün minnetdarliqini bildürüş, yaki uning hazirqi bayliqlirining molluqini bildürüş üçün shundaq qilghan.

Zebur

1

*Birinchi Bölüm *** 1-küy *** Itaetmen ademning bexti*

¹ Rezillerning gépi boyiche mangmaydighan,
Gunahkarlarning yolida turmaydighan,
Mesxire qilghuchining ornida olturmaydighan adem bext tapur! ■

² Uning xursenliki peqet Perwerdigarning tewrat-qanunidilidir;
U Perwerdigarning qanunini kéche-kündüz séghinip oylaydu. ■

³ U xuddi ériq boyigha tikilgen,
Öz peslide méwisini béridighan,
Yopurmaqliri solashmaydighan derextektur;
U némila qilsa ronaq tapidu. □ ■

⁴ Rezil ademler bolsa undaq bolmas;
Ular xuddi shamal uchuriwetken tozandektur. ■

⁵ Shuning üçhün reziller soraq künide tik turalmaydu,
Gunahkarlar heqqaniylarning jamaitide héch béshini kötürüp turalmaydu.

⁶ Chünki Perwerdigar heqqaniylarning yolini könglige pükken;
Rezillerning yoli bolsa yoqilidu.

2

*2-küy *** Xudaning Mesihi barliq ellerni idare qilidu*

¹ Eller némishqa chuqan salidu?
Néme üçhün xelqler bikardin-bikar suyiqest oylaydu? □ ■

² Dunyadiki padishahlar sepke tizilip,
Emeldarlar qara niyet eyliship,
Perwerdigar we Uning Mesihi bilen qarshiliship: — □

³ «Ularning cheklimilirini chörüwéteyli,
Ularning asaretlirini buzup tashlayli!» — déyishidu. □

⁴ Asmanda olturghuchi külidu,
Reb ularni mazaq qilidu;

⁵ Hem achchiqida ulargha sözlep,
Qehri bilen ularni wehimige sélip: —

⁶ «Özüm bolsam Zionda, yeni muqeddes téghimda,

■ **1:1** Zeb. 26:4-5; Pend. 1:10, 15; 4:14, 15; 1Kor. 15:33; Ef. 5:11 ■ **1:2** Qan. 6:6-9; 17:19; Ye. 1:8; Zeb. 112:1; 119:1 □ **1:3** «U némila qilsa ronaq tapidu» — bu yerdiki «u», Xudaning yolida mangidighan ademlerni körsitidu. ■ **1:3** Yer. 17:8 ■ **1:4** Ayup 21:18; Zeb. 35:5; Yesh. 17:13; 29:5; Hosh. 13:3 □ **2:1** «Eller némishqa chuqan salidu?» — Zeburdiki küylerde, «eller» yaki «yat eller» bolsa, Israil xelqidin bashqa herbir xelq-milletni körsitidu. ■ **2:1** Ros. 4:25 □ **2:2** «Perwerdigar we Uning Mesihi» — «Mesih» mushu yerde, kona bir örp-adetke qaritilghan. Tewrattiki belgilimide, yéngi padishah tiklinish murasimida béshigha puraqliq zeytun méyi quyulatti. Bu «mesih qilish» («mesihlesh») dep atalghan. «Yeshaya» kitab, 61-babta «mesih qilish» dégen söz bolsa, kélidighan Qutquzhuchining wujudigha may emes, belki Muqeddes Roh quyulidighanliqini körsitidu. Mushu ayettimu oxshashla, «Mesih» Muqeddes Roh bilen «mesih qilin'ghan adem»ni körsitidu. □ **2:3** «Ularning cheklimilirini chörüwéteyli, Ularning asaretlirini buzup tashlayli!» — «Ular» «Xuda we Uning Mesihi»ni körsitidu.

Özüm mesih qilghan padishahni tiklidim».[□]

Xuda teyinligen Mesih-Padishah söz qilidu

⁷ «Men *ershtiki* permanni jakarlaymenki,
Perwerdigar manga: —

«Sen Méning oghlum;

Özüm séni bügünki künde tughuldurdum;■

⁸ Mendin sora, Men sanga miras bolushqa ellerni,
Teelluqung bolushqa yer yüzini chet-chetlirigiche bérimen;■

⁹ Sen tömür tayaq bilen ularni bitchit qiliwétisen;

Sapal chinini kukum-talqan qilghandek, sen ularni pare-pare qiliwétisen» —
dédi».[□] ■

¹⁰ Emdi, hey padishahlar, eqildar bolunglar!

Jahandiki soraqchilar sawaq élinglar;

¹¹ Perwerdigardin qorqush bilen uning xizmitide bolunglar;

Titrek ichide xushallinglar![□]

¹² Oghulning ghezipining qozghalmasliqi üçün,
Uni söyünglar;

Chünki uning ghezipi sella qaynisa,

Yolunglardila halak bolisiler;

Uningha tayan'ghanlar neqeder bextliktur![□] ■

3

*3-küy *** Sheherdiki dua*

¹ Dawut öz oghli Abshalomdin qéchip yürgen künlerde yazghan küy: —

I Perwerdigar, méni qistawatqanlar neqeder köpiyip ketken,

Men bilen qarshilishiwatqanlar némidégen köp![□] ■

² Nurghunlar men toghruluq: —

«Xudadin uninggha héch nijat yoqtur!» déyishiwatidu.

Sélah![□]

³ Biraq Sen, i Perwerdigar, etrapimdiki qalqandursen;

[□] **2:6** «Zion..., **yeni muqeddes téghim..»** — «Zion téghi» Yérusalém we muqeddes ibadetxana bu tagh üstige qurulghan. «Zion» (yaki «Sion») eslide «körünerlik» dégen menide. U Xudaning Öz xelqige himaye bolghanliqigha simwol qilinidu. «**Özüm mesih qilghan padishahni tiklidim**» — yuqiridiki 2-ayettiki, «Mesih» toghrisidiki izahatni körüng. ■ **2:7** Ros. 13:33; Ibr. 1:5; 5:5 ■ **2:8** Zeb. 22:27; 72:8 □ **2:9** «Sen tömür tayaq bilen ularni bitchit qiliwétisen» — yaki: «Sen tömür tayaq bilen ularni bashqurisen». ■ **2:9** Weh. 2:27; 19:15 □ **2:11** «Titrek ichide xushallinglar!» —

bashqa birxil terjimisi: «titrek ichide yashanglar!». □ **2:12** «Uni (Oghulni) söyünglar» — buning menisi belkim «Xudaning oghli bilen eplishiwélinglar». «Chünki uning ghezipi sella qaynisa...» — yene birxil terjimisi «Chünki uning ghezipi tézla qozghilidu...». ■ **2:12** Zeb. 34:8; Pend. 16:20; Yesh. 30:18; Yer. 17:7; Rim. 9:33; 10:11; 1Pét. 2:6 □ **3:1** «Dawut öz oghli Abshalomdin qéchip yürgen künlerde...» — mushu weqe, «2Sam.» 15-18-babta xatirilen'gen. ■ **3:1** 2Sam. 15,16,17,18

□ **3:2** «Xudadin uninggha héch nijat yoqtur!» — démisekmu, «nijat» («Xudadin kelgen» qutquzush) dégenni bildüridu. «Sélah» — mushu söz belkim küy chalghan waqtda muzikidiki bir «pauza»ni körsitishi mumkin; shuning bilen uning: — «Toxta, oylan!» dégen imasi bolushi mumkin.

Shan-sheripim hem béshimni yöligüchidursen!□

⁴ Awazim bilen men Perwerdigargha nida qilimen,
U muqeddes téghidin ijabet béridu.

Sélah.

⁵ Men bolsam yattim, uxlidim;
Oyghandim, chünki Perwerdigar manga yar-yölek bolidu.■

⁶ Méni qorshap sep tüzgen tümenligen ademler bolsimu,
Men ulardin qorqmaymen!■

⁷ I Perwerdigar, ornungdin tur!

Méni qutquz, i Xudayim!

Méning barliq dühmenlirimning testikige salghaysen;
Rezillerning chishlirini chéqiwetkeysen!

⁸ Nijatliq bolsa Perwerdigardindur;

Berikiting Öz xelqingde bolsun!

Sélah!■

4

4-küy Kéhidiki dua

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup, tarliq sazlar bilen oqulsun dep,
Dawut yazghan küy. —

Men nida qilghinimda, manga jawab bergeysen,
I manga heqqaniylikim ata qilghuchi Xuda!
Bésim astida qalghanda Sen méni kengrichilikke chiqarding;
Manga méhir-shepquet körsitip, duayimni angla!□

² I insan baliliri, siler méning shan-sheripimni qachan'ghiche ahanetke
qaldurisiler?

Qachan'ghiche bihudilikni söyüp,
Yalghanni izdep yürisiler?

Sélah.□

³ Biraq shuni bilip qoyunglarki,

Perwerdigar ixlasmenlerni Özige xas qilghan;
Men Uninggha nida qilghinimda, Perwerdigar anglaydu.

⁴ Achchiqinglarga bérilip, gunah qilmanglar;

Öz ornunglarda yétip, qelbinglarda chonggur oylinip,

□ **3:3** «Shan-sheripim hem béshimni yöligüchidursen!» — «méning shan-sheripim» dégen ibare ikki
bisliq söz bolup, belkím: (1) Dawutning medhiyisining témisi Xuda Özidur; (2) Xudaning Dawutning
öz Xudasi bolghanliqi, bu nahayiti pexirlik, shereplik ishtur, dégen ikki menini bildürüshi mumkin.

■ **3:5** Zeb. 4:8 ■ **3:6** Zeb. 27:3 ■ **3:8** Pend. 21:31; Yesh. 43:11; Yer. 3:23; Hosh. 13:4;
Weh. 7:10; 19:1 □ **4:1** «Neghmichilerning béshi» — yaki «Bash sazchi». Dawut ibadetxanida

özining hem bashqilarning küylirini oqush üçün mexsus xorchilar hem sazchilarni orunlashturghan.
Mushu yerdiki «bash sazchi» shühbisizki shularni bashqiridighan ademni körsitidu. Dawut bash
sazchining mushu küyni öz muzikisi bilen ibadetxanida oqushini orunlashtur□an bolsa kérek. «I
manga heqqaniylikim ata qilghuchi Xuda!» — ibraniy tilida: «I heqqaniylikimning Xudasi!». Bashqa
birxil terjimisi: «I men üçün adaletni sorighuchi Xuda!» □ **4:2** «Qachan'ghiche bihudilikni

söyüp, yalghanni izdep yürisiler?» — bu ayet belkim «yalghan ilah»lar, yeni butlar toghruluq
éytilghan. Sözligüchining «méning shan-sheripim» déginu bolsa, Xudadur. Mushu ademler uni söyüp,
uni izdeshning ornidaButlarni izdeydu.

Süküt qilinglar.

Sélah. ■

⁵ Heqqaniylik bilan qurbanliqlarni qilinglar,
We Perwerdigargha tayininglar. ■

⁶ Köp xelq: — «Kim bizge yaxshilik körsitelisun?» — dep sorimaqta;
Jamalingning nuri üstimizge chüshsun, i Perwerdigar!

⁷ Ashliq we yéngi sharabliri molchiliq bolghanlarning xushalliqidinmu,
Méning qelbimni bekrek xushalliqqa toldurdung.

⁸ Men yatay, hem xatirjemlikte uxliwalay;

Chünki méni bixeterlikte yashatquchi peqetla Sen, i Perwerdigar! ■

5

5-küy *** Seherdiki ümid

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup, neyler bilan oqulsun dep, Dawut yagzhan küy: —

Méning sözlirimge qulaq salghaysen, i Perwerdigar;

Méning ahlirimgha köngül bölgeysen.

² Kötürgen peryadirimni angla, méning Padishahim, méning Xudayim,
Chünki sangila dua qilimen.

³ I Perwerdigar, seherde Sen awazimni anglaysen;

Men seherde özümni Sanga qaritimen,

Yuqirigha köz tikimen. □

⁴ Chünki Sen rezilliktin huzur alghuchi ilah emesdursen;

Yamanliq hergiz Sen bilen bille turmaydu.

⁵ Pochi-tekebburlar közüng aldida turalmaydu;

Qebihlik qilghuchilarning hemmisi Sanga yirginchliktur.

⁶ Yalghan sözligüchilerning hemmisini halak qilisen;

Perwerdigar qanxor, aldamchi kishilerge nepret qilur.

⁷ Biraq men bolsam, méhri-shepquitingning kengrichilikidin öyüngge kirimen;
Sanga bolghan eyminishtin muqeddes ibadetxanangha qarap sejde qili-
men;

⁸ Méni öch körgenler tüpeylidin Öz heqqaniyliqig bilan méni yétekligeysen, i
Perwerdigar;

Yolungni aldında tüz qilghin.

⁹ Chünki ularning aghzida héchqandaq semimiylik yoqtur;

Ularning ichki dunyasi bolsa pasiqliqtur;

Ularning galliri échilghan qebridek sésiqtur,

Ular tili bilan xushamet qiliwatidu. ■

¹⁰ Ularning gunahini békitkeysen, i Xuda;

Ular öz pilanliri bilen özliri mollaq atsun;

Ularni özlirining nurghunlighan itaetsizlikliri bilan heydep chiqarghaysen;

Chünki ular Sanga asiqliq qildi. ■

■ 4:4 Ef. 4:26 ■ 4:5 Qan. 33:19; Zeb. 51:16-19 ■ 4:8 Law. 26:5; Qan. 12:10; 33:28; Zeb. 3:6 □ 5:3

«I Perwerdigar, seherde Sen awazimni anglaysen;...» — «seherde» dégen sözge qarap bezi alimlar 3-, 4- hem 5-küyler, Dawutning Abshalomdin géchish jeryanidiki üç kün ichidiki dualiri, dep qaraydu (3-küyde «kech» hem «seher» bar, 4-de bolsa «kech», 5-de «seher» bar). ■ 5:9 Zeb. 12:2-3; 36:1-3; 52:2;

62:4; Rim. 3:13 ■ 5:10 Zeb. 7:14-15; 9:15-16; 35:7-8; 59:12

¹¹ Shundaq qilghanda Sanga tayan'ghanlarning hemmisi shadlinidu;
 Ular menggü shadliq bilen tentene qilidu;
 Sen ularni qoghdaysen;
 Séning namingni sóygenler séningdin yayraydu.
¹² Chünki Sen, i Perwerdigar, heqqaniy ademge bext ata qilisen;
 Uni shapaiting bilen qalqan kebi oraysen.

6

6-küy Qayghu ichidiki dua

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup, tarliq sazlar hem sekkiz tarliq arfa bilen oqulsun dep, Dawut yazghan küy: —
 Perwerdigar, ghezipping tutqanda méni eyiblime;
 Qehring kelgende méni edeplime. □
² Manga shapaet qilghin, i Perwerdigar, chünki men zeipliship kettim;
 I Perwerdigar, méni saqaytqin, chünki méning ustixanlirim wehimige chüshti. ■
³ Méning jénim dehshetlik dekke-dükkige chüshti;
 I Perwerdigar, qachan'ghiche shundaq bolidu?
⁴ Yénimgha qayt, i Perwerdigar, jénimni azad qilghaysen,
 Özgermes muhebbiting üçün méni qutquzghin.
⁵ Chünki ölümde bolsa Sanga séghinishlar yoq;
 Tehtisarada kim Sanga teshekkürlerni éytsun? □
⁶ Méning uh tartishlirimdin maghdurum qalmidi;
 Tün boyi orun-körpenni kölchek qilimen;
 Yashlirim bilen kariwitimni chöktürimen.
⁷ Derdlerdin közüm xireliship ketti;
 Barliq küshendilirim tüpeylidin közüm kardin chiqiwatidu.
⁸ I qebihlik qilghuchilar, hemminglar mendin néri bolunglar;
 Chünki Perwerdigar yigha awazimni anglidi. ■
⁹ Perwerdigar tilawitimni anglidi;
 Perwerdigar duayimni ijabet qilidu;
¹⁰ Düşmenlirimning hemmisi yerge qarap qalidu, ular zor parakendichilikke duchar bolidu;
 Tuyuqsiz keynige yénip xijalette qalidu.

7

7-küy Xuda Öz heqqaniyiliqini körsetkey!

¹⁻² Dawutning «Shiggaon»: — Kush isimlik bir Binyaminliqning sözliri toghru-luq éytqan küyi: —

I Perwerdigar, méning Xudayim, men Sanga tayandim;
 Ulardin biri shirdek méni titma-titma qiliwetmisun,
 Qutquzghuchi yoqluqidin paydilinip méni éziwetmisun,

□ **6:1** «sekkiz tarliq arfa» — bashqa bir terjimisi «sekkiz enlik küy». ■ **6:2** Zeb. 38:3 □ **6:5** «Tehtisarada kim sanga teshekkürlerni éytsun?» — «tehtisara» ölgüchilerning rohliri qiyamet kücini kütidighan jay (ibraniy tilida «shéol» déyilidu). ■ **6:8** Mat. 7:23; 25:41; Luqa 13:27

Méni barliq qoghlighuchilardin qutquzghin,
Ulardin xalas qilghin;□

³ I Perwerdigar Xudayim, eger qolumda qebihlik qilghan bolsam,
Eger shundaq qilghan bolsam: —

⁴ Eger men bilen inaq ötküchige yamanliq qayturghan bolsam,
— (Eksiche men bilen bikardin-bikar dushmanleshkennimu qutquzdum) —□

⁵ — Undaқта, dushman méni qoghlap tutuwalsun,

U jénimni cheylep yer bilen yeksan qilsun,

Shöhritimni tupraqqa kömsun!

⁶ I Perwerdigar, ghezipping bilen ornungdin turghin,

Méni ezgenlerning qehrige taqabil turushqa qeddingni ruslighin,

We méning üçün oyghan'ghin;

Sen sot we hökümi békitkenidingghu!

⁷ Xelqlerdin bolghan jamaet etirapinggha olishidu;

Sen ular üçün pelektiki ornunggha qaytip barghaysen.□

⁸ Perwerdigar xelqlerning üstidin höküm chiqiridu;

I Perwerdigar, öz heqqaniyliqim boyiche,

We özümde bolghan durusliqim boyiche,

Manga höküm chiqarghaysen.

⁹ Ah, rezillerning yamanliqi axirlashsun!

Heqqaniy ademni ching turghuzghaysen;

I, adem qelblirini hem ichlirini sinighuchi heqqaniy Xuda! □ ■

¹⁰ Méning qalqinim bolsa,

Durus niyetliklerni qutquzghuchi Xudadidur;

¹¹ Xuda adil sotchidur,

U kün boyi gunahtin renjyidighan Ilahtur;

¹² Birsı *yaman* yolidin yanmisa,

U qilichini bileydu,

Ya oqini tartip betlep qoyidu.

¹³ Shundaq ademler üçün U ölüm qorallirini teyyarlidi;

U oqlirini köydürgüchi oq qildi.

¹⁴ Mana, mushundaq kishiler tolghaқта qebihlik tughmaqchi,

Uning boyida qalghini yamanliqtur;

Uning tughqini bolsa saxtiliqtur.■

¹⁵ U bir orini kolap, uni chongqur qildi;

U özi kolighan origha yiqilip chüshti.■

¹⁶ Özining yamanliqi béshigha qaytip kélidu,

Öz zorawanliqi bolsa öz üstige qaytip chüshidu.

¹⁷ Men Perwerdigarni heqqaniyliqi bilen medhiyeleymen,

Hemmidin yuqiri turghuchi Perwerdigarning namini yangritip, küy qilip éytimen.

□ **7:1-2** «Dawutning «Shiggaon»i» — «Shiggaon» belkim «dolqunluq», «otluq», «ashiqliq bilen» dégen menide bolup, bu söz küyning éytilidighan ahangini bildüridu. «Kush isimlik bir Binyaminliqning sözliri» — «Kush» dégen kishi toghruluq bashqa xewirimiz yoq. Héch bolmighanda u Dawutqa ziyankeshlik qilmaqchi bolghan. □ **7:4** «... (Eksiche men bilen bikardin-bikar dushmanleshkennimu qutquzdum) —...» — «bashqa birxil terjimisi: «...Yaki manga azar qilghuchini bikardin-bikar bulighan bolsam, ...». □ **7:7** «Sen ular üçün pelektiki ornunggha qaytip barghaysen» — bashqa birxil terjimisi: «Ularning üstidin höküm sürgin». □ **7:9** «adem qelblirini hem ichlirini sinighuchi» — «ichliri» dégen söz ibraniy tilida «börekliri» déyilidu. ■ **7:9** 1Tar. 28:9; Yer. 11:20; 17:10; 20:12; Weh. 2:23 ■ **7:14** Ayup 15:35; Yesh. 59:4 ■ **7:15** Ayup 4:8; Zeb. 9:15; 10:2;

35:7-8; 94:13; 119:85; Pend. 5:22; 26:27; Top. 10:8

8

8-küy ... Xudaning insan balisigha bolghan ulugh pilani

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Gittif»ta orunlansun dep, Dawut yazghan küy: —

I, Öz heywengni asmanlardinmu yuqiri tikligen Perwerdigar Rebbimiz, Pütkül yer yüzide naming shunche sherepliktur!□

² Öz reqibliring tüpeylidin,
Düşmen we qisaschilarning aghzini étishke,
Bowaqlar we emgüchilerning aghzidin küch tiklidingsen.■

³ Men barmaqliringning yasighini bolghan asmanliringgha,
Sen mezmüt békitken ay-yultuzlarga qarighinimda,

⁴ Sen insanni séghinidikensen,
Emdi adem dégen néme idi?
Sen uning yénigha kélip yoqlaydikensen,
Insan balisi qanchilik néme idi?■

⁵ Chünki Sen uning ornini perishtilerningkidin azghine töwen békittingsen,
Sen uninggha shan-sherep we shöhretlerni taj qilip berding.□

⁶ Uni qolungning yasighanlirini idare qilishqa tikliding;
Sen barliq nersilerni uning puti astigha qoyghansen,■

⁷ Jümlidin barliq qoy-kalilar,
Daladiki barliq janiwarlar,

⁸ Asmandiki uchar-qanatlar,
Déngizdiki béliqlar,

Déngizlarning yolliridin ötküchilerning barliqini puti astigha qoydung.

⁹ I Perwerdigar Rebbimiz, pütkül yer yüzide naming némidégen shereplik-he!

9

9-küy ... Xuda Öz sheripi hem adalitini körsetkey!

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Mut-Labben» dégen ahangda oqulsun dep, Dawut yazghan küy: —

Men Sen Perwerdigarni pütün qelbim bilen medhiyeleymen;

Men Séning qilghan barliq karametliringni bayan qilay;□

² Men Sendin xushal bolup shadlinimen;
Séning namingni naxsha qilip éytime, i Hemmidin Aliy!

³ Méning düşmenlirimning keynige yénishliri bolsa,
Del ularning séning didaring aldida yiqilip, yoqilishidin ibaret bolidu.

⁴ Chünki Sen méning heqqim hem dewayimni soriding;
Sen textke olturup, heqqaniylarche sotliding.

⁵ Sen ellerge tenbih bérip, rezillerni halak qilding;

□ **8:1** ««Gittif»ta orunlansun dep...» — «Gittif» alimlarning perziche «Gat» shehiridin chiqqan birxil saz. ■ **8:2** Mat. 21:16 ■ **8:4** Ayup 7:17; Zeb. 144:3; Ibr. 2:6 □ **8:5** «Sen uning

ornini perishtilerningkidin azghine töwen békittingsen...» — bashqa ikki xil terjimisi bar: (1) «Sen uning ornini Xudaningkidin azghine töwen békitkensen»; (2) «Sen uning ornini perishtilerningkidin bir mezgillikla töwen qilghansen». ■ **8:6** 1Kor. 15:27 □ **9:1** ««Mut-Labben» dégen ahangda oqulsun dep» — «Mut-Labben» belkim «oghulning ölümi» dégen menide.

Sen ularning namini menggüğe öchürüwetkensen.

⁶ I düshminim! Halaketliring menggülük boldi!

Sen sheherlirini yulup tashliwetting,
Hetta ularning namlirimu yoqap ketti;

⁷ Biraq Perwerdigar menggüğe olturup *höküm süridu*;

U Öz textini sot qilishqa teyyarlap békitken;

⁸ Alemni heqqaniylik bilen sot qilghuchi Udur;
Xelqlarning üstidin U adilliq bilen höküm chiqiridu;■

⁹ Hem U Perwerdigar ézilgüchilerge égiz panah,
Shundaqla azabliq künlerde égiz panahdur.■

¹⁰ Namingni bilgenler bolsa Sanga tayinidu;

Chünki Sen, i Perwerdigar, Özüngni izdigenlerni hergiz tashlighan emessen.

¹¹ Zionda turghuchi Perwerdigargha küylerni yangritinglar!

Uning qilghanlirini xelqler arisida bayan qilinglar;

¹² Chünki *tökülgen* qanning soriqini qilghuchi udur,

U del shundaq kishilerni esleydu,

Xar qilin'ghanlarning nale-peryadlirini U untughan emes.

¹³ Manga shepsetkin, i Perwerdigar,

Méning öchmenlerdin körgen xorluqlirimgha nezer salghinki,

Méni ölüm derwaziliri aldidin kötürgeysen;

¹⁴ Shundaq qilghanda men Zion qizining derwazilirida turup,

Sanga teelluq barliq medhiyilerni jakarlaymen;

Men nijatliq-qutquzushungda shadlinimen.□

¹⁵ Eller bolsa özliri kolighan origha özliri chüshüp ketti,

Özliri yoshurup qoyghan torgha puti qapsilib qaldi.■

¹⁶ Perwerdigar chiqarghan hökümi bilen tonular;

Rezil ademler öz qolida yasighini bilen ilinip qaldi.

Xiggaon – Sélah.□

¹⁷ Reziller,

Yeni Xudani untughan barliq eller;

Yandurulup, tehtisaragha tashlinidu.□

¹⁸ Chünki namratlar menggüğe estin chiqirilmaydu;

Möminlarning ümidi menggü öchmey, turiwéridu.

¹⁹ I Perwerdigar, ornungdin turghin;

Adem balilirining ghelibe qilishigha yol qoymighin;

Huzurung aldida barliq eller sotlansun.

²⁰ Ularni dekke-dükkige chüshür, i Perwerdigar;

Eller özlirini biz peqet adem baliliri xalas, dep bilsun!

Sélah!

10

10-küy *** – 10-küy 9-küy dawami *** 1-ayettiki izahatni körüng

■ 9:8 Zeb. 96:13; 98:9 ■ 9:9 Zeb. 37:39; 46:1-3; 91:1-2 □ 9:14 «...men Zion qizining derwazilirida turup,...» — «Zion qizi» Yérusaléمنى körsitidu. ■ 9:15 Zeb. 7:16; Pend. 5:22 □ 9:16 «Xiggaon – Sélah» — «Xiggaon» belkim «séghinip oylinish» dégenni bildüridu; shundaqla yene belkim: — «muzika pes awazliq bolushi kérek» dégenni bildürüshi mumkin. □ 9:17 «...yandurulup, tehtisaragha tashlinidu» — «tehtisara» toghruluq 6-küy, 5-ayettiki izahatni, shundaqla «Tebirler»ni körüng.

- 1 Némishqa, i Perwerdigar, yiraqta turisen?
Némishqa azabliq künlerde özüngni yoshurisen?□
- 2 Rezil ademler tekebburluqi bilen ajiz möminlerni tap basturup qoghaplap yüridu;
Ular özliri tapqan hiyliler bilen ilinip, bablinidu.□ ■
- 3 Chünki reziller öz arzu-hewesliri bilen maxtinidu;
Ach közler üçün bext tileydu;
Perwerdigarni bolsa közige ilmaydu.□
- 4 Ular chirayidin hakawurluq yaghdurup,
Xudani izdimeydu;
Ular barliq xiyallirida: «Hécbir Xuda yoqtur!» deydu.■
- 5 Ularning yolliri hemishe rawan bolidu;
Séning hökümliring ularning neziridin yiraq we üstün turidu;
Ularning reqibliri bolsa, ulargha qarap «tüfi!» dep mazaq qilidu.
- 6 *Rezil adem* könglide: «Men héch tewrenmey turiwérimen!
Dewrdin-dewrge héch musheqquetke uchrinmaymen» — deydu.
- 7 Uning aghzi qarqash, aldamchilik hem zulumgha tolghan;
Tili astida eskilik we qebihlik yatidu.■
- 8 U mehelligilerde yoshurunche marap olturidu;
U pinhan jaylarda gunahsizlarni öltürüwétidu;
Közleri yoqsullarni közleydu;
- 9 U chatqalliqida yatqan shirdek yoshurunche paylap yatidu;
U möminlerni tutuwélish üçün yoshurunche marap yatidu;
Möminlerni tutuwélip, ularni öz torigha chüshüridu.
- 10 *Yoqsullar* ézilidu, pükülüdu;
Derdmenler uning yawuzluqliri bilen yiqilidu.□
- 11 U könglide: «Tengri buni untup qaldi,
U yüzini yépiwélip, qarimaydu;
Buni hergiz körmeydu» — deydu.□ ■
- 12 Ornungdin turghin, i Perwerdigar;
I Tengrim, qolungni kötürgin;
Ézilgen möminlerni untuma!
- 13 Rezil adem némishqa *Sen* Xudani közige ilmaydu?
U könglide: «*Xuda* buni sürüştürmeydu!» — deydu.
- 14 *Sen* buni körgensen;
Sen Öz qolung bilen yamanliq hem zulumni özlirige qayturush üçün,

□ **10:1** «Némishqa, i Perwerdigar, yiraqta turisen? Némishqa azabliq künlerde özüngni yoshurisen?» — 10-küning 9-küy bilen sirlig alaqsisi bar; 9-küy hem 10-küydeki ayetler ibranii tilida alahide shekilge ige. Ibraniy yéziqida 22 herp bar. Bu ikki küydiki taq ayetlerning herbiri ibranii élipbe tertipige asasen yéngi herp bilen bashlinidu (mesilen, uyghur tili bolsa, a-, e-, b- qatarliq herpler bilen bashlan'ghan'gha oxshash). 9-küy hem 10-küyni bir-birige baghlighanda, toluq «élibelik nusxa» peyda bolidu. Kéyin mushundaq küyni «élibe tertipilik» küy dep ataymiz. □ **10:2** «Ular özliri tapqan hiyliler bilen ilinip, bablinidu» — yaki «Ajizlar ularning hiyliliri bilen ilinip qalidu». ■ **10:2** Zeb. 7:16; 9:15-16; Pend. 5:22 □ **10:3** «Ach közler üçün bext tileydu; Perwerdigarni bolsa közige ilmaydu» — yaki «Ach közler ademni tillap, Perwerdigarni chetke qaçidu». ■ **10:4** Zeb. 14:1-3; 53:1-3 ■ **10:7** Rim. 3:14 □ **10:10** «Derdmenler uning yawuzluqliri bilen yiqilidu» — «yawuzluqliri» belkim köchme menide bolup, shirning küchlük putlirini yaki chishlirini we yaki owchilarning torlirini (9-ayet) körsitishi mumkin. □ **10:11** «U yüzini yépiwélip, qarimaydu» —yaki «U yüzini yépip qarimaydu» yaki «U yüzini yoshurup qarimaydu» ■ **10:11** Zeb. 64:5; 73:11; 94:7

Özüng bularni közlep yürisen;
 Dardmenler özlirini Sanga amanet qilidu;
 Chünki Sen yétim-yésirlerge yar-yölek bolup kelgensen;
 15 Rezil, yaman ademning bilikini sunduruwetkeysen;
 Uning rezillikini birmubir sürüshdürüp, üzül-késil yoqatqaysen.
 16 Perwerdigar ebedil'ebedgiche padishahdur;
Imansiz eller bolsa *Perwerdigarning zéminidin yoqilar*.^{□ ■}
 17 18 Perwerdigar, Sen ajiz möminlarning armanlirini anglaysen;
 Ularning dilini toq qilisen;
 Yétim-yésirlar we ézilgüchiler üçhün adaletni yaqlap,
 Yer yüzidiki insanlarning *ajiz-möminlerge* qaytidin wehime salghuchi bol-
 masliqi üçhün,
 Quliqingni ding tutisen.

11

11-küy *** «Qéni, qachmamsen?»

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan küy:
 —

Perwerdigarni bashpanahim qildim;
 Emdi siler qandaqmu manga: «Qushtek öz téghinggha uchup qach!»
 2 Chünki mana, reziller kamanni tartip,
 Qarangghuluqtin köngli duruslarga qaritip atmaqchi bolup,
 Ular oqni kirichqa sélip qoydi;
 3 «Ullar halak qilinsa,
 Emdi heqqaniylar némimu qilar?» — dewatisiler?[□]
 4 Perwerdigar Özining muqeddes ibadetxanisididur;
 Perwerdigarning texti asmanlardidur;
 U nezer salidu,
 Uning sezgür közliri insan balilirini közitip, sinaydu.[□]
 5 Perwerdigar heqqaniy ademni sinaydu;
 Rezillerge we zorawanliqqa xushtarlarga u ich-ichidin nepretlinidu.
 6 U rezillerge qapqanlar, ot we günggürtni yaghduridu;
 Pizhghirim qiziq shamal ularning qedehidiki nésiwisi bolidu.[□]
 7 Chünki Perwerdigar heqqaniydur;
 Heqqaniyliq Uning amriqidur;
 Köngli duruslar Uning didarini köridu.

□ **10:16** «Imansiz eller bolsa Perwerdigarning zéminidin yoqilar» — ibranij tilida «eller» mushu yerde Xudaning yolini ret qilidighan yat ellerni körsitidu. «Perwerdigarning zémini» — ibranij tilida «uning zémini». Xudaning bu zémini bolsa, Israilgha miras qilghan Qanaan zémini (Pelestin)dur.

■ **10:16** Zeb. 29:10; 93:1; 145:13; 146:10; Yer. 10:10; Yigh. 5:19; Dan. 3:33; 6:27; 1Tim. 1:17 □ **11:3** «Ullar halak qilinsa,...» — «Ullar» jamaetning yaki jemiynetning ullirini körsitidu. □ **11:4** «Uning sezgür közliri insan balilirini közitip, sinaydu» — «Uning sezgür közliri» ibranij tilida «uning köz qapaqliri». □ **11:6** «Pizhghirim qiziq Shamal ularning qedehidiki nésiwisi bolidu» — «ularning qedehidiki nésiwisi» kinayilik, hejwiwiy gep.

12

12-küy *** *Rezil dunyadin saqlash*

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup, shéminit bilen oqulsun dep, Dawut yazghan küy: —

Qutquzghaysen, Perwerdigar, chünki ixlasmen adem tügep ketti;
Ademler arisidin sadiq möminler ghayip boldi. □ ■

² Herbirsı öz yéqinlirigha yalghan éytidu;
Xushametchi lewlerde, aliköngüllük bilen sözlishidu.

³ Perwerdigar barlıq xushametchi lewlerni,
Hakawurlar che sözleydighan tilni késiwetkey!

⁴ Ular: «Tilimiz bilen ghelibe qilimiz;
Lewlirimiz bolsa özimizningkidur;
Kim bizge Reb bolalisun?» — deydu.

⁵ «Ézilgüchi ajizlarni basqan zulum wejedin,
Miskinlerning ahuzarliri wejedin,
Hazirla ornumdin turay» — deydu Perwerdigar,
«Men ulargha, ular zariqip kütken azadlıqni yetküzimen». □

⁶ Perwerdigarning sözliri bolsa sap sözlerdur;
Ular yette qétim saplashturulghan,
Sapal qazanda tawlan'ghan kümüshtektur. ■

⁷ Sen Perwerdigar, ularni saqlaysen;
Sen möminlerni mushu dewrdin menggüge qoghdaysen; □

⁸ Chünki rezil ademler heryanda ghadiyip yürüşidu,
Peskeshtlik insan baliliri arisida aliyjanablıq dep maxtalmaqta!

13

13-küy *** *Qachan'ghiche, i Perwerdigar?*

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan küy:

I Perwerdigar, qachan'ghiche?
Sen méni menggüge untumsen?

Qachan'ghiche didaringni mendin yoshurisen?
² Qachan'ghiche herkünı qayghurup, qelbimde?
Qachan'ghiche düshminim mendin shadlinip ghalib yüridu?

³ Manga qara, manga jawab bergin, i Perwerdigar Xudayim!

Ölüm uyqusi méni bésip kelgüche,
Közümni yorutqaysen,

⁴ Düshminimning: «Men küchiyip uning üstidin ghelibe qildim» démesliki üçhün,
Reqiblim sentürülgenlikimni körüp shadlanmaslıqı üçhün,
közümni yorutqaysen!

□ **12:1** «shéminit bilen oqulsun dep...» — «shéminitsh» belkim, «sekkiz tarlıq saz» yaki «sekkiz notılıq küy» dégen menide. ■ **12:1** Yesh. 57:1 □ **12:5** «Men ulargha, ular zariqip kütken azadlıqni yetküzimen» — bashqa birxil terjimisi: «Ularnı «tüfi!» dep mazaq qilghuchilardin azad qilimen»

■ **12:6** 2Sam. 22:31; Zeb. 18:30; 19:8; 119:140; Pend. 30:5 □ **12:7** «Sen Perwerdigar, ularni saqlaysen» — «ular» 5-ayette tilgha élin'ghan «ézilgenler» we «miskinler»ni körsitidu.

5 Biraq men bolsam Séning Özgermes muhebbitingge özümni tapshurdum;
Yürikim Séning nijatliqingdin shadlinidu;
6 Men Perwerdigargha naxsha éytimen;
Chünki U manga zor méhribanliqni körsetti.

14

14-küy *** Qaranghu dunya

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan küy:
—

Exmeq kishi könglide: «Hécbir Xuda yoq» — deydu.

Ular chirikliship,

Yirginchlik qebihlikni qilishti;

Ularning ichide méhribanliq qilghuchi yoqtur;■

2 Perwerdigar ershte turup, adem balilirini közitip:

«Bu insanlarning arisida insapni chüshinidighan birersi barmidu?

Xudani izdeydighanlar barmidu?

3 Hemme adem yoldin chiqti,

Hemme adem chirikliship ketti,

Méhribanliq qilghuchi yoq, hetta birimu yoqtur.

4 Nanni yégendek Méning xelqimni yutuwalghan bu qebihlik qilghuchilar héchnémini bilmemdu?» — deydu.

Ular Perwerdigargha hécbir iltija qilmaydu.

5 Mana ularni ghayet zor qorqunch basti;

Chünki Xuda heqqaniylarning dewrididur.

6 «Siler ézilgenlerning könglige pükken ümidini yoq qilmaqchi bolisiler;

Biraq Perwerdigar uning bashpanahidur!»□

7 Ah, Israilning nijatliqi Ziondin chiqip kelgen bolsa idi!

Perwerdigar Öz xelqini asarettin chiqirip,

Azadliqqa érishtürgen chaghda,

Yaqup shadlinidu,

Israil xushallinidu!□

15

15-küy *** Kim Xuda aldida turalaydu?

1 Dawut yazghan küy: —

Perwerdigar, kim chédiringda turalaydu?

■ 14:1 Zeb. 10:4; 53:1-3; Rim. 3:10 □ 14:6 «Biraq Perwerdigar uning bashpanahidur!» — yaqi «Chünki Perwerdigar uning bashpanahidur!». Bizningche «biraq» toghra kélidu — démek, Xuda Öz xelqining bozek qilin'ghinigha qarap, ularni qoghlashqa heriket qilidu. Bashqa birxil terjimisi: «Gerche Perwerdigar uning bashpanahi bolsa!» □ 14:7 «Israil xushallinidu!» — «Israil» toghruluq — oqurmenler Tewrattiki «Yaritilish» dégen qisimni oqughan bolsa, éside boliduki, Xuda hezriti Yaqupning ismini «Israil»gha özgertken. Yehudiy xelqi (Israillar) Yaqupning ewladliridin ibaret. Shunga Tewrattiki bashqa yerlerde yaqi Zeburda «Yaqup» yaqi «Israil» adette Yehudiylar, yeni Israil xelqini körsitidu. Eger tékist hezriti Yaqup (Israil)ning özini körssetken bolsa, izahat bérimiz.

Kim pak-muqaddes téghingda makanlishidu?

² Kimki tamamen durusluqta mangsa,

Heqqaniyiqni yürgüzse,
Könglide heqiqetni sözlise; ■

³ Tili bilen gep toshumisa,

Öz yéqinigha yamanliq qilmisa,
Qoshnisining eyibini kolap achmisa,

⁴ Pes ademni közge ilmisa,
Perwerdigardin eyminidighanlarni hörmetlise,

Özige ziyanliq bolghan teqdirdimu ichken qesimini özgertmise,

⁵ Pulni xeqlerge ösümge bermise,
Bigunahlarning ziyinigha para almisa;
Kimki mushularni qilsa,
Menggüge tewrenmes.

16

*16-küy *** Axiretkiche Xudagha baghligan cheksiz ümid*

¹ Dawut yazghan «Mixtam» küyi:

Méni saqlighin, i Tengri,
Chünki men Sanga tayinimen. □

² Méning jénim Perwerdigargha: «Sen méning Rebbimdursen;
Sendin bashqa méning bext-saaditim yoqtur» — dédi. □ ■

³ Yer yüzidiki muqaddes bendiliring bolsa,
Ular aliyjanablardur,

Ular méning hemme xushaliqimdur.

⁴ Kim bashqa ilahni izdeshke aldirisa,
Ularning derdliri köpiyip kétidu.

Gheyriy ilahlargha atap hediye qanlirini tökmeymen,
Ularning namlirini tilimghimu almaymen.

⁵ Perwerdigar bolsa méning mirasim hem qedehimdiki nésiwemdur;
Chek tashlinip érishken nésiwemni özüng saqlaysen; □ ■

⁶ *Nésiwemni belgiligen* siziqlar manga güzel yerlerni békitkendur;
Berheq, méning güzel mirasim bardur! □

⁷ Manga nesihet bergen Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturimen;

■ **15:2** Zeb. 24:4; Yesh. 33:15 □ **16:1** «Dawut yazghan «Mixtam» küyi» — «Mixtam» bezi alimlarning perziche «ünsiz dua» yaki «yoshurun göher» dégen menide. □ **16:2** «Sendin bashqa

méning bext-saaditim yoqtur» — bashqa birxil terjimisi — «Méning yaxshiliqim (hergiz) séningkige yetmeydu». ■ **16:2** Ayup 22:2; 35:7; Rim. 11:35 □ **16:5** «Perwerdigar bolsa méning mirasim

hem qedehimdiki nésiwemdur» — Xudaning «Öz xelqining mirasi» bolghanliqi toghruluq «Yar.» 15:1; «Chöl.» 18:20; «Zeb.» 73:26ni we izahatlarini körüng. «Chek tashlinip érishken nésiwemni özüng

saqlaysen» — Israillar Yeshua peyghemberning yétekchiligi bilen Qanaan (Pelestin) zéminini igiligen waqtida, her qebilining, her ailining teelluqi chek tashlash bilen békitilgen («Ye.» 18-19-bab). Musa peyghemberge tapshurulghan qanun boyiche, bu teelluqat bolsa menggüge mushu aile ewladlirigha miras qaldurulidu. ■ **16:5** Yigh. 3:24 □ **16:6** «Nésiwemni belgiligen siziqlar manga güzel yerlerni békitkendur» — yuqiriqi 5-ayettiki chek belgiligen jay siziqlar bilen békitilgen. Dawut belkim

mushu sözlerni köchme menide ishltip: «Hayatim we turmushumni her jehettin Xuda yaxshi békitken» — démekchi bolsa kérek.

Hetta kéchilerdimu wijdanim manga ögitidu.□

⁸ Men Perwerdigarni herdaim köz aldindin ketküzmeymen;

U ong yéinmda bolghachqa,
Men hergiz tewrenmeymen.■

⁹ Shunga méning qelbim shadlandi,
Méning rohim téximu kötürüliidu,
Méning ténim aman-ésenlikte turidu;□

¹⁰ Chünki jénimni tehtisarada qaldurmaysen,
Shundaqla Séning Muqeddes Bolghuchingni chirishtin saqlaysen.□ ■

¹¹ Sen manga hayat yolini körsitisen;
Huzurungda tolup tashqan shad-xuramliq bardur;
Ong qolungda menggülük behre-lezzetlermu bardur.

17

17-küy *** Tekebburlarning bésimidin qutquzghaysen!

¹ Dawutning duasi: —

Heqqaniy telepni angla, i Perwerdigar, méning nidayimgha köngül qoyghin;
Méning duayimgha qulaq salghin,
U yalghanchi lewlerdin chiqqan emes.

² Huzurungdin hökümüm chiqirilghay!
Közüng néme durus ikenlikini perq etkey!

³ Sen méning qelbimni sinighansen,
Sen kéchidimu manga yéqinliship közetting;
Sen méni tawlap közüngdin kechürdingsen,
Méningdin héchbir sewenlik tapalmiding;
Könglümde: Aghzim itaetsizlik qilmisun! — dep niyet qildim.

⁴ Adem balilirining hayattiki ishlerida,
Lewliringdin chiqqan sözler bilen zorawanlarning yolliridin özümni néri qildim.

⁵ Méning qedemlirim yolliringdin chiqmighan,
Putlirim téyilip ketmigen.

⁶ Men Sanga iltija qildim,
Chünki tileklirimni ijabet qilisen, i Tengrim;
Manga qulaq salghin,
Sözlirimni anglighin.

□ **16:7** «Hetta kéchilerdimu wijdanim manga ögitidu» — «wijdanim» ibranıy tilida «böreklirim» dégen söz bilen bildürüliidu. ■ **16:8** Ros. 2:25 □ **16:9** «Méning rohim téximu kötürüliidu» — «rohim» ibranıy tilida «shan-sheripim» dégen söz bilen ipadilinidu. □ **16:10** «Chünki jénimni tehtisarada qaldurmaysen» — Tewrat we Injil boyiche, «doza» yaki «jehennem» peqetla axiret künidin kéyin bashlinidu. Uningdin ilgiri, ölüp ketken ademlerning rohi bir orun'gha, yeni «tehtisara»gha baridu. Mesih Eysa kréstke mixlan'ghandin kéyin, «tehtisara»da chong bir özgirish yüz berdi. Bu yerde biz u toghruluq toxtalmaymız. Biraq mushu ayette, Dawut peyghember «Mesih» (Qutquzghuchi)ning görde turmay tirildürüliidighanliqini aldin éytqan. «Tebirler»nimu körüng. «**Séning Muqeddes Bolghuching**» — muqeddes kitabta, «muqeddes» «ulugh» emes, helki «mutleq pak», «Xudagha xas», «pütünley Xudagha atalghan» dégen menini bildüridu. «Muqeddes Bolghuching» choqum Mesihni körsitidu. «**Séning Muqeddes Bolghuchingni chirishtin saqlaysen**» — ibranıy tilida «Séning Muqeddes Bolghuchingni chirishtin körgüzmeysen». Démek, görge qoyulghan bolsimu, téni chirimaydu (téz tirildürüliidu). ■ **16:10** Ros. 2:31; 13:35

7 I, Özüngge tayan'ghanlarni qarshi chiqquchilardin ong qolung bilen Qutquzghuchi,
Karametliringni körsitip, özgermes muhebbitingni ayan qilghaysen!□
8 Méni köz qarichuqungdek saqlighaysen;
Qanatliring sayiside méni yoshurghaysen;
9 Méni bulimaqchi bolghan rezil ademlerdin,
Méni qarshiwalghan esheddiy küshendilirimdin yoshurghin;
10 Ularning baghrini may qaplap, qétip ketken;
Ularning éghizliri tekebburlarche sözleydu;□
11 Ular yolimizni toriwélip,
Bizni yerge urushqa közini alaytip, □
12 Oljigha ach közlük bilen tikilgen shirdek,
Yoshurun jaylarda marap yürüidighan yash shirdektur.
13 Ornungdin turghaysen, i Perwerdigar,
Uning yolini tosüp, yer bilen yeksan qilghaysen,
Jénimni rezil ademdin qutquzghin, qiliching bilen;
14 Méni Öz qolung bilen kishilerdin,
Yeni mushu dewrdiki kishilerdin qutquzghin;
Ularning nésiwisi bolsa mushu dunyadiladur;
Sen ularning qarnini németliring bilen toldurisen;
Ularning köngli perzentliri bilen qandi,
Balilirigha bayliqlirini qalduridu.
15 Men bolsam, heqqaniyliqta yüzüngge qarighuchi bolimen;
Oyghan'ghinimda, Séning didaringdin söyünimen!□

18

18-küy *** Alemche qutquzush

1 Neghmichilarning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Perwerdigarning quli Dawut yazghan küy; Perwerdigar uni barliq dühmenliridin hem Saul padishahning qolidin qutquzghan küni, u Perwerdigargha munu küyning sözlirini éytti: —

Ah, Perwerdigarim, méning küch-qudritim,
Men séni söyimen!

2 Perwerdigar méning xada téghim, méning qorghinim, méning nijatkarimdur!

Méning Tengrim, méning qoram téshim, men Uningdin himaye tapimen;
U méning qalqinim, méning qutquzghuchi münggüzüm, méning égiz mumarimdur!□

3 Medhiyilerge layiq Perwerdigargha nida qilimen,
Shunda dühmenlirimdin qutquzulimen;

□ 17:7 «özgermes muhebbitingni ayan qilghaysen!» — «özgermes muhebbiting» eslide köplük sheklide «özgermes muhebbitinglar». □ 17:10 «Ularning baghrini may qaplap, qétip ketken...» — bu ibare ularning intayin tekebburluqi, bashqilargha héch köngül bölmeydighanliqi, ularni közge ilmaydighanliqini körsitidu. □ 17:11 «Bizni yerge urushqa közini alaytip,...» — yaki «Méni yerge urushqa közini alaytip,...». □ 17:15 «...Oyghan'ghinimda, Séning didaringdin söyünimen!» — «oyghan'ghinimda» ölümdin oyghinip, tirilgende, démek. □ 18:2 «méning qutquzghuchi münggüzüm» — ibranii tilida «nijatliqimning münggüzi».

4 Ölümnin asaretliri méni qorshiwaldi,
 Ixlassizlarning yamrap kétishi méni qorqitiwetti;□
 5 Tehtisaraning taniliri méni chirmiwaldi,
 Ölüm sirtmaqliri aldimgha keldi.
 6 Qiyalghinimda men Perwerdigargha nida qildim,
 Xudayimga peryad kötürdüm;
 U ibadetxanisidin awazimni anglidi,
 Méning peryadim Uning huzurigha keldi,
 Uning quliqigha kirdi.
 7 Shu chagh yer-zémin tewrep, silkinip ketti,
 Taghlarning ulliri dehshetlik tewrendi, silkinip ketti;
 Chünki U ghezeplendi.□
 8 Uning dimighidin is örlep turatti,
 Aghzidin chiqqan ot hemmisini yutuwetti;
 Uningdin kömür choghliri chiqti;□
 9 U asmanlarni tezim qildurup chüshti,
 Puti asti tum qarangghuluq idi.
 10 Bir kërubni minip perwaz qildi,
 Shamalning qanatlırıda ghuyuldap uchup keldi.□
 11 U qarangghuluqni özining yoshurunidighan jayi qildi,
 Sularning qarangghusini,
 Asmanlarning qoyuq bulutlırini,
 Öz etrapıda chédiri qildi.
 12 Uning aldidiki yoruqluqtin,
 Qoyuq bulutlar, möldür, otluq choghlar chiqip ötti;
 13 Perwerdigar asmanda güdürlidi;
 Hemmidin Äliy Bolghuchi awazini yangratti,
 Möldür we otluq choghlar bilen.
 14 Berheq, U oqlirini étip, *düşmenlirimni* tarqitiwetti;
 Chaqmaqlarni chaqturup, ularni qiyqas-chuqan'gha saldi;□
 15 Shuning bilen déngizlarning tekti körünüp qaldi,
 Alemning ulliri ashkarilandi,
 Tenbihing bilen,
 Dimighingdin chiqqan nepesning zerbisi bilen, i Perwerdigar.

16 U yuqiridin qolini uzitip, méni tutti;
 Méni ulugh sulardın tartıp aldı.
 17 U méni küchlük düşminimdin,
 Hem manga öchmenlik qilghuchılardin qutquzdi;
 Chünki ular mendin küchlük idi.
 18 Külpetke uchrighan künümde, ular manga qarshi hujumgha ötti;

□ **18:4** «Ixlassizlarning yamrap kétishi méni qorqitiwetti» — ibranıy tilıda «Ixlassizlarning qıyan-tashqınlırı méni qorqitiwetti». □ **18:7** «...Taghlarning ullırı dehshetlik tewrendi, silkinip ketti; chünki U ghezeplendi...» — bu küydiki sözler tedrıjıy halda Dawutning özining ehwalıdın ayrılıp, Dawutning bolghusı ewladı Mesihning hayatıgha ötidu. Küyde Mesihning hayati, japa-musheqqet tartıdighanlıqı, axırıda uning shan-sherepke érishidighanlıqı we pütkül alemge padıshah bolıdighanlıqı körsıtılıdu. Démek, bu küyning özi ulugh bir bésharettur. □ **18:8** «Uningdin kömür choghlırı chiqti» — yaki «Uningdin kömür choghlırı tutashurıldı». □ **18:10** «Bir kërubni minip perwaz qıldı» — «kërub» intayın küchlük birxil qanatlıq perıshte. «Tebrıler»ni körüng. □ **18:14** «U oqlırını étip, düşmenlirimni tarqitiwetti» — ibranıy tilıda «U oqlırını étip, ularni tarqitiwetti». 17-ayetni körüng.

Biraq Perwerdigar méning tayanchim idi.

¹⁹ U méni kengri-azade bir jaygha élip chiqardi;

U méni qutquzdi, chünki U mendin xursen boldi.

²⁰ Perwerdigar heqqaniyliqimgha qarap manga iltipat körsetti;

Qolunning halalliqlini U manga qayturdi;

²¹ Chünki Perwerdigarning yollirini tutup keldim;

Rezillik qilip Xudayimdin ayrilip ketmidim;

²² Chünki Uning barliq hökümliri aldimdidur;

Men Uning belgilimilirini özümdin néri qilmidim;

²³ Men Uning bilen ghubarsiz yürdüm,

Özüمنى gunahtin néri qildim;

²⁴ Shuning üçün Perwerdigar heqqaniyliqimgha qarap,

Köz aldidiqi qolumning halalliqligha qarap, qilghanlirimni qayturdi.□

²⁵ Wapadar-méhribanlarga Özüngni wapadar-méhriban körsitisen;

Ghubarsizlarga Özüngni ghubarsiz körsitisen;

²⁶ Sap dilliqlargha Özüngni sap dilliq körsitisen;

Tetürlerge Özüngni tetür körsitisen;

²⁷ Chünki ajiz mömin xelqni qutquzghuchi Özüngdursen;

Biraq tekebbur közlerni shermende qilisen;

²⁸ Chirighimni julaliq qilghan Sendursen;

Perwerdigar Xudayim méni basqan qarangghuluqni nurlanduridu;

²⁹ Chünki Sen arqliq *düşmen* qoshuni arisidin yügürüp öttüm;

Sen Xudayim arqliq men sépildin atlap öttüm.□

³⁰ Tengrim — Uning yoli mukemmeldur;

Perwerdigarning sözi sinap ispatlan'ghandur;

U Özige tayan'ghanlarning hemmisige qalqandur.

³¹ Chünki Perwerdigardin bashqa yene kim ilahtur?

Bizning Xudayimizdin bashqa kimmu qoram tashtur?

³² Yeni bélimni küch-quwwet bilen orighuchi Tengri,

Yolumni tüptüz, mukemmel qilghuchi Tengridur;

³³ U méning putlirimni kéyikningkidek *uchqur* qilidu,

Shuning bilen méni égiz jaylirimda turghuzidu;

³⁴ Qollirimni urush qilishqa ögitidu,

Shunglashqa bileklirim mis kamanni kéreleydu;

³⁵ Sen manga nijatliqing bolghan qalqanni ata qilding,

Néning ong qolung méni yöliidi;

Séning mulayim kemterliking méni ulugh qildi.

³⁶ Sen qedemlim astidiki jayni keng qilding,

Méning putlirim téyilip ketmidi.

³⁷ Men düşmenlirimni qoghlap yettim;

Ular halak bolmighuche héch yanmidim.

³⁸ Qaytidin ornidin turalmas qilip ularni yanjiwettim,

Ular putlirim astida yiqildi.

□ **18:24** «Perwerdigar heqqaniyliqimgha qarap, göz aldidiqi qolumning halalliqligha qarap, qilghanlirimni qayturdi» — shübhisizki, mushu 19-24-ayetlerde Mesihning pak-ghubarsizliqi, gunahsizliqi bésharet qilinidu. Dawut özi toghruluq bu sözlerni hergiz déyelmeytti. Mesilen, 25-küy, 7-ayet we 51-küyni köring. □ **18:29** «Sen arqliq düşmen qoshuni arisidin yügürüp öttüm» — «yügürüp öttüm» dégen sözler «bösup öttüm» dégen menini öz ichige alidu.

39 Sen jeng qilishqa küch bilen bélimni baghilding;
 Sen manga hujum qilganlarni putum astida égildürdüng;
 40 Düşmenlirimni kôz aldimda arqisigha yandurup qachquzdung,
 Shuning bilen manga öchmenlerni yoqattim.
 41 Ular peryad kôtürdi, biraq qutquzidighan héchkim yoq idi;
 Hetta Perwerdigargha nida qıldı, Umu ulargha jawab bermidi.
 42 Men ulargha soqqa bérip, shamal uchurghan topidek qiliwettim;
 Kochidiki patqaqtek, ularni tóküwettim.
 43 Sen méni xelqning nizaliridin qutquzghansen;
 Sen méni ellerning béshi qilghansen;
 Manga yat bolghan bir xelq xizmitimde bolmaqta. □
 44 Sözümnü anglapla ular manga itaet qilidu;
 Yat eldikiler manga bicharilerche teslim bolidu;
 45 Yat eldikiler chüshkünliship kétidu;
 Ular öz istihkamliridin titrigen halda chiqip kélidu;
 46 Perwerdigar hayattur!
 Méning Qoram Têshim mubareklensun!
 Nijatliqim bolghan Xuda *hemmidin* aliydur, dep medhiyilensun!
 47 U, men üçün toluq qisas alghuchi Tengri,
 Xelqlerni manga boysundurghan *Xudadur*;
 48 U méni düşmenlirimdin qutquzghan;
 Berheq, Sen méni manga hujum qilganlardin yuqiri kôtürdüng;
 Zorawan ademdin Sen méni qutulduzdung.
 49 Shuning üçün men eller arisida Sanga rehmet éytimen, i Perwerdigar;
 Namingni ulughlap küylerni éytimen;
 50 *Perwerdigar* Özi tikligen padishahqa zor nusretlerni béghishlaydu;
 Özi mesih qilghinigha,
 Yeni Dawutqa hem uning neslige menggüge özgermes muhebbitini kôrsitidu. □

19

19-küy *** Alem hem Tewrat Xudaning sheripidur!

1 Dawut yagzhan küy: —

Ershler Tengrining ulughluqini jakarlaydu,
 Asman gümbizi Uning qoli yasighanlirini namayan qilidu;

2 Ularning sözliri kün-künler deryadek éqiwatidu;

Kéche-kéchilep ular bilimni ayan qiliwatidu. □

3 Tilsiz hem awazsiz bolsimu, ularning sadasi *alemge* anglanmaqta. □

4 Ularning ölchem tanisi yer yüzide tartilmaqta;

□ **18:43** «Sen méni xelqning nizaliridin qutquzghansen» — shübhisizki, mushu bésharette éytilghan «xelq» Dawut padishahning öz qowmi bolghan Yehudiy xelqini kôrsitidu. □ **18:50** «Özi mesih qilghinigha, yeni Dawutqa hem uning neslige...» — «Mesih qilghini» yeni «Mesih» toghruluq 2-küydiki izahatlarni kôrüng. □ **19:2** «Ularning sözliri kün-künler deryadek éqiwatidu» — «ular» ershler we asman gümbizini kôrsitidu. «Ularning sözliri kün-künler deryadek éqiwatidu; kéche-kéchilep ular bilimni ayan qiliwatidu» — ayetning bashqa birxil terjimisi «Kün bashqa bir kün'ge geplirini tókidu, kéche bashqa bir kéchige söz qilmaqta». □ **19:3** «Tilsiz hem awazsiz bolsimu, ularning sadasi *alemge* anglanmaqta» — bashqa birxil terjimisi «Alemde herqandaq bir til ularning sadasini anglap chüshineleydu».

Ularning sözliri alemning chétigiche yetmekte.

Ularning ichide *Xuda* quyash üçhün chédir tikken, □ ■

⁵ *Quyash* hujrisidin toygha chiqqan yigittek chiqidu, Beygige chüshidighan palwandek shadlinidu; ■

⁶ Asmanlarning bir chétidin örleydu,

Jahanning u chétigiche chörgileydu,

Uning hararitudin héchqandaq mexluqat yoshurunalmaydu.

⁷ Perwerdigarning tewrat-qanuni mukemmeldur,

U insan wujudini yéngilaydu;

Perwerdigar bergen hóküm-guwahlar muqim-ishenchlik,

U nadanlarni dana qilidu. □ ■

⁸ Perwerdigarning körsetmiliri durus,

U qelbni shadlanduridu;

Perwerdigarning permanliri yoruqluqtur,

U közlerni nurlanduridu. □

⁹ Perwerdigardin eyminish pak ishtur, u menggü dawamlishidu;

Perwerdigarning hókümliri heqtur,

Herbiri tamamen heqqaniyettur.

¹⁰ Ular altundin, berheq köp sap altundin qimmetliktur;

Heseldin, hesel jewhiridin shérindur; ■

¹¹ Ular bilen qulung oyghitilidu;

Insan ulargha riaye qilishta ching tursa chong mukapat bardur.

¹² Kim öz xataliqlirini bilip yételisun?

Méni bilip-bilmey qilghan gunahlimdin saqit qilghaysen;

¹³ Öz qul-chakaringni bashbashtaq gunahlardin tartqaysen;

Bu gunahlarni manga xojayin qildurmighaysen;

Shuning bilen men qusursiz bolimen,

Éghir gunahtin xaliy bolghaymen.

¹⁴ I Perwerdigar, méning Qoram Téshim we Hemjemet-Nijatkarim,

Aghzimdiki sözler, qelbimdiki oylinishlar neziringde meqbul bolghay! □

□ **19:4** «Ularning ölchem tanisi yer yüzide tartilmaqta» — bu «ölchem tanisi» belkim insanning tesewwur-oylirini ölçüğüchi bolushi mumkin. ■ **19:4** Rim. 10:18 ■ **19:5** Top. 1:5 □ **19:7** «Perwerdigarning tewrat-qanuni mukemmeldur» — «Tewrat-qanun» toghruluq: «Tewrat» (torah) ibranii tili bolup, mushu yerde «qanun, telim, yolyoruq» dégen menide ishlitilidu. «Tewrat qanuni» dégen ibare adette Musa peyghember arqiliq keltürülen Tewrattiki «Yaritilish», «Misirdin chiqish», «Lawaylar» «Chöl-Bayawandiki seper» hem «Qanun sherhi» dégen aldinqi besh qisimning qanun-permanliq mezmunini körsitidu. ■ **19:7** 2Sam. 22:31; Zeb. 18:30 □ **19:8** «Perwerdigarning permanliri yoruqluqtur» — yaki «Perwerdigarning permanliri roshendur» yaki «Perwerdigarning permanliri paktur». ■ **19:10** Zeb. 119:72,103,127; Pend. 8:11 □ **19:14** «I Perwerdigar, méning Qoram Téshim we Hemjemet-Nijatkarim» — «Hemjemet-Nijatkar» yaki «hemjemet-qutquzhuchi» toghruluq: — Ibraniy tilida «goél» dégen bu sözning alahide menisi bar. Birs kembeghel bolup, özini qulluqqa sétiwetken bolsa yaki bashqa qiyin ehwalgha uchrup mal-mülükini satqan bolsa, Musa peyghember tapshuruwalghan qanun'gha asasen, mushu kishining özining yéqin uruq-tughqanliri, hemjemetliri bu kishini hörlükke chiqirip qutquzush hoquqi bar idi. Démek, «hemjemet-qutquzhuchi» öz qerindishini hör qilmaqchi bolsa, uni qutquzalaytti. Hoquqni ishlitish «hemjemet-qutquzhuchi»ning öz ixtiyarliqi bilen bolatti, elwette. Birs öz uruq-tughqinigha «hemjemet-qutquzhuchi» bolup uni qutquzmaqchi bolsa, héchkim uni tosalmaytti. Shunga peyghemberler Xudaning qutquzhuchi ikenlikini bayan qilish üçhün pat-pat del mushu sözni ishlitidu. Démek, Xuda Öz bendisige yaki xelqige «hemjemet»lik qilip, ularning «goél»i, yeni «hemjemet-qutquzhuchi»si bolidu. Uning Öz xelqini qutquzushi Öz ixtiyariliqi bilen, elwette!

20

20-küy *** *Israil xelqi Xuda Mesih qilghan padishahning ghelibisi üçün dua qilidu*

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan küy:

Külpetlik künde Perwerdigar sanga ijabet qilghay!
Yaqupning Xudasining nami séni égizde aman saqlighay!□

² U Öz muqeddes jayidin sanga medet ewetkey,
Ziondin sanga küch-quwwet bergey;

³ Barliq «ashliq hediye»liringni yad qilghay,
Köydürme qurbanliqingni qobul qilghay!
Sélah!

⁴ Könglüngdiki teshnaliqlarni sanga ata qilghay,
Könglüngge pükken barliq arzuliringni emelge ashurghay.

⁵ Bizler ghelibengni tebriklep tentene qilimiz,
Xudayimizning namida tughlirimizni tikleymiz;
Perwerdigar barliq telepliringni emelge ashurghay!

⁶ Hazir bildimki, Perwerdigar Özi mesih qilghinini qutquzidu;
Muqeddes ershliridin uninggha qudretlik qutquzghuchi qolini uzartip
jawab béridu.□

⁷ Beziler jeng harwilirigha,
Beziler atlarga *tayinidu*;

Biraq biz bolsaq Perwerdigar Xudayimizning namini yad étimiz;

⁸ Ular tizi püklinip yiqildi;
Biraq biz bolsaq, qeddimizni ruslap tik turimiz.

⁹ I Perwerdigar, padishahqa ghelibe bergeysen;
Nida qilghinimizda bizge ijabet qilghaysen!□

21

21-küy *** *Xuda tikligen padishah toghruluq bir küy*

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan küy:

Padishah qudritingdin shadlinidu, i Perwerdigar;
Ghelibe-nijatliqingdin u neqeder xursen bolidu!

² Sen uning köngül tilikini uninggha ata qilding,
Lewlirining telipini ret qilghan emessen.

Sélah!

³ Chünki Sen ésil beriketler bilen uni qarshi alding;
Uning béshigha sap altun taj kiydürdüng.

□ **20:1** «Yaqupning Xudasining nami séni égizde aman saqlighay!» — «Yaqupning Xudasi» dégen mushu ibaride «Yaqup» hem hezriti Yaqupning özi hemde uningdin chiqqan Israil xelqinimu körsitidu. □ **20:6** «Perwerdigar Özi mesih qilghini» — yeni Israilning padishahi; mushu yerde Dawutni körsitidu. Biraq shübhisizki, bu küy bir bésharet bolup, kelgüsidiqi Qutquzghuchi-Mesihnimu körsitidu. 2-küydiki izahatlarni we «Tebirler»nimu körüng. □ **20:9** «I Perwerdigar, padishahqa ghelibe bergeysen; nida qilghinimizda bizge ijabet qilghaysen!» — bashqa birxil terjimisi: — «I Perwerdigar; ghelbigé érishtürgeysen! Biz nida qilghan künde Padishah bizge jawab bergey!»

4 U Sendin ömür tilise, Sen uninggha berding,
Yeni uzun künlerni, taki ebedil'ebedgiche berding.

5 U Séning bergen ghelibe-nijatliqingdin zor sherep qucti;
Sen uninggha izzet-heywet hem shanu-shewket qondurdung.

6 Sen uning özini menggülik beriketler qilding;
Didaringning shadliqi bilen uni zor xursen qilding;□

7 Chünki padishah Perwerdigargha tayinidu;
Hemmidin Aliy Bolghuchining özgermes muhebbiti bilen u héch tewren-
meydu.

8 Séning qolung barliq düshmenliringni tépip, ashkare qilidu;
Ong qolung Sanga öchmenlik qilghanlarni tépip ashkare qilidu;□

9 Séning didaring körün'gen künde, ularni yalqunluq xumdan'gha salghan-
dek köydürisen;

Perwerdigar derghezep bilen ularni yutuwétidu;
Ot ularni köydürüp tügítidu.

10 Ullarning tuxumini jahandin,
Nesillirini kishilik dunyadin quritisen;

11 Chünki ular Sanga yamanliq qilishqa urundi;
Ular rezil bir neyrengni oylap chiqqini bilen,

Emma ghelibe qilalmidi.

12 Chünki Sen ularni keynige burulushqa mejbur qilding;
Sen ularning yüzige qarap oqyayingni chenleysen.

13 I Perwerdigar, Öz küchüng bilen ulughluqungni namayan qilghaysen;
Shuning bilen biz naxsha éytip qudringni medhiyileymiz.

22

22-küy *** Eng éghir azab-oqubette qilghan dua *** Bésharetlik küy *** 1-ayettiki izahatni körüng

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Ayjelet-xashshahar» (tang seherde kelgen medet) dégen ahangda oqulsun dep, Dawut yazghan küy: —

«Ah Ilahim, Ilahim, némishqa mendin waz kechting?

Sen némishqa méni qutquzustin shunche yiraqsan?

Némishqa qattiq peryadlirimdin shunche yiraq turisen, □ ■

□ 21:6 «Sen uning özini menggülik beriketler qilding» — bu söz belkim Dawutning ewladi bolghan, kelgüsidiqi Qutquzghuchi-Mesihning Xudaning Ibrahimgha bergen eng ulugh wedisini emelge ashuridighanliqini körsitishi mumkin. Shu wede: «Sen özüng bashqilargha bext-beriket bolisen ... Sen arqiliq yer yüzidiki barliq aile we qebililerge bext-beriket ata qilinidu» déyilidu («Yar.» 12:1-3de xatirilen'gen). Bashqa birxil terjimisi: «Sen uninggha menggülik beriketlerni békitting». □ 21:8

«Séning qolung barliq düshmenliringni tépip, ... Ong qolung Sanga öchmenlik qilghanlarni tépip ashkare qilidu...» — 8-ayettin bashlap, bésharetlik sözler biwasite padishahqa éytilghan bolsa kérek. Roshenki, bu ayetler padishah Dawutning ewladi bolghan, kelgüsidiqi Qutquzghuchi-Mesihni körsitidu. □ 22:1 «Izahat» — Dawut peyghember hayatida nurghun azab-oqubetlerni tartqan bolsimu, lékin u bu küyde éytilghan shunchiwala éghir azab-oqubetlerni tartqan emes. Shunga shübhisizki, Dawut özidin keyinki birsining tartidighan azablarini körsetken bolsa kérek. Oqurmenler bu azablarning kimgé qaritilghanliqi toghruluq özliri xulasige kelsun. ««ayjelet-xashshahar» (tang seherde kelgen medet)» — bezi alimlar: «Tang seherdiki chishi jeren» dep terjime qilidu. Bu belkim küying témisining hem uning ahangining nami bolsa kérek. ■ 22:1 Mat. 27:46; Mar. 15:34

² Xudayim, kündüzde nida qildim, lékin Sen héch jawab qilmaysen; Kéchidimu men shundaq peryad qilishtin aram alalmaymen. □ ■

³ Biraq i Israilning medhiyilirini öz makaning qilghuchi, Sen dégen pak-muqeddestursen!

⁴ Ata-bowilirimiz séni tayanchi qilghan, Ular sanga tayan'ghan, sen ularni qutquzghan.

⁵ Ular Sanga nida qilishliri bilen qutulghan; Sanga tayinish bilen ularning ümidi héch yerde qalghan emes. ■

⁶ Biraq men bolsam adem emes, bir qurtmen, Insan teripidin *tôhmet bilen* reswayialem qilin'ghanmen, Xalayıq teripidin kemsitilgenmen. □ ■

⁷ Méni körgenlarning hemmisi mazaq qilip külidu, Bashlirini silkiship aghzilirini pürüshtürüp: ■

⁸ «U Perwerdigargha özini tapshurghan emesmu?! Emdi Perwerdigar uni qutquzsun! Perwerdigar uningdin xursen bolsa eger, Uni qutuldursun!» — déyishidu. ■

⁹ Biraq méni apamning qorsiqidin chiqarghuchi özüngdursen; Hetta emchektiki waqtimdimu méni özüngge tayandurghansen;

¹⁰ Tughulghinimdin tartipla, men özümni qoynunggha tashlighanmen; Anamning baliyatqusidiki waqtimdila, Sen méning Tengrim bolup kel-gensen. ■

¹¹ Mendin yiraqlashma; Chünki riyazet méni qistap keldi; Manga yardemde bolghuchi yoqtur.

¹² Nurghun buqilar méni qorshiwaldi; Bashanning küchlük buqiliri méni oriwaldi; □

¹³ Ular ademni titma qilghuchi hõrkirewatqan shirdek, Aghzilirni chong échip manga tikilip turidu.

¹⁴ Men tökülgen sudek boldum, Hemme söngeklirim izidin chiqip ketti; Yürikim momdek érip ketti, Ich-baghrimda zeipliship érip ketti.

¹⁵ Qaghjirap ketken sapal parchisidek maghdurum qalmidi, Tilim tangliyimga chapliship ketti, Sen *Perwerdigar* méni ölümning topa-changlirigha qoyghansen. ■

¹⁶ Ghaljir itlar manga olashti, Bir top reziller méni qistap kélip,

□ **22:2** «Kéchidimu men shundaq peryad qilishtin aram alalmaymen» — yaki «kéchidimu men peryad qilsam, biraq aram tapmaymen» ■ **22:2** Mat. 27:45 ■ **22:5** Zeb. 25:2-3; 31:1; Yesh. 49:23; Rim. 9:33 □ **22:6** «men bolsam adem emes, bir qurtmen» — ibranıy tilida «qurt»

«kokkus ilikus» (qizil qurt) dégen qurtıni kórıstıdu. Bu xil qurtning chıshısı tuxumlıghanda özını derexke chaplashıturup, salghan tuxumlırını öz bedını bilen qoghdaydu. Shundaq qılıp u ölgüche chaplashqan yerdin midırlımay turıdu. Ölüshı bilen unıngdin qıpqızıl bır suyuqluq chıqıp, hemme etrapını qızıl qılıdu. Ademler bu qızıl suyuqluqını boyaq üçhün ishlıtıdu. Bu ishlar Mesih Eysanıng kréstke mıxılınıshıgha bésharet bolmamdu? ■ **22:6** Yesh. 41:14 ■ **22:7** Mat. 27:39 ■ **22:8** Mat. 27:43

■ **22:10** Yesh. 49:1 □ **22:12** «Bashanning küchlük buqiliri méni oriwaldi» — Pelestinning Bashan rayonıdiki buqılar yaghan, küchlük ıdı. Bu yerde yaman ademler hem ularning keynıde turghan yaman jin-rohlarnı kórsetse kérek. ■ **22:15** Yuh. 19:28

Méning qolum we putumni sanjip teshti. ■

¹⁷ Söngelirimning hemmisini saniyalaymen, *Ustixanlirim* manga tikilip qarap turghandek qilidu.

¹⁸ Ular kiyimlirimni öz arisida üleshtürüwatidu, Könglikimge érishish üçün chek tashlishiwatidu. □ ■

¹⁹ Biraq, i Perwerdigar, mindin yiraqlashma! I Küch-Qudritim bolghuchim, yardemge téz kelgeysen!

²⁰ Jénimni qilichtin qutquzghin, Méning yalghuz jénimni itning changgilidin qutuldurghin. □

²¹ Méni shirning aghzidin qutquzghin; Shundaq, Sen iltjalirimni ijabet qilip yawa kalilarning münggüzliridin qutquzghansen! □

²² Men Séning namingni qérindashlirimgha élan qilimen; Chong jamaet ichide turup Sanga bolghan medhiyilirimni jakarlaymen. ■

²³ Perwerdigardin eyemengüchiler, Uni medhiyilenglar! Yaqupning barliq nesilliri, Uninggha shan-sherep keltürünglar!

Israïlning pütün ewladliri, Uningdin eymininglar. □
²⁴ Chünki U ézilgüchining ashu xarlinishlirini neziridin saqit qilghan emes, Yaki Uningdin héch yirgen'gen emes;

Uningdin Öz wisalini héch yoshurghan emes; Belki U iltija qilip awazini kütürginide, Uninggha qulaq sélip anglighan.

²⁵ Chong jamaet ichide manga oqulghan medhiyeler Özüngdindir, Xudadin eyemengüchilerning aldida ichken qesemlirimni ishqa ashurimen. □ ■

²⁶ Ajiz möminler qorsiqi toyghuche tamaqlinidu; Perwerdigarni izdigenler Uni medhiyeleydu; Silerning qelbinglar menggü yashnaydu! □ ■

²⁷ Zémanning eng chétidikilermu bu ishni qelbide tutup , towa qilip Perwerdigarning aldigha kélidu; El-milletlerning barliq jemetliri aldingda ibadet qilidu; ■

²⁸ Chünki padishahliq Perwerdigarghila tewedur; U el-milletler arisida höküm sürgüchidur.

²⁹ Jahandiki baylarmu Uning aldidin yep-ichip, ibadet qilidu;

■ **22:16** Mat. 27:35; Mar. 15:24; Luqa 23:33; Yuh. 19:23,37; 20:25 □ **22:18** «Könglikimge érishish üçün chek tashlishiwatidu» — yaki «Chapiningha érishish üçün chek tashlishiwatidu».

■ **22:18** Luqa 23:34; Yuh. 19:24 □ **22:20** «Méning yalghuz jénim» — yaki «Méning kichik jénim» yaki «Méning qimmatlik jénim». Sözlügüchi éghir yalghuzluq hés qiliwatqan bolsa kérek. □ **22:21** «...iltjalirimni ijabet qilip yawa kalilarning münggüzliridin qutquzghansen!» — «yawa kala» hazir nesli qurughan. Ular esli intayin küchlük, adettiki kalidin ikki hesse chong idi. Mushu yerde «yawa kalilar» esheddiy rezil ademlerge yaki jin-sheytanlarga simwol bolidu. ■ **22:22** Ibr. 2:12 □ **22:23** «Yaqupning barliq nesilliri» — Israïl xelqi, elwete. «Israïlning ewladliri» — Xuda Yaqupning isimni «Israïl»gha özgertken, shuning bilen u «Israïl qowmining ejdadi» bolghan. □ **22:25**

«Chong jamaet ichide manga oqulghan medhiyeler Özüngdindir» — bashqa ikki xil terjimisi «Chong jamaette méning medhiyilirimning témisi Sendin chiqqandur...» yaki «Chong jamaette méning Sanga medhiyelerni oqushqa muyesser bolghanliqim Sendin chiqqandur...». ■ **22:25** Zeb. 18:49; 35:18; 52:9; 111:1 □ **22:26** «Ajiz möminler qorsiqi toyghuche tamaqlinidu» — «tamaqlinidu» dégen bu söz mushu yerde héyt qurbanliqliridin yaki «teshekkür qurbanliqliri» («rehmet qurbanliqliri»)din tamaqlinishni körsitishi mumkin. ■ **22:26** Qan. 4:29; Zeb. 69:32; 149:4; Yesh. 25:6; Zef. 2:2; Yuh. 11:26 ■ **22:27** Zeb. 2:8; 72:10-11; 86:9

Tupraqqa kirey dep qalghanlarmu, hetta öz jénini saqliyalmaydighanlarmu Uninggha sejde qilidu;□

³⁰ Kelgüsidi bir ewlad Uning xizmitide bolidu;

Bu ewlad Reb üçün Öz perzentliri hésablinidu.■

³¹ Kéyin ular kélip, shu chaghda tughulidighan bir qowmgha Uning heqqaniyliqini jakarlap shuni élan qiliduki, «U buni emelge ashurdi!»■

23

23-küy ... Perwerdigar méni baqquchi padichimdur! ... 1-ayettiki izahatni körüng

¹ Dawut yazghan küy: —

Perwerdigar méni baqquchi Padichimdur,
Mohtaj emesmen héch nersige;□ ■

² U méni yumran chöplerde yatquzup dem aldurar;
Tinch aqidighan sularni boylitip baqidu;

³ U wujudumni yéngilaydu;

U heqqaniyliq yolida Öz nami üçün yétekleydu;□

⁴ Hetta men ölüm sayisi bolghan jilghidin ötsemmu,
Héç yamanliqtin qorqmaymen;
Chünki Sen men bilen billidursen;
Séning hasang hem tayiqing manga tesellidur.■

⁵ Méni xar qilghuchilarning kóz aldida manga keng dastixan salisen;
Méning béshimni may bilen mesih qilisen;

Qedehim tashidu;

⁶ Berheq, barliq künlirimde yaxshiliq we özgermes shepquet manga egiship hemrah bolidu;

Menggüdin-menggüge Perwerdigarning dergahida yashaymen!□

□ **22:29** «Jahandiki baylarmu ...» — ibraniiy tilida «Jahandiki sémezlermu...» — köchme menisi «baylar» bolushi mumkin. «**tupraqqa kirey dep qalghanlarmu, hetta öz jénini saqliyalmaydighanlarmu Uninggha sejde qilidu**» — démek, hem baylar hem miskinler (küyde bésharet bérilgen ishlar tüpeylidin) Xudagha ibadet qilidu. ■ **22:30** Yesh. 53:8, 10; Yesh. 8:18; Zeb.89:29; Mat. 1:1; Yuh 12:24; Rim. 5:18, 19; 1Pét. 2:9 ■ **22:31** Zeb. 52:9; 102:18; Luqa 24:46, 47; Rim. 3:22-25 □ **23:1** «**Bu ulugh küy toghruluq izahat**» — Pelestindiki qoylar bilen padichining munasiwiti nahayiti yéqin. U ular bilen kéche-kündüz bille bolidu, ulargha isim qoyidu. Yéngi yaylaqqa köchkende, padichi qoylarning béshida méngip, ularni chaqirip yétekleydu; ularning béshi tikenlikte yariliniq qalsa, padichi may bilen sürüp «mesih qilidu»; bezi padichilar hetta amraq qoylirigha alahide qedehtin sharab ichuridu. ■ **23:1** Yesh. 40:11; Yer. 23:4; Ez. 34:23; Yuh. 10:11; 1Pét. 2:25; Weh. 7:17 □ **23:3** «**U wujudumni yéngilaydu**» — «yéngilaydu» ibraniiy tilida bu sóz «towigha qayturidu» yaki «towa qilduridu» dégen menini öz ichige alidu. ■ **23:4** Zeb. 3:6; 118:6 □ **23:6** «**barliq künlirimde yaxshiliq we özgermes shepquet manga egiship hemrah bolidu**» — yaki «barliq künlirimde manga egiship hemrah bolghan özgermes shepquet némidigen yaxshil». «**menggüdin-menggüge Perwerdigarning dergahida yashaymen!**» — «Perwerdigarning dergahi» ibraniiy tilida «Perwerdigarning öyide». Dawut bu küyni yazghanda Yérusalémdiki muqeddes ibadetxana téxi mewjut emes idi.

24

24-küy Perwerdigarning ghelibisi

¹ Dawut yazgan küy: —

Perwerdigargha mensüptur, jahan we uninggha tolghan hemme mewjudatlar;

Uninggha teelluqtur yer yüzi we uningda turiwatqanlarmu; ■

² Chünki jahanning ulini chongqur déngizlar üstige orunlashturup, Yerni sular üstige ornatqan Udur.

³ Perwerdigarning téghigha kim chiqalaydu? Uning muqeddes jayigha kim kirip turalaydu? ■

⁴ — Qolliri gunahtin pakiz, dili sap, Quruq nersilerge telmürüp qarimighan, Yalghan qesem qilmighan kishi kireleydu. □

⁵ Bundaq kishi bolsa Perwerdigardin bextni, Öz nijatliqi bolghuchi Xudadin heqqaniyliqni tapshuruwalidu we uni kütürüp yürüdu. □

⁶ Bu dewr Uni izdigüchi dewrdur, Yeni Séning didaringni izdigüchiler, i Yaqupning *Xudasi!* Sélah! □

⁷ I qowuqlar, béshinglarni kütürünglar! Keng échilinglar!

I menggülik ishikler, kütürülünglar! Shuning bilen shan-sherep igisi Padishah kiridu! □

⁸ Shan-sherep igisi Padishah dégen kim? U Perwerdigardur, u küchlük we qudretlikdur! Perwerdigar, jeng meydanida qudretlikdur!

⁹ I qowuqlar, béshinglarni kütürünglar! Keng échilinglar!

I menggülik ishikler, béshinglarni kütürünglar! Shuning bilen shan-sherep igisi Padishah kiridu!

¹⁰ Shan-sherep igisi Padishah dégen kim? Samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar bolsa, shan-sherep igisi Padishahtur! Sélah!

25

25-küy Yéteklesh we bashpanah bolush heqqide dua 1-ayettiki izahatni körüng

¹ Dawut yazgan küy.

■ **24:1** Mis. 19:5; Qan. 10:14; Ayup 41:3; Zeb. 50:12; 1Kor. 10:26,28 ■ **24:3** Zeb. 15:1; Yesh. 33:14,15 □ **24:4** «Quruq nersilerge telmürüp qarimighan» — «quruq nersiler» butlarni körsitidu.

□ **24:5** «... tapshuruwalidu we uni kütürüdu» — bu ikki péil ibraniy tilida birla péil bilen ipadilinidu.

□ **24:6** «...Yeni Séning didaringni izdigüchiler, i Yaqupning *Xudasi!*» — yene birxil terjimisi «Yeni Séning didaringni izdigüchiler bolghan Yaquptin ibarettur». □ **24:7** «I qowuqlar, béshinglarni kütürünglar! Keng échilinglar! I menggülik ishikler, kütürülünglar!» — qedimki zamanlarda qowuqlar échilghanda yuqiridin kütürületti.

Perwerdigar, jénim Sanga telmürüp qaraydu;□

² Sanga tayinimen, i Xudayim;

Méni yerge qaritip xijalette qaldurmighaysen;

We yaki dühmenlirimni üstümdin ghalib qilip shadlandurmighaysen;■

³ Berheq, Séni kütküchilerdin héchqaysisi shermende bolmas;

Biraq héchbir sewebsiz xainliq qilghuchilar shermende bolidu.■

⁴ Méni Séning izliringni bilidighan qilghaysen, i Perwerdigar;

Yolliringni manga ögitip qoyghaysen.■

⁵ Méni heqiqitingde mangdurup, manga ögetkeysen;

Chünki özüng méning nijatliqim bolghan Xudayimdursen;

Men kün boyi Sanga qarap telmürimen;

⁶ Öz rehimdilliqiringni, özgermes méhirliringni yadinggha keltürgeysen, i Perwerdigar!

Chünki ular ezeldin tartip bar bolup kelgendur;■

⁷ Méning yashliqimdiki gunahlirimni,

Shundaqla itaetsizliklirimni ésingge keltürmigeysen;

Özgermes muhebbiting, méhribanliqing bilen, méni ésingge keltürgeysen, i Perwerdigar;

⁸ Perwerdigar méhriban we durustur;

Shunga U gunahkarlarni durus yolgha salidu.

⁹ Möminlerni yaxshi-yamanni perq étishke U yétekleydu;

Möminlerge Öz yolini ögitidu.

¹⁰ Uning ehdisi we höküm-guwahlirini tutqanlarning hemmisige nisbeten,

Perwerdigarning barliq yolliri özgermes muhebbet we heqiqettur.

¹¹ Öz naming üçün, i Perwerdigar,

Qebihlikim intayin éghir bolsimu,

Sen uni kechüriwetkensen.

¹² Kimki Perwerdigardin eymense,

Xuda Özi tallighan yolda uninggha *heqiqetni* ögitidu;

¹³ Uning jéni azade-yaxshiliqta yashaydu,

Uning nesli yer yüzige miras bolidu.

¹⁴ Perwerdigar Özidin eyminidighanlar bilen sirdashtur;

U ulargha Öz ehdisini körsitip béridu.

¹⁵ Méning közlirim hemishe Perwerdigargha tikilip qaraydu;

Chünki U putlirimni tordin chiqiriwétidu.

¹⁶ Manga qarap méhir-shepset körsetkeysen;

Chünki men ghéribane, derdmendurmen.

¹⁷ Könglümning azarliri köpiyip ketti;

Méni basqan qismaqlardin chiqarghaysen.

¹⁸ Derdlirimni, azablimni neziringge alghin,

Barliq gunahlirimni kechürgeysen!

¹⁹ Méning dühmenlirimni neziringge alghin,

Chünki ular köptur;

□ **25:1** «25-küy toghruluq izahat» — 25-küy «élipbe tertipilik» bir küy. Küyde 22 ayet bolup, ibraniiy tilida alahide shekilge ige. Ibraniy yéziqida 22 herp bar. Küydiki 22 ayetning herbiri ibraniiy élipbe tertipige asasen yéngi herp bilen bashlinidu (mesilen, uyghur tilida herpler a-, e-, b- tertipide bashlan'ghan'gha oxshash). Biz bundaq küylerni «élipbe tertipilik küy» dep ataymiz. ■ **25:2** Zeb. 22:4-5; 31:1; 34:5 ■ **25:3** Yesh. 28:16; Rim. 10:11 ■ **25:4** Zeb. 27:11; 86:11; 119:33 ■ **25:6** Zeb. 103:17; 106:1; 107:1; 117:2; 136; Yer. 33:11

Ular manga chongqur öchmenlik bilen nepretlinidu.

²⁰ Jénimni saqlighaysen, méni qutquzghaysen;

Méni shermendilikte qaldurmighaysen;

Chünki men Séni bashpanahim qildim.

²¹ Köngül saplıqi we durusluq méni qoghdighay;

Chünki men Sanga ümid baghlap kütüwatimen.□

²² I Xuda, Israilni barliq külpetliridin qutquzup hörlükke chiqarghaysen!

26

26-küy *** Barliq rezilliktin yiraqlishishqa intilish

¹ Dawut yazghan küy: —

Men üçün höküm chiqarghaysen, i Perwerdigar;

Chünki men öz durusluqumda turup mangdim;

Men Perwerdigargha tayinip kelgenmen;

Men téyilip ketmeymen.□ ■

² Méni sinap baqqaysen, i Perwerdigar, méni tekshürüp baqqin;

Wijdanimni, qelbimni tawlighaysen;□

³ Chünki özgermes muhebbitingni köz aldında tutqanmen;

Men heqiqitingni özümge yétekchi qilip mangdimmen.

⁴ Men yalghanchilar bilen hemdastixan olturmidim;

Saxtipezlerge hemrah bolushqa kirmeymen.■

⁵ Yamanliq qilghuchilar jamaatidin yirginimen;

Reziller bilenmu olturmaymen.

⁶ Qollirimni gunahsizliqta yuyimen;

Shunda, qurban'gahingni aylinip yüreylemen.

⁷ We hem teshekkürlerni anglitimen;

Barliq karametliringni jakarlaymen.

⁸ I Perwerdigar, makaning bolghan öyni,

Shan-sheriping turghan jayni söyüp keldim;

⁹ Jénimni gunahkarlar bilen,

Hayatimni qanxorlar bilen bille élip ketmigeysen;

¹⁰ Ularning qolida suyiqestler bardur,

Ong goli parilerge toldi.

¹¹ Men bolsam, durusluqumda méngip yüriwérimen;

Méni hörlükke chiqirip qutquzghaysen,

Manga méhir-shepget körsetkeysen.□

¹² Putum bolsa tüptüz jayda turidu;

Jamaetler arisida turup Perwerdigargha teshekkür-medhiyiler qayturimen.

□ 25:21 «Chünki men Sanga ümid baghlap kütüwatimen» — yaki «Chünki sanga telmürüp qaraymen». □ 26:1 «Men Perwerdigargha tayinip kelgenmen; men téyilip ketmeymen» — yene birxil terjimisi «Men héch tewrenmes Perwerdigargha tayinip keldim». ■ 26:1 Zeb. 7:8 □ 26:2

«Wijdanim» — yaki «niyetlirim». Bu söz ibraniy tilida «börekler» dégen bilen ipadiliniidu. ■ 26:4 Ayup 31:5; Zeb. 1:1 □ 26:11 «Méni hörlükke chiqirip qutquzghaysen» — mushu «hörlükke chiqirish»

gunahning asaritidin qutquzushni körsitidu.

27

27-küy *** Xudani kütkin!

¹ Dawut yazghan küy: —

Perwerdigar méning nurum we nijatliqimdur;

Men yene kimdin qorqay?

Perwerdigar hayatimning gorghinidur;

Men kimning aldida titrey? ■

² Yamanliq qilghuchilar «Uning etlirini yeyli» dep manga hujum qilghanda, Reqiblirim, dühmenlirim manga yéqinlashqanda, Putliship, yiqildi ular.

³ Zor qoshun bargah qurup méni qorshawgha alsimu,

Qelbimde héch qorqunch yoq;

Manga urush qozghisimu, yenila xatirjem turiwérimen.

⁴ Perwerdigardin birla nersini tilep keldim;

Men shuninggha intilimektimenki: —

Ömür boyi Perwerdigarning öyide bolsam,

Perwerdigarning güzelligige qarap yürsem,

Uning ibadetxanisida turup, yéteklishige muyeler bolsam, deymen. □

⁵ Béshingha kün chüshkende, U méni sayiwini astigha alidu;

Méni chédirining ichide aman saqlap yoshuruwalidu.

U méni uyultash üstige muqim turghuzidu.

⁶ Shunga hazir etrapimdiki dühmenlirim aldida béshim yuqiri kötürüldü.

Uning muqeddes chédirida tentene qilib qurbanliqlar sunimen;

Naxsha-küyler éytimen, munajatlarni éytimen Perwerdigargha!

⁷ Nida qilghinimda awazimni anglighaysen, i Perwerdigar;

Manga méhir-shepquet körsitip, ijabet qilghaysen.

⁸ Öz könglüm: «Uning didarini izdenglar!» deydu;

Didaringni, i Perwerdigar, özüm izdeymen.

⁹ Mendin Özüngni qachurmighaysen!

Ghezeplen'gende qulungni néri qoghlimighaysen;

Sen méningdin yardimingni ayimay kelding;

Sen mendin ayrilmighaysen, méni tashliwetmigeysen, i Nijatkarim Xuda! □

¹⁰ Ata-anam méni tashliwetsimu,

Perwerdigar méni quchiqigha alidu. □

¹¹ Manga Öz yolungni ögetkeysen, i Perwerdigar;

Küshendilirim *paylap yürmekte*,

Méni tüz yolgha bashlighaysen. ■

■ 27:1 Yesh. 10:17; 60:19,20; Mik. 7:8; Luqa 1:79; Yuh. 1:4; 8:12; Weh. 21:23 □ 27:4 «... Ömür boyi Perwerdigarning öyide bolsam, ... Uning ibadetxanisida turup, yéteklishige muyeler bolsam» — Dawut peyghemberning zamanida «Xudaning öyi», yeni «muqeddes ibadetxana» téxi sélinmighanidi (oghli Sulayman kéyin yasidi). Ibadetxana Musa peyghember arqliq yasalghan «muqeddes chédir» idi. Shuning bilen Dawutning «muqeddes ibadetxana» déginini belkim rohiy jehettin, yeni Xudaning Öz huzur-dergahini körsitidu, dep chüshinishimiz kérek. □ 27:9 «Mendin Özüngni qachurmighaysen!» — ibraniy tilida «Yüzüngni mendin yoshurmighaysen!». □ 27:10 «Ata-anam méni tashliwetsimu,...» — Dawut Saul padishah teripidin qoghlan'ghan. Saul uni «jinayetchi» dep hésablihan chaghlirida, Dawut ata-anisi teripidin bir mezbil chetke qéqilghan bolushi mumkin idi. Kéyin ular uning bilen bille boldi. Tewrat «1Sam.» 21-, -22-babni körüng. ■ 27:11 Zeb. 25:4-5, 9, 12; 86:11; Zeb. 119.

¹² Méni reqiblimning meylige tapshurmighaysen,
Chünki manga qara chaplashmaqchi bolghan yalghanchilar xéli köptur,
Ularning nepesirimu zorawanliqtur.

¹³ Ah, Perwerdigarning méhribanliqini tiriklarning zéminide körüşhke közüm yetmigen bolsa...!

¹⁴ Perwerdigarni telmürüp kütkin!
Jigerlik bol, qelbing merdane bolsun!
Shundaq qil, Perwerdigarni telmürüp kütkin!■

28

28-küy *** Perwerdigargha tayinish

¹ Dawut yazghan küy: —

I Perwerdigar, Sanga nida qilimen;
I méning Qoram Téshim, manga süküt qilmighaysen;
Chünki Sen jimjit turuwalisang,
Men chongqur hanggha chüshidighanlarga oxshashla bolimen.■

² Sanga peryard kötürginimde,
Séning muqeddes kalamxananggha qolumni kötürginimde,
Méning iltijalirimning sadasini anglighaysen!□

³ Méni reziller we qebihlik qilghuchilar bilen bille tashliwetmigeysen;
Ular aghzida yéqinliri bilen dostane sözleshsimu,
Könglide öchmenlik bardur.■

⁴ Ularning qilmishlirigha qarap,
Ishlirining yamanliqigha qarap ish tutqaysen;
Qolining qilghanliri boyiche özlirige yandurghaysen;
Tégishlik jazani özlirige qayturghaysen.

⁵ Chünki ular ne Perwerdigarning qilghanlirini,
Ne qollirining ishligenlirini héch nezirige almaydu,
Perwerdigar ularni ghulitip, qaytidin bash kötürgüzmeysen.

⁶ Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturulsun;
Chünki U méning iltijalirimning sadasini anglighan.

⁷ Perwerdigar méning küchüm, méning qalqinimdur;
Méning könglüm uninggha ishendi,
Shuning bilen yarem taptim;
Shunga könglüm zor shadlinidu,
Öz küyüm bilen men Uni medhiyileymen.

⁸ Perwerdigar Öz *xelqining* küchidur,
Shundaqla mesih qilghinigha qutquzghuchi qorghandur.□

⁹ Öz xelqingni qutquzghaysen,

■ **27:14** Yesh. 25:9; 33:2; Hab. 2:3 ■ **28:1** Zeb. 30:3; 35:22; 143:7 □ **28:2** «Séning muqeddes kalamxananggha qolumni kötürginimde» — «kalamxana» muqeddes chédirdiki «eng muqeddes jay»ni körsitidu. Némishqa mushu yerde «eng muqeddes jay» «kalamxana» déyilidu? Sewebi, «eng muqeddes jay» ichide «ehde sanduqi» yatidu, «ehde sanduqi» ichide Xuda Israil bilen tüzgen ehdimame (Xudaning söz-kalami) saqlaqliq idi. ■ **28:3** Zeb. 12:1-2; Yer. 9:7 □ **28:8** «Perwerdigar ... mesih qilghinigha qutquzghuchi qorghandur» — Xudaning «mesih qilghini»: — (1) Xuda Israilar üstige tikligen padishah; (2) axirda u dunyagha ewetidighan Qutquzghuchi-Mesihni körsitidu. «Mesih» toghruluq 2-küydiki izahatlarni hem «Tebirlerni» körüng.

Mirasingni beriketlik qilghaysen;
Ularni padichidek béqip ozuqlandurghaysen,
Menggüge ularni kôtürüp yürgeysen.□

29

29-küy *** Perwerdigarning heywisi

1 Dawut yazghan küy: —

Perwerdigargha bergeysiler, i Qudretlik Bolghuchining perzentliri,
Perwerdigargha shanu-shewket, küch bergeysiler!□ ■

2 Perwerdigargha Öz namigha layiq shanu-shewket bergeysiler;
Perwerdigargha pak-muqeddeslikning güzellikide sejde qilinglar!

3 Perwerdigarning sadasi chongqur sular üstide höküm süridu;
Shan-sherep igisi bolghan Tengri güldürmamilarni yangritidu;
Perwerdigar büyük dengizlar üstide höküm süridu.■

4 Perwerdigarning sadasi küchlüktur;
Perwerdigarning sadasi heywetke tolghandur;

5 Perwerdigarning sadasi kédir derexlirini sündüriwétidu;
Berheq, Perwerdigar Liwandiki kédirlarni sündüriwétidu.

6 U ularni mozay oynaqlawatqandek oynaqlitidu;

Yawa kalining balisi oynaqlawatqandek, U Liwan we Sirion we téghini oynaqlitidu.□

7 Perwerdigarning sadasi chaqmaqlarning yalqunlirini shaxlitiwétidu;□

8 Perwerdigarning sadasi chöl-jezirini zilzilige salidu;

Perwerdigar Qedeshtiki chöl-jezirini zilzilige salidu;□

9 Perwerdigarning sadasi dub derexlirini heryan tolghitidu,
Ormanliqlarni yalingachlaydu;

Uning muqeddes ibadetxanisida bolghan hemmisi «shanu-shewket!» dep tentene qilidu. □

10 Perwerdigar topan üstige hökümraniq qilip olturidu;

Berheq, Perwerdigar menggüge padishah bolup höküm sürüp olturidu.□

11 Perwerdigar Öz xelqige qudretni bexsh étidu;

Öz xelqini aman-xatirjemlik bilen beriketleydu.

□ 28:9 «Öz xelqingni qutquzghaysen, mirasingni beriketlik qilghaysen;...» — Xudaning Öz xelqi del Özining mirasi ikenlik muqeddes kitabta köp yerlerde tilgha élinidu. □ 29:1 «Perwerdigargha bergeysiler,... Perwerdigargha shanu-shewket, küch bergeysiler!» — bu sirliq sözning menisi néme? Menisi choqum shuki, Xudaning xelqi uninggha ishinip tayan'ghachqa, shundaqla medhiye oqughachqa, Xuda ularning hayatida Öz küch-qudritini (shundaqla Öz shan-sheripini) körsitishige sharaít béridu. ■ 29:1 Zeb. 96:7, 8 ■ 29:3 Mis. 9:23 □ 29:6 «Sirion téghi»

— Liwanning eng égiz tagh choqqisi, yene bir nami «Hermon». □ 29:7 «Perwerdigarning sadasi chaqmaqlarning yalqunlirini shaxlitiwétidu» — bashqa birxil terjimisi «Perwerdigarning sadasi ot yalqunlirini yirtiwétidu». Biraq aldi-keynidiki sözlerge qarighanda, chaqmaqlarni körsitishi mumkin.

□ 29:8 «Perwerdigar Qedeshtiki chöl-jezirini zilzilige salidu» — «Liwan taghliri» (6-ayet) — Qanaan (Pelestin)ning shimal teripi, «Qedeshtiki chöl-jezire» uning jenubiy teripi. □ 29:9 «Perwerdigarning sadasi dub derexlirini heryan tolghitidu» — bashqa birxil terjimisi «Perwerdigarning sadasi marallargha oghlaqlarni tughdurghuzidu». □ 29:10 «Perwerdigar topan üstige hökümraniq qilip olturidu» — «topan» belkim Nuh peyghember dewridiki topanni körsitidu, bu yerde köchme menide bolup, dunyadiki qalaymiqanchiliqinimu körsitidu.

30

30-küy Perwerdigarning Dawutning kériyip ketkenlikini jazalap, andin saqaytishi

¹ Muqeddes ibadetxanini Xudagha atashni tebriklep, Dawut yazghan küy: —

Men Séni aliy dep ulughlaymen, i Perwerdigar,
Chünki Sen méni pestin yuqiri kötürdüng,
Düşmenlirimni üstümdin xushallandurmiding.

² I Perwerdigar Xudayim, men Sanga nale kötürdüm,
Sen méni saqaytting.

³ I Perwerdigar, Sen tehtisaradin jénimni élip chiqting,
Hanggha chüshidighanlar arisidin manga hayat bérip saqliding.

⁴ Perwerdigargha küy éytinglar, i Uning ixlasmen bendiliri,
Uning pak-muqeddeslikini yad étip teshekkür éytinglar.■

⁵ Chünki Uning ghezipi deqiqide ötüp kétidu,
Shapaiti bolsa ömürwayet bolidu;

Yigha-zar kéchiche qonup qalsimu,
Xushalliq tang seher bilen teng kélidu.

⁶ Men bolsam öz rahet-paraghitimde: «Menggüge tewrenmey muqim turimen» — dédim.

⁷ Perwerdigar, shapaiting bilen, méning téghimni mustehkem turghuzghanding;

Emma Sen didaringni qachurup yoshurdung;
Men alaazade bolup kettim;

⁸ Men Sanga nale-peryad kötürdüm, i Perwerdigar;
Men *Sen* Rebke iltija qildim: —

⁹ — Méning qénim tökülüp, hanggha kirsem néme paydisi bardur?
Topa-chang Séni medhiyilemdu? U heqiqitingni jakarliyalamdu?□

¹⁰ Anglighaysen, i Perwerdigar, manga shepqaqet körsetkeysen;
I Perwerdigar, manga yademde bolghaysen!

¹¹ Sen matem qayghusini ussul oynashlarga aylandurdung;
Haziliq böz kiyimimni salduriwétip,

Manga xushalliqni belwagh qilip baghliding;
¹² Shunga méning rohim süküt qilmay,

Sanga küyler oqusun!

I Perwerdigar, méning Xudayim, Sanga ebedil'ebedgiche teshekkür'lerni éytimen!□

31

31-küy *Bésim astida*

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan küy:
—

Sen Perwerdigarni, men bashpanah qildim;

■ 30:4 Zeb. 97:12 □ 30:9 «Méning qénim tökülüp, hanggha kirsem néme paydisi bardur?» — Dawutning késili (2- hem 3-ayetni körüng) belkim bir yaridin bolghanmu, yaki özining qanash késili barmidi? □ 30:12 «shunga méning rohim süküt qilmay,...» — «rohim» bu yerde ibraniy tilida «shan-sheripim» dégen söz bilen ipadilinu.

Méni héchqachan yerge qaritip qoymighaysen;
 Öz heqqaniyiliqning bilen méni azad qilib qutquzghaysen; ■
 2 Manga qulaq salghaysen, méni tézrek qutquzuwalghaysen;
 Manga qoram tash,
 Özümni qoghdoydighan qorghaniq qel'e bolghaysen.
 3 Chünki Sen méning uyultéshim, méning qorghinimdursen;
 Shunga Öz naming üçün méni yétekligeysen, méni bashlighaysen.
 4 Manga yoshurun sélin'ghan tuzaqtin qedemliminni tartqaysen;
 Chünki Sen méning bashpanahimdursen.
 5 Men rohimni qolunggha tapshurdum;
 Sen manga nijatliq qilib hörlükke chiqarghaysen, i Perwerdigar, heq Tengri. ■
 6 Yalghan ilahlargha choqunidighanlardin yirginip keldim;
 Men bolsam Perwerdigargha étiqad qilimen.
 7 Özgermes muhebbiting bilen xushal bolup shadlinimen;
 Chünki méning xarliqimni kördüngsen;
 Jénimning azap-oqubetliridin xewer taptim.
 8 Méni dushmanlirimning qoligha chüshürmidim,
 Belki putlirimni kengri jaygha turghuzdum.
 9 I Perwerdigar, manga rehîm-shepçet körsetkeysen,
 Chünki béshimgha külpet chüshüti;
 Dêrd-elemdin közüm tügüshey dep qaldi,
 Jénim, wujudummu shundaq. □
 10 Hayatim qayghu-hesret bilen,
 Yillirim ghem-ghusse bilen uprawatidu.
 Gunahim tüpeylidin maghdurum kétey dep qaldi,
 Ustixanlirim sizip ketti.
 11 Men reqiblimning iza-ahanitige qaldim,
 Yéqinlirim aldida téximu shundaq;
 Tonushlirimghimu bir wehime boldum;
 Kochida méni körgenlermu mendin dajip qachidu. ■
 12 Hemmeylen méni ölgen ademdek, könglidin chiqirip tashlashti;
 Puchuq chinidek bolup qaldim.
 13 Chünki nurghunlarning töhmetlirini anglidim,
 Wehime terep-tereplerde turidu;
 Ular manga hujum qilishqa meslihetlishiwatidu,
 Jénimni élishqa qest qilishiwatidu.
 14 Biraq men Sanga tayinimen, i Perwerdigar;
 «Sen méning Xudayim!» — dédim.
 15 Méning künlirim Séning qolungdidur;
 Méni dushmanlirimning qolidin hem manga ziyankeshlik qilghuchilardin
 qutquzghaysen.
 16 Qulunggha didaringning jilwisini chüshürgeysen;
 Özgermes muhebbiting bilen manga nijatliq ata qilghaysen.
 17 I Perwerdigar, méni yerge qaritip qoymighaysen;
 Chünki men Sanga iltija qildim;
 Reziller yerge qarap qalsun;

■ 31:1 Zeb. 22:4-5; 25:2, 3; 71:1, 2; Yesh. 49:23 ■ 31:5 Luqa 23:46 □ 31:9 «...Jénim, wujudummu shundaq» — yaki «Jénim, ichimmu shundaq». ■ 31:11 Ayup 19:13; Zeb. 38:11

Ularning tehtisarada zuwani tutulsun;

18 Yalghan lewler zuwandin qalsun!

Ular heqqaniylarni xalighanche mazaq qilib tekebburluq bilen sözlimekte!

19 Özüngni bashpanah qilghanlar üçün insan balilirining köz aldida körsetken iltipatliring,

Yeni Özüngdin qorqidighanlar üçün, saqlighan iltipat-németliring neqeder moldur!■

20 Sen ularni insanlarning suyiqestliridin Öz huzurungdiki yoshurun dalda jaygha alisen;

Sen ularni til-ahametlerdin sayiwiningde yoshurup qoyisen.

21 Perwerdigargha teshekkür-medhiyiler yollansun!

Chünki U Özgermes muhebbitini zulmetlik bir sheherde ajayib nimayen qildi!
□

22 Chünki men dekke-dükkide hoduqup: –

Séni, méni közidin chiqirip qoydimikin, dep qorqqanidim;

Halbuki, men nale kötürüp yélin'ghinimda, peryadingha qulaq salding.

23 Perwerdigarni söyünglar, i Uning barliq mömin bendiliri!

Perwerdigar Özige sadiqlarni qoghdaydu,

Hem tekebburluq bilen ish qilghuchilarning qilmishlirini öz béshigha hes-silep qayturidu!

24 I Perwerdigarni telmürüp kütkenler,

Jigerlik bol, qelbing merdane qilinsun!■

32

32-küy *** *Gunahni étirap qilib, Xudadin kechürüm sorash; *** Xuda jawaben bésharet béridu*

¹ Dawut yazghan «Masqil»: –

Itaetsizlikliri kechürüm qilin'ghan,

Gunahliri yépilghan kishi bextliktur!□ ■

2 Perwerdigar rezillikliri bilen hésablashmaydighan,

Rohida héchqandaq hiylilik yoq kishi bextliktur!

3 Men *gunahimni iqrar qilmay*, sükütte turuwalghanidim,

Kün boyi ahu-pighan ichide,

Söngelirim chirip ketti;

4 Chünki méni basqan qolung manga kéche-kündüz éghir boldi;

Yazdiki qurghaqchiliqtek yilikim qaghjirap ketti.

Sélah!□

⁵ Emdi gunahimni Séning aldingda étirap qildim,

■ **31:19** Yesh. 64:3; 1Kor. 2:9 □ **31:21** «Chünki U özgermes muhebbitini zulmetlik bir sheherde ajayib nimayen qildi!» — ayetning bashqa birneche xil terjimiliri bar, mesilen «zulmetlik bir sheherde» dégenning birneche terjimiliri bar. Bizningche Dawut Saul padishahning ziyankeshlikidin qachqanda, yat yurtlarda musafir bolghan waqitlirini eslewatidu. Mesilen, «1Sam.» 21-, 27-babni körüng. ■ **31:24** Zeb. 27:14 □ **32:1** «Dawut yazghan «Masqil»» — «Masqil» dégen sözning menisi bizge namelum; bezi alimlar uni «terbiyilik» bildüridu, dep qaraydu; yeni beziler uni «mahirliq bilen éytilsun» dégenni bildüridu, dep qaraydu. ■ **32:1** Rim. 4:6, 7 □ **32:4** «Sélah!» — menisi éniq emes. Zeburdiki herbir küy naxsha qilib éytilghan waqitta, «Sélah» belkim pedidiki birdem toxtashni (pauz) körsitip, «toxta, oylan» dégen menide ishli tilishi mumkin.

Qebihlikimni Sendin yoshuriwermeydighan boldum;
Men: «Perwerdigargha asiyliqlirimni étirap qilimen» — dédim,
Shuning bilen Sen méning rezil gunahimni kechürüm qilding.

Sélah!■

⁶ Shunga Séni tapalaydighan peyitte,
Herbir ixlasmen Sanga dua bilen iltija qilsun!
Chong topanlar örlep, téship ketkende,
Sular shu kishige hergiz yéqinlashmaydu.□

⁷ Sen méning dalda jayimdursen;
Sen méni zulumdin saqlaysen;
Etrapimni nijatliq naxshiliri bilen qaplaysen!
Sélah.■

⁸ — «Men sen méngishqa tégishlik yolda séni yétekleymen hem terbiyleymen;
Méning közüm üstüngde bolushi bilen sanga nesihet qilimen.□

⁹ Eqli yoq bolghan at yaki éshektek bolma;
Ularni chekleshke tizginleydighan yügen bolmisa,
Ular hergiz sanga yéqin kelmeydu».■

¹⁰ Rezillerge chüshüdighan qayghu-hesretler köptur,
Biraq méhir-shepquetler Perwerdigargha tayan'ghan kishini chöreideyu;

¹¹ I heqqaniylar, Perwerdigar bilen shadlinip xursen bolunglar;
Köngli duruslar, xushalliqtin tentene qilinglar!

33

33-küy *** Perwerdigarning méhribanliqi jahan'gha tolghan

¹ Ey heqqaniylar, Perwerdigar üçhün tentene qilinglar!
Medhiyilesh duruslar üçhün güzel ishtur.■

² Rawab bilen Perwerdigarni medhiyilenglar;
Ontargha tengkesh bolup, uninggha küylerni éytinglar.□

³ Uninggha atap yéngi bir munajat-naxshini éytinglar;
Mahirliq bilen chélip, awazinglarni yuqiri yangritinglar.■

⁴ Chünki Perwerdigarning sözi berheqtur;
Uning barliq ishliri wedilirige sadaqetliktur.

⁵ U heqqaniyet hem adaletni yaxshi körgüchidur;
Yer-zémin Perwerdigarning méhribanliqi bilen tolghandur.■

⁶ Perwerdigarning sözi bilen asmanlar yaratilghan,

■ 32:5 Zeb. 38:18; 51:3; Pend. 28:13; 1Yuh. 1:9 □ 32:6 «Shunga séni tapalaydighan peyitte, herbir ixlasmen Sanga dua bilen iltija qilsun!» — «shunga» dégen mushu muhim söz Xudaning kechürümünü izdigen ademege ümid bérishi kérek (5-ayetni körüng). «Chong topanlar örlep téship ketkende, sular shu kishige yéqinlashmaydu» — mushu sözler oqurmenlerge Nuh peyghemberning dewridiki topanni eslitidu. Topan kélishtin burun Xudani izdigenler üçhün «Xudani tapalaydighan peyt» bolidu; lékin topan bésip kelgéndin kéyin Xudani izdighan héchqandaq purset qalmaydu. ■ 32:7 Zeb. 27:5; 31:20 □ 32:8 «Méning közüm üstüngde bolushi bilen...» — (1) Xuda Özini söygenlerni herdaim közide tutidu; (2) qedimde padishahlar xizmetchilirige peqet köz isharity bilenla yol körsitettti. ■ 32:9 Pend. 26:3; Yaq. 3:3 ■ 33:1 Zeb. 92:1; 135:3; 147:1 □ 33:2 «Rawab bilen Perwerdigarni medhiyilenglar» — «rawab» bu ayette hem Zeburdiki bashqa ayetlerde ishliitilgende, «rawab» dégen söz rawabqa oxshap kétédighan bir sazni körsitidu. «Ontargha tengkesh bolup, uninggha küylerni éytinglar» — «ontar» on tarliq chiltardek bir saz. ■ 33:3 Zeb. 40:3; 96:1; 98:1; 144:9; Yesh. 42:10; Weh. 5:9; 14:3 ■ 33:5 Zeb. 45:7; 119:64; Ibr. 1:9

Uning aghzidiki nepes bilan ularning barliq qoshunlimuyarilgan-
dur; □ ■

⁷ U déngizdiki sularni bir yerge yighip dōwileydu;

⁸ U okyanlarni ambarlar ichide saqlap turidu; □

⁸ Pütkül yer yüzidikiler Perwerdigardin eymensun;
Dunyadiki pütün jan igiliri Uningdin qorqup, hōrmetlisun;

⁹ Chünki Uning bir sözi bilenla ish püttürülenidi;
Uning bir emri bilenla dégenliri berpa qilin'ghanidi.

¹⁰ Perwerdigar ellerning pilanini tosiwétidu;

¹⁰ U qowmlarning xiyallirini bikar qiliwétidu. ■

¹¹ Perwerdigarning nesiheti menggüge turidu;
Qelbidiki oyliri dewrdin-dewrge ishqa ashurulidu. ■

¹² «Perwerdigar bizning Xudayimizdur» deydighan qowm bextliktur!

Yeni Öz mirasi bolushqa tallighan xelq bextliktur! ■

¹³ Perwerdigar ershtin yerge nezer salidu,

U pütkül insanlarni körüp turidu.

¹⁴ Turalghusidin yer yüzidikilerning hemmisige qaraydu;

¹⁵ U ularning herbirining qelblirini Yasighuchidur;

Ularining barliq ishlirini dengsep chiqquchidur.

¹⁶ Padishah bolsa qoshunlirining köplüki bilan ghalib bolalmaydu;

Palwan özining zor küchi bilen özini qutquzalmaydu;

¹⁷ Tolpargha tayinip xewp-xeterdin qutquzulush bihudiliktur,

U zor küchi bilen héchkimni qutquzalmaydu;

¹⁸⁻¹⁹ Mana, ularning jénini ölümdin qutquzush üçün,

Qehetchilikte ularni hayat saqlash üçün,

Perwerdigarning közi Özidin eyminidighanlarning üstide turidu,

Özining özgermes muhebbitige ümid baghlighanlarning üstide turidu. ■

²⁰ Bizning jénimiz Perwerdigargha telmüridu;

Bizning yaremchimiz,

Bizning qalqinimiz U bolidu.

²¹ Shunga Uning bilen qelbimiz shadlinip kétédu;

Chünki Uning muqeddes namigha tayinip ishenduq.

²² I Perwerdigar, biz Sangila ümid baghlighinimizdek,

Séning özgermes muhebbitingmu üstimizde bolghay!

34

34-küy ... Xudaning méhribanliqigha medhiye ... «élipbe tertipilik» küy ... 1-ayettiki izahatni körüng.

¹ Dawut yazghan küy: —

(Dawut Abimelek *padishahning* aldida yürüş-turushini bashqiche qiliwalghanda, *Abimelek* uni heydiwetken waqitta yazghan)

□ **33:6** «ularning (asmanlarning) barliq qoshunliri» — bir tereptin quyash, ay, yultuzlarni körsetse, yene bir tereptin barliq perishtilerni körsitidu. ■ **33:6** Yar. 1:6, 7 □ **33:7** «U déngizdiki sularni bir yerge yighip dōwileydu» — bashqa birxil terjimisi: «U déngizdiki sularni küplerge yighidu». «U okyanlarni ambarlar ichide saqlap turidu» — bu ayetning menisi sirlig bolghini

bilen, Xudaning sularni toluq idare qilidighanliqini körsatkenlikidin héchqandaq shübhe yoq. ■ **33:10** Yesh. 19:3 ■ **33:11** Pend. 19:21; 21:30; Yesh. 46:10 ■ **33:12** Zeb. 65:4; 144:15 ■ **33:18-19** Ayup 36:7; Zeb. 34:15; 1Pét. 3:12

1 |□| Men herqandaq waqitlarda Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturi-
men;

2 |□| Uni medhiyilesh aghzimdin chüshmeydu. □ ■

3 |□| Qelbim Perwerdigarni iptixarlinip medhiyeleydu,
Möminler buni anglap shadliqta bolidu.

4 |□| Men bilen bille Perwerdigarni ulughlanglar,
Birlikte Uning namigha medhiyiler yangritayli.

5 |□| Perwerdigarni izdidim,
U méning duayimni ijabet qildi,
Méni basqan barliq wehime-qorqunchlirimdin qutquzdi.

6 |□| *Möminler* Uninggha telmürüp nurlandi;

7 |□| Yüzleri yerge qaritilmidi.

8 |□| *Men* péqir-bichare *Uninggha* nida qildi,
Perwerdigar anglap, méni hemme awarichiliklerdin qutquzdi.

9 |□| Perwerdigarning Perishtisi Uningdin eyminidighanlarni qoghdap
etrapigha chédirini tikidu,
Ularni qutquzidu. □

10 |□| Perwerdigarning méhribanliqini tétip, bilgin,
Uninggha ishinip tayan'ghan adem némidégen bextliktur!

11 |□| I Uning muqeddes bendiliri, Perwerdigardin eymininglar!
Chünki Uningdin eyminidighanlarning héch nersisi kem bolmas.

12 |□| Küchlük arslanlar ozuqsiz qélip ach qalsimu,
Emma Perwerdigarni izdigüchilerning héchbir yaxshi nersisi kem bolmas. ■

13 |□| Kélinglar balilirim, manga qulaq sélinglar;
Men silerge Perwerdigardin eyminishni ögitip qoyay.

14 |□| Hayatni etiwaraydighan kishi kim?
Kimning uzun we yaxshi künlerni körgüsi bar? ■

15 |□| Undaqta tilingni yamanliqtin tartip yür,
Lewliring mekkarliqtin néri bolsun;

16 |□| Yamanliqtin ayrilip yiraq bolup, güzel emellerni qilip yür;
Aman-xatirjemlikni izdep, uni qoghlap yür. □

17 |□| Perwerdigarning közi heqqaniylarning üstide turidu,
Uning quliqi ularning iltijalirigha ochuq turidu; ■

18 |□| Perwerdigarning chirayi rezillik qilghuchilargha qarshi chiqar,
Ularning herqandaq nam-xatirilirini yer yüzidin élip tashlar;

19 |□| Heqqaniylar iltija qilidu,
Perwerdigar anglaydu, ularni barliq azab-musheqqetliridin qutquzidu;

□ 34:1 « 8 alef, ibranij tilidiki birinchi herp » — bu küy «élibpe tertipilik» küy. Herbir ayet aldida ibranij herpler körsitilidu (10-küyge bérilgen, «élibpe tertipilik küy» toghruluq izahatnimu körüng). «Men herqandaq waqitlarda Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturimen» — «teshekkür-medhiye qayturush» dégen söz ibranij tilida «(Xudagha) rehmet éytish», «uni ulughlash» dégen menide kélidu, uning yene «Xudani xursen qilish» dégen menisimu bar. «Teshekkür-medhiye qayturush» dégenning ibranij tilidiki shekli ereb tilidiki «mubareklesh» dégen sözge oxshap kétidu; démek, Xudagha ««barek» (beriket) yetküzüsh». ■ 34:1 1Sam. 21:13 □ 34:7 ««Perwerdigarning Perishtisi» *yaki* «Perwerdigarning Elchisi») — Tewrat dewride intayin alahide bir shexs idi. «Tebirler»ni körüng. «Perwerdigarning Perishtisi» bezi ishlarda Xudaning ornida körünetti (mesilen, «Yar.» 16:7-14, 18-babni, «Tebirler»nimu körüng). ■ 34:10 Ayup 4:11 ■ 34:12 1Pét. 3:10 □ 34:14 «Aman-xatirjemlikni izdep...» — yaki «hemmeylen bilen inaq ötüshke tiriship,...». ■ 34:15 Ayup 36:7; Zeb. 33:18; 1Pét. 3:12

18 |□| Perwerdigar köngli sunuqlargha yéqindur,
Rohi ézilgenlarni qutquzidu.□ ■

19 |□| Heqqaniylar duch kelgen awarichilikler köptur;
Biraq Perwerdigar ularni bularning hemmisidin qutquzidu.■

20 |□| *U heqqaniyning* söngeklirini saq qalduridu,
Ulardin birsimu sunup ketmeydu.■

21 |□| Yamanliqning özi rezillerni öltüridu;
Heqqaniylargha nepretlinidighanlar gunahta qalidu.

22 |□| Perwerdigar Öz qullirining janlirini bedel tölep hörlükke chiqiridu;
Uninggha tayan'ghanlardin héchkimge gunah békitilmeydu.□

35

35-küy Ziyankeshlik hem ahanette qalghanda qilghan dua

¹ Dawut yazghan küy: —

I Perwerdigar, men bilen élishqanlar bilen élishqaysen;
Manga jeng qilghanlarga jeng qilghaysen!

² Qolunggha sipar we qalqan alghin;
Manga yardemge ornungdin turghaysen;

³ Neyzini sughurup, méni qoghlatatqanlarning yolini tosqaaysen;
Méning jénimgha: «Men séning nijatliqingdurmen!» — dégeysen!

⁴ Méning hayatimgha chang salmaqchi bolghanlar yerge qaritilip sher-
mende bolghay;

Manga qest eyligenler keynige yandurulup reswa bolghay.■

⁵ Ular goya shamalda uchqan samandek tozup ketkey;
Perwerdigarning Perishtisi ularni tarqitiwetkey! ■

⁶ Ularning yoli qarangghu we téyilghaq bolghay,
Perwerdigarning Perishtisi ularni qoghliwetkey!

⁷ Chünki ular manga orunsiz ora-tuzaq teyyarlidi;
Jénimni sewebsiz élishqa ular uni kolidi.

⁸ Halaket tuydurmastin ularning béshigha chüshkey,
Özi yoshurun qurghan torgha özi chüshkey,
Halaketke yiqilghay.

⁹ U chaghda jénim Perwerdigardin söyünidu,
Uning nijatliq-qutquzushidin shadlinidu!

¹⁰ Méning hemme ustixanlirim: — «I Perwerdigar, kimmu Sanga tengdash
kélelisun?» — deydu,

— «Sen ézilgen möminlerni küchlüklerning changgilidin,

Ézilgenler hem yoqsullarni ularni bulighuchilardin tartiwélip qutquzisen».

¹¹ Yawuz, yalghan guwahchilar qopup,

Xewirim bolmighan gunahlar bilen üstümdin shikayet qilmaqta.

□ **34:18** «Perwerdigar köngli sunuqlargha yéqindur, rohi ézilgenlarni qutquzidu» — bu ayettiki «köngli sunuqlar» hemde «rohi ézilgenler», shübbhisizki, towa qilghanlarni körsitidu. ■ **34:18** 2Tim.

3:11 ■ **34:19** 2Tim. 3:12 ■ **34:20** Yuh. 19:36 □ **34:22** «Perwerdigar Öz qullirining janlirini bedel tölep hörlükke chiqiridu» — bu yerde ishletken péil («bedel tölep hörlükke chiqiridu») adette qullarni (melum bahada) qulluqtin azad qilish, hör qilishni bildüridu. ■ **35:4** Zeb. 40:14; 70:2-3

■ **35:5** Ayup 21:18; Zeb. 1:4; Yesh. 29:5; Hosh. 13:3

12 Ular méning yaxshiliqimgha yamanliq qilip,
Méni panahsiz yétim qilip qoyghanidi!

13 Lékin men bolsam, ular késel bolghanda,
Bözni yögep kiyiwaldim;
Ularni dep roza tutup, özümni töwen qildim;
Emdi duayim bolsa hazir baghrimgha yénip keldi!□

14 Men bu ishlardin dost yaki qérindishimning béshigha chüshken ishqa
oxshash meyüslinip yürdüm,
Men öz anisigha haza tutqandek, béshimni sélip yürdüm.

15 Biraq men putliship ketkinimde,
Ular xushal bolushup ketkenidi,
Bir yerge jem boldi;
Derweqe jem bolushup mushu zorawanlar manga qarshi chiqishti,
Biraq xewirim yoq idi.

Ular méni pare-pare qilish üçün toxtimay zerbe bérishiti.

16 Xuddi bir chishlem poshkal üstide chaqchaq we talash qilghan xudasi-
zlardek,
Ular manga chishlirini ghuchurlitip xiris qilishiti.□

17 I Reb, qachan'ghiche perwa qilmaysen?
Jénimni ularning halakitidin qutquzghaysen,
Méning birdinbir hayatimni *mushu* yirtquch shirlarning aghzidin tartiwal-
ghaysen!

18 Zor jamaet arisida men Sanga teshekkür éytimen;
Nurghunlighan xelq arisida Séni medhiyileyem.■

19 Yalghan seweb bilen manga reqib bolghanlarni üstümdin shadlandur-
mighaysen;
Mendín sewebsez nepretlen'genlerni özara köz qisishturmighaysen!■

20 Ular dostane söz qilmaydu,
Zémindiki tinchliqperwerlerge pitne-ighwa toqumaqta.

21 Ular manga qarap éghizini yoghan échip:
«Way-way! Kütkünimizni öz közimiz bilen körüwalduq!» — déyishidu.

22 I Perwerdigar, Sen bularni körüp chiqting, süküt qilmighaysen;

I Reb, mendin Özüngni yiraqlashturmighaysen;

23 Qozghalghaysen,
Men üçün höküm chiqirishqa oyghan'ghaysen,
I méning Xudayim — Rebbim!

24 Méning ishim üstide öz heqqaniyliqning boyiche höküm chiqarghaysen, i
Perwerdigar Xudayim;
Ularni méning *ongushsizliqimdin* shadlandurmighaysen!

25 Ular könglide: «Wah! Wah! Ejeb obdan boldi!» — déyishmisun;

Yaki: «Uni yutuwettuq!» — déyishmisun.

26 Méning ziyinimdin xushal bolghanlar yerge qaritilip shermende bolghay;

□ 35:13 « ... ular késel bolghanda, bözni yögep kiyiwaldim » — «böz kiyim»ni kiyiwélish (haza tutqandek) özi yaki bashqilar üçün qattiq dua qilishning birxil ipadisi idi. «... duayim bolsa hazir baghrimgha yénip keldi!» — bu ibarining menisi belkim: — (1) Xuda jawab bermigen bolsimu (késel adem saqaymidi), biraq dua qilghuchini beriketlidi; yaki (2) derweqe késel adem saqaydi, biraq qérishqandek dua qilghuchigha ziyankeshlik qildi. Bizningche 2-imkaniyet toghridur. □ 35:16

«Xuddi bir chishlem poshkal üstide chaqchaq we talash qilghan xudasi-zlardek,...» — bashqa birxil terjimisi: — «Xuddi bir chishlem poshkal üstide chaqchaq we xuddi ezweylep mazaq qilghuchi exlaqsizlardek,...». ■ 35:18 Zeb. 40:9,10; 111:1 ■ 35:19 Yuh. 15:25

Méningdin ózlidirini üstün tutquchilarning kiyim-kéchiki xijalet we nomussuzluq bolsun!

²⁷ Méning heqqaniylikimdin sóyün'genler tentene qilib shadlansun!

Ular hemishe: «Öz qulining aman-ésenlikige sóyün'gen Perwerdigar ulughlansun!» — dégey.□

²⁸ Shu chaghda méning tilim kün boyi heqqaniyliking toghruluq sózleydu, medhiylerni yangritidu.

36

36-küy *** Gunahkar insan we Xudaning méhribanliqi

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Perwerdigarning quli Dawut yazghan küy: —

Rezil ademning asiyligi méning qelbimde bir bésharetni peyda qilidu: —

«Uning neziride Xudadin qorqidighan ish yoqtur!»□

² Chünki u öz-özini maxtayduki,

U öz-özige: — «Mende gunah tépilas, qilghinim yirginchlik ish emestur!» — deydu. □

³ Aghzidiki sözler qebihlik we hiyligerlikdur;

Peziletlik ish qilish parasitidin u alliburun mehrumdur.

⁴ U ornida yatqandimu gunahni közleydu;

U durus bolmighan yolgha méngishni irade qilidu;

Yamanliqtin héch nepretlenmeydu.

⁵ I Perwerdigar, özgermes muhebbiting ershlerge taqishidu;

Heqiqet-sadiqliqing bulutlarga yétidu!■

⁶ Heqqaniyliking büyük taghlardek,

Hökümliring tilsimatliq chongqur déngizlardektur.

I Perwerdigar, Sen ademler we haywanlarni saqlighuchidursen;

⁷ Séning özgermes muhebbiting neqeder qimmetliktur, i Xuda!

Shunga insan baliliri qanatliring sayiside panahlinidu.

⁸ Ular öyüngdiki mol dastixandin toyghuche behrimen bolidu;

Sen ulargha huzur-halawetliringning deryasidin ichküzisen.

⁹ Chünki Sendila bardur hayatliq buliqi;

Nurungda bolup nurni körimiz.

¹⁰ Ah, Özüngni tonup, bilgenlerge muhebbitingni,

Köngli duruslarchimu heqqaniylikingni körsitishni dawamlashturghaysen.

¹¹ Tekeburlarning putining manga hujum qilishigha yol qoymighaysen;

Rezillerning qoli méni ornumdin qoghliwetmisun;

¹² Mana, yamanliq qilghuchilar yiqildi!

□ 35:27 «Méning heqqaniylikimdin sóyün'genler tentene qilib shadlansun! Ular hemishe: «Öz qulining aman-ésenlikige sóyün'gen Perwerdigar ulughlansun!» — dégey» — Dawut peyghember mushu ayyete belkim özidin kéyin kélidighan, öz ejdadi bolghan Qutquzghuchi-Mesih toghruluq bésharet béridu. □ 36:1 «Perwerdigarning quli Dawut yazghan küy» — ibraniiy tilida: «Perwerdigarning qulining, Dawutning küyi». □ 36:2 «U öz-özige: — «Mende gunah tépilas, qilghinim yirginchlik ish emestur!» — deydu» — belkim u özini aldimaqchi bolup: «Méning gunahim anche éghir emes», démekchi. Toluq ayyetning yene birxil terjimisi: «Uning gunahining yirginchliki ashkarilan'ghan bolsimu, u yenila öz özini maxtaydu». ■ 36:5 Zeb. 57:10; 108:4

Ghulitiwétildi, ornidin qayta turalmaydu!

37

37-küy *** Yaxshilar bilan yamanlarning teqdiri *** «élipbe tertiplik» küy

1 Dawut yazghan küy: —

1 |□| Yamanliq qilghuchilar tüpeylidin özüngni köydürme,
Nakeslerge heset qilma.■

2 Chünki ular ot-chöplerdek tézla üzüp tashlinidu,
Yumran ösümlüklerge oxshash tozup kétidu.

3 |□| Perwerdigargha tayan, tiriship yaxshiliq qil,
Zéminda makanliship yashap, Uning wapa-heqiqitini ozuq bilip huzurlan.□

4 «Perwerdigarni xursenlikim» dep bilgin,
U arzu-tilekliringge yetküzidu.

5 |□| Yolungni Perwerdigargha amanet qil;
Uninggha tayan, U choqum *tilikingni* ijabet qilidu.■

6 |□| U heqqaniyliqingni nurdek,
Adalitingni chüshtiki quyashtek chaqnitidu.

7 |□| Perwerdigarning aldida tinch bolup, Uni sewrchanliq bilen küt;
Haramdin ronaq tapqan adem tüpeylidin,
Yaman niyetliri ishqa ashidighan kishi tüpeylidin özüngni köydürme.

8 |□| Achchiqingdin yan, ghezepin qayt,
Özüngni köydürme;

U peqet séni yamanliqqa élip baridu.

9 Chünki yamanliq qilghuchilar zémindin üzüp tashlinidu;
Perwerdigargha telmürüp kütkenler bolsa,
Zémin'gha igidarchiliq qilidu.

10 |□|: Közni yumup achquchila, rezil adem halak bolidu;
Uning makanigha sepsélip qarising, u yoq bolidu.

11 Biraq yawash-möminler zémin'gha mirasliq qilidu,
We cheksiz arambexshликтin huzurlinidu.■

12 |□| Rezil adem heqqaniygha qest qilidu;
Uninggha chishlirini ghuchurlitip xiris qilidu;

13 Lékin Reb uninggha qarap külidu;
Chünki *Reb* uning béshigha kélidighan künni köridu.

14 |□| Yawashlar we yoqsullarni yiqitish üçün,
Yoli duruslarni qirip tashlash üçün,
Reziller qilichini ghilipidin sughurup élip,
Oqyasining kirichini tartip teyyarlidi.

15 Lékin qilichi bolsa öz yürükige sanjilidu,
Oqyaliri sunduruwétilidu.

16 |□| Heqqaniylardiki «az»,
Köpligen yamanlarning bayliqliridin ewzeldur.

17 Chünki rezillerning bilekliri sundurulidu;

■ 37:1 Pend. 23:17; 24:1 □ 37:3 «Uning wapa-heqiqitini ozuq bilip huzurlan» — bashqa birxil terjimisi: «wapaliq-sadiqliqqa intilgin». ■ 37:5 Zeb. 22:9-10; 55:22; Pend. 16:3; Mat. 6:25; Luqa 12:22; 1Pét. 5:7 ■ 37:11 Mat. 5:5

Lékin Perwerdigar heqqaniylarni yöleydu;

18 |□| Perwerdigar köngli duruslarning künlirini bilidu;
Ularning mirasi menggüge bolidu.

19 Ular éghir künlerde yerge qarap qalmaydu;
Qehetchiliktimu ular toq yürüdü.

20 |□| Biraq reziller halak bolidu;
Perwerdigar bilen qarshilashquchilar chimenzardiki gül-giyahdek tozup
kétidu;
Ular tügeydu;

Is-tütündek tarqilip tügeydu.□

21 |□| Rezil adem ötne élip qayturmeydu;
Emma heqqaniy adem méhribanliq bilen ötne béridu;

22 Chünki *Perwerdigar* rehmet qilghanlar zémin'gha ige bolidu,
Biraq uning lenitige uchrighanlar üzüp tashlinidu;

23 |□| Merdane ademning qedemliri Perwerdigar teripidindur;
Reb uning yolidin xursen bolidu. □

24 U téyilip ketsimu, yiqilip chüshmeydu;
Chünki Perwerdigar uning qolini tutup yölep turidu.

25 |□| Men yash idim, hazir qérip qaldim;
Lékin heqqaniylarning tashliwétilgenlikini,
Yaki perzentlirining nan tiligenlikini esla körgen emesmen;

26 U kün boyi merd-méhriban bolup ötne béridu;
Uning ewladirimu xelqge beriket yetküzidu.

27 |□| Yamanliqni tashlanglar, yaxshiliq qilinglar,
Menggü yashaysiler!

28 Chünki Perwerdigar adaletni söyidu,

U Öz mömin bendilirini tashlimaydu;
Ular menggüge saqlinidu;

|□| Lékin rezillerning ewladliri üzüp tashlinidu.

29 Heqqaniylar yer-jahan'gha ige bolidu,
Ebedil'ebedgiche uningda makan tutup yashaydu.

30 |□| Heqqaniy ademning aghzi danaliq jakarlaydu;
Uning tili adil hökümlerni sözleydu;

31 Qelbide Xudaning *muqeddes* qanuni turidu;
Uning qedemliri téyilip ketmes. □ ■

32 |□| Reziller heqqaniy ademni paylap yürüdü;
Ular uni öltürgüdek peytini izdep yürüdü.

33 Lékin Perwerdigar uni düshmenning changgiligha chüshürmeydu;
Yaki hökümdé uni gunahqa pütmeydu.

34 |□| Perwerdigarni telmürüp küt,

Uning yolini ching tutqin;
U séning mertiwengni kötürüp, zémin'gha ige qilidu,
Reziller halak qilin'ghanda,
Sen buni körisen.

□ 37:20 «Ular tügeydu; is-tütündek tarqilip tügeydu» — bashqa birxil terjimisi: «Ular tügeydu; qozilarning yéghidek köyüp kétidu». □ 37:23 «Reb uning yolidin xursen bolidu» — yaki: «U (merdane kishi) uning (yeni, Rehning) yolidin xursen bolidu». □ 37:31 «Qelbide Xudaning muqeddes qanuni turidu» — ibraniy tilida «Qelbide Xudasining muqeddes qanuni turidu». ■ 37:31 Zeb. 40:8; Yesh. 51:7

35 |□| Men rezil ademning zomigerlik qiliwatqinini kördüm,
U xuddi aynighan baraqsan yapyéshil derextek ronaq tapqan.□

36 Biraq u ötüp ketti,
Mana, u yoq boldi;
Men uni izdisemmu, u tépilmaydu.

37 |□| Mukemmel ademge nezer sal,
Durus insan'gha qara!
Chünki bundaq ademning axir köridighini arambexsh xatirjemlik bolidu.

38 Itaetsizler bolsa birlikte halak bolishidu;
Ularning kélechiki üzülidu;

39 |□| Biraq heqqaniylarning nijatliqi Perwerdigardindur;
U éghir künlerde ularning küchlük panahidur.

40 Perwerdigar yadrem qilip ularni saqlaydu;
U ularni rezillerdin saqlap qutquzidu;
Chünki ular Uni bashpanahi qilidu.

38

38-küy *** Éghirchiliqta qalghan kishining iltija duasi

¹ Dawut yazghan küy: —
(Eslime üçhün)

I Perwerdigar, ghezippingde tenbih bermigeysen,
Qehringde méni jazalimighaysen! ■

² Chünki oqliring méni zeximlendürüp sanjidi,
Qolung üstümdin qattiq basti.

³ Qattiq ghezipping tüpeylidin etlirimde héch saqliq yoq,
Gunahim tüpeylidin ustixanlirimda aram yoqtur.

⁴ Chünki gunahlirim boyumdin tashti;
Ular kötürelmigüsiz éghir yüktek méni bésiwaldi.

⁵ Exmeqliqimdin jarahetlirim sésip, shelwewep ketti.

⁶ Azabtin bellirim tolimu pükülüp ketti,
Kün boyi ghemge pétip yürimen!

⁷ Chatiraqlirim otqa toldi,
Etlirimning saq yéri yoqtur.

⁸ Men tolimu halsirap, ézilip kettim;
Qelbimdiki azab-qayghu tüpeylidin hökireymen.

⁹ Reb, barliq arzuyum köz aldingdidur;
Uh tartishlirim Sendin yoshurun emes;

¹⁰ Yürikim jighildap, halimdin kettim;
Közlirimning nuri óchti.

¹¹ Yar-buraderlirimmu méni urghan waba tüpeylidin, özlirini mendin tartti;
Yéqinlirimmu mendin yiraq qachti.

¹² Jénimni almaqchi bolghanlar tuzaq quridu;
Manga ziyanni qestligenler zehirini chachmaqta;
Ular kün boyi hiyle-mikirlerni oylimaqta.

□ 37:35 «Men rezil ademning zomigerlik qiliwatqinini kördüm, u xuddi aynighan baraqsan yapyéshil derextek ronaq tapqan» — démek, rezil adem zomigerlik yoli bilen sirtidin qarighanda chirayliq chong bir derextek baraqsan bolidu. ■ 38:1 Zeb. 6:1

13 Lékin men gas ademdek anglimaymen,
 Gacha ademdek aghzimni achmaymen;
 14 Berheq, men angliyalmaydighan gaslardek bolup qaldim;
 Aghzimda qilidighan reddiye-tenbih yoq.
 15 Chünki ümidimni Sen Perwerdigargha baghlidim;
 Reb Xudayim, Sen iltijayimgha ijabet qilisen.
 16 Chünki men: — «Ular méning üstümge chiqip maxtanmighay;
 Bolmisa, putlirim téyilip ketkende, ular shadlinidu» — dédim men.
 17 Chünki men deldengship, tügishey dep qaldim,
 Azabim köz aldimdin ketmeydu.
 18 Chünki men öz yamanliqimni iqrar qilimen;
 Gunahim üstide qayghurimen. ■
 19 Lékin düshmenlirim jushqun hem küchlüktur;
 Qara chaplap, manga nepretlen'genlarning sani nurghundur.
 20 Wapagha japa qilidighanlar bolsa, men bilen qarshilishidu;
 Chünki men yaxshiliqni közlep, intilimen.
 21 I Perwerdigar, mendin waz kechmigeysen!
 I Xudayim, mendin yiraqlashmighaysen!
 22 I Reb, méning nijatliqim,
 Manga chapsan yardem qilghaysen!

39

39-küy *** Xudaning terbiyasini chüshinip yétish

1 Neghmichilerning béshi Yedutun'gha tapshurulghan, Dawut yazghan küy:

—
 «Tilim gunah qilmisun dep,
 Yollirimgha diqqet qilimen;
 Reziller köz aldında bolsa, men aghzimgha bir köshek salimen» —
 dégenidim. □

2 Men süküť qilip, zuwan sürmidim,
 Hetta yaxshiliq toghrisidiki sözlernimu aghzimdin chiqarmidim;
 Biraq dil azabim téximu qozghaldi. □

3 Könglümde zerdem qaynidi,
 Oylan'ghanséri ot bolup yandi;
 Andin tilim ixtiyarsiz sözlep ketti.

4 I Perwerdigar, öz ejilimni,
 Künlirimning qanchilik ikenlikini manga ayan qilghin;
 Ajiz insan balisi ikenlikimni manga bildürgin.

5 Mana, Sen künlirimni peqet nechche ghérichla qilding,
 Séning aldingda ömrüm yoq hésabidur.
 Berheq, barliq insanlar tik tursimu, peqet bir tiniqla, xalas.
 Sélah. ■

■ 38:18 Zeb. 32:5 □ 39:1 «Yedutun» — Dawut peyghember «medhiye Xori»ning yétekchisi dep
 békitken kishini körsitidu («1Tar.» 16:41ni körüng).«Neghmichilerning béshi Yedutun'gha tapshurul-
 ghan» — bashqa birxil terjimisi: «Neghmichilerning yétekchisige tapshurulup, «Yedutun» (medhiyilesh
 dégen menide) ahangida oqulsun dep...». □ 39:2 «Hetta yaxshiliq toghrisidiki sözlernimu
 aghzimdin chiqarmidim» — bashqa birxil terjimisi: «Herqandaq paydisiz sózdin qaldim». ■ 39:5
 Zeb. 62:9-10; 144:4

⁶ Berheq, herbir insanning hayati xuddi bir kölenggidur,
Ularning aldirap-saldirashliri bihude awarichilikdur;
Ular bayliqlarni toplaydu, lékin kéyin bu bayliqlarni kimning qoligha jugh-
linidighanliqini bilmeydu.

⁷ I Reb, emdi men némini kütimen?
Méning ümidim sangila baghliqtur.

⁸ Méni barliq asiqliqlirimdin qutquzghaysen,
Méni hamaqetlarning mesxirisige qaldurmighaysen.

⁹ Süküt qilip zuwan sürmidim;

Chünki mana, mushu *jazani* Özüng yürüzgensen.

¹⁰ Méni salghan wabayingni mendin néri qilghaysen;
Chünki qolungning zerbisi bilen tügishey dep qaldim.

¹¹ Sen tenbihliring bilen kishini öz yamanliqi üçün terbiyiliginingde,
Sen xuddi nersilerge küye qurti chüshkendek, uning izzet-ghururini yoq
qiliwétisen;

Berheq, herbir adem bir tiniqla, xalas. Sélah.

¹² I Perwerdigar, duayimni anglighaysen,
Peryadingha qulaq salghaysen!

Köz yashlirimgha süküt qilmighaysen!

Chünki men pütkül ata-bowilirimdek,

Séning aldingda yaqa yurtluq, musapirmen, xalas!■

¹³ Manga tikken közüngni mendin néri qilghaysenki,

Men barsa kelmes jaygha ketküche,

Méni bir'az bolsimu rahettin behrimen qilghaysen.

40

*40-küy Bésharet – Dawutning ewladi bolghan Qutquzghuchi-Mesih,
Dawut arqiliq kélidu*

¹ Dawut yazghan küy: –

Perwerdigargha telmürüp, küttüm, küttüm;

U manga égilip peryadimni anglidi.

² U méni halaket orikidin,

Shundaqla patqaq laydin tartiwaldi,

Putlirimni uyultash üstige turghuzup,

Qedemlirimni mustehkem qildi.

³ U aghzimgha yéngi naxsha-munajatni,

Yeni Xudayimizni medhiyileshlerni saldi;

Nurghun xelq buni körüp, qorqidu,

Hem Perwerdigargha tayinidu.

⁴ Tekebburlardin yardem izdimeydighan,

Yalghanchiliqqa ézip ketmeydighan,

Belki Perwerdigarni öz tayanchisi qilghan kishi bextliktur!

⁵ I Perwerdigar Xudayim,

Séning biz üçün qilghan karametliring we oy-niyetliringni barghanséri
köpeytip, san-sanaqsiz qilghansen,

Kimmu ularni bir-birlep h sablap özüngge *rehmet qayturup* bolalisun!
 Ularni sözlep bashtin-axir bayan qilay d sem,
 Ularni sanap t g tish mumkin emes. □

6 Ne qurbanliq, ne ash hedieler S ning telep-arzuyung emes,
 Biraq Sen manga *sezgür qulaqlarni* ata qilding;
 Ne köydürme qurbanliq, ne gunah qurbanliqini telep qilmiding; □ ■

7 Shunga jawab berdimki –
 «Mana men keldim!» – d dim.

Oram yazma desturda men toghruluq p t lgen: – □

8 «Xudayim, Séning k ngl ngdiki iradeng méning xursenlikimdur;
 Séning Tewrat qanunung qelbimge p t kl ktur». ■

9 B y k jamaet arisida turup men heqqaniyliqni jakarlidim;
 Mana bularni  z mde qilche  lip qalghum yoqtur;
 I Perwerdigar,  z ng bilisen. ■

10 Heqqaniyiliginni qelbimde yoshurup y rmedim;
 Wapadarliqini we nijatliqini jakarlidim;

 zgermes muhebbiting we heqiqitingni büyük jamaetke h ch yoshurmastin
 bayan qildim.

11 I Perwerdigar, m hribanliqliringni mendin ayimighaysen;
  zgermes muhebbiting we heqiqiting herdaim m ni saqlighay!

12 Chünki sansiz külpetler m ni oriwaldi;
 Qebihlikirim m ni bésiwélip, k relmeydighan boldum;
 Ular béshimdiki ch chimdin k p,
 Jasaritim tégiship ketti.

13 M ni qutquzushni toghra tapqaysen, i Perwerdigar!
 I Perwerdigar, t z k lip, manga yardem qilghaysen!

14 Méning hayatimgha chang salmaqchi bolghanlar biraqla yerge qaritilip
 reswa qilinsun;
 Méning ziyinimdin xursen bolghanlar keynige yandurulup shermende bol-
 ghay. ■

15 M ni: – «Wah! Wah!» dep mesxire qilghanlar  z shermendilikidin
 alaqqade bolup ketsun!

16 Biraq S ni izdigüchilerning hemmisi Sende shadlinip xushal bolghay!
 Nijatliqini söygenler hemishe: «Perwerdigar ulughlansun» d yishkey!

17 Men  zilgen hem yoqsul bolsammu,
 Biraq Reb yenila m ni yad  tidu;
 Sen m ning Yardemchim, m ning azad qilghuchim;
 I Xudayim, k chikmey kelgeysen!

□ 40:5 «Kimmu ularni bir-birlep h sablap özüngge **rehmet qayturup bolalisun!**» – bashqa birxil
 terjimisi: «Kimmu Sanga tengdash bolup s ni tosalisun?!». □ 40:6 «...**Sen manga sezgür qulaqlarni
 ata qilding**» – bashqa birxil terjimisi bolushi mumkin: «sen m ning qulaqlirimni sanjiding». Musa
 peyghember arqiliq chüshürülgen muqeddes qanun boyiche, bir qulning öz xojayinigha menggü
 xizmette bolghusi bolsa, buni belgilesh  ch n xojayin uning quliqigha bigiz sanjiydu («Mis.» 21-babni
 körüng). Bu xil terjime toghra bolsa, bu Mesihning Xudagha menggülük sadiqliqini bildüridighan
 sözdur. «**Ne qurbanliq, ne ash hedieler... ne köydürme qurbanliq, ne gunah qurbanliqini telep
 qilmiding**» – «Law.» 1-7-babta telep qilin'ghan besh xil asasiy qurbanliqlarning hemmisi mushu
 6-ayette tilgha  linidu. ■ 40:6 Law. 2:1; 3:1; 4:13; Ibr. 10:5-12 □ 40:7 «**Oram yazma desturda men
 toghruluq pütülgen**» – «oram yazma destur» Musa peyghemberge chüshürülgen muqeddes qanunni
 körsitidu. ■ 40:8 Zeb. 37:31; Yesh. 51:7 ■ 40:9 Zeb. 35:18; 111:1 ■ 40:14 Zeb. 35:4,26; 70:2;
 71:13

41

41-küy *** Aghriqning duasi

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan küy:

Ghérib-ajizlarga ghemxorluq qilghan kishi neqeder bextlik-he!

Éghir күnlerde Perwerdigar uninggha panah bolidu. □

² Perwerdigar uni qoghdap, uni aman saqlaydu;

U zéminda turup bextiyar yashaydu;

Sen uni dühmenlirining ixtiyarigha chühshürmeysen!

³ Orun tutup zeipliship yatqinida, Perwerdigar uninggha derman bolidu;

Sen uning yatqan orun-körpilirini raslap tüzeshürüp turisen. □

⁴ Men iltija qilib: — «I Perwerdigar, manga méhribanliq körsetkeysen, Jénimgha shípaliq bergeysen;

Chünki men aldingda gunah qildim» — dédim. □

⁵ Dühmenlirim men toghruluq: —

«U qachanmu ölüp, nami-nesli qurup kéter?» — dep manga yamanliq tileydu.

⁶ Birsi méni körgili kelgen bolsa,

U aldanchi sözlerni qilidu;

Ular keynimdin könglide shumluq toplap,

Andin sirtlarga chiqip shu ishlarni tarqitip po atidu;

⁷ Manga öch bolghanlarning hemmisi manga qarita özara kusurlishidu,

Ular manga ziyankeshlik qestide bolidu.

⁸ Ular: «Uning béshigha jin-sheybandin bir késel chaplashti;

Emdi u orun tutup yétip qaldı;

U qaytidin turalmaydu» — déyishidu.

⁹ Hetta sirdishim dep ishen'gen qedinas dostum,

Men bilen hemdastixan bolup tuzumni yégenmu manga put atti. □ ■

¹⁰ Biraq Sen Perwerdigar, manga rehim qilghaysen;

Dühmenlirimdin intişam élishqa,

Méni turghuzghaysen;

¹¹ Dühminimning üstümdin ghelibe qilip shadlanmighinidin,

Séni mendin söyünüdu, dep bilimen.

¹² Biraq manga kelsek, durus bolghanliqimdin, sen méni yöleysen;

Sen méni menggü Öz huzurungda qed kötürütküzüp turghuzisen.

¹³ Israilning Xudasi Perwerdigargha ebedil'ebedgiche teshekkür-medhiye qayturulghay!

Amin! Amin!

42

Ikkinchi Bölüm *** 42-küy *** Xudagha teshna bolghan musapirning duasi

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Korahning oghulliri üçün yézilghan «Masqil»: —

□ **41:1** «Ghérib-ajizlarga» — ibranıy tilida: «Ghérib-ajiz kishige». □ **41:3** «Sen uning yatqan orun-körpilirini raslap tüzeshürüp turisen» — bashqa birxil terjimisi: «Sen uni yatqan ornidin turghuzup eslige keltürisen». □ **41:4** «Chünki men aldingda gunahkar boldum» — ibranıy tilida «Chünki men aldingda gunahkar boldum» dégen terjimisi bolidu. □ **41:9** «Men bilen hemdastixan bolup tuzumni yégen...» — ibranıy tilida «Men bilen hemdastixan bolup nénimni yégen...». ■ **41:9**

Kéyik ériqlardiki sugha teshna bolghandek,

Jénim sanga teshnadur, i Xuda. □

² Méning jénim Xudagha, hayat Tengrige intizardur;

Ah, men qachanmu Xudaning huzurida körünüşke müyesser bolimen? ■

³ Méning kéche-kündüz yéginim köz yashlirim bolup kelgen;

Xeqler kün boyi mendin: «Xudaying qeyerde?» dep soraydu. ■

⁴ Ötken künlerni eslep,

Jénimning derdlirini tóküwatimen

(Men köpchilik bilen kétiwétip,

Xudaning öyige tentene qilip méngip,

Xushalliqta Hemdusana oqup, naxsha éytip,

Héytni tebrikligen top-top qoshundek, jamaet bilen bille barattim!).

⁵ — I jénim, Sen ténimde némishqa bundaq qayghurisen?

Némishqa ichimde bundaq meyüslinip ketting?

Xudagha ümid baghla;

Chünki Uning jamalidin chiqqan nijatliqtin,

Men Uni yenila ulughlaymen, — Méning Xudayimni! ■

⁶ Jénim ichimde meyüslinip ketti;

Shunga men Séni séghinimen;

Hetta musapirliqta Iordan deryasi boyidiki wadilarda,

Hermon taghlirida, Mizar téghidimu Séni séghinimen.

⁷ Séning sharqiratmiliringning awazlirigha,

Chongqur hang bilen chongqur hang maslishop hörkirimekte.

Séning hemme dolqunliring hem qaynam-tashqinliring méni gherq qildi.

⁸ Kündüzi Perwerdigar özgermes muhebbitini *manga* buyruydu,

Kéchiliri Uning naxshisi,

We hem hayatim bolghan Tengrige qilghan dua manga hemrah bolidu.

⁹ Men Qoram Téshim bolghan Xudagha: —

«Méni némishqa untup qalding?

Men némishqa dushmaning zulumigha uchrup,

Hemishe azab chékip yürüwatimen?» — deymen. ■

¹⁰ Söngelirimni ezgendek reqiblim méni mesxire qilip eyibleydu;

Ular kün boyi mendin: «Xudaying qeyerde?» — dep sorimaqta.

¹¹ I jénim, ténimde némishqa bundaq qayghurisen?

Némishqa ichimde bundaq meyüslinip ketting?

Xudagha ümid baghla;

Chünki men Uni yenila medhiyileymen,

Yeni chirayimgha salametlik, nijatliq ata qilghuchi Xudayimni medhiyileymen!

U méning Xudayimdur!

□ **42:1** «Korahning oghulliri üçün yézilghan «Masqil» — «Korah» Musa we Harun peyghemberge qarshi isyan kötürgen kishi. Biraq körünüp turiduki, uning ewladliri Xudaning yolida mangatti. Ular belkim «kahin» (qurbanliq qilghuchi) bolup, muqaddes ibadetxanida ibadet xizmitide Zeburdiki yéqimliq medhiye naxshilirini éytish bilen shughullan'ghan. Bu küydin qarighanda, yazghuchi Israilning shimaliy padishahliqidiki Liwan dégen xilwet taghliq rayonigha sürgün qilin'ghan. «Masqil» — «Masqil»ning menisi bizge namelum; bezi alimlar uni «terbiyilik» dégeni bildüridu, dep qaraydu; yeni beziler uni «mahirliq bilen éytisun» dégeni bildüridu, dep qaraydu. ■ **42:2** Zeb. 63:1-2 ■ **42:3** Zeb. 80:5 ■ **42:5** Zeb. 43:5 ■ **42:9** Zeb. 35:11-17; 38:6; 43:2

43

43-küy *** Sergerdanning duasi *** 1-ayettiki izahatni köriung

¹ I Perwerdigar, men toghruluq höküm chiqarghaysen, Dewayimni eqidisiz bir xelq aldida sorighaysen; Méni hiyliger hem qebih ademdin qutuldurghaysen. □

² Chünki Sen panahgahim bolghan Xudadursen; Némishqa méni tashlawetkensen?

Némishqa düshmenning zulumigha uchrap, Hemishe azab chékip yüriwatimen?» — deymen. ■

³ Öz heqiqiting we nurungni ewetkin, Ular méni yéteklige!

Méni muqeddes téghingha, Makaningha élip kelgey! □

⁴ Shuning bilen men Xudaning qurban'gahi aldigha baray, Yeni méning cheksiz xushluqum bolghan Tengriining yénigha baray; Berheq, chiltar chélip Séni medhiyileymen, i Xuda, méning Xudayim!

⁵ I jénim, sen némishqa bundaq qayghurisen?

Némishqa ichimde bundaq biaram bolup kétisen? Xudagha ümid baghla!

Chünki men Uni yenila medhiyileymen, Yeni chirayimgha salametlik, nijatliq ata qilghuchi Xudayimni medhiyileymen! □ ■

44

44-küy *** Meghclubiyettin kényinki munajat

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Korahning oghulliri üchün yézilghan «Masqil»: —

I Xuda, öz qulaqlirimiz bilen angliduq, Atilirimiz bizge bayan qilip,

Öz künliride, yeni qedimki zamanlarda Séning qilghan zor ishliringni uqturghanidi;

² Sen *ata-bowilirimizning aldida* Öz qolung bilen yat ellerni qoghliwétip, Ularning *zémingha ata-bowilirimizni* orunlashturdung; Yat qowmlargha apet chüshürüp, ularni tarqitiwetting. □ ■

³ Berheq, bowilirimiz zéminni öz qilichi bilen alghini yoq,

Öz biliki bilen özlirini qutquzghinimu yoq;

Bu belki Séning ong qolung, Séning biliking we jamalingning nurining qilghinidur;

Chünki Sen ulardin xursenlik taptung.

□ **43:1** «Izahat» — köp alimlar 42- hem 43-küy eslide bir küy idi, dep qaraydu. ■ **43:2** Zeb.

35:11-17; 38:6; 42:10 □ **43:3** «Makaningha élip kelgey!» — ibranij tilida «Makanliringha élip kelgey!».

□ **43:5** «Chünki men Uni yenila medhiyileymen, yeni chirayimgha salametlik, nijatliq ata qilghuchi Xudayimni medhiyileymen!» — bashqa birxil terjimisi: «Chünki Uning jamalidin chiqqan nijatliq bilen, men Uni yenila ulughlaymen, méning Xudayim!».

■ **43:5** Zeb. 42:5,11 □ **44:2** «Yat qowmlargha apet chüshürüp, ularni (démek, yat ellerni) tarqitiwetting» — bashqa birxil terjimisi: «Yat qowmlargha apet chüshürdung, biraq ularni (démek, öz xelqingni) ronaq tapquzdung».

■ **44:2** Mis. 15:17; Zeb. 80:9-9

- 4 Sen Özüng méning padishahimdursen, i Xuda,
Sen Yaqup üçün ghelibiler buyrughuchidursen. □
- 5 Sen arqiliq biz reqiblimizni heydiwétimiz;
Naming bilen özimizge qarshi turghanlarni cheyleymiz;
- 6 Chünki öz oqyayimgha tayanmaymen,
Qilichimmu méni qutquzalmaydu.
- 7 Chünki Sen bizni reqiblimizdin qutquzdung,
Bizge öch bolghanlarni yerge qarattung.
- 8 Xudani kün boyi iptixarlinip maxtaymiz;
Namingni ebedil'ebedgiche medhiyileymiz.
Sélah!
- 9 Biraq Sen *hazir* bizni tashlawétip ahanetke qaldurdung;
Qoshunlirimiz bilen jengge bille chiqmaysen. ■
- 10 Sen reqiblimiz aldida bizni chékindürdüng;
Bizni öchmenlerge xalighanche talan-taraj qildurdung.
- 11 Soyushqa tapshurulghan qoylardek, bizni ulargha tapshurdung,
Eller arisigha bizni tarqitiwetting.
- 12 Sen Öz xelqingni bikargha sétiwetting,
Uning qimmitidin Özüng héch béyip ketmiding;
- 13 Sen bizni qoshna ellerning mesxirisige qaldurghansen;
Etrapimizdikilerge ahanet, zangliq obyékti qildingsen. ■
- 14 Sen bizni eller arisida söz-chöchekke qoydungen,
Yat qowmlar bizge bash chayqiship qarashmaqta.
- 15-16 Mesxire hem kupurluq éytquchilarning awazi tüpeylidin,
Düşmenler we öch alghuchilar tüpeylidin,
Kün boyi uyatim aldindin ketmeydu,
Yüzümning nomusi méni chirmiwaldi.
- 17 Mana bularning hemmisi béshimizgha chüshti;
Biraq biz Séni untumiduq,
Yaki ehdenge héch asiqliq qilmiduq;
- 18 Qelbimiz héch yanmidi, Sanga sadaqetsizlik qilmiduq,
Qedemlirimiz yolungdin héch ézip ketmidi.
- 19 Biraq Sen bizni chilböriler makanida ezding,
Bizge ölüm sayisini chaplashturdung.
- 20 Eger biz Xudayimizning namini untugan bolsaq,
Yaki yat bir ilahqa qol kütürgen bolsaq,
- 21 Xuda Sen choqum buni sürüshte qilmas idingmu,
Qelbtiki sirlarni bilip turidighan tursang?
- 22 Biraq Sen tüpeyli biz kün boyi qirilmaqtimiz;
Boghuzlinishni kütüp turghan qoylar kebi hésablanmaqtimiz. ■
- 23 Oyghan, i reb! Némishqa uxlap yatisen?
Ornungdin tur, bizni menggüge tashlawetmigeysen!
- 24 Némishqa yüzüngni bizdin yoshurisen?
Némishqa külpetlirimizge, uchrighan zulumlirimizgha pisent qilmaysen?
- 25 Qarighina, jénimiz tupraqta béghirlap yüridu;
Ténimiz yerge chaplashti;
- 26 Ornungdin turup bizge yardemde bolghaysen!

□ 44:4 «Sen Yaqup üçün ghelibiler buyrughuchidursen» — bu yerde «Yaqup» Israil xelqini körsitidu, elwette. ■ 44:9 Zeb. 60:3; 74:1; 89:38-39; 108:11 ■ 44:13 Zeb. 79:4; 80:6; Yer. 24:9 ■ 44:22 Rim. 8:36

Özüngning özgermes muhebbiting sewebidin,
Bizlarni hörlükke chiqarghaysen!

45

45-küy *** Padishahning toy munajiti *** 1-ayettiki izahatni körüng

1 Neghmichilarning béshigha tapshurulup, «Niluperler» dégen ahangda oqul-sun dep, Korahning oghullirigha tapshurulghan, «söyümlük yar üçün» dégen «Masqil» munajat-naxsha: —

Qelbimdin güzel ish toghrisida sözler urghup chiqmaqta;

Padishahqa béghishlighan munajitimni éytimen;

Tilim goya mahir shairning qelimidir;□

2 Insan baliliri ichide sen eng güzeldursen;

Lewliring shapaet bilen toldurulghandur;

Shunga Xuda sanga menggüge rehmet qildi.

3 I büyük bolghuchi,

Qilichingni asqin yéninggha,

Heywiting we shanu-shewkiting bilen!

4 Heqiqet, kemterlik hem adaletni algha sürüşke atlan'ghiningda,

Shanu-shewket ichide ghelibe bilen algha bas!

Shuning bilen ong qolung özünge karamet qorqunchluq ishlarni körsitidu!■

5 Séning oqliring ötkürdur,

Ular padishahning düshmenlirining yürikige sanjilidu;

Pütün eller ayighinggha yiqitilidu.

6 Séning texting, i Xuda, ebedil'ebedliktur;

Padishahliqingdiki Shahane hasang, adaletning hasisidir.□ ■

7 Sen heqqaniyliqni söyüp, rezillikke nepretlinip kelgensen;

Shunga Xuda, yeni séning Xudaying, séni hemrahlingdin üstün qilip shadliq méyi bilen mesih qildi.□

8 Séning kiyimliringdin murmekki, muetter we darchin hidi kélidu;

Pil chishi sarayliridiki sazendilarning tarliq sazli ri séni xursen qilidu. ■

9 Padishahlarning melikiliri hörmetlik kénizekliringning qatarididur;

Xanishing Ofirdiki sap altun zibu-zinetlerni taqap ong qolungda turidu;□

10 «Anglighin, i qizim, körgin, sözlirimge qulaq salghin;

Öz qebileng we ata jemetingni untup qal!

11 Shuning bilen padishah güzel jamalinggha meptun bolidu;

U séning xojang, sen uninggha sejde qil».

12 Tur shehirining qizi *aldingda* sowgha bilen hazir bolidu;

□ 45:1 «izahat» — gerche bu küy Sulaymanning toy küni tebrikleshke yézilghan bolsimu, uningdiki sözler bésharet bolup, alemning padishahi bolidighan Mesihnimu aldin'ala körsitidu. «padishahqa béghishlighan munajitimni éytimen» — ibraniiy tilida «padishahqa béghishlighan esirimni éytimen».

■ 45:4 Zek. 9:9 □ 45:6 «Séning texting, i Xuda, ebedil'ebedliktur» — Injildiki «ibraniylarğa» dégen qisimda (1-babta) körsetkendek, bu sözler (shundaqla keyinki 7-ayetkiche) bésharetlik süpette padishahning özi (yeni Mesihke) éytilidu («Ibr.» 1:8-9). ■ 45:6 Ibr. 1:8 □ 45:7 «Shunga Xuda ... séni ... shadliq méyi bilen mesih qildi» — «mesih qilish» toghruluq 2-küydiki izahatlarni hem «Tebriler»ni körtüng. ■ 45:8 Yesh. 61:1-2; Ros. 10:38 □ 45:9 «hörmetlik kénizekliringning qatarididur» — yaki «möhterrem méhmanliringning qatarididur».

Xalayıq arisidiki baylar séning shapaitingni kütidu;□ ■

¹³ Shahane qizning ichki dunyasi pütünley parlaqtur;

Uning kiyimlirimu zer bilen keshtilen'gen;□

¹⁴ U keshtilik kiyimler bilen padishahning huzurigha keltürüldü;

Keynidin uninggha qoldash kénizeklermu bille yéninggha élip kélinidu;□

¹⁵ Ular xushal-xuram, shadlıq ichide bashlap kélinidu;

Ular birlikte padishahning ordisigha kirishidu.

¹⁶ «Ata-bowiliringning ornigha oghulliring chiqidu;

Sen ularni pütkül jahan'gha hakim qilisen.□

¹⁷ Men séning namingni ewladdin-ewladqa yad etküzimen;

Shunglashqa barlıq qowmlar séni ebedil'ebedgiche medhiyileydu».

46

46-küy *** Xuda bashpanahtur

¹ Neghmchilerning béshigha tapshurulup, «Pak qizlar üçün» dégen ahangda oqulsun dep, Korahning oghulliri üçün yézilghan küy: —

Xuda panahgahimiz we qudritimizdur;

Külpetler chüshken haman hazir bolidighan bir yardemchidur. □

²⁻³ Shunga yer-zémin öngtürülüp, taghlar gümürülüp déngiz teglirige chüshüp ketsimu,

Uning dolqunliri shawqunlinip qaynam bolsimu,

Örkeshliri bilen taghlar silkinip ketsimu,

Qorqmaymiz.

Sélah.

⁴ Xudaning shehirini — Yeni Hemmidin Aliy Bolghuchi makanlashqan muqeddes jayni,

Xursen qilidighan éqinliri shaxlighan bir derya bardur.

⁵ Xuda uning otturisisidur;

U yer hergiz tewrimeydu;

Xuda tang étish bilenla uninggha yardemge kélidu.

⁶ Barlıq eller qaynap, padishahliqlar titrep ketti;

U awazini qoyuwetken haman,

Yer érip kétidu.

⁷ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar biz bilen bille;

Yaqupping Xudasi égez qorghinimizdur!

Sélah!

⁸ Kélinglar, Perwerdigarning qilghanlirini körünglar!

U yer yüzide qilghan karamet weyranchiliqlarni körünglar!□

□ 45:12 «Tur shehirining qizi» — Tur shehiridiki puqralarni kórsitishi mumkin. ■ 45:12 Zeb.

72:10-11 □ 45:13 «Shahane qizning ichki dunyasi pütünley parlaqtur» — bashqa birxil terjimisi:

«Padishahning qizi ichki hujrida sherepliktur». □ 45:14 «Keynidin uninggha qoldash kénizeklermu

bille yéninggha élip kélinidu» — «yéninggha» toy qiliwatqan padishahning yénini kórsetse kérek.

□ 45:16 «Ata-bowiliringning ornigha oghulliring chiqidu; sen ularni pütkül jahan'gha hakim

qilisen...» — bu sözler (16- hem 17-ayet) padishahqa biwasite éytildi. □ 46:1 «Pak qizlar

üchün» — ibranıy tilida «Alamot» déyildi. Bashqa birxil menisi: «Ayallarning yuqiri awazlıq küyi üçün

yézilghan» dégen bolushi mumkin. □ 46:8 «... U (Perwerdigar) yer yüzide qilghan karamet

weyranchiliqlarni körünglar» — Perwerdigarning «weyranchiliq»lirining intayin ijabiy netijisi bar —

9-ayetni körüng.

⁹ U, jahanning u chétigiche bolghan urushlarni toxtitidu;
U oqyalarni sunduridu,
Neyzilerni oshtuwétidu,
Jeng harwilirini otta köydüriwétidu.

¹⁰ U: «Toxtash, méning Xuda ikenlikimni bilip qoyush!

Men pütkül eller arisida ulughlinimen;
Men yer yüzide “büyük” dep qarilimen» — deydu.

¹¹ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar biz bilen bille,
Yaqupning Xudasi bizning égiz qorghinimizdur!

47

*47-küy *** Xuda menggü ghelibe qilghuchidur*

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Korahning oghulliri
üchün yézilghan küy: —

Barliq qowmlar, Xudani alqishlanglar!
Uninggha yuqiri awazinglar bilen xushalliq tentenisini yangritinglar!

² Chünki Hemmidin Aliy Bolghuchi, Perwerdigar, dehshetlik we heywetlik-
tur,

Pütkül jahanni sorighuchi büyük Padishahtur. □

³ U bizge xelqlerni boysundurup,
Bizni el-milletler üstige hakim qilidu. □

⁴ U biz üçhün mirasimizni tallap,

Yeni Özi söygen Yaqupning pexri bolghan zéminni békitip berdi.
Sélah!

⁵ Xuda tentene sadasi ichide,
Perwerdigar sunay sadasi ichide yuqirigha kötürüldi;

⁶ Xudagha naxsha-küy éytinglar, naxsha-küy éytinglar!
Padishahimizgha naxsha-küy éytinglar, naxsha-küy éytinglar!

⁷ Xuda pütkül jahanning padishahidur;
Zéhninglar bilen uninggha naxsha-küy éytinglar!

⁸ Xuda eller üstide höküm süridu;
U Özining pak-muqeddeslikining textide olturidu.

⁹ El-yurtlarning kattiliri jem bolup,
Ibrahimning Xudasining xelqige qoshuldi;
Chünki jahandiki barliq qalqanlar Xudagha tewedur;
U neqeder aliydur! □

48

*48-küy *** Zion — Xudaning shehiri*

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Korahning oghulliri
üchün yézilghan küy: —

□ **47:2** «...Perwerdigar, **dehshetlik we heywetlik**» — ibraniy tilida «dehshetlik» hem «heywetlik» bir söz bilenla ipadilinidu. □ **47:3** «... **Bizni el-milletler üstige hakim qilidu**» — ibraniy tilida: — «...El-milletlerni putimiz astida qilidu». □ **47:9** «...jahandiki **barliq qalqanlar Xudagha tewedur**» — «qalqanlar» belkim dunyadiki barliq qoral-yaraqlarni körsitidu. Bashqa birxil terjimisi: — «padishahlar».

Ulughdur Perwerdigar,
Xudayimizning shehiride, Uning muqeddesliki turghan taghda,
U zor medhiyelerge layiqtur!

² Égizlikidin kórkem, Zion téghi,
Pütkül jahanning xursenlikidur;
Shimaliy terepliri güzeldur,
Büyük padishahning shehiridur! □ ■

³ Xuda qorghanlirida turidu,
Bu yerde U égiz panahgah dep tonulidu;

⁴ Mana, padishahlar yighildi,
Ular sheherni bésip ötüp, jem boldi.

⁵ Sheherni körüpla ular alaqqade boldi;
Dekke-dükkige chüshüp beder qéchishti.

⁶ U yerde ularni titrek basti,
Tolghaq yégen ayaldek ular azablandi;

⁷ Sen Tarshishtiki kémilerni sherq shamili bilen weyran qiliwetting. □

⁸ Quliqimiz anglighanni,
Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning shehiride,
Xudayimizning shehiride,
Biz hazir öz közimiz bilen shundaq kördüq;
Xuda menggüge uni mustehkem qilidu.

Sélah.

⁹ Biz séning muqeddes ibadetxanang ichide turup, i Xuda,
Özgermes muhebbitingni séghinduq.

¹⁰ Namingha layiqtur,
Jahanning chet-chetlirigiche yetküzülgen medhiyiliring, i Xuda;
Séning ong qolung heqqaniylik bilen tolghan.

¹¹ Séning adil hókümliringdin,
Zion téghi shadlan'ghay!
Yehuda qizliri xushal bolghay! □

¹² Zion téghini aylinip méngip,
Etrapida seyli qilinglar;
Uning munarlarini sanap béqinglar;

¹³ Kéyinki ewladqa uni bayan qilish üçün,
Sépil-istihkamlirini köngül qoyup közitinglar,
Qorghanlirini közdin kechürünglar.

¹⁴ Chünki bu Xuda ebedil'ebed bizning Xudayimizdur;
U ömürwayet bizning yétekchimiz bolidu!

□ **48:2** «Shimaliy terepliri güzeldur» — yene birxil terjimisi «Zafon téghi choqqiliridek güzeldur». Kona butpereslik riwayetliri boyiche, «Zafon téghi» dunyadiki eng égiz, eng muqeddes, eng ulugh jay idi. Mumkinchiligi barki, küy muellipi mushu yerde Zionni uninggha oxshitidu. ■ **48:2** Mat. 5:35

□ **48:7** «Tarshishtiki kémiler» — bu ayet belkim bir bésharettur. Dunyadiki barliq padishahlar jem bolup Yérusalémgha hujum qilmaqqchi. Ulargha Tarshishtiki kémilermu (kona zamanlarda eng küchlük kémiler) yardem béridu. Biraq Xuda Öz shehirini qoghdap ularni halak qilidu. □ **48:11** «Yehuda qizliri xushal bolghay!» — «Yehuda qizliri» bu yerde Yehudaning sheher-yézilirini körsitidu.

49

49-küy *** Pütün insan'gha bérilgen nesihet-agahlandurush

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Korahning oghulliri üçhün yézilghan küy: —

I barliq xelqler, köngül qoyup anglanglar!

Yer yüzide turuwatqanlar, qulaq sélinglar!

² Meyli addiy puqra, ya ésilzadiler,

Ya bay, ya gadaylar bolsun, hemminglar anglanglar!

³ Aghzim danaliqni sözleydu,

Dilim eqilge uyghun ishlarni oylap chiqidu. □

⁴ Quliqim hékmetlik temsilni zen qoyup anglaydu,

Chiltar chélip sirlig sözni échip bérimen. ■

⁵ Éghir күnlerde, méni qiltaqqa chüshürmekchi bolghanlarning qebihlikliri etrapimda bolsimu,

Men némishqa qorqidikenmen?

⁶ Ular bayliqlirigha tayinidu,

Mal-mülüklirining zorluqi bilen chongchiliq qilidu;

⁷⁻⁹ Insan menggüge yashap,

Gör-hangni körmesliki üçhün,

Héchkim öz buraderining hayatini pul bilen qayturuwalalmaydu;

We yaki Xudagha uning jénini qutuldurghudek bahani bérelmeydu;

(Chünki uning jénining bahasi intayin qimmet,

We bu baha boyiche bolghanda, menggüge qerz tapshurushi kérektur) □

¹⁰ Hemmige ayanki, danishmen ademlermu ölidu;

Hemme adem bilen teng, nadan we hamaqetler bille halak bolidu,

Shundaqla ular mal-dunyasini özglerge qaldurup kétidu.

¹¹ Ularning könglidiki oy-pikirler shundaqki:

«Öy-imaritimiz menggüge,

Makan-turalghulirimiz dewrdin-dewrgiche bolidu»;

Ular öz yerlirige isimlirini nam qilip qoyidu. □

¹² Biraq insan özining nam-izzitide turiwermeydu,

U halak bolghan haywanlardek kétidu.

¹³ Ularning mushu yoli del ularning nadanliqidur;

Lékin ularning keynidin dunyagha kelgenler, yenila ularning éytqan sözlirige apirin oquydu.

Sélah.

¹⁴ Ular qoylardek tehtisaragha yatquzulidu;

Ölüm ularni öz ozuqi qilidu;

Etisi seherde duruslar ularning üstidin höküm yürügzidu;

Ularning güzelligi chirtilishqa tapshurulidu;

□ 49:3 «Aghzim danaliqni sözleydu» — ibraniy tilida «Aghzim danaliqlarni sözleydu». ■ 49:4

Zeb. 78:2; Mat. 13:35 □ 49:7-9 «We bu baha boyiche bolghanda, menggüge qerz tapshurushi kérektur» — yene birxil terjimisi: «We mushu baha bolsa, uni ebediy töliyelmeydu». □ 49:11

«Ularning könglidiki oy-pikirler shundaqki: «Öy-imaritimiz menggüge...»; Ular öz yerlirige isimlirini nam qilip qoyidu» — toluq ayetning yene birxil terjimisi «Ular yerlirige öz isimlirini nam qilip qoyghini bilen, ularning shu yerliri dewrdin-dewrgiche ularning yatidighan jayi, yeni ularning gebriliri bolidu, xalas».

Tehtisara bolsa ularning heywetlik makanidir!□

¹⁵ Biraq Xuda jénimni tehtisaraning ilkidin qutquzidu;

Chünki U méni qobul qilidu.

Sélah.

¹⁶ Birsi béyip kétép,

Aile-jemetining abruyi ösüp ketsimu,

Qorqma;

¹⁷ Chünki u ölgende héchnersisini élip kételmeydu;

Uning shöhriti uning bilen bille *görge* chüshmeydu.

¹⁸ Berche u ömür boyi özini bextlik chaghligan bolsimu,

(Berheq, kishiler ronaq tapqiningda, elwette séni haman maxtaydu)

¹⁹ Axiri bérip, u yenila ata-bowilirining yénigha kétidu;

Ular menggüge yoruqluqni körelmeydu.

²⁰ Insan izzet-abruyda bolup, lékin yorutulmisa,

Halak bolidighan haywanlarga oxshash bolidu, xalas.

50

*50-küy **** Samawiy Sotchi sükütini buzup sözleydu: — **** «heqiqiy ibadet» dégen néme?*

¹ Asaf yazghan küy: —

Qadir Xuda, yeni Perwerdigar éghiz échip,

Künchiqishtin künpétishqiche yer yüzidikilerge murajiet qildi. □ ■

² Güzellikning jewhiri bolghan Zion téghidin,

Xuda julalidi.

³ Xudayimiz kélidu, U hergizmu süküt ichide turmaydu;

Uning aldida yewetküchi ot kélidu;

Uning etrapida zor boran-chapqun qaynaydu. □

⁴ Öz xelqini soraq qilish üçün,

U yuqiridin asmanlarni,

Yernimu guwahliqqa chaqiridu: —

⁵ «Méning mömin bendilirimni,

Yeni Men bilen qurbanliq arqiliq ehde tüzgüchilerni huzurumgha chaqirip yighinglar!»

⁶ Asmanlar uning heqqaniyliqini élan qilidu,

Chünki Xuda Özi soraq qilghuchidir!

Sélah.

⁷ «Anglanglar, i xelqim, Men söz qilay;

□ **49:14** «Etisi seherde duruslar ularning üstidin höküm yürgüzidu» — «etisi seher» bu yerde, shübbhisizki, qiyamet küni, yeni ölümdin tirilish künini körsitidu. «Ular **qoylardek tehtisaragha yatquzulidu...** Tehtisara bolsa ularning heywetlik makanidir!» — toluq ayetning bashqa birnechche xil terjimiler uchrishi mumkin. □ **50:1** «Asaf yazghan küy» — «Asaf» Dawut padishahning dewride muqeddes ibadetxanida Xudani medhiyelesh xizmitide neghmichilerning béshi idi. U belkim muqeddes ibadetxanidiki «Xudani medhiyilesh medrisi»ning asaschisi bolushi mumkin. Zeburdiki «Asaf yazghan küy» déyilgen küylerning bezilirini Asaf özi yazghan, bezilirini, shübbhisizki, bashqilar uning hörmitige uning nami bilen yazghan. ■ **50:1** 1Tés. 4:14-17 □ **50:3** «... Uning etrapida zor boran-chapqun qaynaydu» — bezi alimlar bu jumlidiki «Uning» «Xudaning» emes, belki «otning» körsitidu, dep qaraydu.

I Israil, Men sanga heqiqetni éytip qoyayki,
Menki Xuda, séning Xudayingdurmen.

⁸ Hazir eyibliginim séning qurbanliqliring sewebidin,
Yaki hemishe aldimda sunulidighan köydürme qurbanliqliring sewebidin emes; □

⁹ Men séning éghilingdin héchbir öküzni,
Qotanliringdin héchbir tékini almaqchi emesmen.

¹⁰ Chünki ormanliqlardiki barliq haywanatlar Manga mensuptur,
Minglighan taghdiki mal-waranlarmu Méningkidur;

¹¹ Taghlardiki pütün uchar-qanatlarini bilimen,
Daladiki barliq janiwarlar Méningkidur.

¹² Qarnim achsimu sanga éytmaymen;
Chünki alem we uninggha tolghan hemme nersiler Méningkidur. ■

¹³ Ejeba, Men öküzning göshini yemdimen?
Téking qénini ichemdimen?

¹⁴ Qurbanliq süpitide Xudagha teshekkürlerni éyt;
Hemmidin Aliy Bolghuchigha qilghan wedengge wapa qil. ■

¹⁵ Béshinggha kün chüshkende Manga murajiet qil;
Men séni qutuldurimen,
Sen bolsang Méni ulughlighaysen».

¹⁶ Lékin rezillerge Xuda shundaq deydu: —
«Méning emirlirimni bayan qilishqa néme heqqing bar?
Ehdemni tilgha alghudek sen kim iding?

¹⁷ Sen Méning telimlirimdin yirgending,
Sözlirimni ret qilding emesmu? □

¹⁸ Oghrini körseng, sen uningdin zoq alding,
Zinaxorlar bilen shérik boldung;

¹⁹ Aghzingdin yaman gep chüshmeydu;
Tiling yalghanchiliqni toquydu.

²⁰ Öz qérindishingning yaman gépini qilip olturisen,
Anangning oghligha töhmet qilisen.

²¹ Sen bu ishlarni qilghiningda, Men ün chiqarmidim;
Derweqe, sen Méni özüngge oxshash dep oyliding;

Lékin Men séni eyiblep,
Bu ishlarni köz aldingda eyni boyiche sanga körsitimen.

²² — I, Tengrini untughanlar, buni köngül qoyup anglanglar!
Bolmisa, silerni pare-pare qiliwétimen;
Héchkim silerni qutquzalmaydu.

□ **50:8** «Hazir eyibliginim séning qurbanliqliring sewebidin... emes» — mushu yerde «qurbanliq» ibraniiy tilida «zébah». Bu xil qurbanliq Xudagha alahide rehmet éytish meqsitide, Xuda bilen ehde qilghanda yaki Xudagha mexsus qesem ichkende qilinidighan qurbanliq. Uningdin qurbanliq sun'ghuchi we kahin yéyishke bolatti. «... köydürme qurbanliqliring sewebidin emes» — «köydürme qurbanliq» ibraniiy tilida «olah». Bu xil qurbanliq Xudagha bolghan sap'ibadetni bildürüş yolida, qurbanliqning hemmisi köydürüetti; démek, ne qurbanliq qilghuchi kahin, ne qurbanliq sun'ghuchi adem uning kichikine bir parche göshinimu yémeytti («Law.» 1-babni körüng). ■ **50:12** Mis. 19:5; Qan. 10:14; Ayup 41:3; Zeb. 24:1; 1Kor. 10:26,28 ■ **50:14** Qan. 23:22; Ayup 22:27; Zeb. 76:11; Topa. 5:3, 4, 5 □ **50:17** «... Sözlirimni ret qilding emesmu?» — ibraniiy tilida: «Sözlirimni arqanggha tashliwetting emesmu?».

23 Biraq qurbanliq süpitide rehmet éytqanlarning herqaysisi Manga sherep keltüridu;
Shundaq qilib, uninggha Öz nijatliqimni körsitishimge yol teyyarligan bolidu.□

51

51-küy *** Éghir gunah üçhün kechürüm tilesh duasi

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan küy.
Bu küy Natan peyghember uning yénigha kélip, uni Bat-Shéba bilen bolghan zinaxorluqi toghruluq eyibligendin kéyin yézilghan: —

Özgermes muhebbiting bilen, i Xuda, manga méhir-shepquet körsetkeysen!
Rehimdilliqliringning köplüki bilen asiyliqlirimni öchürüwetkeysen!□ ■

2 Méni qebihlikimdin yiltizinghiche yuwetkeysen,
Gunahimdin méni tazilighaysen.

3 Chünki men asiyliqlirimni tonup iqrar qildim;
Gunahim hemishe köz aldında turidu.

4 Séning aldingda, peqet Séning aldingdila gunah ötküzüp,
Neziringde rezil bolghan ishni sadir qildim;
Shu wejdin, Sen *méni eyiblep* sözliseng, adilliqing ispatlinidu;

Méni soraq qilghiningda, Özüngning pakliqi ispatlinidu.

5 Mana, men tughulghinimdila, yamanliqta idim,
Anamning qarnida peyda bolghinimdila men gunahta boldum.

6 Berheq, Sen ademlerning chin qelbidin semimiylik telep qilisen;
Ichimdiki yoshurun joylirimda Sen manga danaliquni bildürisen.

7 Méni *gunahlirimdin zofa* bilen tazilighaysen,
Hem men pak bolimen;

Méni pakpakiz yughaysen, men qardinmu aq bolimen.□ ■

8 Manga shad-xuram awazlarni anglatqaysen;
Shuning bilen Sen ezgen ustixanlirim yene shadlinidu.

9 Gunahlirimdin chirayingni yoshurup,
Yamanliqlirimni öchürüwetkeysen.

10 Mende pak qelb yaratqaysen, i Xuda;
Wujumdiki sadiq rohimni yéngilighaysen.

11 Méni huzurungdin chiqiriwetmigeysen;
Méningdin Muqeddes Rohingni qayturuwalmighaysen.

12 Ah, nijatliqingdiki shadliqni manga yéngibashtin hés qildurghaysen;
Itaetmen roh arqiliq méni yöligeysen.□

□ 50:23 «... **Shundaq qilib, uninggha Öz nijatliqimni körsitishimge yol teyyarligan bolidu**» — ibraniy tilida: «Shundaq qilib, uninggha Xudaning nijatliqini körsitishimge yol teyyarligan bolidu». Bizningche sözlüghüchi Mesihdur (22-ayetnimu körüng). □ 51:1 «**Bu küy Natan peyghember uning yénigha kélip, uni Bat-Shéba bilen bolghan zinaxorluqi toghruluq eyibligendin kéyin yézilghan**» — bu ishlar Tewrat, «2Sam.» 11-12-babta xatirilen'gen. ■ 51:1 2Sam. 11:4; 12:1 □ 51:7 «**Méni gunahlirimdin zofa bilen tazilighaysen**» — «zofa» (yeni lépekgül) toghruluq: bezi «gunahni yughuchi qurbanliq (gunah qurbanliqi)»larda qurbanliqning qénini yaqi uning bilen munasiwetlik pakizlash süyini gunahkar ademning ténige sépish üçhün zofa ishlitletti. ■ 51:7 Law. 14:4, 6; Chöl. 19:6,18 □ 51:12 «**Itaetmen Roh arqiliq méni yöligeysen**» — «Itaetmen roh» Xudaning Muqeddes Rohi uning rohida itaetmenlikni hasil qilidu, shuning bilen uning rohi «itaetmen bir roh» bolidu.

13 Buning bilan men itaetsizlarga yolliringni ögitey,
We gunahkarlar yéninggha qaytidu.

14 Qan töküsh gunahidin méni qutuldurghaysen,
I Xuda, manga nijatliq bergüchi Xuda,
Shuning bilen tilim heqqaniyliqingni yangritip küyleydu.

15 I Rebbim, lewlirimni achqaysen,
Aghzim medhiyiliringni bayan qilidu.

16 Chünki Sen qurbanliqni xush körmeysen;

Bolmisa sunar idim;

Köydürme qurbanliqlardinmu xursenlik tapmaysen.

17 Xuda qobul qilidighan qurbanliqlar sunuq bir rohtur;

Sunuq we ézilgen qelbni Sen kemsitmeysen, i Xuda;

18 Shapaiting bilen Zion'gha méhribanliqni körsetkeysen;

Yérusalémning sépillirini yéngibashtin bina qilghaysen!

19 U chaghda Sen heqqaniyliqtin bolghan qurbanliqlardin, köydürme qurbanliqlardin,

Pütünley köydürülen köydürme qurbanliqlardin xursenlik tapisen;

U chaghda ademler qurban'gahinggha buqa-öküzlerni teqdim qilishidu.

52

52-küy *** Xudaning hökümi we shepqiti

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan «Masqil»; Édomluq Doeg Saul padishahning yénigha bérip: «Dawut Aximelekning öyige kirdi» dep ayghaqchiliq qilghandin kéyin yézilghan: —

I nochi batur,

Néme üçün rezillikingdin maxtinisen?

Tengrining özgermes muhebbiti menggülüktur. □ ■

2 Ötkür ustira kebi,

Tiling zeher chachmaqchi,

U yalghanchiliq toquwatidu.

3 Sen yaxshiliqingning ornida yamanliqni,

Heq sözleshning ornida yalghanchiliqni yaxshi körisen;

4 Haman ademni nabut qilidighan sözlerni yaxshi körisen, i aldamchi til!□

5 Berheq, Tengri oxshashla séni menggüge yoqitidu;

U séni tutuwalidu, yeni öz chédiringdin tartip chiqidu;

Tiriklerning zéminidin séni yiltizingdin qomurup tashlaydu.

Sélah.

6 Heqqaniylar buni körüp qorqushidu,

□ 52:1 «Édomluq Doeg Saul padishahning yénigha bérip: «Dawut Aximelekning öyige kirdi» dep ayghaqchiliq qilghandin kéyin yézilghan» — shu chaghda Saul padishah Dawut peyghembarni öltürmekchi idi. Dawut peyghember qéchip, Abimelek dégen bir kahin (yeni Xudaning ibadexanisidiki xizmetchisi)ning öyi aldigha kélip yardem soridi. Abimelek yardem berdi. Kéyin Saul padishah Abimelek we uning ailisidikilerni pütünley dégüdek qiriwetti (Tewrat «1Sam.» 21-, 22-bab). «...Néme üçün rezillikingdin maxtinisen? Tengrining özgermes muhebbiti menggülüktur» — bashqa xil terjimiliri: — (1) «... Némishqa kün boyi maxtinisen, Tengri aldida yirginchlik boldungsen»; (2) «... Némishqa mömin bendilerge yetküzgen ziyandin maxtinisen? Kün boyi tiling halaketni oylaydu».

■ 52:1 1Sam. 22:9-23 □ 52:4 «Haman ademni nabut qilidighan sözler» — ibraniiy tilida «Haman ademni yutuwetidighan sözler».

We uni mesxire qilip külüp: —

⁷ «Qaranglar, Xudani öz yölenchisi qilmighan adem,
Peqet öz bayliqlirining köplükige tayan'ghan adem;
U ach közlüki bilen küchlendi» — deydu.

⁸ Men bolsam Xudaning öyide ösken baraqsan zeytun derextekmen,
Men Xudaning özgermes muhebbitige menggüge tayinimen. □

⁹ Men Sanga ebedil'ebed teshekkür éytimen;
Chünki Sen bu ishlarni qildingesen;
Mömin bendiliring aldida naminggha telmürüp kütimen;
Mushundaq qilish eladur. □

53

53-küy *** Qarangghu dunya

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Maxalat ahangida Dawut yazghan «Masqil»:

Exmeq kishi könglide: «Hécbir Xuda yoq» — deydu.

Ular chirikliship,

Nepretlik qebih ishlarni qilishti;

Ularning ichide méhribanliq qilghuchi yoqtur. □ ■

² Xuda ershte turup, insan balilirini közitip:

«Bu insanlarning arisida, insapni chüshinidighan birersi barmidu?

Xudani izdeydighanlar barmidu? ■

³ Hemme adem yoldin chiqti,

Hemme adem chirikliship ketti,

Méhribanliq qilghuchi yoqtur, hetta birimu.

⁴ Nanni yégendek Méning xelqimni yutuwalghan,

Qebihlik qilghuchilarning bilimi yoqmidu?» — deydu.

Ular Perwerdigargha hécbir iltija qilmaydu.

⁵ Qorqqudek héch ish bolmisimu,

Mana ularni ghayet zor qorqunch basti;

Chünki Xuda séni qorshawgha alghanlarning ustixanlirini parchilap
chéchiwetti;

Sen ularni xijilliqqa qoydung;

Chünki Xuda ularni neziridin saqit qildi.

⁶ Ah, Israilning nijatliqi Ziondin chiqip kelgen bolsa idi!

Xuda Öz xelqini asaritidin chiqirip, azadliqqa érishtürgen chaghda,

Yaqup shadlinidu,

Israïl xushal bolidu!

□ 52:8 «Men bolsam Xudaning öyide ösken baraqsan zeytun derextekmen» — «zeytun derixi» eng uzun ömürlük derexlerdin biri. □ 52:9 «Mömin bendiliring aldida naminggha telmürüp kütimen; mushundaq qilish eladur» — bashqa birxil terjimisi «Mömin bendiler aldida namingni

telmürüp kütimen; chünki naming ewzeldur». □ 53:1 «Maxalat ahangida Dawut yazghan «Masqil»

— «maxalat»ning menisi bizge namelum. ■ 53:1 Zeb. 10:4; 14:1; Rim. 3:12 ■ 53:2 Rim. 3:11

54

*54-küy *** Satqunluqqa uchrighanda qilghan dua*

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup, tarliq sazlar bilen oqulsun dep, Dawut yazghan «Masqil» (Zif shehiridikiler Saul padishahning yénigha bérip: «Dawut bizning mushu yurtimizgha möküwalghan, sili bilmemdila?» dep ayghaqchiliq qilghandin kéyin yézilghan):

I Xuda, Öz naming bilen méni qutquzghaysen;
Zor qudriring bilen dewayimni sorighaysen. □ ■

² I Xuda, duayimni anglighaysen;
Aghzimdiki sözlerge qulaq salghaysen.

³ Chünki yat ademler manga hujum qilishqa ornidin turdi;
Zomigerler méning jénimni owlamaqta;
Ular Xudani nezirige héch ilmaydu.

Sélah. □

⁴ Qara, Xuda manga yardem qilghuchidur;
Reb jénimni yöleydighanlar arisididur.

Sélah.

⁵ U düşmenlirimning yamanliqini özige qayturidu;

I Xuda, Öz heqiqiting bilen ularni üzüp tashlighaysen.

⁶ Men Sanga xalis qurbanliqlar sunimen;
Namingni medhiyeleymen, i Perwerdigar;
Shundaq qilish eladur. □

⁷ Chünki U méni barliq bala-qazalardin qutquzdi;
Düşmenlirimning meghlubiyitini öz közum bilen kördüm.

55

*55-küy *** Satqunluqqa uchrighanning derd-elemlirini töküsh duasi*

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup, tarliq sazlar bilen oqulsun dep, Dawut yazghan «Masqil»: —

I Xuda, duayimni anglighaysen;
Tilikimdin özüngni qachurmighaysen,

² Manga qulaq sélip, jawab bergeysen;
Men dad-peryad ichide kézip,

Ah-zar chékip yürimen;

³ Sewebi düşmenning tehditliri, rezillerning zulumliri;

Ular béshimgha awarichiliklarni tökidu;

Ular ghezeplinip manga adawet saqlaydu.

⁴ Ichimde yürükim tolghinip ketti;

Ölüm wehshetliri wujudumni qaplidi.

□ **54:1** «Zif shehiridikiler Saul padishahning yénigha bérip: «Dawut bizning mushu yurtimizgha möküwalghan, sili bilmemdila?» dep ayghaqchiliq qilghandin kéyin yézilghan» — bu weqeler «1Sam.» 23:14-29-ayetlerde bayan qilinidu. ■ **54:1** 1Sam. 23:19-28; 26:1 □ **54:3** «Yat ademler ... ornidin turdi» — yaqi «Tekebbur ademler ... ornidin turdi». □ **54:6** «Men Sanga xalis qurbanliqlar sunimen» — «xalis qurbanliqlar»: Musa peyghember tüzgen nizam boyiche, «xalis qurbanliq» Xudaning körsetken melum iltipati yaqi shepqiti üçün rehmetlerni bildüridighan birxal qurbanliq.

⁵ Qorqunch we titrek béshimgha chüshti,
Dehshet méni chömküwaldi.

⁶ Men: — «Kepterdek qanitim bolsichu kashki,
Uchup bérip aramgah tapar idim» — dédim.

⁷ — «Yiraq jaylarga qéchip,
Chöl-bayawanlarda makanlishar idim;
Sélah.

⁸ Boran-chapqunlardin,
Qara quyundin qéchip, panahgahga aldirar idim!».

⁹ Ularni yutuwetkeysen, i Reb;
Tillirini bölüwetkeysen;
Chünki sheher ichide zorawanliq hem jédelxorluqni kördüm.

¹⁰ Ular kéche-kündüz sépiller üstide ghadiyip yürmekte;
Sheher ichini qabahet we shumluq qapliidi.

¹¹ Haram arzu-hewesler uning ichide turidu,
Saxtiliq we hiyle-mikirlik, kochilardin ketmeydu.

¹² Eger dühmen méni mesxire qilghan bolsa, uninggha sewr qilattim;
Biraq méni kemsitip, özini maxtighan adem manga öchmenlardin emes idi;
Eger shundaq bolghan bolsa, uningdin özümni qachurattim;

¹³ Lékin buni qilghan sen ikenlikingni — Méning buradirim, sirdishim, eziz
dostum bolup chiqishingni oylimaptimen!

¹⁴ Xalayıqqa qétilip, Xudaning öyige ikkimiz bille mangghaniduq,
Özara shérin paranglarda bolghaniduq;□

¹⁵ Mushundaq *satqunlarni* ölüm tuyuqsız chöchitiwetsun!
Ular tehtisaragha tirik chüşkey!

Chünki ularning makanlirida, ularning arisida rezillik turmaqta.

¹⁶ Lékin men bolsam, Xudagha nida qilimen;
Perwerdigar méni qutquzidu.

¹⁷ Etigini, axshimi we chüshte,
Derdimni töküp peryad kötürimen;
U jezmen sadayimgha qulaq salidu.

¹⁸ U manga qarshi qilin'ghan jengdin méni aman qilidu;
Gerche köp ademler méni qorshawgha alghan bolsimu.

¹⁹ Tengri — ezeldin textte olturup kelgüchi!
U *nalemni* anglap ularni bir terep qilidu;

(Sélah)
Chünki ularda héch özgirishler bolmidi;
Ular Xudadin héch qorqmaydu.

²⁰ *Héliqi buradirim* özi bilen dost bolghanlarga musht kötürdi;
Öz ehdisini buzup tashliidi.

²¹ Aghzi sériq maydinmu yumshaq,
Biraq köngli jengdur uning;
Uning sözliri yaghdinmu siliq,
Emehiyette sughurup alghan qilichlardur.

²² Yüküngni Perwerdigargha tashlap qoy,

□ 55:14 «Xalayıqqa qétilip, Xudaning öyige ikkimiz bille mangghaniduq, özara shérin paranglarda bolghaniduq» — Dawut özige ushtumtut xainliq qilghan kishi bilen bolghan iliriki dostluq munasiwitini ésigе keltüridu.

U séni yöleydu;

U heqqaniylarni hergiz tewretmeydu.□

²³ Biraq, sen Xuda ashu rezillerni halaket hangigha chüshürisen;
Qanxorlar we hiyligerler ömrining yériminimu körmeydu;
Biraq men bolsam, sanga tayinimen.

56

*56-küy *** Ziyankeshlikke uchrighuchining duasi*

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Xilwettiki dub derexliridiki paxtek» dégen ahangda oqulsun dep, Dawut yazghan «Mixtam» küy (Filistiyler Gat shehiride uni esirge alghanda yézilghan): —

I Xuda, manga shepqet körsetkeysen,

Chünki insanlarning nepsi yoghinap méni qoghlimaqta;

Kün boyi ular men bilen jeng qilip méni basmaqta;■

² Méni közlige reqiblerimning nepsi yoghinap kün boyi méni qoghlimaqta;

Manga heywe qilip jeng qilghuchilar intayin köptur!

³ Men qorqqan künümde,

Men Sanga tayinimen.

⁴ Men söz-kalamini ulugh dep medhiyeleydighan Xudagha,

Xudaghila tayinimen;

Men qorqmaymen;

Nahayiti bir et igisi méni néme qilalisun?

⁵ Ular kün boyi sözlirimni burmilaydu,

Ularning barliq oyi manga ziyankeshlik qilishtur;

⁶ Ular top bolup ademni qestiliship, yoshurunidu;

Péyimgé chüshüp, jénimni élishni kütidu.

⁷ *Gunah* bilen gunahni yépip qachsa bolamdu?

Gheziping bilen ellerni yerge urghaysen, i Xuda!

⁸ Méning sersanliqlirimni özüng sanap kelgen;

Közdin aqqan yashlirimni tulumunggha toplap saqlighaysen;

Bular deptiringde pütüklük emesmu?

⁹ Shuning bilen men Sanga nida qilghan künde,

Düşmenlirim chékinidu;

Men shuni bildimki — Xuda men tereptidur!

¹⁰ Xudani — Uning söz-kalamini ulughlaymen!

Perwerdigarni — Uning söz-kalamini ulughlaymen!

¹¹ Xudanila tayanchim qildim —

Men qorqmaymen, nahayiti shu bir insan méni néme qilalisun?■

¹² Sanga qilghan wedilirimge wapa qilimen, i Xuda;

Sanga teshekkür qurbanliqlirini sunimen.

¹³ Chünki Sen jénimni ölümün qutuldurghansen;

Sen putlirimni putlishishtin saqlimamsen?

Shuning bilen men Xudaning huzurida, tirikler turidighan yoruqluqta mangimen.

□ 55:22 «Yüküngni Perwerdigargha tashlap qoy» — «yüküng» ibraniy tilida «amanet qilin'ghining» yaki «sanga tapshurulghan». ■ 56:1 1Sam. 21:12,13,14 ■ 56:11 Zeb. 118:6

57

57-küy *** Éghir künlerdiki étiqad

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Halak qilmighaysen» dégen ahangda oqulsun dep, Dawut yazghan «Mixtam» küyi, (u Saul padishahtin qéchip, öngkürde yoshurunuwalghan chaghda yézilghan): –

I Xuda, manga shepqet körsetkeysen,

Manga shepqet körsetkeysen,

Chünki jénim Séni panahim qildi.

Mushu balayi'apet ötüp ketküche, qanatliring sayiside panah tapimen. □ ■

² Xudagha, yeni Hemmidin Aliy Bolghuchigha,

Özüm üçhün hemmini orunlaydighan Tengrige nida qilimen;

³ U ershtin yadrem ewetip méni qutquzidu;

Manga qarap nepsi yoghinap, méni qoghlawatqanlarni U reswa qilidu;

Sélah;

Xuda Öz méhir-shepqi we heqiqitini ewetidu!

⁴ Jénim shirlar arisida qaldi;

Men nepisi yalqun kebi bolghanlar arisida yatimen!

Adem baliliri –

Ularning chishliri neyze-oqlardur,

Ularning tili – ötkür qilichtur!

⁵ I Xuda, ershlerdin yuqiri ulughlan'ghaysen,

Shan-sheriping yer yüzini qaplighay! ■

⁶ Ular qedemliringe tor qurdi;

Jénim égilip ketti;

Ular méning yolumgha orek kolighanidi,

Lékin özliri ichige chüshüp ketti. ■

⁷ Iradem ching, i Xuda, iradem ching;

Men medhiye naxshilarni éytip,

Berheq Séni küyleymen! ■

⁸ Oyghan, i rohim!

I neghme-sazlirim, oyghan!

Men seher quyashinimu oyghitimen! □

⁹ Men xelq-milletler arisida séni ulughlaymen, i Reb;

Eller arisida Séni küyleymen! ■

¹⁰ Chünki özgermes muhebbiting ershlerge yetküdek ulughdur;

Heqiqiting bulutlarga taqashti. ■

¹¹ I Xuda, ershlerdin yuqiri ulughlan'ghaysen,

Shan-sheriping yer yüzini qaplighay!

58

58-küy *** Zalim hökümlarni Xuda jazalighay!

□ **57:1** «Dawut yazghan «Mixtam» küyi» — «Mixtam» 16-küydiki izahatni körüng. «U Saul padishahtin qéchip, öngkürde yoshurunuwalghan chaghda yézilghan» — bu weqeler «1Sam.» 24-babta bayan qilinidu. ■ **57:1** 1Sam. 22:1; 24:4 ■ **57:5** Zeb. 108:5 ■ **57:6** Zeb. 7:15-16; 9:16 ■ **57:7** Zeb. 108:1-5 □ **57:8** «Oyghan, i rohim!» — bu ayettiki «rohim» ibraniy tilidiki «shan-sheripim» dégen sözning terjimsi. «Neghme-sazlirim!» ibraniy tilida «lira (rawabdek bir saz) we chiltar»ni bildüridu. ■ **57:9** Zeb. 18:49; 22:22; 108:3 ■ **57:10** Zeb. 36:5-6; 108:4

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Halak qilmighaysen» dégen ahangda oqulsun dep, Dawut yazghan «Mixtam» küyi: —

I qudret igiliri, siler heqiqeten adaletni sözlewatamsiler?
I insan baliliri, adil höküm chiqiramsiler? □

2 Yaq, siler könglünglerde yamanliq teyyarlaysiler;
Yer yüzide öz qolunglar bilen qilidighan zorawanliqni ölchewatisiler.

3 Reziller anisining qorsiqidila ézip kétidu;
Ular tughulupla yoldin adiship, yalghan sözleydu.

4 Ularning zehiri yilanning zehiridur;
Ular öz quligini pütük qilghan gas kobra yilandeck, ■

5 Meyli yilanchilar shunche chirayliq séhirlisimu,
U ney awazigha qet'iy qulaq salmaydu. □

6 I Xuda, ularning aghzidiki chishlirini sunduruwetkeysen!
Mushu yash shirlarning tongkay chishlirini chéqiwetkeysen, i Perwerdigar!

7 Ular éqip ketken sulardek ötüp ketkey;
Ular oqlarni chenlep atqanda,

Oqliri uchsiz bolup ketkey!

8 Qulule yol mangghanda izi yoqilip ketkendeck,
Ular yoqap ketsun;

Ayalning chüshüp ketken hamilisideck,
Ular kün körmisun!

9 Qazan yantaqlarning issiqini sezgüche,
(Meyli ular yumran péti, yaki ot tutashqan bolsun)

U ularni tozutiwétidu. □

10 Heqqaniy adem *Xudaning* intiqamini körgende xushal bolidu;
Öz izlirini rezillerning qénida uyuyidu.

11 Shunga ademler: «Derweqe, heqqaniylar üçün in'am bardur;
Derweqe yer yüzide höküm yürgüzgüchi bir Xuda bardur» — deydu.

59

59-küy

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Halak qilmighaysen» dégen ahangda oqulsun dep, Dawut yazghan «Mixtam» küyi; (bu *küy* Saul padishah Dawutning öyini közleshke paylaqqhilarini ewetip, uni öltürüwetmekchi bolghan chaghda yézilghan): —

I Xudayim, dushmanlirimning changgilidin qutquzghaysen;
Manga qarshi turghanlardin méni égizde aman saqlighaysen. □ ■

□ **58:1** «Siler heqiqeten adaletni sözlewatamsiler?» — bashqa birxil terjimisi: «Adalet zuwansiz bolup qaldimu? Némishqa sözlimesiler?». Buninggha oxshap kétidighan bashqa birnecheche terjimiler bar. Belkim sürgün bolghan Dawutning kózde tutqini (esli özini hörmetleydighan) ordidiki emeldarlarning uning dewasini Saul padishah aldida sözlimigini. ■ **58:4** Zeb. 140:3 □ **58:5** «Meyli yilanchilar shunche chirayliq séhirlisimu» — «yilanchi»: chélip yilanlarni oynitidighan kishi. □ **58:9** «Qazan yantaqlarning issiqini sezgüche, (meyli ular yumran péti, yaki ot tutashqan bolsun) u ularni tozutiwétidu» — toluq ayetning birnecheche xil terjimiliri bar; ularning hemmisining omumiy menisi bu terjimige oxshap kétidu. □ **59:1** «Bu küy Saul padishah Dawutning öyini közleshke paylaqqhilarini ewetip, uni öltürüwetmekchi bolghan chaghda yézilghan» — Bu weqe «1Sam.» 19-babta bayan qilinidu. ■ **59:1** 1Sam. 19:12

2 Méni yamanliq qilghuchilar changgilidin qutquzuwalghaysen,
Qanxor ademlerdin méni qutquzghaysen.

3 Chünki mana, ular jénimni élish üçün paylimaқта,
Zorawanlar manga qarshi top bolushup qestleshmekte;
3 Bu qilghini mende bolghan birer asiyliq üçün emes,
Yaki gunahim üçün emes, i Perwerdigar;

4 Mende héch sewenlik bolmisimu, ular yügürüp manga qarshi sep salidu;
Méning yardimimge kélishke oyghan,
Halimni neziringge alghaysen.

5 I Perwerdigar, samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Xuda, Israilning
Xudasi,
Barliq el-yurtlarni sotlap-jazalashqa ornungdin turghaysen;
Qestleshni niyet qilghüchilarning héchqaysisigha rehim qilmighaysen.
Sélah.

6 Ular kéchisi qaytip kélip, ghaljir ittek ghazh-ghuzh qilip,
Sheherni aylinip laghaylap yürmekte.□

7 Qara, ularning aghzidin éqiwatqan shölgeylirini!
Lewliridin qilichlar chiqip turidu;
Ular: «Kim angliyalaydu?» – deydu.■

8 Lékin Sen Perwerdigar ularni mesxire qilisen;
Barliq ellerni mazaq qilisen!■

9 I méning küchüm Bolghuchi!
Men Sanga telmürüp qarap yürimen;
Chünki Xuda méning yuqiri panahgahimdur.

10 Manga özgermes muhebbitini körsetküchi Xuda méning aldında mangidu;
Xuda manga dühmenlarning meghlubiyitini körsitidu.

11 Biraq, i Xuda, bularni qetl qilmay turghay;
Bolmisa méning xelqim Séni untuydu.

Öz küchüng bilen ularni sersan qilghaysen,
Ularning béshini éghirlashturghaysen;
I Reb, bizning qalqinimiz!

12 Ularning aghzining buzuqluqi tüpeylidin,
Lewlirining sözliri tüpeylidin,
Ulardin chiqiwatqan qarghashlar hem aldanchiliqlar tüpeylidin,
Ular öz tekebburluqi ichide tuzaqqa chüshkey!

13 Gheziping bilen bu ishlargha xatime bergeysen,
Xatime bergeysen!

Shuning bilen ular yoq bolidu;
Shuning bilen yer yüzning chet-chetlirigiche Xudaning heqiqeten Yaqupqa
hökümdarliq qilidighanliqi ayan bolghay!
Sélah.□

□ 59:6 «Ular («qestleshni niyet qilghüchilar») kéchisi qaytip kélip, ghaljir ittek ghazh-ghuzh qilip, sheherni aylinip laghaylap yürmekte» — kona Qanaan (Pelestin) sheherliride ow izdigen itlar belkim kündüzde kishilerning jay-hoylilirigha kirishke pétinalmaytti, peqet adimler uxlighanda kiridu. Dawut xalayıq söygen adem bolghachqa, uni öltürmekchi bolghan kishiler belkim kündüzde qol sélishqa pétinalmaytti, peqet kéchide uning öyige bésip kiridu. ■ 59:7 Zeb. 10:11; 55:21; 57:4; 94:7

■ 59:8 Zeb. 2:4 □ 59:13 «Shuning bilen yer yüzning chet-chetlirigiche Xudaning heqiqeten Yaqupqa hökümdarliq qilidighanliqi ayan bolghay!» — bashqa birxil terjimisi: «Shuning bilen ulargha Xudaning heqiqeten Yaqupqa hem yerning chet-chetlirigiche hökümdarliq qilidighanliqi ayan bolghay!».

14 Derweqe, ular hazirgiche kéchisi qaytip kélip, ghaljir ittek ghazh-ghuzh qilip,
Sheherni aylinip laghaylap yuridu.

15 Itlardek ular ozuq izdep her yerde qatraydu;
Qarni toymighuche huwlap yürmekte;

16 Lékin men bolsam qudritingni küyleymen,
Berheq, seherlerde özgermes muhebbitingni naxsha qilip yangritimen;
Chünki Sen men üçün yuqiri qorghan,
Éghir künlirimde panahgah bolup kelgensen.

17 I méning küchüm Bolghuchi, Sanga küylerni éytimen;
Chünki Xuda méning yuqiri qorghinimdur,
Manga özgermes muhebbet körsetküchi Xudayimdur.■

60

60-küy *** Meghlubiyettin kéyinki dua

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Guwahliq niluperi» dégen ahangda oqulsun dep, Dawut yazghan «Mixtam» küyi: —
(Dawut Aram-Naharaim we Aram-Zobahdiki Suriyelikler bilen jeng qilghanda, *uning serdari bolghan* Yoab jengge qayta béríp, «Shor wadisi»da Édomdikilerdin on ikki ming eskerni qilichlighan chaghda yézilghan)

I Xuda, Sen bizni chetke qaqtinq;
Bizni pare-pare qiliwetting,
Sen bizdin renjiding;

Emdi bizni yéninggha qayturghin! □ ■

2 Sen zéminni tewritip yériwetkeniding;
Emdi uning bösüklirini saqaytqaysen;
Chünki u deldengship ketti!

3 Sen Öz xelqingge külpet-xarliqlarni körgüzdüing;
Sen bizge alaqqadilikning sharabini ichküzdüing.

4 Sen Özüngdin eyminidighanlarga tugh tiklep bergensen;
U heqiqetni ayan qilishqa kötürüliidu.
(Sélah).□

5 Öz söygenliring nijatliq tépishi üçün,
Ong qolung bilen qutquzghaysen,
Duayimni ijabet qilghaysen.■

6 Xuda Öz pak-muqeddeslikide shundaq dégen: —
«Men tentene qilimen,
Men Shekem diyarini bölüp bérimen,

■ 59:17 2Sam. 8:3,13; 1Tar. 18:3,12; Zeb. 144:10 □ 60:1 «Dawut Aram-Naharaim we Aram-Zobahdiki Suriyelikler bilen jeng qilghanda, uning serdari bolghan Yoab jengge qayta béríp, «Shor wadisi»da Édomdikilerdin on ikki ming eskerni qilichlighan chaghda yézilghan» — bu weqe Tewrat, «2Sam.» 8-babta bayan qilinidu. ■ 60:1 2Sam. 8:3, 13; 1Tar. 18:3, 12; Zeb. 44:9-10; 74:1; 108:11; 144:10 □ 60:4 «Sen Özüngdin eyminidighanlarga tugh tiklep bergensen; u heqiqetni ayan qilishqa kötürüliidu» — toluq ayetning birneche xil terjimiliri bar. Ayettiki ibraniy tilini chüshinish tes. ■ 60:5 Zeb. 108:6-13

Sukkot wadisini *teqsim qilishqa* ölcheymen. □
 7 Giléad Manga mensuptur,
 Manassehmü Manga mensuptur;
 Efraim bolsa béshimdiki dubulghamdur;
 Yehuda Méning emr-perman chiqarghuchimdur; □
 8 Moab Méning yuyunush jawurumdur;
 Édomgha choruqumni tashlaymen;
 Filistiye, Méning sewebimdin tentene qilinglar! □

9 Kim Méni bu musthekem sheherge bashlap kirelisun? Kim Méni Édomgha élip baralisun?

10 I Xuda, Sen bizni rasttinla chetke qaqtingmu?
 Qoshunlirimiz bilen bille jengge chiqmamsen?

11 Bizni zulumlardin qutulushqa yardemleshkeysen,
 Chünki insanning yardimi bikardur!

12 Xuda arqliq biz choqum baturluq körsitimiz;
 Bizge zulum qilghuchilarni cheyügüchi del U Özidur!

61

61-küy *** «Mendin yuqiri Qoram Tash»

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup, tarliq sazlar bilen oqulsun dep Dawut yazghan küy: —

I Xuda, peryadimni anglighaysen;
 Duayingha qulaq salghaysen!

2 Yerning chet-chetliride turup,
 Yürükim zeipliship ketkende,
 Men Sanga murájiet qilimen: —

Sen méni özümdin yuqiri Qoram Tashqa yétekleysen! □

3 Chünki Sen manga panahgha,
 Düşminim aldida musthekem munar bolup kelgensen.

4 Men chédiringni menggülük turalghum qilimen;
 Qanatliring sayiside panah tapimen.

□ **60:6** «Xuda Öz pak-muqeddeslikde shundaq dégen...» — yaki «Xuda Öz muqeddes joyida shundaq dégen...» «Men **Shekem diyarini bölüp bérimen, Sukkot wadisini (teqsim qilishqa) ölcheymen**» — Xudaning mushu sözliri belkim Yeshua peyghember arqliqi, Qanaan (Pelestin) zéminini Israillargha bölüp-bölüp teqsim qilghanliqini körsitidu. □ **60:7** «Efraim bolsa béshimdiki **dubulghamdur**» — ibraniiy tilida «Efraim bolsa béshimdiki qoghduhuchidur». «Yehuda Méning emr-perman chiqarghuchimdur» — bashqa birxil terjimisi «Yehuda Méning shahane hasamdur». □ **60:8** «Moab Méning yuyunush jawurum» — belkim Moabning Xuda we Uning xelqi üçün meynet xizmet qilidighanliqini bildüridu. «Édomgha choruqumni tashlaymen» — ayagh kiyimni melum yer üstige tashlash ashu yerge ige bolghanliqini bildürüshi mumkin; yaki bolmisa, Édomning öz igisining ayaghlirini élip yighishturidighan quldek ikenlikini körsitishimu mumkin. «Filistiye, Méning sewebimdin tentene qilinglar!» — Dawut padishahning dewride Filistiye Dawutqa, shundaqla Xudaning Özige boyunup, bextlik hayatqa ige bolghan («2Sam.» 1:8ni, shundaqa «Yar.» 12:1-3nimiy körüng). □ **61:2** «Men özümdindin yuqiri Qoram Tash» — Xudani körsitidu, elwette. «Mendin yuqiri» dégen ibare belkim Dawutning gerche padishah bolsimu, «Özümi nahayiti üstün, qabiletlik adem hésablimaymen, herdaim Xudadin yol sorishim kérek» dégendek, hemmimizni kichik péilliqlik bolushqa, ündeydu.

Sélah.

⁵ Chünki Sen, i Xuda, qesemlimni angliding;

Özüngdin eyminidighanlarga tewe mirasni mangimu berdingsen. □

⁶ Padishahning künlirige kün qoshup uzartisen;

Uning yilliri dewrdin-dewrgiche bolidu. □

⁷ U Xudaning aldida menggü höküm sürüdu;

Uni aman saqlashqa muhebbet we heqiqetni békitip teminligeysen;

⁸ Shuning bilen aldingda ichken qesemlirimge her küni emel qilimen;
Men namingni menggü küyleymen!

62

62-küy *** Xudani telmürüp kütüş

¹ Neghmichilerning béshi Yedutun'gha tapshurulghan, Dawut yazghan küy:

Jénim Xudaghila qarap sükütte kütüdu;

Méning nijatliqim uningdindur. □

² Peqet Ula méning qoram téshim we méning nijatliqim,

Méning yuqiri qorghinimdur;

Men unchilik tewrinip ketmeymen. □

³ Siler qachan'ghiche shu ajiz bir insan'gha hujum qilisiler?

Hemminglar qingghiyip qalghan tamni,

Irghanglap qalghan qashani ghulatqandek, uni ghulatmaqchisiler?

⁴ Uni shöhret-heywitidin chüshürüwétishtin bashqa, ularning héch mesliheti yoqtur;

Yalghanchiliqlardin xursen ular;

Aghzida bext tiligini bilen,

Ular ichide lenet oquydu.

Sélah.

⁵ I jénim, Xudaghila qarap sükütte kütkin;

Chünki méning ümidim Uningdindur.

⁶ Peqet U méning qoram téshim hem méning nijatliqim,

Méning yuqiri qorghinimdur;

Men tewrinip ketmeymen.

⁷ Nijatliqim hem shan-shöhritim Xudagha baghliqtur;

Méning küchüm bolghan qoram tash, méning panahgahim Xudadidur.

⁸ I xalayıq, Uninggha herdaim tayininglar!

Uning aldida ich-baghringlarni tökünglar;

Xuda bizning panahgahimizdur!

□ **61:5** «Özüngdin eyminidighanlarga tewe miras...» — ibranıy tilida «Namingdin eyminidighanlarga tewe miras...». □ **61:6** «Padishahning künlirige kün qoshup uzartisen; uning yilliri dewrdin-dewrgiche bolidu» — Dawut özi Israilgha padishah bolup qırıq yıl höküm sürgen. Shübhisizki, u bu yerde öz ewladi bolidighan Qutquzghuchi-Mesih toghruluq bésharet béridu. □ **62:1**

«Neghmichilerning béshi Yedutun'gha tapshurulghan, Dawut yazghan küy» — «Yedutun»: Dawut peyghember «medhiye xori»ning yétekchisi dep békitken, Yedutun isimlik bir kishini körsitidu («1Tar. 16:41ni körüng). Yene birxil terjimisi: «Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Yedutun» (medhiyilesh dégen menide) ahangıda oqulsun dep Dawut yazghan küy: —...».

□ **62:2** «Men unchilik tewrinip ketmeymen» — yaki bashqa birxil terjimisi «Zor éghirchiliqımu tewrenmeymen».

Sélah.

⁹ Addiy bendiler peqet bir tiniq,

Ésilzadilermu bir aldám sóz xalas;

Tarazigha sélinsa ularning qilche salmiqi yoq,

Bir tiniqtinmu yéniktur.

¹⁰ Zomigerlikke tayanmanglar;

Bulangchiliqtin xam xiyal qilmanglar,

Bayliqlar awusimu, bulargha könglünglarni qoymanglar;

¹¹ Xuda bir qétim éytqanki,

Mundaq déginini ikki qétim anglidimki: —

«Küch-qudret Xudagha mensuptur».

¹² Hem i Reb, Sanga özgermes muhebbetmu mensuptur;

Chünki Sen herbir kishige öz emilige yarisha qayturusen. ■

63

63-küy *** Xudagha intizar bolush

¹ Dawut yazghan küy (u Yehudadiki chöl-bayawanda bolghan chaghda yézilghan): —

I Xuda, Sen méning ilahimdursen,

Teshnaliq bilen Séni izdidim!

Men qurghaq, changqaq, susiz zéminda turup,

Jénim Sanga intizar, etlirim telmürüp intilarki — ■

² Muqeddes jayingda Sanga köz tikip qarighinimdek,

Men yene zor qudriting we ulughluqungni körsem!

³ Özgermes muhebbiting hayattinmu ezizdur;

Lewlirim Séni medhiyileydu;

⁴ Shu sewebtin tirik bolsamla, Sanga teshekkür-medhiye oquymen,

Séning namingda qollirimni kötürimen.

⁵ Jénim nazunémetlerdin hem mayliq göshlerdin qanaetlen'gendek qanaetlendi;

Aghzim échilip xush lewlirim Sanga medhiyilerni yangritidu; □

⁶ Ornumda yétip Séni esliginimde,

Tün kéchilerde Séni séghinip oylinimen.

⁷ Chünki Sen manga yademde bolup kelgensen;

Séning qaniting sayiside shad-xuramliqta naxshilarni yangritimen.

⁸ Méning jénim Sanga ching chapliship mangidu,

Séning ong qolung méni yölimekte.

⁹ Biraq jénimni yoqitishqa izdewatqanlar yer tektilirige chüshüp kétidu.

¹⁰ Ularning qéni qilich tighida tökülidu,

Ular chilborilerge yem bolidu.

¹¹ Lékin padishah Xudadin shadlinidu;

Uning nami bilen qesem qilghanlarning hemmisi rohlinip shadlinidu;

Chünki yalghan sözligüchilerning zuwani tuwaqlinidu.

■ 62:12 Ayup 34:11; Pend. 24:12; Yer. 32:19; Ez. 7:27; 33:20; Mat. 16:27; Rim. 2:6; 2Kor. 5:10; Ef. 6:8; Kol. 3:25; 1Pét. 1:17; Weh. 22:12 ■ 63:1 1Sam. 22:5; 23:14,15 □ 63:5 «Jénim nazunémetlerdin hem mayliq göshlerdin qanaetlen'gendek qanaetlendi» — Yehudiylar üçün mayliq gösh intayin ésil tamaq hésablinidu.

64

64-küy *** Amanliq tilesht duasi

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan küy:

I Xuda, ahlirimni kötürgende, méni anglighaysen!
Hayatimni düshmenning wehshilikidin qughdighaysen!

² Qara niyetlerning yoshurun suyiqestliridin,
Yamanliq eyligüchi qagha-quzghunlardin aman qilghaysen.

³⁻⁴ Ular tillirini qilichtek ötkür bilidi;

Mukemmel ademni yoshurun jaydin étish üçün,
Ular oqini betligendek zeherlik sözini teyyarlidi.
Ular qilche eymenmey tuyuqsiz oq chiqiridu.

⁵ Ular betniyette bir-birini righbetlendürüp,
Yoshurun tuzaq qurushni meslihetliship,
«Bizni kim körelytti?» — déyishmekte.

⁶ Ular qebihlikke intilip: —

«Biz izdinip, etrapliq bir tedbir tépip chiqtuq!» — deydu;
Insanning ich-baghri we qelbi derweqe chongqur we *bilip bolmas* bir ner-
sidur!

⁷ Lékin Xuda ulargha oq atidu;
Ular tuyuqsiz zeximlinidu.

⁸ Ular öz tili bilen putlishidu;
Ularni körgenlerning hemmisi özini néri tartidu. □

⁹ Hemme ademni qorqunch basidu;
Ular Xudaning ishlirini bayan qilidu,
Berheq, ular uning qilghanlirini oylinip sawaq alidu.

¹⁰ Heqqaniylar Perwerdigarda xushal bolup,
Uninggha tayinidu;
Köngli durus ademler rohlinip shadlinidu.

65

65-küy *** Medhiye we teshekkür

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan küy-
naxsha: —

Zionda, medhiye sükut ichide Séni kütidu, i Xuda;
Sanga qilghan wede emelge ashurulidu. □

² I, dua Anglighuchi, Séning aldinggha barliq et igiliri kélidu.

³ Gunahliq ishlar; asiylirimiz,
Kelkün basqandek mendin ghalip kélidu;
Lékin Sen ularni yépip kechürüm qilisen; □

⁴ Sen tallap Özüngge yéqinlashturghan kishi némidégen bextlik!

□ **64:8** «Ularni körgenlerning hemmisi özini néri tartidu» — bashqa birxil terjimisi «ularni körgenlerning hemmisi béshini silkidydu». □ **65:1** «Zionda, medhiye sükut ichide Séni kütidu, i Xuda» — bashqa birxil terjimisi «Zionda, Séning aldingda, sükut bolidu, medhiyimu bolidu». □ **65:3** «Lékin sen ularni (yeni gunahliq ishlar, asiylirimizni) yépip kechürüm qilisen» — ibraniy tilida «ularni yépip kafaret qilisen». «Kafaret» dégen ish toghruluq «Mis.» 29:33 we izahati, shundaqla «Tebirler»nimu körüng.

U hoyliliringda makanlishidu;
Bizler Séning makaningning, yeni muqaddes ibadetxanangning berikitidin qanaet tapimiz;

⁵ Sen heqqaniyliqni namayan qilidighan karamet we dehshet ishlar bilen bizge jawab,

I nujatliqimiz bolghan Xuda,
Pütkül yer-déngizlarning chet-chetliridikilergiche tayanchi Bolghuchi!

⁶ Béling qudret bilen baghlan'ghan bolup,
Küchüng bilen taghlarni berpa qilghansen;

⁷ Déngizlarning örkeshligen shawqunlirini,
Dolqunlarning shawqunlirini,

Hemde ellerning chuqanlirini tinjitquchisen!

⁸ Jahanning chet-chetliride turuwatqanlar karametliringdin qorqidu;
Sen künchiqishtikilerni, künpétishtikilerni shadlandurisen;

⁹ Yer yüzining *ghémini yep* yoqlap kélip, uni sughirisen,
Uni tolimu munbetleshtürisen.

Xudaning derya-ériqliri sugha tolghandur;
Shundaq qilip sularni teyyarlap,
Kishilerni ashliq bilen teminleysen.

¹⁰ Térilghu étizlarning chöneklirini sugha qandurisen,
Qirlirini tarashlaysen,

Tupraqni mol yéghinlar bilen yumshitisen;
Uningda ün'genlerni beriketleysen.

¹¹ Sen németliringni yilning hosuligha taj qilip qoshup bérisen;
Qedemliringdin bayashatliq heryan'gha tamidu;

¹² Daladiki yaylaqlarghimu tamidu;
Tagh-dawanlar shat-xoramliqni özlirige belwagh qilidu;

¹³ Köklemler qoy padiliri bilen kiyin'gen,
Jilghilar maysilargha qaplinidu;
Ular xushalliq bilen tentene qilidu,
Berheq, ular naxshilarni yangritishidu!

66

66-küy *** Ibadetke türkte bolidighan guwahliq

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup, tarliq sazlar bilen oqulsun dep, küy-naxsha: —

Pütkül jahan, xushalliq bilen Xudagha tentene qilinglar!

² Uning namining ulughluqini naxsha qilip jakarlanglar,
Uning medhiyilirini shereplik qilinglar!

³ Xudagha: «Séning qilghanliring neqeder qorqunchluqtur!
Qudriting zor bolghach,

Düşmenliring aldingda zeipliship teslim bolidu;

⁴ Barliq yer yüzidikiler Sanga sejde qilip,

Séni küylep, naxsha éytishidu;

Ular namingni küylep naxsha qilip éytidu» — denglar!

Sélah!

⁵ Kélinglar, Xudaning qilghanlirini körünglar;

Insan baliliri aldidida qilghan karametliri qorqunchluqtur.

⁶U déngizni quruqluqqa aylandurdi;
Ej⁶dadlirimiz deryadinmu piyade ötti;
Biz u yerde uningdin xursen bolduq. ■

⁷U qudriti bilen menggü höküm süridu;
Uning közliri ellerni közitip turidu;
Asiyliq qilghuchilar meghrurlanmisun!
Sélah! ■

⁸I qowmlar, Xudayimizgha teshekkür-medhiye éytinglar;
Uninggha bolghan medhiye-hemdusanalarni yangritinglar!

⁹U jénimizni hayatliq ichige tikken,
Putlirimizni téyildurushlarga yol qoymaydu.

¹⁰Chünki Sen, i Xuda, bizni siniding;
Kümüşni otta tawlighandek bizni tawliding.

¹¹Sen bizni torgha chüshürdung;

Bélimizge éghir yükni yükülding.

¹²Xeqlerni béshimizgha mindürdüng;

Biz ot we kelkünni bésip öttuq;
Sen axir bizni kengrichilikke chiqarding.

¹³Men köydürme qurbanliqlarni élip öyüngge kirey;
Sanga qilghan qesemlirimge emel qilimen;

¹⁴Berheq, béshingha kün chüshkende lewlirim chiqarghan,
Éghizim éytqan wedilirimni emelge ashurimen.

¹⁵Men Sanga bordaq mallarni köydürme qurbanliq qilip sunimen,
Qochqarlarning yéghini xush puritip köydürimen;

Öküz we öchkilerni ekilip sunimen.

Sélah!

¹⁶Xudadin eymin'güchi hemminglar, kélinglar, qulaq sélinglar!

Uning men üçün qilghan karametlirini bayan qilimen;

¹⁷Aghzim échip uninggha peryad kötürdüm,
Uning ulughluqini jakarlighan medhiyiler tilimda boldi.

¹⁸Könglümde gunahni közlep yürgen bolsam,
Reb *duayimni* anglimighan bolatti.

¹⁹Biraq Xuda anglidi;
U duayimgha qulaq saldi.

²⁰Xudagha teshekkür-medhiye yaghdurulsun!

U méning duayimni yandurmidi,
Hem mendin özgermes muhebbitini élip ketmidi!

67

*67-küy *** Dunya üçün nijatliq bardur!*

¹Neghmichilerning béshigha tapshurulup, tarliq sazlar bilen chélinSun, dep yézilghan küy-naxsha: —

Xuda bizge méhir-shepget körsitip, bizni beriketlep,
Öz jamalining nurini üstimizge chachqay!

Sélah!■

² Shundaq qilghanda yolung pütkül jahanda,
Qutuldurush-nijatliqning barliq eller arisida ayan bolidu.

³ Barliq qowmlar Séni medhiyiligey, i Xuda;

Barliq qowmlar Séni medhiyiligey!

⁴ Jimi qowmlar xushalliq bilen tentene qilip küyligey,
Chünki Sen xelq-milletlerge adilliq bilen höküm chiqirisen,
Yer yuzidiki taipilerni, Sen yétekleysen;

Sélah.

⁵ Barliq qowmlar Séni medhiyiligey, i Xuda;

Barliq qowmlar Séni medhiyiligey!

⁶ We yer-zémin köklirini ündüridu;
Xuda, bizning Xudayimiz, bizni beriketleydu;

⁷ Xuda bizni beriketleydu;

Shuning bilen yer yuzndikiler chet-yaqilarghiche uningdin eyminishidu!

68

68-küy *** Ghelibe munajiti

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan küy-naxsha: —

Xuda ornidin turdi, dushmanlirini tiripiren qiliwétidu!
Uninggha öchmenler Uning aldidin beder qachidu! ■

² Is-tütek uchurulghandek, ularni uchurup yoqitisen,
Mom otta éritilgendek,
Reziller Xudaning aldida halak bolidu.

³ Biraq heqqaniylar xushallinidu,
Ular Xuda aldida rohlinip,
Tentene qilip shadlinidu.

⁴ Xudagha küyler éytinglar,
Uning namini naxsha qilip yangritinglar;
Chöl-bayawanlarga Min'güchige bir yolni kôtürüp yasanglar;
Uning nami «Yah»dur;
Uning aldida shadlininglar.□

⁵ Yétimlarga ata bolghuchi,
Tul xotunlarning dewasini sorighuchi,
Öz muqeddes makanida turghan Xudadur.

⁶ Xuda ghériblarni öy-ochaqliq qilidu;
U mehbuslarni awatliqqa chiqiridu;
Lékin asiylarni qaghjiraq yerde qalduridu.

⁷ I Xuda, Öz xelqingning aldida mangghiningda,
Chöl-bayawandin ötüp seper qilghiningda,
— (Sélah) —

⁸ Xudaning huzuri aldida,
Yeni Israilning Xudasining huzuri aldida,
Yer-jahan tewrinip,

■ 67:1 Chöl. 6:25; Zeb. 4:6 ■ 68:1 Chöl. 10:35 □ 68:4 «Chöl-bayawanlarga Min'güchi» — yaki «Bulutlarga Min'güchi...». Qaysi menisi toghra bolsun Xudaning özini kôrsitidu. 7-ayetni kôrüng.

Asmanlarmu yéghin yaghdurdi;
Awu Sinay téghimu tewrinip ketti.■

⁹ Sen, i Xuda, Öz mirasing *bolghan zémin-xelq* üstige xasiyetlik bir yamghur yaghdurdung;

Ular halsizlan'ghanda ularni küchlendürdüng.

¹⁰ Séning baqqan padang u yerge makanlashti;
Méhrilanliqning bilen möminler üçün teyyarliq qilding, i Xuda!□

¹¹ Reb emr qildi;

Uni jakarlighuchi qiz-ayallar némidégen zor bir qoshundur!

¹² «Padishahlar hem qoshunliri beder qéchishti, beder qéchishti!» — *déyishti*;

Öyde olturghan qiz-ayallar bolsa oljilarni bölisihwalidu;

¹³ Siler qoy baqqanda padilar arisida yatqan bolsanglarmu,

Zémininglar emdi qanatliqiga kümüş sepken,

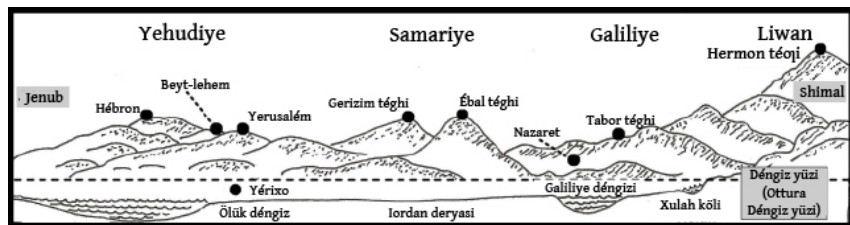
Peyliri parqiraq altun bilen bézelgen paxtektek bolidu;□

¹⁴ Hemmige Qadir Xuda padishahlarni zéminda tiripiren qiliwetkende,

Yer Zalmon téghidiki qardek aqirip ketti.

¹⁵ Bashan téghi qudretlik bir tagh,

Bashan téghi égez choqqiliri köp bir taghdur;□

Israiliyening tagh-jilghiliri

¹⁶ Ey égez choqqiliq taghlar,

Néme üçün Xuda Öz makani qilishni xalighan taghqa heset bilen qaraysiler?
Derweqe, Perwerdigar shu taghda menggü turidu! □ ■

¹⁷ Xudaning jeng harwiliri tümen-tümen,

Milyon-milyondur;

Reb ular arisida turidu;

Sinay téghidiki muqeddes jayda turidu.□ ■

¹⁸ Sen yuqirigha kötürüldung,

■ 68:8 Mis. 19 □ 68:10 «Séning baqqan padang» — Israil xelqini körsitidu, elwette. □ 68:13

«Siler qoy baqqanda padilar arisida yatqan bolsanglarmu, zémininglar emdi qanatliqiga kümüş sepken, peyliri parqiraq altun bilen bézelgen paxtektek bolidu» — bu ayetni ibraniiy tilida chüshinish tes, herxil terjimiliri bar. Menisi belkim, Israil xelqi eslide kembeghel ehwalda yashighan bolsimu (qoy baqquchi bolup), Xuda Pelestin zéminining hemme yéрге köp oljini (altun-kümüş qatarliqlar) chéchip, ularni béyitti (14-ayetni körlüng). □ 68:15 «Bashan téghi qudretlik bir tagh, Bashan téghi égez choqqiliri köp bir taghdur» — bashqa terjimiliri: «Xudaning téghi Bashan téghidektur — köp choqqiliq bir taghdek, Bashan téghidektur» yaki «Bashan téghi Xudaning téghidir, Bashan téghi égez choqqiliri köp bir taghdur». □ 68:16 «Xuda Öz makani qilishni xalighan (tallighan) tagh» — Yérusalémdeki Zion téghi. ■ 68:16 Zeb. 87:1, 2; 132:13 □ 68:17 «Reb... Sinay téghidiki muqeddes jayda turidu» — buning menisi belkim: «Xuda Sinay téghida qandaq qilghan bolsa, U Yérusalémdeki (Zion téghidiki) muqeddes ibadetxanisida turup shundaq qilishni dawamlash-turidu — démek, sürlük, shan-shereplik halette bolup, peyghamberler arqiliq kalam-wehiylirini ayan qilishni dawamlash-turidu» dégendek. ■ 68:17 Qan. 33:2

Insanlarni tutqun qilghuchilarni Özüng esir qilib élip ketting;
 Yah Xuda ularning arisida turushi üçhün,
 Hetta asiyliq qilghanlar *arisida turushi* üçhünmu,
 Sen insan arisida turup iltipatlarni qobul qilding. □ ■

19 Reb medhiyilensun;
 Chünki U her küni yüklirimizni kötürmekte;
 Yeni nijatliqimiz bolghan Tengri!

Sélah. □

20 Bizning Tengrimiz birdinbir nijatkar Tengridur;
 Rebge, yeni Perwerdigarghila, ölümge baghliq ishlar tewedur. □

21 Berheq, Xuda Öz dushmanlirining béshini yaridu,
 Öz gunahlirida dawamliq kétiwéridighanlarning chachliq kallisini U chaqidu.
 □

22 Reb mundaq dédi: «Öz *xelqimni* Bashan diyaridinmu,
 Déngizlarning chongqur jayliridinmu qayturup kélimen; □ ■

23 Shundaq qilib *sen xelqimning* puti qan'gha,
 Yeni dushmanliringning qénigha milinidu,
 Itliringning tili buningdinmu nésiwisini *yalaydu*».

24 Ular Séning mangghanliringni kördi, i Xuda;
 Yeni méning Ilahim, méning Padishahimning muqeddes jayigha kirip mang-
 ghanlirini kördi; □

25 Aldingda munajatchilar, keyningde chalghuchilar mangdi,
 Otturisida dapchi qizlar bar idi:

26 «Jamaetlerde Xuda Rebge teshekkür-medhiye éytinglar,
 – I Israil bulaqliridin chiqqanlar!» – déyishti.

27 U yerde ularning bashlamchisi bolghan kichik Binyamin qebilisi
 mangidu;

Yehuda emirliri, zor bir top ademler,
 Zebulunning emirliri, Naftalining emirlirimu bar.

28 Séning Xudaying küchüngni buyrup békitken;

□ 68:18 «**sen yuqirigha kötürüldung, insanlarni tutqun qilghuchilarni özüng esir qilib élip ketting; Yah Xuda ularning arisida turushi üçhün, hetta asiyliq qilghanlar arisida turushi üçhünmu, Sen insan arisida turup iltipatlarni qobul qilding**» — bu muhim hem sirliq ayetke Injilda, «Ef.» 4-babta tebir bérilidu; Qutquzghuchi-Mesih insan arisida özi insan bolup, insanlarni tutqun qilghuchilar (yeni gunah, ölüm we jin-sheytanlardin ibaret) üstidin ghelibe qilib, asmanlarga kötürülüp, insanlarni qutquzush hem ularni (ishen'gen insalarni) Xudaning yéngi bir «muqeddes ibadexana»si qilish üçhün ershtiki atisidin iltipatlarni qobul qilidu. ■ 68:18 Ef. 4:8; Chöl. 17:21; Ye. 9:23; Ezra 8:20 □ 68:19 «...U her küni yüklirimizni kötürmekte» — bashqa birxil terjimisi «... U herküni üstimizge yaxshiliqlarni yükleydu». □ 68:20 «Rebge, yeni Perwerdigarghila, ölümge baghliq ishlar tewedur» — yaki bashqa birxil terjimisi «Rebde, yeni Perwerdigarghila, ölümün qutulush yollirimu bar». □ 68:21 «Öz gunahlirida dawamliq kétiwéridighanlarning chachliq kallisini U (Xuda) chaqidu» — «chachliq kalla»: bezi xelqler: «Bashta chach köp bolsa, küch köp bolidu» dégen xurapiy közqarashni qobul qilghan bolsa kérek. □ 68:22 «Öz xelqimni Bashan diyaridinmu, déngizlarning chongqur jayliridinmu qayturup kélimen» — «Öz xelqimni» ibraniiy tilida «ularni» dep élin'ghan. Biz «ularni» dégen sözni «Öz xelqimni» dep terjime qilduq. Bezi alimlar «ular»ni Israilning dushmanliri dep qaraydu (ular Xuda shu dushmanlerni Israil ulardin qisas alsun dep qayturghan, dep qaraydu). ■ 68:22 Mis. 14:29; Chöl. 21:33 □ 68:24 «Ular Séning mangghanliringni kördi, i Xuda... Padishahimning muqeddes jayigha kirip mangghanlirini kördi» — bu ayettiki «ular» Xudaning dushmanlirini körsitishi bolsa kérek. Xudaning «muqeddes jayigha kirip mangghanliri» dégeni chüshinish üçhün «Mis.» 40:16-38 we «1Pad.» 8:1-11ni körüng.

Özüng biz üçhün qilghiningni mustehkemligeysen, i Xuda!

²⁹ Yérusalémdiki muqeddes ibadetxanang wejidin,
Padishahlar Sanga atap hediyeleini élip kélidu;■

³⁰ Ah, héliqi qomushluqtiki *yirtquch* janiwarni,
Küchlüklerning topini,

Taipilerdiki torpaqlarnimu eyibligeysen;

Andin ularning herbiri kümüş tenggilerni ekilip Sanga tiz püküşidu;

Urushxumar xelqlerni tiripiren qiliwetkeysen! □

³¹ Mötiwer elchiler Misirdin kélidu,

Éfiopiye bolsa Xudagha qarap qollirini tézdin kütüridu.

³² I yer yüzidiki el-yurtlar, Xudani naxsha bilen medhiyilenglar;

Rebni medhiyilep küylerni éytinglar!

(Sélah)

³³ Asmanlarning üstige,

Qedimdin bar bolghan asmanlarning üstige Min'güchi toghruluq küy éytinglar!

Mana, U awazini anglitidu,

Uning awazi küchlüktür!

³⁴ Xudani küchlük dep bilip jakarlanglar,

Uning heywisi Israïl üstide,

Uning küchi bulutlarda turidu;

³⁵ I Xuda, muqeddes jayliringdin sürlük körünisen!

Israïlning birdinbir Tengrisi!

Xelqge küch-qudret bergüchi bolsa, Udur!

Xudagha teshekkür-medhiye oqulsun!

69

69-küy *** Zor derd-elim we azablardin kéyinki ghelibe

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Niluperler» dégen ahangda oqulsun dep, Dawut yazghan küy: —

Méni qutquzghaysen, i Xuda!

Sular jénimdin ötti;

² Turghudek jay yoq chongqur patqaqliqqa chöküp kettim;

Suning chongqur yéрге chüshüp kettim,

Kelkün méni gherq qildi.

³ Peryadlirimdin halimdin kettim;

Gallirim qurup ketti;

Xudayimgha telmürüp, közümdin kétey dep qaldim;

⁴ Sewesiz manga öch bolghanlar chachlirimdinmu köptür;

Méni yoqatmaqchi bolghanlar,

Qara chaplap men bilen düşmenlishidighanlar küchlüktür;

■ 68:29 1Pad. 10:10, 24, 25; 2Tar. 32:23; Zeb. 72:10; 76:11-12 □ 68:30 «qomushluqtiki *yirtquch janiwar*» — belkim Misirni Nil deryasidiki timsahqa oxshitidu.

Shu chaghdā özüm bulimighan nersini qayturimen. □

⁵ I Xuda, méning nadanliqim özüngge ayan;
Méning qebihlikirim Sendin yoshurun emestur.

⁶ Méning sewebimdin, i Reb, samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar,

Özüngge umid baghlap kütkenler yerge qarap qalmighay;

I Israilning Xudasi, Özüngni izdigüchiler méning sewebimdin shermende bolmighay;

⁷ Chünki Séni dep men reswachiliqqa uchridim;
Shermendilik yüzümge chaplandi.

⁸ Men öz qérindashlirimgha yat,
Anamning balilirigha yaqa yurtluq boldum.

⁹ Chünki méni *muqeddes* öyüngge bolghan otluq muhebbet chulghuwalghanidi;

Sanga haqaret qilghanlarning haqaretlirimu méning üstümge chüshti; □ ■

¹⁰ Men yighlidim, jénim roza tutti,
Bumu manga eyib dep qaraldi.

¹¹ Men bözni kiyimim qilip kiysem,
Shuning bilen ularning söz-chöchikige qaldim. □

¹² Sheher qowuqida olturghanlarning tene gépige qaldim,
Meyxorlarning naxshisining témisi boldum.

¹³ Biraq men shepqitingni körsetken waqtingda duayimni sanga nishanlidim,
i Perwerdigar;

I Xuda, özgermes muhebbitingning zorluqidin,
Nijatliq ishenchide manga jawab bergeysen; □

¹⁴ Méni patqaqliqtin qutquzuwalghaysen,
Méni chöktürmigeysen;

Manga öchmen bolghanlardin,
Suning chongqur yéridin qutuldughaysen;

¹⁵ Kelkün sulirigha méni gherq qildurmighaysen;
Déngiz teglirigimu méni yutquzmighaysen;

Tégi yoq hangning méni hap étip aghzini yumuwélishigha yol qoymighaysen!

¹⁶ Duayimni ijabet qilghaysen, i Perwerdigar,
Chünki özgermes muhebbiting yaxshidur;

Mol rehimdilliqing bilen manga yüzlen'geysen;
¹⁷ Jamilingni qulungdin yoshurmighaysen;

Chünki béshimgha kün chüshti;
Tézdin manga jawab bergeysen.

¹⁸ Jénimgha yéqinlashqaysen,

□ 69:4 «Sewesiz **manga öch bolghanlar chachlirimdinmu köptur; méni yoqatmaqchi bolghanlar, qara chaplap men bilen dushmanlishidighanlar küchlüktur; shu chaghdā özüm bulimighan nersini qayturimen**» — toluq bésharettiki bu sirliq söz Mesih kréstke mixlan'ghan waqitta emelge ashuruldi. «Shu chaghdā» Mesih Iblis insanlardin buliwalghan amanliqni, insanlarning Xuda bilen bolghan inaqliqini insanlarga nijatliq yolida qayturup élip berdi. Bu küydiki bésharetlerning hemmisi mesih we uning jekken azablrini we azablrini arqiliq qazan'ghan ghelibisini körsitidu. □ 69:9 «Méni *muqeddes öyüngge bolghan otluq muhebbet chulghuwalghanidi*» — «Yh.» 2:17ni körüng. ■ 69:9 Yuh. 2:17; Rim. 15:3 □ 69:11 «Men **bözni kiyimim qilip kiysem..**» — «böz kiyim»ni kiyiwélish (haza tutqandek) özi yaki bashqilar üçün qattiq dua qilishning birxil ipadisi. □ 69:13 «Nijatliq **ishenchide manga jawab bergeysen**» — ibranii tilida «Nijatliq ishenchide manga jawab bergeysen».

Uninggha hemjemet-qutquzghuchi bolghaysen;
 Düşmenlirim aldida méni hörlükke chiqarghaysen;
 19 Özüng méning reswaliqta hem hörmetsizlikte qalghinimni,
 Qandaq haqaretlen'ginimni bilisen;
 Reqiblimning hemmisi Özüngge ayandur.
 20 Haqaret qelbimni pare qildi;
 Men qayghugha chömüp kettim;
 Azghine hésdashliqqa telmürgen bolsammu, yoq boldi;
 Teselli bergüchilernimu izdidim, lékin birsinimu uchritalmidim.
 21 Berheq, ular ozuqumgha öt süyi,
 Ussuzluqumgha sirkini berdi. ■
 22 Ularning dastixini özlirige qiltaq,
 Ularning halawiti qapqan bolghay. ■
 23 Közliri torliship körmeydighan bolup ketkey;
 Bel-putlirini titrekke salghaysen; ■
 24 Qehringni ularning üstige chüshürgeysen,
 Ghezippingning otliri ulargha tutashqay;
 25 Ularning makani xarabe bolghay,
 Chédirliri chölderep qalghay; ■
 26 Chünki ular Sen urghan'gha téximu ziyankeshlik qilmaqta;
 Sen zeximlendürgenlerning azabigha gep bilen azab qoshmaqta.
 27 Ularning gunahigha gunah qoshqaysen,
 Heqqaniyliqning nésiwisige ularni érishtürmigeysen.
 28 Ular hayatliq deptiridin öchürülgey;
 Heqqaniylarning qatarigha pütülmigey.
 29 Biraq men bolsam bir ézilgen derdmen;
 Nijatliqning, i Xuda, méni yuqirigha kötürüp qutquzghay;
 30 Men munajat oqup Xudaning namini medhiyileymen;
 Teshekkürler bilen uni ulughlaymen;
 31 Bu bolsa Perwerdigarni xursen qilish üçhün,
 Öküz teqdim qilghandin ewzeldur;
 Münggüz-tuyaqliri saq torpaq bergendinmu artuqtur.
 32 Yawash möminler buni körüp xushal bolidu;
 Xudani izdigenler —
 Qelbinglar yéngilinidu.
 33 Chünki Perwerdigar yoqsullarning iltijasini anglaydu,
 Özige tewe esir qilin'ghanlarni u kemsitmeydu;
 34 Asman-zémin Uni medhiyilisun!
 Déngiz-okyanlar hem ularda yürgüchi barliq janiwarlar Uni medhiyiligey!
 35 Chünki Xuda Zionni qutquzidu;
 Yehudaning sheherlirini qayta bina qilidu;
 Ular ashu yerde olturaqliship, igilik tikleydu.
 36 Uning qullirining nesilliri uninggha miras bolidu,
 Uning namini söygenler u yerlerde makanlishidu.

70

70-küy *** «Perwerdigar, téz kelgeysen!»

¹ Neghmichilerning bëshigha tapshurulup, «eslitish üçün» oqulsun dep, Dawut yazghan küy: —

Perwerdigar, méni qutquzushqa aldirighaysen!
Perwerdigar, téz kélip manga yardem qilghaysen!■

² Méning jénimni izdewatqanlar yerge qaritilip reswa qilinsun;
Méning ziyinimdin xursen bolghanlar keynige yandurulup shermende bolghay.■

³ Méni: — «Wah! Wah!» dep mesxire qilghanlar öz shermendilikidin keynige yan'ghay!

⁴ Biraq Séni izdigüchilerning hemmisi Sende shadlinip xushal bolghay!
Nijatliqingni söygenler hemishe: «Xuda ulughlansun» déyishkey.

⁵ Biraq men ézilgenmen, hem yoqsulmen;
Yéningha tézdin kel, i Xuda!
Sen méning yardemchim, méning azad qilghuchim;
I Perwerdigar, kéchikmey kelgeysen!

71

71-küy *** Qérighanda éytqan dua

¹ Sendin, Perwerdigardin panah tapimen;
Méni hergiz yerge qaratmighaysen. ■

² Öz heqqaniyiliqingda méni qutuldurghaysen;
Manga qulaq salghaysen,
Méni qutquzghaysen!

³ Manga özüm daim panahlinidighan turalghu qoram tash bolghaysen;
Sen méni qutquzushqa buyruq chüshürgeysen;
Chünki Sen égiz téshim, qorghinimdursen.

⁴ Xudayim, méni rezillerning qolidin,
Heqqaniyetsiz, rehimsiz ademdin azad qilghaysen;

⁵ Chünki Sen méning ümidimdursen, i Reb Perwerdigar,
Yashliqimdin tartipla méning tayanchimdursen;

⁶ Baliyatqudiki waqittin bashlap men Sanga tayinip keldim,
Özüng méni anamning qarnidin chiqarghuchisen;
Medhiyemning témisi bolsa herdaim Sen toghruluqtur.□

⁷ Men nurghunlarga gheyriy yaki karamet sanaldim;
Chünki Sen méning musthekem panahgahimdursen. □

⁸ Aghzim kün boyi medhiyiliring hem shan-sheripingge tolidu;
⁹ Emdi qérighinimda méni tashlimighaysen;
Maghdurum ketkinide, mendin waz kechmigeysen.

■ 70:1 Zeb. 40:13-17 ■ 70:2 Zeb. 35:4,26; 71:13 ■ 71:1 Zeb. 22:5; 25:2, 3; 31:1-3; Yesh. 49:23

□ 71:6 «Özüng méni anamning qarnidin chiqarghuchisen» — bashqa birxil terjimisi: — «Anamning qarnidila méni asriding». □ 71:7 «Men nurghunlarga gheyriy yaki karamet sanaldim; chünki Sen méning musthekem panahgahimdursen» — démek, Dawutning tarixi nurghun ademlerge Xudaning wediside turidighanliqini ispatlighan we Xudagha tayinishqa righbet bolghan.

10 Chünki dūshmenlirim manga qarshi sözlishidu;
 Jénimni élishqa közlewatqanlar qestliship: —
 11 «Xuda uningdin waz kechti;
 Uni qoghlap tutuwélinglar,
 Chünki qutuldurudighanlar yoqtur» — déyishidu.
 12 I Xuda, mendin yiraqlashmighaysen;
 I Xudayim, manga yardemge téz kelgeysen!
 13 Jénimgha küshende bolghanlar shermende bolup yoqitilusun;
 Ziyinimgha intilgenler reswaliq hem shermendichilik bilen qaplansun; ■
 14 Biraq men bolsam, izchil ümidte bolimen,
 Séni téximu medhiyileymen.
 15 Heqqaniyliqning, nijatliqning aghzimda kün boyi bayan qilinidu;
 Bular san-sanawsizdur, bilginimdin köp artuqtur.
 16 Men Reb Perwerdigarning büyük ishlerini jakarlighan halda kélimen;
 Séning heqqaniyliqingni yad étip jakarlaymen —
 Peqet Séningkinila! □
 17 I Xuda, Sen yashliqimdin tartip manga ögitip kelgensen;
 Bügün'ge qeder Séning qilghan karamet ishiringni jakarlap kéliwatimen.
 18 Emdi hazir men qérip, aq chachliq bolghinimda, i Xuda,
 Men bu dewrge küchlük bilikingni jakarlighuche,
 Kéler ewladning hemmisige qudringni ayan qilghuche,
 Méni tashliwetmigeysen!
 19 I ulugh karamet ishlarni qilghan Xuda,
 Heqqaniyliqing pelekke taqashti;
 Sanga kimmu oxshash bolalisun!
 20 Sen manga köp hem éghir külpetlerni körsetkenikensen,
 Méni qaytidin yéngilaysen, yer tegliridin qayturup élip chiqisen;
 21 Sen méning izzet-hörmitimni téximu yuqiri qilip,
 Her tereptin manga teselli bérisen.
 22 Men Séni rawab chélip medhiyileymen,
 Séning heqiqitingni medhiyileymen, i Xudayim;
 Chiltar chélip Séni küyleymen, i Sen, Israilning Muqeddisi! □
 23 Sanga küyler éytqinimda, lewlirim tentene qilidu,
 Özüng hörlükke chiqarghan jénimmu shundaq rohlinip éytidu;
 24 Tilim kün boyi heqqaniyliqing toghrisida sözleydu;
 Chünki manga yamanliq qilmaqchi bolghanlar yerge qaritilip reswa qilin-
 idu.

72

72-küy *** *Textke olturidighan padishahning ogli toghruluq dua-tilewet hem bésharet *** 1-ayettiki izahatni körüng*

1 Sulayman üçün: —

I Xuda, padishahqa hökümliringni tapshurghaysen;

■ 71:13 Zeb. 35:4, 26; 40:14-15; 70:2-3

□ 71:16 «Men Reb Perwerdigarning büyük ishlerini

jakarlighan halda kélimen» — bashqa birxil terjimisi: «Men Reb Perwerdigarning zor qudriti bilen algha mangimen». □ 71:22 «Men Séni rawab chélip medhiyileymen» — «rawab» mushu yerde rawabqa intayin oxshap kétidighan bir xil saz.

Padishahning oghliga Öz heqqaniylikingni bergeysen. □

² Shundaq bolghanda u Öz xelqing üçün heqqaniylik bilen, Sanga tewe ézilgen möminler üçün adilliq bilen höküm chiqiridu;

³ Taghlar xelqqe tinch-amanliq élip kélidu,

Édirliqlarmu heqqaniylik bilen shundaq qilidu.

⁴ Padishah xelq arisidiki ézilgenlerge adil hökümlerni chiqiridu;

U namratlarning balilirini qutquzidu,
Zalimlarni bitchit qilidu.

⁵ Shundaq bolghanda kün we ay yoq bolup ketmisila,
Ewladtin-ewladqa xelq Sendin eyminidu. □ ■

⁶ U bolsa goya yéngidin orghan otlaqqa yaghqan yamghurdek,
Yer sughiridighan hól-yéghinlardek chüshidu. ■

⁷ Uning künliride heqqaniylar ronaq tapidu;

Ay yoq bolghuche tinch-amanliq téship turidu.

⁸ U déngizdin-déngizlarchiche,

Efrat deryasidin yer yüzining chetlirigiche höküm süridu. □

⁹ Chöl-bayawanda yashawatqanlar uning aldida bash qoyidu;

Uning düshmenliri topilarni yalaydu.

¹⁰ Tarshishning we arallarning padishahliri uninggha hediyeleer teqdim qilidu,

Shéba we Sébaning padishahlirimu sowghatlar sunidu. □

¹¹ Derweqe, barliq padishahlar uning aldida sejde qilidu;
Pütkül eller uning xizmitide bolidu;

¹² Chünki u peryad kötürgen yoqsullarni,
Panahsiz ézilgenlerni qutulduzidu; ■

¹³ U yoqsul-ajizlarcha ichini aghritidu,
Yoqsullarning jénini qutquzidu;

¹⁴ Ularning jénini zulum-zomigerliktin hörlükke chiqiridu,
Ularning qéni uning neziride qimmetliktur.

¹⁵ *Padishah* yashisun!

Shébaning altunliridin uninggha sunulidu;

Uning üçün dua toxtawsiz qilinidu;

Uninggha kün boyi bext tilinidu;

¹⁶ Yer yüzidiki hosul mol bolidu,

Hetta tagh choqqiliridimu shundaq bolidu.

Migh-migh chüshken méwiler Liwandiki ormanlardek tewrinidu;

Sheherdikiler bolsa daladiki ot-yéshilliqtek güllinidu;

¹⁷ Uning nami menggüge öchmeydu,

Uning nami quyash yoqalghuche turidu;

Ademler uning bilen özlirige bext tileydu,

□ **72:1** «I Xuda, padishahqa hökümliringni tapshurghaysen; padishahning oghliga Öz heqqaniylikingni bergeysen» — shübhisizki, bu ulugh bésharetning toluq menisi Sulaymanning özini emes, belki uning ewladi bolghan Mesihni körsitidu. «Sulayman üçün» — bashqa birxil terjimisi «Sulaymanningki» yaki «Sulayman'gha tewe». □ **72:5** «Sendin eyminidu» — démek, Xudadin eyminidu. ■ **72:5** Zeb. 89:36,37 ■ **72:6** 2Sam. 23:4 □ **72:8** «Efrat deryasi» — ibranily tilida peqet «Derya» déyilidu. Shübhisiz yoqki, bu ibare Efrat deryasini körsitidu. □ **72:10** «Tarshish.. arallar.. Shéba..Séba...» — «Tarshish»ning del qaysi jay ikenlikli hazir éniq emes, Ispaniye, shimaliy Afriqa yaki En'glieni bildürüshi mumkin. Lékin shübhe yoqki, mushu ayettiki «Tarshish» hem «arallar» déngizdiki eng chet yerlerni bildüridu. «Shéba hem Séba» — hazirqi Erebiganda. ■ **72:12** Ayup 29:12

Barliq eller uni bextlik dep atishidu.

¹⁸ Israilning Xudasi, Perwerdigar Xudagha teshekkür-medhiye bolghay!

Karamet ishlarni Yaratquchi yalghuz Udur!

¹⁹ Uning shereplik namigha menggüge teshekkür-medhiye oqulsun!

Uning shan-shöhriti pütkül dunyani qaplighay! Amin! We amin!

²⁰ Yessening oghli Dawutning dualiri shuning bilen tamam boldi. □

73

*Üchinchi bölüm *** 73-küy *** Xatalashqinini tonup yétish*

¹ Asaf yazghan küy: —

Derweqe Xuda Israilgha,

Qelbi sap bolghanlarga méhribandur;

² Lékin özüm bolsam, putlishop yiqilip chüshüshke tasla qaldim;

Ayaghlirim téyilip ketkili qil qaldi;

³ Chünki rezillerning ronaq tapqanliqini körüp,

Hakawurlarga heset qildim; ■

⁴ Chünki ular ölümide azablar tartmaydu,

Eksiche téni mezmum we saghlam turidu. □

⁵ Ular insan'gha xas japani körmeydu,

Yaki xeqlerde balayi'apetke uchrinmaydu.

⁶ Shunga meghrurluq marjandek ulargha ésilidu,

Zorluq-zomigerlik tondek ulargha chaplishidu.

⁷ Ular semrip ketkenlikidin közliri tompiyip chiqti;

Ularning qelbidiki xiyaletler heddidin éship kétidu.

⁸ Bashqilarni mesxire qilip zeherlik sözleydu;

Halini üstün qilip diwinip, doq qilidu.

⁹ Ular aghzini pelekke qoyidu,

Ularning tilliri yer yüzini kézip yüridu.

¹⁰ Shunga *Xudaning* xelqi mushulargha mayil bolup,

Ularning dégenlirini su ichkendek axirighiche ichip: —

¹¹ «Tengri qandaq bileleytti?»,

«Hemmidin Aliy Bolghuchida bilim barmu?» — deydu.

¹² Mana bular rezillerdur;

Ular bu dunyada rahet-paraghetni köridu,

Bayliqlarni toplaydu.

¹³ «Ah, heqiqeten bikardin-bikar könglümni paklanduruptimen,

Gunahsiz turup qolumni artuqche yuyup keptimen;

¹⁴ Bikargha kün boyi japa chékiptimen;

Shundimu her seherde *wijdanning* eyibige uchrup keldim!».

¹⁵ Biraq men: — «Bundaq *désem*,

□ **72:20** «Dawutning dualiri shuning bilen tamam boldi» — bu küy Dawut peyghemberning eng axirqi duasi boldi. Biraq «Zebur»ning kéyinki bölümliride biz uning bashqa dua-küylerini uchritimiz.

■ **73:3** Ayup 21:7-15; Zeb. 37:1; Yer. 12:1, 2 □ **73:4** «Chünki ular ölümide azablar tartmaydu, eksiche téni mezmum we saghlam turidu» — bashqa birxil terjimisi: «Chünki ularda tartqan azablar yoq, ular téni mezmum we saghlamdur».

Bu dewrdiki perzentliringge asiyliq qilghan bolmamdimen?» — dédim.□

¹⁶ Ularni kallamdin ötküzey désem,

Közümge shundaq éghir köründi.

¹⁷ Tengrining muqeddes jaylirigha kirgüche shundaq oyldim;

Kirgendila *yamanlarning* aqiwitini chüshendim.

¹⁸ Derweqe Sen ularni téyilghaq yerlerge orunlashturisen,

Ular ni yiqitip pare-pare qiliwétisen.

¹⁹ Ular közni yumup achquchila shunche parakende bolidu,

Dehshetler ularni bésip yoqitidu!

²⁰ Sen i Reb, chüshtin oyghan'ghandek oyghinip,

Ornungdin turup ularning siyaqini közge ilmaysen.

²¹ Yürekliirim qaynap,

Ichlirim sanjilghandek bolghan chaghda,

²² Özümni héchnéme bilmeydighan bir hamaqet,

Aldingda bir haywan ikenlikimni bilip yettim.

²³ Halbuki, men hemishe Sen bilen bille;

Sen méni ong qolumdin tutup yöliding;

²⁴ Öz nesiheting bilen méni yétekleysen,

Shan-sheripngni namayan qilghandin kéyin,

Axirida Sen méni özüngge qobul qilisen.

²⁵ Ershte Sendin bashqa méning kimim bar?

Yer yüzide bolsa Sendin bashqa héchkimge intizar emesmen.

²⁶ Etlirim hem qelbim zeiplishidu,

Lékin Xuda qelbimdiki qoram tash hem menggülük nésiwemdur!

²⁷ Chünki mana, Sendin yiraq turghanlar halak bolidu;

Wapasizliq qilghan pahishe ayaldek Sendin waz kechkenlarning herbirini yoqitisen.

²⁸ Biraq men üçün, Xudagha yéqinlishish ewzeldur!

Uning barliq qilghan ishlerini jakarlash üçün,

Reb Perwerdigarni tayanchim qildim.□

74

74-küy *** Tajawuzchiliqqa uchrighan chaghdiki azabliq dua

¹ Asaf yazghan «Masqil»: —

I Xuda, Sen némishqa menggüge bizni tashliwetting?

Némishqa ghezippingni tütün chiqarghandek Öz yayliqingdiki qoyliringgha chiqirisen?□

² Özüng rene tölep azad qilghan jamaitingni,

□ 73:15 «Bundaq désem, bu dewrdiki perzentliringge asiyliq qilghan bolmamdimen?» — Asaf Xudadin aghrinip, gumanlirini shundaq op'ochuq éytishning aqiwitini oylawatidu. Özining bundaq déyishi étiqadi ajizlarga nisbeten «asiyliq» hem ularni étiqadida putlashturidighan ish, dep qaraydu. □ 73:28 «Uning barliq qilghan ishlerini jakarlash üçün,...» — ibraniy tilida: «Séning uning barliq qilghan ishlerini jakarlash üçün,...». □ 74:1 «I Xuda, Sen némishqa menggüge bizni tashliwetting? Némishqa ghezippingni tütün chiqarghandek Öz yayliqingdiki qoyliringgha chiqirisen?» — bu küy belkim Babil padishahi Néboqadnisar miladiyedín ilgiriki 597-yili Yérusalémmi, jümlidin muqeddes ibadetxanini weyran qilip, köp Israillarni esirge élip Babilgha sürgün qilghandin kéyin yézilghan.

Yeni Öz mirasing bolushqa qedimde ulargha hemjemet bolup qutquzghan qebilini,

Özüng makan qilghan Zion téghini yadinggha keltürgeysen!

³ Qedemliringni mushu menggülük xarabliqlargha qaratqaysen, Düşmenler muqeddes jayingda gumran qilghan barliq nersilerge *qarighay-sen*;

⁴ Reqibliring jamaetgahingning otturisida hör-pör qilidu; Mójizatlar saqlan'ghan orun'gha ular öz tughlirini tikti. □

⁵ Herbiri özlirini körsitiship, palta oynitip orman kesküchidek,

⁶ Ular hazir *muqeddes jayingdiki* neqishlerni ala qoymay, palta-bolqilar bilen chéqiwetti;

⁷ Ular muqeddes jayinggha ot qoydi;

Öz namingdiki makanni bulghap, yer bilen teng qiliwetti. ■

⁸ Ular könglide: «Biz bularning hemmisini yoqitayli» dep, Tengrining zémindiki jamaetgahlirining herbirini köydürüwetti. □

⁹ Bizge esletme bolghan mójizatlarni héch körelmeymiz;

Peyghemberlermu kelmeske ketti;

Arimizimu bu ishlarning qachan'ghiche bolidighanliqini bilidighan birsi yoqtur. □

¹⁰ Qachan'ghiche, i Xuda, reqibing Séni mesxire qilidu?

Düşmen namingni menggüge haqaretlemdu?

¹¹ Sen qolungni, yeni ong qolungni némishqa tartiwalisen?

Qolungni qoynungdin élip, ularni yoqatqaysen!

¹² Biraq Xuda qedimdin padishahim bolup kelgen,

Yer yüzining otturisida qutquzushlarni élip barghuchi Udur. □

¹³ Sen déngiz süyini küchüng bilen böldung, Sulardiki ejdihalarning bashlirini yarding. ■

¹⁴ Déngizdiki léwiatanning bashlirini chéqip,

Uning göshini ozuq qilip chöldiki yawayilargha bölüp berding. □

¹⁵ Yerni yérip bulaqlarni, ériqlarni aqquzdung,

□ **74:4** «mójizatlar saqlan'ghan orun'gha ular (düşmenler) öz tughlirini tikti» — Xudaning ibadexanidiki «muqeddes jay»ida Israil xelqining tarixidiki birnechche «mójizatlar» saqlinip kelgenidi. Mesilen, Musa peyghember dewridiki ««manna»gha tolghan altun qacha», «Harunning bixlighan hasisi» qatarliqlar. Bularni weyran qilip, düşmenler ashu yerde öz tughlirini tikti. Ibraniy tilida «tugh» we «karamet» dégen sözler birla söz bilen ipadilinidu. ■ **74:7** 2Pad. 25:9 □ **74:8** «Ular könglide: «Biz bularning hemmisini yoqitayli» dep, Tengrining zémindiki jamaetgahlirining herbirini köydürüwetti» — Xudaning peqet birla (Sulayman qurghan) ibadexanisi bar idi. Biraq uningdin ilgirimu Xudagha ibadet qilidighan jaylar mewjut idi — mesilen: «Shiloh» dégen jayda «muqeddes chédir» bar idi («Ye.» 18:1). Xudaning namini yoqitish üçün düşmenler bularning hemmisini köydürüwetti. □ **74:9** «Peyghemberlermu kelmeske ketti» — Babil padishahi Néboqadnisar Daniyal hem Ezakiyal peyghemberlerni sürgün qilip Babilgha baldur élip ketkenidi. Yeremiya peyghember bolsa bir türkmün lükchekler teripidin Misirgha élip kétélgendi. □ **74:12** «Yer yüzining otturisida qutquzushlarni élip barghuchi Udur» — «yer yüzining otturisida» belkim «ottura sherq»ni körsitishi mumkin. ■ **74:13** Mis. 14:21-31 □ **74:14** «Déngizdiki léwiatanning bashlirini chéqip,...» — «léwiatan» déngiz chongqur tektide yashaydighan qorqunchluq ejdihagha oxshap kétédighan haywan. Töwendiki izahatni, «Tebirler»nimu körüng. «...Uning göshini ozuq qilip chöldiki yawayilargha bölüp berding» — «ejdihalar» (13-ayet) hem «léwiatan» — shühhisizki, bu yerde jin-sheytanlarning küch-qudretlirini körsitidu. Xuda Israilni Misirdin azad qilghanda, u mushu qudretler üstidin ghelibe qildi. Mushu ayet boyiche «léwiatan»ning béshi köp bolidu. Injil «Wehiy» qismida uning béshi yette ikenlik körsitilidu. Tewrat «Ayup» 41-bab, 1-ayettiki, «Yesh.» 27:1-ayettiki izahatirimizni hem Injildiki «Wehiy» 12- hem 13-bablarni körüng.

Sen toxtimay éqiwatqan deryalarni qurutuwetting. □ ■

¹⁶ Kün Séning, tünmu Séningkidur;

Ay bilen quyashni orunlashturdung. ■

¹⁷ Yer yüzining chégralirini belgiliding;

Yaz bilen qishni — Sen shekillendürdüng.

¹⁸ Shuni ésingde tutqaysen, i Perwerdigar: —

Bir dushman Séni mesxire qildi,

Hamaqet bir xelq namingni haqaretlidi.

¹⁹ Paxtikingni yirtquch haywanlarga tutup bermigeysen;

Ézilgen möminliringning hayatini menggü untumighaysen.

²⁰ Öz ehdenge qarighaysen,

Chünki zémindiki qarangghu bulung-puchqaqlar zorluq-zumbuluqning tur-
ralghuliri bilen toldi.

²¹ Ézilgüchilerni nomus bilen yandurmighaysen;

Ézilgenler, yoqsullar namingni medhiyiligey.

²² Ornungdin turghin, i Xuda,

Öz dewayingni sorighaysen;

Hamaqet kishining Özüngni kün boyi mesxire qiliwatqinini ésingde tutqay-
sen.

²³ Dushmanliringning chuqanlirini untumighaysen;

Sanga qarshi qozghalghanlarning dawrangliri toxtimay kötürülmekte.

75

75-küy *** Adil soraqchi Xuda

1 Neghmichilerning béshigha «Halak qilmighaysen» dégen ahangda oqulsun dep tapshurulghan, Asafning küy-naxshisi: —

Sanga teshekkür éytimiz, i Xuda, teshekkür éytimiz!

Chünki naming bizge yéqindur;

Buni, qilghan karametliring ispatlap jakarlaydu.

² *Menki Perwerdigar:* — «Men békitken waqitni ixtiyarimgha alghinimda, Adalet bilen soraq qilimen;

³ Yer hem yerning üstide turuwatqanlar tewrinip tursimu,

Uning tüwrüklirini turghuzghuchi Özümdurmen» — dédi.

Sélah.

⁴ Maxtan'ghanlarga: — «Maxtanmanglar»,

Hem rezillerge «Münggüzüngni kötürme» — dédim; □

⁵ «Münggüzüngni yuqiri kötürme;

Boynungni qattiq qilip ghadiyip sözlime!»

⁶ Chünki kötürülüş sherqtin yaki gherbtin emes,

Yaki jenubtinmu kelmeydu; □

□ **74:15** «Yerni yérip bulaqlarni, ériqlarni aqquzdung, Sen toxtimay éqiwatqan deryalarni quru-
tuwetting» — mushu weqelerning tepsilatirini chüshinish üçün, Tewrattiki «Misirdin chiqish» hem
«Yeshua» dégen qisimlarni körüng. ■ **74:15** Mis. 17:5, 6; Chöl. 20:11; Ye. 3:13; Zeb. 105:41; Yesh.

48:21 ■ **74:16** Yar. 1:14-19 □ **75:4** «Münggüzüngni yuqiri kötürme» — Tewratta, «münggüz»ler

köp hallarda ademlerning abruy-shöhriti yaki küch-qudrisini bildüridu. Bu ademning béshidin ösken münggüz emes, elwette! □ **75:6** «... jenubtin emes» — yaki «(jenubtiki) chöl-bayawandin emes».

⁷ Chünki Xuda sotchidur;
 U birsini kötüridu, birsini chüshüridu.
⁸ Chünki Perwerdigarning qolida bir qedeh turidu;
 Uningdiki sharab köpükliswiatidu;
 U ebjesh sharab bilen toldi;
 Xuda uningdin tökidu;
 Derweqe yer yüzidiki barliq reziller uning dughini qoymay ichiwétidu;
⁹ Men bolsam, menggüge guwahliq bérimen: —
 Yaqupning Xudasigha küylerni éytime.
¹⁰ «Men rezillerning münggüzlirining hemmisini késip tashlaymen;
 Biraq heqqaniylarning münggüzliri kötürüldü!»[□]

76

76-küy *** Perwerdigar ellerdin hésab alidu

¹ Neghmichilerning béshigha, tarliq sazlarda chélinson dep tapshurulghan,
 Asafning küy-naxshisi: —
 Yehudada Xuda tonulghandur;
 Uning nami Israilda ulughdur.
² Uning panahiy jayi Salémda,
 Zion téghida Uning makani bar. [□]
³ U yerde U otluq oqlarni,
 Qalqan, qilich hem jeng qorallirini chéqip tashlidi.
 Sélah.
⁴ Özüng ow-olja taghliridin neqeder shereplik, neqeder elasen![□]
⁵ Baturlar bulandi;
 Ular uzun uyqugha ketti;
 Palwanlarning héchqaysisi öz qolini kötürelmidi.
⁶ Séning eyiblishing bilen, i Yaqupning Xudasi,
 Jeng harwisi hem atlar ölüktek uxlitildi.
⁷ Sendin, Sendin qorqush kérektur;
 Ghezeplen'giningde kim aldingda turalisun?
⁸⁻⁹ Yer yüzidiki barliq yawash möminlerni qutquzush üçün,
 Sen Xuda soraq qilishqa ornungdin turghan waqtingda,
 Asmandin hökümi chiqirip anglatquzdung;
 Yer bolsa wehimige chüshüp, sükut qildi.
 Sélah.
¹⁰ Chünki insanlarning qehri Sanga shöhret keltüridu;
 Ularning qalghan qehri Sanga belwagh bolidu.[□]
¹¹ Perwerdigar Xudayinglarga qesem qilip, emel qilinglar;

[□] **75:10** «Men rezillerning münggüzlirining hemmisini késip tashlaymen; biraq heqqaniylarning münggüzliri kötürüldü!» — sözligüchi (mushu 10-ayette) Xudaning Özi yaki Dawut padishahning ewladi bolghan Mesih bolsa kérek. [□] **76:2** «Uning panahiy jayi Salémda» — ibraniy tilida: «Uning uwisi Salémda». Bu söz belkim Xudani shirgha oshitidu. Tewrattiki «Hoshiya» dégen qisimda Xuda «Yehudaning shiri» dep atilidu. «Salém» — «Yérusalém»ning qisqartip éytilishi. [□] **76:4** «ow-olja taghliri» — belkim top-top döwilen'gen ow-oljilarni körsitidu. [□] **76:10** «Insanlarning qehri Sanga shöhret keltüridu; ularning qalghan qehri Sanga belwagh bolidu» — bu sirlıq söz belkim (1) Xuda insaning barliq asiqliq-qarshilishishlirini axirida Özining shöhritige hem muddialirigha aylanduridu; (2) insanlarning Öz qehri özige keltürgen külpetler yénik bolup qalghan bolsa, «qalghan qehr»ni Xuda Özi toluqlap jazalirini éghirlashturidu.

Uning etrapidiki yurttikiler qorqushi kérek bolghuchigha hediyeler sunsun;
 12 U emirlarningmu rohini sunduridu;
 U yer yuzidiki padishahlargha dehshetliktur.

77

77-küy *** *Derdmén derdini töküp teselli tapidu*

1 Neghmichilerning béshi Yedutun'gha tapshurulghan, Asaf yazghan küy: –

Awazim Xudagha kötürüldi, men peryad qilimen;
 Awazim Xudagha kötürüldi, U manga qulaq salidu. □

2 Béshingha kün chüshkende, men Rební izdidim;
 Kéchiche qolumni *duagha* kötürüp, bosh qoymidim;
 Jénim tesellini xalimay ret qildi.

3 Men Xudani eslep séghindim, ah-zar qildim;
 Séghinip oylinip, rohim parakende boldi.
 Sélah.

4 Sen méning közümni yumdurmiding;
 Chongqur gheshtlik ilkide bolghanliqimdin sözliyelmeyttim.

5 Men: «Kona zamandiki künlerni,
 Qedimki yillarni xiyal qilimen;

6 Kéchilerde éytqan naxshamni esleymen;
 Könglümde chongqur xiyal sürimen» – *dédim*;
 Rohim intilip izdimekte idi;

7 – «Reb menggüge tashliwétemdu?
 U qaytidin iltipat körsetmemdu?

8 Uning özgermes muhebbiti emdi menggüge tügep kettimu?
 Uning wedisi ewladtin-ewladqiche inawetsiz bolamdu?

9 Tengri méhir-shepquitini körsitishni üntudimu?
 U ghezeplinip Öz rehimdilliğini toxtitiwettimu?».
 Sélah.

10-11 Andin men mundaq dédim: – «Bundaq désem bolmaydu, bu *étiqadimning*
 ajizliqi emesmu!

Hemmidin Aliy Bolghuchining ong qolining yillirini,
 Yeni Yahning qilghanlirini – yad étimen;
 Qedimdin buyanqi karametliringni esleymen.

12 Séning barliq ishligenliring üstide séghinip oylinimen;
 Séning qilghanliring üstide istiqamet qilimen;

13 I Xuda, yolung bolsa pak-muqeddesliktidur;
 Xudadek ulugh bir ilah barmidur?

14 Mójiziler Yaratquchi Ilahdursen;
 El-milletler ara Sen küchüngni namayan qilding.

15 Öz biliking bilen Öz xelqingni,
 Yeni Yaqup we Yüsüpnig perzentlirini hörlükke chiqarghansen;

□ **77:1** «Neghmichilerning béshi Yedutun'gha tapshurulghan, Asaf yazghan küy...» — «Yedutun» Dawut peyghember «medhiye xori»ning béshi dep békitken, Yedutun isimlik bir kishini körsitidu («1Tar» 16:41ni körüng). Yene birxil terjimisi: «Neghmichilerning béshigha tapshurulghan, «Yedutun» (medhiy-ilesh dégen menide) ahangida oqulsun dep, Asaf yazghan küy...».

Sélah. □ ■

¹⁶ Sular Séni kördi, i Xuda, sular Séni kördi;
Titrek ularni basti,

Déngiz tegliri patiparaq boldi. □

¹⁷ Qara bulutlar sularni töküwetti;
Asmanlar zor sadasini anglatti;

Berheq, Séning oqliring terep-terepke étildi. ■

¹⁸ Güldürmamangning awazi qara quyunda idi,
Chaqmaqlar jahanni yorutti;

Yer yüzi alaqqade bolup tewrendi. ■

¹⁹ Séning yolung okyan-déngizlarda,
Qedemliring chongqur sular didur;

Áyagh izliringni tapqili bolmaydu.

²⁰ Sen qoy padisini baqqandek,

Musa we Harunning qoli bilen Öz xelqingni yétekliding». ■

78

78-küy ... Tarixning tépishmaqlari ... 1-ayettiki izahatni köring

¹ Asaf yazghan «Masqil»: —

I Méning xelqim, telimimni anglanglar,
Aghzimdiki sözlerge qulaq sélinglar. □

² Men aghzimni bir temsil bilen achimen,
Qedimki tépishmaqlarni élan qilimen. □ ■

³ Biz bularni anglighan, bilgen,

Ata-bowilirimiz ularni bizge éytip bergen.

⁴ Biz bularni ularning ewladliridin yoshurmaymiz,

Kélidighan dewrge Perwerdigarning medhiyilirini,

Uning küch-qudritini,

Uning qilghan karamet ishlorini bayan qilimiz.

⁵ Chünki U Yaqupta bir agah-guwahni békitken,

Israilda bir qanunni ornatqan;

U ata-bowilirimizgha bularni öz perzentlirige ögitishni buyrughan; ■

⁶ Shundaq qilip kéler dewr,

Yeni tughulidighan balilarmu bularni bilsun,

Ular mu ornidin turup öz balilirigha bularni ögetsun;

⁷ Perzentliri ümidini Xudagha baghlisun,

Tengrining qilghanlirini untumisun,

□ **77:15 «Öz biliking bilen... Yaqup we Yüsüpnig perzentlirini hörlükke chiqarghansen»** — ibranii tilidiki péiling (gaal) mushu yerde: «Yaqup we Yüsüpnig perzentlirige hemjemet bolup, hörlükke chiqarghansen» dégen toluq menini bildüridu. «Gaal» we «goél» toghruluq «Tebirler»ni köring.

■ **77:15** Mis. 15:11 □ **77:16 «Sular Séni kördi, i Xuda, sular Séni kördi; titrek ularni basti, déngiz tegliri patiparaq boldi»** — Asaf hazir «Misirdin chiqish»tiki ishlarini esleydu. «Sular» bu yerde Israillar möjize bilen ötkén «Qizil déngiz»ni, andin Iordan deryasini körsitidu. ■ **77:17** Mis. 14:21

■ **77:18** Mis. 14:24 ■ **77:20** Zeb. 78:53; 80:2; Hab. 3:15; Mar. 6:48; Yuh. 6:19 □ **78:1 «I Méning xelqim, telimimni anglanglar... qedimki tépishmaqlarni élan qilimen (2-ayet)»** — oqurmenler bu küy körssetken weqelerni Tewrattiki «Misirdin chiqish», «Chöl-bayawandiki seper», «Batur hakimlar» hem «Samuil (1)», «Samuil (2)» dégen qisimlardin tapalaydu. □ **78:2 «... qedimki tépishmaqlarni élan qilimen»** — «tépishmaqlar» toghruluq 1-ayettiki ishahatni köring. ■ **78:2** Zeb. 49:5; Mat. 13:35

■ **78:5** Qan. 4:9; 6:7

Belki Uning emrliriga kirsun;

⁸ Ular ata-bowilirigha oxshimisun dep,
Yeni jahil hem asiy bir dewr,

Öz qelbini durus qilmighan,
Rohi Tengrige wapaliqta turmighan bir dewrge oxshimisun dep, U shundaq
buyrughandur. ■

⁹ Mana Efraimning ewladliri,
Qorallan'ghan oqyachilar bolsimu,
Jeng künide septin yandi.

¹⁰ Ular Xudaning ehdisini tutmidi,
Belki Uning Tewrat-qanunida méngishni ret qildi.

¹¹ Ular Uning qilghanlirini,
Özlirige körsetken karametlirini untudi.

¹² U Misirning zéminida, Zoanning dalasida,
Ularining ata-bowilirining köz aldida möjizilerni körsetkenidi;

¹³ U déngizni bölüwétip,
Ularni otturisdin ötküzgen;
Sularni döwe-döwe qilip tiklidi. ■

¹⁴ U kündüzde bulut bilen,
Kéchide ot nuri bilen ularni yéteklidi. ■

¹⁵ Chöl-bayawanda tashlarni yériwetti,
Chongqur surlardin urghup chiqqandek ichimlikni mol qildi; ■

¹⁶ U xada tashtin östeng-éqinlarni hasil qildi,
Suni deryalardek aqquzdi.

¹⁷ Biraq ular yene Uning aldida gunah qiliwerdi,
Chölde Hemmidin Aliy Bolghuchigha asiyliq qildi.

¹⁸ Ular könglide Tengrini sinidi,
Nepsini qandurushqa yémeklikni telep qildi.

¹⁹ Ular Xudani haqaretlep: — «Tengri chöl-deshtte dastixan salalamdu?» ■

²⁰ Mana U qoram tashni uruwidi,
Sular urghup,

Éqinlar bulaqtek téship chiqti;
Emdi U bizge nanmu bérelemdu?

Öz xelqini gösh bilen teminliyelemdu?» — déyishti. □ ■

²¹ Shuning bilen Perwerdigar anglap, ghezeplendi;
Yaqupqa ot tutashti,

Israïlgha achchiqi kötürüldi; ■

²² Chünki ular Xudagha ishenmidi,
Uning nijatliqigha ular tayanmidi,

²³ U ershtin bulutlarni buyrup,
Asman derwazilirini achqanidi;

²⁴ U ular üstige «manna»ni yaghdurup,
Ulargha ershtiki ashliqni bergenidi; □ ■

■ **78:8** Mis. 32:9; 33:3, 5; 34:9; Qan. 9:6, 13; 31:27 ■ **78:13** Mis. 14:21 ■ **78:14** Mis. 13:21;
Zeb. 105:39 ■ **78:15** Mis. 17:6; Chöl. 20:11; Zeb. 105:41; 1Kor. 10:4 ■ **78:19** Chöl. 11:1, 4

□ **78:20** «Ular... (yeni xelq) mana U qoram tashni uruwidi, sular urghup, éqinlar bulaqtek téship
chiqti; emdi u bizge nanmu bérelemdu?» — déyishti» — bu weqe Tewrat, «Chöl.» 11-babta bayan
qilin'ghan. ■ **78:20** Mis. 17:6; Chöl. 20:11 ■ **78:21** Chöl. 11 □ **78:24** «U ular üstige «manna»ni
yaghdurup, ulargha ershtiki ashliqni bergenidi» — «manna» asmandin chüshidighan birxil ash idi.
«Mis.» 16-babni körüng. ■ **78:24** Mis. 16:14

- 25 Shuning bilan insanlar küch igilirining nénini yégenidi;
U ulargha qan'ghuche ozuqni ewetkenidi. □ ■
- 26 Emdi U asmanda sherq shamili chiqirip,
Küchi bilan jenub shamilinimu élip keldi; ■
- 27 U göshni chang-tozandek ular üstige chüshürdi,
Déngizlar sahilidiki qumlardek uchar-qanatlarni yaghdurdi.
- 28 U bularni ularning bargahining otturisigha,
Chédirlirining etrapigha chüshürdi.
- 29 Ular bolushiche yep toyushti,
Chünki ularning nepsi tartqinini *Xuda* ulargha keltürgenidi.
- 30 Lékin ular nepsi tartqinidin téxi zérikmeyla,
Göshni éghizlirida téxi chaynawatqinidila,
- 31 Xudaning ghezipi ulargha qarita qozghaldi;
U ulardin eng qametliklerini qiriwetti,
Israilning serxil yashlirini yerge uruwetti. ■
- 32 Mana, shundaq bolsimu,
Ular yenila dawamliq gunah qiliwerdi,
Uning möjizilirige téxichila ishenmidi;
- 33 Shunga U ularning künlirini bihudilikte,
Yillirini dekke-dükkilik ichide tügetküzdi.
- 34 U ularni öltürgili turghanda,
Andin ular Uni izdidi;
Ular yolidin yénip, intilip Tengrini izdidi;
- 35 Ular Xudaning ularning uyultéshi ikenlikini,
Hemmidin Aliy Bolghuchi Tengrining ularning hemjemet-qutquzghuchisi
ikenlikini ésige keltürdi.
- 36 Biraq ular aghzi bilan Uninggha xushamet qildi,
Tili bilen Uninggha yalghan söz qildi;
- 37 Chünki ularning köngli Uninggha sadiq bolmidi,
Ular Uning ehdisini ching tutmidi.
- 38 Biraq U yenila rehimdil idi;
Qebihlikini kechürüp, ularni yoqatmidi;
U qayta-qayta Öz ghezipidin yandi,
U qehrini qozghighini bilen hemmini tökmidi.
- 39 U ularning peqet et igiliri,
Ketse qaytip kelmes bir nepes ikenlikini yad etti.
- 40 Ular chöl-deshte shunche köp qétim Uning achchiqini keltürdi.
Shunche köp qétim bayawanda könglige azar berdi!
- 41 Berheq, ular qaytidin yoldin chetnep Tengrini sinidi,
Israildiki Muqeddes Bolghuchining yurikini zéde qildi.
- 42-43 Ular Uning qolini *estlimidi*;
Ularni zomigerning changgilidin hörlükke qutquzghan künini,
Qandaq qilip Misirda karametlerni yaritip,
Zoa dalasida möjizilerni körsetkinini ésidin chiqardi.
- 44 U *Misirliqlarning* deryalirini, éqinlirini qan'gha aylandurup,
Ularni ichelmes qilip qoydi; ■
- 45 Ularining arisigha neshterlik chiwinlarni top-topi bilen ewetti,

□ 78:25 «... **Insanlar küch igilirining nénini yégenidi**» — «küch igiliri» shübhisizki, perishtilerni körsitidu. ■ 78:25 Yuh. 6:31; 1Kor. 10:3 ■ 78:26 Chöl. 11:31 ■ 78:31 Chöl. 11:33; 1Kor. 10:5

■ 78:44 Mis. 7:20

Halak qilar paqilarni mangdurdi;■

46 Ularning ziraetlirini képinek qurtlirigha tutup bérip,
Mehsulatirini chéketkilerge berdi;■

47 Üzüm tallirini möldür bilen urdurup,
Enjürlirini qiraw bilen üshshütiwetti. ■

48 U kalilirini möldürge soqturup,
Mallirini chaqmaq otlirida köydüriwetti.

49 U ulargha ghezipping dehshetlikini —
Qehrini, achchiqini hem éghir külpetlerni,
Balayi'apet élip kélidighan bir türküm perishtilernimu chüshürdi.

50 U Öz ghezipi üçün bir yolni tüzlep qoydi;
Ularning jénini ölümdin ayimay,
Belki hayatini wabagha tapshurdi; ■

51 U Misirda barliq tunji tughulghan balilarni,
Hamning chédirlirida ularning ghururi bolghan tunji oghul balilirini qiri-
wetti.■

52 U padichidek Öz xelqini Misirdin seperge atlandurup,
Chöl-bayawandin ularni qoy padisidek bashlap mangdi;

53 Ularni aman-ésen yétekligechke,
Ular qorqunchtin xaliy bolup mangdi;
Düşmenlirini bolsa, déngiz yutup ketti. ■

54 U ularni Öz muqeddes zéminining chégrasigha,
Ong qoli igiliwalghan bu taghliqqa élip keldi.

55 U ellerni ularning aldidin qoghliwétip,
Zémin üstige tana tartquzup ölchep, ulargha teqsim qildi;
Israïl qebililirini ularning chédirlirigha olturaqlashturdi.■

56 Biraq ular Xudani, Hemmidin Aliy Bolghuchini sinap achchiqlandurdi,
Uning tapshurghan guwah-agahlirini tutmidi;

57 Belki ata-bowliridek yoldin téyip asiqliq qildi,
Xain oqyadek qéyip ketti.

58 Ular égzilikte qurghan ibadetgahlar bilen Uning ghezipini qozghidi,
Oyma butliri bilen Uning yürükini örtidi.■

59 Xuda ularni anglap ghezeplendi,
Israïldin intayin yirgendi.

60 U Shilohdiki makanini,
Yeni U insan arisida turghan chédirni tashlap ketti,□

61 Özining qudret belgisini bulap kétishke,
Shan-sheripini ishghaliyetchilerning qoligha berdi; □ ■

62 Öz xelqini qilichqa tapshurdi,
Özining mirasi bolghanlardin intayin ghezeplendi.

63 Ot ularning yigitlirini yalmidi,
Qizliri toy naxshilirida maxtalmaytti.

■ 78:45 Mis. 8:2,20 ■ 78:46 Mis. 10:13 ■ 78:47 Mis. 9:23 ■ 78:50 Mis. 9:6 ■ 78:51 Mis. 12:29; Zeb. 105:36 ■ 78:53 Mis. 14:27,28; 15:10 ■ 78:55 Ye. 13:7; Zeb. 136:21,22 ■ 78:58 Qan. 32:16,21 □ 78:60 «U (Reb) Shilohdiki makanini, Yeni U insan arisida turghan chédirni tashlap ketti» — 60-66-ayetlerdiki weqeler «1Sam.» 1-6-babta bayan qilin'ghan. □ 78:61 «Özining qudret belgisini bulap kétishke, shan-sheripini ishghaliyetchilerning qoligha berdi» — bu ayette Xudaning «qudret belgisi» we «shan-sheripi» Uning ehde sanduqini körsitidu. ■ 78:61 1Sam. 4:10,11

- 64 Ularning kahinliri qilich astida yiqildi,
Lékin tul xotunliri haza tutmidi. □ ■
- 65 Andin Reb birsi uyqudin oyghandek oyghandi,
Sharabtin jasaretlen'gen palwandek tovlidi.
- 66 U reqliblrini urup chékindürüp,
Ularni tügimes reswagha qaldurdi. □ ■
- 67 Yüsüpning chédirini shallap, ret qildi;
Efraim qebilisini tallimidi; □
- 68 Belki Yehuda qebilisini,
Yaxshi körgen Zion téghini tallidi.
- 69 *Shu yerde* muqeddes jayini tagh choqqiliridek,
Yer-zéminni ebediy ornatqandek mezmur bina qildi;
- 70 U Öz quli Dawutni tallap,
Uni qoy qotanliridin chaqiriwaldi; ■
- 71 Qozilirini émitidighan saghliqlarni egiship béqishtin ayrip,
Uni Öz xelqi Yaqupni, mirasi bolghan Israilni béqishqa chiqardi. ■
- 72 Dawut ularni qelbidiki durusluqi bilen baqti,
Qolining epchilliki bilen ularni yéteklidi.

79

79-küy *** Yurtni basqan balayi'apettin kôtürülgen nale-zar

1 Asaf yazghan küy: —

- I Xuda, eller Öz mirasinggha bösüp kirdi;
Ular Séning muqeddes ibadetxanangni bulghidi;
Yérusalémni döwe-döwe xarabilergé aylandurdi. □
- 2 Ular qulliringning jesetlirini asmandiki uchar-qanatlargha yem qilip,
Mömin bendiliringning etlirini daladiki haywanatlargha tashlap berdi.
- 3 Ular xelqingning qanlirini Yérusalém etrapida sudek aqquzdi,
Jesetlirini kömgili birer ademmu qaldurmidi.
- 4 Qoshnilirimiz aldida reswagha qalduq,
Etrapimizdikilergé mesxire we mazaq obyékti bolduq. ■
- 5 Qachan'ghiche, i Perwerdigar?
Sen menggüge ghezeplinemsen?

□ **78:64** «Ularning kahinliri qilich astida yiqildi» — «kahin» ibadetxanida qurbanliq qilish xizmitide bolghan mexsus xadim. ■ **78:64** 1Sam. 4:11,18,19 □ **78:66** «U reqliblrini urup chékindürüp...» — bu jümle ibranij tilida ikki bisliq. Ikkinchi menisi «U reqliblrining kasisigha urup...». Tewrat, «1Sam.» 5-babta, Xuda butperes Filistiyeliklerge waba chüshürüp, ularni buwasirlar bilen qiynidi. ■ **78:66** 1Sam. 5:6; 6:4 □ **78:67** «Reb... Yüsüpning chédirini shallap, ret qildi; Efraim qebilisini tallimidi...» — 67-72-ayetlerde, Xudaning Dawut payghembérni Öz xelqingni padishahi bolushqa, Zion (Yérusalém)ni Öz muqeddes ibadetxanisining quruluş jayi bolushqa tallash jeryanini bayan qilinidu. Hezriti Dawut bolsa Yüsüp yaki Efraim qebilliridin emes, belki Yehuda qebilisidin idi. ■ **78:70** 1Sam. 16:11; 2Sam. 7:8 ■ **78:71** 2Sam. 5:2; 1Tar. 11:2 □ **79:1** «I Xuda, eller Öz mirasinggha bösüp kirdi; ular Séning muqeddes ibadetxanangni bulghidi; Yérusalémni döwe-döwe xarabilergé aylandurdi» — bu küy Babil padishahi Néboqadnisar miladiyedini ilgriki 597-yili Yérusalémni, jümlidin muqeddes ibadetxanini weyrnan qilip, nurghun Israilarni esirge élip Babilgha élip ketkendin kéyin yézilghan bolsa kérek. ■ **79:4** Zeb. 44:14; 80:6

Séning yüriking ot bolup örtiniwéremdu? □ ■

⁶ Qehringni Séni tonumighan eller üstige,
Namingni bilmigen padishahliqlar üstige tökkeysen! ■

⁷ Chünki ular Yaqupni yalmap,
Uning makanini xarabilikke aylanduruwetti.

⁸ Ata-bowilirimizning qebihliklerini bizge hésablimighaysen;
Rehimdilliqiring bizning yénimizgha chapsan kelgey!
Chünki biz intayin pes ehwalgha chüshürülduq. ■

⁹ Öz namingning shöhriti üçün bizge yarem qilghaysen, i nijatliqimizning Xudasi,
Naming üçün bizni qutquzghaysen, gunahlirimizni kafaret qilip kechürgeysen;

¹⁰ Eller némishqa: «Ularning Xudasi qeyerde?» dep mazaq qilishidu?
Qulliring tökken qan qerzining hésabi eller arisida, köz aldımızda qilinsun.

¹¹ Esirlerning ah-zarliri aldinggha kelgey;
Bilikingning ulughluqi bilen, ölümge buyrulghanlarni saqlighaysen.

¹² I Reb, yat qoshnilirimizning Sanga qilghan zor haqaritini yette hesse qoshup özlirige,

Yeni ularning ichi-baghrigha qayturghaysen;

¹³ Shundaq qilip, Séning xelqing — Özüng baqqan qoyliring bolghan bizler,
Sanga menggüğe teshekkürler éytimiz,
Ewladtin ewladqiche Séning medhiyiliringni ayan qilimiz.

80

*80-küy *** Xuda yolida yurtning güllinishi üçün dua *** 1-ayettiki izahatni körüng*

¹ «Niluperler» dégen ahangda; bir guwahliq; Asaf yazghan küy: —

Qulaq salghaysen, i Israilning padichisi,
Yüsüpni qoy padisidek béqip yétekligüchi;

I kéréblar otturısında Olturghuchi,

Nurlan'ghaysen!□

² Efraim, Binyamin, Manassehlarning aldida qudritingni qozghighaysen,
Bizlerni qutquzghili kelgeysen!

³ I Xuda, bizni Öz yéninggha qayturghaysen!

Jamalingning nurini chachqaysen, shunda biz qutquzulimiz!■

⁴ I Perwerdigar, samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Xuda,
Xelqingning dualirigha bolghan ghezipping qachan'ghiche yalqunlap turidu?

□ **79:5** «Séning yüriking ot bolup örtiniwéremdu? » — ibraniy tilida «Séning hesiting ot bolup örtiniwéremdu? ». ■ **79:5** Zeb. 89:46 ■ **79:6** Yer. 10:25 ■ **79:8** Yesh. 64:8 □ **80:1**

«Qulaq salghaysen, i Israilning padichisi, Yüsüpni qoy padisidek béqip yétekligüchi; i kéréblar otturısında Olturghuchi, nurlan'ghaysen!» — bu küy belkimi Israilning jenubiy teripide (jenubiy padishahliqida, yeni «Yehuda»da) miladiyedin ilgeriki 734-722 yillarda yézilghan; shu waqitlarda Asuriye impériyesi Israil shimaliy padishahliqigha bösüp kirip, bulangchiliq qilip, ularning köp ademlerini esirge aldi. Jenubiy padishahlıqtiki bir qisim kishiler epsuslinip, shimaldidiki qerindishliri üçün dua qilidu. «**kéréblar otturısında Olturghuchi**» — Xudaning muqeddes ibadexanisidiki «eng muqeddes jay»da ehde sanduqining ikki yénida altundin yasalgan birdin «kérub», yeni küchlük perishtining séymasi turidu. Xuda eslide Öz huzurining bu ikki kéréb otturısında bolushigha wede qilghan. ■ **80:3** Zeb. 4:6; 31:16; 67:1-2; Dan. 9:17

5 Sen köz yashlrini ulargha ozuq ornida qilding,
 Köz yashlrini qacha-qachilap ulargha ichküzdung.
 6 Bizni qoshnilirimizgha talashqa qoydung;
 Düşmenlirimiz bizni mesxire qilishidu. □ ■
 7 I samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Xuda,
 Bizni Öz yéninggha qayturghaysen!
 Jamalingning nurini chachqaysen, shunda biz qutquzulimiz!
 8 Sen Misirdin bir tüp üzüm köchitini élip kelding;
 Yat ellerni heydiwétip, ornigha uni tikting. ■
 9 Uning aldida yerni keng aching;
 U chongqur yiltiz tartip, pütün zémin'gha yéyildi.
 10 Uning sayisi taghlarni qapliidi;
 Gholliri qudretlik kédir derexliridek östi; □
 11 U shaxlirini déngizghiche,
 Pileklirini *Efrat* deryasi boylirighiche uzartti.
 12 Sen némishqa uning qashalirini buzup,
 Méwisini ötüp kétéwatqanlarning üzüp élishigha yol qoydung?
 13 Mana ormanliqtiki yawa tongguzlar uni yériwatidu,
 Daladiki haywanatlar uningdin ozuqlinidu.
 14 I samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Xuda, Sendin ötünimizki,
 Yénimizgha qaytqaysen!
 Ershtin halimizgha nezer salghaysen,
 Kélip bu üzüm télidin xewer alghaysen! □
 15 Yeni ong qolung tikken bu yiltizdin,
 Özüng üçhün mezmüt yétishtürgen bu oghlungdin xewer alghaysen!
 16 Mana u otta köydürüldi,
 Késiwétildi;
 Yüzüngdiki tenbihiy qarishingni körüp ular halak bolmaqta;
 17 Qolungni ong qolungdiki ademge,
 Yeni Özüng üçhün mezmüt yétishtürgen Insan oghligha qondurghaysen; □ ■
 18 Shundaq qilghanda biz Sendin hergiz chékinmeymiz;
 Bizni yéngilighaysen, shunda biz namingni chaqirip Sanga iltiya qilimiz.
 19 I Perwerdigar, samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Xuda,
 Bizni Öz yéninggha qayturghaysen!
 Jamalingning nurini chachqaysen, shunda biz qutquzulimiz!

81

*81-küy *** Héyt-bayramda Xudaning guwah-xitabini Israilgha eslitish*

□ **80:6** «Bizni qoshnilirimizgha talashqa qoydung» — bezi kona köchürimlerde: — «Sen bizni qoshnimizgha mazaq obyékti qilding» dégen sözler tépilidu. ■ **80:6** Zeb. 44:13-14; 79:4 ■ **80:8** Yesh. 5; Yer. 2:21; Ez. 15; 17:3-10; Yuh. 15:1 □ **80:10** «qudretlik kédir derexliridek..» — yaki «Tengrining kédir derexliridek..». □ **80:14** «... Kélip bu üzüm télidin xewer alghaysen» — ibraniy tilida: — «...bu üzüm télini yoqlighaysen» dégen bilen ipadilinidu. □ **80:17** «ong qolungdiki adem... yeni Özüng üçhün mezmüt yétishtürgen Insan oghli..» — «ong qolungdiki adem», «Özüng üçhün mezmüt yétishtürgen Insan oghli» shühbisizki Mesih toghruluq aldın'ala éytilghan bésharetlik söz. ■ **80:17** Zeb. 110:1; Dan. 7:13, 14; Mat. 16:27; Ibr. 1:3; 8:1; 10:12; 12:1; 1Pét. 3:22

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup «Gittif»ta chélinson dep, Asaf yazghan küy: —

Küch-quwwitimiz bolghan Xudagha küy éytip yangritinglar, Yaqupning Xudasigha shadlinip tentene qilinglar! □

2 Naxshini yangritip, dapni élip, Yéqimliq chiltar hem rawabni chélinglar!

3 Yéngi ayda, belgilen'gen waqitta, Bayram-héyt künimizde naghra-sunay chélinglar!

4 Chünki bu Israil üchün békitilgen belgilime, Yaqupning Xudasining bir permanidur.

5 U Misir zéminida yürüş qilghanlirida, (Shu yerde biz chüshenmeydighan bir tilni anglap yürettuq)

U buni Yüsüpke guwah qilip berdi; □

6 — «Uning mürisini yüktin saqit qildim, Uning qoli séwet kötürüshtin azad boldi;

7 Qistaqchiliqta nida qilding, Men séni azad qildim;

Güldürmama chiqqan mexpiy jaydin sanga jawab berdim; «Meribah» suliri boyida séni sinidim».

Sélah. □

8 — «Tingsha, xelqim, Men séni guwahlar bilen agahlandurmen; I Israil, Manga qulaq salsang idi!

9 Arangda yat ilah bolmisun, Yat eldiki ilahqa bash egmigün!

10 Séni Misirdin élip chiqqan Perwerdigar Xudayingdurmen; Aghzingni yoghan ach, Men uni toldurimen.

11 — Biraq xelqim sadayimgha qulaq salmidi, Israilning Manga baghlan'ghusi yoq idi;

12 Shunga Men ularni öz tersaliqigha qoyuwettim; Ular öz meslihetliri bilen méngiwéretti.

13 — Ah, Méning xelqim Manga qulaq salsa idi! Israil Méning yollirimda yürse idi!

14 Ularning düshmenlirini tézla égildürer idim, Qolumni reqiblirige burap, ularni basar idim.

15 Perwerdigargha nepretlen'güchiler Uning aldida zeipliship boysunar idi; Ularning shu axiriti menggüge bolatti;

16 Sanga ash-bughdayning eng ésilini yégüzer idim, Berheq, qoram tashtün hesel aqquzup séni qandurar idim». □

□ **81:1** «Neghmichilerning béshigha tapshurulup «Gittif»ta chélinson dep, Asaf yazghan küy» — «Gittif»ning mumkinchiligi bar bir menisi: «Gat shehirining sazi». □ **81:5** «Shu yerde biz chüshenmeydighan bir tilni anglap yürettuq» — ibraniy tilida «Shu yerde men chüshenmeydighan bir tilni yürettim» dégen söz bilen ipadiliniidu. Bu belkim Xuda Öz xelqige wakaliten sözlishini, ular bilen birge bolushini körsitishi mumkin. «U buni Yüsüpke guwah qilip berdi» — «buni» belkim 3-ayette tilgha élin'ghan héytlarni, shundaqla shu héytlarni sazlar bilen jakarlashni körsitse kérek. □ **81:7**

«... «Meribah» suliri boyida séni sinidim» — «Meribah» («élshish», «jédel») dégen menide. «Meribah» ikki jayning ismi; shu yerlerde bolghan weqelerning birinchisi Tewrat «Mis.» 17-babta, ikkinchisi «Chöl.» 20-babta xatirilen'gen. □ **81:16** «Sanga ash-bughdayning eng ésilini yégüzer idim» — «Sanga ash-bughdayning eng ésilini yégüzer idim».

82

82-küy *** Xudaning aliy soti

¹ Asaf yazgan küy: —

Xuda Öz ilahiy mejliside turup riyasetchilik qilidu,
U ilahlar arisida hoküm chiqiridu;□

² — Qachan'ghiche siler naheq hoküm chiqirisiler,
Qachan'ghiche rezillerge yüz-xatire qilisiler?

Sélah.

³ Gadaylar we yétim-yésirlarning dewasini soranglar,
Ézilgenler hem hajetmenlerge adaletni körsitinglar;□

⁴ Miskinler hem namratlarni qutquzunglar,
Ularni rezillerning changgilidin azad qilinglar!■

⁵ Ular bularni bilmey we chüshenmey zulmette kézip yürmekte,
Shunga yerning ulliri tewrenmekte.

⁶ Men éyttim: — «Siler ilahlarsiler,
Hemminglar Hemmidin Aliy Bolghuchining oghulliri siler;

⁷ Shundaq bolsimu siler insan'gha oxshash ölisiler,
Herqandaq emir-begke oxshashla yiqilisiler».□

⁸ — Turghin, i Xuda, yer-yüzini soraq qilghaysen!
Chünki Sen barliq ellerge waris bolghuchisen!□ ■

83

83-küy *** Düşmenlarning suyiquestliri heqqide dua

¹ Asafning küy-naxshisi: —

I Xuda, ün chiqarmay turuwalma,
Jim turuwalma, süküt qilib turuwalma, i Tengrim!

² Chünki mana, Séning düşmenliring dawrang qilmaqta,
Sanga öchmenler bash kötürmekte.

³ Ular quwluq bilen Séning xelqingge suyiquest qilidu,
Séning himaye qilib qedirligenliring bilen qarshilishishni meslihetlishidu.

⁴ Ular: — «Yürünglar, ularni millet qataridin yoq qilayli!
Israilning nami ikkinchi tilgha élinmisun!» — démekte.

⁵ Ular hemnepes, hemdil meslihetleshti;
Ular Sanga qarshi ittipaq tüzdi.

□ **82:1** «Xuda Öz ilahiy mejliside turup riyasetchilik qilidu, U ilahlar arisida hoküm chiqiridu» — bizningche, bu mejliske qatnashqan «ilahlar»ning Xudaning xelqige sotchi bolghan yaqi Öz xelqi arisida hoquq-mes'uliyiti bar ademler ikenliki töwendiki ayetlerdin körüldü. Melum jehetlerdin, ular Xudadek ademler üstidin hoküm chiqiridu; shuning üçün ular bu mes'uliyetning éghirliqini obdan chüshinishi kérek. «**U ilahlar arisida hoküm chiqiridu**» — bashqa sherhchiler bolsa «ilahlar» dégenni yer yüzidiki padishah-hoquqdarlarni körsitidu, dep qaraydu. Muzu sherhchiler 6-ayettiki «siler ilahlar» dégeni kinayilik söz dep qaraydu; chünki shu dewrdiki padishahlardin köp qismi özlirini «Xuda» dep qaraytti, xelqidin özige ibadet qilishini telep qilatti. Lékin Rebbimizning «Yh.» 10:33-36de éytqan sherhi boyiche, bu sözler kinayilik söz emes; shunga yuqiriqi chüshendürüshimiz toghra, dep qaraymiz.

□ **82:3** «...yétim-yésirlarning dewasi» — ibranii tilida «... atisizlarning dewasi». ■ **82:4** Pend. 24:11

□ **82:7** «Shundaq bolsimu siler insan'gha oxshash ölisiler, herqandaq emir-begke oxshashla yiqilisiler» — 1-ayet we uningdiki izahatni körüng. □ **82:8** «Sen barliq ellerge waris qilisen» — bu söz belkim Mesihke éytilishi mumkin. ■ **82:8** Zeb. 2:8; Ibr. 1:2

⁶ Mana, Édom we Ismaillarning chédirliri,
Moab hem Hagriylar;

⁷ Gebal, Ammon, we Amalek;
Filistiye hemde Tur ahililiri,

⁸ Asuriyemu ulargha qoshuldi;
Ular Lut oghullirigha yar-yölek bolup kelgen.

Sélah. □

⁹ Sen Kishon deryasida Midiyaniylargha,
Siséragha we Yabin'gha qandaq taqabil turghan bolsang,
Ularghimu shundaq qilghaysen;

¹⁰ Bular En-Dor yézisida qirilghanidi,
Yer üçün tizek-oghutqa aylan'ghanidi.

¹¹ Ularning emirlirini Oreb we Zéebeke,
Ularning dahiylirini Zebah hem Zalmunnagha oxshash qilghaysen; □

¹² Chünki ular: «Xudaning chimen-yaylaqlirini özimizge mülük qiliwalayli!» –
dep éytqan.

¹³ I Xudayim, ularni domilnidighan qamghaqtek,
Shamalda uchurulghan saman kebi soruwetkeysen.

¹⁴ Ot ormanliqqa tutashqan'gha oxshash,
Yalqun taghlarni köydürgen'ge oxshash,

¹⁵ Sen yene ularni borining bilen qoghlighaysen,
Qara quyuning bilen wehimige salghaysen;

¹⁶ Ularning Séning namingni izdishi üçün,
Ularning yüzirini sherm-haya bilen chömdürgeysen, i Perwerdigar!

¹⁷ Ular nomustin ebediy shermende bolsun,
Jahan'gha reswa bolup yoqitilsun.

¹⁸ Ular bilsunki,

Naming Perwerdigar bolghan Senla pütkül jahandiki Eng Aliy
Bolghuchidursen.

84

84-küy *** Perwerdigarning huzurini séghinish

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Gittif»ta chélinesun dep, Korahning
oghulliri üçün yézilghan küy: –

Makanliring neqeder ezizdur,
Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar! □

² Jénim Perwerdigarning hoylilirigha teshna bolup,
Séghinip hetta halidin kétidu,

Dilim we etlim hayat Tengrige telmürüp nida qilidu; ■

³ Mana, hetta mubarek quchqachmu bir makanni tapqan,
Qarlighachmu özige hem bala tughidighan uwa yasaydighan jayni tapqan,

□ **83:8** «Ular Lut oghullirigha yar-yölek bolup kelgen» — «Lutning oghulliri» Moab we Ammon
dégen xelqer bolup shekillen'gen. □ **83:11** «Ularning emirlirini Oreb we Zéebeke, Ularning

dahiylirini Zebah hem Zalmunnagha oxshash qilghaysen» — Siséra, Yabin, (9-ayet) Oreb,
Zéeb, Zebah hem Zalmunnagha chétishliq weqelerni bilish üçün «Batur hakimlar» 7-, 8-bablarni
körüng. □ **84:1** «Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Gittif»ta chélinesun dep» — «Gittif»ning

mumkinchiligi bar bir menisi: «Gat shehirining sazi». ■ **84:2** Zeb. 42:2; 63:1-2

— Yeni Séning qurban'gahliringdin,
 I samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar,
 — Méning Padishahim, méning Xudayim!
⁴ Séning öyüngde turuwatqanlar bextliktur!
 Ular üzlüksiz Séni medhiyileydu.
 Sélah.
⁵ Küch-qudriti Sendin bolghan kishi bextliktur —
 Qelbide kötürülme yollar bolghanlar; □
⁶ Yigha wadisidin ötkende,
 Ular uni bulaqliqqa aylandurar;
 Berheq, küz yamghurliri uni beriketlerge tolduridu. □
⁷ Ular küchige-küch ulap méngiwéridu;
 Herbiri Zion'gha yétip kélip, Xudaning huzurida hazir bolidu.
⁸ I samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, duayimni an-
 glighaysen;
 I Yaqupning Xudasi, qulaq salghaysen!
 Sélah.
⁹ Qara, i qalqinimiz bolghan Xuda,
 Özüng mesih qilghiningning yüzige iltipat bilen qarighin! □
¹⁰ Chünki Séning hoyliliringda ötken bir kün
 Bashqa yerde ötken ming kündin eladur;
 Rezillerning chédirliride yashighandin köre,
 Xudayimning öyining bosughisida turghinim yaxshidur. □
¹¹ Perwerdigar Xuda quyash we qalqandur,
 Perwerdigar shapaet we shan-shöhret bexsh étidu;
 Durus mangghanlardin U herqandaq iltipatni héch ayimaydu;
¹² Samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar,
 Bextliktur Sanga tayan'ghan insan! ■

85

85-küy *** Israilning üzül-késil towa qilishi üçün méhir-shepget telep qilish

¹ Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Korahning oghulliri üçün yézilghan küy: —

Sen Öz zémininggha iltipat körsitip,
 Yaqupni sürgünlüktin qayturghaniding, i Perwerdigar.
² Xelqingning gebihlikini kechürüm qilip,

□ **84:5** «...qelbide kötürülme yollar bolghanlar» — «kötürülme yollar» — kötürüp yasalghan, Yérusalémgha tawap qilidighan yoluchilar mangidighan yollar bolsa kérek. □ **84:6** «Yigha wadisidin ötkende» — «Yigha wadisi» yaki «baka wadisi». Ibraniy tilida «baka» birinchidin «yigha»ni bildüridu, ikkinchidin bir xil üjme derixini bildüridu, yene «yighlaydighan derex» — Késilgen bolsa derex süyi yighlighandek chiqidu. Dawut peyghember ikki qétim bir «Baka wadisi» (yeni «Refayim jilghisi»)da ghelibe qildi hem ashu yerde uning üç jan-dosti jénini tewekkül qilip uninggha su élip keldi («2Sam.» 5-, 23-babta). «**küz yamghurliri uni beriketlerge tolduridu**» — Qanaanda (Pelestinde) küz yamghurliri yerni heydesh, hem uruq sélishqa teyyar qilidu. □ **84:9** «**Özüng mesih qilghiningning yüzige iltipat bilen qarighin!**» — «mesih qilghini», 2-küydiki izahatlarni, shundaqla «Tebirler»nimu körüng. □ **84:10** «Xudayimning öyining bosughisida turghinim yaxshidur» — yene birxil terjimisi: «Xudayimning öyide ishikbaqar bolghinim yaxshidur». ■ **84:12** Zeb. 2:12; 34:8

Barliq gunahlirini yapqaniding.

Sélah.

³ Sen pütün qehringni ichingge qayturuwélip,
Ghezippingning esheddiyligidin yan'ghanidingsen.

⁴ Emdi bizni Öz yéninggha qayturghaysen, i nijatliqimiz bolghan Xuda!
Bizge bolghan achchiqinggha hay bergeysen! □

⁵ Sen bizge ebediy ghezeplinemsen?
Ewladtin-ewladqiche ghezippingni sozamsen?

⁶ Xelqing Özüngdin shadlinishi üchün,
Bizni qaytidin yéngilimamsen? ■

⁷ Bizge özgermes muhebbitingni körsetkeysen, i Perwerdigar,
Bizge nijatliqingni ata qilghaysen!

⁸ Tengri Perwerdigarning némilerni deydighanliqigha qulaq salay;
Chünki U Öz xelqige, Öz mömin bendilirige aman-xatirjemlikni sözleydu;
Ular yene hamaqetlikke qaytmisun!

⁹ Zéminimizda shan-shöhretning turushi üchün,
Derheqiqet, Uningdin eyminidighanlarga Uning nijatliqi yéqindur;

¹⁰ Özgermes muhebbet we heqiqet özara körüshti;
Heqqaniyet we aman-xatirjemlik bir-birini söyüshti; □ ■

¹¹ Heqiqet yerdin ünüp chiqmaқта,
Heqqaniyet ershlerdin qaraydu.

¹² Perwerdigar beriket béridu,
Zéminimiz hosulini béridu; ■

¹³ Heqqaniyet Uning aldida mangidu,
Uning qedemlirige yol hazirlaydu! □

86

*86-küy *** Yalghuzluқта, qiynalghan künde shapaet tilesht*

¹ Dawutning duasi:

Quliqingni men terepke tutqin, i Perwerdigar, manga jawab bergeysen;
Chünki men ézilgen we hajetmendurmen.

² Jénimni saqlighaysen,
Chünki men Sanga mömindurmen;
I Sen Xudayim, Sanga tayan'ghan qulungni qutquzghaysen;

³ Manga méhir-shepset körsetkeysen, i Reb,
Chünki men kün boyi Sanga nida qilimen.

⁴ Qulungning jénini shad qilghin,
Chünki jénim Sanga telmürüp qaraydu;

□ **85:4 «Emdi bizni Öz yéninggha qayturghaysen, i nijatliqimiz bolghan Xuda! Bizge bolghan achchiqinggha hay bergeysen!»** — Xudaning Israilgha rehimdillik körsitiwatqinini körüp (3-ayetni körüng), mushu küyning muellipi Xudadin Israilni üzül-késil towa qildurghaysen, ularni Öz yéninggha, shundaqla Öz yurtigha qayturghaysen, dep dua qilishni bashlaydu. ■ **85:6** Zeb. 71:20; 80:18; 138:7

□ **85:10 «Özgermes muhebbet we heqiqet özara körüshti; heqqaniyet we aman-xatirjemlik bir-birini söyüshti»** — bu sirliq sözler shübbhisizki, Mesihning özini qurbanliq qilghinida, emelge ashurildi. ■ **85:10** Ibr. 7:2 ■ **85:12** Zeb. 67:6 □ **85:13 «Heqqaniyet Uning aldida mangidu, uning qedemlirige yol hazirlaydu!»** — yene birxil terjimisi: «Heqqaniyet Uning aldida mangidu, hem özini Uning qedemlirige ornitidu».

⁵ Chünki Sen Reb, méhriban, kechürümchan Sen!
Özengge iltija qilghanlarning hemmisige zor méhir-muhabbet
körsetküchidursen!

⁶ Méning duayingha qulaq salghin, i Perwerdigar,
Yélinishlirimning sadasini anglighaysen;

⁷ Béshingha kün chüshkende,
Men Sanga iltija qilimen,
Chünki Sen manga jawab bérisen. ■

⁸ Ilahlar arisida Séning tengdishing yoqtur, i Reb;
Qilghan ishliringningmu tengdishi yoqtur. □ ■

⁹ Sen yaratqan barliq eller kélip séning aldingda sejde qilidu, i Reb,
Namingni ulughlaydu.

¹⁰ Chünki Sen nahayiti büyüksen,
Möjizilerni Yaratquchidursen;
Sen Xudadursen, yalghuz Senla.

¹¹ Öz yolungni manga ögetkeysen, i Perwerdigar,
We Séning heqiqitingde yürimen;
Naminggha hörmét-eyminishte bolushum üçün, qelbimni pütün qilghay-
sen. ■

¹² Ya Rebbim Xuda, pütün qelbim bilen Séni medhiyileymen,
Ebedil'ebed namingni ulughlaymen.

¹³ Chünki manga bolghan méhir-muhabbiting zordur,
Sen tehtisaraning tegliridin jénimni qutquzisen;

¹⁴ I Xuda, tekebburlar manga qarshi kötürüldi,
Esheddiylerning jamaiti jénimni izdimekte,
Ular Séni nezirige almeydu! ■

¹⁵ Emma Sen, Reb, rehimdil we shepquetlik Ilahsen,
Asanliqche achchiqlanmaysen,
Méhir-muhabbet hem heqiqet-sadiqliqing téship turidu. ■

¹⁶ Men terepke burulup, shepquet körsetkeysen;
Öz qulunggha küchüngni bergeysen,
Dédikingning oghlini qutquzghaysen!

¹⁷ Manga öchmenlarning uni körüp xijil bolushi üçün,
Iltipatingni körsitidighan bir alametni manga körsetkin;
Chünki Sen Perwerdigar, manga yardem qilding,
Manga teselli bérıp kelgensen.

87

87-küy *** Zionning ulughluqi

¹ Korahning oghulliri üçün yézilghan küy-naxsha: —
Uning uli bolsa muqeddes taghlardidur. □

² Perwerdigar Zionning derwazilirini söyidu,

■ 86:7 Zeb. 18:6; 50:15; 55:16-17 □ 86:8 «Ilahlar arisida Séning tengdishing yoqtur, i Reb...»
— bu ayet «ilahlar»ning heqiqiy mewjut ikenlikini étirap qilmaydu, elwette. ■ 86:8 Qan. 3:24; Zeb.
136:4 ■ 86:11 Zeb. 25:4-5; 27:11; 119:33 ■ 86:14 Zeb. 54:3-5 ■ 86:15 Mis. 34:6; Chöl. 14:18;
Neh. 9:17; Zeb. 103:8; 145:8; Yo. 2:13 □ 87:1 «Uning uli bolsa muqeddes taghlardidur» — «Uning
uli» — Xudaning uli, démek.

Yaqupning barliq makan-jayliridinmu ewzel köridu;

³ Séning sheripingge ulugh ishlar éytilmaqta, i Xudaning shehiri! Sélah.

⁴ «Méni tonup bilgenler arisida Rahab bilen Babilni tilgha alimen; Mana Filistiye, Tur bilen Éfiopiye; Mana bu adem shu yerde tughulghan» — deymen. □

⁵ Berheq, Zion toghruluq shundaq éytildi: — «Bu adem, palanchi-pokunchi uningda tughulghan, Hemmidin Aliy Bolghuchining Ōzi uni mustehkemleydu».

⁶ Xelq-qowmlarni xatiriligini Perwerdigar: — «Bu kishi bu yerde tughulghan» — dep alahide xatirige yézip qoyidu. Sélah. □

⁷ Naxshichilar, ussulchilar shuni teng éytidu: — «Méning barliq bulaq-menbelirim séningdidur!» □

88

88-küy *** Tum qarangghuluq

¹ Korahning oghulliri üçhün yézilghan küy-naxsha: — Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Maxalat-léanot» ahangida oqulsun dep, Ezraliq Héman yazghan «Masqil»: —

I Perwerdigar, nijatliqim bolghan Xuda, Kéche-kündüz Sanga nale qilip keldim. □

² Duayim Séning aldinggha kirip ijabet bolsun; Nidayimgha qulaq salghaysen;

³ Chünki derdlerdin jénim toyghan, Hayatim tehtisaragha yéqinlashqan,

⁴ Hanggha chüshüwatqanlar qatarida hésablinimen; Küch-madari qurughan ademdek bolup qaldim.

⁵ Ölükler arisigha tashlan'ghanmen, Qirilip qebride yatqanlardek; Sen ularni yene eslimeysen, Ular qolungdin üzüp élinip yiraq qilin'ghan. □

⁶ Sen méni hangning eng tégige, Zulmetlik jaylarga, déngizning chongqur yerlirige chömdürdüng.

⁷ Qehring üstümge éghir yüktek basti,

□ **87:4** «... arisida Rahab bilen Babilni tilgha alimen» — «Rahab» bu yerde Misirni bildüridu (menisi: «tekebbur». «Yesh.» 30:7ni körüng). «Méni tonup bilgenler arisida Rahab bilen Babilni tilgha alimen... mana bu adem shu yerde tughulghan» — deymen — sözligüchi Xuda Ōzi bolsa kérek. □ **87:6** ««Bu kishi bu yerde tughulghan» — dep alahide xatirige yézip qoyidu» — bu sirliq söz Xudaning Yehudiy bolmighan («yat ellik») Ōzige étiqad qilghuchilarni étiqadi arqiliq «Ōzümge tewe adem, Ōzümning ailemdiki adem» dep hésablap, ulargha iltipat qilip: «Yérusalémda tughulghan» dep hésablaydighanliqini körsitidu. □ **87:7** «Méning barliq bulaq-menbelirim séningdidur!» — «séningda» belkim Zionda dégen menide. Bezi alimlar menisini «Xuda Ōzide» dep qaraydu. □ **88:1** «Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Maxalat-léanot» ahangida oqulsun dep...» — «Maxalat-léanot»ning menisi namelum; bezi alimlar «ajizliqtiki derdler» yaqi «xarliqtin chiqqan késel» dep terjime qilidu. □ **88:5** «Ular qolungdin üzüp élinip yiraq qilin'ghan» — menisi, belkim: «Xudaning insanlarga daim körsitidighan köyümidin ayrilighan» dégendek.

Barliq dolqunliring bilan méni qiyniding.

⁸ Mendin dost-buraderlirimni yiraqlashturdung;

Ularni mendin yirgendürdüng;

Men qamalghanmen, héch chiqalmaymen.

⁹ Közlim azab-oqubettin xireleshti;

Her küni Sanga nida qilimen, i Perwerdigar,

Qollirimni Sanga kötürüp keldim.

¹⁰ Ölüklerge möjize körsitersenmu?

Merhumlar ornidin turup Sanga teshekkür éytarmu?

¹¹ Özgermes muhebbiting qebride bayan qilinar mu?

Halaket diyarida sadiqliq-heqiqiting maxtilarmu?

¹² Karametliring zülmette tonular mu?

Heqqaniyliqing «untulush zémini»de bilinermu?

¹³ Biraq men bolsam, Perwerdigar, Sanga peryad kötürimen,

Tang seherde duayim aldinggha kiridu.

¹⁴ I Perwerdigar, némige jénimni tashliwetting?

Némige jamalingni mendin yoshurdung?

¹⁵ Yashliqimdin tartip men ézilgen, bimardurmen;

Wehshetliringni körüwérip héch halim qalmidi.

¹⁶ Qehring üstümdin ötti;

Wehimiliring méni nabut qildi.

¹⁷ Ular kün boyi tashqin suliridek méni orawaldi,

Tamamen méni chömdürdi.

¹⁸ Jan dostlirimni, aghinilirimni méningdin yiraqlashturdung,

Méning eziz dostum bolsa qarangghuluqtur![□]

89

*89-küy *** Xudaning Dawut üçün békitken menggülük ehdisi — némishqa meghlubiyet hem munqerzlik bolidu?*

¹ Ezrahliq Étan yazghan «Masqil»: —

Perwerdigarning özgermes muhebbitini ebediy küyleymen,

Aghzimda dewrdin-dewrgiche heqiqet-sadaqitingni ayan qilimen.[□]

² Chünki men: Özgermes muhebbet menggüge tiklinip mangidu,

Sen heqiqet-sadaqitingni ershielada musthekemlewatisen — dep bildim;

³ Sen dédingki: —

«Men talliwalghinim bilen ehde tüzgenmen;

Qulum Dawutqa qesem qildim: —

⁴ Séning ewladingni menggü dawam qildurimen,

Textingni ewladtin-ewladqa qurup chiqimen».

Sélah.

⁵ Hem asmanlarmu Séning möjiziliringni tebrikleydu, i Perwerdigar,

[□] **88:18** «Méning eziz dostum bolsa qarangghuluqtur!» — bashqa birxil terjimisi «Yar-buraderlirim qarangghuluqqa kömülüp qaldi». [□] **89:1** «Ezrahliq Étan yazghan «Masqil»: — ...» — eger bu «Étan» Dawut padishahning dewride yashighan («1Pad.» 4:31-ayettiki «Étan») bolsa, bu küy bésharet bolushi kérek. Undaq bolmisa Dawutning xanidani texttin mehrum bolghandin kéyin (Babilda sürgün bolghandin kéyin) bashqa bir Étan yazghan.

Muqaddeslarning jamaitide ular heqiqet-sadaqitingni medhiyileydu; □ ■
 6 Chünki asmanlarda Perwerdigarning tengdishi barmu?
 Qudret Igisining oghulliri arisida Perwerdigargha oxshaydighan kim bar?
 7 Tengrining heywisi muqaddeslarning mejlisidakilerni qattiq titritidu,
 Uning etrapidikilerning hemmisi üçhün U qorqunchluqtur.
 8 I Perwerdigar, samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Xuda,
 Qudretlik Yah,
 Sanga oxshaydighan kim bar?
 Etrapingda heqiqet-sadaqiting turuqluqtur.
 9 Dëngizning meghrurluqi üstidin höküm sürisen,
 Dolqunliri örkeshligende, sen ularni tinchlandurisen;
 10 Rahabni ölgüdek yanjidingsen,
 Küchlük biliking bilen dühmenliringni tiripiren qilib tarqitiwetting. □
 11 Asmanlar séningki, yermu Séningkidur,
 Jahan hem uninggha tolghan hemmini berpa qilding. ■
 12 Shimal we jenubni, ularni yaratqansen,
 Tabor we Hermon choqqiliri namingni yangritip küyler.
 13 Qudretlik bilek séningkidur;
 Küchlüktur Séning qolung, ong qolung hem kötürüklüktur.
 14 Textingning uli heqqaniyliq hem adalettur,
 Muhebbet hem heqiqet-sadaqet daim didaring aldida mangidu. ■
 15 Tentene sadasini bilgen xelq bextliktur;
 Ular Séning jamalingning nurida mangidu, i Perwerdigar! □
 16 Ular namingda kün boyi shad bolar,
 Heqqaniyliqingda ular kötürüldi.
 17 Chünki ularning küchining shan-sheripi özüngdursen,
 Séning iltipating bilen münggüzimiz kötürüldü. □
 18 Chünki Perwerdigar bizning qalqinimiz,
 Israïldiki Muqaddes Bolghuchi Shahimizdur. □
 19 Sen burun Öz mömin bendengge ghayibane alamette körünüp söz qilip
 shuni dégenidingsen: —
 «Men bir ezimet üstige yardimimni qondurdum,
 El arisidin men talliwalghan birsini kötürdüm; □
 20 Qulum Dawutni taptim,
 Muqaddes méyim bilen Men uni mesih qilip tiklidim. ■
 21 Qolum uninggha yar bolushqa békitilgen,
 Bilikim uni küchlendüridu.
 22 Dühmen uningdin héch alwan-séliq almaydu,

□ 89:5 «Muqaddeslarning jamaitide ular heqiqet-sadaqitingni medhiyileydu» — «muqaddesler» hem 6-ayettiki «qudret igisining oghulliri» perishtilerni körsetse kérek. ■ 89:5 Zeb. 19:1-2 □ 89:10 «Rahabni ölgüdek yanjidingsen» — «Rahab» hem dëngiz ejdihasi (jin-sheytanlarning bir ipadisi) hem Misirning bir leqimi idi. Menisi «meghrur»dur («Yesh.» 30:7ni körüng). ■ 89:11 Zeb. 24:1, 2 ■ 89:14 Zeb. 85:13; 97:2 □ 89:15 «Tentene sadasi» — yaki «Ghalibiyetning warqirishi», yaki «Héytliq tenteniler». □ 89:17 «Séning iltipating bilen münggüzimiz kötürüldü» — «münggüz» melum elning yaki ademning shan-sheripini, küch-qudrisini bildüridu. □ 89:18 «Chünki Perwerdigar bizning qalqinimiz, Israïldiki Muqaddes Bolghuchi Shahimizdur» — bashqa birxil terjimisi: «Chünki qalqinimiz Perwerdigardin, Shahimiz Israïldiki Muqaddes Bolghuchidindur». □ 89:19 «Sen burun Öz mömin bendengge ghayibane alamette körünüp söz qilip shuni dégenidingsen...» — bu toghruluq «2Sam.» 7:8-17ni körüng. ■ 89:20 1Sam. 16:1,13

Peskesh adem uni qistimaydu;■

²³ Belki Men reqiblrini uning aldida yanjiymen,
Uni och korgenlerni yer bilen yeksan qilimen;

²⁴ Öz heqiqet-sadaqitim hem méhir-muhebbitim uninggha yar bolar,
Hem Méning namim bilen uning münggüzi kötürüldü.

²⁵ Men uning qolini déngiz üstide,
Ong qolini deryalar üstide qoyimen.

²⁶ U Méni chaqirip deyduki: —
«Sen méning Atam, méning Tengrim,
Nijatliqim bolghan qoram téshimdursen!»■

²⁷ Men yene uni Méning tunji oghlum dep,
Dunya padishahliridin eng yuqurisi qilimen.■

²⁸ Méning muhebbitimni uning üçhün ebediy qaldurimen,
Méning ehdem uning bilen mehkem turidu;

²⁹ Men uning neslini ebediyleshtürimen,
Uning textini asmanning künliridek dawam qildurimen.

³⁰ Mubada oghulliri Tewrat-qanunumdin chiqip,
Hökümlirim boyiche yürmise,■

³¹ Belgilimilirimni buza,
Emrlirimge itaet qilmisa,
³² — U waqitta itaetsizlikini tayaq bilen,
Gunahini yara-jarahet bilen jazalaymen.

³³ Lékin muhebbitimni uningdin üzüp qoymaymen,
Heqiqet-sadaqitimgé xiyaret qilmaymen;

³⁴ Men tüzgen ehdemni esla buzmaymen,
Lewlirimdin chiqqanlirini héch özgertmeymen.

³⁵ Men bir qétim pak-muqeddeslikimgé qesem ichtim —
Dawutqa qeti yalghan sözlimeymen: —■

³⁶ «Uning ewladi ebediy dawamlishar;
Uning texti köz aldimdiki quyash kebi turar;■

³⁷ U ay kebi menggülik mustehkemliner,
Asmandiki turghun guwahchidek mezmur turar».

Sélah.□

³⁸ Biraq Sen bularni chetke qéqip, ténip ketting;
Sen mesih qilghan padishahqa qattiq ghezeplending.■

³⁹ Qulung bilen tüzgen ehdidin waz kechting,
Uning tajini yerge tashlap dagh tegküzdung.

⁴⁰ Uning barliq tam-pasillirini yiqitip,
Qel'elirini xarabilikke aylandurdung.■

⁴¹ Yoldin ötüwatqanlarning hemmisi uni bulimaqta,
U barliq qoshniliri aldida reswa boldi.■

⁴² Uni ezgenlerning ong qolini yuqiri kötürdüng,
Pütkül düşmenlirini xushal qilding.

⁴³ Berheq, Sen uning qilichining bisini qayriwetting,

■ 89:22 2Sam. 7:10 ■ 89:26 2Sam. 7:14; Ibr. 1:4, 5 ■ 89:27 Zeb. 2:7; 72:11; Kol. 1:15-18

■ 89:30 2Sam. 7:14 ■ 89:35 Ibr. 6:13,17,18 ■ 89:36 Mat. 27:45 □ 89:37 «U ay kebi

menggülik mustehkemliner, asmandiki turghun guwahchidek mezmur turar» — «asmandiki turghun guwahchi» yene ayni körsitishimu mumkin. ■ 89:38 Zeb. 22:1; Mat. 27:46; Yesh. 53:3-6, 10

■ 89:40 Zeb. 80:12-13 ■ 89:41 Zeb. 80:12-13

Jengde uni tik turghuzmiding.

⁴⁴ Uning julaliqini yoqitip,
Uning textini yerge örüwettingesen. ■

⁴⁵ Yashliq künlirini Sen qisqartting,
Uni xijaletke chömdürdüng.
Sélah.

⁴⁶ Qachan'ghiche, i Perwerdigar?
Özüngni ebediy yoshuriwéremsen?
Qehring ot kebi menggü yanarmu?

⁴⁷ Manga nisbeten, ömürning qis ikenlikini este tutqin!
Némishqimu barliq insan balilirini bihudilikke yaratqansen?

⁴⁸ Qéni, qaysi adem yashap ölümni körmeydiken?
U jénini tehtisaraning changgilidin qutquzalamdiken?
Sélah. ■

⁴⁹ Sen heqiqet-sadaqitingde Dawutqa qesem ichken,
Awwalqi méhir-muhebbetler qeyerde qaldi, ya Rebbim? ■

⁵⁰ Qulliring uchrawatqan mesxirilerni yad etkeysen, i Reb —
Men ichimde pütkül küchlük ellerning mazaqlirini kötürüp yürimen —

⁵¹ Düşmenliringning Özüng mesih qilghanning qedemlirini qanchilik mesxir-
iliginini,

I Perwerdigar, yad etkeysen!

⁵² Perwerdigargha menggüge teshekkür-medhiye qayturulsun!
Amin! Amin!

90

Tötinchi bölüm ••• 90-küy ••• Hayatni qedirleydighan danaliq

¹ Xudaning adimi bolghan Musaning duasi: —

Ya Rebbim,

Sen barliq dewrde bizge makan bolup kéliwatisen;

² Taghlar wujudqa kelmestin burun,
Sen yer we alemni shekillendürmestin burun,
Ezeldin ebedgiche Tengridursen.

³ Sen insanni tupraqqa aylandurup: —
«Hey, insan baliliri, qayinglar!» — deysen.

⁴ Mana, Séning neziringde ming yil —

Ötüp ketken tünügünki bir kün,
Tündiki bir jésektur, xalas.

⁵ Sen ademlerni su tashqinidek élip kétisen,
Ular ötüp ketken bir uyqudek,
Tang seherde ünüp chiqqan ot-chöpke oxshaydu —

⁶ Etigende ular kökirip ünidu,
Kéchisi bolsa késilip, soliship kéter.

⁷ Chünki biz gheziping bilen yoqaymiz,
Qehring bilen dekke-dükkide qalimiz.

⁸ Sen qebihlikirimizni köz aldinggha,
Yoshurun qilmishlirimizni jamalingning nuri aldigha qoydung.

⁹ Barliq künlirimiz dergheziping astida ötüp kétidu,

Yillirimizni bir uh tartish bilenla tügitemiz.

¹⁰ Ömrimizning yilliri yetmish yil,
Maghdurimiz bar bolsa seksen yil;
Biraq ularning pexri japa we bihudiliktur;
Hayat tézlik bilen üzer,
Mana, biz uchup kettuq.

¹¹ Sanga bolghan hörmət-eyminishning az-köplükige qarap hésablinidighan,
Achchiqingning shidditini kim bilsun?

¹² Shunga könglimizni danaliqqa qoyushimiz üçün,
Künlirimizni sanashni bizge ögetkeysen!

¹³ Yénimizgha qaytqaysen, i Perwerdigar, Séni qachan'ghiche...?!
Qulliringgha rehım qilghaysen!

¹⁴ Bizni etigende özgermes muhebbiting bilen qandurghaysen;
Undaqta barlıq künlirimizde küylerni yangritip shadlinimiz.

¹⁵ Sen bizni japagha chömgen künlerge asasen,
Külpetni körgen yillirimizgha asasen yene xursen qilghin!

¹⁶ Ulugh ishliring qulliringgha körün'gey,
Shanu-shewkiting ularning oghullirighimu ashkara bolghay!

¹⁷ Perwerdigar Xudayimizning shérin merhemiti üstimizde bolghay,
Qolimizning ishlirini üstimizge beriketlik qilghaysen,
Berheq, qolimizning ishlirini beriketlik qilghaysen!

91

91-küy --- Xudaning herxil yamanliqtin, jin-sheytanlardin qoghdishi

¹ Eng Aliy Bolghuchining mexpiy jayida turghuchi,
Hemmige qadirning sayiside aramxuda yashaydu.

² Men Perwerdigarni: —

«Méning bashpanahim, Méning qorghinim;
Méning Xudayim, Uninggha tayinimen» — deymen.

³ Berheq, U qiltaqchining toziqidin séni qutulduridu,
Shum waba-qazadin hem xalas étidu.■

⁴ U peyliri bilen séni yapidu;
Qanatlıri astida panah tapisen;
Uning heqiqiti sanga qalqan hem istihkamdur.■

⁵ Sen ne kéchidiki wehimidin,
Ne kündüzi uchuwatqan oqtin,■

⁶ Ne qarangghuluqta kezgüchi wabadin,
Ne chüsh waqtida weyranchiliq qilghuchi halakettin qorqmaysen.

⁷ Séning yéningda mingi yiqilip,
Ong yéqingda on mingi ghulap chüshsimu,
Lékin bala-qaza sanga yéqinlashmaydu.

⁸ Sen peqet közliring bilen béqip,
Pasiqlargha bérilgen jazani körisen.

⁹ Perwerdigarni panahim dep bilgining üçün,
Hemmidin Aliy Bolghuchini makan qilghining üçün,

¹⁰ Béshinggha héch palaket chüshmeydu,

Héç waba chédiringgha yéqinlashmaydu.

¹¹ U Öz perishtilirige séning heqqingde emr qilidu, Shuning bilen ular pütkül yolliringda séni saqlaydu. ■

¹² Ayighing tashqa urulup ketmesliki üçün, Ular séni qollirida kötürüp yürüdü. ■

¹³ Shir we kobra yılan üstidin bésip ötisen, Arslan we ejdihani dessep-cheyleysen. ■

¹⁴ «U Manga muhebbitini baghlighanliqi üçün, Men uni qutuldurimen;

U namimni ten alghini üçün yuqirida saqlaymen.

¹⁵ U Manga nida qilidu, Men uninggha jawab bérimen;

Éghir kün uni basqanda uning bilen bille bolimen;

Men uni xalas qilip, izzet-hörmetke sazawer qilimen.

¹⁶ Uzaq ömür bilen uni qandurimen, Hem nijatliqimni uninggha körsitimen».

92

92-küy *** Medhiye

¹ Shabat küni üçün bir küy-naxsha: —

Perwerdigargha teshekkür éytish, Namingni küylesh eladur, i Hemmidin Aliy Bolghuchi! □

² Özgermes muhebbitingni seherde, Kéchilerde bolsa, heqiqet-sadaqitingni jakarlash,

³ On tarliq saz we rawabni chélip, Chiltar bilen mungluq ahangda chélish eladur!

⁴ Chünki Sen Perwerdigar, Öz qilghining arqiliq méni xursen qilding, Qolliringning qilghanliri bilen men rohlinip naxsha éytimen.

⁵ Perwerdigar, qilghan ishliring némidégen ulughdur!

Oyliring nahayiti chongqurdur!

⁶ Bighem kishi buni bilmes, Hamaqet buni chüshenmes, ■

⁷ Reziller ot-chöptek aynighanda, Qebihlik qilghuchilarning hemmisi güllen'gende, Menggü halak bolup kétidighanlar shulardur! □

⁸ Lékin Sen, i Perwerdigar, ebedil'ebed üstün turisen.

⁹ Chünki mana düşmenliring, i Perwerdigar,

Mana düşmenliring yoqilidu;

Barliq qebihlik qilghuchilar tiripren qiliwétilidu!

¹⁰ Münggüzümeni yawayi buqiningkidek kötürisen;

Béshim yéngi may sürkep, mesih qilinidu.

¹¹ Méni qest qilghanlarning *meghlubiyitini* öz közum köridu;

■ **91:11** Zeb. 34:7; Mat. 4:6; Luqa 4:10 ■ **91:12** Luqa 4:11 ■ **91:13** Ayup 5:22,23 □ **92:1** «Shabat küni üçün bir küy-naxsha...» — «shabat küni» — shenbe küni, yeni Xuda Yehudiy xelqige békitken aram élish küni. ■ **92:6** Zeb. 94:8; Pend. 12:1 □ **92:7** «Menggü halak bolup kétidighanlar shulardur!» — yaqi «Bu ularning halak bolushi üçün bolidu!».

Manga qarshilishishqa qozghalghan rezillik qilghuchilarning *ten bergenlikinimu* quliqim anglaydu.

¹² Heqqaniy adem xorma derixi kebi güllep-yashnaydu;

U Liwandiki kédér derixidek ösidu.■

¹³ Perwerdigarning öyige tikilgenler;

Xudayimizning hoylilirida güllinidu;

¹⁴ Ular qérighandimu yene méwe béridu,

Suluq hem yéshil ular;

¹⁵ Shuning bilen ular Perwerdigar durustur, dep ispatlaydu;

U méning qoram téshimdur,

Uningda héch naheqlik yoqtur!

93

*93-küy *** Perwerdigar qudretlik hökümrandur*

¹ Perwerdigar höküm süridu!

U heywetni kiyim qilip kiygen;

Perwerdigar kiyin'gen,

U bélini qudret bilen baghlighan;

Berheq, shunga dunya mezmüt qilin'ghan,

U tewrenmes esla.

² Séning texting qedimdila berpa qilin'ghan;

Sen ezeldin bar bolghuchisen!

³ Kelkün-tashqinlar öz sadasini kötürdi, i Perwerdigar,

Kelkün-tashqinlar öz sadasini kötürdi!

Kelkün-tashqinlar urghuchi dolqunlirini yuqiri kötürdi!

⁴ Köp sularning shawqunliridin,

Déngiz-okyandiki qudretlik dolqunlardin,

Üstün turghan Perwerdigar qudretliktur!□

⁵ Séning agah-guwahliqliring némidégen ishenchliktur!

Künler yoq bolghuche, i Perwerdigar,

Öyüngge pak-muqeddeslik ebedil'ebed rawadur.

94

*94-küy *** Intiqam alghuchi Xuda adil sotlisun!*

¹ I itiqamlar alghuchi Tengri, Perwerdigar!

I itiqamlar alghuchi Tengri, parlighaysen!

² Kötürülgin, Özüngni kötürgin, i jahanni Soraq Qilghuchi,

Meghrurlargha jzasini bergin!

³ Qachan'ghiche reziller, i Perwerdigar,

Qachan'ghiche reziller tentene qilip yüriwéridu?

⁴ Qachan'ghiche hakawurlarche sözlep walaqshiydu,

Qebihlik qilghuchilarning hemmisi yoghan gep qilip yüridu?

⁵ Ular xelqingni ézidu, i Perwerdigar,

Séning mirasinggha jebir-japa salmaqta.

■ 92:12 Hak. 9:15; Hosh. 14:6

□ 93:4 «Déngiz-okyandiki qudretlik dolqunlar» — «dolqunlar»

ibraniiy tilida «chéqiwetküchiler».

6 Tul ayal we ghérip-musapirlarni qirip,

Yétim-yésirlarni óltürüp: —

7 «Yah körmeydu»,

«Yaqupning Xudasi köngül bölmeydu», — deydu.■

8 Siler köngül qoyunglar, i elning hamaqetliri!

Exmeqler, qachan dana bolisiler?■

9 Qulaqni tikligüchining Özi anglimamdu?

Közni Yasighuchining Özi körmemdu?■

10 Ellerni terbiyiligüchi,

Insan'gha eqil-bilim ogetküchining Özi ademni eyiblimemdu?

11 Perwerdigar insanning oy-xiyallirining tutami yoqluqini bilidu.■

12 Sen terbiyiligen adem bextliktur, i Yah,

Yeni Sen Tewrat-qanunungdin eqil ogetidighan kishi bextliktur!

13 Shundaq qilip, taki pasiqlar üçhün orek kolan'ghuche —

Sen uni yaman künlerdin xatirjem saqlaysen.

14 Chünki Perwerdigar Öz xelqini terk etmeydu,

Yaki Öz mirasidin waz kechmeydu.■

15 Chünki höküm-perman hoquqi haman adaletke qaytidu,

Barliq dili duruslar bolsa, uning keynidin mangidu.□

16 Men üçhün yamanlar bilen qarshilishishqa kim ornidin turidu?

Men üçhün qebihlik qilghuchilar bilen qarshilishishqa kim meydan'gha chiqidu?

17 Eger Perwerdigar manga yademde bolmighan bolsa,

Jénim baldur chiqip süküt diyarida yatar idi.□

18 Ayighim putlishay déginide,

Özgermes muhebbiting, i Perwerdigar, méni yöliidi.

19 Ichimdiki köpligen ghem-endishiler arisida,

Séning teselliliring jénimni söyündürdi.

20 Insapsizliqni qanun'gha aylanduridighan,

Ach köz olturghan bir text,

Sen bilen alaqqide bolamdu?

21 Ular heqqaniylarning jénigha hujum qilishqa yighilidu,

Bigunah qanni tökidighan hökümlerni chiqarmaqta.

22 Biraq Perwerdigar méning égez qorghinim bolidu;

He, méning Xudayim panah Qoram Tëshimdur.

23 U ularning qebihlikini öz béshigha salidu,

Ularning öz yawuzluqliri bilen ularni üzüp tashlaydu,

Berheq, Perwerdigar Xudayimiz ularni üzüp tashlar.

95

95-küy *** Heqiqiy ibadet qilish üçhün anglash kérek

■ 94:7 Zeb. 10:11,13; 59:7 ■ 94:8 Zeb. 92:6; Pend. 12:1 ■ 94:9 Mis. 4:11 ■ 94:11 1Kor.

3:20 ■ 94:14 1Sam. 12:22; Rim. 11:1,2 □ 94:15 «Chünki höküm-perman hoquqi haman adaletke

qaytidu, barliq dili duruslar bolsa, uning keynidin mangidu» — demek, adil padishah-emirler yene hoquq tutidu, yaki hazir hoquq tutuwatqan padishah towa qilidu; andin durus ademler ularni qollaydu. □ 94:17 «süküt diyari» — ölümni körsitidu.

¹ Kélinglar, Perwerdigarni yangritip küyleyli,
Nijatliqimiz bolghan Qoram Téshimizgha tentene qilayli!

² Teshekkürler bilen uning aldigha kéyleyli,
Uninggha küyler bilen tentene qilayli!

³ Chünki Perwerdigar – büyük bir ilahtur,
Pütkül ilahlar üstidiki büyük bir Padishahtur.□

⁴ Yerning tegliri Uning qolididur,
Taghlarning choqqilirimu Uningkidur.

⁵ Déngiz Uningki, U uni yaratqan;
Quruqluqni Uning qolliri shekillendürdi.

⁶ Kélinglar, Uninggha bash urup sejde qilayli,
Perwerdigar Yaratquchimiz aldida tiz pükeyli!

⁷ Chünki U bizning Xudayimizdur,
Biz bolsaq Uning yayliqidiki xelq,

Uning qoli baqidighan qoylarmiz.
Bügün, eger Uning awazini anglisanglar,■

⁸ Eyni chaghlarda Meribahda bolghandek, chöl-bayawandiki Massahda bol-
ghan kündeK,

Yürikinglarni jahil qilmanglar!□ ■

⁹ Mana shu yerde ata-bowiliringlar Méni sinidi, ispatlidi hem qilghinimni
kördi.■

¹⁰ Men qiriq yil shu dewrdin bizar bolup: –
«Bular könglide adashqan bir xelqtur,
Méning yollirimni héch bilip yetmigen» – dédim.■

¹¹ Shunga Men ghezeplinip qesem ichip: –
«Ular hergiz Méning aramgahingha kirmeydu» – dédim.□

96

96-küy *** Alem Igisi kélidu!

¹ Perwerdigargha atap yéngi naxsha éytinglar!
Pütkül yer yüzi, Perwerdigarni küylenglar!■

² Perwerdigargha naxsha éytinglar, namigha teshekkür-medhiye qaytu-
runklar,

Nijatliqini her küni élan qilinglar!

³ Uning shan-shöhritini eller arisida,

□ 95:3 «... Perwerdigar – büyük bir ilahtur, pütkül ilahlar üstidiki büyük bir padishahtur» — bu ayettiki «ilahlar»: (1) taipilar choqunidighan butlarni (emeliyette ularning keynide turghan jin-sheytanlarni — «Zeb.» 96:4-5, «1Kor.» 8:4-6 we 10:19-21ni körüng) yaki (2) Xudaning sözige mes'ul bolghan Israil hakimlirini körsitishi mumkin. ■ 95:7 Zeb. 100:3; Ibr. 3:7 □ 95:8 «Eyni chaghlarda Meribahda bolghandek, chöl-bayawandiki Massahda bolghan kündeK, yürikinglarni jahil qilmanglar!» — «Meribah» we «Massah» dégen joylarda Israillar Xudadin yüz örüp, Musa peyghemberge qarshi isyan-asiyiliq kötürgen. Bu weqeler «Mis.» 17-bab, «Chöl.» 20-babta xatirilen'gen. ■ 95:8 Mis. 17:7; Chöl. 20:1,3,13; Qan. 6:16 ■ 95:9 Ibr. 3:9 ■ 95:10 Ibr. 3:17 □ 95:11 «Ular hergiz Méning aramgahingha kirmeydu» — «Méning aramgahim» (1) Xuda Israillargha wede bergén Qanaan (Pelestin) zéminini körsitidu. Misirdin chiqip chöl-bayawanda qiriq yil sersan bolup yürügen shu dewrde Israillar itaetsizlik qilip u zémin'gha kirmigen. (2) «Aramgah» peqet zéminnila emes, belki yene Xudaning panahi, yétekchiliki hem shepqiti astida yashashni öz ichige alidu (Injil, «Ibraniylargha», 4-babnimu körüng). ■ 96:1 1Tar. 16:23-33

Uning möjizilirini barliq xelqler arisida jakarlanglar!

⁴ Chünki Perwerdigar ulugh, zor medhiyegerge layiqtur!
U barliq ilahlardin üstün, Uningdin qorqush kérektur;□

⁵ Chünki barliq xelqlarning ilahliri — Butlar xalas,
Biraq Perwerdigar asman-pelekni yaratqandur.□

⁶ Shanu-shewket we heywet Uning aldida,
Muqeddes jayida qudret we güzellik körünidu.

⁷ Perwerdigargha *teelluqini* bergeysiler, i el-qebililer,
Perwerdigargha shan-shöhret we qudretni bergeysiler!□

⁸ Perwerdigargha Öz namigha layiq shan-shöhretni bergeysiler;
Sowgha-salam élip hoylilirigha kiringlar!

⁹ Perwerdigargha pak-muqeddeslikning güzellikide sejde qilinglar;
Pütkül yer-yüzi, Uning aldida titrenglar!□ ■

¹⁰ Eller arisida élan qilinglar: —
«Perwerdigar höküm süridu!

Shunga mana, dunya mezmüt qilin'ghan, u tewrenmes esla.
U adilliq bilen xelqler üstide höküm chiqiridu.

¹¹ Asmanlar shadlansun, yer-jahan xush bolsun,
Déngiz-okyan we uninggha tolghan hemme chuqan sélip jush ursun!

¹² ¹³ Dalalar hem ulardiki hemme yayrisun!
U chaghda ormandiki pütkül derexler Perwerdigar aldida yangritip naxsha éytidu;

Chünki mana, U kélidu!
U jahanni soraq qilishqa kélidu;
U alemni adilliq bilen,

Xelqlerni Öz heqiqet-sadaqitide soraq qilidu.■

97

97-küy Perwerdigarning selteniti kélidu!

¹ Perwerdigar höküm süridu!

Yer-zémin xush bolsun,
Köpligen arallar shadlansun!■

² Bulutlar we qarangghuluq Uning etrapidur,
Heqqaniyet we adalet textining ulidur;

³ Uning aldida ot yalquni yüridu,
Etraptiki dushmanlirini köydürüp tashlaydu;

⁴ Uning chaqmaqliri jahanni yorutti,
Yer buni körüp titrep ketti;■

⁵ Perwerdigarning aldida,
Pütkül zéminning igisining aldida,
Taghlar momdek érip kétidu.

□ 96:4 «Uningdin qorqush kérektur» — yaki «U dehshetlik-qorqunchluqtur». □ 96:5 «...barliq xelqlarning ilahliri — butlar xalas» — «butlar» ibraniiy tilida «erzimesler». □ 96:7 «Perwerdigargha shan-shöhret we qudretni bergeysiler!» — mushu sözler belkim shuni bildüriduki, Xudagha Özige layiq shan-sherep keltürsek, bu qilghimiz uninggha biz arqiliq Öz küch-qudririni téximu körsitish imkaniyitini yaritidu. □ 96:9 «... pak-muqeddeslikning güzellikide sejde qilinglar» — yaki «... pak-muqeddes éginlerni kiyip sejde qilinglar». ■ 96:9 Zeb. 29:2 ■ 96:12 Zeb. 98:7-8; Weh. 19:11 ■ 97:1 Zeb. 93:1; 96:10 ■ 97:4 Zeb. 77:16-18; Weh. 4:5

⁶ Asmanlar Uning heqqaniyatini jakarlaydu,
Barliq xelqler Uning shan-sheripini kōridu. ■

⁷ Oyma heykellerge choqun'ghanlar,
Butlar bilan maxtinip yūrgūchilarning hemmisi uyatta qalidu.
Barliq ilahlar, Uninggha sejde qilinglar! □

⁸ Séning hōkümliring sewebidin, i Perwerdigar,
Zion anglap shadlandi,
Yehuda qizliri xush boldi.

⁹ Chūnki Sen Perwerdigar pütkül yer yüzi üstidiki eng aliysidursen;
Sen barliq ilahlardin neqeder yuqiridursen!

¹⁰ Perwerdigarni söygenler, yamanliqtin nepretlininglar!
U mömin bendilirining jénidin xewer alidu,
Rezillerning changgilidin xalas qilidu. ■

¹¹ Heqqaniylar üçhün nur,
Dili duruslar üçhün shadliq térilghandur;

¹² Perwerdigardin shadlininglar, i heqqaniylar,
Uning pak-muqeddeslikini yad étip teshekkür éytinglar!

98

*98-küy *** Perwerdigar pütkül dunyagha hōkümraniq qilishqa kélidu!*

¹ Dawut yazghan küy: —

Perwerdigargha atap yéngi naxsha éytinglar;
Chūnki U karamet möjizilerni yaratti;
Uning ong qoli hem muqeddes biliki
Özige zeper-nijat keltürdi.

² Perwerdigar Öz nijatliqini ayan qildi;
Heqqaniyatini ellerning kōz aldida ashkara kōrsetti.

³ U Israil jemetige bolghan méhir-muhebbitini hem heqiqet-sadaqitini ésige
aldi,
Zéminning chet-yaqilirimu Xudayimizning nijatliqini kōrdi.

⁴ Perwerdigargha awazinglarni kōtürünglar, pütkül yer yüzi;
Tentene qilip awazinglarni kōtürünglar, naxsha éytinglar!

⁵ Perwerdigargha chiltar chélip naxsha éytinglar,
Chiltar bilen, küyning sadasi bilen!

⁶ Kanay hem sunay awazliri bilen,
Padishah bolghan Perwerdigar aldida tentene qilinglar;

⁷ Déngiz-okyan hem uninggha tolghan hemme jush urup,
Jahan hem uningda yashawatqanlar shawqunlusin!

⁸ Kelkün-tashqinlar chawak chalsun;
Perwerdigar aldida taghlar qoshulup tentene qilip naxsha éytsun;

⁹ Chūnki mana, U yerni soraq qilishqa kélidu;

■ 97:6 Zeb. 19:1; 50:6 □ 97:7 «Oyma heykellerge choqun'ghanlar, butlar bilan maxtinip yūrgūchiler...» — «butlar» ibraniy tilida «erzimesler». «barliq ilahlar, uninggha sejde qilinglar!» — «ilahlar» bu yerde, shundaqla 86-, 95-, 96- we 97-küyde kōrsitilgendek, perishtilerni, yaki bolmisa butlarning keynidiki jin-sheytanlarni kōrsitidu. 94:3 we izahatini kōrüng. ■ 97:10 Am. 5:15; Rim. 12:9

U alemni adilliq bilen,
Xelqlerni Öz heqiqet-sadaqitide soraq qilidu.

99

99-küy Muqeddes Xudagha medhiye

- 1 Perwerdigar höküm süridu!
Xelqler titrisun!
U kerublar otturisida olturidu;
Yer-jahan zilzilige kelsun!
- 2 Perwerdigar Zionda büyüktür,
U barliq xelqler üstide turidighan aliyydur.
- 3 Ular ulugh we sürlük namingni medhiyileydu;
U pak-muqeddestur!
- 4 Padishahning qudriti adaletke béghishlan'ghandur;
Özüng durusluqni mehkem ornatqansen;
Sen Yaqup arisida adalet we heqqaniyet yürgüzgen.
- 5 Perwerdigar Xudayimizni ulughlanglar!
Textiperi aldida égilip sejde qilinglar —
U muqeddestur!
- 6 Uning kahinliri arisida Musa we Harun bar idi,
Namini chaqirghanlar ichide Samuilmu hazir idi;
Ular Perwerdigargha iltija qilip, chaqirdi,
U ulargha jawab berdi.
- 7 Xuda bulut tüwrükide ulargha sözlidi;
Ular U tapshurghan agah-guwahliqlargha hem nizam-belgilimige emel qilishatti.
- 8 I Perwerdigar Xudayimiz, Sen ulargha jawab berding;
Yaman qilmishlirigha yarisha jaza bergen bolsangmu,
Sen ularni kechürgüchi Ilah iding.
- 9 Perwerdigar Xudayimizni ulughlanglar!
Uning muqeddes téghida égilip sejde qilinglar!
Chünki Perwerdigar Xudayimiz muqeddestur!

100

100-küy Pütkül yer yüzi Perwerdigargha medhiye yangritinglar!

- 1 Teshekkür éytish üçün yézilghan küy: —

I pütkül yer-jahan, Perwerdigargha awazinglarni kötürünglar!
2 Xushalliq bilen Perwerdigarning xizmitide bolunglar,
Huzurigha tentene-naxshilar bilen yéqinlishinglar!
3 Bilip qoyunglarki, Perwerdigar heq Xudadur;
Bizni yaratqan Uning Özidur, biz emes!
Biz uning xelqidurmiz,
Öz yayliqida baqqan qoyliridurmiz. □ ■

□ **100:3** «Bizni yaratqan Uning Özidur, biz emes!» — yene birxil terjimisi: «U bizni yaratqan, biz Uningkidurmiz». ■ **100:3** Zeb. 95:6-7; Ez. 34:30, 31

⁴ Derwazilirigha teshekkür éytishlar bilen,
 Hoylilirigha medhiyeler bilen kiringlar;
 Uni medhiyilep, namigha teshekkür-medhiye qayturinglar!
⁵ Chünki Perwerdigar méhribandur;
 Uning méhir-muhebbiti ebedil'ebedgiche,
 Uning heqiqet-sadaqiti ewladtin-ewladqichidur!

101

*101-küy *** Adil padishah bolushqa bel baghlash*

¹ Dawut yazghan küy: —

Men özgermes muhebbet hem adalet toghruluq naxsha éytimen,
 Séni, i Perwerdigar, naxshilar bilen küyleymen.

² Men mukemmel yolda éhtiyat bilen ish körimen;
 Sen qachanmu yéningha kéლისen!?

Öz öy-ordamda sap köngül bilen yürimen.

³ Héch pasiq nersini köz aldimga keltürmeymen,
 Yoldin chetnigenlarning qilmishlirigha nepretlinimen;
 Bundaqlar manga héch yépushmas esla.

⁴ Egri köngül méningdin yiraq kétidu,
 Héch rezillikni tonughum yoqtur.

⁵ Kimki öz yéqinining keynidin töhmet qilghan bolsa,
 Men uni yoqitimen;

Neziri üstün, dili tekebbur ademni men sighdurmaymen;

⁶ Közirim zémindiki möminlerdidur,
 Ular ordamda men bilen bille tursun!

Kim mukemmel yolda mangsa, u méning xizmitimde bolidu.

⁷ Aldamchiliq yürügzenlarning öy-ordamda orni bolmaydu,
 Yalghan sözligenler köz aldimga turmaydu.

⁸ Perwerdigarning shehiridin yamanliq qilghuchilarni üzüp tashlash üçün,
 Her seherde zémindiki barliq rezil ademlerni yoqitimen. □

102

102-küy

¹ Ézilgenning duasi: U halidin ketkende, dad-peryadini Perwerdigar aldigha tökkende: —

Duayimni anglighaysen, i Perwerdigar;
 Peryadim aldinggha yétip kirsun!

² Yüzüngni mendin qachurmighaysen;
 Qisilghan künümde manga qulaq salghaysen;

□ **101:8 «Her seherde zémindiki barliq rezil ademlerni yoqitimen»** — démek, Dawut her etigende xelqning dewalirini sorap sot achatti. Bu ish mukemmel bolmighan bolsimu, kelgüsde Dawutning ewladi Qutquzguchi-Mesihning bundaq ishni mukemmel qilidighanliqigha ishinimiz. Dawutning shundaq adil soraq qilishi Mesihning kelgüsdeki soraq qilishigha bésharet bolidu.

Men nida qilgan künde, manga téz jawab bergin!

³ Mana, künlirim is-tüetektek tügep kétidu,
Ustixanlirim otun-choghlargha oxshash köydi!■

⁴ Yürikim zexme yep chöpler xazan bolghandek qurup ketti,
Hetta nénimni yéyishni untudum.

⁵ Men ahu-zar tartqanliqimdin,
Etlirim süngeklirimge chapliship qaldi.

⁶ Chöl-bayawandiki saqiyqushtek,
Weyranchiliqta qonup yürgen huwqushqa oxshaymen.

⁷ Uxlimay segek turup közettimen;

Ögzide yalghuz qalghan qushqach kebimen.

⁸ Düşmenlirim kün boyi méni mesxire qilmaqta,
Méni haqaretligenler ismimni lenet ornida ishletmekte.

⁹⁻¹⁰ Qehring hem achchiqing tüpeylidin,
Külni nan dep yewatimen,

Ichimlikimni köz yéshim bilen arilashturimen;
Chünki Sen méni kötürüp, andin yerge urdung.

¹¹ Künlirim quyash uzartqan kölenggidek yoqulay dep qaldi,
Özüm bolsam chöpler xazan bolghandek qurup kettim.□

¹² Lékin Sen, Perwerdigar, ebediy turisen,
Séning nam-shöhriting dewrdin-dewrgichidur.

¹³ Sen ornungdin turisen,

Zion'gha rehim qilisen;

Chünki uninggha shepçet körsitish waqti keldi,
He, waqit-saiti yétip keldi!

¹⁴ Chünki qulliring uning tashliridin xursenlik tapidu,
Hem tupriqighimu ichini aghritidu;

¹⁵ Eller Perwerdigarning namidin,
Yer yüzdiki shahlar shan-sheripingdin eyminidu.

¹⁶ Mana, Perwerdigar Zionni qaytidin qurghanda,
U Öz shan-sheripide körünüdu!

¹⁷ U ghérib-miskinning duasigha étibar béridu;

Ularning duasini hergiz kemsitmeydu.

¹⁸ Bular kelgüsi bir ewlad üçün xatirilinidu;
Shuning bilen kelgüsida yaritilidighan bir xelq Yahni medhiyeleydu;□

¹⁹⁻²⁰ Chünki U esirlerning ah-zarlrini anglay dep,

Ölümge buyrulghanlarni azad qilay dep,

Égizdiki muqeddes jayidin éngiship nezer saldi,
Ershlerdin Perwerdigar yerge qaridi;

²¹⁻²² Shundaq qilib, ular Perwerdigarning xizmitide bolayli dégende,

Yeni el-memliketler jem yighilghan waqtida —
Perwerdigarning nami Zionda,

Uning sherepliri Yérusalémda jakarlinidu!

■ 102:3 Zeb. 37:20 □ 102:11 «Künlirim quyash uzartqan kölenggidek yoqulay dep qaldi» — «quyash uzartqan kölenggidek» — quyash patqanda, kölenggiler uzirap, andin tuyuqsiz ghayip bolidu.

□ 102:18 «Bular kelgüsi bir ewlad üçün xatirilinidu; shuning bilen kelgüsida yaritilidighan bir xelq Yahni medhiyeleydu» — «Zeb.» 22:30-31ni, «Yesh.» 53:10ni körüng.

23 Biraq U méni yolda maghdursizlandurup,
Künlirimni qisqartti.

24 Men: «Tengrim, ömrümning yérimida méni élip ketme!» — dédim.
— «Séning yilliring dewrdin dewrgichidur,□

25 Sen yerni elmisaqtinla berpa qilghansen,
Asmanlarni hem qolliring yasighandur;

26 Ular yoq bolup kétidu,

Biraq Sen dawamliq turiwérisen;

Ularning hemmisi kiyimdek konirap kétidu;

Ular ni kona ton kebi almashtursang,

Shunda ular kiyim-kécheq yenggüshlen'gendek yenggüshlinidu.

27 Biraq Sen özgermigüchidursen,

Yilliringning tamami yoqtur.

28 Qulliringning balilirimu turiwéridu,

Ularning ewladi huzuringda mezmüt yashaydu!».

103

103-küy *** «Xudaning méhribanliqigha teshekkür éytish»

1 Dawut yazghan küy: —

Perwerdigargha teshekkür qaytur, i jénim;
I pütün wujudum, Uning muqeddes namigha teshekkür qaytur!

2 Perwerdigargha teshekkür qaytur, i jénim,
Untuma uning barliq méhribanliq-beriketlirini;

3 U pütkül qebihlikliringni kechüridu,

Barliq késelliringge dawa qilidu;

4 Hayatingni hangdin hörlükke qutquzidu,

Béshinggha méhir-muhebbet hem rehümdilliqlarni taj qilip kiygüzidu.

5 Könglüngni nazunémetler bilen qanduridu;

Yashliqing Bürkütningkidek yéngilininidu.□

6 Perwerdigar barliq ézilgenler üçün heqqaniylik hem adaletni yürgüzidu;

7 U Öz yollirini Musagha,

Qilghanlirini Israillargha namayan qilghan.

8 Perwerdigar rehimdil we shepçetliktur,

U asanliqche achchiqlanmaydu,

Uning méhir-muhebbiti téship turidu.■

9 U uzun'ghiche eyiblewermeydu,

Yaki ta menggüge ghezipide turiwermeydu.■

□ 102:24 «Séning yilliring dewrdin dewrgichidur...» — 24-28-ayetlerdiki sözlerni («Séning yilliring...» dégen sözlerdin bашlap) Xudaning qulining Xudagha éytqini emes, belki Xudaning Öz qulining iltijasigha bergen jawabi dep qaraymiz. Ayetlerning baghlinish jehetliridin shundaq baridüq. Kona grékche terjimisidiki (LXXdiki) qarashmu shundaq. Shunga bu sözler Dawutning ewladi qilghan Mesihke éytilghan, dep qaraymiz. Injil, «Ibr.» 1-babnimu körüng. (Miladiyedini ilgiriki 3-esirde, Grék impériyasida tarilip ketken köp Yahudiylar ibraniy tilini bilmeytti. Ular Tewratni oquyalmighachqa, xu chaghda ularni döp, Tewratning bir Grékçe terjimesi ixlen'gen. Bu terjime «Septu'agint» deyilidu (qisqicha LXX). □ 103:5 «Könglüngni nazunémetler bilen qanduridu» — bashqa birnechche xil terjimiliri arisida «Yilliringni nazunémetler bilen qanduridu» déyilidu. ■ 103:8 Mis. 34:6; Chöl. 14:18; Qan. 5:10; Neh. 9:17; Zeb. 86:15; 145:8; Yer. 32:18 ■ 103:9 Yesh. 57:16; Yesh. 3:5

¹⁰ U bizge gunahlimizga qarita muamilide bolghan emes,
Bizge qebihlikirimizge qarita tégishlikini yandurghan emes.

¹¹ Asman yerdin qanchilik égez bolsa,
Uningdin qorqidighanlarga bolghan muhebbitimu shunchilik zordür.

¹² Sherq gherbtin qanchilik yiraqta bolsa,
Bizdiki asyiliqlarimu shunche yiraqlashturdi.

¹³ Ata balilirigha qandaq köyün'gen bolsa,
Perwerdigarmu Özidin qorqidighanlarga shundaq méhribandur.

¹⁴ Chünki U Özi bizning jismimizni bilidu,
Tupraqtin ikenlikimizni U éside alidu.

¹⁵ Insan bolsa — uning künliri ot-chöpke oxshaydu,
Daladiki güldek ünüp chiqip chéchekeleydu;■

¹⁶ Uning üstidin shamal uchup ötidu,
U yoq bolidu, esliy makanimu uni qayta tonumaydu.

¹⁷⁻¹⁸ Lékin Özidin qorqidighanlarga,
Öz ehdisige wapa qilghanlarga,
Körsetmilirini orunlash üçün ularni éside tutqanlarga,
Perwerdigarning méhir-muhebbiti ezeldin ebedgiche,
Heqqaniyeti ewladtin ewladlirigichidur.■

¹⁹ Perwerdigar textini ershte qurghan,
Uning selteniti hemming üstidin höküm süridu;

²⁰ I sözige qulaq salghuchi,
Kalamini ijra qilghuchi, qudriti zor bolghan Uning perishtiliri,
Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturinglar!

²¹ I siler, Uning barliq qoshunliri,
Iradisini ada qilghuchi xizmetkarliri,
Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturinglar!■

²² I, Uning barliq yasighanliri,
Hökümranlıq astidiki barliq jaylarda Perwerdigargha teshekkür-medhiye
qayturinglar!

I méning jénim, Perwerdigargha teshekkür qaytur!

104

*104-küy *** Xudaning yaratqanliqidin huzurlinish*

¹ Perwerdigargha teshekkür-medhiye qaytur, i jénim!
I Perwerdigar Xudayim, intayin ulughsen;

Shanu-shewket we heywet bilen kiyin'gensen;
² Libas bilen pürken'gendek yoruqluqqa pürken'gensen,
Asmanlarni chédir perdisi kebi yayghansen.■

³ U yuqiriqi rawaqlirining limlirini sulargha ornatqan,
Bulutlarni jeng harwisi qilip,
Shamal qanatlıri üstide mangidu;■

⁴ U perishtilirini shamallar,
Xizmetkarlirini ot yalquni qilidu.■

⁵ Yerni U ulliri üstige ornatqan;

■ 103:15 Ayup 14:1, 2; Zeb. 90:5, 6; Yaq. 1:10, 11; 1Pét. 1:24 ■ 103:17-18 Qan. 7:9 ■ 103:21 Yar. 32:1; 1Pad. 22:19; Ef. 3:10; Kol. 1:16 ■ 104:2 Yar. 1:6; Ayup 26:7 ■ 104:3 Zeb. 18:10-11; Yesh. 19:1; Weh. 14:14 ■ 104:4 Ibr. 1:7

U esla tewrinip ketmeydu.■

⁶ Libas bilen oralghandek, uni chongqur déngizlar bilen orighansen, Sular taghlar choqqiliri üstide turdi.□

⁷ Séning tenbihing bilen sular beder qachti, Güldürmamangning sadasidin ular tézdin yandi;

⁸ Taghlar örlep chiqti, Wadilar chüshüp ketti,

Sular Sen békitken jaygha chüshüp ketti.□

⁹ Ular téship, yerni yene qaplimisun dep, Sen ulargha cheklime qoyghansen.

¹⁰ Tengri wadilarda bulaqlarni échip urghutidu, Suliri taghlar arisida aqidu.

¹¹ Daladiki herbir janiwargha ussuluq béridu, Yawayi éshekler ussuzluqini qanduridu.

¹² Köktiki qushlar ularning boyida qonidu, Derex shaxliri arisida sayraydu.

¹³ U yuqiridiki rawaqliridin taghlarni sughiridu;

Yer Séning yasighanliringning méwiliridin qandurulidu!

¹⁴ U mallar üçün ot-chöplerni, Insanlar üçün köktatlarni östüridu, Shundaqla nanni yerdin chiqiridu;

¹⁵ Ademning könglini xush qilidighan sharabni, Insan yüzini parqiritidighan mayni chiqiridu;

Insanning yürükige nan bilen quwwet béridu;

¹⁶ Perwerdigarning derexliri,

Yeni Özi tikken Liwan kédir derexliri *su ichip* qanaetlinidu.

¹⁷ Ene ashular arisigha qushlar uwa yasaydu, Leylek bolsa, archa derexlirini makan qilidu.

¹⁸ Égiz choqqilar tagh öchkilirining,

Tik yarlar sughurlarning panahi bolidu.□

¹⁹ Pesillerni békitmek üçün U ayni yaratti,

Quyash bolsa pétishini bilidu.

²⁰ Sen qarangghuluq chüshürisen, tün bolidu;

Ormandiki janiwarlarning hemmisi uningda shipir-shipir kézip yürüdu.

²¹ Arslanlar olja izdep hörkireydu,

Tengridin ozuq-tülük sorishidu;■

²² Quyash chiqipla, ular chékinidu,

Qaytip kirip uwilirida yatidu.

²³ Insan bolsa öz ishigha chiqidu,

Ta kechkiche méhnette bolidu.

²⁴ I Perwerdigar, yasighan herxil nersiliring neqeder köptur!

Hemmisini hékmet bilen yaratqansen,

■ 104:5 Ayup 26:7; 38:4, 5, 6; Zeb. 24:1-2; 78:69 □ 104:6 «Libas bilen oralghandek, uni chongqur déngizlar bilen orighansen, sular taghlar choqqiliri üstide turdi» — bu ayet belkim Nuh peyghember dewridiki topanni körstidu (9-ayetni körüng). Bezi alimlar uni yaratilish jeryanidiki üçinchi künni körsitidu, dep qaraydu. □ 104:8 «Taghlar örlep chiqti, wadilar chüshüp ketti, sular Sen békitken jaygha chüshüp ketti» — bashqa birxil terjimisi «Ular (sular) taghlargha chiqip, wadilardin chüshüp, sen békitken jaygha éqip ketti». □ 104:18 «Tik yarlar sughurlarning panahi bolidu» — «sughurlar» (yaki «sichqanlar») kichik bir haywan. ■ 104:21 Ayup 38:39,40; Yesh. 31:4

Yer yüzi ijat-bayliqliring bilan toldi.

²⁵ Ene büyük bipayan déngiz turidu!

Uningda san-sanaqsiz ghuzh-ghuzh janiwarlar,
Chong we kichik haywanlar bar.

²⁶ Shu yerde kémiler qatnaydu,

Uningda oynaqlisun dep sen yasighan léwiatanmu bar;□

²⁷ Waqtida ozuq-tülük bergin dep,
Bularning hemmisi Sanga qaraydu.■

²⁸ Ulargha berginingde, tériwalidu,

Qolungni achqiningdila, ular nazunémetlerge toyidu.

²⁹ Yüzüngni yoshursang, ular dekke-dükkige chüshidu,

Rohlirini alsang, ular jan üzüp,
Yene tupraqqa qaytidu.■

³⁰ Rohingni ewetkingde, ular yaritilidu,

Yer-yüzi yéngi *bir dewr bilen* almishidu.

³¹ Perwerdigarning shan-shöhriti ebediydur,

Perwerdigar Öz yaratqanliridin xursen bolidu.

³² U yerge baqqinida, yer titreydu,
Taghlarغا tegkinide, ular tütün chiqiridu.

³³ Hayatla bolidikenmen, Perwerdigargha naxsha éytimen;
Wujudum bolsila Xudayimni küyleymen.■

³⁴ U sürgen oy-xiyallirimdin söyünse!

Perwerdigarda xushallinimen!

³⁵ Gunahkarlar yer yüzidin tügitilidu,

Reziller yoq bolidu.

I jénim, Perwerdigargha teshekkür-medhiye qaytur!

Hemdusana!□

105

*105-küy *** Xuda Israil xelqige körsetken möjize hem shapaetlarning tarixi*

¹ Perwerdigargha teshekkür éytinglar,

Uning namini chaqirip iltija qilinglar,

Uning qilghanlirini xelqler arisida ayan qilinglar!□ ■

² Uninggha naxshilar éytip, Uni küylenglar;

Uning pütkül karamet möjiziliri üstide séghinip oylininglar.

³ Muqeddes namidin pexirlinip danglanglar,
Perwerdigarni izdigüchilerning köngli shadlansun!■

⁴ Perwerdigarni hemde Uning küchini izdenglar,

Didar-huzurini toxtimay izdenglar.

⁵ Uning yaratqan möjizilirini,

Karamet-alametlirini hem aghzidin chiqqan hökümlirini este tutunglar,

□ **104:26** «Uningda oynaqlisun dep sen yasighan léwiatanmu bar» — «léwiatan» — 74:14-ayettiki hem «Ayup» 41:1-ayettiki izahatlarni körüng. ■ **104:27** Zeb. 145:15 ■ **104:29** Zeb. 30:7 ■ **104:33** Zeb. 63:4; 146:2 □ **104:35** «Hemdusana!» — bu yerde (shundaqla Zeburning bashqa yerliride) «Hemdusana» ibraniy tilidiki «Hallélu yah», yeni «Yahni medhiyilenglar» dégen sözni bildüridu. □ **105:1** «Uning (Perwerdigarning) qilghanlirini xelqler arisida ayan qilinglar!» — bu ulugh küyde «Yar.» 12-41 bablar, «Mis.» 1-24 bablardiki tarix közde tutulidu. ■ **105:1** 1Tar. 16:8-22 ■ **105:3** Zeb. 34:2-3

- 6 I Uning quli Ibrahim nesli,
 Özi tallighanliri, Yaqupning oghulliri!
 7 U, Perwerdigar — Xudayimiz,
 Uning hokümliri pütkül yer yuzididur.
 8 Özi tüzgen ehdisini ebediy yadida tutidu —
 — Bu Uning ming ewladqiche wedishleshken sözidir, —
 9 Yeni Ibrahim bilen tüzgen ehdisi,
 Ishaqqa ichken qesimidur.
 10 U buni Yaqupqimu nizam dep jezmleshtürdi,
 Israilgha ebediy ehde qilip bérip: —□ ■
 11 «Sanga Qanaan zéminini bérimen,
 Uni mirasing bolghan nésiweng qilimen», — dédi, ■
 12 — Gerche shu chaghda ularning sani az,
 Étiwargha élinmighan, shu yerdiki musapirlar bolsimu. ■
 13 Ular u yurttin bu yurtqa,
 Bu eldin u qebilige kézip yürdi;
 14 U héchkimning ularni ézishige yol qoymidi,
 Ularni dep padishahlarghimu tenbih bérip: —■
 15 Men mesih qilghanlirimgha tegme,
 Peyghemberlirimge yaman ish qilma! — dédi. □
 16 U ashu yurtqa acharchiliqni buyrudi,
 Tirek bolghan ash-nanni qurutuwetti. □
 17 U ulardin burun bir ademni ewetkenidi,
 Yüsüp qul qilip sétilghanidi. □ ■
 18 Uning putliri zenjirde aghridi,
 Uning jéni tömürge kirip qisildi;
 19 Shundaqla ta özige éytilghan wehiy emelge ashurulghuche,
 Perwerdigarning söz-kalami uni sinap tawlidu;
 20 Pirewn ademlirini ewetip uni boshatquzdi,
 Qowmlarning hokümdari uni hörlükke chiqardi.
 21 Uni öz ordisigha ghojidar qilip qoydi,
 Pütün mal-mülkige bashliq qilip teyinlep, ■
 22 Öz wezirilirini uning ixtiyarida bolup terbiyilinishke,
 Aqsaqallirigha danaliq ögitishke tapshurdi.
 23 Shuning bilen Israil Misirgha keldi,
 Yaquplar Hamning zéminida musapir bolup yashidi. □
 24 *Perwerdigar* Öz xelqini köp nesillik qilip,

□ **105:10** «U buni Yaqupqimu nizam dep jezmleshtürdi...» — bu yerde «Yaqup» Yaqupning özi (Israil xelqi emes) körsitidu. ■ **105:10** Yar. 28:13; 35:11; 1Tar. 16:17 ■ **105:11** Yar. 13:15; 15:18 ■ **105:12** 1Tar. 16:19 ■ **105:14** Yar. 35:5 □ **105:15** «Men mesih qilghanlirimgha tegme, peyghemberlirimge yaman ish qilma!» — mesilen, «Yar.» 20:3-7. □ **105:16** «U... tirek bolghan ash-nanni qurutuwetti» — sözmosöz terjime qilghanda «U pütün nan (nanni kötüridighan) hasisini sunduriwetti». Mumkinchilik barki, qedimki zamanlarda Yehudiy xelqi öz nanlirini bir hasida (zixta tizilghandek) kötürüp mangatti. Herhaldada umumiy menisi terjime qilghanimizdek bolsa kérek. □ **105:17** «U ulardin burun bir ademni ewetkenidi» — Xuda Yüsüpni ewetti. Emeliyette Yüsüpning aqa-ukilirining özi Misirliqlargha qul bolushqa sétiwétishi del Xudaning pilani idi; shunga «Xuda Yüsüpni ewetti» dégili bolidu. ■ **105:17** Yar. 37:28,36; 45:5 ■ **105:21** Yar. 41:40 □ **105:23** «Shuning bilen Israil Misirgha keldi, Yaquplar Hamning zéminida musapir bolup yashidi» — bu ayette «Israil» hem «Yaquplar» hezriti Yaqup we uning ailisidikilirini (shu chaghda 70che adem) körsitidu.

Ezgüchiliridin küchlük qildi. ■

²⁵ U *Misirliqlarning* qelbide Öz xelqige nepret hasil qildi, Ularni Öz qullirigha hiyle-mikirlik bolushqa mayil qildi. ■

²⁶ U Öz quli bolghan Musani,

Özining tallighini Harunni yollidi. ■

²⁷ Ular *Misirda* ilahiy alametlerni ayan qilip,

Ham zéminida uning möjizilirini ornatti. ■

²⁸ Perwerdigar qarangghuluqni ewetip, Zéminni zulmetke qaplitiwetti;

Misirliqlar Uning emrige qarshi turghan emesmu? □

²⁹ U ularning sulirini qan'gha aylandurdi,

Béliqlirini qurutiwetti.

³⁰ Ularning yerlirini mizh-mizh paqilar basti, Shah-emirlirining hujrilirighimu ular tolup ketti.

³¹ U bir söz bilenla, ghuzh-ghuzh chiwinlar bésip keldi;

Hemme bulung-puchqaqlarda ghing-ghing uchar chümüliler.

³² U yamghurning ornigha möldür yaghdurup,

Bu zémin'gha yalqunluq ot chüshürdi.

³³ U üzüm tallirini, enjur derexlrini urdi,

Zémindiki derexlerni sunduruwetti.

³⁴ U bir söz qilishi bilenla, chéketkiler keldi,

Sansiz yutqur hasharetler mizhildap,

³⁵ Zéminida bar bolghan giyahlarni yutuwetti,

Étizlarning barliq hosullirini yep tügetti.

³⁶ *Axirda* zéminidiki barliq tunji tughulghanlarni,

Ularning ghururi bolghan birinchi oghul balilirini qiriwetti. ■

³⁷ Öz xelqini bolsa, altun-kümüshlerni kötürgüzüp chiqardi,

Qebililiride birsimu yiqilip chüshüp qalghini yoq.

³⁸ Ularning chiqqinigha Misir xushal boldi,

Chünki ularning wehimisi *Misirliqlargha* chüshti. ■

³⁹ U ulargha bulutni sayiwen bolushqa,

Otni tünde nur bolushqa berdi.

⁴⁰ Ular soridi, U bödinilerni chiqardi,

Ularni samawiy nan bilen qandurdi.

⁴¹ U tashni yardi, sular bulduqlap chiqti;

Qaqasliqta deryadek aqti.

⁴² Chünki U bergen muqeddes sözini,

Öz quli Ibrahimni este tutti. ■

⁴³ U xelqini shad-xuramliq bilen,

Öz tallighinini shadiyane tenteniler bilen *azadliqqa* chiqardi. ■

⁴⁴ U ulargha ellerning zéminlirini bérip,

Ularni xelqlerning ejir-méhnnetlirige muyesser qildi,

⁴⁵ Bu, ularning Uning belgilimilirini tutup,

■ 105:24 Mis. 1:7, 9

■ 105:25 Mis. 1:9,10,12

■ 105:26 Mis. 3:10; 4:12

■ 105:27

Mis. 7:9

□ 105:28 «Perwerdigar qarangghuluqni ewetip, zéminni zulmetke qaplitiwetti;

Misirliqlar Uning emrige qarshi turghan emesmu?» — bashqa birxil terjimisi: «Perwerdigar qarangghuluqni ewetip, qarangghuluqlar bolsa Uning buyruqigha qarshiliq körsetmidi». ■ 105:36

Zeb.78:51

■ 105:38 Mis. 12:33

■ 105:42 Yar. 15:14

■ 105:43 Mis. 14:8; Chöl. 33:3

Qanunlirigha itaet qilishi üçhün idi!
Hemdusana!■

106

106-küy ... Xudaning wapadarliqi we sewr-taqiti; insanning wapasizliqi

1 Hemdusana!

Perwerdigargha teshekkür éytinglar!

Chünki U méhribandur, ebediydur Uning méhir-muhebbiti.□ ■

2 Perwerdigarning qudretlik qilghanlirini kim sözlep béreleydu?

Uning bar shan-shöhritini kim jakarlap béreleydu?

3 Bextliktur adaletni tutqan,

Daim heqqaniyliqni yürüzgen kishi!

4 Xelqingge bolghan himmiting bilen méni esligeysen, i Perwerdigar;

Nijatliqing bilen yénimgha kélip xewer alghin!□

5 Shuning bilen, Sen tallighanliringning berikitini körey,

Öz élingning shadliqi bilen shad bolay,

Öz mirasing *bolghan xelqing* bilen pexirlinip, yayrap yürey!

6 Biz ata-bowilirimiz qatarida gunah ötküzduq,

Qebihlik qıldıq, yamanliq eylıduq.■

7 Misirda turghan ata-bowilirimiz möjiziliringni nezirige almay,

Köp méhribanliqliringni ésige almidi;

Belki déngizda, Qizil Déngiz boyida isyan kötürdi.■

8 Biraq U qudritimni namayan qilay dep,

Öz nami üçhün ularni qutquzdi.■

9 Uning Qizil Déngizgha tenbih bérishi bilen,

U qupquruq boldi;

Xuddi qaghjiraq chöllüktin yéteklep mangghandek,

U ularni déngiz tegliridin *quruq* ötküzdi.■

10 Ularни öch körgenlerning qolidin hörlükke chiqardi,

Ulargha hemjemet bolup dühmen changgilidin qutquzdi.

11 Yawlarını sular basti,

Ularıning héchbirsі saq qalmidi.■

12 Shundila ular Uning sözlirige ishench qildi;

Ular Uni küylidi.■

13 Ular Uning qilghanlirini shunche téz untudi,

Nesihetini kütmedi;

14 Belki dalada ach közlükke baladek bérildi,

Chöl-bayawanda Tengrini sinidi.■

15 Shunga U sorighininі ulargha berdi,

Biraq üdetküchi bir késelni janlirigha tegküzdi.■

■ 105:45 Mis. 19:4, 5, 6; Qan. 4:1, 40; 6:21, 22, 23, 24, 25 □ 106:1 «Perwerdigar... méhribandur, ebediydur Uning méhir-muhebbiti...» — bu küyde Tewrattiki «Mis.» 1-24-bablar, «Chöl.» 11-17, 20-bablar, «Yeshua», «Batur hakimlar» hem «Padishahlar» dégen qisimlardiki tarix közde tutulidu.

■ 106:1 1Tar. 16:34-36; Zeb. 107:1; 118:1; 136:1 □ 106:4 «Nijatliqing bilen yénimgha kélip xewer alghin!» — ibraniy tilida: «Nijatliqing bilen méni yoqlighaysen» dégen sözler bilen ipadiliniidu.

■ 106:6 Law. 26:40; Yer. 3:25; Dan. 9:5 ■ 106:7 Mis. 14:11,12 ■ 106:8 Mis. 9:16 ■ 106:9 Mis. 14:21,22,29 ■ 106:11 Mis. 14:27; 15:5 ■ 106:12 Mis. 14:31; 15:1 ■ 106:14 Mis. 16:3; Chöl. 11:4,6,33; Zeb. 78:18; 1Kor. 10:6 ■ 106:15 Chöl. 11:20, 33; Zeb. 78:29-31; Yesh. 10:16

16 Ular bargahda Musagha heset qildi,
Xudaning muqeddes bendisi Harunnimu körelmidi. ■

17 Yer échilip Datanni yutuwetti,
Abiramni ademliri bilen qapsiwaldi. ■

18 Egeshkúchiliri arisida ot yéqildi;
Yalqun rezillerni köydüriwetti. ■

19 Ular Horeb téghida mozay butni yasidi,
Quyma heykelge sejde qilip, ■

20 Ózlrining pexir-shóhriti bolghuchining ornigha,
Ot-chöp weydighan öküzning súritini almashturdi.

21 Misirda ulugh ishlarni körsetken Nijatkarı Tengrini ular untudi.

22 Derweqe, Ham diyarida möjiziler yaratqan,
Qizil Déngiz boyida qorqunchluq ishlarni körsetken Xudani *untudi*.

23 U ularni halak qilimen dégenidi —

Óz tallighini Musa qehrini yandurush üçün Uning aldida arichi bolup tik turmighan bolsa,

— Derweqe shundaq qilghan bolar idi. ■

24 Ular yene güzel zéminni kemsitip ret qildi,
Uning wedisige ishenmidi; ■

25 Belki chédirlirida qaqshap yürüp,
Perwerdigarning awazigha qulaq salmidi.

26 Shunga U ulargha qesem qilip qol kötürüp: —
Silerni chölde yiqitip tügeshtürimen — ■

27 Ewladliringlarnimu eller arisida yiqitip tügeshtürüp,
Yaqa yurtlar ara tarqitiwétimen» — dédi. ■

28 Ular Baal-Péor butqa özini étip choqunup,
Ölüklerge atighan qurbanliqlarni yédi. □ ■

29 Ular qilmishliri bilen Uning achchiqini keltürdi,
Ular arisida waba qozghaldi;

30 Finihas turdi-de, höküm yürgüzdi,
Shuning bilen waba tosuldi;

31 Bu ish *Finihasqa* heqqaniyet dep hésablandi,
Uning nesligimu ewladidin ewladighiche, ebediy shundaq hésablandi.

32 Ular yene *Perwerdigarni* méribah suliri boyida ghezepke keltürdi,
Ularning sewebidin Musaghimu zerer yetti; ■

33 Chünki ular uning rohini tériktürdi,
Uning lewliri bixestilikte gep qilip saldi. □

34 Ular Perwerdigarning emrige xilapliq qilip,
Shu yerdiki qowmlarni yoqatmıdi;

35 Belki yat eller bilen ariliship,
Ularning qiliqlirini ógendi; ■

■ **106:16** Chöl. 16 ■ **106:17** Chöl. 16:31,32,33; Qan. 11:6 ■ **106:18** Chöl. 16:35,46 ■ **106:19** Mis. 32:4 ■ **106:23** Mis. 32:11,32; Qan. 9:13,14; 10:10 ■ **106:24** Chöl. 14:1, 2 ■ **106:26** Chöl. 14:28

■ **106:27** Zeb. 44:10-14; Ez. 20:23 □ **106:28** «Ular **Baal-Péor butqa özini étip choqunup**, ölüklerge atighan qurbanliqlarni yédi» — «ölüklerge qurbanliq qilish», «yagh puritish» qatarliq herqandaq paaliyetler Tewratqa qet'iy men'i qilin'ghan. ■ **106:28** Chöl. 25:3; 31:16; Weh. 2:14 ■ **106:32** Chöl. 20:12; Zeb. 95:8 □ **106:33** «Chünki ular uning rohini tériktürdi» — bezi terjimilerde «uning rohi»

Musaning rohi emes, belki Xudaning Rohi dep chüshendürülıdu. «... Ular uning rohini tériktürdi, uning lewliri bixestilikte gep qilip saldi» — «Chöl.» 20:7-13ni körüng. ■ **106:35** Hak. 2:2; 3:5, 6

36 Ularning butlirigha choqundi,
 Bular özlrige bir tuzaq bolup chiqti;
 37 Chünki ular öz oghul-qizlirini soyup, jinlarga qurbanliqqa béghishlidi. ■
 38 Shundaq qilip ular bigunah qanni,
 Yeni Qanaandiki butlarga atap qurbanliq qilip, öz oghul-qizlirining qénini
 tökti;
 Zémini qan'gha bulghinip ketti. ■
 39 Ular öz qilmishliri bilen bulghandi;
 Qiliqliri bilen pahishe ayaldek buzuldi.
 40 Shunga Perwerdigar Öz xelqidin qattiq ghezeplendi,
 U Öz mirasidin yirgendi;
 41 Ularni yat ellerning qoligha berdi,
 Ulargha óchmenler ular üstidin hökümranlıq qildi.
 42 Düşmenliri ularni ezdi,
 Ular yaw qoli astida égilip püküldi.
 43 Köp qétim *Perwerdigar* ularni qutquzdi;
 Biraq ular bolsa, öz xahishliri bilen Üninggha asiyliq qildi,
 Ular öz qebihlikini bilen pes halgha chüshti.
 44 Shundaqtimu U ularning nale-peryadini anglighanda,
 Ularning jebir-japalirigha étibar berdi;
 45 Hem ular bilen tüzgen ehdisini eslidi,
 Zor méhir-shepqiti bilen, ghezipidin yandi. □
 46 U ularni sürgün qilghanlarning qelbide rehim oyghatti.
 47 Bizni qutquzghaysen, i Perwerdigar Xudayimiz!
 Muqeddes naminggha teshekkür éytishqa,
 Tentene qilip Séni medhiyileshke,
 Bizni eller arisidin yéninggha yigihwalghaysen! ■
 48 Israilning Xudasi bolghan Perwerdigargha,
 Ezeldin ta ebedgiche teshekkür-medhiye qayturulsun!
 Pütkül xelq «Amin» désun!
 Hemdusana! ■

107

*Beshinchi Bölüm *** 107-küy *** Xudaning barliq insanlarga körsetken méhribanliq üçün teshekkür éytinglar!*

1 Ah, Perwerdigargha teshekkür éytinglar!
 Chünki U méhribandur, ebediydur Üning méhir-muhebbiti! ■
 2 Perwerdigar yaw qolidin qutquzghanlar,
 U hemjemet bolup qutquzghan xelqi buni dawamliq bayan qilsun —
 3 Yeni U sherq bilen gherbtin, shimal bilen jenubtin,
 Herqaysi yurtlardin yigihwélin'ghanlar buni éytsun! □
 4 Ular chöl-bayawanni kézip pinhan yolda adashti,

■ 106:37 Law. 18:21; Qan. 12:31; 2Pad. 16:3; 17:17; 21:6; 2Tar. 28:3; 33:6 ■ 106:38 Chöl. 35:33
 □ 106:45 «Zor méhir-shepqiti bilen,...» — ibraniiy tilida: «Zor méhir-shepqetliri bilen...». ■ 106:47
 1Tar. 16:35 ■ 106:48 1Tar. 16:36 ■ 107:1 Zeb. 107:1; 118:1; 136:1 □ 107:3 «... U... shimal
 bilen jenubtin... yigihwélin'ghanlar buni éytsun!» — bezi kona köchürimlerde «jenubtin» dégenning
 ornida «dégizdin» déyilidu; yeni «U... shimal bilen déngizdin... yigihwélin'ghanlar buni éytsun!» déyilidu
 (ibraniiy tilida ikki sózning perqi chong emes, yeni «yami» bilen «Yamin»).

Adem makanlashqan héchbir sheherni tapalmastin.

⁵ Ach hemde ussuz bolup,
Jéni chiqay dep qaldi.

⁶ Andin Perwerdigargha peryad qildi,
U ularni musheqqetliridin azad qildi.

⁷ Makanlashqudek sheherge yetküche,
U ularni tüz yolda bashlidi.

⁸ Ular Perwerdigargha teshekkür éytsun!
Uning özgermes muhebbiti üçün,

Insan balilirigha körsetken möjjiliri üçün!

⁹ Chünki U changqighan köngülni qandurdi,
Ach qalghan janni ésil németler bilen toldurdi.

¹⁰ Zülmette, ölüm kölengiside yashighanlar,
Tömür kishen sélinip, azab chekkenlerni bolsa,

¹¹ (Chünki ular Tengrining emirlirige qarshiliq qildi,
Hemmidin Aliy Bolghuchuning nesihetini kemsitti)

¹² — U ularni japa-musheqqet tartquzup kemter qildi,
Ular putliship yiqildi, ulargha yardemge birsimu yoq idi.

¹³ Andin Perwerdigargha yélinip peryad qildi,
U ularni musheqqetliridin azad qildi.

¹⁴ Ular ni zulmet hem ölüm sayisidin chiqirip,
Ular ning zenjir-asaretlirini sundurup tashlidi.

¹⁵ Ular Perwerdigargha teshekkür éytsun!
Uning özgermes muhebbiti üçün,

Insan balilirigha körsetken möjjiliri üçün!

¹⁶ Mana U mis derwazilarni pare-pare qilip,
Tömür taqaqlarni késip tashlidi.

¹⁷ Hamaqetler öz itaetsizlik yolliridin,
Qebihlikiridin azablargha uchraydu;

¹⁸ Könglide herxil ozuq-tülükтин bizar bolup,
Ölüm derwazilirigha yéqinlishidu.

¹⁹ Andin Perwerdigargha yélinip peryad qilidu,
U ularni musheqqetliridin azad qilidu.

²⁰ U söz-kalamini ewetip, ularni saqaytidu,
Ular ni zawalliliridin qutquzidu.

²¹ Ular Perwerdigargha teshekkür éytsun!
Uning özgermes muhebbiti üçün,

Adem balilirigha körsetken möjjiliri üçün!

²² Qurbanliq süpitide teshekkürler éytsun,
Uning qilghanlirini tentenilik naxshilar bilen bayan qilsun! □ ■

²³ Kémilerde déngizgha chüshüp qatnighuchilar,
Ulugh sularda tirikchilik qilghuchilar, ■

²⁴ Bular Perwerdigarning ishlirigha guwahchidur,
Chongqur okyanda körsetken karametlerni körgüchidur.

²⁵ Chünki U bir söz bilenla shiddetlik shamalni chiqirip,
Dolqunlirini örkeshlitidu;

□ **107:22** «Qurbanliq süpitide teshekkürler éytsun,...» — yaki «Teshekkür qurbanliqliri atisun,...».
«Teshekkür qurbanliqi» Musa peyghemberge chüshürülgen qanun békitken alte xil qurbanliqlardin biri. ■ **107:22** Law. 7:12; Zeb. 50:14 ■ **107:23** Weh. 18:17

26 Kémichiler asman-pelek örleydu,
 Sularning tehtilirige chüshidu,
 Dehshettin ularning jéni érip kétidu.
 27 Ular mest ademdek eleng-seleng irghanglaydu,
 Herqandaq eqil-charisi tügeydu;
 28 Andin Perwerdigargha yélinip peryad qilidu,
 U ularni musheqqetliridin azad qilidu.
 29 U boranni tinchitidu,
 Su dolqunlirimu jim bolidu.
 30 Shuning bilen ular tinchliqidin shadlinidu;
 U ularni teshna bolghan aramgahigha yéteklep baridu.
 31 Ular Perwerdigargha teshekkür éytsun!
 Uning özgermes muhebbiti üçün,
 Insan balilirigha körsetken möjiziliri üçün!
 32 Ular xelqning jamaitidimu Uni ulughlisun,
 Aqsqaqallar mejliside Uni medhiyilisun.
 33 U deryalarni chölge,
 Bulaqlarni qaçasliqqa aylanduridu.
 34 Ahalisining yamanliqi tüpeylidin,
 Hosulluq yerni shorluq qilidu.
 35 U yene chöl-bayawanni kölge,
 Changqaq yerni bulaqlargha aylanduridu;■
 36 Achlarni shu yerge jaylashturup,
 Ular olturaqlashqan bir sheherni berpa qilidu;
 37 Ular étizlarni heydep-térip, üzümzarlarni berpa qilidu;
 Bular hosul-mehsulatni mol béridu.
 38 U ulargha beriket béridu,
 Shuning bilen ularning sani xélila éship baridu,
 U ularning mal-waranlirini héch azaytmaydu.
 39 Ular yene jebir-zulum, bala-qaza hem derd-elemge yoluqup,
 Sani aziyip, pükülidu.
 40 U ésilzadiler üstige kemsitishlirini tókidu,
 Yolsiz desht-sehrada ularni sergerdan qilidu;
 41 Lékin miskin ademni jebir-zulumdin yuqiri kötürüp saqlaydu,
 Uning aile-tawabatini qoy padisidek köp qilidu.■
 42 Buni köngli duruslar körüp shadlinidu;
 Pasiqlarning aghzi étilidu.■
 43 Kimki dana bolsa, bularni bayqisun,
 Perwerdigarning méhir-sheqqetlirini chüshensun!

108

108-küy ... Xudaning ghelibisige bolghan teshna-tilawet

1 Dawutning küy-naxshisi: —

Iradem ching, i Xuda, iradem ching;
 Men medhiye naxshilirini éytip,

Berheq, Séni küyleymen, pütün rohim bilen! □

² I neghme-sazlirim, oyghan!

Men seher quyashinimu oyghitimen!

³ Xelq-milletler arisida Séni ulughlaymen, i Perwerdigar;

Eller arisida Séni küyleymen!

⁴ Chünki özgermes muhebbiting ershlerge yetküdek ulughtur;

Heqiqiting bulutlarga taqashti. ■

⁵ I Xuda, shan-shöhriting ershlerdin yuqiri ulughlan'ghay,

Shan-sheriping yer yüzini qaplighay!

⁶ Öz söygenliringning nijatliq tépishi üçün,

Ong qolung bilen qutquzghaysen,

Duayimni ijabet qilghaysen.

⁷ Xuda Öz pak-muqeddeslikide shundaq dégen: —

«Men tentene qilimen,

Men Shekem diyarini bölüp bérimen,

Sukkot wadisini *teqsim qilishqa* ölcheymen.

⁸ Giléad Manga mensuptur,

Manassehmu Manga mensuptur;

Efraim bolsa béshimdiki dubulghamdur,

Yehuda Méning emr-perman chiqarghuchimdur; □

⁹ Moab Méning yuyunush jawurumdur;

Édomgha chorughumni tashlaymen;

Men Filistiye üstidin tentene qilimen! □

¹⁰ Kim Méni bu mustekem sheherge bashlap kirelisun?

Kim Méni Édomgha élip baralisun?

¹¹ I Xuda, Sen bizni rasttinla chetke qaqtingmu?

Qoshunlirimiz bilen bille jengge chiqmamsen? ■

¹² Bizni zulumlardin qutulushqa yademeshekeysen,

Chünki insanning yardimi bikardur!

¹³ Xuda arqliq biz choqum baturluq körsitimiz;

Bizge zulum qilghuchilarni cheylichüchi del U Özidur!

109

109-küy Intiqam üçün oqulghan dua

- **108:1** «Dawutning küy-naxshisi: —...» — oqurmenler körelyduki, bu küyning ayetliri 57-küydiki 7-11-ayetler, 60-küydiki 5-12-ayetlerge oxshap kétidu. Shunga bu ayetlerning izahatliri mushu küygimu tewe, elwette. «... **Séni küyleymen, pütün rohim bilen!**» — «rohim» mushu yerde ibraniy tilidiki «méning sheripim»ning terjimisi. ■ **108:4** Zeb. 36:5; 57:10 □ **108:8** «Efraim **bolsa béshimdiki dubulghamdur**» — ibraniy tilida «Efraim bolsa béshimdiki qoghdighuchidur». «Yehuda **Méning emr-perman chiqarghuchimdur**» — bashqa birxil terjimisi «Yehuda Méning shahane hasa mdur». □ **108:9** «Moab **Méning yuyunush jawurum**» — belkim Moabning Xuda we Uning xelqi üçün meynet xizmet qilidighanliqini bildüridu. «**Édomgha choruqumni tashlaymen**» — ayagh kiyimni melum yer üstige tashlash ashu yerge ige bolghanliqni bildürüshi mumkin; yaki bolmisa, Édomning öz Igisining ayaghlirini élip yighishturidighan quldek ikenlikini körsitishimu mumkin. «**Filistiye, Méning sewehimdin tentene qilinglar!**» — Dawut padishahning dewride Filistiye Dawutqa, shundaqla Xudaning özige boysunup, bextlik hayatqa ige bolghan («2Sam.» 8:1ni, shundaqa «Yar.» 12:1-3nimu körüng). ■ **108:11** Zeb. 60:1-3

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan küy:
—

I medhiyemning Igisi Xudayim, jim turma!

² Mana rezillerning aghzi, mekkarlarning aghzi köz aldinda yoghan échildi;
Ular yalghanchi til bilan manga qarshi sözlidi.

³ Nepretlik sözler bilan méni chulghap,
Ular bikardin-bikar manga zerbe bermekte.■

⁴ Muhebbitim üçün ular manga qarshi shikayetchi boldi,
Men bolsam — duagha bérildim.

⁵ Yaxshiliqim üçün yamanliq,
Söyüm üçün nepret qayturdi.

⁶ Herbirining üstide rezil bir adem teyinligeysen,
Uning ong yénida bir dewager tursun.■

⁷ U soraq qilin'ghanda eyibdar bolup chiqsun,
Duasi gunah dep hésablansun.■

⁸ Künliri qisqa bolsun,
Mensipini bashqisi igilisun.

⁹ Baliliri yétim qalsun,
Xotuni tul bolsun.

¹⁰ Oghulliri sergerdan tilemchi bolsun,
Turghan xarabilikliridin nan izdep.

¹¹ Jazanixor uning igiligi üstige tor tashlisun,
Méhnét ejrini yatlar bulap-talisun.

¹² Uninggha méhribanliq körsitidighan birsi bolmisun,
Yétim qalghan balilirigha iltipat qilghuchi bolmisun.

¹³ Uning nesli qurutulsun;
Kéler ewladida namliri öchürülsun.

¹⁴ Ata-bowilirining qebihlikining eyibli Perwerdigarning yadida qalsun,
Anisining gunahi öchürülmisun.

¹⁵ Bularning eyibli daim Perwerdigarning köz aldida bolsun,
Shuning bilen U ularning nam-emilini yer yüzidin öchürüp tashlaydu.■

¹⁶ Chünki *rezil kishi* méhribanliq körsitishni héch ésigé keltürmedi,
Belki ézilgen, yoqsul hem dili sunuqlarni öltürmekke qoghlap keldi.

¹⁷ U lenet oqushqa amraq idi,
Shunga lenet uning béshigha kélidu;
Bext tilshke rayi yoq idi,
Shunga bext uningdin yiraq bolidu.

¹⁸ U lenetlerni özige kiyim qilip kiygen;
Shunga bular aqqan sudek uning ich-baghrigha,
Maydek, söngelirige kiridu;

¹⁹ Bular uninggha yépin'ghan tonidek,
Herdaim baghlan'ghan belwéghidek chaplansun.

²⁰ Bular bolsa méni eyibligüchilerge Perwerdigarning békitken mukapati bol-
sun!

Méning yaman gépimni qilghanlarning in'ami bolsun!

²¹ Biraq Sen, Perwerdigar Rebbim,

Öz naming üçün méning teripimde bir ish qilghaysen,

Méhir-muhebbiting ela bolghachqa,

Méni qutquzghaysen;

²² Chünki men ézilgen hem hajetmendurmen,

Qelbim xeste boldi.

²³ Men quyash uzartqan kölengidek yoqilay dep qaldim,

Chéketke qéqiwétilgendek chetke qéqiwétildim.

²⁴ Roza tutqinimdin tizlirim kétidu,

Etlirim sizip kétidu.

²⁵ Shunglashqa men ular aldida reswa boldum;

Ular manga qarashqanda, béshini silkishmekte.

²⁶ Manga yardemleshkeysen, i Perwerdigar Xudayim,

Özgermes muhebbiting boyiche méni qutquzghaysen;

²⁷ Shuning bilen ular buning Séning qolungdiki ish ikenlikini,

Buni qilghuchining Sen Perwerdigar ikenlikini bilsun.

²⁸ Ular lenet oquwersun, Sen bext ata qilghaysen;

Ular hujum qilishqa turghanda, xijalette qalsun,

Biraq qulung shadlansun!

²⁹ Méni eyibligüchiler xijalet bilen kiyinsun,

Ular öz shermendilikini özlirige ton qilip yépinsun.

³⁰ Aghzimda Perwerdigargha zor teshekkür-medhiye qaytürimen;

Berheq, köpchilik arisida turup Uni medhiyileymen;

³¹ Chünki hajetmenning jénini gunahqa békitmekchi bolghanlardin qutquzush üçün,

Perwerdigar uning ong yénida turidu.

110

*110-küy *** Kelgüsidiki alemning Padishahi – Dawutning ewladi Mesih*

¹ Dawut yazghan küy: –

Perwerdigar méning Rebbimge: –

«Men séning dushmanliringni textipering qilghuche,

Ong yénimda olturghin» – dédi.□

² Perwerdigar qudritingni körsitidighan shahane hasangni Ziondin uzitidu;

Dushmanliring arisida höküm sürgin!□

³ Küchüngni körsitidighan künde,

Öz xelqing xalis qurbanliq kebi pida bolidu;

Muqeddes heywitingde,

Shu yashliq dewringdikidek,

□ **110:1** «Men séning dushmanliringni textipering qilghuche» — «textiper» padishah textke olturghanda puti turidighan jay. □ **110:2** «Perwerdigar qudritingni körsitidighan shahane hasangni Ziondin uzitidu» — bu sözning menisi belkim: Xuda yer yüzide öz seltenitini qurghanda,

tikligen padishah Mesihning küch-qudriti hem hoquqi Yérusalémdin chiqip her yerge yétip baridu.

Sanga hazirmu shebnemler seherning baliyatqusidin yéngi chiqqandek chüshidu;□

⁴ Perwerdigar shundaq qesem ichti,

Hem buningdin yanmaydu: —

«Sen ebedil'ebedgiche Melkizedekning tipidiki bir kahindursen».□ ■

⁵ Ong teripingde bolghan Reb ghezipini körsetken künde padishahlarni urup pare-pare qiliwétidu;

⁶ U eller arisida sotlaydu;

Jay-jaylarni jesetler bilen tolduridu;

Keng zéminning béshini yaridu;■

⁷ U yolda ériqtin su ichidu;

U shunga kishining béshini yöligüchi bolidu.□

111

111-küy ... Xudaning ulughluqini séghinish ... 1-ayettiki izahatni körüng

1 Hemdusana!

Köngli duruslarning meshripide,

Hem jamaette turup,

Perwerdigargha pütün qelbim bilen teshekkür éytimen.□

² Perwerdigarning yasighanliri ulughdur;

Bulardin xursen bolghanlar izdinip ularni sürüştürmekte.

³ Uning ejri sherep we heywettur;

Uning heqqaniyliqi menggüge turidu.

⁴ U Öz möjjilirini yad etküzidu;

Perwerdigar muhebbetlik hem rehimdilliktur.

⁵ U Özidin eyminidighanlarni ash bilen teminleydu;

Öz ehdisini hemishe yad étidu.

⁶ U emelliridiki qudrisini Öz xelqige körsitip,

Bashqa ellerning miras-zéminini ulargha teqdim qildi.

□ **110:3** «**Öz xelqing xalis qurbanliq kebi pida bolidu**» — «xalis qurbanliq», 54-küy, 6-ayettiki izahatni körüng. «Muqeddes heywitingde, shu yashliq dewringdikidek, sanga hazirmu shebnemler seherning baliyatqusidin yéngi chiqqandek chüshidu» — déhqanlarga melum bolghinidek, shebnem adette peqet yapyéshil otyashlar we derexlarning üstige chüshidu. Quruq-qaqshal bolup qalghan derexlerge chüshmeydu. Köchme menisi, Mesih menggüge yapyéshil derextek yash turiwéridu. □ **110:4** «**Sen ebedil'ebedgiche Melkizedekning tipidiki bir kahindursen**» — Melkizedek dégen adam hezriti Ibrahimgha kahin (Xudagha wekil bolup qurbanliqni qobul qilghuchi) bolghan hem Ibrahim alghan oljidan ondin birini alghan («**Yar.**» 14-bab). Démeq, u Ibrahimdin ulugh idi, shunglashqa Ibrahimning ewladliridin bolghan kahinlardinmu ulugh idi. «**Yar.**» 14-babta déyilginiche, bu sirlig ademning ata-anisi yoq idi. Injil «ibraniylargha», 8- hem 10-babni körüng.

«Melkizedek»ning menisi: «Heqqaniyliqning padishahi» «Amanliq padishahi». Undaqta bu yerde «Sen ebedil'ebedgiche Melkizedekning tipidiki bir kahindursen» dep békitilishi alemde uning eng aly kahin dep békitilgenlikini körsitidu. ■ **110:4** Ibr. 5:6; 6:20; 7:17 ■ **110:6** Weh. 14:14-20; 16:14-16; 20:8-10 □ **110:7** «**U yolda ériqtin su ichidu; u shunga kishining béshini yöligüchi bolidu**» — bu sirlig gep belkim Mesihning kichik péil ikenlikini, hemde öziningmu kichik péil möminlerge teselli béridighanliqini körsitidu. «**U shunga kishining béshini yöligüchi bolidu**» — bashqa birxil terjimisi: «Shunga u (öz) béshini kötüridu». □ **111:1** «Hemdusana! Köngli duruslarning meshripide, hem jamaette turup...» — bu küy «élipbe tertipilik» küy. Biraq ibraniiy tilini terjime qilish jeryanida jumle tertiplirini özgartish kéreklikli tüpeylidin, «élipbelik» nusxini körsitelmiduq.

7 Uning qoli qilganliri heqiqet-sadaqet we adilliqtur;
Uning barliq körsetmiliri ishenchliktur.

8 Bular ebedil' ebedgiche inawetliktur;
Heqiqette hem durusluqta chiqirilghandur.

9 U  z xelqige nijatliq ewetti;
 z ehdisini emr qilip menggüge b kitti;
Muqeddes hem s rl ktur Uning nami.

10 Perwerdigardin qorqush danaliqning bashlinishidur;
Uning hökümlirini tutqanlarning hemmisi yorutulghan ademlerdur;
Uning medhiyisi menggü turidu.

112

*112-k y *** Xudadin eyminidighan kishi *** 1-ayettiki izahatni körüng*

1 Hemdusana!

Perwerdigardin eyminidighan,
Uning emrlirini zor xursenlik dep bilidighan adem bextliktur! □ ■

2 Uning nesli z minda turup k ch-qudretlik bolidu;
Duruslarning dewri bextlik bolidu.

3 Uning  yide d let hem bayliqlar bolidu;
Heqqaniyliqi menggüge turidu.

4 Qarangghuluqta turghan durus ademge nur peyda bolidu;
U shepçetlik, rehimdil hem heqqaniydur.

5 Xeyrxah,  tne b rip turidighan ademning bexti bolidu;
U  z ishlirini adilliq bilen y rg zidu. □

6 Berheq, u ebediy tewritilmeydu;
Heqqaniy adem mengg ge eslinidu.

7 U shum xewerdin qorqmaydu;
Uning k ngli toq halda, Perwerdigargha tayan'ghan.

8 Dili mehkem qilin'ghan, u qorqmaydu;
Axirida u reqiblrining meghlubiyitini k ridu.

9 U  ziningkini merdlerche tarqatqan,
Yoqsullargha b ridu;
Uning heqqaniyliqi menggüge turidu;
Uning münggüzi izzet-shöhret bilen k t r lidu.

10 Rezil adem buni k r p chidimaydu,
Chishlrini ghujurlitidu, u  rip k tidu;
Rezillerning arzu-hewisi yoqitilidu.

113

*113-k y *** Xuda shep itini k rsitish  ch n  zini t wen tutidu*

□ **112:1** «Hemdusana! Perwerdigardin eyminidighan, Uning emrlirini zor xursenlik dep bilidighan adem bextliktur!...» — bu k y « lipbe tertiplik» k y. Biraq ibranij tilini terjime qilish jeryanida j mle tertiplirini  zgartish k rekliki tüpeylidin, « lipbe tertiplik» nuxsini k rsitelmiduq.
■ **112:1** Zeb. 1:1, 2 □ **112:5** «U  z ishlirini adilliq bilen yürgüzidu» — bashqa ikki xil terjimisi bar: — «U  z adilliq bilen öz ishlirini y r sh turidu» yaki «Dewada bolsa h k m uning teripide bolidu». Mumkinchiligi barki, yazghuchi bu  ch menining hemmisini k zde tutqan.

¹ Hemdusana!
 Medhiyilenglar, i Perwerdigarning qulliri,
 Perwerdigarning namini medhiyilenglar!
² Hazirdin boshlap, ebedil'ebedgiche,
 Perwerdigarning namigha teshekkür-medhiye qayturulsun!■
³ Kün chiqardin kün patargha,
 Perwerdigarning nami medhiyilinishke layiqtur!■
⁴ Perwerdigar ellerdin yuqiri kötürüldi;
 Shan-sheripi ershlerdin yuqiridur.
⁵ Kimmu Perwerdigar Xudayimizgha teng bolalisun —
 Öz makani yuqirida bolsimu,
⁶ Asmanlarga hem yerge qarash üçhün,
 Özini töwen qilghuchigha?
⁷ Namrat kishini U topa-changdin kötüridu;
 Qighliqtin yoqsulni yuqirilitidu;■
⁸ Uni ésilzadiler qatarigha,
 Yeni Öz xelqining ésilzadiliri arisigha olturghuzidu;
⁹ U tughmas ayalni öyge orunlashturup,
 Uni oghullarning xushal anisi qilidu.
 Hemdusana!

114

114-küy... Xudaning Israil xelqining Misirdin chiqishida ulargha namayan qilghan ulughluqi

¹ Israil Misirdin,
 Yaqup jemeti yat tilliq ellerdin chiqqanda, ■
² Shu chaghda Yehuda Xudaning muqeddes jayi,
 Israil uning seltiniti boldi,
³ Déngiz buni körüp beder qachti,
 Iordan deryasi keynige yandi;
⁴ Taghlar qochqarlardek,
 Döngler qozilardek oynaqlidi.
⁵ Ey déngiz, sen néme boldung, qachqili?
 Iordan deryasi, yolungdin yan'ghili?
⁶ Taghlar qochqarlardek,
 Döngler qozilardek oynaqlighili?
⁷ I yer yüzi, Rebning jamalidin,
 Yaqupning Xudasining jamalidin tewren;
⁸ U qoram tashni kölchekke,
 Chaqmaq téshini mol bulaq sulirigha aylanduridu. □ ■

■ 113:2 Dan. 2:20 ■ 113:3 Mal. 1:11 ■ 113:7 1Sam. 2:8; Zeb. 107:41 ■ 114:1 Mis. 13:3 □ 114:8 «U qoram tashni kölchekke, chaqmaq téshini mol bulaq sulirigha aylanduridu» — «chaqmaq téshi» tashlar ichide eng qattiq tash hésablinidu. «Qan.» 8:15ni körüng. ■ 114:8 Mis. 17:6; Chöl. 20:11

115

*115-küy *** Butlarga choqun'ghanlar hem Xudagha ibadet qilghanlar*

1 Bizge emes, i Perwerdigar, bizge emes —

Özgermes muhebbiting üçün, heqiqet-sadaqiting üçün,

Öz naminggha shan-sherep keltürgeysen.

2 Eller némishqa «Ularning Xudasi qeyerde?» dep *mazaq* qilishidu?

3 Biraq Xudayimiz bolsa ershlerdidur;

Némini xalisa, U shuni qilghandur.

4 Ularning butliri bolsa peqet kümüş-altundin ibaret,
Insanning qolliri yasighinidur, xalas.

5 Ularning aghzi bar, biraq sözliyelmeydu;

Közliri bar, körmeydu;■

6 Qulaqliri bar, anglimaydu,

Burni bar, puriyalmaydu;

7 Qolliri bar, siliyalmaydu;

Putliri bar, mangalmaydu;

Kaniyidin héchbir sada chiqarmaydu.

8 Ularni yasighanlar ulargha oxshashtur,

Ulargha tayan'ghanlarmu shundaqtur.

9 I Israil, Perwerdigargha tayininglar;

U silerge yardem qilghuchinglar hem qalqininglardur.

10 I Harun jemeti, Perwerdigargha tayininglar;

U silerge yardem qilghuchi hem silerning qalqininglardur.□

11 Perderdigardin eyminidighanlar, Perwerdigargha tayininglar;

U silerge yardem qilghuchi hem qalqininglardur.

12 Perwerdigar bizni eslep keldi;

U bext ata qilidu;

U Israil jemetige bext ata qilidu;

U Harun jemetige bext ata qilidu;

13 Perwerdigardin eyminidighanlarga,
Chongliri hem kichiklirimu bext ata qilidu.

14 Perwerdigar silerge qoshlap béridu,

Silerge hem perzentliringlarga;

15 Silerge Perwerdigar teripidin bext ata qilin'ghan,

Asman-zéminni Yaratquchidin beriketlen'gen!

16 Asmanlar bolsa Perwerdigarning asmanliridur;

Biraq zéminni bolsa insan balilirigha tapshurghandur.

17 Ölükler Yahni medhiyiliymeydu,

Süküt diyarigha chüshüp ketkenlermu shundaq;

18 Biraq bizler hazirdin bashlap Yahqa ebedil'ebedgiche teshekkür-medhiye
qayturimiz!

Hemdusana!

116

*116-küy *** Xudaning iltipatigha guwahliq bérish*

■ 115:5 Qan. 4:28; Yer. 10:3, 4, 5, 9-16

□ 115:10 «U silerge yardem qilghuchi hem silerning

qalqininglardur» — ibraniy tilida «U ulargha yardem qilghuchi hem ularning qalqininglardur» déyilidu. 10-11-ayetlerdimu shundaq.

- 1 Men Perwerdigarni söyimen,
Chünki U méning awazimni, yélinishlirimni anglighan.
- 2 Chünki U quligini manga saldi,
Shunga men barliq künlirimde Uninggha iltija qilip chaqirimen.
- 3 Ölüm asaretliri méni chirmiwaldi;
Tehtisaraning derdliri méni tutuwaldi;
Men péshkellikke yoluqtum, elem tarttim;■
- 4 Shuning bilen men Perwerdigarning namigha toxtimay nida qildim: —
«Sendin ötünimen, i Perwerdigar;
Jénimni qutuldurghaysen!
- 5 Shepçetliktur Perwerdigar, heqqaniydur;
Xudayimiz rehimdildur.
- 6 Perwerdigar nadanni saqlaydu;
Men xarab ehwalgha chüshürüldüm, U méni qutquzdi.
- 7 Hey jénim, qaytidin xatirjem bol;
Chünki Perwerdigar séxiylik, méhribanliq körsetti;■
- 8 Chünki Sen jénimni ölümдин, közlirimni yashlardin,
Ayaghlirimni putlishishtin qutquzghansen.
- 9 Men Perwerdigar aldida tiriklarning zéminida mangimen;
- 10 Ishen'ginim üçün mundaq söz qilghanmen: —
«Men qattiq xar qilin'ghanmen».□ ■
- 11 Jiddiyleshkinimdin: — «ademplarning hemmisi yalghanchi!» — Dégenmen.■
- 12 Manga körsetken barliq yaxshiliqlirini men néme bilen Perwerdigargha qayturimen?
- 13 — Nijatliq qedehini qolumgha alimen,
We Perwerdigarning namini chaqirip iltija qilimen;
- 14 Men qilghan qesemlirimni Perwerdigar aldida ada qilimen;
Berheq, Uning barliq xelqi aldida ularni ada qilimen.
- 15 Perwerdigarning neziride,
Öz mömin bendilirining ölümü qimmetlik ishtur!
- 16 Ah Perwerdigar, men berheq Séning qulungdurmen;
Men Séning qulungdurmen, dédikingning oghli ikenmen;
Sen méning asaretlirimni yeshkensen;
- 17 Men Sanga teshekkür qurbanliqlirini sunimen,
Perwerdigarning namini chaqirip iltija qilimen;□
- 18 Men qilghan qesemlirimni Perwerdigar aldida ada qilimen;
Berheq, Uning barliq xelqi aldida ularni ada qilimen;
- 19 Perwerdigarning öyining hoylilirida,
Séning otturungda turup, i Yérusalém,
Qesemlirimni ada qilimen!
Hemdusana!

■ **116:3** 2Sam. 22:5, 6 ■ **116:7** Zeb. 13:6 □ **116:10** «Ishen'ginim üçün söz qilghanmen» — (yaki «Ishendim, shunga söz qildim...») — buning menisi, belkim, méning Xudagha derdimni töküshüm hergiz bikargha ketmeydu, démekchi («2Kor.» 4:13nimu körüng). ■ **116:10** 2Kor. 4:13 ■ **116:11** Rim. 3:4 □ **116:17** «Men Sanga teshekkür qurbanliqlirini sunimen» — «teshekkür qurbanliqi» Musa peyghember arqiliq békitilgen yene birxil qurbanliq («Law.» 7-babni körüng).

117

117-küy *** *Xudaning pütkül dunyagha bolghan muhebbiti*

¹ Perwerdigarni medhiyilenglar, barliq eller;
Hemme xelqler, Uni maxtanglar!■

² Chünki bizge baghligan özgermes muhebbiti ghe libiliktur;
Hem Perwerdigarning heqiqet-sadaqiti menggüliktur!
Hemdusana!

118

118-küy *** «Perwerdigarning *namida kelgüchige mubarek bolsun!*»

¹ Perwerdigargha teshekkür éytinglar, chünki U méhribandur;
Uning méhir-muhebbiti menggüdur!

² Israil: «Uning méhir-muhebbiti menggüdur» — désun!

³ Harun jemeti: «Uning méhir-muhebbiti menggüdur» — désun!

⁴ Perwerdigardin qorqidighanlar: «Uning méhir-muhebbiti menggüdur» — désun!

⁵ Qistaqta qélip Yahgha nida qildim;

Yah jawab bérip, méni kengri-azadilikte turghuzdi.

⁶ Perwerdigar men tereptidur, men qorqmaymen;
Insan méni néme qilalisun?■

⁷ Perwerdigar manga yardem qilghuchilar arisida bolup, méning teripim-
didur;

Öchmenlirimning meghlubiyitini körimen.

⁸ Perwerdigarni bashpanahim qilish,
Insan'gha tayinishtin ewzeldur;■

⁹ Perwerdigarni bashpanahim qilish,
Emirlerge tayinishtin ewzeldur.

¹⁰ Barliq eller méni qorshiwaldi;

Biraq Perwerdigarning nami bilen ularni halak qilimen;□ ■

¹¹ Ular méni qorshiwaldi; berheq, qorshiwaldi;

Biraq Perwerdigarning nami bilen men ularni halak qilimen;

¹² Ular herilerdek méni qorshiwaldi;

Ular yéqilghan yantaq otidek tézla öchürüldü;

Chünki Perwerdigarning nami bilen men ularni halak qilimen.

¹³ Sen *düşmen* méni zerb bilen itterding,

Yiqilghili tas qaldim;

Biraq Perwerdigar manga yardemde boldi.

¹⁴ Küchüm we naxsham bolsa Yahdur;

U méning nijatliqim boldi!

¹⁵ Heqqaniylarning chédirlirida shadliq we nijatliqning tenteniliri yangritil-
maqta;

Perwerdigarning ong qoli zeper quchmaqta!

¹⁶ Perwerdigarning ong qoli égiz kötürülgen!

■ 117:1 Rim. 15:11 ■ 118:6 Rim. 8:31 ■ 118:8 Zeb. 62:8, 9; 146:3; Yer. 17:5, 7 □ 118:10 «Barliq eller méni qorshiwaldi; biraq Perwerdigarning nami bilen ularni halak qilimen;...» — bu küydiki 10-29-ayetler kimni körsetkenlikini oqurmenler Injil, «Matta», «Markus» hem «Luqa» qismiliridiki axirqi nechche bablardin köreleydu. ■ 118:10 Zeb. 18:43□ 47□ 48; Yesh. 11:1-10; Rim. 15:12

Perwerdigarning ong qoli zeper quchmaqta!■

17 Men ölmeymen, belki yashaymen,
Yahning qilghanlirini jakarlaymen.

18 Perwerdigar manga qattiq terbiye bergen bolsimu,
Biraq U méni ölümge tapshurmidi.

19 Heqqaniyet derwazilirini manga échip béringlar;
Men kirimen, Yahni medhiyileymen.■

20 Bu Perwerdigarning derwazisidir;
Heqqaniylar buningdin kiridu!

21 Men sanga teshekkür éytimen;
Chünki Sen manga jawab qayturdung,
Hem méning nijatliqim boldung.

22 Tamchilar tashliwetken tash bolsa,
Burjek téshi bolup tiklendi.□ ■

23 Bu ish Perwerdigardindir;
Bu közimiz aldida karamet boldi.■

24 Bu Perwerdigar yaratqan kündur;
Biz uningda shadlinip xursen bolimiz.

25 Qutquzghaysen, i Perwerdigar, Sendin ötünimen;
Sendin ötünimen, bizni yashnatqaysen!□ ■

26 Perwerdigarning namida Kelgüchige mubarek bolsun!
Biz Perwerdigarning öyide turup sanga «Mubarek!» dep towliduq.

27 Perwerdigar Tengridur;
U üstimizge nur bergen;

Héytliq qurbanliqni tanilar bilen baghlanglar,
— Qurban'gahning münggüzlirige ilip baghlanglar.□

28 Sen méning Ilahimdursen,

Men Sanga teshekkür éytimen;
Méning Xudayim, men Séni ulughlaymen.

29 Perwerdigargha teshekkür éytinglar;
Chünki U méhribandur;

Uning méhir-muhebbiti menggüdur!

119

119-küy *** Xudaning söz-kalami göherdur! *** «Élipbe tertipilik» küy – 1-ayettiki izahatni körüng

1 |□| (Alef) Yolda mukemmel bolghanlar,

■ 118:16 Luqa 1:51 ■ 118:19 Yesh. 26:2 □ 118:22 «Tamchilar tashliwetken tash bolsa, burjek téshi bolup tiklendi» — «Mat.» 20:42ni körüng. ■ 118:22 Yesh. 8:14; 28:16; Mat. 21:42; Mar. 12:10; Luqa 20:17; Ros. 4:11; Rim. 9:33; Ef. 2:20; 1Pét. 2:4, 7 ■ 118:23 Yesh. 29:14

□ 118:25 «Qutquzghaysen, i Perwerdigar!» — ibraniy tilida «Hoshanna!» dégen söz. «Mat.», 21:9ni körüng. ■ 118:25 Mat. 21:9, 15; Mar. 11:9, 10; Yuh. 12:13 □ 118:27 «Héytliq qurbanliqni tanilar bilen baghlanglar, — qurban'gahning münggüzlirige ilip baghlanglar» — muqeddes ibadetxanidiki qurban'gahning töt bürjikingin herbirige bir «münggüz» (ilmek) békitilgen. «Muqeddes chédür»ni körsitidighan sxémilarni körüng.

Perwerdigar Tewrat-qanunida mangidighanlar bextliktur! □ ■

² Uning agah-guwahlirini tutqanlar,

Uni chin qelbi bilen izdigenler,

³ Hécbir heqsizliqni qilmighanlar bextliktur!

Ular uning yollirida mangidu.

⁴ Körsetmiliringge estayidil emel qilishimiz üçün,

Özüng ularni békitkensen.

⁵ Ah, yollirimning yönilishi belgilimiliringge emel qilishqa békitilgey!

⁶ Shuning bilen barliq emr-permanliringni etiwarlislam,

Men yerge qarap qalmaymen.

⁷ Séning heqqaniy hökümliringni öginip,

Durus köngüldin Sanga teshekkür éytimen.

⁸ Men belgilimiliringni choqum tutimen;

Méni pütünley tashliwetmigeysen!

⁹ |□| (Bet) Yash bir yigit qandaq qilip öz yolini pak tutalaydu?

Séning söz-kalamingni anglap emel qilish bilenla.

¹⁰ Pütün qelbim bilen men Séni izdidim;

Méni emrliringdin adashturmighaysen;

¹¹ Gunah qilip Sanga qarshi chiqmasliqim üçün,

Sözüngni könglümge mehkem püküwaldim.

¹² Mubarekdursen Perwerdigar,

Manga Öz belgilimiliringni ögetkeysen.

¹³ Lewlirim bilen men bayan qilimen,

Aghzingdiki barliq hökümliringni.

¹⁴ Türlük bayliqlardin shadlan'ghandek,

Agah-guwahliqliringgha egeshken yolda shadlandim.

¹⁵ Men körsetmiliring üstide séghinip oylinimen;

Izliringgha qarap oylinimen.

¹⁶ Belgilimiliringni xursenlik dep bilimen;

Söz-kalamingni untumaymen.

¹⁷ |□| (Gimel) Qulunggha méhribanliqni körsetkeysen, shuning bilen men yashaymen,

Kalaminggha boysunimen. ■

¹⁸ Tewrat-qanunungdin karamet sirlarni körüşüm üçün,

Közlirimni achqaysen!

¹⁹ Men bu dunyada musapirmen;

Emrliringni mendin yoshurmighaysen. ■

²⁰ Hökümliringge herqachan intizar bolup,

Yürükim ézilip kétey dep qaldi.

²¹ Sen lenetke buyrulghan tekebburlargha tenbih bérisen,

□ **119:1** «**ℳ** (Alef) Yolda mukemmel bolghanlar, Perwerdigar Tewrat-qanunida mangidighanlar bextliktur!» — bu 119-küy «élipbe tertipilik» küy. Her sekkiz ayet bir guruppa bolidu. Herbir guruppidiki sekkiz ayet oxshash herb bilen bashlinidu, herbir guruppa (jemiy 22 guruppa) ibraniy tilining élipbelik tertipi boyiche yéngi bir herp bilen bashlinidu. «Perwerdigar Tewrat-qanunida mangidighanlar bextliktur!» — «Tewrat» (torah) dégen söz ibraniy tili bolup, eslide «yolyoruq», «terbiye» dégen menide, bu yerde: «qanun», «telim», «Xuda bergen barliq kitablار» dégen umumiy menide ishutilidu. Adette Musa peyghember arqliq keltürülen Tewrattiki «Yaritilish» «Misirdin chiqish» «Lawiyliqlar» «Chöl-bayawandiki seper» hem «Qanun sherhi» dégen aldinqi besh qisimni körsitidu.

■ **119:1** Zeb. 1:1 ■ **119:17** Zeb. 103:2; 116:7 ■ **119:19** Yar. 47:9; 1Tar. 29:15; Zeb. 39:12; Ibr. 11:13

Ular emrliringdin adiship kétidu.

22 Mendin ahanet hem mesxirini yiraqqa ketküzgeysen;
Chünki agah-guwahliqliringni tutimen.

23 Emirler olturup yaman gépimni qilishmaqta;
Séning qulung bolsa belgilimiliring üstide séghinip oylaydu.

24 Séning agah-guwahliqliring méning xursenlikim,
Méning meslihetchilirimdur.■

25 |□| (Dalet) Méning jénim tupraqqa yépushqan;
Söz-kalaming boyiche méni yéngilandurghaysen.

26 Öz yollirimni aldingda ochuq bayan qildim,
Sen manga jawab berding;

Manga belgilimiliringni ogetkeysen.■

27 Méni körsetmiliringning yolini chüshnidighan qilghaysen,
Andin men karametliring üstide séghinip oylinimen.

28 Jénim qayghu bilen érip kétidu;
Söz-kalaming boyiche méni küchlendürgeysen.

29 Mendin aldamchi yolni néri qilghaysen;
Shepqet qilip manga Tewrat-qanunungni béghishlighaysen;

30 Men heqiqet-sadaqet yolini talliwaldim;
Hökümliringni aldimda qoydum.

31 Agah-guwahliringni ching tutimen;
Perwerdigar, méni uyatqa qaldurmighaysen.

32 Sen méning qelbimni keng-azade qilishing bilen,
Emrliring yoligha egiship yügürimen.

33 |□| (Xé) (I Perwerdigar, belgilimiliringning yolini manga ayan qilghaysen;
Men uni axirghiche tutimen.

34 Méni yorutqaysen, men Tewrat-qanunungni tutimen,
Shundaqla pütün qelbim bilen uninggha emel qilimen.

35 Méni emrliringning yolida mangidighan qilghaysen;
Chünki ularni xursenlik dep bilimen.

36 Méning qelbimni shexsiy menpeetke emes,
Belki agah-guwahliqliringgha mayil qilghaysen.

37 Közlirimni saxtini körüshtin yandurghaysen;
Méni yolungda janlandurghaysen;

38 Sen qulunggha bolghan wedengni emelge ashurghaysen;
Shuning bilen xeqler Sendin eyminidu.□

39 Men qorqqan shermendilikni néri ketküzgeysen;
Chünki Séning hökümliring eladur.

40 Mana, men körsetmiliringge teshna bolup keldim;
Öz heqqaniyitingde méni janlandurghaysen;

41 |□|: (Waw) We méhir-muhebbetliring yénimgha kelsun, i Perwerdigar;
Wedeng boyiche nijatliqning yénimgha kelsun;□

42 Shunda mende méni mesxire qilghuchigha bergüdek jawab bolidu;

■ 119:24 Zeb. 43:3; 112:1; 119:35, 47, 77, 174; ■ 119:26 Zeb. 25:4; 27:11; 86:11 □ 119:38 «Sen qulunggha bolghan wedengni emelge ashurghaysen; Shuning bilen xeqler Sendin eyminidu» — bashqa birnechke terjimiliri bar, jümlidin: «Séning eyminishingge bérilgen qulung üçün wedengni emelge ashurghaysen». □ 119:41 « ʾ: (Waw) We méhir-muhebbetliring yénimgha kelsun, i Perwerdigar...» — mushu sekkiz ayet (41-48-ayet) hemmisi ibraniy tilida: «waw» bilen bashlinidu; uyghur tilidiki «we» mushu «waw»din (ereb tilining wasitisi bilen) kelgen.

Chünki sözüngge tayinimen.

43 We aghzimdin heqiqetning sözini élip tashlimighaysen;

Chünki hökümliringge ümid baghlidim;

44 Shunda men Séning Tewrat-qanunungni her qachan tutimen,

Berheq, ebedil'ebedgiche tutimen;

45 Shunda men azadilikte mangimen;

Chünki körsetmiliringni izdidim.

46 Shunda men padishahlar aldida agah-guwahliqliring toghruluq sözleymen,

Bu ishlarda men yerge qarap qalmaymen.

47 We emrliringni xursenlik dep bilimen,

Chünki ularni söyüp keldim;

48 Men söyüp kelgen emrliringge qollirimni sozup intilimen,

We belgilimiliring üstide séghinip oylinimen.□

49 |□| (Zain) Sen qulunggha bergen sözüngni,

Yeni manga ümid béghishlighan kalamingni esligeysen.

50 U bolsa derdimge bolghan tesellidir;

Chünki söz-wedeng méni janlandurdi.

51 Tekebburlar esheddiy haqaretligini bilen,

Lékin Tewrat-qanunungdin héch chetnimidim.

52 Qedimde békitilgen hökümliringni yadimgha keltürdüm, i Perwerdigar,

Shundaq qilip özümge teselli berdim.

53 Tewrat-qanunungni tashliwetken reziller wejedin,

Otluq ghezep mende qaynap tashti.

54 Musapir bolup turghan jayimda,

Körsetmiliring méning naxshilirim boldi.

55 Kéchide, i Perwerdigar, namingni eslep yürdüm,

Tewrat-qanunungni tutup keldim.■

56 Men buninggha nésip boldum,

Chünki men körsetmiliringke itaet qilip keldim.

57 |□| (Xet) Özüng méning nésiwemdursen, i Perwerdigar;

«Séning söz-kalamingni tutay» — dédim.□

58 Men pütün qelbim bilen didaringgha intilip yéлиндим;

Wedeng boyiche manga shapaet körsetkeysen.□

59 Men yolliring üstide oylandim,

Ayaghlirimni agah-guwahliqliringgha qaritip buridim.

60 Men aldiridim, héch kéchikmidim,

Séning emrliringge emel qilishqa.

61 Rezillerning asaretliri méni chirmiwalghini bilen,

Men Tewrat-qanunungni héch untumidim.

62 Heqqaniy hökümliring üçhün,

Tün kéchide teshekkür éytqili qopimen.

63 Men Sendin qorqidighanlarning,

Körsetmiliringge egeshkenlerning hemmisining ülpidurmen.

□ 119:48 «men söyüp kelgen emrliringge qollirimni sozup intilimen» — yaki «men söyüp kelgen emrliringge qollirimni sozup kötürimen». ■ 119:55 Zeb. 16:7; 42:8 □ 119:57 «Özüng méning nésiwemdursen, i Perwerdigar; «Séning söz-kalamingni tutay» — dédim» — bashqa birxil terjimisi: —

«Méning nésiwem, i Perwerdigar, Séning söz-kalamingni tutushtin ibarettur; — dédim». □ 119:58 «Men pütün qelbim bilen didaringgha intilip yéлиндим» — yaki «Men pütün qelbim bilen iltipatinggha intilip yéлиндим».

64 Jahan, i Perwerdigar, Séning özgermes muhebbiting bilen toldi;
Manga belgilimiliringni ögetkeysen.

65 |□| (Tet) Söz-kalaming boyiche, i Perwerdigar,

Öz qulunggha méhribanliqni körsitip kelgensen.

66 Manga obdan perq étishni we bilimni ögetkeysen;

Chünki men emrliringge ishendim.

67 Men azabqa uchrashin burun yoldin azghan,

Biraq hazir sözüngni tutimen.

68 Sen méhribandursen, méhribanliq qilisen,

Manga belgilimiliringni ögetkeysen.

69 Tekebburlar manga qara chaplashti;

Biraq körsetmiliringge pütün qelbim bilen itaet qilimen.

70 Ularning qelbi tuymas bolup ketti;

Biraq men bolsam Tewrat-qanunungni xursenlik dep bilimen.□

71 Azabqa uchrighinim yaxshi boldi,

Shuning bilen belgilimiliringni ögendim.

72 Men üçün aghzingdiki qanun-telim,

Minglighan altun-kümüsh tenggidin ewzeldur.■

73 |□| (Yod) Séning qolliring méni yasighan, méni mustehkemlidi;

Méni yurutqaysen, emrliringni öginimen.■

74 Sendin eyminidighanlar méni körüp shadlinidu;

Chünki men söz-kalaminggha ümid baghlap keldim.

75 I Perwerdigar, Séning hökümliringning heqqaniy ikenlikini,

Wapadarliqingdin méni azabqa salghiningni bilimen.□

76 Ah, qulunggha bergen wedeng boyiche,

Özgermes muhebbiting teselliyim bolsun.

77 Méning yashishim üçün,

Rehimdilliqliring yénimgha kelsun;

Chünki Tewrat-qanunung méning xursenlikimdur.

78 Tekebburlar xijalette qalsun;

Chünki ular manga yalghanchiliq bilen tetürlük qilghan;

Men bolsam, körsetmiliring üstide séghinip oylinimen.

79 Sendin eyminidighanlar men terepke burulup kelsun;

Agah-guwahliqliringni bilgenlermu shundaq bolsun.

80 Könglüm belgilimiliringde mukemmel bolsun;

Shuning bilen yerge qarap qalmaymen.

81 |□| (Kaf) Jénim nijatliqinggha telmürüp halidin kétey dewatidu;

Men söz-kalaminggha ümid baghlidim.

82 Közüm söz-wedengge telmürüp tügishey dédi,

«Sen qachanmu manga teselli bétersen» — dep.

83 Chünki men islinip qurup ketken tulumdek boldum,

Biraq belgilimiliringni untumaymen.

84 Qulungning künliri qanche bolidu?

Manga ziyankeshlik qilghanlarni qachan jazalaysen?

85 Tekebburlar manga orilarni kolighan;

□ **119:70** «Ularning qelbi tuymas bolup ketti» — dégen söz ibranıy tilida «Ularning qelbi maylıq bolup ketti» dep élin'ghan. ■ **119:72** Zeb. 19:10 ■ **119:73** Ayup 10:9; Zeb. 139:13-16 □ **119:75** «Séning hökümliringning heqqaniy ikenlikini ... bilimen» — ibranıy tilida «Séning hökümliringning heqqaniyliqtur ... dep bilimen».

Bu ishlar Tewratinggħa muxaliptur;
 86 Séning barliq emrliring ishenchliktur;
 Ular yolsizliq bilen méni qistimaqta;
 Manga yardem qilghaysen!
 87 Ular méni yer yüzidin yoqatqili qil qaldi;
 Biraq men bolsam, körsetmiliringdin waz kechmidim.
 88 Özgermes muhebbiting boyiche méni janlandurghaysen,
 We aghzingdiki agah-guwahliqliringni tutimen.
 89 |□| (Lamed) Menggüge, i Perwerdigar,
 Söz-kalaming ershlerde békitilgendur.
 90 Séning sadaqiting dewrdin-dewrgichidur;
 Sen yer-zéminni muqim békittensen, u mewjut bolup turidu.■
 91 Séning höküm-qanuniyetliring bilen bular бүгүнкү күндүмү turidu;
 Chünki barliq mewjudatlar Séning xizmitingdidur.□
 92 Séning Tewrat-qanununug xursenlikim bolmighan bolsa,
 Azabimda yoqap kéter idim.
 93 Men Séning körsetmiliringni hergiz untumaymen;
 Chünki mushular arqiliq manga hayatliq berding;
 94 Men Séningkidurmen, méni qutquzghaysen;
 Chünki men körsetmiliringni izdep keldim.
 95 Reziller méni halak qilishni kütmekte;
 Biraq men agah-guwahliringni könglümde tutup oylaymen.
 96 Men hemme mukemmellikning chéki bar dep bilip yettim;
 Biraq Séning emr-kalaming cheksiz kengdur!
 97 |□| (Mem) Ah, méning Tewrat-qanununugħa bolghan muhebbitim
 neqeder chongqurdur!
 Kün boyi u méning séghinip oylaydighinimdur.
 98 Emrliring herdaim men bilen bille turghachqa,
 Méni düşmenlirimdin dana qilidu;
 99 Barliq ustazlirimdin köp yorutulghanmen,
 Chünki agah-guwahliring séghinishimdur.
 100 Men qérlardin köprek chüşhinimen,
 Chünki körsetmiliringge itaet qilip keldim.
 101 Söz-kalamingħa emel qilishim üçün,
 Ayaghlirimni hemme yaman yoldin tarttim.□
 102 Hökümliringdin héch chiqmidim;
 Chünki manga ögetken Sen özüngdursen.
 103 Sözliring tilingħa shunche shérin tétiydu!
 Aghzimda heseldin tatliqtur!■
 104 Körsetmiliringdin men yorutuldum;
 Shunga barliq saxta yolni öch körimen.
 105 |□| (Nun) Söz-kalaming ayighim aldidiki chiragh,
 Yolumgha nurdur.
 106 Qesem ichtim, emel qilimenki,

■ 119:90 Top. 1:4 □ 119:91 «Séning höküm-qanuniyetliring bilen bular бүгүнкү күндүмү turidu» — «bular» bolsa 89-ayette tilgha élin'ghan Xudaning söz-kalami we 90-ayette tilgha élin'ghan yer-zémim bolsa kérek. □ 119:101 «Ayaghlirimni hemme yaman yoldin tarttim» — «tarttim» — ibraniy tilida «baghlidim» yaki «chüşheklidim». ■ 119:103 Zeb. 19:10; Pend. 8:11

Men heqqaniy hokümliringni tutimen.■

107 Zor azab-oqubetlarni chektim, i Perwerdigar;

Söz-kalaming boyiche méni janlandurghaysen.

108 Qobul qilghaysen, i Perwerdigar, aghzimdiki xalis qurbanliqlarni,

Manga hokümliringni ogetkeysen.□

109 Jénimni aliqinimda daim élip yürimen,

Biraq Tewrat-qanunungni peqet untumaymen.

110 Reziller men üçün qiltaq qurdi;

Biraq körsetmiliringdin adashmidim.

111 Agah-guwahliqliringni miras qilip menggüge qobul qildim;

Chünki ular könglümning shadliqidur.

112 Men könglümni belgilimiliringge menggüge *emel qilishqa*,

Yeni axirghiche emel qilishqa mayil qildim.

113 |□| (Sameq) Ala köngüllerni öch körüp keldim;

Söyginim bolsa, Tewrat-qanunungdur.□

114 Sen méning dalda jayim, méning qalqanimdursen;

Söz-kalaminggha ümid baghlidim.

115 Men Xudayimning emrlirige emel qilishim üçün,

Mendin néri bolunglar, i rezillik qilghuchilar!

116 Yashishim üçün,

Wedeng boyiche méni yöligeysen;

Ümidimning aldida méni yerge qaratmighaysen.

117 Méni qollap quwwetligeysen, shunda men aman-ésen yürimen;

We belgilimiliringni herdaim qedirleymen.

118 Belgilimiliringdin azghanlarning hemmisini neziringdin saqit qilding;

Chünki ularning aldanchiliqi quruqtur.

119 Sen yer yüzidiki barliq rezillerni dashqaldek shallap tazilaysen;

Shunga men agah-guwahliqliringni söyimen.

120 Etlirim Séningdin bolghan eyminishtin titreydu;

Hokümliringdin qorqup yürimen.

121 |□| (Ayin) Men durus hokümlerni we adaletni yürgüzdim;

Méni ezgüchilerge tashlap qoymighaysen;

122 Öz qulung üçün yaxshiliqqa kapalet bolghaysen;

Tekebburlargha méni ezgüzmigeysen.

123 Közüm nijatliqinggha teshna bolup,

Hem heqqaniyiting toghruluq wedengge telmürüp tügishey dep qaldi;

124 Özgermes muhebbiting bilen qulunggha muamile qilghaysen;

Belgilimiliringni manga ogetkeysen.

125 Men Séning qulungdurmen;

Agah-guwahliqliringni bilip yétishim üçün méni yorutqaysen.

126 Perwerdigar heriketke kélish waqti keldi!

Chünki ular Tewrat-qanunungni bikar qiliwétidu.

127 Shu sewebtin emrliringni altundin artuq söyimen,

Sap altundin artuq söyimen;

■ 119:106 Neh. 10:30 □ 119:108 «Aghzimdiki xalis qurbanliqlar» — «xalis qurbanliq» Musa peyghember alahide belgiligen birxil qurbanliq idi. Biraq bu yerde bu ibare peqet köchme menide ishlitilgen. □ 119:113 «Ala köngüller» — yaki «estayidil emesler».

128 Shunga hemme ishlarni bashquridighan barliq körsetmiliringni toghra dep bilimen;

Barliq saxta yolni och körimen.

129 |□| (Pé) (Agah-guwahliqliring karamettur;
Shunga jénim ulargha egishidu.

130 Sözliringning yéshimi nur élip kélidu;

Nadanlarnimu yorutidu.■

131 Aghzimni échip hasirap kettim,
Chünki emrliringge teshna bolup keldim.

132 Namingni söygenlerge bolghan aditing boyiche,
Jamalingni men terepke qaritip shepset körsetkeysen.

133 Qedemlirimni sözüng bilen toghrilighaysen;

Üstümge héch qebihlikni höküm sürgüzmimeysen;

134 Méni insanning zulumidin qutuldurghaysen,
Shuning bilen Séning körsetmiliringge itaet qilimen.

135 Jamalingning nurini qulungning üstige chachturghaysen;
Manga belgilimiliringni ögetkeysen.■

136 Közlimdin yash ériqliri aqidu,
Chünki insanlar Tewrat-qanununggha boysunmaydu.

137 |□| (Tsade) Heqqaniydursen, i Perwerdigar;
Hökümliring toghridur.

138 Sen agah-guwahliqliringni heqqaniyliqta buyrughan;
Ular tolimu ishenchliktur!

139 Otluq muhebbitim özümni yoqitidu,
Chünki méni xar qilghuchilar sözliringge pisent qilmaydu.

140 Sözüng toluq sinap ispatlan'ghandur;

Shunga qulung uni söyidu.■

141 Men tériqtekturmen, kemsitilgenmen,
Biraq körsetmiliringni untumaymen.

142 Séning heqqaniyiting ebediy bir heqqaniyettur,
Tewrat-qanunung heqiqettur.

143 Péshkellik we azab manga chirmishiwaldi;

Biraq emrliring méning xursenliklimdur.

144 Séning agah-guwahliqliringning heqqaniyliqi ebediydur;
Yashighin dep, méni yorutqaysen.

145 |□| (Kof) Men pütün qelbim bilen Sanga nida qildim, i Perwerdigar;
Manga jawab bergeysen;

Men belgilimiliringni tutimen.

146 Men Sanga nida qilimen;

Méni qutquzghaysen; agah-guwahliqliringgha egishimen.

147 Men tang atmay ornumdin turup peryad kötürimen;

Söz-kalaminggha ümid baghlidim.■

148 Wediliring üstide séghinip oylinish üçün,
Tündiki jésekler almashmay turup közüm échilidu.■

149 Özgermes muhebbiting boyiche awazimni anglighaysen;
I Perwerdigar, hökümliring boyiche méni janlandurghaysen.

150 Qebih niyetke egeshkenler manga yéqinlashti,

■ 119:130 Zeb. 19:7 ■ 119:135 Zeb. 4:6 ■ 119:140 2Sam. 22:31; Zeb. 12:6; 18:30; Pend. 30:5

■ 119:147 Zeb. 5:3; 88:13; 130:6 ■ 119:148 Zeb. 57:8; 63:1, 6

Ular Tewrat-qanunungdin yiraqtur.

151 I Perwerdigar, Sen manga yéqin turisen;
Barliq emrliring heqiqettur.

152 Uzundin béri agah-guwahliqliringdin ögendimki,
Ularni mengügüe inawetlik qilghansen.

153 |□| (Resh) Méning xar bolghinimni körgeysen, méni qutuldurghaysen;
Chünki Tewrat-qanunungni untumidim.

154 Méning dewayimni sorighaysen, hemjemet bolup méni qutquzghaysen;
Wedeng boyiche méni janlandurghaysen.

155 Nijatliq rezillerdin yiraqtur;
Chünki ular belgilimiliringni izdimeydu.

156 Rehimdilliqliring köptur, i Perwerdigar;
Hökümliring boyiche méni janlandurghaysen.

157 Manga ziyankeshlik qilghuchilar hem méni xar qilghuchilar köptur;
Biraq agah-guwahliqliringdin héch chetnimidim.

158 Men asiyliq qilghuchilargha qarap yirgendim,
Chünki ular sözüngni tutmaydu.□

159 Séning körsetmiliringni shunche söygenlikimni körgeysen;

Özgermes muhebbiting boyiche méni janlandurghaysen, i Perwerdigar.

160 Söz-kalamingni mujessemligende andin heqiqet bolur;

Séning herbir adil hökümüng ebediydur.□

161 |□| (Shiyn) Emirler bikardin-bikar manga ziyankeshlik qilidu;
Biraq yürükim kalaming aldidila titreydu.

162 Birsi zor olja tapqandek,
Wedengdin xushallinimen.

163 Saxtliqtin nepretlinip yirginimen;
Söyginim Tewrat-qanunungdur.

164 Heqqaniy hökümliring tüpeylidin,
Künde yette qétim Séni medhiyileymen.

165 Tewratingni söygenlerning zor xatirjemliki bar;
Héç nerse ularni putliyalmas.

166 Men nijatliqinggha ümid baghlap küttüm, i Perwerdigar,
Emrliringge emel qilip.

167 Jénim agah-guwahliqliringgha egishidu,
Ularni intayin söyimen.

168 Barliq yollirim aldingda bolghach,
Körsetmiliring hem agah-guwahliqliringgha egishimen.

169 |□| (Taw) Méning peryadim aldinggha yéqin kelsun, i Perwerdigar;
Kalaming boyiche méni yorutqaysen.

170 Yélinishim aldinggha kelsun;
Wedeng boyiche méni qutuldurghaysen.

171 Manga belgilimiliringni ögitishing üçhün,
Lewlirimdin medhiyiler urghup chiqidu.

172 Tilim sözüngni küylep naxsha éytidu,

□ 119:158 «Men asiyliq qilghuchilargha qarap yirgendim» — yaqi «Men asiyliq qilghuchilargha qarap azablandim». □ 119:160 «Söz-kalamingni mujessemligende andin heqiqet bolur» — bu nahayiti muhim bir jümle. Toluq, etrapliq heqiqetni peqet muqeddes kitabtiki bir ayettinla bilgili bolmaydu, belki köp ayetlerning yigindisi arqiliqla («mujessemligende») andin «toluq heqiqet» yaqi «her tereplik heqiqet» chiqidu.

Chünki emrliringning hemmisi heqqaniydur.

¹⁷³ Qolung manga yardemge teyyar bolsun;
Chünki men körsetmiliringni talliwaldim.

¹⁷⁴ Men nijatliqinggha telmürüp teshna bolup keldim, i Perwerdigar;
Séning Tewrating méning xursenlikimdur.

¹⁷⁵ Jénim yashisun, u Séni medhiyileydu,
Séning hökümliring manga yardem qilsun.

¹⁷⁶ Men yoldin adashqan qoydek temtirep qaldim;
Qulungni izdigeysen;

Chünki emrliringni untup qalghinim yoq. ■

120

*120-küy *** Urushqaq xelq arisida*

¹ «Yuqirigha chiqish naxshisi»

Béshimga kün chüshkende men Perwerdigargha nida qildim;
U manga jawab berdi. □

² I Perwerdigar, jénimni yalghan sözleydighan lewlerdin,
Aldamchi tildin qutuldurghaysen. ■

³ Sanga néme bérilidu,
Sanga néme qoshulushi kérek,
Ey aldamchi til?

⁴ — Palwan atqan ötkür oqlar,
Archa choghliiri sanga tegsun! ■

⁵ Meshek diyarida musapir bolup yashighinimgha,
Kédar chédirliri arisida turghinimgha halimgha way! □

⁶ Men tinchliqqa öchler arisida uzundin buyan turuwatimen;

⁷ Men tinchliqperwermen;
Biraq gep qilsam, ular urushimizla, deydu.

121

*121-küy *** Reb himaye qilghuchimdur*

¹ «Yuqirigha chiqish naxshisi»

Közlirimni taghlar terepke kötürüp qaraymen;

■ **119:176** Yesh. 53:6; Luqa 15:4-7 □ **120:1** «Yuqirigha chiqish naxshisi» — bundaq mawzulug küydin jemi 15i bar. Buning menisi toghruluq alimlarning üç xil pikri bar: (1) Yérusalémdiki ikkinchi ibadetxana ichide hoyligha chiqidighan 15 pelempey bar idi; héyt waqitlirida herbir pelempeyde tox-tap bir küy éytilghan. (2) Yérusalémgha tawab qilish héytigha barmaqchi (ibraniy tilida bu «chiqmaqchi» dégen söz bilen ipadilididu) bolghan yoluchilar bu naxshilarni éytqan; (3) bu 15 küy Israillar Babil impériyesidiki sürgünlüktin qutulup chiqip, Yérusalémgha qaytip kelgenliki (ibraniy tilida «chiqqanliq»)ni tebrikleydighan naxshilar idi. Bizningche üç pikirning hemmisi toghra bolushi mumkin. ■ **120:2** 1Sam. 24:10; 26:19 ■ **120:4** Zeb. 11:2; 59:7 □ **120:5** «Meshek diyarida Kédar chédirliri arisida...» — «Meshek» — Israil zéminidin eng chet jay dep hésablan'ghan (belkim hazirqi muskwa yaki Türkiye); Kédardikiler bolsa Israilning Ereb qoshniliri hem reqibliri idi. Bu yerde ular belkim Xudani étirap qilmaydighan herxil ellerni bildüridu.

Méning yordimim qeyerdin kélur?

² Méning yordimim Perwerdigardindur;

Asman-zéminni Yaratquchidindur.

³ U putungni héch téyildurmaydu;

Séni saqlighuchi héch mügdimeydu!

⁴ Mana, qara, Israilni saqlighuchi hem mügdimeydu, hem uxlimaydu!

⁵ Perwerdigar séning saqlighuchingdur;

Perwerdigar ong yéningdiki sayiwendur.

⁶ Quyash kündüzde, ay kéchide sanga zerer yetküzmeydi;

⁷ Perwerdigar barliq yamanliqtin séni saqlaydu;

U jéningni saqlaydu;

⁸ Perwerdigar chiqishingni, kirishingni,

Buningdin kéyin ebedil'ebedgiche saqlaydu.

122

122-küy *** Yérusalémning bextidin xushal bolush

1 «Yuqirigha chiqish naxshisi»

Ular manga: «Perwerdigarning öyige chiqayli» — déginide, Shadlandim.

² Putlirimiz derwaziliring ichide turushqa nésip boldi, i Yérusalém!

³ I Yérusalém, sen jipsilashturulup retlik sélin'ghan bir sheherdursen;

⁴ Qebililer u yerge chiqidu,

Yahning qebililiri chiqidu;

Israilgha bérilgen körsetme boyiche,

Perwerdigarning namigha teshekkür éytish üçün chiqidu. □

⁵ Chünki u yerde höküm chiqirishqa textler sélini,

Dawutning jemetidikilergé textler sélini.

⁶ Yérusalémning aman-xatirjemlikini izdep dua qilinglar;

Séni söygenler ronaq tapidu. □

⁷ Istihkamliring ichide aman-xatirjemlik bolsun,

Ordiliring ichide awat-aramliq bolsun!

⁸ Qérindashlirim hem yar-buraderlirim üçün,

Mén: «Aman-xatirjemlik ichingde bolsun» — deymen.

⁹ Perwerdigar Xudayimizning öyi üçün,

Séning ronaq tépishinggha intilimen!

123

123-küy *** Zor xarliq astida

1 «Yuqirigha chiqish naxshisi»

□ **122:4** «Qebililer.. . Israilgha bérilgen körsetme boyiche... chiqidu» — bu yolyoruq-körsetme Musa peyghember arqliq bérilgenidi. Héyt künliride (yilda üç qétim) Israil qebililirining erkekliri (qiz-ayallar ixtiyaren) Yérusalémgha chiqip ibadet qilishi kérek idi. □ **122:6** «Yérusalémning aman-xatirjemlikini izdep dua qilinglar» — ibraníy tilida: «Yérusalom»ning «shalom»i üçün dua qilinglar». «Shalom» «tinch-amanliq», «Yérusalom» bolsa «Tinch-amanliq sheher» dégen menide (ibraníy tilida «shalom», ereb tilida «salam»).

I ershlerde Turghuchisen,

Sanga béshimni kötürüp qaraymen; □ ■

² Mana, qulliringning közi öz xojayinining qollirigha qandaq qarighan bolsa,

Dédeklerning közi öz sahibesining qollirigha qandaq qarighan bolsa,

Bizning közimiz Perwerdigar Xudayimizgha shundaq qaraydu.

Ta bizge shepquet körsetküche qaraydu.

³ Bizge shepquet körgüzgeysen, i Perwerdigar,

Bizge shepquet körgüzgeysen;

Chünki biz yetküche xorluq tartqanmiz.

⁴ Jénimiz ghojamlarning mazaqlirini,

Hakawurlarning xorluqlirini yetküche tartqandur.

124

*124-küy *** Qutulush üçün rehmetler*

¹ «Yuqirigha chiqish naxshisi»

Eger biz terepte turghini Perwerdigar bolmighan bolsa,

— Ah, Israil shundaq désun —

² Biz terepte turghini Perwerdigar bolmighan bolsa,

Kishiler bizge hujumgha qozghalghanda,

³ Ularning ghezipi bizge tutashqanda,

— Shu chaghda ular bizni tirik yutuwétetti;

⁴ *Shu chaghda* sular bizni gherq qiliwétetti;

Kelkün béshimizdin ötetti;

⁵ Dawalghughan sular béshimizdin ötetti!

⁶ Perwerdigargha teshekkür-medhiye bolghay!

Ularning chishlirigha ow bolushqa bizni qoyup bermidi.

⁷ Jénimiz tutquchilarning basmiqidin qéchip chiqqan qushtek qachti;

Basmaq sundurulup, biz qachtuq! ■

⁸ Érishken yardimimiz Perwerdigarning namididur,

Asman-zémin Yaratquchining namididur! ■

125

*125-küy *** Xudaning zor himayisi*

¹ «Yuqirigha chiqish naxshisi»

Perwerdigargha tayan'ghanlar Zion téghidektur;

Uni tewretkili bolmaydu,

U mengülük turidu.

² Yérusalém! Taghlar uning etrapini orughan,

Hem Perwerdigar hazirdin ta ebedgiche Öz xelqining etrapini oraydu.

³ Chünki rezillerning hoquq hasisi heqqaniylarning nésiwisini bashqurmaydu;

Bolmisa heqqaniylarmu qollirini qebihlikke uzartishi mumkin.

□ **123:1** «Sanga béshimni kötürüp qaraymen» — ibraniiy tilida: «Sanga közlirimni kötürüp qaraymen».

■ **123:1** Zeb. 115:3 ■ **124:7** Pend. 6:5 ■ **124:8** Zeb. 121:2

⁴ Perwerdigar, méhribanlarga méhribanliq qilghaysen;
Köngli duruslarchimu shundaq bolsun.
⁵ Biraq egri yollargha burulup ketkenlerni bolsa,
Perwerdigar ularni qebihlik qilghuchilar bilen teng shallaydu.
Israilgha aman-xatirjemlik bolghay!

126

126-küy *** Sürgün bolushtin azad bolush

¹ «Yuqirigha chiqish naxshisi»

Perwerdigar Ziondin sürgün bolghanlarni qayturup kelgende,
Biz chüsh körgendekla bolduq;□

² Aghzimiz külkige,
Tilimiz shadlinishqa toldi;
Shu taпта eller arisida ular: —

«Perwerdigar ulargha zor ishlarni qilib berdi» — déyishti.■

³ Perwerdigar derweqe biz üçün zor ishlarni qildi,
Biz bulardin shadlinimiz.

⁴ Jenubniki quruq ériqlar *shar-shar sulargha* aylاندurulghandek,
Biz tutqunlarnimu öz erkimizge qayturghaysen, i Perwerdigar;□

⁵ Köz yashlirini éqitip térighanlar shadliq bilen orar;

⁶ Yighlap yürüp chachidighan uruqni kötürgen kishi,
Berheq, shadliq-tentene bilen orighan baghlirini kötürüp qaytip kélidu.

127

127-küy *** Xuda bergen nésiweni héchkim tartiwalmaydu

¹ «Yuqirigha chiqish naxshisi»; Sulayman yazghan küy: —

Perwerdigar Özi öy salmisa,
Salghuchilar bikardin-bikar uninggha ejir singdüridu;
Perwerdigar sheherni saqlimisa,
Közetchiler bikardin-bikar oyghaq turidu.
² Silerning seherde ornunglardin qopushunglar,
Kech bolghanda yétishinglar,
Japa-musheqqetni nandek yégininglar bikardin-bikardur;

□ **126:1** «Perwerdigar Ziondin sürgün bolghanlarni qayturup kelgende...» — bashqa birxil terjimisi: «Perwerdigar Zionning ehwalini eslige qayturghanda...». ■ **126:2** Ayup 8:21 □ **126:4** «Jenubniki **quruq ériqlar shar-shar sulargha aylاندurulghandek...**» — qattiq yamghur yagghandin kéyin, Pelestinning jenub teripidiki süyi yoq ériq-deryalar yérim saet ichidila küchlük hem xeterlik dawalghughan deryalargha aylاندurulidu. «Biz **tutqunlarnimu öz erkimizge qayturghaysen, i Perwerdigar**» — bu ikkinchi «tutqunluq» némini bildüridu? Babil impériyesige sürgün bolghan Yehudiylar azad bolup Pelestin'ge qaytip kelgendin kéyin, yene bek éghir musheqqetler hem ziyankeshlikke uchriddi («Nehemiya» hem «Ezra» qisimlirini köring). «Tutqunluq» belkim köchme menide bolup, u éghir ehwalni körsitidu.

Chünki U Öz söyginige uyquni béridu.□

³ Mana, balilar Perwerdigardin bolghan mirastur,
Baliyatquning méwisi Uning mukapatidur;

⁴ Yashliqta tapqan balilar,
Baturdayning qolidiki oqlardek bolidu.

⁵ Oqdéni mushular bilen tolghan adem bextliktur;
Sheher derwazisida turup dushmanler bilen sözlishawatqinida,
Ular yerge qarap qalmaydu.□

128

*128-küy *** Xudadin eyminidighan kishining bextliki*

¹ «Yuqirigha chiqish naxshisi»

Perwerdigardin qorqidighanlar,
Uning yollirida mangidighanlarning herbiri bextliktur!

² Chünki sen öz qolungning ejrini yeysen;
Bextlik bolisen, ronaq tapisen;

³ Ayaling bolsa öyüng ichide méwilik üzüm télidek bolidu;
Baliliring dastixaningni chöridep, zeytun derexliridek tizilip olturidu;

⁴ Mana, Perwerdigardin qorqidighan kishi shundaq bextni köridu.

⁵ Perwerdigar sanga Zion téghidin bext ata qilghay;
Sen ömrüng boyiche Yérusalémning awatliqini körgeysen;

⁶ Perzentliringning perzentlirini körgeysen;
Israilgha aram-tinchliq bolghay!

129

*129-küy *** Uzun dawam qilghan japa-musheqqetni eslesh*

¹ «Yuqirigha chiqish naxshisi»

«Yashliqimdin tartip ular köp qétim méni xar qilip keldi» —
— Ah, Israil hazir buni désun —

² «Ular yashliqimdin tartip köp qétim méni xar qilip keldi,
Biraq üstümdin ghelibe qilghan emes.

³ Qosh heydigüchiler dümbemde heydigen,
Chöneklirini intayin uzun tartqan».

⁴ Perwerdigar heqqaniydur;
U rezillerning asaretlirini sunduruwetti;

⁵ Ular shermende bolup arqisigha yandurulsun,
Ziondin nepretlinidighanlarning hemmisi!

⁶ Ular ögzide ünüp chiqqan chöptek bolsun;
Üzülmey turupla soliship kétidighan;■

□ **127:2** «Japa-musheqqetni **nandek yéginginglar bikardin-bikardur**» — bashqa birxil terjimisi: «Japa-musheqqet bilen tapqan nanni yéginginglar bikardin-bikardur». «**Chünki U Öz söyginige uyquni béridu**» — bashqa birxil terjimisi: «Chünki U Öz söyginige uxlighan waqtda béridu». □ **127:5** «**Sheher derwazisida turup dushmanler bilen sözlishawatqinida**» — «sheher derwazisi» xalayiq yighin achidighan, jem bolidighan jay idi. ■ **129:6** Ayup 8:12; 40:10

⁷ Ot-chöp orighuchigha uningdin bir tutammu chiqmaydu;
Bagh baghlichuchigha bir quchaqmu chiqmaydu;

⁸ Ötöp kétéwatqanlarmu: «Perwerdigarning berikiti üstünlarda bolghay;
Perwerdigarning nami bilen silerge bext tileymiz!» — dégen salamni héch bermeydu.□

130

130-küy *** Azabliq peryad

¹ «Yuqirigha chiqish naxshisi»

Chonggur yerlerdin Sanga peryad kötürimen, i Perwerdigar;

² I Reb, awazimni anglighaysen;

Qulaqliringni yélinish sadayimgha salghaysen;

³ Eger Sen Yah, qebihliklarni sürüshürüp sanisang,

Emdi Reb, kim tik turalaydu?■

⁴ Biraq Sendé meghpiret-kechürüm bardur;

Shunga Sendin eyminishke bolidu.■

⁵ Perwerdigarni kütüwatimen;

Jénim kütüwatidu;

Uning sözige ümid baghlidim.■

⁶ Tün jésekichilirining seherge bolghan teshnasidin artuq,

Berheq, tün jésekichilirining seherge bolghan teshnasidin artuq,

Jénim Rebke teshna bolup kütmeke.■

⁷ I Israil, Perwerdigargha ümid baghlanglar;

Chünki Perwerdigarda özgermes muhebbet bardur;

Uningda zor nijatliqlarmu bar;

⁸ U Israilni barliq qebihlikliridin bedel tölep qutquzidu.

131

131-küy *** Kemterlikke intilish

¹ «Yuqirigha chiqish naxshisi»; Dawut yazghan küy: —

I Perwerdigar, könglüm tekebbur emes,

Nezirimmu üstün emes;

Men chong ishlar bilenmu,

Yaki chamim yetmeydighan karamet ishlar bilenmu meshghul bolmaymen;■

² Berheq, anisining quchiqida yatqan emchecktin ayrilghan balidek,

Öz jénimni bésiwélip tinchlandurdum;

Könglüm ichimde emchecktin ayrilghan balidektur.

□ 129:8 «Ötöp kétéwatqanlarmu: «Perwerdigarning berikiti üstünlarda bolghay; Perwerdigarning nami bilen silerge bext tileymiz!» — dégen salamni héch bermeydu.» — démek, mushu küydiki 4- hem 5-ayetning menisi: Rezil kishilerdin héch hosul bolmaydu, ulardin héch yaxshiliq yaki bext-xushaliq kelmeydu yaki ularning béshigha chüshmeydu. ■ 130:3 Zeb. 143:2 ■ 130:4 2Sam. 24:14 ■ 130:5 Zeb. 27:14; 40:1; 62:1; Hab. 2:3 ■ 130:6 Zeb. 5:3; 119:147; 123:1, 2 ■ 131:1 2Tar. 32:25; Zeb. 101:4-5; Pend. 6:17; 16:5

³ Israil Perwerdigargha ümid baghlisun;
Hazirdin bashlap, ebedil'ebedgiche!

132

*132-küy Xudaning ehde sanduqi we Xudaning Dawutqa bolghan wedisi
.... 1-ayettiki izahatni körüng*

¹ «Yuqirigha chiqish naxshisi»

I Perwerdigar, Dawut üçün u tartqan barliq jebir-japalarni yad etkeysen;□

² U Perwerdigargha qandaq qesem ichken,
Yaqptiki qudret Igisige qandaq wede qilghan: —

³⁻⁵ «Perwerdigargha turar jayni,

Yaqupning qudretlik Igisige makanni tapmighuche,

Öyümdiki hujrigha kirmeymen,

Kariwattiki körpembe chiqmaymen,

Közümge uyquni,

Qapaqlirimga mügdeshni bermeymen»■

⁶ Mana, biz uning xewirini Efratahda angliduq;

Uni ormanliq étizlardin taptuq;□

⁷ Uning turar jaylirigha bérip kireyli,

Uning textiperi aldida sejde qilayli;

⁸ Ornungdin turghin, i Perwerdigar,

Sen qudritingning ipadisi ehde sanduqung bilen,

Öz aramgahinggha kirgin!

⁹ Kahinliring heqqaniylik bilen kiyindürülsun,

Mömin bendiliring tentenilik awazni yangratsun!

¹⁰ Qulung Dawut üçün,

Özüng mesih qilghiningning yüzini yandurmighaysen;□

¹¹ Perwerdigar Öz heqiqiti bilen Dawutqa shu qesemni qildi,

U uningdin héch yanmaydu: —

U: — «Öz pushtingdin chiqqan méwidin birisini textingde olturghuzimen;■

¹² Perzentliring Méning ehdemni,

□ **132:1** «I Perwerdigar, Dawut üçün u tartqan jebir-japalarni yad etkeysen;...» — bu küy birinchidin, Dawutning Perwerdigar üçün ibadetxana qurushqa ichken qesimini bildüridu hem shu chaghdiki Xudaning Dawutqa jawab bérip qilghan wedisini («2Sam.» 7-bab) eslitidu; ikkinchidin, Dawutning kéyin Xudaning ehde sanduqini Kariat-Yéarim (yeni Efratah, öz yurti bolghan Beyt-Lehemge yéqin) dégen jaydin ekilip, tentenilik halda Yérusalémgha kirgüzgenlikinimu eslitidu. Bu küy belkim Dawutning bir ewladi (Sulayman yaki uningdin kéyinki birsi) padishah bolghanda qilghan duasi bolushi mumkin. «Dawut ... tartqan barliq jebir-japalar» — mushu yerde belkim Dawutning Xuda üçün muqeddes bir öyni yasashqa bolghan ejirini körsitishi mumkin. ■ **132:3-5** 1Tar. 15:1 □ **132:6** «...biz uning xewirini Efratahda angliduq» — «uning xewiri» belkim birinchidin Xudaning ehde sanduqini körsitidu; ikkinchidin bésharetlik halda Mesihning Beyt-Lehemde tughulushini körsitishi mumkin. «Uni ormanliq étizlardin taptuq» — yaki «Uni Yaarning étizliridin taptuq». «Yaar» «Kariat-Yéarim» bolushi mumkin. □ **132:10** «Qulung Dawut üçün, Özüng mesih qilghiningning yüzini yandurmighaysen» — belkim Dawutning padishah bolidighan ewladi üçün qilghan duasi. Xudaning «mesih qilghini» toghruluq yuqiriqi 2-küy we izahatlarni, shundaqla «Tebirler»nimu körüng. ■ **132:11** 2Sam. 7:12; 1Pad. 8:25; 2Tar. 6:16; Luqa 1:69

Hem Men ulargha ögitedighan agah-guwahlimni tutsa,
Ularning perzentliri menggüge textingde olturidu» – dégen.

¹³ Chünki Perwerdigar Zionni tallighan;

U Öz makani üçün uni xalighan.

¹⁴ Mana U: – «Bu menggüge bolidighan aramgahimdur;

Mushu yerde turimen;

Chünki Men uni xalaymen. ■

¹⁵ Men uning rizqini intayin zor beriketleymen;

Uning yoqsullirini nan bilen qandurimen;

¹⁶ Uning kahinlirigha nijatliqni kiygüzimen,

Uning mömin bendiliri shadliqtin tentenilik awazni yangritidu. ■

¹⁷ Men bu yerde Dawutning münggüzini bixlandurimen;

Özümning mesih qilghinim üçün yoruq bir chiragh békitkenmen; ■

¹⁸ Uning düşmenlirige shermendilikni kiygüzimen;

Emma uning kiygen taji béshida ronaq tapidu» – dédi.

133

133-küy *** Birlikning bexti

¹ «Yuqirigha chiqish naxshisi»; Dawut yazghan küy: –

Qara, mana, qérindashlar birlikte turush némidégen yaxshi, némidégen shérindur!

² U Harunning béshigha tökülüp, saqilidin aqqan awu qimmetlik maydek,

U Harunning saqilidin éqip,

Kiyim-kéчекning yaqisigha chüshken qimmetlik maygha oxshaydu; □

³ U yene Hermon téghidiki shebnemning Zion taghlirigha chüshüshige oxshaydu;

Chünki shu yerde Perwerdigar beriketni –

Yeni menggülük hayatni buyrughan! □

134

134-küy *** Ibadet

¹ «Yuqirigha chiqish naxshisi»

Mana, Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturunglar,

I, kéchiche Perwerdigarning öyide turidighan,

Perwerdigarning barliq qulliri!

■ **132:14** Zeb. 68:16; 132:8 ■ **132:16** 2Tar. 6:41 ■ **132:17** Luqa 1:69 □ **133:2** «U Harunning béshigha tökülüp, saqilidin aqqan awu qimmetlik maydek, u Harunning saqilidin éqip, kiyim-kéчекning yaqisigha chüshken qimmetlik maygha oxshaydu» — hezriti Harunni bash kahin qilib tiklesh üçün, u alahide puraqliq mexsus may bilen «mesih qilin'ghan». Tewrat, «Mis.», 30:22-38-ayetlerni körüng. □ **133:3** «U yene Hermon téghidiki shebnemning Zion taghlirigha chüshüshige oxshaydu....» — «Hermon téghi» Pelestindiki eng égiz tagh bolup, etrapida herkün chüshken shebnem intayin mol bolup, hemme janiwarni janlanduridu. U Zion taghliridin 300 kilométr yirraq. Zion téghigha chüshidighan shebnem azdur; mol shebnem Zion'gha chüshse, u zor we ajayib beriket bolatti, elwette.

2 Muqaddes jayda turup qolliringlarni kötürüp Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturunglar!

3 Asman-zéminni Yaratquchi Perwerdigar silerni Ziondin beriketlige!□

135

135-küy *** Xudaning qilghan ulugh emelliri üçün ibadet

1 Hemdusana! Perwerdigarning namini medhiyilenglar,
Uni medhiyilenglar, Perwerdigarning qulliri!

2 Uni medhiyilenglar, Perwerdigarning öyide turghanlar,
Xudayimizning hoylilirida turghanlar!

3 Yahni medhiyilenglar, chünki Perwerdigar méhribandur;
Uning namigha küy éytinglar;
Chünki mushundaq qilish shérindur;

4 Chünki Yah Yaqupni Öziningki bolushqa,
Israïlni Öz mirasi bolushqa talliwaldi.■

5 Chünki özüm bilimenki, Perwerdigar ulughdur;
Rebbimiz barliq ilahlardin üstündür.□

6 Perwerdigar néme ishni muwapiq körgen bolsa,
U asmanlarda,
Zéminda,

Déngizlarda hem uning barliq tegliridimu shuni qilghandur.

7 U yer chetliridin bulut-tumanlarni örlitidu;
Yamghurlargha chaqmaqlarni hemrah qilidu;
Shamalni Öz xeziniliridin chiqiridu.■

8 U Misirdiki tunji oghullarni halak qildi,
Insanlarning bolsun, haywanlarning bolsun hemmini urup halak qildi.■

9 U alametlerni, möjizilerni aranglarga ewetti, i Misir;
Pirewn we uning hemme qulliri üstige ewetti.■

10 U ulugh ellerni uruwetti,
Qudretlik padishahlarni öltürüwetti;■

11 Amoriylarning padishahi Sihonni,
Bashanning padishahi Ognı,
Qanaandiki barliq padishahliqlarni uruwetti.

12 Ularning zéminini miras qilip,
Öz xelqi Israïlgha miras bolushqa teqdim qildi.■

13 Séning namıng, Perwerdigar, menggüge,
Shöhret-xatireng dewrdin-dewrgichidur.■

14 Chünki Perwerdigar Öz xelqining dewasini soraydu;
Öz qullirigha rehim qilidu.■

15 Ellerning butliri bolsa peqetla kümüş-altundin ibarettur;
Ularni insanning qolliri yasighandur, xalas.■

□ **134:3** «...Perwerdigar silerni Ziondin beriketlige!» — ibraniy tilida «teshekkür-medhiye qayturush» (1-ayet) hem «beriketlesh» dégenler birla söz («barak») bilen ipadiliniidu. ■ **135:4** Mis. 19:5; Qan. 7:6; Tit. 2:14; 1Pét. 2:9 □ **135:5** «Perwerdigar... barliq ilahlardin üstündür» — bu ayet «ilahlar»ning heqiqiy mewjut ikenlikini étirap qilmaydu, elwette. 95:3 we izahatini körüng. ■ **135:7** Yer. 10:13; 51:16 ■ **135:8** Mis. 12:12,29; Zeb. 78:51 ■ **135:9** Mis. 7,8,9,10,14 ■ **135:10** Ye. 12 ■ **135:12** Zeb. 78:55 ■ **135:13** Mis. 3:15; Zeb. 102:12 ■ **135:14** Qan. 32:36; Zeb. 90:13 ■ **135:15** Zeb. 115:4

16 Ularning aghzi bar, biraq sözlimeydu;
 Közliri bar, biraq körmeydu;
 17 Qulaqliri bar, biraq anglimaydu,
 Aghzida héch nepes yoqtur.
 18 Ularni yasighanlar ulargha oxshap qalidu,
 Ulargha tayan'ghanlarmu shundaqtur.
 19 Israïl jemeti, Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturunglar;
 Harun jemeti, Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturunglar;
 20 Lawiy jemeti, Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturunglar;
 Perwerdigardin qorqidighanlar, Perwerdigargha teshekkür-medhiye qaytu-
 runglar!
 21 Yérusalémda makanlashqan Perwerdigargha Ziondin teshekkür-medhiye
 éytilsun!
 Hemdusana!

136

*136-küy *** Perwerdigarning muhebbitige teshekkür éytinglar!*

1 Perwerdigargha teshekkür éytinglar, U méhribandur;
 Chünki Uning muhebbiti menggüüktur;
 2 Ilahlarning ilahigha teshekkür éytinglar,
 Chünki Uning muhebbiti menggüüktur;□
 3 Reblarning Rebbige teshekkür éytinglar,
 Chünki Uning muhebbiti menggüüktur;
 4 Zor karametlerni birdinbir Yürgüzguchige teshekkür éytinglar,
 Chünki Uning muhebbiti menggüüktur;
 5 Eqil-paraset arqiliq asmanlarni Yasighuchigha teshekkür éytinglar,
 Chünki Uning muhebbiti menggüüktur;■
 6 Zéminni sular üstide sozup Turghuzghuchigha teshekkür éytinglar,
 Chünki Uning muhebbiti menggüüktur;■
 7 Ulugh nur jisimlirini Yasighuchigha teshekkür éytinglar,
 Chünki Uning muhebbiti menggüüktur;■
 8 Kündüzni bashquridighan quyashni Yasighuchigha teshekkür éytinglar,
 Chünki Uning muhebbiti menggüüktur;■
 9 Kéchini bashquridighan ay hem yultuzlarni Yasighuchigha teshekkür
 éytinglar,
 Chünki Uning muhebbiti menggüüktur;
 10 Ularning tunjilirini urup, Misirgha zerb bergüchige teshekkür éytinglar,
 Chünki Uning muhebbiti menggüüktur;■
 11 Israïlni ular arisidin chiqarghuchigha teshekkür éytinglar,
 Chünki Uning muhebbiti menggüüktur;■
 12 Küchlük qol hem uzatqan bilek bilen ularni Chiqarghuchigha teshekkür
 éytinglar,
 Chünki Uning muhebbiti menggüüktur;■
 13 Qizil déngizni bölek-bölek Bölgüchige teshekkür éytinglar,

□ 136:2 «Ilahlarning ilahigha teshekkür éytinglar» — «ilahlar» toghruluq 95:3 we izahatini körüng.

■ 136:5 Yar. 1:1 ■ 136:6 Zeb. 24:1-2 ■ 136:7 Yar. 1:14 ■ 136:8 Yar. 1:16 ■ 136:10 Mis. 12:29; Zeb. 78:43,51 ■ 136:11 Mis. 12:31,51; 13:3,17 ■ 136:12 Mis. 6:6

Chünki Uning muhebbiti menggültkür;■

14 Hem Israilni uning otturisdin Ötküzgüchige teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggültkür;

15 Qizil déngizda Pirewnni qoshunliri bilen süpürüp tashlighuchigha
teshekkür éytinglar,

Chünki Uning muhebbiti menggültkür;■

16 Öz xelqini chöl-bayawandin Yétekligüchige teshekkür éytinglar,

Chünki Uning muhebbiti menggültkür;■

17 Büyük padishahlarni Uruwetküchige teshekkür éytinglar,

Chünki Uning muhebbiti menggültkür;■

18 Hem meshhur padishahlarni Öltürgüchige teshekkür éytinglar,

Chünki Uning muhebbiti menggültkür;

19 Jümlidin Amoriylarning padishahi Sihonni Öltürgüchige teshekkür éytinglar,

Chünki Uning muhebbiti menggültkür;

20 – Hem Bashan padishahi Ogni Öltürgüchige teshekkür éytinglar,

Chünki Uning muhebbiti menggültkür;■

21 Ularning zéminini miras üchün Bergüchige teshekkür éytinglar,

Chünki Uning muhebbiti menggültkür;■

22 Buni bendisi Israilgha miras qilip bergüchige teshekkür éytinglar,

Chünki Uning muhebbiti menggültkür;

23 Halimiz xarab ehwalda, bizlerni Esligüchige teshekkür éytinglar,

Chünki Uning muhebbiti menggültkür;

24 Bizni ezgenlerdin qutuldurghuchigha teshekkür éytinglar,

Chünki Uning muhebbiti menggültkür;

25 Barliq et igilirige ozuq Bergüchige teshekkür éytinglar,

Chünki Uning muhebbiti menggültkür;

26 Ershlerdiki Tengrige teshekkür éytinglar,

Chünki Uning muhebbiti menggültkür!

137

137-küy *** *Babilda sürgün bolushning derd-elimi*

1 Babildiki derya-ériqlar boyida biz olturduq;

Zionni esliginimizde, berheq yigha kötürduq;

2 Chiltarimizni arisidiki sögetlerge ésip qoyduq.

3 Chünki bizni sürgün qilghanlar bizdin naxsha telep qildi;

Bizni zarlatquchilar bizdin tamasha telep qilip: –

«Hey, Zion naxshiliridin birni bizge éytqina» – déyishti.■

4 Yaqa yurtta turup Perwerdigarning naxshisini qandaqmu éytayli?

5 Ey Yérusalém, men séni untusam,

Ong qolum *maharitini* untusun!□

6 Séni eslimisem,

– Yérusalémni eng chong xursenlikimdin ewzel körmisem –

Tilim tanglayimgha chapliship qalsun!

■ 136:13 Mis. 14:21,22; Zeb. 78:13 ■ 136:15 Mis. 14:24 ■ 136:16 Mis. 15,16,17,19; Zeb. 78:52

■ 136:17 Chöl. 21:24,25,34,35; Ye. 12:1; Zeb. 135:10,11 ■ 136:20 Qan. 3:1-7 ■ 136:21 Ye. 12:6

■ 137:3 Zeb. 79:1 □ 137:5 «Ong qolum *maharitini* untusun!» — yaki «Ong qolumni utughan bolsam!».

- 7 I Perwerdigar, Édom baliliridin h sab alghanda, Y rusal mning b shigha chüshken künini yadinggaha keltürgeysen;
 Chünki ular: «Uni yer bilen yeksan qilinglar,
 Uligliche yer bilen yeksan qilinglar!» d yishti. ■
 8 I bulinish aldida turghan Babil qizi,
 Bizge qilghan qilmishlirini özüngge qayturghuchi bextliktur! ■
 9 Bowaqlirini  lip tashqa atquchi kishi bextliktur!

138

138-k y *** Shepgetke rehmetler

1 Dawut yazghan k y: –

P t n qelbim bilen Sanga teshekk r  ytimen;

Barliq ilahlar aldida S ni k yleymen. □

2 Pak-muqeddeslikingning ibadetxanisigha qarap bash urimen,

 zgermes muhebbiting hem heqiqet-sadaqiting  ch n namingni tebrikley-

men;
 Ch nki Sen p t n nam-sh hritingdinmu bekrek, wedengde turidighiningni ulugh qilghansen. □

3 Sanga nida qilghan k nide, manga jawab bergensen;

J ningha k ch kirg z p, m ni righbetlend rgensen.

4 Aghzingdiki sözlerni anglighanda, i Perwerdigar,

Jahandiki barliq shahlar S ni medhiyileydu;

5 Ular Perwerdigarning yollirida y r p naxsha  ytidu,

Ch nki ulughdur Perwerdigarning shan-sheripi.

6 Ch nki Perwerdigar aliydur;

Biraq U hali boshlarga nezer salidu;

Tekebbularni bolsa U yiraqtin tonup yétidu. ■

7 Zulmet-musheqqetler arisida mangghan bolsammu,

Sen m ni janlandurisen;

D shmenlirimning ghezipini tosushqa qolungni uzartisen,

Ong qolung m ni qutquzidu.

8 Perwerdigar manga tewe ishlarni p tk zidu;

M hir-muhebbiting, i Perwerdigar, menggülüktur;

 z qolliring yasighanni tashlap ketmigeysen!

139

139-k y *** Xuda qelbni Bilg chidur

1 Neghmichilerning b shigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan k y:

■ 137:7 Yer. 49:7; Ez. 25:12 ■ 137:8 Yer. 50:15,29; Weh. 18:6 □ 138:1 «Barliq ilahlar aldida S ni küyleymen» — «ilahlar» toghruluq 95:3 we izahatini körüng. □ 138:2 «Chünki Sen pütün nam-sh hritingdinmu bekrek, wedengde turidighiningni ulugh qilghansen» — bashqa birxil terjimisi: «chünki sen öz nam-shöhriting hem wedengni hemmidin üstün qilding». L kin bizningche menisi shuki, Xudagha nisbeten öz wediside turush hetta nam-shöhritidin yuqiri turidu. ■ 138:6 Zeb. 113:4-7

I Perwerdigar, Sen méni tekshürüp chiqting,
Hem méni bilip yetting;

² Özüng olturghinimni, turghinimnimu bilisen;

Yiraqta turuqluq kõnglumdikini bilisen.

³ Basqan qedemlimimni, yatqanlimimni ötkemengdin ötküzdung;

Barliq yollirim Sanga ayandur.

⁴ Berheq, tilimgha bir söz kéle-kelmestinla, i Perwerdigar,
Mana Sen buni eyni boyiche bilmey qalmaysen.

⁵ Sen méni aldi-keynimdin orap turisen,
Qolungni méning üstümge qondurghansen.

⁶ Bundaq bilim manga shunchilik tilsimat bilinidu!

Shundaq yüksekki, men uni bilip yételmeydikenmen.

⁷ Rohingdin néri bolushqa nelergimu baralayttim?
Huzurungdin özümni qachurup nelerge baralayttim?

⁸ Asmanlarga chiqsam, mana Sen ashu yerde;
Tehtisarada orun salsammu, mana Sen shu yerde;■

⁹ Seherning qanatirini élip uchup,
Déngizning eng chet yerliride tursam,

¹⁰ Hetta ashu jayda qolung méni yétekleydu,
Ong qolung méni yöleydu.

¹¹ Men: «Qarangghuluq méni yapsa,
Etrapimdiki yoruqluq choqum kéche bolidu» — désem,

¹² Qarangghuluqmu Sendin yoshurunalmaydu,
Kéchimu Sanga kündüzbek aydingdur,
Qarangghuluqmu *Sanga* yoruqtuktur.

¹³ Berhek, Sen méning ichlimimni yasighansen;
Anamning qorsiqida méni toqughansen;□

¹⁴ Men Séni medhiyileymen,
Chünki men sürlük we karamet yasalghanmen;
Séning qilghanliring karamet tilsimattur;
Buni jénim obdan bilidu.

¹⁵ Men yoshurun jayda yasalghinimda,
Yer tegliride ephillik bilen toqulup shekillendürülginimde,
Ustixanlim Sendin yoshurun emes idi.■

¹⁶ Ezalirim téxi apiride bolmighan künlerde,
Ular yasiliwatqan künlerde,
Közüng téxi shekillenmigen jismimni körüp yetkenidi;
Ularning hemmisi alliburun deptiringde yézilghanidi.□

¹⁷ Ah Tengrim, oyliring manga neqeder qimmatliktur!
Ularning yighindisi shunche zordur!

¹⁸ Ularni sanay désem, ular déngizdiki qumlardinmu köptur;
Uyqudin közümi achsam, men yenila Sen bilen billidurmen!□

■ **139:8** Ayup 26:6; Am. 9:2, 3, 4; Ibr. 4:13 □ **139:13** «Berheq, Sen méning ichlimimni yasighansen» — yaki «Chünki Sen méning ichlimimni yasighansen». «Ichlimim» bolsa ibraniy tilida «böreklirim» dégen söz bilen ipadilinidu (bezi waqitlarda böreklar wijdanni bildüridu). Bashqa birxil terjimisi: «Berheq, Sen méning ichlirimge igidursen». ■ **139:15** Ayup 10:8,10; Top. 11:5 □ **139:16** «Ularning hemmisi alliburun deptiringde yézilghanidi» — yene birxil terjimisi: «Ular yoq bolghan waqitta, manga békitilgen künlirimning hemmisi deptiringde yézilghan». □ **139:18** «Uyqudin közümi achsam, men yenila Sen bilen billidurmen!» — «uyqudin közümi achsam» bu yerde belkim tirilish küni puritidu.

- 19 Ah, Sen rezillerni öltürüwetseng iding, i Xuda!
Qanxor kishiler, mendin yiraq bolush!
20 Chünki ular Séning toghruluq hiylilik bilen sözleydu;
Séning sheherliring ular teripidin azduruldi.□
21 Sanga öchmen bolghanlarga, i Perwerdigar, menmu öchqu?
Sanga qarshi chiqqanlarga menmu yirginimen'ghu?
22 Ulargha chish-tirniqimghiche öchturmen;
Ularni öz düşmenlirim dep hésablaymen.
23 Méni közitip tekshürgeysen, i Tengrim!
Méning qelbimni bilip yetkeysen!
Méni sinap, ghemlik oylirimni bilgeysen;■
24 Mende Özüngge azar bergüdek yolning bar-yoqluqini körgeysen;
We méni menggülük yolungda yétekligeysen!

140

140-küy *** Ahanetchiler hem zomigerler arisida

- 1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan küy:
—

- Rezil ademdin, i Perwerdigar, méni azad qilghaysen;
Zorawan kishidin méni saqlighaysen.
2 Ular könglide yamanliqlarni oylimaqta;
Ular her küni jem bolushup urush chiqarmaqchi.
3 Tilini yilanningkidek ittik qilidu;
Kobra yilanning zehiri lewliri astida turidu;
Sélah.■
4 Rezil ademning qolliridin méni aman qilighaysen, i Perwerdigar;
Putlirimni putlashni qestleydighan zorawan kishidin saqlighaysen.
5 Tekebburlar men üçün qiltaq, tanilarni yoshurup teyyarlidi;
Yol boyida tor yaydi,
Men üçün tuzaqlarni saldi;
Sélah.■
6 Men Perwerdigargha: «Sen méning Tengrimdursen» — dédim;
Yélinishlirim sadasigha qulaq salghaysen, i Perwerdigar;
7 Perwerdigar Reb nijatliqimning küchidur;
Sen jeng künide béshimni yépip qoghdighansen.
8 Rezil ademning ümidini ijabet qilmighaysen, i Perwerdigar;
Ularning hiylilirini aqquzmighaysen;
Bolmisa özlirini chong tutuwalidu.
Sélah.
9 Méni qorshiwalghanlarning bolsa,
Lewliridin chiqqan shumluq ularning öz béshigha chüshsun;□
10 Üstige choghlar yaghdurulsun;

□ 139:20 «Séning sheherliring ular teripidin azduruldi» — bashqa birxil terjimisi: «séning düşmenliring namingni bikar ishlitidu». ■ 139:23 Ayup 31:6; Zeb. 17:3; 26:2 ■ 140:3 Zeb. 58:4-5; Rim. 3:13 ■ 140:5 Yer. 18:22 □ 140:9 «Méni qorshiwalghanlarning bolsa, lewliridin chiqqan shumluq ularning öz béshigha chüshsun» — bashqa birxil terjimisi: «Méni qorshighanlarning bashlamchilirigha bolsa, öz lewliridin chiqqan shumluq özlirige chüshsun».

Ular otqa,
 Qaytidin chiqalmighudek hanglarga tashliwétilsun;
¹¹ Tili chéqimchi ademning yer yüzide orni bolmisun;
 Balayi'apet zorawanlarni tügeshküche owaydu;
¹² Men bilimenki, Perwerdigar ézilgenlarning dewasini soraydu,
 Yoqsulning heqqini élip béridu;
¹³ Berheq, heqqaniylar naminggha teshekkür éytidu;
 Köngli duruslar huzurungda yashaydu.

141

141-küy ... Rezillik bilen muresse qilghili bolmaydu

¹ Dawut yazghan küy: —

Perwerdigar, men Sanga nida qildim;
 Yénimgha tézdin kelgeysen;
 Sanga nida qilghinimda awazimni anglighaysen.
² Duayimni anglighiningda, Sanga sunulghan xushbuydek yéqimliq bolsun,
 Qolumning kötürülüshi sunulghan kechlik qurbanliqtek qobul bolsun. □ ■
³ Aghzim aldida közetchi turghuzghaysen, i Perwerdigar;
 Lewlirim derwazisini saqlighaysen;
⁴ Könglümni héchqandaq yaman ishqa,
 Qebihlik qilghuchilargha shérik bolup, rezillik qilishqa mayil qilmighaysen.
 Méni ularning németliridin héch yéguzmigeysen!
⁵ Heqqaniy adem méni ursun —
 Bu manga méhribanliqtur;
 Manga tenbih bersun —
 Bu bolsa, béshim ret qilmaydighan, quyulghan ésil maydek bolidu.
 Chünki méning duayim yenila shularning rezilliklirige qarshi bolidu. □
⁶ Ularning hakimliri tik yarlardin tashliwétilgende,
 Xelq méning sözlirimni anglaydu;
 Chünki bu sözler shérindur. □
⁷ Birsu otun yarghanda yerge chéчилghan yérindilardek,
 Mana, ustixanlirimiz tehtisara ishiki aldida chéchiwétildi; □ ■
⁸ Berheq, közlirim Sangila tikilip qaraydu, Perwerdigar Rebbim;
 Sanga tayinimen;
 Jénimni xarab qilip tashliwetmigeysen.
⁹ Ularning manga salghan qiltiqidin,

□ **141:2** «Qolumning kötürülüshi sunulghan kechlik qurbanliqtek qobul bolsun» — yaqi «Qolumning kötürülüshi sunulghan kechlik ashliq hediyeq qobul bolsun» — ibadetxanida kahnlar kechlik qurbanliq yaqi hediye sunushtin awwal, qoli bilen shu qurbanliq-hediyelerni Xuda aldida kötüretti.

■ **141:2** Mis. 29:30; Weh. 5:8; 8:3 □ **141:5** «Chünki méning duayim yenila shularning rezilliklirige qarshi bolidu» — bashqa birxil terjimisi: «Chünki méning duayim yarlarga (rezillerge) külpet chüshkende ular üçün dawamlisliwéridu» (ibraniy tilida «yamanliq» hem «külpet» bir söz bilen ipadilinidu). □ **141:6** «Xelq méning sözlirimni anglaydu; chünki bu sözler shérindur» — «shérin» belkim mushu yerde «jayida, orunluq» dégen menide. □ **141:7** «Birsu otun yarghanda yerge chéчилghan yérindilardek, mana, ustixanlirimiz tehtisara ishiki aldida chéchiwétildi» — ayetning birnechche terjimiliri bar. Ibraniy tilidiki nusxasida, mushu söz intayin ixcham bolup, chüshinish tes.

■ **141:7** Ez. 37:1,11,12

Qebihlik qilghuchilarning tuzaqliridin méni saqlighaysen;

¹⁰ Reziller ózining torlirigha yiqilsun,

Men bolsam — ótüp kétimen.

142

142-küy *** Yar-yöleksizliktiki dua

¹ Dawut gharda yoshurunup turghan waqitta yazghan «Masqil»: —

Men Perwerdigargha awazimni anglitip nale-peryad kötürimen;

Perwerdigargha awazim bilen yélinimen;□

² Uning aldida dad-zarlimni tökimen;

Uninggha awarichilikimni éytimen.

³ Rohim ichimde tügishey dep qalghanda,

Shu chaghda basqan yolumni bilgensen;

Men mangghan yolda ular manga qiltaq saldi.■

⁴ Ong yéninggha qarap baqqaysen;

Etrapimda méni tonuydighan adem yoqtur;

Panahgah yoqap ketti;

Héch adem jéninggha köyünmeydu.

⁵ Men Sanga peryad kötürdüm, i Perwerdigar;

Sanga: «Sen méning Bashpanahimsen,

Tiriklerning zéminida bolghan Nésiwemdursen» — dédim.■

⁶ Méning peryadinggha qulaq salghaysen;

Chünki men intayin xarab ehwalgha chüshürüldüm;

Méni qoghlighuchilirimdin qutuldurghaysen;

Chünki ular mendin küchlüktur.■

⁷ Séning namingni tebriklishim üçün,

Jénimni türmidin chiqarghaysen;

Heqqaniylar etrapimda olishidu;

Chünki Sen manga zor méhribanliq körsitisen.

143

143-küy *** Rohim tügishey dep qaldi!

¹ Dawut yazghan küy: —

Perwerdigar, duayimni anglighaysen;

Yélinishlirimgha qulaq salghaysen;

Heqiqet-sadaqitingde hem heqqaniyitingde manga jawab bergeysen.

² Öz qulungni soraqqa tartishqa turmighaysen;

Chünki neziringde tiriklerning héchbiri heqqaniy ispatlanmaydu.■

³ Chünki düshmen jéninggha ziyankeshlik qilmaqta,

U hayatimni depsende qildi;

□ **142:1** «Dawut gharda yoshurunup turghan waqitta yazghan «Masqil»: —....» — Dawut peyghember Saul padishahtin qéchip, ikki qétim gharda yoshurun'ghan waqtidiki weqeler «Tewrat, «1Sam.» -22- hem 24-babta yézligghan. ■ **142:3** Zeb. 77:3 ■ **142:5** Zeb. 16:5 ■ **142:6** Zeb. 41:2; 79:8; 116:6 ■ **143:2** Rim. 3, 4; Gal. 3, 4

Méni xuddi ölgili uzun bolghanlardek,
Qarangghu jaylarda turushqa mejbur qilidu.

⁴ Shunga rohim ichimde tügishey dep qaldi;
Ichimde qelbim sundi.

⁵ Men qedimki künlerni esleymen;
Séning barlıq qilghanliring üstide séghinip oylinimen;
Qolliring ishligenlirini xiyalimdin ötküzimen.■

⁶ Qollirimni Sanga qarap sozup intilimen;
Jénim changqighan zémindek Sanga teshnadur.
Sélah.

⁷ Manga tézdin jawab bergeysen, i Perwerdigar;
Rohim halidin kétidu;
Didaringni mendin yoshurmighaysen;
Bolmisa men hanggha chüshidighanlardek bolimen.

⁸ Méhir-muhebbitingni tang seherde anglatqaysen;
Chünki tayan'ghinim Sen;
Méngishim kérek bolghan yolni manga bildürgeysen;
Chünki jénim Sanga telmürüp qaraydu;■

⁹ Méni qutuldurghaysen, i Perwerdigar; düshmenlirimdin;
Bashpanah izdep Séning yéninggha qachimen.

¹⁰ Öz iradengge emel qilishimqa méni ögetkeysen;
Chünki Sen méning Xudayimdursen;

Séning méhriban Rohing méni tüptüz zéminda yéteklige;□

¹¹ Öz nam-shöhriting üçün méni janlandurghaysen, i Perwerdigar;
Öz heqqaniyitingde jénimni awarichiliktn azad qilghaysen.

¹² Hem méhir-shepqitingde düshmenlirimni üzüp tashliwetkeysen;
Jénimni xar qilghanlarning hemmisini halak qilghaysen;
Chünki men Séning qulungdurmen.■

144

144-küy *** Padishahning nijatliqi – xelqning bexti

¹ Dawut yazghan küy: –

Qollirimgha jeng qilishni,
Barmaqlirimgha urushni ögitidighan,
Méning Qoram Téshim Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturulsun!■

² Méning özgermes shepqitim we méning qorghinim,
Méning égiz munarim we nijatkarim,
Méning qalqinim we tayan'ghinim, men Uningdin himaye tapimen;

U Öz xelqimni qol astimda boysundurghuchidur!■

³ I Perwerdigar, Sen uningdin xewer alidikensen, adem dégen zadi néme?
Uning toghruluq oylaydikensen, insan balisi dégen néme?■

⁴ Adem bolsa bir nepesturla, xalas;

■ 143:5 Zeb. 77:5-12 ■ 143:8 Zeb. 25:1 □ 143:10 «...méni tüptüz zéminda yéteklige» — yaki «...méni tüz köngüllerning zéminida yéteklige», «...méni diyanetlik zéminda yéteklige». ■ 143:12 Zeb. 86:14-16; 116:16 ■ 144:1 2Sam. 22:35; Zeb. 18:34 ■ 144:2 2Sam. 22:48; Zeb. 18:47-48 ■ 144:3 Ayup 7:17; Zeb. 8:4; 31:7; Ibr. 2:6

Uning künliri ötüp kėtiwatqan bir kölenggidur, xalas.■

⁵ I Perwerdigar, asmanlarni égildürüp chüshkeysen;

Taghlargha tégip ulardin is-tütek chiqarghaysen;■

⁶ Chaqmaqlarni chaqquzup ularni tarqitiwetkeysen;

Oqliringni étip ularni qiyqas-süren'ge salghaysen;■

⁷ Yuqiridin qolliringni uzitip,

Méni azad qilghaysen;

Méni ulugh sulardin,

Yaqa yurttikilerning changgilidin chiqarghaysen.

⁸ Ularning aghzi quruq gep sözleydu,

Ong qoli aldamchi qoldur.□

⁹ I Xuda, men Sanga atap yéngi naxsha éytimen;

Ontargha tengkesh bolup Sanga küylerni éytimen.□

¹⁰ Sen padishahlargha nijatliq-ghelibe béghishlaysen;

Qulung Dawutni ejellik qilichtin qutuldurisen.

¹¹ Méni qutuldurghaysen, yat yurttikilerning qolidin azad qilghaysen;

Ularning aghzi quruq gep sözleydu,

Ong qoli aldamchi qoldur.

¹² Shundaq qilip oghullirimiz yashliqida puxta yétilgen köchetlerge oxshaydu,

Qizlirimiz ordiche neqishlen'gen tüwrüklerek bolidu;

¹³ Ashliq ambarlirimiz toldurulup,

Türlük-türlük ozuqlar bilen teminleydighan,

Qoylirimiz otlaqlirimizda minglap, tümenlep qozilaydighan;

¹⁴ Kalilirimiz boghaz holidighan;

Héchkim bésip kirmeydighan, héchkim *jengge* chiqmaydighan;

Kochilirimizda héch jédel-ghowgha bolmaydighan; □

¹⁵ Ehwali shundaq bolghan xelq némidégen bextliktur!

Xudasi Perwerdigar bolghan xelq bextliktur!

145

145-küy Xudaning qilghan ulugh emellirini kényinki ewladqa bayan qilish

.... «Élipbe tertiplik» küy

¹ Medhiye: Dawut yazghan küy: —

|□| Men Séni medhiyilep ulughlaymen, Xudayim, i Padishah;

Naminggha ebedil'ebedgiche teshekkür-medhiye qayturimen.

² |□| Herküni Sanga teshekkür-medhiye qayturimen,

Naminggha ebedil'ebedgiche teshekkür-medhiye qayturimen!

³ |□| Ulughdur Perwerdigar, zor medhiyilerge layiqtur!

Uning ulughluqini sürüshürüp bolghili bolmas;■

⁴ |□| Bir dewr yéngi bir dewrge Séning qilghanliringni maxtaydu;

Ular qudretlik qilghanliringni jakarlaydu;■

■ 144:4 Ayup 8:9; 14:2, 3; Zeb. 39:5-6; 62:9; 102:11; Yaq. 4:14 ■ 144:5 Zeb. 18:7-9; 104:32

■ 144:6 1Sam. 7:10; 2Sam. 22:8; Zeb. 18:13-14 □ 144:8 «Ong qoli aldamchi qoldur» — belkim gesem qilghanda qolini yalghandin kötürgen yaki bashqilar bilen kélishekende yalghandin qollashqan.

□ 144:9 «Ontargha tengkesh bolup sanga küylerni éytimen» — «ontar» on tarliq chiltarek bir saz.

□ 144:14 «Kalilirimiz boghaz holidighan...» — bashqa birxil terjimisi: «Ulaghlimiz éghir yülkerni kötüridighan...». ■ 145:3 Ayup 5:9; Zeb. 48:1; 96:4; 150:2 ■ 145:4 Qan. 4:9; 6:7

- 5 |□| Men heywitingning shereplik julaliqini,
We karamet möjjiliringni séghinip sözleymen;
- 6 |□|: Shuning bilan ular qorqunchluq ishliringning qudritini bayan qilidu;
Menmu ulugh emelliringni jakarlaymen!
- 7 |□| Ular zor méhribanliqningni eslep, uni mubareklep tarqitidu,
Heqqanliyliqning toghruluq yuqiri awazda küleydu.■
- 8 |□| Perwerdigar méhir-sheppetlik hem rehimdildur;
Asan ghezeplenmeydu, U zor méhir-muhebbetliktur;■
- 9 |□| Perwerdigar hemmige méhribandur;
Uning rehimdilliqiliri barche yaratqanlirining üstididur;
- 10 |□| Séning barliq yasighanliring Séni medhiyileydu, i Perwerdigar,
Séning mömin bendiliring Sanga teshekkür-medhiye qayturidu.
- 11 |□| Ular padishahliqningning sheripidin xewer yetküzidu,
Küch-qudritingni sözleydu;
- 12 |□| Shundaq qilib insan balilirigha qudretlik ishliring,
Padishahliqningning shereplik heywisi ayan qilinidu.
- 13 |□| Séning padishahliqning ebediy padishahliqtur;
Seldeniting ewladtin-ewladqichidur.□
- 14 |□| Perwerdigar yiqilay dégenlarning hemmisini yöleydu,
Égilip qalghanlarning hemmisini turghuzidu.
- 15 |□| Hemmeylenning közliri Sanga tikilip kütidu;
Ulargha öz waqtida rizqini teqsim qilib bérisen;■
- 16 |□| Qolungni échishing bilenla,
Barliq jan igilirining arzusini qandurisen.
- 17 |□| Perwerdigar barliq yollirida heqqaniydur,
Yasighanlirining hemmisige muhebbetliktur.
- 18 |□| Perwerdigar Özige nida qilghanlarning hemmisige yéqindur,
Özige heqiqette nida qilghanlarning hemmisige yéqindur;
- 19 |□| U Özidin eyminidighanlarning arzusini emelge ashuridu;
Ularning peryadini anglap ularni qutquzidu.
- 20 |□| Perwerdigar Özini söygenlarning hemmisidin xewer alidu;
Rezillerning hemmisini yoqitidu.
- 21 |□| Aghzim Perwerdigarning medhiyisini éytidu;
Barliq et igiliri ebedil'ebed uning muqeddes namigha teshekkür-medhiye
qayturghay!

146

146-küy *** Xuda medhiyilensun!

¹ Hemdusana!

I jénim, Perwerdigarni medhiyile!

² Men hayat bolsamla, Perwerdigarni medhiyileymen;
Wujudum bar bolsila Xudayingha küy éytimen.

■ 145:7 Zeb. 119:171-172 ■ 145:8 Mis. 34:6, 7; Chöl. 14:18; Zeb. 86:15; 103:8 □ 145:13 «izahat»
— yéqinda bezi kona köchürülmilerdin 13- we 14-ayetning ariliqida: — « 1 Perwerdigar wediside ching
turidu; barliq yaratqanlirigha méhribandur » dégen mezmun bolghan yene bir nusxasi tépilghan (ibraniy
tilida «Nun» bilen bashlinidu). ■ 145:15 Zeb. 104:27

³ Ésilzadilergimu,
 Insan balisighimu tayanmanglar,
 Ularda héch medet-nijatliq yoqtur. ■
⁴ Mana, uning nepisi kétidu,
 U öz tupriqigha qaytip kétidu;
 Shu kündila arzu-niyetliri yoqap kétidu. □
⁵ Yaqupning Tengrisi medetkari bolghan adem,
 Perwerdigar Xudasini öz ümidi qilghan adem bextliktur!
⁶ U asmanlarni, zéminni,
 Déngizni hem uningda bar mewjudatlarni yaratqandur;
 U heqiqet-sadaqette menggü turidu;
⁷ Ézilgüchiler üçün U höküm süridu;
 Ach qalghanlarga nan béridu.
 Perwerdigar mehbuslarni azad qilidu;
⁸ Perwerdigar korlarning közlerini achidu;
 Perwerdigar égilip qalghanlarni turghuzidu;
 Perwerdigar heqqaniylarni söyidu. ■
⁹ Perwerdigar musapirlardin xewer alidu;
 Yétim-yésirlerni, tul xotunni yöleydu;
 Biraq rezillerning yolini egri-bügri qilidu.
¹⁰ Perwerdigar menggüge höküm süridu;
 I Zion, séning Xudaying dewrdin-dewrgiche höküm süridu!
 Hemdusana! ■

147

*147-küy *** Hemmige Qadir Xudagha hemdusanalar éytilsun!*

¹ Hemdusana! Yahni medhiyilenglar!
 Berheq, bundaq qilish shérindur;
 Xudayimizni küylenglar!
 Medhiye oqush insan'gha yarishidu. ■
² Perwerdigar Yérusalémni bina qilmaqta;
 Israilning sürgün qilin'ghanlirini U yighip kélidu; □
³ U köngli sunuqlarni dawalaydu;
 Ularning yarilirini tangidu. ■
⁴ U yultuzlarning sanini sanaydu;
 Ularning hemmisige bir-birlep isim qoyidu. □ ■
⁵ Ulughdur Rebbimiz, zor qudretliktur;
 Uning chüshinishi cheksizdur.
⁶ Perwerdigar yawash möminlerni yölep kötüridu;
 Rezillerni yergiche töwen qilidu.

■ 146:3 Zeb. 118:8, 9 □ 146:4 «U öz tupriqigha qaytip kétidu» — ibranij tilida: «adem» hem «tupraq, topa» bir sözdur. ■ 146:8 Zeb. 145:14; 147:3; Mat. 9:30; Luqa 13:13; Yuh. 9:7,32 ■ 146:10 Mis. 15:18; Zeb. 145:13 ■ 147:1 Zeb. 33:1; 92:2; 135:3 □ 147:2 «Perwerdigar Yérusalémni bina qilmaqta; Israilning sürgün qilin'ghanlirini U yighip kélidu» — bu ayetke qarighanda, mushu küy Israil Babilgha sürgün bolghanliqidin qaytip kelgendin kéyin yézilghan. ■ 147:3 Mis. 15:26; Ayup 5:18 □ 147:4 «U... ularning hemmisige bir-birlep isim qoyidu» — bashqa birxil terjimisi: «U... ularni (yultuzlarni) ismlirini chaqirip opuqqa chiqiridu». ■ 147:4 Yesh. 40:26

7 Perwerdigargha teshekkürler bilen naxsha éytinglar;
 Küylerni chiltargha tengshep éytinglar!
 8 U asmanni bulutlar bilen qaplitidu,
 Zémin'gha yamghurni békitidu,
 Taghlarda ot-chöplerni östüridu;■
 9 Mallargha ozuq,
 Tagh qaghisining chüjiliri zarlighanda, ulargha ozuq béridu;
 10 At küchidin U zoq almaydu;
 Ademning chebdes putlirini xursenlik dep bilmeydu;
 11 Perwerdigar belki Özidin eyminidighanlarni,
 Özining özgermes muhebbitige ümid baghliganlarni xursenlik dep bilidu.
 12 Perwerdigarni maxtanglar, i Yérusalém;
 Xudayingni medhiyile, i Zïon.
 13 Chünki U derwaziliringning taqaqlirini mehkem qilidu;
 Séningde turuwatqan perzentliringge bext-beriket berdi.
 14 U chet-chégraliringda aram-tinchliq yürgüzidu,
 Séni bughdayning ésili bilen qanaetlendüridu.
 15 U Öz emr-bésharetlirini yer yüzige ewetidu;
 Uning söz-kalami intayin téz yügüridu.■
 16 U aq qarni yungdek béridu,
 Qirawni küllerdek tarqitidu.
 17 Uning muzini nan uwaqliridek qilip parchiliwétidu;
 Uning soghuqi aldida kim turalisun?
 18 U sözini ewetip, ularni éritidu;
 Uning shamilini chiqirip, sularni aqquzidu.
 19 U Öz söz-kalamini Yaqupqa,
 Belgilimilirini hem hökümlirini Israilgha ayan qilidu;
 20 U bashqa héchbir elge mundaq muamile qilmighandur;
 Uning hökümlirini bolsa, ular bilip baqqan emes.
 Hemdusana!■

148

*148-küy *** Pütkül alem, Perwerdigarni ulughlanglar!*

1 Hemdusana!
 Perwerdigarni asmanlardin medhiyilenglar;
 Yuqiri jaylarda Uni medhiyilenglar;■
 2 Uni medhiyilenglar, barliq perishtiliri;
 Uni medhiyilenglar, barliq qoshunliri!
 3 Uni medhiyilenglar, i quyash hem ay,
 Uni medhiyilenglar, hemme parlaq yultuzlar;
 4 Uni medhiyilenglar, asmanlarning asmanliri,
 Asmandin yuqiri jaylashqan sular!
 5 Bular Perwerdigarning namini medhiyilisun;
 Chünki U buyrughan haman, ular yaratilghandur;■
 6 U ularni ebedil'ebedgiche turghuzdi;

■ 147:8 Ayup 38:26, 27; Zeb. 104:13-14; Hosh. 2:23, 24 ■ 147:15 Zeb. 33:9 ■ 147:20 Ros. 14:16
 ■ 148:1 Luqa 2:14; Weh. 5:13 ■ 148:5 Yar. 1:6-31; Zeb. 33:6, 9

Ular üçhün waqti ötmeydighan belgilimini buyrughan.■

⁷ Perwerdigarni zémindin medhiyilenglar,
Déngizdiki barliq ejdihalar, déngizning barliq tegliri;

⁸ Ot, möldüz, qar, tuman,
Uning sözige emel qilidighan judunluq shamal;

⁹ Taghlar hem barliq döngler,
Méwilik derekler, barliq kédir derexliri,

¹⁰ Yawayi haywanlar, barliq mal-waranlar,
Ömiligüchiler hem uchar-qanatlar;

¹¹ Jahan padishahliri we barliq qowmlar,
Emirler hem yer yüzidiki barliq hakim-sotchilar;

¹² Hem yigitler hem qizlar,
Bowaylar we yashlar, —

¹³ Hemmisi Perwerdigarning namini medhiyilisun;
Chünki peqetla Uning nami aliydur;
Uning heywiti yer hem asmandin üstün turidu.■

¹⁴ Hem U Öz xelqining münggüzini,
Yeni barliq muqeddes bendilirining medhiyisini égiz kötürgüzgen;
Ular Israil baliliri,

Özige yéqin bir xelqtur!
Hemdusana!□ ■

149

149-küy *** Qiyamet künidiki ghelibe üçhün medhiyilenglar!

1 Hemdusana!

Perwerdigargha atap yéngi bir naxshini oqunglar;
Mömin bendilerning jamaatide Uning medhiyisini éytinglar!

² Israil öz Yaratquchisidin shadlansun;
Zion oghulliri öz Padishahidin xush bolghay!■

³ Ular Uning namini ussul bilen medhiyilisun;
Uninggha küylerni dap hem chiltargha tengshep éytsun!■

⁴ Chünki Perwerdigar Öz xelqidin söyüner;
U yawash möminlerni nijatliq bilen bézeydu;

⁵ Uning mömin bendiliri shan-sherepte rohlinip shad bolghay,
Orunlirida yétip shad awazini yangratqay!□

⁶ Aghzida Tengriye yüksek medhiyiliri bolsun,
Qollirida qosh bisliq qilich tutulsun;■

■ 148:6 Ayup 14:5,13; 26:10; 38:33; Zeb. 104:5; 119:91; Yer. 31:35; 33:25 ■ 148:13 Pend. 18:10; Yesh. 12:4 □ 148:14 «Öz xelqining münggüzini, yeni barliq muqeddes bendilirining medhiyisi...» — Tewratta «münggüz» adette ademning nam-shöhriti yaki hoquqini bildüridu. Bu ayette u Israilning Xudagha bolghan medhiyilirini bildüridu. Bu ayettiki «kötürüş» ademning qoli bilen kötürüş emes, belki Xuda ularning medhiye awazlirini kötürüşini bildüridu. ■ 148:14 Zeb. 132:17 ■ 149:2 Zeb. 100:3 ■ 149:3 Zeb. 81:2-4 □ 149:5 «Orunlirida yétip shad awazini yangratqay!» — «orunlirida yétish» belkim: — (1) Yehudiylarning örp-adetliri boyiche, ziyapetlerde méhmanlar üçhün körpiler sélinip, méhmanlar yénichilap yétip dastixandin alidu; shunga mushu yerde xushalliq ziyapetlerni körsitidu; (2) mömin bendiler shunche xushal bolup, xushalliqidin uxliyalmaydu; (3) özlirining aman-ésen yétip-qopushliri üçhün shadlinishi kérek. ■ 149:6 2Tés. 2:8; Ibr. 4:12; Weh. 1:16

7 Shuning bilan ular eller üstidin qisas,
 Xelqlerge jaza beja yürgüzidu;
 8 Ellerning padishahlirini zenjirler bilan,
 Aqsöngelirini tömür kishenliri bilan baghlaydu;■
 9 Ularning üstige pütülgen hökümni beja keltüridu –
 Uning barliq mömin bendiliri mushu sherepke nésip bolidu!
 Hemdusana!■

150

*150-küy *** Axirida – peqet Hemdusana!*

1 Hemdusana!
 Tengrini Uning muqeddes jayida medhiyilenglar;
 Qudriti parlap turidighan ershlerde Uni medhiyilenglar;■
 2 Uni qudretlik ishliri üçhün medhiyilenglar;
 Ghayét ulughluqi üçhün Uni medhiyilenglar;
 3 Uni burgha sadasi bilen medhiyilenglar;
 Uni rawab hem chiltar bilen medhiyilenglar;
 4 Uni dap hem ussul bilen medhiyilenglar;
 Uni tarliq sazlar hem ney bilen medhiyilenglar;
 5 Uni jarangliq changlar hem yangraq changlar bilen medhiyilenglar;
 6 Barliq nepes igiliri Yahnı medhiyilisun!
 Hemdusana!

Pend-nesihetler

Pend-nesihetlarning qedir-qimmiti

- 1 Israil padishahi Dawutning oghli Sulaymanning pend-nesihetliri: —■
 2 Bu pend-nesihetler sanga eqil-paraset, edep-exlaqni o'giting, séni ibretlik sozlarni chüshinidighan qilidu;
 3 sanga danaliq, heqqaniylik, pem-paraset we durusluqning yolyoruq-terbiyasini qobul qilduridu.
 4 Bu *pend-nesihetler* nadanlarni zérek qilip, yashlarni bilimlik we sezgür qilidu;
 5 bulargha qulaq sélishi bilen danalar bilimini ashuridu, yorutulghan kishiler téximu dana meslihetke érishidu, □
 6 shundaqla pend-nesihetler hem temsillerning menisini, danishmenlarning hékmetliri hem tilsim sozlirini chüshinidighan qilinidu.

Yashlarga nesihet

- 7 Perwerdigardin qorqush bilimning bashlinishidur; Exmeqler danaliqni we terbiyasini közge ilmaydu.■
 8 I oghlum, atangning terbiyasiga qulaq sal, anangning söz-nesihetidin ayrilma;
 9 chünki ular séning béshingha taqalghan gül chembirek, boynunggha ésilghan marjan bolidu.
 10 I oghlum, yamanlar séni azdursa, ulargha egeshmigin.
 11 Eger ular: — Yür, tuzaq qurup adem öltüreyli; Yoshuruniwélip, birer bigunah kelgende urayli!□
 12 Tehtisaradek ularni yutuwéteyli, Saq bolsimu, hanggha chüshkenlerdeklarni yiqitayli;□
 13 Ulardin xilmuxil qimmatlik mal-dunyagha ige bolup, Öylirimizni olja bilen toldurimiz.
 14 Biz bilen shérik bol, Hemyanimiz bir bolsun, dése, —
 15 I oghlum, ulargha yoldash bolma, Özüngni ularning izidin néri qil!□
 16 Chünki ularning putliri rezillikke yügüridu, Qolini qan qilish üçün aldiraydu.■
 17 Herqandaq uchar qanat tuyup qalghanda tuzaq qoyush bikar awarichiliktur;
 18 Lékin bular del öz qénini töküsh üçün saqlaydu; Öz janlirigha zamin bolushni kütidu.
 19 Nepsi yoghinap ketken herbir ademning yollirining aqiwiti mana shundaq;

■ **1:1** 1Pad. 4:32; Weh. 3:9 □ **1:5** «yorutulghan kishi» — ibraniy tilida «ishlarni, mesililerni, bashqa ademni obdan chüshinidighan kishi» dégen menide. ■ **1:7** Ayup 28:28; Zeb. 111:10; Pend. 9:10; Top. 12:13 □ **1:11** «...tuzaq qurup adem öltüreyli» — ibraniy tilida «...tuzaq qurup qan tökeyli». □ **1:12** «Tehtisara» — ölgüchilerning rohliri qiyamet künini kütidighan jay (ibraniy tilida «shéol» dégen söz). □ **1:15** «Özüngni ularning izidin néri qil!» — ibraniy tilida «Putungni ularning yolidin néri qil!» ■ **1:16** Yesh. 59:7; Rim. 3:15

Haram mal-dunya öz igilirining jénini alidu.■

Danaliq sadasi

²⁰ *Büyük* danaliq kochida ochuq-ashkara xitab qilmaqta,
Chong meydanlarda sadasini anglatmaqta.□

²¹ Kocha doqmushlirida ademlerni chaqirmaqta,
Sheher derwazilirida sözlirini jakarlimaqta: —

²² I saddilar, qachan'ghiche mushundaq nadanliqqa bérilisiler?
Mesxire qilghuchilar qachan'ghiche mesxirilikdin huzur alsun?

Exmeqler qachan'ghiche bilimdin nepretlensun?!□

²³ Tenbihlirimge qulaq sélip mangghan yolunglardin yan'ghan bolsanglar
idi!

Rohimni silerge töküp bérettim,
Sözlirimni silerge bildürgen bolattim.

²⁴ Lékin chaqirsam, anglimidinglar;

Qolumni uzartsam, héchqaysinglar qarimidinglar.■

²⁵ Nesihetlirimning hemmisige perwa qilmidinglar,
Tenbihimni anglashni qilche xalimidinglar.

²⁶ Shunga, béshinglarga balayi'qaza kelgende külimen,
Wehime silerge yétishi bilen mesxire qilimen.

²⁷ Halaket élip kelgen wehime üstünglerge chüshkende,
Weyranchiliq silerge quyuntazdek kelgende,

Siler éghir qayghugha we azabqa muptila bolghininglarda —■

²⁸ U chaghda mushu kishiler mendin ötünüp chaqiridu,
Men perwa qilmaymen,

Méni telmürüp izdisimu, tapalmaydu.

²⁹ Ular bilimge nepretlen'ginidin,
Perwerdigardin eyminishni tallimighinidin,

³⁰ Méning nesihitimni qilche qobul qilghusi yoqluqidin,
Tenbihimgimu perwa qilmighininglardin,

³¹ Ular öz béshini yeydu,

Öz qestliridin toluq azab tartidu;

³² Chünki saddilarning yoldin chiqishi öz jénigha zamin bolidu;
Exmeqler rahatlik turmushidin özlirini halak qilidu.

³³ Lékin manga qulaq salghanlar aman-ésen yashaydu,

Balayi'qazalardin, ghem-endishlardin xaliy bolup, xatirjem turidu.

2

Danaliqning méwisi

■ **1:19** Ayup 8:13 □ **1:20** «danaliq» — «Pend-nesihetler»de «danaliq» pezeletlik bir ayalning süpitide körünüdu. Bu «pezeletlik ayal» 5:1-14, 6:20-35, 7:6-27, 9:13-18de bayan qilin'ghan «pahishe ayal» bilen sélishiturulushi «pend-nesihetler»ning muhim bir témisidur. □ **1:22** «saddilar» — «Pend-nesihetler»de «saddilar» (yaki «nadanlar») dégenning «ögenmigenler», «sawatqa érishmigenler» dégen bashqa xil terjimilirimu bar. «Exmeqler qachan'ghiche bilimdin nepretlensun?!» — oqurmenler shuninggha diqqet qilghan bolushi mumkin, «danaliq» mushu yerde «nadanlar»gha («saddilar»gha) biwasite söz qilsimu, lékin «exmeqler»ge we «mesxire qilghuchilar»gha biwasite sözlimeydu. Chünki rezil yollarni tutqachqa, ulargha héchqandaq biwasite nesihet tesir qilmaydu (8:4, 9:4, 7-8nimu körüng). ■ **1:24** Yesh. 65:12; 66:4; Yer. 13:10 ■ **1:27** Ayup 27:9; 35:12; Yesh. 1:15; Yer. 11:11; 14:12; Ez. 8:18; Mik. 3:4

- 1 I oghlum, eger sözlirimni qobul qilsang,
Nesihetlirimni qelbingge pükseng,
- 2 Egerde danaliqqa qulaq salsang,
Yoruqluqqa érishishke köngül berseng,
- 3 Eger eqil-parasetke teshna bolup iltija qilsang,
Yoruqluqqa érishish üçün yuqiri awazda yélingsang,
- 4 Eger kümüşke intilgendek intilseng,
Yoshurun göherni izdigendek izdiseng. ■
- 5 Undaqtá Perwerdigardin *heqiqiy* qorqushni bilidighan bolisen,
We sanga Xudani tonush nésip bolidu.
- 6 Chünki Perwerdigar danaliq bergüchidur;
Uning aghzidin bilim bilen yoruqluq chiqidu. ■
- 7 U durus yashawatqanlar üçün mol hékmet teyyarlap qoyghandur,
U wijdanliq ademler üçün qalqandur.
- 8 U adilliq qilghuchilarning yollirini asraydu,
Ixlasmén bendilirining yolini qoghdaydu.
- 9 U chaghda heqqaniylik, adilliq we durusluqni,
Shundaqla herqandaq güzel yolni chüshinidighan bolisen.
- 10 Danaliq qelbingge kirishi bilenla,
Bilim könglünge yéqishi bilenla,
- 11 Pem-paraset séni qoghdaydu,
Yoruqluq séni saqlaydu.
- 12 Ular séni yaman yoldin,
Tili zeher ademlerdin qutquzidu;
- 13 Yeni toghra yoldin chetnigenlerdin,
Qaranghu yollarda mangidighanlardin,
- 14 Rezillik qilishni huzur köridighanlardin,
Yamanliqning ziyanlirini xushalliq dep bilidighanlardin,
- 15 Yeni egri yollarda mangidighanlardin,
Qingghir yolda mangidighanlardin qutquzidu.
- 16 *Danaliq* séni buzuq ayaldin,
Yeni shirin sözler bilen azdurmaqchi bolghan namehrem ayallardin qutquzidu. ■
- 17 *Bundaq ayallar* yash waqtda tegken jorisini tashlap,
Xuda aldidiki nikah qesimini untugan wapasizlardindur.
- 18 Uning öyige baridighan yol ölümge apiridighan yoldur,
Uning mangidighan yolliri ademni erwahlar makanigha bashlaydu.
- 19 Uning qéshigha barghanlarning birimu qaytip kelgini yoq,
Ulardin birimu hayatliq yollirigha érishkini yoq.
- 20 *Shularni chüshenseng* yaxshilarning yolida mangisen,
Heqqaniylarning yollirini tutisen.
- 21 Chünki durus adem zéminda yashap qalalaydu,
Mukemmel kishi bu yerde makanlishalaydu. ■
- 22 Lékin reziller zémindin üzüp tashlinidu,
Wapasizlar uningdin yuluwétilidu. ■

3

Yashlarga semimiy agahlandurush

- 1 I oghlum, telimimni untuma,
Dégenlirimni hemishe könglüngde ching tut. □
- 2 Chünki u sanga beriketlik künler, uzun ömür we xatirjemlik qoshup béridu. □ ■
- 3 Méhriban we heq-semimiy bolushtin waz kechme,
Bularni boynunggha ésiwal,
Qelbingge pütüwal. □ ■
- 4 Shundaq qilghanda Xuda we bendilerning neziride iltipatqa layiq bolisen,
danishmen hésablinisen. □
- 5 Öz eqlingge tayanmay, Perwerdigargha chin qelbing bilen tayan'ghin;
- 6 Qandaqla ish qilsang, Perwerdigarni tonushqa intil;
U sanga toghra yollarni körsitidu. □ ■
- 7 Özüngni eqilliq sanima;
Perwerdigardin eyminip, yamanliqtin yiraq bol. ■
- 8 Shundaq qilghiningda, bu ishlar derdingge derman,
Ustixanliringgha yilik bolidu. □
- 9 Perwerdigarning hörmitini qilip mal-dunyayingdin hediyelemleri sun'ghin,
Étizingdin tunji chiqqan mehsulatliringdin Uninggha atighin; ■
- 10 Shundaq qilghiningda, ambarliring ashliqqa tolup tashidu,
Sharab kölçekliringde yéngi sharab éship-téship turidu. ■
- 11 I oghlum, Perwerdigarning terbiyisige biperwaliq qilma,
Uning tenbihidin bezme. ■
- 12 Chünki, ata eziz körgen oghligha tenbih-terbiye bergende,
Perwerdigar kimni söygen bolsa uninggha tenbih-terbiye béridu. ■
- 13 Danaliqqa muyeler bolghan kishi,
Yoruqluqqa ige bolghan kishi némidégen bextlik-he!
- 14 Chünki danaliqning paydisi kümüşning paydisidin köptur,
Qimmiti sap altunningkidinmu ziyadidur. ■
- 15 U leel-yaqutlardin qimmetliktur,
Intizar bolghan herqandaq nersengdin héchbirimu uninggha teng kelmes-tur. ■
- 16 Danaliqning ong qolida uzun ömür,
Sol qolida bayliq we shöhret bardur.
- 17 Uning yolliri sanga xush puraqa tuyulur,
Uning barliq teriqiliri séni aram tapquzur.
- 18 U özini tapqan ademge «hayatliq derixi»dur,

□ **3:1** «ching tut» — dégen söz ibranij tilida: «qoghda, mudapie qil» dégen menimni bildüridu. □ **3:2** «beriketlik künler» — ibranij tilida «künlerning uzunluqi». ■ **3:2** Qan. 8:1; 30:20 □ **3:3** «qelbingge pütüwal» — ibranij tilida «qelbingdiki taxtaygha pütüwal» (Musa peyghemberge tapshurulghan muqeddes qanun ikki tash taxtaygha pütülgenedi). ■ **3:3** Mis. 13:9; Qan. 6:8 □ **3:4** «iltipatqa layiq bolisen» — mushu yerde ibranij tilida «iltipat» dégen söz ikki bisliq bolup, ikkinchi menisi «güzellik»tur. □ **3:6** «Qandaqla ish qilsang,...» — ibranij tilida «Barliq yolliringda...». ■ **3:6** 1Tar. 28:9 ■ **3:7** Rim. 12:16 □ **3:8** «derdingge derman... bolidu» — ibranij tilida «kindikingge salametlik... bolidu». ■ **3:9** Mis. 23:19; 34:26; Qan. 26:2-11; Mal. 3:10; Luqa 14:13 ■ **3:10** Qan. 28:8 ■ **3:11** Ayup 5:17; Ibr. 12:5 ■ **3:12** Weh. 3:19 ■ **3:14** Ayup 28:15; Zeb. 19:10; Pend. 8:11, 19; 16:16 ■ **3:15** Pend. 8:11

Uni ching tutqan kishi némidégen bextlik!□

¹⁹ Perwerdigar danaliq bilen yer-zéminni berpa qildi, Hékmét bilen asmanni ornatti.

²⁰ Uning bilimi bilen yerning chongqur qatamliri yérildi, Hemde bulutlardin shebnem chüshti.□ ■

²¹ I oghlum! *Danaliq bilen bilimni közüngdin chiqarma*, Pishqan hékmét we pem-parasetni ching tut.

²² Shuning bilen ular jéninggha jan qoshidu, Boynunggha ésilghan ésil marjandek sanga güzellik qoshidu.

²³ Shu chaghda yolungda aman-ésen mangalaysen, Yolda putlashmaysen.■

²⁴ Yatqanda héch némidin qorqmaysen, Yétishing bilenla tatliq uxlaysen.■

²⁵ Béshinggha dehshetlik wehime chüshkende qorqmighin, Rezillerning weyranchiliqidin ghem qilmighin!□ ■

²⁶ Chünki Perwerdigar séning tayanchingdur, U putungni qapqanlardin néri qilidu.

²⁷ Peqet qolungdin kelsila, hajetmenlerdin yaxshiliqni ayimighin.

²⁸ Qolum-qoshniliring séningdin ötne sorap kirse, «Qaytip kétip, ete kelgin, ete bérey» — démigin.

²⁹ Qoshnanggha ziyankeshlik niyitide bolma, Chünki u sanga ishinip yéningda xatirjem yashaydu.

³⁰ Birsî sanga ziyân yetküzmigen bolsa, Uning bilen sewebsiz majiralashma.□

³¹ Zulumxor kishige heset qilma, Uning yol-tedbiriliridin héchnémini tallima.■

³² Chünki qingghir yollarni mangidighanlar Perwerdigarning neziride yir-ginchliktur,

Lékin Uning sirdash dostluqi durus yashawatqan ademge teelluqtur.■

³³ Perwerdigarning leniti rezillik qilghuchining öyididur,

Lékin U heqqaniy ademning öyige bext ata qilur.■

³⁴ Berheq, mesxire qilghuchilarni U mesxire qilidu,

Lékin kichik péil kishilerge shepget körsitidu.■

³⁵ Danalar shöhretke warisliq qilidu,

Lékin hamaqetler reswa qilinidu.□

□ **3:18** «hayatliq derixi» — shübbhisizki, «Éren baghchisi»diki Adem'atimiz we Hawa'animizning behrimen bolushigha teyyarlan'ghan «hayatliq derixi»ni körsitidu (Tewrat, «Yar.» 2:9). □ **3:20** «yerning chongqur qatamliri yérildi» — belkim Nuh peyghemberning waqtidiki «chong topan» bilen munasiwetlik bezi ishlarni körsitishi mumkin («Yar.» 7:11) ■ **3:20** Yar. 1:9,10 ■ **3:23** Zeb. 37:23-24; 91:9-12 ■ **3:24** Law. 6:19; Ayup 11:19; Zeb. 3:5; 4:8; 91:5, 6 □ **3:25** «Rezillerning weyranchiliqidin ghem qilmighin!» — yaki «Rezillerning béshigha chüshken weyranchiliqtin ghem qilmighin!». ■ **3:25** Ayup 5:21 □ **3:30** «sewebsiz majiralashma» — yaki «sewebsiz dewalashma». ■ **3:31** Zeb. 37:1; 73:3; Pend. 23:17 ■ **3:32** Ayup 29:4; Zeb. 25:9,12,14 ■ **3:33** Law. 26:14-45; Qan. 28:15-68; Mal. 2:2 ■ **3:34** Yaq. 4:6; 1Pét. 5:5 □ **3:35** «Lékin hamaqetler reswa qilinidu» — yaki «Lékin U (Xuda) hamaqetlerni nomusqa qalduridu» (ibranîy tilida kinaye ishlipt, axirqi söz «kötürüldü» bolidu).

4

Xikmet we danaliqning paydisi

1 I oghullar, atanglarning nesihetlirini anglanglar,
Köngül qoysanglar,

Yoruqluqqa érishisiler.

2 Chünki silerge ögitidighanlirim yaxshi bilimdur,
Körsetmilirimdin waz kechmenglar.

3 Chünki menmu atamning yumran balisi idim,
Anamning arzuluq yalghuz oghli idim, ■

4 Atam manga ögitip mundaq dédi:

— Sözlirimni ésingde tut;

Körsetmilirimge riaye qil,

Shuning bilen yashnaysen. ■

5 Danaliqni alghin, eqil tap,

Éytqan sözlirimni untuma, ulardin chiqma.

6 *Danaliqtin* waz kechme, u séni saqlaydu;

Uni söygin, u séni qoghdaydu.

7 Danaliq hemme ishning béshidur;

Shunga danaliqni alghin;

Barliqingni serp qilip bolsangmu, eqil tapqin. ■

8 *Danaliqni* ezizligin, u séni kôtüridu,

Uni ching quchaqlighanda, séni hörmetke sazawer qilidu.

9 Béshinggha taqalghan gül chembirektek *sanga güzellik élip kélidu*,

Sanga shöhretlik taj in'am qilidu. ■

10 I oghlum, qulaq salghin, sözlirimni qobul qilghin,

Shunda ömrüngning yilliri köp bolidu.

11 Men sanga danaliq yolini ögitey,

Séni durusluq yollirigha bashlay.

12 Mangghiningda qedemliring cheklenmeydu,

Yügürseng yiqilip chüshmeysen. ■

13 Alghan terbiyengni ching tut,

Qolungdin ketküzmigin;

Obdan saqlighin uni,

Chünki u séning hayatingdur.

14 Yaman ademler mangghan yolgha kirme,

Rezillerning izini basma. ■

15 Ularning *yolidin* özüngni qachur,

Yoligha yéqin yolima;

Uningdin yandap ötüp ket,

Néri ketkin.

16 Chünki *yamanlar* birer rezillik qilmighuche uxliyalmas,

Birersini yiqitmighuche uyqusi kelmes.

17 Yamanliq ularning ozuqidur;

Zorawanliq ularning sharabidur.

18 Lékin heqqaniylarning yoli goya tang nuridur,

Kün chüsh bolghuche barghanséri yoruydu.

■ 4:3 1Tar. 29:1 ■ 4:4 1Tar. 28:9 ■ 4:7 Pend. 23:23 ■ 4:9 Pend. 1:19 ■ 4:12 Zeb. 91:9-12

■ 4:14 Zeb. 1:1; Pend. 1:10,15

19 Yamanlarning yoli zulmet kéchidek qapqarangghu,
Ular yiqilip, némige putliship ketkinini bilmeydu.

20 I oghlum, sözlirimni köngül qoyub angla,
Geplirimge qulaq sal.

21 Ularni közüngde tutqin,

Yürikingning qétida qedirlep saqlighin.

22 Chünki sözlirim tapqanlar üçün hayattur,

Ularning pütün ténige salametliktur.■

23 Qelbingni «hemmidin eziz» dep sap tut,
Chünki barliq hayat ishliri qelbtin bashlinidu.

24 Aghzingni egri geptin yiraq tart,

Lewliring ézitquluqtin néri bolsun.

25 Közüngni aldinggha tüz tikkin,

Neziringni aldinggha toghra tashla;

26 Mangidighan yolungni obdan oylan'ghin,
Shundaq qilsang ishliring puxta bolidu.

27 Onggha, solgha qaymighin;

Qedemliringni yamanliq yolidin néri tart.■

5

Buzuqchiliq-pahishiwazliqning aqiwiti balayi'apettur; sadiqliqning netijisi bext-saadettur

1 I oghlum, danaliqimgha köngül qoyghin,
Idraklik sözlirimge qulaq salghin.

2 Shundaq qilghiningda ishqa sezgürlük bilen qaraydighan bolisen,
Lewliring pem-parasettin ayrilmaydu.

3 Chünki buzuq xotunning aghzidin hesel tamidu,
Lewliri zeytun yéghidin siliqtur;■

4 Lékin uning aqiwiti kekridek achchiq,
Ikki bisliq qilichtek ötkür.

5 Uning qedemliri ölüm girdawigha élip baridu,
Tutqan yoli görge bashlaydu.□ ■

6 Hayatliq yolini qilche bilgüm yoq dep,
Basqan qedemliri turaqsiz bolidu,
Nege baridighanliqini héch bilmeydu.

7 Shunga, i oghullirim, sözlirimni köngül qoyup anglanglar,
Méning dégenlirimdin chiqmanglar.

8 Undaq xotundin yiraq qach!
Ishiki aldighimu yéqin yolima!

9 Bolmisa, izzet-abruyungni bashqilargha tutquzup qoyisen,
Yashliq yilliringni rehimsizlarning qoligha tapshurisen!■

10 Yat ademler bayliqliring bilen özini tolduridu,

Japaliq ejirliringning méwisi yaqa yurtluqning öyige ötüp kétidu;

11 Ejilingde nale-peryad kötürgingingde,

■ 4:22 Pend. 4:13 ■ 4:27 Qan. 5:32; 28:14 ■ 5:3 Pend. 2:16; 6:24 □ 5:5 «gör» — ibraniiy tilida «shéol», yeni «tehtisara» déyilidu, u ölüklerning rohliri qiyamet künini kütidighan yer. ■ 5:5 Pend. 7:27

■ 5:9 Pend. 6:34,35

Ezayi-bedining yem bolghanda,

¹² Shu chaghda sen: — «Ah, nesihetlerdin némanche nepretlen'gendimen! Könglümde tenbihlerni némanche kemsitkendimen!

¹³ Némishqa ustazlirimning sözini anglimighandimen? Manga terbiye bergenlerge qulaq salmighandimen?

¹⁴ Jemiyettimu, jamaet aldidimu herxil nomusqa qalghandek boldum!» — dep qalisen. □

¹⁵ Özüngning kölchikingdiki suni ichkin,

Öz buliqingdin éqiwatqan sudin huzurlan. □

¹⁶ Bulaqliring urghup her yerge tarqilip ketse *bolamdu?*

Ériqliringdiki sular kochilarda éqip yürse bolamdu?

¹⁷ Bular sangila xas bolsun,

Yat kishilerge tegmisun! □

¹⁸ Buliqing bext-beriketlik bolghay!

Yashliqingda alghan xotununng bilen huzurlan. □

¹⁹ U chishi kéyikte chirayliq! Jerendek söyümlük!

Uning baghridin hemishe qanaette bolghaysen, Uning qaynaq muhebbitidin daim xushaliqqa patqaysen. □

²⁰ I oghlum, némishqa yat ayalgha sheyda bolisen?

Némishqa yat xotunning qoynigha özüngni atisen?

²¹ Chünki insanning hemme qilghanliri Perwerdigarning köz aldida ashkaridur,

U uning hemme mangghan yollirini tarazigha sélip turidu. ■

²² Yaman ademning öz qebihlikliri özini tuzaqqa chüshüridu, U öz gunahi bilen sirtmaqqa élinidu.

²³ U yolyoruqtin mehrum bolghanliqidin jénidin ayrilidu, Chékidin ashqan hamaqetliki tüpeylidin yoldin ézip kétidu.

6

Yene birnechche nesihet

¹ I oghlum, eger dostunggha borun bolghan bolsang,

Yat kishining qerzini töleshke qol bériship wede bergen bolsang, □

² Eger öz sözüngdin ilin'ghan bolsang,

Öz wedeng bilen baghlinip qalsang,

□ **5:14** «herxil **nomusqa qalghandek boldum!**» — yaki «pütünley zawalliqqa chüshkendekmen!».

□ **5:15** «Özüngning kölchikingdiki su..., öz **buliqingdin** éqiwatqan **sudin huzurlan**» — shübbisizki, özining ayalining muhebbitini körsitidu. □ **5:17** «**Bulaqliring urghup her yerge tarqilip ketse bolamdu? ... Bular sangila xas bolsun, yat kishilerge tegmisun!**» — 16-17-ayetler shübbisizki,

jörchme menide. Bizningche köchme menisi: «Ishqi muhebbetlirini yat ayalgha berme, peqet öz joranghila béghishla; bolmisa intayin nomus ish bolidu, reste-kochilarda reswa bolisen» dégendek bolsa kérek. Bezi alimlar mushu ayettiki «sular» balilarni körsitidu, dep qarap, mundaq terjime qilidu:

— «Bulaqliring urghup her yerge tarqilip ketsun, ériqliringdiki sular kochilarda éqip yürsun (démek, «perzentliring urghughan bulaqlardek her yerge tarqalsun!»); peqetla sangila xas bolsun, yat ayaldin bolghan bolmisun!».

□ **5:18** «**Buliqing bext-beriketlik bolghay!**» — «buliqing» mushu ayette «öz ayalingni körsitidu. Ayetning ikkinchi qismini körüng. □ **5:19** «**Uning baghridin...**» — ibraniy tilida «Uning emchekliridin...».

■ **5:21** 2Tar. 16:9; Ayup 31:4; 34:21; Pend. 15:3; Yer. 16:17; 32:19

□ **6:1** «**borun**» — képil bolghan kishi.

³ U yéqiningning qoligha chüshkenliking üçhün,
Amal qilip özüngni uningdin qutquz —
Derhal yéqiningning yénigha bérip, özüngni kemter tutup *shu ishtin* xaliy
qilishini ötünüp sora.

⁴ Jeren shikarchining qolidin qutulushqa tirishqandek,
Qush owchining qolidin chiqishqa tirishqandek,
Qutulmighuche uxlap yatma,
Hetta ügdep arammu alma. ■

Chümüle

⁶ I hurun, chömülining yénigha bérip *uningdin ögen*,
Uning tirikchilik yollirigha qarap dana bol.

⁷ Ularning bashliqi, emeldari, hökümdari yoq bolsimu,

⁸ Lékin ular yazda yilning éhtiyaji üçhün ash topliwalidu,
Hosul peslide ozuq teyyarliwalidu.

⁹ I hurun, qachan'ghiche uxlap yatisen?

Qachan ornungdin turisen? ■

¹⁰ Sen: — Birdem köz yumuwalay, birdem uxliwalay,
Birdem qolumni qoshturup yétiwalay, — deysen.

¹¹ Lékin uxlap yatqanda, miskinlik qaraqchidek kélip séni basidu,
Yoqsulluq xuddi qoralliq bulangchidek hujumgha ötidu.

¹² Erzimes, peyli buzuq adem hemmila yerde yalghan éytip, peslikni
sözleydu. □

¹³ U köz qisip,
Putliri bilen ishare qilip,
Barmaqliri bilen körsitidu;

¹⁴ Könglide aldamchiliqla yatidu,
U daim rezillikning koyida bolidu,
Hemmila yerde jédel-majira tériydu.

¹⁵ Shunga uninggha békitilgen balayi'qaza uni tuyuqsiz basidu,
U biraqla dawalighusiz yanjilidu.

¹⁶ Perwerdigar nepretlinidighan alte nerse bar,
Berheq, yette nerse Uninggha yirginchiktur.

¹⁷ Ular bolsa,
Tekebburluq bilen qaraydighan köz,
Yalghan sözleydighan til,
Bigunahlarning qénini töküzdighan qol, ■

¹⁸ Suyiqest oylaydighan köngül,
Yamanliq qilishqa téz yügüreydighan putlar, ■

¹⁹ Yalghan sözleydighan saxta guwahchi,
Burader-qérindashliri arisigha bölgünchilik salghuchi kishidur.

Zinaxorluqtin özüngni tart

²⁰ I oghlum, atangning emrige emel qil;
Anangning körsetmisidin chiqma. ■

■ 6:4 Zeb. 132:4-5; Pend. 20:13 ■ 6:9 Pend. 13:4; 20:4; 24:33,34 □ 6:12 «Erzimes» — ibranii tilida «Bélalning oghli» déyilidu. «Bélal»ning menisi «erzimes» dégenlik bolup, belkim Iblisni körsitidu.

■ 6:17 Pend. 30:13 ■ 6:18 Rim. 3:15 ■ 6:20 Pend. 1:8

- 21 Ularning sözini qelbingge téngip,
Ularni boynunggha marjandek qilip ésiwal.■
- 22 Yolgha chiqqiningda ular séni yétekleydu,
Uxlighiningda ular séni saqlaydu,
Uyqudin oyghan'ghiningda ular séni xewerlendüridu.■
- 23 Chünki *Xudaning* permani yoruq chiragh,
Uning muqeddes ganuni nurdur;
Terbiyening tenbihliri bolsa hayatliq yolidur.■
- 24 Ular séni buzuq xotundin saqlighuchi,
Yat xotunning shérin sözliridin yiraq qilghuchidur.■
- 25 Uning guzellikige könglüngni baghlímighin,
Uning qash-köz oynitishi séni esirge almısın.
- 26 Chünki buzuq ayallar tüpeylidin ademler bir parche nan'ghimu zar bolıdu,
Yat ademning *zinaxor* ayali bolsa kishining qimmetlik jénini özige ow qiliwalıdu.
- 27 Otni qoynunggha salsang,
Öz kiyimingni köydürmensen?
- 28 Choghning üstide dessep mangsang putungni köydürmensen?
- 29 Bashqılarning ayali bilen bir orunda yatidighan kishi shundaq bolıdu;
Kim unınggha tégip ketse aqıwıtıdın qutulalmaydu.
- 30 Ach qalghanda qorsıqını toyghuzush üçün oghrılıq qilghan kishini bashqılar kemsitmeydu;
- 31 Shundaq turuqluq u tutulup qalsa,
Igisige yettini töleshke toghra kélıdu;
U öz öyidiki hemme nersisini tapshurıdu.■
- 32 Halbuki, bashqılarning xotuni bilen zina qilghuchi unıngdinmu *better bolup*, tolimu ghepletliktur;
Undaq qilghuchi öz-özini halak qilıdu.
- 33 U zexmet yeydu, shermende bolıdu,
Uning reswasi héch öchürülmeydu.
- 34 Chünki künlesh oti erni derghezepke keltürıdu,
Intıqam alghan künide u héch rehim qılmaydu.
- 35 Tölem puli bérey désengmu u qobul qılmaydu,
Herqanche sowgha-salam bersengmu uni bésiqturghili bolmaydu.

7

- 1 I oghlum, sözlirimge emel qil,
Tapshuruqlirimni yürikingde saqla.
2 Tapshuruqlirimgha emel qılsang, yashnaysen;
Telimlirimni köz qarichuqungni asrighandek asra.■
- 3 Ularni barmaqliringgha téngip qoy,
Qelb taxtanggha yéziwal.■
- 4 Danalıqni, sen hede-singlim, dégin,
Pem-parasetni «tughqinim» dep chaqir.
- 5 Shundaq qılsang, ular séni yat xotundin yiraqlashturıdu,

Aghzidin siliq söz chiqidighan yochun ayaldin néri qilidu.■

Buzuq xotun

⁶ *Bir qétim* öyning dérize köznekliridin tashqirigha qarighinimda,

⁷ Birnechche yash, sadda yigitlerni kördüm,
Ularning ichidin bir eqilsizni körüp qaldim,

⁸ U kocha boylap buzuq *xotun turushluq* doqmushtin ötüp,
Andin uning öyi terepke qarap mangdi.

⁹ Kechqurun qarangghu chüshkende,
Zulmet kéche, ay qarangghusida *ishiki aldidin ötti*.

¹⁰ Mana, öydin bir xotun chiqip uni kütüwaldi;

Kiyimi pahishe ayallarningkidek bolup,
Niyiti hiyle-mikir idi.

¹¹ Aghzi bishem-hayasiz, nahayiti jahil bir xotun,
U öyide turmaydu,■

¹² Birde mehellige, birde meydanlarda,
U kochilardiki her doqmushta paylap yürüdu.

¹³ Héliqi yash yigitni tartip, uni sóyüp,
Nomussizlarचे uninggha: —

¹⁴ «Öyümde «inaqliq qurbanliqi» göshi bar,
Men bügün Xudagha qesem qilghan qurbanliqni qildim,□

¹⁵ Shunga men sizni chaqirghili chiqtim,
Didaringizgha telpünüp izdidim.

Emdi sizni tépiwaldim!

¹⁶ Karwitinggha Misirning keshtilik, yolluq libas yapquchlirini yaptim.

¹⁷ Orun-körpilirimge xush puraq murmekki, muetter we qowzaq darchin-
larni chachtim.■

¹⁸ Kéling, tang atquche muhebbetlisheyli, oynap huzurlinayli,
Könglimiz qan'ghuche özara eysh-ishret qilayli,

¹⁹ Érim öyde yoq, yiraq seperge chiqip ketti.

²⁰ U bir hemyan pul élip ketti,
Ay tolghuche u öyge kelmeydu» — dédi.

²¹ Ayal köp shérin sözliri bilen rasa qizigturdi,
Chirayliq gepliri bilen uni esir qiliwaldi.■

²²⁻²³ Soyushqa élip mangghan öküzbek,
Hamaqet kishi kishen bilen jazagha mangghandek,
Qiltaqqa chüshken qushtek,
Yigit uning keynidin mangdi.

Jigirini oq téship ötmiguche,
U bu ishning hayatigha zamin bolidighanliqini héch bilmeydu.

²⁴ I oghullirim, sözlirimni köngül qoyup anglanglar,

Dégenlirimge qulaq sélinglar,

■ 7:5 Pend. 5:3 ■ 7:11 Pend. 9:13 □ 7:14 «inaqliq qurbanliqi» — Musa peyghemberge tapshurulghan muqeddes qanun békitken bir xil qurbanliq, uning ehmiyiti; (1) Xuda bilen bolghan inaqliqqa érishish üçün; (2) Xudagha alahide rehmet éytish üçün; (3) Xudagha dua bilen qilghan qesimini ipadilesh üçün. Qurbanliqqa kala, qoy yaki öchkimu bolidu. Bu xil qurbanliqning alahidiliki, qurbanliq sun'ghuchi kishi uni qurbanliq qilghandin kéyin, göshidin élip yéyeleydu. Mushu yerde bu ayal: «Men Xuda aldida pak» démekchi bolidu. Bu pütünley saxtipezlik, elwette. ■ 7:17 Küy. 4:14

■ 7:21 Pend. 1:17

²⁵ Qelbinglarni bunda q xotunning yoligha ketküzmenlar,
 Uning aldam xaltisigha chüshüp ketmenlar.
²⁶ Bunda q ayal nurghun kishilerni yiqitip yarilandurghan,
 Uning boghuzlighan ademleri tolimu köptur,
²⁷ Uning öyi bolsa tehtisaraning kirish éghizidur,
 Ademni «halaket méhmanxanisi»gha chüshürüsh yolidur. □ ■

8

«Danaliq» xitab qilidu

¹ Qulaq sal, danaliq chaqiriwatmamdu?
 Yoruqluq sada chiqiriwatmamdu? ■

² Yollarning égez jayliridin,

Doqmushlardin u orun alidu,

³ Sheherge kiridighan qowuqlarning yénida,
 Herqanda q derwaza éghizlirida u murajiet qilmaqta: —

⁴ «I mötiwerler, silerge murajet qilimen,
 Hey, adem baliliri, sadani siler üçün qilimen,

⁵ Gödek bolghanlar, zéreklikni öginiwélinglar,
 Exmeq bolghanlar, yoruqluqqa érishinglar! □

⁶ Manga qulaq sélinglar,

Chünki güzel nersilerni dep bérimen,
 Aghzimni échip, durus ishlarni silerge yetküzimen.

⁷ Éytqanlirim heqiqettur,
 Aghzim rezilliktin nepretlinidu; □

⁸ Sözlirimning hemmisi heq,
 Ularda héchqanda q hiyligerlik yaki egitmilik yoqtur.

⁹ Ularning hemmisi chüshen'genler üçün éniq,
 Bilim alghanlar üçün durus-toghridur.

¹⁰ Kümüşhke érishkendin köre, nesihetlirimni qobul qilinglar,
 Sap altunni élishtin köre bilimni élinglar.

¹¹ Chünki danaliq leel-yaqutlardin ewzel,
 Herqanda q etiwarliq nersengmu uninggha teng kelmestur. ■

¹² Men bolsam danaliqmen,
 Zéreklik bilen bille turimen,
 Istiqamettin kélip chiqqan bilimni ayan qilimen. □

¹³ Perwerdigardin eyminish — Yamanliqqa nepretlinish démeqtur;
 Tekebburluq, meghrurluq, yaman yol hem shum éghizni öch körimen.

¹⁴ Mende obdan meslihetler; pishqan hékmet bar;
 Men dégen yoruqluq, qudret mendidur.

□ 7:27 «tehtisara» — ibraniiy tilida «shéol», ölüklerning rohliri qiyamet küni kütidighan yer. ■ 7:27
 Pend. 2:18; 5:5 ■ 8:1 Pend. 1:20,21 □ 8:5 «Gödek bolghanlar, ... exmeq bolghanlar,

yoruqluqqa érishinglar!» — oqurmenler shuninggha diqqet qilghan bolushi mumkin, «danaliq»
 «nadanlar»gha (yaki «gödeklar» yanki «saddilar»gha) biwasite söz qilidu, peqet **bezide** «exmeqler»ge biwa-
 site söz qilidu, lékin «mesxire qilghuchilar»gha hergiz biwasite sözlimeydu. Chünki «mesxire qilghuchilar»
 rezil yollarni tutqini üçün ulargha héchqanda q nesihet tesir qilmaydu (1:22, 9:4, 7-8nimu körüng).

□ 8:7 «Éytqanlirim heqiqettur» — ibraniiy tilida «Tanglayim heqiqetni séghinip sözleydu». ■ 8:11
 Ayup 28:15; Zeb. 19:10; Pend. 3:14,15; 16:16 □ 8:12 «...bilimni ayan qilimen» — yaki «...bilimni
 téyip bérimen».

- 15 Padishahlar men arqiliq hoküm süridu,
Mensiz hakimlar adil hoküm chiqarmas.
- 16 Men arqiliqla emirler idare qilidu,
Aliyjanablar, yer yuzidiki barliq soraqchilar *toghra* hoküm qilidu.
- 17 Kimki meni soysen, menmu uni soymen,
Meni telmürüp izdigenler meni tapalaydu;
- 18 Mende bayliq, shöhret,
Hetta konirimas, köchmes dölet we heqqaniyetmu bar.■
- 19 Mendin chiqqan méwe altundin,
Hetta sap altundin qimmatliktur,
Mendin alidighan daramet sap kümüshtinmu üstündür.■
- 20 Men heqqaniyet yoligha mangimen;
Adalet yolining otturisida yürimenki,
- 21 Méni söygenlerni emeliy nersilerge miras qildurimen;
Ularning xezinilirini toldurimen.
- 22-23 Perwerdigar ishlirini bashlishidila,
Qedimde yasighanliridin burunla,
Men uninggha tewedurmen. Ezeldin tartipla – muqeddemde,
Yer-zémin yaritilmastila,
Men tiklen'genmen.□ ■
- 24 Chongqur hanglar, déngiz-okyanlar apiride bolushtin awwal,
Men meydan'gha chiqirilghanmen;
Mol su urghup turidighan bulaqlar bolmastinla,
- 25-26 Égiz taghlar öz orunlirigha qoyulmastinla, töpilikler shekillenmestinla,
Perwerdigar bipayan zémin, keng dalalarni,
Alemning esliydiki topa-changlirininimu téxi yaratmastinla,
Men meydan'gha chiqirilghanmen.
- 27-29 U asmanlarni bina qiliwatqinida,
Déngiz yüzige upuq siziqini siziwatqinida,
Ershte bulutlarni orunlashturup,
Chongqur déngizdiki bulaq-menbelerni mustehkemlewatqinida,
Déngiz sulirini békitken dairidin éship ketmisun dep perman
chüshüriwatqinida,
Bipayan zéminning ullirini quruwatqinida,
Men u yerde idim;■
- 30 Shu chaghda goya usta bir hünervenek Uning yénida turghanidim,
Men herdaim Uning aldida shadlinattim, men Uning kündilik dil'arami idim;
■
- 31 Men Uning alimidin, yer-zéminidin shadlinip,
Dunyadiki insanlardin xursenlik tépip yürettim,
- 32 Shunga i balilar, emdi manga qulaq sélinglar;
Chünki yollirimni ching tutqanlar neqeder bext tapar!■
- 33 Alghan nesihetke emel qilip,
Dana bolghin, uni ret qilma.
- 34 Sözümge qulaq sélip,
Herküni derwazilirim aldidin ketmey,

■ 8:18 Pend. 3:16 ■ 8:19 Pend. 3:14 □ 8:22-23 «Perwerdigar ishlirini bashlishidila...» — ibraniy tilida «Perwerdigar yolini bashlishidila...». «...Men tiklen'genmen» — bashqa birxil terjimisi «...Men mesih qilindim». ■ 8:22-23 Yuh. 1:1 ■ 8:27-29 Ayup 26:10; Yar. 7:11; Yar. 1:9, 10; Ayup 38:10, 11; Zeb. 104:6-9. ■ 8:30 Yuh. 5:17 ■ 8:32 Zeb. 119:1, 2; 128:1; Luqa 11:28

Ishiklirim aldida méni kütidighan kishi neqeder bextliktur!

³⁵ Kimki méni tapsa hayatni tapidu,
Perwerdigarning shepçitige nésip bolidu.■

³⁶ Lékin manga gunah qilghan herkim öz jénigha ziyan keltüridu,
Méni yaman körgenler ölümni dost tutqan bolidu».□

9

Danaliqning sözining dawami, buzuq xotunning sözliri

¹ Danaliq özige bir öy sélip,
Uning yette tüwrükini ornatti.

² U mallirini soyup,
Ésil sharablrini arilashturup teyyarlap,
Ziyapet dastixinini yaydi;

³ Dédeklarini *méhman chaqirishqa* ewetti,
Özi sheherning eng égiz jaylirida turup:■

⁴ «I saddilar, bu yerge kélinglar, — dep chaqiriwatidu;
Nadanlarga:

⁵ Qéni, nanlirimdin éghiz tégip,
Men arilashturup teyyarlighan sharablardin ichinglar;

⁶ Nadanlar qataridin chiqip, hayatqa érishinglar,
Yoruqluq yolida ménginglar», — dewatidu.

⁷ Hakawurlargha tenbih bergüchi ahanetke uchraydu,
Qebihlerni eybligüchi özige dagh keltüridu.

⁸ Hakawurlarni eyblime, chünki u sanga öch bolup qalidu;
Halbuki, dana kishini eybliseng, u séni söyidu.■

⁹ Dana ademge dewet qilsang, eqli téximu toluq bolidu;
Heqqaniy ademge durus yol körsetseng,
Bilimi téximu ashidu.

¹⁰ Perwerdigardin eyminish danaliqning bashlinishidur,
Muqeddes bolghuchini tonush yoruqluqtur.■

¹¹ Men *danaliq* sende bolsam, künliringni uzartimen,
Ömrüngning yilliri köpiyer.■

¹² Sende danaliq bolsa, paydini köridighan özüngsen,
Danaliqni mazaq qilsang ziyan tartidighanmu özüngsen.

¹³ Nadan xotun aghzi biseremjan, eqilsizdur,
Héchnéme bilместur.■

¹⁴ U ishik aldida olturup,
Sheherning eng égiz jaylirida orun élip,

■ 8:35 Pend. 12:2 □ 8:36 «Kimki méni tapsa hayatni tapidu, Perwerdigarning shepçitige nésip bolidu.... Méni yaman körgenler ölümni dost tutqan bolidu» — bu 8-bab hemde 9:1-12tiki chong téma «Danaliq»tur. Bu bablardiki xewerdin qarighanda, emeliyette «Danaliq» bir shexstur. Injilda bu Shexsning Xuda bilen bille mengülük turghuchi Mesih ikenliki ayan qilinidu (mesilen «Yux.» 1:1-4, 18, «1Cor.» 1:24, 30, «Fil.» 2:5-11, «Kol.» 1:15-18, «Ibr.» 1:1-12, «1Yux.» 1:1-2, «Wex.» 22:12-13 qatarliqlarni körüng). ■ 9:3 Pend. 8:2 ■ 9:8 Mat. 7:6 ■ 9:10 Ayup 28:28; Zeb. 111:10; Pend. 1:7 ■ 9:11 Pend. 10:27 ■ 9:13 Pend. 7:11

15 Udul ötüp kétéwatqanlarga:

16 «Kimki sadda bolsa, bu yerge kelsun!» – dewatidu,
We eqilsizlerni:

17 «Oghriliqche ichken su tatliq bolidu,

Oghrilap yégen nan temlik bolidu!» – dep charqiwatidu.■

18 Lékin chaqirilghuchi ölüklerning uning öyide yatqanliqidin bixewerdur,
Uning *burunqi* méhmanlirining alliqachan tehtisaraning teglirige chüshüp
ketkenlikini u sezmes.□ ■

10

Padishah Sulaymanning hékmetlik sözliri

1 Padishah Sulaymanning pend-nesihetliri: –

Dana oghul atisini shad qilar;

Eqilsiz oghul anisini qayghu-hesretke salar.■

2 Haram bayliqlarning héch paydisi bolmas;

Heqqaniyet insanni ölümdin qutuldurar.■

3 Perwerdigar heqqaniy ademning jénini ach qoymas;

Lékin u qebihlarning nepsini boghup qoyar.

4 Hurunluq kishini gaday qilar;

Ishchanliq bolsa bayashat qilar.□ ■

5 Yazda hosulni yighiwalghuchi – dana oghuldur;

Lékin orma waqtida uxlap yatquchi – xijaletke qalduridighan oghuldur.

6 Beriket heqqaniy ademning béshigha chüsher;

Emma zorawanliq yamanlarning aghzigha urar.□

7 Heqqaniy ademning yadikari mubarektur;

Yamanlarning nami bolsa, sésiq qalar.

8 Dana adem yoloruq-nesihetlerni qobul qilar;

Kot-kot, nadan kishi öz ayighi bilen putlishar.■

9 Ghubarsiz yürgen kishining yürüş-turushi turaqliqtur,

Yollirini egri qilghanning kiri axiri ashkarilininidu.

10 Köz isharitini qilip yüridighanlar ademni daghda qaldurar;

Kot-kot, nadan kishi öz ayighi bilen putlishar.

11 Heqqaniy ademning aghzi hayatliq buliqidur,

Emma zorawanliq yamanning aghzigha urar.□ ■

12 Öchmenlik jédel qozghar;

Méhir-muhebbet hemme gunahlarni yapar.■

13 Eqil-idraqlik ademning aghzidin danaliq tépilar;

Eqilsizning dümbisige palaq téger.■

14 Dana ademler bilimlerni ziyade toplar;

■ 9:17 Pend. 20:17 □ 9:18 «tehtisaraning tegliri» — «tehtisara» (ibranij tilida «shéol») ölüklerning rohliri qiyamet küni kütidighan yer. ■ 9:18 Pend. 2:18 ■ 10:1 Pend. 15:20 ■ 10:2 Pend. 11:4

□ 10:4 «Hurunluq» — ibranij tilida: «qol boshluqi». «Ishchanliq» — ibranij tilida: «estayidilliqning qoli».

■ 10:4 Pend. 12:24 □ 10:6 «Emma zorawanliq yamanlarning aghzigha urar» — bashqa birxil terjimisi: «Emma yamanlarning aghzi zorawanliqni yoshurar». ■ 10:8 Pend. 10:10 □ 10:11

«hayatliq buliqi» — belkim «Éren baghchisi»diki «hayatliq béridighan derex»ke oxshitilghandur. «Emma zorawanliq yamanning aghzigha urar» — yaki «Emma yamanning aghzi zorawanliqni yoshurar».

■ 10:11 Pend. 10:6; 13:14 ■ 10:12 1Kor. 13:7; 1Pét. 4:8 ■ 10:13 Pend. 20:30

Lékin exmeqning aghzi uni halaketke yéqinlashtur.

¹⁵ Mal-dunyaliri goya mezmot sheherdek bayning kapalitidur; Miskinni halak qilidighan ish del uning namratliqidur.

¹⁶ Heqqaniylarning ejirliri jan'gha jan qoshar, Qebihlarning hosuli gunahnila köpeytishtur. □

¹⁷ Nesihetni anglap uni saqlighuchi hayatliq yoligha mangar; Tenbihlerni ret qilghan kishi yoldin azghanlardur.

¹⁸ Adawet saqlighan kishi yalghan sözlimey qalmas; Töhmet chaplighanlar exmeqtur. □

¹⁹ Gep köp bolup ketse, gunahtin xaliy bolmas, Lékin aghzigha ige bolghan eqilliqtur.

²⁰ Heqqaniy ademning sözi xuddi sap kümüş; Yamanning oyliri tolimu erzimestur. □

²¹ Heqqaniy ademning sözliri nurghun kishini quwwetler; Exmeqler eqli kemlikidin öler.

²² Perwerdigarning ata qilghan berikiti ademni döletmen qilar; U berikitige héchbir japa-musheqqet qoshmas.

²³ Exmeq qebihlikni tamasha dep biler; Emma danaliq yorutulghan kishining *xursenlikidur*. □ ■

²⁴ Yaman kishi némidin qorqsa shuninggha uchrar; Heqqaniy ademning arzusi emelge ashurular.

²⁵ Yaman adem quyundek ötüp yoqar; Lékin heqqaniy adem menggülük uldektur.

²⁶ Adem achchiq su yutuwalghandek, Közige is-tütek kirip ketkendek, Hurun ademni ishqa ewetkenmu shundaq bolar. □

²⁷ Perwerdigardin eyminish ömürni uzun qilar; Yamanning ömri qisqartilar. ■

²⁸ Heqqaniy ademning ümidi xursenlik élip kéler; Lékin rezilning kütkini yoqqa chiqar. ■

²⁹ Perwerdigarning yoli durus yashawatqanlarga bashpanahdur; Qebihlik qilghuchilarga bolsa halakettur. ■

³⁰ Heqqaniylarning orni mustehkemdur; Yamanlar zéminda uzun turmas.

³¹ Heqqaniy ademning aghzidin danaliq chiqar; Lékin shumluq til késip tashlinar.

³² Heqqaniy ademning sözi kishige mok xushyaqar; Yaman ademning aghzidin shumluq chiqar.

11

¹ Yalghan taraza Perwerdigargha yirginchiktur;

□ **10:16** «...gunahnila köpeytishtur» — yaki «...gunahini békiter». □ **10:18** «Adawet saqlighan kishi yalghan sözlimey qalmas» — ibraniiy tilida: «Adawet saqlighuchining lewliri yalghan bolidu».

□ **10:20** «Heqqaniy ademning sözi» — ibraniiy tilida: «Heqqaniy ademning tili». «Yamanning oyliri» — ibraniiy tilida: «yamanning köngli». □ **10:23** «yorutulghan» — ibaraniiy tilida «ishni, bashqa ademni obdan chüshinidighan» dégen menide. ■ **10:23** Pend. 14:9 □ **10:26** «Adem achchiq su yutuwalghandek...» — ibraniiy tilida: «Achchiq su chishlarga tegkendek...». ■ **10:27** Pend. 9:11

■ **10:28** Ayup 8:13,14; 11:20; Zeb. 112:10 ■ **10:29** Pend. 13:6

Adil jing téshi Uni xursen qilar.■

² Tekebburluq bilen birge shermendichilik egiship kéler;

Lékin danaliq kichik péillargha hemrah bolar.■

³ Toghrilarning semimiyliki özini yétekler;

Lékin kazzaplarning egriliki özini weyran qilar.■

⁴ Xudaning ghezep künide mal-dunyaning paydisi bolmas;

Lékin heqqaniyet ademni ölüm din qutquzar.■

⁵ Kamil ademning heqqaniyliqi özini tüz yolgha bashlar;

Yaman adem öz yamanliqidin yiqilar.

⁶ Durus ademlerning heqqaniyliqi özlirini qutquzar;

Lékin kazzaplar öz hiyle-neyringidin tutular.

⁷ Rezil adem ölse, uning ümidi yoqqa chiqar;

Gunahkarning ümidi axiri quruq qalar.□

⁸ Heqqaniy adem qiyinchiliqtin xaliy qilinar;

Rezil adem uning ornigha tutular.■

⁹ Munapiqlar öz aghzi bilen yéqinini buzar;

Lékin heqqaniylar bilimi bilen qutquzular.

¹⁰ Heqqaniy adem ronaq tapsa, sheher xush bolar;

Rezil adem halak bolsa, xelq tentene qilar.

¹¹ Toghrilarning beriket tileshliri bilen sheher gülliner;

Lékin rezillerning tili bilen weyran bolar.

¹² Öz yéqinini sökidighan kishi – eqilsizdur;

Emma yorutulghan adem aghzini yighar.

¹³ Gep toshughuchi mexpiyetlerni ashkarilar;

Sadiq adem amanetke xiyamet qilmas.

¹⁴ Yolyoruq kem bolsa, el-yurt yiqilar;

Ulugh bir meslihetchi bolsa, el nijat tapar.□ ■

¹⁵ Yatqa borun bolghan kishi ziyani tartmay qalmas;

Qol bériship képil bolushni yaman körgen kishining quliqu tinch bolar.□

¹⁶ Shapaetlik ayal izzet-hörmetni qoldin bermes;

Zorawanlar bayliqni qoldin bermes.

¹⁷ Rehimdil öz-özige bext yaritar;

Rehimsiz öz ténini aghritar.

¹⁸ Yaman ademlerning alghan ish heqqi ularni aldar, beriketsiz bolar;

Emma heqqaniyet tériqhuchi adem emeliy in'am alar.□

¹⁹ Heqqaniyet ademge hayatliq tapquzar;

Yamanliqni közlep yuridighan kishi ölümge yüz tutar.

²⁰ Niyati buzuq kishi Perwerdigargha yirginchiktur;

Emma yoli diyanetlik kishiler uning xursenlikidur.

²¹ Qol tutushup birleshimu, yamanlar jazagha tartilmay qalmas;

Lékin heqqaniylarning nesli nijat tapar.□ ■

■ 11:1 Law. 19:36; Qan. 25:13; Pend. 16:11; 20:10,23 ■ 11:2 Pend. 15:33; 16:18; 18:12 ■ 11:3 Pend. 13:6 ■ 11:4 Pend. 10:2; Ez. 7:19; Zef. 1:18 □ 11:7 «Gunahkarning ümidi...» — bashqa birxil terjimisi, «Küchlüklerning ümidi...». ■ 11:8 Zeb. 34:19; Pend. 21:18 □ 11:14 «Yolyoruq kem bolsa...» — bashqa birxil terjimisi, «Köp meslihetchiler bolsa,...». «...nijat tapar» — yaki «...bixeter turar». ■ 11:14 1Pad. 12:1-20 □ 11:15 «Yatqa borun bolghan kishi ziyani tartmay qalmas» — 6:1 we izahatni körüng. □ 11:18 «Yaman ademlerning alghan ish heqqi ularni aldar, beriketsiz bolar» — ibranij tilida «yaman ademning ish heqqi yalghan bolar». □ 11:21 «Qol tutushup birleshimu,...» — bashqa birxil terjimisi: — «shühbisizki,...». ■ 11:21 Pend. 16:5

- 22 Chirayliq emma tétiqsiz xotun,
Choshqining tumshuqigha altun halqa salghandektur.
- 23 Heqqaniylarning arzusi peqet yaxshi méwe élip kéler;
Yamanlarning kütkini ghezep-neprettur.
- 24 Biraw merdlerche tarqatsimu, gülliner;
Yene biraw bérishke tégishlikini ayisimu, peqet namratlishar.
- 25 Merd adem etliner;
Bashqilarni sugharghuchi özimu sughirilar.■
- 26 Ashliqni satmay bésiwalghan kishi elning lenitige uchraydu;
Lékin ashliqni sétip bergüchige beriket tiliner.
- 27 Yaxshiliqni izdep intilgen adem shapaet tapar;
Yamanliqni izdigen adem özi yamanliq körer.■
- 28 Öz mal-duniasigha tayan'ghuchi yiqilar;
Heqqaniy kishi yopurmaqtek kökirer.■
- 29 Öz öyige azarchiliq salghan kishi shamalgha miras bolar;
Eqilsiz adem aqilanining quli bolup qalar.
- 30 Heqqaniyning béridighan méwisi «hayatliq derixi»dur;
Dana kishi köngüllerni *hayatliqqa* mayil qilar.□
- 31 Qaranglar, heqqaniy adem bu dunyada *sewenliki üçün* bedel töligen yerde,
Reziller bilen gunahkarlarning aqiwiti qandaq bolar?□ ■

12

- 1 Kimki terbiyini qedirlese, bilimnimu söygüchidur;
Lékin tenbihke nepretlen'gen nadan-hamaqettur.
- 2 Yaxshi niyetlik adem Perwerdigarning iltipatigha érisher;
Emma Perwerdigar hiyle-mikirlik ademning gunahini békiter.
- 3 Ademler yamanliq qilip amaniq tapalmas;
Lékin heqqaniylarning yiltizi tewrenmes.■
- 4 Peziletlik ayal érinining tajidur;
Emma uni uyatqa salghuchi xotun uning ustixinini chiriter.■
- 5 Heqqaniy ademning oy-pikri durus höküm chiqirar;
Yamanlarning nesihetliri mekkarliqtur.□
- 6 Yamanlarning sözliri qan tökidighan qiltaqtur;
Lékin durusning sözi ademni qiltaqtin qutuldurar.■
- 7 Yamanlar aghdurulup, yoqilar;
Lékin heqqaniylarning öyi mezmur turar.□ ■

- 11:25 Zeb. 112:9; 2Kor. 9:9 ■ 11:27 Zeb. 7:16; 9:15,16; 10:2; 57:6 ■ 11:28 Zeb. 1:3, 4; 92:12-14
- 11:30 «*hayatliq derixi*» — mushu yerde «*hayatliq derixi*» dégenlik, «Éren baghchisi»diki Adem'atimiz we Hawa'animizning behrimen bolushigha teyyarlan'ghan derexni körsitidu (3:18-ayetni körüng). «...*hayatliqqa mayil qilar*» — eyni tékiste «*hayatliq*» dégen söz yoq. Lékin heqqaniyliq yolida Xudaning mömin bendiliri ademlarning könglini özi üçün almaydu, belki ularni Xudaning yoligha jelp qilidu; shunga toluq menisi: «Kim dana bolsa kishilarning könglini nijat yoligha bashlaydu» dep qaraymiz. Mushu ayetni «Luqa» 5:10 bilen sélishTurghili bolidu. □ 11:31 «Qaranglar, *heqqaniy adem ...bedel töligen yerde, reziller bilen gunahkarlarning aqiwiti qandaq bolar?*» — bu ayet Injil, «1Pét.» 4:18de neqil keltürüldü. ■ 11:31 1Pét. 4:17,18 ■ 12:3 Pend. 10:25 ■ 12:4 1Kor. 11:7 □ 12:5 «... *oy-pikri durus höküm chiqirar*» — yaki: «...oy-pikri durustur». ■ 12:6 Pend. 1:11,18; 11:9 □ 12:7 «*Yamanlar aghdurulup, yoqilar*» — bashqa birxil tejimisi: «Yamanlar aghdurulghanda, yoqilar». ■ 12:7 Zeb. 37:36-40; Pend. 11:21

- 8 Adem öz zérikliki bilen maxtashqa sazawer bolar;
Egri niyetlik kishi közge ilinmas.
- 9 Péqir turup xizmetkari bar kishi,
Özini chong tutup ach yürgen kishidin yaxshidir.■
- 10 Heqqaniy adem öz ulighinimu asrar;
Emma rezil ademning bolsa hetta rehimdilliqimu zalimliqtur.■
- 11 Tirishq tériqchiliq qilghan déhqanning qorsiqi toq bolar;
Emma xam xiyallargha bérilgen kishining eqli yoqtur.■
- 12 Yaman adem yamanliq qiltiqini közlep olturar;
Emma heqqaniy ademning yiltizi méwe bérip turar.
- 13 Yaman adem öz aghzining gunahidin tutular;
Heqqaniy adem musheqqet-qiyinchiliqtin qutular.□ ■
- 14 Adem öz aghzining méwisidin qanaet tapar;
Öz qoli bilen qilghanliridin uninggha yandurular.■
- 15 Exmeq öz yolini toghra dep biler;
Emma dewetke qulaq salghan kishi aqilanidur.■
- 16 Exmeqning achchiqi kelse, tézla biliner;
Zérek kishi haqaretke sewr qilar, setchilikni ashkarilimas.□
- 17 Heqiqetni éytqan kishidin adalet biliner;
Yalghan guwahliq qilghuchidin aldanchiliq biliner.■
- 18 Bezlilerning yéniklik bilen éytqan gépi ademge sanjilghan qilichqa oxshar;
Biraq aqilanining tili derdke dermandur.■
- 19 Rastchil menggü turghuzulidu;
Lewzi yalghan bolsa birdemliktur.□
- 20 Yamanliqning koyida yürüchining könglide hiyle saqlan'ghandur;
Amanliqni dewet qilghuchilar xushalliqa chömer.
- 21 Heqqaniy ademning béshigha héch külpet chüshmes;
Qebihler balayi'qazagha chömüler.
- 22 Yalghan sözleydighanning lewliri Perwerdigargha yirginchliktur;
Lékin lewzide turghanlarga U apirin éytar.
- 23 Pemlik adem bilimini yoshurar;
Biraq exmeq nadanliqini jakarlar.■
- 24 Tirishchan qol hoquq tutar;
Hurun qol alwan'gha tutular.■
- 25 Köngülning ghem-endishisi kishini mükcheyter;
Lékin méhribane bir söz kishini rohlandurar.■
- 26 Heqqaniy kishi öz dosti bilen birge yol izder;
Biraq yamanlarning yoli özlirini adashturar.□
- 27 Hurun özi tutqan owni pishurup yéyelmis;

■ 12:9 Pend. 13:7 ■ 12:10 Qan. 25:4 ■ 12:11 Pend. 28:19 □ 12:13 «Yaman adem öz aghzining gunahidin tutular» — yaki «Éghizdiki itaetsizliktin rezil tuzaq chiqar». ■ 12:13 Pend. 10:14; 18:7 ■ 12:14 Pend. 13:2 ■ 12:15 Pend. 3:7 □ 12:16 «...haqaretke sewr qilar, setchilikni ashkarilimas» — ibraniiy tilida bu ikki ibare «ikki bisliq» bir söz bilenla ipadilen'gen. ■ 12:17 Pend. 14:5 ■ 12:18 Zeb. 57:4; 59:7; Pend. 16:27 □ 12:19 «rastchil» — ibraniiy tilida «heqiqetning léwi». «lewzi yalghan bolsa birdemliktur.» — ibraniiy tilida «yalghanchi til bolsa birdemliktur». ■ 12:23 Pend. 13:16; 15:2 ■ 12:24 Pend. 10:4 ■ 12:25 Pend. 15:13 □ 12:26 «Heqqaniy kishi öz dosti bilen birge yol izder» — bashqa xil terjimiliri: «Heqqaniy kishi öz dostining könglidikini tekshürer», «Heqqaniy kishi dost tutushta segek bolar» yaki «Heqqaniy kishi öz dostigha yol körsiter».

Biraq etiwarliq bayliqlar tirishchan'gha mensuptur.□

²⁸ Heqqaniyliqning yolida hayat tépilar;
Shu yolda ölüm körünmestur.

13

¹ Dana oghul atisining terbiyisige köngül qoyar;
Mesxire qilghuchi tenbihke qulaq salmas.

² Adem durus éghizining méwisidin huzurlinar;
Tuzkorlar zorawanliqqa hewes qilip zorawanliqqa uchrar.■

³ Sözde éhtiyatchan kishi jénini saqlap qalar;
Aghzi ittik halaketke uchrar.

⁴ Hurunning arzu-tiliki bar, lékin érishelmes;
Lékin tirishchan etliner.

⁵ Heqqaniy adem yalghanchiliqtin yirginer;
Qebih bolsa sésip, shermende bolar.

⁶ Yoli durusni heqqaniyet qoghdar;
Lékin gunahkarni rezillik yiqitar.■

⁷ Beziler özini bay körsetkini bilen emeliyette quruq sölettur;
Beziler özini yoqsul körsetkini bilen zor bayliqliri bardur.■

⁸ Öz bayliqi görüge tutulghan bayning jénigha ara turar;
Biraq yoqsullar héch wehimini anglimas.

⁹ Heqqaniy ademning nuri shadlinip parlar;
Biraq yaman ademning chirighi öchürüler.■

¹⁰ Kibirliktin peqet jédel-majirala chiqar;
Danaliq bolsa nesihetni anglighanlar bilen billidur.

¹¹ Ishlimey tapqan haram bayliq beriketsizdur;
Ter töküp halal tapqan gülliner.■

¹² Telmürginige kütüp érishelmeslik köngülni sunuq qilar;
Lékin teshnaliqta érishkini «hayatliq derixi»dur.□ ■

¹³ *Xudaning* kalam-sözige pisent qilmighan adem gunahning tölimige qerzdar bolar;

Lékin permanni qedirligen adem yaxshiliq körer.

¹⁴ Aqilanining telimi hayatliq bergüchi bulaqtur;
U séni ölüm tuzaqliridin qutuldurar.■

¹⁵ Aqilanilik ademni iltipatqa érishtürer;
Biraq tuzkorlarning yoli egri-bügri, japaliq bolar.

¹⁶ Pem-parasetlik adem bilimi bilen ish körer;
Hamaqet öz nadanliqini ashkarilar.■

¹⁷ Rezil alaqichi bala-qazagha uchrar;
Sadiq elchi bolsa derdke dermandur.

¹⁸ Terbiyeni ret qilghan adem namratliship uyatqa qalar;
Emma tenbihni qobul qilghan hörmetke érisher.

□ 12:27 «Biraq etiwarliq bayliqlar tirishchan'gha mensuptur» — bashqa birxil terjimisi: «Biraq tirishchan kishi öz teelluqatini etiwarlaydu». ■ 13:2 Pend. 12:14 ■ 13:6 Pend. 10:29; 11:3, 5, 6 ■ 13:7 Pend. 12:9 ■ 13:9 Ayup 18:5, 6; 21:17; Pend. 4:18 ■ 13:11 Pend. 10:2; 20:21 □ 13:12 «hayatliq derixi» — «Éren baghchisi»diki, Adem'atimiz we Hawa'animizning behriman bolushigha tayyarlan'ghan derexni körsitidu (3:18ni körüng). ■ 13:12 Pend. 13:19 ■ 13:14 Pend. 10:11; 14:27 ■ 13:16 Pend. 12:23; 15:2

- 19 Emelge ashqan arzu kishige shérin tuyular;
Lékin exmeqler yamanliqni tashlashni yaman körer.
- 20 Aqilaniler bilen bille yürgen Dan. bolar;
Biraq exmeqlerge hemrah bolghan nale-peryadta qalar.□
- 21 Bala-qaqa gunahkarlarning keynidin bésip mangar;
Lékin heqqaniylar yaxshiliqning ejrini tapar.
- 22 Yaxshi adem perzentlirining perzentlirige miras qaldurar;
Gunahkarlarning yigħqan mal-dunyaliri heqqaniylar üçün toplinar.■
- 23 Yoqsulning tashlanduq yéri mol hosul bérer,
Lékin adaletsizliktin u weyran bolar.■
- 24 Tayaqni ayighan kishi oghlini yaxshi körmes;
Balini söygen kishi uni estayidilep jazalar.■
- 25 Heqqaniy adem köngli qanaet tapquche ozuq yer;
Yamanning qorsiqi ach qalar.

14

- 1 Herbir dana ayal öz ailisini awat qilar;
Exmeq ayal ailisini öz qoli bilen weyran qilar.□
- 2 Durusluq yolida mangidighan kishi Perwerdigardin qorqar;
Qingghir yolda mangghan kishi *Xudani* közge ilmas.■
- 3 Exmeqning tekebbur aghzi özige tayaq bolar;
Aqilanining lewliri özini qoghdar.
- 4 Ülugh bolmisa, éghil pak-pakiz turar;
Biraq öküzning küchi bolghandila *sanggha* ashliq tolar.□
- 5 Ishenchlik guwahchi yalghan éytmas;
Saxta guwahchi yalghan gepni nepestek tinar.■
- 6 Hakawurlar danaliq izdep tapalmas;
Biraq yorutulghan ademege bilim élish asan'gha chüsher.□
- 7 Birawning aghzida bilim yoqluqini bilip yetkende,
Uningdin özüngni néri tart.
- 8 Eqil-parasetlik kishining danaliqı öz yolini oylinishtidur;
Exmeqlarning eqilsizlikı bolsa özlirining aldinishidur.
- 9 Exmeqler bolsa «itaetsizlik qurbanliqı»ni közge ilmaydu,
Heqqaniylar arisida bolsa iltipat tépilar.□
- 10 Köngüldiki derdni peqet özila kötörelér;
Köngüldiki xushluqqımu bashqılar shérik bolalmas.
- 11 Yamanning öyi örülüp chüsher;
Heqqaniy ademning chédiri güllinip kéter.

□ 13:20 «...nale-peryadta qalar» — yaki «...ziyan tartar». ■ 13:22 Ayup 15:29; 27:17 ■ 13:23 Pend. 12:11; 18:9 ■ 13:24 Pend. 23:13 □ 14:1 «... öz ailisini awat qilar» — ibranıy tilida «... öz ailisini qurar». ■ 14:2 Ayup 12:4 □ 14:4 «Ülugh bolmisa, éghil pak-pakiz turar...» — éghilning sésiqliqı tüpeylidin éghildiki ulagħlarnı chiqiriwétish tolimu exmeqanilik, elwette. ■ 14:5 Mis. 23:1; Pend. 12:17 □ 14:6 «Hakawurlar» — yaki «Mesxire qilghuchilar». □ 14:9 «Itaetsizlik qurbanliqı» — Musa peyghemberge tapshurulghan «muqeddes qanun»gha asasen, birsi bashqılargha gunah qılıp ziyan yetküzgen bolsa, Xudadin kechürüm élish üçün awwal ziyan tartquchigha shu gunahını étirap qılıp, az dégende ikki hesse tölem bérip, andın itaetsizlikı üçün qılınıdighan qurbanliqını («itaetsizlik qurbanliqı»ni) ibadetxanida Xudagha atap bérishi kérek idi. Bashqa birxil terjimisi «Exmeqler itaetsizlikige nisbeten yéniklik bilen külip qoyıdu».

12 Adem balisigha toghridek körünidighan bir yol bar,

Lékin aqiwiti halaketke baridighan yollardur.■

13 Oyun-külke bolsa qelbtiki ghem-qayghuni yapar,
Xushallıq ötüp ketkende, ghem-qayghu yenila qalar.■

14 Toghra yoldin burulup yan'ghan adem haman öz yolidin toyar;
Yaxshi adem öz ishidin qanaetliner.■

15 Saddilar hemme gepke ishinip kéter;

Lékin pem-parasetlik kishi herbir qedemni awaylap basar.

16 Dana adem éhtiyatchan bolup awarichilikтин néri kéter;

Exmeq hakawurluq qilip, özige ishinip aldigha mangar.□

17 Térikkeq exmeqliq qilar;

Neyrengwaz adem nepretke uchrar.

18 Saddilar exmeqliqqa warisliq qilar;

Pem-parasetlikler bilimni öz taji qilar.

19 Yamanlar yaxshilarning aldida igiler;

Qebihler heqqaniyning derwaziliri aldida *bash urar*.

20 Namrat kishi hetta öz yéqinighimu yaman körüner.

Bayning dosti bolsa köptur.■

21 Yéqinini pes körgen gunahkardur;

Lékin miskinlerge rehim qilghan beriket tapar.

22 Yamanliq oylighanlar yoldin adashqanlardin emesmu?

Biraq yaxshiliq oylighanlar rehim-shepqet, heqiqet-sadiqliqqa muyesser bolar.■

23 Hemme méhnnettin payda chiqar;

Biraq quruq paranglar ademni mohtajliqta qaldurar.

24 Aqilaniler üçün bayliqlar bir tajdur;

Exmeqlerning nadanliqidin peqet yene shu nadanliqla chiqar.

25 Heqqaniy guwahliq bergüchi kishilerning hayatini qutquzar;

Yalghan-yawidaq sözleydighan *guwahchi* yalghan gepni nepestek tinar.

26 Perwerdigardin qorqidighanning küchlük yölenchüki bar,

Uning balilirimu himayige ige bolar.

27 Perwerdigardin qorqush hayatning buliqidur;

U kishini ejellik tuzaqlardin qutquzar.□ ■

28 Padishahning shan-sheripi puqrasining köplikidindur;

Puqrasining kemliki emirning halakitidur.

29 Éghir-bésiq kishi intayin aqil kishidur;

Chéchilghaq exmeqliqni ulughlar.

30 Xatirjem köngül tenning saqliqidur;

Hesret chékish bolsa söngeklerni chiritar.

31 Miskinni bozek qilghuchi — Perwerdigargha haqaret qilghuchidur;

Hajetmenlerge shapaet qilish Uni hörmetligenliktur.■

32 Yaman öz yamanliqi ichide yiqitilar;

Heqqaniy adem hetta sekratta yatqandimu xatirjem bolar.□

33 Yorutulghan kishining könglide danaliq yatar;

■ **14:12** Pend. 16:25 ■ **14:13** Pend. 5:4 ■ **14:14** Pend. 1:31 □ **14:16** «awarichilikтин» — yaqi «yamanliqтин». ■ **14:20** Pend. 19:4, 7 ■ **14:22** Luqa 6:38 □ **14:27** «hayatning buliqi» — 13:14nimu köring. ■ **14:27** Pend. 10:11; 13:14 ■ **14:31** Pend. 14:21; 17:5 □ **14:32** «Yaman öz yamanliqi ichide yiqitilar; heqqaniy adem ... xatirjem bolar» — toluq ayetning bashqa bir xil terjimisi: «Külpet kelgende, yaman adem heydiwétiledi; biraq heqqaniy adem sekratta yatqandimu panahliq bolar».

Biraq exmeqning könglidikisi ashkara bolmay qalmas.■

³⁴ Heqqaniyet herqaysi elni yuqiri kötürer;
Gunah herqandaq milletni nomusqa qaldurar.

³⁵ Padishahning iltipati eqilliq xizmetkarining béshigha chüsher;
Biraq uning ghezipi nomusta qaldurghuchi uyatsiz xizmetkarining béshigha chüsher.□

15

¹ Mulayim jawab ghezepni basar;

Qopal söz achchiqni qozghar.■

² Aqilanilarning tili bilimni jari qilar;
Exmeqning aghzi quruq gep töker.■

³ Perwerdigarning közi her yerde yürer;
Yaxshi-yamanlarni körüp turar.□ ■

⁴ Shipa yetküzgüchi til xuddi bir «hayatliq derixi»dur;
Tili egrilik kishining rohini sundurar.□ ■

⁵ Exmeq atisining terbiyisige pisent qilmas;
Lékin atisining tenbihige qulaq salghan zérek bolar.

⁶ Heqqaniyning öyide göherler köptur;
Biraq yamanning tapawiti özige awarichilik tapar.

⁷ Dananing lewliri bilim tarqitar;
Exmeqning könglidin héch bilim chiqmas.

⁸ Yamanlarning qurbanliqi Perwerdigargha yirginchliktur;
Duranlarning duasi Uning xursenlikidur.■

⁹ Yamanlarning yoli Perwerdigargha yirginchliktur;
Lékin heqqaniyetni intilip izdigüchini U yaxshi körer.

¹⁰ Toghra yoldin chiqqanlar azabliq terbiyini körer;
Tenbihge öch bolghuchi öler.

¹¹ Tehtisara we halaket Perwerdigarning köz aldida ochuq turghan yerde,
Insan könglidiki oy-pikirni qandaqmu Uningdin yoshuralisun?!□ ■

¹² Hakawur tenbih bergüchini yaqturmas;
U aqilanilerdin nesihet élishqa barmas.□

¹³ Köngül shad bolsa, xush chiray bolar;
Derd-elem tartsa, rohi sunar.■

¹⁴ Yurutulghan köngül bilimni izder;
Eqilsizning aghzi nadanliqni ozuq qilar.

¹⁵ Ézilgenlarning hemme künliri teste öter;
Biraq shad köngül herkünini héyttek ötküzer.

¹⁶ Zor bayliq bilen biaramliq tapqandin,

■ **14:33** Pend. 10:14; 12:23; 13:16 □ **14:35** «Nomusta qaldurghuchi uyatsiz xizmetkar...»

— ibraniiy tilida «nomusta qaldurghuchi» we «uyatsiz» dégen ikki ibare birla ikki bisliq söz bilen bildürüldü. ■ **15:1** Pend. 25:15 ■ **15:2** Pend. 12:23; 13:16; 15:28 □ **15:3** «Yaxshi-yamanlar...»

— ibraniiy tilida «yaman-yaxshilar» dégenlik bilen bildürüldü. ■ **15:3** Ayup 34:21; Pend. 5:21; Yer. 16:17; 32:19 □ **15:4** «Shipa yetküzgüchi til» — yaki «méhriban til». «hayatliq derixi» — 3:18-ayettiki izahatni körüng. ■ **15:4** Pend. 12:18; 13:14 ■ **15:8** Pend. 21:27; Yesh. 1:11; Yer. 6:20; Am. 5:21 □ **15:11** «Tehtisara» — ölgenlarning rohliri baridighan jayni körsitidu. ■ **15:11** 2Tar. 6:30; Zeb. 7:9; 44:20-21; Yer. 17:9,10; Yuh. 2:24, 25; 21:17; Ros. 1:24 □ **15:12** «Hakawur» — yaki «mesxire qilghuchi».

■ **15:13** Pend. 17:22; 18:14

Azgha shükür qilip, Perwerdigardin eymen'gen ewzel.■

¹⁷ Nəpret ichide yégen bordaq göshte qilin'ghan katta ziyapettin, Méhir-muhabbet ichide yégen köktat ewzel.■

¹⁸ Térikke kishi jédel chiqirar;

Éghir-bésiq talash-tartishlarni tinchlandurar.■

¹⁹ Hurunning yoli tikenlik qashadur,

Durus ademning yoli kótürülgen yoldek daghdamdur.

²⁰ Dana oghul atisini shad qilar;

Eqilsiz adem anisini kemsifer.■

²¹ Eqli yoq kishi exmeqliqi bilen xushtur;

Yorutulghan kishi yolini toghrilap mangar.■

²² Meslihetsiz ish qilghanda nishanlar emelge ashmas;

Meslihetchi köp bolghanda muddialar emelge ashurular.■

²³ Kishige jayida bergen jawabidin xush bolar,

Del waqtida qilghan söz neqeder yaxshidur!

²⁴ Hayatliq yoli eqilliq kishini yuqirigha bashlayduki,

Uni chongqur tehtisaradin qutquzar.□

²⁵ Perwerdigar tekebburning öyini yuluwéter;

Biraq U tul xotunlarga pasillarni turghuzar.■

²⁶ Yamanlarning oy-pikri Perwerdigargha yirginchliktur;

Biraq sap dilning sözliri söyümlüktur.□ ■

²⁷ Ach köz kishi öz ailisige awarichilik keltürer;

Para élishqa nepretlen'gen kishi kün körer.■

²⁸ Heqqaniy adem qandaq jawab bérishde qayta-qayta oylinar;

Yaman ademning aghzidin shumluq töküler.

²⁹ Perwerdigar yaman ademdin yiraqtur;

Biraq U heqqaniyning duasini anglar.■

³⁰ Xush közler köngülni shadlandurar;

Xush xewer ustixanlarga gösh-may qondurar.■

³¹ Hayatliqqa élip baridighan tenbihke qulaq salghan kishi danalarning qataridin örün alar.

³² Terbiyeni ret qilghan öz jénini xar qilar;

Tenbihge qulaq salghan yorutular.

³³ Perwerdigardin qorqush ademge danaliq ögiter;

Awwal kemterlik bolsa, andin shöhret kéler.■

16

¹ Köngüldiki niyetler insan'gha tewedur;

Biraq tilning jawabi Perwerdigarning ilkididur.■

² Insan özining hemme qilghan ishini pak dep biler;

Lékin qelbdiki niyetlerni Perwerdigar tarazigha sélip tartip körer.□ ■

³ Niyet qilghan ishliringni Perwerdigargha tapshurghin,

■ 15:16 Zeb. 37:16; Pend. 16:8 ■ 15:17 Pend. 17:1 ■ 15:18 Pend. 28:25; 29:22 ■ 15:20 Pend. 10:1 ■ 15:21 Pend. 10:23; 14:9 ■ 15:22 Pend. 11:14 □ 15:24 «tehtisara» — ölgenlerning rohliri barghan jayni körsitidu. ■ 15:25 Pend. 2:21,22; 12:7; 14:11 □ 15:26 «oy-pikri» — yaki «pilanliri». ■ 15:26 Pend. 6:18 ■ 15:27 Pend. 1:19 ■ 15:29 Zeb. 10:17; 34:15-19; 145:18, 19 ■ 15:30 Pend. 25:25 ■ 15:33 Pend. 1:7; 9:10; 18:12 ■ 16:1 Pend. 16:1; 19:21; 20:24; Yer. 10:23 □ 16:2 «qelbdiki niyetler» — ibraniy tilida «ademlerning rohliri» déyilidu. ■ 16:2 Pend. 21:2

Shundaq qilghanda pılanliring piship chiqar.■

⁴Perwerdigar barliq mewjudiyetning herbirini melum meqset bilen apiride qilghan;

Hetta yamanlarnimu balayi'apet küni üçhün yaratqandur.■

⁵Tekebburluqqa tolgan köngüllerning herbiri Perwerdigargha yirginchlik-tur;

Qol tutushup birleshimu, jazasiz qalmas.□ ■

⁶Muhebbet-shepqet we heqiqet bilen gunahlar kafaret qilinip yépilar;

Perwerdigardin eyminish ademlerni yamanliqtin xaliy qilar.□

⁷Ademning ishliiri Perwerdigarni xursen qilsa,

U hetta düşmenlirininimu uning bilen inaqlashtur.

⁸Halal alghan az,

Haram alghan köptin ewzeldur.■

⁹Insan könglide öz yolini toxtitar;

Emma qedemlirini toghrilyadighan Perwerdigardur.

¹⁰Hetta padishahning lewlrige qaritip epsun oqulsimu,

Uning aghzi toghra hökümdin chetnimes.□

¹¹Adil taraza-mizanlar Perwerdigargha xastur;

Taraza tashlirining hemmisini U yasighandur.■

¹²Padishah rezillik qilsa yirginchliktur,

Chünki text heqqaniyet bilenla mehkem turar.

¹³Heqqaniy sözligen lewler padishahlarning xursenlikidur;

Ular durus sözlüğüchilerni yaxshi körer.

¹⁴Padishahning qehri goya ölümning elchisidur;

Biraq dana kishi *uning ghezipini* tinchlandur.■

¹⁵Padishahning chirayining nuri kishige jan kirgüzer;

Uning shepqiiti waqtida yaghqan «kéyinki yamghur»dur.□ ■

¹⁶Danaliq élish altun élishtin neqeder ewzeldur;

Yorutulushni tallash kümüşhni tallashtin shunche üstündür!■

¹⁷Durus ademning éviz kötürülgen yoli yamanliqtin ayrilishtur;

Öz yoligha éhtiyat qilghan kishi jénini saqlap qalar.

¹⁸Meghrurluq halak bolushtin awwal kéler,

Tekebburluq yiqilishtin awwal kéler.■

¹⁹Kemter bolup miskinler bilen bardi-keldide bolush,

Tekebburlar bilen haram mal bölüşkendin ewzeldur.

²⁰Kimki ishni pem-paraset bilen qilsa payda tapar;

■ 16:3 Zeb. 37:5; 55:22; Mat. 6:25; Luqa 12:22; 1Pét. 5:7 ■ 16:4 Ayup 21:30 □ 16:5 «qol tutushup birleshimu,...» — bashqa birxil terjimisi: «shubhisizki,...». ■ 16:5 Pend. 6:17; 8:13; 11:21

□ 16:6 «...gunahlar kafaret qilinip yépilar» — Tewrat dewride, gunahlar qurbanliqlar arqiliq «yépilip kechürüm qilindi» (yeni, «kafaret qilindi»). Injil dewrige kelgendila, gunahlar «élip tashlandi» (mesilen, «Yh.» 1:29). ■ 16:8 Zeb. 37:16; Pend. 15:16 □ 16:10 «Hetta padishahning lewlrige qaritip epsun oqulsimu, uning aghzi toghra hökümdin chetnimes» — yene ikki xil terjimisi bar:

(1) «Padishahning lewlrige Perwerdigarning wehiyi bolsa, uning aghzi toghra hökümdin chetnimes»; (2) «Padishahning lewlriri wehiyge qarap söyleydu; uning aghzi toghra hökümdin chetnimesliki kérek».

■ 16:11 Law. 19:36; Qan. 25:13-16; Pend. 11:1; 20:10, 23 ■ 16:14 Pend. 19:12; 20:2 □ 16:15

«Uning (padishahning) shepqiiti waqtida yaghqan «kéyinki yamghur»dur» — ibraney tilida: «Uning (padishahning) shepqiiti «kéyinki yamghurlar»ni epkelgen buluttur». «Kéyinki yamghurlar» Israilda 3-ayda yéghip, etiyazliq ziraetlerni pishurushtek halqiliq rolni oynaydu. Shunga herbir déhqan «kéyinki yamghur»gha teshnadur, ular uni bek qedirleydu. ■ 16:15 Pend. 19:12 ■ 16:16

Ayup 28:15; Zeb. 19:10; 119:72; Pend. 3:14,15; 8:11,19 ■ 16:18 Pend. 11:2; 17:19

Perwerdigargha tayan'ghan bolsa, bext-saadet körer. □ ■

²¹ Köngli dana kishi segek atilar;

Yéqimliq sözler ademlerning bilimini ashurar.

²² Pem-paraset öziğe ige bolghanlarga hayatliqning buliqidur;

Eqilsizlerge telim bermekning özi eqilsizlikdur. ■

²³ Aqilane kishining qelbi aghzidin eqil chiqirar;

Uning lewzige bilimni ziyade qilar.

²⁴ Yéqimliq sözler goya heseldur;

Köngüllerni xush qilip ten'ge dawadur.

²⁵ Adem balisigha toghridek körünidighan bir yol bar;

Lékin aqiwiti halaketke baridighan yollardur. ■

²⁶ Ishligüchining ishtiyi uni ishqa salar;

Uning qarni uninggha heydekchilik qilar. □

²⁷ Muttehem kishi yaman gepni kolap yüerer;

Uning lewliri lawuldap turghan otqa oxshar. □ ■

²⁸ Egri adem jédel-majira tughdurghuchidur;

Gheywetchi yéqin dostlarni ayriwéter. ■

²⁹ Zorawan kishi yéqin adimini azdurar;

Uni yaman yolgha bashlap kirer. □

³⁰ Közini yumuwalghan kishi yaman niyetni oylar;

Léwini chishligen kishi yamanliqqa teyyardur. □ ■

³¹ Heqqaniyet yolida aqarghan chach,

Ademning shöhret tajidur. □

³² Asan achchiqlimaydighan kishi palwandin ewzeldur;

Özini tutuwalghan sheher alghandinmu üstündür. □

³³ Chek étekke tashlan'ghini bilen,

Lékin netijisi pütünley Perwerdigardindur.

17

¹ Qurbanliq göshlirige tolghan jédellik öydin,

Bir chishlem quruq nan yep, köngül tinchliqta bolghan ewzel. □ ■

² Xizmetkar chéwer bolsa, xojisining nomusta qoyghuchi oghlini bashqurar;

Kelgüsude u xojining oghli qatarida turup uning mirasni teqsim qilar.

³ Sapal qazan kümüşhni tawlar, chanaq altunni tawlar,

Biraq ademning qelbini Perwerdigar sinar. ■

□ **16:20** «Kimki ishni pem-paraset bilen qilsa payda tapar» — yaki «nesihet söziğe köngül qoyghan payda tapar». ■ **16:20** Zeb. 2:12; 34:8-9; 125:1; Yesh. 30:18; Yer. 17:7 ■ **16:22** Pend. 13:14

■ **16:25** Pend. 14:12 □ **16:26** «Uning qarni uninggha heydekchilik qilar» — ibraniiy tilida «Uning aghzi uninggha heydekchilik qilar». □ **16:27** «Muttehem kishi» — ibraniiy tilida «Bébialning oghli» déyilidu. «Bébial»ning menisi «erzimes» dégenlik bolup, belkim Iblisni körsitidu. ■ **16:27** Pend. 12:18

■ **16:28** Pend. 15:18; 26:21; 29:22 □ **16:29** «Uni yaman yolgha bashlap kirer» — ibraniiy tilida «Uni yaxshi emes bir yolgha bashlap kirer». □ **16:30** «Közini yumuwalghan kishi» — yaki «köz qisquchi kishi», «közini chimildatquchi adem». ■ **16:30** Pend. 6:13,14 □ **16:31** «Heqqaniyet yolida aqarghan chach, ademning shöhret tajidur» — ayetning bashqa birxil terjimisi: «Aq chach bolsa ademning shöhret tajidur; u heqqaniyet yolida peyda bolidu». □ **16:32** «Özini tutuwalghan» —

ibraniiy tilida: «Öz rohini idare qilidighan» dégen sözler bilen ipadilinidu. □ **17:1** «Qurbanliq göshliri» — ibraniiylar ibadetxanida Xudagha atap soyghan bezi qurbanliq göshlirining köp qismini öyige ekilip yéyishke bolatti. ■ **17:1** Pend. 15:17 ■ **17:3** Pend. 27:21; Yer. 17:10

- 4 Qebih kishi yaman sözlerge ishiner;
Yalghanchi pitnichilarning sözige qulaq salar.
- 5 Miskinlarni mesxire qilghuchi, özini Yaratquchini haqaretligüchidir;
Bashqilarning bextsizlikidin xushal bolghan kishi jazasiz qalmas. ■
- 6 Qérilarning newriliri ularning tajidur;
Perzentlarning pexri ularning atiliridur.
- 7 Exmeq yarishiq gep qilsa uninggha yarashmas;
Mötiwer yalghan sözlise uninggha téximu yarashmas.
- 8 Para — uni bergüchining neziride ésil bir göherdur;
Goya uni negila ishletse muweppeqiyetke érishidighandek. □
- 9 Bashqilarning xataliqini yoputup kechürgen kishi méhir-muhebbetni közler;
Kona xamanni sorighan kishi yéqin dostlarni dushman qilar.
- 10 Aqilanige singgen bir éghiz tenbih,
Exmeqqe urulghan yüz derridin ünümlüktur.
- 11 Yamanlar peqet asiyligini közler;
Uni jazalashqa rehimsiz bir elchi ewetiler.
- 12 Exmiqane ish qiliwatqan nadan kishige uchrup qalghandin köre,
Baliliridin ayrilghan éyiqqa yoluqup qalghan yaxshi.
- 13 Kimki yaxshiliqqa yamanliq qilsa,
Ishikidin bala-qaza néri ketmes. ■
- 14 Jédelning bashlinishi tosmi su élip ketken'ge oxshaydu;
Shunga jédel partlashtin awwal talash-tartishtin qol üzgin. ■
- 15 Yamanni aqlighan,
Heqqaniygha qara chaplighan,
Oxshashla Perwerdigargha yirginchliktur. ■
- 16 Exmeqning köngli danaligini etiwarlimisa,
Qandaqmu uning qolida danaligini sétiwalghudek puli bolsun? □
- 17 Heqiqiy dost herdaim sanga muhebbet körsiter,
Heqiqiy qérindash yaman kününg üçün yardemge dunyagha kelgendur.
- 18 Eqilsiz kishi qol bérip,
Yéqini üçün képil bolidu.
- 19 Jédelge amraq gunahqa amraqtur;
Bosughini égiz qilghan halaketni izder. □ ■
- 20 Niyiti buzulghan yaxshiliq körmes;
Tilida heq-naheqni astin-üstün qilghuchi balagha yoluqar.
- 21 Bala exmeq bolsa, ata ghem-qayghugha patar;
Hamaqetning atisi xushalliq körmes.
- 22 Shad köngül shipaliq doridek ten'ge dawadur;
Sunuq roh-dil ademning yilikini qurutar. ■
- 23 Chirik adem yeng ichide parini qobul qilar;

■ 17:5 Pend. 14:31 □ 17:8 «Para — ...goya uni negila ishletse muweppeqiyetke érishidighandek» — bu ayet hejwiy, kinayilik söz bolup, omumiy emma epsuslinarliq bir ehwalni körsitidu; elwette, u bu ishni teriplimeydu. Bashqa birxil terjimisi: «U buni negila ishletsem muweppeqiyetke érishimen, deydu». ■ 17:13 Qan. 32:35; Pend. 20:22; 24:29; Rim. 12:17; 1Tés. 5:15; 1Pét. 3:9 ■ 17:14 Pend. 20:3 ■ 17:15 Mis. 23:7; Pend. 24:24; Yesh. 5:23 □ 17:16 «Exmeqning köngli danaligini etiwarlimisa,...» — ibraniiy tilida «Exmeqning héch köngli yoq tursa,...» □ 17:19 «Bosughini égiz qilghan (kishi)» — ibraniiy tilida «Derwazisini égiz qilghan (kishi)». Bundaq adem belkim özining bay ikenlikini köz-köz qilmaqchi bolidu. ■ 17:19 Pend. 16:18 ■ 17:22 Pend. 15:13

U adaletning yolini burmilar.□

²⁴ Danaliq yorutulghan kishining köz aldida turar;
Biraq eqilsizning közi xiyalkeshlik qilip qutuapta yürer.■

²⁵ Galwang bala atini azabgha salar;
Uni tughquchiningmu derdi bolar.■

²⁶ Heqqaniylargha jerimane qoyushqa qet'iy bolmas;
Emirlerni adaletni qollighini üçün dumbalashqa bolmas.□

²⁷ Bilimi bar kishi kem sözlük bolar;
Yorutulghan adem qaltis éghir-bésiq bolar.□

²⁸ Hetta exmeqmu az sözlise dana hésablinar;
Tilini tizginligen kishi danishmen sanilar.

18

¹ Köpchilikin ayrilip yalghuz yürgen kishi haman öz nepsige chogh tartar;
Herqandaq chin hékmetke haman jan-jehli bilen qarshi chiqar.

² Exmeq yorutulushqa qiziqmas;
Qiziqidighini peqet öz oylihanlirini körsitishla, xalas.

³ Yaman kishi kelse, nepretmu peyda bolar;
Nomussiz ish iza-ahanettin ayrilmas.□

⁴ Ademning sözliri chongqur sulargha oxshar;
Danaliq buliqi ériq süyidek örkeshlep aqar.

⁵ Yaman'gha yan bésishqa,
Soraqta heqqaniygha uwal qilishqa qet'iy bolmas.□ ■

⁶ Exmeqning lewliri uni jédelge bashlar;
Uning aghzi «Méni dumbala» dep teklip qilar.

⁷ Exmeqning aghzi öz béshigha halakettur;
Uning lewliri öz jénigha qapqandur.■

⁸ Gheywetxorning sözliri herxil nazunémetlerdek,
Kishining qelbige chongqur singdürüler.□ ■

⁹ Ishida hurun bolghan kishimu,
Buzghunchi bilen ülpetdash bolidu.□

¹⁰ Perwerdigarning nami mezmüt munardur;
Heqqaniylar uning ichige yügürüp kirip yuqirida aman bolar.■

¹¹ Bay adem mal-dunyasini «mustehkem shehirim» dep biler;
Neziride özini saqlaydighan égiz sépildek turar. ■

¹² Bitchit bolushtin awwal, köngülge tekebburluq kéler;
Awwal kemterlik bolsa, andin shöhret kéler.■

¹³ Sözni anglimay turup, aldirap jawab bergen,

□ **17:23** «Chirik adem yeng ichide parini qobul qilar» — ibraniiy tilida «Chirik adem baghrida parini qobul qilar...» yaki «Chirik adem baghirdin parini alar...». ■ **17:24** Top. 2:14; 8:1 ■ **17:25** Pend. 10:1; 15:20; 19:13 □ **17:26** «jerimane qoyush» — «jerimane qoyush»ning «jazalash» dégen umumiy menisimu bolushi mumkin. «Heqqaniylargha jerimane qoyushqa qet'iy bolmas» — ibraniiy tilida «Heqqaniylargha jerimane qoyushqa yaxshi emes». □ **17:27** «qaltis éghir-bésiq bolar» — ibraniiy tilida «salqin rohi bar» dégeni bildüridu. □ **18:3** «nepretmu peyda bolar» — yaki «peslikmu peyda bolar». □ **18:5** «qet'iy bolmas» — ibraniiy tilida «yaxshi emes». ■ **18:5** Law. 19:15; Qan. 1:17; 16:19; Pend. 24:23 ■ **18:7** Pend. 10:14; 12:13; 13:3 □ **18:8** «Kishining qelbige...» — ibraniiy tilida «Qorsiqining ichki yerlirige...». ■ **18:8** Pend. 26:22 □ **18:9** «kishimu...» — ...mu — démek, hurun adem gheywathoroqa oxshash buzghunchidur. ■ **18:10** Hak.9:51; 2Sam. 22:51; Zeb. 18:1-3; 61:3-4; Pend. 29:25 ■ **18:11** Pend. 10:15 ■ **18:12** Pend. 11:2; 15:33; 16:18

Exmeqliqini körsitip özini xijalette qaldurur.

¹⁴ Tendiki aghriq azabigha ademning öz rohi berdashliq bergüzer;
Biraq rohi sun'ghan bolsa uni kim kötürer?

¹⁵ Yorutulghaning qelbi bilimge érishmekte,
Aqilanining qulaqliri bilimni izdimekte.

¹⁶ Sowghat öz igisige ishikni daghdam échip bérer;
Uni chong erbablar aldigha yetküzer.

¹⁷ Dewa qilghanda, awwal sözligüchining sözliri orunluq körüner;

Lékin qarshi terep soal qoyup ishni sürüshdürer.■

¹⁸ Chek tashlash jedellerni tügiter;

Ghojilarning arisidiki ishnimu hel qilar.

¹⁹ Renjigen qérindashning könglini élish musthekem sheherni élishtinmu tes;

Jedel-majira qorghanning taqaq-baldaqqlirigha oxshashtur.

²⁰ Adem *durus* sözligenlikidin qorsiqi toq bolar;

Öz könglidin chiqqan sözliridin mol hosul alar.□ ■

²¹ Hayat-mamat tilning ilkididir;

Kimki uning tesirini etiwarlisa uning méwisidin yer.□ ■

²² Xotunni tallap alghan kishi yaxshiliq tapidu,

U Perwerdigarning merhimitige érishken bolidu.■

²³ Miskinler pes awazda yélinip sözler;

Bay bolsa qopalliq bilen jawab bérer.

²⁴ Dostni köp tutqan kishi xarab bolar;

Lékin qérindashinmu yéqin baghlan'ghan bir dost bardur.■

19

¹ Peziletlik yolda mangghan kembeghel,

Hiyliger sözlük exmeqtin yaxshidur.■

² Yene, gheyriti bar kishi bilimsiz bolsa bolmas;

Aldirangghu yoldin chiqar.□

³ Kishining exmeqliqi öz yolini astin-üstün qiliwéter;

Shundaq turuqluq u könglide Perwerdigardin renjip aghrinar.■

⁴ Bayliq dostni köp qilar;

Miskinler bar dostidinmu ayrilip qalar.■

⁵ Yalghan guwahliq qilghan jazalanmay qalmas;

Yalghan éytquchimu jazadin qutulalmas.□ ■

⁶ Tola adem séxyidin iltipat közler;

Sowghat bérip turghuchigha hemme kishi dosttur.□

⁷ Namratlashqandin qérindashlirimu zériker;

Uning dostliri téximu yiraq qachar;

■ **18:17** Pend. 25:8 □ **18:20** «Adem *durus* sözligenlikidin .. mol hosul alar» — ayet ibraniiy tilida «Aghzining méwisidin ademning qorsiqi toq bolar; lewlrining hosulidin qanaetliner» dégen sözler bilen bildürüliidu. ■ **18:20** Pend. 12:14; 13:2 □ **18:21** «Kimki uning tesirini etiwarlisa uning méwisidin yer» — yaki «Kimki öz sözlige amraq bolsa, shu uning méwisini yer». ■ **18:21** Pend. 21:23; Yaq. 3:2 ■ **18:22** Pend. 19:14 ■ **18:24** Pend. 17:17 ■ **19:1** Pend. 28:6 □ **19:2** «bolmas» — ibraniiy tilida «yaxshi emes». «Aldirangghu yoldin chiqar» — ibraniiy tilida «Ayaghlirini aldiratquchi kishi xata qedem basar». ■ **19:3** Yaq. 1:13,14,15 □ **19:4** Pend. 14:20 □ **19:5** «Yalghan éytquchi...» — ibraniiy tilida «Yalghan (söz) püwligüchi...» ■ **19:5** Qan. 19:19; Pend. 21:28 □ **19:6** «Tola adem séxyidin iltipat közler...» — yaki «Tola adem emirdin iltipat közler...».

Yalwurup qoghlisimu, ular tépilas.■

⁸ Pem-parasetke érishküchi özige köyüner;
Nurni saqlighan kishining bexiti bolar.

⁹ Yalghan guwahliq qilghan jazalanmay qalmas;
Yalghan éytquchimu halak bolar.□

¹⁰ Heshemetlik turmush exmeqge yarashmas;
Qulning emeldarlar üstidin höküm sürüshi téximu qamlashmas.■

¹¹ Danishmenlik igisini asanliqche achchiqlanmaydighan qilar;
Xataliqni yoputup kechürüş uning shöhritidur.

¹² Padishahning ghezipi shirning huwlishigha oxshash dehshetlik bolar;
Uning shepqiti yumran ot-chöpke chüshken shebnemdek shérindur.■

¹³ Exmeq oghul atisi üçün bala-qazadur;
Urushqaq xotunning zarlashliri toxtimay témip chüshken tamche-tamche yéghin'gha oxshashtur.■

¹⁴ Öy bilen mal-mülük ata-bowilardin mirastur;
Biraq pem-parasetlik xotun Perwerdigarning iltipatidundur.■

¹⁵ Hurunluq kishini gheplet uyquqgha gherq qilar;
Bikar telep acharchiliqning derdini tartar.■

¹⁶ *Perwerdigarning* emrige emel qilghan kishi öz jénini saqlar;
Öz yolliridin hézi bolmighan kishi öler.□ ■

¹⁷ Kembeghellerge rehimdilliq qilghan,
Perwerdigargha qerz bergen bilen barawerdur;
Uning shepqitini *Perwerdigar* qayturar.

¹⁸ Perzentingning terbiyini qobul qilishigha ümidwar bolup,
Uni jazalap terbiye bérip turghin;

Lékin uni ölgüche xar bolsun dégüchi bolma.□ ■

¹⁹ Qehrlik kishi jaza tartar;
Uni qutquzmaqchi bolsang, qayta-qayta qutquzushung kérek.

²⁰ Nesihetni anglighin, terbiyeni qobul qilghin,
Undaq qilghanda kéyinki künliringde dana bolisen.

²¹ Kishining könglide nurghun niyetler bar;
Axirida peqet Perwerdigarning dalalet-hidayitidin chiqqan ish aqar.■

²² Kishining yéqimliqi uning méhir-muhebbitidundur;
Miskin bolush yalghanchiliqtin yaxshidur.

²³ Perwerdigardin eyminish kishini hayatqa érishtürer;
U kishi xatirjem, toq yashap, bala-qaza chüshürülüşhidin xaliy bolar.■

²⁴ Hurun qolini sunup qachigha tiqqini bilen,
Ghizani aghzigha sélisqimu hurunluq qilar.■

²⁵ Hakawurgha qilin'ghan tayaq jazasi saddigha qilin'ghan ibrettur;
Yorutulghan kishige bérilgen tenbih,
Uning bilimini téximu ziyade qilar.■

■ **19:7** Pend. 14:20 □ **19:9** «Yalghan éytquchi...» — ibraniiy tilida «Yalghan (söz) püwligüchi...».

■ **19:10** Pend. 30:22 ■ **19:12** Pend. 16:14,15; 20:2 ■ **19:13** Pend. 10:1; 15:20; 17:25; 21:19; 27:15

■ **19:14** Pend. 18:22 ■ **19:15** Pend. 6:9; 10:4; 20:13 □ **19:16** «Öz yolliridin hézi bolmighan kishi öler» — yaki «Uning (démek, Perwerdigarning) yollirini kemsitken kishi öler». ■ **19:16** Pend. 3:21,22;

Luqa 11:28 □ **19:18** «Lékin uni ölgüche xar bolsun dégüchi bolma» — bashqa birxil terjimisi:

«...biraq uning yigha-zarlirigha qulaq salma». ■ **19:18** Pend. 13:24; 23:13; Ef. 6:4 ■ **19:21** Ayup

23:13; Zeb. 33:11; 115:3; Yesh. 46:10 ■ **19:23** Zeb. 34:9-10 ■ **19:24** Pend. 26:15 ■ **19:25** Pend.

21:11

26 Atisining mélini bulighan,
Anisini öyidin heydep chiqarghan,
Reswaliq, iza-ahanet qaldurghuchi oghuldur.
27 I oghul, nesihetke quliqingni yupuruwalsang,
Eqilning telimliridin yiraqlashqiningdur. □
28 Peskesh guwahchi adaletni mazaq qilghuchidur;
Yaman ademning aghzi rezillikni yutar. □
29 Hakawurlar üçhün jazalar teyyardur,
Exmeqlerning dümbisige uridighan qamcha teyyardur. □

20

1 Sharab kishini reswa qilar,
Haraq kishini ghaljirlashturar;
Kimki uninggha bérilip ézip ketse, eqilsizdur.
2 Padishahning ghezipi shirning hörkirishige oxshash qorqunchluqtur;
Uning achchiqini keltürgen, öz jénigha jaza chüshürer. □ ■
3 Özini majiradin néri qilish kishining izzitidur;
Biraq herbir exmeq özini basalmas. ■
4 Hurun adem qishta yer heydimes;
Yighim waqtida yoqluqta qélip ashliq tiler. □
5 Kishining könglidiki oy-niyetliri chonggur sugha oxshashtur;
Yorutulghan adem ularni tartip alalaydu. □ ■
6 Özini sadıq deydighanlar köptur;
Biraq ishenchlik bir ademni kim tapalisun?
7 Heqqaniy adem diyanetlik yolda mangar;
Uning perzentlirige bext-beriket qaldurular!
8 Padishah adalet textide olturghanda,
Hemme yamanliqni közi bilen qoghlaydu. ■
9 Kim özini gunahdin tazilandim,
Wijdanim paklandi, déyeleydu? ■
10 Ikki xil taraza téshi,

□ 19:27 «I oghul, ... eqilning telimliridin yiraqlashqiningdur» — bashqa birxil terjimisi: «I oghlum, eqilning telimliridin yiraqlashturidighan sözlerni anglashtin özüngni tart!». □ 19:28 «Peskesh guwahchi» — ibranıy tilida: «Bélicalning (Iblisning) guwahchisi». □ 19:29 «Hakawurlar» — yakı «Mesxire qilghuchilar». □ 20:2 «... öz jénigha jaza chüshürer» — ibranıy tilida: «... öz jénigha gunah qilghan bolidu». ■ 20:2 Pend. 16:14; 19:12 ■ 20:3 Pend. 17:14 □ 20:4 «Hurun adem qishta yer heydimes» — Pelestinde bir yıl alte pesilge bölınidu. On birinchi, on ikkinchi ay «qish pesli» hésablınidu. «Qish» pesli yer heydilidighan pesil, chünki bu pesilde yamghur yéghip tupraq yumshaq bolidu. □ 20:5 «Kishining könglidiki oy-niyetliri ... yorutulghan adem ularni tartip alalaydu» — bu pend-nesihetke qarita alimlarda töwendikidek birqanche xil chüshenche bar: (1) her ademning könglide chonggur oy-niyetler bardur; yorutulghan kishi bu oy-niyetlerni (yaxshi bolsun yaman bolsun) eqli bilen chüshinip yételeydu. (2) yorutulghan kishi danishmen hem az sözleydighan kishilerdin ularning yaxshi oy-pikirlirini, yaxshi nesihetlirini alalaydu. (3) yorutulghan kishi yaman niyetlik kishilerning aghzidin ularning niyetlirini bileleydu. (4) bezi alimlar bu ayetni «herbir kishining könglide Xudadin kelgen dalalet (yolyoruq, hidayet) bardur; u chonggur quduqtiki sugha oxshaydu; ...» dep chüshinip, uning menisini: «Xudadin kelgen shu «dalalet» herbir ademning könglide bolghan bolidu, yorutulghan kishi bu dalaletni jakarlap bashqilarni yorutalaydu» dep chüshendüridu. Bizningche birinchi xil chüshenchini toghra dep qaraymiz. ■ 20:5 Pend. 18:4 ■ 20:8 Pend. 20:26 ■ 20:9 1Pad. 8:46; Ayup 14:4; Zeb. 51:5-7; Top. 7:20; 1Yuh. 1:8

Ikki xil küre ishlitish,

Oxshashla Perwerdigargha yirginchliktur.■

11 Hetta bala öz xisli ti bilan biliner;

Uning qilganlirining pak, durus yaki emesliki heriketliridin körünüp turar.

12 Köridighan közni, anglaydighan qulaqni,

Her ikkisini Perwerdigar yaratti.■

13 Uyuqgha amraq bolma, namratliqqa uchraysen;

Közüngni échip oyghaq bol, néning mol bolar.■

14 Xéridar mal alghanda: «Nachar iken, nachar iken!» dep qaqshaydu;

Élip ketkendin kéyin «*Ésil nerse, erzan aldım*» dep maxtinidu.

15 Altun bar, leel-yaqutlarmu köptur;

Biraq bilimni béghishlighan lewler némidégen qimmetlik göherdur!■

16 Yatqa képil bolghan kishidin qerzge tonini tutup alghin;

Yat xotun'gha kapalet bergen kishidin kapalet puli al.■

17 Aldap érishken tamaq tatliqtur;

Kéyin, uning yégini shéghil bolar.■

18 Pilanlar meslihet bilen békitiler;

Pishqan körsetme bilen jeng qilghin.

19 Gep toshughuchi sirlarni ashkarilar;

Shunga walaqtekkür bilen arilashma.■

20 Kimki ata-anisini haqaret qilsa,

Uning chirighi zulmet qarangghusida öcher!■

21 Téz érishken miras haman beriketlik bolmas.■

22 Yamanliqqa yamanliq qayturay déme;

Perwerdigargha tayinip küt, U derdingge yéter.■

23 Ikki xil taraza téshi Perwerdigargha yirginchliktur;

Saxta ölchem qet'iy yarimas.□ ■

24 Insanning hayatliq qedemlirini Perwerdigar belgileydu;

Undaqta insan öz müsapisini nedin bilsun?■

25 Bir nersisini yéniklik bilen «*Xudagha* atalghan!» dep wede bérish,

Qesemlerdin kéyin ikkilinip qayta oylinish,

Öz jénini qiltaqqa chüshürgen'ge barawer.

26 Dana padishah yamanlarni topanni sorughandek soruwétidu,

Xaman tepkendek tuluq bilen yanjiwéter.

27 Ademning roh-wijdani — Perwerdigarning chirighidur,

U qelbning herbir teglirini tekshürüp perq éter.

28 Méhir-shepquet we heqiqet padishahni saqlaydu;

U méhir-shepquet bilenla öz textini mustehkemleydu.

29 Yash yigitlarning qawulluqi ularning pexridur;

Qérilarning izziti aq chachliridur.■

30 Terbiye yariliri yamanliqni tazilap chiqirar,

Tayaq izliri ich-baghirni taza qilar.■

■ 20:10 Qan. 25:13; Pend. 11:1; 20:23 ■ 20:12 Mis. 4:11; Zeb. 94:9 ■ 20:13 Pend. 19:15 ■ 20:15 Pend. 3:14,15 ■ 20:16 Pend. 11:15; 27:13 ■ 20:17 Pend. 9:17 ■ 20:19 Pend. 11:13 ■ 20:20 Mis. 21:17; Law. 20:9; Qan. 27:16; Mat. 15:4 ■ 20:21 Pend. 13:11; 28:20 ■ 20:22 Qan. 32:35; Pend. 17:13; 24:29; Rim. 12:17; 1Tés. 5:15; 1Pét. 3:9 □ 20:23 «qet'iy yarimas» — ibraniiy tilida «yaxshi emes». ■ 20:23 Pend. 20:10 ■ 20:24 Ayup 31:4; Zeb. 37:23; 139:1-3; Yer. 10:23 ■ 20:29 Pend. 16:31 ■ 20:30 Pend. 10:13

21

1 Padishahning köngli ériqlardiki sudek Perwerdigarning qolididur;
Perwerdigar qeyerge toghrilisa, shu terepke mangidu.

2 Insan özining hemme qilghan ishini toghra dep biler;

Lékin Perwerdigar qelbdiki niyetlerni tarazigha sélip tartip körer. □ ■

3 Perwerdigarning neziride,

Heqqaniylik bilen adalet yürüzüsh qurbanliq qilishtin ewzeldur. ■

4 Tekebbur közler, meghrur qelb, yamanlarning chirighi — hemmisi gunah-tur. □

5 Estayidil kishilarning oyliri ularni peqet bayashatliqqa yétekler;
 Chéchilanghularning oyliri bolsa, ularni peqet yoqsuzluqqa yétekler. ■

6 Yaghlima til bilen érishken bayliqlar,

Ölümni izdep yürüenler qoghlap yürüen bir tütünla, xalas. ■

7 Yamanlarning zalimliqi özlerini chirmiwalar;

Chünki ular adalet yolida méngishni ret qilghan.

8 Jinayetkar mangidighan yol nahayiti egridur;

Sap dil ademning herikiti tüptüzdur.

9 Soqushqaq xotun bilen *azade* öyde bille turghandin köre,

Ögzining bir bulungida *yalghuz* yétip qopqan yaxshi. □ ■

10 Yaman kishining köngli yamanliqqa hérismendur;

U yéqinighimu shapaet körsetmes.

11 Hakawurning jazagha tartilishi, bilimsizge ibret bolar;

Dana kishi qobul qilghan nesihetlerdin téximu köp bilim alar. □ ■

12 Heqqaniy Bolghuchi yamanning öyini közler;

U haman yamanlarni yamanliqqa qoyup yiqitar. □

13 Misikinlerning nalisigha quligini yoputup kari bolmighuchi,

Axiri özi peryad kötürer,

Biraq héchkim perwa qilmas.

14 Yoshurun sowghat ghezepni basar;

Yeng ichide bérilgen para qehr-ghezepni peseyter. □ ■

15 Adaletni beja keltürüsh heqqaniylarning xushalligidur;

Biraq yamanliq qilghuchilargha wehimidur.

16 Hékmét yolidin ézip ketken kishi,

Erwahlarning jamaiti ichidikilerdin bolup qalar. □

17 Tamashagha bérilgen kishi namrat qalar;

Yagh chaynashqa, sharab ichishke amraq béyimas.

18 Yaman adem heqqaniy adem üçün görü pulining ornida qalar;

Ézilgen duruslarning ornigha iplaslar qalar. ■

□ 21:2 «Qelbdiki niyetler» — ibraniiy tilida «qelbler» déyilidu. ■ 21:2 Pend. 16:2 ■ 21:3 1Sam. 15:22; Zeb. 50:8-14; Yesh. 1:11, 16; Hosh. 6:6 □ 21:4 «yamanlarning chirighi» — mushu yerde «chiragh» belkim ademning rohini, yeni ademning eng chongqur yerini körsitidu (20:27-ayetni körüng). Bashqa birxil terjimisi «yamanlarning hosuli». ■ 21:5 Pend. 10:4; 13:4 ■ 21:6 Pend. 10:2, 4; 13:11 □ 21:9 «Soqushqaq xotun bilen azade öyde bille turghandin köre,...» — yaki «Soqushqaq xotun bilen azade öyde olturghandin köre,...». ■ 21:9 Pend. 21:19; 25:24; 27:15 □ 21:11 «Hakawurning...» — yaki «Mesxire qilghuchining...». ■ 21:11 Pend. 19:25 □ 21:12 «Heqqaniy bolghuchi» — demisekmu «Heqqaniy Bolghuchi» Xuda Özidur. □ 21:14 «yeng ichide» — ibraniiy tilida «baghir ichide». «Yoshurun sowghat ghezepni basar... qehr-ghezepni peseyter» — demisekmu, bu xil pend-nesihat bundaq ishlarni teriplimeydu, peqet umumiy ehwalni teswirleydu, xalas. ■ 21:14 Pend. 17:8; 18:16 □ 21:16 «Erwahlar» — ölüklerning rohlirini körsitidu. ■ 21:18 Pend. 11:8

- 19 Soqushqaq we térikkek ayal bilen ortaq turghandin, Chól-bayawanda yalghuz yashighan yaxshidur.■
- 20 Aqilanining öyide bayliq bar, zeytun may bar; Biraq exmeqler tapqinini uturluq buzup-chachar.
- 21 Heqqaniyet, méhribanliqni izdigüchi adem, Hayat, heqqaniyet we izzet-hörmetke ériser.
- 22 Dana kishi küchlükler shehiringning sépiligha yamishar, Ularning tayanchi bolghan qorghinini ghulitar.
- 23 Öz tiligha, aghzigha ige bolghan kishi, Jénini awarichiliklerdin saqlap qalar.■
- 24 Chongchiliq qilghanlar, «Hakawur», «hali chong», «mazaqchi» atilar.
- 25 Hurun kishi öz nepsidin halak bolar, Chünki uning qoli ishqa barماس;
- 26 Nepsi yaman bolup u kün boyi teme qilip yürer; Biraq heqqaniyet adem héchnémini ayimay sediqe qilar.■
- 27 Yaman ademning qurbanliqi Perwerdigargha yirginchliktur; Rezil gherezde epkélin'gen bolsa téximu shundaqtur!■
- 28 Yalghan guwahliq qilghuchi halak bolar; Eyni ehwalni anglap sözligen kishining sözi ebedgiche aqar.■
- 29 Yaman adem yüzini qélin qilar; Durus kishi yolini oylap puxta basar.
- 30 Perwerdigargha qarshi turalaydighan héchqandaq danaliq, eqil-paraset yaki tedbir yoqtur.
- 31 Atlar jeng küni üçün teyyar qilin'ghan bolsimu, Biraq ghelibe-nijat peqet Perwerdigardindur.■

22

- 1 Yaxshi nam zor bayliqqa ige bolushtin ewzel; Qedir-qimmet altun-kümüshtin üstündur.■
- 2 Gaday bilen bay bir zéminda yashar; Her ikkisini yaratqan Perwerdigardur.□ ■
- 3 Zérek kishi bala-qazani aldin körüp qachar; Saddilar aldigha béríp ziyar tartar.■
- 4 Özini töwen tutup, Perwerdigardin eyminishning berikiti — bayashatliq, izzet-hörmet we hayattur.
- 5 Hiyligerlarning yolida tikenler, tuzaqlar yatar; Öz yoligha hézi bolghan kishi ulardin yiraq bolar.□
- 6 Baligha kichikide mijeziqe qarap durus terbiye berseng,

■ 21:19 Pend. 21:9; 25:24 ■ 21:23 Pend. 18:21 ■ 21:26 Zeb. 37:26 ■ 21:27 Pend. 15:8; Yesh. 1:13; Yer. 6:20; Am. 5:21 ■ 21:28 Pend. 19:5, 9 ■ 21:31 Zeb. 20:7; 33:16-17 ■ 22:1 Top. 7:1 □ 22:2 «Gaday bilen bay bir zéminda yashar» — ibraníy tilida: «Gaday bilen bay bir-birige yoluqar». ■ 22:2 Pend. 29:13 ■ 22:3 Pend. 27:12 □ 22:5 «Öz yoligha hézi bolghan kishi» — ibraníy tilida «Öz jénini saqlaydighan kishi».

Chong bolghanda u shu yoldin chiqmas.□

7 Baylar miskinlerni bashqurur;

Qerzdar qerz igisining qulidur.

8 Naheqliq uruqini chachqanning alidighan hosuli balayi'apettur;
Uning ghezep-heywisi chüsher.□ ■

9 Séxiy adem beriket tapar;

Chünki u miskinlerge öz nénidin bölüp bergüchidur.□ ■

10 Hakawurni qoghliwetseng, jédel-majira bésilar;

Kélishmeslikler we shermendichilikler tüger.

11 Pak niyetni qedirleydighan kishining sözliri güzeldur;
Shunga padishah uning bilen dost bolar.■

12 Perwerdigarning közi ilim-heqiqetni saqlar;
U iplaslarning sözlirini échip tashlap bikar qilar.□

13 Hurun adem: «Tashqirida bir shir turidu,
Kochigha chiqsam öltürülimen!» — deydu.■

14 Zinaxor ayalning aghzi chongqur bir oridur;
Perwerdigar narazi bolghan kishi uningha chüshüp kéter.■

15 Nadanliq sebiy balilarning qelbiga baghlaghliqtur;
Biraq terbiye tayiqi buni uningdin yiraq qilar.■

16 Miskinlerni ézish bilen bay bolghan,
We baylarga sowghat sunidighan kishi,
Axiri peqet yoqsulluqta qalar.■

Ottuz hékmetlik söz

17 Qulaq sal, sanga aqilanilarning sözlirini ögitey;

Köngül qoyup bilimimni ögen'gin.

18 Ularni qelbingde ching tutsang,

Ular sanga shérin bolar,

Lewliringde sep bolup teyyar turidu.

19 Chin qelbing bilen Perwerdigargha tayinishing üçün,

Bügün *bu hékmetlik sözlerni* bashqa birsige emes,

Belki sanga yetküzdim.

20 Uningdin mana ottuzni yazdim,

Buning ichide nesihetler hem bilim bar. □

21 Bular bilen heqiqetning sözlirining derweqe heqiqet ikenlikini bileleysen,

□ 22:6 «Baligha kichikide miwezige qarap durus terbiye berseng, ... yoldin chiqmas» — bizningche bu pend herbir balining alahidiligi, xasliqi bar, shunga baligha öz miwezige, mahiyetiga qarap terbiye bérish kérek, dégeni körsitidu. Bashqa birxil terjimisi: «Baligha kichikide heqqaniy yolda méngishni ögetseng,... yoldin chiqmas». Bezi xerhchiler aytnei «kinayilik söz» dèp chüshinip: «Baligha kichikide özi xalighan (shexsiyetchi) yol boyiche terbiye bériwer! Mana, chong bolghanda u shu yoldin chiqmas!» dep terjime qilidu (démek, balini erkiletme!). □ 22:8 «Uning ghezep-heywisi» —

ibranii tilida «Ghezipini yetküzidighan hasisi» déyilidu. ■ 22:8 Ayup 4:8; Hosh. 10:13 □ 22:9

«Séxiy adem» — ibranii tilida «séxi közlük kishi». ■ 22:9 2Kor. 9:6 ■ 22:11 Zeb. 101:6

□ 22:12 «Perwerdigarning közi ilim-heqiqetni saqlar» — Perwerdigar herbir dewrde, herbir yerde özini körsitidighan ispat-heqiqetni saqlaydu, hem shundaqla shu ispat-heqiqetni qedirleydighan, shulargha guwah béridighan kishilerni saqlaydu («Rim.» 1:19-20ni körüng); U yene barliq insanlarga kalam-shérif (Tawrat, Zebur, Injil) bergüchidur. ■ 22:13 Pend. 26:13 ■ 22:14 Pend. 2:16; 5:3; 7:5; 23:27 ■ 22:15 Pend. 13:24; 19:18; 23:14; 29:15,17 ■ 22:16 Pend. 14:31; 17:5 □ 22:20 «Uningdin

mana ottuzni yazdim» — bu «ottuz söz» 22:22-24:22de tépilidu. Bashqa birxil terjimisi: «Uningdin mana ela sözlerni yazdim».

We shundaq qilib séni ewetkúchilerga heqiqetning sózliri bilen jawab qayturalaysen.

²² Yoqsuldin bulap alma, u kembeghel tursa,
Ajiz möminlerni soraq ornida bozek qilma. □ ■

²³ Chünki Perwerdigar ularning dewasini kótürer,
Ulardin bulap alghanlardin bulap alar. ■

²⁴ Mijezi ittik adem bilen dost bolma,
Qehrlik adem bilen arilashma,

²⁵ Bolmisa, uning yaman yolini öginip qélip, qiltaqqa chüshisen.

²⁶ Bashqilargha *képil bolup* qol bergüchilerdin bolma,
Qerzlerni töleshke kapalet bergüchilerdin bolma; ■

²⁷ Séning qayturalighudek nerseng bolghan bolsa,
Ular orun-körpilingni bikardin-bikar astingdin élip ketmigen bolatti! ■

²⁸ Ata-bowiliring pasilni belgilep bergen kona chégra tashlirini yötkime. ■

²⁹ Ishni estayidil we chaqqan béjiridighan kishini körgenmiding?
U pes ademlerning xizmitide bolmas;
Padishahlarning aldida turar. □

23

¹ Katta erbab bilen hemdastixan bolsang,
Aldingdiki kim ikenlikini obdan oylan.

² Ishtiyig yaman bolsa,
Gélinggha pichaq tenglep turghandek özüngni tart. □

³ Uning nazunémetlirini tama qilma,
Ular adem aldaydighan tamaqlardur.

⁴ Bay bolimen dep özüngni upratma;
Özüngning zéhningni bu ishqa qaratma. □

⁵ *Bayliqlargha* köz tikishing bilenla, ular yoq bolidu;
Pul-mal derweqe özige qanat yasap,
Xuddi bürküttek asman'gha uchup kéter.

⁶ Ach közning nénini yéme,
Uning ésil nazunémetlirini tama qilma;

⁷ Chünki uning köngli qandaq bolghandek, özimu shundaq.
U aghzida: — Qéni, alsıla, ichsile! — désimu,
Biraq könglide séni oylichini yoq.

⁸ Yégen bir yutum taamnimu qusuwétisen,

□ **22:22** «soraq orni» — ibraniiy tilida «sheher derwazisi» — yeni sot qilidighan yerni körsitidu.

■ **22:22** Mis. 23:6; Ayup 31:13; Zeb. 82:3, 4; Zek. 7:10 ■ **22:23** Mis. 22:22, 23; Zeb. 10:17-18

■ **22:26** Pend. 6:1; 11:15 ■ **22:27** Pend. 20:16 ■ **22:28** Qan. 19:14; 27:17; Pend. 23:10

□ **22:29** «Estayidil we chaqqan» — ibraniiy tilida birla söz («mahir») bilen ipadiliniidu. □ **23:2**

«Özüngni tart» — ibraniiy tilida «gélinggha pichaq tenglep tur» dégen söz bilen ipadiliniidu. □ **23:4**

«Özüngning zéhningni bu ishqa qaratma» — bashqa birxil terjimisi: «Öz eqlingdin chékinip özüngni tart». 3:5-ayetni körüng.

Uninggha qilghan chirayliq sözliringmu bikargha ketken bolidu.

⁹ Exmeqqe yol körsitip salma,
Chünki u eqil sözliringni közge ilmas. ■

¹⁰ Qedimde békitken yerning pasil tashlirini yökime,
Yétimlarning étizlirighimu ayagh basma; ■

¹¹ Chünki ularning Hemjemet-Qutquzghuchisi intayin küchlüktur;
U Özi ular üçün üstüngdin dewa qilar. □

¹² Nesihetke köngül qoy,
Ilim-bilimlerge qulaq sal.

¹³ Balanggha terbiye bérishtin érinme;
Eger tayaq bilen ursang, u ölüp ketmeydu; ■

¹⁴ Sen uni tayaq bilen ursang,
Belkim uni tehtisaradin qutquziwalisen. □

¹⁵ I oghlum, dana bolsang,
Méning qelbim qanche xush bolar idi!

¹⁶ Aghzingda orunluq sözler bolsa, ich-ichimdin shadlinimen. □

¹⁷ Gunah sadir qilghuchilargha reshk qilma,
Herdaim Perwerdigardin eyminishte turghin; ■

¹⁸ Shundaq qilghiningda jezmen köridighan yaxshi kününg bolidu,
Arzu-ümiding bikargha ketmes. ■

¹⁹ I oghlum, sözümgé qulaq sélip dana bol,
Qelbingni *Xudaning* yoligha bashlighin.

²⁰ Meyxorlarga arilashma,
Nepsi yaman göshxorlar bilen bardi-keldi qilma; ■

²¹ Chünki haraqkesh bilen nepsi yaman axirida yoqsulluqta qalar,
Gheplet uyqusigha patqanlarga jende kiyimni kiygüzer.

²² Séni tapqan atangning sözini angla,
Anang qérighanda uninggha hörmetsizlik qilma. ■

²³ Heqiqetni sétiwal,
Uni hergiz sétiwetme.
Danaliq, terbiye we yorutulushnimu al. ■

²⁴ Heqqaniy balining atisi chong xushalliq tapar;
Dana oghulni tapqan atisi uningdin xursen bolar. ■

²⁵ Ata-anangni söyündürüp,

■ **23:9** Pend. 9:8; Mat. 7:6 ■ **23:10** Pend. 22:28 □ **23:11** «Hemjemet-Qutquzghuchi» — kona Israilda «hemjemet-qutquzghuchi» («goél»)ning qilidighan yene bir ishi özining jemetidiki uwal qilin'ghanlar üçün adaletni yürgüzüş idi. Uning uruq-tughqanliridin birsi qatilliq qestige uchrighan bolsa, «hemjemet-qutquzghuchi»ning qatilni öltürüş hoquqi hem wezipisi bar idi. Mushu ayettiki «hemjemet-qutquzghuchi» bolsa Xuda Özidur, elwette. ■ **23:13** Pend. 13:24; 19:18; 22:15; 29:15,17 □ **23:14** «tehtisara» — ölgenlarning rohliri baridighan jayni körsitidu. □ **23:16** «ich-ichimdin shadlinimen» — ibranıy tilida «böreklirim shadlinidu». ■ **23:17** Zeb. 37:1; 73:3; Pend. 24:1 ■ **23:18** Pend. 24:14 ■ **23:20** Yesh. 5:22; Luqa 21:34; Rim. 13:13; Ef. 5:18 ■ **23:22** Pend. 1:8 ■ **23:23** Pend. 4:7 ■ **23:24** Pend. 10:1; 15:20

Séni tughqan anangni xush qil.

²⁶ I oghlum, qelbingni munga tapshur;
Közliringmu hayatliq yolliringha tikilsun!

²⁷ Chünki pahishe ayal chongqur oridur,
Buzuq yat ayal tar zindandur;■

²⁸ Ular qaraqchidek möküwélip,
Insaniyet arisidiki wapasizlarni köpeyter.

²⁹ Kimde azab bar? Kimde derd-elem? Kim jédel ichide qalar? Kim nale-
periyad kötörer? Kim sewesiz yarilinar? Kimning közi qizirip kéter?

³⁰ Del sharab üstide uzun olturghan,
Ebjesh sharabtin tétishqa aldirighan meyxorlar!■

³¹ Sharabning ajayib qizilliqigha, uning jamdiki julaliqigha,
Kishining gélidin shundaq siliq ötkenlikige meptun bolup qalma!

³² Axirida u zeherlik yilandek chéqwalidu,
Oq yilandek neshtirini sanjiydu.

³³ Köz aldingda ghelite menziriler körünüdu,
Aghzingdin qalaymiqan sözler chiqidu. □

³⁴ Xuddi déngiz-okyanlarda leylep qalghandek,
Yelkenlik kémining moma yaghichi üstide yatqandek bolisen.

³⁵ Sen choqum: — Birs méni urdi, lékin men yarilanmidim!
Birs méni tayaq bilen urdi, biraq aghriqini sezmidim! — deysen.
Biraq sen yene: «Hoshumgha kelsemla, men yenila sharabni izdeymen! —
deysen.

24

¹ Yamanlarga reshk qilma,
Ular bilen bardi-keldi qilishni arzu qilma;■

² Chünki ularning köngli zorawanliqnila oylar;
Ularining aghzi azar yetküzüshni sözler.■

³ Aile bolsa danaliq اساسida berpa qilinar;
Chüshinish bilen mustehkemliner.

⁴ Bilim bilen öyning xaniliri herxil qimmatlik, ésil göherlerge toldurular.

⁵ Dana adem zor küchke igidur;
Bilimi bar adem qudritini ashurar.■

⁶ Puxta nesihetler bilen jeng qilghin;
Ghelibe bolsa Birdinbir Ulugh Meslihetchi bilen bolar.□ ■

⁷ Danaliq eqilsiz ademge nisbeten tolimu égiz, chüshiniksizdur;
Chonglar sheher derwazisi aldigha yighilghanda u zuwan achalmas.■

■ 23:27 Pend. 22:14 ■ 23:30 Yesh. 5:11,22 □ 23:33 «ghelite menziriler körünüdu» — yaki «ghelite ayallar körünüdu». ■ 24:1 Zeb. 37:1; Pend. 3:31; 23:17 ■ 24:2 Zeb. 10:7 ■ 24:5 Pend. 21:22 □ 24:6 «Ghelibe bolsa birdinbir ulugh meslihetchi bilen bolar» — «Birdinbir Ulugh Meslihetchi» bizningche Xuda Özini körsitishi kérek. Bashqa birxil terjimisi: «Meslihetchiler köp bolsa, ghelibe bolidu». ■ 24:6 Pend. 11:14; 15:22; 20:18 ■ 24:7 Pend. 14:6

⁸ Eskilikni niyetligen adem «suyiqestchi» atilar.

⁹ Exmeqliqtin bolghan niyet gunahdur;
Hakawur kishi ademlerge yirginchiktur.

¹⁰ Bëshinggha éghir kün chüshkende jasaretsiz bolsang,
Küchsiz hésablinisen.

¹¹ Sewebsiz ölümge tartilghanlarni qutquzghin;
Boghuzlinish xewpide turghanlardin yordem qolungni tartma;■

¹² Eger sen: «Bu ishtin xewirimiz yoqtur» déseng,
Her ademning könglini tarazigha Salghuchi buni körmesmu?
Jéningni hayat Saqlighuchi uni bilmesmu?
U herbir insan balsining öz qilghanliri boyiche ularning özige yandur-
masmu?■

¹³ I oghlum, hesel *tapsang* istimal qil, u yaxshidur.

Here könikidin alghan hesel bolsa tatliq tétiydu;

¹⁴ Danaliq bilen tonushsang, umu könglünge shuningdek bolar;
Uni tapqiningda jezmen yaxshi köridighan kününg bolidu,
Arzu-ümidigh bikargha ketmes.■

¹⁵ I rezil adem, heqqaniyning öyige yoshurun hujum qilishni kütme,
Uning turalghusini bulighuchi bolma!

¹⁶ Chünki heqqaniy yette qétim yiqilip chüsher,
Biraq axiri yene ornidin turar.
Lékin rezil kishi külpét ichige putliship chüsher.■

¹⁷ Reqibing yiqilip ketse xush bolup ketme,
Düşmining putliship chüshse shadlanma;■

¹⁸ Perwerdigar buni körgende,
Bu qiliqingni yaxshi körmey,
Belkim ghezipini reqibingge chüshürmesliki mumkin.

¹⁹ Yamanlar *rawaj tapsa*, biaram bolup ketme;
Rezillerge reshk qilma.■

²⁰ Chünki yamanlarning kélechiki yoqtur,
Uning chirighimu öchürüler.■

²¹ I oghlum, Perwerdigardin qorqqin, padishahnimu hörmét qil.
Qutratquchilar bilen arilashma.

²² Bundaq kishilerge kélidighan balayi'apet ushtumtut bolar,
Perwerdigar bilen padishahning ularni qandaq yoqitidighanliqini bilem-
sen?□

Bashqa eqliye sözler

²³ Bularmu aqilanilerning sözliridur: —

■ **24:11** Zeb. 82:3-4 ■ **24:12** Ayup 34:11; Zeb. 62:12; Yer. 32:19; Rim. 2:6; Weh. 22:12 ■ **24:14** Zeb. 19:11; 119:103; Pend. 23:18 ■ **24:16** Ayup 5:19; Zeb. 34:19; Am. 5:2; 8:14 ■ **24:17** Ayup 31:29;

Pend. 17:5 ■ **24:19** Zeb. 37:1; 73:3; Pend. 3:31; 23:17; 24:1 ■ **24:20** Ayup 18:5, 6; Pend. 13:9; 20:20

□ **24:22** «Perwerdigar **bilen padishahning...**» — ibraniy tilida: «Ular ikkisining...».

Sot qilghanda bir terepke yan bésish qet'iy bolmas. □ ■

²⁴ Jinayetchige: «Eyibsiz sen» dep höküm chiqarghan kishige,
Xelqler lenet éytar;

El-yurtlar uningdin nepretliner. ■

²⁵ Biraq ular jinayetchining gunahini échip tashlighan kishidin xursen bolar,
Ular uninggha bext-saadet tilisher.

²⁶ Durus jawab bergüchi,
Goyaki kishining lewlrige söygüchidir. □

²⁷ Awwal sirtta ishliringning yolini hazirlap,
Étiz-ériqliringni teyyarla,
Andin öyüngni salghin.

²⁸ Yéqininggha qarshi asassiz guwahliq qilma;
Aghzingdin héch yalghanchiliq chiqarma.

²⁹ «U manga qandaq qilghan bolsa, menmu uninggha shundaq qilimen,
Uning manga qilghinini özige yandurimen», dégüchi bolma. ■

³⁰ Men hurunning étizliqidin öttim,
Eqilsizning üzümzarliqi yénidin mangdim,

³¹ Mana, her yéridin tikenler ósüp chiqqan,
Xoxilar yer yüzini bésip ketken,
Qoruq témi örülüp ketken!

³² Ularni körgech, obdan oylandim;
Körginimdin sawaq aldım: —

³³ Sen: «Yene birdem közümnı yumuwalay,
Yene birdem uxliwalay,
Yene birdem put-qolumni almap yétiwalay» — déseng. ■

³⁴ Namratliq bulangchidek séni bésip kéler,
Hajetmenlik qalqanliq eskerdek sanga hujum qilar.

25

Sulaymanning pend-nesihetlirining dawami

¹ Töwende bayan qilinidighanlirimu Sulaymanning pend-nesihetliri; bularnı Yehudaning padishahi Hezekiyaning ordisdikiler köchürüp xatirilgen: —

² Perwerdigarning ulughluqi — Özining qilghan ishini ashkarilimighinida;
Padishahlarning ulughluqi — bir ishning sirini yésheliginide. ■

³ Ershning égzilikini,
Zéminning chongqurluqini,

We padishahlarning könglidikini mölcherlep bilgili bolmas.

⁴ Awwal kümüşning poqi ayrılıp tawlansa,

□ **24:23** «qet'iy bolmas» — ibraniy tilida «yaxshi emes». ■ **24:23** Mis. 23:3, 6; Law. 19:15; Qan. 1:17; 16:19; Pend. 18:5; 28:21; Yuh. 7:24; Yaq. 2:1 ■ **24:24** Pend. 17:15; Yesh. 5:23 □ **24:26** «Durus jawab bergüchi, goyaki kishining lewlrige söygüchidir» — ayetning bashaq birxil terjimisi «Ular durus jawab bergen kishining lewlrige söyüp qoyar». ■ **24:29** Rim. 12:17,19 ■ **24:33** Pend. 6:10,11 ■ **25:2** Rim. 11:33

Andin zergar nepis bir qacha yasap chiqar.

⁵ Awwal padishahning aldidiki rezil xizmetkarliri qoghlivétitse, Andin uning texti adalet üstige qurular.■

⁶ Padishahning aldida özüngni hemmining aldi qilip körsetme, *Uning aldidiki* erbablarning ornida turuwalma;

⁷ Ornungni özüngdin yuqiri janabqa bérip, uning aldida pegahqa chüshürülgingindin köre,

Özgilerning séni töрге teklip qilghini yaxshidur.□ ■

⁸ Aldirap dewagha barmighin,

Mubada bérip, yéqining *üstün chiqip* séni let qilsa, qandaq qilisen?■

⁹ Yéqining bilen munazirilehseng,

Bashqilarning sirini achma.

¹⁰ Bolmisa, buni bilgüchiler séni eyibleydu,

Sésiq namdin qutulalmaysen.

¹¹ Waqti-jayida qilin'ghan söz,

Kümüsh ramkilargha tizilghan altun almidardur.

¹² *Qulaqqa* altun halqa, nepis altundin yasalghan zinnat buyumi yarashqandek,

Aqilanining agahlandurushi köngül qoyghanning quliqigha yarishar.

¹³ Xuddi orma waqtidiki tomuzda *ichken* qar süyidek,

Ishenchlik elchi özini ewetküchilerge shundaq bolar;

U xojayinlirining köksi-qarnini yashartar.□ ■

¹⁴ Yamghuri yoq bulut-shamal,

Yalghan sowghatni wede qilip maxtan'ghuchigha oxshashtur.

¹⁵ Uzun'ghiche sewr-taqet qilinsa, hökümdarmu qayil qilinar,

Yumshaq til söngelkerdinmu öter.■

¹⁶ Sen hesel tépiwaldingmu?

Uni peqet toyghuchila ye,

Köp yéseng yanduruwétisen.

¹⁷ Qoshnangning bosughisigha az desse,

Ular sendin toyup, öch bolup qalmisun.

¹⁸ Yalghan guwahliq bilen yéqinigha qara chaplighuchi,

Xuddi gürze, qilich we ötkür oqqa oxshashtur.■

¹⁹ Sunuq chish bilen chaynash,

Tokur put *bilen méngish*,

Külpet künide wapasiz kishige ümid baghlighandektur.

²⁰ Qish künide kishilerning kiyimini salduruwétish,

■ 25:5 Pend. 20:8, 28 □ 25:7 «Ornungni özüngdin yuqiri janabqa...» — ibranij tilida «Öz közüng körgen janabqa...». ■ 25:7 Luqa 14:7-11 ■ 25:8 Pend. 18:17 □ 25:13 «Xuddi orma waqtidiki tomuzda ichken qar süyidek» — ibranij tilida: «Xuddi orma waqtidiki qarning salqinidek» déyilidu.

■ 25:13 Pend. 13:17 ■ 25:15 Pend. 15:1; 16:14 ■ 25:18 Zeb. 11:2; 57:4; 59:7; 120:3-4; Pend. 12:18

Yaki suda üstige achchiq su quyush,
Qayghuluq kishining aldida naxsha éytqandektur. □ ■

21 Düşminingning qorsiqi ach bolsa,

Nan ber;

Ussighan bolsa su ber; □ ■

22 Shundaq qilsang, béshigha kömür choghini toplap salghan bolisen,

We Perwerdigar bu ishni sanga yanduridu. □

23 Shimal tereptin chiqqan shamal qattiq yamghur élip kelgende,
Chéqimchi shum chirayni keltürer.

24 Soqushqaq xotun bilen *azade* öyde bille turghandin köre,

Ögzining bir bulungida *yalghuz* yétip-qopqan yaxshi. □ ■

25 Ussap ketken kishige muzdek su bérilgende,

Yiraq yurttin kelgen xush xewermu ene shundaq bolar.

26 Pétiqdilip süyi léyip ketken bulaq,

Süyi bulghiwétilgen quduq,

Rezillerge yol qoyghan heqqaniy ademge oxshashtur.

27 Heselni heddidin ziyade yéyish yaxshi bolmas;

Biraq ulughluqni izdeshning özi ulugh ishtur. □

28 Özini tutalmaydighan kishi,

Weyran bolghan, sépilsiz qalghan sheherge oxshaydu. □ ■

26

1 Yazda qar yéghish,

Orma waqtida yamghur yéghish qamlashmighandek,

Izzet-hörmet exmeqqe layiq emestur.

2 Leylep uchup yürgen quchqachtek,

Uchqan qarlighach yerge qonmighandek,

Sewebsiz qarghish kishige ziyani keltürelmes.

3 Atqa qamcha, éshekke noxta lazim bolghinidek,

Exmeqning dümbisige tayaq layiqtur. ■

4 Exmeqning exmiqane gépi boyiche uninggha jawab bermigin,

□ 25:20 «(xam) suda üstige achchiq su quyush» — suda üstige achchiq su quyulsa, intayin achchiq bir hid chiqidu, shunga menisi: — «yarigha tuz sepkende» dégende. ■ 25:20 Rim. 12:15 □ 25:21

«Düşmining...» — ibranij tilida «Sanga och bolghanning...». ■ 25:21 Mis. 23:4, 5; Rim. 12:20

□ 25:22 «(düşmenning) béshigha kömür choghini toplap salghan bolisen» — buning menisi: «uni qattiq uyaldurisen». Bu ibare Misirdiki kona bir adetni körsitidu. Kishiler towa qilghanliqini bildürüş üchün béshida bir siwet choghni kötürüp mangidu. Shunga «Uning béshigha kömür choghini toplap salisen» dégini, uning towa qilishigha yarem béreleysen» «wijdanini oyghitisen» dégenliktur. □ 25:24

«Soqushqaq xotun bilen azade öyde bille turghandin köre,...» — yaki «Soqushqaq xotun bilen azade öyde olturghandin köre,...». ■ 25:24 Pend. 21:9,19 □ 25:27 «Biraq ulughluqni izdeshning özi

ulugh ishtur» — bizningche bu ayettiki «ulughluq» Xudaning ulughluqini körsitidu. Ibraniy tilida «ulugh» bilen «éghir» bir söz bolghachqa, bu ayetning bashqa birxil terjimisi bar: «Éghir ishlarni oylinip sürüştürüshning özi éghir ishtur». Yene bashqa birneche xil terjimiliri bar, jumlidin «Öz ulughluqini izdesh ulugh ish emes». □ 25:28 «Özini tutalmaydighan kishi» — «özini tutalmaydighan» dégen söz ibranij tilida «öz rohini idare qilalmaydighan» dep ipadiliniidu. ■ 25:28 Pend. 16:32 ■ 26:3

Zeb. 32:8, 9,10; Pend. 10:13

Jawab berseng özüng uninggha oxshap qélishing mumkin.

⁵ Exmeqning exmiqane gépi boyiche uninggha jawab bergin, Jawab bermiseng u özining exmeqliqini eqilliq dep chaghlar.

⁶ Öz putini késiwetkendek,

Öz béshigha zulmet tiligendek,

Exmeqtin xewer yollashmu shundaq bir ishtur. □

⁷ Tokurning kargha kelmigen putliridek,

Exmeqning aghzigha sélin'ghan pend-nesihetmu bikar bolur.

⁸ Salghigha tashni baghlap atqandek,

Exmeqqe hörmét bildürüşmu exmiqane ishtur. □

⁹ Exmeqning aghzigha sélin'ghan pend-nesihet,

Mestning qoligha sanjilghan tikendektur.

¹⁰ Öz yéqinlirini qarisigha zeximlendürgen oqyachidek,

Exmeqni yaki udul kelgen ademni yallap ishletken xojayinmu oxshashla zeximlendürgüchidur. □

¹¹ It aylinip kélip öz qusuqini yalighandek,

Exmeq exmeqliqini qaytilar. ■

¹² Özini dana chaghlap memnun bolghan kishini kördüngmu?

Uninggha ümid baghlimaqtin exmeqqe ümid baghlimaqq ewzeldur. ■

¹³ Hurun adem: — «Tashqirida dehshetlik bir shir turidu,

Kochida bir shir yüridu!» — dep öydin chiqmas. ■

¹⁴ Öz mujuqida échilip-yépilip turghan ishikke oxshash,

Hurun kariwatta yétip u yaq-bu yaqqa örülmekte.

¹⁵ Hurun qolini sunup qachigha tiqqini bilen,

Ghizani aghzigha sélishtinmu ériker. ■

¹⁶ Hurun özini pem bilen jawab bergüchi yette kishidinmu dana sanar.

¹⁷ Kochida kéliwétip, özige munasiwetsiz majiragha arilashqan kishi,

Itning quligini tutup sozghan'gha oxshash xeterge duchar bolar.

¹⁸ Öz yéqinlirini aldap «Peqet chagchaq qilip qoydum!» deydighan kishi,

Otqashlarni, oqlarni, herxil ejellik qorallarni atqan telwige oxshaydu.

²⁰ Otun bolmisa ot öcher;

Gheywet bolmisa, jédel bésilar. ■

²¹ Choghlar üstige chachqan kömürdek,

Ot üstige qoyghan otundek, jédelchi jédelni ulghaytar. ■

²² Gheywetxorning sözliri herxil nazunémetlerdek,

Kishining qelbigé chongqur singdürüler. □ ■

²³ Yalqunluq lewler rezil köngüllerge qoshulghanda,

Salqat qachigha kümüş hel bergen'ge oxshashtur.

²⁴ Adawet saqlaydighan adem öchini gepliri bilen yapsimu,

Könglide qat-qat suyiqest saqlaydu.

²⁵ Uning sözi chirayliq bolsimu, ishinip ketmigin;

□ 26:6 «Öz béshigha zulmet tiligendek» — ibraniiy tilida «xuddi ziyan ichkendek». □ 26:8 «Salghigha tashni baghlap atqandek,...» — tash salghigha baghlap qoyulsa, uni salghidin chiqarghili bolmaydu, elwette. □ 26:10 «Öz yéqinlirini qarisigha zeximlendürgen oqyachidek, exmeqni yaki udul kelgen ademni yallap ishletken xojayinmu oxshashla zeximlendürgüchidur» — bu pend-nesihetning bashqa birneche xil terjimiliri bar. ■ 26:11 2Pét. 2:22 ■ 26:12 Pend. 29:20 ■ 26:13 Pend. 22:13 ■ 26:15 Pend. 19:24 ■ 26:20 Pend. 22:10 ■ 26:21 Pend. 15:18; 29:22 □ 26:22 «Kishining qelbigé chongqur singdürüler» — ibraniiy tilida «kishining qorsiqining ichki yerlige singdürüler». ■ 26:22 Pend. 18:8

Qelbide yette qat iplasliq bardur.

²⁶ U öchmenlikini chirayliq gep bilen yapsimu,
Lékin rezilliki jamaetning aldida ashkarilinar.

²⁷ Kishige ora kolighan özi chüsher;

Tashni domilatqan kishini tash dumilap qaytip kélip uni yanjar. ■

²⁸ Saxta til özi ziyankeshlik qilghan kishilerge nepretliner;

Xushamet qilghuchi éghiz ademni halaketke ittirer.

27

¹ Etiki kününg toghruluq maxtanma,
Chünki bir künü néme bolidighiningnimu bilmeysen. ■

² Séni bashqilar maxtison, öz aghzing mundaq qilmisun,
Yat adem séni maxtison, öz lewliring undaq qilmisun.

³ Tash éghir, qum xéli jing basar,

Biraq exmeq keltüridighan xapichiliq ikkisidin téximu éghirdur.

⁴ Ghezep rehimsizdur,

Qehr bolsa kelkündek ademni éqitip kéter,
Biraq kim hesetxorluq aldida taqabil turalisun?

⁵ Ashkara eyiblesh yoshurun muhebbettin eladur.

⁶ Dostning qolidin yégen zeximler sadiqliqtin bolidu;

Biraq dushmaning söyüshliri hiyligerliktur. □

⁷ Toq kishi hesel könikidinmu bizardur,

Ach kishige herqandaq achchiq nersimu tatliq biliner. □

⁸ Yurt makanidin ayrilghan kishi,

Uwisidin ayrilip yürgen qushqa oxshar.

⁹ Etir we xushbuy köngülni achar,

Jan köyer dostning semimiy mesliheti kishini righbetlendürer.

Jan köyer dostning semimiy, xushxuy mesliheti kishini xush qilur.

¹⁰ Öz dostungni, atangning dostinimu untuma;

Béshinggha kün chüshkende qérindishingning öyige kirip yélinma;

Yéqindiki dost, yiraqtiki qérindashtin ela. ■

¹¹ I oghlum, dana bol, könglümni xush qil,

Shundaq qilghiningda méni mesxire qilidighanlarga jawab béreleymen.

¹² Zérek kishi bala-qazani aldın körüp qachar;

Saddilar aldigha bérıp ziyan tartar. ■

¹³ Yatqa kúpil bolghan kishidin qerzge tonini tutup alghin;

Yat xotun'gha kapalet bergen kishidin kapalet puli al. ■

¹⁴ Qaq seherde turup, yuqiri awazda dostigha bext tiligenlik,

Özini qarghash hésablinar.

¹⁵ Yanghurluq kündiki toxtimay chüshken tamche-tamche yéghin,

We soqushqaq xotun bir-birige oxshashtur. ■

¹⁶ Uni tizgenlesh boranni tosqa'n'gha,

Yaki yaghnı ong qol bilen changgallighan'gha oxshashtur.

■ 26:27 Zeb. 7:15-16; 9:15; 10:2; 57:6; Top. 10:8 ■ 27:1 Yaq. 4:13, 14 □ 27:6 «Dostning qolidin yégen zeximler sadiqliqtin bolidu» — yaki «Dostning qolidin yégen zeximler ademni heqiqetke yetküzzer». □ 27:7 «Toq kishi hesel könikidinmu bizardur» — yaki «toq kishi hesel könikini dessiwétidu». ■ 27:10 Pend. 17:17; 18:24 ■ 27:12 Pend. 22:3 ■ 27:13 Pend. 6:1, 2; 11:15; 17:18; 20:16 ■ 27:15 Pend. 19:13

- 17 Tömürni tömürge bilise ötkürleshkendek,
Dostlarmu bir-birini ötkürleshtüer.
- 18 Enjür köchitini perwish qilghuchi uningdin enjür yeydu;
Xojayinini asrap kütken qul izzet tapidu.
- 19 Suda ademning yüzi eks etkendek,
Insanning qelbining qandaqlığı öz yénidiki kishi arqiliq biliner. □
- 20 Tehtisara we halaket hergiz toymighandek,
Ademning *ach* közliri qanaet tapmas. □ ■
- 21 Sapal qazan kümüşhni, chanaq altunni tawlar,
Adem bolsa maxtalghanda sinilar.
- 22 Exmeqni bughday bilen birge sendelde talqan qilip soqsangmu,
Exmeqlığı yenila uningda turar.
- 23 Padiliringning ehwalini obdan bilip tur,
Mal-waranliringdin yaxshi xewer al;
- 24 Chünki bayliqning menggü kapaliti bolmas,
Taj-textmu dewrdin-dewrgiche turamdu?
- 25 Qurughan chöpler orulghandin kéyin,
Yumran chöpler ösüp chiqqanda,
Tagh baghridinmu yawayı chöpler yighilghanda,
- 26 Shu chaghada qozilarning yungliri qirqilip kiyiming bolar;
Öchkilerni satqan pulgha bir étiz kéler, ■
- 27 Hemde öchkilerning sütliri séning hem allidikiliringning ozuqluqini,
Dédekliringning qorsiqini teminleshkimu yéter.

28

- 1 Yamanlar héchkim qoghlimisimu qachar;
Biraq heqqaniylar shir yürek batur kéler. ■
- 2 Yurtta gunahlar köpeyse, uning emirliri köp almishar,
Lékin uni sorighuchi yorutulghan we bilimlik bolsa, yurt aman-muqim uzun turar.
- 3 Miskinlerge zulum séliwatqan bir kembeghel,
Xuddi *ziraetlerni* yatquzup dénini qoymaydighan qara yamghurgha oxshaydu.
- 4 Tewrat qanunidin waz kechkenler yamanlarni yaxshi dep maxtar;
Biraq qanunni tutquchilar ulargha qarshi küresh qilar.
- 5 Reziller adaletni chüshenmes;
Biraq Perwerdigarni izdigüchiler hemme ishni chüshiner.
- 6 Peziletlik yolda mangghan miskin kishi,
Saxta, ikki yüzlime bay ademdin yaxshidur. ■
- 7 Tewrat-qanunigha itaet qilghan yigit eqqiliq oghuldur;
Biraq nan qépilargha hemrah bolghuchi atisini nomusqa qaldurar. ■
- 8 Jazanixorluq qilip yuqiri ösüm arqiliq bayliqlar tapqan kishi,

□ 27:19 «Insanning qelbining qandaqlığı öz yénidiki kishi arqiliq biliner» — bashqa birxil terjimisi: «Insanning qelbining qandaqlığı öz yénidiki kishining qelbige melum bolar (eks éter)».

□ 27:20 «Tehtisara» — ölgenlarning rohliri barghan jay. «Halaket» — belkim «halak qilghuchi» dégen yaman bir perishtidur. «Weh.» 9:11ni körüng. ■ 27:20 Top. 1:8 ■ 27:26 1Tim. 6:8 ■ 28:1 Law. 26:36; Qan. 28:28; Yesh. 57:21 ■ 28:6 Pend. 19:1 ■ 28:7 Pend. 29:3

Axirida bularni miskinlarga xeyrixahliq qilghuchining qoligha ötküzüsh üçün toplighandur.■

⁹ Kimki Tewrat-qanunini anglimaymen dep quligini yopursa, Hetta dualirimu leniti bolup qalar.

¹⁰ Kimki duruslarni yaman yolgha azdursa,

Özi kolighan orisigha özi chüsher;

Biraq pak-diyanelik adem yaxshiliqqa mirasxor bolar.■

¹¹ Bay derweqe özini dana sanar;

Biraq yorutulghan miskin uni haman körüp yéter.

¹² Heqqaniylar ghalibiyetlik bolsa,

Jahanni tentene qaplar;

Biraq yamanlar mertiwige chiqsa, xalayıq özlirini qachurar.■

¹³ Öz gunahlrini yoshurghan kishi ronaq tapmas;

Biraq ularni tonup iqrar qilip, ulardin waz kechken kishi rehim-shepquetke ériher.■

¹⁴ *Perwerdigardin* herdaim qorqup yürgen kishi shunche bextliktur!

Biraq könglini tash qilghan balayı'apetke qalar.□

¹⁵ Hörkirep turghan shir,

Yaki *owni izdep kéziwatqan éyiq qandaq* bolsa,

Yoqsul puqralarning üstidiki rezil hakimmu shundaqtur.

¹⁶ Yorutulmighan emir hamam zor bir zalim bolup chiqar,

Biraq haram bayliqlargha nepretlense, textide uzun olfutar.

¹⁷ Qan tökken kishi qerz bilen hanggha qarap yügürer;

Uni héchkim tosmisun!□

¹⁸ Semimiy, diyanelik yolda mangghan qutular;

Ikki yolda mangghan saxta kishi ularning biride hamam yiqilip chüsher.

¹⁹ Öz yérige tiriship ishligen déhqanning néni yétip ashar;

Biraq bikar yürüp xam xiyallarni qoghligan kishining yoqsulluqi mol bolar!

²⁰ Rastchil kishining bexti köpiyer;

Biraq bay bolushqa aldirighan kishi jazadin qéchip qutulalmas.■

²¹ Birige yan bésish qet'iy bolmas;

Chünki beziler hetta bir burda nan üçünmu gunah ötküzer.□ ■

²² Nepsi toymas kishi bayliqlarni közlep aldiraydu,

U namratliqning öz béshigha chüshidighininid bixewerdur.□

²³ Bashqilarning xataliqini ochuq eyibligen kishi,

Haman xushamet qilghuchigha qarighanda köprek iltipat tapar.

²⁴ Ata-anisining teelluqatini oghrilap, «Bu héchqandaq gunah emes» dégen kishi,

Halak qilghuchining shérکیدur.

²⁵ Nepsi toymighur kishi jédel-majira tériydu;

■ **28:8** Law. 25:35-37 ■ **28:10** Pend. 26:27 ■ **28:12** Pend. 11:10,11 ■ **28:13** Zeb. 32:3, 5; 1Yuh. 1:9, 10 □ **28:14** «Perwerdigardin herdaim qorqup yürgen kishi shunche bextliktur» — eyni tékiste «Perwerdigar» dégen söz tépilmaydu. Shunga bashqa birxil terjimisi: «Gunah qilishtin herdaim qorqup yürgen kishi». □ **28:17** «Uni héchkim tosmisun!» — bashqa birxil terjimisi: «Héchkim uninggha himaye bolmisun!». Tewrat qanuni boyiche ademni tasadipiy öltürgen kishi

«panahliq sheher»lerge qachsa bolatti. Emma gunahi bar kishiler hamam shu sheherlerdin himaye alalmaytti («Chöl.» 6:34-35ni körüng). ■ **28:20** Pend. 13:11; 20:21; 23:4 □ **28:21** «qet'iy bolmas» — ibraniy tilida «yaxshi emes». ■ **28:21** Pend. 18:5; 24:23 □ **28:22** «Nepsi toymas kishi» — ibraniy tilida «közi yaman kishi».

Biraq Perwerdigargha tayan'ghan kishi etliner. □ ■

²⁶ Özining könglige ishen'gen kishi exmeqtur;

Biraq danaliq bilen mangghan nijat tapar.

²⁷ Namratlarga xeyrxahliq qilidighan kishi mohtajliq tartmas;

Lékin hajetmenni körsimu körmeske salghan kishi köpligen qarqarishqa uchrar. ■

²⁸ Yamanlar mertiwige chiqsa, xalayıq özlirini qachurar;

Lékin ular zawal tapsa, heqqaniylar rawaj tapar. ■

29

¹ Qayta-qayta eyiblinip turup yene boyni qattikliq qilghan kishi, Tuyuqsızdin dawalighusiz yanjilar.

² Heqqaniylar güllense, puqraliri shadlinar, Qebihler hoquq tutsa puqra nale-peryad kötüder. ■

³ Danaliqni söygen oghul atisini xush qilar;

Biraq pahishilerge hemrah bolghan uning mal-mülkini buzup-chachar. ■

⁴ Padishah adalet bilen yurtini tinch qilar;

Biraq baj-séliq salghan bolsa, uni weyran qilar. □

⁵ Öz yéqinigha xushamet qilghan kishi, Uning putlirigha tor teyyarlap qoyghandur.

⁶ Rezil ademning gunahi özige qapqan yasap qurar;

Biraq heqqaniy kishi naxshilar bilen shadlinar.

⁷ Heqqaniy kishi miskinning dewasigha köngül bölür;

Biraq yamanlar bolsa bu ishni chüshenmes. ■

⁸ Hakawur kishiler sheherni qutritip dawalghutar;

Biraq aqilaniler achchiq ghezeplerni yandurar.

⁹ Dana kishi exmeq bilen dewalashsa, Exmeq hürpiyidu yaki külidu, netijisi haman tinchliq bolmas.

¹⁰ Qanxorlar pak-diyaneliklerge nepretliner;

Duruslarning jénini bolsa, ular qestler. □

¹¹ Exmeq herdaim ichidiki hemmini ashkara qilar;

Biraq dana özini bésiwalar. ■

¹² Hökümdar yalghan sözlerge qulaq salsa,

Uning barliq xizmetkarliri yaman ögenmey qalmas.

¹³ Gaday bilen uni ezgüchi kishi bir zéminda yashar;

Her ikkisining közini nurlandurghuchi Perwerdigardur. □ ■

¹⁴ Yoqsullarni diyanet bilen sorighan padishahning bolsa,

Texti menggüge mehkem turar. ■

¹⁵ Tayaq bilen tenbih-nesihet balilargha danaliq yetküzér;

Biraq öz meylige qoyup bérilgen bala anisini xijaletke qaldurar. ■

□ 28:25 «Nepsi **toymighur kishi**» — yaki «hali chong kishi». ■ 28:25 Pend. 13:10; 15:18; 29:22

■ 28:27 Qan. 15:7,8,10; Pend. 19:17; 22:9 ■ 28:28 Pend. 28:12 ■ 29:2 Pend. 11:10; 28:12,28

■ 29:3 Pend. 10:1; 15:20; 28:7; Luqa 15:13 □ 29:4 «Biraq **baj-séliq salghan bolsa,...**» — yaki

«biraq parixor bolsa,...». ■ 29:7 Ayup 29:16 □ 29:10 «Duruslarning **jénini bolsa, ular qestler**» —

bashqa birxil terjimisi: «biraq duruslar ularning jénidin xewer alar». ■ 29:11 Pend. 14:33 □ 29:13

«Gaday **bilen uni ezgüchi kishi bir zéminda yashar**» — ibranıy tilida: «gaday bilen uni ezgüchi kishi

bir-birige yoluqar». ■ 29:13 Pend. 22:2 ■ 29:14 Pend. 20:28; 25:5 ■ 29:15 Pend. 10:1; 13:24;

17:21,25; 22:15; 23:13

- 16 Yamanlar güllinip ketse, naheqlik köpiyer;
Lékin heqqaniylar ularning yiqilghinini körer.■
- 17 Oghlungni terbiyeliseng, u séni aram tapquzar;
U könglüngni söyündürer.■
- 18 *Perwerdigarning* wehiysi bolmighan elning puqraliri yoldin chiqip bashpanahsiz qalar;
Lékin Tewrat-qanunigha emel qilidighan kishi bextliktur.□
- 19 Qulni söz bilenla tüzetkili bolmas;
U sözüngni chüshen'gen bolsimu, étibar qilmas.
- 20 Aghzini basalmaydighan kishini körgenmu?
Uningdin ümid kütkendin, exmeqtin ümid kütüş ewzeldur.■
- 21 Kimki öz qulini kichikidin tartip öz meylige qoyup berse,
Künlerning biride uning béshigha chiqar.□
- 22 Térikke kishi jédel-majira qozghap turar;
Asan achchiqlinidighan kishining gunahliri köptur.■
- 23 Meghrurluq kishini pes qilar,
Biraq kemterlik kishini hórmetke érishtürer.■
- 24 Oghri bilen shérik bolghan kishi Öz jénigha düshmendur;
U soraqchining *guwah bérishke* agahlandurushini anglisimu, lékin rast gep qilishqa pétinalmas.□ ■
- 25 Insan balisidin qorqush ademni tuzaqqa chüshüridu;
Biraq kimki Perwerdigargha tayan'ghan bolsa, u bixeter kötürüler.□
- 26 Köp kishiler hókümdardin iltipat izdep yüer;
Biraq ademning heq-rizqi peqet Perwerdigarningla qolididur.■
- 27 Naheqler heqqaniylargha yirginchliktur;
Durus yolda mangghan kishiler yamanlarga yirginchliktur.

30

Agurning pend-nesihetliri

- 1 Töwendikiler Yakehning oghli Agurgha wehiy bilen kelgen sözlerdur:
Bu adem Itiyelge, yeni Itiyel bilen Ukalgha mundaq sözlerni dégen: — □
- 2 Men derweqe insanlar arisidiki eng nadini, haywan'gha oxshashturmen;
Mende insan eqli yoq.
- 3 Danaliqni héch ögenmidim;
Eng Pak-Muqeddes Bolghuchi heqqidimu sawatim yoqtur.
- 4 Kim ershke kötürülgen, yaki ershtin chüshken?
Kim shamalni qollirida tutqan?
Kim sularni Öz tonigha yögep qoyghan?
Kim yer-zéminning chégralirini belgiligen?

■ 29:16 Zeb. 37:36; 58:10-11; 91:8 ■ 29:17 Pend. 13:24; 22:15; 23:13,14 □ 29:18 «yoldin chiqip bashpanahsiz qalar» — bu ibare ibranıy tilida ikki bisliq bir söz bilenla ipadilen'gen. ■ 29:20 Pend. 26:12 □ 29:21 «Künlerning biride uning béshigha chiqar» — bashqa birxlı terjımisi «Axirda u (qul) özige perzenttek bolup chiqar». ■ 29:22 Pend. 15:18; 26:21 ■ 29:23 Ayup 22:29; Pend. 15:33; 18:12; Yesh. 66:2; Mat. 23:12; Luqa 14:11; 18:14; Yaq. 4:6,10; 1Pét. 5:5 □ 29:24 «...rast gep qilishqa pétinalmas» — «Law.» 5:1ni körüng. ■ 29:24 Law. 5:1 □ 29:25 «bixeter kötürüler» — ibranıy tilida bir söz bilenla ipadilınidu. ■ 29:26 Pend. 19:6 □ 30:1 «wehiy bilen kelgen sözler» — ibranıy tilida «yüklen'gen sözler» dep ipadilınidu. Démek, Perwerdigarning Agurning dil-rohıgha yükliken sözliri. «Bu adem» — Yakehning oghli Agur.

Uning ismi néme? Uning Oghlining ismi néme? Bilemsen-yoq?■

⁵ Tengrining herbir sözi sinilip ispatlinip kelgundur;

U Özige tayan'ghanlarning hemmisini qoghdaydighan qalqandur. ■

⁶ Uning sözlirige héch nerse qoshma;

Undaq qilsang, U séni eyibleydu,

Séning yalghanchiliqig ashkarilididu. ■

⁷ I *Xudayim*, Sendin ikki nersini tileymen;

Men ölgüche bularni mendin ayimighaysen: –

⁸ Saxtiliq we yalghanchiliqni mendin yiraq qilghaysen;

Méni gadaymu qilmay, baymu qilmay, belki éhtiyajimgha layiqla riziq bergey-sen.

⁹ Chünki ziyade toyup ketsem, Sendin yénip: «Perwerdigar dégen kim?» – dep qélishim mumkin.

Yaki gaday bolup qalsam, oghriliq qilip, Sen Xudayimning namigha dagh keltürüshim mumkin.

¹⁰ Xojayinining aldida uning quli üstidin shikayet qilma,

Bolmisa u séni qarghap lenet qilidu, eyibkar bolisen.

¹¹ Öz atisini qarghaydighan,

Öz anisigha bext tilimeydighan bir dewr bar,

¹² Özini pak chaghlaidighan, emeliyette meynetchilikidin héch yuyulmighan bir dewr bar,

¹³ Bir dewr bar – ah, kibirlikidin neziri némidégen üstün,

Hakawurluqidin hali némidégen chong! □ ■

¹⁴ Uning ajizlar we yoqsullarni yalmap yutuwétidighan chishliri qilichtek,

Éziq chishliri pichaqtek bolghan bir dewr bar! ■

¹⁵ Zülükning ikki qizi bar, ular herdaim: «Bergin, bergin» dep towlishar.

Hergiz toyunmaydighan üç nerse bar, hergiz qanaetlenmeydighan töt nerse bar, ular bolsimu: –□

¹⁶ Gör, tughmas xotunning qarni,

Sugha toyunmighan qurghaq Yer.

We hergiz «boldi, toydum» démeydighan ottin ibaret. □

¹⁷ Atisini mesxire qilidighan,

Anisini kemsitidighan közni bolsa,

Qagha-quzghunlar choqular;

Bürkütning balilirimu uni yer.

¹⁸ Men üçhün intayin tilsimat üç nerse bar;

Shundaq, men chüshinelmeydighan töt ish bar: –

¹⁹ Bürkütning asmandiki uchush yoli,

Yilanning tashta béghirlap mangidighan yoli,

■ **30:4** Ayup 38:4; Zeb. 104:3; Yesh. 40:12 ■ **30:5** Zeb. 12:6-7; 18:30-31; 19:7-8; 119:140, 2Tim. 2:16 ■ **30:6** Qan. 4:2; 12:32; Weh. 22:18 □ **30:13** «Hakawurluqidin hali némidégen chong!» –

ibraniiy tilida «Ularning qapaqliri némanche kötürülgen!». ■ **30:13** Pend. 6:17 ■ **30:14** Pend. 12:18 □ **30:15** «zülük» – su ichide yashaydighan qanxor bir xil parazittur. □ **30:16** «Gör» – mushu

yerde «gör» ibraniiy tilida «shéol», yeni «tehtisara», ölüklerning rohliri qiyamet künini kütidighan yerni körsitidu.

Kémining déngizdiki yoli we yigitning qizgha ashiiq bolushtiki yolidir.

²⁰ Zinaxor xotunning yolimu shundaqtur;

U bir némini yep bolup aghzini sürtiwetken kishidek: «Men héchqandaq yamanliqni qilmidim!» — deydu.□

²¹ Yer-zémin üç nerse astida biaram bolar;

U kötürelmeydighan töt ish bar: —

²² Padishah bolghan qul,

Tamaqqa toyghan hamaqet,

²³ Nepretke patqan, erge tegken xotun,

Öz xanimining ornini basqan dédek.□

²⁴ Yer yüzide téni kichik, lékin intayin eqilliq töt xil janiwar bar: —

²⁵ Chömüliler küchlük xelq bolmisimu, biraq yazda ozuq teyyarliwélisshni bilidu:■

²⁶ Sughurlar özi ajiz bir qowm bolsimu, xada tashlarning arisigha uwa salidu;

²⁷ Chéketkilerning padishahi bolmisimu, lékin qatar tizilip retlik mangidu;

²⁸ Keslenchükni qol bilen tutuwalghili bolidu,

Lékin xan ordilirida yashaydu.

²⁹ Qedemliri heywetlik üç janiwar bar,

Kishige zoq bérip mangidighan töt nerse bar: —

³⁰ Haywanatlar ichide eng küchlük, héch némidin qorqmas shir,

³¹ Zilwa beyge iti,

Téke,

We puqraliri qollaydighan padishahdur.□ ■

³² Eger sen exmeqliq qilip özüngni bek yuqiri orun'gha qoyuwalghan bolsang,

We yaki telwe bir oyda bolghan bolsang,

Qolung bilen aghzingni yum!□ ■

³³ Kala süti qochulsa sériq may chiqar;

Birining burni mijilsa, qan chiqar;

Adawet qozghap intiqam oylisa jédel-majira chiqar.□

31

Padishahqa nesihet

□ **30:20** «Men héchqandaq yamanliqni qilmidim!» — zinaxor xotunning yolining ajayibliqi bolsa özining op'ochuq gunahini héch tonumaydighanliqidin ibaret. □ **30:23** «Nepretke patqan» — yaki «nepretlik», «nepretlen'gen». ■ **30:25** Pend. 6:8 □ **30:31** «zilwa beyge iti» — yaki «beyge éti»

— ibraniiy tilida bu söz bek az uchraydu. «puqraliri qollaydighan padishahdur» — bashqa ikki xil terjimisi: «Aghdurulmas we örülmes padishahdur» yaki «Öz qoshunini bashlighan padishahdur».

■ **30:31** Ayup 39:19-28 □ **30:32** «Qolung bilen aghzingni yum!» — belkim ibraniiy tilida «boldi, bes!» dégen menini bériush mumkin. ■ **30:32** Ayup 21:5 □ **30:33** «Kala süti qochulsa ... birining burni mijilsa.... adawet qozghap intiqam oylisa ...» — bu jümlidiki «qochulsa» «mijilsa» we «qozghap ... oylisa» ibraniiy tilida oxshash bir péil bilen ipadilen'gen.

1 Töwendikiler, padishah Lemuelge uning anisi arqiliq wehiiy bilen kelgen sözlurdur; anisi bu sözlerni uninggha ögetken: □

2 I oghlum, i méning amriqim, qesemler bilen tiligen arzuluqum, men sanga néme dey? □

3 Küch-quwwitingni ayal-xotunlar teripige serp qilmighin;

Yaki padishahlarnimu weyran qilidighan ishlargha bérligüchi bolma! □ ■

4 I Lemuel, sharab ichish padishahlargha layiq emes, Emirlergimu haraqqa xumar bolush yarashmas.

5 Bolmisa ular sharab ichip, *muqeddes* belgilimilerni untup, Bozek bendilerning heqqini astin-üstün qiliwétishi mumkin.

6 Küchlük haraq ölgüsü kelgenlerge, hesretke chömgenlerge bérisun!

7 Ular sharabni ichip, miskinlikini untup,

Qaytidin derd-elimini ésigе keltürmisun! □

8 Özliri üçhün gep qilalmaydighanlargha aghzingni achqin, Halak bolay dégenlerning dewaside gep qil.

9 Süküt qilma, ular üçhün lilla höküm qil,

Ézilgenlerning we miskinlerning derdige derman bol. ■

Peziletlik ayal

10 |□| Peziletlik ayalni kim tapalaydu?

Uning qimmiti leel-yaqutlardinmu zor éship chüshidu. □ ■

11 |□| Érining köngli uninggha tayinip xatirjem turidu,

U bolghachqa érining alghan oljisi kem emestur!

12 |□| U ömür boyi érige wapadar bolup yaxshiliq qilidu,

Uni ziyangha uchratmaydu.

13 |□| U qoy yungi we kendir tépip,

Öz qoli bilen jan dep ejir qilidu.

14 |□| U soda kémilirige oxshash,

Ailini béqishtiki ozuq-tülüklerni yiraq jaylardin toshuydu.

15 |□| Tang yorumasta u ornidin turidu,

Ailidikilerge yémeklik teyyarlaydu,

Xizmetkar-dédeklerge nésiwisini teqsim qilidu. □

16 |□| U bir parche étizni özi körüp alidu;

□ **31:1 «Padishah Lemuel»** — bezi alimlar «Lemuel»ni Sulaymanning anisi Bat-Shéba uninggha qoyghan leqem, dep qaraydu. Israil üstidin höküm sürgüchiler arisida «Lemuel» isimlik bir padishah bizge namelum. «Lemuel» dégenning menisi: «Xuda üçhün». **«wehiiy bilen kelgen sözler»** Perwerdigarning Agurning «dil-rohigha yükligen sözliri»ni ng dawamini körsitidu. □ **31:2 «i méning amriqim»** — ibraniiy tilida «i baliyatqumning balisi!». **«qesemler bilen tiligen arzuluqum!»** — ibraniiy tilida «i gesemlirimning balisi!».

□ **31:3 «ayal-xotunlar teripige»** — démek, jinsiy heweslerge. ■ **31:3 Qan. 17:17** □ **31:7 «Ular sharabni ichip, ... qaytidin derd-elimini ésigе keltürmisun!»** — bu sözler kinayilik, hejwiyl bolghini bilen, miskinlerning sharab ichish sewebigimu hésdashliq bildüridu. Lékin ayet ularning shundaq qilidighanliqini hergiz testiqlighan emes. Közde tutulghini hökümdarlarning éghir mes'uliyetidin ibarettur. ■ **31:9 Law. 19:15; Qan. 1:16** □ **31:10 «peziletlik ayalni kim tapalaydu?...»** — kéyinki 22 ayet shéir bolup, ibraniiy tilida alahide shekilge ige. Ibraniy yéziqida 22 herp bar. Bu 22 ayetning herbiri ibraniiy élipbe teritipige asasen bashlinidu (mesilen, uyghur tili bolsa, a-, e-, b- qatarliq herpler bilen bashlan'ghan'gha oxshash). ■ **31:10 Pend. 12:4** □ **31:15 «... nésiwisini teqsim qilidu»** — yaki «... ishni teqsim qilidu».

Qoli bilan yiqhgan daramettin u bir üzümzar bina qilidu.

17 |□| *Ishqa qarap* u bélini küch bilen baghlar,
Bileklirini küchlendüer;

18 |□| Öz ishining paydiliqligigha közi yéter,
Kéliche chirighini öchürmey ish qilar.

19 |□| U qolliri bilen chaqni chörer,
Barmaqliri yip urchuqini tutar.

20 |□| Ajizlarga yadrem qolini uzitar;
Hajetmenlerge qollirini sozar.

21 |□| Qar yaghqanda u ailisi toghruluq endishe qilmaydu,
Öyidikilerning hemmisige qizil kiyimler kiydürülgén.

22 |□| Kariwat yapquchlrini özi toquydu;
Özining kiyim-kéchekliri kanap we sösün rexttundur.

23 |□| Érining sheher derwazilirida abruyi bar;
Shu yerde u yurttiki aqsaqallar qataridin orun alidu.□

24 |□| U nepis kanaptin kiyim-kéchek tikip uni satidu;
Belwaghlarni tikip sodigerlerni teminleydu.

25 |□| Kiyimi küch-qudret we izzet-hörmettur;
U kélechekke ümid bilen külüp qaraydu.

26 |□| Aghzini achsila, dana söz qilidu,
Tilida méhribane nesihetler bar.

27 |□| Ailisdiki ishlardin daim xewer alidu,
Bikargha nan yémeydu.

28 |□| Perzentliri ornidin turup uninggha bext-beriket tileydu;
Érimu mubareklep uni maxtap: —

29 |□| «Pezilet bilen yashighan ayallar köptur,
Biraq sen ularning hemmisidinmu éship chüshisen» — deydu.

30 |□| Güzellik séhri aldanchidur,
Hösn-jamalmu peqet bir köpük, xalas,
Peqet Perwerdigardin qorqidighan ayalla maxtilidu!

31 |□| U öz méhnitining méwiliridin behrimen bolsun!
Ejirliri uni derwazilarda hörmét-shöhretke érishtürsun!□

□ **31:23** «Érining sheher derwazilirida abruyi bar» — kona örp-adetler boyiche, yurttiki aqsaqallar sheher derwazida yighin échip sot qilatti. □ **31:31** «Ejirliri uni derwazilarda hörmét-shöhretke érishtürsun!» — yuqiriq izahatta déyilgende, sheher derwaziliri aqsaqallar olturidighan orun bolup, jemiynetning eng yuqiri derjisini bildüridu.

Hékmet toplighuchi

«Hemme ish bimeniliktur!»

1 Yérusalémda padishah bolghan, Dawutning oghli «Hékmet toplighuchi»ning sözliri: —□

2 «Bimenilik üstige bimenilik!» — deydu «Hékmet toplighuchi» — «Bimenilik üstige bimenilik! Hemme ish bimeniliktur!»□ ■

3 Quyash astida tartqan japaliridin insan néme paydigha ériser?□ ■

4 Bir dewr ötüdü, yene bir dewr kélüdü;

Biraq yer-zémin menggüge dawam qilüdü;■

5 Kün chiqüdü, kün patüdü;

We chiqidighan jaygha qarap yene aldirap mangüdü.

6 Shamal jenubqa qarap soqüdü;

Andin burulup shimalgha qarap soqüdü;

U aylinip-aylinip,

Herdaim öz aylanma yoligha qaytüdü.

7 Barliq deryalar déngizgha qarap aqüdü, biraq déngiz tolmaydü;

Deryalar qaysi jaygha aqqan bolsa,

Ular yene shu yerge qaytüdü.■

8 Barliq ishlar japagha tolghandur;

Uni éytip tügetküchi adem yoqtur;

Köz körüshün,

Qulaq anglashtin hergiz toymaydü.

9 Bolghan ishlar yene bolidighan ishlardur;

Qilghan ishlar yene qilinüdü;

Quyash astida héchqandaq yéngiliq yoqtur.■

10 «Mana, bu yéngi ish» dégili bolidighan ish barmu?

U beribir bizdin burunqi dewrlerde alliqachan bolup ötkén ishlardur.

11 Burunqi ishlar hazir héch eslenmeydü;

We kelgüside bolidighan ishlarmu ulardin kéyin yashaydighanlarning ésigé héch kelmeydü.□

Sulaymanning tejribisi

□ **1:1 «Hékmet toplighuchi»** — yazghuchi özining Sulayman ikenlikini körsitüdü. Bu nuqta 16-ayet, 2:7-ayet qatarliqlarda ispatlinüdü. Kitabning nami esliyi ibraniiy tilida «Qohelet» déyilüdü, uning menisi: «toplighuchi» «retligüchi» dégen menide bolup, biz uni «hékmet toplighuchi» (démek, «oy-pikirlerni retligüchi») dep terjime qilduq. Beziler uni yene «Telim bergüchi», «Wez éytquchi» depmu terjime qilüdü. □ **1:2 «Bimenilik üstige bimenilik!»** — ibraniiy tilida «bimeniliklerning bimenililigi!». Bu xuddi «Küylerning küy» «eng güzel küy» déyilgen'ge oxshashtur, «bimeniliklerning bimenililigi» belkim «hayatliq alemde «eng bimenilik ishtur!»» dégenni bildürüshi mumkin. ■ **1:2 Zeb. 62:9; 144:4** □ **1:3 «Quyash astida»** — bu «Hékmet toplighuchi»diki achquchluq sözdur. Yazghuchining bayanlirining köpchinisi «asmandin (Xudadin) kelgen wehiy» bilen emes, belki «Quyash astida» yaqi «aptap asti»diki közqarash bilen éytilghan. U qesten shundaq köz-qarashni sözleydü. «Kirish söz» we «qoshumche söz»imiznimu körüng.

■ **1:3 Top. 2:22; 3:9** ■ **1:4 Zeb. 104:5** ■ **1:7 Ayup 38:8, 9, 10; Zeb. 104:8-10** ■ **1:9 Top.**

3:15 □ **1:11 «... kelgüside bolidighan ishlarmu ulardin kéyin yashaydighanlarning ésigé héch kelmeydü»** — demek, yéngi dewrde «yéngi» déyilgen bir ish chiqqan bolsa, shu ish emeliyette burunqi dewrlerde mewjut bolghan ishtur. Hazirqi dewrdikiler burunqi dewrlerni bilmeydü yaqi untughan,

bu ishni «yéngil» deydu.

- 12 Menki hékmet toplighuchi Yérusalémda Israilgha padishah bolghanmen;
 13 Men danaliq bilen asmanlar astida barliq qilin'ghan ishlarni qétirqinip izdeshke köngül qoydum —
 Xulasem shuki, Xuda insan balilirining öz-özini bend qilip upritish üçün, ulargha bu éghir japani teqdim qilghan!
 14 Men quyash astidiki barliq qilin'ghan ishlarni körüp chiqtim, —
 Mana, hemmisi bimenilik we shamalni qoghlighandek ishtin ibarettur.
 15 Egrini tüz qilghili bolmas;
 Kemni toluq dep sanighili bolmas.□
 16 Men öz könglümde oylinip: «Mana, men ulughlinip, mendin ilgiri Yérusalém üstige barliq höküm sürgenlerdin köp danaliqqa érishtim; méning könglüm nurghun danaliq we bilimgé érishti» — dédim.
 17 Shuning bilen danaliqni bilishke, shuningdek telwilik we exmiqanilikni bilip yétishke köngül qoydum; mushu ishnimu shamal qoghlighandek ish dep bilip yettim.
 18 Chünki danaliqning köp bolushi bilen azab-oqubetmu köp bolidu; bilimini köpeytküchining derd-elimimu köpiydu.

2

Tamashini tétip béqish

- 1 Men könglümde: «Qéni, men özümge tamashining temini tétighuzup baqimen; könglüm échilsun!» — dédim. Biraq mana, bumu bimeniliktur.□ ■
 2 Men külke-chaqchaqqa «Telwilik!» we tamashigha «Uning zadi néme paydisi?» — dédim.
 3 Könglümde öz bedinimni sharab bilen qandaq rohlandurghili bolidighanliqini (danaliq bilen özümni yétekligen halda) bilishke bérilip izdendim, shuningdek «sanaqliq künliride insan balilirigha yaxshiliq yetküzdighan néme paydiliq ishlar bar?» dégen tügünni yeshsem dep exmiqanilikni qandaq tutup yétishim kéreklikini intilip izdidim.□
 4 Men ulugh quruluşlarga kirishtim; özüm üçün öylerni saldim; özüm üçün üzümzarlarni tiktim;
 5 Özüm üçün shahane bagh-baghchilarni yasidim; ularda herxil méwe béridighan derexlerni tiktim;
 6 Özüm üçün ormandiki baraqsan derexlerni obdan sughirish üçün, kölçeklerni yasap chiqtim;
 7 Qullargha we dédeklerge ige boldum; öyümde ulardin tughulghanlarmu méningki idi; Yérusalémda mendin ilgiri bolghanlarning hemmisingkidin köp mal-waranlar, qoy we kala padilirim bar boldi.

□ 1:15 «... **toluq dep sanighili bolmas**» — démek, teminligili bolmas. □ 2:1 «**könglüm échilsun**» — bu ibarining bashqa birxil terjimisi: «yaxshimu-yaxshi emesmu, körüp baqay». ■ 2:1 Luqa 12:19
 □ 2:3 «**Danaliq bilen özümni yétekligen halda**» — mushu ibarining menisi: «Bu ishlarning hemmisi u herdaim öz-özige diqqet qilip, qilghan ishlarning rast ehmiyiti bar-yoqluqini tekshüretti» dégenlik bolushi mumkin. «**exmiqanilikni ... tutup yétish**» — Sulaymanning «exmiqanilikni»ni «tutup yétish»i bolsa hayatning ehmiyitini, ademge «yaxshiliq yetküzdighan ... paydiliq ishlar»ni tépishqa tosalghu bolidighan birer sir barmu-yoqmu?» dégen mesilini tekshürüş üçün idi.

8 Öz-özümge altun-kümüshlerni, padishahlarning hem herqaysi ölkilarning herxil etiwariq alahide göherlirini yigdim; qiz-yigit naxshichilarga hemde adem balilirining dilköyerlirige, yeni köpligen güzel kénizeklerge ige boldum. □

9 Ulugh boldum, Yérusalémda mendin ilgiri bolghanlarning hemmisidin ziyade ronaq taptim; shundaq bolghini bilen danaliqim mendin ketmidi. □

10 Közlimge néme yaqqan bolsa, men shuni uningdin ayimdim; öz könglümge héchqandaq xushallicni yaq démidim; chünki könglüm barliq ejrimdin shadlandi; mana, bular öz ejrimdin bolghan nésiwem idi.

11 Andin öz qolum yasighanlirining hemmisige, shundaqla singdürgen ejrimning netijisige qarisam, mana, hemmisi bimenilik we shamalni qoghlighandek ish idi; bular quyash astidiki héch paydisi yoq ishlardur.

12 Andin zéhnimni yighip uni danaliqqa, telwilik we exmiqanilikke qarashqa qoydum; chünki padishahtin keyin turidighan adem néme qilalaydu? — qilsizmo alliqachan qilin'ghan ishlardin ibaret bolidu, xalas! ■

13 Shuning bilen nur qarangghuluqtin ewzel bolghandek, danaliqning bigherezliktin ewzellikini körüp yettim.

14 Dana kishining közliri béshididur, exmeq bolsa qarangghuluqta mangidu; biraq ulargha oxshash birla ishning bolidighanlicini chüshinip yettim. □

15 Könglümde: «Exmeqke bolidighan ish mangimu oxshash bolidu; emdi méning shundaq dana bolushunning zadi néme paydisi?!» — dédim. Andin men könglümde: «Bu ishmu oxshashla bimenilikur!» — dédim.

16 Chünki menggüge dana kishi exmeqke nisbeten héch artuq eslenmeydu; chünki kelgüsidiiki künlerde hemme ish alliqachan untulup kétidu; emdi dana kishi qandaq ölidu? — Exmeq kishi bilen bille!

17 Shunga men hayatqa öch boldum; chünki quyash astida qilin'ghan ishlar manga éghir kéletti; hemmisi bimenilik we shamalni qoghlighandek ish idi.

18 Shuningdek men quyash astidiki barliq ejrimge öch boldum; chünki buni mendin keyin kelgen kishige qaldurmasliqqa amalim yoq idi.

19 Uning dana yaki exmeq ikenlikini kim bilidu? U beribir men japaliq bilen singdürgen hemde danaliq bilen ada qilghan quyash astidiki barliq ejrim üstige höküm süridu. Bumu bimenilikur.

20 Andin men rayimdin yandim, könglüm quyash astidiki japa tartqan barliq ejrimdin ümidsizlinip ketti.

21 Chünki ejrini danaliq, bilim we ep bilen qilghan bir adem bar; biraq u ejrini uninggha héch ishlimgen bashqa birsining nésiwisi bolushqa qaldurushi kérek. Bumu bimenilik we intayin achchiq külpettur.

22 Chünki insan quyash astida özini upritip, özining barliq emgididin we könglining intilishliridin némige ige bolidu? ■

23 Chünki uning barliq künliri azabliqtur, uning ejri gheshtlikur; hetta kéchide uning köngli héch aram tapmaydu. Bumu bimenilikur.

24 Insan üçün shuningdin bashqa yaxshi ish yoqki, u yéyishi, ichishi, öz jénini öz ejridin huzur aldurushidin ibarettur; buni Xudaning qolidindur, dep körüp yettim. ■

□ 2:8 «altun-kümüshler» — ibraniy tilida: «kümüsh-altunler». □ 2:9 «...shundaq bolghini bilen danaliqim mendin ketmidi» — 3-ayette déyilgendek, u yenila bu qilghan ishlarning rast ehmiyiti bar-yoqluqigha diqqet qilib, tekshürüp yüretti. ■ 2:12 Top. 1:17; 7:23 □ 2:14 «...ulargha oxshash birla ishning bolidighanliciqi» — bu «birla ish» ölümini démekchi. ■ 2:22 Top. 1:3; 3:9 ■ 2:24 Top. 3:12, 22; 5:18; 8:15

25 Chünki uningsiz kim yéyelisun yaki bésip ishliyelisun? □

26 Chünki u öz nezirige yaqidighan ademge danaliq, bilim we shadliqni ata qilidu; biraq gunahkar ademge u mal-mülük yighip-toplashqa japaliq emgekni béridu, shuningdek u yighip-toplighinini Xudaning neziride yaxshi bolghan'gha tapshuridighan qilidu. Bumu bimenilik we shamalni qogh-lighandek ishtin ibarettur.■

3

Hayat pesilliri

1 Herbir ishning muwapiq pesli bar, asmanlar astidiki hemme arzunging öz waqtimu bar;□

2 Tughulushning bir waqti bar, ölüşhningmu bir waqti bar;

Tikish waqti bar, tikilgenni söküş waqti bar;

3 Öltürüş waqti bar, saqaytish waqti bar;

Buzush waqti bar, qurush waqti bar;

4 Yighlash waqti bar, külüş waqti bar;

Matem tutush waqti bar, ussul oynash waqti bar;

5 Tashlarni chöriwétish waqti bar, tashlarni yighip-toplash waqti bar;

Quchaqlash waqti bar, quchaqlashtin özi tartish waqti bar;■

6 Izdesh waqti bar, yoqaldi dep waz kéchish waqtimu bar;

7 Yirtish waqti bar, tikish waqti bar;

Süküt qélish waqti bar, söz qilish waqti bar;

8 Söyüş waqti bar, nepretlinish waqti bar;

Urush waqti bar, tinchliq waqti bar.

Insan Xuda békitken waqit-pesillerni bilmeydu

9 Ishligen öz ishliginidin néme payda alidu? ■

10 Men Xuda insan balilirigha yukligen, ishlep japa tartish kérek bolghan ishni kórgenmen.

11 U herbir ishning waqti kelgende güzel bolidighanliqini békitken; u yene menggülükni insanlarning konglige salghan; shunga, insan Xudaning öz hayatigha bashtin axirghiche némini békitkenlikini bilip yetmestur.□

12 Insanlarga hayatida shadlinish we yaxshiliq qilishtin bashqa ewzel ish yoq iken dep bilip yettim.

13 Shundaqla yene, herbir kishining yéyish-ichishi, özining barliq ejridin huzur élishi, mana bu Xudaning sowghisidir.

14 Xudaning qilghanlirining hemmisi bolsa, menggülük bolidu, dep bilimen; uninggha héchnersini qoshushqa we uningdin héchnersini éliwétishke

□ 2:25 «Chünki uningsiz kim yéyelisun yaki bésip ishliyelisun?» — bashqa ikki xil terjimisi: «Uningsiz kim yéyelisun yaki huzur alalisun?» yaki «Méningdin (Sulaymandin) bashqa kim yéyelisun, yaki bésip ishliyelisun?». ■ 2:26 Ayup 27:16, 17; Pend. 28:8; Top. 3:13 □ 3:1 «Herbir ishning muwapiq pesli bar, ... hemme arzunging öz waqtimu bar» — oqurmenler ishlarning «öz pesli» yaki «öz waqti» dégenning «Xuda békitken waqit»ni yaki bolmisa peqet «muwapiq, toghra kelgen waqit»ni kórsitidighanliqini perq étishi kérek. ■ 3:5 1Kor. 7:5 ■ 3:9 Top. 1:3 □ 3:11 «U herbir ishning waqti kelgende güzel bolidighanliqini békitken...» — bu ayet intayin muhim. Xuda insanlarga, konglide hayatining menggülük ehmiyitini sézishni ata qilghan. Biraq öz gunahliri tüpeylidin, insanlar buning ehmiyitining zadi néme ikenlikini, Xudaning özliiri üçhün békitken pilanining waqti-saetlirini bilip yetmeydu. «Qoshumche söz»imizde uning üstide toxtilimiz.

bolmaydu; Xudaning ularni qilganlirining sewebi insanni Özidin ey-mindürüshdur.

¹⁵ Hazir bolghanliri ötkendimu bolghandur; kelgüsida bolidighan ish alliqachan bolghandur; Xuda ötken ishlarni soraydu. □

Adaletsiz ishlar

¹⁶ Men quyash astida yene shu ishni kördümki — soraq ornida, shu yerde hélihem rezillik turidu; heqqaniylik turush kérek bolghan jayda, mana rezillik turidu!

¹⁷ Men könglümde: «Xuda heqqaniy hem rezil ademni soraqqa tartidu; chünki herbir arzu-meqset we herbir ishning öz waqti bar» — dédim.

¹⁸ Men könglümde: — Bundaq bolushi insan balilirining sewebidindur; Xuda ularni sinimaqchi, *bu ishlar* ular özlirining peqet haywanlarga oxshash ikenlikini körtüshi üçün bolghan, dep oylidim.

¹⁹ Chünki insan balilirining béshigha kélidighini haywanlarchimu kélidu, ularning köridighini oxshash bolidu. Ularidin aldingisi qandaq ölgen bolsa, keyinkisimu shundaq ölidu, ularda oxshashla birla nepes bardur. Insanning haywanlardin héch artuqchiliqi yoq; chünki hemme ish bimeniliktur.

²⁰ Ularning hemmisi bir jaygha baridu; hemmisi topa-changdin chiqqan, hemmisi topa-changgha qaytidu. ■

²¹ Kim adem balilirining rohini bilidu? U yuqirigha chiqamdu, buni kim bilidu? Haywanlarning rohi, u yer tégige chüshemdu, kim bilidu?

²² Shuning bilen men insanning öz ejridin huzurlinishidin artuq ish yoqtur, dep kördüm; chünki mana, bu uning nésiwisidur; chünki uni özidin keyin bolidighan ishlarni körüshke kim élip kélidu?

4

Jebir-zulumgha qarash

¹ Andin men qaytidin zéhnimni yighip quyash astida daim boluwatqan barliq zorluq-zumbuluqni kördüm; mana, ézilgenlarning kóz yashliri! Ulargha héch teselli bergüchi yoq idi; ularni ezgenlarning küchlük yölenchüki bar idi, biraq ézilgenlerge héch teselli bergüchi yoq idi. □

² Shunga men alliqachan ölüp ketken ölgüchilerni téxi hayat bolghan tiriklerdin üstün dep teriplidim;

³ shundaqla bu ikki xil kishilerdin bextliki téxi apiride bolmighan kishidur; chünki u quyash astida qilin'ghan yamanliqlarni héch körüp baqmighan.

Reqiblikning bimeniligi

⁴ Andin men barliq ejir we barliq xizmetning utuqliridin shuni körüp yettimki, u insanning yéqinini körelmeslikidin bolidu. Bumu bimenilik we Shamalni qoghlighandek ishtur.

⁵ Exmeq qol qoshturup, öz göshini yeydu. ■

□ **3:15** «Xuda ötken ishlarni soraydu» — «soraydu» dégenning ibraniy tilidiki bashqa menisi «izdeydu». «Ötken ishlarni soraydu» dégenning menisi: «Xuda ötken ishlarni sürüshdürüp ademlerdin hésab alidu» dégenlik bolsa kérek. Bashqa birxil terjimisi: «Xuda ötken ishlarni yene bolghuzidu». ■ **3:20** Yar. 3:19

□ **4:1** «Ularni ezgenlarning küchlük yölenchüki bar idi» — bashqa birxil terjimisi: «Ularni ezgüchiler terepte küch bar idi». ■ **4:5** Pend. 6:10; 24:33

6 Japa chékip shamalni qoghlap ochumini toshquzimen dégendin, changgilini toshquzup xatirjemlikte bolush eladur.□

Achközlükning türtkiside ishlesh

7 Men yene zéhnimni yighip, quyash astidiki bir bimenilikni kördüm;

8 birsi yalghuz, tikendek bolsimu, shundaqla ne oggli ne aka-ukisi bolmisimu — biraq uning japasining axiri bolmaydu, uning közi bayliqlargha toymaydu. U: «Men bundaq japaliq ishlep, jénimdin zadi kimgé yaxshiliq qaldurimen?» — dégenmi sorimaydu. Bumu bimenilik we éghir japadin ibarettur.□

Hemrahliq

9 Ikki birdin yaxshidur; chünki ikki bolsa emgikidin yaxshi in'am alidu.

10 Yiqilip ketse, birsi hemrahini yölep kötüridu; biraq yalghuz halette yiqilip ketse, yöligüdek bashqa birsi yoq bolsa, bu kishining haligha way!

11 Yene, ikkisi bille yatsa, bir-birini illitidu; lékin birsi yalghuz yatsa qandaq illitilsun?

12 Yene, biraw yalghuz bir ademni yéngiwalghan bolsa, ikkisi uninggha taqabil turalaydu; shuningdek üç qat arghamcha asan üzülmes.

Inawetning bihudiliki

13 Kembeghel emma aqil yigit yene nesihetning etivarini qilmaydighan qéri exmeq padishahtin yaxshidur;

14 Chünki gerche u bu padishahning padishahliqida kembeghel bolup tughulghan bolsimu, u zindandin textke olturushqa chiqti.□

15 Men quyash astidiki barliq tiriklarning ashu ikkinchini, yeni *padishahning* ornini basquchini, shu yigitni qollaydighanliqini kördüm.

16 Barliq xelq, yeni ularning aldida turghan barliq puqralar sanaqsiz bolsimu, biraq ulardin kéyinkiler yigittinmu razi bolmaydu; bumu bimenilik we shamalni qoghlighandek ishtur.□

□ 4:6 «Japa chékip Shamalni qoghlap ochumini toshquzimen dégendin, changgilini toshquzup xatirjemlikte bolush eladur» — 4-ayette menpeet-abruy izdeshning bimeniliki körsitilidu; 5-ayette «Héchnéme qilmaymen, paydisi yoq» dégen hurunluq pozitsiyini eyibleydu; 6-ayette bu ikki yolning otturidiki durus yolni körsitilidu. □ 4:8 «Birsi yalghuz, tikendek bolsimu, ...» — ibranii tilida «Birsi yalghuz, ikkinchisi (ikkinchi adem) yoq bolghan halda bolsimu,...». «U: «Men bundaq japaliq ishlep, jénimdin zadi kimgé yaxshiliq qaldurimen?» — dégenmi sorimaydu» — bezi bashqa terjimilerde: «U: «Men zadi kim üçün japaliq ishlep, öz jénimdin yaxshiliqni qaldurimen?» — dep ökünidu» dep oqulidu. □ 4:14 «Gerche u bu padishahning padishahliqida kembeghel bolup tughulghan bolsimu,...» — bu ayetning qaysi gewdilik ehwalni körssetkenliki hazir bizge éniq emes.

□ 4:16 «...yeni ularning aldida turghan barliq puqralar» — «ular» dégen kim? Belkim birinchi «qéri» padishah we uningdin kéyin textke olturghan yigitni körsitishi mumkin. «barliq puqralar sanaqsiz bolsimu, biraq ulardin kéyinkiler yigittinmu razi bolmaydu» — Sulayman melum bir misal toghruluq sözlewatidu. Bu «qéri padishah» Saul padishahqa, «yash yigit» Dawut padishahqa oxshatilidu; biraq del ularning ózini körssetmeydu (Dawut zindanda yatmighan). Gepning poskallisi shuki, yurtning pikri tayanchisizdur; ikkinchi padishah peqet bir mezgilla qarshi élindi, biraq xelq tézla uningdin yüz örüp, uning töhpisini untup, uni qollimidi. Bu bir bimenilik!

5

Nesihet – bashqilargha ixlasmen körünüşke tirishishtin hézi bol

¹ Xudaning öyige barghanda, awaylap yürgin; exmeqlerche qurbanliqlarni sunush üçün emes, belki anglap boysunush üçün yéqinlashqin; chünki exmeqler rezillik qiliwatqini bilmeydu. □

² Aghzingni yéniklik bilen achma; könglüng Xuda aldida birnémini éytishqa aldirmisun; chünki Xuda ershlerde, sen yer yüzidursen; shunga sözliring az bolsun.

³ Chünki ish köp bolsa chüshmu köp bolghandek, gep köp bolsa, exmeqning gépi bolup qalidu. □

⁴ Xudagha qesem ichseng, uni ada qilishni kéchiktürme; chünki U exmeqlerdin huzur almaydu; shunga qesimingni ada qilghin. ■

⁵ Qesem ichip ada qilmighandin köre, qesem ichmesliking tüzüktür. ■

⁶ Aghzing téningni gunahning ixtiyarigha qoyuwetmisun; perishte aldida: «Xata sözlep saldim» déme; némishqa Xuda gépingdin ghezeplinip qolliring yasighanni halak qilidu? □

⁷ Chünki chüsh köp bolsa bimenilikmu köp bolidu; gep köp bolsimu oxshashur; shunga, Xudadin qorqqin! ■

Nepisi yaman mensepdarlar

⁸ Sen namratlarning ézilgenlikini yaki yerlik mensepdarlarning heq-adaletni zorawanlarche qayrip qoyghanliqini körseng, bu ishlardin heyran qalma; chünki mensepdardin yuqiri yene birsi közlimekte; we ulardinmu yuqirisimu bardur. □

⁹ Biraq némila bolmisun yer-tupraq hemme ademge paydiliqtur; hetta padishahning özimu yer-tupraqqa tayinidu. □

Pul

¹⁰ Kümüşke amraq kümüşke qanmas, bayliqlargha amraq öz kirimige qanmas; bumu bimeniliktur.

¹¹ Mal-mülük köpeyse, ularni yégüchilermu köpiyidu; mal igisige ularni közlep, ulardin huzur élishtin bashqa néme paydisi bolsun?

□ 5:1 «...exmeqlerche qurbanliqlarni sunush üçün emes, belki anglap boysunush üçün yéqinlashqin» — bu nesihetning menisi qurbanliqlar yaxshi emes, dégenlik emes, elwette; peqet qurbanliqni exmeqlerche, bimene sunmasliq kérek, dégenliktur. □ 5:3 «... gep köp bolsa, exmeqning gépi bolup qalidu» — bu sözlerde közde tutulghini belkim exmeqlerning bihude qesem ichidighanliqi bolushi mumkin. ■ 5:4 Chöl. 30:3; Qan. 23:20 ■ 5:5 Qan. 23:20, 21 □ 5:6

«perishte aldida» — qaysi perishte? «Perwerdigarning perishtisi» bolushi kérek. Ibraniy tilida «elchi» we «perishte» dégenler bir söz bilenla ipadilinidu. Kahin hem perishte Xudaning «elchi»sidur («Mal.» 2:7ni körüng). ■ 5:7 Pend. 10:19 □ 5:8 «Sen namratlarning ézilgenlikini ... körseng, bu ishlardin heyran qalma;» — Sulayman padishah özi adil padishah bolghini bilen, uning töwendiki qatlammu-qatlam yerlik mensepdarlarning chiriklishishini tizginliyeliishi chekliktur. □ 5:9 «Biraq némila bolmisun yer-tupraq hemme ademge paydiliqtur; hetta padishahning özimu yer-tupraqqa tayinidu» — ibraniy tilida bu ayetni chüshinish tes. Bizningche Sulayman ademing diqqitini hökümetning chirikliship ketkenlikige emes, belki eng muhimigha, yeni Xudaning yaxshiliqi (tupraqtiqi ziraetler arqiliq bolghan yaxshiliqi)gha qaratmaqchi. Bashqa birxil terjimisi: «Biraq omumen qilip éytqanda, özi tériqchiliq qilidighan padishah zémin'gha paydiliqtur». Bu terjimining menisi: «Zéminni bashquridighan birsi bolsa (bolupmu padishah özi tériqchiliqni chüshense), bu beribir hökümetsizliktin, qalaymiqanchiliqtin, hakimiyetsizliktin yaxshi» dégendetk. Oqurmenler bashqa terjimilernimu uchritishi mumkin.

¹² Az yésun, köp yésun, emgekchining uyquasi tatliqtur; biraq bayning toqluqi uni uxlatmas. □

Bayliqlargha baghliq yene bir bimenilik

¹³ Men quyash astida zor bir külpetni kördüm — u bolsimu, igisi öziye ziyan yetküzidighan bayliqlarni topashtur;

¹⁴ shuningdek, uning bayliqliri balayi'apet tüpeylidin yoqilishidin ibarettur. Undaq ademning bir oghli bolsa, *oghlining* qoligha qaldurghudek héchnémisi yoq bolidu.

¹⁵ U apising qorsiqidin yalingach chiqip, ketkendimu yalingach péti kétédu; u özining japaliq emgikidin qoligha alghudek héchnémini épketelmeydu. ■

¹⁶ Mana bumu éghir elemlik ish; chünki u qandaq kelgen bolsa, yene shundaq kétédu; emdi uning shamalgha érishish üçün emgek qilghinining néme paydisi?

¹⁷ Uning barliq künliride yep-ichkini qarangghuluqta bolup, gheshtliki, késelliki we xapiliqi köp bolidu.

Emgekning méwisidin huzur élish

¹⁸ Mana némining yaramliq we güzel ikenlikini kördüm — u bolsimu, in-sanning Xuda uninggha teqdim qilghan ömrining herbir künliride yéyish, ichish we quyash astidiki barliq méhnitidin huzur élishtur; chünki bu uning nésiwisidur. ■

¹⁹ Xuda herbirsini bayliqlargha, mal-dunyagha ige bolushqa, shuningdek ulardin yéyishke, öz rizqini qobul qilishqa, öz emgikidin huzur élishqa muyesser qilghan bolsa — mana bular Xudaning sowghitidur.

²⁰ Chünki u ömridiki téz ötidedighan künliri üstide köp oylanmaydu; chünki Xuda uni könglining shadliqi bilen bend qilidu.

6

Hemme adem hayatning lezzitini tétiyalmaydu

¹ Quyash astida bir yaman ishni kördüm; u ish ademler arisida köp körüldü

² Xuda birsigé bayliqlar, mal-dunya we izzet-hörmet teqsim qildi, shuning bilen uning öz köngli xalighinidin héchnersisi kem bolmide; biraq Xuda uninggha bulardin huzur élishqa muyesser qilmide, belki yat bir adem ulardin huzur alidu; mana bu bimenilik we éghir azabtur.

³ Birsü yüz bala körüp köp yil yashishi mumkin; biraq uning yil-künliri shunchilik köp bolsimu, uning jéni bextni körmise, hetta görni körmigen bolsimu, tughulup chachrap ketken bowaq uningdin ewzeldur deymen. □

⁴ Chünki chachrighan bala bimenilik bilen kélidu, qarangghuluqta kétédu, qarangghuluq uning ismini qaplaydu;

⁵ U künnimu körmigen, bilmigen; biraq héch bolmighanda u birinchisige nisbeten aram tapqandur. ■

□ 5:12 «...biraq **bayning toqluqi uni uxlatmas**» — «bayning toqluqi» belkim ikki bisliq söz bolup: (1) uning bayliqidin ensireshtiri; (2) ziyade köp tamaq yep, hezim bolmasliqini körsitishi mumkin.

■ 5:15 Zeb. 49:17-20 ■ 5:18 Top. 2:10, 24; 3:12, 22; 9:7; 11:9 □ 6:3 «hetta **görni körmigen bolsimu**,...» — démek, u ölmeydu. Bashqa birxil terjimisi: «we yaki depne qilinmighan bolsa,...».

■ 6:5 Ayup 3:16; Zeb. 58:7-8

6 Berheq, héliqi kishi hetta ikki hesse ming yil yashighan bolsimu, biraq bextni körmise, ehwali oxshashtur – herbir kishi oxshash bir jaygha baridu emesmu?

Jawabsiz soallar

7 Ademning tartqan barliq japasi öz aghzi üçündür; biraq uning ishtihasi hergiz qanmaydu.

8 Shundaqta dana kishining exmeqtin néme artuqchiliqi bolsun? Namrat kishi bashqilar aldida qandaq méngishni bilgen bolsimu, uning néme paydisi bolsun?

9 Közning körüshi arzu-hewesning uyan-buyan yürüshidin ewzeldur. Bundaq qilishmu bimenilik we shamalni qoghligandek ishtur.

10 Ötüp ketken ishlarning bolsa alliqachan nami békitilip atalghan; insanning néme ikenlikimu ayan bolghan; shunga insanning özidin qudretlik bolghuchi bilen qarshilishishigha bolmaydu. □

11 Chünki gep qanche köp bolsa, bimenilik shunche köp bolidu; buning insan'gha néme paydisi? □

12 Chünki insanning ömrinde, yeni uning sayidek tézla ötidighan menisiz ömridiki barliq künliride uninggha némining paydiliq ikenlikini kim bilsun? Chünki insan'gha u ketkendin kéyin quyash astida néme ishning bolidighanliqini kim dep bérelisun? ■

7

Yene birqanche hékmet we pakitlar – pakitlarga yüzlinish kérek!

1 Yaxshi nam-abroy qimmetlik tutiyadin ewzel; ademning ölüsh küni tughulush künidin ewzeldur. ■

2 Matem tutush öyige bérish ziyapet-toy öyige bérishtin ewzel; chünki ashu yerde insanning aqiwiti ayan qilinidu; tirik bolghanlar buni könglige püküshi kérek. ■

3 Gheshlik külkidin ewzeldur; chünki chirayning perishanliqi bilen qelb yaxshilininidu.

4 Dana kishining qelbi matem tutush öyide, biraq exmeqning qelbi tamashining öyididur.

5 Exmeqlarning naxshisini anglighandin köre, dana kishining tenbihini anglighin; ■

6 Chünki exmeqning külkisi qazan astidiki yantaqlarning paraslishidek, xalas; bumu bimeniliktur. □ ■

Insanning qolidin kélidighini chekliktur

□ **6:10 «Ötüp ketken ishlarning ... alliqachan nami békitilip atalghan»** — menisi herbir ish aldin'ala Xuda teripidin békitilgen bolsa kérek. «Insanning néme ikenlikimu ayan bolghan» — bashqa birxil terjimisi: «Insanning néme ikenlikimu bilin'gen (démek, Xuda teripidin)» (shunga uning bilen qarshilishish bihudiliktur). Biraq ayetni insanning ajiz bende ikenlikini tekitleydu, dep qaraymiz. □ **6:11 «Chünki gep qanche köp bolsa,..»** — mushu yerde «gep» insanning Xuda bilen qarshilishidighan geplirini körsetse kérek. Bashqa birxil terjimisi: «chünki bihudilikni köpeytidighan ishlar köptur...» ■ **6:12** Top. 8:7; Zeb. 144:4; Yaq. 4:13, 14 ■ **7:1** Pend. 22:1 ■ **7:2** Yuh. 11:31 ■ **7:5** Pend. 13:18; 15:31, 32 □ **7:6 «qazan astidiki yantaqlarning paraslishidek...»** — yantaqning köygen chaghidiki awazi küchlük, biraq tepti intayin qisqa. ■ **7:6** Zeb. 58:9

7 Jebir-zulum dana ademni nadan'gha aylanduridu,
Para bolsa qelbni halak qilidu. □

8 Ishning ayighi béshidin ewzel;
Sewr-taqetlik roh tekebbur rohtin ewzeldur.

9 Rohingda xapa bolushqa aldirima;
Baghri xapiliq exmeqlerning baghrida qonup yatidu.

10 «Némishqa burunqi künlér hazirqi künlérdin ewzel?» — déme; chünki séning bundaq sorighining danaliqtin emes.

Danaliqning ewzelliki

11 Danaliq mirasqa oxshash yaxshi ish, quyash nuri körgüchilerge paydiliqtur.

12 Chünki danaliq pul panah bolghandek, panah bolidu; biraq danaliqning ewzelliki shuki, u öz igilirini hayatqa érishtüridu.

13 Xudaning qilghanlirini oylap kör; chünki U egri qilghanni kim tüz qilalusun?

14 Awat küni de huzur al; we yaman künidimu shuni oylap kör: — Xuda ularning birini, shundaqla yene birinimu teng yaratqandur; shuning bilen insan özi ketkendin kéyin bolidighan ishlarni bilip yételmeýdu.

«Quyash astidiki» danaliq

15 Men buning hemmisini bimene künlirimde körüp yettim; heqqaniy bir ademning öz heqqaniyliqi bilen yoqilip ketkenlikini kördüm, shuningdek rezil bir ademning öz rezilliki bilen ömrini uzaratqanliqini kördüm.

16 Özüngni dep heddidin ziyade heqqaniy bolma; we özüngni dep heddidin ziyade dana bolma; sen öz-özüngni alaqqade qilmaqchimusen? □

17 Özüngni dep heddidin ziyade rezil bolma, yaki exmeq bolma; öz ejiling toshmay turup ölmekchimusen? □

□ 7:7 «Jebir-zulum **dana ademni nadan'gha aylanduridu,...**» — jebir-zulum yürügzen dana kishi özini aq-qarini perq ételmeýdighan nadan qilidu. Bashqa birxil terjimisi: «Jebir-zulum yürügzüchi dana kishini sarang qilidu, para bolsa uni telwe qilidu». □ 7:16 «**Özüngni dep heddidin ziyade heqqaniy bolma; we özüngni dep heddidin ziyade dana bolma;...**» — Sulaymanning mushu gépidin héchkim: «Heqqaniyliqning «artuq», «heddin ziyade» deydighan derijisi bolidu» dep oylimisa kérek. Heqqaniyliq dégen heqqaniyliqtur. Bu yerde gep hejwiylük, kinayilik bilen éytilghan. Halqiliq söz «özüngni dep» — démek, heqqaniy bolmaqchi bolghan bu kishining meqsiti Xudani tonush emes, peqet Xudaning berikitigila érishish dégendin ibaret, xalas; 15-ayette déyilgen ehwalgha qarighanda, heqqaniy we dana ademlermu péshkellikke uchrishi mumkin. Undaq ehwalda ular agahlandurulmisa, «Némishqa bu külpetler béshimgha chüshti» dep «alaqqade bolup kétishi» mumkin. Bashqa birxil terjimisi we chüshenchisi: «Özüngni heddidin ziyade heqqaniy körsetme; we özüngni heddidin ziyade dana körsetme. Öz-özüngni halak qilmaqchimusen?». Yene bashqa birneche xil chüshenchisimu bar. □ 7:17 «**Özüngni dep heddidin ziyade rezil bolma, yaki exmeq bolma;...**» — héchkim Sulaymanning bu gépining menisini: «Rezillikning «normal» yaki «eqilge sighidu» deydighan derijisi bar» dep oylimisa kérek. Bu gep belkim alliqachan rezilliship ketken ademlerge qaritip kinayilik bilen éytilghan bolushi mumkin. 15-ayettiki: «Rezillik paydiliq bolushi mumkin, rezillikimni köpeytemen» dégen'ge qarita, Sulayman bu agahni qoshup éytidu. Rezil ademler beribir ölidu; biraq rezil ademler bundaq kinayilik gepni qobul qilsa, héch bolmighanda shu yol bilen ularning béshigha chüshidighan jaza téximu awup ketmeýdu. Yene bashqa birneche xil chüshenchisimu bar.

18 Shunga, bu *agahni* ching tut, shuningdin u *agahnimu* qolungdin bermigin-ing yaxshi; chünki Xudadin qorqidighan kishi her ikkisi bilen utuqluq bolidu. □

Ademler gunahkar bolghachqa, danaliq nahayiti zörürdür

19 Danaliq dana kishini bir sheherni bashquridighan on hökümrandin ziyade küchlük qilidu.

20 Berheq, yer yüzide daim méhribanliq yürgüzidighan, gunah sadir qilmaydighan heqqaniy adem yoqtur. ■

21 Yene, xeqlerning hemmila gep-sözlerige anche diqqet qilip ketme; bolmisa, öz xizmetkariningning sangalenet oqughanliqini anglap qélishing mumkin.

22 Chünki könglüngde, özüngningmu shuninggha oxshash bashqilargha köp qétim lenet qilghanliqingni obdan bilisen.

Insanning danaliqining cheklikliki

23 Bularning hemmisini danaliq bilen sinap baqtim; men: «Dana bolimen» désemmu, emma u mendin yiraq idi.

24 Barliq yüz bergen ishlar bolsa eqlimizdin yiraq, shuningdek intayin sirliqtur; kim uni izdep bilip yételisun? □

25 Men chin könglümdin danaliq we eqliy bilimni bilishke, sürüštürüşke we izdeshke, shundaqla rezillikning exmeqliqini, exmeqliqning telwilik ikenlikini bilip yétishke zéhnimni yigdim. ■

26 Shuning bilen köngli tor we qiltaq, qolliri asaret bolghan ayalning ölümün achchiq ikenlikini bayqidim; Xudani xursen qilidighan kishi uningdin özini qachuridu, biraq gunahkar adem uninggha tutulup qalidu. ■

27 Bu bayqighanlirimgha qara, — deydu hékmet toplighuchi — pakitlarni bir-birige baghlap sélishturup, eqil izdidim;

28 méning qelbim uni yenila izdimekte, biraq téxi tapalmidim! — Ming kishi arisida bir durus erkeknı taptim — biraq shu ming kishi arisidin birmu durus ayalni tapalmidim. □

29 Mana körgin, méning bayqighanlirim peqet mushu birla — Xuda ademni esli durus yaratqan; biraq ademler bolsa nurghunlighan hiyle-mikirlarnı izdeydu.

8

Birnechche nesihetler

□ 7:18 «...her ikkisi bilen utuqluq bolidu» — démek, Xudadin qorqidighan adem Sulaymanning yuqiriqi 16-17-ayettiki ikki agahlandurushi bilen azdurushtin qutulidu. Yene bashqa birnechche xil chüshenchisimu bar. ■ 7:20 1Pad. 8:46, 47; 2Tar. 6:36; Pend. 20:9; 1Yuh. 1:8 □ 7:24 «intayin sirliq» — ibranıy tilida «chongqur, chongqur» dep ipadilınıdu. ■ 7:25 Top. 1:17; 2:12

■ 7:26 Pend. 5:3; 6:24-35; 7:6-27; 22:14 □ 7:28 «Ming kishi arisida bir durus erkeknı taptim — biraq shu ming kishi arisidin birmu durus ayalni tapalmidim» — bu bayan bizge Sulaymanning özining kéyinki hayatining qandaq bolidighanliqi toghruluq xewer bilen teminleydu. Uning qiz-ayallar toghruluq bolghan xewiri nedin kelgen? U qandaqtu «ming ayal» bilen tonushqanmu? Tewrattiki «Padishahlar» qismidin bilimizki, uning nurghunlighan ayal-kénizekliri bar idi we ularning tesiri bilen axirida Xudaning yolidin yiraqliship, butpereslikke aldınıp ketkenidi.

1 Kim dana kishige teng kéleleydu? Kim ishlarni chüshendürüşni bilidu? Kishining danaligi chirayini nurluq qilidu, yüzining sürini yorutidu.

2 Padishahning permanigha qulaq sélishingni dewet qilimen; bolupmu Xuda aldida ichken qesem tüpeylidin shundaq qilghin. □ ■

3 Uning aldidin chiqip kétishke aldirima; yaman bir dewani qollashta ching turma; chünki padishah némini xalisa shuni qilidu. □

4 Chünki padishahning sözi hoquqtur; kim uninggha: «Özliri néme qilila?» — déyelisun?

5 Kim *padishahning* permanini tutqan bolsa héch yamanliqni körmeydu; dana kishining köngli hem peytni hem yolni pemliyeleydu. ■

6-7 Chünki herbir ish-arzuning peyti we yoli bar; insan kéyinki ishlarni bilmigechke, uning derd-elimini özini qattiq basidu. Kim uninggha qandaq bolidighanliqini éytalisun? ■

8 Héchkim öz rohigha ige bolalmas, yeni héchkimning öz rohini özide qaldurush hoquqi yoqtur; héchkimning ölüş künini öz qolida tutush hoquqi yoqtur; shu jengdin qéchishqa ruxset yoqtur; rezillik rezillikke bérilgüchilerni qutquzmas. ■

Bezi bihude bashqa ishar

9 Bularning hemmisini körüp chiqtim, shundaqla quyash astida qilin'ghan herbir ishqa, ademning adem üstige hoquq tutqanliqi bilen ulargha ziyan yetküzidighan mushu waqitqa köngül qoydum. □

10 Shuningdek rezillerning depne qilin'ghanliqini kördüm; ular eslide muqeddes jaygha kirip-chiqip yüretti; ular *muqeddes jaydin* chiqipla, rezil ishlarni qilghan shu sheher ichide maxtilidu téxi! Bum bimeniliktur! □

11 Rezillik üstidin höküm tézdin beja keltürülmigechke, shunga insan balilirining köngli rezillikni yürgüzüşke pütünley bérilip kétidu.

12 Gunahkar yüz qétim rezillik qilip, künlirini uzartsimu, Xudadin qorqidighanlarning ehwali ulardin yaxshi bolidu dep bilimen; chünki ular uning aldida qorqidu. □ ■

13 Biraq rezillerning ehwali yaxshi bolmaydu, uning künliri sayidek tézla ötüp, künliri uzartilmaydu, chünki u Xuda aldida qorqmaydu. □

□ **8:2** «bolupmu Xuda aldida ichken qesem tüpeylidin shundaq qilghin» — bu qesem padishahning Xuda aldida ichken qesimi (adil, biterep bolush üçün) bolsa kérek; bezi alimlar, qesem puqralarningki (padishahqa sadiq bolush üçün), dep qaraydu. ■ **8:2** Pend. 24:21 □ **8:3**

«Uning *padishahning* aldidin chiqip kétishke aldirima» — bu söz belkim padishahqa qarshi chiqish, yaki uningdin razi bolmasliq toghruluq bir agahlandurush bolushi mumkin. «*yaman bir dewani qollashta ching turma*» — bashqa birxil terjimisi: «(padishahning) ishi sanga éghir kelsimu ada qilishni kéchiktürme». ■ **8:5** Rim. 13:3 ■ **8:6-7** Top. 6:12 ■ **8:8** Ayup 14:5; Zeb. 39:5-6

□ **8:9** «Bularning hemmisini körüp chiqtim,... ulargha ziyan yetküzidighan mushu waqitqa köngül qoydum» — bu ayetning bashqa birnechche xil terjimisi: «Bularning hemmisini körüp chiqtim, shundaqla quyash astida qilin'ghan herbir ishqa köngül qoydum; ademning adem üstige hoquq tutushining özige ziyan yetküzidighan waqti bar» yaki «Bularning hemmisini körüp chiqtim, shundaqla quyash astida qilin'ghan herbir ishqa köngül qoydum; ademning adem üstige hoquq tutushining ulargha (bashqa ademlerge) ziyan yetküzidighan waqti bar». □ **8:10** «...shu sheher ichide maxtilidu» — bezi qedimki köchürülmiliride: «maxtilidu» dégenning ornida «untulidu» dégen söz tépilidu. Biz alghan nusxa aldi-keyni sözlerge baghliqqu deymiz. □ **8:12** «Gunahkar... künlirini uzartsimu» — bezi gunahkar melum jehettin éytqanda, puli yaki bashqa amaligha tayinip, «künlirini uzartidu». Bu ehwal waqitliq, elwette. ■ **8:12** Zeb. 37:7-12, 18-20; Pend. 1:33; Yesh. 3:10 □ **8:13**

«...uning künliri sayidek tézla ötüp, künliri uzartilmaydu» — yene birxil terjimisi: «...u künlerni sayini uzartqandek uzartmaydu».

14 Yer yüzide yürgüzülgen bir bimenilik bar; béshigha rezillerning qilghini boyiche kün chüshidighan heqqaniy ademler bar; béshigha heqqaniy ademlerning qilghini boyiche yaxshiliq chüshidighan rezil ademlermu bar. Men bu ishnimu bimenilik dédim.

15 Shunga men tamashini teriplidim; chünki insan üçün quyash astida yéyish, ichish we huzur élishtin yaxsi ish yoqtur; shundaq qilip uning emgikidin bolghan méwe Xuda teqdim qilghan quyash astidiki ömrining barliq künliride özige hemrah bolidu. ■

16-17 Könglümni danaliqu ni we yer yüzide qilin'ghan ishlarni bilip yétish üçün qoyghanda, shundaqla Xuda qilghan barliq ishlarni körginimde shuni bayqidim: — Insan hetta kéche-kündüz közlerige uyquni körsetmisimu, quyash astidiki barliq ishni bilip yételmeydu; u uni chüshinishke qanche intilse, u shunche bilip yételmeydu. Hetta dana kishi «Buni bilip yettim» désimu, emeliyette u uni bilip yetmeydu. □

9

Xuda bizge dostmu, dushmanmu? – Ölümge yüzlinish

1 Men shularning hemmisini éniqlash üçün köngül qoydum; shuni bayqidimki, meyli heqqaniy kishi yaki dana kishi bolsun, shundaqla ularning barliq qilghanliri Xudaning qolididur; dep bayqidim; insan özige muhebbet yaki nepretning kélidighanliqini héch bilmeydu. Uning aldida herqandaq ish bolushi mumkin. □

2 Hemme ademge oxshash ishlar oxshash péti kélidu; heqqaniy we rezil kishige, méhriban kishige, pak we napak, qurbanliq qilghuchi we qurbanliq qilmighuchighimu oxshash qismet bolidu; yaxshi ademge qandaq bolsa, gunahkargha shundaq bolidu; qesem ichkúchige we qesem ichishtin qorqquchighimu oxshash bolidu. ■

3 Mana hemmige oxshashla bu ishning kélidighanliqi quyash astidiki ishlar arisida külpetlik ishtur; uning üstige, insan balilirining köngülliri yamanliqqa tolghan, pütün hayatida könglide telwilik turidu; andin ular ölgenlerge qoshulidu.

4 Chünki tiriklerge qoshulghan kishi üçün bolsa ümid bar; chünki, tirik it ölgen shirdin ela.

5 Tirikler bolsa özlirining ölidighanliqini bilidu; biraq ölgenler bolsa héchnémini bilmeydu; ularning héch in'ami yene bolmaydu; ular hetta ademning ésidin kötürülüp kétidu, qayta kelmeydu.

6 Ularning muhebbiti, nepriti we hesetxorluqimu alliqachan yoqalghan; quyash astida qilin'ghan ishlarning héchqaysisidin ularning menggüge qayta nésiwisi yoqtur.

Ölümge yüzlen'gende qilghili bolidighan emeliy ishlar

■ 8:15 Top. 2:24; 3:12, 22; 5:18; 9:7 □ 8:16-17 «könglümni danaliqu ni we yer yüzide qilin'ghan ishlarni bilip yétish üçün qoyghanda... emeliyette u uni bilip yetmeydu» — oqurmenler bu ikki ayetning birneche beshqa xil terjimilirini uchrutishi mumkin. □ 9:1 «...insan özige muhebbet yaki nepretning kélidighanliqini héch bilmeydu» — démek, «Xuda uni söyidu yaki uninggha nepretlinidu? Héch insan bilmeydu». Bezi alimlar: «insan özide (bolupmu éghir künlér béshigha chüshkende) néming bolidighanliqi, yaki muhebbet yaki nepretning bolidighanliqini bilmeydu» dep sherh béridu. ■ 9:2 Zeb. 73:12-14

7 Barghin, néningni xushalliq bilen yep, sharabingni xushxuyluq bilen ichkin; chünki Xuda alliqachan mundaq qilishingdin razi bolghan.

8 Kiyim-kéçekliring herdaim ap'aq bolsun, xushbuy may béshingdin ketmisun. □

9 Xuda sanga quyash astida teqsim qilghan bimene ömrüngning barliq künliride, yeni bimenilikte ötküzgen barliq künliringde, söyümlük ayaling bilen bille hayattin huzur alghin; chünki bu séning hayatingdiki nésiweng we quyash astidiki barliq tartqan japayingning ejridur.

10 Qolung tutqanni barliq küchüng bilen qilghin; chünki sen baridighan tehtisarada héch xizmet, meqset-pilan, bilim yaki hékmet bolmaydu.

Danaliq we tasadipiyliq

11 Men zéhnimni yighip, quyash astida kördumki, musabiqide ghelibe yeltpan'gha bolmas, ya jengde ghelibe palwan'gha bolmas, ya nan dana kishige kelmes, ya bayliqlar yorutulghanlarga kelmes, ya iltipat bilimliklerge bolmas — chünki peyt we tasadipiyliq ularning hemmisige kélidu.

12 Berheq, insanmu öz waqti-saitini bilmeydu; béliqlar rehimsiz torgha élin'ghandek, qushlar tapan-tuzaqqa ilin'ghandek, bulargha oxshash insan baliliri yaman bir künde tuzaqqa ilinidu, tuzaq béshigha chüshidu.

Danaliqning etiwarlanmasliq

13 Men yene quyash astida danaliqning bu misalini kördum, u méni chongqur tesirlendürdi;

14 Kichik bir sheher bar idi; uninggha qarshi büyük bir padishah chiqip, uni qorshap, uninggha hujum qilidighan yoghan poteylerni qurdi.

15 Biraq sheherdin namrat bir dana kishi tépiliq qaldi; u uni öz danaliqi bilen qutuldurdi; biraq kéyin, héchkim bu namrat kishini ésigе keltürmidi. □

16 Shuning bilen men: «Danaliq küch-qudrettin ewzel» — dédim; biraq shu namrat kishining danaliqi kéyin közge ilinmaydu, uning sözliri anglanmaydu. ■

Danaliq, exmeqliq, gunah, telwilik

17 Dana kishining jimjitliqta éytqan sözliri exmeqler üstidin hoquq sürgüchining warqırashliridin éniq anglinar.

18 Danaliq urush qoralliridin ewzeldur; biraq bir gunahkar zor yaxshiliqni halak qilidu.

10

Eqil béridighan bezi hékmetler

1 Xuddi ölüк chiwinler ettarning etirini sésitiwétidighandek, azraqqine exmeqliq tarazida danaliq we izzet-hörmettinmu éghir toxtaydu.

2 Danaliqning köngli onggha mayil, exmeqningki solgha. □

□ 9:8 «Kiyim-kéçekliring herdaim ap'aq bolsun» — démek, kiyim-kéçekliring herdaim pakiz bolsun. □ 9:15 «...dana kishi tépiliq qaldi; u uni öz danaliqi bilen qutuldurdi; ... kéyin, héchkim bu namrat kishini ésigе keltürmidi» — Élisha peyghember bilen Yeremiya peyghember buninggha obdan misal bolidu («2Pad.» 6-8-bablar, «Yer.» 27:12ni körüng. ■ 9:16 Pend. 21:22; 24:5; Top. 7:19

□ 10:2 «Danaliqning köngli onggha mayil» — qoralni tutup, özini qoghdash teripidur.

³ Exmeq kishi hetta yolda méngiwatqandimu, uning eqli kem bolghachqa, u exmeq ikenlikini hemmige ayan qilidu.

⁴ Hökümdarning sanga achchiqi kelse, ornungdin istépa berme; chünki tinch-sewrichanliq xata-sewenlikdin bolghan zor xapiliqni tinchitidu.

⁵ Quyash astida yaman bir ishni kördumki, u hökümdardin chiqqan bir xata ishtur —

⁶ exmeqler yuqiri mensepte, shuning bilen teng baylar pes orunda olturidu;

⁷ men qullarning atqa min'genlikini, emirlarning qullardek piyade mangghanliqini kördum.□

Turmushta uchraydighan xeterlerge danaliq kérek

⁸ Orini kolighan kishi uninggha yiqilishi mumkin; tamni buzghan kishini yilan chéqishi mumkin; □ ■

⁹ tashlarni yötügen kishi tash teripidin yarilinishi mumkin; otun yaridighan kishi xewpke uchraydu.

¹⁰ Palta gal bolsa, birsi tighini bilimise, paltini küchep chépishqa toghra kélidu; biraq danaliq ademni utuq-muweppeqiyetke érishtüridu.

¹¹ Yilan oynitilmay turup, yilanchini chaqsa, yilanchigha néme payda?□

Danishmenler we exmeqlarning ish-sözliri

¹² Dana kishining sözliri shepgetliktur; biraq exmeqning lewliri özini yutidu.

¹³ Sözlirining béshi exmeqliq, ayighi rezil telwiliktur;

¹⁴ emma exmeq yenila gepni köpeytidu. Biraq héchkim kelgüsini bilmeydu; uningdin kéyinki ishlarni kim uninggha éyitalisun?

¹⁵ Exmeqler japasi bilen özlirini upritidu; chünki ular hetta sheherge baridighan yolnimu bilmeydu.

Exmeq hökümdarlarning chataqliri

¹⁶ I zémin, padishahing bala bolsa, emirliring seherde ziyapet ötküzse, halinggha way!■

¹⁷ I zémin, padishahing mötiwerning oghli bolsa we emirliring keyp üçün emes, belki özini quwwetlesh üçün muwapiq waqtida ziyapet ötküzse, bu séning bexting!□

Yene hékmetler

¹⁸ Hurunluqtin öyning torusi ghulay dep qalidu; qollarning boshluqidin öydin yamghur ötidu.

¹⁹ Ziyapet külke üçün teyyarlinar, sharab hayatni xush qilar; lékin pul hemme ishni hel qilar!

□ **10:6** «exmeqler» — ibranii tilida «exmeqliq» dep élin'ghan. □ **10:7** «men qullarning atqa min'genlikini... kördüm» —Pelestinde kona zamanlarda atqa minish peqet abroyluq kishilergila mensup idi. □ **10:8** «tamni buzghan kishi...» — yaki «chitni buzghan kishi...». ■ **10:8** Pend. 26:27 □ **10:11** «yilanchi» — ney chélip yilanni oynatquchi adem. «yilanchini chaqsa,...» — yaki «xeqni chaqsa...». ■ **10:16** Yesh. 3:3, 4; Hosh. 13:11; Am. 6:4 □ **10:17** «...özini quwwetlesh üçün muwapiq waqtida ziyapet ötküzse,...» — yaki, «...özini tutup muwapiq waqtida ziyapet ötküzse,...». «...we emirliring keyp üçün emes... ziyapet ötküzse, bu séning bexting!» — bashqa birxil terjimisi: «...we emirliring mest bolush üçün emes, belki salmaqliq bilen öz waqtida ziyapet ötküzse, bu séning bexting!».

²⁰ Padishahqa lenet qilma, hetta oyungdimu tillima; hujrangdimu baylarni tillima; chünki asmandiki bir qush awazingni taritidu, bir qanat igisi bu ishni ayan qilidu.■

11

Birnechche emeliy nesihet

- ¹ Nanliringni sulargha ewet; köp künlerdin keyin uni qaytidin tapisen.□
² Bir ülüşni yette kishige, sekkizigimu bergin; chünki yer yüzide néme yamanliq bolidighanliqini bilmeysen.□ ■
³ Bulutlar yamghurgha tolghan bolsa, özlirini zémin üstige boshitidu; derex shimal terepke örülse, yaki jenub terepke örülse, qaysi terepke chühken bolsa, shu yerde qalidu.
⁴ Shamalni közitidighanlar tériqchiliq qilmaydu; bulutlarga qaraydighanlar orma ormaydu.
⁵ Sen shamalning yolini bilmiginingdek yaki boyida barning hamilisining ustixanlirining baliyatquda qandaq ösidighanliqini bilmiginingdek, sen hemmini yasighuchi Xudaning qilghinini bilmeysen.□ ■
⁶ Seherde uruqungni térighin, kechtimu qolungni ishtin qaldurma; chünki néme ishning, u yaki bu ishning paydiliq bolidighanliqini we yaki her ikkisinin oxshashla yaxshi bolidighanliqini bilmeysen.

Hayat künlirini etiwarlash kérek, ixlasmen bolushi kérek!

- ⁷ Nur shérin bolidu, aptapni körüşmu huzurluq ishtur.
⁸ Shunga birsi köp yil yashighan bolsa, bularning hemmisidin huzur alsun. Halbuki, u yene qarangghuluq künlirini éside tutsun, chünki ular köp bolidu; kelgüsidiكى ishlarining hemmisi bimeniliktur!
⁹ Yashliqingdin huzur al, i yigit; yashliqing künliride könglüng özüngge xushalliqni yetküzgey; könglüng xalighini boyiche we közliring körgini boyiche yürgin; biraq shuni bilginki, bularning hemmisi üçün Xuda séni soraqqa tartidu.
¹⁰ Emdi könglüngdin gheshtlikni élip tashla, téningdin yamanliqni néri qil; chünki baliliq we yashliqmu bimeniliktur.

12

Sözning dawami

- **10:20** Mis. 22:28 □ **11:1** «Nanliringni sulargha ewet... uni qaytidin tapisen» — bu ayet belkim dengiz sodisini körsitishi mumkin; tewekkülchiling qanche chong bolsa, paydisimu shunche köp bolidu; gepning yene herxil köchme meniliri bolushi mumkin. Bashqa birxil terjimisi: «Néningni sular (dengizlar) üstige tashla». □ **11:2** «Bir ülüşni yette kishige, sekkizigimu bergin; chünki yer yüzide néme yamanliq bolidighanliqini bilmeysen» — bezi alimlar, bu ayetmu soda-tijaretni körsitidu, dep qaraydu. Shuningdek uning birnechche köchme menilirimu bolsa kérek. ■ **11:2** 2Kor. 9:10 □ **11:5** «shamalning yoli...» — ibraniy tilida «shamal» we «roh» bir söz bolup, Sulayman mushu ayette hamilining baliyatquda apiride bolidighanliqi, ösidighanliqining hemmisi Xudaning Rohi arqiliq bolidighanliqini puritip körsitidu (Injil, «Yh.» 3:1-8nimu körüng). ■ **11:5** Yuh. 3:8

¹ Emdi yaman künler béshinggha chüshmigüche, shundaqla sen: «Bulardin héch huzurum yoqtur» dégen yillar yéqinlashmighuche yashliqingda Yaratquchingni ésingde ching tut;

² quyash, yoruqluq, ay we yultuzlar qarangghuliship, yamghurdin kéyin bulutlar qaytip kelmigüche uni ésingde tutqin. □

³ Shu küni «öyning közetчилiri» titrep kétidu; palwanlar égilidu, ezgüchiler azliqidin toxtap qalidu, dérizilerdin sirtqa qarap turghuchilar ghuwaliship kétidu; □

⁴ kochigha qaraydighan ishiqler étolidu; tügmenning awazi pesiydu, kishiler qushlarning awazini anglisila chöchüp kétidu, «naxshichi qizlar»ning sayrashliri sus anglinidu; □

⁵ kishiler égzidin qorqidu, kochilarda wehimiler bar dep qorqup yüridu; badam derixi chichekleidu; chéketke ademge yük bolidu, shindir méwisi solishidu; chünki insan menggülük makanigha kétidu we shuning bilen teng, matem tutquchilar kochida aylinip yüridu; □

⁶ kümüş tana üzülgüche, altun chine chéqilghuche, aptuwa bulaq yénida parepare bolghuche, quduqtiki chaq kardin chiqquche, □

⁷ topa-chang esli tupraqqa qaytquche, roh özini bergen Xudagha qaytquche — Uni ésingde tutqin! ■

⁸ Bimenilik üstige bimenilik! — deydu hékmet toplighuchi — «Bimenilik üstige bimenilik! Hemme ish bimeniliktur!» ■

Xulase

⁹ Shuningdek, hékmet toplighuchi dana bolupla qalmastin, u yene xelqge bilim ögitetti; u oylinip, köp pend-nesihetlerni tarazigha sélip, retlep chiqti. ■

¹⁰ Hékmet toplighuchi yéqimliq sözlerni tépishqa intilgen; ushbu yézilghini bolsa durus, heqiqet sözliridin ibarettur.

¹¹ Dana kishining sözliri zixqa oxshaydu, ularning yighindisi ching békitilgen mixtektur. Ular Birla Padichi teripidin bérilgendur.

¹² Uning üstige, i oghlum, bulardin sirt herqandaq yézilghanlardin pexes bol; chünki köp kitablarning yézilishining ayighi yoq, shuningdek köp öginish tenni upritidu. □

Axirqi dewet

□ **12:2** «yamghurdin kéyin bulutlar qaytip kelmigüche» — yaki «yamghurdin kéyin bulutlar yoqimighuche». □ **12:3** «öyning közetчилiri» — ademning qapaqlirini, «palwanlar» — Ademning mörlirini, «ezgüchiler» — Chishlarni, «dérizilerdin qarighuchilar» — Közlerni körsitishi mumkin. Kéyinki ayetlerdiki bir qatar oxshitishlarmu qeriliqni körsitidu. □ **12:4** «naxshichi qizlar» — qushlarni körsitish éhtimalliqi bar.

□ **12:5** «chéketke ademge yük bolidu» — yaki «chéketke özini sörep mangidu». «shindir méwisi» — muhebbetni qozghaydighan méwe idi. Uning «soliship ketkenliki» belkim jinisiy muhebbetning suslashqanliqini körsitishi mumkin. □ **12:6** «quduqtiki chaq» — quduqtin s chiqiridighan chaqni körsetse kérek. «Kümüş tana (rishte)», «altun chine», «aptowa» we «chaq»larning tenning qaysi eza-funksiyilirini körsitidighanliqi buningda éniq déyilmigen; biraq umumiy menisi éniqtur — bedenning herbir güzellik-qabiliyiti zawalgha yüzlinidu. ■ **12:7** Yar. 2:7; 3:19; Chöl. 16:22

■ **12:8** Zeb. 62:9; 144:4; Top. 1:2 ■ **12:9** 1Pad. 5:26 □ **12:12** «...i oghlum, bulardin sirt herqandaq yézilghanlardin pexes bol» — bashqa birxil terjimisi: «... i oghlum, bulardin agah-sawaq alghin». Biraq bizningche bu ayette Sulayman «Birla Padichi (démek, Xudadin) teripidin bérilgen» barliq muqeddes yazmilarni körsitidu.

¹³ Biz pütün ishqa diqqet qilayli; Xudadin qorqqin we uning emr-permanlirigha emel qilghin; chünki bu insanning toluq mejburiyitidur;

□ ■
¹⁴ chünki adem qilghan herbir ish, jümlidin barliq mexpiy ishlar, yaxshi bolsun, yaman bolsun, Xuda ularning soriqini qilidu. ■

□ **12:13** «Biz pütün ishqa diqqet qilayli» — yaki «Biz pütün ishni angliduq». «bu insanning toluq mejburiyitidur» — ibraniy tilida: «bu insanning barliqidur» déyilidu. Buning toluq menisi belkim: «Xudadin qorqup, uning emr-permanlirigha emel qil» — bu Xudaning insanda bolghan meqsitidur, dégendek bolushi mumkin. ■ **12:13** Qan. 6:2; 10:12; Pend. 3:7 ■ **12:14** 1Kor. 4:5; 2Kor. 5:10

Küylarning küyi

1 «Küylarning küyi» — Sulaymanning küyi. □ ■

Birinchi qisim — Muhebbatning bashlinishi ... {1:2-5:1} ... Birinchi xatire — toy küni üstide bolghan oylar {1:2-2:7} ... Birinchi oylinish — Shulamit Sulaymanning ordisida — toy ziyapitige teyyarlinish {1:2-1:8} ... Shulamit Sulayman'gha söz qilidu

2 «U otluq aghzi bilen méni söysun;
Chünki séning muhebbiting sharabtin shérindur. □

3 Xushpuraqtur séning etirliring;
Quyulghan puraqliq may séning namingdur;
Shunglashqa qizlar séni söyidu.
Könglümni özüngge mehliya qilghaysen —
Biz sanga egiship yügüreyli!
— Padishah méni öz hujrilirigha ekirgey! □

Yérusalém qizliri Sulayman'gha söz qilidu

4 «Biz sendin xushal bolup shadlinimiz;
Séning muhebbetliringni sharabtin artuq eslep teripleymiz.» □

Shulamit «Yérusalém qizliri»gha jawab qilidu

5 «Ular séni durusluq bilen söyidu».
— «Qara tenlik bolghinim bilen chirayliqmen, i Yérusalém qizliri!
Berheq, Kédarliqlarning chédirliridek,
Sulaymanning perdiliridek qarimen. □

6 Manga tikilip qarimanglar,
Chünki qaridurmen,
Chünki aptap méni köydürdi;
Anamning oghulliri mendin renjigen;
Shunga ular méni üzümzarlarni baqquchi qildi;

□ **1:1 «sherh»** — bu mawzu «küy-naxshilar arisidiki eng ésil küy-naxsha» dégen menide. Sulayman jemi 1005 küy-naxsha yazghan («1Pad.» 4:32). ■ **1:1 1Pad. 4:32** □ **1:2 «U otluq aghzi bilen méni söysun»** — ibraniy tilida «u aghzidiki söyüshliri bilen söysun!». «**chünki séning muhebbiting sharabtin shérindur**» — «muhebbiting» ibraniy tilida köplük sheklide bolup (muhebbetliring) muhebbetlishishning ipade-heriketlirini körsitidu. 2-4-ayetning sherhi: Mushu yerde Shulamit toyning birinchi ziyapiti üçün teyyarlinidu. Nikah murasimi aqqachan ötküzilgen: 2-ayette qiziq yéri shuki, Shulamit bayanini peqet «u» bilen bashlaydu — kim ikenlikni démeydu! Chünki söygüchi kishige nisbeten herdaim peqet birdinbir «u» bar!

□ **1:3 «Biz sanga egiship yügüreyli!»** — bu sözlerni Shulamitningki, biraq «Yérusalém qizliri»ni özi bilen birleshtürüp, «biz sanga egiship yügüreyli!» éytidu.

□ **1:4 «Biz sendin xushal bolup shadlinimiz; séning muhebbetliringni sharabtin artuq eslep teripleymiz»** — bezi alimlar bu sözlerni «Shulamit»qa éytildi, dep qaraydu. Qandaqla bolmisun Yérusalém qizliri Shulamitqa qoldash bolup u we Sulayman üçün xushal boluwatidu. □ **1:5 «Ular séni durusluq bilen söyidu»** — bu ayette Shulamit söz qilidu. Awwalqı gepni u Sulayman'gha éytidu. «Ular» — mushu yerde Yérusalém qizlirini körsitidu.

Shunga öz üzümzarimni baqalmighanmen».□

Shulamit Sulayman'gha söz qilidu

7 «Hey, jénim söyginim, déGINE,
Padangni qeyerde baqisen?
Uni kün qiyamida qeyerde aram alghuzisen?
Hemrahlingning padiliri yénida chümperdilik ayallardek yürüşümning néme hajiti?» □

Sulayman Shulamitning soaligha jawab béridu

8 «I qiz-ayallar arisidiki eng güzili, eger sen buni bilmiseng,
Padamning basqan izlirini bésip méngip,
Padichining chédiri yénida öz oghlaqliringni ozuqlandurghin».□

*Ikkinchi oylinish – toy ziyapitidiki dastixan üstide bolghan oylar *** Sulayman Shulamitqa söz qilidu*

9 «I söyümlüküm, men séni Pirewnning jeng harwilirigha qétilghan bir baytalgha oxshattim;

10 Séning mengziliring tizilghan munchaqlar bilen,

□ **1:6 «5-6-ayet sherhi»** – Yérusalém qizlirining Sulaymanni teriplishi Shulamitqa özining «qara tenlik» ikenlikini eslitidu. Uning akiliri uningdin bir yaki birqanche qétim renjip uni üzümzarlarda ishlesheket ewetken. Üzümzarlarda saye az bolghachqa u «qara tenlik» bolup qalghan. Ibraniy tilida «mending renjidi» we «méni köydürdi» dégen ibariler oxshash. «öz üzümzarimni baqalmighanmen» – bu belkim köchme menide bolup: «Men herdaim dalada bolghachqa, özümü asrash, özümning güzelligimni saqlash-bézesh, perdazlash waqtim yoq idi» dégenliktur. Kédarliqlar charwichi xelq idi, herdaim chédirlarda turatti. Ularning chédirliri qapqara bolsa kérek. Biraq «Sulaymanning perdiliri» bolsa qara yaki toq renglik bolghini bilen, biraq shübhisizki, ularning üstide chirayliq gül-nusqiliri bar idi. □ **1:7 «7-ayet sherhi»** – Shulamit hazir ularning awwalqi muhebbetleshken künlirini eslitidu. Shu chaghlarda Sulayman padishah el-yurtlarning heqiqiy ehwalini igilesh üçün padichi qiyapitide Shulamitning yurti, yeni Galiliyege kelgen bolsa kérek. Shunga Shulamit Sulaymanni addiy bir padichi iken dep oylighan. Shulamit uninggha köyüp uni izdigende, u padilar köp bolghan yerlerde (Sulaymanning «hemrahiliri» bolghan bashqa padichilar bar yerlerde) aylinip yürgen. Uning ailisini, shundaqla özini izagha qoymasliq üçün, Shulamit özi birnechke qozini élip (8-ayet), padichining qiyapitide öz chirayini körsetmeslik üçün chümperde tartiwalghan. Biraq shundaq niqablinish bilen uning qiyapiti pahishe ayalningkige oxshap qalghan (toy qiliwatqan qizlar chümperde artqandek, pahishe ayallar shu chaghdá chümperde artatti. Ular shu turqida erlerge: «Men bügün kéche sen bilen toy qilghudekmen» dep ipadileytti we hemde özining kim ikenlikini yoshuralaytti, elwette). Eger u «söygen padichi» öz padisining nede ikenlikini éytqan bolsa, bundaq awarichilik yaki setlikning hajiti yoq bolatti, elwette. «Kün qiyamda» padisi héch köchmey, muqim bir jayda midirimay yétishi mumkin. «...yéni chümperdilik ayallardek yürüşümni néme hajiti?» – bashqa birxil terjimisi: «Némishqa ténep ketken birsidek chörgilep yürey?» □ **1:8 «I qiz-ayallar arisidiki eng güzili, eger sen buni bilmiseng...»** – bezi alimlar, bu jawabni «Yérusalémning qizliri» bergén, dep qaraydu. «Padichining chédiri yénida öz oghlaqliringni ozuqlandurghin» – yaki «Padichilarning chédirliri yénida öz oghlaqliringni ozuqlandurghin». 8-ayetning sherhi: Bu ayetni sherhlesh tes. Bizningche menisi belkim töwendikidek bolidu. Sulayman padishahning jawabining köchme menisi bar. Padishahning «ménning padam-i qoylar emes, belki pütkül Yehudiy xelqi, «padamning izliri» bolsa pütün Israilning héyt-bayram waqitlirida Yérusalémgha chiqqan izliridur, démekchi. Shunga jawabning köchme menisi: «Sen manga tégey déseng, emdi öz yurtungni tashlap, yaki yurttá, yer ehwalda, yeni paytext Yérusalémda (Sulaymanning «chédiri»da, yeni uning ordisida, démek) turushqa razi bolushug kérek» dégenliktur. «Öz oghlaqliringni ozuqlandurghin» dégen söz, belkim «Manga tegseng, séningmu «bashqilarni béqish» mes'uliyiting bolidu» dégenliktur.

Boynung marjanlar bilan güzeldur.

¹¹ Biz sanga kümüş közler quyulghan,
Altundin zibu-zinnetlerni yasap bérimiz».□

Shulamit Sulayman'gha söz qilidu

¹² «Padishah toy dastixinida olturghinida, sumbul melhimim puraç chachidu;
□

¹³ Méning söyümlüküm, u manga bir monek murmekkidur,
U kökslirim arisida qonup qalidu;□

¹⁴ Méning söyümlüküm manga En-Gedidiki üzümzarlarda ösken bir ghunche
xéne gülidektur».□

Üchinci oylinish – toy hujrisida bolghan oylar {1:15-2:7} ... Sulayman Shulamitqa söz qilidu

¹⁵ «Mana, sen güzel, amriqim!
Mana, sen shundaq güzel!
Közliring paxteklerningkidektur!»□

Shulamit Sulayman'gha söz qilidu

¹⁶ «Mana, sen güzel, söyümlüküm;

Berheq, yéqimliq ikensen;
Bizning orun-körpimiz yéshildur;

¹⁷ Öyimizdiki limlar kédur derixidin,
Wasilirimiz archilardindur.

2

Dawami

¹ Men bolsam Sharun otliqidiki zepiran, xalas;

□ **1:11** «(9-11-ayet) **sherhi**» — qedimki zamanlarda, ottura sherqtiki memliketlerde atlar intayin gedrilinip, «ulagh» ornda ishlitilip qalmasin, belki ademning hemrahi dep qaralghan; Sulayman özi atlarga bek amraq idi. Misirning atlari bolsa eng ésil idi; Pirewning atlari Misirning eng ésil éti bolup, chirayliq jabdulatti, elwette. Shuningdek ayetning yene bir nusqisi bar; Misirdiki jeng harwirlirini tartqan atlar adette baytallar emes, ayghirlar idi; shunga Sulayman bu oxshitishi bilan, belkim özining Shulamit bilan bile bolghininin hayajanlan'ghanliqini körsitidu. □ **1:12**

«sumbul puraç chachidu» — «sumbul» ottura sherqtiki nahayiti xushpuraqliq birxil ösümlük. □ **1:13** «Méning söyümlüküm, u manga bir monek murmekkidur» — «murmekki» birxil etir. Ayallar uni kichikkine bir monek qilib baghlap boynigha ésip qoysa, u pütün kün xush puraç chéchip turidu. □ **1:14** «... En-gedidiki üzümzarlarda ösken bir ghunche xéne gülidektur» —

Qanaanda (Pelestinde) «En-Gedi»ning üzümzarlari eng ésilidur. □ **1:15** «(15-ayet) **sherhi**» — «Közliring paxteklerde güzel» — yaqi «közliring paxteklerningkidék güzel»; yaqi «paxteklerning güzel tebiiti eks etkendek» yaqi «paxteklerning qanatliri jewlan qilghandek Shulamitning közliri oynap turatti», dégen menilerni bildürüş mumkinchiligi bar. Ottura sherqte qizlar bügün'ge qeder yüz qismidin sirt bedinining bashqa jaylirini dégüdek kiyim-kéчек bilan oriwalidighanliqi üçün, qiz-yigitler bir-biri bilan sözleshkende qizning közliri intayin muhim rol oynaydu, elwette. Izahat: — mushu ayette we töwende, «amriqim» dégen söz ibraniy tilida dostluq dégen uqumni öz ichige alidu. Shulamit Sulaymanni we Sulayman Shulamitni bu söz bilen özara «dost» dep ataydu. Dostluq heqiqiy muhebbetning muhim bir qismi; «qoshumche söz»imizde buning üstide toxtilimiz.

Jilghilarda ösken bir niluper, xalas!»□

Sulayman Shulamitqa jawab béridu

² «Tiken-jighanlar arisidiki niluperdek,
Mana insan qizliri arisida méning amriqim shundaqtur!»□

Shulamit Sulayman toghruluq söz qilidu

³ «Ormandiki derexler arisida ösken alma derixidek,
Oghul balilar arisididur méning amriqim.
Uning sayisi astida dilim alemche söyünüp olturdum;
Uning méwisi manga shérin tétidi;■
⁴ U méni sharabxanigha élip kirdi;
Uning üstümde kötürgen tughu muhebbettur.□
⁵ Méni kishmish poshkallar bilen quwwetlenglar;
Almilar bilen méni yéngilandurunglar;
Chünki muhebbettin zeipliship kettim;□
⁶ Uning sol qoli béshim astida,
Uning ong qoli méni silawatidu.
⁷ I Yérusalém qizliri,
Jerenler we daladiki marallarning hörmiti bilen,
Silerge tapilaymenki,
Muhebbetning waqit-saiti bolmighuche,
Uni oyghatmanglar, qozghimanglar!»□

□ **2:1** («1:16-2:1-ayet) **sherhi** — öy-hujra bayan qilin'ghan sözlerge qarighanda, Sulayman Shulamit üçün öz yurtini eslitidighan alahide bir öyni yaqi hujrini yasighan (Shulamit Galiliyelik bolup, uning yurtida kédir, archa we qarighay derexliri köp idi). Bashqa bezi alimler bu ayetlerni, Sulayman bilen Shulamitning ormanlar arisida muhebbetleshkinini körsitidu, dep qaraydu. Biraq Yérusalém etrapida mundaq kédir, archa ormanliri yoq idi. Axirda Shulamit özini «bek addiy» dep hés qilip, özini otlaqta bolidighan kichik hem «addiy» ikki gülge oxshitidu. □ **2:2** («2-ayet) **sherhi** — Sulayman Shulamitning oxshitişhini tilgha élip, esiche bayan qilidu. Uninggha nisbeten zepiran yaqi niluper «addiy» bolsimu, intayin chirayliq idi: — «Manga nisbeten séning tengdishing yoq, bashqa qizlarni sen bilen (tikenler we niluper otturisidikidek) héchqandaq sélishurghuchiliki yoqtur». ■ **2:3** Küy. 8:5 □ **2:4** «Uning üstümde kötürgen tughu muhebbettur» — bashqa birxil terjimisi: «U manga muhebbet bilen qaridi». □ **2:5** «Méni kishmish poshkallar bilen quwwetlenglar; almilar bilen méni yéngilandurunglar» — qedimki zamanlarda kishmish poshkallar we almilar jinsiy muhebbetni küçeytish roligha ige, dep qarilatti. □ **2:7** «Muhebbetning waqit-saiti bolmighuche, uni oyghatmanglar, qozghimanglar!» — bashqa birxil terjimisi: «waqit-saiti bolmighuche, söyümlükümini oyghatmanglar, qozghimanglar!» («3-7-ayet) **sherhi** — 3-ayette Shulamit Sulaymanning teriplirige inkas qayturup, uni «ge oxshitidu. Alma derixi esli Pelestin zeminida ösmeýdu, peqet bashqa yurtlardin élip kelinip bezi yerlerde alahide tikilgen. Shunga alma derixi nahayiti etiwarliq idi, körgenla ademni intayin xush qiliwétetti. Bezi alimler «uning sayisi astida dilim alemche söyünüp olturdum, uning méwisi manga shérin tétidi» dégini Shulamitning Sulayman bilen bolghan jinsiy muhebbetleshishini körsitidu, dep qaraydu. Bashqilar buni muhebbetning her teripini körsitidu, dep qaraydu. Némila bolmisun alma muhebbetning simwoli; «kishmish poshkallar» dégini bolsa, jinsiy muhebbetni qozghaydighan yémeklik hésablinatti. 7-ayet (muhebbetning waqit-saiti toghrisida) üstide üç muhim pikir bar: (1) muhebbetning öz tebiyy jeryani bolidu, bashqilar uni baldur qozghimaqchi bolsa ziyay yetküzidu; (2) (er-xotunluq munasiwette) öz jorisida qizghin muhebbetni qozghighandin kéyin uninggha dexli qilishqa bolmaydu; (3) jinsiy muhebbetke qanaet qilishning imkaniyeti bolmisa, undaqta uni qozghashqa qet'iy bolmaydu. Bu «imkaniyet» (a) peqet nikah qilin'ghan ehwaldaBolushi (e) ikki terepke muwapiq waqit bolushi kérek, elwette. Bizningche ayet belkim bu üç mening hemmisini öz ichige alidu.

*Ikkinchi xatire: Muhebbatlaship yürgen künler üstidiki oylar {2:8–3:5}
Tötinchi oylinish – Sulaymanning etiyazda Shulamitni yoqlap kelgini toghruluq
oylar {2:8–2:9} Shulamit Sulayman toghruluq sözleydu*

⁸ «Söyümlükümnning awazi!

Mana, u kéliwatidu!

Taghlardin sekrep,

Édirlardin oynaqlap kéliwatidu!

⁹ Méning söyümlüküm jeren yaki yash bughidektur;

Mana, u bizning öyning témining keynide turidu;

U dérizilerdin qaraydu,

U penjire-penjirilerdin marap baqidu».□

Sulayman Shulamitqa söz qilidu

¹⁰ «Méning söyümlüküm manga söz qilib mundaq dédi: —

«Ornungdin tur, amriqim, méning güzilim, men bilen ketkin;

¹¹ Chünki mana, qish ötüp ketti,

Yamghur yéghip tügidi, u kétip qaldi;

¹² Yer yüzide güller köründi;

Naxshilar sayrash waqti keldi,

Zéminimizda paxtekning sadasi anglanmaqta;

¹³ Enjür derixi qishliq enjürlirini pishurmaqta,

Üzüm talliri chécheklep öz puriqini chachmaqta;

Ornungdin tur, méning amriqim, méning güzilim, men bilen ketkin!

¹⁴ Ah méning paxtikim, Qoram tash yériqi ichide,

Qiya daldisida,

Manga awazingni anglatqaysen,

Chünki awazing shérin, jamaling yéqimliqtur!»□

Shulamit Sulayman'gha söz qilidu

¹⁵ «Tülkilerni tutuwalayli,

Yeni üzümzarlarni buzghuchi kichik tülkilerni tutuwalayli;

□ **2:9** «(8-9-ayet) **sherhi**» — mushu ayetlerde (8-9) Shulamit belkim Sulaymanning köngli özige chüshken, özi «jeren, bugha»ning süritide qoghligan künlerni esleydu. Sulayman Shulamitni yoqlighili, uning bilen etiyazliq menziridin huzurlinishqa hemrah bolushqa teklipl qilghili keldi (töwendiki 10-17-ayetlerni körüng). Jerenler, bughilarmu kona zamanlarda muhebbetning simwolliri idi.

□ **2:14** «(12-14-ayet) **sherhi**» — Sulayman Galiliyediki ishlinini qoyup qoyup, Shulamitni yene yoqlap bérip, uni etiyazliq menziridin bille huzurlinishqa teklipl qilidu. Yéngila ötüp ketken qish bolsa ularning muhebbitini qilche sowutmidi. 12-ayet üstide; «sayrash waqti keldi» dégen ibare ikki bisliq bolup, ikkinchi menisi: «chatash waqti keldi». Bu ikki bisliqliqi belkim qesten ishliitilgen. 13-ayet üstide; paxteker insan'gha nisbeten intayin mulayim qush dep hésablinidu, biraq «tartinchaq» bolidu. Sulayman Shulamitning köngül sözlirini anglimaqqchi bolup, uning ehwalini «Qoram tash yériqi ichide turghan paxtek»ke oxshitidu. U Sulaymanning muhebbiti ichide mutleq bixeter; u hergiz sözliridin renjimeydu. Uning jawabi töwende körüldü (15-ayet).

Chünki üzümzarlirimiz chécheclimatekte».[□]

Shulamit Yérusalém qizlirigha söz qilidu

16 «Söyümlüküm méningkidur, men uningkidurmen;
U niluperler arisida padisini béqiwatidu».[□]

Shulamit Sulayman'gha söz qilidu

17 «Tang atquche,
Kölengiler qéchip yoqighuche,
Manga qarap burulup kelgin, i söyümlüküm,
Hijranliq taghliri üstidin sekrep kélidighan jeren yaki bughidek bolghin!».[□]

3

Beshinchi oylinish – Shulamit qayta-qayta körgen «ayrilish» toghruluq bir chüsh {3:1-3:5}

1 «Orun-körpemde yétip, kéche-kéchilerde,
Jénimning söyginini izdep telmürüp yattim;
Izdidim, biraq tapalmayttim;■

2 Men hazir turup, sheherni aylinay;
Kochilarda, meydanlarda,
Jénimning söyginini izdeymen – dédim;
Izdidim, biraq tapalmayttim;

3 Sheherni charlighuchi jésekhiler manga uchridi, men ulardin: –
«Jénimning söyginini kördünglarmu?» – dep soridim.

4 – Ulardin ayrilipla jénimning söyginini taptim;

Uni anamning öyige,

Öz qorsiqida méni hamilidar bolghanning hujrisigha élip kirmigüche,

□ **2:15 «(15-ayet) sherhi»** — tülkiler üzümzarlarda töshüklerni u yer, bu yerlerde kolap, ow izdep tal yiltizlirigha köp ziyan yetküzidu. Biraq bu yerdiki «üzümzar», shübbisizki, özlirining muhebbitini körsitidu. U ularning muhebbitige bezi tosalghu yaki dexli bolghan ishlarni bayqap, derhal bu ishlarni (meyli «kichik» bolsimu) bir terep qilayli dep ötünidu. Ular shu chaghda téxi er-xotub bolmisimu, bundaq tosalghularni bir terep qilish baldurluq qilmaytti. Ularning muhebbitige tosalghu bolghan nahayiti chong bir ish Sulaymanning öz xizmiti we éghir mes'uliyiti bolghan bolushi mumkin. Shulamit «özüm Sulaymanni bu xizmitini xatirjemlik bilen orundashqa toluq qoyuwétishim kérek» dep chüshinidu. «némishqa sen shunche köp waqit ishleysen, sen manga waqtngni ajratmaysen, sen méni söymeysen» dégendek pozitsiye köp er-xotunlarning muhebbitini buzup kelmekte. Shunga töwendiki 16-ayette, biz Sulaymanning öz xizmitini xatirjemlik bilen qiliwatqanliqini körimiz. Shulamit uni: «ish bilen aldırash bolghining bilen, sen yenila méni söyisen!» dégendek toluq ishench bilen Sulaymanni öz ishgha qoyuwetken oxshaydu. □ **2:16 «(16-ayet) sherhi»** — Shulamit Yérusalém qizlirigha, özining Sulaymanning muhebbiti ichide «qoram tash yériqi ichide turghan paxtek»tek tolimu bixeter ikenliki toghruluq guwahliq béridu. Sulayman özining «pada béqish» ishliri bilen xatirjem shughullinidu.

□ **2:17 «(17-ayet) sherhi»** — yuqiriqi ayette biz «muhebbetning ishenchi»ni kördüq. Hazir «muhebbetning jiddiy telipi»ni körimiz — xuddi «tézraq ishingni tügutip yéningha qaytip kel» dégendek. Izahat: «Hijranliq taghliri üstidin...» yaki «Béter» taghliri üstidin...». «Béter taghliri» dégen taghlar bizge namelum; shunga terjimimizdikidek «ayriwétish» dégen menide bolushi mumkin. ■ **3:1 Top. 5:3**

Uni tutuwélip qet'iy qoyup bermeyttim».□

Shulamit Yérusalém qizlirigha söz qilidu

⁵ «1 Yérusalém qizliri,
Jerenler we daladiki marallarning hörmiti bilen,
Silerge tapilaymenki,
Muhebbetning waqit-saiti bolmighuche,
Uni oyghatmanglar, qozghimanglar».□

*Üchinchi xatire: Er-ayal bolup birlishish üstidiki oylinishlar {3:6-5:1} ****

*Altinchi oylinish – Toygha seper {3:6-3:11} *** Yérusalém qizliri söz qilidu*

⁶ «Bu zadi kim, chöl-bayawandin kéliwatqan?
Is-tütek tüwrükliridek,
Mürmekki hem mestiki bilen puritilghan,
Etirpurushning herxil ipar-enberliri bilen puritilghan?»□

Shulamit qizlarga jawab béridu

⁷ «Mana, uning textirawani,
U Sulaymanning öziningdur;
Etrapida atmish palwan yürüdü,
Ular Israıldiki baturlardındur.
⁸ Ularning hemmisi öz qilichi tutuqluq,
Jeng qilishqa terbiyilen genlerdur;
Tünlerdiki weswesilerge teyyar turup,
Hemmisi öz qilichini yanpishigha asidu».□

Shulamit sözlirini dawam qilidu – Sulaymanning toy kéchisige teyyarligghan kariwiti

□ **3:4** «(1-4-ayet) **sherhi**» — bizningche 1-4-ayetler Shulamit Sulaymandin ayrilghan waqitta qayta-qayta («kéche-kéchilerde») körgen bir chüshni bildürüdü (qishta bolushi mumkin). Bu közqarash toghra bolsa mushu ayetlerdin biz «muhebbetning azablırı»ni körimiz. Sulaymandin ayrilish Shulamit üçün azablıq ish bolup, bu chüshni qozghap chiqardi. Biraq bu chüsh yenila Xudadin kelgen oxshaydu, chünki töwendiki 6-11-ayetlerde, Sulaymanning uni toygha élip kétishke kelgenlikni bilen emelge ashurulıdu. Bu chüshdin yene shuni bileleymizki, Shulamit Galiliyede turuwatqan mezgilde, Sulayman özidin waqitliq (qishta) ayrilghan waqitta, chongqur oylinıdu we Yérusalémda uchraydighan barlıq sinaqlarğa yüzlinishke teyyar turıdu. U Sulayman'gha yatlıq bolushqa teyyar idi. Shübhısizki, u Sulayman bilen toy qilip, Yérusalémda turghanda uni: «U peqet «pahıshe ayal»dek Sulaymanning baylıqlırı üçün uninggha yatlıq bolghan, xalas, dégüchilermu az bolmaydu. Chüshte körülgen «jésekchiler» shundaq gumanda bolghan kishilerge wekil bolushi mumkin. Lékin chüshte u ularning özige bolghan gumanlırigha pisent qilmay, yenila Sulaymannı izdeydu. 3- we 4-ayette Shulamitning chüshide tartqan derdi körünüdu: xuddi u: «Yarımni tapay dep sheherni aylinay» déginidek, lékin netijisi eksiche bolup, uninggha «sheherni aylinidighan» közetchiler uchrap qalidu (ıbranıy tilida «taptı»). Belkim chüshide ular Shulamitтин: «Némishqa bu qiz tün kéchide aylinıdu? Pahıshe ayal oxshaydu» dep gumanlan'ghan bolushi mumkin (bundaq ish ikkinchi qétim chüshide yene körünüdu — 5-bab, 2-7-ayetlerde). □ **3:5** «(5-ayet) **sherhi**» — Shulamit muhebbetning derdini tétip baqqandin kéyin, «muhebbetning waqit-saiti»ning muhimlıqını téximu bilip yetti. □ **3:6** «(6-ayet) **sherhi**» — bu ayet Sulaymanning Shulamitni yurti Galiliyedin toygha élip kélishini, yeni Sulayman uninggha ewetken textirawan'gha olturup, Yérusalémgha seper qilghanlıqını körssetse kérek (7-ayetni körüng). □ **3:8** «(7-8-ayet) **sherhi**» — Sulayman Shulamitni Yérusalémgha, yeni toygha bixeter élip kélish üçün, shu atmish leshkirining muhapızetçilikide textirawan bilen kelgen.

9 «Sulayman padishah özi üçhün alahide bir shahane sayiwenlik kariwat yasighan;

Liwandiki yaghachlardin yasighan.

10 Uning tüwrükliri kümüshtin,

Yölenchüki altundin,

Sélinchisi bolsa sösün rexttin;

Ichi muhebbet bilen bézelgen,

Yérusalém qizliri teripidin.

11 Chiqinglar, i Zion qizliri,

Sulayman padishahqa qarap béqinglar,

Toy bolghan künide,

Köngli xushal bolghan künide,

Anisi uninggha tajni kiygüzgen qiyapette uninggha qarap béqinglar!»□

4

*Yettinchi oylinish – toy kéchisi *** Sulayman Shulamitqa söz qilip uni max-taydu*

1 «Mana, sen güzel, söyümlüküm!

Mana, sen güzel!

Chümperdeng keynide közliring paxteklerdeken iken,

Chachliring Giléad téghi baghrida yatqan bir top öchkilerdektur.□

2 Chishliring yéngila yuyulushtin chiqqan qirqilghan bir top qoylardek;

Ularning hemmisi qoshkézek tughqanlardin,

Ular arisida hécbiri kem emestur.□

3 Lewliring pereng tal yiptek,

Gepliring yéqimliqtur;

Chümbiling keynide chékiliring parche anardur.

4 Boynung bolsa,

Qoralxana bolushqa teyyarlighan Dawutning munaridektur,

Üning üstige ming qalqan ésiqliqtur;

Ularning hemmisi palwanlarning siparliridur.□

5 Ikki köksüng xuddi ikki maraldur,

□ **3:11** «(9-11-ayet) **sherhi**» — Yehudylarning toyliri uyghurlan toyigha oxshap kétidu. Asasen 5 basquchi bar: — (1) toxtam — adette yigitning elchisi we qizning ata-aniliri bilen toxtam tüzidu. Sulayman öz-özige elchi bolup Shulamitning akiliri bilen toxtam qilghan oxshaydu (4-oylinishni körüng). (2) toygha seper. Yigit özi qizni toygha apirishqa kélidu. (3) nikah murasimi (6- we -12-oylinishni körüng) (4) toy ziyapiti (bezi waqitlarda bir heptige sozulidu) (1- we 2-oylinishni körüng) (5) toy kéchisi (3- we 7-oylinishni körüng) Bezi alimlar, bu «kariwat»ni Sulaymanni kötüridighan «textirawan» yaki «shahane harwa» dep qaraydu. Biraq bizningche bu textirawan yuqirida bayan qilin'ghan ibranii tilidiki 9-ayettiki «appiriyon» dégen, sayiwenlik kariwatni körsetse kérek. □ **4:1** «**Chümperdeng keynide közliring paxteklerdeken iken**» — toy qilidighan künide qiz chümperde artidu. □ **4:2** «**Ular arisida hécbiri kem emestur**» — yaki «ular arisida hécbiri tughmastur». □ **4:4** «**Qoralxana bolushqa teyyarlighan Dawutning munaridektur**» — bashqa birxil terjimisi: «Pelempelik qilin'ghan Dawutning munaridektur». «izahat» — kona zamanlarda «wetendin ayrilghan leshkerler» melum sheherge yaki memliketke qayil bolghanda, shu sheherge bolghan sadiqliqini bildürüş üçhün qalqanlirini sheherning séplida yaki munarlirida ésip qoyatti («Ez.» 27:11ni körüng). Shunga Sulaymanning bu sözliri: «Séning güzelliging shundaqki, ming leshkerning qayilliqigha, sadiqliqigha érihküdektur» dégen menide. Yene kélip belkim Shulamitning boynigha köpligen marjanlar ésiqliq bolushi mumkin. «Sipar» kichik qalqandur.

Niluper arisida ozuqliniwatqan jerenning qoshkézékliridektur;

⁶Tang atquche,

Kölehgiler qéchip yoqighuche,

Men özümni murmekke téghigha,

Mestiki döngige élip kétimen.□

⁷Sen pütünley güzel, i söyümlüküm,

Sendé héch dagh yoqtur».

Sulaymanning teklipi

⁸«Liwandin men bilen kelgin, i jörem,

Men bilen Liwandin kelgin —

Amanah choqqisidin qara,

Sénir hem Hermon choqqiliridin,

Yeni shirlar uwiliridin,

Yilpizlarning taghliridin qara!»□ ■

Sulaymanning sözining dawami

⁹«Sen könglümni alamet söyüdürdüng, i singlim, i jörem,

Közüngning bir lep qilip qarishi bilen,

Boynungdiki marjanning bir tal halqisi bilen,

Könglümni söyüdürdüng.

¹⁰Séning muhebbiting némidégen güzel,

I singlim, i jörem!

Séning muhebbetliring sharabtin shunche shérin!

Séning etirliringning puriqi herqandaq tétitqudin peyzidur!□

¹¹Lewliring, i jörem, here könikedek témitidu,

Tiling astida bal we süt bar;

Kiyim-kéçekliringning puriqi Liwanning puriqidur;□

¹²Sen péchetlen'gen bir baghdursen, i singlim, i jörem!

Étiklik bir bulaq, yépiqliq bir fontandursen.□

¹³Shaxliring bolsa bir anarliq «Éren baghchisi»dur;

Uningda qimmatlik méwiler,

□ **4:6** «Tang atquche, kölehgiler qéchip yoqighuche, men özümni murmekke téghigha, mestiki döngige élip kétimen» — Sulayman belkim pütün kéchi Shulamitning toluq bedinidin huzurlanmaqchi. □ **4:8** («8-ayet) sherhi» — bezi alimlar, bu sözler jinsiy muhebbetning yuqiri pellisini ipadileydu, dep qaraydu. Buning mumkinchiliki bar bolghini bilen, biz yene bu sözlerni Sulaymanning söyümlüki bilen bille öz padishahliqining keng zémini we heywitige Hermon téghi (Pelestindiki eng égiz tagh)ning eng égiz choqqiliridin nezer sélishqa bolghan arzusini ipadilgen, dep qaraymiz. Sulaymanning bu teklipi yawayi haywanlarning shu yerlerni makan qilghanliqi tüpeylidin xeterlik ish bolidu, elwette! ■ **4:8** Yuh. 17:24; Ef. 1:15-23 □ **4:10** «Séning muhebbiting némidégen güzel, i singlim, i jörem!» — Sulayman Shulamitni «singlim» dep chaqiridu (12-ayettimu):

— (1) qedimki zamandiki bezi shéirlarda ashiq-meshuqlar bir-birini «aka, singlim» dep chaqiratti; (2) ottura sherqtiki bezi jemiyyetlerde mötiwer kishiler öz emrige almaqchi bolghan qizgha jemiyyetning yuqiri tebiqisidin orun alghuzush üçün yaki nikahini téximu «kapaletlik» qilish üçün uni awwal «singlim» dep «béqjalatti». □ **4:11** «Kiyim-kéçekliringning puriqi Liwanning puriqidur» — «Liwanning puriqi» ormanliqlarning xush puriqi, elwette. □ **4:12** «Sen péchetlen'gen bir baghdursen, i singlim, i jörem!» Étiklik bir bulaq, yépiqliq bir fontandursen — Sulaymanning Shulamitni maxtishi shuki, Shulamit özini héchqandaq bashqa ademge bermey, peqet bolghusi er üçün pak saqlap keldi.

Xéne sumbul ösümlükliri bilen,□

14 Sumbullar we iparlar,
Kalamus we qowzaqdarchin,
Herxil mestiki derexliri,
Murmekke, muetter bilen hemme ésil tétitqular bar.□

15 Baghlarda bir fontan sen,
Hayatliq sulirini bérédighan, Liwandin aqidighan bir bulaqsen».□

16 «Oyghan, shimaldiki shamal;

Kelgin, i jenubtiki shamal!

Méning béghim üstidin uchup ötkey;

Shuning bilen tétitquliri sirtqa puraqa chachidu!

Söyümlüküm öz béghigha kirsun!

Özining qimmetlik méwilirini yésun!»□

5

Shulamit Sulayman'gha jawab béridu

1 «Men öz béghimgha kirdim,
Méning singlim, méning jörem;
Murmekkenmi tétitqulirim bilen yighdim,
Here könikimni hesilim bilen yédim;
Sharabimni sütlirim bilen ichtim».

«Dostlirim, yenglar!

Ichinglar, könglüngler xalighanche ichinglar, i ashiq-meshuqlar!»□

*Ikkinchi qisim {5:2-8:14} *** Er-ayalli q muhebbetiki yaxshilinishlar – muhebbetning yéngi ipadiliri *** Tötinchi xatire – Muhebbetni ret qilish toghrisidiki bir chüsh – u toghruluq oylinishlar {5:2-6:9} *** Sekkizinchi oylinish – Shulamitni basqan qorqunchluq chüsh {5:2-6:3} *** Shulamit söz qilidu – uni qara basidu*

□ **4:13** «Uningda qimmetlik méwiler, xéne sumbul ösümlükliri bilen,...» — etirler toghruluq: «sumbul» birxil xushpuraqliq ösümlük. □ **4:14** «Sumbullar we iparlar, kalamus we qowzaqdarchin, ... murmekke, muetter bilen...» — etirler toghruluq: «kalamus» birxil qomushqa oxshaydighan ösümlüktin chiqidu. «murmekke» we «qowzaqdarchin» adette melum derexlerning qowziqidin élinidu. «Muetter» birxil ösümlükning yopurmaqliridin élinidu. □ **4:15** «Liwandin aqidighan bir bulaqsen» — yaki «Liwandin aqidighan bir quduqsen». («9-15-ayet) **sherhi**» — 11-15-ayetlerde Sulayman söyümlükini chirayliq baghchigha, hetta «Éren baghchisi» («Béhis»ning özi qoxshidu. U yene Shulamitning pütün bedinidin huzurlanmaqchi ikenlikini bildüridu. □ **4:16** «(16-ayet) **sherhi**» — Shulamit Sulaymanning déginidek özini uninggha toluq bermekchi bolup, muhebbetlishishke teklip qilidu. «Shimal shamili» bolsa salqin, ademni yéngilanderidu; «jenub shamili» bolsa ademni ilitip rahat béridu. (Pelestin uchün «sherq shamili» qorqunchluq, hemme nersini qurutiwétidu). □ **5:1** «Men öz béghimgha kirdim, ... murmekkenmi tétitqulirim bilen yighdim, here könikimni hesilim bilen yédim; sharabimni sütlirim bilen ichtim» — Sulayman Shulamitning teklipini qobul qilib uning bilen toluq muhebbetlishidu. «Dostlirim, yenglar! Ichinglar, könglüngler xalighanche ichinglar, i ashiq-meshuqlar!» — bu sözlerni belkim Yérusalém qizlirningkidur. Ular (yaki toy qoldashliri) ashiq-meshuqlarning muhebbetin huzurlinshlirini toluq qollaydu. Ularning (Yérusalém qizlirining) qollishi bilen Xudaning herbir er-ayalning otturisidiki muhebbitini, jümlidin jinsiy muhebbitini testiqlaydighanliqi körsitilidu; chünki u özi bu ishlarni yaratqan.

2 «Men uxlawatattim, biraq könglüm oyghaq idi: —

— Söyümlükümning awazi!

Mana, u ishiqni qéqiwatidu: —

— «Manga échip ber, i singlim, i amriqim;

Méning paxtikim, méning ghubarsizim;

Chünki béshim shebnem bilen,

Chachlirim kéchidiki nemlik bilen hól-hól bolup ketti!»■

3 «Men tóshek kiyimlirimni séliwetken,

Qandaqmu uni yene kiyiwalay?

Men putlirimni yudum,

Qandaqmu ularni yene bulghay?»

4 Söyümlüküm qolini ishiq tóshükidin tiqti;

Méning ich-baghrilirim uninggha telmürüp ketti;

5 Söyümlükümge échishqa qoptum;

Qollirimdin murmekki,

Barmaqlirimdin suyuq murmekki témidi,

Taqaqning tutquchliri üstige témidi;

6 Söyümlükümge axtim;

Biraq söyümlüküm burulup, kétip qalghanidi.

U söz qilghanda rohim chiqip ketkenidi;

Uni izdidim, biraq tapalmidim;

Uni chaqirdim, biraq u jawab bermidi;□

7 Sheherni aylinidighan jésekchiler méni uchritip méni urdi, méni yarilandurdi;

Sépillardiki közetchiler chümperdemni mendin tartiwaldi.

8 I Yérusalém qizliri, söyümlükümni tapsanglar,

Uninggha néme deysiler?

Uninggha, söyginging: «Men muhebbettin zeipliship kettim! — dédi, denglar.»□

Yérusalém qizliri Shulamitqa söz qilidu

9 «Séning söyümlüküngning bashqa bir söyümlüktin qandaq artuq yéri bar, I, ayallar arisidiki eng güzili?

Séning söyümlüküngning bashqa bir söyümlüktin qandaq artuq yéri bar? —

Sen bizge shundaq tapilighan'ghu?».

■ 5:2 Top. 5:3 □ 5:6 «U söz qilghanda rohim chiqip ketkenidi» — bashqa birxil terjimisi: «U burulup ketkende rohim chiqip ketkenidi». □ 5:8 «(2-8-ayet) sherhi» — Shulamit qara

basqan bu chüshni körgende Sulayman bilen alliqachan toy qilghan bolsa kérek. Uning chüshide bolghan inkasi we teqqzasini 2:17de we 4:1-3de xatirilen'gen birinchi chüshidiki pozitsiyesi bilen sélishтурghanda tüptin oxshimaydu. Belkim chüsh Shulamitning hayatining emeliy ehwalini, yeni uning Sulayman bilen emeliy muhebbitini eks ettürgen; chüshste körün'gen bezi ishlar, shübhisizki, Sulaymanning muhebbitining, bolupmu jinsiy muhebbet jehette Shulamitqa bolghan teleplirini körsitidu. U söygingining muhebbitige yaki muhebbitining teleplirige anche sezgür bolmaydighan bolup qalghan oxshaydu. Bu sezgürsizlik ularning muhebbitige intayin xeterlik idi; Shulamitning chüshide Sulayman kétidu. Shuning bilen Shulamit chüsh körüsh bilen muhebbetning qimmatlikini bilip yétip, ishlarni yaxshilaydu. Yene muhim bir ish diqqitimizge erziyduki, chüshste we emeliy turmushta, Sulayman (erkek bolghini bilen, padishah bolghini bilen, peyghember bolghini bilenmu) héchqachan Shulamitni «muhebbet»ke zorlimaytti, belki Shulamitning özi bilen muhebbetlishishini telep qilatti. 7-ayette: Chüshidiki jésekchiler uni pahishe ayal dep qarighachqa, uninggha shundaq muamile qilip, chümperdini uningdin tartiwaldi.

{Shulamit jawab béridu}

10 «Méning söyümlüküm ap'aq we parqiraq, yürekliq ezimet,
On ming arisida tughdek körünerliktur;□

11 Uning béshi sap altundindur,
Budur chachliri atning yaylidek,
Tagh qaghisidek qara.

12 Uning közliri éqinlar boyidiki paxteklerde,
Süt bilen yuyulghan,
Yarishiqida qoyulghan;□

13 Uning mengziliri bir teshtek puraqliq ösümlüktektur;
Aynighan yéqimliq güllükte;
Uning lewliri niluper,

Ular suyuq murmekkini témitidu;□

14 Uning qolliri altun turubilar,
Ichige béril yaqutlar quyulghan.
Qorsiqi neqishlik pil chishliridin yasalghan,
Kök yaqutlar bilen bézelgen.

15 Uning putliri mermer tüwrükler,
Altun üstige tiklen'gen.

Uning salapiti Liwanningkidek,
Kédir derexliridek körkem-heywetliktur.

16 Uning aghzi bekmu shérindur;
Berheq, u pütünley güzeldur;

Bu méning söyümlüküm, —
Berheq, bu méning amriqim,
I Yérusalém qizliri!»□

6*Yérusalém qizliri sözleydu*

1 «Séning söyümlüküng nege ketkendu,
Qiz-ayallar arisida eng güzel bolghuchi?
Séning söyümlüküng qeyerge burulup ketti?
Biz sen bilen bille uni izdeyli!»□

Shulamit ulargha jawab béridu

2 «Méning söyümlüküm öz béghigha chüshti,
Tétitqu otyashliqlargha chüshti.

□ 5:10 «Méning söyümlüküm ap'aq we parqiraq, yürekliq ezimet,...» — bashqa birxil terjimisi:
«Söyümlükümnüning yüzining aq yéri ap'aq, qizil yéri qipqizil...». □ 5:12 «Yarishiqida qoyulghan»
— yaki «yaqutlardek bézeshke békitilgen». □ 5:13 «Uning mengziliri bir teshtek puraqliq

ösümlüktektur; aynighan yéqimliq güllükte; uning lewliri niluper, ular suyuq murmekkini témitidu» — ayetning ibranii tilini chüshinish sel tes, bashqa terjimiliri uchrishi mumkin. Némila bolmisun tétitqu we xushpuraqliq ösümlük baghliri ottura sherqte intayin az idi, qimmatlik idi.

□ 5:16 «Uning aghzi bekmu shérindur» — bu belkim gep-sözliirining tatliqliqini körsitidu. «(9-16-ayet) sherhi» — Shulamit hazir bashqilarning aldida söyginini maxtashtin héch tartinmaydu. U hazir «qoram tashta yoshurun'ghan paxtek»tin köp dadil bolup ketti! □ 6:1 «Séning söyümlüküng nege ketkendu, qiz-ayallar arisida eng güzel bolghuchi? biz sen bilen bille uni izdeyli!» — Yérusalém qizlirining 5:9-ayettiki mazaq we gumanliri pütünley yoqidi.

Baghlarda ozuqlinishqa,
 Niluperlarni yigishqa chüshti.
³ Men méning söyümlükümninkidurmen,
 We söyümlüküm méningkidur;
 U öz padisini niluperler arisida baqidu»□

*Toqquzinchi oylinish – Sulaymanning Shulamitqa qaytip kélishi – Shulamitni qayta maxtishi {6:4-6:9} *** Sulayman Shulamitqa söz qilidu*

⁴ «Sen güzel, i söyümlüküm, Tirzah shehiridek güzel;
 Yérusalémdek yéqimliq,
 Tughlarni kôtürgen bir qoshundek heywetliktursen;□

⁵ Ah, közliringni mendin ketküzgin!
 Çünkü ular méning üstümdin ghalib kéliwatidu;
 Chachliring Giléad téghi baghrida yatqan bir top öchkilerdektur.

⁶ Chishliring yéngila yuyulushtin chiqqan qirqilghan bir top qoylardek;
 Ularning hemmisi qoshkézek tughqanlardindur;
 Ular arisida héchbiri kem emestur;□

⁷ Chümbiling keynide chékiliring parche anardur.

⁸ Atmish xanish, seksen kénizekmu bar;
 Qizlar sanaqsiz;□ ■

⁹ Biraq méning paxtikim, ghubarsizim bolsa birdinbirdur;
 Anisidin tughulghanlar ichide tengdachsiz bolghuchi,

Özini tughquchining tallighinidur.
 Qizlar uni körüp, uni bextlik dep atashti,
 Xanishlar we kénizeklermu körüp uni maxtashti».□

*Beshinchi xatire – Yézida dem élish – Galiliyege qaytish {6:10-8:14} *** Oninchi oylinish - ««Mahanaim», yeni «ikki bargah» ussuli» {6:10-7:10} *** {Yérusalém qizliri söz qilidu}*

¹⁰ «Tang seher jahan'gha qarighandek,
 Aydek güzel, aydingdek roshen,

□ **6:3** «(2-3-ayet) **sherhi**» — adette bu muhebbet shéiride «bagh» Shulamitning bedinini yaki ularning muhebbitining özi körsitidu. Mushu yerde «bagh» Sulayman Shulamitqa muhebbitini körssetmekte, uning bedinidin yene huzurlanmaqta, dep qaraymiz. Shulamitning Sulaymanning özi qe baghligan muhebbitige ishenchi kamil: 2:16de u: «söyümlüküm méningkidur, men uningkidurmen» deydu; hazir uninggha nisbeten söyginining özi qe emes, belki özining uninggha tewe bolghanliq eng muhim ishtur. «U öz padisini niluperler arisida baqidu» — bashqa birxl terjimisi: «u niluper arisida ozuqlinidu». Biraq némila bolmisun buning köchme menisi terjimimizningkidek bolidu — demek, Sulayman Shulamitning bedinidin huzurlanmaqta. □ **6:4** «Sen güzel, i söyümlüküm, Tirzah shehiridek güzel» — Tirzah shehiri intayin güzel idi. Sulaymanning dewridin kéyin u Israilning shimaliy padishahliqining waqitliq paytexti boldi («1Pad.» 15-bab). □ **6:6** «Ular arisida héchbiri kem emestur» — yaki «ular arisida héchbiri tughmastur». □ **6:8** «Atmish xanish, seksen kénizekmu bar; qizlar sanaqsiz» — «xanish»lar toluq ayal derjiside, «kénizekler» heremdiki «kichik xotun» derjiside, «qizlar» kelgüsidiki kénizekler idi. Bularning sanlirigha qarighanda Sulayman padishahliqining deslipidila Shulamitni öz emrige alghanidi. Kéyin uning 700 ayali, 300 kéniziki bolghan («1Pad.» 11-babni körüng). Biz bu ish üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **6:8** 1Pad. 11:3 □ **6:9** «(4-9-ayet) **sherhi**» — Sulaymanning bu qétimqi Shulamitni maxtighan bezi sözliri toy kéchisidike oxshash bolghini bilen, yéngidin qoshulghan maxtashliri téximü küchlük. U yene Shulamitni qedirleydu, téximü maxtaydu. Sulaymanning uninggha baghligan muhebbiti uning «ölchemge yetkenliki»ge asaslantghan emes.

Illiq quyashdek yoruq,
Tughlarni kôtürgen qoshunlardek heywetlik bolghuchi kimdur?»□

Shulamit Yérusalém qizlirigha söz qilidu

11 «Méghizlar béghigha chüshüm,
Jilghidiki gül-giyahlarni körüshke,
Üzüm télining bixlighan-bixlimighanliqini körüshke,
Anarlarning chéchekligen-chécheklimigenlikini körüshke;
12 Biraq bile-bilmey,
Jénim méni kôtürüp,
Ésil xelqimning jeng harwiliri üstige qoyghaniken».□

Yérusalém qizliri yene Shulamitni maxtaf söz qilidu

13 «Qaytqin, qaytqin, i Shulamit —
Qaytqin, qaytqin, bizning sanga qarighumiz bardur!»

«Siler Shulamitning némisige qarighunglar bar?»

«“Ikki bargah” ussulgha chüshken waqtidikidek uninggha qaraymiz!»□

7

*Sulayman Shulamitqa söz qilidu *** Shulamit Sulayman üçün «ikki bargah» ussulini oynaydu*

1 «I shahzadining qizi,
Keshliringde séning qedemliring némidégen güzell
Tolghighan yampashliring göherlerdek,
Chéwer hünérwen qolining hüniridir.□
2 Kindiking yumulaq bir qedehtur;
Uning ebjesh sharabi kem emes;
Qorsiqing bughday dôwisidur,

□ **6:10** «(10-ayet) **sherhi**» — Shulamit hazir Sulaymanning muhebbitining tesiride ishenchke tolgan, küchlük zat bolup chiqti. «Tang **seher jahan'gha qarighandek**» — bashqa birxil terjimisi: «Tang seherdek nurluq körün'gen,...» □ **6:12** «(11-12-ayet) **sherhi**» — Shulamit yene kemterlik bilen bundaq maxtashlarga jawab béridu; u birdinla xanish bolghan bolsimu, uning öz xelqige baghlighan hörmiti burunqidekla chongqurdur («méning ésil xelqim», deydu). U tuyuqsiz seherliq qiz Salahiyitidin xanishliq ornigha chiqqanda héch adetlinemigen. Eksiche, u shu etigendila «jilghidiki gül-giyahlarni körüshke, méghizlar béghigha chüshken» idi, chünki bular belkim uninggha öz yurti Galiliyeni eslitidu. 12-ayetni ibraniiy tilida chüshinish bek tes, bashqa köp terjimiliri uchrishi mumkin. Uning menisi bizningche qandaqla bolmisun uning tuyuqsiz yuqiri orun'gha kôtürülüshi bilen baghliqtur. □ **6:13** «Siler **Shulamitning némisige qarighunglar bar?**» — bu sözlerni Shulamit éytidu. «**“ikki bargah” ussulgha chüshken waqtidikidek uninggha qaraymiz!**» — bu sözlerni Yérusalém qizliri éytidu.«ikki bargah» — Ibraniy tilida «Mahanaim» dégen yerni körsitishi mumkin. «Ikki bargah» ussul belkim muhebbetni ipadileydighan bir ussul idi. Izahat: — Qiz mushu yerde «Shulamit» (shulamliq qiz) dep atilidu. U belkim Galiliyediki «Shunem» dégen sheherdin kelgen. «Shunem» kéyin «shulem» dep atalghan. «Shulamit» yaki «shulamliq» dégenning bashqa bir menisi «Sulayman xanim»; yeni bir menisi «kamil bolghuchi». Mushu yerde u yene maxtashlarga kemterlik bilen jawab béridu. □ **7:1** «Keshliringde séning **qedemliring némidégen güzell**» — yaki «keshliringde séning putliring némidégen güzell».

Etrapigha niluperler olishidu.□

³ Ikki köksüng ikki maraldek, jerenning qoshkézikidur;

⁴ Boynung pil chishliridin yasalgan munardur;
Közliring Bat-Rabbim qowuqi boyidiki Heshbon kölchekliridek,
Burnung Demeshqqe qaraydighan Liwan munaridektur;

⁵ Üstüngde béshing Karmel téghidek turidu;
Béshingdiki örüme chachliring sösün rengliktur,
Padishah büdür chachliringning mehbusidur.□

⁶ I söyginim, huzurlar üçün shunche güzel, shunche yéqimliqtursen!

⁷ Séning boyung palma derixidek,
Köksüng üzüm ghunchiliridektur.□

⁸ Men: — «Palma derixi üstige chiqimen,
Shaxlirini tutup yamishimen;
Köksiliring derweqe üzüm tal ghunchiliridek,
Burnungning puriqi almilardek, tanglayliringning temi eng ésil sharabdektur...».□

Shulamit söz qilip, Sulaymanning gépini dawamlashturidu

⁹ «...méning söyümlükümning gélidin siliq ötüp,
Lewler, chishlardin téyilip chüshsun...!□

¹⁰ Men méning söyümlükümningkidurmen,
Uning teqazzasi manga qaratilidu.□

On birinchi oylinish — Shulamitning öz yurtini yoqlashqa bolghan arzusi ...

{7:11-8:4} ... Shulamit söz qilidu

¹¹ «I söyümlüküm, kéleyli,

Étizlarga chiqayli;
Yézilarda tünep kéleyli,□

¹² Üzümzarliqqa chiqishqa baldur orundin turayli,

□ **7:2** «Kindiking **yumulaq bir qedehtur**» — bezi alimlar «kindiking» dégen söz jinsiy yolini, yaki tenning töwen qismini körsitidu, dep qaraydu. Undaq bolsa Shulamit Sulayman aldida yalingach bolup ussul oynaydu. «...uning **ebjesh sharabi kem emes**;...» — «ebjesh sharab» Pelestinde ademni eng mest qilidighan sharab hésablinatti. □ **7:5** «Padishah **büdür chachliringning mehbusidur**» — ulugh Sulayman padishah yézidiki bir qizgha «esir boldi!» Muhebbetning küchi zordur! □ **7:7** «**Séning boyung palma derixidek, köksüng üzüm ghunchiliridektur**» — «palma derixi»ning özi ünümlük, hosulluq derek hésablinidu. Shulamit égez boyluq we zilwa, «hosulluq» dep qaralghan oxshaydu.

□ **7:8** «Palma **derixi üstige chiqimen, shaxlirini tutup yamishimen; köksiliring derweqe üzüm tal ghunchiliridek**...» — palma derixining xormilirini üzüş yaki güllirini changlashtürüp méwilik qilish üçün uningha yamiship chiqishi kérek. Sulayman bu oxshitishda belkim ikkila menisini köchme menide ishlitidu. Hazir Shulamit bilen jinsiy munasiwet ötküzüşke bashlaydu. «...burnungning **puriqi almilardek, tanglayliringning temi eng ésil sharabdektur**...» — «almilar» dégenning bashqa birxil terjimisi «örükler». □ **7:9** «...méning söyümlükümning gélidin siliq ötüp, **lewler, chishlardin téyilip chüshsun**...!» — ibranij tilida chüshinish bek tes, bashqa köp terjimiliri uchrishi mumkin. Lékin umumiy menisi éniqki, Shulamit Sulaymanning «muhebbetlishayli» dégen telipige inkas qayturup, toluq qobul qilidu. □ **7:10** «(1-10-ayet) **sherhi**» — 9-10-ayette Shulamit Sulaymanning «muhebbetlishayli» dégen telipige inkas qayturup, toluq qobul qilidu. □ **7:11** «I **söyümlüküm, kéleyli, étizlarga chiqayli; yézilarda tünep kéleyli**,...» — Shulamitning öz yurtini yene körgüsi, shu yerde Sulayman bilen dalada muhebbetleshküsi bar idi. 12-13-ayetnimu köring.

ʻZüm tallirining bixlighan-bixlimighanliqini,
 Chécheklarning échilghan-échilmighanliqini,
 Anarlarning berq urghan-urmighanliqini köreyli;
 Ashu yerde muhebbetirimni sanga béghishlaymen.
 13 Muhebbetgüller ashu yerde öz puriqini puritidu;
 Ishiklirimiz üstide herxil ésil méwe-chiwiler bardur,
 Yéngi hem konimu bardur;
 Sen üçhün ularni toplaп teyyarladim, i söyümlüküm!»□

8

Dawami – Shulamit sözini dawamlashturidu

1 «Ah, apamning köksini shorighan inimdek bolsang'idi!

Séni talada uchritar bolsam, söyettim,
 We héchkim méni kemsitmeytti.□

2 Men séni yétekleyttim,
 Apangning öyige élip kirettim;
 Sen manga telim béretting;
 Men sanga tétitqu sharabidin ichküzettim;
 Anarlirimning sherbitidin ichküzettim.□

3 Uning sol qoli béshim astida bolatti,
 Uning ong qoli méni silaytti!».

4 «Silerge tapilaymenki, i Yérusalém qizliri –

«Uning waqit-saiti bolmighuche,
 Siler muhebbetni oyghatmanglar, qozghimanglar!»□

On ikkinchi oylinish – Yézilargha, yeni Galiliyege bolghan seper {8:5-8:7} ...
Shulamitning yurtidiki qizlar awwal sözleydu – uni tonumay qalidu

5 «Daladin chiqiwatqan bu zadi kim?

Öz söyümlükige yölinip?»

«Men alma derixi astida séni oyghatqanidim;

Ashu yerde apang tolghaq yep séni dunyagha chiqarghanidi;

□ 7:13 «Muhebbetgüller ashu yerde öz puriqini puritidu» — «muhbbetgül» dégen gül jinsiy muhebbetni qozghaydighan birxil gül. «ishiklirimiz üstide herxil ésil méwe-chiwiler bardur, ...sen üçhün ularni toplaп teyyarladim, i söyümlüküm!» — Qanaanda (Pelestinde) xelqler «ishik üsti»diki bir jaza üstide herxil méwe-chéwilerini saqlaydu. □ 8:1 «Ah, apamning köksini shorighan inimdek bolsang'idi! Séni talada uchritar bolsam, söyettim, we héchkim méni kemsitmeytti» — Pelestinde

acha-ukining özara amraqligini ochuq ipadilishi, söyüshi normal ehwal. Ashiq-meshuqlarning shundaq qilishi eyiblik dep qaralgachqa, Shulamit «Sulaymanni inimdek bolsidi!» dep tileydu. □ 8:2

«Sen manga telim béretting» — Shulamit Sulaymanning danaligidin ortaqlashmaqchi. Yérusalémdiki ordida turghanda Sulayman aldırash bolghachqa mushundaq pursat az bolatti. Apisingning öyide bolsa dexliler az bolidu. Erning ayaligha bilim, danaligini ashurush pursitini yaritish mes'uliyiti bar. «Sen manga telim béretting» dégenning bashqa birxil terjimisi: «Shu yerde apam manga ögetken». «Men sanga tétitqu sharabidin ichküzettim; anarlirimning sherbitidin ichküzettim» — belkim Shulamitning apasi inisini émitkendek (1-ayet), Sulayman'gha emchek salghusi barliqini bildüridu. □ 8:4 «...siler muhebbetni oyghatmanglar, qozghimanglar!» — yaki «...uni baldur oyghatqininglar, qozghighininglarning némisil?!».

Ashu yerde séni tughquchi tolghaq yep séni chiqarghanidi».□

Shulamit Sulayman'gha söz qilidu

6 «Méni könglünge möhürdek,
Bilikingge möhürdek basqaysen;
Chünki muhebbet ölümdek küchlüktür;
Muhebbetning qizghinishi tehtisaradek rehimsiz;
Uningdin chiqqan ot uchqunliri,
— Yahning dehshetlik bir yalqunidur!»□

7 Köp sular muhebbetni öchürelmeydu;
Kelkünler uni gherq qilalmaydu;
Birsi: «Öy-teelluqatirimning hemmisini bérip muhebbetke érishimen» dése,
Undaqta u adem kishining neziridin pütünley chüshüp kétidu».■

On üçinchi oylinish — Shulamitning yurtigha, öyige qayitip kélishi. Shulamit kichik singlisi toghruluq ikki akisigha söz qilidu {8:8-8:14}. ... Shulamit ikki akisigha söz qilidu

8 «Bizning kichik singlimiz bardur,
Biraq uning köksi yoqtur;
Singlimizgha elchiler kelgen künide biz uning üçün néme qilimiz?»□

Ikki akisi jawab béridu

9 «Eger u sépil bolsa,
Biz uninggha kümüş munar salimiz;
Eger u ishik bolsa,
Biz uni kédir taxtaylar bilen qaplaymiz».□

□ **8:5 Daladin chiqwatqan bu zadi kim? Öz söyümlükige yölinip?»** — Shulamit esliy toygha barghan yol bilen qaytip kélidu. Ular Yérusalémdin yérixá shehiridiki yol bilen chiqip Jordan deryasi jilghisini boylap chöl-bayawandin ötüp Shunemge qaytidu. Chöl-bayawanning issiqi bilen u Sulayman'gha yölinip mangidu. U shunche özgergenki, yurttikiler uni tonumay qalidu. Shunga bu sözler Shulamitning yurtdiki qizlarning dégini bolsa kérek. «**Men alma derixi astida séni oyghatqanidim; ashu yerde apang tolghaq yep séni dunyagha chiqarghanidi; ashu yerde séni tughquchi tolghaq yep séni chiqarghanidi**» — bu sözlerni Sulayman Shulamitqa éytidu. Sulayman belkim birinchi qétim (padichining qiyapitide) del mushu alma derixi astida Shulamitni uxlawatqan pétide uchratqanliqini esleydu. Shu alma derixi del Shulamitning apisi uni tughqan jay idi. «Men alma derixi astida séni oyghatqanidim» — Mushu «oyghitish» hem uyqudin oyghitishnimu, muhebbetke oyghitishnimu kórsetse kérek. Sulayman bilen Shulamit Shulamitning hayati bashlan'ghan del shu jayda («alma derixi astida) ózara töwendiki ehde (6-ayet) bilen baghlishidu. □ **8:6 «Méni könglünge möhürdek, bilikingge möhürdek basqaysen...»** — sherhi: Padishah öz möhüridin héchqachan ayrilmaydu. Möhüri bolsa adette altun-göherdin yasalghan bolup, intayin qimmatlik nerse idi. Herbir nerse üstige möhür basqanning menisi «bu méningki» dégen bolidu, elwette. Shulamit ózining Sulaymandin hergiz ayrilmaliqini xalaydu, özini alemge: «men Sulaymannikidurmen» dep ispatlamaqchi bolidu. «muhebbet... **Yahning dehshetlik bir yalqunidur!**» — «Yah» — «Yahweh», yeni Perwerdigarning namining qisqa shekli. ■ **8:7** 1Kor. 13:8 □ **8:8 «(8-ayet) sherhi**» — Shulamit kichik singlisi üçün ensireydu. U yatliq bolghuche qandaq qilip uni pak saqlash kérek? Mushu soal toghruluq oylichanda belkim ózining yashliq waqitlirini esleydu. □ **8:9 «(9-ayet) sherhi**» — mushu ayette Shulamitning ikki akisi uning soaligha (8-ayet) jawab béridu. Ularning singlisi ózini asraydighan, nomus qilidighan qiz bolsa («sépil bolsa»), undaqta akiliri uni mukapatlaydu. Biraq eger u nomusni saqlimaydighan, xeterlik yolgha chiqmaqchi bolsa («ishik bolsa»), akiliri uni pewqul'adde qoghdaydu.

Shulamit söz qilidu

10 «Özüm bir sépildurmen,
Hem méning köksilirim munarlardektur;
Shunga men uning kóz aldida xatirjemlik tapqan birsided boldum». □

Shulamit sözini dawam qilidu

11 «Sulaymanning Baal-Hamonda üzümzari bar idi,
Üzümzarini baghwenlerge ijarige berdi;
Ularning hemmisi méwisi üçün ming tengge apirip bérishi kérek idi;
12 Özümning üzümzarim mana méning aldimda turidu;
Uning ming tenggisi sanga bolsun, i Sulayman,
Shuningdek ikki yüz tengge méwisini baqquchilargha bolsun». □

Sulayman Shulamitqa söz qilidu

13 «Hey baghlarda turghuchi,
Hemrahlar awazingni anglighusi bar;
Mangimu uni anglatquzghaysen». □

Shulamit Sulayman'gha söz qilidu

14 «I söyümlüküm, téz bole,
Jeren yaki yash bughidek bol,
Tétitqular taghliri üstide yügürüp!» □

□ **8:10 «10-ayet sherhi»** – Shulamit derweqe «sépil» idi – bashqilarning ézitquluqlirigha toluq chidighuchiligi bar idi, u pütünley nomusi bilen ötkenedi. Özini pak saqlighachqa u Sulaymanning ehdisini qobul qilishqa tolimu teyyar idi. U hazir belkim ikki akisi esli öziye yürgüzgen qattiq muamilining zörürlükini körüp yétishi mumkin idi. U sayisiz üzümzarda ishlighende «éziqturulushning éhtimali» az idi; sayisi bolghan méwilik derexliri arisida ishligen bolsa, yaman niyetlik adem terpidin éziqturulush éhtimali bar bolatti. □ **8:12 «11-12-ayet sherhi»** – 11-12-ayet: bu ayetlerde Shulamit özining Sulayman'gha toluq mensup ikenlikini tekitleydu. U özini Sulayman'gha béghishlighan bir üzümzargha oxshitidu. Sulaymanning barliq üzümzarlarini baqquchilar öziye téghishlik in'amgha érishidu, elwette. Shuninggha oxshash Shulamit hazir Sulaymandin ikki akisi üçün téghishlik in'am bérishini soraydu. Chünki ular uni nomuschan qilip toy qilghuche uningdin xewer élip kelgenidi. 12-ayet: «Özümning üzümzarim mana méning aldimda turidu» dégen sözler Shulamitning öz shexsini Sulayman'gha béghishlighini pütünley ixtiyaren, pütünley erkinlik bilen boldi, dep ipadileydu hem tekitleydu. Erkinlik mana muhebbetning ayrilmas bir qismidir. □ **8:13 «13-ayet sherhi»** – Shulamitning kona dostliri (hemrahlar) belkim uningdin naxsha éytishni telep qilidu. Sulaymanningmu anglighusi kélidu. Shulamit naxsha éytip sirtqa chiqip, Sulaymanni töwendikidek chaqiridu. □ **8:14 «Tétitqular taghliri üstide yügürüp!»** — yaki «Yétitqu ösümlük taghliri üstide yügürüp!».

Yeshaya

Xudaning Israilga bolghan «dewa»si hem chaqiriqi

¹ Uzziya, Yotam, Ahaz we Hezekiyalar Yehudagha padishah bolghan waqitlarda, Yérusalém we Yehuda toghrisida, Amozning oghli Yeshaya kórgen ghayibane wehiy-alametler: —

² «I asmanlar, anglanglar!

I yer-zémin, qulaq sal!

Chünki Perwerdigar söz éytti: —

«Men balilarni béqip chong qildim,

Biraq ular Manga asiqliq qildi. □ ■

³ Kala bolsa igisini tonuydu,

Éshekmu xojayinining oqurigha *mangidighan yolni* bilidu,
Biraq Israil bilmeydu,

Óz xelqim héch yorutulghan emes.

⁴ Ah, gunahkar «yat el»,

Qebihlikni toplap özige yükliken xelq,

Rezillerning bir nesli,

Nijis bolup ketken balilar!

Ular Perwerdigardin yiraqliship,

«Israildiki Muqeddes Bolghuchi»ni közige ilmidi,

Ular keynige yandi. □ ■

⁵ Némishqa yene dumbalan'ghunglar kélidu?

Némishqa asiqliq qiliwérisiler?

Pütün bashliringlar aghrip,

Yürikinglar pütünley zepliship ketti. ■

⁶ Béshinglardin ayighinglarchiche saq yéringlar qalmidi,

Peqet yara-jarahet, ishshiq we yiring bilen toldi,

Ular tazilanmighan, téngilmighan yaki ulargha héch melhem sürülmigen. □

⁷ Wetininglar chölleshti;

Sheherliringlar köyüp weyrane boldi;

Yer-zémininglarni bolsa, yatlar köz aldinglardila yutuwéliwatidu;

U yatlar teripidin dependsé qilinip chölliship ketti. ■

⁸ Emdi üzümzargha sélin'ghan chellidek,

Terxemelikke sélin'ghan kepidek,

Muhasirige chüshken sheherdek,

□ **1:2** «I asmanlar, anglanglar!» — muqeddes kitab boyiche üç asman bar. «Tebirler»ni körüng. «Chünki Perwerdigar söz éytti...» — mushu kitabda élin'ghan «Perwerdigar» bolsa, ibranii tilidiki «Yahweh» dégenning terjimisi. «Yahweh» Xudaning yene bir ismi bolup, «Menggülik Bolghuchi», «Özüm Bardurmen», «ehdiside menggü Turghuchi Xuda» dégeni bildüridu. Tebirlernimu körüng.

■ **1:2** Qan. 32:1 □ **1:4** «Ah, gunahkar «yat el»...» — bu hejwiy, kinayilik gep. Xudagha nisbeten Israil butperes bir «yat el» bolup ketkenidi. «Israildiki Muqeddes Bolghuchi» — Xudaning yene bir ismidur. Bu isim belkim, «Özining Israil xelqige birdinbir pak-muqeddes bolghuchi ikenlikini körsetken Xuda we Israil arisida pak-muqeddes turghuchi Xuda» dégen menide. Yeshaya peyghamber Xudani tilgha alghanda, bu isimni köp ishlitidu. ■ **1:4** Zeb. 78:8; Yesh. 57:3 ■ **1:5** 2Tar. 28:22; Yer. 2:30 □ **1:6** «ulargha héch melhem sürülmigen» — yaki «ulargha héch zeytun méyi sürülmigen».

■ **1:7** Qan. 28:51,52; Yesh. 5:5

Zionning qizi zeip qaldurildi.□

⁹ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar bizge azghine «qaldisi»ni qaldurmighan bolsa,

Biz Sodom shehirige oxshap qalattug,
Gomorra shehirining haligha chüshüp qalattug.□ ■

¹⁰ I Sodomning hökümrani, Perwerdigarning sözini anglap qoyunglar,
«I Gomorraning xelqi, Xudayimizning qanun-nesihitige qulaq sélinglar!□

¹¹ Siler zadi néme dep Manga atap nurghunlighan qurbanliqlarni sunisiler?»
— deydu Perwerdigar.

— «Men köydürme qochqar qurbanliqlardin,
Borda q malning yaghliridin toyup kettim,
Buqilar, paqlanlar, tékilerning qanliridin héch xursen emesmen.□ ■

¹² Siler Méning aldimgha kirip kelgininglarda,
Silerdin hoyla-aywanlirimni shundaq dessep-cheyleshni kim telep qilghan?

□

¹³ Bihude «ashliq hediye»lerni élip kélishni boldi qilinglar,
Xushbuy bolsa Manga yirginchlik bolup qaldi.

«Yéngi ay» héytli ri we «shabat kün»lirige,
Jamaet ibadet sorunlirigha chaqirilishlarga —
Qisqisi, qebihlikte ötküzülgen daghdughiliq yighilishlarga chidighuchilikim qalmidi.□

¹⁴ «Yéngi ay» héytinglardin, békitilgen héyt-bayriminglardin qelbim nepretlinidu;
Ular manga yük bolup qaldi;
Ularni kötürüp yürüshtin charchap kettim.

¹⁵ Qolunglarni kötürüp duagha yayghininglarda,
Közümni silerdin élip qachimen;

□ **1:8 «üzümzargha sélin'ghan chellidek, terxemeklikke sélin'ghan kepidek...»** — Yérusalémning ehwalini teswirleydu; u nahayiti qil üstide turghanliqini, intayin muqimsiz ehwalda qaldurulghanliqini bildürse kérek. «Zion» — yaki «Zion téghi» bolsa Yérusalém shehiri, shuningdek muqeddes ibadetxana jaylashqan taghdur. □ **1:9 «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar»**

— «Yeshaya» kitabida köp ishli tilidighan Xudaning bir nami. «Perwerdigar bizge azghine «qaldisi»ni qaldurmighan bolsa...» — «qaldi» (Xudaning «qaldisi») «Yeshaya» dégen kitabta köp körüldighan téma yaki mawzudur. Israil xelqining köp qismi Xudadin yiraqliship ketken bolsimu, Xudaning méhir-shepqi bilen ularning arisida haman özi ge sadiq bir «qaldi» bollidu. «Sodom sheherige oxshap qalattug, Gomorraning haligha chüshüp qalattug» — kona zamanlarda, (Ibrahim peyghemberning dewride) bu ikki sheher Xudaning neziride nahayiti rezil bolup, U asmandin ot-günggürtini yaghdurup ularni pütünley weyran qilghan. Ikki sheherning бүгүн'ge qeder héchqandaq izliri qalmidi («Yar.» 19-babni körüng). Yeshayaning démekchi bolghini, Xuda Özi ge sadiq bir «qaldisi» qaldurmighan bolsa, Israilmu bu ikki sheherge oxshash rezillik bilen tolup, oxshashla pütünley weyran bolup yer yüzidin yoqilip ketken bolatti. ■ **1:9 Yar. 19:24; Yesh. 17:6; 24:6; 30:17; Rim. 9:29** □ **1:10**

«I Sodomning hökümrani, ... I Gomorraning xelqi, ...» — mushu yerde, Yeshaya peyghember öz xelqini Sodom hem Gomorradikilerge biwasite oxshitidu. □ **1:11 «köydürme qurbanliq»** — mushu xil qurbanliq Xudagha atap toluq köydürületté. ■ **1:11 Zeb. 50:8-14; Pend. 15:8; 21:27; Yesh. 66:3; Yer. 6:20; Am. 5:22** □ **1:12 «dessep-cheyleshni kim telep qilghan?»** — «dessep-cheylesh» dégen söz mushu yerde belkim xelq élip kirgen nurghunlighan qurbanliq mallirining ibadetxanining hoyllirini dessigenlikini körsitidu. Bashqa birxil terjimisi «despende qilish». □ **1:13**

«ashliq hediye»ler — «ashliq hediye» adette «köydürme qurbanliqlar» hem gha qoshulatti. «xushbuy bolsa manga yirginchlik bolup qaldi» — Musa peyghemberge tapshurulghan qanun'gha asasen, her küni muqeddes ibadetxanida xushbuy yéqish kérek idi. «shabat küni» — bolsa shenbe küni bolup, Israillar üçhün «muqeddes kün»dur, bu héchqandaq ish-emgek qilmay Xudagha séghinidighan, ibadet qilidighan kün idi. Yehudiylar bu küni «shabat küni», yeni «(xizmettin) dem élish küni» deydu. Yene 56-bab, 2-ayetni körüng.

Berheq, köplep dualarni qilghininglarda, anglimaymen;
Chünki qolliringlar qan'gha boyaldi. ■

16 Özünglarni yuyup, paklininglar;
Qilmishliringlarning rezillikini köz aldimdin néri qilinglar,
Rezillikni qilishtin qolunglarni üzünglar; ■

17 Yaxshiliq qilishni ögininglar;

Adilliqni izdenglar,
Zomigerlerge tenbih béringlar,
Yétim-yésirlerni naheqliqtin xalas qilinglar,
Tul xotunlarning dewasini soranglar. □

18 Emdi kélinglar, biz munazire qilishayli, deydu Perwerdigar,
Silerning gunahinglar qip-qizil bolsimu,
Yenila qardek aqiridu;
Ular qizil quruttek toq qizil bolsimu,
Yungdek ap'aq bolidu. □ ■

19 Eger itaetmen bolup, anglisanglar,
Zémindiki ésil mehsulattin behrimen bolisiler;

20 Biraq ret qilip yüz örisenglar,
Qilich bilen ujuqturulisiler»

— Chünki Perwerdigar Öz aghzi bilen shundaq dégen.

21 Sadiq sheher qandaqmu pahishe bolup qaldi!?

Eslide ü adalet bilen tolghanidi,
Heqqaniylik uni makan qilghanidi,
Biraq hazir qatillar uningda turuwatidu. □

22 Kümüşhüng bolsa dashqalgha aylinip qaldi,
Sharabinggha su ariliship qaldi; ■

23 Emirliring asiylik qilghuchilar,
Oghrirlargha ülpet boldi;
Ularning herbiri parigha amraq bolup,
Sogha-salamlarni közlep yürmekte;
Ular yétim-yésirler üçün adalet izdimeydu;
Tul xotunlarning dewasi ularning aldigha yetmeydu. □ ■

24 Shunga — deydu samawi qoshunlarning Sordari bolghan Reb Perwerdigar

—
Yeni Israildiki qudret Igisi éytidu: —

Men küshendilirimni *jazalap* puxadin chiqimen,
Düşmenlirimdin qisas alimen; □

25 Qolumni üstüngge tegküzüp,
Séni tawlap, sendiki dashqalni teltöküs tazilaymen,

■ 1:15 Pend. 1:28 ■ 1:16 Zeb. 34:13-14; 37:27; Am. 5:15; Rim. 12:9 □ 1:17 «Zomigerlerge tenbih béringlar» — bashqa birxil terjimisi, «Ézilgüchilerge yar-yölek bolunglar». □ 1:18 «Silerning gunahinglar qip-qizil bolsimu» — bu «qizil qurut» Yehudiylar bu qurutni boyaq yasash üçün ishletken. ■ 1:18 Zeb. 51:7-10 □ 1:21 «Sadiq sheher qandaqmu pahishe bolup qaldi!?» — Yeshaya peyghember Yérusalém shehirini eslide Xudagha sadiq bir ayalgha oxshash sheher idi, biraq hazir bir pahishe ayalgha aylandi dep oxshatidu. ■ 1:22 Ez. 22:18,19; Hosh. 4:18 □ 1:23 «Sogha-salamlarni közlep yürmekte...» — ibraniiy tilida «Sogha-salamlarni qoghlap yürmekte...». ■ 1:23 Yer. 5:28; Zek. 7:10 □ 1:24 «Israildiki qudret Igisi...» — Xudaning yene bir namidur. Bu nam belkim, «Israil xelqige Özining küch-qudrisini körsetküchi Xuda, Israilda turghan nahayiti qudretlik, qadir Xuda» dégen menide. Yeshaya peyghember Xudani tilgha alghanda, bu namni köp ishlitidu.

Sendiki barliq arilashmilarni élip tashlaymen.■

²⁶ Hökümran-soraqchiliringlarni awwalqidek,
Meslihetchiliringlarni desleptikidek halgha keltürimen.
Kéyin sen «Heqqaniyliqning Makani», «Sadiq Sheher» — dep atilisen.

²⁷ Emdi Zion adilliq bilen,
We uninggha qaytip kelgenler heqqaniyliq bilen qutquzulup hör qilinidu. □

²⁸ Biraq asiylar we gunahkarlar birdek ujuqturulidu,
Perwerdigardin yüz örigüchiler bolsa halak bolidu.■

²⁹ Shu chaghda siler teshna bolghan dub derexliridin nomus qilisiler,
Tallighan baghlardin xijil bolisiler.□

³⁰ Chünki özünglar xuddi yopurmaqliri qurup ketken dub derixidek,
Susiz quruq bir baghdek bolisiler.

³¹ Shu küni küchi barlar otqa sham piliki,
Ularning ejri bolsa, uchqun bolidu;
Bular her ikkisi tengla köyüp kétidu,
Ular ni öchürüshke héchkim chiqmaydu. □

2

Axirqi zamanlardiki Yérusalém

¹ Bular Amozning oghli Yeshaya Yérusalém we Yehuda toghrisida körgen kalamdur: —

² Axir zamanlarda, Perwerdigarning öyi jaylashqan tagh taghlarning béshi bolup békitilidu,

Hemme döng-égizlktin üstün qilip kütürüldü;
Barliq eller uninggha qarap éqip kélishidu.□ ■

³ Nurgun xelq-milletler chiqip bir-birige: —

«Kélinglar, biz Perwerdigarning téghigha,
Yaqupning Xudasining öyige chiqqayli;

U Öz yolliridin bizge ögitidu,

Biz Uning teriqiliride mangimiz» — déyishidu.

— Chünki qanun-yolyoruq Ziondin,

Perwerdigarning söz-kalami Yérusalémdin chiqidighan bolidu.■

⁴ U eller arisida höküm chiqiridu,

Nurgun xelqlarning heq-naheqlirige késim qilidu;

■ **1:25** Yer. 6:29; Mal. 3:3 □ **1:27** «uninggha (Zion'gha) qaytip kelgenler» — mushu yerde «qaytip kélish» belkim ikki ishni öz ichige alidu. Birinchisi, kelgüsidede «towa qilip, Xudaning yénigha qaytidighanlar»; ikkinchisi, «yiraq yurttki qulluqtin, sürgün bolushidun (yeni Xudaning jazaliq terbiyisidin) chiqip Zion'gha qaytip kelgenler». «qutquzulup hör qilinish» — ibraniiy tilida peqet bir söz bilen ipadiliniidu. Bu söz hem «bedel tölep, qulluqtin qutquzup hör qilish»nimu öz ichige alidu.

■ **1:28** Ayup 31:3; Zeb. 1:6; 5:5; 73:27; 92:9; 104:35 □ **1:29** «dub derexliri ... baghlar...» — mushu «dub derexliri» we «baghlar» shühbisizki, shu derxaliki butpereslik bilenmu munasiwetlik idi. Bilishimizche mushu xil butpereslik jinsiy exlaqsizlik bilenmu munasiwetlik idi.

□ **1:31** «otqa sham piliki» — yaki «otqa termekh». □ **2:2** **Axir zamanlarda** — ibraniiy tilida «Künlerning axirida». «Perwerdigarning öyi» — Perwerdigarning ibadetxanisini körsitidu. «**Barliq eller uninggha qarap éqip kélishidu**» — Tewrat hem Zeburdiki «eller» dégen söz adette Israildin bashqa barliq xelqlerni, yeni «Yehudiy emesler»ni körsitidu. Shunga bezide «yat eller» dep terjime qilinim. «Yeshaya» dégen kitabta «eller», «taipiler», «yat eller» yaki «xelq-milletler» déyilse, herdaim mushu menini bildüridu. ■ **2:2** Mik. 4:1 ■ **2:3** Zeb. 110:2

Buning bilan ular qilichlirini sapan chishliri,
Neyzilrini orghaq qilip soqushidu;
Bir el yene bir elge qilich kôtürmeydu,
Ular hem yene urushni ögenmeydu. ■

⁵ — «I Yaqup jemetidikiler,
Kélinglar, Perwerdigarning nurida mangayli!».

Hazirqi Yérusalém

⁶ — Sen Öz xelqing bolghan Yaqup jemetini tashlap qoydung;
Chünki ular sherqtiki xurapatlar bilan tolduruldi;

Ular Filistiylerdeq pal salidu;
Ular chet'ellikler bilan qol tutushidu; □

⁷ Zémini bolsa altun-kümüşke tolup ketti;
Bayliqliri tügimes;

Yer-zémini atlarghimu tolup ketti,
Jeng harwiliri hem tügimes; □

⁸ Zémini butlar bilenmu liq bolup ketti;
Ular öz qolliri bilan yasighanlirigha,
Barmaqliri bilan shekillendürgenlirige sejde qilishidu.

⁹ Shuning bilen puqralar égildürüldü,
Mötiwerlermu töwen qilinidu;
Sen ularning qeddini ruslimaysen hem héch kechürüm qilmaysen. □

«Perwerdigarning küni»

¹⁰ Emdi Perwerdigarning wehshitidin,
Heywisining shan-sheripidin özüngni qachur,
Xada tashlar ichige kiriwal,
Topa-changlar ichige möküwal!

¹¹ Chünki ademning tekebbur közliri yerge qaritilidu,
Insanlarning hakawurluqi pes qilinidu;
Shu künide yalghuz Perwerdigarla üstün dep medhiyilinidu. ■

¹² Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning shun-
daq bir küni teyyar turidu: —

Shu küni herbir tekebbur we memedanlarning üstige,

Özini yuqiri sanighanlarning üstige chüshidu
(Shuning bilen ularning hemmisi pes qilinidu!), ■

¹³ Shuningdek Liwanning égiz, pelekke yétidighan barliq kédir derexlirining
üstige,

Bashandiki barliq dub derexlirining üstige,

■ 2:4 Yo. 4:10; Mik. 4:3 □ 2:6 «Ular (Israillar) Filistiylerdeq pal salidu» — mushu yerde Yeshaya kinayilik söz ishliptip, öz xelqining xurapiyliqni her tereptin, yeni sherqtin hem gherbtin (Filistiylerdin) qobul qilghanliqini körsitidu. □ 2:7 «altun-kümüşke tolup ketti... bayliqliri tügimes... yer-zémini atlarghimu tolup ketti, jeng harwiliri hem tügimes» — mushu 6-8-ayette, Yeshaya ularning Musa peyghemberge tapshurulghan qanun — Tewrattiki «Qanun sherhi» 17-18-bablar közde tutulidu. Mushu ishlar Tewrattiki shu permanlarga xilap. □ 2:9 «... puqralar égildürüldü... töwen qilinidu» — bu péiling ikkisi ikki bisliq söz bolup, ularning butlarga bash uridighanliqini hemde kelgüsde ular shübhisizki oxshashla Xudaning ghezipi aldida yerge yiqilidighanliqini bildüridu. «... qeddini ruslimaysen hem héch kechürüm qilmaysen» — mushu ikki ibare ibraniy tilida ikki bisliq birla söz bilen ipadilnidu. ■ 2:11 Yesh. 5:15 ■ 2:12 Yo. 2:10, 31; 3:15; Yesh. 13:10; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Weh. 6:12-13

14 Égiz taghlarning hemmisige,
 Yuqiri kôtürülgen barliq dönglerning üstige,
 15 Herbir heywetlik munarning üstige,
 Herbir mustehkem sépilning üstige,
 16 Tarshishtiki herbir soda kémisining üstige,
 Shundaqla barliq güzel kéme gewdisining üstige shu küni chüshüşke teyyar turidu.□
 17 Ademlerning körengliki töwen qilinip chüshürülüp,
 Insanlarning tekebburliqi pes qilinidu,
 Shu künide yalghuz Perwerdigarlar üstün dep medhiyilinidu.
 18 Butlar bolsa hemmisi közdin yoqilidu.□
 19 Perwerdigar yerni dehshetlik silkindürüşke ornidin turidighan chaghda,
 Ular özlirini Uning wehshitidin, Uning heywisining shan-sheripidin qachurup,
 Xada tash gharlirining ichige,
 Yer yüzidiki öngkürlerge kiriwalidu;
 20 Shu künide kishiler özige choqunushqa yasighan kümüş butliri we altun butlirini qarighu chashqanlarga we sheperenglerge tashlap béridu;
 21 Perwerdigar yerni dehshetlik silkindürüşke ornidin turidighan chaghda,
 Ular özlirini Uning wehshitidin, Uning heywisining shan-sheripidin qachurup,
 Xada tash chaklirining ichige,
 Yarlarning yériqlirigha kiriwalidu;
 22 Ümidinglarni nepisi dimighidila turidighan insandin üzünglar,
 Chünki insan zadi néme idi?!

3

Yehuda-Yérusalémning qebihlikige chüshidighan jaza

1 Chünki, qara! Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar,
 Yérusalém we Yehudagha quwwet we yölenchük bolghan *barliq nersilerni yoq qilidu*,
 – Yeni quwwet bolghan pütkül ash-nan,
 Yölenchük bolghan hemme su, □
 2 Palwan we leshker,
 Sotchi we peyghember,
 Palchi we aqsaqal,
 3 Ellik béshi, mötiwer we meslihetchi,
 Hünerwen ustilar we jadu qilghuchilarni yoq qilidu.
 4 – «*Ularning ornigha yashlarni emeldar qilimen*,
 Betxuy balilar ularning üstidin idare qilidu.

□ 2:16 «Tarshishtiki herbir soda kémisining üstige,...» — qedimki zamanlarda déngiz sodisi bilen dangqi chiqqan «Tarshish» deydighan üç yurt bar idi. Birsni shimaliy Afriqida, birsi Ispaniyede, yene birsi En-gliyede bolushi mumkin idi. Tarshishtiki kémiler barliq bashqa ellerning kémiliridin chong we heywetlik idi. «Shundaqla barliq güzel kéme gewdisining üstige...» — yene birxil terjimisi: — «Shundaqla herbir güzel resim-heykellerning üstige...» □ 2:18 «Butlar» — ibraniiy tilida: — «Erzimesler...» □ 3:1 «quwwet» we «yölenchük» — bu ikki söz ibraniiy tilida adette «tayaq» yaki «hasa»ni bildüridu. Mumkinchiligi barki, qedimki zamanlarda Yehudiy xelqi öz nanlirini bir hasida (xizta tizilghandek) kôtürüp mangatti. Undaq bolsa bu sözler ikki bisliq bolup, hem mushu «tayaqlar» hem «quwwet-yölenchük»lerni teng körsitidu.

5 Puqralar bir-birini ézidu,
 Herbiri qoshnisi teripidin ézilidu;
 Balilar qérilargha,
 Muttehemler mötiwerlerge edepsizlik qilidu;
 6-7 Shu küni birsi ata jemetidiki qérindishini tutuwélip, uninggha: —
 «Sizing kiyim-kéchikingiz bar; bizge yétekchi bolung, bu xarabiler qolingiz
 astida bolsun», — deydu;
 U jawaben qolini kötürüp *qesem ichip*: «Derdinglarga derman bolalmaymen;
 Öyümdimu ya ash-nan ya kiyim-kécheq yoq;
 Méni xelqge yétekchi qilmanglar!» — deydu.
 8 Chünki Yérusalém putlishidu-chüshkünlishidu,
 Yehuda bolsa yiqilidu;
 Sewebi, ularning tili we illetliri Perwerdigargha qarshi chiqip,
 Sherep Igisining közliri aldida isyankarlıq qildi. □
 9 Ularining chirayi özlirige qarshi guwahlıq béridu;
 Ular Sodom shehiridek gunahini héch yoshurmay,
 Ochuq-ashkara jakarlaydu.
 Ularining jénigha way! Ular yamanlıqni öz béshigha chüshürgen!
 10 Heqqaniylargha éytqinki,
 Ular aman-ésenlikte turidu,
 Ular öz emllirining méwisini yeydu;
 11 Rezillerge way! Béshigha yamanlıq chüshidu,
 Chünki öz qoli bilen qilghanliri özige yanidu.
 12 Méning xelqimde bolsa, balilar ularni xar qilidu,
 Ayallar ularni idare qilidu;
 I xelqim! Silerni yéteklewatqanlar silerni azduridu,
 Ular mangidighan yolliringlarni yoq qilidu. □
 13 Perwerdigar Öz dewasini sorashqa orun alidu,
 Xelq-milletler üstidin höküm chiqirishqa öre turidu;
 14 Perwerdigar Öz xelqining aqsaqalliri we emirliri bilen dewaliship,
 ulargha: — Üzümerzarni yep tügetkenler siler özünglar,
 Ajiz möminlerdin alghan olja öyünglarda yatidu, deydu.
 15 — Silerning xelqimni ashundaq ézip,
 Ajiz möminlarning yüzirige dessep zadi néme qilghininglar? — deydu samawi
 qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar.

Yérusalémdiki «moda qoghlishidighan» tekebbur qiz-ayallargha chüshidighan jaza

16 Perwerdigar yene mundaq dédi: —
 «Zion qiz-ayalliri tekebburluq qilip,
 Qash-kirpiklirini süzüp,
 Közlrini oynitip, naz qilip taytangliship,
 Putlirini jildirlitip méngip yürishidu;
 17 Shunga Reb Zion qiz-ayallirining bash choqqilirini taz qilidu,

□ 3:8 «...Yérusalém putlishidu-chüshkünlishidu...» — yaki «...Yérusalém xarab qilinidu». □ 3:12 «balilar ularni xar qilidu, ayallar ularni idare qilidu» — mushu yerde, Yeshaya belkim ularning padishahining baliqliq qilidighanliqi, öz ayalliri we kénezekliri teripidin kontrol qilinidighanliqini körsetmekchi.

Perwerdigar ularning uyat yerlirini échiwétidu». □

¹⁸ Ashu küni Reb ularni güzelligidin mehrum qilidu;

– Ularning oshuq jildiraqlirini,
Bash jiyeklirini, ay shekillik marjanlirini,

¹⁹ Halqilirini, bilezüklirini, chümperde-chachwanlirini, □

²⁰ Romallirini, oshuq zenjirlirini, potilirini, etirdanlirini, tiltumarlirini,

²¹ Üzüklirini, burun halqilirini,

²² Héytliq tonlirini, yopuqlirini, pürkenjilirini, hemyanlirini,

²³ Eyneklirini, ap’aq ich köyneklirini, sellilirini we tor perdilirining hem-
misini élip tashlaydu.

²⁴ Emdi shundaq boliduki,
Etir puriqining ornigha betbuyluq;

Potining ornida arghamcha,
Chirayliq yasighan chachlirining ornida taz béshi,
Kélishken tonning ornida böz rextler,
Güzelligining ornida daghmal tamghisi bolidu.

²⁵ Séning yigitliring qilichlinip,

Baturliring jengde yiqilidu.

²⁶ Zionning qowuqliri zar kötürüp matem tutidu;
U yalingachlan’ghan halda yerge olturup qalidu.

4

Dawami

¹ Shu küni yette ayal bir erni tutuwélip, uningdin: — «Biz öz nénimizni yeymiz,
öz kiyim-kéçeklirimizni kiyimiz; peqet bizni reswaliqtin xalas qilish üçün,
bizni namingizgha tewe qilishingizni ötünimiz!» — deydu. □

² Shu küni «Perwerdigarning shéxi» uning güzelligi hem sheripini körsetküchi
bolidu,

Zémin bergen méwe bolsa,
Qéchip qutulghan Israildikilerge shöhret we güzellik keltüridu. □

³ Hem shundaq ish boliduki,

Zionda qalghanlar, Yérusalémda toxtitilghanlar,
Yeni Yérusalémda hayat dep tizimlan’ghanlarning hemmisi pak-muqeddes
dep atilidu. □

⁴ Shu chaghda Reb adalet yürgüzgüchi roh hem köydürgüchi roh bilen,
Zion qizlirining pasiqliqini yuyup,
Yérusalémning qan daghlirini tazilaydu.

⁵ Shu chaghda Perwerdigar kündüzde Zion téghidiki herbir öy,
Shundaqla barliq ibadet sorunlarning üstige is-tütek we bulut,

□ **3:17** «Perwerdigar ularning uyat yerlirini échiwétidu» — yaki «Perwerdigar ularning chékisini
paxshek qilidu». □ **3:19** «chachwan» — birxil chümperde, niqab. □ **4:1** «bizni namingizgha
tewe qilishingiz» — shu dewrde, toy qilghandin kéyin, ayal érinig ismi bilen chaqirilidighan adet bar
idi. □ **4:2** «Perwerdigarning shéxi» — choqum Perwerdigarning Özidin chiqqan bir zatni körsitidu.

Emdi uning kim ikenliki töwende éniqlinidu. «Perwerdigarning shéxi» uning güzelligi hem sheripini
körsetküchi bolidu» — ibraniy tilida «Perwerdigarning shéxi» güzellik we shan-sherep üçün bolidu». □

□ **4:3** «...Yérusalémda hayat dep tizimlan’ghanlarning hemmisi pak-muqeddes dep atilidu» —
axirqi zamanda Yehudiylarning «qaldi»si éniq körünidu.

Kechte bolsa ot yalqunining julasini yaritidu;
Chünki shan-sherepning üstide sayiwen bar bolidu. □

⁶ Shu küni, kündüzde tomuz issiqqa saye qilidighan,
Xeterdin panahlinidighan, boran-yamghurlargha dalda bolidighan bir sayi-
wenlik kepe bolidu».

5

Üzümzar naxshisi

¹ Men öz söygen yarimgha,
Méning söyümlüküm üçün öz üzümzari toghruluq bir küy éytip bérey;
Söyümlükümning munbet bir döng üstide üzümzari bar idi; □

² U hemme yérini kolap tashlarni élip tashlidi,

Eng ésil üzüm téli tikti;

U üzümzar otturisigha közitish munari saldi,

Üzümzar ichidimu sharap kölchiki qazdi,

Andin üzümdin yaxshi hosul kütti;

Biraq buning ornigha, üzümzar achchiq üzümlernila berdi. □

³ Qéni, i Yérusalémdikiler we Yehudaning ademleri,
Men bilen üzümzarimning otturisdin höküm chiqiringlar!

⁴ Méning üzümzarimda qilghudek yene néme ishim qaldi?

Yaxshi üzümlerni kütkinimde,

Némishqa peqet achchiq üzümnila chiqirip berdi? ■

⁵ Emdi hazir Öz üzümzarimni néme qilidighinimni silerge éytip bérey: —

Uning chitlaqlirini élip tashlaymen, u yutuwétilidu;

Uning tamlirini chéqip ghulitimen, u cheylinidu. □ ■

⁶ Men uni chöllükke aylandurimen;

Héchkim uni chatap-putap, perwish qilmaydu;

Jighanlar we tikenler uningda ösüp chiqidu;

Bulutlarga uning üstige héch yamghur yaghdurmanglar dep buyruymen.

⁷ Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning üzümzari
— Israïl jemeti,

Uning xushalliqi bolghan ösümlük bolsa — Yehudadikilerdur;

U adalet méwisini kütken,

Biraq mana emdi zulüm kördi;

Heqqaniyliqni kütken,

Biraq mana emdi nale-peryad boldi! □ ■

⁸ Xeqlerge héch orun qaldurmay öyni-öyge, étizni-étizgha ulighanlarga way!

Özünglarni yalghuz zéminda qaldurmaqchimusiler? ■

□ **4:5** «shan-sherepning üstide sayiwen bar bolidu» — démek, Perwerdigarning Özining shan-sheripi Yérusalémda turidu. □ **5:1** «Men öz söygen yarimgha... bir küy éytip bérey» — peyghemberning éytgan «yar»i bolsa Xudadir. «munbet bir döng üstide...» — ibraniy tilida «bir münggüz, zeytun meylik oghul üstide...» □ **5:2** «...üzümzar achchiq üzümlernila berdi» — mushu yerde «achchiq» ibraniy tilidiki «sésiq»ni bildüridu. ■ **5:4** Yer. 2:5; Mik. 6:3, 8 □ **5:5** «Uning chitlaqlirini élip tashlaymen, u yutuwétilidu» — bashqa birxil terjimisi: — «Uning chitlaqlirini élip tashlaymen, u köydürülidu».

■ **5:5** Zeb. 80:12-13 □ **5:7** «mana emdi nale-peryad boldi!» — mushu ayette wehiy-xewerni tekitlesh üçün ibraniy tilida ahangdash sözler ishlatilidu: «adalet» — «mishpat», «zulüm» — «mishpaq»;

«heqqaniyliq» — «tsedeqah», «nale-peryad» — «zedekah». Yeshaya peyghember herdaim mushundaq söz

oyuni qilidu. ■ **5:7** Zeb. 80:8-9 ■ **5:8** Mik. 2:2

9 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar méning quliqimgha mundaq dédi: —

«Köpligen öyler,

Derweqe heywetlik, heshemetlik öyler ademzatsiz, xarab bolidu.

10 Berheq, qiriq moluq üzümzar peqet alte küp sharab béridu,

Ottuz küre dan bolsa peqet üç küre hosul béridu. □

11 Mey ichishke aldirap tang atqanda ornidin turghanlarga,

Qarangghu chüshishige qarimay, sharabtin keyp bolghuche bésip olturghanlarga way! ■

12 Ularning ziyapetliride chiltar we lira, tembur we ney, sharabmu bar;

Biraq ular Perwerdigarning qilghanlirigha we qol ishlirigha héch étiwar qilmaydu. □

13 Shu sewebtin öz xelqim bilimdin xewersiz bolghanliqi tüpeylidin sürgün bolup kétidu;

Ésilzadiliri échirqiship,

Puqraliri usuzluqtin qurup kétidu. ■

14 Shunga tehtisara nepsini yoghinitip,

Aghzini hang achidu;

Ularning shöhretliri, top-top ademliri, qiqas-süren kötürgüchiliri we neghme oynighuchiliri biraqla ichige chüshüp kétidu. □

15 Puqralar égildürüldü,

Mötiwerlermu töwen qilinidu,

Tekebburlarning közliri yerge qaritilidu;

16 Biraq samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar adalet yürgüzginide üstün dep medhiyilinidu,

Pak-muqeddes bolghuchi Tengri heqqaniyliqidin pak-muqeddes dep bilinidu.

17 Shu chaghda qozilar öz yaylaqlirida turghandek otlaydu,

Musapirlarmu baylarning weyrane öyliride ozuqlinidu. □ ■

18 Qebihlikni aldamchiliqning yipliri bilen,

Gunahni harwa arghamchisi bilen tartqanlarga way! □

19 Yeni: «Xuda aldirisun!

Ishlirini Özi ittikrek ada qilsun,

Shuning bilen biz uni köreleymiz!

«Israildiki Muqeddes Bolghuchi»ning niyet qilghini yéqinliship ishqa ashurulghay,

Biz uni biliwalayli!» — dégenlerge way! □

□ **5:10** «Berheq, qiriq moluq üzümzar peqet alte küp sharab béridu» — mushu ayettiki «qiriq moluq yer» ibraniiy tilida «on qosh kalliq yer» dégenlik bolup, on qosh kala bir kün ichide aghduralaydighan yer. **«alte küp»** — ibraniiy tilida «bir bat», belkim 27 litrge toghra kélidu. **«ottuz küre»** — bir «küre» bir kor, yeni 20 litr. «30 küre» bolsa ibraniiy tilida «bir xomir» (300 litr), «3 küre» ibraniiy tilida «bir efah» (30 litr). ■ **5:11** Pend. 23:29,30 □ **5:12** «lira» — bir xil tarliq saz. «Perwerdigarning qilghanliri...» — bu ibare belkim bipayan alemning yaritilishi we ajayibliqlirini, «qol ishliri» bolsa belkim uning Israillargha körsетен nijatliq möjizilirini közde tutidu. ■ **5:13** Am. 6:7 □ **5:14** «tehtisara» — ibraniiy tilida «shéol» dégen yer, «yer astidiki saray» (yeni, «tekt saray»), ölgenlarning rohliri baridighan, qiyamet künnini kütidighan jayni körsitidu. □ **5:17** «qozilar... otlaydu,... musapirlar... ozuqlinidu» — démek, zémin bosh, quruq bolup ketkechke, qoylar hem yat ademler erkinlik bilen hetta baylarning öyliridin ozuqluq tapidu. ■ **5:17** Yesh. 14:30 □ **5:18** «Gunahni harwa arghamchisi bilen tartqanlarga way!» — démek, ular gunahlirini hetta öz ténide kötürelmeydu, kebihlikliri intayin köp hem opuchuqtur. □ **5:19** «Israildiki Muqeddes Bolghuchi» — 1:4diki izahatni körüng.

20 Yamanni yaxshi, yaxshini yaman dégüchilerge,
Qarangghuluqni nurning, nurni qarangghuluqning ornigha qoyghuchilargha,

Achchiqni tatliqning, tatliqni achchiqning ornigha qoyghuchilargha way!

21 Özlirini dana dep chaghlighanlarga,

Öz neziride özlirini eqilliq dep qarighanlarga way! ■

22 Sharab ichishke batur bolghanlarga,
Haraqni ebjesh qilishda qehriman bolghanlarga, □

23 Yeni para üchün rezillerni aqlap,
Shuning bilen heqqaniylarning adalitini ret qilghuchilargha way! ■

24 Shunga, ot yalqunliri samanlarni yutuwetkendek,

Yalqunlarda menggenler soliship yoqalghandek,

Ularining yiltizliri chirip kétidu,

Gül-chéchekliri chang-tozangdek tozup kétidu;

Chünki ular samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning

yolyoruq-qanunini chetke qaqqan,

Israildiki Muqeddes Bolghuchining söz-kalamini közge ilmighanidi. ■

25 Shunga Perwerdigarning ghezipi Öz xelqige qarap qaynaydu,

U ulargha qarap qolini kötürüp, ularni urup yiqitidu.

Taghlar tewrinip kétidu;

Ölükler exletlerde kochilar otturisida döwe-döwe bolidu.

Mushundaq ishlar bolsimu,

Uning ghezipi yenila yanmaydu,

Sozghan qoli yenila qayturulmay turidu. ■

26 U yiraqtiki ellerni chaqirip tughni kötüridu,

U yer yüzining chet yaqisidin bir elni üshqirtip chaqiridu;

Mana ular tézdin aldirap kélidu!

27 Ulardin hécbiri charchap ketmeydu,

Putlishipmu ketmeydu.

Hécbiri mügdimeydu, uxlimaydu,

Baghlighan belwaghliridin hécbiri boshimaydu,

Choruqlirining boghquchliridin hécbiri üzülmeydu;

28 Ularning oqliri ittik,

Barliq oqyalirining kirichliri tartilip teyyar turidu,

Atlirining tuyaqliri chaqmaq téshidek bolidu,

Jeng harwilirining chaqliri qoyuntazdek aylinidu;

29 Ularning hörkireshliri shirningkidek bolidu,

Ular arslanlardek hörkirishidu,

Derweqe, ular owgha érishkende ghazh-ghuzh qilip hörpiyishidu;

Owni qutquzghudek héchkim bolmay,

Ular uni élip kétidu.

30 Shu küni ular déngizlar hörkürigendek owgha hörkirishidu;

Eger birersi yer-zémin'gha qarighudek bolsa,

Peqet qarangghuluq, derd-elemnila kóridu!

Herqandaq nur bulut-tuman teripidin ghualishidu. □ ■

■ 5:21 Pend. 3:7; Rim. 12:16 □ 5:22 «Haraqni ebjesh qilishda qehriman bolghanlar...» — mushular kinayilik söz, elwette. ■ 5:23 Pend. 17:15; 24:24 ■ 5:24 Mis. 15:7; Yesh. 9:18 ■ 5:25 Yesh. 9:11, 16, 20; 10:4, 6 □ 5:30 «...ular déngizlar hörkürigendek owgha hörkirishidu» — ibranii tilida «...ular déngizlar hörkürigendek uninggha hörkirishidu». Ularning owlaydighini bolsa Israildur.

■ 5:30 Yesh. 8:22

6

Xudaning Yeshayani peyghember qilip chaqirishi

¹ Uzziya padishah alemdin ötken yili men Rebni kördüm;

U intayin yuqiri kötürülgen bir textte olturatti;

Uning toni muqeddes ibadetxanigha bir kelgenidi. ■

² Uning üstide saraflar perwaz qilip turatti;

Herbirining alte tal qaniti bar idi;

Ikki qaniti bilen u yüzini yapatti,

Ikki qaniti bilen u putini yapatti,

We ikki qaniti bilen u perwaz qilip turatti. □ ■

³ Ulardin biri bashqa birsige: — «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, muqeddes, muqeddes, muqeddestur!

Barliq yer yüzi uning shan-sheripige tolghan!» — dep tolawatatti. □ ■

⁴ Towlighuchining awazidin derwazining késhekliri tewrinip ketti,

Öy is-tütek bilen qaplandi.

⁵ Shuning bilen men: — «Özümgé way! Men tügeshtim! Chünki men lewliri napak adammen hem napak lewlik xelq bilen ariliship turup, öz közüm bilen Padishahqa, yeni samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigargha qaridim!» — dédim. □

⁶ Shuning bilen saraflardin biri qolida qurban'gahtin bir choghni laxshigirgha qisip élip, yénimgha uchup keldi;

⁷ u uni aghzimgha tegküzüp: — «Mana, bu lewliringge tegdi; séning qebihliking élip tashlandi, gunahing kafaret bilen kechürüm qilindi» — dédi. □ ■

⁸ Andin men Rebning: — «Men kimni ewetimen? Kim Bizge wekil bolup baridu?» dégen awazini anglidim.

Shuning bilen men: — «Mana men! Méni ewetkeysen» — dédim.

⁹ We U: «Barghin; mushu xelqge mundaq dep éytqin: — «Siler anglashni anglaysiler, biraq chüshenmeysiler;

Körüşhni körüsiler, biraq bilip yetmeysiler. ■

¹⁰ Mushu xelqning yürükini tash qilghin;

Ularning qulaqlirini éghir,

Közlirini kor qilghin;

Bolmisa, ular közliri bilen köreleydighan,

Quliqi bilen angliyalaydighan,

Köngli bilen chüshineleydighan qilinip,

■ 6:1 2Pad. 15:7 □ 6:2 «Saraflar» — ibraniiy tilidiki söz bolup, «köyüchiler» «köyiwatqanlar» dégeni bildürüdu. Ibraniy tilidiki mushu köplük isim bolsa «üch yaki üchtin köp»ni bildürüdu. Shübbisizki, ular birxil perishtidur. Ular az dégende üch bolidu, biraq zadi qanchisi barliqini bilmeymiz. ■ 6:2 Weh. 4:8 □ 6:3 «...muqeddes, muqeddes, muqeddestur» — ibraniiy tilida bir süpet ikki qétim tekralansa, intayin yuqiri derijide bolghanliqni bildürüdu. Pütkül muqeddes kitabta melum bir süpetning üch qétim tekrarinishi peqet mushu yerdila tépilüdu; Xudaning pak-muqeddeslikli, shübbisizki, «mukemmel, insan tessewur qilghusiz derije»de bolghanliqini bilduridu. ■ 6:3 Weh. 4:8 □ 6:5 «Men tügeshtim!»

— ibraniiy tilida bir söz bilenla ipadilini du we «men parche-parche qilindi!» hem «men sükkütte turghuzuldu» dégenimu ipadileydu. □ 6:7 «... gunahing kafaret bilen kechürüm qilindi» — «kafaret» toghruluq «Mis.» 25:17 we izahati, shundaqla «Tebirler»nimu körüng. ■ 6:7 Yer. 1:9; Dan. 10:16 ■ 6:9 Mat. 13:14; Mar. 4:12; Luqa 8:10; Yuh. 12:40; Ros. 28:26; Rim. 11:8

Yolidin yandurulup saqaytilgan bolatti». □ ■

11 Andin men: — «Reb, bu ehwal qachan'ghiche dawamlashidu?» — dep soriwidim,

U jawaben: — «Ta sheherler xarab qilinip ahalisiz,

Öyler ademzatsiz,

Zémin pütünley chölge aylinip bolghuche, □

12 Perwerdigar ademlerini yiraqlargha yötkep, Zémindiki tashliwétilgen yerler köp bolghuche bolidu» — dédi.

13 «Halbuki, zéminda ademlerning ondin birila qalidu;

Ular zémin'gha qaytip kélip yene yutuwétilidu,

Késilgen bir dub yaki arar derixining kótikidek bolidu;

Kötek bolsa «muqeddes nesil» bolur. □

7

Dawut jemetige sélin'ghan tehdit; ... Qutquzghuchi-Mesihning tughulushi toghruluq bésharet

1 Yehuda padishahi Ahaz (Uzziyaning newrisi, Yotamning oghli) textke olturghan künliride, mundaq ish boldi: —

Suriyening padishahi Rezin we Israil padishahi Remaliyaning oghli PikaH Yérusalémgha qarshi jeng qildi, lékin üstünlükke érishelmidi. □ ■

2 Dawutning jemetige: —

«Suriye Efraim bilen ittapaqliship birlashme qoshun qurdi» — dégen xewer keldi.

Shuning bilen padishah jemetidikilerning köngli we xelqining köngli ormanlar shamalda silkinip ketkendek silkinip ketti. □

3 Andin Perwerdigar Yeshaya'gha mundaq dédi: — «Sen we oghlung Shéar-Jashub chiqip, kir yughuchilarning étizining boyidiki yolgha, yuqiri kölchek norining béshigha bérip, ashu yerde Ahaz bilen körüşkin. □

□ **6:10** «Mushu xelqning yürikini tash qilghin» — «yüriki tash» dégen söz, ibraniy tilida «yüriki mayliq» dep élin'ghan. «Közlirini kor qilghin; bolmisa, ular közliri bilen köreyledighan, ... yolidin yandurulup saqaytilgan bolatti» — mushu qorqunchluq sözlerge qarighanda, Yeshaya mezkur kitabtiki bésharetlerni yetküzgendin kéyin uning netijisi shundaq échinshliq boliduki, Israillarning köpinchisi öz gunahlirida téximu ching turup, halak bolush yolini tallaydighan bolidu. ■ **6:10**

Yer. 5:21 □ **6:11** «Zémin pütünley chölge aylinip bolghuche,...» — «zémín Israil turuwatqan zéminni körsitidu. □ **6:13** «muqeddes nesil» — Xudagha sadiq bolghan, yuqirida déyilgen «qaldi», yéni Xudaning mömin bendilirini, Xudagha sadiq bolghanlarni körsitidu. □ **7:1** «Israil padishahi Remaliya...» — «Yeshaya» kitabning peqet mushu yéridila we 9:1-21-ayetlerde, «Israil» Israilling shimaliy qisim padishahliqini körsitidu. Sulayman alemdin ötüshi bilen Israil ikkige bölünüp, jenubiy qisim «Yehuda» (asasen, Yehuda we Binyamin qebilisidikiler), shimaliy qisim «Israil» yaki bezide «Efraim» (Efraim qebilisidikiler we bashqa toqquz qebilidikilerdin terki tapqan) dep atalhanidi.

Kitabta bashqa her yerlerde, «Israil» on ikki qebililik pütün Yehudiy xelqini körsitidu. ■ **7:1** 2Pad. 16:5; 2Tar. 28:5 □ **7:2** «Efraim» — mushu yerde shimaliy padishahliqtiki «Israil»ning köp sanliq qebilisi. Mushu yerde «Efraim» bashqa toqquz qebilini öz ichige alidu. «...ittapaqliship, birlashme qoshun qurdi» — mushu ibare ibraniy tilida bir söz bilenla ipadiliniidu. □ **7:3** «oghlung Shéar-Jashub» — «Shéar-Jashub» «bir qaldi qaytip kélidu» dégen menide. Yeshayaning bu oghlini bille élip chiqishining sewebini chüshinish üçün, 16-ayet we izahatini körlüng. «Sen ... yuqiri kölchek norining béshigha bérip,...» — shübbhisizki, Ahaz ashu yerde turup, mushu qoshunlar choqum kélip bizni muhasirige alidu, shunga su mesilisini hel qilishim lazim dégen oyda idi.

4 Sen uninggha: — «Sen éhtiyat bilen könglüngni toq tut! Bu ikki köymes otqashning kötikidin, yeni Rezin hem Suriyening we Remaliyaning oghlining deshti-ghezepliridin qorqma, yürekzadi bolup ketme!

5 Chünki Suriye, Efraim we Remaliyaning oghli séni qestlep: —

6 «Biz Yehudagha bésip kirip, parakendichilik tughdurup, özimiz üçhün talan-taraj qilip, uninggha bir padishahni, yeni Tabeelning oghlini tikleyli!» dégenidi.□

7 Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: —

«Bu söz aqmaydu, héch emelge ashmaydu;

8 Chünki Suriyening béshi Demeshq shehiri we Demeshq shehirining béshi Rezindur, xalas;

We atmish besh yil ichide Efraim shundaq bitchit boliduki, ularni «bir xelq» dégili bolmaydu;

9 We Efraimning béshi Samariye shehiridur,

Samariye shehirining béshi Remaliyaning oghlidur, xalas;

Siler bulargha ishenmisenglar, mustehkemlenmeysiler» — dégin».□

10 Perwerdigar yine Ahazgha söz qilip: —

11 «Özüng üçhün bésharet sora; meyli yerning tégide yaki pelekning qeride bolsun sorawer» — dédi. □

12 Biraq Ahaz jawaben: «Men hem sorimaymen hem Perwerdigarni sinaqta qoymaymen» — dédi.□

13 Andin *Yeshaya*: — Emdi i Dawut jemetidikiler, anglap qoyunglar, ademlerning sewr-taqitini qoymighininglarni az dep, siler Xudayimning sewr-taqitini qoymighiliwatamsiler?

14 Shunga Reb Özi silerge bir bésharet béridu: —

Mana, pak qiz hamilidar bolup bir oghul tughidu; u uning ismini «Immanué» dep ataydu. □ ■

15 Yaxshiliqni tallap, yamanliqni ret qilishni bilgüche u pishlaq we bal yeydu.

□ **7:6 «özimiz üçhün talan-taraj qilip...»** — ibraniiy tilida «özimiz üçhün uninggha bösüp kirip,...». □ **7:9 «Efraimning béshi Samariye shehiridur»** — Samariye shehiri Efraimning paytexti. «Demeshq shehirining béshi Rezindur, xalas,... Samariye shehirining béshi Remaliyaning oghlidur, xalas; siler bulargha ishenmisenglar, mustehkemlenmeysiler» — hazirqi tetqiqatqa asaslانghanda, Suriye bilen Israil ittipaqining asasiy meqsiti Asuriye impériyesining tajawuzining aldini élishitin ibaret idi. Bu ikki dölet Yehudani ittipaqqa qoshulushqa mejburlimaqchi boldi. Ahaz padishah buni ret qildi, chünki u özi Asuriyeler bilen yoshurun halda bir «sulh» tüzmeqchi bolghan yaki tüzgen. Mana bu uning Yeshayaning sözini ret qilghanliqining, yeni Xudadin bésharet sorimasliqining sewebidur. Bu ayettiki axirqi jümle: «...ishenmisenglar, mustehkemlenmeysiler» dégen sözler ibraniiy tilda ahangdash söz bilen ipadilen'gen: — «ima ta-aminu, kima ta-aminu». «Siler» dégen sözge qarighanda, bu sözler peqet Ahazghila emes, belki Dawutning pütkül jemetidikilerge éytilghan bolsa kérek. □ **7:11 «yerning tégi»** — mushu yerde «yerning tégi» «shéol»ni, yeni «tehtisara»ni, ölgenlerning rohliri baridighan, qiyamet künini kütidighan jayni körsitishi mumkin. □ **7:12 «Men hem sorimaymen hem Perwerdigarni sinaqta qoymaymen»** — «Xudani sinash» gunahdur; biraq mushu yerdiki «bésharet sorash» Xudaning Özining teklipi bolup, gunah hésablanmaydu. □ **7:14 «Shunga Reb Özi silerge bir bésharet béridu...»** — mushu bésharet bolsa, ulargha ishinishige yardem bérish üçhün emes, belki Xudaning ulargha bolghan naraziliqini körsitish üçhün bérilidu. «Immanué» — «Xuda biz bilen bille» dégen menide. ■ **7:14 Mat. 1:23; Luqa 1:31**

-
- 16 Chünki bu yash bala yaxshiligni tallap, yamanliqni ret qilishni bilgüche, sen nepretlinidighan bu ikki padishahning yer-zéminliri tashlinip qalidu. □
- 17 Chünki Perwerdigar séning we atangning jemetige Efraim Yehudadin ayrilgan kúndin buyan bolup baqmighan qattiq künlerni chüshüridu. U künler bolsa Asuriyening padishahidin ibarettur!
- 18 Shu küni Perwerdigar Misirning pinhan ériqliridiki pashilarni we Asuriyediki herilerni üshqirtip chaqiridu;
- 19 ularning hemmisi kélip herbir xilwet jilghilargha, tashlarning herbir arachlirigha, hemme yantaqlargha we hemme yaylaqlargha ghuzhzhide qonushidu. □
- 20 Ashu küni, Reb Efrat deryasining nérisidin jjarige alghan bir ustira bilen, yeni Asuriye padishahi bilen chach chüshüridu; mushu ustira bashning chéchini, putning tüklirini we saqalnimu chüshürüp ghirdaydu; □
- 21 shu künlerde bir kishi yash bir siyir we ikki qoy baqidu,
- 22 ularning shunche köp süt berginidin u sériq may yeydu; derweqe, zéminda qalghanlarning hemmisi sériq may we bal yeydu. □
- 23 We shundaq boliduki, her téli bir kümüş tenggige yaraydighan, ming téli bar üzümzarliq bolghan herbir jay jighanliqqa we tikkenlikke aylinip kétidu;
-
- 24 Ashu yerge ademler peqet oqya kötürüp kélidu, chünki pütkül zémin jighanliqqa we tikenlikke aylinip kétidu. □
- 25 Ilgiri ketmen chépilghan herbir taghliq jilghilargha bolsa, — ular u yerlerge jighanlardin we tikenlerdin qorqub barmaydu;

- **7:15 «Yaxshiligni tallap, yamanliqni ret qilishni bilgüche...»** — yaki «yaxshiligni tallap, yamanliqni ret qilishni bilishi üçün». «pishlaq we bal yeydu» — bu tamaqlar zéminning nachar ehwalgha chüshkenlikini bildüridu. Adem az bolghachqa, térilghu yerlermu az bolidu. Ademler peqet mal béqish bilen shughullinip, térilghu yerler yawayi haywnatlar, here qatarliqlargha tashlinip qalidu (21-23-ayetlerni körüng). Immanuéel kembeghel sharaatlarda tughulidu hem belkim chong bolghuche shu ghöriqli yémeklikini janggaldin térip yeydu, démekchi. □ **7:16 «Chünki bu yash bala yaxshiligni tallap, yamanliqni ret qilishni bilgüche...»** — mushu ayettiki «bu yash bala» ikki bisliq söz bolup, belkim Immanuéelning özi hem Yeshayaning oghli «Shéar-Jashub»nimu körsitishi mumkin. Démek, «Shéar-Jashub» chong bolghuche, Suriye hem Israil (shimaliy padishahliq) tashlanduq bolup turidu. Bésharetin üç yildin kéyin Suriye zémini we on üç yildin kéyin Israil zémini Asuriye padishahi teripidin bésiwélinidu. Uning tajawuzchiligi Yehudaning zéminighiche yétip bérip, uni bulap-talaydu, biraq uni igiliyemeydu. Kéyinki bablarni, bolupmu 36-37-babni körüng. «Immanuéel» dégen balining tughulushi heqqidiki bésharet Ahazgha emes, «Dawut jemetige» chüshidu, déyilidu. Qarighanda, «Immanuéel» Dawutning jemeti ichidiki bir «pak qiz»din tughulidu. Mushu balining kim ikenlikini bilish üçün, Injildiki «Matta» 1-, 2-babni, «Luqa» 1-, 2-babni körüng. □ **7:19 «Ularning hemmisi kélip herbir xilwet jilghilargha, ...hemme yaylaqlargha ghuzhzhide qonushidu»** — démek, ademler yoshurunmaqchi bolghan herbir jay bixeter bolmaydu, düshmen teripidin ishghal qilinidu. Mushu ayette ibranii tilida ahangdash söz ishliitilgen bolghachqa, bir top hasharetning «ghung-ghung» qilip awaz chiqarghinigha oxshitilghan. □ **7:20 «Mushu ustira ... putning tüklirini we saqalnimu chüshürüp ghirdaydu»** — «putning tükliri» mushu yerde pütün bedendiki tüklerni körsitidighan söz bolup, sel siliqdash turup ipadiligen. Démek, Asuriye padishahi Israillarning hemmisini bulap kétidu, ularni belkim yalingach qalduridu. □ **7:22 «...u sériq may yeydu; derweqe, zéminda qalghanlarning hemmisi sériq may we bal yeydu»** — démek, ademler shunche az, térilghu yer yoq déyerlik, ziraetlerning ornida yawa ot-chöp köp bolghachqa, ozuqluq asasen peqet süt hem bal bolidu. ■ **7:23 Law. 26:22** □ **7:24 «Ashu yerge ademler peqet oqya kötürüp kélidu...»** — démek, bundaq üzümzar yawayi haywanlar turidighan jaygha aylinidu. Shunga ademler u yerge baridighan bolsa, özini qoghdash yaki ow qilish üçün qorallarni kötürgen halettila baridu.

Bu yerler peqet kalilarni otlitidighan,
Qoylar dessep-cheyleydighan joylar bolup qalidu, xalas.

8

Asuriyening tajawuz qilishi toghrisidiki yene bir béshareet

¹ Perwerdigar manga: —

«Chong bir taxtayni qolunggha élip, éniq herpler bilen: — «Maxar-Shalal-Xash-Baz» dep yazghin» — dédi. □

² Men shundaq qilip özümge «ishenchlik guwahchilar» süpitide mushuni xatir-ileshke kahin bolghan Uriya we Yerebeqiyanning oghli Zekeriyani chaqiriwaldim. □

³ Andin men ayal peyghember bilen bille yattim. Shundaq qilip u hamilidar bolup, bir oghul tughdi. Shuning bilen Perwerdigar manga: — «Uning ismini «Maxar-Shalal-Xash-Baz» dep atighin; □

⁴ chünki bala «Dada, apa» dep chaqirishni bilgüche, Demeshq bayliqliri we Samariyediki olja Asuriye padishahi teripidin bulap élip kételidu» — dédi.

⁵ Perwerdigar yene manga söz qilip mundaq dédi: —

⁶ «Mushu xelq Shiloah östingidiki lerzan éqiwatqan sularni ret qilip, Ularning ornida Rezin we Remaliyaning oghlidin xursen bolghachqa,

⁷ Shunga mana, Reb ularning üstige dolqunlap aqidighan, elwek Efrat deryasining sulirini, — Yeni Asuriyening padishahini toluq heywe-shöhriti bilen élip kélidu;

U deryadek barliq ériq-östengliridin téship kétidu,

Hemme qirghaqlirini bösüp tashlaydu;

⁸ U taki Yehudaghiche shiddet bilen téship, hetta boynighiche kélidu;

U qanatilirini yayghanda pütkül zémininggha saye bolup chüshidu, i Im-

□ **8:1** «Maxar-Shalal-Xash-Baz» — «Oljigha aldira! Owgha chapsan bol!» dégen menide. Sözlerning menisini chüshinish üçün, 3- hem 4-ayetni körüng. □ **8:2** «kahin bolghan Uriya» — «kahin» dégen, muqeddes ibadetxanida puqralar üçün mexsus qurbanliqni köydürgüchi kishi. «kahin bolghan Uriya we Yerebeqiyanning oghli Zekeriya» — emeliyette bolsa, Uriya dégen kishi Yeshaya peyghemberge qarshi bolup chiqishi mumkin («2Pad.» 16:10-16ni körüng). Shundaq bolghanliqi üçün ular téximu «ishenchlik guwahliq» süpitide bolushi kérek idi. □ **8:3** «.. Men ayal peyghember bilen bille yattim» — «ayal peyghember» Yeshayaning ayalini körsitidu. Biraq némishqa «ayal peyghember» dep atilidu? Yaki u özi peyghember boldi we yaki uning mushu oghlini tughqanliqining özi Xudaning sözining emelge ashurulushi boldi.

manué![□]

9 — Ghezepliniwéringlar, i eller, biraq sundurulisiler!

Jahanning barliq chet jayliri qulaq sélinglar!

Jeng üçün bélinglarni baghlawéringlar, sundurulisiler!

Jeng üçün bélinglarni baghlawéringlar, sundurulisiler![□]

¹⁰ Pilaninglarni tüziwéringlar, u bikargha kétidu;

Meslihetinglarni qiliwéringlar, umu aqmaydu;

Sewebi — Immanué![□].

Xudaning Yeshayagha yolyoruq bérishi

¹¹ Chünki Perwerdigar küchlük qolini manga tegküzüp,

Méning bu xelqning yolida mangmasliqingha yolyoruq béríp, mundaq söz qildi: —

¹² «Mushu kishiler köp ishlarda «suyiqest bar» dése, siler bolsanglar «suyiqest bar» dep yürmenglar;

Ularining qorqqinidin siler qorqmanqlar,

Yaki héch wehimige chüshmenglar;[□]

¹³ Peqet samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarnila hemmidin üstün dep bilinglar;

U silerning Qorqidighinglar bolsun,

Silerning wehimenglar bolsun![□]

¹⁴ U bir muqeddes panahgah bolidu,

Hemde Israildiki ikki jemet üçün putlikashang tash, ademni yiqitidighan qoram tash,

[□] **8:8** «...U qanatirini yayghanda pütkül zéminingha saye bolup chüshidu, i Immanué!» — 6-8-ayet toghruluq chüshenchimiz mundaq: Yehudadikiler Asuriye impériyesidin qorqqili turdi. «Shiloh» bolsa, Yérusalémdin ötidighan lerzan süpsüzük bir östeng idi. Xuda bu östengni özining xatirjemliki, Israilgha bermekchi bolghan aman-tinchliqigha oxshitidu. Efrat deryasi bolsa, Asuriye impériyesidiki chong deryadur. Shiloh östingining sirtqi körünüshi heywetlik emes, elwette, biraq mushu lerzan aqidighan östeng Xudaning himayisini bildüridu. Insanlarning mahiyiti bolsa heywetlik nersige ümid baghlashqa mayildur; Yehuda xelqi bolsa ishenchini Xudaning himayisige baghligan emes, belki ular: «Suriye bilen (shimaliy) Israilning ittipaqini Asuriye impériyesige bir tosalghu» dep xatirjem we xushal idi. Xuda ularning iman-ishenchini xata qoyghanliqini ulargha körsitish üçün, Asuriye padishahi silerge «Boynunglarga yetküche» tajawwuz qilidu, deydu. «boyn'gha yetküche» — Asuriye padishahi kelgende, Yehudaning hemme yerlirini ishghal qilib, 46 sheherni qoligha aldi; peqet payxti Yérusalém shehirini igiliyelmey, uni muhasirige aldi. Axirda u Xudaning biwasite jazasigha uchrup Asuriyegge qaytti (36-37 babni körüng). 10-ayet boyiche, Israilning zémini bolsa «Immanué»ning zéminidur; démek, «Immanué» Israilning Padishahi, Xojayinidur. [□] **8:9** «Ghezeplininglar, i eller...!» — yene birxil terjimisi: — «Jem bolup hujum qilinglar, i eller...!». Mushu ayetke qarighanda, bésharet mushu yerde peqet Asuriyening hujumini emes, belki axirqi zamanda jimi xelq-milletning Israilgha qilidighan hujumini körsitidu. [□] **8:10** «Meslihetinglarni qiliwéringlar» — ibranii tilida «bir söz qilishinglar». «Sewebi — Immanué!» — oqurmenlarning éside bolushi kérekki, «Immanué» pak qizdin tughulghan (7-babtiki) bésharetlik bala, ismi «Xuda biz bilen bille» dégen menide. [□] **8:12** «Mushu kishiler köp ishlarda «suyiqest bar» dése...» — mushu yerde «suyiqest»ning menisi (bizning qarishimizche): — Xelq herxil pitne-ighwalargha qulaq sélip: «Etirapimizdiki bashqa döletler yaki öz ichimizdiki xainlar suyiqest qiliwatidu» dep qorqup yüretti; mushu geplerge Yeshaya we uninggha egeshken ixlasmen Yehudiylar héch qulaq salmasliqi kérek idi. [□] **8:13** «Peqet... Perwerdigarnila hemmidin üstün dep bilinglar» — yaki «peqet... Perwerdigarnila muqeddes dep bilinglar».

Yérusalémdikiler üçhünmu qiltaq we tapantuzaq bolidu; □ ■

¹⁵ Ulardin köpler *Uninggha* putliship, yiqilip, yanjilip, qiltaqqa chüshüp, esirge élinidu. ■

Yeshayaning öziǵe egeshkenlerǵe gep qilishi

¹⁶ — «Bu guwahnaminı yöǵep, Tewrat qanunını méning muxlisirim arisida péchetlep qoyghın. □

¹⁷ Men bolsam, yüzini Yaqup jemetidin yoshuruwatqan Perwerdigarnı kütimen;

We men Uni telmürüp saqlaymen. □

¹⁸ Qaranglar, manga we Perwerdigar manga bergen balilargha,

Biz Zion téghini Öz makani qilghan samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Israilda namayan qilghan bésharet we karametlerning süpitidurmız». □ ■

¹⁹ — Bashqilar silerge: — «Biz wichir-wichir, gudung-gudung qilidighan «erwahlarnı chaqirghuchi»lar we daxanlardin yol soraylı» — dése, siler jawab bérip: — «Bir xelqning öz Xudasını izdep yol sorishi kérek emesmu? Tiriklerning ölüklernin yol sorishi toghrimu?!» — denglar. ■

²⁰ — Tewrat qanunı we guwahname asas qilinsun! Mushularnı asas qilip söz qilmisa, ulargha tang nuri chüshmeydu!

²¹ Eksiche, ular qisilghan, ach halda zéminni kézip yürishidu; ach qalghan chaghda, ular ghezeplinip asman'gha qarap, padishahını hem Xudasını qarǵhap tillaydu;

²² ular yerge qarisa, mana, japa-musheqqet, qarangghu-zulmet, hesret-nadamet we parakendichilik turidu;

Ular qap-qarangghuluqqa heydiwétilidu. □ ■

□ **8:14** «U bir muqeddes panahgah bolidu» — mushu ayettiki «U» belkim «Immanuél»ni, shundaqla uning qandaq ikenlikini körsitidu. U «muqeddes panahgah» yaki «muqeddes ibadetgah»gha oxshash, insanlarning Xudagha yéqinlishish yolını teminlep béridu. «ademni yiqitidighan qoram tash» — bu ibarining yene bir menisi («ademler) yaman köridighan qoram tash». ■ **8:14** Yesh. 28:16; Luqa 2:34; Rim. 9:33; 1Pét. 2:7

■ **8:15** Mat. 21:44; Luqa 20:18 □ **8:16** «Bu guwahnaminı yöǵep... qoyghın» — Xuda mushu yerde Yeshaya arqılıq öziǵe egeshken muxlisirigha yolyorúq béridu. Yeshaya yazghan hem sözligen guwahliqlarnı, Musagha bérilgen qanun we bashqa peyghemberlerǵe bérilgen Tewrattiki qisimlarnı bilde qoshup, bixeter saqlap qoyush kérek, dégen menide. Shundaq qilghanda, birinchidin, herqandaq qalaymiqan weziyetler astida, ular mushu kitablarnı arqılıq néme qilish kéreklikini obdan bileydu. Ikkinchidin, ular Yeshaya peyghemberǵe bérilgen bésharetlernı péchetligen bolsa, u dunyadin ketkendin kéyin, guwahliqlar aldin'ala éytqan nurghun ishlar yüz bergende, Israil xelqi mushu guwahliqlar (bésharetler)ni top-toǵhra iken, dep bilidu, shuningdek bularda héchqandaq oydurmılıq yoq, Yeshaya heqiqiy peyghember iken, depmu étirap qilidu. □ **8:17**

«...yüzini Israil jemetidin yoshuridighan Perwerdigar» — Xuda Öz xelqi bolghan Israilgha, gunahliri tüpeylidin, héch möjizini körssetmey, ularnı düşmenliridin qoghdimaydu. Halbuki, Yeshaya we uning gépige kirgen Xudaning mömin bendiliri ümidsizlenmey, Yeshayaǵa oxshash «Perwerdigargha telmürüp Uni saqlimaqta» idi. □ **8:18** «Qaranglar, manga we Perwerdigar manga bergen balilargha, biz ... namayan qilghan bésharet we karametlerning süpitidurmız» — mushu sözlernı qilghuchi bolsa Yeshaya peyghemberning özi; biraq «Immanuél»mu u arqılıq bésharetlik söz qiliwatidu («lbr.» 2:13ni körüng). ■ **8:18** lbr. 2:13 □ **8:19** Qan. 18:11 □ **8:22** «ular yerge qarisa, mana, japa-musheqqet ... we parakendichilik turidu» — Israillar asmandiki yademi ret qilghandin kéyin, yer-yüzidin héch ümid bolmayla qalmaq, hemmisi zulmet bolidu. ■ **8:22** Yesh. 5:30

9

Hemme mesilini hel qilghuchi bir balining tughulushi – xush xewer

- 1 Biraq, hesret-nadametke qalghanlarga zulmet boliwermeydu;
 U ötken zamanlarda Zebulun zéminini we Naftali zéminini xar qildurghan;
 Biraq kelgüsida U mushu yerni, yeni «yat ellerning makani» Galiliyege, jümlidin «dégiz yoli» boyidiki jaylar we Iordan deryasining qarshi qirghaqlirigha shan-shöhret keltüridu; □ ■
- 2 Qarangghuluqta méngip yürgen kishiler zor bir nurni kördi;
 Ölüm sayisining yurtida turghuchilargha bolsa,
 Del ularning üstige nur parlidi. □ ■
- 3 – Sen elni awuttung,
 Ularning shadliqini ziyade qilding;
 Xelqler hosul waqtida shadlan'ghandek,
 Jeng oljisini üleshtürgen waqitta xushalliqqa chömgendek,
 Ular aldingda shadlinip kétidu. □
- 4 Chünki Midiyaning üstidin *ghelibe qilghan* kün'ge oxshash,
 Sen uninggha selin'ghan boyunturuqni,
 Mürisige chüshken epkeshni,
 Ularni ezgüchining tayiqini sundurup tashliwetting. □ ■
- 5 Chünki *leshkerlerning* urushta kiygen herbir ötükliri,
 Qan'gha milen'gen herbir tonliri bolsa peqetla ot üçün yéqilghu bolidu. □
- 6 Chünki biz üçün bir bala tughuldi;
 Bizge bir oghul ata qilindi;
 Hökümraniq bolsa uning zimmisige qoyulidu;

□ **9:1** «Hesret-nadametke **qalghan**» — mushu ibare, ibraniy tilida «ayalche rod»tiki isim bolup, matem tutuwatqan ayalgha teselli bergendek Xuda Naftalilar we Zebulunlarga teselli béridighanliqini bildüridu. «**yat ellerning makani**» **Galiliye** — Asuriye impériyesi tajawuz qilghandin kéyin, Naftali, Zebulun we bashqa Israil qebililirining köp qisimliri esirge chüshüp élip kétildi. Bir qisim kembeghel, namrat, qabiliyetsiz kishiler qalduruldi. Asuriye padishahi bashqa millet-xelqlerni élip kélip shu yerge, bolupmu Galiliyege olturaqlashturdi. Mushu kishiler qéqpalghan namrat Israillar bilen ariliship yürüp, öz-ara assimiliyatsiye qilin'ghachqa, Galiliye Yehudiylar teripidin «yat eller» (Yehudiy emesler)ning makani Galiliye) dep kemsitilip atalghan. Bésharetke asasen, nur del shu yerde peyda bolidu. Bésharetning emelge ashurulushi toghrisidiki tepsilatarni Injil «Mat.» 4:15-ayettin körüng. «**dégiz yoli**» — «Galiliye déngizi»ning gherbiy yerliri. ■ **9:1** Mat. 4:15 □ **9:2** «**Qarangghuluqta méngip yürgen kishiler zor bir nurni kördi... del ularning üstige nur parlidi**» — mushu ayetlerdiki «nur» shübhisizki, Mesih-qutquzghuchidur (6-7-ayetni körüng). Biz mushu bésharetlerning emelge ashanliqini Injildin körimiz. Mesih Eysa del 1-ayettiki töt jayda ulugh xizmitini, yeni xush xewerni tarqitish, möjizilerni yaritishni bashlidi. U xizmet qilghan üç yérin yil waqitning yérimidin köprekini belkim mushu jaylarda ötküzgen. Bu bésharettiki peillarning hémmissi «ötken zaman» sheklide ipadilen'gen. Bu xil shökildiki bésharet «Yeshaya»da köp uchraydu, u kelgüsiddiki ishlarning jezmenlikini bildüridu. ■ **9:2** Mat. 4:15,16; Ef. 5:14 □ **9:3** «**Sen elni awuttung, ularning shadliqini ziyade qilding...**» — mushu yerde peyghemberlerning yazmiliridiki köp bashqa bésharetlerge oxshash, kelgüsiddiki, téxi yüz bermigen ishlar ötüp bolghan ishlardek tilgha élinidu. □ **9:4** «**Midiyan üstidin ghelibe qilghan kün**» — texminen 500 yil ilgiri Israil Midiyaniylarning asaritidin Xudaning karametliri bilen qutulghan. ■ **9:4** Hak. 7:22; Yesh. 10:26 □ **9:5** «**Chünki leshkerlerning urushta kiygen herbir ötükliri... peqetla ot üçün yéqilghu bolidu**» — Xuda ulargha shundaq beriketlerni bériduki, mushu ghelibe bolghandin kéyin (ular emes, belki Perwerdigar ular üçün qilghan ghelibe) ular shu leshkerlerning qan'gha milen'gen kiyim-kéçekliri kérek bolmaydu, ularni peqet yéqilghu üçün ishletkili bolidu, dep qaraydu.

Uning nomi: — «Karamet Meslihetchi, Qudretlik Tengri, Menggülik Ata, aman-xatirjemlik Igisi Shahzade» dep atilidu. □ ■

7 U Dawutning textige olturghanda we padishahliqigha hökümraniq qilghanda, Shu chaghdin bashlap ta ebedil'ebedgiche, Uni adalet hem heqqaniylik bilen tikleydu, shundaqla mezmüt saqlaydu, Uningdin kélidighan hökümraniq we aman-xatirjemlikning éshishi pütmes-tügimes bolidu.

Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning otluq muhebbiti mushularni ada qilidu. □ ■

Perwerdigarning Israilgha, yeni «shimaliy padishahliq»qa bolghan ghezipi

8 Reb Yaqup jemetige bir söz ewetti, U pat arida Israilgha chüshidu, □

9 Barliq xelq, yeni Efraim we Samariyedikiler shu sözning toghriliqini bilgen bolsimu,

Lékin könglide tekebburliship yoghanliq qilip, ular: —

10 — «Xishlar chüshüp ketti,

Biraq ularning ornigha yonulghan tashlar bilen qayta yasaymiz;

Éren derexliri késilip boldi,

Biraq ularning ornida kédir derexlirini ishlitimiz» — déyishidu; □

11 Shunga Perwerdigar Rezinning küshendilirini *Israilgha* qarshi küchlendürdi,

□ 9:6 «Biz üçün bir bala tughuldi; bizge bir oghul ata qilindi» — bu bésharet gerche kelgüsüdiki ishlarni körsetken bolsimu, uningdiki péillarning hemmisi «ötken zaman» sheklide ipadilen'gen. Yuqiriqi 2-ayettiki izahatni körüng. «aman-xatirjemlik Igisi Shahzade» — yaki «aman-xatirjemlik Bergüchi Shahzade». ■ 9:6 Yesh. 11:2; 22:22; Luqa 2:10,11; Yuh. 4:10 □ 9:7 «U Dawutning textige olturghanda we padishahliqigha hökümraniq qilghanda... Uningdin kélidighan hökümraniq we aman-xatirjemlikning éshishi pütmes-tügimes bolidu...» — mushu ikki ayet (6-7-ayet) yuqiriqi «Immanué»ning kim ikenlikini téximu éniq körsitidu. U toghrisidiki xewerni tekrarlasaq: — (a) U Israil üçün Qutquzghuchidur. Bu babtiki 1-6-ayettiki ghelibe we bext bu bala sewebidin wujudqa kélidu. (e) U pak qizdin tughulidu (7-bab, 14-ayet). (b) U belkim kembeghel we düshmenning hökümraniqi astidiki ehwalda tughulidu (7-bab, 15- we 17-ayet). (p) U Dawutning jemetidin bolup, Dawutning textige olturidu. Xuda Dawutqa wede bergenki, uning bir ewladi Israilgha we axirida pütkül dunyagha Padishah bolidu. (Zebur; 18-küy, 22-küy, 72-küylerni körüng) (t) Bu balida Xudaning tebiiti bolidu (6-ayet). U «Qudretlik Tengri» dep atilidu. Ibraniy tilida «karamet» dégen süpet, peqet Xuda we Xudaning qilghanliri toghruluqla ishilitilidu. (j) Bu bala axirda pütün alemge aman-xatirjemlikni yetküzidu. «Uningdin kélidighan hökümraniq we aman-xatirjemlikning éshishi pütmes-tügimes bolidu». Bulardin sirt mushu ayetlerde nurghun sawaq-xewerler bar, mushu yerde sehpe cheklik bolghanliq üçün hazirche toxtalmaymiz. Bu balining kim ikenliki peqet Injildiki bayanlardila éniq körsitilidu. U pak qiz Meryemdin tughulghan Mesih Eysaning del özi bolup, uning bashqa biri bolushining get'iy mumkinchiligi yoqtur. ■ 9:7 2Pad. 19:31; Yesh. 37:32 □ 9:8 «Reb ... bir söz ewetti, ... Israilgha chüshidu» — «Israil» mushu ayetlerde (8-21de) shimaliy padishahliqni körsitidu. «Chüshidu» dégen söz mushu yerde Xudaning bir jazasining kelgenlikini körsetse kérek. □ 9:10 «Xishlar chüshüp ketti, biraq ularning ornigha yonulghan tashlar bilen qayta yasaymiz...» — démek, «Perwerdigarning terbiye jazasi bolghan ziyanni tartqan bolsaqmu, biz yenila uning terbiye jazasigha pisent qilmay, öz küchimizge tayinip téximu yaxshi turmushni berpa qilimiz» (tashlar xishlardin, kédir derexliri éren derexliridin yaxshi, elwette). Yeroboam II padishah bolghan waqtda, Xuda (shimaliy) Israilda chong bir yer tewreshni peyda qilghan; «Xishlar chüshüp ketti,... éren derexliri késilip boldi,...» dégen sözler belkim shu yer tewresh bilen munasiwetlik.

Yaqupning dūshmenlirini qozghidi. □

¹² Sherqtin Suriyelikler, gherebte Filistiyler,
Ular aghzini hangdek échip Israilni yutuwalidu.

Ishlar shundaq déyilgendek bolsimu,

Uning ghezipi yenila yanmaydu,

Sozghan qoli yenila qayturulmay turidu. ■

¹³ Biraq xelq ózlrini Urghuchining yénigha téxi yénip kelmidi,

Ular samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarni izdimey-watidu.

¹⁴ Shunga Perwerdigar bir kün ichide Israilning béshi we quyruqini,

Palma shéxi we qomushini késip tashlaydu;

¹⁵ Moysipit we möhteremler bolsa bashtur;

Yalghanchiliq ógitedighan peyghember — quyruqtur.

¹⁶ Chünki mushu xelqning yétekchiliri ularni azduridu,

Yéteklen'güchiler bolsa yutuwélinip yoqilidu.

¹⁷ Shunga Reb ularning yigitliridin xursenlik tapmaydu,

Yétim-yésirliri we tul xotunlirigha rehim qilmaydu;

Chünki herbiri iplas we rezillik qilghuchi,

Hemme éghizdin chiqqini pasiqliqtur.

Hemmisi shundaq bolsimu,

Uning ghezipi yenila yanmaydu,

Sozghan qoli yenila qayturulmay turidu. ■

¹⁸ Chünki rezillik ottek köyidu,

U jighan we tikenlerni yutuwalidu;

U ormanning baraqsan jayliri arisida tutishidu,

Ular is-tüteklik tüwrük bolup purqirap yuqirigha örleydu. ■

¹⁹ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning derghezipi bilen zémin köydürüp tashlinidu,

Xelq bolsa otning yéqilghusi bolidu, xalas;

Héchkim öz qérindishini ayap rehim qilmaydu. □

²⁰ Birsu ong terepte gösh késip yep, toymaydu,

Sol tereptin yalmap yepmu, qanaetlenmeydu;

Herkim öz bilikini yeydu;

²¹ Menasseh Efraimni, Efraim bolsa menassehni yeydu;

Uning üstige ikkisimu Yehudagha qarshi turidu.

Hemmisi shundaq bolsimu,

Uning ghezipi yenila yanmaydu,

Sozghan qoli yenila qayturulmay turidu. □

□ **9:11** «Perwerdigar **Rezinning** küshendilirini **Israilgha qarshi küchlendürdi...**» — 7-babtiki mezmun'gha qarighanda, Suriyening padishahi Rezin Israil bilen ittapaqdash idi. Mushu sözge qarighanda uning Israil bilen ittapaqi kéyin mewjut bolup turalmaydu. Bashqilarning Israilgha qarshi chiqishi bilen umu Israilgha qarshi qozghilidu. ■ **9:12** Yesh. 5:25; 10:4 ■ **9:17** Yesh. 10:6 ■ **9:18** Yesh. 5:24; 24:6 □ **9:19** «...héchkim öz qérindishini ayap rehim qilmaydu» — Yeroboam (II) Israilgha padishah bolghandin kéyinki 28 yil ichide, köp kishiler textni taliship urushti. Jemiy 6 Padishah textke olturghan, ichki urush-jédeller köp bolghanidi. □ **9:21** «menasseh Efraimni, Efraim bolsa menassehni yeydu...» — Efraim we Manasseh bolsa Israil padishahliqidiki ikki eng chong qebile. Yuqiriqi izahatta körsitilginidek ularning arisida urush-jédeller köp idi. Undaq ishlar Yeshaya déginidek, «öz bilikini özi yeydighan» ishtur.

10

Perwerdigarning Yehudagha bolghan ghezipi

1 Qebihlik qanunlarini tüzgüchilerge,
Azabliq perman-hökümlerni yazghuchilargha way!

2 Tul xotunlarni oljimiz qilayli,
Yétim-yésirlarni bulap-talayli dep,
Ular miskinlerge adaletni bermey,
Xelqimdiki ajiz-bécharilerdin hoquqni bulap kétidu.

3 Hésab alidighan künide,
Yeni yiraqtin kelgen tuyuqsiz balayi'apet künide,
Néme qilisiler?

Kimdin bashpanahliq izdep yürisiler?
Bayliq-shöhritinglarni nege amanet qoyisiler?□

4 Ulargha esirler arisida zongziyip olturushtin,
Yaki öltürülgenler arisida yiqilishtin bashqa héchnéme qalmidi!
Hemmisi shundaq bolsimu,
Uning ghezipi yenila yanmaydu,
Sozghan qoli yenila qayturulmay turidu.

Perwerdigarning Asuriye padishahi Sennaxéribqa qarita bir sözi

5 Qoligha ghezipimning toqmiqi tutquzulghan,
Özümnig derghezipimning tayiqi bolghan Asuriyelikke way!□ ■

6 Men ün xudasiz bir «yat el»ge,
Derghezipim qaritilghan xelqimge zerbe bérishke ewetimen;
Uninggha olja tutuwélishqa,
Gheniyetni bulashqa,
Xelqimni kochilardiki lay-patqaqlarni dessigendek desseshke buyruymen.□

7 Biraq Asuriyelikning közde tutqini mushu emes,
U shundaq héch oylighan emes.
Uning oylighini weyran qilish,
Köp döletlerni yoqitishtin ibarettur.□

8 U: — «Méning serdarlimningmu hemmisi padishahlargha barawer emesmu?□

9 Kalno shehiri Karkémish shehirige,
Xamat shehiri Arpad shehirige,

□ **10:3** «Hésab alidighan küni» — sözmsüz terjime qilinsa, «Xuda yoqlap kélidighan küni» dégenlik bolidu. □ **10:5** «Qoligha ghezipimning toqmiqi tutquzulghan,...» — ibraniy tilida «(Ularning) qolidiki toqmaq Méning ghezipim bolghan,...».

■ **10:5** Yesh. 36:1; Yer. 25:9; Ez. 21:14 □ **10:6** «Uninggha olja tutuwélishqa, gheniyetni bulashqa ...buyruymen» — Yeshayaning ikkinchi oghlining ismi (Mahar-Shalal-Xash-Baz)ning menisini mushu ayettin chüshiniwalghili bolidu: «Oljigha aldira! Gheniyetke chapsan bol!». Bu sözler yene 2-ayette tépilidu; Xuda Yehudadikilerning gunahlarini Asuriye padishahi Sennaxérib arqiliq ularning béshigha chüshüridu. □ **10:7** «Biraq Asuriyelikning közde tutqini mushu emes, u shundaq héch oylighan emes...» — démek, Xudaning meqsiti Asuriye padishahi arqiliq Israil we Yehudani jazalash idi. Biraq Asuriye padishahi mushu ishtin héch xewersiz bolup, peqet öz shehshiy menpeet-hoquqlirini, bayliq-shöhritini ashurush koyida idi. Mushu ayet bizge, Hemmige Qadir hetta rehimsiz we xudasiz shehshler, eller we impériyeler arqiliqmu Öz meqsset-muddialirini emelge ashuridu, dep ögitidu. □ **10:8** «Méning serdarlimningmu hemmisi padishahlargha barawer emesmu?» — bashqa birxil terjimisi: «Méning serdarlimningmu hemmisi awwal padishahlar bolghan emesmu?»

Samariye shehiri Demeshq shehirige oxshash emesmu?□

10 Mebudliri Samariyening we Yérusalémningkidin ulugh bolghini bilen, Méning qolum mushu mebudqa tewe bolghan padishahliqlargha ige bolushqa yetküdek tursa,

11 Samariye we uning mebudlirini qandaq qilghan bolsam, Yérusalém we uning mebudlirini oxshashla shundaq qilmamdimen?» — deydu.

12 Biraq Reb Zion téghi we Yérusalémda pütkül jaza ishini pütüküzü bolghandin kéyin, U: —

«Men Asuriye padishahining könglidiki bashbashtaqliqning aqiwitini *uningha chüshürimen*,

Uning közlidiriki kibirlik nezerlirini jazalaymen» deydu.

13 Chünki u: — «Bu ishlarni öz qolumning küchi bilen,

Öz danaliqim bilen men qilghanmen;

Chünki men eqilliqturmen;

Men ellerning pasillirini yoqattim,

Ularning xezinilirini buliwaldim,

Textke olturghanlarni batur kebi chüshürüp tashlidimmen;

14 Men qolumni bir qush uwisigha uzatqandek ellerning bayliqlirigha uzattim,

Birsi tashliwétilgen tuxumlarni tergendek men pütkül dunyani yighqanmen;

Ulardin héchbirimu qanatirini palaqlatmidim,

Tumshuqini achmidim,

Yaki chuk-chuk qilip awaz chiqarmidim» — deydu.

15 Palta özini ishletküchisige lap atsa bolamdu?

Here heridigüchige pochiliq qilsa bolamdu?

Shundaq ish iken, xuddi tayaq özini kötürgüchisini oynitalisa bolidighandek,

Xuddi hasa yaghach emes bolghuchini kötürgendek bolatti emesmu?!□

16 Shunga samawi qoshunlarning Sordari bolghan Reb Perwerdigar shu

Asuriyelkning palwanliri arisigha oruqlitish késilini ewetidu,

Uning shan-sheripining astida lawuldap yalqunlaydighan bir otni yaqidu.□ ■

17 «Israilning Nuri»ning Özi ot,

Uningdiki Muqeddes Bolghuchi yalqun bolidu,

U bir kün ichide uning jighanliri we tikenlirini köydürüp, yutuwalidu.

18 Hem uning ormanzarliq we bagh-étizlirining shan-sheripini, jan we ténini

köydürüp kül qiliwétidu;

Ular beeyni jüdep kétiwatqan késel ademdek bolup qalidu.

19 Buning bilen ormanzarliqtiki derexlarning qép qalghini shunche az boliduki,

Kichik bala ularni sanap xatiriliyeleydu.□

□ 10:9 «Kalno shehiri Karkémish shehirige, Xamat shehiri Arpad shehirige, Samariye shehiri Demeshq shehirige oxshash emesmu?» — démek, men Kalno, Xamat we Demeshqni asanla qolgha keltürdüm. Buningdin bashqa sheherlernimu shuninggha oxshashla asanla boysundurimen. Herbir jüp sheherning ikkinchisi birinchisining jenub teripide bolup, uni Asuriyening padishahi kéyinrek qolgha alghan. Kalno — miladiyedin ilgiriki 738-yili; Karshémish 717-yili; Xamat 738-yili; Arpad 740-yili; Samariye 721-720-yili; Demeshq 732-yili élin'ghan. □ 10:15 «yaghach emes bolghuchi» — hasini ishletken ademni körsitidu. □ 10:16 «Asuriyelkning palwanliri» — «palwan» ibranii tilida «sémiz» dégen söz bilen ipadiliniidu; «sémizlarga oruqluq ewetimen». Bu bésharetning emelge éshishini 36-, 37-babtin körlüng. ■ 10:16 Yesh. 24:6 □ 10:19 «ormanzarliqtiki derexler» — belkim Asuriyediki derexlernimu, ademlernimu körsitidu.

20 Shu küni shundaq boliduki, Israilning qaldi xelqi, yeni Yaqupning jemedin qéchip qaytqanlar ózlrini urghuchigha ikkinchi tayanmaydu; belki ular heqiqeten Perwerdigar, yeni «Israildiki Muqeddes Bolghuchi»gha tayinidu. □

21 Berheq, bir «qaldi» qaytip kélidu, Yeni Yaqupning «qaldisi» qudretlik Tengrining yénigha qaytip kélidu. □

22 I Israil, xelqing déngizdiki qumdek köp bolghini bilen,

Peqet bir qaldisi qaytidu;

Chünki heqqaniylik bilen yürgüzülgen, bir halaketning téship üstünlargha chüshüshi békitilgendur; ■

23 Chünki bir halaketni – békitilgen bir halaketni samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar pütkül yer yüzide emelge ashuridu. □ ■

24 Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar mundaq deydu: –

« – I Zion téghida turghan xelqim,

Asuriyedin qorqma!

U séni tayaq bilen uridighan,

We Misirliqlardek sanga qarap hasisini kütüridighan bolsimu, □

25 Peqet azghine waqit ötüshi bilenla,

Silerge qaratqan mushu derghezipim tügep,

Ghezipimni ulargha halaket chüshsun dep qaritimen.

26 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar bolsa, ulargha qamcha bilen hujum qozghaydu;

Ularning hali «Orebning qoram téshi»da bolghan Midiyan qirghinchiliqidek halette bolidu;

U hasisini déngizgha qaritip,

Uni Misirliqlarning üstige kütürgendek kütüridu; □ ■

27 Andin shu künide shundaq boliduki,

Uning yüki mürengdin,

Boyunturuqi boynungdin élip tashlinidu;

Mayliring sewebidin,

□ **10:20 «özlrini urghuchi»** — bu Asuriyeni yaki Asuriye padishahi Sennaxéribni körsitidu. □ **10:21 «Berheq, bir qaldisi qaytip kélidu»** — Yeshayaning birinchi oghlining ismi (Shéar-Jashub)dur. «Qaytip kélish» — shübhisizki, hem towa qilish hem öz yurt-wetnige qaytishnimu bildüridu. Mushu ayetler hem Israildiki «shimaliy padishahliq»ni hem axirqi zamandiki Israilnimu körsitishi mumkin. ■ **10:22 Rim. 9:27,28** □ **10:23 «pütkül yer yüzide»** — yaki Pelestindiki (Qanaandiki) zéminni yaki pütkül yer yüzini körsitidu. ■ **10:23 Yesh. 28:22** □ **10:24 «We Misirliqlardek sanga qarap hasisini kütüridighan bolsimu,...»** — ibraniiy tilida «U hasisini Misirdiki tebiqide sanga qarap kütürgendek bolsimu,...».

«Misirliqlardek... hasisini kütüridighan» — Israilning Misirda bolghan tarixini körsitishi mumkin. «Hasa kütürüsh» — belkim jeng qilishni jakarlashtur. Qedimki zamanda, Israillar Misirdin chiqqan waqtda, Misirning padishahi Pirewn ularni halak qilmaqchi bolup, qoshunini ewetip qoghligghan. Biraq ularning hemmisi axirda özi halak bolghan. Asuriyeler Misirliqlargha oxshashla halak bolidu, démek «Mis.» 1-15-bablarni köring. □ **10:26 «Ularning hali «Orebning qoram téshi»da bolghan Midiyan qirghinchiliqidek halette bolidu»** — «Hak.» 7-babni köring. Midiyanlar Israilgha hujum qilip, Xudaning möjjiziliri bilen meghlup boldi. Midiyanlarning serdari Oreb qachqan bolsimu öltürüldi. Asuriye padishahi Sennaxérib qachqini bilen öz yurtida öz oghulliri teripidin öltürüldi (37-babni köring). «Uni Misirliqlarning üstige kütürgendek kütüridu» — ibraniiy tilida «U Misirdiki tebiqide hasisini kütüridu» (4-ayettiki ibare oxshashtur). Lékin «hasini kütürüchi» mushu yerde Perwerdigar bolidu; U «uni (hasisini) Misirliqlarning üstige kütürgen»de, Misirliqlar déngizda gherq bolup halak boldi («Mis.» 14-babni köring. ■ **10:26 Mis. 14**

Boyunturuq sundurup yoqitilidu. □

Yeshayaning Asuriyening jeng yürüşini aldin'ala éytip bayan qilishi

²⁸ Mana, ular Ayatqa yétip, Migron din ötken,
Mixmashta yük-taqirini qoyup qoyidu;

²⁹ Ular bosugha-dawandin ötken,

Gébada qonup qalidu;

Ramah titrep kétidu;

Saulning yurti Gibéahdikiler bolsa qéchip ketken;

³⁰ I Gallimning qizi, peryadingni kôtür!

Hey Laish, anglap qoy!

I bichare Anatot!

³¹ Madmenah bolsa qachti;

Gébirdikiler beder qachti;

³² Shu kün ötmigüche ular Nob döngide toxtap qalidu;

Ashu yerde u Zion qizining téghigha,

Yeni Yérusalémdiki döngge qarap mushtini oynitidu. □

Asuriye yoqilidu, «Immanué» tughulidu

³³ Mana, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar chong shaxlarni shiddet bilan késiwetidu;

Shuning bilan égiz öskenler késip yiqitilidu;

Hali üstünler pesleshtürüldü.

³⁴ U tömür qorallar bilan ormanliqning Baraqsan yerlirini késip qaqsliq qiliwétidu;

Liwan bolsa ulugh birsi teripidin yiqitilidu. □

11

Dawami

¹ We bir tal nota Yessening derixining kôtikidin ünüp chiqidu;

□ **10:27 «mayliring sewebidin»** — Israil padishahlari «muqeddes may» bilen, yeni «mesih qilinishi» bilen padishah qilin'ghan. Mushu «may» Xuda Israil padishahlirigha bergen wedilirini bildürüshi mumkin. Bashqa birxil terjimisi: «Séning semirep ketkining üçün, boyunturuq sundurulup yoqitilidu». □ **10:32 «Shu kün ötmigüche ular Nob döngide toxtap qalidu; ashu yerde u ... Yérusalémdiki döngge qarap mushtini oynitidu»** — mushu 28-32-ayetlerde, Yeshaya Asuriye qoshunining Yérusalémgha qaritidighan yürüşini aldin ala bésharet bérip bayan qilidu. Ayat bolsa Yérusalémdin 50 kilométr, Migron 22 kilométr, Mixmash 11 kilométr yiraqta; Mixmash dawanidin ötüp, Gébagha kélidu. Géba Yérusalémdin 10 kilométr, «Saulning yurti Gibéah» 5 kilométr, Gallim 4.5 kilométr, Laish 4 kilométr, Anatot 3 kilométr, Madmenah 1:5 kilométr, Gébim 800 métr, Nob téghi bolsa peqet Yérusalémdiki sépildin 200 métr yiraqliqta. Qoshun «Gébada qonup qalidu» — eslide Mixmashta qonushqa (bixeter bolush üçün) toghra kéletti, biraq ular özlirige tolumu ishench qilip bixudluq bilan algha bésip yürüş qilidu. Bu ishlarning hemmisi dégendikidek yüz berdi. □ **10:34 «Liwan»** —

Liwandiki Kédar derexliri ottura sherq boyiche eng égiz, heywetlik we eng baraqsan ösüdu; mushu ayette «Liwan» Asuriyening heywetlik küch-qudrisini, shundaqla ularning hakawurliqini körsitidu. Bashqa yerlerde bolsa, u hamam hakawur kishilerni bildüridu. «Ulugh birsi teripidin» — 37-bab, 36-ayetni körüng.

Uning yiltizidin ünüp chiqqan bir shax köp méwe béridu. □ ■

2 We Perwerdigarning Rohi,
Yeni danaligning we yorutushning Rohi,
Nesihet we küch-qudretning Rohi,
Bilim we Perwerdigardin eyminishning Rohi uning üstige chüshüp turidu; □ ■

3 Uning xursenliki bolsa Perwerdigardin eyminish ibaret bolidu;
U közi bilen körginige asasen höküm chiqarmaydu,
Yaki quliqi bilan anglighinigha asasen késim qilmaydu.

4 U namratlarga heqqaniylik bilen höküm chiqiridu,
Yer yuzidiki miskin-möminler üçün adalet bilen késim qilidu.
U jahanni aghzidiki zakon tayiqi bilen uridu,
Rezillerni lewlriridin chiqqan nepesi bilen öltüridu.

5 Uning belwéghe heqqaniylik,
Chatraqligi bolsa sadiqliq bolidu. □

6 Böre bolsa qoza bilen bille turidu,
Yilpiz oghlaq bilen bille,
Mozay, arslan we bordaq kala bilen bille yatidu;
Ularni yétiligüchi kichik bir bala bolidu. ■

7 Kala éyiq bilen bille ozuqlinidu,
Ularning baliliri bille yétishidu,
Shir bolsa kalidek saman yeydu.

8 Emmeydighan bala kobra yilanning töshükige yéqin oynaydu,
Emchektin ayrilghan bala qolini zeherlik yilanning owisigha tiqidu;

9 Méning muqeddes téghimning hemme yéride héch ziyankeshlik bolmaydu;
Héch buzghunchiliq bolmaydu;
Chünki xuddi sular déngizni qaplighandek,
Pütkül jahan Perwerdigarni bilish-tonush bilen qaplinidu.

10 Shu künide «Yessening Yiltizi» herqaysi el-milletler üçün tugh süpitide kötürülüp turidu;

Barliq eller Uni izdep kélip yighilidu;
We U aramgahqa tallighan jay shan-sherepke tolidu. ■

11 Shu küni Reb ikkinchi qétim Öz xelqining saqlan'ghan qaldisini qayturush üçün, yeni Asuriye, Misir, Patros, Kush, Élam, Shinar, Xamat we déngizdiki

□ **11:1** «Bir tal nota Yessening derixining kötikidin ünüp chiqidu» — Yesse bolsa Dawut padishahning atisi. Ibraniylar Qutquzghuchi-Mesihning Dawutning ewladidin bolidighanliqini éniq biletti. Biraq mushu yerde Qutquzghuchi-Mesih hem Dawutning ewladi hem «Yessening Yiltizi»mu (11:10ni körüng) bayan qilididu! Bu ish peqet Injildila chüshendürülgen (mesilen, «Luqa» 20:41-44). Mushu ayetlerde yene, Mesih «Yessening derixining kötikidin» chiqidu, déyilidu. Shunga Mesih Dawut padishahning xandanliqi heywetlik mezzilide emes, belki miskin mezzilide tughulidu, dégen bésharet béridu. ■ **11:1** Yesh. 4:2; Ros. 13:22,23 □ **11:2** «Yorutush Rohi» — ademge chüshinish qabiliyitini ata qilidighan Rohtur. ■ **11:2** Yesh. 9:5 □ **11:5** «Uning belwéghe heqqaniylik, chatraqligi bolsa sadiqliq bolidu» — ibraniiy tilida «uning böreklirige baghlan'ghuchi» déyilgen. Ibraniy tilida böreklar ademning chongqur oy-pikrirliri we wijdanini bildüridu. «Chatraqligi» — ademning chatriqigha yöpép kiyilidighan ichki kiyim. «chatraqligi bolsa sadiqliq bolidu» — démek, ich kiyimler beden'ge chaplashqinidek, heqqaniylik we sadiqliq uningdin héch ayrilmaydu, uninggha intayin yéqin bolidu.

■ **11:6** Yesh. 65:25; Hosh. 2:20 ■ **11:10** Rim. 15:12

yiraq arallardin qayturush üçhün Öz qolini yene uzartidu.□

¹² U ellerni chaqirish üçhün bir tugh kötüridu; shundaq qilip U yer yüzining chet-chetliridin Israilning ghériblirini jem qilip, Yehudadin tarqilip ketkenlerni yighidu.

¹³ Shuning bilen Efraimgha bolghan hesetxorluq yoqaydu, Yehudani xarlighanlarmu üzüp tashlinidu; Efraim Yehudagha heset qilmaydu, Yehuda bolsa Efraimni xorlimaydu.□

¹⁴ Biraq ular gherb terepte Filistiylerning mürisige uchup chüshidu; Ular birlikte sherqtiki xelqlerdin olja alidu; Ular Édom we Moab üstige qollirini uzartidu; Ammoniylarmu ulargha béqinidu.

¹⁵ Perwerdigar Misirdiki déngizning «tili»ni yoq qilidu; U küchlük pizghirin shamal bilen *Efrat* deryasining üstige qolini béghirlitip uchuridu,

Uni adem ayighi quruq halda méngip ötküdek yette ériq qilip uridu;□

¹⁶ Shuning bilen Öz xelqining qaldisi üçhün, Misirdin chiqqan künide Israil üçhün teyyarlighan yolgha oxshash, Asuriyede qalghanlar üçhün ashu yerdin kélidighan bir kötürülgen égiz yol bolidu. ■

12

Israilning axirqi zamandiki bir naxshisi

1 — We shu küni sen: —

— I Perwerdigar, men Séni medhiyileymen; Sen manga ghezeplen'gining bilen, Ghezipping mendin yötkilip ketti, We sen manga teselli berding.

² Mana, Tengri méning nijatimdur; Men Uninggha tayinimen, qorqmaymen, Yah Perwerdigar méning küchüm we naxshamdur; U yene méning nijatim boldi, — deysen.□

3 — Shadliq bilen siler nijatliq quduqliridin su tartisiler.■

□ **11:11** «Reb **ikkinchi qétim** Öz xelqining saqlan'ghan qaldisini qayturush üçhün...» — «ikkinchi qétim» — birinchi qétimqi bolsa belkim Babilda (miladiyedin ilgiriki 540-yili) bolidu. Biraq Yeshaya mushu yerde axirqi zamanlarda bolidighan bir «qaytish» toghrisida sözleydu. Bezi alimlar «birinchi qétimqi» qaytishmu dunyaning herqaysi jaylirida bolushi kérek, shunga Yeshaya ikki «chong qaytish» toghruluq bésharet qilidu, dep qaraydu. «Reb ... qaldisini ... Asuriye, Misir, Patros, Kush, Élam, Shinar, Xamat we déngizdiki yiraq arallardin qayturush üçhün Öz qolini yene uzartidu» — Asuriye we Misir ashu dewrdiki eng küchlük döletler idi; Patros we Kush Misirning jenubiy teripide (hazirqi Éfiopiye), Élam we Shinar sherq teripide (Asuriyedin yiraq), Xamat Iraqlarning shimal teripide idi. Déngizdiki arallargha Ottura Déngizning gherbi arqiliq ötkili bolidu. Démek, meyli küchlük, meyli ajiz döletler bolsun, axirqi zamanda Xuda Öz xelqini her tereptin chaqirip yighidu. □ **11:13**

«Efraim» — Efraim Israilning «shimaliy padishahliqi»gha, Yehuda «jenubiy padishahliqi»gha wekillik qilidu. □ **11:15** «Misirdiki déngizning «tili... Efrat deryasi...» — mushu yerlarning qeyerde ikenlikini bilish üçhün xeritini körüng. ■ **11:16** Mis. 14:29 □ **12:2** «Yah Perwerdigar méning küchüm we naxshamdur...» — muqeddes kitabning mushu terjimisinde biz Xudaning «Yahweh» yaki «Jexowah» dégen namini adette «Perwerdigar» dep terjime qilduq. «Yah» bolsa «Yahweh» dégen bu namining qisqartilghan sheklidur. ■ **12:3** Yuh. 7:37,38

4 Shu künide siler: —

«Perwerdigargha rehmet éytinglar,
Uning namini chaqirip nida qilinglar;
Uning emellirini xelqler arisida ayan qilinglar,
Uning namining zor abruy tapqanliqini jakarlanglar.■

5 Perwerdigargha küyler éytinglar,
Chünki U ulugh ishlarni qilghan;
Mana bu pütkül jahan'gha ayan qilinsun!

6 Ziondikiler, tentene qilip jar sélinglar;
Chünki aranglarda turghan Israildiki Muqeddes Bolghuchi büyüktur! —
deysiler.

13

Babilning weyran qilinishi

1 Amozning oghli Yeshaya körgen, shundaqla uninggha yüklen'gen Babil toghrisidiki wehiy: —□

2 *Babil* aqsöngeklirining qowuqlardin ötüp kirishi üçün,

Qaqas tagh üstide tugh kötürünglar,
Ularni yuqiri awazda chaqiringlar,
Qolunglarni pulanglitip isharet qilinglar.□

3 Men bolsam, mexsus tallighanlirimgha buyruq chüshürgenmen,
Öz palwanlirimni, yeni tekebburluqtin yayrap ketken ademlirimni ghezip-
imni beja keltürüşke chaqirdim.□

4 Anglanglar, büyük bir elning ademliridek top-top ademlarning taghlarda
yangratqan qiyqas-sürenlirini,
Hemme el-yurtlar we padishahliqlar *jengge* yighilip dolqunlatqan qaynam-
tashqinliqni!

Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar qoshunlarni jengge
yighidu.

5 Ular, yeni Perwerdigar we Öz ghezipining qoralliri,
Yiraq yurttin, hetta asmanlarning qeridinmu pütkül jahanni halak qilishqa
kelgen.□

6 Peryad chékip huwlanglar!
Chünki Perwerdigarning küni yéqinlashti;

■ **12:4** Yuh. 17:1,4,6,26 □ **13:1 «yüklen'gen wehiy»** — ibraniiy tilida «massa» dégen bir söz bilenla ipadilinidu. U «ademni qorqunchqa salidighan wehiy» hem «peyghemberning zimmissige yüklen'gen bir weziye» dégen ikki menini öz ichige alghan bolushi mumkin. Mushu babtiki bésharetler belkim «axirqi zamandiki Babil»ni körsitishi mumkin. Biraq 17-22-ayetler qedimki dunyadiki Babilning Pars impériyesi teripidin weyran qilinshida asasen emelge ashurulghan. □ **13:2 «Qaqas tagh üstide tugh kötürünglar...»** — tagh qaqas-quruq bolsa, tugh éniq körünidu. Tughning özi jengge chaqiridighan isharetur. □ **13:3 «mexsus tallighanlirim»** — dégen söz ibraniiy tilida «muqeddeslirim» dégen söz bilen ipadilinidu. «Muqeddes» adette «pak, Xudagha mensup» dégen menide. Biraq mushu yerde belkim «Xuda Özining mexsus meqsiti üçün (meyli özliri bilsun, bilmisun) ayrim qilghanlar» dégen menide. Ayetning ikkinchi qismida oxshashla, mushu dunyadiki tekebbur ademlerni Xuda Öz meqsitini beja keltürüş üçün, jümlidin ularning bir-birini yoqitish, shundaqla pütkül rezil dunyani halak qilishi üçün ishlitidighanliqini bildüridu (11-ayetnimu körüng). □ **13:5 «yiraq yurttin... kelgen»** — démek, Pelestindin yiraq kelgen. Mushu «dunyadiki eng axirqi urush», Pelestinde we Pelestin etrapidiki taghlar üstide yüz bérédighanliqi körünidu. Xuda qorallirini «asmaning qeridinmu» chaqiridu — bu jenglerge perishtilermu qatnishedighan oxshaydu.

U Hemmige qadirdin kélidighan halakettek kélidu.■

⁷ Buningdin herbir qol boshiship kétidu,
Hemme ademning yüriki érip kétidu.

⁸ Ular wehimige chüshidu;
Azab-oqubet we qayghu-hesret ularni qaplaydu,
Tolghiqi tutqan ayaldek ular tolghinip kétidu,
Ular bir-birige wehime ichide tikilip qarishidu;
Yüzliri bolsa yalqundek qizirip kétidu.□

⁹ Mana Perwerdigarning küni kélidu,
Shu kün jimi yer-jahanni weyran qilishqa,
Rehimsiz bolup, ghezep we qehr bilen tolghandur;
U gunahkarlarni jahandin yoqitidu.

¹⁰ Chünki asmandiki yultuzlar hem yultuz türkümliri nurini bermeydu;
Quyash bolsa chiqipla qaranghulishidu,
Aymu héch yorumaydu.■

¹¹ Men dunyani rezilliki üçün,
Qebihlarni gunahliri üçün jazalaymen;
Hakawurlarning tekebburluqini tügel yoqitimen;
Zorawanlarning kibirlirini pes qilimen.

¹² Men insanlarni sap altundin az qilimen,
Ademni hetta Ofirdiki altundin az qilimen.□

¹³ Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning
ghezipide,

Uning qaynighan qehrlik künide,
Men *Xuda* asmanlarni tewritimen,
Yer bolsa öz ornidin yötkilidu;

¹⁴ Shunga owlan'ghan bir jerendek,
Héchkim yighmaydighan bir padidek,
Herbirsiz öz el-jamaitini izdep ketmekchi bolidu,
Herbiri öz yurt-makanigha qachmaqchi bolidu;

¹⁵ Qéchip tutulghanlarning hemmisi sanjip öltürüldü;
Esirge chüshkenlermu qilichlinidu.

¹⁶ Ularning balilirimu köz aldida pare-pare qilinidu;
Ularning öyliri bulang-talang qilinidu,
Ayallirimu ayagh asti qilinidu.

¹⁷ Mana, Men ulargha qarshi turushqa Médialıqlarni qozghaymen,
Ular kümüşlerge héch qarimaydu,
Altundin bolsa ular zoq almaydu. □

¹⁸ Ularning oqyaliri yigitlerni ötme-töshük qiliwétidu,
Ular baliyatquning méwisige héch rehim qilmaydu,
Közliri balılarni héch ayimaydu.□

¹⁹ Padishahliqlarning göhiri,

■ **13:6** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yesh. 2:12-22; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Weh. 6:12-13 □ **13:8** «yüzliri... yalqundek qizirip kétidu» — belkim shermede bolghanlıqıdin bolghan. ■ **13:10** Ez. 32:7; Yo. 2:31; 3:15; Mat. 24:29; Mar. 13:24; Luqa 21:25 □ **13:12** «Ofirdiki altun» — Ofir rayonidiki altun intayın az uchraydighan, süpetlik altun dep qarilatti. □ **13:17** «Mana, Men ulargha qarshi turushqa Médialıqlarni qozghaymen...» — bésharetning témisi Babıllıqlargha yénip kélidu. Yuqiriqi ayetler (2-16), shübhisizki, peqet Babilnıla emes, belki axırqi zamandiki «Perwerdigarning küni»diki pütün dunyani körsitidu. Médialıqlar «...kümüşler ... altunlar»gha qiziqmaydu — démek, ularni hujum qilishin toxtitish üçün pul bérish kar qilmaydu. □ **13:18** «baliyatquning méwisi» — qorsaqtki törelmini yaki kichik bowaqni körsitidu.

Kaldiyerning pexirlinidighan güzelliki bolghan Babil bolsa,
Xudaning Sodom we Gomorra sheherlirini örüwetkinige oxshash bolidu. □ ■

²⁰ U yerde héchkim hergiz turmaydu,
Dewrdin-dewrgiche u ademzatsiz qalidu.
Erebler bolsa shu yerde chédir tikmeydu,
Malchilar padilirini shu yerde yatquzmaydu. ■

²¹ Biraq chöl-bayawandiki janiwarlar shu yerde qonidu,
Ularning *xarab* öylirige huwlaydighan mexluqlar tolidu,
Huwqushlar shu yerde makanlishidu,
«Öchke jin»lar sekrep oynaqlishidu. □

²² Yawayi itlar qel'e-qorghanlarda,
Chilböriler uning heshemetlik ordilirida huwlishidu,
Berheq, uning waqti toshushqa az qaldi,
Uning künliri uzun'gha barmaydu.

14

Babilning yiqilishi bilen Israil Xudaning rehimini köridu. Babilning padishahining tehtisaragha chüshüshi

¹ Chünki Perwerdigar Yaqupqa rehimdillik körsitidu,
Yene Israilni tallaydu;

U ularni öz yurt-zéminida makanlashturidu.
Shuning bilen yat ademler ular bilen birliship,
Yaqup jemetige qoshulidu. □

² Herqaysi el-milletler ularni élip öz yurtigha apiridu;
Israil jemeti bolsa Perwerdigarning zéminida ulargha qul we dédek süpitide
igidarchiliq qilidu;

Ular özlirini tutqun qilghanlarni tutidu;
Özlirini ezgenlerning üstidin idare qilidu.

³ We shundaq boliduki,
Perwerdigar silerge azabtin, sarasimidin we esir bolup mejburlan'ghan
musheqquetlik qulluqtin aramliq bergen künide, ■

⁴ Siler Babil padishahi toghrisida mundaq maqal-temsilni éytisiler: —
«Qara, bu jazanixor qandaq halak boldi,
Talan-taraj qilip altun toplighuchi qandaq yoqaldi!

⁵ Perwerdigar rezillerning hasisini,
Hakimlarning zakon tayiqini,

⁶ Yeni xelq-milletlerni achchiqi bilen üzlüksiz urghanni,
Ellerge ghezep qilip tizginsiz ziyankeshlik qilghanni sunduruwetti.

⁷ Pütkül yer yüzi aram tépip tinclinidu;
Ular naxsha éytip tentene qilidu.

□ **13:19** «Sodom we Gomorra» — qedimki zamandiki ikki rezil sheher. Xuda ularni ot bilen weyran qilghan. «Yar.» 19-babni körüng. ■ **13:19** Yar. 19:25; Yesh. 1:9; Yer. 49:18; 50:40 ■ **13:20** Yer. 50:39 □ **13:21** «huwlaydighan mexluqlar» — yaki «huwqush-müşükypilaqlar». «Öchke jinlar» —

mushu jinlar belkim öchke sheklide bolushi mumkin. □ **14:1** «Perwerdigar Yaqupqa rehimdillik körsitidu, Yene Israilni tallaydu ...» — oqurmenler Tewrattiki «Yaritilish» dégen qisimni oqughan bolsa éside bar boliduki, Xuda hezriti Yaqupning ismini «Israil»gha özgertken. Yehudiy xelqi (Israillar) Yaqupning ewladliridin ibaret. Shunga «Yeshaya» kitabida, «Yaqup» yaki «Israil» adette Yehudiylar, yeni Israil xelqini körsitidu. Eger tékist hezriti Yaqup (Israil)ning özini körsetken bolsa, izahat bérimiz.

■ **14:3** Qan. 28:48

⁸ Qarighaylar bolsa halingdin shadlinidu,
Liwandiki kédirlarmu: — «Sen görüngde yatquzulghandin kéyin,
Hécbir kesküchi bizni qorqatmaydu!» — deydu.□

⁹ Sen chüshüshüng bilen tehtisaradikiler séni qarshi élishqa sarasime bolup kétidu;

Sen üçhün ölüklerning rohliri,
Jahandiki jimiki «öчке jinlar» qozghilidu;
Ellerning hemme padishahliri textliridin turghuzulidu;

¹⁰ Ularning hemmisi sanga qarap mundaq deydu: —
«Séning halingmu bizlarningkidek boshap kettimu?
Bize oxshash bolup qaldingmusen?!»□

¹¹ Séning shanu-heywiting chiltariliringning awazliri bilen bille tehtisaragha chüshürülüp tügidi;

Astingda chiwin qurti mizhildap kétidu,
Üstüngni sazanglar qaplap kétidu.

¹² I Cholpan, Seher balisi,
Sen qandaq qilip asmandin yiqilip chüshkensen!
I téxi ötkendila ellerni yerge yiqitquchi,
Sen yer yüzige tashliwétilding!□

¹³ Sen eslide könglüngde: — «Men asmanlarga chiqimen,
Textimni Xudaning yultuzliridin üstün qilimen;
Men jamaetning téghida,
Yeni shimal tereplerdimu olturimen;» □ ■

¹⁴ Men bulutlarning égiz jayliridin yuqirigha örleymen;
Hemmidin Aliy bilen teng bolimen!» — déding.□

¹⁵ Halbuki sen tehtisaragha,
Chongqur hangning tégilirige chüshürüldung».

¹⁶ Séni körgenler sanga yéqindin sinchilap qarap: —
«Jahanni zilzilige keltürgen, padishahliqlarni titretken adem mushumidu?»

¹⁷ Yer yüzini chöl-bayawan qilip,
Uningdiki sheherlerni ghulatqan,
Tutqan esirlerni öz yurtigha héch qoyup bermigen mushumidu?» —
deyishidu.

□ **14:8 «qarighaylar» we «kédirlar»** — shübbisizki, herxil padishahlar yaki padishahliqlarni köristidu. Kédir derixi bolsa yoghan, intayin chirayliq derex bolup, ulugh padishahlarni yaki padishahliqlarni bildüridu. □ **14:10 «Ularning hemmisi (ölüklerning rohliri) sanga qarap mundaq deydu: —**

«Séning halingmu bizlarningkidek boshap kettimu?» — Xudagha étiqad qilmighan, tehtisarada yatqan ölüklerning rohlirining ehwali mushu yerde ayan qilinidu. Ular bu alemdikilerge héchqandaq yardem bérelmeydu; chünki ularning hali alliqachan «boshap ketken» bolidu. □ **14:12 «I Cholpan, Seher balisi, sen qandaq qilip asmandin yiqilip chüshkensen!»** — mushu ayetlerdiki bésharetlerde, körün'gen menzire Babil padishahidin dejjal we dejjalning keynidiki küch-yölenchüki bolghan Sheytan'gha yökilidu. Dejjal belkim kelgüsde Babilning padishahimu bolidu. Sheytanning eslide chirayliq, küchlük, parlaq bir perishte, yene «Cholpan» bolghanliqi körünüdu. Mushu ayetlerdimu yultuzlar we perishtilerning bir-biri bilen munasiwetlik bolghanliqi körünüdu. **«Sen yer yüzige tashliwétilding!»** — ibraniy tilida «sen yer yüzige késiwétilding». □ **14:13 «jamaetning téghida»... «shimal tereplerde»** — belkim perishtilerning samawi jamaitini yaki Israïlning jamaitini bildüridu — démek, Sheytan Xudagha mensup bolghan jamaetning téghislik ibaditini özi qaritwélishqa qiziqidu. ■ **14:13 Zeb. 48:2** □ **14:14 «yultuzlar... bulutlar...»** — 13- we 14-ayettiki «yultuzlar» we «bulutlar» belkim perishtiler, asmandiki samawi qoshunlarni körsitidu.

18 Mana ellerning shahliri birimu qalmay «shan-sherep»te, *qarangghuluqtiki* öz öyide yétishidu,□

19 Biraq sen kemsitilgen *chirigen* bir shax kebi,

Öltürilgenlarning dōwisi astida,

Qilich bilen sanjilghan, hangning tehtige chūshidighanlarga oxshash,

Ayagh astida dessep-cheylen'gen ölüktek,

Öz görüngdin mehrum bolup tashliwétilding.□

20 Sen ashu padishahlar bilen birge depne qilinmaysen,

Chünki öz yurtungni weyran qilghansen,

Öz xelqingni öltürüwetkensen;

Rezillik qilghuchilarning nesli hergiz yene tilgha élinmaydu.■

21 Ata-bowilirining qebihlikliri tüpeylidin,

Uning oghullirini getl qilishqa teyyar qilinglar;

Shundaq qilghanda, ular ornidin turup yer-jahanni ishghal qilmaydu,

Yer yüzini sheherge toshquzuwételmeýdu.□ ■

22 Chünki Men ulargha qarshi chiqimen,

— deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar,

— Men Babildin uning namini we uning qalduqlirini, nesil-perzentlirini üzüp tashlaymen, — deydu Perwerdigar.■

23 — We uni huwqushning makanigha, sazliqlargha aylandurimen;

Halaket süpürgisi bilen uni süpürüp tashlaymen,

— deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.□ ■

24 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq qesem ichkenki,

— Men qandaq oylisam, shundaq bolidu;

Qandaq meqsetni könglümge püksem, shu tiklinidu,

25 Meqsitim Öz zéminimda Asuriyelikni qiyma-chiyma qilishtin ibaret;

Öz taghlirimda uni dessep-cheyleymen;

U salghan boyunturuq xelqimning boynidin,

U artqan yük mürisidin élip tashlinidu.□

26 Mana bu pütkül yer yüzi toghruluq irade qilin'ghan meqsettur,

Mana bu barliq ellerning üstige uzartilghan qoldur.

27 Perwerdigar mundaq meqsetni pükkeniken,

Kim uni tosalisun?

Uning qoli uzartilghaniken, kim uni yanduralisun?■

Filistiye toghruluq bir söz

28 Ahaz padishah ölgen yilida mundaq wehiy yüklendi: — ■

29 I Filistiye, hemminglar,

□ 14:18 «qarangghuluqtiki Öz öyi» — hem yer yüzidiki mazari hem textisarada yatqan jaynimu körsitidu. □ 14:19 «hangning tehtige...» — ibraniiy tilida «hangning tashlirigha». ■ 14:20 Ayup 18:19; Zeb. 21:10; 37:28; 109:13 □ 14:21 «ular ornidin turup yer-jahanni ishghal qilmaydu,

yer yüzini sheherge toshquzuwételmeýdu» — mushu sözler tunji «Babil» shehiri, yeni «Babil munari» jaylashqan sheher bilen munasiwetlik. Ularning meqsiti özlirining namini chong körsitip, öz shehirini pütkül yez-zéminni bashquridighan qilishtin ibaret idi («Yar.» 11-babni körüng). ■ 14:21 Mis. 20:5; Mat. 23:25 ■ 14:22 Ayup 18:19; Zeb. 21:10; 37:28 □ 14:23 «huwqush» — bashqiche terjimisi bolushi mumkin; u choqum xilwet jaylarda turidighan bir janiwar. ■ 14:23 Yesh. 34:11; Zef. 2:14 □ 14:25 «Öz zéminimda ... Öz taghlirimda...» — Xudaning «Öz zémini», «Öz taghliri» bolsa Israilning zémini Pelestindur. ■ 14:27 2Tar. 20:6; Ayup 9:12; Pend. 21:30; Dan. 4:32 ■ 14:28 2Pad. 16:20

«Bizni urghan tayaq sundi» dep shadlanmanglar;
Chünki yilanning yiltizidin zeherlik bir yilan chiqidu,
Uning nesli bolsa dehqshetlik uchar yilan bolidu. □

³⁰ Shuning bilan yoqsullarning tunji baliliri ozuqlinidu,
Möminler bolsa tinch-amanliqta yatidu;
Biraq Men yiltizingni acharchiliq bilan yoqitimen
Qalghan qismingmu u tereptin öltürüldü. □

³¹ Shunga i qowuq, nale kötürgin,
I sheher, peryad chekkin!

I Filistiye, sen bolsang érip ketkensen!
Chünki shimal tereptin is-tüteklik bir tüwrük örléydu;
Uning yighilghan qoshunlirida héchkim sepsiz qalmaydu. □

³² Emdi bu elning elchilirige qandaq jawab bérish kérek? —
«Zionni tikligüchi Perwerdigardur;

Uning xelqi ichidiki ézilgüchiler uningdin bashpanah tapidu» — dégin!» □

15

Moab toghruluq bir bésharet

¹ Moab toghrisida yüklen'gen wehiy;
Halaketlik bir kechtila, Moabtiki Ar shehiri weyran qilinidu;
Halaketlik bir kechtila, Moabtiki Kir shehiri yoq qilinidu; ■

² Yigha-zarlar kötürüş üçün,
Mana u butxanisigha, Dibon'gha, shundaqla *barliq* égziklirige chiqti;
Moab Nébo we Medeba sheherliri üçün peryad kötüridu;
Hemme bashlar taqir körünidu,
Jimiki saqallar késilip chüshürüldi. □ ■

³ Kochilarda ular böz kiyidu;
Ögziliride, meydanlirida, herbir adem köz yashlirini yaghdurup peryad
kötüridu.

□ **14:29** «yilanning yiltizidin zeherlik bir yilan chiqidu, uning nesli bolsa dehqshetlik uchar yilan bolidu» — Ahaz ölgende, Filistiyelarning besh sheher ittipaqdishi Asuriyeghe qarshi Yehuda bilen bir ittipaqni berpa qilmaqchi bolidu. Shunga ular Yehudaning yéngi padishahi Hezekiyagha elchilerni ewetken. Bésharet shu chaghda bérilgen (32-ayetni körüng). Yeshaya peyghember mushu bésharetté, ittipaqlishishni ret qilish, peqet Perwerdigarghila tayinish kérek, démekchi (yene 32-ayetni körüng). «Tayaq», yeni «yilan» belkim Ahazning özi bolushi mumkin. Filistiye Israilning zéminidin bir qismini ishghal qilghanidi. Ahaz padishah belkim ular bilen ashu zémin üstidin urushqan bolushi mumkin (Tewrattiki «2Tar.» 28-babni körüng). Uning ogli Hezekiya bolsa Filistiyege taqabil turup Israilning zéminini qayturuwalidu (Tewrattiki «2Pad.» 18-babni körüng). Shunga Hezekiya belkim bésharettiki «zeherlik yilan» bolushi mumkin. «Dehqshetlik uchar yilan» bolsa, eng xeterlik yilan bolup, kelgüsde Israilni barliq dühmenliridin toluq qutquzidighan Mesihni körsitidu. □ **14:30** «Qalghan qismingmu u tereptin öltürüldü» — démek, oxshashla acharchiliqtin öltürüldü. □ **14:31** «is-tüteklik bir tüwrük örléydu» — belkim dühmen qoshunliri purqiritidighan chang-tozanglarni körsitishi mumkin. Mushu ayetning ibranayi tilidikisini chüshinish tes. □ **14:32** «bu elning elchiliri» — Filistiyelarning elchiliri bolsa kérek. ■ **15:1** Yer. 48:1; Ez. 25:9; Am. 2:1 □ **15:2** «Mana u butxanisigha, Dibon'gha... chiqti» — bashqa birxil terjimisi: — «Mana u Bajit, Dibon dégen jaylarga, ... chiqti». Mushu ayyette Yeshaya Moabiylarning butxanilirida we butqa choqunidighan «égzilik»liride dua qilishlirining bikar bolidighanliqini körsitidu. «hemme bashlar taqir körünidu, jimiki saqallar késilip chüshürüldü» — chach chüshürüş we saqal yulush qattiq hesret, pushayman qilishni yaki matem tutushnimu bildüretti. ■ **15:2** Yer. 48:37; Ez. 7:18

4 Heshbon'gha, Éléalah sheherlirige yigha olishidu,
Awazliri Yahaz shehirigimu yétip baridu.
Shunga Moabning eskerlirimu nida qilidu;
Uning wujud-baghrini titrek basidu.

5 Méning qelbimmu Moab üçhün yigha-zar kötüridu;
Ularining qachqunliri Zoargha hem Eglat-Shéli-Shijagha beder qachidu;
Mana ular topliship, yighlighan péti Luhitqa chiqidighan dawan yoli bilen
yuqirigha mangidu,
Hořonaimgha chüshidighan yolda turup halakettin nale-zar kötüridu.

6 Chünki Nimrimdiki sular qurup kétidu,
Ot-chöpler soliship,
Gül-giyah tügep kétidu;
Héç yap-yéshilliқ qalmaydu.□

7 Shunga ular bayliqliri, tapqan-terginini yighip «Terek wadisi»din ötmekchi
bolidu;

8 Ularining kötürgen yighisi Moabning chégrasigha,
Ahu-zarliri eglaimgha,
Pighanliri Beer-élimgha yétidu.

9 Dimonning suliri qan'gha tolup kétidu,
Chünki Dimonning üstige téximu köp balayi'apetni toplaymen;
Chünki Moabning qachqunliri hem zéminida qalghanliriningmu üstige bir
shirni ewetimen.□

16

Dawami

1 «Emdi *ghelle-paraq* qozisini Séla *rayandin* élip,
Chöl-bayawandin ötüp zéminlarning hökümranigha,
Yeni Zion qizining téghigha ewetkin!» □

2 Uwisidin chuwwulup patiparaq bolup ketken qushlardek,
Moab qizliri Arnon deryasining kéchikliride *alaqzade* yürüdu. □

Moab beglirining bir-birige sözlishi

3 «Paraset bilen höküm qilinglar!»

□ **15:6** «Ularining qachqunliri Zoargha hem eglat-shéli-shijagha beder qachidu (5-ayet) ...chünki Nimrimdiki sular qurup kétidu...» — bilishimizche 5- we 6-ayettiki sheherler (Zoar, Nimrim qatarliqlar) Moabning jenubiy teripide. Ar, kir, Nébo, Medeba bolsa shimaliy teripide. Qarighanda bolidighan hujum shimal tereptin kelgechke, ular jenubiy terepke qachidu. Asuriye Moabgha ikki qétim hujum qildi, miladiyedin ilgiriki 715- we 711-yilida. □ **15:9** «Dimon» — belkim «Dibon» (1-ayet) bilen oxshash bolushi mumkin, yerlikler Dibonni belkim «Dimon» dep atishi mumkin. «shir» — kelgüside Moabqa tajawuz qilidighan (1) Asuriye padishahini yaki (2) Babil padishahini körsitidu. □ **16:1** «ghelle-paraq qozisi» — Moabdikiler Dawut padishahning waqtidin bashlap Israilgha béqinip kelgen, shundaqla ularning himayisige ige bolup kelgen. Ular béqin'ghanliqini bildürüş üçhün her yili qozilarni ewetken. Kéyin ular béqinishi ret qilghan (Tewrattiki «2pad.» 3-babni körüng). Shunga bésharetning menisi, ulargha: — «Siler Yehudagha yene béqinishinglar kérek; «qoza»ni ewetishinglar bilen Israilning bashpanahliqigha ige bolisiler» dégen bir nesihet, yaki bolmisa öz-özlirige dégen bir sözmu bolushi mumkin. Emeliyette (5- hem 6-ayetke qarighanda) ular axirda tekebburluqtin shundaq qilmighan. «séla» bolsa qoyliri köp bir rayon idi. □ **16:2** «Moab qizliri Arnon deryasining kéchikliride *alaqzade* yürüdu» — Arnon deryasi Moab bilen Israilning ortaq chégrisi idi. Moab qizliri bashpanah izdep Israilgha ötmekchi. Xeritini körüng.

4 «*I Zion qizi*, sayingizni chüshürüp chüshitki yoruqluqni tün qarangghusidek qiling,
Shu ghériblarni yoshurup qoyghaysiz;
Qoghlan'ghanlarni ashkarilap qoymighaysiz!
Méning Moabdiki musapirlirimni özingiz bilen bille turghuzghaysiz,
Ular üçhün weyran qilghuchining aldida bashpanah bolghaysiz!». □

Xudaning Moab beglirige bergen wedisi

5 «*Ötünüşinglar toghra*, chünki ezgüchi yoqilidu,

Halaket yoq bolidu,

Ezgüchilerning hemmisi zémindin yoqilidu.

Özgermes méhir-shepset bilen bir text tiklinidu;

«Dawutning chédiri» ichidiki shu text üstide birsi olturidu.

U holla, heqiqeten adalet yürüzidighan, shundaqla adaletni izdeydighan,

Heqqaniyliqni ilgiri süridighan bolidu. □ ■

6 — Biz Moabning hakawurluqi toghrisida angliduq (u intayin hakawur!),
Yeni uning hakawurluqi, tekebburluqi, nochiliq qilidighanliqi toghrisida
angliduq;

Biraq uning chong gepliri bikar bolidu! ■

7 Shunga Moab Moab üçhün zar yighlaydu;

Ularning hemmisi zar-zar yighlaydu;

Qayghu-hesretke chömüp Kir-Haresetning «kishmish poshkalliri» üçhün zar-zar yighlanglar! □

8 Heshbon rayonidiki étizlar,

Sibmahdiki üzüm tallirimu yiglep kétidu;

Ellerning emirliri uning serxil ösümlüklerini buzup cheyleydu;

Ular eslide Yaazergiche yétip, chöl-dalalarni kezgenidi;

Pélekleri sozulup, «*Ölük Déngiz*»ning nérisingha yetti. □ ■

9 Shunga Men Yaazerning zar-yighisi bilen bille Sibmahning üzüm téli üçhün yighlaymen;

□ 16:4 «*I Zion qizi*, ... qoghlan'ghanlarni ashkarilap qoymighaysiz!» — bu sözler choqum Moab beglirining Ziondin bashpanahliq sorishini körsitidu. «...Méning Moabdiki musapirlirimni özingiz bilen bille turghuzghaysiz, ... bashpanah bolghaysiz!» — mushu sözler (yene 3- we 4- ayetning birinchi yérini) belkim Moabning elchilirining (Yeshaya peyghember béshariti bilen aldın'ala éytqan) sözliridur. Ular qoghlan'ghanlar üçhün Israildin bashpanahliq soraydu. 4-ayetning ikkinichi yérini we 5-ayet belkim Xudaning (Yeshaya peyghember arqiliq) bergen jawabi. Démek, Israil Qutquzghuchi-Mesih arqiliq Moab üçhün bashpanah bolidu (biraq Moab tekebburluqidin Xudaning iltipatini ret qilidu — töwendiki 5-14-ayetlerni körüng). □ 16:5 «*Ötünüşinglar toghra, chünki ezgüchi yoqilidu, halaket yoq bolidu, ezgüchilerning hemmisi zémindin yoqilidu*» — bu sözler, shübhisizki, Xudaning Moab beglirige bergen wedisidur. «*Ötünüşinglar toghra*» dégen söz ibraneyi tékistide yoq. Biraq bizningche «chünki» dégen söz mushularning menisini ichige alidu. Xuda Moabning özidin bashpanahliqni ötünüşini qarshi alididighanliqini Yeshaya peyghember arqiliq bildüridu. Epsuski, ular tekebburluqtan ret qilidu. (6-14-ayetlerni körüng). «*Dawutning chédiri*» — kelgüsi Israilgha we alenge bolidighan Mesih-Padishah choqum Dawutning jemetidin bolidu. «*Dawutning chédiri*» eslide Yérusalémda tikilip muhim bir ibadet ornini («2Sam.» 6:18), yaki Dawutning öz öyini körsitse kérek. ■ 16:5 Yesh. 9:6; Dan. 7:14, 27; Mik. 4:7; Luqa 1:33 ■ 16:6 Yer. 48:29, 30 □ 16:7 «*Kir-Hareset*» — 12-ayette «*Kir-Heres*»mu dep atilidu. «*kishmish poshkalliri*» — «*Hosh*». 3:1ni körüng. Bashqa birxil terjimisi: — «ulliri». □ 16:8 «*Yaazer*» — Moabning shimaliy chégrasining nérisidiraq, sherq teripi «chöl-dalalar», gherb teripi «(Ölük) Déngiz». Démek, Moab xilwet jay bolghini bilen xéli yiraqlargha tesiri bolghan bir memliketke aylan'ghan. ■ 16:8 Yer. 48:32, 33

I Heshbon, Éléalah, Öz köz yashlirim bilen silerni sughirimen!
 Chünki yazliq méwiliringge, hosulung üstige tentene bir sada yangritilidu. □ ■
 10 Xushalliq méwilik baghlardin mehrum qilinip,
 Shadliqmu yoq qilinidu;
 Üzümzarliqlarda ne naxsha awazliri anglanmaydu,
 Ne tentene qilinmaydu;
 Dessigüchiler üzüm kölçeklirini cheylimeydu.
 Chünki Men üzüm kölçekliridiki xushal warqirashlarni toxtattim. □
 11 Shunga ich-baghrilirim Moab üçün chalghan chiltardek aghrip mungluq
 yangraydu,
 Ichim Kir-Heresdikiler üçünmu shundaq;
 12 Shundaq boliduki, Moab özini upritip dua qilghili özining «yuqiri orni»gha
 chiqip kelgende,
 Yaki dua qilghili «muqeddes öyi»ge kirgende,
 U muweppeqiyetke érishelmeydu. ■
 13 Mana mushu sözlerni Perwerdigar Moab toghruluq burun éytqan.
 14 Biraq hazir Perwerdigar shundaq deydu: —
 «Üch yil ichide medikar hésablighandek,
 Moabning köpligen qoshun-ahalisi bolghini bilen,
 Uning pexirlen'gen shöhriti yeksan bolidu;
 Ularning qalduqliri bolsa intayin az we halsiz bolidu». □

17

Demeshq we Efraim toghruluq bir bésharet

1 Demeshq toghruluq yüklen'gen wehiy: —
 Mana, Demeshq sheher bolup turuweremey, nahayiti bir döwe xarabiliqqa
 aylandurulidu.
 2 Aroerdiki sheherler ademzatsiz bolup,
 Qoy padilirigha qaldurulidu,
 Ular tinch-aman yatidu,
 Ularni qorqutqudek héchbir ademmu körünmeydu.
 3 Efraimda bolsa, qorghanlıq sheherler yoqilidu,
 Demeshqning shahane hokuqi,
 Suriyening qalduqliri yoqilidu;
 Ular «Israilning shöhriti»dek yoq bolidu.

□ **16:9** «Shunga Men Yaazerning zar-yighisi bilen bille Sibmahning üzüm téli üçün yig-
 laymen» — 10-ayettiki sözlügüchi Xuda bolghaniken («Men ..toxtitimen...»), 9-ayettiki sözlügüchimu
 shübhisizki Xudaning Özidir. Bu ademni heyran qalduridu. Xuda Yaazerdikilerni jazalaydu; shuning
 bilen ular Sibmahdiki yoqap ketken üzümzarlar üçün yighlaydu. Xuda ularni jazalashi bilen teng
 Özimu qayghuridu. «hosulung üstige tentene bir sada yangritilidu» — adette hosul alghanda
 xushalliqtin warqirashlar bolidu, elwette. Biraq mushu yerde, dushminining ghelibisidin keyinki
 tentene warqirashlar körstilidu. Bashqa birxil terjimisi: «... Hosulunggha bolghan tentene sadasi
 yangrashtin toxtidi». ■ **16:9** Yer. 48:32 □ **16:10** «Dessigüchiler» — üzüm sharabi chiqirish üçün
 üzümlerni kölçekke qoyup döseydighan ademler. ■ **16:12** Qan. 32:37, 38, 39 □ **16:14** «medikar
 hésablighandek...» — medikar ishligen waqitni intayin toghriliq bilen hésablaydu, elwette — démek,
 mushu «üch yil», kemmu emes, artuqmu emes del üç yilni bildüridu.

— deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.□

⁴ Shu küni shundaq boliduki, Yaqupning shöhriti susliship, Ténidiki sémez etler sizip kétidu.

⁵ Ularning hali bolsa ormichi bughday orghandin kéyin, Yeni biliki bilen yighip orghandin kéyin,

Hetta Refayim jilghisida ademler bashaqlarni tergendin kéyinki haletke oxshash, *qalghini yoq déyerlik bolidu*;□

⁶ Halbuki, yene azraq tergüdek bashaq, Zeytun derixi silkin'gendin kéyin,

Eng uchida ikki-üch tal méwe,

Köp méwiligen shaxlirida töt-besh tal méwe qaldurulidu,

— deydu Israilning Xudasi bolghan Perwerdigar.

⁷ — Shu küni insan bolsa Yaratquchisiga nezirini tikidu, Közi Israildiki Muqeddes Bolghuchida bolidu.

⁸ Ular öz qurban'gahlirigha, yeni öz qoli bilen yasighanlirigha,

Yaki barmaqliri bilen shekillendürgenlirige héch qarimaydu,

Ne «Asherah»largha ne «kün tüwrükliri»ge héch ümid baghlimaydu.□

⁹ Shu künide uning qorghanlıq sheherliri,

Eslidiki Israillarning aldida chatqalliqqa we taqir taghlargha aylandurulghan xarabe sheherlerdek,

Hemmisi weyran bolup kétidu. □

¹⁰ Chünki nijating bolghan Xudani untup qalding,

Küchüng bolghan «Qoram Tash Bolghuchi»ni eslimiding;

Shunga sen «serxil» ösümlüklerni tikip qoyghining bilen,

We yaqa yurttiki üzüm tallirini tikkingin bilen,□

¹¹ Ularni tikken künila yashartqining bilen,

□ **17:3** «Ular «Israilning shöhriti»dek yoq bolidu» — sözmusöz terjime qilghanda, «Ular Israilning shöhritidek bolidu». Oylaymizki, mushu söz kinayilik gep bolup: — «shöhriti yoq» dégenlik (4-ayetni körüng). Bezi alimlar, kelgüsida Israilning shöhriti eslige keltürülüdu, shunga Demeshqningmu shöhriti bolidu, dep qaraydu. □ **17:5** «Ularning hali bolsa ormichi bughday orghandin kéyin, yeni biliki bilen yighip orghandin kéyin, ... qalghini yoq déyerlik bolidu» — démek, ormichi eger bilikini ishlipt orsa, nahayiti az bashaqlar qélip qalidu; Refayim (Refayiylarning) jilghisi Yérusalémning jénub teripide, u yerge kembegheller bérip ormichilar qaldurghan bughdayni téretti; elwette tergendin kéyin qalghan bughday «yoq déyerlik» bolidu; Xudaning jazasi bilen Efraimning ademliri, shöhriti, hemmisi oxshashla «yoq déyerlik» bolidu. Mushu balayi'apetler Asuriye impériyesining birneche qétimliq tajawuzliri bilen ularning béshigha keldi. Axirida Asuriye Efraimdiki köp ahaliני sürgün qildi (miladiyedin ilgiriki 722-yili). □ **17:8** «Ular öz qurban'gahlirigha... ne «Asherah»largha ne «kün tüwrükliri»ge héch ümid baghlimaydu» — mushu ayettiki qurban'gahlar we «kün tüwrükliri», shühbisizki, butlarga choqunusha ishliitidighan nersiler. «Asherahlar» dégen butlar belkim but-pereslikke béghishlan'ghan derexlikler idi. Derexler belkim «ayal mebud» sheklede oyulghan yaki neqishlen'gen bolsa kérek. Ademlerning xiyallirida, mushu mebud «zéminni munbetlik qilarmish» we «ayallarni tughumchan qilarmish». Bulargha choqunush adetlirining herxil jinsiy exlaqsizliq bilen munasiwiti bar idi. Shu sözlerge qarighanda az bir qisim Efraimdikiler Xudaghila ümid-ishench baghlaydu. Bésharetning bir qétimliq emelge ashurulushini «2Tar.» 30-31-babtin, 34:9-ayettinmu körgili bolidu. □ **17:9** «eslidiki Israillarning aldida chatqalliqqa we taqir taghlargha aylandurulghan xarabe sheherlerdek...» — mushu kona «xarabe sheherler», Yeshua peyghembarning yétékchilikide, Israillar Xudagha tayinip zéminni ishghal qilghanda weyran qilin'ghanidi. Shu xarabe kona sheherler ulargha Xudagha tayinish kéreklikini eslitishi kérek idi. □ **17:10** «Shunga sen «serxil» ösümlüklerni tikip qoyghining bilen, we yaqa yurttiki üzüm tallirini tikkingin bilen,...» — mushu ayettiki «ösümlüklär» xurapiyliq bilen tikilgen, ademni bay qilidighan yaki rawaj tapquzidighan «séhriy ösümlüklär»mish.

Tikken etisila ularni chéchekletkining bilen,
Hosuligha érishken künide, u peqet bir patman dawalighusiz qayghu-hesret
bolidu, xalas!□

¹² Hey! Köp xelqlarning chuqan-sürenliri!

Ular déngiz-okyanlarni urghutup dolqunlardek shawqunlarni kötüridu,

Ah, ellerning qaynam-tashqinliri!

Dolqunlan'ghan küchlük sulardek ular qaynam-tashqinlarni kötüridu.

¹³ Eller ulugh sularning qaynam-tashqinliridek dolqunlinip kétidu;

Biraq U ularning dekkisini bérishi bilenla, ular yiraqqa beder qéchip kétidu.
Ular taghdiki ot-chöplerning topa-topanliri shamalda yiraqlargha uchu-
ruwétilgendek,

Qara quyun aldida chang-tozanglar quyun bolghandek heydiwétilidu!■

¹⁴ Kechte – wehime!

Tang seherde – yoq biraq!

Mana bizni bulap ketkenlerning nésiwisi,

Bizdin olja-gheniymet éliwalghanlarning aqiwitidur!

18

Yeshayaning Éfiopiyidin kelgen elchilerge bergen béshariti

¹⁻² Ah, Éfiopiye deryalirining boyliridiki qanatlarining wizhildighan awazliri
bilen qaplan'ghan yer-zémin! –

Sen qomush kémiler üstide elchilerni déngizdin ötküzüp ewetisen;
– I yel tapan xewerchiler,

Égiz boyluq hem siliq térilik bir elge,

Yiraq-yéqinlarga qorqunch bolidighan bir milletke,

Zémini deryalar teripidin bölün'gen,

Küchlük, tajawuzchi bir elge *qaytip* béringlar!□

³ Jahanda turuwatqanlarning hemmisi,

Jimiki yer yuzidikiler!

Taghlarda bir tugh kötürülgendila,

Körünglar!

Kanay chélin'ghandila,

Anglanglar!□

□ **17:11** «Hosuligha érishken künide, u peqet bir patman dawalighusiz qayghu-hesret bolidu, xalas!» — pütkül ayetning bashqa birneche xil terjimisi bolushi mumkin. ■ **17:13** Ayup 21:18; Zeb. 1:4; 35:5; 83:13-15; Hosh. 13:3 □ **18:1-2** «Ah, Éfiopiye deryalirining boyliridiki qanatlarining wizhildighan awazliri bilen qaplan'ghan yer-zémin!» — miladiyedin ilgiriki 715-yili, Éfiopiyening padishahi Pianqi Misirni ishghal qilib yéngi bir sulalini (Misirdiki 25-sulale) berpa qilghandin kéyin, Asuriye impériyesige qarshi bir ittapaqni shekillendürüş ümidide, ottura sherqtiki barliq döletlerge elchilerni ewetti. Mushu bahta Yeshaya elchilerning aldigha kélip, ularni qayturmaqchi bolup, yuqiriqi xewerni yetküzidu. «I yel tapan xewerchiler, égiz boyluq hem siliq térilik bir elge, ...zémini deryalar teripidin bölün'gen, küchlük, tajawuzchi bir elge qaytip béringlar!» — Yeshaya peyghember elchilerni öz dölitige (Éfiopiyilikler égiz boyluq, siliq térilik, esheddiy bir xelq idi) qaytishni dewet qilidu. U ular arqiliq yene, kelgüsida pütkül dunya Perwerdigargha boysunidu, dep jakarli-maqchi. Shuning bilen teng, u Yérusalémdikilerge mushu ittapaqning paydisizliqini, Perwerdigargha tayanmisa hemme ishlirining quruq bolidighanliqini dewatidu, elwette. □ **18:3** ... «tugh» ... «kanay» — bularning némini bildüridighanliqini bilish üçün, 11-bab hem 27-babni körüng. «Tugh» hem qutulush belgisi hem dunyadiki eng axirqi urush bilen munasiwetlik. kanay Xudaning öz qowmini özige chaqirishqa ishlitilidu.

4 Chünki Perwerdigar manga mundaq dédi: —
Men tinchliqta turimen,
Nur üstide yalildap turghan issiqtek,
Issiq hosul mezgilidiki shebnemlik buluttek,
Öz turalghumda közitimen;□

5 Chünki hosul élish aldida,
Üzüm chéchekligendin kéyin,
Chéчекler üzüm bolghanda,
U putighuchi pichaqlar bilen bixlarni késip,
Hem shaxlirini késip tashlaydu.□

6 Ular yigishturulup taghdiki alghur qushlarga,
Yer yüzidiki haywanlarga qaldurulidu.
Alghur qushlar ulardin ozuqlinip yazni ötküzidu,
Yer yüzidiki haywanlar ular bilen qishni ötküzidu.□

7 Shu künide samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigargha bir
sowghat élip kélinidu;
Yeni égiz boyluq hem siliq térilik bir millettin,
Yiraq-yéqinlarga qorqunch bolidighan bir eldin,
Zémini deryalar teripidin bölün'gen,
Küchlük, tajawuzchi bir millettin bérilidu;
Samawi qoshunlarning Serdari Perwerdigarning nami bolghan jaygha,
Yeni Zion téghigha élip kélinidu. □

19

Misir jazalinip, terbiye bérilip saqaytilidu we Xudagha ibadet qilidu

1 Misir toghruluq yüklen'gen wehiy: —
Mana, Perwerdigar téz uchidighan bulut üstige minip,
Misirgha yétip kélidu;
Misirdiki butlar uning aldida tewrinip kétidu,
Misirning yüriki bolsa ichidin érip kétidu.
2 — «We Men Misirliqlarni bir-birige qarshi qutritimen;

□ **18:4** «Men **tinchliqta turimen, nur üstide yalildap turghan issiqtek, issiq hosul mezgilidiki shebnemlik buluttek, Öz turalghumda közitimen**» — issiq hem shebnem gahida körünmigini bilen, ularning hosulgha bolghan tesiri nahayiti küchlüktür. Xudamu oxshashla daim «tinç» hem körünmeydu; u héchnémini démigendek yaqı qilmighandek turidu. Bu dunyadiki nurghun ishlar xudasiz qilin'ghandek bolghini bilen (démeк, Xudaning küch-quдрiti shu ishlargha kérek emestek turghini bilen), Xuda haman Öz xelqi bilen bille bolidu, hemme ishlarning arqisida turidu hem belgilen'gen waqıtta qolini sozidu (5- hem 6-ayetni körüng). □ **18:5** «**Hosul élish aldida, ... chéчекler üzüm bolghanda, U putighuchi pichaqlar bilen bixlarni késip, hem shaxlirini késip tashlaydu**» — démeк, mushu dunyadiki höкүmdarlar «Hosul, yeni dunyadiki barliq el-yurtlar bizningki» dégende, Xuda tuyuqsiz hemmisini ularning qolidin élip tashlap ularni yerge qaritip qoyidu. □ **18:6** «... **Alghur qushlar ulardin ozuqlinip yazni ötküzidu, yer yüzidiki haywanlar ular bilen qishni ötküzidu**» — bu ish waqitliq emes, belki Xudaning mushu dunyadiki höкүmdarlardin hoquqni tartiwélip, ularning urush-jédellirini axirlashaturup, dunyadiki haywanlarga tügimes aramliq béridighanliqini bildüridu.

□ **18:7** «**Shu künide ... Perwerdigargha bir sowghat élip kélinidu... Perwerdigarning nami bolghan jaygha, yeni Zion téghigha élip kélinidu**» — démeк, Éfiopyelikler Xudani tonuydu hem Xudagha qilghan ibaditi qobul qilinidu. Shühbisizki, ular mushu yerde özila emes, belki dunyadiki barliq milletlerge wekil bolup, Perwerdigargha béqinidu.

Ularining hemmisi öz qérindashlirigha qarshi turishidu,
 Öz qoshniliri bilenmu soqishidu;
 Sheher bilen sheher,
 Padishahliq bilen padishahliq bir-birige qarshi urishidu;
³ We Misirning rohi öz ichidin yoqap kétidu;
 Men ularni meslihetsiz qaldurimen;
 Shunga ular butlarni we erwahlarni,
 Erwahlarni chaqirguchilarni hem palchilarni izdep meslihet soraydu;
⁴ Men Misirliqlarni rehimsiz bir hökümranning qoligha tapshurimen;
 Esheddiy bir padishah ularning üstidin hökümraniq qilidu» — dep jakarlaydu
 samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar;□
⁵ Hem sular «dégiz»din yoqaydu,
 Deryasi qaghjirap pütünley qurup kétidu;□
⁶ Deryalarni sésiqchiliq qaplaydu,
 Misirning östeng-qanalliri qaghjirap tügeydu;
 Qomushlar hem yékenler solishidu;
⁷ Nil deryasi boyidiki yerler,
 Nil deryasining quyulush aghzidiki yerler giyahsiz qalidu,
 Nil deryasi boyidiki ziraetlarning hemmisi qurup, tozup, yoqilidu.
⁸ Béliqchilar bolsa zar qaqshaydu;
 Nil deryasigha qarmaq tashlighuchilarning hemmisi nale kötüridu;
 Sularning üstige tor yayguchilarning béshi sanggilap kétidu.
⁹ Zighirchilar hem libas toqughuchilar xijaletchilikte qalidu,
¹⁰ Jemiyetning «tüwrük»liri pare-pare bolup,
 Medikarlarning könglimu yérim bolidu.
¹¹ Tolimu exmeq Zoan shehirining emeldarliri!
 Pirewnning eng dana meslihetchiliridin exmiqane meslihetler chiqidu!
 Siler qandaqmu Pirewn'ge: —
 «Men bolsam danalarning ewladi,
 Qedimki padishahlarning neslidurmen!» — dewatqansiler téxi?□
¹² Misir, séning danishmenliring hazir qéni?
 Ular danishmen bolsa, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdi-
 garning Misir toghruluq némilerni könglige pükkenlikini sanga ayan qilsun!
¹³ Zoan shehirining emeldarliri nadanlashti,
 Memfis shehirining emeldarliri aldinip ketti;
 Misir qebililirining «burjek tash»liri bolsa ularni éziqturup qoydi.□
¹⁴ Perwerdigar ularning arisigha bir qaymuqturghuchi rohni arilashturi-
 wetti;
 Shunga birsi mest bolup öz qusuqida téyilip eleng-seleng bolghandek,
 Ular Misirdikilerni herbir ishida eleng-seleng qiliwetti.
¹⁵ Shuning bilen Misirgha,

□ **19:4** «men Misirliqlarni rehimsiz bir hökümranning qoligha tapshurimen...» — mushu bésharetni belkim awwal Éfiopiyelik Pianqi (miladiyedin ilgiriki 715-yili), Asuriyelik Sargon (20-babni körüng), Asuriyelik Sennaxérib we yaki kéyinki Pars padishahliri Kambisis (miladiyedin ilgiriki 525-yili), andin Atakserksis (III) «Oqus» qatarliqlar (miladiyedin ilgiriki 343-yili) teripidin emelge ashurulghan idi. □ **19:5** «sular «dégiz»din yoqaydu» — mushu yerde «dégiz» Nil deryasini körsitidu.

□ **19:11** «Pirewn» — Misir padishahlirining dewr-dewrgiche ishletken unwani. «Men bolsam... qedimki padishahlarning neslidurmen!» — Misirning ör-p-adetliri boyiche, padishahning meslihetchilirining hemmisi yuqiri tebiqilik yaki padishah jemetidin bolushi kérek idi. □ **19:13** «Memfis» — yaki «Nof». «Misir qebililirining «burjek tash»liri» — belkim Misir jemiyyetidiki mötiwerlerdur.

Bash, quyruq, palma shéxi yaki qomushlar qilalighudek héchqandaq amal qalmaydu. □ ■

¹⁶ Shu küni Misirdikiler qiz-ayallargha oxshap qalidu, Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar qolini ularning üstige tenglishi bilen titrep qorqidu,

¹⁷ Hemde Yehuda zémini bolsa Misirgha wehime bolup qalidu; Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigarning békitken iradisi tüpeylidin,

Yeni Uning özlirige qaritilghan iradisi tüpeylidin, Kimgé Yehudaning gépi qilinsila shu chöchüydu.

¹⁸ Shu küni Qanaanning tili sözleydighan,

We samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigargha béqinip sadiqliq qesimi qilidighan Misirning besh shehiri bolidu;

Ulardin biri «Halak shehiri» dep atilidu. □ ■

¹⁹ Shu küni Misirning zémini otturisida Perwerdigargha atalghan bir qurban'gah,

Hem chégrasida Perwerdigargha atalghan bir tüwrük bolidu.

²⁰ Bular bolsa samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigargha hem belge hem shahit bolidu;

Chünki ezgüchiler tüpeylidin ular Perwerdigargha nale kötürgen bolidu; U ularni erkinlikke chiqiridighan bir qutquzghuchi hem qoghdighuchini ewetidu. □

²¹ Perwerdigar Misirliqlargha tonutulup ayan qilinidu;

Shu küni Misir Perwerdigarni tonuydu;

Ular uninggha qurbanliq ashliq hediyeleiri bilen ibadet qilidu;

Ular Perwerdigargha qesem ichidu we uninggha emel qilidu. ■

²² Perwerdigar Misirni uridu;

U ularni uridu hem saqaytidu;

Shuning bilen ular Perwerdigarning yénigha qaytidu,

U ularning dua-tilawitini qobul qilip ularni saqaytidu.

²³ Shu küni Misirdin Asuriyege mangidighan, éviz kötürülen tüz yol échilidu;

Asuriyelikler Misirgha kiridu,

Misirliqlar Asuriyege kiridu;

Misir Asuriye bilen bille *Xudaning* xizmet-ibaditide bolidu. □

²⁴ Shu küni Israil Misir we Asuriye bilen bir bolup,

Üchisi, yer yüzidikilerge bext yetküzgüchiler bolidu.

²⁵ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar ulargha bext ata qilip: —

□ **19:15** «Bash, quyruq, palma shéxi, gomush» — belkim Misir jemiyyidiki herxil tebiqidiki ademlerni bildüridu. ■ **19:15** Yesh. 9:13 □ **19:18** «Qanaanning tili» — «Qanaan» Pelestin,

yeni Israilning zémini, hazirqi «Israiliye»ni körsitidu. Shunga ular ibraniiy tilini sözlishidu. ■ **19:18**

Qan. 10:20; Yer. 12:16 □ **19:20** «Bular .. Perwerdigargha hem belge hem shahit bolidu;

chünki ezgüchiler tüpeylidin ular Perwerdigargha nale kötürgen bolidu; u ularni erkinlikke

chiqiridighan bir qutquzghuchi hem qoghdighuchini ewetidu...» — (18-22-ayetler) — Mushu

ayetlerdiki bésharet belkim axirqi zamanda emelge ashurulidu. Bezi alimlar bésharetler miladiyedin

ilgiriki 4-1-esirlerde «qismen emelge ashurulghan» dep qaraydu. Shu zamanlarda Misir nurghun

Yehudiy musapirlarni qobul qilip, ulargha Misirning chégrisigha yéqin jayda yéngi bir ibadetxanini

qurushqa yol qoydi we hetta uni qurushqa yardem berdi. Miladiyedin kéyin Misirdiki mesihiy

jamaetlermu nahayiti köp bolghan. ■ **19:21** Mal. 1:11 □ **19:23** «Shu küni Misirdin Asuriyege

mangidighan, éviz kötürülen tüz yol échilidu...» — mushu yol hélihem mewjut. Biraq Israil hem

Misir we Suriyeler otturisdiki munasiwet yaxshi bolmighachqa, yol uzundin buyan étiklik halette

turnaqtat.

«Xelqim bolghan Misirgha,
 Öz qolumning ijadi bolghan Asuriyege
 We Öz mirasim bolghan Israilgha bext yar bolsun!» — deydu. □

20

Misir toghruluq yene bir bésharet

¹ Asuriyening *serdari bolghan* «Tartan» Ashdod shehirige kélip muhasire qilghan yili Asuriye padishahi Sargon uni ewetken (u Ashdodqa qarshi jeng qilip uni ishghal qildi): —□

² — Shu chaghta Perwerdigar Amozning oghli Yeshaya arqiliq söz qilghanidi. U uninggha: —
 «Chatriqingdin böz ich tambilingni séliwet, putungdiki keshingni séliwet» — dégenidi;

U shundaq qildi; yalingach we yalang ayagh méngip yürdi.□

³ We Perwerdigar axirida mundaq dédi: —

«Méning qulum Yeshaya Misir we Éfiopiye toghruluq xewer béridighan bésharet hem karamet süptide bolush üçün yalingach hem yalang ayagh üç yil méngip yürügendek,

⁴ Oxshashla Misirliq esirler we Éfiopiyelik sürgünler yash bolsun, qéri bolsun, yalingach hem yalang ayagh, kasisi ochuq halda Asuriye padishahi teripidin Misirni shermendilikte qaldurup, yalap ép kétididu. □

⁵ Ular bolsa qorqushup, öz tayanchisi bolghan Éfiopiyedin we pexri bolghan Misirdin ümidsizlinip kétidu.

□ **19:25 «Xelqim bolghan Misirgha, Öz qolumning ijadi bolghan Asuriyege we Öz mirasim bolghan Israilgha bext yar bolsun!»** — pikrimizche mushu bésharetning (1-25-ayetlerning) axirqi qismi («shu küni Misirdikiler qiz-ayallargha oxshap qalidu...» yeni 16-ayettin bashlap) téxi emelge ashurulmighan. Yeshayaning dewridikiler üçün, bu bésharet ularning Misirgha qoshulushqa bolmaydighanliqini bildürgen; bundaq qilish Perwerdigargha ishenmeslikke barawer. Bésharette, ular Misirgha emes, belki Misir özlirige béqindi bolidu, déyilidu. Axirida Xuda Misirliqlarni Israilar qorqidighan Asuriyelikler bilen bille Özige, shundaqla Israilgha béqinduridu. □ **20:1 «Asuriyening serdari bolghan «Tartan» Ashdod shehirige kélip muhasire qilghan yili»** — miladiyedin ilgiriki 715-yili Filistiyelarning bir paytexti bolghan Ashdod Misirning qutritishi bilen Asuriye impériyesidiki asaretlerni buzup isyan kôtürdi. Ikki yil ichide ular yene meghlup boldi. Misir toxtimay ularni qutritip, qoralliq yordem bérishni wede qilip, elchilerni Moabqa, Édom hem Yehudagha ewetti, Asuriye impériyesige qarshi bir ittipaqni otturigha chiqarmaqchi boldi. Biraq miladiyedin ilgiriki 711-yili Asuriye impériyesi Ashdod shehirini ishghal qildi. Misir ulargha héch yordem qilmidi. Xuda Yeshaya arqiliq Israilgha xudasiz, tayanchisiz Misirgha tayinishning toghra emeslikini hem mundaq qilishning bihude ish ikenlikini kórsitidu. □ **20:2 «Shu chaghta Perwerdigar Amozning oghli Yeshaya arqiliq söz qilghanidi.»** — mushu 20-babtiki bésharet nahayiti qisqa waqit ichide emelge ashurulghan. Bésharetning emelge ashurulishini körgen kishiler yuqiriqi 19-babtiki axirqi zamanlarni kórsitidighan (Asuriye we Misir toghruluq) bésharetning axirida muqerrer emelge ashurulidighanliqidin héch guman qilmasliqi kérek. «Perwerdigar ... uninggha: — «Chatriqingdin böz ich tambilingni séliwet...» dégenidi. U shundaq qildi; yalingach we yalang ayagh méngip yürdi» — buningdin kórushke boliduki, Yeshaya adette böz kiyim kiyip yüridighan bolushi mumkin. Yeshayaning heqiqeten «qippyalingach» yaki peqet «kalte ishtanliq» ikenlikige bir néme déyish tes. □ **20:4 «Misirliq esirler we éfiopiyelik sürgünler yash bolsun, qéri bolsun... kasisi ochuq halda Asuriye padishahi teripidin ... yalap ép kétididu»** — shu bésharet belkim 701-yili, yeni Asuriye bilen Misir soqushqan Eltekeh dégen yerde bolghan jengde emelge ashurulghan. Asuriye Misirdiki hem Éfiopiyediki nurghun esirlerni ép ketken.

6 Shuning bilan bu déngiz boyidikiler: —
«Mana bu Asuriye padishahining weswesidin qorqup bashpanahliq izdep barghan tayanchimizghu, bizler emdi qandaqmu qutulalaymiz?» — déyishidu». □

21

Babil toghrisida yene bir bésharet

1 «Déngizning chöl-bayawini» toghrisida yüklen'gen bir wehiy: —
«Jenub terepte qoyuntazlar ötüp kétiwatqandek,
Dehshetlik zémindin bir némiler kéliwatidu!». □

Yeshayaning söz qilishi

2 — Azabliq bir wehiy-körünüş manga ayan qilindi;

Xain xainliq qiliwatidu,

Bulangchi bulangchiliq qiliwatidu.

«I Élam, ornungdin tur, chiq!

Média, muhasire qilip qorshiwal!»

Uning sewebidin kötürülgen hemme nale-peryadlarni tügitiwettim. □

3 — Shunga ich-baghrim aghriq-azab bilen toldi,

Tolghiqi tutqan ayalning azabiridek,

Körgenlirimdin tolghinip kettim,

□ **20:6** «**bu déngiz boyidikiliri** — Filistiyelikler hem Yehudaliqlarni körsitidu. □ **21:1** «**Déngizning chöl-bayawini**» — Babilni körsitidu (9-ayetni körüng). «Déngiz» bolsa, mushu yerde Babil shehiri jaylashqan, nahayiti keng Efrat deryasini kösitidu. Emdi némishqa «déngizning chöl-bayawini» déyilidu? Yeshaya belkim Babilni kinayilik gep bilen mazaq qilidu; Babil katta, büyük sheher bolghini bilen, heqiqet jehitidin yaki menggülük rohiy bayliqlar jehitidin éytqanda nahayiti bir chöl-bayawan, xalas.

□ **21:2** «**Xain xainliq qiliwatidu... bulangchiliq qiliwatidu**» — shübhisizki, Babilning üzlüksiz qiliwatqan qilmishlirini körsitidu. «**I Élam, ornungdin tur, chiq! Média, muhasire qilip qorshiwal!**» — ikki imkaniyet bar. Mushu bésharet yaki miladiyedin ilgiriki 689-yili Asuriye impérotori Sennaxéribning Babilgha bésip kirip weyran qilghanliqini yaki miladiyedin ilgiriki 539-yili Parslar we Médialar Qoresh impérotorining bashchılıqida bésip kirgenlikini körsitidu. Eger birinchi sherh toghra bolsa, u chaghdá «Élam ornungdin tur, chiq! Média, muhasire qilip qorshiwal!» dégen sözlerni Babil padishahi Mérodaq-Baladan öz ittipaqdashliri Élam we Médiagha éytqan, bu sözler «Asuriyegé hujum qil!» dégen menide bolghan bolidu. U chaghdá Asuriyening impérotori Sennaxérib meghlup bolghan. Kéyin u qaytidin hujim qilip Babilni ishghal qildi. Shu chaghdá u Babilni pütünley weyran qilip, ularning hemme butlirininu chéqip pare-pare qildi. Ikkinchi sherh toghra bolsa, mushu sözler Qoresh ózining qoshunlirigha dégen gep bolidu (Babilgha hujum qil!). Bizningche bolsa bésharet Qoreshningki mushu hujumini körsitidu; biraq ikki qétimliq ishghal qilishning hemmisi oxshashla Yeshayaning körsetken körsetmisi, yeni «Babilgha ishenmenglar hem tayanmanglar!» dégini tekittinidu. «**Uning sewebidin kötürülgen hemme nale-peryadlarni tügitiwettim**» — bu elwette Xudaning sözi bolushi kérek. Démek, Babilning xainliq, tajawuzchiliq qilip olja alghanliq, adilsizliq, rehimsizlik qatarliqlar tüpeylidin xalayıq qattiq nale-peryadlarni kötürgenidi; Xuda ularning nale-peryadlirigha Xxatime béridu; chünki U Babilning özini tügeshtürgenidi.

Anglighinimdin parakende boldum.□

4 Shunga könglüm parakende bolup hasirap kettim,
Méni dehshtet qorqunch basti;

U men zoq alidighan kéchini sarasime bolidighan kéchige aylandurdi.□ ■

5 Ular dastixan we gilem-körpilernimu salidu;

Ular yéyishidu, ichishidu;

«Hey ésilzadiler, ornunglardin turup qalqanni maylanglar!»□

6 Chünki Reb manga: —

«Barghin, körgenlirini eyni boyiche éytidighan bir közetchini texlep qoyghin» — dégenidi.□

7 — «U jeng harwilirini, jüp-jüp atliq eskerlerni,

Jeng harwilirini éshekler bilen,

Jeng harwilirini tögiler bilen körgende,

U diqqet bilen, nahayiti diqqet bilen közetsun!»□

8 U jawaben shirdek towliidi: —

«Reb, men közet munarida üzlüksiz kün boyi turimen,

Her kéchide közette turimen;□ ■

9 — We mana, u jeng harwiliri jüp-jüp atliq eskerler bilen kéliwatidu!»

We yene jawab béríp shundaq dégen: —

Babil bolsa yiqildi, yiqilip chüshti,

We U ularning ilahlirining herbir oyma mebudlirini yerge tashlap pare-pare

□ **21:3** «Shunga **ich-baghrim aghriq-azab bilen toldi, ... anlighinimdin parakende boldum**» — bu sözler elwette peyghemberning öziningki bolushi kérek. Bashqa birxil terjimisi «Men azabtin tolghinip qariyalmidim; parakendichilikdin héchnémimi angliyalmidim». Bir jehettin Yeshaya peyghember mushu körünüshte melum bir sheherning Xuda teripidin jazalinishini köridu, shundaqla bek azablinidu. Biraq bashqa bir jehettin we bashqa bir derijide, Babil shehiri pütkül dunyagha wekil bolsa, u Xudaning qiyamet künide gunahning özini qandaq dehshtetlik jazalishini köridu, shundaqla intayin azablinidu. Shühbisizki, mushu bésharetin élishimiz kérek bolghan sawaq del mushudur. □ **21:4** «**Men zoq alidighan kéche**» — buni chüshinish tes; belkim Xuda Yeshayagha shu körünüşni körgüzgen kéchide u ayali bilen bille muhebbetleshmekchi boldimikin. ■ **21:4** Ayup 7:3 □ **21:5** «**Ular dastixan we gilem-körpilernimu salidu**» — bashqa birxil terjimisi «Dastixan sélinglar, bir közetchi qoyunglar». «**qalqan maylanglar!**» — birxil urush teyyarliqi. Qalqan maylansa qilich-neyziler uningdin téyilip kététti. Shunga Yeshaya mushu ayette belkim, Babilliqlar ziyapette olturghinida, düşmenning qoshunliri yolgha chiqip yürüş qiliwatqanliqini körstidu; shunga ziyapetning ornigha, urush teyyarliqi qilishqa toghra kéletti, dep bésharet béridu. Kéyinki (6-10) ayetlernimu köring. Babilliqlarning ziyapetke qatnishishqa intayin amraqliqining dangqi chiqqanidi. Miladiyedin ilgiriki 539-yili, Babil ordisidikiler katta ziyapette bixud olturghan bir kéchide, Babil shehiri Médialiqlar teripidin ishghal qilindi (Tewrattiki «Daniya» 5-babni köring).- □ **21:6** «**eyni boyiche éytidighan bir közetchi**» — démek, ishenchlik adem. Babilliqlar bixudliship olturghanliqi tüpeylidin, Xuda belkim Yeshayagha kinaye qilip, ular üçün bir közetchini belgilep qoyush kérek, démekchi. Bu «xiyalii közetchi»ning xewerliri 7-9-ayetlerde xatirilinidu. □ **21:7** «**U jeng harwilirini, jüp-jüp atliq eskerlerni, ... körgende, ...**» — bashqa birxil terjimisi: — «Bir qoshun atliq esker jüp-jüp atlar bilen, ... körgende, ...». «**jeng harwilirini tögiler bilen körgende, ...**» — Pars impératori Qoresh jeng qilghanda tögileri düşmen qoshunliri ichige heydiwétip, qalaymiqanchiliiq chiqiratti. U birinchi bolup ashundaq taktikini ishletken. □ **21:8** «**Reb, men közet munarida üzlüksiz kün boyi turimen, Her kéchide közette turimen**» — bu sözge qarighanda, Babilning weyran qilinishini ümid qilidighanlar uzunraq waqit kütüşhi kérek bolidu. «Reb» dégenning bashqa xil terjimisi: «I xojam, ...»

■ **21:8** Hab. 2:1

qiliwetti!».[□] ■

Xuda yene Özige sadiq bolghanlarga teselli béridu

10 — I Méning tépilgen danlirim,

Méning xaminimdiki bughdaylirim,

Israilning Xudasi, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigardin anglighanni silerge éytip berdim! [□]

Édom toghruluq bir bésharet

11 «Dumah» toghruluq yüklen'gen wehiy;

Birsi Séirdin kélip mendin: —

«I közetchi, kéchining qanchiliki ötti? I közetchi, kéchining qanchiliki ötti?» — dep soraydu.[□]

12 Közetchi jawaben mundaq deydu: —

«Seher kélidu, kéchimu kélidu;

Yene sorighing bolsa, yene kélip sora;

Yolungdin qaytip manga yéqin kel!» [□]

Erebiye toghruluq bir bésharet

13 Erebiyening kéchisi toghruluq yüklen'gen wehiy: —

[□] 21:9 «— **We mana, u jeng harwiliri jüp-jüp atliq eskerler bilen kéliwatidu!**» — yuqiriqi izahatni körüng. Belkim mushu yerde dushman qoshuni ghelibe bilen qaytip bérip, Babilning meghlup bolup yoqitilghanliqi toghrisida xewer yetküzidu. «... **U ularning ilahlirining herbir oyma mebudlirini ... pare-pare qiliwetti!**» — «U» belkim Xudaning Özisi. ■ 21:9 Yer. 25:12; 51:8; Weh. 14:8; 18:2

[□] 21:10 «I Méning tépilgen danlirim, Méning xaminimdiki bughdaylirim,...» — mushu ikki ibare Israilning Xudagha sadiq bolghan, shundaqla pes orunda turidighan «qaldisi»ni körsitidu. Xudaning jaza-terbiyiliri ichide japa tartish bilen ular tawlinip, «sap bughday»dek bolghan. [□] 21:11 «**Dumah**» — bolsa ibraniy tilida «süküt» dégen menide. Umu Édomning kichik bir yézisi. Biraq mushu yerde Yeshaya yene «Édom» dégen ismini söz oyumi qilip tetürisiche «Dumah» dep atighan. Démek, kelgüsude Édom köp issiq-soghaqlar bilen nahayiti «süküt»lük bir jay bolup qalidu. «**Séir**» — Édomning yene bir ismi. «I **közetchi, kéchining qanchiliki ötti? I közetchi, kéchining qanchiliki ötti?**» — közetchi (yaki jésekchi)ning wezipiliri birinchidin dushmaning hujumliridin xewer bérip hemme ademni oyghitish; ikkinchidin taktakchiliq qilip kéchining qaysi waqit bolghanliqini xalayıqqa uqturush idi. Közetchi mushu yerde shübhisizki, Yeshaya peyghemberning özidir. Uningmu mushu ikki wezipisi bar idi — xalayıqni Xudaning jazasidin agahlandurush hem shu jazagha qanche uzun bolup ketkenliki hem uning qanchilik dawamlashidighanliqi toghruluq xewer yetküzüsh idi. Mushu yerde belkim Édomdin chiqqan bir elchi kélip Yeshayadin Édomni qaplap turghan, qarangghu «kéche»dek bolghan balayi'apetler qachan tügeydu? — dep soraydu. [□] 21:12 «**Közetchi jawaben mundaq deydu: ...**» — jawabning üç qismi bar: — (1) «seher kélidu». Démek, mushu qarangghuluq tügeydu — biraq qachan tügeydighanliqini démeydu. (2) «kéchimu kélidu» — Édomgha, dunyagha nur kélidu (mesilen 7:18, 18:2ni körüng). Biraq yene bir kéche kélidu, u téximu qarangghu bolup, belkim qiyamet künliride bolidu (mesilen, 10:5, 13:10ni körüng). Yeshaya mushu toghruluq agahlanduridu. (3) «sorighing bolsa, ... manga yéqin kel!». Édom (jümlidin belkim bashqa Yehudiy emesler) mushu ishlarni éniqlimaqchi bolghan bolsa, erkinlik bilen Xudaning yénigha kélishe, Xudadin biwasite yaki peyghemberliridin sorashqa tekliq qilinidu. Peqet öz yolliridin towa qilip yéniq kelsila, Xuda ularni qobul qilidu.

«I Dédanliqlarning karwanliri, siler Erebiyediki janggaldá qonup qalisiler;□
 14 Ussap ketkenlerge su apirip béringlar!
 I Témadikiler, nanliringlarni élip qachqanlarni kütüwélinglar!□
 15 Chünki ular qilichlardin,
 Ghilaptin élin'ghan qilichtin,
 Kérilgen oqyadin,
 Urushning azabidin qachidu.
 16 Chünki Reb manga shundaq dégen: —
 Bir yil ichide medikar hésablighandek,
 Andin Kédarning bar sheripi yoqilidu,□
 17 Oqyachilarning qalduqliri,
 Yeni Kédarning palwan-batur bolghan oghulliri az qalidu;
 Chünki Perwerdigar, Israilning Xudasi shundaq söz qilghan». □

22

Yérusalém toghruluq bir bésharet

1 Alamet körünüş bérilgen jilgha toghrisida yüklen'gen wehiy: —
 Siler hemminglar ögzilerning üstige chiqiwalghininglar zadi néme qilghin-
 inglar?□

2 Siler xushalliq debdebisini kótüridighan,
 Warang-churunggha tolghan yurt,

□ **21:13** «Erebiyening kéchisi toghruluq» — ibraniy tilida «Erebiye toghruluq» hem «kéchide» dégen ikki menilik bolghan bir sózdur. Ikkinchi menisi «kéchide» bolghan bolup, belkim «Ereblerning qaranghuluq waqti»ni körsitidu. Emeliyette (Ereblerning tarixi anche xatirilenmigen bolghachqa) del qaysi yilni körsetenlikini hazirche éniq dep bérelememiz. Miladiyedin ilgiriki 715-yili Sargon II Témadiki qebililer we pütkül «Erebiye yérim arili»gha qarshi urush qilghan. Miladiyedin ilgiriki 703-yili Erebler Babilidiki Mérodaq-Baladan bilen ittipaq tüzgen we Asuriyelik Sennaxérib teripidin meghlup qilinip, qattiq ziyani tartqan. Bésharet bu chaghlarning birini körsitse kérek. «...janggaldá qonup qalisiler» — démek, chong yoldin yiraq, melum bir düshmenning qorqunchidin pinhan joyda qonush kérek. Dédanliqlar bolsa Ereblerning bir qebilisi. Téma ularning bir karwanсарy shehiri. Dédan, Téma we 16-ayettiki Kédarning qeyerlikini bilish üçün xeritilerni körüng. □ **21:14** «... Su apirip béringlar! I Témadikiler, nanliringlarni élip qachqanlarni kütüwélinglar!» — Xuda Yeshaya arqiliq Ereblerge öz qerindashligha yordam bérish kéreklikini uqturidu. Démek, Erebler pat yéqinda köp awarichilikke yoluqidu (15-ayetni körüng). □ **21:16** «Bir yil ichide medikar hésablighandek,» — 16-bab, 14-ayettiki izahatni körüng. Medikar ishligen waqitni intayin toghriliq bilen hésablaydu, elwette. □ **21:17** «Oqyachilarning qalduqliri, yeni Kédarning palwan-batur bolghan oghulliri az qalidu» — Kédar bolsa Erebestandiki chöllükning shimal teripide yashighan bir qebile. Mushu bésharetning keng menisi, shübbhisizki, Xudagha ishenmigenler öz-ara bir-birige yordam bérishken bolsimu, xudasiz bolghanliq üçün bu yordam menggü dawamlashmaydu. Axirghiche üzlüksiz kélidighan, chéki yoq medetni bolsa peqet Perwerdigardinla tapqili bolidu. □ **22:1** «Alamet körünüş bérilgen jilgha» — intayin sirlig bir ibare. Shübbhisizki, u Yérusalémgha qaritilidu (10-ayetni we töwendiklernimu körüng). Yérusalém Zion téghining üstide bolsimu, taghlar bilen oralghan bolup, jilghigha jaylashqan dep hésablighili bolidu. Biraq bu ibare némini bildüridu? Yeshaya we bashqa peyghemberler elwette Yérusalémde nurghun «ghayibane alametler» yaki «alamet körünüşler»ni körgen. Shunga mezkur ibare nurghun «ghayibane alametler» we bésharetlerning témisi bolghan, Xuda söygen Yérusalémni körsitidu; yene kélip, «jilgha» töwen bolup, «xar bolush» yaki «kichik péillikni» bildüridu; Xuda bésharetler wehiy qilsa, ularni peqet kichik péillarghila yetküzidu. Biraq -2-14-ayetler boyiche, Yérusalémdikiler Xudaning agahlirigha kichik péil bolmay, eksiche éren qilmay tekebburliship ketken.

Shadlinidighan sheher;
 Silerdin öltürülgenler qilich bilen chépilghan emes,
 Yaki jenglerde ölgen emes;
³ Emirlirlarning hemmisi biraqla qéchishti;
 Ular oqyasiz esir boldi;
 Yiraqqa qachqan bolsimu,
 Silerdin tépiwélin'ghanlarning hemmisi birlikte esir boldi.

⁴ Shunga men: —

«Neziringlarni méningdin élinglar;
 Méni qattiq yiglashqa qoyunglar;
 Xelqimning bulinip kétishi toghruluq manga teselli bérishke aldirap özünglarni upratmanglar» — dédim. □ ■

⁵ Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigardin «Alamet körünüş bérilgen jilgha»ning béshigha bir kün chüshidu,
 U bolsa awarichilik bolidighan,
 Ayagh asti qilinip pétiqidilidighan,
 Ademler qaymuqturulidighan,
 Sépil soqulup chéqilidighan,
 Taghlargha qarap yalwurup chirqiraydighan bir küni bolidu.

⁶ Élam jeng harwiliri we ademliri bilen, atliq eskerliri bilen oqdanni kütürüp kélidu,
 Kir bolsa qalqanni échip teyyar qilidu. □

⁷ We shundaq boliduki,
 Eng güzel jilghiliring jeng harwiliri bilen tolup kétidu,
 Atliq eskerler derwazang aldida sep tartip turidu.

⁸ Ular Yehudaning üstidiki qalqanni élip tashlaydu;
 Biraq sen *Zion* shu künide «Orman sarayi»diki qorallargha ümid bagh-
 lighansen; □

⁹ Siler Dawutning shehirining bösülgen jaylirining köp ikenlikini körüp,
 Pestiki kölchek sulirini bir yerge yighip su ambiri qildinglar;

¹⁰ Yérusalémdiki öylerni sanap, ulardin bezilirini buzup sépilni mustehkem-
 lesh üçün ishlettinglar;

¹¹ Shundaqla kona kölchektiki sularni ikki sépil otturisigha yighip ambar
 qildinglar;

Biraq mushularni Yaratquchigha héch qarimidinglar,
 Burundin burun bularni Shekillendürüp Békitküchige héch ümid baghlimid-

□ **22:4** «Xelqimning bulinip...» — ibranî tilida «xelqimning qizining bulinip...». «Xelqimning bulinip kétishi toghruluq manga teselli bérishke aldirap özünglarni upratmanglar» — bu sözler belkim peyghembéning öziningkidur; biraq, shübhisizki, Xuda ular arqiliq Özining könglini bildürüwatidu.

■ **22:4** Yer. 8:23 □ **22:6** «Élam» — Babilning qoshnisi, bésharetiki waqitlarda ular bilen ittapaqdash bolghan («Kir»ning nede ikenlikini bilmeymiz). Bu bésharet belkim Yeshayağa kelgüsida Babil ittapaqdashliri bilen Yérusalémğa qattiq hujum qilidighanliqini uqturidu. □ **22:8** «Orman sarayi» — «Orman sarayi»ni Sulayman padishah qurghan, shu yerde köp sawut-qorallar saqlan'ghanidi («1Pad.» 7-babni we 10:14-17-ayetni körüng).

inglar![□]

¹² Shu küni samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar silerni yig'hap matem tutushqa, Chachni chüshürüp paynekbash bolushqa, Böz kiyim kiyishke murajiet qildi.[□]

¹³ Biraq bularning ornida, mana xushalliq we shadliq, Kalilarni soyush, qoylarni boghuzlash, Göshlerni yéyish, sharablarni ichish,

«yeyli, icheyli, chünki ete dunyadin kétimiz» — déyishler boldi![■]

¹⁴ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar teripidin quliqimgha ayan qilindiki, «Berheq, mushu gunah siler ölmigüche kechürülmeydu» — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar. [□]

Ordidiki ghojidar Shebnagha bergen agahlandurush

¹⁵ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar mana shundaq deydu: —

«Barghin, mushu ghojidar,

Ordini bashquridighan mushu Shebning yénig'ha kirgin, uninggha: —[□]

¹⁶ Sanga mushu yerde néme bar?

Yaki mushu yerde kiming bar?

Birsi égzilikke özi üçün bir gör qazghandek,

Özi qoram tashtin bir qonalghuni yonughandek,

Özüng üçün bir gör kolidingmu?

¹⁷ Mana hey palwan, Perwerdigar séni öz changgiligha élip, ching siqimdap,

¹⁸ Andin pomdaqtek séni bipayan, yiraq bir zémin'gha tashliwétidu.

Sen ashu yerde ölesen,

Hem ashu yerde heywetlik jeng harwiliringmu qalidu,

I ghojangning jemetige shermendilik keltürgüchi![□]

¹⁹ Men séni mensipingdin éliwétimen,

Shuning bilen séni ornungdin chüshüriwétimen.

Bésharetning dawami — Éliakim, ishenchlik adem

²⁰ Shu künimu shundaq boliduki,

Men Hilqiyanning oghli Öz qulum bolghan Éliakimni chaqirimen;[■]

[□] **22:11** «...sularni ikki sépil otturisigha yig'hip ambar qildinglar; biraq ... burundin burun bularni Shekillendürüp Békitküchige héch ümid baghlimidinglar» — 8-12-ayetlerge qarighanda, Yérusalémdikiler düşmen qoshunining muhasirisige taqabil turush tedbirleri (mesilen, sawutlarni, qalqanlarni teyyarlash, sépilni mustehkemlesh, yéngi su ambirini qurush qatarliqlar)ni qol-lan'ghanliqini tebrikleshmekte idi, belkim buning üçün mexsus bir künni ayrighan bolushi mumkin (12-ayetni körüng — «shu küni...»). Yeshaya peyghember ularni «tedbirler»ge tayanmaq, «mushularni Yaratquchi» Xudaghila tayinish kérek dep dewet qilsimu, ular qet'iy anglimaydu. [□] **22:12** «yig'hap matem tutush..., chachni chüshürüp paynekbash bolush..., böz kiyim kiyish...» — bularning hemmisi towa qilishning ipadiliri idi. [■] **22:13** Yesh. 56:12; 1Kor. 15:32 [□] **22:14** «mushu gunah siler ölmigüche kechürülmeydu» — ibraniy tilida «siler ölmigüche mushu gunah üçün kafaret qilinmaydu». [□] **22:15** «... mushu ghojidar, ordini bashquridighan mushu Shebning yénig'ha kirgin...» — mushu ayettiki «ghojidar» (yaki «xezinichi») «ayalche rod» bilen kelgen bolup, belkim Shebning xéli bir xushametchi, kötürmichi ikenlikini körsitishi mumkin. [□] **22:18** «ghojang» — Israil padishahı Hezekiyani körsitidu. «2Pad.» 18-babni körüng. [■] **22:20** 2Pad. 18:18,26,37

²¹ Séning tonungni kiydürimen,
Séning potang bilen uning bélini ching qilimen;
Hökümranliqingni uning qoligha tapshurimen;
Shuning bilen u Yérusalémdikilerge we Yehuda jemetige ata bolidu.

²² Dawut jemetining achquchini men uning müriside qoyimen;
U achsa, héchkim ételmeydu,
Etse, héchkim achalmaydu. ■

²³ Men uni muqim bir jaygha qozuq qilib békitimen;
U bolsa atisining jemeti üçün shereplik hoquq-text bolidu;

²⁴ Xelq uning üstige atisining jemetining barliq shöhretlirini yükleydu;
Yeni barliq uruq-nesillirini,
Barliq kichik qacha-quchilarni,
Piyale-jamlardin tartip barliq küp-idishlarchiche asidu.

²⁵ Shu künide – deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar:
– muqim jaygha békitilgen qozuq bolsa, égilip kétidu we késip tashlinidu;
Uning üstige ésilghan yükler üzüp tashlinidu»,
– Chünki Perwerdigar shundaq dégenidi. □

23

Turning aqiwiti – weyranchiligi tüpeylidin oqulghan mersiye

¹ Tur toghruluq yüklen'gen wehiy: –

– I Tarshishtiki kémiler, ah-zar kötürünglar!

Chünki u xarab qilindi,

Shu yerde öy yoq, portmu yoq.

Séprus arilidin bu xewer *kémidikilerge* ayan qilinidu. □ ■

² Zidondiki sodigerler déngizdin ötüp silerni teminlep keldi, i araldikiler,

Emdi shük bolunglar! □

³ Shihordiki bipayan sular üstidin yötkigen danlar,

Yeni Nil deryasining hosuli Turning daramiti bolghanidi;

U ellerning baziri bolghanidi!

⁴ I Zidon, xijalet bol,

■ 22:22 Weh. 3:7 □ 22:25 «Muqim jaygha békitilgen qozuq bolsa,...» — bezi sherhchiler mushu sözler Éliakimni körsitidu, dep qaraydu — démek, «u ishenchlik adem bolghini bilen, beribir yiqilip kétidu; peqet Xudaghila tayan'ghili bolidu». Biraq mushu ish oxshashla «shu künide» bolidu, déyilidu. Pikrimizche Yeshaya yene Shebnanimu körsitidu; u eslide «muqim jaygha békitilgen» bir qozuq, yeni ordidiki ishlarni bashqurghuchi idi. U bir kün ichide hoquqdin qaldurulup, Éliakim, yeni Xuda éytqan «Méning qulum», uning ornini basidu. □ 23:1 «Tur toghruluq yüklen'gen wehiy: — I Tarshishtiki kémiler, ah-zar kötürünglar! ...» — Tur bolsa (xeritini körüng) déngiz boyidiki qedimki zamandiki bir «sin'gapor»gha oxshaydighan bir sheher idi. Tur shehiri ikkige bölünidu. Biri, kichik aral, uning üstige intayin mustehkem bir qel'e sélin'ghan. Ikkinchisi uduldiki déngiz boyidiki intayin puxta Tépilliq sheher. Tur asan déngiz arqiliq soda qilatti; uning kémiliri we uninggha béqindi bolghan «üch Tarshish»tiki (2:16diki izahatni körüng) kémiler ottura déngizdiki sodini pütünley dégüdek öz ilkgige éliwalghan bolup, intayin béyip ketken. Tawarlarni ottura déngizdiki ellerdin import qilip, Pelestin'ge satqan; Pelestindiki mehsulatlarnimu sétiwélip déngiz arqiliq éksport qilghan. Béyighandin kéyin, Tur intayin tekebburliship ketkenidi. Déngiz boyigha joylashqanliqi üçün uni ishghal qilish mumkin emes idi. ■ **Séprus arilidin...** — yaki «Kittiyarning zéminidin...». ■ 23:1 Yer. 47:4; Ez. 26; 27; 28; Zek. 9:3, 4 □ 23:2 «Zidon» — bolsa turgha yéqin rayon bolup, Tur bilen munasiwiti zich bolghan. Xeritilerni körüng. «i araldikiler,...» — Turdiki aralda turghanlar.

Chünki déngiz – yeni Turgha qorghan bolghan déngiz deyduki: –

«Mende héch tolghaq bolmidi, héch tughmidim,
Yigitlarni yaki qizlarni héch baqmighandekmen!»[□]

⁵ Mushu xewer Misirgha yetkende,
Ularmu bu xewer xuddi turgha kelgendeq qattiq azablinidu.

⁶ – Siler déngizdin ötüp Tarshishqa kétinglar!

I déngiz boyidikiler, ah-zar kötürünglar![□]

⁷ Silerning qedim eyyamdin bar bolghan,
Shad-xuramliqqa tolghan shehiringlar mushumu?!

Mana ularning putliri özlirini musapir qilishqa yiraqlargha kötürüp baridu![□]

⁸ Tajlarni iltipat qilghuchi bolghan,

Sodigerliri emirler bolghan,

Dellalliri jahanda abruyluqlar hésablan'ghan turning bu teghdirini kim békitken?

⁹ – Bularni békitküchi samawi qoshunlarning Serdari Perwerdigardur!

Meqsiti bolsa shan-shöhrettin kélip chiqqan jimi tekebburluqni reswa qilish,
Jahandiki jimiki yüz-abruyluqlarni pesleshtürüshtin ibaret!

¹⁰ Tarshishning qizi, Nil deryasidek öz zéminingda erkin-azade yayra!

Chünki *Turidin* kelgen tizgin hazir yoq.[□]

¹¹ Chünki Perwerdigar qolini déngiz üstige uzitip,

Döletlerni tewritidu.

U Qanaan toghruluq emr qilghan,

Uningdiki qel'e-qorghanlarni yoqutulsun dep perman chüshürgen.[□]

¹² We: –

«I basqunchiliqqa uchrighan Zidon qizi,

Sen ikkinchi héch tentene qilmaysen,

Ornungdin turup, Séprus ariligha ötüp ketkin,

Hetta shu yerde sen héch aram tapmaysen» – dédi.[□]

¹³ Qaranglar, Babil-kaldiylerning zéminini!

Bu yerning xelqi bolup baqmighandek qilidu;

Asuriye uni chöl-bayawan janiwarliri üçün makan qilghan;

Poteylerni yasap, ularning saray-ordilirini weyran qilip, xarabilikke aylan-

[□] 23:4 «Mende héch tolghaq bolmidi, héch tughmidim, yigitlarni yaki qizlarni héch baqmighandekmen!» — démek, Turning yashliri yoqap ketti. Ularning «anisi», yeni déngiz: «balilarni héch tughmighandekmen» — deydu. Ularning yoqitilishi sewebi téxi körsitilmidi. [□] 23:6 «Siler déngizdin ötüp Tarshishqa kétinglar!» — démek, Turdikiler qéchishi kérek. [□] 23:7 «...putliri ularni özlirini musapir qilishqa yiraqlargha kötüridu» — kéme bilen emes, ularning esirge chüshüp piyade mangghanliqini tekitleydu. [□] 23:10 «Tarshishning qizi, Nil deryasidek öz zéminingda erkin-azade yayra! Chünki Turidin kelgen tizgin hazir yoq» — bu kinayilik, hejwiyy gep. Tarshish turgha béqindi bolghandin kéyin, u hazir «erkin» bolidu. Biraq uning iqtisadiy yölenchükimu yoq bolidu. [□] 23:11 «U Qanaan toghruluq emr qilghan...» — Tur shehiri eslide Qanaan zéminida, dep hésablighili bolidu. [□] 23:12 «I basqunchiliqqa uchrighan Zidon qizi...» — Zidon Asuriye teripidin basturulidu, uning qizliri, shühbisizki, basqunchiliqqa uchraydu. Töwendiki 13-ayettiki izahatni körüng.

duruwetken.□

14 I Tarshishtiki kémiler, ah-zar kötürünglar!

Chünki qorghininglar xarab qilindi.□

15 We shu küni boliduki,
Padishahning künlerni hésablighinidek,
Tur yetmish yil untulidu.

Yetmish yil ötkendin kéyin,

Turning ehwali pahishe ayalning naxshisidek bolidu;□

16 Chiltarni élip, sheherni aylinip yür,

I untulghan pahishe ayal!

Özüngge yene xeqning diqqitini tartay déseng,

Yéqimliq bir pede chélip, köprek naxshilarni éyt!

17 Emdi shundaq boliduki,

Yetmish yilning ötüshi bilen,

Perwerdigar Turni yoqlaydu;

Shuning bilen u yene özini ijarige bérip,

Yer yüzidiki hemme padishahliqlar bilen yene buzuqchiliq qilidu;

18 Shuning bilen uning malliri we özini sétip, tapqan puli bolsa Perwerdigargha atilip muqeddes bolidu;

U xezinige sélinmaydu yaki toplanmaydu,

Chünki uning mushu sodisi bolsa Perwerdigarning aldidia turghanlar üçhün ayrim qilinidu;

U ulargha qan'ghuche yep-ichishke, shundaqla ularning ésil kiyim-kéçekliri üçhün ishli tilidu. □

□ **23:13** «Qaranglar, **Babil-kaldiylerning zéminini! Bu yerning xelqi bolup baqmighandek qilidu;**

Asuriye uni chöl-bayawan janiwarliri üçhün makan qilghan...» — miladiyedin ilgiriki 745-yili Asuriye padishahi Tiglat-Pileser «Pütkül dunyagha ige bolmaqchi bolup», keng kölemde jeng qilishqa boshliidi. U 738-yili özining herbiiy qomandanini Turni idare qilishqa orunlashturghan. Tur isyan kötürüp, Asuriyening kéyinki padishahi Shalmanezerning muhasirisige qarshi jeng qildi, axirda Asuriyelikler Turni tashlap ketti. Miladiyedin ilgiriki 8-esirning axirida u yene Asuriye bilen urush qildi. Shu chaghdia Tur Misir bilen ittipaq tüzüsh meqsitide söhbet ötküzgen. Miladiyedin ilgiriki 701-yili Asuriye padishahi Sennaxérib qattiq hujum qilib, Turning «yölenchüki» Zidon we etraptki rayonlarda köp weyranchiliq qilghan, Turning sodisini asasen üzüp qoyghan. Mushu ayetlerde shu ish togrulug agahlandurush bérilse kérek. Ayetlerde: Asuriyelikler Babil-kaldiyei weyran qilghanliqigha, chirayliq binalarni «chöl-bayawan janiwarliri üçhün makan qilghanliqi»gha qaranglar, mushu ishlaridin sawaq élinglar déyilidu. Bu belkim «Silergimu mushuninggha oxshash ishlar yüz béridu» dégenliktin bésharet bolsa kérek. Mushu agahlandurushning axirqi netijisi miladiyedin ilgiriki 332-yili «büyük Iskender» teripidin chiqirilghan. Iskender pütün sépilliq sheherni, jümlidin araldiki qorghanlarnimu yer bilen yeksan qiliwetken. □ **23:14** «**Tarshish**» — 2-bab, 16-ayettiki izahatni körüng. □ **23:15** «**Tur yetmish yil untulidu**» — «yetmish yil» mushu mezig belkim Asuriye padishahi Sennaxéribning miladiyedin ilgiriki 701-yilidiki weyranchiliqidin bashlinidu, miladiyedin ilgiriki 630-yilidiki Asuriyening küch-qudratining zawal tépishi, shundaqla Turning sodisining yene bazar tépishi bilen axirlishidu. Yeshaya ashu chaghdiki turni qeri pahishe ayalgha, xéridarlarni chaqirish üçhün chiltar chélip naxsha éytqan'gha oxshitidu. Pahishe ayalgha oxshash, u pulni dep herqandaq ishni qilishqa teyyar idi. □ **23:18** «**Shuning bilen uning malliri we özini sétip, tapqan puli bolsa Perwerdigargha atilip muqeddes bolidu... u ulargha qan'ghuche yep-ichishke, shundaqla ularning ésil kiyim-kéçekliri üçhün ishli tilidu**» — mushu axirqi ayet Tur üçhün ümid körsitidu, ular kelgüsida mal-mülükke emes, belki Perwerdigargha béqinidi bolidu. Bésharetning emelge ashurulushi axirqi zamanda bolushi mumkin. Biraq Israil Babilidin qaytqinida (miladiyedin ilgiriki 540-yili), yéngi muqeddes ibadetxana qurulghanda, Tur uning üçhün xalis matériyal teminligenliki belkim bésharetning bir «qismen» emelge ashurulushidur (Tewrattiki «Ezra» 3-bab).

24

Axirqi zamanlar ... Duniyaning gunah arqiliq bulghinishi

1 Mana, Perwerdigar yer yuzini berbat, weyran qilib,

Uni astin-ustin qiliwétip,

Uningda turuwatqanlarni terep-terepke tarqitidu;

2 Shu waqitta shundaq boliduki,

Xelqler qandaq bolsa, kahin shundaq bolidu;

Qul qandaq bolsa, xojayini shundaq bolidu;

Dédek qandaq bolsa, ayal xojayini shundaq bolidu;

Sétiwalghuchi qandaq bolsa, sétiwetküchi shundaq bolidu;

Ötne alghuchi qandaq bolsa, ötne bergüchi shundaq bolidu;

Ösüm alghuchi qandaq bolsa, ösüm bergüchi shundaq bolidu. □ ■

3 Yer yuzi pütünley berbat qilinidu,

Pütünley bulang-talang qilinidu;

Chünki Perwerdigar mushu sözni qildi.

4 Yer yuzi matem tutidu, u zeiplishidu,

Jahan halsizlinip zeiplishidu,

Yer yuzidiki beg-törilermu halidin kétidu.

5 Yer-zémin özide turuwatqanlar teripidin bulghinidu;

Chünki ular körsetme-qanundin chetligen;

Tebietning qanuniyet-tertipini özgartiwetken,

Menggülük ehdimu yoqqa chiqiriwetken. □

6 Shunga lenet yer yuzini yutuwalidu,

Uningda turuwatqanlar «gunahi bar» dep hésablinidu,

Shunga yer yuzidikiler yutuwélinidu,

Insanlar az qalidu. ■

Balayi'apet tepsilatiri

7 Yéngi sharab tügey dep qaldi,

Üzüm talliri bolsa soliship kétidu;

Keypliktin köngli xush ademlermu uh tartishidu;

8 Daplarning shox sadaliri toxtaydu,

Köngül échiwatqanlarning warang-churunglirimu tügeydu,

Chiltarning shadliq munglirimu toxtaydu. ■

9 Sharab ichkenlarningmu naxshisi yoqaydu;

Haraq ichkenlerge haraq achchiq tuyulidu. ■

□ **24:2** «kahin» — muqeddes ibadetxanida xelqlerge wekil bolghan qurbanliq qilghuchi. «Sétiwalghuchi **qandaq bolsa**, sétiwetküchi **shundaq bolidu...** **ösüm alghuchi qandaq bolsa**, **ösüm bergüchi shundaq bolidu**» — démek, jemiynetning herbir tebiqidikiliri oxshashla Xudaning ghezzipige uchraydu. ■ **24:2** Ez. 7:12, 13 □ **24:5** «Chünki ular körsetme-qanundin chetligen; **tebietning qanuniyet-tertipini özgartiwetken...**» — qaysi körsetme-qanunlarni buzghan? Peqet Musa payghemberge bérliginila emes, yene Nuh payghemberge körsitilgen qanun we ehdingi körsetse kérek. «Yar.» 9-babni körüng. Nuh payghemberge hem Musa payghemberge tapshurulghan mushu ikki ehdigé asasen qatilliq qet'y men'i qilin'ghan. Uning üstige Nuhqa tapshurulghan ehde boyiche, Xuda hawa rayini hem yer yuzidiki tebietning qanuniyetlerini békitken; biraq insanlarning qilmishliri hawa rayini buzup tashlighan, shundaqla bügünmu buzmaqta, shuningdek insanlar nurghun tebiet qanuniyetlerini özertmekchi bolghan we bolidu. Mesilen, ailidiki er-xotunluq jinsiy munasiwetlerni buzup, bechchiwazliqni normal ish dep bilish qatarliqlar. ■ **24:6** Yesh. 9:18; 10:16 ■ **24:8** Yer. 7:34; 16:9; 25:10; Ez. 26:13; Hosh. 2:13 ■ **24:9** Yesh. 16:1

10 Tertipsiz, menisiz sheher buzulidu;
 Héchkim kirmisun dep hemme öyler étilidu;□
 11 Kochilarda sharab üçhün nale-peryad kötürüldü;
 Bar shad-xuramliq tütekke aylinidu;
 Yer-zémindiki shadliq yoqaydu.□
 12 Sheherde peqet weyranchiliqla qalidu,
 Derwaza bolsa chéqilghan,
 Hemmisi — xarab bolidu! □

Insanning «qaldisi»

13 Chünki xelq-milletlarning arisida,
 Yer-jahanning otturisida shundaq boliduki,
 Zeytun derixini qaqqandin kéyin qép qalghan zeytunlardek,
 Üzüm hosulini yigihwalghandin kéyin tergüdek birnechchila üzüm qalghan-
 dek, bir qaldisi qaldurulidu.□ ■
 14 *Qaldilar* bolsa awazlirini yuqiri kötüridu;
 Perwerdigarning heywisige qarap tentene qilidu;
 Ular déngiz tereptin süren salidu.□
 15 Shunga Perwerdigarni sherqtimu,
 Israilning Xudasi Perwerdigarning namini gherbtiki yiraq arallardimu
 ulughlanglar;
 16 Jahanning chet-chetliridin biz naxshilarni angliduq: —
 «Heqqaniy Bolghuchigha shan-sherep bolsun!»

Biraq men shundaq dédim: —
 «Ah, méning yadangghuluqum! Méning yadangghuluqum! Halimga way!
 Chünki xainlar xainliq qiliwatidu;

□ **24:10** «Tertipsiz, menisiz sheher» — Yeshaya qaysi sheher ikenlikini démeydu. 13-babta Babil shehiri pütün xudasiz dunyani körsetkendek (mesilen, 13-bab, 5- we 9-ayetni körüng) mushu ayetler oxshashla pütkül xudasiz dunyani bildüridu. Shühbisizki, Yeshaya oqurmenlerge yene, Babil (Babilon) shehiring birinchi qétim qurulghanliqini körsetmekchi (Tewrat, «Yar.» 11-babni körüng). Sheherler bolsa insaniyetning bar küch-qudriti, qabiliyiti we eqil-parasitining jeshiri bolidu. Biraq mushular ixllassiz, Xudagha tayanmighan halda qilin'ghan bolsa, hemmisi quruq gep bolidu, xalas. Shuning bilen mushu namsiz sheher xudasiz dunyani bildüridu. Sheher menisiz, uningki turmushi menisiz, xudasiz yashash menisiz. Bashqa peyghemberlarning sözlirige asasen (mesilen, Daniyal) kelgüsude pütkül dunya bir sheher, bir mustebit hökümdar astida bolidu. Mushu sheher belkim «yéngi bir Babil» bolushi kérek. 1985-yili iraqitki Sadam Hüseyñ qedimki Babil shehiringi qaytidin qurushni niyet qilghini bilen u uzun ötmey jénidin ayrildi. «Héchkim kirmisun dep hemme öyler étilidu» — bashqa birxil terjimisi «hemme öyning ishiki tosulup qélip, héchkim kirelmeydu». □ **24:11** «Kochilarda sharab üçhün nale-peryad kötürüldü; bar shad-xuramliq tütekke aylinidu...» — ghelite ish shuki, sharab xeqlerge héch teselli bérelmisimu, ular yenila uni izdeydu. Mana bu insanning tebiitidur!
 □ **24:12** «Derwaza bolsa chéqilghan, hemmisi — xarab bolidu» — derwaza héchqandaq mudapie roli qalmaydu. □ **24:13** «Yer-jahanning otturisida» — Israilni körsitidu. ■ **24:13** Yesh. 17:6
 □ **24:14** «Qaldilar bolsa awazlirini yuqiri kötüridu» — yuqiridiki 6-ayette «insanlar az qalidu» déyilidu. Mushu ayettiki «qaldilar» bolsa del shu kishilerni körsitidu. Ular balayi'apet ichide towa qilip Xudani izdigenlerdur. Bu Xudagha sadiq bolghan «qaldi xelq» «Yeshaya» we Tewrattiki köp bashqa kitablarda tilgha élinidu.

Berheq, xainlar nomussizlarche xainliq qiliwatidu!□

17 I yer yuzide turuwatqan insanlar!

Wehime, ora we tuzaq béshinggha chüshidu;■

18 We shundaq boliduki,

Wehime sadasidin qachqanlar origha chüshidu,

Oridin chiqqan bolsa tuzaqqa tutulidu.

Chünki asmandiki dériziler échilidu,

Yer ulliri tewrep kétidu.□ ■

19 Yer mutleq dezlinip kétidu,

Yer pütünley pare-pare bolup kétidu,

Yer dehshetlik tewrinidu.

20 Yer mest ademdek ileng-sileng mangidu;

Xuddi lapastek irghangship qalidu.

Chünki uningdiki asiyliq gunahi özini qattiq basidu,

U yiqilip, ikkinchi turalmaydu.■

21 Shu künide shundaq boliduki,

Perwerdigar yuqirida turghan qoshunlarni yuqirida,

We yer yuzidiki padishahlarni yer yuzide jazalaydu.□

22 Ular orekke yighilidighan bir top esirlerdeq yighiwélinidu,

Gundixanigha solap qoyulidu.

Nurghun künlerdin kéyin ular jazalinidu.□

23 Ay uyatliqta qalidu;

Künmu xijil bolup körünmeydu;

Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Zion téghida,

yeni Yérusalémda seltenitini yürgüzidu;

Uning shan-sheripi Öz aqsaqalliri aldida parlaydu! ■

25

Xudani medhiyileydighan, axirqi zamandiki naxsha

1 Perwerdigar, Sen méning Xudayim;

Men Séni üstün dep medhiyileymen,

□ **24:16** «Biraq men shundaq dédim: — «Ah, méning yadanghuluqum! Méning yadanghuluqum! Halimgha way! ... Berheq, xainlar nomussizlarche xainliq qiliwatidu!» — bu sözler peyghemberning Xudaning axir zamanlar toghrisida uninggha ayan qilghan wehiylirige bolghan inkasini — hem xushalliq hem xushalliq ichide bolghan qayghusini, yeni dunyaning gunahkarlarning aqiwitige qarap qayghughanliqini bildüridu. «...xainlar xainliq qiliwatidu ... xainlar nomussizlarche xainliq qiliwatidu!» — mushu tekrarlash, belkim, axirda her adem Xuda teripidin qutquzulmighan bolsa, nahayiti qattiq gunahqa chömüp kétidu, dégenini bildüridu. Ulargha gunah békitilgendek qilidu (Injil, «Weh.» 11:22ni körüng). Yeshaya gunahning jazasini körüpla yene nahayiti azablinidu. ■ **24:17** Yer. 48:43 □ **24:18** «Wehime.. ora.. tuzaq..» — bu üç sözning ahangi ibranij tilida nahayiti oxshiship kétidighan sözler. ■ **24:18** Yer. 48:44; Am. 5:19 ■ **24:20** Ayup 27:18; Yesh. 1:8; 19:14 □ **24:21** «...yuqirida turghan qoshunlar» — belkim Sheytanning jinlardin terki b tapqan, töwen asmanlarda yüridighan qoshunlirini körsitidu. □ **24:22** «Nurghun künlerdin kéyin ular jazalinidu» — ibranij tilida «nurghun künlerdin kéyin ular yoqlinidu». Xuda melum xelqni «yoqlisa», bu yoqlashning netijisi ularni (a) beriketlesh üçün yaki (e) jazalash üçün bolidu. Bu sirliq bésharetni Injil «Wehiy» qismidin köprek chüshinimiz. Qutquzghuchi-Mesih bu dunyagha qaytip kelgende, bar jin-sheytnanlar (üstündiki qoshunlar..)ni hanggha tashlaydu. Ular yene bir ming yildin kéyin yer yuzidikilerni sinash üçün waqitliq qoyuwétilidu. «Wehiy» 19-20-bablarni körüng. ■ **24:23** Yesh. 13:10; Ez. 32:7; Yo. 2:31; 3:15

Men Séning namingni mubarekleymen,
Chünki Sen karamet ishlarni,
Sadiqliq we heqiqet ichide qedimdin buyan qelbingge pükkenliringni beja
keltürgensen.

² Chünki Sen sheherni xarabilik,
Qel'e-qorghanlıq yurtni xarab,
Yatlarining ordisini sheher bolalmas qilghansen,
U ikkinchi hergiz qurulmaydu.■

³ Shunga héliqi küchlük xelq Séni ulughlaydu,
Esheddiy ellerning héliqi shehiri Sendin qorqidu;

⁴⁻⁵ Chünki Sen miskinlerge qorgh'an,
Yogsullarning derdi-hajitige qorgh'an,
Boran'gha dalda,
Issiqqa saye bolghansen;
Chünki esheddiylerning zerbe dolquni tamgha urulghan borandek,
Qaghjiraq yerni basqan issiq hawadek boldi.
Biraq issiq hawa bulut sayisi bilen tosulghandek,
Sen yatlarining chuqan-sürenlirini peseytisen;
Esheddiylerning ghelibe naxshisi pes qilinidu.

⁶ We mushu taghda samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar
barliq qowmlar üçün ziyapet qilidu —

Mayliq yémeklikler,
Süzdürülgen kona sharablar,
Yiliki toq mayliq yémeklikler,
Süzdürülgen, yaxshi saqlan'ghan kona sharablardin bolghan ziyapet
bolidu;□

⁷ We U mushu taghda hemme qowmlarni yapidighan chümperdini,
Barliq ellerni yapidighan yapquchni yoqitidu;

⁸ U ölümni menggüge yutup yoqitidu!
Reb Perwerdigar herbir yüzdiki yashlarni sürtiwétidu;
Pütkül yer-zémin aldida Öz xelqining shermendilikini élip tashlaydu;
Chünki Perwerdigar shundaq éytqan.■

⁹ We shu künide déyiliduki: —
«Mana, Xudayimiz mushu, biz Uninggha telmürüp kelgen,
U bizni qutquzidu;

Mana, mushu Perwerdigardur, biz Uninggha telmürüp kelgen,
Biz shadlinip Uning nijat-qutuldurushidin xursen bolimiz».

¹⁰ Chünki mushu taghqa Perwerdigarning qoli qonup turidu;
We saman azgaldá tézek bilen cheylen'gendek, Moab Uning putliri astida
cheylinidu;□

¹¹ *Moab* ashu *tézeklik* azgaldin üzüp chiqish üçün qolini kéridu,
Biraq uning qoli chéwer bolghini bilen, *Reb* uning tekebburluqini pes
qilidu.□ ■

¹² U sépilliringning égiz mudapielik qorgh'anlirini ghulitip,
Yer bilen yeksan qilip,
Topa-changgha aylanduridu.

■ 25:2 Yesh. 21:9; 23:13; Weh. 14:8; 18:2 □ 25:6 «Yiliki toq mayliq yémeklikler» — Yehudiylar
üchün, shundaqla barliq qedimki xelqler üçün mayliq we yiliklik yémeklikler eng ésil tamaq idi.
■ 25:8 1Kor. 15:54 □ 25:10 «Mushu taghqa Perwerdigarning qoli qonup turidu» — démek,
Xuda shundaq qilip, bext we aram ata qilip, Özini tonutidu. □ 25:11 «Reb uning tekebburluqini
pes qilidu» — ibranıy tilida «U uning tekebburluqini pes qilidu». ■ 25:11 Yesh. 16:6

26

Ikki sheher — yéngi Yérusalém we «dunyaning shehiri»

1 Shu künide Yehudaning zéminida munu naxsha éytilidu: —

«Mustehkem bir shehirimiz bar;

U nijatliqni uninggha sépil we tirekler qilip békitip qoyidu. □ ■

2 Wapadarliqta ching turghan heqqaniy elning kirishi üçün,

Derwazilarni échip béringlar!

3 Kim ózining eqide, oy-xiyali Sanga baghlighan bolsa,

Sen uni mutleq xatirjemlikte saqlaysen;

Chünki u Sanga ishench-étiqad baghlighandur.

4 Menggüge Perwerdigargha tayininglar;

Chünki Yah Perwerdigar heqiqeten ebedil'ebedlik bir qoram tashtur. □

5 Chünki U yuqirida turghanlarni peske chüshüridu;

Ashu aliy sheherni, U pes qilidu;

Uni yerge chüshürüp,

Topa-changgha aylanduridu. □

6 U put bilen cheylinidu;

U möminlarning putliri,

Miskinlarning qedemliri bilen cheylinidu!

7 Heqqaniyning yoli bolsa tüzdur;

I Eng Tüz Yolluq Bolghuchi,

Sen heqqaniy adem üçün uning yolini ong qilisen.

8 I Perwerdigar, biz derheqiqet Séning hökümliringning yolida méngip, Séni

kütüp kelduq;

Jénimizning teshnaliqi shudurki, naming we shöhriting ashsun!

9 Wujudum bilen kéchilerde Sanga teshna boldummen;

Berheq, tang seherlerdimu rohim bilen ich-ichimdin Séni izdidim;

Chünki hökümliring yer yüzide körün'gen bolsa,

Yer yüzidikiler heqqaniyliqni óginidu. □

10 Rezil ademge rehim körsitilsimu,

U yenila heqqaniyliqni ógenmeydu;

Hetta durusluq turghan zémindimu u yenila adilsizliq qiliwéridu,

Perwerdigarning shanu-shewkitini körmeydu. □

11 I Perwerdigar, qolung kötürüldi,

Biraq ular körmeydu.

Halbuki, Öz xelqingge bolghan otluq muhebbitingni ular köridu hem xijil bolidu;

Küshendiliring üçün *teyyarlan'ghan* ot ularni berheq yutuwétidu.

□ **26:1** «U nijatliqni uninggha sépil we tirekler qilip békitip qoyidu» — «U» — Reb Perwerdigarni körsitidu, elwette. ■ **26:1** Zeb. 46:4-5; 125:1; Pend. 18:10 □ **26:4** «Yah» — bolsa «Yahweh»ning

qisqartilghan shekli (1:1-izahatni körüng). □ **26:5** «yuqirida turghanlar» — belkim 25-bab,

11-ayettiki «yuqirida turghan qoshunlar»gha oxshash, jin-sheytanlarni körsitishi mumkin. «Ashu aliy sheher» — belkim dunyadiki xudasizliqqa wekillik qilidighan Babil, yeni yuqiriqi bablardiki «menisiz sheher» bolushi mumkin. □ **26:9** «Hökümliring yer yüzide körün'gen bolsa» — bu sózning ikki

xil menisi bar: — birinchisi «adil qanunliring dunyada (xelqingning yaxshi qilghanliqi arqiliq) ayan qilinsa...». Ikkinchi menisi «terbiyilik jaza hökümliring dunyada peyda bolsa...». Ikkila menisi, bolupmu

ikkinchi menisi toghra bolsa kérek (10-ayetni körüng). □ **26:10** «Hetta durusluq turghan zémindimu u (rezil adem) yenila adilsizliq qiliwéridu» — adilliqni beja keltürüş biadil muhit astida tes,

elwette. Etraptikiler adil bolsa, ózining adil bolmiqi asanraq bolidu. Biraq reziller yenila biadilliq qilidu.

12 I Perwerdigar, Sen bizge xatirjemlik nésip qilisen;
 Chünki bizning emellirimizning hemmisini özüng wujuqa chiqarghansen. □
 13 Derweqe, i Perwerdigar Xudayimiz, ilgiri Sendin bashqa «rebler» üstimizdin
 hökümraniq qilghan;
 Emdilikte peqet Sanga tayinipla namingni eslep tilgha alimiz. □
 14 Ular bolsa öldi, qaytidin yashimaydu;
 Erwah bolup ketti, qayta tirilmeydu;
 Chünki Sen ularni jazalap yoqatting,
 Ularni ademlarning ésidimu qilche qaldurmiding. □
 15 Sen elni ulghaytqansen, i Perwerdigar;
 Elni ulghaytqansen,
 Özüngge shan-sherep keltürgensen;
 Zéminning chégralirini herterepke uzartqansen. □

Israil qandaq yol bilen azad qilin'ghan?

16 I Perwerdigar, ular derd-elem ichide qalghanda, Séni izdidi;
 Terbiyilik jazalishing ularning béshigha chüshkende,
 Ular ah urup, pichirlap bir duani qildi: —
 17 «Boshinish aldida turghan, tolghiqi tutup, aghriqtin warqirighan bir hamil-
 idar ayaldek,
 Biz Séning aldingda shundaq bolduq, i Perwerdigar. ■
 18 Biz ikki qat bolup,
 Tolghaqqqa chüshtuq,
 Biraq peqet yella chiqarduq;
 Yer yüzidikiler üçhün héch nijat-qutquzushni yetküzmiduq;
 Duniyadiki ademler héch tughulmidi». □

Xudaning Israilning duasigha bolghan jawabi

19 «Sanga tewe ölgen ademler yashaydu;
 Méning jesitimning tirilishi bilen teng ularmu tirilidu.
 I topa-changda yatqanlar, oyghinip naxsha yangritinglar!
 Shebniming tang seherning shebnimidektur;

□ **26:12** «Chünki bizning emellirimizning hemmisini özüng wujuqa chiqarghansen» — yaki «chünki hemme emellirimizni emeliyleshtürgüchi özüngdursen». □ **26:13** «Emdilikte peqet Sanga tayinipla namingni eslep tilgha alimiz» — Xudaning «qaldisi», yeni Xudagha sadiq bolghanlar, «peqet Séning méhir-shepqiting arqiliqla sadiq bolduq» dégendek étirap qilidu. □ **26:14** «Ular bolsa öldi» — mushu yerde «ular» 13-ayettiki «bashqa rebler», yer yüzidiki padishahlar yaki Israil choqun'ghan butlarning keynide turghan jin-sheytanlar bolsa kérek. □ **26:15** «Sen elni... zéminning ... herterepke uzartqansen» — bashqa birxil terjimisi: — «Sen... eslide ularni (elni, yeni Israilni) jahanning eng chétige sürgün qilghansen». ■ **26:17** Yuh. 16:21 □ **26:18** «Duniyadiki ademler héch tughulmidi» — bashqa birxil terjimisi «dunyada turghanlar héch yiqilmidi» (démek, urushta bizde héch ghelibe bolmide). Biraq bizningche yuqiriqi terjimisi toghra. Shuning bilen mushu ayet Xudaning Israil toghruluq bolghan chongqur meqsiti üstide toxtilidu, dep qaraymiz. U Israil arqliq duniyadikilerge nijat-qutquzush xewirini yetküzüp, ularni yéngi hayatqa, yeni menggülük hayatqa érishtürüp, qaytidin tughdurmaqchi. Lékin Israil Xudaning shu meqsitige qoral bolushqa laiyqetsiz bolup qaldi. Shunga Xuda Özi (19-20-ayetler we töwendiki bablarga asasen) shu ishni qilidu, deydu.

Yer-zémin özide ölgenlerni tughup béridu.□

²⁰ I xelqim, kélinglar,

Öyünlargha kirip, keyninglardin ishiklarni étip qoyunglar;
Méning derghezipim ötküche, özüngni bir demlik yoshuruwal.■

²¹ Chünki qara,

Perwerdigar Öz jayidin chiqip,
Yer yuzidikilerning gunahini özlrige qayturmaqchi;
Yer bolsa üstige tökülgen qanlarni ashkarilaydu,
Özide öltürülgenlerni haman yépiwermeydu.

27

Sheytanning jazalinishi ••• Israillar yigihilip Xudagha méwe béridu

¹ Shu künide Perwerdigar Özining dehshetlik, büyük we küchlük shemshiri bilen uchqur yilan léwiatanni,

Yeni tolghan'ghuchi yilan léwiatanni jazalaydu;

U yene déngizda turghan ejdihani öltüridu.□ ■

² Shu küni sap sharab béridighan bir üzümzar bolidu!

U toghruluq naxsha éytinglar!□

³ Özüm Perwerdigar uni saqlaymen;

Men her deqıçe uni sughirimen;

Birsi uninggha ziyan yetküzmisun dep kéche-kündüz saqlaymen.

⁴ Ghezep Mende qalmidi;

Ah, Manga qarshi jeng qilidighan tikenler yaki jighanlar bolsaidi!

Undaq bolsa Men ulargha qarshi yürüş qilattim,

Ularni yighishturup köydürüwétettim!□

⁵ Bolmisa u Méni bashpanahlıq qilip tutsun;

U Men bilen birlikte xatirjemlikte bolsun,

□ **26:19** «Sanga tewe ölgen ademler» — bu sözni anglawatqan «qaldi»larning özi söygen merhumlarni körsitishi mumkin. «Méning jesitimning tirilishi bilen teng ular tirilidu» — bezide ibranıy tilida birlik san köplük sanni bildüridu; biraq mushu ayet Qutquzghuchi-Meshihning tirilishi bilen bashqilarmu tirilidu, dégen bésharetlik menide bolushimu mumkin (Injil, «Mat.» 27:52ni, «Rim.», 6:3-11ni körüng). ■ **26:20** 2Kor. 4:17 □ **27:1** «Perwerdigar ... Shemshiri bilen uchqur yilan léwiatanni, yeni tolghan'ghuchi yilan léwiatanni jazalaydu; u yene déngizda turghan ejdihani öltüridu» — léwiatan chongqur déngiz astida yashaydighan qorqunchluq ejdihagha oxshap kétidighan haywan. Bezi alimlar uni timsah deydu, biraq biz uninggha ishenmeymiz (Tewrattiki «Ayup» Léwiatan toghrisidiki 41-babtiki izahatirimiz we «qoshumche sözimiz»ni körüng). «Jazalash» dégen sözdin, birxil yaman rohning küchining léwiatanning keynide turushi bilen, léwiatanni rezillikning bir wekili bolidu dep chüshinimiz. Injil «Wehiy» 12-, 13- hem 20-babqa asasen chüshinimizki, léwiatan Sheytanning özi hem özining axırqi zamandiki wekili bolghan dejjalni bildüridu. «uchqur yilan» — léwiatan Sheytanning asmandiki ipadisi, «tolghan'ghuchi yilan» yer yuzidiki ipadisi, «ejdiha» déngizdiki ipadisidur. ■ **27:1** Weh. 12:9 □ **27:2** «sap sharab béridighan bir üzümzar» — yaki «bek yéqimliq bir üzümzar». □ **27:4** «Ghezep Mende qalmidi» — belkim Israilgha qaritilghan ghezepni körsitidu. «Ah, Manga qarshi jeng qilidighan tikenler yaki jighanlar bolsaidi!... ularni yighishturup köydürüwétettim!» — Xudaning Öz üzümzari bolghan Israilgha (5-babni yene körüng) shunche xursenlikni we qizghinliqni barki, U «ulargha bolghan qoghdash muhebbitimni körsitish pursiti bolsun üçün, bir tal tikenla peyda bolsaidi!» dep tiligendek qilidu.

Derheqiqet, u Men bilan birlikte xatirjemlikte bolsun!□

⁶ Kelgüsi künlerde, Yaqup yiltiz tartidu;

Israil bixlinip, chéчекleydu,

Ular pütkül yer yüzini méwe-chéwe bilen qaplaydu. □ ■

Perwerdigarning Öz xelqige bolghan muamilisi

⁷ Perwerdigar Israilni urghanlarni urghanchilik Israilni urup baqqanmu?

U qirghanlardek Israil qirilib baqqanmu?□

⁸ Sen ularni eyibligende ölchemdin töwen jazalap ularni paliwetkensen; Sherq shamili chiqqan künide U Uning zerblik shamili bilen ularni qoghliwetken.□ ■

⁹ Emdi shu yol bilen Yaqupning qebihlik kechürüm qiliniduki, —

Uning gunahining élip tashlan'ghanliqining pishqan méwisi shu boliduki: —

U qurban'gahitiki hemme tashlarni kukum-talqan qilidu,

«Asherah»larni we «kün tüwrükliri»ni zadila turghuzmaydu.□

¹⁰ Chünki mustehkemlen'gen sheher ghérib bolup qalidu,

Ademzatsiz makan hem tashliwétilgen bayawandek bolidu;

Shu yerde mozay ozuqlinidu,

Shu yerde yétip, uning shaxlirini yeydu.□

¹¹ Uning shaxliri solishish bilen üzülidu;

Ayallar kélip ularni otun qilip köydüriwétidu.

Chünki bu bir yorutulmighan xelq;

Shunga ularni Yaratquchi ulargha rehim qilmaydu;

Ularnei Shekillendürgüchi ulargha shepçet körsetmeydu.

¹² We shu küni shundaq boliduki,

Perwerdigar Efrat deryasining éqimliridin tartip Misir wadisighiche her yerni silkiydu,

We siler bir-birlep térip yighiwélinisiler,

□ 27:5 «Bolmisa u Méni **bashpanahliq qilip tutsun; u Men bilan birlikte xatirjemlikte bolsun!...**» — Xuda hetta Özige qarshi turghan bir tiken'gimu towa qilish, xatirjemlikke kélish pursitini yetküzidu! Buni ikki qétim déyish, buni tekiteshtin ibaret. □ 27:6 «Ular (**Israil**) **pütkül yer yüzini méwe-chéwe bilen qaplaydu**» — mushu söz Babil shehirining «yer yüzini sheherler bilen qaplayli» (14:21) dégen meqsiti bilen pütünley oxshimaydu. Shu chagha bolsa Xudaning Öz üzümzari bolghan Israildin kütken ümidi (5-babta xatirilen'gendek) köp jehetlerdin emelge ashurulidu.

■ 27:6 Zeb. 72:16 □ 27:7 «Perwerdigar **Israilni urghanlarni urghanchilik Israilni urup baqqanmu? U qirghanlardek Israil qirilib baqqanmu?**» — ibraniiy tilida intayin qisqartilip ipadiliniidu: «U Israilni urghanlarni urghan derijide uni urup baqqanmu? U (Xuda) qirghanlardek, u (Israil) qirilib baqqanmu?». Bashqa birxil terjimisi: «Perwerdigar Israilni bashqilar urghan derijide urup baqqanmu? Yaki Israil eller teripidin qirilghandek Perwerdigar teripidin qirilib baqqanmu?». □ 27:8 «**Sen ularni eyibligende ölchemdin töwen jazalap ularni paliwetkensen; sherq shamili chiqqan künide U Uning zerblik shamili bilen ularni qoghliwetken**» — démek, 7-ayette déyilginidek, Xuda Israilni terbiyilep jazalighanda «ölchemdin töwen» jazalighan; sherq shamili zerbilik bolghini bilen daimliq emes, peqet turup-turup soqup turidu. Bashqa birneche xil terjimiliri uchrishi mumkin. ■ 27:8 Yer. 30:11; 46:28 □ 27:9 «Yaqupning **qebihlik kechürüm qilinidu**» — ibraniiy tilida «Yaqupning qebihlik yépilidu» yaki «Yaqupning qebihlik kafaret qilinidu».

«qurban'gahitiki hemme tashlar...» — mushu ayettiki «qurban'gah» belkim butlarga choqunushta ishliitilidighan nersé. □ «Asherah» — «Asherah» butliri we xushbuygahlar bolsa, 17-bab, 8-ayettiki izahatni körüng. □ 27:10 «**mustehkemlen'gen sheher**» — mushu «mustehkemlen'gen sheher» bolsa, awwal Babilni körsetse kérek; biraq 10:24-ayettiki izahatta déginimizdek, Babilning özi kelgüsi «pütkül xudasiz dunya»ni bildüridu.

□ 27:10 «**mustehkemlen'gen sheher**» — mushu «mustehkemlen'gen sheher» bolsa, awwal Babilni körsetse kérek; biraq 10:24-ayettiki izahatta déginimizdek, Babilning özi kelgüsi «pütkül xudasiz dunya»ni bildüridu.

□ 27:10 «**mustehkemlen'gen sheher**» — mushu «mustehkemlen'gen sheher» bolsa, awwal Babilni körsetse kérek; biraq 10:24-ayettiki izahatta déginimizdek, Babilning özi kelgüsi «pütkül xudasiz dunya»ni bildüridu.

□ 27:10 «**mustehkemlen'gen sheher**» — mushu «mustehkemlen'gen sheher» bolsa, awwal Babilni körsetse kérek; biraq 10:24-ayettiki izahatta déginimizdek, Babilning özi kelgüsi «pütkül xudasiz dunya»ni bildüridu.

□ 27:10 «**mustehkemlen'gen sheher**» — mushu «mustehkemlen'gen sheher» bolsa, awwal Babilni körsetse kérek; biraq 10:24-ayettiki izahatta déginimizdek, Babilning özi kelgüsi «pütkül xudasiz dunya»ni bildüridu.

□ 27:10 «**mustehkemlen'gen sheher**» — mushu «mustehkemlen'gen sheher» bolsa, awwal Babilni körsetse kérek; biraq 10:24-ayettiki izahatta déginimizdek, Babilning özi kelgüsi «pütkül xudasiz dunya»ni bildüridu.

□ 27:10 «**mustehkemlen'gen sheher**» — mushu «mustehkemlen'gen sheher» bolsa, awwal Babilni körsetse kérek; biraq 10:24-ayettiki izahatta déginimizdek, Babilning özi kelgüsi «pütkül xudasiz dunya»ni bildüridu.

I Israil baliliri! □ ■

¹³ We shu küni shundaq boliduki,

Büyük kanay chélinidu;

Shuning bilen Asuriye zéminida tügishey dep qalghanlar,

We Misir zéminida musapir bolghanlar kélidu;

Ular Yérusalémda muqeddes tagh üstide Perwerdigargha ibadet qilidu. □

28

Efrain, yeni «shimاليy padishahliq» toghruluq bir bésharet Birdinbir ul néme?

¹ Efraindiki meyxorlarning béshidiki tekebburluq bilen taqiwalghan güllük tajigha way!

Munbet jilghining béshigha taqiwalghan,

Yeni ularning soliship qalghan «pexri» bolghan gülige way!

I sharabning esiri bolghanlar! □

² Mana, Reb bir küch we qudret igisini hazirlidi;

U bolsa, möldürlük judun hem weyran qilghuchi borandek,

Dehshet bilen tashqan kelkün suliridek,

Esheddiyerche *tajni* yerge uridu.

³ Efraindiki meyxorlarning béshidiki tekebburluq bilen taqiwalghan güllük taji ayagh astida cheylinidu;

⁴ We munbet jilghining béshida taqiwalghan,

Ularning «pexri» bolghan soliship qalghan güli bolsa,

Baldur pishqan enjürdek bolidu;

Uni körgen kishi körüpla,

Qoligha élip kap étip yutuwalidu.

⁵ Shu künide, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Öz xelqining qaldisi üçün shereplik bir taj, Shundaqla körkem bir chembirek bolidu.

⁶ U yene höküm chiqirishqa olturghanlarga toghra höküm chiqarghuchi Roh,

□ **27:12** «Efrat deryasining éqimliridin tartip Misir wadisighiche» — mushu ibare Israilning barliq zéminini körsitish üçün pat-pat ishlitilidu. Xeritilerni körüng. ■ **27:12** Yesh. 17:5 □ **27:13** «Shu küni shundaq boliduki, büyük kanay chélinidu» — Xudaning xelqini chaqiridighan, axirqi zamandiki mushu «büyük kanay» muqeddes kitabta bashqa köp yerlerde tilgha élinidu. Yeshaya özi 18-babta u toghrisida toxtilidu. Mushu yerde, Xudaning méhir-shepqtining barliq insanlar üçün ortaqligi, Yehudiy emesler (Asuriye zéminida tügishey dep qalghanlar.. Misir zéminida musapir bolghanlar) Xudagha tayan'ghan Yehudiylar bilen bille Uning padishahliqigha mirasxor bolidighanliqi éniq körünidu. □ **28:1** «Efraindiki meyxorlarning béshidiki tekebburluq bilen taqiwalghan güllük tajigha way!...» — Efrainning begliri haraq ichishke bek amraq idi. Ularining örp-aditige asasen, abruyluq ademler olturushlarda gül taj taqaytti. Yeshaya peyghember, ularning «pexri» bolghan güli, yeni ularning «shan-sheripi» soliship kétip yoqay dep qaldi, deydu. Ach adem körüpla yewalidighan bir tal enjürdek ular yoqap kétishi mumkin. Hazir bolsa, tekebburluq qilidighan yaki eysh-ishret qilidighan waqit emes, belki towa qilip peryad kötürüş kérek, dégeniktur. «Munbet jilgha» — shimاليy padishahliq (Israil)ning paytexti bolghan Samariye jaylashqan jilghini körsitse kérek.

We derwazida jengni chékindürgüchige küch bolidu. □

*Yérusalémdiki emirlarning ehwali *** Kim Xudaning sözini chüshineleydu?*

7 Biraq bularmu sharab arqiliq xatalashti,

Haraq bilen éziqip ketti: —

Hem kahin hem peyghember haraq arqiliq éziqip ketti;

Ular sharab teripidin yutuwélin'ghan;

Ular haraq tüpeylidin eleng-seleng bolup éziqip ketti;

Ular aldin körüshtin adashti,

Höküm qilishda éziqishti; □ ■

8 Chünki hemme dastixan bosh orun qalmay qusuq we nijaset bilen toldi. □

Emirler Yeshayani mazaq qilidu

9 «U kimgé bilim ögetmekchidu?

U zadi kimni mushu xewerni chüshinidighan qilmaqchidu?» □

Yeshaya jawab béridu

10 Éghizlandurulghanlarga emesmu?! Emchektin ayrilghan bowaqlargha emesmu?!

Chünki xewer bolsa wezmuwez, wezmuwezdur,

Qurmuqur, qurmuqurdur,

Bu yerde azraq,

Shu yerde azraq bolidu...□

□ 28:6 «U yene höküm chiqirishqa olturghanlarga toghra höküm chiqarghuchi Roh, we derwazida jengni chékindürgüchige küch bolidu» — mötiwerler xelq üçün höküm chiqirish, sot qilish üçün sheher derwazilirida olturatti. Bashqa birxil terjimisi: — «Düshmenni derwazisighiche chékindürgüchige küch bolidu» — démek, hujum qilidighanlarga küch bolidu. □ 28:7 «kahin» — muqeddes ibadetxanida xelqlerge wekil bolup qurbanliq qilghuchi. ■ 28:7 Yesh. 5:11 □ 28:8

«Hemme dastixan bosh orun qalmay qusuq we nijaset bilen toldi» — mumkinchilik barki, Yeshaya orda bilen bolghan munasiwiti bilen Yérusalémdiki erbablarning olturushigha qatnishalaydu. Töwendiki ayetlerge qarighanda, olturushning sewebi, Misir bilen Asuriyege qarshi turush ittipaqi toghrisidiki kélisim tüzgenlikni tebrikleshtin ibaret idi. Yeshaya herdaim mundaq ittipaqni tüzmeslikni teshebbus qilip, ularning mazaqlirigha uchrighan. □ 28:9 «U kimgé bilim ögetmekchidu? U zadi kimni mushu xewerni chüshinidighan qilmaqchidu?» — mushu sözler, belkim, ziyapette olturghanlar Yeshayani mazaq qilidighan söz bolushi mumkin. Shübhisizki, ular «Peqet Xudaghila tayinishimiz kérek» dégen xewerni intayin addiy, sebiy balining közqarishi, xalas, dep qaraytti.

□ 28:10 «Éghizlandurulghanlarga emesmu?! Emchektin ayrilghan bowaqlargha emesmu?!» — mushu sözler, belkim, Yeshayaning jawabining bashlinishi. Yeshaya ularning «mushu közqarishig bék addiy iken» dégen mazaq geplirini özlirige qayturup: «Peqet addiy ademler, sebiy balidek kichik péil kishilerla mushularni chüshineleydu, shundaqla Xudaning sözini qobul qilalaydu. Tekebbur, özini eqilliq chaghlaidighanlar hergiz chüshinelmeydu», deydu. «Chünki xewer bolsa wezmuwez, wezmuwezdur, qurmuqur, qurmuqurdur, bu yerde azraq, shu yerde azraq bolidu...» — mushu sözning üç muhim nuqtisi bar: — (1) Yeshaya mushu yerde kitabidiki bésharetlerni toluq chüshinishke tolimu muhim bir achquchni béridu. Bésharetler bir-birlep, birsi bu heqiqetni tekitlise, birsi u heqiqetni tekitleydu, hemme bésharet arqiliq bizge qandaq qilip Xudagha pütünley, etrapliq ishinip tayinishni ögitidu. (2) «wezmuwez, ... qurmuqur...» ibraniy tilida «saw, saw,.... kaw, kaw,» dégender kichik balining tepleppuzida éytildu. Shuning bilen u Xudaning sözini qobul qilish üçün kichik baligha oxshash kichik péilliq bolushi kérek dep tekitleydu. (3) bala sözligerdek «saw, saw,.... kaw, kaw,» dégen sözler yene kélip yat bir tildek bolup, 11-ayetni tonushturidu. Töwendiki izahatnimu körüng.

11 Chünki duduqlaydighan lewler we yat bir til bilen U mushu xelqqe söz qilidu. □ ■

12 U ulargha: —

«Mana, aram mushu yerde,
Hali yoqlarni aram aldurunglar;
Yéngilinish mushudur» — dégen,
Biraq ular héchnémini anglashni xalimighan. □

13 Shunga Perwerdigarning sözi ulargha: —

«Wezmuwez, wezmuwezdu,
Qurmuqur, qurmuqurdur.
Mushu yerge azraq,
Shu yerge azraq bolidu;
Shuning bilen ular aldigha kétiwétip,
Putliship, ongda chüshidu,
Sundurulup,
Tuzaqqa chüshüp tutulup qalidu. □ ■

14 — Shunga hey siler mazaq qilghuchilar, Yérusalémدا turghan mushu xelqni idare qilghuchilar,

Perwerdigarning sözini anglap qoyunglar!

15 Chünki siler: — «Biz ölüm bilen ehde tüzduq,

Tehtisara bilen bille bir kélishim békittuq;

Qamcha tashqindek ötüp ketkende,

Ü bizge tegmeydu;

Chünki yalghanchiliqni bashpanahimiz qilduq,

Yalghan sözler astida mökünüwalduq» — dédinglar, □

16 Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: —

Mana, Zionda ul bolush üçün bir Tash,

Sinaqtin ötküzülgen bir tash,

Qimmatlik bir burjek téshi,

Ishenchlik hem muqim ul téshini salghuchi Men bolimen.

Uninggha ishinip tayan'ghan kishi héch hoduqmaydu, aldirimaydu. □ ■

17 We Men adaletni ölchem tanisi qilimen,

□ **28:11** «Chünki duduqlaydighan lewler we yat bir til bilen U mushu xelqqe söz qilidu»

— démek, Yérusalém we Yehudaliqlar yat bir dölet teripidin basturulup, yat yurtqa yökilidu. Ular Xudaning addiy sözlirini «balilarche gep» dep mazaq qilip ret qilidu, netijide mushundaq awazlar ularda yamrap kétidu. ■ **28:11** 1Kor. 14:21 □ **28:12** «Mana, aram mushu yerde, hali yoqlarni aram aldurunglar; yéngilinish mushudur» — bu sözler Yeshaya yetküzgen xewerning jehwiridir. Xudagha tayinish — aramlıqtur! «Duduqlaydighan lewler we yat bir til bilen U (Perwerdigar) mushu xelqqe söz qilidu... biraq ular héchnémini anglashni xalimighan» — mezkur bésharet (11-13) toghruluqmu «1Kor.» 14:21-22 we uninggha baghliq «qoshumche söz»nimu körüng. □ **28:13** «Shuning bilen ular aldigha kétiwétip, putliship, ongda chüshidu, ...tuzaqqa chüshüp tutulup qalidu» — özi tallighan yoli bilen algha basqini bilen, netijisi halakettur, xalas. ■ **28:13** 2Kor. 2:16 □ **28:15** «Biz ölüm bilen ehde tüzduq, tehtisara bilen bille bir kélishim békittuq... yalghan sözler astida mökünüwalduq» — herqandaq kishi mushundaq sözlerni aghzi bilen démeydu, elwette. Biraq Yeshaya peyghember mushu sözlerni ularning aghzigha sélip, ularning tüzgen ehdisining heqiqiy ehmiyitini ayan qilidu. Shu chaghdiki ehde bolsa Misir bilen bolghanidi, biraq Yeshaya bésharette shuni biwasite démeydu. Buning sewebi belkim Misirdiki bu ehde kelgüsida ademni téximu aldaydighan, axirqi zamandiki bir ehдини körsitidu. Mushu ehдини Israil Sheytanning wekili dejjal bilen tüzidu. «Dan.» 9:27, Injil «Weh.» 11:2, 13:5ni körüng. □ **28:16** «Sinaqtin ötküzülgen bir tash» — sözmüsöz terjime qilghanda, «Sinaq téshi». Bu ibare bashqilarni sinaydighan hem özi sinaqtin ötken bir tash, dégen ikki menini öz ichige alsa kérek. ■ **28:16** Zeb. 118:22; Mat. 21:42; Ros. 4:11; Rim. 9:33; 10:11; Ef. 2:20; 1Pét. 2:6, 7, 8

Heqqaniylikni bolsa tik ölçigüch yip qilimen;
Möldür bashpanahi bolghan yalghanchilikni süpürüp tashlaydu,
We kelkün möküwalghan jayini tëship epkétidu.□

18 Shuning bilen ölüm bilen tüzgen ehdenglar bikar qiliwétilidu;
Silerning tehtisara bilen békitken kélishiminglar aqmaydu;
Qamcha tashqindek ötüp ketkende,
Siler uning bilen cheyliwétilisiler.

19 U ötüp kêtishi bilenla silerni tutidu;
Hem seher-seherlerde,
Hem kéche-kündüzlerdimu u ötüp turidu,
Bu xewerni peqet anglap chüshinishning özila wehimige chüshüş bolidu.

20 Chünki kariwat sozulup yétishqa qisqiliq qilidu,
Yotqan bolsa adem tügülüp yatsimu tarliq qilidu.□

21 Chünki Perwerdigar Öz ishini,
Yeni Özining gheyriy emilini yürgüzüş üçün,
Özige yat bolghan ishni wujudqa chiqirish üçün,
Perazim téghida turghinidek ornidin turidu,
U Gibéon jilghisida ghezeplen'ginidek ghezeplinidu;□
22 Shunga mazaq qilghuchilar bolmanglar;
Bolmisa, kishenliringlar ching bolidu;
Chünki men samawî qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigardin
bir halaket toghrisida,
Yeni pütkül yer yüzige qet'iylik bilen békitken bir halaket toghrisidiki xewerni
anglighanmen.

Eqilliq déhqanning térish-yighishi toghrisida bir temsil

23 — Qulaq sélinglar, awazimni anglanglar;
Tingshanglar, sözlirimni anglanglar.

24 Yer heydigüchi déhqan térish üçün yerni kün boyi heydemdu?
U pütün kün yerni aghdurup,
Chalmilarni ézemdu?

25 U yerning yüzini tekshiligendin kéyin,
Qaraköz bediyanni tashlap,
Zirini chéchip,

Bughdayni taplarda sélip,
Arpini térishqa békitilgen jaygha,
Qara bughdayni étiz qirlirigha térimamdu?

26 Chünki uning Xudasi uni toghra höküm qilishqa nesihet qilidu,
U uninggha ögitidu.

27 Berheq, qaraköz bediyan chishliq tirna bilen tépilmeydu;

□ **28:17** «adaletni ölçem tanisi qilimen» — yaki «toghra höküm qilishni ölçem tanisi qilimen» (26-ayetnimu körüng). □ **28:20** «Chünki kariwat sozulup yétishqa qisqiliq qilidu, yotqan bolsa adem tügülüp yatsimu tarliq qilidu» — bu kinayilik gep. Ular Xudaning aramliqini ret qilidu, özining aram almaqchi bolghan yoli bolsa özige héch aram bermeydu. □ **28:21** «Perazim téghi» we «Gibéon jilghisi» — bu ikki jayda yüz bergen ishlarni chüshinish üçün, Tewrattiki «2Sam.» 5:17-20, 22-ayet qatarliqlarni körüng. Xuda ashu yerlerde Dawut padishahning textini mustehkemlesh üçün Filistiyler üstidin ikki gétim chong ghelebe qilghanidi. Biraq Yeshaya qobul qilghan wehye asasen, ademni jazalashniki mushundaq ishlarning özi Xudaning muhebbetlik tebiitige pütünley gheyriy, tüptin yat kélidighan, Özi nepretlinidighan ish ikenlik ayan qiliniidu.

Tuluq zire üstide heydelmeydu;
Belki qaraköz bediyan bolsa qamcha bilen soqulidu,
Zire bolsa tömür-tayaq bilen urulup dan ajritilidu.

²⁸ Un tartishqa dannı ézish kérek, emma *déhqan* uni menggüge tépéwermeydu;
U harwa chaqliri yaki at tuyaqliri bilen uni menggüge tépéwermeydu;

²⁹ Mushu ishmu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigardin kélidu;

U nesihet bérishte karamet,
Danaliqta ulughdur. □ ■

29

Yérusalémgha chüshidighan «terbiyilik jazalash»

¹ Arielge, Dawut öz makani qilghan Arielge way!

Yene bir yil yillargha qoshulsun,

Héyt-bayramlar yene aylinip kelsun; □

² Biraq Men derd-elemni Arielge keltürimen;

Dad-peryadlar kötürülüp anglinidu;

U Manga heqiqeten bir «Ariel» bolidu.

³ Chünki Men séni qapsap chédirlar tiktürüp,

Séni qamal qilip muhasire istihkamlirini salimen,
Poteyliri bilen séni qorshiwalimen. □ ■

□ **28:29** «Mushu ishmu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigardin kélidu; u nesihet bérishte karamet, danaliqta ulughdur» — 23-29-ayetlerning esli tékistirlidiki bezi sözler nahayiti az uchrighachqa, bashqa birneche xil terjimiliri uchrishi mumkin. Biraq üç ish éniq turidu: — (1) Yer heydesh hem dannı soqup ajritishmu körünüshte yerge yaki dan'gha qarita «qattiq qolluq muamile» qilishqa oxshaydu; mushu ishlar belkim Xudaning bizge ishlitidighan terbiye tedbirlerini bildürushi mumkin. (2) Hemmimiz eqilliq déhqandin ögineyliki, u meqsetlik halda hemme ishni qilidu. U hergiz yer heydesh yaki dan soqup ajritishtin ibaret ikki ishni zoqlinish üçün qilmaydu; u axirqi nishan'gha qarap, herqaysi uruqlarning hosulini közleydu. Xudamu oxshashla hemmimizge oxshimaydighan terbiyilik usul qollinip, bizdin hosul chiqarmaqchi. Uning bezide muamilisi «qopal» yaki qattiq körünsimu, u beribir herqandaq danning ünüp chiqishigha kérek bolghan sharaitni obdan bilidu, herbirimizdin ayrim-ayrim halda hosul chiqirish usulini bilidu. (3) Melum bir hosul üçün heydep-térish yaki dan ajritish usuli muwapiq bolghini bilen, eqilliq déhqan mushu usulni chektin ashuruwetmey ishlitidu. Xuda oxshashla hemmimizni kichik péil, muhebbetlik kishilerdin qilish üçün del qandaq hem qanchilik derjidiki muamilini ishlitish kéreklikini bilidu. ■ **28:29** Yer. 32:19 □ **29:1** «Ariel» — Yérusalémi körsitidu, u «Xudaning qurbanliq supisining béshi» dégenlik, yeni qurban'gahqa ot salidighan orun. Mushu isim, Xudagha ibadet qilidighan jay hem Xudaning otigha uchraydighan jay ikenlikini bildüridu. Belkim shu babtiki menisi shuki, Yérusalém Perwerdigargha ibadet qilidighan orun emes, belki itaetsizlik tüpeylidin uning otluq ghezipige uchraydighan orun bolup qaldi, dégenlik. «Yene bir yil yillargha qoshulsun» — menisi belkim, «bir yildin kéyin» — démek (2-8-ayetke asasen), Asuriye bir yildin kéyin Yérusalémi muhasirige alidu. Undaq bolsa, bésharet miladiyedin ilgiriki 702-yili bérilgen. Toluq ayetning bashqa birxil terjimisi: — «Yillar köprek ötsun, héyt-bayramlar yenila ötküzülsun» qatarliq. Ikki xil terjimisi oxshashla, waqitmu yaki héyt-bayramlardiki dinij paaliyetlermu silerni qutquzmaydu, dégen menini bildüridu. □ **29:3** «Men séni qapsap chédirlar tiktürüp... poteyliri bilen séni qorshiwalimen» — bésharet Asuriyening hujumini körsetken emes, belki «barliq ellerning nurgunlighan qoshunliri»ning bir hujumini körsitidu (2-ayet); shunga u Asuriyening tajawuzidin kéyin bérilgen bolsa kérek. Uning üstige, Xuda «Ariel»ni (her qétim nijatini ret qilishi tüpeylidin) Babildin andin Rimliqlardin (miladiyedin kéyinki 70-yil) **qutquzghan emes**. Shunga bésharet axirqi zamandiki köp el-yurtlarning (7-ayet) Yérusalémgha, shundaqla Israilgha qilidighan hujumini közde tutidu. ■ **29:3** Yer. 6:3; Ez. 17:17

⁴ Shuning bilan pes qilinisen,

Sen yer tégidin sözleydighan,

Gepliring pestin, yeni topa-changdin kélidighan,

Awazing erwahlarni chaqirghuchiningkidek yer tégidin chiqidu,

Sözliring topa-changdin shiwirlap chiqqandek bolidu;■

⁵ Shu chaghda dūshmenliringning topi xuddi yumshaq topa-changlardek,

Yawuzlarning topi shamal uchurup tashlaydighan topandek tozup kétidu.

Bu ish birdinla, tuyuqsiz bolidu!■

⁶ Emdi samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar séning yéninggha kélidu;

Güldürmama, yer tewresh, küchlük shawqun, quyuntaz, boran we yutuwalghuchi ot yalqunlar bilen sendin hésab alidu.□

⁷ Shundaq qilip Arielge qarshi jeng qilidighan,

Yeni uninggha we qel'e-qorghanlıq mudapielerge jeng qiliwatqan barliq

ellerning nurghunlighan qoshunliri kéchisi körgen chūshtiki körünüshtek yoqap kétidu.

⁸ Ach qalghan birsi chūsh körgende,

Chūshide bir néme yeydu;

Biraq oyghansa, mana qorsiqi quruq turidu;

Changqighan birsi chūsh körgende,

Chūshide su ichidu;

Biraq oyghansa, mana u halidin kétidu,

U yenila ussuzluqqa teshna bolidu;

Mana Zion téghigha qarshi jeng qiliwatqan ellerning nurghunlighan qoshunliri del shundaq bolidu. □

Rohiy qarighuluq, rohiy gheplet, Perwerdigarning dora-dermani

⁹ Emdi arisaldi boliwérip,

Qaymuqup kétinglar!

Özünglarni qarighu qilip, qarighu bolunglar!

Ular mest boldi, biraq sharabtin emes!

Ular ilengliship qaldi, biraq haraqtin emes!□

¹⁰ Chünki Perwerdigar silerge gheplet uyquasi basquchi bir rohni töküp,

Közünglarni étiwetti;

■ 29:4 Yesh. 8:19 ■ 29:5 Ayup 21:18; Zeb. 1:4; 35:5-6; Yesh. 17:13; 30:13 □ 29:6 «...sendin hésab alidu» — ibranıy tılıda «...sény yoqlaydu». □ 29:8 «... oyghansa, mana u halidin kétidu, u yenila ussuzluqqa teshna bolidu; mana Zion téghigha qarshi jeng qiliwatqan ellerning nurghunlighan qoshunliri del shundaq bolidu» — démek, bu chūshni körgen kishi bashqa ellerning qoshunlirini körsitidu. Chūshide körgen «tamaq-su» barliq eller yutuwalmaqchi bolghan Yérusalémni körsitidu. Eller «Yérusalém bizningki» dep xam xiyal qilip, tuyuqsiz hemmudin ayrilip, meghlup bolidu. □ 29:9 «Emdi arisaldi boliwérip, qaymuqup kétinglar!...» — bu ayet intayin muhim. Yeshaya Asuriye yaki bashqa bésip kirgen tajawuzchılardin qutulushni alliburun aldın'ala éytqan (36-37-bablarnı körüng). Emdi mushu qutulushlarnı körgenler yenila Xudagha ishenmey «tasadipiylıqtın bolghan» yaki «Misir bilen bolghan ittıpaqtın bolghan» dése qandaq bolıdu? Eger ular shu chaghda «arisaldi» bolsa, héch qarargha téxi kelmise, ular herqandaq bir ishta bash qaturidighan bolıdu. Yeshaya ularning shundaq kajlıq qilidighanlıqını aldın bilgen (Xudaning agahını 6:10-ayette körüng). Shunga u kinaye qilip, ularnı shundaq qilishqa dewet qilıdu.

U peyghemberler we bash-közünglar bolghan aldin körgüchilernimu chümkiwetti. □ ■

11 Mushu körgen pütkül wehiy bolsa, siler üçün péchetliwétilgen bir yögime kitabdek bolup qaldi;

Xeq kitabni sawatliq birsige bérip: —

«Oqup bérishingizni ötünimen» — dése, u: —

«Oquyalmaymen, chünki péchiti bar iken» — deydu.

12 Kitab sawatsiz birsige bérilip: —

«Oqup bérishingizni ötünimen» — déyilse, u: —

«Men sawatsiz» — deydu. □

13 We Reb mundaq deydu: —

«Mushu xelq aghzi bilen Manga yéqinlashqanda, Tili bilen Méni hörmetligende,

Biraq qelbi bolsa Mendin yiraq turghachqa,

Mendin bolghan qorqushi bolsa, peqet insan balisining petiwaliridinla bolidu, xalas; □ ■

14 Shunga mana, Men mushu xelq arisida yene bir karamet körsitimen;

Karamet bir ishni karamet bilen qilimen;

Shuning bilen ularning danishmenlirining danaliqi yoqilidu;

Ularning aqillirining eqilliri yoshurunuwalghan bolidu». □ ■

Chong Özgirishler

15 Özining pükken niyetlirini Perwerdigardin yoshurush üçün astin yerge kiriwalghan,

Öz ishlirini qaranghuluqta qilidighan,

We «Bizni kim köridu» we «Kim bizni bilgen» dégenlerge way! ■

16 Ah, silerning tetürlükünglar!

Sapalchini séghiz laygha oxshatqili bolamdu?

□ **29:10** «Perwerdigar silerge gheplet uyqusi basquchi bir rohni töküp... aldin körgüchilernimu chümkiwetti» — yuqiriqi izahatta éytqinimizdek, ular Perwerdigarning karametlirini yenila étirap qilmighandin keyin, Xuda ularni téximu öz kajliqida békitip qoyidu. Shundaq qilghini bilen U ularni téxi tashliwetmigen; U ulargha eng axirqi bir pursetni yaritip béridu. Bu purset 14-ayette aldin'ala éytildu. ■ **29:10** Rim. 11:8 □ **29:12** «Kitab sawatsiz birsige bérilip... u: —

«Men sawatsiz» — deydu» — sawatliq kishi bolsa «kitab péchetlen'gen» (péchetni buzushqa özümni aware qilmaymen) dégen bahanini körsitidu. Sawatsiz kishi bolsa elwette oquyalmaydu; biraq u sawatliq kishidinmu oqup bérishni sorimaydu. Démek, nurgun ademler bu ikki xil kishilerge oxshash Xudaning bergen wehisisge perwayim pelek dep yüriwéridu. □ **29:13** «Mushu xelq aghzi bilen

Manga yéqinlashqanda... qelbi bolsa Mendin yiraq turghachqa, Mendin bolghan qorqushi bolsa, peqet insan balisining petiwaliridinla bolidu, xalas» — «Mat.» 15:7-9, «Mar.» 7:6-7ni köring. ■ **29:13** Mat. 15:8; Mar. 7:6 □ **29:14** «Shunga mana, Men mushu xelq arisida yene bir

karamet körsitimen; karamet bir ishni karamet bilen qilimen» — Xuda ulargha sewr-taqet bilen yene bir purset bermekchi. Bu pursetning néme ikenliki éniq tilgha élinmighan. Biraq bu yerde déyilgen sözlerge qarighanda bu karametning «Asuriyedin qutulush» dégen möjizidin birneche hesse yuqiriliqi, ajayibliqi, karametliki we tilsimatliqi bar bolushi mumkin. Biz yene shundaq dep qaraymizki, Yeshaya peyghember mushu ishni kitabining qalghan qismida bizge éytip béridu; oqurmenlarning özi uni oqup chüshineleydu. «Shuning bilen ularning danishmenlirining danaliqi yoqilidu; ularning aqillirining eqilliri yoshurunuwalghan bolidu» — Xudaning ishligen mushu karamitining netijisi dunyadiki «danishmenlik»ni öz-özidin xijil qilidu. «1Kor.» 1:19ni köring. ««Aqillarning eqilliri» yoshurunuwalidu» — démek, ularning eqli héch esqatmaydu hem bashqilar alalda körünüşke xijil bolidu.

■ **29:14** Yer. 49:7; Ob. 8; Mat. 11:25; 1Kor. 1:19 ■ **29:15** Zeb. 94:7

Shundaqla ish özini Ishligüchige: «U méni ishlimigen»,

Yaki shekillendürülgen özini Shekillendürgüchige: «Uning eqli yoq» dése bolamdu?!■

17 Chünki qisqa waqit ichidila, Liwan méwilik baghgha aylandurulmamdu? Méwilik bagh bolsa orman hésablanmamdu?□

18 Shu künide gaslar shu yögime kitabning sözlirini anglyaidighan, Qarighular zulmet hem qarangghuluqtin chiqip közliri köridighan bolidu;■

19 Möminler bolsa Perwerdigardin téximu xursen bolidu;

Insanlar arisidiki miskinler Israildiki Muqeddes Bolghuchidin shadlinidu.

20 Rehimsiz bolghuchi yoqaydu,

Mazaq qilghuchi ghayib bolidu;

Qebihlik pursitini kütidighanlarning hemmisi halak qilinidu;

21 Mana *mushundaq ademler* ademni bir söz üchünla jinayetchi qilidu,

Derwazida turup rezillikke tenbih bergüchi üchün tuzaq teyyarlap qoyidu,

Heqqaniy ademning dewasini sewebsiz bikar qiliwétidu.□ ■

22 Shunga Ibrahim üchün bedel tölep qutquzghan Perwerdigar Yaqupning jemeti toghruluq mundaq deydu: —

«Hazir bolsa Yaqup xijilliqqa qalmaydu,

Hazir bolsa u tit-tit bolup chirayi tatirip ketmeydu;□

23 Chünki *Yaqup* qolumning ishligen emili bolghan, öz arisida turghan ewladlirini körgen waqtida,

Ular namimni muqeddes dep ulughlaydighan,

Yaqupning Muqeddes Bolghuchisini pak-muqeddes dep bilidighan,

Israilning Xudasidin qorqidighan bolidu.□

24 Rohi ézip ketkenler yorutulidighan,

Qaqshap yürgenler nesihet-bilim qobul qilidighan bolidu.

■ 29:16 Yesh. 45:9 □ 29:17 «Liwan méwilik baghgha aylandurulmamdu? Méwilik bagh bolsa orman hésablanmamdu?» — Liwan kona zamanlardin tartip ormanliri bilen dangqi chiqqan rayon bolup kelgen. Mushu orman bilen uning «méwilik bagh»lirining rolliri almashturulghan bolsa, undaqta yuqiri orunda turghanlar yaki tekebburlar pes (biraq yenila yaxshi we méwe béridighan) orun'gha békitilidu we kemterler bolsa yuqiri orun'gha qoyulidu, démekchi. Qandaqla bolmisun, nurghun kishilerning orunlirida almishish yüz béridu. ■ 29:18 Mat. 11:5 □ 29:21 «(Ular) derwazida turup rezillikke tenbih bergüchi üchün tuzaq teyyarlap qoyidu» — sheher derwazisi sot qilidighan jay idi. ■ 29:21 Am. 5:10 □ 29:22 Shunga Ibrahim üchün bedel tölep qutquzghan Perwerdigar Yaqupning jemeti toghruluq mundaq deydu: — «Hazir bolsa Yaqup xijilliqqa qalmaydu, hazir bolsa u tit-tit bolup chirayi tatirip ketmeydu» — démek: — (1) «Yaqup öz perzentliri (jemeti) toghrisida xijil bolmaydu». Yaqup hayat waqtida özining on ikki oghlining qilmishliridin nahayiti xijil bolup yüretti («Yar.» 34-babni körüng). Andin Yaqup kéyinki dewrde perzentlirining qilghanlirini körgen bolsa, téximu xijil bolghan bolatti! Biraq «hazir bolsa» (kelgüsida) adil, heqqaniy, sap dilliq «yéngidin tughulghan», yéngi bir perzenti, yéngi bir Israil wujudqa kélidu; Yaqup (tirilgen waqtida) ulardin héch xijil bolmaydu, elwette. (2) «Uning chirayi tatirip ketmeydu» — Öz oghullirining bir-birige hesetxor bolghanliqi tüpeylidin Yaqup köp japa tartqan. U Yüsüpni «öltürülgen» dep uzun yillar matem tutqan, andin eng yaxshi köridighan Binyaminni «yoqap ketti» dep ensirep öley dep qalghan. Biraq öz perzentliri toghrisida ensireshning hajiti yoq — chünki «hazir bolsa» herbiri Xudaning bashpanahida aman-ésen mengü turidu, shundaqla bir-biri bilen inaq ötüshidu. □ 29:23 «Yaqup qolumning ishligen emili bolghan, öz arisida turghan ewladlirini körgen waqtida...» — mushu 22-24-ayette hem Yaqupning özini (Israilni) hem uning ewladlirini (Israillarni) körsitidu. Yaqupning özi ularni körüsh üchün ölümdin tirilishi kérek, elwette.

30

Misir bilan ittifaqlashish – Xudagha tayanmasliq tur

1 «Asiy oghullarning ehwaligha way!» — deydu Perwerdigar,

— «Ular pilanlarni tüzmekchi, biraq Mendin almaydu;

Ular mudapie tosuqini berpa qilidu,

Biraq u Méning Rohim emes;

Shundaq qilip ular gunahi üstige gunah qoshuwalidu.

2 Ular Mendin héch sorimayla Misirgha yol aldi;

Pirewnning qaniti astidin panah izdep,

Misirning sayisige ishinip tayinidu yene!

3 Chünki Pirewnning qaniti bolsa silerni yerge tashlap let qilidu.

Misirning sayisige ishinip tayinish silerge bash qétimchiliq bolidu.

4 Pirewnning emirliri Zoan shehiride bolsimu,

Uning elchiliri Hanes shehirige herdaim kélip tursimu, □

5 Awam hemmisi özige paydisi bolmaydighan,

Héch yardimi we paydisi tegmeydighan,

Belki let qilip yerge tashlaydighan,

Hetta reswa qilidighan bir xelqtin nomus qilidighan bolidu. ■

Yük artilip Misirgha méngishqa teyyarlan'ghan bichare ulaghlar!

6 Negewdiki ulaghlar toghrisida yüklen'gen wehiy: —

Ular japaliq, derd-elemlik zémindin ötidu;

Shu yerdin chishi shirlar we erkek shirlar,

Char yilan we wehshiy uchar yilanmu chiqidu;

Ular bayliqlirini ésheklerning dümbisige,

Göherlirini töge lokkilirigha yüklep,

Özlerige héch payda yetküzmeydighan bir xelqning yénigha kötürüp baridu. □

7 Misir!? Ularning yardimi bikar hem quruqtur!

Shunga Men uni: «Héchnémini qilip bermeydighan Rahab» dep atighanmen.

□

□ **30:4** «Pirewnning emirliri Zoan shehiride bolsimu, uning elchiliri Hanes shehirige herdaim kélip tursimu,...» — shu chaghlarda Misir yéngi bir padishah, yeni Pirewn Shabakoning qol astida küchlük, ittifaqlashqan bir döletke aylan'ghanidi. Zoan we Hanesning Misirning ikki teripide bolushi döletning küchlük birlikini tekitleydu. ■ **30:5** Yer. 2:36 □ **30:6** «Negewdiki ulaghlar toghrisida yüklen'gen wehiy» — Negew bolsa Yehudaning jenubi qismi bolup, pütünley dehshetlik chöl-bayawan. Misirgha mangidighan bir yol Negewdin ötüdu. «...yüklen'gen wehiy» — mushu bésharetning témisi bilen Yeshaya chaqchaq qilidu. «Wehiy»ning ibraniy tilida «yük» dégen yene bir menisi bar. Shuning bilen témisi yene «Negewdiki ulaghlarning yüki» — déyishke bolidu. Ulaghlar elchilerning özi hem nurghun mal-mülük, hediylerni kötürüp Misirgha baridighan japaliq yolda méngip hérip kétidu. Lékin Misir bilen bolidighan «ittifaq» héchnémige erzimigechke, ularning yoli bikargha kétidu. Yeshaya bichare ulaghlargha hédashliq bildürgini bilen elchilerge héchqandaq hédashliq bildürmeydu! «Ular japaliq, derd-elemlik zémindin ötüdu...» — qiziq yéri shuki, Misirgha adette mangidighan yol Negewdin emes, belki Filistiyedin ötüdu. Negewdin mangidighan yol nahayiti japaliqtur. Némishqa mushu yol bilen mangidikin? Hökümanlar meqset-pilanlirini Filistiyedin yaki öz xelqidin mexpiy saqlash üçün bolsa kérek. Qiziq ish shuki, Israil Musa peyghember arqiliq Misirdin qutquzulup chiqip, del shu yol bilen Qanaan'gha (Pelestin'ge) kelgen. Yeshaya kinayilik bilen ulardin, siler Misirdin qutquzulghandin kéyin yene ashu yerge «kelgen izinglar bilen qaytip» yarem sorashqa rast baramsiler? — dep sorimaqchi. □ **30:7** «Men uni: «Héchnémini qilip bermeydighan Rahab» dep atighanmen» — «Rahab» Misirning bashqa bir ismi, menisi «hakawurluq», «hali üstünlük».

Ishenmeslikning aqiwiti

8 — Emdi bu sözning kelgüsi zamanlar üçhün,
Guwahliq süpitide ebedil'ebedge turuwérishi üçhün,
Hazir bérip buni hem tash taxtiga hem yögime kitabqa yézip qoyghin. □

9 Chünki bular bolsa asiy bir xelq,
Naehli oghullar,
Perwerdigarning Tewrat-terbiyisini anglashni xalimaydighan oghullar-
dur. □

10 Ular aldın körgüchilerge: — «Wehiyni körmenglar!»,
We peyghemberlerge: «Bizge toghra bésharetlerni körsetmenglar;
Bizge ademni azade qilidighan, yalghan bésharetlerni körsitinglar, □

11 Senler *durus* yoldin chiqish,
Toghra teriqidin ayrilish!
Israildiki Muqeddes Bolghuchini aldimizdin yoq qilish!» — deydu. □

12 — Emdi Israildiki Muqeddes Bolghuchi mundaq deydu: —
«Chünki siler mushu xewerni chetke qéqip,
Zulumni yölenchük qilip, burmilan'ghan yolgha tayan'ghininglar tüpeylidin,

13 Shunga mushu qebihlik silerge égiz tamning bir yériqidek bolidu,
Tam pultiyip qalghanda, u biraqla uni chéqiwétidu; ■

14 Xuddi sapal chine héch ayimay chéqiwétilgende U uni chéqiwétidu;
Uningdin hetta ochaqtin chogh alghudek,
Baktin su usqudek birer parchisimu qalmaydu». □ ■

15 Shunga Reb Perwerdigar, Israildiki Muqeddes Bolghuchi mundaq deydu:

—
«Yénimgha towa bilen qaytip kélip aram tapisiler, qutquzulisiler;
Xatirjemlikte hem aman-ésenlikte küch alisiler!»,
— Biraq siler ret qilghansiler. □

16 Siler: — «Yaq, biz atlarga minip qachimiz» — dédinglar,
Shunga siler rast qachisiler!

We «Biz chapqur ulaghlargha minip kétimiz» — dédinglar;
— Shunga silerni qoghlighuchilarmu chapqur bolidu.

17 Minginglar birining wehimisidin qachisiler;
Beshining wehimiside *hemminglar* qachisiler;
Qéchip, tagh üstidiki yégane bayraq xadsidek,

□ **30:8** «...Hazir bérip buni hem tash taxtiga hem yögime kitabqa yézip qoyghin» — «buni» bizning qarishimizche, yuqiriqi 6-7-ayettiki bésharetni körsitidu. Bezi alimlar «buni» 8-14-ayetlerning mezmuni dep qaraydu. □ **30:9** «Perwerdigarning Tewrat-terbiyisi» — «Tewrat» bolsa «terbiye», «nesihet», «yolyoruq» dégen menide. □ **30:10** «aldin körgüchiler» — adette Xudaning sözini ghayibane körünüşler arqliq bilip chüshinidighan hem ularni bashqilargha chüshendürüp béridighan peyghemberlerdur. □ **30:11** «Senler *durus* yoldin chiqish, toghra teriqidin ayrilish! Israildiki Muqeddes Bolghuchini aldimizdin yoq qilish!» — mushu sözler ularning démekchi bolghan اساسliq sözliri, yaki alliqachan dégen sözlerning tûp menisidur. ■ **30:13** Yesh. 29:5 □ **30:14** «Xuddi sapal chine héch ayimay chéqiwétilgende u uni (tamni) chéqiwétidu» — tam chaqquchini Xudaning Özi dep qaraymiz. Tamda peyda bolghan yériq bolsa Israilning qebihlikidur (13-ayetnimu körtüng). Ademning gunahi özini ichidin (yériq tamni weyran qilghandek) weyran qilidu; uning üstige, Xudaning jazalishi uninggha chüshüsh bilen u téximu tügishidu. ■ **30:14** Yer. 19:11 □ **30:15** «Yénimgha towa bilen qaytip kélip aram tapisiler, qutquzulisiler; xatirjemlikte hem aman-ésenlikte küch alisiler!» — mushu söz Yeshaya peyghemberning bésharetlirining jeshiri.

Döng üstidiki tughdek qalisiler. □ ■

Xudaning kütken ümidi ••• Uning axirqi pılanliri — parlaq kélecek

18 We shunga silerge méhir-shepquet körsitimen dep, Perwerdigar kütidu;

Shunga U silerge rehim qilimen dep ornidin qozghilidu;

Chünki Perwerdigar höküm-heqiqet chiqarghuchi Xudadur;

Uni kütkenlarning hemmisi bextliktur! □ ■

19 Chünki xalayıq yenila Zionda, yeni Yérusalémda turidu;

Shu chaghda siler yene héch yighlimaysiler;

Kötürgen nalengde U Özini sanga intayin shepquetlik körsitidu;

U nalengni anglisila, jawab béridu.

20 Reb silerge nan üçün müşküllükni,

Su üçün azab-oqubetni bersimu,

Shu chaghda séning Ustazing yene yoshuruniwermeydu,

Belki közüng Ustazingni köridu; □

21 Siler ong terepke burulsanglar,

Yaki sol terepke burulsanglar,

Quliqıng keyningdin: —

«Yol mana mushu, uningda ménginglar!» dégen bir awazni anglaysen.

22 Shu chaghda siler oyulghan mebudliringlarga bérilgen kümüş helge,

Quyma mebudliringlarga bérilgen altun helgimu dagh tegküzisiler;

Siler ularni adet latisini tashlighandek tashliwétip: —

«Néri tur» — deysiler.

23 U sen tériydighan uruqung üçün yanghur ewetidu;

Yerdin chiqidighan ashliq-mehsulat hem küch-quwwetlik hem mol bolidu;

Shu küni malliring keng-azade yaylaqlarda yaylaydu;

24 Yer heydigen kala we éshekler bolsa,

Gürjek we ara bilen sorughan, tuzlan'ghan helep yeydu.

25 Chong qirghinchiliq bolghan küni,

Yeni munarlar örülgen küni,

Herbir ulugh taghda we herbir égiz döngde bolsa,

□ **30:17** «Minginglar **birining wehimisidin qachisiler; beshining wehimiside hemminglar qachisiler**» — Musa peyghember Tewrattiki «Law.» 26:8-ayette Xudaning mundaq wedisini xatiriligen: «(Manga tayan'ghan bolsanglar) beshinglar yüz (adem)ni, yüzinglar bir tümenni qoghliwétisiler». Emdiki ehwal buning eksiche. «**Tagh üstidiki bayraq... döng üstidiki... tugh**» — (1) démek, qalghan ademler nahayiti az. (2) mushu ikki nerse (bayraq we tugh) adette urush qilghanda ishli tilidu; ushhtiki bir terep meghlup bolsa mushu nersiler tashlinip qalidu; ghelibe qilsa ular élip kétilidu; shunga ular mushu yerde meghlubiyetnimu bildüridu. ■ **30:17** Yesh. 17:6; 24:6,13 □ **30:18**

«**We shunga silerge méhir-shepquet körsitimen dep, Perwerdigar kütidu; shunga U silerge rehim qilimen dep ornidin qozghilidu... Uni kütkenlarning hemmisi bextliktur!**» — mushu ayet belkim kitabning ademni eng heyran qalduridighan yerliridin biridir. Némishqa Israılnıng kajliqi, Xudaning qattiq jazalishi teswirlen'gendin kéyin ayet «shunga» bilen bashlinidu? Xudaning Israılnı qattiq jazalighini bilen u eng axirda ulargha nahayiti köp rehimdillik körsetmekchi. Yuqiriqi jazalar belkim Israılnıng «qaldisi»ni Xudaning nijatini qobul qilishqa teyyarlaydu. «Shunga» Xuda buni sewr-taqet bilen kütidu. ■ **30:18** Zeb. 2:12; 34:8; Pend. 16:20; Yer. 17:7 □ **30:20** «**séning Ustazing**» — mushu yerde bu söz yaki (köplük sheklide) «ustazliring» yaki (birlik sheklide) «ustazing» meniside ishli tilgen. Aldi-keynidiki sözlerge qarighanda, «ustaz» bolsa kérek. «Özini yoshurghan» «Ustazing»ning kim ikenlikini chüshinish üçün mushu ayetni 8-bab, 17-ayet bilen sélishturung.

Enharlar we ériqlar bolidu. □

²⁶ Perwerdigar Öz xelqining jarahitini tangidighan,
Ularning qamcha yarisini saqaytqan shu künide,
Ay sholisi quyash nuridek bolidu,
Quyash nuri bolsa yette hesse küchlük bolidu,
Yeni yette kündiki nurgha barawer bolidu. □

Asuriye hujum qilmaydu — ... Ularning üstige chüshidighan jaza

²⁷ Mana, Perwerdigarning nami yiraqtin kélidu,

Uning qehri yalqunlinip,
Qoyuq is-tütekliri kötürüldü;

Lewliri ghezepke tolup,
Tili yutuwalghuchi yan'ghin ottek bolidu.

²⁸ Uning nepesi xuddi téship boyun'gha yétidighan kelkündek bolidu,
Shuning bilen U ellerni bimenilikni yoqatquchi ghelwir bilen tasqaydu,
Shundaqla xelq-milletlarning aghzigha ularni azduridighan yügen salidu. □ ■

²⁹ Muqeddes bir héyt ötküzülgen kéchidikidek, könglünglardin naxsha urghup chiqidu,

Israilgha uyultash bolghan Perwerdigarning téghigha ney nawasi bilen chiqqan birsining xushalliqidek, könglünglar xushal bolidu.

³⁰ Perwerdigar heywetlik awazini yangritidu;

U qaynighan qehri, yutuwalghuchi yalqunluq ot, güldürmamiliq yamghur,
boran-shawqun, möldürler bilen Öz bilikini sozup körsitidu.

³¹ Chünki Perwerdigarning awazi bilen Asuriye yanjilidu,

— Bashqilarni urush tayiqi *bolghan Asuriye yanjilidu!* □

³² We Perwerdigar teyyarlighan kaltek bilen her qétim uni urghanda,

Buninggha daplar hem chiltarlar tengkesh qilinidu;

U qolini oynitip zerb qilip uning bilen küresh qilidu.

³³ Chünki Tofet qedimdin tartip teyyar turghanidi;

Berheq, padishah üçün teyyarlan'ghan;

Perwerdigar uni chongqur hem keng qilghan;

Otunliri köp yalqunluq bir gülxan bar,

□ **30:25** «Chong qirghinchilik bolghan küni, yeni munarlar örülgen küni...» — qaysi qirghinchiliqning bolghanliqi, qaysi munarlarning örülgenliki mushu yerde déyilmidi. Qandaqla bolmisun, mushu ishlar jismaniy hem rohiy dushmanlarning yoqitilishini bildürüdi; mushu ishlar axirqi zamanlarda yüz bérishi mumkin. «enhar» — kichik ériq. □ **30:26** «Öz xelqining jarahiti» — yani «Öz xelqining sun'ghan yérini». □

□ **30:28** «Uning nepesi xuddi téship boyun'gha yétidighan kelkündek bolidu» — yuqiriqi 8-bab, 8-ayet bilen sélishturut. Asuriye Israilgha qandaq qilghan bolsa, Perwerdigarmu ulargha (asuriyerge) shundaq qilidu. «bimenilik bimenilikni yoqatquchi ghelwir» — «bimenilik» belkim butlarga ishinip-tayinishni körsitidu. «U (Perwerdigar) ... shundaqla xelq-milletlarning aghzigha ularni azduridighan yügen salidu» — Asuriye padishahi Sennaxérib tutuwalghan esirlerining aghzigha yügen sélip, ularni ashundaq rehimsiz yol bilen élip mangatti. Mushu yerde Asuriyedin bashqa ellerning tilgha élinishi, bésharetning hem shu chaghdiki Asuriyeni hem axirqi zamandiki «axirqi urush»ni körsitidighanliqini chüshendürse kérek. Undaq bolsa Asuriye padishahi yene axirqi zamandiki dejjalgha wekillik qilidu yaqi «bésharetlik resim» bolidu.

■ **30:28** Yesh. 8:8 □ **30:31** «Perwerdigarning awazi bilen Asuriye yanjilidu, — bashqilarni urush tayiqi bolghan Asuriye yanjilidu!» — Asuriyening Xudaning tayiqi ikenliki 10:5-ayette körsitilgen. «Bashqilarni urush tayiqi (bolghan Asuriye) yanjilidu!» dégenning bashqa birxil terjimisi: — «U (Perwerdigar) uni (Asuriyeni) tayaq bilen uridu».

Perwerdigarning nepesi bolsa günggürt éqimidek uni tutashturidu. □

31

Misir bilen ittipaqlashmanglar! ... Xuda Özi Asuriyeni yiqitidu

1 — Yardem izdep Misirgha barghanlarning haligha way!

Ular atlargha tayinip,
Köp bolghanliqidin jeng harwilirigha,
Intayin küchlük bolghanliqidin atliq eskerlerge ishiniy ketti!
Biraq Israildiki Muqeddes Bolghuchigha qarimaydu,
Perwerdigarni izdimeydu. ■

2 Biraq Umu danadur!

U külpet élip kélidu,
Dégenlirini qayturuwalmaydu;
U buzuqlarning jemetige,
Shundaqla qebihlik qilghuchilargha yardemde bolghanlargha qarshi ornidin qozghilidu. □

3 Misirliqlar Tengri emes, ademler xalas;
Ularning atliri bolsa rohtin emes, ettin xalas;
Perwerdigar bolsa qolini uzartidu,
Yardem bergüchi bolsa putlishidu;
Yardem bérilgüchi bolsa yiqilidu;
Ular hemmisi biraqla yoqilidu.

4 Chünki Perwerdigar manga mundaq dégen: —
«Owni tutuwalghan shir yaki arslanni bir terep qilishqa top-top padichilar chaqirilghanda,
Shir yaki arslan ularning awazliridin héch qorqmay,
Shawqunliridin héch hoduqmay,
Belki owni astigha bésiwélip ghar-ghur talighinidek,
Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarmu oxshashla Zion téghi we égzizlikliri üçün chüshüp jeng qilidu. □

□ **30:33** «Tofet» — Yérusalém sirtidiki, exlet köydüridighan bir jilgha. U yene «Gé-Xinnom» — «Halaket jilghisi» dep atilip dozaqning küchlük bir simwoli bolidu (erebche «jehennem» dégen söz del bu «Gé-Xinnom»din kelgen). «Berheq, **padishah üçün teyyarlan'ghan; Perwerdigar uni chongqur hem keng qilghan, otunliri köp yalqunluq bir gülxan bar...**» — démek, Asuriye padishahi Yehudagha qarshi yürüş qilghanda, özi üçün teyyarlan'ghan «jesetni köydürüş» gülxanigha qarap méngiwatatti. ■ **31:1** Zeb. 20:7; 33:16-17; Pend. 21:31; Yer. 17:5 □ **31:2** «Biraq Umu danadur!» — «Umu» dégen söz kinayilik, hejwiy gep: «Sen Israil bek ekillik, shundaq emesmu? Lékin Umu (Xudamu) danaliqghu!» dégender. Israilning héch danaliqi yoq idi. □ **31:4** «top-top padichilar» — bu ibare Misirni körsetse, nahayiti kinayilik gep bolidu; chünki Misirliqlar qoy we padichilargha öch idi («Yar.» 46:34ni körüng). Belkim mushu temsilning awwalqi yérimi, Xuda Israilni (shirdek, Asuriye arqiliq) jazalimaqchi bolsa, Misirliqlarni yardem bérishke chaqirish bihudiliktur. Ikkinchi yérimi bolsa, Xuda axirida Öz (qushtek Öz qaniti astigha élip — 31-ayet) Israilni Asuriyedin qutquzidu, dégen menide. «shawqunliridin héch hoduqmay,...» — yaki «ularning aldida yolni boshatmaydighan,...». «U (Perwerdigar) Zion téghi ... üçün chüshüp jeng qilidu» — Perwerdigar kimgé qarshi chiqip jeng qilidu? Yuqiriqi ayetke qarighanda, u awwal shirdek (Asuriye arqiliq) Öz oljisi qilmaqchi bolghan Yérusalémni qoligha élish üçün küresh qilib, andin «owgha yardemchi süpitide» «uni shirdin qutquzimiz» dégen Misir bilen jeng qilidu. Héchbolmighanda, Yérusalém Xudaning (Asuriyelikler arqiliq bolghan) terbiye jazasidin özini qutquzalmaydu. Biraq 5-ayette, Xuda axirida ularni Asuriyening bésip kirishidin qutquzidu, deydu.

⁵ Üstide perwaz qilidighan qushlardek samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Öz qaniti astigha Yérusalémni alidu; Qaniti astigha élip, Zionni qutquzidu; Uning «ötüp kétishi» bilen Zion nijatliqqa érishidu. □ ■

Xudaning towa qilishqa chaqirishi

⁶ Siler dehshetlik asiqliq qilghan Igenlarning yénigha towa qilip qaytinglar, I Israil baliliri!

⁷ Chünki shu künide insanlar herbiri özi üçün öz qoli bilen yasighan kümüş butlarni we altun butlarni: — «Gunahtur!» dep tashliwétidu». ■

⁸ «Shu chaghda Asuriye qilich bilen yiqilidu, Biraq baturning qilichi bilen emes; Bir qilich uni yutuwalidu, biraq qilich adettiki ademningki bolmaydu; U jénini élip qilichtin qachmaqchi bolidu, Arisidiki yigitliri alwan'gha sélinidu. □

⁹ Wehimidin uning «ul téshi» yoqaydu; Uning serdarliri jeng tughidin alaqzadilishidu» — dep jakarlaydu Zionda oti köyiwatqan, Yérusalémda xumdéni yalqunlawatqan Perwerdigar. □ ■

32

Yéngi padishah we uning yéngi jemiyyi

¹ Mana, heqqaniyliq bilen hökümraniq qilghuchi bir padishah chiqidu; Emirler bolsa toghra höküm chiqirip idare qilidu. ■

² Hem shamalgha dalda bolghudek, Boran'gha panah bolghudek,

Qaghjiraq jaygha ériq-sulardek,

Changqap ketken zémin'gha qoram tashning sayisidek bolghan bir adem chiqidu. □

³ Shuning bilen körgüchilerning közliri héch torlashmaydu, Anglaydighanlarning quliqu éniq tingshaydu; ■

⁴ Bengbashning köngli bilimni tonup yétidu, Kékechning tili téz hem éniq sözleydu.

⁵ Pesendiler emdi peziletlik dep atalmaydu, Piqsıq iplasar emdi merd dep atalmaydu,

□ **31:5** «Uning (Perwerdigarning) «ötüp kétishi» bilen Zion nijatliqqa érishidu» — Xuda Musa peyghember dewride Israilni Misirdin qutquzghanda, Israillarning öyliridin «ötüp kétishi»i bilen ularni jazalimay, ularni qutquzghan. Tepsilatlıri üçün «Mis.» 12:23 we «Zeb.» 78:49ni körüng — U Özi ewetken «halak qilghuchi perishte» Israillarning öylirige yétip kelgende Özi ularning öylirining ishikining aldigha «ötüp turush»i bilen halak qilghuchi perishtining yolini tosup, muhapizet qilip ularni saq qaldurghan. «Ötüp kétish» dégen söz Israilni mushu ish toghruluq eskertken bolsa kérek. «Mis.» 12:13, 23-ayet we izahatlırını körüng. ■ **31:5** Qan. 32:11 ■ **31:7** Yesh. 2:20 □ **31:8** «Asuriye qilich bilen yiqilidu, biraq baturning qilichi bilen emes; ... qilich adettiki ademningki bolmaydu» — démek, qilich insan teripidin emes, belki Xuda teripidin ishli tilidu (36-, 37-babni körüng). □ **31:9** «Wehimidin uning «ul téshi» yoqaydu...» — «ul téshi» ularning padishahi bolushi kérek. ■ **31:9** 2Pad. 19:36,37 ■ **32:1** Zeb. 45:4-7; Zek. 9:9 □ **32:2** «changqap ketken zémin» — yaki «charchap ketken zémin». ■ **32:3** Yesh. 29:18; 30:21

6 Chünki pesende adem peslikni sözleydu,
 Uning köngli buzuqchiliq teyyarlaydu,
 Iplasliq qilishqa,
 Perwerdigargha dagh keltürüşke,
 Achlarning qorsiqini ach qaldurushqa,
 Changqighanlarning ichimlikini yoqitiwétishke niyetlinidu.
 7 Berheq, iplas ademning tedbirliri qebihur;
 U qestlerni pemlep olturidu,
 Möminlerni yalghan gep bilen,
 Yoqsulning dewasida gep qilip uni weyran qilishni pemlep olturidu.□
 8 Peziletlik ademning qilghan niyetliri berheq peziletliktur;
 U pezilette muqim turidu.

Menggülük bextni yaki balayi'apetni – hazir tallash kérek!

9 Ornunglardin turup, i xatirjem ayallar, awazimni anglanglar!
 I endishisiz qizlar, sözlirimge qulaq sélinglar!
 10 Bir yil öte-ötmeyla, i bighem ayallar,
 Parakende qilinisiler!
 Chünki üzüm hosuli bikargha kétidu,
 Méwe yighish yoq bolidu.
 11 I xatirjem ayallar, titrenglar!
 I endishisiz qizlar, patiparaq bolunglar!
 Kiyiminglarni séliwétinglar, özünglarni yalang qilinglar, chatriqinglarga böz baghlanglar!□
 12 Güzel étiz-baghlar üçün,
 Méwilik üzüm talliri üçün meydenglarga urup hesret chékinglar!
 13 Üstide tiken-yantaqlar ösidighan öz xelqimning zémini üçün,
 Shad-xuram öyler, warang-churung qilip oynaydighan bu sheher üçün qayghurunglar!
 14 Chünki orda tashlinidu,
 Ademler bilen liq tolghan sheher ademzatsiz bolidu,
 Istihkam we közet munarlıri uzun zaman'ghiche peqetla yawayi éshekler zoq alidighan,
 Qoy padiliri ozuqlinidighan boz yerler bolidu.
 15 Taki Roh bizge yuqiridin tökülgüche,
 Dalalar méwilik bagh-étizlar bolghuche,
 Méwilik bagh-étizlar ormanzar dep hésablan'ghuche shu péti bolidu.□ ■
 16 Shu chaghda adalet dalani,
 Heqqaniyliq méwilik bagh-étizlarni makan qilidu.
 17 Heqqaniyliqtin chiqidighini xatirjemlik bolidu,

□ **32:7** «Yoqsulning dewasida gep qilip uni weyran qilishni pemlep olturidu» — bashqa birxil terjimisi: — «lilla-adil dewa qilghan yoqsulni yoqitish üçün pemlep olturidu». □ **32:11** «Kiyiminglarni séliwétinglar, özünglarni yalang qilinglar, chatriqinglarga böz baghlanglar!» — bular bolsa esirge chüshüp qalghanlarning mejburiy qilidighan ishliri. □ **32:15** «Roh bizge yuqiridin tökülgüche,.....» — mushu yerde «Roh» Xudaning Rohini bildüridu. Tékestte «kimning rohi» ikenlik déyilmigen ehwalda «Roh» dégen söz ayrim körülse, undaqta shübhisizki Xudaning Rohini körsitidu. «Dalalar méwilik bagh-étizlar bolghuche, méwilik bagh-étizlar ormanzar dep hésablan'ghuche...» — démek, yer yüzidiki boz yerler munbet bolidu we hazir munbet yerlermu téximu shundaq bolidu.

■ **32:15** Yesh. 29:17; Yo. 2:28, 29; Yuh. 7:37, 38; Ros. 2:17, 18

Xatirjemlikning netijisi bolsa menggüge bolidighan aram-tinchliq we aman-ésenlik bolidu.

¹⁸ Shuning bilen méning xelqim xatirjem makanlarda, Ishenchlik turalghularda we tinch aramgahlarda turidu. ■

Jaza chüshürülgendin kéyinki bext-beriket

¹⁹ Orman késilip yiqitilghanda möldür yaghsimu, Sheher pütünley yer bilen yeksan qiliwétilsimu,

²⁰ Su boyida uruq térighuchilar,

Kala we ésheklerni keng dalagha qoyuwétidighanlar bextliktur! □

33

Nijat Zion'gha kélidu

¹ I özüng bulang-talang qilinmighan, bashqilarni bulang-talang qilghuchi, Bashqilar sangha asiyliq qilmighan,

Özüng asiyliq qilghuchi,

Séning halinggha way!

Sen bulang-talangni boldi qilishing bilen,

Özüng bulang-talang qilinisen;

Sen asiyliqni boldi qilishing bilen,

Özüng asiyliqqa uchraysen; □

² I Perwerdigar, bizge méhir-shepset körsetkeysen;

Biz Séni ümid bilen kütüp kelduq;

Ötünimizki, Sen her seher *Israilgha* küchlük bilek-qol,

Qiyinchiliq peytliride nijatimiz bolghaysen.

³ Top-top ademlerning ghowgha-chuqanliridin xelqler beder qachidu;

Sen *Xuda* qeddingni tik qilishing bilen eller pitirap kétidu; □

■ **32:18** Yer. 33:16 □ **32:20** «Orman késilip yiqitilghanda möldür yaghsimu, sheher pütünley yer bilen yeksan qiliwétilsimu, su boyida uruq térighuchilar, kala we ésheklerni keng dalagha qoyuwétidighanlar bextliktur!» — (19-20) démisekmu, bu nahayiti sirlıq bir sözdur. Belkim bizni axirqi zamanlardiki ikki ehwal toghrisida eslitidu. «Orman yiqilidu» — tekebburlar pes qilinidu (10-bab, 18- we 33-34-ayetni körüng). «Sheher» belkim yuqiriqi (24-babtiki) «tertipsiz sheher» bolup, Xuda teripidin weyran qilinidu. Biraq kichik péilliq turmushni tallighanlar, mesilen öz kala-éshekliрге yaxshi muamile qilghanlar bext-beriket tapidu. □ **33:1** «**Özüng bulang-talang qilinmighan, bashqilarni bulang-talang qilghuchi, bashqilar sangha asiyliq qilmighan, özüng asiyliq qilghuchi, séning halinggha way!...**» — mushu ayet Asuriye padishahi Sennaxéribni körsitidu. Israil padishahi Hezekiya elchilerni ewetip Sennaxérib bilen «sülh» ehdisini tüzdürgen («2Pad.», 18:13-18-ayetni körüng); ilgiriki Ahaz padishahningmu Asuriye bilen tüzgen «tinchliq» ehdisi bar idi («2Pad.» 16-babni körüng). Sennaxérib miladiyedın ilgiriki 701-yılı, ikki ehдини buzup Israil (Yehuda)ning pütün zéminini bésiwélip, paytexti Yérusalémgha tehdit saldı. Uning shundaq «asiyliq» ishliri xéli köp idi. Belkim, mushu bésharettiki «asiyliq qilghuchi», «ehdini buzudighan» dégen sözler axirqi zamandiki dejalnimu körsitishi mumkin. □ **33:3** «**Top-top ademlerning ghowgha-chuqanliridin xelqler beder qachidu; sen ... qeddingni tik qilishing bilen eller pitirap kétidu**» — bu, belkim, Perwerdigarning Israilning 2-ayettiki duasigha bergen jawabi bolushi mumkin. «Top-top ademlerning ghowgha-chuqanliri...» belkim Éfiopiye padishahi Tirhakahning qoshunlirining jeng yürüşini körsitidu («2Pad.» 19:9-ayetni körüng). Sennaxérib «Tirhakah kélidu» dégen xewerni anglap chékindi. Axirqi zamanlarda mushu weqege oxshaydighan yene bir weqe bolidu («Dan.» 11:44-ayetni körüng).

4 Chéketke lichinkiliri ot-köklerni yighip yewalghandek,
Silerge békitip bérilgen olja yighiwélinidu;
Chéketkiler uyan-buyan yügürgendek ademler olja üstide uyan-buyan
yügürüşidu. □

5 Perwerdigar üstün turidu,
Berheq, Uning turalghusi yuqirididur;
U Zion'gha adalet we heqqaniylik toldurdi;

6 U bolsa künliringlarning tinch-amanliqi, nijatliq, danaliq we bilimning
bayliqliri bolidu;
Perwerdigardin qorqush Uning üçün göherdur. □

Israildiki hazirqi ehwal

7 Mana, ularning palwanliri sirtta turup nale-peryad kötüridu;
Sülh-ehde tüzgen elchiler qattiq yighlididu; □

8 Yollar ademsiz qaldi;
Ötkünchi yolchilar yoq boldi;
U ehдини buzup tashlidi;
Sheherlerni közige ilmaydu,
Ademlerni héch etiwarlimaydu. □

9 Zémin matem tutidu, zeiplididu;
Liwan xijalettin solididu;
Sharon chöl-bayawan'gha aylandi;
Bashan we Karmel bolsa qirip tashlandi. □

Xuda ornidin turup qutquzidu

10 Mana hazir ornumdin turimen,
— deydu Perwerdigar,

— Hazir Özümnü üstün körsitimen,
Hazir qeddimni kötürimen.

11 — Silerning boyunglarda quruq ot-chöpla bar,
Paxal tughisiler;

Öz nepesliringlar ot bolup özünglarni yutuwétidu;

12 Eller bolsa hak köydürülgendek köydürilidu;
Orulghan jighan-tikenlerdek otta köydürüwétilidu.

13 — I yiraqtikiler, Méning qilghanlirimni anglanglar;

□ **33:4** «Silerge békitip bérilgen olja yighiwélinidu» — bizningche «siler» Israillarni körsitidu (6-ayetni körüng). Asuriyelikler oljini ulargha tashlap qachidu (36-, 37-babni körüng). Bashqa terjimanlar «siler» dégen Israildin bashqa ellerni körsitidu, dep sherhileydu. □ **33:6** «Perwerdigardin qorqush uning üçün göherdur» — bashqa birxil terjimisi: — «Perwerdigardin qorqush Uning ademlerge bérédighan göhiri». □ **33:7** «Mana, ularning palwanliri ... nale-peryad kötüridu; sülh-ehde tüzgen elchiler qattiq yighlididu» — bizningche bu ayet eyni chaghdiki ehwalni körsitidu. 8-ayettiki izahatni körüng. «palwanlar ...nale-peryad kötüridu... Elchiler yighlididu» — 1-ayettiki izahatta déyilgendek, Asuriye padishahi Sennaxérib «sülh-ehde»ge asiylig qilip, Israilni ishghal qilghan; ehwal 7-9-ayetlerde teswirilgendek bolghan. Shu chaghdä Hezekiya bilen u Sennaxéribqa ewetken elchiler ashu sülh-ehdining bir tiyin'gimu erzimigenlikini körüp, qattiq pushayman qilghan bolsa kérek.

□ **33:8** «U ehдини buzup tashlidi» — «U» belkim asiylig qilghuchi (Asuriyelik) Sennaxéribni we shuning bilen birge axirqi zamandiki dejjalnimu közde tutushi mumkin. □ **33:9** «Liwan... Sharon... Bashan... Karmel...» — chirayliq ormanzarliq rayon. Sharon munbet yaylaq. Bashan del-derexliri köp, charwichiliqtin béyighan rayon. Karmel yerliri intayin munbet, méwe-chéwe, köklatlar köp chiqidighan, köp yaylaqliri bar rayon idi. Xeritilerni körüng.

□ **33:4** «Silerge békitip bérilgen olja yighiwélinidu» — bizningche «siler» Israillarni körsitidu (6-ayetni körüng). Asuriyelikler oljini ulargha tashlap qachidu (36-, 37-babni körüng). Bashqa terjimanlar «siler» dégen Israildin bashqa ellerni körsitidu, dep sherhileydu. □ **33:6** «Perwerdigardin qorqush uning üçün göherdur» — bashqa birxil terjimisi: — «Perwerdigardin qorqush Uning ademlerge bérédighan göhiri». □ **33:7** «Mana, ularning palwanliri ... nale-peryad kötüridu; sülh-ehde tüzgen elchiler qattiq yighlididu» — bizningche bu ayet eyni chaghdiki ehwalni körsitidu. 8-ayettiki izahatni körüng. «palwanlar ...nale-peryad kötüridu... Elchiler yighlididu» — 1-ayettiki izahatta déyilgendek, Asuriye padishahi Sennaxérib «sülh-ehde»ge asiylig qilip, Israilni ishghal qilghan; ehwal 7-9-ayetlerde teswirilgendek bolghan. Shu chaghdä Hezekiya bilen u Sennaxéribqa ewetken elchiler ashu sülh-ehdining bir tiyin'gimu erzimigenlikini körüp, qattiq pushayman qilghan bolsa kérek.

□ **33:8** «U ehдини buzup tashlidi» — «U» belkim asiylig qilghuchi (Asuriyelik) Sennaxéribni we shuning bilen birge axirqi zamandiki dejjalnimu közde tutushi mumkin. □ **33:9** «Liwan... Sharon... Bashan... Karmel...» — chirayliq ormanzarliq rayon. Sharon munbet yaylaq. Bashan del-derexliri köp, charwichiliqtin béyighan rayon. Karmel yerliri intayin munbet, méwe-chéwe, köklatlar köp chiqidighan, köp yaylaqliri bar rayon idi. Xeritilerni körüng.

□ **33:8** «U ehдини buzup tashlidi» — «U» belkim asiylig qilghuchi (Asuriyelik) Sennaxéribni we shuning bilen birge axirqi zamandiki dejjalnimu közde tutushi mumkin. □ **33:9** «Liwan... Sharon... Bashan... Karmel...» — chirayliq ormanzarliq rayon. Sharon munbet yaylaq. Bashan del-derexliri köp, charwichiliqtin béyighan rayon. Karmel yerliri intayin munbet, méwe-chéwe, köklatlar köp chiqidighan, köp yaylaqliri bar rayon idi. Xeritilerni körüng.

Yéqindikiler, Méning küch-quдрitimni tonup yétinglar.□

14 Ziondiki gunahkarlar qorqidu;

Wehime iplaslarni bésiwalidu.

Ular: «Arimizdiki kim menggülik yutqur Ot bilen bille turidu?

Kim ebedil'ebed yalqunlar bilen bir makanda bolidu?» — deydu.

Soalgha jawab

15 — «Heqqaniylik yolida mangidighan,

Durus-lilla gep qilidighan,

Zalimliqtin kelgen haram paydigha nepretlinidighan,

Parilarni sun'ghuchilarni qolini pulangshitip ret qilidighan,

Qanning gépi bolsila quligini yopurup anglimaydighan,

Peslik-rezillikke qarashni ret qilip, közini qachuridighan,□ ■

16 U yuqirini makan qilidu;

Qoram tashlar uning qorghini bolup,

Yuqiri uning bashpanahi bolidu;

Öz risqi uninggha bérilidu,

Uning süyi kapaletlik bolidu».

17 — «Közliring Padishahni güzellikide köridu;

Közliring uzun'gha sozulghan zémin'gha nezer salidu.□

18 Könglüng wehime toghrisida chongqur oygha patidu;

Royxetchi beg qéni?

Oljini ölcheydighan tarazichi beg qéni?

Istihkam-munarlarni sanighuchi beg qéni?□

19 Qaytidin esheddiy xelqni körmeysen,

— Sen angqiralmaydighan, boghuzida sözleydighan,

Duduqlap gep qilidighan, gépini chüshinelmeydighan bir xelqni ikkinchi körmeysen.□

20 Ibadet héytlirimiz ötküzülidighan sheher Zion'gha qara;

Séning közüng Yérusalémning tinch-aman makan bolghanliqini,

□ 33:13 «**1 yiraqtikiler, Méning qilghanlirimni anglanglar; yéqindikiler, Méning küch-quдрitimni tonup yétinglar**» — mushu bésharet 10-ayettin bashlap axirqi zamanlargha ötken bolushi mumkin.

□ 33:15 «**Heqqaniylik yolida mangidighan, durus-lilla gep qilidighan...**» — bu sözler 14-ayettiki «Arimizdiki kim menggülik yutqur ot bilen bille turidu? Kim ebedil'ebed yalqunlar bilen bir makanda bolidu?» dégen soalgha bolghan jawabning béshidur. «parilarni sun'ghuchilarni qolini pulangshitip ret qilidighan» — bashqa birxil terjimisi: «parilar tutquzup qoyulmisun dep qolliri titrep kétidighan». «Peslik-rezillikke qarashni ret qilip, közini qachuridighan» — menisi belkim: «rezillikni közitishni qet'y ret qilidighan». ■ 33:15 Zeb. 15:1-2; 24:3-4 □ 33:17 «**Közliring Padishahni güzellikide köridu**» — mushu yerde padishahning kim ikenliké téxi dep bérimildi. U yuqiriqi 9-bab, 6-ayet, 11-bab, 1-9-ayet we 32-bab, 1-ayette tilgha élin'ghan padishahqa oxshash adem bolushi kérek.

□ 33:17 «**Közliring Padishahni güzellikide köridu**» — «güzellikide» dégenlik, padishahning belkim bashqa ehwaldimu körünüshi mumkin. «uzun'gha sozulghan zémin» — belkim keng-azadilik, héch wehime körünmeydighan zémin dégen menide. □ 33:18 «**Royxetchi beg qéni? Oljini ölcheydighan tarazichi beg qéni? Istihkam-munarlarni sanighuchi beg qéni?**» — mushu begler, shübhisizki, Israilni yaagh asti qilghan düshmenning ishghaliyetchi qoshunlirining begliri; biraq ularning rolliri anche éniq emes. Birinchisi, belkim, esirlerning tizimlikini teyyarlaghan; ikkinchisi oljini xatiriliwalghan; üçinchisi sheherdiki pachaqlash kérek bolghan istihkamlarni xatiriliwalghan. □ 33:19 «**Sen angqiralmaydighan, boghuzida sözleydighan, ... gépini chüshinelmeydighan bir xelqni ikkinchi körmeysen**» — bu ayet, shübhisizki, zéminining yatlar teripidin ishghal qilghanliqini yaki ular teripidin xelqning sürgün qilin'ghanliqini, shundaqla chetel tilida sözleydighan muhit ichide ötküzgen turmushni kórsitidu.

Qozuqliri hergiz yulunmaydighan,
Taniliri hergiz üzümeydighan,

Ikkinchi yökelmeydighan chédir bolghanliqini köridu;■

²¹ Shu yerde Perwerdigarning shan-sheripi bizge körünüdu,

– U Özi deryalar, keng östengler éqip turidighan bir jay bolidu;
Palaqlar bilen heydelgen héchqandaq kéme u jayda qatnimaydu,

We yaki héch heywetlik kéme u jaydin ötmeydu;□

²² Chünki Perwerdigar bizning nijatkar-hakimiziz,

Perwerdigar bizge qanun Bergüchidur,

Perwerdigar – bizning Padishahimiz,

U bizni qutquzidu!

²³ Séning tana-arghamchiliring boshighan bolsimu,

Israil yelken xadisining turumini mustehkem qilalmisimu,

Yelkenni yéyip chiqiralmisimu,

U chaghda zor bir olja üleshtürüldü;

Hetta aqsaq-tokurlarmu oljini alidu.□

²⁴ Shu chaghda shu yerde turghuchi: «Men kése!» démeydu;

Shu jayni makan qilghan xelqning gunahliri kechürüm qilinidu. □

34

Perwerdigarning küni Édomning jazalinishliri

¹ Yéqin kélinglar, i eller, anglanglar!

I qowm-xelqler, qulaq sélinglar!

Yer-zémin we uningdiki barliq mewjudatlar,

Jimi alem we uning ichidin chiqqan hemme mewjudatlar,

Tingshanglar!

² Chünki Perwerdigarning barliq ellerge qarita ghezipi bar,

Uning derghezipi ularning barliq qoshunlirigha qarshi turidu;

U ularni halaketke pütüp qoyghan,

Ularни qirghinchiliqqa tapshuruwetken;

³ Ulardin öltürülgenler sirtqa tashliwétildü,

Jesetliridin sésiqchiliq puraydu,

Taghlar ularning qéni bilen éritilidu;

⁴ Asmanlardiki jimiki jisim-qoshunlar chirip yoq bolidu,

■ **33:20** Zeb. 46:5; 125:1, 2 □ **33:21** «Shu yerde Perwerdigarning shan-sheripi bizge körünüdu,

– U Özi deryalar, keng östengler éqip turidighan bir jay bolidu; palaqlar bilen heydelgen héchqandaq kéme u jayda qatnimaydu, we yaki héch heywetlik kéme u jaydin ötmeydu» — bu sirliq gepning menisi, perizimizche: «Perwerdigar Zéminimizni beriketlik qilghandin kéyin héchqandaq nersini bashqa ellerdin kirgüzüshning hajiti yoq, shunglashqa biz kéme élip kelgen héchqandaq mehsulatlargha mohtaj emesmiz; Perwerdigar Özi bizge hemmini teminligüchidur» dégendek bolushi mumkin. □ **33:23** «Séning tana-arghamchiliring boshighan bolsimu, Israil yelken xadisining turumini mustehkem qilalmisimu, ... u chaghda zor bir olja üleshtürüldü; hetta aqsaq-tokurlarmu oljini alidu» — yene bir sirliq gep! Perizimizche, bu bir oxshitish bolup,

Israilni bir chong kémige oxshatqan; kéme bolsa bek konirap ketken, mangalmaydighan halgha kélip qalghan bolsa kérek. Halbuki, bu Xudaning teqdim qilmaqchi bolghan berikitige héchqandaq tosalghu bolmighan; olja haman qolgha élinidu, hetta «aqsaq-tokur» we ajiz ademlermu bext-beriketke érishidu. Bezi alimlar kéme toghrisidiki sözlerni Israilning dühmenlirige qaritilghan, dep qaraydu. □ **33:24** «Shu jayni makan qilghan xelqning gunahliri kechürüm qilinidu» — sözmusöz terjime qilghanda:

– «Shu jayni makan qilghan xelq gunahidin kütürüwétildü»

Asmanlar yögime kitabdek türüldü;
 Üzüm télining yopurmaqliri xazan bolup, soliship chüshkendenk,
 Yiglep ketken enjür shéxidin chüshkendenk,
 Ularning jimiki jisim-qoshunliri yiqilidu;■
 5 Chünki shemshirim asmanlarda *qan bilen* sughuruldi;
 Qaranglar, shemshirim Méning halaket lenitimgé uchrighan xelqge,
 Yeni Édom üstige jazalash üçhün chüshidu;□
 6 Perwerdigarning bir shemshiri bar;
 U qan'gha boyaldi;
 U yaghliq nersilerning yéghi bilen,
 Öchke-qozilarning qéni bilen,
 Qochqar bōrikining yéghi bilen ozuqlandurulghan;
 Chünki Perwerdigarning Bozrah shehiride bir qurbanliqi,
 Édomda zor bir qirghinchiliqi bar.□ ■
 7 Mushu qirghinchiliqlar bilen yawayi kalilar,
 Torpaqlar we küchlük buqilarmu yiqilidu.
 Ularning zémini qan'gha chōmüldü,
 Topa-changliri yagh bilen mayliship kétidu.□
 8 Chünki Perwerdigarning qisas alidighan bir küni,
 Zion dewasidiki hésab alidighan yili bar.□
 9 Édomdiki éqinlar qarimaygha,
 Uning topiliri güngürtke aylandurulidu;
 Zémini bolsa köyüwatqan qarimay bolidu.
 10 Uning oti kéche-kündüz öchürülmeydu;
 Is-tütekliri menggüge örleydu;
 U dewrdin-dewrgiche xarabilikte turidu;
 Héchkim ikkinchi u yerge ayagh basmaydu.■
 11 Chöl huwqushi we chirqirighuchi huwqushlar uni igiliwalidu;
 Chong huwqush we qagha-quzghunlar shu yerde uwilaydu;
 Xuda uninggha «tertipsizlik-bimenilikni ölcheydighan tana»ni,

■ 34:4 Weh. 6:13, 14 □ 34:5 «... Shemshirim asmanlarda qan bilen sughuruldi; qaranglar, shemshirim Méning halaket lenitimgé uchrighan xelqge, yeni Édom üstige jazalash üçhün chüshidu;» — bu ayetke qarighanda, Xudaning axirqi zamandiki jazalashliri asmanda bashlinip, kéyin yer yüzige chüshidu. 1-8-ayetlerge qarighanda, shu chaghda nurghun el-yurtlar Édomda yighilip Israilgha hujum qilmaqchi bolidu; biraq Xuda ularni yoqitidu. Édom dégen yurtning özi Israilgha köp yil qilghan rehimsiz ziyankeshlikni tüpeylidin Xudaning lenitige uchraydu. □ 34:6 «U (Perwerdigarning shemshiri) yaghliq nersilerning yéghi bilen, öchke-qozilarning qéni bilen, qochqar bōrikining yéghi bilen ozuqlandurulghan» — mushular (öchke-qozilarning qéni... bōrek yéghi qatarliqlar)ning hemmisi qurbanliqlarning muhim bölekliri bolidu. «Perwerdigarning Bozrah shehiride bir qurbanliqi... bar» — Bozrah shehiri Édomning paytexti (hazir «Pétra» déyilidu). Xeritlerni körüng. ■ 34:6 Yesh. 63:1, 2 □ 34:7 «küchlük buqilar» — ibranii tilida «küchlükler» déyilidu. «Yawayi kalilar», «torpaqlar», «küchlük buqilar» mushu yerde «küchlük, hoquqluq begler»nimu körsetse kérek. □ 34:8 «Zion dewasi» — mushu «dewa»ning uzun yilliq tarixi bar. Köp kishiler «Némishqa Xuda Israilgha alahide muamile qilidu?» dep qaqshap, Yehudiylargha ziyankeshlik qilip kelgen. Yehudiylarning özliri Xudagha köp qétim asiylig qilghini bilen qandaqla bolmisun, Xudaning Ibrahimgha bergen wedisige asasen U ularni «Öz xelqim» dep qaraydu. Bu Xudaning tallishidur; bashqilar Uning bilen Israil toghruluq dewalashmaqchi bolsa özi yaman aqiwetni kōridu. Gitlér gewdilik bir misalidur. ■ 34:10 Weh. 14:11; 19:3

We «qup-quruqluqni ölçeydighan tik ölçigüch»ni tartidu. □ ■

¹² Birsi kélip Édomning ésilzadilirini padishahliqini *idare qilishqa* chaqirsa, Ulardin héchkim bolmaydu;

Uning emirliri yoq qiliwétilgen bolidu. □

¹³ Ordilirida tikenler,

Qel'e-qorghanlirida chaqqaq-jighanlar ösüp chiqidu;

Ü chilbörilerning makani,

«Huwqushlarning ordisi» bolidu.

¹⁴ Shu yerde chöl-bayawandiki janiwarlar, yawayi itlar jem bolidu;

Herbir «öchke jin» öz qérindishigha towlaydu;

Tün mexluqliri shu yerde makanlishidu,

Uni özige aramgah qilip turidu. □

¹⁵ «Oq yilan» shu yerde uwilaydu,

Uning sayiside tuxumlaydu,

Balilirini yighip baqidu.

Qorultaz-tapqushlar herbiri öz jüpi bilen shu yerde toplinidu; □

¹⁶ Perwerdigarning yögime kitabidin izdep oqup baqqin;

Ulardin hécbiri chüshüp qalmaydu;

Héchqaysisining öz jorisi kem bolmaydu;

Chünki Özining aghzi ulargha buyrughan;

Uning Öz Rohi ularni toplighan. □

¹⁷ Chünki *Perwerdigar* Özi ular üçhün chek tashlap,

Öz qoli bilen zémin'gha tana tartip ulargha teqsim qilip bergen;

Ular uninggha menggüge igidarliq qilidu,

Dewrdin-dewrgiche shu yerni makan qilidu.

35

*Xudaning chöl-bayawanni güllendürüshi, *** shundaqla Öz mömin-bendiliri üçhün achqanyoli*

¹ — Dala hem qaghjirap ketken jaylar ular üçhün xushal bolidu;

□ **34:11** «Chöl huwqushi ... chirqirighuchi huwqushlar ...chong huwqush..» — mushu ayettiki qush-haywanlarning néme ikenlikini top-toghra déyish tes. ■ **34:11** Yesh. 13:21,22; Zef. 2:14; Weh. 18:2 □ **34:12** «Birsi kélip Édomning ésilzadilirini padishahliqini idare qilishqa chaqirsa, ulardin héchkim bolmaydu...» — buning bashqa terjimiliri bar, biraq asasiy menisi: — «Édomdiki padishahliqni bashqurush üçhün adem yoq»tur. Édomda héchkim, hetta eng yuqiri tebiqidikilermu qalmaydu. □ **34:14** «Tün mexluqliri shu yerde makanlishidu» — yaki: «Tün (kéche) al-wastisi shu yerde makanlishidu». □ **34:15** «Oq yilan» — buningmu qaysi haywan ikenliki éniq emes. □ **34:16** «Perwerdigarning yögime kitabi» — yuqirida Yeshaya Xudaning permani bilen özi yazghan matériyallarni yighip Tewrat-qanunliri bilen saqlitip qoyghan (8-babni körüng). Kéyin u yene «yögime kitab»ni tilgha aldi (29-babni körüng). «Perwerdigarning yögime kitabi» belkim Yeshayaning özi yazghan matériyalliri we Musa, Yeshua, Samuil, Dawut qatarliq peyghemberler xatiriliwalghan barliq matériyallarni körsitidu. Mushu matériyallar «muqeddes kitab»ning bashlinishliri bolushi kérek; «Perwerdigarning kitabi»da héchnerse kem emes, bizge kérek bolghan hemme tepsilatlar bar, uningda hetta qush-haywanlarning xewirimu bar, dégenliktur. Xudaning qush-haywanlarga tepsiyli halda miras qilghan teqsimati xatirilen'gen yerde, Özining mömin bendiliri üçhün béghishlimaqqchi bolghan miraslar muqeddes kitabda téximu éniq xatirileklik bolmamdu? «Muqeddes kitab»tin izdep oqup béqing!» **«Özining aghzi ulargha buyrughan»** — Xudaning aghzi buyrughan, elwette.

Chöl-bayawan shadlinip zepirandek chéchékleydu;□

² U berq urup chéchékleydu,

Shadliqqa shadliq qoshulup tentene qilidu;

Liwanning shan-sheripi,

Karmel we Sharondiki güzellik we sür uninggha bérilidu;

Ular Perwerdigarning shan-sheripini,

Xudayimizning güzelligi we heywiti köridu.□

³ Ajiz qollarni küchlendürünglar,

Égilip mangidighan tizlarni chingitinglar;■

⁴ Yüriki aghqanlarga: — «Ching turunglar! Qorqmanglar!

Mana, Xudayinglarga qarap béqinglar;

Qisas kélidu — Xudaning hésab élish küni kélidu!

U Özi kélidu, silerni qutquzidu!» — deng!

⁵ Andin qarighuning közi échilidu,

Gasning qulaqliri ochuq qilinidu;■

⁶ Andin aqsaq-tokurlar kényikte oynaqlap sekreydu;

Gachining tili naxsha éytidu;

Chünki dalada sular,

Chöl-bayawarlarda derya-éqinlar urghup tashidu;■

⁷ Pizghirin chöl-jezire kölchekke,

Changqighan yerler bulaqlargha aylinidu;

Chilbörilerning makani — ular yatqan jay,

Qomush we yékenler ösüp, chimenlikke aylinidu.

⁸ Shu yerde égiz kötürülgen bir yol,

Tüptüz bir yol bolidu;

U «pak-muqeddeslikning yoli» dep atilidu;

Napaklar uningdin ötüşke bolmaydu,

Shu yol mexsus shular üçün békitilip yasalghanki, —

Hetta nadanlarmu uningda ézip ketmeydu;□

⁹ Shu yerde shir bolmaydu,

Uning üstige héch yirtquch haywan chiqmaydu;

(Ular shu yerde héch tépilmaydu)

— Nijat arqiliq hörlükke chiqqanlar shu yerde mangidu!□

¹⁰ Perwerdigarning bedel tölep qutquzghanliri qaytip kélidu,

Küylerni éytip Zion'gha yétip kélidu;

Ularning bashlirigha menggülük shad-xuramliq qonidu;

Ular xushalliq we shadliqqa chömgen bolidu;

□ **35:1** «Dala ... ular üçün xushal bolidu» — Yeshaya deslepte «ular»ning kim ikenlikini démeydu. Bilish üçün bésharetni axirighiche (9-ayetkiche) oqush kérek! (bu sözler «Rim.» 8:19-22 bilen munasiwetlik). □ **35:2** «Liwanning shan-sheripi, Karmel we Sharondiki güzellik we sür...»

— Liwan, Karmel we Sharonlarning alahidilikliri yuqirida, 33-bab, 9-ayettiki izahatta teswirlinidu. «ular Perwerdigarning shan-sheripini... köridu» — «ular» — 1-ayettiki izahatqa qarang. ■ **35:3**

Ibr. 12:12 ■ **35:5** Mat. 9:27; 11:5; 12:22; 20:30; 21:14; Yuh. 9:6 ■ **35:6** Mat. 9:32; 11:5; 15:30; 21:14; Yuh. 5:8, 9; 7:38, 39; Ros. 3:2; 8:7; 14:8 □ **35:8** «Shu yerde égiz kötürülgen bir yol, tüptüz bir yol bolidu» — yolning nege baridighanliqini démeydu; bilish üçün 10-ayetkiche oqush kérek. □ **35:9**

«Nijat arqiliq hörlükke chiqqanlar» — bolsa ibraniiy tilida birla söz («gaal») bilen ipadilinidu. Mushu sözni toluq chüshinish üçün 41:14-ayetning izahatini körüng.

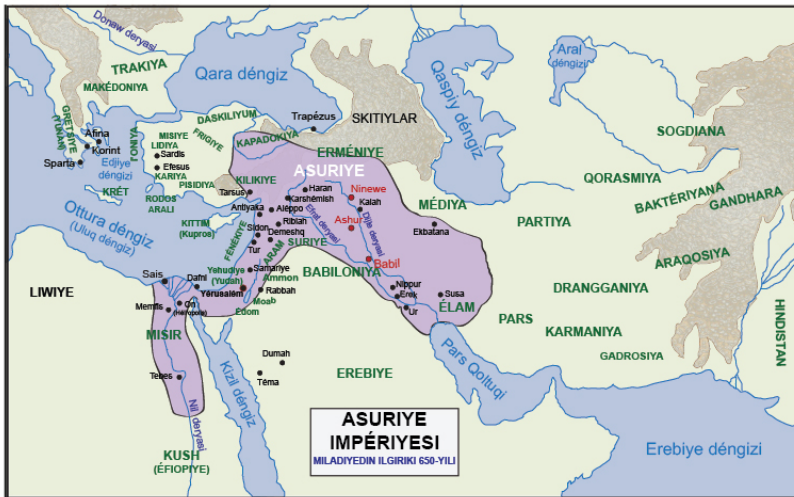
Qayghu-hesret hem uh-nadametler beder qachidu. □ ■

36

Krizis – Asuriye padishahining bésip kirishi

¹ Hezekiyaning on tötinchi yili shundaq boldiki, Asuriye padishahi Sen-naxérib Yehudaning barliq qel'e-qorghanliq sheherlirige hujum qilip chiqip, ularni ishghal qildi. ■

² Andin Asuriye padishahi «Rab-Shakeh» *dégen serdarni* chong bir qoshun bilen Laqish shehiridin Yérusalémgha ewetti. U Kir yughuchilarning étizining boyidiki yolda, yuqiri kölchekning norining bëshigha kélip turdi. □

Asuriye impériyesi - miladiyedin ilgiri 650-yili

□ **35:10** «Perwerdigarning bedel tölep qutquzghanliri qaytip kélidu... qayghu-hesret hem uh-nadametler beder qachidu» — bësharettiki weqeler Israilning Musa peyghamber arqiliq qutquzghanliqigha oxshaydu; shundaqla bu ishlarni yéngi bir «Misirdin chiqish» dégili bolidu. Oqurmenlerge Tewrattiki «Misirdin chiqish» dégen qisimni oqusa, shu chaghdiki weqelerni mushular bilen tepsilyi halda shélisturush nahayiti ehmietlik bolidu. Mushu «chiqip-qutquzush» bolsa «Misirdin chiqish»tin nechxe hesse ulugh, nechxe hesse shereplik bolidu. Kéyin kórimizki, Xuda qutquzghan xelq peqet Misirdin emes, belki pütükl dunyadin chiqip qutquzulidu. Ular qorqunchluq desht-bayawandin ótushining ornida, ózlidirni qarshi alidighan, chimenbaghqa aylاندurulghan zémindin ótidu; yol hemme adem üçün tüz, ongushluq, rawan hem xetersiz bolidu. ■ **35:10** Weh. 21:4 ■ **36:1** 2Pad. 18:13; 2Tar. 32:1 □ **36:2** «Rab-Shakeh» — belkim Asuriyening padishahining bash meslihetchisining adetiki unwani bolushi mumkin. «Kir yughuchilarning étizining boyidiki yolda, yuqiri kölchekning norining bëshisi» — mushu jay eslide del Yeshaya Ahaz padishah bilen kórüshüp, Asuriyening tajawuzi toghruluq agahlandurghan jay (7-babni kóring).

³ Shuning bilan Hilqiyaning oghli, ordini bashquridighan Éliakim, ordining diwanbégi bolghan Shebna we Asafning oghli, orda mirzibégi bolghan Yoahlar uning yénigha keldi

⁴⁻⁵ we Rab-Shakeh ulargha mundaq dédi: —

Siler Hezekiyagha: — «Ulugh padishah, yeni Asuriye padishahi sanga mundaq dédi, denglar: —

«Séning mushu ishen'gen tayanching zadi némiti?

Sen: (u peqet gepla, xalas!) —

«Urush qilish tedbir-meslihitimiz hem küchimiz bar» — deysen; sen zadi kimgé tayinip manga qarshi ökte qopisen? □

⁶ Mana, sen yériqi bar ashu qomush hasa, yeni Misirgha tayinisen! Birsu uninggha yölense, uning qoligha sanjip kiridu; mana Misir padishahi Pirewn'ge tayan'ghanlarning hemmisi shundaq bolidu!■

⁷ Eger sen manga: «Biz Xudayimiz bolghan Perwerdigargha tayinimiz» — déseng, Hezekiya özi Yehudadikilergé we Yérusalémdikilergé: «Siler peqet Yérusalémdiki mushu ibadetgah aldidila Perwerdigargha ibadet qilishinglar kérek» dep, shu *Perwerdigargha* atalghan «yuqiri jaylar»ni hem qurban'gahlarni yoq qiliwettighu? Ular ashu Perwerdigarning yuqiri jayliri emesmidi?□

⁸ Emdi xojam Asuriye padishahi bilen bir toxtamgha kel: — «Eger sende atqa mineligüdek eskerliring bolsa, men sanga ikki ming atni bikargha bérey!» □

⁹ Sende undaqlar bolmisa, xojamning emeldarlirining eng kichiki bolghan bir leshker béshini qandaqmu chékindüreleysiler?! Sen jeng harwiliri we atlarni élish üçün Misirgha tayinisen téxi!

¹⁰ Men emdi mushu zéminni halak qilish üçün Perwerdigarsiz keldimmu? Perwerdigar derweqe manga: «Mushu zéminni halak qilishqa chiqqin!» — dédi!»»

¹¹ Éliakim, Shebna we Yoah Rab-Shakehge: —

«Péqirlirigha aramiy tilida sözlisile; biz buni chüshinimiz. Bizge ibraniy tilida sözlimisile, gepliri sépilda turghanlarning quliqigha kirmisun!» — dédi.□

¹² Biraq Rab-Shakeh: —

«Xojam méni mushu gepni xojanglarga we silergila éytishqa ewetkenmu? Mushu gepni siler bilen birlikte sépilda olturghanlarga déyishke ewetken

□ **36:4-5** «Sen: (u peqet gepla, xalas!) — «Urush qilish tedbir-meslihitimiz hem küchimiz bar» — deysen; sen zadi kimgé tayinip manga qarshi ökte qopisen?» — mushu gépige qarighanda, Asuriyedikilerning Yeshayaning «Peqet Perwerdigargha tayinishimiz kérek» dégen bésharetliridin xewiri bar idi. ■ **36:6** Ez. 29:6, 7 □ **36:7** «Hezekiya ...: «Siler peqet Yérusalémdiki mushu ibadetgah aldidila Perwerdigargha ibadet qilishinglar kérek» dep, shu *Perwerdigargha* atalghan «yuqiri jaylar»ni hem qurban'gahlarni yoq qiliwettighu? Ular ashu Perwerdigarning yuqiri jayliri emesmidi?» — Musa peyghemberge wehiy qilin'ghan qanun'gha asasen, Israillar peqet Yérusalémdiki ibadetxanidiki qurban'gahtila qurbanliq qilishqa bolatti. Eslide Hezekiya mushu perman'gha asasen: (1) butpereslik qilidighan qurban'gahlarni hem (2) xata yol bilen «Perwerdigargha atap» qurulghan, ibadet qilishqa béghishlan'ghan «yuqiri jaylar»ni yoqatqan. Rab-Shakeh shu gep bilen uni anglighuchi Israillarni qaymuqturmaqchi idi, elwette. □ **36:8** «Eger sende atqa mineligüdek eskerliring bolsa, men sanga ikki ming atni bikargha bérey!» — bu kinayilik gep, elwette. Adettiki chaghlarda Yehudada atlar nahayiti az idi. Urush waqtida téximu azlap kétetti. Atliq eskerler emes, hetta addiy eskerlermu nahayiti az idi. □ **36:11** «Péqirlirigha aramiy tilida sözlisile» — hazirki Suriyening kona ismi «Aram» idi. Kona zamanda «Suriye tili» «aramiy tili» déyilette. Asuriyemu aramiy tilini ishlettetti.

emesmu? Chünki ular siler bilan birlikte öz poqini yégüchi hem öz süydükini ichküchi bolidu!» – dédi. □ ■

¹³ Andin Rab-Shakeh ibranii tilida yuqiri awaz bilan: – «Ulugh padishah, yeni Asuriye padishahining sözlirini anglap qoyunglar!» – dep warqiridi.

¹⁴ «Padishah mundaq deydu: –

«Hezekiya silerni aldap qoymisun! Chünki u silerni qutquzalmaydu.

¹⁵ Uning silerni: – «Perwerdigar bizni jezmen qutquzidu; mushu sheher Asuriye padishahining qoligha chüshüp ketmeydu» dep Perwerdigargha tayandurushigha yol qoymanglar!».

¹⁶ Hezekiyagha qulaq salmanglar; chünki Asuriye padishahi mundaq deydu:

–
«Men bilan sühliliship, men terepke ötünglar; shundaq qilsanglar herbiringlar özünglarning üzüm baringidin hem özünglarning enjür derixidin méwe yeysiler, herbiringlar öz su kölchiklardin su ichisiler;

¹⁷ ta men kélip silerni bughdayliq hem sharabliq bir zémin'gha, néni bar hem üzümzarliri bar bir zémin'gha, – zémininglarga oxshash bir zémin'gha apirip qoyghuche yep-ichiwéringlar! □

¹⁸ Hezekiyaning silerge: – «Perwerdigar bizni qutquzidu» dep ishendürushige yol qoymanglar! El-yurtlarning ilah-butlirining biri öz zéminini Asuriye padishahining qolidin qutquzghanmu?

¹⁹ Xamat we Arpad dégen yurtlarning ilah-butliri qéni? Sefarwaim shehiring ilah-butliri qéni? Ular Samariyeni méning qolumdin qutquzghanmu?!

²⁰ Mushu el-yurtlarning ilah-butliridin öz zéminini qutquzghan zadi kim bar? Shundaq iken, Perwerdigar Yérusalémni méning qolumdin qutquzalamdu?»».

²¹ Anglighuchilar süküt qilip uninggha jawaben héchqandaq bir söz qilmidi; chünki padishahning buyruqi shuki: – «Uninggha jawab bermenglar».

²² Andin Hilqiyaning oghli, ordini bashquridighan Éliakim, orda diwanbégi Shebna we Asafning oghli, orda mirzibégi Yoahlar kiyim-kéçeklirini yirtiship, Hezekiyaning yénigha kélip, Rab-Shakehning geplirini uninggha uqturdi.

37

Hezekiyaning dua qilishi – Perwerdigarning jawabi

2Pad. 19

¹ Shundaq boldiki, Hezekiya buni anglighanda, kiyim-kéçeklirini yirtip, özini böz bilen qaplap Perwerdigarning öyige kirdi. □

² U Hilqiyaning oghli, ordini bashquridighan Éliakim, orda diwanbégi Shebna we kahinlarning aqsaqallarini böz yépinchaqlighan péti Amozning oghli Yeshaya peyghemberge ewetti.

□ **36:12** «... Ular siler bilan birlikte öz poqini yégüchi hem öz süydükini ichküchi bolidu!» – sheher muhasirige chüshüp, acharchiliq we usuzluqta qalghanda ademler derweqe mushundaq qilishi mumkin. ■ **36:12** 2Pad. 18:27 □ **36:17** «men kélip silerni bughdayliq hem sharabliq bir zémin'gha, – zémininglarga oxshash bir zémin'gha apirip qoyghuche yep-ichiwéringlar!» – mushu gepler chirayliq bolghini bilen menisi éniqki: – «Méning esiririm, qullirim bolisiler!» dégenlik. Yuqirida éytqinimizdek, Asuriye padishahi uchigha chiqqan hiyliger aldanchi idi. □ **37:1** «Perwerdigarning öyi» – Uning (Sulayman padishah qurghan) ibadetxanisi.

³ Ular uninggha: —

«Hezekiya mundaq deydu: —

«Balilar tughulay dep qalghanda aning tughqudek hali qalmighandek, mushu kün külpet chüshidighan, reswa we mazaq qilinidighan bir kündur.

⁴ Öz xojisi bolghan Asuriye padishahi tirik Xudani mazaq qilishqa ewetken Rab-Shakehning geplirini Perwerdigar Xudaying Xudaying nezirige élip tingshisa, bularni anglighan Perwerdigar Xudaying shu gepler üçün uning dekkisini béermikin? Shunga qép qalghan qaldilar üçün awazingni kötürüp, bir duayingni berseng» — dédi.

⁵ Shu gepler bilen Hezekiyaning xizmetkarliri Yeshayaning aldigha keldi.

⁶ Yeshaya ulargha: —

«Xojayinglarga: — «Perwerdigar mundaq dédi: —

«Asuriye padishahining chaparmenlirining sen anglighan ashu manga kupurluq qilghuchi gepliridin qorqma; □

⁷ Mana, Men uninggha bir rohni kirgüzimen; shuning bilen u ighwani anglap, öz yurtigha qaytidu. U öz zéminida turghanda uni qilich bilen öltürgüzimen» — denglar — dédi.

⁸ Rab-Shakeh kelgen yoli bilen qaytip mangghanda, Asuriye padishahining Laqish shehiridin chékin'genlikini anglap, uning yénigha keldi; Asuriye padishahi Libnah shehirige qarshi jeng qiliwatqanidi.

⁹ Andin padishah: «Éfiopiye padishahi Tirhakah sizge qarshi jeng qilmaqchi bolup yolgha chiqti» dégen xewerni anglidi. Shu xewerni anglighanda u yene Hezekiyagha elchilerni mundaq xet bilen ewetti: — □

¹⁰ «Siler Yehuda padishahi Hezekiyagha mundaq denglar: —

«Sen tayinidighan Xudayingning sanga: «Yérusalém Asuriye padishahining qoligha tapshurulmaydu» déginige aldanma;

¹¹ Mana, sen Asuriye padishahlirining hemme el-yurtlarni néme qilghanlirini, ularni ilah-butlirigha atap halak qilghanliqini anglighansen; emdi özüng qandaqmu qutquzulisen? □

¹² Ata-bowilirim halak qilghan ellerni bolsa, ularning ilah-butliri qutquzghanmu? Gozan, Haran, Rezef shehiridikilernichu? Télassarda turghan Édenlernichu?

¹³ Xamat padishahi, Arpad padishahi, Sefarwaim, Xéna hem Iwwah sheherlirining padishahliri qéni?» □

□ 37:6 «Xojayinglarga: — «Perwerdigar mundaq dédi: — «Asuriye padishahining chaparmenlirining sen anglighan ashu manga kupurluq qilghuchi gepliridin qorqma...» — Yeshayaning mushu jawab sözlirini (6-7-ayetlerni) diqqet bilen oqusingiz, u Hezekiyaning telipi boyiche dua qilmay, belki biwasite xewerchilerge jawab berdi. Chünki u alliburun xelqge we Hezekiya Asuriye toghruluq nurghun bésharetlerni qilghan. Xuda mushu peyt-ehwal toghruluq Israilgha uqturghanidi (mesilen, 10-bab, 5-21-ayetlerni, 14-bab, 24-25-ayetlerni körüng). Biraq Hezekiya we ordisdikiler mushularni we uningdin bashqa körgen karamet möjizilerni (kéyinki 38-babnimu körüng) pütünley untup qalghandek qilatti. □ 37:9 «Éfiopiye padishahi Tirhakah sizge qarshi jeng qilmaqchi bolup yolgha chiqti» — bu ish emeliyet emes, hemde shu chaghda mumkin bolmighanidi. Biraq Xuda Özï ewetküzgen «aldamchi roh»ning tesiri bilen uni ishendürgen. □ 37:11 «ularni ilah-butlirigha atap halak qilghanliqi anglighansen» — «ilah-butlirigha atap halak qilish» dégen söz, ibraniy tilida peqet bir söz bilenla, yeni «charam» qilish» yaki «herem» qilish» bilenla ipadiliniidu. □ 37:13 «Gozan, Haran, Rezef shehiri.. Télassar... Xamat... Arpad ..., Sefarwaim, Xéna hem Iwwah...» — (12-13-ayetlerde körsitilgen) mushu sheherlerning bezilirining nede ikenlikini xeritidin körgili bolidu, beziliri bizge bügün'ge qeder namelumu.

¹⁴ Hezekiya xetni ekelgüchilarning qolidin élip oqup chiqti. Andin u Perwerdigarning öyige kirip, Perwerdigarning aldigha xetni yéyip qoydi.

¹⁵ Hezekiya Perwerdigargha dua qilib mundaq dédi: —

¹⁶ «I kërublar otturisida turghan, samawî qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, Israilning Xudasi: —

Sen Özüngdursen, jahandiki barliq el-yurtlarning üstidiki Xuda peqet Özüngdursen; asman-zéminni Yaratquchisen. □

¹⁷ I Perwerdigar, quliqingni töwen qilib anglighaysen; közüngni achqaysen, i Perwerdigar, körgeysen; Sennaxéribning adem ewetip menggü hayat Xudani haqaretlep éytqan hemme geplirini anglighaysen!

¹⁸ I Perwerdigar, Asuriye padishahliri heqiqeten hemme yurtlarni we shulargha béqindi bolghan yurtlarnimu xarabe qilib, □

¹⁹ Ularning ilah-butlirini otqa tashliwetken; chünki ularning ilahliri ilah emes, belki insan qoli bilen yasalghanlar, yaghach we tash, xalas; shunga Asuriyelikler ularni halak qildi.

²⁰ Emdi, i Perwerdigar Xudayimiz, jahandiki barliq el-yurtlarga Séning, peqet Séningla Perwerdigar ikenlikingni bildürüş üçün, bizni uning qolidin qutquzghaysen!».

²¹ Shuning bilen Amozning oghli Yeshaya Hezekiyagha söz ewetip mundaq dédi: —

— Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: —

«Sen Manga Sennaxérib toghruluq dua qilishing bilen,

²² Perwerdigarning uninggha qarita dégen sözi shudurki: —

«Pak qiz, yeni Zionning qizi séni kemsitidu,

Séni mazaq qilib külidu;

Yérusalémning qizi keyningge qarap béshini chayqaydu;

²³ Sen kimni mazaq qilib kupurluq qilding?

Sen kimgé qarshi awazingni kötürüp,

Neziringni üstün qilding?

Israildiki Muqeddes Bolghuchigha qarshi! □

²⁴ Qulliring arqiliq sen Rebni mazaq qilib: —

«Men nurghunlighan jeng harwilirim bilen tagh choqqilirigha,

Liwan tagh baghirlirigha yétip keldimki,

Uning égiz kédir derexlrini, ésil qarighaylrini késiwétimen;

Men uning eng yuqiri égizlikige yamiship chiqip,

□ **37:16** «I kërublar otturisida turghan... Perwerdigar» — muqeddes ibadetxanidiki eng ichkiri öy, yeni «eng muqeddes jay» dégen öyde, Xudaning «rehim körsitidighan orun-texti» («kafaret texti») («rehimgah») bar idi. Mushu orunda Xuda Israilning alahide qurbanliqlirining qanlirini qobul qilatti. Orunning ikki teripining herbiride altundin yasalghan, textke qaritilghan birdin «kérub» bar idi. Musaning dewridin Ezakiyal peyghember dewrigiche Xudaning parlaq shan-sheripi sirliq halda «kafaret texti»ning üstide, yeni «kërublar otturisida» turatti. Kërublar bolsa intayin küchlük birxil perishtiler bolup, Xudaning chiqarghan höküm-jazalirini béjiridu. «Kërublar otturisida turghan» dégini, «Sen bizge yéqinlashqan hem bizge rehim körsetmekchi bolghan Xudasen» dégenliktur. □ **37:18** «shulargha béqindi bolghan yurtlar.» — ibranîy tilida söz-müsöz terjime qilghanda «béqindi» dégen söz yoq. Bashqa birxil terjimisi «shulargha ait». Biz sherhlesh üçün «béqindi» qoshtuq. □ **37:23** «kupurluq» — kim özini Xudaning ornida qoyup, «hemme ishni qilalaymen» dése, kupurluq qilghan bolidu, shundaqla haman bir küni yiqitilidu.

Uning eng bük-baraqsan ormanzarliqigha kirip yétimen.□

²⁵ Özüm quduq kolap su ichtim;
Putumning uchidila men Misirning barliq derya-östenglirini qurutuwettim — déding.□

²⁶ — Sen shuni anglap baqmighanmiding?
Uzundin buyan Men shuni békitkenmenki,
Qedimdin tartip shekillendürgenmenki,
Hazir uni emelge ashurdumki,
Mana, sen qel'e-qorghanlıq sheherlerni xarabilerge aylandurdung;

²⁷ Shuning bilen u yerde turuwatqanlar küchsizlinip,
Yerge qaritip qoyuldi, shermende qilindi;

Ular étizdiki ottek,
Yumran kök chöplerdek,

Ögzidiki ot-chöpler ösmey qurup ketkendek boldi.□

²⁸ Biraq séning olturghiningni, ornungdin turghiningni, chiqip-kirginingni
we Manga qarshi ghaljirliship ketkiningni bilimen;

²⁹ Manga qarshi ghaljirliship ketkenlikningning, hakawurliship ketkenlik-
ningning quliqimgha yetkini tüpeylidin,
Men qarmiğimni burningdin ötküzimen,
Yüginimni aghzinggha salimen,

Özüng kelgen yol bilen séni qayturimen.□

³⁰ I *Hezekiya*, shu ish sanga alamet bésharet boliduki, —
Mushu yili özlükidin ösken,

Ikkinchi yili shulardin chiqqanlarmu rizqinglar bolidu;

Üchinchi yili bolsa tériysiler, orisiler, üzüm köchetlirini tikisiler;

Ulardin chiqqan méwilerni yeysiler.□

□ **37:24** «Uning eng bük-baraqsan ormanzarliqi» — bu ayettiki «bük-baraqsan» dégen söz ibraniy tilida «Karmel» dégen söz bilen ipadiliniidu. Karmel bolsa Israilning eng munbet we chirayliq jayi idi. Shuning bilen padishahning «uning «Karmel» ormanzarliqigha kirimen» dégini «uning (Liwaning) eng chirayliq jayigha (héch tosalghusiz) barimen» dégendek po atidighan menini ipadileytti; chünki Liwanda «Karmel» dégen jay yoq. □ **37:25** «...putumning uchidila men Misirning barliq derya-östenglirini qurutuwettim» — yuqiriqi 24-ayette padishah özining tes ishlarni qilaydighanliqini, mesilen, Liwan rayonidiki eng yuqiri taghlargha chiqalaydighanliqini (köchme menisi, belkim aliyjanap, küchlük padishahlardin üstünlükke érishidighanliqini körsitidu), eng ésil nersilerge érishidighanliqini teswirleydu. Mushu 25-ayettiki «putum... qurutiwettim» dégini, déhqanning puti bilenla topini ittirip ériqni tosup, suni qurutiwetkinidek, «Men xalisamla nahayiti asanla herqandaq ishni qilalaymen, hetta Nil deryasinimu qurutiwéteyleymen» dégen menmenlikni bildürmekchi.

□ **37:27** «ögzidiki ot-chöpler...» — bu ibarining bashqa xil terjimilirini uchrishitish mumkin.

□ **37:29** «Men qarmiğimni burningdin ötküzimen, yüginimni aghzinggha salimen...» — Asuriye padishahliri mushundaq rehimsiz yol bilen esirlerni yalap mangatti. □ **37:30** «I *Hezekiya*, shu ish sanga alamet bésharet boliduki, — mushu yili özlükidin ösken, ikkinchi yili shulardin chiqqanlarmu rizqinglar bolidu; üçinchi yili bolsa tériysiler, orisiler, üzüm köchetlirini tikisiler; ulardin chiqqan méwilerni yeysiler» — mushu möjize ishench-étiqadni küçeytish üçün hem xelqni qutquzush üçün bérilgen. Urush waqtida tériqchiliq qilish mumkin emes; Asuriye qoshuni ketkendin kéyinki yilidimu, belkim qoshunidin qalghan qisimliri yenila parakendichilik qilishi mumkin idi. Shunga möjize üçinchi yilghiche sozulidu. «Üzüm köchetlirini tikisiler... méwisini yeysiler» dégen wede, tinchliq mezgilning uzun bolidighanliqini körsitidu (üzüm tallirini östürüşke uzun waqit kétidu, elwette). Kishilarning Asuriye qoshunlirining tuyuqsiz chékinishini «tasadipiyliqtin» démesliki üçün, bu ikkinchi möjize béridi. Shundaqtimu, Tewrattiki «Padishahlar» dégen qisimgha qarighanda, xelqler yenila ikki möjizini tézla untup Xudagha wapasizliq qiliwerdi.

31 Yehuda jemetidiki qutulghan qaldisi bolsa yene töwen'ge qarap yiltiz tartidu,

Yuqirigha qarap méwe béridu;

32 Chünki Yérusalémdin bir qaldisi,

Zion téghidin qéchip qutulghanlar chiqidu;

Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning otluq muhebbiti mushuni ada qilidu.

33 Shunga Perwerdigar Asuriye padishahi toghruluq mundaq deydu: —

U ne mushu sheherge yétip kelmeydu,

Ne uninggha bir tal oqmu atmaydu;

Ne qalqanni kötürüp aldigha kelmeydu,

Ne uninggha qarita qashalarnimu yasimaydu.

34 U qaysi yol bilen kelgen bolsa,

Shu yol bilen qaytidu we mushu sheherge kelmeydu, — deydu Perwerdigar.

35 — Chünki Özüm üçün we Méning qulum Dawut üçün bu sheherni etrapidiki sépildek qoghdap qutquzimen». ■

36 Shuning bilen Perwerdigarning Perishtisi chiqip, Asuriyeliklarning bargahida bir yüz seksen besh ming eskerni urdi. Mana, kishiler etigende ornidin turghanda, ularning hemmisining ölgenlikini kördi! □ ■

37 Shunga Asuriye padishahi Sennaxérib chékinip, yolgha chiqip, Ninewe shehirige qaytip turdi.

38 Shundaq boldiki, u öz buti Nisroqning butxanisida uninggha choqunuwatqanda, oghulliri Adrammelek hem Sharézer uni qilichlap öltürüwetti; andin ular Ararat dégen yurtqa qéchip ketti. Uning oghli Ésarhaddon uning ornida padishah boldi. □

38

«Yeshaya»ning ikkinchi qismi ••• Hezekiyaning éghir késilge griptar bolushi we duasi

1 Shu künlerde Hezekiya ejel keltürgüchi bir késelge muptila boldi. Amozning oghli Yeshaya peyghember uning qéshigha bérip, uninggha: — Perwerdigar mundaq deydu: —

— Öyüng toghruluq wesiyet qilghin; chünki ejel keldi, yashimaysen, — dédi. □

2 Hezekiya yüzini tam terepke qilip Perwerdigargha dua qilip:

3 — I Perwerdigar, Séning aldingda heqiqet we pak dil bilen méngip yürgenlikimni, neziring aldingda durus bolghan ishlarni qilghanliqimni eslep qoyghaysen, — dédi.

We Hezekiya yighlap éqip ketti.

4 Andin Perwerdigarning sözi Yeshayagha yétip mundaq déyildi: —

5 Bérip Hezekiyagha mundaq dégin: —

Perwerdigar, atang Dawutning Xudasi mundaq deydu: —

■ 37:35 2Pad. 20:6 □ 37:36 «Perwerdigarning Perishtisi» — Tewrat dewride intayin alahide shexs idi. Bezi ishlarda U Xudaning ornida körünetti (mesilen, «Yar.» 18-babni körüng). ■ 37:36 2Pad. 19:35 □ 37:38 «U öz buti Nisroqning butxanisida uninggha choqunuwatqanda, oghulliri Adrammelek hem Sharézer uni qilichlap öltürüwetti» — mushu weqe, Sennaxérib Israildin chékinishtin 20 yil kéyin (miladiyedin ilgiriki 681-yili) boldi. □ 38:1 «Shu künlerde Hezekiya ejel keltürgüchi bir késelge muptila boldi» — bu sözler bilen «Yeshaya» dégen kitabning «ikkinchi qismi»

bashlinidu. Kirish sözimizni körüng.

«Duayingni anglidim, köz yashliringni kördüm; mana, künliringge yene on besh yil qoshimen; □

⁶ Shuning bilan Men séni we bu sheherni Asuriye padishahining qolidin qutquzimen; Men sépil bolup bu sheherni qoghdaymen.

⁷ Shuning bilan Perwerdigarning Ōzi éytqan ishini jezmen qilidighanliqini sanga ispatlash üçün Perwerdigardin mundaq bésharetlik alamet boliduki,

⁸ Mana, Men quyashning Ahaz padishah qurghan pelempey üstige chüshken sayisini on qedem keynige yandurimen». Shuning bilan quyashning chüshken sayisi on basquch keynige yandi. □ ■

Hezekiyaning öz késili toghruluq xatiriliri

⁹ Yehuda padishahi Hezekiya késel bolup, andin késilidin eslige kelgendin keyin mundaq xatirilerni yazdi:

¹⁰ — «Men: «Ōmrümning otturisida tehtisaraning derwazilirigha bériwatimen, Qalghan yillirimdin mehrum boldum» — dédim.

¹¹ Men: — «Tiriklarning zéminida turup Xudayim Yahni, Yahni körelmeydighan, Shundaqla «hemme nerse yoq bolghan» jayda turghanlar bilan bille turup, insannimu körelmeydighan boldum» — dédim. □

¹² Méning turalghum charwichining chédiridek özüm din yökilip ketti; Men bapkar öz toqughinini türüwetkinidek hayatimni türiwettim;

U méni toqush destigahidin késiwetti;
Tang bilen kech ariliqida Sen *Xuda* jénimni alisen;

¹³ Tang atquche men kütüp, özümni tinchlandurup yürimen, Biraq Ū shirgha oxshash hemme söngeklirimni sundurghandek qilidu;

Tang bilen kech ariliqida Sen *Xuda* jénimni alisen.

¹⁴ Men qarlighach yaki turnidek wichirlap yürimen; Paxtektek ah-uh urimen;

Közlim yuqirigha qarash bilen ajizliship kétidu;

I reb, méni zulum basti!

Jénimgha képil bolghin! ■

¹⁵ Néme désem bolar? Chünki U manga söz qildi we Ōzi mushu ishni qildi! Jénim tartqan azab tüpeylidin men bar yillirimda qedemlimirni sanap bésip awaylap mangimen.

¹⁶ I Reb, ademler mushundaq sawaqlar bilen yashishi kérek;

Rohim mushu sawaqlardin hayatini tapidu;

Sen méni eslimge keltürüp, méni hayat qilding!

¹⁷ Mana, özümning bext-tinchliqim üçün azab üstige azab tarttim;

□ **38:5 «atang Dawut»** — Hezekiya Dawut peyghemberning on üçinchi ewladi idi. □ **38:8**

«...Shuning bilan quyashning chüshken sayisi on basquch keynige yandi» — Mérodaq-Baladan (39:1) Asuriye padishahi Sennaxérib teripidin miladiyedin ilgiriki 702-yili ghulitildi. Mushu ishmu shu yilda bolghan bolushi kérek. Démek, mushu ikki weqe (Hezekiyaning késeldin saqaytilishi we uning ishenchisini righbetlendürüshke bérilgen karamet möjize) Asuriyening padishahi tajawuzchiliq qilishtin ilgiri, belkim miladiyedin ilgiriki 703- yaki 702-yili yüz bergen (39-babtiki izahatlarni körüng). ■ **38:8** 2Pad. 20:7-9 □ **38:11** «Yahni, Yahni körelmeydighan» — «Yah» dégen «Yahweh» dégening qisqa shekli, démek Perwerdigarning namining birxil qisqartilip étylishi. «Yahni, Yahni körelmeydighan, shundaqla «hemme nerse yoq bolghan» jayda turghanlar bilen bille turup, insannimu körelmeydighan boldum» — dédim» — Hezekiya: — «Tehtisarada bolghanda, Xudani yaki adenni körmesliki mumkin» démekchi emes; tekitleydighan ish tirik turup körüş pursitidin mehrum bolushtur. Tehtisaraning ehwalining qandaq ikenlikidin biz 14-babta azraq melumat alalaymiz.

■ **38:14** Yesh. 59:11

Manga bolghan söygüng tüpeylidin jénimni halaket hangidin chiqardingsen; Sen hemme gunahlimni keyningge chörüwettingsen.

¹⁸ Chünki tehtisara Sanga rehmet éytmaydu;

Ölüm Séni medhiyilyelmeydu;

Hanggha chüshiwatqanlar Séning heqiqet-wapaliqinggha ümid baghliyal-maydu.

¹⁹ Özüm бүгүн qilghinimdek Sanga rehmet éytidighanlar tirikler, tiriklerdur; Ata bolghuchi oghullirigha heqiqet-wapaliqingni bildüridu.

²⁰ Perwerdigar méni qutquzushqa niyet baghlighandur;

Biz bolsaq, qalghan ömrimizde her küni Perwerdigarning öyide saz chélip medhiye naxshirimni éytimiz!».□

²¹ (Yeshaya bolsa: — «Enjür poshkili teyyarlap, yarisigha chaplanglar, u eslige kélidu», dégenidi ■

²² we Hezekiya: — «Méning Perwerdigarning öyige chiqidighanliqimni ispatlaydighan qandaq bésharetlik alamet bérilidu?» dep sorighanidi).

39

*Babil padishahidin kelgen elchiler *** Chong bir xataliq*

¹ Shu peyette Baladanning oghli Babil padishahi Mérodaq-Baladan Hezekiyaning késil bolup yétip qalghanliqini hem eslige kelgenlikini anglighachqa, Hezekiyagha xetlerni hediye bilen ewetti.□

² Hezekiya elchilerni xushalliq bilen kütüp, uning xezine-ambarlirida saqlan'ghan nersilirini körsetti; yeni kümüşhni, altunni, dora-dermanlarni, serxil maylarni, sawut-qorallarni saqlaydighan öyning hemmisini we bayliqlirining barliqini körsetti; uning ordisi we yaki pütkül padishahliq ichidiki nersilerdin Hezekiya ulargha körsetmigen birimu qalmidi.

³ Andin Yeshaya peyghember Hezekiyaning aldigha béríp, uningdin: — «Mushu kishiler néme dédi? Ular séni yoqlashqa nedin kelgen?» — dep soridi. Hezekiya: — «Ular yiraq bir yurttin, yeni Babildin kelgen», dédi.

⁴ Yeshaya yene: — «Ular ordangda némini kördi?» dep soridi.

Hezekiya: — «Ordamda bar nersilerni ular kördi; bayliqlirimning arisidin ulargha körsetmigen birimu qalmidi» — dédi.

⁵ Yeshaya Hezekiyagha mundaq dédi: —

□ **38:20** «Biz bolsaq, qalghan ömrimizde her küni Perwerdigarning öyide saz chélip medhiye naxshirimni éytimiz!» — Xudani medhiyileydighan bu yaxshi sözlerni qilghini bilen, Hezekiya öz közi bilen körgen ikki karamet ishni (özining saqaytilishi we 7-ayettiki möjizini) éside ching saqlighan emes. Yuqiriqi bablarda dégendek, Asuriye qoshunliri bésip kirgende, u Xudaning 6-ayette xatirilen'gen wedisini untup, hoduqup ketti. Töwendiki 39-babtiki weqedimu u «Qedemlirimni sanap mangimlen» dégen öz wedisini untuydu. ■ **38:21** 2Pad. 20:7 □ **39:1** «Shu peyette Baladanning oghli Babil padishahi Mérodaq-Baladan Hezekiyaning késil bolup yétip qalghanliqini ... anglighachqa, Hezekiyagha xetlerni hediye bilen ewetti» — Mérodaq-Baladan Asuriye padishahi Sennaxérib teripidin miladiyedin ilgiriki 702-yili ghulitildi. Mushu ishmu shu yilda bolghan bolushi kérek. Démek, 38-, 39-babta teswirlen'gen ishlar 36- we 37-babta teswirlen'gen ishlardin ilgiri yüz bergen. Emdi némishqa ulardin kéyin xatirilen'gen? Bilimizki, «Yeshaya» (dégen kitab)ning 40-66-bablidiki xewer-bésharetler, umumiy jehettin éytqanda, kéyinki «Babil impériyisige esir bolup chüshkenler»ge, yeni sürgün bolghan Israillargha, yeni ularning «qaldisi» bolghan ewladirigha qaritilidu. Undaqa 39-bab mushu ehwalni tonushturush rolini oynaydu.

Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning sözini anglap qoyghin: —

6 — Mana shundaq künler kéliduki, ordangda bar nersiler we бүгүн'ge qeder ata-bowiliring toplan, saqlap qoyghan hemme nerse Babilgha élip kétilidu; héchnerse qalmaydu — deydu Perwerdigar,

7 — hemde *Babilliqar* oghulliringni, yeni özüngdin bolghan ewladliringni élip kétidu; shuning bilen ular Babil padishahining ordisida aghwat bolidu. □

8 Shuning bilen Hezekiya öz-özige: «Öz künlirimde bolsa aman-tinchliq, *Xudaning* heqiqet-wapaliqi bolidiken'ghu» dep, Yeshayagha: — «Siz éytqan Perwerdigarning mushu sözi yaxshi iken» — dédi. □

40

Israilgha bérilgen teselli; ... Duniyagha élip kélin'gen ümid-teselli

1 Xelqimge teselli béringlar, teselli béringlar, depla yüridu Xudayinglar;

2 Yérusalémning qelbigé söz qilip uninggha jakarlanglarki,

Uning jebir-japaliq waqti axirlashti,

Uning qebihlik kechürüm qilindi;

Chünki u Perwerdigarning qolidin barliq gunahlirining ornigha ikki hes-

□ 39:7 «...hemde **Babilliqar oghulliringni, yeni özüngdin bolghan ewladliringni élip kétidu; shuning bilen ular Babil padishahining ordisida aghwat bolidu**» — körünüshte addiy körün'gen mushu weqe üçün némishqa mushu qattiq jazaliq söz (6-7-ayetler) chiqidu? Pikrimizche, üç sewebi bar: — (1) Hezekiya Xudagha: «qedemlirimni sanap mangimen» dégen wedini bergenidi, lékin bu qétim Xudadin héch sorimay shundaq qilghan; (2) Elchilerning kelgenlikidin u belkim: «hazir men «jahan'gha dangqi chiqqan adammen», «kichik dölitimizning jahanda orni bar» dep tekebburliship ketken bolushi mumkin. (3) Nushulardin sirt, bilishimizche Mérodaq-Baladan Asuriye impériyesige qarshi bir ittipaqni berpa qilmaqchi. U «tekellup körsitidighan» mushu pursettin paydilinip, Hezekiyani ittipaqqa qatnishishqa tekliq qilghan. Özini ölümün qutquzghanliqini, quyashning nurining «keynige yan'ghanliqi»dek intayin karamet möjizini körgen, Xudaning «Men silerni Asuriyedin qutquzimen» dégen wedisini anglighan Hezekiya qandaqmu xudasiz bir el-yurt bilen ittipaqlashmaqchi bolghandu? «Aghwat» — pichiwétilgen adem, 56-bab, 4-ayettiki izahatni körüng. □ 39:8 «...«Siz éytqan **Perwerdigarning mushu sözi yaxshi iken**» — mushu ayette, Hezekiyaning öz-özige dégenliri bashqilargha, hetta öz jemetige bolghan birxl bighem, köyümsiz pozitsiyeni bildüridu. Yeshaya dégen bésharet emeliyette yüz yildin kéyin emelge ashurulghan; waqitning sozulishi bolsa belkim Yehudaning kéyinki bir padishahi (Yosiya)ning qattiq towa qilishi tüpeylidin boldi.

silep *méhir-shepçitini* aldi.□

³ Anglanglar, dalada birsining towlihan awazini!

«Perwerdigarning yolini teyyarlanglar,

Chöl-bayawanda Xudayimiz üçün bir yolni kötürüp tüptüz qilinglar!□ ■

⁴ Barliq qilghilar kötürüldü,

Barliq tagh-döngler pes qilinidu;

Egri-toqaylar tüzlinidu,

Ongghul-dongghul yerler tekshilinidu.

⁵ Perwerdigarning shan-sheripi körüldü,

We barliq ten igiliri uni teng köridü;

Chünki Perwerdigarning Öz aghzi shundaq söz qilghan!»■

⁶ — Anglanglar, bir awaz «jakarla» deydu;

Jakarlighuchi bolsa mundaq sorap: — «Men némini jakarlaymen?» — dédi.

jawab bolsa: — «Barliq ten igiliri ot-chöptür, xalas;

We ularning barliq wapaliqi daladiki gülge oxshash;■

⁷ Ot-chöp solishidu, gül xazan bolidu,

Chünki Perwerdigarning Rohi üstige püwleydu;

Berheq, *barliq xelqmu* ot-chöptür!□

⁸ Ot-chöp solishidu, gül xazan bolidu;

□ **40:2** «Yérusalémning **qelbige** söz **qilip** uninggha **jakarlanglarki**,....» — mezkur xewerni kimning jakarlishi kérekliki éytilmidi. Belkim mushu söz Xudaning barliq peyghemberlirige qaritilidu. Kirish sözimizde déyilginidek, kitabning qalghan qisimliri (40-66-bablar) Yeshayaning ömrinin keyinki bir dewrdiki Israillar, yeni palandi bolidighan bir dewrge yaki dewrlerge qaritilidu; sürgün qilghuchi Babil impériyesi bolghini bilen, körüp turimizki, «Yeshaya»ning birinchi qismidikedek, ikkinchi qismidiki bezi bésharetlermu axirqi zamanlarni körsitidu. «**Barliq gunahlirining ornigha ikki hessilep méhir-shepçitini aldi**» — ibraniiy tilida «gunahliri üçün ikke hessilep aldi» déyilidu. Sherhchilerning «ikki hessilep» dégen mushu ibare üstide bir-birige oxshap kétidighan üç xil közqarishi bar: — (1) Israil gunahliri üçün ikki hesse jaza aldi. Israil Xudaning «tunji oghli» bolup, bashqa el-millet bilen sélishurghanda, ikki hesse beriket alidu. U «tunji oghli» bolup, yene bashqa el-milletler bilen sélishurghanda qobul qilghan wehiy-xewirimu köp. Shunga bularni bashqa ellerge yetküzüsh mes'uliyitimu köp; gunahi bar bolsa bashqa el-milletler bilen sélishurghanda «ikki hesse» artuq jazalinishi kérek. Biraq bu bésharetke qarighanda, ularning jazalinish mezzili axirlashti. (2) «ikki hessilep»ning menisi «del gunahigha mas kélidighan jaza» dégenliktür. (3) Xuda Israilgha zor méhir-shepçet körsitip, yeni gunahining ornigha «ikki hessilep» méhir-shepçetni yetküzidu. Bizning pikrimiz eyni shundaq (61-bab, 7-ayetni körüng). Undaқта «ikki hessilep» bolsa hem kechürüm qilinish hem Xudaning Rohini, yéngi hayatni qobul qilishtin ibaretür (mesilen, 43-bab, 25-ayettin 44-bab, 5-ayetkiche, hem 61-bab, 7-ayetnimu körüng). Mundaq zor méhir-shepçetning kélip-chiqish sirliri 53-babta ashkarilininidu. Mushu üç xil közqarashning qaysisining toghra bolushidin qet'iynezer, umumiy menisi shuki, Xuda ularni kechürüm qilmaqchi hem ulargha méhribanliqini körsetmekchi.

□ **40:3** «Anglanglar, **dalada birsining towlihan awazini!** «Perwerdigarning yolini teyyarlanglar, **chöl-bayawanda Xudayimiz üçün bir yolni kötürüp tüptüz qilinglar!**» — mushu namsiz zatning awazi éytqan yol yuqiriqi 35-babtiki yol emes; ashu yol Zion'gha qaytqanlar üçün teyyarlan'ghan. Mushu yolni bolsa, **Xudaning Özining** kélishini qarshi élish üçün (söyümlük bir padishah qarshi élin'ghandek) **ademler** teyyarlishi kérek. Namsiz zatning awazning bir ipadisini körtüsh üçün Injil, «Luqa» 3-bab 1-6-ayetni, «Yh. 1:23ni körüng. Shu yerlerde «namsiz zat»ning del chümüldürgüchi Yehya peyghemberning özi ikenliki körsitilidu. ■ **40:3** Mat. 3:3; Mar. 1:3; Luqa 3:4; Yuh. 1:23 ■ **40:5** Yuh. 1:14 ■ **40:6** Ayup 14:2; Zeb. 90:5, 6; 102:11; 103:15-16; Yaq. 1:10; 1Pét. 1:24 □ **40:7** «Berheq, **barliq xelqmu** ot-chöptür» — mushu yerde «xelq» Israil xelqini körsitidu.

Biraq Xudayimizning kalam-sözi menggüge turidu!»[□] ■

⁹ — I Zion'gha xush xewer élip kelgüchi, yuqiri bir taghqa chiqqin;

Yerusalémgha xush xewerni élip kelgüchi,

Awazingni küchep kötürgin!

Uni kötürgin, qorqmighin!

Yehudaning sheherlirige: — «Mana, Xudayinglarga qaranglar» dégin!

¹⁰ Mana, Reb Perwerdigar küch-quдрitide kéliwatidu,

Uning biliki Özi üçün hoquq yürgüzidu;

Mana, Uning alghan mukapati Özi bilen bille,

Uning Özining in'ami Özige hemrah bolidu.[□] ■

¹¹ Qoychidek U Öz padisini baqidu;

U qozilarni bilek-qoligha yighidu, ularni quchaqlap mangidu,

Émitküchilerni U mayimlik bilen yétekleidu. ■

Israilning tengdashsiz Xudasi

¹² Kim derya-okyanlarning sulirini ochumida ölchep belgiligen,

Asmanlarni ghérichlap békitken,

Jahanning topa-changlirini misqallap salghan,

Taghlarni tarazida tarazilap,

Dönglerni jingda tartip ornátqan?

¹³ Kim Perwerdigarning Rohigha yolyorug bergen?

Kim Uninggha meslihetchi bolup ögetken? ■

¹⁴ U kim bilen meslihetleshken,

Kim Uni eqilliq qilip terbiyeligen?

Uninggha höküm-heqiqet chiqirish yolida kim yétekligen,

Yaki Uninggha bilim ögetken,

Yaki Uninggha yorutulush yolini kim körsetken?

¹⁵ Mana, Uning aldida el-yurtlar Uninggha nisbeten chélekte qalghan bir

tamcha sudek,

Tarazida qalghan topa-changdek hésablinidu;

Mana, U arallarni zerriche nersidek qoligha alidu;

¹⁶ Pütkül Liwan bolsa *qurban'gah* otigha,

Uning haywanliri bolsa bir köydürme qurbanliqqa yetmeydu.[□]

¹⁷ El-yurtlar uning aldida héchnerse emestur;

Uninggha nisbeten ular yoqning ariliqida,

Quruq-menisiz dep hésablinidu. ■

[□] **40:8** «Ot-chöp solishidu, gül xazan bolidu; biraq Xudayimizning kalam-sözi menggüge turidu!» — sherhimiz boyiche, 3-5-ayettiki awaz chümüldürgüchi Yehya peyghemberningki,

6-ayettiki birinchi namsiz zatning awazi Xudaningki; ikkinchi namsiz zatning sel ümidsizlen halette

soal sorighan awazi yenila Yehya peyghemberningki. Bashqilar ikkinchi awazni Yeshayingningki

yaki namsiz bir peyghemberningki, dep qaraydu. Ikkinchi awazning dégen gepliri 7-ayetni öz

ichige alidu. Xuda uninggha 8-ayette «ümidsizlenme» dégen menide jawab béridu hem 9-ayette sözini

dawamlashturup, Israilgha zor ümid yetküzidu. ■ **40:8** 1Pét. 1:25 [□] **40:10** «Perwerdigarning

biliki» — toluq menisi kéyinki bablarda, bolupmu 53:1de ashkarilinidu. U bolsa «Perwerdigarning

heqqaniy quli»ning bashqa bir namidur. ■ **40:10** Yesh. 62:11 ■ **40:11** Yesh. 49:10; Ez. 34:23, 24;

Mik. 7:14; Yuh. 10:11 ■ **40:13** Rim. 11:34; 1Kor. 2:16 [□] **40:16** «Pütkül Liwan bolsa qurban'gah

otigha, uning haywanliri bolsa bir köydürme qurbanliqqa yetmeydu» — Liwan ormanliq köp

rayon. Démek, Xudagha heqiqiy layiq ibadet qilish üçün Liwandiki barliq derekler qurban'gahqa

kerek holidighan otqa yétishmeydu; uningdiki barliq kala-qoylarmu qurbanliq bolushqa yétishmeydu.

■ **40:17** Dan. 4:32

18 Emdi siler Tengrini kimgé oxshatmaqchisiler?

Uni némige oxshitip sélishturisiler?■

19 *Bir butqimu?! Uni hünérwen qélipqa quyup yasaydu;*

Zerger uninggha altun hel béridu,

Uninggha kümüsh zenjirlerni soqup yasaydu.

20 Yoqsullarning béghishlighudek undaq hediyiliri bolmisa, chirimeydighan bir derexni tallaydu;

U lingship qalmighudek bir butni oyup yasashqa usta bir hünérwen izdep chaqiridu.

21 Siler bilmemsiler? Siler anglap baqmighanmusiler? Silerge ezeldin éytilmighanmidu? Yer-zémin apiride bolghandin tartip chüshenmeywatamsiler?

22 U yer-zéminning chembirikining üstide olturidu,

Uningda turuwatqanlar uning aldida chaqchiqlardek turidu;

U asmanlarni perdidék tartidu,

Ularni xuddi makan qilidighan chédirdek yayidu;□ ■

23 U emirlerni yoqqa chiqiridu;

Jahandiki sotchi-beglerni artuqche qilidu.■

24 Ular tikildimu? Ular térildimu? Ularning gholi yiltiz tarttimu?

— Biraq U üstigila püwlep, ular soliship kétidu,

Quyun ularni topandék élip tashlaydu.

25 Emdi Méni kimgé oxshatmaqchisiler?

Manga kim tengdash bolalisun?» — deydu Muqeddes Bolghuchi.

26 Közliringlarni yuqirigha kótürüp, qaranglar!

Mushu mewjudatlarni kim yaratqandu?

Ularni kim türküm-türküm qoshunlar qilip tertiplik epchiqidu?

U hemmisini nami bilen bir-birlep chaqiridu;

Uning küchining ulughluqi, qudrütining zorluqi bilen,

Ularidin birimu kem qalmaydu.

27 — Némishqa shuni dewérisen, i Yaqup?

Némishqa mundaq sözlewérisen, i Israïl: —

«Méning yolum Perwerdigardin yoshurundur,

Xudayim méning dewayingha éren qilmay ötiwéridu!»?

28 Siler bilmigenmusiler? Anglap baqmighanmusiler?

Perwerdigar — Ebedil'ebedlik Xuda,

Jahanning qerilirini Yaratquchidur!

U ya halsizlanmaydu, ya charchimaydu;

Uning oy-bilimining tégige hergiz yetkili bolmaydu.■

29 U halidin ketkenlerge qudret béridu;

Maghdursizlarga U berdashliqni hessilep awutidu.

30 Hetta yigitler halidin kétip charchap ketsimu,

Baturlar bolsa putliship yiqilsimu,

31 Biraq Perwerdigargha telmürüp kütkenlarning küchi yéngilinidu;

Ular bürkütlerdek qanat kérip örleydu;

Ular yügürüp, charchimaydu;

Yolda méngip, halidin ketmeydu!

■ 40:18 Yesh. 46:5; Ros. 17:29 □ 40:22 «chaqchiqir» — kichik bir xil chéketke. ■ 40:22 Ayup 9:8; Zeb. 104:2; Yesh. 44:24 ■ 40:23 Ayup 12:21; Zeb. 107:40 ■ 40:28 Zeb. 147:5

41

Xudaning el-milletlarga bergan teklipi

1 — «I arallar, süküti qilib Méning aldimga kélinglar;
Xelqlermu küchini yéngilisun!
Ular yéqin kelsun, söz qilsun;
Toghra höküm qilish üçün özara yéqinlashayli!»

*Ellerning mesilisi – butperesliktur *** Xuda Özini ispatlash üçün bergan bir**bésharet*

2 «Kim sherqtiki birsini oyghitip,

Uni heqqaniylik bilan Öz xizmitige chaqirdi?

U ellerni uning qoligha tapshuridu,

Uni padishahlar üstidin hökümranlik qilduridu;

Ulni uning qilichigha tapshurup topa-changgha aylanduridu,

Ulni uning oqyasida shamal uchurghan paxal-topandek qilidu. □

3 U ularni qoghliwétip,

Putini yerge tegküzmeý dégüdek mangidu, aman-ésenlik ichide ötiwéridu; □

4 Elmisaqtin tartip dewrlerni «Barliqqa kel» dep chaqirip,

Bularni békitip ada qilghan kim?

Men Perwerdigar Awwal Bolghuchidurmen,

Axiri bolghanlar bilenmu bille Bolghuchidurmen;

Men dégen «U»durmen. □ ■

5 Arallar shu ishlarni körüp qorqishidu;

Jahanning chet-chétidikiler titrep kétidu;

Ular bir-birige yéqinlaship, aldigha kélidu;

6 Ularning herbiri öz qoshnisigha yadrem qilib,

Öz qérindishigha: «Yürekli bol!» — deydu.

7 Shuning bilan neqqashchi zergerni righbetlendüridu,

Métalni yapilaqlap bolqa oynatquchi sendelni bazghan bilan soqquchini righbetlendürüp: «Kepsherligini yaxshi!» deydu;

Shuning bilan uni lingship qalmisun dep butning putini mixlar bilan békitidu. □

□ 41:2 «...uni heqqaniylik bilan Öz xizmitige chaqirdi?» — sözmüsöz terjime qilghanda: — «Heqqaniylikning Özi, (yeni Xuda) bu kishini öz puti aldigha chaqirdi?». □ 41:3 «U ularni qoghliwétip, putini yerge tegküzmeý dégüdek mangidu, aman-ésenlik ichide ötiwéridu» — Yeshaya peyghember bésharet qilghan mushu namsiz tajawuzchining ismi kéyinrek chiqidu. Mushu yerde körimizki, (1) U qilidighan urushlar bek ongushluq bolidu; (2) Uning herbii yürüş süriti intayin téz bolidu; (3) Uning qilidighan urushliri bashqa ellerni hoduqturup patiparaq qiluwétidu. Bashqa birxil terjimisi: «U aman-ésenlik ichide, méngip baqmighan yol bilen kélidu». □ 41:4 «Barliqqa kel» — yaki «Yéningha kel». «Elmisaqtin tartip dewrlerni «Barliqqa kel» dep chaqirip, bularni békitip ada qilghan kim?» — buning menisi belkim shuki, Xuda aldin'ala (peyghember arqiliq) éytqan ishlar yüz berginide, eller bésharetlerning toghra chiqidighanliqini köridu. Shundaq qilib, ular Xudaning ularni bolghlirini tashlap, Özige yéqin kélip kechürümige érishishige chaqiridighanliqini körüp yétidu. «axiri bolghanlar» — dunyada eng axiri hatat bolghan insanlarni körsetse kérek. «Men dégen «U»durmen» — mushu yerde «U» Xudaning özini körsitidu, elwette. ■ 41:4 Yesh. 43:10; 44:6; 48:12; Weh. 1:17; 22:13 □ 41:7 «Shuning bilan neqqashchi zergerni righbetlendüridu, métalni yapilaqlap bolqa oynatquchi sendelni bazghan bilan soqquchini righbetlendürüp...» — eller Xuda bésharet qilghan tajawuzchining kélidighanliqini bilip qorqidu (5-ayet). Biraq bésharetning emelge ashqanliqini körüshi bilen, butpereslikini tashlap Xudaning aldigha kélisishing ornida, ular yenila özlirini qoghdash üçün (tumar süpitide) butlarni yasatmaqchi bolidu.

Xudaning Israilga ilham bérishi

⁸ Biraq sen, i qulum Israil,

I Özüm tallighan Yaqup,

Ibrahim Méning dostumning ewladi: —■

⁹ Men jahanning qeridin élip kelgen,
Yerning eng chetliridin chaqirighinim sen ikensen;

Men sanga «Sen méning qulumdursen,

Men séni tallighan,

Séni hergiz chetke qaqqaymen» — dégenidim.□

¹⁰ — Qorqma; chünki Men sen bilen billidurmen;

Uyan-buyan qarap hoduqmanqlar;

Chünki Men séning Xudayingdurmen;

Men séni kücheytimen,

Berheq, Men sanga yardemde bolimen!

Berheq, Men Özümning heqqaniyliqimni bildürgüchi ong qolum bilen séni yöleymen.

¹¹ Mana, sanga qarap ghaljirliship ketkenlarning hemmisi xijil bolup sher-mende bolidu;

Sanga shikayet qilghuchilar yoq déyerlik bolidu, halak bolidu.■

¹² Sen ularni izdiseng, héch tapalmaysen;

Sen bilen dewalashquchilar —

Sanga qarshi urush qilghuchilar yoq déyerlik, héch bolup baqmighandek turidu.

¹³ Chünki Men Perwerdigar Xudaying ong qolungni tutup turup, sanga: —

«Qorqma, Men sanga yardemde bolimen!» deymen.

¹⁴ Qorqma, sen qurt bolghan Yaqup,

Israilning baliliri!

Men sanga yardemde bolimen!» — deydu Perwerdigar, yeni séning Hemjemet-Qutquzghuching, Israildiki Muqeddes Bolghuchi.□

¹⁵ Mana, Men séni köp hem ötkür chishliq yéngi bir dan ayrighuchi tirna qilimen;

Sen taghlarni yanjip, ularni pare-pare qiliwétisen,

Dönglernimu köküm-talqan'gha aylanduruwétisen.■

¹⁶ Sen ularni soruysen,

Shamal ularni uchurup kétidu,

■ **41:8** Qan. 7:6; 10:15; 14:2; 2Tar. 20:7; Zeb. 135:4; Yesh. 43:1; 44:1; Yaq. 2:23 □ **41:9** «Men jahanning qeridin élip kelgen, yerning eng chetliridin chaqirighinim sen ikensen» — oqurmenler shuni ésiqe keltürsunki, Xuda Ibrahimni yiraq yurttin Qanaan'gha (Pelestin'ge) chaqirghanidi; kéyin Ibrahimning ewladliri bolghan Israilni Musa peyghember arqiliq Misirdin qutquzghanidi. «Séni hergiz chetke qaqqaymen» — yene birxil terjimisi: — «Séni chetke qaqqaymen». ■ **41:11** Mis. 23:22; Yesh. 60:12; Zek. 12:3 □ **41:14** «Hemjemet-Qutquzghuchi» — ibranij tilida «goél» dégen mushu sözning alahide menisi bar. Birsu kembeghel bolup, özini qulluqqa sétiwetken bolsa yaqi bashqa qiyin ehwalgha uchrup mal-mülükini satqan bolsa, Musa peyghember qobul qilghan muqeddes qanun'gha asasen, mushu kishining yéqin uruq-tughanliri, hemjemetlirining uni hörlükke chiqirip qutquzush hoquqi bar idi. Démek, «hemjemet-qutquzghuchi»ning («goél») sétiwalghuchi ademe pul béripla, öz qérindishini hör qilib qutquzush hoquqi bar dégenliktur. Hoquqni ishliwish hemjemetning öz ixtiyarliqi bilen bolatti, elwette. U ishletmekchi bolsa, héchkim uni tosalmaytti. Yeshaya Xudaning qutquzghuchi ikenlikini bayan qilish üçün del mushu sözni ishliwidu. Démek, Xuda Israilgha «hemjemet»lik qilib, ularning «goél»i, yeni «Hemjemet-Qutquzghuchisi» bolidu. U Öz ixtiyarliqi bilen ularni qutquzidu.

■ **41:15** Yesh. 17:13; 29:5

Quyuni ularni tarqitiwétidu;
 We sen Perwerdigar bilen shadlinisen,
 Israildiki Muqaddes Bolghuchini iptixarlinip medhiyeleysen.

17 Bozekler we yoqsullar su izdeydu, lékin su yoq;

Ularning tili ussuzluqtin qaghjirap kétidu;

Men Perwerdigar ularni anglaymen;

Men Israilning Xudasi ulardin waz kechmeymen. ■

18 Men qaças égzizliklerde deryalarni,

Jilghilar ichide bulaqlarni achimen;

Dalani kölchekke aylandurimen,

Tatirang yerdin sularni urghutup su bilen qaplap bérimen. ■

19 Dalada kédir, akatsiye, xadas we zeytun derexlirini östürüp bérimen;
 Chöl-bayawanda archa, qarighay we boksus derexlirini birge tikimen; □

20 Shundaq qilip ular bularni körüp, bilip, oylinip: —

«Perwerdigarning qoli mushularni qilghan,

Israildiki Muqaddes Bolghuchi uni yaratqan!» dep teng chüshinishidu.

Xudaning butpereslerni qutquzush toghrisidiki yene bir sözi

21 — Muhakimiliringlarni otturigha qoyunglar, deydu Perwerdigar;
 — Küchlük sewebliringlarni chiqiringlar, deydu Yaqupning Padishahi.

22 — *Butliringlar* élip kirilsun,

Bizge némilerning yüz béridighanliqini éytsun;

Ilgiriki ishlarni, ularning üjür-büjürlirigiche kóz aldimizda körsetsun,

Shundaqla bulardin chiqidighan netijilerni bizge bildürüş üçün éytip bersun;

— Yaki bolmisa, kelgüsidiki ishlarni anglap bileyli;

23 Silerning ilahliq ikenlikinglarni bilishimiz üçün,

Kéyinki yüz béridighan ishlarni bizge bayan qilinglar;

Qandaqla bolmisun, Bizni hang-tang qilip uni teng köridighan qilish üçün,

Birer yaxshi ish yaki yaman bir ishni qilinglar! □

24 Mana, siler yoqning ariliqida,

Ishligininglarmu yoq ishtur;

Silerni tallighuchi bir lenitidur.

Bésharet tekrarlinidu; Xuda barliq el-yurtlarga «Méning qulumni tonunglar» dep tonushturidu

25 Birsini shimal tereptin qozghidim, u kélidu;

U künchiqishtin Méning namimni jakarlap kélidu;

■ 41:17 Mat. 5:6 ■ 41:18 Zeb. 107:35; Yesh. 35:7; 44:3 □ 41:19 «Dalada kédir, akatsiye, xadas we zeytun derexlirini östürüp bérimen; ... archa, qarighay we boksus derexlirini birge tikimen» — mushu derexler (zeytun derixidin sirt) méwe üçün emes, saye bérish üçün bérilidu; birqanche xil derex birxil muhit astida teng ösüshi mumkin emes. Qarighanda bu bésharet axirqi zamanlarni körsitidu; shu chaghda Xuda Israilni yéngi bir «Misirdin chiqish» (emeliyette, «jahanning chet-chetliridin chiqirish») yoli bilen qutquzidu. □ 41:23 «Birer yaxshi ish yaki yaman bir ish qilinglar!» — mushu ibare «Herqandaq birer ishni qilinglar!» dégenmi bildüridu. Butlar yaxshi bolsun, yaman bolsun héchqandaq ish qilalmaydu, elwette.

U birsi hak layni dessigendek, sapalchi lay cheyligendek emeldarlarning üstige hujum qilidu;□

²⁶ Bizge uqturush üçün, kim muqeddemdin buyan buni éytqan? Yaki Bizni «U heqiqettur» dégüzüp bu ishtin burun uni aldın'ala éytqan?

Yaq, héchkim éytmaydu;

Berheq, héchkim bayan qilmaydu;

Sözünglarni angliyalighuchi berheq yoqtur!

²⁷ Men deslepte Zion'gha: — «Mushu ishlargha köz tikip turunglar! Köz tikip turunglar!» dédim,

Yérusalémgha xush xewerni yetküzgüchini ewetip berdim.

²⁸ Men qarisam, shular arisida héchkim yoq —

Meslihet bergüdek héchkim yoq,

Shulardin sorisam, jawab bergüdek héchkimmu yoq.□

Dawami

²⁹ Qaranglar, ular hemmisi quruq;

Ularning yasighanliri yoq ishtur,

Quyma mebudliri quruq shamaldek menisizdur.

42

¹ Qaranglar, mana Men yöleydighan Öz qulumgha!

Jénimning xushalliqi bolghan Méning tallighinim;

Men Öz Rohimni uning wujudigha qondurimen,

Shuning bilen u ellerge höküm-heqiqetni yetküzüp béridu.□ ■

² U ne warqirap-jarqirimaydu, ne chuqan kötürmeydu ne awazini kochilarda anglatmaydu.□

³ Taki u ghelibe bilen toghra hökümlerni chiqarghuche,

Yanjilghan qomushni sundurmaydu,

Tütep öchey dep qalghan pilikni öchürmeydu;□

⁴ Höküm-heqiqetni yer yüzide tiklimigüche,

U halsizlanmaydu, köngli yanmaydu;

□ **41:25** «Birsini shimal tereptin qozghidim, u kélidu; u күnchiqishtin Méning namimni jakarlap kélidu» — tajawuzchi téxi namsiz, biraq hazir u toghruluq yene bir pakit bar; u sherqtin hemde shimal tereptinmu kélidu. Bashqa birxil terjimisi: «Méning namimni chaqirip nida qilip kélidu».

□ **41:28** «shular arisida héchkim yoq» — «shular» shübhisizki, butperes ellerni körsitidu. □ **42:1**

«Öz qulum , yeni Perwerdigarning quli» — shübhisizki, Xudaning «yat eller»ge béghishlighan, ularni butpereslikтин qutquzidighan jawabidur. Mushu ayettiki «Qaranglar, mana...» dégenni, 41-bab 29-ayettiki «Jawab bergüdek héchkim yoq» qatarliqlar bilen selishturushimiz kérek. Qarighanda, Xuda tallighan mushu mulayim, muhebbetlik kishi el-yurtlarga Xudaning sözi ni élip kélidu. «U ellerge höküm-heqiqet yetküzüp béridu» — «höküm-heqiqet» (ibranii tilida «mishpat») élip bérish» dégenlik bolup, üç menini öz ichige alidu: — (1) yuqiriqi 41-babtiki (Xuda butlar bilen muhakime qilghan) «sot»tiki «höküm-heqiqet», yeni «Xuda dégen tirik hem birdur, butlar yoqtin bolghan nerse» dégen heqiqetni élip kélishtin ibaret. Heqiqetsizler heqiqetke érishidu; (2) Xudaning «heqqanii qul»i Xudaning adil qanun-permanlirining xewirini yetküzüp, chüshendürüp béridu; (3) xataliqni tüzitish, uwal bolghanlarga adaletni yürgüzidu. ■ **42:1** Yesh. 11:2; Mat. 3:17; 17:5; Yuh. 3:34; Ef. 1:6 □ **42:2**

«U ne warqirap-jarqirimaydu, ne chuqan kötürmeydu ne awazini kochilarda anglatmaydu» — buning menisi, belkim «U dawrang salmaydu», «U öz-özini élan qilmaydu». □ **42:3** «toghra hökümler» — yaki «höküm-heqiqet» toghruluq 42:1diki izahatni körüng.

Arallarmu uning perman-qanunini telmürüp kutidu.□

⁵ Asmanlarni yaritip ularni kergen,
Yer-zéminni hem uningdin chiqqanlarni yayghan,
Uningda turuwaqtan xelqqe nepes,

Uning üstide méngiwatqanlarga roh bergüchi Tengri Perwerdigar mundaq deydu: —

⁶ Menki Perwerdigar séni heqqaniylik bilen shuninggha chaqirghanmenki,
— Séning qolungni tutimen,
Séni qoghdap saqlaymen,
Hem séni xelqqe ehde süpitide,
Ellerge bir nur qilib bérimen;□

⁷ Qarighu közlerni échishqa,
Zindandin mebuslarni,
Türmide qarangghuluq ichide olturghanlarni qutquzushqa séni ewetimen.□

⁸ Men Perwerdigardurmen; Méning namim shudur;
Shan-sheripimni bashqa birsige,
Manga tewe bolghan medhiyani oyma mebudlarga bermeymen.■

⁹ Mana, aldingi ishlar bolsa emelge ashurulghan;
Silerge yéngi ishlarni jakarlaymen;
Ular téxi yüz bermigüche,
Men ularni silerge bayan qilimen.□

¹⁰ — Perwerdigargha yéngi naxsha éytinglar,
I déngizda yürgenler hem uning ichidiki hemme mewjudatlar,
Arallar hem ularda turghanlarmu,
Jahanning chet-chetliridin Uni medhiyilenglar!□ ■

¹¹ Dala hem uningdiki sheherler,

□ **42:4** «U halsizlanmaydu, köngli yanmaydu...» — «halsizlanmaydu» we «köngli yanmaydu» dégen sözler ibraniiy tilida 3-ayettiki «tütep öchey dep qalghan» hem «yanjilghan» dégenler bilen yiltizdash-tur. «arallarmu uning perman-qanunini telmürüp kutidu» — hazir (Yeshaya kitabidiki mushu yergiche) «Perwerdigarning quli» toghruluq shundaq xewirimiz bar: — (1) Xuda uni pewqul'adde yaxshi köridü, uningdin zor xushalliq alidu. (2) Xudaning Rohi uning üstige kélip turidu. (3) U talash-tartish qilmaydighan, kemter, kichik péilliq adem bolidu. (4) U intayin mulayim adem bolup, hetta «ümid yoq» bolghudek «yanjilghan qomush» yaki «tütep öchey dep qalghan pilik»kimu méhir-shepquet körsitidu. (5) U dunyagha kelgende, Xudaning heqiqetlirini, toghra hökümlirini pütün dunyagha yetküzügüche hergiz yoldin yanmaydu. (6) Pütün dunya, hetta eng chet joylardikiler uninggha ümid baghlap, uning söz-hökümlirige tesna bolidu. □ **42:6** «Hem séni xelqqe ehde süpitide, ellerge bir nur qilib bérimen» — «xelq» Tewratta adette Israilni körsitidu, «eller» «Israildin bashqa xelqler»ni, «Yehudiy emesler»ni körsitidu. □ **42:7** «Qarighu közlerni échishqa, zindandin mebuslarni, türmide qarangghuluq ichide olturghanlarni qutquzushqa séni ewetimen» — bu ayetlerdin «Perwerdigarning quli» toghrisida shularnimu körümizki: — (7) U Xudaning zor yardimige iye bolidu; (8) undaq qilghanda uning özi bir «ehde» bolidu hem özi «nur» bolidu. (9) Bu ehdingiz mezmuni bolsa (5-ayet Xudaning dunyadiki barliq xelqlerning ghémide bolghanliqini körsatkendek) xelqlerning közlirini échip ularni erkinlikke chiqirishtin ibaret bolidu. (10) Xuda uni (Mesihni) ehde süpitide jahandiki barliq xelqqe ehdiye qilghandek «béridü». ■ **42:8** Yesh. 48:11 □ **42:9** «Mana, aldingi ishlar bolsa emelge ashurulghan; silerge yéngi ishlarni jakarlaymen...» — «aldingi ishlar» belkim 41-bab, 1-4-ayettiki, «tajawuzchi»ning ishlirini körsitishi mumkin. «Yéngi ishlar» bolsa Perwerdigarning heqqaniy quli toghruluqtur. «Tajawuzchi» we «Perwerdigarning quli»ni sélishtursaq, tajawuzchi weyranchilik qilidu, el-yurtlar uningdin qorqup patiparaq bolup kétidu, butpereslik téximu küchiyidu; «Perwerdigarning quli» bolsa xeqlerge rehim qilidu, ademni saqaytidu, el-yurtlarni, yeni «yat eller»ni Xudagha qaritip uning nurigha yétekleydu. □ **42:10** «déngizda yürgenler» — ibraniiy tilida «déngizgha chüshkenler» — «Zeb.» 107:23ni körüng. ■ **42:10** Zeb. 33:3

Kédar qebilisidikiler turghan kentler awazini kötürsun,
Séladikiler yuqiri awazda naxsha éytsun,
Taghlarning choqqiliridin tentene qilsun!□

12 Ular Perwerdigarni ulughlisun,
Uning medhiyiliri arallardimu jakarlansun.

13 Perwerdigar palwandeck chiqidu,
Batur leshkerdek otluq muhebbitini qozghaydu;
U warqiraydu, berheq shirdek hörkireydu;
Düşmenliri üstige zor küch-quдрitini körsitidu.

14 — «Men ebedil'ebed sükütte turup keldim;
Jim turup özümni bésiwélip keldim;
Biraq hazir tolghiqi tutqan ayaldek inchiqlap towlaymen;
Hem hasiraymen hem ingraymen!□

15 Men taghlarni hem dönglerni chölderitimen,
Ularning hemme yéshilliqirini qurutiwétimen;
Deryalarni arallargha aylanduruwétimen;
Kölcheklernimu qaghjiritimen.

16 Qarighularni özi bilmigen bir yol bilen apirip qoyimen,
Ularni ular bilmigen yollarda yétekleymen;
Ularning aldida qarangghuluqni nur,
Egri-toqay yerlerni tüptüz qilimen.
Men mushu ishlarni qilmay qalmaymen,
Ulardin héch waz kechmeymen.□

17 Oyma mebudlarga tayan'ghanlar,
Quyma mebudlarga: «Siler ilahlirimizdur» dégenler bolsa,
Ular yoldin yandurulmay qalmaydu,
Qattiq shermende qilinidu.■

18 — «Anglanglar, i gaslar!

Qarighular, körüş üçhün qaranglar!

19 Méning qulumdin bashqa yene kim qarighu?

Méning ewetken «elchim»din bashqa yene kim gas?

Kim Men bilen ehdileshkendek shunche qarighudu?

□ 42:11 «Kédar qebilisidikiler... Séladikiler...» — «Kédar qebilisi» ereblarning bir qebilisi idi. «Séla» bolsa Édomning bir shehiri (Séla qoram tash üstige sélin'ghan — menisi «qoram tash»). Yuqiriqi 34-babta déyilgendeck, Édom Xudaning sözige qarshi turghini bilen, Édomdin Xudagha towa qilip heqiqiy ibadet qilidighanlar bolidu. □ 42:14 «Men ebedil'ebed sükütte turup keldim; jim turup özümni bésiwélip keldim; biraq hazir tolghiqi tutqan ayaldek inchiqlap towlaymen; hem hasiraymen hem ingraymen!»

— «yéngi ishlar» yeni Uning «heqqaniy quli»ning dunyagha kélishi, shundaqla nurghun ademlerni gunahlrining asaretiliridin qutquzushni öz ichige alidu. Xuda bu «yéngi ishlar»ni emelge ashurush üçhün, hamilidar ayalning tolghiqi tutqandek bolidu (10-17-ayetler toluq bir bölümdur). Démisekmu, mushu «yéngi ishlar» Xudagha nisbeten pütkül alemdin muhimdek turidu; chünki U asman-zéminni bir söz bilenla yaratqan; biraq mushu ishlarni U teshnaliq bilen uzun, yeni ebedil'ebed kütüp kelgen hem ularni tughdurush üçhün éghir japa hem azab tartqandek qilidu. Mushu intayin sirliq ishtur! «hem hasiraymen hem ingraymen» — ikki ishning teng qilinidighanliqini bildüridu.

□ 42:16 «Qarighularni özi bilmigen bir yol bilen apirip qoyimen... Men mushu ishlarni qilmay qalmaymen, Ulardin héch waz kechmeymen» — 15- we 16-ayetke qarighanda, «yéngi ishlar» dunyagha kelgende, bezi kishler üçhün azabliq bolidu; yer-zémin astin-üstün bolup kétidu; shuning bilen teng Xuda bashqa birnecheche «qarighular» (belkim, gunahini, jümlidin butpereslikni tonup yétidighanlar) üçhün mohtajlirini teminleydighan mexsus sharaitlarni yaritip béridu. ■ 42:17 Zeb. 97:7; Yesh. 1:29; 44:11; 45:16

Kim Perwerdigarning qulidek shunche qarighudu?□

20 Sen nurghun ishlarni körgining bilen,
Biraq neziringge héch almaysen;
Uning quliqi échilghini bilen,
U anglimaydu».■

21 Perwerdigar Öz heqqaniyliqi üçün layiq kördiki,
Tewrat-qanunini ulugh hem shan-shereplik dep körsetti.□

22 Biraq shular bolsa olja élin'ghan hem bulang-talang qilin'ghan bir xelqtur;
Ularning hemmisi ora-tuzaqta tutulghan,
Gündixanilarda qamiliq ghayib bolidu;
Ular gheniymet bolidu,
Héchkim qutquzmaydu;
Ular olja bolidu,

Héchkim: «Qayturup bérish!» démeydu.□

23 Biraq aranglarda kim buninggha qulaq salsun?
Kim bularni anglap kelgüsi zamanlarga köngül qoysun?□

24 Emdi kim Yaqupni olja qilghan?

Kim Israilni bulangchilargha tapshurup bergen?
Buni qilghini bolsa, biz gunah qilip kemsitken Perwerdigar emesmu?
Chünki ular Uning yollirida méngishni xalimaytti;
Yaki Uning qanunigha itaet qilmaytti.

25 Shunga U ular üstige ghezep-qehrini,
Urushning zorawanliqini töküp chüshürdi;
Bular uning etrapigha ot tutashturdi;
Biraq u tonup yetmidi;
Bular uni köydürdi, biraq u héch sawaq almidi.

43

Dawami

1 Biraq hazir i Yaqup, séni Yaratquchi Perwerdigar,

□ **42:19** «men bilen ehdileshkendek» — yaki «Men bilen inaq qilin'ghandek». «...Kim Men bilen ehdileshkendek shunche qarighudu? Kim Perwerdigarning qulidek shunche qarighudu?» — bir soal tughuliduki, mushu ayette déyilgen «Méning qulum» yuqiriqi «xushalliqim bolghan qulum»mu yaki bashqisimu? Tézla körimizki, u emes, belki Israilning özi bolidu (mesilen, 22-ayetni körüng). Xuda 18-ayette, Özi teripidin saqaytilghan (16-ayet), esli butperes «qarighu» bolghan el-yurtlarni («yat ellerni») özining «qarighu» xelqini, yeni Israilni nezirige élishqa chaqiridu. Démeq, Israil teripidin kemisitilip «qarighu» dep hésablan'ghanlar köreleydighan bolidu, biraq (peyghemberler arqiliq) Xudaning nurini qobul qilghan Israilar bolsa, asiqliq qilip qarighu bolup qaldi. ■ **42:20** Rim. 2:2-11 □ **42:21** «Perwerdigar Öz heqqaniyliqi üçün layiq kördiki, Tewrat-qanunini ulugh hem shan-shereplik dep körsetti» — Xuda Israilgha Musa peyghember arqiliq muqeddes qanun-permanni bergen. Shunga ular butpereslikke tolghan dunya arisida birdinbir Xudagha ibadet qilidighan xelq bolup, zor imtiyazgha érishkenidi. Xudaning meqsiti, ular arqiliq «Méning qulum» hem «ülge» süpitide, mushu nurini pütkül dunyagha yetküzmekchi. Biraq Israilar Uning shu meqsitini héch etivarlimay, köp jehettin Uningdin yüz öripen. □ **42:22** «Biraq shular bolsa olja élin'ghan hem bulang-talang qilin'ghan bir xelqtur... ular olja bolidu, héchkim: «Qayturup bérish!» démeydu» — eger Israil Xudaning sözige kirgen bolsa, nurghun eller ulargha béqindi bolatti. Biraq Uning sözige kirmigendin kéyin, ehwali del uning ekisi boldi. □ **42:23** «Biraq aranglarda kim buninggha qulaq salsun? Kim ... köngül qoysun?» — mushu gepke qarighanda, hetta Xudaning terbiyilik jazasi beshigha chüshkendin kéyinmu anglighuchi quliqi, köridighan közliri barlar yenila az bolsa kérek.

I Israil, séni Shekillendürgüchi mundaq deydu: —
 «Qorqma; chünki Men sanga hemjemet bolup séni qutquzghan;
 Séni Öz namim bilen atighanmen;
 Sen Méningkidursen!

² Sen sulardin ötkiningde, Men sen bilen bille bolimen;
 Deryalardin ötkiningde, ular séni gherq qilmaydu;
 Sen otta méngip yürginingde, sen köymeysen;
 Yalqunlar üstüngde ot almaydu. □ ■

³ Chünki Men bolsam Xudaying Perwerdigar, Israildiki Muqeddes Bolghuchi,
 Qutquzghuchingdurmen;
 Séni qutuldurush üçün Misirni bedel qilip berdim,
 Ornunggha Éfiopiye hem Sébani almashturdum. □

⁴ Sen nezirimde qimmatlik bolghachqa,
 Men sanga izzet-hörmet keltürgen hem séni söygen;
 Shunga Men yene ornunggha ademlerni,
 Jéninggha xelqlerni tutup bérimen;

⁵ Qorqma, chünki Men sen bilen billedurmen;
 Men neslingni sherqtin,
 Séni gherbtin yighip epkélimen; ■

⁶ Men shimalgha: — «Tapshur ularni!»
 We jenubqa: — «Ularni tutup qalma!

Oghullirimni yiraqtin, qizlirimni jahanning chet-chetliridin epkélip ber;

⁷ Méning namim bilen atalghan herbirsini,

Men Öz shan-sheripim üçün yaratqan herbirsini epkélip ber!» — deymen,
 «Men uni shekillendürdüm, Men uni apiride qildim!»».

«Sotta» — *Xuda we butlar otturida höküm chiqiringlar!*

⁸ U «közi bar» qarighu xelqni,
 Yeni «quliqi bar» gaslarni aldigha élip keldi. □

⁹ — «Barliq eller yighilsun,
 Xelqler jem bolsun!

Ulardin kimmu mundaq ishlarni jakarliyalisun?

Yeni kim mushundaq «ilgiriki ishlar»ni *aldin'ala* bizge anglitip baqqan?

Bar bolsa, özlirini ispatlashqa guwahchilirini aldigha keltürsun;

□ **43:2** «sulardin... deryalardin.. otta méngip yürginingde...» — yuqiriqi 42-bab, 25-ayette Israilgha terbiye bérilgen ot tilgha élini. Biraq mushu sözlerge qarighanda, Xuda ulargha esheddiy qattiq terbiye (mesilen, ularni sulardin we otlardin ötküzüp) bergini bilen, U haman ularni qutquzidu. ■ **43:2** Zeb. 66:12 □ **43:3** «Séni qutuldurush üçün Misirni bedel qilip berdim, ornunggha Éfiopiye hem Sébani almashturdum» — mushu sözler belkim Xudaning Musa peyghember arqiliq Israilni Misirdin qutquzghanliqini körsitidu. Misir padishahi Pirewn qattiq qarshi chiqishi bilen uning pütkül yurti (jümlidin Misirning jenubiy teripidiki yurtlar Éfiopiye, Sébamu) zor ziyani tartqan. ■ **43:5** Yesh. 44:2; Yer. 30:10; 46:27 □ **43:8** «... «közi bar» qarighu... «quliqi bar» gaslar» — shübhisizki Israilni körsitidu. Heyran qalarliq ish shuki, Xuda ularni Özige guwahliq qilishqa aldigha keltürgen.

Bolmisa, ular bu ishlarni anglighandin kéyin: — «Bu bolsa heqiqet!» dep étirap qilsun!□

¹⁰ Siler *xelqim* Méning guwahchilirim,
Hem Men tallighan qulum *men üçün* guwahchidur,
Shundaq iken, siler Méni tonup,
Manga ishinip,

Hem chüshinip yetkeysilerki: —

«Men dégen «U»durmen,

Mendin ilgiri héch ilah shekillenmigen,

Hem Mendin kéyinmu héch shekillenmeydu;□ ■

¹¹ Men, Men Perwerdigardurmen;
Mendin bashqa Qutquzghuchi yoqtur».

¹² — Aranglarda «yat ilah» bolmighan waqitta,

Men *meqsitimni* jakarlighan,

Men qutquzghan hem shu ishlarning dangqini chiqarghanmen;

Shunga siler Méning Tengri ikenlikimge guwahchisiler, — deydu Perwerdigar.□

¹³ «Berheq, ezeldin buyan Men dégen «U»durmen,

Méning qolumdin héchkim héchkimni qutquzalmaydu;

Men ish qilsam, kim tosalisun?■

Xuda Israilni Babildin qutquzidu

¹⁴ Hemjemet-Qutquzghuchinglar bolghan Perwerdigar, Israildiki Muqeddes Bolghuchi mundaq deydu: —

Silerni dep Men Babilni jazalatquzup,
Ularning hemmisini, jümlidin kaldiylerini,

Qachqun süpitide özlixi xushalliq bilen pexirlen'gen kémilerge olturushqa chüshüriwétimen.□

¹⁵ Men bolsam Perwerdigar, silerge Muqeddes Bolghuchi, Israilni Yaratquchi, silerning Padishahinglardurmen.

¹⁶ Déngizdin yolni chiqarghuchi,

Dawalghughan sulardin yol achquchi Perwerdigar mundaq deydu: —

¹⁷ (U jeng harwisini we atni, qoshun-küchlerni chiqarghuchidur: —

□ 43:9 «Barliq eller yighilsun, xelqler jem bolsun! Ulardin kimmu mundaq ishlarni jakarliyal-isun?...» — mushu ayettiki («yat» eller) hem «xelqler» bolsa, shübhisizki, Israildin sirt barliq xelqlerni, yení «Yehudiy emesler»ni körsitidu. «Yeshaya» dégen kitapta «eller» yaki «xelq-milletler» déyilse, herdaim mushu menisini bildüridu. Mushu yerde barliq el-yurtlar (Israildin sirt) butpereslikke chöküp ketti. Xuda ulardin: «Aranglardin: — «Bizning choqun'ghan butimiz Séning «Israilni Misirdin qutquzup chiqirish»inggha oxshash ulugh bir ishni qilghan?» dégüchiler barmidu? — bar bolsa guwahchiliq qilsun» — dégendek soraydu. Elwette, Xudaning soaligha jawab bergüchi yoq. □ 43:10 «Siler *xelqim* Méning guwahchilirim, hem men tallighan qulum Men üçün guwahchidur,...» — bashqa birxil terjimisi: «Siler xelqim Méning guwahchilirim, shundaqla Méning tallighan qulumsilerki,...».

■ 43:10 Yesh. 41:4; 44:8; 45:21; Hosh. 13:4 □ 43:12 «Shunga siler Tengri ikenlikimge guwahchisiler...» — démek, Xuda: «Silerni Misirdin qutquzimen» — dégen; U shundaq qilghan; andin mushu ishlarni dunyagha ayan qilghan. Xuda Israilni muxu ishlirida Özigé guwahchi bolushqa chaqiroqan bolsimu, bu ayetke qarighanda, ular Uninggha héch guwahliq bermigen. ■ 43:13 Yesh.

41:27 □ 43:14 «Ularning hemmisini, jümlidin kaldiylerini, qachqun süpitide özlixi xushalliq bilen pexirlen'gen kémilerge olturushqa chüshüriwétimen» — miladiyedín ilgiriki 539-yili Babil shehiri Parsliqlar teripidin ishghal qilin'ghan. Shu chaghda ularning qachqunliri kémiliri bilen Efrat deryasi yoli arqiliq qachmaqchi bolghan bolushi mumkin.

Ular biraqla yiqilidu, turalmaydu;
Ular öchüp qalghan, chiragh pilikidek öchürülgen)□

18 – Mushu ötken ishlarni eslimenglar,
Qedimki ishlar toghruluqmu oylanmanglar;

19 Chünki mana Men yéngi bir ishni qilimen;

U hazirla barliqqa kélidu;

Siler uni körmey qalamsiler?!

Men hetta dalalardimu yol achimen,
Chöl-bayawanda deryalarni barliqqa keltürimen!■

20 Daladiki haywanlar, chilböriler hem huwqushlar Méni ulughlaydu;

Chünki Men Öz xelqim, yeni Öz tallighiningha ichimlik teminleshke,
Dalalarda sularni,

Chöl-bayawanlarda deryalarni chiqirip bérimen.

21 Men mushu xelqni Özüm üçün shekillendürgenmen;

Ular Manga bolghan medhiyilerni éytip ayan qilidu. □ ■

Israilning menisiz qurbanliqliri ... Xudaning Israilgha körsetmekchi bolghan méhir-shepqiti

22 Biraq, i Yaqup, sen namimni chaqirghining bilen Özümni izdimiding,
I Israil, eksiche sen Mendin könglüng yénip harsinding;□

23 Sen élip kelgen «köydürme qurbanliq» qoyliringni Manga qilghan emes,
«Inaq qurbanliq»liring bilen Méni hörmetligen emessen;

Men «ashliq hediye»ni qilish bilen séni «qulluq»qa qoymaqchi emesmen,
Xushbuy yéqip séni harsindurmaqchi bolghan emesmen!□

24 Sen pulni xejlep Manga héch égir élip kelmigensen,

□ 43:17 «Déngizdin yolni chiqarghuchi ... Perwerdigar mundaq deydu: – (u jeng harwisini we atni, qoshun-küchlerni chiqarghuchidur: – ular biraqla yiqilidu, turalmaydu...)» — (16-17-ayetler) Musa peyghember yashighan dewride, Misirning qoshunliri Israillarni «déngizda échilghan yol»da qoghlap, déngizdin ötmekchi bolup, 16-17-ayetlerde tilgha élin'ghan weqeler bilen weyran qilin'ghan. Shu yol bilen Xuda Israilni qutquzghan. Tewrat, «Misirdin chiqish», 14-babni körüng. ■ 43:19 Weh. 21:5 □ 43:21 «...Men mushu xelqni Özüm üçün shekillendürgenmen; ular Manga bolghan medhiyilerni éytip ayan qilidu» — mushu 14-21-ayetlerge qarighanda, Israil Babil impériyesige esir bolup sürgün bolghandin kéyin qaytidin azad qilimdu. Shu chaghda Xuda ularning yolini ajayib teyyarlap béridu we hem yolda mohtaj bolghanlirining hemmisini (Misirdin chiqip azad bolghan waqitqa oxshash) möjiziler arqiliq teminlep béridu. Israil Babilin (miladiyedin ilgiriki 539-yili) azad bolghan. Shu chaghda Babilning qachqunliri (14-ayet) kémiliri bilen Efrat deryasi bilen qachmaqchi bolghan bolushi mumkin. Biraq bilishimizche bu ishtin bashqa, shu chaghda bésharet qilin'ghan mushu karamet ishlar yüz bermidi. Shuning üçün közqarishimiz shuki, axirqi zamanda Israilning ikkinchi qétim Babilin (shundaqla jahanning barliq chet-yaqiliridin) qéchishi muqerrer bolidu; shu chaghda Xuda ular üçün 14-21-ayetlerde bésharet qilin'ghan karamet ishlarni qilidu. ■ 43:21 Luqa 1:74,75 □ 43:22 «Biraq, i Yaqup, sen namimni chaqirghining bilen Özümni izdimiding» — dégen ibranii tilida ikki bisliq söz. Birinchi menisi terjime qilghinimizdek «Namimni chaqirghining bilen Özümni izdimiding» («Özümni» dégen söz nahayiti tekitlen'gen). Ikkinchi menisi, «Sen Méning namimni héch chaqirmiding» — démek, héch dua qilmiding. Bizningche birinchisi toghra, ular köp dua qilghini bilen chin dildin emes idi. 23-24-ayetlernimu körüng. □ 43:23 «Sen élip kelgen «köydürme qurbanliq» qoyliringni Manga qilghan emes...» — yuqiriqi izahitimizdek, ikkinchi birxil terjimisi bar: — «Manga héchqandaq qurbanliqlar élip kelmiding» dégendek asasiy menide bolidu. Biraq «Yeshaya» 1-babqa asasen, ular köptin-köp qurbanliqlar qilip turatti. Ular shundaq qilghini bilen hemmisi bikar.

Sen «Inaq qurbanliq»liringning yéghi bilan Méni razi qilip qanaetlendürgen emessen;

Eksiche sen gunahliring bilan Méni qulluqqa qoymaqchi bolghansen, Itaetsizliking bilan Méni harsindurdung.□

²⁵ Men, Men Özüm üçünla séning asiyliqliringni öchüriwetküchimen, Men séning gunahliringni ésimge keltürmeymen.■

²⁶ Emdi ötmüşüng toghruluq Méni eslitip qoyghin, Munazire qilishayli,

Özüngni aqlighudek géping bolsa dewergin!□ ■

²⁷ Birinchi atang gunah qilghan;

Séning sherhchiliring bolsa Manga asiyliq qildi.□

²⁸ Shunga Men ibadetxanamdiki yétekligüchilerni napak qilimen, Hemde Yaqupni halak lenitige uchrashqa, Israilni reswachiliqta qaldurushqa békittim.□

44

Dawami

¹ Biraq hazir, i Yaqup Méning qulum,

I Méning tallighinim Israil, angla! —■

² Séni yasighan, baliyatqudin tartipla séni shekillendürgen, sanga yardemde bolghuchi Perwerdigar mundaq deydu: —

«Qorqma, i Méning qulum Yaqup, I Méning tallighinim «Yeshurun», qorqma!□

³ Chünki Men ussap ketkenning üstige suni, Qaghjiraq yerning üstige kelkünlerni quyup bérimen;

Nesling üstige Rohimni,

Perzentliring üstige berikitimni quyimen;■

□ **43:24** «Sen **pulni xejlep Manga héch égir élip kelmigensen...**» — sherhimizche, mushu intayin kinayilik gep. «Pul xejlep **Manga héch égir élip kelmigensen**» — démek, élip kelgen nersiliring (köp bolsimu) Manga xuddi héchnéme élip kelmigendek bilinidu; Men ulardin intayin bizarmen, dégenliktur. «**Méni qulluqqa qoymaqchi bolghansen**» — egerde birsi héch towa qilmay, chin dilidin dua qilmay turup (ötken zamanlarda) qurbanliq qilsa, mushundaq ish Xudaning aldida «jaduđerlik»ke barawer. Démek, «Men peqet birer «diniy paaliyet»lik ish qilsamla, Xuda choqum mendin razi bolidu, dualirimni anglaydu» dégenlik Xudani özige qul qilish bilen barawerdur. ■ **43:25** Ez. 36:22-38

□ **43:26** «Munazire **qilishayli, özüngni aqlighudek géping bolsa dewergin**» — démek, eger sen «Özüm pak, séning rehimdilliqliringgha kérek emesmen» dep qarisang, undaqa özüngni aqlashqa gep qil! ■ **43:26** Yesh. 1:18 □ **43:27** «**Birinchi atang...**» — belkim Israilning ejdadi Yaquptur. «**séning sherhchiliring...**» — Ularning «sherhchiliri» bolsa belkim töwendiki «muqeddes ibadetxanidiki yétekchiler», yeni kahinlar idi. Démek, ular bashtin-axirghiche, hetta özliri teripidin «aliyjanab» dep hésablan'ghan rohaniylarmu gunahqa pétip ketkenidi. □ **43:28** «**Men ibadetxanidiki yétekchilerni napak qilimen**» — xelq üçün qurbanliq qilghuchi bolghan bu kahinlar ölükke tegsila bir hepke

«napak» dep hésablinip, qurbanliq qilishqa salahiyetsiz bolatti. Shunga, mushu gepning menisi belkim: «Siler köp ölüklerge uchraysiler (démek, bir balayi'apet chüshidu), shuning bilen Israil Méni bizar qilidighan mushu qurbanliqlarni qilalmaydighan bolidu». «... **Yaqupni halak lenitige uchrashqa, Israilni reswachiliqta qaldurushqa békittim**» — qarighanda, Israil üçün héchqandaq ümid qalmidi. Biraq 44-bab, 1-ayetni körüng! ■ **44:1** Yesh. 41:8; 43:5; Yer. 30:10; 46:27 □ **44:2** «Yeshurun» — Xuda Israilgha qoyghan bir «leqem». Menisi «Méning durus bolghuchim». ■ **44:3** Yesh. 35:7; Yo. 2:28,29; Yuh. 7:38; Ros. 2:18

4 Ular yumran chöpler arisidin,

Ériq-östengler boyidiki mejnun tallardek ösüdü;

5 Birs: «Men Perwerdigargha tewemen» – deydu,

Yene birsi bolsa Yaqupning ismi bilen özini ataydu;

Yene bashqa birsi qoli bilen: «Men Perwerdigargha tewemen» dep yazidu, Shundaqla Israilning ismini özining ismige yandash qoshidu. □

6 Israilning padishahi Perwerdigar,

Yeni Israilning hemjemet-qutquzghuchisi, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: –

«Men bolsam Tunji hem Axiridurmen;

Mendin bashqa héch ilah yoqtur.■

7 Qéni, kim Méning qedimki xelqimni tiklep békitkinimdek bir ishni jakarlap,

aldin'ala bayan qilip, andin uni Méning aldimgha Mendek tiklep qoyalaydu?

Qéni, kim kéyinki ishlarni, kelgüside bolidighan ishlarni aldın'ala bayan qilalisun!□

8 Qorqmanglar, sarasimige chüshüp ketmengler!

Men ilgiri mushularni silerge anglitip, aldın bayan qilghan emesmu?

Mushu toghruluq siler Méning guwahchilirimdursiler.

Mendin bashqa ilah barmu? Berheq, bashqa Qoram Tash yoq; héchbiridin xewirim yoqtur. □ ■

9 Oyulghan mebudni shekillendürgenlarning hemmisining ehmiyiti yoq;

Ularning etiwarlighan nersilirining héch paydisi yoqtur;

Mushulargha bolghan «guwahchilar» bolsa, özliri qarighu, héchnémini bilmes;

Derweqe netijisi ularning özlirige shermendilikur.

10 Kim bir «ilah»ni shekillendürgen bolsa,

Héch paydisi yoq bir mebudni quyghan, xalas!

11 *Mebudning* barliq hemrahliri shermende bolidu;

Mebudni yasighuchilar bolsa ademdur, xalas;

Ularning hemmisi yighilip, ornidin turup körsun,

Ular qorqushup, shermendichilikte qalidu. □ ■

12 Mana tömürchi saymanlirini *qoligha élip*,

Choghlar üstide *mushu nersini* bazghanliri bilen soqup shekillendüridu;

Andin u kéhtük qoli bilen uninggha ishleydu;

□ 44:5 «Birs: «Men Perwerdigargha tewemen» – deydu... Yene bashqa birsi qoli bilen: «Men Perwerdigargha tewemen» dep yazidu...» – hazir Xudaning «süküt qilghan» guwahchilirining tili chiqip, gep qilishga bashlaydu. Ularning hemmisi bir-birlep Xudaning méhir-muhebbitini béshidin ötküzgen bolushi mumkin. ■ 44:6 Yesh. 41:4; 48:12; Weh. 1:8,17; 22:13 □ 44:7 «Méning qedimki xelqim» – Xudaning xelqi Israildur. Xuda awwal Musa peyghemberge: «Men Yaqup jemetidikilerni (yeni Israilni) Misirdin qutquzimen, andin ular Manga tewe bir xelq bolidu» – dep «jakarlighan». U ishletmekchi bolghan qutquzush yolini awwal Musagha uqturup «bayan qilghan»; andin hemme bayanlirigha emel qilip ularni yéngi bir xelq bolushqa «tiklep békitken». Buni: «...qedimki xelqimni tikliginimdin tartip...» dep terjime qilish mumkinchilikimu bar, biraq bizningche yuqiriqi terjimisi aldi-keynidiki geplerge mas kélidu. «qéni, kim kéyinki ishlarni, kelgüside bolidighan ishlarni aldın'ala bayan qilalisun!» – mebudlar undaq qilalaydighan bolsa özining «ilah» ikenlikini ispatlighan bolatti, elwette. □ 44:8 «Men ilgiri mushularni silerge anglitip...» – Ibraniy tilida «Men ilgiri mushularni sanga anglitip...». ■ 44:8 Qan. 4:35,39; 32:39; 1Sam. 2:2; Yesh. 45:21

□ 44:11 «Ularning hemmisi yighilip, ornidin turup körsun, ular qorqushup, shermendichilikte qalidu» – Yeshaya peyghemberning sözining ikki menisi bar bolushi mumkin: – (a) ular peqet mushu mebudni birlikte obdan körüp baqsila, özlirining exmeqliqini hés qilip Xudadin qorqup shermende bolidu; (e) qiyamet künide ular ornidin turup hésabini tapshurushi kérek; shu chaghda ular qorqup shermende bolidu. ■ 44:11 Zeb. 97:7; Yesh. 1:29; 42:17; 45:16

Biraq uning qorsiqi échip maghduridin qalidu;

Su ichmey u halsizlinip kétidu.■

13 Yaghachchi bolsa yaghach üstige ölchesh yipini tartidu;

U qelem bilen üstige endize sizidu;

Uni rende bilen rendileydu;

U yene perka bilen sizip jiyaydu;

Axirda u uni ademning güzellikige oxshitip insan teqi-turqini shekil-lendüridu;

Shuning bilen u öyde turushqa teyyar qilinidu.

14 Mana u bir küni özi üçün kédir derexlirini késishke chiqidu!

(U eslide archa we dub derexlirini élip özi üçün ormanliq arisigha tikip chong qilghanidi;

U qarighaymu tikkenidi, yamghur uni ündürdi).

15 Mushu yaghachlardin otun élinidu;

Birsi uningdin élip, issinidu;

Mana, u ot yéqip, nan yéqiwatidu;

U yene uningdin élip bir ilahni yasaydu hem uninggha ibadet qilidu;

Uni oyulghan mebud qilip uninggha bash uridu.

16 Démek, yérimini otta köydüriwétidu;

Yérimi bilen gösh yeydu;

U kawab qilip qan'ghuche yeydu;

Berheq, u issinip, öz-özige: —

«Ah, rahatlinip issindimmen, otni körüwatimen!» — deydu.

17 Biraq qalghini bilen u bir ilahni yasaydu;

Bu uning mebud bolidu;

U uning aldigha yiqilip ibadet qilidu;

U uninggha dua qilip: «Méni qutquzghaysen;

Chünki sen méning ilahimdursen» — deydu.□

18 Bu *kishiler* héch bilmeydu, héch chüshenmeydu;

Chünki u ularni körmisun dep közlirini,

Ularni chüshenmisun dep könglini suwaq bilen suwiwetken.□

19 Ulardin héchbiride mushularni könglige keltürüp: —

«Yaghachning yérimini men otta köydürdüm,

Yérimining choghliri üstide men nan yaqtim;

Men kawabmu qilip yewaldim;

Qalghinini bir lenetlik nerse qilamtim?

Men bir parche yaghachqa bash uramtim!» — dégudek héch bilim yaki yorutulush yoqtur.

20 Uning yéginini küllerdur!

Uning köngli éziqturulghan! U öz-özini azdurdi!

Shuning bilen u özining jénini qutquzalmaydu,

■ 44:12 Yer. 10:3 □ 44:17 «Biraq qalghini bilen u bir ilahni yasaydu; bu uning mebud bolidu» — eslide bu kishi butni yasash koyida emes idi. Tasadipiyliqtin yaghachtin éship qalghinini ishliptip but yasaydu. Eng ghelite ish shuki, u Yeshaya teswiriligendek, özining oylimayla qilghan bir nersisige, yeni «tasadipiyliqtin» bolghan bir nersisige ishinidu. □ 44:18 «Bu *kishiler* héch bilmeydu, héch chüshenmeydu; chünki u ularni körmisun dep közlirini ularni chüshenmisun dep könglini suwaq bilen suwiwetken» — bu ayettiki «u» bolsa, yaki Xudaning Özi yaki mushu butni körsitidu. Butni körsitse, butning keynide bir jin-sheytan bar démekchi. Bizningche mushu menisi éhtimalgha yéqin. Beziler derweqe «butperesler xéch bilmeydu, xéch chüshenmeydu» dep étirap qilsimu, yenila tiltumar qatarliqlarni ishliptip Xudani haqaretleydu.

Yaki: «Méning ong qolumda bir saxtiliq bar emesmu?» — déyelmeydu.□

²¹ Mushu ishlarni ésingde tut, i Yaqup,
I Israil, chünki sen Méning qulumdursen;
Men séni yasap shekillendürdüm;
Sen Méning qulumdursen, i Israil,
Sen Méning ésimdin héch chiqmaysen!

²² Itaetsizlikliringni bulutni öchürüwetkendek,
Gunahliringni tumanni öchürüwetkendek öchürüwettim;
Méning yéningha qaytip kel;
Chünki Men séni hemjemetlik qilip hörlükke sétiwaldim.

²³ I asmanlar, naxsha éytinglar, chünki Perwerdigar shu ishni qilghan!
I yerning tégiliri, shadlinip, yangranglar!
I taghlar, ormanlar we ulardiki herbir derekler,
Yangritip naxshilar éytinglar!
Chünki Perwerdigar Yaqupni hemjemetlik qilip hörlükke sétiwaldi,
U Israil arqiliq güzellikini körsitidu!».

Chong qutulush Qoresh padishahning wezipisi

²⁴ «Séning Hemjemet-Qutquzghuching bolghan, séni baliyatquda yasap shekillendürgen Perwerdigar mundaq deydu: —

Men bolsam hemmini Yaratquchi,
Asmanlarni yalghuz kergenmen,

Öz-özümdinla yer-zéminni yayghan Perwerdigardürmen;■

²⁵ (U bolsa yalghan *peyghemberlarning* bésharetlirini bikar qilghuchi,
Palchilarni qaymuqturghuchi,
Danalarni yolidin yandurghuchi,
Ularning bilimlirini nadanliqqa aylandurghuchi;

²⁶ Öz qulining sözini emelge ashurghuchi,
Rusul-elchilirining nesihetlirini muweppeqiyetlik qilghuchi,

Yérusalémgha: «Sen ahallilik bolisen»,

Yehuda sheherlirige: «Qaytidin qurulisiler; xarabenglarni eslige keltürimen» — dégüchi;□

²⁷ Chongqur déngizgha: «Quruq bol,
Deryaliringni qurutimen» — dégüchi;□

²⁸ Hem Qoresh toghrisida: «U Méning qoy padichim, u Méning könglümdikige toluq emel qilip,

Yérusalémgha: «Qurulisen»,

□ **44:20** «méning ong qolumda bir saxtiliq bar emesmu?» — «bir saxtiliq» mebudining özini körsitishi mumkin. ■ **44:24** Ayup 9:8; Zeb. 104:2; Yesh. 40:22; 42:5; 45:12 □ **44:26** «Öz qulining sözini emelge ashurghuchi,...» — «Öz quli» mushu yerde belkim Yeshaya peyghemberning özi;

bolmisa 42-babtiki «Perwerdigarning heqqaniy quli». «Yérusalémgha: «Sen ahallilik bolisen», Yehuda sheherlirige: «Qaytidin qurulisiler; xarabenglarni eslige keltürimen» — dégüchi» — Xuda mushu gepliride, Yeshaya peyghember özidin kéyinki bir dewr, yeni Yérusalém we Yehuda sheherliri xarabilik bolghan bir dewrge qarap söz qilidu. Mushu yerde Xuda Yérusalémgha: «Séni qaytidin qurghuzimen» dep wede qilidu. Shu yéngi dewr bolsa Yeshayadin kéyin 170 yil etrapida bolghan. □ **44:27** «...Chongqur déngizgha: «Quruq bol», «deryaliringni qurutimen» — dégüchi;...» — mushu sözler Xudaning «Qizil Déngiz»ni hem kéyinrek Iordan deryasini qurutup Israilni Misirdin qutquzghanliqini, shundaqla axirqi zamanda bolidighan, oxshap kétidighan bir weqeni körsitidu.

Hem ibadetxanigha: «Séning ulung sélinidu» deydu» — dégüchidur): —□

45

Dawami

¹ Perwerdigar Özi «mesih qilghini»gha,

Yeni ellerni uninggha béqindurush üchün Özi ong qolidin tutup yöligen Qoreshke mundaq deydu: —

(Berheq, Men uning aldida padishahlarning tambilini yeshtürüp yalingachlitimen,

«Qosh qanatliq derwazilar»ni uning aldida échip bérimen,

Shuning bilen qowuqlar ikkinchi étilmeydu) —□

² «Men séning aldingda méngip égzizliklarni tüz qilimen;

Mis derwazilarni chéqip tashlaymen,

Tömür taqaqlirini sunduruwétimen;

³ We sanga qaranghuluqtiki göherlerni,

Mexpiy jaylarda saqlan'ghan yoshurun bayliqlarni bérimen;

Shuning bilen özünge isim qoyup séni chaqirghuchini,

□ **44:28** «Qoresh toghrisida:…» — axirida, Yeshaya peyghember yuqiriqi 41-bab, 1-7-ayette déyilgen «tajawuzchi»ning ismining «Qoresh» ikenlikini éytidu. Oqurmenlerge melumki, Qoresh padishah Pars impériyesining asaschisi bolup, miladiyedin ilgiriki 540-529-yillirida textke olturghan. U Yeshayaning dewridin texminen 150 yil kéyin yashighan. «U Méning könglümdikige toluq emel qilip, Yérusalémgha: «Qurulisen», hem ibadetxanigha: «Séning ulung sélinidu» deydu» — dégüchidur» — mushu bésharet boyiche Qoresh padishah Babil impériyesi weyran qilghan Yérusalémni, jümlidin muqaddes ibadetxanini qaytidin qurushqa perman chüshüridu. Qoresh Babil shehirini ishghal qilghandin kéyin, ademni intayin heyran qalduridighan ishi shuki, u Babilidiki barliq sürgün bolghanlarni öz yurtlirigha qaytishqa ruxset bergén. Ademni téximu heyran qalduridighan shuki, u Israillargha ibadetxanisidiki altun-kümüş, qacha-buyumlrini qayturup, hetta ibadetxanining özini qaytidin qurushqa pul bergén (miladiyedin ilgiriki 536-yili). Tewrattiki «Ezra» 1- hem 6-babni körüng.

□ **45:1** «Perwerdigar Özi «mesih qilghini»gha Özi ong qolidin tutup yöligen Qoreshke mundaq deydu: —» — «Perwerdigarning mesih qilghini» (yaki «Perwerdigarning mesihligini») — Xudaning yolyoruqi bilen Israilgha yéngi bir padishah békitish üchün uning béshigha kahin yaki peyghember teripidin zeytun méyi sürülüşü kérek idi. Mushu murasim «mesih qilinish» déyilette; shu chaghdin bashlap shu padishah «Xudaning mesih qilghini» dep atilatti. Mushu atalghuni Qoreshke qarita ishletkende Xuda Israillargha: «U Men siler üchün tallap békitken padishah bolidu» deydu. Biraq Yeshaya peyghemberning dewridikilerdin köp adem: «Qoresh Yehudiylardin bolmaydu; shunga u kelgüside bizni Babilidin qutquzup qoyuwetsimu, biz yenila melum bir impériyege béqindi boliwérimiz» dep, mushu bésharetni qet'iy qobul qilmaytti. Ular yene: «Xudaning Öz wedisi boyiche **Dawut padishahning** bir ewladi arqiliq bizni qutquzushi kérek» we «Xuda bizni pütünley musteqil qilishi kérek» déyishi mumkin. Xuda derweqe ulargha shundaq wede bergénidi (mesilen 7-, 9-, 32-bablarda) biraq u awwal Qoresh arqiliq Yehudiylarni Babilidin qutquzmaqchi bolsa, mushu pilanidin gumanlinish yaki narazi bolush uninggha asiylig qilghan'gha barawer. Töwendiki (9-13-ayet) séghiz layning özini shekillendürgüchisige «Sen mendin néme yasasnen?!» dégini del mushu kishilerning pozitsiyisidir. «Men ... «qosh qanatliq derwazilar»ni uning aldida échip bérimen» — qedimki xatirilerge asalan'ghanda, Babil shehirining dangqi chiqqan bir «qosh qanatliq derwaza»si bar idi. Babil yiqitilghanda, bu qosh qanatliq dewraza Qoreshke échildi.

Yeni Men Perwerdigarni Israilning Xudasi dep bilip yétisen. □

4 Men Öz qulum Yaqub,

Yeni Öz tallighinim Israil üçhün,

Ismingni özüm qoyghan;

Sen Méni bilmigining bilen, Men yenila sanga isim qoydum.

5 Men bolsam Perwerdigar, Mendin bashqa biri yoq;

Mendin bashqa Xuda yoqtur;

Sen Méni tonumighining bilen, Men bélingni baghlap chingittimki, ■

6 Künchiqishtin künpétishqiche bolghanlarning hemmisi Mendin bashqa héchqandaq birining yoqluqini bilip yétidu;

Men bolsam Perwerdigar, bashqa biri yoqtur.

7 Nurni shekillendürgüchi, qarangghuluqni Yaratquchidurmen,

Bext-xatirjemlikni Yasighuchi, balayi'apetni Yaratquchidurmen;

Mushularning hemmisini qilghuchi Men Perwerdigardurmen».

8 — «I asmanlar, yuqiridin yaghdurup béringlar,

Bulutlarmu heqqaniylik töküp bersun;

Yer-zémin échilsun;

Nijat hem heqqaniylik méwe bersun;

Zémin ikkisini teng östürsun!

Men, Perwerdigar, buni yaratmay qoymaymen». □

*Israilning Xudaning Qoresh arqiliq qilghanliridin narazi bolup gumanlin-
ishlirigha Xudaning bergen jawabi*

9 — «Öz Yaratquchisining üstidin erz qilmaqchi bolghan'gha way!

U yer-zémindiki chine parchiliri arisidiki bir parchisi, xalas!

Séghiz lay özini shekillendürgüchi sapalchigha: —

«Sen néme yasawatisen?» dése,

Yaki yasighining sanga: «Séning qolung yoq» dése bolamdu? ■

10 Öz atisigha: «Sen néme tughdurmaqchi?»

Yaki bir ayalgha: — «Séni némining tolghiqi tutti?» — dep sorighan'gha way!

11 Israildiki Muqeddes Bolghuchi, yeni uni Yasighuchi Perwerdigar mundaq deydu: —

Emdi kelgüsi ishlar toghruluq sorimaqchimusiler yene?

Öz oghullirim toghruluq, Öz qolumda ishliginim toghruluq Manga buyruq bermekchimusiler!?

12 Men peqetla yer-zéminni yasighan, uninggha insanni Yaratquchidurmen, xalas!

Öz qolum bolsa asmanlarni kergen;

Ularning samawi qoshunlirininimu sepke salghanmen.

□ 45:3 «Men... sanga qarangghuluqtiki göherlerni,... bérimen; shuning bilen özüngge isim qoyup séni chaqirghuchini, yeni Men Perwerdigarni Israilning Xudasi dep bilip yétisen» — derweqe, Qoreshning qilghan urushliri tosalghughu uchrimay nahayiti rawan, ademlerni heyran qal-
duridighan derijide téz bolghan. Shuning bilen qisqa waqit ichideU nurghan mal-mülükleri olja qilib
qolgha keltürgen. Bésharette mushu ishlar (Qoresh özi bilmigen halda) Xudaning yoshurun yardimide
qilinidu, déyilidu. Qoresh özi toghruluq mushu bésharetni oqughandin kéyin, Perwerdigarning heqiqiy
Xuda, shundaqla Israilning Xudasi ikenlikini bilishi kérek idi. ■ 45:5 Qan. 4:35,39; 32:39; Yesh. 44:8
□ 45:8 «I asmanlar, yuqiridin yaghdurup béringlar, bulutlarmu heqqaniylik töküp bersun;
yer-zémin échilsun...» — bu sözler belkim Israil we dunyaning (Qoresh qilghan ishlirining türtkiside)
Xudagha ishinip, yaxshi méwe béris uchün qilghan duasi bolushi kérek. ■ 45:9 Yer. 18:6; Rim. 9:20

13 Men uni heqqaniylik bilan turghuzgan,
 Uning barliq yollarini tüz qildim;
 U bolsa shehirimni quridu,
 Ne heq ne in'am sorimay U Manga tewe bolghan esirlerni qoyup béridu» —
 deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.□ ■

14 Perwerdigar mundaq deydu: —

«Misirning mehsulatliri, Éfiopiye ning we éviz boyluqlar bolghan Sabiyliqlar-
 ning malliri sanga ötidu;

Ular özliri séningki bolidu,

Sanga egiship mangidu;

Özliri kishen-zenjirlen'gen péti sen terepke ötidu,

Ular sanga bash urup sendin iltija bilen ötüñp: —

«Berheq, Tengri sende turidu, bashqa biri yoq, bashqa héchqandaq Xuda
 yoqtur» dep étirap qilidu.□

15 «I Israilning Xudasi, Nijatkar, derheqiqet Özini yoshuruwalghuchi bir
 Tengridursen!» □

16 Ular hemmisi istisnasiz xijil bolup, shermende bolidu;

Mebudni yasighanlar shermende bolup, birlikte kétip qalidu;■

17 Israil bolsa Perwerdigar teripidin menggülik nijat-qutulush bilen
 qutquzulidu;

Ébedil'ebedgiche xijil bolmaysiler,

Héch shermendichilikni körmaysiler.□

18 Chünki asmanlarni yaratqan, yer-zéminni shekillendürüp yasighan, uni
 mezmüt qilghan Xuda bolghan Perwerdigar mundaq deydu: —

(U uni quruq-menisiz bolushqa emes, belki ademzatning turalghusi bo-
 lushqa yaratqanidi)

«Men bolsam Perwerdigar, bashqa biri yoqtur;■

19 — Men mexpiy halda yaki zémindiki birer qarangghu jayda söz qilghan
 emesmen;

Men Yaqupqa: «Méni izdishinglar bihudilik» dégen emesmen;

Men Perwerdigar heq sözleymen,

□ 45:13 «Men uni heqqaniylik bilan turghuzgan, uning barliq yollarini tüz qildim» — mushu
 ayettiki «uni», «uning», «u» bolsa Qoresh, elwette. Bésharet uning héch némini sorimayla Babilda
 sürgün bolghan Yehudiy xelqni qoyup béridighanliqini aldın'ala éytidu. ■ 45:13 2Tar. 36:22;

Ezra 1:1; Yesh. 44:28; Ibr. 11:10 □ 45:14 «Misirning mehsulatliri, Éfiopiye ning we éviz
 boyluqlar bolghan Sabiyliqlarning malliri sanga ötidu; ular ...sanga egiship mangidu; özliri
 kishen-zenjirlen'gen péti sen terepke ötidu» — yuqiriqi ayetlerge qarighanda mushu weqe
 Qoreshning ish-paaliyetlirining axirqi bir netijisi bolushi kérek. Éfiopiye we Sabiya eslide Misirgha
 béqin'ghan bolup, shühbisizki, Yeshaya yene «Misirdin chiqish» dégen weqeni közde tutidu. Démek,
 Israilni sürgün qilghanlar öz ixtiyari bilen Israilgha béqindi bolmaqchi bolidu. Bezi sherhchiler,
 mushu bésharetni «Yehudiy emesler»ning Eysa Mesihni öz Qutquzghuchisi dep étirap qilishi, shundaqla
 ularning Israilning «qaldisi»i bolghan heqiqiy jamaitige qoshulushi bilen emelge ashurulghan, dep
 qaraydu. Yene bir közqarash bolsa, mushu ishlar axirqi zamanda Yehudiylar Xudaning qéshigha
 qaytqandin kéyin yüz béridu, deydu. Bizningche her ikkisineing toghriliqi bar. □ 45:15 «I Israilning
 Xudasi, Nijatkar, derheqiqet Özini yoshuruwalghuchi bir Tengridursen!» — mushu söz

belkim Israilning Xudaning sirlig yollirigha, yeni «Yehudiy emesler»ning özlirige béqin'ghanliqigha
 qarap heyran qélip dégen gépidur. ■ 45:16 Yesh. 44:11 □ 45:17 «Ular hemmisi istisnasiz
 xijil bolup, shermende bolidu; mebudni yasighanlar shermende bolup, birlikte kétip qalidu;

Israil bolsa Perwerdigar teripidin menggülik nijat-qutulush bilen qutquzulidu.....» — mushu
 sözlerge (16-17-ayetlerge) qarighanda, kishiler kelgüsude mutleq ikki xilgha, yeni Xudagha tayinip itaat
 qilidighanlarga we butlarga bash uridighanlarga bölünüp kétidu. ■ 45:18 Yesh. 42:5; 45:14

Tüz gep qilimen; □ ■

²⁰ Yighilinglar, kélinglar;

I ellerdin qachqanlar, jem bolup Manga yéqinlishinglar;

Özi oyghan butni kötürüp, héch qutquzalmaydighan bir «ilah»qa dua qilip yüridighanlarning bolsa héch bilimi yoqtur. □ ■

²¹ Emdi ular öz geplirini bayan qilish üçün yéqin kelsun;

Meyli, ular meslihetliship baqsun!

Kim mushu ishni qedimdinla jakarlighanidi?

Kim uzundin béri uni bayan qilghan?

U Men Perwerdigar emesmu?

Derweqe, Mendin bashqa héch ilah yoqtur;

Hem adil Xuda hem Qutquzghuchidurmen;

Mendin bashqa biri yoqtur. □ ■

²² I yer-zéminning chet-yaqiliridikiler,

Manga telpünüp qutquzulunglar!

Chünki Men Tengridurmen, bashqa hécbiri yoqtur;

²³ Men Özüm bilen qesem ichkenmen,

Mushu söz heqqaniylik bilen aghzimdin chiqti, hergiz qaytmaydu: —

«Manga barliq tizlar pükülidu,

Barliq tillar Manga *itaet ichide* qesem ichidu.» ■

²⁴ Shu chaghda: «Heqqaniylik we küch bolsa peqet Perwerdigardidur» — déyilidu,

Kishiler del Uningla qéshigha kélidu;

Ghaljirliship, uninggha ghezeplen'genlarning hemmisi shermende bolidu. □ ■

²⁵ Israilning ewladlirining hemmisi Perwerdigar teripidin heqqaniy qilinidu,

We ular Uni danglishidu.

□ **45:19** «Men Perwerdigar heq sözleymen» — ibraniiy tilida «Men Perwerdigar heqqaniylikni sözleymen». «Men Yaqupqa: «Méni izdishinglar bihudilik» dégen emesmen; Men Perwerdigar heq sözleymen, tüz gep qilimen» — mushu ayet belkim 15-ayettiki «Özini yoshuruwalghuchi Xudadursen» déginige qarita éytqan siliq bir tenbih bolushi mumkin. Chünki körginimizdek, Xuda alliburun (bolupmu Yeshaya arqiliq) Özining qutulush-nijatliqini «Perwerdigarning quli arqiliq» pütkül dunyagha sunmaqchi bolghanliqini köp qétim ochuq-ashkara éytqan! ■ **45:19** Qan. 30:11 □ **45:20** «Ellerdin qachqanlar» — ularning némishqa yaki némidin qachqanliqi mushu yerde déyilmidi. Biraq 24-ayette qarighanda, insaniyet (axirqi zamanda) ikki qisimgha, yeni Xudagha tayan'ghanlar hem Xudagha och bolghanlarga bölünüp kétidu; shuning bilen Xudagha och bolghanlarXudani söygenlerge ziyankeshlik qilishi mumkin; uningdin sirt Xudagha ishen'genler: «Xudaning jazasi xudasizlarning béshigha chüshey dep qaldi» — dep qarap, ularning arisidin qéchishimiz kérek dep oylaydighan bolsa kérek. ■ **45:20** Yesh. 44:18,19 □ **45:21** «Kim mushu ishni qedimdinla jakarlighanidi?» — «mushu ish» shübhisizki, Xudaning Israilni qutquzushi bilen, U «Yehudi emes»erge qutquzulush pursitini, shundaqla Israil bilen bille bextlik bolush imkaniyitini teng yetküzidighanliqini körsitidu (22-24-ayet). ■ **45:21** Yesh. 41:22,26,27; 43:9,10; 45:5,14,18 ■ **45:23** Rim. 4:11; Fil. 2:10 □ **45:24** «Shu chaghda: «Heqqaniylik we küch bolsa peqet Perwerdigardidur» — déyilidu, ... ghaljirliship uninggha ghezeplen'genlarning hemmisi shermende bolidu» — yene körimizki, dunya ikki bölümge ayrilidighan oxshaydu. Biri bolsa, ghaljirliship Xudagha mutleq qarshi turidighanlar; ikkinchisi, Israil, jümlidin özlirige béqinip, ular bilen bir bolghan, Israil bilen bille qutquzulghan Yehudiy emesler bolidu. ■ **45:24** Yesh. 41:11

46

*Babilniki butlarning aqiwiti — ulaghlarni ularni k t r p kütidu *** Xuda bolsa öz xelqini k t ridu!*

¹ Bel bolsa tiz p kti, N bo  ngishivatidu;
Ularning mebudliri ulaghlarning z mmisige, kalilarning zimmisige chüshiti;
Siler k t r gen nersiliringlar emdi ulaghlargha artilghan bolup,
Halsiz ulaghlargha  ghir y k bolidu!□

² Ular  ngishidu, birlikte tiz p kishidu;
Ular mushu y kni qutquzalmaydu,
Belki  zliri esirge chüshidu.□

³ I Yaqubning jemeti,
Shundaqla Israil jemetining qaldisi,
Ananglarning qorsiqidiki chaghdin tartip üstümge artilghanlar,
Baliyatqudiki chaghdin tartip kötürülüp kelgenler,
— Manga qulaq sélinglar!□

⁴ Siler q righuchimu Men yenila shundaqturmen,
Ch chinglar aqarghuchimu Men silerni y d p yürimen;
Silerni yasighan Mendurmen, silerni kötürimen;
Silerni y d p qutquzimen.

⁵ Emdi M ni kimge oxshatmaqchi,
Yaki kimni Manga teng qilmaqchisiler?
Uni Manga oxshash dep,
Siler kimni Men bilen s lishturmaqchisiler?■

⁶ Ular bolsa hemyanidin altunni chéchip b rip,
K m shnimu tarazigha salidu,
Bir zergerni yalliwalidu,
U bir mebudni yasap béridu;
Ular yiqilidu, derweqe choqunidu!

⁷ Ular uni mürisige artidu,
Uni k t r p, öz ornigha qoyidu;
Andin u ashu yerde  re turidu;
U ornidin qozghilalmaydu;
Birsi uninggha yölinip tileydu,
L kin u jawab bermeydu;
U kishini awarichilikidin qutquzmaydu.■

⁸ Mushu ishlarni  singlarda tutunglar;

□ **46:1** «Bel» — Babilning «bash buti», «N bo» uning «oghli» idi. Mushu b sharette Yeshaya peyghember Babil shehiri düshmenning qoligha chüshkende, xeqler butlirini saqlap q lish  ch n bashqa bir yurtqa y tkimekchi bolghanliqini aldin ala k ridu. Shu jeryanda butlarni yerge qoyush k rek bolghachqa, peyghember «Belning tiz p kkenlikini, N boning  ngishivatqanliqi»ni k r p mazaq qilidu. «Ularning mebudliri ulaghlarning z mmisige, kalilarning zimmisige chüshiti...» — butlar ulaghlarning bashqurushigha  tkendek qilidu. «Siler k t r gen nersiliringlar» — Babilniki diniy murasimlarda, buqralarning butlarni k t r p kochilarni aylandurushi kürek idi. Biraq eslide Babilliqlar h rmet bilen «k t r gen nersiler» hazir addiy boghchilardek ulaghlargha artildi. □ **46:2** «Ular, yeni Babilliqlar yaki ularning ulaghliri»  ngishidu, birlikte tiz p kishidu; ular mushu y kni qutquzalmaydu,...» — d mek, butlar adem yaki ulaghlargha y k bolghan özlrini qutquzalmayla qalmay, belki ulaghlarnimu halsizlanduridu. □ **46:3** «I Yaqubning jemeti, ... ananglarning qorsiqidiki chaghdin tartip üstümge artilghanlar, baliyatqudiki chaghdin tartip kötürülüp kelgenler...» — heqiqiy Xuda ademning k t r shige mohtaj emes, belki  zi  z xelqige ghemxorluq qilip ularni k t ridu. ■ **46:5** Yesh. 40:18, 25 ■ **46:7** Yesh. 45:20

Shundaqla özünglarni heqiqiy erkeklardek körsitinglar;

I, itaetsizler;

Buni ésinglarga keltürünglar;

⁹ Ilgiriki ishlarni, yeni qedimdin bolghan ishlarni ésinglarga keltürünglar;

Chünki Men Tengridurmen, bashqa biri yoqtur;

Men Xudadurmen, Manga oxshashlar yoqtur; ■

¹⁰ Men: «Méning békitkinim orunlinidu,

Könglümge barliq pükkenlerni emelge ashurmay qoymaymen» dep,

Ishning netijisini bashtila,

Aldin'ala téxi qilinmighan ishlarni ayan qilip éytquchidurmen; ■

¹¹ Künchiqishtin yirtquch bir qushni,

Yeni könglümge pükkinimni ada qilghuchi bir ademni yiraq yurttin chaqirghuchidurmen.

Berheq, Men söz qilghan,

Berheq, Men uni choqum emelge ashurimen;

Buni niyet qilghanmen,

Berheq, Men uni wujudqa chiqirimen. □

¹² I heqqaniylıqtın yiraq ketken jahillar,

Manga qulaq sélinglar: —□

¹³ Men heqqaniylikimni yéqin qilimen,

U yiraqlashmaydu;

Shuningdek Méning nijatim hem kéchikmeydu;

Men Zion'gha nijat yetküzüp,

Israılgha julaliq-güzellikimni tiklep bérimen». □

47

Israilni sürgün qilghan Babil tügeshti!

¹ «I Babilning pak qizi, kélip topa-changgha oltur;

I kaldiylerning qizi, textsiz bolup yerge oltur!

Chünki sen «latapetlik we nazuk» dep ikkinchi atalmaysen. ■

² «Tügmen téshini chörüp, un tart emdi,

Chümperdengni échip tashla,

Könglikingni séliwet,

Pachiqingni yalingachla,

Deryalardin su kéchip öt; □

■ **46:9** Yesh. 45:5, 14, 18, 21, 22; 48:12 ■ **46:10** Zeb. 33:11; Pend. 19:21; 21:30; Ibr. 6:17 □ **46:11**

«Künchiqishtin yirtquch bir qushni ...yiraq yurttin chaqirghuchidurmen...» — «yirtquch bir qush» Qoreshni körsitidu. Uning bir teripining esheddiylikini Xuda Israıldin yoshurmaydu. □ **46:12**

«heqqaniylıqtın yiraq ketken jahillar» — Xuda yuqırıda Yeshaya peyghember arqılıq 41:2-3, 25-, 44:24-45:11de Israillarni Babilidin kelgüsıdiki «Qoresh» dégen bir padishah arqılıq qutquzimen, dep jakarlıqan. «Jahillar» bolsa Xudaning bu «Qoresh pilan»ını yaqturmaydighan Israillarni körsitse kérek; ularning yaqturmaydighanlıqı bolsa Qoresh Yehudiy emes, belki Pars bolghanlıqı üçhün bolıdu. □ **46:13** «Men heqqaniylikimni yéqin qilimen, u yiraqlashmaydu; shuningdek Méning nijatim hem kéchikmeydu; Men Zion'gha nijat yetküzüp... bérimen» — Xuda yenıla méhir-shepıitini körsıtip,

hetta «jahillar»ghımu Qoreshning ishliri arqılıq nijatqa érishishtiki pursetni keltürimen, deydu. ■ **47:1** Yesh. 26:5 □ **47:2** «Tügmen téshini chörüp, un tart emdi, chümperdengni échip tashla, könglikingni séliwet, pachiqingni yalingachla, ...» — démisekmu, mushu ishlar esirge chüshüstiki alametler.

Hem Babıllıqlar, hem Parslar öz esirlirige rehımsızlık qilip ularni yalingach méngishqa mejburlaytı. ■

³ Uyatliqning échilidu;
Berheq, nomusunggha tégilidu;
Men intiqam alimen,
Héchkimni ayap qoymaymen. ■

⁴ Bizning Hemjemet-Qutquzghuchimiz bolsa,
«Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar» Uning nami;
U Israildiki Muqeddes Bolghuchidir. □

⁵ I kaldiyelarning qizi, süküt qélip jim oltur,
Qarangghuluqqa kirip ket;
Chünki buningdin kéyin ikkinchi «seltenetlerning xanishi» dep atalmaysen. □

⁶ Men Öz xelqimdin ghezeplendim,
Shunga Özümning mirasimni bulghiwettim,
Shuning bilen ularni qolunggha tapshurup berdim;
Sen bolsang ulargha héchqandaq rehim körsetmiding;
Yashan'ghanlarning üstigimu boyunturuqlarni intayin éghir qilip salding; □

⁷ Shuning bilen sen: —
«Men menggüge xanish bolimen» dep,
Mushu ishlarni könglüngdin héch ötküzmiding;
Ularning aqiwitini héch oylap baqmidingsen. ■

⁸ Emdi hazir, i endishisiz yashap kelgüchi,
Öz-özige: «Menla bardurmen, mendin bashqa héchkim yoqtur,
Men hergiz tul ayalning japasini yaki balilardin mehrum bolushning
japasini tartmaymen» — dégüchi,
I sen eysh-ishretke bérilgüchisen,
Shuni anglap qoy: — □

⁹ «Del mushu ikki ish,
— Balilardin mehrum bolush we tulluq —
Bir deqiqide, bir kün ichidila béshinggha teng chüshidu;
Nurghunlighan jadugerlikliring tüpeylidin,
Bek köp epsunliring üçün ular toluq béshinggha kélidu. ■

¹⁰ Chünki sen özüngning rezillikinge tayan'ghansen,
Sen «Héchkim méni körmeydu» — déding;
Séning danaliqing we biliming özüngni éziqturup,
Sen könglüngde: — «Menla bardurmen, mendin bashqa biri yoqtur» — déding. □

¹¹ Biraq balayi'apet séni bésip kélidu;

■ **47:3** Yesh. 3:17; Nah. 3:5 □ **47:4** «Hemjemet-Qutquzghuchi» — kona Israilda «hemjemet-qutquzghuchi» (goé!)ning yene qilidighan bir ishi özining uwal bolghan jemetidikiler üçün adaletni yürgüzish idi. Uning uruq-tughqanliridin birsi qatilliq qestige uchrighan bolsa, «hemjemet-qutquzghuchi»ning qatilni öltürüsh hoquqi hem wezipisi bar idi. □ **47:5** «qarangghuluqqa kirip ket» — «qarangghuluq» belkim zindandiki qarangghuluqni bildüridu. □ **47:6** «Özümnig mirasim» — Xuda Özining xelqini Özi üçün miras dep hésablaydu. ■ **47:7** Weh. 18:7 □ **47:8**

«Emdi hazir, i endishisiz yashap kelgüchi, öz-özige: «Menla bardurmen, mendin bashqa héchkim yoqtur. dégüchi, ... Shuni anglap qoy: —» — Xuda Öz xelqige «terbiye jazasi»ni bermekchi bolup, ularni Babilning rehimsiz qoligha tapshurushi bilen, Babilliqarmu öz rehimsizlik tüpeylidin jazagha uchrimay qalmaydu. Babilning: «Menla bardurmen, mendin bashqa biri yoqtur» dégini, bashqilargha pütünley «perwayim pelek» dégenlik hem «Men alemde yekke-yégane» dégen tekebburluqtur. ■ **47:9**

Yesh. 51:19 □ **47:10** «Séning danaliqing we biliming özüngni éziqturup, sen könglüngde: — «Menla bardurmen, mendin bashqa biri yoqtur» — déding» — yuqiriqi (8-ayettiki) «Menla bardurmen, mendin bashqa biri yoqtur» dégen, bashqilargha «perwayim pelek» dégenlik. Mushu yerde bolsa «Xudaghimu perwayim pelek» dégenlik.

Sen uning kélip chiqishini bilmeyssen;
 Halaket béshinggha chüshidu;
 Sen héchqandaq «hamiy puli» bilen uni tosalmaysen;
 Sen héch kütmigen weyranchiliq tuyuqsiz séni bésip chüshidu.
 12 Emdi qéni, yashliqingdin tartip özüngni upritip kelgen epsunliringni,
 Shundaqla nurghunlighan jadugerlikliringni hazir oqup turiwer;
 Kim bilsun, sen ulardin payda körüp qalamsen?
 Birer némini tewritip qoyalarsen herqachan?!

13 Sen alghan meslihetliring bilen halsizlinip ketting;
 Emdi asmanlarga qarap tebir bergüchiler,
 Yultuzlarga qarap palchiliq qilghuchilar,
 Yéngi aylarni közitim munejjimlik qilip ishlarni «aldin'ala éytquchilar» ornidin
 teng turup béshinggha chüshidighanlardin séni qutquzsun!

14 Mana, ular paxaldek bolup kétidu;
 Ot ularni köydüriwétidu;
 Ular özlirini yalqunning qolidin qutquzalmaydu;
 Biraq ularda ademni issitqudek héch kömür,
 Yaki adem issin'ghudek héch gülxan yoqtur! □

15 Séni aware qilghan,
 Yashliqingdin tartip sende soda qilghanlar sanga mushundaq paydisiz
 bolidu;
 Herbiri öz yolini izdep kétip qalidu;
 Séni qutquzghudek héchkim yoqtur. □ ■

48

Israilning jahilliqi: – ular Babildin qutquzulghini bilen, gunahliridin saqit bolmaydu

1 I Yaqupning jemeti, «Israil»ning ismi bilen atalghanlar,
 «Yehuda bulaqliri»din chiqqansiler,
 Perwerdigarning namini ishlitip qesem qilghuchisiler,
 Israilning Xudasini tilgha alghuchisiler,
 Biraq bular heqiqet hem heqqaniyliqtin emes!
 Munularni anglap qoyunglar: –

2 (Chünki ular «muqeddes sheher»ning namini ishlitip özlirige isim qilidu,
 Téxi Israilning Xudasigha «tayinar»mish!

□ 47:14 «Mana, ular paxaldek bolup kétidu; ot ularni köydüriwétidu; ular özlirini yalqunning qolidin qutquzalmaydu; biraq ularda ademni issitqudek héch kömür... yoqtur!» — bu sözning menisi belkim, heqiqiy Xudaning ghezipi küchlük hem otluq; atalmish «butlarning ghezipi»ning bolsa, ademni issitqudekmu oti yoq; bashqa menisi bar déyilse: — Mushu palchilar héchnémige yarimayduki, hetta (Xudaning jazasi bilen) köydürülen waqittimu ademni issitqudek harariti bolmaydu.

□ 47:15 «Séni aware qilghan, yashliqingdin tartip sende soda qilghanlar sanga mushundaq paydisiz bolidu; herbiri öz yolini izdep kétip qalidu...» — Babilda pal sélish, séhirgerlik qatarliq xurapiyliqlar belkim «eng chong soda» bolushi mumkin. Biraq bésharet boyiche palchilar xéridarlaridin mehrum bolup bashqa yurtlarga yol almaqchi bolidu. Arxéologlar kona Babil shehiridin qazghan asar'etiqiler ichidin nurghun «palnamiler» hem «remmalnamiler» tépildi. Biraq bulardin héchqaysisidin «Babil weyran bolidu» dégen bésharetni tapqili bolmaydu; hemmisi «kélechiking parlaq» dégendek sözlerdur (emeliyette barliq palchiliq shundaq emesmu?!). ■ 47:15 Weh. 17:16

Uning nomi bolsa samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigardur!)

³ Men burunla «ilgiriki ishlar»ni aldin'ala bayan qildim;

Ular Öz aghzimdin chiqqan, Men ularni anglattim;

Men bularni tuyuqsiz wujudqa chiqirip,

Ular emelge ashuruldi;□

⁴ Chünki Men séning jahilliqlingni, boynungning peylirining tömür,

Yüzüingning daptek ikenlikini bildim;□

⁵ Séning: «Méning butum mushularni qildi»,

Yaki «Oyma mebudum, quyma mebudum bularni buyrudi» — démesliking üçün,

Shunga Men baldur mushularni sanga bayan qildim;

Ish yüz bergüche ularni sanga anglitip turdum.

⁶ Sen bularni anglighansen;

Emdi ularning hemmisini körüp baq!

Buni rast dep étirap qilmamsiler?

Men bayatin «yéngi ishlar»ni, yeni saqlinip yoshurun'ghan ishlarni bayan qildim,

Sen bularni bilgen emessen.□

⁷ Séning: «Derweqe, méning ulardin baldur xewirim bar idi» démesliking üçün,

Ular burun emes, hazirla yaritilidu;

Mushu kündin ilgiri sen ularni anglap baqmighansen.

⁸ Berheq, sen qulaq salmiding,

Berheq, sen xewermu almiding,

Berheq, séning quliqing xéli burunla échilmay étiklik qaldi;

Chünki Men séning wapasziliq qiliwéridighanliqingni,

Baliyatqudiki chéghingdin tartip «asiy» dep atilidighanliqingni bildim.

⁹ Öz namim üçün ghezipimni kéchiktürimen,

Shöhritim üçün séni üzüp tashlimaymen dep ghezipimni bésiwaldim;■

¹⁰ Qara, Men séni tawlidim,

Biraq kümüşni tawlighandek tawlandurmidim;

Men azab-oqubetning xumdanida séni talliwaldim;□

¹¹ Öz sewebimdin, Öz sewebimdin Men mushuni qilimen;

Méning namimgha dagh tegse qandaq bolidu?

Men Özümning shan-shöhritimni bashqa birsige ötküzüp bermeymen.■

¹² I Yaqup,

I chaqirghinim Israil!

Manga qulaq salghin;

□ **48:3 «ilgiriki ishlar»** — mushu ayettiki «ilgiriki ishlar» shübhisizki, Xudaning «Qoresh pilani»dur (46:12diki izahatni körüng). Mushuni jezmenlertextürüş üçün Yeshaya «qoshumche söz»diki 4-misal (48-babning alahidê shekli toghrisida) dégen grafini körüng. Ashu grafigha qarighanda, 48-bab ikki qisimga bölünidu. Birinchi qisimdiki «ilgiriki ishlar» del «Qoresh pilani»gha barawer kélidu; 6-ayettiki «yéngi ishlar» bolsa, Perwerdigarning qulining ishlirni körsitidu. Mushu tehliil qilinish 42-babtikige oxshash. □ **48:4 «yüzüingning dap ikenlikini...»** — sözmüsöz terjime qilghanda «péshanengning mistin ikenlikini...». □ **48:6 «yéngi ishlar»neni saqlinip yoshurun'ghan ishlarni bayan qildim, xewer** — yuqiriqi izahatta déginimizdek, «yéngi ishlar»ni del «Perwerdigarning quli» toghruluq xush xewer dep bilimiz (42-babnimu körüng). ■ **48:9** Yesh. 43:21, 25 □ **48:10 «Kümüşni tawlighandek tawlandurmidim»** — démek, Israil kümüşning barliq dashqilini ayriwalghuche tawlan'ghandek tawlansa, belkim héchnerse qalmaytti! (1-bab, 22-, 25-ayetnimu körüng). «Azab-oqubetning xumdanida» — belkim Babil impériyesining ulargha qarita qilghan ziyankeshliklirini körsitidu.

■ **48:11** Yesh. 42:8

Men «U»durmen;

Men Tunjidurmen, berheq hem Axirqidurmen;■

¹³ Méning qolum yer-zéminning ulini salghan,

Ong qolum asmanlarni kergen;

Men ularni chaqirsamla, ular jem bolup ornidin turidu.

¹⁴ Hemminglar, jem bolup yighilinglar, anglap qoyunglar;

Butlar arisida qaysisi mushundaq ishlarni bayan qilghan?

Perwerdigar yaxshi körgen kishi bolsa uning könglidiki ishlarni Babilda ada qilidu,

Uning bilek-qoli kaldiylarning üstige zerb bilen chüshidu;□ ■

¹⁵ Men, Men söz qilghanmen;

Derheqiqet, Men uni chaqirdim;

Men uni aldigha chiqiriwaldim;

Uning yoli muweppeqiyetlik bolidu.

¹⁶ — Manga yéqin kélinglar, mushuni anglap qoyunglar;

Men ezeldin sözüمنى yoshurun qilghan emes;

Sözüm emelge ashurulghinidimu yenila shu yerde bolghanmen;

Hazir bolsa Reb Perwerdigar we Uning Rohi Méni ewetti!□ ■

¹⁷ Hemjemet-nijatkarining Perwerdigar, Israildiki Muqeddes Bolghuchi mundaq deydu: —

«Özüngge payda bolsun dep sanga Ögetküchi,

Sanga tégishlik bolghan yolda séni yétekligüchi Men Perwerdigar Xudayingdurmen;

¹⁸ Sen Méning permanlirimgha qulaq salghan bolsang'idi!

Undaq bolghanda bext-xatirjemliking deryadek,

Heqqaniyliqning déngiz dolqunliridek bolatti!■

¹⁹ Séning nesling bolsa uning qumliridek,

Ich-qarningdin chiqqan perzentliring qum danchiliridek sansiz bolatti!

Ularning ismi Méning aldimda hergiz öchürüwétilmeydighan yaki yoqitiwétilmeydighan bolatti!

²⁰ Babildin chiqinglar, kaldiylerdin qéchip kétinglar!

Naxsha awazlirini yangritip mushuni jakarlanglar,

Bu xewerni anglitinglar,

Jahanning chet-yaqilirighiche uni yetküzüp mundaq denglar: —

■ **48:12** Yesh. 41:4; 44:6; Weh. 1:17; 22:13 □ **48:14** «Perwerdigar yaxshi körgen kishi» — mushu yerde Qoreshni körsitidu. ■ **48:14** Yesh. 41:22,23 □ **48:16** «Manga yéqin kélinglar, mushuni anglap qoyunglar; Men ezeldin sözüمنى yoshurun qilghan emes; sözüm emelge ashurulghinidimu yenila shu yerde bolghanmen» — démek, sözligüchi Xudaning «jakarchisi»

hem Uning yénida hazir turup Uning sözini beja keltürgüchidir. Kéyinki izahatnimu körüng. Bashqa birxil terjimisi: «Eger waqit dégen nersini bar déseng, mana Men Özümdurmen». «**Hazir bolsa Reb Perwerdigar we Uning Rohi Méni ewetti!**» — sözligüchi yene «Ezeldin tartip Xuda bilen bille bolup, Uning sözini yer yuzidikilerge yetküzgüchi» bolup, axirda Xuda hem Xudaning Rohi teripidin ewetilip Özi mushu dunyagha kélidu (6-bab, 8-ayetni körüng). Töwendiki 49-babta mushu Zat, yeni «Perwerdigarning quli» toghrisidiki mezmunlarda köprek ashkariliniidu. Bashqa birxil terjimisi: «Hazir bolsa Reb Perwerdigar Méni Uning Rohi bilen ewetken!». ■ **48:16** Pend. 8:1-5; Zek. 2:9; 6:15; 10:12; Yuh. 11:42; 17:21 ■ **48:18** Qan. 32:29; Zeb. 81:13-16

«Perwerdigar Öz quli Yaqupni hemjemetlik qilip qutquzdi!» ■
 21 Ular chöl-bayawanlardin ötkende héch ussap qalmidi;
 U sularni tashdin aqquzup berdi;
 Berheq, U tashni yarghuzdi, sular uningdin urghup chiqti!». □
 22 «Reziller üçün» — deydu Perwerdigar, «bext-xatirjemlik yoqtur». ■

49

Perwerdigarning qulining sözi — ... Xudaning uning toghruluq bergen guwahliqi

1 «I arallar, méning gépimni anglanglar,
 Yiraqtiki el-yurtlar, manga qulaq sélinglar!
 Baliyatqudiki chéghimdin tartip Perwerdigar méni chaqirdi;
 Apamning qorsiqidiki chéghimdin tartip U méning ismimni tilgha aldi;» □
 2 U aghzimni ötkür qilichtek qildi;
 Öz qolining sayisi astida méni yoshurup keldi,
 Méni siliqlan'ghan bir oq qildi;
 U méni oqdénigha sélip saqlidi, □
 3 We manga: «Sen bolsang özüngde Méning güzellik-julaliqim ayan qilinidighan
 Öz qulum Israildursen» — dédi.» □
 4 Emma men: —
 «Méning ejrim bikargha ketti,
 Héchnémige érishmey küch-maghdurumni quruq serp qildim;

□ 48:20 «Babildin chiqinglar, kaldiylerdin qéchip kétinglar!» — Israil Babildin (miladiyedin ilgiriki 536-yili) qutulghini bilen, emeliyette intayin az bir qismi qaytip keldi. Nurghun Yehudiylar Pars impériyesining hökümraniqliq astida turup, özining ashu yerdiki ehwalini yaxshi dep qaraytti. Ularidin köpligen adem soda-tijaret bilen shughullinish bilen béyip ketti. Ular érishken parawan turmushni tashlap öz yurtini qaytidin berpa qilish japasidin bash tartti. Shunga ular mushu chaqiriqqa qulaq salmaytti. Ademler mushu dunyadiki mustebitlik hökümraniqlardin emes, belki öz gunahidin, shexsiyetchilikidin, **özidin** «azad qilinish»i yaki «qutquzulush»i eng muhimdur. Qoresh bolsa ularning öz wetinige qaytish yolini achqan. Biraq gunahliridin saqit bolmisa, hemmisi quruq, bikargha kétidu. Bésharetler boyiche mushu tügünni yéshish üçün, insanni gunahdin qutquzush üçün, «Perwerdigarning quli» ewetilidu. Uning qilidighan xizmetliri töwendiki 49-55-babtiki bésharetlarning témisi bolidu. (Mushu bésharetler belkim ikkinchi qétim axirqi zamanlardimu emelge ashurulidu, shu chaghda Israil «yéngi Babil»din hem dunyadiki chet-chetlerdin Zion'gha qaytidu). ■ 48:20 Yesh. 52:11; Yer. 50:8; 51:6,45; Weh. 18:4 □ 48:21 «Ular chöl-bayawanlardin ötkende héch ussap qalmidi; U sularni tashdin aqquzup berdi; ...sular uningdin urghup chiqti!» — «Mis.» 17-babni körüng. Shu chaghda Israillar Xudadin narazi bolup qaqqashap ketti. Belkim 22-ayet mushundaq ishlarnimu körsitishi mumkin. ■ 48:22 Yesh. 57:21 □ 49:1 «Apamning qorsiqidiki chéghimdin tartip U méning ismimni tilgha aldi» — bashqa birxil terjimisi: «Apamning qorsiqidiki chéghimdin tartip U méning ismimni esletti». □ 49:2 «U aghzimni ötkür qilichtek qildi ...méni siliqlan'ghan bir oq qildi» — qilichning tesiri yéqindikilerge, oqning bolsa yiraqtikilerge bolidu. □ 49:3 «Sen bolsang özüngde Méning güzellik-julaliqim ayan qilinidighan Öz qulum Israildursen» — oqurmenlarning éside bolushi kérekki, Xuda Yaqupqa yéngi bir isim, Israilni («Xuda bilen bille bolghan emir» yaki «Xudaning ghelibichisidir» dégen menide) béghishlighanidi. Shuning bilen Xuda bowisi Ibrahimgha bergen wedilirini, jumladin eng ulughi: «Sen we ewlading dunyadiki barliq el-yurtlarga bext yetküzisen» dégenni tekrarlup uninggha tapshurghan. Biraq Yaqupning ewladliri bolghan Israillar Xudagha guwahliq bermey mushu wezipini emelge ashurmey kelgen. Mushu yerde Xuda shu wezipini hem wedisini: «Sen bolsang özüngde güzellik-julaliqim ayan qilinidighan Öz qulum Israildursen» dep, pewqul'adde «Öz quli»gha tapshurdi.

Shundaqtimu bahalinishim bolsa Perwerdigardindur,
Méning ejrinnimu Xudayimgha tapshurdum» – dédim; □

5 Emdi méni Öz quli bolushqa,

Yaqupni towa qilip uning yénigha qayturushqa méni baliyatquda shekil-
lendürgen Perwerdigar mundaq deydu: –

(Israil qayturulup yénigha toplanmighan bolsimu,
Men yenila Perwerdigarning neziride shan-sherepke ige boldum,
Shuningdek Xudayim méning küchümdur)□

6 – U mundaq deydu: –

«Séning Yaqup qebililirini *gunahtin qutquzup* turghuzushqa,
Hemde Israildiki «saqlan'ghan sadiqlar»ni bextke qayturushqa qulum bo-
lushung sen üçün zerrichilik bir ishtur;

Men téxi séni ellerge nur bolushqa,

Yer yüzining chet-yaqilirighiche nijatim bolushung üçün séni atidim».□

7 Emdi Israilning hemjemet-qutquzghuchisi, uningdiki Muqeddes Bol-
ghuchi Perwerdigar mundaq deydu: –

Ademler ich-ichidin nepretlinidighan kishige,

Yeni köpchilik lenitiy dep qarighan,

Emeldarlargha qul qilin'ghan kishige mundaq deydu: –

«Sözide turghuchi Perwerdigar,

Yeni séni tallighan Israildiki Muqeddes Bolghuchining sewebidin,

Padishahlar közlirini échip körüp ornidin turidu, emeldarlarmu bash uridu;□

8 Perwerdigar mundaq deydu: –

«Shapaet körsitilidighan bir peytle duayingni ijabet qilishni békitkenmen,

Nijat-qutquzulush yetküzülidighan bir künide Men sanga yardemde bo-
lushumni békitkenmen;

Men séni qoghdaymen,

Séni xelqimge ehde süpitide bérimen;

Shundaq qilip sen zéminni eslige keltürisen,

□ 49:4 «Men: – «Méning ejrim bikargha ketti, héchnémige érishmey küch-maghdurumni quruq
serp qildim; shundaqtimu bahalinishim bolsa Perwerdigardindur, méning ejrinnimu Xu-
dayimgha tapshurdum» – dédim» – mushu bésharetni chüshinish üçün 5-13-ayetlernimu körüş
kérek. Qarighanda Xuda Öz quligha «Öz xelqimni towa qilish yolida yénimgha qayturush» wezipisini
tapshurghan bolsimu, qul waqit-küchini serp qilip héchqandaq netijige érishelmigendek körünüdu; démek,
Israil, yeni «Yaqupning qebililiri» héch towa qilmighan. Oqurmenler mushundaq ishlarning heqiqiy
yüz bergen-bermigenlikini Injildin köreleydu. □ 49:5 «Israil qayturulup yénigha toplanmighan»
– buning bashqa birxil terjimisi «...yeni Israilni Özige qayturup yigish üçün... (méni baliyatquda
shekillendürgen)...» □ 49:6 «Perwerdigar mundaq deydu: – «Séning Yaqup qebililirini gunahtin
qutquzup turghuzushqa, hemde Israildiki «saqlan'ghan sadiqlar»ni bextke qayturushqa qulum bo-
lushung sen üçün zerrichilik bir ishtur...» – Perwerdigarning quli «héchqandaq netijige érishmigeni
bilen», yenila ümidsizlenmey dua qiliwerdi. Xuda uninggha: «Peget Öz xelqim bolghan Yehudiylarni
qayturupla qalмай, sen belki pütkül dunyagha nur we nijat bolup, Qutquzghuchi bolisen» dégen
jawabni béridu. □ 49:7 «Ademler ich-ichidin nepretlinidighan kishige, yeni köpchilik lenitiy
dep qarighan... kishige...» – mushu yerde «köpchilik» ibraniy tilida «yat el» dégenni ipadileydu.
Lékin mushu yerde Israilni körsitidu. Démek, Israil Xudagha nisbeten «yat bir el» dep qarilidu.
«...padishahlar közlirini échip körüp ornidin turidu, emeldarlarmu bash uridu» – mushu bésharet
bilen yuqiriqi bésharetni sélishtursaq, ademni heyran qalduridu. Qul dunyagha nur we nijat bolghini
bilen u ademlerning nepret-kemsitishige, chetke qéqishigha hem xorluqigha uchraydu; biraq axirida
hetta dunyadiki padishahlarmu «közlirini échip körüp» qulgha bash uridu. Emma ularning «néma
körgenliki» mushu yerde déyilmidi; buni bilish üçün «Yeshaya»ni dawamlıq oqush kérek!

Xelqimni xarabe bolup ketken miraslirigha warisliq qildurisen, ■

⁹ Sen mehbuslarga: «Buyaqqá kelinglar»,
Qaranghuluqta olturghanlarga: «Nurgha chiqinglar» — deysen;
Ular yollar boyidimu otlap yürüdü,
Hetta herbir taqir taghlardıń ozuqluq tapıdu;

¹⁰ Ular ach qalmaydu, ussap ketmeydu;
Tomuz issiqmu, quyash teptimu ularni urmaydu;
Chünki ulargha rehim Qilghuchi ularni yétekleydu,
U ulargha bulaqlarnı boylitip yol bashlaydu. ■

¹¹ Shuningdek Men barlıq taghlirimni yol qilimen,
Méning yollirim bolsa éviz kótürülıdu. □

¹² Mana, mushu kishiler yıraqtın kéliwatıdu,
Mana, bular bolsa shimaldın we gherbtın kéliwatıdu,
Hem mushular Sinim zéminidinmu kéliwatıdu. □

¹³ Xushallıqtın towlanglar, i asmanlar;

I yer-zémin, shadlan;

Naxshılarnı yangritinglar, i taghlar;

Chünki Perwerdigar Öz xelqige teselli berdi,
Özining xar bolghan péqir-möminlırige rehim qılıdu.

¹⁴ Bıraq Zion bolsa: —

«Perwerdigar mendın waz kechti,

Rebbim méni untup ketti!» — deydu.

¹⁵ Ana özi émitıwatqan bowıqını untuyalamdu?

Öz qorsıqıdın tughqan oghlıgha rehim qılmay turalamdu?

Hetta ular untughan bolsımu,

Men séni untuyalmaymen.

¹⁶ Mana, Men séni Öz alqanlırimgha oyup pütkenmen;

Xarabe tamlıring herdaım köz aldımdıdu.

¹⁷ Oghul balılıring *qaytishqa* aldırıwatıdu;

Eslide séni weyran qılghanlar, xarab qılghanlar séningdın yıraq kéliwatıdu;

¹⁸ Béshingni éviz kótürüp etrapinggha qarap baq!

Ularınıg hemmısı jem bolup qéshinggha qaytıp kéliwatıdu!

Öz hayatım bilen qesem qılımenki, — deydu Perwerdigar,

Sen ularni özüngge zıbu-zınnetter qılıp kıyisen;

Toyi bolıdighan qızdek sen ularni taqaysen; ■

¹⁹ Chünki xarabe hem chölderep ketken jaylıring,

Weyran qılın'ghan zéminıng,

Hazır kélip, turmaqchi bolghanlar tüpeylidın sanga tarchılıq qılıdu;

■ 49:8 2Kor. 6:2 ■ 49:10 Weh. 7:16 □ 49:11 «... Shuningdek Men barlıq taghlirimni yol qilimen, Méning yollirim bolsa éviz kótürülıdu» — shübhisizki, mushu bésharetler hem jismaniý jehetler hem rohiý jehetlıridımu emelge ashurulıdu. «Jismaniý jehette» qul İsrail xelqını duniyanıng barlıq chet-yaqılırdın öz yurtıgha qayturup, Yaqupning «mirası bolghan» Pelestinni güllendürüp ulargha qaytıdın béghishlaydu. Mushu ishlar yene töwendiki 14-26-ayetlerde teswirlinıdu. Xudanıng sózige asasen bu ishlar «sen üçün bu zerrichilik ishtur». Uning qulı Sheytanning we gunahning qaranghu zıdanlırıda uzun yatqan barlıq mehbuslar üçün erkinlikke, Xudanıng kechürümige, yéngi, ehmiyetlik hayatqa, jümlidın jennetke érishishtiki pursetni yarıtıp béridu. □ 49:12 «Mana, bular bolsa shimaldın we gherbtın kéliwatıdu, hem mushular Sinim zéminidinmu kéliwatıdu» — ıbraniý tilidiki «Sinim» dégen söz belkim qedimki «Chin» memlikiti (qedimki «Chin» hazırqı Junggo)ni körsitish mumkin. Mushu söz üstide bashqa qarashlarmu mewjut. ■ 49:18 Yesh. 60:4

Eslide séni yutuwalghanlar yiraqlap ketken bolidu.□

²⁰ Séningdin juda qilin'ghan baliliring bolsa sanga: —

«Mushu jay turushumgha bek tarchiliq qilidu;
Manga turghudek bir jayni boshitip berseng!» — deydu;

²¹ Sen könglüngde: —

«Men balilirimdin ayrilip qalghan,
Ghërib-musapir we sürgün bolup, uyan-buyan heydiwétilgen tursam,
Kim mushularni manga tughup berdi?
Kim ularni béqip chong qildi?

Mana, men ghërib-yalghuz qaldurulghanmen;
Emdi mushular zadi nedin kelgendur?» — deysen.

²² Reb Perwerdigar mundaq deydu: —

«Mana, Men ellerge qolumni kötürüp isharet qilimen,
El-milletlerge körünidighan bir tughni tikleymen;
Ular oghulliringni quchiqida élip kélididu;
Ular qizliringni hapash qilip kélidu.

²³ Padishahlar bolsa, «Ataq dadiliring,»

Xanishlar bolsa inik'aniliring bolidu;

Ular sanga béshini yerge tegküzüp tezim qilip,
Putliring aldidiki chang-topinimu yalaydu;
Shuning bilen sen Méning Perwerdigar ikenlikimni bilip yétisen;
Chünki Manga ümid baghlap kütkenler hergiz yerge qarap qalmaydu.

²⁴ Oljini baturlardin éliwalghili bolamdu?

Heqqaniyet jazasi sewebidin tutqun qilin'ghan bolsa qutuldurghili bolamdu?□ ■

²⁵ Chünki Perwerdigar mundaq deydu: —

Hetta baturlardin esirlernimu qayturuwalghili,
Esheddiylerdin oljini qutquziwalghili bolidu;
We sen bilen dewalashqanlar bilen Menmu dewalishimen,
Shuning bilen baliliringni qutquzup azad qilimen.□

²⁶ Séni ezgüchilerni öz göshi bilen özini ozuqlandurimen;

Ular yéngi sharab ichkendek öz qéni bilen mest bolup kétidu;
Shundaq qilip barliq et igiliri Men Perwerdigarning séning Qutquzghuching hem Hemjemet-Nijatkarining,
Yaquptiki qudret Igisi ikenlikimni bilip yétidu. ■

50

Xudaning chaqiriqigha kim: «Mana men» — deydu?

□ 49:19 «... xarabe hem chölderep ketken jayliring... hazir kélip, turmaqchi bolghanlar tüpeylidin sanga tarchiliq qilidu» — bu xil mesile intayin yaxshi bir mesile, elwette. Aning yénigha qaytip kelgen baliliri shunche köpki, yurtqa patmaydu. □ 49:24 «Heqqaniyet jazasi sewebidin tutqun qilin'ghan bolsa qutuldurghili bolamdu?» — buning menisi belkim Israillar yaki bashqa milletler «heqqaniyet jazasigha uchrishi sewebidin tutqun qilinsa», unda qta heqqaniy bolghan Xuda ularni erkin qilsa bolamdu, bolamdu? Bu Özining adilliqigha xilapliqmu? — démekchi. Töwendiki ayetni hem izahatnimu körüng. ■ 49:24 Mat. 12:29 □ 49:25 «Sen bilen dewalashqanlar bilen Menmu dewalishimen» — Xudaning bu sözi belkim «silerni erkin qilishimda birsi adilliqimgha dagh chüshürgen bolsa yaki Manga: «biadil!» dep erz qilsa, Men Özüm ige, buni Özüm bir terep qilimen» démekchi. Emdi Uning qandaq qilip «bir terep qilish»i 53-babta ashkarilididu. ■ 49:26 Weh. 16:6

¹ Perwerdigar mundaq deydu: —

Men qoyuwetken ananglarning talaq xéti qéni?
Manga qerz bergüchilerning qaysisigha silerni sétiwetkenmen?
Mana, siler öz gunahliringlar arqiliq öz-özünglarni sétiwetkensiler;
Silerning asiyliqliringlar tüpeylidin ananglar qoyuwétilgenidi.□

² Men silerdinmu soraymen:

Men kelginimde, némishqa héch adem chiqmidi?
Men chaqirghinimda, némishqa héchkim «Mana men» dep jawab bermidi?
Hörlükke chiqirishqa qolom qisqiliq qilamdu?
Qutquzghudek küchüm yoqmidu?

Mana, Men bir eyiblepla déngizni qurutup,
Deryalarni chölge aylanduruwétimen;
Su bolmighachqa ularning béliqliri sésip kétidu,
Ussuzluqtin ölidu;□ ■

³ Asmanlarni qariliq bilen kiydürimen,
Ularning kiyim-kéчекlerini qara bözdin qilimen». □

Perwerdigarning quli yene sözleydu

⁴ «Reb Perwerdigar méning japa chekkenlarning könglini yasashni bilishim üçün manga telim-terbiye alghuchilarning tilini teqdim qildi;
U méni her seher oyghitip turidu,
Terbiyilen'genlarning qatarida méning quliqimni oyghitidu.□

⁵ Reb Perwerdigar quliqimni ahti;
Men bolsam itaetsizlik qilmidim,

□ **50:1** «Men qoyuwetken ananglarning talaq xéti qéni?... Silerning asiyliqliringlar tüpeylidin ananglar qoyuwétilgenidi» — Xuda Israilgha «öz ayalim»dek qaraydu. «Qoyuwetken ananglarning talaq xéti qéni?» — Musa peyghember arqiliq bérilgen qanun'gha asasen, «talaq xet» bolmisa, «ajrashqanlar» qaytidin epleshse bolidu. Démek, Israilning Xudaning yénigha qaytish yoli ochuq körünidi. «Manga qerz bergüchilerning qaysisigha silerni sétiwetkenmen?» — Xudagha qerz bergüchi yoq, elwette. Xuda «Öz menpeiti»ni közligen emes, belki ularning gunahliri tüpeylidin dushmanlerning ularni ayagh asti qilib esirge chüshürüshige yol qoyghan (oqurmenlerning éside bolsunki, Yeshaya asasen mushu bésharetlerni özidin kényinki bir dewr üçün sözleydu). □ **50:2** «Men kelginimde, némishqa héch adem chiqmidi? Men chaqirghinimda, némishqa héchkim «Mana men» dep jawab bermidi? Hörlükke chiqirishqa qolom qisqiliq qilamdu? Qutquzghudek küchüm yoqmidu?» — mushu sözler belkim yuqiriqi «Perwerdigar mendin waz kechti, Reb méni untup ketti!» dégen qaqshashlarga bérilgen ikkinchi bir jawab. Xuda Zionni untumidi; biraq U ulardin Öz xizmitini qilghudek ademni chaqirsa, Uning xizmitini qilishqa héchkim chiqmaydu. Birsu chiqsila, u arqiliq qutquzidighan küch-qudrisini körsitip béretti. ■ **50:2** Chöl. 11:23; Yesh. 59:1 □ **50:3** «Asmanlarni qariliq bilen kiydürimen, ularning kiyim-kéчекlerini qara bözdin qilimen» — Israilning «Misirdin chiqish» dewride mushundaq ishlar köp yüz bergen. «Misirdin chiqish»ni körüng. □ **50:4** «...telim-terbiye alghuchilar... terbiyilen'genler...» — ibraniy tilida «telim-terbiye alghuchilar» we töwendiki «terbiyilen'genler» hem «muxlislar» (8-bab, 16-ayet) bir söz bilen ipadiliniidu. «Perwerdigar méni her seher oyghitip turidu, terbiyilen'genlarning qatarida méning quliqimni oyghitidu» — Xudaning sózini anglap, uning könglige pükkinini emelge ashurush üçün Israildin héchkim chiqmidi. Xudaning niyitidiki ishni qilishqa chiqidighini hem shundaqla shu ishni qilalighuchi peqetla Xudaning quli Mesih idi. Peqet bir qétimla emes, u «her seherde» Xudaning sózini anglap terbiyini qobul qilidu.

Yaki yolidin bash tartmidim. □ ■

⁶ Dümbemni sawighuchilargha,
Mengzlimni tük yulghuchilargha tutup berdim;
Xorluq hem tükürüshlerdin yüzümni qachurmidim;

⁷ Biraq Reb Perwerdigar yardimimde bolidu;
Shunga men yerge qarap qalmaymen;
Shunga men *niyitimni qet'iy qilib* yüzümni almastek ching qildim;
Xijilliqqa qaldurulmaydighanliqimni bilimen. □

⁸ Méni Aqlighuchi yénimdidur;
Kim manga erz-shikayet qilalisun?
Bar bolsa birlikte dewalishayli;
Kim méning üstümdin eyiblimekchi bolsa,
Aldimgha kelsun! □ ■

⁹ Manga yademde bolghuchi Perwerdigardur;
Emdi méni erz qilaydighan kimken?
Ularning hemmisi bir tal kiyimdek eskirep kétidu;
Perwaniler ularni yutuwétidu».

¹⁰ — «Aranglarda Perwerdigardin qorqidighan,
Uning qulining sözige itaet qilidighan kim bar?
Qaranghuluqta namidighan, yoruqluqi bolmighan kishi bolsa,
Perwerdigarning namigha ishinip xatirjemlensun,
Xudasigha yölensun! □

¹¹ Mana, özliri üçün ot yaqidighan,
Etrapinglarni mesh'eller bilen oraydighan hemminglar!
Qéni, öz otunglarning nurida,
Özünglar yaqqan mesh'eller arisida ménginglar;
Biraq siler shuni qolumdin alisilerki: —
«Azab-hesret ichide yatisiler!». □

51

Nijat-qutulush silerge yéqin turidu!

¹ «I heqqaniyliqqa intilgüchiler,

□ **50:5** «Reb Perwerdigar quliqimni achi; men bolsam itaetsizlik qilmidim, yaki yolidin bash tartmidim» — qul bolsa her seher Xudaning sözini wujudi bilen béirilip anglaydu. Bir küni u Xudaning wehysi bilen, Xudaning köngüldikilirini emelge ashurush üçün köp japa-musheqqetlerni, ademlerning rezil xorlashlirini tartish kérek dep bilidu. Shu chaghda u bash tartmaydu, belki mushu ishlarni qobul qilishqa qet'iy bel baghlaydu (6-7-ayet). ■ **50:5** Yuh. 14:31; Fil. 2:8; Ibr. 10:5-10

□ **50:7** «Shunga men *niyitimni qet'iy qilib* yüzümni almastek ching qildim» — «almas» ibraniiy tilidiki «chaqmaq téshi» dégen söz bilen oxshash nemide (eng qattiq tash). □ **50:8** «Méni Aqlighuchi yénimdidur; kim manga erz-shikayet qilalisun? ... Kim méning üstümdin eyiblimekchi bolsa, aldimga kelsun!» — bu ayetke qarighanda, qul sot qilinip qattiq töhmet-shikayetlerge uchraydu.

■ **50:8** Rim. 8:32,33 □ **50:10** «Aranglarda Perwerdigardin qorqidighan, Uning qulining sözige itaet qilidighan kim bar?» — bésharet boyiche «Perwerdigardin qorqush» hem «Uning qulining sözige itaet qilish»tin ibaret ikki ish emeliyette oxshastur. □ **50:11** «Mana, özliri üçün ot yaqidighan, etrapinglarni mesh'eller bilen oraydighan hemminglar!... «Azab-hesret ichide yatisiler!»» — bu türküm kishiler: «Xudadin héch nur kelmidi hem kelmeydu» dep öz-özige yol körsitish üçün özlirining xiyalidiki «nur»ni yaqidu. Eger «nur» Xudaning Özidin kelgen bolmisa, saxta peyghemberlerdin, insanlardiki pelsepilerdin yaki xelqning özining xiyal-tepekkuridin kelgenlirining hemmising netijisi oxshash bolup, ular haman: — «azab-hesret ichide yatidu».

Perwerdigarni izdig'uchiler,
 Manga qulaq sélinglar: —
 Silerni yonup chiqarghan tashqa,
 Silerni kolap chiqarghan orekke nezer sélinglar;
² Atanglar Ibrahimgha, silerni tughup bergen Sarahqa nezer sélinglar;
 Chünki Men uni yalghuz chéghida chaqirdim,
 Uninggha bext ata qildim,
 Hem uni awundurdum.
³ Chünki Perwerdigar Zion'gha teselli bermey qoymaydu;
 Uning barliq xarabe yerlirige choqum teselli béridu;
 U choqum uning janggallirini Éren baghchisidek,
 Uning chöl-bayawanlirini Perwerdigarning béghidek qilidu;
 Uningdin xushalliq hem shad-xuramliq,
 Rehmetler hem naxsha awazliri tépilidu.
⁴ Méning xelqim, gépimni anglanglar,
 Öz élim, manga qulaq sélinglar;
 Chünki Mendin bir qanun-telim kélidu,
 We Men hóküm-heqiqitimni el-yurtlar üçün bir nur qilip tikleymen.
⁵ Méning heqqaniyliqim silerge yéqin,
 Méning nijatim yolgha chiqti;
 Méning bileklirim el-yurtlarga hóküm-heqiqetni élip kélidu;
 Arallar Méni kütüp umid baghlaydu,
 Ular Méning bilikimge tayinidu.
⁶ Béshinglarni kótürüp asmanlarga,
 Astinglarda turghan yer-zémin'ghimu qarap béqinglar;
 Chünki asmanlar is-tüektek ghayib bolidu,
 Yer-zémin bolsa bir tal kiyimdek konirap kétidu;
 Uningda turuwatqanlarmu oxshashla ólidu;
 Biraq nijatim bolsa ebedil'ebedgichidur,
 Méning heqqaniyliqim hergiz yanjilmaydu.
⁷ I heqqaniyliqimni bilgenler,
 Könglige qanun-telimimni pükken xelq,
 Manga qulaq sélinglar;
 Insanlarning haqaretliridin qorqmanglar,
 Ulardiki kupurluq we ghaljirlashlardin patiparaq bolup ketmenglar; ■
⁸ Chünki küye ularni kiyimni yewalghandek yewalidu,
 Qurt yung yewalghandek yewalidu;
 Biraq heqqaniyliqim ebedil'ebedgichidur,
 Méning nijatim dewrdin-dewrgichidur. ■

Xudaning wedilirini anglighanlarning bir duasi

⁹ Oyghan, oyghan, küchni özünge kiyim qilip kiygeysen, i Perwerdigarning Biliki!
 Qedimki waqitlarda,
 Ötken zamanlardiki dewrlerde oyghan'ghiningdek oyghan!
 Rahabni qiyma-chiyma qilip chépiwetken,

Ejdihani sanjip zeximlendürgen esli Sen emesmu?□

¹⁰ Dəngizni, dehshetlik hanglardiki sularni qurutiwétip, Dəngizning tégilirini Sen hemjemetlik qilip qutquzghanlarning ötüş yoli qilghan Özüŋ emesmu?■

¹¹ Shunga Perwerdigar bedel tölep qutquzghanlar qaytip kélidu,

Ular naxshilarni éytip Zion'gha yétip kélidu;

Ularning bashlirigha menggülik shad-xuramliq qonidu;

Ular xushalliq we shadliqqa érishidu;

Qayghu-hesret hem uh-nadametler beder qachidu.

¹² Silerge teselli bergüchi Özüm, Özümdurmen;

Ölüş aldida turghan bir insandin,

Téni ot-chöplerge aylinip kétédighan insan balisidin qorqup ketkining némissi?□ ■

¹³ Asmanlarni kergen,

Yer-zéminning ulini salghan Yasighuching Perwerdigarni untup yürisen,

Shundaqla kün boyi halaket yürgüzmekchi bolghan zalimning qehridin toxtawsiz qorqup yürisen;

Emdi zalimning qehri qéni?□ ■

¹⁴ Bash egken esir bolsa tézdin boshitilidu;

U hanggha chüshmeydu, shuning bilen ölmeydu,

Uning risqimu tügep qalmaydu.□

¹⁵ Men bolsam dəngizni qozghap, dolqunlarni hörkiretküchi Perwerdigar Xudayingdurmen;

□ 51:9 «Oyghan, oyghan, küchni özüngge kiyim qilip kiygeysen, i Perwerdigarning Biliki!... **Rahabni qiyma-chiyma qilip chépiwetken, ejdihani sanjip zeximlendürgen esli sen emesmu?»** — (1) mushu ayette «Perwerdigarning Biliki»ge qaritilghan bir dua körsitilidu. Mushu duagha bolghan birinchi jawab bizningche 12-ayette xatirilinidu — dèmek, Men herdaim segek turimen, sangha teselli hem küch bergüchidurmen. Bizningche ikkinchi jawab 53-babta ashkarilinidu. (2) «Rahab» — Misirning bashqa bir ismi, menisi «hakawurluq»tur». Babilliqarning hem Pelestinliklarning epsanilirige asasen, Xuda dunyani yaritip tertipke sélish üçün, awwal dəngizda turghan bezi yaman küchler üstidin ghelibe qilishi kérek idi. Mushu küchlerning birsining ismi «Rahab» idi. Ayette qarighanda mushu kona «epsaniler»ning melum asasi bar; mushu yerde Xuda Öz xelqini Misirdin chiqirip qutquzghanda, dəngizni qurutqan, shundaq qilip dəngizdiki barliq «yaman küchlirini» asanla idare qilidighanliqini körsetken. (3) Bizningche mushu yerdiki «ejdiha» 27-bab, 1-ayettiki «léwiatan»dur. «Misirdin chiqish» waqtida, Xuda uni «sanjighan», biraq téxi öltürgen emes. «Léwiatan» Sheytanning bir ipadisi bolup, (27-babta déyilgendek) axirqi zamanlarda pütünley bir terep qilinidu. ■ 51:10 Yesh. 43:16 □ 51:12 «**Ölüş aldida turghan bir insan**» — ibranij tilida «öltüwatqan bir insan» dégen qiziq söz bilen ipadilinidu. Bizningche buning menisi, Xudani tonumighanlarning hayatimu ölgen ademge oxshash bolidu dégendin ibarettur. «Silerge teselli bergüchi ... Özümdurmen; ... (séning) téni ot-chöplerge aylinip kétédighan insan balisidin qorqup ketkining némissi?» — mushu ayettiki «siler» ibranij tilida «erenche rod»ta ishilitilgen bolup, belkim barliq xelqlerni, «sen» bolsa «ayalche rod» shekilde bolup, belkim «Zion»ning özini körsitishi mumkin. ■ 51:12 Zeb. 118:6-8; Yesh. 51:7 □ 51:13 «**Asmanlarni kergen, yer-zéminning ulini salghan Yasighuching Perwerdigarni untup yürisen, shundaqla kün boyi halaket yürgüzmekchi bolghan zalimning qehridin toxtawsiz qorqup yürisen...**» — mushu ayettiki «sen» ibranij tilida «erenche rod»ta bolup, belkim Zionsin sürgün bolghanlarni (yat ellerning bozek qilishigha uchrighanlarni) körsitishi mumkin; 14-ayetni körüng. ■ 51:13 Ayup 9:8; Zeb. 104:2; Yesh. 40:22; 42:5; 44:24 □ 51:14 «**U hanggha chüshmeydu, shuning bilen ölmeydu**» — bashqa birxil terjimisi: «Uning ölüki (jinayetchidek) origha tashliwétilmeydu».

«Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar» Méning namimdur;□

16 We asmanlarni tikleshke,

Yer-zéminning ulini sélishqa,

We Zion'gha: «Sen Méning xelqimdur» déyishke,

Men sözümnü aghzingha quyghanmen,

Sen *qulumni* qolumning sayisi bilen yapqanmen. □

17 I Perwerdigarning qolidiki qehrlik qedehni ichiwetken Yérusalém,

Oyghan, oyghan, ornungdin tur;

Ademni wehimige salghuchi jam-qedehni sen ichting, biraqla kötüriwetting;■

18 Uning tughup bergén barliq baliliri arisida uni yétekligüdek héchkim yoq, Uning béqip chong qilghan barliq baliliridin uning qolini tutup yöligüdek héchbirimu yoq.

19 Bu ikki ish béshinggha chüshti —

(Kim sen üçün ich aghritip yighlar?!) —

— Bulangchiliq hem weyranchiliq,

Acharchiliq hem qilich;

Memmu sanga teselli béreleyenmikin?□ ■

20 Séning baliliring halsizlinip hoshidin ketti,

Torgha chüshken jerendek herbir kochining doqmushida yatidu;

Ular Perwerdigarning qehri bilen,

Xudayingning tenbihi bilen tolduruldi;■

21 Shunga hazir buni anglap qoy, i xar bolghan,

— Mest bolghan, biraq sharab bilen —

22 Öz xelqining dewasini yürgüzgüchi Rebbing Perwerdigar,

Yeni séning Xudaying mundaq deydu: —

«Mana, Men qolungdin ademni wehimige salidighan jam-qedehni,

Yeni qehrimge tolghan qedehni éliwaldim;

Sen ikkinchi uningdin héch ichmeysen;

23 Men uni séni xarliwatqanlarning qoligha tutquzimen;

Ular sanga: «Biz üstüngdin dessep ötimiz, égilip tur» dédi;

Shuning bilen sen téningni yer bilen teng qilip,

Üstüngdin ötküchiler üçün özüngni kochidiki yol qilding».

52

1 — Oyghan, oyghan, i Zion, küchüngni kiyiwal,

I Yérusalém, muqeddes sheher, güzel kiyim-kéchekliringni kiyiwal;

□ 51:15 ««Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar» Méning namimdur» — ibraniy tilida ««Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar» Uning namidur». □ 51:16 «Asmanlarni tikleshke, yer-zéminning ulini sélishqa, we Zion'gha: «Sen Méning xelqimdur» déyishke, Men sözümnü aghzingha quyghanmen, sen qulumni qolumning sayisi bilen yapqanmen» — mushu ayettiki «Sen» bolsa esli 9-10-ayettiki «Perwerdigarning Biliki», yeni «Perwerdigarning quli»gha éytighan gep bolushi kérek; shunga biz «sen qulumni yapqanmen» dep terjime qilduq. Emdi 16-ayetke qarighanda Xudaning uninggha tapshurghan wezipiliri arisida, yéngi asman-zéminni berpa qilishmu bolghan bolidu. ■ 51:17 Yesh. 52:1 □ 51:19 «Memmu sanga teselli béreleyenmikin?» — bashqa birxil terjimisi: — «Mendin bashqa héchkim sanga teselli bérelmeydu». ■ 51:19 Yesh. 47:9 ■ 51:20 Yigh. 2:11,12

Chünki bundin bashlap sünnet qilinmighanlar yaki napaklar ichingge ikkinchi kirmeydu.□

² Topa-changdin chiqip özüngni silkiwet;
Ornungdin tur, olturuwal, i Yérusalém;

Özüngni boynungdiki zenjirlerdin boshitiwetkin, i tutqun bolghan Zion qizi!□

³ Chünki Perwerdigar mundaq deydu: —
«Siler özünqlarni pulsiz sétiwetkensiler;
Pulsiz qayturup sétiwélinisiler».□

⁴ Chünki mundaq deydu Reb Perwerdigar: —
Xelqim deslepte Misirgha musapir süpitide chüshkeniken,
Shundaqla yéqında Asuriye ularni ezgen yerde,□ ■

⁵ (Emdi hazir xelqim pulsiz élip kélín'ginide, — deydu Perwerdigar)
Méning karim bolmamdiken?

Ular üstidin hökümranlıq qilghuchilar ularni zar qaqshatqan, — deydu Perwerdigar, —

Shundaqla namim bolsa kün boyi toxtawsiz haqaretlen'gen tursa,
Méning karim bolmamdiken?!»□ ■

⁶ Shunga Öz xelqim Méning namimni bilidu;

Shunga shu küni ular Méning «U» ikenlikimni, shundaqla ulargha: «Kör, Méni!» deydighanliqimni bilidu.

Perwerdigar Zion'gha kélidu!

⁷ Taghlar üstide xush xewer élip kelgüchining ayaghliri némidégen güzel-he!

□ **52:1** «— **Oyghan, oyghan, i Zion, küchüngni kiyiwal, i Yérusalém, muqeddes sheher, güzel kiyim-kéçekliringni kiyiwal**» — bu ayetke qarighanda Xudaning ghezipi Ziondin ötti, méhir-shepçetlik küni keldi. Biraq qandaq sewebtin mundaq bolghanliqini Xuda peyghemberge téxi ayan qilmighan; töwende, 52:13-53:12de sewebi ayan qilinidu. «**güzel kiyim**» — ibranii tilida ibadetxanida ishleydighan «qurbanliq qilghuchi» kahinlarning mexsus kiyim-kéçeklirini körsitidu. Démeq, Ziondikilerning hemmisi kahinlar bolup, ularning Xudagha yéqinliship, mexsus ibadet qilish hoquqi bar bolidu.

□ **52:2** «Topa-changdin **chiqip özüngni silkiwet; ornungdin tur, olturuwal, i Yérusalém**» — mushu ayetni 47-bab, 1-ayet bilen sélishtursaq, Yérusalémning ehwali Babilningkingin eksiçe bolidu. Shu yerde «I Babilning pak qizi, kélip topa-changgha oltur; i kaldiyerning qizi, texting yoq yerge oltur!» déyilidu. Shu ayetke qarighanda Yérusalémning olturghan ornini bir text bolidighanliqi éhtimalgha yéqin.

□ **52:3** «**pulsiz qayturup sétiwélinisiler**» — «pulsiz» yaki «pul bilen emes» — démeq, mushu hörlükning bir bahasi bar. Qandaq baha téxi ayan qilinmighan; 52:13-53:12-ayetlerge kelgendila zor qimmatlik baha ayan qilinidu. □ **52:4** «**Xelqim deslepte Misirgha musapir süpitide chüshkeniken, shundaqla yéqında Asuriye ularni ezgen yerde,...**» — mumkinchiliki barki, Misirdiki Israillargha zalim bolghan Pirewn eslide Asuriyelik idi (u «Hiskos»lardin chiqqan). Emma bizningche «Asuriyelik» mushu yerde Sennaxérib qatarliq Asuriye padishahlarini körsitidu. ■ **52:4** Yar. 46:6 □ **52:5** «... (emdi hazir xelqim pulsiz élip kélín'ginide, — deydu Perwerdigar) Méning karim bolmamdiken? Ular üstidin hökümranlıq qilghuchilar ularni zar qaqshatqan, — deydu Perwerdigar, — shundaqla namim bolsa kün boyi toxtawsiz haqaretlen'gen tursa, Méning karim bolmamdiken?!» — 4-

we 5-ayetning menisini birleshtürüp oylash kérek. Yaqupning jemeti Israil eslide Misir padishahining teklipe bilen shu yerge barghan; kéyinki dewrdiki Pirewn Israilgha asiylig qilip ularni ézishke bashlighan. Xuda ularni karamet möjiziler bilen qutquzghan. «Yéqında» (4-ayet) Asuriye Israilgha hujum qilghan (bu ish Xudaning terbiye jazasini qisman körsitishi üçün bolghan), biraq Xuda yenila ularni karamet yol bilan qutquzghan. «Emdi hazir...» Israillar (Xudaning jazasi ularning üstide ada qilin'ghandin kéyin) intayin biadil muamilige muptila bolsa, Xuda choqum téximu karamet ishlarni körsitip ularni qutquzidu, démeqchi. ■ **52:5** Ez. 36:20,23; Rim. 2:24

U aram-xatirjemlikni jakarlaydu,

Bextlik xush xewerni élip kélidu,

Nijat-qutulushni élan qilidu,

U Zion'gha: «Xudaying hemmige höküm süridu!»■

⁸ Közetchiliringning awazini angla!

Ular awazini kôtüridu,

Naxshilarni yangritip towlaydu;

Chünki Perwerdigar Zionni élip qaytqanda, ular öz közi bilen köridu!□

⁹ I Yérusalémning xarabiliri, naxshilarni yangritip tentene qilinglar!

Chünki Perwerdigar Öz xelqige teselli bergen,

U Yérusaléمنى hemjemetlik qilib qutquzghan!

¹⁰ Perwerdigar ellerning hemmisining aldida Öz muqeddes Bilikini échip ayan qilghan;

Shuning bilen yer-zéminning barliq chet-yaqiliri Xudayimizning nijat-qutulushini köridu.□ ■

¹¹ Chiqip kétinglar, chiqip kétinglar;

Héç napak nersige tegmey shu yerdin chiqip kétinglar;

Uning otturisdin chiqip kétinglar;

Perwerdigarning muqeddes qacha-quchilirini kôtürgüchiler, özünglarni pak tutunglar;□ ■

¹² Chünki siler aldirighan péti emes,

Patiparaq qachqan péti emes chiqip kétisiler;

Chünki Perwerdigar aldinglarda mangidu,

Israilning Xudasi arqa muhapizetchinglar bolidu.

Perwerdigarning qulining qurbanliqi – ölümi, depne qilinishi hem tirildürülüşü

¹³ « – Körünglarki, Méning qulum danaliq bilen ish köridu,

U *alem aldida* kôtürülidu, yuqiri orun'gha chiqirilidu, nahayiti aliy orun'gha érishtürülidu.□ ■

¹⁴ Lékin nurghun kishiler séni körüp, intayin heyran qélishidu,

– Chünki uning chirayi bashqa herqandiqiningkidin köp zeximlen'gen,

■ 52:7 Nah. 2:1; Rim. 10:15 □ 52:8 «... **Perwerdigar Zionni élip qaytqanda...**» — démek, Perwerdigar Zionni (Öz xelqini) eslidiki jayigha qayturidu. Bashqa ikki xil terjimisi: «Perwerdigar Zionni eslige keltürginide...», «Perwerdigar Zion'gha qaytqanda...». Emeliyette bular bir gep — «Zek.» 1:16ni körüng. □ 52:10 «Perwerdigar **ellerning hemmisining aldida Öz muqeddes Bilikini échip ayan qilghan**» — démek, Xuda karamet ish qilishqa teyyar turush üçün «yengni türgen!» «**Yer-zéminning barliq chet-yaqiliri Xudayimizning nijat-qutulushini köridu**» — mushu yerde «körüş» belkim közi bilen körüşni hem öz béshidin ötküzüşnimu bildüridu. ■ 52:10 Zeb. 98:1-2; Luqa 3:6 □ 52:11

«muqeddes qacha-quchilar» — Xudaning ibadetxanasida ishlitilidu. Musa peyghemberge bérilgen qanun'gha asasen bu qacha-quchilarni peqet kahnlar we ularning hemjemettikiliri (pak halette bolsa) kôtürse bolidu; biraq 1-ayetke qarighanda, Xudaning barliq xelqining mushu imtiyazi bar. ■ 52:11 2Kor. 6:17; Weh. 18:4 □ 52:13 «— **Körünglarki, Méning qulum danaliq bilen ish köridu,**...» — «Perwerdigarning quli» toghruluq «qul küylen'gen naxsha» dégen ataliq töt shéir bar. Bu «naxshilar» 42:1-9-ayet, 49:1-13-ayet, 50:4-11-ayet hem 52:13-53:12-ayetkiche dawam qilidu. «Körünglarki... Méning qulum...» dégen sözler eng axirqi «qul küylen'gen naxsha»ning bashlinishidur. Mushu eng axirqi «naxsha» ilgiriki naxshilarning sirlirini yéship béridu. ■ 52:13 Yesh. 11:2, 3; Ef. 1:20, 21; Fil. 2:9-11

Qulning qiyapiti shu derijide buzuwétilgenki, uningda hetta adem siyaqimu qalmighan! □ ■

¹⁵ U shu yol bilen nurghun ellerning üstige *qan* chachidu.

Hetta shah-padishahlarmu uning karamitidin aghzini tutupla qalidu;

Chünki özlirige ezeldin éytilmighanni ular köreleydu,

Ular ezeldin anglap baqmighanni chüshineleydu. □ ■

53

Dawami

¹ Bizning xewirimizge kimmu ishen'gen?

Hem «Perwerdigarning Biliki» bolghuchi kingimu ayan qilin'ghan? □ ■

² U bolsa *Perwerdigarning* aldida xuddi yumran maysidek,

Yaki xuddi qaghjiraq tupraqta tartqan bir yiltizdek ösиду;

Uningda jezbidarliq yaki heywe yoq bolidu,

Biz uni körginimizde, uning bizni jelib qilghudek teqi-turqimu yoq bolidu. □ ■

³ U kishiler teripidin kemsitilidu, ular uningdin yiraqlishidu;

U köp derd-elemlik adem bolup,

Uninggha azab-oqubet yar bolidu;

Shuning bilen uningdin yüzler qachurulidu;

U kemsitilidu, biz uni héch nersige erzimes dep hésablidu. □ ■

⁴ Biraq emeliyette bolsa,

U bizning qayghu-hesritimizni kötürdi,

Azab-oqubetlimizni öz üstige aldi.

Biz bolsaq, bu ishlarni u wabagha uchrichanliqidin,

Xuda teripidin jazalinip urulghanliqidin,

□ **52:14** «Lékin nurghun kishiler séni körüp, intayin heyran qélishidu» — «séni» shubhisizki «Perwerdigarning quli»ni körsitidu. ■ **52:14** Yesh. 53:3 □ **52:15** «U shu yol bilen nurghun ellerning üstige *qan* chachidu» — Tewratta, Musa peyghember arqiliq chüshürülgen qanun boyiche, qurbanliq qilin'ghan haywanning qéni arqiliq, kishilerning gunahliri «yépilatti» yaki «yuyilatti». Gahida, buni ipadilesh üçün, kahinlar (ibadetxanida haywanlarni qurbanliq qilghuchi mexsus xadimlar)

qurbanliqning qéni kishilerning üstige chachatti we bu arqiliq kishilerning gunahliri yuyilatti. Biz terjimide chüshinishlik bolsun üçün «qan» dégen sözni qoshtuq. Bular ibranii tilida bir söz bilen, yeni «chachidu» bilen ipadilinidu. Emdi mushu yerde zadi qandaq qurbanliqning qéni «chachidu»? Jawab kéyinki ayetlerde tépilidu. ■ **52:15** Mis. 24:6, 8; Rim. 15:21 □ **53:1** «Bizning xewirimizge kimmu ishen'gen? Hem «Perwerdigarning Biliki» bolghuchi kingimu ayan qilin'ghan?» — mushu ayettin köreleymizki: — (1) «Perwerdigarning Biliki» bir shexs bolidu (2-, 3-ayetnimu köring). Töwendiki 2-12-ayetlergimu qarighanda, «Perwerdigarning Biliki» bilen «Perwerdigarning quli» bir gep. (2) Perwerdigarning «ayan qilishi» yaki wehiysi bolmisa, héchkim uni toniyalmaydu. ■ **53:1** Mis. 6:6; 15:6; Zeb. 98:1; Yesh. 51:5, 9, 10; Yuh. 12:38; Rim. 10:16 □ **53:2** «U ... xuddi qaghjiraq tupraqta tartqan bir yiltizdek ösиду; uningda jezbidarliq yaki heywe yoq bolidu, biz uni körginimizde, uning bizni jelib qilghudek teqi-turqimu yoq bolidu» — «Perwerdigarning quli»ning tughulushi hem uning ösüp yétilishi gerche möjize bolsimu, héchkim uning «Perwerdigarning Biliki» ikenlikini bilme, uninggha pisent qilmaydu. Emeliyette maysa we yiltizlar qandaqmu qaghjiraq yerdin ünüp chiqsın?!

■ **53:2** Ayup 8:11 □ **53:3** «U kishiler teripidin kemsitilidu, ular uningdin yiraqlishidu,...» — kishiler: — «Kélip chiqishi, turmushi we turqi jehettin mushundaq addiy adem qandaqmu «Perwerdigarning Biliki» bolidu?» dep oylishi mumkin. ■ **53:3** Zeb. 22:7, 8; Yesh. 49:7; 52:14; Mar. 9:12

Shundaqla qiyin-qistaqqa élin'ghanliqidin dep qariduu! □ ■

⁵ Lékin u bizning asiyliqlirimiz tüpeylidin yarilandi,

Bizning gunahlimiz üçhün zeximlendi;

Uning jazalinish bedilige, biz aram-xatirjemlik taptuq,

Hem qamchidin bolghan yariliri arqliq biz shipamu taptuq. □ ■

⁶ Hemmimiz xuddi qoylardek yoldin ézip,

Herbirimiz özimiz xalighan yolgha mangghaniduu;

Biraq Perwerdigar hemmimizning qebihlikini uning üstige yighip yükliidi. ■

⁷ U qiynilip, azab chekken bolsimu éghiz achmidi;

U xuddi boghuzlashqa yétilep méngilghan paqlandek boghuzlashqa élip méngildi,

Shundaqla yung qirqighuchilar aldida qoy ün-tinsiz yatqandek, u zadila éghiz achmidi. □ ■

⁸ U qamap qoyulup, heq soraqtin mehrum bolup élip kétildi,

Emdi uning ewladini kimmu bayan qilalisun?!

Chünki u tiriklarning zéminidin élip kétildi,

Méning xelqimning asiyliqi üçhün u waba bilen uruldi. □ ■

⁹ Kishiler uni reziller bilen ortaq bir görge békitken bolsimu,

Lékin u ölümide bir bay bilen bille boldi,

Chünki u héchqachan zorawanliq qilip baqmighan,

Uning aghzidin birer éghizmu hiyle-mikirlik söz tépilmis. □ ■

¹⁰ Biraq uni ézishni layiq körgen Perwerdigardur;

□ **53:4** «Biraq emeliyette bolsa, u bizning qayghu-hesritimizni kötürdi, azab-oqubetlirimizni öz üstige aldı. Biz bolsaq, bu ishlarni u ...Xuda teripidin jazalinip urulghanliqidin, shundaqla qiyin-qistaqqa élin'ghanliqidin dep qariduu!» — bu bésharette péllar köpinche «ötken zaman sheklide» yézilghanliq oqurmenler üçhün bir az ghelite tüyulushi mumkin. Bu bésharetler bolsa, kelgüsi, yeni téxi yüz bermigen ishlarni aldind éytqan bolsa, némishqa «ötken zaman sheklide» ipadiliniidu? Ishinimizki, Hemmige Qadir Xudayimiz aldida, kelgüsidiki, yeni téxi yüz bermigen ishlar xuddi burunqi yaqi bügünki ishlargha oxshashla roshen hem éniq turidu, elwette. Bu bésharetlerde, Yeshaya peyghember Muqeddes Rohning qabilyiti bilen kelgüsidiki melum bir zamanda bolup ötkinidekla, bésharet bérilgen ishlarni, alliburun yüz bérip bolghan ishlarni körgendek éniq köridu. Péilning «ötken zaman shekli»ni ishliitishning ehmiyiti shuni ispatlayduki, Xudaning neziridiki «Özining qulı»ning ölümü, elmisaptaın buyanqi eng ehmiyetlik, eng muhim we eng ulugh ish, shundaqla mēnggüük bir paket. ■ **53:4** Mat. 8:17 □ **53:5** «Uning jazalinish bedilige, biz aram-xatirjemlik taptuq» — ibraniy tilda «bizge aram-xatirjemlik yetküzgüchi jaza uning béshigha chüshiti». ■ **53:5** Rim. 4:25; 1Kor. 15:3; 1Pét. 2:24 ■ **53:6** 1Pét. 2:25 □ **53:7** «U qiynilip, azab chekken bolsimu éghiz achmidi» — bashqa birxil terjimisi: «U qiynaldi, biraq özini töwen tutup aghzini achmidi». «U xuddi boghuzlashqa yétilep méngilghan paqlandek boghuzlashqa élip méngildi, shundaqla yung qirqighuchilar aldida qoy ün-tinsiz yatqandek, u zadila éghiz achmidi» — mushu paqlanlar we qoylar néme ishning öz aldida turidighanliqini bilmeydu, elwette; biraq qul bilidu hem pütün wujudi hem ixtiyari bilen özini Perwerdigarning xalighini shu dep uni qobul qilip, özini pida qilidu. ■ **53:7**

Mat. 26:63; 27:12,14; Mar. 14:61; 15:5; Ros. 8:32 □ **53:8** «U qamap qoyulup, heq soraqtin mehrum bolup élip kétildi» — bashqa bir-ikki xil terjimisi bar: — «U qamap qoyulup, soraqqa tartilish bilen élip kétildi» yaqi «U rehimsizlik bilen, héch soraqqa tartilmayla élip kétildi», yaqi «U xar qilin'ghanda, u (adil) sot qilinish hoquqidin mehrum boldi». «Emdi uning ewladini kimmu bayan qilalisun?!» — bashqa birxil terjimisi: «Özining dewridikiler bolsa, (ular arisida) kim (bu ishlargha) etiwarlidi. ■ **53:8** Zeb. 22:30; Yesh. 53:10 □ **53:9** «u ölümide ...» — ibraniy tilida mushu yerdiki «ölümü» dégen söz, «köplük sheklide», «öölümliri» dep élin'ghan; bu söz «qul»ning ölümünün dehshtelik bolghanliqini, shundaqla uning ölümünün ehmiyitining köp tereplimilik bolghanliqini körssetse kérek. «U ölümide bir bay bilen bille boldi» — mushu bésharetning emelge ashurulushi, Injil «Mat.» 27:57-ayettin yaqi «Yh.» 19:38-ayettin éniq tépilidu. ■ **53:9** 1Pét. 2:22; Mat. 27:57-60

U uni azabqqa chömüldürgüzdi.

Gerche u öz jénini gunahni yuyidighan qurbanliq qilghan bolsimu,

Lékin u özining uruq-ewladirini choqum körüp turidu,

Shundaqla uning köridighan künliri uzartilidu;

We Perwerdigarning köngli söyünidighan ishlar uning ilkide bolup, rawaj téyip emelge ashurulidu. □ ■

¹¹ U özi tartqan japaning méwisini körüp memnun bolidu;

Heqqaniy bolghuchi Méning qulum özining bilimliri bilen nurghun kishilergé heqqaniyliqni yetküzidu.

Chünki u ularning qebihliklirini özige yüklivalidu. □ ■

¹² Bu ishliri üçhün Men shu «nurghun kishiler»ni uninggha hediye qilip nésiwisi qilimen,

Shuning bilen u özi küchlüklerni ghenimet süpitide üleshtürüp béridighan bolidu;

Chünki u ta ölüshke qeder «sharab hediye»ni tökkendek, öz jénini tutup berdi,

Shundaqla özining asiqliq qilghuchilarning qatarida sanilishigha yol qoydi.

Shuning bilen u nurghun kishilerning gunahini öz üstige aldi,

Özini asiqliq qilghuchilarning ornigha qoyup ular üçhün dua qildi. □ ■

54

Perwerdigarning qulining ejirining birinchi netijisi ••• Zionning Xudaning

□ **53:10** «Gerche u öz jénini gunahni yuyidighan qurbanliq qilghan bolsimu,...» — yene birxil terjimisi: — «Gerche u (Xuda) uning jénini gunahni yuyidighan qurbanliq qilghan bolsimu,...» Mushu ayettiki «gunahni yuyidighan qurbanliq» (ibraniy tilida «asham» déyilidu), Musa peyghemberge chüshürülgén Tewrat 3-qisim, yeni «qurbanliqname» süpitide bolghan «Lawiylar» dégen kitapta, mushu xil qurbanliq «adem bilen Xuda»ni hemde «adem bilen adem»ni inaqlashuridighan, yeni «itaetsizlik qurbanliqi» dep atalghan («Lawiylar», 5-babni körüng). «uning köridighan künliri uzartilidu» — Perwerdigarning quli 8-ayetke asasen perzentsiz «ewladi yoq» halda öldi. Biraq mushu bayanlarga asasen u hazir hayat hemde uning bir ailisi bolidu. Ular kim? Awwalqi babtiki 15-ayette «qan chéchilghan» nurghun «yat eller», yeni töwendiki 11- hem 12-ayettiki özige ishen'gen, «heqqaniyliq yetküzülgen» «nurghun kishiler» bolmay kim bolsun? U ölgen bolsa, mushu ish ölümdin tirilgendin kéyin bolushi kérek; démek, Perwerdigarning quli ölümdin tirilidu. «Perwerdigarning köngli söyünidighan ishlar uning ilkide bolup, ... emelge ashurulidu» — mushu bayan'gha asasen, qul ölümdin tirilgendin kéyin Xuda uning qoligha alemdeki barliq ishlarni tapshuridu. ■ **53:10** Zeb. 22:30; Yesh. 53:8; Yesh. 8:18; Zeb. 89:26-29; Mat. 1:1; Yuh. 12:24; Rim. 5:18, 19; 1Pét. 2:9 □ **53:11** «Heqqaniy bolghuchi Méning qulum özining bilimliri bilen nurghun kishilergé heqqaniyliqni yetküzidu» — mushu yerdiki «nurghun kishiler» uninggha ishinidighan mömin bendiler, yeni uning (10-ayettiki) «uruq-ewladi» bolidu. «Nurghun kishiler» déyilgini «hemme adem» dégenlik emes, elwette. ■ **53:11** Ibr.12:2; Rim.5:18, 19 □ **53:12** «Bu ishliri üçhün Men shu «nurghun kishiler»ni uninggha hediye qilip nésiwisi qilimen» — «nurghun kishiler» özining ailisi (10-ayettiki) «uruq-ewladi», Xuda uninggha bergén «rohiy perzentliri», «özining ademliri»dur. «Shuning bilen u özi küchlüklerni ghenimet süpitide üleshtürüp béridighan bolidu» — mushu «küchlüklér» belkim 52-bab, 15-ayettiki «shah-padishahlar» qatarliqlarni körsitishi mumkin. Démek, Perwerdigarning quli «Padishahlarning Padishahi», Shahinshah bolidu. «U ta ölüshke qeder «sharab hediye»ni tökkendek, öz jénini tutup berdi» — Musa peyghember arqiliq Israilgha bérilgen «qurbanliq tüzümi»de, pütünley Xudagha atap köydürüldighan «köydürme qurbanliq» üstige «sharab hediye» tökülidu; bu «qurbanliqning toluqlimisi» dep qarilidu. «asiqliq qilghuchilarning qatarida sanaldi» — belkim ikki menisi teng bolushi mumkin; (1) özini asiylargha wekil qilip ular üçhün jaza tartti; (2) özi «jinayetchi» dep qaraldi (ibraniy tilida «asiqliq qilghuchilar» hem «jinayetchiler» bir söz). ■ **53:12** Mar. 15:28; Luqa 22:37; 23:34; Ros. 28:18; Kol. 2:15; Mat. 20:28

etrapigha yighilip uning bilen inaqlishishi

1 — Tentene qil, i perzent körmigen tughmas ayal!

Naxshilarni yangrat, shadlinip towla, i tolghaq tutup baqimighan ayal!

— Chünki ghérib ayalning baliliri éri bar ayalningkidin köptur! — deydu Perwerdigar, — □ ■

2 Chédiringning ornini kéngeytip,

Turalghuliringning étiklirini ular yaysun;

Küchüngni héch ayimay chédir taniliringni uzartqin,

Qozuqliringni chingaytqin; □

3 Chünki sen ong we sol terepke kéngiyisen;

Séning ewlading bashqa ellerni igeleydu;

Ular ghérib sheherlerni ahaliilik qilidu.

4 Qorqma, chünki sen héch xijalette bolmaysen,

Héch uyatqa qaldurulmaysen,

Chünki yerge héch qaritilip qalmaysen,

Chünki yashliqıngdıki xijilchanlıqıni untuysen,

Tulluqungning ahanitini héch ésingge keltürelmeysen.

5 Chünki séni yaritip Shekillendürgüchıng bolsa séning éring,

Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Uning nami;

Hemjemét-Qutquzghuchıng bolsa Israildiki Muqeddes Bolghuchi,

U barlıq yer-zéminning Xudasi dep atıladı.

6 Chünki Perwerdigar séni chaqırdı,

— Xuddi éri özidin waz kechken, köngli sunuq bir ayaldek,

Yashlıqıda yatlıq bolup andin tashlıwétılgen bir ayalni chaqırghandek chaqırdı» — deydu séning Xudaying; □

7 Men bir deqıqe sendin ayrılıp kettim,

Bıraq zor köyümchanlıq bilen séni yénimgha yighimen;

8 Ghezipimning téshishi bilen Men bir deqıqıla yüzümni sendin yoshurup goydum;

Bıraq menggülük méhir-muhebbitim bilen sanga köyümchanlıq körsitimen» — deydu Hemjemet-Qutquzghuching Perwerdigar.

9 Mushu ishlar xuddi Nuh *peyghember* dewridiki topan suliridek bolıdu —

Men Nuh dewridiki sular ikkinchi yer yüzini bésip ötmeydu dep qesem ichkinimdek, —

Men shundaq qesem ichkenmenki,

Sendin ikkinchi ghezeplenmeymen,

Sanga ikkinchi tenbih bermeymen. ■

10 Chünki taghlar yoqıladı,

□ 54:1 «ghérib ayalning balilir» — shübhısizki, «Perwerdigarning quli»ning uruq-ewladı» dégenlik bilen barawerdur. Chünki mushu balılarni ghérib ayal özi tughmighan. Mushu babtiki barlıq beriketler yene shübhısizki, qulning japalıq ejiridin kelgen netijıdur. Qulning «birinchi wezipisi» «Yaqupni Xudagha yighip qayturush»tur. Mushu babtiki téma del shudur. ■ 54:1 Gal. 4:27 □ 54:2 «turalghuliringning étiklirini ular yaysun» — «ular» belkim qaytip kelgen «ghérib ayalning baliliri» (1-ayet). □ 54:6 «Xuda séni ... xuddi éri özidin waz kechken, köngli sunuq bir ayaldek, yashlıqıda yatlıq bolup andin tashlıwétılgen bir ayalni chaqırghandek chaqırdı» — dégen sözler mushu yerde muhim. Israil: «Xuda méni tashlap ketti» dégen tuyghuda bolıdu. Emeliyette bolsa Xuda adil bolghanlıqı üçün ulardin ayrılıp ketti; ularning Xudadin yüz örushi bilen Xuda ulardin «ajriship ketken». Bu ishlar 50-bab, 1-3-ayette tilgha élin'ghan. Bıraq mushu yerde Xuda Öz shepqiını körsitip bu ishlarını tilgha almaydu; U peqetla 8-, 9-ayette: — «Men (sendin ghezeplinip) bir deqıqe sendin ayrılıp kettim» — deydu. ■ 54:9 Yar. 9:11

Dönglermu yötakilip kétidu,
Biraq méhir-muhebbitim sendin hergiz ketmeydu,
Sanga aram-xatirjemlik bergen ehdemmu sendin néri bolmaydu»
— deydu sanga köyümchanliq qilghuchi Perwerdigar.

Yéngi Yérusalémning parlaq kélechiki

11 I xar bolghan, boranda uyan-buyan chayqalghan, héch teselli qilinmighan qiz,

Mana, Men tashliringni rengdar sémont lay bilen qirlaymen,
Kök yaqutlar bilen ulungni salimen;

12 Parqiraq munarliringni leellerdin,
Derwaziliringni chaqnaq yaqutlardin,

Barliq sépilliringni jawahirlarddin qilip yasaymen. □

13 Séning baliliringning hemmisi Perwerdigar teripidin ögitilidu;
Baliliringning aram-xatirjemliki zor bolidu! ■

14 Sen heqqaniyliq bilen tiklinisen;
Sen zulumdin yiraq,

(Chünki sen héch qorqmaysen)
Wehshettinmu yiraq turghuchi bolisen,
Chünki u sanga héch yéqinlashmaydu.

15 Mana, birersi haman yighilip sanga hujum qilsa,
(Biraq bu ish Méning ixtiyarimda bolghan emes),
Kimki yighilip sanga hujum qilsa séning sewebingdin yiqilidu.

16 Mana, kömür otini yelpütüp,

Özige muwapiq bir qoralni yasighuchi tömürchini Men yaratqanmen,
Hem xar qilish üçün halak qilghuchinimu Men yaratqanmen; □

17 Sanga qarshi yasalghan héchqandaq qoral kargha kelmeydu;
Sanga erz-shikayet qilghuchi herbir tilni sen mat qilisen.
Mana shular Perwerdigarning qullirining alidighan mirasidur!
Ularning heqqaniyliqi bolsa mendindur! □

55

Perwerdigarning qulining ejirining ikkinchi netijisi ... Uning dunyagha sun'ghan yéngi hayatqa ige bolushqa teklipi

1 Hoy! Barliq ussap ketkenler,

□ 54:12 «Parqiraq munarliringni leellerdin, ... barliq sépilliringni jawahirlarddin qilip yasaymen» — kona dewrlerde bezi sheherlerdiki sépilda munarlargha aptapning eksi chüshidighan tash eynekler ornitilip, «quyashlar» dep atilatti. Mushu yerde biz «parqiraq munarlar» dep terjime qilduq.

■ 54:13 Yuh. 6:45 □ 54:16 «Mana, kömür otini yelpütüp, özige muwapiq bir qoralni yasighuchi tömürchini Men yaratqanmen, hem xar qilish üçün halak qilghuchinimu Men yaratqanmen» — démek, Men bolmisam mushu qorallar hem ishletmekchi bolghuchilar bolmaytti; ularning hemmisi Méning qolumda, Men bilen dost bolsang ularning wehimiliri néme hésablinatti? 17-ayetnimu körüng. □ 54:17 «Mana shular Perwerdigarning qullirining alidighan mirasidur!» — mushu ayetkiche Yeshaya «Perwerdigarning quli»ni peqet birlik sheklide tilgha aldı. Biraq «yéngi Yérusalém»da «Perwerdigarning qulliri» bar — yeni «Perwerdigarning quli»ning uruq-ewladi, u gunahlirini kötürüp qutquzghan «heqqaniyliq yetküzgen»liri bar. Ular hazir belkim «Perwerdigarning quli»gha oxshash pezeletlik, güzel muhebbetlik xaraktérida bolup, shundaqla uninggha oxshash Xudagha toluq ibadetlik xizmet qilidu.

Sugha kélinglar!

Puli yoqlar, kélinglar, ash-nan sétiwélip yenglar;

Mana kélinglar, ne pul ne bedel tölimeyla sharab hem süt sétiwélinglar; □ ■

² Némishqa heqiqiy ash-nan bolmaydighan nersige pul xejleysiler?

Ejiringlarni ademni héch qanaetlendürmeydighan nersiler üçün serp qil-siler?

Gépimni köngül qoyup anglanglar, yaxshisidin yenglar,

Könglünglar molchiliqtin qanaetlinidu; □

³ Manga qulaq sélinglar, yénimgha kélinglar;

Anglanglar, jéninglar hayatqa érishidu;

We Men siler üçün menggülük bir ehde tüzüp bérimen: —

Shu ehde — Dawutqa wede qilin'ghan méhir-shepçetlerdur! □ ■

⁴ Mana, Men uni el-yurtlarga guwahchi süpitide,

El-yurtlarga yétekchi hem serkerde süpitide teqdim qildim — □

⁵ — «Mana, sen özünge yat bir elni chaqirisen,

Séni bilmigen bir el yéninggha yügürüp kélidu;

Sewebi bolsa Perwerdigar Xudaying, Israildiki Muqeddes Bolghuchining

Özidur;

Chünki U séni ulughlap sanga güzellik-julaliqni yar qildi» □

⁶ — Izdenglar Perwerdigarni, U Özini tapquzmaqchi bolghan peyette;

U yéqin turghan waqtida uninggha nida qilinglar!

⁷ Rezil adem öz yolini,

Naheq adem öz oy-xiyallirini tashlisun,

Perwerdigarning yénigha qaytip kelsun,

U uninggha rehımdilliq körsitidu;

Xudayimizning yénigha qaytip kelsun,

U zor kechürüm qilidu.

□ **55:1** «Sugha kélinglar!» — ibranıy tilida «su» köplük sheklide bolup («sulargha kélinglar!»), suning köplükini bildüridu. «Puli yoqlar, kélinglar, ash-nan sétiwélip yenglar; mana kélinglar, ne pul ne bedel tölimeyla sharab hem süt sétiwélinglar!» — Xuda Yeshaya arqılıq kochidiki satarmendek pütün dunyagha söz qilidu. Biraq u héchqandaq gep satmaydu, elwette. Emdi Xudaning mushu iltipatigha pul bilen érishkili bolmisa, uninggha qandaq bahada érishkili bolidu? Jawab del 3-ayette déyilidu: — u bolsa peqetla ademning Xudagha qulaq sélishtiki diqqitidin ibaret. Chünki 53-babta körginimizdek, Xudaning méhir-shepçiti bilen Perwerdigarning quli barlıq insan üçün qurban bolup bedel töléydu. ■ **55:1** Yuh. 7:37,38 □ **55:2** «Némishqa heqiqiy ash-nan bolmaydighan nersige pul xejleysiler? Ejiringlarni ademni héch qanaetlendürmeydighan nersiler üçün serp qil-siler?» — oqurmenlerning éside bolush kérekki, 44-bab, 20-ayette, Xuda Özini tonumighanlar toghru-luq «uning yéğini küllerdur!» dégenidi. «Könglünglar molchiliqtin qanaetlinidu» — ibranıy tilida «jéninglar molchiliqtin qanaetlinidu». □ **55:3** «Men Dawutqa wede qilghan méhir-shepçetler» — mushu sözler «Zebur» 18-küy hem 89-küydin élin'ghan. Xuda shu küylerde Dawut peyghemberge ikki wedini bergen: (1) Dawutning bir ewladi uning textide menggü olturidu. (2) mushu ewladi peqet Israilghıla emes, belki jahandiki barlıq el-yurtlar üstidin hökümranlıq qilidu. Töwendiki 4-ayette mushu kishi del «Perwerdigarning quli» ikenlikni éniq körünidu; uning shapaiti bilen mushu beriketler «ne bedel ne pul tölimeyla» wujudqa chiqıdu. ■ **55:3** Ros. 13:34 □ **55:4** «Mana, Men uni ... yétekchi hem serkerde süpitide teqdim qildim» — bu ayettiki «uni» — Mushu yerde yene «Dawutqa wede qilin'ghan méhir-shepçetler» bolghan «Perwerdigarning quli»ni körsitidu (42:6, 49:6-8ni körüng). Shuningdek 5-ayettiki «sen» dégen sözmu shübhisizki, «Perwerdigarning quli»ni körsitidu. □ **55:5** «Mana, sen özünge yat bir elni chaqirisen, séni bilmigen bir el yéninggha yügürüp kélidu... Chünki U séni ulughlap sanga güzellik-julaliqni yar qildi» — mushu ayette «sen» yene «Perwerdigarning öz quli»ni kersitidu, sözler uninggha éytilidu.

8 Chünki Méning oylighanlirim silerning oylighanliringlar emes,
 Méning yollirim bolsa silerning yolliringlar emestur;
 9 Chünki asman yerdin qanche yuqiri bolghinidek,
 Mana Öz yollirim silerning yolliringlardin,
 Méning oylighanlirim silerning oylighanliringlardin shunche yuqiridur.
 10 Yamghur hem qar asmandin chüshüp,
 Yer yüzini sughirip uni kökertip, chécheklitip,
 Térighuchigha uruqni, yégüchige ash-nanni teminligüche qaytmaydighandek,
 11 Mana Méning aghzimdin chiqqan söz-kalamim shundaqtur;
 Öz könglümdikini emelge ashurmighuche,
 Uni ewetish meqsitimge toluq yetmigüche,
 U Özümge bikardin-bikar qaytmaydu. □
 12 Chünki siler shad-xuram halda chiqisiler;
 Aram-xatirjemlikte yétekinip chiqisiler;
 Taghlar hem döngler silerning aldinglarda naxsha yangritidu,
 Dalalardiki barliq del-dereklar chawak chéliship tentene qilidu; □ ■
 13 Yantaqliqning ornida qarighay,
 Jighanliqning ornida xadas derixi ösidu;
 Mushular bolsa Perwerdigargha bir nam keltüridu,
 Mengügüce üzülmes karamet bolidu. □

56

«Yeshaya» 3-qismi ••• Axirqi zamanlarni, teltöküs nijatliqni kütüsh ••• Rebke teshna bolghanlarni righbetlendürüsh

1 Perwerdigar mundaq deydu: —
 Adalet hem hidayette ching turunglar,
 Heqqaniyliqni yürgüziwéringlar;
 Chünki Méning nijatim yéqinlashti,
 Heqqaniyliqim ayan qilinay dewatidu, □
 2 Mushularni qilghuchi kishi,
 Mushularda ching turghuchi insan balisi —
 Shabat künini bulghimay pak-muqeddes saqlighuchi,

□ 55:11 «Méning aghzimdin chiqqan söz-kalamim ... uni ewetish meqsitimge toluq yetmigüche, ... Özümge bikardin-bikar qaytmaydu.» — mushu sözler 6-10-ayetler bilen toluq baghlinidu. Xudaning oyli ri gunahkar insanningkidin shunche yuqiri bolsimu, Xudaning küchlük sözi towa qilghan ademni kötürüp Özige hemrahliqqa ige qilidu; shuning bilen ular Xudaning oylirini hem yollirini chüshinishke bashlap, Xudaning sirlirida uning bilen orta q bolush imtiyazigha érishtürüldü.

□ 55:12 «Chünki siler shad-xuram halda chiqisiler...» — ular zadi nedin chiqidu? Axirqi zamanlarda, belkim Xudaning yolida mangghanlar Zion'gha qarap öz yurtliridin chiqidighanliqini körsitidu; biraq shu ariliqta, herbir towa qilmaqchi bolghan ademning bir «chiqishi» bolushi kérek; özining tallighan yolliridin, gunahliridin, shexsiyetchilikidin, tekebburluqidin, barliq en'eniwiw közqarashliridin Xudaning yéngiliqigha hem chaqiriqigha qarap «chiqishi» kérek. Emdi mushu yol jalaliq hem «xeterlik» bolghini bilen u beribir yenila jahan-alemdiki eng shad-xuram hem ehmiyetlik yoldur.

■ 55:12 1Tar. 16:33 □ 55:13 «Yantaqliqning ornida qarighay, jighanliqning ornida xadas derixi ösidu» — démisekmu, ikki xil derek (qarighay we xadas) «daim yéshil turidighan» dereklerdur.

□ 56:1 «Adalet hem hidayet» — (ibraniy tilida birla söz bilen ipadilini) — Mushu yerde Musa peyghemberge bérilgen muqeddes qanun-permanlarning barliq teleplirini körsitidu.

Qolini herqandaq rezilliktin tartquchi kishi némidégen bextliktur![□]

³Özini Perwerdigargha baghligan yat yurtluq adem: — «Perwerdigar choqum méni öz xelqidin ayriwétidu!»,

Yaki aghwat bolghan kishi: — «Mana, qaqqshal bir derexmen!» dégüchi bolmisun.[□]

⁴Chünki Perwerdigar: — Men Öz «shabat künlirim»ni saqlaydighan, Könglümdiki ishlarni tallighan,

Ehdemde ching turidighan aghwatlargha mundaq deymenki: —

⁵Men ulargha Öz öyümde,

Yeni Öz tamlirim ichide orun hem nam-ataq ata qilimen;
Mushu nam-ataq oghul-qizliri barlarningkidin ewzeldur;

Men ulargha üzülmes, menggülük namni bérimen.[□]

⁶Perwerdigarning xizmitide bolushqa,

Uning namigha séghinishqa,

Uning qulliri bolushqa Perwerdigargha özini baghligan,
Shabat künni bulghimay pak-muqeddes saqlighan,
Ehdemni ching tutqan yat yurtluqning perzentlirini bolsa,

⁷Ularnimu Öz muqeddes téghimgha élip kélimen,

Méning duagah bolghan öyümde ularni xushal qilimen;

Ularning köydürme qurbanliqliri hem teshekkür qurbanliqliri Méning qurban'gahim üstide qobul qiliniidu;

Chünki Méning öyüm «Barliq el-yurtlar üçün dua qilinidighan öy» dep atilidu.[■]

⁸Israildin tarqilip ketken ghériblarni yighip qayturidighan Reb Perwerdigar:

Men yene uninggha bashqilarni,

Yeni yighilip bolghanlarga bashqilarnimu qoshup yighimen! — deydu.

[□] **56:2 «Shabat küni»** — ibraniiy tilida hem «yettinchi» hem «toxtitish» dégen menide. Xuda Musa peyghember arqiliq Israilgha «yettinchi küni»de, yene shenbe künide öz shexsiy ish-xizmitini toxtitip, özining hörmitide dem élishni buyrugan. Elwette, mundaq qilish herqandaq bir milletning, bolupmu Israillardek déhqanchilik bilen shughullinidighan milletning heqiqiy iman-ishenchi bar-yoqluqini ispatlaydighan ishtur. Meyli sodiger yaki déhqan bolsun: — «Shenbe künide ishlesim alghan paydam belkim altidin bir hesse köp bolar» — dep oylishi mumkin. [□] **56:3 «Yaki aghwat bolghan kishi: — «Mana, qaqqshal bir derexmen!» dégüchi bolmisun** — «aghwat» pichiwétilgen adem.

Kona jemiyetlerde ular padishahlarning yaki baylarning heremxanilirida ayal-kénizelikirini qoghdash xizmitini qilatti. Mushu yerde aghwatlar belkim barliq méyiylerge, barliq orni peslerge, barliq közge ilinmaydighan kishilerge wekillik qilishi mumkin. [□] **56:5 «men ulargha Öz öyümde, yeni Öz tamlirim ichide orun hem nam-ataq ata qilimen»** — mushu ayettiki «öyüm» bolsa, Xudaning muqeddes ibadetxanisi. Eslide Musa peyghemberge tapshurulghan qanun'gha asasen, aghwatlar we méyiylar ibadetxanigha kirishke bolmaytti; biraq «Perwerdigarning quli» qilghan ishlardin kéyin kirishke bolidighan bolghan; mushundaq bolupla qalmaq, Xuda ulargha «muqim orun»ni béridu, démek xalisa menggü turidighan bir jayni béridu. Esliy ibraniiyche tékiste «qol we nam-ataq ata qilimen» déyilgen. Biz uni «orun we nam-ataq ata qilimen» dep terjime qilduq. «Qol» bizningche «turushqa hoquqluq orun» dégen menide ishliitilgen bolushi mumkin. Chünki Musa peyghemberge chüshürilgen qanun boyiche aghwatlarning muqeddes chédirgha yaki muqeddes ibadetxanigha kirish hoquqi yoq idi («Qan.» 23:1) «Orun hem nam-ataq ata qilimen...» bashqa birxil terjimisi «nam-emel abidisi tikleymen,...». «...ulargha... nam-ataq ata qilimen... mushu nam-ataq oghul-qizliri barlarningkidin ewzeldur; Men ulargha üzülmes, menggülük namni bérimen» — aghwatning perzent körüshi mumkin emes, elwette. [■] **56:7 Mat. 21:13; Mar. 11:17; Luqa 19:46**

Israildiki yétekligüchilergé bolghan bir bésharet

9 – I dalalardiki barliq haywanlar, kélip ozuqtin élinglar,

Ormanliqtiki barliq haywanlar, kélinglar! □

¹⁰ *Israilning* közetchiliri hemmisi qarighu;

Ular héch bilmeydu;

Hemmisi qawashni bilmeydighan gacha itlar,

Chüshekep yatidighan, uyqugha amraqlar!

¹¹ Mushu itlar bolsa nepsi yaman, toyghanni bilmeydu,

Ular bolsa *xelqimni* «baqquchi» larmish téxi!

Ular yorutulushni héch bilmeydu,

Ularning hemmisi xalighanche yol tallap qéyip ketken,

Birsimu qalmay herbiri öz menpeitini közlep yürgüchiler! □

¹² Ular: «Qéni, sharab keltürimen,

Haraqni qan'ghuche icheyli;

Etimu bolsa bügünkidek bolidu,

Téximu molchilik bolidu yene!» – dewéridu.

57

Qaranghuluqta bérilgen nur

¹ Heqqaniy adem alemdin ötidu,

Héchkim buninggha köngül bölmeydu;

Méhriban ademler yighip élip kételidu,

Biraq héchkim oylap chüshinmeyduki,

Heqqaniy ademler yaman künlerni körmisun dep yighip élip kételidu. ■

² U bolsa aram-xatirjemlik ichige kiridu;

Yeni özlirining durus yolida mangghan herbir kishi,

Öz ornida yétip aram alidu. □

«Pahishe ayal», uning «baliliri» hem towa qilghan adem

³ Biraq senler, i jaduger ayalning baliliri,

Zinaxor bilen pahishe ayalning nesli;

Buyaqqa yéqin kélinglar;

⁴ Siler kimni mazaq qiliwatisiler?

Yaki kimgé qarshi aghzinglarni kalchaytip,

Tilinglarni uzun chiqirisiler?

Siler bolsanglar asiylıqtin törelgen balilar,

Aldamchiliqning nesli emesmusiler?

⁵ Herbir chong derek astida,

□ 56:9 «I dalalardiki barliq haywanlar, kélip ozuqtin élinglar, ormanliqtiki barliq haywanlar, kélinglar!» — Xuda Özining jazalishidin ölgenlerning jesetliri bilen ozuqlinishqa haywanlarni tekliip qilidu. □ 56:11 «Mushu itlar bolsa nepsi yaman, toyghanni bilmeydu, ular bolsa xelqimni «baqquchi» larmish téxi» — «baqquchi» yaki «közetchi» (yétekligüchi)ning ikki muhim roli bar: — (1) közetchilik; yeni sirttin kéliidighan xewp-xeter ehwalidin xelqni agahlandurup taqabil turush charisini tépish; (2) «baqquchilik»; öz xelqige köyünüp ularning ehwalini obdan chüshinip xewer élishur. ■ 57:1

Zeb. 12:1; Mik. 7:2 □ 57:2 «...durus yolida mangghan herbir kishi, öz ornida yétip aram alidu» — «öz ornida yétip aram alidu» dégenning menisi, «ornida sekratta yatqan» yaki «görde yatqan» dégenlik bolsa kérek; meyli qaysi menide bolsun, asasiy menisi, ular ölüshi bilenla ularning rohi Xudaning aramigha kiridu.

Herbir yéshil derex astida shehwaniylik bilan köyüp ketküchi, Kichik balilarni jilghilargha hem xada tashlarning yériqlirigha élip soyghuchisiler!□

⁶ Ériqtiki siliqlan'ghan tashlar arisida séning nésiweng bardur; Shular, shularla séning teqsimatingdur; Shundaq, sen ulargha atap «sharab hediyesi»ni quyup, Ulargha «ashliq hediye»nimu sunup berdingghu;

Emdi mushulargha razi bolup Özümni bésiwalsam bolamti?□

⁷ Sen yuqiri, égiz bir tagh üstide orun-körpe sélip qoydung, Sen ashu yerdimu qurbanliqlarni qilishqa chiqting.□

⁸ Ishiklarning keynige we keyni késheklirige «esletmiliring»ni békitip qoydung, Chünki sen Mendin ayrilding, Sen yalingachlinip ornunggha chiqting; Orun-körpengni kéngeytip *xéridarliring* bilen özüng üçhün ehdielshting; Ularning orun-körpisiye könglüng chüshti, Sen ularda küch-hoquqni körüp qalding.□

⁹ Sen zeytun méyi hediysisini élip, Etirliringni üstibéshingge bolushigha chéchip,

□ 57:5 «Herbir yéshil derex astida shehwaniylik bilen köyüp ketküchi, kichik balilarni jilghilargha hem xada tashlarning yériqlirigha élip soyghuchisiler!» — Qanaanda (Pelestinde) butpereslik intayin peskeshliship uchigha chiqqanidi: (1) Pelestinlikler «Baal» dégen mebudqa «Yerni munbet, ayallarni tughumchan qilidu» dep choqun'ghan. Mushu butni «heriketke keltürüş üçhün» ular del-derexler (bolupmu daim yéshil turidighan derexler astida) shu mebudqa «nezir qilin'ghan» pahishe ayallar bilen jinsiy munasiwet ötküzetti; (2) ular «ölümni bashquridighan» «Moloq» dégen bashqa bir mebudni «memnun qilish» üçhün, öz balilirini otqa tashlaytti yaki qilichlaytti. Yeshayaning mushu yerde bu ikki ishni tilgha élishi, bularning pajieli mahiyitini körsetmekchi; ular bir buttin «balilarni sorap», andin ularni yene bir butqa atap soyidu. Biraq mushu yerde butpereslik qilidighanlar Pelestindikiler emes, belki «Pelestinliklerdin butpereslikni ögen'gen» Israillarning özi. Ular eslide özlirini Misirdin qutquzghan Xudasigha «sadiq, wapadar ayal»dek bolushi kérek idi; biraq buning ornida, ular «pahishe ayal» hem uning baliliri bolup ketkenidi. □ 57:6 «Ériqtiki siliqlan'ghan tashlar arisida séning nésiweng bardur» — mushuning menisi belkim ériqta yatqan tashlar suning éritishi bilen bezide tebiyy halda ademzatning sheklige kelgen bolup, xelq teripidin öz butliri bolushqa tallinidu. Yeshaya mushu yerde «siliqlan'ghan tashlar» dégen sözni ishlipt chaqchaq qilidu. Bu ibranii tilida «xelek» dégen birla söz bilen ipadilinidu we: «téyilghaq, aldamchi, xeterlik», dégen yene bir menininu bildüridu. «Nésiweng» ibranii tilida «xalaq» dégen söz bilen ipadilinidu. Musa peyghember eslide Israilgha: «Perwerdigar silerning nésiwenglardur» dégen bolsimu, ular öziye tégishlik bolghan nésiwining («xalaq»ining) ornida bir «xelek»ni, yene bir «aldamchi nerse»ni tallighan. «mushulargha razi bolup Özümni bésiwalsam bolamti?» — démek, mushu ishlardin ötüp jazalimay qoyushum hergiz mumkin emes. □ 57:7 «Sen ashu yerdimu qurbanliqlarni qilishqa chiqting» — ular héch nomus qilmay, ochuq-ashkara (égiz tagh üstide) butpereslik qilip turatti. □ 57:8 «Ishiklarning keynige we keyni késheklirige «esletmiliring»ni békitip qoydung» — Musa peyghember Israillargha Xudaning pakliqini eslitish yolida öy ishikning sirtqi ikki yénigha Tewrattiki birqanche sözni oyush yaki taxa üstige pütüp chaplashni buyrughanidi. «Pahishe ayal» mushu «esletmiler»ni sirtigha emes, ichige békitken. Ayal uchigha chiqqan bir butperes bolghini bilen, yenila «Perwerdigar bar bolsa méni jazalaydu» dep ensirep (bashqilardin yoshurun halda) mushu taxtilarni békitken. Biraq uning mundaq qilghini Xudani butlarning qatarigha qoyghinigha barawer. «Pahishe ayalgha nisbeten, mushu esletme taxtilarni ishik keynide békitish pütünley xurapiy bir ish, ular uning üçhün «tiltumar»gha oxshashla, xalas (Tewratta tiltumarlar men'i qilin'ghan, elwette). «Sen ularda küch-hoquqni körüp qalding» — eslide «sen ularda bir qolni körüp qalding» dégenlik. «Bir qol» belkim «azghine küch-hoquq»ni bildürüshi mumkin. «pahishe ayal» mushuni körüpla derhal «buningdin paydilanmisam bolmaydu» dep 9-ayettiki ishlarni qildi.

Padishahning aldigha barding;

Elchiliringni yiraqqa ewetip,

Hetta tehtisaragha yetküche özüngni pes qilding.□

¹⁰ Sen bésip mangghan barliq yollirinda charchighining bilen,

Yene: «Poq yeptimen, boldi bes!» dep qoymiding téxi,

Ézip yürüşke yenila küchüngni yighding,

Héç jaq toymiding.

¹¹ Sen zadi kimdin yürekzade bolup, qorqup yürisen,

Yalghan gep qilib, Méni ésingge héç keltürmey,

Könglüngdin héç ötküzmiding.

Men uzun'ghiche sükütte turup keldim emesmu?

Sen yenila Mendin héç qorqup baqmiding!□ ■

¹² Séning «heqqaniyiliq»ni hem «töhpiliring»ni bayan qilimen: —

Ularning sanga héç paydisi yoqtur!

¹³ Chirqirighanlirinda sen yighip toplighan *butlar* kélip séni qutquzsun!

Biraq shamal püw qilib ularning hemmisini uchurup kétidu,

Bir nepesla ularni élip kétidu;

Biraq Manga tayan'ghuchi zémin'gha mirasliq qilidu,

Méning muqeddes téghimgha igidarchiliq qilidu.■

¹⁴ *Shu chaghda*: — «Yolni kütürünglar, kütürünglar, uni teyyarlanglar,

Xelqimning yolini boshitip barliq putlikashanglarni élip tashlanglar»

déyilidu.□

¹⁵ Chünki nami «Muqeddes» Bolghuchi,

Yuqiri hem Aliy Bolghuchi,

Ebedil'ebedgiche hayat Bolghuchi mundaq deydu: —

«Men yuqiri hemde muqeddes jayda,

Hem shundaqla rohi sunuq hem kichik péil adem bilen bille turimenki,

Kichik péil ademning rohini yéngilaymen,

Dili sunuqning könglini yéngilaymen.

¹⁶ Chünki Men hergiz menggüge erz qilib eyiblimeymen,

Hem ebedil'ebedgiche ghezeplenmeymen;

Shundaq qilsam insanning rohi Méning aldinda susliship yoqaydu,

Özüm yaratqan nepes igiliri tügishidu.■

¹⁷ Uning öz nepsaniyetlik qebihlikide Men uningdin ghezeplinip, uni urghanmen;

Men uningdin yoshurun turup, uninggha ghezeplen'genlikim bilen,

U yenila arqisigha chékin'giniche öz yolini méngiwerdi;

□ **57:9** «Sen zeytun méyi hediysisini élip,...» — bashqa birxil terjimisi: «özüngge (xushpuraq) mayni sürtüp...». «Sen... padishahning aldigha barding; elchiliringni yiraqqa ewetip, hetta tehtisaragha yetküche özüngni pes qilding» — Yeshaya 1-37-bablarda xudasiz döletler bilen héç itti-paqlashmasliqni qayta-qayta dewet qilghan. Pahişe ayal «padishah»ni özige metpun qilmaqchi bolup, del «itti-paqlashmasliq»ning eksini qilmaqchi bolghan. Emdi «pahişe ayal» zadi qaysi «padishah»ning aldigha bardı? Eslide Israılnıng öz padishahi bar idi. Biraq Xuda Yeshaya arqılıq ulargha yene kinayilik gep qılıp: Siler xudasız elning padishahınıng aldigha bérıp uningdin yardım sorisanglar, u padishah kelgüside silerning padishahinglar bolıdu, demekchi. □ **57:11** «Men uzun'ghiche sükütte turup keldim emesmu?» — demek, Xuda uzun waqıtqiche sewr-taqet qılıp Israılnı jazalımay keldi. ■ **57:11** Yesh. 42:14 ■ **57:13** Zeb. 34:7-10 □ **57:14** «Yolni kütürünglar, kütürünglar, uni teyyarlanglar, xelqimning yolını boshitip barlıq putlikashanglarnı élip tashlanglar» — mushu ayettiki bésharet belkim axırqı zamandiki «Zion'gha qaytish» toghruluq éytılıdu. ■ **57:16** Zeb. 103:8-10; Ibr. 12:9

18-19 Men uning yollirini körüp yetken teqdirdimu,
 Men uni saqaytimen;
 Men uni yétekleymen,
 Men lewlarning méwisini yaritimen,
 Uninggha we uningdiki hesret chekküchilerge yene teselli bérimen;
 Yiraq turuwatqan'gha, yéqin turuwatqan'ghimu mutleq aram-xatirjemlik bolsun!
 We Men uni saqaytimen![□]
 20 Biraq reziller bolsa tinchilinishni héch bilmeydighan,
 Dolqunliri lay-latqilarni urghutuwatqan,
 Dawalghuwatqan déngizdektur.
 21 Rezillerge, — deydu Xudayim — héch aram-xatirjemlik bolmas. ■

58

Quruq diniy paaliyetler ademlerni dozaxqa élip baridu; ... Xudagha yaqidighan «rozini tutush»

1 — Nida qilip jakarlighin,

Awazingni qoyup bérip bolushiche towla,

Awazingni kanaydek kötür,

Méning xelqimge ularning asiyliqini,

Yaqupning jemetige gunahlrini bayan qilghin.

2 Biraq ular Méni her küni izdeydighan,

Heqqaniyliqni yürgüzidighan,

Méning yollirimni bilishni xushalliq dep bilidighan,

Xudasining höküm-permanlirini tashliwetmeydighan bir elge oxshaydu;

Ular Mendin heqqaniyliqni békitidighan höküm-permanlarni soraydu;

Ular Xudagha yéqinlishishni xursenlik dep bilidu.

3 *Andin ular:* — «Biz roza tuttuq,

Emdi némishqa sen közüngge ilmiding?

Biz jénimizni qiyniduq,

Emdi némishqa buningdin xewiring yoq?» — *dep soraydu.*

— Qaranglar, roza küni öz könglünglardikini qiliwérisiler,

Xizmetchiliringlarni qattiq ishlitisiler;

4 Silerning roza tutushliringlar jenggi-jédel chiqirish üçünmu?

Qebih qolliringlar musht bilen adem urushni meqset qilghan oxshimamdu?

□ 57:18-19 «Uninggha we uningdiki hesret chekküchilerge...» — mushu yerde «we» yaki «yeni». «... **Men uni saqaytimen; men uni yétekleymen, men lewlarning méwisini yaritimen, ... yiraq turuwatqan'gha, yéqin turuwatqan'ghimu mutleq aram-xatirjemlik bolsun!**» — bu 15-18-ayetlerdiki mushu bésharet bizningche Israilni körsitidu. Biraq shundaq bolsimu, emeliyette Yeshaya qesten bizge kimni körsetkenlikini éytip bermeydu. Shuning bilen herbir gunahkar, öz gunahidin towa qilghusi bar herbir adem, mushu sözlerni dora süpitide öz gunahining yarilirigha yaqidu. «Lewlerge méwe yaritimen» dégenning menisi néme? Xudagha nisbeten lewlerdiki «heqiqiy méwe»ning bashlinishi towa qilidighan sözler bolushi kérek. Ademning Xudagha towa qilidighan, gunah tüpeylidin qattiq pushayminini bildüridighan sözlernimu Xuda yaratqan, ademler towa qilghanda özlirini Xudaning quchigigha tashlishi kérek, uning rehim-shepquyite pütünley ishinishi kérek, demekchi. U heribir ajizlarning Nijatkar-Qutquzghuchisidir. «Küchlük ademler» bolsa belkim hergiz gunahntin qutquzulmaydu. Chünki ular Xudagha emes, belki herdaim öz-özige tayinidu. ■ 57:21 Yesh. 48:22

Hazirqi roza tutushliringlarning meqsiti awazinglarni ershlerde anglitish emestur!□

⁵ Men tallighan shu roza tutush küni —
Ademlarning jénini qiynaydighan künmu?

Béshini qomushtek éqip,

Astigha böz we küllerni yéyish kérek bolghan künmu?

Siler mushundaq ishlarni «roza»,

«Perwerdigar qobul qilghudek bir kün» dewatamsiler?■

⁶ Mana, Men tallighan roza mushuki: —

Rezillik-zulunning asaretlirini boshitish,

Boyunturuqning tasmlirini yéshish,

Ézilgenlarni boshitip hör qilish,

Herqandaq boyunturuqni chéqip tashlash emesmidi?□

⁷ Ash-néningni achlarga üleshtürüshüng,

Hajetmen musapirlarni himaye qilip öyüngge apirishing,

Yalingachlarni körginingde, uni kiydürüshüng,

Özüngni özüng bilen bir jan bir ten bolghanlardin qachurmasliqingdin ibaret emesmu?■

⁸ Shundaq qilghanda nurung tang seherdek wallide échilidu,

Salametliking tézdin eslige kélip yashnaysen;

Heqqaniyliqing aldingda mangidu,

Arqangdiki muhapizetching bolsa Perwerdigarning shan-sheripi bolidu.

⁹ Sen chaqirsang, Perwerdigar jawab béridu;

Nida qilisen, U: «Mana Men!» deydu.

Eger aranglardin boyunturuqni,

Tengleydighan barmaqni,

Hem tóhmet geplirini yoq qilsang,□

¹⁰ Jéningni achlar üçün pida qilsang,

Ézilgenlarning hajetliridin chiqsang,

Shu chaghda nurung qarangghuluqta kötürüldü;

Zulmiting chüshtek bolidu;

¹¹ Hem Perwerdigar séning daimliq yétekligüching bolidu,

Jéningni qurghaqchiliq bolghan waqtidimu qamdaydu,

Ustixanliringni kücheytidu;

Sen sughirilidighan bir bagh,

Suliri urghup tügimeydighan, ademni aldimaqdighan bir bulaq bolisen;□

¹² Sendin törelgenler kona xarabilarni qaytidin qurup chiqidu;

Nurghun dewrlar qaldurghan ullarni qaytidin kötürisen,

Shuning bilen «Bösülgen tamlarni qaytidin yasaighuchi,

Kocha-yol we turalghularni eslige keltürgüchi» dep atilisen.

¹³ Eger sen shabat künide qedemliringni sanap mangsang,

□ **58:4** «ershlerde» — ibraniiy tilida «yuqirida» ■ **58:5** Zek. 7:5 □ **58:6** «Herqandaq boyunturuqni chéqip tashlash emesmidi?» — «boyunturuq» belkim insanlarga ulagh haywanlarning qatarida muamile qilishni bildüridu. Xudaning yolyoruqining birinchi basquchi bolsa, «boyunturuqning tasmlirini yéshish»; biraq heqqaniyliqing axirqi meqsiti barliq boyunturuqlarni pachaqlap tashlashtin ibaret bolush kérek. ■ **58:7** Ez. 18:7,16; Mat. 25:35 □ **58:9** «Tengleydighan barmaq» — hiyligerlik isharetlerni yaki erz-shikayet qilghanliqini körsetse kérek. □ **58:11** «Ademni aldimaqdighan bir bulaq» — chöl-bayawanda yürgen yoluchilar üçün bulaqlar intayin muhim, elwette. Héli bar, hazir yoq bolghan bulaqlar, «ademni aldaydighan» bulaqlar déyilette; bundaq bulaqlar yoluchilarning jénigha zamin bolushi mumkin.

Yeni Méning muqaddes künümde özüngningki könglüngdikilerni qilmay,
 Shabatni «xushalliq»,
 Perwerdigarning muqaddes künini «hörmetlik kün» dep bilseng,
 Hem Uni hörmetlep,
 Öz yolliringda mangmay,
 Öz bilginingni izdimey,
 Quruq parang salmisang, □
 14 Undaқта Perwerdigarni könglüngning xushalliqi dep bilisen,
 Hem Men séni yer yüzidiki yuqiri jaylarga min'güzüp mangdurimen;
 Atang Yaqupning mirasi bilen séni ozuqlandurimen —
 Chünki Perwerdigar Öz aghzi bilen shundaқ söz qildi. □

59

Xudaning sözining dawami — Gunahning özini tehlil qilish

1 — Qaranglar, Perwerdigarning qoli qutquzalmighudek küchsiz bolup qalghan emes;

Yaki Uning quliqi anglimighudek éghir bolup qalghan emes;■

2 Biraқ silerning qebihlikinglar silerni Xudayinglardin yiraqlashturdi,
 Gunahinglar Uning yüzini silerdin qachurup Uninggha tilikinglarni anglatquzmidi. □

3 Chünki qolliringlar qan bilen,
 Barmaqliringlar qebihlik bilen milen'gen,
 Lewliringlar yalghan gep éytqan,
 Tilinglar kaldirlap qériship sözligen;

4 Heqqaniylik terepte sözligüchi yoқtur,
 Heqiqet terepte turidighan höküm sorighuchi yoқtur;
 Ular yoқ bir nersige tayinip, aldarmchiliқ qilmaқта,
 Ularning gorsiqidikisi ziyandash,
 Ularning tughuwatqini qebihlik;■

5 Ular char yilanning tuxumlrini töreldüridu,
 Ömüchükning torini torlaydu,
 Kim uning tuxumlrini yése ölidu;
 Ulardin biri chéqilsa zeherlik yilan chiqidu. □

6 Ularning torliri kiyim bolalmaydu;

□ **58:13** «Hem Uni hörmetlep...» — mushu ibaride «Uni» yaki Perwerdigarning Özini yaki uning «shabat küni»ni körsitidu. «**Öz yolliringda mangmay, öz bilginingni izdimey, quruq parang salmisang,...**» — Musa peyghember arqiliқ Israilgha bérilgen «on perman»ning tötinchisi «shabat künini muqaddes küni süpitide saqlanglar» dégen. Shabatning muhim ishliri bolsa özining héchqandaқ xususiy ish-xizmetlrini qilmay, Xudani séghinishtur. □ **58:14** «yuqiri jaylarga min'güzüp mangdurimen» — bu ajayib sirlıq gep bolup, menisi (1) ornung nahayiti üstün bolidu; (2) nahayiti müshkül hem xeterlik ishlar sanga asan kélidu. Emdi Xuda Özige itaet qilghanlarni némige mindüridu? — mushu yerde déyilmidi. Belkim perishtilerning küch-quдрiti körsitilishi mumkin. ■ **59:1** Chöl. 11:23; Yesh. 50:2 □ **59:2** «Qaranglar, **Perwerdigarning qoli qutquzalmighudek küchsiz bolup qalghan emes... biraқ silerning qebihlikinglar silerni Xudayinglardin yiraqlashturdi, gunahinglar Uning yüzini silerdin qachurup Uninggha tilikinglarni anglatquzmidi**» — mushu -1-2-ayetler bolsa 58-bab, 3-ayettiki soalgha bérilgen jawabtur. ■ **59:4** Ayup 15:35; Zeb. 7:14 □ **59:5** «Ulardin biri chéqilsa zeherlik yilan chiqidu» — démek, ulardin héchqandaқ yaxshiliқ chiqmaydu, ulargha taqabil turush intayin tes; adem «tuxumlar»ni yése, ölidu; «tuxumlar»ni buzsa, ulardin téxi xeterlik bir yilan chiqidu.

Özliri ishligenliri bilan özlirini yapalmaydu;
 Ishligenliri bolsa qebih ishlardur;
 Ularning qolida zorawanliq turidu; □ ■
 7 Qedemliri yamanliq terepke yügüridu,
 Gunahsiz qanni töküshke aldiraydu,
 Ularning oyliri qebihlik toghrisidiki oylardur;
 Barghanla yerde weyranchiliq we halaket tépiledi. ■
 8 Tinchliq-aramliq yolini ular héch tonumaydu;
 Yürüshliride héch heqiqet-adalet yoqtur;
 Ular yollirini egri-toqay qiliwaldi;
 Kim bularda mangghan bolsa tinch-aramliqni körmeydu.

Israil gunahini iqrar qilidu

9 – Shunga heqiqet-adalet bizdin yiraq turidu;
 Heqqaniylik yétip bizni chümkigen emes;
 Nurni kütimiz, biraq yenila qarangghuluq!
 Birla ghil-pal parlighan yoruqluqnimu kütimiz,
 Yenila zulmette mangimiz.
 10 Qarighulardek biz tamni silashturup izdeymiz,
 Közsiz bolghandek silashturimiz;
 Gugumda turghandek chüshtimu putlishop kétimiz,
 Chet yaqilarda ölüklardek yürimiz. □
 11 Éyiqlardek nere tartimiz,
 Paxteklardek qattiq ah urimiz;
 Biz höküm-heqiqetni kütüp qaraymiz, biraq u yoq;
 Nijat-qutulushni kütimiz, biraq u bizdin yiraqtur;
 12 Chünki itaetsizlikirimiz aldingda köpiyip ketti,
 Gunahlimiz bizni eyiblep guwahliq béridu;
 Chünki itaetsizlikirimiz herdaim biz bilen billidur;
 Qebihlikirimiz bolsa, bizge roshendur: —
 13 Chünki Perwerdigargha itaetsizlik qilmaqtimiz, wapasizliq qilmaqtimiz,
 Uningdin yüz örimektimiz,
 Zulumni hem asiyliqni terghip qilmaqtimiz,
 Yalghan sözlerni oydurup, ich-ichimizdin sözlimektimiz;
 14 Adalet-xalisliq bolsa yoldin yénip ketti;
 Heqqaniylik yiraqta turidu;
 Chünki heqiqet kochida putlishop kétidu;
 Durus-diyametningmu kirgüdek yéri yoqtur.
 15 Shuning bilan heqiqet yoqay dep qaldi;
 Özümni yamanliqtin néri qilay dégen adem xeqning olja nishani bolup qaldi!

Perwerdigar duani anglap ishqa kiridu

16 Hem Perwerdigar kördi;
 Höküm-heqiqetning yoqluqi Uning neziride intayin yaman bilindi.
 We U *amal qilghudek* birmu adenning yoqluqini kördi;

□ 59:6 «ularning torliri kiyim bolalmaydu» — mushu ayet we 5-ayetke qarighanda, «torliri» dégenlik ularning qestliri hem yamanliqlirini diniy niqab bilan yapidighan usullarni bildüridu. ■ 59:6 Ayup 8:14,15 ■ 59:7 Pend. 1:16; Rim. 3:15 □ 59:10 «Chet yaqilarda ölüklardek yürimiz» — bashqa birxil terjimisi: «küchi barlar arisida ölüklardek yürimiz».

Gunahkarlarga wekil bolup dua qilguchi héchkimning yoqluqini körüp, azablinip köngli parakende boldi.

Shunga Uning Öz Biliki özige nijat keltürdi;

Uning Öz heqqaniyliqi Özini qollap chidamliq qildi; □ ■

¹⁷ U heqqaniyliqni qalqan-sawut qildi,

Béshigha nijatliq dubulghisini kiydi;

Qisas libasini kiyim qildi,

Muhabbetlik qizghinliqni ton qilip kiydi. ■

¹⁸ Ademlarning qilghanliri boyiche, u ulargha qayturidu;

Reqiblirige qehr chüshüridu,

Düşmenlirige ishlirini qayturidu,

Chet arallardikilergimu u ishlirini qayturidu.

¹⁹ Shuning bilen ular gherbte Perwerdigarning namidin,

Künchiqishta Uning shan-sheripidin qorqidu;

Düşmen kelkündek bésep kirginide,

Emdi Perwerdigarning Rohi uninggha qarshi bir tughni kötürüp béridu;

²⁰ Shuning bilen Hemjemet-Qutquzghuchi Zion'gha kélidu,

U Yaqup jemetidikiler arisidin itaetsizliktin yénip towa qilghanlarga yéqinlishidu, — deydu Perwerdigar. □ ■

²¹ Men bolsam, mana, Méning ular bilen bolghan ehdem shuki, — deydu Perwerdigar —

«séning üstüngge qonup turghan Méning Rohim, shundaqla Men séning aghz-ninggha quyghan söz-kalamim bolsa,

Buningdin bashlap ebedil'ebedgiche öz aghzingdin, neslingning aghzidin yaki neslingning neslining aghzidin hergiz chüshmeydu! — deydu Perwerdigar. □

60

Qutquzulghan Zionning parlaq kélechiki

1 — Ornungdin tur, nur chach! Chünki nurung yétip keldi, Perwerdigarning shan-sheripi üstüngde kötürüldi!

² Chünki qarangghuluq yer-zéminni,

Qapqara zulmet el-yurtlarni basidu;

Biraq Perwerdigar üstüngde kötürüldü,

□ **59:16** «Hem Perwerdigar kördi; höküm-heqiqetning yoqluqi Uning neziride intayin yaman bilindi» — Perwerdigar Öz mömin bendilirining duasini anglap ishqa kirishidu. «shunga uning öz biliki özige nijat keltürdi» — oqurmenlarning éside bolushi kérekki, «Perwerdigarning Biliki» Uning dunyagha ewetidighan Qutquzghuchi-Mesih, yeni «Perwerdigarning quli»dur. Démek, Israil özining

asiyliqi, itaetsizlikini, özlirining gunahqa taqabil turalmaydighanliqini toluq iqrar qilip towa qilghan waqıtta, «héch qutquzghudek adem bolmighanda», Xudaning shan-sheripini eslige keltürüş üçün, shundaqla amalsiz qalghan insanni qutquzush üçün «Perwerdigarning Biliki» nijatni élip mushu dunyagha kélidu. Qutquzush ishlirini u yalghuz ada qilidu; «héch adem» uninggha yarem bermeydu. Yene 53-babni körüng. ■ **59:16** Yesh. 63:5 ■ **59:17** Ef. 6:17; 1Tés. 5:8 □ **59:20** «Shuning bilen Hemjemet-Qutquzghuchi Zion'gha kélidu, u Yaqup jemetidikiler arisidin itaetsizliktin yénip towa qilghanlarga yéqinlishidu» — «Rim.» 11:26 körüng. ■ **59:20** Yesh. 10:21,22; Rim. 11:26

□ **59:21** «séning üstüngge qonup turghan Méning Rohim» — emdi mushu ayettiki «sen» dégen kim? Yuqiriqi 20-ayette «Hemjemet-Qutquzghuchi Zion'gha kélidu» déyilgen. «Hemjemet-Qutquzghuchi» bolsa, 16-ayettiki «Perwerdigarning Biliki», yeni «Perwerdigarning quli»dur. Shühbisizki, mushu sözler uninggha, yeni Meshihge déyilidu.

Uning shan-sheripi séningde körünidu;
 3 Hem eller nurung bilen,
 Padishahlar séning kötürülgen yoruqluqung bilen mangidu.
 4 Béshingni kötür, etrapinggha qarap baq;
 Ularning hemmisi jem bolup yighilidu;
 Ular yéninggha kélidu, —
 Oghulliring yiraqtin kélidu,
 Qizliring yanpashlarga artilip kötürüp kélinidu.
 5 Shu chaghda körisen,
 Közliring chaqnap kétidu,
 Yürekling tipcheklep, ich-ichingge patmay qalisen;
 Chünki déngizdiki bayliqlar sen terepke burulup kélidu,
 Ellerning mal-dunyaliiri yéninggha kélidu.■

6 Top-top bolup ketken tögiler,
 Hem Midiyan hem Efahdiki taylaqlar séni qaplaydu;
 Shébadikilerning hemmisi kélidu;
 Ular altun hem xushbuy élip kélidu,
 Perwerdigarning medhiyilirini jakarlaydu.
 7 Kédarning barliq qoy padiliri yéninggha yighilidu;
 Nébayotning qochqarliri xizmitingde bolidu;
 Ular Méning qobul qilishimgha ériship qurban'gahimgha chiqirilidu;
 Shuning bilen güzellik-julaliqimni ayan qilidighan öyümni güzelleshtürimen.□

8 Keptexanilirigha qaytip kelgen kepterlerdek,
 Uchup kéliwatqan buluttek kéliwatqan kimdu?
 9 Chünki arallar Méni kütidu;
 Shular arisidin oghulliringni yiraqtin élip kélishke,
 Öz altun-kümüshlirini bille élip kélishke,
 Tarshishtiki kémiler birinchi bolidu.
 Ular Xudaying Perwerdigarning namigha,
 Israıldiki Muqeddes Bolghuchining yénigha kélidu;
 Chünki U sanga güzellik-julaliq keltürdi.□

10 Yat ademlerning baliliri sépilliringni quridu,
 Ularning padishahliri xizmitingde bolidu;
 Chünki ghezipimde Men séni urdum;
 Biraq shapaitim bilen sanga rehim-méhribanliq körsettim.■

11 Derwaziliring herdaim ochuq turidu;
 (Ular kéche-kündüz étilmeydu)
 Shundaq qilghanda ellerning bayliqlirini sanga élip kelgili,
 Ularning padishahlirini aldinggha yéteklep kelgili bolidu.

■ 60:5 Zeb. 34:4-9; Weh. 21:26 □ 60:7 «...Midiyan hem Efahdiki taylaqlar séni qaplaydu; Shébadikilerning hemmisi kélidu; ... Édarning barliq qoy padiliri yéninggha yighilidu; Nébayotning qochqarliri xizmitingde bolidu» — 6-7-ayetlerde déyilgen yerlerni xeritidin körüng. Pelestini nuqta qilip éytqanda, «Midiyan» yiraq jenubta, «Efa» Pars qoltuqning sherqiy teripide, «shéba» Misirning jenubiy teripide, «Kédar» hem «Nébayot» sherq terepte, yeni Erebandandiki chöl-bayawanning shimalida. Shébadin sirt hemmisi belkim Ereb qebililiri. □ 60:9 «Tarshishtiki kémiler birinchi bolidu...» — bilishimizche, qedimki zamanlarda üç «Tarshish» bar idi (hemmisi turning mustemlikiliri). Mushu ayettiki «Tarshish» belkim Ispaniyeni (Qanaandin yiraq bolghan gherbiy terepte) körsitidu; démekchi, axirqi zamanda Xudaning yolini tutqanlar jahandiki barliq tereplerdin Zion'gha qarap kélidu. ■ 60:10 Yesh. 49:23

12 Chünki sanga xizmette bolushni ret qilidighan el yaki padishahliq bolsa yoqilidu;

Mushundaq eller pütünley berbat bolidu.

13 Méning muqeddes jayimni güzelleshtürüşke,

Liwaning sheripi,

— Archa, qarighay we boksus derexlirining hemmisi sanga kélidu;

Shundaq qilip ayighim turghan yerni shereplik qilimen. □

14 Séni xarlighanlarning baliliri bolsa aldinggha égilginiche kélidu;

Séni kemsitkenlarning hemmisi ayighinggha bash uridu;

Ular séni «Perwerdigarning shehiri»,

«Israildiki Muqeddes Bolghuchining Zioni» dep ataydu.

15 Sen tashliwétilgen hem nepretke uchrighanliqning üçhün,

Héchkim zéminingdin ötmigen;

Emdilikte Men séni menggülük bir shan-shöhret,

Ewlad-ewladlarning bir xursenliki qilimen. ■

16 Ellerning süтини émisen,

Padishahlarning emchikidin emgendek *méhir-shepqa*tige érishsen;

Shuning bilen sen Men Perwerdigarni özüngning Nijatkarining hem

Hemjemet-Qutquzghuching,

«Yaquptiki qudrét Igisi» dep bilisen. □ ■

17 Misning ornigha altunni,

Tömürning ornigha kümüşni epkélip almashturimen;

Yaghachning ornigha misni,

Tashlarning ornigha tömürni epkélip almashturimen;

Séning hakimliringni bolsa tinch-aramliq,

Begliringni heqqaniyliq qilimen.

18 Zéminingda zorawanliqning héch sadasi bolmaydu,

Chégraliring ichide weyranchiliq we halaketmu yoq bolidu;

Sen sépilliringni «nijat»,

Derwaziliringni «medhiye» dep ataysen.

19 Ne quyash kündüzde sanga nur bolmaydu,

Ne ayning julasi sanga yoruqluq bermeydu;

Belki Perwerdigar séning menggülük nurung bolidu,

Séning Xudaying güzel julaliqning bolidu.

20 Séning quyashing ikkinchi patmaydu,

Éying tolunluqidin yanmaydu;

Chünki Perwerdigar séning menggülük nurung bolidu,

Hesret-qayghuluq künliringge xatime bérilidu.

21 Séning xelqingning hemmisi heqqaniy bolidu;

Yer-zémin'gha menggüge igidarchiliq qilidu;

Ularning Méning güzel julaliqimni ayan qilishi üçhün,

Ular Öz qolum bilen tikken maysa,

□ 60:13 «Liwaning sheripi, — archa, qarighay we boksus derexlirining hemmisi sanga kélidu»

— Liwan dégen jaydin herxil chirayliq derexler chiqatti. ■ 60:15 Yesh. 49:19; 54:1, 6,

7 □ 60:16 «Ellerning süтини émisen, padishahlarning emchikidin emgendek *méhir-shepqa*tige érishsen» — démek, Zion axirqi zamanlardiki azab-oqubetlerdin ötüshi bilen (herqandaq kemsitishler, öchmenlik, nepret hem ziyankeshlikke uchrighandin kéyin) ajiz bir sebiy balidek barliq «yat eller»ning köyünüshliri hem ghemxorluqi bilen chongqur tesellige ige bolidu. «Yaquptiki qudrét Igisi» — mushu yerde «Yaqup» hem Yaqupning özi hem uning ewladliri Israilni körstitidu. ■ 60:16 Yesh. 43:3

Öz qolum bilan ishliginim bolidu.■

²² Sebiy bala bolsa minggha,
Eng kichiki bolsa ulugh elge aylinidu,
Menki Perwerdigar bularni öz waqtida tézdin emelge ashurimen.

61

Zionning parlaq kélechiki — dawami *** «Perwerdigarning quli»ning yene bir sözi

¹ «Reb Perwerdigarning Rohi méning wujudumda,

Chünki Perwerdigar méni ajiz ézilgenlerge xush xewerler yetküzüşke mesihligen.

U méni sunuq köngüllerni yasap saqaytishqa,

Tutqunlarga azadliqni,

Chüshep qoyulghanlarga zindanning échiwétiledighanliqini jakarlashqa ewetti;□ ■

² Perwerdigarning shapaet körsitidighan yilini,

Hem Xudayimizning qisasliq künini jakarlashqa,

Barliq qayghu-hesret chekkenlerge teselli bérishke méni ewetti.□

³ Ziondiki hesret-qayghu chekkenlerge,

Küllerning ornigha güzellikni,

Hesret-qayghuning ornigha sürkilidighan shad-xuramliq méyini,

Gheshlik-meyüslük rohining ornigha,

Medhiye tonini kiydürüşke méni ewetti;

Shundaq qilip ular «heqqaniyliqning chong derexliri»,

«Perwerdigarning tikken maysiliri» dep atilidu,

■ **60:21** Yesh. 29:23; 45:11; Mat. 15:13 □ **61:1** «Reb Perwerdigarning Rohi méning wujudumda, chünki Perwerdigar méni ajiz ézilgenlerge xush xewerler yetküzüşke mesihligen» — «mesihligen» yaki «mesih qilghan» — mushu yerde biz qaytidin bu ibarige chüshenche bérimiz, shundaqla «Mesih» toghruluq toxtilimiz. Xudaning yolyoruqi bilen Israilgha yéngi bir padishah békitish üçün uning béshigha may sürtülüş kérek idi. Mushu murasim «Mesih qilinish» dep atilip, shu chaghdin bashlap mushu padishah «Xudaning mesih qilghini» dep atilatti. Muqeddes ibadexanining xizmitini qilghan «qurbanliq qilghuchi» kahinlarmu mushu xizmetke kirishish üçün «mesih qilinishi» kérek idi. «Mesih qilinish» bezide peyghemberlergimu ötküzülett. Biraq mushu ayettiki «mesih qilish» zeytun méyi bilen emes, belki Xudaning Öz Muqeddes Rohi bilen ötküzülüdu; insan teripidin ötküzülmeydu, Xudaning Özi ötküzüdu. «Perwerdigarning quli» toghrisidiki sözlerni yighinchaqlighanda, u «Padishah» (pütkül alemningki), Peyghember («sözümni aghzingha quyimen») hem «Qutquzghuchi Kahin»dur (gunahkarlar üçün özini qurbanliq qilidu, gunahkarlar üçün dua qilidu). Shu üç wezipini ada qilish üçün u Xudaning Rohi bilen «mesih qilinishi» kérek idi. Mushu yerdin bashlap biz «Perwerdigarning quli»ni «Mesih» dégen nam bilen chaqirimiz. Israilning 60- hem 61-babta körsitilgen bextining, ellerning (Israil arqiliq bolghan) bextiningmu hemmisi Mesihning qilghan ishidur. ■ **61:1** Luqa 4:17,18,19,20 □ **61:2** «Perwerdigarning shapaet körsitidighan yili» — «Law.» 25-babta körsitilgen «burgha (chélish) yili», yeni «azadliq yili», yaki «shadliq yili» bolsa «Perwerdigarning shapaet körsitidighan yili»ni aldin'ala ayan qilghan «bésharetlik bir resim» bolsa kérek. Injil, «Luqa» 4:18-19ni körüng.

Ular arqiliq uning güzellik-julaliqi ayan qiliniidu.□

⁴ Ular qedimki xarabzarliqlarni qaytidin quridu, Eslide weyran qilin'ghan jaylarni qaytidin tikleydu, Xarabe sheherlerni, dewrdin-dewrge weyranliqta yatqan jaylarni yéngibashtin quridu;■

⁵ Yaqa yurtluqlar turghuzulup, padiliringni baqidu; Yatlarning baliliri qoshchiliringlar, üzümchiliringlar bolidu.

⁶ Biraq siler bolsanglar, «Perwerdigarning kahinliri» dep atilisiler; Siler toghranglarda: «Ular Xudayimizning xizmetkarliri» déyilidu; Ozuqliringlar ellerning bayliqliri bolidu, Siler ularning shan-shereplirige ortaq bolisiler.□ ■

⁷ Xorlinip, shermendilikte qalghininglarning ornigha ikki hesse nésiwengler bérilidu;

Reswa qilin'ghanliqning ornigha ular teqsimatida shadlinip tentene qilidu; Shuning bilen ular zémin'gha ikki hessilep igidarchiliq qilidu; Menggülük shad-xuramliq ularningki bolidu.□

⁸ Chünki Men Perwerdigar toghra höküm, heqiqetni ezizleymen; Köydürme qurbanliq qilishda herqandaq bulangchiliq we adamchiliqqa nepretlinimen;

Men ulargha heqiqet bilen tégishlikini qayturup bérimen; Men ular bilen menggülük bir ehдини tüzimen.□

⁹ Shundaq qilip ularning neslining dangqi eller arisida, Perzentlirining dangqi xelqi-alem arisida chiqidu; Ularni körgenlerning hemmisi ularni tonup étirap qiliduki,

□ **61:3** «Perwerdigar... **Ziondiki ... küllerning ornigha güzellikni, hesret-qayghuning ornigha sürkilidighan shad-xuramliq méyini, geshlik-meyüslük rohining ornigha, medhiye tonini kiydürüşke méni ewetti**» — qayghu-hesret bildürüş üçün, ademler küllerde olturatti yaqi ularni péshanisigha sürtetti. Mesih bolsa «küllerning ornigha» xushalliqni bildüridighan mayni ademning péshanisigha sürtidu. «**medhiye toni**» — mushu «ton» pütün bedenni oraydighan chong bir kiyim bolup, belkim hemme geshlik kétép, ademning pütkül wujudida Xudagha medhiye oqush peyda bolidighanliqini körsitidu. «Shundaq **qilip ular** «heqqaniyliqning **chong derexliri**», «Perwerdigarning **tikken maysiliri**» **dep atilidu**» — yuqiridiki 1:29-, 57:5-ayette, «chong derexler» butpreslik qilindighan jaylar idi. Hazir ular Xudagha ibadet qilishni bildüridu. ■ **61:4** Yesh. 58:12 □ **61:6** «Biraq **siler bolsanglar**, «Perwerdigarning **kahinliri**» **dep atilisiler**» — oqurmenlerge melumki, «kahin»lar muqeddes ibadetxanidiki xizmetchiler bolup, xelqlerge wekil bolup ularning herxil qurbanliqlirini Xudagha atap otta köydürgüchi idi. Buningdin sirt, Xudaning heqiqet-hökümlirini ögütish wezipisi bar idi («Mal.» 2:7). Musa peyghember dewride, Xuda «Barliq xelqimni Özümge atap kahinlar qilimen» dégenidi («Mis.» 19:6). Biraq xelqning köpinchisi itaetsizlik bilen mushu wedidin mehrum boldi; peqet «Lawiy» dégen qebildikiler kahinliq rolni ötyeligenidi. Biraq mushu ayet bizge ayan qiliduki, Xudaning eslidiki nishani haman emelge ashurulidu. «**siler ularning shan-shereplirige ortaq bolisiler**» — yaqi «Ularning shan-sherepliridin tentene qilisiler». ■ **61:6** 1Pét. 2:5, 9; Weh. 1:6; 5:10 □ **61:7** «Xorlinip, **shermendilikte qalghininglarning ornigha ikki hesse nésiwengler bérilidu**» — «ikki hesse nésiwengler» toghruluq yene 40-bab, 2-ayetni körüng. □ **61:8** «köydürme **qurbanliq**» — mushu xil qurbanliq pütün péti Xudagha (toluq ibadet qilish üçün) atap köydürülettü. Adem (meyli bergüchi, meyli kahin bolsun) qurbanliqning göshidin héch yémetti. Eger mushundaq qurbanliq qilghanda, birsi Xudadin bir zerrichini qaldurghan bolsa, bu «bulangchiliqqa barawer idi. Emdi töwende, Xuda Özi insaniyetke, Öz xelqige melum bir nersini wede qilip bermekchi bolsa, undaqta u Özining «köydürme qurbanliq» toghrisidiki muqeddes qanunigha Özi boysun'ghan'gha oxshash, U bergen nerside qilche bir kemlik hergiz bolmaydu; U insaniyetke wede qilghanliridin héchnersini qaldurmaydu.

«Ular bolsa Perwerdigar bext ata qilghan nesildur». □

Mesih yene söz qilidu

10 — «Men Perwerdigarni zor shad-xuramliq dep bilip shadlinimen, Jénim Xudayim tüpeylidin xushallinidu; Chünki toy qilidighan yigit özige «kahinliq selle» kiyiwalghandek, Toy qilidighan qiz leel-yaqutlar bilen özini perdazlighandek, U nijatliqning kiyim-kéchikini manga kiydüri, Heqqaniyliq toni bilen méni pürkendürdi. □

11 Chünki zémin özining bixini chiqarghinidek, Bagh özide térilghanlarni ündürginidek, Reb Perwerdigar oxshashla barliq ellerning aldida heqqaniyliqni hem medhiyini ündüridu». □

62

Mesihning sözining dawami

1 — «Taki Zionning heqqaniyliqi julalinip chaqnap chiqquche, Uning nijati lawuldawatqan mesh'eldek chiqquche, Zion üçün héch aram almaymen, Yérusalém üçün hergiz süküti qilmaymen;

2 Hem eller séning heqqaniyiliqingni, Barliq padishahlar shan-sheripingni köridu;

Hem sen Perwerdigar Öz aghzi bilen sanga qoyidighan yéngi bir isim bilen atilisen. ■

3 Shundaqla sen Perwerdigarning qolida turghan güzel bir taj, Xudayingning qolidiki shahane bash chembiriki bolisen.

4 Sen ikkinchi: «Ajrashqan, tashliwétilgen» dep atalmaysen, Zémining ikkinchi: «Weyran qilip tashliwétilgen» dep atalmaydu; Belki sen: «Méning xushalliqim del uningda!», dep atilisen, Hem zémining: «Nikahlan'ghan» dep atilidu; Chünki Perwerdigar sendin xushalliq alidu,

□ **61:9** «Ular bolsa Perwerdigar bext ata qilghan nesildur» — «Zeb.» 22:31-32ni körüng. Yuqiriqi 59:21-ayette déyilgen «ehdege اساسen, Zionning nesli «Mesih»ning Rohi hem söz-kalamigha ige bolidu. Shühhisizki, mushu 8- hem 9-ayette shu ehde, shundaqla uning netijisi yene körsitilidu. □ **61:10**

«Men Perwerdigarni zor shad-xuramliq dep bilip shadlinimen... U nijatliqning kiyim-kéchikini manga kiydüri, heqqaniyliq toni bilen méni pürkendürdi» — Mesih Xudaning Zion hem el-yurtlarni qutquzushtiki xizmitini ada qilish üçün u teyyarligan kiyim-kéchekni qobul qilidu. «Toy qilidighan yigit» hem «toy qilidighan qiz» bolsa, elwette nahayiti diqqet bilen ularning mexsus kiyimini kiyidu. Mushu kiyim peqetla mushu meqset bilenla kiyilidu; oxshashla Mesih «ademni qutquzush üçün» xushalliq bilen Xuda bergen mexsus kiyimni kiyidu. Mushu kiyim uning kim ikenlikini, néme ish qilghili kelgenlikini körsitidu; yeni nijat, mutleq heqqaniyliqtin hem «kahinliq selle» (yeni insan üçün dua qilishtiki rol)din ibarettur. Dunyada kim mushundaq «kiyim» kiyiwalghan péti peyda bolsa, herbir eqli bar adem uni Xuda ewetken Mesih dep tonup yétishi kérek. □ **61:11**

«Chünki zémin özining bixini chiqarghinidek,... Reb Perwerdigar oxshashla barliq ellerning aldida heqqaniyliqni hem medhiyini ündüridu» — mushu ish Mesihning yene bir xushalliqining sewebi — uning qilidighan xizmiti choqum muweppeqiyetlik bolidu; u nijatni insaniyetke yetküzüp nurgunligan kishilerni gunahtin qutquzidu. ■ **62:2** Yesh. 65:15

Zémining bolsa yatliq bolidu.□

⁵ Chünki yigit qizgha baghlan'ghandek,
Oghulliring sanga baghlinidu;
Toy yigiti qizdin shadlan'ghandek,
Xudaying séningdin shadlinidu.

⁶ Men sépilliringda közetchilerni békitip qoydum, i Yérusalém,
Ular kündüzmu hem kéchisimu aram almaydu;
I Perwerdigarni esletküchi bolghanlar, süküt qilmanglar!□

⁷ U Yérusalémni tikligüche,
Uni yer-jahanning otturisida rehmet-medhiyilerning sewebi qilghuche,
Uninggha héch aram bermenglar!».

⁸ Perwerdigar ong qoli hem Öz küchi bolghan biliki bilen mundaq qesem
ichti: —

«Men ziraetliringni dühmenliringge ozuq bolushqa ikkinchi bermeymen;
Japa tartip ishligen yéngi sharabnimu yatlarning perzentliri ikkinchi ich-
meydu;

⁹ Ziraetlerni orup yighqanlar özlirila uni yep Perwerdigarni medhiyileydu;
Üzümlerni üzgenler muqeddes öyümning seynalirida ulardin ichidu».

¹⁰ — Ötünglar, derwazilardin ötünglar!
Xelqning yolini tüz qilip teyyarlanglar!

Yolni kötürünglar, kötürünglar;
Tashlarni élip tashliwétinglar;

Xelq-milletler üçün yol körsitidighan bir tughni kötürünglar.□ ■

¹¹ Mana, Perwerdigar jahanning chet-yaqilirigha mundaq dep jakarlidi: —
Zion qizigha mundaq dep éytqin: —

«Qara, séning nijat-qutulushung kéliwatidu!

Qara, Uning Özi alghan mukapiti Özi bilen bille,

Uning Özining in'ami Özige hemrah bolidu.□

¹² We xeqler ularni: «Pak-muqeddes xelq»,
«Perwerdigar hemjemetlik qilip qutquzghanlar» deydu;

Sen bolsang: «Intilip izdelgen», «Héç tashliwétilmigen sheher» dep atilisen. □

□ **62:4** «Méning xushalliğim del uningda!» — ibraniiy tilida «Xéfzibah». «Nikahlan'ghan» — ibraniiy tilida «Biyulah». □ **62:6** «Men sépilliringda közetchilerni békitip qoydum, i Yérusalém, ular kündüzmu hem kéchisimu aram almaydu; i Perwerdigarni esletküchi bolghanlar, süküt qilmanglar!» — Mesih mushu «közetchiler»ni, yeni «Perwerdigarni esletküchiler»ni Özige oxshash Zion üçün toxtimay dua qilish xizmitige békitken. Ularning dualiri Öziningkige oxshash bolidu (1-ayetni körüng).

□ **62:10** «Ötünglar, derwazilardin ötünglar! Xelqning yolini tüz qilip teyyarlanglar! Yolni kötürünglar, kötürünglar; tashlarni élip tashliwétinglar» — yolni, Israildiki tarqilip ketken, bashqa yurtlarda sürgün bolghanlar, shundaqla Xudani izdigen musapirlar bilen bille Zion'gha kelmekchi bolghanlar üçün teyyarlanglar; démekchi bolsa kérek. ■ **62:10** Yesh. 40:3; 57:14 □ **62:11** «Qara, séning nijat-qutulushung kéliwatidu!... Uning Özining in'ami Özige hemrah bolidu» — ayetning ikkinchi qismigha qarighanda, munu «nijat-qutulush» bir shexs, yeni Mesihning Özidur; «Uning alghan mukapiti» hem «Uning Özining in'ami» 10- hem 12-ayetke qarighanda del Özi qutquzghan «xelqim» hem «xelq-milletler»din ibarettur. □ **62:12** «We xeqler ularni: «Pak-muqeddes xelq»... deydu» — «ular» del 10-ayette déyilgen, Zion'gha kelmekchi bolghan «xelq» hem «xelq-milletler»dur. «Sen bolsang: «Intilip izdelgen»,... dep atilisen» — «sen» Zionning özini körsitidu.

63

«Köztchiler» bir ademning kéliwatqanliqini köridu

1 «Bozrah shehiridin chiqqan, üstibéshi qéniq qizil renglik,

Kiyim-kéchekliri qaltis-karamet,

Zor küch bilen qol sélip méngiwatqan,

Édomdin mushu yerge kéliwatquchi kim?»

«Heqqaniylik bilan sözligüchi Men,

Qutquzushqa küch-qudretke Ige Bolghuchidurmen». □

2 «Üstibéshingdikisi némishqa qizil,

Qandaqsige kiyim-kéchekliring sharab kölchikini cheyligüchiningkige oxshap qaldi?» □ ■

3 «Men yalghuz sharab kölchikini cheylidim;

Bar el-yurtlardin héchkim Men bilan bille bolghini yoq;

Men ularni ghezipimde cheylidim,

Qehrimde ularni dessiwettim;

Ülarning qanliri kiyim-kécheklirim üstige chachridi;

Méning pütün üstibéshim boyaldi; □

4 Chünki qelbimge qisas küni pükülgenidi,

Shundaqla Men hemjemetlirimni qutquzidighan yil keldi; □ ■

5 Men qarisam, yardem qilghudek héchkim yoq idi;

Héchkimning qollimaydighanliqini körüp azablinip könglüm parakende boldi;

Shunga Öz bilikim Özümge nijat keltürdi;

Öz qehrim bolsa, Méni qollap Manga chidam berdi; □ ■

6 Shuning bilan el-yurtlarni ghezipimde dessiwetkenmen,

Qehrimde ularni mest qiliwettim,

Qanlirini yerge töküwettim». □

«Xudani esletküchi köztchi»lardin biri yene dua qilidu

7 «Men Perwerdigarning shepqetliri toghruluq eslitip sözleymen;

Perwerdigarning medhiyeye layiq qilghanliri,

Uning rehimdillirigha asasen,

Uning nurgunlighan shepqetlirige asasen,

□ 63:1 «Heqqaniylik bilan sözligüchi Men, qutquzushqa küch-qudretke Ige Bolghuchidurmen» — ayetning aldinqi qismidiki soalgha jawab bergüchi shübhisizki, 61:10-11-ayette «qaltis-karamet» kiyim-kéchek kiyiwalgan», Özi (62-babta) köztchilerni békitken Mesihdur. Biraq uning kiyim-kéchekliri bashqiche körün'gechke, u yiraqtin kéliwatqan chaghda, ular uni toniyalmighan. «Bozrah» shehiri toghruluq yene 34-babni we izahatirini körüng. □ 63:2 «Üstibéshingdikisi némishqa qizil, qandaqsige kiyim-kéchekliring sharab kölchikini cheyligüchiningkige oxshap qaldi?» — Mesih kiyiwalgan kiyim eslide «nijatning, heqqaniyliqning» kiyimi (belkim ap'aq) bolghandin kéyin, «Némishqa qizil bolup qalghan» — dep soraydu. ■ 63:2 Weh. 19:13 □ 63:3 «Men ularni ghezipimde cheylidim» — «ular» (nijatni ret qilghan) yat ellerni körsitidu (6-ayetni körüng). □ 63:4 «Men hemjemetlirimni qutquzidighan yili» — démek, Xudaning nijatini qobul qilghan bendiliri mushu dunyadiki barliq bozek qilishlardin, barliq ziyankeshlerdin azad qilinip erkin bolush waqtidir. Rezellerning jazalinishi bilen ular erkin bolidu. ■ 63:4 Yesh. 61:2 □ 63:5 «Öz qehrim bolsa, Méni qollap Manga chidam berdi» — mushu sözlerge qarighanda, insanlarni jazalash Xuda hem Uning Mesihü üçün köngligine intayin éghir kélidighan tes bir ishtur. ■ 63:5 Yesh. 59:16 □ 63:6 «Qehrimde ularni mest qiliwettim» — bundaq «mest qilish»ni chüshinish üçün, 51-bab, 17-, 21-22-ayetlerni yene körüng. Xelqlerni mest qilidighan sharab «Perwerdigarning qolidiki qehriga tolghan qedeh»tiki «sharab»tur.

Perwerdigarning bizge qilghan iltipatliri,
Israil jemetige iltipat qilghan zor yaxshiliqliri toghruluq eslitip sözleymen;

⁸ U ularni: — «Ular Méning xelqim,
Aldamchiliq qilmaydighan balilar» dep,
Ularining Qutquzghuchisi boldi. □

⁹ Ularning barliq derdlirige Umu derddash idi;
«Uning yuzidiki Perishtisi» bolsa ularni qutquzghan,

U Öz muhebbiti hem rehimdilliqi bilen ularni hemjemetlik qilip
qutquzghan;

Ashu qedimki barliq künlerde ularni Özige artip kötürgen; □ ■

¹⁰ Biraq ular asiylig qilip Uning Muqeddes Rohigha azar berdi;
Shunga ulardin yüz örüp U ularning dühminige aylinip,

Ulargha qarshi jeng qildi. □ ■

¹¹ Biraq U: — «Musa peyghembirim! Méning xelqim!» dep eyni künlerni eslep
toxtidi.

Emdi Öz *padisi bolghanlarni* padichiliri bilen déngizdin chiqiriwalghuchi
qéni?

Özining Muqeddes Rohini ularning arisigha turghuzup qoyghuchi qéni? □

¹² Uning güzel shereplik biliki Musaning ong qoli arqiliq ularni yétekligüchi
boldi,

Özi üçün menggülük bir namni tiklep,

Ular aldida sularni bölüwetküchi,

¹³ Ularni dalada erkin kézip yüridighan attek,

Héch putlashturmay ularni déngizning chongqur yerliridin ötküzgüchi qéni? ■

¹⁴ Mallar jilghigha otlashqa chüshkendek,

Perwerdigarning Rohi ulargha aram berdi;

Sen Özüng güzel-shereplik bir namgha érishish üçün,

Sen mushu yollar bilen xelqingni yétekliding.

¹⁵ Ah, asmanlardin neziringni chüshürgin,

Séning pak-muqeddesliking, güzellik-sheriping turghan makaningdin *halim-*
izgha qarap baq!

Qéni otluq muhebbiting we küch-qudriting!?

Ichingni aghritishliring, rehimdilliqiliring qéni?

Ular manga kelgende hésilip qaldimu? ■

¹⁶ Chünki gerche Ibrahim bizni tonumisimu,

Yaki Israil gerche bizni étirap qilmisimu,

Sen haman bizning Atimiz;

Sen Perwerdigar bizning Atimizdursen;

□ **63:8** «U ularni: — «Ular Méning xelqim, aldamchiliq qilmaydighan balilar» dep, ularning Qutquzghuchisi boldi» — mushu ayetler Xuda Israilni Misirdin qutquzup chiqarghan waqitni körsitidu. Shu chaghni Israilning «tughulushi», yeni «yéngi bir xelq, yéngi bir millet» bolushi dep hésablighili bolidu. □ **63:9** «Uning (Perwerdigarning) yuzidiki Perishtisi» — mushu zat del Tewrat-zeburda köp yerlerde «Perwerdigarning Perishtisi» dep atilidu. ■ **63:9** Qan. 7:7, 8, 9 □ **63:10** «biraq ular asiylig qilip uning Muqeddes Rohigha azar berdi» — mushu sözge qarighanda «Xudaning Muqeddes Rohi» choqum Xudaning Özidin (démek, Xuda'Atidan) ayrim bir shexsdur. ■ **63:10** Chöl. 14:11; Zeb. 78:56-59; 95:9-11 □ **63:11** «Öz padisi bolghanlar» — Israil xelqi. «Öz ... padichiliri» — shühbisizki, Musa peyghember, akisi Harun hem achisi Meryem, shundaqla belkim Yeshua peyghember idi. ■ **63:13** Zeb. 105:37 ■ **63:15** Qan. 26:15

Ezeldin tartip «Hemjemet-Qutquzghuchimiz» Séning namingdur.□
 17 I Perwerdigar, némishqa bizni yolliringdin azdurghansen?
 Némishqa Özüngdin qorqushtin yandurup könglimizni tash qilghansen?!
 Qulliring üçün, Öz mirasing bolghan qebililer üçün,
 Yénimizgha yéni kelgeysen!
 18 Muqeddes xelqing peqet azghine waqitla *tewelikige* ige bolalighan;
 Düşmenlirimiz muqeddes jayingni ayagh asti qildi;□ ■
 19 Shuning bilen biz uzundin buyan Sen idare qilip baqmighan,
 Séning naming bilen atilip baqmighan bir xelqtek bolup qalduq!

64

Duaning dawami

2 Ah, Sen asmanlarni yirtiwétip,
 Yerge chüshken bolsang'idi!
 Taghlar bolsa yüzüng aldida érip kététti! Mana mushundaq bolghanda
 tuturuqqa ot yaqqandek,
 Ot suni qaynatqandek,
 Sen namingni düşmenliringge ayan qilghan bolatting,
 Eller yüzüngdinla titrep kététti!□
 3 Sen biz kütmigen dehshetlik ishlarni qilghan waqtingda,
 Sen chüshkeniding;
 Yüzüngdin taghlar rastla érip ketti!□
 4 Sendin bashqa Özige telmürüp kütkenler üçün ishligüchi bir Xudani,
 Ademler ezeldin anglap baqmighan,
 Qulaqqa yétip baqmighan,
 Kóz körüp baqmighandur!■
 5 Sen heqqaniyliqni yürgüzüshni xursenlik dep bilgen ademning,
 Yeni yollirinda méngip, Séni séghin'ghanlarning hajitidin chiqquchi hem-
 rahdursen;
 Biraq mana, Sen ghezepete boldung,
 Biz bolsaq gunahta bolduq;
 Undaq ishlar uzun boliwerdi;
 Emdi biz qutquzulamduq?

□ 63:16 «gerche Ibrahim bizni tonumisimu, Yaki Israil gerche bizni étirap qilmisimu,...» — Ibrahim hem Israil (ularning ata-bowiliri) xéli burunla alemdin atkenidi, elwette. Mushu sözning menisi, nawada atimiz Ibrahim yaki Israil (yeni Yaqup) mushu alemde téxi turghan bolsa, bizning nachar ehwalimizni, exlaqsizlikimizni, peziletsizlikimizni körüpla intayin bizar bolup: «Mushu xelq bizning ewladimiz bolmisa kérek» — dep bizlerni étirap qilmasliqi mumkin, démekchi. □ 63:18 «Düşmenlirimiz muqeddes jayingni ayagh asti qildi» — Yeshayaning ömride Xudaning muqeddes ibadetxanisi téxi mewjut idi. Shuning bilen peyghember bu bésharete özidin kéyinki bir dewrni közde tutqan bolushi kérek. Yérusalémdiki shu ibadetxana miladiyedin ilgiriki 586-yili weyran qilindi. Bésharete mushu weqedin kéyinki dewrning bolidighan héssiyatlarini, arzu-xiyallirini hem dualirini körsetse kérek. ■ 63:18 Zeb. 74:3-8 □ 64:2 «Ah, Sen asmanlarni yirtiwétip, yerge chüshken bolsang'idi! Taghlar bolsa yüzüng aldida érip kététti!» — bashqa birxil terjimisi: «Ah, Sen asmanlarni yirtiwétip, yerge chüshseng iding! Taghlar bolsa yüzüng aldida érip kététti!». □ 64:3 «Yüzüngdin taghlar rastla érip ketti!» — Israillar Misirdin chiqqandin kéyin, Xuda ulargha Musa peyghember arqiliq muqeddes qanun-permanlarini bergen waqitda, Sinay taghliri shundaqla érip ketti. Yeshaya peyghember belkim mushu ishlarni közde tutidu. ■ 64:4 Zeb. 31:19,20; 1Kor. 2:9

⁶ Emdi biz napak bir nersige oxshash bolduq,
 Qiliwatqan barliq «heqqaniyetlirimiz» bolsa bir ewret latisighila oxshaydu,
 xalas;
 Hemmimiz yopurmaqtek xazan bolup kettuq,
 Qebihliklirimiz shamaldek bizni uchurup tashliwetti. ■
⁷ Séning namingni chaqirip nida qilghuchi,
 Iltipatingni tutushqa qozghalghuchi héch yoqtur;
 Chünki Sen yüzüngni bizdin qachurup yoshurdung,
 Qebihliklirimizdin bizni solashturghuzdung.
⁸ Biraq hazir, i Perwerdigar, Sen bizning Atimzursen;
 Biz séghiz lay, Sen bizning sapalchimzursen;
 Hemmimiz bolsaq qolungda yasalghandurmiz;
⁹ I Perwerdigar, bizge qaratqan ghezippingni zor qilmighaysen,
 Qebihlikni menggügiche eslep yürmigün;
 Mana, qarighin, hemmimiz Séning xelqingdurmiz! ■
¹⁰ Muqeddes sheherliring janggal,
 Zionmu janggal bolup qaldi;
 Yérusalém weyran boldi;
¹¹ Ata-bowimiz Séni medhiyiligen jay,
 Pak-muqeddeslik, güzel-parlaqliq turalghusi bolghan öyimiz bolsa ot bilen
 köyüp kül boldi;
 Qedir-qimmetlik nersilirimizning hemmisi weyran qiliwétildi. □
¹² Mushu ishlar aldida Özüngni chetke alamsen, i Perwerdigar?
 Süküt qilip turamsen?
 Bizni bolushiche xar qilip uriwéremsen?»

65

Xudaning duagha bergen jawabi ... «Yéngi ishlar», yéngi asman-zémin

¹ Ezel'din Méni izdimigenlerge Méni sorash yolini achtigim;
 Men Özümge intilmigenlerge Özümni tapquzdum.
 Méning namim bilen atalmighan yat bir elge Men: — «Manga qara, Manga qara» — dédim.
² Biraq yaman yolda mangidighan,
 Özining pikir-xiyaligha egiship mangidighan,
 Asiyliq qilghuchi bir xelqqe bolsa Men kün boyi qolumni uzitip intilip
 keldim. □
³ Yeni baghlarda qurbanliq qilip,
 Ularni xishliq supilar üstidimu köydürüp,

■ 64:6 Zeb. 90:5-8 ■ 64:9 Zeb. 79:8 □ 64:11 «...Pak-muqeddeslik, güzel-parlaqliq turalghusi bolghan öyimiz bolsa ot bilen köyüp kül boldi» — mushu ayettiki «öyimiz» muqeddes ibadetxana, elwette. «Öy» dégen sözning ishliwili bolsa, Xudaning esli ularning arisida (ibadetxanasida) turghanliqini tekitleydu. «Qedir-qimmetlik nersilirimiz»ning eng esli bolsa yenila ibadetxanidiki buyum-jabduqlar bolghanidi. Babilliqarning Yérusalémi, jümlidin muqeddes ibadetxanini weyran qilghanliqi belkim mushu bésharetin kéyinki 100 yil etrapida boldi (miladiyedin ilgiriki 586-yili). Mushu ayette, peyghember (63:15-19-ayetlerdiki ehwalgha oxshash) özi ashu dewrde turghandek söz qilidu; u ashu dewrdikilerge wekil bolup dua qilidu. □ 65:2 «yaman yolda mangidighan...» — ibraniy tilida «yaxshi emes yolda mangidighan...».

Köz aldimdila zerdemge tégidighan bir xelq;□

4 Ular qebriler arisida olturidu,
Mexpiy jaylardimu tünep olturidu;
Ular choshqa göshini yeydu,
Qazan-qachilirida herqandaq yirginchlik nersilerning shorpisi bar.□

5 Ular: «Özüng bilen bol,
Manga yéqinlashquchi bolma;
Chünki men sendin pakmen» – deydu;
Mushular dimighimgha kirgen is-tütek,
Kün boyi öchmey turidighan ottur!

6-7 Mana, Méning aldimda pütüklük turiduki: –
Men süküt qilip turmaymen – deydu Perwerdigar –
Belki hem silerning qebihlikliringlarni,
Shundaqla tagh choqqilirida isriq yaqqan,
Döngler üstidimu Méni haqaretligen ata-bowilirlarning qebihliklerini bir-
likte qayturimen,

– Shularni öz quchaqlirigha qayturimen;
Berheq, Men ilgiriki qilghanlirini öz quchaqlirigha ölchep qayturimen.□

8 Perwerdigar mundaq deydu: –
Sapaq üzümning «sarqindi shirne»si körün'gende,
Xeqlerning: «Uni cheyliwétip weyran qilmisun, chünki uningda beriket
turidu» déginidek,

Men Öz qullirimning sewebidinla shundaq qilimenki,
Ularning hemmisini weyran qilmaymen. □

9 Shundaq qilip Men Yaquptin bir nesilni,
Yehudadinmu taghlirimgha bir igidarni chiqirimen;
Shuning bilen Méning tallighanlirim *zémin'gha* ige bolidu,
Méning qullirim shu yerde makanlishidu.□

□ 65:3 «(Ular)... **baghlarda qurbanliq qilip, ularni xishliq supilar üstidimu köydürüp...**» – baghlar pat-pat «Baal» dégen butqa choqunidighan jaylar bolup qalatti. Qurbanliqni bolsa peqet ibadetxanidila qilsa bolatti; uningdin bashqa «qurban'gha»larni peqet tashlar yaki tupraq qatarliq tebiyiy matériyallardinla yasighili bolatti. «Ularni **xishliq supilar üstidimu köydürüp...**» – yaki «xushbuyni xishliq supilar üstidimu köydürüp...». □

65:4 «**ular qebriler arisida olturidu, mexpiy jaylardimu tünep olturidu**» – mushu kishilerning mazarlarda, «mexpiy jaylar»da olturup tüneshitki meqsiti, shübhisizki, «ata-bowilirlarning rohliri»gha dua qilip alaqilishish, shundaqla jin-sheytanlar bilen alaqilishish idi. Ölüklerning rohliri bilen alaqe qilishqa urunush Tewratta qet'iy men'i qilinidu.

□ 65:6-7 «**silerning qebihlikliringlarni, shundaqla tagh choqqilirida isriq yaqqan, döngler üstidimu Méni haqaretligen ata-bowilirlarning qebihliklerini birlikte qayturimen**» – taghlarning choqqiliri yaki döngler pat-pat butqa choqunidighan jaylar bolup qalatti. Shuning bilen Musa peyghember tagh yaki döngler üstide qurbanliq qilishnimu men'i qilghan. Ayette körsitilgen mushu qilmishliri, shübhisizki, butpereslikidi. «Berheq, **Men ilgiriki qilghanlirini öz quchaqlirigha ölchep qayturimen**» – bashqa birxil terjimisi: «Berheq, ularning qilghanlirini öz quchaqlirigha qayturuwétish Méning birinchi ishimdur. □ 65:8 «Sapaq üzümning «sarqindi shirne»si körün'gende, **xeqlerning: «Uni cheyliwétip weyran qilmisun, chünki uningda beriket turidu» déginidek...**»

– Qanaanda (Pelestinde) üzümdin «özi chiqqan» shirne bolsa intayin etiwarlinidu; sewebi, uningdin ishlinidighan sharab intayin mézilik bolidu. Shunga melum bir sap üzümdin mushu «sarqindi sharab» chiqqanliqi bayqalsa, u bashqa üzüm sapaqliri bilen qoshup cheyliwétilmeydu, «shirne chiqquche» ayrim qoyulidu. Shuning bilen Xuda Özige sadiq bolghan «qaldilar» Israilda bar bolsila, ularni yoqatmaydu. Biz yuqiriqi bablardan bilimizki, mushu «igidar» nesil (9-ayet) del «Perwerdigarning quli»ningki, yeni Mesihning neslidur. □

65:9 «**Men Yaquptin bir nesilni, Yehudadinmu taghlirimgha bir igidarni chiqirimen**» – démek, Xuda «qaldisi»din, özige sadiq yéngi bir dewrni chiqiridu, ularni «muqeddes *zémin'gha* ige qilidu.

10 Méni izdigen xelqim üçün,
Sharon bolsa yene qoy padilirigha qotan,
Axor bolsa kala padilirigha qonalghu bolidu.□

11 Biraq Perwerdigarni tashlap,
Muqeddes téghimni untughuchi,
«Teley» dégen but üçün dastixan salghuchi,
«Teqdir» dégen but üçünmu ebjesh sharabni quyup qachilarni
toldurghuchisiler;□

12 Men silerni qilichqa «teqdir» qildim,
Silerning hemminglar qirghinchiliqta bash égisiler;
Chünki Men chaqirdim, siler jawab bermidinglar;
Men söz qildim, siler gulaq salmidinglar;
Eksiche nezirimde yaman bolghanni qiliwatisiler,
Men yaqturmaydighanni tallighansiler.

13 Shunga, Reb Perwerdigar mundaq deydu: —

Mana, Méning qullirim yeydu,
Siler ach qalisiler;

Mana, Méning qullirim ichidu,
Biraq siler ussuz qalisiler;
Mana, Méning qullirim shadlinidu,
Siler shermendilikte qalisiler;

14 Mana, könglidiki shad-xuramliqtin qullirim naxsha éytidu,
Siler köngüldiki azabtin zar-zar yighlaysiler,
Roh-qelb sunuqluqidin nale-peryad kötürisiler.

15 Isminglarni Méning tallighanlirimgha lenet bolushqa qaldurisiler.
Reb Perwerdigar séni öltüridu,
Hem uning qullirigha bashqa bir isimni qoyup béridu.

16 Shuning üçün kimki öziqe bir bextni tilise,
«Amin» dégüchi Xudaning nami bilen ashu bextni tileydu;
Kimki qesem ichmekchi bolsa,
Emdi «Amin» dégüchi Xudaning nami bilen qesem ichidu;
Chünki burunqi derd-elemler untulghan bolidu,
Chünki ularni közümdin yoshurdum.□

□ 65:10 «Sharon bolsa yene qoy padilirigha qotan, Axor bolsa kala padilirigha qonalghu bolidu» — Sharon bolsa Pelestinning gherb teripide, esli intayin munbet jay idi. Shu rayon belkim Asuriye (hem keyinki Babilliqarning) bulangchliqliri tüpeylidin qaqaslaship ketken bolushi mumkin. Axor bolsa sherqiy terepte bolup anche munbet emes idi. Israillar Axorda Xudagha qattiq asiyliq qilghanidi (Tewrattiki «Yeshua» 7-babni körüng). Biraq hazir u Xudaning lenitige uchrimay, munbet bolup kétidu. Pelestindiki bu ikki jay hem arliqidiki barliq Pelestin zéminliri gherbtin-sherqqiche pütünley eslige keltürüldü, belki téximu awat ehwalgha keltürüldü, démekchi. □ 65:11 «Teley» — (ibraniy tilida «Gad» déylidu) Suriyediki bir but. «Teqdir» — yene bir but — esli ibraniy tilida «meniy»; buning menisi «teqdir» «teqsimat, sanilish» idi. □ 65:16 «Shuning üçün kimki öziqe bir bextni tilise, «amin» dégüchi Xudaning nami bilen ashu bextni tileydu» — Xudaning Öz qullirigha bergén wedilirini (8-14-ayettiki) emelge ashurghanliqini körgén xeqler Xudani bolsa «Amin» dégüchi Xuda (yaki «Amin»ning Igisi Xuda), yeni mömin bendilirining dualirini anglaydighan Xuda, dep bilidu. «Amin» dégen sözning toluq menisi toghruluq «Tebirler», shundaqla «2Kor.» 1:20nimu körüng. «Kimki qesem ichmekchi bolsa, emdi «Amin» dégüchi Xudaning nami bilen qesem ichidu; chünki burunqi derd-elemler untulghan bolidu, chünki ularni közümdin yoshurdum» — Xudaning seltenitide bolghanlar burunqi (bolupmu öz gunahliri tüpeylidin peyda bolghan) derd-elemlerni ésiqe keltürmeydu; chünki Xuda Özi ularning gunah-sewenliklerini untulghan bolidu.

17 Chünki qaranglar; Men yéngi asmanlarni we yéngi zéminni yaritimen; Ilgiriki ishlar héch eslenmeydu, Hetta eske kelmeydu.

18 Eksiche siler Méning yaritidighanliqimdin xushallininglar; Menggüge shad-xuramliqta bolunglar; Chünki Men Yérusalémni shad-xuramliq, Uning xelqini xushalliq bergüchi qilib yaritimen.

19 Özümму Yérusalémdin shad-xuramliqta bolimen, Shundaqla Öz xelqimdin xushallinimen; Uningda ne yigha awazi, Ne nale-peryadlar ikkinchi anglanmaydu;□

20 Uningda yene birnechche künlük chachrap ketken bowaq bolmaydu, Yaki waqti toshmay waqitsiz ketken boway bolmaydu; Yüz yashqa kirgen bolsa «yigit» sanilidu, Shuningdek gunahkar yüz yashqa kirip ölgen bolsa «Xudaning lenitige uchrighan» dep hésablinidu.□

21 Ular öylerni salidu, ularda turidu;

Ular üzümzarlarni berpa qilidu, ulardin méwe yeydu;

22 Ular yasighan öylerde, bashqa birsi turmaydu;

Tikilgen üzümzarlardin, bashqa birsi méwe élip yémeydu;

Chünki xelqimning künliri derexning ömridek bolidu;

Méning tallighanlirim özliri öz qoli bilen yasighanliridin öz ömride toluq behrimen bolidu.□

23 Ularning qilghan emgiki bikargha ketmeydu;

Yaki ularning baliliri tughulghanda kélechiki toghruluq wehime mewjut bolmaydu;

Chünki ular Perwerdigar bext ata qilghan nesildur,

□ **65:19** Özümму Yérusalémdin shad-xuramliqta bolimen, shundaqla Öz xelqimdin xushallinimen; uningda ne yigha awazi, ne nale-peryadlar ikkinchi anglanmaydu» — «yéngi asmanlar, yéngi zémin, yéngi Yérusalém» toghruluq azraq toxtitayli. Injildiki «Wehiy» dégen qisimgha asasen bilimizki, Mesih **mushu dunyada** ming yil hökümraniq qilidu. Shu hökümraniqidiki ehwal Yeshaya peyghemberning bésharitidek bolidu. U téxi axirqi «yéngi asmanlar, yéngi zémin» emes; chünki mushu ayetlerge qarighanda, ölüm dégen ish (meyli ademler uzun ömürlük bolsimu) téxi mewjut; gunah téxi mewjut; **axirqi** «yéngi asmanlar, yéngi zémin» menggülik bolidu; ularda ölümü yoq, gunah yoq. Injildiki «Wehiy» 21-22-bablarni körüng. Mesih mushu dunyada ming yil hökümraniq qilidighan «yéngi asmanlar, yéngi zémin, yéngi Yérusalém» bizning menggülik «yéngi asmanlar, yéngi zémin, yéngi Yérusalém»ning qandaq bolidighanliqini chüshinishimizge zor yordam béridu; bu ikkisining oxshash yerliri köp (mesilen, qorqunch, derd-elem yoqitilghanliqi); Xuda zamanlarning eng axirida ming yilliq «yéngi asmanlar, yéngi zémin, yéngi Yérusalém»ni menggülik «yéngi asmanlar, yéngi zémin, yéngi Yérusalém»gha aylanduridu. Mesihning ming yilliq selteniti toghrisida «Tebirler»nimu körüng.

□ **65:20** «Shuningdek **gunahkar yüz yashqa kirip ölgen bolsa** «Xudaning lenitige uchrighan» dep **hésablinidu**» — ademlerning köpinchisi nahayiti chong yashtila ölidighan bolghachqa, «yüz yashta ölgen» bolsa, peqetla «nahayiti bir yigiti» dep qarilidu; xeqler uning gunah qilghanliqini bilip qalsa, uni «shunche yash turupla ölgen, choqum Xudaning lenitige uchrighan bolsa kérek» dep qaraydu.

□ **65:22** «Ular **yasighan öylerde, bashqa birsi turmaydu; tikilgen üzümzarlardin, bashqa birsi méwe élip yémeydu**» — ibranii tilida «ularning quruluslirida bashqilar turidighan, ularning tikkinidin bashqilar yeydighan halet bolmaydu». «**derexning ömri**» — elwette intayin uzun bolidu; derexning özi intayin muqim, puxta yashaydu; sözler mushu jehetnimu ichige alsa kérek. «**...öz qoli bilen yasighanliridin öz ömride toluq behrimen bolidu**» — ibranii tilida «öz qoli bilen yasighanliri özi upraydu» — démek, pütün ömride toluq ishlitidu.

Ularning perzentirimu shundaq.□

²⁴ We shundaq boliduki,
Ular nida qilip chaqirmastinla,
Men ijabet qilimen;
Ular dua qilip sözlewatqinidila,
Men ularni anglaymen.

²⁵ Böre hem paqlan bilen bille ozuqlinidu;
Shir bolsa kalidek saman yeydu;
Yilanning rizqi bolsa topa-changla bolidu.

Méning muqeddes téghimning hemme yéride héch ziyankeshlik bolmaydu;
Héch buzghunchiliq bolmaydu, deydu Perwerdigar. □ ■

66

Xudaning jawabi – dawami

¹ «Perwerdigar mundaq deydu: –

«Asmanlar Méning textim,
Zémin bolsa ayaghlirimgha textiperimdur,
Emdi Manga qandaq öy-imaret yasimaqchisiler?
Manga qandaq yer aramgah bolalaydu?»□ ■

² Bularning hemmisini Méning qolum yaratqan, ular shundaq bolghachqila barliqqa kelgen emesmidi? – deydu Perwerdigar, –
Lékin Men nezirimni shundaq bir ademge salimen:
– Mömin-kemter, rohi sunuq,
Sözlirimni anglighanda qorqup titrek basidighan bir ademge nezirimni salimen.

³ Kala soyghan kishi ademnimu öltüridu,
Qozini qurbanliq qilghan kishi itning boynini sundurup öltüridu;
Manga hediye tutquchi choshqa qéninimu tutup bermekchidur;
Duasini eslitishke xushbuy yaqquchi mebudqimu medhiye oquydu;
Berheq, ular özi yaqturidighan yollarini tallighan,
Köngli yirginchlik nersiliridin xursen bolidu.□

□ **65:23** «Chünki ular Perwerdigar bext ata qilghan nesildur» — yaki «chünki ular Perwerdigar bext ata qilghan (zat)ning nesildur». Mushu terjimisi toghra bolsa «Perwerdigar bext ata qilghan (zat) Mesihni körsetken bolidu, elwette. □ **65:25** «Yilanning rizqi bolsa topa-changla bolidu»

– Éren baghchisida Xuda yilan'gha: «Topa-changni yeysen» dégen letetni chüshürgenidi. Biraq hazir uning yégenliri **peqet** topa-chang bolidu; u héch adem yaki bashqa haywan'gha ziyan yetküzelmeydu.

■ **65:25** Yesh. 11:6, 7, 8, 9; Mat. 18:3 □ **66:1** «Zémin bolsa ayaghlirimgha textiperimdur»

– «textiper» padishah textke olturghanda ayaghlirini dessetken kichik orunduq. «Emdi Manga qandaq öy-imaret yasimaqchisiler? Manga qandaq yer aramgah bolalaydu?» – birinchi ayet belkim Xudaning 64-bab, 11-ayettiki soalgha béridighan اساسiy jawabi. Xuda «ibadetxana»ni anche muhim dep qarimisimu, insanlar Özige atap salghan ibadetxanini choqum kemsitidu dégili bolmaydu (20- hem 2-ayetke qarighanda, kelgüsidi «ming yilliq selteniti»de bir «muqeddes ibadetxana» bolidu; biraq Xudaning neziri (2-ayetke اساسen) héchqandaq öy-imarette emes, belki Özidin qorqidighan mömin bendiliride turidu. ■ **66:1** 1Pad. 8:27; 2Tar. 6:18; Ros. 7:48,49; 17:24 □ **66:3** «Kala soyghan kishi ademnimu öltüridu, ... duasini eslitishke xushbuy yaqquchi mebudqimu medhiye oquydu; berheq, ular özi yaqturidighan yollarini tallighan, köngli yirginchlik nersiliridin xursen bolidu»

– mushu ayettiki kishiler körünüshte Xudagha ibadet qilidu; ular kala-qozini soyup qurbanliq qilidu, «ashliq hediye» qilidu, xushbuynimu Xudagha atap yaqidu; biraq bundaq qilishliri bilen teng ular qatilliq qilidu, xurapiy ishlarni qilidu (itning boynini sundurush), butlarga choqunup haram qurbanliqlarnimu qilidu.

4 Shunga Menmu ularning külpetlirini tallaymen;
Ular del qorqidighan wehimilerni béshigha chüshürimen;
Chünki Men chaqirghinimda, ular jawab bermidi;
Men söz qilghinimda, ular qulaq salmidi;
Eksiche nezirimde yaman bolghanni qildi,
Men yaqturmaydighanni tallidi».[■]

5 «I Perwerdigarning sözi aldida qorqup titreydighanlar,
Uning déginini anglanglar: —

«Silerni namingha *sadiq bolghanliqlinglar* tüpeylidin chetke qaqqanlar bolsa,
Yeni silerdin nepretlinidighan qérindashliringlar silerge: —

«Qéni Perwerdigarning ulughluqi ayan qilinsun,
Shuning bilen shadliqlinglarni köreleydighan bolimiz!» — dédi;
Biraq shermendilikte qalghanlar özleri bolidu.[■]

6 Anglanglar! — sheherdin kelgen chuqan-sürenler!

Anglanglar! — ibadetxanidin chiqqan awazni!

Anglanglar! — Perwerdigar Öz düshmenlirige *yamanliqlirini* qayturuwatidu!»

□

Israilning yéngidin tughulushi

7 — Tolghiqi tutmayla u boshinidu;

Aghriqi tutmayla, oghul bala tughidu![■]

8 Kimning mushundaq ish toghruluq xewiri bardu?

Kim mushundaq ishlarni körüp baqqan?

Zémin bir xelqni bir kün ichidila tughidighan ish barmu?

Deqiçe ichidila bir elning tughulushi mumkinmu?

Chünki Zionning emdila tolghiqi tutushigha, u oghul balilirini tughdi![□]

9 Birsini boshinish halitige keltürgen bolsam, Men balini chiqarghuzmay qalamtim? — deydu Perwerdigar,

Men Özüm tughdurghuchi tursam, baliyatquni étiwétemdimen? — deydu Xudaying.

10 Yérusalém bilen bille shad-xuramliqta bolunglar;

Uni söygüchiler, uning üçün xushallininglar!

Uning üçün qayghu-hesret chekkenler,

Uning bilen bille shadliq bilen shadlininglar!

11 Chünki siler uning teselli béridighan emchekliridin émip qanaetlinisiler;

Chünki siler qan'ghuche ichip chiqisiler;

Uning shan-sheripining zorluqidin könglünglar xursen bolidu».[□]

12 Chünki Perwerdigar mundaq deydu: —

■ 66:4 Pend. 1:24; Yesh. 65:12; Yer. 7:13 ■ 66:5 Yesh. 5:19 □ 66:6 «Anglanglar! — sheherdin kelgen chuqan-sürenler! Anglanglar! — ibadetxanidin chiqqan awazni! Anglanglar! — Perwerdigar Öz düshmenlirige *yamanliqlirini* qayturuwatidu!» — bu bésharet Yeshayaning keyinki dewridiki Yérusalém, jümlidin ibadetxanining weyran qilinishini (miladiyedín ilgiriki 586-yili) hem belkim axirqi zamanlardiki oxshap kétédighan bir ishnimu körsitidu. ■ 66:7 Weh. 12:1-6

□ 66:8 «Kimning mushundaq ish toghruluq xewiri bardu? ... Zémin bir xelqni bir kün ichidila tughidighan ish barmu? Deqiçe ichidila bir elning tughulushi mumkinmu? Chünki Zionning emdila tolghiqi tutushigha, u oghul balilirini tughdi!» — mushu 7- hem 8-ayette éytilghan ishlar biraqla Yérusalémning weyran qilinishidin (6-ayet) axirqi zamanda «Zion-israil towa qilib yéngidin tughulushi» emelge ashurulup, ularning Xudaning aldida heqiqiy «Öz xelqim» bolushigha atlap ötidu. □ 66:11 «uning shan-sheripining zorluqidin könglünglar xursen bolidu» — bashqa birxil terjimisi: — «uning shereplik baghir-köksidin könglünglar xursen bolidu».

Men uringga tashqan deryadek aram-xatirjemlikni,
Téship ketken éqimdek ellerning shan-shereplirini sunup bérimen;
Siler émisiler,

Siler yanpashqa élinip kötürülsiler,

Étekte ekiltilisiler.■

¹³ Xuddi ana balisigha teselli bergendek,

Men shundaq silerge teselli bérimen;

Siler Yérusalémda tesellige ige bolisiler.

¹⁴ Siler bularni körgende könglünglar shadlinidu,

Söngekliringlar yumran ot-chöptek yashnap kétidu;

Shuning bilen Perwerdigarning qoli Öz qullirigha ayan qiliniu,

U düshmenlirige qehrini körsitidu.

¹⁵ Chünki ghezipini qehr bilen,

Tenbihini ot yalqunliri bilen chüshürüshi üçün,

Mana, Perwerdigar ot bilen kélidu,

U jeng harwiliri bilen quyundek kélidu.

¹⁶ Chünki ot bilen hem qilich bilen Perwerdigar barliq et igilirini soraq qilip jazalaydu;

Perwerdigar öltürgenler nurghun bolidu.

¹⁷ «Baghchilar»gha kirish üçün pakizlinip,

Özlrini ayrim tutup,

Otturida turghuchining gépige kirgenler,

Shundaqa choshqa göshini, yirginchlik bolghanni, jümlidin chashqanlarni yeydighanlar bolsa jimisi teng tügishidu — deydu Perwerdigar.□

¹⁸ Chünki ularning qilghanliri hem oylighanliri Méning aldimdidur;

Biraq barliq eller, hemme tilda sözleydighanlarning yighilidighan waqti kélidu;

Shuning bilen ular kélip Méning shan-sheripimni köridu; □

¹⁹ We Men ularning arisida bir karamet belgini tikleymen;

Hem ulardin qéchip qutulghanlarni ellerge ewetimen;

Nam-shöhritimni anglimighan, shan-sheripimni körüp baqmighan Tarshishqa, Liwiyege, oqyachiliqta dangqi chiqqan Ludqa, Tubal, Grétsiyege hem yiraq chetlerdiki arallargha ularni ewetimen;

Ular eller arisida Méning shan-sheripimni jakarlaydu.□

²⁰ Shuning bilen Israillar «ashliq hediye»ni pakiz qachilargha qoyup Perwerdigarning öyige élip kelgendek,

Shular bolsa, Perwerdigargha atap béghishlighan hediye süpitide qérindashlirlarning hemmisini ellerdin élip kélidu;

■ 66:12 Yesh. 49:22; 60:4 □ 66:17 «Baghchilar»gha kirish üçün pakizlinip,... — belkim butpereslik heriketlirige qatnishish üçün, mushu «pakizlinish» ishlirini qilidu. «Otturida turghuchi» — belkim butpereslikte yétekchilik «pir» rolini alghuchi. □ 66:18 «Chünki ularning qilghanliri hem oylighanliri Méning aldimdidur» — bu ayetning birinchi yérimini terjime qilish tes. Alimlar peqet uning menisini terjime qilghinimizdek perez qilidu. □ 66:19 «ulardin qéchip qutulghanlarni ellerge ewetimen» — «ulardin» dégenlik: (1) 16-ayette éytilgan jazaliridin («ot hem qilich»tin) yaki (2) «yat eller arisidin» dégen menini bildüridu. «hem ulardin qéchip qutulghanlarni ellerge ewetimen» — bashqa birxil terjimisi: «hem qéchip hayat qalghanlardin bezilirini (yat) ellerge ewetimen». «Tarshish»...«Lud»... «Tubal»... — shühhisizki, mushu yurtlarning isimliri pütün dunyadiki yurtlarga wekillik qilidu. «Tarshish» üçün 60-bab, 9-ayettiki izahatni körüng; «Lud» bolsa belkim shimaliy Afriqida; Tubal belkim hazirdiki Rusiyeni körsitidu (belkim Rusiyening kona paytexti «Tobolsk» bilen munasiwiti bar). Némişqa «Lud» toghruluq «oqyachiliqta dangqi chiqqan» déyilidu? Perizimizche, Xuda ewetken elchilarning xizmitining xeteri bar, dep körsetmekchi.

Ularni atlarga, jeng harwilirigha, sayiwenlik harwa-zembillerge, qéchirlargha hem nar tögilerge mindürüp muqeddes téghimgha, yeni Yérusalémgha élip kélidu, — deydu Perwerdigar.□

21 Hem Men ulardin bezilirini kahinlar hem Lawiylar bolushqa tallaymen — deydu Perwerdigar.□

22 Chünki Men yaritidighan yéngi asmanlar hem yéngi zémin Özümning aldida daim turghandek,

Séning nesling hem isming turup saqlinidu. □ ■

23 Hem shundaq boliduki, yéngi aymu yéngi ayda,

Shabat künimu shabat künide,

Barliq et igiliri Méning aldimga ibadet qilghili kélidu — deydu Perwerdigar.□

24 — Shuning bilen ular sirtqa chiqip,

Manga asiyliq qilghan ademlerning jetselirige qaraydu;

Chünki ularni yewatqan qurtlar ölmeydu;

Ularni köydürüwatqan ot öchmeydu;

Ular barliq et igilirige yirginchlik bilinidu.

□ **66:20** «Shular bolsa, Perwerdigargha atap béghishlighan hediye süpitide qérindashliringlarning hemmisini ellerdin élip kélidu» — bizningche «shular» Xudaning xush xewirini qobul qilghan «yat eller»ni körsitidu. Ular xushal bolup, Xudaning shapaitini qayturush üçün, ziyankeshlikke uchrighan, tarqilip ketken Yehudiylarning öz yurti Yérusalémgha qaytishigha yarem qilishimiz kérek dep herxil wasitiler bilen seperde ulargha yölenchük bolidu. □ **66:21** «kahinlar» — «kahinlar»ning xelqqe wekil bolup ularning qurbanliqlirini ibadetxanidiki qurban'gah üstide köydürüş xizmiti bar idi. «Lawiylar» — kahinlarning yaremchiliri. Démek, mushu «Yehudiy emes»ler Israil ichide intayin imtiyazliq orunda we wezipide bolidu. □ **66:22** «yéngi asmanlar hem yéngi zémin» — bu téma toghruluq 65:17-ayettiki izahatni körüng ■ **66:22** Yesh. 65:17; 2Pét. 3:13; Weh. 21:1 □ **66:23** «shabat küni» — «dem élish muqeddes küni» yeni shenbe küni. Yuqiriqi 56-bab, 2-ayettiki izahatni körüng. «Barliq et igiliri Méning aldimga ibadet qilghili kélidu» — pütkül insaniyet qilghan mushu ibadet ichide, Yérusalémda ötküzülgen ibadet bolsa belkim wekil bolghanlar arqiliq ötküzüldü. Jetselerge guwahchi bolghanlar (24-ayet) mushu wekiller bolushi kérek.

Yeremiya

Xudaning Yeremiyani chaqirishi

¹ Binyamin qebilisi zéminidiki Anatot yézisida turuwatqan kahinlardan bolghan Hilqiyaning oghli Yeremiyaning sözliri *töwende xatirilinidu*: —

² Yehuda padishahi, Amonning oghli Yosiyaning künliride, yeni u textke olturghan on üçinchi yilida *Yeremiyagha* Perwerdigarning sözi keldi; ■

³ Yehuda padishahi Yosiyaning oghli Yehoakimning künliride hemde Yehuda padishahi Yosiyaning oghli Zedekiyaning on birinchi yilining axirighiche, yeni shu yilning beshinchi éyida Yérusalémdikiler sürgün qilin'ghuche uninggha Perwerdigarning sözi yene kélip turdi. ■

⁴ Perwerdigarning sözi manga kélip:

⁵ — Anangning qorsiqida séni apiride qilishtin ilgirila Men séni bilettim; sen baliyatqudin chiqishtin burun séni Özümge atap, ellerge peyghember bolushqa tiklidim, — déyildi. ■

⁶ Men bolsam: — Apla, Perwerdigar! Men gep qilishni bilmeymen; chünki men gödek balidurmen, dédim. □ ■

⁷ Lékin Perwerdigar manga: — Özüngni gödek bala, déme; chünki Men séni kimgé ewetsem, sen shulargha barisen; we Men séni néme de dep buyrusam, sen shuni deysen.

⁸ Ulardin qorqma; chünki séni qutquzush üçün Men sen bilen billidurmen, — dédi. ■

⁹ We Perwerdigar qolini sozup aghzimgha tegküzdi; Perwerdigar manga: Mana, Öz sözlirimni aghzinggha qoydum; ■

¹⁰ Qara, mushu küni Men séni yulush, söküş, halak qilish we örüş, qurush we térip östürüş üçün eller we padishahliqlar üstige tiklidim, — dédi. ■

Ikki alamet körünüş

¹¹ We Perwerdigarning sözi manga kélip: «Yeremiya, némini körüwatisen?» — déyildi.

Men: «Badam derixining shéxini körüwatimen» — dédim.

¹² Perwerdigar manga: «Körgining yaxshi boldi; chünki Men sözümning emeliylishishi üçün sözümni közitip turimen» — dédi. □

¹³ We Perwerdigarning sözi manga ikkinchi qétim kélip: «Némini körüwatisen?» — déyildi.

Men: «Poruq-poruq qaynawatqan, aghzi shimal teripidin qiysayghan bir qazanni kördüm» — dédim.

■ 1:2 2Pad. 21:26; 22:1-23; 2Tar. 34:1-30 ■ 1:3 2Pad. 23:34; 24:17; 25:8; 2Tar. 36:4, 10-23; Yer. 52:1-30 ■ 1:5 Gal. 1:15 □ 1:6 «Men gep qilishni bilmeymen; chünki men gödek balidurmen» — ibraniiy tilida: «bala» dégen bu söz 5-16 yastiki balini körsitidu. Kitabning bashqa melumatlirigha qarighanda bizningche Xudaning sözi Yeremiyagha kelgende u belkimi texminen on alte yashqa kirgenidu. ■ 1:6 Mis. 3; 4; 6:11,29 ■ 1:8 Qan. 31:6, 8; Ye. 1:5; Ez. 3:9 ■ 1:9 Yesh. 6:6, 7; Yer. 5:14 ■ 1:10 Yer. 18:7; 2Kor. 10:4, 5 □ 1:12 «Körgining yaxshi boldi; chünki Men sözümning emeliylishishi üçün sözümni közitip turimen» — badam derixi baharda birinchi bolup chécheklep, baharning kelgenlikini jakarlighuchi bolghachqa ibraniiy tilida «közetchi» dep atilidu.

14 Perwerdigar manga: — Kùlpet shimal tereptin kélip bu zéminda turawatqanlarning hemmisi üstige bösüp kélidu — dédi.■

15 — Chünki mana, Men shimaliy padishahliqlarning barliq jemetlirini chaqirimen, — deydu Perwerdigar; — ular kélidu, padishahlar herbiri öz textini Yérusalém qowuqliri aldigha sélip, hemme sépillargha we Yehudaning barliq sheherlirige hujumgha tayyarlinidu; □ ■

16 shuning bilen Men *Yehudadikilerning* barliq rezillikliri üçün ularning üstidin hökümlerni jakarlaymen; chünki ular Mendin waz kéchip, bashqa ilahlargha xushbuy yéqip, öz qolliri yasighanlirigha choqundi.

17 Sen emdi bélingni baghlap ornungdin turup, sanga buyrughanlirimning hemmisini ulargha éyt; ular aldida hoduqup ketmigin; bolmisa Men séni ular aldida hoduqturimen.

18 Qara, Men bügün séni Yehudaning padishahlirigha, emirlirige, kahinlirigha hem pütkül zémin xelqige qarshi turghuchi mustehkem sheher, tömür tüwrük we mis sépillardek tiklidim. □ ■

19 Ular sanga qarshi jeng qilidu, lékin séning üstüngdin ghelibe qilalmaydu — Chünki Men séni qutquzush üçün sen bilen billidurmen, — deydu Perwerdigar.

2

Israilning Perwerdigargha bolghan deslepki muhebbiti

1 Emdi Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

2 Bérip Yérusalémdikilerning qulaqlirigha mundaq jar salghin: — «Perwerdigar mundaq deydu: — Men séning yash waqtingdiki wapadarliqingni, yeni qizning ashiqigha bolghan muhebbitidek séning chöl-bayawanda, yeni térimlighan yerlerde Manga egiship yürgenliringni séning üçün esleymen.

3 Shu chaghda Israil xelqi Perwerdigargha pak, alahide atalghan, ular uning öz hosulining tunji méwisi dep qaralghanidi; ularni yewalmaqchi bolghanlarning hemmisi gunahkar dep hésablan'ghanidi hem ularning bashlirigha balayi'apet chüshkenidi, — deydu Perwerdigar.□

Ata-bowilar arisida wapasizliqning peyda bolghanliqi

■ 1:14 Yer. 4:6 □ 1:15 «padishahlar herbiri öz textini Yérusalém qowuqliri aldigha sélip...» — bashqa birxil terjimisi: «padishahlar herbiri öz textini Yérusalém qowuqlirigha sélip...» ■ 1:15 Yer. 5:15; 6:22; 10:22; 52:4, 5 □ 1:18 «Men ... séni... mustehkem sheher, tömür tüwrük we mis sépillardek tiklidim» — oqurmenler shuninggha diqqet qiliduki, Xudaning bu sözliri «ötken zamanda» éytilghan. Bir qarashqa, Yeremiya peqet gödek bir yash yigittek körünsimu, lékin iman-ishenchke nisbeten Xudaning sözi alliqachan ishen'güchilerge pakit bolghan. Iman-ishenchteki adem ishlargha Xudaning közqarishi bilen qaraydu. ■ 1:18 Yer. 6:27; 15:20 □ 2:3 «Shu chaghda Israil xelqi Perwerdigargha pak, alahide atalghan» — «...pak, alahide atalghan» dégen söz ibranii tilidiki «Perwerdigargha «qodesh»» («Perwerdigargha muqeddeslik») dégen söz bilen ipadilinidu. Oqurmenlerge belkim ayanki, «muqeddes»ning esli menisi del «Xudagha alahide atalghan, pak» dégenliktur. Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche «hosulning tunji méwisi»ni bolsa Xudagha atap, Xudaning vekili bolghan kahinlarga béghishlash kérek idi. Xuda mushu yerde: «Israil alahide Méningki idi» deydu. Yene bir tereptin éytqanda Israil Xudaning «hosulining tunji méwisi» bolsa, emdi ulardin kéyin Xudaning yolida mangidighan bashqa ellerdin bolghanlarmu Xudaning yénigha kélip uninggha «hosul bolup» Xudaning Öz xelqi bolushqa kélidu.

4 Perwerdigarning sözini anglanglar, i Yaqupning jemeti, Israil jemetining barliq aile-tawabiatliri: —

5 Perwerdigar mundaq deydu: — Ata-bowiliringlar Mende zadi qandaq adaletsizliklarni bayqaptu, ular Mendin shunche yiraqlishidu? Ular némishqa bimene butlarga bash urup, özleri bimene bolup ketti?■

6 Ular héchqachan: «Bizni Misir zéminidin qutquzup chiqirip, bayawandin, yeni chöl-desht we tik azgallar bilen qaplan'ghan jaylardin, qurghaqchiliq we ölüm sayisi orap turghan yerlardin, ademzat ötmeydighan hemde insan turmaydighan shu bayawandin bizni ötküzgen Perwerdigar qéni?» dep sorap qoyushmaptighu?

7 Men silerni méwisi hem molchiliqidin huzurlinish üçün munbet bir zémin'gha élip kelgenmen; siler kélip zéminimni bulghidinglar, Méning mirasimni yirginchlik bir nersige aylandurup qoyduglar.□

8 Kahinlar: «Perwerdigar qéni?» dep héch sorap qoymidi; Tewrat-qanun ijrachiliri méni héch tonumidi; xelq padichiliri manga asiyliq qildi; peyghemberler bolsa Baalning namida bésharet berdi, ularning hemmisi héch paydisiz bimene nersilerge egiship ketti.□ ■

9 Shunga siler bilen dewalashmaqchimen, baliliringlar hem baliliringlarning baliliri bilen dewalashimen, — deydu Perwerdigar;

10 — siler Siprustiki déngiz boylirigha ötüp béqinglar, Kédargha tekshürüşke adem ewetip béqinglar — mushundaq bir ish zadi bolup baqqanmu-yoq dep körüp béqinglar — □

11 Qaysi bir el öz ilahlirini (ular héch ilah emes, elwette) özgerkenmu? Lékin Méning xelqim özlrining shan-sheripi Bolghuchisini bolsa paydisiz-bimene bir nersige almashturghan.■

12 Buninggha ejebliyinglar, i asmanlar; hang-tang bolunglar! Sarasimige chühünglar! Chöchünglar! — deydu Perwerdigar, ■

13 — chünki Méning xelqim ikki rezil ishni qildi; ular hayatliq su menbesi bolghan Mendin waz kechti; andin özleri üçün su azgallirini, yeni su turmaydighan yériq su azgallirini yonup chiqti.■

Israil Xudagha emes, yat ilahlargha we yat ellerge tayinidu

14 Israil esli qulmidi? U xojayinning öyide tughulghan qulmidi? Némishqa emdi u oljigha aylinip qaldı?

■ 2:5 Mik. 6:3,4 □ 2:7 «Méning mirasim» — bu söz ikki bisliq bolup, menisi: (1) Xuda «bular alahide Méningki» dégen Qanaan (Pelestin) zéminini we uning üstidiki Yehudiy xelqini körsitidu; (2) «miras qilip berginimni» dégen menide bolup, Xuda Israilgha «Silerning mirasinglar bolsun» dep tapshurghan zéminini körsitidu. Omumen bu söz shu zéminni we shundaqla, belkim, shu zémindiki xelqnimu körsitidu.

□ 2:8 «Tewrat-qanun ijrachiliri» — Tewratni xelqge ögitishke mes'ul bolghan kahinlarni («Yer.» 18:18, «Qan.» 33:10) yaki Tewratni köchürüşke mes'ul bolghan Lawiylarni («Yer.» 8:8) körsitidu. «xelq padichiliri» — (yeni «baqarmentliri» yaki «baqquchilar») ibranıy tilida «qoychilar», «padichilar», «chupanlar» déyilidu. Adette bu söz chopan-qoychilarni körsitidu. Mushu yerde «xelq baqquchiliri» Israilning yétekchilirini körsitidu, elwette. «Baalning namida bésharet berdi» — «Baal» dégen Pelestindikilerning yirginchlik bir buti idi. ■ 2:8 Rim. 2:20 □ 2:10 «Siprus» — Siprus arili (ibranıy tilida «Kittim») bolsa Pelestinning yiraq gherbide; Kédar bolsa Pelestinning yiraq sherqide idi — démek, sherqtin gherbkiche bolghan yerlerdimu mushundaq ish bolup baqmighan. ■ 2:11 Zeb. 106:20 ■ 2:12 Qan. 32:1; Yesh. 1:2 ■ 2:13 Küy. 4:15; Yer. 17:13

15 Yash shirlar uni olja qilib hōrkiridi; ular awazini qoyuwetti; ular *Israil* zéminini weyrane qildi; sheherliri köydürüldi, ademzatsiz qaldi. □ ■

16 Uning üstige hetta Nof we Tahpanes shehiridikilermu choqqangni yériwetti.□

17 Bu ishlarni özüng keltürüp chiqarghan emesmu? — Chünki sanga yol bashlawatqinida Perwerdigar Xudayingdin waz kechkeniding.

18 Emdi bügünki künde yene Shihor deryasining süyini ichish üçün Misirning yolini basqining némissi? *Efrat* deryasining süyini ichish üçün Asuriyening yolini basqining némissi? □ ■

19 Öz rezilliking özüngge sawaq élip kélidu, özüngning yénimdin chetnep ketkinging özüngge tenbih bolidu; emdi séning Perwerdigar Xudayingdin waz kechkinging we Méning qorqunchumning sende bolmasliqining intayin rezil hemde zerdapqa tolghan ish ikenlikini bilip qoy, — deydu Reb, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.■

20 Chünki sen qedimdinla Men sanga salghan boyunturuqni buzup, uning rishtini üzüp tashliwetkensen; sen: «Qulluqungda bolmaymen!» déding. Chünki barliq döng-égizlikte we barliq yéshil derex astida sen pahishe ayaldek kériyip yatqansen.□

21 Lékin Men bolsam séni esli ésil sortluq üzüm télidin, serxil uruqtin tikkenidim; sen Manga nisbeten qandaqmu yat we yawa bir sésiq üzüm téligha aylinip qalding? □ ■

22 Chünki sen shulta bilen yuyunsangmu, köp aqartquch sopun ishletsengmu séning qebihliking Méning aldimda téxi dagh bolup turidu, — deydu Reb Perwerdigar.■

23 Sen qandaqmu: «Men héch bulghan'ghan emesmen, men «Baallar»gha héch egeshmidim!» déyeleysen? Jilghida mangghan yolungni körüp baq, qilmishliringni iqrar qil — sen öz yollirida uyan-buyan qatrap yüridighan chaqqaq hinggandursen! □

24 Sen chöl-bayawan'gha adetlen'gen, hewisi qozghalghanda shamalni purap yüridighan bir yawayi mada ésheksen! Küyligende kim uni tosalisun? Uni izdi-

□ **2:15 «yash shirlar...hōrkiridi»** — shirlar oljisini tutqandin kéyin andin hōrkireydu. Mushu ayettiki «shirlar» belkim Asuriye, andin Babilni kōrsitidu. ■ **2:15** Yesh. 5:29; Yer. 4:7 □ **2:16 «...Nof we Tahpanes shehiridikilermu choqqangni yériwetti»** — «Nof we Tahpanes» Misirdiki sheherlerdur. Yehuda köp qétim Misirdin yadrem sorighanidi. Misir qoshulghan bolsimu, lékin eksiche Israilgha wapasizliq qilib kelgenidi. Nof kéyin «Memfis» dep atalghan. Bashqa birxil terjimisi: «...Nof we Tahpanes shehiridikilermu bash choqqangni (reswa qilish üçün) ghirdiwetti». □ **2:18 «Shihor deryasining süyini ichish üçün... Efrat deryasining süyini ichish üçün...»** — «Shihor (Misirdiki bir derya yaki wadi)ning sulirini ichish» hemde «Efrat (Asuriyediki derya)ning... sulirini ichish» Israil Misirdin we Asuriyedini panah izdigenlikini kōrsitidu. ■ **2:18** Yesh. 31:1 ■ **2:19** Yesh. 3:9; Hosh. 5:5 □ **2:20 «barliq döng-égizlikte we barliq yéshil derex astida sen pahishe ayaldek kériyip yatqansen»** — Israil mushu yerlerde (döng-égizlikte ... yéshil derex astida...) butpereslik paaliyetdirini ötküzgen. Ularning mundaq butpereslikli Xudagha wapasizliq bolup rohiy jehette pahishiwazliq bolupla qalmay, ular Pelestindikilerning butpereslikini dorap ularning butlirigha «atalghan», butxanida turghan pahishe ayallar bilen yatatti. □ **2:21 «yat we yawa bir sésiq üzüm téli»** — «yat we yawa» esliyi ibraniiy tilida bir söz bilenla ipadilinidu. ■ **2:21** Mis. 15:17; Zeb. 44:2; 80:8 ■ **2:22** Ayup 9:30 □ **2:23 «jilghida mangghan yolungni körüp baq, qilmishliringni iqrar qil»** — «jilghida mangghan yolung...» belkim köp qisim Yehudadikiler Yérusalémgha yégin bolghan «Hinnom [jilghisi]da öz balilirini butlarga atap «insan qurbanliqi» qilghanliqini kōrsitidu. Israilni hinggan'gha oxshitishi belkim uning héchqandaq muqim yölünüşining bolmaydighanliqini tekitleydu.

gen hanggilar özlirini héch upratmaydu; shu waqitlarda uni izdep tapmaq asandur. □

25 *I Israil, bikar yügürüp*, putungni ayagsiz, gélingni ussuluqsiz qilip qoyma! Lékin sen buninggha: «Yaq! Xam xiyal qilma! Chünki men bu yat *ilahlarni* yaxshi körüp qaldim, ularning keynidin mangimen!» — déding. □

26 Oghri tutulup qélip xijaletke qalghandek, Israil jemetimu xijaletke qalidu — yeni özliri we ularning padishahliri, kahinliri we peyghemberliri —

27 ular yaghach kötikige: «Atam!» we tashqa: «Sen méni tughdurdung!» deydu; chünki ular yüzini Manga qaratmay, eksiche Manga arqisini qildi; lékin külpet béshigha chüshkende ular: «Ornungdin turup, bizni qutquzghay-sen!» deydu.

28 Emdi özüngge yasighan ilahliring qéni!? Külpet béshinggha chüshkende séni qutquzalaydighan bolsa, ular ornidin tursun! — Chünki sheherliring qanche köp bolsa butliringmu shunche köptur, i Yehuda! ■

29 Némishqa siler Men bilen dewagha chüshmekchisiler? Siler hemminglar Manga asiqliq qilghansiler, — deydu Perwerdigar.

30 Baliliringni bikardin bikar urup qoydum; ular héch terbiyini qobul qilmidi. Öz qiliching yirtquch shirdek peyghemberliringni yewetti. ■

31 I bu dewr kishiliri! Perwerdigarning sözige köngül qoyunglar! Men Israilgha chöl-bayawan yaki qapqaranghuluq basqan zémin bolup baqqanmu? Méning xelqim némishqa: «Negila barsaq öz erkimiz; emdi yéninggha yene kelmeymiz!» — deydu? ■

32 Qiz zibu-zinnetlirini untuyalamdu? Toy qilidighan qiz toy kiyimlirini untuyalamdu? Lékin öz xelqim san-sanaqsiz künliride Méni untudi. ■

33 Sen ishq izdep baridighan yollargha shunche mahir bolup ketting! Berheq, hefta eng buzuq ayallargha yolliringni körssetting.

34 Uning üstige tonungning peshliride gunahsiz namratlarning qéni bar! Sen ularni témingni téship oghriliqqa kirgini üçhün öltürdingmu?! Ishlarning hemmisi shundaq tursimu, □

35 sen téxi: «Mende gunah yoq; *Reb* mendin renjiwermeydu!» deysen. Bilip qoy! Men üstüngdin höküm chiqirimen, chünki sen: «Men gunah sadir qilmidim!» — dewérisen.

36 Sen némishqa bunchiwala uyan-buyan qatrap ala köngüllük qilisen? Sen Asuriye teripidin yerge qaritilghandek Misir teripidinmu yerge qaritilisen. □

37 Berheq, sen Misirdin qolliringni béshinggha alghan péti chiqisen; chünki Perwerdigar sen yölenchük qilghanlarni chetke qaqtı; sen ulardin héch

□ 2:24 «... **hewisi qozghalghanda shamalni purap yüridighan bir yawayi mada éshaksen!**» — bu oxshitish shübhisizki, Israilning butlarga bolghan buzuq heweslirini, uni butpereslikтин tosushning mumkin emeslikini körsitidu. □ 2:25 «putungni ayagsizliqtin... **gélingni ussuluqsiz qilip qoyma!**» — bu sözler belkim ikki bisliq: — (1) butlarning yolida yügürüp méngish beribir bikar ishtur — butlar ademlerge yardeemde bolalmaydu; (2) eger Israil butperesliki bilen Xudagha wapasizliqini dawamlashtursa, ular axir bérip ayagsiz, changqap sürgün bolghanlar bolidu. «Yaq! **Xam xiyal qilma!**» — ibranıy tilida «Yaq! Ümid yoq!».

■ 2:28 Yesh. 2:8; Yer. 11:13 ■ 2:30 Yesh. 1:5; Yer. 5:3 ■ 2:31 Mat. 23:26-39 ■ 2:32 Yer. 3:21 □ 2:34 «**Sen ularni témingni téship oghriliqqa kirgini üçhün öltürdingmu?!**» — Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche oghri chekte öyge bösüp kirgen bolsa u urup öltürülse öy igisi gunahsiz hésablinidu. □ 2:36 «**Sen némishqa bunchiwala uyan-buyan qatrap ala köngüllük qilisen?**» — démek, Israil herdaim Xudani emes, belki yat ellerni öz yölenchüki qilmaqchi.

payda körmeysen.□

3

Wapasizliq üstige wapaszliq

¹ Shundaq déyiliduki, birsi ayalini qoyuwetse, ayal uningdin ajrashsa we kéyin u bashqa erge yatliq bolghan bolsa, birinchi éri uning bilen qayta yarishiwalsa bolamdu? Bundaq ish bu zéminni mutleq bulghimamdu? Lékin sen shunche köp ashniliring bilen buzuqluq qilip turup yene yéningha qaytay dewatamsen téxi?□ ■

² Béshingni kötürüp yuqirigha qarap baq; –
Sen zadi nede yat ilahlar bilen buzuqluq ötküzmingensen?!
– Sen chöl-bayawanda kütüp olturghan erebdek ularni yollar boyi kütüp olturghansen; zéminni buzuqluqliring we rezilliking bilen bulghighansen. □

³ Shuning üçün qattiq yamghurlar tutup qélinip sanga bérimlidi hemde «kéyinki yamghurlar» yaghmidi. Lékin sende téxi pahishe ayalning qélin yüzi bar, iza tartishni héch bilgüng yoqtur. □

⁴ Hetta sen bayatin Manga: «I Atam, yashliqimdin bashlap manga yétékchi hemrah bolup kelding!» – deysen, we: –

⁵ «U herdaim ghezipini saqlamdu? U ghezipini axirghiche tutamdu?» – deysen. Mana, sen shundaq dégingin bilen, lékin sen qolungdin kélishe rezillik qilghansen.

⁶ Yosiya padishahning künliride Perwerdigar manga: «Wapasiz Israilning néme qilghanliqini kördüngmu? U barliq égiz taghqa chiqip hem barliq yéshil derex astigha kirip shu yerlerde pahishidek buzuqluq qilghan» – dédi.□ ■

⁷ – «Men: U bularning hemmisini qilghandin kéyin, choqum yéningha qaytip kélidu, – dédim; lékin u qaytip kelmidi. Uning asiy singlisi, yeni Yehuda buni kördi;

□ 2:37 «sen Misirdin qolliringni béshingha alghan péti chiqisen» — demek, esir bolghan péti.

□ 3:1 «...birinchi éri uning bilen qayta yarishiwalsa bolamdu? Bundaq ish bu zéminni mutleq bulghimamdu?» — «Qan.» 24:1-4-ayetlerni körsitishi mumkin. Eger peyghember mezkur bésharette bu ishni kózde tutqan bolsa, undaqa bu 3-babning umumiy menisige qarighanda, Xuda mushundaq ishlarni (ajrishish andin qayta toy qilish) Yehudiyarlarga men'i qilghini bilen, mushu yerde Xuda «Méning ayalim bolghan Israilning Öz yéningha qaytip kélidighan yoli bar, dégen oxshaydu (14-22-ayetlerde, axirqi zamanlarda Perwerdigar mushundaq cheksiz rehim-shepquetni Israil hem Yehudagha körsitidu, déyilidu). «Lékin sen shunche köp ashniliring bilen buzuqluq qilip turup yene yéningha qaytay dewatamsen téxi?» — bashqa birxil terjimisi: «Lékin sen köp ashnilar bilen buzuqluq qilghan bolsangmu, yéningha qaytip kell». Xuda töwendiki 4- we -22-25-ayetlerde ularni qaytishqa chaqirishqa mushundaq rehimlik bilen ötünidu, biraq 3-babning umumiy menisige qarighanda, Xudaning sözlirini mushu yerde terjimimizdikidek «rétorik soal» dep qaraymiz. ■ 3:1 Qan. 24:1-4 □ 3:2 «béshingni kötürüp yuqirigha qarap baq» — Yehuda herdaim «yuqiri jaylar»da butpereslik ötközgenidi. «sen chöl-bayawanda kütüp olturghan erebdek...» — «ereb» mushu yerde belkim yol boyida olturghan pahishe ayalni kösitidu. Bezi alimlar bu söz yoluchilarni bulash üçün marap turghan qaraqchini körsitidu, deydu. □ 3:3 «kéyinki yamghur» — Qanaanda 3- yaki 4-ayda yaghidu, etiyazliq ziraetlarni pishurush rolini oynaydu. Bu yamghurlar bolmisa héch hosul bolmaydu. □ 3:6 «Wapasiz Israilning néme qilghanliqini kördüngmu?» — mushu ayette «Israil» shimaliy padishahliq, yeni «on qebile»ni körsitidu. «Buzuqluq» asasen butpereslikni körsitidu; 2:20diki izahatnimu körüng. ■ 3:6 Yer. 2:20

8 lékin wapasiz Israilning barliq zina qilganliri tüpeylidin uninggha talaq xétini bérip uni qoyuwetkinimni körüp, asiy singlisi Yehuda qorqmidi, belki özimu bérip pahishilik qildi. □

9 Shundaq boldiki, öz buzuqchiliqini shunche kichik ish dep qarighachqa, u hetta yaghach we tash bilen zina qilip zéminni bulghiwetti.

10 Bularning hemmisige qarimay Israilning asiy singlisi Yehuda téxi pütün köngli bilen emes, peqet saxtiliq bilen yéninggha qaytip kelgendek boluwaldi, — deydu Perwerdigar.

11 Perwerdigar manga mundaq dédi: — «Wapasiz Israil özini asiy Yehudadin heqqaniy körsetti.

12 Barghin, shimalgha qarap bu sözlerni jakarlap mundaq dégin: — «Qaytip kel, i yoldin chiqquchi Israil, — deydu Perwerdigar — we Men sanga qapiqimni qayta türmeymen; chünki Men rehimdil, — deydu Perwerdigar — Men ghezipimni menggüge saqlap turmaymen. □ ■

13 Peqet séning qebihlikingni, — Perwerdigar Xudayinggha asiqliq qilghanliqingni, uyan-buyan qatrap yürüp özüngni herbir yéshil derex astida yat ilahlargha béghishliqningni, shuningdek awazimgha héch qulaq salmighanliqingni iqrar qilsangla *Mendin rehim-shepqet körisen* — deydu Perwerdigar.

14 Qaytip kélinglar, i yoldin chiqquchi balilar, — deydu Perwerdigar — chünki Men silerni heqiqiy söygüchidurmen; *siler shundaq qilsanglarla* Men silerdin tallighanlarni, yeni herqaysi sheherdin birdin, herqaysi jemettin ikkidin puqrani Zion'gha qayturup kélimen. □

15 Men silerge könglümdikidek xelq padichilirini teqsim qilimen; ular silerni danaliq-bilim, eqil-paraset bilen béqip ozuqlanduridu. ■

16 Shundaq boliduki, shu künlerde siler zéminda köpiyip, köp perzentlik bolghininglarda, — deydu Perwerdigar, — siler: «Perwerdigarning ehde sanduqi!» dep yene tilgha almaysiler; u héch ésinglarga kelmeydu, uni héch eslimeysiler we uni héch séghinimaysiler; siler bashqa bir sanduqmu yasimaysiler. □

17 Shu tapta ular Yérusalémni «Perwerdigarning texti» dep ataydu; barliq eller uninggha yighilidu, — yeni Perwerdigarning namigha, Yérusalémgha yighilidu; ular qelbidiki rezil jahilliqigha qaytidin héch egiship mangmaydu.

18 Shu künlerde Yehuda jemeti Israil jemeti bilen birlikte mangidu; ular shimal zéminidin bille chiqip Men ata-bowilirigha miras bolushqa teqdim qilghan zémin'gha kélidu.

19 Men: «Men séni balirim qatirigha qoyup, sanga güzel zéminni, yeni köpligen ellerning zéminliri arisidiki eng körkem jayni miras qilip ata qilishni

□ **3:8** «lékin wapasiz Israilning barliq zina qilganliri tüpeylidin uninggha talaq xétini bérip uni qoyuwetkinimni körüp,...» — bezi kona köchürmilerde mushu yerde «lékin wapasiz Israilning barliq zina qilganliri tüpeylidin uninggha talaq xétini bérip uni qoyuwetkinimni men kördüm,...» déyilidu.

□ **3:12** «shimalgha qarap... mundaq dégin» — bu sözler belkim Asuriye teripidin 100 yil ilgiri sürgün qilin'ghan Israil (on qebilisi)gha éytilidu. ■ **3:12** Zeb. 86:15; 103:8, 9; 145:17 □ **3:14**

«chünki Men silerni heqiqiy söygüchidurmen» — ibranij tilida «chünki Men silerge erdurmen».

■ **3:15** Yer. 23:4; Ez. 34:23; Ef. 4:11 □ **3:16** «(siler) uni héch séghinimaysiler» — bashqa birxil terjimisi: «ular uni izdep tawap qilmaydu». «siler bashqa bir sanduqmu yasimaysiler» — bashqa birxil terjimisi: «ular qaytidin shundaq qilmaydu». Démisekmu «ehde sanduqi» ibadetxana tüzümining merkizi bolghachqa, bu ayet belkim ibadetxana we uninggha baghliq tüzümining (qurbanliqlar, kahinlar, nurgun qaide-yosunlar) yéngi bir ehde bilen inawetsiz qilinidighanliqini körsitidu. 31:31-34 we izahatlarni körüng.

shunchilik xalayttim!» — dédim, we: «Sen Méni «méning atam» deysen, we Mendin yüz örümeysen!» — dédim.□

²⁰ Lékin berheq, asiqliq qilghan ayal Öz jörisidin ayrilghandek, siler Manga asiqliq qilghansiler, i Israil jemeti, — deydu Perwerdigar.

²¹ Yuqiri jaylardin bir awaz anglinidu! U bolsa Israil jemetidikilerning yigha-peryadliri; chünki ular Öz yolini burmilighan, Perwerdigar Xudasini untughan.

²² — Qaytip kélinglar, ey yoldin chiqquchi balilar; Men silerning yoldin chiqip kétishinglarga shipa bolimen.

— «Mana, biz yéningha barimiz; chünki Sen Perwerdigar Xudayimizdursen» — denglar!

²³ — Berheq, égziklerde hem taghlarda anglitilghan *butpereslikning* qiyqas-sürenliri bihude ishtur! Berheq, Israilning qutquzush-nijati Perwerdigar Xudayimizdinladur. □ ■

²⁴ Lékin yashliqimizdin tartipla, ata-bowilirimizning ejrini, yeni ularning kala-qoy padilirini, qiz-oghullirini ashu uyat-nomus yep ketken; □

²⁵ Netijide biz uyat-xijilliq ichide yattuq, qalaymiqanchiliq we alaqqadilik bizni qapliwaldi; chünki yashliqimizdin tartip bügünki kün'ge qeder biz we ata-bowilirimiz hemmimiz Perwerdigar Xudayimiz aldida gunah sadir qilip kelduq, Perwerdigar Xudayimizning awazigha héch qulaq salmiduq. □

4

¹ — «Bu yollirimdin burulay!» déseng, i Israil — deydu Perwerdigar — Emdi Méning yéningha burulup qaytip kel! Eger bu yirginchlikliringni közümdin néri qilsang, we shundaqla yoldin yene ténép ketmiseng, □

² — eger sen: «Perwerdigarning hayati bilen!» dep qesem ichkingide, u qesem heqiqet, adalet we heqqaniyliq bilen bolsa, undaqa yat ellermu Uning namida özlirige bext tilishidu we Uni özining pexir-shóhriti qilidu. ■

³ Chünki Perwerdigar Yehudadikiler we Yérusalémdikilerge mundaq deydu: — «Boz yéringlarni chépip aghdurunglar; tikenlik arisigha uruq chachmanglar!» □ ■

□ **3:19** «Men séni balilirim qatirigha qoyup... eng körkem jayni miras qilip ata qilishni shunchilik xalayttim!» — Perwerdigar mushu ayyete Israilgha Özige sadiq bolghan ayalining süpitide sözleydu. □ **3:23** «butpereslikning qiyqas-sürenliri» — «butpereslik» eyni tékiste yoq, biraq bizningche ayet buni körsitidu. Butpereslikte butlardin «yardem sorash» üçhün qiyqas-süren kötürüsh kérek idi. ■ **3:23** Zeb. 121:1 □ **3:24** «ashu uyat-nomus» — mushu ibare «Baal» dégen intayin yirginchlik mebudni körsitidu. 11-bab, 13-ayetni köring. □ **3:25** «qalaymiqanchiliq we alaqqadilik» — bu sözler mushu yerde ibranii tilida birla söz bilen ipadiliniidu. □ **4:1** «Méning yéningha burulup qaytip kel!» — bu ibare belkim «sellimaza towa qil», «ikkilenme!», «ala köngüllük bolma!» dégen menini intayin tekitleydu. «Eger bu yirginchlikliringni közümdin néri qilsang, we shundaqla yoldin yene ténép ketmiseng...» — bashqa birxil terjimisi: «Eger bu yirginchlikliringni közümdin néri qilsang, emdi sen sergerdan bolmaysen». ■ **4:2** Yar. 22:18; Yesh. 48:1 □ **4:3** «Boz yéringlarni chépip aghdurunglar; tikenlik arisigha uruq chachmanglar!» — bu sirliq ayet Yehudadikilerni nadan déhqanlarga, ularning hayatirini axtarma yerge oxshitidu. «Némishqa hayatimizdin héchqandaq bext, muweppeqiyet yoq?» dep sorisa, «Siler uruqlirini tikenler arisigha térighan déhqanlarga oxshash, héch hosulluq bolmaysiler» dep jawab bérilidu, elwette. Déhqanlar hosul kötürüsh üçhün boz yerlirini chépip, tikenlerni yulup tashlishi kérek bolghinigha oxshash, Yehudiylar özlirini qozghap qattiq towa qilishi kérek, andin bextning hosulini köridu. ■ **4:3** Hosh. 10:12

4 Özliringlarni Perwerdigarning yolida sünnet qilinglar; qelbinglarni sünnet qilinglar, i Yehudadikiler we Yérusalémda turuwatqanlar! — Bolmisa, Méning qehrim partlap ot bolup silerni köydüriwétidu; qilmishliringlarning rezilliki tüpeylidin uni öchüreydighan héchkim chiqmaydu. □ ■

5 — Yehudada mushularni élan qilip, Yérusalémda: — «Zémin-zéminda kanay chélinglar!» — dep jakarlanglar;

«Yighilinglar! Musthekem sheherlerge qéchip kireyli!» — dep nida qilinglar! □

6 Zionni körsitidighan bir tughni tiklenglar; derhal qéchinglar, kéchikip qal-manglar! Chünki Men külpet, yeni zor bir halaketni shimaldin élip kéli-men.

7 Shir öz chatqalliqidin chiqti, «ellerni yoqatquchi» yolgha chiqti; u öz jayidin chiqip zéminingni weyran qilishqa kélidu; sheherliring weyran qilinip, ademzatsiz bolidu. ■

8 Bu sewebtin özliringlarga böz kiyim oranglar, dad-peryad kötürüp nale qilinglar! Chünki Perwerdigarning qattiq ghezipi bizdin yanmidi! ■

9 Shu küni shundaq boliduki, — deydu Perwerdigar, — padishahning yürüki, emirlerning yürükimu su bolup kétidu, kahninlar alaqqade bolup, peyghemberler teejjüplinidu.

10 — Andin men: — Ah, Reb Perwerdigar! Berheq Sen bu xelqni, jümlidin Yérusalémni: «Siler aman-tinch bolisiler» dep aldiding; emeliyette bolsa qilich jan'gha yétip keldi, dédim. □

11 — Shu chaghda bu xelqge we Yérusalémgha mundaq déyilidu: «Chöl-bayawandiki égziliklerdin chiqqan issiq bir shamal xelqimning qizining yoligha qarap chüshidu; lékin u xaman sorushqa yaki dan ayrishqa muwapiq kelmeydu! □

12 — Buningdin esheddiy bir shamal Mendin chiqidu; mana, Men hazir ulargha jaza hökümlirini jakarlaymen.

13 Mana, u top bulutlardek kélidu, uning jeng harwiliri qara quyundektur, uning atliri bürkütlerdin tézdur!

— «Halimizgha way! Chünki biz nabut bolduq!» □

14 — «I Yérusalém, öz qutulushung üçhün qelbingni rezilliktin yuyuwet; qachan'ghiche könglünge bihude oy-xiyallarni püküp turisen? ■

□ **4:4 «qelbinglarni sünnet qilinglar»** — sözmösöz terjimisi: «qelbinglardiki xetnilikni élip tashlanglar». Démisekmu, Israillar etliride sünnet qilin'ghini bilen ularning köngülliri towisiz qattiq idi; shunga peyghember: **«qelbinglarni sünnet qilinglar»** dep agah béridu. ■ **4:4** Qan. 10:16; 30:6; Yesh. 65:5 □ **4:5 ««Yighilinglar! Musthekem sheherlerge qéchip kireyli!» — dep nida qilinglar»**

— bu sözler belkim bashqa peyghemberlerge, yaki «xelq padichiliri» bolghan padishah, hökümdarlar we kahninlar qatarliqlargha éytildi (9-ayetni körüng). Démeq, ular öz ixllassizliqi, itaetsizlikni tüpeylidin xelqge shundaq jar qilishqa mejbur qilinidu. ■ **4:7** Yesh. 5:29; Yer. 2:15; 5:6 ■ **4:8** Yesh. 32:12 □ **4:10 «Siler aman-tinch bolisiler»** — bu ayettiki: «Siler aman-tinch bolisiler» dégen sözler saxta peyghemberlerning sözidir (6:14, 8:11 qatarliqlarni körüng). □ **4:11 «xelqimning qizi»** — shundaqla «pak qizim bolghan xelqim», «Zion qizi» qatarliq ibariler Xudaning Öz xelqige yaki bashqa xelq (messilen, «Misirning qizi», (46:11))ge bolghan méhri-shepquiti, ulargha baghlighan muhebbitini körsitidighan menini öz ichige alidu. □ **4:13 «Mana, u top bulutlardek kélidu, uning jeng harwiliri qara quyundektur, uning atliri bürkütlerdin tézdur!»** — «u» kimni körsitidighanliqi éytilmaydu.

Biraq aldi-keyni sözlerge qarighanda, «u» 7-ayettiki «ellerni yoqatquchi» bolghan düshmennini körsitidu. Bezi alimlar bu sözler shimaldin kélidighan «Skitlar»ni körsitidu, dep qaraydu. Lékin Skitlarning jeng harwiliri yoq hem ular sheherlarni «qorshawgha alghuchi»larmu (16-ayet) emes; shunga biz bu sözlerni Babilliqarni we belkim axirqi zamandiki dejjalning qoshunlirini körsitidu, dep qaraymiz. ■ **4:14** Yesh. 1:16

¹⁵ Chünki Dan diyaridin, Efraimdiki égziklerdinmu azab-külpetni élan qilidighan bir awaz anglitilidu: —

¹⁶ Ular: Ellerge élan qilinglar, Yérusalémghimu anglitinglar: — Mana, qorshawgha alghuchilar yiraq yurttin kéliwatidu! Ular Yehuda sheherlirige qarshi jeng chuqanlirini kótürüşke teyyar! — deydu.

¹⁷ Étizliqni mudapie qiliwatqanlardek, ular Yérusalémni qorshivalidu; chünki u Manga asiqliq qilghan, — deydu Perwerdigar.

¹⁸ Séning yolung we qilmishliring mushularni öz béshinggha chüshürdi; bu rezillikningning aqiwitidur; berheq, u azabliqtur, yürikinggimu sanjiydu!».

¹⁹ — *Men*: «Ah, ich-baghrim! Ich-baghrim! Tolghaqq chüshtüm! Ah, könglüm azablandi! Yürikim düpüldewatidu, süküt qilip turalmaymen; chünki men kanayning awazini anglaymen; jeng chuqanliri jéningha sanjidi.■

²⁰ Apet üstige apet chüshiti! Pütkül zémin weyran boldi; chédirlirim deqiqide berbat qilindi, perdilirim hayt-huytning ichide yirtip tashlandi! □

²¹ Qachan'ghiche tughqa qarap turushum, jeng awazlirini anglishim kérek?» — *dédim*.

²² — «Chünki Méning xelqim nadandur; ular Méni héch tonumighan; ular eqli yoq balilar; ular héch yorutulmighan; rezillikke nisbeten ular danadur, emma yaxshiliqqa nisbeten ular bilimsizdur».

²³ — «Men yer yüzige qaridim; mana, u shekilsiz we qup-quruq boldi; asmanlarchimu qaridim, u nursiz qaldi; □

²⁴ taghlargha qaridim, mana, ular zilzilige keldi, barliq döngler esheddiy silkinip ketti.

²⁵ Qarap turuwerdim, we mana, insan yoq idi, asmandiki barliq uchar-qanatarmu özlirini daldigha aldi.

²⁶ Men qaridim, mana, bagh-étizlar chöl-bayawan'gha aylandi, barliq sheherler Perwerdigar aldida, yeni uning qattiq ghezipi aldida weyran boldi.

²⁷ Chünki Perwerdigar mundaq deydu: — «Pütkül zémin weyran bolidu; emma Men uni pütünley yoqatmaymen. ■

²⁸ Buning tüpeylidin pütkül yer yüzi matem tutidu, yuqirida asman qariliq bilen qaplinidu; chünki Men shundaq söz qildim, Men shundaq niyetke kelgenmen; Men uningdin ökünmeymen, uningdin héch yanmaymen;

²⁹ atliqlar we oqyaliqlarning shawqun-süreni bilen herbir sheherdikiler qéchip kétidu; ular chatqalliqlargha kirip möküwalidu, tashlar üstige chiqwalidu; barliq sheherler tashlinip ademzatsiz qalidu.

³⁰ — Sen, i halak bolghuchi, néme qilmaqchisen? Gerche sen pereng kiyimlerni kiygen bolsangmu, altun zibu-zinnetlerni taqighan bolsangmu, kóz-qashliringni osma bilen perdazlighan bolsangmu, özüngni yasighining bikardur; séning ashiqliring séni kemsitidu; ular jéningni izdewatidu. □

■ **4:19** Yesh. 21:4; Yer. 8:23 □ **4:20** «chédirilim» ... «perdilirim»... — Yeremiya peyghember xelqing azablarini öziningki dep hés qilip, «xelqinning chédirlirim» we «xelqinning perdiliri» démey, belki «chédirilim» we «perdilirim» toghruluq sözleydu. □ **4:23** «Men yer yüzige qaridim; mana, u shekilsiz we qup-quruq boldi; asmanlarchimu qaridim, u nursiz qaldi...» — démisekmu, bu ayettiki we töwendiki ayettiki ishlar Yeremiya peyghemberge Rohta körsitilgen alamet körünüstür. Bu körünüsh:

(1) Israil zémini Babilliqarning tajawuzluqi astida bolidighan weyrane halitini; we (2) shuning bilen bir waqitta axirqi zamanlardiki halitini körsitidu. Bu halet Xuda jahanni yaratqinida yer-zémanning awwalqi shekilsiz, tertipsiz halitige oxshaydu. ■ **4:27** Yer. 5:10,18; 30:11; 46:28 □ **4:30** «özüngni yasighining» — belkim Yehuda yat ellerdin yar-yölek izdigende yalaqchiliq qilghanliqini körsitidu.

31 Chünki men tolghaqqa chüshken ayalningkidek bir awazni, tunji balini tughqandikidek azabda bolghan Zion qizining awazini anglawatimen; u qollirini sozup: «Halimga way! Bu qatillar tüpeylidin halimdin kettim!» dep hasirimaqta. □

5

Yérusalém jazagha layiq

1 *Perwerdigar*: — Yérusalémning reste-kochilirida uyan-buyan aylinip yügüringlar, obdan körüp biliwélinglar; meydanliridin izdep körünglar; adalet bilen ish köridighan, wediside turushqa intilidighan birla ademni tapsanglar, shunda men bu *sheherni* kechürimen!

2 Gerche ular: «Perwerdigarning hayati bilen!» dep qesem ichken bolsimu, ular yalghandin sözleydu, *dédi*. □

Yeremiya söz qilidu

3 — I Perwerdigar, közüng adalet-bitereplikni izdep yürüdü emesmu? Sen bularni urdung, lékin ular azablanmaydu; Sen ularni nabut qilip tügeshtürdüng, lékin ular terbiye qobul qilishni ret qilip keldi; ular yüzlirini tashtin qattiq qildi, ular yolidin yénishni ret qilidu. ■

4 — men: «Shübhisizki, bundaq qilghanlar peqet namratlar, ular nadanlar; chünki ular Perwerdigarning yolini, Xudasining höküm-körsetmilirini bilmeydu» — dédim.

5 — «Men mötiwerlerning yénigha bérip ulargha sözleymen; chünki ular Perwerdigarning yolini, Xudasining höküm-körsetmilirini bilidu». Biraq ularmu boyunturuqni üzül-késil buzup, rishtilirini üzüp tashlighan.

Perwerdigar jawab béridu

6 — Shunga ormandin chiqqan bir shir ularni öltürüdü, bayawandin chiqqan bir böre ularni weyran qilidu; yilpiz sheherlerge qarap paylaydu; sheherlerdin chiqqan herbiri titma-titma qilinidu; chünki ularning asiyligiliri köpiyip, wapasizligiliri awuydu. □ ■

7 Men zadi némige asasen séni kechürimen? Séning baliliring Mendin waz kéchip, Xuda emeslerge qesem ichmekte; Men hemme hajetliridin chiqqan bolsammu, lékin ular zinaxorluq qilip, pahishilerning öyige top-top bolup méngiwatidu. □

□ 4:31 «tunji balini tughqandikidek azabda bolghan Zion qizining awazini anglawatimen» — oqurmenlerning éside barki, «Zion» Yérusalém jaylashqan tagh bolup, «Zion» yaki «Zion qizi» dégenning özi Yérusalém yaki Israïlni bildüridu. □ 5:2 «...birla ademni tapsanglar, shunda men bu sheherni kechürimen! (1-ayet)... Gerche ular: «Perwerdigarning hayati bilen!» dep qesem ichken bolsimu, ular yalghandin sözleydu, *dédi*» — kéyin, Yeremiya birnecheche shundaq adil, sadiq ademler (mesilen, Baruq, Ahikam, Ebed-Melek) bilen tonushqan. Lékin Perwerdigar uninggha bu sözlerni qilghanda u mushundaqlarni tapalmighan. ■ 5:3 Yesh. 1:5; 9:12; Yer. 2:30 □ 5:6 «ormandin chiqqan bir shir ..., bayawandin chiqqan bir böre ...; yilpiz sheherlerge qarap paylaydu» — bu ayettiki yirtquch haywanlar köchme menide bolup dushmanlerni körsitidu, elwette. ■ 5:6 Yer. 4:7 □ 5:7 «Men hemme hajetliridin chiqqan bolsammu, lékin ular zinaxorluq qilip, pahishilerning öyige top-top bolup méngiwatidu» — bu ayet belkim rohiy jehettiki wapasizliqni körsitidu. Xuda Israïlni «Méning ayalim» dep ataydu (2:10, 3-babni körüng). 8-ayet jismaniy jehettiki zinaxorluqnimu körsitidu.

8 Ular semrigen ishqwaz ayghirlar, ular herbiri öz yéqinining ayaligha hewes qilip kishnewatidu. ■

9 Bu ishlar tüpeylidin ularni jazalimay qoyamdim? — deydu Perwerdigar, — Méning jénim mushundaq bir eldin qisas almay qoyamdu? ■

10 Uning üzüm chünekliridin ötüp, tallirini weyran qilinglar; lékin ularni pütünley nabut qilmanglar; shaxlirini qirip tashlanglar, chünki ular Perwerdigargha tewe emestur; □ ■

11 chünki Israil jemeti we Yehuda jemeti Manga mutleq wapasizliq qildi, — deydu Perwerdigar. ■

12 Ular: «U héchnéme qilmaydu! Bizge héch apet chüshmeydu; ne qilich ne qehetchilikni körmeymiz!» — dep Perwerdigardin ténip ketti.

13 Peyghemberler bolsa peqet bir shamaldin ibaret bolidu, xalas; *Perwerdigarning* söz-kalami ularda yoqtur; ularning sözliri öz béshigha yansun! □

14 Shunga Perwerdigar, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda manga mundaq deydu: — Bu xelq mushu sözni qilghini üçün, mana, Men aghzingha salghan sözlirimni ot, bu xelqni otun qilimenki, ot ularni köydürüp tashlaydu. ■

15 — Mana, Men yiraqtin bir elni élip kélimen, i Israil jemeti, — deydu Perwerdigar, — U küchlük bir el, qedimiy bir el, tilini sen bilmeydighan we geplirini sen héch chüshenmeydighan bir el bolidu; ■

16 ularning oqdéni yoghan échilghan bir gördur; ularning hemmisi batur palwanlardur.

17 Ular hosulingni we néningni yep kétidu, oghul-qizliringni yep kétidu, kalaqoy padiliringni yep kétidu, üzüm talliringni we enjur derexliringni yep kétidu; ular sen tayan'ghan mustehkem sheherliringni qilich bilen weyran qilidu. ■

18 Halbuki, — deydu Perwerdigar, — shu künlerdimu silerni pütünley tügestürmeymen. ■

19 Shu chaghda *xelqing*: «Perwerdigar Xudayimiz némishqa mushu ishlarning hemmisini béshimizgha chüshürgen?» — dep sorisa, emdi sen *Yeremiya* ulargha: «Siler Mendin yüz örüp, öz zémininglarda yat ilahlarning qulluqida bolghininglardek, siler öz wetininglar bolmighan bir zéminda yat bolghanlarning qulluqida bolisiler» — dégin. □ ■

20 — Yaqupning jemetide shuni jakarlighinki we Yehuda arisida shuni élan qilghinki,

21 «Buni anglanglar, i nadan we eqli yoq, közi turup körmeydighan, quliqu turup anglimaydighan bir xelq: — ■

22 Mendin qorqmamsiler? — deydu Perwerdigar, — Déngiz süyi üçün sahilni menggülük cheklime qilip, «Bu yerdin ötme» dep békitken Méning

■ 5:8 Ez. 22:11 ■ 5:9 Yer. 5:29; 9:9 □ 5:10 «Uning üzüm chünekliridin ötüp, shaxlirini qirip tashlanglar, chünki ular Perwerdigargha tewe emestur» — bu ayetning bashqa birxil terjimisi: «Uning sépillirigha yamiship chiqip weyranchiliq qilinglar, lékin ularni pütünley nabut qiliwetmenglar; istihkamlirini élip tashlanglar, chünki ular Perwerdigargha tewe emestur». ■ 5:10 Yer. 4:27

■ 5:11 Yer. 3:20 □ 5:13 «Peyghemberler bolsa peqet bir shamaldin ibaret bolidu, xalas» — ibraniiy tilida «roh» we «shamal» bir söz bilen ipadiliniidu. Shubhisizki, «peyghemberler» özlirini «bizge Xudaning Rohi toldurulghan» deydu, lékin Xuda ularni peqet «shamalgha toldurulghan» deydu.

■ 5:14 Yer. 1:9-10 ■ 5:15 Qan. 28:49; Yer. 1:15; 6:22 ■ 5:17 Law. 26:16; Qan. 28:31,33 ■ 5:18 Yer. 4:27 □ 5:19 «yat bolghanlarning qulluqida bolisiler» — «yat bolghanlar» belkim ikki bisliq sözler bolüp, hem «yat butlar» hem «yat ademler»nimu körsitidu. ■ 5:19 Yer. 16:10 ■ 5:21 Yesh.

aldimda tewrimemsiler? Mana, dolqunliri örkeshligini bilen ular sahil üstidin héch ghelibe qilmaydu; shawqunlighini bilen bu chektin hergiz halqip ötelmeydu. ■

23 Lékin bu xelqning jahil we asiqliq köngli bardur; ular yoldin chiqip öz béshimchilik qilip ketti.

24 Ular könglide: «Öz waqtida yamghurlarni, yeni awwalqi hem keyinki yamghurlarni Bergüchi, bizge hosul peslini békitip aman-ésen Saqlighuchi Perwerdigar Xudayimizdin eymineyli» dégenni héch démeydu. □ ■

25 Silerning qebihlikliringlar mushu ishlarni silerge nésip qilmighan; silerning gunahliringlar silerdin beriketni mehrum qilghan.

26 Chünki xelqim arisida reziller bardur; ular pistirmida yatqan qiltaqchilardek paylap yürüdü; ular tuzaq sélip, ademlerni tutuwalidu.

27 Tutqan qushlarga tolghan qepetek, ularning öyliri aldanchiliqtin érishken mallar bilen tolghan; ular shu yol bilen büyük hem bay bolup ketti.

28 Ular semrip, parqirap ketti; berheq, ular rezil ishlarni qilishqa mahir bolup ketti; ular öz menpeetini közlep xeqlerning dewasini, yétim-yésirlerning dewasini sorimaydu; namratlarning hoquqini qoghdaydighan hökümni ular chiqarmaydu. □ ■

29 Bu ishlar tüpeylidin ularni jazalimay qoyamdım?! – deydu Perwerdigar, – Méning jénim mushundaq bir eldin qisas almay qoyamdı? □ ■

30 Zéminda intayin qorqunchluq we yirginchliq bir ish sadir qilin'ghanki –

31 Peyghemberler yalghan-saxta bésharetlerni bermekte; kahinlar bolsa öz hoquq dairisini kéngeytip hökümranliq qilmaqta; Méning xelqimmu bu ishlarni yaqturidu. Lékin bularning aqiwitide qandaq qilisiler? □ ■

6

Yérusalémning halak bolushi toghruluq bésharet

1 Jéninglarni qutquzush üçün Yérusalém shehiridin qéchinglar, i Binyamin jemetidikiler! Tekoa yézisida kanay chélinglar! Beyt-Hakkeremde is signalini kötürünglar! Chünki balay'apet, yeni dehshetlik halaket shimal tereptin payda bolidu. □ ■

■ 5:22 Ayup 38:10, 11; Zeb. 33:7-8; 104:9 □ 5:24 «awwalqi yamghur»...«keyinki yamghur»...

— «awwalqi yamghur» adette 11-ayda yéghip, tupraqni yumshitudu, yerni heydep uruq sélishqa teyarlinidu. «keyinki yamghur» bolsa Pelestinde 3- yaki 4-ayda yaghidu, etiyazliq ziraetlerni pishurush rolini oynaydu. Bu yamghurlar bolmisa héch hosul bolmaydu. «bizge hosul peslini békitip aman-ésen saqlighuchi» — ibranıy tilida «bizge hosul peslidiki heptilerni saqlighuchi...». ■ 5:24 Qan. 11:14 □ 5:28 «ular öz menpeetini közlep xeqlerning dewasini, yétim-yésirlerning dewasini sorimaydu...» — bashqa birxil terjimisi bolsa: «ular xeqlerning dewasini, hetta yétim-yésirlerning dewasini sorighini bilen hergiz uni adil sorimaydu». ■ 5:28 Qan. 32:15; Yesh. 1:23; Zek. 7:10 □ 5:29 «jazalimay qoyamdım» — ibranıy tilida «yoqlimamdım?!». ■ 5:29 Yer. 5:9; 9:9 □ 5:31 «kahinlar bolsa öz hoquq dairisini kéngeytip hökümranliq qilmaqta...» — bashqa birxil terjimisi: «kahinlarmu ularning wasitisi bilen (démek, peyghemberlerning yalghan bésharetleridin paydilinip) hökümranliq qilmaqta». Lékin «Yeremiya» dégen kitapta bundaq ishlar yene tilgha élinmaydu, shunga terjimimiz belkim toghridur. ■ 5:31 Yer. 14:18; 23:25, 26; Ez. 13:6 □ 6:1 «Jéninglarni qutquzush üçün Yérusalém shehiridin qéchinglar... dehshetlik halaket shimal tereptin payda bolidu» —

4-bab, 6-ayetnimu körüp sélishituring. Shu yerde xelqqe, «Yérusalémgha qéchıp kiringlar» déyilgen. Biraq hazir Yérusalémning özi halak bolidu. ■ 6:1 Yer. 1:13,14

2 Zion qizi, yeni nazinin sahibjamalni, men nabut qilimen.

3 Yérusalémgha qarshi chiqiwatqan pada baqquchilarmu öz padilirini épkélidu; ular Yérusalémni qorshawgha élip chédirlirini tikidu; ularning hemmisi özi igiligen jayda pada baqidu. □

4 **Ular:** «Uninggha qarshi jengge teyyarlininglar! Turunglar, chüsh waqtidin paydilinip hujum qilayli!», «Apla! Kün patay dep qaptu, kechtiki sayiler uzirawatidu!» — **deydu, andin:** □

5 «Shunga, kéchiche hujum qilip chiqayli, uning mustehkem ordilirini yoqitayli!» — **deydu.** □

6 — Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar ulargha mundaq deydu: — Derexlerni késip, ular bilen Yérusalém etrapida döng-poteylerni yasanglar; chünki u jazalanmisa bolmaydighan sheherdur; uningda barliq ishlar zulum-zomigerliktur.

7 Quduq öz sulirini urghutup chiqarghandek, umu rezilliklerini urghutup chiqarmaqta; uningdin zulmet-zorawanliq we halaket sadaliri anglanmaqta; méning köz aldında hemishe aghriq-késeller hem yarilan'ghanlar peyda bolmaqta. □

8 I Yérusalém, telim-terbiye qobul qil; bolmisa jénim sendin waz kéchidu, — bolmisa, Men séni xarabilik, ademzatsiz bir zémin qiliwétimen.

9 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar manga mundaq deydu: — Ular üzüm télini pasangdighuchilardek Israilning qaldisini pasangdaydu; shunga sen üzüm üzgüchidek üzüm télidiki shaxlar üstidin yene bir qétim qolungni ötküzgin! □ ■

10 **Men:** — Men hazir kimgé söz qilip agahlanduray? Ulardin anglighudek zadi kim bar? Mana, ularning qulaqliri sünnet qilinmighan, ular héch angliyalmaydu. Mana, Perwerdigarning sözi ulargha éghir kélidu; ulargha héch xushyaqmaydu, — **dédim.** □ ■

□ **6:3** «Yérusalémgha qarshi chiqiwatqan pada baqquchilarmu öz padilirini épkélidu; ular Yérusalémni qorshawgha élip chédirlirini tikidu; .. Hemmisi özi igiligen jayda pada baqidu» — 4-ayetke qarighanda bu ayettiki «pada baqquchiliri» we ularning «padiliri» yat ellerning padishahliri hem hökümdarliri we ularning qoshunlirini körsitidu. Bu hejwi, kinayilik gep bolidu; chünki yuqirida (mesilen 2:8de) Yeremiya Israilning baqquchi bolghan padishahlirini «öz padiliri»ni baqmasliq tûpeylikan eyibleydu. Biraq mushu yerde Xudani tonumaydighan «yat el padishahliri» öz «padiliri» bolghan xelqi üchün yol körsitip ularni baqidu. □ **6:4** «Ular: «Uninggha qarshi jengge teyyarlininglar!» — **deydu** — «Ular» — Ellerning «pada baqquchi»liri. □ **6:5** «(Ular): «... Turunglar, chüsh waqtidin paydilinip hujum qilayli!», «Apla! Kün patay dep qaptu, kechtiki sayiler uzirawatidu!» — **deydu (4-ayet), andin: Shunga, kéchiche hujum qilip chiqayli... » — deydu** — 4- hem 5-ayettiki bésharet shuni tekitlimekchiki, dushmanler kelgende bûgüni bolmisa etisi hujum qilidu, Yehuda üstidin ghelibe qilmay ketmeydu; yene kélip, ular hujumni bashlighanda, Yehudadikiler dushmani kéche-kündüz hujum qilip qélishi mumkin, dep héch dem alalmaydu. □ **6:7** «quduq öz sulirini urghutup chiqarghandek, umu rezilliklerini urghutup chiqarmaqta» — bashqa birxil terjimisi: «quduq éqin suni saqlighandek, u rezilliklerini saqligmaqta». □ **6:9** «Ular üzüm télini pasangdighuchardek Israilning qaldisini pasangdaydu; shunga sen üzüm üzgüchidek üzüm télidiki shaxlar üstidin yene bir qétim qolungni ötküzgin!» — bu sirliq jümlining menisi belkim, Yeremiya peyghember Xudaning sözlirining wasitisi bilen, kélidighan dushmanlerning héchnerse qaldurmaydighan bulang-talagliridin **ilgiri** Israilning «qaldisi»din téxi bezi kishilerni qutquzushimu mumkin, dégenlik. ■ **6:9** Yesh. 24:13 □ **6:10** «Men: — Men hazir kimgé söz qilip agahlanduray?... ulargha héch xushyaqmaydu, — dédim» — «Men» (sözlügüchi) we «dédim» dégen sözler eslidiki tékiste yog, oqurmenlerge tékistni chüshinishlik bolsun dep kirgüzduq. Chünki bizningche éytilghan gep peyghemberning öziningki idi. ■ **6:10** Yer. 7:26

11 — Qelbim Perwerdigarning ghezep otliri bilan tolup tashti; uni ichimga sighdurushtin halsirap kettim; uni kochidiki balilar, yigitlarning meshrep sorunlirigha tökkeysen. Er-ayallar, qérilar hem yashan'ghanlarmu buningdin mustesna bolmisun! □

12 — Ularning öyliri, étizliri ayalliri bilan bille özgilerge tapshurulidu; chünki Men qolumni zémindikilerge sozimen, — deydu Perwerdigar. ■

13 — Chünki eng kichikidin chongighiche ularning hemmisi achközlükke bérilgen; peyghemberdin kahin'ghiche hemmisi oxshashla aldanchiliq qilidu; ■

14 ular: «Aman-ésenlik! Aman-ésenlik!» dep xelqimning qizining yarisini susluq bilen qol uchida chala téngip qoydi. Lékin aman-ésenlik yoqtur! ■

15 Ular yirginchlik ishlarni sadir qilghinidin xijil boldimu? — Yaq, ular héch xijil bolmidi, hetta qizirishnimu ular héch bilmeydu. Shunga ular yiqilip ölgenler ichide yiqilip ölidu; ularni jazalashqa kelginimde ular putliship kétidu, — deydu Perwerdigar. □

16 Shunga Perwerdigar Öz xelqige mundaq deydu: — Siler töt acha yolda turuwatisiler; shunga yolunglarni obdan körüp qoyunglar, qedimki, yaxshiliqqa élip barghan yollarni sorap, ularda ménginglar; shundaq qilghanda jéninglar obdan aram tapidu. Lékin ular: «Biz shularda mang-maymiz!» — deydu. ■

17 Men: Silerge «Kanayning agah sadasigha qulaq sélinglar!» deydighan agah bergüchi közetчилerni tiklidim; lékin siler: «Qulaq salmaymiz» dédinglar.

18 Shunga i eller, anglanglar; guwahchilar bolup ular arisida bolidighan ishlarni bilip qoyunglar! □

19 Angla, i yer-zémi! Qara, Men bu xelqning béshigha külpet, yeni ularning oy-xiyallirining aqiwitini chüshürimen; chünki ular sözlirimge qulaq salmighan; Méning Tewrat-qanunumni bolsa, ular chetke qaqqan.

20 — Emdi zadi néme meqsette Shébadin chiqqan xushbuy, yiraq yurttin élip kélín'gen égir Manga sunulidu? Köydürme qurbanliqliringlar qobul qilarliq emes, silerning «teshekkür qurnanliq»liringlar Méni xursen qilmaydu. ■

21 Shunga Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men bu xelq aldigha putlikashaglarni salimen; shuning bilen hem atilar hem oghullar bille putlishidu; qoshnilar we dostlar oxshashla nabut bolidu.

22 Perwerdigar mundaq deydu: — Qara, shimaliy zémindin bir xelq kélidu, yer yüzining eng qeriliridin ulugh bir el qozghilidu; ■

23 ular oqya we qilich bilen qorallinidu; ular zalim, héch rehim qilmaydu; ularning awazi déngiz dolqunidek shawqunlaydu; ular atlargha minidu, jenggiwar ademlerdek sep-sep bolup turidu; ular sanga qarshi jeng qilishqa kélidu, i Zion qizi!

24 «Biz ular toghruluq xewer angliduq; qolimiz boshiship ketti; gheshtlik, tolghaqtta qalghan ayaldek azab bizni tutti» — *dédim*. ■

□ 6:11 «Qelbim Perwerdigarning ghezep otliri bilan tolup tashti» — shübhisizki, Yeremiya peyghember özi toghruluq sözlewati. U Perwerdigarning xelqige qaratqan ghezipige özi bir qilip, Perwerdigardin ghezipini ulargha töküshni tileydu. ■ 6:12 Qan. 28:30 ■ 6:13 Yesh. 56:11; Yer. 8:10 ■ 6:14 Yer. 8:11; Ez. 13:10 □ 6:15 «jazalashqa kelginimde» — ibraniy tilida «yoqlighinimda» déyilidu. «Yeremiya»diki «(yénigha) kélip... jazalash» dégen söz adette ibraniy tilida «yoqlash» dégen birla söz bilen ipadilinidu. ■ 6:16 Mat. 11:29 □ 6:18 «Shunga i eller, anglanglar» — «eller», Yehudiy emes eller. «Guwahchilar bolup...» bashqa birxil terjimisi: «Ey, jamaet(chilik),...». ■ 6:20 Yesh. 1:11; 66:3; Am. 5:21; Mik. 6:6-8 ■ 6:22 Yer. 50:41,42,43 ■ 6:24 Yer. 4:31; 49:24; 50:43

25 «Dalagha chiqmanglar, yollar bilan mangmanglar, chunki dushmaning qilichi bar, terep-tereplarni wehime basidu.

26 I xelqimning qizi, sen özüngge böz kiyim kiyiwal, küller ichide éghinap yat; özüngning bir tal oghlungdin juda bolghandek qattiq yiglap matem tut; chunki bulang-talang qilghuchi bizge qarap tuyuqsiz kélidu».^{□ ■}

27 *Perwerdigar manga:* — Men séni roda sinighuchi qilip tiklidim, xelqim bolsa xuddi tekshürüldighan rodidek bolidu; séni ularning yollirini közitip sinashqa tiklidim, — *dédi.*

28 — Ularning herbiri asiyning asiysi, ular töhmet chaplap uyan-buyan qatrap yürmekte; ular mis we tömürning özidur, hemmisi chirip ketkendur;^{□ ■}

29 tömürchining körükimu köyüp ketti, qoghushun bolsa otta yem boldi; rodini éritip tawlash bikar boldi; xelqim yamanlardin xaliy bolmidi.[□]

30 Ular «dashqal kümüş» dep atilidu; chunki Perwerdigar ularni ret qildi.[■]

7

Bihude diniy murasimlar

1 Perwerdigardin Yeremiyağa mundaq bir söz keldi: —

2 Perwerdigarning öyidiki derwazida turup mushu sözni jakarlap: «Perwerdigarning sözini anglanglar, i Perwerdigarğa ibadet qilish üçün mushu derwazilardin kiriwatqan barliq Yehudalar!» — *dégin.*

3 — «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Yolliringlar hem qilmishliringlarni tüzitinglar; shundaq bolghanda Men silerni mushu yerde muqim turghuzimen.[■]

4 «Perwerdigarning ibadetxanisi, Perwerdigarning ibadetxanisi, Perwerdigarning ibadetxanisi del mushudur!» dep aldanchi sözlerge tayinip ketmenglar.[□]

5 Eger siler heqiqeten yolliring hem qilmishliringlarni tüzetsenglar, — eger kishiler we qoshnanglar arisida adalet yürgüzsenglar,[■]

6 — eger siler musapir, yétim-yésir hem tul xotunlarni bozek qilishtin, mushu yerde gunahsiz qanlarni töküsttin, — shundaqla özünglarga ziyan yetküzüp, bashqa ilahlarga egiship kétishtin qol üzsenglar, —[■]

[□] 6:26 «özüngge böz kiyim kiyiwal...» — böz kiyim kiyish, küller ichide olturush yaki yétish qattiq matem tutushni yaki towa qilishni bildüridu. ■ 6:26 Yer. 4:8 □ 6:28 «ular mis we tömürning özidur» — belkim xelqning tash köngüllüklükini hem shuning bilen bir waqitta ularning «chirip ketkenliq»ning mumkinchilikini körsitidu. Némila bolmisun ular tawlighuchi izdigen altun-kümüş emes. ■ 6:28 Ez. 22:18 □ 6:29 «tömürchining körükimu köyüp ketti, qoghushun bolsa otta yem boldi; rodini éritip tawlash bikar boldi; xelqim yamanlardin xaliy bolmidi» — bu ayettki sözler Yeremiya peyghemberning Perwerdigar Özige tapilghan wezipini orunlighandin kéyin, Perwerdigarğa bergen jawabi bolsa kérék (28-ayetni körüng). Kümüşhni tawlighanda, tawlighuchi qoshqan qoghushun bilen kümüşhning dashqili birlishidu andin qoghushun we kümüşhning dashqilining köyüp tögishi bilen kümüş tawlinidu. Lékin Israil intayin nachar kümüşstek bolup, xelqning «dashqal»i tolimu köp bolghachqa, tawlash jeryani bikargha ketti. «Qoghushun ishilitilip tügep boldi», hetta «kümüşhchining otni püwleydighan körüki»mu köyüp ketti. ■ 6:30 Yesh. 1:22 ■ 7:3 Yer. 7:3; 18:11; 26:13 □ 7:4 «Perwerdigarning ibadetxanisi, Perwerdigarning ibadetxanisi del mushudur!» — shübhisizki, Israilar Xudaning ibadetxanisini birxil «tiltumar»dek, «Xuda bizge Öz ibadetxanisini tapshurghandin kéyin, néme yamanliq qilishimizdin qet'iynezer héchkim bizge tegmeydu» — dégendek oylighanidi. ■ 7:5 Yer. 5:28 ■ 7:6 Yesh. 10:1, 2; 5:7

7 shundaq qilgininglarda Men silerni mushu yerde, yeni Men ata-bowiliringlarga qedimdin tartip menggügiche teqdim qilghan bu zéminda muqim turidighan qilimen.

8 Lékin mana, siler héchqandaq payda yetküzmeydighan aldamchi sözlerge tayinip ketkensiler.

9 Emdi néme dégülük?! Oghriliq, qatilliq, zinaxorluq qilip, saxta qesem ichip, Baalgha isriq yéqip we siler héch tonumighan yat ilahlargha egiship, □

10 andin Méning namimda atalghan mushu öyge kirip Méning aldımında turup: «Biz qutquzulghan!» demsiler?! Mushu lenetlik ishlarda turuwérish üçün qutquzulghanmusiler?!

11 Méning namimda atalghan mushu öy silerning neziringlarda bulangchilarning uwisumu?! Mana, Men Özüm bu ishlarni körgenmen, — deydu Perwerdigar. ■

12 Shunga, Men eslide Öz namimda turalghu qilghan Shiloh dégen jaygha bérıp, xelqim Israilning rezilliki tüpeylidin uni néme qiliwetkenlikimni körüp béqinglar! □ ■

13 Emdi hazir, siler mushundaq qilmishlarni sadir qilgininglar tüpeylidin, — deydu Perwerdigar; — Men silerge tang seherde ornumdin turup söz qilip keldim, lékin siler héch qulaq salmidinglar; Men silerni chaqirdim, lékin siler Manga jawab bermidinglar — □ ■

14 emdi Men Shilohdiki öyni qandaq qilghan bolsam, siler tayan'ghan, shundaqla namim qoyulghan bu öyni we Men silerge hem ata-bowiliringlarga teqdim qilghan bu zéminnimu shundaq qilimen; □

15 Men silerning barliq qérindashliringlar, yeni Efraimning barliq neslini heydiwetkinimdek silernimu közümdin yiraq heydeymen.

16 Emdi sen, *Yeremiya*, bu xelq üçün dua qilma, ular üçün nale-peryad kötürme yaki tilek tilime, Méning aldımında turup ularning *gunah*lirini héch tilime, chünki Men sanga qulaq salmaymen. ■

17 Ularning Yehuda sheherliride we Yérusalém kochilirida néme qilghanlirini körüwatmansen?

18 Balilar otun téridu, atilar ot qalaydu, ayallar qesten Méni renjitishke «Asmanning Xanishi» üçün poshkallarni sélishqa xémirni yughuridu, shuningdek yat ilahlargha «sharab hediye»lerni quyidu. □ ■

19 Azablinip ghezeplinidighini Menmu? — deydu Perwerdigar; — Öz yüzlirige sherm chaplap, azablinidighini özliri emesmu?

□ 7:9 «Baalgha isriq yéqip...» — «Baal» dégen intayin yirginchlik birxil but. ■ 7:11 Mat. 21:13; Mar. 11:17; Luqa 19:46 □ 7:12 «Men eslide Öz namimda turalghu qilghan Shiloh dégen jaygha bérıp, ... uni néme qiliwetkenlikimni körüp béqinglar!» — Israil Qanaan'gha (Pelestin'ge) kirgendin kéyin, Musa peyghemberning yétekchilikide yasalgan «muqeddes chédir» awwal Shiloh dégen jaygha tiklen'gen. «1Sam.» 4-babni körüng. ■ 7:12 1Sam. 4:11; Zeb. 78:60 □ 7:13 «Men silerge tang seherde ornumdin turup söz qilip keldim» — Xudaning «tang seherde ornumdin turup,...» dégen sözliri belkim Uning ishtin xéli awwal, estayidilliq bilen ish köridighanliqini körsitidu; bezi waqitlarda Uning qayta-qayta, izchil halda melum bir ishni köridighanliqini körsitidu. ■ 7:13 2Tar. 36:15; Pend. 1:24; Yesh. 65:12; 66:4; Yer. 7:21-28 □ 7:14 «Men Shilohdiki öyni qandaq qilghan bolsam, siler tayan'ghan, shundaqla namim qoyulghan bu öyni we Men silerge hem ata-bowiliringlarga teqdim qilghan bu zéminnimu shundaq qilimen» — Xuda düşmenlerning wastisi bilen Shiloh dégen jaydiki muqeddes chédirini Öz shan-sheripidin juda qilghan we shundaqla Israilni meglup qilghan («1Sam.» 4-bab, «Zeb.», 78:40ni körüng). ■ 7:16 Mıs. 32:10; Yer. 11:14; 14:11 □ 7:18 «Asmanning Xanishi» — démisekmu, «Asmanning Xanishi» birxil ayal but idi. ■ 7:18 Yesh. 65:11; Yer. 8:2; 19:13; 44:19; Yer. 44:19

20 Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Méning ghezipim we qehrim mushu jaygha tóküldü; insan üstige, haywan üstige, daladiki derexler üstige, tupraqтики méwiler üstige tóküldü; u hemmini köydürüdü, uni héch öchürelmeydü.

21 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Bériwéringlar, köydürme qurbanliqliringlarni bashqa qurbanliqlargha qoshup qoyunglar, barliq göshlirini yewélinglar! □ ■

22 Chünki Men ularni Misir zéminidin qutquzup chiqarghan künide ata-bowiliringlarga «köydürme qurbanliq»lar yaki bashqa qurbanliqlar toghrisida gep qilmighan we yaki emr bermigenidim;

23 belki Men ulargha mundaq emr qilip: «Awazimgha qulaq sélinglar, shundaq qilip Men silerning Xudayinglar bolimen, siler Méning xelqim bolisiler; Men özünglarga yaxshiliq bolsun dep buyrughan barliq yolda ménginglar» — dep buyrughanidim. ■

24 Lékin ular héch anglimighan, Manga héch qulaq salmighan, belki öz rezil könglidiki jahilliqi bilen öz xiyal-xahishlirigha egiship méngiwergen; ular aldigha emes, belki keynige mangghan. □ ■

25 Ata-bowiliringlar Misir zéminidin chiqqandin tartip бүgünki kün'ge qeder Men qullirim bolghan peyghemberlerni yéninglarga ewetip keldim; Men herkünü tang sheherde ornumdin turup ularni ewetip keldim.

26 Lékin xelqim anglimighan, héch qulaq salmighan; ular boynini qattiq qilghan; rezillikte ata-bowiliridin éship ketken. ■

27 Sen bu sözlerni ulargha éytisen; lékin ular sanga qulaq salmaydu; sen ularni *towa qilishqa* chaqirisen, lékin ular jawab bermeydü.

28 — Sen ulargha: — «Perwerdigar Xudasining awazini anglimighan we héch tüzitishni qobul qilmighan xelq del mushu!» — deysen. Ulardin heqiqet-wapaliq yoqap ketti; bu ularning éghizidinmu üzülüp ketti. ■

Xuda yene Yehudagha söz qilidu

29 Chéchingni chüshürüp uni tashliwet; yuqiri jaylarda bir mersiye oqughin; chünki Perwerdigar Öz ghezipini chüshürmekchi bolghan bu dewrni ret qilip, uningdin waz kechti. ■

30 Chünki Yehudadikiler kóz aldında rezillik qilghan, — deydu Perwerdigar, — ular Méning namında atalghan öyge yirginchlik nersilerni ekirip uni bulghighan;

31 we öz oghul-qizlirini otta qurbanliq qilip köydürüsh üçün «Hinnomning oghli»ning jilghisidiki Tofetning yuqiridiki jaylarni qurghan; bundaq ishni

□ 7:21 «Bériwéringlar, köydürme qurbanliqliringlarni bashqa qurbanliqlargha qoshup qoyunglar, barliq göshlirini yewélinglar!» — oqurmenler belkim biliduki, «köydürme qurbanliq»larning barliq göshliri «Xudagha pütünley ibadet süpitide atalsun» dep qurban'gah üstide köydürülettü. Mushu yerde Muqeddes Roh Yeremiya arqiliq: «Qurbanliqliringlarning hemmisi ehmiyetsiz, shunga «köydürme qurbanliq»larning göshlirini köydürsenglarmu, yésenglarmu, Manga beribir» dep Israilgha hejwi, kinayilik gep qilidu. ■ 7:21 Yesh. 1:11; Yer. 6:20; Am. 5:21 ■ 7:23

Mis. 19:5; Law. 26:12; Qan. 6:3 □ 7:24 «ular aldigha emes, belki keynige mangghan» — bashqa birxil terjimisi: «ular Manga yüz aldini qilmay, belki Manga keynini qilghan». ■ 7:24 Yer. 2:27; 3:17; 16:12; 32:33 ■ 7:26 Neh. 9:17,29; Yer. 17:23; 19:15 ■ 7:28 Yer. 5:1-3 ■ 7:29 Ayup 1:20; Yesh. 15:2; Yer. 16:6

Men héch buyrumighanmen, u oyumgha héch kirip baqmighandur. □ ■

³² Shunga, mana, shundaq künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — «Tofet» yaki «Ibn-Hinnomning jilghisi» emdi héch tilgha élinmaydu, belki «Qetl jilghisi» déyilidu; chünki ular Tofette jesetlerni yer qalmighuche kömidu.

³³ Bu xelqning jesetliri asmandiki uchar-qanatlarining we zémindiki janivarlarning taami bolidu; ularni ölüklerdin qorqutup heydeydighan héchkim bolmaydu. ■

³⁴ Men Yehuda sheherliridin hem Yérusalém sheherliridin oyun-tamashining sadasini, shad-xuramliq sadasini we toyi boluwatqan yigit-qizining awazini mehrum qilimen; chünki zémin weyrane bolidu. ■

8

¹ Shu chaghda, — deydu Perwerdigar, — ular Yehudaning padishahlirining ustixanlirini, ularning emirlirining ustixanlirini, kahinlarning ustixanlirini, peyghemberlarning ustixanlirini we Yérusalémدا turghanlarning ustixanlirini göriliridin élip chiqiridu;

² shundaq qilip ular bularni quyash, ay we asmanlardiki barliq jisimlar astida yayidu; chünki ular bularni söygen, bularning qulluqida bolghan, bulargha egeshken, bularni izdigen, bulargha choqun'ghan; ularning jesetliri bir yerge héch yighilmaydu, héch kömülmeydu; ular zémin yüzide oghut bolup yatidu. ■

³ Men bulardin qalghanlirini heydigen jaylarda, bu rezil jemettin barliq tirik qalghanlar hayatning ornigha mamatni tallaydu, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.

Xudadin waz kéchish halaketni izdigenlik bilen barawer

⁴ Emdi sen ulargha mundaq dégin: Perwerdigar mundaq deydu: — Ademler yiqilsa qaytidin turmamdu? Birsı yoldin chiqip ketse qaytip kelmemdu?

⁵ Némishqa Yérusalémdeki bu xelq hemishe yoldin chiqish bilenla yénimdin yiraqlap kétidu? Ular aldanchiliqni ching tutidu, yénimgha qaytip kélishni ret qilidu.

⁶ Men köngül qoyup anglidim; lékin ular durusluqni sözlimeydu; ularning rezillikliridin: «Men zadi némilerni qilip qoydum?!» dep towa qilidighan héckim yoq; at jengge burulup étilghandek herbirsı öz yoligha burulup étilidu.

⁷ Hetta asmandiki leylekmu özige békitilgen waqtilirini bilidu; paxtek, qarlighach we turnilarmu köchüp kélidighan waqtilirini éside tutidu; lékim Méning xelqim Men Perwerdigarning ulargha békitkenlirimni héch bilmeydu. ■

□ **7:31** «Tofet» — «Tofet» dégen söz ibranıy tilida «ochaq» hem «uyat» dégennimu bildüridu. U yene «tükürük» dégen sözning ahangighimu oxshap kétidu. Bu yer «Hinnomning oghli (Ibn-Hinnom)ning jilghisi»gha jaylashqan, Yérusalém shehiring jenubiy teripide idi. Xelq ashu yerde exletlerni we napak nersilerni tashlap köydüretti. Shuning bilen u intayin «haram», eng bulghan'ghan jay dep hésablandi. «Yuqiri jaylar» — Israil we Yehuda uzundin béri tagh choqqiliri qatarliq jaylarda herxil butlarga choqunup, hetta ashu jaylarda «insan qurbanliq»larni qilip kelgen. Démisekmu, «insan qurbanliqı» qilish Tewratta qet'iy men'i qilin'ghan. «Bundaq bir ishni Men héch buyrumighanmen, héch oyumgha kirip baqmighandur». ■ **7:31** 2Pad. 23:10; Yer. 2:23; 19:5, 6 ■ **7:33** Qan. 28:26; Yer. 34:20 ■ **7:34** Yesh. 24:7; Yer. 16:9; 25:10; Ez. 26:13; Hosh. 2:13 ■ **8:2** Yer. 7:18; 19:13 ■ **8:7** Yer. 5:4, 5

8 Siler qandaqmu: «Biz danadurmiz, Perwerdigarning Tewrat-qanuni bizde bardur!» deysiler? Mana, berheq, ölima-köchürgüchilerning yalghanchi qelimi uni burmilighan. □

9 Danishmenler xijil bolidu, ular yerge qarap qaldi; mana, ular Perwerdigarning sözini chetke qaqqandin keyin, ularda zadi néme danaliq qalidu?

10 Shunga Men ularning ayallirini bashqilargha, ularning étizlirini yéngi igilirige tapshurup bérimen; chünki eng kichikidin chongighiche ularning hemmisi achközlükke bérilgen; peyghemberdin kahin'ghiche hemmisi saxta ish köridu. ■

11 Ular: «Aman-ésenlik! Aman-ésenlik!» dep xelqimning qizining yarisini susluq bilen qol uchida chala téngip qoydi. Lékin aman-ésenlik yoqtur!

12 Ular yirginchlik ishlarni sadir qilghinidin xijil boldimu? – Yaq, ular héch xijil bolmide, hetta qizirishnimu ular héch bilmeydu. Shunga ular yiqilip ölgenger ichide yiqilip ölidu; ularni jazalashqa kelginimde ular putliship kétidu, – deydu Perwerdigar.

13 Men ularning hosulini élip tashlaymen, – deydu Perwerdigar; üzüm télida üzümler, enjür derixide enjürler héch qalmide; yopurmaqliri soliship ketti; Men ulargha néme béghishlighan bolsam, emdi shular ulardin ötküzüwélinidu. □ ■

Kélidighan halaket – Yeremiya söz qilidu

14 «Biz némishqa mushu yerde bikar olturuwérimiz? Yighilayli, musthekem sheherlerge kirip shu yerlerde küresh qilip tügisheyli! Chünki Perwerdigar Xudayimiz bizni tügeshtürüp, bizge öt süyini berdi; chünki biz Perwerdigar aldida gunah sadir qilduq. □ ■

15 Aman-tinchliqni ümid qilip kütüp kelduq, lékin héch yaxshiliq bolmide; shipa waqtini küttuq, lékin mana, wehime basti! ■

16 Düşmen atlirining xartildashliri Dan zéminidin tartip anglanmaqta; ayghirlirining kishneshliri pütkül zéminni qorqitip tewretmekte. Ular zémin we uningda turuwatqan hemmini, sheherni we uningda turuwatqanlarning hemmisini yoqitishqa kélidu!» □ ■

17 – Mana, Men aranglarga yilanlarni, yeni héchkim séhirliyelmeydighan zeherlik yilanlarni ewetimen, ular silerni chaqidu» – deydu Perwerdigar. □ ■

Peyghemberning nale-peryadi

□ **8:8** «ölima-köchürgüchilerning yalghanchi qelimi uni burmilighan» — «ölima-köchürgüchiler»ning roli belkim Tewrat-qanunni köchürüsh we uninggha sherh bérish bolushi mumkin. «Basmixanilar» bolmighachqa Tewratni köchürüsh intayin muhim xizmet, elwette. Oqurmenler bashqa xil terjimilirini uchritishi mumkin. ■ **8:10** Yesh. 56:11; Yer. 6:12,13,14,15

□ **8:13** «...Men ulargha néme béghishlighan bolsam, emdi shular ulardin ötküzüwélinidu» — oqurmenler bashqa xil terjimilirini uchritishi mumkin. ■ **8:13** Yesh. 5:1-7; Mat. 21:19; Luqa 13:6-9

□ **8:14** «Yighilayli, musthekem sheherlerge kirip shu yerlerde küresh qilip tügisheyli» — yaki «Yighilayli, musthekem sheherlerge kirip shu yerlerde sükut qilayli!» ibranii tilida «süküt qilish» we «tügeshmek» oxshash bir söz bilen ipadilini. «Perwerdigar Xudayimiz bizni tügeshtürüp,...» — yaki «Perwerdigar Xudayimiz bizni sükut qildurup...». Ibraniy tilida «süküt qilish» we «ölüsh, tügesh» birla söz (damam) bilen ipadilini. ■ **8:14** Yer. 4:5; 9:15; 23:15 ■ **8:15** Yer. 14:19 □ **8:16** «Dan zémimi» — Israil zéminining shimaliy chétide idi; démek, düşmenler alliqachan shu zémin'gha yétip boldi. ■ **8:16** Yer. 4:15 □ **8:17** «Men aranglarga yilanlarni, yeni héchkim séhirliyelmeydighan zeherlik yilanlarni ewetimen, ular silerni chaqidu» — bu yilanlar shühbisizki, köchme menide bolup düşmenlerni körsitidu. ■ **8:17** Zeb. 58:4, 5

18 *Men*: «Méning derd-elimim dawalighusiz! Yürikim zeyipliship ketti!» — *dédim*. □

Perwerdigarning mersiye sözliri

19 «Mana, xelqimning qizining intayin yiraq yurttin kötürülgen peryadining sadasi! *Ular* — «Perwerdigar Zionda emesmu? Zionning padishahi u yerde turmamu?!» — *deydu*».

«Némishqa emdi ular Méni oyma mebudliri bilen, erzimes yat nersiler bilen ghezeplendüridu?!» □

Xelqning bolidighan nale-peryadi

20 — «Orma waqti ötüp ketti, yaz tügidi, lékin biz bolsaq yenila qutquzulmiduq!»

Peyghemberning mersiyesi

21 «Xelqimning qizining sunuq yarisi tüpeylidin özüm sunuqmen; matem tutimen;

Dekke-dükke méni bésiwaldi, —□

22 Giléadta tutiya tépilmamdiken?

U yerde téwip yoqmiken?

Némishqa emdi méning xelqimning qizigha dawa tépilmaydu?!» □ ■

9

Dawami

1 Ah, méning béshim suning béshi,
Közüm yashning buliqi bolsiidi!

□ **8:18** «Méning derd-elimim dawalighusiz! Yürikim zeyipliship ketti!» — bu sözler peyghemberning mersiyesi bolushi kérek. «Méning derd-elimim dawalighusiz!» — bashqa birxil terjimisi: «I derd-elimimgé teselli berguchi!». □ **8:19** ««Mana, xelqimning qizining intayin yiraq yurttin kötürülgen peryadining sadasi! *Ular* — «Perwerdigar Zionda emesmu? Zionning padishahi u yerde turmamu?!» — *deydu*» — bu sözler yaqi Perwerdigarningki bolushi kérek, bolmisa peyghemberningki bolidu. Kéyin biz xelqning peryadini angalaymiz: — (ular... deydu). «intayin yiraq yurttin kötürülgen peryadining sadasi!» — yaqi «zémindiki herbir bulung-puchqaqliridin chikkan peryadining sadasi!». «Némishqa emdi ular Méni oyma mebudliri bilen, erzimes yat nersiler bilen ghezeplendüridu?!» — bu sözler Perwerdigarning peyghemberge, shundaqla ixlassiz xelqge bergén jawabidur. □ **8:21** «Xelqimning qizining sunuq yarisi tüpeylidin özüm sunuqmen; matem tutimen; dekke-dükke méni bésiwaldi» — oqurmenlerge qaytidin tekrarlap uqturim-izki, mawzularni (mesilen mushu yerde «Peyghemberning mersiyesi») özimiz hörmetlik oqurmenlerge yardimi bolsun dep qoshup kirgüzduq. Ular muqeddes tékistning bir qismi emes. 8-babtiki 21-ayettin 9-babtiki 2-ayetkiche hemmisi yalghuz Yeremiya perghemberning mersiyesimu, yaqi buning ichide Perwerdigarning sözliri barmu? Qandaqla bolmisun, sözler yalghuz peyghemberning sözliri bol-sun, bolmisun, shubhisizki peyghemberning qayghu-hesretlik sözliri oxshashla Perwerdigarningmu qayghu-hesretlik sözlidur. □ **8:22** «Giléadta tutiya tépilmamdiken?» — Giléad rayonida herxil shipaliq dorilar hem usta téwiplarining dangqi bar idi. Shunga bu söz peyghemberning: «jismaniy je-hette Perwerdigar siler méning xelqimgé shundaq rehimdilliq qilip, etrapliq oylap, shipaliq dorilarni we dangliq téwiplarni teminligen yerde, Uning rohiy jehettimu silerning herxil gunahiy késelliringlarni saqaytishqa dora-amalliri mol emesmu? — Emdi némishqa siler Uning yén'gha kelmeysiler?!» dégendek bir soali oxshaydu. Bu 22-ayet Perwerdigarning Özining sözliri bolushimu mumkin. ■ **8:22** Yar. 37:25; Yer. 46:11; 51:8

Unda qta xelqimning qizi arisidiki öltürülgenler üçhün kéche-kündüz yighlayt-
tim!■

² Ah, men üçhün chöl-bayawanda yoluchilar chüshkidek bir turalghu bolsiidi!
Unda qta xelqimni tashlap, ulardin ayrilghan bolattim!
Chünki ularning hemmisi zinaxorlar,
Munapiqlarning bir jamaitidur!□ ■

Perwerdigarning sözining dawami

³ — Ular oqyachi leshkerler oqyayini égildürgendek tilini yalghanchiliqqa
égildürüşke teyyarlighan; ular zéminda üstünlük qazan'ghan, biraq bu
semimiylük bilen bolghan emes; ular rezillik üstige rezillik qilghan, Méni
héch tonup bilmigen» — deydu Perwerdigar. □ ■

⁴ — Herbiringlar öz yéqinlardin hézi bolunglar, qérindashliringlarga héch
tayanmanglar; chünki herbir qérindash peqetla aldighuchi, xalas, herbir
yéqinliring bolsa töhmetxorluqta yürmekte. ■

⁵ Ular herbiri öz yéqinlirigha aldamchiliq qilmaqta, héchkim heqiqetni
sözlimeydu; ular öz tilini yalghan sözleshke ögitidu, ular qebihlikte özlirini
upritidu.

⁶ Ular jebir-zulum üstige jebir-zulum qilmaqta, aldamchiliqtin yene bir
aldamchiliqqa ötmekte; ular Méni tonushni ret qilidu, — deydu Perwerdigar.
□

⁷ Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq
deydu: — Mana, Men ularni éritip tawlap sinaymen; xelqimning qizining
rezillikige Manga bashqa yol qalmidimu?

⁸ Ularning tili ejel oqidur; u aldamchiliqni sözleydu; herbir éghiz sözide yéqini
bilen tinch-amanliqni sözleydu, lékin könglide qiltaq teyyarlaydu. ■

⁹ Bu ishlar tüpeylidin ularni jazalimay qoyamdım? — deydu Perwerdigar, —
Méning jénim mushundaq bir eldin qisas almay qoyamdı?■

Kélidighan apét üçhün Yeremiya mersiye oquydu

¹⁰ «Taghlardiki yaylaqlar üçhün yigha we nale-peryad kötürimen,
Daladiki otlaqlar üçhün mersiye oquymen;
Chünki ular köyüp kettiki, héchkim u yerdin ötmeydu;
Kalilarning hörkireshliri anglanmaydu;
Hem asmandiki uchar-qanatlar hem haywanatlarmu qéchip,
Shu yerdin ketti!».

Perwerdigar sözini dawam qilidu

¹¹ — Men Yerusalémni xarablashqan top-top döwe, chilbörilerning bir tural-
ghusi qilimen;
Yehuda sheherlirini adem turmaydighan derijide wayrane qilimen.■

■ 9:1 Yesh. 22:4; Yer. 4:19 □ 9:2 «ularning hemmisi zinaxorlar,...» — «zinaxorlar» belkim rohiy
jehettin éytildi, ular Xudagha wapasizliq qilib butlarga choqunup ketti. ■ 9:2 Yer. 5:7, 8 □ 9:3
«ular zéminda üstünlük qazan'ghan, biraq bu semimiylük bilen bolghan emes...» — bashqa birxil
terjimisi: «shu zéminda ular ghelibe qilghan, biraq bu heqiqetni tiklesh üçhün emes...». ■ 9:3 Yesh.
59:4,13,15; Yer. 6:7 ■ 9:4 Yer. 6:28 □ 9:6 «ular qebihlikte özlirini upritidu (5-ayet)» —
5-ayetning axirqi qismi hem 6-ayetning bash qismining bashqa birxil terjimisi: «Ular qebihlik qilib
towani héch bilmeydu. (6) sen (Yeremiya) aldamchiliq arisida turuwatisen; aldamchiliqi tüpeylidin
ular Méni tonushni ret qilidu...». ■ 9:8 Zeb. 12:2-4; 28:3; 120:3-4; Pend. 30:14 ■ 9:9 Yer. 5:9,29
■ 9:11 Yer. 10:22

12 — Kim bu ishlarni chüshinishke danishmen bolidu?

Kim Perwerdigarning aghzidin söz élip bularni chüshendüreydu?

Némishqa zémin weyrane, héchkim ötmigüdek, köyüp chöl-bayawandek bolup ketti?

13 Perwerdigar deydu, — Chünki ular Men ular aldigha qoyghan Tewratqanunni tashliwetken, Méning awazimgha qulaq salmighan we uningda mangmighan,

14 Belki öz qelbidiki jahilliqa egeshken, ata-bowiliri ulargha ögetkendek Baallarning keynige egiship ketken.□

15 Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, Israilning Xudasi mundaq deydu: — Mana, Men bu xelqge kekrini yégüzimen, ulargha öt süyini ichküzimen, ■

16 ularni ular yaki ata-bowiliri ilgiri héch tonumaydighan eller arisigha tarqitimen; Men ularni yoqatquche ularning keynidin qoghlashqa qilichni ewetimen.■

17 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Köngül qoyunglar, matemchi ayallarni kélishe chaqiringlar, yiglashqa eng usta bolghan qiz-ayallarni chaqirip kélishe adem ewetinglar!□

Yeremiya Perwerdigarning sözlirige jawab béridu

18 — Berheq, ular téz kelsun, biz üçün zor yigha kötürsunki, bizning közlimizdinmu yashlar taramlap tökülsun, chanaqlirimizdinmu yash tamchiliri aqsun —

19 chünki Ziondin yigha awazi anglinip: — «Biz qanchilik bulang-talang qilinduq! Qanchilik shermende bolduq! Ular turalghulirimizni örüwetti, biz zéminimizni tashliduq!» — déyilidu.

20 Perwerdigarning sözini anglanglar, i ayallar,

Uning aghzidiki sözge qulaq sélinglar;

Qizinglargha yiglashni ögitinglar,

Herbiringlar yéqinlirlargha mersiye oqutunglar;

21 Chünki ölüm bolsa dérizilirimizdin yamiship kirgen,

Orda-istihkamlirimizghimu kirgen;

U balilarni kochilardin,

Yigitlerni reste-meydanlardin yulup tashlighan.

22 Yéqinlirlargha uqturup: «Perwerdigar mundaq deydu: —

Berheq, jesetler dalada tézektek yiqilidu;

Ular ormichining orghiqining astigha yiqilghan,

Lékin héchkim yighmaydighan bashaqtek yerge chéchilidu!» — denglar!■

23 Perwerdigar mundaq deydu: —

Dana kishi danalighi bilen, küchlük kishi küchlüklüki bilen, bay bayliqliri bilen pexirlinip maxtanmisun; ■

24 pexirlinip maxtighuchi bolsa shuningdin, yeni Méni, yer yüzide méhir-muhebbet, adalet we hoqqaniyilqini yürgüzgüchi Men Perwerdigarni tonup

□ 9:14 «(Yehuda xelqi) ...ata-bowiliri ulargha ögetkendek Baallarning keynige egiship ketken» — oqurmenlarning éside barki, «Baal»lar intayin yirginchlik bir xil butlar idi. ■ 9:15 Yer. 8:14; 23:15

■ 9:16 Law. 26:33 □ 9:17 «köngül qoyunglar, matemchi ayallarni kélishe chaqiringlar, yiglashqa eng usta bolghan qiz-ayallarni chaqirip kélishe adem ewetinglar!» — kona zamanlarda bezi bay ademler uruq-tuqhqlirini depne qilishda mushundaq «yiglashqa mahir» ayallarni «keypiyatni yaritish» üçün yallaytti (mesilen, Injil, «Mat.» 9:37ni körüng). ■ 9:22 Yer. 7:33

■ 9:23 1Kor. 1:31; 2Kor. 10:17

yetkenlikidin pexirlinip maxtansun; chünki Méning xursenlikim del mushu ishlardindur, — deydu Perwerdigar.

²⁵ Mana, shundaq künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — Men xetne qilmighanlarni xetne qilin'ghanlar bilen bille jazalaymen;

²⁶ yeni Misir, Yehuda, Édom, Ammoniylar we Moabiylar, jümlidin chölbayawanda turuwatqan, chéke chachlirini chühürüwetken ellerni jazalaymen; chünki bu ellerning hemmisi xetnisizdur; Israilning barliq jemetimu könglide xetnisizdur. □ ■

10

Butlar emes, Perwerdigarla ibadetke layiqtur

¹ Perwerdigarning silerge éytqan sözige qulaq sélinglar, i Israil jemeti: —

² Perwerdigar mundaq deydu: — Ellerning yollirini ögenmenglar; gerche eller asmandiki hadise-alametlerdin qorqup dekke-dükkige chömgén bolsimu, siler bulardin héch chöchüp ketmenglar. □

³ Chünki ellerning qaide-yosunliri bimeniliktur; hemmisi ormanliqtin késilgen derextin, yaghachchining iskinisi bilen oyulghan nersige asaslan'ghandur. ■

⁴ Ular buni altun-kümüş bilen helleydu; uni yiqilmisun dep ular bolqa, mixlar bilen békitidu. ■

⁵ Bundaq butlar terxemeklikte turidighan bir qaranchuqtur, xalas; ular héch sözliyelmeydu; ular bashqilar teripidin kötürülüshi kérek, chünki ular mangalmaydu. Ulardin qorqmanglar; chünki ular rezillik qilalmaydu, ularning qolidin yaxshiliq qilishmu kelmeydu. ■

⁶ — Sanga oxshaydighan héchkim yoq, i Perwerdigar; Sen ulugh, küch-qudring bilen naming ulughdur. ■

⁷ Kim Sendin qorqmay turalisun, i barliq eller üstige hökümran padishah!? Chünki bu Sanga tégishliktur; chünki ellerdiki danishmenler arisida we barliq padishahliqlar arisida Sanga oxshash héchkim yoqtur. ■

⁸ Ellerning hemmisi istisnasiz eqli yoq, nadanlardur; bu erzimesler yaghtaktur, xalas! Ular telim bérelemdu!? □ ■

□ **9:26** «... Bu ellerning hemmisi xetnisizdur; Israilning barliq jemetimu könglide xetnisizdur»

— bu 25- we 26-ayetler Yehuda (Israil)gha intayin éghir kélishi kérek idi. Chünki Perwerdigar ularni, özleri kemisitidighan xetne qilinmighan «yat eller» qatarida «xetne qilinmighan»dek hésablaydu. Xudaning köz aldida Yehuda xetnisiz, yeni u Ibrahim xetne arqliq tüzgen ehidge layiq emes bolup qaldi. «Köngli xetnisiz» — «köngli bu rezil dunyadiki rezil azzu-hewesliridin késilgen emes, Xuda we uning ibaditi üçün rezilliktin ayrilghan emes» dégen menide. «Ezakiyal»gha qoshulghan «qoshumche sözimiz»ni we Injil, «Rim.» 2-bab, «Fil.» 3:3, «Kol.» 2:11ni körüng). Yene kélip xetne «könglide emes» bolsa, «chéke chachlirini chühürüwétish» (belkim butpereslerning matimining bir ipadisi)tin héchqandaq perqi yaki ehmiyiti yoqtur. ■ **9:26** Law. 26:41; Rim. 2:28,29 □ **10:2** «ellerning yollirini ögenmenglar; gerche eller asmandiki hadise-alametlerdin qorqup dekke-dükkige chömgén bolsimu, siler bulardin héch chöchüp ketmenglar» — yat eller bundaq «asmandiki hadise-alametler»ni xurapiyliq, yeni munejimler yolida chüshinetti, elwette. ■ **10:3** Yesh. 44:14-17 ■ **10:4** Yesh. 41:7 ■ **10:5** Zeb. 115:4-7; Yesh. 41:23; 46:1, 7 ■ **10:6** Zeb. 86:8,10 ■ **10:7** Weh. 15:4 □ **10:8**

«Ellerning hemmisi istisnasiz eqli yoq, nadanlardur; bu erzimesler yaghtaktur, xalas! Ular telim bérelemdu!? » — oqurmenler ayetning bashqa xil terjimilirini uchrishi mumkin. ■ **10:8** Yesh. 41:29; Hab. 2:18; Zek. 10:2

⁹ Soqup yalpaqlan'ghan kùmüş Tarshishtin élip kélinidu; altunmu Ufazdin élip kélinidu; andin hünérwen we zergerlarning qoli bu yasighinigha kök we sösün rext bilen kiyim kiygüzidu — bularning hemmisi shübhisizki, danishmen ustilarning ejridur!

¹⁰ Lékin Perwerdigar Xudaning Özi heqiqettur; U hayat Xudadur, menggülükning Padishahidur; Uning ghezipi aldida yer-zémin titreydu; eller Uning qehrini kötürelmeydu.

¹¹ Ulargha mundaq dégin: «Asman bilen zéminni yaratmighan ilahlar, ular zémin yüzidin we asman astidin yoqaydu!».[□]

¹² *Perwerdigar bolsa yer-zéminni küch-qudriti bilen yasighan, Alemni danalighi bilen berpa qilghan, Asmanlarni eqil-parasiti bilen yayghuchidur.* ■

¹³ U awazini qoyuwetse, asmanlarda sular shawqunlaydu; U yer chetliridin bulut-tumanlarni örlitidu;

U yamghurlargha chaqmaqlarni hemrah qilip békitidu, We shamalni öz xeziniliridin chiqiridu.■

¹⁴ Mushu kishilarning herbiri eqilsiz, bilimdin mehrumlardur; Zergerlarning herbiri özliri oyghan but teripidin shermendige qalidu; Chünki uning quyma heykili yalghanchiliq, ularda héch tiniq yoqtur.■

¹⁵ Ular bimenilerdur, mazaq obyektidur; Jazalinush waqti ularning üstige kelgende, ular yoqitilidu.

¹⁶ Yaqupning Nésiwisi Bolghuchi bulardek emestur; Chünki barliq mewjudatni yasighuchi Shudur;

Israil bolsa Uning Öz mirasi bolghan qebilidur;

Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Uning namidur.□ ■

Yeremiya xelqi üçün mersiye oqup dua qilidu

¹⁷ Zémindin chiqishqa yük-taqingni yigishturup al, i muhasirige élin'ghuchi qiz; □

¹⁸ chünki Perwerdigar mundaq deydu: — «Mana, Men bu waqitta zémindikilerni élip u yerdin chöriwétimen we ularning köngli tonup yetküche azar bérimen!».[■]

Yeremiya xelqige wekil süpitide söz qilidu

¹⁹ Jarahitim üçün halimgha way! Méning yaram dawalighusizdur! Biraq eslide men: «Bu peqet bir késellik, xalas, uninggha chidighudekmen» — deptikenmen. □

²⁰ Méning chédirim halak boldi, barliq tanilirim üzüldi; balilirim mendin juda bolup, ular yoq boldi; chédirimni qaytidin sozup tikküdek, chédir perdiririni asqudek héchkim qalmidi.

□ **10:11** «Ulargha mundaq dégin: «Asman bilen zéminni yaratmighan ilahlar, ular zémin yüzidin we asman astidin yoqaydu!» — bu ayet ibraniy tilida emes, belki aramiy tilida ipadiliniidu. Éniqki, Xudaning meqsiti Öz xelqingin bu heqiqetni yat ellerge ularning öz tilida bildürüşhi kérek. ■ **10:12** Yar. 1:1; Ayup 9:8; Zeb. 104:2; Yesh. 40:22; 44:24; 51:13; Yer. 51:15 ■ **10:13** Zeb. 135:7; Yer. 51:16 ■ **10:14** Yer. 51:17,18 □ **10:16** «Yaqupning nésiwisi» — «Yaqup» mushu yerde Yaqup we uning ewladliri bolghan Israilnimu körsitidu. «Yaqupning nésiwisi» Xudaning Özidur, elwette. ■ **10:16** Zeb. 74:2; Yer. 51:19 □ **10:17** «muhasirige élin'ghuchi qiz» — «qiz» mushu yerde shübhisizki, pütün xelqni bildüridu. ■ **10:18** Yer. 6:24 □ **10:19** «peqet bir késellik» — belkim xelqing béshigha chüshken külpetler «peqet waqtliq aware, xalas» dégen héssiyatini körsitidu. Saxta peyghemberler bundaq héssiyatni köp qollaytti.

21 Chünki xelq padichiliri eqilsiz bolup, Perwerdigarni izdep yol sorimaydu; shunga ular danishmenlerde ish körelmeydu, ularning barliq padisi tarqilip ketti. □

22 Anglanglar! Bir gepning shepisi! Mana, u kélidu, shimaliy zémindin chiqqan zor bir chuqan-süren! Yehudaning sheherlirini bir weyrane, chilbörilerning turalghusigha aylandurghuchi kéliwatidu! ■

23 Bilimenki, i Perwerdigar, insanning öz yolini békitchisi öz qolida emestur; méngiwatqan ademning özide qedemlirini xalighanche tashlash qudriti bolmastur; ■

24 Perwerdigar, méni tüzigeysen, lékin ghezipping bilen emes, adil höküming bilen tüzigeysen; bolmisa Sen méni yoqqa barawer qilisen. ■

25 Qehringni Séni tonumaydighan eller hemde naminggha nida qilmaydighan jemetler üstige tökkeysen; chünki ular Yaqupni yep ketken; berheq, ular uni yutup tügeshtürüp, turghan jayini mutleq weyran qilghan. ■

11

Xelqing Xudaning ehdisini közge ilmighanliqi

1 Yeremiyagha Perwerdigardin kelgen söz mundaq idi:

2 – Bu ehdingin sözlirige qulaq sélinglar; shundaqla Yehuda kishilirige, Yérusalémda turuwatqanlarga ularni yetküzünglar, □

3 – sen Yeremiya ulargha mundaq éytqin: –

– Perwerdigar, Israilning Xudasi mundaq deydu: – Bu ehdingin sözlirige kim boysunmisa u lenette qalidu; ■

4 Men bu ehdingi ata-bowiliringlarni Misir zéminidin, yeni tömür tawlaydighan xumdanidin qutquzup chiqarghan künide ulargha tapilap: «Awazingha qulaq sélip, bu sözlerge, yeni Men silerge tapshurghan barliq emrlerge emel qilinglar; shundaq qilghininglarda, siler Méning xelqim bolisiler, Men silerning Xudayinglar bolimen; ■

5 shundaq bolghinida Men ata-bowiliringlarga: «Silerge süt hem bal éqip turidighan bir zémin teqdim qilimen» dep ichken qesemni emelge ashurimen» – dégenidim. Siler bügünki künde del shu zéminda turuwatisiler!

Men bolsam jawaben «Amin, Perwerdigar!» – dédim. □ ■

6 Perwerdigar manga mundaq dédi: – Yehudaning sheherliride, Yérusalémning kochilirida bu sözlerni jakarla: – Bu ehdingin barliq sözlirige qulaq sélip emelge ashurunglar! □

□ **10:21** «xelq padichiliri» — (yeni «pada baqquchiliri») shübhisizki, Yehudaning padishahi, wezirleri, kahinliri we peyghemberlirini körsitidu. ■ **10:22** Yer. 1:14; 4:6; 9:11 ■ **10:23** Pend. 16:1; 20:24 ■ **10:24** Zeb. 6:1; 38:1; Yer. 30:11; 46:28 ■ **10:25** Zeb. 79:6; Yer. 8:16; 9:16 □ **11:2** «Bu ehdingin sözlirige qulaq sélinglar» — bu bésharet (11:1-17)ning asas témissi (yuqiriqi mawzuyimizdek)

— «xelqing Xudaning ehdisini közge ilmighanliqi». Bésharet belken Yosiya padishah höküm sürgen waqitda ibadetxanidin tépilghan «Tewrat-qanunning bir qismi» bilen munasiwetlik. U Tewratning qismi belkim «Qanun sherhi» idi, kitab Xuda Musa peyghember arqilqi Israil bilen tüzgen ehdingi tekralaydu we tekitleydu. «2Pad.» 22-23-bablarni, «2Tar.», 34-35-bablarni körüng. ■ **11:3** Qan. 27:26; Gal. 3:10 ■ **11:4** Law. 26:3,12; Qan. 4:20 □ **11:5** «Men bolsam jawaben «Amin, Perwerdigar!» — dédim» — oqurmenlerge ayanki, «Amin» dégen söz «shundaq bolsun!» dégen menide. Mushu yerde Yeremiya Perwerdigarning ehdisige boysunmighan barliq kishilerni (3-ayette) lenetke qalduridighanliqigha qoshulushni bildüridu. ■ **11:5** Qan. 7:12 □ **11:6** «Bu ehdingin barliq sözlirige qulaq sélip emelge ashurunglar!» — bésharet (11:1-17)ning asas témissi toghrisidiki 2-ayettiki izahatni körüng.

7 Chünki Men ata-bowiliringlarga Misir zéminidin qutquzup chiqarghan künidin bügünki kün'giche «Méning awazimgha qulaq sélinglar!» dep jékilep agahlandurup kéliwatimen; Men tang seherde ornumdin turup ularni agahlandurup keldim. ■

8 Lékin ular héch anglimighan yaki qulaq salmighan; ularning herbiri rezil köngülliridiki jahilliqqa egiship mangghan; shuning bilen Men bu ehdidiki barliq sözlerni ularning béshigha chüshürdüm; Men bularning hemmisini ulargha tapilighanmen, lékin ular héch emelge ashurmighan. ■

9 Perwerdigar manga mundaq dédi: — Yehudalikiler we Yérusalémnda turawatqanlarning arisida bir suyiqest bayqaldi;

10 ular sözlirimni anglashni ret qilghan ata-bowiliringning qebihliklirige qaytip ketti; ularning ibaditide bolayli dep bashqa ilahlargha egiship ketti. Israil jemeti hem Yehuda jemeti ata-bowiliri bilen tüzgen éhdemni buzdi.

11 Shunga Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men ularning üstige héch qutulalmas apet chüshürimen; ular Manga peryad kötüridu, lékin Men ularni anglamaymen. ■

12 Andin Yehudaning sheherliri we Yérusalémnda turawatqanlar isriq yéqip choqun'ghan butlarni izdep ulargha peryad kötüridu; lékin apet chüshken waqtida ular bularni héch qutquzmaydu.

13 Chünki sheherliring qanche köp bolghanséri, butliring shunche köp boldi, i Yehuda; Yérusalémning kochiliri qanche köp bolghanséri, siler «yirginchlik bolghuchi»gha shunche qurban'gahlarni qurdunglar, yeni Baalgha isriq yéqish üçün qurban'gahlarni berpa qildinglar. ■

14 Emdi sen, *i Yeremiya*, bu xelq üçün dua qilma, ular üçün héch peryad yaki tilawet qilma; chünki apet béshigha chüshüshi bilen ular Manga nida qilghan waqtida Men ularni anglamaymen. ■

15 — Méning söyümlük xelqimning öyümde turushigha néme heqqi? Chünki köpinchinglar özünqlarning rezil meqsetlirige yétishke orunisiler; siler rezil-likinglar emelge ashqanda xursen bolsanglar, undaqta «muqeddes göshler» mushu asiyliginglarni silerdin élip tashliyalamdu? □

16 Perwerdigar ismingni «Yapyéshil, mol méwilik, baraqsan zeytun derixi» dep atighanidi; lékin *Perwerdigar* derexke shawqunlaydighan zor bir otni salidu we shaxliri yoq qilinidu.

17 Chünki séni tikken samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar sanga qarap külpet békitip jakarlighan; sewebi, Israil jemeti we Yehuda jemeti özining menpeetini közlep rezillik qilip, Baalgha isriq yéqip, Méning ghezipimni keltürdi. ■

Yeremiyagha qilinidighan suyiqestni Perwerdigar uninggha ayan qilidu

18 «Perwerdigar manga xewer yetküzdi, shuning bilen men chüshendim; U manga ularning qilmishlirini ayan qildi;

19 men bolsam xuddi boghuzlashqa yétilep mangghan könük paqlandek idim; men esli ularning manga qarap: «Derexni méwisi bilen yoqitayli, uning

■ 11:7 Yer. 7:13,25 ■ 11:8 Yer. 3:17; 7:24,26; 9:14 ■ 11:11 Pend. 1:28; Yesh. 1:15; Yer. 14:12; Ez. 8:18; Mik. 3:4 ■ 11:13 Yer. 2:28 ■ 11:14 Yer. 7:16; 14:11 □ 11:15 «muqeddes göshler» — qurbanliqlardiki göshler, elwette. Oqurmenler ayetning bashqa köp xil terjimilirini uchrishi mumkin, lékin umumiy menisi terjimimizdikidek bolidu. ■ 11:17 Yer. 2:21

ismi qayta eske héch keltürülmisun, uni tirikler zéminidin üzüp tashlayli» dégen qestlirini héch bilmeyttim;

²⁰ Lékin Sen, i adil höküm Chiqarghuchi, ademning wijdan-qelbini Sinighuchi, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, Séning ularning üstige chüshüridighan qisasingni öz közüm bilen körüşke nésip qilghaysen; chünki dewayimni Sangila ayan qilip tapshurdum».[■]

²¹ Shuning bilen Perwerdigar *manga* mundaq dédi: — «Perwerdigarning namida bésharet berme, bolmisa jéning qolimizda tügishidu» — dep sanga doq qilip yürgen Anatottiki ademler jéningni izdep yürüdü. Emdi ular toghrisida mundaq sözüüm bar: —

²² — bu ishqa qarap samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq dédi: — Mana, Men ularni jazalaymen; yigitler qilich bilen ölüdü, oghul-qızleri bolsa gehetchilik bilen ölüdü.

²³ Ularidin héchbir qaldisi qalmaydu; chünki Men ular jazalinidighan yilida, shu Anatottiki ademler üstige apet chüshürimen.

12

Yeremiya peyghemberning Perwerdigargha dad éytishi dawamlashidu

¹ Men dewayimni aldinggha élip kelsem, adil bolup kelding, i Perwerdigar; lékin Sen bilen Öz hökümliring toghruluq sözleshmekchimen; némishqa rezillerning yoli ronaq tapidu? Asiyliq qilghuchilarning hemmisi némishqa kengri-azadilikte turidu? [■]

² Sen ularni yer yüzige tikkensen, ularmu yiltiz tartqan; ular ösüp güllinidu, ular méwileydu; Sen ularning aghzigha yéqin oxshaysen, lékin wijdanidin yiraqsen; □ [■]

³ Lékin Sen, i Perwerdigar, méni bilisen; Sen méni körüp kelgensen, Özüngge bolghan sadiqliqimni sinighansen. Ularни boghuzlashqa békitilgen qoylardek ayrip sörep chiqqaysen, ularni qetl künige ayriqhaysen. □ [■]

⁴ Zémin qachan'ghiche qaghjiraydu, étizdiki ot-chöppler qachan'ghiche qurghan halette turidu? Zéminda turuwaqanlarning rezilliki tüpeylidin haywanlar hem uchar-qanatlar qachan'ghiche yoqap tügeydu? Chünki bu xelq: «Xuda aqiwitimizni héch körmeydu» dewatidu. □ [■]

Perwerdigar Yeremiyağa jawab béridu

■ **11:20** 1Sam. 16:7; 1Tar. 28:9; Zeb. 7:9; 26:2; Weh. 2:23 ■ **12:1** Ayup 21:7; Zeb. 73:11-13; Hab. 1:3

□ **12:2** «Sen ularning aghzigha yéqin oxshaysen, lékin wijdanidin yiraqsen» — «wijdan» dégen söz mushu yerde ibranii tilida «börekler» bilen ipadilinidu. ■ **12:2** Yesh. 29:13 □ **12:3** «...Ularни boghuzlashqa békitilgen qoylardek ayrip sörep chiqqaysen, ularni qetl künige ayriqhaysen» —

Yeremiya özining yurtdashlirining suyiqestining obyékti bolup nurghunlighan japa tartmaqta, lékin ular keng-azade yashaydighan oxshaydu. ■ **12:3** Zeb. 17:3; 139:1; Yer. 11:20 □ **12:4** «Bu xelq: «Xuda aqiwitimizni héch körmeydu» dewatidu?» — ibranii tilidiki «Bu xelq: U aqiwitimizni héch körmeydu» dewatidu?» déyilidu. Bu dégenliktiki «U»ni bezi alimlar Yeremiyanı körsitidu, dep qaraydu.

Lékin bizningche xelqning: «Xuda aqiwitimizni héch körmeydu» dégen sözi, Tewrat «Qan.» 32:30diki «Men (Xuda) ularning aqiwitini körimen» dégen sözning del eksidur, shunga biz «Xuda» dep terjime qilduq. ■ **12:4** Yer. 4:25; 7:20; 9:10

5 — Sen yügürgen leshkerler bilan besleshkende, ular séni halsiratqan bolsa, emdi sen atlar bilan besleshseng qandaq bolar? Sen peqet aman-tinchliqta turghan zémindila xatirjem bolup *Manga* ishinisen, emdi Iordan deryasi boyidiki qoyuq chatqalliqlarda qandaq yürisen? □

6 Chünki hetta öz qérindashliring, atangning jemetimu sanga asiqliq qilghan. Ular mu séni yoqitish üçün awazini qoyup bergen. Gerche ular sanga méhirlilik sözlerni qilghan bolsimu, ulargha ishenme! ■

Xuda Yeremiyaning dad kótürüshlirige yene bir jawab béridu

7 — Özüm ailemdin waz kéchimen, mirasimni tashliwétimen, jan-jigirimni dushmanlirining qoligha tapshurimen.

8 Méning mirasim *bolghan xelq* bolsa Manga ormanliqtiki bir shirge oxshash bolup qaldi; ular Manga qarshi awazini kótürdi; shunga Men ularni yaman kórimen.

9 Méning mirasim Manga sar-bürküt yaki chilböridek bolup qaldi emesmu? Lékin uning etrapigha bashqa sar-bürkütler olashmaqta! Béringlar, ularni yewétishke barliq daladiki haywanlarni yighip kélinglar! □ ■

10 Nurghunlighan xelq padichiliri üzümzarimni halak qilidu, ular Méning nésiwemni ayagh asti qilidu, ular Méning yéqimliq nésiwemni ghérib bir chöl-bayawan'gha aylanduridu; □ ■

11 ular uni ghérib qiliwétidu; u Méning aldında ghérib hem qaghjiraq turidu; pütkül zémin ghérib qalidu; emma héch adem buninggha könglini bölmeydu.

12 Chöl-bayawandiki barliq égzilikler üstige halak qilghuchilar ghuzhuldap chiqip kélidu; chünki Perwerdigarning qilichi zéminning bir chétidin yene bir chétigiche hemmini yutidu; héch et igisiniq tinch-xatirjemlikni bolmaydu.

13 *Xelqim* bughdayni térighan bolsimu, lékin tékenlerni oriydu; ular özlirini upratqini bilen, payda kórmeydu; shunga *nachar* mehsulatliringlar tüpeylidin, Perwerdigarning qattiq ghezipi tüpeylidin, yerge qarap qalisiler. ■

14 Menki Perwerdigar Öz xelqim Israilni waris qilghan mirasqa changgal salghan, zéminimning hemme rezil qoshniliri toghruluq mundaq deymen: — Mana, Men ularni öz zéminidin yulup alimen, shuningdek Yehuda jemetini ular arisidin yuluwalimen; □ ■

15 lékin shundaq boliduki, ularni yuluwalghandin kéyin Men bu yoldin yénip, ulargha ichimni aghritimen, ularning herbirini öz mirasigha, herbirini öz zéminigha qayturimen. □

□ 12:5 «Jordan deryasi boyidiki quyuq chatqalliqlarda qandaq yürisen?» — bu yer shirlar yashighan, intayin xeterlik jay idi (49:14, 50:44ni kóring). Xuda Yeremiyağa: «Ishliring téximu qiyin, téximu chataq, téximu musheqquetlik bolidu» dep agahlanduridu. ■ 12:6 Pend. 26:25 □ 12:9

«dalidiki haywanlar» — belkim Israilni bulang-talang qilmaqchi bolghan yat ellerni bildüridu. Bu perman («Béringlar...yighip kélinglar») belkim perishtilerge éytlsa kérek. ■ 12:9 Yer. 7:33 □ 12:10

«Nurghunlighan xelq padichiliri» — belkim yat ellerning emir-padishahlrini kórsitidu. Biraq Israilning özidiki «xelq padichiliri» (padishahlar, kahinlar, peyghemberler)ning wapasizliqi bilen bu aqiwetni Israilning béshigha keltürgen, shunga «nurghunlighan pada baqquchiliri» ularnimu öz ichige élishi mumkin. Xuda «Méning üzümzarim», «Méning nésiwem» dégen ibariler bilen, belkim Öz xelqi Israilni, jümlidin ularning zéminini kórsitidu. Ibraniy tilida bu aytettin 13-ayetkiche bolghan péiller «ötkén zaman»da ipadilinidu; peyghember bularning hemmisini «alliqachan yüzbergendek», jezmen yüz béridu, dep bilidu. ■ 12:10 Yer. 6:3 ■ 12:13 Law. 26:16; Qan. 28:38 □ 12:14 «zéminimning hemme rezil qoshniliri» — qoshna yat ellerni kórsitidu. ■ 12:14 Qan. 30:3; Yer. 32:37 □ 12:15

«ularni ...ularning herbirini öz mirasigha, herbirini öz zéminigha qayturimen» — bu Xudaning bu yat ellerning herbirige éytqan sözliri.

16 Shundaq qilib, eger (ular ötkende xelqimge Baalning ismigha qesem ichishni ögetkendek) köngül qoyup xelqimning yollarini ögense, jümlidin Méning namingha qesem ichishni ögense, — emdi ulargha xelqim arisidin *muqim* orun bérilip, ular güllendürüliidu. □

17 Biraq ular anglimisa, Men shu elni mutleq yulup tashlaymen, — deydu Perwerdigar.■

13

Chirip ketken ich tambaldin alghan sawaq

1 Perwerdigar manga mundaq dédi: — Barghin, kanap ich tambalni al, bélingge baghla; lékin uni sugha chilima.

2 Shunga Perwerdigar manga dégendek men bir ich tambalni aldim we bélimge baghlap qoydum.

3 Emdi Perwerdigarning sözi ikkinchi qétim manga kélip mundaq déyildi: —

4 «Sen pulgha alghan, bélingge baghlan'ghan ich tambalni élip, ornungdin tur, Fratqa bérip shu yerde tashning yériqigha yoshurup qoy».□

5 Shunga men bardim we Perwerdigar manga buyrughandek uni Fratqa yoshurup qoydum.

6 Köp künler ötkendin kéyin, Perwerdigar manga: «Ornungdin tur, Fratqa bérip, Men sanga shu yerge yoshurushqa buyrughan ich tambalni qolunggha al» — dédi.

7 Shunga men Fratqa bardim; men yoshurghan yerdin ich tambalni kolap chiqirip qolumgha aldim; mana, ich tambal sésip chirip ketkenidi, pütünley kiygüsiz bolghanidi.

8 Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

9 Perwerdigar mundaq deydu: — Men Yehudaning pexrini we Yérusalémning chong pexrini mushu halda yoqitimen;

10 Méning sözlirimni anglashni ret qilghan, könglidiki jahilliqida mangidighan, bashqa ilahlarning qulluqida bolup, ulargha ibadet qilishqa intilidighan bu rezil xelq pütünley kardın chiqqan bu ich tambalgha oxshash bolidu.

11 Chünki xuddi ich tambal ademning chatiriqigha ching baghlan'ghandek, ularmu Manga *yéqin* bir xelq bolsun, Manga nam-abruy, medhiye we shan-sherep keltürsun dep, Men Israilning pütkül jemetini we Yehudaning pütkül

□ **12:16** «ulargha xelqim arisidin muqim orun bérilip, ular güllendürüliidu» — ibranıy tilida sözmüsöz bolsa «ular xelqim arisida qurulıdu». Bu söz köp jehetlik bolup, étiqad, exlaq, danalıq, iqtisad we parawanlıq, bolupmu herxil rohiy baylıqlarnı körsitidu. ■ **12:17** Yesh. 60:12 □ **13:4** «...ornungdin tur, Fratqa bérip,...» — bashqa birxil terjimisi: «...ornungdin tur, Efrat (deryasi)gha bérip...».

Yeremıyaning yurtı Anatotgha yéqin «Frat» dégen kichik bir yéza idi. Efrat deryasi bolsa Pelestindin 550 kilomér yıraq. Eger toghra terjimisi «Frat» bolsa, shühhisizki, bu yenila söz oyını arqılıq «Efrat deryasi»ni, shuningdek Efrat deryasining boyida qurulghan Asuriye impériyesini, shundaqla kéyinki Babil impériyesini körsitidu. Bu ikki impériyening Israilgha andin kéyin Yehudagha (ular shu yerge sürgün bolghan waqıtida) étiqadni bulghaydighan tesiri bolghan. Asuriyening butpereslikining we Babilning pulpereslikining étiqadni bulghaydighan tesiri bar idi. Ishning bashqa birxil sherhi: ular esli Perwerdigargha «ching munasiwette baghlinish»i kérek idi. Lékin buning ornigha ular Babilgha baghlanmaqchi bolup (Hezekiya padishahning künliride) bulghinip ketken. Lékin bizningche bundaq sherhi Yeremıyaning dewrige uyghun kelmeytti.

jemetini Özümgə ching baghlandurghanmen — deydu Perwerdigar; — lékin ular héch qulaq salmidi. □

12 Ulargha mushu sózni dégin: — Israilning Xudasi bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — «Hemme sharab idishi sharab bilen tolushi kérek». Ular sang: «Ejeba, hemme sharab idishi sharab bilen tolushi kéreklikini obdan bilmemduq?» — deydu; □

13 Sen ulargha mundaq deysen: «Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, men bu zéminda barliq turuwatqanlarni, Dawutqa wekil bolup uning textige olturghan padishahlarni, kahinlarni we peyghemberlerni hemde Yérusalémda barliq turuwatqanlarni mestlik-bihoshluq bilen toldurimen.

14 Men ularni bir-birige, yeni ata bilen oghullirininu oxshashla bir-birige soqushqa salimen, — deydu Perwerdigar; — Men ulargha ichimni aghritmaymen, ularni ayimaymen, ulargha rehim qilmaymen; ularni nabut qilishqa héchnerse méni tosumaydu.

15 Anglanglar, qulaq sélinglar, hali chong bolmanglar; chünki Perwerdigar söz qilghan.

16 Emdi U béshinglarga zulmet chüshürgiche, putunglar zawal chüshken taghlarda putlashqandek putlashquche, U siler izdigén nurni ölüm sayisigha, qapqarangghuluqqa aylandurghuche, Perwerdigar Xudayinglarga layiq shan-sherep qayturunglar! ■

Yeremiya öz derd-elimini xelqge bildüridu

17 Buni anglimisanglar, silerning hakawurluqunglar tüpeylidin jénim yoshurunche yighlaydu; achchiq yighlap köz yashlirim éqip tashidu; chünki siler, i Perwerdigarning padisi, sürgün qilinisiler. ■

Perwerdigarning sözi dawamlishidu

18 Padishah we xanishqa: «Textinglardin chüshüp yerge olturunglar; chünki körkem tajliringlar béshinglardin chüshürüliidu» — dégin. □

19 Jenubdiki sheherler qorshiwélnip taqilidu; ularni achidighan héchkim bolmaydu; pütkül Yehuda sürgün bolidu; ularning hemmisi esirge chüshüp sürgün bolidu. □

□ **13:11** «...xuddi ich tambal ademning chatiriqigha ching baghlan'ghandek, ularmu Manga yéqin bir xelq bolsun ... dep, Men Israilning pütkül jemetini we Yehudaning pütkül jemetini Özümgə ching baghlandurghanmen» — bu temsilning menisi belkim shuki, Israil Xudagha ching baghlan'ghan bolsa, héch bulghanmaytti (temsilde peyghember özi Xudagha wekil bolidu). Lékin bu zich munasiwettin ayrilsa, beribir yat eller (mesilen, Asuriye, Babildek) teripidin bulghinidu. 1-ayetiki «sugha chilima» dégen sirlig buyruq, belkim bu zich munasiwetting héch ayrilmasliqi kéreklikini tekitligen bolushi mumkin. □ **13:12** «Hemme sharab idishi sharab bilen tolushi kérek» — belkim xelq arisidiki maqal-temsil bolushi mumkin — menisi belkim «hemme ish ongushluq bolidu» yaki «köprek kütkün bolsang köprek alisen» qatarliqlar. Ibraniy tilida «idish» we «exmeq» bir-birige oxshap kétéidu. Xelq peqetla öz keyp-sapsini (sharab buning simwoli bolup) intilip qoghlighandin kéyin Xuda ulargha: «Men siler izdigeninglarni öz béshinglarga chüshürimen, siler bir-biringlarni nabut qilisiler» dep jawap bergen oxshaydu. ■ **13:16** Zeb. 44:20-21 ■ **13:17** Yigh. 1:2,16 □ **13:18** «Padishah we xanishqa: «Textinglardin chüshüp yerge olturunglar... tajliringlar béshinglardin chüshürüliidu» — dégin» — padishah we xanish belkim Yehoakin we anisini körsitidu. Ular miladiyedin ilgiri 597-yili sürgün bolghan («Yer.» 22:26, 29:2, «2Pad.» 24:14-16ni körüng). □ **13:19** «Jenubdiki sheherler qorshiwélnip taqilidu; ularni achidighan héchkim bolmaydu» — démek, héchkim chiqalmaydu, héchkim kirelmeydu.

20 Bëshingni kötür, *i Zion*, shimaldin chiqqanlarga qara; sanga tapshurulghan pada, yeni yéqimliq padang nege ketkendu? □

21 *Perwerdigar* séni bashqurushqa dostliringni békitkinide sen néme déyeleyting? Eslî özüng ulargha bashqurushni ögetken tursang! Shu tapta tolghaq tutqan ayaldek azab-oqubetler séni tutmamdu?□

22 Sen eger könglüngde: Bu ishlar némishqa bëshimgha chüshti? — dep sorisang, bu ishlar qebihliking intayin éghir bolghanliqidin boldi — köyniking saldurup tashlandi, yotiliring zorawanliqta ashkarilandi. □ ■

23 Éfiopiyelik qara térisini özgertelemdu? Yaki yilpiz chipar tenggilirini özgertelemdu? Undaq bolghanda siler rezillikni qilishqa kön'genlermu yaxshiliqni qilalaydighan bolisiler!

24 Emdî chöl-bayawandiki shamal heydiwetken samandek Men silerni heydep chachimen.

25 Bu séning aqiwiting bolidu, Men sanga békitken nésiweng, — deydu *Perwerdigar*; chünki sen Méni untughansen, yalghanchiliqqa tayan'ghansen. □

26 Shunga Men köynikingning peshlirini yüzüng üstige kötürüp tashlaymen, nomusung körüliidu.

27 Ah, séning zinaliring, ayghirningkidek poxur kishneshliring, évizliklerde we étizlarda bolghan buzuqchiliringning peskeshliki! — Barliq yirginchlikliringni kördüm! Halinggha way, *i Yérusalém!* Sen pak qilinishni qachan'ghiche ret qilmaqchisen?!□

14

Qurghaqchiliqlar üstide bolghan mersiye

1 Yeremiyagha chüşken, *Perwerdigar*ning qurghaqchiliqlar toghruluq sözi:

Yeremiyaning mersiyesi we duasi

□ **13:20** «**Bëshingni kötür, *i Zion*, shimaldin chiqqanlarga qara; sanga tapshurulghan pada, yeni yéqimliq padang nege ketkendu?**» — bu ayettiki péillar «ayalche rod»ta bolup, bu sözler belkim Yérusalémgha, yeni uningda turghan «Xudaning xelqi bolghan pada baqquchiliri»gha — padishahqa, kahinlarga we «peyghemberler»ge éytiledi. □ **13:21** «**Perwerdigar séni bashqurushqa dostliringni békitkinide sen néme déyeleyting? Eslî özüng ulargha bashqurushni ögetken tursang!**» — Israilning ittapaqdashliri («dostlar») awwal Asuriye, andin Babilni öz ichige alghanidi. Ularning hemmisi Israil bilen bolghan munasiwitidin paydilanmaqchi bolghan, xalas (mesilen, «Yeshaya» 39-babni körüng; Babilning elchiliri Yehudaning köp melumatirini igiligendin kéyin ulargha asiylig qilghan). □ **13:22** «**yotiliring zorawanliqta ashkarilandi**» — ibraniy tilida «tapanliring zorawanliqta yarilandi» — wapasiz ayal belkim öz yoldishi teripidin shundaq muamilige uchrishi mumkin. ■ **13:22** Yesh. 47:2, 3; Yer. 5:19; 16:10 □ **13:25** «**sen Méni untughansen, yalghanchiliqqa tayan'ghansen**» — «yalghanchiliq» mushu yerde belkim butlarni körsitidu. □ **13:27** «**Ah, séning zinaliring, ayghirningkidek poxur kishneshliring, évizliklerde we étizlarda bolghan buzuqchiliringning peskeshliki! ...**» — bu ayet shühbisiziki, butpereslikni körsitidu. U Xudaning köz aldida yirginchlik zinaxorluqqa oxshastur. Lékin oqurmenlerge shu belkim ayanki, mundaq butpereslik Xudagha wapasizliq bolup rohîy jehette pahishiwaazliq bolupla qalmay, Pelestindiki butpereslikte kishiler butlirigha «atalghan», butxanida turghan pahishe ayallargha pul bérip ular bilen yatatti.

² Yehuda matem tutidu, uning derwaziliri zawalgha yüz tutmaqta, xelq yerge chapliship qariliq tutidu; Yérusalémdin nale-peryad kótürülmekte. □

³ Mötiwerliri chaparmenlirini su ekilishke ewetidu; ular su azgallirigha baridu, lékin héch su tapalmaydu; ularning küpliri quruq qaytip kélidu; ular yerge qarap qalidu, sarasimige chüshidu; ular béshini yépip töwen sanggilitidu. □

⁴ Héch yamghur bolmighachqa yer yüzi yéripil ketti; yer heydigüchiler yerge qarap béshini yépip töwen sanggilitidu.

⁵ Maral bolsa dalada bala qozilaydu, andin qozisidin waz kéchidu; chünki ot-chöp yoq.

⁶ Yawa éshekler égziklerde turup chilbörilerdek hasirap kétidu; ozuq izdep közliri qaranghuliship kétidu, chünki ozuq yoq. ■

Yeremiyaning duasi

⁷ – I Perwerdigar, qebihlikirimiz bizni eyiblep guwahliq bergini bilen, Özüngning naming üçün bir ishni qilghaysen! Chünki bizning yolungdin chiqip kétishimiz intayin köptur; biz Séning aldingda gunah sadir qilduq.

⁸ I Israilning Arzusi, külpet chüshkende ularning qutquzghuchisi Bolghuchi, Sen némishqa bizge zéminimizdiki musapirdek, bir kéchila qonmaqchi bolghan bir yoluchidek bolisen?

⁹ Némishqa héch amalsiz kishidek, héchkimni qutquzalmaydighan bir palwan'gha oxshash bolisen? Lékin Sen, i Perwerdigar, arimizda turisen, biz Séning naming bilen atalghandurmiz; bizdin waz kéchip ketme! □

Perwerdigarning sözi resmiy bashlinidu

¹⁰ Perwerdigar mushu xelqge mundaq deydu: – Ular derheqiqet *mendin* tézip, kézishke amraqtur; ular qedemlirini *yaman yoldin* héch tizginlimeydu; Perwerdigarning ulardin héchqandaq xursenliki yoq; emdi hazir ularning qebihlikini ésiqe keltürüp ularning gunahlirini jazalaydu.

Yalghan peyghemberlerge ishinishke bolghan jaza

¹¹ Andin Perwerdigar manga: – Bu xelqning bext-berikiti üçün dua qilma – dédi. ■

¹² – Ular roza tutqanda, peryadi anglimaymen; ular köydürme qurbanliqlarni ashliq hediyele bilan sun'ghanda, Men ularni qobul qilmaymen; Men ularni qilich, qehetchilik we wabalar arqiliq yoqitimen. ■

□ **14:2** «Yehuda matem tutidu, ... xelq yerge chapliship qariliq tutidu; Yérusalémdin nale-peryad kótürülmekte» — bizningche bu 2-9-ayetler «Yeremiyaning mersiyesi we duasi». Bizningche 1-ayette tilgha élin'ghan «Perwerdigarning qurghaqchiliqlar toghruluq sözi» resmiy halda 10-ayette bashlinidu. Bezi alimlar 2-6-ayetlerni Perwerdigarning (bésharet bérédighan) sözi, 7-9-ayetlerni Yeremiyaning duasi dep qaraydu. Shübhisizki, 10-15-ayetler andin belkim 16-18-ayetler Perwerdigarning jawabi idi. □ **14:3** «ular ... sarasimige chüshidu; ular béshini yépip töwen sanggilitidu» — kona zamanlarda béshini yépipush qattiq pushyaman qilish, qattiq azablinishni bildüretti. ■ **14:6** Yer. 12:4 □ **14:9** «biz Séning naming bilen atalghandurmiz» — melum bir kishi bashqa birsining nami bilen atalghan bolsa uninggha mensup we uning mes'ulluqi we himayisi astida turidu. «Israil» (Xuda bilen bolghan shahzade) we «Yehuda» (medhiye) dégen isimlar Xudaning ikki namini körsetken; Xuda Özi Israilni «Méning xelqim» dep atighanidi. ■ **14:11** Mis. 32:10; Yer. 7:16; 11:14 ■ **14:12** Pend. 1:28; Yesh. 1:15; Yer. 6:20; 7:21,22; 11:11; Ez. 8:18; Mik. 3:4

¹³ Men bolsam: — Ah, Reb Perwerdigar! Mana, peyghemberler ulargha: «Siler qilichni héch körmeyilers, qehetchilikkimu duch kelmeysiler; chünki Men bu yerde silerning aman-ésenlikinglarga kapaletlik qilimen» deydu, — dédim.

¹⁴ Emdi Perwerdigar munga mundaq dédi: — Peyghemberler Méning namimda yalghan bésharetler béridu; Men ularni ewetmigenmen, ularni buyrughan emesmen, we ulargha gep qilghinim yoq. Ular silerge saxta körünüş, palchiliq, erzimes nersiler toghruluq öz könglidiki xam xiyallarni éytip bésharet bermekte. □ ■

¹⁵ Shunga Perwerdigar: — Méning namimda bésharet bériwatqan, Men ewetmigen, yeni: «Qilich we qehetchilik bu zémin'gha héch kelmeydu» deydighan peyghemberler toghruluq: — bu peyghemberler qilich we qehetchilik bilen yoqitilidu;

¹⁶ ular bésharet bergén xelqning bolsa, qilich we qehetchilik tüpeylidin jeshetliri Yérusalém kochilirigha tashliwétilidu; ularning özlirini, ayallirini, qizoghullirini kömgüdek héchkim qalmaydu; Men ularning rezillikini öz béshigha tökimen.

¹⁷ Sen ulargha shu sözni éytisen: — «Közlirimdin kéche-kündüz yash toxtimisun; chünki méning pak qizim bolghan xelqim yarisi bösülgendek qattiq bir zerb yep, intayin éghir yarilandi», — deydu. □ ■

Yeremiya duasini dawam qilidu

¹⁸ Men dalagha chiqsam, mana qilichtin öltürülgenler; sheherge kirsem, mana qehetchiliktin soliship ketkenler! Chünki peyghember hem kahin her ikkisila bilimsiz-nadan bolup, ular zéminda öz sodisi bilenla bolup ketti. □

¹⁹ Sen Yehudadin némishqa waz kechting? Jéning Ziondin Zériktimu? Sen némishqa bizni shunche dawalighusiz derijide urghaniding? Biz aramtinchliqni küttuq, lékin héch qutluq күnler yoqtur; shipaliq bir waqitni küttuq, lékin mana dekke-dükke ichididurmiz! ■

²⁰ I Perwerdigar, rezillikimizni, ata-bowilirimizning qebihlikini tonup iqrar qilimiz; chünki Séning aldingda gunah sadir qilduq. ■

²¹ Özüng naming üçhün Yérusalémni közüngge ilmay qoymighaysen; shan-shereplik texting bolghan jayni reswa qilmighaysen; ehdengni ésingge keltürgeysen, uni buzmighaysen! □

²² Eller choqunidighan «erzimesler» arisida yamghur yaghdurghuchi barmidu? Yéghinni asmanlar özlirila béremdu? *Bularni emelde körsetküchi*

□ **14:14** «Ular silerge saxta körünüş, palchiliq, erzimes nersiler toghruluq öz könglidiki xam xiyallarni éytip bésharet bermekte» — «erzimes nersiler» belkim butlarni körsitidu. ■ **14:14** Yer. 23:21; 27:15; 29:8, 9 □ **14:17** «méning pak qizim bolghan xelqim» — «pak qizim bolghan xelqim», we «Zion qizi» «xelqimning qizi» qatarliq ibariler Xudaning Öz xelqige yaki bashqa xelq (mesilen, «Misirming qizi», 46:11)ge bolghan méhri-shepkitini, ulargha baghlighan muhebbitini körsitidighan menini öz ichige alidu. ■ **14:17** Yer. 13:17; Yigh. 1:16; 2:18 □ **14:18** «chünki peyghember hem kahin her ikkisila ... zéminda öz sodisi bilenla bolup ketti» — peyghemberler we kahinlar soda bilen shughullanmasliq kérek idi, elwette. Mushu ayettiki «sodisi» ularning «Xudaning sözini burmilap satidighanliq»ni körsitidu. Bashqa birxil terjimisi: «... peyghember hem kahin her ikkisi héch bilmeydighan bir zémin'gha chiqip ketti». ■ **14:19** Yer. 8:15 ■ **14:20** Zeb. 106:6; Dan. 9:8 □ **14:21** «shan-shereplik texting bolghan jayni reswa qilmighaysen» — «shan-shereplik texting» belkim Yérusalémde turghan muqeddes ibadetxanini körsitidu.

Sen emesmu, i Perwerdigar Xudayimiz! Shunga Séni telpünüp kütimiz; chünki Senla bularni qilghuchidursen. ■

15

1 Perwerdigar manga mundaq dédi: — «Musa yaki Samuil *peyghemberler* aldında turghan bolsimu, könglüm bu xelqge héch qarimaytti. Ularni köz aldımın ketküzüwet! Ular Mendin néri chiqip ketsun! □ ■

2 Eger ular sendin: «Biz nege chiqip kétimiz?» dése, sen ulargha: «Perwerdigar mundaq deydu: — Ölümgé békitilgenler ölümgé, qilichqa békitilgenler qilichqa, qehetchilikke békitilgenler qehetchilikke, sürgün bolushqa békitilgenler sürgün bolushqa kétidu» — deysen. □ ■

3 Chünki Men töt xil jaza bilen ularning üstige chüshimen, — deydu Perwerdigar, — öltürüş üçün qilich, titma-titma qilish üçün itlar, yutush we halak qilish üçün asmandiki uchar-qanatlar we yer-zémindiki haywanatlarni jaza bolushqa békittim; ■

4 Yehuda padishahi Hezekiyaning ogli Manassehning Yérusalémde qilghanliri tüpeylidin Men ularni yer yüzidiki barliq padishahliqlar arisida wehimige salghuchi bir obyekt qilimen. □ ■

5 Chünki kim sanga ichini aghritidu, i Yérusalém? Kim sen üçün ah-zar uridu? Kim ehwalingni sorashqa yolda toxtap yéninggha baridu? ■

6 Sen Méni tashliwetskensen, — deydu Perwerdigar, — sen chékinip ketting; Men üstümgé qolumni sozup séni nabut qilishqa turdum; Men *sanga* ichimni aghritishtin halsirap kettim. ■

7 Shunga Men ularni zémindiki sheher qowuqlirida yelpügüch bilen soriwétimen; Men ularni balilardin juda qilimen we xelqimni nabut qilimen; ular öz yolliridin héch yanmidi. ■

8 Köz aldında ularning tul xotunliri déngiz qumliridin köpiyip kétidu; chüsh waqtida Men ulargha, yeni yigitlarning anisigha bir halak qilghuchini élip kélimen; Men ushtumtu ularning béshigha derd we wehime chüshürimen. □

9 Yette balini tughqan ana soliship tiniqidin qalay dep qalidu; küpkündüzde bu anining quyashi tuyuqsiz *meghripke* patidu; u shermende bolup xorluq-haqaretlerge uchraydu. Ulardin qalghanlarni bolsa Men dushmanler aldida qilichqa tapshurimen, — deydu Perwerdigar. ■

Yeremiya dad-peryad kötüridu, Perwerdigar jawab béridu

10 Ah, ana, halimgha way, chünki sen méni pütkül zémin bilen qarishilishidighan bir adem, ular bilen élishidighan bir adem süpitide

■ 14:22 Zeb. 135:7; 147:8; Yesh. 30:23; Yer. 5:24; 10:13 □ 15:1 «Perwerdigar **manga mundaq dédi**: — «Musa yaki Samuil (*peyghemberler*) aldında turghan bolsimu,...» — oqurmenlerge ayan boliduki, Musa we Samuil hezretler Israil xelqi üçün köp qétim gunahlarini tiliwalghan (mesilen, «Mis.» 32-bab, «1Sam.» 7-babni körüng). ■ 15:1 Mis. 32:14; 1Sam. 7:9; Ez. 14:14 □ 15:2 «**ölümgé békitilgenler ölümgé... kétidu**» — mushu yerde «ölüm» belkim waba arqiliq bolghan ölümni körsitidu. ■ 15:2 Zek. 11:9 ■ 15:3 Law. 26:16; Yer. 7:33 □ 15:4 «Yehuda **padishahi Hezekiyaning ogli Manassehning Yérusalémde qilghanliri ...**» — «2Pad.» 21-babni körüng. ■ 15:4 Qan. 28:25 ■ 15:5 Yesh. 51:19 ■ 15:6 Yer. 5:7 ■ 15:7 Yer. 4:11 □ 15:8 «**chüsh waqtida Men ulargha, yeni yigitlarning anisigha bir halak qilghuchini élip kélimen**» — «chüsh waqti» belkim dem alidighan waqit, hujum qilishqa muwapiq idi. ■ 15:9 Am. 8:9

tugʻqansen! Men ulargha ösümge qerzmu bermidim, yaki ulardın ösümge qerzmu almidim; lékin ularning herbiri méni qarghaydu!■

¹¹ Perwerdigar mundaq dédi: — Berheq, Men bextingge séni azad qilimen; külpet we balayi'apet bolghan künide Men sanga dushmani chirayliq uchrashurimen.□

Xelqge bolghan söz

¹² Tömür sunamdu? Shimaldin chiqqan tömür, yaki mis sunamdu? □ ■

¹³ Belki qilghan barliq gunahliring tüpeylidin, u chétingdin bu chétinggiche Men bayliqliring hem xeziniliringni olja bolushqa heqsiz tapshurimen; □ ■

¹⁴ Men séni dushmanliring bilen bille sen héch bilmeydighan bir zémin'gha ötküzimen; chünki ghezipimde bir ot qozghaldi, u üstüngge chüshüp séni köydüridu.□ ■

Yeremiya yene dad éytidu

¹⁵ I Perwerdigar, Sen halimni bilisen; méni ésingde tutqaysen, manga yéqin kélip mendin xewer alghaysen we manga ziyankeshlik qilghuchilardin intiqamimni alghaysen; Sen ulargha sewr-taqet körsetküng bolsimu, méni yoqatmighaysen! Méning Séni dep xorliniwaqanliqimni bilgeysen. □ ■

¹⁶ Sözliringge ériship, ularni yewaldim; sözliring hem méni shadlandurghuchi we qelbimning xushalliqi bolghan; chünki men Séning naming bilen atalghanmen, i Perwerdigar, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda!

¹⁷ Men bezme qilghuchilarning sorunida oynap-külüp olturmidim; Séning méni tutqan qolung tüpeylidin yalghuz olturdum; chünki Sen méni *ularning qilghanliri bilen* qattiq ghezeplendürdüg. ■

■ **15:10** Ayup 3; Yer. 20:14-18 □ **15:11** «Berheq, **Men bextingge séni azad qilimen; külpet we balayi'apet bolghan künide Men sanga dushmani chirayliq uchrashurimen**» — bu ayettiki ibraniiy tilini chüshinish tes. Halqiliq mesile shuki, bu sözlerni Xuda Yeremiyağa, yaki xelqge éytqanmu? Xelqge bolsa, terjimisi belkim: «Men sanga (axirida) yaxshi bolsun dep séni (zéminingdin) néri ketküzimen (démek, sürgün qilimen); külpet we balayi'apet bolghan künide Men séni dushman bilen körüshürimen». Bizningche sözler Yeremiyağa éytilghan; 40-bab, 1-5-ayetlerni körüng. □ **15:12**

«**Shimaldin chiqqan tömür, yaki mis sunamdu?**» — shu dewrde «qara déngiz» boyida (shimaldin) intayin qattiq birxil tömür (emeliyette, polat) ishlep chiqirilatti. Eslı tékistni chüshinish tes. Bashqa bir terjimisi: «(Siler) tömür we mistek bir xelqsiler, siler shimaldin kelgen tömürni sunduralamsiler?».

■ **15:12** Yer. 6:28 □ **15:13** «Belki **qilghan barliq gunahliring tüpeylidin, u chétingdin bu chétinggiche men bayliqliring hem xeziniliringni olja bolushqa heqsiz tapshurimen;** » — ayetning bashqa bir xil terjimisi: «Belki u chétingdin bu chétinggiche qilghan barliq gunahliring tüpeylidin Men bayliqliring hem xeziniliringni olja bolushqa heqsiz tapshurimen». ■ **15:13** Yer. 17:3

□ **15:14** «**Men séni dushmanliring bilen bille sen héch bilmeydighan bir zémin'gha ötküzimen**» — bashqa ikki xil terjimisi: «... Men ularni (bayliqliringni) dushmanliring bilen sen héch bilmeydighan bir zémin'gha ötküzüp bérimen» yaki «Silerni héch bilmeydighan bir zéminde dushmanliringning qulluqigha ötküzüp bérimen». ■ **15:14** Qan. 32:22 □ **15:15** «**Manga yéqin kélip mendin xewer alghaysen**» — ibraniiy tilida «méni yoqlighaysen». «Sen **ulargha sewr-taqet körsetküng bolsimu, méni yoqatmighaysen!** Méning Séni dep xorliniwaqanliqimni bilgeysen» — Yeremiyaning démekchi bolghini,

Xuda dushmanlirige sewr-taqet qilip, özini (Yeremiyanı) yene ewetip, özi arqliq ulargha towa qilish pursiti bermekchi bolsa, undaqtq, eksiche, ular towa qilmay, Yeremiyanı öltürüwétish xewp-xetiri bar idi. ■ **15:15** Yer. 11:20 ■ **15:17** Zeb. 1:1

18 Méning azabim némishqa toxtimaydu, méning yaramning dawasi yoq, némishqa shipa tapmaydu? Sen manga xuddi «aldamchi ériq» we tuyuqsiz ghayib bolidighan sulardek bolmaqchisen? □ ■

Perwerdigarning Yeremiyağa bolghan jawabi

19 Shunga Perwerdigar mundaq deydu: — Sen hazirqi halitingdin yénip yéningha qaytsang, Men qaytidin séni aldimdiki xizmette turushqa yandurup kélimen; sen qimmatlik *sözler* bilen erzimes *sözlerni* perqlendüreliseng, sen yene aghzimdek bolisen; bu xelq sen terepke qaytip kelsun, lékin sen ularning teripige hergiz qaytmasliqning kérek;

20 We Men séni bu xelqge nisbeten mistin qopurulghan, mustehkem bir sépil qilimen; ular sanga hujum qilidu, lékin ular üstüngdin ghelibe qilalmaydu; chünki Men séni qutquzushqa, ulardin xalas qilishqa sen bilen billidurmen, — deydu Perwerdigar. ■

21 — Berheq, Men séni rezillerning changgilidin qutquzimen; esheddiylerning changgilidin qutquzidighan nijatkaring bolimen.

16

Yeremiyağa toy qilmasliq, matem tutmasliq we bezmilerge qatnashmasliq buyrulidu

1 Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

2 Sen ayal zatini emringge almaysen, shundaqla mushu zéminda oghul-qiz perzent tapmaysen.

3 Chünki Perwerdigar bu yerde tughulghan oghul-qizlar, bu zéminda ularni tughqan anilar we ularni tughdurghan atilar toghrisida mundaq deydu: —

4 Ular elemlik késeller bilen ölidu; ular üçün héch matem tutulmaydu, ular kömülmeydu; ölükliri tézekteke tupraq yüzide yatidu, ular qilich, qehetchilik bilen yep kétilidu; jesetliri asmandiki uchar-qanatlar we zémindiki haywanatlar üçün ozuq bolidu. ■

5 Chünki Perwerdigar mundaq deydu: — Sen *Yeremiya*, haza boluwatqan héchbir öyge kirme, yaki ölgenler üçün ah-zar kötürüş yaki ökünüşke barma; chünki Men bu xelqtin xatirjemlikimni, méhir-muhebbitimni we rehimdillikirimni élip tashlidim, — deydu Perwerdigar.

6 Ulughlardin tartip teslergiche bu zéminda ölidu; ular yerge kömülmeydu; héchkim ular üçün ah-zar kötürmeydu, yaki ularni dep, ya etirini tilmaydu, ya chachlirini chüshürüwetmeydu; □ ■

7 ular qariliq tutqanlarni yoqlap, nan oshtumaydu, ölgenler üçün köngül sorimaydu; ata-anisi ölgenler üçün héchkim teselli qedehini sunmaydu.

8 Sen bolsang el-yurt bilen bille yep-ichishke toy-bezme bolghan öygitim kirme;

□ 15:18 «Sen manga xuddi «aldamchi ériq» we tuyuqsiz ghayib bolidighan sulardek bolmaqchisen?» — ottura sherqte, chöl-bayawanda bezi ériqlar tosattin yoqap ketkechke, «aldamchi ériq»lar dep atilidu. Shulargha ishen'gen, boylap mandidighan yoluchilar belkim ussuzluqtin ölüp kétishi mumkin. ■ 15:18 Ayup 6:15-30; Yer. 30:15 ■ 15:20 Yer. 1:18 ■ 16:4 Yer. 7:33; 9:22; 14:16; 15:2, 3; 25:33; 34:20 □ 16:6 «etirini tilish» we «chachni chüshürüş» — bular qattiq qayghuni bildüretti. «etirini késish» aditi Tewratta men'i qilin'ghan. ■ 16:6 Law. 19:28; Qan. 14:1

9 chunki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, Israilning Xudasi mundaq deydu: — Mana, Men öz künliringlarda we öz köz aldinglarda, bu yerdin tamashining sadasini, shad-xuramliq sadasini we toyi boluwatqan yigit-qizning awazlirini toxtitimen. ■

Sürgün bolush, andin zémin'gha qayturulush

10 Shundaq holiduki, sen bu xelqge bu sözlerning hemmisini éytqiningda, ular sendin: «Némishqa Perwerdigar mushundaq zor bir külpetni béshimizgha chühürüşke békitken? Bizning qebihlikimiz zadi néme? Perwerdigar Xudayimiz aldida zadi sadir qilghan néme gunahimiz bardu?» — dep soraydu. □ ■

11 Emdi sen ulargha mundaq deysen: — Chunki ata-bowiliringlar Mendin waz kechken, — deydu Perwerdigar, — hemde bashqa ilahlargha egi-ship ularning qulluqida bolghan, ulargha choqun'ghan; ular Mendin waz kechken, Tewrat-qanunumni héch tutmighan;

12 siler bolsanglar, ata-bowiliringlardin téximu better qilghansiler; mana, herbiringlar öz rezil könglidiki jahilliqlarning keynige kirip, Manga héch qulaq salmighansiler; ■

13 Shunga Men silerni bu zémindin élip, siler yaki ata-bowiliringlar héch bilmeydighan bashqa bir zémin'gha tashlaymen; siler shu yerde kéche-kündüz bashqa ilahlarning qulluqida bolisiler; chunki Men silerge héch méhirmi körsetmeymen. ■

14 Shunga mana, shu künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — «Israillarni Misir zéminidin qutquzup chiqarghan Perwerdigarning hayati bilen!» dégen qesem qaytidin ishliilmeydu, ■

15 belki *shu künlerde* «Israillarni shimaliy zéminidin we Özi ularni heydigen barliq zéminlerdin qutquzup chiqarghan Perwerdigarning hayati bilen!» dep qesem ichilidu. Chunki Men ularni ata-bowilirigha teqdim qilghan zéminigha qayturimen.

16 Halbuki, mana hazir bolsa, Men nurghun béliqchilarni ewetip ularni tutquzushqa chaqirimen, — deydu Perwerdigar; — andin nurghun owchilarni ewetip ularni qoghlap owlashqa chaqirimen; ular ularni herbir taghdin, herbir égziklitten, qiya tashlarning ghar-qisilchaqliridin tépiwalidu. □

17 Chunki közlirim ularning barliq yolliri üstide turidu; ular aldında héch suqunalmidi, ularning qebihliki közlirimdin héch yoshurulmidi. ■

18 Lékin Men awwal ularning qebihlikini we gunahini béshigha hessilep qayturimen; chunki ular zéminimni yirginchlik nersilerning ölükliri bilen bulghighan, Méning mirasimni lenetlik nersiliri bilen toldurghan. □ ■

Yeremiya söz qisturidu

■ **16:9** Yesh. 24:7, 8; Yer. 7:34; 25:10; Ez. 26:13 □ **16:10** «Sen bu xelqge bu sözlerning hemmisini éytqiningda, ular sendin: «... Perwerdigar Xudayimiz aldida zadi sadir qilghan néme gunahimiz bardu?» — dep soraydu» — shübhisizki, Yeremiyaning ularning toy-nezirlirige kirmesliki ularning qiziqishini qozghaytti. ■ **16:10** Yer. 5:19 ■ **16:12** Yer. 3:17; 7:26; 9:14; 11:10; 13:10; 17:23

■ **16:13** Qan. 4:27; 28:64,65 ■ **16:14** Yer. 23:7, 8 □ **16:16** «Men... nurghun béliqchilarni ... nurghun owchilarni ewetip...» — «béliqchilar» we «owchilar» bolsa dühshmenlerni körsitidu, elwette.

■ **16:17** Ayup 34:21; Pend. 5:21; Yer. 32:19 □ **16:18** «yirginchlik nersiliri... lenetlik nersiliri...» — butliri qatarliqlarni körsitidu. «Yirginchlik nersilirining ölükliri» — belkim «Derweqe, erzimesler!» dep tashliwetken butlirini yaki shu butlarga qurbanliq qilghan nersilerni körsitishi mumkin. ■ **16:18**

Yer. 3:2; Ez. 43:7

19 — I Perwerdigar, Sen méning kúchúm we qorghinimsen, azab-oqubet künide bashpanahimsen. Eller bolsa yer yüzining chet-chetliridin yéningha kélidu we: «Berheq, ata-bowilirimiz yalghanchiliq hem bimenilikke mirasx-orluq qilghan; bu nersilerde héch payda yoqtur. □

20 Insanlar öz-özige xudalarni yasiyalamdu?! Lékin yasighini Xuda emestur!» — deydu.

Perwerdigarning sözining dawami

21 — Shunga, mana, Men bu qétim *bu rezil xelqge* shuni obdan bildürimen, — ulargha Méning qolum we küch-qudritimni obdan bildürimen; shuning bilen ular Méning namimning Perwerdigar ikenlikini bilidu! □ ■

17

1 Yehudaning gunahi almas uchluq tömür qelem bilen tashtaxtay kebi yürekliрге we qurban'gahliridiki münggüzlerge oyulghan; ■

2 balilirimu yéshil derexler boyida tiklen'gen, égiz döngler üstide yasighan *butlirining* qurban'gahlirini we «Asherah»lirini herdaim séghinidu. □ ■

3 Men taghliringlarda we étizliringlarda, hem bayliqliringni hem xezinilir-ingni, — séning «yuqiri jaylar»ingmu buning sirtida emes — bu chétingdin u chétinggiche bolghan gunahing tüpeylidin olja bolushqa tapshurimen; □ ■

4 Özüngning shori, Men sanga teqdim qilghan mirasing qolungdin kétidu; Men sen tonumaydighan bir zéminda séni dühmenliringning qulluqigha tapshurimen; chünki siler ghezippinge ot yéqip uni qozghighansiler; u menggüge köyidu. ■

Birnechche hékmetlik sözler

5 Perwerdigar mundaq deydu: —

— Ademge tayan'ghan, ademning et-küchini tayanchi qilghan, qelbi Perwerdigardin chetnigen ademning haligha lenet bolsun!

6 U chöl-bayawanda ösken qara archa chatqilidek bolidu; bext-yaxshiliq kel-simu u buni körmeydu; u belki chöldiki qaghjiraq yerlerde, ademzatsiz shorluq bir zéminda turidu.

7 Perwerdigargha tayan'ghan, Perwerdigarni tayanch qilghan adem bext-beriketlik bolidu! ■

□ 16:19 «Berheq, ata-bowilirimiz yalghanchiliq hem bimenilikke mirasxorluq qilghan» — «yalghanchiliq hem bimenilik» yene «saxta ilahlar», butlarni körsitidu. □ 16:21 «Shunga, mana, Men bu qétim bu rezil xelqge shuni obdan bildürimen, — ulargha Méning qolum we küch-qudritimni obdan bildürimen...» — bu jümlidiki eng muhim söz «shunga»dur. Eger kelgüsida «yat eller» Xudani obdan tonuydighan bolsa, undaqta Xudaning Öz xelqi bolghan Israil Xudani tonushi kérek emesmu? ■ 16:21 Yer. 33:2 ■ 17:1 Yer. 11:13 □ 17:2 «Asherah»lar — belkim butpereslikke béghishlan'ghan derexliklerdur. Derexler belkim «ayal mebud» sheklide oyulghan yaki neqishlen'gen bolushi mumkin. ■ 17:2 Yer. 2:20 □ 17:3 «Men taghliringlarda we étizliringlarda, hem bayliqliringni hem xeziniliringni... tapshurimen» — bashqa birxil terjimisi: «Dalida turghan méning téghimni bolsa, hem bayliqliringni hem xeziniliringni... tapshurimen». Israildiki «yuqiri jaylar» butpereslikke ait, yirginchlik jaylarga aylandurulghanidi. ■ 17:3 Yer. 15:13 ■ 17:4 Qan. 28:68; Yer. 15:14; 16:13 ■ 17:7 Zeb. 2:12; 34:8; Pend. 16:20; Yesh. 30:18

8 U sular boyida tiklen'gen, ériq boyida keng yiltiz tartqan derexdek; pizhghirim issiqtin u qorqmaydu; uning yopurmaqliri hemishe yéshildur; qurghaqchiliq yili u solashmaydu we méwe bérishstin qalmaydu. ■

9 Qelb hemmidin aldanchi, uning dawasi yoqtur. Kimmu uni chüshinelisun?

10 Menki Perwerdigar insan qelbini közitip tekshürimen; herbirsige öz yolliri boyiche, qilghan emellirining méwisi boyiche teqsim qilish üçün, insan wijdanini sinaymen. □ ■

11 Xuddi özi tughmighan tuxumlarni bésiwalghan kekliktek, haramdin bayliqlargha érishken kishimu shundaq bolidu; künlirining yérimi ötmeyla érishkinidin ayrilidu, u axirida exmeq bolup chiqidu. □

12 Shan-shereplik bir text, ezeldin yuqirigha tiklen'gen, del bizning bashpanahimiz bolghan jaydur;

13 i Perwerdigar, Sen Israilning ümidisen! Sendin waz kechken hemmeylen yerge qarap qalidu; Sendin yiraqlashqanlar tupraqta yatqanlar arisida tizimlinidu; chünki ular hayatliq sulirining menbesi bolghan Perwerdigardin waz kechken. ■

14 Méni saqaytqin, i Perwerdigar, men shuning bilen jezmen saqaytilimen! Méni qutquzghin, shuning bilen jezmen qutquzulimen! — Chünki Özüng méning medhiyemdursen! □

15 Mana, ular manga: — Perwerdigarning söz-béshariti qéni?! Qéni, u emelge ashursun! — deydu. ■

16 Lékin men bolsam, Sanga egeshkinimde «pada baqquchi» bolushtin héch qachqan emesmen, we ejel küni héch arzu qilmighanmen, — Sen bilisen! Aghzimdin barliq chiqqanlar Séning yüz aldingda bolghan. □

17 Manga wehime bolmighaysen; külpelik künde Sen méning bashpanahimdursen. ■

18 Manga ziyankeshlik qilghuchilar yerge qarap qalsun, lékin méni yerge qaratmighaysen! Ular dekke-dükkiye chüshsun, lékin méni dekke-dükkiye chüshürmigeysen; ularning béshigha külpet küni chüshürgeysen; ularni ikki hessilik halaket bilen üzül-késil pachaqlap tashlighaysen! ■

«Shabat» küni — yeni shembe küni, yeni dem élish küni — rehim pursiti

19 Perwerdigar manga mundaq dégen: — Barghin, Yehuda padishahliri sheherge kiridighan we chiqidighan «Xelqning baliliri» dégen derwazida,

■ 17:8 Zeb. 1:3 □ 17:10 «insan wijdanini sinaymen» — «wijdan» ibranij tilida «börek» dégen bilen ipadilini. ■ 17:10 1Sam. 16:7; Zeb. 7:9 □ 17:11 «Xuddi özi tughmighan tuxumlarni bésiwalghan kekliktek...» — bashqa birxil terjimisi: «Xuddi tuxumlarni bésip lékin töreldürmeydighan bir kekliktek...». ■ 17:13 Zeb. 73:27; Yesh. 1:28; Yer. 2:13; Yuh. 8:8 □ 17:14 «méni qutquzghin, shuning bilen jezmen qutquzulimen!» — bu ayettiki «qutquzush» hergiz Yeremiyaning öz hayatining aman-ésen saqlinshini tilishila emes. Muhim ish shuki, u bu ayettiki gep bilen 1-11-ayetlerdiki bésharete, bolupmu: «Qelb hemmidin aldanchi, uning dawasi yoqtur» dégen'ge bolghan inkasi. U birinchidin özining, ikkinchidin xelqning qelbining gunahining toluq tügitilishi (saqaytilishi)ni tileydu. «Dawasi yoq» qelbni bolsa peqet hemmige qadir bir Xuda saqaytalaydu. Bu ish del «yéngi ehde»din ibaret — 31:31-34ni körüng. ■ 17:15 Yesh. 5:19; 2Pét. 3:4 □ 17:16 «pada baqquchi» — shübhisizki, peyghamberning xelqge bolghan rolini körsitidu. «Lékin men bolsam, Sanga egeshkinimde «pada baqquchi» bolushtin héch qachqan emesmen» dégening bashqa birxil terjimisi: «Men bolsam, balayi'apetni chüshürüsh üçün Sanga ésilimidim!» ■ 17:17 Yer. 16:19 ■ 17:18 Zeb. 35:4-5; 40:14-15; Yer. 15:15

hemde Yérusalémning barliq derwazilirida turghin, ulargha mundaq dégin:
— □

20 Perwerdigarning sözini anglanglar, i mushu derwazilardin kiridighan Yehudaning padishahliri, barliq Yehuda we Yérusalémدا turuwatqan xalayiq!

21 Perwerdigar mundaq deydu: — Öz jéninglarga hézi bolunglar! «shabat» künide héchqandaq yükni kötürmenglar, Yérusalémning derwaziliridin héchnersini épkirmenglar; ■

22 shabat künliride öyliringlardin héch yükni kötürüp élip chiqmanglar, we héchqandaq emgek qilmanglar; belki Men ata-bowiliringlarga buyrughin-imdek, shabat künini Özümge atalghan muqeddes bir kün dep qaranglar. □ ■

23 Lékin ular héch anglimighan yaki qulaq salmighan, belki anglimasliqqa hem terbiyini qobul qilmasliqqa boynini qattiq qilghan. ■

24 Shundaq boliduki, siler awazimni köngül qoyup anglisanglar, — deydu Perwerdigar, — yeni shabat künide sheher derwaziliridin héch yükni élip kirmisenglar we héch emgek qilmasliq arqiliq shabat künini Manga pak-muqeddes bir kün hésablisanglar,

25 bu sheher derwaziliridin Dawutning textige olturidighan padishahliri we emirliri jeng harwilirigha olturup we atlarga minip kiridu; ular, ularning emirliri, Yehudadikiler we Yérusalémدا turuwatqanlarmu kirip-chiqishidu; bu sheher menggü awat bolidu. ■

26 Shundaq qilsanglar, xelqer Yehuda sheherliridin, Yérusalém etrapidiki yézilardin, Binyaminning zéminidin, *gherbtiki* «Shefelah» égzilikidin, jenubtiki *taghliqtin*, Yehudadiki jenubiy bayawanlardin Perwerdigarning öyige «köydürme qurbanliq»lar, «inaqliq qurbanliqliri», «ashliq hediye»ler we xushbuylarni tutup, *Perwerdigargha bolghan* rehmetlirini éytishqa kiridighan bolidu.

27 Lékin siler Manga qulaq salmisanglar, yeni shabat künini Özümge pak-muqeddes hésablimay, shabat künide Yérusalémning derwaziliridin yük kötürüp kirsenglar, emdi Men derwazilargha bir ot yaqimen, u Yérusalémdeki ordilarni yewétidu, uni héch öchürelmeydu. □

18

Sapalchidin alghan sawaq

□ **17:19** «shabat küni» — bu bésharet (19-27-ayet)ning témisi «shabat küni», yeni shembe küni, yeni dem élish küni. Xuda mushu yerde bu kün arqiliq xelqige méhir-shepqtini körsetmekchi. ■ **17:21** Neh. 13:19 □ **17:22** «shabat künliride öyliringlardin héch yükni kötürüp élip chiqmanglar, we héchqandaq emgek qilmanglar... shabat künini Özümge atalghan muqeddes bir kün dep qaranglar» — oqurmenkerge ayanki, Xuda Musa peyghember arqiliq Yehudiylargha, «shabat küni» (shembe küni)ni Özini séghinishqa, héchqandaq méhnet qilmay her adem we mal-waranning dem alidighan küni bolsun dep buyrughan. ■ **17:22** Mis. 20:8; 23:12; 31:13; Ez. 20:12 ■ **17:23** Yer. 11:10; 13:10; 16:12 ■ **17:25** Yer. 22:4 □ **17:27** «Lékin siler Manga qulaq salmisanglar, yeni shabat künini Özümge pak-muqeddes hésablimay, ... emdi Men derwazilargha bir ot yaqimen, u Yérusalémdeki ordilarni yewétidu...» — bu 19-27-ayetlerning intayin muhim bir alahidiliki we ehmiyiti bar. Perwerdigar Israilgha méhri-shepqtini bildürüş üçün, Öz Tewrat-qanuning teleplirini peqet birla perman'gha, yeni «shabat künini hörmetlenglar» dégen'ge yighinchaqlaydu; ular peqet mushu addiy telepkila emel qilsa, U ularning pes ehwalini pütünley özgerteleytti. Shundaq bolsimu, ular beribir yenila bu kichik perman'gha emel qilalmighan. Ademlerning insaniy gunah tebiiti herdaim shundaqtur!

1 Bu söz Perwerdigardin Yeremiyagha kélip, mundaq déyildi: —

2 «Ornungdin tur, sapalchining öyige chüshkin, Men sanga sözlirimni anglitimen».

3 Shunga men sapalchining öyige chüshtum; we mana, sapalchi ghaltek üstide bir nersini yasawatqanidi.

4 U séghiz laydin yasawatqan gacha turup-turup qoli astida buzulatti. Shu chaghda sapalchi shu laydin özi layiq körgen bashqa bir qachini yasaytti.

5 We Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

6 «I Israil jemeti, bu sapalchi qilghandek Men sanga qilalmamdim? — deydu Perwerdigar. — Mana, séghiz layning sapalchining qolida bolghinigha oxshash, siler Méning qolumdisiler, i Israil jemeti. ■

7 Bezide Men melum bir el, melum bir memliket toghruluq, yeni uning yulunushi, buzulushi we halak qilinishi toghruluq sözleymen; ■

8 shu chagh Men agahlandurghan shu el yamanliqidin towa qilip yansa, Men ulargha qilmaqchi bolghan yamanliqtin yanimen.

9 Men yene bezide melum bir el, melum bir memliket toghruluq, yeni uning qurulushi we tikip östürülüshi toghruluq sözleymen;

10 shu chagh shu el köz aldimda yamanliq qilip awazimni anglimisa, Men yene ulargha wede qilghan, ularni beriketlimekchi bolghan yaxshiliqtin yanimen.

11 Emdi hazir Yehudadikilerge we Yérusalémda turuwatqanlarga mundaq dégin: — «Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men silerge yamanliq tey-yarlawatimen, silerge qarshi bir pilan tüziwatimen; shunga herbiringlar rezil yolunglardin yéninglar, yolliringlarni we qilmishliringlarni tüzitinglar. ■

12 — Lékin ular: «Yaq! Xam xiyal qilma! Biz öz pilanlirimizgha egishiwérimiz, öz rezil könglimizdiki jahilliqimiz boyiche qiliwérimiz» — deydu. □ ■

13 Shunga Perwerdigar mundaq deydu: — Eller arisidin: «Kim mushundaq ishni anglap baqqan?!» dep soranglar. «Pak qiz» Israil dehshetlik yirginchlik ishni qilghan! ■

14 Liwan qarliri aydaladiki qiyaliqtin yoqap kétémdu? Uning yiraqtin chüshken muzdek suliri qurup kétémdu?

15 Lékin Méning xelqim bolsa Méni untughan; ular yoq bir nersilerge xushbuy yaqidu; mana, bular ularni yashawatqan yolidin, yeni qedimdin bolghan yollardin putlashturup, kötürülüp tüz qilinmighan bir yolda mangdurghan. ■

16 Shuning bilen ularning zéminini dehshet basidighan hem daim kishiler ush-ush qilidighan obyekt qilidu; uningdin ötüwatqanlarning hemmisini dehshet bésip, bëshini chayqishidu. □ ■

17 Men xuddi sherqtin chiqqan shamaldek ularni dushman aldida tarqitiwétimen; Men balayi'apet künide ulargha yüzümni emes, belki arqamni qilimen». □ ■

■ 18:6 Yesh. 45:9; 64:8; Rim. 9:20 ■ 18:7 Yer. 1:10 ■ 18:11 2Pad. 17:13; Yer. 7:3; 25:5; 26:13; 35:15 □ 18:12 «Yaq! Xam xiyal qilma!» — ibranij tilida «Yaq! Ümid yoq!». ■ 18:12 Yer. 2:25 ■ 18:13 Yer. 2:10 ■ 18:15 Yer. 2:32; 3:21; 6:16; 13:25 □ 18:16 «... ularning zéminini dehshet basidighan hem daim kishiler ush-ush qilidighan obyekt qilidu; uningdin ötüwatqanlarning hemmisini dehshet bésip, bëshini chayqishidu» — bu heriketler (ush-ush qilish, bashni qayqishish) belkim heyran bolghanliqi, yaki mazaq qilghanliqini bildüridu. ■ 18:16 Yer. 12:11; 19:8; 49:13; 50:13 □ 18:17 «sherqtin chiqqan shamal» — Qanaanda (Pelestinde), adette hemmini qurutidighan, chang-topa tarqitidighan dehshetlik shamal bolidu. ■ 18:17 Yesh. 27:8; 29:6; Yer. 4:11,12,13; 13:24

Yeremiya özige ziyankeshlik qilghuchilarning yamanliqini öz bëshigha chüshürüşini tileydu

¹⁸ Kishiler: «Kélinglar, Yeremiyagha qest qilayli; chünki ya kahinlardin qanun-terbiye, ya danishmenlardin eqil-nesihet ya peyghemberlerdin söz-bësharet kemlik qilmaydu. Kélinglar, tilimizni bir qilip uning üstidin shikayet qilayli, uning sözliridin héchqaysigha qulaq salmayli» — déyishti. □ ■

¹⁹ — I Perwerdigar, manga qulaq salghaysen; manga qarshilishidighanlarning dewatqanlirini anglighaysen.

²⁰ Yaxshiliqqa yamanliq qilish bolamdu? Chünki ular jénim üçün ora kolighan; men ulargha yaxshi bolsun dep, ghezippingni ulardin yandurush üçün Séning aldingda *dua qilip* turghanliqimni ésingde tutqaysen.

²¹ Shunga baliliringni qehetchilikke tapshurghaysen, qilichning bisigha élip bergeysen; ayalliri baliliridin juda qilinip tul qalsun; erliri waba-ölüm bilen yoqalsun, yigitler jengde qilichlansun. ■

²² Ularning üstige basmichilarni élip kelginingde öyliridin nale-peryad anglansun; chünki ular méni tutushqa ora kolighan, putlirim üçün qis-maqlarni yoshurun salghan.

²³ Emdi Sen, i Perwerdigar, ularning méni qetl qilishqa bolghan qestlirining hemmisini obdan bilisen; ularning qebihliklirini kechürmigeysen, ularning gunahlirini közüng aldidin yumighaysen; belki ular Séning aldingda yiqitil-sun; gheziping chüshken künide ularni bir terep qilghaysen.

19

Chéqilghan kozidin alghan sawaq

¹ Perwerdigar mundaq deydu: — Barghin, sapalchidin bir sapal kozini alghin; andin elning aqsaqalliridin we kahinlarning aqsaqalliridin birnech-chini apirip,

² «Sapal parchiliri» derwazisigha yéqin bolghan «Hinnomning oghlining jilghisi»gha bérip shu yerde Men sanga éytidighan sözlerni jakarlighin. □

³ Mundaq dégin: — Perwerdigarning sözini anglanglar, i Yehudaning padishahliri we Yérusalémdikiler! Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, Israilning Xudasi mundaq deydu: — Mana, Men mushu yerge balayi'apetni chüshürimenki, kimki uni anglisila qulaqliri zingildap kétidu. ■

⁴ Chünki bu xelq Mendin waz kéchip, bu yerni Manga «yat» qilghan, uningda ne özliri, ne ata-bowiliri, ne Yehuda padishahliri héch tonumighan bashqa ilahlargha xushbuy yaqqan; ular bu yerni gunahsizlarning qanliri bilen toldurghan. ■

□ **18:18** «Kélinglar, Yeremiyagha qest qilayli; chünki ya kahinlardin qanun-terbiye, ya danishmenlardin eqil-nesihet ya peyghemberlardin söz-bësharet kemlik qilmaydu» — ular Yeremiyani qestlep öltürüşke bahane-seweb tapmaqchi idi. Körünérlikki, shu chaghdikiki Tewrat-qanun ögitidighan kahinlar, «danishmenler» we atalmish «peyghemberler» Yeremiyaning sözi toghruluq süküt qilatti yaki ulargha zit sözlerni qilatti. Ular: «Biz beribir diniy ademlerimiz, diniy erbablarning sözini anglawatimiz» dep Xudaning sözini ret qilip Yeremiyani öltürüşni qestleytti. ■ **18:18** Yer. 9:7; Mal. 2:7 ■ **18:21** Zeb. 109:10 □ **19:2** «Hinnomning oghlining jilghisi» — bezide «Hinnomning jilghisi» (ibraniy tilida «Ge-Hinnom») dep atilidu. Körünüp turuptiki, belkim sapalchilar shu yerde sapal parchilirini tashliwétetti. Kéyin, xelq shu yerge herxil exletlerni tökkeчке, u yer «dozax»ning bir simwoli bolup qalghan. Shuning bilen «ge-hinnom» dégen söz «dozax»ni bildüridighan söz bolup qalghan. Ereb tili arqiliq bu söz «jehennem» sheklide uyghur tiligha kirgen. ■ **19:3** 1Sam. 3:11; 2Pad. 21:12 ■ **19:4** Yesh. 65:11; Yer. 2:13,17,19; 5:7,19; 7:6; 15:6; 17:13

⁵ Ular Baalga öz balilirini köydürme qurbanliqlar süpitide köydürüş üçhün Baalning «yuqiri joylar»ini qurghan; Men bundaq bir ishni héchqachan buyrup baqmighan, héch éytmighan, u hergiz oyumgha kirip baqmighan.

⁶ Shunga mana, shundaq künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — bu yer kelgüsida «Tofet», yaki «Hinnomning oghlining jilghisi» dep atalmaydu, belki «Qetl jilghisi» dep atilidu. ■

⁷ Men bu yerde Yehuda hem Yérusalémning pilan-tedbiririni quruq qiliwétimen; Men ularni dühmenlirining qilichi bilen, yeni janlirini izdigüchilerning qolida yiqitimen; Men jesetlirini asmandiki ucharqanatlarga we yer-zémindiki haywanatlarga ozuq bolushqa bériwétimen. ■

⁸ Men bu sheherni dehshet basidighan hem kishiler ush-ush qilidighan obyekt qilimen; uningdin ötüwatqanlarning hemmisi uning barliq yarabali tüpeylidin dehshet bésip üshqirtidu.

⁹ Men ularni dühmenlirining hem janlirini izdigüchilerning qattiq qistaydighan qorshawining bésimi astida oghullirining göshini hem qizlirining göshini yeydighan qilimen, ularning herbiri öz yéqinining göshini yeydu. ■

¹⁰ Emdi sen özüng bilen bille aparghan hemrahlingning köz aldida héliq kuzini chéqiwetkin;

¹¹ shundaq qilib ularga mundaq dégin: — Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Birs sapalchining kozisini qaytidin héch yasiyalimghudek derijide chéqiwetkinidek Menmu bu xelq we bu sheherni shundaq chéqiwétimen. Ular jesetlirini Tofette kömidu, hetta kömgüdek yer qalmighuche. ■

¹² Men bu yerni we buningda turuwatqanlarnimu mushundaq qilimen, — deydu Perwerdigar, — bu sheherni Tofetke oxshash qilimen. □

¹³ Yérusalémdeki öyler we Yehuda padishahlirining öyliri, — yeni ularning ögziliride turup asmandiki barliq yultuz-seyyarilerge xushbuy yaqqan we Mendin bashqa yat ilahlarga «sharab hediye»lerni tökken barliq öyliri xuddi Tofet dégen jaydek bulghan'ghan joylar bolidu. ■

¹⁴ We Yeremiya Perwerdigar uni bésharet bérishke ewetken Tofettin qaytip kélip, Perwerdigarning öyining hoylisigha kirip turup barliq xelqqa mundaq dédi:

¹⁵ — Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, Israilning Xudasi mundaq deydu: — Mana, Men bu sheher we uning barliq sheherlirige qarap éytqan balayi'apetning hemmisini ularning béshigha chüshürimen; chünki ular boynini qattiq qilib Méning sözlirimni héchqachan anglimighan. ■

20

Yeremiyaning derrige bésilip, qamap qoyulushi

■ **19:6** Yer. 7:32 ■ **19:7** Yer. 15:3; 16:4 ■ **19:9** Law. 26:29; Qan. 28:53; Yigh. 4:10 ■ **19:11** Yer. 7:32 □ **19:12** «Tofet» — bu yer toghruluq 7:31ni we izahatni körüng. «Tofet» dégen söz ibraniy tilida «ochaq» hem «uyat» dégenimu bildüridu. U yene «tükürük» dégen sözning ahanghimu oxshap kétidu. Bu yer «Hinnomning oghli (Ibn-Hinnom)ning jilghisi»gha jaylashqan. Yérusalém shehirining jenubiy teripide idi. Xelq ashu yerde exletlerni we napak nersilerni tashlap köydüretti. Shuning bilen u intayin «haram», eng bulghan'ghan jay dep hésabladi. ■ **19:13** Yer. 7:18 ■ **19:15** Yer. 7:26; 17:23

1 Emdi Immerning oghli, kahin Pashxur – u Perwerdigarning öyide «amanliq saqlash bégi»mu idi, Yeremiyaning bu bésharetlerni bergenlikini anglidi.

2 Pashxur Yeremiya peyghembarni urghuzdi we uning putini Perwerdigarning öyidiki «Binyaminning yuqiri derwazisi»ning yénidiki taqaqqa saldi. □

3 Ikkinchi küni, Pashxur Yeremiyani taqaqtin boshatti; Yeremiya uninggha: – Perwerdigar ismingni Pashxur emes, belki «Magor-missabib» dep atidi, dédi. □

4 – Chünki Perwerdigar mundaq deydu: – Mana, Men séni özüngge we barliq aghiniliringge wehime salghuchi obyekt qilimen; ular dühmenlirining qilichi bilen yiqilidu; sen öz közüng bilen buni körisen; Men barliq Yehudani Babil padishahining qoligha tapshurimen; u ularni Babilgha sürgün qilip élip kétidu hemde ularni qilich bilen uridu.

5 Men bu sheherning hemme bayliqliri – barliq mehsulatliri, barliq qimmet nersiliri we Yehuda padishahlirining barliq xezinilirini dühmenlirining qoligha tapshurimen; ular ularni olja qilip buliwélip Babilgha élip kétidu. ■

6 Sen bolsang, i Pashxur, hemme öydikiliring birge sürgün bolup kétisiler; sen Babilgha kélisen; sen shu yerde dunyadin kétisen, shu yerge kömülisen; sen hem séning yalghan bésharetliringge qulaq salghan aghiniliringmu shundaq bolidu.

Yeremiya yene dad kötüridu

7 I Perwerdigar, Sen méni qayil qilip *peyghemberlikke* köndürdüng, men shundaqla köndürüldüm; Sen mendin zor kelding, shundaqla ghelibe qilding; men pütün kün tapa-tenining obyekt bolimen; hemme kishi méni mazaq qilidu. □

8 Men qachanla söz qilsam, «Zorawanliq hem bulangchiliq kélidu» dep jakarl-ishim kérek; shunga Perwerdigarning sözi méni pütün kün ahanet we messirining obyekt qilidu. ■

9 Lékin men: «Men uni tilgha almaymen, we yaki Uning nami bilen ikkinchi söz qilmaymen» désem, Uning sözi qelbimde lawuldap ot bolup, söngelirime qapsalghan bir yalqun bolidu; ichime sighdurushqa halim qalmay, éytmay chidap turalmaymen.

10 Shundaq, qiliwérimen, gerche men nurghun kishilerning pichirlashqan gestlirini anglisammu; terep-tereplerni wehime basidu! «Uning üstidin erz qilinglar! Uning üstidin erz qilayli!» dep, barliq ülpet-hemrahlirim putliship kétishimni paylap yürmekte; ular «U belkim aldinar, shundaq bolghanda biz uning üstidin ghelibe qilimiz, uningdin intiqam alalaymiz» déyishiwatidu. □

□ **20:2** «Pashxur Yeremiya peyghembarni ... taqaqqa saldi» — «taqaq» ibraniiy tilida «burighuch» dégen bolup, peqet ademning putlirini tutupla qalmay, yene belkim bedinini burap ademni qiyinaydighan birxil eswab idi. □ **20:3** «Perwerdigar ismingni Pashxur emes, belki «Magor-missabib» dep atidi» — «Pashxur»ning menisi belkim «erkinlik». «Magir-missabib» — «terep-tereplerni wehime basidu» dégen menide. ■ **20:5** Yer. 15:13; 17:3 □ **20:7** «Sen méni ... köndürdüng...» — «köndürdüng» dégen bu sözni sherhlesh sel tes. Adette u «ézitquluq qilish», «aldash» dégeni bildüridu. Tewrat, «Hosh.» 2:14-ayette bolsa u «köngül élish»ni bildüridu. Töwendiki ayetler (8-13)ge qarighanda Xuda Yeremiyani héch aldimidi — uning peyghemberlikining japa-musheqetlikini aldın'ala uninggha körsetken (mesilen, 1-babta). Shunga bizingche «köndürüsh» toghra kélidu; shundaq déginimiz bilen, Yeremiya mushu yerde belkim, «manga duch kelgen japa-musheqetler esli oylichinimdin köp», «Sen méni aldap qoydung» dégeni puritip dadlighan bolushimu mumkin. ■ **20:8** Yesh. 57:4 □ **20:10** «terep-tereplerni wehime basidu» — ibraniiy tilida «magor-missabib». 3-ayettiki izahatni körüng.

¹¹ Lékin Perwerdigar bolsa qudretlik we dehshetlik bir palwandek men bilen billidur; shunga manga ziyankeshlik qilguchilar putliship ghelibe qilal-maydu; ular muweppeçiyet qazanmighachqa, qattiq xijil bolup yerge qarap qalidu; ularning bu reswachiliqi menggülik bolup, hergiz untulmaydu. ■

¹² Emdi Sen, i heqqaniylarni sinaydighan, insanning wijdani we qelbini köridighan samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, ularning üstige bolghan qisasingni manga körgüzgeysen; chünki men dewayimni ald-inggha qoyghanmen. □ ■

¹³ Perwerdigarni küy éytip maxtanglar, Uni medhiyilengler; chünki U namrat kishini rezillik qilguchilardin qutquzghan. □

Qamaqtin chiqip yene chüshkünlikke chüshüsh

¹⁴ Méning tughulghan künümge lenet bolsun; apam méni tughqan küni mubarek bolmisun! ■

¹⁵ Atamgha xewer élip: «sanga oghul bala tughuldi!» dep uni alamet shadlandurghan ademge lenet bolsun! ■

¹⁶ Bu adem Perwerdigar rehim qilmay ghulatqan sheherlerde bolun; u etigende nale, chüshte alaquadilik chuqanlirini anglisun — □ ■

¹⁷ chünki u méni baliyatqudin chüshkinimdila öltürüwetmigen; apam méning görüm bolsiidi, uning qorsiqi men bilen teng hemishe chong bolsiidi!

¹⁸ Némishqa men japa-musheqpet, azab-oqubetni körüşke, künlirimni xijalet-ahanet ichide ötküzüşke baliyatqudin chiqqandimen? ■

21

Perwerdigar Yérusaléمنى düşmenlerge tapshuridu

¹ Padishah Zedekiya Malkiyaning oghli Pashxurni hem Maaséyahning oghli, kahin Zefaniyani ewetkende, Yeremiyağa Perwerdigardin töwendiki munu bir söz keldi: — □

² (Ular: «Biz üçhün Perwerdigardin yarem sorighin; chünki Babil padishahi Néboqadnesar bizge hujum qilidu; Perwerdigar Özining Ötkenki karamet qilghan ishliri boyiche, bizgimu oxshash muamile qilip, uni yénimizdin yandurarmikin?» — *dep soridi.*

³ Yeremiya ulargha: — Zedekiyağa mundaq denglar, — dédi)

■ **20:11** Yer. 1:8,19; 15:20; 17:18; 23:40 □ **20:12** «heqqaniylarni sinaydighan, insanning wijdani we qelbini köridighan...» — «wijdan» ibranij tilida «börek» dégen söz bilen ipadiliniidu. ■ **20:12** Yer. 11:20; 12:3; 15:15; 18:19-23 □ **20:13** «U namrat kishini rezillik qilguchilardin qutquzghan» —

«namrat kishi» belkim Yeremiyaning özi körsitidu. ■ **20:14** Yer. 15:10 ■ **20:15** Ayup 3:3 □ **20:16**

«Atamgha xewer élip: «Sanga oghul bala tughuldi!» dep uni alamet shadlandurghan ademge lenet bolsun! (15-ayet) Bu adem Perwerdigar rehim qilmay ghulatqan sheherlerde bol-

sun...» — peyghemberning özining qayghu-hesrettin chiqqan bu achchiq sözlirini shühbisizki, Xudan-ing yolyoruqi bilen biz üçhün xatiriligini bilen, biz: «Xuda bularni choqum emelge ashurghan», dep qarimaymiz. Peyghemberning bu sözlirini xatirileshtiki meqsiti bizning peyghemberning shunche qiyinlik ketkenlikini obdan chüshinishimiz üçündür. ■ **20:16** Yar. 19 ■ **20:18** Ayup 3:20 □ **21:1**

«Malkiyaning oghli Pashxur» — démisesku, bu 20-babtiki «Pashxur» emes; lékin bu Pashxurmu kéyinki waqitlarda Yeremiyağa ziyankeshlik qilidighan adem bolidu (29:25-27ni köring). «Zefaniya» bolsa özining musteqil közqarishi yoq bolghan yene bir «yumilaq tawuz»gha oxshaydu. (29:29diki weqeni köring). U belkim axirida Babilning «qarawul bégi» teripidin ölümge mehkm qilin'ghan «Zefaniya»gha

oxshash adem idi (52:24-27ni köring).

4 — Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men qolliringlar tutqan, silerni qorshivalghan Babil padishahi hem kaldiylerge sépil sirtida jeng qilishqa ishlitidighan, jeng qoralliringlarni qayriwétimen we bularni bu sheherning otturisida yighiwalimen; □

5 Men Özümму sozulghan qolüm we küchlük bilikim bilen, ghezipim bilen, qehrim bilen we hessilen'gen achchiqim bilen silerge jeng qilimen!

6 Men bu sheherde turuwatqanlarni, insan bolsun, haywan bolsun urimen; ular dehshetlik bir waba bilén ölidu.

7 Andin kéyin, — deydu Perwerdigar, — Yehuda padishahi Zedekiyani, xizmetkarlarini, xelqni, yeni bu sheherde wabadin, qilichin we qehetchilikin qélip qalghanlar bolsa, Men ularni Babil padishahi Néboqadnesarning qoligha, ularning dushmanlirining qoligha we jénini izdigüchilerning qoligha tapshurimen; Néboqadnesar ularni qilich tighi bilen uridu; u ne ularni ayimaydu, ne ulargha ichini héch aghritmaydu, ne rehim qilmaydu.

8 Lékin sen bu xelqge mundaq déyishing kérek: «Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men aldinglarda hayat yoli we mamat yolini salimen; □

9 kim bu sheherde qalmaqchi bolsa, qilich, qehetchilik we waba bilen ölidu; lékin kim sheherdin chiqip, silerni qorshivalghan kaldiylerge teslim bolsa, u hayat qalidu; uning jéni ózige alghan oljidek bolidu. ■

10 Chünki Men bu sheherge yaxshiliq üçün emes, belki yamanliq qilish üçün yüzümni qaratquzdum, — deydu Perwerdigar; u Babil padishahining qoligha tapshurulidu, u uni ot sélip köydüriwétidu.

Ordidikiler toghruluq

11 We Yehuda padishahining jemeti toghruluq Perwerdigarning sözini anglanglar: —

12 I Dawutning jemeti, Perwerdigar mundaq deydu: — her etigende adalet bilen höküm chiqiringlar, bulan'ghan kishini ezgüchining qolidin qutquzunglar; bolmisa, qilghanliringlarning rezilliki tüpeylidin, qehrim partlap, ottek hemmini köydüridu; uni öchüreleydighan héchkim bolmaydu; □ ■

13 Mana, Men sanga qarshidurmen, i jilgha üstide, tüzlengliktiki qiyada olturghuchi, yeni «Kim üstimizge chüshüp hujum qilalisun, kim öylirimizge bésip kirelisun?!» dégüchi, — deydu Perwerdigar. □

14 Men silerning qilmishinglarning méwisi boyiche silerge yéqinliship jazalaymen, — deydu Perwerdigar; we Men uning ormanliqida bir ot yaqimen, u

□ 21:4 «kaldiyler» — démisekmu, «kaldiyler» Babilliqarni, bolupmu Babil leshkerlarini körsitidu.

□ 21:8 «lékin sen bu xelqge mundaq déyishing kérek» — «bu xelq» Yérusalémda qamiliq qalghan xelqni körsitidu. ■ 21:9 Yer. 38:2 □ 21:12 «I Dawutning jemeti, ... — her etigende adalet bilen höküm chiqiringlar» — qarighanda, padishahning sotliri etigende ötküzületti. Yene kélip

«her etigende» dégen ibare belkim «adalet birinchi ish bolsun, her künide eng muhim ish bolsun» dégen köchme menide ishliitilgen bolushi mumkin. ■ 21:12 Yer. 22:3 □ 21:13 «jilgha üstide... qiyada olturghuchi...» — bizningche bu ordida olturghan padishah-emirlerni körsitidu. Üslide padishah ordisinin qurulushi üçün, Yérusalémdiki ikki tagh arisidiki kichik jilgha «tüzlenglik» qilip tindurulghan andin uning üstige orda qurulghan. Shundaq qilip Kidron jilghisi üstide, — yeni «peleкке taqashqan» bir intayin bixeter jayda — orda körünetti. Démek, bu sözler padishah hem ordidikilerge éytilghan bolushi kérek. Bezi terjimanlar bu ayet Yérusalém shehri körsitidu, dep qaraydu. Padishahning ordisinin alahide ehwali we keynidiki ayetlerge qarighanda, bizningche u ordidikilerning özlirini körsitidu.

bolsa uning etrapidiki hemmini köydürüp tügütidu. □ ■

22

Padishahqa éytilgan bir söz

1 Perwerdigar manga mundaq dédi: «Barghin, Yehuda padishahining ordisigha chüshüp bu sözni shu yerde qilghin: — □

2 Perwerdigarning sözini angla, i Dawutning textige olturghuchi, Yehuda padishahi — Sen, elemdar-xizmetkarliring we mushu derwazilardin kirip-chiqidighan xelqing, —

3 Perwerdigar mundaq deydu: Adalet we heqqaniylik yürgüzünglar; bulan'ghan kishini ezgüchining qolidin qutquzunglar; musapirlarni, yétim-yésirlerni we tul xotunlarni héch xarlimanglar yaki bozek qilmanglar, gunahsiz qanlarni bu yerde tökmenglar. ■

4 Siler bu emlerge heqiqeten emel qilsanglar, emdi Dawutning textige olturghan padishahlar, yeni ular, ularning emeldar-xizmetkarliri we xelqi jeng harwilirigha olturup we atlarga minip bu öyning derwaziliridin kirip chiqishidu. □ ■

5 Biraq siler bu sözlerni anglimisanglar, Men Öz namim bilen qesem ichkenki, — deydu Perwerdigar, — bu orda bir xarabe bolidu. □

6 Chünki Perwerdigar Yehuda padishahining öyi toghruluq mundaq deydu: — Sen Manga xuddi Giléad, Liwanning choqqisidek bolghining bilen, berheq Men séni bir chöl-bayawan, ademler waz kechken sheherlerdeq qilimen. □

7 Men herbiri yaxshi qorallan'ghan weyran qilghuchilarni sanga qarshi ewetimen; ular «ésil kédirliringni» késiwétip, otqa tashlaydu. □ ■

8 Nurghun eller bu sheherdin ötüp, herbiri yéqinidin: «Némishqa Perwerdigar bu ulugh sheherni bundaq qilghandu?» dep soraydu. ■

9 We ular jawaben: «Chünki ular Perwerdigar Xudasining ehdisidin waz kéchip, bashqa ilahlargha choqunup ularning qulluqigha kirgen» — deydu.

1-bésharet — Yehoahaz padishahning jazasi

□ **21:14** «Men uning ormanliqida bir ot yaqimen» — «ormanliq» némin körsitidu? Ordining bir pexri bolghan Sulayman padishah bina qilghan heywetlik «Liwán ormanliqi öyi» (Liwanning kédir yaghichidin yasalgan) idi. 22:6nimu körüng. ■ **21:14** Yer. 17:27 □ **22:1** «Barghin, Yehuda

padishahining ordisigha chüshüp bu sözni shu yerde qilghin» — bizningche, bu söz belkim Zedekiyaadin ilgiriki bir padishahqa éytilghan bolsa kérek, chünki bu söz birxil «qutquzush» ümidini élip kéletti; lékin 21-bab, 12-14-ayetlerde Zedekiya peqet «jazalash»ni kütidu (uningha ikki xil jaza élip kelinidu). ■ **22:3** Yer. 7:6; 21:12 □ **22:4** «Dawutning textige olturghan padishahlar, yeni ular,

ularning emeldar-xizmetkarliri...» — mushu yerdiki «ular» ibraniiy tilida «u». Melum bir zamanda Dawutning textige olturghan padishah peqet bir bolidu, elwette. ■ **22:4** Yer. 17:25 □ **22:5** «Men Öz namim bilen qesem ichkenki...» — ibraniiy tilida «Men Özüm bilen qesem ichkenki...». □ **22:6**

«Sen Manga xuddi Giléad, Liwanning choqqisidek...» — Giléad we Liwán güzel ormanliqliri bilen dangqi chiqqan jaylardur. Yuqirida éytqinimizdek, padishahning ordisi herxil yaghachlar bilen bézelgenidi. □ **22:7** «Men herbiri yaxshi qorallan'ghan weyran qilghuchilarni sanga qarshi ewetimen; ular «ésil kédirliringni» késiwétip, otqa tashlaydu» — ordidiki chirayliq yaghach tüwrük-yasaqlar toghruluq yuqiriqi 6-ayettiki izahatni körüng. ■ **22:7** Yer. 15:6 ■ **22:8** Qan. 29:23;

1Pad. 9:8

10 Ölginige yiglimanglar, uning üçhün ah-zarlimanglar; belki sürgün bolghini üçhün qattiq yiglanglar, chünki u öz yurtigha héchqachan qaytip kelmeydu. □

11 Chünki Yehuda padishahi Yosiyaning oghli, yeni atisi Yosiyaning ornigha textige olturghan, bu yerdin sürgün bolghan Shallum toghruluq Perwerdigar mundaq deydu: U hergiz bu yerge qaytmaydu; □

12 chünki u esir qilinip apirilghan yurtta ölidu, u bu zéminni ikkinchi körmeydu. □

2-bésharet – Yehoakim padishahning jazasi

13 Öyini adilsizliq bilen, balixana-rawaqlirini adaletsizlik bilen qurghaning haligha way! U qoshnisini bikar ishlitip, emgikige héchqandaq heq bermeydu; ■ □

14 u: «Özümgé kengtasha bir ordini, azade rawaqlar bilen qoshup salimen; tamlirigha dérizilerni keng chiqirimen; tamlirini kédír taxtaylar bilen bézeymen, öylirini pereng sirlaymen» — deydu. *Uning haligha way!*

15 Sen kédír yaghididin yasalghan taxtaylarni chaplap, *ata-bowiliring* bilen besleshseng qandaqmu padishah bolushqa layiq bolisen? Séning atang yep-ichishke teshekkür éytip, adalet we durus ishlarni yürgüzgen emesmu? Shunga u buning yaxshiliqini körgen. □

16 U möminlerning we namratlarning dewasini toghra sorighan; shunga xelqning ehwali yaxshi idi. Bundaq ish Méni tonushtin ibaret emesmu?» — deydu Perwerdigar.

□ 22:10 «Ölginige yiglimanglar, uning üçhün ah-zarlimanglar; belki sürgün bolghini üçhün qattiq yiglanglar...» — (izahat: — töwendiki 10-30-ayetler bolsa, Yehudaning üç padishahining jazasi toghruluq bésharetlerdin ibaret. Shunga, bésharetler miladiyedin ilgiri 609-597-yillar mezigilide bérilgen; shübbisizki, Yeremiyaningmu bu yerde ularni bir yerde bayan qilishning meqsiti, bu erzimes padishahlarni 23-babtiki bésharette körsitilgen «heqiqiy baqquchi» — yeni Mesih bilen sélishturishtin ibaret. Padishahlar («xelqni baqquchi») eyiblik (22), Yérusalémdikiler özlirimu eyiblik (20-23), chünki ular bu padishahlar («baqquchilar»)ning eysh-ishretlik turmushigha qiziqqan, heshemetlik ordisidin pexirlen'gen; ular yene bu padishahlarning choqun'ghan butlirigha choqun'ghan, shuningdek ularning yat elning padishahliri («séning ashniliring») bilen bolghan ittipaqilishlirini toluq qollighan. Undaq ittipaqilish Perwerdigargha tayanmasliqtin ibaret idi). (1-bésharet (10-12) toghruluq izahat: — miladiyedin ilgiri 609-yili Yosiya padishah Misir padishahi Pirewn teripidin jengde öltürülgen. U adaletlik-diyaretlik padishah bolup, nurgun xelq uning ölümgé qattiq ökünüshti. Yehoahaz textide üç ayla olturghan, andin miladiyedin ilgiri 609-597-yilliri Pirewn teripidin sürgün qilin'ghan. Bu bésharet shu chaghdá bérilishi kérek idi. Shunga bésharettiki «ölgini» bolsa Yosiyani, «sürgün bolghini» bolsa Yehoahazni körsitidu). □ 22:11 «Shallum» — Yehoahazning birinchi ismi, menisi «hésab élish» bolghachqa, Yeremiya belkim uni mushu yerde qesten ishlitidu; uningdin hésab élinidighan bolidu. □ 22:12 «u esir qilinip apirilghan yurtta ölidu, u bu zéminni ikkinchi körmeydu.» — bu bésharetning emelge ashurulushi toghrisida «2Pad.» 34:23ni körüng. □ 22:13 «Öyini adilsizliq bilen, balixana-rawaqlirini adaletsizlik bilen qurghaning haligha way!...» — bu Yehoakimni körsitidu. Bu bésharet (13-19, 20-23) Yehoakim toghruluq bésharet. «2Pad.» 23:34-24:6dimu xatirilen'gen, Pirewn Yehoahazni sürgün qilghandin kéyin ukisi Yehoakimni «qonchaq padishah» bolushqa tikligen. U on bir yil textke olturghan, rezil padishah idi. Yehudiy tarixshunas Yoséfus Yehoakimning ölümi bésharették bolghanliqini xatiriligen (Yoséfusning «Qedimki ishlar», 10-bab, 6:3). ■ 22:13 Law. 19:13; Qan. 24:14,15; Hab. 2:9 □ 22:15 «Séning atang yep-ichishke teshekkür éytip, adalet we durus ishlarni yürgüzgen emesmu?» — «atang» bolsa durus padishah Yosiya idi. «...yep-ichishke teshekkür éytip...» ibranily tilida peqet sözmüsöz bolsa: «u yégen we ichken...» déyilidu.

17 — Biraq közüng we könglüng bolsa peqet öz jazane-menpeetingge érishish, gunahsizlarning qénini tóküsh, zorluq-zumbuluq we bulangchiliq qilish pey-tini közlep tikilgendur.

18 Shunga Perwerdigar Yehuda padishahi Yosiyaning oghli Yehoakim toghruluq mundaq deydu: — Xelq uning ölümide: «Ah, akam! Ah, singlim!» dep ah-zarlar kötürmeydu; yaki uning üçhün: «Ah, bégim! Ah, uning heywisi!» dep ah-zarlar kötürmeydu; ■

19 u éshekning depnisidek kömülüdu, jesiti Yérusalém derwazilirining sirtigha chörüp tashlinidu. □ ■

Yérusalémdikilerge agah bérish

20 Liwan'gha chiqip peryad qil, Bashanda awazingni kötür, Abarimning choqqiliridinmu nale kötür; chünki séning «ashniliring»ning hemmisi nabut qilindi. □

21 Men aman-ésen turghiningda sanga agahlandurdum; lékin sen: «Angli-maymen!» — déding. Yashliqingdin tartipla bundaq qilip Méning awazingha qulaq salmasliq del séning yolung bolup kelgen. □ ■

22 Shamal barliq «baqquchi»liringgha «baqquchi» bolup ularni uchurup kétidu, shuning bilen ashniliring sürgün bolushqa chiqidu; berheq, sen shu chaghda barliq rezilliking tüpeylidin xijil bolup reswa bolisen. □

23 I «Liwan»da turghuchi, kédir derexliri üstige uwilighuchi, sen tolghaq tutqan ayalning azablriridek, derd-elemler béshinggha chüshkende qanchilik ingrap kétersen! □

3-bésharet, 24-30-ayet Koniya, yeni «Yehoakin» padishah sürgün qilinip qaytip kelmeydu

24 Öz hayatim bilen qesem ichimenki, — deydu Perwerdigar, — sen Yehoakimning oghli Koniya hetta ong qolumdiki möhürlük üzük bolsangmu,

■ 22:18 Yer. 16:4, 5, 6 □ 22:19 «u éshekning depnisidek kömülüdu, jesiti Yérusalém derwazilirin- ing sirtigha chörüp tashlinidu» — Yehudiy tarixshunas Yoséfusning dégini boyiche bolghanda, Néboqadnesar uning jesitini Yérusalémning sépilidin sirtqa tashliwetkenidi. ■ 22:19 Yer. 15:3; 36:30

□ 22:20 «Liwan'gha chiqip peryad qil, Bashanda awazingni kötür, Abarimning choqqilirid- inmu nale kötür» — bu üç jay (Liwan, Bashan, Abarim) hemmisi «yuqiri jay»lar idi. Israilning éghir bir gunahi bolsa «yuqiri jay»larga chiqip shu yerde butlarga «tawapgah» yasap ulargha choqunushtin ibaret. Lékin ulargha «ashnilar» bolghan butlarning hemmisi düshmen teripidin buzulidu yaki bulinip kétidu (22-ayetnimu körüng). «Ashnilar» ikkinchi menisi belkim ular ittipaqdash qilmaqchi bolghan «yat eller»nimu körsitidu (22-ayetnimu körüng). □ 22:21 «Men aman-ésen turghiningda sanga agahlandurdum» — bu belkim Yeremiyadin ilgiriki peyghemberlerning sözlirini körsitidu. ■ 22:21

Yer. 5:23; 7:23-28; 11:7, 8; 13:10, 11; 16:12; 17:23; 18:12; 19:15 □ 22:22 «baqquchilar» — «baqquchilar», shübhisizki, padishahlar, atalmish «peyghemberler» we kahinlarni körsitidu. «Ashnilar» bolsa belkim ular choqun'ghan butlarni hemde yene özi butlarga choqun'ghan ittipaqdash qilmaqchi bolghan «yat eller»nimu körsitidu (22-ayetnimu körüng). □ 22:23 «qanchilik ingrap kétisen» — yaki, «némidégen échinariq bolarsen-he!»

Men séni shu yerdin yulup tashlaymen; □

²⁵ Men séni jéningni izdigüchilarning qoligha we sen qorqqan ademlarning qoligha, yeni Babil padishahi Néboqadnesarning qoligha we kaldiyulning qoligha tapshurimen.

²⁶ Men séni hem séni tughqan anang ikkinglarni özünglar tughulmighan yat bir yurtqa chöriwétimen; siler shu yerde ölisiler.

²⁷ Jéninglar qaytip kélishe shunche teshna bolghan bu zémin'gha bolsa, siler hergiz qaytip kélelmeysiler.

²⁸ Koniya dégen bu kishi chéqilghan, nezerge élinmaydighan sapal kozimu? Héchkim qarimaydighan bir qachimu? Emdi némishqa ular, yeni u we uning nesli bolghanlar chöriwétilgen, ular tonumaydighan bir yurtqa tashliwétilidu?

²⁹ I zémin, zémin, zémin, Perwerdigarning sözini angla!

³⁰ Perwerdigar mundaq deydu: — Bu adem «perzentsiz, öz künide héch ghelibe qilalmighan bir adem» dep yazghin; chünki uning neslidin héchqandaq adem ghelibe qilip, Dawutning textige olturup Yehuda arisida höküm sürmeydu. □

23

Yalghan baqquchilar we heqiqiy baqquchi; sürgünlüktin qaytip kelgen bir xelq, yéngi baqquchilar

¹ Méning yayliqimdiki qoylarni halak qilghuchi we tarqitiwetküchi pada baqquchilarning haligha way! — deydu Perwerdigar. □ ■

² Shunga Israilning Xudasi bolghan Perwerdigar Öz xelqini shundaq béqiwatqan baqquchilargha mundaq deydu: «Siler Méning padamni tarqitiwetkensiler, ularni heydiwetkensiler we ularni izdimigensiler we ulardin héch xewer almighansiler; mana, Men silerning qilmishliringlarning rezilikini öz béshinglarga chüshürimen, — deydu Perwerdigar —

³ we padamning qaldisini bolsa, Men ularni heydiwetken barliq padishahliqlardin yighimen, ularni öz yaylaqlirigha qayturimen; ular awup köpiyidu.

⁴ Men ularning üstige ularni heqiqiy baqidighan baqquchilarni tikleymen; shuning bilen ular ikkinchi qorqmaydu yaki parakende bolmaydu, ulardin héchqaysisi kem bolmaydu, — deydu Perwerdigar. ■

□ **22:24** «Sen Yehoakimning oghli Koniya hetta ong qolumdiki möhürlük üzük bolsangmu, Men séni shu yerdin yulup tashlaymen...» — bu bésharet (24-30) Yehoakin (qisqa ismi, Koniya) padishah toghruluqtur. Yehoakin miladiyedin ilgiri 597-yili atisi Yehoakimning ornini bésip, üç ayla textte olturghan. U rezil padishah bolup, Babil padishahi Néboqadnesar teripidin sürgün qilin'ghan. Bu ishlar «2Pad.» 23:34-24:6de xatirilen'gen). Emeliyette Yehoakin (Koniya, yaki Yekonyah) we Yehudaning barliq padishahliri Perwerdigarning hoquqining wekili bolghachqa, ularni uning «möhürlük üzük»i dégili bolatti. Oqurmenler bir padishahning «möhürlük üzük»ining özige shunche muhim we qedirlik bolidighanliqini tesewwur qilalaydu; eger Xuda «möhürlük üzük»ni tashliwetken bolsa, undaqta üzükte intayin yirginchlik bir ish choqum peyda bolghan bolushi kérek idi. □ **22:30** «Bu adem «perzentsiz, öz künide héch ghelibe qilalmighan bir adem» dep yazghin; chünki uning neslidin héchqandaq adem ghelibe qilip, Dawutning textige olturup Yehuda arisida höküm sürmeydu» — bu 30-ayettiki muhim bir bésharet toghruluq «Qoshumche söz»imizge qarang. □ **23:1** «yayliqimdiki qoylar» — Yehudiy xelqini körsitidu, elwette. ■ **23:1** Ez. 34:2 ■ **23:4** Ez. 34:11,12

5 Mana, shu künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — Men Dawut üçhün bir «Heqqaniy Shax»ni östürüp tikleymen; u padishah bolup danaliq bilen höküm sürüp, zéminda adalet we heqqaniylik yürgüzidu. □ ■

6 Uning künliride Yehuda qutquzulidu, Israil aman-tinchliqta turidu; u shu nami bilen atiliduki — «Perwerdigar Heqqaniyliqimiz». □ ■

7 Shunga mana, shu künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — «Israillarni Misir zéminidin qutquzup chiqarghan Perwerdigarning hayati bilen!» dégen qesem qaytidin ishliilmeydu, ■

8 helki shu künlerde «Israillarni shimaldiki zémindin we Özi ularni heydigen barliq padishahliqlardin qutquzup chiqarghan Perwerdigarning hayati bilen!» dep qesem ichilidu. Andin ular öz yurtida turidu.

Saxta peyghemberler toghrisida

9 Peyghemberler toghruluq: — Méning könglüm ich-baghrimda sunuqtur; söngelirimning hemmisi titreydu; men mest bolghan adem, sharab teripidin yéngilgen ademge oxshaymen; bundaq bolushum Perwerdigar we Uning pak-muqeddes sözliri tüpeylidindur; □

10 chünki zémin bolsa zinaxorlarga tolghan; ularning yügürüshliri toghra yolda emes; ularning hoquqi heqqaniylik yolida emes. Shunga *Perwerdigarning* leniti tüpeylidin zémin qaghjiraydu; daladiki ot-chöp solishidu; □ ■

11 chünki hem peyghember hem kahin haram boldi; hetta Öz öyümdimu ularning rezil qilishlirini bayqidim, — deydu Perwerdigar. ■

12 — Shunga ularning yoli özlirige qarangghuluqta mangidighan, téyilghaq yollardek bolidu; ular bu yollarda putliship, yiqilidu; chünki ular jazalindighan yilida Men ularning bëshigha yamanliq chüshürimen, — deydu Perwerdigar. □ ■

13 Men awwal Samariyediki peyghemberlerde exmeqliqni körgenmen; ular Baalning namida bësharet bérip, xelqim Israilni azdurghan;

14 biraq Yérusalémdiki peyghemberlerdimu yirginchlik bir ishni kördüm; ular zinaxorluq qilidu, yalghanliqta mangidu, rezillik qilghuchilarning qolini

□ 23:5 «Men Dawut üçhün bir «Heqqaniy Shax»ni östürüp tikleymen; u padishah bolup danaliq bilen höküm sürüp, zéminda adalet we heqqaniylik yürgüzidu» — Yehoahaz, Yehoakim we Yehoakinning ölüshi yaki sürgün bolushi bilen Dawutning jemeti «késilgen bir derex»ning kötikidek bolidu. Lékin Xuda Mesih («Heqqaniy Shax») bilen yenila bu derexni qaytidin köklitidu. «Yesh.» 11:1-6ni we «Zek.» 3:8 we 6:12ni körüng. ■ 23:5 Yesh. 4:2; 40:11; Yer. 33:14,15; Dan. 9:24; Luqa 1:32,33 □ 23:6 «Uning künliride Yehuda qutquzulidu, Israil aman-tinchliqta turidu; u shu nami bilen atiliduki — «Perwerdigar Heqqaniyliqimiz»» — bu bësharet: (1) Mesihning Xudaliq tebiitini; (2) kelgüsde Yehuda (ikkii qebile)ning we Israil (on qebile)ning qaytidin bir bolidighanliqini körsitidu. «Qoshumche söz»imiznimu körüng. ■ 23:6 Qan. 33:28 ■ 23:7 Yer. 16:14,15 □ 23:9 «bundaq bolushum Perwerdigar we Uning pak-muqeddes sözliri tüpeylidindur» — köz aldidiki (töwende, 10-40-ayetlerde éytilghan) gunahlar; saxtiliq we shundaqla xelqning (uning Perwerdigarning heqiqiy sözlirini ulargha yetküzüshi tüpeylidin) özini ret qilghanliq Yeremiyanning könglini parakende we sunuq qilghan. □ 23:10 «zéminda bolsa zinaxorlarga tolghan» — bu «zinaxorlar»ning kim ikenliki töwendiki 11-ayette ayan qilinidu — yeni öz hoquqini haram yolda ishliuidighan kahinlar we saxta peyghemberler. Ularning «zinaxorluqi» belkim hem jismani yehettiki zinaxorluq we Xudagha wapasizliq qilib butlarga choqunushnimu körsitidu. Pelestindiki butpereslik herdaim butxanidiki «pahishe ayallar» bilen baghliq idi. ■ 23:10 Yer. 5:7,8; 9:2 ■ 23:11 Yer. 6:13; 8:10; 14:18 □ 23:12 «ular jazalindighan yili» — ibranii tilida «ularni yoqlishim kérek bolghan yili» dep ipadilinidu. ■ 23:12 Zeb. 35:6; 73:18; Yer. 13:16

kücheytiduki, netijide héchqaysisi rezillikidin yanmaydu; ularning hemmisi Manga Sodomdek, *Yérusalémda* turuwatqanlar Manga Gomorradek boldi. □ ■

15 Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar peyghemberler toghruluq mundaq deydu: — Mana, Men ularni emen bilen ozuqlandurimen, ulargha öt süyini ichküzimen; chünki Yérusalémdiki peyghemberler haramliqning menbesi bolup, haramliq ular din pütkül zémin'gha tarqilip ketti. ■

16 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Silerge bésharet bériwatqan peyghemberlerning sözlirige qulaq salmanglar; ular silerni bimenilikke yétekleydu; ularning sözliri Perwerdigarning aghzidin chiqqan emes, belki öz könglide tesewwur qilghan bir körünüşni sözlewatidu.

17 Ular Perwerdigarning sözini közige ilmaydighanlarga: «Siler amantinchliqta turisiler» deydu we öz könglining jahilliqida mangidighanlarning herbirige: «Héchqandaq yamanliq béshinglarga chüshmeydu» — deydu. □ ■

18 Biraq ular din qaysi birsi Perwerdigarning kéngishide Uning söz-kalamini bayqap chüshinish we anglash üçün turghan? Ulardin kim Uning sözini qulaq sélip anglighan?

19 Mana, Perwerdigardin chiqqan bir boran-chapqun! Uningdin qehr chiqti; berheq, dehshetlik bir qara quyun chiqip keldi; u pirqirap rezillerning béshigha chüshidu. ■

20 Uning könglidiki niyetlirini ada qilip toluq emel qilghuche, Perwerdigarning ghezipi yanmaydu; axirqi künlerde siler buni obdan chüshinip yétisiler.

21 Men bu peyghemberlerni ewetmigenmen, lékin ular xewerni jar qilishqa qatrichan; Men ulargha söz qilmidim, lékin ular bésharet bergén. ■

22 Halbuki, ular Méning kéngishimde turghan bolsa, Méning xelqimge sözlirimni anglatquzghan bolsa, emdi xelqimni rezil yolidin we qilmishlirining rezillikidin yandurghan bolatti.

23 Men peqet bir yerdila turidighan Xudamu? — deydu Perwerdigar, — Men yiraq-yiraqlardiki herjayda turidighan Xuda emesmu? □

24 Birs yoshurun jaylarda möküwalsa Men uni körelmemdimen? — deydu Perwerdigar; — asman-zémin Men bilen toldurulghan emesmu? — deydu Perwerdigar. ■

25 Men Méning namimda yalghan bésharetler béridighan peyghemberlerning: «Bir chüsh kördüm! Bir chüsh kördüm!» dégenlirini anglidim;

□ **23:14** «Yérusalémdiki peyghemberlerdimu yirginchlik bir ishni kördüm; ular zinaxorluq qilidu, yalghanliqta mangidu, rezillik qilghuchilarning qolini kücheytiduki, netijide héchqaysisi rezillikidin yanmaydu...» — Samariyediki peyghemberlerning saxta bésharet («Baalning namida») bergénliki héchqandaq ejeblinerlik ish emes; Samariye (Israil, yeni «shimaliy padishahliq») butperes padishahlar astida baldurla Xudaning yolidin chiqqanidi. Biraq Yérusalém (Yehuda)da Xuda ewetken heqiqiy peyghemberler köp bolghachqa, heqiqetni ulargha nisbeten xélila obdan bilishi kérek idi. «ularning hemmisi Manga Sodomdek, Yérusalémda turuwatqanlar Manga Gomorradek boldi» — oqurmenlerge melumki, Sodom we Gomorra ikki intayin rezil sheherler bolup, Xuda ular üstige ot yaghdurup weyran qiliwetkenidi («Yar.» 19-babni körüng). ■ **23:14** Yesh. 1:9 ■ **23:15** Yer. 8:14; 9:15 □ **23:17** «Ular Perwerdigarning sözini közige ilmaydighanlarga: «Siler amantinchliqta turisiler» deydu we...» — bashqa birxil terjimisi: «Ular méni kemsitidighanlarga: «Perwerdigar mundaq deydu: Siler amantinchliqta turisiler» dewéridu we...». ■ **23:17** Yer. 6:14; 8:11; Ez. 13:10; Zek. 10:2 ■ **23:19** Yer. 30:23, 24 ■ **23:21** Yer. 14:14 □ **23:23** «Men peqet bir yerdila turidighan Xudamu?» — ibraniiy tilida «Men peqet yéqinda turidighan Xudamu?». ■ **23:24** Zeb. 13:9-12; Am. 9:2, 3

26 bunda q peyghemberler yalghan bésharetlerni béridu, ular özining könglidiki ézitqu tesewwurliridin peyghemberler bolushiwalghan. Emdi ular bunda q ishlarni qachan'ghiche könglige pükidu?

27 Ular herbiri qachan'ghiche öz yéqinigha éytqan chüshliri arqiliq (xuddi ata-bawilirining Baalgha choqunup naminni untughinigha oxshash) xelqimge naminni untuldurushni penleydu? ■

28 Chüshni körgen peyghember, chüshni éytip bersun; Méning sözüمنى anghighan kishi bu sözüمنى estayidilliq bilen sözlisun; paxalning bughday bilen sélishTurghuchilik némissi bardu? — deydu Perwerdigar.

29 — Méning sözüمنى xuddi köydürgüchi bir ot we tashni chaqidighan bazghan emesmu? — deydu Perwerdigar.

30 Shunga mana, Men peyghemberlerge qarshidurmen, — deydu Perwerdigar; — ularning herbiri öz yéqinidin «Méning sözlirim»ni oghrilap doramchiliq qilidu. ■

31 Mana, Men peyghemberlerge qarshidurmen, — deydu Perwerdigar; — ular öz tillirini chaynap: «Perwerdigar deydu...» dep bésharet béridu.

32 Mana, yalghan chüshlerni bésharet qilip bularni yetküzüp, yalghanchiliq we bashbashtaqliqi bilen Méning xelqimni azdurghanlarga qarshidurmen, — deydu Perwerdigar; — Men ularni ewetmigenmen, ularni buyrughan emesmen; ular bu xelqqe héchqanda q payda yetküzme ydu, — deydu Perwerdigar. ■

33 Emdi yaki bu xelq, yaki peyghember, yaki kahin sendin: «Perwerdigarning sanga yükligen sözi néme?» dep sorisa, sen ulargha: «Qaysi yük?! Men silerni Özümdin yiraq tashlaymen, — deydu Perwerdigar. □

34 «Perwerdigarning yükligen sözi» deydighan herqaysi peyghember, kahin yaki xelq bolsa, Men bu kishini öyidikiler bilen teng jazalaymen.

35 Emdi silerning herbiringlar öz yéqinidin we herbiringlar öz qérindishidin mushunda q: «Perwerdigar néme jawab berdi?» we «Perwerdigar néme dédi?» dep sorishinglar kérek.

36 Siler «Perwerdigarning yükligen sözi» dégenni qaytidin aghzinglarga almaysiler; chünki herbiringlarning öz sözi özige yük bolidu; chünki siler Xudayimiz, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, tirik Xudaning sözlirini burmilighansiler. □

37 Herbiringlar peyghemberdin mushunda q: «Perwerdigar sanga néme dep jawab berdi?» we «Perwerdigar néme dédi?» dep sorishinglar kérek.

38 Lékin siler: «Perwerdigarning yükligen sözi» dewergininglar tüpeylidin, mana Perwerdigar munda q deydu: — Chünki siler: «Perwerdigarning yükligen sözi»

■ 23:27 Hak. 3:7; 8:33,34 ■ 23:30 Qan. 18:20; Yer. 14:14,15 ■ 23:32 Zef. 3:4 □ 23:33

«Perwerdigarning sanga yükligen sözi néme?... Qaysi yük?!...» — oqurmenlerge ayan boliduki, ibraniy tilida «yük» we «éghir bésharet» dégenler oxshash bir söz bilenla ipadiliniidu. Perwerdigarning jawabi «Siler özünglar Manga yük!» dégen menide. Xelqning Yeremiyadin «Perwerdigarning (sanga) yükligen sözi» toghruluq sorishi hejwi y, kinayilik gep idi — bu sözning tégede: «Yeremiya herdaim bizge éghir sözler, shum xewerni yetküzidu» dégen mene bar idi. Ularning qulaqliri Perwerdigarning sözi qe héch échilmighanidi. □ 23:36 «herbiringlarning öz sözi özige yük bolidu» — Yeremiyaning bu dégini bizningche munda q: «Silerning yalghan sözliringlar, jümlidin saxta peyghemberlerning sözliri silerge jaza épkélidu; peyghemberlerning yalghan sözlirini siler yaxshi dep qobul qilip, shunda q la bir-biringlarga qaytilap éytsiler; bu yalghan bésharetler Xudaning heqiqiy «yükligen sözi» emes, belki béshinglarga Xudaning éghir jazasi bolghan «yük» chüshüridighan sözdur.

dewérisiler we Men silerge: ««Perwerdigarning yükligen sözi» démengler» dep xewer ewetkenmen,

³⁹ shunga mana, Men silerni pütünley untuymen, Men silerni silerge we atabowiliringlarga teqdim qilghan sheher bilen teng yüzümdin yiraq tashlaymen; □

⁴⁰ Men üstünlargha menggü reswachiliq we hergiz untulmaydighan menggülük shermendilikni chüshürimen! ■

24

Yaxshi enjürler, yaman enjürler

¹ Babil padishahi Néboqadnesar Yérusalémdin Yehoakimning oghli, Yehuda padishahi Yekoniyah, Yehuda emir-shahzadiliri, hünérwenler we tömürchilerni esirge élip Babilgha sürgün qilghandin kéyin, Perwerdigar manga Öz ibadetxanisi aldidiki ikki séwet enjürni «mana kör» dep körsetken. ■

² Bir séwette deslepki pishqan enjürdek intayin yaxshi enjürler bar idi; ikkinchi séwette yégili bolmaydighan, intayin nachar enjürler bar idi.

³ Andin Perwerdigar manga: «Néme kördüng, Yeremiya?» — dep soridi. Men: «Enjürlerni kördüm; yaxshiliri bolsa intayin yaxshiken; nacharliri yégili bolmaydighan, intayin nachar iken» — dédim.

⁴ Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

⁵ Israilning Xudasi bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Men Yehudadin sürgün bolghanlarni, yeni Méning bu yerdin kaldiylerning zéminigha ewetkenlirimni bu yaxshi enjürlerdeq yaxshi dep qaraymen;

⁶ Men ulargha yaxshi bolsun dep közümnü ulargha tikimen we ularni bu zémin'gha qayturimen; Men ularni ghulitip tashlimaymen, belki ularni qurimen; ularni yulup tashlimaymen, belki tüküp östürimen.

⁷ Men ulargha Méning Perwerdigar ikenlikimni bilidighan, Méni tonuydighan bir qelbni teqdim qilimen; shuning bilen ular Méning xelqim bolidu, Men ularning Xudasi bolimen; chünki ular pütün qelbi bilen yéningha qaytidu. ■

⁸ Lékin nachar enjürler, yeni yégili bolmaydighan, intayin nachar enjürler qandaq bolghan bolsa, — deydu Perwerdigar, — Berheq, Men Yehuda padishahi Zedekiyani, emir-shahzadilirini we Yérusalémdikilerning qalghan qismini, bu zéminda qalghanlarni we Misirda turuwaqanlarni shuningha oxshash qilimen; ■

⁹ Men ularni yer yüzidiki barliq padishahliqlargha wehime salghuchi bir obyékt bolushqa, külpetke chüshüshke tapshurimen; men ularni heydetwetken barliq jaylarda ularni reswachiliqning obyékti, söz-chöchek, tapatenining obyékti we lenet sözliri bolushqa tapshurimen. □ ■

¹⁰ Men ulargha hem atabowilirigha teqdim qilghan zémindin yoqitilghuche ular arisigha qilich, qehetchilik we wabani ewetimen.

□ **23:39** «Men silerni pütünley untuymen» — yaki «silerni yiraqqa élip kétimen...» ■ **23:40** Yer. 20:11 ■ **24:1** 2Pad. 24:15; 2Tar. 36:10 ■ **24:7** Qan. 30:6; Yer. 30:22; 31:33; 32:38,39; Ez. 11:19; 36:26,27 ■ **24:8** Yer. 29:17 □ **24:9** «Men ularni yer yüzidiki barliq padishahliqlargha wehime salghuchi bir obyékt bolushqa, külpetke chüshüshke tapshurimen...» — bashqa birxil terjimisi: «Men ularni heryaq-heryaqlargha yer yüzidiki barliq padishahliqlargha heydilishke, balay'apet chüshüshke tapshurimen...» ■ **24:9** Qan. 28:25,37; 1Pad. 9:7; 2Tar. 7:20; Yer. 15:4; 29:18; 34:17; 42:18

25

Söz-kalamni anglimasliq tüpeylidin yetmish yilliq qulluqta bolush

¹ Yosiyaning oghli, Yehuda padishahi Yehoakimning tötinchi yilida (yeni Babil padishahi Néboqadnesarning birinchi yilida) Yehudaning barliq xelqi toghruluq Yeremiyağa kelgen söz, —

² Bu sözni Yeremiya peyghember Yehudaning barliq xelqi we Yérusalémدا barliq turuwatqanlarga éytip mundaq dédi: —

³ Amonning oghli, Yehuda padishahi Yosiyaning on üçinchi yilidin bashlap bügünki kün'giche, bu yigirme üç yil Perwerdigarning sözi manga kélip turghan we men tang seherde ornudim turup uni silerge sözlep keldim, lékin siler héch qulaq salmidinglar;

⁴ we Perwerdigar silerge barliq xizmetkarliri bolghan peyghemberlerni ewetip kelgen; U tang seherde ornidin turup ularni ewetip kelgen; lékin siler qulaq salmay héch anglimidinglar. ■

⁵ Ular: «Siler herbiringlar yaman yolunglardin we qilmishliringlarning rezillikidin towa qilip yansanglar, Men Perwerdigar silerge we atabowiliringlarga qedimdin tartip menggügiche teqdim qilghan zéminda turuwérisiler. ■

⁶ Bashqa ilahlarga egiship ularning qulluqida bolup choqunmanglar; Méni qolliringlar yasighanlar bilen ghezeplendürmenglar; Men silerge héch yamanliq keltürmeymen» — dep jakarlighan. □

⁷ Lékin siler Manga qulaq salmidinglar, Méni qolliringlar yasighanlar bilen ghezeplendürüp özünglarga ziyani keltürdünglar, — deydu Perwerdigar.

⁸ Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — «Siler Méning sözlirimge qulaq salmighan bolghachqa,

⁹ mana, Men shimaldiki hemme jemetlerni we Méning qulumni, yeni Babil padishahi Néboqadnesarni chaqirtimen, ularni bu zémin'gha, uningda barliq turuwatqanlarga hemde etrapniki hemme ellerge qarshilishishqa élip kélimen; Men *mushu zémindikiler we etrapniki ellerni* pütünley weyran qilip, ularni tolimu wehimilik qilimen hem ush-ush obyékti, daimliq bir xarabilik qilimen; ■

¹⁰ Men ulardin tamashining sadasini, shad-xuramliq sadasini, toyi boluwatqan yigit-qizining awazini, tügmen téshining sadasini we chiragh nurini mehrum qilimen; ■

¹¹ bu pütkül zémin weyrane we dehshet salghuchi obyék bolidu, we bu eller Babil padishahining yetmish yil qulluqida bolidu. □

¹² We shundaq boliduki, yetmish yil toshqanda, men Babil padishahining we uning élining béshigha, shundaqla Kaldiylarning zémini üstige öz qebhlikini chüshürüp, uni menggüge xarabilik qilimen. ■

¹³ Shuning bilen Men shu zémin üstige Men uni eyibligen barliq sözlirimni, jümlidin bu kitabta yézilghanlarni, yeni Yeremiyaning barliq ellerni eyibligen bésharetlerini chüshürimen.

■ 25:4 Yer. 7:13,25; 11:7,8,10; 13:10,11; 16:12; 17:23; 18:12; 19:15; 22:21 ■ 25:5 2Pad. 17:13; Yer. 18:11; 35:15; Yun. 3:8 □ 25:6 «qolliringlar yasighanlar...» — mushu sözler yaqi yasighan butlarni yaqi yaman qilmishlirini körsitidu. ■ 25:9 Yer. 19:8 ■ 25:10 Yesh. 24:7; Yer. 7:34; 16:9; Ez. 26:13 □ 25:11 «bu eller...» — Yehuda we uning etrapidiki barliq ellerni körsitidu (9-ayetni körüng). «Babil padishahining yetmish yil qulluqida bolush» toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 25:12 2Tar. 36:22; Ezra 1:1; Yer. 29:10; Dan. 9:2

14 Chünki köp eller hem ulugh padishahlar *bu padishah hem qowmlirininimu* qul qilidu; Men ularning qilghan ishliri we qolliri yasighanliri boyiche ularni jazalaymen. □ ■

Hem Yehuda hem ellerning Xudaning ghezipige uchrishi toghruluq bir alamet körünüş

15 Chünki Israilning Xudasi Perwerdigar manga *alamet körünüşte* mundaq dédi: — Méning qolumdiki ghezipimge tolghan qedehni élip, Men séni ewetken barliq ellerge ichküzgin; □ ■

16 ular ichidu, uyan-buyan irhanglaydu we Men ular arisigha ewetken qilich tüpeylidin sarang bolidu.

17 Shunga men bu qedehni Perwerdigarning qolidin aldim we Perwerdigar méni ewetken barliq ellerge ichküzdüm,

18 — yeni Yérusalémgha, Yehudaning sheherlirige, uning padishahligha we emir-shahzadilirige, yeni ularni бүгүнki күндикidek bir xarabe, wehime, ushush obyékti bolushqa hem lenet sözliri bolushqa qedehni ichküzdüm; □

19 Misir padishahi Pirewn'ge, xizmetkarligha, emir-shahzadilirigha hem xelqige ichküzdüm; ■

20 barliq shalghut eller, uz zéminidiki barliq padishahlar, Filistiylerning zéminidiki barliq padishahlar, Ashkélondikiler, Gazadikiler, Ekrondikilerge we Ashdodning qalduqlirigha ichküzdüm; □ ■

21 Édomdikiler, Moabdikiler we Ammoniylar, ■

22 Turning barliq padishahliri hem Zidonning barliq padishahliri, déngiz boyidiki barliq padishahlar; □ ■

23 Dédadikiler, Témadikiler, Buzdikiler we chéke chachlirini chüshürüwetken eller; ■

24 Erebiyediki barliq padishahlar we chöl-bayawanda turuwatqan shalghut ellerning barliq padishahliri, ■

25 Zimridiki barliq padishahlar, Élamdiki barliq padishahlar, Médialiqarning barliq padishahliri, ■

26 shimaldiki barliq padishahlargha, yiraqtiki bolsun, yéqindiki bolsun, bir-birlep ichküzdüm; jahandiki barliq padishahliqlargha ichküzdüm; ularning arqidin Shéshaqning padishahimu *qedehni* ichidu. □

□ 25:14 «*bu padishah hem qowmlirininimu*» — ibraniiy tilida «ularnimu» déyilidu. Bizningche bu «Babil padishahi hem qowmliri»ni körsitidu. ■ 25:14 Yer. 27:7 □ 25:15 «*Méning qolumdiki ghezipimge tolghan qedehni élip, Men séni ewetken barliq ellerge ichküzgin*» — bu sözlerni Xuda Yeremiyagha alamet körünüşte éytqan, dep qaraymiz. ■ 25:15 Yer. 13:12 □ 25:18

«*bügünki күндикidek*» — bu ibare belkim bésharet emelge ashurulghandin kéyin qoshulghan; bolmisa, bashqa bir mene: «bügünki күnidimu bu ishlar bolghili turdi» bolushi mumkin. ■ 25:19 Yer. 46 □ 25:20 «*barliq shalghut eller*» — belkim Misirda turghan, Misirliqlar bilen «ariliship ketken» bashqa milletlerni körsitidu. ■ 25:20 Yer. 47:4-7 ■ 25:21 Yer. 48; 49:1-22 □ 25:22

«*déngiz boyidiki barliq padishahlar*» — belkim Tur we Zidon bilen munasiwetlik bolghan, ulargha béqin'ghan «ottura déngiz» boyidiki padishahlarni körsitidu. ■ 25:22 Yer. 47:4 ■ 25:23 Yer. 9:25; 49:8 ■ 25:24 Yer. 49:31 ■ 25:25 Yer. 49:34 □ 25:26 «*Shéshaqning padishahi*» — Babilning padishahini körsitidu. Ibraniy tili élipbeside «Babil» (Babilon) dégen söz, «Shéshaq» dégen sözning «tetür»isi; yeni, ibraniiy tilida 2-herp «b»ni herplerni axiridin sanighanda, 2-herp («sh») bilen almashturghili bolidu. Barliq bashqa herplerni «tetür»isi bilen oxshash yolda almashturghili bolidu.

Némishqa Babil (Babilon)ni körsitish üçün mushu «shifirliq» yol ishli tilidu? Shühbisizki, shu күnlerde shu dewrdiki eng күchlük memliketning «zawalgha yüzlinishi»ni körsitish üçün bezide mushundaq «daritma gep»ni ishli tish qolayliq idi.

27 Andin sen ulargha: «Israilning Xudasi, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Ichinglar, mest bolunglar, qusunglar, Men aranglarga ewetken qilich tüpeylidin yiqilip qaytidin des turmanglar» — dégin.

28 We shundaq boliduki, ular qolungdin élip ichishni ret qilsa, sen ulargha: «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Siler choqum ichisiler!» — dégin.

29 Chünki mana, Men Öz namim bilen atalghan sheher üstige apet chüshürgili turghan yerde, siler jazalanmay qalamsiler? Siler jazalanmay qalmaysiler; chünki Men yer yüzide barliq turuwatqanlarning üstige qilichni chüshüşhke chaqirimen, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar. ■

30 Emdi sen *Yeremiya*, ulargha mushu bésharetning sözlirining hemmisini jakarlighin: —

Perwerdigar yuqiridin shirdek hörkireydu,
Öz muqeddes turalghusidin U awazini qoyuwétidu;

U Özi turuwatqan jayi üstige hörkireydu;
Uüzüm cheyligüchiler towlighandek yer yüzide barliq turuwatqanlarni eyiblep towlaydu. ■

31 Sadasi yer yüzining chetlirigiche yétidu;
Chünki Perwerdigarning barliq eller bilen dewasi bar;
U et igilirining hemmisi üstige höküm chiqiridu;
Rezillerni bolsa, ularni qilichqa tapshuridu;
— Perwerdigar shundaq deydu.

32 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, balayi'apet eldin elge hemmisi üstige chiqip tarqilidu;
Yer yüzining chet-chetliridin dehshetlik buran-chapqun chiqidu.

33 Perwerdigar öltürgenler yerning bir chétidin yene bir chétigiche yatidu;
ulargha matem tutulmaydu, ular bir yerge yighilmaydu, héch kömülmeydu;
ular yer yüzide tézekték yatidu. □ ■

34 I baqquchilar, zarlanglar, nale kötürünglar!
Topa-chang ichide éghininglar, i pada yétekchiliri!
Chünki qirghin qilinish künliringlar yétip keldi,
Men silerni tarqitiwétimen;
Siler örülgen ésil chinidek parche-parche chéqilisiler. □ ■

35 Pada baqquchilirining bashpanahi,
Pada yétekchilirining qachar yoli yoqap kétidu.

36 Baqquchilarning azabliq peryadi,
Pada yétekchilirining zarlashliri anglinidu;
Chünki Perwerdigar ularning yaylaqlirini weyran qilay dewatidu;

37 Perwerdigarning dehshetlik ghezipi tüpeylidin,
Tincliq qotanliri xarabe bolidu.

38 Perwerdigar Öz uwisini tashlap chiqqan shirdektur;
Ezgüchining wehshiyliki tüpeylidin,

■ 25:29 1Pét. 4:17 ■ 25:30 Yo. 3:16; Am. 1:2 □ 25:33 «Perwerdigar öltürgenler yerning bir chétidin yene bir chétigiche yatidu...» — démisekmü, bu bésharet Babil impériyesining Pars impériyesi teripidin bitchit qilinishidin axirqi zaman'gha atlap, shu künlerdiki weqelerni körsitidu. ■ 25:33 Yer. 16:4 □ 25:34 «I baqquchilar... i pada yétekchiliri!» — démisekmü, «baqquchilar» we «pada yétekchiliri» mushu ayette ellerning herxil yétekchilirini körsitidu. ■ 25:34 Yesh. 65:12; Yer. 4:8; 6:26; 9:16; 12:3; 13:14,24; 18:17

We *Perwerdigarning* dehshetlik ghezipi tüpeylidin,
Ularning zémini weyrane bolmay qalmaydu. □

26

Yeremiya «saxta peyghember» dep shikayet qilinedu

¹ Yehuda padishahi Yosiyaning oghli Yehoakim textke olturghan mezgilning béshida shu söz Perwerdigardin kélip mundaq déyildi: —

² Perwerdigar mundaq deydu: — Sen Perwerdigarning öyining hoylisida turup ibadet qilish üçhün Perwerdigarning öyige kirgen Yehudaning barliq sheherliridikilerge Men sanga buyrughan herbir sözlerni jakarlighin; eynen éytqin! □

³ Ular belkim anglap qoyar, herbiri öz rezil yolidin yanar; shundaq qilsa, Men qilmishlirining rezilliki tüpeylidin béshigha külpet chüshürmekchi bolghan niyitimdin yanimen. ■

⁴ Sen ulargha mundaq dégin: — «Perwerdigar mundaq deydu: — Manga qulaq salmay, Men silerning aldinglarga qoyghan Tewrat-qanunumda mangmisanglar,

⁵ Men tang seherde ornumdin turup ewetken xizmetkarlirim bolghan peyghemberlerning sözlirini anglimisanglar (siler ulargha héch qulaq salmay kelgensiler!), ■

⁶ undaqta, Men Shilohni qandaq qilghan bolsam, emdi bu öynimu shuninggha oxshash qilimen, bu sheherni yer yüzidiki barliq ellerge lenet sözi qilimen». □ ■

⁷ Shuning bilen kahinlar, peyghemberler we barliq xelq Yeremiyaning bu sözlirini Perwerdigarning öyide jakarlighanliqini anglidi.

⁸ Shundaq boldiki, Yeremiya barliq xelqqa Perwerdigar uninggha tapilighan bu sözlerning hemmisini éytip bergendin kéyin, kahinlar we peyghemberler we barliq xelq uni tutuwélip: «Sen choqum ölüshüng kérek!

⁹ Sen némishqa Perwerdigarning namida bésharet bérip: «Bu Öy Shilohdek bolidu, bu sheher xarabe, ademzatsiz bolidu!» — déding?» — dédi.

Shuning bilen Perwerdigarning öyidiki barliq xelq Yeremiyagha doq qilip uni oriwélishiti.

¹⁰ Yehuda emirliri bu ishlarni anglidi; ular padishahliq ordisdin chiqip Perwerdigarning öyige kirdi, Perwerdigarning öyidiki «Yéngi derwaza»da sotqa olturdi.

□ 25:38 «ezgüchining wehshiyliki» — yaki «ezgüchining qilichi». □ 26:2 «Sen Perwerdigarning öyining hoylisida turup ... Yehudaning barliq sheherliridikilerge Men sanga buyrughan herbir sözlerni jakarlighin; eynen éytqin!» — 26-babtiki xatiriler we bésharet belkim 7-babtimu xatirilen'gen, ibadetxana ichide bolghan weqening tekrarlinishi bolushi mumkin. 3-6-ayetler Yeremiyaning shu chaghdá ibadetxanida bergén béshariting yeküni. Mushu yerdiki tekrarlinishning meqsiti bolsa, xelqning bésharetke bolghan inkasini tekitlesh üçhündür. ■ 26:3 Yer. 18:8 ■ 26:5 Yer. 7:13,25; 11:7; 25:3 □ 26:6 «Men Shilohni qandaq qilghan bolsam, emdi bu öynimu shuninggha oxshash qilimen» — Perwerdigarning ibadet chédiri esli «Shiloh» dégen sheherde tikilgen. Israilning Xudagha bolghan wapasizliqi tüpeylidin u weyrán qilinip, Xudaning «ehde sanduqi» dushman teripidin u yerdin bulap kétilishi bilen Shiloh «Xudaning shan-sheripi uningdin yoqap ketken jay» dep atalghan («1Sam.» 4-babni körüng). ■ 26:6 1Sam. 4:12; Zeb. 78:60; Yer. 7:12,14

¹¹ Kahinlar we peyghemberler emirlerge we xelqge sözlep: «Bu adem ölümge layiq, chünki siler öz qulaqliringlar bilen anglighandek u mushu sheherni eyiblep bésharet berdi» — dédi.

¹² Andin Yeremiya barliq emirlerge we barliq xelqge sözlep mundaq dédi: — «Perwerdigar méni bu öyni eyiblep, bu sheherni eyiblep, siler anglighan bu barliq sözler bilen bésharet bérishke ewetken.

¹³ Hazir yolliringlarni we qilmishinglarni tüzitinglar, Perwerdigar Xudayinglarning awazini anglanglar! Shundaq bolghanda, Perwerdigar silerge jakarlighan külpettin yanidu. ■

¹⁴ Lékin men bolsam, mana, qolliringlardimen; manga közünglerge néme yaxshi we durus körülse shundaq qilinglar;

¹⁵ peqet shuni bilip qoyunglarki, méni öltürüwetsengler gunahsiz qanning jazasini öz béshinglarga, bu sheherge we uningda turuwatqanlarning béshigha chüshürisiler; chünki déginim heq, Perwerdigar heqiqeten bu sözlerning hemmisini qulaqliringlarga déyishke méni ewetken».

¹⁶ Emirler we barliq xelq kahinlarga we peyghemberlerge: «Bu adem ölümge layiq emes; chünki u Perwerdigar Xudayimizning namida bizge sözlidi» — dédi.

¹⁷ Andin zémindiki bezi aqsaqallar ornidin turup xelq kéngishige mundaq dédi: —

¹⁸ «Moreshetlik Mikah Yehuda padishahi Hezekiyaning künliride barliq Yehuda xelqige bésharet béríp: —

«Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: —

Zion téghi étizdek aghdurulidu,

Yérusalém döng-töpiler bolup qalidu,

«Öy jaylashqan tagh» bolsa,

Ormanliqning otturisidiki yuqiri jaylarla bolidu, xalas» — dégenidi. □ ■

¹⁹ Yehuda padishahi Hezekiya we barliq Yehuda xelqi Mikahni ölümge mehkum qilghanmu? Hezekiya Perwerdigardin qorqup, Perwerdigardin ötün'gen emesmu? We Perwerdigar ulargha qilmaqchi bolup jakarlighan külpettin yan'ghan emesmu? Biz *bu yoldin yanmisaq* öz jénimiz üstige zor bir külpetni chüshürgen bolmamdimiz?».

²⁰ (Perwerdigarning namida Yeremiyaning barliq dégenliridek bu sheherni we bu zéminni eyiblep bésharet bergen, Kiriati-Yéarimliq Shemayaning oggli Uriya isimlik yene bir adem bar idi.

²¹ Padishah Yehoakim we barliq palwanliri, barliq emirliri uning sözlirini anglighanda, padishah uni öltürüshke intilgen; lékin Uriya buni anglighanda qorqup, Misirgha qachtı.

²² Lékin Yehoakim chaparmenlerni, yeni Akborning oggli Elnatan we bashqilarni Misirgha ewetken;

■ 26:13 Yer. 7:3 □ 26:18 «Moreshetlik Mikah» — Mikah peyghemberning yurti «Moreshet» idi («Mik.» 1:1). ««Öy jaylashqan tagh» bolsa, ..» — Mikah «muqeddes öy» yaki «ibadetxana» demeydu — ularning gunahliri tüpeylidin u peqet addiy bir «öy» bolup qalghan. Bu bésharet Hezekiya padishahni belkim chongqur tesirlendürgen. 100 yildin kéyin bu aqsaqallar bésharetning Hezekiyagha bolghan tesirini tilgha élip, padishahi Yehoakimgha tesir yetküzmeckchi bolup, bésharetni neqil keltüridu. ««Öy jaylashqan tagh» bolsa, ormanliqning otturisidiki yuqiri jaylarla bolidu» — «Mik.» 3:12. «Yuqiri jaylar» dégini kinayilik, hejwiy geptur. Chünki Yehudadikiler herdaim «yuqiri jaylar»da butxanilarni sélip shu yerlerde butlargha choqun'ghan. Lékin shu chaghlarda Yérusalém butqa choqun'ghan jaydek «haram» bolup qalidu, hemde ormanliqning kishilerning közige azpaz chéliqidighan bir qismidin ibaret bolidu, xalas! ■ 26:18 Mik. 1:1; 3:12

23 ular Uriyani Misirdin élip chiqip padishah Yehoakimning aldigha aparghan; u uni qilichlap, jesitini puqralarning görlükige tashliwetken). □

24 — Halbuki, shu chaghda Shafanning ogli Ahikam ularning Yeremiyani ölümge mehkom qilib xelqning qoligha tapshurmasliqi üçün, uni qollidi.

27

Yeremiya xelqni Babilgha teslim bolushqa dewet qilidu

1 Yehuda padishahi Yosiyaning ogli Zedekiyaning textke olturghan deslepki mezgilide, shu söz Yeremiyagha Perwerdigardin kélip mundaq déyildi: —□

2 Perwerdigar manga mundaq dédi: — Asaretler we boyunturuqlarni yasap öz boynunggha sal; ■

3 bu boyunturuqlarni Édomning padishahigha, Moabning padishahigha, Ammoniylarning padishahigha, Turning padishahigha we Zidonning padishahigha Yérusalémgha, Yehuda padishahining aldigha kelgen ularning öz elchilirining qoli arqiliq ewetkin; □

4 herbirini öz xojayinlirigha shundaq bir xewerni yetküzüşke buyrughin: — Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Öz xojayinlirinclargha mundaq denglar: —

5 Men zémin we zémin yüzide turuwatqan ademler we haywanlarni zor qudririm we sozulghan bilikim bilen yaratqanmen; we kim közümge layiq körünse, bularni shulargha teqdim qilimen. ■

6 Hazir Men bu zéminlarning hemmisini Babil padishahi, Méning qulum bolghan Néboqadnesarning qoligha tapshurdum; hetta daladiki haywanlarnimu uning qulluqida bolushqa teqdim qildim. ■

7 Barliq eller uning, oghlining hem newrisining qulluqida bolidu; andin öz zéminining waqti-saiti toshqanda, köp eller we ulugh padishahlar unimu qulluqqa salidu.

8 Shundaq boliduki, qaysi el yaki padishahliq Babil padishahi Néboqadnesarning qulluqida bolushni, yeni boynini Babil padishahining boyunturuqi astigha qoyushni ret qilsa, Men shu elni Néboqadnesarning qoli arqiliq yoqatquzghuche qilich, qehetchilik we waba bilen jazalaymen, — deydu Perwerdigar.

□ 26:23 «ular Uriyani Misirdin élip chiqip padishah Yehoakimning aldigha aparghan; u uni qilichlap, jesitini puqralarning görlükige tashliwetken» — bu weqe belkim Yeremiyaning sözliridin kéyin yüz bergen. Lékin uning tepsilatirini mushu yerde (20-23-ayettiki tirnaq ichige) kirgüzüshniki meqset, Yeremiya uchrighan xewp-xeterni körünerlik qilib körsitishtin ibaret. □ 27:1 «Yehuda padishahi Yosiyaning ogli Zedekiya...» — bezi kona köchürmelerde mushu ayette «Zedekiya»ning ornida «Yehoakim» déyilidu. Shühbisizki, «Zedekiya» toghridur (3-ayetni körüng). Bu babtiki weqeler belkim Zedekiyaning tötinchi yilida yüz bergen. ■ 27:2 Yer. 28:10 □ 27:3

«bu boyunturuqlarni Édom., Moab., Ammoniylar., Turning padishahigha we Zidonning padishahigha Yérusalémgha, Yehuda padishahining aldigha kelgen ularning öz elchilirining qoli arqiliq ewetkin» — tarixtin ispat barki, bu elchilarning Yérusalémgha kélishtiki meqsiti Zedekiyanı Édom, Moab, Ammon, Tur we Zidon padishahlirining Babil impériyesige kötürmekchi bolghan isyan'gha ittipaqdash qilishtin ibaret. ■ 27:5 Dan. 4:14,22 ■ 27:6 Yer. 25:9

9 – Siler bolsanglar, «Babil padishahining qulluqida héch bolmaysiler» dégen peyghemberliringlarga, palchiliringlarga, chüsh körgüchiliringlarga, rem achquchiliringlarga yaki jadugerliringlarga qulaq salmanglar; □

10 chünki ular silerge yalghanchiliq qilip bésharet béridu; *geplirige kirsenglar*, silerni öz yurtunglardin sürgün qilidu; chünki Özüm silerni yurtunglardin heydeymen, siler nabut bolisiler.

11 Lékin qaysi el boynini Babil padishahining boyunturuqi astigha qoyup qulluqigha kirse, shu elni öz yurtida turghuzimen, ular uningda tériqchiliq qilip yashaydu.

12 – Men Yehuda padishahi Zedekiyaghimu shu sözler boyiche mundaq dédim: «Boynunglarni Babil padishahining boyunturuqi astigha qoyup uning we uning xelqining qulluqida bolsanglar, hayat qalisiler.

13 Emdi némishqa Perwerdigarning Babil padishahining qulluqigha boysunmighan herqaysi eller toghrisida déginidek, sen we xelqing qilich, qehetchilik we waba bilen ölmekchi bolisiler?

14 Peyghemberlarning: «Babilning qulluqida bolmaysiler» dégen sözlirige qulaq salmanglar; chünki ular silerge yalghanchiliqtin bésharet qilidu. ■

15 Men ularni ewetken emes, – deydu Perwerdigar, – lékin ular Méning namimda yalghandin bésharet béridu; bu sözlerning aqiwiti shuki, Men silerni yurtunglardin heydiwétimen, shuningdek nabut bolisiler; siler we silerge bésharet bergen peyghemberler nabut bolisiler».

16 Andin Men kahinlarga we bu barliq xelqge mundaq dédim: – Perwerdigar mundaq deydu: – Silerge bésharet béridighan peyghemberlarning: «Mana, Perwerdigarning öyidiki qimmetlik qacha-quchilar pat arida Babilin qayturulidu» dégen sözlirige qulaq salmanglar; chünki ular silerge yalghanchiliqtin bésharet qilidu. ■

17 Ulargha qulaq salmanglar; Babil padishahining qulluqida bolsanglar, hayat qalisiler; bu sheher némishqa weyran bolsun?

18 Eger bular heqiqeten peyghemberler bolsa hem Perwerdigarning sözi ularda bolsa, ular hazir Perwerdigarning öyide, Yehuda padishahining ordisida we Yérusalémning özide qalghan qimmetlik qacha-quchilar Babilgha élip kétilmisun dep samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigargha dua-tilawet qilsun!

19 Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar ikki *mis* tüwrük, *mis* «déngiz», das harwiliri we bu sheherde qalghan *qimmetlik* qacha-quchilar toghruluq mundaq deydu: – □

20 (bularni bolsa Babil padishahi Néboqadnesar Yehoakimning oghli Yehuda padishahi Yekonyahni Yehudadiki we Yérusalémdiki barliq ésilzad-emirler bilen teng Yérusalémdin Babilgha sürgün qilghanda u élip ketmigenidi) ■

21 Berheq, Israilning Xudasi Perwerdigarning öyide, Yehuda padishahining ordisida we Yérusalémda qalghan *qimmetlik* qacha-quchilar toghruluq samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: –

22 ularmu Babilgha élip kétilidu; ular Men ulardin qaytidin xewer alidighan kün'giche shu yerde turidu, – deydu Perwerdigar: – shu waqit kelgende,

□ 27:9 «chüsh körgüchiliringlar» — yaki «chüsh örgüchiliringlar». ■ 27:14 Yer. 14:14; 23:21; 29:8

■ 27:16 Yer. 28:3 □ 27:19 «*mis déngiz*» — ibadetxanida kahinlar yuyunidighan, mistin yasalghan chong bir kölçek das. «Das harwiliri» (yaki «das teglikliri») «déngiz»din kichikrek bolghan daslarni yökeshke ishlitidighan chaqliq tegliktur. «1Pad.» 7-babni körüng. ■ 27:20 2Pad. 24:14,15

Men ularni élip bu yerge qayturup bérimen. □ ■

28

Saxta peyghemberning Yeremiyağa qarshi chiqishi

1 Shu yilda, Yehuda padishahi Zekeriya textke olturghan deslepki mezgilde, yeni tötinchi yili, beshinchi ayda, Azzurning oghli, Gibéon shehiridiki Hananiya peyghember, kahninlar we barliq xalayıq aldida Perwerdigarning öyide manga: —

2 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — «Men Babil padishahining boyunturuqini sunduriwettim! □

3 Babil padishahi Néboqadnesar mushu yerdin épketken, Babilgha aparghan, Perwerdigarning öyidiki qacha-quchilarning hemmisini bolsa, ikki yil ötmeyla Men mushu yerge qayturup épkelimen; ■

4 we Men Yehuda padishahi, Yehoakimning oghli Yekoniyahni Yehudadin Babilgha sürgün qilin'ghanlarning hemmisi bilen teng mushu yerge qayturup bérimen, — deydu Perwerdigar, — chünki Men Babil padishahining boyunturuqini sunduriwétimen!» — dédi.

5 Andin Yeremiya peyghember kahninlar we Perwerdigarning öyide turghan barliq xalayıq aldida Hananiya peyghemberge söz qildi.

6 Yeremiya peyghember mundaq dédi: «Amin! Perwerdigar shundaq qilsun! Perwerdigar séning bësharet bergen sözliringni emelge ashursunki, U Özining öyidiki qacha-quchilar we Yehudadin Babilgha sürgün qilin'ghanlarning hemmisini mushu yerge qaytursun!

7 Lékin öz quliqinggha we barliq xelqning quliqigha sélip qoyulidighan méning bu sözüمنى angla!

8 — Méning we séningdin burun, qedimdin tartip bolghan peyghemberlermu nurghun padishahliqlar we ulugh döletler toghruluq, urush, apet we wabalar toghruluq bësharet bérıp kelgen;

9 tinchliq-awatliq toghruluq bësharet bergen peyghember bolsa, shu peyghemberning sözi emelge ashurulghanda, u heqiqeten Perwerdigar ewetken peyghember dep tonulghandur!».

10 Andin Hananiya peyghember Yeremiya peyghemberning boynidiki boyunturuqni élip uni sunduriwetti. □

11 Hananiya xelq aldida söz qilip: «Perwerdigar mundaq deydu: — Men shuninggha oxshash, ikki yil ötmeyla Babil padishahi Néboqadnesarning boyunturuqini barliq ellerning boynidin élip sunduriwétimen!» — dédi. Shuning bilen Yeremiya peyghember chiqip ketti.

12 Hananiya peyghember Yeremiya peyghemberning boynidiki boyunturuqni élip uni sunduriwetkendin bir'az kéyin, Perwerdigarning sözi Yeremiyağa kélip mundaq déyildi: —

□ 27:22 «Mén ulardin qaytidin xewer alidighan küni» — ibraniy tilida «Men ularni yoqlaydighan küni». ■ 27:22 2Pad. 25:13; 2Tar. 36:18,22; Yer. 29:10 □ 28:2 «Men Babil padishahining boyunturuqini sunduriwettim!» — shübhisizki, bu saxta peyghemberning sözi Yeremiya

27-bapta «Néboqadnesarning buyunturuqini qobul qilishinglar kérek» we «Perwerdigarning öyide qalghan qacha-quchilarmu épkelilidu» dégen bësharetini inkar qilishtin ibaret. ■ 28:3 Yer. 27:16 □ 28:10 «Yeremiya peyghemberning boynidiki boyunturuq» — 27:2ni körüng.

13 Barghin, Hananiyagha mundaq dégin: — Perwerdigar mundaq deydu: — «Sen yaghachtin yasalghan boyunturuqni sundurghining bilen, lékin uning ornigha tömürdin bolghan boyunturuqni sélip qoydung!

14 Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Men shuninggha bu barliq ellerning boynigha tömürdin yasalghan boyunturuqni salimenki, ular Babil padishahi Néboqadnesarning qulluqida bolidu; berheq, ular uning qulluqida bolidu; Men uninggha hetta daladiki haywanlarnimu teqdim qilghanmen».[■]

15 Andin Yeremiya peyghember Hananiya peyghemberge: «Qulaq sal, Hananiya! Perwerdigar séni ewetken emes! Sen bu xelqni yalghanchiliqqa ishendürgensen!

16 Shunga Perwerdigar mundaq deydu: Mana, Men séni yer yüzidin ewetiwétimen! Sen del mushu yilda ölesen, chünki sen ademlerni Perwerdigargha asiqliq qilishqa dewet qilghansen».^{□ ■}

17 Hananiya peyghember del shu yili yettinchi ayda öldi.

29

Yeremiya sürgün qilin'ghanlarga yazghan xet

1 Yeremiyaning Yérusalémdin sürgün bolghanlar arisidiki hayat qalghan aqsaqallargha, kahinlarga, peyghemberlerge we Néboqadnesar esir qilip Babilgha élip ketken barliq xelqge Yérusalémdin yollighan xéti: —

2 (xet padishah Yekoniyah, xanish, wezirler; Yehuda we Yérusalémdiki shahzade-emirler we hünernerler Yérusalémdin ketkendin kéyin,[■]

3 Shafanning oghli Elashning we Hilqiyanning oghli Gemariyaning qoli bilen yollan'ghan — Yehuda padishahi Zedekiya bu kishilerni Babil padishahi Néboqadnesarning aldigha yollighan). Yollighan xet mundaq: —

4 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi Yérusalémdin Babilgha sürgün'ge ewetkenlarning hemmisige mundaq deydu: —

5 Öylerni qurunglar, ularda turunglar; baghlarni berpa qilinglar, ularning méwisini yenglar;

6 Öylininglar, oghul-qizliq bolunglar; oghulliringlar üçhün qizlarni élip béringlar, qizliringlarni erlerge yatliq qilinglar; ularmu oghul-qizliq bolsun; shu yerde köpiynglarki, aziyip ketmenglar;[□]

7 Men silerni sürgün'ge ewetken sheherning tinch-awatliqini izdenglar, uning üçhün Perwerdigargha dua qilinglar; chünki uning tinch-awatliqi bolsa, silermu tinch-awat bolisiler.

8 Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Aranglardiki peyghemberler we silerning palchiliringlar silerni aldap qoymisun; siler ulargha körgüzgen chüshlerge qulaq salmanglar;^{□ ■}

■ **28:14** Yer. 27:6 □ **28:16** «séni yer yüzidin ewetiwétimen» — Xuda bu saxta peyghembarni eslide «ewetken emes» lékin hazir U unı «ölümge ewetidu!» ■ **28:16** Qan. 13:6; Yer. 29:32 ■ **29:2** 2Pad. 24:12 □ **29:6** «oghul-qizliq bolunglar» — ibranıy tilida «oghul-qizlarni tughdurunglar». □ **29:8** «siler ulargha körgüzgen chüshlerge qulaq salmanglar» — xélnıng palchılarnı «Biz toghruluq bir chüsh körüp bersingiz» dégen telipi intayın külık, shu chaghdiki xelq heqıqeten shu derijide nadanlıshıp ketken bolsa kérek. ■ **29:8** Yer. 14:14; 23:31; 27:15

9 chunki ular Méning namimda yalghandin bésharet béridu; Men ularni ewetken emesmen, — deydu Perwerdigar.

10 Chunki Perwerdigar mundaq deydu: — Babilgha békitilgen yetmish yil toshqanda, Men silerning yéninglarga kélip silerge iltipat körsitimenki, silerni mushu yurtqa qayturusum bilen silerge qilgan shapaetlik wedemni ada qilimen; □ ■

11 Chunki Özümning siler toghruluq pılanirimni, apet élip kélidighan emes, tinch-awatliq élip kélidighan, axirda silerge ümidwar kélecekni ata qilidighan pılanirimni obdan bilimen, — deydu Perwerdigar.

12 Shuning bilen iler Manga nida qilip, yéningha kélip Manga dua qilisiler we Men silerni anglaymen. ■

13 Siler Méni izdeysiler we Méni tapisiler, chunki siler pütün qelbinglar bilen Manga intilidighan bolisiler. □

14 Men Özümni silerge tapquzimen, — deydu Perwerdigar — we Men silerni sürgünlüktin qayturup eslige keltürimen, Men silerni heydiwetken barliq ellerdin we heydiwetken barliq jaylardin yighimen, — deydu Perwerdigar, — Men silerni élip, esli sürgün qilip ayrighan yurtqa qayturimen. ■

15 Siler: «Perwerdigar bizge Babilda peyghemberlerni tiklidi» désenglar, □

16 emdi Perwerdigar Dawutning textige olturghan padishah we bu sheherde turuwatqan barliq xelq, yeni siler bilen bille sürgün qilinmighan qérindashliringlar toghruluq shuni deydu: —

17 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men ularni azablaydighan qilich, qehetchilik we waba ewetimen; shuning bilen ularni xuddi sésighan, yégili bolmaydighan nachar enjürlerdeq qilimen; ■

18 ularni qilich, qehetchilik we waba bilen qoghlaymen, ularni yer yüzidiki barliq padishahliqlargha heydep apirimen; ularni shu ellerge wehime, lenet, dehshet, ush-ush qilinidighan we reswa qilinidighan obyékt qilimen. ■

19 chunki Men tang sheherde ornumdin turup, xizmetkarlim bolghan peyghemberlerni ewetip sözlirimni ulargha éytqinim bilen, ular qulaq salmighan; siler *sürgün bolghanlarmu* héch qulaq salmighansiler, — deydu Perwerdigar.

20 Lékin i siler sürgün bolghanlar, Men Yérusalémdin Babilgha ewetkenler, Perwerdigarning sözini anglanglar: —

21 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Méning namimda silerge yalghandin bésharet béridighan Kolayaning oghli Ahab toghruluq we Maaséyahning oghli Zedekiya toghruluq mundaq deydu: — Mana, Men ularni Babil padishahi Néboqadnesarning qoligha tapshurimen, u ularni köz aldinglarda ölümge mehküm qilidu;

□ 29:10 «Babilgha békitilgen yetmish yil toshqanda, Men silerning yéninglarga kélip silerge iltipat körsitimenki...» — bu «yetmish yil» toghrisida «Qoshumche sözimizni körüng. ■ 29:10 2Tar. 36:22; Ezra 1:1; Yer. 25:12; Dan. 9:2 ■ 29:12 Dan. 9 □ 29:13 «Siler Méni izdeysiler we Méni tapisiler, chunki siler pütün qelbinglar bilen Manga intilidighan bolisiler» — yaki «Siler pütün qelbinglar bilen Méni izdeydighan bolsanglar, siler Méni izdey tapisiler». ■ 29:14 Yer. 23:3 □ 29:15 «Perwerdigar bizge Babilda peyghemberlerni tiklidi» désenglar...» — bu ayyetiki «peyghemberler» shühbisizki, yalghan ümidlerni qozghaydighan saxta peyghemberlerni körsitidu. Mushu bésharetin köp ötmey, Daniyal hem Ezakiyal dégen heqiqiy peyghemberler Babilda bésharet qilishqa bashlidi. ■ 29:17 Yer. 24:8,10 ■ 29:18 Qan. 28:25,37; Yer. 15:4; 24:9,10

²² shuning bilan ular misal qilinip Babilda turghan Yehudadiki barliq sürgün qilin'ghanlarning aghzida: «Perwerdigar séni Babil padishahi Néboqadnesar otta kawab qilghan Zedekiya we Ahabdek qilsun!» dégen lenet sözi bolidu; ²³ chünki ular Israil ichide iplasliq qilghan, qoshnilarning ayalliri bilan zina qilghan we Méning namimda yalghan sözlerni, Men ulargha héch tapilmighan sözlerni qilghan; Men bularni Bilgüchi we guwah Bolghuchidurmen, — deydu Perwerdigar.

Shémaya Babildin Yeremiya toghruluq yazghan xet ... Yeremiya peyghemberning yollighan jawab xéti ... Xudaning buning toghruluq Yeremiyagha éytqan sözi

²⁴ «Sen Yeremiya Nehelemlik Shémayagha mundaq dégin: —

²⁵ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Chünki sen öz namingda Yérusalémdiki barliq xelqge, kahin bolghan Maaséyahning oghli Zefaniyagha we barliq kahinlarga xetler yollighining tüpeylidin, —

²⁶ (sen Zefaniyagha mundaq yazghan: «Perwerdigar séni kahin Yehuyadaning ornigha kahin tikligen emesmu? U séni Perwerdigarning öyide shuninggha nazaretchi qilghanki, bésharet béridighan peyghember boluwalghan herbir telwini bésish üçün puti we boynigha taqaq sélishing kérek. □ ■

²⁷ Emdi sen némishqa silerge özini peyghember qiliwalghan Anatotluq Yeremiyani eyiblimiding?

²⁸ Chünki u hetta Babilda turuwatqan bizlergimu: «Shu yerde bolghan waqtinglar uzun bolidu; shunga öylerni sélinglar, ularda turunglar, baghlarni berpa qilinglar, ularning méwisini yenglar» dep xet yollidi!»)

²⁹ — Zefaniya mushu xetni Yeremiya peyghember aldida oqudi.

³⁰ Andin Perwerdigarning sözi Yeremiyagha kélip mundaq déyildi: —

³¹ Barliq sürgün bolghanlarga xet yollap mundaq dégin: — Perwerdigar Nehelamliq Shemaya toghruluq munaq deydu: Chünki Men uni ewetmigen bolsammu, Shémaying silerge bésharet béríp, silerni yalghanchiliqqa ishendürgenliki tüpeylidin, ■

³² Shunga Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Nehelamliq Shémayani nesli bilan bille jazalaymen; mushu xelq arisida uning héchqandaq nesli tépilmaydu; u Men Öz xelqim üçün qilmaqchi bolghan yaxshiliqni héch körmeydu, — deydu Perwerdigar: — chünki u ademlerni Manga asiyliqqa qutratti. ■

30

Xudaning xelqige teselli, righbet we ümid bérish üçün Yeremiyaning kitab yézishi

□ **29:26** «U séni ... nazaretchi qilghanki, bésharet béridighan peyghember boluwalghan herbir telwini bésish üçün puti we boynigha taqaq sélishing kérek» — oqurmenler bashqa xil terjimilerni uchritishi mumkin. Lékin umumiy menisi terjimimizningkidek bolidu. ■ **29:26** Yer. 20:1, 2, 3

■ **29:31** Yer. 28:15 ■ **29:32** Yer. 28:16

- 1 Perwerdigardin Yeremiyagha kelgen söz: —□
- 2 Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — Men sanga hazir dey-dighan mushu barliq sözlirimni yazmigha yazghin; □
- 3 Chünki mana, shundaq künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — Men xelqim Israil hem Yehudani sürgünlüktin qayturup eslige keltürimen, ularni ata-bowilirigha teqdim qilghan zémin'gha qayturimen, ular uninggha ige bolidu.
- 4 Perwerdigarning Israil toghruluq we Yehuda toghruluq dégen sözliri töwendikidek: —
- 5 Chünki Perwerdigar mundaq deydu: — Anglitilidu alaqzadilik hem qorqunchluqning awazi, Bolsun nede aman-tinchliq!
- 6 Soranglar, shuni körüp béqinglarki, er bala tughamdu? Men némishqa emdi tolghaqqa chüshken ayaldek herbir er kishining chatiriqini qoli bilen tutqanliqini körimen? Némishqa yüzliri tatirip ketkendu? ■
- 7 Ayhah, shu küni dehshetliktur! Uninggha héchqandaq kün oxshimaydu; u Yaqupning azab-oqubet künidur; lékin u uningdin qutquzulidu. □ ■
- 8 Shu künide emelge ashuruliduki, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, — Men uning boyunturuqini boynungdin élip sunduruwétimen, asaretliringni buzup tashlaymen, yat ademler uni ikkinchi qulluqqa chüshürmeydu. □
- 9 Shuning ornida ular Perwerdigar Xudasining hemde Men ular üçhün qaytidin tikleydighan Dawut padishahining qulluqida bolidu. □ ■
- 10 Emdi sen, i qulum Yaqup, qorqma, — deydu Perwerdigar; — alaqzade bolma, i Israil; chünki mana, Men séni yiraq yerlerdin, séning neslingni sürgün bolghan zémindin qutquzimen; Yaqup qaytip kélidu, aram tépip azade turidu we héchkim uni qorqutmaydu. ■
- 11 Chünki Men séni qutquzush üçhün sen bilen billidurmen, — deydu Perwerdigar; — Men séni tarqitwetken ellerning hemmisini tügeshtürsemmu, lékin séni pütünley tügeshtürmeymen; peqet üstüngdin höküm chiqirip terbiye-sawaq bérimen; séni jazalimay qoyup qoymaymen. ■

Perwerdigar Yehudaning yarisini saqaytidu

- **30:1** «Perwerdigardin Yeremiyagha kelgen söz..» — oqurmenlarning éside barki, Perwerdigar Yeremiyagha «Yulush, söküsh, halak qilish we örish» hem «qurush we térip östürüş»ni jakarlashqa chaqirghan (1:10). U «yulush, söküsh, halak qilish we örish» toghruluq bésharetler bergendin keyin, hazir uninggha «qurush we térip östürüş» toghruluq bésharetler (30-33-bablar) bérilidu. □ **30:2** «Men sanga hazir deydighan mushu barliq sözlirimni yazmigha yazghin» — «mushu barliq sözlirim» belkim 30-31-bablarda körüldü. Sözler belkim chüsh arqiliq Yeremiyagha tapshurulghan (31:26ni körüng). Ular esli ayrim oram kitabche bolushi kérek idi. ■ **30:6** Yer. 4:31; 6:24 □ **30:7** «u Yaqupning azab-oqubet künidur» — «Yaqup» mushu yerde Yaqupning ewladliri bolghan Israil xelqini körsitidu. Bésharet Babilidin qayturulushini körsetkini bilen, «Yaqupning azab-oqubet küni»ning toluq emelge ashurulushi axirqi zamanda bolsa kérek. ■ **30:7** Yo. 2:11; Zef. 1:15 □ **30:8** «Men uning boyunturuqini boynungdin élip sunduruwétimen» — «uning boyunturuqini» dégini mushu yerde awwal Néboqadnesarning qulluqini, hemde axirqi zamandiki Babil padishahi «dejal»ning qulluqinimu körsitidu. □ **30:9** «Men ular üçhün qaytidin tikleydighan Dawut padishahi...» — «Dawut padishahi» shühbisizki, Dawutning özidin ulugh bolghan ewladi Qutquzghuchi-Meshihin körsitidu. ■ **30:9** Ez. 34:23,24; 37:24; Hosh. 3:5 ■ **30:10** Yesh. 41:13; 43:5; 44:1; Yer. 46:28 ■ **30:11** Yesh. 27:8; Yer. 4:27; 5:10,18; 10:24; 46:28

¹² Chunki Perwerdigar mundaq deydu: Séning zédeng dawalighusiz, séning yarang bolsa intayin éghirdur. ■

¹³ Séning dewayingni soraydighan héchkim yoq, yarangni tangghuchi yoqtur, sanga shipaliq dorilar yoqtur;

¹⁴ séning barliq ashniliring séni untughan; ular séning halingni héch sorimaydu. Chunki Men séni dūshmendek zerb bilen urghanmen, rehimsiz bir zalimdek sanga sawaq bolsun dep urghanmen; chunki séning qebihliking heddi-hésabsiz, gunahliring heddidin ziyade bolghan. □ ■

¹⁵ Némishqa zédeng tüpeylidin, derd-eliming dawalighusiz bolghanliq tüpeylidin peryad kötürisen? Qebihlikingning heddi-hésabsiz bolghanliqidin, gunahliring heddidin ziyade bolghanliqidin, Men shularni sanga qilghanmen. ■

¹⁶ Lékin séni yutuwalghanlarning hemmisi yutuwélinidu; séning barliq küshendiliring bolsa sürgün bolidu; séni bulighanlarning hemmisi bulangtalang qilinidu; séni ow qilghanlarning hemmisini owlidighan qilimen. ■

¹⁷ Chunki Men sanga téngip téngip qoyimen we yariliringni saqaytimen — deydu Perwerdigar; — chunki ular séni: «Ghérib-bichare, héchkim halini sorimaydighan Zion del mushudur» dep haqaretligen.

Perwerdigar Israil we Yehudani eslige keltüridu

¹⁸ Perwerdigar mundaq deydu: —

Mana, Men Yaqupning chédirlirini sürgünlüktin qayturup eslige keltürimen, Uning turalghuliri üstige rehim qilimen;

Sheher xarabiliri ul qilinip qaytidin qurulidu,

Orda-qel'e öz joyida yene ademzatliq bolidu. □

¹⁹ Shu jaylardin teshekkür küyliri we shad-xuramliq sadaliri anglinidu;

Men ularni köpeytimenki, ular emdi azaymaydu;

Men ularning hörmitini ashurimen, ular héch pes bolmaydu. ■

²⁰ Ularning baliliri qedimdikidek bolidu; ularning jamaiti aldimda mezmur turghuzulidu;

Ularni xorlighanlarning hemmisini jazalaymen.

²¹ Ularning béshi özliridin bolidu,

Ularning höküm sürgüchisi özliri otturisdin chiqidu;

Men uni öz yéningha keltürimen, shuning bilen u Manga yéqin kélidu;

Chunki yéningha kelgüchi *jénini* tewekkül qilghuchi emesmu? — deydu Perwerdigar. □

²² — Shuning bilen siler Méning xelqim bolisiler,

Men silerning Xudayinglar bolimen. ■

²³ Mana, Perwerdigardin chiqqan bir boran-chapqun!

Uningdin qehr chiqti;

■ **30:12** Yer. 10:19; 15:18 □ **30:14** «séning barliq ashniliring séni untughan» — «ashniliring» mushu yerde (1) Israilgha «silerge ittipaqdash bolayli» dégen butperes ellerni (2) Yehudadikiler choqun'ghan hem tayan'ghan butlarni körsitishi mumkin. ■ **30:14** Yer. 22:20 ■ **30:15** Yer. 5:6; 13:17 ■ **30:16** Mis. 23:22; Yesh. 41:11; Yer. 10:25 □ **30:18** «sheher xarabiliri ul qilinip qaytidin qurulidu» — «sheher» Yérusalémi körsitishi kérek. «Sheher»ning bashqa birxil terjimisi «herbir sheher...» ■ **30:19** Yer. 31:4 □ **30:21** «Ularning béshi özliridin bolidu, ularning höküm sürgüchisi özliri otturisdin chiqidu...» — bu ayet yene Dawutning ewladi bolghan Mesihni körsitidu. Ayet Uning hem padishah hem kahin (bashqilargha wekil bolup Xudaning aldigha dua qilishqa kélidighan) bolidighanliqini ayan qilidu. «Qoshumche söz»imizni körüng. ■ **30:22** Yer. 24:7; 31:1,33; 32:38

Berheq, dehshetlik bir qara quyun chiqip keldi;
 U pirqirap rezillarning béshigha chüshidu. ■
 24 Könglidiki niyetlirini ada qilip toluq emel qilghuche,
 Perwerdigarning qattiq ghezipi yanmaydu;
 Axirqi künlerde siler buni chüshinip yétisiler.

31

Dawami

1 Shu waqıtta, — deydu Perwerdigar, — Men Israilning jemetlirining Xudasi bolimen, ular Méning xelqim bolidu.

Israil, yeni «10 qebile» eslige keltürülüp Yehudagha baghlinip, Xuda aldida ibadet qildu

2 Perwerdigar mundaq deydu: — Qilichtin aman qalghan xelq, yeni Israil, chöl-bayawanda iltipatqa ige bolghan; Men kélip ularni aram tapquzimen. □

3 Perwerdigar yiray yurtta bizge körünüp: «Men séni menggü bir muhebbet bilen söyüp keldim; shunga Men özgermes méhribanliq bilen séni Özümge tartip kelgenmen.

4 Men séni qaytidin qurimen, shuning bilen sen qurulisen, i Israil qizi! Sen qaytidin dapliringni élip shad-xuram qilghanlarning ussullirigha chiqisen. ■

5 Sen qaytidin Samariyening taghliri üstige üzümzarlar tikisen; ularni tikküchiler özliri tikip, méwisini özliri yeydu. □ ■

6 Chünki Efraimning égzilikide turghan közetchiler: «Turunglar, Perwerdigar Xudayimizgha ibadet qilishqa Zion'gha chiqayli!» — dep nida kötüridighan küni kélidu. □ ■

7 Chünki Perwerdigar mundaq deydu: —
 Yaqup üçhün shad-xuramliq bilen naxsha éytinglar,

■ 30:23 Yer. 23:19, 20; 25:32 □ 31:2 «Qilichtin aman qalghan xelq, yeni Israil, chöl-bayawanda iltipatqa ige bolghan» — «Israil» mushu yerde Asuriye impériyesi miladiyedin ilgiriki 722-yili özige sürgün qilghan on qebilini körsitidu. «Qilichtin aman qalghan xelq» yene Babilgha sürgün bolghan Yehudani körsitidu (51:50ni körüng). «Chöl-bayawanda iltipatqa ige bolghan» dégen sözler, Israil Misirdin qutquzulup chiqip, chöl-bayawandin ötüp nurghun karamet ishlarni körgendek, mushu sürgün bolghan Israil bilen Yehuda Babil we bashqa shimaliy tereplerdin teng qutquzulup, chöl-bayawandin ötüp Xudaning iltipati bilen nurghun karamet ishlarni köridu. ■ 31:4 Yer. 30:19 □ 31:5 «Sen qaytidin Samariyening taghliri üstige üzümzarlar tikisen; ularni tikküchiler özliri tikip, méwisini özliri yeydu» — üzümzarni östürüş üçhün uzun waqıt kérek bolghachqa, ularning mewjut bolghanliqi shu chaghning aman-tinchliq künlér ikenlikini körsitidu. ■ 31:5 Yesh. 65:21 □ 31:6 «Efraimning égzilikide turghan közetchiler: ...» — «Efraim» dégenlik mushu yerni «Israil», yeni «shimaliy padishahliq»ni körsitidu (shimaliy padishahliqtiki on qebile bezi waqıtlarda qisqiche «Efraim» dep atalghan). «Israil» Yehudadin ayrilip chiqqan waqtida, Israilning padishahi öz puqralirini burunqidek Yehuda bilen bille Yérusalémdeki ibadexanida ibadet qılsa, undaqta özidin yüz örüp kėtishi yaki yaltiyishi mumkin dep qarap, ularning Yérusalémgha barماسliqi üçhün özining «ibadexana»sini qurup uninggha butlarni salghan. Mushu bésharet, kelgüsida mushundaq hesetxorluq mewjut bolmaydu, Yehuda we Efraimning Xudaning ibaditide qelbi bir bolidu, deydu. «Közetchiler» — bularning adettiki burchi, dushmanlerning yéqin kelgenliki toghruluq agah bérish. Lékin shu künlér tinch-aman bolghachqa, ularning birdinbir burji «yéngi ay»ni bayqap, bayram-héytlarning yétip kelgenlikini, shuningdek Yérusalémgha chiqayli, dep jakarlashtin ibaret bolidu. ■ 31:6 Yesh. 2:2, 3; Mik. 4:2

Ellerning béshi bolghuchi üçün ayhay kötürünglar;
Jakarlanglar, medhiye oqup: «I Perwerdigar, Séning xelqingni,
Yeni Israilning qaldisini qutquzghaysen!» – denglar!□

⁸ Mana, Men ularni shimaliy yurtlardin épkélimen,

Yer yüzining chet-chetliridin yighimen;

Ular arisida emalar we tokurlar bolidu;

Hamilidar we tughay dégenler bille bolidu;

Ular ulugh bir jamaet bolup qaytip kélidu.■

⁹ Ular yigha-zarlar kötürüp kélidu,

Ular dua-tilawet qilghanda ularni yétekleymen;

Men ularni ériq-östengler boyida, héch putlashmaydighan tüz yol bilen yétekleymen;

Chünki Men Israilgha ata bolimen,

Efraim bolsa Méning tunji oghlumdur.■

¹⁰ Perwerdigarning sözini anglanglar, i eller,

Déngiz boyidiki yiraq yurtlarga: –

«Israilni tarqatquchi uni qaytidin yighidu,

Pada baqquchi padisini baqqandek U ularni baqidu;

¹¹ Chünki Perwerdigar Yaqupni bedel tölep qutuldughan,

Uninggha Hemjemet bolup özidin zor küchlük bolghuchining changgilidin qutquzghan!» – dep jakarlanglar.■

¹² Ular kélip Ziondiki égzizliklerde shad-xuramliqta towlaydu,

Perwerdigarning iltipatidin, yeni yéngi sharabtin, zeyton méyidin, mal-warranning qoziliridin berq uridu;

Ularning jéni xuddi mol sughirilghan baghdek bolidu,

Ular ikkinchi héch solashmaydu.■

¹³ Shu chaghda qizlar ussulda shadlinidu,

Yigitler we moysipitlarmu teng shundaq bolidu;

Chünki Men ularning ah-zarlarini shad-xuramliqqa aylاندurimen;

Men ulargha teselli béríp, derd-elimining ornigha ularni shadliqqa chömdürimen.

¹⁴ Men kahinlarni molchiliq bilen toyghuzimen,

Xelqim iltipatimgha qanaet qilidu, – deydu Perwerdigar.

¹⁵ Perwerdigar mundaq deydu: –

Ramah shehiride bir sada,

Achchiq yigha-zarning pighani anglinidu,

– Bu Rahilening öz baliliri üçün kötürgen ah-zarliri;

Chünki u baliliri bolmighachqa, tesellini qobul qilmay pighan kötüridu.□ ■

□ **31:7** «Yaqup üçün shad-xuramliq bilen naxsha éytinglar, ellerning béshi bolghuchi üçün ayhay kötürünglar; jakarlanglar, medhiye oqup...denglar!» — bu sözler kimlerge éytilidu? Yaqup «ellerning béshi» dep atalgachqa, bu sözler «yat eller»ge éytilishi mumkin (10-ayetni körüng); yaki bolmisa sürgünlükтин yurtqa baldur qaytip kéliwatqan Yehudagha, yaki qerindashlirigha dua qilishni dewet qilip éytilidu. ■ **31:8** Yer. 3:18 ■ **31:9** Mis. 4:22 ■ **31:11** Yesh. 40:10; 49:24,25 ■ **31:12** Yesh. 61:11 □ **31:15** «Ramah shehiride bir sada, achchiq yigha-zarning pighani anglinidu,...» — «Ramah» bolsa Beyt-El we Beyt-Lehem arisidiki yéza; Yaqupning ayali Rahile (bala tughqinida) shu yerde ölüp kömülgendi. Rahile «Israil»diki on qebilning ichidiki ikki chong qebilning ejdadi bolghan Efraim we Manassehning chong apisi idi; mushu yerde u ularning Israil zéminidin (sürgün bolup) elwida ayrilip ketkenliki üçün yiglap tashlighanliqigha simwol qilinidu. ■ **31:15** Mat. 2:17,18

16 Perwerdigar *uninggha* mundaq deydu: — Yigha-zaringni toxtat, közliringni yashlardan tart; chünki munu tartqan japayingdin méwe bolidu, — deydu Perwerdigar; — ular düshmenning zéminidin qaytidu;

17 berheq, kélechiking ümidlik bolidu, — deydu Perwerdigar; — we séning baliliring yene öz chégrisidin kirip kélidu.

18 Men derweqe Efraimning özi toghruluq ökünüp:

«Sen bizge shash torpaqqa terbiye bergendek sawaq-terbiye berding;

Emdi bizni towa qildurghaysen,

Biz shuning bilen towa qilip qaytip kélimiz,

Chünki Sen Perwerdigar Xudayimizdursen; □ ■

19 Chünki biz towa qildurulushimiz bilen heqiqeten towa qilduq;

Biz özimizni tonup yetkendin kéyin, yotimizni urduq;

Biz yashliqimizdiki *qilmishning* sherm-hayasi tüpeylidin nomus qilip, xijalette qalduq!» — dégenlikini anglidim. □ ■

20 — Efraim Manga nisbeten jan-jiger balam emesmu?

Chünki Men uni eyibligen teqdirdimu, uni herdaim könglümdé séghinimen;

Shunga ich-baghrim uninggha aghriwatidu;

Men uninggha rehim qilmsam bolmaydu, — deydu Perwerdigar.

21 — Shunga özüngge yol belgilirini békitip qoyghin;

Sen sürgün'ge mangghan yolgha, shu kötürülgen yolgha köngül qoyup diqqet qilghin;

Hazir shu yol bilen qaytip kel, i jan-jigirim Israil qizi,

Mushu sheherliringge qarap qaytip kel!

22 Sen qachan'ghiche ténep yürisen, i yoldin chiqquchi qizim?

Chünki Perwerdigar yer yüzide yéngi ish yaritidu:

— Ayal kishi baturdayning etrapida yépipish xewer alidu! □

Yehuda eslige keltürüldü

23 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Men ularni sürgünlüktin qayturup eslige keltürginimde Yehudaning zéminida we sheherliride xeqler yene *Yérusalém toghruluq*: «Perwerdigar séni bextliq qilghay, i heqqaniyliq turghan jay, pak-muqeddeslikning téghi!» deydighan bolidu. ■

24 Shu yerde Yehuda — sheherliridikiler, déhqanlar we pada baqquchi köchmen charwichilar hemmisi bille turidu.

25 Chünki Men hérip ketken jan igilirining hajitidin chiqimen, herbir halidin ketken jan igilirini yéngilendirimen.

□ 31:18 «Men derweqe Efraimning özi toghruluq ökünüp: «Sen bizge shash torpaqqa terbiye bergendek sawaq-terbiye berding; emdi bizni towa qildurghaysen, ... chünki Sen Perwerdigar Xudayimizdursen» — ibraniy tilida Efraimning sözlirining hemmisi «men», «méni» qatarliq almashlar bilen ipadiliniyu. Chüshinishlik bolsun dep mushu ayette we 19-ayette Efraim bayan qilin'ghanda, «men» dégen sözni «biz» dep terjime qilduq. Ibraniy tilida «towa qilish» we «qaytip kélish» bir söz bilenla ipadiliniyu. Mushu yerde shübhisizki, hem xelqning towa qilishini we öz yurtigha qaytip kélishinimu körsitidu. ■ 31:18 Yigh. 5:21 □ 31:19 «biz özimizni tonup yetkendin kéyin, yotimizni urduq» — «yotini urush» dégen heriket qattiq pushayman, qattiq xijaletni bildüretti. ■ 31:19 Qan. 30:2

□ 31:22 «Perwerdigar yer yüzide yéngi ish yaritidu: — ayal kishi baturdayning etrapida yépipish xewer alidu!» — bu ajayib bésharet toghruluq «Qoshumche söz»imizni köriung. Bizningche u Mesihning pak qiz Meryemdin tughulushini öz ichige alidu. ■ 31:23 Yer. 50:7

26 — Men *Yeremiya* buni anglap oyghandim, etrapqa qaridim, nahayiti tatliq uxlaptimen. □

Israil we Yehuda qaytidin ahalilik bolidu

27 Mana, shu künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — Men Israil jemetide we Yehuda jemetide insan neslini we haywanlarning neslini térip óstürimen.

28 Shundaq boliduki, Men ularni yulush, sóküsh, halak qilish, aghdurush üçün, ulargha nezirimni salghandek, Men ularni qurush we tikip óstürüş üçünmu ulargha nezirimni salimen, — deydu Perwerdigar.

Yéngi ehde

29 Shu künlerde ular yene: «Atilar achchiq-chüchük üzümlerni yégen, shunga balilarning chishi qériq sézilidu» dégen mushu maqalni héch ishletmeydu. □ ■

30 Chünki herbirsi öz gunahi üçün ölidu; achchiq-chüchük üzümlerni yégenlerning bolsa, özining chishi qériq sézilidu. □

31 Mana, shu künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — Men Israil jemeti we Yehuda jemeti bilen yéngi ehde tüzimen; ■

32 bu ehde ularning ata-bowiliri bilen tüzgen ehdige oxshimaydu; shu ehdini Men ata-bowilirini qolidin tutup Misirdin qutquzup yétekliginimde ular bilen tüzgenidim; gerche Men ularning yoldishi bolghan bolsammu, Méning ular bilen tüzüşken ehdemni buzghan, — deydu Perwerdigar.

33 Chünki shu künlerdin kéyin, Méning Israil jemeti bilen tüzidighan ehdem mana shuki:

— Men Öz Tewrat-qanunlirimni ularning ichige salimen,

Hemde ularning qelbigimu yazimen.

Men ularning Ilahi bolimen,

Ular mu Méning xelqim bolidu. □ ■

34 Shundin bashlap héchkim öz yéqinigha yaki öz qérindishigha: — «Perwerdigarni tonughin» dep ögitip yürmeydu; chünki ularning eng kichikidin chongighiche hemmisi Méni tonup bolghan bolidu; chünki Men ularning qebihlikini kechürimen hemde ularning gunahini hergiz ésiqe keltürmeymen, — deydu Perwerdigar. ■

Yéngi ehdige kapalet bérish

□ 31:26 «— Men *Yeremiya* buni anglap oyghandim, etrapqa qaridim, nahayiti tatliq uxlaptimen» — bezi alimlar bu ayet kelgüsidi Israilning ehwalini kórsitip: «Ular shu chaghda: «Biz hazir oyghinip etrapqa qarisaq, yaxshi uyqudin behrimen bolduq» deydu» dep terjime qilidu. Bizningche belkim Xudaning sözi Yeremiyagha chüshide kelgendur. □ 31:29 «Atilar achchiq-chüchük üzümlerni yégen, shunga balilarning chishi qériq sézilidu» — démek, ata-bowimiz yaman ish qilghan, biraq biz uning yaman aqiwitini, Xudaning jazasini kórimiz. 30-ayetni kóring. ■ 31:29 Ez. 18:2, 3 □ 31:30 «achchiq-chüchük üzümlerni yégenlerning bolsa, özining chishi qériq sézilidu» — bu 30-ayettiki maqal 29-ayettiki mequlning eksidur. «Ezakiyal peyghember» kitabida izahlighinimiz («qoshumche söz»imizde, «Ez.» 18:12 toghruluq éytilghan)dek, ata-bowilirining gunahliri bala-ewladlirigha melum bir tesiri bardur, dep eks étidu; lékin Xuda hazir yéngi ehdini (31-34ni kóring) ular bilen tüzmechi boliduki, ularning herbirining Xuda bilen alahide munasiwet-dostluqi bar bolidu, ótkendiki ishlar ulargha héchqandaq tesir yetküzmeydu. ■ 31:31 Ibr. 8:8 □ 31:33 «shu künlerdin kéyin» — belkim Xuda xelqini öz yurtigha qayturghandin kéyin. ■ 31:33 Yer. 24:7; 30:22; 31:33 ■ 31:34 Yesh. 54:13; Yer. 33:8; Mik. 7:18; Yuh. 6:45; Ros. 10:43

³⁵ Quyashni kündüzde nur bolsun dep bergen, ay-yultuzlarni kéchide nur bolsun dep belgiligen, dolqunlirini sharqiritip déngizni qozghaydighan Perwerdigar mundaq deydu (samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Uning namidur): —■

³⁶ — Mushu belgiligenlirim Méning aldimdin yoqap ketse, — deydu Perwerdigar, — emdi Israilning ewladlirimu Méning aldimdin bir el bolushtin menggüge qélishi mumkin.

³⁷ Perwerdigar mundaq deydu: — Yuqirida asmanlar mölcherlense, töwende yer ulliri tekshürülüp bilinse, emdi Men Israilning barliq ewladlirining qilghan hemme qilmishliri tüpeylidin ulardin waz kéchip tashlighuchi bolimen, — deydu Perwerdigar.

Yérusalém shehiri kéngeytilidu

³⁸ Mana, shu künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — sheher mexsus Manga atilip «Hananiyelning munari»din «Doqmush derwazasi»ghiche qaytidin qurulidu;

³⁹ elchem tanisi qaytidin ölchesh üçün shu yerdin «Gareb döngi»giche, andin Goatqa burulup sozulidu;

⁴⁰ jesetler we *qurbanliq* külliri tashlinidighan pütkül jilgha, shundaqla Kidron deryasighiche hem sherqke qaraydighan «At derwazisi»ning doqmushighiche yatqan étizlarning hemmisi Perwerdigargha pak-muqeddes dep hésablinidu; sheher qaytidin héch yulup tashlanmaydu, hergiz qaytidin aghdurup tashlanmaydu.□

32

Yeremiya bir étizni sétiwalidu

¹ Yehuda padishahi Zedekiyaning oninchi yili, Yeremiyagha Perwerdigardin kelgen söz töwende xatirilen'gen (shu yil Néboqadnesarning on sekkizinchi yili idi);

² Shu chaghda Babil padishahining qoshuni Yérusalémni qorshuwalghanidi; Yeremiya peyghember bolsa Yehuda padishahining ordisidiki qarawullarning hoylisida qamap qoyulghanidi.

³⁻⁵ Chünki Yehuda padishahi Zedekiya uni eyiblep: «Némishqa sen: «Mana, Men bu sheherni Babil padishahining qoligha tapshurimen; u uni ishghal qilidu; Yehuda padishahi Zedekiya kaldiyelarning qolidin qéchip qutulalmaydu; chünki u Babil padishahining qoligha tapshurulmay qalmaydu; u uning bilen yüz turane sözlshidu, öz közi bilen uning közige qaraydu. U Zedekiyani Babilgha apiridu, u men uninggha yéqinliship toluq bir terep

■ 31:35 Yar. 1:16; Yesh. 51:15 □ 31:40 «jesetler we qurbanliq külliri tashlinidighan pütkül jilgha» — mushu «jilgha» «Hinnomning jilghisi» (Ge-Hinnom)ni körsitidu (7-bab, 31-32-ayet we iza-hatinimu körüng). Bu jilghigha exletler hem herxil napak nersiler tashlinatti. Bu intayin napak, paskina jilghining kelgüsi zamanda (ayetning ikkinchi qismida éytilghandek) Xudagha atap muqeddes bolidighanliq ajayib ish bolidu. Démek, Xudaning shepqiti bilen pütkül sheher we uning hemmisi intayin pak-muqeddes bolidu. Yérusalém xehirining hazirqi etrapliri bu ayetlerde körsitilgen jaylarda kéngeytelmekte. «jesetler... tashlinidighan... jilgha» .. «Kidron deryasi»... «At derwazisi» — sheherning jenubi teripige, «Kidron deryasi» sherqiy teripige, «At derwazisi» bolsa belkim shimaliy teripige jaylashqanidi.

qilghuche shu yerde turidu, deydu Perwerdigar; siler kaldiyler bilen qarshilashsanglarmu ghelibe qilalmaysiler! — deydu Perwerdigar» — dep bésharet bérisen?» — dep uni qamap qoyghanidi). ■

⁶ Yeremiya: — Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi — dédi: —

⁷ Mana, taghang Shallumning oghli Hanameel yéninggha kélip: «Özüng üçhün Anatottiki étizimni sétiwal; chünki uni sétiwélishqa séning hemjemetlik hoququng bar» — deydighan bolidu. □

⁸ Andin Perwerdigarning déginidek taghamning oghli Hanameel, qarawullarning hoylisida yéninggha kélip manga: «Binyamning zéminidiki méning Anatottiki étizimni sétiwalghaysen; chünki hemjemet hoquqi séningkidur; özüng üçhün sétiwal» — dédi; andin men buning heqiqeten Perwerdigarning sözi ikenlikini bilip yettim.

⁹ Shunga men taghamning oghli Hanameeldin Anatottiki bu étizni sétiwaldim; pulni, yeni on yette shekel kümüşni girge sélip ölchidim. □

¹⁰ Men toxtam xétige imza qoyup, üstige möhürni bésip péchetlidim; buninggha guwahchilarni guwah bergüzdüm, kümüşni tarazigha saldim;

¹¹ toxtam xétini qolumgha aldim, — birside soda tüzümi we shertliri xatirilinip péchetlen'gen, yene birsi péchetlenmigenidi —

¹² we men taghamning oghli Hanameelning köz aldida, bu soda xétige imza qoyghan guwahchilar we qarawullarning hoylisida olturghan Yehudiylarning hemmisi aldida xetlerni Maaséyahning newrisi, Nériyaning oghli bolghan Baruqqa tapshurdum.

¹³ Ularning aldida men Baruqqa mundaq tapilap dédim: —

¹⁴ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Bu xetlerni, yeni péchetlen'gen we péchetlenmigen bu toxtam xetlirini élip, bular uzun waqitqiche saqlansun dep sapal idish ichige salghin;

¹⁵ Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Kelgüside bu zéminda hem öyler, hem étizlar, hem üzümzarlar qaytidin sétiwélinidu.

¹⁶ Men toxtam xétini Nériyaning oghli bolghan Baruqqa tapshurghandin kéyin, Perwerdigargha dua qilip mundaq dédim: —

¹⁷ «Ah, Reb Perwerdigar! Mana, Sen asman-zéminni Özüngning zor qudriting we sozulghan biliking bilen yasighansen; Sanga héchqandaq ish tes emestur; □

¹⁸ Sen minglighan kishilerge rehim-sheppet körsitisen hemde atilarning qebihlikining jazasinimu kéyin balilirining goynigha qayturisen; ah Sen ulugh, Qudret Igisi Tengridursen — Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Séning namingdur; ■

¹⁹ oy-nishanliringda ulugh, qilghan ishliringda qudretliksen; közliring bilen insan balilirining öz yolliri we qilghanlirining méwisi boyiche herbirige *inam yaki jaza* qayturush üçhün, ularning barliq yollirini közligüchidursen; ■

■ 32:3-5 Yer. 34:3 □ 32:7 «hemjemetlik hoquqi» — Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche, herbir Israilliqqa bir parche zémin teqsim qilin'ghan. Eger bu zéminni satmaqchi bolsa, awwal öz jemetidikilerge sétiwélish pürsiti bérisi kérek idi; ular bu «hemjemet hoquqi» boyiche uni sétiwélishni xalmisa, andin bashqilargha sétishqa bolatti. □ 32:9 «on yette shekel kümüş» — bir shekel 11.4 gram idi; 17 shekel 194 gram idi. □ 32:17 «Sanga héchqandaq ish tes emestur» — ibraniy tilida «Sanga héchqandaq ish karamet emestur». ■ 32:18 Mis. 34:7 ■ 32:19 Ayup 34:21; Pend. 5:21; Yesh. 28:29; Yer. 16:17; 17:10

20 — Sen bügünki kün'giche Misir zéminida, Israil ichide hem barliq insanlar arisida möjizilik alametlerni hem karametlerni ayan qilip kelgensen; shun'glashqa bügün'giche Séning naming éghizdin-éghizgha tarqilip kelmekte.

21 Sen möjizilik alametler, karametler qudretlik qolung, sozulghan bilikning we dehshetlik wehshet arqiliq Öz xelqing Israilni Misir zéminidin chiqarghansen; ■

22 Sen ulargha ata-bowilirigha teqdim qilimen dep qesem qilghan, süt hem bal éqip turidighan bu zéminni teqdim qilghansen.

23 Ular derweqe zémin'gha kirip uninggha ige bolghan; lékin ular Séning awazinggha qulaq salmighan, Tewrat-qanunungda mangmighan; ulargha emr qilghanlarning héchqaysisigha emel qilmighan; shunga Sen bu külpetlerning hemmisini ularning béshigha chüshürgensen.

24 Mana, sheherni bésip kirish üçün sépilgha sélip chiqirilghan dönglük-poteylerge qarighaysen! Qilich, qehetchilik we waba tüpeylidin sheher hujum qiliwatqan kaldiyerning qoligha tapshurulmay qalmaydu; Sen aldın'ala éytqining hazir emelge ashuruldi; mana, Özüng körisen.

25 Lékin Sen, i Reb Perwerdigar, gerche sheher kaldiyerning qoligha tapshurulidighan bolsimu, manga: «Özüng üçün étizni kümüşhke sétiwal we buni guwahchilargha körgüzgin!» — déding». □

26 Andin Perwerdigarning sözi Yeremiyagha kélip mundaq déyildi: —

27 Mana, Men Perwerdigar, barliq et igilirining Xudasidurmen; Manga tes chüshidighan birer ish barmidu? □ ■

28 Shunga Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men bu sheherni kaldiyerning qoligha we Babil padishahi Néboqadnesarning qoligha tapshurimen; ular uni igilivalidu.

29 Bu sheherge hujum qiliwatqan kaldiyer uninggha bésip kirip ot qoyup uni köydüriwétidu; ular sheherdikilerning öylirininimu köydüriwétidu; ular bu öylerning ögziliri üstide Méni ghezeplendürüp Baalgha isriq yaqqan, yat ilahlargha «sharab hediye»lerni quyghan. ■

30 Chünki Israillar we Yehudalar yashliqidin tartip köz aldında peqet rezilikla qilip kelmekte; Israillar peqetla öz qolliri yasighanlar bilen ghezipimni qozghighandin bashqa ish qilmighan, — deydu Perwerdigar. □

31 Chünki bu sheher qurulghan künidin tartip bügünki kün'giche Méning ghezipim we qehrimni shundaq qozghighuchi bolup keldiki, Men uni Öz yüzüm aldidin yoqatmisam bolmaydu.

32 Israillar we Yehudalar — ular we ularning padishahliri, emirliri kahinliri, peyghemberliri, Yehuda ademliri we Yérusalémda turuwatqanlarning méni ghezeplendürgen barliq rezilliki tüpeylidin *sheherni yoqitimen*.

■ 32:21 Mis. 6:7; 2Sam. 7:23; 1Tar. 17:21 □ 32:25 «Sen, i Reb Perwerdigar, gerche sheher kaldiyerning qoligha tapshurulidighan bolsimu, manga: «Özüng üçün étizni kümüşhke sétiwal we buni guwahchilargha körgüzgin!» — déding» — mumkinchilikli barki, gerche Perwerdigar Yeremiya we bashqa peyghemberler arqiliq köp qétim Yehudgha: «Men silerni sürgün qildürimen» dep agahlandurghan bolsimu, Yeremiya yenila: ««axirqi minutta» Yehudani Babilin qutquzidu» dep oyildi. □ 32:27 «Manga tes chüshidighan birer ish barmidu?» — ibraniy tilida «Manga karamet chüshidighan birer ish barmidu?». ■ 32:27 Chöl. 16:22 ■ 32:29 Yer. 21:10 □ 32:30 «yashliqidin tartip...» — belkim Israilning «el bolghinidin tartip», yéni «Misirdin chiqishtin tartip» dégen menide. Bolmisa «étizni al» dégen sözning néme menisi bar? Jawab töwendiki ayetlerde, elwette. «qolliri yasighanlar» — dégen sözler yaki yasighan butlarni yaki yaman qilmishlirini körsitidu.

33 Ular Manga yuzini qaratqan emes, belki Manga arqisini qilip tetür qarighan; gerche Men tang seherde ornumdin turup ulargha ögetken bol-sammu, ular anglimay telim-terbiyini qobul qilishni ret qilghan. ■

34 Ular Öz namim bilen atalghan öyde yirginchlik butlirini sélip uni bul-ghighan;

35 Ular öz oghul-qizlirini ottin ötküzüp «Molek»ke atap qurbanliq qilish üçün «Hinnomning oghlining jilghisi»diki, Baalgha béghishlan'ghan «yuqiri jaylar»ni qurup chiqqan; Men ularning bundaq ish qilishini zadi buyrup baqmighan-men; ularning Yehudani gunahqa patquzup, mushundaq lenetlik ish qilsun dégen oy-niyette héchqachan bolup baqmighanmen. □ ■

36 Siler mushu sheher toghruluq: «Derheqiqet, u qilich, qehetchilik we waba arqiliq Babil padishahining qoligha tapshurulidu!» — dewatisiler; lékin Perwerdigar — Israilning Xudasi mushu sheher toghruluq hazir mundaq deydu: —

37 Mana Men, Men ularni ghezipim, qehrim we zor achchiqim bilen heydiwetken barliq padishahliqlardin yighimen; Men ularni qaytidin mushu yerge épkélimen, ularni aman-tinchliqta turghuzimen. ■

38 Men Méning xelqim bolidu, Men ularning Xudasi bolimen. ■

39 Men ular we ular din kéyin bolghan balilirini barliq künliride Mendin eyminip yaxshiliq körsun dep, ulargha bir qelb, bir yolni ata qilimen.

40 Men ulargha iltipat qilishtin qolumni ikkinchi üzmeslikim üçün ular bilen menggülük bir ehde tüzimen; ularning qaytidin yénimdin chetlimesliki üçün Men qelbige qorqunchumni salimen.

41 Men ulargha yaxshiliq ata qilishtin huzur élip shadlinimen we pütün qelbim, pütün jénim bilen ularni mushu zémin'gha tikip turghuzimen! ■

42 Chünki Perwerdigar mundaq deydu: — Men xuddi bu xelqning béshigha bu dehshetlik külpetning hemmisini chüshürginimdek, Men ular toghruluq wede qilghan barliq bext-beriketlerni ularning üstige chüshürimen;

43 Siler mushu zémin toghruluq: «U weyrane, ademzatsiz we haywanat-sizdur; kaldiylerning qoligha tapshurulghan!» deysiler. Lékin kelgüside uningda étizlar qaytidin sétiwélinidu!

44 Binyaminning yurtida, Yérusalémning etrapidiki yézilirida, Yehudaning sheherliride, *jenubtiki* taghliq sheherliride, gherbtiki «Shefelah» égzlikidiki sheherlerde, *Yehudaning* jenubiy bayawanliridiki sheherlerdimu kishiler qaytidin kümüşke étizlarni sétiwalidu, toxtam xetlirige imza qoyidu, möhürlep, guwahchilarni guwahqa hazir qilidu; chünki Men ularni sürgünlüktin qayturup eslige keltürimen — deydu Perwerdigar.

33

Perwerdigar Israil we Yehudani eslige keltürimen, dep ikkinchi qétim wede qilidu

¹ Yeremiya téxi qarawullarning hoylisida qamap qoyulghan waqtida, Perwerdigarning sözi uninggha ikkinchi qétim kélip mundaq déyildi: —

■ 32:33 Yer. 2:27; 7:13,24,25; 25:3; 26:5; 29:19 □ 32:35 «Molek» — Ammoniylarning choqun'ghan buti. ■ 32:35 Yer. 19:5 ■ 32:37 Yer. 23:3; 29:14; 31:10 ■ 32:38 Yer. 24:7; 30:22; 31:1,33 ■ 32:41 Yer. 24:6; Am. 9:15

2 Ishni qilghuchi Men Perwerdigar, ishni shekillendürgüchi hem uni békitküchi Menki Perwerdigar mundaq deymen — Perwerdigar Méning namimdur — □

3 Manga iltija qil, Men sanga jawab qayturimen, shundaqla sen bilmeydighan, büyük hem tilsimat ishlarni sanga ayan qilimen.

4 Chünki *düshmenning* döng-poteylirige hem qilichigha taqabil turushqa istihkamlar qilish üçün chéqilghan bu sheherdiki öyler we Yehuda padishahlrining ordiliri toghruluq Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: —

5 «Kaldiylar bilen qarshilishimen» dep sheherge kirgenlarning hemmisi, peqet Men ghezipim we qehrimde uriwetkenlarning jetseliri bilen bu öylerni toldurush üçün kelgenler, xalas. Chünki Men ularning barliq rezilliki tüpeylidin yüzümni bu sheherdin örüp yoshurghanmen. □

6 Halbuki mana, Men bu sheherge shıpa qilip derdige derman bolimen; Men ularni saqaytım, ulargha cheksiz arambexsh hem heqiqetni yéship ayan qilimen. □

7 Men Yehudani hem Israilni sürgündin qayturup eslige keltürimen; ularni awwalqidek qurup chiqımen. ■

8 Men ularni Men bilen qarshiliship gunahqa pétip sadir qilghan barliq qebihlikidin paklandurimen, Méning aldimda gunahqa pétip, Manga asiqliq qilghan barliq qebihlikirini kechürimen; ■

9 yer yüzidiki barliq eller Men ulargha yetküzgen barliq iltipatni anglaydu, shuning bilen bu *sheher* kishini shadlandurup, Özümge medhiyelerni qozghap, shan-sherep keltürüp nam-shöhret hasil qilidu; eller Men ulargha yetküzgen barliq iltipat we arambexshlikdin *Mendın* qorqup titreydighan bolidu.

10 Perwerdigar mundaq deydu: — Siler mushu yer toghruluq: «U bir xarabilik, ademzatsiz we haywanatsiz boldi!» deysiler — durus. Lékin xarabe bolghan, ademzatsiz, ahalisiz, haywanatsiz bolghan Yehudaning sheherliride we Yérusalém kochilirida

11 yene tamashining sadasi, shad-xuramliq sadasi we toyi boluwatqan yigit-qizning awazi anglinidu, shundaqla Perwerdigarning öyige «teshekkür qurbanliqliri»ni aparghanlarning «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigargha teshekkür éytinglar, chünki Perwerdigar méhribandur, uning muhebbiti menggülüktür» deydinghan awazliri qaytidin anglinidu; chünki Men sürgün bolghanlarni qayturup zémindiki awatliqni eslige keltürimen, — deydu Perwerdigar. ■

12 Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Xarabe bolghan ademzatsiz we haywanatsiz bolghan bu yerde we uning barliq sheherliride qoy baqquchilarning öz padilirini yatquzidighan

□ 33:2 «ishni qilghuchi» — néme ish ikenliki belkim kényinki 4-26-ayetlerde teswirlinidu. □ 33:5 ««Kaldiylar bilen qarshilishimen» dep sheherge kirgenler... peqet Men ghezipim we qehrimde uriwetkenlarning jetseliri bilen bu öylerni toldurush üçün kelgenler, xalas. Ularning barliq rezilliki tüpeylidin yüzümni bu sheherdin örüp yoshurghanmen» — oqurmenler ayyettiki bashqa xil terjimilerni uchrıtishi mumkin. Lékin omumiy menisi terjimimizningkidek bolidu. □ 33:6 «Halbuki mana, Men bu sheherge shıpa qilip derdige derman bolimen; Men ularni saqaytım, ...» — shübhisizki, Xuda Yeremiyagha éytqan «büyük hem tilsimat ishlar» bu ayettin bashlap uninggha échip körsitilidu. ■ 33:7 Yer. 24:6; 31:4; 32:44 ■ 33:8 Yer. 31:34 ■ 33:11 Yer. 7:34

qotanliri qaytidin bar bolidu. □

¹³ *Jenubiy* taghliqtiki sheherlerde, *gherbtiki* Yehudaning «Shefelah» évizlikidiki sheherlerde, *jenubiy bayawanlardiki* sheherlerde, Binyaminning yurtida, Yérusalémning etrapidiki yézilirida we Yehudaning sheherliridimu qoy padiliri ularni sanighuchining qoli astidin qaytidin ötidu, — deydu Perwerdigar. □

¹⁴ Mana, shu künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — Men Israil jemetige hem Yehuda jemetige éytqan shepqtelik wedemge emel qilimen. ■

¹⁵ Shu künler we u chaghda Men Dawut neslidin «Heqqaniy Shax»ni zéminda östürüp chiqirimen; U zéminda toghra höküm we heqqaniylik yürgüzidu. □ ■

¹⁶ Shu künlerde Yehuda qutquzulidu, Yérusalém arambexshte turidu; *shu chaghda* Yérusalém: «Perwerdigar heqqaniyliqimizdur» dégen nam bilen atilidu.

¹⁷ Chünki Perwerdigar mundaq deydu: — Dawutning Israil jemetining textige olturushqa layiq nesli üzülüp qalmaydu,

¹⁸ yaki Lawiylardin bolghan kahinlardin, «köydürme qurbanliq», «ashliq hediyе» we bashqa qurbanliqlarni Méning aldında daim sunidighan adem üzülüp qalmaydu. ■

¹⁹ Perwerdigarning sözi Yeremiyağa kélip mundaq déyildi: —

²⁰ Perwerdigar mundaq deydu: — Siler Méning kündüz bilen tüzgen ehdemni we kéche bilen tüzgen ehdemni buzup, kündüz we kéchini öz waqıtida kelmeydighan qilip qoysanglar,

²¹ shu chaghda Méning Qulum Dawut bilen tüzgen ehdem buzulup, uningha: «Öz textingge höküm süridighan bir oghlung daim bolidu» déginim emelge ashurulmaydu we xizmetkarlirim, kahinlar bolghan Lawiylar bilen tüzgen ehdem buzulghan bolidu.

²² Asmanlardiki qoshunlar bolghan yultuzlarni sanap bolghili bolmighandek, déngizdiki qumlarni ölchep bolghili bolmighandek, men qulum Dawutning neslini we Özümge xizmet qilidighan Lawiylarni köpeydimen.

²³ Perwerdigarning sözi Yeremiyağa kélip mundaq déyildi: —

²⁴ Bu xelqning: «Perwerdigar Özi tallighan bu ikki jemettin waz kéchip, ularni tashlidi» déginini bayqimidingmu? Shunga ular Méning xelqimni: «Kelgüsida

□ **33:12** «Xarabe bolghan ademzatsız we haywanatsız bolghan bu yerde we uning barliq sheherliride qoy baqquchilarning öz padilirini yatquzidighan qotanliri qaytidin bar bolidu» — 4-, 10- we bu 12-ayette, Perwerdigar Yeremiyağa «Sen bilip baqmighan hem büyük hem tilsimat ishlarni sanga körsitimen» dégen wedisi boyiche, kelgüsi zamanda karamet ishlarni körsitidighan üç bésharet bizge tonushturulidu. □ **33:13** «sanighuchining qoli astidin ötüsh» — belkim qoylar qotan'gha qaytip kirgende, ularin héchqaysisining kem qalmasliqi üçün tekshürülüshtur. ■ **33:14** Yer. 29:10 □ **33:15** «...u chaghda Men Dawut neslidin «Heqqaniy Shax»ni zéminda östürüp chiqirimen...» — oqurmenlarning éside barki, Xuda Dawut padishah-peygemberge: «Qutquzghuchi-Mesih» séning neslingdin chiqidu» dep wede bergen (mesilen, «2Sam.», 7-babni, Zeburdiki 18-, 45- we 72-küylerni hem mezkur kitab 23:5nimu köring). ■ **33:15** Yer. 23:5 ■ **33:18** Yer. 17:26

héch bir el-dölet bolmaydu» dep közge ilmaydu. □

²⁵ Perwerdigar mundaq deydu: — Méning kündüz we kéchini békitken ehadem özgirip ketse, yaki asman-zémindiki qanuniyetlerni békitmigen bolsam,

²⁶ Men Yaqupning neslidin we Dawutning neslidin waz kéchip ularni tashlaydighan bolimen, shuningdek Ibrahim, Ishaq we Yaqupning nesli üstige höküm sürüş üçün *Dawutning* neslidin adem tallamaydighan bolimen! Chünki berheq, Men ularni sürgünlüktin qayturup ularni eslige keltürimen, ulargha rehimdilliq körsitimen. ■

34

Perwerdigar Zedekiyagha shum xewer yetküzidu

¹ Babil padishahi Néboqadnesar, pütün qoshuni we hökümlanliqigha béqin'ghan barliq padishahliqlar we ellerning hemmisi Yérusalémgha we uning etrapidiki barliq sheherlerge jeng qilghan waqtida, Perwerdigardin Yeremiyağa kelgen söz: — ■

² Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — Zedekiyaning yénigha bérrip uninggha mundaq dégin: — Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, bu sheherni Babil padishahining qoligha tapshurimen, u uninggha ot qoyup köydüriwétidu. ■

³ Sen bolsang, uning qolidin qachalmaysen; belki sen tutulup uning qoligha tapshurulisen; séning közliring Babil padishahining közligine qaraydu, uning bilgen yüz turane sözlishisen we sen Babilgha sürgün bolup kétisen. ■

⁴ Lékin, i Yehuda padishahi Zedekiya, Perwerdigarning sözini angla; Perwerdigar séning tughrangda mundaq deydu: — Sen qilich bilen ölmeysen;

⁵ sen aman-tinchliqta ölisen; ata-bowiliring bolghan özüngdin ilgiriki padishahlar üçün matem tutup xushbuy yaqqandek ular oxshashla sen üçünmu *xushbuy* yaqıdu; ular sen üçün: «Ah, shahim!» dep matem tutidu; chünki Men shundaq wede qilghanmen, — deydu Perwerdigar. □

⁶ Andin Yeremiya peyghember bu sözlerning hemmisini Yehuda padishahi Zedekiyagha Yérusalémde éytti.

⁷ Shu chaghda Babil padishahining qoshuni Yérusalémde we Yehudadiki qalghan sheherlerde, yeni Laqishta we Azikahta jeng qiliwatatti; chünki Yehudadiki mustehkem sheherler arisidin peqet bularla ishghal bolmighanidi.

Öz qullirigha uwal qilghanlarga agah bérish

□ **33:24** «Perwerdigar **Özi tallighan bu ikki jemettin waz kéchip, ularni tashlidi...**» — «ikki jemet» shübhisizki, Israil we Yehudani, yeni Xudaning pütün xelqini körsitidu; démek, pütkül Israil xelqi özining kélechiki toghruluq ümidsizlinip ketken. Bezi alimlar «ikki jemet» «Dawut jemeti hem Lawiy jemeti»ni körsitidu, dep qaraydu; lékin bizningche kéyinki «Méning xelqimni ... közge ilmaydu» dégen ibare hem 25-, 26-ayetler «Yaqupning nesli»ni, yeni Xudaning pütün xelqi (Israil we Yehuda)ni körsitkechke, 24-ayetmu pütün xelqni körsitishi kérek. ■ **33:26** Yer. 31:20 ■ **34:1** 2Pad. 25; Yer. 52

■ **34:2** Yer. 21:10; 32:29 ■ **34:3** Yer. 32:4 □ **34:5** «*Sen üçün xushbuy yaqıdu*» — ibranıy tilida sözusöz bolsa «sen üçün köydüridu» dégenlikur. Xeqlerning köydürgini bolsa, bizningche xushbuy bolushi kérek idi. Emeliyette Tewrat hem Injilda ölgenler üçün herqandaq qurbanliq-hediye, nezir-chiraghning héchqandaq paydısı yoq, dep körsitilidu.

8 Padishah Zedekiya *qullirimizgha* azadliq jakarlayli dep Yérusalémdikilerning hemmisi bilan ehdini késip tüzgendin kéyin, Perwerdigardin töwendiki bu söz Yeremiyağa keldi □ ■

9 (ehde boyiche herbiri öz ibraniiy qullirini, er bolsun, qiz-ayal bolsun, qoyuwétishi kérek idi; héchqaysisi öz qérindishi bolghan Yehudiyni qulluqta qaldurmasliqi kérek idi. □

10 Ehdige qoshulghan barliq emirler we barliq xelq shuninggha, yeni herqaysimiz öz quli yaki dédikini qoyuwéteyli, ularni qulluqta qalduruwer-meyli dégen sözige boysundi. Ular boysunup ularni qoyuwetti.

11 Lékin uningdin kéyin ular bu yoldin yénip qoyuwetken qul-dédekleri özige qayturuwaldi. Ular bularni qaytidin mejburiy qul-dédek qiliwaldi).□

12 — Shu chaghda Perwerdigarning sözi Yeremiyağa kélip mundaq déyildi:

13 Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — Men ata-bowiliringlarni Misirning zéminidin, yeni «qulluq öyi»din chiqarghinimda, ular bilan ehde tüzgenidim;

14 *shu ehde boyiche* herbiringlar yettinchi yilida silerge özini satqan herqaysi qérindishinglar bolghan ibraniiy kishilirini qoyuwétishinglar kérek; u qulluqunda alte yil bolghandin kéyin, sen uni azadliqqa qoyuwétishing kérek, dégenidim. Lékin ata-bowiliringlar buni anglimay héch qulaq salmighan. ■

15 Lékin siler bolsanglar, *shu yaman yoldin yénip*, köz aldında durus ishni körüp, herbiringlar öz yéqinigha «azad bol» dep jakarlidinglar, shuningdek Öz namim bilan atalghan öyde ehde tüzüdinglar;

16 lékin siler yene yénip Méning namimgha dagh keltürüp, herbiringlar öz rayigha qoyuwetken qulni hem ixtiyarigha qoyuwetken dédekni qayturuwélip qaytidin özünqlargha qul-dédek bolushqa mejburlidinglar.

17 Shunga Perwerdigar mundaq deydu: — Siler manga qulaq salmidinglar, herbiringlar öz qérindishinglarga, herbiringlar öz yéqinighalarga azad bolunglar dep héch jakarlimidinglar; mana, Men silerge bir xil azadliqni — yeni qilichqa, wabagha we qehetchilikke bolghan bir azadliqni jakarlaymen; silerni yer yüzidiki barliq padishahliqlargha bir wehshet basquchi qilimen. ■

18 Shuning bilan Men ehademni buzghan, köz aldında késip tüzgen ehadining sözlirige emel qilmighan kishilerni bolsa, ular özliri soyup ikki parche qilip, otturisiyin ötkén héliqi mozaidek qilimen;

19 Yehudaning emirliri we Yérusalémning emirliri, ordidiki elemdarlar,

□ **34:8 «ehdini késip tüzüsh»** — kona zamanlarda ikki terep bir-biri bilan ehde tüzmekechi bolsa, awwal kala yaki qoyini soyup, nimte (ikki parche) qilip parchilaytti; andin ikki terep soyup ikki parche qilghan malning otturisiyin teng ötüp bir-birige qesem qilatti. Bu ishning ehmiyiti belkim: «Qaysimiz ehadini buzaq, Xuda uni bu soyghan malgha oxshash qilsun!» démekliktur. 18-20-ayetlerni körüng.

■ **34:8 Mis. 21:2** □ **34:9 «ehde boyiche herbiri öz ibraniiy qullirini, ... qoyuwétishi kérek idi; héchqaysisi öz qérindishi bolghan Yehudiyni qulluqta qaldurmasliqi kérek idi»** — mumkinchiliki barki, bu ehde peqet bu emirlerge qolayliq bolushi üçün tüzülgenidi. Qehetchilik bolghan waqıtta, öz qullirigha ozuq bérish mes' uliyitidin qéchip, qullirini ketküziwétetti. □ **34:11 «Lékin uningdin kéyin ular bu yoldin yénip qoyuwetken qul-dédekleri özige qayturuwaldi... qul-dédek qiliwaldi»** — bu weqe Babilning qoshuni Yérusalémni qorshiwélishin waqitliq waz kéchip Misir bilen jeng qilishqa ketken waqıtta bolghan bolushi mumkin. Emirler we xelq belkim xeterlik peyt bizdin ötüp ketti, Xudadin qorqiwérimizning hajiti yoq, déyishi mumkin idi. 21-22-ayetlerni 35-bab, 5-7-ayetler bilen sélishiturung. ■ **34:14 Mis. 21:2; Qan. 15:12** ■ **34:17 Qan. 28:25; Yer. 15:4; 24:9,10**

kahinlar, shuningdek mozaýning ikki parchisining otturisidin o'tken barliq xelqni bolsa,

²⁰ Men ularni dushmenlirining qoligha, jénini izdiguchilerning qoligha tapshurimen; shuning bilen jesetliri asmandiki uchar-qanatlarga we zémindiki haywanlarga ozuq bolidu; ■

²¹ Yehuda padishahi Zedekiya we uning emirlirininu dushmenlirining qoligha, jénini izdiguchilerning qoligha, shundaqla silerge hujum qilishtin chikinip turghan Babil padishahining qoshunining qoligha tapshurimen. ■

²² Mana, Men emr qilimen, — deydu Perwerdigar, we ular bu sheher aldigha yene kélidu; ular uninggha hujum qilip ot qoyup koyduriwétidu; we Men Yehudaning sheherlirini weyrane, héch ademzatsiz qilimen.

35

Yehudaning wapaszliqi, Rekabiylarning wapadarliqi

¹ Yehuda padishahi Yosiyaning oghli Yehoakimning künliride, Perwerdigardin Yeremiyagha söz kélip: —□

² «Rekabning jemetidikilerning yénigha bérip ular bilen sözlishop ularni Perwerdigarning öyige apirip, uning kichik öylirining birige tekliq qilip ularning aldigha sharab tutqin» — déyildi.

³ Shuning bilen men Xabazziniyaning newrisi, Yeremiyaning oghli Jaazaniyani, uning ukilirini we barliq bala-chaqilirini, shuningdek Rekabning pütkül jemetini élip kélishe chiqtim;

⁴ Men ularni Perwerdigarning öyige, Igdaliyaning oghli, Xudaning adimi bolghan Hananning oghullirigha tewelik öyge apardim; bu öy emirlerning öyining yénida, Shallumning oghli, ishikbaqar Maaséyahning öyining üstide idi;

⁵ men Rekabning jemetidikilerning aldigha sharabqa liq tolghan piyaliler we qedehlerni qoyup ulargha: «Sharabqa éghiz téginglar!» — dédim.

⁶ Ular manga mundaq dédi: «Biz sharabni ichmeymiz; chünki ejdadimiz Rekabning oghli Yonadab bizge: «Siler we oghul-ewladliringlar zadi sharab ichmenglar;

⁷ yene kélip öylerni qurmanglar, ne uruq térimanglar, ne üzümzarlarni tikmenglar, ne bulardin héchqaysisigha zadi ige bolmanglar; barliq künliringlarda chédirlarda turunglar; shuning bilen siler turuwatqan zéminda uzun künlerni körisiler» — dep emr qaldurghan.

⁸ Shuning bilen bizning ejdadimiz Rekabning oghli Yonadabning: «Barliq kününglerde zadi sharab ichmenglar» dégen awazigha qulaq sélip, biz we bizning ayallirimiz hem oghul-qizlirimiz uning emrige toluq emel qilip kelgenmiz;

⁹ biz yene turghudek öylerni salmighan; bizde héch üzümzar, étiz, uruq dégenler yoq;

¹⁰ belki biz chédirlarda turup kelduq, ejdadimiz Yonadabning bizge barliq emr qilghanlirigha emel qilip kelduq.□

■ 34:20 Yer. 7:33; 16:4; 19:7 ■ 34:21 Yer. 37:11 □ 35:1 «Yehoakimning künliride» — bu weqe Zedekiya padishah textke olturghan waqitta, yeni yuqirida éytilghan bésharetlerdin ilgiri bolghanidi, elwette. □ 35:10 «biz chédirlarda turup kelduq, ejdadimiz Yonadabning bizge barliq emr qilghanlirigha emel qilip kelduq» — jemi bolup 250 yilliq mezgil ichide. «Rekabning oghli Yonadab» belkim «2Pad.» 10:15de tilgha élin'ghan «Rekabning oghli Yehonadab» bolushi mumkin.

¹¹ Lékin Babil padishahi Néboqadnesar zémin'gha bésip kirgende, shundaq ish boldiki, biz: «Barayli, Kaldiylarning qoshuni hem Suriyening qoshunidan qéchip Yérusalém shehirige kireyli» — déduq. Mana shu sewebtin Yérusalémda turuwatimiz.

¹² Andin Perwerdigarning sözi Yeremiyagha kélip mundaq déyildi: —

¹³ «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Barghin, Yehudadikiler we Yérusalémda turuwatqanlarga mundaq dégin: — Buningdin terbiye almamsiler, shuningdek Méning sözlirimge qulaq salmamsiler? — deydu Perwerdigar.

¹⁴ — Mana, Rekabning oghli Yonadabning oghul-perzentlirige «sharab ich-menglar» dep tapilghan sözlirige emel qilinip kelgen; bügünki kün'giche ular héch sharab ichip baqmighan, chünki ular atisining emrige itaet qilghan. Lékin Men tang seherde ornundin turup silerge söz qilip kelgen bolsammu, siler Manga héch qulaq salmighansiler. ■

¹⁵ Men tang seherde ornundin turup qullirim bolghan peyghemberlerni ewetip: «Herbiringlar hazir öz rezil yolunglardin yénip, qilmishinglarni tüzitinglar, bashqa ilahlarga egiship choqunmanglar; shundaq qilsanglar Men ata-bowiliringlarga teqdim qilghan zéminda turuwérisiler» dep kelgenmen; lékin siler Manga qulaq salmay héch anglimighansiler. ■

¹⁶ Berheq, Rekabning oghli Yonadabning ewladliri atisining ulargha tapilghan emrige emel qilghan; lékin bu xelq Manga héch qulaq salmighandur.

¹⁷ Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Mana, Men Yehudaning üstige hem Yérusalémning üstige Men aldın'ala éytqan barliq balayi'apetni chüshürimen; chünki Men ulargha söz qilghan, lékin ular anglimighan; Men ularni chaqirghan, lékin ular jawab bermigen».

¹⁸ Andin Yeremiya Rekab jemetige mundaq dédi: — Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Chünki siler atanglar Yonadabning emrige itaet qilip, barliq yolyoruqlirini tutup, silerge tapilghanlirining hemmisi boyiche ish körüp kelgensiler, —

¹⁹ emdi samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Rekabning oghli Yonadabning neslidin aldında xizmet qilghuchi hergiz üzülp qalmaydu. □

36

Padishah Yehoakim bésharet xatirilen'gen oram yazmini köydüridu

¹ Yehuda padishahi Yosiyaning oghli Yehoakimning tötinchi yili, Yeremiyagha Perwerdigardın töwendiki söz keldi: —

² Özüngge oram qeghez alghin; uninggha Yosiyaning künliride sanga söz qilghinimdin tartip bügünki kün'giche Men Israilni eyibligen, Yehudani eyibligen hem barliq ellerni eyibligen, sanga éytqan sözlerning hemmisini yazghin. ■

■ 35:14 Yer. 11:7; 25:3; 26:5; 29:19; 32:33 ■ 35:15 Yer. 18:11; 25:5 □ 35:19 «Rekabning oghli Yonadabning neslidin aldında xizmet qilghuchi hergiz üzülp qalmaydu» — ularning Xuda aldida néme xizmet qilidighanliqi muqeddes kitabta xatirilen'gen emes; emma Yehudiylarning kéyinki xatirilirini boyiche ularning kéyinki ibadetxanida qurban'gahta ot üçün otun élip bérish xizmiti bar idi. Rekabiyar toghruluq yene «Qoshumche söz»imizni körüng. ■ 36:2 Yesh. 8:1; Yer. 30:2

³ Yehudaning jemeti belkim Men béshigha chüshürmekchi bolghan barliq balay'i'apetni anglap, herbiri özlirining rezil yolidin yanarmikin; ular shundaq qilsa, Men ularning qebihlikini we gunahini kechürüm qilimen.

⁴ Shuning bilen Yeremiya Nériyaning oghli Baruqni chaqirdi; Baruq Yeremiyaning aghzidin chiqqanlirini anglap Perwerdigarning uninggha éytqan sözlirining hemmisini bir oram qeghezge yézip berdi.

⁵ Yeremiya Baruqqa tapilap mundaq dédi: — Özüm qamap qoyulghanmen; Perwerdigarning öyige kirishimge ruxset yoq; lékin özüng bérip kirgin;

⁶ Perwerdigarning öyide roza tutqan bir künide, sen aghzimdin chiqqanlirini anglap yazghan, Perwerdigarning bu oram yazmada xatirilen'gen sözlirini xelqning qulaqlirigha yetküzgin; hemme sheherlerdin kelgen Yehudadikilerning quliqighimu yetküzgin.

⁷ Ular belkim Perwerdigar aldigha dua-tilawitini qilip herbiri özlirining rezil yolidin yanarmiqip; chünki Perwerdigarning bu xelqqa agahlandurghan ghezipi we qehri dehshetliktur.

⁸ Nériyaning oghli Baruq Yeremiya peyghember uninggha tapilighinining hemmisini ada qilip, Perwerdigarning öyide Perwerdigarning sözlirini oqup jakarlidi. □

⁹ Yehuda padishahi Yosiyaning oghli Yehoakim textke olturghan beshinchi yili toqquzinchi ayda shundaq boldiki, barliq Yérusalémdikiler hemde Yehuda sheherliridin chiqip Yérusalémgha kelgen barliq xelq üçün, Perwerdigar aldida bir mezigil roza tutushimiz kérek dep élan qilindi.

¹⁰ Shu waqit Baruq Perwerdigarning öyige kirip, pütükchi Shafanning oghli Gemariyaning öyide turup, Yeremiyaning sözlirini barliq xelqning quliqigha yetküzüp oqudi; bu öy Perwerdigarning öyining yuqiriqi hoylisidiki «Yéngi derwaza»gha jaylashqanidi. □

¹¹ Shafanning newrisi, Gemariyaning oghli Mikah bolsa yazmidin Perwerdigarning sözlirining hemmisige qulaq saldi.

¹² Andin u padishahning ordisigha chüshüp pütükchining öyige kiriwidi, mana, emirlerning hemmisi shu yerde olturatti; pütükchi Elishama, Shémayaning oghli Délaya, Akborning oghli Elnatan, Shafanning oghli Gemariya we Hananiyaning oghli Zedekeya qatarliq barliq emirler shu yerde olturatti.

¹³ Shuning bilen Mikah Baruqning sözligenlirini xelqning quliqigha yetküzüp oqughanda özi anglighan barliq sözlerni ulargha bayan qildi.

¹⁴ Shuning bilen barliq emirler Kushining ewrisi, Shelemiyaning newrisi, Netaniyaning oghli Yehudiyni Baruqning yénigha ewetip uninggha: «Sen xelqning quliqigha yetküzüp oqughan oram yazmini qolunggha élip yénimizgha kel» — dédi. Shuning bilen Nériyaning oghli Baruq oram yazmini qoligha élip ularning yénigha keldi.

□ 36:8 «Nériyaning oghli Baruq Yeremiya peyghember uninggha tapilighinining hemmisini ada qilip, Perwerdigarning öyide Perwerdigarning sözlirini oqup jakarlidi» — Baruqning chong atisi Maaséyah Yérusalémning sheher bashliqi bolghanidi (32:12ni hem «2Tar.» 34:8ni körüng). U mushu ishni qilghanda belkim özining jénini we kélechikini tewekkül qilghan. Uning Yeremiyağa hemrah bolushning intayin japaliq we xeterlik ikenlikini chüshinish üçün 45-babni körüng. □ 36:10 «pütükchi Shafan» — Shafan toghruluq «1Pad.» 22-babni körüng. «yuqiriqi hoyla» «Yer.» — bolsa «1Pad.» 6:36 hem 7:12de «ichki hoyla» dégen nam bilen atalghan. «Yéngi derwaza» «Yer.» 26:10de tilgha élin'ghan. Shühbisizki, Baruq shu yerde turup Yeremiyaning sözini oquytti, barliq xelq angliyalaytti.

¹⁵ Ular uninggha: «Oltur, uni quliqimizgha yetküzüp oqup ber» — dédi. Baruq uni ulargha anglitip oqudi.

¹⁶ Shundaq boldiki, ular barliq sözlerni anglighanda, alaqqade bolup bir-birige qariship: «Bu sözlerning hemmisini padishahqa yetküzmisek bolmaydu» — dédi.

¹⁷ Andin Baruqtin: «Bizge dégin emdi, sen bu sözlerning hemmisini qandaq yazding? Ularni Yeremiyaning öz aghzidin anglidingmu?» — dep soridi.

¹⁸ Baruq ulargha: «U bu sözlerning hemmisini öz aghzi bilen manga éytti, men oram qeghezge siyah bilen yazdim» — dédi.

¹⁹ Emirler Baruqqa: «Barghin, sen we Yeremiya möküwélinglar. Qeyerde bolsanglar héchkimge bildürmenglar» — dédi.

²⁰ Shuning bilen ular oram yazmini pütükchi Elishamaning öyige tiqip qoyup, ordigha kirip padishahning yénigha kélip, bu barliq sözlerni uning quliqigha yetküzdi.

²¹ Padishah Yehudiyni yazmini élip kélishke ewetti, u uni Elishamaning öyidin épkeldi. Yehudiy uni padishahning quliqigha we padishahning yénida turghan barliq emirlerning qulaqlirigha yetküzüp oqudi.

²² Shu chagh toqquzinchi ay bolup, padishah «qishliq öy»ide olturatti; uning aldidiki ochaqta ot qalaqliq idi.

²³ Shundaq boldiki, Yehudiy uningdin üç-töt sehini oqughanda, padishah qelemtirashi bilen bu qismini késip, yazminging hemmisini bir-birlep otta köyüp yoqighuche ochaqtiki otqa tashlidi. □

²⁴ Lékin bu barliq sözlerni anglighan padishah yaki xizmetkarlirining héchqaysisi qorqmidi, ulardin kiyim-kécheklarini yirtqanlar yoq idi.

²⁵ Uning üstige Elnatan, Délaya we Gemariyalar padishahtin oram yazmini köydürmeslikini ötün'genidi, lékin u ulargha qulaq salmidi.

²⁶ Padishah bolsa shahzade Yérahmeel, Azrielning oghli Séraya we Abdeelning oghli Shelemiyani pütükchi Baruqni we Yeremiya peyghembarni qolgha élishqa ewetti; lékin Perwerdigar ularni yoshurup saqlidi.

Ikkinchi oram yazma

²⁷ Padishah Baruq Yeremiyaning aghzidin anglap yazghan sözlerni xatirilgen oram yazmini köydürüwetkendin kéyin, Perwerdigarning sözi Yeremiyağa kélip mundaq déyildi: —

²⁸ Yene bir oram qeghezni élip, uninggha Yehuda padishahi Yehoakim köydürüwetken birinchi oram yazmada xatirilen'gen barliq sözlerni yazghin.

²⁹ We Yehuda padishahi Yehoakingha mundaq dégin: — Perwerdigar mundaq deydu: — Sen bu oram yazmini köydürüwetting we Méning toghruluq: Sen buninggha: «Babil padishahi choqum kélip bu zéminni weyran qilidu, uningdin hem insanni hem haywanni yoqitidu» — dep yézishqa qandaqmu pétinging?» — déding.

³⁰ Shunga Perwerdigar Yehuda padishahi Yehoakim toghruluq mundaq deydu: — Uning neslidin Dawutning textige olturushqa héch adem bolmaydu; uning jesiti sirtqa tashliwétilip kündüzde issiqta, kéchide qirawda ochuq yatidu. ■

□ **36:23** «qelemtirash bilen késish» — adette bu saymanni diwanbégi yaki pütükchi «oram yazmilar»ni yasap teyyarlashqa ishletti. Mushu yerde eksiche qimmetlik bir oram yazmini yoqitish üçün ishletken. ■ **36:30** Yer. 22:19

31 Men uning we neslining béshigha, xizmetkarlirining béshigha qebihlikining jazasini chüshürimen; Men ularning üstige, Yérusalémda turuwatqanlarning üstige hem Yehudaning ademliri üstige Men ulargha agahlandurghan barliq külpetlerni chüshürimen; chünki ular Manga héch qulaq salmighan.

32 Shuning bilen Yeremiya bashqa bir oram qeghezni élip Nériyaning oghli Baruqqa berdi; u Yeremiyaning aghzigha qarap Yehuda padishahi Yehoakim otta köydürüwetken oram yazmada xatirilen'gen hemme sözlerni yazdi; ular bu sözlerge oxshaydighan bashqa köp sözlernimu qoshup yazdi. □

37

Zedekiya padishah bolghan chaghdiki bezi weqeler – kirish söz

1 Babil padishahi Néboqadnesar Zedekiyani Yehudaning zéminigha padishah qildi; shuning bilen u Yosiyanning oghli Yehoakimning oghli Koniyaning ornigha höküm süridi. □

2 U, yaki xizmetkarliri, yaki zémindiki xelq Perwerdigarning Yeremiya peyghember arqiliq éytqan sözlirige héch qulaq salmidi.

Zedekiya Xudadin yarem tileydu

3 Padishah Zedekiya Shelemiyaning oghli Yehukalni hem kahin Maaséyahning oghli Zefaniyani Yeremiya peyghemberning yénigha ewetip uninggha: «Perwerdigar Xudayimizgha biz üçün dua qilghaysen» – dégüzdi

4 (shu chaghdá Yeremiya zindanda qamaqliq emes idi; u xelq arisigha chiqip-kirishke erkin idi.

5 Pirewnning qoshuni Misirdin chiqqanidi; Yérusalémni qorshiwalghan Kaldiylér bularning xewirini anglap Yérusalémdin chékinip ketkenidi). □ ■

6 Andin Perwerdigarning sözi Yeremiya peyghemberge kélip mundaq déyildi: –

7 Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: – Silerni manga iltija qildurup izdeshke ewetken Yehuda padishahigha mundaq denglar: – Mana, silerge yarem bérimiz dep chiqip kelgen Pirewnning qoshuni bolsa, öz zéminigha, yeni Misirgha qaytip kétidu.

8 Andin Kaldiylér bu sheherge qaytip kélip jeng qilip uni ishghal qilidu, uni ot qoyup köydüriwétidu.

9 Perwerdigar mundaq deydu: – Öz-özünglarni aldap: «Kaldiylér bizdin chékinip ketken» – démenglar; ular ketken emes!

10 Chünki gerche siler özünglarga jeng qilidighan Kaldiylerning toluq qoshunini uruwetken bolsanglarmu we ularningkidin peqet yarilan'ghanlarla qalghan bolsimu, ularning herbiri yenila öz chédiridin turup bu sheherni ot qoyup köydürüwetken bolatti.

□ 36:32 «u Yeremiyaning aghzigha qarap Yehuda padishahi Yehoakim otta köydürüwetken oram yazmada xatirilen'gen hemme sözlerni yazdi» – birinchi «oram yazma»ning mezmuni belkim «Yeremiya»diki 1-20-bablar idi. □ 37:1 «Koniya» – «Yekoniya»ning bashqa bir atilishi.

□ 37:5 «Pirewnning qoshuni Misirdin chiqqanidi; Yérusalémni qorshiwalghan kaldiyler bularning xewirini anglap Yérusalémdin chékinip ketkenidi» – shu weqe belkim miladiyedin ilgiri 588-yili bolghanidi; «Pirewn» Misirning padishahi Pirewn-Xofrani körsitidu (44:30ni körlüng). ■ 37:5

Yeremiya qolgha élinip erz qilinidu

¹¹ Pirewnning qoshuni tüpeylidin Kaldiylarning qoshuni Yérusalémdin chékinip turghan waqıtta, shu weqe yüz berdi: –

¹² Yeremiya Binyamindiki zémin'gha yol élip, shu yerdiki yurtdashliri arisidin öz nésiwisini igilesh üçün Yérusalémdin chiqqanda,

¹³ u «Binyamin derwazisi»gha yetkende, Hananiyaning newrisi, Shelemiyaning oggli közet bégi Iriya shu yerde turatti; u: «Sen Kaldiylerge chékinip teslim bolmaqchisen!» dep uni tutuwaldi.

¹⁴ Yeremiya: «Yalghan! Men Kaldiylar terepke qéchip teslim bolmaqchi emesmen!» – dédi. Lékin u uninggha qulaq salmidi; Iriya Yeremiyanı qolgha élip uni emirler aldigha apardi.

¹⁵ Emirler bolsa Yeremiyadin ghezeplinip uni urghuzup, uni diwanbégi Yonataning öyidiki qamaqxanigha solidi; chünki ular shu öyni zindan'gha aylandurghanidi. □

¹⁶ Yeremiya zindandiki bir gundixanigha qamiliq, shu yerde uzun künler yatqandin kéyin,

¹⁷ Zedekiya padishah adem ewetip shu yerdin ordisigha élip keldi. U shu yerde astürtin uningdin: «Perwerdigardin söz barmu?» dep soridi. Yeremiya: «Bar; sen Babil padishahining qoligha tapshurulisen» – dédi.

¹⁸ Yeremiya Zedekiya padishahqa iltija qilip: – «Men sanga yaki xizmetkarliringgha yaki bu xelqqa néme gunah qilghinimgha, bu zindan'gha qamap qoydunglar?»

¹⁹ Silerge bésharet bérip: «Babil padishahi sanga yaki bu zémin'gha jeng qilishqa chiqmaydu!» dégen peyghemberliringlar qéni?» – dédi

²⁰ – «Emdi i padishah teqsir, sözlirime qulaq sélishingni ötünimen; iltijayim aldingda ijabet bolsun, dep ötünimen; diwanbégi Yonataning öyige méni qaytqumighaysen; sen undaq qilsang, shu yerde ölimen».

²¹ Zedekiya padishah perman chüshürüp, Yeremiyanı qarawullarning hoylisida turghuzushni, shuningdek sheherdiki hemme nan tügep ketmisila, uninggha herküni «Naway kochisi»din bir nan bérilishni tapilidi; shuning bilen Yeremiya qarawullarning hoylisida turdi. ■

38

Yeremiya xain dep erz qilinip su azgiligha tashlinidu

¹ Mattanning oggli Sefatiya, Pashurning oggli Gedaliya, Shemeliyaning oggli Jukal we Malkiyaning oggli Pashxurlar bolsa Yeremiyaning xelqqa: –

² «Perwerdigar mundaq deydu: – Bu sheherde qélip qalghan ademler bolsa qilich, qehetchilik we waba bilen ölidu; lékin kimki chiqip Kaldiylerge teslim bolsa hayat qalidu; jéni özige oljidek qalidu; u hayat qalidu. ■

³ Perwerdigar mundaq deydu: – Bu sheher choqum Babil padishahining qoshunining qoligha tapshurulidu, u uni ishghal qilidu» – dewatqan sözlirini anglidi.

□ **37:15** «Emirler bolsa Yeremiyadin ghezeplinip uni urghuzup,...» – mushundaq rezillik qilghan emirler Zedekiya padishahliqidiki emirler idi. 36-babta körsitilgen, Xudadin qorqqan yaxshi emirler bolsa, Yehoakim padishahliqidiki emirler idi; bu weqedin ilgirila ular Yekoniyah padishah bilen bille (miladiyedin ilgiriki 597-yili) Babilgha sürgün bolghanidi. ■ **37:21** Yer. 32:2 ■ **38:2** Yer. 21:9

4 Emirler padishahqa: «Silidin ötünimiz, bu adem ölümgə mehkum qilinsun; chünki némishqa uning bu sheherde qélip qalghan jenggiwar leshkerlarning qollirini we xelqning qollirini ajiz qilishigha yol qoyulsun? Chünki bu adem xelqning menpeetini emes, belki ziyinini izdeydu» – dédi.

5 Zedekiya padishah: «Mana, u silerning qolliringlarga tapshuruldi; silerning yolunglarni tosqudek men padishah qanchilik bir adem idim?» – dédi.

6 Shuning bilen ular Yeremiyani tutup qarawullarning hoylisidiki shahzade Malkiyaning su azgiligha tashliwetti; ular Yeremiyani arghamchilar bilen uninggha chüsherdi; azgalda bolsa su bolmay, peqet patqaqla bar idi; Yeremiya patqaqqa pétip ketti.

Éfiopiyelik aghwat Yeremiyani azgaldin qutquzidu

7 Emma padishahning ordisidiki bir aghwat Éfiopiyelik Ebed-Melek Yeremiyaning su azgiligha qamap qoyulghanliqini anglidi (shu chaghda padishah bolsa «Binyamin derwazisi»da olturatti). □

8 Ebed-Melek ordidin chiqip padishahning yénigha bérip uninggha:

9 «I padishahi'alem, bu ademlarning Yeremiya peyghemberge barliq qilghini, uni su azgiligha tashliwetkini intayin esebiy rezilliktur; u ashu yerde gehetchiliktin ölüp qalidu; chünki sheherde ozuq-tülük qalmidi» – dédi.

10 Padishah Éfiopiyelik Ebed-Melekke buyruq bérip: «Mushu yerdin ottuz ademni özüng bilen élip bérip, Yeremiya peyghembarni ölüp ketmesliki üçün su azgilidin élip chiqarghin» – dédi.

11 Shuning bilen Ebed-Melek ademlerni élip ulargha yétekchilik qilip, padishahning ordisidiki xezinining astidiki öyge kirip shu yerdin lata-puta we jul-jul kiyimlerni élip, shularni tanilar bilen azgalgha, Yeremiyaning yénigha chüshürüp berdi.

12 Éfiopiyelik Ebed-Melek Yeremiyagha: – Bu lata-puta we jondaq kiyimlerni qoltuqliring hem tanilar arisigha tiqip qoyghin – dédi. Yeremiya shundaq qildi.

13 Shuning bilen ular Yeremiyani tanilar bilen tartip, su azgilidin chiqardi; Yeremiya yenila qarawullarning hoylisida turdi.

Zedekiya astirtin meslihet soraydu, Yeremiya jawab béridu

14 Padishah Zedekiya adem ewetip Yeremiya peyghembarni Perwerdigarning öyidiki üçinchi kirish ishikige, öz yénigha aparghuzdi. Padishah Yeremiyagha: – Men sendin bir ishni sorimaqchimen; uni mendin yoshurmighaysen – dédi.

15 Yeremiya Zedekiyagha: «Men uni sanga ayan qilsam, sen méni jezmen ölümgə mehkum qilmamsen? Men sanga meslihet bersem, sen anglimaysen!» – dédi.

16 Padishah Zedekiya Yeremiyagha astirtin qesem ichip uninggha: «Bizge jan-tiniq ata qilghan Perwerdigarning hayati bilen qesem ichimenki, men séni ölümgə mehkum qilmaymen, yaki séni jéningni izdigüchi kishilarning qoligha tapshurmaymen» – dédi. ■

17 Yeremiya Zedekiyagha: Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar – Israilning Xudasi mundaq deydu: – Sen ixtiyaren Babil padishahining emirlirining yénigha chiqip teslim bolsang, jéning hayat

□ 38:7 «bir aghwat Éfiopiyelik» — «aghwat» dégen bu söz bezide peqet «emeldar»nila bildüridu.

■ 38:16 Yesh. 57:16

qalidu we bu sheher otta köydürüwétilmeydu; sen we öydikiliring hayat qal-isiler.

¹⁸ Lékin sen chiqip Babil padishahining emirlirige teslim bolmisang, bu sheher kaldiylerning qoligha tapshurulidu, ular uninggha ot qoyup köydürüwétidu, sen ularning qolidin qachalmaysen — dédi.

¹⁹ Padishah Zedekiya Yeremiyagha: «Men Kaldiylerge chiqip teslim bolghan Yehudiylardin qorqimen; Kaldiyler belkim méni ularning qoligha tapshurushi, ular méni qiyin-qistaq qilishi mumkin» — dédi.

²⁰ Yeremiya mundaq dédi: — Ular séni tapshurmaydu. Sendin ötünimenki, gépimge kirip Perwerdigarning awazigha itaet qilghaysen; shundaq qilsang sanga yaxshi bolidu, jéning hayat qalidu.

²¹ Lékin sen chiqip teslim bolushni ret qilsang, Perwerdigar manga ayan qilghan ish mundaq: —

²² mana, Yehuda padishahining ordisida qalghan barliq qiz-ayallar Babil padishahining emirlirining aldigha élip kétilidu. Shuning bilen bu *qiz-ayallar* sanga *tene qilip*: «Séning jan dostliring séni éziqturdi; ular séning üstüngdin ghelibe qildi; emdi hazir putliring patqaqqa pitip ketkende, ular yüz örüp sanga arqisini qildi!» — deydu. □

²³ Séning barliq ayalliring hem baliliring kaldiylerge élip kétilidu. Sen özüng ularning qolidin qachalmaysen; chünki sen Babil padishahining qoli bilen tutuwélinisen, shundaqla sen bu sheherning otta köydürüwétilishige sewebchi bolisen.

²⁴ Zedekiya Yeremiyagha mundaq dédi: — Sen bu söhbitimizni bashqa héchkimge chandurmighin, shundila sen ölmeysen. □

²⁵ Emirler méning sen bilen sözleshkinimni anglap yéninggha kélip sendin: «Séning padishahqa néme dégenliringni, shundaqla uning sanga qandaq sözlerni qilghanliqini bizge éyt; uni bizdin yoshurma; shundaq qilsang biz séni öltürmeymiz» dése,

²⁶ undaqla sen ulargha: «Men padishahning aldigha: «Méni Yonatanning öyige qaytquzmighaysen, bolmisa, men shu yerde ölimen» — dégen iltijayimni qoyghanmen» — deysen.

²⁷ Derweqe emirlerning hemmisi Yeremiyaning yénigha kélip shuni soridi; u ulargha padishah buyrughan bu barliq sözler boyiche jawab berdi. Shuning bilen ular jimip kétip uning yénidin chiqip ketti; chünki bu ish héchkimge chandurulmighanidi.

²⁸ Shundaq qilip Yérusalém ishghal qilin'ghuche Yeremiya qarawullarning hoylisida turdi.

39

Yérusalémning ishghal qilinishi we kényinki weqeler

¹ Yérusalém ishghal qilin'ghanda töwendiki oninchi yüz berdi: — Yehuda padishahi Zedekiyaning toqquzinchi yili oninchi ayda, Babil padishahi

□ **38:22** «séning jan dostliring séni éziqturdi» — «séning jan dostliring» padishahning «meslihetchi»liri hem «peyghemberliri»ni körsitidu. Ular padishahni «Misirgha ittipaqdash bolup Babilgha isyan kötüreyli» dep azdurup balayi'apetni keltürgenidi. □ **38:24** «chandurmighin ...sen ölmeysen» — belkim padishah uninggha tehdit sélis üçhün emes, belki «Misirgha ittipaqdash bolayli» dégen emirler bu söhbetning mezmunini anglap qalsa Yeremiyanı öltürüshi mumkin, demekchi.

Néboqadnesar we barliq qoshuni Yérusalémgha jeng qilishqa kélip uni muhasirige aldi; ■

² Zedekiyaning on birinchi yili, tötinchi ayning toqquzinchi künide, ular sheher sépildin bösüp kirdi.

³ Shuning bilen Babil padishahining emirlirining hemmisi, yeni Samgarliq Nergal-Sharezer, bash xezinichi Nébu-Sarséqim, bash séhirger Nergal-sharezer we Babil padishahliqining bashqa emeldarliri kirip «Ottura derwaza»da olturdi. □

⁴ Yehuda padishahi Zedekiya we barliq jenggiwar leshkerler ularni körüp qachmaqchi bolup, tün kéchide sheherdin beder tikiwétishti; u padishahning baghchisi arqiliq, «ikki sépil» ariliqidiki derwazidin chiqip *Jordan jilghisidiki* «Arabah tüzlenglikige qarap qéchishti.

⁵ Kaldiylarning qoshuni ularni qoghlap Yérixo tüzlenglikide Zedekiyağa yétiship uni qolgha élip Xamat zéminidiki Riblah shehirige, Babil padishahi Néboqadnesarning aldigha apardi; u shu yerde uning üstidin hóküm chiqardi.

⁶ Babil padishahi Riblah shehiride Zedekiyaning oghullirini kóz aldida óltürüwetti; Babil padishahi Yehudadiki barliq mótiwerlernimu óltürüwetti.

⁷ U Zedekiyaning közlerini oyup, uni Babilgha apirish üçün mis kishenler bilen kishenlep qoydi.

⁸ Kaldiylar padishahning ordisini we puqralarning öylirini ot qoyup köydürüp Yérusalémning sépillirini kömürüp tashlidi.

⁹ Shahane qarawul bégi Nébuzar-Adan sheherde qélip qalghan bashqa xelqni, özige teslim bolup chiqqanlarni, yeni qalghan xelqning hemmisini qolgha élip, Babilgha sürgün qildi.

¹⁰ Halbuki, qarawul bégi Nébuzar-Adan Yehuda zéminida héch teweliki bolmighan bezi namratlarni qaldurdi; shu chaghda u ulargha üzümzarlar we étizlarni teqsimlep berdi.

¹¹⁻¹² Babil padishahi Néboqadnesar Yeremiya toghruluq qarawul bégi Nébuzar-Adan arqiliq: «Uni tépip uningdin xewer al; uninggha héch ziyan yetküzme; u némini xalisa shuni uninggha qilip ber» — dep perman chüshürgenidi.

¹³ Shunga qarawul bégi Nébuzar-Adan, shundaqla bash xezinichi Nébushazban, bash séhirger Nergal-Sharezer we Babil padishahining bashqa bash emeldarlirining hemmisi adem ewetip □

¹⁴ Yeremiyanı «Qarawullarning hoylisi»din élip Shafanning newrisi, Ahikamning oghli Gedaliyaning öz öyige apirishi üçün uning qoligha tapshurghuzdi. Lékin Yeremiya puqralar arisida turdi. □

■ **39:1** 2Pad. 25:1; Yer. 52:4 □ **39:3** «**bash xezinichi**» — ibranıy tilidiki «Rab-Saris» déyilidu. Bu sózning toluq menisi bizge namelum, «bash xezinichi» bizning perzimiz. «**Ottura derwaza**»da **olturdi** — kona zamanlarda sheher derwazisi emeldarlar yaki mótiwerler sot qilidighan, hóküm chiqiridighan jay idi. □ **39:13** «**bash xezinichi Nébushazban**» — 3-ayette «Nébu-Sarséqim» isimlik yene bir «bash xezinichi» tilgha élinidu. □ **39:14** «**Shafanning newrisi, Ahikamning oghli Gedaliya**» — bu ayettiki «Shafan» 36:10-11de tilgha élin'ghan «Shafan» bolushi mumkin. Qarighanda, uning allisidikiler Yeremiyağa yaxshi muamile qilip kelgen. «Yeremiyanı ... élip .. **Gedaliyaning öz öyige apirishi üçün ...**» — alimlarning bu ayettiki «öz öyige» dégen söz toghrisida ikki pikri bar, yeni «öz öyi» (1) Yeremiyaning yurti, yene Anatotni yaki (2) Gedaliyaning «öz öyi»ni körsitidu. Gedaliya Néboqadnesarning buyruqi bilen Pelestin'ge waliy dep békitilgenidi (40:5ni we «2Pad.» 25:22ni körüng). Bizningche ikkinchi pikir toghra, chünki 40:5de Nébuzar-Adanning Yeremiyağa «Gedaliyaning yénigha qaytqin» dégen sözini bayqaymiz. Mushu waqıtta Yeremiya waliy öyide keng-azadilikte turushni emes, belki namrat xelq arisida turushni tallidi.

Xudaning sadiq adimi Ebed-Melekke bolghan wedisi

¹⁵ Yeremiya «Qarawullarning hoylisi»da qamap qoyulghan waqtida, Perwerdigarning sözi uninggha kélip mundaq déyilgenidi: —

¹⁶ Barghin, Éfiopiyelik Ebed-Melekke mundaq dégin: «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Mana, Men öz sözlirimni mushu sheher üstige chüshürimen; awat-halawet emes, belki balayi'apet chüshürimen; shu küni bu ishlar öz közüng aldida yüz béridu.

¹⁷ Lékin shu küni Men séni qutquzimen, — deydu Perwerdigar; — Sen qorqidighan ademlerning qoligha tapshurulmaysen;

¹⁸ chünki Men choqum séni qutquzimen; sen qilichlanmaysen, belki öz jéning özüngge oljidek qalidu; chünki sen Manga tayinip kelgensen — deydu Perwerdigar».

40

Yeremiya ikkinchi qétim azad qilinip qoyuwétilidu

¹ Qarawul bégi Nébuzar-Adan uni Ramah shehiridin qoyuwetkende, Perwerdigar Yeremiyagha söz qildi. U chaghda Nébuzar-Adan Yérusalém hem Yehudadiki barliq esirlerni élip Babilgha sürgün qilmaqchi idi; Yeremiyamu ularning arisida zenjir bilen baghlan'ghan halda élip méngilghanidi. □

² Qarawul bégi Yeremiyani bir chetke tartip uninggha mundaq dédi: «Perwerdigar Xudaying mushu yerge balayi'apet chüshürimen dep agahlandurdi;

³ Mana, Perwerdigar Öz dégini boyiche shundaq qilip uni keltürdi; chünki siler Perwerdigar aldida gunah sadir qilghansiler we uning awazigha qulaq salmighansiler; shunga bu ish béshinglargha chüshti.

⁴ Lékin men qolungni ishkellen'gen zenjirlerdin yéship séni qoyuwétimen; men bilen bille Babilgha bérish sanga muwapiq körünse, qéni kel, men sendin xewer alimen; emma men bilen bille Babilgha bérishni muwapiq emes dep qarisansang, kérek yoq. Mana, pütkül zémin aldingda turidu; qeyerge bérish sanga layiq, durus körünse shu yerge barghin».

⁵ Yeremiya téxi yénidin mangmay turup, Nébuzar-Adan uninggha: «Boldi, Shafanning newrisi, Ahikamning oghli Gedaliyaning yénigha qayt; Babil padishahi uni Yehudadiki sheherlerge hökümraniq qilishqa belgiligen; xelq arisida uning bilen bille turiwer, yaki herqandaq bashqa yerge baray déseng shu yerge barghin» — dédi. Shuning bilen qarawul bégi uninggha ozuq-tülük hemde bir sowghat bérip uni qoyuwetti.

⁶ Shuning bilen Yeremiya Mizpah shehirige, Shafanning newrisi, Ahikamning oghli Gedaliyaning yénigha keldi; u uning bilen bille, puqralar arisida turdi.

Mizpah shehiri «Yehuda ölke»sining yéngi merkizi qilinidu

□ **40:1** «Qarawul bégi Nébuzar-Adan uni Ramah shehiridin qoyuwetkende, Perwerdigar Yeremiyagha söz qildi...» — Nébuzar-Adan alliqachan Yeremiya toghruluq «Yérusalémda turuwersun» dep perman chüshürgenidi (39:11-14ni körüng). Uning «xelq arisida» turghanliq tüpeylidin, belkim tasadipiyliqtin ular sürgün qilin'ghanda ular bilen teng élip kétilgenidi. «Perwerdigarning sözi Yeremiyagha keldi» — 2-5-ayetlerge qarighanda, Perwerdigarning bu sözi «kapir» bolghan, Babilliq Ieshker Nébuzar-Adan arqiliq keldi!

7 Dalada qalghan Yehudaning leshker bashliqliri hem leshkerliri Babil padishahining Shafanning newrisi, Ahikamning oghli Gedaliyani zémin üstige hökümraniq qilishqa belgiligenlikini, shuningdek uninggha Babilgha sürgün bolmighan zémindiki yoqsul er-ayallar bala-chaqiliri bilen tapshurulghanliqini anglap qaldi;

8 shuning bilen bu leshker bashliqliri ademliri bilen Mizpah shehirige, Gedaliyaning yénigha keldi; bashliqliri bolsa Netaniyaning oghli Ishmail, Karéahning oghulliri Yohanan hem Yonatan, Tanxumetning oghli Séraya, Netofatliq Efayning oghulliri we Maakatliq birsining oghli Yezaniya idi. □

9 Shafanning newrisi, Ahikamning oghli Gedaliya ular we ademlirige: «Kaldiylerge béqinishtin qorqmanglar; zéminda olturaqliship Babil padishahigha béqininglar, shundaq qilsanglar silerge yaxshi bolidu.

10 Men bolsam Kaldiylér zémín'gha kelgende *silerge* wekil bolup ularning aldida turush üçün Mizpah shehiride turimen; siler bolsanglar, sharab, enjür-xormilar we zeytun méyi mehsulatlirini élip küp-idishinglarga qoyunglar, özünglar tutqan sheherlerde turiwéringlar» — dep qesem ichti.

11 Oxshashla Moabda, Ammoniylar arisida, Édomda hem bashqa herbir yurtlarda turghan Yehudiylarmu Babil padishahi Yehudada xelqning bir qaldisini qaldurghan we ular üstige hökümraniq qilishqa Shafanning newrisi, Ahikamning oghli Gedaliyani belgiligen dep anglidi;

12 shuning bilen barliq Yehudiylar heydep tarqitiwétilgen hemme jay-yurtlardin qaytip, Yehuda zémínigha, Mizpah shehirige, Gedaliyaning yénigha keldi. Ular sharab, enjür-xormilarning mehsulatlirini zor kengrichilikte aldi.

Ishmail Gedaliyani öltürüwétidu, Mizpahdiki xelqni esirge alidu

13 Karéahning oghli Yohanan we dalada qalghan leshkerlerning barliq bashliqliri Mizpah shehirige, Gedaliyaning yénigha kélip uninggha:

14 «Sen Ammoniylar padishahi Baalis Netaniyaning oghli Ishmailni séni öltürüshke ewetkenlikini bilmemsen?» — déyishti. Lékin Ahikamning oghli Gedaliya ularning gépige ishenmidi.

15 Karéahning oghli Yohanan Mizpahda Gedaliyagha astirtin söz qilip: «Manga ruxset qilghaysen, bashqilar uningdin xewer tapquche men bérip Netaniyaning oghli Ishmailni öltürey; héchkim buni bilmeydu. Uning séni öltürüp, shuning bilen etrapinggha yighilghan Yehudadikilerning hemmisi tarqitiwétilip, Yehudaning qaldisi yoqitiwétilishining néme hajiti bar? — dédi.

16 Biraq Gedaliya Karéahning oghli Yohanan'gha: «Sen undaq qilma; chünki sen Ishmail toghruluq yalghan éytiwatisen» — dédi.

41

1 Emdi yettinchi ayda shundaq boldiki, shahzade, shundaqla padishahning bash emeldarlaridín biri bolghan Elishamaning newrisi, Netaniyaning oghli Ishmail on adem élip Mizpahgha, Ahikamning oghli Gedaliyaning yénigha keldi; ular shu yerde, yeni Mizpahda nan oshtup ghizalan'ghanda, □ ■

□ 40:8 «Maakatliq birsining oghli Yezaniya» — «Jezaniya»ning bashqa shekli «Yaazaniya» — «2Pad.» 25:23ni körüng. □ 41:1 «padishahning bash emeldarliri...» — «padishah» choqum Zedekiyani körsitidu. ■ 41:1 2Pad. 25:25

² Netaniyaning oghli Ishmail hem u épkelgen on adem ornidin turup, Ahikamning oghli Gedaliyagha qilich chapti; ularning shundaq qilishi Babil padishahi Yehuda zémini üstige hökümranliqqa belgiligenni öltürüshdin ibaret idi.

³ Ishmail Mizpahda Gedaliyagha hemrah bolghan barliq Yehudiyalar we shu yerde turuwatqan barliq Kaldiy jenggiwar leshkerlerni öltürüwetti.

⁴ Shundaq boldiki, Gedaliyani öltürüwetkendin kéyin, ikkinchi künigiche héchkim téxi uningdin xewer tapmighanidi,

⁵ mana Sheqem, Shiloh hem Samariyedín seksen adem yétip keldi. Ular saqilini chüshürgen, kiyimlerini yirtqan, etirini tilghan, Perwerdigarning öyige sunushqa qolida hediyelemleri hem xushbuyni tutqan halda kelgenidi. □

⁶ Netaniyaning oghli Ishmail ularni qarshi élishqa mangghiniche yighlighan'gha sélip Mizpahdin chiqti; ulargha: «Merhemet, Ahikamning oghli Gedaliya bilen körüshüshke apirimen» — dédi.

⁷ Shundaq boldiki, ular sheher otturisigha yetkende, Netaniyaning oghli Ishmail we uning bilen bille bolghan ademler ularni öltürüp jeketirini su azgiligha tashliwetti.

⁸ Halbuki, ular arisidin on adem Ishmailgha: «Bizni öltürüwetme, chünki dalada bizning yoshurup qoyghan bughday, arpa, zeytun méyi we hesel qatarliq ozuq-tülükimiz bar» — dédi. Shunga u qolini yighip, buraderliri arisidin ularni öltürmedi.

⁹ Ishmail öltürgen ademlerning jeketirini tashliwetken bu azgal bolsa, intayin chong idi; uni esli padishah Asa Israíl padishahi Baashadin qorqup kolap yasighanidi. Netaniyaning oghli Ishmail bu azgalni jeketler bilen toldurdi. □

¹⁰ Ishmail Mizpahta turghan xelqning qaldisining hemmisini, jümlidin qarawul bégi Nébuzar-Adan Ahikamning oghli Gedaliyagha tapshurghan padishahning qizliri we Mizpahda qalghan barliq kishilerni esirge élip ketti; Netaniyaning oghli Ishmail ularni esirge élip Ammoniylarning qéshigha ötüshke yol aldi.

Yohanan xelqni Ishmailning changgilidin qutulduridu

¹¹ Karéahning oghli Yohanan we uning qéshidiki hemme leshker bashliqliri Netaniyaning oghli Ishmail sadir qilghan barliq rezilliktin xewer tapti;

¹² shuning bilen ular barliq ademlirini élip Netaniyaning oghli Ishmailgha jeng qilishqa chiqti; ular Gibéondiki chong kól boyida uning bilen uchrashti.

¹³ Ishmailning qolida turghan barliq xelq Karéahning oghli Yohanan hem uning hemrahliri bolghan barliq leshker bashliqlirini körgende xushal boldi.

¹⁴ Ishmail Mizpahdin élip ketken barliq xelq yoldin yénip, Karéahning oghli Yohananning yénigha keldi.

□ **41:5 «Ular saqilini chüshürgen, kiyimlerini yirtqan, etirini tilghan...»** — démisekmu, xelq bundaq heriketler arqiliq qattiq qayghuni bildüretti. Shübhisizki, mushu yerde ularning qayghusi Xudaning Yehuda we Israíl üstige jaza chüshürgenliki tüpeylidin bolghan. Emeliyette qayghuni bildürüshke «etirini tilish» Tewratta qet'iy men'i qilin'ghan. □ **41:9 «Ishmail öltürgen ademlerning jeketirini**

tashliwetken bu azgal bolsa, intayin chong idi; uni esli...» — bashqa xil terjimisi: «Shu azgal Ishmail Gedaliya bilen bille öltürgen ademlerning jeketirini tashlighan yer bolup, uni esli...» — eyni ibranii tilidiki tékistni chüshinish tes. «**Baashadin qorqup...»** — Asa padishah belkim azgalni Mizpah muhasirige élin'ghanda su saqlash üçün kolighanidi.

¹⁵ Lékin Netaniyaning oghli Ishmail sekkiz adimi bilan Yohanandin qéchip, Ammoniyalar teripige ótúp ketti.

¹⁶ Andin Karéahning oghli Yohanan hem uning hemrahliiri bolghan barliq leshker bashliqliri Netaniyaning oghli Ishmail Ahikamning oghli Gedaliyani óltürgendin kéyin Mizpahdin élip ketken xelqning qaldisining hemmisini öz qéshigha aldi; u ularni, yeni jenggiwar leshkerler, qiz-ayallar, balilar we orda emeldarlarini Gibéondin élip ketti.

¹⁷ Ular Kaldiyilerdin ózlerini qachurush üçhün Misirgha qarap yol élip Beyt-Lehemge yéqin bolghan Gérut-Qimxamda toxtap turdi.

¹⁸ Sewebi bolsa, ular Kaldiyelerdin qorqatti; chünki Babil padishahi zémin üstige hökümraniqqa belgiligen Ahikamning oghli Gedaliyani Netaniyaning oghli Ishmail óltürüwetkenidi.

42

Qalghanlar Perwerdigardin yol soraydu, biraq uninggha qulaq salmaydu

¹ Barliq leshker bashliqliri, jümlidin Karéahning oghli Yohanan hem Hoshayaning oghli Yezaniya we eng kichikidin chongighiche barliq xelq □

² Yeremiya peyghemberning yénigha kélip uningdin: «Telipimizni ijabet qilghaysen, Perwerdigar Xudayinggha xelqning qaldisi bolghan bizler üçhün dua qilghaysenki (közüng körginidek burun köp bolghan bizler hazir intayin az qalduq),

³ Perwerdigar Xudaying bizge mangidighan yol, qilidighan ishni körsetkey» — dep iltija qildi.

⁴ Yeremiya peyghember ulargha: «Maqu! Mana, men Perwerdigar Xudayinglarga sözliringlar boyiche dua qilimen; shundaq boliduki, Perwerdigar silerge qandaq jawab berse, men uni silerge héchnémisini qaldurmay toluqi bilen bayan qilimen» — dédi.

⁵ Ular Yeremiyagha: «Perwerdigar Xudaying séni ewetip bizge yetküzidighan sözning hemmisige emel qilmisaq, Perwerdigar bizge heqiqiy, gépide turidighan guwahchi bolup eyiblisun!» — dédi.

⁶ «Biz séni Perwerdigar Xudayimizning yénigha ewetimiz; jawab yaxshi bolsun yaman bolsun, uning awazigha itaet qilimiz; biz Xudayimizning awazigha itaet qilghanda, bizge yaxshi bolidu.» ■

⁷ Shundaq boldiki, on kündin kéyin, Perwerdigarning sözi Yeremiyagha keldi.

⁸ U Karéahning oghli Yohanan, leshker bashliqlirining hemmisi we eng kichikidin chongighiche barliq xelqni chaqirip

⁹ ulargha mundaq dédi: — «Siler méni telipinglarni Israilning Xudasi Perwerdigarning aldigha yetküzüshke ewetkensiler. U mundaq dédi: —

¹⁰ «Siler yenila mushu zéminda turiwersenglarla, Men silerni qurup chiqimen; silerni ghulatmaymen; Men silerni tikip óstürimen, silerni yulmaymen; chünki Men béshinglarga chüshürgen balayi'apetke ökünimen.» ■

¹¹ Siler qorqidighan Babil padishahidin qorqmanglar; uningdin qorqmanglar; — deydu Perwerdigar; — chünki Men silerni qutquzush üçhün, uning qolidin qutuldurush üçhün siler bilen bille bolimen.

□ 42:1 «Hoshayaning oghli Yezaniya» — bu «Yezaniya» 40:8de tilgha élin'ghan «Yezaniya» bolushi mumkin. ■ 42:6 Yer. 7:23 ■ 42:10 Yer. 24:6; 31:4; 33:7

¹² Men silerge shundaq rehimdilliqni körsitimenki, u silerge rehim qilidu, shuning bilan silerni öz zémininglarga qaytishqa yol qoyidu.

¹³ Biraq siler Perwerdigar Xudayinglarning awazigha qulaq salmay «Bu zéminda qet'iy turmaymiz» — désenglar

¹⁴ we: «Yaq. biz Misir zéminigha barayli; shu yerde ne urushni körmeymiz, ne kanay-agah signalini anglamaymiz, ne nan'gha zar bolmaymiz; shu yerde yashaymiz» — désenglar,

¹⁵ emdi Perwerdigarning sözini anglanglar, i Yehudaning bu qaldisi bolghan siler: Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — «Siler Misirgha kirip, shu yerde olturaqlishishqa qet'iy niyetke kelgen bolsanglar,

¹⁶ emdi shundaq boliduki, siler qorqidighan qilich Misirda silerge yétishiwalidu, siler qorqidighan qehetchilik Misirda silerge egiship qoghlap baridu; shu yerde siler ölisiler.

¹⁷ Shundaq boliduki, Misirgha kirip shu yerde turayli dep qet'iy niyet qilghan ademlerning hemmisi qilich, qehetchilik we waba bilen ölidu; ularning héchqaysi tirik qalmaydu we yaki Men béshigha chüshüridighan balayi'apettin qutulalmaydu.

¹⁸ Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Ghezipim we qehrim Yérusalémdikilerning béshigha chüshürülgendek, siler Misirgha kirgininglarda, qehrim béshinglarga chüshürülidu; siler lenetke qalidighan we dehshet basidighan obyekt, lenet sözi hem reswachiliqning obyékti bolisiler we siler bu zéminni qaytidin héch körmeybiles. ■

¹⁹ Perwerdigar siler, yeni Yehudaning qaldisi toghruluq: «Misirgha bar-manglar!» — dégen. — Emdi shuni bilip qoyunglarki, men бүгүнki күнде silerni agahlandurdum!».

²⁰ — Silerning méni Perwerdigar Xudayinglarning yénigha ewetkinglar «Perwerdigar Xudayimizgha biz üçün dua qilghaysen; Perwerdigar Xudayimiz bizge néme dése, bizge yetküzüp berseng biz shuning hemmisige emel qilimiz» dégüzgininglar özünglarni aldap jéninglarga zamin bolushtin ibaret boldi, xalas. □

²¹ Men бүгүнki күнде silerge Uning déginini éytip berdim; lékin siler Perwerdigar Xudayinglarning awazigha we yaki Uning méni silerning yéninglarga ewetken héchqaysi ishta Uninggha itaet qilmidinglar. □

²² Emdi hazir shuni bilip qoyunglarki, siler olturaqlishayli dep baridighan jayda qilich, qehetchilik we waba bilen ölisiler».

43

¹ Shundaq boldiki, Yeremiya ularning Xudasi Perwerdigarning hemme

■ **42:18** Yesh. 65:15; Yer. 7:20; 18:16; 19:8; 24:9; 25:9,18; 26:6; 29:18 □ **42:20** «— **Silerning méni Perwerdigar Xudayinglarning yénigha ...** «Perwerdigar **Xudayimizgha...**» dégüzgininglar özünglarni aldap jéninglarga zamin bolushtin ibaret boldi, xalas» — ayetning bashqa birxil terjimisi «Silerning méni Perwerdigar Xudayinglarning yénigha: «Perwerdigar Xudayimizgha ... » dégüzüp ewetkinglarda özünglar jéninglarni aldap qoyghansiler, xalas». □ **42:21** «**Men бүгүнki күнде silerge Uning déginini éytip berdim; lékin ... Xudayinglarning awazigha we yaki Uning méni silerning yéninglarga ewetken héchqaysi ishta Uninggha itaet qilmidinglar**» — shübhisizki, ularning könglidiki, yeni: «Xudaning sózige héch itaet qilmaymiz» dégen pozitsiyisi peyghemberge ayan idi.

sözlirini barliq xelqge éytip tügetti (Xudasi Perwerdigar Yeremiyani ulargha bu barliq sözlerni éytish üçün ewetken), –

² shuning bilen Hoshiyaning oghli Azariya we Karéahning oghli Yohanan we shundaqla barliq hali chong ademler Yeremiyagha mundaq dédi: – «Sen yalghan éytiwatisen! Xudayimiz Perwerdigar séni bizge: «Siler Misirda olturaqlishish üçün barmanglar!» déyishke ewetken emes; □

³ belki Nériyaning oghli Baruq choqum séni bizge qarshilashturup, bizni Kaldiylarning qoligha tapshurushqa küshkürtmekte; shuning bilen ular bizni ölümge mehikum qilidu yaki bizni Babilgha sürgün qilidu».

⁴ Shuning bilen Karéahning oghli Yohanan, leshker bashliqlirining hemmisi we barliq xelq Perwerdigarning: «Yehuda zéminida turup qélinglar» dégen awazigha qulaq salmidi;

⁵ belki Karéahning oghli Yohanan we barliq leshker bashliqliri heydiwétilgen barliq ellerdin Yehuda zéminida olturaqlishishqa qaytip kelgen Yehudaning pütün qaldisini,

⁶ yeni erler, qiz-ayallar, balilar we padishahning qizlirini, jümlidin qarawul bégi Nébuzar-Adan Ahikamning oghli Gedaliyagha tapshurghan herbir kishini hemde Yeremiya peyghember hem Nériyaning oghli Baruqni élip,

⁷ Misir zéminigha kirip keldi; ular Perwerdigarning emrige itaet qilmidi. Ular Tahpanes shehirige yétip keldi.

Bésharet – Néboqadnesar Misirgha bésip kirip, bulang-talang qilidu

⁸ Perwerdigarning sözi Yeremiyagha Tahpaneste kélip mundaq déyildi: –

⁹ Yehudiylarning köz aldidila, qolunggha birnechche chong tashlarni élip Pirewnning Tahpanestiki ordisingin kirish yolining yénidiki xishliq yoldiki séghiz laygha kömüp yoshurup,

¹⁰ ulargha mundaq dégin: – Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar – Israilning Xudasi mundaq deydu: – Mana, Men Méning qulum bolghan Babil padishahi Néboqadnesarni chaqirip épkélimen, u men kömüp yoshurghan bu tashlar üstige öz textini salidu; ularning üstige shahane chédirini yéyip tikidu. ■

¹¹ U kélip Misir zéminida jeng qilidu; ölümge békitilgenler ölidu; sürgün bolushqa békitilgenler sürgün bolidu; qilichqa békitilgenler qilichlinidu. □ ■

¹² Men Misirdiki butlarning öylirige ot yaqturghuzimen; u ularni köydürüp, butlirini élip sürgün qilidu; qoy padichisi öz tonini kiygendek Néboqadnesarmu Misir zéminini özige kiywalidu; u shu yerdin aman-ésen chiqidu. □

□ **43:2** «Hoshiyaning oghli Azariya» — bu adem 42:1diki «Hoshiyaning oghli Yezaniya» dégen adem bilen bir bolushi mumkin. ■ **43:10** Yer. 25:9; 27:6 □ **43:11** «U (Néboqadnesar) kélip Misir zéminida jeng qilidu; ölümge békitilgenler ölidu» — bu ayettiki «ölüm» belkim wabani körsitidu. 15:2nimu körüng. ■ **43:11** Yer. 15:2; Zek. 11:9 □ **43:12** «Qoy padichisi öz tonini kiygendek Néboqadnesarmu Misir zéminini özige kiywalidu» — bashqa birxil terjimisi: «U (Néboqadnesar) qoy padichisi öz tonidiki pitlarni tergendek Misir zéminidin héchnerse qaldurmay hemmini tériwalidu». Ayettiki ibranii tili ikki bisliq bolghachqa, ikkila terjimisi belkim toghra bolushimu mumkin. Yene shuni déyishimiz kérekki, qoylar we qoy padichiliri Misirliqlargha intayin yirginchilik bolghan («Yar.» 46:34ni körüng). Shuning bilen bésharet Misirliqlar üçün intayin kinayilik, éghir gep bolushi kérek idi.

¹³ U Misir zéminidiki «Quyash ibadetxanisi»diki tüwrüklerni chéqiwétidu; u Misirdiki butlirining öylirige ot qoyup köydüriwétidu.□

44

Perwerdigarning Misirgha qachqan Yehudiylargha butperesliki tüpeylidin chüshüridighan jazasi

¹ Misirda turghan, yeni Migdolda, Tahpaneste, Nofta we *Misirning jenu-biy teripi* Patros zéminida turghan barliq Yehudiylar toghruluq bu söz Yeremiyağa kélip mundaq déyildi: —□

²⁻³ «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Men Yérusalém hem Yehudadiki hemme sheherler üstige chüshürgen barliq balayi’apetni körgensiler; mana, ularning sadir qilghan rezilliki tüpeylidin бүгүнki күнде ular xarabilik bolup, ademzatsiz qaldi; chünki ular ne özliri, ne siler, ne ata-bowiliringlar bilmeydighan yat ilahlargha choqunushqa, xushbuy yéqishqa bérip, Méni ghezeplendürgen.

⁴ Men tang seherde ornumdin turup qullirim bolghan peyghemberlerni silerge ewetip: «Men nepretlinidighan bu yirginshlik ishni qilghuchi bol-manglar!» — dep agahlandurghanmen.

⁵ Lékin ular itaet qilmighan, héch qulaq salmighan; ular rezillikidin, yat ilahlargha xushbuy yéqishtin qolini zadi üzmi gen.

⁶ Shuning bilen qehrim hem ghezipim *ulargha* tökülgen, Yehudadiki sheherlerde hem Yérusalémdeki reste-kochilarda yéqilghan, köygen; ular бүгүнki күнде weyrane we xarabilik bolup qaldi.■

⁷ Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Siler némishqa öz-özünglarga zor külpet keltürmekchisiler, özünglarga héchqandaq qaldi qaldurmay özünglardin, yeni Yehudaning ichidin er-ayal, bala-bowaqlarni üzmekchisiler!?

⁸ Némishqa öz qolliringlarning yasighini bilen, siler oltaurqlashqan Misir zéminida yat ilahlargha xushbuy yéqip Méni ghezeplendürisiler? Shundaq qilip siler halak bolup yer yüzidiki barliq eller arisida lenet sözi we reswa qilinidighan bir obyekt bolisiler.

⁹ Siler Yehuda zéminida hem Yérusalémning reste-kochilirida sadir qilin’ghan rezillikni, yeni ata-bowiliringlarning rezillikini, Yehuda padishahlining rezillikini we ularning ayallirining rezillikini, silerning öz rezillikinglarni hem ayalliringlarning rezillikini untup qaldinglarmu?

¹⁰ Бүгүнki күн’ge qeder xelqinglar özini héch töwen tutmidi, Mendin héch qorqmidi, ular Men silerning aldinglarga hem ata-bowiliringlarning aldigha qoyghan Tewrat-qanunumda yaki belgilimilirimde héch mangghan emes.

¹¹ Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Mana, Men béshinglarga külpet chüshürüp, barliq Yehudani halak qilghuche silerge yüzümni qaritimen; ■

□ **43:13** «Quyash ibadetxanisi» — Misirdiki «Xéliopolis», yeni «On» dégen sheherge jaylashqan. U hazirqi Qahire shehiring on kilométr sherq teripide. «U **Misirdiki butlirining öylirige ot qoyup köydüriwétidu**» — miladiyedin ilgiriki 568-yili Néboqadnesar Misirgha tajawuz qilghan; bu weqedin ilgiri bashqa bir tajawuzluqning bar-yoqluqi toghruluq téxi xewerimiz yoq. □ **44:1** «Nof» — kéyin «Memfis» dep atalghan. Migdol, Tahpanes, Nof we Patros dégen jaylar asasen Misirning pütkül térritoriyesini öz ichige alghanidi. ■ **44:6** Yer. 7:20; 42:18 ■ **44:11** Yer. 21:10; Am. 9:4

12 Men Misir zéminigha shu yerde olturaqlishayli dep qet'iy niyet qilghan Yehudaning qaldisigha qol salimen, ularning hemmisi Misir zéminida tügishidu; Misir zéminida yiqilidu; ularning eng kichikidin chongighiche qilich bilen, qehetchilik bilen ölidu; ular qilich bilen we qehetchilik bilen ölidu, ular lenet oquqidighan we dehshet basquchi obyekt, lenet sözi hem reswa qilinedighan bir obyekt bolidu. ■

13 Men Misir zéminida turuwatqanlarni Yérusalémni jazalighandek qilich bilen, qehetchilik bilen we waba bilen jazalaymen;

14 shuning bilen Misir zéminida olturaqlishayli dep shu yerge kirgen Yehudaning qaldisidin Yehuda zéminigha qaytishqa héchqaysisi qachalmaydu yaki héchkim qalmaydu; shu yerge qaytip olturaqlishishqa intizar bolsimu, qachalighan az bir qismidin bashqiliri héchqaysisi qaytmaydu.

15 Andin öz ayallirining yat ilahlargha xushbuy yaqidighanliqini bilgen barliq erler, we yénida turghan barliq ayallar, — zor bir top ademler, yeni Misirning *shimaliy teripi we jenubiy teripi* Patrostin kelgen barliq xelq Yeremiyagha mundaq jawab berdi: — □

16 «Sen Perwerdigarning namida bizge éytqan sözge kelsek, biz sanga héch qulaq salmaymiz!

17 Eksiche biz choqum öz aghzimizdin chiqqan barliq sözlerge emel qilmiz; özimiz, ata-bowilirimiz, padishahlirimiz we emirlirimiz Yehudadiki sheherlerde hem Yérusalémdeki reste-kochilarda qilghinidek bizler «Asmanlarning xanishi»gha xushbuy yéqiwérimiz we uninggha «sharab hediye»lerni quyuwérimiz; chünki eyni chaghda bizning nénimiz pütün bolup, toqquzimiz tel, héch külpetni körmey ötkén. □ ■

18 Emma «Asmanlarning xanishi»gha xushbuy yéqishni we uninggha «sharab hediye»lerni quyushni toxtatqinimizdin bashlap, bizning hemme nersimiz kem bolup, qilich bilen hem qehetchilik bilen halak bolup kelduq.

19 Biz ayallar «Asmanlarning xanishi»gha xushbuy yaqqinimizda we uninggha «sharab hediye»lerni quyghinimizda, bizning uninggha oxshitip poshkallarni étishimizni hem uninggha «sharab hediye»lerni quyushimizni erlirimiz qollimighanmu?».

20 Yeremiya barliq xelqge, hem erler hem ayallargha, mushundaq jawabni bergenlarning hemmisige mundaq dédi: —

21 — «Perwerdigarning éside qélip könglige tegken ish del siler, ata-bowiliringlar, padishahliringlar, emirliringlar shundaqla zémindiki xelqning Yehudadiki sheherlerde hem Yérusalémdeki reste-kochilarda yaqqan xushbuyi emesmu?

22 Axirida Perwerdigar silerning qilmishinglarning rezillikige hem sadir qilghan yirginchlik ishliringlarga chidap turalmighan; shunga zémininglar bügünki kündikidek xarabilik, ademni dehshet basquchi, lenet obyekt we ademzatsiz bolghan.

23 Sewebi, siler xushbuy yaqqansiler, Perwerdigarning aldida gunah sadir qilip, Uning awazigha qulaq salmay, Uning ne Tewrat-qanunida, ne belgilimiliride ne agah-guwahliqlirida héch mangmighansiler; shunga bügünki kündikidek bu balayi'apet béshinglarga chüshti».

■ 44:12 Yer. 42:15,16,17,22 □ 44:15 «Misirning shimaliy teripi we jenubiy teripi Patrostin kelgen barliq xelq» — ibraniy tilida «Mizraimda, Patrosta turghan barliq xelq». «Mizraim» — Misirning shimaliy teripi, «Patros» — Misirning jenubiy teripidur. □ 44:17 «Asmanning xanishi» — birxil ayal but, elwette. ■ 44:17 Yer. 7:18

24 Yeremiya barliq xelqge, bolupmu barliq ayallargha mundaq dédi: — «I Misirda turghan barliq Yehuda Perwerdigarning sôzini anglanglar!

25 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Siler ayallar öz aghzinglar bilen: «Biz «Asmanlarning xanishi»gha xushbuy yéqish, uninggha «sharab hediye»lerni quyush üçün ichken qesemlirimizge choqum emel qilimiz» dégensiler we uninggha öz qol-liringlar bilen emel qilghansiler. Emdi qesiminglarda ching turiwéringlar! Qesiminglarga toluq emel qiliwéringlar! □

26 Lékin shundaq bolghanda, i Misirda turghan barliq Yehuda Perwerdigar-ning sôzini anglanglar! Mana, Men Özümning ulugh namim bilen qesem qilghanmenki, — deydu Perwerdigar, — Misirning barliq zéminida turuwatqan Yehudalighe héchqaysi kishi Méning namimni tilgha élip: «Reb Perwerdigarning hayati bilen!» dep qaytidin qesem ichmeydu.

27 Mana, Men ularning üstige awat-halawet emes, belki balayi'apet chüshürüş üçün ularni közlewatimen; shunga Misirda turuwatqan Yehudadiki barliq kishilerning hemmisi tügigüche qilich we qehetchilik bilen halak bolidu. ■

28 Qilichtin qutulup qachqanlar bolsa intayin az bir top ademler bolup, Misir zéminidin Yehuda zéminigha qaytip kélidu; shuning bilen Misir zéminigha olturaqlishayli dep kelgen Yehudaning qaldisi kimning sôzining, Méningki yaki ularning inawetlik bolghanliqini ispatlap bilip yétidu.

29 Méning silerni bu yerde jazalaydighanliqimgha, Méning sözlirimning choqum silerge külpet keltürmey qoymaydighanliqini bilishinglar üçün silerge shu aldin'ala bésharet boliduki, — deydu Perwerdigar,

30 — Mana, Méning Yehuda padishahi Zedekiyani uning düshmini, jénini qogh-lap izdigen Babil padishahi Néboqadnesarning qoligha tapshurghinimdek Men oxshashla Misir padishahi Pirewn Xofrani öz düshmenlirining qoligha hemde jénini izdigen kishilerning qoligha tapshurimen — deydu Perwerdi-gar». □

45

Baruqqa bérilgen agah hem teselli

1 Yehuda padishahi Yehoakimning tötinchi yili, Nériyaning oghli Baruq Yeremiyaning aghzigha qarap bu sözlerni oram qeghezge yazghinida, Yeremiya peyghember uninggha bu sözni éytqan: —

2 «Israilning Xudasi Perwerdigar sen Baruq toghruluq mundaq deydu: —

□ 44:25 «Siler ayallar öz aghzinglar bilen...» — bashqa birxil terjimisi: «Siler we ayallir-inglar öz aghzinglar bilen...». ««Biz «Asmanlarning xanishi»gha xushbuy yéqish, uninggha «sharab hediye»lerni quyush üçün ichken qesemlirimizge choqum emel qilimiz» dégensiler» — mushu ayettiki heriketning igisi «ayallar» bolsimu, lékin sözler «ayallar siyghisi» bilen emes, belki «erler siyghisi» sheklide ipadilididu. Bu belkim: «Siler erkeklar ayalliringlarga boysunidighan «Saymax-unlar boldunglar» dégendek kinayilik, hejwiw gep bolsa kérek. ■ 44:27 Yer. 31:28 □ 44:30 «Méning Yehuda padishahi Zedekiyani uning düshmini, jénini qoghlap izdigen Babil padishahi Néboqadnesarning qoligha tapshurghinimdek Men oxshashla Misir padishahi Pirewn Xofrani öz düshmenlirining qoligha hemde jénini izdigen kishilerning qoligha tapshurimen» — Pirewn Xofra esli padishah Zedekiyani Néboqadnesargha isyan kötürüşke qutratqanidi. U miladiyedind ilgiriki 570-yili mexpiy öltürülgen. Shuning bilen bu ish Misirda turghan Yehudiylargha bir agah-bésharet idi.

³ Sen: «Halimgha way! Chünki Perwerdigar qayghumgha derd-elem qoshup goydi; men ah-zarlar qilishtin charchidim, zadila aram tapalmidim!» — déding.

⁴ — *Yeremiya*, sen uninggha mundaq dégin: —

Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men qurup chiqqanlirimni hazir ghulitimen, Men tikkenlirimni, yeni bu pütkül jahanni hazir yulup tashlaymen. □

⁵ Men bundaq qilghan yerde sen özüng üçün ulugh ishlarni izdishingge toghra kélemdu? Bularni izdime; chünki mana, Men barliq et igiliri üstige balayi'apet chüshürimen, — deydu Perwerdigar, — lékin jéningni sen baridighan barliq yerlerde özüngge olja qilip bérimen». □ ■

46

46-51-bablar — Eller toghruluq bésharetler ... «1» Misir — Misirning qoshuni Karshémish shehiride meghlup bolidu

¹ Yeremiya peyghemberge kelgen Perwerdigarning eller toghruluq sözi töwende: —

² Misir toghruluq: Efrat deryasi boyidiki Karkémish shehirining yénida turuwatqan, Pirewn-Neqoning qoshuni toghruluq (bu qoshunni Babil padishahi Néboqadnesar Yehuda padishahi Yehoakimning tötinchi yili bitchit qilghan): — □

³ «Qalqan-siparlarni élip sepke chüshünglar! Jengge chiqishqa teyyarlininglar!

⁴ Atlarni harwilargha qétinglar! Atliringlarga mininglar! Béshinglarga dubulgha sélip septe turunglar! Neyziliringlarni bilep itiklitinglar! Sawut-quyaqlarni kiyiwélinglar! ■

⁵ Lékin Men némini körimen?! — deydu Perwerdigar; — Mana, mushu *leshkerler* dekke-dükkige chüshüp chékinidu; batur-palwanliri bitchit qilinip keynige qarimay beder qachidu! Terep-tereplerni wehime basidu! — deydu Perwerdigar.

□ **45:4** «**bu pütkül jahanni...**» — yaki «bu pütkül zéminni...». Lékin 5-ayetke qarighanda «jahanni» toghridur. □ **45:5** «**Men bundaq qilghan yerde sen özüng üçün ulugh ishlarni izdishingge toghra kélemdu? Bularni izdime; chünki mana, men barliq et igiliri üstige balayi'apet chüshürimen, ...Lékin jéningni sen baridighan barliq yerlerde özüngge olja qilip bérimen**» — bu

45-babniki bésharet padishah Yehoakimning textke olturghan waqtida bérilgen bolsa, némishqa mushu yerde (Yeremiya we Baruq Misirda qalghan waqitta) «oram yazma»gha qoshulghan? Belkim uning mushu yerde xatirilinish sewebi, Yeremiya we Baruq Misirda, Perwerdigargha asiyliq qilghan we asiyliq qilmaqchi bolghan Yehudaning shu az bir qaldisi arisida (yuqiriqi bésharetler körsetkendek) téximu éghir xeterde qalghan; shunga hazir bu bésharet Baruqqa téximu ehmiyetlik, téximu teselli bériishi mumkin idi. Yeremiya peyghember özi Misir zéminida ölgen yaki öltürülgen bolushi mumkin. Uning kitabining qolimizda turghanliqi üçün biz shübhisiziki Baruqqa qerzdarmiz. ■ **45:5** Yer. 21:9; 38:2; 39:18 □ **46:2** «**Misir toghruluq: Efrat deryasi boyidiki Karkémish shehirining yénida turuwatqan, Pirewn-Neqoning qoshuni toghruluq (bu qoshunni Babil padishahi Néboqadnesar Yehuda padishahi Yehoakimning tötinchi yili bitchit qilghan): — ...**» — Misir toghruluq bu

bésharet Pirewnning qoshuni bitchit qilinishtin ilgiri bérilgen, mushu yerde kéyinki waqitta xatirilen'gen, elwette. Qorumenlarning diqqitige erziyduki, «Yehudaning padishahi Yehoakimning tötinchi yili» Yehudaning kelgüsi üçün hem Yeremiyaning bésharetliri üçün intayin muhim yil bolghan. Shu yil ottura sherqtiki «küch tengpungluqi» Babilning padishahi Néboqadnesargha ötken. ■ **46:4** Yer. 51:11

6 — Emdi eng chaqqanlarmu qachalmaydu, batur-palwanlarmu aman-ésen qutulup qalmaydu; mana, shimal teripide, Efrat deryasi boyida ular putliship yiqilidu!

7 Suliri deryalardek özlirini dolqunlitip, Nil deryasi *kelkün kebi* kötürülgendek özini kötürgen kimdur!? □

8 Suliri deryalardek özlirini dolqunlitip, Nil deryasidek özini kötürgen del Misir özüdu; u: «Men özümni kötürüp pütkül yer yüzini qaplaymen; men sheherler hem ularda turuwatqanlarni yoqitimen!» — deydu.

9 Étilinglar, i atlar! He dep algha bésip chépinglar, i jeng harwiliri! Qalqan kötürgen Éfiopiye hem Liwiyedikiler, oqyalirini égildürgen Lidiyedikiler, palwan-baturlar jengge chiqsun! □ ■

10 Lékin bu kün bolsa samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning künidur; u qisasliq bir kün, yeni Öz yawliridin qisas alidighan küni bolidu; Uning qilichi kishilerni toyguche yutidu; u qan'ghuche ularning qanlirini ichidu; chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigarning shimaliy zéminda, Efrat deryasi boyida qilmaqchi bolghan bir qurbanliqi bar! □

11 Giléadqa chiqip tutiya izdep tap, i Misirning qizi! Lékin sen özüngge nurghun dorilarni alsangmu bikar; sen üçün héch shipaliq yoqtur! ■

12 Eller xijaliting toghruluq anglaydu, séning peryadliring pütkül yer yüzige pur kétidu; palwan palwan'gha putlishidu, ikkisi teng meghlup bolup yiqilidu!

Néboqadnesarning Misir zéminigha bésip kirishi toghruluq bésharet

13 Perwerdigarning Babil padishahi Néboqadnesarning Misir zéminigha tajawuz qilip kirishi toghruluq Yeremiya peyghemberge éytqan sözi: —

14 Misirda jakarla, Migdolda élan qil, Nofta we Tahpanestimu élan qil: Ching tur, jengge bel baghla; chünki qilich etrapingdikilerni yutuwatidu; □

15 Séning baturliring némishqa süpürüp tashlinidu? Ular ching turalmaydu; chünki Perwerdigar ularni septin ittirip yiqitiwétidu.

16 U ulardin köplirini putlashturidu; berheq, ular qachqanda bir-birige putliship yiqilidu; shuning bilen ular: «Bole, turayli, zomigerning qilichidin

□ 46:7 «Suliri deryalardek özlirini dolqunlitip, Nil deryasi kelkün kebi kötürülgendek özini kötürgen kimdur!?» — her yil Nil deryasigha kelkündek ulugh su kélidu. Bu su Misirning pütkül zéminini bésip sughiridu, Misirning zéminini baqidu, désekmu bolidu. □ 46:9 «Éfiopiye».. «Liwiyeye»... «Lidiye» — «Éfiopiye» ibraniiy tilida «Kush» déyilidu, «Liwiyeye» («Libya») ibraniiy tilida «Put» déyilidu, «Lidiye» (hazirqi Türkiyede) ibraniiy tilida «Lud» déyilidu. Bu yerlerdiki ademlerning hemmisi «yallanma leshkerler» idi. ■ 46:9 Yesh. 66:19 □ 46:10 «(Perwerdigar) Öz yawliridin qisas alidighan küni» — mumkinchiligi barki, bésharetteki «qisas», Perwerdigarning öziye sadiq bolghan padishah Yosiyani (miladiyedini ilgiriki 609-yili) öltürüwetken Pirewn-Neko üstidin alghan bir qisasni körsitidu («2Pad. 23:29 we 33-35ni köring»). Uning üstige «Perwerdigarning küni» adette axirqi zamandiki qiyamet küni körsitidu, shunga bésharetning shu küni toghruluq melumatliri bar bolushimu mumkin. ■ 46:11 Yer. 8:22 □ 46:14 «Misirda ... Migdol... Nof ... Tahpanes...» — bu sheherlerning hemmisi Misirda, elwette. «Ching tur, jengge bel baghla; chünki qilich etrapingdikilerni yutuwatidu» — bésharet bérilgen waqti belkim miladiyedini ilgiriki 604-yili bolushi mumkin. Shu chaghdá Néboqadnesar Filistiyeni ishghal qilip Misirning chégrisida tajawuz qilishqa teyyar turatti. Miladiyedini ilgiriki 568-yili Néboqadnesar Misirgha tajawuz qilghan; bu weqedin ilgiri bashqa bir tajawuzluq bar-yoqluq toghruluq téxi xewerimiz yoq.

qéchip öz xelqimizge we ana yurtimizgha qaytip kéteyli!» — deydu; □

17 Shu yerge *qaytqanda* ular: «Misir padishahi Pirewn peqet bir qiyqas-süren, xalas! U peytini bilmey ötküziwetti!» — deydu.

18 Öz hayatim bilen qesem qilimenki, — deydu Padishah, nami samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, — taghlar arisida Tabor téghi bolghandek, Karmel téghi déngiz boyida *asman'gha taqiship* turghandek birsi kélidu. □

19 Emdi sen, i Misirda turuwatqan qiz, sürgün bolushqa layiq yük-taqlarni teyyarlap qoy; chünki Nof xarabe bolup köydürüldü, héch ademzatsiz bolidu.

20 Misir bolsa chirayliq bir inektur; lékin uni nishan qilghan bir köküyün kéliwatidu, shimaldin kéliwatidu! □

21 Uning arisidiki yallannaleshkerler bolsa bordaq torpaqlardek bolidu; ularmu arqigha burulup, birlikte qéchishidu; ular ching turuwalmaydu; chünki külpelik kün, yeni jazalinish küni ularning béshigha chüshken bolidu. □

22 *Misirning* awazi yilanningkidek «küş-küş» qilip anglinidu; chünki *düşmen* qoshunliri bilen atlinip, otun kesküchilerdek uninggha qarshi paltlarni kötürüp kélidu. □

23 Ormanliq qoyuqluqidin kirgüsiz bolsimu, ular uni késip yiqitidu, — deydu Perwerdigar, — chünki kesküchiler chéketke topidin köp, san-sanaqsiz bolidu. □

24 Misirning qizi xijalette qaldurulidu; u shimaliy elning qoligha tapshurulidu.

25 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Mana, Men No shehiridiki but Amonni, Pirewnni, shundaqla Misir we uning ilahliri bilen padishahlarini jazalaymen; berheq, Pirewn we uninggha tayan'ghanlarning hemmisini jazalaymen; □

26 Men ularni ularning jénini izdigüchiler, yeni Babil padishahi Néboqadnesarning qoligha hem xizmetkarlirining qoligha tapshurimen. Biraq kéyin, *Misir* qedimki zamanlardek qaytidin ahaliilik bolidu — deydu Perwerdigar.

□ **46:16** «Bole, turayli, zomigerning qilichidin qéchip öz xelqimizge we ana yurtimizgha qaytip kéteyli!» — bu sözlerni belkim Misir qoshunidiki chetel «yallannaleshkerler»i éytidu (21ni körüng). □ **46:18** «Tabor» we «Karmel» — taghliri bek égiz bolmisimu, ular etrapidiki yerlerge qarighanda kökke taqashqandek körtünidu. Menisi Néboqadnesar qoshuni bilen bésip kirgende, ular bashqa padishahlar we ularning qoshunliridin zor derijide küchlük körtünidu. □ **46:20** «köküyün» — mal-waranlarni chaqidighan birxil chiwin. Bu dehshetlik köküyün «chirayliq inek» bolghan Misir we barliq «torpaqliri»ni (21-ayet) tarmar qilip heydeydu! Misirliqlar choquq'ghan but «buqa ilahi» (Afis) bolghachqa, mushu «inek» we «torpaqlar»gha nisbeten 20-21-ayetler intayin kinayilik, hejwiylar sözlerdur. □ **46:21** «uning arisidiki yallannaleshkerler bolsa bordaq torpaqlardek bolidu; ularmu arqigha burulup, birlikte qéchishidu; ular ching turuwalmaydu» — ottura sherqtiki bezi köküyünler intayin zeherlik, wehshiy bolup, inek-torpaqlarni sewdayi, telwe qilip, uyan-buyan yügürtüp chéchiwétidu. «jazalinish küni» — ibranii tilida «yoqlinish küni». □ **46:22** «Misirning awazi yilanningkidek «küş-küş» qilip anglinidu» — menisi belkim Misir qorqunchtin chékin'gen amalsiz qalghan yilande, uninggha peqet «küş-küş» qilip xapaliqini bildürüshdin bashqa héchqandaq amal qilalmaydu. □ **46:23** «Ormanliq qoyuqluqidin kirgüsiz bolsimu, ular uni késip yiqitidu» — Misirda derekler az bolidu; shunga bu selishturma-oxshitish bolushi kérek, belkim «orman» nurghunlighan xelq ahalisini körsitidu. □ **46:25** «Mana, Men No shehiridiki but Amonni, Pirewnni, shundaqla Misir we uning ilahliri bilen padishahlarini jazalaymen» — Xuda «Amon» dégen but we «Misirning ilahliri»ni qandaq jazalaydu? Héch bolmighanda, bu söz Xudaning mushu butlarning «nam-abruy»lirini pütünley yoqitishini körsitidu. Bu téma toghruluq «Misirdin chiqish»tiki «qoshumche söz»imiznimu körüng.

Israil uchün ümid

²⁷ Lékin sen, i qulum Yaqup, qorqma, alaqqade bolma, i Israil; chünki mana, Men séni yiraq yurttin, neslingni sürgün bolghan zémindin qutquzup chiqirimen; shuning bilen Yaqup qaytip, xatirjemlik we arambexshte turidu, héchkim uni qorqutmaydu. ■

²⁸ Qorqma, i qulum Yaqup, — deydu Perwerdigar, — chünki Men sen bilen billidurmen; Men séni tarqitiwetken ellerning hemmisini tügeshtürsemmu, lékin séni pütünley tügeshtürmeymen; peqet üstüngdin höküm chiqirip terbiye-sawaq bérimen; séni jazalimay qoymaymen. ■

47*«2» Filistiye toghruluq bésharet*

¹ Pirewn Gaza shehirige zerbe bérishtin ilgiri, Yeremiya peyghemberge kelgen, Perwerdigarning Filistiylar toghrisidiki sözi: —□

² Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, shimaldin *dolqunluq* sular örleydu; ular téship bir kelkün bolidu; u zémín we uningda turghan hemmining üstidin, sheher we uningda turuwatqanlarning üstidin tashqin bolup basidu; shuning bilen uning ademleri nale-peryad kötüridu, zéminda barliq turuwatqanlar *azabtin* nale-zar qilidu; □

³ tolparlirining tuyaqlirining taraqqishlirini, jeng harwilirining taraqlashlirini, chaqlirining güldürleshlirini anglap, atilar öz baliliridin xewer élishqimu qolliri boshap, arqighimu qarimaydu. ■

⁴ Chünki barliq Filistiylarni nabut qilidighan kün, hem Tur we Zidonni ulargha yordemde bolghudek barliq qalghan ademlerdin mehrum qilidighan kün yétip keldi; chünki Perwerdigar Filistiylarni, yeni Krét arilidin chiqip kelgenlarning qalduqini nabut qilidu. □ ■

⁵ Gazaning üsti taqirliq bolidu; Ashkélon shehiridikiler dang qétip qalidu; qachan'ghiche etliringlarni tilisiler, i Filistiye küchliridin aman qalghanlar? □ ■

■ **46:27** Yesh. 41:13; 43:5; 44:1; Yer. 30:10 ■ **46:28** Yer. 10:24; 30:11 □ **47:1** «Gaza»

— Filistiylar besh chong sheherliridin biri. Bésharet (1-7) bérilgen waqit belkim miladiyedin ilgiriki 609-yili idi. Shu chaghada Pirewn-Neko Misirdin chiqip Asuriye impériyesige ittipaqdash bolup Babilgha qarshi chiqqan. Bu bésharettiki «zerbe» belkim Pirewn shimalgha qarap yürüş qilghan, Filistiyaning térritoriyesidin ötüp bolghan waqtda qilin'ghan. □ **47:2** «shimaldin *dolqunluq sular* örleydu; ular téship bir kelkün bolidu» — demisekmu, muqeddes kitapta «kelkün» zéminni bésip kirgen zor qoshun'gha oxshitilidu. Mushu «sular» awwal Pirewnning qoshuni bolghan bolushi mumkin,

keynidiki «kelkün» Pirewnning qoshunini tarmar qilghan Babilliqlardin ibaret. «Sheher» bolsa belkim Yérusalémni körsitidu. Yérusalém Babil terpidin ishghal qilin'ghanda Filistiyemu qattiq iskenjige élinip tajawuz qilin'ghan. ■ **47:3** Yesh. 5:28; Yer. 4:13; 6:23 □ **47:4** «Perwerdigar **Filistiylarni, yeni Krét arilidin chiqip kelgenlarning qalduqini nabut qilidu**» — Filistiylar eslide Krét (ibraniiy tilida «Kaftor») arilidin chiqqanidi. Ular turdikiler hem Zidondikilerge «tughqan qebililer» (Fönikiyilikler) bolghachqa, Tur we Zidon awarige uchrighan bolsa, Filistiylar ulargha yordemge chiqqan bolatti. Lékin Filistiylar nabut bolghan bolsa, «ulargha yordemde bolghudek ... ademlar» bolmaytti. ■ **47:4** Yer. 25:22 □ **47:5** «Gazaning üsti **taqirliq bolidu**» — bezi alimlar buni «Gazadikiler qayghurup chachlirini chüshüridu» dégen menide dep qaraydu. Bizningche birinchi menisi sheher xarabilik bolup «taqir yer» bolidu. Bu söz ikki bisliq bolup ikkinchi menidimu bolushi mumkin. «Dang qétip qalidu»ning bashqa birxil terjimisi: «tügishidu». «Filistiyaning küchliridin aman qalghanlar» — buning bashqa birxil terjimisi: «Filistiye jilghisida qalghanlar». «qachan'ghiche etliringlarni tilisiler» — «etlirini tilish» qattiq qayghuni bildüretti. Bu adet Tewratta men'i qilin'ghan. ■ **47:5** Qan. 14:1; Yer. 16:6; 25:20

6 **Apla, i Perwerdigarning qilichi, sen qachan'ghiche tinmaysen? Öz qining-gha qaytqin, aram élip tinchlan'ghin!**

7 **Lékin u qandaqmu toxtiyalisun? Chünki Perwerdigar uninggha perman chüshürgen; Ashkélon shehirige hem déngiz boyidikilerge zerb qilishqa uni békitkendur!**

48

«3» *Moab toghruluq bésharet*

1 **Moab toghruluq; Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Néboning haligha way! Chünki u xarabe qilididu; Kiriatayim xijaletke qaldurulup, ishghal qilididu; yuqiri qorghan bolsa xijaletke qaldurulup alaqqade bolup ketti.** □ ■

2 **Moab yene héch maxtalmaydu; Heshbonda kishiler uninggha: «Uni el qataridin yoqitayli» dep suyiquest qilidu; senmu, i Madmen, tügeshtürülsen; qilich séni qoghlaydu.** □

3 **Horonaimdin ah-zarlar kötürüldü: — «Ah, weyranchiliq, dehshetlik pati-paraqchiliq!»**

4 **Moab bitchit qilindi! Uning kichikliridin peryadliri anglinidu.**

5 **Berheq, Luhitqa chiqidighan dawan yolidin toxtimay yighilar kötürüldü; Horonaimgha chüshidighan yolda halakettin azabliq nale-peryadlar anglinidu.** ■

6 **Qéchinglar, jéninglarni élip yügürünglar! Chöldiki bir chatqal bolunglar!** ■

7 **Chünki sen öz qilghanliringgha we bayliqliringgha tayan'ghanliqing tüpeylidin, senmu esirge chüshisen; butung Kémosh, uning kahinliri hem emirliri bilen bille sürgün bolidu.** □ ■

8 **Weyran qilghuchi herbir sheherge jeng qilidu; sheherlerdin héchqaysi qéchip qutulalmaydu; Perwerdigar dégendek jilghimu xarabe bolidu, tüzlenglikmu halaketke yüzlinidu.** □

9 **Daldigha bérip qéchish üçün Moabqa qanatlarini béringlar! Chünki uning sheherliri xarabilik, ademzatsiz bolidu** □

□ **48:1 «yuqiri qorghan»** — (ibraniy tilida «Misgab») belkim bir sheherning ismi bolushi mumkin.

■ **48:1** Yer. 25:21; 27:3 □ **48:2 «...Néboning haligha way! ... Kiriatayim xijaletke qaldurulup, ishghal qilididu (1-ayet); Heshbon ...Madmen,...»** — démisekmu, Nébo, Kiriatayim, Heshbon, Madmen we töwendiki ayetlerdiki Horonaim, Luxit, Aroer, Beyt-Gamul, Dibon qatarliqlar Moabtiki sheherlerdur. Xeritini körüng. «Heshbon» bolsa Moabning chégrisigha jaylashqan bolup, bésharet boyiche bashqa sheherlerdin ilgiri belkim düşmen teripidin ishghal qilinip andin düşmenning qoshuni üçün baza bolidu. «Heshbon» we «suyiqest» («xéshab») ibraniy tilida yéqin sözlerdur. Yehudiy tarixshunas Yoséfusning xatirisi boyiche, Moab Néboqadnesar padishah teripidin miladiyedin ilgiriki 582-yili igiliniq, nurghun sheherliri weyran qilin'ghan. ■ **48:5** Yesh. 15:5 ■ **48:6** Yer. 17:6

□ **48:7 «butung Kémosh, uning kahinliri hem emirliri bilen bille sürgün bolidu»** — Kémosh Moab choqun'ghan but idi. Ularning uninggha öz balilirini qurbanliq qilish aditi bar idi («2Pad.» 3:27ni körüng). ■ **48:7** Yer. 49:3 □ **48:8 «Perwerdigar dégendek jilghimu xarabe bolidu, tüzlenglikmu halaketke yüzlinidu»** — «jilgha» we «tüzlenglik» Moabning janubiy we shimaliy qismini körstitidu.

□ **48:9 «Daldigha bérip qéchish üçün Moabqa qanatlarini béringlar!»** — bu jumladiki ibraniy tilini chüshinish tes. Oqurmenler bashqa xil terjimilerni uchrishi mumkin.

10 (Perwerdigarning xizmitini köngül qoyup qilmighan kishi lenetke qalsun! Qilichini qan töküshdin qaldurghan kishi lenetke qalsun!).□

11 Moab yashliqidin tartip keng-kushade yashap arzangliri üstide tin'ghan sharabtek endishisiz bolup kelgen; u héchqachan küptin küpke quyulghan emes, yaki héch sürgün bolghan emes; shunga uning temi birxil bolup, puriqi héch özgermigen. □ ■

12 Shunga , – deydu Perwerdigar, – Men uning yénigha ularni öz küpidin tökidighan tökküchilerni ewetimen; ular uning küplirini quruqdaydu, uning chögünlirini chéqiwétidu. □

13 Ötkende Israil jemeti öz tayanchisi bolghan Beyt-El tüpeylidin yerge qarap qalghandek Moabmu Kémosh tüpeylidin yerge qarap qalidu.□ ■

14 Siler qandaqmu: «Biz batur, jenggiwar palwanmiz!» – déyeleysiler?

15 Moabning zémini xarabe qilnidu; *düşmen* ularning sheherlirining sépillirigha chiqidu; uning ésil yigitliri qetl qilinshqa chüshidu, – deydu padishah, yeni nami samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.

16 – Moabning halakiti yéqinlashti, uning külpiti béshigha chüshüshke aldirdaydu.

17 Uning etrapidikisi hemmeylen uning üçhün ah-zar kötürünglar; uning namshöhritini bilgenler: «Küchlük shahane hasisi, güzel tayiqimu shunche sunduruldighu!» – denglar.

18 Shan-shöhritingdin chüshüp qaghjirap ketken yerde oltur, i Dibonda turuwatqan qiz; chünki Moabni halak qilghuchi sanga jeng qilishqa yétip keldi; u istihkam-qorghunlirini berbat qilidu.

19 Yol boyida közet qil, i Aroerde turuwatqan qiz; beder tikiwatqan erdin we qéchiwatqan qizdin: «Néme boldi?» dep sora;

20 «Moab xijaletke qaldi, chünki u bitchit qilindi!» *dep jawab bérilidu.* Ahzar tartip nale-peryad kötürünglar; Arnonda: «Moab halak qilindi» – dep jakarlanglar. ■

21 Jaza hökümi tüzlenglik jayliri üstige chiqirildi; Holon, Yahaz we Mefaat üstige,

22 Dibon, Nébo hem Beyt-Diblataim üstige,

23 Kiriatayim, Beyt-Gamul hem Beyt-Méon üstige,

24 Kériot, Bozrah hem Moabdiki yiraq-yéqin barliq sheherlerning üstige chiqirilidu.

□ **48:10** «Perwerdigarning xizmitini köngül qoyup qilmighan kishi lenetke qalsun! Qilichini qan töküshdin qaldurghan kishi lenetke qalsun!» — bu kinayilik, hejwiw sözler kelgüside Moabqa hujum qilidighan Babilliq Ieshkerlerge éytilidu. □ **48:11** «Moab yashliqidin tartip keng-kushade yashap arzangliri üstide tin'ghan sharabtek endishisiz bolup kelgen» — sharab tinishi üçhün uzun waqit midiriltimay turushi kérek. Tin'ghan «arzanglar», (dugh, chökünde) nahayiti achchiq bir nerse, elwette. Shunga bashqa küpke quyulmay qalsa, temi qirtiq, achchiq bolidu, elwette. «U héchqachan küptin küpke quyulghan emes, yaki héch sürgün bolghan emes; shunga uning temi birxil bolup, puriqi héch özgermigen» — bu oxshitish belkim Moabning héch qiyinchiliqqa uchrımay, körenglik qilghanliqi, tolimu kérilip ketkenlikini körsitidu. ■ **48:11** Zef. 1:12 □ **48:12** «Men uning yénigha ularni öz küpidin tökidighan tökküchilerni ewetimen» — bu oxshitishiki «sharab» Moabtki ahalinı, «küpliri», «chögünliri» uning yurt-sheherlirini körsitidu. □ **48:13** «Beyt-El» — mushu sheher Israil (shimaliy padishahliq)ning chong butperes merkizi bolup, ular shu yerde «altun mozay but»ni qurghan («1Pad.» 12-babni, «Hosh.» 10:5 hem 8:5-6, «Am.» 7:10-17ni köring).

■ **48:13** 1Pad. 12:29 ■ **48:20** Yesh. 16:7

25 Moabning Munggüzi késiwétilidu, uning biliki sundurulidu, — deydu Perwerdigar. □

26 — Uni mest qilinglar, chünki u Perwerdigargha aldida hakawurluq qilghan; Moab öz qusuqida éghinap yatsun, shuning bilen reswa qilinsun. □

27 Chünki sen *Moab* Israilni mazaq qilghan emesmu? U oghrilar qatarida tutuwélin'ghanmu, sen uni tilgha alsangla béshingni chayqaysen?!

28 Sheherlerdin chiqip tash-qiyalar arisini turalghu qilinglar, i Moabda turuwatqanlar; ghar aghzida uwilighan paxtektek bolunglar!

29 Biz Moabning hakawurluqi (u intayin hakawur!), yeni uning tekebburluqi, hakawurluqi, könglidiki mehrur-körengliki toghrisida angliduq. □ ■

30 Men uning nochiliqi qilidighanliqini bilimen, — deydu Perwerdigar, — biraq *nochiliqi* kargha yarimaydu; uning chong gepliri bikar bolidu.

31 Shunga Men Moab üçün zar yighlaymen, Moabning hemmisi üçün zarzar kötürimen;

Kir-Xaresettikiler üçün ah-pighan anglinidu.

32 I Sibmahtiki üzüm téli, Men Yaazerning zar-yighisi bilen teng sen üçün yighlaymen; séning pélekliring sozulup, eslide «Ölük déngiz»ning nérigha yetkenidi; ular eslide Yaazer shehirigichimu yetkenidi. Lékin séning yazliq méwiliringe, üzüm hosulung üstige buzghuchi bésip kélidu. □

33 Shuning bilen shadliq we xushaliq Moabning bagh-étizliridin we zéminidin mehrum qilinidu; Men üzüm kölçeklerdin sharabni yoqitimen; üzüm cheyligüchilerning tentene awazliri qaytidin yangrimaydu; awazlar bolsa tentene awazliri emes, jeng awazliri bolidu. ■

34 Chünki nale-peryadlar Heshbondin kötürülüp, Yahazghiche we Éléalahghiche yétidu; nale awazliri Zoardin kötürülüp, Horonaimghiche we Eglat-Shélishiyaghiche yétidu; hetta Nimrimdiki sularmu qurup kétidu.

□ **48:25 «Moabning munggüzi késiwétilidu»** — Tewratta, «munggüz»ler köp hallarda ademlerning abruy-shöhriti yaki hoquqini bildüridu. Bu ademning béshidin ösken emes, elwette! □ **48:26 «Moabni mest qilinglar»** — yuqirida (25-babta) Yeremiya «Perwerdigarning ghezipige tolghan qede» toghruluq sözligeckhe, bezi alimlar bu «mestlik» shu qedehtin ichishtin bolushi kérek, dep qaraydu. Bizningche bu bir tereptin toghra, Xudaning ghezipi béshigha chüshürülgende desleptila eqlini yoqitip aljighanliqi bolidu. Bu ayetning tekitleydighini ularning hamaqatlaship ketkenlikidin ibaret. □ **48:29**

«Biz Moabning hakawurluqi ..., yeni uning tekebburluqi, ... könglidiki mehrur-körengliki toghrisida angliduq» — bu ayettiki «Biz... angliduq» dégüchi Xudaning Özidur. Xuda Özi toghruluq «Biz» dep ishletkenliki Tewrattiki bashqa yerlerdimu bar; mesilen «Yar.» 1:26, 3:22, 11:7ni hem «Yesh.» 6:8ni körüng. Bezi alimlar ayettiki «biz»ni Yeremiya hem Yehuda xelqini körsitidu, dep qaraydu.

■ **48:29** Yesh. 16:6 □ **48:32 «I Sibmahtiki üzüm téli, Men Yaazerning zar-yighisi bilen teng sen üçün yighlaymen...»** — bu ayettiki sözlügüchi Xuda bolghandin kéyin («Men ..bilimen...») shübhisizki, 31-, 32- hem 36-ayetlerdiki sözlügüchimu Xudaning Özidur. Bu ademni heyran qalduridu. Xuda Yaazerdikilerni jazalaydu; shuning bilen ular Sibmahdiki yoqighan üzümzarlar üçün yighlaydu. Lékin Xuda ularni jazalishi bilen ular bilen teng qayghuridu. «Ölük déngiz» — ibranii tilida «Yaazer déngizi». «Ular (séning pélekliring) eslide Yaazer shehirigichimu yetkenidi...» — «Yaazer» bolsa Moabning shimaliy chégrasigha yiraqraq bolup, sherq teripi «chöl-dalilar», gherb teripi «déngiz». Démek, Moab xilwet jay bolghini bilen xéli yiraqlargha tesiri bolghan bir memliketke aylan'ghan. «Yazliq méwiliri» enjür, xorma we üzümlerni körsitidu. ■ **48:33** Yesh. 16:10

□ ■

35 Men Moabta «yuqiri jaylar»da qurbanliq qilghuchilarni we yat ilahlargha xushbuy yaqquchilarni yoqitimen, — deydu Perwerdigar.□

36 — Shunga Méning qelbim Moab üçün neydek mungluq mersiye kötüridu; Méning qelbim Kir-Herestikiler üçünmu neydek mungluq mersiye kötüridu; chünki u igiliwalghan bayliq-xeziniler yoqap kétidu.

37 Hemme bash taqir qildurulghan, hemme saqal chüshürülgen; hemme qol titma-titma késilgen, hemme chatiraqqa böz kiyilgen. □ ■

38 Moabning barliq öy ögziliri üstide we meydanlarda matem tutushtin bashqa ish bolmaydu; chünki Men Moabni héchkimge yaqmaydighan bir qachidek chéqip tashlaymen, — deydu Perwerdigar,

39 — ular pighandin zarlishidu; *Moab* shunchilik pare-pare qiliwétoliduki, u xijalettin köpchilikke arqisini qilidu; Moab etrapidiki hemme teripidin reswa qilinidighan, wehime salghuchi obyekt bolidu.□

40 Chünki Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, birsi bürküttek qanatlini kérip *perwaz qilip*, Moab üstige shungghup chüshidu. ■

41 Sheherliri ishgal bolidu, istihkamlar igiliwélinidu; shu küni Moabdiki palwanlarning yüriki tolghaqqa chüshken ayalning yürikidek bolidu. □

42 Moab el qataridin yoqitilidu; chünki u Perwerdigar aldida hakawurluq qilghan;

43 wehshet, ora we qiltaq béshinglarga chüshüşni kütmekte, i Moabda tu-ruwatqanlar, — deydu Perwerdigar.

44 — wehshettin qachqan origha yiqilidu; oridin chiqqan qiltaqqa tutulidu; chünki uning üstige, yeni Moab üstige jazalinish yilini chüshürimen — deydu Perwerdigar.□

45 Qachqanlar Heshbon *sépilining* daldisida turup amalsiz qalidu; chünki Heshbondin ot, hem *mehrum* Sihon *padishahning* zémini otturisisidin bir yalqun partlap chiqidu we Moabning chékilirini, soqushqaq xelqning bash choqqilirini yutuwalidu. □ ■

46 Halinggha way, i Moab! Kémoshqa tewe bolghan el nabut boldi; oghulliring esirge chüshidu, qizliring sürgün bolidu.

□ 48:34 «...nale-peryadlar Heshbondin kötürülüp, Yahazghiche we Éléalahghiche yétidu...» — Éléalah Heshbonning shimaliy teripidin 2 kilométr yiraq; Yahaz uning jenubiy teripidin 2 kilométr yiraq. Bu üçisi Moabning shimaligha jaylashqan. Zoar, Horonaim we Eglat-Shélishiya Moabning jenubigha jaylashqan. Aytning umumiy menisi, «tajawuzluq bashlandi» dégen bolup, bu xewer Moabning pütükl zéminigha pur kétidu. ■ 48:34 Yesh. 15:5, 6 □ 48:35 «yuqiri jaylar» — butpereslikke atap béghishlan'ghan jaylar idi. □ 48:37 «Hemme bash taqir qildurulghan, hemme saqal chüshürülgen; hemme qol titma-titma késilgen, hemme chatiraqqa böz kiyilgen» —

démisekmu, bu heriketlerning hemmisi qattiq matemni bildüridu. ■ 48:37 Yesh. 15:2, 3; Yer. 47:5 □ 48:39 «wehime salghuchi obyekt» — bashqilar Moabning béshigha chüshken apette qarap «bundaq dehshetlik ish öz béshimizghimu chüshermu?» dep wehimige chüshidu. ■ 48:40 Yer. 4:13 □ 48:41 «sheherliri ishghal bolidu» — «sheherliri»ning bashqa terjimisi «Kériyot» (sheherning ismi).

□ 48:44 «jazalinish yili» — ibranii tilida «yoqlinisi yili». □ 48:45 qachqanlar Heshbon *sépilining* daldisida turup Amalsiz qalidu; chünki Heshbondin ot, hem (*mehrum*) Sihon *padishahning* zémini otturisisidin bir yalqun partlap chiqidu» — Amoriylarning padishahi Sihon nechche yüz yil ilgiri Heshbon shehri ishghal qilghan, andin kéyin Moabning pütükl zéminini igiliwalghanidi («Chöl.» 21:28-29ni köring). «ot... Moabning chékilirini, soqushqaq xelqning bash choqqilirini yutuwalidu» — «chékilirini... bash choqqilirini...» belkim Moabning hemmisini, jümlidin «bash bolghanlarni» öz ichige élishi mumkin. Yeremiyaning béshariti aldın'ala körsetken bu halaket téximu qedimki yene bir bésharetning emelge ashurulushi bolidu («Chöl.» 24:17ni we 21:28-29ni köring).

■ 48:45 Chöl. 21:28

⁴⁷ Lékin, axirqi zamanlarda Moabni sürgünlükidin qayturup eslige keltürimen, — deydu Perwerdigar.
Moab üstige chiqiridighan höküm mushu yergiche.

49

«4» Ammoniylar toghruluq höküm

¹ Ammoniylar toghruluq. Perwerdigar mundaq deydu: — Israilning perzentliri yoqmiken? Uning mirasxorliri yoqmidu? Emdi némishqa Milkom Gadning zéminigha warisliq qildi, Milkomgha tewe bolghan xelq némishqa Gadning sheherliride turidu? □ ■

² Shunga mana, shu künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — Ammoniylarning Rabbah shehiride jeng sadalirini anglitimen; u xarabilik döng bolidu; tewe sheherliri ot qoyup küydürüldü; Israil qaytidin özlirini igiliwalghanlarga igidarchiliq qilidu, — deydu Perwerdigar. ■

³ — Zarlanglar, i Heshbon! Chünki Ayi shehiri xarabe qilin'ghan! Rabbah qizliri, özünglarga böz rextni baghlap matem tutunglar; sépil ichide uyan-buyan patiparaq yügürünglar; chünki Milkom we uning kahinliri, uninggha tewelik emirliri sürgün bolidu. □ ■

⁴ Némishqa küch-heywitingni danglaysen? Séning küchüng éqip kétéwatidu, i: «Kim manga yéqinlishishqa pétinalisun?» dep öz bayliqliringgha tayan'ghan, asiqliq qilghuchi qiz! ■

⁵ Mana, Men barliq etrapingdiklerdin wehshet chiqirip üstüngge chüshürimen, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar, — shuning bilen siler herbiringlar heydiwétilisiler, aldi-keybingge qarimay qachisiler; qachqanlarni yene yighghuchi héchkim bolmaydu.

⁶ Lékin kényinki künlerde, Ammoniylarni sürgünlükidin qayturup eslige keltürimen, — deydu Perwerdigar.

«5» Édom toghruluq höküm

⁷ Édom toghruluq: Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Témanda hazir danaliq tépilmamdu?

□ **49:1** «Milkom» — Ammoniylar choqun'ghan but idi. Gad bolsa Israilning on ikki qebilisining biri; ulargha eslide teqsim qilin'ghan zémin Jordan deryasining sherqi teripide idi. Yeremiya bésharet bergen waqıtta, Gadtikiler xéli baldur Asuriye impériyesi teripidin sürgün bolghanidi. Kéyin esliy qoshniliri bolghan Ammoniylar ularning zéminini igiliwalghanidi. Xuda ulargha: «Bu zéminni Öz xelqinge teqsim qilghanidim, ular qaytip kélip uninggha qaytidin igidarchiliq qilidu» dep agahlunduridu.

■ **49:1** Am. 1:13 ■ **49:2** Am. 1:14 □ **49:3** «sépil ichide uyan-buyan patiparaq yügürünglar» — bashqa birxil terjimisi: «özünglar titma-titma tilin'ghan halda uyan-buyan yügürünglar». «Milkom» — Ammoniylarning bir buti idi. Bashqa ismi «Molek» idi. ■ **49:3** Yesh. 32:12; Yer. 4:8; 6:26; 48:7

■ **49:4** Yer. 21:13; 48:7

Danishmenliridin nesihet yoqap kettimu? Ularning danaliqini dat bésip qalghanmu?! □ ■

⁸ Burulup qéchinglar, pinhan jaylardin turalghu tépip turunglar, i Dédanda turuwatqanlar! Chünki Men Esawgha tégishlik balayi'apetni, yeni uni jazalaydighan künini béshigha chüshürimen. □ ■

⁹ Üzüm üzgüchiler yéninggha kelsimu, ular azraq wasanglarni qalduridu emesmu? Oghrilar kéchilep yéninggha kirsimu, ular özlirige chushluqla buzup, oghrila ydu emesmu? □ ■

¹⁰ Men Esawni yalingachliwétimen, u yoshurun'ghudek jay qalmighuche dalda jaylirini échip tashlaymen; uning nesli, qérindashliri hem qoshniliri yoqaydu; u özi yoq bolidu.

¹¹ Lékin yétim-yésirlirningni qaldur, Men ularning hayatini saqlaymen; tul xotuninglar Manga tayansun.

¹² Chünki Perwerdigar mundaq deydu: – Mana, *ghezipping* qedehidin ichishke tégishlik bolmighanlar choqum uningdin ichmey qalmaydighan yerde, sen jazalanmay qalamsen? Sen jazalanmay qalmaysen; sen choqum uningdin ichisen. □

¹³ Chünki Öz namim bilen qesem ichkenmenki, – deydu Perwerdigar; – Bozrah dehshet basidighan hem reswa qilinidighan bir obyékti, xarabilik we lenet sözi bolidu; uning etrapidiki sheherliri daimliq xarabilik bolidu. □

¹⁴ Men Perwerdigardin shu bir xewerni anglashqa muyesser boldum, – we bir elchi eller arisigha ewetilgenidi –

U: «Uninggha hujum qilishqa yighilinglar! Uninggha jeng qilishqa ornunglardin turunglar!» – dep xewer béridu. □ ■

¹⁵ Mana, Men séni eller arisida kichik, Insanlar arisida kemsitilgen qilimen. □

¹⁶ Séning özgilerge dehshet salidighanliqing,

□ **49:7 «Édom toghruluq: ...»** — bu bésharet (7-22)ning Tewrattiki «Obadiya» dégen qisim bilen köp ortaq yerliri bar. Obadiyagha «qoshumche söz»imizde chüshendürinimizdek ishünimizki, Yeremiya peyghember Xudaning yolyoruqı bilen iliriki peyghember Obadiyaning bésharitudiki köp sözlerni neqil keltüridu. İkki bésharetning bezi yerliri oxshimighachqa, sözliridiki perqlerni tépip sélishturushning köp ehmiyiti bar. «Témanda hazir danaliq tépilmamdu? **Danishmenliridin nesihet yoqap kettimu? Ularning danaliqini dat bésip qalghanmu?!**» — Téman Édomdiki chong sheher. Édomdikiler öz danishmenliri bilen intayin meghrurlinatti. ■ **49:7** Ob. 8 □ **49:8 «pinhan jaylar»** — ibranıy tilida «chongqur jaylar» dégen söz bilen ipadiliniidu. U belkim herxil ghar-öngkürlerni öz ichige alidu. «**Men Esawgha tégishlik balayi'apetni, yeni uni jazalaydighan künini béshigha chüshürimen**» — Édomning bashqa ismi «Esaw» idi. Mushu bésharette «Édom» yaqi «Esaw» uning ewladliri bolghan Édomluqlarni körsitidu, elwette. ■ **49:8** Yer. 25:23 □ **49:9 «Üzüm üzgüchiler yéninggha kelsimu, ular azraq wasanglarni qalduridu emesmu?»** — Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche üzüm hosulini alghanda üzgüchiler kembeghellerning teriwélishi üçün bir'az wasanglarni qaldurush kérek idi («Law.» 19:10). Asiyadiki bezi döletlerde bu bir adetke aylinip qalghan. ■ **49:9** Ob. 5 □ **49:12 «ghezipping qedehidin ichishke tégishlik bolmighanlar»** — Yehuda emes, belki tajawuzchilarning öter yoligha «tasadipiy» udul kélip qalghan, Yehudaning we bashqa ellerning gunahliri bilen munawetsiz bolghan bashqa ellerni körsitishi mumkin. □ **49:13 «Öz namim bilen qesem ichkenmenki...»** — ibranıy tilida «Özüm bilen qesem ichkenmenki». «Bozrah ... **reswa qilinidighan bir obyék**t» — «Bozrah» belkim Édomdiki eng muhim sheher bolushi mumkin idi. □ **49:14 «bir elchi eller arisigha ewetilgenidi»** — «eller» Israilgha yat bolghan ellerni körsitidu. «Uninggha jeng qilishqa ornunglardin turunglar» — «uninggha» yeni Édomgha. Belkim bu elchi düşmen ellerning biridin chiqqan bolup, u bashqa ellerni Édomni yoqitishqa chaqiridu. ■ **49:14** Ob. 1 □ **49:15 «Men séni eller arisida kichik, insanlar arisida kemsitilgen qilimen»** — «séni» — Xuda hazir Édomni «séni» dep, ulargha biwasite söz qilidu.

Könglängdiki tekebburluqung özüngni aldap qoydi;
 Hey tik qiyaning yériqliri ichide turghuchi,
 Turalghung égzlikning yuqiri teripide bolghuchi,
 Gerche sen changgangni bürkütningkidek yuqiri yasisangmu,
 Men shu yerdin séni chüshüriwétimen,
 — deydu Perwerdigar. □ ■

17 — We Édom tolimu wehimilik bolidu;

Édomdin ötidighanlarning hemmisi uning barliq yara-wabaliri tüpeylidin wehimige chüshüp, ush-ush qilidu. ■

18 Sodom, Gomorra we ularning etrapidiki sheherliri bilen birge örüwétilgendek Édommu shundaq bolidu, — deydu Perwerdigar, — héchkim shu yerde turmaydu, insan baliliri shu yerde olturaqlashmaydu. ■

19 Mana, Iordan deryasidiki chawar-chatqalliqtn chiqip, daim éqip turidighan shu sular boyidiki yaylaqtiki *qoylarni* tarqatqan bir shirdek Men *Édomdikilerni* beder qachquzimen. Emdi kimni xalisam Men uni Édomning üstige tikleyen; chünki Manga kim teng kéleleydu? Kim Méningdin hésab élishqa Méni chaqiralaydu? Méning aldimda turalaydighan pada baqquchi barmu? □ ■

20 Shunga Perwerdigarning Édomni jazalashtiki meqsitini, shuningdek Témandikilerni jazalash niyitini anglanglar: ularning kichiklirimu tartip épkétilidu; berheq, qilmishliri tüpeylidin Perwerdigar uning yayliqini weyrane qilidu. ■

21 Ularning yiqilip ketken sadasini anglap yer yüzidikiler tewrinip kétidu; nale-peryadliri «Qizil déngiz»ghiche anglinidu.

22 Mana, birsi bürküttek qanat yéyip perwaz qilip, Bozrah üstige shungghup chüshidu. Shu küni Édomdiki palwanlarning yürüki tolghaqqqa chüshken ayalning yürükidek bolidu. □ ■

«6» Suriye paytexti Demeshq toghruluq höküm

23 Demeshq toghruluq: —

Xamat, Arpad shehiridikiler xijaletke qaldurulidu; chünki ular shum xewer anglaydu; ularning yürüki su bolup kétidu; dawulghup ketken déngizdek ular héch tinchlinalmaydu. □ ■

24 Demeshq zeipleshti, qéchishqa burulidu; uni wehime basidu; azablar tolghaqqqa chüshken ayalni tutqandek, azab we derd-qayghu uni tutidu. ■

25 Nam-dangqi chiqqan yurt, Men huzur alghan sheher shu derijide tashliwétilgen bolidu!

□ 49:16 «Hey tik qiyaning yériqliri ichide turghuchi, turalghung égzlikning yuqiri teripide bolghuchi» — démisekmü, Édom pinhanraq, chiqish intayin tes bolghan taghliq rayonda idi. «Tik qiya» («Séla») dégen söz Moabning «Séla» isimlik (hazirqi «Pétra»), intayin pinhan bir shehirini körsitishimu mumkin. ■ 49:16 Yer. 48:29 ■ 49:17 Yer. 50:13 ■ 49:18 Yar. 19:25; Yer. 50:40; Am. 4:11 □ 49:19 «daim éqiwatqan shu sular» — Iordan deryasining özi. ■ 49:19 Ayup 41:2; Yer. 12:5; 50:44 ■ 49:20 Yer. 50:45 □ 49:22 «Bozrah» — intayin yuqiri qiya tash üstige, «bürkütning changgilli»dek jaylashqanidi. ■ 49:22 Yer. 48:40,41 □ 49:23 «dawulghup ketken déngizdek ular héch tinchlinalmaydu» — bashqa birxil terjimisi: «dawulghup ketken déngizdek ularning köngülliri héch aram tapmaydu». Xamat hem Arpad dégen ikki sheher Néboqadnesar Misirgha yürüş qilghan chaghda (miladiyedin ilgiriki 604-yili) bésip ötken jaylar idi. Shühbisizki, Néboqadnesar ularghimu hujum qilghanidi. Mushu ikki sheher Demeshqning shimaliy teripidiki kichik padishahliqlar idi. ■ 49:23 Yesh. 17:1 ■ 49:24 Yer. 4:31; 6:24; 30:6

26 Shunga uning yigitliri kochilirida yiqilidu, jenggiwar palwanlar shu küni yoqitilidu, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar;
27 — hem Men Demeshqning sépilige bir ot yaqimen, u Ben-Hadadning ordilirini yutuwalidu. □ ■

«7» *Kédar hem Hazor toghruluq höküm*

28 Babil padishahi Néboqadnesar yenggen Kédar toghruluq hem Hazorning padishahliqliri tughuluq söz: — Perwerdigar mundaq deydu: — «Ornungdin tur, Kédargha hujum qilip, sherqtiki ademlerni bulang-talang qil!» — déyilidu; □

29 Hujum qilghanlar ularning chédiriliri hem padilirini élip kétidu; ularning chédir perdiliri, barliq qacha-qucha, tögilirini bulap kétidu; xeq ulargha: «Terep-tereplerni wehime basidu!» dep warqiraydu.

30 Qéchip kétinglar, beder tikip pinhan jaylardin turalghu tépip turunglar, i Hazordikiler, — deydu Perwerdigar, — chünki Babil padishahi Néboqadnesar silerge jeng qilishqa qest qilghan, silerge qarap niyiti buzulghan.

31 — Ornungdin tur, sépil-derwazilargha ige bolmighan aramxuda yashap, tinch-aman turghan elge jeng qilishqa chiq; ular yalghuz turidu — deydu Perwerdigar; □

32 — ularning tögiliri olja, top-top mal-waranliri gheniyet bolidu; Men chéke chachlirini chüshürgenlerni töt shamalgha tarqitimen, ularning béshigha her etrapidin külpet chüshürimen, — deydu Perwerdigar; □ ■

33 — Hazor bolsa chilbörilerning turalghusi, menggüge weyrane bolidu. Héchkim shu yerde turmaydu, insan baliliri shu yerde olturaqlashmaydu. ■

«8» *Élam toghruluq höküm*

34 Yehuda padishahi Zedekiya textke olturghan deslepki waqitlirida, Yeremiya peyghemberge kelgen Perwerdigarning sözi mundaq idi: —

35 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men Élamning gholluq küchi bolghan oqyasini sundurimen. □

36 Asmanlarning töt chétidin töt shamalni chiqirip Élamning üstige chüshürimen; Men ularni bu töt shamalgha tarqitimen; shuning bilen Élamdin heydelgenlerning barmaydighan el-memliketler qalmaydu.

37 Men Élamni dushmanliri aldida hem jénini izdigüchilerning aldida dekkedükke chüshürimen; dehshetlik ghezipimni béshigha tóküp, külpetlerni chüshürimen; ularni berbat qilghuche Men qilichni ularning keynidin qoghlashqa ewetimen.

□ 49:27 «Ben-Hadad» — Demeshqning köpligen padishahlirining ismi idi. ■ 49:27 Am. 1:4,14

□ 49:28 «Ornungdin tur, Kédargha hujum qilip, sherqtiki ademlerni bulang-talang qil!» — bu söz Néboqadnesarning qoshunigha éytilishi mumkin. Kédar we Hazormu charwichi köchmen xelq bolup, chédirda yashap, sépil-derwaziliq bolmighan, elwette. □ 49:31 «Ornungdin tur, sépil-derwazilargha ige bolmighan aramxuda yashap, tinch-aman turghan elge jeng qilishqa chiq; ular yalghuz turidu» — bu sözmu belkim Néboqadnesarning qoshunigha éytilishi mumkin. Kédar we Hazordikiler chédiralarda turup, héch sépil-derwaziliq bolghan emes. □ 49:32 «chéke chachlirini chüshürgenler» — «chéke chachlirini chüshürgüş» Kédarkikiler hem Hazordikilerning aditi bolsa kérek idi. ■ 49:32

Yer. 9:25; 25:23 ■ 49:33 Yer. 9:10; 10:22 □ 49:35 «Élamning gholluq küchi bolghan oqyasi...» — Élam hazirqi Iran zéminida turghan bir xelq idi. Élamning qoshunining chenlep atidighan, dehshetlik mergen oqyachiliri bilen dangqi chiqqanidi.

38 Men Öz textimni Élamda tikleymen, shu yerdin padishahi we shahzadilirini yoq qilimen, — deydu Perwerdigar.

39 — Lékin axirqi zamanlarda, Men Élamni sürgünlükidin qayturup eslige keltürimen, — deydu Perwerdigar.■

50

«9» Babil toghruluq höküm

1 Perwerdigar Yeremiya peyghember arqiliq Babil toghruluq, yeni Kaldiylarning zémini toghruluq éytqan söz: —

2 Eller arisida shu xewerni élan qilip jakarlanglar, tügh kötüringlar; jakarlanglar, uni yoshurmanglar! — «Babil ishghal qilindi; Bel bolsa xijaletke qalduruldi, Marduk patiparaq bolup ketti; Babilning oyma butliri xijaletke qalduruldi, yirginchlik nersiliri patiparaqchiliqqa chüshti!» — denglar. □ ■

3 Chünki shimaldin uringgha jeng qilmaqchi bolghan bir el kélidu; u uning zéminini weyran qilidu, héchkim shu yerde turmaydu; insan hem haywanmu qéchip kétidu, ular yoq bolidu.

4 Shu künlerde, shu chaghda, — deydu Perwerdigar, — Israil xelqi kélidu, ular hem Yehuda xelqi bilen bille kélidu, ular yighlighan halda méngip Perwerdigar Xudasini izdeshke kélidu.

5 Ular Zionning yolini soraydu, yüzlirini uringgha qaritip: «Hergiz untulmas menggülük bir ehde bilen özimizni Perwerdigargha baghlayli» — deydu.

6 — Méning xelqim azghan qoylardur; ularning baqquchiliri ularni azdurghan, ularni taghlarda ténitip yürgen; ular taghdin döngge kézip yürüp, öz aramghani untughandur.

7 Ular uchratqanlarning hemmisi ularni yep ketken, küshendiliri ular toghruluq: «Bizde *bu ishlar*da héch gunah yoq, chünki ular ata-bowilirining ümidi bolghan Perwerdigar, yeni heqqaniyliqning yayaq-turalghusi bolghan Perwerdigarning aldida gunah sadir qilghan!» — dégen.■

8 *I xelqim*, Babil otturisdin qéchinglar, kaldiylarning zéminini tashlap chiqinglar, padini yétekligüchi tékilerdek bolunglar. □ ■

9 — Chünki mana, shimaliy zémindin Babilgha hujum qilmaqchi bolghan zor bir top ulugh ellerni qozghaymen; ular özlirini uringgha qarshi sepke qoshidu; shuning bilen Babil shu yerdin chiqqanlar teripidin esirge chüshidu. Ularining oqlirining hemmisi batur mergenlerningkidék bolidu; ularning héchqaysisi jengdin quruq qol kelmeydu. □

■ 49:39 Yer. 48:47 □ 50:2 «Eller arisida shu xewerni élan qilip jakarlanglar...! — «Babil ishghal qilindi; Bel bolsa xijaletke qalduruldi, Marduk patiparaq bolup ketti; Babilning oyma butliri xijaletke qalduruldi, yirginchlik nersiliri patiparaqchiliqqa chüshti» — Babil shehürining ishghal qilinishi Israilning birinchi sürgünidin 70 yil kéyin (miladiyedin ilgiriki 539-yili) Pars impériyesi teripidin bolghan. «Bel» hem «Marduk» (yaki «Mérodaq») Babildeki ikki chong butning ismi idi. ■ 50:2 Yesh. 46:1; Yer. 51:44 □ 50:7 Yer. 31:23 □ 50:8 «*I xelqim*, Babil otturisdin qéchinglar, ... padini yétekligüchi tékilerdek bolunglar» — bu sözge qarighanda ottura sherqtiki bezi padichilar tékilerni qoy padilirigha «yétekchi rol»da ishlitidu. Shunga «padini yétekligüchi tékilerdek bolunglar» dégin, «birinchi bolup Babilidin chiqip, bashqilargha ülge bolunglar» dégen menide. ■ 50:8 Yesh. 48:20; Yer. 51:6; Weh. 18:4 □ 50:9 «Ularining oqlirining hemmisi batur mergenlerningkidék bolidu; ularning héchqaysisi jengdin quruq qol kelmeydu» — démek, betlen gen herbir oqi zaye ketmeydu. Bashqa birxil terjimisi: «Oqlirining hemmisi jengdin qoli quruq (oljisiz) qaytip kelmeydighan batur jengchilerdek bolidu...».

¹⁰ Kaldiye bolsa olja bolidu; olja alghan barliq bulighuchilar uningdin qanaetlinidu, — deydu Perwerdigar;

¹¹ — Chünki siler shadlan'ghansiler, siler yayrap ketkensiler, i mirasim bolghan *xelqimni* bulang-talang qilghuchilar! Chünki siler chémende turghan mozaylardek sekrigensiler, ayghirlardek xushaliqtin kishnigensiler!

¹² Emdi ana *yurtung* zor xijaletke qaldurulidu; reswachiliq séni tughghuchini qaplaydu; mana, u ellerning dashqili, — bir janggal, qaghjiraq yer we chöl-bayawan bolup qalidu.

¹³ Perwerdigarning ghezipi tüpeylidin, uning héch ahalisi bolmaydu, belki toluq tashliwétilgen bolidu; Babilidin ötidighanlarning hemmisi uning barliq yara-wabaliri tüpeylidin wehimige chüshüp ush-ush qilidu. ■

¹⁴ Babilgha jeng qilish üçün uning etrapida sepke tizilinglar, barliq oqyachilar; uninggha étinglar, oqlarni héch ayimanglar; chünki u Perwerdigar aldida gunah sadir qilghan.

¹⁵ Uning etrapida jeng chuqanlirini kötürünglar; u teslim bolup qol kötüridu; munarliri örülidu, sépilliri ghulitilidu; chünki bu Perwerdigarning alghan qisasidur. Uningdin qisas élinglar; u bashqilargha néme qilghan bolsa uningghimu shuni qilinglar. ■

¹⁶ Babilidin uruq térighuchi hem hosul waqtidiki orghaq salghuchilarni yoq qilinglar; zulumkarning qilichining qorqunchi tüpeylidin bularning herbiri öz élige qaytip, herbiri öz ana yurtigha qachsun! □

¹⁷ Israil tarqitwétilgen qoy padisidur; shirlar ularni heydiwetken; deslepte Asuriyening padishahi ularni yep ketken, axirida bu Babil padishahi Néboqadnesar uning ustixanlirini ézip ghajilighan.

¹⁸ Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Mana, Men Asuriyening padishahining yénigha kélip, uni jazalighinimdek, men Babil padishahini hem zéminini jazalaymen. ■

¹⁹ Men Israilni qaytidin öz yayliqigha qayturimen, u Karmel téghida, Bashan zéminida ozuqlinidu, uning jéni Efraim téghi üstide hem Giléad zéminida qanaetlinidu.

²⁰ Shu künlerde, shu chaghda, — deydu Perwerdigar, — Israilning qebihliki izdelse, héch tépilmaydu; Yehudaning gunahliri izdelse, héch tépilmaydu; chünki Men qaldurghan qaldisini kechürüm qilimen.

²¹ — Mérataimning zéminigha zerb bilen jeng qilishqa, Pékodta turuwatqanlarchimu jeng qilishqa chiqinglar; ularni weyran qilinglar, qalduqinimu halak qilinglar, — deydu Perwerdigar, — Men némini sanga buyrughan bolsam shuni ada qilinglar. □

²² Jeng sadaliri *Babil* zéminida anglinidu; u zor halaketning sadasidur!

²³ Eslide pütkül yer yüzini urghan bazghan shu derijide sundurup chéqiwétildighu! Babil eller arisida shunche bir dehshet basquchi bolup

■ **50:13** Yer. 49:17 ■ **50:15** Weh. 18:6 □ **50:16** «bularning herbiri öz élige qaytip, herbiri öz ana yurtigha qachsun!» — «herbiri... herbiri...» belki Babilda «qara emgek» qilghan chetellik emgekchilerni körsitidu. Bular nurghun Yehudiylarni öz ichige alidu, elwette. ■ **50:18** 2Pad. 19:35, 37; Yesh. 37:36, 38 □

50:21 «Mérataimning zémini» — «Mérataim» bolsa Babil zéminining jenubidiki bir sheher. Ismi «ikki hessilik asiqliq» dégen menide, Babilning xarakterini körsitish üçün tey misalgha élin'ghan bolushi kérek. «Pékod»dikiler aramiyediki xelq bolup, Babilgha ittapaqdash idi; «Pékod»ning menisi «jaza»dur. Ayette bérilgen buyruqlar yenila shimaldin chiqqan qoshunlargha éytilishi kérek.

chiqqantighu! □

²⁴ Men sanga tuzaq qurdum; sen, i Babil, héch bilmeyla uninggha tutuldu; Perwerdigar bilen qarshilishishing tüpeylidin sen tépiliptutuldu.

²⁵ Perwerdigar qoral ambirini échip, ghezipidiki qorallirini élip chiqardi; chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar kaldiylerning zéminida qilidighan ishi bardur.

²⁶ Uning her chet-chetliridin kélip uninggha hujum qilinglar, ambarlirini échiwétinglar; önichilerni döwiligendek uni xarabe-xarabe qilip döwilep weyran qilinglar; uning héchnémisini qaldurmanglar! □

²⁷ Uning barliq torpaqlirini öltürüwétinglar! Ular soyulushqa chühsun! Ularning haligha way! Chünki ularning küni, yeni jazalinish waqti yétip keldi. □

²⁸ Anglanglar! Zion'gha kélip, Perwerdigar Xudayimizning qisasini, yeni ibadetxanisi üçün alghan qisasini jakarlaydighan, Babil zéminidin qachqan panah izdigüchilerning awazini anglanglar!

²⁹ Babilgha hujum qilish üçün oqyachilarni, yeni barliq kamanni egküchilerni chaqiringlar; Babilning etrapida bargah qurup qorshiwélinglar; héchkimni qachquzmanglar; öz qilmishini öz béshigha chüshürünglar; u némilerni qilghan bolsa, uningghimu shuni qilinglar; chünki u Perwerdigargha — Israildiki Muqeddes Bolghuchigha qarshi körenglep ketkenidi. ■

³⁰ Shunga uning yigitliri kochilirida yiqilidu; shu künide uning barliq jengchi palwanliri yoqitilidu, — deydu Perwerdigar. ■

³¹ Mana, Men sanga qarshidurmen, i körenglep ketkuchi, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar; — chünki séning kününg, yeni Men yéninggha yéqin kélip jazalaydighan kün yétip keldi;

³² körenglep ketkuchi putlish yiqilidu, héchkim uni qaytidin yölep turghuzmaydu; berheq, Men uning sheherlirige ot yaqimen, u uning etrapidikilerning hemmisini köydürüp yutup kétidu.

³³ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Israillar Yehudalar bilen bille ézilip xorluqni körgen; ularni esir qilghanlar ularni qattiq qamap tutqanidi; ularni qoyuwétishni ret qilghan.

³⁴ Lékin ularning Hemjemet-Qutquzghuchisi küchlüktur; samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar ularning dewasini estayidilliq bilen soraydu, shuning bilen U ularning zéminigha aramliq béridu, Babildikilerge aramsizliq yetküzidu.

³⁵ Kaldiyler üstige, Babilda turuwatqanlar üstige hemde Babilning emirliri we danishmenliri üstige qilich chüshidu, — deydu Perwerdigar;

³⁶ qilich palchilar üstige chüshkende, ular hamaqet-exmeqlerdeq körünidu; qilich ularning palwanliri üstige chüshüp, ular patiparaq bolup kétidu;

³⁷ qilich ularning atliri üstige, jeng harwiliri üstige, ularning sepliride turghan barliq yat leshkerler üstige chüshidu, ular ayallardek bolidu; qilich

□ 50:23 «bazghan» — bashqa köp ellerni uruwetken Babilni körsitidu. □ 50:26 «... ambarlirini échiwétinglar; önichilerni döwiligendek uni xarabe-xarabe qilip döwilep weyran qilinglar; uning héchnémisini qaldurmanglar!» — bashqa bixil terjimisi: «... ash-bughdayni saqlighan ambarlirini échinglar; uni xarabe-xarabe qilip döwilep tashlap, uning héchnémisini qaldurmanglar!». □ 50:27 «Uning barliq torpaqlirini öltürüwétinglar!» — «torpaqliri» belkim hem Babilning serxil mal-waranlirini körsetken hem shuning bilen bir waqta uning serxil leshkerlirige simwol qilinghan bolushi mumkin. ■ 50:29 Weh. 18:6, 7 ■ 50:30 Yer. 49:26

xeziniliri üstige chüshidu, ular bulang-talang qilinidu.

³⁸ Qurghaqchiliq ularning suliri üstige chüshüp, ular qurup kêtidu; bularning sewebi zémini oyma butlarga tolup, ular qorqunchluq mebudlar tüpeylidin telwiship ketken. □

³⁹ Shunga chöldiki janiwarlar we chilböriler birlikte shu yerde turidu; shu yerde huwqushlar makanlishidu; u menggüge ademzatsiz bolidu, dewrdin-dewrgé héch ahalilik bolmaydu.

⁴⁰ Xuda Sodom we Gomorrani etrapidiki sheherliri bilen bille örüwetkinidek, héchkim shu yerde turmaydu, insan baliliri shu yerde olturaqlashmaydu, — deydu Perwerdigar. ■

⁴¹ — Mana, shimaldin bir xelq, ulugh bir el chiqip kélidu; yer yüzining chet-chetliridin nurghun padishahlar qozghilidu. ■

⁴² Ular oqya hem neyzini tutup qorallinidu; ular wehshiy, héch rehim körsetmeydighan bolidu; atlirigha min'gende ularning awazliri déngizdek shawqunlaydu; ular jengge atlatqan ademlerdek sep-sep bolup, sanga hujum qilmaqchi, i Babil qizi!

⁴³ Babil padishahi ularning xewirini anglapla qolliri titrep boshap kêtidu; ghem-qayghu uni tutidu, tolghaqqa chüshken ayaldek azablar uni bésiwalidu. ■

⁴⁴ Mana, Iordan deryasi boyidiki chawar-chatqalliqtin chiqip, daim éqip turidighan shu sular boyidiki yaylaqtiki qoylarni tarqatqan bir shirdek Men Babildikilerni beder qachquzimen. Emdi kimni xalisam Men uni uning üstige tikleyen; chünki Manga kim teng kéleleydu? Kim Méningdin hésab élishqa Méni chaqiralaydu? Méning aldında turalaydighan pada baqquchi barmu? □ ■

⁴⁵ Shunga Perwerdigarning Babilni jazalashtiki meqsitini, shuningdek kaldiyerning zéminini jazalash niyitini anglanglar: Ularining kichiklirimu tartip épékétilidu; herheq, qilmishliri tüpeylidin *Perwerdigar* uning yayliqini weyrane qilidu. ■

⁴⁶ Babilning ishghal qilin'ghanliqini anglap yer yüzi tewrinip kêtidu; uning nale-peryadi barliq ellergiche anglinidu. ■

51

Babil toghruluq höküm — dawami

1 Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men Babilni soqidighan hem «Leb-kamay»da turuwatqanlarni soqidighan bitchit qilghuchi shamalni qozghap chiqirimen; □ ■

□ **50:38** «bularning sewebi zémini oyma butlarga tolup, ular qorqunchluq mebudlar tüpeylidin telwiship ketken» — bashqa birxil terjimisi: «bularning sewebi zémini oyma butlarga tolghan, chünki ular qorqunchluq mebudlirini danglap ketkenidi». ■ **50:40** Yar. 19:25; Yer. 49:18 ■ **50:41** Yar. 6:22,30 ■ **50:43** Yer. 49:24 □ **50:44** «daim éqip turidighan shu sular» — Iordan deryasining suliri özi. ■ **50:44** Ayup 41:2; Yer. 49:19,22 ■ **50:45** Yer. 49:20 ■ **50:46** Yer. 49:21 □ **51:1** «Leb-kamay» — Kaldiyeni bir kinayilik «shifir» arqliq körsitidu. Shifirni ipadilesh yoli bolsa, «Kaldiye» dégen sözning herbir herpini ibraniy tilining élipbe tertipi boyiche arqidin oqulghan herp bilen almashturushtin ibaret (mesilen, uyghur tilida bolsa, «a»ni «y» bilen, «e»ni «i» bilen almashturghan'gha oxshash). «Leb-kamay» dégen sözning özi ibraniy tilida «tetürchilik qilghanlarning qelbi», «asiylik qilghanlarning qelbi» dégenni bildüridu, bu intayin kinayilik geptur. «Shamal» bolsa, belkim 2-ayette tilgha élin'ghan «yat ademler»ni körsitidu. ■ **51:1** Yer. 4:11

² Men Babilgha yat ademlerni ewetimen; ular uni soruwétidu, zéminini yer bilen yeksan qiliwétidu; uning béshigha külpét chüshken künide ular uninggha terep-terepin qarshilishishqa kélidu. ■

³ Uning oqyachilirigha kirichni tartqudek, ornidin turghuchilargha dubulgha-sawut kiygüdek purset bermenglar; uning yigitlirining héchqaysisini ayap qoymanglar; uning pütkül qoshunini bitchit qilinglar.

⁴ Kaldiylarning zéminida sanjilghanlar, kochilirida qilichlan'ghanlar yiqil-sun! ■

⁵ Chünki Israil yaki Yehudamu öz Xudasi teripidin, yeni samawi qoshunlarning Sordari bolghan Perwerdigar teripidin tashliwétilgen emes; chünki *Babilning* zémini Israildiki Muqeddes Bolghuchi aldida sadir qilghan gunah bilen tolghandur.

⁶ *Barliq eller*, Babil ichidin qéchinglar, öz jéninglarni élip beder qéchinglar! Uning qebihlikige chétilip qélip halak bolmanglar; chünki bu Perwerdigarning qisas alidighan waqtidur; U qilmishini öz béshigha qayturidu. □ ■

⁷ Babil Perwerdigarning qolidiki pütkül jahanni mest qilghuchi altun gedeh bolghan; eller uning sharibidin ichken; eller shuning bilen sarang bolup ketken. □ ■

⁸ Babil tuyuqsız yiqilip bitchit bolidu; uninggha ah-zar kötürünglar! Uning azabliri üçün tutiya élinglar; u belkim saqaytilarmikin? ■

⁹ — «Biz Babilni saqaytmaqchidur, lékin u saqaymidi; uningdin waz kéchip hemmimiz öz yurtimizgha qaytayli; chünki uning üstige chiqirilidighan höküm jazasi asman'gha taqiship, kökke yétidu». □ ■

¹⁰ — «Perwerdigar heqqaniylikimizni barliqqa keltürgendur; kéleyli, Zionda Perwerdigar Xudayimizning qilghan ishini jakarlayli!» □

Perwerdigar Média qoshunlirigha, andin Babilgha söz qilidu

11 — Oqlarni uchlamlar! Qalqanlarni tutunglar! Perwerdigar Médianning padishahlrining rohini urghutti; chünki Uning niyiti Babilgha qarshidur,

■ 51:2 Yer. 4:11; 15:7 ■ 51:4 Yer. 49:26 □ 51:6 «Barliq eller, Babil ichidin qéchinglar, öz jéninglarni élip beder qéchinglar! ... chünki bu Perwerdigarning qisas alidighan waqtidur; U qilmishini öz béshigha qayturidu» — bezi alimlar bu sözler «barliq eller»ge emes, belki Israilgha éytilidu, dep qaraydu. 45-ayette ehwal shundaq bolidu, lékin bizningche mushu yerde Babilda herbir ellerge éytilidu. Chünki 9-ayette qachqanlar «hemmimiz öz yurtimizgha qaytayli» déyishidu. ■ 51:6 Yer. 50:8,15,28; Weh. 18:4 □ 51:7 «eller sarang bolup ketken» — belkim Babilning gunahigha chétilip, shuningdek jazasighimu chétilip qélip tolimu dekke-dükkige chüshidu. ■ 51:7 Weh. 18 ■ 51:8 Yesh. 21:9; Yer. 8:22; Weh. 14:8; 18:2 □ 51:9 «Biz Babilni saqaytmaqchidur, lékin u saqaymidi; uningdin waz kéchip hemmimiz öz yurtimizgha qaytayli» — qarighanda bu sözler Babil arisida turghan yat ellerning éytidighan sözliri. «Uning üstige chiqirilidighan höküm jazasi asman'gha taqiship, kökke yétidu» dégenni, Xudaning jazalirini qozghighan, kona zamandiki Babil (babel)liqlar qurmaqchi bolghan «asman'gha taqishidighan» munar bilen selishturush paydiliq ish bolidu. («Yar.» 11:1-9ni körüng). ■ 51:9 Yer. 46:11 □ 51:10 «Perwerdigar heqqaniylikimizni barliqqa keltürgendur» — bezi alimlar bu sözni «Perwerdigar bizni qutquzup azad qilghandur» dep terjime qilidu. Lékin «tsedekah» (heqqaniylik) Tewrattiki bashqa héch yerde shundaq menide tépilmaydu. Bizningche bu söz Israilning (hemmimizge oxshash) ózining héchqandaq heqqaniyliq bolmighachqa, Xuda ulargha heqqaniylik élip kélidu, dégenni bildüridu. Bu ayettiki heqqaniylik ózlikidin emes, belki Xudadin kélidu; «Perwerdigar Heqqaniylikimizdur» — bu Mesih-Qutquzghuchining, shuningdek yéngi Yérusalémning bir namidur. 23:6ni hem 33:16ni körüng. «kéleyli, Zionda Perwerdigar Xudayimizning qilghan ishini jakarlayli!» — 9-ayettiki sözlerni kelgüsida Babilidin qachidighan yat eller éytidu; 10-ayettiki sözlerni shübihisizki, kelgüsida Kanaan (Pelestin)gha qaytip kélidighan Israilning qaldisi éytidu.

uni berbat qilish üçündür; bu Perwerdigarning qisasidir, yeni Uning ibade-txanisi uchün alghan qisasidir. ■

¹² Babilning sépillirigha qaritip jeng tughini kötürünglar; közetni téximu chin-graq qilinglar, közetchilerni *Babilni chöriditip* septe turghuzunglar; böktürme qoyunglar; chünki Perwerdige Babildikilerning jazasi toghruluq némilerni dégen bolsa, U shuni könglide pemlep, uni ada qilidu.

¹³ — I elwek sular üstide turghuchi, bayliqliri nurghun bolghuchi, ejiling yétip keldi, jéning ölchinip üzülüsh waqti toshti.

¹⁴ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Özi bilen qesem qilip: «Top-top chéketkilerdek Men séni ademler bilen toldurimen; ular séning üstüngdin ghelibe tentenilirini kötüridu» dédi. ■

¹⁵ — U bolsa yer-zéminni küch-quдрiti bilen yasap, Alemni danaliqi bilen berpa qilip, Asmanlarni eqil-parasiti bilen yayghuchidur; ■

¹⁶ U awazini qoyuwetse, asmanlarda sular shawqunlaydu;

U yer chetliridin bulut-tumanlarni örlitidu;

U yamghurlargha chaqmaqlarni hemrah qilip békitidu,

Shamalni Öz xeziniliridin chiqiridu. ■

¹⁷ Bu *butpereslerning* herbiri eqilsiz, bilimdin mehruamlardur;

Herbir zerger özi oyghan but teripidin shermendige qalidu;

Chünki uning quyma heykili yalghanchiliq,

Ularda héch tiniq yoqtur.

¹⁸ Ular bimenilerdur, mazaq obyéktidur;

Ularning üstige jazalinish waqti kelgende, ular yoqitilidu.

¹⁹ Yaqupning nésiwisi Bolghuchi bulardek emestur;

Chünki hemmini yasighuchi Shudur;

Israil bolsa Uning Öz mirasi bolghan qebilisidur;

Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Uning namidur. □ ■

Perwerdigar Israilgha söz qilidu

²⁰ Sen *Israil* Méning görzem,

Méning jeng qoralimdursen;

Séning bilen Men ellerni bitchit qilimen,

Séning bilen padishahliqlarni tarmar qilimen; □ ■

²¹ Séning bilen hem at hem at min'güchini bitchit qilimen;

Séning bilen hem jeng harwisi hem heydigüchisini bitchit qilimen;

²² Séning bilen hem er hem ayalni bitchit qilimen;

Séning bilen hem qéri hem yashlarni bitchit qilimen;

■ **51:11** Yer. 46:4; 50:28 ■ **51:14** Am. 6:8 ■ **51:15** Yar. 1:1; Ayup 9:8; Zeb. 104:2; Yesh. 40:22; 44:24; 51:13; Yer. 10:12 ■ **51:16** Yer. 10:13 □ **51:19** «Yaqupning nésiwisi Bolghuchi...» — Yaqup mushu yerde Yaqup we uning ewladliri Israilnimu körsitidu. «Yaqupning nésiwisi» Xudaning Özidur, elwette.

■ **51:19** Yer. 10:16 □ **51:20** «Sen *Israil* Méning görzem, Méning jeng qoralimdursen; séning bilen Men ellerni bitchit qilimen, séning bilen padishahliqlarni tarmar qilimen...» — eyni tékiste peqet «Sen méning görzem...» déyilidu. Emdi Xudaning bu sözliri kimgé éytiledi? Bezi alimlar (péillarni «ötken zaman»gha özgertip) Babilgha éytilghan, dep qaraydu. Bashqilar (kelgüside Babil impériyesini weyran qilidighan) Pars impériyesige éytiledi, dep qaraydu; biraq bizningche ular Israilning öziyé éytiledi (24-ayetni köring). Bashqa peyghemberlerning sözliri boyichimu, axirqi zamanlarda Israil xelqi Xudaning bir jazalash qoralı bolidu (mesilen, «Yesh.» 41:5, «Zek.» 12:7ni köring). ■ **51:20** Yer. 50:23

Séning bilen hem yigit hem qizni bitchit qilimen;

²³ Séning bilen hem padichi hem qoy padisini bitchit qilimen;

Séning bilen hem déhqan hem boyunturuqqa qétilghan kalilirini bitchit qilimen;

Séning bilen hem waliylar hem hökümrnlarni bitchit qilimen.

²⁴ — Men köz aldinglarda Babilning hem barliq kalidiylarning Zionda qilghan barliq rezillikini öz béshigha chüshürüp yandurimen, — deydu Perwerdigar.

²⁵ — Mana, Men sen *Babilgha* qarshimen, i pütkül yer yüzini halak qilghuchi tagh;

Men qolumni üstüנגge sozup,

Séni tik yarlardin ghulitip,

Domilitip chüshürüp, séni köyüp tügigen bir yanar tagh qilimen, — deydu Perwerdigar.

²⁶ Shuning bilen ular sendin bürjek chiqirish üçünmu tash tapalmaydu,

Yaki ul üçünmu héchyerdin tash tapalmaydu;

Chünki sen menggüge bir weyrane bolisen, — deydu Perwerdigar.

²⁷ — Zéminda jeng tughini kötürünglar,

Eller arisida kanay chélinglar;

Babilgha jeng qilishqa ellerni teyyarlanglar;

Ararat, minni we Ashkinaz padishahliqlirini chaqirip yighinglar;

Uninggha hujum qilghuchi qoshunlarga bir serdar békitinglar;

Atlarni top-top chéketke léchinkiliridek zémin'gha türkümlep chiqiringlar;□

²⁸ Uninggha jeng qilishqa ellerni teyyarlanglar,

— Médialiqarning padishahliri, waliyliri we barliq hökümdarilirini, shundaqla u höküm sürgen zéminlarning barliq ademilirini teyyarlanglar!

²⁹ Shuning bilen yer yüzi tewrinip azablinidu; chünki Perwerdigarning Babilgha qarshi baghligghan niyetliri, yeni Babilning zéminini héch adem turmaydighan chöl-bayawan qiliwétish niyeti emelge ashmay qalmaydu.

³⁰ Babildiki palwanlar urushtin qol üzidu;

Ular qorghanalirida amalsiz olturidu;

Ularning dermani qalmaydu,

Ular ayallardek bolup qalidu;

Uning turalghulirigha ot qoyulidu;

Derwaza salasunliri sundurulidu.■

³¹ Yügürüp kéliwatqan bir chaparmen yene bir chaparmen'ge, bir xewerchi yene bir xewerchige Babil padishahining aldidila uchriship qélip uninggha:

— «Siling pütkül sheherliri u chettin bu chetkiche ishghal qilindi;

³² Derya kéchikliri igiliwélindi,

Qomushluqlar otta köydürüldi,

Palwanliri dekke-dükkiye chüshüshti!»

□ **51:27 «chéketke léchinkiliri»** — ibraniiy tilida bu söz belkim chéketke léchinkisining ösüsh jeryanidiki eng ziyanlıq basquchini körsitishi mumkin. ■ **51:30** Yer. 50:37

– dep jakarlishidu.□

³³ Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar – Israilning Xudasi mundaq deydu: –

Babilning gizi tekshilinip chingdilidighan waqti bolghan xamandek bésilidu; Birdemdila, uning hosuli orulidighan waqti yétip bolidu!□

³⁴⁻³⁵ Zionda turghuchi qiz: – «Babil padishahi Néboqadnesar méni yutup,

Méni ghajilap ezgen;

U ichimni boshitilghan qachidek qilip qoyghan;

U ejdihadék méni yutup,

Özini nazu-németlirim bilen toyghuzghan,

Méni quruqdap pak-pakiz qiliwetken.

Manga, méning téninge qilghan zorawanliqi Babilning bëshigha chüshürülsun» – deydu,

We Yérusalém: «Méning qanlirim Kaldiyede turghuchilarning bëshigha tökülsun» – deydu.□

³⁶ Shunga Perwerdigar mundaq deydu: –

Mana, Men séning dewayingni soraymen,

Sen üçün qisas alimen;

Men uning déngizini qurutimen, buliqini qaghjiritimen.□ ■

³⁷ Babil bolsa döwe-döwe xarabiler,

Chilbörilerning turalghusi bolidu;

Zémini ademni dehshet basidighan hem daim ush-ush qilinidighan obyekt bolidu,

Héch adem shu yerde turmaydu.

³⁸ Ularning hemmisi yash shirlardek huwlishidu,

Arslanlardek bir-birige xiris qilishidu;□

³⁹ Ularning keypiyati qizip ketkende, Men ulargha bir ziyapet teyyarlap qoyimenki, ularni mest qiliwétimen; shuning bilen ular yayrap-yashnap kétidu,

□ 51:32 «Derya kéchikliri igiliwélindi, **qomushluqlar otta köydürüldi, palwanliri dekke-dükkige chüshüshti!**» – **dep jakarlishidu** – Babilning qandaq yol bilen ishghal qilin'ghanliqining tepsilatiri toghruluq «Qoshumche söz»imizni körüng. Pars qoshuni Efrat deryasining éqish yönilishini ózgartiwétidu, derya qisqa waqit ichidila qurup kétidu. Parslar su yoq deryadin méngip sheherge kirdi. Shuning bilen sheher ichidiki «derya kéchikliri» birinchi bolup igiliwélindi. Sheher etrapidiki «qomushluqlarning köydürülüşü»din meqset sheherdin qachqanlarga yoshurun'ghudek jaylar bolmisun üçün idi. □ 51:33 «uning **hosuli orulidighan waqti**» – belkim ademliri we imaretliri yiqitilidighan, yeni uning jazalinish waqtini körsitidu. □ 51:34-35 «Babil **padishahi Néboqadnesar méni yutup, méni ghajilap ezgen; ...manga, méning téninge qilghan zorawanliqi Babilning bëshigha chüshürülsun**» – deydu, we Yérusalém: «Méning **qanlirim Kaldiyede turghuchilarning bëshigha tökülsun**» – deydu – bu 34-35-ayettiki sözlügüchi «Zionda turghuchi qiz» belkim «ademleshtürülgén» Yérusalémgha wekil kélidu. «manga, **méning téninge qilghan zorawanliqi.**» – belkim Yérusalém we uning xelqini körsitidu. □ 51:36 «Mana, **Men séning dewayingni soraymen, sen üçün qisas alimen; Men uning déngizini qurutimen, buliqini qaghjiritimen**» – Pars qoshuni Babilin ótidighan Efrat deryasini qurutidu. Ular shu yol bilen sheherni ishghal qilidu. «Qoshumche söz»imizni körüng. ■ 51:36 Yer. 50:38 □ 51:38 «Ularning **hemmisi yash shirlardek huwlishidu, arslanlardek bir-birige xiris qilishidu**» – Babilliqlar haraqeshlikidin atiq chiqqanidi. Bu ayet belkim shularning mest bolup «shir keyp» bolghanliqini bildüridu. 39-ayetnimu körüng. Babilning padishahi Belshazar emir-wezirleri bilen bile mest bolghanda, shehiri bösülüp ishghal qilin'ghan («Dan.» 5-babni oqung).

— andin menggüge uyqugha gherq bolup, qaytidin héch oyghanmaydu, — deydu Perwerdigar. □

⁴⁰ Boghuzlashqa yétiligen qozilardek we bille yétilen'gen qochqarlar hem tékilerdek Men ularni boghuzlashqa chüshürimen.

⁴¹ Shéshaqning ishghal qilin'ghanliqigha qara!
Pütkül yer yüzining pexrining tutulghanliqigha qara!
Babilning eller arisida ademni dehshet basidighan obyékti bolghanliqigha qara! □ ■

⁴² Déngiz Babil üstidin örlep ketti;
U nurghunlighan dolqunlar bilen gherq boldi. □

⁴³ Uning sheherliri ademni dehshet basidighan obyék, Qaghjiraq yer, bir chöl, héchkim turmaydighan zémin boldi; Héchqandaq insan balisi qaytidin shu yerlerdin ötmeydu.

⁴⁴ Men Babilda Belni jazalaymen;
Men uning aghzidin yutuwalghinini yanduriwalimen;
Eller qaytidin uninggha qarap éqip kélishmeydu;
Berheq, Babilning sépili ghulap kétidu. □

⁴⁵ Uning otturisidin chiqinglar, i xelqim!
Herbiringlar Perwerdigarning qattiq ghezpidin öz jéninglarni élip beder qéchinglar!

⁴⁶ Siler zéminda angliniwatqan pitne-ighwadin yürikinglarni su qilmanglar we qorqanglar;

Bu yil bir pitne-ighwa, kéler yili yene bir pitne-ighwa chiqidu;
Zéminda zulum-zorawanliq partlaydu, hökümdarlar hökümdarlarga qarshi chiqidu.

⁴⁷ Shunga mana, shu künler kéliduki,
Men Babildiki oyma mebudlarni jazalaymen;
Shuning bilen uning pütkül zémini xijaletke qaldurulidu,
Uningda öltürülgenler uning ichide yiqilidu; □

⁴⁸ Shuning bilen asman we zémin we ularda bar bolghanlar Babil üstidin shadliqtin yangraydu;
Chünki shimaldin halak qilghuchilar uninggha jeng qilishqa kélidu — deydu Perwerdigar.

⁴⁹ Babil tüpeylidin pütkül yer yüzidiki öltürülgenler yiqilghandek,
Babil Israilda öltürülgenler tüpeylidin Babil yiqilmay qalmaydu. □

⁵⁰ Qilichtin qachqanlar, yiraq kétinglar, hayal bolmanglar;

□ 51:39 «Ularning keypiyati qizip ketkende, Men ulargha bir ziyapet teyyarlap qoyimenki, ularni mest qiliwétimen; shuning bilen ular yayrap-yashnap kétidu, — andin menggüge uyqugha gherq bolup, qaytidin héch oyghanmaydu» — bu bésharetning emelge ashurulusini yene «Dan.» 5-babta körüng. □ 51:41 «Shéshaqning ishghal qilin'ghanliqigha qara» — «Shéshaq» Babilni körsitidighan hejwi, kinayilik bir isim. 25:26tiki izahatni körüng. ■ 51:41 Yesh. 13:19; Yer. 25:26 □ 51:42 «déngiz ... dolqunlar...» — Tewrat-injilda köp waqitlarda simwol süpitide top-top qoshunlarni körsitidu. □ 51:44 «men Babilda Belni jazalaymen» — «Bel» — (yaki «Marduk») Babilning eng muhim buti. □ 51:47 «...Shuning bilen uning pütkül zémini xijaletke qaldurulidu, uningda öltürülgenler uning ichide yiqilidu» — démek, Babil xelqi zéminidin héch qachalmaydighan bolidu. □ 51:49 «Babil tüpeylidin pütkül yer yüzidiki öltürülgenler yiqilghandek, Babil Israilda öltürülgenler tüpeylidin Babil yiqilmay qalmaydu» — aytteki eyni ibranij tékisti chüshinish tes. Oqurmenler bashqa terjimilerni uchrutishi mumkin. Lékin omumiy menisi choqum terjimizimdek bolushi kérek.

Chet yerlerdin Perwerdigarni séghininglar,
Yérusalémni ésinglarga keltürünglar.□

51 «Biz xijaletke qalduq, chünki haqaretke uchriduq;
Shermendichiliktin yüzimiz töküldi;

Chünki yat ademler Perwerdigarning öyidiki muqeddes jaylarga bésip
kirdi!»□

52 Shunga shu künler kéliduki, — deydu Perwerdigar,
— Men uningdiki oyma mebudlarni jazalaymen;

Uning pütkül zémini boyida yarilinip jan helqumida ingrishidu.

53 Babil asmanlarga kótürülgen bolsimu,

Uning yuqiri istihkam-qorghini mustehkemen'gen bolsimu,

Lékin Méningdin uninggha halak qilghuchilar yétip baridighan boldi, —
deydu Perwerdigar.

54 Babildin nale-peryadning awazi,

Kaldiylerning zéminidin zor halaketning sadasi kótürülüdu.

55 Chünki Perwerdigar Babilni halak qilmaqchi bolidu;

U uningdin warang-churunglirini yoqitidu;

Sularning dolqunliri örkeshlewatqan sulardek sharqiraydu,

Ularining awazi shawqunlap kélidu.□

56 Chünki halak qilghuchi uninggha, yeni Babilgha jeng qilishqa kélidu,

Shuning bilen uning palwanliri esirge chüshidu;

Ularining oqyaliri sundurulidu;

Chünki Perwerdigar — qisaslar alghuchi Tengridur;

U yamanliqni yandurmay qalmaydu.

57 — Men uning emirliri, danishmenliri, waliyliri, hökümdarliri we palwan-
lirini mest qilimen;

Ular menggüge uxlaydu we qaytidin héch oyghanmaydu — deydu Padishah,

— Nami samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.

58 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: —

Babilning keng sépilliri yer bilen yeksan qilinidu,

Uning égiz derwaziliri pütünley köydürülüdu;

Shuning bilen ellerning jan tikip tapqan méhniti bihude bolidu,

El-yurtlarning özlirining japaliq ejiri peqet otqa yéqilghu bolidu.□

59 Yehuda padishahi Zedekiya textke olturghan tötinchi yili, Babilgha bargh-
inida Mahséyahning newrisi, Nériyaning oghli Séraya Zedekiyagha hemrah
bolup barghan (Séraya bash ghojidar idi). Yeremiya peyghember uninggha
söz tapilghan. □

□ 51:50 «Qilichtin qachqanlar, yiraq kétinglar, hayal bolmanglar; chet yerlerdin Perwerdigarni séghininglar, Yérusalémni ésinglarga keltürünglar» — éniqki, bu sözler Babilda sürgün bolghan Israillargha éytildi. □ 51:51 «Biz xijaletke qalduq, chünki haqaretke uchriduq; ...chünki yat ademler Perwerdigarning öyidiki muqeddes jaylarga bésip kirdi!» — shübhisizki, bu sözler Babilda sürgün bolghanlarning qayghurup éytidighanliri bolidu. □ 51:55 «...sularning dolqunliri örkeshlewatqan sulardek sharqiraydu, ularning awazi shawqunlap kélidu» — «sularning dolqunliri», «ularning awazi» bolsa belkim «halak qilghuchilar»ningki bolidu. Ular «déngiz»gha oxshitilghan (42-ayet); 56-ayet ularning herikitinimu körsitidu. □ 51:58 «Shuning bilen ellerning jan tikip tapqan méhniti bihude bolidu» — ellerning bikar ishligini, «japaliq ejiri» belkim zor sheher-impériye bolghan Babilni köp méhnet singdurup qurup chiqqanliqini körsitidu («Hab.» 2:13ni köring). □ 51:59 «Nériyaning oghli Séraya Zedekiyagha hemrah bolup barghan (Séraya bash ghojidar idi),...» — Séraya Baruqning akisi yaki ukisi idi. 32:12de uning bowisi «Maaséyah» déyilidu.

60 Yeremiya oram qeghezge Babilning béshigha chüshidighan barliq külpetlerni, — yeni Babil toghruluq pütüklük bu barliq sözlerni yazghanidi;

61 we Yeremiya Sérayagha mundaq dédi: — Sen Babilgha yétip barghanda, bu sözlerning hemmisini oqup chiqip we: —

62 «Perwerdigar, Sen bu jay toghruluq: — Men uni yeksan qilimenki, uningda héchkim, ne insan ne haywan turmaydighan, menggüge bir weyrane bolidu — déghen» — deysen;

63 shundaq qilip bu yazmini oqup chiqqandin kéyin, uninggha tash téngip, Efrat deryasining otturisigha chörüwet,

64 we: «Men uning üstige chüshürmekchi bolghan külpetler tüpeylidin, Babil *shu tashqa* oxshashla gherq bolup qaytidin örlimeydu; ular halidin kétidu» — deysen.

Yeremiyaning sözliri mushu yerde tügidi.

52

Yérusalémning bösülüp ishghal qilinishi

1 Zedekiya Yehudagha padishah bolghanda yigirme bir yéshida idi; u Yérusalémda on bir yil höküm sürdi. Uning anisi Libnahliq Yeremiyaning qizi bolup, ismi Hamutal idi. ■

2 U *padishah* Yehoakimning qilghinidek, Perwerdigarning neziride rezil ishlarni qildi.

3 Perwerdigarning Yérusalémgha hem Yehudagha qaratqan ghezipi tüpeylidin, Perwerdigar ularni Öz huzuridin heydiwetküche bolghan ariliqta, töwendiki ishlar yüz berdi. Birinchidin, Zedekiya Babil padishahigha isyan kôtürdi.

4 Shundaq boldiki, uning seltenitining toqquzinchi yili oninchi aying oninchi künide Babil padishahi Néboqednesar pütükül qoshunigha yétekchilik qilip Yérusalémgha hujum qilishqa keldi; ular uni qorshiwélip bargah qurup, uning etrapida qasha-poteylerni qurushti. □ ■

5 Shuning bilen sheher Zedekiyaning on birinchi yilighiche muhasiride turdi.

6 Shu yili tötinchi aying toqquzinchi küni sheherde éghir qehetchilik hemmini basqan we zémindikiler üçünmu héch ash-ozuq qalmighanidi. □

7 Sheher sépili bösüldi; barliq jenggiwar leshkerler qachmaqchi bolup, tün kéchide sheherdin beder tikiwétishti. Ular padishah baghchisigha yéqin «ikki sépil» ariliqidiki derwazidin kétishti (Kaldiylar bolsa sheherning hemme teripide bar idi). Ular *Jordan jilghisidiki* «Arabah tüzlengliki»ni boylap qéchishti.

8 Lékin Kaldiylarning qoshuni padishahni qoghlap Yérixo tüzlenglikide Zedekiyagha yétishti; uning pütün qoshuni uningdin tarqilip ketkenidi.

9 We ular padishahni tutup, Xamat zéminidiki Riblah shehirige, Babil padishahining aldigha apardi; u *shu yerde* uning üstidin höküm chiqardi.

■ 52:1 2Pad. 24:18 □ 52:4 «...uning (Néboqednesarning) seltenitining toqquzinchi yili oninchi aying oninchi künide» — miladiyedin ilgiri 588-yili, 15-Yanwar idi. ■ 52:4 2Pad. 25:1; Yer. 39:1

□ 52:6 «zémindikiler üçünmu héch ash-ozuq qalmighanidi» — bashqa birxil terjimisi «etrapidiki zémindikiler üçünmu héch ash-ozuq qalmighanidi». Bu terjime toghra bolsa, «etrapidiki zémindikiler» sheher etrapidiki zémindin qéchip panah izdep sheherge kirgenlerni kórsitidu.

10 Babil padishahi Zedekiyaning oghullirini uning köz aldida qetl qildi; u Yehudaning barliq emirlirininimu Riblah shehiride qetl qildi;
 11 andin Zedekiyaning közlrini oyuwetti; Babil padishahi uni mis kishenler bilan baghlap Babilgha élip kélip, ölgüche zindan'gha qamap qoydi.

Muqeddes ibadexanining xarab qilin'ghanliqi

12 Beshinchi ayning oninchi künide (bu Babil padishahi Néboqadnesarning on toqquzinchi yili idi) Babil padishahining xizmitide bolghan, pasiban bégi Nébuzar-Adan Yérusalémgha yétip keldi. □

13 U Perwerdigarning öyini, padishahning ordisini we sheherdiki barliq öylerni köydüriwetti; barliq beheywet imaretlerge u ot qoyup köydüriwetti.

14 We pasiban bégi yétekchilikidiki Kaldiylarning pütkül qoshuni Yérusalémning etrapidiki pütkül sépilini örüwetti.

15 Pasiban bégi Nébuzar-Adan zémindiki eng namrat kishilerdin bir qismini, sheherde qalghan bashqa kishilerni, Babil padishahi terepke qéchip teslim bolghanlarni we qalghan hünerwenlerni esir qilip ularni élip ketti. □

16 Lékin pasiban bégi Nébuzar-Adan zémindiki eng namratlarning bir qismini üzümzarliqlarni perwish qilishqa we tériqchiliq qilishqa qaldurdi.

17 Kaldiylar Perwerdigarning öyidiki mistin yasalghan ikki tüwrükni, das tegliklrini we Perwerdigarning öyidiki mistin yasalghan «déngiz»ni chéqip, barliq mislrini Babilgha élip ketti. □ ■

18 Ular yene *ibadette ishlitilidighan* idishlar, gürjek-belgürjekler, laxshigirlar, qachilar, piyale-texsiler hem mistin yasalghan barliq eswablarni élip ketti;

19 daslar, xushbuydanlar, qachilar, küldanlar, chiraghdanlar, piyaliler we jam-qedehlerni bolsa, altundin yasalghan bolsimu, kümüshtin yasalghan bolsimu, ularning hemmisini pasiban bégi élip ketti. □

20 Sulayman padishah Perwerdigarning öyi üçün mistin yasatqan ikki tüwrük we «déngiz», shundaqla uning tegiligi bolghan on ikki buqini u élip ketti; chünki bu mis saymanlarning éghirliqini ölchesh mumkin emes idi.

21 Ikki tüwrük bolsa, herbirining égziligi on sekkiz gez, aylanmisi on ikki gez kéletti; herbirining ichi kawak bolup, misning qélinliqi töt barmaq idi. □ ■

22 Tüwrükning üstidiki béshi bolsa mis bolup, égziligi besh gez idi; uning pütün aylanmisi tor sheklide hem anar nusxisi bilen bézelgenidi, hemmisi mistin idi; ikkinchi tüwrükmu uninggha oxshash bolup, umu anar nusxisi bilen bézelgenidi.

23 Herbir tüwrükning bëshining yanlirida toqsan alte anar nusxisi bar idi; torda jemiy bolup yüz anar nusxisi bar idi.

□ **52:12** «Beshinchi ayning oninchi künide...» (Babil padishahi Néboqadnesarning on toqquzinchi yili...) — miladiyedin ilgiri 586-yili, 17-Awghust idi. □ **52:15** «qalghan hünerwenler» — yaki «qalghan top-top adenler». □ **52:17** «das teglikliri» — bular bolsa «déngiz»din kichik bolghan daslarni kötüridighan tegliklerni körsitidu. Bu ayetlerde tilgha élin'ghan jabduq-bisatlarni köprek chüshinish üçün «1Pad.» 7:8-51-ayetni körüng. ■ **52:17** Yer. 27:19 □ **52:19** «daslar, xush-buydanlar, qachilar, küldanlar, chiraghdanlar, piyaliler we jam-qedehlerni bolsa, altundin yasalghan bolsimu, kümüshtin yasalghan bolsimu, ularning hemmisini pasiban bégi élip ketti» — bu altun-kümüş we mistin yasalghan barliq qacha-quchilar we barliq eswablarni Yeremiyaning ilgiriki bir béshariti boyiche, 54 yildin kéyin Pars impérori Qoreshning permani bilen Yérusalémgha qayturuldi (27:21-22ni körüng). □ **52:21** «gez» — (yaki «jeynek») Tawratniki bir ölchemdur, jeynektin qolning uchighiche bolghan ariliqtur, texminen 45 santimetr. ■ **52:21** 1Pad. 7:15; 2Pad. 25:17; 2Tar. 3:15

24 Pasiban bégi Nébuzar-Adan bolsa bash kahin Séraya, orunbasar kahin Zefaniya we ibadetxanidiki üç neper ishikbaqarnimu esirge aldi.

25 U sheherdin leshkerlerni bashquridighan bir aghwat emeldarni, sheherdin tapqan orda meslihetchiliridin yettini, yerlik xelqni leshkerlikke tizimlighuchi, yeni qoshunning serdarining katipini we sheherdin atmish neper yerlik kishini tutti. □

26 Pasiban bégi Nébuzar-Adan bularni Babil padishahining aldigha, Riblahgha élip bardı.

27 Babil padishahi Xamat zéminidiki Riblahda bu kishilerni qilichlap öltürüwetti.

Shu yol bilen Yehuda öz zéminidin sürgün qilindi.

Yehuda Babilgha sürgün qilinidu

28 Néboqadnesar sürgün qilghan kishilerning sani mundaq idi: — yettinchi yili üç ming yigirme üç Yehudiy;

29 Néboqadnesarning on sekkizinci yili u Yérusalémdin sekkiz yüz ottuz ikki kishini sürgün qildi;

30 Néboqadnesarning yigirme üçinchi yili pasiban bégi Nébuzar-Adan Yehudiy-lardin yette yüz qiriq besh kishini sürgün qildi; jemi bolup sürgün qilin'ghanlarning sani töt ming alte yüz kishi idi. □

Yehoakingning sürgün bolushi

31 Shundaq boldiki, Yehuda padishahi Yehoakin sürgün bolghan ottuz yettinchi yili on ikkinchi ayning yigirme beshinchi küni shu ish yüz berdi: Ewil-Mérodaq Babilgha padishah bolghan birinchi yili, u Yehuda padishahi Yehoakingning qeddini kötürüp, uni zindandin chiqardi; ■

32 u uninggha mulayim söz qilip, uning ornini Babilda uning bilen birge turghan bashqa padishahlarning ornidin yuqiri qildi;

33 shuning bilen Yehoakin zindandiki kiyimlirini séliwétip, ömrining qalghan herbir künide herdaim padishah bilen bille hemdastixan bolushqa muyyesser boldı.

34 Uning nésiwisi bolsa, Babil padishahining uninggha béghishlighan daimliq iltipati idi; bu iltipat kündilik idi, yeni u uninggha taki alemdin ötkiche ömrining herbir küni muyyesser qilin'ghan.

□ 52:25 «bir aghwat emeldar...» — yaki peqet «bir emeldar...». □ 52:30 «Nébuzar-Adan Yehudiy-lardin yette yüz qiriq besh kishini sürgün qildi; jemi bolup sürgün qilin'ghanlarning sani töt ming alte yüz kishi idi» — bu sanlar «2Pad.» 24:14-16de xatirilen «gen'ge oxshimaydu. «Yeremiya»diki sanlar belkim Yérusalémdikilerni, «2Pad.»diki san pütünley Yehudadikilerni körsitishi mumkin. Bu sanlar az körünsimu, oqurmenlarning éside bolushi kérekki, Yeremiyaning hem Ezakiyalning bésharetliri boyiche Yehudadikilerning köpinchisi «qilich, qehetchilik we waba-késel» bilen ölgen bolsa kérek.

■ 52:31 2Pad. 25:27-30

Yeremiyaning yig'ha-zarliri

«Yeremiya peyghemberning yig'ha-zarliri» ... 1-munajat — Yérusalémning qayghu-hesriti

1 |□| (Alef) Ah!

Ilgiri ademler bilen liq tolghan sheher,
 Hazir shunche yigane olturidu!
 Eller arisida katta bolghuchi,
 Hazir tul xotundek boldi!
 Ölkiler üstidin höküm sürgen melike,
 Hashargha tutuldi!□

2 |□| (Bet) U kéchiche achchiq yig'ha kötürmekte;

Mengzide köz yashliri taramlimaқта;
 Ashniliri arisidin,
 Uninggha teselli béridighan héchbiri yoqtur;
 Barliq dostliri uninggha satqunluq qildi,
 Ular uninggha düshmen bolup ketti.□ ■

3 |□| (Gimel) Yehuda jebir-japa hem éghir qulluq astida,

Sürgünlükke chiqti;
 U eller arisida musapir boldi,
 Héch aram tapmaydu;
 Uni qoghlighuchilarning hemmisi,
 Uninggha yétishiwélip, uni tar yolda qistaydu;□

4 |□| (Dalet) Héchkim héytlargha kelmigenliki tüpeylidin,

Zion'gha baridighan yollar matem tutmaқта.
 Barliq qowuqliri chölderep qaldi,
 Kahinliri ah-zar kötürmekte,
 Qizliri derd-elem ichididur;

Özi bolsa,
 Qattiq azablanmaқта.

5 |□| (Xé) Küshendiliri uninggha xojayin boldi,

Düşmenliri ronaq tapmaқта;
 Chünki uning köpligen asiyliliri tüpeylidin,
 Perwerdigar uni jebir-japagha qoydi.
 Uning baliliri kelmeske ketti,
 Küshendisige esir bolup sürgün boldi. □

6 |□| (Waw) Barliq hörmét-shöhriti Zionning qizidin ketti;

Emirliri yaylaqni tapalmighan kiyiklerde boldi;

□ 1:1 «Ah! **Ilgiri ademler bilen liq tolghan sheher, hazir shunche yigane olturidu!...**» — izahat: birinchi babta Yeremiya Yérusalémni musibette bolghan ayal yaki qiz süpitide teswirleydu, uning derdide qayghuridu. Qarishimizche, mushu baktiki «u» Yérusalém (Zion)ni körsitidu, shundaqla «u» musibetlik ayal yaki qiz süpitide körünidu. Birinchi babta «men» — peyghember özini Yérusalémning ornigha qoyup, musibetlik ayal yaki qiz süpitide Yérusalémning ornida qayghuridu («men» yaki «u» ayalche rodta ipadilen/gen). □ 1:2 «Ashniliri» ... «dostliri»... — Yérusalémgha ittipaqdash bolayli dégen yat ellerni yaki Yérusalémdikiler tayan'ghan butlarni körsitidu. ■ 1:2 Zeb. 6:6-7 □ 1:3 «Yehuda jebir-japa hem éghir qulluq astida...» — bashqa birxil terjimisi «Yehuda jebir-japa hem éghir qulluqtin kéyin, ...». □ 1:5 «Düşmenliri ronaq tapmaқта» — bashqa birxil terjimisi «Düşmenliri uni bulang-talang qildi».

Ularning owchidin özini qachurghudek héch dermani qalmidi. □

7 |□| (Zain) Xarlan'ghan, sergerdan bolghan künliride,
Xelqi küshendisining qoligha chüshken,
Héchkim yardem qolini sozmighan chaghda,
Yérusalém qedimde özige tewe bolghanlirini,
Qimmetlik bayliqlirini yadigha keltürmekte;
Küshendiliri uninggha mesxirilik qaraytti;
Küshendiliri uning nabut bolghanliqini mesxire qilishti. □

8 |□| (Xet) Yérusalém esheddiy éghir gunah sadir qilghan;
Shuning bilen u haram boldi;
Uning yalingachliqini körgechke,
Uni hörmetligenler hazir uni kemsitidu;
Uyatta, uh tartqiniche u keynige buruldi. □ ■

9 |□| (Tet) Uning öz heyzliri éteklirini bulghiwetti;
U aqiwitini héch oylimighandur;
Uning yiqilishi ajayib boldi;
Uninggha teselli bergüchi yoqtur;
— «Ah Perwerdigar, xarlan'ghinimgha qara!
Chünki düshmen *halimdin* maxtinip ketti!» ■

10 |□| (Yod) Küshendisi qolini uning qimmetlik nersiliri üstige sozdi;
Özining muqeddes jayigha ellerning bésip kirgenlikini kördi;
Sen esli ularni ibadet jamaitingge «kirishke bolmaydu» dep men'i qil-
ghan'ghu!

11 |□| (Kaf) Bir chishlem nan izdep,
Uning xelqining hemmisi uh tartmaqta;
Jénini saqlap qélish üçhünla,
Ular qimmetlik nersilirini ashliqqa tégishti.
«Ah Perwerdigar, qara!
Men erzimes sanaldim.» ■

12 |□| (Lamed) Ey ötüp kétéwatqanlar,
Bu siler üçhün héch ish emesmu?
Qarap baq, méning derd-elimimdek bashqa derd-elem barmidu?
Perwerdigar otluq ghezipini chüshürgen künide,
Uni méning üstümge yüklidi. ■

13 |□| (Mem) U yuqiridin ot yaghdurdi, ot söngeklirimdin ötüp köydürdi.
U ularning üstidin ghelibe qildi.
U putlirim üçhün tor-tuzaqni qoyup qoydi,
Méni keyninge yandurdi,
U méni nabut qildi,
Kün boyi U méni zeipleshtürdi.

14 |□| (Nun) Asiqliqlirim boyunturuq bolup boynumgha baghlandi;
Qolliri tanini ching chigip chemberchas qiliwetti;
Asiqliqlirim boynumgha artildi;
U dermanimni mendin ketküzdi;

□ 1:6 «Barliq hörmet-shöhriti Zionning qizidin ketti» — yaki «Barliq hörmet-shöhriti Zionning qizidin élip kétildi». □ 1:7 «Héchkim yardem qolini sozmighan chagh» — Yehuda herdaim bashqa eller bilen ittipaqdash bolmaqchi bolup kelgen — lékin halqiliq peyette «ittipaqdashliri» uninggha héch yardem qilmighan. □ 1:8 «Shuning bilen u haram boldi» — bashqa birxil terjimisi «Shunga u mazaqning obyékti boldi». ■ 1:8 Yesh. 47:3 ■ 1:9 Qan. 32:29 ■ 1:11 Yer. 52:6 ■ 1:12 Ayup 19:21; Zeb. 69:19-20; Mat. 26:38-40

Reb méni men qarshilik kórsitelmeydighanlarning qollirigha tapshurdi.

15 |□| (Sameq) Reb barliq baturlirimni otturumdila yerge uruwetti;

U méning xil yigitlirimni ézishke,

Ústúmdin hóküm chiqirishqa kéngesh chaqirdi.

Reb goya úzüm kólchikidiki úzümlerni cheyliyendek,

Yehudaning pak qizini cheyliwetti.□

16 |□| (Ayin) Mushular tüpeylidin taramlap yighlimaqtimen;

Méning közlirim, méning közlirimdin su éqiwatidu;

Manga teselli bergüchi, jénimni eslige keltürgüchi mendin yiraqtur;

Balilirimning köngli sunuqtur;

Chünki dushman ghelibe qildi.□ ■

17 |□| (Pé) (Zion qolini sozmaqta,

Lékin uninggha teselli bergüchi yoq;

Perwerdigar Yaqub toghruluq perman chüshürdi –

Qoshniliri uning küshendiliri bolsun!

Yérusalém ular arisida nijis nerse dep qaraldi.□

Yérusalém sözleydu

18 |□| (Tsade) Perwerdigar heqqaniydur;

Chünki men Uning emrige xilapliq qildim!

Ey, barliq xelqler, anglanglar!

Derdlirimge qaranglar!

Pak qizlirim, yash yigitlirim sürgün boldi!

19 |□| (Kof) Ashnilirimni chaqirdim,

Lékin ular méni aldighanidi;

Jan saqlighudek ozuq-tülük izdep yürüp,

Kahinlirim hem aqsaqallirim sheherde nepestin qaldi.■

20 |□| (Resh) Qara, i Perwerdigar, chünki azar chékiwatimen!

Heddidin ziyade asiqliq qilghinim tüpeylidin,

Ich-baghrim qiyniliwatidu,

Yürükim örtülip ketti.

Sirtta qilich *anisini balisidin* juda qildi,

Öylirimde bolsa ölüm-waba hóküm sürmekte!□ ■

21 |□| (Shiyn) *Xeqler* ah-zarlirimni anglidi;

Lékin teselli bergüchim yoqtur;

Dushmanlirimning hemmisi külpitimdin xewerdar bolup,

Bu qilghiningdin xushal boldi;

Sen jakarlighan künni ularning béshigha chüshürgeysen,

Shu chaghda ularning hali méningkidek bolidu. □

22 |□| (Taw) Ularning barliq rezillikini köz aldinggha keltürgeysen,

□ 1:15 «Reb **barliq baturlirimni otturumdila yerge uruwetti**» — «otturumdila» bolsa Yérusalémning otturisisida. □ 1:16 «Manga **teselli bergüchi, jénimgha medet bergüchi**» — Xuda Özidir. «Balilirimning **köngli sunuqtur**» — oqurmenlarning éside barki, sözligüchi hazir

Yérusalém, shunga «méning balilirim» ózide turuwatqanlarni kórsitidu, elwette. ■ 1:16 Yer. 13:17

□ 1:17 «Qoshniliri **uning küshendiliri bolsun!**» — bashqa birxil terjimisi: «Uning küshendiliri etrapigha olashsun!». ■ 1:19 Yer. 30:14 □ 1:20 «Öylirimde **bolsa ölüm-waba hóküm sürmekte**» —

ibraniiy tilida «ichide bolsa ölüm-waba hóküm sürmekte». ■ 1:20 Yesh. 16:11; Yer. 48:36 □ 1:21 «**Sen jakarlighan künn...**» — Xuda Yeremiyagha we bashqa peyghemberlerge Israilni jazalaydighan bir künni hem yat ellerni jazalaydighan bir künni wehiy qilghanidi.

Barliq asiyliqlirim üçhün méni qandaq qilghan bolsang,
Ularghimu shundaq qilghaysen;
Chünki ah-zarlirim nurg'hundur,
Qelbim azabtin zeipliship ketti!

2

2-munajat – Yérusalémning jazalinishi

1 |□| (Alef) Reb ghezep buluti bilen Zion qizini shundaq qaplidi!

U Israilning sherep-julasini asmandin yerge chörüwetti,

Ghezipi chüshken künide Öz textiperini héch éside qaldurmidi. □

2 |□| (Bet) Reb Yaqupning barliq turalghulirini yutuwetti, héch ayimidi;

U qehri bilen Yehudaning qizining qel'e-qorghhanlirining hemmisini ghulatti;

U padishahliqni emirliri bilen nomusqa qoyup,

Yer bilen yeksan qiliwetti. □

3 |□| (Gimel) U qattiq ghezep Israilning hemme münggüzirini késiwetti;

Düshmenni tosughan ong qolini Uning aldidin tartiwaldi;

Lawuldap köygen öz etrapini yep ketküchi ottek,

U Yaqupni köydürüwetti. □

4 |□| (Dalet) Düshmendek U oqyasini kerd;

Uning ong qoli étishqa teyyarlan'ghanidi;

Közige issiq körün'genlerning hemmisini küshendisi kebi qirdi;

Zion qizining chédiri ichide,

Qehrini ottek yaghdurdi;

5 |□| (Xé) (Reb düshmendek boldi;

U Israilni yutuwalidi,

Ordilirining hemmisini yutuwalidi;

Uning qel'e-qorghhanlirini yoqatti,

Yehudaning qizida matem we yig'ha-zarlarni köpeytti.

6 |□| (Waw) U Uning kepisini baghchini pachaqlatqandek pachaqlatti;

U ibadet sorunlirini yoqitiwetti;

Perwerdigar Zionda héyt-bayramlar hem shabatlarni *xelqining* ésidin chiqiriwetti;

Ghezep oti bilen padishah hem kahinni chetke qéqiwetti. □

□ 2:1 «Israilning sherep-julasi» ... «(Xudaning) Öz textiperi» — bular Xudaning muqeddes ibadexanasini közde tutushi mumkin. □ 2:2 «Yaqupning barliq turalghuliri» — «Yaqup» mushu ayetlerde Yaqupning ewladlirini, yeni Israillarni körsitidu, elwette. «Yehudaning qizining

qel'e-qorghhanlirining hemmisini ghulatti» — «qel'e-qorghhanliri» belkim Yehudaning mustehkem sheherlirini körsitidu. □ 2:3 «U qattiq ghezep Israilning hemme münggüzirini késiwetti» — Tewratta, «münggüz»ler köp hallarda ademlerning abruy-shöhritini bildüridu. Mushu yerde Israilning pexri bolghan abruyluq mötiwerlirini yaki batur ezimetlirini körsitishi mumkin. Münggüzler ademning béshidin ösken emes! «U Yaqupni köydürüwetti» — mushu yerde «Yaqup» Yaqupning (Israilning) zémini we sheher-yézilirini körsitidu. □ 2:6 «U Uning kepisini baghchini pachaqlatqandek pachaqlatti» — «Uning kepisi» mushu yerde yene muqeddes ibadexanini körsitidu; gerche ibadetxana ghayet zor imaret bolsimu, ibadetxana Xuda aldida peqet bir «kepe», waqitliq bir nerse, xalas. «U ibadet sorunlirini yoqitiwetti» — yaki «u ibadet sorunini yoqitiwetti». Bu kéyinki terjime toghra bolsa, umu ibadexanini körsitidu. (Perwerdigar Zionda héyt-bayramlar hem shabatlarni *xelqining* ésidin chiqiriwetti» — «shabatlar», (yeni «shabat künliri») — «shabat» dem élish küni, Xuda Israilgha: Silerge muqeddes kün bolsun dep békitken, shenbe küni körsitidu.

7 |□| (Zain) Reb qurban'gahini tashliwetti,

Muqaddes jayidin waz kechti;

U Ziondiki ordilarning sépillirini düshmenning qoligha tapshurdi;

Hetta Perwerdigarning öyide,

Ular héyt-ayem künidikidek tentene qilisht!

8 |□| (Xet) Perwerdigar Zion qizining sépilini chéqiwétishni qarar qilghan;

U uningha *halak* ölçem tanisini tartip qoyghan;

U qolini chéqishtin héch üzmid;

U hem istihkamlarni hem sépilni zarlatt;

Ikkisi teng halsirap qayghurmaqta.□

9 |□| (Tet) Uning derwaziliri yer tégige gherq bolup ketti;

U uning tömür-taqqlirini pare-pare qiliwetti.

Padishahi hem emirliri eller arisigha palandi;

Tewrattiki terbiye-yolyoruq yoqap ketti,

Peyghemberliri Perwerdigardin wehiy-körünüshlerni izdep tapalmaydu.□

10 |□| (Yod) Zion qizining aqsqaalliri,

Yerde zuwan sürmey olturmaqta;

Ular bashlirigha topa-chang chéchishti;

Ular bélige böz yögiwélishti;

Yérusalémning pak qizlirining bashliri yerge kirip ketküdek boldi.

11 |□| (Kaf) Méning közlim taramlighan yashlirimdin halidin ketti;

Ichi-baghrilirim zerdapgha toldi;

Jigirim yer yüzige tökülüp pare-pare boldi,

Chünki xelqimning qizi nabut qilindi,

Chünki sheher kochilirida narsidiler hem bowaqlar hoshsiz yatmaqta.

12 |□| (Lamed) Ular sheher kochilirida yarilan'ghanlardek halidin ketkende,

Anilirining quchiqida yétip jan talashqanda,

Anilirigha: «Yémek-ichmek nede?» dep yalwurushmaqta.□

13 |□| (Mem) Men derdingge guwahchi bolup, séni némige oxshitarmen?

Séni némige sélishturarmen, i Yérusalém qizi?

Sanga teselli bérishte, némini sanga teng qilarmen, i Zionning pak qizi?

Chünki séning yarang déngizdek cheksizdur;

Kim séni saqaytalisun?□

14 |□| (Nun) Peyghemberliringning sen üçün körgenliri bimenilik hem exmeqliqtur;

□ 2:8 «Perwerdigar ... uningha halak ölçem tanisini tartip qoyghan» — démek, Hemmige Qadir Xuda Yérusalémning halak bolushini alliqachan tepsiliy ölçep qoyghanidi. □ 2:9 «Uning derwaziliri yer tégige gherq bolup ketti» — kona zamanlarda sheherning qowuq-derwaziliri

mötiwerler soraq qilish, nesihet qilish, meslihet bérishke olturidighan jay idi (5:14ni körüng). «Tewrattiki terbiye-yolyoruq» — yaki «Tewrat». Ibraniy tilida «tewrat» dégen söz «yolyoruq», «terbiye» dégen menide.

«Peyghemberliri Perwerdigardin wehiy-körünüshlerni izdep tapalmaydu» — «peyghemberliri» Xudaning peyghemberliri emes, belki «Yehudaning peyghemberliri». Bu kinayilik gep, u «saxta peyghemberler»ni körsitidu (14-ayet, «Yer.» 14:13-18nimu körüng); Ezakiyal peyghember we Yeremiya peyghember alliqachan Yérusalémning weyran qilinishi toghruluq aldin'ala tepsiliy bésharet bergenidi.

□ 2:12 «Yémek-ichmek nede?» — ibraniy tilida: «Nan-sharab nede?». Qurghaqchiliq tüpeylidin belkim peqet sharabla qaldimu, su yoqmidu? □ 2:13 «Men derdingge guwahchi bolup, séni némige oxshitarmen? Séni némige sélishturarmen, i Yérusalém qizi? Sanga teselli bérishte, némini sanga teng qilarmen, i Zionning pak qizi?...» — ayettiki barliq sözler belkim Zionning derd-elimini

ölchigili bolmaydighanliqini körsitishi mumkin (axirida «yarang» toghruluq sözleydu). «...séning yarang déngizdek cheksizdur» — ibraniy tilida «... séning bösülgen jaying déngizdek cheksizdur».

Ular séning qebihlikingni héch ashkare qilmidi,
Shundaq qilib ular sürgün bolushungning aldini almidi.
Eksiche ularning sen üçün körgenliri yalghan bésharetler hem ézitquluqlardur.

□ 15 |□| (Sameq) Yéningdin ötüwatqanlarning hemmisi sanga qarap chawaklishidu;

Ular üshqirtip Yérusalémning qizigha bash chayqashmaqta: —
«Güzellikning jeshiri, pütkül jahanning xursenliki» dep atalghan sheher mushumidu?»□

16 |□| (Pé) Barliq düshmenliring sanga qarap aghzini yoghan échip *mazaq qilmaqta*,

Üsh-ush qiliship, chishlirini ghuchurlatmaqta;

Ular: «Biz uni yutuwalduq!

Bu berheq biz kütken kündür!

Biz buni öz közimiz bilen körüşke muyesser bolduq!» — démekte.

17 |□| (Ayin) Perwerdigar Öz niyetlirini ishqa ashurdi;

Qedimdin tartip Özining békitken sözige emel qildi;

U héch rehim qilmay ghulatti;

U düshmennini üstüngdin shadlandurdi;

Küshendiliringning münggüzini yuqiri kötürdi.□

18 |□| (Tsade) Ularning köngli Rebge nida qilmaqta!

I Zion qizining sépili!

Yashliring deryadek kéche-kündüz aqsun!

Özüngge aram berme;

Yash tamchiliring taramlashtin aram almisen!■

19 |□| (Kof) Tün kéchide ornungdin tur,

Kechte jések bashlinishi bilen nida qil!

Könglüngni Rebning aldigha sudek tök;

Narsidiliringning hayati üçün uninggha qolliringni kötür!

Ular barliq kochiliring doqmushida qehetchilikтин halidin ketmekte.

20 |□| (Resh) Qara, i Perwerdigar, oylap baqqaysen,

Sen kimge mushundaq muamile qilip baqqan?!

Ayallar öz méwilirini — erke bowaqlirini yéyishke bolamdu?

Kahin hem peyghembarni Rebning muqeddes joyida öltürüşke bolamdu?!■

21 |□| (Shiyn) Yashlar hem qérilar kochilarda yétishmaqta;

Pak qizlirim we yash yigitlirim qilichlinip yiqildi;

Ularni ghezipping chüshken künide qirdingsen;

Ularni héch ayimay soydungen.

22 |□| (Taw) Sen héyt-bayram künide jamaetni chaqirghandek,

□ 2:14 «...sen üçün körgenliri yalghan bésharetler» — «bésharetler» ibraniiy tilida «yükler» yaki «yükliğin bésharetler». Adette «yük» dégen söz bésharetning éghirliqini, wezinini, muhim söz ikenlikini körsitidu. Bu yerde «yük», shübhisizki, hejwiyy gep bolup, mushundaq kishilerning «bésharetliri» kishilerge héch ilham yaki medet bermey, eksiche, emeliyette, ademlerge «éghir yük» artidighanliqni körsitidu.«Ézitquluq»ning bashqa birxil terjimisi «chiqirishqa (yeni, sürgün bolushqa) sewebchi» dégen bolidu. □ 2:15 «Yéningdin ötüwatqanlarning hemmisi sanga qarap chawaklishidu» — bu «chawaklishish» mesxire qilishni bildürse kérek. Yerusalémi körsitighan «güzellikning jeshiri» «pütkül jahanning xursenliki» dégen ibariler «Zeb.» 50:2 we 48:2din élin'ghan. □ 2:17 «Qedimdin tartip Özining békitken sözige emel qildi...» — Perwerdigar uzundin buyan (Musa peyghember dewridin tartip) Israilgha butpereslik we itaetsizlikning aqiwiti toghruluq agahlandurup kelgenidi. ■ 2:18

Yer. 14:17; Yigh. 1:16 ■ 2:20 Yigh. 4:10

Méni terep-tereplerdin bésishqa wehimilerni chaqirding;
Perwerdigarning ghezep künide qachqanlar yaki tirik qalghanlar yoq idi;
Özüm erkilitip chong qilghanlarni dühshininim yep ketti.□

3

3-munajat – Jaza we ümid ••• Azab tartquchi derd-elem tökidu

1 |□| (Alef) Men uning ghezep tayiqini yep jebir-zulum körgen ademdurmen.□

2 Méni U heydiwetti,
Nurgha emes, belki qaranghuluqqa mangdurdi;

3 Berheq, U kün boyi qolini manga qayta-qayta hujum qildurdi;

4 |□| (Bet) Etlirimni we térilirimni qaqsshal qiliwetti,
Söngelirimni sunduruwetti.

5 U manga muhasire qurdi,

Öt süyi we japa bilen méni qapsiwaldi.

6 U méni ögili uzun bolghanlardek qapqaranghu jaylarda turushqa mejbur qildi.

7 |□| (Gimel) U méni chiqalmaydighan qilip chitlap qorshiwaldi;
Zenjirimni éghir qildi.

8 Men warqirap nida qilsammu,
U duayimni héch ishtimidi.

9 U yollirimni jipsilashqan tash tam bilen tosuwaldi,
Chighir yollirimni egri-toqay qiliwetti.

10 |□| (Dalet) U manga paylap yatqan éyiqtek,
Pistirmida yatqan shirdektur.

11 Méni yollirimdin burap tétma-titma qildi;
Méni tügeshtürdi.

12 U oqyasini kérip,
Méni oqining qarisi qildi.

13 |□| (Xé) Oqdénidiki oqlarni böreklirimge sanjitquzdi.□

14 Men öz xelqimge reswa obyékti,
Kün boyi ularning mesxire naxshisining nishani boldum.

15 U manga zerdabni toyghuche yutquzup,
Kekre süyini toyghuche ichküzdi.

16 |□| (Waw) U chishlirimni shéghil tashlar bilen chéqiwetti,
Méni küllerde tügüldürdi;

17 Jénim tinch-xatirjemliktin yiraqlashturuldi;
Arambexshning néme ikenlikini untup kettim.□

□ 2:22 «Méni terep-tereplerdin bésishqa wehimilerni chaqirding» — «Yer.» 20:3 we 10ni körüng.

□ 3:1 «Men uning ghezep tayiqini yep jebir-zulum körgen ademdurmen...» — 3-babta (1-66) sözlügüchi belkim Yeremiyaning özi; u bezi yerlerde (1) «Yérusalémgha wekil bolup» sözleydu; (2) (bizningche) yene bezi yerlerde Muqeddes Roh uning arqiliq Mesihning gunahimiz üçün tartidighan qurbanliq azablarini aldın'ala körsitidu. «Men uning ghezep tayiqini yep jebir-zulum körgen ademdurmen» — mushu ayyetiki «adem» dégen söz, adette «erkek», «oghul bala», batur-palwanni körsitidu. □ 3:13 «Oqdénidiki oqlarni böreklirimge sanjitquzdi» — ibraniylar böreknı wıjdan yaki héssiyatning menbesi dep qaraytti. □ 3:17 «Jénim tinch-xatirjemliktin yiraqlashturuldi» — bashqa birxil terjimisi: «Jénimni tinch-xatirjemliktin yiraqlashturdungsen».

18 Men: «Dermanim qalmidi, Perwerdigardin ümidim qalmidi» — dédim.

19 |□| (Zain) Méning xar qilin'ghanlirimni, sergedan bolghanlirimni, Emen we öt süyini *yep-ichkinimni* ésingge keltürgeysen!□

20 Jénim bularni herdaim eslewatidu, Yerge kirip ketküdek bolmaqta.

21 Lékin shuni könglümge keltürüp esleyenki, Shuning bilen ümid qaytidin yanidu, —■

22 |□| (Xet) Mana, Perwerdigarning özgermes méhribanliqliri! Shunga biz tügeshmiduq;

Chünki Uning rehimdilliqlirining ayighi yoqtur;□ ■

23 Ular her seherde yéngilinidu;

Séning heqiqet-sadiqliqig tolimu moldur!■

24 Öz-özümge: «Perwerdigar méning nésiwemdu;

Shunga men Uningha ümid baghlaymen» — deymen.■

25 |□| (Tet) Perwerdigar Özini kütkenlerge,

Özini izdigen jan igisige méhribandur;

26 Perwerdigarning nijatini kütüş,

Uni süküt ichide kütüş yaxshidur.□

27 Ademning yash waqtida boyunturuqni kütürüshi yaxshidur.□

28 |□| (Yod) U yégane bolup süküt qilip oltursun;

Chünki Reb buni uningha yüklidi.

29 Yüzini topa-tupraqqa tegküzsün,

— Éhtimal, ümid bolup qalar?□ ■

30 Mengzini urghuchigha tutup bersun;

Til-ahanelarni toyghuche ishitsun!

31 |□| (Kaf) Chünki Reb ebedil-ebed insandin waz kechmeydu;

32 Azar bergen bolsimu,

Özgermes méhribanliqlirining mollaruq bilen ichini aghritidu;

33 Chünki U insan balilirini xar qilishni yaki azablashni xalighan emestur.

34 |□| (Lamed) Yer yüzidiki barliq esirlerni ayagh astida yanjishqa,

35 Hemmidin Aliy Bolghuchining aldida ademni öz heqqidin mehrum qilishqa,

36 Insan'gha öz dewasida uwal qilishqa, — Reb bularning hemmisige guwahchi emesmu?

37 |□| (Mem) Reb uni buyrumighan bolsa,

□ 3:19 «Méning xar qilin'ghanlirimni, sergedan bolghanlirimni, emen we öt süyini *yep-ichkinimni* ésingge keltürgeysen!» — bashqa birxil terjimisi: «Méning xar qilin'ghanlirim, méning sergedan bolghanlirimni eslisem, emen yégendek we öt süyini ichiwalghandek bolimen». ■ 3:21 Zeb. 73:17

□ 3:22 «Perwerdigarning özgermes méhribanliqliri! **Shunga biz tügeshmiduq;...**» — bashqa birxil terjimisi: «Perwerdigarning özgermes méhribanliqliri hergiz üzülmeydu;...» ■ 3:22 Yesh. 1:9; Hab. 3:13

■ 3:23 Zeb. 30:5 ■ 3:24 Hab. 2:3 □ 3:26 «Uni süküt ichide kütüş yaxshidur» — «süküt ichide» dégenlik mushu yerde yene «sewr-taqet bilen» dégenimu bildüridu. □ 3:27 «Ademning yash waqtida boyunturuqni kütürüshi yaxshidur» — bu ayetning belkim ikki menisi bar: — (1) adem yash waqtida japa-musheqetni körüş yaxshi ishtur; (2) Babilning boyunturuqi yüklen'genler (sürgün bolghanlar) arisidin yashlar axirida bu boyunturuqning (texminen 60 yildin kéyin) élip tashlinishini köreleydu. Shunga shu chaghda «boyunturuqni kütürgen yashlar»ning bexti bolidu; ulargha nisbeten «yashliqta boyunturuqni kütürüş yaxshi ishtur». □ 3:29 «Yüzini topa-tupraqqa tegküzsün» —

ibraniy tilida «aghzini tupraqqa bastursun». Bu heriket qattiq dua-tilawet qilishni bildüridu. ■ 3:29

Ros. 8:22

Kim déginini emelge ashuralisun?■

38 Külpetler bolsun, bext-saadet bolsun, hemmisi Hemmidin Aliy Bolghuchining aghzidin kelgen emesmu? ■

39 Emdi tirik bir insan néme dep aghrinidu, Adem balisi gunahlirining jazasidin néme dep waysaydu?□

40 |□| (Nun) Yollirimizni tekshürüp sinap bileyli, Perwerdigarning yénigha yene qaytayli;

41 Qollirimizni könglimiz bilen bille ershtiki Tengrige kötüreyli!

42 Biz itaetsizlik qilip sendin yüz öriduq;

Sen kechürüm qilmiding.

43 |□| (Sameq) Sen özüngni ghezep bilen qaplap, bizni qoghliding; Sen öltürdüng, héch rehim qilmiding.

44 Sen Özüngni bulut bilen qaplighansenki, Dua-tilawet uningdin héch ötelmes.

45 Sen bizni xelqler arisida dashqal we nijaset qilding.

46 |□| (Pé) Barliq dushmanlirimiz bizge qarap aghzini yoghan échip *mazaq qildi*;

47 Üstimizge chüshti alaqqadilik we ora-tuzaq,

Weyranchiliq hem halaket.

48 Xelqimning qizi nabut bolghini üçhün, Közümdin yashlar östeng bolup aqmaqta.

49 |□| (Ayin) Közüm yashlarni üzümley töküwatidu,

Ular héch toxtiyalmaydu,

50 Takí Perwerdigar asmanlardin töwen'ge nezer sélip *halimizgha qarighuche*.

51 Méning közüm Rohingha azab yetküzmekte, Shehirimning barliq qizlirining Hali tüpeylidin.

52 |□| (Tsade) Manga sewesiz dushman bolghanlar,

Méni qushtek hedep owlap keldi.

53 Ular orida jénimni üzmeckchi bolup,

Üstümge tashni chörüdi.

54 Sular béshimdin téship aqti;

Men: «Üzüp tashlandim!» — dédim.□

55 |□| (Kof) Hangning tüwlrinin namingni chaqirip nida qildim, i Perwerdigar;

56 Sen awazimni angliding;

Qutuldurushqa nidayimgha quliqingni yupuruwalmighin!

57 Sanga nida qilghan künide manga yéqin kelding,

«Qorqma» — déding.

58 |□| (Resh) I reb, jénimning dewasini özüng soriding;

Sen manga hemjemet bolup hayatimni qutquzdung.

59 I Perwerdigar, manga bolghan uwalliqni kördüngsen;

■ 3:37 Zeb. 33:9 ■ 3:38 Yesh. 45:7; Am. 3:6 □ 3:39 «Emdi tirik bir insan néme dep aghrinidu, adem balisi gunahlirining jazasidin néme dep waysaydu?» — gunahlirimizning tégishlik jazasi jismani hem rohiy ölüm bolsa, biz tirik chaghda shu tégishlik jazani téxi tartmiduq.

□ 3:54 «Sular béshimdin téship aqti; men: «Üzüp tashlandim!» — dédim» — oqurmenlarning éside barki, Yeremiya peyghember «su azgili»gha tashliwétilgen. Lékin mushu ayetlerde éytilghan derdlar ashu sergüzeshttin éship kétidu.

Men üçün höküm chiqarghaysen;

⁶⁰ Sen ularning manga qilgan barliq öchmenliklrini,
Barliq qestlrini kördungsen.

⁶¹ |□| (Shiyn) I Perwerdigar, ularning ahanetlrini,

Méni barliq qestlignlrini anglidingsen,

⁶² Manga qarshi turghanlarning shiwrilashlrini,

Ularining kün boyi keynimdin kusur-kusur qilishqanlrini anglidingsen.

⁶³ Olturghanlirida, turghanlirida ulargha qarighaysen!

Men ularning *mesxire* naxshisi boldum.

⁶⁴ |□| (Taw) Ularining qolliri qilghanliri boyiche, i Perwerdigar, béshigha jaza yandurghaysen;

⁶⁵ Ularining köngüllirini kaj qilghaysen!

Bu séning ulargha chüshidighan leniting bolidu!

⁶⁶ Ghezep bilen ularni qoghlighaysen,

Ularni Perwerdigarning asmanliri astidin yoqatqaysen!

4

4-munajat – Xarabilik ichide turghan Yérusalém

1 |□| (Alef) Ah! Altun shunche julasiz bolup ketti!

Sap altun shunche tutuq bolup ketti!

Muqeddes öydiki tashlar herbir kochining béshigha tökülüp chéchildi!□

2 |□| (Bet) Zionning oghulliri shunche qimmetlik,

Sap altun'gha tégishküsiz idi,

Hazir sapal kozilardek,

Sapalchining qoli yasighanlirichilikmu *qimmiti yoq* dep qariliwatidu!

3 |□| (Gimel) Hetta chilböriler emchikini tutup bérip balilirlini émitidu;

Lékin méning xelqim chöldiki tögiquشلargha oxshash rehimsiz boldi.□

4 |□| (Dalet) Bowaqning tili usuzluqtin tangliyigha chaplihiwatidu;

Kichik balilar nan tilimekte,

Héchkim ulargha oshtup bermeywatidu.

5 |□| (Xé) (Nazunémetlerni yep kön'genler kochilarda sarghiyip yürüdu;

Sösün kiyim kiydürülüp chong qilin'ghanlar tézeklikni quchaqlap yétiwatidu.

6 |□| (Waw) Xelqimning qizining qebihlikige chüshken jaza Sodomning

gunahining jazasidin éghirdur;

Chünki Sodom biraqla örüwétilgenidi, héch ademning qoli uni

qiynimighanidi.□

7 |□| (Zain) Xelqimning «Nazariy»liri bolsa qardin sap, süttin aq, téni qizil

yaqutlardin parqiray idi,

□ 4:1 «Muqeddes öydiki tashlar...» — muqeddes ibadetxanining terkibi bolghan yoghan oyulghan tashlarni körsitidu. Bezi alimlar «tashlar» muqeddes ibadetxanidiki «göher, yaqutlar»ni körsitidu, dep qaraydu; lékin bu göherlerni Néboqadnesar miladiyedin ilgiriki 605-yili Babilgha élip ketkenidi. □ 4:3 «...méning xelqim chöldiki tögiquشلargha oxshash rehimsiz boldi» — tögiquشلar adette öz balilirlini baqmaydu; baliliri öz-özini baqidu. □ 4:6 «Xelqimning qizining qebihlikige chüshken jaza Sodomning gunahining jazasidin éghirdur; chünki Sodom biraqla örüwétilgenidi, héch ademning qoli uni qiynimighanidi» — oqurmenlerning éside barki, Xuda Sodom shehirining üstige ot-güngürt yaghdurup jazalighan. Shuning bilen uning tartqan jazasi intayin qisqa bolghan, Yérusalémningkidek uzun'ghiche sozulghan emes, yene kélip u «ademning qoli»ning zorawanliqigha uchrighan emes.

Teqi-turqi kök yaquttek idi.□

8 |□| (Xet) Hazir chirayliri qurumdin qara;
Kochilarda kishiler toniyalmighudek bolup qaldi;
Bir tére-bir ustixan bolup qaldi;
U qaqshalliship yaghachtek bolup ketti. □

9 |□| (Tet) Qilichta öltürülgenler qehetchilikte ölgenlerdin bextliktur;
Chünki ular qaqshal bolup ketmekte,
Tupraqning méwiliri bolmighachqa yiqitilmaqta.

10 |□| (Yod) Baghri yumshaq ayallar öz qolliri bilen balilirini qaynitip pishurdi;
Xelqimning qizi nabut qilin'ghinida balilar ularning göshi bolup qaldi.

11 |□| (Kaf) Perwerdigar qehrini chüshürüp pighandin chiqti,
Otluq ghezipini tökti;
Zionda bir ot yéqip,
Uning ullirini yutuwetti.

12 |□| (Lamed) Yer yuzidiki padishahlar we jahanda barliq turuwatqanlar bolsa,
Ne küshende ne düshmenning Yérusalémning qowuqliridin bösüp kiridighanliqigha ishenmeytti.

13 |□| (Mem) Halbuki, peyghemberlirining gunahliri tüpeylidin, Kahnirining qebihlikliri tüpeylidin, Ularning *Zionda* heqqaniylarning qanlirini tökkenliki tüpeylidin, — Bu ish *béshigha* chüshti!□

14 |□| (Nun) Hazir ular qarghulardek kochilarda ténep yürmekte, Ular qan'gha bulghan'ghanki, Héchkim kiyimlirige tegküchi bolmaydu. □

15 |□| (Sameq) Xe q ulargha: «Yoqulush! Napaklar! Yoqulush! Yoqulush, bizge tegküchi bolushma!» dep warqirishmaqta.
Ular qéchip terep-terepke sergerdan bolup ketti;
Lékin eller: «ularning arimizda turushigha bolmaydu!» — dewatidu.

16 |□| (Pé) Perwerdigar Özi ularni tarqitiwetti;
U ularni qayta nezirige almaydu;
Kahinlarning hörmiti qilinmidi,
Yashan'ghanlarmu héch méhribanliq körmidi.□

17 |□| (Ayin) Közimiz yademni bihude kütüp halidin ketti;

□ 4:7 «Xelqimning «Nazariy»liri **bolsa qardin sap, süttin aq, ... teqi-turqi kök yaquttek idi**» — «Nazariy»lar bolsa melum mezigilde yaki ömürwayet özlirini Xudagha alahide atap tapshurghan kishilerdur. Ular «Nazariy» bolghan waqitta chachlirini chüshürmeytti, héchqandaq haraq-sharab ichmeytti (Tewrat, «Chöl.» 6:1-21ni körüng). □ 4:8 «Bir **tére-bir ustixan bolup qaldi**» — ibranii tilida: «térisi ustixanlirigha chaplishidu». □ 4:13 «Peyghemberlerning **gunahliri**»ni emes, **belki** peyghemberlirining **gunahliri**» — Israilda turghan bu «peyghemberler» Xudani emes, belki xelqni razı qilish üçün söz qiliwatqan saxta peyghemberlerni körsitidu. □ 4:14 «Ular **qan'gha bulghan'ghanki, héchkim kiyimlirige tegküchi bolmaydu**» — Musa peyghemberge tapilan'ghan qanun boyiche, «ölük»ke tegken adem «bulghan'ghan», «napak» hésablinatti. Ölgen nersilerge yaki «napak» ademlergimu tegken kishiler özliri bir mezigliche «napak» bolidu. Mushu kahinlar we peyghemberler shunche köp ademlerni öltürgenki, kiyim-kéçekliri herdaim «bulghan'ghan» bolup, héchkim ulargha tégishke pätinalmaytti. □ 4:16 «Perwerdigar **Özi ularni tarqitiwetti**» — ibranii tilida sözmusöz: «Perwerdigarning yüzi ularni tarqitiwetti» déyilidu.

Derweqe bizni qutquzalmighan bir elni kütüp közet munarlimimizda turup kelduq. □ ■

18 |□| (Tsade) Düşmenlirimiz izimizdin qoghlap yürdi;
Shunga kochilarda yürelmeytuq;
Ejilimiz yéqinlashti, künlirimiz toshti;
Chünki ejilimiz keldi!

19 |□| (Kof) Péyimizge chühshkenler asmandiki Bürkütlerdin ittik;
Taghlardimu bizni qoghlap yügürdi,
Bayawandimu bizni böktürmide paylashti.

20 |□| (Resh) Jénimizning nepisi bolghan, Perwerdigarning Mesih qilghini ularning ora-tuzaqlirida tutuldi;
Biz u toghrisida: «uning sayiside eller arisida yashaymiz» dep oyliduq! □

21 |□| (Shiyn) I uz zéminida turghuchi, Édomning qizi, xushal-xuram yayrighin!

Lékin bu jaza qedehi sangimu ötidu;
Senmu mest bolisen, yalingachlinisen! □

22 |□| (Taw) Qebihlikning jazasigha Xatime bérilidu, i Zion qizi;
U séni sürgünlükke qayta élip ketmeydu;

Lékin, i Édom qizi, u séning qebihlikingni jazalaydu;
U gunahliringni échip tashlaydu!

5

5-munajat – Israilning rehim tiles duasi

1 Béshimizgha chühshkenlerni ésinge keltürgeysen, i Perwerdigar;
Qara, bizning reswachiliqta qalghinimizni neziringge alghaysen!

2 Mirasimiz yatlarğa,

Öylirimiz yaqa yurtluqlarğa tapshuruldi. □

3 Biz yétim-yésirler, atisizlar bolup qalduq;

Anilirimizmu tul qaldı.

4 Ichidighan suni sétiwélishimiz kérek;

Otunni peqet pulgha alghili bolidu.

5 Bizni qoghlighuchilar tap basturup kéliwatidu;

Halsirap, héch aram tapalmaymiz.

□ 4:17 «...bizni **qutquzalmighan bir el**» — Israil herdaim awwal Misir bilen, andin Asuriye bilen ittipaq tüzimekchi bolup, ulardin yardem soraytti (mesilen, 5:6ni, «Yer.» 2:18ni körüng). ■ 4:17 Ez. 29:16 □ 4:20 «Perwerdigarning **Mesih qilghini**» — Israilning padishahini körsitidu. «Mesih qilish» kona bir örp-adetke qaritilghan. Tewrattiki belgilimide, yéngi padishah tiklinish murasimida béshigha puraqliq yagh quyulatti. Bu «mesih qilish» (yaki «mesihlesh») dep atalghan. Kéyin padishah «mesih qilin'ghan» yaki «Perwerdigarning mesih qilghini» («Perwerdigarning mesihligini») dep atalghan.

«Mesih qilish» murasimi Xudaning hoquqi we alahide yardimi uninggha tapshurulghanligini körsitidu. Eysa «Mesih»ning üstige bolsa yagh emes, belki Muqeddes Roh quyulghan. □ 4:21 «I **uz zéminida turghuchi, Édomning qizi, xushal-xuram yayrighin!**» — Édom Israilgha öch bolup, herdaim Israilning béshigha külpet chühshkende xush bolidu. «**Lékin bu jaza qedehi sangimu ötidu; senmu mest bolisen, yalingachlinisen!**» — «qedehe» — Xudaning ghezipige tolghan «qedehe»ni körsitidu (mesilen, «Yer.» 25:15-17, 28ni körüng). Édom uni ichken künide «yalingach» bolup, düşmenning hujumigha muhapizetsiz qalidu, shuningdek bulang-talanggha uchrıp xijaletke qaldurulidu. □ 5:2 «**Mirasimiz**» — Israilgha tewe qilin'ghan zéminini körsitidu. Xuda ularğa uni miras qilghanidi.

- 6 Jan saqlighudek bir chishlem nanni dep,
Misir hem Asuriyege qol bérip boysun'ghanmiz.
- 7 Ata-bowilirimiz gunah sadir qilib dunyadin ketti;
Biz bolsaq, ularning qebihlikining jazasini kôtürüşke qalduq.
- 8 Üstimizdin hóküm sürgüchiler qullardur;
Bizni ularning qolidin azad qilghuchi yoqtur.□
- 9 Dalada qilich tüpeylidin,
Nénimizni tépishqa jénimizni tewekkul qilmaqtimiz.
- 10 Térimiz tonurdek qiziq,
Achliq tüpeylidin qizitma bizni basmaqta.
- 11 Zionda ayallar,
Yehuda sheherliride pak qizlar ayagh asti qilindi.
- 12 Emirler qolidin dargha ésip qoyuldi;
Aqsaqallarning hórmiti héch qilinmidi.
- 13 Yash yigitler yarghuncha qta japa tartmaqta,
Oghul balilirimiz otun yúklerni yúdúp deldengship mangmaqta.
- 14 Aqsaqallar sheher derwazisida olturmas boldi;
Yigitler neghme-nawadin qaldi.□
- 15 Shad-xuramliq könglimizdin ketti,
Ussul oynishimiz matemge aylandi.
- 16 Béshimizdin taj yiqildi;
Halimizgha way! Chünki biz gunah sadir qilduq!
- 17 Buning tüpeylidin yüreklirimiz mujuldi;
Bular tüpeylidin közlirimiz qarangghulashti —
- 18 — Zion téghigha qarap közlirimiz qarangghulashti,
Chünki u chölderep ketti,
Chilböre uningda paylap yürmekte.
- 19 Sen, i Perwerdigar, menggüge hóküm sürisen;
Texting dewrdin-dewrge dawamlishidu.
- 20 Sen némishqa bizni daim untuysen?
Némishqa shunche uzun'ghiche bizdin waz kéchisen?
- 21 Bizni yéninggha qayturghaysen, i Perwerdigar!
Shundaq bolghanda biz qaytalaymiz!
Künlirimizni qedimkidek eslige keltürgeysen,
- 22 — Eger sen bizni mutleq chetke qaqmighan bolsang,
Eger bizdin cheksiz ghezeplenmigen bolsang!

□ 5:8 «Üstimizdin hóküm sürgüchiler qullardur» — «qullar» belkim mustebit hókümdarliqqa chiqqan qullarni körsitidu; Tewrat «Pend.» 30:21-22ni körüng. □ 5:14 «Aqsaqallar sheher derwazisida olturmas boldi» — adet boyiche aqsaqallar sheher derwazilirida olturup sot-hóküm beja keltüretti.

Ezakiyal

Xudaning alamet körünüshliri — Ezakiyalning chaqirilishi we uningha tashvurulghan xewer

¹ Ottuzinchi yili, tötinchi ayning beshinchi künide, men Kéwar deryasigha sürgün qilin'ghanlar arisida turghan mezgilde, mana asmanlar échilip, men Xudaning alamet körünüshlirini kördüm. □ ■

² Tötinchi ayning beshinchi küni — Yehoakinning sürgün bolghanliqining beshinchi yili idi —

³ Kaldiylarning zéminida, Kéwar deryasi boyida, Buzining oghli Ezakiyal kahin'gha Perwerdigarning sözi keldi — shu yerde Perwerdigarning qoli uning wujudigha qondi.

⁴ Men kördüm, mana! Shimaldin boran-chapqun kötürüldi; yoghan bir bulut we uni orap turghan bir ot, uning etrapida bir yoruqluq julalinip turatti; otturisidin, yeni shu ot ichidin, issiqtin julalan'ghan parqiraraq mistek bir körünüsh körüldi.

⁵ Yene uning otturisidin, töt hayat mexluq körüldi; ularning körünüshi shundaq idiki: — ularda insanning qiyapiti bar idi; □

⁶ ularning herbirining töttin yüzi bar idi; herbirining töttin qaniti bar idi. ■

⁷ Ularning tüptüz putliri bar idi; tapanliri bolsa mozayning tuyaqlirigha oxshaytti; ular parqiritilghan mistek parlap turatti.

⁸ Töt yénida, qanatliri astida insanningkidek birdin qoli bar idi; tötisining herbirining töttin yüzi we töttin qaniti bar idi; □ ■

⁹ ularning qanatliri bir-birige tutash idi; ular yürgende héchyaqqa burulmaytti; ular hemmisi udul aldigha yüretti.

¹⁰ Ularning yüz körünüshliri insanningkidek idi; u tötisining ong teripide shirningkidek yüzi bar idi; tötisining sol teripide buqiningkidek yüzi bar idi; tötisining bürkütningkidek yüzimu bar idi. ■

¹¹ Ularning yüzliri ene shundaq idi. Qanatliri yuqirida kérilip turatti; herbirining ikki qaniti ikki teripidiki mexluqning qanitigha tutishatti; yene ikki qaniti öz ténini yépip turatti.

¹² Ularning herbiri udulgha qarap mangatti; ularda bolghan roh nege barimen dése, ular shu yerge mangatti; ular mangghanda héchqaysi terepke burulmaytti. □

¹³ Hayat mexluqlarning qiyapiti bolsa, köyüp yalqunlap turghan otning choghidek, mesh'ellerdek idi; mushu ot uyan-buyan aylinip mexluqlar arisida yüretti; ot intayin yalqunluq idi, ottin chaqmaqlar chéqip turatti;

□ **1:1 «Ottuzinchi yili»** — Ezakiyalning öziningki 30-yili bolsa kérek. Ezakiyal esli kahin bolup, ottuz yashqa kirgende muqeddes ibadetxanidiki toluq kahinliq ornigha (bolupmu qurbanliq qilishqa) chiqishi kérek idi. Biraq u sürgün bolup, undaq nésiwige muyesser bolalmidi. ■ **1:1 Zeb. 137:1**

□ **1:5 «ularda insanning qiyapiti bar idi»** — bu sözler, éhtimal, mushu mexluqlarning öre turghan halitini körsitidu. Mexluqlar süretlen'gen almashlar bezide erenche rodta, bezide ayalche rodta körüldi. Belkim ularning körünüshi peyghemberge bir teripi erenche qiyapette, yene bir teripi ayalche qiyapette körün'gen bolushi mumkin. ■ **1:6 Ez. 10:14** □ **1:8 «tötisining herbirining töttin yüzi we töttin qaniti bar idi»** — bezi alimlar: — «tötisining herbirining yénida ikkidin insanningkidek qoli bar idi» dep terjime qilidu — démek, herbir mexluqning töttin emes, belki ikkidin qoli bar idi. ■ **1:8 Ez. 10:8** ■ **1:10 Ez. 10:14; Weh. 4:7** □ **1:12 «ularda bolghan roh»** — belkim Xudaning Rohidur.

14 hayot mexluqlar chaqmaqtek pal-pul qilib uyaqtin-buyaqqqa yügürüp turatti.

15 Men hayot mexluqlargha qaridim, mana hayot mexluqlarning herbiring yénida yerde turidighan, ularning yüzige udullan'ghan birdin chaq turatti;

16 chaqlarning shekli we yasilishi béril yaqutning körünüşide idi; tötisining bixilla körünüşü bar idi; ularning shekli we yasilishi bolsa, chaqning ichide chaq bardek idi. □ ■

17 Mexluqlar mangghanda, ular yüzlen'gen töt teripining hemmisige udul mangatti; mangghanda ular héch burulmaytti.

18 Chaqlarning ultangliri bolsa, intayin égiz hem dehshetlik idi; ular tötisining ultanglirining pütün etrapı közler bilen tolghanidi. ■

19 Hayat mexluqlar mangghanda, chaqlar ulargha yandiship mangatti; hayot mexluqlar yerdin kötürülgende, chaqlarmu kötürületti. ■

20 Roh nege mang dése, ular shu yerge mangatti — démek, ularning rohi *Rohqa* egiship mangatti. Chaqlar ular bilen teng kötürületti; chünki mexluqlarning rohi chaqlirida idi. □

21 Mexluqlar mangghanda, chaqlarmu mangatti; mexluqlar toxtighanda, chaqlarmu toxtaytti; ular yerdin kötürülginide, chaqlarmu ulargha qoshulup teng kötürületti; chünki hayot mexluqlarning rohi chaqlarda idi.

22 Hayot mexluqlarning bashliri üstide bir yoghan köz yetküsiz gümbezge oxshaydighan bir nerse turatti; u xrustaldek dehshetlik parqirap, ularning béshi üstide yéyilip turatti. □

23 Bu gümbezdek nersining astida ularning qanatlırı kérilip, bir-birige tégiship turatti; herbir mexluqning öz ténining ikki yénini yapidighan ikkidin qaniti bar idi. □

24 Ular mangghanda, men qanatlırining sadasini anglidim — u ulugh sularning sharqirighan sadasidek, Hemmige Qadirning awazidek — qoshunning yürüş qiliwatqan chaghdiki süren-shawqunlirining sadasidek idi; ular toxtap turghan chaghlarda, ular qanatlırini töwen'ge chüshüretti.

25 We ularning béshi üstidiki gümbezdek nerse üstidin bir awaz anglandi. Ular toxtap turghan chaghlarda, ular qanatlırini töwen'ge chüshüretti.

26 Ularning béshi üstidiki gümbezdek nerse üstide, kök yaqut kebi bir textning siymasi turatti; bu text siymasining üstide, tolimu yuqirida, insan qiyapitide körün'gen bir zat turatti.

27 We men bu zatni bélining üsti teripining turqi mistek parqirghan, etrapini ot orap turghan qiyapittekı bir körünüşte kördüm; we bélining astı teripining turqi, otning qiyapitide idi, uning etrapida küchlük yoruqluq turatti.

28 Bu etrapida turghan küchlük yoruqluqning körünüşü bolsa, yamghurluq künidiki bulutta peyda bolghan hesen-hösenning körünüşidek idi. Bu bolsa

□ **1:16** «...chaqning ichide chaq bardek idi» — bashqa birxil terjimisi: «...bir chaq yene bir chaq bilen gireleshken idi». ■ **1:16** Ez. 10:9,10 ■ **1:18** Ez. 10:12 ■ **1:19** Ez. 10:16 □ **1:20** «Roh nege mang dése, ular shu yerge mangatti...» — «Roh» mushu yerde belkim Xudaning Rohini körsitidu. □ **1:22** «bir yoghan köz yetküsiz gümbez» — bu gümbez 26-ayet boyiche Xudaning textining ulini körsitidu. «u xrustaldek dehshetlik parqirap» — yaki «u muzsıman dehshetlik parqirap...». □ **1:23** «herbir mexluqning öz ténining ikki yénini yapidighan ikkidin qaniti bar idi» — bashqa birxil terjimisi: «herbir mexluqning yapquchi ikki qaniti bar idi» — démek, herbiring ténini yapidighan ikki qaniti bar idi. Bizning terjimimiz boyiche, bir yölinishke uchqanda, qanatlıridin ikkisini ishlitidu, yene bir yölinishke uchqanda, bashqi ikki qanitini ishlitidu.

Perwerdigarning shan-sheripining qiyapitining körünüşü idi. Buni körüpla men düm yiqildim; we men sözlewatqan birsining awazini anglidim. □ ■

2

Ezakiyalning wezipisi

1 We U manga: I insan oghli, ornungdin des tur, we Men sanga söz qilimen, — dédi.

2 U manga söz qilghanda, Roh manga kirip, méni des turghuzdi; we men manga söz qilghuchining awazini anglap turdum. □ ■

3 We U manga: — «I insan oghli, Men séni Israil balilirgha, yeni Manga asiyliq qilghan asiy «yat eller»ge ewetimen; bugün'ge qeder hem ular hem ularning ata-bowliri Manga yüz örüp asiyliq qilip kelmekte», — dédi. □ ■

4 — «Bu balilar bolsa nomussiz we köngli qattiqtur; Men séni ulargha ewetimen; sen ulargha: «Reb Perwerdigar shundaq deydu!» — dégin —

5 shuning bilen ular meyli qulaq salsun, salmisun (chünki ular asiyliq qilidighan bir jemet) — özliri arisida heqiqiy bir peyghemberning turghanliqini tonup yétidu. ■

6 Emdi sen, i insan oghli, gerche sanga tiken-jighanlar hemrah bolsimu, we sen chayanlarning arisida tursangmu, ulardin qorqma, we sözliridinmu qorqma; shundaq, ularning sözliridin qorqma, we zerdilik qarashliridin dekke-dükkige chüshme; chünki ular asiy bir jemettur. □ ■

7 Sen ular tingshusun, tingshimisun Méning sözlirimni ulargha yetküz; chünki ular asiyliq qilghuchilardur.

8 We sen, i insan oghli, sanga éytqan sözlirimge qulaq sal; bu asiy jemettek tetür bolmighin; aghzingni échip, Men sanga berginimni yégin. ■

9 — Men qarisam, mana manga sozulghan bir qol turuptu; we mana, uningda bir oram yazma turuptu.

10 U köz aldında uni échip yéyip qoydi; uning aldi-keynining hemme yérigé xet yézilghanidi; uninggha yézilghanliri mersiye, matem sözliri we derdelemlerdin ibaret idi. □

□ 1:28 «Bu etrapida turghan küchlük yoruqluqning körünüşü bolsa, yamghurluq künidiki bulutta peyda bolghan hesen-hösenning körünüşidek idi» — bu sözler, belkim bu küchlük nurning Perwerdigarning körünüşining etrapida chambersiman shekilde bolghanliqini körsitidu. ■ 1:28

Dan. 10:9 □ 2:2 «U manga söz qilghanda, Roh manga kirip, méni des turghuzdi» — «Roh», mushu yerde shübhisizki, Xudaning Rohini körsitidu. ■ 2:2 Ez. 3:24; Dan. 10:10 □ 2:3 «Manga asiyliq qilghan asiy «yat eller»» — mushu yerde «yat eller» kinayilik gep bolup, shübhisizki «Israil» (shimaliy padishahliq) we Yehuda (jenubiy padishahliq) dégen ikki elni kösitidu. Ular Xudagha «yat», ular chetelliklerdeq butqa choqundi. «Israil» (shimaliy padishahliq) 125 yil ilgiri Asuriye impériyesi teripidin sürgün bolghanidi. Asuriye impériyesi ghulighandin kéyin, belkim sürgün bolghan köp Israillar Babilda qélip, sürgün bolghan «Yehuda»dikiler bilen ariliship bir bolup ketken. ■ 2:3

Yer. 3:25 ■ 2:5 Ez. 33:33 □ 2:6 «gerche sanga tiken-jighanlar hemrah bolsimu, we sen chayanlarning arisida tursangmu,...» — «tiken-jighanlar» we «chayanlar» dégenler shübhisizki, Israillarni körsitidu. ■ 2:6 Yer. 1:8, 17; Ez. 3:9; Luqa 12:4; 1Pét. 3:1 ■ 2:8 Weh. 10:9 □ 2:10 «U köz aldında uni échip yéyip qoydi; uning aldi-keynining hemme yérigé xet yézilghanidi» — adette, «oram yazmilar»da peqet ichidila xet yéziqliq bolatti. Alimlarning bu oram yazming «aldi-keyni»ge xet yézilghanliqi toghruluq herxil pikiri bar. Shübhisizki, uning bir ehmiyeti shuki, Xudaning sap sözlirige héchkimning qoshumche sözlerni yézish mumkinchiliki yoq idi; bizningche, bu ish yene Xudaning ularni eyibleydighan sözlirining nurghunliqini tekitleydu.

3

1 We U manga: — I insan oghli, érishkingini yégin; bu yazmini yep, bérip Israil jemetige sóz qilghin, dédi. ■

2 Shuning bilen men aghzimni ahtim, U manga yazmini yégüzdi.

3 U manga: — I insan oghli, qorsiqingni toq qilip, ichi-baghringni Men sanga bergen bu oram yazma bilen toldurghin, — dédi. Shuning bilen men yédim, aghzimda u heseldeki tatliq idi. ■

4 We U manga mundaq dédi: «I insan oghli, barghin, Israil jemetige barghin, Méning sözlirimni ulargha yetküzgin. ■

5 Chünki sen gheyriy yéziqtiki yaki tili tes bir elge emes, belki Israil jemetige ewetilding;

6 — gheyriy yéziqtiki hem tili tes, sözlirini chüshen'gili bolmaydighan köp ellege ewetilmiding; Men séni shulargha etetken bolsam, ular sanga qulaq salatti!

7 Biraq Israil jemeti sanga qulaq salmaydu, chünki ularning héchbiri Manga qulaq sélishni xalimaydu; chünki pütün Israil jemetining qapiqi tong we köngli qattiqtur.

8 Mana, Men yüzüingni ularning yüzirige qarshi tashtek, we séning péshanengni ularning péshanilirigha qarshi tashtek qildim. ■

9 Berheq, séning péshanengni chaqmaq téshidin qattiq, hetta almastek qildim. Ulardin qorqma, we ular tüpeylidin dekke-dükkige chüshme; chünki ular asiya bir jemettur». ■

10 We U manga: — I insan oghli, Méning sanga éytmaqchi bolghan hemme sözlirimni könglüngge püküp qoyghin, ularni köngül qoyup anglighin.

11 We hazir barghin, sürgün bolghanlarga, yeni öz élingdikilerge sóz qil, ular anglisun, anglimisun ulargha: «Reb Perwerdigar shundaq deydu!» — dégin! — dédi. ■

12 Shuning bilen Roh méni kötürdi, men arqamdin zor sharqirighan bir awazni anglidim — «Perwerdigarning shan-sheripige teshekkür-medhiye öz jaylirida oqulsun!» — □ ■

13 — Hayat mexluqlarning qanatlrining bir-birige tégishken awazi, we ularning yénidiki chaqlarning awazliri beheywet sharqirag bir sada idi.

14 We Roh méni kötürüp, yiraqqa apardi; we men qattiq azab, rohimdiki ghezep bilen bardim, we Perwerdigarning qoli méning wujudumda küchlük idi. □

15 Shuning bilen men Tel-Abib shehiride sürgün bolghanlar, yeni Kéwar deryasi boyida turghanlarning yénigha yétip keldim; men ular turghan jayda olturdum; ularning arisida yette kün hang-tang qétip olturdum. ■

16 Mana yette kün toshup, Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi:

17 «I insan oghli, Men séni Israil jemeti üçün közetchi qilip tiklidim; sen Méning aghzimdin sözni anglap, ulargha Mendin bolghan agahni yetküzgin. ■

■ 3:1 Yer. 15:16; 2:8; Weh. 10:9 ■ 3:3 Zeb. 19:10-11; 119:103; Weh. 10:10 ■ 3:4 Yer. 1:17

■ 3:8 Yer. 1:18; Mik. 3:8 ■ 3:9 Yer. 1:8,17; 5:3; Ez. 2:6; 1Pét. 3:14 ■ 3:11 Ez. 2:5, 7

□ 3:12 «shuning bilen Roh méni kötürdi,...» — «Roh», shübhisizki, Xudaning Rohi. ■ 3:12 Ez.

8:3 □ 3:14 «men qattiq azab, rohimdiki ghezep bilen bardim,...» — Ezakiyalning derd-elimi

we rohining achchiqligi néme üçün? Shübhisizki, u Xudaning sözini anglap öz xelqining qattiq

köngüllüklikini chüshinip yétip, intayin azablan'ghan we ularning Xudagha bolghan wapasizliqigha

qattiq ghezepgen. ■ 3:15 Ayup 2:13 ■ 3:17 Yesh. 62:6; Ez. 33:7; 1Tim. 3:1

18 Men rezillerge: «Sen jezmen ölesen» — désem, biraq sen uni agahlandurmisang — yeni bu rezil ademni hayatqa érishsun dep rezil yolidin yandurup, uni hayatqa érishsun dep agahlandurmisanq, shu rezil adem öz qebihlikide ölidu; biraq Men uning qéni üçhün sendin hésab alimen. □ ■

19 Biraq sen ashu rezil ademni agahlandursangmu, u rezillikidin, yeni öz rezil yolidin yanmisa, u öz qebihlikide ölidu; lékin sen öz jéningni qutquzup qalisen.

20 Yaki bolmisa bir heqqaniy adem öz heqqaniyliqidin yénip, qebihlik qilidighan bolsa, uning aldigha chomaq salsam, u ölidu; chünki sen uni agahlandurmiding, u öz gunahida ölidu, we u qilghan heqqaniy ishlar eslenmeydu; biraq uning qéni üçhün sendin hésab alimen. ■

21 We eger sen heqqaniy ademni gunah sadir qilma dep agahlandurup tursang, we u gunah sadir qilmisa, u chaghda u jezmen hayat qalidu, chünki u agahqa köngül qoydi; shuning bilen sen öz jéningni qutquzup qalisen». □

22 We Perwerdigarning qoli méning wujudumda turatti; U manga: — Ornungdin tur, tüzlenglikke barghin, Men shu yerde sen bilen sözlishimen, — dédi. □

23 Shuning bilen men ornumdin turup, tüzlenglikke chiqtim; we mana, men Kéwar deryasi boyida turup körgen shan-shereptek, Perwerdigarning shan-sheripi shu yerde turatti; körüpla men düm yiqildim. ■

24 We Roh ichimge kirip méni tik turghuzdi; U manga söz qilip mundaq dédi: — «Barghin, öyge kirip özüngni bend qilghin. ■

25 We sen, i insan oghli, mana, ular arghamchilarni üstüngge sélip, ular bilen séni baghlaydu; buning bilen sen talagha chiqalmay, el-yurt ichige héch kirelmeysen. □

26 Shundaqla ulargha tenbih bergüchi bolmasliqning üçhün, Men séni gacha qilip, tilingni tangliyinggha chaplashturimen; chünki ular asiy bir jemettur. □ ■

□ **3:18 «Shu rezil adem öz qebihlikide ölidu»** — ibranıy tilida bu ikki bisliq söz. Birinchi menisi: «U öz qebihlik tüpeylidin ölidu». İkkinchi menisi: «U öz qebihlik kechürüm qilinmighan halda ölidu» — demek, u Xudaning dostluqidin ayrilghan halda ölidu. Bizningche ikkinchi imkaniyet belkim toghridur. Beribir hemmimiz ölimiz; biraq Xudadin ayrilghan halda ölüsh, heqiqiy hem qorqunchluq ölümdur. ■ **3:18** Ez. 33:8 ■ **3:20** Ez. 18:24; 33:12,13 □ **3:21 «U chaghda u jezmen hayat qalidu, chünki u agahqa köngül qoydi»** — bezi alimlar, Xudaning bu sözini peqet jismaniy jehettiki «ölüm» we «hayat» dep qaraydu. Xudaning Musa peyghember arqiliq Israil bilen békitken ehdisi boyiche, Israillar uning permanlırıda yürgen bolsa, omumen éytqanda, köp bextlik, uzun ömürlük bolidu. Biraq biz bu sözler belkim jismaniy tereptin bolushi mumkin bolsimu, uningdinmu muhimi, rohiy tereptinmu éytilghan, dep qaraymiz. Démek, sözler menggülik hayat we menggülik ölümge qaritilghan. Undaq bolmisa heqqaniy adem toghruluq «uning qilghan heqqaniy ishlari eslenmeydu» dégen agah sözning néme qorqunchluqi bolsun? □ **3:22 «U manga: — Ornungdin tur, tüzlenglikke barghin, men shu yerde sen bilen sözlishimen, — dédi»** — Xuda Ezakiyal bilen sözlishish üçhün uning bir xilwet jay («tüzlenglik» yaki «jilgha»)gha chiqishini telep qilidu. ■ **3:23** Ez. 1:3 ■ **3:24** Ez. 2:2 □ **3:25 «ular arghamchilarni üstüngge sélip, ular bilen séni baghlaydu»** — «ular» zadi kim? Bashqa ayetlerge qarighanda Ézakiyalni «baghliganlar» el-yurttikileri emes; shunga biz shundaq qaraymizki, bu «ular» perishtilerdin ibaret. Xuda perishtiler arqiliq «ghayib arghamchilar» yaki «rohiy arghamchilar» bilen Ezakiyal peyghemberni ornidin turalmaydighan qilidu: 4-bab, 8-ayetnimu körüng. □ **3:26 «Men séni gacha qilip, tilingni tangliyinggha chaplashturimen»** — bu «gachiliq» adettiki gep-sözni körsitidu; uning ariliqta beribir Xuda bergen bésharetlerni éytish mes'uliyiti bar idi. Shunga Xudaning mushu buyruqi bilen Ezakiyal xeqler bilen héch salamlashmaytti, adettikidek geplernimu qilamaytti. Bu gachiliq besh yildin kéyin, 24:27-ayette tügeydu. ■ **3:26** Ez. 2:5

27 We Men sen bilen sözleshkinimde, aghzingni échip, sen ulargha: «Reb Perwerdigar mundaq deydu!» deysen; kim anglaymen dése anglisun, kim anglimaymen dése anglimisun; chünki ular asiy bir jemettur. □ ■

4

Yérusalémning muhasirige élinishi

1 Emdi sen, i nsan oggli, bir késekni élip öz aldinggha qoyghin; uning üstige bir sheherni — yeni Yérusalémni oyup qoyghin. □

2 Andin uni muhasirige élip, uninggha poteylerni qurup, sépilgha chiqidighan bir dönglük yasap, uning etrapigha bargahlarni tikip we sépilni bösküchi bazghanlarni tiklep qoyghin. ■

3 Bir tömür taxtini élip, uni özüng bilen sheherning arisigha tikle; yüzüngni uninggha qaritip tikle; u muhasirige élinidu, sen özüng uni muhasirige alisen; bu ishning özi Israil jemetige bésharet bolidu.

4 We sen, sol yéninggha yanpashlap yatqin; Israil jemetining qebihlikini öz üstüngge qoy; solgha yanpashlap qanche kün yatsang, sen shunche kün ularning qebihlikini kötürisen. □

5 Men sanga yétish kérek bolghan künlerni ularning qebihlik qilghan yilliri boyiche, yeni üç yüz toqsan kün qilip békitkenmen; shuning bilen sen Israil jemetining qebihlikini kötürisen. ■

6 Bu künler tügigendin kéyin, sen yene ong yanpashlap yétip, Yehuda jemetining qebihlikini kötürisen; sanga qiriq künni békitkenmen, herbir kün bir yilni ipadileydu. □

7 We sen yüzüngni Yérusalémning muhasirisige qaritip, yéngingni türgen halda, uni eyiblep bésharet bérisen;

8 we mana, Men üstüngge arghamchilarni salimenki, sen muhasirining künlirini tügetmigüche uyan-buyan'gha héch örülmeysen. □

9 We sen özüngge bughday, arpa, purchaq, qizil mash tériq we qara bughdaylarni élip bir idish ichige sal; we buningdin özüng üçhün tamaq teyyarlaysen; sen buni yanpashlap yatqan künlerde, yeni üç yüz toqsan künde yeysen;

□ 3:27 «Men sen bilen sözleshkinimde, aghzingni échip, sen ulargha: «Reb Perwerdigar mundaq deydu!» deysen...» — bu ikki ayet (26-27)ke qarighanda, Xuda Özi peyghemberning «gachiliqi»ni gahi-gahi üzidu we shuning bilen Ezakiyal xelqke söz qilidu. Bashqa waqitlarda u héch gep qilalmaytti.

■ 3:27 Ez. 2:5, 7 □ 4:1 «bir késekni élip öz aldinggha qoyghin; uning üstige bir sheherni — yeni Yérusalémni oyup qoyghin» — kéyinki ayetlerge qarighanda, bu «kések» Yérusalém shehirini ipadilesh üçhün nahayiti chong kések bolush kérek idi. ■ 4:2 2Pad. 25:1 □ 4:4 «Israil jemetining qebihlikini öz üstüngge qoy» — mushu ayettiki «Israil jemeti» bolsa, «shimaliy padishahliq» (on qebile ittifaqi)ni körsitidu. 7-ayette «Yehuda» «jenubiy padishahliq»ni körsitidu. ■ 4:5 Chöl. 14:34 □ 4:6

«Men sanga yétish kérek bolghan künlerni .. üç yüz toqsan kün qilip békitkenmen; shuning bilen sen Israil jemetining qebihlikini kötürisen; (5-ayet)... künni, sen yene ong yanpashlap yétip, Yehuda jemetining qebihlikini kötürisen; sanga qiriq künni békitkenmen, herbir kün bir yilni ipadileydu» — Israilning 390 yilliq jazani we Yehudaning 40 yilliq jazani körüshi toghruluq qoshumche sözimizni köring. □ 4:8 «mana, Men üstüngge arghamchilarni salimenki, sen muhasirining künlirini tügetmigüche uyan-buyan'gha héch örülmeysen» — yene 3-bab, 25-ayetni köring. Bu «arghamchilar» körün'gen yaki ghayibtn bolsun, Ezakiyalning sol yanjilip andin ong yanjilip yétishgha yarem berdi. Belkim kechte (körüwatqan xelq uning öyidin chiqip ketkendin kéyin) u öz meylige qoyulghan.

¹⁰ sen yeydighan tamaq bolsa miqdari boyiche her küni yigirme shekeldin bolushi kérek; sen uni belgilen'gen waqitlarda yeysen; □

¹¹ we *her küni* sunimu norma boyiche, yeni altidin bir hin ichisen; *her kündiki* belgilen'gen waqitlarda ichisen. □

¹² Sen uni arpa kömichi sheklide qilip yeysen; sen uni ularning köz aldida insan nijasiti üstide pishurisen».

¹³ Perwerdigar: «Israillar Men ularni heydep chiqiridighan eller arisida turup shu haram yolda öz nénini haram yeydu» — dédi. □ ■

¹⁴ Andin men: «I Perwerdigar! Men özümni héchqachan bulghap qoymidim, we yashliqimdin tartip bügün'ge qeder men özi ölgendin, yaqi yirtquchlar boghup qoyghan nersidin héch yémigenmen; héchqandaq yirginchlik göshke aghzim tégip baqmighan!» — dédim. □

¹⁵ We U manga: «Mana, Men sanga insanning nijasitining ornigha kalining tézikini berdim; sen néningni shuning üstide pishurisen» — dédi. □

¹⁶ We U manga: «I insan oggli, mana Men Yérusalémدا ulargha yölenchük bolghan nanni qurutiwétimen; ular nanni tarazigha sélip, uni teshwish ichide yeydu, suni ölchem bilen alaqidilik ichide ichidu; □ ■

¹⁷ Chünki nan we su ularin qalidu; ular bir-birige qariship dehshet basidu, öz qebhlikidin qurup kétidu».

5

¹ «We sen, i insan oggli, özüng ötkür bir qilichni al; uni ustira süpitide ishlitip, chéching we saqilinggha sürtüp qoy; andin tarazini élip alghan chachlarni teng bölgin. □

□ **4:10** «yigirme shekel» — yeni yérim qadaq — texminen 230 gram. □ **4:11** «altidin bir hin» — ondin alte litr etrapida. «her kündiki belgilen'gen waqitlarda ichisen» — démiskmu, bundaq yémek-ichmek acharchiliqqa yüzlen'gen ehwalda bolidu. □ **4:13** «Israillar Men ularni heydep chiqiridighan eller arisida turup shu haram yolda öz nénini haram yeydu» — Xuda

Musa peyghember arqiliq Israillargha chong-kichik teretler herdaim ademzat turghan jaylardin néri qilinishi kérek dep buyrughan (mesilen, «Qan» 23:13-14). Shunga «insan nijasiti otida» tamaq étish mushu qanun boyiche bolmaytti, elwette. ■ **4:13** Hosh. 9:3 □ **4:14** «Men özümni héchqachan bulghap qoymidim, ... héchqandaq yirginchlik göshke aghzim tégip baqmighan!» — Xuda

Musa peyghember berghen buyruqini siliqlashurup, uninggha nijasitining ornida kala tézikining otida (halal dep hésablan'ghan) tamaq étishke ruxset qilghan; (2) Xuda peyghembiri üçün möjize yari tip, uning nijasitini kala tézikige aylandurghan; shuning bilen u halal halda tamaq yeydighan boldi. Bizninghe 2-pikir toghridur. Chünki shuning bilen uni közitip yürghen yurtdashlar buni bilmey, uning mushu «ashni haram halda yégenlikige qarap nahayiti chöchük kétetti. Bolmisa, peyghemberning ademni agahlanduridighan ish-heriketlirining ehmiyiti yoq bolatti. □ **4:16** «Men Yérusalémدا ulargha yölenchük bolghan nanni qurutiwétimen» — sözmusöz terjime qilghanda «Men Yérusalémدا «nan bolghan hasa»ni sundurivétimen». «Yölenchük» dégen söz ibraniy tilida adette «tayaq» yaqi «hasa»ni bildüridu. Mumkinchiliki barki, qedimki zamanlarda Yehudiy xelqi öz nanlirini bir tayaqta (xizqa tizilghandek) kötürüp mangatti. Herhalda omumiy menisi bizning terjime qilghinimizdek bolidu. ■ **4:16** Law. 26:26; Yesh. 3:1; Ez. 5:16; 14:13 □ **5:1** «...uni ustira süpitide ishlitip, chéching we saqilinggha sürtüp qoy» — chachlarni chühürüwétishning özi matem tutushni bildüretti.

² Muhasire künliri tügigende, üchtin birini sheher ichide köydürgin; yene üchtin birini élip sheher etrapigha chépiwetkin; yene üchtin birini shamalgha soriwetkin; Men bir qilichni sughurup ularni qoghlaymen.

³ Sen yene ulardin birnechche talni élip tonungning péshige tiqip qoyghin; □

⁴ bulardin yene nechche talni élip ot ichige tashlap köydüriwetkin; bulardin pütün Israil jemetige ot tutiship kétidu».

⁵ Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, bu Yérusalém; Men uni ellerning del otturisigha orunlashturdum; bashqa memliketler uning öpchöriside turidu; □

⁶ Biraq u Méning hökümlirimge qarshiliship rezillikte ellerdinmu ashuruwetti, belgilimilirimge qarshilishista öpchörisidiki memliketlerdinmu ashuruwetti; chünki Méning hökümlirimni ular ret qildi, Méning belgilimilirim bolsa, ularda aqmaydu.

⁷ Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Chünki siler öpchörenglerdiki ellerdinmu bekrek bashbashtaqliq qilghanliqlardin, Méning belgilimilirimde mangmasliqlardin we hökümlirimni tutmasliqlardin, hetta öpchörenglerdiki ellerning hökümliridimu mangmasliqlar tüpeylidin, ■

⁸ Emdi Reb Perwerdigar mundaq deydu: — «Mana, Men Özümki sanga qarshimen, *i Yérusalém*; séning aranggha ellerning köz alidila jazalarni yürgüzimen;

⁹ We séning barliq yirginchlikliring tüpeylidin arangda Özüm qilip baqmighan hemde kelgüsi ikkinchi qilmaydighan ishni qilimen.

¹⁰ Shuning bilen atilar öz balilirini yeydighan bolidu, balilar öz atilirini yeydighan bolidu; we Men sanga jazalarni yürgüzimen, we séning barliq qalghanliringning hemmisini her tereptin chiqqan shamalgha soriwétimen. ■

¹¹ Shunga, Men hayatim bilen qesem qilimenki, — deydu Reb Perwerdigar — chünki sen Méning muqeddes jayimni özüngning barliq lenetlik nersiliring hem barliq yirginchlikliring bilen bulghighining tüpeylidin, berheq, Men silerni qirghin qilimen; közum sanga rehim qilmaydu, ichimnimu sanga aghritmaymen. □ ■

¹² Sheherdikilerdin üchtin bir qismi waba késili bilen ölidu hemde aranglarda bolidighan acharchiliqtin beshini yeydu; üchtin bir qismi öpchörenglerde qilichlinidu; we Men üchtin bir qismini her tereptin chiqqan shamalgha soriwétimen, andin bir qilichni ghilaptin sughurup ularni qoghlaymen. □ ■

¹³ Shuning bilen Méning ghezipim bésiqidu, Méning qehrimni ularning üstige

□ **5:3** «...tonungning péshige tiqip qoyghin» — Israillarning tonlirining péshide Xudaning emrlirini eslitidighan chüchilar bar idi («Chöl.» 15:38-39ni körüng). Xuda bu emri bilen Ezakiyalgha: «Kimler Méning emrlirim ichide yürಿದighan bolsa, Méning sözlirim uni saqlaydu» dégenek éytqan bolsa kérek.

□ **5:5** «Men uni (Israilni) ellerning del otturisigha orunlashturdum; bashqa memliketler uning öpchöriside turidu» — Xudaning buningda Israilgha bolghan meqsiti, «yat eller» u arqiliq özining heqiqiy Xuda ikenlikini, heqqaniyiligin, méhri-shepquitini körsün dégeniktur. Biraq Israil ellerge shundaq bir ülgé bolmidi. Hazir ular «yat eller»ge Xudaning jazasining qandaq ikenlikige bir misal bolidu. ■ **5:7** Law. 18:24,28 ■ **5:10** Law. 26:29; Qan. 28:53; 2Pad. 6:29; Yigh. 4:10

□ **5:11** «Men silerni qirghin qilimen» — ibraniiy tilida «Men séni qirqiwétimen» déyilidu. Bu söz Ezakiyalning simwolluq heriketliri bilen baghliq (1-ayet). Bashqa birxil terjimisi: «Közüm sanga örtülüp qarimaydu». ■ **5:11** Ez. 7:4 □ **5:12** «Sheherdikilerdin üchtin bir qismi waba késili bilen ölidu hemde aranglarda bolidighan acharchiliqtin beshini yeydu... andin bir qilichni ghilaptin sughurup ularni qoghlaymen» — bu ayet Ezakiyalning (1-4-ayettiki) simwolluq heriketlirini chüshendürüp béridu. Körünüp turuptiki, (1-ayette) Ezakiyal sheherge salghan «ot», «waba késili hem

acharchiliq»qa wekillik qilidu. ■ **5:12** Yer. 15:2

chüshürüp qon'ghuzup, pighandin chiqimen; Men Öz qehrimni ular üstige töküp tügetkendir keyin, ular Men Perwerdigarning rezillikke chidimaydighan otumdin söz qilghanliqimni tonup yetidu. □

14 We Men séning öpçhörengdiki eller arisida hemde ötüp kétéwatqanlarning köz aldida séni weyrane qilimen we mesxire obyékti qilimen;

15 séning üstüנגge ghezep hem qehr we qehrlik eybler bilen jazalarni yürgüzginimde sen öpçhörengdiki ellerge xorluq we tapa-tenining obyékti, bir ibret hem alaqqadilik chiqarghuchi bolisen; chünki Men Perwerdigar shundaq söz qildim! ■

16 Men ulargha halaket élip kelgüchi, acharchiliq zeherlik oqlirini yaghdurghinimda, silerning üstünglardiki acharchiliqni kücheytimen, we yölenchük bolghan néningni qurutiwétimen. □ ■

17 We üstünglarga öz baliliringlarni özünglardin juda qilidighan acharchiliq hem yirtquch haywanlarni ewetimen; waba késilliri we qan tökküchiler aranglarga yamrap kétidu; üstünglarga qilich chüshürimen; Menki Perwerdigar söz qildim! ■

6

Israil taghliigha qaritilghan bésharet

1 Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

2 I insan oghli, Israilning taghliigha yüzüngni qaritip ularni eyiblep mundaq dep bésharet bergin: —■

3 «Israilning taghliri, Reb Perwerdigarning sözini anglap qoyunglar: Reb Perwerdigar taghlar we égziklerge, wadilar we jilghilargha mundaq deydu: — Mana, Men üstünglarga bir qilichni chüshürüp, «yuqiri jay»liringlarni weyrane qilimen. □

4 Shuning bilen silerning qurban'gahliringlar weyrane bolidu, «kün tüwrük»liringlar buzulidu; silerdin öltürülgenlerni butliringlarning aldigha tashlaymen. □

5 Israilardin bolghan ölüklerni öz butliri aldigha yatquzimen; qurban'gahliringlar etrapigha ustixanlirini chéchiwétimen. □

6 Siler turghan barliq jaylarda sheherler yer bilen yeksan qiliniidu, «yuqiri jaylar» weyrane bolidu; shuning bilen qurban'gahliringlar halak bolidu, butliringlar chéqilip yoqilidu, «kün tüwrük»liringlar késilip ghulitilidu, we hemme yasighininglar yoq qiliwétilidu; □

□ 5:13 «rezillikke chidimaydighan otum» — ibraniiy tilida «hesitim» dégen söz bilen ipadiliniidu.

■ 5:15 Qan. 28:37 □ 5:16 «... yölenchük bolghan néningni qurutiwétimen» — ibraniiy tilida «nan bolghan hasang»ni sunduriwétimen; 4-bab, 16-ayettiki izahatni körüng. ■ 5:16 Law. 26:26; 2Pad. 6:25; Yesh. 3:1; Ez. 4:16; 14:13 ■ 5:17 Law. 26:22 ■ 6:2 Ez. 36:1 □ 6:3 «yuqiri jay»liringlarni weyrane qilimen» — «yuqiri jaylar» — Israil we Yehuda uzundin béri tagh choqqiliri qatarliq jaylarda herxil butlarga choqunup, hetta ashu jaylarda «insan qurbanliq»larni qilip kelgen (16:21, 20:26-ayet qatarliqlarni körüng). □ 6:4 «kün tüwrük»liringlar buzulidu» — «kün tüwrükli» yaki «quyash butliri» dégenning bashqa bir terjimisi «isriqgahlar». □ 6:5 «... ölüklerni öz butliri aldigha yatquzimen; qurban'gahliringlar etrapigha ustixanlirini chéchiwétimen» — shu chaghdiki butperesler: «qurban'gah»lirimiz jesetler yaki adem ustixanlirigha tégishi bilen «bulghinip», «haram» bolghan, shunga uni qaytidin ishletkili bolmaydu, dep qaraytti □ 6:6 «kün tüwrükli» — yaki «quyash butliri» dégenning bashqa bir terjimisi «isriqgahlar».

7 We öltürülgenler aranglarda yiqilishi bilen, siler Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler.

8 Biraq Men silerdin bir qaldini qaldurimen; chünki yat memliketlerge tarqitiwétilginginlarda, silerdin eller arisida qilichtin qutulup qalghanlar bolidu.

9 We silerdin qilichtin qutulup qalghanlar sürgün qilin'ghan memliketlerde Mendin yan'ghan wapasiz qelbliri we butlirigha pahishiwazlardek hewes qilghan közliri bilen baghrimni pare-pare qilghanlıqini ésigе keltüridu; shuning bilen ular qilghan rezillikliri hem yirginchlik qilmishliri tüpeylidin öz-özliridin nepretlinidu.

10 We ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu; Men mushu külpetni silerning béshinglarga chüshürimen dégenlikim bikardin-bikar emes».

11 Reb Perwerdigar mundaq deydu: — «Aliqiningni-aliqininggha urup, putung bilen yerni tepkin: «Israil jemetining barlıq qebih, yirginchlik qilmishliri üçün way! Chünki ular qilich, acharchiliq we waba késili bilen yiqilidu» — dégin! □ ■

12 Yiraqta turghan wabadin ölidu; yéqında turghan qilich bilen yiqilidu; hem tirik qalghan, yeni muhasirige chüshken kishi acharchiliqtin ölidu; shuning bilen méning ulargha bolghan qehrimni chüshürüp pighandin chiqimen.

13 Emdi ulardin öltürülgenler öz butliri arisida, ularning qurban'gahliri etrapida, öz butlirigha xushbuy yaqqan her bir égiz döng üstide, tagh choqqilirida, barlıq yéshil derex we baraqsan dub astida yatqan chaghda, ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu. □

14 We Men Öz qolumni ularning üstige sozimen, ular her turghan jaylirida zéminni Diblattiki chöl-bayawandin better weyran qiliwétimen. Andin ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu. □

7

Xatime waqti keldi!

1 Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

2 «Sen angla, i insan oghli, Reb Perwerdigar Israil zéminigha mundaq dédi: Xatime! Zéminning töt bulungigha xatime bérilidu! □

3 Sanga hazir xatime bérilidu! Öz ghezipimni béshinggha chüshürimen, öz yol-lirig boyiche üstüngge höküm chiqirip jazalap, özüngning barlıq yirginchlik ish-lirining öz béshinggha yandurimen.

□ 6:11 «... Aliqiningni-aliqininggha urup, putung bilen yerni tepkin» — mushu heriketler mushu yerde kishining könglining azablan'ghanlıqini bildüridu, elwette. ■ 6:11 Ez. 21:22 □ 6:13 «yéshil derex we baraqsan dub astida...» — Israillar mushu jaylarda ölgüchilerni depne qilatti (mesilen, «Yar.» 35:8). Mumkinchiligi barki, ular kéyinrek mushu jaylarni «tawapgah»gha aylandurup, shu yerde öz ata-bowillirigha dua qilghan. Mushundaq qilmishlar Tewratta qet'iy men'i qilin'ghan (mesilen, «Qan.» 18:11) □ 6:14 «ular her turghan jaylirida zéminni Diblattiki chöl-bayawandin better weyran qiliwétimen» — bashqa birxil terjimisi: «ular her turghan jaylirida zéminni jenubiy chöl-bayawandin Riblatqiche (yeni, Israilning eng shimaliy sheherlerin biri) weyran qiliwétimen». Ibraniy tilida «Diblat» bilen «Riblat» yézilishi bir-birige nahayiti oxshaship ketkechke, köchürgüchi katiplar esliy tékistning «Riblat» dégen sözini xata köchürgen bolushimu mumkin. □ 7:2 «Xatime! Zéminning töt bulungigha xatime bérilidu!» — ilgiriki peyghemberler (Yoél, Amos, Yeshaya, Hoshiya, Mikah qatarliqlar) Xudaning mushu jazasi toghruluq bésharet bergen. Ezakiyal peyghember mushu yerde, waqti-saiti hazir bolidu, deydu.

4 Méning közum sanga rehim qilmaydu hem ichimnimu sanga aghritmaymen; eksiche öz yolliringni béshinggha yandurimen, öz yirginchlikliring öz arangda bolidu; andin siler Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler».[■]

5 Reb Perwerdigar mundaq deydu: — «Balayi'apet! Héch bolup baqmighan balayi'apet kélidu! Mana, u keldi!

6 Xatime, xatime! U sanga qarshi qozghaldi! Mana, u kéliwatidu!

7 Halaket yéninggha keldi, i zéminda turghuchi; waqit-saiti toshti, ashu kün yéqinlashti; xushalliq warqirashliri emes, belki dawalghuluq bir qiyqasüren taghlarda anglinidu. □

8 Men tézla qehrinni üstüngge töküp, sanga qaratqan ghezipim bilen pighandin chiqimen; Men öz yolliring boyiche üstüngge höküm chiqirip jazalap, özüngning barliq yirginchlikliringni béshinggha qayturup chüshürimen.

9 Méning közum sanga rehim qilmaydu hem ichimnimu sanga aghritmaymen; Men öz yolliringni béshinggha yandurimen, we öz yirginchlik ishliring öz aranggha chüshidu; shuning bilen siler özünglarni urghuchining Men Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler.

10 Mana, ashu kün! Mana u keldi! Halaket chiqip yüriwatidu! — tayaq bixlandi, hakawurluq chécheklidi! □

11 Zorawanliq yétilip rezillik tayiqi bolup chiqti; ularningkidin héchnerse qalmaydu — ularning ademler topidin, dölet-bayliqliridin yaki heywisidin héchnéme qalmaydu. □

12 Waqit-saiti keldi, küni yéqinlashti; alghuchi xushal bolup ketmisun, satquchi matem tutmisun; chünki qattiq ghezep mushu bir top kishilerning hemmisining üstige chüshidu. □

13 Chünki gerche alghuchi bilen satquchi tirik qalsimu, satquchi özi sétiwetkinige qaytidin ige bolmaydu; chünki bu top kishiler toghruluq körün'gen bésharet inawetsiz bolmaydu; ulardin héchqaysisi qebihlik bilen öz hayatini saqliyalmaydu. □

14 Ular kanayni chélip hemmini teyyarlidi, biraq héchkim jengge chiqmaydu; chünki Méning ghezipim mushu bir top kishilerning hemmisige qaritilghan.

■ 7:4 Ez. 5:11; 8:18 □ 7:7 «ashu kün yéqinlashti...» — mushu «kün» «Perwerdigarning küni» yeni «qiyamet küni»ni körsitidu. Ezakiyal peyghemberning bu bésharitining ikki qétimliq emelge ashurulushi bar: — (1) Babil impériyesi Israil zémingha tajawuz qilip Yehudiylarni pütünley sürgün qilidu; (2) kelgüsida, Perwerdigarning künidé; shu küni dejjalning qoshunliri Israil zémingha tajawuz qilidu. Bu ikki weqening bir-birige oxshaydighan köp yerliri bolidu. □ 7:10 «tayaq bixlandi, hakawurluq chécheklidi!» — mushu «tayaq» ularning zorawanliqini bildüridu — kéyinki 10-ayetni körüng. Uning «bixlan'ghanliqi» belkim uni jazalaydighan waqit-saet toshqan, démekchi. □ 7:11 «zorawanliq yétilip rezillik tayiqi bolup chiqti» — bashqa birxil terjimisi «zorawanliq yétilip, rezillikni jazalaydighan tayaq bolup chiqti» — Biraq bizningche bu «tayaq» 10-ayettiki tayaqqa oxshash bolushi kérek. □ 7:12 «alghuchi xushal bolup ketmisun, satquchi matem tutmisun; chünki qattiq ghezep mushu bir top kishilerning hemmisining üstige chüshidu» — balayi'apet chüshken künlerde köp nersilerning bahasi derhal chüshidu. Shu chaghdá alghuchi kishi belkim: «nahayiti erzan'gha aldım» dep xushallinidu, satquchi kishi belkim «bek erzan sétiptimen» dep köngli yerim bolidu. □ 7:13 «Chünki gerche alghuchi bilen satquchi tirik qalsimu, satquchi özi sétiwetkinige qaytidin ige bolmaydu» — eger satqan nerse yer bolsa, Musa peyghemberge chüshürülen mirasliq toghrisidiki qanun boyiche, satquchi uni (muwapiq bahasida) qayturup sétiwélish hoquqi bar. Emdi satqan nerse yer bolsun bolmisun, uni qayturwélish waqti bolmaydu, chünki hemme adem sürgün bolup épkétidun. «ulardin héchqaysisi qebihlik bilen öz hayatini saqliyalmaydu» — bashqa birxil terjimisi «ularning qebihlik tüpeylidin, ularning héchqaysisi öz hayatini saqliyalmaydu».

¹⁵ Talada qilich, ichide waba we acharchiliq turidu; dalada bolghan kishini qilich, sheherde bolghan kishini bolsa, waba we acharchiliq uni yutuwétidu.

¹⁶ We ulardin qutulup qélip bulardin qachqanlar taghlarda yürüp herbiri öz qebihlik uchün jilghidiki paxteklerdeq buquldap matem tutidu.

¹⁷ Herbirining qoli dermansizlinidu, tizliri süydük bilen chiliq-chiliq höl bolup kétidu; □ ■

¹⁸ Ular özige böz kiyimini baghlaydu, wehshet ularni basidu; herqaysining yüzide xijalet, bashliri taqir körünidu. □ ■

¹⁹ Ular öz kümüshlirini kochilargha tashlaydu, ularning altunliri bulghan'ghan nersidek bolidu; ularning altun-kümüshliri Perwerdigar ghezipini körsetken künide ularni qutquzmaydu; ular bulardin achliqini qanduralmaydu, qorsiqini tolduralmaydu, chünki bu nersiler ulargha ademlerni putlashturidighan qebihlik boldi. □ ■

²⁰ U Uning güzel bézekini heywe bilen tiklidi; biraq ular uning ichide yirginchlik mebudlarni hemde lenetlik nersilirini yasidi; shunga Men uni ular üçün paskinchiliqqa aylandurimen. □

²¹ Men uni olja süpitide yat ademlerning qoligha, ghenimet qilip yer yüzidiki rezillerge tapshurimen; ular buni bulghaydu. □

²² Men yüzümni ulardin örüymen, we kishiler Méning eziz jayimni bulghaydu; zorawanlar kirip u yerni bulghaydu.

²³ Zenjirni teyyarlanglar; chünki zémin qanliq jinayetlerge, sheher zorawanliqqa tolghan.

²⁴ Shunga Men eller ichidiki eng rezilini keltürimen, ular ularning öylirige ige bolidu; Men zomigerlerning hakawurluqini yoqitimen; ularning «muqeddes jayliri» bulghinidu. □

²⁵ Wehshet kéliwatidu! Ular tinch-amanliqni izdeydighan bolidu, biraq héch tapalmaydu.

²⁶ Apet üstige apet, shum xewer üstige shum xewer kélidu; ular peyghemberdin bésharet soraydu, biraq kahinlardin Tewratning bilimi, aqsaqallardin, moyspitlerdin nesihet yoqap kétidu. □

□ **7:17** «Herbirining qoli dermansizlinidu, tizliri süydük bilen chiliq-chiliq höl bolup kétidu» — démek, qorqunchtin shundaq bolidu. Bashqa birxil terjimisi «Herbirining tizliri sudek ajiz bolup kétidu». ■ **7:17** Yesh. 13:7; Yer. 6:24 □ **7:18** «böz kiyimi» — matem tutush yaqi qattiq towa qilishni bildüretti. «bahliri taqir körünidu» — matem tutqanda, qattiq pushayman qilghanda er kishiler chachlirini chüshürüwétetti. ■ **7:18** Yesh. 15:2, 3; Yer. 48:37 □ **7:19** «ularning altunliri bulghan'ghan nersidek bolidu» — «bulghan'ghan berse» (yaki «nijis nerse») mushu yerde ikki bisliq söz bolup, yene «yiraq qilin'ghan nerse»nimu bildüridu. «bu nersiler ulargha ademlerni putlashturidighan qebihlik boldi» — «bu nersiler» belkim ularning altun-kümüsh bolghan bayliqliri we shundaqla ular altun-kümüshdin yasighan butlar bolsa kérek. ■ **7:19** Pend. 11:4; Zef. 1:18 □ **7:20** «U Uning güzel Bézekini heywe bilen tiklidi» — «U» — Xudani körsitidu. «Uning güzel bézeki» — mushu söz bizningche muqeddes ibadetxanigha qaritilghan (bu ibadetxanini Sulayman padishah qurghan, esli intayin güzel we heywetlik idi). Ayetning bashqa birxil terjimisi: «Ular özi güzel buyumlrindin pexirlen'gen, biraq ular bulardin yirginchlik mebudlarni hemde yirginchlik nersilerni yasidi; shunga men bularni ular üçün paskinchilikke aylandurimen». Mushu ayettiki «paskinchilik» ikki bisliq söz bolup, yene «yiraq qilin'ghan nerse»nimu körsitidu. □ **7:21** «Men uni olja süpitide yat ademlerning qoligha, ghenimet qilip yer yüzidiki rezillerge tapshurimen» — «uni» muqeddes ibadetxanini körsitidu. 20-ayettiki izahatta körsitilgen ikkinchi terjime boyiche, «uni» Israillarning zibu-zinnetlirini körsitidu. □ **7:24** «ularning «muqeddes jayliri» bulghinidu» — mushu yerde «muqeddes jayliri» belkim hejwi, kinayilik gep bolup, Israillarning butlarga béghishlighan jaylirini körsitidu. □ **7:26** «biraq kahinlardin Tewratning bilimi... yoqap kétidu» — «Tewrat»ning esliye menisi «yolyorup», «terbiye».

27 Padishah matem tutidu, shahzade ümidsizlikke chömülidu, zémindiki xelqlarning qolliri titrep kétidu; Men ularni öz yolliri boyiche bir terep qilimen, öz hókümliri boyiche ulargha hóküm chiqirip jazalaymen; shuning bilen ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu.

8

Yérusalémning jazaliri ... Muqeddes ibadetxanida bolghan butpereslikler

¹ Altinchi yili, altinchi ayning beshinchi künide shundaq emelge ashuruldiki, men öz öyüme olturghinimda, Israilning aqsaqallirimu méning aldında oltughinida, Reb Perwerdigarning qoli wujudumgha chüshti. □

² Men qaridim, mana, otning qiyapitide bir zatning körünüşhi turatti; bélining töwini ot turqida turatti; bélining üsti bolsa julalighan yoruqluq, qizitilghan mis parqirighandek körünüş turatti.

³ U qolning körünüşidek bir shekilni sozup, béshimdiki bir tutam chachni tutti; Roh méni asman bilen zémin otturisigha kötürüp, Xudaning alamet körünüşliride Yérusalémgha, yeni ibadetxanining shimalgha qaraydighan ichki derwazisining bosughisigha apardi. Ashu yer «pak-muqeddeslikke qarshlashqan mebud», yeni Xudaning pak-muqeddes ghezipini qozghaydighan mebud turghan jay idi. □ ■

⁴ Mana, men tüzlenglikte korgan alamet körünüştek, Israilning Xudasining shan-sheripi shu yerde turatti. ■

⁵ U manga: — I insan oglli, béshingni kötürüp shimal terepke qarap baq, dédi. Men béshimni kötürüp shimal terepke qaridim, mana, qurban'gahning derwazisining shimaliy teripide, bosughida shu «pak-muqeddeslikke qarshlashqan mebud» turatti.

⁶ We u manga: — I insan oglli, ularning bundaq qilmishlirini — Israil jemetining Méni muqeddes jayimdin yiraq ketküzidighan, mushu yerde qilghan intayin yirginchlik ishlirini kördüngsen? Biraq sen téximu yirginchlik ishlarni körisen, — dédi.

⁷ We U méni ibadetxana hoylisining kirish éghizigha apardi, men qaridim, mana, tamda bir töshük turatti.

⁸ U manga: — I insan oglli, tamni kolap teshkin, dédi. Men tamni kolap teshtim, mana, bir ishiq turatti.

⁹ U manga: — Kirgin, ularning mushu yerde qilghan rezil yirginchlik ishlirini körüp baq, dédi.

¹⁰ Men kirip qaridim, mana, etrapidiki tamlargha neqish qilin'ghan herxil ömiligüchi hem yirginchlik haywanlarni, Israil jemetining hemme butlirini kördüm.

¹¹ We bularning aldida Israil jemetining yetmish aqsaqili turatti. Ularning otturisida Shafanning oglli Jaazaniya turatti; ularning herbiri qolida öz xushbuydénini tutup turatti; xushbuy quyuq bulutteq örlep chiqti.

□ **8:1** «Israilning aqsaqallirimu méning aldında oltughinida...» — aqsaqallar belkim peyghemberdin nesihet sorighili keldi. Peyghember Xudadin jawab kütkende wehiy uninggha bérilidu. □ **8:3** «Roh méni asman bilen zémin otturisigha kötürüp, ... ibadetxanining shimalgha qaraydighan ichki derwazisining bosughisigha apardi» — «Roh» mushu yerde Xudaning Muqeddes Rohi. «pak-muqeddeslikke qarshlashqan mebud», yeni Xudaning pak-muqeddes ghezipini qozghaydighan mebud — ibraniy tilida «hesetke tewe mebud», yeni (Xudaning) hesitini qozghaydighan mebud» déyilidu. ■ **8:3** Dan. 5:5 ■ **8:4** Ez. 3:23

¹² We U manga: — I insan oghli, Israil jemetidiki aqsaqallarning qaranghuluqta, yeni herbirining öz mebud neqish qilin'ghan hujrisida néme qilghanliqini kördüngmu? Chunki ular: «Perwerdigar bizni körmeydu; Perwerdigar zéminni tashlap ketti» — deydu, — dédi. □ ■

¹³ We U manga: — Biraq sen ularning téximu yirginchlik qilmishlirini körisen, dédi.

¹⁴ U méni Perwerdigarning öyining shimaliy derwazisining bosughisigha apardi; mana, shu yerde «Tammuz üçün matem tutup» yiglawatqan ayallar olturatti. □

¹⁵ We U manga: — I insan oghli, sen mushularni kördüngmu? Biraq sen téximu yirginchlik ishlarni körisen, — dédi.

¹⁶ We U méni Perwerdigarning öyining ichki hoylisigha apardi. Mana, Perwerdigarning ibadetxanisining kirish yolida, péshaywan we qurban'gahning otturisida, yigirme besh adem, Perwerdigarning ibadetxanisigha arqisini qilip sherqqe qarap quyashqa choquniwatatti. □

¹⁷ We U manga: — I insan oghli, sen mushularni kördüngmu? Yehuda jemeti özi mushu yerde qilghan yirginchlik qilmishlirini yénik dep, ular yene buning üstige zéminni jebir-zulum bilen toldurup méning achchiqimni qayta-qayta qozghatsa bolamdu? We mana, ularning yene shaxni burnigha tutiwatqinigha qara! □

¹⁸ Shunga Men qehr bilen ularni bir terep qilimen; Méning közüm ulargha rehim qilmaydu, ichimnimu ulargha aghritmaymen; ular quliqimgha yuqiri awazda nida qilsimu, ularni anglamaymen, — dédi. ■

9

Yette jazani beja keltürgüchiler

¹ U quliqimgha küchlük bir awazda towlap: — Yéqin kélinglar, sheherge mes'ul bolghuchilar, herbiringlar öz halaket qoralinglarni qolunglarga tutunglar, — dédi.

□ **8:12** «Israil jemetidiki aqsaqallarning qaranghuluqta, yeni herbirining öz mebud neqish qilin'ghan hujrisida néme qilghanliqini kördüngmu?» — mushu alamet körünüshlerning hemmisi ularning öz öyide («herbirining öz ... hujrisida») néme qilghanliqini körsitidu. Shunga bu körünüşni asasen «simwol» dep qaraymiz; shundaqtimu buning bilen teng, ibadetxanidiki heqiqiy ehwalnimu körsitidu. ■ **8:12** Ez. 9:9 □ **8:14** «Tammuz üçün matem tutup yiglawatqan ayallar» — «Tammuz» — yeni «ösümlüklerning padishahi» déyilgen bir bud. Riwayatler boyiche u ölüp, tehtisaragha chüshüp tehtisaraning padishahi boldi. Uning «ölümi» tüpeylidin her yili uninggha choqun'ghan ayallar «matem tutush»i kérek idi. □ **8:16** «...Perwerdigarning ibadetxanisigha arqisini qilip sherqqe qarap quyashqa choquniwatatti» — bu babta éytilghan besh heriket ichide bu heriket eng yirginchlik boldi. Chunki: (1) uning Xudaning ibadetxanisigha arqini qilishi mutleq kupurluq bir ish; (2) u ibadetxanigha kirgen kishilerning aldida ochuq-ashkare kupurluq qildi; (3) u kupurluq del Xudadin rehim-sheppet soraydighan jayda boldi («Yoél» 2:17ni köring). □ **8:17** «ularning yene shaxni burnigha tutiwatqinigha qara!» — «shaxni burnigha tutush» dégen heriket toghrisida üç pikir bar: — (1) qedimki zamanlarda bezi butperes milletler öz butlirigha choqun'ghanda chéhekligen bir shaxni burnigha tutatti. Shunga bu heriket butpereslikni körsitidu; (2) Yehudiylar Xudagha ibadet qilghanda oxshash heriket qilip Xudagha hörmet bildürishetti; undaq bolghanda, Xuda shundaq saxtipezlik hem butpereslik bilen baghlan'ghan ibadet ipadilirini qet'iy qobul qilmaytti; (3) undaq heriket peqetla Perwerdigargha bolghan intayin hörmetsizlikni, yeni kupurluqni bildüretti.

Bizningche, belkim 2-pikir toghridur. ■ **8:18** Pend. 1:28; Yesh. 1:15; Yer. 11:11; Ez. 5:11; 7:4

2 We mana, alte kishining *ibadetxanining* shimaligha qaraydighan «Yuqiri derwaza» tereptin kéliwatqinini kördüm. Herbirisi qolida bitchit qilghuchi qoralini tutqan; ularning otturisida yénigha pütükchining siyahdénini ésiqliq turghan, kanap kiyimlarni kiygen birsi bar idi; we ular *ibadetxanigha* kirip, mis qurban'gahning yénida turdi. □

3 Shu chaghada Israilning Xudasining shan-sheripi esli turghan kérubtin kötürülüp öyning bosughisida turdi. Perwerdigar yénigha pütükchining siyahdénini ésiqliq turghan, kanap kiyimlarni kiygen kishini chaqirip uningha: —□

4 Sheherning otturisdin, yeni Yérusalémning otturisdin ötüp, sheher ichide ötküzülgen barliq yirginchlik ishlar tüpeylidin ah-nadamet chekken kishilerning péshanlirige bir belge salghin, — dédi.□

5 We manga anglitip bashqa kishilerge: — Bu kishining keynidin sheherni kézip, ademlerni qiringlar; közünglar rehim qilmisun, ulargha ichinglarni aghritmanglar!

6 Birnimu qoymay hemmini — qérilar, yash yigit-qizlar, bowaq-balilar we ayallarni qoymay öltürüwétinglar; peqet belge qoyulghan kishilerge yéqinlashmanglar; bu ishni öz muqeddes jayimdin bashlanglar, — dédi. Shunga ular Xudaning öyi aldida turghan héliqi aqsaqallardin bashlghan.

7 We U ulargha: — Öyni bulghanglar, hoylilirini öltürülgenler bilen toldurunglar; emdi béringlar! — dédi. Shuning bilen ular chiqip sheher boyiche ademlerni qirishqa bashlidi.

8 We shundaq boldiki, ular ademlerni qirghinida, men yalghuz qaldim; özümni yerge düm tashlidim we: — Ah, Reb Perwerdigar! Sen Yérusalémgha qaritilghan qehringni tökkende Israilning barliq qaldisini halak qilamsen? — dédim.□

9 We U manga: — Israil we Yehuda jemetining qebihliki intayin rezil; chünki ular: «Perwerdigar zéminni tashlap ketti; Perwerdigar bizni körmeydu» — deydu.

10 «Men bolsam, Méning közüm ulargha rehim qilmaydu, ichimnimu ulargha aghritmaymen; Men ularning yolini öz béshigha chüshürimen, — dédi.■

11 We mana, yénigha pütükchining siyahdénini asqan, kanap kiyimlarni kiygen kishi qilghan ishni melum qilip: «Manga Sen buyrughan ishni orundidim» — dédi.

□ 9:2 «herbirisi qolida bitchit qilghuchi qoralini tutqan...» — yaki «herbirisi qolida jeng toqmiqini tutqan...». □ 9:3 «Israilning Xudasining shan-sheripi esli turghan kérubtin kötürülüp öyning bosughisida turdi» — «töt mexluq» bolsa «kérub»lardin ibarettur (10-babni körüng). Biraq mushu yerde éytilghan «kérublar» belkim muqeddes ibadetxanidiki «eng muqeddes jay»da qoyulghan ikki «altun kérub» sheklini körsitidu. Xudaning yoruqluq shan-sheripi shu yerde («eng muqeddes jay»da, qélin bir perde keynide) Sulayman ibadetxanini qurghandin béri turup kelgenidi. Hazir Ezakiyal köriduku, u hem ibadetxanidin hem Israilning özidin ayrilip kétidu. □ 9:4 «... ah-nadamet chekken kishilerning péshanlirige bir belge salghin» — bu «belge» (ibraniy tilida «taw» dégen herp) qedimki zamanlarda krést yaki chapras (+) sheklide idi. □ 9:8 «Sen Yérusalémgha qaritilghan qehringni tökkende Israilning barliq qaldisini halak qilamsen?» — adette «Israilning qaldisi» dégen ibare pütün xelq arisida, Xudagha sadiq bolghan Yehudiylarni körsitidu. Biraq Ezakiyal mushu yerde (Xudaning 9-10-ayette bolghan jawabigha qarighanda) belkim Yehudani körsitidu; «shimaliy padishahliq», yene Israilning on ikki qebilisidin oni Asuriye impériyesi teripidin baldur munqeriz qilinip sürgün holdi, peqet ikki qebile, yeni «Yehuda we Binyamin» (jenubiy padishahliq) qaldi.

10

Xudaning shan-sheripi ibadetxanisidin chiqip kétidu

1 Men qaridim, mana, kérublarning béshi üstidiki gümbez üstide, kök yaqutning qiyapitidek bir textning körünüşhi turatti;

2 *We textke Olturghuchi* kanap kiyimlarni kiygen kishige: «Kérublarning astidiki chaqlarning arisigha kir, qollirningni kérublar arisida köyüwatqan choghlargha toldurup, ularni sheher üstige chéchiwet» — dédi. Men qaridim, u shundaq qilishqa bashlidi.

3 Bu kishi kirgende kérublar öyning ong teripide turatti; *shan-shereplik* bulut öyning ichki hoylisini toldurdi. □

4 *We Perwerdigarning shan-sheripi* kérub üstidin chiqip, öyning bosughisigha kelgenidi; öy bulutqa toldi, hoyla bolsa Perwerdigarning shan-sheripining julaliqigha chömgen.

5 Kérublarning qanatlrining sadasi hemmidin qadirning sözligen chaghdiki awazidek bolup, sirttiki hoyligha anglinip turatti.

6 *We* shundaq boldiki, *Reb* kanap kiyimlarni kiygen kishige: «Chaqlar arisidin, yeni kérublar arisidin ot alghin» — dep buyrughinida, u kirip bir chaqning yénida turdi.

7 *We* kérublardin biri öz qolini kérublar otturisidiki otqa sozup uningdin ot élip, kanap kiyimlarni kiygen kishining qollirigha saldi; u buni élip chiqip ketti

8 (kérublarning qanatlrini astida, ademning qollirining qiyapiti körünüp turatti).

9 Men qaridim, mana, kérublarning yénida töt chaq bar idi, bir kérubning yénida bir chaq, yene bir kérubning yénida yene bir chaq turatti; chaqlarning qiyapiti bolsa béril yaqutning körünüşhide idi. ■

10 Ularning shekli bolsa, töttilisining oxshash idi, yeni chaq ichide chaq bardek körünetti.

11 Kérublar mangghanda, ular yüzlen'gen tötıla terepke udul qarap mangatti; mangghanda ular héch burulmaytti, belki béshi qaysi terepke qarighan bolsa, ular shu terepke mangatti; ular mangghanda héch burulmaytti.

12 Ularning pütün téni, dümbiliri, qolliri, qanatlrini we ularning chaqlirimu, yeni tötisige tewe chaqlarning etrapini közler bilen tolghanidi.

13 Chaqlarni bolsa: «pirqiraydighan chaqlar!» — dep atighinini öz quliyim bilen anglidim.

14 Herbir kérubning töt yüzi bar idi; birinchisi kérubning yüzi, ikkinchisi ademning yüzi, üçinchisi shirning yüzi, tötinchisi bürkütning yüzi idi. □

15 Kérublar yuqirigha örlidi. Bular del men Kéwar deryasi boyida körgen hayat mexluqlar idi.

16 Kérublar mangghanda, chaqlarmu ulargha yandiship mangatti; kérublar yerdin örleshke qanatlrini kötürginide, chaqlarmu ularning yénidin burulup ketmeytti. ■

17 Ular turghanda, chaqlarmu turatti; ular kötürülgende, chaqlarmu ular bilen kötürülett; chünki hayat mexluqlarning rohi chaqlarda idi. ■

□ 10:3 «shan-shereplik bulut öyning ichki hoylisini toldurdi» — «shan-shereplik bulut», 1:4ni köring.

■ 10:9 Ez. 1:16

□ 10:14 «herbir kérubning töt yüzi bar idi; birinchisi kérubning yüzi...»

— 1:10-ayette, «kérubning yüzi»ning ornida, «buqining yüzi» körünidu. Shunga mumkinchiligi barki, «kérublar özi buqining qiyapitide körünidu. ■ 10:16 Ez. 1:19 ■ 10:17 Ez. 1:20

¹⁸ We Perwerdigarning shan-sheripi öyning bosughisi üstidin chiqip, kërublar üstide turdi;

¹⁹ Kërublar qanatlarini kèrip, kòz aldimda yerdin kòtùrùldi; ular öydin chiqqanda, chaqlarmu ularning yénida idi; ular Perwerdigarning öyining sherqiy derwasisida turatti; Israilning Xudasining shan-sheripi ularning üstide yuqiri turatti.

²⁰ Bular bolsa del men Kéwar deryasi boyida kòrgen, Israil Xudasining astida turghan mexluqlar idi; ularning kërublar ikenlikini bildim. ■

²¹ Ularning herbirining töttin yüzi, herbirining töttin qaniti, qanatliri astida insan qoli siyaqidiki qolliri bar idi. ■

²² Ularning yüzlirining qiyapiti bolsa, ular men Kéwar deryasi boyida kòrgen yüzler idi; ularning turqi we yüzliri men kòrgen'ge oxshash idi; ularning herbiri öz uduligha qarap mangatti.

11

Yétekchilerning jazalinishi

¹ Roh méni kòtùrùp, Perwerdigarning öyining sherqiy, yeni sherqqe qaraydighan derwasisigha apardi; we mana, derwazining bosughisida yigirme besh adem turatti; men ularning otturida awamning aqsaqili bolghan, Azzurning oghli Jaazaniya hem Benayaning oghli Pilatiyani kòrdüm.

² We U manga: — I insan oghli, qebihlikni oylap chiqquchi, mushu sheherde rezil meslihet bergüchi ademler del bulardur.

³ Ular: «Öylerni sélish waqti yéqinlashti emesmu? Bu sheher bolsa qazan, biz bolsaq, ichidiki gösh» — deydu. □

⁴ Shunga ularni eyiblep bésharet bergin; — Bésharet bergin, i insan oghli! — dédi.

⁵ Shuning bilen Perwerdigarning Rohi wujudumgha urulup chüshüp, manga söz qilghan: «Perwerdigar mundaq deydu» — dégin. «Silerning shundaq dégininglarni, i Israil jemeti; könglünglerge pükken oy-pikringlarni, Men bilimen.

⁶ Siler mushu sheherde adem öltürüshni köpeytkensiler; siler reste-kochilarni öltürülgenler bilen toldurghansiler».

⁷ Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: — «Siler öltürgen kishiler bolsa, del shu göshtur, sheher bolsa qazandur; biraq silerni bolsa uningdin tartiwalimen.

⁸ Siler qilichtin qorqup kelgensiler, we Men üstünglarga bir qilich chüshürimen» — deydu Reb Perwerdigar.

⁹ «Shuning bilen Men silerni sheherdin tartiwélip, yat ademlarning qoligha tapshurimen, silerning üstünglardin höküm chiqirip jazalaymen.

■ 10:20 Ez. 1:3 ■ 10:21 Ez. 1:6, 8; 10:8, 14 □ 11:3 «Öylerni sélish waqti yéqinlashti emesmu?

Bu sheher bolsa qazan, biz bolsaq, ichidiki gösh» — bésharet bérilgen chaghda Yérusalém shehiri muhasirige chüshken bolsa kerek. Bu ademler «bizge chataq bolmaydu, biz yene normal turmush ötküzeleydighan bolduq» dégen qarashda bolghan idi. Ularning közqarishidin «sheher qazan, biz gösh» dégini, belkim «ot qazandiki göshni köydürmeydu, ehwalimiz intayin rahat-paraghetliktur» dégenliktur. Ezakiyal peyghember bu ibarini bashqa tereptin chüshendürüp, ularni agahlاندurup bésharet qilidu. «biz gösh» dégen sözning belkim yene bir ichki menisi barki, «biz sheherde qalghan, ésil göshmiz (Xuda bizni saqlighan), biraq Ezakiyal bilen bille sürgün bolghanlar bolsa, peqet «üchey-qarin»lardur» dégen hejwij, kinayilik gep. (Ayetning birinchi qismining bashqa bir xil terjimisi: «öylerni sélishning waqti yéqinlashmidi; sheher bolsa...»).

¹⁰ Siler qilichlinip yiqilisiler; Israil chégralirida üstünglarga höküm chiqirip jazalaymen; we siler Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler. □

¹¹ Bu sheher siler üçün «qazan» bolmaydu, hem silermu uningki «gösh»i bolmaysiler; Men Israil chégralirida üstünglardin höküm chiqirip jazalaymen.

¹² We siler Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler; siler Méning belgilimilirimde yürmigen, hökümlirim boyiche mangmighansiler; belki öpchörenglardiki ellerning hökümliri boyiche mangghansiler».

¹³ Shundaq boldiki, Men bésharet bériwatqinimda, Benayaning oghli Pilatiya jan üzdi. Men düm yiqildim: «Ah, Reb Perwerdigar! Sen Israilning qaldisini pütünley yoqatmaqchimusen?» — dep qattiq awazda nida qildim.

Xudaning sürgün bolghan Israillargha yéngi wedisi — yéngi qelb, yéngi roh

¹⁴ Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

¹⁵ I insan oghli, Yérusalémda turuwatqanlarning: «Perwerdigardin yiraq kétinglar! Chünki mushu zémin bizgila miras qilip teqdim qilin'ghan!» dégen gépi, séning qérindashliring, yeni séning qérindashliring bolghan sürgünlerge hem Israilning pütkül jemetige qaritip éytilghan. □

¹⁶ Shunga ulargha mundaq dégin: «Reb Perwerdigar mundaq deydu: Gerche Men ularni yiraq yerlerge, eller arisigha yökietwen hem memliketler ichige tarqitiwetken bolsammu, ular barghan yerlerdimu Men Özüm ulargha kichikkine bir pak-muqeddes bashpanah bolimen». □

¹⁷ Shunga mundaq dégin: «Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Men silerni ellerdin yighimen, tarqitiwétilgen memliketlerdin silerni jem qilimen, andin Israil zéminini silerge qayturup teqdim qilimen.

¹⁸ Shuning bilen ular u yerge qaytip kélidu, ular barliq lenetlik nersilerni hem barliq yirginchlik ishlirini u yerdin yoq qilidu.

¹⁹ Men ulargha bir qelbni bérimen, ichinglarga yéngi bir rohni salimen; Men ularning ténidin tashtek qelbni élip tashlaymen, ulargha méhrlik bir qelbni bérimen. □ ■

²⁰ Shuning bilen ular Méning belgilimilirimde yüridu, Méning hökümlirimni ching tutup ulargha emel qilidu. Ular Méning xelqim bolidu, Men ularning Xudasi bolimen. ■

□ **11:10** «...Israil chégralirida üstünglarga höküm chiqirip jazalaymen» — Babil impératori Néboqadnesar Zedekiyani Israilning chégrasida (Libnah shehiride) sot qildi («2Pad.» 25:6-7, 18-21 ayetlerni köring). □ **11:15** «Yérusalémda turuwatqanlarning: «Perwerdigardin yiraq kétinglar! Chünki mushu zémin bizgila miras qilip teqdim qilin'ghan!» dégen... — Yérusalémdikilerning:

«sürgün qilin'ghanlar (yeni Yehudadin xéli burun Babilgha sürgün qilin'ghan kishiler hemde 150 yil ilgiri sürgün qilin'ghan Israildiki on qebile) nahayiti gunahkar ademlerdur, shunga Xuda ularni sürgün qildurdi, biz bolsaq pak ademmiz, Xuda mushu zéminni bizge qaldurdi» dégen qarishi bar idi. Bundaq tekebburluqni Xuda jazalaydu. «Séning qérindashliring, yeni séning qérindashliring bolghan sürgünler» dégen tékestning bashqa birxil wariyanti: «qérindashliring bolghan uruq-tughqanliring».

□ **11:16** «pak-muqeddes bashpanah» — dégen söz ibranii tilida «muqeddes jay» yaki «ibadetxana» dégen söz. Muqeddes ibadetxanining bir yerde qurulushi Xudaning shu yerde qoghdighuchi we bashpanah bolghanliqini bildüridu. Démek, ular (butperes) eller arisida bolsimu, Xuda (ular Uni izdigen bolsa) ulargha jismaniy hem rohiy jehette bashpanah bolup, ularni tinch saqlaydu we ulargha durus yollarda méngishqa yene yaremchi bolidu. Bashqa birxil terjimisi: «...Men ulargha qisqa waqit bir pak-muqeddes bashpanah boldum». □ **11:19** «ulargha méhrlik bir qelbni bérimen» — ibranii tilida sözmusöz: «ulargha göshlük bir qelbni bérimen» dégenliktur. ■ **11:19** Yer. 32:39; Ez. 36:26

■ **11:20** Yer. 24:7; 30:22; 31:1; 32:38

21 Biraq köngülliri lenetlik nersilerge we yirginchlik qilmishlirigha béghishlan'ghanlar bolsa, Men ularning yollirini öz béshigha chüshürimen», — deydu Reb Perwerdigar».[■]

Xudaning shan-sheripi Yérusalémdin chiqip kétidu

22 Kérublar qanatliniri yaydi, ularning chaqliri öz yénida turatti; Israilning Xudasining shan-sheripi ular üstide yuqiri turatti;

23 we Perwerdigarning shan-sheripi sheharning otturididin chiqip, sheherning sherq teripidiki tagh üstide toxtidi. □

24 Shuning bilen Roh méni kötürüp, Xudaning Rohi bergen bu körünüshte méni Kaldiyege, yeni sürgün bolghanlarga apardi; shuan men körgen bu körünüş mendin ketti. □

25 Shuning bilen men sürgün bolghanlarga Perwerdigar manga körsetken barliq ishlarni sözlep berdim.

12

Yérusalém ahalisining sürgün bolushining süretlinishi

1 Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

2 I insan oghli, sen asiy bir jemet arisida turisen; ularning körüşke közi bar emma körmeydu, anglashqa quliqi bar, emma anglamaydu, chunki ular asiy bir jemettur. ■

3 We sen, i insan oghli, sürgün bolghuchining yük-taqlirini teyyarlap qoyghin; we kündüzde ularning göz aldida sürgün bolghuchidek öz jayingdin bashqa jaygha barghin. Gerche ular asiy bir jemet bolsimu, éhtimalliqi yoq emeski, ular chüshinip yétidu.

4 Kündüzde ularning göz aldida sürgün bolushqa teyyarlighan yük-taqlardek yük-taqlirini élip chiq; andin kech kirey dégende ularning göz aldida sürgün bolidighan kishilerdek jayingdin chiqip ketkin; □

5 tamni kolap téship, yük-taqlirini élip chiqqin; □

6 ularning göz aldida buni mürüngge élip, gugumda kötürüp chiqip ketkin; yerni körelmesliking üçün yüzüngni yapqin; chunki Men séni Israil jemetige bésharet qildim. □

7 We men buyrulghan boyiche shundaq qildim; kündüzde men sürgün bolghuchi kishidek yük-taqlirimni élip chiqtim; we kech kirgende qolum bilen tamni kolap téship, yül-taqlirimni chiqirip, gügümde ularning göz aldida müremge élip kötürüp mangdim.

■ **11:21** Ez. 9:10 □ **11:23** «Perwerdigarning shan-sheripi ... sheharning sherq teripidiki tagh üstide toxtidi» — bu tagh «Zeytun téghi»dur. Ezakiyal peyghember Perwerdigarning shan-sheripini shu waqitta yene körmidi. Ezakiyalning hemme bésharetliniri omumlashturup qarighanda, Xudaning shan-sheripi shu chaghda taghda uzun turmay Israil zéminidinnu mutleq ketti. Biraq kéyin (43-babta) u mushu shan-sherep yene sherq teripidin kéliwatqanliqini köridu. □ **11:24** «Roh méni kötürüp, ... méni Kaldiyege, yeni sürgün bolghanlarga apardi» — «Kaldiye» Babil impériyesining bir qismi.

■ **12:2** Yesh. 6:9; Yer. 5:21; Ez. 2:3-8; 3:26, 27 □ **12:4** «Küdüzde ularning göz aldida sürgün bolushqa teyyarlighan yük-taqlardek yük-taqlirini élip chiq; andin kech kirey dégende ... jayingdin chiqip ketkin;...» — 4-6-ayetlerdiki buyruq belkim 3-ayettiki buyruqni tepsiliyrek chüshendüridu. □ **12:5** «Tamni kolap téship, ... chiqqin» — «tam» belkim hoynining témi. □ **12:6** «...yerni körelmesliking üçün yüzüngni yapqin; chunki Men séni Israil jemetige bésharet qildim»

— bu bésharet kéyinki ayetlerde (11-14) chüshendürüldü.

8 Etigende Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

9 «I insan oghli, Israil jemeti, yeni asiy bir jemet, sendin: «Bu néme qilghining» dep sorighan emesmu?

10 Ulargha: «Reb Perwerdigar mundaq deydu: Bu yüklen'gen wehiy Yérusalémdiki shahzade hem shu yerdiki barliq Israil jemetidikiler toghru-luqtur» — dégin.□

11 Ulargha: «Men siler üçün bésharet. Men qandaq qilghan bolsam, emdi ularghimu shundaq ishlar qildurulidu; ular esir bolup sürgün bolidu» — dégin.

12 Ular arisidiki shahzade öz yük-taqlirini gugumde müriside kötürüp chiqidu; ular tamni kolap téship töshüktin nersilirini chiqiridu; u öz yüzini yépip zéminni körelmeydighan bolidu. ■

13 Shuning bilen Öz torumni uning üstige yayimen, u Méning qiltiqimda tutulidu; Men uni Kaldiylarning zémini bolghan Babilgha apirimen, biraq u u yerni öz közi bilen körmeydu; u shu yerde ölüdu. □ ■

14 Uninggha yardemleshken öpchörisidikilerning hemmisini hem barliq qoshunlirini Men barliq shamalgha tarqitiwétimen; Men qilichni ghilaptin sughurup ularni qoghlaymen. ■

15 Men ularni eller arisigha tarqitiwetkinimde, memliketler ichige taratqin-imda ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu.

16 Biraq ularning ichidiki az bir qismini, qilich, acharchiliq hem waba késilidin xalas qilimen; meqsitim shuki, ulargha özliri baridighan ellerde özlirige yirginchlik qilmishlirini étirap qildurushtin ibaret; shuning bilen ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu».□

17 Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

18 «Insan oghli, öz néningni titrigen halda yégin, süyüngni dir-dir qilip ensirigen halda ichkin;

19 hem shu zémindiki kishilerge mundaq dep éytqin: «Reb Perwerdigar Yérusalémdikiler we Israil zéminide turuwatqanlar toghruluq mundaq deydu: «Ular öz nénini ensiresh ichide yeydu, süyini dekke-dükkide ichidu; chünki zéminde turuwatqanlarning jebir-zulumi tüpeylidin, u yer hemmisi yeksan qiliniidu. ■

20 Ahalilik sheherler xarabe bolup, zémin weyrane bolidu; shuning bilen siler Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler».

21 Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

□ **12:10** «Yérusalémdiki shahzade» — Zedekiya padishahtur. Biraq Ezakiyal peyghember belkim uni erzimes dep qarighachqa, uni hergiz «padishah» démeydu. ■ **12:12** 2Pad. 25:4 □ **12:13** «...u Méning qiltiqimda tutulidu; Men uni Kaldiylarning zémini bolghan Babilgha apirimen, biraq u u yerni öz közi bilen körmeydu; u shu yerde ölüdu» — bu bésharet téz emelge ashuruldi. Zedekiya padishah Babil impériyesining Yérusalémi qorshawalghan muhasirisi astida bösülgen sépildin ötüp qachmaqchi idi. Babil eskerliri uni tutuwélip Néboqadnesarning aldigha élip bardı, Néboqadnesar uning közlini oyuwetti. U Babilda öldi («Yer.» 52:11ni, «2Pad.» 25:1-7ni körüng). Mushu tékistlerde déyilgen «ishik» belkim tosulghan yaki buzulghan bolushi mumkin, shunga géchish üçün «tamni kolash» kérek idi. ■ **12:13** Ez. 17:20 ■ **12:14** Ez. 5:10,12 □ **12:16** «shuning bilen ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu» — mushu jümlidiki «ular» belkim yat eller; ular Israil jemetini basqan balayi'apetlerni Israillardin anglap, bu ishlarni Perwerdigarning jazasi dep chüshinidu. ■ **12:19** Ez. 4:16

22 «I insan oghli, Israil zéminide: «Künler uzartilidu, herbir alamet körünüş bikargha kétidu» dégen maqalni éytqini némisi? □

23 Emdi ulargha: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Men bu maqalni yoq qilimen; Israilda bu maqal ikkinchi ishilitilmeydu; sen eksiche ulargha: «Künler yéqinlashti, herbir alamet körünüşning emelge ashurulushimu yéqinlashti» — dégin.

24 Chünki Israil jemetide yalghan «alamet körünüş» yaki ademni uchu-rudighan palchiliqlar qayta bolmaydu.

25 Chünki Men Perwerdigardurmen; Men söz qilimen, hem qilghan sözüm choqum emelge ashurulidu, yene kéchiktürülmeydu. Chünki silerning künliringlarda, i asiy jemet, Men söz qilimen hem uni emelge ashurimen» — deydu Reb Perwerdigar».

26 Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

27 «I insan oghli, mana, Israil jemetidikiler séning toghruluq: «U körgen alamet körünüşler uzun künlerdin kéyinki waqitlarni körsitidu, u bizge yiraq kelgüsi toghruluq bésharet béridu» — deydu.

28 Shunga ulargha: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Méning sözlirimdin héchqaysisi yene kéchiktürülmeydu, belki qilghan sözüm emelge ashurulidu, deydu Reb Perwerdigar» — dégin».

13

Saxta peyghemberlerge bolghan agah

1 Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

2 «I insan oghli, sen Israilning bésharet bergüchi peyghemberliri, yeni öz tesewwuri bilen bésharet bergüchilerni eyiblep bésharet bérip: «Perwerdigar-ning sözini anglanglar!» — dégin.

3 Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Öz rohigha egiship mangidighan, héch wehiyni körmigen hamaqet peyghemberlerning haligha way!

4 I Israil, séning peyghemberliring xuddi xarabiler arisida yürüwatqan tülkilerdek boldi.

5 Siler bösülgen jaylarga chiqmighansiler, uning Perwerdigarning künide bolidighan jengde puxta turushi üçün Israil jemetining buzulghan témini héch yasimidinglar.□

6 «Perwerdigar mundaq deydu» dégüchiler bolsa peqet saxta bir körünüşni we yalghan palni körgenlerdin ibarettur; Perwerdigar ularni ewetmigen; biraq ular öz sözining emelge ashurulushini ümid qilidu.

7 Siler «Perwerdigar mundaq deydu» déginginglarda, Men héch söz qilmighan tursam, siler saxta bir «alamet körünüş»ni körgen, yalghan palni éytqan emesmu?

□ 12:22 «Künler uzartilidu, herbir alamet körünüş bikargha kétidu» — bu maqal belkim Israilning köp peyghemberlerning agahlandurushlirigha bolghan gumanlirini yaki belki xelqning peyghemberlerning agahlandurushlirigha qulaq salmasliqqa bolghan bahanisini ipadileydu.

□ 13:5 «Siler bösülgen jaylarga chiqmighansiler, uning Perwerdigarning künide .. Israil jemetining buzulghan témini héch yasimidinglar» — bu gepmu saxta peyghemberlerge éytilghan: 4-ayet boyiche ular «xarabiler arisida yürgen tülkilerdek» bolidu — belkim Israil jemiyyitining buzulghan ehwaligha zadila qarimay, peqet özliri üçün kichikkine bir «uwa töshükini» kolash bilen shughulliniwatidu.

8 Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Siler oydurma sözliginglar, yalghan «alamet körünüş»larni körgininglar tüpeylidin, emdi mana, Men silerge qarshimen, — deydu Reb Perwerdigar,

9 — Méning qolum saxta «alamet körünüş»ni körgen we yalghan palni éytqan peyghemberler bilen qarshilishidu; ular öz xelqimning kégishide olturmaydu, ular Israil jemetining nesebnamisi xatirilenmeydu; ular Israilning zéminigha héch kirgüzülmeydu; shuning bilan siler Méning Reb Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler.

10 Berheq, ular tinch-amanliq bolmighandimu «tinch-amanliq!» dep jar sélip, xelqimni éziqturghanliqi üçün, birsi népiz ara tamni qopursa, ular kélip peqet uni hak suwaq bilen aqartip qoyghanliqi üçün —

11 Tamni hak suwaq bilen aqartiwatqanlarga: «Bu tam yiqilidu!» dégin! Kelküdek bir yamghur yaghidu! I yoghan mödürler, siler chüshisiler! Dehshetlik bir shamal chiqidu; □

12 we mana, tam örülüp chüshkende, xeq silerdin: «Siler bu tamni suwighan hak suwaq qéni!» dep sorimamdu?

13 Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Öz qehrim bilan dehshetlik bir shamal partlitip chiqirimen; Méning achchiqimdin kelküdek bir yamghur we hemmini halak qilidighan qehrlük mödürler yaghidu.

14 Shuning bilan Men siler hak suwaq bilen aqartqan tamni ghulitip, uning ulini ashkare qilib, uni yer bilen yeksan qilimen; u ghulap chüshkende, siler uning arisida halak bolisiler; we Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler.

15-16 Shundaq qilib Men qehrimni tam hem uni hak suwaq bilen aqartqanlarning üstige chüshürüp pighandin chiqimen; we: «Tam yoq boldi, shundaqla uni hak suwaq bilen aqartqanlar, yeni Yérusalém toghruluq bésharet bergüchi, héch tinch-amanliq bolmighandimu u toghruluq tinch-amanliqni körsetken «alamet körünüş»ni körgen Israilning peyghemberlirimu yoq boldi» — deymen».□

«Ayal peyghemberler» toghruluq bésharet

17 «Emdi sen, i insan oghli, öz tesewwuri boyiche bésharet bergüchi öz xelqingning qizlirigha yüzüngni qaritip, ularni eyiblep bésharet bérip mundaq dégin: —

18 Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Öz béghishlirining herbirige séhirlik bilezüklerni qadap, janlarni tuzaqqa élish üçün herqandaq égiz-pakar ademlerning béshigha perenchini yasighanlarga way! Emdi siler öz xelqimning janlirini tuzaqqa chüshürüp, janlirirlarni saq qaldurimiz dewatamsiler? □

□ **13:11** «Tamni hak suwaq bilen aqartiwatqanlarga: «Bu tam yiqilidu!» dégin!» — Ezakiyal saxta peyghemberlerni mes'uliyetsiz tamchilarga oxshitidu. Népiz bir tamni puxta suwap kücheytishning ornida, ular peqet chirayliq körünüş üçün uni hak bilen aqartidu. □ **13:15-16**

«Men qehrimni tam hem uni hak suwaq bilen aqartqanlarning üstige chüshürüp pighandin chiqimen; we ... deymen» — mezkur bésharetteki eng axirqi ayet boyiche bu «népiz tam» Yérusalémni körsitidu, emdi saxta peyghemberler uning buzuq yerlirini puxta qilmay, peqet hemmisi chirayliq körsün dep uni «saxta bésharetler» bilen aqartidu. □ **13:18** «Öz béghishlirining herbirige séhirlik bilezüklerni qadap, ... herqandaq égiz-pakar ademlerning béshigha perenchini yasighanlarga way!» — ayallar bu «bilezüke» we «perenje»lerni qandaq ishletkenliki anche éniq bolmisimu, lékin shühhisizki, ular arqiliq séhirlik, jadugerlik yolida herqandaq ademlerni demidi qilib öz indikige keltürmekchi bolghan; 19-ayet téximu köp tepsilatlarni bizge teminleydu.

19 Nechche tutam arpa, nechche chishlem nanni dep siler Manga kupurluq qilib, yalghan sözge qulaq salidighan Méning xelqimge yalghanchiliqinglar arqiliq ölmeske tégishliklerini öltürüp, tirik qalmasliqqa tégishliklerini hayat qaldurmaqchimusiler?■

20 Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Mana, Men silerning qushlarni tuzaqqa chüshürgendek kishilerni tuzaqqa chüshürgüchi séhirlik «téngiq»liringlarga qarshimen, Men ularni bilikinglardin yirtip tashlaymen; shuning bilen siler qushlarni tuzaqqa chüshürgendek tutqan kishilerni erkinlikke uchuriwétimen.

21 Men silerning perenjiliringlarnimu yirtip tashliwétip, xelqimni qolunglardin qutquzimen; ular yene qolunglarda olja bolup turmaydu; shuning bilen siler Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler.

22 Siler yalghanchiliq bilen, Özüm azar bermigen heqqaniy ademlerning könglige azar bergenlikinglar üçün, shundaqla rezil ademlerning hayatini saqlap qutquzushqa ularni rezil yolidin yandurmay, eksiche ularning qolini kücheytkininglar üçün,

23 siler quruq «alamet közünüş»lerni ikkinchi bolup körmeysiler, yaki yalghan palchiliq qilmaysiler; Men Öz xelqimni qolunglardin qutquzimen; shuning bilen siler Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler».

14

Butpereslik qilidighanlarga way!

1 Israil aqsaqallirining beziliri Méning yénimgha kélip aldimda olturushti. ■

2 We Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

3 «I insan oghli, mushu ademler öz butlirini könglige tiklep, ademlerni putlashturidighan öz qebihlikini köz aldigha qoyghanidi. Emdi ularning Méni izdep Mendin yol sorishini qobul qilamdimen?

4 Emdi ulargha söz qilip mundaq dégin: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Israil jemetidiki könglide öz butlirini tiklep, ademlerni putlashturidighan öz qebihlikini köz aldigha qoyup, andin peyghember aldigha kélidighan herbir ademni bolsa, Menki Perwerdigar uninggha butlirining köplüki boyiche jawab qayturimen.

5 Shundaq qilip Men Israil jemetining könglini Özümge igildurimen; chünki ular barliq butliri bilen Manga yat bolup ketti».

6 — Shunga Israil jemetige mundaq dégin: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Towa qilinglar! Butliringlardin yéni yénimgha qaytip kélinglar! Barliq yirginchlik qilmishinglardin yüzünglarni örünglar!

7 Chünki Israil jemetidiki özlirini Mendin ayrip, öz butlirini könglide tiklep, ademlerni putlashturidighan öz qebihlikini köz aldigha qoyup, andin Mendin sorash üçün peyghemberning aldigha kélidighan herqaysi adem yaki shuninggha oxshash Israilda turuwatqan herqaysi musapirlar bolsa, Menki Perwerdigar Özüm ulargha jawab qayturimen;

8 Men mushu kishini bir agah béshariti qilip uni söz-chöchekke qaldurushqa yüzümni uninggha qarshi qilimen; Men xelqimning arisidin uni üzüp tashlaymen; shuning bilen siler Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler. ■

9 Biraq peyghember özi éziqturulup, bir bésharetlik söz qilghan bolsa, u chaghda Özüm Perwerdigar shu peyghembarni ézitqughu uchratqanmen; Men uninggha qarshi qolumni uzartip, uni xelqim arisidin halak qilimen.

□ ■ Ular qebihlikining jazasini tartidu; peyghemberge bérilidighan jaza bilen sorighuchigha bérilidighan jaza oxshash bolidu.

11 Shuning bilen Israil jemeti yene Mendin chetnep ketmeydu, yaki yene asiyliqliri bilen özlirini bulghimaydu; ular Méning xelqim, we Men ularning Xudasi bolimen» — deydu Reb Perwerdigar».

Kéliwatqan jazani hetta heqqaniy kishilermu Israildin yandurmaydu

12 We Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

13 «I insan oghli, melum bir zémin Manga qarshi asiyliq qilip gunah qilghanda, Men shuning bilen qolumni uninggha qarshi uzartip, ularning yölenchüki bolghan néhini qurutuwétip, uning üstige acharchiliqni ewetimen hem insan we haywanlarni uningdin üzimen; □ ■

14 emdi u chaghda Nuh, Daniyal we Ayuptin ibaret üç hezret uningda turuwatqan bolsimu, ular öz heqqaniyliqi tüpeylidin peqet öz janlirinila saqliyalghan bolatti — deydu Reb Perwerdigar.□

15 Eger Men zémindin yirtquch haywanlarni ötküzsem, ular uni baliliridin juda qilsa, haywanlar tüpeylidin uningdin ötküchi héchbir adem bolmay, u weyrane bolsa,

16 emdi Men öz hayatim bilen qesem qilimenki, — deydu Reb Perwerdigar — mushu üç hezret uningda turuwatqan bolsimu, ular ne öz oghulliri ne qizlirini qutquzalmaytti; ular peqet öz janlirini qutquzalaytti, zéminning özi weyrane péti qalatti.

17 Yaki bolmisa Men shu zémin'gha qilichni chüshürup, uningdin insan hem haywanni üzüwetken bolsam,

18 emdi hayatim bilen qesem qilimenki, — deydu Reb Perwerdigar — mushu üç hezret uningda turuwatqan bolsimu, ular ne öz oghulliri ne qizlirini saqlap qutquzalmaytti; ular peqet öz janlirini qutquzalaytti.

19 Yaki bolmisa Men shu zémin'gha waba késilini chüshürup, Öz qehrimni qan töktürülüshi bilen üstige töksem, uningdin insan hem haywanni üzüwetken bolsam,

20 emdi hayatim bilen qesem qilimenki, — deydu Reb Perwerdigar — Nuh, Daniyal we Ayuptin ibaret üç hezret uningda turuwatqan bolsimu, ular ne öz oghlini ne qizini qutquzalmaytti; ular peqet heqqaniyliqi bilen öz janlirini qutquzalaytti.

21 Emdi Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Emdi shundaq bolghandin kéyin, insan hem haywanni üzüwétish üçün Yérusalémgha töt jazayimni, yeni

□ 14:9 «Biraq peyghember özi éziqturulup, bir bésharetlik söz qilghan bolsa, u chaghda Özüm Perwerdigar shu peyghembarni ézitqughu uchratqanmen;...» — mushu dégini, Perwerdigar adamlarni éziqturushni xalaydu dégenlik emes, elwette. Biraq Öz adimi bolghan peyghember adamege xushamet qilmaqchi bolsa yaki öz menpeetini közlep yürüridighan bolsa, emdi shu chaghda Xuda uni azdurusshi, ézitqughu uchritishi yaki yaman rohlarning qoligha tapshurushi mumkin. Shu chaghda uning éytqan sözining hemmisi quruq bolidu, emma u özi uninggha ishinidu. ■ 14:9 Ez. 13:1, 2, 9 □ 14:13 «yölenchüki bolghan néni» — ibraniiy tilida «nan bolghan hasisi» déyilidu; 4:16-ayettiki izahatni körüng. ■ 14:13 Law. 26:26; Ez. 4:16; 5:16 □ 14:14 «u chaghda Nuh, Daniyal we Ayuptin ibaret üç hezret uningda turuwatqan bolsimu,...» — Daniyal peyghember on üç yil ilgiri Babilgha sürgün bolup, andin Néboqadnesar üçün bash wezir qilin'ghan.

qilich, acharchiligi, yirtquch haywan we waba késilini chüshürsem qandaq bolar?

²² Biraq mana, uningda qélip qalghanlar bolidu, yeni oghul-qizlar uningdin chiqirilip qutquzulidu; mana, ular silerning yéninglarga chiqip, siler ularning yolliri hem qilmishlrini körüp yétisiler; shuning bilen siler Men Yérusalémgha chüshürgen külpet, yeni uninggha chüshürülgen barliq ishlar toghruluq teselli alisiler;

²³ emdi siler ularning yolliri hem qilmishlrini körgininglarda, ular silerge teselli épkelidu; siler Méning uningda barliq qilghan ishlimni bikardin-bikar qilmighanliqimni tonup yétisiler, — deydu Reb Perwerdigar».□

15

Üzüm téli toghruluq temsil

¹ We Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

² «I insan oghli, üzüm téli yaghichining bashqa derex yaghachliridin néme artuqchiligi bar, uning shéxining ormandiki derexler arisida néme alahidiligi bar?

³ Uningdin birer jabduqni yasashqa matérial alghanning paydisi barmu? Uningdin chinilerni asqudek qozuqni yasighili bolamdu?

⁴ Mana, u otqa yéqilghu bolghanda, ot uning ikki uchini köydürgende, ottur-isimu yérin köygende, emdi uni birer ishqa ishletkili bolamdu?

⁵ Mana, u saq bolghanda, héchqandaq ishqa ishletkili bolmighan yerde, emdi ot uni köydürüp yep ketkende, uni birer ishqa ishletkili bolamdu?

⁶ Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Men ormandiki derexler arisidiki üzüm télining yaghichini otqa tapshurghinimdek, Yérusalémda turawatqanlarni otqa tapshurimen.

⁷ Yüzümni ulargha qarshi qilip qaritimen; ular bir ottin chiqsa, bashqa bir ot ularni yewétidu. Öz yüzümni ulargha qarshi bolup qaratqanda, siler Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler.

⁸ Ularning qilghan wapasizliqliri tüpeylidin men zéminni weyrane qilimen» — deydu Reb Perwerdigar».□

16

Wapasiz Yérusalém

¹ We Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

² I insan oghli, özining yirginchlik qilmishlrini Yérusalémning yüzige sélip mundaq dégin: —

□ **14:23** «emdi siler ularning yolliri hem qilmishlrini körgininglarda, ular silerge teselli épkelidu...» — eslide sürgün bolghanlar Yérusalémgha chüshken balayi'apetni anglap belkim intayin azablinishi mumkin idi. Biraq qachqanlar kelgende, ularning qiyapitini we qilmishlrini körüp, ular bu ishning heqiqeten Xudaning adil jazasi ikenlikini chüshinip yétip, «bu jaza hemmisi durus» dep köngli jayigha chüshüshi kérek. □ **15:8** «... **Ularning qilghan wapasizliqliri tüpeylidin Men zéminni weyrane qilimen**» — bu babtiki «üzüm téli» dégen temsil üstide «Qoshumche söz»imizde toxtilimiz.

3 Reb Perwerdigar Yérusalémgha mundaq deydu: «Séning esliy zating we tughulushung Qanaaniylarning zéminida bolghan; séning atang Amoriy, apang Xittiy qiz idi. □

4 Séning tughulushugha kelsek, sen tughulghan kününgde kindiking késilmigen, sen suda yuyulup pakiz qilinmighan; héchkim sanga tuz sürkmigen yaki séni zakilmighan.

5 Héchkimning kózi mushu ishlar üçün sanga rehim qilmighan yaki ichini sanga aghritmighan; eksiche sen dalagha tashliwétilgensen, chünki tughulghan kününgde kemsitilgensen.

6 Shu chaghda Men yéningdin ötüp kétiwétip, séni öz qéningda éghinap yatqinini körgen; we Men öz qéningda yatqan halitingde sanga: «Yashighin!» — dédim. Berheq, sen öz qéningda yatqan halitingde Men sanga: «Yashighin!» — dédim.

7 Men séni daladiki ot-chöplerdek aynittim; sen ösüp xéli boy tartip chirayliq bézilip wayigha yetting; köksiliring shekillendi, chachliring üzün östi; biraq sen téxi tughma-yalingach iding. □

8 Men yene yéningdin ötüwétip sanga qaridim; mana, ishq-muhebbet mezgiling yetip keldi; Men tonunning péshini üstüנגge yéyip qoyup, yalngachliqingni ettim; Men sanga qesem ichip, sen bilen bir ehde tüzüdm, deydu Reb Perwerdigar, we sen Méningki boldung. □ ■

9 Men séni su bilen yuyup, qéningni téningdin yuyuwétip, sanga puraqliq mayni sürttüm.

10 Men sanga keshtilik könglekni kiygüzüp, ayighinggha delfin térisidin tikken keshlerni saptim; séni népis kanap bilen orap, yipek bilen yépip qoydum.

11 Séni zibu-zinnetler bilen perdazlidim, qolliringgha bilezüklerni, boynunggha marjanni taqap qoydum;

12 burnunggha halqini, qulaqliringgha zirilerni, béshinggha güzel tajni kiygüzüdm.

13 Shundaq qilip sen áltun-kümüş bilen perdazlanding; kiyim-kéckeliring népis kapap, yipek we keshtilik rexttin idi. Yéginging aq un, bal hem zeytun méyi idi; sen intayin güzel bolup, xanish mertiwisige kótürüldung.

14 Güzelliking tüpeylidin ellerde dangqing chiqti; chünki Men sanga körkemlikimni béghishlishim bilen güzelliking kamaletke yetti, — deydu Reb Perwerdigar.

15 — Biraq sen güzellikingge tayinip, dangqingdin paydilinip pahishe boldung; sen herbir ötküchi kishige pahishe muhebbetliringni töktüng; güzelliking uning boldi!

□ **16:3** «...séning atang Amoriy, apang Hittiy qiz idi» — Israilning ejdadi Ibrahim we ayali Sarah, elwette. Mushu ayet we keyinki 1-14-ayetlerning belkim üç muhim mezmuni bar: (1) Ibrahim özi esli Qanaandikilerdek butperes adem idi («Ye.» 24:2) — Xuda uni zor méhir-shepquitidin Özining adimi bolushi üçün tallialghan; (2) Perwerdigarning buyruqlirigha xilap halda, Israil Qanaan zéminigha kirgende ularning köp oghul-qizliri yerlik (butperes Qanaaniy, Amoriy, Hittiy) qiz-yigitler bilen toy qilghan; (3) Israil Qanaan zéminigha kirgende Qanaandikilerning butperes yaman adetlerini qobul qilip ulargha inatayin oxshash bolup ketkenidi. □ **16:7** «sen ösüp xéli boy tartip chirayliq bézilip wayigha yetting» — axirqi jümlige qarighanda, «chirayliq bézilip wayigha yetting» dégen söz köksiliri we chachliri toluq ösenlikini körsitishi mumkin. □ **16:8** «Men tonunning péshini üstüנגge yéyip qoyup, yalngachliqingni ettim» — qedimki zamanlarda erkek kishi qizning üstige kiyim-kéchkini yépishi shu qizni öz emrige almaqchi bolghanliqini bildüretti. «Rut» 3:9-ayet, «Kan.» 22:30-ayetni körüng. ■ **16:8** Yar. 22:16; 24:7

16 Sen kiyim-kéchekliringdin élip özüng üçhün renggareng bézelgen «yuqiri jaylar»ni yasap, andin ularning üstide buzuqluq qilghansen. Bundaq ishlar yüz bérip baqmighan, we ikkinchi yüz bermeydu! □

17 Sen Men sanga béghishlighan güzel zibu-zinnetlirim we altun-kümüşüm bilen erkek mebudlarni yasap ular bilen buzuqluq qilghansen. □

18 Sen öz keshtilik kiyimliringni élip ulargha kiygüzdüng; Méning méyim we Méning xushbuyumni ulargha sunup béghishliding;

19 Men özüngge bergén nénimni, Men sanga ozuqqa bergén aq an, zeytun méyi we balni bolsa, sen ularning aldigha xushpuraq hediye süpitide atap sundung: ishlar del shundaq idi! — deydu Reb Perwerdigar.

20 — Uning üstige sen Özümge tughup bergén qiz-oghulliringni élip, mebudlarning ozuqi bolsun dep ularni qurbanliq qilding. Séning buzuqluqung azliq qilghandek,

21 sen Méning balilirimni soyup ularni ottin ötküzüp mebudlarga atap qoydungghu? ■

22 Séning barliq yirginchlik qilmishliring hem pahishe buzuqluqliringda, sen yashliqingda tughma-yalingach bolup öz qéningda éghinap yatqan künliringni héchqachan ésingge keltürmiding.

23 Emdi séning bu rezillikliringdin kéyin — (Way, halinggha way! — deydu Reb Perwerdigar)

24 sen yene özüng üçhün bir peshtaq qurup, herbir meydan'gha bir «yuqiri jay»ni yasiding; □

25 sen herbir kochining béshida «yuqiri jay»ingni salding; sen öz güzellikingni yirginchlik qilip, téningni herbir ötküchige tutup, putungni échip özüngni bérip pahishe buzuqluqungni köpeytting.

26 Sen ishqwaz erliki chong qoshnang bolghan Misirliqlar bilen buzuqluq ötküzdüng; Méning achchiqimni qozghap, pahishe buzuqluqungni köpeytting.

27 We mana, Men Öz qolumni üstüנגge uzartip, séning nésiwengni azaytip qoydum. Men séningdin nepretlinidighan, buzuq yolungdin nomus qilip chöchigenlerning, yeni Filistiylerning qizlirining qoligha tapshurdum. ■

28 Sen yene qanmay yene Asuriylikler bilen buzuqluq ötküzdüng; buzuqluq ötküzgendin kéyin yene qanaet qilmiding.

29 Shunga sen sodigerning zémini, yeni Kaldiye bilen bolghan buzuqluqungni köpeytip, buningdin yene qanaet qilmiding.

30 Mushundaq barliq ishlarni, yeni nomussiz pahishe ayalning ishlerini qilisen, némanche suyuq séning qelbing! — deydu Reb Perwerdigar,

31 Özüngning peshtiqingni her kochining béshida quridighan, herbir meydanda «yuqiri jay»ingni yasaydighan! Uning üstige sen pahishe ayaldek emes iding, chünki sen heqni neziringge almaytting!

32 I wapasiz ayal, éringin ornida yat ademlerge köngül béridighan!

□ **16:16** «yuqiri jaylar» — butpereslik qilidighan jaylar: 6:3-ayetning izahatini körüng. □ **16:17** «altun-kümüşüm bilen erkek mebudlarni yasap ular bilen buzuqluq qilghansen» — «buzuqluq» bolsa butqa choqunushni insanning Xudagha bolghan wapasizliqigha oxshitudu; uning üstige, Qanaandiki butlarga choqunushtek «diniy murasimlar» köp waqitlarda shehwaniy buzuqluq, pahishiwaзлиq bilen baghliq idi. ■ **16:21** Yesh. 57:5 □ **16:24** «sen... herbir meydan'gha bir «yuqiri jay»ni yasiding» — pahishe ayallar belkim kochilarda yuqiri bir jayda turup «xéridarlar»ni chaqiratti. Mushu yerde «yuqiri jay» emdi ikki bisliq bolup, yene «butqa choqunidighan jaylar»ni körsitudu. ■ **16:27** 2Tar. 28:18

33 Xeqler pahishe ayalgha hemishe heq béridu; biraq sen ashniliringni buzuqluq muhebbetliridin huzur élishqa heryandin yéningha kelsun dep ularning hemmisige ústek bérip in'am qilisen;

34 buzuqluqta sen bashqa ayallarning eksisen, chünki héchkim séning buzuq muhebbitingni izdep kelmidi; sen ústek berding, héch heq sanga bérimidi — sen heqiqeten ularning eksisen!

35 Shunga, i pahishe ayal, Perwerdigarning sözini angla!

36 — Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Séning tenggiliring tökülüp, ashniliring bilen bolghan buzuqluqliring bilen séning uyat yéring ashkarilan'ghanliqi tüpeylidin, barliq yirginchlik mebudliring tüpeylidin, ulargha atap sun'ghan baliliringning qéni tüpeylidin —

37 shunga mana, Men séning özüngge eysh-ishret menbesi qilghan, barliq söygen hem barliq nepretlen'gen ashniliringni yighimen — Men ularni sanga qarshi chiqirip etirapingdin yighip, séning uyat yéringni ulargha ashkare qilimen, ular séning barliq uyat yéringni kóridu.

38 Shuning bilen séni buzuqluq qilghan hem qan tökken ayallarni jazalighandek jazalaymen; Men qehr bilen, ottek ghezipimning telipi bilen üstüngge qanliq jazani chüshürimen;

39 We Men séni ularning qoligha tapshurimen; ular séning peshtaqliringni ghulitidu, séning «yuqiri jay»liringni chéqip tashlaydu; ular kiyimkéchikingni üstüngdin saldurup tashlap, güzel zibu-zinnetliringni bulap-talap, séni tughma-yalingach qalduridu.

40 Ular sanga qarshi bir top kishilerni yighip épkélidu, ular séni chalma-késekkilidu hem séni qilichliri bilen chépiwétidu.

41 Ular öyliringni ot bilen köydüridu, köp ayallarning kóz aldida üstüngge jazalarni chüshüridu; shuning bilen Men séni pahishe ayal bolushtin qaldurimen; sen yene héchqandaq «muhebbet heqqi»ni bermeysen. ■

42 Shuning bilen Men sanga qaratqan qehrimni toxtitimen, Méning muqeddeslikimdin chiqqan ghezep sendin kétidu; Men tinchlinip qayta achchiqlanmaymen. □

43 Sen yashliq künliringni ésingge keltürmiding, eksiche mushu qilmishliring bilen Méni ghezeplendürdüng; shunga mana, öz yolungni öz béshinggha qayturimen, — deydu Reb Perwerdigar, — shuning bilen bu buzuqluqni bashqa yirginchlik qilmishliring üstige qoshup ikkinchi qilmaysen. □ ■

Yérusalém, Samariye we Sodom

44 Mana, maqallarni ishlitidighanlarning hemmisi sen toghruluq: «Anisi qandaq bolsa, qizi shundaq bolar» dégen bir maqalni tilgha alidu.

45 Sen öz éri hem baliliridin nepretlen'gen anangning qizidursen; hem öz erliri hem baliliridin nepretlen'gen acha-singilliringning ariliqidikisen;

■ 16:41 2Pad. 25:9; Yer. 52:13

□ 16:42 «Méning muqeddeslikimdin chiqqan ghezep» —

Ibraniy tilida «Méning hesitim».

□ 16:43 «...bu buzuqluqni bashqa yirginchlik qilmishliring

üstige qoshup ikkinchi qilmaysen» — bashqa birxil terjimisi: «...bu buzuqluqni bashqa nepretlik qilmishliring üstige qoshup qilding emesmu?» ■ 16:43 Ez. 9:10; 11:21; Law. 19:29

séning anang bolsa Hittiy, séning atang Amoriy idi. □

46 Séning achang bolsa sol teripingde turghan Samariye, yeni u we uning qizliri; singling bolsa ong teripingde turghan Sodom we uning qizliri.

47 Sen ne ularning yolliridida mangmighan, ne ularning yirginchlik qilmishliri boyiche ish qilmighansen; Yaq! Belki qisqighine bir waqit ichide sen barliq yolliringda ulardin buzuq bolup ketting. □

48 Öz hayatim bilen qesem qilimenki, — deydu Reb Perwerdigar, — singling Sodom, yeni u yaki qizliri sen yaki séning qizliringning qilmishliridek qilmidi; □

49 Mana, mushu singling Sodomning qebihlikli — u we qizlirining tekebbuluqi, nanliri mol, endishisiz azadilik künliride ajiz-namratlarning qolini héch kücheymigenlikli idi. □ ■

50 Ular tekebburliship, Méning aldında yirginchlik ishlarni qildi; Men buni körginimde, ularni yoqattim. ■

51 Samariye bolsa séning gunahliringning yérimidekmu gunah sadir qilmidi; halbuki, sen bolsang yirginchlik qilmishliringni ularningkidin köp awutup qilding; shundaq qilip sen yirginchlik qilmishliring tüpeylidin achasinglingni xuddi heqqaniydek köründürgeniding. □

52 Sen eslide öz acha-singlingning üstidin höküm qilghuchi iding; emdi senmu, öz shermendilikini kötürüp yür! Séning ularningkidin téximu nepretlik gunahliring tüpeylidin ular sendin heqqaniy körünüdu; shunga senmu acha-singlingni heqqaniy körsetking tüpeylidin xijaletke qélip shermendilikini kötürüp yür! □

53 We men ularni sürgündin, yeni Sodom hem qizlirini sürgündin, Samariye hem qizlirini sürgündin chiqirip, shundaqla ularning arisigha sürgün bol-

□ **16:45** «séning anang bolsa Hittiy, séning atang Amoriy idi» — 3-ayettiki izahatta éytilghandek: — Israïlning ejdadi Ibrahim we ayali Sarah, elwette. Mushu ayet we keyinki 1-14-ayetlerning belkim üch muhim mezmuni bar: (1) Ibrahim özi esli Qanaandikilerdek butperes adem idi («Ye.» 24:2) — Xuda uni zor méhir-shepquidın Özining adimi bolushi üçün tallıwalghan; (2) Perwerdigarning buyruqlirigha xilap halda, Israil Qanaan zéminigha kirgende ularning köp oghul-qizliri yerlik (butperes Qanaaniy, Amoriy, Hittiy) qiz-yigitler bilen toy qilghan; (3) Israil qenan zéminigha kirgende qenandikilerning butperes yaman adetlerini qobul qilip ulargha inatayin oxshash bolup ketkenidi. □ **16:47** «Belki qisqighine bir waqit ichide sen barliq yolliringda ulardin buzuq bolup ketting» — bashqa birxil terjimisi: «belki ularning qilmishlirini az dep, sen barliq yolliringda ulardin buzuq bolup ketting». □ **16:48** «singling Sodom, yeni u yaki qizliri sen yaki séning qizliringning qilmishliridek qilmidi» — belkim oqurmenlarning éside barki, Ibrahimning dewride Sodom shehiri esli bechchiwazliq gunahi üçün Xuda teripidin ot bilen halak qilin'ghan. □ **16:49** «Mana, mushu singling Sodomning qebihlikli — u we qizlirining tekebbuluqi, nanliri mol, endishisiz azadilik künliride ajiz-namratlarning qolini héch kücheymigenlikli idi» — bu ayet Sodomning bechchiwazliqidiki asasiy gunahlarini körsitip, bügünki köp bay döletlerge yaki bay ademlerge chongqur agah béridu. ■ **16:49** Yar. 18:20-21; 19; Am. 5:12 ■ **16:50** Yar. 19:24 □ **16:51** «Samariye bolsa séning gunahliringning yérimidekmu gunah sadir qilmidi..» — «Samariye» mushu yerde «Shimaliy Padishahliq»ni körsitidu. U Israïlning on qebililik «Shimaliy Padishahliq»ining paytexti idi. Ularining butpereslikli tüpeylidin Xuda Asuriye impériyesining wasitisi bilen miladiyedin ilgiriki 722-yilda ularni jazalap sürgün qildi. □ **16:52** «Sen eslide öz acha-singlingning üstidin höküm qilghuchi iding;...» — bashqa birxil terjimisi: «Sen acha-singlingning üstidin yaxshi bir höküm chiqarghuchi bolup qalding;...» — démek, «ularni öz qilmishliringgha sélishturup, ularni adil dep körsetting». Biraq 56-ayet bizning terjimimizni qollaydu, dep qaraymiz.

ghanliringni chiqirip sürgünlüktn eslige keltürimen; □

54 shuning bilen ulargha teselli berginingde, sen öz shermendilikingni kötürisen, séning barliq qilmishliring tüpeylidin xijaletke qalisen. □

55 Séning acha-singling, Sodom hem qizliri esli haligha, Samariye hem qizlir-
imu esli haligha kélidu; senmu we séning qizliring esliy halinglarga kélisiler.

56-57 Séning rezilliking pash qilinmay, tekebburluqta yürgen kününgde, sing-
ling Sodom aghzingda söz-chöçek bolghan emesmidi? Emdi hazir sen özüng Suriye qizliri we uning etrapidikilerning hemmisi hemde Filistiye qizliri, yeni séni közge ilmaydighan etrapingdikilerning mazaq obyéktn bolup qalding. □ ■

58 Sen buzuqluqung, yirginchlik qilmishliringning jazasini kötürisen, deydu Perwerdigar.

59 Chünki Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Öz qilghanliring, yeni ichken qesemingni kemsitip, ehдини buzghanliqung boyiche séni bir terep qilimen; □

60 Halbuki, Men séning bilen yashliq künliringde tüzgen ehdemni esleymen, hem sen bilen menggülük bir ehde tüzimen.

61 Shuning bilen sen özüngdin chong achiliring hemde séningdin kichik singilliringni tapshuruwalghiningda, sen yolliringni ésingge keltürüp xijaletke qalisen; chünki mushu *acha-singilliringni* sanga qizlar süpitide tapshurimen; biraq bu ishlar séningdiki ehde tüpeylidin bolmaydu. □

62 Men Öz ehdemni sen bilen tüzimen, sen Méning Perwerdigar ikenlikimni bilisen;

63 shuning bilen séni kechürüm qilghinimda, sen qilmishliringni ésingge keltürüp xijil bolup, shermendiliking tüpeylidin qaytidin aghzingni héch achmaysen» — deydu Reb Perwerdigar.

17

Ikki bürküt toghruluq temsil

1 We Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: —

□ 16:53 «men ularni sürgündin, yeni Sodom hem qizlirini sürgündin.. **chiqirip, ... eslige keltürimen**» — Sodom shehiri esli «Ölük déngiz» boyida idi. «Ölük déngiz»ning etrapidiki sheherler miladiyedın ilgiriki 537-yilidin bashlap qaytidin ahalilik boldi. Sodom sheherining özining esli del qeyerde ikenlikini bilmeymiz. «... **Samariye hem qizlirini sürgündin chiqirip, shundaqla ularning arisigha sürgün bolghanliringni chiqirip sürgünlükdin eslige keltürimen**» — bu bésharet belkim Pars impératori Qoreshning Babil impériyesi sürgün qilghan xelqlerni azad qilishliri bilen (miladiyedın ilgiriki 539-yili) qismen bashlan'ghan; kelgüside toluq emelge ashurulidu, dep ishinimiz: 37-babta, «Yehuda» we «Israil»ning yéngidin «bir xelq» bolidighanliqi toghruluq yene bir bésharet bar.

□ 16:54 «Shuning bilen ulargha teselli berginingde...» — bu teselli bolsa ellerning qalghanliringning Yehuda we Yérusalémgha chüshürülgen jazani körüp «biz yamanliq qilduq, biraq ular bizdin téximu yaman qildi, téximu éghir jazani köridu» dep tapqan tesellisi bolushi kérek. □ 16:56-57 «singling Sodom aghzingda söz-chöçek bolghan emesmidi?» — bashqa birxil terjimisi: «singling Sodomni hetta tilinggha almaytting». ■ 16:56-57 Yesh. 9:10-16 □ 16:59 «**Öz qilghanliring, yeni ichken qesemingni kemsitip, ehдини buzghanliqung boyiche...**» — «ehde» shübhisizki, Xuda Musa peyghember arqiliq tüzgen ehde («Mis.» 19-20-babni körlüng).

□ 16:61 «...chünki mushu **acha-singilliringni sanga qizlar süpitide tapshurimen; biraq bu ishlar séningdiki ehde tüpeylidin bolmaydu**» — axirqi zamanda Israil xelqi köp ellerge Xudaning yolini körsitidighan yaxshi bir tüge bolidu. Bu ishlar Musa peyghember arqiliq «kona ehde» bilen emes, belki Xudaning ular bilen yéngi «menggülük ehde»si bilen bolidu.

² I insan oghli, bir tépishmaqni otturigha qoyup, Israil jemetige bir temsilni sözlep béríp mundaq dégin: —

³ Reb Perwerdigar mundaq deydu: — «Keng qanatliq, zich renggareng uzun peylik chong bir бүркүт Liwan'gha kélip, shu yerdiki égz kédír derixining uchidiki shaxni aldi; □

⁴ U eng yuqiri yumran bixini üzüwélip, uni sodigerning zéminigha apirip, tijarechilerning shehirige tiktí. □

⁵ U yene zémindin bashqa uruqni élip baghliq bir étizgha tiktí; uni mol sular boyida sélip, süget télidek tiklidi.

⁶ U ösüp, keng yéyilip, pes boyluq üzüm téli bolup chiqti; uning shaxliri *bürküт* terepke qarap östi, yiltizlirimu uning astigha sozuldi. Shu yol bilen u üzüm téli bolup, shaxlandi, bixlandi. □

⁷ Emdi keng qanatliq, zich peylik yene bir chong бүркүт peyda boldi; we mana, bu üzüm téli «U méni sugharsun» dep, tikilgen chönekliridin yiltizlirini uninggha qarap tartti, shaxlirini uninggha qarap sozdi; □

⁸ Mana, u obdan shaxlap méwe bersun, ésil üzüm téli bolsun dep munbet étizda, mol sular boyigha tikilgenidi».

⁹ Emdi Reb Perwerdigar mundaq deydu: — «U ronaq tapamdu? Uni qaqshal qiliwétish üçün *bürküт* yiltizlirini yulup, méwisini késiwetmemdu? Uning yumran yopurmaqliri xazan bolidu; shu chaghda uni yiltizliridin yuluwélishqa küchlük bir bilek yaki nurghun xeqlerning héch kériki bolmaydu.

¹⁰ Emdi hetta qaytidin tikilgen bolsa, ronaq tapamdu? Sherg shamili uninggha tegkendila taza qaghjirap ketmemdu? U tikilip ösken chönekliride qaghjirap kétidu».

Temsil chüshendürülüdu

¹¹ We Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: —

¹² «Asiy jemettin: «Mushu ishlarning menisini bilemsiler?» dep sorap, ulargha mundaq dégin: «Mana, Babil padishahi Yérusalémgha kélip, uning padishahi hem shahzadilirini élip özi bilen Babilgha qayturup apardi.

¹³ Shu waqitta u padishahning neslidin bir kishini élip uning bilen ehde tüzüp uninggha qesem ichküzdi. U yene zémindiki ésil-mötiwer bolghanlarni uning bilen élip ketti;

¹⁴ meqset, padishahliqning töwen ajiz halette bolup, qeddini rusliyalmay, peqet uning ehdisini tutushi bilen jénini jan etküzüş üçün idi.

¹⁵ Biraq u Misir bizge atlar hem chong goshunni teminlisun dep elchilirini shu yerge ewetip, uninggha asiqliq qildi. Emdi u ronaq tapamdu? Mundaq

□ **17:3** «uzun peylik chong bir бүркүт Liwan'gha kélip...» — temsildiki «Liwan» Yérusalémni körsitidu.

□ **17:4** «U (chong бүркүт) eng yuqiri yumran bixini üzüwélip, uni sodigerning zéminigha apirip, tijarechilerning shehirige tiktí» — temsildiki birinchi «chong бүркүт» — Babilning impérori Néboqadnesar idi. U miladiyedín ilgiriki 598-yilida Yérusalémgha kélip, Yekoniya (yash padishah)ni, bezi xan ailisidikiler we zémindiki eng usta hünérwenlerni Babilgha apardi. Bu temsil 12-21-ayette chüshendürülüdu. □ **17:6** «U ösüp, keng yéyilip, pes boyluq üzüm téli bolup chiqti» — «üzüm téli» Zedekiya padishahni körsitidu. U eslide (Xudaning iradisi boyiche) Babil impérorigha béqinip ronaq tapti. □ **17:7** «Emdi keng qanatliq, ... yene bir chong бүркүт peyda boldi» — ikkinchi chong бүркүт shühbisizki, Misir padishahi (Psammétikus II).

ishlarni qilghuchi tirik qalamdu? U ehdini buzup tirik qalamdu? □ ■

16 Men hayatim bilan qesem qilimenki, — deydu Reb Perwerdigar, — berheg u özini padishah qilghan padishahning zéminide, — yeni uning qesimini kemsitken, ehdisini buzghan héliqi padishahning zéminide, — uning yénida, Babilning otturida ölidu.

17 Bolidighan jengde, ular kélip nurghun kishilerni qirish üçün *sépilgha* chiqidighan dönglükleri sélip, poteylerni qurghanda, Pirewn küchlük qoshun hem nurghunlighan eskerlerni bashlap kelsimu, uning üçün héchnéme qilip bérelmeydu. □ ■

18 U qesemni kemsitip, ehdini buzdi; mana, u qol éliship söz berdi, biraq u mushu ishlarni qildi; shunga u tirik qéchip qutulalmaydu».

19 Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Men hayatim bilan qesem qilimenki, berheg, u kemsitken qesimim hemde buzghan ehdemni bolsa, bularni öz béshigha kiygüzimen. □

20 Men Öz torumni üstige yéyip tashlaymen, u Méning qiltiqimda tutulidu; Men uni Babilgha apirimen hemde shu yerde Manga qilghan mutleq wapasizliqi üçün uning üstige höküm chiqirip jazalaymen. ■

21 Uning bilen bille barliq qachqanlar, barliq qoshunlari qilich bilen yiqilidu; bulardin qalghanlar herbir shamalgha tarqatilidu; shuning bilen siler Menki Perwerdigarning söz qilghanliqini tonup yétisiler. ■

Kédir derixi toghruluq bashqa bir temsil

22 Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Menmu ézig kédirning uchidin bix élip tikemen; uning yapyash shaxchilirining uchidin yumran birisini üzüp, ézig heywetlik tagh üstige tikemen;

23 Israil égzilikidiki taghqa Men uni tikimen; u obdan shaxlap, méwe bérip, ésil kédir derixi bolidu; uning astigha herqandaq uchar-qanatlar qonidu; uning shaxlirining sayisida ular qonup turidu;

24 shuning bilen daladiki barliq derexler biliduki, Menki Perwerdigar ézig derexni pes qildim, pes derexni ézig qildim, yéshil derexni qaghjirattim, qaqshal derexni kökertip baraqsan qildim; Menki Perwerdigar mundaq söz qildim we shuni ada qilimen». □

□ **17:15** «Biraq u (Zedekiya) Misir bizge atlar hem chong qoshunni teminlisun dep elchilirini shu yerge ewetip, uningha (Néboqadnesargha) asiylig qildi» — bu ayette intayin muhim söz bar. Néboqadnesar özi butperes «kapir», idi. Biraq éniq turiduki, Xudagha ishen'gen, ishenmigen bolsun, Öz xelqidin birsi bashqa birsi bilen ehde yaki toxtam qilghan bolsa, Xuda mushundaq ehdini Öziningki dep qaraydu; herqandaq étiqadchi bashqa bir étiqadchi bilen yaki kapir bilen ehde tüzse, we ehdisini buza, Xudaning Özige qarshi chiqqan bolidu. 19-20-ayetni körüng. ■ **17:15** Yer. 37:5 □ **17:17** «Bolidighan jengde, ular kélip nurghun kishilerni qirish üçün *sépilgha* chiqidighan dönglükleri sélip,...» — «ular» mushu yerde Babillilqlarni körsitidu. «Pirewn küchlük qoshun hem nurghunlighan eskerlerni bashlap kelsimu, uning üçün héchnéme qilip bérelmeydu» — derweqe Pirewnning yardini yoqqa chihti («Yer.» 37-bab, 5-, 21-ayetni we 32-bab, 1-2-ayetni sélishürüp körüng). ■ **17:17** 2Pad. 25:1; Yesh. 29:3; Ez. 4:2 □ **17:19** «berheg, u kemsitken qesimim hemde buzghan ehdemni bolsa, bularni öz béshigha kiygüzimen» — yene diqqet qilishqa erziyduki, Néboqadnesar Zedekiyagha ichküzgen qesem we uning bilen tüzgen ehdini Xuda «Méning qesimim», «Méning ehdem» deydu. ■ **17:20** Yer. 4:12; 25:31; Ez. 12:13; 32:3 ■ **17:21** Ez. 5:10, 12; 12:14; 16:40 □ **17:24** «... Menki Perwerdigar ézig derexni pes qildim, pes derexni ézig qildim, yéshil derexni qaghjirattim, qaqshal derexni kökertip baraqsan qildim» — shübbisizki, bu axirqi temsil Qutquzhuchi-Mesih we Uning seltenitini körsitidu. Herbir Israiliy kishi Mesihning Dawut padishahning neslidin chiqqanliqini biletti.

18

Herbir ademning Xuda aldida bolghan jawabkarliqi

1 We Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

2 «Israil zémini toghruluq siler: «Atilar achchiq-chüchük üzümlerni yése, balilarning chishi qériq sézilidu» dégen mushu maqalni ishletidighan kishiler zadi néme démekchisiler? □ ■

3 Men hayatim bilen qesem qilimenki, deydu Reb Perwerdigar, siler Israil ichide mushu maqalni qaytidin ishletmeysiler.

4 Mana, barliq janlar Méningkidur; atining jéni Méningkidek, balining jénimu Méningkidur; gunah sadir qilghuchi jan igisi bolsa, u ölüdu.

Üch misal

5 Birsî heqqaniy bolsa, adilliq we adalet yürgüzidighan bolsa,

6 — u ne taghlar üstide butqa atalghan taamni yémigen, ne Israil jemetidiki butlarga bash kötürüp ulardin tilimigen, ne qoshnisining ayalini héch buzmighan, ne ay körgende ayalgha yéqin kelmigen ■

7 ne héchbirige zulum-zumbuluq ishletmigen, belki qerzdardin kapalet alghanni qayturidighan, bulangchiliq qilmighan, öz nénini ach qalghanlarga teqsim qilip bergén, yéling-yalingachqa kiyim kiygüzgen; ■

8 pulni ösümge bermeydighan, jazane almaydighan, belki qolini qebihliktin tartip, ikki adem arisida durus höküm chiqiridighan; ■

9 Méning belgilimilirimde mangidighan, bashqilargha adil muamile qilish üçün hökümlirimni tutidighan bolsa — mana mushu kishi heqqaniy, u jezmen hayat bolidu, deydu Reb Perwerdigar.

10 Egerde öz pushti bolghan, zorawanliq qilghuchi, qan tökküchi bolghan, shundaq yamanliqlarning birini öz qérindishigha qilghan, hemde yuqiriqi yaxshiliqning héchqaysisini qilmighan, bir ogli bolsa, — yeni taghlar üstide butqa atalghan taamni yégen, qoshnisining ayalini buzghan, □

12 ajiz-namratlarga zulum-zumbuluq ishletken, bulangchiliq qilghan, qerzdardin kapalet alghanni qayturmighan, butlarga bash kötürüp ulardin tiligen, yirginchlik ishlarni qilghan,

13 pulni ösümge bergén, jazane alghan bir ogli bolsa — emdi u hayat qalamdu? U hayat qalmaydu; u mushundaq yirginchlik qilmishlarni qilghini üçün u jezmen ölüdu; uning öz qéni öz béshi üstige chüshidu.

14 Biraq mana, mushu kishimu bir ogul tapsa, u atisining sadir qilghan barliq gunahlrini körgén bolsimu, hem körgini bilen shundaq qilmisa

15 — yeni taghlar üstide butqa atalghan taamni yémigen, Israil jemetidiki butlarga bash kötürüp ulardin tilimigen, qoshnisining ayalini buzmighan,

□ 18:2 «Atilar achchiq-chüchük üzümlerni yése, balilarning chishi qériq sézilidu» — démek, ata-bowimiz yaman ish qilghan, biraq biz uning yaman netijilirini, Xudaning jazasini körimiz. Kéyinki ayetlerni körüng. ■ 18:2 Yer. 31:29 ■ 18:6 Law. 18:19,20 ; Yesh. 57:7; 65:7 ■ 18:7 Mis. 22:21, 26; Law. 19:13; 25:14; Qan. 15:7; 24:12; Yesh. 58:7; Mat. 25:3 ■ 18:8 Mis. 22:25; Law. 25:35, 36 □ 18:10 «shundaq yamanliqlarning birini öz qérindishigha qilghan, hemde yuqiriqi yaxshiliqning héchqaysisini qilmighan, bir ogli bolsa» — bashqa birxl terjimisi: «mushundaq yamanliqlarning birini öz qérindishigha qilghan bir ogli bar bolsa, — (atisi ulardin birini héch qilmighan bolsimu), — »

¹⁶ héchbirige zulum-zumbuluq ishletmigen, qerzdardin kapalet élishni héch özige tutmighan, bulangchiliq qilmighan, öz nénini ach qalghanlarga teqsim qilib bergen, yéling-yalingachqa kiyim kiygüzgen, □

¹⁷ öz qolini qebihliktin tartidighan, pulni ösümge bermigen, ösüm-jazane almighan, belki Méning hökümlirimge emel qilidighan, belgilimilirimde mangidighan bolsa – u öz atisining qebihliki tüpeylidin ölmeydu, u jezmen hayat bolidu.

¹⁸ Uning atisi bolsa, zulum-zumbuluq ishletken, öz qerindishigha bulangchiliq qilghan, öz xelqi arisida natoghra ishlarni qilghanliqi tüpeylidin, mana u öz qebihliki ichide ölidu.

¹⁹ Siler: «Némishqa oghul atisining qebihlikining jazasini kötürmeydu?» dep soraysiler; biraq oghul adilliq hem adaletni yürgüzgen, Méning barliq belgilimilirimni tutup ulargha emel qilghan; u jezmen hayat bolidu; ■

²⁰ gunah sadir qilghuchi jan igisi ölidu. Oghul atisining qebihlikining jazasini kötürmeydu, we yaki ata oghlining qebihlikining jazasini kötürmeydu; heqqaniy kishining heqqaniyliqi öz üstide turidu, rezil kishining rezilliki öz üstide turidu;

²¹ we rezil kishi barliq sadir qilghan gunahliridin yénip towa qilip, Méning barliq belgilimilirimni tutup, adilliq hem adaletni yürgüzidighan bolsa, u jezmen hayat bolidu, u ölmeydu.

²² Uning sadir qilghan barliq itaetsizlikliri uning hésabigha eslenmeydu; u qilghan heqqaniyliqi bilen hayat bolidu.

²³ Men rezil ademning ölümidin huzur alamdimen? – deydu Reb Perwerdigar. Eksiche, mendiki huzur uning öz yolidin yénip towa qilghanliqidin emesmu? ■

²⁴ Heqqaniy kishi öz heqqaniyliqidin yénip, qebihlik qilghan, rezil ademlerning yirginchlik qilmishliri boyiche ish qilghan bolsa, u hayat qalamdu? Uning qilghan heqqaniylikliridin héchqaysisi eslenmeydu; ötküzgen asiyligi, sadir qilghan gunah ichide, u ölidu.

²⁵ Emma siler: «Rebning yoli adil emes» deysiler; emdi, i Israil jemeti, anglanglar; Méning yolum adil emesmu? Silerning yolliringlar adilsizlik emesmu? ■

²⁶ Heqqaniy kishi heqqaniyliqidin yénip, qebihlikni ötküzgen bolsa, u ölidu; ötküzgen qebihliki bilen u ölidu.

²⁷ Hem rezil adem ötküzgen rezillikidin yénip towa qilip, adilliq hem adalet yürgüzidighan bolsa, u öz jénini hayat saqlaydu.

²⁸ Chünki u oylinip, barliq ötküzgen itaetsizlikliridin yandi; u jezmen hayat bolidu, u ölmeydu.

²⁹ Lékin Israil jemeti «Rebning yoli adil emes» deydu; i Israil jemeti, Méning yollirim adil emesmu? Adil bolmighini silerning yolliringlar emesmu?

³⁰ Shunga Men üstünlargha, yeni herbiringlarni öz yolliringlar boyiche höküm chiqirip jazalaymen, i Israil jemeti, deydu Reb Perwerdigar. Qaytip yénimgha kélinglar, barliq itaetsizlikliringlardin yénip towa qilinglar; shuning bilen qebihlik silerge qiltaq bolmaydu. ■

□ **18:16** «héchbirige zulum-zumbuluq ishletmigen, qerzdardin kapalet élishni héch özige tutmighan» — Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche qerzdardin «kapalet alsa» bolatti (mesilen, pulning ornigha kiyim-kéhek, qoral-eswab alsa bolatti), biraq qerzdar uninggha kérek bolghanda, uninggha qayturup turushi kérek idi («Mis.» 22:26, «Qan.» 24:6-17-ayetni körüng). ■ **18:19** Qan. 24:16; 2Pad. 14:6; 2Tar. 25:4 ■ **18:23** Ez. 33:11 ■ **18:25** Ez. 33:17,20 ■ **18:30** Mat. 3:2

31 Özünglardin barliq ötküzgen itaetsizlikliringlarni tashliwétinglar, özünglarga yéngi qelb we yéngi rohni tiklenglar; némishqa ölmekchisiler, i Israil jemeti? □ ■

32 Chünki ölidighan kishining ölümidin manga huzur yoqtur, deydu Reb Perwerdigar; shunga yolunglardin yéniq towa qilip hayat bolunglar! □ ■

19

Israil shahzadilirige bir mersiye

1 — «Emdi sen, Israil shahzadilirige bir mersiye aghzingha élip mundaq dep oqughin: —

2 «Shirlar arisida anang qandaq bir chishi shir idi!

U yash shirlar arisida yatqan, u arslanlirini béqip quwwetlidi.

3 U arslanliridin birini chong qildi, u yash shir bolup chiqti;

U owni tutup yirtishni ögendi;

U ademlernimu yewétetti.

4 Eller uningdin xewer anglidi;

U ularning ora toziqida tutuwélindi;

Ular uning burnigha ilmekni sélip,

Misir zéminigha épketti. ■

5 Chish shir özining arminini bikar kütkinini,

Ümidning yoqalghanliqini körüp,

U bashqa bir arslinini élip,

Uni béqip yash shir qildi;

6 U shirlar arisida uyan-buyan kezdi;

U yash shir bolup,

Owni tutup yirtishni ögendi;

U ademlernimu yewétetti.

7 U ularning istihkamlirini buzup,

Ularning sheherlirini xarabe qiliwetti;

Zémin we uning üstidiki hemmisi uning hörkirigen awazi bilen dekke-dükkige chüshiti.

8 Andin eller uning etrapidiki rayonlardin kélip uninggha qarshi chiqti;

Ular uning üstige torini yéyip tashlidi;

U ularning ora toziqida tutuwélindi.

9 Ular burnigha ilmek sélip qepeske solidi;

Uni Babilning padishahigha apardi;

Ular uni torlirigha éliwaldi;

Shuning bilen uning awazi Israil taghlirida qaytidin anglanmaydu. ■

10 Séning anang üzümzaringda bir üzüm téli idi;

U su boyida tiklen'genidi;

Sularning molluqidin,

U intayin méwilik, köp shaxlik boldi.

11 Uning küchlük shaxliri bar idi,

□ **18:31** «Özünglarga yéngi qelb we yéngi rohni tiklenglar» — 11:19-ayetni körüng. Bu «yéngi qelb», «yéngi roh» towa qilish yolida Xudadinla kélidu. ■ **18:31** Yer. 32:39; Ez. 11:19; 36:26 □ **18:32**

«ölidighan kishining ölümidin manga huzur yoqtur, deydu Reb Perwerdigar» — «qoshumche söz»imizde mushu muhim bab üstide toxtilimiz. ■ **18:32** Ez. 33:11 ■ **19:4** 2Pad. 23:33; Yer. 22:11

■ **19:9** 2Tar. 36:6

Höküm sürgüchilerning shahane hasilirigha layiq idi;
 Uning boyi bulutlardinmu égiz kökke taqashti,
 U évizliki we shaxlirining nurghunliqi bilan körünerlik idi;

¹² Biraq u qehr bilan yulundi,

U yerge tashlandi,

Sherq shamili méwisini qurutiwetti;

Uning küchlük shaxliri sunduruldi, qaghjirap ketti;

Ot ularni yutuwaladi.

¹³ Hazir u chöl-bayawanda,

Changqaq, susiz bir yerde tikildi;

¹⁴ Uning shaxlirining birsidin ot chiqip,

Uning bixliri hem méwisini yutuwaladi;

Shuning bilan uningda hökümdarning shahane hasisi bolghudek küchlük shéxi qalmedi.

Bu sözler mersiyedur, bular peqet mersiye üçünla ishilitilidu».□

20

Israilning asiyligining tarixi we Xudaning uning kélechiki toghruluq pilani

*** *Aqsaqallar kélip Ezakiyaldin yol soraydu*

¹ Yettinchi yili, beshinchi aying oninchi küni shundaq boldiki, Israilning bezi aqsaqalliri Perwerdigarni izdep uningdin sorighili méning aldimgha kélip olturdi.

² We Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

³ I insan oghli, Israilning aqsaqallirigha söz qilip mundaq dégin: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Siler Mendin sorighili keldinglar? Öz hayatim bilen qesem qilimenki, — deydu Reb Perwerdigar — Men silerning Mendin sorishinglarga yolgha qoymaymen.

⁴ Emdi ularning üstige höküm chiqiram-sen, i adem balisi, höküm chiqiram-sen? Ulargha ata-bowilirining yirginchlik qilmishlirini ayan qilip ulargha mundaq dégin: —■

⁵ Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Men Israilni tallighan künide, Yaqup jemetining neslige qol kötürüp qesem qilip, Misir zéminida Özümni ulargha ayan qilghinimda, yeni ulargha qol kötürüp qesem qilip ulargha: «Men Perwerdigar séning Xudayingdurmen» déginimde ■

⁶ — shu küni Men ularni Misir zéminidin chiqirip ular üçün alahide izdep tapqan süt hem bal éqip turidighan, hemme zémin arisidiki eng güzel zéminning güli bolghan zémin'gha kirgüzüsh üçün, qol kötürüp qesem qildim;

⁷ Men ulargha: «Herbiringlar öz közünglar aldidiki nepretlik nersilerni tashliwétinglar, Misirning butliri bilen özünglarni bulghimanglar; Men Perwerdigar Xudayinglardurmen» — dédim.

⁸ Lékin ular Manga asiqliq qilip Manga qulaq sélishti xalimaytti; héchqaysisi ne öz közi aldidiki nepretlik nersilerni tashliwetmididi, ne Misirning butliridin

□ **19:14** «Uning shaxlirining birsidin ot chiqip, uning bixliri hem méwisini yutuwaladi...» — bu «shax» («shaxlardin birsi») Zekeriya padishah bolushi mumkin. Uning Xudagha ishenmesliki hem exmeqliqi Israilning béshigha köp balayi'apetlerni chüshürdi («2Pad.» 24:17tin-17:25-ayetkiche körüng).

■ **20:4** Ez. 22:2; 23:36 ■ **20:5** Mis. 3:8; 4:31; 6:7

héch ayrilmidi. Andin Men qehrimni Misir zémini ichide ulargha tóküp, ulargha qaratqan achchiqimni basimen, dédim —

⁹ halbuki, namimning ular turghan eller arisida bulghanmasliqi üçhün, Öz namim üçhün heriket qildim; chünki Men bu ellerning köz aldida ularni Misirdin chiqirishim bilen Özümni ayan qilghanidim;

¹⁰ shunga Men ularni Misir zéminidin *toluq* chiqirip, chöl-bayawan'gha apardim. □ ■

¹¹ We Men belgilimilirimni bérip, Öz hökümlirimni ulargha ayan qildim — ulargha emel qilidighan kishi ularning sewebidin hayatqa érishidu. ■

¹² Özüm hem ular arisidiki bésharete bolsun dep, Méning ularni pak-muqeddes qilidighan Perwerdigar ikenlikimni bilishi üçhün «shabat kün»lirimni ulargha béghishlidim; □ ■

¹³ Lékin Israil jemeti chöl-bayawanda Manga asiyliq qildi; chünki ular Méning belgilimilirimde mangmidi, Méning hökümlirimni chetke qaqtı (eger ademler bu emrlerge emel qilsa, u ularning sewebidin hayatqa érishidu) we Méning «shabat kün»lirimni qattiq bulghidi; Men ularning üstige chöl-bayawanda ular halak qilin'ghuche qehrimni tókimen dédim — ■

¹⁴ halbuki, namimning eller arisida bulghanmasliqi üçhün, Öz namim üçhün heriket qildim; chünki Men bu ellerning köz aldida ularni Misirdin qutquzup chiqarghanmen.

¹⁵ Men yene chöl-bayawanda ulargha süt hem bal éqip turidighan, hemme zéminning güli bolghan zémin'gha kirgüzmeymen dep, qolumni kötürüp qesem qilimen dédim

¹⁶ (chünki ularning qelbi butlirigha egiship ketkechke, Méning belgilimilirimni chetke qaqqan, Méning hökümlirimde mangmighan, Méning «shabat kün»lirimni buzghan); —

¹⁷ halbuki, közüm ulargha rehim qilip ularni halak qilmidim yaki ularni chöl-bayawanda tügeshtürmidim.

¹⁸ Men chöl-bayawanda ularning balilirigha mundaq dédim: «Ata-bowiliringlarning belgimiliride mangmanglar, ne ularning hökümlirini tutmanglar ne butliri bilen özünglarni bulghimanglar.

¹⁹ Men Perwerdigar Xudayinglardurmen; Méning belgilimilirimde méngip, Méning hökümlirimni tutup ulargha emel qilinglar;

²⁰ Méning «shabat kün»lirimni pak-muqeddes dep etiwarlantlar; u silerning Méning Perwerdigar Xudayinglar ikenlikimni bilishinglar üçhün Men we siler otturimizdiki bir bésharettur.

²¹ Lékin balilirimu Manga asiyliq qildi; ular ne Méning belgilimilirimde mangmighan ne Méning hökümlirimni tutmighan (birsı ulargha emel qilsa, u ular bilen hayatqa érishidu) ular Méning «shabat kün»lirimni bulghighan; shunga Men qehrimni ular üstige tóküp ulargha qaratqan achchiqimni chüshürüp pighandin chiqimen, dédim;

□ **20:10** «shunga Men ularni Misir zéminidin *toluq* chiqirip, chöl-bayawan'gha apardim» — Israilning Xudadin gumanlinip, Uninggha asiyliq qilishi Misirdin chiqish jeryanidimu, ular téxi Misir térritoriyiside bolghan chaghdimu bar idi. Shu chaghdı Xuda peqet Öz nami we wedisi üçhün bu «chiqirish» qutquzushini toluq ada qilip, ularni déngizdin ötküzüp chölge apardi. ■ **20:10** Mis. 13:18 ■ **20:11** Law. 18:5; Qan. 30:15, 16, 19, 20; Rim. 10:5; Gal. 3:12 □ **20:12** «Méning ularni pak-muqeddes qilidighan Perwerdigar ikenlikimni bilishi üçhün «shabat kün»lirimni ulargha béghishlidim» — «shabat küni» shenbe küni bolup, Xuda Yehudiylargha béghishlighan dem alidighan, Xudani séghinidighan küni. ■ **20:12** Mis. 20:8; 31:13-17; 35:2 ■ **20:13** Mis. 16:28

22 **l**ekin jazadin qolumni tartip, namimni ellerning köz aldida bulghanmisun dep Öz namim üçün heriket qildim; Men bu ellerning köz aldida ularni Misirdin qutquzup chiqarghanmen.

23 Chöl-bayawanda Men qolumni kötürüp ulargha silerni eller arisigha tarqitimen, memliketler ichige taritimen dep qesem qilimen, dédim;

24 chünki ular Méning hökümlirimni ada qilmighan, belgilimilirimni chetke qaqqan, Méning «shabat küñ»lirimni buzghan; ular közlirini ata-bowilirining butlirigha tikmekte idi;

25 shunga Men ulargha yaxshi bolmighan belgilimilerni, ularni hayatqa élip barmaydighan hökümlerni béghishlidim; □

26 we ularni öz-özidin seskendürüp, Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétishi üçün, Men ularni öz hediyliri arqiliq bulghidim, chünki ular hediye süpitide barliq tunji balilirini atap qoyatti. □ ■

27 Shunga, i insan oghli, Israil jemetige söz qilip mundaq dégin: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Ata-bowiliringlar shu ishtimu Manga kupurluq qilghanki, ular Manga wapasizliq qilghan;

28 ular Men Öz qolumni kötürüp: «Mushu zéminni silerge bérimen» dep qesem qilghan yerge kiringende, ular shu yerdiki udul kelgen herbir yuqiri döng hem baraqsan derexni körüpla shu jaylarda ular qurbanliqlirini qilip, Méni achchiqlanduridighan hediyelelni qilatti; ular shu yerdimu «xushpuraq hediye»lirini puritip, «sharab hediye»lirini töketti; □

29 shuning bilen Men ulardin: «Siler chiqidighan bu yuqiri jay dégen néme?» dep soridim; shunga бүгүн'ge qeder uning ismi «Bamah»dur. □

30 Shunga Israil jemetige mundaq dégin: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Siler ata-bowiliringlarning yolida özliringlarnimu bulghimaqchimusiler? Ularning nepretlik qilmishlirigha egiship buzuqluq qilmaqchimusiler?

31 Emdi siler hediyliringlarni sunup, öz oghulliringlarni ottin ötküzgende, siler yenila бүгүн'ge qeder özünglarni barliq butliringlar bilen bulghawatisiler; emdi Men silerning Méni izdep sorishinglarga yol qoyamdimen, i Israil jemeti?! Men hayatim bilen qesem qilimenki, — deydu Reb Perwerdigar, — Men silerning Méni izdep sorishinglarga yol qoymaymen!

32 Shuningdek silerning könglünglerdiki «Biz yat ellerdek, bashqa yurtlardiki jemetlerdeq yaghach hem tash mebudlarga choqunimiz» dégen koyunglar emelge ashurulmaydu!

33 Men hayatim bilen qesem qilimenki, — deydu Reb Perwerdigar, Men

□ 20:25 «**yaxshi bolmighan belgilimiler**» ... «hayatqa érishmeydighan hökümler» — 26-ayetni izahatni körüng. □ 20:26 «**yaxshi bolmighan belgilimiler**» ... «hayatqa érishmeydighan hökümler (25-ayet)» — bu ikki ayet (26-25) intayin muhim. «Yaxshi bolmighan belgilimiler»,

«hayatqa érishmeydighan hökümler» dégenler emeliyette butpereslik diniy qaide-yosunlardin ibaret. Xuda ularning Özining ademni hayatqa érishtüridighan emr-permanlirini chetke qéqip, aldiniq, intayin rezil butpereslikke béghishlinishigha yol qoyghan: 31-ayetnimu körüng. Öz balilirini Xudagha (yaki butlarga, elwette) atap qurbanliq qilish Tewratqa get'iy men'i qilin'ghan. «Kan», 12:29-31-ayetni körüng. ■ 20:26 Ez. 16:21 □ 20:28 «ular shu yerdiki udul kelgen herbir yuqiri döng hem

baraqsan derexni körüpla shu jaylarda ular qurbanliqlirini qilip, Méni achchiqlanduridighan hediyelelni qilatti» — Xuda Musa peyghember arqiliq «Siler Men békitken jayda qurbanliq qiliringlar» dégen («Qan.» 12-bab). Xeqlerning öz béshimchiliq qilip «yuqiri jay»larda qurbanliq qilishliri herbir butpereslikke aylinip kététti. □ 20:29 «shunga бүгүн'ge qeder uning ismi «Bamah»dur» — «Bamah» dégenning menisi «yuqiri jay». Belkim shu chaghda uning bashqa bir hejwi, kinayilik menisimu bar idi; biraq бүгүн biz uni bilmeymiz.

berheq küchlük qol, uzartqan bilikim hem töküp yaghdurghan qehrim bilen üstünglardin hökümranlıq qilimen.

34 Men küchlük qol, uzartqan bilikim hem töküp yaghdurulghan qehr bilen silerni ellerdin chiqirip épkelimen, tarqitilghan memliketlerdin silerni yighimen;

35 silerni ellerge tewe bolghan chöl-bayawan'gha kirgüzüp, shu yerde üstünglardin yüz turane höküm chiqirip jazalaymen;

36 ata-bowiliringlarning üstidin Misir zéminidiki chöl-bayawan'gha höküm chiqirip jazalghinimdek, silerning üstünglardin yüz turane höküm chiqirip jazalaymen, deydu Reb Perwerdigar.

37 Men silerni hasa astidin ötküzüp, ehding rishtisige baghlundurimen. □

38 Men aranglardin Manga wapasizliq qilghan asiylarni shallap chiqirimen; ularni turuwatqan jaylardin chiqirimen, biraq ular Israil zéminigha kirmeydu; shuning bilen siler Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler.

39 — Emdi siler bolsanglar, i Israil jemeti, Reb Perwerdigar silerge mundaq deydu: — Manga qulaq salmaymiz désenglar, bériwéringlar, herbiringlar öz butliringlarga choquniwéringlar! Biraq siler yene hediyliringlar hem mebudliringlar bilen Méning namimni ikkinchi bulghimaysiler! □

40 Chünki Méning muqeddes téghimda, yeni Israilning égzilikidiki taghda, — deydu Reb Perwerdigar, — barlıq Israil jemeti, ularning hemmisi Manga zéminde turup xizmet qilidu; Men u yerde ularni qobul qilimen we u yerde Men silerdin «kötürme hediye»liringlarni, tunji hosul bolghan köktat-méwiliringlarni, shundaqla barlıq muqeddes dep ayrip béghishlighan nesriliringlarni telep qilimen.

41 Men silerni eller arisidin chiqirip, memliketlerdin élip yighqinimda, ésil xushbuydek silerni qobul qilimen; shuning bilen ellerning kóz aldida aranglarda Özümning pak-muqeddes ikenlikimni körsitimen.

42 Ata-bowiliringlarga qolumni kötürüp: «Mushu zéminni silerge bérimen» dep qesem qilghan Israil zéminigha silerni kirgüzginimde, siler Méning Perwerdigar ikenlikimni bilip yétisiler.

43 Siler u yerde öz yolliringlarni we özünglarni bulghighan barlıq qilmishliringlarni esleysiler; shuning bilen ötküzgen rezil ishliringlar tüpeylidin siler öz-özünglarni közge ilmaysiler, öz-özünglardin nepretlinisiler.

44 Men rezil yolliringlarga asasen emes, yaki buzuq qilmishliringlarga asasen emes, belki Öz namim üçün silerge shepsetlik muamile qilghandin keyin, i Israil jemeti, siler Méning Perwerdigar ikenlikimni bilip yétisiler, — deydu Reb Perwerdigar.

Ot we qilich arqiliq bolghan jaza

45 Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

□ 20:37 «Men silerni hasa astidin ötküzüp, ehding rishtisige baghlundurimen» — «hasa astidin ötküzüş» toghruluq «Law.» 27:32, «Yer.» 33:13 körüng. Qoylardin yamanlirini shallap chiqish üçün qoychi ularni bir-birlep öz hasisi astidin ötküzüp tekshüretti. □ 20:39 «Biraq siler yene hediyliringlar hem mebudliringlar bilen Méning namimni ikkinchi bulghimaysiler!»

— bashqa birxil terjimisi: «Biraq keyin, hetta siler Manga qulaq salmighan bolsanglar, siler yenila hediyliringlar hem mebudliringlar bilen Méning namimni ikkinchi bulghimaysiler!».

46 I insan oghli, yüzüingni Téman shehirige qaritip, jenubtikilerni eyiblep, Negew ormanliq dalasini eyibleydighan bésharet bérip, — □

47 Yeni Negew ormanliq dalasigha mundaq dégin: — Perwerdigarning sözini angla; Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Mana, Men sanga bir ot yaqimen; u sendiki hemme yéshil derexni hemde hemme qaqsahal derexni yewétidu; yalqunluq ot héch öchmeydu, jenubtin shimalghiche pütkül yer yüzi uning bilen köyüp kétidu;□ ■

48 barliq et igiliri Menki Perwerdigar uni yaqqanliqimni körüp yétidu; u héchqachan öchürülmeydu!».

49 We men: — Ah, Perwerdigar! Ular men toghruluq: «U peqet temsillernila sözlewatidu» deydu! — dédim.

21

«Qilich» heqqide

1 We Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

2 I insan oghli, yüzüingni Yérusalémgha qaritip, «muqeddes jaylar»ni eyiblep, Israïl zéminini eyiblep bésharet bérip,

3 Yeni Israïl zéminigha mundaq dégin: — Perwerdigar mundaq deydu: «Mana, Men sanga qarshidurmen; qilichimni ghilaptin sughurup, sendin hem heqqaniylar hem rezillerni üzüp tashlaymen.

4 Men sendin hem heqqaniylar hem rezillerni üzüp tashlamaqchi bolghinim üçün, qilichim barliq et igiliri, yeni jenubtin shimalghiche bolghan hem-meylen bilen qarshilishishgha ghilaptin chiqidu;

5 shuning bilen barliq et igiliri Menki Perwerdigarning Öz qilichimni ghilaptin sughurghanliqimni tonup yétidu; qilich ghilapqa qaytidin yéniп kirmeydu.

6 Emdi uh tartqin, i insan oghli; ich-baghring échishqudek derd-elem bilen ularning köz aldida uh-zar qil.

7 We shundaq boliduki, ular sendin: «Némishqa uh tartisen?» dep sorighanda, sen ulargha: «Bolghan shum xewer tüpeylidin! Mana, u kélidu! Barliq yürekler érip, barliq qollar boshap kétidu, barliq rohlar zeipliship, barliq tizlar süydük bilen chilik-chilik höl bolup kétidu; mana u kéliwatidu! U yétip keldi! — deydu Reb Perwerdigar» — dégin.□ ■

8 We Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: —

9 I insan oghli, bésharet bérip mundaq dégin: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, bir qilich, bir qilich, bislan'ghan, parqiratilghan!

10 U zor qirghinchiliq üçün bislan'ghan, uni yaltirashqa parqiratqan; Öz oghlumning shahane hasisi herqandaq addiy tayaqni kemsitkenliki

□ 20:46 «Téman shehiri» — Israïlning sherqiy jenubiy chégrasigha tutishidu, «Negew» Israïlning jenubiy teripini körsitidu. □ 20:47 «... pütkül yer yüzi uning bilen köyüp kétidu» — yaki «... her ademning yüzi uning bilen köyüp kétidu». ■ 20:47 Luqa 23:31 □ 21:7 «barliq tizlar süydük bilen chilik-chilik höl bolup kétidu» — démek, qorqunchtin shundaq bolidu. Bashqa birxil terjimisi «barliq tizlar sudek ajiz bolup kétidu». ■ 21:7 Yer. 6:24; 49:23; Ez. 4:17; 7:17

tüpeylidin, xushal bolup kêtishimizge toghra kélemdu?□

11 U qilichni parqiritilishqa, qol bilen tutushqa békitken;
Qilich bilen'gen, parqiritilghan,
Qetl qilghuchining qoligha tutquzushqa teyyarlan'ghandur!

12 Nale-peryad kôtürüp pighan chekkin, i insan oghli,

Chünki *qilich* Méning xelqimge qarshi chiqqan;
U Israïlning barliq shahzadilirige qarshi chiqqan;

Ular Öz xelqim bilen teng qilichqa tapshurulghan;

Shunga yanpishinggha qattiq urup qoyghin!□ ■

13 Chünki sinaq keldi; emdi bu «shahane hasa » bashqa yaghachlarni kem-sitkini bilen, u beribir tügishidu emesmu?! — deydu Reb Perwerdigar.■

14 — Emdi sen, i insan oghli, bésharet bergin, chawak chalghin! Qilich ikki qétim, üç qétim urup qirsun! U qirghuchi qilich, ularni her tereptin qorshwalghan zor qetl qilghuchi qilichtur!□

15 Ularning yüreklirini érisun dep, ulardin nurghunliri putliship ketsun dep, Men ularning barliq derwazilirigha tehdit salghuchi qilichni qaritip qoydum. Way! U chaqmaqtek parqiritilghan, u qirishqa sughurulghan; □ ■

16 i qilich, ong terepke ötkür bol! Sol terepke burulup chap! Bisingni qeyerge qarátqan bolsa shu yerge chap!

17 Menki Perwerdigar Öz qolum bilen chawak chalimen, Öz qehrimni tóküp pighandin chiqimen; Menki Perwerdigar shundaq söz qildim.

Xudaning Babilning padishahini Yérusalémgha hujum qilishqa qaritip qoyidighanliqi

18 We Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: —

19 Sen i insan oghli, Babil padishahining qilichining méngishigha teyyarlan'ghan ikki yolni békitip qoyghin; ikkilisi bir zémindin chiqidighan bolsun; Yérusalém shehirige mangidighan yolning béshida bir yol belgisini tiklep qoyghin;

20 yeni qilichning yétip kélishi üçhün Ammoniylarning Rabbah shehirige bir yol hemde Yehudagha, yeni istihkami mesthekem Yérusalém shehirige yene bir yolni békitip qoyghin;

□ 21:10 «U zor qirghinchilik üçhün bislan'ghan, ... Öz oghlumning shahane hasisi herqandaq siddiy tayaqni kemsitkenlikni tüpeylidin, xushal bolup kêtishimizge toghra kélemdu?» — oqurmenler köp xil terjimiliri bilen uchrishishi mumkin. Bu jümlining eyni tékistinini chüshinish tes. «Öz oghlum» mushu yerde belkim Yehuda yaki Yehudaning padishahi Zedekiya bolushi mumkin. Zedekiya özini «yéngilmes» dep héسابlighini bilen, uning Xuda mexsus teyyarligan qilichni «bir tal yaghach tayaq»tek asanla bir terep qilishi hergiz mumkin emes. □ 21:12 «shunga yanpishinggha qattiq urup qoyghin!» — «yanpashqa urush» qattiq derd-elemning ipadisi idi. ■ 21:12 Ez. 6:11; 7:27 ■ 21:13

Yesh. 1:5; Yer. 6:28-30 □ 21:14 «bésharet bergin, chawak chalghin!» — «chawak chélish» belkim peyghemberning Xudagha wekil bolup, Xudaning bu ishlarni toghra dégenlikini ipadilishi idi.

□ 21:15 «ularning yüreklirini érisun dep, ... Men ularning barliq derwazilirigha tehdit salghuchi qilichni qaritip qoydum. Way! U chaqmaqtek parqiritilghan, u qirishqa sughurulghan» — oqurmenler bashqa nechche xil terjimiliri bilen uchrishishi mumkin. Ibraniy tilida bu ayettiki bezi sözning menisini peqet perez qilishqila bolidu. ■ 21:15 Ez. 21:32

²¹ chunki Babilning padishahi acha yolda, yeni ikki yolning beshida pal achqzidu; u oqlarni silkiydu, «kochme mebudlar»din soraydu, jigerni tekshuridu. □

²² Emdi sepilni boskuchi bazghanlarni tikleshni, qan tokushke perman qilishni, jeng elan qilib tovlashni, derwazilargha urulghuchi bazghanlarni tikleshni, sepilga chiqidighan dongluklarni yasashni, poteylarni qurushni, Yerusalemni *muhasirige elishni* korsitidighan pal uning ong qoligha chushidu; ■

²³ gerche bu pal ulargha yalghan korun'gini bilen, ular ichken qesemler tuyeplidin, Yehudadikilerni changgiligha alsun dep padishah ularning qebihlikini esige kelturidu. □

²⁴ — Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: Silerning asyiliqinglar ashkarilini, barliq qilmishliringlarda gunahliringlar korun'gechke, qebihlikinglarni eske kelturginginglar tuyeplidin — yeni ozunglar pash qilinip eske elin'ghininglar tuyeplidin, siler qolgha elinisiler.

²⁵ Emdi sen, i Israilning munapiq hem rezil shahzadisi, qebihlikingning jazalinish waqti-saiti toshqinida, koridighan kuning kelidu! □

²⁶ Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Sellini uningdin eliwet, tajni eliwet; ishlar oz petida turiwermeydu; pes turghanni egiz qil, egiz turghanni pes qil;

²⁷ uning *textini* oruwet, oruwet, oruwet! Uning hoquqining Igisi kelmiguche, u yene mewjut bolmaydu; Men uni Uninggha teqdim qilimen. □

Ammon xelqi toghruluq besharet

²⁸ Emdi i insan oghli, besharet berip mundaq degin: — Reb Perwerdigar Ammoniylar we ularning mazaqliri toghrisida mundaq deydu: «Bir qilich, bir qilich qetl qilishqa sughurulghan; u ademni yewetishke, chaqmaqtek yaltirashqa parqiritilghan!» — degin! □

²⁹ Chunki palchilar sen qilich toghrungda guruq alamet korunushlerni korup, sen uchun yalghandin bir pal salidu; rezillerning koridighan kuni kelgende, qebihlikning jazalinish waqti-saiti toshqanda, bular seni shu qirilghan rezillerning boyunliri ustige qoshup yatqzidu!

□ **21:21 «kochme mebudlar»** — ibranii tilida «terafim»; kichik, qol bilen koturgili bolghan «qolayliq butlar». «jigerni tekshurush» — kona zamandiki palchiliqning bir usuli idi. Bilishimizche ular bir haywanni soyup, andin uchey-qarni qatarliqlarni tekshurup, korgan alametler boyiche bir qarargha keltetti. ■ **21:22 Ez. 4:2; 17:17** □ **21:23 «gerche bu pal ulargha yalghan korun'gini bilen, ... Yehudadikilerni changgiligha alsun dep padishah ularning qebihlikini esige kelturidu»** — pütün bu ayetning eyni tekistni chushinisi tes. «Ichken qesemler» belkim Zedekiya Neboqadnesargha ichken qesemlerni korsitidu. Neboqadnesarning meslihetchiliri bu palni yalghan dep qarighini bilen, Xuda Yerusalemni jazalansun (Neboqadnesarning changgiligha chushsun) dep qet'iy bekikten bolghachqa, Neboqadnesar beribir Rabbah shehirige emes, belki Yerusalemning asyiliqini esige kelturup uninggha hujum qilishni qarar qilidu. □ **21:25 «i Israilning munapiq hem rezil shahzadisi»** — «rezil shahzade» Zedekiya padishahni korsitidu. Ezakiyal peyghember uni «padishah» degusi kelmeiydu. «qebihlikingning jazalinish waqti-saiti toshqinida, koridighan kuning kelidu!» — ibranii tilida «qebihlikingning jazalinish waqti-saiti toshqinida, koridighan kuning keldi!» deyilidu. Demek, koridighan kuningning yegin kelgenlikini tekitleydu. □ **21:27 «Uning hoquqining igisi kelmiguche, u yene mewjut bolmaydu; Men uni uninggha teqdim qilimen»** — bu ayetning mesisi, Zedekiyaadin keyin, Dawut padishahning ewladi, Israil hem alemning tegishlik padishahi Qutuzghuchi-Meshih kelguche Israilning textige oz xelqidin bolghan hechkim padishah bolup olturmaydu. «Yar.» 49:10-tiki besharetnimu korung. □ **21:28 «Bir qilich, bir qilich qetl qilishqa sughurulghan; u ademni yewetishke, chaqmaqtek yaltirashqa parqiritilghan!»** — Ammoniylar ozlirining mushu qilichini Israilarni soyush uchun sughurghan (keyinki ayetletni korung). Biraq axirida u ozlirining beshigha chushidu.

³⁰ Bu qilichni öz ghilapigha qayturup sal!

Men séning üstüנגge özüנג yaritilghan jayda, yeni sen törülgen jayda höküm chiqirip jazalaymen.

³¹ Shuning bilen Men üstüנגge qehrimni töküp yaghdurup, Ghezipimning oti qilip püwleymen;

Men séni qatilliqqa mahir yawuz ademlarning qoligha tapshurup bérimen;

³² Sen otqa yéqilghu bolisen;

Séning qéning öz zéminingde tökülidu;

Sen qaytidin eslenmeysen;

Chünki Menki Perwerdigar söz qilghan.

22

*Yérusalém toghruluq üç bésharet *** Birinchi: — qanliq sheher*

¹ Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: —

² Emdi sen, i insan ogfli, qanliq sheher üstige höküm chiqarmamsen? Höküm chiqarmamsen? Emdi uning yirginchlik qilmishlirini yüzige sélip mundaq dégin: —■

³ Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Öz jaza künining kélishi üçün öz ichide qan tökküchi sheher, özini bulghash üçün özige mebudlarni yasighan sheher

⁴ Sen tökken qan tüpeylidin gunahkar boldung, yasighan mebudlar tüpeylidin özüנגni bulghiding; sen öz jaza künliringni yéqinlashturdung, yilliringni tosh-turdung; shunga Men séni ellerge reswa, barliq memliketlerge mazaqning obyékti qildim. ■

⁵ Sanga yéqindikiler hemde sendin yiraqtikiler séni mazaq qilidu, i qiya-chiyagha tolghan betnamliq sheher!

⁶ Israilning shahzadiliri, her birining hoquqidin paydilinip ichingde qandaq qan tökkenlikige qara!

⁷ Séning ichingde ular ata-anisini közge ilmighan; aranglarda musapirlargha zulum-zumbuluq qilghan, yétim-yésirler hem tul xotunlarga uwal qilghan;

⁸ Méning pak-muqeddes nersilirimni sen kemsitken, Méning «shabat kün»lirimni bulghap buzghansen;

⁹ séning ichingde qan'gha teshna töhmetxor ademler bolghan; ular taghlar üstide butpereslik éshini yégen; séning ichingde ular buzuqluq pesendilik qilghan; ■

¹⁰ sende öz atisining nomusigha tegkenler bar; ay körgen qiz-ayallarni ayagh asti qilghanlarmu bar. □ ■

¹¹ Birs qoshnisining ayali bilen yirginchlik buzuqluq qilghan; yene birsi öz kelinini buzup shehwaniyet qilghan; sende bolghan yene birsi öz singlisigha, yene atisining qizigha basqunchilik qilghan. ■

¹² Ular qan töküsh üçün arangda «sowghatlar»ni qobul qilghan; sen ösüm-jazane alghan; sen öz qoshniliringdin haramni mejburiy yuluwélip, Méni untughansen — deydu Reb Perwerdigar.

■ **22:2** Ez. 20:4; 23:36 ■ **22:4** 2Pad. 21:16; Ez. 5:14; 20:30,31 ■ **22:9** Ez. 18:6,11 □ **22:10** «atisining nomusigha tegkenler» — ibraniiy tilida buning ikki menisining mumkinchiligi bar: (1) öz atisigha basqunchilik qilghan; (2) atisining ayali (öz anisi yaqi ögey anisi)gha basqunchilik qilghan. Bizningche mushu yerde (2) toghridur. ■ **22:10** Law. 18:8,19; Ez. 18:6 ■ **22:11** Law. 18:15, 20; Yer. 5:8

¹³ We mana, Men haramni mejburiy yuluwélishinggha we sen öz arangda tökken qanlarga qarap qolumni-qolumgha urdum! □ ■

¹⁴ Men séni bir terep qilidighan künlerdimu yürüking yenila toq, qolliring ching turiwéremdu? Menki Perwerdigar söz qildim, Özüm uni ada qilimen. ■

¹⁵ Men séni eller arisigha tarqitimen, memliketler ichige taritimen, oturangda bolghan pesendilikingge xatime bérimen. ■

¹⁶ Emdi sen özüng arqiliq ellerning köz aldida bulghinisen, andin Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisen. □

Ikkinchi bésharet: – Tawlashning netijisi – héchnéme qalmaydu!

¹⁷ Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: –

¹⁸ I insan oghli, Israil jemeti Manga xuddi dashqal bolup chiqti; ularning hemmisi xumdana qalghan mis, qeley, tömür we qoghushunlardur; ular kümüshning poqi bolup chiqti. ■

¹⁹ Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: – Hemminglar dashqal bolup chiqqachqa, mana emdi Men silerni Yérusalém otturisigha yighimen;

²⁰ kishiler üstige ot püwlep, ularni éritip tawlash üçün kümüsh, mis, tömür, qoghushun we qeleyni xumdan ichige yighqandek, Men ghezipim we qehrim bilen silerni yighip *sheher* ichige sélip silerni éritimen.

²¹ Shundaq, Men silerni yighip, ghezipinning otini üstünglerge püwleymen, siler uning otturisida érip kétisiler;

²² kümüsh xumdana éritilgendek, siler sheher otturisida éritilisiler; we siler Menki Perwerdigarning Öz qehrimni üstünglerge tökkenlikimni tonup yétisiler.

Üchinchi bésharet: – Israilning pütün jemiyyiti buzuldi!

²³ Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: –

²⁴ I insan oghli, sheherge mundaq dégin: – Ghezep chüshken künde sen paklandurulmighan, yamghur chüshmigen bir zéminsen. □

²⁵ Öz oljisini titma qilidighan, hörkireydighan shirdek ularning peyghemberliri uningda suyiquest ishlitidu; ular janlarni yewétidu; zezinilerni, qimmetlik nersilirini buliwalidu; ular uning otturisidiki tul xotunlarni köpeytmekte. ■

²⁶ Uning kahinliri Tewrat-qanunumni buzup tashlap, pak-muqeddes nersilirimni bulghighan; ular pak-muqeddes bilen addiy nersilerni perq qilmaydu; ular «shabat kün»lirimge közini yumup yürüdu; shuning bilen ular arisida Manga betnam chaplinidu. ■

²⁷ Uning ichidiki shahzadiler xuddi oljisini titma qilidighan bōrilerdek; ular qan töküshidu, janlarni nabut qilishidu, haram menpeetni bulishidu. ■

²⁸ Uning peyghemberliri ularning *qilmishlirini* «hak suwaq» bilen aqartqan, «Reb Perwerdigar mundaq deydu!» dep saxta körünüshlerni körüwélep, pal sélip yalghanchiliq yetküzidu; lékin Perwerdigar ulargha söz qilghan emes. ■

□ **22:13** «sen öz arangda tökken qanlarga qarap qolumni-qolumgha urdum» — «qol-qolgha urush» qattiq epsuslinarliq, pighanni bildürüdu. ■ **22:13** Ez. 21:22 ■ **22:14** Ez. 17:24 ■ **22:15** Ez. 12:14, 15 □ **22:16** «Emdi sen özüng arqiliq ellerning köz aldida bulghinisen, andin Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisen» — oqurmenler bashqa xil terjimilerni uchritishi mumkin.

Ayetning eyni tékistin chüshinish sel tes. ■ **22:18** Yesh. 1:22 □ **22:24** «Ghezep chüshken künde sen paklandurulmighan, yamghur chüshmigen bir zéminsen» — Xudaning ghezipi tüpeylidin, ularda belkim bir qurghaqchiliq bolghanidi. «Qan.» 28-babni körüng. ■ **22:25** Mat. 23:14 ■ **22:26** Law. 10:10; Ez. 44:23 ■ **22:27** Mik. 3:11; Zef. 3:3 ■ **22:28** Ez. 13:7, 9, 10; 21:29; 22:12

29 Zémindiki addiy puqralarmu jebir-zulum qiliship, bulang-talang qilidu; ular ajiz-namratlarni bozek qilip, musapirlargha zulum sélip uwal qilidu.

30 Men ular arisidin tamni qaytidin yasitip béridighan, Méni ularning zéminini weyran qilishimdin yanduridighan, uning yériqini etküdek, Méning aldında turidighan arichi bir ezimetni izdep keldim; biraq héchbirni tapalmidim. ■

31 Shunga Men qehrimni üstige tökimen; ghezipimning oti bilen Men ularni halak qilimen; Men ularning yollirini öz béshigha qayturimen, — deydu Reb Perwerdigar. ■

23

Oholah hem Oholibah — ikki ayal toghruluq bolghan temsil

1 Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: —

2 I insan oghli, bir anidin tughulghan ikki ayal bar iken;

3 ular Misir zéminide pahishilik qilghan; ular yashliqta pahishilik qilghan; shu yerde ularning köksiliri mijiqlinip, qizliq emchek topchiliri silan'ghan. ■

4 Ularning isimliri bolsa, chongining Oholah, kichikining Oholibah idi; ular Méningki idi; ular oghul-qizlarni tughqan. Samariye bolsa Oholah, Yérusalém Oholibahdur. □

5 Oholah Méningki bolghan teqdirdimu yene buzuqluq qilghan — u ashliqlirigha, yeni qoshniliri bolghan Asuriylerge pes arzu-heweslerde bolghan;

6 kök kiyim kiygen, emeldar-hökümdarlar, hemmisi kélishken yigitler, atqa min'gen chewendazlar idi.

7 U öz buzuqluqini ularning üstige béghishlighan; ularning hemmisi Asuriyening ésilzadiliri idi; öz arzu-heweslirini barliq qozghatqanlar bilen we ularning barliq mebudliri bilen u özini bulghighan. □

8 U yénila Misirda bolghan pahishilikliridin waz kechmidi; chünki uning yashliqida ashu yerdikiler uning bilen bille yatti, qizliq köksilirini silap, öz buzuqluqlirini uning üstige tökti.

9 Shunga Men uni öz ashnilirining, yeni uning arzu-heweslirini qozghatqan Asuriylerning qoligha tapshurdum; ■

10 ular uning nomusini ashkarilap, uning oghul-qizlirini élip kétip, uni qilichlap öltürüwetti; u ayallar arisida *yaman* ataqqa qaldi; uning üstige hüküm chiqirilip jazalandi.

Oholibah

11 Uning singlisi Oholibah buni körüp turupmu, arzu-hewesliride hedisidin téximu buzuq, pahishilikliri hedisiningkidin köp bolup ketti.

12 U öz qoshniliri bolghan Asuriylerge pes arzu-heweslerni qozghatqan; ular emeldar-hökümdarlar, heshemetlik sawut, formilarni kiygen, atqa min'gen chewendazlar, ularning hemmisi kélishken yigitler idi. ■

■ 22:30 Zeb. 106:23 ■ 22:31 Ez. 9:10; 11:21; 16:43 ■ 23:3 Ez. 20:8 □ 23:4 «Ularning isimliri bolsa, chongining Oholah, kichikining Oholibah idi; ular Méningki idi» — démek, Oholah Israilling shimaliy padishahliqini, Oholibah Yehudani körsitidu. «Oholah» — «uning chédiri», «Oholibah» — «méning chédirim uningdidur» dégen menilerde. □ 23:7 «U öz buzuqluqini ularning üstige béghishlighan; ularning hemmisi Asuriyening ésilzadiliri idi» — yaki «U öz buzuqluqini ularning üstige béghishlighan; ularning hemmisini Asuriyening ésilzadilirige béghishlighan». ■ 23:9 2Pad. 17: 18 ■ 23:12 2Pad. 16:7

13 Men uning bulghinip ketkenlikini kórdum; ular ikkilisi bir yolluq idi.

14 U uning pahishiliklarini ashurdi; chunki u tamda pereng bilan süretlen'gen ademlerni, yeni Kaldiylarning resimlarini kórdi;

15 ularning belliri potilar bilan oralghan, béshigha quyruqluq selliler kiyilgen; ularning hemmisi leshker béshidek, yeni tughulghan yurti Kaldiyediki Babilliqlarning qiyapitide idi.

16 U shuan ulargha qarap ularning shehwaniy hewsini qozghighan, shuning bilan ularni izdep Kaldiyege elchilerni ewetken. □

17 Shuning bilan Babilliqlar uninggha, yeni uning ashniliq orun-körpilirige yéqin kélip, uni öz zinaliri bilan bulghighan; u özini ular bilan bille bulghighandin kéyin ulardin bizar boldi.

18 U öz buzuqluqlirini ochuq qilip, nomusini ashkarilishi bilan, jénim hedisidin yirgen'gendek uningdinmu yirgendi.

19 Biraq u yene özining yashliq künlirini, yeni Misir zéminida buzuqluq pahishilik qilghan künlirini ésigе keltürüp öz buzuqluqlirini téximu köpeytti.

20 Uning erliki éshek medekliridek, meniysi atlarningkidek bolghan Babilning pahishiwarz erkeklirige qarap hewesliri qozghaldi.

21 Sen yashliqingdiki buzuqluqliringgha, yeni yashliqingda Misirliqlarning emchekliringni silighinigha yene teshna bolup telmürdung.

22 Shunga, i Oholibah, — deydu Reb Perwerdigar — Mana, Men jéning hazir bizar bolghan ashniliringni özüngge qarshi qozghitimen, ularni sen bilan qarshilishshqa hemme teripingdin élip kélimen;

23 Babilliqlar, barliq Kaldiylar, Pékodlar, Shoalar, Koallar hemde Asuriylarning hemmisini ular bilan teng qozghaymen; ularning hemmisi kélishken yigitler, emeldar-hökümdarlar, ulugh begler we janablar, hemmisi atqa min'gen chewendazlardur;

24 ular qoral-yaraqlar, jeng harwiliri, yük harwiliri hem zor bir top xelqler bilan sanga qarshi chiqidu; ular özlirini hemme teripingde sipar-qalqanlar we dubulghalarni kiyip sanga qarshi sepras bolidu; béshinggha chüshidighan tégishlik jazani ulargha tapshurimen, ular öz hökümliri boyiche jazalaydu.

25 Men muqeddeslikimdin chiqqan ghezepni sanga qaritimen; shuning bilan ular qehr bilan séni bir terep qilidu. Ular séning burnung we qulaqliringni késiwétidu; sendin axirqi qalghanlar qilichlinidu; ular oghul-qizliringni élip kétidu, sendin yenila qalghanlar otta yutuwétilidu. □

26 Ular sendin kiyim-kéчекliringni éliwélip, güzel zibu-zinnetliringni bulaydu.

■

27 Shuning bilan Men sende Misir zéminida bashlan'ghan buzuqluqliringni we pahishilikliringni toxtitimen; sen bu ishlargha yene telmürmeysen, Misirni qayta eslimeysen.

28 — Chunki Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men séni özüng nepretlen'genlerning qoligha, yeni jéning yirgen'genlerning qoligha tapshurimen; ■

29-30 ular séni öchmenlik bilan bir terep qilip, barliq ejirliringni élip kétip, séni tughma-yalingach qaldurup, pahishilikliringning nomusini ashkarilaydu. Sen eller bilan pahishilik qilghanliqing, ularning mebudliri bilan özüngni

□ 23:16 «U shuan ulargha qarap ularning shehwaniy hewsini qozghighan, shuning bilan ularni izdep Kaldiyege elchilerni ewetken» — bundaq bayanlar belkim Yehudaning padishahliri Babilin yardem sorighanliqini, Babilliqlar bilen dostlashmaqchi bolghanliqini, shundaqla ularning butpereslikini qobul qilghanliqini körsitidu («2Pad.» 20:12-15, 21:1-9-ayetlerni körüng). □ 23:25

«Méning muqeddeslikimdin chiqqan ghezep» — ibranii tilida («Méning hesitim»). ■ 23:26 Ez. 16:39

■ 23:28 Ez. 16:37; Ez. 23:17

bulghighanliqning tüpeylidin, séning buzuqluqliring hem pahishilikliring bularni béshingha chüshürdi. ■

31 Hedengning yolida özüng mangghansen; shunga Men uningdiki qedehni séning qolungghimu tutquzdum.

32 — Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Hedengning qedehini, chongqur we chong bir qedehni senmu ichisen; sen reswa bolup mazaq qilinisen, chünki uning hejimi chongdur;

33 sen dehshetlik we halaket qedehi, yeni hedeng Samariyening qedehi bilen mestlik hem derd-elemge toldurulisen;

34 sen uni ichiwétip yene yalaysen, hetta uning parchilirinimu ghajilaysen, andin köksiliringnimu yulup tashlaysen; chünki Men shundaq söz qildim, deydu Reb Perwerdigar.

35 Shuning üçün Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Chünki sen Méni untup arqanggha tashliwetkenlikning üçün, shunga öz buzuqluqung hem pahishilikliringning jazasini kötürisen. ■

36 We Perwerdigar manga mundaq dédi: — I insan oghli, sen Oholah we Oholibamah üstige höküm chiqiramsen? Emdi ulargha öz yirginchlik qilmishlirini ayan qilip körsetkin. ■

37 Chünki ular buzuqluq qildi; qolliri qan boldi; ular öz butliri bilen buzuqluq qilip, uning üstige Manga tughqan öz balilirini ularning ozuqi süpitide qurbanliq qilip ötküzüp béghishlidi. □ ■

38 Uning üstige ular Manga shundaq ish qilghanki, oxshash bir künde ular Méning muqeddes jayimni bulghap, «shabat kün»irimni buzghan. ■

39 Chünki ular öz balilirimni butlirigha soyghan chaghda, ular oxshash bir künde muqeddes jayimni bulghashqa kirdi; mana, ular Méning öyüm otturisida shundaq qilghan. ■

40 Uning üstige ademlerni yiraqtin chaqirdi, ularni élip kélishke elchi ewetti; mana, ular keldi; sen ularni dep yuyunup, köz-qashliringgha osma qoyup, özüngni zibu-zinnetler bilen perdazliding;

41 heshemetlik bir diwanda olturdung, uning aldigha üstige Méning xush-buyum hem zeytun méyim qoyulghan dastixanni qoydung; ■

42 ghemsiz yürgen bir top kishilerning awazi uningda anglandi; chüprende ademler bilen bille chöl-bayawandin Sébaiylarmu élip kélindi; ular *hedesingilning* qollirigha bilezükler, béshigha chirayliq tajlarni saldi. □

43 Emdi Men zina-buzuqluqlar bilen uprap qérayghan pahishe toghruluq: «Ular emdi uning bilen buzuqluq qiliwersun; chünki u heqiqeten *pahishe*» — dédim. □

44 — Shuning bilen ular pahishe ayalgha yéqinlashqandek uninggha yéqin bérip bille yatti; ular shundaq qilip Oholah we Oholibamah bu ikki buzuq ayalgha yéqinliship bille yatti.

45 Biraq heqqaniy ademler ularni zinaxor ayallarni we qan tökküchi ayallarni jazalighan'gha oxshash, ularning üstige höküm chiqirip jazalaydu;

■ 23:29-30 Ez. 16:39; Ez. 23:25, 26 ■ 23:35 Yer. 2:32; 3:21; 13:25; 18:15; Ez. 22:12 ■ 23:36 Ez. 20:4; 22:2 □ 23:37 «öz balilirini ularning ozuqi süpitide qurbanliq qilip ötküzüp béghishlidi» — «(ottin) ötküzüsh» dégen söz, butpereslik toghruluq bayanlar arisida bolsa, adette insanlarni, bolupmu balilarni butlarga «qurbanliq süpitide ottin ötküzüsh»ni körsitidu. ■ 23:37 Ez. 16:21; 20:26,31

■ 23:38 Ez. 22:8 ■ 23:39 2Pad. 21:4-7; Ez. 16:21; Ez. 20:13, 16 ■ 23:41 Pend. 7:17 □ 23:42 «...Sébaiylarmu élip kélindi» — «Sébaiylar»ning bashqa birxil terjimisi: «haraqeshler». □ 23:43 «Ular emdi uning bilen buzuqluq qiliwersun — chünki u heqiqeten pahishe» — yaki «U heqiqeten shundaq bolsa, ular yenila hazir uning bilen rast buzuqluq qilamdu?».

chünki ular zinaxor ayallar, ularning qolliri qandur. □ ■

46 Chünki Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Bir top adamlarni ulargha qarshi chiqirip élip kéli-men, ularni heryan'gha heydiwétishke we bu-langchiliq qilishqa tapshurimen.

47 Bu top kishiler ularni tashlar bilen chalma-kése-kések qilib, qilichliri bilen chépip soyidu; ular ularning oghul-qizlirini óltüridu, öylirini ot bilen köydüriwétidu. ■

48 Shuning bilen Men zéminde buzuqluqqa xatime bérimen; shuning bilen barliq ayallar silerdin sawaq élip silerning buzuqluqlirini dorimaydu.

49 Ular buzuqluqungni öz béshinggha qayturup chüshüridu, we siler mebudlir-inglarga chétishliq bolghan gunahlarni kötürisiler; siler Méning Reb Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler. ■

24

Daghlisip ketken qazan

1 Toqquzinchi yili, oninchi ayning oninchi künide, Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

2 I insan oghli, bu künni, del mushu künning chislasini yéziwalghin; chünki del mushu künde Babilning padishahi Yérusalémmi muhasirige aldi.

3 Asiy jemetning aldigha bir temsilni qoyup mundaq dégin: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: — «Qazanni otning üstige qoyunglar, ot üstige qoyunglar, uninggha su qoyunglar; ■

4 gösh parchiliri, herbir ésil gösh parchilirini, put we qolini uninggha yighip sélinglar; ésil ustixanlarnimu qoshunglar;

5 qoy padisidin eng ésilirini élinglar; ustixanlarni pishurushqa uning astigha otun toplap qoyunglar; uni qattiq qayninglar, uningdiki ustixanlar obdan qaynisun.

6 — Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Qanxor sheherning haligha, yeni dat basqan qazan'gha, héch déti ketmeydighan qazan'gha way! Uningdiki hemmini birdin-birdin al; uninggha nésiwe chéki tashlanmisun! □ ■

7 Chünki u tökken qan uning otturisida turidu; u qanni topa bilen kömgili bolghudek yerge emes, belki taqir tash üstige tökti. □

8 Qehrimni qozghash, intiqam élish üçün, u tökken qanning yépilmasliq üçün taqir tash üstige qaldurdum.

□ 23:45 «Biraq heqqaniy ademler ularni zinaxor ayallarni ... Jazalighan'gha oxshash, ularning üstige höküm chiqirip jazalaydu» — bizningche bu jümlidiki «heqqaniy ademler» qattiq kinayilik, hejwiyp gep idi. Chünki u Babilliqarni körsitidu (46-47-ayetlerni körüng). Menisi belkim: «Ular siler bilen sélishurulghanda, heqqaniy ademler körünidu». ■ 23:45 Ez. 16:38 ■ 23:47 Ez. 16:41 ■ 23:49 Ez. 16:58. ■ 24:3 Yer. 1:13 □ 24:6 «Qanxor sheherning haligha, yeni dat basqan qazan'gha, héch déti ketmeydighan qazan'gha way!... uninggha nésiwe chéki tashlanmisun!» — qazanning déti qan rengide bolup, belkim sheherning qanxorluqini bildüridu. Ayetning kéyinki qismining menisi belkim, qazanning dat basqan parchiliridek, sheherdikilermu parche-parche tarqilip kétép, héchqandaq bextning nésiwisini körmeydu dégenlik. «uningdiki hemmini birdin-birdin al» — yaki «uningdiki gösh parchilirini bir-biridin al». ■ 24:6 Ez. 22:2 □ 24:7 «Chünki ... u qanni topa bilen kömgili bolghudek yerge emes, belki taqir tash üstige tökti» — démek, özliri óltürgen admemlerge téximu bihörmetlik qilib ularni depne qilmighan; yene kélip, héch nomus qilmay tökken qanni yoshurushning hajiti yoq dep yürgen.

9 Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Qanxor sheharning haligha way! Menmu uning otun döwisini yoghan qilimen! ■

10 Otunni döwilenglar, otni yiqip chuxchulanglar, gösh obdan pishsun, dora-dermeklerni qoshunglar, ustixanlar köyüp ketsun!

11 Andin qazanni qizitip, uningdiki misni qipqizil qilinglar, ichidiki dagh-kirlar éritilip, uning déti chiqiriwétilish üçün uni quruq péti choghlar üstige qoyunglar!

12 Uning qilghan awarichilikliri Méni upratti; Lékin uning qélin déti uningdin ketmidi; Shunga uning déti otta turiwersun!

13 Séning paskinichilikingde buzuq pahishilik bardur; Men séni pakizli-maqchi boldum, lékin sen paskinichiliqtin pakizlandurulmaymen déding; emdi qehrimni üstüngge tóküp toxtatmighuche sen paskinichiliqtin pakizlandurulmaysen.

14 Menki Perwerdigar shundaq söz qildim; u emelge ashurulidu, Men uni ada qilimen; Men ne buningdin yanmaymen, ne héch sanga ichimni aghritmaymen, ne uningdin ökünmeymen; ular séning yolliring we qilmishliring boyiche üstüngge höküm chiqirip jazalaydu — deydu Reb Perwerdigar.■

Ezakiyalning söyümlük ayalining ölümi

15 We Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: —

16 «I insan oghli, Men séning söyümlük köz qarichuqungni bir urush bilen sendin élip kétimen; biraq sen héch matem tutma, héch yighlima, héch köz yéshi qilma;

17 süküt ichide uh-zar tartisen; ölgüchi üçün héch haza tutma; sellengni béshingha orap, keshliringni putunggha baghlighin; yüzüngning töwinini yépiwetme, ademler épbergen nandin yéme».

18 Shuning bilen Men etigende xelqke söz qildim; kechqurunda ayalim öldi. Ikkinchi küni etigende men buyrulghini boyiche ish qildim.

19 Emdi xalayıq manga: «Séning bu qilghan ishliringning némini körsetkenlikini démensen?» dédi.

20 Men ulargha mundaq dédim: — Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: —

21 Israil jemetige mundaq dégin: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: — «Men Öz muqeddes jayimni, yeni sen pexirlen'gen küch-tayanchingni, közünglarni xushal qilghuchi, jéninglar teshna bolghan nersini bulghay dewatimen; silerning keyninglarda qalghan qiz-oghullar qilich bilen yoqilidu.

22 Shu tapta siler Men *Ezakiyal* hazir qilghinimdek qilisiler; siler yüzünglarning töwinini yapmaysiler, ademler épbergen nandin yémeysiler;

23 sellenglar béshinglarda, keshinglar ayaghliringda boliwéridu; siler héch matem tutmaysiler yaki héch yighlimaysiler; siler qebihlikliringlar ichide soliship, bir-biringlarga qariship uh-zar tartisiler.□ ■

■ 24:9 Nah. 3:1; Hab. 2:12 ■ 24:14 Ez. 5:11; 23:24 □ 24:23 «siler héch matem tutmaysiler yaki héch yighlimaysiler; siler qebihlikliringlar ichide soliship, bir-biringlarga qariship uh-zar tartisiler» — démisekmü, balayı'apet shundaq éghir boliduki, héchqandaq köz yashliri yaki matem tutushlar uninggha layıq kelmeydu. ■ 24:23 Ez. 4:17

²⁴ Shundaq qilip Ezakiyalning ôzi silerge bésharet bolidu; u qandaq qilghan bolsa, siler shundaq qilisiler; bu ish emelge ashurulghanda, siler Méning Reb Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler.■

²⁵ — We sen, i insan oghli, Men ulardin küch-istihkamini, ular pexrilen'gen güzek göhrini, söyümlük köz qarichuqlirini, jan-jégiri bolghan qiz-oghullirini ulardin mehrum qilidighan künide,

²⁶ — yeni shu künide, sanga bu xewerni quliqinggha yetküzüsh üçün bir qachqun yéninggha kelmemdu?

²⁷ Shu künide aghzing échilghan bolidu, sen bu qachqun bilen sözlshisen, yene héch gacha bolmaysen; shundaq qilip ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu.□

25

*Eller toghruluq bésharetler *** Birinchi bésharet – Ammon toghruluq*

¹ Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

² I insan oghli, yüzüngni Ammoniylargha qaritip, ularni eyiblep bésharet bérip mundaq dégin: —■

³ — Ammoniylargha mundaq dégin — Reb Perwerdigarning sözini anglanglar! Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Méning muqeddes jayim bulghan'ghanda, Israil zémini weyran qilin'ghanda, Yehuda jemeti sürgün qilin'ghanda sen ulargha qarap: «Wah! Yaxshi boldi!» dégingin tüpeylidin,

⁴ emdi mana, Men séni sherqtiki ellerning igidarchiliqigha tapshurimen; ular séning arangda bargah qurup, arangda chédirlirini tikidu; ular méwiliringni yep, sütüngni ichidu.

⁵ Men Rabbah shehirini tögiler üçün otaq, Ammoniylarning yérini qoy padiliri üçün aramgah qilimen; shuning bilen siler Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler.

⁶ — Chünki Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Chünki sen Israil zéminigha qarap chawak chélip, putungni tépcheklitip, qelbingdiki pütün öchmenlik bilen xush bolghanliqing tüpeylidin, □

⁷ emdi mana, Men üstüngge qolumni uzartip, séni ellerge olja bolushqa tapshurimen; Men séni xelqler ichidin üzimen, memliketler ichidin yoqitimen; Men séni halak qilimen; shuning bilen sen Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisen.□

Ikkinchi bésharet – Moab toghruluq

⁸ Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Chünki Moab we Séirning: «Yehuda peqet barliq bashqa eller bilen oxshash, xalas» dégini tüpeylidin, ■

■ **24:24** Ez. 12:6 □ **24:27** «Shu künide aghzing échilghan bolidu, sen bu qachqun bilen sözlshisen, yene héch gacha bolmaysen» — bu gachiliq besh yil ilgiri bashlan'ghan. 3:26-ayetni izahiti bilen we 33:22-ayetnimu körüng. ■ **25:2** Yer. 49:1 □ **25:6** «sen Israil zéminigha qarap chawak chélip, putungni tépcheklitip, qelbingdiki pütün öchmenlik bilen xush bolghanliqing tüpeylidin...

— mushu yerde «chawak chélish» we «putni tipcheklitish» intayin xushal bolup ketkenlikini bildüridu. □ **25:7** «emdi mana, men üstüngge qolumni uzartip, séni ellerge olja bolushqa tapshurimen...»

— Babilning padishahi Néboqadnesar miladiyedin ilgiriki 582-yili Rabbah shehirini weyran qiliwetti. Kéyin «Nabatiliq» erebler sherq teripidin kélip Ammon zéminini igiliwaldi. ■ **25:8** Yer. 49:1-47

⁹ shunga mana, Men Moabning yénini — chégrasidiki sheherlerni, zéminining pexri bolghan Beyt-Yeshimot, Baal-Méon we Kiriatayim sheherliridin bashlap yérip achimen;

¹⁰ ularni Ammoniylarning zémini bilen bille sherqtiki ellerge tapshurimen; Men Ammoniylarning yene eller arisida eslenmesliki üçün, ularning igidarliqigha tapshurimen; ■

¹¹ we Moab üstige höküm chiqirip jazalaymen; ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu.□

Üchinchi bésharet — Édomni eyiblesh

¹² Reb Perwerdigar mundaq deydu: — chünki Édom Yehuda jemetidin öch élip yamanliq qilip, shuningdek éghir gunahkar bolghini tüpeylidin, intiqam alghnini tüpeylidin,

¹³ — emdi Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Men Édomgha qolumni sozimen; shuning bilen uni zéminidin ademler hem haywanlardin mehrum qilimen; Men uni Téman shehiridin tartip weyran qilimen; ular Dédan shehirigiche qilich bilen yiqilidu.

¹⁴ Shuning bilen Men xelqim Israilning qoli arqiliq Édom üstidin Öz intiqamimni alimen; ular Méning achchiqim hem qehrim boyiche Édomda ish qilidu; Édomiylar Méning intiqamimning néme ikenlikini bilip yétidu, — deydu Reb Perwerdigar.□

Tötinchi bésharet — Filistiyeni eyiblesh

¹⁵ Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Filistiylar intiqam niyiti bilen heriket qilip, kona öchmenliki bilen Yehudani yoqitayli dep ich-ichidin öch alghini tüpeylidin,

¹⁶ Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men Filistiyening üstige qolumni uzartimen; Men Keretiylerni qiriwétimen, déngiz boyidikilerning qalduqlirininu weyran qilimen.

¹⁷ Men ularning üstige qehrilik tenbihlerni chüshürüp qattiq intiqam alimen; ularning üstidin intiqam alghinimda ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu.□

26

Tur we Zidonna eyiblesh

■ **25:10** Ez. 21:37 □ **25:11** «Moab üstige **höküm chiqirip jazalaymen; ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu**» — Babilning padishahi Néboqadnesar miladiyedin ilgiriki 582-yili Moabning zéminini ishghal qildi. Kéyin «Nabatiyliq» erebler sherq teripidin kélip Moab zémini igiliwaldi.

□ **25:14** «Men xelqim Israilning qoli arqiliq Édom üstidin öz **intiqamimni alimen; ular Méning achchiqim hem qehrim boyiche Édomda ish qilidu...**» — miladiyedin ilgiriki 120-yili Yehudiylarning yétekchisi Yuhanna Xirkanus Édomgha hujum qilip ulargha «towa qilip Perwerdigargha ishininglar, yaki qilichimda ölünglar» dégen tallash yolini berdi. □ **25:17** «Men **ularning (Filistiylarning) üstige qehrilik tenbihlerni chüshürüp qattiq intiqam alimen**» — Filistiylar awwal Babilning padishahi Néboqadnesar teripidin azab kördi; andin Grék impériyesi teripidin ishghal qilindi; miladiyedin ilgiriki 148-146-yillarda ular Yehudiylar teripidin bir mezigil ishghal qilindi. Ularning ewladliri бүgünki «Peleshtinlikler»ning bir qismi.

¹ On birinchi yili, ayniq birinchi künide shundaq boldiki, Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: — □

² I insan oghli, Turning Yérusalém toghruluq: «Wah! Yaxshi boldi! Ellerning derwazisi bolghuchi weyran boldi! U manga qarap qayrilip échildi; uning weyran qilinishi bilen özümni toyghuzimen!» dégini tüpeylidin,

³ — Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, i Tur, Men sanga qarshimen, déngiz dolqunlarni qozghighandek, köp ellerni sen bilen qarshilishqa qozghaymen;

⁴ ular Turning sépillirini berbat qilip, uning munarlarini chéqip yoqitidu. Uning üstidiki topilirini qirip tashlap, uni taqir tash qilip qoyimen.

⁵ U peqet déngiz otturisdiki torlar yéyilidighan jay bolidu; chünki Men shundaq söz qildim, deydu Reb Perwerdigar; u eller üçün olja bolup qalidu.

⁶ Uning quruqluqta qalghan qizliri qilich bilen qirilidu; shuning bilen ular Méning Perwerdigar iqenlikimni tonup yétidu. □

⁷ — Chünki Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men Tur bilen qarshilishishqa Babil padishahi Néboqadnesar, yeni «padishahlarning padishahi»ni, atlar, jeng harwiliri bilen, atliq chwendazlar, qoshun we zor bir top ademler bilen shimal teripidin chiqirip épkélimen.

⁸ U quruqluqta qalghan qizlirini qilich bilen soyidu, sanga muhasire poteylirini quridu, sépilgha chiqidighan dönglükni yasaydu, sanga qarap chaqlanirini kótüridu.

⁹ U sépilliringgha bösküchi bazghanlarni qaritip tikleydu, qoral-paltiliri bilen munarlariningni chéqip ghulitidu.

¹⁰ Uning atlirining köplükidin ularning kótürgen chang-topisi séni qaplaydu; sépilliri bösülgen bir sheherge bösüp kirgende u séning qowuqliringdin kirgende, sépilliring atliq eskerlerning, chaqlarning hem jeng harwilirining sadasi bilen tewrinip kétidu.

¹¹ Atlirining tuyaqliri bilen u barliq reste-kochiliringni cheyleydu; u puqraliringni qilich bilen qiridu, küchlük tüwrükling yerge yiqilidu. ■

¹² Ular bayliqliringni olja, mal-tawarliringni ghenimet qilidu; ular sépilliringni buzup ghulitip, heshemetlik öyliringni xarabe qilidu; ular séning tashliring, yaghach-limliring we topa-changliringni déngiz suliri ichige tashlaydu.

¹³ Men naxshliringning sadasini tügitimen; chiltarliringning awazi qaytidin anglanmaydu. ■

¹⁴ Men séni taqir tash qilimen; sen torlar yéyilidighan bir jay bolisen, xalas; sen qaytidin qurulmaysen; chünki Menki Perwerdigar shundaq dégenmen, deydu Reb Perwerdigar. □

¹⁵ Reb Perwerdigar Turgha mundaq deydu: — Sen ghulap ketkinigde, yarilan'ghanlar ah-zarlighinida, otturungda qirghin-chapqun qilin'ghanda, déngizning chet yaqiliri tewrinip ketmemdu?

□ **26:1** «on birinchi yil» — sürgün bolghanliqining 11-yili idi. Belkim on birinchi ay bolushi mumkin.

□ **26:6** «quruqluqta qalghan qizliri» — belkim turgha béqindi bolghan yézilarni körsitidu. 8-ayetnimu körüng. Bu bésharet toghruluq yene «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **26:11** Yesh. 5:28; Yer. 47:3

■ **26:13** Yesh. 24:7, 8; Yer. 7:34; 16:9 □ **26:14** «Men séni taqir tash qilimen; sen torlar yéyilidighan bir jay bolisen, xalas; sen qaytidin qurulmaysen» — bu bésharet awwal Babiling impératori Néboqadnesar, andin Grék impératori «Büyük Iskender» terepliridin emelge ashuruldi. Turning hazirqi ehwali del mushu ayette éytilghandektur. Bu ishlar toghruluq yene «qoshumche söz»imizni körüng.

16 Déngizdiki shahzadiler textliridin chüshüp, tonlirini biryaqqa tashlap, keshtilik kiyim-kécheklarini séliwétidu; ular özlirini qorqunch-titrek bilen pürkeydu; ular yerge olturup, héch toxtawsiz titrep, sanga qarap sarasimige chüshidu.

17 Ular sen üçün bir mersiyeni oqup sanga mundaq deydu: —

«I ahalegh déngizdikilerdin bolghan, dangqi chiqqan,

Déngiz üstidin küchlük höküm sürgen,

Öz wehshetliringni barliq déngizda turuwatqanlarga salghan sheher!

Sen we senda turuwatqanlar neqeder halak bolghan!■

18 Hazir séning ghulap ketken kününgde,

Déngiz boyidikiler titrep kétidu;

Déngizdiki arallar we qirghaqtikiler séning yoq bolup ketkingdin dekkedükkige chüshüp qaldi»□

19 — Chünki Reb Perwerdigar mundaq deydu: —

«Men séni ademzatsiz sheherlerde, xarabe sheher qilghinimda,

Men üstünge déngiz chongqurluqlirini chiqirip séni chökürginimde,

Ulugh sular séni bésip yapqanda,

20 Shu tapta Men séni hanggha chüshkenler bilen bille chüshürimen,

Qedimki zamandikilerning qatarigha chüshürimen;

Séni yerning tégiliride turghuzimen;

Séningde qaytidin ademzat bolmasliqi üçün,

Séni qedimki xarabiler arisigha,

Hanggha chüshkenler bilen bille bolushqa chüshürimen;

Biraq tiriklarning zéminida bolsa güzellik tiklep qoyimen;□

21 Men séni bashqilargha bir agahi-wehshet qilimen;

Sen qaytidin héch bolmaysen;

Ular séni izdeydu, biraq sen menggüge tépilmaysen»

— deydu Reb Perwerdigar.

27

Tur toghruluq yene bir bésharet — Tur shehirini chirayliq kémige oxshitish

1 Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

2 Sen, i insan oghli, Tur toghruluq bir mersiyeni aghzinggha élip uninggha mundaq dégin: —

3 I déngizlarning kirish aghzida turuqluq, déngiz boyliridiki köp eller bilen sodilashquchi, Reb Perwerdigar mundaq deydu: —

«I Tur, sen «Méning güzellikim kamaletke yetti!» déding.□ ■

4 Séning chégraliring bolsa déngizlarning otturisida idi;

Séni yasighanlar güzellikini kamaletke yetküzdi.

5 Ular barliq taxtayliringni Sénirdiki qarighaylardin yasighan;

Sanga moma üçün ular Liwandin kédir derixini épkelgen;

■ 26:17 Weh. 18:9-19 □ 26:18 «Hazir séning ghulap ketken kününgde, déngiz boyidikiler titrep kétidu...» — bu bésharetning köp jehetlerde emelge ashurulushi toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ 26:20 «Biraq tiriklarning zéminida bolsa güzellik tiklep qoyimen» — bashqa birxil terjimisi: «Sen qaytidin tiriklarning zéminida hörmetke sazawer orunda bolmaysen». □ 27:3 «I déngizlarning kirish aghzida turuqluq...» — ibranii tilida «kirish aghzi» dégen söz «jüplük sheklide», chünki turning ikki porti bar idi. ■ 27:3 Ez. 28:12

6 Palaqliringni Bashandiki dub derexliridin yasighan;
Palubangni semshit derexliridin yasap,
Kupros déngiz boyidiki pil chishi bilen neqishligen.■

7 Yelkning Misirdin keltürülgen keshtilik libastin yasalghan, u sanga tugh bolghan;

Sayiwining bolsa déngiz boyidiki Élishahdiki kök we sösün rextlerdin idi; □

8 Zidondikiler hem Arwadtikiler séning palaq urghuchiliring idi;
Sende bolghan danishmenler, i Tur, séning yol bashlighuchiliring idi.

9 Gebaldiki aqsqaallar we uning danishmenliri sende bolup, kawakliringni étetti;
Déngiz-okyandiki barliq kémiler we ularning déngizchiliri mal almashturushqa yéninggha kéletti.

10 Parslar, Ludtikiler, Liwiyedikiler qoshun'gha tizimlinip, séning leshkerlir- ing bolghan;

Ular qalqan-dubulghilirini üstüngge ésip, séni heywetlik qilghan; □

11 Arwadtikiler qoshuning bilen her teripingde sépilliringda turup közette bolghan;

Gammadtikilermu munarliringda turghan;

Ular qalqan-qorallirini etrapinggha, sépilliringgha ésip qoyghan;

Ular güzelligingni kamaletke yetküzgen;

12 Tawarliringning mol bolghanliqidin Tarshish sanga xéridar bolghan;

Mehsulatliringgha ular kümüş, tömür, qeley, qoghushun tégiship bergén.□

13 Jawan, Tubal we Meshek sen bilen soda qilghan;

Ular tawarliringgha ademlerning janliri, mis qacha-qazanlarni tégishken.□

14 Torgamah jemetidikiler mehsulatliring üçün atlar, jeng atliri we qéchirlarni tégiship bergén.

15 Dédandikiler sen bilen sodilashqan;

Déngiz boyliridiki köp xelq sanga xéridar bolghan;

Ular sanga dendan, ebnus yaghichini töligen;

16 Suriye qol hünérilingning mol bolghanliqidin sanga xéridar bolghan;

Ular mehsulatliringgha mawi yaqutlar, sösün rextlerni, keshtilerni, nepis kanap rextlerni, marjanlarni, qizil yaqutlarni tégiship bergén.□

17 Yehuda we Israil zéminidikilerdinmu sen bilen sodilashquchilar bolghan;

Tawarliringgha ular Minnitning bughdayliri, péchiniler, hesel, zeytun méyi, melhem dorilarni tégiship bergén.

18 Demeshq qol hünérilingning mol bolghanliqidin,

Herxil bayliqliring tüpeylidin sanga xéridar bolup sanga Xelbonning sharablirini, aq yunglarni tégiship bergén.

19 Wédan we Uzaldin chiqqan Jawandikiler mehsulatliringgha soqulghan tömür, qowzaqdarchin, égirni tégishkenidi.

■ 27:6 Yesh. 2:13 □ 27:7 «Élishah» — belkim Kuprosni körsitidu. □ 27:10 «Liwiyedikiler» — «Lwiye» yaki «Libya» ibranıy tilida «Put» dégen sözdür. □ 27:12 «Tarshish» — qedimki zamanlarda déngiz sodisi bilen dangqi chiqqan «Tarshish» deydighan üç yurt bar bolushi mumkin idi. Birinchisi, shimaliy Afriqida (hazirqi Marakesh etrapida); ikkinchisi Ispaniye, üçinchisi En'gliye idi. Mushu yerde belkim Ispaniyini körsitidu. □ 27:13 «Jawan» — hazirqi Grétsiyedur. Tubal we Meshek eslide hazirqi Türkiye zéminida yashighan ikki qebile idi. Kéyin ular Rusiye terepke köchüp ketken bolushi mumkin. «ademlerning janliri» — qullar dégenlik. □ 27:16 «Suriye qol hünérilingning mol bolghanliqidin sanga xéridar bolghan...» — bezi kona köchürme nusxalarda «Aram» (Suriye) emes, «Édom» déyilidu: 18-ayette «Demeshq» (Suriyening paytexti) toghruluc söz bolghachqa, «Édom» belkim toghridur.

20 Dédan sanga at toqumlrini tégiship bergen;

21 Erebian we Kédardiki barliq shahzadiler sanga xéridar boldi;
Sanga paxlanlar, qochqarlar we öchkilerni tégiship bergen.

22 Shéba hem Raamahdiki sodigerler sen bilen tijaret qilghan;
Mehsulatliringha ular herxil serxil tétitqular, qimmatlik jawahiratlar we altun almashturup bergen.

23 Haran, Kanneh, Édindikiler we Shéba, Ashur, Xilmadtiki sodigerler sen bilen tijaret qilghan;□

24 Ular sanga heshemetlik kiyim-kéчек, sösün rextler we keshtiler, reng-mureng gilemlerni tégiship bergen;

Bularning hemmisi tügünçeklinip tana-arghamchilar bilen ching baghlinip, bazariningha kirdi.

25 Tarshishtiki kémiler tawarliringni kötürgen karwanlardek bolghan;
Shuning bilen sen déngiz-okyaning baghrida mal bilen toldurulup, intayin éghirliship ketkensen; □

26 Séning palaq orghuchiliring séni ulugh sulargha apardi;
Sherq shamili séni déngiz-okyaning baghrida pare-pare qiliwetti;■

27 Séning mal-mülükliring, bazarliring, déngizchiliring we yol bashlighuchiliring,

Kawakliringni etküchiler, sen bilen sodilashqan sodigerler, sende bolghan barliq leshkerliring,

Jümlidin arangda toplan'ghan ademlerning hemmisi sen örülüp ketken kününde örülüp déngiz-okyaning qoynigha gherq bolup kétidu.■

28 Yol bashlighuchiliringning ah-zarliridin daladikiler tewrep kétidu.■

29 Palaq orghuchilarning hemmisi,
Déngizchilar, déngizda barliq yol bashlighuchilar öz kémiliridin chüshidu;
Ular quruqluqta turidu;

30 Ular sanga qarap awazini anglitip,

Qattiq ah-zar kötüridu;

Ular topa-chang chiqirip béshigha chachidu;

Ular küller ichide éghinaydu.

31 Ular séni dep chachlirini chüshürüp özlirini taz qilip, böz kiyimlerge oraydu;

Ular qattiq matem tutup sen üçün zor derd-elem ichide yighlaydu.□ ■

32 Ular ah-zarlirini kötürgenide sen üçün bir mersiyeni oqup, sen toghruluq haza qilip mundaq deydu:

— «Tur déngiz-okyanlar otturisida, hazir jimjit qilin'ghan!

Esl kim uninggha teng kéleleytti?

33 Mehsulatliring déngiz-okyanlardin ötüp ketkende,

Sen köp xelqlerni qanaetlendürgen;

Bayliqliring we tawarliringning mollaruqi bilen yer yüzidiki padishahlarni béyitqansen.

34 Sen sularning chongqur tégide déngiz-okyanlar teripidin pare-pare qilin'ghanda,

□ 27:23 «Ashur» — Asuriye. □ 27:25 «éghirliship ketken» — ibraniiy tilida ikki bisliq gep bolup, uning ikkinchi menisi «hömet-abruyluq bolghan» dégen menide. Shühbisizki, bu kinayilik gep idi.

■ 27:26 Ez. 17:1 ■ 27:27 Weh. 18:9-19 ■ 27:28 Ez. 26:10, 15 □ 27:31 «böz kiyimler» — matem tutush yaki qattiq towa qilishni bildüretti. ■ 27:31 Yer. 48:37

Tawarliring hem arangda bolghan top-top ademliringmu örülüp gherq bolup ketti.

³⁵ Barliq déngiz boyidikiler sanga qarap alaqzade bolghan; Ularning padishahliri dehshet qorqup, ularning yüzirini sur basqan.

³⁶ Xelqler arisidiki sodigerler sanga qarap «ush-ush» qildi; Sen özüng bir wehshet iding, emdi qaytidin bolmayssen». □ ■

28

Turning padishahini eyibleydighan bir bésharet

¹ Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

² I insan oghli, turning shahzadisige mundaq dégin: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: —

«Séning Özüngni chong tutup: «Men bir ilahturmen; Men Xudaning textige, yeni déngiz-okyanlarning baghrida olturimen», dégensen;

(Biraq sen insan, Xuda emessen!)

Sen öz könglüngni Xudaning köngli dep oylap qalding. ■

³ Mana, sen Daniyaldin danasen;

Héchqandaq sir sendin yoshurun emes; □

⁴ Danaliqing we eqling bilen sen bayliqlargha ige boldung, Altun-kümüşhni xeziniliringge toplap qoydung;

⁵ Tijarete bolghan zor danaliqing bilen bayliqliringni awuttung; Bayliqliring tüpeylidin özüngni chong tuttung: —

⁶ Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Sen öz könglüngni Xudaning köngli dep oylap ketkenlikingdin,

⁷ Emdi mana, Men yat ademler;

Yeni ellerning dehshitini üstüngge épkélimen;

Ular danaliqingning parlaqliqini yoqitishqa qilichlirini sughurup, Shan-sheripingni bulghaydu; ■

⁸ Ular séni hanggha chüshüridu;

Shuning bilen sen déngiz-okyanlarning qoyinda öltürülgenlerning ölümide ölisen.

⁹ Emdi séni öltürgüchining aldida: «Men Xuda» — demsen?

Biraq sen özüngni sanjip öltüridighanning qoli astida Tengri emes, insan bolup chiqisen.

¹⁰ Sen yat ademlerning qolida xetne qilinmighanlarga layiq bolghan ölüm bilen ölisen;

Chünki Men shundaq söz qilghan», — deydu Reb Perwerdigar. □

Turning padishahi toghruluq bir mersiye

¹¹ Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

□ **27:36** «sodigerler sanga qarap «ush-ush» qildi» — «ush-ush qilish» kona jemiyyette mesxire qilishni bildüridu. ■ **27:36** Ez. 26:21 ■ **28:2** Yesh. 31:3 □ **28:3** «Mana, sen Daniyaldin danasen» — shu waqitta Daniyal peyghember alliqachan Babil ordisida birnechche yil bash wezir bolghan. ■ **28:7** Yer. 6:23 □ **28:10** «Sen yat ademlerning qolida xetne qilinmighanlarga layiq bolghan ölüm bilen ölisen» — Turdikiler adette «xetne qilinmighan»lardindur. «Ezakiyal peyghember» dégen kitapta, «xetne qilinmighan pétida ölüsh» dégen söz «Xudadin ayrilghan pétida ölüsh» dégen menini bildüridu. «Qoshumche söz»imizde biz «xetne» dégen téma üstide toxtitilimiz.

12 I insan oghli, Turning padishahi toghruluq awazingni kötürüp bu mer-siyeni aghzingha élip uninggha mundaq dégin: —

Reb Perwerdigar mundaq deydu: —

«Sen, kamaletning jeshiri bolghan,

Danaliqqa tolghan, güzelligke kamaletke yetkeniding; □ ■

13 Sen Erem baghchisi, yeni Xudaning baghchisida bolghansen;

Herbir qimmetlik tashlar, yeni qizil yaqut, sériq göher we almas, béril yaqut, aq héqiq, anartash, kök yaqut, zumret we kök qashtash sanga yögek bolghan;

Yaqut közliring we neqqashliring altun ichige yasalghan;

Sen yaritilghan kününgde ular teyyarlan'ghanidi.

14 Sen bolsang mesihlen'gen muhapizetchi kérub idingsen,

Chünki Men séni shundaq békitkenidim;

Sen Xudaning muqeddes téghida bolghansen;

Sen otluq tashlar arisida yüretting; □

15 Sen yaritilghan kündin béri, sende qebhlik peyda bolghuche, yolliringda mukemmel bolup kelgeniding. □

16 Qilghan sodiliringning köp bolghanliqidin sen zorluq-zumbuluq bilen tolup, gunah sadir qilghan;

Shunga Men séni Xudaning téghidin haram nerse dep tashliwetkenmen;

Men séni, i muhapizetchi kérub, otluq tashlar arisidin heydep yoqatqanmen;

17 Séning könglüng güzelliging bilen tekebburliship ketti;

Parlaqliqing tüpeylidin sen danaliqingni bulghighansen;

Men séni yerge tashliwettim;

Padishahlar séni körüp yétishi üçün Men séni ular aldida yatquzdum. □

18 Séning qebihlikliringning köplüki tüpeylidin,

Qilghan sodangning adilsizliqi tüpeylidin,

Öz muqeddes jayliringni bulghighansen;

Men özüngdin bir otni chiqardim,

U séni köydürüp yewetti;

Shuning bilen sanga qarap turghanlarning hemmisining köz aldida,

Men séni yerde qalghan küllerge aylanduruwettim.

19 Séni tonughanlarning hemmisi sanga qarap sarasimide qalidu;

□ 28:12 «Sen, kamaletning jeshiri bolghan» — yaki «sen, kamaletning möhüri bolghan». ■ 28:12 Ez. 27:3 □ 28:14 «Sen bolsang Mesihlen'gen muhapizetchi kérub idingsen» — «kérub»

toghruluq 9:3-ayettiki izahat, «Yar.» 3:24 we «Tebirler»nimu körüng. «Kérub»lar küchlük perishtilerdur. «Mesihlinish» yaki «mesih qilinish» — Tewrattiki belgilimide, yéngi padishah, «bash kahin» hem bezi chaghlarda peyghemberlerni tiklesh üçün «mesih qilinish» murasimi ötküzületti. Murasimda béshigha puraqliq may quyulatti. Bu «mesihlesh» dep atalghan. Biraq mushu yerde bir kérub (perishte) «mesih qilin'ghan»; Xuda Özi uni alahide bir xizmet qilishqa teyyarlash üçün uni mesihligen bolsa kérek.

□ 28:15 «Sen yaritilghan kündin béri, sende qebhlik peyda bolghuche, yolliringda mukemmel bolup kelgeniding» — oqurmenler belkim hazir köriduki, Ezakiyal peyghember Tur padishahigha emes, belkim uning keynide turghan rohiy küchke söz qiliwatidu. Aldidiki 1-10-ayetler «Turning shahshzadisi» toghruluq idi; hazir téma «Turning padishahi»gha özgetilidu. Bizde héch guman yoqki, u Sheytan'gha gep qiliwatidu. Mushu yerde Sheytan toghruluq birneche muhim xewerler bar: — (1) u Xuda teripidin yaritilghan. (2) uning Érem baghchisida alahide muhapizetchilik qilidighan xizmiti bar idi. (3) u esli intayin chirayliq we küchlük kérub (perishte) idi. (4) u Érem baghchisida bolghan waqitta Xudagha qarshi chiqqan. (5) shu gunahi tüpeylidin u Xudaning huzuridin heydiwételgen. □ 28:17

«... Men séni yerge tashliwettim; padishahlar séni körüp yétishi üçün Men séni ular aldida turghuzdum» — mushu 17- we keyinki ayetlerde, Ezakiyal hem Sheytan'gha hem Tur padishahi (Ittobal I)gha söz qilidu. Tur padishahi Sheytan'gha intayin oxshap ketken.

Sen özüng bir wehshet bolup qalding, emdi qaytidin bolmaysen».

Zidoni eyibleydighan bir bésharet

²⁰ Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

²¹ I insan oggli, yüzüngni Zidon'gha qaritip uni eyiblep bésharet béríp mundaq dégin: — □

²² Reb Perwerdigar mundaq deydu: —

«Mana, Men sanga qarshi, i Zidon;

Özüm arangda ulughlinimen;

Men uning üstige höküm chiqirip jazalighinimda,

Özümni uningda pak-muqeddes ikenlimni körsetkinimde,

Ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu.

²³ Men ulargha wabani ewitip, reste-kochilirida qan aqquzimen;

Uninggha qarshi chiqqan qilichning her etrapida bolghanliqidin otturida öltürülgenler yiqilidu;

Shuning bilen ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu;

²⁴ Ular yene Israil jemetini közge ilmighan etrapidikiler arisida,

Israil üçün ademni sanjighuchi jighan yaki derd-elemlik tiken bolmaydu;

Shuning bilen ular Méning Reb Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu».

²⁵ Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Men ular tarqitilghan eller arisidin

Israil jemetini qaytidin yighqinimda, ularda ellerning köz aldida Özümning

pak-muqeddes ikenlikimni körsetkinimde, emdi ular Men Öz qulum bolghan Yaqupqa teqdim qilghan, özining zéminida olturidu;

²⁶ ular uningda tinch-amanliq ichide yashap, öylerni sélip üzümzarlarni tikidu;

Men ularni közge ilmaydighan etrapidikilerning hemmisining üstige höküm chiqirip jazalighinimda, ular tinch-amanliq ichide turidu; shuning bilen ular Méning Perwerdigar, ularning Xudasi ikenlikimni bilip yétidu».[■]

29

Pirewn we Misirni eyibleydighan bésharet

¹ Oninchi yili, oninchi ayning on ikkinchi künide Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

² I insan oggli, yüzüngni Misir padishahi Pirewn'ge qaritip uni we Misirning barliq ehlini eyiblep bésharet béríp munu sözlerni dégin: — □

³ Reb Perwerdigar mundaq deydu: — «I öz-özige: «Bu derya özümningki, men uni özüm üçün yaratqanmen» dégüchi bolghan, öz deryaliri otturida yatqan yoghan ejdiha Misir padishahi Pirewn, mana, Men sanga qarshimen!»[■]

⁴ Men qarmaqlarni éngeliringge sélip, deryaliringdiki béliqlarni öz qasir-aqliringgha chaplashturup séni deryaliring otturisidin chiqirimen; deryaliringdiki barliq béliqlar qasiraqliringgha chaplishidu.

⁵ Men séni, yeni sen we deryaliringdiki barliq béliqlarni chöl-bayawan'gha tashlaymen; sen dalagha chüshüp yiqilisen. Héchkim séni yighmaydu, depne

□ **28:21** «Zidon» — Tur shehiring etrapida bolup, uninggha qarashliq rayon idi. ■ **28:26** Yer. 31:5

□ **29:2** «Misirning barliq ehlini eyiblep bésharet béríp...» — Misir ikki qisimgha, yeni «töwen Misir» we «yuqiriq Misir»gha bölün'gen. «Misirning barliq ehlini...» dégen söz bu ikki qismigha qaritilghan.

■ **29:3** Zeb. 74:13,14; Yesh. 27:1; 51:9

qilmaydu; Men séni yer yuzidiki haywanlar, asmandiki uchar-qanatlarining ozuqi bolushqa teqdim qilimen.

⁶ Shuning bilen Misirda barliq turuwatqanlar Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu; chünki ular Israil jemetige «qomush hasa» bolghan. □ ■

⁷ Ular séni qol bilen tutqanda, sen yérilip, ularning pütkül mürilirini tiliwetting; ular sanga tayan'ghanda, sen sunup, pütkül bellirini mitkut qiliwetting».

⁸ Emdi Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Mana, Men üstüngge bir qilich chiqirip, sendiki insan we haywanlarni qiriwétimen.

⁹ Misir zémini weyrane we xarabiler bolup qalidu; shuning bilen ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu; chünki Pirewn: «Nil deryasi méningki, men uni yaratqanmen» dégenidi.

¹⁰ Shunga mana, Men sanga hem séning deryaliringgha qarshimen; Men Misir zéminini Migdoldin Sewen'giche, yeni Éfiopiyaning chégrasighiche pütünley xarabe-weyrane qiliwétimen. □

¹¹ Qiriq yil ichide, insanning yaki haywanning ayighi uni bésip ötmeydu we uningda héch adem turmaydu.

¹² Men Misir zéminini weyran qilin'ghan zéminlar arisida weyran qilimen; we uning sheherliri xarabe qilin'ghan sheherler arisida qiriq yil weyran bolidu; Men Misirliqlarni eller arisigha tarqitwétimen, ularni memliketler arisigha taritimen». □

¹³ Biraq Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Qiriq yilning axirida Men Misirliqlarni tarqitilghan ellerdin yighip qayturimen;

¹⁴ Men Misirni sürgündin eslige keltürüp, ularni Patros zéminigha, yeni tughulghan zémin'gha qayturimen; ular shu yerde töwen derijilik bir memliket bolidu.

¹⁵ U memliketler arisida eng töwen turidu; u qaytidin özini bashqa eller üstige kötürmeydu; Men ularni peseytimenki, ular qaytidin bashqa eller üstidin höküm sürmeydu.

¹⁶ *Misir qaytidin Israil jemetining tayanchisi bolmaydu; eksiche ular daim Israil üçün uningdin panah izdesh gunahining esletmisi bolidu; andin ular Méning Reb Perwerdigar ikenlikimni bilip yétidu».* □ ■

Misir we Babil

□ 29:6 «qomush hasa» — démek, tayan'ghili bolmaydighan, ishenchsiz yadrem. 7-ayetni körüng.

■ 29:6 2Pad. 18:21; Yesh. 36:6 □ 29:10 «Misir zéminini Migdoldin Sewen'giche, yeni Éfiopiyaning chégrasighiche...» — «Migdol» belkim Nil deryasining déltisida, «Sewen» bolsa hazirqi «Aswan» (chong damba yasalgan) sheherni körsitidu. □ 29:12 «zéminini weyran qilin'ghan zéminler arisida weyran qilimen» — bu we uninggha oxshap kétidighan ibariler belkim «dunya boyiche uni eng weyrane zémin qilimen» dégen menide. «uning sheherliri xarabe qilin'ghan sheherler arisida qiriq yil weyran bolidu» — «qiriq yil weyran bolush»ni körsetken bu bésharet, belkim birinchi qétim miladiyden ilgiriki 525-487-yillarda, Pars impérotori «Kambisis»ning Misir üstidin rehimsiz höküm sürüshi, shuningdek Misirning pes orun'gha chüshürülüshi bilen emelge ashurulghan. Biraq shu dewrde Misirda «uningda héch adem turmaydu» dégen (11-ayettiki) bésharet toluq emelge ashurulmide. Shunga bésharetning toluq emelge ashurulushi Mesihning dunyagha qaytip kélishi bilen bolidu, dep oylaymiz. «Qoshumche söz»imiznimu körüng. □ 29:16 «Misir qaytidin Israil jemetining tayanchisi bolmaydu; eksiche ular daim Israil üçün uningdin panah izdesh gunahining esletmisi bolidu» — Israillar herdaim Misirdin panah izdep kelgen, bu Xudagha ishenmeslik gunahi bolghan.

■ 29:16 Yigh. 4:17

¹⁷ Yigirme yettinchi yili, birinchi ayning birinchi künide shundaq boldiki, Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: — □

¹⁸ I insan oghli, Babil padishahi Néboqadnesar Turgha jeng qilishda qoshunini qattiq japaliq emgekke saldi; shuning bilan herbir bash taqir bolup ketti, herbir müre sürkilip yéghir bolup ketti; biraq ne u ne qoshuni Tur bilan qarshilashqan emgekte héchqandaq heq almidi; □

¹⁹ shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men Misir zéminini Babil padishahi Néboqadnesargha teqdim qilimen; u uning bayliqlirini élip, oljisini bulap, ghenimitini tutup élip kétidu; bular uning qoshuni üçhün ish heqqi bolidu.

²⁰ Men uninggha *Turgha* jeng qilghanning ish heqqi üçhün Misir zéminini teqdim qildim; chünki ular Méni dep ejir qildi, — deydu Reb Perwerdigar. □

²¹ — Men shu künde Israil jemeti üçhün bir münggüz östürüp chiqirimen, we sen *Ezakiyalning* aghzingni ular arisida achimen; shuning bilan ular Méning Perwerdigar ikenlikimni bilip yétidu. □

30

Misir toghruluq éytilghan mersiye

¹ Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

² I insan oghli, bésharet bérip: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: — «Siler dad-peryad sélip: «Way shu küni!» — denglar!» — dégin.

³ Chünki kün yéqinlashti; berheq, Perwerdigarning küni, bulutlar qaplan'ghan kün yéqinlashti; u ellarning béshigha chüshidighan kündur. □

⁴ Shuning bilen bir qilich Misir üstige chüshidu; öltürülgenler Misirda yiqilghanda, uning zor bayliqliri bulinip ketkende, uning ulliri örülüp chüshkende, Éfiopiyelikler derd-elem tartidu.

⁵ Éfiopiye, Put, Lud, barliq Erebiye, Liwiye we ehde qilin'ghan zémindikilermu Misir bilen bille qilichlinidu. □

□ **29:17** «Yigirme yettinchi yili, birinchi ayning birinchi künide ... Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi» — oqurmenler belkim shuninggha diqqet qilghan bolushi mumkinki, Misir toghruluq bu bésharet yuqiriqi bésharetlerdin 17 yil kéyin dérilgen. Shühbisizki, u Misir toghrisidiki bésharetlerni jem qilip toluq bolsun dep mushu yerde qoshulghan. □ **29:18** «Babil padishahi Néboqadnesar Turgha jeng qilishda qoshunini qattiq japaliq emgekke saldi... biraq ne u ne qoshuni Tur bilan qarshilashqan emgekte héchqandaq heq almidi» — emeliyette Babil padishahi Néboqadnesar Tur shahirini 13 yil muhasirige aldi! U axirda Babilgha teslim boldi, biraq bu sözge qarighanda Néboqadnesar uningdin héch payda körmigen. □ **29:20** «Men uninggha Turgha jeng qilghanning ish heqqi üçhün Misir zéminini teqdim qildim» — ibraniiy tilida mushu yerde «Turgha» dégenlik «uninggha» déyilidu. 18-ayetni körüng. □ **29:21** «Men shu künde Israil jemeti üçhün bir münggüz östürüp chiqirimen» — Tewratta, «münggüz»ler köp hallarda ademlerning abruy-shöhritini yaki hoquqini bildüridu. Mushu yerde Qutquzhuchi-Mesihni körsitishi mumkin. «Zebur» 132-küy, 17-ayetni körüng. Bu münggüzler ademning béshidin ösken emes, elwette! □ **30:3** «Perwerdigarning küni» — adette axirqi zamandiki, her el-milletni basqan azab-oqubetlik künlerni körsitidu. Mushu yerde «Perwerdigarning küni» belkim hem yéqin arigha bolidighan we yiraq kelgüsida bolidighan (axirqi zamandiki) ishlarnimu körsitidu. □ **30:5** «barliq Erebiye» — yaki, «ariliship ketken top-top ademler». «Liwiiye» — (yaki «Libiya») ibraniiy tilida «Lubiyalar». Bezi köchürmilerde «Qubdikiler» déyilidu. Adette «Put» Liwiye körsitidu. «ehde qilin'ghan zémindikiler» — belkim (Xudaning yolyoruqlirigha xilap) Misirgha qéchip ketken Yehudiyarlarni körsitishi mumkin («Yer.» 44-babni körüng).

6 Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Misirni qollaydighanlar yiqilidu; uning kuchidin bolghan pexri yerge chüshidu; Migdoldin Sewen'giche bolghan xelq qilichlinidu, — deydu Reb Perwerdigar.

7 — Ular weyran qilin'ghan zéminlar arisida weyran qilinidu; uning sheherliri xarabe qilin'ghan sheherler arisida yatidu.

8 Shuning bilen, Men Misirgha ot salghinimda, uning yardimide bolghanlar sundurulghanda, ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu;

9 Shu küni elchiler Éfiopiye qorqitish üçün kémilerde olturup mendin chiqidu; Misirning béshigha chüshken künde ularghimu azab-oqubet chüshidu; mana, u kéliwatidu!

10 Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Men yene Misirning top-top ademlerini Babil padishahi Néboqadnesarning qoli bilen tügitimen. □

11 U we uning bilen kelgen xelqi, yeni ellerning arisidiki eng dehshetliki zéminni halak qilishqa élip kelinidu; ular Misir bilen qarshilishqa qilichlarni sughurup, zéminni öltürülgenler bilen tolduridu. □ ■

12 Men Nil deryalirini qurutimen,

We zéminni rezil ademlerning qoligha sétiwétimen;

Zémin we uningda turghan hemmini yat ademlerning qolida weyrane qilimen; Menki Perwerdigar shundaq söz qilghan».

13 Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Men Nof shehiridin butlarni yoqitimen, oyghan mebudlarnimu yoqitimen; Misir zéminidin qaytidin shahzade bolmas; Men Misir zéminini qorqunchqa chüshürimen. □

14 Men Patros shehirini weyrane qilip, Zoan shehiride ot salimen, No shehiri üstidin höküm chiqirip jazalaymen. □

15 Misirning istihkami bolghan Sin shehirining üstige qehrimni tökimen; No shehirining top-top ademlerini qiriwétimen.

16 Men Misirda bir ot salimen; Sin azablardin tolghinip kétidu; No shehiri bösüldü, Nof shehiri her küni yawlarga yüzlinidu.

17 Awen we Pibeset sheherliridiki yigitler qilichlinidu; bu sheherler sürgün qilinidu.

18 Méning shu yerde Misirning boyunturuqlirini sundurghinimda, Tahpanes shehiride kün qarangghulishidu; uningda öz kuchidin bolghan pexri yoqilidu; bir bulut unı qaplaydu; uning qizliri sürgün qilinidu.

19 Men shundaq qilip Misir üstidin höküm chiqirip jazalaymen; we shular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu».

Pirewn toghruluq yene bir bésharet

20 On birinchi yili, birinchi aynning yettinchi künide shundaq boldiki, Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

21 I insan oghli, Men Misir padishahi Pirewnning bilikini sundurdum; we mana, u dawalinishqa téngilmidi, yaki qilich tutushqa téngiq bilen

□ 30:10 «Men yene Misirning top-top ademlerini Babil padishahi Néboqadnesarning qoli bilen tügitimen» — mushu ayettiki «yene» bésharetning hem yéqin arini (Néboqadnesar arqiliq) hem yiraq kelgüsini (axirqi zamanlarni)mu körsitidighanliqini ispatlaydu. □ 30:11 «U (Néboqadnesar) ... élip kelinidu» — démek, Néboqadnesarning tajawuz qilip kélishi Xudaning orunlashturushidur. ■ 30:11 Ez. 28:7 □ 30:13 «Nof shehiri» — hazirqi Memfis shehiri. □ 30:14 «No shehiri» — hazirqi Tébés shehiri.

kücheytilmidi. □

22 — Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Mana, Men Misir padishahi Pirewn'ge qarshimen; Men uning bileklirini, hem küchlük bolghinini hem sundurulghan bilikini üzüwétimen; shuning bilen qilichini qolidin chüshürmen;

23 Misirliqlarni ellerge tarqitiwétimen, memliketler arisigha taritimen.

24 Men Babil padishahining qolini kücheytip, qilichimni uning qoligha tutquzimen; Men Pirewnning bileklirini sundurimenki, u Babil padishahi aldida ejili toshqan yarilan'ghan ademdek ah-zarlar bilen ingraydu.

25 Men Babil padishahining bileklirini kücheytmen, we Pirewnning bilekliri sangilap qalidu; Men Öz qilichimni Babil padishahining qoligha tutquzghinimda, u uni Misir zémini üstige sozghinida, ular Méning Perwerdigar ikenlimni tonup yétidu;

26 we Men Misirliqlarni eller arisigha tarqitimen, memliketler ichige taritimen; we ular Méning Perwerdigar ikenlimni tonup yétidu».

31

Asuriye qandaq bolghan bolsa, Misir shundaq bolidu

1 On birinchi yili, üçinchi ayning birinchi künide shundaq boldiki, Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

2 I insan oghli, Misir padishahi Pirewn'ge we uning top-top ademlirige mundaq dégin: — Emdi sen büyüklüküngde kim sen bilen teng bolalaydu? □

3 Mana, Asuriyemu Liwandiki bir kédir derixi idi; uning ormanliqqa saye bergen güzel shaxliri bolup, u intayin égiz boyluq idi; uning uchi bulutlarga taqashqanidi; □ ■

4 Sular uni yoghan qilip, chongqur bulaqlar uni égiz qilip östürgendi; ériqliri uning tüwidin, etrapidin éqip ötetti, ular öz östenglirini daladiki barliq derexlergiche ewetkenidi.

5 Shuning bilen, u bixlan'ghan waqitta, mol sular bilen égziliki barliq derexlerdin égiz bolghan, uning shaxliri köpeygen we shaxchiliri uzun bolghan;

6 asmandiki barliq uchar-qanatlar uning shaxlirida uwilighan, shaxchiliri astida daladiki barliq janiwarlar balilighan; uning sayisi astida barliq ulugh eller yashighan. ■

7 Shundaq bolup uning shaxliri kéngiyip, u büyüklükide güzelleshken; chünki uning yiltziliri mol sulargha yetken.

□ **30:21** «...Men Misir padishahi Pirewnning bilikini sundurdum; we mana, u ... qilich tutushqa téngiq bilen kücheytilmidi» — bu bésharet belkim «Yer.» 37:1-10-ayetlerde teswirlen'gen weqeni körsitidu. Hofna Pirewnning qoshunliri Yérusaléمنى muhasirige alghan Babil qoshunigha qarshi jengge chiqqanda, meghlubiyetke uchrup Misirgha chék'in'gen. □ **31:2** «Emdi sen büyüklüküngde kim sen bilen teng bolalaydu?» — Xudaning bu soali «Kimmu sen bilen teng turalaydu?» dégen'ge oxshighini bilen, emeliyette shundaq menide emes. 3-14-ayetlerdin qarighanda, Xudaning Misirgha éytqan sözi «Sen Asuriyedini héch büyük emessen, Asuriyeye oxshash yerning téggiche töwen qilinisen» dégen'ge barawer. □ **31:3** «Asuriyemu Liwandiki bir kédir derixi idi; uning ormanliqqa saye bergen güzel shaxliri bolup, u intayin égiz boyluq idi...» — Asuriye impériyesi bu bésharetin 25 yil ilgiri, yeni miladiyedin ilgiriki 612-yili Babil teripidin halak bolghan. ■ **31:3** Dan. 4:7 ■ **31:6** Dan. 4:9

⁸ Xudaning baghchisidiki kédir derexlerru uni tosalmaytti; qarighaylar uning shaxliridek, chinar derexliri uning shaxchiliridekmu kelmeytti; Xudaning baghchisidiki héchqandaq derex güzelligi uninggha oxshimaytti. ■

⁹ Men uni shaxlirining köplüki bilen güzel qilghanmen; Xudaning baghchisida bolghan barliq derexler, yeni Éremdiki derexler uningdin heset qilghanidi.

¹⁰ Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Chünki u özini éviz kötürüp, uchini bulutlarga taqashturup uzartqanliqi, évizlikidin könglining tekeburlashqanliqi tüpeylidin, □

¹¹ emdi Men uni üzü-késil bir terep qilishqa uni ellerning arisidiki mustebitning qoligha tapshurdum; Men uni rezilliki tüpeylidin heydep chetke qaqqanidim.

¹² Yat ademler, yeni eller arisidiki eng wehshiler uni késip tashlidi. Shaxliri taghlar we barliq jilghalarga yiqilip, uning shaxchiliri zémindiki barliq jiralarga sundurulup yatidu; yer yüzidiki xelqler uning sayisidin chiqip uningdin néri ketti. ■

¹³ Uning yiqilghan gholi üstige asmandiki barliq uchar-qanatlar qonup yashaydu; daladiki barliq janiwarlar shaxliri üstide turidu.

¹⁴ Buning meqsiti, sulardin sughirilidighan derexlerning héchbiri özini éviz kötürmisun, yaki uchini bulutlarga taqashturmisen, yaxshi sughirilidighan derexlerning héchbiri undaq évizlikke kötürülmisen üçündür; chünki ularning hemmisi ölümgé békitilgen — yerning tégilirige chüshüşke békitilgenlerning, ölidighan adem balilirining, hanggha chüshidighanlarning qatarididir.

¹⁵ — Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: — U tehtisaragha chüshken künide, Men üning üçün bir matem tutquzghanmen; chongqur sularni étiwétip uning bulaq-ériqlirini tosuwetkenmen; shuning bilen uning ulugh suliri tizginlen'gen. Men Liwannı uning üçün qariliq kiygüzdüm; uning üçün daladiki barliq derexler soliship ketti.

¹⁶ Men uni hanggha chüshidighanlar bilen bille tehtisaragha tashliwetinimde, uning yiqilghan chaghdiki sadasi bilen ellerni tewritiwettim; shuning bilen Érem baghchisidiki barliq derexler, Liwandiki serxil we eng ésil derexler, yaxshi sughirilghan hemme derexler yer tégiliride turup teselli tapqan. □ ■

¹⁷ Uning sayiside turghanlar we eller arisida uni qollaydighanlar uning bilen teng tehtisaragha, qilich bilen öltürülenlerning yénigha chüshken. □

■ 31:8 Yar. 2:8 □ 31:10 «Chünki u özini éviz kötürüp, uchini bulutlarga taqashturup uzartqanliqi, évizlikidin könglining tekebburlashqanliqi tüpeylidin, ...» — ibranıy tilida bu ayetning shekli: «Chünki **sen** özünge éviz kötürülenlik tüpeylidin, uchini bulutlarga taqashturup uzartqanliqi, évizlikidin könglining tekebburlashqanliqi tüpeylidin...». Shunga mumkinchiligi barki, ayetning birinchi jümlisi (Sen... tüpeylidin..) Misirgha éytilghan. Biraq jümle mushu ayette tügimeydu; Misirni körsетен bolsa peqet 18-ayetke kelgende tügishi kérek. 11-18-ayetler yenila Asuriyegé éytilghan.

■ 31:12 Ez. 28:7; 30:11 □ 31:16 «Men uni hanggha chüshidighanlar bilen bille tehtisaragha tashliwetinimde... » yaxshi sughirilghan hemme derexler yer tégiliride turup teselli tapqan — démek, Asuriye impériyesidin ilgiri ghulighan impériyeler Asuriyening ghulap kétishige qarap «Bizdin ulugh bolghan impériyemu derweqe ghulidi» dep teselli tapidu. ■ 31:16 Yesh. 14:9 □ 31:17 «Uning sayiside turghanlar ... uning bilen teng tehtisaragha, qilich bilen öltürülenlerning yénigha chüshken» — «...qilich bilen öltürülenlerning yénigha chüshken» dégenlikning menisi belkim shuki, resmıy depne qilinmay tehtisarada pes dep qaralghan, yaki bolmisa tehtisarada eng töwen jayda turidighan. Ehwalning qandaq bolushidin qet'iynez, Xuda Pirewn, Misir we qoshunlirining resmıy depne qilinmasliqi arqiliq, Özining ulardin renjigenlikini bashqa ellerge körsitidu.

18 Qéni éyte, Érem baghchisidiki derexlarning qaysisi shan-sherep we güzellighe sen *Misirgha* teng kéleleytti? Biraq senmu Érem baghchisidiki derexler bilen teng yer tégilirige chüshürülsen; sen xetne qilinmighanlar arisida, qilich bilen öltürülgenler bilen bille yatisen; mana bu Pirewn we uning top-top ademlirining hemmisining nésiwisidur, deydu Reb Perwerdigar. □ ■

32

Misirgha qilin'ghan mersiye

1 On ikkinchi yili, on ikkinchi aying birinchi künide shundaq boldiki, Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: —

2 I insan oghli, Misir padishahi Pirewn üçün bir mersiye aghzingha élip uninggha mundaq dégin: — Sen özüngni eller arisida bir shirgha oxshatqansen, biraq sen déngiz-okyanlar arisidiki bir ejdihasen, xalas; sen palaqliship ériqliringni éship tashturup, sulirini ayaghliring bilen chalghitip, deryalirini léyitip qoydung. □ ■

3 — Emdi Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Köp ellerning top-top ademli aldida Öz torumni üstüngge yéyip tashlaymen; ular séni torumda tutup tartishidu. ■

4 Men séni quruqluqta qaldurup, dalagha tashlaymen; asmandiki barliq uchar-qanatlar ni üstüngge qondurup, yer yüzidiki janiwarlarni séningdin toyundurimen;

5 göshüngni taghlar üstige qoyimen, jilghilarni pütkül ezaying bilen toldurimen;

6 Men qéningning éqishliri bilen zéminni hetta taghlarghichimu sughirimen; jiralar sen bilen toshup kétidu.

7 Nurungni öchürginimde, Men asmanlarni tosuwétimen, yultuzlarni qara qilimen; quyashni bulut bilen qaplaymen, ay nur bermeydu. ■

8 Asmanlardiki barliq parlaydighan nurlarni üstüngde qara qilip, zéminingge qaranghuluqni qaplaymen, deydu Reb Perwerdigar. □

9 Men eller arisigha, yeni sen tonumighan memliketler arisigha séning halaktin *qalghan ademliringni* élip ketkinimde, köp ellerning yürükini biaram qilimen;

□ 31:18 «Qéni éyte, Érem baghchisidiki derexlarning qaysisi shan-sherep we güzellighe sen *Misirgha* teng kéleleytti?Mana bu Pirewn we uning top-top ademlirining hemmisining nésiwisidur» — bésharetning bu eng axirqi jümlisi, yeni 18-ayet Misir we padishahi Pirewn'ge éytilidu. Igiriki 2-17-ayetlerning hemmisi Asuriye impériyesining ehwalini teswirleydu; Misirning aqiwiti ularningkige oxshash bolidu. ■ 31:18 Ez. 28:10 □ 32:2 «Sen özüngni eller arisida bir shirgha oxshatqansen, biraq sen déngiz-okyanlar arisidiki bir ejdihasen, xalas» — bashqa birxil terjimisi: «Sen eller arisida bir shirdek bolghaniding, déngiz-okyanlar arisida ejdihasen». «Ejdiha» dégen söz mushu yerde yene (Nil deryasida köp tépolidighan) timsahnimu körsitishi mumkin. ■ 32:2 Ez. 29:3 ■ 32:3 Ez. 12:13; 17:20 ■ 32:7 Yesh. 13:10; Yo. 2:31, 3:15 □ 32:8 «Asmanlardiki barliq parlaydighan nurlarni üstüngde qara qilip, zéminingge qaranghuluqni qaplaymen, deydu Reb Perwerdigar» — yene tekrarlaymizki, bu bésharet belkim hem yéqinqi waqit (Babilning hujumi arqiliq)ni hem axirqi zamanlardiki «Perwerdigarning küni»nimu körsitidu. Axirqi zamanlardimu ellerni qorqitidighan «yéngi Babil» peyda bolushi mumkin («Weh.» 17-18-bablarni körüng).

¹⁰ Men köp ellerni sen bilan alaqqade qilimen, ularning padishahliri sanga qarap dehshtlik qorqishidu; Men qilichimni ularning kóz aldida oynatqin-imda, yeni séning yiqilghan kúningde ularning herbiri öz jan qayghusida her deqiçe tewrinidu.

¹¹ — Chünki Reb Perwerdigar mundaq deydu: — «Babil padishahining qilichi üstüנגge chiqidu.

¹² Palwanlarning qilichliri bilen Men séning top-top ademliringni yiqitimen; ularning hemmisi eller arisidiki mustebitlerdur; ular Misirning pexrini yoqitidu, uning top-top ademliri qurutuwétilidu.■

¹³ Men zor sular boyidin barliq haywanlirinimu halak qilimen; insan ayighi qaytidin ularni chalghatmaydu, haywanlarning tuyaqliri qaytidin ularni léyitmaydu. □

¹⁴ Shuning bilen Men ularning sulirini tindurimen; ularning ériqlirini süpsüzük maydek aqturimen, deydu Reb Perwerdigar.

¹⁵ — Men Misir zéminini weyrane qilghinimda, zémin ózining barliqidin mehrum bolghinida, Men uningdiki barliq turuwatqanlarni uruwetkin-imde, emdi ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu.

¹⁶ — Bu bir mersiye; ular uni oquydu — Ellerning qizliri matem qilip uni oquydu; mersiye ular Misir we uning barliq top-top ademlirige oquydu, — deydu Reb Perwerdigar.

Pirewn tehtisaragha chüshidu

¹⁷ On ikkinchi yili, aying on beshinchi künide *yene* shundaq boldiki, Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: —□

¹⁸ I insan oghli, Misirning top-top ademliri üçün ah-zar chekkin; shuningdek ularni, yeni uni küchlük ellerning qizliri bilen bille töwen'ge, hanggha chüshidighanlarga hemrah bolushqa yer tégilirige chüshürüp tashliwet; □

¹⁹ güzellikte sen kimdin artuq iding? Emdi chüshüp, xetne qilinmighan bilen bille yat!

²⁰ Ular qilich bilen öltürülgenler arisigha yiqilidu; qilich sughuruldi; u we uning top-top ademlirining hemmisi sörep apiriwétilsun!

²¹ Emdi palwanlarning arisidiki batur-ezimetler tehtisaraning otturisida turup *Misir* we uni qollighanlarga söz qilidu: — «Mana, ular chüshti, ular jim yatidu — xetne qilinmighanlar, qilich bilen öltürülgenler!».

²² — Mana, shu yerdidur Asuriye we uning yighilghan qoshuni; uning görliiri öz etrapididur; mana ularning hemmisi öltürülgen, qilichlan'ghan.

²³ Ularning görliiri chongqur hangning tégididur; uning yighilghan qoshuni öz göri etrapida turidu; ular tiriklarning zéminida ademlerge wehshet salghanlar — bularning hemmisi öltürülgen, qilichlan'ghan.

²⁴ Mana Élam we uning görining etrapida turghan uning barliq top-top ademliri; ularning hemmisi öltürülgen, qilichlan'ghan, ular xetne qilinmighan péti yer tégilirige chüshkenler — yeni tiriklarning zéminida ademlerge öz wehshitini

■ 32:12 Ez. 28:7; 31:12; 31:2,18; 32:16 □ 32:13 «zor sular» — Nil deryasi we uning déltisini körsitidu.

□ 32:17 «On ikkinchi yili, aying on beshinchi künide...» — belkim on ikkinchi ayda, yeni yuqiriqi bésharetin ikki hepte kéyin: 1-ayetni körüng. □ 32:18 «I insan oghli, Misirning top-top ademliri üçün ah-zar chekkin; shuningdek ularni, yeni uni küchlük ellerning qizliri bilen bille töwen'ge, hanggha chüshidighanlarga hemrah bolushqa yer tégilirige chüshürüp tashliwet»

— bashqa birxil terjimisi: «I insan oghli, Misirning top-top ademliri üçün ah-zar chekkin, sen we küchlük ellerning qizliri ah-zar chékinglar; shuningdek ularni hanggha chüshidighanlarga hemrah bolushqa yer tégilirige tashliwet».

salghanlar! Biraq hazir ular hanggha chüshkenler bilen bille iza-aharetke chömidu.

²⁵ Kishiler uning üçhün öltürülgenler arisida, top-top ademleri arisida bir orun raslighan; xelqining görliri uning etrapididur; ularning hemmisi xetne qilinmighanlar, qilichlan'ghanlar; shunga ular hanggha chüshkenler bilen bille iza-aharetke qalidu; ular öltürülgenler arisigha yatquzulidu – gerche tiriklarning zéminida ularning wehshiti ademlerge sélin'ghan bolsimu!

²⁶ Mana shu yerde Meshek bilen Tubal barliq top-top ademleri bilen turidu; ularning görliri öz etrapididur; ularning hemmisi xetne qilinmighanlar, qilichlan'ghanlar – gerche ular tirik turuwatqanlarning zéminida öz wehshitini ademlerge salghan bolsimu!

²⁷ Ular jeng qoralliri bilen tehtisaragha chüshken, qilichliri öz béshi astigha qoyulghan, xetne qilinmay turup yiqilghan palwanlar arisida yatmaydu; ularning qebihlikliri öz ustixanliri üstide bolidu – gerche ular tiriklarning zéminida baturlarghimu wehshet salghan bolsimu!□

²⁸ Sen *Pirewnmu* xetne qilinmighanlar arisida tarmar bolup, qilich bilen öltürülgenler arisida yatisen.

²⁹ Mana shu yerde Édom, uning padishahliri, barliq shahzadilirimu; ular küchlük bolsimu, qilichlan'ghanlar bilen bille yatquzulidu; ular xetne qilinmighanlar arisida, hanggha chüshidighanlar bilen bille yatidu.

³⁰ Mana shimaldiki shahzadiler, hemmisi; mana barliq Zidondikiler, öltürülgenler bilen bille chüshken; gerche öz küchi bilen wehshet salghan bolsimu, ular hazir xijalette qaldi; ular xetne qilinmighan bolup, qilichlan'ghanlar arisida yétip, hanggha chüshidighanlar bilen bille xijaletke qalidu.

³¹ Pirewn bularni köridu, shuningdek özining qilichlan'ghan top-top ademleri toghruluq, yeni özi we qoshuni toghruluq ulardan teselli alidu, – deydu Reb Perwerdigar.

³² – Gerche Men uning wehshitini tirik turuwatqanlarning zéminigha saldurghan bolsammu, biraq u xetne qilinmighanlar arisigha, qilich bilen öltürülgenler arisigha yatquzulidu, – yeni Pirewn we uning barliq top-top ademleri, – deydu Reb Perwerdigar.

33

Yérusalémning ghulishi ... Közetchining wezipisi

¹ We Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: –

² I insan oghli, el-yurtungdikilerge söz yetküzüp ulargha mundaq dégin: – Men qilichni melum bir zémin üstige chiqarghinimda, zémindiki xelq öz arisidin bir ademni tépip uni közetchi békétse, –

³ u qilichning zémin üstige chiqqanliqini körüp, kanay chélip xelqni agahlandursa,

⁴ kimdikim kanay awazini anglap, agahni almisa, qilich kélip uni élip ketse, emdi uning qéni öz béshi üstige bolidu.

□ 32:27 «ular jeng qoralliri bilen tehtisaragha chüshken, ... xetne qilinmay turup yiqilghan palwanlar arisida yatmaydu; ularning qebihlikliri öz ustixanliri üstide bolidu – gerche ular tiriklarning zéminida baturlarghimu wehshet salghan bolsimu!» — démek, Meshek we Tubal dégen ikki qebildikiler (hazirqi Rusiyedeki «Moskwa» we «Tobolsk» bilen munasiwiti bar bolushi mumkin) jengde qirilib, baturlardek depne qilinmay, belki ularning qebihlikini körsitish üçhün ustixanliri ochuq asman astida yatidu.

⁵ U kanay awazini anglap, agahni almighan; shunga uning qéni özige bolidu; u agah alghan bolsa, jénini qutquzghan bolatti.

⁶ Biraq közetchi qilichning kéliwatqinini körüp, kanay chalmay, xelqni agahlandurmisa, emdi qilich kélip ular arisidin birawni élip ketse, undaqta u öz qebihlikide élip kétilidu; biraq uning qéni üçhün Men közetichidin hésab alimen.

⁷ Emdi, i insan oghli, Men séni Israil jemeti üçhün közetchi dep békitkenmen; sen Méning aghzimdin xewer anglap, ulargha Mendin agah yetküzisen. ■

⁸ Men rezil ademge: «I rezil adem, sen choqum ölisen» désem, we özüng bu rezilni yolidin yandurushqa söz qilmay uni agahlandurmisang, u rezil öz qebihlikide ölidu; biraq uning qéni üçhün sendin hésab alimen. □

⁹ Biraq sen rezilni yolidin yénish toghruluq agahlandursang, u yolidin yanmisa, u öz qebihlikide ölidu; biraq özüng öz jéningni qutquzup qalisen.

¹⁰ Emdi sen, i insan oghli, Israil jemetige söz qilip: — Siler: «Bizning itaetsizlikirimiz we gunahlimiz bëshimizdidur, biz ular bilen zeipliship kétiwatimiz; emdi biz qandaqmu hayatqa érishimiz?» deysiler. □ ■

¹¹ Ulargha sözüzni yetküzüp: «Men hayatim bilen qesem qilimenki, — deydu Reb Perwerdigar; — Men rezil ademning ölümidin héch xursenlikim yoqtur; peqet ularni rezil yolidin yénip hayatqa érishsun deymen; rezil yolliringlardin yéninglar, yéninglar! Némishqa ölgünglar kélidu, i Israil jemeti?!» — dégin. ■

¹² We sen, i insan oghli, el-yurtungdikilerge mundaq dégin: — Heqqaniy ademning heqqaniyliqi asiylig qilghan künide uni qutquzmaydu; hem rezil adem bolsa, u öz rezillikidin yan'ghan künide rezillikidin yigilmaydu; heqqaniy adem gunah sadir qilghan künide, u eslidiki heqqaniyliqi bilen hayatta turiwermeydu. ■

¹³ Men heqqaniygha: «Sen berheq hayatqa érishsen» déginimde, u öz heqqaniyliqigha tayinip qebihlik sadir qilsa, emdi uning heqqaniy ishloridin héchqaysisi eslenmeydu; ebsiche u ötküzgen qebihliki tüpeylidin ölidu. □

¹⁴ Emdi men rezilge: «Sen choqum ölisen» désem, biraq u gunahidin yénip, köz aldında adalet we heqqaniylqni yürgürse —

¹⁵ Rezil adem qerzge kapaletke alghan nersini qayturup berse, — bulangchiliqta alghanni qayturup berse — qebihlik sadir qilmay, hayat belgilimiliride mangsa — emdi u berheq hayatqa ige bolidu, u ölmeydu.

¹⁶ Uning sadir qilghan gunahloridin héchqaysisi eslenmeydu; u adalet we heqqaniylqni yürgürgen — u berheq hayatqa ige bolidu.

¹⁷ Biraq el-yurtungdikiler: «Rebning yoli hemmige barawer emes» deydu; emeliyette ularning yoli bolsa hemmige barawer emes. ■

■ 33:7 Ez. 3:1 □ 33:8 «I rezil adem, sen choqum ölisen» — bu agah peqet jismani jehetnila körsetmeydu, dep qaraymiz. Herbir adem ilgiri-kéyin (Adem'atimizning gunahining sewebidin) ölidu. Mushu yerde körsitilgen ölüsh Xudaning huzuridin, beriketliridin ayrilishtin ibaret dep qaraymiz (11-ayetnimu körüng). □ 33:10 «emdi biz qandaqmu hayatqa érishimiz?» — yaki «emdi qandaq yashaymiz?». Bu ayetlerde «heqqaniyliq» (insanning heqqaniyliqi) ademning özligidin chiqmaydu, belki ademning Xudaning Özige tayan'ghanliqining bir méwisi, dep ispatlinidu. «Heqqaniy adem» «öz heqqaniyliqi»gha tayansa (démek, uning közliri Xudagha emes, özige bolsa) tügishidu. ■ 33:10 Ez. 24:23 ■ 33:11 Ez. 18:23, 32 ■ 33:12 Ez. 18:24 □ 33:13 «ebsiche u ötküzgen qebihliki tüpeylidin ölidu» — ibranii tilida «ebsiche u ötküzgen qebihliki tüpeylidin, uningda ölidu». Bu ayetlerde «heqqaniyliq» (insanning heqqaniyliqi) ademning özligidin chiqmaydu, belki ademning Xudaning Özige tayan'ghanliqining bir méwisi, dep ispatlinidu. «heqqaniy adem» «öz heqqaniyliqi»gha tayansa (démek, uning közliri Xudagha emes, özige bolsa) tügishidu. ■ 33:17 Ez. 18:25, 29; 33:20

¹⁸ Heqqaniy adem öz heqqaniylikidin yénip, qebihlikni sadir qilsa, u buningda ölidu.

¹⁹ Rezil adem öz rezillikidin yénip, adalet we heqqaniylik yürürse, bu ishlardin hayatqa ige bolidu.

²⁰ Lékin siler: «Rebning yoli hemmige barawer emes» deysiler; i Israil jemeti, Men herqaysinglarga öz yolliringlar boyiche üstünglerge höküm chiqirimen! □

²¹ We shundaq boldiki, sürgün bolghan on ikkinchi yili, oninchi ayning beshinchi künide, Yérusalémdin qachqan birsi yénimgha kélip: «Sheher bösüldi!» — dédi. □ ■

²² Emdi qachqan ademning yétip kélishining aldinqi axshimida Perwerdigarning qoli méning wujudumgha qon'ghanidi; shuning bilen U aghzimni échip qoydi; aghzim échilip, men yene gacha bolmidim. □

Israil zéminida qalghanlar toghruluq bésharet

²³ We Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: —

²⁴ I insan oghli, Israil zéminidiki xarabe jaylarda turuwatqanlar: «Ibrahim peqet bir adem turupmu bu zémin'gha miras bolghanidi; biraq biz köp ademimiz; emdi zémin beribir bizge teqdim qilindi» — dep éytiwatidu. □

²⁵ Shunga ulargha mundaq dégin: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Siler göshni qan bilen yeysiler; siler öz mebudliringlarni bash kötürüp izdeysiler; siler qan töküwatisiler; emdi siler zémin'gha miras bolamsiler? ■

²⁶ Siler qilichinglarga tayinisiler; siler yirginchlik ishlarni chiqirisiler; herbiringlar öz qoshnisining ayaligha buzuqchilik qilidu. Emdi siler zémin'gha miras bolamsiler?».

²⁷ Ulargha mundaq dégin: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: Men hayatim bilen qesem qilimenki, berheq, xarabe jaylarda turuwatqanlar qilichlinip yiqilidu; dalada qalghanni yawayi haywanlarning yewétishke tapshurimen; istihkamlar we gharlarda turghanlarmu waba késilidin ölidu.

²⁸ Men zéminni weyrane we chöl-bayawan qilimen; uning küchidin bolghan pexri yoqilidu; Israilning taghliri weyrane boliduki, ulardin ötküchi héchbir adem bolmaydu. □

□ **33:20** «i Israil jemeti, Men herqaysinglarga öz yolliringlar boyiche üstünglerge höküm chiqirimen!» — bu muhim babtiki 1-20-ayetlerning mezmuni toghruluq «qoshumche söz»imiznimu körüng. 32:1-33:21diki bésharetler 29-31-bablardiki Misir toghruluq bésharetlerdin xéli burun bérilgen. Lékin bésharetlerning köpinchisi Misir toghruluq bolghachqa, burun bérilgen bésharetlermu 29-31-bablardiki bésharetlerge ulap bayan qilin'ghan. □ **33:21** «sürgün bolghan on ikkinchi yili, oninchi ayning beshinchi küni... » — bu waqit sheharning ishghal bolghinidin 18 ay keyinki waqit bolushi mumkin. Yérusalémdin Babilgha mangidighan yol adette 4 ayliq bolatti («Ezra 7:9ni körüng). Tékestning bezi köchüriliride «on birinchi yil» déyilidu; biraq bir qisim alimlar «on ikkinchi yil» déyish toghra dep qaraydu; chünki yene imkaniet bar, Israil we Babil pütünley oxshimaydighan kaléndern ishletken. Biz bu pikirge mayilmiz. ■ **33:21** 2Pad. 25; Ez. 24:26 □ **33:22** «Emdi qachqan ademning yétip kélishining aldinqi axshimida Perwerdigarning qoli méning wujudumgha qon'ghanidi; shuning bilen u aghzimni échip qoydi; aghzim échilip, men yene gacha bolmidim» — bu gachiliq texminen alte yil ilgiri bashlan'ghan (3:26-ayetni izahiti bilen we 24:32-ayetnimu körüng). □ **33:24** «Ibrahim peqet bir adem turupmu bu zémin'gha miras bolghanidi; biraq biz köp ademimiz; emdi zémin beribir bizge teqdim qilindi» — Babildikiler Qanaanda (Pelestinde) turghan Yehudiyarning köpinchisini öltürgen yaki sürgün qilghanidi. Zéminda qaldurulghan az qisim ademler (téxi héch towa qilmighan) tekebburliship shundaq söz qilidu. ■ **33:25** Yar. 9:4; Law. 3:17 □ **33:28** «Men zéminni weyrane we chöl-bayawan qilimen» — yaki «Men zéminni weyrane we (ademni qorqutquchi) bir wehshet qilimen».

²⁹ Ularning yürgüzgen yirginchlik qilmishliri tüpeylidin Men zéminni weyrane we chöl-bayawan qilghinimda ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu».

Ezakiyal peyghember heqiqeten qarshi élinimu?

³⁰ — Emdi sen bolsang, i insan oghli, el-yurtungdikiler herdaim séni aghzigha élip öylirining tamlirining yénida we derwazilarda sözlep bir-birige hem her-biri öz qérindishigha sen toghruluq: «Qéni béríp, Perwerdigardin néme söz barkin, anglap kéleyli!» — deydu.

³¹ Ular jamaet süpitide yéninggha kélip, Méning xelqimning süpitide aldingda olturidu; ular sözliringni anglaydu, biraq ulargha emel qilmaydu; ular aghzi bilen sanga muhebbet körsitidu, biraq köngli haram menpeetke tartidu; □ ■

³² mana, sen ular üçhün peqet yéqimlik awaz bilen, sazliiri obdan tengshilip éytilghan muhebbet naxshisisen, xalas; ular sözliringni anglaydu, biraq ulargha emel qilmaydu.

³³ Emdi buning hemmisi emelge ashurulghinida (u berheq emelge ashurulidu!) ular bir peyghemberning ularning arisida bolghanliqini tonup yétidu». □

34

Ötmüshtiki waspasiz padichi-baqquchilar we kélechekte bolidighan «Yaxshi Padichi»

¹ We Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: —

² I insan oghli, bésharet béríp Israilni baqquchi padichilarni eyiblep mundaq dégin: — Padichilargha mundaq dégin: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Özlirinila béqiwatqan Israilning padichirining haligha way! Padichilarning padisini ozuqlandurush kérek emesmu? ■

³ Siler yéghini özünglar yeysiler, yungini özünglar kiysiler; bordalghan ésil malni soyusiler; lékin qoylarni baqmaysiler.

⁴ Ajizlarni kücheytmidinglar, késellerni saqaytmidinglar, zeximlen'genlerni téngip qoymidinglar, tarqilip ketkenlerni qayturup ekelmidinglar, ézip ketkenlerni izdep barmidinglar; eksiche siler zorluq-zumbuluq we rehim-sizlik bilen ular üstidin hüküm sürüp kelgensiler. ■

⁵ Ular padichisiz bolup tarqilip ketti; ular tarqilip kétip daladiki barliq haywanlarga ozuq bolup ketti.

⁶ Méning qoylirim barliq taghlar arisidin, her yuqiri égzilik üstide ténep ketti; Méning qoylirim pütkül yer yüzige tarqip ketti, biraq ularni tépishqa tirishquchi yaki izdigüchi yoq idi.

⁷ Shunga, i padichilar, Perwerdigarning sözini anglanglar: —

□ **33:31** «Ular aghzi bilen sanga muhebbet körsitidu, biraq köngli haram menpeetke tartidu» — bashqa birxil terjimisi: «Emeliyette ular aghzida éytqan shexsiy arzu-heweslirige emel qilidu, köngli haram menpeetke tartidu». ■ **33:31** Ez. 14:1-3; 20:1-3 □ **33:33** «Emdi buning hemmisi emelge ashurulghinida ... ular bir peyghemberning ularning arisida bolghanliqini tonup yétidu» — shühbisizki, Yérusalémdin qachqan adam kélip sheharning xewirini éytishi bilen, xelq Ezakiyalni ulugh peyghember dep bilip yetti. Epsus, ular Ezakiyalning sözlirini peqet qulaq tüwidila anglap, üzül-késil towa qilmighan. Shunga 24-29 ayette aldind éytilghan balayi'apetlermu ularning béshigha chühshürülüshi kérek. ■ **34:2** Yer. 23:1 ■ **34:4** 1Pét. 5:3

8 Men hayatom bilan qesem qilimenki, — deydu Reb Perwerdigar, — Qoylirimning padichisi bolmighachqa, ular ow bolup qaldi, daladiki herbir haywan'gha ozuq boldi; chünki Méning padichilirim Öz padamni izdimeydu, ular peqet özlirini baqidu, Méning qoylirimni baqmaydu.

9 — Shunga, i padichilar, Perwerdigarning sözini anglanglar!

10 Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men padichilargha qarshimen; Men Öz qoylirimning hésabini ulardin alimen, we ularni padini béqishtin toxtitimen; shuning bilen padichilar özlirimu baqmaydu; we Men qoylirimni ulargha yene ozuq bolmisun üçün ularning aghzidin qutuldurimen.

11 Chünki Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men Özüm öz qoylirimni izdep ularning halini soraymen;

12 padichi özining qoyliri arisida, tarap ketken qoylarni tépip baqqandek, Menmu qoylirimni izdep baqimen; ular bulutluq qarangghu künde tarilip ketken herbir jaylardin Men ularni qutuldurimen.

13 Men ularni xelqerdin épkélimen, ularni memliketlerdin yighimen, öz zéminigha apirimen; Men ularni Israil taghliri üstide, ériq-üstengler boyida we zémindiki barliq turalghu jaylarda baqimen; ■

14 Men ularni ésil chimenzarda baqimen; Israil taghliri ularning yayliqi bolidu; ular shu yerde obdan yaylaqta yatidu; Israil taghliri üstide, munbet chimenzarda ozuqlinidu.

15 Men Özüm Öz padamni baqimen, ularni yatquzimen, — deydu Reb Perwerdigar.

16 — Men yoldin ténep ketkenlerni izdeymen, tarqilip ketkenlerni qayturimen; zeximlen'genlerni téngip qoyimen, ajizlarni kücheytimen; biraq semrigenler we küchlüklerni yoqitimen; padamni adalet bilen baqimen.

17 Emdi silerge kelsem, i Méning padam, Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men qoy we qoy arisida, qochqarlar we tékiler arisida höküm chiqirimen. □

18 Emdi silerning yaxshi chimenzarni yéginginglar azliq qilip, chimendiki qalghan ot-chöplerni ayaghliringlar bilen cheyliwétishinglar kérekmu? Siler süpsüzük sulardin ichkendin kéyin, qalghinini ayaghliringlar bilen léyitiwétishinglar kérekmu?

19 Shunga Méning qoylirimgha silerning ayaghliringlar cheyliwetkenni yéyishtin, ayaghliringlar dessep léyitiwétkenni ichishtin bashqa amal yoq.

20 Shunga Reb Perwerdigar ulargha mundaq deydu: — Mana Men, Men Özüm semrigen qoylar we oruq qoylar arisida höküm chiqirimen.

21 Chünki siler müre-yanpashliringlar bilen ittirip, münggüzliringlar bilen ularni terep-terepke tarqitiwetküche üsisiler,

22 — Men ularni yene ow obyékti bolmisun dep Öz padamni qutquzimen; we Men qoy we qoy arisida höküm chiqirimen.

23 Men ularning üstige bir padichini tikleymen, u ularni baqidu; u bolsa Méning qulum Dawut; u ularni béqip, ulargha padichi bolidu; ■

■ 34:13 Ez. 28:25 □ 34:17 «Emdi silerge kelsem, i Méning padam, ... — Mana, Men qoy we qoy arisida, qochqarlar we tékiler arisida höküm chiqirimen» — Ezakiyal «padichilar»ni, yeni Israil padishahliri, kahnirliri we peyghemberlirini eyiblep chiqti. U hazir xelq arisidiki ajiz-namratlarni bozek qilip kelgen baylar we menseparlar (semrigen we küchlük qoylar)ni eyibleshke bashlaydu.

■ 34:23 Yesh. 40:11; 42:1; 50:10; 52:13; 53:11; Yer. 30:9; Yuh. 10:11

²⁴ we Menki Perwerdigar ularning Xudasi bolimen, Méning qulum Dawut ular arisida emir bolidu; Menki Perwerdigar shundaq söz qildim. □ ■

²⁵ Men ular bilen aman-xatirjemlik béghishlaydighan ehдини түзүп, yirtquch haywanlarni zémindin tügitimen; ular bixeter bolup janggalda turidu, ormanliqlarda qonup uxlaydu.

²⁶ Men ularni hem égziklik etrapidiki jaylarni beriketlik qilimen; yamghur-yéghinlarni öz peslide yaghdurimen; bular beriketlik yamghurlar bolidu. □

²⁷ Daladiki derekler méwilirini, tupraq ündürmilirini béridu; ular öz zéminida bixeter turidu; Men ularning boyunturuq-asaretlirini sundurup, ularni qulluqqa tutqanlarning qolidin qutuldurghinimda, ular Méning Perwerdigar ikenlikimni bilip yétidu.

²⁸ Ular yene ellerge ow bolmaydu, yer yüzidiki haywanlar yene ularni yewetmeydu; ular bixeter turidu, héchkim ularni qorqatmaydu.

²⁹ Men ular üçün dangqi chiqqan alahide bir bostanliq jayni teminleymen; ular qaytidin zéminda acharchiliqta yiglep qalmaydu, yaki qaytidin ellerning mazaq obyékti bolmaydu. ■

³⁰ Andin ular Menki Perwerdigar Xudasining ular bilen bille bolidighanliqimni we özlirining, yeni Israil jemetining Méning xelqim bolidighanliqini bilip yétidu, — deydu Reb Perwerdigar.

³¹ — Emdi siler bolsanglar, i Méning qoylirim, Méning chimenzarimdiki qoylirim, insanlardursiler, xalas; Men bolsam silerning Xudayinglardurmen» — deydu Reb Perwerdigar. ■

35

Édom, yeni Séir toghruluq bésharet

¹ We Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: —

² I insan ogfli, yüzüngni Séir téghigha qaritip, bésharet bérip uni eyiblep mundaq dégin: —□

³ Reb Perwerdigar mundaq deydu: — «Mana, i Séir téghi, Men sanga qarshimen; Men qolumni üstüngge uzartip, séni bir weyrane we chöl-bayawan qilimen.

⁴ Men sheherliringni xarabe qiliwétimen, we sen weyrane bolisen; andin sen Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisen.

⁵ Chünki sen menggüge öchmenlik saqlap kelgensen, Israillarning béshigha külpet chüshken künide, qebihlikning jazalinish waqti-saiti toshqanda, ularni qilich küchige tapshurup bergenliking tüpeylidin, ■

□ **34:24 «Menki Perwerdigar ularning Xudasi bolimen, Méning qulum Dawut ular arisida emir bolidu»** — 11-ayette Perwerdigar: «Özüm qoylirimgha padichi bolimen» dep wede qilidu. Mushu ayetlerde u «Qulum Dawut»ni ulargha padichi bolushqa tikleymen, deydu. Dawuttin ulugh, Dawutning ogfli bolghan Mesihde Xudaning bu ikki wedisi teng emelge ashurulghan hem ashurulidu. «Yh.» 10-bab, jümlidin Mesihning «Men Özüm yaxshi padichidurmen» dégen sözini körüng. ■ **34:24** Yesh. 55:4 □ **34:26 «Men ularni hem égziklik etrapidiki jaylarni beriketlik qilimen»** — «égziklik» (yaki «dönglüküm») Zion téghini körsitidu. ■ **34:29** Ez. 36:6-38 ■ **34:31** Yuh. 10:11 □ **35:2 «yüzüngni Séir téghigha qaritip, bésharet bérip uni eyiblep mundaq dégin: → — «Séir» Édomning bashqa bir ismi. Oqurmenlarning éside belkim barki, Yaqup we Édom uka-aka bolup, ular arisida öchmenlik peyda bolghan. Gerche Édom Yaqupni kechürüm qilghan bolsimu, uning kényinki ewladliri bolghan Édomiyalar Yaqupning ewladliri bolghan Israilgha küchlük öchmenlik saqlap kelgen. ■ 35:5 Ez. 25:15**

⁶ Shunga Men hayatim bilan qesem qilimenki, — deydu Reb Perwerdigar, — Men sanga qan tókülüşni békittim; qan séni qoghlaydu. Sen qan tóküshtin nepretlenmigenliking tüpeylidin, emdi qan séni qoghlap yüridu.

⁷ Men Séir téghini weyrane we chöl-bayawan qilip, uningdin bésip ötküchi hem uninggha qaytquchini üzüp tashlaymen.

⁸ Men uning taghlirini öltürülgenliri bilen toldurimen; séning égzilikiringde, séning jilghiliringda, séning barliq jiraliringda qilich bilen öltürülgenler yiqilidu.

⁹ Men séni menggüge weyrane qilimen; séning sheherliring ademzatsiz bolidu; we siler Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler.

¹⁰ — Chünki sen: «Bu ikki el, ikki memliket Méningki bolidu, biz ulargha ige bolimiz» déginging tüpeylidin — gerche Men Perwerdigar shu yerde bolghan bolsammu —, □ ■

¹¹ emdi Men hayatim bilan qesem qilimenki, — deydu Reb Perwerdigar, — Men séning nepritingdin chiqqan achchiqing boyiche we hesiting boyiche sanga muamile qilimen; Men üstüngge höküm chiqirip jazalishim bilen, Men ular arisida Özümni körsitimen.

¹² Shuning bilen séning Israil taghlirigha qarap: «Ular weyran boldi, ular bizge yem bolushqa teqdim qilindi» dégen barliq haqaretliringni Men Perwerdigarning anglighinimni senler tonup yétisiler.

¹³ Uning üstige aghzinglarda siler Manga qarshi chiqip özünglarni chong körsitip, Manga kupurluq qilghan sözünglerni köpeytkensiler; Men ularni anglidim.

¹⁴ Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Pütkül yer yüzi shadlinip ketkinide, Men séni weyrane qilimen.

¹⁵ Israil jemetining mirasi weyran qilin'ghanda buningdin sen shadlan'ghiningdek, Menmu sanga shundaq qilimen; senmu, i Séir téghi we barliq Édom — silerning barliqinglar weyrane bolidu; we Édomiyar Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu».

36

Xuda Özining nami üçün Israilni eslige keltüridu

¹ Emdi sen, i insan oghli, Israil taghlirigha bésharet bérip mundaq dégin: — Israil taghliri, Perwerdigarning sözini anglanglar: —■

² Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Düşmenning silerge qarap: «Wah! Menggü yuqiri jaylar bizge teelluq boldi!» dégini tüpeylidin, ■

³ shunga bésharet bérip mundaq dégin: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Berheq, chünki ular silerni weyrane qilip, ellerdin qalghanlirigha tewe qilishqa heryandin silerni ezgenliki tüpeylidin, we siler eller arisida söz-chöchek we töhmet obyékti bolup qalghanliqinglardin, □

□ **35:10** «Bu ikki el, ikki memliket méningki bolidu» — «ikki el, ikki memliket» Yehuda we Israil (shimaliy padishahliq)ni körsitidu. ■ **35:10** Zeb. 83:12 ■ **36:1** Ez. 6:2 ■ **36:2** Ez. 35:10 □ **36:3** «chünki ular silerni weyrane qilip, ellerdin qalghanlirigha tewe qilishqa heryandin silerni ezgenliki tüpeylidin,...» — mushu ayettiki «ular» we «(yat) ellerdin qalghanlar» belkimi (1) «Babil» we «bashqa eller»ni körsitidu; (2) axirqi zamandiki «dejal we uninggha béqin'ghan eller»ni we ularin «bashqa eller»ni körsitidu. Babil Israilni ishghal qilip bulang-talang qilghandin kéyin asasen uni tashlap ketti; etrapidiki eller qalghan xelqning ajizliqidin paydilinip uni téximu köprek bulang-talang qildi.

4 emdi shunga, i Israil taghliri, Reb Perwerdigarning sözini anglanglar: — Reb Perwerdigar ellerdin qalghanlirigha olja hem mazaq obyékti bolup qalghan taghlar, évizlikler, jiralar we jilghilargha, weyran bolghan xarabiler we tashliwétilgen sheherlerge mundaq deydu: —

5 Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Xushal bolushup qelbidiki pütün öchmenliki bilen Méning zéminimni özlirige teulluq bolushqa békitip, uni bulang-talang qiliwalayli dégen ellerdin qalghanlirigha we Édomdikilerning hemmisige berheq, Men *Öz xelqimge* bolghan qizghinliqimdin chiqqan achchiq otida söz qildim: —

6 Israil zémini toghruluq bésharet bérip, taghlar, évizlikler, jiralar we jilghilargha söz qilip mundaq dégin: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men *Öz xelqimge bolghan* qizghinliqimdin qehrim bilen söz qildim — chünki siler ellerning mazaq-ahanelirini yégensiler.■

7 — Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Men qolumni kótürüp shundaq qesem ichkenki, berheq, etrapinglardiki eller özining mazaq-ahanelirini özi ishitidu.

8 Lékin siler, i Israil taghliri, shaxlinisiler, xelqim Israilgha méwe bérísiler; chünki ular pat arida qaytip kélidu.

9 Chünki mana, Men siler teripinglardidurmen; Men silerge qaraymen, siler yumshitisiler hem térisiler.

10 We Men üstünglerde ademlerni, yeni Israilning pütkül jemetini, ularning barliqini köpeyimen; sheherler ahaliilik bolidu, xarabiler qaytidin qurulidu.

11 Men üstünglerde adem hem haywanlarni köpeyimen, ular awup nesil kórüdu; Men ötken zamanlardikidek silerni olturaqliq qilimen; berheq, hal-inglarni eslidikidin ewzel qilimen; siler Méning Perwerdigar ikenlikimni bilip yétisiler.

12 Men üstünglerge ademlerni, yeni xelqim Israilni mangdurimen; ular silerge igidarchiliq qilidu, siler ularning mirasi bolisiler; siler yene ularni baliliridin juda qilmaysiler.

13 Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Chünki ularning silerge: «Siler ademlerni yeysiler, öz élinglarni balilardin juda qilghansiler!» dégini tüpeylidin,

14 emdi siler yene ademlerni yémeysiler, öz élinglarni baliliridin yene juda qilmaysiler, deydu Reb Perwerdigar.

15 — Men silerge yene ellerning mazaq-ahanelirini anglatquzmaymen; siler ellerning tapa-tenisini yene kótürmeysiler, siler öz élinglarni qaytidin yiqit-maysiler, — deydu Reb Perwerdigar.

16 Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: —

17 I insan oghli, Israil jemeti öz zéminida turghan chaghlarda, ular öz yoli hem qilmishliri bilen uni bulghighan; Méning aldimda ularning yoli ay körgen ayalning napakliqigha oxshash.

18 Shunga zémin'gha tökken qan üçün, zéminni mebudliri bilen bulghighanliqi üçün, Men qehrimni ular üstige töktüm;

19 Men ularni eller arisigha tarqitiwettim, ular memliketler ichige tarilip ketti; Men ularning yolliri hem qilmishliri boyiche ularning üstige höküm chiqardim.

20 Ular baridighan herqaysi ellerge kelgende, ular toghrisida: «Bular Perwerdigarning xelqi, biraq ular Uning zéminidin chiqqan!» — déyilgende, ular yenila Méning pak-muqeddes namimni bulghighan; ■

21 Biraq Men Israil jemeti barghan herqaysi eller arisida bulghan'ghan pak-muqeddes namim üçün köngül böldüm.

22 Shunga Israil jemetige mundaq dégin: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Men bu ishni silerni dep emes, i Israil jemeti, belki siler barghan herqaysi eller arisida siler bulghigan öz pak-muqeddes namim üçün qilimen.

23 Men eller arisida bulghan'ghan, Özümning büyük namimni pak-muqeddes dep körsitimen; namimni del siler ular arisida bulghigan; ularning köz aldida Men Özümni silerning aranglarda pak-muqeddes körsetkinimde, eller Méning Perwerdigar ikenlikimni bilip yétidu, — deydu Reb Perwerdigar.

24 Men silerni eller arisidin élip, memliketler ichidin yighip, silerni öz zémininglarga qayturimen.

25 — Men süpsüzük suni üstünglarga chachimen, buning bilen siler pak bolisiler. Silerni hemme paskiniliqlarningin we butliringlardin paklaymen.

26 Men silerge yéngi qelb bérimen, ichinglarga yéngi bir roh salimen; téninglardiki tash yürekni élip tashlap, méhrlük bir qelbni ata qilimen. □ ■

27 Méning Rohimni ichinglarga kirgüzüp, silerni emr-permanlirim boyiche mangghuzimen, hökümlirimni tutquzimen, shuning bilen ulargha emel qilisiler;

28 siler Men ata-bowiliringlarga teqdim qilghan zéminda yashaysiler; Méning qowmim bolisiler, Men silerning Xudayinglar bolimen.

29 Men silerni barliq paskinichilikdin qutquzimen; Men bughdayni awun bolushqa buyruymen; üstünglerge héch acharchiliqni qoymaymen; ■

30 Men derexlarning méwisini we étizdiki mehsulatlarni awutimenki, siler acharchiliq tüpeyldin eller arisida shermende bolmaysiler.

31 Siler rezil yolliringlar we nachar qilmishliringlarni eslep, qebihlikliringlar we yirginchilik qilganliringlar üçün öz-özünglardin yirginisiler. ■

32 Silerge melum bolsunki, bu ishni qilishim siler üçün emes, — deydu Reb Perwerdigar, — öz yolliringlar üçün xijil bolup shermende bolunglar, i Israil jemeti. □

33 — Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Men qebihlikliringlardin paklighan künide, Men sheherlerni ahaliilik qilimen, xarabe qalghan jaylarmu qaytidin qurulidu.

34 Weyran qilin'ghan zémin ötüp kétiwatqan herbirining köz aldida weyrane körünsimu, u qaytidin térilidu.

35 Shuning bilen ular: «Bu weyran qilin'ghan zémin xuddi Érem baghchisidek boldi; xarabe, weyran qilin'ghan sheherler hazir mustehkemlendi, ahaliilik boldi» — deydu. ■

36 We etrapida qalghan eller Menki Perwerdigarning buzulghan jaylarni qurghuchi hem weyrane qilin'ghan yerlerni qaytidin tériughuchi ikenlikimni bilip yétidu; Menki Perwerdigar söz qildim, buninggha emel qilimen. ■

37 Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Men yenila Israilning jemetining bu ishlarni tileydighan dua-tlawetlirige ijabet qilghuchi bolimen; Men qoy padisidek ularning ademlirini awutimen;

38 Muqeddes dep ayrilghan qurbanliq qoy padisidek, békitilgen héyt-bayramlirigha béghishlan'ghan qoy padisi Yérusalémgha toldurulghandek,

□ **36:26** «...méhrlük bir qelbni ata qilimen» — ibarniy tilida bu söz «...gösh yürekni ata qilimen» déyilgen. ■ **36:26** Yer. 32:39; Ez. 11:19 ■ **36:29** Ez. 34:29 ■ **36:31** Ez. 6:9; 20:43; 16:61,63

□ **36:32** «bu ishni qilishim siler üçün emes,...» — démek, bu ishni Xuda Özi üçün qilidu. ■ **36:35** Yesh. 51:3; Ez. 28:13 ■ **36:36** Ez. 17:24; 22:14; 37:14

xarabe bolghan sheherler qaytidin adem padiliri bilen toldurulidu; ular Méning Perwerdigar ikenlikimni bilip yétidu.

37

Quruq söngeklerge tolghan jilgha – Israilning tirilishi

¹ Perwerdigarning qoli wujudumgha qondi; Perwerdigar méni Rohi bilen kötürüp chiqip, bir jilghining otturisigha turghuzdi; u yer söngeklerge toldi.
□

² U méni söngekler etrapidin uyaq-buyaqqa ötküzdi; mana, bu ochuq jilghida söngekler intayin nurghun idi; we mana, ular intayin qurup ketkenidi.

³ U mendin: – I insan oghli, bu söngekler qaytidin yashnamdu? – dep soridi. Men: – I Reb Perwerdigar, sen bilisen, – dedim.

⁴ U manga: I insan oghli, bu söngekler üstige bésharet bérip mundaq dégin: «I quruq söngekler, Perwerdigarning sözini anglanglar!

⁵ Reb Perwerdigar bu söngeklerge mundaq deydu: – Mana, Men silerge bir roh-nepes kirgüzimen, we siler hayat bolisiler. □

⁶ Men üstünger pey-singirlerni salimen, silerni tére bilen yapimen, silerge roh-nepes kirgüzimen; we siler Méning Perwerdigar ikenlikimni bilip yétisiler».

⁷ Shunga men buyrulghini boyiche bésharet berdim; men bésharet bérishimge, bir shawqun kötürüldi, mana jalaq-julaq bir awaz anglandi, söngekler jipsiliship, bir-birige qoshuldi.

⁸ Men kördüm, mana, pey-singirler we et ularning üstige kélip ularni qapliidi; biraq ularda héch roh-nepes bolmide.

⁹ U manga: – I insan oghli, roh-nepeske bésharet bérip mundaq dégin: «Reb Perwerdigar mundaq deydu: Töt tereptin shamal kelgeysiler, i roh-nepes, we mushu öltürülgenler tirilsun üçün ularning üstige püwlemler» – dedi. □

¹⁰ Shunga men buyrulghandek bésharet bériwidim, roh-nepes ulargha kirdide, ular hayat bolup tik turdi – büyük bir qoshun'gha aylandi.

¹¹ We U manga: – I insan oghli, bu söngekler bolsa Israilning pütün jemetidur. Mana, ular: «Bizning söngeklerimiz qurup ketti, ümidimiz üzüldi; biz tügeshtuq!» – deydu.

¹² Shunga bésharet bérip ulargha mundaq dégin: «Reb Perwerdigar mundaq deydu: – Mana, Men görünglerni échip, silerni görünglerdin chiqirimen, i Méning xelqim, silerni Israil zéminigha élip kirimen;

¹³ Men görünglerni achqinimda, silerni görünglerdin chiqarghinimda, i Méning xelqim, siler Méning Perwerdigar ikenlikimni bilip yétisiler.

¹⁴ We Men Öz Rohimni silerge kirgüzimen, siler hayat bolisiler; we Men silerni öz zémininglarda turghuzimen; siler Menki Perwerdigarni shundaq sözni qilip, shuni ada qildi, dep bilip yétisiler».

□ **37:1** «Perwerdigar méni Rohi bilen kötürüp chiqip,...» — ibranij tilida «Perwerdigar méni Rohi bilen kötürüp chiqip,...». Démek, Perwerdigar Öz Rohi bilen peyghemberni kötürdi. □ **37:5** «men silerge bir roh-nepes kirgüzimen, we siler hayat bolisiler» — ibranij tilida «roh» we «nepes» bir söz. □ **37:9** «roh-nepeske bésharet bérip mundaq dégin: «Reb Perwerdigar mundaq deydu: Töt tereptin shamal kelgeysiler, i roh-nepes,...» — ibranij tilida «roh» (yaki «roh-nepes») we «shamal» bir söz. «Töt tereptin shamal kelgeysiler, ...» ibranij tilida «töt tereptiki shamaldin kelgeysiler, ...»

Ikki tayaqning bir bolushi toghruluq bésharet

¹⁵ Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

¹⁶ I insan oghli, bir tayaqni élip, uning üstige «Yehuda we uning hemrahliri bolghan Israillar üçün» dep yazghin; yene bir tayaqni élip, uning üstige «Efraim we uning hemrahliri bolghan pütün Israil jemetidikiler üçün» dep yazghin;

¹⁷ we ularni bir-birige ulap qoy; ular qolungda bir bolsun.

¹⁸ Xelqimdikiler sendin: «Bu ishlar bilen némini chüshendürmekchi bizge dep bermesen?» dep sorisa,

¹⁹ ulargha: «Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Mana, Men Efraimning we uninggha hemrah bolghan Israil qebilirining qoli tutqan Yüsüpning tayaqini élip, uni Yehudaning tayaqigha qoshup ulap, ularni birla tayaq qilimen; ular Méning qolumda bir tayaq bolidu.

²⁰ Sen yazghan tayaqlarni ularning köz aldida qolungda tutup ulargha shundaq dégin: —

²¹ «Reb Perwerdigar shundaq deydu: «Mana, Men Israil balilirini barghan eller arisidin élip, ularni heryandin yighip öz zéminigha épkelimen.

²² Men ularni Israil taghlirining üstide bir el qilimen; bir padishah ularning hemmisige padishah bolidu; ular qaytidin ikki el bolmaydu, yaki qaytidin ikki padishahliqqa héch bölünmeydu. ■

²³ Ular özlrini qaytidin ularning mebudliri, lenetlik ishliri yaki asiylilirining héchqayisisi bilen héch bulghimaydu; Men ularni gunah ötküzgen olturaqlashqan jayliridin qutquzup, ularni paklandurimen; ular Méning xelqim bolidu, Men ularning Xudasi bolimen.

²⁴ We méning qulum Dawut ulargha padishah bolidu; ularning hemmisining birla padichisi bolidu; ular Méning hökümlirimde méngip, Méning belgilimilirimni tutup ulargha emel qilidu. ■

²⁵ Ular Méning qulum Yaqupqa teqdim qilghan, ata-bowiliringlar turup kelgen zéminda turidu; ular uningda turidu — ular, ularning baliliri, we balilarning baliliri menggü turidu — Méning qulum Dawut ularning shahzadisi bolidu. □

²⁶ Men ular bilen aman-xatirjemlik béghishlaydighan bir ehde tüzimen; bu ular bilen menggülik bir ehde bolidu; Men ularni jayida makanlashturup awutimen; we Méning muqeddes jayimni ular arisigha menggüge tikleymen. ■

²⁷ Méning turalghu jayim ularda bolidu; Men ularning Xudasi bolimen, ular Méning xelqim bolidu. □ ■

²⁸ Méning pak-muqeddes jayim ular arisida menggüge tiklen'gende, emdi eller Özüm Perwerdigarning Israilni pak-muqeddes qilghuchi ikenlikimni bilip yétidu».

■ **37:22** Yuh. 10:16 ■ **37:24** Yesh. 40:11; Yer. 30:9; Ez. 34:23 □ **37:25** «Méning qulum

Dawut ularning shahzadisi bolidu» — bu sözning meniside ikki mumkinchilik bar: — (1) Xuda Dawut padishahni tirildürüp ulargha padishah süpitide tikleydu. (2) mushu sözler Dawutning ewladi Qutquzhuchi-Mesihni körsitidu (34-babni körüng). Bizningche her ikkisi toghridur. Shu chaghda Xudaning selteniti yer yüzige kelgende, Dawut peyghember yer yüzide turup, Israil we alemning heqiqiy padishahi we padichisi bolghan Mesihke wekil bolup ularning padishahi bolushi mumkin.

■ **37:26** Zeb. 89:3-4; Ez. 34:25; 2Kor. 6:16 □ **37:27** «Méning turalghu jayim ularda bolidu; Men ularning Xudasi bolimen, ular Méning xelqim bolidu» — mushu bésharet 40-48-bablarda tepsiliy halda échilidu. ■ **37:27** Ez. 11:20; 14:11

38

Axirqi zamanlar – «Gog»ni eyibleydighan bésharet

- 1 Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: –
- 2 Insan oghli, yüzügni Magog zéminidiki Rosh, Meshek we Tubalning emiri Gogqa qaritip uni eyiblep bésharet béríp shundaq dégin: – □ ■
- 3 Reb Perwerdigar shundaq deydu: «Mana, i Gog, – Rosh, Meshek we Tubalning emiri, Men sanga qarshimen;
- 4 Men séni arqinggha yandurup, éngikingge ilmeklerni sélip, sen we pütün qoshunungni – atlar we atliq eskerlerni, hemmisi toluq qorallan'ghan, sipar-qalqanlarni kôtürgen, qilich tutqan top-top kishilerni jengge chiqirimen; ■
- 5 Pars, Éfiopiye we Put, hemmisi qalqan-dubulgha bilen qorallinidu □
- 6 – Gomér we uning barliq top-top ademliri, shimalning eng geridin kelgen Torgamah jemeti we uning barliq top-top ademliri, bu kóp eller sanga hemrah bolup bille bolidu. □
- 7 Özüngni teyyarla; sen we sanga yighilghan barliq top-top ademliring teyyarlan'ghan pétida bol; sen ulargha nazaretchilik qilisen. □
- 8 Kóp künlerdin kéyin sen *jengge* chaqirilisen; sen axirqi yillarda qilichtin qutquzulghan, kóp ellerdin yighilghan xelqning zéminigha, yeni uzundin béri weyran qélinip kelgen Israil taghlirigha hujum qilisen; uning xelqi ellerdin yighilghan bolup, ularning hemmisi aman-ésen turiwéridu;
- 9 sen, barliq top ademliring we sanga hemrah bolghan nurghun eller bilen bille algha bésip, boran-chapqunde kélisen; sen yer yüzini qaplighan bulut-tek bolisen». ■
- 10 – Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Shu küni shundaq boliduki, könglüngge bashqiche xiyallar kirip, sen rezil hiyle-neyrengni oylap chiqisen;
- 11 sen: «Men sépilsiz yéza-kentler jaylashqan zémin'gha bésip kirimen; men aman-ésen turuwatqan bir xelqqe yéqinlishimen – ularning hemmisi sépilsiz, taqaqsiz we derwazisiz turuwatidu», deysen, –
- 12 «Shuning bilen oljilarni élip, bulang-talang qilimen; qolumni eslide weyran bolup emdilikte makanliq bolghan jaylarga, ellerdin yighilghan, maldunyagha ige bolghan, dunyaning kindikide yashawatqan xelqqe qarshi qilimen».
- 13 Shu tapta Shéba, Dédan, Tarshishtiki sodigerler barliq yash shirliri bilen sendin: «Sen olja élishqa keldingmu? Sen top-top ademliringni bulang-talang

□ 38:2 «yüzügni Magog zéminidiki Rosh, Meshek we Tubalning emiri Gogqa qaritip...» — bashqa birxil terjimisi: «yüzügni Magog zéminidin bolghan Meshek we Tubalning kattiwash shahzadisi bolghan Gogqa qaritip...». Meshek we Tubal shu dewrlerde hazirqi Türkiyede turghan ikki qebile idi. Ularning hazirqi Rusiyediki «Moskwa» we «Tobolsk» bilen munasiwiti bar bolushi mumkin. Bezi alimlar «Rosh»ni hazirqi «Rusiy»e bilen munasiwiti bar, dep qaraydu. ■ 38:2 Weh. 20:8 ■ 38:4 Ez. 29:4; 39:2 □ 38:5 «Put» — hazirqi «Lwiye» (Libya). □ 38:6 «Gomér» — bezi alimlar «Gomér»ni hazirqi «Gérmaniy»e bilen munasiwiti bar, dep qaraydu. «Torgamah»ning kim ikenlikini bir néme déyish tes, biraq Pelestin yaki Babilgha nisbeten «shimaliy eng qeri» bolghan jay Sibiriye. □ 38:7 «sen ulargha nazaretchilik qilisen» — bashqa birxil terjimisi: «sen ulargha muhapizetchi bolisen». ■ 38:9 Ez. 30:18

qiliwélíshqa — altun-kümüşhni élip kétishke, mal-dunyani élip kétishke, zor bir oljigha érishiwélíshqa yighdingmu?» — dep soraydu.□

14 Shunga bésharet bergin, i insan oghli, Gogqa shundaq dégin: — Reb Perwerdigar shundaq deydu: — Méning xelqim Israil aman-ésen bolidighan künini, sen bilip yetmensen?

15 Sen öz jayingdin, yeni shimalning eng chet jayidin chiqisen, sen we sanga hemrah bolghan nurghun eller, hemmisi atliq bolup, top-top ademler, chong qoshun bolisen.

16 Sen yer yüzini qaplighan buluttek xelqim Israilgha qarshi chiqisen — bu axirqi zamanlarda bolidu — Men séni öz zéminingha qarshilishishqa chiqirimen; shundaq qilip Men sen arqiliq, i Gog, ellerning kóz aldida Özümning pak-muqeddes ikenlikimni körsetkende, ular Méni tonuydu».

17 — Reb Perwerdigar shundaq deydu: «Men qedimki zamanlarda qullirim bolghan Israildiki peyghemberler arqiliq bésharet qilghan birsi sen emesmu? Ular shu künlerde, shundaqla köp yillardin béri, Méning séni xelqimge qarshilishishqa chiqiridighanliqim toghruluq bésharet bergen emesmu?»□

18 We shu küni, yeni Gog Israil zéminigha qarshi chiqqan küni shundaq boliduki, — deydu Reb Perwerdigar, — ghezipim bilen Méning qehrim örlep chiqidu.

19 Méning Öz xelqimge bolghan qizghinliqimdin, ghezep bilen shundaq söz qilghanmenki, Israil zéminida zor yer tewresh bolidu; ■

20 shuning bilen déngizdiki béliqlar, asmandiki uchar-qanatlar, daladiki haywanlar, yer yüzidiki ömiligüchi haywanlar we yer yüzide turghan barliq insanlar Méning yüzüm aldida tewrinip kétidu; taghlar örülüp, tik yarlar ghulap kétidu, barliq tamlar yerge örülüp chüshidu.

21 Men barliq taghlirimda uning bilen qarshilishishqa bir qilich chaqirimen, — deydu Reb Perwerdigar, — herbirsining qilichi öz qérindishige qarshi chiqidu.

22 Men waba késili we qan töküsh bilen uninggha höküm chiqirip jazalashqa kirishimen; Men uninggha, uning qoshunliri üstige, uninggha hemrah bolghan nurghun eller üstige dehshetlik yamghur, zor möldür tashliri, ot we gün'gürt yaghdurimen;

23 Men Özümni ulughlap, Özümni pak-muqeddes dep körsitimen; we nurghun ellerning kóz aldida namayan bolimen, ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu».

39

Gog we Magog toghruluq bésharetning bashqa tepsilatliri

□ **38:13** «Shéba, Dédan, Tarshish...» — «Shéba» we «Dédan» — Ereb milletliri idi. «Tarshish» — chong bir soda shehiri (yuqiriqi 27:12-ayettiki izahatni körüng). «Yash shirliri» — bulargha oxshaydighan, ular bilen soda qilidighan eller. Ayetning menisi belkim Gog Israilgha hujum qilghanda ularmu ehwaldin paydilanmaqchi bolidu. □ **38:17** «Men qedimki zamanlarda qullirim bolghan

Israildiki peyghemberler arqiliq bésharet qilghan birsi sen emesmu? Ular shu künlerde, shundaqla köp yillardin béri, Méning séni xelqimge qarshilishishqa chiqiridighanliqim toghruluq bésharet bergin emesmu?» — bu ayet üstide biz «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **38:19** Ez.

¹ «Emdi sen, i insan oghli, Gogni eyiblep bésharet bérip shundaq dégin: — Reb Perwerdigar shundaq deydu: — Mana, i Gog, — Rosh, Meshek we Tubalning emiri, Men sanga qarshimen;

² Men séni arqingha yandurup, yétkilep, séni shimalning eng qeridin chiqirimen, Israilning taghliri üstige tajawuz qildurimen; ■

³ Men oqyayingni sol qolungdin urup tashlighuziwétimen, oqliringni ong qolungdin chüshüriwétimen;

⁴ sen Israil taghlirining üstige yiqilisen; sen we séning barliq qoshunliring, sanga hemrah bolghan eller yiqilisiler; Men séni barliq yirtquch uchar-qanatlarğa gösh, daladiki barliq haywanlarğa ow bolushqa teqdim qildim. ■

⁵ Sen dalada yiqilisen; chünki Men shundaq söz qildim, — deydu Reb Perwerdigar.

⁶ Men Magog üstige we déngiz boyida aman-ésen turghanlarğa ot yaghdurimen; ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu.

⁷ Méning pak-muqeddes namimni xelqim Israil arisida tonutimen; pak-muqeddes namimning qaytidin bulghinishqa qet'iy yol qoymaymen; eller Méning Perwerdigar, Israilda turghan Muqeddes Bolghuchisi ikenlikimni bilip yétidu.

⁸ Mana, u kélidu! Bu ishlar choqum bolidu, — deydu Reb Perwerdigar, — bu del Men éytqan künidur.

⁹ Israil sheherliride turuwatqanlar chiqip qorallarni, jümlidin siparqalqanlar, oqyalar, toqmaqlar we neyzilerni köydürüp ot qalaydu — ular bular bilen yette yil ot qalaydu.

¹⁰ Daladin héch otun élinmaydu, ormanlardin héch yaghach késilmeydu; chünki ular qorallarni ot qalashqa ishlitidu; ular özliridin olja tutqanlarni olja tutidu, özlirini bulang-talang qilghanlarni bulang-talang qilidu, — deydu Reb Perwerdigar.

¹¹ We shu künide shundaq boliduki, Israil zéminidin, yeni déngizning sherqiy qirghiqidin ötidighanlarning jilghisidin Gogqa bir yerlik bolushi üçün bir orunni bérimen; bu yerlik bolsa ötküchilerning yolini tosidu; ular shu yerde Gog we uning barliq top-top ademlirini kömidu; u «Hamon-Gog jilghisi» dep atilidu. □

¹² Israil jemeti zéminini halal qilish üçün, ularni yette ay kömidu;

¹³ zémindiki barliq xelq ularni yerlikke qoyidu; shuning bilen Özüm ulughlan'ghan mushu künide bu ish ularğa sherep bolidu, — deydu Reb Perwerdigar.

¹⁴ Ular birnechche ademni zéminni dawamliq arilap, tajawuzchilarning zémin yüzide qalghan jesetlirini kömüshtek alahide ishni qilish üçün ayriydu; ular shu yette ay tügigende, andin jesetlerni izdesh xizmitini bashlaydu. □

¹⁵ Bu «zémindin ötküchiler» aylinip yüridu; eger birsi ademning ustixinini körgen bolsa, u uning yénigha bir belge tikleydu; «izdep kömgüchiler» uni Hamon-Gog jilghisigha depne qilghuche belge turidu

■ 39:2 Ez. 38:4 ■ 39:4 Ez. 33:27 □ 39:11 «Hamon-Gog» — «Gogning top-top ademliri» dégenlik. □ 39:14 «Ular birnechche ademni zéminni dawamliq arilap, tajawuzchilarning zémin yüzide qalghan jesetlirini kömüshtek alahide ishni qilish üçün ayriydu» — bu xizmetni qilish üçün nechche ademni alahide «ayrish» kérek bolidu — chünki jesetlerge tégish ademni «napak» qilip, ibadetxanigha kirishke layaqetsiz qilidu.

16 (*jilghida* «Hamonah» dep atalghan bir sheher bolidu). Ular shu yol bilen zéminni paklaydu».□

17 — «We sen, i insan oghli, Reb Perwerdigar shundaq deydu: — Herqandaq uchar-qanatlar, daladiki barliq haywanlarga mundaq dégin: «Yighiliship kélinglar, Men silerge qilmaqchi bolghan qurbanliqimgha, yeni Israil taghliri üstide qilin'ghan chong qurbanliqqa heryandin jem bolunglar! Siler shu yerde gösh yep, qan ichisiler.

18 Siler baturlarning göshini, yer yüzidiki shahzadilarning qénini — qochqarlarning, öchkilerning, torpaqlarning qénini ichisiler — ularning hemmisi Bashandiki bordalghan mallardur!

19 Siler Men silerge qilmaqchi bolghan qurbanliqimdin, toyghuche may yep, toyghuche qan ichisiler!

20 Siler dastixinimda atlar we jeng harwisidikiler, baturlar, barliq jengchi palwanlar bilen toyunisiler» — deydu Reb Perwerdigar.

21 — we Men Öz shan-sheripimni eller arisigha körsitimen, barliq eller Méning yürgüzgen jazalirimni we ularning üstige qoyghan qolumni köridu.

22 We shu kündin tartip Israil jemeti Méning Perwerdigar, ularning Xudasi ikenlikimni bilip yétidu.

23 Eller Israil jemetine qebihlik, Manga asiqliq qilghanliqi tüpeylidin sürgün bolghanliqini bilip yétidu; mana, Men yüzümni ulardin yoshurup, ularni düşmenlirining qoligha tapshurdum; ularning hemmisi qilichlinip yiqildi.

24 Ularning paskinichiliqi we asiqliqliri boyiche Men ularni bir terep qildim, yüzümni ulardin yoshurdum».

Xudaning Israil üçün axirqi meqsetliri

25 Shunga Reb Perwerdigar shundaq deydu: — Men hazir Yaqupni sürgün bolghanliqidin eslige qayturup, pütkül Israil jemeti üstige rehim qilip, Öz pak-muqeddes namim üçün otluq qizghinliqimni körsitimen. □

26-27 Öz zéminida aman-ésen turghinida, héchkim ularni qorqutmaydighan chagh kelgende, Men ularni ellerdin qayturup, düşmenlirining zéminliridin yighqinimda, we köp ellerning köz aldida Özümning pak-muqeddes ikenlikimni körsetkinimde, shu chaghda ular xijalitini we Mendin yüz örüp qilghan asiqliqining barliq gunahini kötüridu;

28 ular Méning ularni eller arisigha sürgün qildurghanliqim tüpeylidin, we andin ulardin héchqaysisini shu yerde qaldurmay öz zéminigha yighqanliqim tüpeylidin, ular Méning Perwerdigar ikenlikimni bilip yétidu;

29 we Men yüzümni ulardin qayta héch yoshurmaymen; chünki Men Israil jemeti üstige Öz Rohimni quyghan bolimen, — deydu Reb Perwerdigar.■

40

Yéngi ibadetxanini ayan qilidighan alamet körünüsh ••• Sxémilarni körüng

1 Bizning sürgün bolghanliqimizning yigirme beshinchi yili, yilning béshida, ayning oninchi künide, yeni sheher bösülgendin on töt yil kéyin — del ashu

□ 39:16 «Hamonah» — «zor bir top ademler» dégenlik. □ 39:25 «Öz... otluq qizghinliqim» — ibraniy tilida «Öz... hesetim». ■ 39:29 Yo. 3:1; Ros. 2:17

künide Perwerdigarning qoli méning wujudumgha qondi, we U méni *sheherge* apardi. □ ■

² Xudaning alamet körünüşliride U méni Israil zéminigha apirip, intayin égez tagh üstige orunlashturdi; taghning jenubiy teripide sheherdek bir quruluş turatti. □

³ U méni shu yerge apardi; mana qolida kanap tanisi we ölchem xadisini tutqan, misning körünüşhide bolghan bir kishi; u derwazida turatti.

⁴ Bu kishi manga: «Insan oghli, közliring bilen körüp, quliqing bilen anglap, könglüngni men sanga körsitidighan barliq ishlargha baghlighin; chünki buning sanga körsitilishi üçün sen mushu yerge élip kélinding. Israil jemetige barliq körginingni ayan qil».

⁵ We mana, ibadetxaning hemme teripide tam bar idi. U kishining qolida alte gezlik ölchem xadisi bar idi; shu chaghdiki «bir gez» bir gez bir aliqan'gha toghra kéletti. U tamning kenglikini ölchidi, bir «xada» chiqti; égziligi bolsa, bir «xada» chiqti. □

⁶ U sherqqe qaraydighan derwazigha kélip, uning pelempeylirige chiqti; uning bosughisining kenglikini ölchidi, u bir xada chiqti. Yene bir teripining kengliki bir xada chiqti.

⁷ *Derwazining ichidiki* herbir «oyuq öy»ning uzunluqi bir xada, kengliki bir xada idi; oyuq öylerning ariliqi besh gez idi; derwazining ichidiki bosugha, yeni ichkirige qaraydighan dehlizning aldidiki bosughining *ikki teripining* uzunluqi *ayrim-ayrim* bir «xada» chiqti; □

⁸ u derwazining ichkirige qaraydighan dehlizni ölchidi, *uzunluqi* bir xada chiqti.

⁹ U derwazining dalinining uzunluqini ölchidi, sekkiz gez chiqti; uning keshikining yénidiki tamning qélinliqi ikki gez chiqti. Mushu dalan ichkirige qaraytti.

¹⁰ Sherqqe qarighan derwazining ichide, u teripide üchtin, bu teripide üchtin oyuq öyler bar idi. Üchilisi oxshash ölchemde idi; üç öyning ikki yan témi oxshash qélinliqta idi.

¹¹ U derwazini ölchidi, kengliki on gez chiqti; uning jemiy uzunluqi on üç

□ **40:1** «Bizning sürgün bolghanliqimizning yigirme beshinchi yili... Perwerdigarning qoli méning wujudumgha qondi, we u méni sheherge apardi» — Eskertish: bu 40-44 bablarda terjimimizning bezi yerliride oqurmenlerge yordami bolsun dep bezi ayetlerge söz qoshtuq. Ular eslidiki tékistning bir qismi bolmisimu, ular tékistning menisini toghra chüshinishimizge yordam béridu. Biz adettikidek bundaq sözlerni «sus qıldıuq». «bizning sürgün bolghanliqimizning yigirme beshinchi yili, yilning déshida, ayning oninchi künide..» — bu alamet körünüş birinchi körünüshtin 19 yil kéyin idi. ■ **40:1** Ez. 33:21 □ **40:2** «sheherdek bir quruluş turatti» — yaki «bir sheherning qarisi turatti». □ **40:5** «ibadetxana» — ibraniy tilida peqet «öy» déyilidu. Mushu yerde «ibadetxana» «muqeddesxana» (41-bab) we uning hoylisini öz ichige alidu. «u kishining qolida alte gezlik ölchem xadisi bar idi» — muqeddes kitabta ishlitilgen «gez» ademning qolining jeynektin barmaqning uchighiche bolghan ariliqi (texminen 45 santimétr) idi. «shu chaghdiki «bir gez» bir gez bir aliqan'gha toghra kéletti» — shunga bu bablarda ishlitilgen «gez» uningdin uzun, texminen 53 santimétr hésablinatti. Derwazisining qandaq ikenlikini chüshinish üçün, towendiki «kélichektiki muqeddes ibadetxana»ni körsitidighan sxémilerni körüng. «U tamning kenglikini ölchidi, bir «xada» chiqti; égziligi bolsa, bir «xada» chiqti» — oqurmenlerning éside bolsunki, bir «xada» alte gez idi. □ **40:7** «oyuq öy» — démek, aldinqi témi yoq öy. «Oyuq öy»lerning aldi karidor (dehliz) bolatti.

gez idi. □

¹² Bu yandiki oyuq öylarning aldida bir gez qélinliqtiki bir tosmam tam bar idi, we u yandiki oyuq öylarning aldida bir gez qélinliqta bir tosmam tam bar idi; heryandiki oyuq öylarning kengliklari alte gez idi.

¹³ U derwazining jemiyleng kenglikini, yeni bu tereptiki oyuq öyning ögzisining arqa léwidin u tereptiki oyuq öyning ögzisining arqa léwighiche yigirme besh gez chiqti; bu tereptiki oyuq öyning ishiklari bilen u tereptiki oyuq öyning ishiklari bir-birige qarishatti. □

¹⁴ U ichki hoyligha kirish éghizidiki tüwrüklerni ölçidi; ularning égziligi atmiş gez chiqti; derwazam temi bu hoylining tüwrüklirini orap turghanidi. □

¹⁵ Derwazining tüwidin dalanning ichki éghizighiche ellik gez chiqti.

¹⁶ Oyuq öylarning herbirining udul témida, shundaqla oyuq öylarning ariliqida, dalanning yénida oxshashla rojeklar bar idi; mushu rojekler sirtigha qarap tariyip mangghan idi; herbir ariliqtiki tam-tüwrüklere palma derexliri neqqishlengenidi.

Sirtqi hoyla – sxémini körüng

¹⁷ U méni sirtqi hoyligha apardi; mana, kichik xanilar, we sirtqi hoylini chöridep yasalghan tash taxtayliq supa; supining üstige ottuz kichik xana sélin'ghan.

¹⁸ Bu tash taxtayliq supa hoylidiki derwazilargha tutashqan, uning kengliklari ularning uzunluqigha barawer idi; bu «pes tash supa» idi.

¹⁹ U töwenki derwazining ichi teripidin ichki hoylining sirtqi témighiche bolghan ariliqni ölçidi; sherq we shimal tereplerningmu yüz gez chiqti. □

Bashqa ikki derwazisi

²⁰ Andin sirtqi hoyligha kiridighan, shimalgha qaraydighan derwazining uzunluqi we kengliklari ölçidi.

²¹ Uning bu teripide üçtin oyuq öy, u teripide üçtin oyuq öy bar idi; uning tüwrüklirini, dalanliri birinchi derwaziningkige oxshash idi; uning uzunluqi ellik gez, kengliklari yigirme besh gez.

²² Uning dériziliri, dalanliri, palma derex neqqishliri sherqqe qaraydighan derwaziningkige oxshash idi; kishiler uning yette basquchluq pelempiyi bilen chiqatti; uning dalini ichkirige qaraytti. □

□ **40:11** «U derwazini ölçidi» — mushu yerde derwazining «kirish éghizi»ning sirtqi teripini körsitidu. Derwazaning özi xélin uzun bolup, uning «kirish éghizi», dehlizi (karidor) we «dalan» bar idi. Sxéminimu körüng. «uning jemiyleng uzunluqi» — sirtqi tam we pelempeyni öz ichige alsa kérek. □ **40:13**

«bu tereptiki oyuq öyning ishiklari bilen u tereptiki oyuq öyning ishiklari bir-birige qarishatti» — bu yerdiki «ishik»ning némini körsitidighanliqini bilmeymiz. Bezi alimlar «bala tam» yaki «kün'güre» dep terjime qilidu. □ **40:14** «kirish éghizidiki tüwrüklér» — yaki «kirish éghizidiki munarlar»,

«ularning (tüwrüklerning) égziligi atmiş gez chiqti; derwazam temi bu hoylining tüwrüklirini orap turghanidi» — bu ikki tüwrük intayin égzidur. Bezi alimlar ayetni «u derwazining ichki «tosmam tam»lirigha ularning ariliq tamlirini qoshup jemiyleng uzunluqini ölçidi, jemiyleng bolup atmiş gez idi» dégen menide chüshinidu. Biraq (undaq bolsa) bu ölchem ikki tereptiki ichki «tosmam tam»lirining ariliqliri bilen jemiyleng uzunluqining qoshulmisi bolatti. Mundaq ölcheshning néme ehmiyiti bolsun? □ **40:19** «töwenki derwazining ichi teripidin...» — mumkinchiliklari barki, «töwenki» mushu yerde «jenubiy» dégen menide ishilitilidu. Chünki töwende «sherqiy derwazam» we «shimaliy derwazam» tilgha élinidu, biraq ayette «jenubiy derwazam» tilgha élinmaydu. □ **40:22** «uning dériziliri...» — «dériziliri»

mushu yerde uning «rojek»liri, yaki «rojeklik dérizelirini» körsitidu (16-ayetni körüng).

23 Ichki hoylida shimal we sherqtiki derwazilargha udul birdin derwaze turatti; u derwazidin derwazighiche ölchidi, yüz gez chiqti.

24 U méni jenub terepke apardi; mana, jenubqimu qaraydighan bir derwaza bar idi; u uning tüwrükliri, dalanlirini ölchidi, ular bashqilirigha oxshash idi.

25 Derwazining we dalinining etrapidiki dériziler bashqilirigha oxshash idi; uning uzunluqi ellik gez, kengliki yigirme besh gez idi.

26 Uninggha chiqidighan yette basquch bar idi; uning dalini ichkirige qaraytti; uning tüwrükliride palma derixining neqishi bar idi, u terepte biri, bu terepte biri bar idi.

27 Ichki hoyligha kiridighan, jenubqa qaraydighan bir derwaza bar idi; u jenubiy terepte derwazidin derwazigha ölchidi, yüz gez chiqti.

28 U méni ichki hoyligha jenubiy derwazidin ekirdi; we jenubiy derwazini ölchidi; uning ölchemliri bashqa derwazilerning kige oxshash idi.

29 Uning oyuq öyliri, ariliq tamliri, dalinining ölchemliri bashqilirining kige oxshash idi; uning we dalinining etraplirida dériziler bar idi; uning uzunluqi ellik gez, kengliki yigirme besh gez idi.

30 Etrapida uzunluqi yigirme besh gez, kengliki besh gez etrapida dalini bar idi. □

31 Uning dalini bolsa sirtqi hoyligha qaraytti; uning kirish éghizidiki ikki yan tüwrükide palma derexlerning neqishi bar idi; uning chiqish yolining sekkiz basquchluq pelempiyi bar idi.

32 U méni ichki hoylida sherq terepke apardi; u tereptiki derwazini ölchidi; uning ölchemliri bashqilirigha oxshash idi.

33 Uning oyuq öyliri, ariliq tamliri, dalinining ölchemliri bashqilirining kige oxshash idi; uning we dalinining etraplirida dériziler bar idi; uning uzunluqi ellik gez, kengliki yigirme besh gez idi.

34 Uning dalini bolsa sirtqi hoyligha qaraytti; uning *kirish éghizining* u we bu terpidiki tüwrükide palma derexlerning neqishi bar idi; uning chiqish yolining sekkiz basquchluq pelempiyi bar idi.

35 U méni shimaliy derwazigha apardi, we uni ölchidi; uning ölchemliri bashqilirigha oxshash idi.

36 Uning oyuq öyliri, ariliq tamliri, dalanliri *bashqilirigha* oxshash idi; etrapida dériziler bar idi. Uning uzunluqi ellik gez, uning kengliki yigirme besh gez idi.

37 Uning dalinidiki tüwrükler sirtqi hoyligha qaraytti; uning *kirish éghizidiki* ikki yan tüwrükide palma derexlerning neqishi bar idi; uning chiqish yolining sekkiz basquchluq pelempiyi bar idi. □

38 Herbir derwaza *ikki* tüwrükining yénida ishiklik kichik öy bar idi; ular shu öylerde köydürme qurbanliqlarni yuyatti.

39 Derwazining dalinida uyanda ikkidin shire, buyanda ikkidin shire bar idi; ular shirelerning üstide köydürme qurbanliq, gunah qurbanliqi we itaetsizlik qurbanliqlirini soyidu.

40 Shimaliy derwazining dalinining kirish éghizidiki pelempeyning bir yénida ikki shire bar idi; dalanning kirish éghizining yene bir yénida ikki shire bar idi.

41 Shuningdek derwazining u yénida töt shire, bu yénida töt shire bar idi — jemi sekkiz joza bar idi; ular ularning üstide qurbanliqlarni soyidu.

□ 40:30 «etrapida uzunluqi yigirme besh gez, kengliki besh gez etrapida dalini bar idi» — eyni tékstini chüshinish tes. □ 40:37 «uning dalinidiki tüwrükler ...» — yaki «uning késhekliri ...».

⁴² Yene tashtin yonup yasalgan, uzunluqi bir yérim gez, kengliki bir yérim gez, égzikli bir gez kélidighan tót shire bar idi; ularning üstige köydürme qurbanliqlar we bashqa qurbanliqlarni soyidighan qoral-eswablar qoyulidu. □

⁴³ Derwaza ichide, tamliri üstige bir aliqan uzunluqtiki jüp ilmeklik kanarlar békitilgen. Shireler üstige qurbanliq göshliri qoyulidu. □

Kahinlarning öyliri

⁴⁴ Ichki hoyla ichide we ichki derwazining sirtida medhiye naxshichiliri üçhün ikki kichik öy bar idi; biri shimaliy derwazining yénida, jenubqa yüzlen'gen; yene biri jenubiy derwazining yénida, shimalgha yüzlen'genidi.

⁴⁵ U manga: «Jenubqa yüzlen'gen öy kahinlar, yeni ibadetxanigha mes'ullar üçhündür.

⁴⁶ Jenubqa yüzlen'gen öy kahinlar, yeni qurban'gah wezipisige mes'ullar üçhündür. Bular bolsa Zadokning jemetining oghul perzentliri; shularla Lawiy jemetidiler arisidin Perwerdigarning yénigha xizmitide bolushqa kireleydu» — dédi. □

⁴⁷ U hoylini ölchidi; uzunluqi yüz gez, kengliki yüz gez, tót chasiliq idi; qurban'gah bolsa muqeddesxana aldida turatti. □

*Muqeddes jayning dalini *** Sxémini körüng*

⁴⁸ U méni muqeddesxanining dalinigha apardi; u dalan éghizining ikki yénidiki tamlarning uzunluqini ölchidi; bir tereptikisi besh gez, yene bir tereptikisi besh gez chiqti; dalan éghizining özi on töt gez idi; dalan éghizidiki tamning *ichki teripining* kengliki bu teripi üç gez, u teripi üç gez idi. □

⁴⁹ Dalanning kengliki yigirme gez, uzunluqi on bir gez idi; uninggha chiqidighan pelempey bar idi; tüwrükimu bar idi, u yénida biri, bu yénida biri bar idi. □

41

*Muqeddes jay, eng muqeddes jay *** Sxémilarni körüng*

¹ U méni *muqeddesxanidiki* muqeddes jayning aldigha apardi; u jayning kirish éghizining ikki teripidiki yan tamni ölchidi, her ikkisining qélinliqi alte gez chiqti.

□ **40:42** «Yene tashtin yonup yasalgan, uzunluqi bir yérim gez, kengliki bir yérim gez, égzikli bir gez kélidighan tót shire bar idi; ularning üstige köydürme qurbanliqlar we bashqa qurbanliqlarni soyidighan qoral-eswablar qoyulidu» — bashqa birxil terjimisi: «Bu tót shire yonulghan tashtin yasalgan, uzunluqi bir yérim gez, kengliki bir yérim gez, égzikli bir gez; ularning üstigimu köydürme qurbanliqlar we bashqa qurbanliqlarni soyidighan qoral-eswablar qoyulidu». Biraq bundaq jozilar qoy-kalilarning jesitini qoyghudek derijide chong emes. □ **40:43** «*derwaza ichide... kanarlar békitilgen. Shireler üstige qurbanliq göshliri qoyulidu*» — bezi alimlar bu shireler peqet shimaliy derwazisidila qoyulghan, dep qaraydu. Biraq 38-ayet «*derwazilar*»ni körsitidu. □ **40:46** «*shularla Lawiy jemetidiler arisidin Perwerdigarning yénigha xizmitide bolushqa kireleydu*» — Zadoklarning shu imtiyazgha ige bolush sewebi 44:15de éytulidu. □ **40:47** «*qurban'gah bolsa muqeddesxana aldida turatti*» — «muqeddesxana» hoyla ichide turidighan öy; u «muqeddes jay» we «eng muqeddes jay»ni öz ichige alidu. □ **40:48** «*dalan éghizining özi on töt gez idi*» — bu jümle bezi kona tékistlerde (bolupmu kona grék tilidiki LXX terjimisinde) tépilidu. Emeliyette bayanlirining toluq bolushi üçhün mushundaq bir jümle bolushi kérek idi. □ **40:49** «*Dalanning ... uzunluqi on bir gez idi*» — bezi kona tékistlerde «on ikki gez» déyilidu.

² Kirish éghizining kenglikli bolsa on gez idi; muqeddes jayning kirish éghizidiki toghra tamning ichki teripining kenglikini ölçhidi, her ikkisi besh gez chiqti; u muqeddes jayning uzunluqini ölçhidi, qiriq gez chiqti; uning kenglikli yigirme gez chiqti.

³ U ichkirige qarap mangdi, eng muqeddes jaygha kirish éghizidiki toghra tamning kenglikli ikki gez; éghizining kenglikli alte gez idi; *ikki tereptiki* toghra tamning uzunluqi bolsa, yette gez idi. □

⁴ U muqeddes jayning keynidiki «eng muqeddes jay»ning uzunluqini ölçhidi, yigirme gez chiqti; kenglikimu yigirme gez idi. U manga: «Bu eng muqeddes jay» — dedi. □

«Muqeddesxana»gha yandash kichik xanilar

⁵ U muqeddesxanining témini ölçhidi, qélinliqi alte gez chiqti; yandiki kichik xanilarning bolsa, kenglikli töt gez idi; kichik xanilar muqeddesxanini chöridep sélin'ghanidi.

⁶ Yénidiki kichik xanilar üç qewetlik, bir-birige üstileklik idi, her qewette ottuzdin xana bar idi; kichik xanilarning limliri muqeddesxanining témigha chiqip qalmasliqi üçün, limlar kichik xanilarning sirtqi témigha békitilgenidi.

⁷ Yuqiriliganséri muqeddesxanining etrapidiki kichik xanilar kényiyip barghanidi; chünki muqeddesxanining etrapida quruluş bolghanliqtin bina égzilgenséri xanilar kényeygen. Shu sewebtin muqeddesxanimu égzilgenséri kényeygen. Töwendiki qewettin yuqiridiki qewetkiche otturidiki qewet arqliq chiqidighan pelempey bar idi. □

⁸ Men muqeddesxanining égz ullaq supisi barliqini kördüm; u hem yénidiki kichik xanilarning uli idi; uning égzilki toptoghra bir «xada» idi, yeni alte «chong gez» idi. □

⁹⁻¹⁰ Yénidiki xanilarning sirtqi témining qélinliqi besh gez idi. Muqeddesxanining yénidiki kichik xanilar bilen *kahinlarning* hujriliri ariliqidiki bosh yerning kenglikli yigirme gez idi; bu bosh yer muqeddesxanining hemme teripide bar idi.

¹¹ Yénidiki kichik xanilargha kirish éghizi bolsa bosh yerge qaraytti; bir kirish éghizi shimalgha, yene biri jenubqa qaraytti. Supa üstidiki xanilarni chöridighan bosh yerning kenglikli besh gez idi.

¹² Gherbke jaylashqan, bosh yerge qaraydighan binaning uzunluqi yetmiş gez idi; binaning sirtqi témining qélinliqi besh gez; uning kenglikli toqsan gez

□ 41:3 «U ichkirige qarap mangdi ... kirish éghizidiki toghra tamning kenglikli ikki gez...» — alimlarning bu 1-3 ayettki ölçemler toghruluq bashqa-bashqa chüxinixiliri bar. Sxemilirimizni körüng. □ 41:4 «U muqeddes jayning keynidiki «eng muqeddes jay»ning uzunluqini ölçhidi, ... U manga: «bu eng muqeddes jay» — dédi» — Ezakiyal kahin bolup, «muqeddes jay»gha kirdi. Biraq «eng muqeddes jay»gha kirmidi; Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche peqet «bosh kahin» «eng muqeddes jay»gha kirishke hoquqluq idi. □ 41:7 «muqeddesxanining etrapida quruluş bolghanliqtin bina égzilgenséri xanilar kényeygen» — mushu «quruluş» dégen söz pütktül «muqeddes kitab»ta peqet bir qétimla tépilidu, shunga uning menisini békitish tes. Mumkinchiliki yene barki, u «karidor» yaki «pelempey» dégen menide. □ 41:8 «uning égzilki toptoghra bir «xada» idi, yeni alte «chong gez» idi» — oqurmenlarning éside boliduki, «chong gez» «bir gezge qoshulghan bir aliqan» (525 millimetr etrapida) (40:5ni körüng).

idi. □

Ibadetxanining yene bezi tepsilatliri

¹³ Héliqi kishi muqeddesxanining özini ölçhidi; uning uzunluqi yüz gez idi. Bosh yerning kenglikli *yüz gez idi*, binaning tamliri qoshulup jemi kenglikli yüz gez idi.

¹⁴ Muqeddesxanining aldi teripi we sherqqe jaylashqan hoylisining kenglikli yüz gez idi. □

¹⁵⁻¹⁶ U *muqeddesxanining* keynidiki bosh yerge qaraydighan binaning kenglikini, jümlidin u we bu teripidiki karidorni ölçhidi, yüz gez chiqti. Muqeddesxanining «muqeddes jay»i bilen ichki «eng muqeddes jay»i we sirtqa qaraydighan dalini bolsa, yaghach taxtaylar bilan bézelgen; uning bosughiliri, ichidiki üç jayning etrapidiki rojekliri hem dehlizliri bolsa, bosughisidin tartip hemme yer, poldin dérizilergiche yaghach taxtaylar bilan bézelgen (dériziler özi rojeklik idi).

¹⁷⁻¹⁸ Dalandin ichki «eng muqeddes jay»ghiche bolghan torus, ichki we sirtqi «muqeddes jay»ning tamlirining hemme yéri kérub we palma derexliri bilan ölçemlik neqishlen'genidi. Her ikki kérub arisida bir palma derixi neqishlen'genidi; herbir kérubning ikki yüzi bar idi. □

¹⁹ Kérubning insan yüzi bu tereptiki palma derixi neqishige qaraytti; shir yüzi u tereptiki palma derixi neqishige qaraytti; pütkül muqeddesxanining *ichki* hemme teripi shundaq idi;

²⁰ dalanning poldin tartip torusighiche, shuningdek «muqeddes jay»ning tamlirigha kérublar we palma derexliri neqish qilin'ghan.

²¹ «Muqeddes jay»ning ishik késhekliri bolsa, töt chasiliqi idi; «eng muqeddes jay» aldidiki ishik késheklirimu oxshash idi.

²² «*Muqeddes jay*»ning égziligi üç gez, uzunluqi ikki gez bolghan qurban'gahi yaghachtin yasalgan; uning burjekliri, yüzi we tamlirining hemmisi yaghachtin yasalgan; héliqi kishi manga: «Bu bolsa Perwerdigarning aldida turidighan shiredur» — dédi. □

²³ *Muqeddesxanining* «muqeddes jay» hem «eng muqeddes jay»ining herbirining qosh qanatliq ishiki bar idi.

²⁴ Herbir qanitining ikki qatlimi bar idi; bu ikki qatlam qatlinatti; bu tereptiki qanitining ikki qatlimi bar idi; u tereptikisiningmu ikki qatlimi bar idi.

²⁵ Ularning üstige, yeni «muqeddes jay»ning ishikliri üstige, tamlarning üstini neqishligendek, kérublar we palma derexliri neqishlen'genidi; sirtqi dalanning aldida yaghachtin yasalgan bir aywan bar idi.

²⁶ Dalanning u we bu teripide rojekler we palma derex neqishliri bar idi. Muqeddesxanining yénidiki kichik xanilar we aldidiki aywanning sheklimu shundaq idi.

□ **41:12** «binaning uzunluqi yetmish gez idi... uning kenglikli toqsan gez idi» — bu binaning kenglikli we uzunluqi «ichki kenglikli» we «ichki uzunluqi»ni körsetse kérek. Sxémimizda shundaq qiyas qilimiz. Bashqa imkaniyitimu sxémimizda körsitilidu. Alimlar binaning qaysi yölinishte (toghrisigha, uzunisigha) orunlashturulushi toghruluq ikki pikirde bar. □ **41:14** «sherqqe jaylashqan hoylisi» — ibraniiy tilida «sherqqe jaylashqan bosh yer». □ **41:17-18** «ichki we sirtqi «muqeddes jay»» — démek, «muqeddes jay» we «eng muqeddes jay». □ **41:22** ««Muqeddes jay»ning égziligi üç gez, uzunluqi ikki gez bolghan qurban'gahi yaghachtin yasalgan...» — bu «qurban'gah» belkim qurbanliqlarning özi üçhün emes, belki Perwerdigarning aldida «muqeddes nan» qoyulush üçhün yasilidu; chünki axirida «Bu bolsa Perwerdigarning aldida turidighan shiredur» déyilidu.

42

Sirtqi we ichki hoyla arisigha jaylashqan kahinlarning öyliri ... Sxémilarni körüng

¹ U méni sirtqi hoyligha, shimal teripige apardi; u méni yene «bosh yer»ge tutashqan, ibadetxanining shimaliy uduligha jaylashqan kichik xanilargha apardi.

² Xanilarning jemiý uzunluqi yüz gez idi; ularning kirish yoli shimalgha qaraytti; *xanilarning* jemiý kengliki ellik gez idi.

³ Xanilar ichki hoyligha tewe yigirme gez kengliktiki «bosh yer»ge qaraytti, shundaqla sirtqi hoyligha tewe «tash taxtayliq supa»ning udulida idi. Üch qewetlik xanilarning karidorining bir teripidiki xanilar yene bir teripidiki xanilarning udulida idi.

⁴ Xanilarning aldida on gez kenglikte, yüz gez uzunluqta bir karidor bar idi. Xanilarning ishikliri shimalgha qaraytti; □

⁵ yuqiridiki xanilar töwendiki we otturisdiki öylerdin tar idi; chünki karidorlar köp orunni igiliwalghanidi.

⁶ Xanilar üç qewetlik idi; biraq hoyligha tutash xanilarningkidek tüwrükliri bolmighachqa, üçinchi qewetlik xanilar astinqi qewetlik we otturidiki xanilardin tar idi. □

⁷ Sirtiki xanilarning yénidiki, yeni hoylini xanilardin ayrip turidighan sirtqi tamning uzunluqi ellik gez idi.

⁸ Sirtqi hoyligha tutashqan xanilarning bolsa, jemiý uzunluqi ellik gez idi; mana, muqeddesxanigha qaraydighan teripining uzunluqi yüz gez idi.

⁹ Bu xanilar astida, sirtqi hoylidin kiridighan, sherq terepke qaraydighan bir kirish yoli bar idi. □

¹⁰ Ibadetxanining jenubiy teripide, sherqiy teripige qaraydighan ichki hoylidiki tamning kengliki bilen teng bolghan, «bosh yer»ge tutashqan, ibadetxanining özige qaraydighan xanilar bar idi;

¹¹ Ularning aldimu bir karidor bar idi; ular shimalgha qaraydighan xanilargha oxshaytti. Ularning uzunluqi we kengliki, barliq chiqish yolliri, shekli we ishikliri oxshash idi.

¹² Jenubqa qaraydighan bir yürüş xanilarning ishiki aldidiki karidorning béshida bir kirish yoli bar idi; bu kirish yolimu sherqqe qaraydighan tamning yénida idi.

¹³ We u manga: «*ibadetxanining hoylidiki* «bosh yer»ge tutashliq bu shimaliy we jenubiy yürüş xanilar bolsa, muqeddes xanilardur; Perwerdigargha yéqinlashalaydighan kahinlar shu yerlerde «eng muqeddes hediyele»ni yeydu. Ular shu yerlerde «eng muqeddes hediyele»ni, yeni ashliq hediyeleleri, guna qurbanliqlirini we itaetsizlik qurbanliqlirini qoyidu; chünki shu yerler muqeddestur.

□ 42:4 «Xanilarning aldida on gez kenglikte, yüz gez uzunluqta bir karidor bar idi» — biz mushu yerde grék terjimisi (LXX) we «Péshitta»ning tékistige egiship, «yüz gez» dep terjime qilimiz. «... Xanilarning ishikliri shimalgha qaraytti» — pütün ayettiki eyni tékistni chüshinish tes. Mumkinchliki barki, her qewette ikki karidor bar; shuning bilen herbir xana karidorgha, yeni «shimalgha» qaraytti. □ 42:6 «...hoyligha tutash xanilarningkidek tüwrükliri bolmighachqa, üçinchi qewetlik xanilar astinqi qewetlik we otturidiki xanilardin tar idi» — bu jümlining menisini ibariniy tilida chüshinish tes. Binadiki tüwrüklerning qandaq orunlashturulghanliqi éniq emes. □ 42:9 «... sirtqi hoylidin kiridighan, sherq terepke qaraydighan bir kirish yoli bar idi» — bu binadin ichki hoyligha kiridighan bir yolmu bolush kérek (13-, 14-ayet we 44:19-ayetnimu körüng).

14 Kahinlar Xuda aldigha kirgendingin kéyin, ular «muqeddes jay»din biwasite sirtqi hoyligha chiqmaydu, belki shu yerge xizmet kiyimini sélip qoyidu, chünki bu kiyimler muqeddestur. Ular peqet bashqa kiyimlarni kiyip, andin jamaet turghan yerge chiqidu» – dédi.□

15 U shundaq qilip ibadetxanining ichki kölimini ölhigendingin kéyin, u méni sherqqe qaraydighan derwazidin chiqardi we etrapidiki tamni ölhidi.

16 U sherqiy teripini ölchem xadisi bilen ölhidi; u besh yüz xada chiqti. □

17 U shimaliy teripini ölchem xadisi bilen ölhidi; u besh yüz xada chiqti.

18 U jenubiy teripini ölchem xadisi bilen ölhidi; u besh yüz xada chiqti.

19 U gherbiy teripige burulup, ölchem xadisi bilen ölhidi; u besh yüz xada chiqti.

20 U töt teripini ölhidi; etrapida awam bilen pak-muqeddes bolghan jaylarni ayrip turidighan, uzunluqi besh yüz xada, kengliki besh yüz xada tam bar idi.□

43

Perwerdigarning shan-sheripi Yérusalémgha qaytip kélidu

1 U méni derwazigha, yeni sherqqe qaraydighan derwazigha apardi;

2 Mana, Israilling Xudashing shan-sheripi sherq tereptin keldi; Uning awazi ulugh sularning sharqirighan sadasidek idi; yer yüzi uning shan-sheripi bilen yorutuldi.

3 Men körgen bu alamet körünüş bolsa, u sheherni halak qilishqa kelgen qétimda körgen alamet körünüştek boldi; alamet körünüşler yene men Kéwar deryasi boyida turup körgen alamet körünüştek boldi; men düm yiqildim. ■

4 Perwerdigarning shan-sheripi sherqqe qaraydighan derwaza arqiliq ibadetxanigha kirdi;

5 Roh méni kötürüp, ichki hoyligha apardi; mana, Perwerdigarning shan-sheripi ibadetxanini toldurdi.□ ■

6 Héliqi kishi yénimda turghanda, ibadetxanining ichidin Birsining sözligen awazini anglidim;

7 U manga: – I insan oghli, bu Méning textim sélin'ghan jay, Men ayagh basidighan, Men Israillar arisida menggüge turidighan jaydur; Israill jemetidikiler – ularning özliri yaki padishahliri buzuqluqi bilen yaki «yuqiri jaylar»da padishahning jesetliri bilen Méning pak-muqeddes namimni yene héch bulghimaydu. □ ■

□ 42:14 «Kahinlar ... shu yerge xizmet kiyimini sélip qoyidu...» — «shu yer» yuqirida teswirlen'gen «yürüş xanilar»ni körsitish kérek (44:19-ayetnimu körüng). Ichki hoylining özide kiyim-kéchekeki almashturush muwapiq emestur. □ 42:16 «U sherqiy teripini ölchem xadisi bilen ölhidi; u besh yüz xada chiqti» — ibadetxanidiki «sirtqi hoyla»ning uzunluqi we kengliki besh yüz gez idi (hésablashqa asan bolsun üçün sxémilarni körüng). Buninggha qarighanda, sirtqi hoyla témining sirtida yene bir chong toasma tam bolsa kérek. Shundaq bolghanda, bu ibadetxana intayin chong bolghan bolidu. Texminen uzunluqi we kengliki bir kilométrdin éshishi mumkin. Grék terjimisi (LXX)ning tékistte «bez yüz gez» déyilidu. □ 42:20 «U töt teripini ölhidi... uzunluqi besh yüz (xada), kengliki besh yüz (xada) tam bar idi» — 16-ayettiki izahatni körüng. ■ 43:3 Ez. 1:4; 8:4

□ 43:5 «Roh méni kötürüp,...» — Xudaning Muqeddes Rohi, elwette. ■ 43:5 Ez. 3:14, Ez. 11:24

□ 43:7 «padishahlarning jesetliri bilen Méning pak-muqeddes namimni yene héch bulghimaydu» — Israillar qedimki zamanlarda belkim padishahlirini «yuqiri jaylar»da depne qilip shu yerlerni tawapaghlar qiliwalghan. Bezi alimlar «jesetliri»ni «abide tashliri» dep terjime qilidu. ■ 43:7 Yer. 16:18

⁸ Ular öz bosughisini Méning bosughimning yénigha, ishik kэшikini Méning ishik kэшikimning yénigha salghan, ular bilen Méni peqet bir tamla ayrip turatti, ular Méning pak-muqeddes namimni yirginchlikliri bilen bulghighan. Shunga Men ghezipim bilen ularni yoqitiwettim.

⁹ Emdi hazir ular buzuqluqini, padishahlarning jesetlirini Mendin yiraq qilsun; we Men ular arisida menggüge turimen.

¹⁰ — Emdi sen, i insan oghli, Israil jemetining öz qebihlikliridin xijalet bolushi üçün bu öyni ulargha körsitip bergin; ular kallisida ibadetxanini ölchep baqsun.

¹¹ Egerde ular öz qilghanliridin xijil bolsa, emdi sen mushu öyning sheklini, uning sélinishini, chiqish yollirini, kirish yollirini we barliq layihisini we barliq belgilimilirini, — shundaq, barliq sheklini we barliq qanunlirini ayan qilip bergin; ularning pütkül sheklini éside tutushi hem uning belgilimilirige emel qilishi üçün, uni ularning köz aldigha yazghin.

¹² Ibadetxanining qanuni shundaq bolidu: U turghan taghning choqqisining békitilgen pasilghiche bolghan dairisi «eng muqeddes» bolidu; mana, bu ibadetxanining qanunidir.

*Ibadetxanida qilidighan ibadetning belgilimiliri — qurban'gah *** Sxémini körüng*

¹³ Qurban'gahning «chong gez»de ölchen'gen ölchemliri shundaq idi: — bu gez bolsa bir gez qoshulghan bir aliqan bolidu. Qurban'gahning etrapidiki ulining égziligi bir gez, kenglikli bir gez, etrapidiki girwiki bolsa bir aliqan idi. Mana bu qurban'gahning uli idi. □

¹⁴ Uning ulidin astinqi tekchigiche ikki gez, kenglikli bir gez idi; bu «kichik tekche»din «chong tekche»giche töt gez, kenglikli bir gez idi;

¹⁵ qurban'gahning ot supisining égziligi töt gez idi; ot supisida töt münggüz choqchiyip chiqip turatti.

¹⁶ Qurban'gahning ot supisining uzunluqi on ikki gez, kenglikli on ikki gez bolup, u töt chasiliq idi.

¹⁷ Yuqiri tekchigichimu töt chasiliq idi, uzunluqi on töt gez, kenglikli on töt gez; etrapidiki girwiki bolsa yérim gez idi; astining kenglikli bir gez idi; uninggha chiqidighan pelempiyi sherqqe qaraytti.

¹⁸ U manga shundaq dédi: — I insan oghli, Reb Perwerdigar shundaq deydu: Bu qurban'gah üstige köydürme qurbanliqlarni sunush we üstige qan sépish üçün uni yasighan künide, shular uning belgilimiliri bolidu: —

¹⁹ sen Lawiy qebilisidin bolghan, yeni Méning xizmitimde bolush üçün Manga yéqinlishidighan Zadok neslidikilerdin bolghan kahinlarga gunah qurbanliqi süpitide yash bir torpaqni bérisen;

²⁰ sen uning qénidin azraq élip qurban'gahning münggüzlirige, chong tekchin-ing töt burjikige hem etrapidiki girwekliri üstige sürisen; shuning bilen sen uni pakizlap we uninggha kafaret qilisen. □

²¹ Sen gunah qurbanliqi bolghan torpaqni élip uning jesitini «muqeddes jay»ning sirtida bolghan, ibadetxanidiki alahide békitilgen jayda köydürisen;

²² ikkinchi künide sen gunah qurbanliqi süpitide béjirim bir tékini sunisen; ular qurban'gahni torpaq bilen paklandurghandek téke bilen uni paklaydu.

□ 43:13 «Mana bu qurban'gahning uli idi» — bashqa birxil terjimisi: «qurban'gahning égziligi töwende: —...» □ 43:20 «shuning bilen sen uni pakizlap we uninggha kafaret qilisen» — «kafaret qilish» toghruluq «Law.» 1:3 we izahatni, shundaqla «Tebirler»nimu körüng.

²³ Sen uni paklighandin kéyin, sen béjirim yash bir torpaq, qoy padisidin béjirim bir qochqarni sunisen;

²⁴ sen ularni Perwerdigarning aldigha sunisen; kahinlar ularning üstige tuz sépidu we ularni Perwerdigargha atap köydürme qurbanliq süpitide sunidu.

²⁵ Yette kün sen her küni gunah qurbanliqi süpitide bir tékini sunisen; ular béjirim yash bir torpaqni, qoy padisidin béjirim bir qochqarnimu sunidu.

²⁶ Ular yette kün qurban'gah üçün kafaret qilip uni paklaydu; shuning bilen ular uni pak-muqeddes dep ayriydu.

²⁷ Bu künler tügigende, sekkizinchi küni we shu kündin kéyin, kahinlar silerning köydürme qurbanliqliringlarni we inaqliq qurbanliqliringlarni qurban'gah üstige sunidu; shuning bilen Men silerni qobul qilimen, — deydu Reb Perwerdigar.

44

Kahinlar we ularning wezipiliri, imtiyazliri

1 We u méni ibadetxanining sherqqe qaraydighan derwazisigha apardi; u étiklik idi.

² Perwerdigar manga: — Bu derwaza étiklik turidu; u échilmaydu, héchkim uningdin kirmeydu; chünki Perwerdigar, Israilning Xudasi uningdin kirgen; shunga u étiklik qalidu.

³ Peqet shahzade, shahzadilik süpiti bilen shu derwazining *karidorida* olturup Perwerdigar aldida nan yéyishke bolidu; u *derwazining* dalinidin kiridu we shu yoldin chiqidu, — dédi.□

⁴ U méni shimaliy derwazidin chiqirip ibadetxanining aldigha apardi; men kördüm, mana, Perwerdigarning shan-sheripi Perwerdigarning öyini toldurdi; men düm yiqildim.□

⁵ Perwerdigar manga shundaq dédi: — Insan oghli, Méning sanga Perwerdigarning öyining barliq belgilimiliri hem qanunliri toghruluq éytidighanlirimning hemmisini köngül qoyup közüng bilen kör, quliqing bilen angla; ibadetxanining kirish yoli we muqeddes jayning chiqish yollarini köngül qoyup ésingde tut.

⁶ Andin asiylargha, yeni Israil jemetige shundaq dégin: «Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Yirginchlik qilmishliringlarga boldi bes, i Israil jemeti!

⁷ Siler barliq yirginchlik qilmishliringlardin sirt, Manga nan, qurbanliq méyi we qénini sun'ghininglarda, siler yat ademlerni, qelbide xetne qilinmighan, ténide xetne qilinmighanlarni méning muqeddes jayimda, yeni Méning öyümde turup uni bulghashqa kirgüzdinglar; ular ehdemni buzdı.

⁸ Siler Méning pak-muqeddes nersiliringe mes'uliyet bilen sadıq bolmay, belki muqeddes jayimda özünglarning ornigha mes'ul bolushqa *yat ademlerni* ishqa qoydinglar».

⁹ Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Israil arisida turghan yat ademlerdin, yeni qelbide xetne qilinmighan, ténide xetne qilinmighan herqandaq yat ademning Méning muqeddes jayingha kirishige bolmaydu

□ **44:3** «u *derwazining dalinidin kiridu*...» — démek, shahzade sherqiy derwazining karodorigha hoyla arqiliq dalandin ötüp kiridu. Nan yégendin kéyin u shu yol bilen chiqip kétidu. □ **44:4** «Perwerdigarning öyi» — pütkül ibadetxanini körsitidu.

¹⁰ lékin Israilning Mendin ézip kêtishi bilen, Mendin yiraqliship azghan, mebudlirigha intilgen Lawiy jemetidikiler öz qebihlikining jazasini tartidu;

¹¹ halbuki, ular yenila muqeddes ornumda, öy derwazilirida nazaretchilik qilidighan we öy xizmitide bolidighan xizmetkarlar bolidu; ular xelq üçün köydürme we bashqa qurbanliqlarni soyidu; ular xelqning xizmitide bolup ularning aldida turidu. □

¹² Emma xelq mebudlirigha choqun'ghanda, ular xelqning shu ishlerida, ularning xizmitide bolghanliqi, shuning bilen Israil jemetini qebihlikke élip baridighan putlikashang bolghanliqi tüpeylidin, shunga Men ulargha qolumni kötürüp qesem ichkenmenki, – deydu Reb Perwerdigar, – ular qebihlikining jazasini tartidu.

¹³ Shunga ular Men üçün kahinliq wezipisini öteshke Méning yénimgha yéqin kelmeydu, yaki Méning muqeddes nersilirimge, «eng muqeddes» nersilirimge yéqin kelmeydu; ular belki öz xijalitini we yirginchlik qilmishlirining jazasini tartishi kérek.

¹⁴ Biraq Men ularni öyning özining mulazimitige, uning barliq xizmitige we uningda qilnidighan barliq ishlargha mes'ul qilimen.

Zadok jemetidiki Xudagha sadiq bolghan kahinlar toghrisida

¹⁵ Biraq Israil Mendin ézip ketkende, Öz muqeddes jayimgha qarashqa sadiq kahinlar, yeni Lawiylar bolghan Zadokning ewladiliri – ular xizmitimde bolushqa yénimgha yéqin kélidu; ular qurbanliqlarning méyini we qénini sunushqa Méning aldinda turidu, – deydu Reb Perwerdigar.

¹⁶ Ular muqeddes jayimgha kiridu, Méning xizmitimde bolushqa dastixinimgha yéqin kélidu; ular Méning tapshuruqumgha mes'ul bolidu.

¹⁷ We shundaq boliduki, ular ichki hoyla derwaziliridin kirgende, kanap kiyimni kiyishi kérek; ichki hoyla derwazilirida yaki muqeddesxana aldida xizmette bolghanda, ularda herqandaq yungdin bolghan nerse bolmaydu;

¹⁸ béshigha kanaptin tikilgen selle, bélining töwinige kanaptin tibal kiyidu; ular ademni terlitidighan héchqandaq nersini kiymesliki kérek. □

¹⁹ Ular xelqning aldigha sirtqi hoyligha chiqqanda, ular xizmet kiyimlirini séliwétip, ularni muqeddes «kichik xanilar»gha qoyup qoyidu; ular xelqning bu kiyimlirining pak-muqeddeslikige tégip kétip ziyan'gha uchrimasliqi

□ **44:10** «... Israilning Mendin ézip kêtishi bilen, Mendin yiraqliship azghan, mebudlirigha intilgen Lawiy jemetidikiler öz qebihlikining jazasini tartidu» — Lawiy jemetidikiler, yeni Lawiylarning muqeddes ibadexanining xizmiti üçün alahide mes'uliyiti bolghan. Tepsilatiri Tewratning «Misirdin chiqish», «Lawiylar» we «Chöl-bayawandiki seper» dégen qismilardin tépilidu.

□ **44:11** «muqeddes ornum» — mushu yerde «muqeddes jay» emes, belki pütükl ibadexanini körssetse kérek.

□ **44:18** «ular ademni terlitidighan héchqandaq nersini kiymesliki kérek» — «terlitidighan» yaki «ter aqquzidighan» kiyim kahinlar üçün bolmaydu. Oqurmenlarning éside boliduki, Adem'atimiz gunah sadir qilghandin kéyin, Xuda uninggha: «Sen péshanengdin ter aqquzushung bilen néningni yeysen» dep lenet qilghanidi. Xudaning xizmiti Uning iltipati, küch-qudriti bilen qilinmisa bolmaydu; Xudaning nijatida yaki xizmitide ademning öz «tirishchanliqi», yaki insaniyetning gunahini eslitidighan «aqquzghan ter»ining héch orni yoq.

üchün bashqa kiyimlarni kiyishi kérek. □

²⁰ Ular chachlirini chüshürüwetmesliki, yaki chachlirini uzun qoyuwetmesliki lazim; ular peqet qisqa chach qoyushi kérek.

²¹ Ichki hoyligha kirgende héchqaysi kahin sharab ichmesliki kérek.

²² Ular tul yaki ajrashqan ayalni öz emrige almasliqi kérek; ular Israil neslidin bolghan pak qizni, yaki kahindin tul qalghan ayalni élishqa bolidu. ■

²³ Ular xelqimge pak-muqeddes bilen addiyning perqini ógitidu, ulargha halal bilen haramni qandaq perq étishni körsitidu.

²⁴ Erz-dewalarda ular hóküm chiqirish ornida bolidu; ular bularning üstige öz hókümlirim boyiche hóküm chiqiridu; Men békitken barliq héyt-bayramlirim toghrisidiki qanun-belgilimilirimni tutidu; ular Méning «shabat kün»lirimni pak-muqeddes dep etiwarlishi kérek.

²⁵ Özini napak qilmasliqi üchün ular ölükning yénigha héch barmasliqi kérek; halbuki, ölgen atisi, anisi, oghli, qizi, aka-ukisi yaki éri yoq acha-singlisi üchün ular özini napak qilishqa bolidu.

²⁶ Özini paklandurghandin kéyin, uninggha yene yette kün sanilishi kérek;

²⁷ u muqeddes jaygha kirgende, yeni muqeddes jayda xizmette bolushqa ichki hoyligha kirgen shu künide, u özi üchün gunah qurbanliqini sunushi kérek, — deydu Reb Perwerdigar.

²⁸ Bu ulargha miras bolidu: — Men Özüm ulargha miras bolimen; siler ulargha Israil zémينidin héchqandaq igilikni teqsim qilmaysiler; Men ularning igiligi bolimen. ■

²⁹ Ular ashliq hediye, gunah qurbanliqi we itaetsizlik qurbanliqidin yeydu; Israilda mexsus Xudagha atalghan herqandaq nerse ularningki bolidu.

³⁰ Tunji chiqqan herqandaq mehsulatlarning ésili, barliq we herqandaq «kötürme hediye»ler kahinlar üchün bolidu. Siler *arpa-bughdiyinglarning* hosulining tunji xémirini kahin'gha teqdim qilishinglar kérek; shuning bilen bext-beriket öyünglerge ata qilinidu. □ ■

³¹ Kahinlar özlügidin ölgen, yaki yirtquchlar boghup qoyghan héchqandaq haywan yaki uchar-qanatlardin yéyishke bolmaydu. ■

45

Zémindin Perwerdigargha atap «kötürme hediye» bolghan parche yer
44:30-izahat, sxémini we xeritini körüng

¹ Siler zéminni miras qilip bölüş üchün chek tashlap teqsim qilghininglarda, siler «kötürme hediye» süpitede zémindiki muqeddes bir ülüshni Perwerdigargha atap sunisiler. Uning uzunluqi yigirme besh ming *xada*, kengliki

□ **44:19** «Ular xelqning bu kiyimlirining pak-muqeddeslikige tégip kétép ziyana'gha uchrimasliqi üchün bashqa kiyimlarni kiyishi kérek» — oqurmenlarning éside boliduki, Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche addiy puqralarning kahinlarning xizmet kiyimlirige tégish hoquqi yoq idi. Ular tegküchi bolsa Xudaning jazasigha uchraytti. Shunga bu belgilime puqralarni qoghdash üchün idi. Biz «qoshumche söz»imizdimu yéngi ibadetxanidiki kahinlar we wezipiliri üstide toxtilimiz.

■ **44:22** Law. 21:13,14 ■ **44:28** Chöl. 18:20; Qan. 18:1 □ **44:30** ««kötürme hediye»ler» — Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche bezi qurbanliqlardin we Xudagha atalghan bezi bashqa hediyeleerdin «kötürme hediye»lerni mexsus kahinlar üchün ayrish kérek idi («Mis.» 25:2-3ni körüng).

■ **44:30** Mis. 13:2; 22:29,30; Chöl. 18:11 ■ **44:31** Law. 22:8

yigirme ming *xada* bolidu. Bu parche yer her tereptiki chigrisighiche muqeddes hésablinidu. □

2 U yerdin besh ming *xada* uzunluqtiki, besh ming *xada* kengliktiki töt chasiliq yer muqeddes jaygha ayrilidu; uning etrapida bosh yer bolush üçün ellik gezlik kengliktiki yer bölünidu. □

3 Bu ülüshün sen uzunluqi yigirme besh ming *xada*, kengliki on ming *xada* bolghan yerni ölchep bölisen; buning ichi muqeddes jay, eng muqeddes jay bolidu.

4 Bu yer zéminning muqeddes ülüshi bolidu; u muqeddes jayning xizmitide bolghan, yeni Perwerdigarning xizmitide bolushqa yénigha yéqin kélidighan kahinlar üçün bolidu; u ularning öyliri üçün, shundaqla muqeddes jayning orunlishishi üçün muqeddes orun bolidu.

5 Uningdin sirt yene uzunluqi yigirme besh ming gez, kengliki on ming gez bolghan yer; öyning xizmitide bolidighan Lawiylarning igiliki, yeni özliri turidighan sheherliri üçün bolidu.

6 Siler bu «kötürme hediye» bolghan muqeddes ülüshning yénidin sheher üçün kengliki besh ming *xada*, uzunluqi yigirme besh ming *xada* yerni bölüp békitisiler. Bu pütkül Israil jemeti üçün bolidu. □

7 Shahzadining ülüshi bolsa, bu muqeddes ülüshning ikki teripige tutishidu, shundaqla sheherge tewe jayning ikki teripige tutishidu, yeni gherbiy teripi gherbke qaraydighan, sherq teripi sherqge qaraydighan ikki parche yer bolidu; bu parche yerlerning jemiý uzunluqi qebililerning ülüshining uzunluqi bilen parallél bolidu.

8 Bu yer shahzadining Israil zéminidiki igiliki bolidu; we Méning shahzadilirim xelqimni yene héch ezmeydu; zémin Israil jemetige, qebililiri boyiche bölüp teqsim qilinidu.

9 Reb Perwerdigar shundaq deydu: — Boldi bes, i Israil shahzadiliri! Jebir-zulum we bulang-talangni özünghardın néri qilip, toghra höküm chiqirip adalet yürügüznglar; Méning xelqimni qayta yéridin heydiwetküchi bol-manglar; — deydu Reb Perwerdigar.

10 Silerde toghra Mizan, toghra efah, toghra «bat» bolsun. □ ■

11 «Efah» we «bat» bolsa bir ölchem bolsun; shuning bilen bat xomirning ondin birige, efah xomirning ondin birige barawer bolsun; xomir bolsa ular ikkisi üçün ölchem bolsun. □

12 Bir shekel bolsa yigirme «gerah» bolsun. Yigirme shekel, yigirme besh

□ 45:1 «uzunluqi yigirme besh ming *xada*» — texminen 78 kilométr. Bashqa birxil terjimisi «uzunluqi yigirme besh ming gez» — (yeni 13 kilométr) «kengliki yigirme ming *xada*» — texminen 63 kilométr. Biz mushu yerde grék tilidiki LXX terjimisine egishimiz. Bashqa birxil terjimisi «uzunluqi yigirme ming gez» — (yeni 10.5 kilométr). □ 45:2 «U yerdin besh ming *xada* uzunluqtiki, besh ming *xada* kengliktiki töt chasiliq yer muqeddes jaygha ayrilidu» — ibranij tilida «U yerdin besh ming *xada* uzunluqta, besh ming *xada* kenglikte töt chasiliq yer muqeddes jaygha ayrilidu» déyilidu. □ 45:6 «sheher üçü» — yeni Yérusalém üçün. «kengliki besh ming *xada*, uzunluqi yigirme besh ming *xada*» — yaki «kengliki besh ming gez, uzunluqi yigirme besh ming gez». □ 45:10 «efah» — quruq nersilerge ölchem idi, texminen 27 litr idi. «bat» — suyuq nersilerge ölchem, efahqa barawer bolup 27 litr idi. ■ 45:10 Law. 19:35,36 □ 45:11 «bat xomirning ondin birige, efah xomirning ondin birige barawer bolsun» — «xomir»ning esliý menisi «éshek kötüreligüdek yük» idi — texminen 220-300 litr.

shekel, on besh shekel qoshulup silerge «mina» bolidu. □ ■

Shahzade üçün «kötürme hediye»

¹³ Bu silerning *shahzade üçün «kötürme hediye»* nglar bolidu; bir «xomir» bughdaydin altidin bir efah bughday, bir «xomir» arpardin altidin bir efah arpa sunisiler;

¹⁴ zeytun méyi bolsa, «bat» bilen ölçinidu, herbir «kor»din ondin bir bat sunisiler (bir «kor» on «bat» yaki bir «xomir» bolidu, chünki on bat bir xomir bolidu).

¹⁵ Israilning süyi mol yaylaqliridin, her ikki yüz tuyaq padigha birdin paxlan sunisiler — bular bolsa, «ashliq hediye», «köydürme qurbanliq», «inaqliq qurbanliq»lar bolup, Israillar üçün kafaret qilish üçün bolidu, — deydu Reb Perwerdigar.

¹⁶ Zémindiki xelqning hemmisining Israilning shahzadisige sun'ghan bu «kötürme hediye»ge töhpsi bolidu.

¹⁷ Shahzadining wezipisi bolsa, héytlerge, «yéngi ay»larga, «shabat kün»lerge, jümlidin Israil jemetining barliq «ibadet sorun»lirigha köydürme qurbanliqlar, ashliq hediyele we sharab hediyelemini teminleshtin ibaret; Israil jemeti üçün kafaret élip kélidighan gunah qurbanliqi, ashliq hediye, köydürme qurbanliq we inaqliq qurbanliqlirini teminligüchi del shu bolidu.

Héyt-bayramlar toghruluq bezi belgilimiler

¹⁸ Reb Perwerdigar shundaq deydu: — Birinchi ayning birinchi künide sen béjirim yash bir torpaqni alisen, uning bilen sen muqeddes jayni paklaysen.

¹⁹ Kahin bu gunah qurbanliqining qénidin élip ibadetxanining ishiq késheklirige, qurban'gahning yuqiri tekchisidiki töt burjekke we ichki hoylining derwazisining kirish yolining késheklirige süridu;

²⁰ shuningdek yoldin azghanlar yaki nadanlar üçün sen shu ayning yettinchi künide oxshash ish qilishing kérek; shuning bilen sen ibadetxana üçün kafaret qilisen.

²¹ Birinchi ayning on tötinchi künide siler «ötüp kétish» héyti, yette künlük bir héytini ötküzisiler; pétir nanni yéyish kérek. ■

²² Shu küni shahzade özi we zémindiki barliq xelq üçün gunah qurbanliqi süpitide bir torpaqni sunidu.

²³ Héytning yette künining herbiride u Perwerdigargha köydürme qurbanliqni, yeni yette künning herbiride yette torpaq we yette qochqarni, hemmisini béjirim halda sunidu; her küni gunah qurbanliqi üçün bir tékini sunidu.

²⁴ U herbir torpaqqa bir efah ashliq hediye, herbir qochqargha bir efah ashliq hediye qoshup sunidu; herbir efah un'gha u bir xin zeytun méyini qoshup sunidu. □

□ **45:12 «shekel»** — kümüshning (yaki altunning) ölçimi bolup, 11.4 gramgha barawer idi. «mina» — (yaki «maneh») birxil tengge, 60 shekelge barawer idi. Emdi némishqa uning mushu yerde «20, 25 we 15 shekel»ge bölünüşini anche bilmeymiz. Belkim mushu bölünüşini birxil aldamchiliqning aldini élish üçün bolushi mumkin. ■ **45:12** Mis. 30:13; Law. 27:25; Chöl. 3:47 ■ **45:21** Mis. 12:3; 23:15; Law. 23:5; Chöl. 9:3; 28:16,17; Qan. 16:1 □ **45:24 «bir xin zeytun méyini»** — «bir xin» belkim texminen 6 litr.

25 Yettinchi ayning on beshinchi künide bashlan'ghan héytta, héytning yette künining herbiride u mushundaq gunah qurbanliqliri, köydürme qurbanliqlar, ashliq hediyelerni we zeytun méyi qatarliqlarni oxshash sunushi kérek. □ ■

46

«Shabat kün»liri we «yéngi ay»lar

1 Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Ichki hoylining sherqqe qaraydighan derwazisi alte «ish küni»de étiklik bolidu; biraq shabat künide u échilidu; we «yéngi ay» bolghan künliride u échilidu. □

2 Shahzade sirtin shu derwazining dalinining yoli bilen kiridu, u kirish éghzining késhek témi tüwide turidu; kahinlar bolsa uning üçhün köydürme qurbanliqini, inaqliq qurbanliqlirini sunidu; u derwazining bosughisida sejde qilidu andin chiqidu; biraq derwaza kechkiche étilmeydu.

3 Zémindiki xelqmu shabat künliride we «yéngi ay»larda shu derwazining kirish éghzining tüwide turup Perwerdigar aldida sejde qilidu.

4 Shabat künide shahzade Perwerdigargha sun'ghan qurbanliq bolsa alte béjirim paxlan, bir béjirim qochqar bolidu.

5 Bulargha qoshulidighan ashliq hediyeler qochqargha bir efah, paxlanlarga bolsa chaming yétishiche bolidu; herbir efah un'gha u bir xin zeytun méyini qoshup sunidu.

6 «Yéngi ay»ning künide u sun'ghan qurbanliq yash bir béjirim torpaq, alte paxlan, bir qochqar bolidu; ularning hemmisi béjirim bolidu.

7 Bulargha ashliq hediyelerni qushup sunidu; torpaqqa bir efah, qochqargha bir efah, paxlanlarga chaming yétishiche bolidu; herbir efah un'gha bir xin zeytun méyini qoshup sunidu.

8 Shahzade kirgende, derwazining dalini bilen kiridu, we shu yol bilen chiqidu.

9 Zémindiki xelq héyt künliride békitilgen «ibadet sorun»lirigha Perwerdigar aldigha kirgende, sejde qilishqa shimaliy derwazidin kirgen kishi jenubiy derwazidin chiqidu; jenubiy derwazidin kirgen kishi shimaliy derwazidin chiqidu; u kirgen derwazidin chiqmaydu, belki uduligha méngip chiqidu.

10 Xelq kirgende shahzade ular bilen bille kiridu; ular chiqqanda, bille chiqidu.

11 Héyt-bayramlarda we «ibadet sorun»lirida bolsa, u qoshumche sun'ghan ashliq hediyeler torpaqqa bir efah, qochqargha bir efah, paxlanlarga bolsa chaming yétishiche bolidu; herbir efah un'gha u bir xin zeytun méyini qoshup sunidu.

12 Shahzade Perwerdigargha xalis köydürme qurbanliqni yaki xalis inaqliq qurbanliqlirini sunmaqchi bolsa, emdi sherqqe qaraydighan derwaza uning üçhün échilidu; shabat künide qilghandek, u öz köydürme qurbanliqini we inaqliq qurbanliqlirini sunidu; u qaytip chiqidu; chiqqandin kéyin derwaza étilidu.

□ 45:25 «Yettinchi ayning on beshinchi künide bashlan'ghan héyt» — yeni «kepiler héyti» yaki «kepe tikish héyti» ■ 45:25 Law. 23:33; Chöl. 29:12; Qan. 16:13 □ 46:1 «shabat küni» — oqurmenlerning éside barki, «shabat küni» shenbe küni, dem élish künidur.

¹³ Her künde sen Perwerdigargha köydürme qurbanliq süpitide bir yashliq béjirim paxlanni sunisen; sen her etigini teyyarlap bérisen.

¹⁴ Her etigende sen uninggha qoshup ashliq hediye, yeni undin altidin bir efah we unni maylashqa zeytun méyidin üçtin bir hin teyyarlaysen; bu Perwerdigargha ebediy belgilime bilen békitilgen ashliq hediye bolidu.

¹⁵ Ular her etigende paxlanni, uning ashliq hediyesini zeytun méyi bilen ebediy köydürme qurbanliq süpitide sunidu.

Miraslar toghruluq bezi belgilimiler

¹⁶ Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Shahzade öz mirasidin oghullirining birsigé sowgha qilghan bolsa, emdi u yene ashu oghlining öz oghul-ejdadliri üçün bolidu; miras yoli boyiche u ularning igiliki bolidu.

¹⁷ Biraq u öz mirasidin uning xizmetkarlirining birige sowgha bergén bolsa, u uningki «xalas qilish yili»ghiche bolidu; shu chaghda u shahzadige qayturulidu; *shahzadining mirasi* esli öz oghullirighila mensup bolidu. □

¹⁸ We shahzade xelqge jebir-zulum sélip, ularni mirasidin heydiwetmeydu; u oghullirigha öz igilikidin miras teqsim qilidu; shuning bilen Méning xelqim öz igilikidin tarqitilmaydu.

Kahinlarning qurbanliqlardin alghan göshni pishurushi

¹⁹ Andin *héliqi kishi* méni shimalgha qaraydighan, kahinlar üçün bolghan muqeddes «kichik xanilar»gha derwazining yénidiki kirish yoli bilen apardi; mana, uning gherb teripide mexsus bir jay bar idi;

²⁰ u manga: «Bu kahinlar itaetsizlik qurbanliqlirini we gunah qurbanliqlirini qaynitidighan hem ashliq hediyeleini pishuridighan jaydur; bu jayni békitishtiki meqset, xelqning bu ashlarining pak-muqeddeslikige téqip kétip ziyán'gha uchrimasliqi üçün, ular bu *ashlarni* sirtqi hoyligha élip chiqmaydu. □

²¹ U méni sirtqi hoyligha apirip, méni hoylining töt bulungidin ötküzdi; mana, hoylining herbir bulungida *kichik* hoyla bar idi.

²² Hoylining töt bulungida, uzunluqi qiriq gez, kengliki ottuz gez bolghan toasma tamliq hoylilar bar idi; bu töt hoylining ölçemliiri oxshash idi.

²³ Bu töt hoyla ichide etrapida tash taxtayliq tekche bar idi; tekche astida hemme etrapida qazan qaynitidighan *ot qalaydighan* jayliri bar idi.

□ **46:17** «xalas qilish yili» — Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche, «xalas qilish yili» yaki «burgha chélish yili» her 49 yilda bir bolidu, ashu yilida her ademning qerzi xalas qilinidu, bashqilargha sétilghan miras-zéminlar öz igisi yaki uning ewladlirigha qayturulidu. («Law.» 25-babni körüng).

□ **46:20** «Bu kahinlar itaetsizlik qurbanliqlirini we gunah qurbanliqlirini qaynitidighan hem ashliq hediyeleini pishuridighan jaydur... xelqning bu ashlarining pak-muqeddeslikige téqip kétip ziyán'gha uchrimasliqi üçün, ular bu *ashlarni* sirtqi hoyligha élip chiqmaydu» — oqurmenlarning éside boliduki, kahinlarning köydürme qurbanliqlardin sirt, herxil qurbanliqlardin we «hediye»lerdin bir ülüshni élip yéyish hoquqi bar idi. Ularning resmii kirimi bolmighachqa, bu ülüshler ularning jénini baqatti. Xelq qurbanliqliri we ülüshlirini Xudagha atap sun'ghandin kéyin, «muqeddes» dep hésablinip, Musa peyghemberge chüshürülgen qanunda addiy puqralarning ularni yéyishi yaki ulargha tégishi men'i qilin'ghan. Biz «qoshumche söz»imizimu bu qurbanliqlar üstide toxtilimiz.

24 U manga: «Bular «gösh qaynitish öyliri», mushu yerlerde öyning xizmitide bolghanlar xelqning qurbanliqlirini qaynitidu» – dédi.□

47

Hayatliq deryasi

1 Héliqi kishi méni öyning derwazisigha qayta apardi. Mana, ibadetxanining bosughisidin sular sherqqe qarap éqip chiqiwatatti; chünki öyning aldi sherqqe qaraytti. Sular öyning astidin, ong teripidin, qurban'gahning jenu-biy teripidin éqip chüshetti. □ ■

2 U méni shimalgha qaraydighan derwazisidin chiqardi; u méni aylandurup sherqqe qaraydighan derwazining sirtigha apardi; mana, sular ong teripidin éqip turatti.

3 Héliqi kishi qolida ölchigüch tanini tutup, sherqqe qarap mangdi; u ming gez ölchidi, andin méni sulardin ötküzdi; sular ademning oshuqigha chiqatti.

4 U yene ming gez ölchidi; andin méni sulardin ötküzdi; sular ademning tizlirigha yetti. U yene ming gez ölchidi; andin méni sulardin ötküzdi; sular ademning bélige chiqatti.

5 U yene ming gez ölchidi; u men ötelmeydighan derya bolup chiqti; chünki sular örlep ketti; uningda su üzgili bolatti, u ötkili bolmaydighan derya bolup chiqti.

6 U mendin: «Insan oghli, buni körgensen?» dep soridi; andin méni deryaning qirghiqigha qayturup apardi.

7 Qirghaqqa qayttim, mana, deryaning qirghiqida, u we bu qétida, intayin köp derekler bar idi. ■

8 U manga mundaq dédi: «Bu sular yurtning sherqige chiqidu; shu yerdin ular Arabah tüzlenglikige chüshüp, andin déngizgha kiridu. Ular déngizgha éqip kirishi bilen, déngiz suliri saqaytilidu. □

9 We shundaq boliduki, bu «jüp derya» qaysi yerge éqip kelse, shu yerdiki barliq su üzidighan janiwarlar yashaydu; déngizda nurghun béliqlar bolidu; chünki sular shu yerge éqip kélidu, we déngiz suliri saqaytilidu; derya nege aqsa, shu yerning hemmisi hayatqa ige bolidu. □

10 We shundaq boliduki, béliqchilar déngiz boyida turidu; En-Gedidin En-Eglaimgiche ularning torliri yéyilidighan jayliri bolidu; déngiz béliqlirining «Ottura déngiz»dikidek bek köp sortliri bolidu;

11 biraq uning zey-sazliqliri saqaytilmaydu; ular shorluq bolushqa tapshurulidu.

□ 46:24 «mushu yerlerde öyning xizmitide bolghanlar xelqning qurbanliqlirini qaynitidu — «qurbanliqlarni qaynitish» toghruluq «Law.» 7:31-36, 8:31-ayetlerni körüng. Lawiylar we kahinlarning xelq aparghan «inaqliq qurbanliqi»lar, «gunah qurbanliqi»lar we «itaetsizlik qurbanliqi»lardin parche gösh élip yéyish hoquqi bar idi. Bu ularning qurbanliqni soyup sunushidiki «ish heqqi» idi. □ 47:1 «öyning derwazisi» — «öy» mushu yerde pütkül ibadetxanini körsitidu. ■ 47:1 Zek. 14:8 ■ 47:7 Weh. 22:2 □ 47:8 «Arabah tüzlengliki» — xeritini körüng. «Arabah» dégen Iordan deryasining jilghisi. «déngiz» — «Ölük déngiz» — bugün'ge qeder u déngiz intayin tuzluq bolghachqa, uningda héchqandaq janiwar yashimaydu. Biraq bu sular bilen uning suliri aqar su bolup, nurghun béliq-haywanlar ularda yashaydu. □ 47:9 «jüp derya» — yuqiriqi ayetlerde «bir derya» teswirlen'gendin kéyin, némishqa «jüp derya» déyilidu? Buning sirliq menisi peqet Tewrattiki «Zek.» 14:8-ayette yéshilidu. Chünki yene bir derya ibadetxanidin chiqip gherbiy terepkimu éqip «Ottura déngiz»gha kiridu. «Yo.» 3:18nimy körüng.

¹² Derya boyida, u we bu qétida, ozuq bolidighan herxil derekler ösidu. Ularning yopurmaqliri solashmaydu, ular méwisiz qalmaydu; ular her ayda yéngidin méwileydu; chünki uni sughiridighan sular muqeddes jaydin chiqidu; ularning méwisi ozuq, ularning yopurmaqliri dora-dermanlar bolidu. ■

Zémimi qebililer üçün bölüş

¹³ Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Töwende Israilning on ikki qebilisige zémin miras süpitide bölünüp teqsim qilinip chégralar ayrilidu; Yüsüpning qebilisige ikki ülush bölünidu. □

¹⁴ Men qolumni kótürüp ata-bowiliringlarga qesem ichkendek, siler bir-biringlarga barawerlik bilen zéminni miras bolushqa bölisiler; u silerge miras bolidu. ■

¹⁵ Zéminning töt teripining chégrasi mundaq: Shimaliy teripi, «Ottura déngiz»din bashlinip Xetlonning yolini boylap, Zedad shehirining kirish éghizighiche bolidu;

¹⁶ u Xamat, Bérotah, Sibraim (Demeshq bilen Xamatning chégrisining ottur-isida), Hawranning chégrisida bolghan Xazar-Hattikon sheherlirini öz ichige alidu;

¹⁷ shuningdek «Ottura déngiz»din bashlan'ghan chégra Hazar-Énan'ghiche sozulidu; u Demeshqning chégrisini boylap, Xamatning shimaliy rayonining chégrasigha tutishidu; bu bolsa shimaliy teripi bolidu.

¹⁸ Sherq teripining chégrisi, Hawran bilen Demeshqning otturisdin bashlinip, Giléad we Israil zéminini bölüp turidighan Iordan deryasi bolidu. Siler buningdin «Ölük déngiz»ghiche miraslarni bölüp ölcheyisiler. Bu bolsa sherq teripi bolidu. □

¹⁹ Jenubiy teripi bolsa, Tamar shehiridin Méribah-Qedesh deryasining éqinlirighiche, andin Misir wadisidin «Ottura déngiz»ghiche sozulidu. Bu jenubiy chégra bolidu.

²⁰ Gherbiy teripi bolsa «Ottura déngiz»ning özi, Xamat rayonigha kirish éghizighiche bolidu; bu gherbiy chégrisi bolidu.

²¹ Siler bu zéminni Israilning qebilisi boyiche öz-aranglarda ülüşhünglar kérek.

²² Shundaq bolush kérekki, siler öz-aranglar we aranglarda olturaqlashqan, aranglarda baliliq bolghan musapirlargha uni miras bolushqa chek tashlap bölisiler; ular silerge nisbeten wetinide tughulghan Israillargha oxshash bolushi kérek. Ular siler bilen teng chek tashlap Israil qebililiri arisidin miras alsun.

²³ Musapir qaysi qebile arisida olturaqlashqan bolsa, siler shu yerdin uningha miras teqsim qilisiler, deydu Reb Perwerdigar.

■ **47:12** Weh. 22:2 □ **47:13** «Yüsüpning qebilisige ikki ülush bölünidu» — Lawiy qebilisi zémin'gha ige bolmaydu. Yüsüpning ikki oghli, Efraim we Manasseh, ikki qebile hésablinidu («Yar.» 48:17-20ni körüng). ■ **47:14** Yar. 12:7; 17:8; 26:3; 28:13 □ **47:18** «Ölük déngiz» — ibraniy tilida «sherqiy déngiz». «Sherq teripining chégrisi, Hawran bilen Demeshqning otturisdin bashlinip, Giléad we Israil zéminini bölüp turidighan Iordan deryasi bolidu. Siler buningdin «Ölük déngiz»ghiche miraslarni bölüp ölcheyisiler» — bashqa birxil terjimisi: «Siler sherqiy chégrisidin, yeni Hawran bilen Demeshqning otturisdin, Giléad we Israil zéminidin we Iordan deryasidin «Ölük déngiz»ghiche miraslarni bölüp ölcheyisiler».

48

Shimoliy tereptiki yette qebile

¹ Töwende qebililer nomi boyiche tizimlinidu; shimal teripide Dan qebilising bir ülüshi bar. Uning chégrisi Israil zéminining shimoliy chégrisimu bolidu; u Xetlonning yolini boylap, Xamat rayonigha kirish éghizighiche we Hazar-Énan shehirigiche sozulghan (Hazar-Énan Demeshq chégrisigha yandash bolup, Demeshqning shimoliy teripidiki Xamat shehirining yénida). Uning ülüshi sherqtin gherbkiche sozulghandur. □

² Danning chégrisigha yandash bolghan, sherqtin gherbke sozulghan zémin Ashir qebilising bir ülüshidur.

³ Ashirning chégrisigha yandash bolghan, sherqtin gherbke sozulghan zémin Naftali qebilising bir ülüshidur.

⁴ Naftalining chégrisigha yandash bolghan, sherqtin gherbke sozulghan zémin Manasseh qebilising bir ülüshidur.

⁵ Manassehning chégrisigha yandash bolghan, sherqtin gherbke sozulghan zémin Efraim qebilising bir ülüshidur.

⁶ Efraimning chégrisigha yandash bolghan, sherqtin gherbke sozulghan zémin Ruben qebilising bir ülüshidur.

⁷ Rubenning chégrisigha yandash bolghan, sherqtin gherbke sozulghan zémin Yehuda qebilising bir ülüshidur.

Otturidiki ülüsh

⁸ Yehudaning chégrisigha tutashqan, sherqtin gherbkiche sozulghan zémin, silerning «kötürme hediye» nglar bolidu; uning kengliki yigirme besh ming *xada*, uning uzunluqi qebililerge teqsim qilin'ghan ülüstikidek bolidu; muqeddes jay uning del otturisida bolidu.

⁹ Siler Perwerdigargha alahide atighan «kötürme hediye» bolsa, uzunluqi yigirme besh ming *xada*, kengliki on ming *xada* bolidu.

¹⁰ Bu muqeddes «kötürme hediye» kahilar üçün bolidu. Shimoliy teripining uzunluqi yigirme besh ming *xada*, gherbiy teripining kengliki on ming *xada*, sherqiy teripining kengliki on ming *xada*, jenubiy teripining uzunluqi yigirme besh ming *xada* bolidu; Perwerdigarning «muqeddes jay» i uning del otturisida bolidu.

¹¹ Bu yer Zadok ewladiridin bolghan, pak-muqeddes dep ayrilghan kahinlar üçün bolidu. Israil ézip ketkende, ular Lawiylar ézip ketkendemk ézip ketmigen, belki Men tapshurghan mes'uliyetke sadiq bolghanidi.

¹² Shuning bilen bu alahide «kötürme hediye» bolghan yer bolsa pütün «kötürme hediye» bolghan zéminning ichidin bolup, ulargha nisbeten «eng muqeddes bir nerse» dep bilinsun. U Lawiylarning ülüshige tutashqan bolidu. □

¹³ Kahinlarning ülüshining chégrisigha tutash bolghan yer Lawiylarning ülüshi bolidu. Uning uzunluqi yigirme besh ming *xada*, kengliki on ming *xada*. Pütkül uzunluqi yigirme besh ming *xada*, kengliki on ming *xada* bolidu.

□ 48:1 «Xamat rayonigha kirish éghizighiche...» — yaki «Libo-Xamat shehirigiche...». □ 48:12 «Shuning bilen bu alahide «kötürme hediye» bolghan yer bolsa pütün «kötürme hediye» bolghan zéminning ichidin bolup, ulargha nisbeten «eng muqeddes bir nerse» dep bilinsun. U Lawiylarning ülüshige tutashqan bolidu» — Lawiylarning ülüshi bu yerning shimoliy teripide bolidu; xeritini körüng.

¹⁴ Ular uningdin yerni héch satmaydu yaki almashturmaydu. Ular bu zéminning ésilini bashqilargha héch ötküzme ydu; chünki u Perwerdigargha muqeddes dep atalghan.

¹⁵ Qalghan yer, kengliki besh ming *xada*, uzunluqi yigirme besh ming *xada*, adettiki yer bolup, sheher üçhün, yeni öyler we orta q bosh yer üçhün bolidu. Sheher uning otturisida bolidu.

¹⁶ Sheherning ölchemliri mundaq bolidu; shimaliy teripi töt ming besh yüz *xada*, jenubiy teripi töt ming besh yüz *xada*, sherqiy teripi töt ming besh yüz *xada*, we gherbiy teripi töt ming besh yüz *xada* bolidu.

¹⁷ Sheherning bosh yerliri bolsa, shimalgha qaraydighan teripi ikki yüz ellik *xada* kenglikte, jenubqa qaraydighan teripi ikki yüz ellik *xada* kenglikte, sherqqe qaraydighan teripi ikki yüz ellik *xada* kenglikide, gherbke qaraydighan teripi ikki yüz ellik *xada* kenglikte bolidu.

¹⁸ Qalghan ikki parche yer muqeddes «kötürme hediye» bolghan yerge tutiship uninggha parallél bolidu. Ularning uzunluqi sherqqe qaraydighan teripi on ming *xada*, gherbke qaraydighan teripi on ming *xada*; bular muqeddes «kötürme hediye» bolghan yerge tutishidu; bularning mehsulatliiri sheherning xizmitide bolghanlarni ozuqlanduridu.

¹⁹ Uni tériydighanlar, yeni sheherning xizmitide bolghanlar Israilning barliq qebililiri ichidin bolidu.

²⁰ Pütkül «kötürme hediye» bolsa uzunluqi yigirme besh ming *xada*, kengliki yigirme besh ming *xada* bolidu; siler bu töt chasiliq muqeddes «kötürme hediye»ge sheherge tewe jaylarnimu qoshup sunisiler.

²¹ Muqeddes «kötürme hediye» bilen sheherning igidarchiliqidiki yerning u we bu teripidiki qalghan zéminler shahzade üçhün bolidu. «Kötürme hediye»ge yandash sherqtin sherqqe sozulghan yigirme besh ming *xada* kengliktiki yer we gherbtin gherbke sozulghan yigirme besh ming *xada* kengliktiki yer *qebililerning* ülüshlirige parallél bolup, bular shahzade üçhündür; muqeddes «kötürme hediye», jümlidin ibadetxanining muqeddes jayi ularning otturisida,

²² shuningdek Lawiylarning ülüshi we sheherning igilikimu shahzading tewelikining otturisida bolidu. Yehudaning chégrisi we Binyaminning chégrisining otturisida bolghan bu zéminlar shahzade üçhün bolidu.

Jenubiy tereptiki besh qebile

²³ Qalghan qebililerning ülüshliri bolsa: — Binyamin qebilisi üçhün sherqtin gherb terepke sozulghan bir ülüshi bolidu.

²⁴ Binyaminning chégrisigha yandash bolghan, sherqtin gherbke sozulghan zémin Shiméon qebilisining bir ülüshidur.

²⁵ Shiméonning chégrisigha yandash bolghan, sherqtin gherbke sozulghan zémin Issakar qebilisining bir ülüshidur.

²⁶ Issakarning chégrisigha yandash bolghan, sherqtin gherbke sozulghan zémin Zebulun qebilisining bir ülüshidur.

²⁷ Zebulunning chégrisigha yandash bolghan, sherqtin gherbke sozulghan zémin Gad qebilisining bir ülüshidur.

²⁸ Gadning yan teripi, yeni jenubiy teripi, pütkül zéminning jenubiy chégrisi Tamar shehiridin Méribah-Qedesh deryasining éqinlirighiche, andin *Misir* wadisini boylap «Ottura déngiz»ghiche sozulidu.

²⁹ Bu siler Israilning qebililirige miras bolushqa chek tashlap bölidighan zémin bolidu; bular ularning ülüshliri, — deydu Reb Perwerdigar.

Sheharning derwaziliri

³⁰ Töwende sheharning chiqish yolliri bolidu; uning shimaliy teripining kengliki töt yüz ellik *xada* bolidu;

³¹ sheharning qowuqliri Israilning qebililirining nomi boyiche bolidu; shimaliy teripide üç qowuq bolidu; biri Rubenning qowuqi bolidu; biri Yehudaning qowuqi bolidu; biri Lawiyning qowuqi bolidu;

³² sherqiy teripining kengliki töt yüz ellik *xada*, uningda üç qowuq bolidu; biri Yüsüpning qowuqi bolidu; biri Binyaminning qowuqi bolidu; biri Danning qowuqi bolidu.

³³ Jenubiy teripining ölçimi töt yüz ellik *xada*, uningda üç qowuq bolidu; biri Shiméonning qowuqi bolidu; biri Issakarning qowuqi bolidu; biri Zebulunning qowuqi bolidu.

³⁴ Sherqiy teripining kengliki töt yüz ellik *xada*, uningda üç qowuq bolidu; biri Gadning qowuqi bolidu; biri Ashirning qowuqi bolidu; biri Naftalining qowuqi bolidu.

³⁵ Jemiy bolup uning aylanmisi on sekkiz ming *xada* bolidu; shu kündin boshlap sheharning nomi: «Perwerdigar shu yerde» bolidu.

Daniyal

*Daniyal we uning dostliri *** Daniyal Néboqadnesarning ordisida*

1 Yehuda padishahi Yehoyakim textke olturup üçinchi yili, Babil padishahi Néboqadnesar Yérusalémgha hujum qilip uni muhasire qiliwaldi. ■

2 Reb Yehudaning padishahi Yehuyakimni, shundaqla Xudaning öyidiki qacha-quchilarning bir qismini uning qoligha tapshurup berdi. U esirlerni Shinar zéminigha, özi choqunidighan mebudning butxanisigha élip bardı we bulap kelgen qacha-quchilarnı butxanining xezinisige qoydı.□

3 Padishah Néboqadnesar bash aghwat ghojidari Ashpinazgha esirge chüşken Israillar ichidin xan jemetidikilerdin we ésilzade yigitlerdin birnechchidin tallap élip chiqishni buyrudi. □ ■

4 Bu yashlar nuqsansız, kélisken, danishmen-uqumushluq, mol bilimlik, mutepekkur, orda xizmitide bolushqa layaqetlik, yene kélip kaldiyarning ilim-penlirini hem tilini ögineleydighan bolushi kérek idi. □

5 Padishah ular toghrisida ular üç yilghiche her küni padishah yeydighan nazu-németler we sharablar bilen ozuqlandurulsun, muddet toshqanda padishahning aldida xizmette bolsun dep békitti.

6 Tallan'ghan Yehuda qebilisidiki yashlardin Daniyal, Hananiya, Mishaél we Azariyalar bar idi.

7 Aghwat béshi ulargha yéngi ismlar, yeni Daniyalgha Belteshasar, Hananiyagha Shadrak, Mishaélgha Mishak, Azariyagha Ebednégo dégen isimlarni qoydı.□

8 Daniyal padishah belgiligen nazu-németler we shahane sharabliri bilen özini *Xuda aldida* napak qilmasliqqa bel baghlidi; shunga u aghwat béshidin özining napak qilınmasliqigha yol qoyushini iltimas qildi. □ ■

■ 1:1 2Pad. 24:2, 3; 2Tar. 36:6 □ 1:2 «Xudaning öyi» — muqeddes ibadetxana, elwette.

□ 1:3 «bash aghwat ghojidari Ashpinaz» — «aghwat» padishah sarayidiki kénizeklerge qaraydighan, pichilghan er kishi. Ularning bashqa wezipiliri bar bolushi mumkin. Mumkinchilik yene barki, mushu yerde «bash aghwat ghojidari» padishahlarning barliq emeldarlarning béshini kórsitidu. Eger mushu toghra bolsa «bash emeldar» dep terjime qilishqa toghra kélidu. ■ 1:3 Yesh. 39:7 □ 1:4

«yene kélip kaldiyarning ilim-penlirini hem tilini ögineleydighan bolushi kérek idi — «Kaldiyé» Babil impériyesidiki muhim bir nahiyé idi, shu yerdikiler «aliyanap kishiler» dep qarilatti. Babil ordisinging qaide-yosunlirigha asasen muneyjimler shu tebiqidiki ademlerdin bolushi kérek idi. □ 1:7

«Aghwat béshi ulargha yéngi ismlar, yeni Daniyalgha Belteshasar, Hananiyagha Shadrak, Mishaélgha Mishak, Azariyagha Ebednégo dégen isimlarni qoydı» — bu qoyghan ismlar, asasen butpereslik bilen munasiwetlik bolup, esli we yéngi ismilirining meniliri tówendikidek: — Daniyal — «Xuda méning sot qilghuchumdur» Belteshasar — «Bel (bir mebud) uning hayatini qoghdusun». Hananiya — «Perwerdigar méhir-shepquetlikur» Shadrak — «Aku (bir mebud)ning buyruqi» Mishaél — «Xudagha kim oxshiyalisun?» Mishak — «Aku (bir mebud)gha kim oxshiyalisun?» Azariya — «Perwerdigar Yardemchimdur» Ebednégo — «Négo (nur chachidighan mebudning quli)» □ 1:8

«Daniyal padishah belgiligen nazu-németler we shahane sharabliri bilen özini Xuda aldida napak qilmasliqqa bel baghlidi» — Daniyal Yehudiy bolghachqa, Musa peyghemberge bérilgen «muqeddes qanun»gha asasen, bezi göshler, mesilen choshqa, töge, toshqan göshini yéyishke bolmaytti. Qan chiqarmay boghup óltürgen bolsa, yéyishke bolmaytti. Uning üstige, Babil ordisidikiler yégen göshler we ichken sharablar mebudlarga béghishlan'ghan bolup, ashu mebudlarni medhiyilesh üçün yep-ichüetti. ■ 1:8 Law. 15:1-35; 17:12; Qan. 14:3-21; 1Kor. 8:4, 8-10

⁹ Emdi Xuda aghwat béshini Daniyalgha iltipat we shapaet körsitidighan qilghanidi.

¹⁰ Lékin aghwat béshi Daniyalgha:

— Men öz ghojam padishahtin qorqimen. Silerning yémek-ichmikinglarni u özi belgiligen; u eger silerni bashqa qurdash yigitlerdeq saghlam chiray emes iken dep qarisa, undaқта siler padishahqa méning kallamni aldurguchi bolisiler, — dédi.

¹¹ Shuning bilen Daniyal kélip aghwat béshi özige we Hananiya, Mishaél we Azariyalargha teyinligen ghoidardin telep qilip:

¹² — Keminilirini umach, köktat we su bilenla béqip on künlük sinaq qilsila.

¹³ Andin bizning chirayimiz bilen padishahning ésil tamiqini yégen yigitlerning chirayini sélishiturup baqsila, andin közitishliri boyiche keminilirige ish körgeyla! — dédi.

¹⁴ Ghojidar ularning gépige kirip, ularni on kün sinap körüşhke maqul boldi.

¹⁵ On kündin kéyin qarisa, ularning chirayliri padishahning nazu-németlirini yégen yigitlerningkidinmu nurluq we tolghan köründi.

¹⁶ Shuningdin kéyin ghojidar ulargha padishah belgiligen nazu-németlerni we ichishke belgiligen sharabni bermey, ularning ornida umach, köktatlarni bérishke bashlidi.

¹⁷ Bu töt yigitni bolsa, Xuda ularni herxil edebiyat we ilim-meripette danishmen we uqumushluq qildi. Daniyalmu barliq ghayibane alametler bilen chüshlerge tebir bérishke parasetlik boldi.

¹⁸ Padishah belgiligen muddet toshqinida, aghwat béshi yigitlerning hemisini Néboqadnesarning aldigha élip bardı. □

¹⁹ Padishah ular bilen bir-birlep sözleshti; yash yigitlerning héchqaysisi Daniyal, Hananiya, Mishaél we Azariyalargha yetmidi. Shunga bu tötéylen padishahning xizmitide qaldi.

²⁰ Padishahqa danaliq-hékmet kérek bolghanda yaki yorutush kérek bolghan herqandaq mesilige jawab izdigende, ularning jawabi uning seltenitidiki barliq remchi-palchi yaki pir-ustazliriningkidin on hesse toghra chiqatti.

²¹ Daniyal Pars padishahi Qoresh textke olturghan birinchi yilghiche ordida dawamliq turdi. □

2

Néboqadnesar körgen chüsh

¹ Néboqadnesar textke olturup ikkinchi yili, birnechche chüsh kördi; uning rohi parakende bolup, uyqusi qachti.

² Shunga padishah remchi-palchi, pir-ustaz, jaduger we kaldiy munejjimlerni chüshlirige tebir bérishke chaqirishni buyrudi. Ular kélip padishahning aldida turdi. □

³ Padishah ulargha:

□ **1:18** «Padishah belgiligen muddet toshqinida...» — yeni üç yil (5-ayetni körüng). □ **1:21**

«Daniyal Pars padishahi Qoresh textke olturghan birinchi yilghiche ordida dawamliq turdi» — Pars padishahi Qoresh 66 yildin kéyin Babil impériyesini istéla qildi (miladiyedín ilgiriki 539-yili).

□ **2:2** «kaldiy munejjimler» — Kaldiye Babil impériyesidiki muhim bir rayon idi, shu yerdikiler «aliyanap kishiler» dep qarilatti. Babil ordisi qaide-yosunlirigha asasen munejjimler shu tebiqidiki ademlerdin bolushi kérek idi.

– Men bir chüsh kördüm, bu chüshning menisini bilishke könglüm nahayiti tit-tit boluwatidu, – dédi.□

⁴ Andin kaldiyler padishahqa (aramiy tilida): – Aliyliri menggü yashighayla! Qéni keminlirige chüshlirini éytqayla, biz tebir bérimiz, – dédi.□

⁵ Padishah kaldiylerge: – Mendin buyruq! Siler awwal körgen chüshümni éytip andin tebir bérishinglar kérek. Undaq qilmisanglar qiyma-chiyma qiluwétilisiler, öyünglar hajetxanigha aylanduruwétilidu! ■

⁶ Lékin chüshümni éytip, uninggha tebir bérelisenglar mendin sowghatlar, in'amlar we aliy izzettin mu'yesser bolisiler. Emdi chüshümni éytinglar, tebir béringlar! – dédi.

⁷ Ular padishahqa yene bir qétim:

– Aliyliri chüshlirini éytqayla, andin özlirige tebirini éytip bérimiz, – dédi.

⁸ Bu chaghda padishah jawaben:

– Shübhisiziki, siler permanimdin qaytmaydighinimni bilgechke, waqitni keynige sürüwatisiler.

⁹ Lékin chüshümni éytip bermisenglar, silerge peqet buyruqumla qalidu. Chünki siler waqit ehwalni özgertidu, dep bilip özara til biriktürüp, yalghan-chiliq qilip méni aldimaqchi bolisiler. Shunga chüshümni éytsanglar, andin chüshümge heqiqeten tebir béreleydighanliqinglarni shu chaghdila bilimen, – dédi.

¹⁰ Kaldiyler padishahqa jawaben:

– Dunyada aliylirining sorighan ishini éytip béreleydighan héchbir adem yoqtur. Héchqandaq padishah, uning qandaq ulugh yaki küchlük bolushidin qet'iynezer, remchi-palchi, pir-ustaz yaki kaldiy munejjimlerge mundaq telepni qoyghan emes.

¹¹ Chünki aliylirining sorighanliri heqiqeten alamet müshkül, ilahlardin bashqa héchkim uni ayan qilalmaydu. Lékin ilahlarning makani insanlar arisida emes, – dédi.

¹² Padishah qattiq ghezeplinip achchiqlan'ghan halda, Babil ordisdidiki barliq danishmenlerni öltürüşni emr qildi.

¹³ Shuning bilen padishahning barliq danishmenlerni öltürüş toghrisidiki buyruqi chüshürüldi. Shunga *xizmetkarliri* Daniyal we uning dostlirininimu öltürüş üçün izdidi.

Xudaning Daniyalgha chüshni we menisini ayan qilishi

¹⁴ Shu chaghda Daniyal Babildiki danishmenlerni öltürüş emrini ijra qilghili chiqqan padishahning xususiy muhapizetchiler bashliqi Arioqqa aqilane we danishmenlerche jawab qayturup

¹⁵ uningdin: – Padishahning chüshürgen permani néme üçün shunche jiddiy? – dep soridi. Arioq ehwalni Daniyalgha éytip berdi. □

¹⁶ Daniyal derhal padishah aldigha kirip, padishahtin chüshige tebir bergüdek waqit bérishni telep qildi. □

¹⁷ Andin Daniyal öyige qaytip, ehwalni dostliri Hananiya, Mishaél we Azariyalargha éytip berdi.

□ 2:3 «könglüm nahayiti tit-tit boluwatidu» — ibraniy tilida «rohim nahayiti tit-tit boluwatidu».

□ 2:4 «Andin kaldiyler padishahqa (aramiy tilida): – Aliyliri menggü yashighayla! ... » — mushu ayyettin tartip 8:1kiche ayetler aramiy tilida yézilghan. ■ 2:5 Dan. 3:29 □ 2:15 «... permani néme üçün shunche jiddiy» — yaki «... permani néme üçün shunche qattiq?». □ 2:16

«padishahtin chüshige tebir bergüdek waqit bérishni telep qildi.» — yaki «padishahtin chüshige tebir berix üçün waqit békítishni telep qildi.».

18 U ulardin ershtiki Xudadin bu chüshning siri toghruluq rehim-shepquet iltija qilib, men Daniyal we dostlirim tötimizning Babildiki bashqa danishmenler bilen bille halak qilinmasliqimizni tilenglar, dep telep qildi.

19 Andin kéchide Daniyalgha ghayibane körünüshte shu sirning yéshimi wehiy qilindi. Shuning bilen Daniyal ershtiki Xudagha hemdusanalar oqup mundaq dédi:

20 «Xudaning nami ebedil'ebed medhiyilen'gey!

Chünki danaliq we küch-qudret Uningkidur.

21 U waqit, pesillerni Özgertküchidur;

U padishahlarni yiqitidu,

We padishahlarni tikleydu;

U danalargha danaliq, aqilanilargha hékmet béridu.

22 U chongqur we sirlig ishlarni ashkarilighuchidur,

Qarangghuluqqa yoshurun'ghan ishlarni yaxshi bilgüchidur,

Nur hemishe Uning bilen billidur.■

23 I manga danaliq we küch bergen ata-bowilirning Xudasi,

Sanga shükür we hemdusanalar éytay!

Sen hazirla biz dua qilghan ishni manga ashkariliding,

Padishahning sorighan ishini bizge körsitip berding».

Daniyalning padishahning chüshige tebir bérishi

24 Andin Daniyal padishah Babildiki danishmenlerni öltürüşke teyinligen Arioqning aldigha bérip uninggha:

— Babildiki danishmenlerni öltürmigeyla. Méni padishahning aldigha bashlap kirgeyla, men padishahning chüshige tebir bérey, — dédi.

25 Arioq shuan Daniyalni padishah Néboqadnesarning aldigha bashlap kirip, padishahqa: —

«Men Yehudiy esirler ichidin aliylirining chüshige tebir béreleydighan bir kishini taptim» — dédi.

26 Padishah Daniyal (Belteshasar depmu atilidu)gha:

«Sen méning körgen chüshümni ayan qilip, uninggha tebir bérelemsen? — dédi.

27 Daniyal padishahning aldida turup shundaq jawab berdi:

— I aliyliri, sili sorighan bu sirni danishmen, pir-ustaz, remchi-palchi we munejjimlar özlirige yéship bérelmeydu.

28 Biraq ershte sirlarni ashkarilighuchi bir Xuda bar. U bolsa aliylirigha axirqi zamanning künliride néme ishlarning bolidighanliqini ayan qildi. Emdi özlirining chüshini, yeni aliyliri uxlawatqanda körgen ghayibane alametlerni éytip bérey: — □

29 — I aliyliri, sili uxlashqa yatqanda kelgüsidiki ishlarni oylap yattila. Sirlarni birdinbir Ashkarilighuchi özlirige yüz béridighan ishlarni körsetti.

30 Manga kelsek, bu sirning manga ayan qilin'ghini méning bashqa jan igiliridin artuq hékmetke ige bolghanliqimdin emes, belki bu chüshning tebirini, shundaqla shah aliylirining köngülliridiki oyilirini özlirige melum qilish üçündür.

31 — Ey aliyliri, sili ghayibane alamette özlirining aldilirida turghan gigant bir heykelni kördile. Bu heykel nahayiti gewdilik bolup, zor nur chaqnap turidighan heywetlik hem qorqunchluq idi.

■ 2:22 Ayup 32:8 □ 2:28 «aliyliri uxlawatqanda körgen ghayibane alametler...» — aramiy tilida: «sili kariwatta yatqanda kallilirida körgen ghayibane alametler...» déyilidu.

32 Heykelning beshi esil altundin, kokriki we qolliri kumushtin, bel we saghriliri mistin,

33 Yuta-pachiqi tomurdin, puti tomur bilen layning arilashmisidin yasalghan.

34 Ozliri uni koruwatqan chaghlirida, adem qoli bilen qezilmighan bir tash kelip heykelge urulup uning tomur bilen layning arilashmisidin yasalghan putini cheqiwetti.

35 Uningdiki tomur, lay, mis, kumush, altunlar shuan parche-parche qiliniq, shamal ularni beeyni yazliq xamandiki topilarni uchurghandek, qayta hech tepilmighudek qilip uchuriwetti. Lekin heliqi tash yoghinap, putkul jahanni qaplighan ghayet zor bir taghqa aylandi.

36 Korgen chushliri mana shudur. Emdi biz ozlirige bu chushning menisini yeship berimiz.

Babil impériyesi

37 Ey aliyliri, ozliri putkul padishahlarning bir padishahi, ershtiki Xuda silige padishahliq, nopuz, kuch we shohret ata qildi.

38 Insan baliliri, haywanatlar, uchar-qanatlar meyli qeyerde tursun, Xuda ularni qollirigha tapshurup silini ularning hemmisige hakim qildi. Sili u heykelning altun beshidursila.

2:36 «Emdi biz ozlirige bu chushning menisini yeship berimiz» — «biz» degen bu söz shubhisizki, Daniyalning ozige we uch dostigha wakaliten söz qilghinini bildüridu. 2:36 Dan.7

Pars impériyesi

39 Özliridin kéyin yene bir padishahliq kélidu. Lékin u silining padishahliqlirigha yetmeydu. Uningdin kéyin üçinchi bir padishahliq, yeni mis padishahliq kélip pütkül yer yüzige hakim bolidu.

Grétsiye (Yunan) impériyesi

40 Uningdin kéyinki tötinchi padishahliq bolsa tömürdek mustehkem bolidu. Tömür barliq bashqa nersilerni chéqiwétip boysundurghinidek, shuninggha oxshash bu tömür padishahliq öz aldinqi padishahlarning hemmisini ézip

chéqiwétidu.

Rim impériyesi

41 Özliri körgendek tömür bilen séghiz layning arilashmisidin yasalghan put we barmaqlar bu padishahliqning bölünme bolup kétédighinini körsitidu. Biraq bu padishahliq tömürdek küchke ige bolidu, chünki sili körgendek, tömür bilen lay arilashqan.

42 Tömür bilen layning arilashmisidin yasalghan putning barmaqliri u padishahliqning bir qismining küchiydighanliqini, bir qismining ajizlishidighanliqini körsitidu.

43 Özliri tömür bilen layning arilashqanliqini kördile. Bu u *padishahliqning hökümdarliri padishahliqning puqraliri* bilen ittipaqlashmaqchi bolghanliqini körsitidu. Lékin tömür lay bilen arilashmighandek, birliship kételmeydu. □

44 U *axirqi* padishahlar textte olturghan mezgilde, ershtiki Xuda yimirilmes bir padishahliq berpa qilidu. Bu padishahliq hergiz bashqa bir xelqge ötmeydu; eksiche u bu bashqa padishahliqlarni üzül-késil gumran qilib, özi menggü mezmüt turidu. □ ■

45 Özliri adem qoli bilen qézilmighan bir tashning taghdin chiqqinini we uning heykeldiki tömür, mis, lay, kümüş, altunni chéqiwetkenlikini kördile. Shunga ulugh Xuda aliylirigha kelgüsida yüz bérédighan ishlarni bildürgen. Körgen chüshliri choqum emelge ashidu, bérilgen tebir mutleq ishenchliktur. □ ■

□ 2:43 «padishahliqning puqraliri bilen...» — aramiy tilida: «insanlarning nesli bilen...». □ 2:44 «U *axirqi* padishahlar» — putning barmaqlirining padishahlargha wekillik qilidighanliqini körsitse kérek. Bu bab we 7-bab toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 2:44 Dan. 3:33; 4:31; 6:27; 7:14, 27; Mik. 4:7; Luqa 1:33 □ 2:45 «Özliri adem qoli bilen qézilmighan bir tashning taghdin chiqqinini we uning heykeldiki tömür, mis, lay, kümüş, altunni chéqiwetkenlikini kördile...» — bu bابتiki bésharetler toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 2:45 Yesh. 8:14; 28:16; Zeb. 118:22; Zek. 3:9; Mat. 21:42-44; Yuh. 3:31; 8:23

Padishahning Daniyalga in'am bérishi

⁴⁶ Andin padishah Néboqadnesar özini yerge étip Daniyalga sejde qildi we uninggha hediye béríp xushpuraq-isriq sélisni emr qildi.

⁴⁷ Padishah uninggha:

— Derweqe, séning Xudaying ilahlar ichide eng ulugh Ilah, padishahlarning xojisi we sirlarni ashkarilighuchi iken, chünki sen bu sirni yeshting! — dédi.

⁴⁸ Andin padishah Daniyalning mertiwisini yuqiri qilip, uninggha nurghun ésil sowghatlarni teqdim qildi. U uni pütkül Babil ölkisige hakim bolushqa teyinlidi we uni Babildiki danishmen-eqildarlarning bash aqsaqili qildi.

⁴⁹ Daniyalning padishahtin telep qilishi bilen, padishah Shadrak, Mishak we Ebednégolarni Babil ölkisining memuriy ishlirini idare qilishqa teyinlidi. Daniyal özi orda xizmitide qaldi. □

3*Néboqadnesarning altun heykelge choqunushni emr qilishi*

¹ Padishah Néboqadnesar altundin égziligi atmish gez, kengliki alte gez kélidighan bir heykel yasap, Babil ölkisining Dura tüzlenglikige ornatti. □

² Padishah barliq wezir, waliy, hakim, meslihetchi, xezinichi, sotchi, soraqchilarni shundaqla herqaysi ölkilerdiki bashqa emeldarlarning hem-misini padishah Néboqadnesar ornatqan bu altun heykelni öz ilahigha atash murasimigha qatnishishqa perman chüshürdi.

³ Shuning bilen wezirler, waliylar, hakimlar, meslihetchiler, xezinichiler, sotchilar, soraqchilar, shundaqla herqaysi ölkilerdiki bashqa emeldarlarning hemmisi atash murasimigha jem boldi. Ular heykelning aldidida turdi.

⁴ Jakarchi yuqiri awaz bilen:

— Ey herqaysi el-yurt, herqaysi taipilerdin kelgenler, her xil tilda sözlshidighan qowmlar,

⁵ siler sunay, ney, qalun, lira, ziltar, bulman we bashqa herxil sazlar-ning awazini anglighan haman, yerge bash urup padishah Néboqadnesar ornatqan altun heykelge sejde qilinglar. □

⁶ Kimki bash urup sejde qilmisa, shuan dehshetlik yalqunlap turghan xum-dan'gha tashlinidu, — dep jakarlidi.

⁷ Shunga, sunay, ney, qalun, lira, ziltar, bulman we bashqa herxil sazlar-ning awazini anglighan haman herqaysi el-yurt, herqaysi taipilerdin kelgen, herxil tilda sözlshidighan qowm yerge bash urup Néboqadnesar ornatqan altun heykelge sejde qilishi.

Kaldiylerning üç buraderning üstidin erz qilishi

⁸ U chaghda, bezi kaldiyler aldigha chiqip Yehudiyar üstidin erz qildi.

⁹ Ular padishah Néboqadnesargha:

— I aliyliri, menggü yashighayla!

□ **2:49** «Daniyal özi orda xizmitide qaldi» — aramiy tilida «Daniyal padishahning derwazisida tu-ratti». Kona zamanlarda shehning yaki ordining derwazisi bolsa, soraqchilar höküm chiqiridighan jay idi. □ **3:1** «égziligi atmish gez, kengliki alte gez...» — «gez» (yaki «jeynek») jeynektin qolning uchighiche bolghan ariliqtur, texminen 40-45 santimetr. □ **3:5** «lira» — lira bolsa töt tarliq bir xil saz. «bulman» — bulman bolsa bir xil püwlinidighan saz.

¹⁰ Aliyliri sunay, ney, qalun, lira, ziltar, bulman we bashqa herxil sazlarning awazini anglighan haman hemmeylen yerge bash urup altun heykelge sejde qilsun,

¹¹ shundaqla kimki yerge bash urup sejde qilmisa, u dehshetlik yalqunlap turghan xumdan'gha tashlansun dep perman qilghanidila.

¹² Sili Babil ölkisining memuriy ishlarini bashqurushqa teyinligen birnechche Yehudiy, yeni Shadrak, Mishak, Ebednégolar bar; i aliyliri, bu ademler silige hörmetsizlik qiliwatidu. Ular padishahning ilahlarining ibaditide bolmide yaki padishah ornatqan altun heykelgimu sejde qilmaydu, — dédi.

¹³ Shuni anglap padishah Néboqadnesar derghezep bolup, Shadrak, Mishak, Ebednégolarni öz aldigha keltürüşni emr qildi. Shuning bilen ular bu üçheyleni padishah aldigha epkeldi.

¹⁴ Néboqadnesar ulargha:

— Shadrak, Mishak, Ebeddnégo, siler rasttin méning ilahlirimning xizmitide bolmidinglarmu hem men ornatqan altun heykelge sejde qilmidinglarmu?

¹⁵ Hazir siler sunay, ney, qalun, lira, ziltar, bulman we bashqa herxil sazlarning awazini anglighan haman, men yasatqan heykelge sejde qilishqa teyyar tursanglar, yaxshi. Lékin sejde qilmisanglar, siler derhal dehshetlik yalqunlap turghan xumdan'gha tashlinisiler. Shu chaghda qandaq ilah kélip silerni changgilimdin qutquzuwalidikin, qéni?! — dédi.

¹⁶ Shadrak, Mishak, Ebednégolar padishahqa jawaben:

— I Néboqadnesar, bu ishta biz özimizni aqlishimiz hajetsiz.

¹⁷ Biz sejde qilip kéliwatqan Xudayimiz bizni dehshetlik yalqunlap turghan xumdandin qutquzalaydu; i aliyliri, U choqum özlirining ilkidin bizni qutquzidu.

¹⁸ Lékin bizni qutquzmighan teqdirdimu, aliylirige melum bolsunki, biz yenila ilahlirining xizmitide bolmaymiz we sili ornatqan altun heykelge sejde qilmaymiz, — dédi.

Üch dostning ölümge buyrulushi

¹⁹ Buni anglighan haman padishah Néboqadnesarning teri buzulup, Shadrak, Mishak, Ebednégolargha qattiq ghezeplendi. Shuning bilen ademlirige xumdanni adettikidin yette hesse qattiq qizitishni buyrudi.

²⁰ U qoshunidiki eng qawul palwanlarga Shadrak, Mishak, Ebednégolarni baghlap, dehshetlik yalqunlap turghan xumdan'gha tashlashni buyrudi.

²¹ Shuning bilen ular tonliri, ishtanliri, selliliri we bashqa libas kiyimliri sélinmighan halda baghlinip dehshetlik yalqunlap turghan xumdan'gha tashlandi.

²² Padishahning emrining qattiqliqi bilen xumdandiki ot intayin yalqunlap yénip turatti, shunglashqa xumdandin chiqiwatqan yalqun Shadrak, Mishak, Ebednégolarni kütürgen eskerlerni köydürüp tashlidi.

²³ Shundaq qilip Shadrak, Mishak, Ebednégo üçheylen baghlaqliq halda dehshetlik yalqunlap turghan xumdan'gha chüshüp ketti.

²⁴ Andin Néboqadnesar chöchügen halda ornidin chachrap turup, meslihetchi wezirleridin:

— Biz baghlap ot ichige tashlighinimiz üç adem emesmu? — dep soridi.

— Ular jawaben «Shundaq, i aliyliri! — dédi.

²⁵ Padishah jawaben:

— Mana, men töt ademning baghlaqsiz halda ot ichide erkin méngip yürüwatqinini körüwatimen'ghu, ular qilche köygendek emes; hemde tötinchi kishi ilahlarning ogħlidek turidu! — dédi.

Ücheylenni xumdan otidin chiqishi we östürülüshi

²⁶ Shuning bilen Néboqadnesar dehshetlik yalqunlap turghan xumdanning aghzigha yéqin kélip:

— Shadrak, Mishak, Ebednégo! Hemmidin Aliy Ilahning qulliri, chiqinglar, mayaqqa kélinglar! — dep tovlidi. Shuning bilen Shadrak, Mishak we Ebednégo ottin chiqti.

²⁷ Barliq wezirler, waliylar, hakimlar we padishahning meslihetchi wezirleri yighilip kélisip bu üçeylen'ge tikiliship qarashiti; ularning qilche köygen yéri yoq idi, chach-saqallirimu köymigen, kiyim-kéçeklirimu shu péti idi, üsti-béshidimu is-tütüning puriqi yoq idi.

²⁸ Néboqadnesar mundaq dédi:

— Shadrak, Mishak, Ebednégolarning Xudasigha shükür-sanalar bolghay! U Öz perishtisini ewetip, Özige tayan'ghan qullirini qutquziwaldi. Ular özlirining ilahidin bashqa héchqandaq ilahqa xizmet qilmasliq üçün we yaki bash urup sejde qilmasliq üçün, peqet öz Xudayimizningla ibaditide bolimiz dep padishahning permanigha xilapliq qilip hayatini tewekkul qildi. □

²⁹ Emdi men shundaq perman chüshürimenki: Qaysi el-yurt bolsun, qaysi taipilerdin kelgen bolsun, qaysi tilda sözlshidighanlar bolsun, Shadrak, Mishak, Ebednégolarning Xudasigha qara chaplaydiken, pütün téni qiymachiyma qilinsun, öyliri hajetxanigha aylandurulsun! Chünki bunda qutquzalaydighan bashqa ilah yoq. ■

³⁰ Shuning bilen padishah Shadrak, Mishak, Ebednégo üçeylenni östürüp, Babil ölkiside yuqiri mensepke teyinlidi.

4

Néboqadnesarning ikkinchi chüshi toghruluq yazghan xéti

¹ «Menki padishah Néboqadnesardin yer yüzidiki herbir el-yurtqa, herqaysi taipilerge, herxil tillarda sözlshidighan qowmlargha aman-ésenlik éship-téship turghay!

² Hemmidin Aliy Xuda manga körsetken alametlerni we karametlerni jakarlashni layiq taptim.

³ Uning körsetken möjizilik alametliri némedégen ulugh! Uning karametliri némedégen qaltis! Uning padishahliqi pütmes-tügimestür, Uning hakimliqi dewrdin-dewrgiche dawamlshidu! ■

⁴ Menki Néboqadnesar öyümde bixaraman olturghinimda, ordamda bayashat turmush köchürwatqinimda,

⁵ méni intayin qorqitiwetken bir chüshni kördüm, ornumda yatqinimda béshimdiki oylar we kallamdiki ghayibane alametler méni alaqqade qildi.

⁶ Babildiki barliq danishmenlerni aldimga chaqirishqa perman béríp, ularning chüshümge tebir bérishini buyrudim.

□ **3:28** «... Padishahning permanigha xilapliq qilip hayatini tewekkul qildi» — aramiy tilida «... Padishahning permanigha xilapliq qilip tenlirini tewekkul qildi». ■ **3:29** Dan. 2:5 ■ **4:3** Zeb. 93:1, 2; Dan. 6:27

7 Shuning bilan barliq remchi-palchi, pir-ustaz, kaldiyler we munejjimlar kélishti. Men chüshümni éytip berdim, lékin ular manga tebirini bérelmidi. □

8 Lékin axirda Daniyal kirdi (uning yene bir ismi Belteshasar bolup, méning ilahimning namigha asasen qoyulghan). Muqeddes ilahlarning rohi uningda iken. Men chüshümni éytip, uninggha:

9 – Ey palchilarning bashliqi Belteshasar, muqeddes ilahlarning rohi sende ikenlikini, sanga héchqandaq sir tes kelmeydighanliqini bildim, shunga méning körgen chüshümdiki ghayibane alametlerni chüshendürgeysen, shundaqla uninggha tebir bergeysen, – dédim. □

10 – Men ornunda yatqinimda kallamda mundaq ghayibane alametlerni kördüm: Mana, yer yüzining otturisida bir tüp derex bar iken; u tolimu égizmiş.

11 U barghanséri chong hem mezmüt ösüp, asman'gha taqishiptu, u dunyaning chetlirigimu körünidiken.

12 Uning yopurmaqliri chirayliq, méwisi intayin mol iken. Uningda pütkül dunyagha yetküdek ozuq bar iken. Uning astida daladiki haywanlar sayidashidiken, shaxlirida asmandiki uchar-qanatlar makan qilidiken; méwisidin barliq et igilirimu ozuqlinidiken.

13 Ornunda yétip, kallamda körgen ghayibane alametlerni körüwatimen, mana, asmandin bir közetchi muekkel, yeni muqeddes bir perishte chüshüp, □

14 mundaq jakarlididi:

– «Derehni késip, shaxlirini qirqip, yopurmaqlirini we méwilirini qéqip chüshürüp chéchiwétinglar. Dereh tüwidiki yawayi haywanlar uningdin yirachlashsun, uning shaxliridiki qushlar tézip ketsun.

15 Yerde peqet kötükiniyla yiltizi bilen, mis we tömür bilen chamberlep, yumran ot-chöppler bilen bille dalada qaldurunglar. U asmandiki shebnemdin chiliq-chiliq höl bolup tursun. Uning nésiwisi ot-chöp yeydighan yawayi haywanlar bilen bille bolsun.

16 Ademiy eqlidin mehrum qilinip, uninggha yawayi haywanlarning eqli bérisun, shundaqla shu halette «yette waqit» tursun. □

17 Dunyadiki jan igiliri Hemmidin Aliy Bolghuchining insanlarning padishahliqining hemmisini idare qilidighanliqi, shundaqla uning padishahliq hoquqini özi tallighan kishi (meyli u héchnémige erzimes adem bolsimu)ge béridighanliqini bilsun dep, bu höküm qarighuchi muekkellarning permani bilen, yeni muqeddes perishtilerning qarar buyruqi bilen belgilgen'gendur».

18 – Men padishah Néboghadnesar mana shundaq chöshni kördüm. Ey Belteshasar, chüshümge tebir bergeysen. Padishahliqimdiki danishmenler ichide men üçün buninggha tebir béreleydighan birmu adem chiqmidi. Lékin sen tebir béreleysen, chünki eng muqeddes ilahlarning rohi sende iken.

□ 4:7 «bérelmidi» — yaki «bermidi». □ 4:9 «Ey palchilarning bashliqi Belteshasar, muqeddes ilahlarning rohi sende iken...» — bu padishahning köz-qarishi. Daniyal özi palche emes, elvette. Palchiliq Tewratta qe'tiy men'i qilinidu. □ 4:13 «...muqeddes bir perishte chüshti» — aramiy tilida «bir muqeddes bolghuchi chüshti».

□ 4:16 «ademiy eqlidin mehrum qilinip» — aramiy tilida «ademiy köngüldin mehrum qilinip». «yawayi haywanlarning eqli» — aramiy tilida «yawayi haywanlarning yürüki». «...shundaqla shu halette «yette waqit» tursun» — «yette waqit» muqeddes kitabta déyilgini boyiche, yette yilni bildüridu. Emma Babillilarning kaléendaridiki bir yil 360 kün bolghachqa, belkim 2520 kün bolushi kérek. Bu toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng.

19 Shuning bilan Belteshasar depmu atalghan Daniyal bir haza heyranliqta alaqzade boldi we chüsh toghrisida oylap tolimu biaram boldi.

Padishah: — Ey Belteshasar, bu chüsh we uning tebiri séni alaqzade qilmisun, — dédi.

Belteshasar jawaben:

— I aliyliri, bu chüsh silidin nepretlen'genlerge bolsun, uning tebiri özlirige emes, dushmanlirige chüshkey! □

20-21 Barghanséri ösüp mezmüt bolghan, égziligi asman'gha taqishidighan, pütkül dunyagha körünidighan, yopurmaqliri chirayliq, méwisi intayin mol bolghan, pütkül dunyagha yetküdek ozuq bolidighan, sayisida yawayi haywanlar turidighan, shaxlirida uchar qushlar makan qilidighan derek bolsa, yeni sen körgen derek — del özliridur, i aliyliri!

— Chünki sili chong we mezmüt östila; silining heywetliri éship pelekke yetti; hökümraniqliri yer yüzining chetlirige yétip bardı.

22 — Chünki sili chong we mezmüt östila; silining heywetliri éship pelekke yetti; hökümraniqliri yer yüzining chetlirige yétip bardı.

23 Aliyliri qarap turghan waqitlirida asmandin bir qarighuchi, yeni bir muqeddes perishte chüshüp: «Bu derekni késip, xarab qilinglar. Xalbuki, yerde kötükiniyla yiltizi bilen qaldururp, mis we tömür bilen chemberlep, yumran ot-chöppler bilen bille dalada qaldurunglar. U asmandiki sheb-nemdin chiliq-chiliq hól bolup tursun. «Yette waqit» béshidin ötkiche uning néswisi ot-chöp yeydighan yawayi haywanlar bilen bille bolsun, — deptu.

24 — I aliyliri, chüshlirining menisi mana shu — Bular bolsa Hemmidin Aliy Bolghuchining permani bilen xojam padishahning béshigha chüshidighan ishlar —

25 Özliri kishiler arisidin heydiwétilip, yawayi haywanlar bilen bille yashaydila, kalilardek ot-chöp bilen ozuqlandurulidila, dalada asmandiki sheb-nemdin chiliq-chiliq hól bolup turidila. Taki sili Hemmidin Aliy Bolghuchining pütkül insan padishahliqini idare qilidighanliqini we Uning hoquqini Özi tallighan herqandaq kishige béridighanliqini bilip yetküche, yette waqit bashliridin ötidu. ■

26 «Dereknin kötikini yiltizi bilen yerde qaldurunglar» dep buyrulghaniken, özliri ershlarning hemmini idare qilidighanliqini bilip yetkendin kéyin padishahliqliri özlirige qayturulidu.

27 Shunga i aliyliri, méning nesihitim silige layiq körülgey, gunahliridin qol üzgeyla, ishta heqqaniy bolghayla, qebihlikliridin toxtap kembeghellerge rehimdillik qilghayla. Shundaq qilghandila belkim dawamliq güllep yash-nimamdila?

28 Bu ishlarning hemmisi padishah Néboqadnesarning béshigha chüshti.

29 On ikki aydin kéyin, u Babildiki padishahliq ordisingin ögziside seyle qiliwétip:

30 — Qaranglar, men öz izzitim we shan-shöhritim namayan qilinsun dep, shahane ordamning joylashishi üçün zor küchüm bilen yasighan heywetlik Babil shehiri mushu emesmu? — dédi.

31 Uning sözi aghzidin téxi üzülmeyla, asmandin bir awaz chüshüp:

— Ey padishah Néboqadnesar, bu söz sanga keldi: Padishahliq sendin élini.

32 Sen kishiler arisidin heydiwétilip, yawayi haywanlar bilen bille makan qilisen we kalilardek ot-chöp weysen; sen Hemmidin Aliy Bolghuchining

□ 4:19 «bir haza heyranliqta alaqzade boldi» — aramiy tilida «bire saet heyranliqta alaqzade boldi». ■ 4:25 Dan. 5:20,21

insan padishahligini idare qilidighanligini we Uning hoquqini Özi tallighan herqandaq kishige tutquzidighanligini bilip yetküche yette waqit béshingdin ötüp kétidu — déyildi.

³³ Bu söz Néboqadnesarda shuan emelge ashti. U kishiler arisidin heydiwétilip, kalilardek ot-chöp yep, téni shebnemdin chiliq-chiliq hól bolup ketti. Uning chachliri Bürkütning peyliridek, tirnaqliri qushning tirnaqliridek ósüp ketti.

³⁴ Emdi shu künler toshqanda, men Néboqadnesar asman'gha köz tikip qarividim, eqil-hoshum eslige keldi. Men Hemmidin Aliy Bolghuchigha hemdusana éytip, Menggü Hayat Turghuchini medhiyilep, hörmét eylidim.

Uning hakimliqi menggülik hakimliqtur;
Uning padishahliqi ewladdin-ewladqidur.

³⁵ Uning aldida yer yüzidiki barliq insanlar héchnéme hésablanmaydu; Ershtiki qoshunlar we zémindiki insanlar arisida U néme qilishni xalisa shuni qilidu;

Uning qolini kim tosalisun yaki Uningdin «Néme qilisen?» dep sorashqa jür'et qilalisun?

³⁶ Shuanla eqil-hoshum eslige keldi; padishahliqimning shan-sheripi, izzitim, padishahliq heywemmu eslige keltürüldi. Meslihetchi weziririm we emir-ésilzadilirim méni izdep keldi. Padishahliqim mustehlemlendi; burunqidinmu zor heywige yéngibashtin ige boldum.

³⁷ Emdi menki Néboqadnesar ershtiki Padishahqa hemdusana oquymen, Uni téximu ulughlaymen we Uni izzetleymen:

— Uning qilghanliri heqtur,

Uning yolliri toghridur;

Uning tekebburluq yolida mangghanlarning heywisini chüshürüsh qudriti bardur!».

5

Néboqadnesarning newrisi padishah Belshazarning ziyapiti

¹ Bir küni padishah Belshazar emir-ésilzadilerdin ming kishini tekliq qilip katta ziyapet bérip, ularning aldida sharab ichip, eysh-ishret keypini sürdi.

□

² Padishah Belshazar sharabni tétip körüp, özi, emir-ésilzadiliri, öz xotun-kénizelkiring sharabni atisi Néboqadnesar Yérusalémdiki muqeddes ibadtxanidin oljigha alghan altun-kümüshtin yasalghan jam-qachilarda ichishige shu jam-qachilarni élip chiqishni buyrudi.

³ *Newkerler* derhal bérip Xudaning Yérusalémdiki muqeddes ibadtxanidinin élip kelin'gen altun jam-qachilarni élip chiqti; padishahning özi, emir-ésilzadiliri, uning xotunliri we kénizekliri ularda sharab ichti.

⁴ Ular sharab ichkech, altun, kümüş, mis, tömür, yaghach we tashlardin yasalghan butlarni medhiyleshti.

□ 5:1 «padishah Belshazar emir-ésilzadilerdin ming kishini tekliq qilip...» — padishah Belshazar Néboqadnesarning newrisi idi. Emeliyette shu künlerde u «muawin impérotor» idi; atisi Nabonidus impérotor idi, lékin u adette Babilida turmaytti. «... **Ularining aldida sharab ichip, eysh-ishret keypini sürdi**» — bu babtiki 30-31-ayetlerdin qarighanda, shu chaghda Pars qoshunliri Babil shehirini alliqachan qorshiwalganidi. Emdi Babillar némişqa ziyapet qilidu? Tarixshunaslarning tehliili boyiche Babil shehiri (a) intayin mustehkem, sépili ézig sheher; (e) uningda yirgirme yilliq ozuq-tülük toplan'ghanidi. Shunga padishah özini tolimu bixeter, dep qaraytti.

5 Del shu peyitte adem qolining besh barmiqi peyda bolup, chiraghdan-ning udulidiki ordining tam suwiqigha xet yézishqa bashlidi. Padishah xet yazghan qolning körün'gen qismini körüp, □

6 chirayi tatirip, könglide intayin alaqqade bolup ketti. Put-qolliri boshiship, putliri titrep ketti. □

7 Padishah qattiq warqirap, pir-ustazlar, kaldiyler we munejjimlarni chaqirishni buyrudi. Babildiki danishmenler kelgen haman padishah ulargha:

— Kimki tamdiki bu xetlerni oqup menisini manga dep bérelise, uninggha sösün renglik bir ton kiygüzülüp, boynigha altun zenjir ésilip, padishahliqta üçinchi mertiwé béridu, — dédi. □

8 Padishahning danishmenlirining hemmisi ordigha hazir boldi; lékin ular ne xetlerni oquyalmaytti ne padishahqa menisini chüshendürüp bérelmeytti.

9 Belshazar téximu alaqqade bolup, chirayi téximu tatirip ketti. Emir-ésilzadilermu qandaq qilishni bilelmei qaldi.

10 Padishah we emir-ésilzadilerning warqirashqan awazini anglighan xanish ziyapet zaligha kirip, padishahqa mundaq dédi:

— I aliyliri, menggü yashighayla! Alaqqade bolup ketmigeyle, chirayliri tatirap ketmigei. □

11 Padishahliqlirida bir kishi bar, uningda muqeddes ilahlarning rohi bar, atiliri texttiki waqtida, bu kishide yoruqluq, danaliq we eqil-paraset, yeni ilahlargha xas eqil-paraset namayan qilin'ghanidi. Atiliri Néboqadnesar, yeni padishah atiliri uni pütün remchi-palchilar, pir-ustazlar, kaldiyler we munejjimlarning béshi qilip teyinligen. ■

12 Bu kishide alahide bir rohiy xususiyet, bilim, hékmet, chüshlerge tebir béreleydighan, tépishmaqlarni yéshleydighan we tügün-sirlarni achalaydighan qabiliyet bar idi. Shu kishining ismi Danial bolup, padishah uninggha Belshazar depmu isim qoyghan. Shunga bu Danial chaqirtilsun, u choqum bu xetlerning menisini yéship béridu.

Daniyalning tamdiki xetning menisini chüshendürüshi

13 Shuning bilen Danial padishahning aldigha élip kélindi, padishah Daniyaldin:

— Padishah atam Yehuda ölkisidin sürgün qilip kelgen Yehudiylar ichidiki héliqi Danial senmu? — dep soriwidi,

14 — Sen toghruluq xewirim bar, sende muqeddes ilahlarning rohi, shundaqla yoruqluq, danaliq we alahide eqil-paraset bar iken dep anglidim.

15 Emdi danishmenler we pir-ustazlarni tamdiki xetni oqup, menisini manga chüshendürüp bersun dep aldimga chaqirtip kélindi; lékin bu ishning sirini héchqaysisi yéship bérelmidi.

□ 5:5 «... chiraghdanning udulidiki ordining tam suwiqigha xet yézishqa bashlidi» — qiziq bir ish shuki, arxéologlar qazghan asar'etiqilergé asasen, Babil ordiliridiki tamlar üstige ularning eng ulugh ghelibe-muweppeqiyetliri süret we sözler bilen xatirilen'gen. Padishah ziyapet qilghanda, maxtinish üçün özining yéqindin buyanqi urushlardiki ghelibisini we muweppeqiyetlirini yorutush üçün, chiraghdan bu resimlarning uduligha qoyghuzulatti. □ 5:6 «put-qolliri boshiship,...» — aramiy tilida: «bel-saghrisining boghum-ügiliri boshiship,...». Bu ish-weqe «Yesh.» 45:41tiki bésharetning bir emelge ashurulushi. «putliri titrep ketti» — aramiy tilida: «tizliri bir-birini qaqqili turdi». □ 5:7 «uninggha sösün renglik bir ton kiygüzülüp,...» — qedimki zamanlarda sösün reng «shahane reng» dep hésablinatti. □ 5:10 «...warqirashqan awazini anglighan xanish ziyapet zaligha kirip,...» — «xanish» mushu yerde Belshazarning anisi yaki chong anisi (Néboqadnesarning ayali) bolsa kérek.

■ 5:11 Dan. 2:47, 48

¹⁶ Biraq sen toghruluq anglighanmenki, sen sirlarni chüshendüreydikensen we tügünlerni yésheleydikensen. Eger bu xetlerni oqup, menisini chüshendürüp béreliseng, sanga sösün renglik ton kiygüzüldü, boynunggha altun zenjir ésilidu, padishahliqta üçinchi derijilik mertiwige érishisen, — dédi.

¹⁷ Daniyal padishahqa mundaq jawab berdi:

— Aliylirining in'amliri özliride qalsun, mukapatlirini bashqa kishige bergeyla. Emdilikte men aliylirigha bu xetni oqup, menisini chüshendürüp bérey.

¹⁸ — I aliyliri, Hemmidin Aliy Xuda atiliri Néboqadnesargha padishahliq, ulughluq, shan-sherep we heywet berdi.

¹⁹ Uninggha béirilgen ulughluqtin herqaysi el-yurt, herqaysi taipiler we herxil tilda sözlshidighan qowmlarning hemmisi uning aldida titrep qorqup turatti; u kimni xalisa shuni öltüretti, kimni xalisa shuni tirik qoyatti; kimni xalisa shuni mertiwilik qilatti, kimni xalisa shuni pes qilatti.

²⁰ Lékin u könglide tekebburliship, roh-qelbide meghrurlinip mijezi tersaliship, padishahliq textidin chüshürülüp, izzitidin mehrum qilindi.

²¹ U kishiler arisidin heydiwétilip, uninggha yawayi haywanlarning eqli béridi. U yawa éshekler bilen bille makanliship, kalilardek ot-chöp yégüzüldi, téni shebnemdin chiliq-chiliq hól bolup ketti, taki u Hemmidin Aliy Xudaning insan padishahliqini idare qilidighanliqini we U padishahliqning hoquqini Özi tallighan herqandaq kishige béridighanliqini bilip yetküche shu halette boldi.■

²² Ey Belshazar, Néboqadnesarning oghli turup özliri bularning hemmisidin xewerliri bolsimu, lékin özlirini töwen qilmidila.

²³ Eksiche tekebburliship ershtiki Rebge qarshi turdila. Sili Uning muqeddes ibadetxanisidin olja alghan jam-qachilarni élip kélip, özliri, emir-élsizadiliri, öz xotunliri we kénizeklirimu ularda sharab ichtinglar andin körmeydighan, anglimaydighan we héchnémuni chüshenmeydighan altun, kümüş, mis, tömür, yaghach we tashlardan yasalghan butlarni medhiyilidile. Halbuki, silining nepeslirini Öz qolida tutqan we silining barliq heriketlirini Öz ilkide tutqan Xudani ulughlimidila.

²⁴ Shunga, Xuda bu qolning körün'gen qismini ewetip bu xetlerni yazdurdi.

²⁵ Bu xetler: «Méné, méné, tekél, upharsin» dégendin ibaret. □

²⁶ Buning chüshendürülüshi: — «Méné» — Xuda silining padishahliqlirining hésabini qilip, uni ayaghlashturdi.

²⁷ «Tekel» — sili tarazida tartiliwidila, kem chiqtila.

²⁸ «Peres» — padishahliqliri parchilinip, Médialiqlar bilen Parslarga tewe qilindi.□

²⁹ Shuning bilen Belshazar derhal newkerlirige emr qiliwidi, ular Daniyalgha sösün renglik tonni kiydürüp, boynigha altun zenjirni ésip qoydi; u u toghruluq: «Padishahliq ichide üçinchi derijilik mertiwige ige bolsun» dep jakarlıdi.

■ 5:21 Dan. 4:22 □ 5:25 «Méné» — «sanash» yaki «hésablash» dégen sözi bilen, «tekél» — «tarazida tartish» dégen sözi bilen, «upharsin» — «parchilinish» dégen sözi bilen ahangdash bolidu. Aramiy tilidin ibranıy tiligha terjime qilinsa «Bir mina, bir shekel, yérım mina» dégen bolidu. Mina we shekel ibranıylarning pul birlikliri idi. □ 5:28 «peres» — «upharsin» dégen sözning birlik shekli (25-ayette «upharsin» köplük shekilde). «Peres» («upharsin») dégenlik «Pars» sözi bilen yiltizdash bolup, bu yerde ikki bisliq mene bildürüdu. Uning padishahliqi hem parchılan'ghan hem Parslarga mensup bolidu, dégeni bildürüdu.

³⁰ Shu kéche kaldiyerning padishahi Belshazar öltürüldi.

³¹ Padishahliq bolsa Médialiq Dariusning qoligha ötti. U texminen atmiş ikki yashta idi. □

6

Daniyal shirlar öngküride

¹ Padishah Darius pütün padishahliqni idare qilish üçün bir yüz yigirme wezirni herqaysi yurtlarni bashqurushqa teyinleshni muwapiq kördi. □

² Buningdin bashqa u bu wezirlerni nazaret qilip, bu wezirlerning hésabini élish, shundaqla padishahning hoquq-menpeeti ziyan'gha uchrimsun dep Daniyal we bashqa ikki kishini nazaretchilikke teyinlidi.

³ Daniyalda alahide bir rohiy xususiyet bar bolghachqa, u bashqa nazaretchilerdin we wezirlerdin iqtidarliq chiqti. Shunga padishah uni pütkül padishahliqni idare qilishqa teyinlimekchi boldi.

⁴ Shuning bilen bashqa nazaretchi we wezirler uning padishahliqtiki memuriy ishliridin sewenlik izdidi. Lékin ular erz qilghudek héchqandaq bahane-seweb yaki sewenlik tapalmidi. Chünki Daniyal diyagnetlik we ishenchlik bolup, uningdin qilche kemchilik yaki sewenlik chiqiralmighanidi.

⁵ Shunga shu ademler özara:

— Daniyalning Xudasining qanunigha munasiwetlik ishliridin bashqa, uningdin eyibligüdek héchqandaq bahane tapalmaymiz, — déyishti.

⁶ Shunga ular özara til biriktürup padishahning aldigha kirip:

— Padishah Darius aliyliri menggü yashighayla!

⁷ Aliylirining padishahliqliridiki barliq nazaretchi, waliy, wezir, meslihetchi, hakim we emeldarlar birlikte meslihetleshtuq; herqandaq kishi ottuz kün ichide herqandaq ilahqa herqandaq dua-tilawet qilishqa we yaki herqandaq kishidin bir nerse tileshke ruxset bolmisun, i aliyliri, peqet silidinda tilishi ruxset bolsun dégen shahane yarliqning chüshürülüşhini layiq kördüq. Bu perman qet'iy bolsun, kimki bu perman'gha xilapliq qilsa, u shirlar öngkürige tashlansun! □

⁸ Emdi, i aliyliri bu permanni békitip chüshürgeyla, uning özgerilmesliki üçün yarliqnamige imza qoyghayla; chünki Média we Pars qanuni boyiche, perman chiqirilishi bilenla özgerishke bolmaydu, — dédi. ■

⁹ Shuning bilen Darius permanni békitip yarliqnamigha qol qoydi. □

□ **5:31 «Padishahliq bolsa Médialiq Dariusning qoligha ötti»** — aramiy tilida «Médialiq Darius padishahliqni qobul qildi». Babil shehirining qandaq ishghal qilin'ghanliq heqqidiki qiziq téma toghruluq «Yeremiy»diki «qoshumche söz»imizde, «Babil shehirining örüwétilishi toghruluq bésharetler» dégen bayanirimizni körüng. □ **6:1 «Padishah Darius pütün padishahliqni idare qilish üçün...»**

— mushu «Darius»ning kim ikenliki toghruluq alimlar arisida talash-tartish bar. Beziliri uni parsliq Qoresh, dep qaraydu. Lékin mushu yerde Darius «Médialiq» déyilidu we 31ge qarighanda, u Qoreshning qol astida idi («Médialiq Darius padishahliqni qobul qildi» déyilidu). Uning salahiyitini arxéologlar tetqiqatliiri bilen éniqlishi mumkin. □ **6:7 «Aliylirining padishahliqliridiki barliq nazaretchi, waliy, wezir, meslihetchi, hakim we emeldarlar...»** — ularning bu bayanidiki «barliq» dégen söz yalghanchiliq idi; chünki Daniyal uning ichide emes idi, elwette. ■ **6:8 Est. 1:9; 8:8** □ **6:9**

«Shuning bilen Darius permanni békitip yarliqnamigha qol qoydi» — 9-ayetning toluq menisini békitish tes. Aramiy tilida «Shuning bilen Darius perman we yarliqnamige qol qoydi» déyilidu. Buninggha qarighanda, ikki yazma yarliq bolghan bolsa kérek. Pars ordisidiki qaide-nizamlardin anche xewirimiz bolmighachqa, néme üçün ikki yarliq kérek bolidighinini bilmeymiz.

¹⁰ Daniyal bu yarliqnamige imza qoyulganligini anglap, öyige qaytti. Uning öyining ögziside bir balixana bolup, dérizisi Yérusalémgha qaraydighan bolup, ochuq turatti. U aditi boyiche dérizining aldida tizlinip olturup, her küni üç qétim Xudagha dua-tilawet qilip shükür éytatti. ■

¹¹ Lékin héliqi ademler bille kélip Daniyalning Xudagha dua we tilawet qiliwatqinini kórdi.

¹² Andin ular birlikte padishahning aldigha bérip perman toghrisida gep échip:

– I aliyliri, özliri: Ottuz kün ichide özliridin bashqa herqandaq ilahdin yaki herqandaq insandin birer némini tiligen herqandaq kishi shirlar öngkürige tashlandu, dégen bir perman'gha imza qoyghan emesmu? – dep soridi.

Padishah: – Derweçe shundaq qildim, Média we Pars qanuni boyiche permanni özgertkili bolmaydu, – dédi.

¹³ Andin ular padishahqa jawaben:

– Yehudadin esir élip kélin'gen kishilerdin héliqi Daniyal, i aliyliri, silini we sili imza qoyghan permanni kózge ilmaydu, belki her künde üç qétim öz dua-tilawitini qiliwatidu, – déyishti.

¹⁴ Buni anglighan padishah öz-özige kayip, köngül qoyup Daniyalni qutqushushqa amal tapmaqchi bolup, u kün patquche herxil qutquzush amali üstide izdinip yürdi.

¹⁵ Lékin axirda u kishiler yene özara til biriktürüp padishahning aldigha jem bolup uninggha:

– I aliyliri, özlirige melumki, Médialar we Parslarning qanuni del shuki, padishahning békitken herqandaq qarari yaki permanini özgertishke bolmaydu, – déyishti.

¹⁶ Shuning bilen padishahning emr qilishi bilen Daniyal tutup kélinip, shirlar öngkürige tashlandi. Padishah Daniyalgha:

– Sen üzöldürmey ibadet qilidighan Xudaying séni qutquziwalidu! – dédi.

¹⁷ Bir tash élinip, öngkürning aghzi uning bilen étildi; Daniyalning ish-lirigha héchkim arilashmisun dep uni padishah öz möhüri we uning emir-emeldarilirining möhürliri bilen möhürlidi.

¹⁸ Andin padishah ordigha qaytip kélip kéchini roza tutup ötküzdi; özining toqal-kénizekliridin héchqaysisini Öz yénigha keltürmedi, u kéchiche uxliyalmidi. □

¹⁹ Tang étishi bilenla padishah ornidin turup, aldirap shirlar öngkürige bardı.

²⁰ Padishah öngkürge yéqinlaship azablan'ghan halda Daniyalni chaqirip:

– Ey Daniyal, Menggü Hayat Xudaning quli, sen üzülmes ibadet qilidighan Xudaying séni shirlardin qutquziwalimidimu? – dep towlidi.

²¹ Daniyal jawaben:

– I aliyliri, menggü yashighayla!

²² Xudayingning perishtisini ewetip shirlarning aghzini yumdurushi bilen ular manga héch ziyani-zexmet yetküzelmidi; chünki U mendin héchqandaq eyib körmidi. Aliylirining aldidimu men héchqandaq ziyani yetküzgüdek ish qilmidim, – dédi.

²³ Buni anglap padishah intayin xushal bolup, ademlerini Daniyalni öngkürdin élip chiqishni buyrudi. Shuning bilen ular Daniyalni öngkürdin

■ **6:10** 1Pad. 8:44; Zeb. 55:17 □ **6:18** «özining toqal-kénizekliridin héchqaysisini Öz yénigha keltürmedi» — yaki, «u héchqandaq köngül échishlarnimu qilmidi». «u kéchiche uxliyalmidi» — aramiy tilida «uning uyqusi qachtı».

élip chiqti. Uningdin qilche zéde-zexmet tapalmidi; chünki u Xudasigha tayan'ghanidi.

²⁴ Andin padishah buyruq chüshürdi, *newkerliri* Daniyalning üstidin shikayet qilghanlarning hemmisini tutup, ularni bala-chaqiliri we xotunliri bilen qoshup shirlar öngkürige tashliwetti. Ular öngkür tégige chüshüp bolmayla shirlar étilip kélip, ularning ustixanlirininimu chaynap qiyma-chiyma qiliwetti.

²⁵ Shu ishtin kéyin Darius padishah yer yüzide turuwatqan herqaysi el-yurt, hemme taipiler, her tilda sözlishidighan qowmlarning hemmisige mundaq pütük chüshürdi: —

«Hemminglarga amanliq éship-téship turghay!

²⁶ Men ushbu yarliqni chüshürimenki, padishahliqimdiki herbir yurttiki pugralar Daniyalning Xudasi aldida titrep qorqsun!

— Chünki U Menggü Hayat Xudadur,

Menggü mustehkem özgermestur,

Uning padishahliqi halak qilinmas,

Uning hakimiyiti ebedil'ebedgiche bolidu. □ ■

²⁷ U bala-qazadin qoghdaydu we qutquzidu,

U asmanlardimu, yer yüzidimu alamet-karametlerni yaritidu,

U Daniyalni shirlarning changgilidin qutquzdi».

²⁸ Daniyalning bolsa shu ishlardin kéyin Darius höküm sürgen mezigilde, shundaqla Pars padishahi Quresh höküm sürgen waqıtlarda ishliri rawan yürüшти.

7

Daniyalning ghayibane alametlerni bayan qilghanliqi ••• Töt zor mexluqni körüş

¹ Belshazar Babilgha padishah bolghan birinchi yili Daniyal ornida yétip chüshide birnechche ghayibane alametlerni kördi. U chüshide körgenlirini mundaq yekünlep xatiriliwaldi: —

² Kéchide körgen ghayibane körünüshte menki Daniyal shuni kördümki, asmanning töt teripidin shamal chiqip, «Ulugh Déngiz» yüzige urulmaqta idi. □

³ Déngizdin shekilliri bir-birige oxshimaydighan töt zor mexluq chiqti. ■

⁴ Birinchi mexluq shirgha oxshaytti, lékin bürkütning qaniti bar idi. Men uninggha qarap turghinimda, qanatliri yulundi; andin u yerdin kötürülüp, ikki puti yerge dessitilip ademdek turghuzulup, uninggha insaniy bir qelb béridi. ■

⁵ Mana yene bir mexluq, yeni ikkinchisi éyiqqa oxshaytti. Uning bir teripi ikkinchi bir teripidin égziltildi. Uning chishliri üç qowurghini chishlep turatti, bir awaz uninggha: «Ornungdin tur, göshni yéyishingche yewal!» — dédi.

⁶ Qarap turghinimda, mana yene bir mexluq peyda boldi. U yilpizgha oxshaytti, dümbiside qushningkidek töt qaniti bar idi; uning béshi töt idi. Uninggha hakimliq hoquqi béridi.

□ 6:26 «Uning hakimiyiti ebedil'ebedgiche bolidu» — aramiy tilida «Uning hakimiyiti axirgiche bolidu». ■ 6:26 Dan. 2:44; 4:3; 7:14, 27; Luqa 1:33 □ 7:2 «Ulugh Déngiz» — «Ottura Déngiz»ni körsetse kérek. ■ 7:3 Dan. 2:37-45 ■ 7:4 Dan. 4:34

7 Uningdin kéyin kéchidiki ghayibane körünüşlerde qarap turghinimda, mana tötinchi bir mexluq peyda boldi. U intayin qorqunchluq, dehshtlik we ajayib küchlük idi. U yoghan tömür chishliri bilen owni chaynap ézip yutup, qalduqini putliri bilen dessep-cheyleytti. U aldinqi barliq mexluqqa oxshimaytti; uning on münggüzi bar idi.

8 Men bu münggüzlerni közitawatqinimda, mana münggüzlerning arisidin yene bir kichik münggüz ösüp chiqti. Bu kichik münggüznung aldida eslidiki münggüzlerdin üchi yuluwétildi. Bu kichik münggüznung ademningkidek közi we chong sözleydighan aghzi bar idi.

Menggü hayat bolghuchini körüş

9 Men qarap turghinimda, u yerge birnechche textning qoyulghanliqini kördüm; ularning biride, «Ezeldin Bar Bolghuchi» orun élip olturuptu. Uning kiyimliri qardek ap'aq, chachliri ap'aq qoza yungidek idi. Uning texti ot lawuldap turghan yalqunlar bolup, lawuldap köyüwatqan ot chaqlirining üstide idi. □

10 Uning aldidin goya rawan éqip turghan deryadek ot yalquni lawuldap éqip turatti; Uning xizmitide turghuchilar tümen minglighan idi, Uning aldida yüz milyonlighan hazir turghuchilar bar idi. Soraq bashlan'ghanliqi jakarlinip, desturlar échildi. □ ■

11 Héliqi kichik münggüznung yoghan geplerni qiliwatqan awazidin diqqitim shuninggha tartilip qarap turattim. Qarap turghinimda, tötinchi mexluq öltürülüp, uning jesiti halak qiliniq, otqa tashlap köydürülüşke tapshuruldi.

12 Qalghan üç mexluq bolsa, hakimiyitidin mehrum qilindi, lékin ularning ömri yene bir mezigil uzartildi.

13 Kéchidiki ghayibane körünüşlerde mana, men goya Insan Oghligha oxshash bir zatning asmandiki bulutlar bilen kelginini kördüm. U «Ezeldin Bar Bolghuchi»ning yénigha bérip, uning aldigha hazir qilindi. ■

14 Her el-yurt, her taife, her xil tilda sözlshidighan qowmlar uning xizmitide bolsun dep, seltenet, shöhret we padishahliq hoquqi uninggha béridi. Uning selteniti menggü solashmas seltentur; uning padishahliqi menggü halak qilinmas. ■

Ghayibane körünüşlerning tebiri

15 Menki Daniyalning wujudum, dil-rohim bek biaramliqqa chömdi, kallamdiki ghayibane alametler méni intayin alaqqade qildi.

16 Men yéqin turghuchilardin birining aldigha bérip, bu ghayibane alametlerning heqiqiti toghruluq soridim. U manga tebir bérip chüshendürüp mundaq dédi: — □

17 «Bu töt zor mexluq kelgüside dunyada bash kötüridighan töt padishahni körsitidu.

□ 7:9 «Ezeldin Bar Bolghuchi» — eslide ibranij tilida «Qedimki künlernin tartip Bar Bolghuchi» — Yeni Xuda dégenliktur, elwette. □ 7:10 «...tümen minglighan» — aramiy tilida: «... minglighan minglighan» yaki «minglighan ming» — démek, birnechche milyon. «Uning xizmitide turghuchilar tümen minglighan idi, uning aldida yüz milyonlighan hazir turghuchilar bar idi» — ayette közde tutulghan Xudaning xizmetchiliri perishtiler, elwette. «Weh.» 9:16ni körtüng. ■ 7:10 Weh. 5:11; 20:12 ■ 7:13 Dan. 7:27; Zeb.2:6; Nah. 1:3; Mat. 24:30; 26:64; 1Tés. 4:17; Weh. 1:7 ■ 7:14 Dan. 2:44; Luqa 1:33 □ 7:16 «yéqin turghuchilar» — perishtiler bolsa kérek.

18 Lékin Hemmidin Aliy Bolghuchining muqeddes bendiliri padishahliq hoquqini qobul qilidu, ular uninggha menggü igidarchiliq qilidu, ebedil'ebedgiche shundaq bolidu».[□]

19 Men bashqa üç mexluqqa oxshimaydighan tötinchi mexluq, yeni zor qorqunchluq, tömür chishliq, mis tirnaqliq, misni chaynap ézip yutup, andin qalduqlirini ayaghliri bilen dessep-cheyleydighan héliqi mexluq toghrisidiki heqiqetni,

20 shundaqla uning béshidiki on münggüzining we kéyin ösüp chiqqan kichik münggüz toghrisidiki heqiqetni téximu éniq bilmekchi boldum — uning, yeni héliqi kichikining aldida eslide bar bolghan bashqa üç münggüz yulwétilgen, közliri we yoghan gep qilidighan aghzi mis bolup, ene bashqa münggüzlerge qarighanda téximu heywetlik idi.

21 Qarap turghinimda, u kichik münggüz Xudaning muqeddes bendiliri bilen jeng qilip ulardin üstünlükke ige boldi;

22 «Ezeldin Bar Bolghuchi» kelgende, höküm qilish hoquqi Hemmidin Aliy Bolghuchining muqeddes bendilirige béridi. Shuning bilen békitilgen waqti kélip, *Xudaning* muqeddes bendiliri padishahliq hoquqini ötküziwaldi.[□]

23 *Tebir bergüchi* chüshendürüp yene mundaq dédi: — «tötinchi mexluq kelgüsi dunyada bash kötüridighan tötinchi bir padishahliq bolup, u bashqa herqandaq padishahliqlargha oxshimaydu. U pütkül dunyani yutup, uni ayagh asti qilip, kukum-talqan qilidu.»[■]

24 On münggüz bolsa, bu padishahliqtin chiqidighan hökümraniq qilidighan on padishahni körsitidu. Kéyin yene bir padishah meydan'gha chiqidu, u ilgiriki padishahlargha oxshimaydu; u üç padishahni özige boysunduridu.

25 U Hemmidin Aliy Bolghuchigha qarshi kupurluq sözlerni qilidu hemde Hemmidin Aliy Bolghuchining muqeddes bendilirini halsizlanduridu. U kaléndarni, héyt-ayemlerni we muqeddes qanunlarni özgertiwétishni gestleydu. Xudaning muqeddes bendiliri «üch yérim waqit» uning hökümraniqigha tapshurulidu.^{□ ■}

26 Andin Xudaning soti échilidu, buning bilen uning idare qilish hoquqi tartiwélinip, menggülik üzül-késil yoqitilidu.

27 Lékin uning padishahliqining hoquqi, yeni dunyadiki herqaysi padishahliqlarning selteniti we shöhriti Hemmidin Aliy Bolghuchining muqeddes bendilirige, yeni Xudaning Öz xelqige ötküzüldi. Uning padishahliqi menggü bir padishahliqtur, dunyadiki pütün hökümdarlar Uning xizmitide bolup uninggha itaet qilidu.»[■]

[□] 7:18 «... muqeddes bendiliri padishahliq hoquqini qobul qilidu» — qiziq bir yéri shuki, «padishahliq» dégen kimningki yaki qaysi padishahliq éytilmighan. Némishqa? Jawab choqum shuki, shu chaghda peqet birla padishahliq, yeni Xudaningki bolidu. [□] 7:22 «Shuning bilen békitilgen waqti kélip, Xudaning muqeddes bendiliri padishahliq hoquqini ötküziwaldi» — bashqa birxil

terjimisi: «Shuning bilen békitilgen waqti kélip, Hemmidin Aliy Bolghuchining muqeddes bendiliri dep höküm chiqirildi». [■] 7:23 Dan. 2:40-44 [■] 7:24 Dan. 2:40-44 [□] 7:25 «üch yérim waqit» —

texminen «üch yérim yil»ni körsitidu. Sel toghriraq dések, «bir waqit» («Daniyal» dégen qisimning bashqa yerliri bilen shéishturghanda) belkim Babilliqlarning ishlitidighan yili, yeni 360 künlük waqitni körsitishi mumkin. Shunga «üch yérim waqit», 1260 künni körsitidu. Esliy aramiy til nusxasida, «üch yérim waqit», «bir waqit, ikki waqit we qoshumche yérim waqit» dégen shekilde ipadilen'gen. Babilliqlar bezi yillirigha qoshumche bir ayni «kebise ay» dep qatatti; «bir waqit, ikki waqit we qoshumche yérim waqit» dégen ibare qoshumche aynig bolushining mumkinchilikini yoqqa chiqiridu. Démek, «üch yérim waqit» 1290 kün emes, belki 1260 kün bolidu. [■] 7:25 Dan. 9:27; 11:36; Mat. 24:15; Mar. 13:14; Luqa 21:20; 2Tés. 2:3-4; Weh. 13:1-8 [■] 7:27 Dan. 2:44

28 Bu ish mana mushu yergiche boldi. Menki Daniyal, öz oylirim özümni alaqzade qildi, chirayim tatirip ketti. Biraq bu ishni qelbimde püküp saqlidim.□

8

Qochqar bilen téke heqqide ghayibane körünüş

1 Padishah Belshazar textke olturup üçinchi yili, menki Daniyal ikkinchi bir ghayibane alametni kördüm. □

2 Ghayibane körünüshte, özümni Élam ölkisidiki Shushan qel'eside kördüm. Körünüshte men Ulay chong östingi boyida idim.

3 Béshimni kötürüp qarisam, ikki münggüzi bar bir qochqarning chong östeng aldida turghanliqini kördüm. Uning münggüzi égiz bolup, bir münggüz yene biridin égiz idi; égizrek bolghan münggüz yene birsidin kéyinrek ösüp chiqqanidi.

4 Men qochqarning gherb, shimal we jenub tereplerge üsüwatqinini kördüm. Héchqandaq haywan uninggha teng kélelmeytti we héchkim héchkimni uning changgilidin qutquzalmaytti. U néme qilishni xalisa, shuni qilatti, barghanséri heywetlik bolup kétiwatatti.

5 Men bu toghruluq oylawatattim, mana, gherb tereptin bir téke putliri yerge tegmigen halda pütün jahanni kézip yügürüp keldi. Uning ikki közi arisigha körünerlik chong bir münggüz ösüp chiqqanidi.

6 U men deslep körgen héliqi östeng boyida turghan ikki münggüzlük qochqargha qarap qehri bilen shiddetlik étildi.

7 Men uning qochqargha yéqin kélip, ghezep bilen qochqarni üsüp ikki münggüzini sunduriwetkenlikini kördüm. Qochqarning qarshiliq körsetküdek madari qalmighanidi, téke uni yerge yiqitip, dessep-cheylidi, tékinging changgilidin uni qutquzivalidighan adem chiqmidi.

8 Téke barghanséri heywetlik bolup ketti; lékin u xéli küchiyip bolghanda, chong münggüzi sunup chüshüp, eslidiki jayidin asmandiki töt shamalgha qarap turidighan, közge körünerlik töt münggüz ösüp chiqti.

9 Bu töt münggüzning ichidiki biridin yene bir münggüz ösüp chiqti. U kichik münggüz ösüp intayin heywetlik boldi, jenub, sherq tereplerge we «güzel zémin»gha qarap tesir küchini kéngeytti. □

10 U intayin heywetlik bolup, hetta samawiy qoshundikilerge hujum qilghudek derijige yetti, samawiy qoshundikilerdin we yultuzlardin birmunchisini yerge tashlap, ularning üstige dessidi

11 (u tolimu meghrurlinip, hetta samawiy qoshunning Serdari bilen teng bolmaqchi bolup, ibadetxanida Serdargha atap kündilik qurbanliq sunushni

□ 7:28 «Bu ish mana mushu yergiche boldi...» — 7-babtiki bésharetler toghrisida «qoshumche söz»imizni körüng. □ 8:1 «Padishah Belshazar textke olturup üçinchi yili...» — 8-bab, 1-ayettin bashlap kitabning qalghan qismining hemmisi aramiy tilida emes, ibraniy tilida yézilghan. □ 8:9 «güzel zémin» — Qanaan zémini (Pelestin). Ibraniy tilida «güzellikning zémini» déyilidu.

emeldin qaldurdi, hemde Serdarning ibadetxanisidiki «muqeddes jay»ni weyran qiliwetti. □

¹² Asiyliq tüpeylidin Xudaning xelqi we kündilik qurbanliq chong münggüzge tapshurulidu). U heqiqetni ayagh asti qilidu; uning barliq ishliri nahayiti ongushluq boldi. □

¹³ Keynidin, bir muqeddes *perishtining* söz qilghanliqini anglidim, shuning bilen yene bir muqeddes *perishte* söz qilghan *perishtidin*:

– Ghayibane alamette körün'gen bu weqeler, yeni «weyran qilghuchi» asiyliq, kündilik qurbanliqning emeldin qaldurulushi, hemde muqeddes ibadetxanidiki «muqeddes jay»ning hem Xudaning xelqining ayagh asti qilinishi qanchilik waqit dawamlishidu? – dep sorighanliqini anglidim. □

¹⁴ Héliqi perishte manga jawaben:

– Bu ishlar ikki ming üç yüz kéche-kündüz dawamlishidu. Bu mezgildin kéyin muqeddes ibadetxanidiki «muqeddes jay» pakizlinip eslige keltürüldü, – dédi. □

Perishte Jebrailning ghayibane alametni chüshendürüshi

¹⁵ Bu ghayibane körünüshni körgendin kéyin, menki Daniyal uning menisini oylawatqinimda, mana, aldimda ademning qiyapitide birsı peyda bolup öre turdi.

¹⁶ Ulay östingining otturisdin:

– Ey Jebraıl, bu ademge ghayibane alametni chüshendürüp ber, – dégen bir ademning küchlük awazini anglidim. ■

¹⁷ *Jebraıl* yénimgha keldi. Kelgende, men nahayiti qorqup kétip yerge yiqilip düm chüshüm. U manga:

– Ey insan oghli, sen shuni chüshinishing kérekki, bu ghayibane alamet axir zaman toghrisidur, – dédi.

¹⁸ U gep qiliwatqanda men bihosh halda yerde düm yatattim. Lékin u manga shundaq bir yénik tégipla méni turghuzdi we manga mundaq dédi: –

¹⁹ «Men hazir sanga *Xudaning* ghezipi kelgen mezgilde kéyinki ishlarning qandaq bolidighanliqini körsitip bérey. Chünki bu ghayibane alamet zamanlarning békitilgen axirqi nuqtisi toghrisidur.

²⁰ Sen körgen ikki münggüzlük qochqar Média bilen Pars padishahlinini körsitidu.

□ **8:11 «Kündilik qurbanliq»** — Xudaning Musa peyghember arqiliq chüxurgen emri bilen ibadethanida her küni etigende we keqte bir qoza «köydürme qurbanliq» qilinixi kérek. Bu qurbanliqni bolsa Israil üqün eng asasiq qurbanliq dégili bolidu. «Serdarning ibadethanisi» — bu Perwerdigarning Yérusalémdeki ibadethanisini körsitidu, elwette. Muxu ibaridin «Samawiy qoxunning Serdari»ning «Perwerdigarning Perixtisi» ikenlikini körgili bolidu. «Perwerdigarning Perixtisi» Mesihning dunyagha kelixidin burunqi bir salahitidu. «Perwerdigarning Perixtisi» toghruluq baxqa izahatirimizni köring.

□ **8:12 «Asiyliq»** — bizningchə «Asiyliq» mushu yerde belkim «kichik münggüz» (yeni dejjal)ning asiyliqini körsetse kérek (13-ayetni köring). Bu söz yene Xudaning Öz xəlqing asiyliqinimu körsitixi mumkin. «Xudaning helki» — ibranıy tilida «qoshun». □ **8:13 «Ghayibane alamette körün'gen bu weqeler, yeni «weyran qilghuchi» asiyliq, kündilik qurbanliqning emeldin qaldurulushi»** — bu «weyran qilghuchi» asiyliq bolsa del «Serdargha atap kündilik qoza qurbanliq sunushni emeldin qaldurush» (11-ayet) hemde uning ornigha intayin yirginchlik birxil but sélish. 9-bab, 26-27-ayet, 11bab -36-39-ayetnimu köring). □ **8:14 «pakizlinip eslige keltürüldü»** — ibranıy tilida «toghra qilinidu» yaki «heqqaniy qilinidu» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **8:16** Dan. 9:21; Luqa 1:26

²¹ Yawa téke bolsa Grétsiye padishahliqi bolup, közining otturisidki közge körünerlik münggüz bolsa, uning birinchi padishahidur. □

²² U münggüz sunup ketkendin keyin ornidin ösüp chiqqan héliqi töt münggüz bu elning töt padishahliqqa bölünidighanliqini körsitidu. Biraq ularning küchi birinchi padishahliqqa yetmeydu.

²³ Bu padishahliqlarning axirqi mezigilide, asiqliq qilghuchilarning gunahi toshushi bilen tolimu nomussiz, chigish mesililerni bir terep qilalaydighan bir padishah meydan'gha chiqidu. □

²⁴ Uning küchi xéli zor bolidu, lékin emeliyette bu küch özlükidin chiqmaydu; u misli körülmigen weyranchilighni keltürüp chiqiridu. Uning ishliri jezmen ongushluq bolup, némini xalisa shuni qilalaydu. U küchlüklerni we *Xudaning* muqeddes mömin xelqini yoqitidu.

²⁵ Öz ustatliqi bilen uning nazariti astida herqandaq hiyle-mikirlik xéli ronaq tapidu. U könglide tekebburliship özi chong tutidu; bashqilarning özlirini bixeter hés qilghan waqitdin paydilinip tuyuqsiz zerb qilip nurghun kishilerni halak qilidu; u hetta ochuqtin ochuq «Emirlarning Emiri»ge qarshi chiqidu. Lékin u axirda insanlarning qolisiz halak qilinidu.

²⁶ Sanga ayan qilin'ghan, axshamdin etigen'giche dawamlashqan bu ghayibane alamet emelge ashmay qalmaydu. Lékin sen uni waqtinche mexpiy tut. Chünki u köp künler keyinki kelgüsi heqqididur».

²⁷ Menki Daniyal maghdurumdin qélip, birnechche kün aghrip yétip qaldim. Keyin ornumdin turup yenila padishahning ishlirida boldum. Lékin bu ghayibane alamet könglümni parakende qiliwetkenidi. Uning menisini yéshleydighan adem yoq idi. □

9

Daniyalning öz xelqige dua qilishi

¹ Médialiq Ahashwéroshning oghli Dariusning birinchi yilida (u kaldiyarning zéminigha padishah qilindi) □

² Yeni textke olturghan birinchi yili menki Daniyal muqeddes yazmilarni oqushum bilen Perwerdigarning Yereimiya peyghemberge yetküzgen kalam-béshariti boyiche, Yérusalémning xarab bolidighan jaza mezigili yetmish yil ikenlikini chüshinip yettim. ■

³ Shuning üçün men Reb Xudayimgha roza tutup, böz rextke yöginip, kültopida olturup, uninggha yélinip dua-tilawet qilish bilen izdinishke bel baghlidim.

⁴ Men Perwerdigar Xudayimgha dua qilip, gunahlirimizni iqrar qilip mundaq dédim:

— «Ah Reb, i Séni Öz emrliringge itaet qilghuchilargha wede-ehdengde wadar bolup, özgermes méhringni üzlüksiz körsetküchi ulugh, sürlük Tengrim! ■

□ **8:21** «Yawa téke bolsa Grétsiye padishahliqi bolup, ...» — ibraniy tilida «Yawa téke bolsa Grétsiye padishahi bolup, ...». □ **8:23** «chigish mesililerni bir terep qilalaydighan bir padishah...» — bashqa birxl terjimisi: «xéli süyqestchi bir padishah ...». □ **8:27** «Uning (ghayibane alametning) menisini yéshleydighan adem yoq idi» — 8-babtiki bésharetler toghrisida «qoshumche söz»imizni körüng.

□ **9:1** «kaldiyarning zémini» — Babil zéminini körsitidu. □ padishah qilindi — Bu ibare belkim Dariusning Pars impérotori Qoreshning astidiki bir padishah ikenlikini körsitidu. U pütkül Pars üstige impérotor emes idi. ■ **9:2** Yer. 25:11, 12; 27:7; 29:10 ■ **9:4** Qan. 7:9

5 Biz gunah sadir qilduq, qebihlik qilduq; rezillik bilen Séning emr-hökümliringdin waz kéchip, Sanga asiyliq qilduq. ■

6 Shundaqla Séning naming bilen padishahlimiz, emirlirimiz, atabowilirimiz we pütkül zémindiki xelqge söz-kalamingni yeküzgen qulliring bolghan peyghemberlerge zadi qulaq salmiduq.

7 I Reb, heqqaniyet Sendila tépilidu, lékin Sanga asiyliq we wapasizliq qilghanliqimiz tüpeylidin, bizge, yeni Yehudalargha, Yérusalémdikilerge we barliq Israillargha, yéqinda bolsun, yiraqta bolsun, Sen bizlerni sürgünlükke heydiwetken barliq yurtlarda bolsun, peqet bügünkidek yüzimizni kötürelmigüdek shermendilikla qaldi.

8 I Reb, bizge, yeni padishahlimizgha, emirlirimizge we atabowilirimizghimu yüzimizni kötürelmigüdek shermendilik qaldi; chünki biz Séning aldingda gunah sadir qilduq.

9 I Reb Xudayimiz, biz Sanga asiyliq qilghan bolsaqmu, Sendin yenila rehimdillik we meghpiret-kechürümler tépilidu. □ ■

10 Biz Sen Perwerdigar Xudayimizning awazigha qulaq salmay, qulliring bolghan peyghemberler arqliq aldimizgha qoyghan qanun-hökümliringde héch mangmiduq.

11 Pütkül Israil Séning Tewrat-qanununggha xilapliq qilip, awazinggha qulaq salmay Séningdin yüz öridi. Derweqe, Séning qulung Musagha chüshürülgen Tewrat-qanunida pütülgen lenet hemde uning qesemyadidiki jazalar üstimizge yaghduruldi; chünki biz Séning aldingda gunah sadir qilduq. ■

12 Sen Özüng bizge we üstimizdin hökümdarliq qilghuchimizgha qarita dégenliringge emel qilip bizge zor éghir külpetni keltürdüng; chünki Yérusalémda qilin'ghan ishlar asman astidiki herqandaq bashqa yurtta ezeldin qilin'ghan emes!

13 Musagha tapilan'ghan Tewrat-qanunida pütülgendek, bu pütün külpet bizge chüshürülgen bolsimu, i Perwerdigar Xudayimiz, lékin biz qebihliklirimizdin qol üzüp, heqiqitingni chüshinip yétidighan qilghaysen dep téxiche Sendin iltipatingni ötünmiduq.

14 Derweqe Sen Perwerdigar shu külpetni teyyarlap saqlap, bizning üstimizge chüshürdüng; chünki Sen Perwerdigar Xudayimiz, barliq qilghan ishliringda adil bolup kelding; biraq awazinggha qulaq salmiduq.

15 Emdi, Öz küchlük qolung bilen xelqingni Misirdin élip chiqting, shunqlashqa bügünkidek Özüngge nam-shöhret tikliding, i Reb Xudayimiz, — biz gunah sadir qilduq, biz rezillik qilduq! ■

16 Ötünimen, i Reb, pütkül heqqaniyliqinggha uyghun, Yérusalém shehiringge, yeni muqeddes téghinggha bolghan qehr-ghezippingni toxtatqaysen! Chünki bizning ötküzgen gunahlimiz we atabowilirimizning qilghan qebihlikliringnejidin, Yérusalém we xelqing barliq etrapliklirimizning haqaret obyékti bolup qalduq.

■ 9:5 Zeb. 106:6; Yesh. 64:4, 5, 6 □ 9:9 «I Reb Xudayimiz, biz Sanga asiyliq qilghan bolsaqmu, Sendin yenila rehimdillik we meghpiret-kechürümler tépilidu» — yaqi «Reb Xudayimizda rehimdillik we meghpiret-kechürümler bardur; chünki biz Uning aldaida gunah sadir qilduq» (démek, Xuda bizge rehimdillik körsetmigen bolsa, biz baldurla yoqitilattug). ■ 9:9 Zeb. 130:3-8; Yigh. 3:22

■ 9:11 Law. 26:14-45; Qan. 27:15-26; 28:15-68; 29:20; 30:17-20; 31:17, 18; 32:19-25; Yigh. 2:17 ■ 9:15 Mis. 32:11; Zeb. 105:7; 106:47

¹⁷ Emdi i Xudayimiz, qulungning dua we teleplirige qulaq salghaysen, Özüng üçhün weyran qilin'ghan muqeddes jayingni jamalingni körsitip yorutqaysen. □

¹⁸ I Xudayim, qulaq sélip anglighaysen! Bizning we Séning naming bilen atalghan sheherning béshigha kelgen külpetlerge nezer salghaysen! Bizning Sanga iltija qilghinimiz özimizning qandaqtur heqqaniy ish qilghanliqimizdin emes, belki Séning zor rehimdilliqliringgha tayan'ghanliqimiz sewibidindur.

¹⁹ I Reb, anglighaysen! I Reb, kechürgeysen! Qulaq sélip anglap amal qilghaysen! Özüngning nam-shöhriting üçhün emdi texir qilmighaysen! Chünki Séning bu shehiring we bu xelqing Öz naming asasida atalghanidi! □

Jebrailning bésharet bérishi we chüshendürüshi

²⁰ Men duayimni dawamlashturup, özüm we xelqim Israilning gunahlrini iqqar qilip hemde Xudayimning muqeddes téghi üçhün Perwerdigar Xudayimgha yélinip,

²¹ téxi dua qiliwatqinimda, deslepte manga ghayibane alamette körün'gen Jebrail dégen zat yénimgha kélip manga qolini tegküzdi. Men shu chaghda tolimu charchap ketkenidim. U kechlik qurbanliq sunush waqti idi. □

²² Jebrail manga eqil béríp mundaq dédi: —

«I Daniyal, men séni yorutup, ishlarni chongqur chüshineleydighan qilishqa keldim.

²³ Sen Xudagha iltija qilishqa bashlashing bilenla, jawab-kalam bérildi; sen intayin sóyülgen adem bolghachqa, men sanga uning jawab-kalamini yetküzgili keldim. Emdi bu jawab-kalam üstide puxta oylan'ghin, ghayibane körünüşhni köngül qoyup chüshen'gin:

²⁴ — «Xuda teripidin «yetmiş hesse «yette waqit» séning xelqing bilen muqeddes shehiring üstige békitilgen. Bu waqitlar itaetsizliklerni tizginlesh, gunahlarni tügitish, qebihlik üçhün kafaret keltürüş, menggülük heqqaniyliqni üstün orun'gha qoyush, bu ghayibane alamet bilen peyghemberlerning söz-kalamlrini emelge ashurush hemde muqeddes ibadetxanidiki «eng muqeddes jay» yéngibashtin mesihlinish üçhün békitilgendur. □

²⁵ Shuni bilishing we chüshinishing kérekki, Yérusalémni yéngibashtin eslige keltürüp bina qilish buyruqi jakarlan'ghandin tartip, Mesih dégen emir

□ **9:17 «qulaq salghaysen, Özüng üçhün ... yorutqaysen»** — ibranıy tilida «Rebning sewebi üçhün ... yorutqaysen». □ **9:19 «Özüning nam-shöhriting üçhün emdi texir qilmighaysen!»** — ibranıy tilida «Özüning sewebing üçhün emdi texir qilmighaysen!». □ **9:21 «...Jebrail dégen zat yénimgha kélip manga qolini tegküzdi. Men shu chaghda tolimu charchap ketkenidim»** — buning yene birxil terjimisi: — «...Jebrail dégen zat tézla uchup kélip, manga qol tegküzdi». Eslı tékisti chüshinish birqeder tes. □ **9:24 «qebihlik üçhün kafaret keltürüş»** — «gunahlarnı yéyip kechürüm teminlesh» dégenlıktur. «Law.» 4-bab we izahatni körüng. «peyghemberlerning söz-kalamlrı» — mushu yerde ibranıy tilida «peyghemberler» dégen söz bilen ipadilınıdu. «muqeddes ibadetxanidiki «eng muqeddes jay» yéngibashtin mesihlinish» — «mesihlinish» yaki «muqeddes qilinish», Musa peyghemberge bérilgen muqeddes qanun'gha asasen, «muqeddes puraqliq may» sürülüş bilen qilinidu («Mis.» 26:9-10ni körüng). Bu uqum ibranıy tilida ««mesih» qilinish» dégen söz bilen ipadilınıdu. Buning bashqa birxil terjimisi: «Eng Muqeddes Bolghuchini mesih qilish» — démek, Qutquzghuchi-Mesihni mesih qilish. «...«yetmiş hesse «yette waqit» séning xelqing bilen muqeddes shehiring üstige békitilgen... .. hemde muqeddes ibadetxanidiki «eng muqeddes jay» yéngibashtin mesihlinish üçhün békitilgendur» — bu ulugh bésharet we 25-27-ayetlerdiki bésharetlerning tepsilatlırı toghrisida «qoshumche söz»imizni körüng.

meydan'gha chiqquche yette hesse «yette waqit» qoshulghan atmish ikki hesse «yette waqit» ötidu. Yérusalém shehiri yéngibashtin bina qilinip, meydan-kochilar we sépil-istihkam barliqqa keltürüldü, emma bu biseremjan künlérde bolidu. □ ■

²⁶ Bu atmish ikki «yette waqit» mezgili ötkendin kéyin Mesih üzüp tashlinidu, uningda héchnerse qalmaydu. Kelgüsüde bolidighan emirning xelqi bu sheher bilen muqeddes ibadetxanini gumran qilidu. Bu aqiwet kelkündek bésip kélidu; axirighiche jengler dawamlisidu; u yerde bolidighan weyran-chiliqlar békitilgendur. □ ■

²⁷ U *emir Xudaning* xelqining köp qismi bilen axirqi bir «yette waqit»ta bir *dostluq* ehdisni takamul qilidu, lékin bu «yette waqit»ning yérimigha kelgende, u *ibadetxanidiki* qurbanliq we ashliq hediyelemleri sunushni emeldin qalduridu. U chaghda «weyran qilghuchi yirginchlik nomussizliq» *muqeddes ibadetxanining* eng égiz jayigha qoyulidu. Taki balayi'apet, *yeni Xuda* békitken külpet weyran qilghuchi kishining béshigha yaghdurulghuche shu yerde turidu. ■

10

Tigris, yeni «Dijle» deryasi boyida körgen ghayibane körünüş

¹ Qoresh Parsqa seltenet qilghan üçinchi yili, Daniyal (yene bir ismi Belteshasar bolghan)gha bir xewer wehiy qilindi. U xewer ishenchliktur — lékin nahayiti qattiq jeng judunliri toghrisididur. Daniyal bu xewerni chüshendi we ghayibane alamet toghrisida chüshenchige ige boldi. □

² U chaghda menki Daniyal toluq üç hepte ah-zar kötürüp matem tuttum. □

³ Üch heptigiche héchqandaq nazu-német yémidim, gösh yémidim, sharab ichmidim we téninge puraqliq may sürmidim. □

⁴ Birinchi aying yigirme tötinchi küni, men ulugh derya, yeni Dijle deryasinig boyida turup, ■

□ 9:25 «... Yérusalémni yéngibashtin eslige keltürüp bina qilish buyruqi jakarlan'ghandin tartip, Mesih dégen emir meydan'gha chiqquche yette hesse «yette waqit» qoshulghan atmish ikki hesse «yette waqit» ötidu» — qisqiche: — «bir waqit», yuqirdiki tehlilge asasen 360 kün bolsa, «yette hesse yette waqit» (49 waqit) we «atmish ikkining yette hessisi», (434 waqit), jemi bolup «483 waqit», yeni «Yérusalémni qaytidin bina qilishtiki perman»din «Qutquzhuchi-Mesihning meydan'gha chiqishi»ghiche 173880 kün (texminen 476 yil) bolidu. Tarixiy tetqiqatqa asasen, «Yérusalémni qaytidin bina qilishtiki perman»ning chüshürülüşü miladiyedin ilgeriki 445-yili yaki 444-yili idi, undaqta «Mesih dégen Emirning meydan'gha chiqishi» miladiye 32-yili yaki 33-yili bolushi kérek. Kitabxan bu pakitardin Qutquzhuchi-Mesihning kim ikenlikini bileleydu. «Qoshumche söz»imiznimu körüng. «Yérusalém shehiri yéngibashtin bina qilinip, meydan-kochilar we sépil-istihkam barliqqa keltürüldü...» — «sépil-istihkam» dégen söz ibraniiy tilidiki «xaruts» dégen sözning terjimisi bolushi natayin; choqum birxil istihkamni körsitidu. «Kochilar» ichidiki, «xaruts» belkim sirtiki bir nersini körsitidu. ■ 9:25 Neh. 2:2-8; Luqa 19:35-44 □ 9:26 «Mesih üzüp tashlinidu» — (yaki «Mesih késiwetilidu») — mushu ibare ibraniiy tilida adette «öltürüldü» dep ipadileydu. «uningda héchnerse qalmaydu» — yaki, «uning (Mesih-qutquzhuchining) öltürülüşü özi üçün emestur». ■ 9:26 Luqa 19:41-44 ■ 9:27 Yesh. 28:15, 18; Mat. 24:15; Mar. 13:14; Luqa 21:20; 2Tés. 2:3-4 □ 10:1 «lékin nahayiti qattiq jeng judunliri toghrisididur» — yaki «lékin nahayiti qattiq sinashlar toghrisididur». □ 10:2 «toluq üç hepte ah-zar kötürüp matem tuttum» — ibraniiy tilida «toluq üç hepte... matem qildim» — bu melum bir ölgüchi uruq-tughqini üçün emes, belki Israil xelqining ölük rohiy halitige bolghan matem, elwette. □ 10:3 «téninge puraqliq may sürmidim» — ibraniiy tilida «özümni mesih qilmidim». ■ 10:4 Yar. 2:14

5 bëshimni kötürüp közümni asman'gha tiktim, kanap kiyip, bélige Ufazdiki sap altun kemer baghligan bir ademni kördüm. ■

6 Uning téni sériq yaquttek julalinip, yúzli ri chaqmaqtek yaltirlap, közliri yénip turghan ottek chaqnaytti; uning put-qolliri parqirap turidighan mistek walildaytti; awazi zor bir top ademning awazidek jaranglaytti.

7 Ghayibane körünüşhni yalghuz menki Daniyalla kördüm, yénimdikiler alametni körmigenidi. Emma zor bir wehime ularni bésip, intayin titrep kétishti, mökünüwalghudek yerni izdep qéchip ketti.

8 U yerde özüm yalghuz qélip bu karamet ghayibane körünüşhni kördüm. Qilche maghdurum qalmidi, chirayim qattiq özgirip ölük ademdek bolup qaldim, put-qollirimda bir'azmu maghdur qalmidi. □ ■

9 Lékin uning awazini anglidim. Uning awazini anglighan haman yerge yiqilip düm chüshütüm, hoshumdin kettim.

10 Mana, tuyuqsiz bir qol manga tegdi, méni shuan yölep yerge töt putluq qilip turghuzdi.

11 Shu zat manga:

— Ey Daniyal, intayin söyülgen adem! Sözlirimni köngül qoyup anglap chüshen'gin, öre turghin! Chünki men séning yéninggha ewetildim, — dédi. U bu sözni qilishi bilen, men titrigen halda ornumdin turdum.

12 Shuning bilen u manga mundaq dédi:

— «Ey Daniyal, qorqma; chünki sen Xudayingning aldida chüshinishke érishishke, özüngni töwen tutushqa köngül qoyghan birinchi künden buyan séning dua-tilawiting ijabet qilindi; éytqanliring üçhün men yéninggha ewetildim. □

13 Lékin, «Pars padishahliqining emiri» manga qarshi chiqip yolumni yigirme bir kün tosuwalidi. Men Pars padishahlirining yénida özüm yalghuz qalghachqa, bash emirlerdin biri Mikail manga yardem qilghili keldi. □

14 Men sanga axirqi zamanlarda xelqingning bëshigha kélidighan ishlarni chüshendürgili keldim. Chünki bu ghayibane alamet köp künler kéyinki kelgüsi tohrisidur».

■ 10:5 Weh. 1:13, 14, 15 □ 10:8 «chirayim qattiq özgirip ...» — ibraniy tilida «shan-sheripim qattiq özgirip ...» yaki «chirayliqligim qattiq özgirip ...». ■ 10:8 Dan. 7:28 □ 10:12 «... sen

Xudayingning aldida chüshinishke érishishke... köngül qoyghan» — bu yerdiki «chüshinish» némini körsitidu? Yeremiya peyghemberge yetküzülgen «Yérusalémning xarab holidighan jaza meziglining waqti 70 yil» toshay dégen waqitta Daniyal dua qilishqa bashlidi. Daniyalning arzu-istiki shuki, 70 yilning toshushi bilen, Xudaning selteni derhal peyda bolsun dégenlikin ibaret idi. Lékin 7-, 8- we 9-babtiki ghayibane alametler uninggha, az dégendimu yene 70 «yette waqit»ning ötüshi kéreklikini körsetken. Shu ishlar uning déginidek: «Daniyalning könglini parakende qiliwetti. Uning menisini yéshleydighan adem yoq idi». Shuning bilen u ümidsizlenmey, bu uzun waqittiki «kéchiktürüş»ni chüshinish üçhün köngül qoyidu. 10-babtiki ghayibane alamette bolsa, bu waqitning yenila hem uzun hem japaliq ikenliki körsitilidu. Shuning bilen, bu xewerni qobul qilish üçhün u gheyretlik, maghdurluq bolushi kérek. □ 10:13 «Pars padishahliqining emiri» — belkim intayin küchlük birxil jin bolup, Pars rayonlirida Sheytanning pilanlirini beja qilghuchi bolushi mumkin.

«Pars padishahlirining yénida özüm yalghuz qalghachqa...» — bu sözler mushu perishting wezipisining shu padishahlarning qilmaqchi bolghan yamanliqini tosush yaki bolmisa, ulargha yaxshi terepke yúzlinishke tesir yetküzüshün ibaret bolghanliqini körsitse kérek. «men Pars padishahlirining yénida özüm yalghuz qalghachqa, bash emirlerdin biri Mikail manga yardem qilghili keldi» — bashqa birxil terjimisi: — «lékin bash emirlerdin biri Mikail manga yardem qilghili keldi. Men uni Pars padishahlirining ishlirini bir terep qilishqa qaldurdum». «bash emirler» — mushu yerde Xudaning yuqiri mertiwilik perishtilirini körsitse kérek («Yeh.» 9-ayetni körlüng).

15 U manga bu gapni qiliwatqanda, peqetla yerge qarghinimche zuwan sürelmey turup qaldim.

16 Mana, goya ademge oxshaydighan birsi qolini uzitip lewlimni silap goywidi, men aghzimni échip aldinda turghuchigha:

– Teqsir, bu ghayibane körünüshtin ich-ichimdin azablinimen, maghdurumdin kettim.

17 Teqsirimning kemine qulliri qandaqmu sili teqsirim bilen sözlishishke pétinalayttim? Chünki hazirla maghdurum tügep, nepesim üzülüdu, – dédim.

18 Andin goya ademge oxshaydighan biri méni yene bir qétim silap, maghdur kirgüzdi

19 we:

– I intayin söyülgen adem, qorqma! Sanga aman-xatirjemlik bolghay. Gheyretlik bol, emdi gheyretlik bol! – dédi.

U shu sözni déyishi bilenla manga téximu maghdur kirdi. Men:

– Teqsir yene söz qilghayla, chünki sili manga maghdur kirgüzdila, – dédim.

20 U mundaq dédi:

– «Méning qéshingha némige kelgenlikimni bilemsen? Men emdi qaytip béríp, «Parstiki emir» bilen jeng qilimen; men u yerge barghandin kéyin, «Grétsiyediki emir» meydan'gha chiqidu.

21 Lékin men bérishtin awwal heqiqetning kitabida pütülgen wehiylerni men sanga bayan qilimen.

Bu ishlarda silerning emiringlar Mikaildin bashqa, manga yardem béridighan héchkim yoq. □

11

1 Men Médialiq Darius padishah bolghan birinchi yilidila, uni mustehkemlesh hem kücheytish üçün ornumdin qozghalghanidim.

2 Emdi men sanga heqiqetni éytip bérey: –

Buningdin kéyin Parsqa yene üç padishah hökümraniqqa chiqidu; kéyin tötinchi padishah chiqip, bashqa padishahlardinmu köptin köp mal-dunyani toplaydu; u mal-dunyaliridin qudret tépip, hemme yurtlarni Grétsiyege jeng qilishqa qozghaydu. □

3 Uningdin kéyin küchlük bir padishah meydan'gha chiqidu. U zor padishahliqni idare qilip, némini xalisa shuni qilidu. □

4 Lékin u hoquq yürgüzüwatqinida, padishahliqi parchilinip asmanning töt shamal teripige bölünüp kétidu. Uning textige ewladliri warisliq qilalmaydu,

□ **10:21 «heqiqetning kitabi»** — muqeddes kitabni körsitidu. Shu chaghdiki «heqiqetning kitabi» Daniyal peyghemberning dewridin ilgiri barliq nazil qilin'ghan Tewrat qisimliridin terkib tapqan, elwette. «silerning emiringlar Mikail» — bu söz Mikail bash perishtingning Israilgha alayiten mes'ul bolghanliqini ayan qilidu. □ **11:2 «Buningdin kéyin Parsqa yene üç padishah hökümraniqqa chiqidu; kéyin tötinchi padishah chiqip...»** — bu 11-babtiki bésharetler nahayiti tepsiliy körsitilgen. Biz mushu yerde tepsilatliro toghruluq köp izahat bermiduq, bularni «Qoshumche söz»imizge kirgüzduq. Kitabxanlarning özliri «ottura sherq»ning tarixi toghruluq herqandaq kitabtin bu bésharetlerning qandaq emelge ashurulghanliqini köreleydu. Asasen bu aldın éytilghan ishlar miladiyedin ilgiriki 530-164-yillar dawamida yüz bergen. Lékin 36-ayettin bashlap, bésharetler axirqi zamandiki ishlarighiche ötidu. □ **11:3 «Uningdin kéyin küchlük bir padishah meydan'gha chiqidu»** — bu padishah «büyük Iskender», Grétsiyening birinchi impérotori.

kéyinki padishahliq u höküm sürgen waqtidikidek küchlük bolmaydu; chünki uning padishahliqi aghdurulup, bashqilargha tewe bolup kétidu.

⁵ Uningdiki serdarlarning ichidin biri «jenubiy padishah» bolup küchiyidu; lékin yene bir serdar uningdinmu küchlük bolidu we özining téximu chong padishahliqini soraydu. □

⁶ Birnechche yil ötkendin kéyin, *jenubiy padishah shimaliy padishah* bilen ittipaq tüzidu; jenubiy padishahning qizi shu ittipaqni mustehkemlesh üçün shimaliy padishahning yénigha baridu. Lékin kéyin bu qiz érishken hoquqidin mehrum qilinidu; shimaliy padishah özimu hoquqini qolida tutalmay, mezmur turalmaydu. Bu qiz we uni élip kelgenler, uning balisi hem shu waqitlarda uni qolighuchilarning hemmisige satqunluq qilinidu. □

⁷ Halbuki, uning *ata jemet* tughqinidin biri qoshunning hoquqini qoligha élip *padishah bolup*, shimaliy padishahning qorghinigha bésip kirip, ulargha qarshi hujum qilip chong ghelibe qilidu. □

⁸ U ularning ilah-butliri, quyma mebudliri we butxaniliridiki altun-kümüshtin yasalghan jam-qachilarni Misirgha élip kétidu. U birnechche yil shimaliy padishahtin özini néri qilidu. □

⁹ Shimaliy padishah jenubiy padishahning zéminigha bésip kiridu, lékin axiri öz yurtigha chékinidu. □

¹⁰ Shimaliy padishahning shahzadiliri qozghilip, zor qoshun teshkilleydu. Shahzadilerdin biri kelkündek kélip jenubqa bésip kiridu. Kéyin u yene jeng qilip, dushman qorghinighichimu bésip kiridu. □

¹¹ Jenubiy padishah qattiq ghezepte qoshun tartip jengge atlinip, shimaliy padishahqa hujum qilidu. Shimaliy padishah zor bir qoshunni jengge salidu, lékin uning shu zor qoshuni meghlup bolup esirge élinidu.

¹² Shu zor qoshunning esirge élinishi bilen jenubiy padishah intayin meghrurlinidu. U tümenligen ademlerni yoqitidu, biraq uning ghelibisi uzun dawamlashmaydu.

¹³ Chünki shimaliy padishah yurtigha qaytip, burunqidinmu köp we küchlük qoshun teshkilleydu. Békitilgen yillar toshqandin kéyin u zor qudretlik qoshunni köp teminatlar bilen qoshup bashlap kélidu.

¹⁴ U chaghda nurghun kishiler jenubiy padishahqa qarshi turup uninggha qarshi qozghilang kötüridu. *I Daniyal* — séning xelqing ichidiki zorawanlar

□ **11:5 «Uningdiki serdarlar»** — yani «uningdiki emirliri». «Uningdiki serdarlarning ichidin biri «jenubiy padishah» bolup küchiyidu» — bu bésharettiki «jenubiy padishah»lar shühbisizki, Misirning padishahlarini körsitidu (8-ayetni körüng), birinchisi «Pitolimi sotér» (miladiyedin ilgiriki 323-285-yillarda höküm sürgen. □ **11:6 «jenubiy padishah shimaliy padishah bilen ittipaq tüzidu»** — ibraniiy tilida peqet «ular ittipaq tüzidu» déyilidu. Bu bésharettiki «shimaliy padishah» shühbisizki tarixta Suriye dégen rayonda höküm sürgen. Birinchi «shimaliy padishah» bolsa Silyuqus nikator (Silyuqus I) bolup, eslide Misir padishahi «Pitolimi sotér»ning chong génerali idi. U miladiyedin ilgiriki 312-280-yillarda textke olturghan. «**bu qiz érishken hoquqidin mehrum qilinidu**» — ibraniiy tilida «bu qiz bilikining küchidin mehrum bolidu». «**uning balisi hem ...**» — ibraniiy tilida «uning tughqini...». Bezi kona köchürimlerde «uni tughdurghuchi hem...» déyilidu. □ **11:7 «uning ata jemet tughqinidin biri»** — ibraniiy tilida: — «uning yiltizliridin biri». «...padishah bolup» — ibraniiy tilida «...uning (yeni jenubiy padishahning) ornigha turup,...» dep ipadiliniidu. «...biri, qoshunning hoquqini qoligha élip padishah bolup,...» — bashqa birxil terjimisi «... biri, u bolsa uning (shimaliy padishahning) qoshunigha qarshi chiqip,...» □ **11:8 «quyma mebudliri»** — yani «emirliri». «butxaniliridiki altun-kümüş...» — yani «ularningki altun-kümüş...». □ **11:9 «jenubiy padishahning zémini»** — Misirni körsitidu. □ **11:10 «Kéyin u yene jeng qilip,...»** — yani «U qaytip, andin jeng qilip,...».

mushu ghayibane alamettiki bésharetni emelge ashurmaqchi bolup, yoganchiliq qilidu, lékin ular meghlup bolidu.

¹⁵ Shimaliy padishah potey sélip mustehkem sheherni muhasire hujumi qilip bésiwalidu. Jenubdiki küchler, hetta eng xil qoshunlarmu berdashliq bérelmeydu, ularning qarshiliq qilghudek küchi qalmaydu.

¹⁶ Shimaldiki tajawuzchi bolsa özi xalighanche ish qilidu, uninggha héchkim qarshiliq qilalmaydu. U «güzel zémin»ni ishghal qilidu; uning qolida uni weyran qilghuchi küch bolidu. □

¹⁷ *Shimاليy padishah* bel baghlap padishahliqidiki barliq küchlerni seperwer qilip *Misirgha* yol alidu; u *Misir* bilen ehde tüzidu, özi ehdiye turghandek qilidu. Biraq *Misirning* hakimiyitini aghdrurush üçün u ayallirining bir qizini *Misir* padishahigha béridu. Lékin *qizi* atisi terepte turmaydu, uni qollimaydu. □

¹⁸ Kéyin u déngiz boyidiki yurtlarga hujum qilip, nurghun ademlerni esirge alidu. Lékin yat bir serdar uning kishilerni xar qilishlrini chekleydu we eksiche, uning bu xarlashlrini özige yanduridu. □

¹⁹ U öz yurtidiki qorghanlarga chékinip kélidu. Lékin axirida u putlinip yoqilip kétidu. □

²⁰ Kéyin uning ornigha yene bir padishah textke olturidu; u padishahliqning eng shan-shereplik jayigha bir zalim alwangbéginu ewetidu. Lékin u uzun ötmeyla, malimanchiliqmu bolmay, jengmu bolmay öltürüldü. □

Perishte chüshendürüshni dawamlashturidu – esheddiy shimaliy padishah

²¹ — «Shuningdin kéyin pes bir adem uning ornigha chiqip shimaliy padishahliqni alidu; emma padishahliqning hörmet-shöhriti uninggha héch tewe bolmaydu, dep qarilidu; lékin u xelqning asayishliq peytidin paydilinip, yalaqchiliq wasitiliri bilen hakimiyetni tartiwalidu.

²² Zéminigha kelkündek bésip kirgen küchlerni u hem kelkündek hujum qilip yoqitidu, shuningdek u hettaki «*Xudaning* ehdiside békitilgen emir»nimu yoqitidu. □

²³ Shertname tüzüsh arqiliq u bashqa yurtlarni aldaydu; ademleri kichik bir qoshun bolsimu, lékin uning küchi awup-awup, qudret tapidu.

²⁴ U xalayiqning asayishliq peytidin paydilinip, eng bay ölkilerge tajawuz qilip kirip, atiliri yaki atilirining atiliri zadi qilip baqmighan ishlarni qilidu, yeni u oljini, ghenimetlerni we nurghun bayliqlarni qol astidikilirige

□ **11:16** «güzel zémin» — Qanaan zémini, yeni Pelestin. «uning qolida uni weyran qilghuchi küch bolidu» — ibranuy tilida «uning halakiti uning qolida bolidu». □ **11:17** «...küchlerni seperwer qilip Misirgha yol alidu» — «jenubiy padishahliq»ning Misir ikenlikli 8-ayettin körünü. «u *Misir* bilen ehde tüzidu, özi ehdiye turghandek qilidu» — bashqa birxil terjimisi «uning bilen birnechche durus ademler bille baridu; u öz hékitkinini emelge ashuridu». «Biraq *Misirning* hakimiyitini aghdrurush üçün...» — ibranuy tilida «Biraq *Misirning* hakimiyitini chiritish üçün...». □ **11:18**

«nurghun ademlerni esirge alidu» — yaki «nurghun yurtlarni igileydu». □ **11:19** «U öz yurtidiki qorghanlarga chékinip kélidu» — yaki «U öz yurtidiki qorghanlarga nishan qilip diqqet qilidu». □ **11:20** «padishahliqning eng shan-shereplik jayi» — bu yerde «eng shan-shereplik jayi» belkim muqeddes ibadetxanini körsitidu. Yene birxil terjime qilghanda, «padishahliqning shan-sheripini bézesh üçün bir zulum salghuchini ewetidu» dégendek bolidu. □ **11:22** «*Xudaning* ehdiside békitilgen emir» — mushu yerde muqeddes ibadetxanidiki «bash kahin»ni körsitidu. Oniyas isimlik kishi, bash kahin we bek adil kishi bolup, Suriyening «Antioqus Épifanis» dégen padishahi teripidin miladiyedin ilgiriki 172-yili öltürülgén.

üleshtürüp béridu; melum bir mezigiliche qorghanlarghimu hujum qilish qestide bolidu.

²⁵ U öz küchini ishqa sélip chong gheyret bilen qozghilip, zor qoshunni bashlap, jenubiy padishahqa hujum qilidu. Jenubiy padishahmu nahayiti zor qudretlik bir qoshun bilen jengge atlinidu. Lékin jenubiy padishah xainlarning yoshurun suyiqestige uchrup, muweppeqiyet qazinalmaydu.

²⁶ Chünki uning nazu-németlirini yégenler uni yiqitidu. Uning qoshuni hemme yerge tarqilidu; nurghunliri öltürülidu. □

²⁷ Kéyin, bu ikki padishah bir-birini qestliship, yaman niyet bilen bir dastixanda tamaq yéyiship, bir-birige yalghan gep qilishidu; lékin bu ishlar héchkimgé payda yetküzmeydu, chünki bu ishlarning axiri peqet belgilen'gen waqittila bolidu. □

²⁸ *Shimaliy padishah* nurghun mal-mülüklerni élip öz yurtigha qaytidu. U könglide Xudaning xelqi bilen tüzgen muqeddes ehdiqé qarshi turidu; shuning bilen u ehdiqé qarshi heriketlerni qilip, andin öz yurtigha qaytidu.

²⁹ Belgilen'gen waqitta shimaliy padishah yenila jenubqa tajawuz qilidu; lékin bu qétimqi ehwal ilgirikige we yene kélip eng axirqi qétimqisidiki bilenu oxshimaydu. □

³⁰ Chünki Kittim arilidin chiqqan kémiler hujum qilip kélidu. Shunga u derdelem bilen chékinidu we *Xudaning Öz xelqi* bilen tüzgen muqeddes ehdisige qarap intayin ghezeplinidu, uninggha qarshi xalighinini qilidu; shundaqla chékinip yan'ghanda muqeddes ehdiqé asiqliq qilghuchilarni etiwarlaydu. □

³¹ Uning teripide turghan birnechche küchler qorghan bolghan muqeddes ibadetxanini bulghaydu, «kündilik qurbanliq»ni emeldin qalduridu we «weyran qilghuchi yirginchlik nomussizliq»ni uning ornigha qoyidu. □ ■

³² U muqeddes ehdiqé xainliq qilghuchilarni xushamet-hiyliqerlik bilen chirikleshtüridu; lékin öz Xudasini dost tutquchi xelq bolsa qeyserlik bilen heriket qilidu.

³³ Xelq ichidiki aqillar nurghun qérindashlirigha telim yetküzidu; lékin birnechche künlér ularning beziliri qilichta yiqilidu, otta köydürülüp öltürülidu, zindan'gha chüshidu yaki bulang-talanggha uchraydu.

³⁴ Yiqilghan waqitlirida, Xudaning xelqi azghine yardemge ige bolidu. Emma nurghun kishler ularning qatirigha xushamet-hiyliqerlik bilen soqunup kiridu.

³⁵ Bezi aqillar yiqilidu. Lékin ularning yiqilishi özlirining sinilishi, tawlinish-tazilinishi, qiyamet küngiche paklinishi üçündür. Chünki axiret Xuda belgilen waqittila kélidu. □ ■

□ **11:26** «uning nazu-németlirini yégenler» — démek, eng ishenchlik ademleri. □ **11:27** «bu ishlarning axiri peqet belgilen'gen waqittila bolidu» — mushu sirluq sözler toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ **11:29** «lékin bu qétimqi ehwal ilgirikige we yene kélip eng axirqi qétimqisidiki bilenu oxshimaydu» — bashqa birxil terjimisi: — «lékin bu qétimqi axirqi ehwal ilgirikige oxshimaydu». Bu bésharet (terjimimiz boyiche) toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng.

□ **11:30** «Kittim arilidin chiqqan kémiler» — «Kittim» hazirqi «Séprus» dégen ottura dengizdiki aral. Bu bésharet shübhisizki, miladiyedin ilgiriki 168-yili, Rim impériyesining kémiliri Kittim arilidin chiqip Antioqus Épifanisqa (Misirgha tajawuz qilghan waqitida) hujum qilghinini körsitidu. □ **11:31** «qorghan bolghan muqeddes ibadetxana...» — yaki «muqeddes ibadetxana we qorghan...».

«kündilik qurbanliq» — 8:11diki izahatni körüng. ■ **11:31** Dan. 7:25; 9:27; Mat. 24:15; Mar. 13:14; Luqa 21:20; 2Tés. 2:3-4 □ **11:35** «Chünki axiret Xuda belgiligen waqittila kélidu» — mushu yerde, bésharet «Antioqus Épifanis»ning dewridin, axir zaman'gha ötidu. ■ **11:35** Dan. 12:10

³⁶ Shimaliy padishah öz meyliche qiliwéridu; u tekebburliship, özini herqandaq ilahlardinmu ulughlap üstün qoyup, hetta hemme ilahlarning ilahi Bolghuchigha ajayib kupurluq söz qilidu; taki Xudaning ghezipi toluq tökülgen künigiche u dawamlıq zor ronaq tapidu. Chünki Xudaning békitkini emelge ashmay qalmaydu. ■

³⁷ Bu padishah ata-bowiliri choqun'ghan ilahlarghimu pisent qilmaydu, ayallarghimu héchqandaq hewes qilmaydu. Emeliyette u herqandaq ilahni hörmetlimeydu, chünki u özini herqandaq ilahin ulugh dep qaraydu. □

³⁸ Bularning ornida u «küchler ilahi»ni hörmetleydu; uning ata-bowilirimu ezeldin choqunmighan bu ilahni bolsa u altun, kümüş, yaqut we bashqa qimmatlik sowghatlarni teqdim qilib hörmetleydu.

³⁹ U eng mustehkem qorghanlarni shundaq bir gheyriy ilahqa tayinip igileydu. Kimki uning hökümranliqigha béqinsa, u shulargha shereplik mensep béridu, ularni köpchilikni bashquridighan qilidu we in'am süpitide yer-zéminni teqsim qilib béridu. □

⁴⁰ Axir zaman kelgende, jenubiy padishah esker chiqirip uninggha hujum qilidu. Shimaliy padishah jeng harwiliri, atliq eskerler we nurghun kémiler bilen quyundek uninggha qayturma zerbe béridu. U barliq yurtlarga tajawuz qilib, kelkündek téship keng yer-zéminlarni basidu.

⁴¹ U hetta «güzel zémin»gha bésip kiridu; nurghun eller azdurulup yiqitilidu. Lékin bular, yeni Édomlar, Moablar we Ammonlarning chongliri uning qolidin qutulup qalidu. □ ■

⁴² Shimaliy padishah barliq döletlerge qolini sozidu, Misir zéminimu géchip qutulalmaydu.

⁴³ U Misirning altun-kümüş bayliqliri we bashqa qimmat bahaliq buyum-lirini talan-taraj qilidu. Liwiyelikler we Éfiopiyilikler uninggha boysunup egshidu.

⁴⁴ Kéyin sherq we shimaldin kelgen shepiler uni alaqqade qilidu. U téximu derghezep bolup nurghun kishini qirghinchilik qilib öltürimen dep jeng qozghaydu

⁴⁵ We déngizlarning otturisida, körkem muqeddes tagh teripige orda chédirlirini tikidu. Lékin uning ejili shu yerde toshidu we héchkim uni qutquzmaydu». □

12

Qiyamet küni

1 — «U chaghda, qérindashliringni «qoghdighuchi ulugh emir» Mikail meydan'gha chiqidu. Bir azabliq mezigil bolidu; yurt-dölet barliqqa kelgendin buyan, shundaq chong balayi'apetlik mezigil bolup baqmighan. Biraq shu

■ **11:36** Dan. 7:25; 9:27; Mat. 24:15; Mar. 13:14; Luqa 21:20; 2Tés. 2:3-4; Weh. 13:1-8 □ **11:37** «ayallarghimu héchqandaq hewes qilmaydu» — yaki, «u ayallar etiwarlaydighan ilahqimu hörmet qilmaydu». □ **11:39** «... gheyriy ilahqa tayinip igileydu» — yaki, «... gheyriy ilahqa hujum qilidu». Yene birxil terjimisi: «U eng mustehkem qorghanlarni igilep, u bu ilahqa choqunushni berpa qilidu». «**inam süpitide...**» — yaki «melum bir bahada (sétiwétip),...». □ **11:41** «güzel zémin» — Qanaanni (Pelestinni) körsitidu. ■ **11:41** Weh. 12:6 □ **11:45** «déngizlarning otturisida» — démek, Ottura Déngiz we Ölük Déngizning otturisida. «**körkem muqeddes tagh**» — Yérusalém sélin'ghan «Zion téghi»ni körsitidu. Bu ayetning bashqa bir xil terjimisi: «...déngizlar we muqeddes tagh arisida...».

chaghda xelqing qutquzulidu; ularning ichidiki nami hayatliq deptirige pütülgenlerning hemmisi nijatliqqa érishidu. □ ■

² Tupraqta yatqan ölüklernin nurghunliri tirilidu. Ular menggülik hayattin behrimen bolidu; qalghanliri nomusta hem menggülik reswachiliqqa tirilidu. ■

³ Aqillar asmandiki gümbüzdek parlaq julalinidu; nurghun kishilerni heqqaniylik yoligha bashlap kirgenler yultuzlarga oxshash ebedil'ebed parlap turidu».■

⁴ U munga yene:

— I Daniyal, sen emdi bu sözlerni toxtat; mezkur kitabning takî dunyaning axirqî künlirigiche shu péti turushi üçün uni pichetlep möhürliwetkin. Nurghun kishiler uyan-buyan yürüdü we bilim ashidu, — dédi.□ ■

⁵ Menki Daniyal kördümki, mana ikki zat, biri deryaning bu teripide, yene biri deryaning u teripide turuptu.

⁶ Ulardın biri derya süyi üstide turghan aq kanap kiyim kiygen zattin:

— Bu karamet ishlar tügigiche qanchilik waqit kétidu? — dep soridi.■

⁷ U derya süyi üstide turghan, kanap kiyim kiygen zat ong we sol qolini asman'gha qaritip kôtürüp, Menggü Hayat Bolghuchining nami bilen qesem qilip:

— Bir waqit, ikki waqit, qoshumche yérim waqit kétidu. *Xudaning* muqeddes xelqini parchilighuchi xorluq axirlashqanda, bu ishlar tügeydu, — dédi.□ ■

⁸ Uning sözini anglighan bolsammu, menisini chüshenmidim. Shunga men:

— Teqsir, bu ishlarning aqiwiti qandaq bolidu? — dep soridim.

⁹ U munga mundaq dédi:

— «Ey Daniyal, yolunggha mang, chünki bu sözler axir zaman'ghiche mexpiy tutulup yépiqliq turidu. ■

¹⁰ Nurghun kishiler tazilinidu, paklinidu we tawlinidu. Reziller bolsa, dawamliq rezillik qiliwéridu; ulardın héchkim buni chüshinelmeydu, biraq aqillar chüshinidu.

¹¹ Kündilik qurbanliq sunushni emeldin qaldurghan kündin tartip, yeni «weyran qilghuchi yirginchlik nomussizliq» qoyulghan waqittin bashlap, bir ming ikki yüz toqsan kün ötidu.

¹² Axirghiche sadiq bolup, bir ming üç yüz ottuz besh künni kütüp ötküzgenler némidégen bextlik-he!

□ **12:1** «qérindashliring» — ibranıy tilida «xelqingning balilidi» dégen söz bilen ipadilinidu. «qoghdiğhuchi ulugh emir» — «emir» mushu yerde, shübhısizki «chong perishte» meniside. Muqeddes kitabtki bashqa yerlerdin shu xulasige kélimizki, Mikail dégen perishte «bash perishte»dur («Yeh.» 9-ayet, «Weh.» 12:7). «Mikail meydan'gha chiqıdu» — bashqa birxil terjimisi «Mikail bir terepte turidu». Démek, Mikail eslide Israil xelqige muhapizet béridu. Lékin u hazir bu muhapizetchi rolini wakitliq bir yaqqa qoyidu. «...ularning ichidiki nami hayatliq deptirige pütülgenlerning hemmisi nijatliqqa érishidu» — bu babtiki ulugh bésharetler toghruluqmu «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **12:1** Mat. 24:21 ■ **12:2** Yesh. 26:19; Mat. 25:46; Yuh. 5:29; Ros. 24:15 ■ **12:3** Pend. 4:18; Mat. 13:43 □ **12:4** «sen emdi bu sözlerni toxtat» — yaki, «sen emdi bu sözlerni yoshurup qoy». «Nurghun kishiler uyan-buyan yürüdü we bilim ashidu» — yaki «Nurghun kishiler tetqiq qilip, bilim ashurulidu». Bu bésharet yene «Am.» 8:12 bilen munasiwetlik bolushi mumkin. «Qoshumche söz»imiznımu körüng. ■ **12:4** Weh. 5:1-5; 22:10 ■ **12:6** Dan. 10:5 □ **12:7** «Bir waqit, ikki waqit, qoshumche yérim waqit kétidu» — mushu yerde «bir waqit, ikki waqit, qoshumche yérim waqit» dégini, yuqirida 7:25diki izahatta tehlil qilghinimiz toghra bolsa, texminen üç yérim yilni, top-toghra 1260-künni körsitidu. ■ **12:7** Weh. 10:5, 6 ■ **12:9** Weh. 5:1-5; 22:10

¹³ Emma sen bolsang, axirgiche yolungda méngiwergin. Sen aram tapisen, we künlarning axirida nésiwengge muyesser bolushqa qayta tirilisen».□

□ **12:13 «künlarning axirida»** — Mesihning dunyagha qaytip kélidighan küni.

Hoshiya

1-qisim *** Hoshiya peyghemberning pahishe bir ayalni öz emrige élishi

¹ Perwerdigarning kalami — Uzziya, Yotam, Ahaz we Hezekiyalar Yehudagha, Yoashning oghli Yeroboam Israilga padishah bolghan waqitlarda, kalam Beerining oghli Hoshiyagha keldi; □

² Perwerdigarning Hoshiya arqiliq kelgen sözining bashlinishi — Perwerdigar Hoshiyagha: «Barghin, pahishilikke bérilgen bir ayalni emringge alghin, pahishiliktin bolghan balilarni öz qolunggha alghin; chünki zémin Perwerdigardin waz kéchip pahishilikke pütünley bérildi» dédi. □

³ Shuning bilen u béríp Dblaimning qizi Gomerni emrige aldi; ayal uningdin hamilidar bolup bir oghul tughdi.

⁴ Perwerdigar uninggha: «Uning ismini «Yizreel» dep qoyghin; chünki yene azghina waqit ötkende, Men «Yizreel»ning qénining intiqamini Yehuning jemeti üstige qoyimen we Israil jemetining padishahliqigha xatime bérimen. □

⁵ We shu künide emelge ashuruliduki, Men Israilning oqyasini Yizreel jilghisida sundiriwétimen». □

⁶ Gomer yene hamilidar bolup, qiz tughdi. Perwerdigar Hoshiyagha: «Uning ismini «Lo-ruhamah» dep qoyghin; chünki Men Israil jemetige ikkinchi rehim qilmaymen, ularni qet'iy kechürüm qilmaymen; □

□ **1:1** «Yoashning oghli Yeroboam Israilga padishah bolghan waqitlarda...» — «Israil» bu kitabta adette Israilning «shimaliy padishahliqi»ni körsitidu. Hoshiyaning bésharetlirining köpinchisi «shimaliy padishahliq» toghruluqtur. Bezi waqitlarda «Israil» toluq on ikki qebile (jümlidin Yehuda)ni ichige alidu. Mundaq ehwalda biz buni küchimizning bariche izahlap qoyimiz. Bu kitabta Israilning Yeroboamdin keyinki padishahliri tilgha élinmighan. Peyghember belkim ularni tilgha alghuchiliqi yoq dep qarighan bolushi mumkin. □ **1:2** «Barghin, pahishilikke bérilgen bir ayalni emringge alghin, pahishiliktin bolghan balilarni öz qolunggha alghin» — balilar téxi tughulmighanidi. Biraq uning keyin tughulghan üç balisidin ikkisi Gomerning pahishilikidin bolghan. □ **1:4** «Uning ismini «Yizreel» dep qoyghin» — «Yizreel» «Xuda térighan» yaki «Xudaning térighini» dégen menide, we yene «Xuda tarqitidu» dégen menide. Israilning shimaliy teripidiki «Yizreel» dégen jilghida dehshetlik bir qirghinchiliq bolghan. Yehu isimlik bir serdar Israilning shu waqittiki padishahi Yehoramni we ordidikilerni, jümlidin rezil xanish Yezebelni öltürüwetti. Bu ishlar Xudaning Yehoram üstige bolghan jazasi bolghini bilen, Yehu uchigha chiqqan qanxor adem bolup, Xuda uninggha tapshurghan jazalig wezipisidin halqip nurghun gunahsiz ademlernimu öltürüwetti. Gerche bu ish 100 yil ilgiri bolghan bolsimu, Israil uning gunahliqini étirap qilib baqmighan (Tewrat, «Padishahlar» 9-10-bab). «Yizreel» jilghisi Gidéon hakim bolghan waqtida Israilning shanliq bir ghelibisining soruni idi («Hak.» 6-7-bab), bu yah Yehuning waqtida qirghin soruni bolghan, kelgüside Israilning chong meglubiyitining soruni bolidu. □ **1:5** «Men Israilning oqyasini Yizreel jilghisida sundiriwétimen» — Asuriye impériyesi miladiyedin ilgiriki 733-yili Israilning shimaliy rayonlirigha bésip kirip, Yizreel jilghisini ishghal qilib, barliq shimalliqarni, jümlidin Giléad we Galiliyeliklerni esirge chüshürüp élip ketti. Shu weqeler bilen Israilning herbiy küchi («oqyasi») sunduruwétildi. □ **1:6** «Gomer yene hamilidar bolup, qiz tughdi. Perwerdigar Hoshiyagha: «Uning ismini «Lo-ruhamah» dep qoyghin»... dédi — «Lo-ruhamah» «rehim qilinmighan (qiz)» dégen menide. «Gomer yene hamilidar bolup, qiz tughdi». Bu ayette 3-ayettikige oxshash «uningin ... tughdi» dégen bir ibare bolmighachqa «Lo-ruhamah» Hoshiyaning öz balisi emes idi.

7 Biraq Yehuda jemetige rehim qilimen we ularning Xudasi bolghan Perwerdigar arqiliq ularni qutquzimen; ularni oqyasiz, qilichsiz, jengsiz, atlargiz we atliq eskersiz qutquzimen» — dédi.□

8 Gomer Lo-ruhamahni emchektin ayrighandin keyin yene hamilidar bolup oghul tughdi;

9 *Reb*: «Uning ismini: «Lo-ammi» dep qoyghin; chünki siler Méning xelqim emes we Men silerge *Perwerdigar* bolmaymen» dédi.□

Hoshiya Israilning axirqi zamandiki bexti toghruluq bésharet béridu

10 — Biraq Israilning balilirining sani déngizdiki qumdek bolup, uni ölchigili yaki sanighili bolmaydu; «Siler méning xelqim emessiler» déyilgen jayda shu emelge ashuruliduki, ulargha: «*Siler tirik Tengrining oghulliri!*» — déyilidu. ■

11 Israil baliliri we Yehuda baliliri birge yighilidu, özlerige birla bashni tikleydu we turghan zémindin chiqidu; chünki «Yizreelning küni» ulughdur! Aka-ukiliringlarga «Ammi! (*Méning xelqim!*)» we singilliringlarga «Ruhamah! (*rehim qilin'ghan!*)» — denglar!□ ■

2

Israilgha qilin'ghan terbiyilik jaza — Xudaning sözining dawami

1-2 — Ananglarga dewayimni yetküzüp, uning bilen dewalishinglar; chünki u Méning ayalim emes we Men uning éri emes; u pahishilik turqini chidayidin, zinaxorluq haletlerini köksining arisidin yaqatsun!□

3 Bolmisa, Men uni qip-yalingach qilip qoyimen, tughulghan künidikidek anidin tughma qilip qoyimen;

□ 1:7 «Biraq Yehuda jemetige rehim qilimen we ularning Xudasi bolghan Perwerdigar arqiliq ularni qutquzimen; ularni oqyasiz, qilichsiz, jengsiz, atlargiz we atliq eskersiz qutquzimen» — bu bésharet belkim Asuriye impériyesining qoshunining Yehudagha tajawuz qilidighanliqi we shundaq bolsimu Perwerdigarning Perishtisining wasitisi bilen Asuriyeni (derwege héch jeng bolmayla) yoqitidighanliqini körsitidu (miladiyedin ilgiriki 702-yili). Bu ayetning qiziq bir yeri shuki, Perwerdigar «Perwerdigar arqiliq» bu ishni qilidu. Démeq «Perwerdigarning Perishtisi»ning Özini Xuda déyishke bolidu. Bashqa yerde söhbetleshkinimizdek, ishinimizki «Perwerdigarning Perishtisi» del Xudaning «Kalami» Eysa Mesihning Özidur («Yesh.» 36-38-bablarni körüng). Mezkur bésharetning bir netijisi belkim Israilda turghan bezi ixlasmen kishiler Yehuda zémnigha ötüp, olturaqlashqan bolsa kérek. □ 1:9 «*Reb*: «Uning ismini: «Lo-ammi» dep qoyghin»... dédi» — «Lo-ammi» «Méning xelqim emes» dégen menide. Bu isim Gomerning balisining bashqa erdin bolghanliqini bildüridu, shuningdek Xuda aldida Israilning ehwalini körsitidu. «Men ular üçün Perwerdigar bolmaymen» (yaki «Men siler üçün bolmaymen» yaki «Men siler üçün «Ezeldin Bar Bolghuchi» bolmaymen») dégen ibare, Xudaning Musa peyghemberge tapshurghan Öz namini, yeni «Yahweh» («Men Özümdürmen»)ni közde tutidu. Démeq, «Men silerdin xewer alidighan Xudayinglar bolmaymen». ■ 1:10 Yar. 32:11; Rim. 9:25, 26 □ 1:11 «turghan zémim» — Israilar sürgün qilin'ghan zémim bolsa kérek. «turghan zémindin chiqidu» — yaki «turghan zéminda yashinidu». «Yizreelning küni» — bu küning néme ikenliki 2:14-23-ayette körünidu. Bu ayet üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ 1:11 Yesh. 11:13; Yer. 3:18; Ez. 37:16, 22; Ef. 2:14, 15, 16 □ 2:1-2 «ananglarga dewayimni yetküzüp, uning bilen dewalishinglar; chünki u méning ayalim emes we men uning éri emes; u pahishilik turqini chidayidin, zinaxorluq haletlerini köksining arisidin yaqatsun!» — démisekmu bu sözler hem peyghemberning öz balilirigha hemde Xudaning öz xelqige éytqanlidir. Töwendiki sözler (14-3) asasen Xudaning Israilgha bolghan sözliri — Biraq beziliri peyghemberning öz ehwaligha mas kélidu.

Men uni xuddi chöl-bayawan'gha oxshash qilimen,
 Uni bir qaghjiraq yerge aylandurimen,
 Uni ussuzluq bilen öltürimen;

⁴ Uning balilirigha rehim qilmaymen,
 Chünki ular pahishiliklerdin törelgen balilardur.

⁵ Chünki ularning anisi pahishilik qilghan,
 Ularni qarnida kötürgüchi nomussizliq qilghan;

Chünki u: «Men manga nan we süyümni, yung we kanapimni, zeytun méyim we ichimlik-sharablimimni teminligüchi ashnilirimgha intilip ularni qoghlishimen» — dédi.□

⁶ — Shunga mana, Men yolungni tiken-jighanliqlar bilen chitlap qorshiwalimen,
Israïlning etrapini tam bilen tosimen, u chighir yollarini tapalmaydighan bolidu.

⁷ Shuning bilen u ashnilirini qoghlaydu, biraq ulargha yétishelmeydu;
 Ularni izdeydu, tapalmaydu;

Shunglashqa u: «Men bérip birinchi érimni tépip, uning yénigha qaytimen; chünki ehwalim бүgünkidin yaxshi idi» — deydu.

⁸ — U ziraetlerni, yéngi sharab we zeytun méyini teminligüchining Men ikenlikimni,

Özliri «Baal» butlarni yasashqa ishletken kümüş-altunni köp qilghuchining Men ikenlikimni zadi bilmidi.

⁹ Shunga Men qaytip kélimen, uningdiki ziraetlimimni öz waqtida,
 Yéngi sharablimimni öz peshide élip kétimen,

Özümdiki ularning yalingachliqini yépushqa kéreklik yung-kanaplimimni bermey qayturup kétimen;□

¹⁰ Hazir Men uning nomussizliqini ashnilirining köz aldida ashkarilaymen,
 Héchkim uni qolumdin qutquzalmaydu.□

¹¹ Shundaq qilip uning tamashalirigha xatime bérimen;

Uning héytirigha! Uning «yéngi ay»lirigha!

Uning «shabat»lirigha! Qisqisi, uning barliq «jamaet ibadet sorun»lirigha xatime bérimen!□

¹² We Men uning üzüm tallirini we enjür derexlirini weyan qilimen;

U bularni: «Bular bolsa ashnilirim manga bergen ish heqqilirimdur!» dégenidi;

Men bularni janggalgha aylandurimen, yawayi haywanlar ularni yep kétidu.■

¹³ Men uning béshigha «Baal»larning künlirini chühürimen;

Chünki u *shu künliride* ulargha isriq salatti,

□ **2:5** «ichimlik-sharablimimni teminligüchi ashnilirimgha intilip ularni qoghlishimen» — «ashnilirim» Israïl choqun'ghan herxil butlarni, bolupmu «Baal»larni körsitidu. Nadan Israïl ash-taam we nerse-kérekleri Xuda emes, belki bu butlar teminleydu, dep qaraytti. □ **2:9** «Shunga men qaytip kélimen, uningdiki ziraetlimimni ... élip kétimen, Özümdiki ... yung-kanaplimimni bermey qayturup kétimen» — Israïllar Xudaning yénigha «qaytishi» kérek. Hazir eksiche Xuda ularning yénigha jazalashqa qaytidu. □ **2:10** «Hazir men uning nomussizliqini ashnilirining köz aldida ashkarilaymen» — mushu «ashniliri» dégen sözning menisi hazir sel kéngeytildi. Israïl Xudaning qoghdishigha ishenmey, herqaysi butperes döletlerge tayinip ular bilen ittipaqdash bolmaqchi. Biraq Xuda Özige qilghan bu wapasizliqni hemme ademning közi aldida ashkarilaydu. □ **2:11** «Xatime bérimen; uning héytirigha! Uning «yéngi ay»lirigha!...» — «yéngi ay»ning birinchi küni héyt küni hésablinatti. «Shabat» küni, yeni shenbe küni, dem élish küni idi. ■ **2:12** Zeb. 80:12-13; Yesh. 5:5

U özini üzükliro ve zibu-zinnetliro bilen perdazlap,
Ashnilirini qoghlisliq, Méni untudi — deydu Perwerdigar.□

Xuda axir béríp yenila Israilni muhebbiti arqiliq Öziningki qilidu — «Yizreelning küni»

¹⁴ Shunga mana, Men uning könglini alimen,
Uni dalagha élip kélimen, könglige sözleymen. □

¹⁵ Shundaq qilip Men uninggha shu yerde üzümzarlirini qayturimen,
«Aqor jilghisi»ni «ümid ishiki» qilip bérimen;
Andin u shu yerde yashliq künliridikidek,
Misir zéminidin chiqqan künikdek küy-naxsha éytidu.□

¹⁶ We shu küni emelge ashuruliduki, — deydu Perwerdigar — «Sen Méni «érim» dep chaqirisen,

Ikkinchi Méni «Baal»im démeysen.□

¹⁷ Chünki Men «Baal»larning namliroini séning aghzingdin élip tashlaymen,
Ular bu nami bilen ikkinchi héchqandaq eslenmeydu.□

¹⁸ Shuning bilen Men ular üçün daladiki haywanlar, asmandiki uchar-qanatlar we yer yüzidiki ömüligüchiler bilen ehde tüzimen; Men oqya, qilich we jengni sundurup zémindin élip tashlaymen; *xelqimni aman-ésen yatquzimen.*■

¹⁹ Shundaq qilip Men séni ebedil'ebed Özümgé baghlaymen; heqqaniyliqta, méhir-muhebbette, rehim-shepçetlerde séni Özümgé baghlaymen; □

²⁰ Sadaqetlikte séni Özümgé baghlaymen, shuning bilen sen Perwerdigarni bilip yétisen. □ ■

²¹ We shu künikde emelge ashuruliduki, «Men anglaymen» — deydu Perwerdigar, — «Men asmanlarning telipini anglaymen, bular yer-zéminning telipini anglaydu;

□ **2:13** «men uning béshigha «Baal»larning künlirini chühürimen» — démek, Xuda Israilning «Baal»largha choqun'ghan künlirining téghishlik jazasini ularning béshigha chühüridu. □ **2:14** «Shunga mana, men uning könglini alimen, uni dalagha élip kélimen, könglige sözleymen» — «shunga» dégen bu söz ademni tolimu heyran qilidu, elwette. Xudaning shapaiti daim dégüdek shundaq.

□ **2:15** «Shundaq qilip Men uninggha shu yerde üzümzarlirini qayturimen, «Aqor jilghisi»ni «ümid ishiki» qilip bérimen; andin u shu yerde yashliq künliridikidek, küy-naxsha éytidu» — bu ayettiki bezi sözlerning sherhi: — (1) «Aqor jilghisi» — Eslide Israil Pelestinni ishghal qilish üçün jeng qiliwatqan künlerde, «Aqan» (yaki Axor, menisi «aware») isimlik bir kishi Xudaning körsetmisige itaet qilmighachqa, pütkül Israil jengde meghlup boldi. Yeshua peyghemberning wasitisi bilen Aqanning gunahi éniqlan'ghandin kéyin, Israil Aqanni chalma-késeek qilip öltürüwetti. Andin Israil düshmendin qutquzuldi. «Aqanning ölümi ularni qutquzghan» dégili bolidu. Shunga mezkur ayetning menisi, belkim birsi ularning gunahliroini kötürüshi bilen, ular qutquzulidighan bolidu («Ye.» 7-babni körüng). (2) «yashliq künliri» — belkim Israilning «yéngi bir el» tughulghandek, Misirdin chiqqan waqtini körsitidu. (3) «naxsha éytidu» yene «(Manga) jawab bériidu» dégenimu bildüridu. □ **2:16**

«Sen Méni «érim» dep chaqirisen, ikkinchi Méni «Baal»im démeysen» — «kirish söz»de éytqinimizdek, «Baal» dégen sözning bir menisi «igem» yaki «érim». □ **2:17** «Men «Baal»larning namliroini séning aghzingdin élip tashlaymen» — ibranıy tilida «Men «Baal»larning namliroini uning (yeni, Israilning) aghzidin élip tashlaymen». ■ **2:18** Ayup 5:23; Yesh. 11:6; Ez. 14:21; 34:25 □ **2:19** «Men séni ...

Özümgé baghlaymen» — bu söz adette qizni öziğe emrige élishini bildüridu. □ **2:20** «heqqaniyliqta, méhir-muhebbette, rehim-shepçetlerde.... sadaqetlikte (séni Özümgé baghlaymen)» — dégen sözler Xudaning qildighanliroini süpetleydu, elwette. Biraq ishinimizki, bu sözler yene kelgüsidiki **Israilning** Xudaning muhebbitige bolghan inkasinimu bildüridu. Israil shu küni yene wapasiz bolmaydu. Bu chong bir öziğirish, chong bir möjizidur! ■ **2:20** Yer. 31:33, 34

²² Yer-zémin ziraetlarning, yéngi sharab we zeytun méyining telipini anglaydu; we bular «Yizreel»ning telipini anglaydu! □

²³ We Men Özüm üçhün uni zéminda tériymen; Men «Lo-ruhamah»gha rehim qilimen; Men «Lo-ammih»gha: «Méning xelqim!» deymen; we ular Méni: «Méning Xudayim!» – deydu. □ ■

3

Hoshiya özige wapaszliq qilip özidin ayrilghan ayalini qayturup ekilidu

¹ We Perwerdigar manga: – Yene barghin, ashnisi teripidin söyülgen, zinaxor bir ayalni söygin; gerche Israillar yat ilahlar teripige éghip ketken, «kishmish poshkal»larni söygen bolsimu, Men Perwerdigar ulargha körsetken söygümdék sen uni söygin, – dédi □

² (shunga men on besh kümüş tengge, bir xomir bughday we yérim xomir arpigha uni özümge qayturuwaldim; □

³ Men uninggha: «Sen men üçhün uzun күnler күtisen; sen pahishilik qil-maysen, sen bashqa erningki bolmaysen; menmu sen üçhün oxshashla séni күtimen» – dédim. □ ■

⁴ – «Chünki Israillar uzun күnler padishahsiz, shahzadisiz, qurbanliqsiz, «tüwrük»siz, «efod»siz we héch öy butlirisiz күtüp turidu. □ ■

⁵ We kéyinrek, Israil baliliri qaytip kélidu we Perwerdigar bolghan Xudasini hem Dawut padishahini izdeydu; күnlarning axirida ular tewrinip

□ **2:22** «...bular «Yizreel»ning telipini anglaydu!» — «Yizreel» dégen isim «Israil» dégen isim bilen teleppuz jehette oxshiship kétidu, mushu yerde Israilni körsitidu. Biraq Hoshiyaning birinchi ogli «Yizreel»ning anisining wapaszliqidin tughulup (2:4ni körüng) andin shu sewebidin atisidin ayrilghinidek, Israil «anisining wapaszliqi» bilen Xudasidin ayrilghan bolup, hazir Xudasi bilen epleshürülgen bolidu. □ **2:23** «Men Özüm üçhün uni zéminda tériymen» — ésimizde barki, «Yizreel» «Xudaning térighini» dégen menide. Xudaning Israil (Yizreel)gha bolghan meqsiti, déhqanning **özi üçhün** uruqni zémin'gha térighinigha oxshash emelge ashurulidu. Démek, axirqi zamanda, Israil karaktérida, méjezede, qilghanlirida Xudaning könglikidek bolidu. Xuda shu yol bilen Israilda Özini ulughlaydu.

■ **2:23** Hosh. 2:1; Rim. 9:26; 1Pét. 2:10 □ **3:1** «kishmish poshcallirini söyidighan» — bu kinayilik gep. Ular belkim bu poshcallarni herxil butlarga atap yégen bolushi mumkin. Ular butpereslik yolda shu kishmishlerni yégeчке heqiqiy «dindarlar» bolup qaldi — gerche Perwerdigarning söygüsining obyékti Israil bolghan bolsimu, lékin Israilning söyüş obyékti nahayiti bir xil poshkal bolghanidi, xalas. □ **3:2** «...yigirme küre bughday we on küre arpa» — «bir xomir» 300 litr, yeni 20 küre, «yérim xomir» 150 litr, yeni 10 küre. «men ... uni özümge qayturuwaldim» — qarighanda Gomer qulluq halitige chüshüp qalghan, bazarda (belkim baliliri bilen) sétildighan halgha kelgen. Hoshiya üçhün uni sétiwélis sel qiyinraq körünidu; uning bahasigha yétish üçhün pulgha qoshup yene uni-buni élip kélis kérek idi. □ **3:3** «Sen men üçhün uzun күnler күtisen» — démisekmu buning menisi,

Hoshiya uni herqandaq munasiwettin ayrip yalghuz turmushqa qalduridu. Biraq u özi uningdin bashqa héchqandaq bir ayalgha yéqinlashmay, uni күtidu. ■ **3:3** Qan. 21:11 □ **3:4** «Israillar uzun күnler padishahsiz, shahzadisiz, qurbanliqsiz, «tüwrük»siz, «efod»siz we héch öy butlirisiz күtüp turidu» — bu ayette tilgha élin'ghan bezi nersiler yaki ishlar (padishah, shahzade, qurbanliq, efod) eslide mahiyiti yaxshi, beziler pütünley yaxshi emes. Bu bésharettin qarighanda, Xuda Israil üçhün sellimaza yéngi bir bashlinishni békitken. «Tüwrük» belkim butpereslikke ait bolghan nersini körsitidu. «Efod» — Xuda Musa peyghemberge chüshürgen qanun boyiche, bash kahin kiydighan bir alahide kalte chapan bolup, uning ichidiki ikki tash arqiliq Xudadin yol sorighili bolatti. «Tebirler»nimu körüng. ■ **3:4** Hosh. 10:3

eyminip Perwerdigarning yénigha, shundaqla Uning méhribanliqigha qarap kélidu». □ ■

4

2-qisim: ... Hoshiyaning ayrim-ayrim xewerliri — «I Israil, Men qandaqmu silerni tashlap qoyimen?!» ... Yoritulmighan bir xelq

¹ Perwerdigarning sözini anglanglar, i Israil baliliri; chünki Perwerdigarning zéminda turuwatqanlar bilen qilidighan dewasi bar; chünki zéminda héch heqiqet, héch méhribanliq, Xudani héch bilish-tonush yoqtur; ■

² Qarghash-tillash, yalghanchiliq, qatilliq, oghriliq, zinaxorluq — bular zéminda yamrap ketti; qan üstige qan tökülidu. □

³ Mana shu sewebtin zémin matem tutidu, uningda turuwatqanlarning hem-misi jüdep kétidu; ular daladiki haywanlar hem asmandiki uchar-qanatlar bilen bille jüdep kétidu; berheq, déngizdiki béliqlarmu yep kétilidu.

⁴ Emdi héchkim dewa qilishmisun, héchkim eyibleshmisun; chünki Méning dewayim del sen bilen, i kahin! □

⁵ Sen kündüzde putliship yiqilisen; peyghembermu sen bilen kéchide teng putliship yiqilidu; we Men anangni halak qilimen. □

⁶ Méning xelqim bilimsizliktin halak qilindi; we senmu bilimni chetke qaqqanikensen, Menmu séni chetke qaqimenki, sen Manga yene héch kahin bolmaysen; Xudayingning qanun-körsetmisini utughanliqning tüpeylidin, Menmu séning baliliringni untuymen. □

⁷ Ular köpeygenséri, Manga qarshi köp gunah sadir qildi; Men ularning shan-sheripini shermendichilikke aylanduruwétimen. □

⁸ Ular xelqimning gunahini yeydighan bolghachqa,

□ **3:5 «kéyinrek, Israil baliliri qaytip kélidu we Perwerdigar bolghan Xudasini hem Dawut padishahini izdeydu»** — «Hoshiya» dégen kitapta «Israil» adette «shimaliy padishahliq»ni körsitidu. Ular burunla Xuda esli békitken Dawutning xandanliqigha tewe padishahliqtin ayrilip ketkenidi. Shunga axirqi zamanlarda ularning «Dawutni izdishi» üçün herqandaq tekebburluqni tashlishi kérek bolidu. Uning üstige bu bésharet axirqi zamanlarda padishah Dawutning oghli Mesih Eysaning Israilni qutquzidighanliqinimu körsitse kérek. ■ **3:5** Yesh. 2:2; Yer. 30:9; Ez. 34:23; 37:22; Mik. 4:1 ■ **4:1** Mik. 6:2 □ **4:2 «qan üstige qan tökülidu»** — yaki öltürüş weqeliri nahayiti köp ikenlikini yaki (bezi alimlarning pikiriche) xalighanche ademlerni tutuwélip ularni butlarga «insan qurbanliq»i qilidighanliqini körsitidu. □ **4:4 «Méning dewayim del sen bilen, i kahin!»** — bashqa birxil terjimisi: «Xelqing kahin bilen dewalashqandek boldi». Lékin bizningche 4-ayettiki sözler kahin'gha qarita étilidu; bizning terjimimiz 5-ayettiki sözlerge intayin mas kélidu, dep qaraymiz. Ibraniy tilini chüshinish sel tes. □ **4:5 «peyghembermu sen bilen kéchide teng putliship yiqilidu»** — «peyghember» saxta peyghemberni yaki (butpereslik yaki yalaqchiliq qatarliq sewebler bilen) öz menpeitige sétilip ketken peyghemberni körsitidu. □ **4:6 «Méning xelqim bilimsizliktin halak qilindi; we senmu bilimni chetke qaqqanikensen, Menmu séni chetke qaqimen...»** — bu ayettiki «bilim» shübhisizki, Xudani bilish dégenliktur. □ **4:7 «Ular köpeygenséri... Men ularning shan-sheripini shermendichilikke aylanduruwétimen»** — «ular» kahinlarni yaki (6-ayette étylghan) «kahinlarning baliliri»ni körsitidu. **«Men ularning shan-sheripini shermendichilikke aylanduruwétimen»** — «kahin bolush» nahayiti shereplik ish, elwette. Ularning shereplik wezipiliri xelqge Xudaning qanun-körsetmilirini ögütishni öz ichige alidu. Biraq buning ornida ular özi «Xudaning qanun-körsetmilirini utughan» (6-ayet).

Ular**ning jéni xelqimning** qebihlikige intizar bolidu.□

⁹ We xelqim qandaq bolsa, kahinlarmu shundaq bolidu; Men *kahinlarning* tutqan yollirini öz üstige chüshürimen, öz qilmishlirini béshigha qayturi-men.□ ■

¹⁰ Ular yeydu, biraq toymaydu,

Ular pahishilik qilidu, biraq héch köpeymeydu;
Chünki ular Perwerdigarni tingshashni tashlap ketti,□ ■

¹¹ Özlirini pahishilik, sharab we yéngi sharabqa béghishlidi;
Bu ishlar ademning eqil-zéhnini bulap kétidu.

¹² Xelqim öz tayiqidin yolyoruq soraydu,
Ular**ning hasisi** ulargha yol körsitermish!
Chünki pahishilikning rohi ularni azduridu,
Ular Xudasining himayisi astidin pahishilikke chiqip,□ ■

¹³ Tagh choqqlirida qurbanliq qilidu,
Döng-égizliklerde, shundaqla sayisi yaxshi bolghachqa dub we térek we qariyaghachlar astidimu isriq salidu;
Shunga qizliringlar pahishilik, kélinalinglarmu zinaxorluq qilidu.□ ■

¹⁴ Men qizliringlarni pahishilikliri üçhün,
Yaki kélinalinglarni zinaxorluqliri üçhün jazalimaymen;
Chünki *atilir*i özlirimu pahishiler bilen sirtqa chiqidu,
«Butxana pahishe»liri bilen bille qurbanliq qilidu;
Shuning bilen yorutulmighan bir xelq yiqilidu.□

¹⁵ Sen, i Israil, pahishilik qilishing bilen,
Yehuda gunahqa chétilip qalmisun!
Ne Gilgalga kelmenglar, ne «Beyt-Awen»ge chiqmanglar,

□ **4:8** «Ular **xelqimning gunahini yeydighan bolghachqa...**» — Tewrat dewride birsi gunah sadir qilghan bolsa, undaqa u «gunah qurbanliq»ni (gunahini tileydighan qurbanliq)ni sunushi kérek idi. Kahinlarning bundaq qurbanliqlarning göshidin melum bir qisimni yéyish imtiyazi bar idi. Shunga ular hazir: — «Xelq köprek gunah qilsa, yeydighanimizmu köp bolidu!» dep oylichan oxshaydu. □ **4:9** «Xelqim qandaq bolsa, kahinlarmu shundaq bolidu» — démek, xelqim jazayimni tartqaniken, sen kahinmu buningdin xaliy bolmaymen; alahide imtiyazliring séni qutquzmaydu, eksiche tartidighan jazaying téximu éghir bolidu. ■ **4:9** Yesh. 24:2 □ **4:10** «Ular **pahishilik qilidu, biraq héch köpeymeydu**» — bu intayin kinayilik gep. Démek, Israil «pahishe bolup» (butlarga choqun'ghan bolup), köp «pahishiwarzlar» (butlar) bilen bille bolghan bolsimu, héchqandaq payda körmigen. Bashqa xil terjimisi: «Ular pahishilik qilidu, lékin héch parawanlashmaydu». ■ **4:10** Mik. 6:14 □ **4:12** «Xelqim öz tayiqidin yolyoruq soraydu, ular**ning hasisi ulargha yol körsitermish!**» — ular «tayiqi», «hasisi»ni palchilik, remchilik üçhün ishlitidu. «Chünki **pahishilikning rohi ularni azduridu, ular Xudasining himayisi astidin pahishilikke chiqip,...**» — «kirish söz»imizde tilgha élin'ghandek, «pahishilik» butpereslik we pahishilikning özini öz ichige alidu. «Baal» qatarliqlargha choqunush paaliyetliri herxil pahishilikni öz ichige alghan. Israil Xudagha sadiq bolghan ayaldek emes, belki wapasis pahishe ayaldek bolghan. ■ **4:12** Hosh. 5:4 □ **4:13** «...Döng-égizliklerde, shundaqla sayisi yaxshi bolghachqa dub we térek we qariyaghachlar astidimu isriq salidu» — ular Xudaning himayisi astidin chiqip, nahayiti bir derex astida bir buttin himaye sorimaqta. «**silerning** qizliringlar pahishilik, kélinalinglarmu zinaxorluq qilidu» — («silerning» qizliringlar... kélinalinglarmu» — Xuda «siler» dégen söz bilen belkim yene kahinlarga söz qilidu. ■ **4:13** Yesh. 1:29; 57:7; Ez. 20:28 □ **4:14** «Men **qizliringlarni pahishilikliri üçhün, yaki kélinalinglarni zinaxorluqliri üçhün jazalimaymen; chünki (atilir)** özlirimu **pahishiler bilen sirtqa chiqidu...**» — diqqet qilishqa erziyduki, Xuda bu qiz-kélinlarni eyiblimeydu; Xudaning aldid, mes'uliyet ularning atiliri (belkim kahinlar)ning zimmesididur.

Ne «Perwerdigarning hayati bilen!» dep qesem qilmanglar.□

16 Chünki tersa bir qisir inektek, Israil tersaliq qilidu; Perwerdigar qandaqmu paxlanni baqqandek, ularni keng bir yaylaqta ozuqlandursun?□

17 Efraim butlarga chaplashti;

Uning bilen héchkimning kari bolmisun!□

18 Ularning sharabi tügishi bilenla,

Ular özlerini pahishilikke béghishlaydu;

Ularning ésilzadiliri nomussizliqqa esebiylerche meptun boldi.

19 Bir shamal-roh ularni qanatliroi ichige oriwaldi,

Ular qurbanliqliri tüpeylidin iza-ahanetke qalidu.□

5

Efraimning ehwali chataq, Yehudaningmu ehwali chataq!

1 Buni anglanglar, i kahinlar,

Tingshanglar, i Israil jemeti,

Qulaq sélinglar, i padishahning jemeti;

Chünki bu höküm silerge békitilgen;

Chünki siler Mizpah shehiride bir qiltaq,

Tabor téghida yéyilghan bir tor bolghansiler.□

2 Asiy ademlermu qirghin-chapqun'gha chöküp ketti;

Biraq Men ularning hemmisini jazalighuchi bolimen.□

3 Efraimni bilimen, Israil mendin yoshurun emes;

Chünki i Efraim, sen hazir pahishilik qilding,

Israil bulghan'ghandur.□

4 Ularning qilmishliri ularni Xudasining yénigha qaytishigha qoymaydu;

□ 4:15 «Sen, i Israil, pahishilik qilishing bilen, Yehuda gunahqa chétilip qalmisun! Ne Gilgalga kelmenglar, ne «Beyt-Awen»ge chiqmanglar, ne «Perwerdigarning hayati bilen!» dep qesem qilmanglar» — bu sözler belkim Yehudagha qaritip éytilishi mumkin. «Gilgal» we «Beyt-Awen» Israil zémindiki «yérim butperes» tawapgahlar idi. Amos peyghember alliqachan Israil we Yehudani bu tawapgahlarğa barmasliq, bu yerlerge chétishliq gunahlarni qilmasliq, jümlidin Perwerdigarning namini bikar-bihude ishletmeslik kérek, dep agahlandurghanidi («Am.» 4:4, 5:5, 8:14). Hoshiya uning agahlirini tekrarlaydu. U yene Amos peyghemberge egiship, Israillarning «Beyt-El» (Xudaning öyi)de ötküzilgen butpereslikini eyblep, shu yerni «Beyt-Awen» («yoq birnerse»ning öyi) dep ataydu. □ 4:16

«Perwerdigar qandaqmu paxlanni baqqandek, ularni keng bir yaylaqta ozuqlandursun?» — bashqa birxil terjime: «Emdi Perwerdigar hazir ularni paxlanni baqqandek keng bir yaylaqta ozuqlanduridu!» Bu ikkinchi xil terjimisinin menisi toghra bolsa uning menisi: «Perwerdigar Israilni ularni sürgün qilduridu» dégenlik bolidu. □ 4:17 «Efraim butlarga chaplashti; uning bilen héchkimning kari bolmisun!»

— «Efraim» Israil (shimaliy padishahliq)ning on qebilisidin eng chong'i, u bezide Israil (yeni, on qebile)ning öziye wekil bolidu. □ 4:19 «bir shamal-roh ularni qanatliroi ichige oriwaldi,...» — ibraniiy tilida «shamal» we «roh» bir söz. Bu jümlining menisi belkim ular pahishilik-butpereslik bir pasiq roh (jin) teripidin pütünley azdurulup kétildi. □ 5:1

«Siler Mizpah shehiride bir qiltaq, Tabor téghida yéyilghan bir tor bolghansiler» — némishqa «Mizpah» we «Tabor» déyilidu? Israil eslide bu jaylarda Xudaning köp iltipatirigha we meditige érishken. Bu bésharettin qarighanda, bu ikki jay hazir eksiche butpereslik yaki birxil adaletsizlik yürüzülgen jaylar bolup qaldi. □ 5:2 «Asiy ademlermu qirghin-chapqun'gha chöküp ketti; ...» — bu ayettiki «qirghin-chapqun» dégen söz bezi alimlarning pikriche balilarni qurbanliq qilishni öz ichige alidu. Bundaq ishlar Qanaandiki ellerning butpereslikide köp körületti. Bashqa xil terjimilermu bar.

□ 5:3 «i Efraim, sen ... pahishilik qilding» — Efraimning Perwerdigardin waz kéchip butlarga baghlinishi «rohiiy pahishilik»ke barawardur.

Chünki pahishilikning rohi ular arisididur,
Ular Perwerdigarni héch bilmeydu.■

5 Israilning tekebburluqi özige qarshi guwahliq bermekte;
Israil we Efraim öz qebihlikni bilen yiqilip kétidu;
Yehudamu ular bilan teng yiqilidu.■

6 Ular qoy padiliri we kala padilirini élip Perwerdigarni izdeshke baridu;
Biraq ular Uni tapalmaydu; chünki U Özini tartip ular din yiraqlashti. □

7 Ular Perwerdigargha asiyliq qildi,
Chünki ular balilarni haramdin tughdurghan;
Emdi «yéngi ay» ularni nésiwiliri bilen yep kétidu.□

8 Gibéahta sunayni,
Ramahda kanayni chélinglar;
Beyt-awende agah signalini anglitinglar;
Keyningde! Qara, i Binyamin!□

9 Efraim eyiblinidighan künide weyrane bolidu;
Mana, Israil qebililiri arisida békitilgen ishni ayan qildim!

10 Yehudaning emirliri pasil tashlarni yotkigüchige oxshastur;
Men ular üstige ghezipimni sudek töküwétimen.

11 Efraim xorlan'ghan, jazayimda ézilgen,
Chünki u öz béshimchiliq qilip «paskiniliq»ni qoghlap yürdi.□

12 Shunga Men Efraimgha küye qurti,
Yehuda jemetige chirirküch bolimen.

13 Emdi Efraim özining késilini,
Yehuda öz yarisini körgende,
Efraim Asuriyelikni izdep bardı,
«Jédelxor padishah»gha telipini yollidi;
Biraq u hem silerni saqaytalmaytti,
Hem yaranglarnimu dawaliyalmaytti.□

■ 5:4 Hosh. 4:12 ■ 5:5 Hosh. 7:10 □ 5:6 «qoy, kala padilirini élish» — köp qur-
banliqlarni qilishni meqsiti qilidu, elwette. □ 5:7 «yéngi ay» — héyt yaki «yéngi bashlinish»
bolidu. Shu waqittin bashlap ularning aman-ésenliki we musteqilliqigha xatime bérilidu, shu waqit

kelgende ulargha bulang-talang qilchilarning yoli échilidu, démekchi. Bu weqening tepsilatining
qandaq bolidighanliqini peqet perezla qilalaymiz. Töwende, 8-15-ayetlerde aldin'ala éytilghan ta-
jawuzchiliq «yéngi ay»da bashlinarmikin? □ 5:8 «Gibéahta sunayni, Ramahda kanayni chélinglar;

Beyt-Awende agah signalini anglitinglar; keyningde! Qara, i Binyamin!» — Binyamin on ikki
qebilning biri, Yehudagha béqindi bolghan, «Israil», yeni «shimaliy padishahliq»ning jenubiy chégrasida.
Bu bésharete ikki imkaniyet bar: — (1) Yehuda özi Israilgha tajawuz qilidu, andin Israil bilen Yehuda
bir-biri bilen soqshidu; netijide Israil Asuriyedin yardem soraydu (13-ayet) (10-ayet) Yehudaning
hökümlarining jahan'girlikni, ajizlarni bozek qilip éksplitatsiye qiliwatqanliqi körsitilidu); (2) bésharet
Asuriye impériyesining tajawuz qilidighanliqini körsitidu (miladiyedin ilgiriki 733-yili ular Israilning
shimaliy qebilirini élip ketti: 722-yili pütkül Israilni ishghal qildi: 702-yili Yehudagha tajawuz qildi).
Biz ikkinchi imkaniyetke mayilmiz. Israilning jenubiy chégrisigha tutashqan bu sheherler qistaqqa
élinidighan bolsa (hujum shimaldin kelgen ehwalda), undaqta Israilning qalghan jaylari némidengen qiy-
bilidighan bolidu! Israil Asuriyedin yardem sorighandin kéyin (shundaqla Asuriyeye pul bergendin
kéyin!), ular teripidin weyran qilin'ghan. □ 5:11 «Efraim... öz béshimchiliq qilip «paskiniliq»ni

qoghlap yürdi» — «paskiniliq» belkim birxil butni körsitidu. □ 5:13 «Efraim Asuriyelikni izdep
bardı, «Jédelxor padishah»gha telipini yollidi» — Asuriyelikler öz padishahiga bergen unwanni,
yeni «Ulugh Padishah» dégenning imlasini Hoshiya qesten özgertip, uni kinaye bilen «Jédelxor Padishah»
(ibranıy tilida «Yareb padishah») dep ataydu. Emeliyette Asuriye padishahlari del mushu xaraktérda
bolghan, u bashqa eller bilen soqshushqa herqandaq bahane-seweblerni chiqarghuchi idi.

¹⁴ Chünki Men Efraimgha shirdek,
Yehuda jemetige arslandek bolimen; Men, yeni Menki, ularni titma-titma qiliwétip, kétip qalimen;
Ularni élip kétimen, qutquzalaydighan héchkim chiqmaydu;
¹⁵ Men kétimen, ular gunahini tonup yétip, yüzümni izdimigüche öz jayimgha qaytip turimen;
Béshigha kün chüshkende ular Méni intilip izdeydu.

6

Israilning yüzeki jawabi

¹ «Kélinglar, Perwerdigarning yénigha qaytayli;
Chünki U titma-titma qiliwetti, biraq saqaytidu;
Uruwetti, biraq bizni téngip qoyidu.
² U ikki kündin kéyin bizni janlanduridu;
Üchinchi küni U bizni tirildüridu,
Biz Uning yüzi aldida hayat yashaymiz!
³ We biz Uni bilidighan bolimiz!
Biz Perwerdigarni tonush hem bilish üçün intilip qoghlaymiz!
Uning bizni qutquzushqa chiqishi tang seherning bolushidek muqerrer;
U yénimizgha yamghurdek, yer-zéminni sughiridighan «kéyinki yamghur»dek chüshüp kélidu!».[□]

Xudaning dad-peryadi

⁴ I Efrain, séni qandaq qilsam bolar?
I Yehuda, séni qandaq qilsam bolar?
Chünki yaxshiliqinglar seherdiki bir parche buluttek,
Tézdin yoqap kétidighan shebnemdektur.
⁵ Shunga Men peyghemberler arqiliq ularni chépiwetken;
Aghzimdiki sözler bilen ularni öltürüwetkenmen;
Méning hökümüm tang nuridek chiqidu.[□]
⁶ Chünki Men qurbanliqlardin emes, belki méhir-muhebbettin,

[□] **6:3** «U yénimizgha yamghurdek, yer-zéminni sughiridighan «kéyinki yamghur»dek chüshüp kélidu!» — «kéyinki yamghur» bolsa Qanaanda (Pelestinde) 3- yaki 4-ayda yaghidu, u etiyazliq ziraetlerning pishishida halqiliq rolini oynaydu. Bu yamghurlar bolmisa hosul bolmaydu. «**Biz Uni bilidighan bolimiz!... U ... «kéyinki yamghur»dek chüshüp kélidu!**» — alimlarning bu üç ayet (1-3) üstide üç xil pikri bar: — (1) bu Israilning axirqi zamanda towa qilidighan duasi (chünki Israilar Hoshiyaning dewride towa qilghan emes); (2) bu Hoshiya peyghemberning: «Perwerdigarning yénigha qaytayli» dégen dewiti; (3) bu Israilning shu chaghdiki yüzeki bir inkasi, xalas. Sözler chirayliq bolsimu Xuda uni yüzeki dep qaraydu (4-ayetni körüng). Shunga biz üçinchi imkaniyetke qayilmiz. Chünki bu sözlerde öz gunahini étirap qilidighan konkrét gep kemchil. Eger duada towa qilidighan sözler bar bolghan bolsa intayin yaxshi bir dua bolatti; 14-babta heqiqiy towa qilidighan dua tépilidu. [□] **6:5** «Men peyghemberler arqiliq ularni chépiwetken...» — Xuda peyghemberliri arqiliq nurghun qétim Israilgha jazasini élip baridighan hökümlirini uqturghanidi; démek, u derhal jazalirini ewetmeydu, belki awwal peyghemberliri arqiliq agahlandurup, towa qilish pursitini béridu; peqet towa qilmisa jazasini chüshüridu. Jazalar chüshkende Israilar «chépiwétilgen... öltürüwétilgen» idi. Yuqirida (3-ayette) Israil saxtipezlik bilen «Xudaning bizni qutquzushqa chiqishi ... tang seherning bolushidek muqerrer» dégenidi, biraq hazir Xuda: «**Méning hökümlirim tang nuridek chiqidu**» deydu.

Köydürme qurbanliqlardın köre, Xudani tonush hem bilishtin xursenlik tapimen. □ ■

7 Biraq ular Adem'atidek ehdiğe itaetsizlik qilghan;
Ular mana shu yol bilen Manga asiyliq qilghan. ■

8 Giléad bolsa qebihlik qilghuchilarning shehiri;
U qan bilen boyalghan.

9 Qaraqchilar ademni paylighandek,
Kahinlar topi Shekemge baridighan yolda qatilliq qilmaqta;
Berheq, ular iplasliq qilmaqta.

10 Israil jemetide yirginchlik bir ishni kördüm;
Efraimning pahishiliki shu yerde tépilidu,
Israil bulghandi.

11 Yene sangimu, i Yehuda, térighan *gunahliringning* hosuli békitilgendur!

7

1 Men Öz xelqimning asaritini buzup tashlap, azadliqqa érishtürey dégende,
Men Israilni saqaytay dégende,
Emdi Efraimning qebihliki, Samariyening rezillikimu ashkarilidu;
Chünki ular aldamchiliq qilidu;
Oghrilar bolsa bösüp kiriwatidu,
Qaraqchilar topi sirtta bulangchiliq qiliwatidu.

2 Ular könglide Méning ularning barliq rezilliklerini ésimde tutqanliqimni oylimaydu;
Hazir ularning qilmishliri özlirini qistawatidu;
Bu ishlar köz aldindidur.

Ordidiki suyiqestler

3 Ular padishahni rezillikliri bilen,
Emirlerni yalghan gepliri bilen xursen qilidu;

4 Ularning hemmisi zinaxorlar;
Ular naway ot salghan tonurdek;

Naway xémirni yughurup, xémir bolghuche uning otini yene ulghaytmaydu; □

5 Padishahimiz *tebriken'gen* künide, emirler sharabning keypi bilen özlirini zeipleshtürdi;

□ 6:6 «Men qurbanliqlardın emes, belki méhir-muhebbetin, köydürme qurbanliqlardın köre, Xudani tonush hem bilishtin xursenlik tapimen» — Xuda Musa peyghember arqiliq qurbanliqlarni telep qilghan. Biraq kényinki köp peyghemberler arqiliq, bular Méning axirqi meqsitim emes, belki: (1) Öz xelqimning manga qaratqan ching könglidiki ibadet we muhebbitini izdeyemen (shundaq ishlar peqet Mesihning nijati we Muqeddes Roh arqiliq emelge ashurulidu, elwette); (2) qurbanliqlar sunulghanda, eger ixlasmelik we muhebbet bolmisa, undaqta ularni qilmighinglar tüzük, dep uqturghan. ■ 6:6 Mat. 9:13; 12:7 ■ 6:7 Hosh. 8:1 □ 7:4 «Ularning hemmisi zinaxorlar; ular naway ot salghan tonurdek...» — «ular» belkim kahinlar (ular yuqiridiki ayetlerning asasiy obyékti). Eslide kahinlar «muqeddes qanun»ni bilgini üçün, padishahning ordisida muhim roli bolushi kérek idi. Eksiche ular padishahni öltürüşni qestleydu. «Ular naway ot salghan tonurdek; naway xémirni yughurup, xémir bolghuche uning otini yene ulghaytmaydu» — naway xémirni boldurush üçün sel issiq ötsun dep tonurning yénigha qoyidu, biraq shu waqitlarda tonurning otini ulghaytmaydu.

Padishah bolsa mazaq qilguchilar bilan qol élishishqa intildi![□]

⁶ Chünki ular könglini tonurdek qizitip suyiqest püküp qoyghanidi;

Kéchine ularning ghezipi choghlinip turidu;

Seherdila u yan'ghan ottek yalqunlap kétidu.[□]

⁷ Ularning hemmisi tonurdek qizigtur, ular öz soraqchilirini yep kétidu;

Ularning barliq padishahliri yiqildi —

Ulardin héckim méni nida qilip chaqirmaydu![□]

Xudaning terbiyisini qobul qilmaydighan bir xelq

⁸ Efraim yat qowmlar bilan ariliship ketti;

U «örülmigen bir qoturmach»dektur.[□] ■

⁹ Yat ademler uning küchini yep ketti, biraq u héck sezmeysdu;

Berheq, *béshining* u yer-bu yéride aq chachlar körünüdu, biraq u héck bilmeydu;[□]

¹⁰ Shuning bilen Israilning tekebburluqi özige qarshi guwah béridu;

Ular Perwerdigar Xudasining yénigha qaytmaydu;

Yaki shundaq ishlar *béshigha* chüshken bolsimu, yenila Uni izdimeysdu.■

¹¹ Efraim héck eqli yoq nadan bir paxtektek;

Misirgha qarap sayraydu, Asuriyeni izdep baridu;[□]

¹² Ular barghanda, ularning üstige torumni tashlaymen;

Xuddi asmandiki uchar-qanatlarini torgha chüshürgendek ularni chüshürimen;

□ **7:5 «Padishah bolsa mazaq qilguchilar bilan qol élishishqa intildi!»** — «mazaq qilguchilar» yene kahinlar (we saxta peyghemberler?) bolushi mumkin. Eslide padishahni qoghdishi kérek bolghan emirler mest bolghanda, padishah özini qest qilmaqchi bolghan «mazaq qilguchilar» bilen «qol tutushup», héck bilmeyla xeterlik ehwalgha chüshidu. □ **7:6 «Kéchine ularning ghezipi choghlinip turidu»** — bashqa birxil terjimisi «ularning «nawiyi» bolsa kéchiche uxlaydu». «... **Ular könglini tonurdek qizitip suyiqest püküp qoyghanidi; ... seherdila u yan'ghan ottek yalqunlap kétidu»** — 4-6-ayetlerdiki ish belkim: (1) padishah ordisida melum bir tebriklesh paaliyitini orunlashturdi. (2) emirleri mest bolup ketti. (3) padishahni qestligen kahinlar kéchiche purset kütüp yürdi. (4) etigende ularning padishahqa bolghan nepriti tonurdiki yalqunlighan ottek partlidi we ular padishahni öltürüwetti. □ **7:7 «Ulardin héckim méni nida qilip chaqirmaydu!»** — «ulardin»

— belkim padishahlardin. Mezkur bésharetlerning Israilning eng axirqi padishahliridin qaysisini körsitidighanliqigha birnéme démek tes. Israil padishahliqining axirqi yillirida alte padishah textke olturghan. Altisidin tot padishah qestlinip öltürülgén. Bu weqeler Tewrat, «2pad.» 15-17-bablarda bayan qilin'ghan. Halqiliq nuqtilar shuki: (1) kahinlar intayin rezil; zinaxor, qatillar idi. (2) az dégendimu bir padishah ular teripidin qestlinip öltürülgén; (3) emirler intayin bixud ademler, padishahning bixeterlikini héck oylimaytti; (4) padishahlarning héckqaysisi Xudagha tayanmidi (shunglashqa «yiqildi»). (5) kahinlar köp «sotchilar»nimu qestlep öltürdi (7-ayet). □ **7:8 «Efraim yat qowmlar bilan ariliship ketti»** — «Efraim»ning mezkur kitabta Israilning ornida yaki Israilgha wekil qilip köp ishli tilishining sewebi, belkim bu waqitta Israilning shimaliy qebililiri Asuriye teripidin alliqachan élip kétilgen; Efraim qebilisi yalghuz qalghanidi. **U «örülmigen bir qoturmachdek»tur»** — démek, bir teripi köyük, bir teripi pishmighan. Israil belkim bashqa qowmlar biler köp ariliship, bir teripi butpereslerge oxshash bolup qalghan, «köyüp ketken»; biraq ular Xuda terepte héck pishmighan, ularning Xuda bilen bolghan munasiwiti yoq déyerlik. ■ **7:8 Zeb. 106:35** □ **7:9**

«Yat ademler uning küchini yep ketti» — «uning küchi» belkim Israilning iradisi, iman-étiqadini körsitidu. Ular butperes xelq bilen köp ariliship étiqadi ajizlashqan. Bashqa alimlarning pikriche, «küch» ularning emgikining méwisini körsitidu. ■ **7:10 Hosh. 5:5** □ **7:11 «Efraim... Misirgha qarap sayraydu, Asuriyeni izdep baridu»** — Israil tolimu tuturuqsiz bolup, Xudaning sözige héck ishenmey, birdem Misirdin, birdem Asuriyedindin yardem soraydu. Emeliyette ikkila terep Israilgha satqunluq qilidu.

Bu xewer ularning jamaitige yétishi bilenla, ularni jazalaymen.□

¹³ Ulargha way! Chünki ular Mendin yiraqliship ténip ketti!

Ular halak bolsun! Chünki ular Manga wapaszılıq qıldı!

Men ularni qutquzup hörlükke chiqiray dégende,

Ular Men toghruluq yalghan gep qıldı!

¹⁴ Ular ornida yétip nale qilghanda,

Manga könglide héch nida qilmidi;

Ularning jamaetke yighilishi peqet ash we yéngi sharab üçündür, xalas;

Ular Mendin chetlep ketti.□

¹⁵ Berheq, Men esli ularni terbiyiligenmen,

Ularning bileklirini chéniqturup kücheytküzgenidim;

Biraq ular Manga qarshi yamanlıq qestlewatidu.

¹⁶ Ular buruldi – biraq burulushi Hemmidin Aliy Bolghuchigha qaytish üçün emes;

Ular aldamchi bir oqyagha oxshash.

Ularning emirliri özlirining ghaljirane til-ahaneltiri wejedin qilichlinidu;

Bu ish Misir zéminida ularni mesxirige qalduridu.□ ■

8

«Ular shamal tériydu, qara quyunni oridu!»

¹ Kanayni aghzinggha salghin!

Perwerdigarning öyi üstide bir qorultaz aylinip yüridu!

Chünki ular Méning ehdemni buzghan,

Tewrat-qanunumgha itaetsizlik qilghan.□ ■

² Ular Manga: «I Xudayim, biz Israil xelqi Séni tonuymiz!» dep warqiraydu.

³ Israil yaxshiliq-méhribanlıqni tashliwetken;

Shunga düshmen uni qoghlaydu.□

⁴ Ular özliri padishahlarni tikligen, biraq Men arqiliq emes;

Ular bezilerni emir qilghan, biraq uningdin xewirim yoq;

Ular öz jénigha zamin bolush üçün,

Özlerige butlarni kümüş-altunliridin yasighan.□

⁵ I Samariye, séning moziying séni tashliwetti!

Méning ghezipim ulargha qozghaldi;

□ **7:12** «*Bu xewer ularning jamaitige yétishi bilenla, ularni jazalaymen*» — ayetning axirqi bu qismining bashqa ikki terjimisi: «ularning jamaiti anglighandek, ularni jazalaymen» yaki «ular topliniwatidu» dep anglighinimdila, ularni jazalaymen». Yene bashqa terjimilirimu uchrishi mumkin. Ibraniy tilini chüshinish tes. □ **7:14** «*Ularning jamaetke yighilishi peqet ash we yéngi sharab üçündür, xalas*» — démek, ularning héytliiri Xuda üçün emes, peqet öz tamashiliri üçün ötküzüldü.

Bashqa birxil terjimisi: «Ular ash we yéngi sharab tilep (butlirini ishendürüş üçün) öz etlirini tilidü».

□ **7:16** «*Ular buruldi – biraq burulushi Hemmidin Aliy Bolghuchigha qaytish üçün emes; ular aldamchi bir oqyagha oxshash*» — «aldamchi oqya» tüp-tüz atmaydu, oqlar herdaim burulup kétédu, elwette. Ayetning birinchi qismining bashqa xil terjimiliri bar. ■ **7:16** Zeb. 78:57 □ **8:1**

«*Perwerdigarning öyi üstide bir qorultaz aylinip yüridu!*» — qorultaz peqet ölüklerge yaki «öley dep qalghan» janiwarlarga qiziqidu, elwette (bashqa xil terjimiliride «bürküt» déyilidu). ■ **8:1** Qan.

28:49; Hosh. 6:7 □ **8:3** «*Israil yaxshiliq-méhribanlıqni tashliwetken*» — bu ikki bisliq söz; ular özliri yaxshiliq qilishtin qol üzgen we shuning bilen teng, Xudaning yaxshiliqidin mehrum bolghan.

□ **8:4** «*Ular özliri padishahlarni tikligen, biraq men arqiliq emes*» — «uningdin xewirim yoq» — démek, bu ish Manga yat boldi, Men uni étirap qilmidim.

Ular qachan'ghiche pakliqtin yiraq turidu?□

⁶ Shu nerse Israildin chiqqan'ghu —
Uni bir hünerven yasighan, xalas; u Xuda emes;
Samariyening moziyi derweqe pare-pare chéqiwétilidu!

⁷ Chünki ular shamal téridi, shunga qara quyunni oridu!
Ularning shadisida héch bashaqlar yoq, u héch ash bermeydu;
Hetta ash bergen bolsimu, yat ademler uni yutuwalghan bolatti.□

⁸ Israil yutuwélindi;
Ular yat eller arisida yarimas bir qacha bolup qaldi;
⁹ Chünki ular yalghuz yürgen yawayi éshektek Asuriyeni izdep chiqti;
Efraim «ashna»larni yalliwalldi.

¹⁰ Gerche ular eller arisidin «yalliwalghan» bolsimu,
Emdi Men ularni yighip bir terep qilimen;
Ular tézla «Emirlerning shahi»ning bésimi astida tolghinip kétidu.□

¹¹ Efraim «gunah qurbanliq»liri üçün qurban'gahlarni köpeytkini bilen,
Bular gunah qozghaydighan qurban'gahlar bolup qaldi.□

¹² Men uning üçün Tewrat-qanunumda köp tereplime nersilerni yazghan bolsammu,
Ular yat bir nerse dep hésablanmaqta.

¹³ Ular qurbanliqlargha amraq! Ular Manga qurbanliqlarni qilip, göshidin yeydu,

Biraq Perwerdigar bulardin héch xursenlik almaydu;
U ularning qebihlikini hazir ésige keltürüp,
Gunahlrini öz bëshigha chüshüridu;
Ular Misirgha qaytidu!□

¹⁴ Chünki Israil öz Yasighuchisini untup, «ibadetxana»larni quridu;
Yehuda bolsa istihkamlashturulghan sheherlerni köpeytken;
Biraq Men ularning sheherliri üstige ot ewetimen,
Ot bularning qel'e-oridilirini yep kétidu.

9

Quruq xushalliq we héytlar

¹ I Israil, yat el-yurtlardek xushal bolup shadlinip ketmenglar;

□ **8:5** «**I Samariye, séning moziyning séni tashliwetti!**» — bu kinayilik gep. Israildiki mozay sheklidiki but ularni qutquzmighan. «Baal» we ularning eng chong tawapgahi «Beyt-El»diki butmu «mozay shekli»de idi (bashaqa xil terjilirimu bar). □ **8:7** «**Ular shamal téridi, shunga qara quyunni oridu! Ularning shadisida héch bashaqlar yoq, u héch ash bermeydu; hetta ash bergen bolsimu, yat ademler uni yutuwalghan bolatti!**» — Israillar herdam «Baal»din yaxshi hosul tiletti. Ularning oylishiche «Baal»ning «alahidiliki» «mol hosul bérish»mish. □ **8:10** «**Ular tézla «emirlerning shahi»ning bésimi astida tolghinip kétidu!**» — «emirlerning shahi» Asuriye padishahining mexsus bir unwani. □ **8:11** «**Efraim «gunah qurbanliq»liri üçün qurban'gahlarni köpeytkini bilen, bular gunah qozghaydighan qurban'gahlar bolup qaldi!**» — «gunah qurbanliq»lar toghruluq «Law.» 4-5-bablarni körüng. Mezkur qurban'gahlarni «Perwerdigargha atap» yasalghanidi. Eslide Xudaning körsetmiliri boyiche Yérusalémdindiki ibadetjanining qurban'gahidin bashqa, Israillarning héchqandaq qurban'gahni yasimasliqi kérek. Derweqe, ular yasalghandin kéyin, tézla butperes tawapghalargha aylinip qalghanidi. □ **8:13** «**Ular qurbanliqlargha amraq! Ular Manga qurbanliqlarni qilip, göshidin yeydu,...**» — bu ayetning herxil terjimiliri bolghini bilen, omumiy menisi terjimimizningkidek. «**Gunahlrini öz bëshigha chüshüridu; ular Misirgha qaytidu!**» — Misir Israillar tunji qétimliq esirlikke yaki qulluqqa chüshken jay.

Chünki sen Xudayingdin chetnep pahishilikke bérilding;
Herbir xamanda sen pahishe heqqige amraq bolup ketting.□

² Xaman we sharab kólchiki ularni baqalmaydu;
Yéngi sharab uni yerge qaritip qoyidu.

³ Ular Perwerdigarning zéminida turiwermeydu;

Efraim belki Misirgha qaytida,
Ular Asuriyede haram tamaqni yeydu.

⁴ Ular Perwerdigargha héch «sharab hediye»lerni quymaydu,
Ularning qurbanliqliri uninggha héch xursenlik bolmaydu; ularning néni matem tutquchilarning nénidek bolidu;

Uni yégen herkim «napak» bolidu;
Bu nan hergiz Perwerdigarning öyige kirmeydu.□

⁵ Emdi «jamaetlarning *ibadet* sorunliri» künide,
«Perwerdigarning héyti» bolghan künide qandaq qilarsiler?□

⁶ Chünki mana, ular hetta halakettin qachqan bolsimu, Misir ularni yigihwélip,

Andin Mémfis shehiri ularni kömüp qoyidu.
Ularning qedirlik kümüsh buyumlrini bolsa, chaqqaqlar igiliwalidu;
Ularning chédirlirini yantaq-tikenler basidu.□

⁷ Emdi hésablashish künliri keldi,
Yamanliq qayturidighan künler keldi;
Israil buni bilip yetsun!

□ 9:1 «**Israil, yat el-yurtlardek xushal bolup shadlinip ketmenglar; chünki sen Xudayingdin chetnep pahishilikke bérilding; herbir xamanda sen pahishe heqqige amraq bolup ketting**» — (bu babtiki xewer toghruluq) Israil butpereslik yoligha kirgen bolsimu, ular téxi «hemme din oxshash» dep, butpereslik paaliyetlirini «Perwerdigarning namida» ötküzüwatatti, shundaqla shu paaliyetlirini köplep ötküzüp yürmekte idi. Shuning bilen teng ular yenila Musa peyghemberge buyruqlan kona héytlarnimu saqlap qalghanidi, ulargha nahayiti köngül böletti; mushundaq héytlarning bolghinidin xushal bolushup, héyt-bayram terepliride xéli «dindar» bolup kétishti. Hoshiya peyghember mushu babtiki xewerni küz bayrimida, yeni «kepiler héyti» («kepe tikish héyti»)da ulargha yetküzgen bolsa kérek. «Xaman» yilning ejirining netjisini yighidighan jay bolup, xushalliq bolidighan bir sorun, elwette. Biraq pahishe ayallar (xeqning puli bilen) pat-pat shu sorunlarga chiqatti. Israillar xamanlirida belkim ikki jehette pahishilik qilatti; (1) mushu ayallar bilen; (2) rohiy jehette «Baal»gha choquvun uninggha rehmet éytish paaliyetliride. □ 9:4 «... **Ularning néni matem tutquchilarning nénidek bolidu; uni yégen herkim «napak» bolidu; bu nan hergiz Perwerdigarning öyige kirmeydu**» — Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche adem bolsun, nerse bolsun jesetke tegken bolsila, «napak» dep hésablinatti. «Napak» ashni yégen ademning özimu «napak» bolatti. Shunga «matem tutqan» ademlerning hemmisi (bir mezigiliche) «napak» dep hésablinatti. Emdi Xudaning jazasi bilen Israil yat el arisida herdaim «haram-napakliq» bilen uchrashqachqa, herdaim «napak» bolidu, shunga ularning «Xudaning öyige» özliri kirishi, shundaqla herqandaq «ash hediye»ni élip kirishi qet'iy men'i qilin'ghan. □ 9:5 «Emdi «jamaetlarning *ibadet* sorunliri» künide, «Perwerdigarning héyti» bolghan künide qandaq qilarsiler?» — bu butperes xelqning «napak bolidighanliqi» «Perwerdigarning héytlirini tebrikliyelmekli», «ibadet sorunlirigha qatnishalmasliq» qatarliqlar ulargha éghir kelgenliki belkim oqurmenlerge ghelite tuyulidu. Biraq eslide durus bolghan bu paaliyetler xurapiy ishlargha aylinip qalghandin kéyin, ular «bularni herdaim qilmasaq «yaman bolidu» dep oylap, qorqup yürgen bolsa kérek. Tirik Xudadin qorqmay, xurapiyliq yoligha xilapliq qilishtin qorqush, herbir xelqge nahayiti nomus keltüridighan bir ishtur. □ 9:6 «**Andin Mémfis shehiri ularni kömüp qoyidu**» — Mémfis shehiri yoghan, heywetlik yer bolghanliqi üçün dangqi chiqqan. «**Ularning qedirlik kümüsh buyumlrini bolsa, chaqqaqlar igiliwalidu; ularning chédirlirini yantaq-tikenler basidu**» — bu ayyette «qedirlik kümüsh buyumlrini» we «chédirliri» bolsa kümüsh bilen hellen'gen butlar, shundaqla shu butlarga «makan bolghan» chédirlar közde tutulushi mumkin.

Séning qebhlikningning köplüki tüpeylidin,
Zor nepriting bolghini tüpeylidin,

Peyghember «exmeq», rohqa tewe bolghuchi «sarang» dep hésablinidu.□

⁸ Peyghember bolsa Efraim üstige Xudayim bilen bille turghan közetçidur;
Biraq uninggha barliq yollirida qiltaqlar qoyulghan,
Xudasining öyidimu nepret uni kütmekte.□

⁹ Gibéahning künliridikidek ular özlirini chongqur bulghighan,
U ularning qebhlikini ésize keltüridu,
Ularning gunahlrini jazalaydu.□

10 — Chöl-bayawanda üzüm uchrup qalghandek, Men sen Israilni tapqan;
Enjür derixide tunji pishqan méwini körgendek, ata-bowiliringlarni yaxshi
körgenmen;

Andin ular «Baal-Péor»ni izdep bardı,

Özlirini ashu nomusluq nersige béghishlidi,

Ular özlirining «söygüchisi»ge oxshash yirginchlik boldı.□ ■

¹¹ Efraimning bolsa, shan-sheripi qushtek uchup kétidu

— Xuddi tughulush bolup baqmighandek,

Hamile bolup baqmighandek,

Boyida apiride bolush bolup baqmighandek!□

¹² Hetta ular perzentlirini chong qilghan bolsimu,

Men lékin ularni birini qaldurmay juda qilimen;

Berheq, ulardin ayrilip ketkinimdin kéyin, ularning haligha way!

¹³ Men körginimde, Efraimning ehwali chimenzarda tiklen'gen bir «Tur shehiri»dek idi;

Biraq Efraim balilirini qetl qilghuchigha chiqirip béridu.□

¹⁴ Ulargha bergin, i Perwerdigar — zadi néme bergining tüzük? — Ulargha
bala chüshüp kétidighan baliyatqu, quruq emcheklerni bergin!□ ■

¹⁵ Ularning barliq rezillikini Gilgaldin tapqili bolidu;

Chünki Men shu yerde ulardin nepretlendim;

Ularning qilmishlirining rezilliki tüpeylidin,

Ularni öyümdin heydiwétimen;

□ 9:7 «Emdi hésablashish künliri keldi» — «hésablashish künliri» ibraniy tilida «yoqlash künliri». □ 9:8 «Peyghember bolsa Efraim üstige Xudayim bilen bille turghan közetçidur; ... Xudasining öyidimu nepret uni kütmekte» — heqiqiy peyghemberning dushmanliri (kahinlar we saxta peyghenberler bolsa kérek) hetta Xudaning ibadetxanasidimu uni qestlimekchi boluwatatti. □ 9:9 «Gibéahning künliridikidek ular özlirini chongqur bulghighan,...» — Gibéah shehiride bechchiwazliq hem qatilliq yüz bergen, Israilni nahayiti shermendichilikte qaldurghan («Hak.» 17-19-bablar). □ 9:10 «Andin ular «Baal-Péor»ni izdep bardı» — «Baal-Péor» dégen but we bu butqa munasiwetlik nomussizliq «Chöl.» 25-babta xatirilen'gen. Démisekmu, bu ishlar Israil chöl-bayawanda yürgen waqıtta yüz bergen. «Özlirini ashu nomusluq nersige béghishlidi, ular özlirining «söygüchisi»ge oxshash yirginchlik boldı» — démek, ular özliri choqun'ghan yirginchlik butqa oxshash boldı. Bashqa birxil terjimisi «...öz söyginige oxshash yirginchlik boldı». ■ 9:10 Chöl. 25:3; Zeb. 106:28 □ 9:11 «Efraimning bolsa, shan-sheripi qushtek uchup kétidu» — «Efraimning shan-sheripi» ularning pexri bolghan ewlad-perzentini kórsitidu. Xuda ularni agahlanduriduki, ewlad-perzentinglar mewjut bolup baqmighandek bolisiler (12-ayetnimu körüng). □ 9:13 «Men körginimde, Efraimning ehwali chimenzarda tiklen'gen bir «Tur shehiri»dek idi» — «Tur» Liwan'gha jaylashqan küchlük we musthekem port-dölet idi. Bashqa töt xil terjimisi bar. Ibraniy tilini chüshinish tes. □ 9:14 «Ulargha bala chüshüp kétidighan baliyatqu, quruq emcheklerni bergin!» — peyghemberning bu duasi belkim ularni balilarning qetl qilinishi azabini körmisun, dégenni bildüridu. ■ 9:14 Luqa 23:29

Men ularni yene söymeymen;
 Ularning emirlirining hemmisi tersaliq qilidu. □ ■
 16 Efraim emdi uruwétildi;
 Ularning yiltizi qaghjirap ketti, ular héch méwe bermeydu;
 Hetta ular méwe bersimu,
 Baliyatqusining söyümlük méwilirini öltürüwétimen. □
 17 Méning Xudayim ularni chetke qaçti,
 Chünki ular uninggha qulaq salmidi;
 Ular eller arisida sersan bolidu.

10

Perwerdigarni izdesh waçti keldi!

1 Israil baraqsan bir üzüm télidur;
 U özi üçün méwe chiqiridu;
 Méwisi köpeygenséri u qurban'gahlarnimu köpeytken;
 Zéminining éskilliqidin ular «ésil» but tüwrüklirini yasidi. □ ■
 2 Ularning köngli ala;
 Ularning gunahkarliqi hazir ashkarilidur;
 U ularning qurban'gahlirini chéqip ghulitidu,
 Ularning but tüwrüklirini buzuwétidu.
 3 Chünki ular pat arida: «Bizde padishah yoq, chünki Perwerdigardin qorqmiduq;
 Padishahimiz bar bolsimu, u bizge néme qilip béridu?» — deydighan bolidu. □ ■
 4 Ular geplerni qiliwéridu, ehdini tüzüp qoyup yalghandin qesem ichidu;
 Shunga ular arisidiki dewalishishlar étizdiki chöneklerge shumbuya ünüp ketkendek bolidu. □
 5 Samariyede turuwatqanlar «Beyt-Awen»ning moziyi üçün ghem-endishige chüshidu;
 «Beyt-Awen»dikiler derweqe uning üstige matem tutidu,
 Uning «butperes kahin»lirimu uning üçün shundaq qilidu;
 Ular «Beyt-Awen»ning «shan-sheripi» üçün azablinidu,

□ 9:15 «Ularning barliq rezillikini Gilgaldin tapqili bolidu» — «Gilgal» ularning ikkinchi chong butperes tawapgahi idi. ■ 9:15 Yesh. 1:23; Hosh. 4:15; 12:12 □ 9:16 «Ularning (Efraining) yiltizi qaghjirap ketti, hetta ular méwe bersimu» — mushu yerde balilarni körsitidu. Ayetning ikkinchi qismini körüng. □ 10:1 «Méwisi köpeygenséri u (Israil) qurban'gahlarnimu köpeytken; zéminining éskilliqidin ular «ésil» but tüwrüklirini yasidi» — demisekmu, bu qurban'gahlar we tüwrüklar butlarga atalghanidi. Bashqa birxil terjimisi: «U (Xuda) Israilning méwisini köpeytishi bilen, Israil qurban'gahliridiki but tüwrüklar köpeydi; U (Xuda) Öz zéminigha yaxshiliqni köpeytishi bilen, u (Israil) butlarga atalghan tüwrüklerni téximu yaxshi qildi». ■ 10:1 Hosh. 8:11 □ 10:3 «... ular pat arida: «Bizde padishah yoq, chünki Perwerdigardin qorqmiduq; padishahimiz bar bolsimu, u bizge néme qilip béridu?» — deydighan bolidu» — bu bésharet Israilning sürgün qilin'ghandin keyin néme deydighanliqini körsitidu. ■ 10:3 Hosh. 3:4 □ 10:4 «Shunga ular arisidiki dewalishishlar étizdiki chöneklerge shumbuya ünüp ketkendek bolidu» — bashqa birxil terjimisi: «Shunga ularning béshigha chüshken jazalar étizdiki chöneklerge shumbuya ünüp ketkendek bolidu».

Chünki u sürgün qilindi!□

6 Berheq, shu nerse «Jédelxor padishah» üçhün hediye qilinip, Asuriyege kötürülüp kêtolidu;

Efraim iza-ahanetke qalidu,
Israil öz «eqli»din xijil bolidu.□

7 Samariyening bolsa, padishahi déngiz dolqunliri üstidiki xeshektek yoqilip ketti;

8 «Awen»diki «yuqiri jaylar», yeni «Israilning gunahi» bitchit qilinidu;
Qurban'gahlirini tiken-jighanlar basidu;

Ular taghlargha: «Üstimizni yépinglar!», dönglüklerge: «Üstimizge örülüp chüshünglar!» — deydu.□ ■

9 — I Israil, Gibéahning künliridin bashlap sen gunah qilip kelding;
Ishlar shu péti turiverdi;

Rezillikning baliliri üstige qilin'ghan jeng ularni Gibéahta bésiwetmidimu?□ ■

10 Men xalighinimda ularni jazalaymen;

Ular ikki gunahi tüpeylidin esirge chüshüshke toghra kelgende,

Yat qowmlar ulargha hujum qilishqa yighilidu.□

11 Efraim bolsa köndürülgen bir inektur,

U xaman tépishke amraq;

Men uning chirayliq gedinini uprashtin ayap keldim;

Biraq hazir uninggha boyunturuq sélip heydeymen;

Yehuda yer heydisun!

Yaqup özi üçhün yerni tirnilishi kérek.□

12 Özünglarga heqqaniyliq bilen téringlar,

Méhir-muhebbet ichide hosul alisiler;

□ 10:5 «Samariyede turuwatqanlar «Beyt-Awen»ning moziyi üçhün ghem-endishige chüshidu,... ular «Beyt-Awen»ning «shan-sheripi» üçhün azablinidu» — «Beyt-Awen»ning «shan-sherep», yeni mozay sheklidiki but bolsa, kinayilik gep, elwette. Oqurmlarning éside boliduki, «Beyt-Awen» dégen sözning özi kinayilik geptur (menisi: «Yoq birnerse»ning öyi). □ 10:6 «shu nerse «Jédelxor padishah» üçhün hediye qilinip» — «Jédelxor padishah» Asuriye padishahini démekchi. Yuqiriqi 5:13-ayettiki izahatni körüng. □ 10:8 ««Awen»diki «yuqiri jaylar», yeni «Israilning gunahi» bitchit qilinidu» — «Awen» («yoq nerse») yeni «Beyt-Awen». «Yuqiri jaylar» — butpereslik qilidighan mexsus jaylar. «Israilning gunahi» — ular choqun'ghan butni körsetse kérek. ■ 10:8 Yesh. 2:19; Luqa 23:30; Weh. 6:16; 9:6 □ 10:9 «— I Israil, Gibéahning künliridin bashlap sen gunah qilip kelding; ... rezillikning baliliri üstige qilin'ghan jeng ularni Gibéahta bésiwetmidimu?» — Gibéah shehirida bolghan rezil weqe (bechchiwazliq hem qatilliq) «Hak.» 17-19-bablarda xatirilen'gen. Bu ayetke qarighanda bu gunah shu künlardin tartip Israildin ayrilmighan. Shu weqe bolghandin kéyin, Gibéahdikiler towa qilimdi, shuning bilen Israilning bashqa qebililiri ulargha qarshi jeng qilip ularni bitchit qilghan. Bésharetké qarighanda, bundaq bir jeng yene élip bérilishi kérek; lékin bu qétim pütkül Israilgha qarshi shundaq bir jeng bolidu. ■ 10:9 Hosh. 9:9 □ 10:10 «Ular ikki gunahi tüpeylidin esirge chüshüshke toghra kelgende» — «ikki gunahi» néme ikenliki toghruluq alimlarning herxil Pereziliri bar. Israilning ikki jay (Beyt-El we Dan)da chong butni yasighanliqini körsitishi mumkin («1Pad.» 12-bab). Bu ayetning bashqa xil terjimiliri bar. □ 10:11 «Efraim bolsa köndürülgen bir inektur, u xaman tépishke amraq; Men uning chirayliq gedinini uprashtin ayap keldim; biraq hazir uninggha boyunturuq sélip heydeymen; Yehuda yer heydisun! Yaqup özi üçhün yerni tirnilishi kérek» — déhqan özining amraq inikini (Xuda déhqan, Israil inek) téxi éghir emgekke salmighan, peqet xaman tépishke salghan (xaman tépish yénik ish hem tépilgen danlardin yéyeleydighanliqi üçhün inek uninggha amraq, elwette). Biraq inek jayil bolup ketkechke (4:16ni körüng) hazir qattiq emgek künliri keldi: 12-ayet boyiche, Yehuda we Israil Xuda üçhün «yer heydimise» (towa qilish jeryanidiki japaliq yolgha kirmise), ular belki Asuriye yaki Babil üçhün qattiq emgek qilidighan bolidu.

Boz yéringlarni chanap échinglar;
 Chünki Perwerdigarni izdesh waqti keldi,
 — Ta U üstünglarga heqqaniyliqni yaghdurghuche! ■
 13 *Biraq* siler rezillikni aghdurdunglar,
 Qebihlik hosulini ordunglar,
 Yalghanchiliqning méwisini yédinglar;
 Chünki sen öz yolunggha, yeni baturliringning köplükige ishinip tayanding;
 14 *Qowmliring* arisida chuqan-süren kötürülidu;
 Shalman jeng künide Beyt-Arbelni berbat qilghandek,
 Barliq qorghanliring berbat qilinidu;
 (shu küni *Beyt-Arbeldiki* ana-balilar tengla pare-pare qiliwétilmigenmu?) — □
 15 *Emdi* uchigha chiqqan rezilliking tüpeylidin,
 Oxshash bir kün séning béshinggha chüshürülidu, i *Beyt-El!*
 Tang seherdila Israilning padishahi pütünley üzüp tashlinidu. □

11

Israil, söyümlük balam! Séni qandaqmu tashlap qoyimen?

1 *Israil* bala chéghida, Men uni söydüm,
 Shuning bilen oghlumni Misirdin chiqishqa chaqirdim. ■
 2 *Biraq* ular *xelqimni* chaqiriwidi,
 Ular derhal huzurumdin chiqip ketti;
 Ular «Baal»larga qurbanliq qilishqa bashlidi,
 Oyma mebudlarga isriq saldi. □
 3 *Efraimgha* méngishni ögetküchi Özüm idim,
 Uning qolini tutup we yölep —
Biraq özini saqaytquchining Men ikenlikimni ular bilmidi.
 4 *Men* adimetchilikning köyünüş rishtiliri bilen,
 Söyüning tarliri bilen ularning könglini tartiwaldim;
 Men ulargha xuddi éngikidin boyunturuqni éliwetküchi birsidek bolghanmen,
 Égilib Özüm ularni ozuqlandurghanmen.
 5 *Ular* Misirgha qaytidighan bolmamdu?
 Asuriyelik derweqe ularning padishahi bolidighan emesmu?

■ **10:12** Yer. 4:3 □ **10:14** «*Shalman jeng künide beyt-arbelni berbat qilghandek,...*» — «Shalman» belkim Asuriye padishahi «Shalmanezzer III» yaki «Shalmanezzer V»ni, «Beyt-Arbel» belkim Galiliyediki «Arbéla»ni körsitishi mumkin. Tarixiy tepsilatlar hazir bizge namelum, biraq Israilgha bolghan agah nahayiti éniqtur. □ **10:15** «*Oxshash bir kün séning béshinggha chüshürülidu, i Beyt-El!*» — démek, ularning «Beyt-El»de qilghan rezillikliri öz béshigha «Beyt-Arbel»dikidek bir künni chüshürüdu. «*Tang seherdila Israilning padishahi pütünley üzüp tashlinidu*» — «tang seherdila» — démek, «jeng béshidila» (jeng adette seherde bashlinatti); yaki bolmisa «bek tézla» dégen menide. ■ **11:1** Mat. 2:15 □ **11:2** «*Biraq ular xelqimni chaqiriwidi, ular derhal huzurumdin chiqip ketti...*» — «ular» — butpereslerni yaki Israil Misirdin chiqqanda uchrighan «Moab»dikilerni we yaki Qanaan'gha kirgendin kéyin uchrashqan Qanaandikilerni körsitishi mumkin. Ayet üstidiki ikki bashqa közqarash ipadileydighan bashqa ikki terjimisi bar: (1) «Ular (peyghemberler) ularni chaqirghanséri, ular (Israil) özlirini ulardin (peyghemberlerdin) néri qildi»; (2) «Men (Xuda) ularni chaqirghanséri, ular özlirini huzurumdin néri qildi». Axirqi terjime miladiyedind ilgirigi 3-esirdiki «Séptuagint» (LXX) grék terjimisige egishidu.

— Chünki ular yénimgha qaytishni ret qildi!□

⁶ Qilich uning sheherliride heryan oynitilidu;

Derwazisidiki tömür baldaqlarni weyran qilip yep kétidu;

Bu öz eqillirining kasapitidur!

⁷ Berheq, Méning xelqim Mendin chetlep kétishke meptun boldi;

Ular Hemmidin Aliy Bolghuchigha nida qilip chaqirsimu,

Lékin héchkim ularni kötürmeydu.

⁸ Men qandaqmu séni tashlap qoyimen, i Efraim?

Men qandaqmu séni *düşmen'ge* tapshurimen, i Israil?!

Qandaqmu séni Admah shehiridek qilimen?!

Séni qandaqmu Zeboim shehiridek bir terep qilimen?!

Qelbim ich-baghrimde qaynap kétiwatidu,

Méning barliq rehimdilliqim qozghiliwatidu!□ ■

⁹ Ghezipimning qehrini yürgüzmeymen,

Ikkinchi yene Efraimni yoqatmaymen;

Chünki Men insan emes, Tengridurmen,

— Yeni arangda bolghan pak-muqeddes Bolghuchidurmen;

Men derghezep bilen kelmeymen.□

¹⁰ Ular Perwerdigarning keynidin mangidu;

U shirdek hörkireydu;

U hörkirigende, emdi baliliri gherbtin titrigen halda kélidu;

¹¹ Ular Misirdin qushtek,

Asuriye zéminidin paxtektek titrigen halda chiqip kélidu;

Shuning bilen ularni öz öylirige makanlashturimen, — deydu Perwerdigar.□

12

Ötken ishlarni eslep sawaq élinglar!

¹ Efraim Méni yalghan gepliri bilen kömwétidu;

Yehudamu Tengrige, yeni ishenchlik, Pak-Muqeddes Bolghuchigha tuturuq-siz boldi.

Efraimning yégini shamaldur;

U sherq shamilini qoghlap yürüdu;

U künlep yalghanchiliq, zulum-zorluqni köpeytmekte;

Ular Asuriye bilen ehde tüzüdu,

□ 11:5 «Ular Misirgha qaytidighan bolmamu? Asuriyelik derwege ularning padishahi bolidighan emesmu?» — Israil Misir we Asuriyedini yordam izdep ularning yénigha «chiqti». Emdi bu ayette tilgha élin'ghan ularning «chiqish»i yaki «qaytish»i (1- we 2-ayetni körüng) bolsa qachqun musafir süpitide (Misirgha) yaki esir süpitide (Asuriyeghe) bolidu. □ 11:8 «Qandaqmu séni Admah shehiridek qilimen?! Séni qandaqmu Zeboim shehiridek bir terep qilimen?!» — «Admah» we «Zeboim» dégen sheherler éghir gunahliri tüpeylidin Sodoma we Gomorra bilen teng asmandin yaghqan ot-gün'gürt teripidin pütünley halak boldi. ■ 11:8 Yar. 19:24 □ 11:9 «... Men derghezep bilen kelmeymen» — bashqa birxil terjimisi: «... Men sheherge (jazalashqa) kirmeymen. □ 11:11 «Ular Misirdin qushtek, Asuriye zéminidin paxtektek titrigen halda chiqip kélidu; shuning bilen ularni öz öylirige makanlashturimen» — Israil (Efraim)dikilerdin beziler awwal Yehudadin panah tapqan, andin kéyin Yehuda bilen teng Babil impériyesige sürgün bolghan. Andin ular bilen teng Qanaan'gha (Pelestin'ge) qaytip kelgen — ajizliqta, «titrigen halda» qaytip kelgen («2Tar.» 9:1-3, «Ezra» 1-2-bab).

Shuningdek Misirgha may «soghiliri» kôtürüp apirilidu.□

² Perwerdigarning Yehuda bilenmu bir dewasi bar;
U Yaqupni yolliri boyiche jazalaydu;
Uning qilmishlirini öz üstige qayturidu.

³ U baliyatquda turup akisini tapinidin tutuwalghan,
Öz küchi bilen Xuda bilen élishqan;□ ■

⁴ U berheq Perishte bilen éliship, ghelibe qildi;
U yighlidi, Uninggha dua-tilawet qildi;

Xuda uni Beyt-Elde tépiwaldi,
We shu yerde bizge söz qildi;□ ■

⁵ — Yeni Perwerdigar, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda,
— «Perwerdigar» bolsa Uning xatire namidur!□

⁶ Shunga sen, Xudaying arqiliq, Uning yénigha qayt;
Méhribanliq we adaletni qolungdin berme,
Xudayinggha ümid baghlap, Uni izchil kütkin.

Aldamchi sodiger

⁷ Mana bu sodiger! Uning qolida aldamchiliq tarazisi bar;
U bozek qilishqa amraqtur.□

⁸ Efraim: «Men derweqe béyidim,

□ **12:1** «Yehudamu Tengriye, yeni ishenchlik, Pak-Muqeddes Bolghuchigha tuturuqsiz boldi» — bashqa birxil terjimi: «Yehuda yenila Xuda bilen bille hökümdarlik qilidu, u Pak-Muqeddes Bolghuchigha sadiqtur». Bizningche 12-bab, 2-ayetke qarighanda bu xil terjimi qet'iy mumkin emes. «Efraimning yéginu shamaldur, u sherq shamilini qoghlap yürüdu» — démek, Efraim gépi tuturuqsiz, «shamalgha baqquchi» el idi. «Shuningdek Misirgha may «soghiliri» kôtürüp apirilidu» — bu «may» shübhisizki, Misirning yarmimini élish üçün ewetilgen. □ **12:3** «U baliyatquda turup akisini tapinidin tutuwalghan,...» — oqurmenlarning éside barki, «Yaqup» dégen isimning menisi eslide: «U (Xuda) tapiningda bolsun» (démek, u Sen (Xuda) bilen bille bolsun); biraq Yaqup peyghemberge shu isimning qoyulushining sewebi: — (1) u akisinin tapinini tutqan (tughulghanda); (2) bu isimning «aldamchi» dégen köchme menisi bar; u kéyinki künlérde akisini ikki qétim «rohiy miras»tin aldap qoyghan («Yar.» 25-bab). Axirda u bu aldamchiliqtin towa qilip, akisidin epu sorighan («Yar.» 33-babnimu körüng). ■ **12:3** Yar. 25:26; 35:9,10 □ **12:4** «Xuda uni Beyt-Elde tépiwaldi» — ibranii tilida «U uni Beyt-Elde tépiwaldi». Shunga bashqa bir xil terjimi: «U (Yaqup) Uni (Xudani) tépiwaldi». «U berheq Perishte bilen éliship, ghelibe qildi; u yighlidi, Uninggha dua-tilawet qildi; Xuda uni Beyt-Elde tépiwaldi, we shu yerde bizge söz qildi;» — bu tarixiy weqelarning ehmiyiti belkim: (1) Yaqup esli bir aldamchi; (2) biraq u étiqad arqiliq Xudaning Perishtisidin bext-beriketke we Xudaning iltipatigha érishken; (3) kéyin u bashqiche bir adem, étiqadliq, shepgetlik bolup chiqti (Israil dep ataldi). (4) Xuda esli bu ishlarni «Beyt-El»de (Yaqupni charqirghan waqtida) bashlighan, Yaqupqa, shundaqla ewladlirigha bext ata qilidighan wedilerni qilghan; (5) shunga Israil «Beyt-El»ning heqiqiy ehmiyitini eslishi kérek; (6) ular bu ishlardin sawaq alsunki, «Xuda ménimu (Yaqupqa oxshash) yaman aldamchiliqtin durus, étiqadliq ademge özgerteleydu»; (7) «shunga Xudaning küchige tayinip Uninggha qaytishim kérek». Weqeler «Yar.» 25-32-bablarda xatirlen'gen. Bashqa birnechche xil terjimiler uchrishi mumkin. ■ **12:4** Yar. 28:12, 19; 35:7, 14, 15 □ **12:5** «— Yeni Perwerdigar, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda, — «Perwerdigar» bolsa Uning xatire namidur!» — oqurmenlarning éside barki, Yaqup özi bilen élishqan Perishtining namini sorighan. Shu chaghta u namini uninggha éytmighan. Kéyin Xuda bu namning «Yahweh» (terjimimizde, «Perwerdigar» déyilidu) ikenlikini Musa peyghemberge ayan qilip chüshendürgen (Yahweh — «Özgermes», «Ezeldin Bar Bolghuchi», «Ehdisige herdaim sadiq Bolghuchi» dégen menilerni öz ichige alidu). Shunga bu nam Israilgha ümid bérishi kérek idi. □ **12:7** «Mana bu sodiger!» — «sodiger» ibranii tilida «Qanaan» yaki «Qanaanliq» dégenlik bolidu. Démek, Efraim bir tereptin esli özi aldidin heydiwetken butperes Qanaanliqlargha oxshap qilghan; yene bir tereptin u «Yaqup»ning eslidiki «aldamchi» xarakterida bolup, héch özgertilmigendur.

Özümge köp bayliqlarni toplidim;
Biraq ular barliq ejirlirimde mendin héch gunahiy qebihlikni tapalmaydu!»
– deydu.□

⁹ Biraq Misir zéminidin tartip Men Perwerdigar séning Xudaying bolghanmen,
Men séni yene «*kepiler héyti*»dikidek chédirlarda turghuzimen!□ ■

Peyghemberlarning ehmiyiti

¹⁰ «Men peyghemberlerge söz qilghanmen,
Alamet körünüshlerni köpeytkenmen,
Shundaqla peyghemberler arqiliq temsillerni körsetkenmen.

¹¹ Giléad qebihmu? Ular berheq peqet yarimaslardur!

Ular Gilgald torpaqlarni qurbanliq qilidu;

Ularning qurban'gahliri derweqe étiz qirliridiki tash döwiliridek köptur!□ ■

¹² (Yaqup Suriyega qéchip ketti,

Shu yerde Israil xotun élish üçün ishligen;

Berheq, xotun élish üçün u qoylarni baqqanidi).■

¹³ Perwerdigar yene peyghember arqiliq Israilni Misirdin chiqirip qutquzghan,

Peyghember arqiliq uningdin xewermu alghan.□

¹⁴ Efraim *Xudaning* qehrini intayin qattiq qozghighan;

Uning Rebbi u tökken qan qerzni uning gedinige artidu,

Shermendilik-ahametini öz béshigha qayturidu.

□ **12:8** «ular... mendin gunahiy qebihlikni tapalmaydu» — «gunahiy qebihlik» — démek, mende «qebihlikler bar, biraq éghir emes, «gunah emes»» dégen küliklik gep. «Men anche yaman adem emesmen» deydighan pozitsiyiler бүгүн'ge qeder hemmimizge tonushtur. □ **12:9** «Biraq Misir zéminidin tartip men Perwerdigar séning Xudaying bolghanmen, Men séni yene

«*kepiler héyti*»dikidek chédirlarda turghuzimen!» — ««*kepiler héyti*»dikidek» ibraniiy tilida «héyttiki künderdikidek». «Chédirlarda turush» tilgha élin'ghandin kéyin shübhisizki, «*kepiler héyti*»ni körsetse kérek.

Israil «Misirdin chiqish»tiki muhim sawaqlarni untugan. «*Kepiler héyti*» («*kepe tikish héyti*»)da Israil yette kün öyde emes, belki chédirlarda turushi kérek idi. Héyttiki bu ish ulargha eslidiki ajiz, kembeghel bashlinishini we «insan peqet nan bilenla yashimaydu, belki Xudaning herbir sözige tayinip yashishi kérek» dégen muhim sawaq toghruluq eslitishi kérek idi. ■ **12:9** Yesh. 43:11 □ **12:11** «Giléad

qebihmu? Ular berheq peqet yarimaslardur!» — mushu ayette «qebih» we «yarimas» dégen sözler bir-birige oxshaydaydighan sözlerdur. «Ular Gilgald torpaqlarni qurbanliq qilidu; ularning qurban'gahliri derweqe étiz qirliridiki tash döwiliridek köptur!» — Hoshiya «Gilgal» («döwe», «deste», dégen menide) dégen yer nami bilen söz oyuni qilidu — ular heqiqeten ismi-jismigha layiqdur .

Hemme yéride köpligen qurban'gahlirining bolushi bilen, Gilgal derweqe «étizdiki tash döwiler»dek bir jay, xalas. Ayetning bashqa xil terjilrimu bar. ■ **12:11** Hosh. 4:15; 6:8; 9:15 ■ **12:12** Yar. 28:5; 29:20, 28 □ **12:13** «Perwerdigar yene peyghember arqiliq Israilni Misirdin chiqirip qutquzghan, peyghember arqiliq uningdin xewermu alghan» — mushu ishlar (12-14-ayet) ispatlayduki, Efraim ejdadi bolghan Yaqupni heddidin ziyade izzetligen. Ularning temenna qoyghan

«büyük ejdad» Yaqupning ailisidikiliri (Israil) peyghembersiz qalghan bolsa (démek, ularda Xudaning Rohining yétekchiliki bolmighan bolsa) u chöl-bayawanda yürüwatqan nahayiti bir «qachqun» yaqi hetta Misirdin chiqmighan bir «ishlemchi» bolatti, xalas. U hergiz ulugh bir el bolup chiqmaytti. Biraq hazirqi Israil (bolupmu Efraim qebilisi) Xuda ewetken peyghemberler (Amos, Hoshiya, Yeshaya, Mikah)ni ret qilip, Xudani intayin ghezeplendüridu. Israilning mewjudluqi we hayatining her jehetliri ularning Xuda bilen bolghan rohiy munasiwittige baghliq idi. Israilning peyghemberliri bu ishni xelqning köz aldida körsitidu; peyghemberlerni sel chaghlash Xudaning Özini sel chaghlighan bilen barawerdur. Yaqup özi ahirida peyghember bolghan, elwätte («Yar.» 48-49 bablarni körüng).

13

«Men séni halak qilimen, i Israil!» — axirqi agahlandurush

¹ *Burun* Efraim söz qilghanda, kishiler hürmetlep titrep kététti;

U Israil qebililiri arisida kütürülgen;

Biraq u Baal arqiliq gunah qilip öldi. □

² Ular hazir gunahning üstige gunah sadir qilmaqta!

Özlirige kümüshliridin quyma mebudlarni,

Öz eqli oylap chiqqan butlarni yasidi;

Bularning hemmisi hünerwenning ejri, xalas;

Bu kishiler toghruluq: «Hey, insan qurbanliqini qilghuchilar, mozaylarni söyüp qoyunglar!» déyilidu. □ ■

³ Shunga ular seherdiki bir parche buluttek,

Tézdin ghayip bolidighan tang seherdiki shebnemdek,

Xamandin qara quyunda uchqan paxaldek,

Tünglüktin chiqqan is-tütektek *tézdin* yoqap kétidu.

⁴ Biraq Misir zéminidin tartip Men Perwerdigar séning Xudaying bolghanmen;

Sen Mendin bashqa héch Ilahni bilmeydighan bolisen;

Mendin bashqa qutquzghuchi yoqtur. ■

⁵ Men chöl-bayawanda, qurghaqchiliqning zéminida sen bilen tonushtum;

⁶ Ular ozuqlandurulup, toyun'ghan,

Toyun'ghandin kéyin könglide tekebburliship ketken;

Shunga ular Méni untughan. ■

⁷ Emdi Men ulargha shirdek bolimen;

Yilpizdek ularni yol boyida paylap kütimen;

⁸ Küchükiridin mehrum bolghan éyiqtek Men ulargha uchrap,

Yürek chawisini titiwétimen;

Ularni chishi shirdek neq meydanda yewétimen;

Daladiki haywanlar ularni yirtiwétidu.

⁹ Séning halakiting, i Israil, del Manga qarshi chiqqanliqning,

Yeni Yardemchingge qarshi chiqqanliqingdin ibarettur.

¹⁰ Emdi barliq sheherliringde sanga qutquzghuchi bolidighan padishahing qéni?

Séning soraqchi-hakimliring qéni?

Sen bular toghruluq: «Manga padishah we shahzadilarni teqdim qilghay-sen!» dep tiligen emesmu? —

¹¹ Men ghezipim bilen sanga padishahni teqdim qilghanmen,

□ **13:1** «*Burun* Efraim söz qilghanda...» — «Efraim» qebilining ejdadi bolghan Efraimni emes, belki qebilining awwalqi tarixini körsitidu. Musa peyghemberdin kéyin, Israilgha yétekligüchi bolghan Yeshua peyghember Efraimliq idi. □ **13:2** «**Bu kishiler toghruluq: «Hey, insan qurbanliqini qilghuchilar, mozaylarni söyüp qoyunglar!» déyilidu**» — bashqa bir terjimisi: «U kishiler toghruluq: «Mana, qurbanliq qilghuchi ademler mozaylarni söyüp qoyuwatidu!» — déyilidu» — yaki bashqilar. Biraq ibraniiy tilini chüshinish tes bolghini bilen, tilshunaslarning yéqinqi tetqiqatliiri boyiche, bu ayet derweqe «insan qurbanliqi»ni körsitishi mumkin. ■ **13:2** Hosh. 8:6 ■ **13:4** 2Sam. 22:32; Zeb. 18:31; Yesh. 43:11; Hosh. 12:10 ■ **13:6** Qan. 32:15; Hosh. 8:14

Emdi uni ghezpim bilan élip tashlidim. □ ■

¹² Efraimning qebihlik ching orap-qachilan'ghan;
Uning gunahi jughlinip saqlan'ghan; □

¹³ Tolghaq basqan ayalning azabliri uninggha chüshidu;
U eqilsiz bir oghuldur;

Chünki baliyatquning aghzi échilghanda, u hazir bolmighan! □

¹⁴ Men bedel tölep ularni tehtisaraning küchidin qutuldurimen;
Ulargha hemjemet bolup ölümdin qutquzimen;

Ey, ölüm, séning wabaliring qéni?!

Ey, tehtisara, séning halaketliring qéni?!

Men buningdin pushayman qilmaymen! □ ■

¹⁵ Efraim qérindashliri arisida «méwilik» bolsimu,
Sherqtin bir shamal chiqidu,

Yeni Perwerdigarning chöl-bayawandin chiqqan bir shamili kélidu;

Efraimning buliqi qurup kétidu, uning su béshi qaghjirap kétidu;

U shamal xezinidiki barliq nepis qacha-quchilarni bulang-talang qilidu. □

¹⁶ Samariyening öz gunahi öz zimmisige qoyulidu;

Chünki u öz Xudasigha boynini qattiq qilghan;

Ular qilich bilen yiqilidu,

Bowaqliri pare-pare qilip chéqiwétilidu,

□ **13:11** «Men ghezpim bilen sanga padishahni teqdim qilghanmen, emdi uni ghezpim bilan élip tashlidim» — Israil Qanaan zéminini igiliwalghandin tartip, Xuda ulargha yétekchilik we sotchiliq qilidighan «batur hakimlar» yaki «sotchi-qutquzhuchi» dégen ixlasmen baturlarni ayrim-ayrim teminlep bergenidi. Israil Xudaning bu «ayrim-ayrim teqsimati»din narazi bolup, Samuil peyghemberning dewride Xudadin padishah («muqim» sulale tüzümi) tikleshni tiligen. Xuda Samuil peyghember arqiliq ularning telipini: «Manga ishenmeslikke barawer» dep naraziligini körsitip, andin axirida Israilning birinchi padishahi Saulni tikligen («1Sam.» 8-12-bablar) ■ **13:11** 1Sam. 8:5; 15:23; 16:1 □ **13:12** «Efraimning qebihlik ching orap-qachilan'ghan; uning gunahi jughlinip saqlan'ghan» — démek, uning barliq qebihlik-gunahliri Xudaning jazalishi üçhün obdan saqlanmaqta. □ **13:13** «Baliyatquning aghzi échilghanda, u hazir bolmighan!» — yaki «baliyatquning aghzi échilghanda, u chiqmaydu!». □ **13:14** «tehtisara» — ölgenlarning rohliri baridighan jay.

«... Ey, ölüm, séning wabaliring qéni? Ey, tehtisara, séning halaketliring qéni? Men buningdin pushayman qilmaymen!» — alimlar bu ayet üstide ikki xil pikirde. Beziler mundaq terjime qilidu: — «Men ularni tehtisaraning küchidin qutulduramdimen? Men ularni ölümdin qutquzamdimen? Ey, ölüm, wabaliringni chiqar! Ey, tehtisara, halaketliringni chiqar! Men ulargha (Israilgha) héch rehim qilmaymen». Bu terjime aldi-keynidiki ayetlerge maslashqan bolsimu, biz yuqiriqij terjimige qayilmiz. Chünki: (1) ibranii tilida ayetning birinchi jümliside soal yüklimis yeq, u addiy bir «bayan jümle». (2) Xuda Hoshiya peyghember arqiliq bergen birnechche bésharetlerde, Israilgha bolghan qattiq eyibini yetküzüshi bilen teng kütülmigen yerdin Israilgha chong ümidlernimu körsitidu (mesilen, 1:9-10, 8:11); (3) Injilda rosul Pawlus bu ayetlerni shundaq chüshendürüp béridu («1Kor.» 15:55-56, «Weh.» 20:13-14ni körüng); (4) tékistning ikkinchi qismining terjimisi: «Men (Özüm) sanga halaket bolimen, i tehtisara!... sanga waba bolimen, i ölüm! Men silerge héch rehim qilmaymen» bolush éhtimalgha bek yéqin. Yene mumkinchilik barki, ayetning eng axirij qismi: «Men Özümni héch ayimaymen!» dégen menide bolidu — démek, Xuda Israilni qutquzush üçhün herqandaq bedel töleshke teyyardur. ■ **13:14** Yesh. 25:8; 1Kor. 15:55 □ **13:15** «Efraim qérindashliri arisida «méwilik» bolsimu» — «Efraim» dégen isimning özi «méwilik» dégen menide. Mushu ayettiki «méwe» perzentlerni körsitidu (14-ayetnimu körüng). «Sherqtin bir shamal chiqidu» — Qanaan'gha (Pelestin'ge) nisbeten eng dehshehtlik shamal sherq shamilidur. Ular ni nabut qilidighan Asuriye qoshuni derweqe sherqtin kélidu. «xezinidiki nepis qacha-quchilar» — Efraimdiki «kélshken chokan-qizlar»ni körsitishimu mumkin (16-ayetnimu körüng).

Hamilidar ayalliri yériwétiledi.■

14

Israilning kelgüsida towa qilishi, qutquzulup eslige keltürülüshi

¹ I Israil, Perwerdigar Xudayingning yénigha ikkilenmey qaytip kel!
Chünki öz qebihliking bilen putliship yiqilghansen.■

² Özünqlar bilen bille sözlerni épkélinglar,
Perwerdigarning yénigha qaytinglar;
Uninggha: — «Barliq qebihlikni kechürgeysen,
Shapaet bilen bizni qobul qilghaysen,
Shuning bilen biz Sanga lewlimizdiki «buqa qurbanliqlar»ni tutimiz —
denglar.□

³ — «Asuriye bizni qutquzmaydu,
Atlarga minmeymiz;
Biz hergiz öz qolimiz yasighinigha: — «Xudayimiz!» démeymiz;
Chünki Sendinla yétim-yésirlar rehim-shepquet tapidu».□

⁴ — Men ularni «arqigha chékinishliri»din saqaytimen,
Men ularni chin könglümdin xalap söyimen;
Chünki Méning ghezipim uningdin yandi.

⁵ Men Israilgha shebnemdek bolimen;
U niluperdek berq uridu,
Yiltizliri Liwan *kédir* derixidek yiltiz tartidu;

⁶ Uning bixliri shaxlap yéyilidu,
Uning güzelliki zeytun derixidek,
Puriqi Liwan *kédiriningkidek* bolidu.

⁷ Xelq qaytip kélip, uning sayisi astida olturidu;
Ular ziraetlerde yashnaydu,

Üzüm télidek chéchekeleydu;
Liwanning sharabliri *aghzida qalghandek*, éside shérin qalidu. □

⁸ Efraim: «Méning butlar bilen yene néme karim!» — deydighan bolidu.
«Men uninggha jawab bérimen, uningdin xewer alimen!
«Men yapyéshil bir qarighaydurmen».

«Séning méweng Mendindur!»□

⁹ Kim dana bolup, bu ishlarni chüshiner? Chéchen bolup, bularni biler?
Chünki Perwerdigarning yolliri durustur,
Heqqaniylar ularda mangidu;
Biraq itaetsizler ularda putliship yiqilidu.■

■ **13:16** Hosh. 10:14 ■ **14:1** Hosh. 12:7 □ **14:2** «...«buqa qurbanliqlar»ni tutimiz — «buqa qurbanliqlar» Xudagha atap béghishlinidighan «köydürme qurbanliq»lar ichide eng qimmatlik qurbanliq idi. Mushu yerde köchme menide ishletken, elwette. U «lewlimizdiki mol ibadet-medhiye»ni körsitidu. Bashqa birxil terjimisi: «lewlimizdiki méwini tutimiz». □ **14:3** «Chünki Sendinla yétim-yésirlar rehim-shepquet tapidu» — bu söz Hoshiyaning ballirining öz dadisi bilen bolghan kechürmishini eks ettürgen bolidu. □ **14:7** «Liwanning sharabliri aghzida qalghandek, éside shérin qalidu» — ibraniy tilida: «Uning esletmisi Liwandiki sharabningkidek bolidu». □ **14:8** «Efraim: «Méning butlar bilen yene néme karim!» — deydighan bolidu» — bashqa birxil terjimisi: «U (Xuda Eframingha) «I Efraim, Méning butlar bilen néme alaqem bolsun!» — deydu». ■ **14:9** Pend. 10:29

Yoél

Chéketke apiti Perwerdigarning künige bésharet béridu

1 Perwerdigarning Pétuélning oghli Yoélgha chüshken sözi: —

2 «I qérilar, anglanglar;

Zéminda barliq turuwatqan hemmeylen, qulaq sélinglar;

Öz künliringlarda yaki ata-bowiliringlarning künliridimu shundaq bir ish bolup baqqanmu?

3 Baliliringlarga shuni éytip béringlar,

Baliliringlar öz balilirigha éytsun,

Ularmu kéler dewrge éytsun: —

4 «Chishligüchi qurt» qaldurghanni chéketke yep boldi,

Chéketke qaldurghanni chéketke lichinkiliri yep boldi,

Chéketke lichinkiliri qaldurghanni «weyranchi qurt»lar yep boldi.□

5 Ey, haraqkeshler, oyghinip qattiq yighlanglar,

Huwlishinglar, i sharab ichkúchiler,

Yéngi sharab tüpeylidin —

Chünki u aghzingdin élip tashlandi.

6 Chünki bir xelq, küchlük, sansizlighan xelq,

Zéminim üstige bésip keldi;

Uning chishliri bolsa shirning chishliri,

Uningda shirning hingang chishliri bardur;

7 U Méning üzüm tallirimni weyrane qiliwetti,

Enjür deriximning qowzaqlirini siyriwetti,

Ularni yalingachlap, tashliwetti;

Ularning shaxliri aqliwétildi.

8 Yashliqidiki éri üçün matem tutup böz kiyimlerge oran'ghan newjuwan-dek qattiq pighan chékinglar;

9 Perwerdigarning öyi «ashliq hediye»din hem «sharab hediye»lerdin mehrum qilindi;

Kahinlar, yeni Perwerdigarning xizmetchiliri matem tutidu.□

10 Étizlar chölderep ketti,

Zémin matem tutidu;

Chünki ziraetler ghazan boldi,

Yéngi sharab qurup ketti,

Zeytun méyi qaghjiridi.

11 Hey déhqanlar, uyulunglar;

Bughdaylar hem arpilar üçün yalwurunglar, i üzümchiler,

Chünki étizlarning hosulliri qurup ketti.

12 Üzüm téli qaghjirap ketti,

Enjür derixi soliship qaldi,

□ 1:4 «Chishligüchi qurt»lar... «weyranchi qurt»lar — «chéketke lichinke» we «weyranchi qurt»lar bolsa belkim chéketkning ösüsh jeryanidiki üç xil shekli, bolmisa üç xil bashqa ziyandash hasharetler bolushi mumkin. □ 1:9 «ashliq hediye»din hem «sharab hediye»ler... — «ashliq hediye»ler hem «sharab hediye»ler adette «köydürme qurbanliq»lar hem «teshekkür qurbanliq»lirining üstige quyulatti. «kahinlar, yeni Perwerdigarning xizmetchiliri» — «kahin» muqeddes ibadetxanida puqralar üçün mexsus qurbanliqni köydürgüchi kishi.

Anar derixi, xorma palmisi hem alma deriximu,
Daladiki barliq derekler soliship ketti;
Berheq, shadliqmu adem balilirida soliship ketti.
13 Bélinglarni baghlanglar, peryad oqunglar, i kahinlar;
Huwlanglar, i qurban'gahning xizmetchiliri;
Kéchiche böz kiyimlarni kiyip düm yétinglar, i Xudaning xizmetchiliri;
Chünki Xudayinglarning öyidin «ashliq hediye» hem «sharab hediye» üzülüp qaldi.□

14 «Roza tutayli» dep *Xudagha* mexsus bir mezigilni aytinglar,
Jamaetke mexsus yigilimiz, dep jakarlanglar;
Aqsaqallarni, zéminda turuwatqanlarning hemmisini Perwerdigar Xudayinglarning öyige yighip,
Perwerdigargha nale kötürünglar!■

15 «Ah, shu kün!
Chünki Perwerdigarning küni yéqinlashti,
U Hemmige Qadir teripidin halaket bolup kélidu.□ ■

16 Mana, ghiza köz aldimizdin élip tashlandi emesmu?
Shadliq, xushalliq Xudayimizning öyidin élip tashlandi emesmu?□

17 Uruqlar topa-chalmilar astida chirip ketti,
Ambarlar xarabileshti,
Boghuzxanilar ghulap chüshti;
Chünki ziraetler ghazang boldi.

18 Charpaylar shundaq hörkiriship ketti!
Kala padiliri patiparaq boldi,
Otaqni tapalmighach;
Qoy padilirimu özi «gunahimiz bar» dégendek meyüslendi;□

19 Ah, Perwerdigar, nida qilimen Sanga;
Chünki ot yalqunliri janggaldiki ot-chöplerni yewetti,
Yalqun daladiki barliq dereklerni köydürüwetti.

20 Daladiki haywanlarmu Sanga nida qilidu,
Chünki ériq-östengler qurup ketti,
Ot-yalqun janggaldiki ot-chöplerni yewetti.

2

Chéketkilerning weyranchiligi

1 Zion téghida kanay chélinglar,
Muqeddes téghimda agah signalini anglitinglar;
Zéminda turghuchi hemmeylen dir-dir titrisun;

□ 1:13 «Xudayinglarning öyi» — muqeddes ibadetxanani körsitidu. ■ 1:14 Yo. 2:12-15 □ 1:15 «U (shu kün) Hemmige Qadir teripidin halaket bolup kélidu» — mushu söz Yoélg'ha zamandash Yehudiy xelqining köpinchisini chöchitidighan alahide gep. Ular: ««Perwerdigarning küni» biz Yehudiy xelqige nijatni élip kélidu, herbir bashqa milletke halaketni élip kélidu» dep oylaytti. Yoél peyghember shu künining herbir gunahkar ademge (meyli Yehudiy bolsun, Yehudiy bolmisun) halaket élip kélidu, dep jakarlaydu. ■ 1:15 Yesh. . 2:9-22; 13:6 □ 1:16 «Xudayimizning öyi» — muqeddes ibadetxanani körsitidu, elwette. □ 1:18 «Charpaylar shundaq hörkiriship ketti! Kala padiliri patiparaq boldi, otaqni tapalmighach; qoy padilirimu özi «gunahimiz bar» dégendek meyüslendi» — hetta charwilar, daladiki haywanlar Xudagha nida kötürwatqan'gha oxshaydu (20-ayetnimu körüng). Némishqa emdi Xudaning xelqi Uninggha héch dua qilmaydu?

Chünki Perwerdigarning küni kélidu, u yéqindidir.□ ■

² U kün bolsa qarangghu hem sür kün,
Bulutlar qaplan'ghan hem qapqarangghu zulmet kün, — tang seher taghlar
üstige yéyilghandek,

Zor hem küchlük bir xelq kélidu;
Ulargha oxshash bolghuchilar bolup baqmighan,
Ulardin kéyinmu, dewrdin-dewrge yene bolmaydu.

³ Ularning aldida köydürgüchi ot mangidu,
Ularning keynide bolsa bir yalqun köydürüp ötidu;

Kélishin burun zémin «Éren baghchisi»dek,
Biraq ularning tapini tegkendin kéyin gül-giyahsiz chöl-bayawan bolidu;
Berheq, ulardin héchnéme géchip qutulalmaydu.

⁴ Ularning qiyapiti atqa oxshaydu,
Atliq leshkerdek chapidu.

⁵ Jeng harwiliri güdürligendek sada bilen ular tagh choqqiliridin sekrep ötidu;
Paxalni paraslap köydürgen ot awazidek taraslap mangidu,
Debdebilik sep tüzep turghan küchlük qoshundek yürüdu,

⁶ Ularning aldida eller qattiq azablinidu,
Hemme chiray tatirip kétidu.

⁷ Ular palwanlardek yügürüdu;
Jengchilerdek sépildin artilip ötidu;
Hemmisi öz aldigha qarap yürüş qilidu;
Seplirini héch buzmaydu.

⁸ Héchqaysisi öz qérindishini qistimaydu;
Herqaysisi öz yolida mangidu;
Qorallargha étilsimu, yarılanmay ötüp mangidu;□

⁹ Sheharning hemme yérige chépushidu;
Sépil üstide yügürüp yürüdu;

Öylerge yamiship chiqidu;
Dérizilerdin oghridek kiridu.

¹⁰ Ular aldida yer-zéminni titrek basidu,
Asmanlar tewrinip kétidu;
Quyash hem ay qarangghuliship kétidu,
Yultuzlar julasini qayturuwalidu.■

¹¹ Perwerdigar Öz qoshuni aldida awazini qoyuwétidu,
Chünki Uning bargahi payansizdur;
Uning sözini orunlighuchi küchliktur;
Chünki Perwerdigarning küni ulugh, intayin dehshetliktur;
Kim uni kötürelisun?■

¹² Biraq hetta hazirmu, — deydu Perwerdigar,
— Chin könglüngler bilen, rozilar bilen, yighilar bilen matem tutup Méning
yéningha qaytip kélinglar;■

¹³ Kiyim-kéchikinglarni emes, belki yürek-baghriqlarni tilip,

□ 2:1 «Zion téghida kanay chélinglar» — «Zion» yaki «Zion téghi» — Yérusalém shehiri, jümlidin muqeddes ibadetxana jaylashqan taghdur. «Zion» belkim «körünerlik» dégen menide. U daim Xudaning Öz xelqige himaye bolghinigha simwol bolidu. «kanay chélinglar» — ibraniiy tilida «burgha chélinglar». ■ 2:1 Yo. 1:15; Zef. 1:14, 15 □ 2:8 «Qorallargha étilsimu, yarılanmay ötüp mangidu» — birnechche xil terjimisi bolushi mumkin. Ibraniy tilini chüshinish tes. ■ 2:10 Yesh. 13:10; Ez. 32:7; Yo. 2:31, 3:15 ■ 2:11 Yer. 30:7; Am. 5:18; Zef. 1:15 ■ 2:12 Yer. 4:1

Perwerdigar Xudayinglarning yénigha qaytip béringlar;

Chünki U méhir-shepçetlik hem rehimdil,

Asan ghezeplenmeydu, zor méhir-muhebbetliktur,

Yamanliqtin yanidighan *Xudadur*. □ ■

¹⁴ Kim bilidu, U jazalastin yénip, rehim qilip birer beriketni,

Perwerdigar Xudayinglarga sun'ghudek birer «ashliq hediye» hem «sharab hediye»ni qaldurup kétémdu téxi?■

¹⁵ Zion téghida kanay chélinglar,

«Roza tutayli» dep *Xudagha* mexsus bir mezgilni ayringlar,

Jamaetke mexsus yighilimiz, dep jakarlanglar;□ ■

¹⁶ Elni yighinglar, jamaetni paklandurunglar,

Absaqallarni jem qilinglar, balilarni, émiwatqanlarnimu yighinglar;

Toy qiliwatqan yigit öz öyidin,

Yatliq bolidighan qiz hujrisidin chiqsun;□

¹⁷ Kahinlar, yeni Perwerdigarning xizmetchiliri aywan bilen qurban'gah otturisida yig'ha-zar kötürsun,

Ular éytsunki, «I Perwerdigar, Öz xelqingge ichingni aghritqaysen,

Öz mirasingni xorluqtin saqlap,

Ularни ellerge söz-chöchek bolushqa qoymighaysen;

El-yurtlar arisida: «Ularning Xudasi qéni?» déyilmisun.»□ ■

¹⁸ Andin Perwerdigar Öz zéminigha otluq muhebbitini,

Öz xelqige rehim-shepçetni körsetti;

¹⁹ Perwerdigar jawaben Öz xelqige mundaq dédi: —

«Mana, Men silerge bughday, yéngi sharab we zeytun méyini ewetimen,

Siler bulardin qandurulisiler;

We Men silerni qaytidin eller arisida shermende qilip qoymaymen;□

²⁰ Hem shimaldin kelgüchini silerdin yiraq qilip,

Uning aldi qismini sherqiy déngizgha,

Keyni qismini gherbiy déngizgha qoghliwétimen;

Uni chöl bir zémin'gha heydiwétimen;

Uning sésiqliqi purap turidu,

Pasiq hidi chiqidu;

□ **2:13** «Kiyim-kéchikingslarni emes, belki yürek-baghringlarni tilip,...» — kona zamanlarda qattiq qayghu-hesretni bildürüş üçün xeqler kiyimlerini yirtatti. ■ **2:13** Mis. 34:6; Zeb. 86:15; Yun. 4:2 ■ **2:14** Yun. 3:9 □ **2:15** «kanay chélinglar» — ibraniy tilida «burgha chélinglar». ■ **2:15**

Yo. 1:14 □ **2:16** «Elni yighinglar, jamaetni paklandurunglar» — mushu «paklandurush» belkim herbir ademni Musa peyghemberge chüshürülgén muqéddes qanunda békitilgen herbir haram nersidin ayriwétish dégenliktur. «Toy qiliwatqan yigit öz öyidin, yatliq bolidighan qiz hujrisidin chiqsun» — «Qan.» 20:7, 24:5 bilen sélishursaq, weziyetning jiddiyligi téximu éniq körünidu. □ **2:17**

«(Ibadetxanidiki) aywan bilen qurban'gah otturisida yig'ha-zar kötürunglar» — némishqa ashu joyda shundaq qilish kérek? Pikrimizche, bu emr birneche yil ilgiriki bir wege bilen zich munasiwetlik, yeni Yehudaning padishahi Yoash Zekeriya dégen kahin-peyghembérni del ashu yerde óltürüwetken («2Tar.» 24:21 hem «Mat.» 23:35ni körüng). «Öz mirasingni xorluqtin saqlap...» — «Perwerdigarning mirasi» mushu yerde, shübhisizki, öz xelqini körsitidu. ■ **2:17** Zeb. 42:10; 79:10; 115:2

□ **2:19** «Andin Perwerdigar ... rehim-shepçitini körsetti (18-ayet)... Öz xelqige mundaq dédi: ...» — qarighanda xelq Xudaning sözi boyiche dua-tilawet qilghan, Xuda derwege ularning duasigha hazir jawab béridu. Bezi alimlar bu sözlerni: «Andin Perwerdigar ... rehim-shepçetni körsitidu... berheg mundaq deydu: ...» dep terjime qilidu.

Chünki u «chong ishlarni qilghuchimen» dep özini ulugh qilmaqchi bolidu.□

21 Qorqma, i zémin;

Shadlinip xushal bol;

Chünki Perwerdigar ulugh ishlarni qilghan.□

22 I daladiki haywanlar, qorqmanglar;

Chünki chöllüktiki ot-chöpler berq urmaqta;

Derex méwisini bermekte,

Enjür derixi, üzüm téli toluq hosul béridu.

23 Hem siler, Zionning baliliri, shadlinip Perwerdigar Xudayinglardin xursen bolunglar;

Chünki U heqqaniylik boyiche silerge «awwalqi yamghurlar»ni béridu;

U silerge hól-yéghin béridu,

Yeni bashta bolghandek «awwalqi yamghurlar» hem «kéyinki yamghurlar»ni yaghduridu.□

24 Xamanlar bughdaygha tolghan bolidu,

Idish-küpler yéngi sharab hem maylarga tolup tashidu.

25 We Men silerge chéketkiler, chéketke lichinkiliri, «weyranchi qurt»lar, «chishligüchi qurt»lar,

Yeni Men aranglarga ewetken ulugh qoshunum yégen yillarni qayturup bérimen;■

26 Siler bolushiche yep, qandurulisiler,

Shuningdek silerge karamet ishlarni körsetken Perwerdigar Xudayinglarning namini medhiyileysiler;

Shuning bilen Méning xelqim hergiz yene xijaletke qalmaydu.

27 Siler Méning Israïl ichide turghanliqimni,

Shundaqla Menki Perwerdigar silerning Xudayinglar ikenlikimni,

Mendin bashqa héchkim bolmaydighanliqini bilisiler;

Shuning bilen Méning xelqim hergiz yene xijaletke qalmaydu.

28 Hem kéyin, Men Öz Rohimni barliq et igiliri üstige quyimen;

Silerning oghul-qizliringlar bésharet béridu,

Qériliringlar alamet chüshlerni köridu,

Yigitliringlar ghayibane alamet körünüshlerni köridu;□ ■

□ 2:20 «Hem shimaldin kelgüchini silerdin yiraq qilip,...» — «shimaldin kelgüchi» bolsa belkim birla waqitta bizge ikki bésharetni teng körsitip béridu. Birinchidin, Yoél peyghemberning zamanidiki, shimaldin kelgen «chéketke qoshuni»ni körsitidu; ikkinchidin, axirqi zamandiki, shimaldin kélidighan, Israïl xelqige hujum qilidighan, Sheytan qozghaydighan chong bir qoshunimu körsitidu. «Qoshumche söz»imiznimu körüng. «Uning aldi qismini sherqiy déngizgha, keyni qismini gherbiy déngizgha...» — «sherqiy déngiz» «Ölük Déngiz»ni, «Gherbiy Déngiz» «Ottura Déngiz»ni körsitidu. «Chünki U (Perwerdigar) «chong ishlarni qilghuchimen...» — bashqa birxil terjimisi «Chünki U (Perwerdigar) ulugh ishlarni qiliwatidu» (21-ayettikidek). □ 2:21 «Chünki Perwerdigar ulugh ishlarni qilghan» — yaki «chünki Perwerdigar ulugh ishlarni qiliwatidu». □ 2:23 «Chünki U heqqaniylik boyiche silerge «awwalqi yamghurlar»ni béridu» — bashqa birxil terjimisi: «Chünki U silerge «heqqaniyliqni ögetküchi»ni ewitidu, hól-yéghin béridu». Ikki terjimisi belkim teng inawetlik bolushi mumkin; undaqta «heqqaniyliqni ögetküchi» Qutquzghuchi-mesihni körsitishi kérek bolidu. «U silerge hól-yéghin béridu, yeni bashta bolghandek «awwalqi yamghurlar» hem «kéyinki yamghurlar»ni yaghduridu» — «awwalqi yamghurlar» (yaki «deslepki yamghurlar») Qanaanda 10-ayda yaghidu we uning wasitisi bilen tupraq yumshutilip, yer heydedsh andin uruq chéchish mumkin bolidu. «Kéyinki yamghurlar» Israïlda 3- yaki 4-ayda yéghip, etiyazliq ziraetlerni pishurush rolini oynaydu. Shunga herbir déhqan «kéyinki yamghur»gha teshnadur, uni bek qedirleydu. ■ 2:25 Yo. 1:4 □ 2:28 «Silerning oghul-qizliringlar bésharet béridu» — yaki «silerning oghul-qizliringlar peyghemberlik qilidu». ■ 2:28 Yesh. 44:3; Ez. 39:29; Ros. 2:17

²⁹ Berheq, shu künlerde qullar üstigimu, dédekler üstigimu Rohimni quyimen.

³⁰ Men asmanlarda, zéminde karametlerni,
Qan, ot, is-tütek tüwrüklirini körsitimen.

³¹ Perwerdigarning ulugh hem dehshetlik küni kelmigüche,
Quyash qaranghuluqqa,
Ay qan'gha aylاندurulidu. ■

³² Hem shundaq emelge ashuruliduki,
Perwerdigarning namini chaqirip nida qilghanlarning hemmisi
qutquzulidu;

Chünki Perwerdigar déginidek, Zion téghida hem Yérusalémda,
Hemde Perwerdigar chaqirmaqchi bolghan «qaldisi»lar üçün qutquzush-
nijat bolidu. □ ■

3

Perwerdigar ellerning üstidin höküm chiqiridu

¹ Chünki mana, shu künlerde, shu peyette,
Men Yehuda hem Yérusalémni asarettin qutuldurup, azadliqqa
érishtürginimde,

² Men barliq ellernimu yighip,
Ularni «Yehoshafat jilghisi»gha chüshürimen;
Shuning bilen ularning xelqimni eller arisigha tarqitiwetkenlikidin,
Zéminimni bölüp parchiliwetkenlikidin,
Ularni ashu yerde Méning mirasim, yeni xelqim Israil tüpeylidin soraqqa
tartimen. □

³ Uning üstige ular Méning xelqimni dogha tikip chek tashlighan;
Bir yigitni bir pahishe ayalgha almashturghan,
Bir qizni «sharab ichimiz» dep sharab üçün almashturghan.

⁴ Hey, Tur hem Zidon, Filistiyening barliq rayonliri, Men silerni néme
qiliptimen?

Siler Mendin öch almaqchimusiler?

(Biraq Mendin öch alimiz désenglar, öchni tézla öz béshinglarga qayturup
bérimen!) □

⁵ Kümüshlirim, altunlirimni buliwalghininglar tüpeylidin,
Güzel göherlirimni öz butxaniliringlarga aparghininglar tüpeylidin,

⁶ Yehuda baliliri hem Yérusalémning balilirini öz chégrasidin yiraq qilmaq
üchün ularni Gréklarga sétiwétkinglar tüpeylidin,

⁷ Mana, Men ularni siler sétiwetken jayda ornidin turghuzimen,

■ **2:31** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yesh. 13:10; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Weh. 6:12-13

□ **2:32** «Perwerdigar **chaqirmaqchi bolghan** «qaldisi»lar...» — yaki «Perwerdigar chaqiriwatqan «qaldisi»lar...». «(Perwerdigarning) «qaldisi»» — Tewratta, peyghemberlarning yazmilirida köp körüldighan téma yaki mawzudur. Israil xelqining hem ellerning köp qismi Xudadin yiraqliship ketken bolsimu, ular arisida Xudaning méhir-shepiti bilen, Özige sadiq bir «qaldisi»ning hamam herdaim tépilidighanliqi körsitilidu. ■ **2:32** Ob. 17; Rim. 10:13 □ **3:2** «Men **barliq ellernimu yighip,...** **shuning bilen ularning xelqimni eller arisigha tarqitiwetkenlikidin, ... ularni... xelqim Israil tüpeylidin soraqqa tartimen**» — «eller» bolsa yat eller, Yehudiy emesler. «Yehoshafat jilghisi» — «Yehoshafat» — «Yah» (Perwerdigar) sotlaydu» dégen menide. U belkim Yérusalém shehirining sherqi teripidiki «Kidron jilghisi»ni körsitidu (Yérusalém hem «Zeytun téghi» arisida). □ **3:4** «Hey, **Tur hem Zidon,...**» — «Tur» bolsa Liwandiki eng chong port hem qudretlik sheher, Zidon uning etrapidiki rayon.

Hemde qilghininglarni öz béshinglarga qayturimen.

⁸ Oghul-qizliringlarni Yehuda balilirining qoligha sétiwétimen,
Ular shularni yiraqtiki bir elge, yeni Shabiyaliqlargha sétiwétidu;
Chünki Perwerdigar söz qilghan.□

Perwerdigar «Yehoshafat jilghisi»da barliq ellerning üstige hökümini chiqiridu

⁹ Shuni eller arisida jakarlanglarki,

«Jengge teyyarlininglar,

Palwanlarni qozghanglar,

Jengchilerning hemmisi yéqinlashsun,

Jengge hazir bolsun;

¹⁰ Sapan chishlirini qilich qilip,

Orghaqliringlarni neyze qilip soqushunglar;

Ajiz ademmu: «Men küchlük» désun;

¹¹ Etraptiki hemme eller, tézdin kélinglar,

Hemminglar shu yerge jem bolunglar!».

«Özüngning küchlüklingingni ashu yerge chüshürgeysen, ah Perwerdigar!»□

¹² «Eller qozghilip «Yehoshafat jilghisi»gha kelsun;

Chünki Men shu yerde olturup etraptiki hemme ellerni soraqqa tartimen.

¹³ Orghaqlingni sélinglar,

Chünki ziraet pishti;

Kélinglar, chüshüp cheylenglar,

Chünki sharab kölçekliri liq tushuqtur,

Idish-küpler tolup tashidu.

Chünki ularning rezilliki zordur»□ ■

¹⁴ Ah, nurghun, nurghun kishiler «Qarar jilghisi»da!

Chünki Perwerdigarning küni «Qarar jilghisi»gha yéqinlashti.

¹⁵ Quyash hem ay qarangghuliship kétidu,

Yultuzlar öz julasini qayturuwalidu.■

¹⁶ Perwerdigar Ziondin hörkireydu,

Yérusalémdin awazini qoyuwétidu;

Asmanlar, zéminlar silkinidu;

Lékin Perwerdigar Öz xelqige bashpanah,

Israil balilirigha küch-himaye bolidu.

Perwerdigar Zionni Öz makani qilidu

¹⁷ Shuning bilen siler Menki Perwerdigarning silerning Xudayinglar ikenlikimni,

Öz muqeddes téghim Zionda turidighanliqimni bilisiler;

Yérusalém pak-muqeddes bolidu,

□ **3:8** «Ular shularni yiraqtiki bir elge, yeni Shabiyaliqlargha sétiwétidu» — «Shabiyaliqlar» «Shéba» dégen rayondikiler bolushi mumkin. □ **3:11** «Özüngning küchlüklingingni ashu yerge chüshürgeysen, ah Perwerdigar!» — bu sözler 2:1-11diki we «Yesh.» 13:3-5diki sözlerge munasiwetlik bolushi kérek. «Yesh.» 13:3-5diki izahatlarinimu körüng. □ **3:13** «Orghaqlingni sélinglar, chünki ziraet pishti; kélinglar, chüshüp cheylenglar, chünki sharab kölçekliri liq tushuqtur... chünki ularning rezilliki zordur» — mushu buyruq belkim Xudaning «küchlükleri», yeni perishtilergé éytilidu («Weh»

14:17-20ni körüng). ■ **3:13** Weh. 14:15 ■ **3:15** Yo. 2:10, 3:4, 15; Yesh. 13:10; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Weh. 6:12-13

Uningdin héch yat ademler yene ötmeydu. □ ■

¹⁸ Hem shu küni emelge ashuruliduki,
Taghlar yéngi sharabni témitidu,
Döng-égizliklerdin süt aqidu,
Yehudadiki barliq ériq-östenglerde liq su aqidu;
Perwerdigarning öyidin bir bulaq chiqidu,
Shittim jilghisini sughiridu. □ ■

¹⁹ Misir bolsa bir chöllük,
Édom ademzatsiz bir chöl-bayawan bolidu,
Ularning Yehuda balilirigha qilghan zulum-zorawanliqi tüpeylidin,
Ular bularning zéminida bigunah qanlarni tökkenliki tüpeylidin.

²⁰ Biraq Yehuda menggüge turidu,
Yérusalém dewrdin-dewrgiche qalidu;

²¹ Hem Men ularni tökken qanlarning paklandurulmighan gunahliridin
paklandurimen;
Chünki Perwerdigar Zionda makanlashqandur.

□ **3:17** «Uningdin héch yat ademler yene ötmeydu» — dégen söz belkim: (1) héch tajawuzchi yene Yérusalémni buzmaydu, we (2) Yérusalémni bulghghudek héchqandaq butperes adem uningdin yene ötmeydu, dégen ikki menini körsitishi mumkin. ■ **3:17** Weh. 21:27 □ **3:18** «...Shittim jilghisini sughiridu» — «Shittim jilghisi» Yérusalémning sherqiy teripida bolup, suliri Iordan jilghisigha chüshidu.

■ **3:18** Am. 9:13

Amos

Amos peyghemberning bəxaretliri

¹ Uzziya Yehudagha, Yoashning ogʻli Yeroboam Israilga padishah bolgan vaqitlarda, yer tewreshin ikki yil ilgiri, Tekoadiki charwichilar arisidiki Amosning Israil toghruluq éytqan sözliri: — □ ■

² U: «Perwerdigar Zion téghidin hörkireydu, Yérusalémdin awazini qoyuwétidu; Padichilarning otlamliri matem tutidu, Karmel choqqisi ghazanglishidu» — dédi. □ ■

*Xudaning Israilga qoshna qowmlar üstidin hökümi *** Suriye heqqide*

³ Perwerdigar mundaq deydu: —
«Demeshqning üç gunahi, berheq töt gunahi üçün, uninggha chüshidighan jazani yandurmaymen,

Chünki ular Giléadtiklerni tömür tirniliq söremler bilen soqqanidi; □

⁴ Shundaqla Hazaelning öyige bir ot ewetimen,

U Ben-Hadadning ordilirini yutuwalidu. □

⁵ Demeshq derwazisidiki tömür baldaqni sunduriwétimen,

Awen jilghisida turghuchini, Beyt-Édende shahane hasisini tutquchini üzüp tashlaymen;

Suriyening xelqi esirge chüshüp kirgha élip kételidu, — deydu Perwerdigar. □ ■

Filistiye heqqide

⁶ Perwerdigar mundaq deydu: —

«Gaza shehirining üç gunahi, berheq töt gunahi üçün, uninggha chüshidighan jazani yandurmaymen,

Chünki ular Édomgha tapshurup bérishke, barliq tutqunlarni esir qilip élip ketti. □ ■

⁷ Hem Men Gazaning sépiligha ot ewetimen,

U uning ordilirini yutuwalidu;

□ **1:1** «Amosning Israil toghruluq éytqan sözliri» — adette bu kitapta «Israil» Israilning «shimaliy padishahliq»ni körsitidu. Amos Yehudaning Tekoa yézisidin bolghini bilen yetküzidighan bésharetlirining köpinchisi «shimaliy padishahliq» toghruluqtur. ■ **1:1** Zek. 14:5 □ **1:2** «Perwerdigar Zion téghidin hörkireydu, Yérusalémdin awazini qoyuwétidu» — bu bésharet yer tewreshni körsitse kérek.

«Karmel» bolsa Israilda hól-yéghin eng köp bolidighan jay; u «ghazanglashqan» bolsa, bashqa jaylar téximu shundaq bolatti. ■ **1:2** Yer. 25:30; Yo. 3:16 □ **1:3** «ular (Suriyelikler) Giléadtiklerni tömür tirniliq söremler bilen soqqanidi» — «2Pad.» 10:32-33, 13:3-5-ayette Giléadtiklerning Suriye teripidin tartqan azab-oqubetliri xatirilen'gen; mushu ayette tilgha élin'ghini shu bozek qilinishni körsitse kérek. □ **1:4** «Hazel» — Demeshq padishahi bolup, «Ben-Hadad» uning ogʻli idi. □ **1:5** «Awen jilghisida turghuchi» — bashqa birhil terjimisi «Rezillik jilghisida turghuchi» — démek, yeni Demeshqning padishahini ipadileydu. «Suriyening xelqi esirge chüshüp kirgha élip kételidu» — «Kir»

Mésopotamiye (hazirqi iraq)diki bir yurt. Suriyelikler eslide shu jaydin chiqqanidi (9:7-ayetni körüng). ■ **1:5** 2Pad. 16:9; Yesh. 17:1-11; Yer. 49:23-27 □ **1:6** «Chünki ular Édomgha tapshurup bérishke, barliq tutqunlarni esir qilip élip ketti» — «tutqunlar» Israildin yaki Yehudadin tutqun qilin'ghan bir türküm kishiler bolsa kérek. Qarighanda Gazaning (yeni Filistiylerning) meqsiti Israillardin öch élish idi. ■ **1:6** 2Tar. 21:16, 17; 28:18

8 Men Ashdodta turghuchini, Ashkélonda shahane hasini tutquchini üzüp tashlaymen,
Ekron shehirige qarshi qol kötürimen;
Filistiylarning qalduqi yoqilidu, — deydu Reb Perwerdigar.

Tur shehiri heqqide

9 Perwerdigar mundaq deydu: —

«Turning üç gunahi, berheq töt gunahi üçün, uninggha chüshidighan jazani yandurmaymen,

Chünki ular barliq tutqunlarni Édomgha tapshuruwetti,

Shundaqla qérindashliq ehdisini ésigе almidi.□

10 Hem Men Turning sépiligha ot ewetimen,

Ot uning ordilirini yutuwalidu.

Édom heqqide

11 Perwerdigar mundaq deydu: —

«Édomning üç gunahi, berheq töt gunahi üçün, uninggha chüshidighan jazani yandurmaymen,

Chünki u barliq rehim-shepqetni tashliwétip,

Qilich bilen öz qérindishini qoghlighan;

U yirilghudek ghezep bolup,

Derghezep bolghan halitini hemishe saqlaydu;□

12 Hem Men Téman shehirige ot ewetimen,

Ot Bozrahning ordilirini yutuwalidu».

Ammoniyalar heqqide

13 Perwerdigar mundaq deydu: —

«Ammonning üç gunahi, berheq töt gunahi üçün, uninggha chüshidighan jazani yandurmaymen,

Chünki ular chégrimizni kéngeytimiz dep, Giléadtiki hamilidar ayallarning qorsaqlirini yériwetti.□

14 Hem Men Rabbahning sépiligha ot yaqimen,

Jeng künide qiya-chiyalar ichide,

Qara quyunning künide qattiq boran ichide,

Ot uning ordilirini yutuwalidu;

15 Hem ularning padishahi esirge chüshidu,

— U emirliri bilen bille esirge chüshidu, — deydu Perwerdigar.

□ 1:9 «Chünki ular barliq tutqunlarni Édomgha tapshuruwetti, shundaqla qérindashliq ehdisini ésigе almidi» — bu «tutqunlar» belkim yene Israildin kelgen bolushi mumkin. «Ehde» — Sulayman padishah esli Turning padishahi bilen ehde tüzgenidi. Biraq tutqunlarning nedin kélishi, Turning kim bilen ehde tüzgenliki anche muhim emes; muhimi, Xuda ularni wediside turmasliqtek wijdansizliqi üçün jazalaydu. □ 1:11 «U yirilghudek ghezep bolup,...» — bashqa birxil terjimisi: «U ghezep bilen hemishe ademlerni yirtiwétip,...». □ 1:13 «Chünki u chégrimizni kéngeytimiz dep, Giléadtiki hamilidar ayallarning qorsaqlirini yériwetti» — ular Giléadta turuwatqan bashqilarnimu öltürgen, elwette. Biraq ularning bu ajayib rehimsizlikning meqsiti, ulargha qayturma zerbe bergüdek héch adem, hetta bowaqlarningmu qalmasliqi üçün idi. Babilning padishahi Néboqadnesar miladiyedin ilgiriki 582-yili Rabbah shehirini weyran qiliwetti.

2

Moab heqqide

¹ Perwerdigar mundaq deydu:

— «Moabning üç gunahi, berheq töt gunahi üçhün, uninggha chüshidighan jazani yandurmaymen,

Chünki u Édomning padishahining ustixanlirini köydürüp hak qiliwetti.

² Hem Men Moab üstige ot ewetimen,

Ot Kériotning ordilirini yutuwalidu;

We Moab chuqan-sürenler bilen, qiya-chiyalar bilen, kanay sadasi bilen ölidu.

³ We Men ularning hakimini arisidin üzüp tashlaymen,

Uning emirlirini uning bilen bille öltürüwétimen, — deydu Perwerdigar.

Yehuda heqqide

⁴ Perwerdigar mundaq deydu: —

«Yehudaning üç gunahi, berheq töt gunahi üçhün, uninggha chüshidighan jazani yandurmaymen,

Chünki ular Perwerdigarning Tewrat-qanunini kemsitti,

Uningdiki belgilimilerge emel qilmidi;

Ularning saxtiliqliri özlirini adashturup qoydi; ularning ata-bowilirimu bulargha egiship mangghanidi. □

⁵ Hem Men Yehuda üstige ot ewetimen,

Ot Yérusalémning ordilirini yutuwalidu.

Israil heqqide

⁶ Perwerdigar mundaq deydu: —

Israilning üç gunahi, berheq töt gunahi üçhün, uni jazasidin qayturmaymen,

Chünki ular heqqaniylarni kümüşhke sétiwetti,

Yoqsul ademni bir jüp choruqqa sétiwetti;

⁷ Ular namratlarning béshidiki chang-topilirini bosh qoyuwetmeydu,

Ajiz möminlerning nésiwisini qayriwalidu;

Ata-bala ikkisi Méning muqeddes namimni bulghap, oxshash bir qizning yénigha teng baridu. □

⁸ Ular *qizlarni* hemme qurban'gahning yénigha élip bérip,

Qerzge renige qoyghan kiyim-kéchekler üstide ular bilen yatidu;

Ular öz ilahining öyide jerimane bilen alghan sharabni ichmekte. □

⁹ Biraq Men Amoriylarni ularning aldidin halak qilghanmen,

Amoriylar kédir derixidek éviz, dub derixidek küchlük bolghan bolsimu,

□ **2:4 «Ularning saxtiliqliri özlirini adashturup qoydi»** — «saxtiliqliri» kényinki geplerge qarighanda, ularning yasighan butlirini kórsitidu. □ **2:7 «Ata-bala ikkisi Méning muqeddes namimni bulghap, oxshash bir qizning yénigha teng baridu»** — bu ish pahishiwazliq bolupla qalмай, yene ularning butigha, yeni «Baal»gha birxil choqunush paaliyiti hésablinatti. □ **2:8 «Ular qizlarni hemme qurban'gahning yénigha élip bérip, qerzge renige qoyghan kiyim-kéchekler üstide ular bilen yatidu; ular öz ilahining öyide jerimane bilen alghan sharabni ichmekte»** — bu jumlide Amos ularning, bolupmu baylarning töt gunahini kórsitidu: — (1) ularning (butlarga atap béghishlighan) köp qurbanliqliri bar idi; (2) ular Musa peyghemberge chüshürülgen muqeddes qanun'gha xilapliq qilip, özlirige qerzdar bolghan namratlardin kiyim-kécheklarini tartiwalidu («Mis.» 22:26, «Qan.» 24:12-17ni kóring); (3) ular butxanilarni sélip, butlarni özlirining Xudasi dep étirap qilghan; (4) ular haram yolda xeptin jerimane alidu — u gunahlar belkim 6-ayette éytilghan «üch gunahi, töt gunahi»ni éniq toluqlap kórsitip bérishi mumkin.

Men üstidin uning méwisini, astidin yiltizlirini halak qildim.■

¹⁰ Hem Amoriylarning zéminini igilishinglar üçhün,

Silerni Misir zéminidin élip chiqip,

Qiriq yil chöl-bayawanda yéteklidim.□ ■

¹¹ Silerning oghullirninglardin bezilirini peyghember bolushqa,

Yigitlirninglardin bezilirini «Nazariy» bolushqa turghuzdum.

Shundaq emesmu, i Israil baliliri? — deydu Perwerdigar.□

¹² Biraq siler Nazariylargha sharab ichküzdunglar,

Hem peyghemberlerge: «peyghemberlik qilmanglar» — dep buyrudunglar.■

¹³ Mana, Men silerni basimen,

Xuddi liq önche bésilghan harwa yerni basqandek, silerni bésip turimen;

¹⁴ Hem chapqurlarningmu qachar yoli yoqaydu,

Palwan öz küchini ishlitelmeydu,

Zeberdes batur öz jénini qutquzalmaydu.

¹⁵ Oqyani tutquchi tik turalmaydu;

Yeltapan qachalmaydu,

Atqa min'güchi öz jénini qutquzalmaydu.

¹⁶ Palwanlar arisidiki eng jigerlik baturmu shu künide yalingach qéchip kétidu, — deydu Perwerdigar.

3

Herbir ishning sewebi bardur

1 Perwerdigar silerni eyiblep éytqan bu söz-kalamni anglanglar, i Israil baliliri, Yeni Men Misir zéminidin élip chiqarghan bu pütkül jemet: —

² «Yer yüzidiki barliq jemetler arisidin peqet silerni tonup keldim;

Shunga üstünglarga barliq qebhlikliringlarning *jzasini* chüshürimen».□

Xitab hem muhakime

³ Ikki kishi bir niyette bolmisa, qandaqmu bille mangalisun?

⁴ Oljisi yoq shir ormanda hörkiremdü?

Arslan héchnémini almighan bolsa uwisida huwlamdu?□

⁵ Tuzaqta yemchük bolmisa qush yerge yiqilamdu?

■ **2:9** Chöl. 21:24; Qan. 2:31; Ye. 24:8 □ **2:10** «Silerni ... qiriq yil ... yéteklidim» — «Misirdin chiqish» we «Chöl-bayawandiki seper» boyiche ular chöl-bayawanda köp qétim Xudagha itaetsizlik, asiyligmu qilghan. Xudaning shu künlérde ularni tashliwetmigenliki uning méhri-shepqiطة intayin zor ispat berdi we béridu. ■ **2:10** Mis. 12:51 □ **2:11** «Nazariy» — bu ademler alahide yol bilen (jümlidin sharab ichmey, chachlirini chüshürmey) waqitliq yaqi ömürwayet özini Xudagha atap béghishlighan. Shunga ularning yürüş-turushliri xeqlerge baqiy dunyani eslitip turatti («Chöl.» 6-babni körüng). ■ **2:12** Am. 7:12, 13 □ **3:2** «Yer yüzidiki barliq jemetler arisidin peqet silerni tonup keldim; shunga üstünglarga barliq qebhlikliringlarning *jzasini* chüshürimen» — démek, Xuda insanlarga ata qilghan alahide imtiyazlarning herbiri özige xas alahide jawabkarliqini özi bilen bille élip kélidu. □ **3:4** «Oljisi yoq shir ormanda hörkiremdü? Arslan héchnémini almighan bolsa uwisida huwlamdu?» — shirlar ikki ehwalda hörkireydu. (1) nishan qilghan owni qorqitip qozuqtek qaturup qoyush üçhün; (2) ow-oljini alghandin kéyin bashqa yirtquch haywanlarga: «Bu méningski, uninggha chéqilma» dep agahlandürüş üçhün. Bizningche mushu yerde belkim birinchi mumkinchilikni bildürüdu (8-ayetni körüng). Héchbolmighanda Israilgha «axirqi deqige», yeni towa qilishqa eng axirqi purset keldi; towa qilmisanglar Perwerdigar shirdek silerni Öz owi qilidu, dégenlik bolsa kérek.

Alghudek nerse bolmisa, qismaq yerdin étilip chiqamdu?

⁶ Sheherde *agah* kaniyi chélinisa, xelq qorqamamdu?

Perwerdigar qilmighan bolsa, sheherge yamanliq chüshemdu?■

⁷ Reb Perwerdigar Öz qulliri bolghan peyghemberlerge awwal ashkarilimay turup,

U héch ish qilmaydu.□

⁸ Shir hörkirigen tursa, kim qorqmaydu?

Reb Perwerdigar söz qilghanda, kim *Uning* bésharitini yetküzmey turalaydu?□

Xuda Israïlni qorshaydighan dushman bolup qaldi ... «U burulupla ularning dushmanini boldi» {3:9-4:16}

⁹ Ashdodtiki qel'e-ordilarda,

Shundaqla Misirdiki qel'e-ordilarda élan qilip: —

«Samarïye taghliri üstide yighilinglar,

Uning otturisidiki zor qiyqas-sürenlerni,

Uning ichidiki jebir-zulumlarni körüp béqinglar» — denglar.□

¹⁰ — Ular heq ish qilishni bilmeydu — deydu Perwerdigar,

— Ular ordilirigha zulum-zorawanliq bilen tartiwalghanlirini hem oljilarni jughlighuchilar!□

¹¹ Shunga Perwerdigar mundaq deydu: —

«Mana bir yaw! U zéminni qorshiwaldi!

U mudapiengni élip tashlaydu,

Qel'e-ordiliring bulang-talang qilinidu.

¹² Perwerdigar mundaq deydu: — Padichi shirning aghzidin qoyning ikki

putini yaki quliqining bir parchisini qutquzup alghandek,

Samarïyide olturghan Israïllarmu shundaq qutquzulidu,

— Sheherde peqet kariwatning bir burjiki,

Diwandiki bir parche Demeshq libasila qalidu!□

¹³ — Anglanglar, Yaqupning jemetide guwahliq béringlar,

■ **3:6** Yesh. 45:7; Yigh. 3:37, 38 □ **3:7** «Reb Perwerdigar Öz qulliri bolghan peyghemberlerge awwal ashkarilimay turup, U héch ish qilmaydu» — bu ayet Xudaning qilghan barliq ishliridiki intayin muhim bir prinsipni körsitidu. Bashqiche ipadilisek: — «Reb Perwerdigar qilmaqchi bolghan ishlirida, Öz qulliri bolghan peyghemberlerge aldi bilen bésharet bermey qalmaydu». □ **3:8** «Shir hörkirigen tursa, kim qorqmaydu? Reb Perwerdigar söz qilghanda, kim Uning bésharitini yetküzmey turalaydu?» — bu jümlige qarighanda «shir» téxi owni tutmighan oxshaydu — Towa qilishqa azraqla waqit qaldi (4-ayetni qayta körüng).

□ **3:9** «Ashdodtiki qel'e-ordilarda ... élan qilip: — «Samarïye taghliri üstide yighilinglar, uning otturisidiki zor qiyqas-sürenlerni, uning ichidiki jebir-zulumlarni körüp béqinglar» — bu söz belkim uni anglighan Samarïyediki hökümdarlarğa hem baylarğa bek éghir kelgen bolushi mumkin. Xuda qandaqmu Ashdodtiki «but-peres, kapir» Filistiyelrni (nem Misirliqlarni) mushu hökümdarlarning Öz puqralirigha qilghan jebir-zulumlirini körüşke, yurtning kötürgen dad-peryadlirini anglashqa teklip qilsun? «Qiyqas-sürenler» bolsa ikki bisliq söz — (1) yurtning dad-peryadlirini; (2) qorshialghan dushmanlerdin qorqush tüpeylidin kötürülgén qiyqas-sürenlerni bildüridu (11-ayetni körüng).

□ **3:10** «Ular ordilirigha zulum-zorawanliq bilen tartiwalghanlirini hem oljilarni jughlighuchilar!» — bu belkim ikki bisliq söz bolup: — (1) hökümdarlar xeqlerni bozek qilish arqiliq özlirige olja toplighan; (2) ular shundaq qilghanliqidin, bu buliwalghan haram oljisi axirida öz béshigha dushmanlarning zulumliri, bulangchiliqliri bolup chüshidu.

□ **3:12** «Samarïyide olturghan Israïllarmu shundaq qutquzulidu, — sheherde peqet kariwatning bir burjiki, diwandiki bir parche Demeshq libasila qalidu!» — mushu ayetning ikkinchi qismining terjimiliri herxil, biraq umumiy menisi bir-birige yéqin kéliidu. Samarïyedikilerning ongda yétip eysh-ishretlik turmushida ishletken buyumliridin nahayiti az bir qismi qélip qalidu.

— deydu Reb Perwerdigar, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda, □
 14 — Men Israilning asiyligirini öz béshigha chüshürgen künide,
 Beyt-El shehirining qurban'gahlirininimu jazalaymen;
 Qurban'gahning burjekliridiki münggüzler késiwétilip yerge chüshürüldü. □
 15 Men «Qishliq Saray» we «Yazliq Saray»ni biraqla uruwétimen;
 Pil chishi öylermu yoqilip kétidu,
 Köpligen öyler tügishidu, — deydu Perwerdigar. □

4

Samariyediki ayallargha we pütkül ahalige bolghan agahlar

1 I Bashandiki inekler,
 Samariye téghida turup, namratlarni xarlawatqan, miskinlerni éziwatqanlar,
 Xojilirigha: «*Sharabni* élip kélinglar, biz ichimiz» deydighanlar,
 Bu sözni anglanglar: — □
 2 Reb Perwerdigar Öz pak-muqeddesliki bilen qesem ichkenki,
 Mana, béshinglarga shundaq künler chüshiduki,
 U silerni ilmekler bilen,
 Neslinglarni changgaklar bilen élip kétidu. □
 3 Hem siler *ayallar* herbiringlar sépilning shoraliridin qisilip ötüp,
 Udul méngip tikiwétisiler;
 We siler Harmon terepke chörüwétisiler, — deydu Perwerdigar. □

4 Emdi Beyt-Elge kélinglar, asiyliq qilinglar!
 Gilgaldimu asiyliqni köpeytinglar!
 Etigende qurbanliqliringlarni,
 Her üçinchi küni silerning «*ondin bir*» ülüş öshiriliringlarni élip kélinglar, □ ■
 5 «*Teshekkür qurbanliqi*»ni xémirturuch bilen bille köydürünglar —
 Siler «*xalis qurbanliqlar*»inglarni jakarlap maxtinip yürünglar;

□ 3:13 «*Anglanglar, Yaqupning jemetide guwahliq béringlar,...*» — bu Xudaning héliqi téxiche «butperes, kapir» bolghan Ashdodtikilerge qilghan sözi. □ 3:14 «*Beyt-El shehirining qurban'gahlirininimu jazalaymen; qurban'gahning burjekliridiki münggüzler késiwétilip yerge chüshürüldü*» — bésharetin 150 yil ilgiri «Yeroboam I», Israil (shimaliy padishahliq)ning tunji padishahi Beyt-El shehiride bir kalisman butni yasap, uni «Perwerdigar Xudayimiz» dep atap, uning aldigha bir qurbanliq supisini (qurban'gah) yasighan. Amosning sözige qarighanda bu qurban'gahning yénigha xéli köp qurban'gahlar qoshup sélin'ghan. Qurban'gahning her töt burjigige bir münggüz békitilgen. □ 3:15 «*Men «Qishliq Saray» we «Yazliq Saray»ni biraqla uruwétimen*» —

«qishliq saray», «yazliq saray» padishah dem alidighan joylar bolsa kérek. «Köpligen öyler» — qarighanda köpligen ademler kembeghel bolup makansiz qalghan. Shu waqitlarda, baylar köp öylerni salghan. □ 4:1 «*Bashandiki inekler*» — bu «inekler» Samariyediki baylarning qiz-ayallarini körsitidu. Bashan bolsa sémiy, saghlam kaliliri bilen dangqi chiqqan rayon. □ 4:2 «*Mana, béshinglarga shundaq künler chüshiduki, U silerni ilmekler bilen, neslinglarni changgaklar bilen élip kétidu*» — Samariye xelqi axirida Asuriye padishahigha esirge chüshidu; Asuriye padishahining esirlerning kalpuqliridin ilmekni ötküzüp ularni yétékleydighan rehimsiz aditi bar idi. □ 4:3 «*We siler Harmon terepke chörüwétisiler*» — «Harmon» bizge hazir namelum bir sheher. □ 4:4 «*Emdi Beyt-Elge kélinglar, asiyliq qilinglar! Gilgaldimu asiyliqni köpeytinglar!*» — Béyt-El we Gilgal (shundaqla shimaliy terepte «Dan» shehiri, jenubiy terepte Beer-Shéba shehiri) xelqler köp ziyaret qilidighan but tawapgahi idi. ■ 4:4 Hosh. 12:12

□ 4:1 «*Bashandiki inekler*» — bu «inekler» Samariyediki baylarning qiz-ayallarini körsitidu. Bashan bolsa sémiy, saghlam kaliliri bilen dangqi chiqqan rayon. □ 4:2 «*Mana, béshinglarga shundaq künler chüshiduki, U silerni ilmekler bilen, neslinglarni changgaklar bilen élip kétidu*» — Samariye xelqi axirida Asuriye padishahigha esirge chüshidu; Asuriye padishahining esirlerning kalpuqliridin ilmekni ötküzüp ularni yétékleydighan rehimsiz aditi bar idi. □ 4:3 «*We siler Harmon terepke chörüwétisiler*» — «Harmon» bizge hazir namelum bir sheher. □ 4:4 «*Emdi Beyt-Elge kélinglar, asiyliq qilinglar! Gilgaldimu asiyliqni köpeytinglar!*» — Béyt-El we Gilgal (shundaqla shimaliy terepte «Dan» shehiri, jenubiy terepte Beer-Shéba shehiri) xelqler köp ziyaret qilidighan but tawapgahi idi. ■ 4:4 Hosh. 12:12

Chünki bunda q qilishqa amraqsiler, i Israillar! — deydu Reb Perwerdigar. □ ■

⁶ «Men hemme sheherliringlarda «chishning pakizliqi»ni chühürdüm,

Hemme yéringlarda silerni ash-nan'gha bolghan hajetmen qildim;

Biraq siler yenila yéningha qaytmidinglar, — deydu Perwerdigar; □

⁷ Hosulgha üç ayla qalghan bolsimu, silerdin yamghurni tartiwélip bermidim;

Bir sheher üstige yamghur yaghdurdum,

Yene bir sheherge yaghdurmidim;

Bir parche yer üstige yamghur yaghdı;

Yene bir parche yer yamghursiz qaghjirap qaldi;

⁸ Shuning bilen ikki, üç sheherning puqraliri su tilep bashqa bir sheherge elengship bardı,

Lékin qanmidi;

Biraq siler yéningha yenila qaytmidinglar, — deydu Perwerdigar;

⁹ Men silerni judun hem hal apiti bilen urdum;

«Ghajilighuchi qurt»lar nurghunlighan béghinglar, üzümzarliringlar, enjür derexliringlar hem zeytün derexliringlarni yep ketti;

Biraq siler yéningha yenila qaytmidinglar, — deydu Perwerdigar; □ ■

¹⁰ Men aranglarga Misirgha chühürülgen apeterdek apetni ewettim;

Yigitliringlarni qilich bilen öltürgüzdüm,

Atliringlarni olja bolushqa qoyuwettim;

Men qarargahinglardin *jesetlerning* sésiqchiliqini purutuwettim,

Uni dimighinglarchimu kirgüzdüm,

Biraq siler yéningha yenila qaytmidinglar, — deydu Perwerdigar; □

¹¹ Men aranglardin bezilerni Xuda Sodom we Gomorra sheherlirini örüwetkinidek örüwettim,

Shuning bilen siler ottin tartiwélin'ghan bir chuchula otundek bolup qaldinglar;

Biraq yéningha yenila qaytmidinglar, — deydu Perwerdigar; □ ■

¹² Shunga Men sanga shunda q qilishim kérek dewatimen, i Israil;

Men buni sanga qilidighanliqim tüpeylidin,

□ 4:5 ««Teshekkür qurbanliqi»ni xémirturuch bilen bille köydürünger» — qurbanliqlarni xémirturuch salghan nersiler bilen bille sunushqa qet'iy bolmaytti («Law.» 2:11). «Siler «xalis qurbanliqlar»inglarni jakarlap maxtinip yürünger; chünki bunda q qilishqa amraqsiler, i Israillar!» — 4- hem 5-ayette éytilghan qurbanliqlar hemde her kishining kirimidin «ondin biri»ni her üç yilda Xudagha atap béghishlishi, eslide Musa peyghemberge chühürülgen qanunda békitilgenidi. Biraq Israillar hazir bularni öz butlirigha atap béghishlawatidu. Esli xémirturuch sélip qilin'ghan ash hediyelemini qurbanliqlargha qoshup sunush men'i qilin'ghanidi. Bu sözlerge qarighanda ular mushu paaliyetlerde özlirini xéli «teqwadar» körsetmekchi bolup, «ixtiyariy qurbanliq»larni köp qilghan oxshaydu. ■ 4:5 Law. 2:1, 15; 7:13 □ 4:6 «Men hemme sheherliringlarda «chishning pakizliqi»ni chühürdüm» — démek ularda yégüdek nerse yoq. □ 4:9 «Men silerni judun hem hal apiti bilen urdum» — «hal apiti» ziraetlerning birxl késilı. ■ 4:9 Qan. 28:22; Yo. 1:4 □ 4:10 «Men aranglarga Misirgha chühürülgen apeterdek apetni ewettim» — bashqa birxl terjimisi «Men (esli) Misirgha chühürüngen waba késilini ewettim» (démek, Musa peyghember dewride Misirgha chüşken wabalarni béshinglarchimu chüzürdüm) «atliringlarni olja bolushqa qoyuwettim» — bashqa birxl terjimisi «Ularni (démek, yigitliringlarni) siler buliwalghan atlar bilen bille öltürgüzdüm». □ 4:11 «Men aranglardin bezilerni Xuda Sodom we Gomorra sheherlirini örüwetkinidek örüwettim» — «Men ... bezilerni Xuda ... örüwetkinidek örüwettim» — bu yerde söz qiliwatqan kim? Bizningche mushu bésharetni Mesih Özi bergen bolsa kérek. ■ 4:11 Yar. 19:24

Xudaying bilan körüşhüşke teyyarlan, i Israil!□

¹³ Chünki mana, taghlarni Shekillendürgüchi,
Shamalni Yaratquchi,
Insan'gha özlirining oy-pikrining néme ikenlikini Ayan Qilghuchi,
Tang seherni qarangghuluqqa Aylandurghuchi,
Yer yüzidiki yuqiri jaylarning üstide dessep yürgüchi del Shudur,
Perwerdigar, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda Uning
namidur!□ ■

5

Üch tawapghah toghruluq

¹ I Israil jemeti, bu sözni,
Yeni Men sen toghruluq oquydighan bir mersiye ni anglap qoy: —

² «Pak qiz Israil yiqildi;
U qaytidin ornidin turmaydu;
U öz tupriqigha tashlan'ghan,
Uni turghuzup yöligüchi yoqtur».

³ Chünki Reb Perwerdigar mundaq deydu: —
Israilning ming leshker chiqqan bir shehirining yüz *leshkirila* tirik qalidu;
Yüz leshker chiqqan bir shehirining Israil jemeti üçün on *leshkirila* tirik
qalidu;

⁴ Chünki Perwerdigar Israil jemetige mundaq deydu: —
Méni izdenglar, hayatqa érishisiler;

⁵ Beyt-Elni izdimenglar,
Gilgalghimu barmanglar,
Beer-Shébagha seper qilmanglar;
Chünki Gilgal esirge élinip sürgün qilinmay qalmaydu,
Beyt-El yoqqa chiqidu.□ ■

⁶ Perwerdigarni izdenglar, hayatqa érishisiler;
Bolmisa U Yüsüp jemeti ichide ot kebi partlap, uni yep kétidu,
Hem Beyt-Elde otni öchürgüdek adem tépilmaydu.

⁷ I adaletni emen'ge aylandurghuchi,

□ **4:12** «Xudaying bilan körüşhüşke teyyarlan!» — gerche belkim waqit-peyti shunche kéchikkini
bilin, Xuda yenila ular bilan körüşhüşke teyyar turidu, yenila (bu heqiqeten ademni heyran qal-
duridu) ulargha méhir-shepset körsitishke teyyar turidu, dégenlik bolsa kérek, dep qaraymiz (Tewratta
adette: «Xuda bilen körüşhüş» dégen menide). Biraq bezi alimlar bu jümlini Xudaning pat arida
chüshüridighan jazasini körsitidu, dep qaraydu. □ **4:13** «Insan'gha özlirining oy-pikrining néme
ikenlikini ayan qilghuchi» — ibranii tilida «Insan'gha uning oy-pikrining néme ikenlikini...»
déyilidu. Shunga bashqa birxil terjimisi: «Insan'gha özining (Xudaning) oy-pikrining néme ikenlikini...».

Biraq biz «uning oy-pikri» dégenlik Xudaning oy-pikirlirini emes, belki ademlerningkini körsitidu, dep
qaraymiz. «Tang seherni qarangghuluqqa aylandurghuchi» — yaki «Qarangghuluqni tang seher
qilghuchi». ■ **4:13** Nah. 1:3 □ **5:5** «Beyt-Elni izdimenglar, Gilgalghimu barmanglar,
Beer-Shébagha seper qilmanglar» — Beyt-El, Gilgal hem Beer-Shéba Israillar üçün üç tawabghaq
aylan'ghanidi. Bu üç jaygha bérip qurbanliq qilish qatarliqlar «tawap qilish»tek «sawabliq ish» dep
qaralghan. Bu üç jay Ibrahim, Ishaq, Yaqub, Yeshua qatarliq peyghemberlerning tarixi bilen zich
munasiwetlik bolghan jaylardur. Tewratta, bundaq «tawab qilish» ishlirining hemmisi xorapilyliq
dep qarilidu. Amos bu yerde söz oyuni qilidu, «Gilgal esirge chüshidu» deydu. Bu ibranii tilida «Gilgal
galah-galah» dégen bilen ipadiliniidu. «Beyt-El yoqqa chiqidu» dégenning «Beyt-El «yoq» (yoqqa barawer
bolghan) bir butqa oxshap qalidu» dégen ichki menisi bar. ■ **5:5** Am. 4:4

Heqqaniyligini yerge tashlighuchilar, □

8 Siler Orion yultuz türkumi we Qelb yultuz topini Yaratquchi, Ölümlük köleligini tang nurigha Aylandurghuchi, Kündüzni qarangghuluq bilen kéchige Aylandurghuchi, Déngizdiki sularni chaqirip, ularni yer yüzige Quyghuchini izdenglar; Perwerdigar Uning namidur. ■

9 U baturlar üstige tuyuqsiz halaketni partlitidu, Istihkam üstige halaket chüshüridu.

10 Shu *Israillar* sheher derwazisida tenbih béridighanlarga öch, Durus sözleydighanlardin yirginidu. □

11 Emdi siler namratlarni ézip, Ulardin bughday «hediye»lerni aldinglar! Oyulghan tashlardin öylerni saldinglar,

Biraq ularda turmaysiler; Siler güzel üzümzarlarni berpa qilghansiler, Biraq ularning sharabini ichelmeysiler. □ ■

12 Chünki silerning asiyligirlarning qanchilik köplükini, Silerning gunahinglarning qanchilik zor ikenlikini obdan bilimen; Ular heqqaniy ademni ézidu,

Ular para yeydu, Sheher derwazisida miskinlerning heqqini qayriwalidu.

13 Shunga bundaq dewrde «pemlik adem» süküti qilidu; Chünki u rezil bir dewrdu. □

14 Hayat yashash üçün yamanliqni emes, méhribanliq-yaxshiliqni izdenglar; Shundaq bolghanda siler déginginlardek, Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar heqiqeten siler bilen bille bolidu.

15 Yamanliqtin nepretlininglar, méhribanliq-yaxshiliqni söyünglar, Sheher derwazisida adaletni ornitinglar;

Shundaq qilghanda Perwerdigar, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda belkim Yüsüpning qaldisigha shapaet körsiter. □ ■

16 Shunga Perwerdigar, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda Reb mundaq deydu: —

«Barliq keng reste-bazarlarda ah-zarlar anglinidu; Ular hemme kochilarda «Way... way!...» dep awazini kötüridu;

Ular déhqanlarnimu matem tutushqa, Ah-zarlar kötürügüchi «ustilar»ni yiglashqa chaqiridu.

17 Hem barliq üzümzarlardimu ah-zarlar kötürüldü;

□ 5:7 «**adaletni emen'ge aylandurghuchi**» — «emen» dégen achchiq bir ösümlük bolghachqa, mushu yerde ademlerge qayghu-hesretni épkélidighan adaletsizlikni bildüridu. ■ 5:8 Ayup 9:9; 38:31; Am. 9:6 □ 5:10 «**Shu Israillar sheher derwazisida tenbih béridighanlarga öch,...**» — «sheher derwazisi» sheherdiki aqsqaqallar olturidighan, erz-dewalarni anglydighan, soraq qilidighan jay. □ 5:11 «**Emdi siler namratlarni ézip,...**» — ibranii tilida «Emdi siler namratlarni dessep,...

Bashqa birxil terjimisi «Namratlardin éghir ijare heqqi élip,...

■ 5:11 Zef. 1:13 □ 5:13 «**pemlik adem» süküti qilidu**» — mushu «pemlik adem» belkim «öz bixeterliki yaki menpeetini közlep yürüdighan adem» dégen menide. Yuqiriqi 10-, 12-ayetni körüng. Buninggha qarighanda, Amos peyghemberning «épi yoq» oxshaydu, chünki u op'ochuq halda rezil hökümdarlarga, baylarga tenbih bermekte. □ 5:15 «...Xuda belkim Yüsüpning qaldisigha shapaet körsiter» — «Yüsüpning qaldisi» shimaliy padishahliq bolghan «Israil»din qaldurulghanlarni körsitidu. Yüsüptin törülgen Efraim we Manassehdin Israil ichidiki eng chong qebüller chiqqan. ■ 5:15 Zeb. 34:14-15; 97:10; Rim. 12:9

Chünki Men Özüm aranglardin ötüp kétimen» — deydu Perwerdigar.□

Perwerdigarning küni

18 Perwerdigarning künige teqezzar bolghan silerge way!
Perwerdigarning küni silerge qandaq aqiwetlerni keltürer?

U yoruqluq emes, belki qarangghuluq élip kélidu.□ ■

19 U küni birsi shirdin qéchip, éyiqqa uchrap,
Andin öyige kirip, qoli bilen tamgha yölen'gende,
Yılan uni chaqqandek bir ish bolidu!

20 Perwerdigarning küni yoruqluq emes, belki qarangghuluqla élip kélidu emesmu?

Uningda peqet qarangghuluqla bolup, yoruqluq héch bolmaydighu?!

Bihude héyt-bayramlar

21 Héytlinglarga nepretlinimen, ulardin bizar boldum,
Ibadet sorunliringlarning puriqini purighum yoq.■

22 Chünki siler Manga «köydürme qurbanliq»lar hem «ash hediye»liringlarni sunup atisanglarmu,
Men ularni qobul qilmaymen;
Silerning bordaq malliringlar bilen qilghan «inaqliq qurbanliqliringlar»gha qarimaymen.

23 Mendin munajatliringlarning sadalirini ép kétinglar,
Chiltarliringlarning küylirini anglimaymen;

24 Buning ornida adalet xuddi sharqiratmidek,
Heqqaniyliq ebediy aqidighan éqimdek dolqunlisun!

25 Siler chöl-bayawandiki qiriq yilda qilghan qurbanliq-hediyelerni Manga élip keldinglarmu, i Israil jemeti?!□ ■

26 Berheq, siler «Sukkot» dégen padishahinglar, hem «Qiun» dégen butliringlarni, yeni «Yultuz ilahi»nglarni kütürüp mangdinglar!□

27 Emdi Men silerni esir qilip, Demeshqtin yiraqlargha sürgün qildurimen,
— deydu «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda» dégen nam bilen atalghan Perwerdigar.

□ 5:17 «Men Özüm aranglardin ötüp kétimen» — «Mis.» 12:12de, Perwerdigarning Israilgha «Men Misirni kézip ötimen» dep Misirliqlargha ölüm jazasini yürgüzgenlikige oxshash, U hazir **Öz xelqi** arisidin «ötüp kétip», Öz jazasini élip baridu. □ 5:18 «Perwerdigarning künige teqezzar bolghan silerge way!» — Amos dewridikiler Tewrattiki «Obadiya» hem «Yoél» peyghemberlarning yazmülriridin «Perwerdigarning Küni»ni xata chüshinip, belkim «Xuda hemme «kapir ejnebiy» ellerni qattiq uridu, «Xudaning xelqi bolghan bizler» kütürülimiz» dégen irqchi, bimene köz-qarashta bolghanidi. Amos bu kün bolsa, gunahtin towa qilmighan herbir ademge jaza élip kélidu, deydu. ■ 5:18 Yer. 30:7; Yo. 2:2; Zef. 1:15 ■ 5:21 Yesh. 1:11; Yer. 6:20 □ 5:25 «Siler chöl-bayawandiki qiriq yilda qilghan qurbanliq-hediyelerni manga élip keldinglarmu, i Israil jemeti?!» — Musa peyghemberning yétekchilikide chöl-bayawanda bolghan dewrde, Israillar chöl-bayawanda qurbanliqlarni qilip kelgen bolsimu, lékin bu ayettin shuni bileleymizki, ular bu qurbanliqlarni **Xuda üçün** atighan emes («Manga élip keldinglarmu?»); bu ishlar peqetla bir «diniy paaliyet» yusunida élip bérilghan, xalas. ■ 5:25 Ros. 7:42 □ 5:26 «Berheq, siler ... «Yultuz ilahi»nglarni kütürüp mangdinglar!» — pütkül ayetning terjimiliri köp xil. Biraq asasiy menisi oxshash, Israil Musa peyghember dewridin tartip könglidi ki butpereslikni héch tashlimighan. Ayette éytilghan butlar asasen Mésopotamiye, yeni Babil rayonidiki butlardur. Shunga Xudaning ulargha béridighan jazasi (27-ayet) ularni Babilgha esir qildurup, shu yerge sürgün qildurushtin ibaret bolidu.

6

Israilning hakim-hökümdarlariga way!

1 I Zionda xatirjem olturghanlar hem Samariye téghigha tayininip aman-ésen yashighanlar!

I ellerning kattisining erbabliri!

Israil jemeti silerni izdep kélidu –

– Silerning halinglarga way!■

2 *Siler xelqpe:* – «Kalneh shehirige bérip körünglar;

Shu yerdin «büyük Xamat» shehirige béringlar,

Andin Filistiylerning shehiri Gatqa chüshüp béqinglar;

Bular silerning ikki padishahliqlardin ewzelmu?

Ularning chégrisi silerningkidin kengmu?» – *dep maxtinip sözleysiler.*□

3 I yaman künni kéchiktürmekchi bolghanlar!

Siler jebir-zulumniing hökümraniqini ornitip, uni özünglarga yéqin qilmaqchi bolisiler,■

4 Pil chishida neqishlen'gen kariwatlar üstide yatisiler,

Diwanliringlar üstide kérilip yatisiler,

Pada topidin paxlanlarni,

Kala qotanliridin mozayni tallap yeysiler,

5 Chiltar ahangigha tengkesh qilip éytisiler,

Dawuttek özünglarga sazlarni ijad qilisiler,■

6 Sharabni chinilep-chinilep ichisiler,

Özünglarga serxil mayliq etirlerni sürisiler,

– Biraq könglünglar Yüsüp jemetining ziyan-zexmiti üçün héch azablanmaydu!■

7 Shunga ular tunji esirge chüshkenler arisida esirge élinidu;

Kérilip yatqanlarning eysh-ishriti axirlishidu.□ ■

8 Reb Perwerdigar Öz hayati bilen gesem qilghanki,

– deydu Perwerdigar, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda,

– Men Yaqupning ghururidin bizar boldum,

Uning orda-istihkamiridin nepretlinimen;

Men bu sheherni, shundaqla uningdiki hemmini dushman'ge tengla ötküzüp bérimen;

9 We emelge ashuruliduki,

Bir öyde on adem bolup qalsa, bu oneylenmu ölidu.□

■ 6:1 Mis. 19:5; Yer. 2:3 □ 6:2 «bular silerning ikki padishahliqlardin ewzelmu?» – «ikki padishahliq» – birinchisi shimaliy padishahliq – Israil, paytexti Samariye; ikkinchisi jenubiy padishahliq – Yehuda, paytexti Yérusalém. «Silér xelqpe:... maxtinip sözleysiler» dégen sözler eslidiki tékiste yoq. Bu ayette aydinglashturushqa tégishlik bir mesile bar: – ayettiki sözlerni Amos éytqanmu yaki Samariyediki emirler Samariyening bixeterliki toghruluq maxtinip éytqanmu? Bizningche Samariyediki emirler éytqan bolushi kérek; chunki eger peyghember agahlandurush terizide sorighan bolsa, soalning eksiche sorighan bolatti. Shunga bu sözlerni qoshtuq. Bu üç sheherning hemmisi dushmaning hujumigha duch kélip, andin ghulighan bolsa kérek – biraq hazirgiche bu ishlar toghruluq tarixiy xatiriler yoq. ■ 6:3 Ez. 12:27; Am. 5:18 ■ 6:5 Yesh. 5:12 ■ 6:6 Yesh. 5:11,12 □ 6:7 «Shunga ular tunji esirge chüshkenler arisida esirge élinidu; kérilip yatqanlarning eysh-ishriti axirlishidu» – tarixiy melumatlardin qarighanda, Asuriye impériyesi melum bir yurtqa tajawuz qilghanda, awwal shu yurttiki mötiwerlerni esir qilip ép kétish aditi bar idi. ■ 6:7 Yesh. 5:13 □ 6:9 «Bir öyde on adem bolup qalsa, bu oneylenmu ölidu» – 5:3ni körüng.

¹⁰ Eger melum bir ölgüchining tughqini, yeni ölgüchining jesitini köydürüşke mes'ul kishi ustixanlarni kötürüp öydin chiqiwétip, öy ichidiki yene birsidin: — «Qéshingda yene birsi barmu?» dep sorisa, u «Yoq» deydu, Andin *tughqini* yene: «Süküt! Perwerdigarning namini tilgha élishimizgha bolmaydu!» — deydu.□

¹¹ Sewebi, Perwerdigar buyruq chüshüridu, We chong öyni pare-pare qiliwétidu, Kichik öynimu chak-chékidin yérip chéqiwétidu.□

¹² Atlar tash üstide chapalamdu? Ademler ashu yerni kalilar bilen aghduralamdu? Biraq siler adaletni öt süyige,

Heqqaniyliqning méwisini emen'ge aylandurghansiler —□ ■

¹³ — Yoq bir nersidin shadlinip ketkensiler, «Öz küchimizge tayinip qudretke ige bolghanmiz» — dégensiler.□

¹⁴ Chünki mana, i Israil jemeti, — deydu Perwerdigar, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda, — Men siler bilen qarshilishidighan bir elni turghuzimen; Ular Xamat shehirining dawinidin Arabah éqimighiche silerni xarlaydu.□

7

Amosning dualiri — Xudaning qarari

¹ Reb Perwerdigar manga körsettiki — Kéyinki ot-chöp bash tartqan waqtida, mana U chéketkilerni yasidi (bu padishah özige ot-chöp orghandin kéyinki, ikkinchi qétimliq ot-chöp ösken waqit idi) □

□ **6:10** «melum bir ölgüchining tughqini...» — ibraney tilida «melum bir ölgüchining taghisi...». «... **Jesitini köydürüşke mes'ul kishi ustixanlarni kötürüp öydin chiqiwétip, öy ichidiki yene birsidin:** — «qéshingda yene birsi barmu?» **dep sorisa, u «yoq» deydu, andin tughqini yene: «süküt! Perwerdigarning namini tilgha élishimizgha bolmaydu!» — deydu** — Yehudiy xelqi adette jesetlerni kömidu, «jesetni köydürüş»ni öch köridu. «Jesitini köydürüş» dégen ish ularning béshigha nahayiti éghir apet chüshidighanliqini körsitidu; shuning bilen ularning jesetlerni kömüşke qet'iy waqti chiqmaydu, démekchi. Shunga bu bésharet Samariyening nahayiti jiddi, béchare ehwalgha chüshidighanliqini körsitidu. Uning üstige, jeset öyde uzun'ghiche turghan — hazir peqet «ustixanlar»la qalghan. Hayat qalghan kishiler shundaq qorqiduki, ular Perwerdigarning namini éytishqimu pétinalmaydighan bolup qalidu. Qiziq bir ish shuki, uzundin tartip, bolupmu Yérusalémning Eysa Mesihning ölümidin kéyinki weyran qilinishidin kéyin, Yehudiyar «Yahweh» (Perwerdigar) dégen isimni ishliishke pétinalmaydu. □ **6:11** «Perwerdigar... **chong öyni pare-pare qiliwétidu, kichik öynimu chak-chékidin yérip chéqiwétidu**» — hakim-hökümdarlarning, emeldarlarning gunahlari haman bashqilarni öz gunahligha chétildurup qoyidu; shu wejidin «kichik öyler»mu jazagha uchrup kétidu.

□ **6:12** «...adaletni öt süyige, heqqaniyliqni emen'ge aylandurghansiler» — mushu ibarining menisi 5-bab, 7-ayetning menisige oxshastur. ■ **6:12** Am. 5:7 □ **6:13** «Yoq bir nerse» — bizingche, shübhisizki, ularning butlini körsitidu. Pütkül ayetning bashqa birxil terjimisi: ««Lo-debar shehirini élip shadlan'ghaniduq, Karnaim shehirinimu öz küchimizge tayinip alduqu?» — dégensiler».

□ **6:14** «Men siler bilen qarshilishidighan bir elni turghuzimen» — «bir el» Asuriye impériyesini körsitidu. □ **7:1** «Reb Perwerdigar manga körsettiki — kéyinki ot-chöp bash tartqan waqtida, mana u chéketkilerni yasidi...» — bu ishni (shundaqla -4-, 7- we 8:1-ayettiki ishlarinimu) Amos bésharetlik ghayibane körünüshte körgen bolsa kérek. Chünki 3-, 6-ayette Perwerdigar «bundaq ishtin» yanidu.

² hem shundaq boldiki, chéketkiler zémindiki ot-chöpni qaldurmay yewetk-endin kéyin, men: —

«I Reb Perwerdigar, ötünüp qalay, kechürgeysen! Yaqup qandaqmu chidiyalaydu? U kichik tursa!» — dédim.

³ Perwerdigar emdi undaq qilishtin yandi: «Emdi undaq bolmaydu» — dédi Perwerdigar.

⁴ Reb Perwerdigar manga körsetti —

Mana, Reb Perwerdigar *xelqi* bilan küresh qilishqa otni chaqirdi;

Ot hetta chongqur déngiznimu qurutti,

Miras bolghan zéminnimu yep ketti;

⁵ Emdi men: —

«I Reb Perwerdigar, ötünüp qalay, toxtighaysen! Yaqup qandaqmu chidiyalaydu? U kichik tursa!» — dédim.

⁶ Perwerdigar shundaq qilishtin yandi: «Emdi undaq bolmaydu» — dédi Reb Perwerdigar.

⁷ Emdi U manga *mundaq bir ishni* körsetti —

We mana, Reb tik ölchigüch yip bilan qopurulghan tam tüwide,

Qolida tik ölchigüch yipni tutqiniche turatti;

⁸ we Perwerdigar mendin: —

«Amos, némini kördung?» dep soridi.

Men: «Tik ölchigüch yipni» — dédim.

Reb: «Men yene Öz xelqim Israil otturisigha tik ölchigüch yipni tikleymen;

Men yene ularni jazalimay ötüp ketmeymen;

⁹ Hem Ishaqning «yuqiri jayliri» halak bolidu,

Israilning tawapgahliri weyran qilinidu;

Yeroboam jemetige qilich bilen hujum qilishqa ornumdin turimen» — dédi.□

Amosning butpereslerning tawapgahi bolup qalghan Beyt-Elning kahini, yeni «shimaliy padishahliq» Israilning «bash kahini» Amaziya bilen bolghan kürishi

¹⁰ Shuning bilen Beyt-Eldiki kahin Amaziya Israil padishahi Yeroboamgha xewer yollap: —

«Amos Israil jemeti arisida turupmu silige suyiqest qildi; zémin uning qilghan barliq geplirini kötürelmeydu.

¹¹ Chünki Amos: — «Yeroboam qilichta ölidu, Israil esirge élinip öz zéminidin sürgün bolmay qalmaydu!» — deydu» — dédi.□

¹² Andin Amaziya Amosqa: — Hey aldın körgüchi! Bes, yoqal, Yehuda zéminigha qach, ashu yerde bésharet bérip, shu yerde nan tépip ye!

¹³ Biraq Beyt-Elde yene bésharet berme; chünki u padishahning tawapgahi, shahliq öydur, — dédi.□

□ **7:9** «Ishaqning «yuqiri jayliri» halak bolidu» — «yuqiri jaylar» tagh choqqiliri qatarliq jaylarda Xudagha qurbanliq qilish eslide Musa peyghemberge chüshürülgen qanunda men'i qilin'ghanidi. Shundaqtimu, Israil hem Yehudadikiler xéli burunla tagh choqqiliri üstide Perwerdigargha qurbanliq qilip ibadet qilishqa bashlighanidi. Kéyin ular mushu «yuqiri jaylar»da butqa choqunushqa bashlidi.

□ **7:11** «Chünki Amos: — «Yeroboam qilichta ölidu, Israil esirge élinip öz zéminidin sürgün bolmay qalmaydu!» — deydu» — emeliyette Amos: — «Perwerdigar Yeroboamning jemetige qilich bilen hujum qilidu» — dégenidi (9-ayet). □ **7:13** «Beyt-Elde yene bésharet berme; chünki u padishahning tawapgahi» — «padishahning tawapgahi» ibranıy tilida «padishahning «muqeddes jay»ı» déyilidu.

14 Amos Amaziyağa jawab bérip mundaq dédi: —

«Men esli peyghember emes idim, yaki peyghemberning oghlimu emesmen; belki men bir charwichi, shundaqla éren derexlirining méwisini tergüchi idim.

15 Biraq pada béqiwatqan chéghimda Perwerdigar méni Öz ilkige aldi we manga: «Barghin, xelqim Israilğa bésharet ber» — dédi.

16 Emdi, i Amaziya, Perwerdigarning sözige qulaq sal! Sen manga: «Israilni eyibleydighan bésharetlerni berme, Ishaq jemetini eyibleydighan sözlerni éytma», déding.■

17 Shunga Perwerdigar mundaq deydu: —

«Séning ayaling sheherde pahishe bolidu, oghul-qizliring qilich bilen qirilidu we zémining ölchesh tanisi tartilishi bilen parchilinidu; sen napak bir zéminda ölesen; we Israil esirge élinip öz zéminidin sürgün bolmay qalmaydu».

8

Kélidighan jazalar

1 Reb Perwerdigar manga mundaq bir ishni körsetti; mana, bir séwet yazliq méwe.□

2 Andin U mendin: Amos, némini kördung? — dep soridi.

Men: «Bir séwet yazliq méwini» — dédim.

Perwerdigar manga: Emdi xelqim Israilğa zawal yetti; Men yene ularni jazalimay ötüp ketmeymen, — dédi.□

3 — Shu küni ordidiki qizlarning naxshiliri qiya-chiyalargha aylinidu, — deydu Reb Perwerdigar; — Jesetler köp bolidu; ular jay-jaylarda sirtqa tashlinidu. Sükut!□

4 Buni anglanglar, hey miskinlerni ezgüchiler, Zémindiki ajiz möminlerni yoqatmaqchi bolghanlar —□

5 «Ashliqimizni satmaqchi iduq, yéngi ay qachanmu axirlishar, Bughday yaymisini achattuq, shabat küni qachan tüger?» — deydighanlar, — Shundaqla «efah»ni kichik qilip, «shekel»ni chong élip, Aldamchilik üçün tarazini yalghan qilghanlar! □ ■

6 — Namratlarni kümüşke, Miskin ademni bir jüp choruqqa sétiwalmaqchi bolghanlar,

■ 7:16 Ez. 21:7 □ 8:1 «Reb Perwerdigar manga mundaq bir ishni körsetti; mana, bir séwet yazliq méwe» — bu ishni (hem 7-bab, 4-, 7-ayettiki ishlarnimu) Amos bésharetlik ghayibane körünüshte körgen bolushi mumkin. □ 8:2 «Men: «bir séwet yazliq méwini» — dédim. Perwerdigar manga: Emdi xelqim Israilğa zawal yetti... — dédi» — ibranıy tilida «yazliq méwe» bilen «zawal» dégen sözler bir-birige oxshap kétidu. □ 8:3 «Jesetler köp bolidu; ular jay-jaylarda sirtqa tashlinidu. Sükut!» — demek, shu chaghda matem tutqanda, awaz chiqirishqa bolmaydu. □ 8:4 «Hey miskinlerni ezgüchiler...» — bashqa birxil terjimisi «Hey, miskinlerni yutuwalghuchilar...». □ 8:5 «Ashliqimizni satmaqchi iduq, yéngi ay qachanmu axirlishar, bughday yaymisini achattuq, shabat küni qachan tüger?» — «yéngi ay» künide hem «shabat küni» (shenbe küni)de Musa peyghemberge chüshürülen qanun boyiche dem élish kérek idi. Emdi bu kishiler achközlüktin dem élishqimu narazi idi. Shundaq bolupla qalmay, ular bughdayni ölcheydighan kürini kichik, tenggilerni jinglaydighan taraza téshini chong qilip xeqlerni aldaydu (kéyinki izahatni körüng). ««efah»ni kichik qilip, «shekel»ni chong élip...» — «efah» hejim birliki, «shekel» pulning yaki éghirliqning birliki idi. Bir «efah» (yaki «küre») 40 litrche, bir «shekel» («misqal») 14 gram kélidu. Bu toluq ayet sodigerlerning addiy puqralarni ölchem birlikli ridin paydilinip, qaqqati-soqqi qiliwatqanliqini körsitidu. ■ 8:5 Hosh. 12:8

Bughdayni süpüründisi bilen qoshup satmaqchi bolghanlar!■

⁷ Perwerdigar Yaqupning ghururi bilen shundaq qesem qildiki,
— Berheq, Men hergiz ularning qilghanliridin héchbirini untumaymen!□

⁸ Zémin bu ishlardin tewrinip ketmemdu?

We uningda turuwatqanlarning hemmisi matem tutmamdu?

U Nil deryasidek örlep kétidu,

U Misir deryasidek örkeshlep, andin chöküp kétidu.□

⁹ Shu küni shundaq emelge ashuruliduki, — deydu Reb Perwerdigar,

— Quyashni chüshite patquzimen,

Zéminni shu ochuq künde qarangghulashturimen.

¹⁰ Héytlinglarni musibetke,

Hemme naxshiliringlarni ah-zarlarga aylanduriwétimen;

Hemme ademning chatriqi üstini böz rext bilen orighuzimen,

Herbir ademning béshida taqirliq peyda qilimen;

Bu matemni yekke-yégane bir oghulning matimidek,

Héytning axirini derd-elemlik bir kün qiliwétimen.□

Sürgün bolup, Xudaning sözidin ayrilish

¹¹ Mana, shundaq künler kéliduki, — deydu Reb Perwerdigar,

Zémin'gha qehetchilikni ewetimen, —

— Nan'gha bolghan qehetchilik emes, yaki sugha bolghan changqashmu emes, belki Perwerdigarning söz-kalamini anglashqa bolghan qehetchilikni ewetimen.

¹² Shuning bilen ular déngizdin déngizgha, shimaldin sherqqe kézip mangidu, Ular Perwerdigarning söz-kalamini izdey uyan-buyan yürüp, uni tapalmaydu.□

¹³ Shu küni güzel qizlar hem yigitlermu usuzluqtin halidin kétidu;

¹⁴ Hem Samariyening gunahining *nami* bilen qesem ichkenler,

■ **8:6** Am. 2:6 □ **8:7** «Perwerdigar **Yaqupning ghururi bilen shundaq qesem qildiki,...**» — bezi alimlar: ««Yaqupning ghururi bilen» dégeni «Yaqupning pexri bilen», démek «Yaqupning pexri bolghan Xuda bilen» dep chüshinidu. Biraq 6-bab, 8-ayet boyiche Xuda «Yaqupning ghururi» yaki «Yaqupning pexri»ge öch idi. Adette qesem ichishte qesem qilghuchilar nahayiti muqim, özgermes bir nerse bilen qesem ichidu; Xudaning «Yaqupning ghururi bilen» qesem ichishi bolsa intayin kinayilik gep, «Yaqupning ghururi»ning héch özgermes, nahayiti jahil ikenlikini puritidu. □ **8:8** «**Zémin bu ishlardin tewrinip ketmemdu? We uningda turuwatqanlarning hemmisi matem tutmamdu? U Nil deryasidek örlep kétidu, u Misir deryasidek örkeshlep, andin chöküp kétidu**» — mushu ayyette Amos yer tewresh toghruluq bésharet béridu (1:1ni körüng). Nil deryasi her yili tuyuqsiz örlep kétip, bir mezzil kelkün kélip, zéminni bésip kétidu. Qanaan (Pelestin) zémিনি emdi Nil deryasigha oxshash «örlep kétidu» (yer tewresh bilen égiz-pes bolidu). □ **8:10** «**Hemme ademning chatriqi üstini böz rext bilen orighuzimen**» — «böz rext»ke oruniwélsh, chachlarni chüshüriwétish qattiq matemni yaki towa qilishni bildüridu. «**Bu matemni yekke-yégane bir oghulning matimidek... qiliwétimen**» — bésharette ölgen «yekke-yégane oghul» zadi kimdu? Mezkur soal Israil üçün dewrdin-dewrge bashni qatiridighan mesile. □ **8:12** «**kézip mangidu**» — yaki «sersan bolup mangidu» yaki «elengship mangidu». «**Shuning bilen ular déngizdin déngizgha, shimaldin sherqqe kézip mangidu, ular Perwerdigarning söz-kalamini ... tapalmaydu**» — birinchidin, «déngizdin déngizgha» dégenlik belkim «ottura déngiz»din «ölük déngiz»gha», yeni «gherbtin sherqqe» dep bildüridu. Tékişte «jenubqa» tilgha élinmaydu. Belkim bu Israildikilerning hakawurluqini körsitidu — ular Yehudadin, yaki Yehudadin kelgen peyghamberdin (mesilen, Amosin) heqiqetni izdimeydu. Toluq bésharet belkim Yehudiylarning keyinki dewrlerdiki, bolupmu hazirqi umumiy ehwalini körsetken bolsa kérek — ular Injilni, yeni «xush sewer»ni qobul qilmighachqa, özliiri tartqan azab-oqubetlirige héch chüshenche tapalmaydu.

Yeni «Ilahingning tiriklik bilan, i Dan», yaki «Beer-Shébadiki *ilahiy tirik yol bilan!*» dep qesem ichkenler bolsa — Ular yiqilidu, ornidin hergiz qaytidin turalmaydu. □ ■

9

Saxtipezlik üstige qilin'ghan jeng

¹ Men Rebning qurban'gahning yénida turghinini kördüm; U mundaq dédi: — Tüwrüklerning bashlirini urunglar, bosughilar silkin'giche urunglar, Ularni *ibadetxanidikilerning* bashlirigha chüshürüp, pare-pare qilinglar! Men shu *butperesler*din eng axirda qalghanlirimimu qilich bilen öltürimem; Ulardin qachay dégenler qachalmaydu, Ulardin qutulay dégenler qutulup chiqalmaydu. □

² Ular tehtisara ichige téship kirse, qolum ashu yerdin ularni tartip chiqiridu; Ular asman'gha yamiship chiqsa, Men shu yerdin ularni tartip chüshürimem; □ ■

³ Ular Karmel choqqisigha möküwalsimu, Men ularni izdep shu yerdin alimem;

Ular déngiz tégide nezirimdin yoshuruwalghan bolsimu, Men yilanni buyruymem, u ularni chaqidu; □

⁴ Düşmenlirige esirge chüshken bolsimu,

Men shu yerde qilichni buyruymem, u ularni öltüridu;

Men yaxshiliqni emes, belki yamanliqni yetküzüsh üçün közlirimni ulargha tikimem. ■

⁵ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar,

Zémin'gha tegküchi bolsa del Uning Özidur;

U tégishi bilenla, zémin érip kétidu, uningda turuwatqanlarning hemmisi matem tutidu;

Zémin Nil deryasidek örlep kétidu —

Misirning deryasidek *örkeshlep*, andin chöküp kétidu. □

⁶ Rawaqlirini ershlerge sélip, asman gümbizini yer yüzige békitküchi Shudur;

Déngizdiki sularni chaqirip, ularni yer yüzige quyghuchi Udur;

Perwerdigar Uning namidur. ■

⁷ Siler Manga nisbeten Éfiopiye balilirigha oxshash emesmu, i Israil baliliri?

□ **8:14** «Samarinyening gunahining nami bilen qesem ichkenler» — «Samarinyening gunahi» ularning butliridin biri bolsa kérek. «Beer-shébadiki *ilahiy tirik yol bilen!*» — ibranliy tilida «Beer-Shébadiki yolning tiriklik bilan» déyilidu. «Danning ilahi» hem «Beer-Shébadiki ilahiy tirik yol» — shu ikki yerning butlirini körsitidu. «Yol» ibranliy tilida «derek» dégen söz bilen ipadilidu. Uyghur tilidiki «teriqt» we «teriqt» dégen sözler ereb tili arqiliq mushu sözdin kelgen. ■ **8:14** Am. 5:5 □ **9:1** «Men Rebning qurban'gahning yénida turghinini kördüm; U mundaq dédi: — Tüwrüklerning bashlirini urunglar, bosughilar silkin'giche urunglar, ularni *ibadetxanidikilerning bashlirigha chüshürüp, pare-pare qilinglar!*» — bu ishlar, shübhisizki, Beyt-Eldiki (butpereslik soruni qilin'ghan, biraq «Perwerdigarning nami» bilen atalghan) ibadetxanida bolidu. Mushu buyruq kimgé bérilgenlik éniq déyilmidi; belkim perishtilergé bérilgen bolushi mumkin. Ibadetxanining buzulushi belkim yer tewresh bilen munasiwetlik (5-ayetni körüng). □ **9:2** «tehtisara» — ölgenlerning rohliri baridighan jay. ■ **9:2** Zeb. 139:8-12 □ **9:3** «Ular déngiz tégide nezirimdin yoshuruwalghan bolsimu, Men yilanni buyruymem, u ularni chaqidu» — «Yesh.» 27:1ni körüng. ■ **9:4** Yer. 44:11 □ **9:5** «U tégishi bilenla, zémin érip kétidu, uningda turuwatqanlarning hemmisi matem tutidu; zémin Nil deryasidek örlep kétidu...» — mushu ayette yer tewresh toghruluq yene bir bésharet bérilidu. ■ **9:6** Zeb. 104:3, 13; Am. 5:8

Men Israilni Misirdin élip chiqarghan emesmu?

Filistiylerni Krét arilidin, Suriyeliklerni Kir shehiridin chiqarghan emesmu?□

⁸ Qaranglar, Reb Perwerdigarning közi «gunahkar padishahliq» üstige chüshti

—
Men yer yüzidin uni yoqitimen;

Lékin Men Yaqup jemetini toluq yoqitiwetmeymen, — deydu Perwerdigar.

⁹ Chünki qaranglar, Men buyruq chüshürimen,

Shuning bilen xuddi birsi dannı ghelwirde tasqighandek, Israil jemetini eller arisida tasqaymen,

Biraq ulardin eng kichikimu yerge chüshüp ketmeydu. □

¹⁰ *Halbuki*, xelqimning barliq gunahkarlırı, yeni: «Külpet bizge hergiz yéqinlashmaydu, béshimizgha chüshmeydu» dégüchiler qilich tégide ölüdu.

Ademni heyranuhes qilidighan wede — axırqı zamanlar

¹¹ Shu küni Men Dawutning yiqılghan kepisini yéngibashtin tikleymen,

Uning yériqlirini étimen;

Uni xarabiliktin ongshap,

Eyni zamandiki pétidek qurimen. □ ■

¹² Shuning bilen ular Édomning qaldisigha hemde namim bilen atalghan barliq ellerge igidarchiliq qilidu, — deydu buni béjirgüchi Perwerdigar.

¹³ Mana shundaq künler kéliduki, — deydu Perwerdigar,

— Yer heydigüchi hosul yighquchigha yétishiwalıdu,

Üzümlerni cheyligüchi uruq chachquchigha yétishiwalıdu;

Taghtar yéngi sharabni témitip,

□ **9:7** «Siler **Manga nisbeten Éfiopiye balilirigha oxshash emesmu, i Israil baliliri? Men Israilni Misirdin élip chiqarghan emesmu? Filistiylerni Krét arilidin, Suriyeliklerni Kir shehiridin chiqarghan emesmu?**» — «Krét arılı» — ıbraniy tilida «Kaftor». Toluq ayetning menisi: — Israillar «Xuda bizni Misirdin alahide chiqarghan» dégen oyda bolup, «Némini qilishimizdin qet'iynezer, biz yenila Xudaning alahide xelqi bolimiz, héchnéme bizge tegmeydu» dégen xata oygha kélip qalghan bolsa kérek. Xuda mushu yerde, bashqa ellerni («kapir» ellerni) bashqa yerlerdin (jümlidin Misirdin yiraq jaylardin), élip chiqardim, deydu. Shunga, melum bir el bir yerdin bashqa bir yerge yótkilip chiqqan bolsimu, bu ish ularning qaltisliqini ispatlimaydu. Elning yurtlırını békitküchi bolsa peqet Xuda Özıdur. □ **9:9** «Shuning **bilen xuddi birsi dannı ghelwirde tasqighandek, Israil jemetini eller arisida tasqaymen, biraq ulardin eng kichikimu yerge chüshüp ketmeydu**» — bughday danlırı ghelwirdin ötüp kétidu, tashlar qalidu. Bu ayetning menisi, shübhısızki, Xuda qımmıti bar bolghan barliq bughday danlırını (heqiqiy étıqadchılarnı) yıghıp saqlaydu (10-ayetni körüng). Süzülüp qalghanlırı (tashlar) tashlıwétılıdu. □ **9:11** «Dawutning **yıqlıp chüshken kepisini yéngibashtin tikleymen**» — bu bésharet: (1) Dawut peyghemberdin bolghan padishahlıq nahayıti ajız bolup andın tügıshidighanlıqını (yıqlıdighanlıqını) körsitidu (Amos peyghemberdin 150 yıl kéyin shundaq bolghan); (2) axırqı zamanlarda Xudaning Dawutning bir ewladını élip textke olturghuzup, Israilni qaytıdin bir padishahlıq qıldighanlıqını körsitidu. Bu padishahlıq barlıq qalghan ellerni bashqurıdu (12-ayette körsitılıdu). Bu ellerning hemmisi Xudagha ibadet qilidu, uning nami bilen atılıdu (12-ayet).

«Qoshumche söz»imiznımu körüng. ■ **9:11** Ros. 15:16

Barliq döng-égizlikler érip kétidu. □ ■

¹⁴ We xelqim Israilni asarettin qutuldurup, azadliqqa érishtürimen; Ular xarab sheherlerni qayta qurup, ularda makanlishidu; Ular üzümzarlarni tikip, ularning sharabini ichidu; Ular baghlarni berpa qilip, méwisini yeydu. □

¹⁵ Men ularni öz zémini üstige tikimen, Ular Men ulargha ata qilghan zémindin hergiz qaytidin yuluwétilmaydu — deydu Perwerdigar séning Xudaying. ■

□ **9:13** «Üzümlerni cheyligüchi uruq chachquchigha yétishivalidu» — «üzümlerni cheyligüchi» üzüm sharabi chiqirish üçün üzümlerni kölçekke qoyup döseydighan ademler. «**yer heydigüchi hosul yighquchigha yétishivalidu, üzümlerni cheyligüchi uruq chachquchigha yétishivalidu**» — démek, hosulni yighip bolushqa köp waqit kétidu. Hosul élish adette Mart, Aprél aylirida bashlinidu. Yer heydesh adette Öktebr, Noyabrda bolidu. Biraq hosulni yéghiwélish yer heydesh bashlan'ghan waqitqiche téxi tügimeydu; üzüm cheylesh waqti adette Sintebr éyida bolidu. Lékin axirqi zamanda üzüm cheylesh uruq chéchish waqtighiche, yeni Noyabr, Dékabr aylirighiche dawamlashidu. «**Barliq döng-égizlikler érip kétidu**» — bu ibare belkim süt we sharab shunche mol bolidu, méwe shirniliri éqip turidu, taghlar we döngler «érip kétiwatqan»dek körünidu, dégen menide. Bu ayet «Yo.» 3:18-ayettin neqil keltürülgen. ■ **9:13** Yo. 3:18 □ **9:14** «**We xelqim Israilni asarettin qutuldurup, azadliqqa érishtürimen; ular xarab sheherlerni qayta qurup,...** ular baghlarni berpa qilip, méwisini yeydu» — bu ulugh wede 4:9, 5:11, 5:27, 8:2-ayetlerde xatirilen'gen jazalarni yüzdeyüz özgeritidu. Axir bérip Xuda Öz xelqini gunahtin qutquzup, paklanduridu we shuning bilen U ular arisida pütünley ulughlinidu. ■ **9:15** Yer. 32:41

Obadiya

Édomning berbat bolushi

1 Obadiya korgan alamet körünüsh: —

Reb Perwerdigar  dom toghruluq mundaq deydu: —
(Biz Perwerdigardin bu xewerni anglashqa muyesser bolduq)

— «Bir elchi eller arisigha ewetildi;

U: «Ornunglardin turunglar, biz uninggha qarshi jeng qilish  ch n turayli!» —
dep xewer b ridu.□

2 Mana, Men s ni eller arisida kichik qildim;
Sen *eller arisida* qattiq kemsitilgen xelq bolisen!□

3 Hey tik qiyaning y riqliri ichide turghuchi,
Turalghusi yuqiri bolghuchi,
K ngl ngde: «Kim m ni yerge ch sh relisun?!» d g chi,
K ngl ngdiki tekebburluq  z ngni aldap qoydi!□

4 Sen b rk ttek  z ngni yuqiri k t rsengmu,
Changgangni yultuzlar arisigha tizsangmu,
Men shu yerdin s ni ch sh r w timen,
— deydu Perwerdigar.■

5 Bulangchilar qéshinggha kelsimu,
Oghrilar kéchilep yéninggha kirsimu,
(Hey, shunche  z p tashlinisen!)
Ular  zlrige chushluqla oghrilaetti emesmu?

 z m  zg chiler yéninggha kelsimu, azraq wasanglarni qalduridu
emesmu?□ ■

6 Biraq Esawning teelluqati qandaq axturuldi!
Uning yoshurun bayliqliri qandaq t pip chiqildi!□

7 Barliq ittapaqdashliring s ni ch grayingghiche heydiwétidu;
Sen bilen inaq ötkenler s ni aldap,  st ngdin ghelibe qilidu;
Néningni yégenler sanga qiltaq quridu;

□ **1:1** «Bir elchi eller arisigha ewetildi» — «eller» (yaki «yat eller») — Israilgha yat bolghan ellerni k rsitidu. «Ornunglardin turunglar, biz uninggha qarshi jeng qilish  ch n turayli!» — «uninggha» bolsa,  domgha. Belkim bu elchi Édomgha d shmen ellerning biridin chiqqan bolup, u bashqa ellerni Édomni yoqitishqa chaqiridu. □ **1:2** «Men s ni eller arisida kichik qildim; sen eller arisida qattiq kemsitilgen xelq bolisen!» — Xuda  domni «s ni» dep, mushu yerde uninggha biwasite söz qilidu. □ **1:3** «tik qiyaning y riqliri ichide turghuchi, turalghusi yuqiri bolghuchi» —

d msekmu,  dom pinhanraq, üstige chiqish tes bolghan taghliq rayonda turghan. ■ **1:4** Yer. 49:16 □ **1:5** «Hey, shunche üzüp tashlinisen!» — tirnaq ichidiki sözler, belkim peyghemberning hayajandin Perwerdigarning sözini üzüp qoyup d gen g pidur. « z m üzgüchiler y ninggha kelsimu, azraq wasanglarni qalduridu emesmu?» — Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche

 z m hosulini alghanda üzgüchiler kembeghellerning t riw lishi  ch n bir'az wasanglarni qaldurush kerek idi. Bezi sherqiy d letlerde bu bir adetke aylinip qalghan. ■ **1:5** Yer. 49:9 □ **1:6** «... Esawning teelluqati qandaq axturuldi!» — «Esaw»  domning bashqa bir ismi. «... Uning yoshurun bayliqliri qandaq t pip chiqildi!...» — 5-6-ayetler «mersiye» (matem tutush munajiti) sheklide.

Sen derweqe yorutulmighandursen!□

⁸ Men shu küni, — deydu Perwerdigar,

— Édomdin danishmenlarni,

Esawdin eqil-parasetni yoqatmamdimen?□ ■

⁹ Shuning bilan palwanliring parakende bolidu, i Téman,

Shuning bilan Esawning téghidiki herbir adem qirghinchiliqta qetl qilinidu.□ ■

Édomning berbat bolushining sewebi

¹⁰ Ukang Yaqupqa qilghan zulum-zorawanliqning tüpeylidin,

Iza-ahamet séni qaplaydu;

Sen menggüge üzüp tashlinisen.■

¹¹ Sen bir chette *perwasiz* qarap turghan küni,

Yeni yaqa yurttikiler *buradiringning* mülkini bulap ketken küni,

Taipiler uning derwaziliridin kirip Yérusalém üstige chek tashlighan küni,

Sen ularning bir ezasigha oxshash bolghansen.■

¹² Biraq qérindishingning apetlik künige perwasiz qarap turmasliqning kérek idi,

Yehudaning balilirining halaket künide xushal bolup ketmeslikning kérek idi;

Külpetlik künide aghzingni yoghan qilmasliqning kérek idi;

¹³ Öz xelqimni apet basqan künide, ularning derwazisigha kirmeslikning kérek idi;

Ularni apet basqan künide ularning derd-elemige érensiz qarap turmasliqning kérek idi,

Apet basqan künide qolungni mal-mülkige sozmasliqning kérek idi;

¹⁴ Sen sheherdin qéchip qutulghanlarni üzüp tashlash üçün acha yolda turmasliqning kérek idi;

Külpet basqan künide uningdin qutulup qalghanlarni dühmen'ge tapshurmasliqning kérek idi.

Perwerdigarning küni

¹⁵ Chünki Perwerdigarning küni barliq eller üstige chüshüshke yéqin qalghandur;

Séning bashqilargha qilghiningdek, sangimu shundaq qilinidu;

□ **1:7** «... séni... heydiwétidu; ... üstüngdin ghelibe qilidu; ... sanga qiltaq quridu...» — 5-7-ayetlerde éytilghan bésharetlerdiki péillar «ötken zaman» bilen ipadilinidu. Lékin ular kelgüsi ishlarni körsitidu (8-ayette éniq körsitilidu). Ibraniy tilida, bésharetlerde péillarning «ötken zaman»da ishletishi «bu ish jezmen yüz béridu» dégenni tekitleydu. «... **Sen bilen inaq ötkenler séni aldap, üstüngdin ghelibe qilidu; néningni yégenler sanga qiltaq quridu**» — bu ayet belkim ereblarning Édomiylarni aldama xaltisigha chüshürüp, ularni öz zéminidin heydiwétishi toghruluq bésharet béridu (weqe belkim miladiyedin ilgiriki 6-esirning axirida bolghan). Ibraniy tilini chüshinish tes. Bésharet kelgüsidiiki ishlarni körsetkini bilen, péillar «ötken zaman»da ipadilinidu. Adette ibraniy tilida bésharet «ötken zaman»da ipadilen'gen bolsa, uning jezmenlikini tekitleydu. □ **1:8** «**Men shu küni... Édomdin danishmenlarni, Esawdin eqil-parasetni yoqatmamdimen?**» — «shu küni» belkim Babil impériyesi ulargha tajawuz qilidighan künini (miladiyedin ilgiriki 587-yili) yaki erebler ularni aldap heydiwétidighan künini, yene axirqi zamanda «Perwerdigarning küni»ni körsitishimu mumkin. Édom öz danishmenliri bilen dangqi chiqqan. Ayup peyghemberning üç dostidin biri bolghan «Témanliq Élifaz»mu Édomluq idi. ■ **1:8** Yesh. 29:14; Yer. 49:7 □ **1:9** «**Shuning bilan palwanliring parakende bolidu, i Téman...**» — «Téman» Édomning chong bir shehiri. ■ **1:9** Am. 2:14, 16 ■ **1:10** Yar. 27:41; Ez. 35:5; Am. 1:11 ■ **1:11** Zeb. 137:7

Sanga tégishlik jaza öz béshinggha chüshidu;■

¹⁶ Chünki sen Öz muqeddes téghimda *ghezipimni* ichkingdek,
Barliq ellermu shundaq toxtawsiz ichidu;
Berheq, ular ichidu, yutidu,
Andin ular héch mewjut emestek yoqap kétidu.□

Israilning eslige keltürülüshi

¹⁷ Biraq Zion téghi üstide panah-qutquzulush bolidu,

Tagh pak-muqeddes bolidu;

Yaqup jemetining teelluqatliiri öziǵe tewe bolidu;□

¹⁸ We Yaqup jemeti ot, Yüsüp jemeti yalqun,

Esaw jemeti ulargha paxal bolidu;

Ot we yalqun Esaw jemeti ichide yéqilip, ularni yutup kétidu;

Esaw jemetidin héchbirs qalmaydu;

Chünki Perwerdigar shundaq söz qilghan.

¹⁹ *Yehudaning* jenubidikiler Esawning téghigha ige bolidu;

Shefelah tüzlenglikidikiler Filistiylerning zéminigha ige bolidu,

Berheq, ular Efraimning dalasi hem Samariyening dalasigha ige bolidu;

Binyamin Giléadqa ige bolidu;□

²⁰ Sürgün bolghanlardin qélip qalghan Israillardin terkib tapqan bu qoshun

Qanaandikilerge tewe bolghan zémin'gha Zarefatqiche ige bolidu;

Sefaradta sürgünde turghan Yérusalémdikiler bolsa jenubtiki sheherlerge ige bolidu.□

²¹ Andin Zion téghi üstide qutquzghuchilar chiqidu,

Ular Esaw téghi üstidin höküm süridu;

Shuning bilen padishahliq Perwerdigargha tewe bolidu!□

■ **1:15** Ez. 35:15 □ **1:16** «Chünki sen Öz muqeddes téghimda *ghezipimni* ichkingdek» — ibraniiy tilida «chünki sen Öz muqeddes téghimda ichkingdek...» — Chüshenchimiz boyiche Édomiylar Xudaning qolida uning ghezipini ichkenidi. Bashqa birxil chüshenchisi, Édomiylar Yehuda üstidin qilghan ghelebisini tebriklep, «Xudaning muqeddes téghi»da sharab ichken; we ular (ayetning ikkinchi qismi boyiche) shu gunahi üçün barliq eller bilen teng Xudaning ghezipini ichidu. «**Barliq ellermu shundaq toxtawsiz ichidu; berheq, ular ichidu, yutidu, andin ular héch mewjut emestek yoqap kétidu**» — ellerning némini ichidu? Xudaning ghezipini ichidu (mesilen «Zeb.» 75:8, «Yesh.» 49:26, «Yer.» 25:15-16, «Zeb.» 16:4nimu körüng). □ **1:17** «**Biraq Zion téghi üstide panah-qutquzulush bolidu**» — bashqa birxil terjimisi: «Biraq Zion téghida qutulup qalghanlar bolidu». □ **1:19** «**Yehudaning jenubidikiler**» — ibraniiy tilida «Negewdikiler», «Negew» — Yehudaning jenubiy teripidiki chong chöl-bayawan. «**Yehudaning jenubidikiler Esawning téghigha ige bolidu; Shefelah tüzlenglikidikiler Filistiylerning zéminige ige bolidu, ... Binyamin Giléadqa ige bolidu**» — 19-ayettiki bésharetning köp qismi miladiyedin ilgiriki 2-esirde emelge ashurulidu («Makabbiylar» hem «Yoséfus» dégen kona tarixiy kitablarda xatirilen'gen). Biraq pikirimizche, bu bésharetning toluq emelge ashurulishi axirqi zamanda bolidu. □ **1:20** «**Sürgün bolghanlardin qélip qalghan Israillardin terkib tapqan bu qoshun...**» — bashqa birxil terjimisi: «Qanaan'gha qaytip kelgen, sürgün bolghan Israillar jamaiti...». □ **1:21** «**Ular Esaw téghi üstidin höküm süridu**» — yaki «ular Esaw téghi üstidin höküm chiqiridu». «**Shuning bilen padishahliq Perwerdigargha tewe bolidu!**» — hazir «Esaw téghidikiler»ning héchqaysisi Édomluqlar emes (18-ayetni körüng). Bu «qutquzghuchilar»ning kim ikenliki déyilmidi; pikirimizche, «qutquzghuchilar» kona zamanlarda Israillni qutquzghan payghemberler we «batur hakimlar» süpitide bolidu. Ular hazir ölümdin tirilgen. Israil Xudaning toluq idare-hökümi astida bolup, uning ehwali pütünley mukemmel bolidu.

Yunus

Yunus peyghemberning Perwerdigar bergen wezipidin qéchishi

1 Perwerdigarning sözi Amittayning oghli Yunusqa yétip kélip mundaq déyildi: —

2 «Ornungdin tur, derhal Ninewe dégen ashu büyük sheherge béríp, awazingni kótürüp u yerdikilerni agahlandurghin; chünki ularning rezillikliri Méning közüme qadilip turidu». ■

3 Biraq Yunus ornidin turup Perwerdigarning yüzidin özini qachurush üçhün Tarshish dégen yurtqa ketmekchi boldi. Shunga u Yoppa shehirige béríp, Tarshishqa baridighan kéme tépip, kirasini tölep uninggha chüshti we kémichiler bilen birlikte Tarshishqa béríp, Perwerdigarning yüzidin özini qachurmaqchi boldi. □

4 Perwerdigar bolsa zor bir boranni déngizgha tashlidi; shunga déngizda dehshetlik qara boran chiqip, kéme parchiliniq ketkili tas qaldi.

5 Kémichiler bolsa bek qorqup kétép, herqaysisi öz ilahlirigha xitab qilip dua qilishiti; ular kémini yéniklisun dep uningdiki yük-taqlarni déngizgha tashliwetti. Biraq Yunus bolsa, kémining asti qewitige chüshüwélip, shu yerde ölüktek uxlawatqanidi.

6 Kéme bashliqi uning yénigha kélip uninggha: «Ey, uxlawatqan kishi, bu qandaq qilighining? Ornungdin tur, ilahingni séghinip nida qil! Kim bilidu, ilahingning neziri chüshüp bizni halakettin qutquzup qalamdu téxi?» — dédi.

7 Ular bir-birige: — Kélinglar, bu külpetning kimning wejidin béshimizgha chüshkenlikini békitish üçhün chek tashlayli, — déyishti. Shundaq qilip ular chek tashlashti; axirda chekte Yunus chiqip qaldi.

8 Ular uningdin: — Qéni, éyt, béshimizgha chüshken bu külpet kimning sewebidin boluwatidu? Séning tirikchiliking néme? Nedin kelding? Qaysi el, qaysi millettin sen? — dep soridi.

9 U ulargha: — Men bolsam ibraniiy millitidin, ershlerdiki Xudadin, yeni déngizni, yer-zéminni yaratqan Perwerdigardin qorqquchimen, dédi. □

10 Bu söz ularni intayin qorqutiwetti. Ular: «Sen zadi néme ish qilghan?» — dep soridi *chünki ular uning Perwerdigarning yüzidin qachqanliqini bilgenidi, chünki ular buni uning öz aghzidin anglihanidi.*

11 Ular uningdin: — Emdi biz séni qandaq qilsaq déngiz biz üçhün tinclinidu? — dep soridi; chünki déngiz dolquni barghanséri ewj élip kétéwatatti.

12 U ulargha: — Méni kótürüp déngizgha tashliwétinglar, shu chaghda déngiz siler üçhün tinclinidu; chünki bilimenki, bu zor boran méning sewebimdin silerge chüshti, — dédi.

13 Biraq bu ademler küchep palaq urup qirghaqqa yétishke tirishti; emma yételmidi, chünki déngiz qérishqandek téximu dolqunlap kétéwatatti.

■ **1:2** Yar. 10:11,12; Yun. 3:3 □ **1:3** «Tarshish» - qedimki zamanlarda «Tarshish» deyidighan üç yurt bar idi. Birinchisi, shimaliy Afriqida (hazirqi Marakesh etrapida); ikkinchisi Ispaniye, üçinchisi En'gliye bolushi mumkin idi. Mushu yerde qaysi Tarshish ikenlikini biz bilmeymiz. Biraq ularning hemmisi Palestindin intayin yiraq, Ninewege baridighan yolning ekisi yönilishide bolup birneche ming kilométri yiraqliqta idi. «Yoppa» - «Yoppa»ning hazirqi ismi «Xayfa» yaki «Jaffa», Israilyening eng muhim portidur. □ **1:9** «Ibraniy millitidin» — yeni yehudiiy millitidin.

14 Ular Perwerdigargha iltija qilip peryad kötürüp: — Ah Perwerdigar, Sendin ötünimiz, bu ademning jénini alghanliqimizni bizdin körmigeysen! Bigunah bir ademning qénini töküşning gunahini üstimizge qoymighaysen! Chünki Sen Perwerdigar Özüngning xalighiningni qilding! — dep nida qildi.

15 Shuning bilen ular Yunusni kötürüp élip déngizgha tashliwetti; déngiz dolqunlishtin shuan toxtidi.

16 Shuning bilen bu ademler Perwerdigardin qattiq qorqti; ular Perwerdigargha atap qurbanliq qilip qesem ichishti.

17 Biraq Perwerdigar Yunusni yutuwélishqa yoghan bir béliqni ewetkenidi. Yunus bolsa bu béliqning qarnida üç kéche-kündüz turdi. □ ■

2

Chong béliqning qarnida turup dua qilish

1 Yunus béliqning qarnida turup Perwerdigargha mundaq dua qildi: —

2 «Men derd-elimimdin Perwerdigargha peryad kötürdüm,
U manga ijabet qildi.

Men tehtisaraning tektidin peryad qildim,
Sen awazimgha qulaq salding. □ ■

3 Chünki Sen méni déngiz tektige, déngiz qarnigha tashliwetting,
Kelkün éqinliri méni arisigha éliwaldi,

Séning barliq dolqunliring hem örkeshliring üstümdin ötüp ketti; ■

4 We men: «Men neziringdin tashliwétilgenmen;

Biraq men yenila muqeddes ibadetxananggha qarap ümid bilen telmürimen»
— dédim. □

5 Sular méni yutup ketküdek derijide oriwaldi,

Déngiz tekti méni qapsiwaldi;

Déngiz chöpliri béshimgha chirmishiwaldi.

6 Men taghlarning teglirigiche chüshüp kettim;

Yer-zémin tégidiki taqaqlar méni ebedil'ebedkiche qamap qoydi;

Halbuki, Sen jénimni hang ichidin chiqarding, i Perwerdigar Xudayim.

7 Jénim ichimde halidin ketkende Perwerdigarni ésimge keltürdüm,

Duayim Sanga yétip,

Muqeddes ibadetxananggha kirip keldi.

8 Bimene erzimes butlarga choqun'ghanlar özige nésip bolghan méhribanliqtin mehrum bolidu.

9 Biraq men bolsam teshekür sadayim bilen Sanga qurbanliq qilimen;

Men ichken qesemlimni Séning aldingda ada qilimen.

Nijat-qutquzush Perwerdigardindur!» ■

10 Perwerdigar béliqqa buyrudi, béliq Yunusni quruqluqqa qey qildi.

□ 1:17 «Yoghan bir béliq» - «yunus béliq» belkim bu ishtin qoyulghan namdur. Biraq «yunus béliq» (insanlarga amraq bolghini bilen) ademni yutqudek chongluqta yoq. ■ 1:17 Mat. 12:40; 16:4; Luqa 11:30 □ 2:2 «Tehtisara» — (ibraniy tilida «shéol») «yer astidiki saray» (yeni, «tekt sarayi»), ölgenlerning rohli baridighan, qiyamet künini kütidighan jayni körsitidu. Yunus özi ölüp, tehtisaragha chüshkendek hés qilidu. Yene bir mumkinchiliki barki, u béliq qarnida heqiqeten ölgen, andin Xuda uni (béliqning aghzidin chiqqanda) tirildürgen. ■ 2:2 Zeb. 120:1 ■ 2:3 Zeb. 42:7 □ 2:4 «Biraq men

... telmürimen» — baska birxil terjimisi: «Men qandaqmu muqeddes ibadetxananggha ümid bilen telmürepare qaraymen?». ■ 2:9 Zeb. 3:8; 50:14,23; 116:17; Hosh. 14:3; Ibr. 13:15

3

Ninewe shehirge béríp Xudaning xewirini yetküzüsh

1 Perwerdigarning sözi ikkinchi qétim Yunusqa yétip mundaq déyildi: —

2 «Ornungdin tur, Ninewe dégen ashu büyük sheherge béríp, Men sanga tapshurghan xewerni ulargha jakarla».

3 Yunus ornidin turup Perwerdigarning sözi boyiche Ninewe shehirige bardí. Ninewe bolsa nahayiti büyük bir sheher bolup, sheherning özila üç künlük yol idi.□

4 Yunus sheher ichige kirip bir kün mangdi, u: —

Qiriq kündin kéyin, Ninewe shehiri weyran qilinidu! — dep jakarlidi.

5 Ninewedikiler Xudaning sözige ishendi. Ular roza tutulsun dep élan qilip, mötiwerlerdin tartip eng kichikigiche ularning hemmisi böz kiyim kiydi.□ ■

6 Bu söz padishahqa yetkende, umu textidin turup, tonini tashlap böz kiyim kiyip küllükke kirip olturdi.□

7 U yene emri arqiliq pütkül Ninewe shehirige munularni jakarlidi: — «Padishah hem aqsongeklerning yarliqi boyiche, Ninewe shehiridiki héchqandaq adem, at-ulagh, kala, qoy padiliri héchnersige éghiz tegmisun; héchnersini yémisun, sumu ichmisun.

8 Herbir adem we haywan böz kiysun, herbiri Xudagha qattiq peryad kötürsun; herbiri yaman yoldin yansun, herbiri qolini zorawanliqtin úzsun;

9 kim bilidu, buning bilen Xuda qattiq ghezipidin yénip bizni halak qilmas-mikin?» ■

10 Shuning bilen Xuda ularning emellirini, yeni yaman yollardin yan'ghanliqini körüp, ulargha qaratqan bala-qazani chüshürüshtin yénip, shu baliyaqazani chüshürmidi.

4

Perwerdigar Yunus peyghemberge bergen terbiye-sawaq

1 Emma bu ish Yunusni intayin narazi qilip, uni qattiq ghezeplendürdi.

2 U Perwerdigargha: — «Ah, Perwerdigar, öz yurtumdiki chaghda Séning shundaq qilidighanliqingni démigenmidim? Shunga men eslide Tarshishqa qachmaqchi bolghanmen; chünki men bilimenki, Sen méhir-shepquetlik, rehimdil, asan ghezeplenmeydighan, chongqur méhribanliqqa tolghan, kishilerning béshigha külpet chüshürüshtin yan'ghuchi Xudadursen.■

3 Emdi Perwerdigar, jénimni mendin élip ket, ölüm men üçün yashashtin ewzel» — dédi.

4 Perwerdigar uningdin: — Bundaq achchiqlan'ghining toghrimu? — dep soridi.

□ **3:3 «Üch künlük yol»** — belkim sheher we uning etrapidiki jaylardin ötüş üçün üç kün méngish kéreklikini körsitidu. Qedimki Ninewe shehiringning ahalisi ikki milyon etrapida idi. Bezi alimlar «üch künlük yol» dégeni sheherni aylinishqa üç kün kétidu dep qaraydu. □ **3:5 «böz kiyim kiyish»** — qedimki zamanlarda ademing qattiq towa qilishini bildüretti. ■ **3:5 Mat. 12:41; Luqa 11:32**

□ **3:6 «küllük»** — qedimki zamanlarda towa qilish yaki qattiq qayghuni bildürüş üçün ademler kül döwiside olturatti. Qedimki sheherlerning sirtida adette chong bir «kül döwisi» bolatti, Ninewe shehiride mundaq küllükler köp bolushi mumkin idi. ■ **3:9 Yo. 2:14** ■ **4:2 Mis. 34:6; Zeb. 86:5; Yo. 2:13**

⁵ Andin kéyin Yunus sheherdin chiqip, sheharning sherqiy teripige béríp olturdi. U shu yerde özige bir chelle yasap, sheherde zadi néme ishlar bolarkin dep uning sayiside olturdi.

⁶ Perwerdigar Xuda Yunusni öz parakendichilikidin qutquzush üçün, uning béshigha saye chüshsun dep uninggha bir kichik derexnı östürüp teyyarlidi. Yunus kichik derextin intayin xursen boldi.

⁷ Biraq ikkinchi küni tang atqanda Xuda bir qurtni teyyarlap ewetti. Qurt bu kichik derexnı pilikige zerbé qilip uni qurutuwetti.

⁸ Kün qizarghanda, Xuda intayin issiq bir sherq shamilini teyyarlidi; kün teptini Yunusning béshigha chüshürdi, uni halidin ketküzdı. U özige ölüm tilep: — Ölüm men üçün yashashtin ewzel, — dédi.

⁹ Biraq Xuda uningdin: — Séning ashu kichik derex sewebidin shundaq achchiqlinishing toghrimu? — dep soridi.

U jawab béríp: — Hee, hetta ölgüdek achchiqim kelgini toghridur, — dédi. □

¹⁰ Perwerdigar uninggha mundaq dédi: — «Sen héch ejringni singdürmigen hem özüng östürmigen bu kichik derexke ichingni aghritting; biraq u bir kéchidila özi ösüp, bir kéchidila qurup ketti;

¹¹ Emdi Méning ong qoli bilen sol qolini perq ételmeydighan yüz yigirme ming adem olturaqlashqan, shundaqla nurghun mal-waranlirimu bolghan Ninewedek bundaq büyük sheherdikilerge ichimni aghritip rehim qilishimgha toghra kelmemdu?». □

□ **4:9 «Hetta ölgüdek achchiqim kelgini toghridur»** — bashqa birxil chüshenchisi: «Bu dnyadin ketkuche achchiqlishim toghridur». Héch bolmighanda bu ibare Yunusning achchiqining eng yuqiri pellige yetkenliki, uning achchiqining buningdinmu artuq bolmaydighanliqini körsitidu. □ **4:11 «Ong qoli bilen sol qolini perq ételmeydighan yüz yigirme ming adem»** - kichik balilarnı körsetse kérek.

Mikah

Bésharetler 1-qatar ... Barliq eller; anglanglar! Samariye we Yehudaning haligha way!

¹ Perwerdigarning sözi — Yotam, Ahaz we Hezekiya Yehudagha padishah bolghan künlerde Moreshetlik Mikahgha kelgen: —

— U bularni Samariye we Yérusalém toghrisida körgen.

² Anglanglar, i xelqler, hemminglar!

Qulaq sa, i yer yüzi we uningda bolghan hemminglar: —

Reb Perwerdigar silerni eyiblep guwahliq bersun,

Reb muqeddes ibadetxanisidin silerni eyiblep guwahliq bersun!■

³ Chünki mana, Perwerdigar Öz jayidin chiqidu;

U chüshüp, yer yüzidiki yuqiri jaylarni cheyleydu;□ ■

⁴ Uning astida taghlar érip kétidu,

jilghilar yérilidu,

Xuddi mom otning aldida érigendek,

Sular tik yardin tökülgendek bolidu.□ ■

⁵ Buning hemmisi Yaqupning itaetsizliki,

Israil jemetidiki gunahlar tüpeylidin bolidu;

Yaqupning itaetsizliki nedin bashlan'ghan? U Samariyedín bashlan'ghan emesmu?

Yehudadiki «yuqiri jaylar»ni yasash nedin bashlan'ghan? Ular Yérusalémdin bashlan'ghan emesmu?□

⁶ Shunga Men Samariyeni étizdiki tash döwisidek,

Üzüm talliri tikishke layiq jay qiliwétimen;

Men uning tashlirini jilghigha domilitip tashlaymen,

Uning ullirini yalingachlaymen;□

⁷ Uning barliq oyma mebudliri para-para chéqiwétilidu;

Uning pahishiliktin érishken barliq hediyeliri ot bilen köydürülidu;

Barliq butlirini weyrane qilimen;

Chünki u pahishe ayalning heqqi bilen bularni yighip toplidi;

■ 1:2 Qan. 32:1; Yesh. 1:2 □ 1:3 «... U (Perwerdigar) chüshüp, yer yüzidiki yuqiri jaylarni cheyleydu» — «kirish sözde éytqinimizdek, «Israil (we bashqa eller) üçün «yuqiri jaylar» butlarga, jin-sheytanlarga atalghan jaylar idi. ■ 1:3 Qan. 32:13; 33:29; Zeb. 115:3; Yesh. 26:21; Am. 4:13 □ 1:4 «Chünki mana, Perwerdigar öz jayidin chiqidu... (3-ayet) U chüshüp, yer yüzidiki yuqiri jaylarni cheyleydu; Uning astida taghlar érip kétidu...» — démisekmu, bu axirqi zamandiki «Perwerdigarning küni»ni körsitidu. ■ 1:4 Hak. 5:4; Zeb. 18:7-9; Zeb. 68:2, 8; Zeb. 97:5; Am. 9:5 □ 1:5 «Yaqupning itaetsizliki nedin bashlan'ghan? U Samariyedín bashlan'ghan emesmu? Yehudadiki «yuqiri jaylar»ni yasash nedin bashlan'ghan? Ular Yérusalémdin bashlan'ghan emesmu?» — Israil we Yehudada «yuqiri jaylar» butpereslikke ait, yirginchlik jaylarga aylandurilghanidi. «yuqiri jaylar» yasash «Yérusalémdin bashlan'ghan» — Sulayman padishahning bu ishlarda eyibi bar idi («2Pad. 11:7ni körtüng). □ 1:6 «Shunga Men Samariyeni étizdiki tash döwisidek, üzüm talliri tikishke layiq jay qiliwétimen» — bashqa birxil terjimisi: «Shunga Men Samariyeni étizdiki tash döwisidek, yéngila tikilgen uzumzarliqteq qiliwétimen». «Men uning tashlirini jilghigha domilitip tashlaymen» — Samariyediki heshemetlik imaretler ajayib heywetlik chong tashlardan yasalghanidi (Omri dégen padishahning dewridin bashlap). «... domilitip tashlaymen» — ibranily tilida «... töküp tashlaymen».

■ 1:2 Qan. 32:1; Yesh. 1:2 □ 1:3 «... U (Perwerdigar) chüshüp, yer yüzidiki yuqiri jaylarni cheyleydu» — «kirish sözde éytqinimizdek, «Israil (we bashqa eller) üçün «yuqiri jaylar» butlarga, jin-sheytanlarga atalghan jaylar idi. ■ 1:3 Qan. 32:13; 33:29; Zeb. 115:3; Yesh. 26:21; Am. 4:13 □ 1:4 «Chünki mana, Perwerdigar öz jayidin chiqidu... (3-ayet) U chüshüp, yer yüzidiki yuqiri jaylarni cheyleydu; Uning astida taghlar érip kétidu...» — démisekmu, bu axirqi zamandiki «Perwerdigarning küni»ni körsitidu. ■ 1:4 Hak. 5:4; Zeb. 18:7-9; Zeb. 68:2, 8; Zeb. 97:5; Am. 9:5 □ 1:5 «Yaqupning itaetsizliki nedin bashlan'ghan? U Samariyedín bashlan'ghan emesmu? Yehudadiki «yuqiri jaylar»ni yasash nedin bashlan'ghan? Ular Yérusalémdin bashlan'ghan emesmu?» — Israil we Yehudada «yuqiri jaylar» butpereslikke ait, yirginchlik jaylarga aylandurilghanidi. «yuqiri jaylar» yasash «Yérusalémdin bashlan'ghan» — Sulayman padishahning bu ishlarda eyibi bar idi («2Pad. 11:7ni körtüng). □ 1:6 «Shunga Men Samariyeni étizdiki tash döwisidek, üzüm talliri tikishke layiq jay qiliwétimen» — bashqa birxil terjimisi: «Shunga Men Samariyeni étizdiki tash döwisidek, yéngila tikilgen uzumzarliqteq qiliwétimen». «Men uning tashlirini jilghigha domilitip tashlaymen» — Samariyediki heshemetlik imaretler ajayib heywetlik chong tashlardan yasalghanidi (Omri dégen padishahning dewridin bashlap). «... domilitip tashlaymen» — ibranily tilida «... töküp tashlaymen».

■ 1:2 Qan. 32:1; Yesh. 1:2 □ 1:3 «... U (Perwerdigar) chüshüp, yer yüzidiki yuqiri jaylarni cheyleydu» — «kirish sözde éytqinimizdek, «Israil (we bashqa eller) üçün «yuqiri jaylar» butlarga, jin-sheytanlarga atalghan jaylar idi. ■ 1:3 Qan. 32:13; 33:29; Zeb. 115:3; Yesh. 26:21; Am. 4:13 □ 1:4 «Chünki mana, Perwerdigar öz jayidin chiqidu... (3-ayet) U chüshüp, yer yüzidiki yuqiri jaylarni cheyleydu; Uning astida taghlar érip kétidu...» — démisekmu, bu axirqi zamandiki «Perwerdigarning küni»ni körsitidu. ■ 1:4 Hak. 5:4; Zeb. 18:7-9; Zeb. 68:2, 8; Zeb. 97:5; Am. 9:5 □ 1:5 «Yaqupning itaetsizliki nedin bashlan'ghan? U Samariyedín bashlan'ghan emesmu? Yehudadiki «yuqiri jaylar»ni yasash nedin bashlan'ghan? Ular Yérusalémdin bashlan'ghan emesmu?» — Israil we Yehudada «yuqiri jaylar» butpereslikke ait, yirginchlik jaylarga aylandurilghanidi. «yuqiri jaylar» yasash «Yérusalémdin bashlan'ghan» — Sulayman padishahning bu ishlarda eyibi bar idi («2Pad. 11:7ni körtüng). □ 1:6 «Shunga Men Samariyeni étizdiki tash döwisidek, üzüm talliri tikishke layiq jay qiliwétimen» — bashqa birxil terjimisi: «Shunga Men Samariyeni étizdiki tash döwisidek, yéngila tikilgen uzumzarliqteq qiliwétimen». «Men uning tashlirini jilghigha domilitip tashlaymen» — Samariyediki heshemetlik imaretler ajayib heywetlik chong tashlardan yasalghanidi (Omri dégen padishahning dewridin bashlap). «... domilitip tashlaymen» — ibranily tilida «... töküp tashlaymen».

■ 1:2 Qan. 32:1; Yesh. 1:2 □ 1:3 «... U (Perwerdigar) chüshüp, yer yüzidiki yuqiri jaylarni cheyleydu» — «kirish sözde éytqinimizdek, «Israil (we bashqa eller) üçün «yuqiri jaylar» butlarga, jin-sheytanlarga atalghan jaylar idi. ■ 1:3 Qan. 32:13; 33:29; Zeb. 115:3; Yesh. 26:21; Am. 4:13 □ 1:4 «Chünki mana, Perwerdigar öz jayidin chiqidu... (3-ayet) U chüshüp, yer yüzidiki yuqiri jaylarni cheyleydu; Uning astida taghlar érip kétidu...» — démisekmu, bu axirqi zamandiki «Perwerdigarning küni»ni körsitidu. ■ 1:4 Hak. 5:4; Zeb. 18:7-9; Zeb. 68:2, 8; Zeb. 97:5; Am. 9:5 □ 1:5 «Yaqupning itaetsizliki nedin bashlan'ghan? U Samariyedín bashlan'ghan emesmu? Yehudadiki «yuqiri jaylar»ni yasash nedin bashlan'ghan? Ular Yérusalémdin bashlan'ghan emesmu?» — Israil we Yehudada «yuqiri jaylar» butpereslikke ait, yirginchlik jaylarga aylandurilghanidi. «yuqiri jaylar» yasash «Yérusalémdin bashlan'ghan» — Sulayman padishahning bu ishlarda eyibi bar idi («2Pad. 11:7ni körtüng). □ 1:6 «Shunga Men Samariyeni étizdiki tash döwisidek, üzüm talliri tikishke layiq jay qiliwétimen» — bashqa birxil terjimisi: «Shunga Men Samariyeni étizdiki tash döwisidek, yéngila tikilgen uzumzarliqteq qiliwétimen». «Men uning tashlirini jilghigha domilitip tashlaymen» — Samariyediki heshemetlik imaretler ajayib heywetlik chong tashlardan yasalghanidi (Omri dégen padishahning dewridin bashlap). «... domilitip tashlaymen» — ibranily tilida «... töküp tashlaymen».

Ular yene pahişe ayalning heqqi bolup qaytip kétidu.□

⁸ Bular üçhün men ah-zar kötürimen,

Men huwlaymen;

Yalingayaq, yalingach dégüdek yürimen;

Men chilbörilerdek huwlaymen;

Howqushlardek matem tutup yürimen.□ ■

⁹ Chünki uning yariliri dawalighusizdur,

U hetta Yehudaghichimu yétip,

Xelqimning derwazisigha, yeni Yérusalémghiche yamridi.□

¹⁰ Bu *apetni* Gat shehiride sözlimenglar,

qet'iy yighlimanglar;

Beyt-le-Afrah shehiride topa-changda éghinanglar!□ ■

¹¹ I Shafirda turuwatqan qiz, yalingachliq we shermendilik ichide *esirlikke* öt;

Zaananda turuwatqan qizlar talagha héch chiqqan emes;

Beyt-Ézel ah-zarlar kötürmekte;

«Xuda sendin muqim jayingni élip kétidu!»□ ■

¹² Marotta turuwatqan qiz yaxshiliqqa telmürüp tit-tit boluwatidu;

□ **1:7 «Chünki u (Samiye) pahişe ayalning heqqi bilen bularni yighip toplidi; ular yene pahişe ayalning heqqi bolup qaytip kétidu»** — «pahişe ayalning heqqi» toghruluq; — «kirish söz»imizde éytilghandek, Israil we Yehudaning butpereslikli herxil shehwaniylik bilen arilashqan. Butxanilargha mexsus «atap déghishlighan» pahişe ayallar bilen bille yétish butqa choqunushning bir paaliyiti idi, shuning bilen butxanilar we ularni bashqurghuchilar bu arqiliq béyip ketkenidi. «Pahişe ayalning heqqi bolup qaytip kétidu» — Israilni ishghal qilghuchi Asuriye impériyesi we kéyin Babil impériyesi belkim mushu butpereslikdin érishken mal-dunyalarini oxshash yolda (özlirining butxanilirini sélip, butpereslik-pahishiwazliq arqiliq béyishqa) ishletken bolushi mumkin! Bashqa birxil chüshenchisi: — pahishiwazliq arqiliq érishelgen shu kümüş butlarga hel bériшке ishletken; tajawuzchilar kümüşni qaytidin éritip, uni tenggilerge aylanduridu; andin u qaytidin «pahişe ayalning heqqi»ge ishli tilishi mumkin. □ **1:8 «Bular üçhün men ah-zar kötürimen, men huwlaymen ... men chilbörilerdek huwlaymen; howqushlardek matem tutup yürimen»** — Mikah peyghember Samariyedikilerge intayin köyün'gini üçhün qattiq azablan'ghan. Shuning bilen u ulargha kelgüsi apetni körsitidghan «resim bolush» üçhün, xelqning bu ishlarning tézla réalliqqa aylinidighanliqini bilip yétishi üçhün, ular aldida yalingach (belkim «yérim yalingach») yüridu. ■ **1:8** Ayup 30:29

□ **1:9 «U hetta Yehudaghichimu yétip,...»** — mushu yerde «u» apét yaki «Samiyening yariliri»ni körsitidu. «U (apét) hetta Yehudaghichimu yétip, ... Yérusalémghiche yamridi» — 10-16-ayetlerde Mikah Asuriye impériyesining Yehudani ishghal qilidighanliqini aldin'ala éytidu. Mushu ayetlerdiki 11 sheherning herbiri peyghemberning yurti «Moreshet»tin köp dégende 9 kilométr yiraqliqta bolup, «Moreshet»te turup körgili bolatti. Mikah herbir sheherning namli rining menisi heqqide uninggha maslashqan sözlerni qilip, ularning ehwalini süpetligen. Derweqe herbir sheher axirida Asuriye teripidin ishghal qilindi. □ **1:10 «Bu apetni Gat shehiride sözlimenglar, qet'iy yighlimanglar»** — «Gat» dégen isimning menisi «yigha»gha yéqin. «Beyt-le-Afrah shehiride topa-changda éghinanglar!» — «Beyt-le-Afrah» «topa-changliq yurt» dégen menide. ■ **1:10** 2Sam. 1:20; Yer. 6:26 □ **1:11 «I Shafirda turuwatqan qiz, yalingachliq we shermendilik ichide esirlikke öt»** — «Safir»ning menisi «güzellik», «yéqimliq». «Xuda sendin muqim jayingni élip kétidu!» — ibraniiy tilida «U sendin muqim jayingni élip kétidu!». «Zaananda turuwatqan qizlar talagha héch chiqqan emes» — «Zaan»ning teleppuzi «chiqish» dégen sözge yéqin. «Beyt-Ézel ah-zarlar kötürmekte; Xuda sendin muqim jayingni élip kétidu!» — «Beyt-Ézel» dégen «élip kétish»ke yiqin ahangda. Ayettiki ikkinchi qisimning bashqa birxil terjimisi: «Zaananda turuwatqan qizlar Beyt-Ézelning ah-zarlarigha chiqqan emes; sendin muqim jayingni élip kétidu». ■ **1:11** Yesh. 47:3

Biraq yamanliq Perwerdigardin Yérusalém derwazisigha chüshti. □ ■

¹³ Tulparni jeng harwisigha qat, i Laqishta turuwatqan qiz;
(Laqish bolsa, Zion qizigha gunahning bashlan'ghan yéri idi!)

Chünki sende Israilning itaetsizliki tépilidu. □

¹⁴ Shunga sen xushlishish hediylirini Moreshet-Gat shehirige bérisen;
Aqzibning dukandarliri Israil padishahligha yalghanchiliq yetküzidu; □

¹⁵ Men téxi sanga bir «mirasxor» epkélimen, i Mareshah shehiride turuwatqan qiz;

Israilning shan-sheripi Adullamghimu chüshüp kélidu. □

¹⁶ Özüngni taqirbash qil,

Zoqung bolghan balilar üçün chéchingni chüshürüwet;

Qorultazdek aydingbashliqingni kéngeyt,

Chünki ular sendin ayrilip sürgün bolushqa ketti. □

2

Jebir-zulum üstige chüshidighan jaza

¹ Ornida yétip qebhlikni oylaydighanlarga we yamanliq eyligüchilerge way!

Peqet ularning qolidin kelsila, ular tang étishi bilenla uni ada qilidu;

□ **1:12 «Marotta turuwatqan qiz yaxshiliqqa telmürüp tit-tit boluwatidu»** — «Marot» dégenning menisi «achchiq» — ular «yamanliq»ning achchiqligini tétydu. «...yamanliq Perwerdigardin Yérusalém derwazisigha chüshti» — Sennaxérib Yehudadiki nurghun sheherlirini muhasirige alghandin kéyin Yérusalémni ishghal qilalmay derwazisi aldigha toxtap qaldi. Axirida meghlup boldi. ■ **1:12 Am. 3:6**

□ **1:13 «Tulparni jeng harwisigha qat, i Laqishta turuwatqan qiz»** — ibraniiy tilida «Laqish»ning teleppuzi «at»qa yéqin. Laqish shu rayondiki eng küchlük sheher; atqa tayinishning özi bir gunah. Xuda Israilgha «atqa tayinish»ni qet'iy men'i qilghanidi («Qan.» 17-bab). Ularning atlarga tayinishi belkim Yehudagha selbiy ülge bolushi mumkin idi. «Laqish bolsa, Zion qizigha gunahning bashlan'ghan yéri idi!» — Laqish shehiri Yehudada bolghini bilen birinchi bolup shimaliy padishahliqning tunji butperes padishahi Yeroboam (I)ning rezillikining tesirni qobul qilghan bolsa kérek. Xeritilerni körüng. □ **1:14 «Sen xushlishish hediylirini Moreshet-Gat shehirige bérisen»** — «Moreshet-Gat» dégen sózning yiltizi «mirasni élish» yaki «mirastin mehrum bolush» (ibraniiy tilida «moresh», ereb tilida «miras»). Ular öz «miras»idin ayrilidi, mirasigha «elwida» déyishi kérek. «Aqzibning dukandarliri Israil padishahligha yalghanchiliq yetküzidu» — «Aqzib»ning menisi «aldamchiliq», Yehuda padishahliqigha jaylashqan. Yehuda padishahliri (shundaqla Israil padishahliri) Aqzib shehiringin dukanliridin köp payda körgenidi («1Tar.» 4:21-23). Düşmen qoshuni Israil padishahliqigha tajawuz qilghandin kéyin, Samariye padishahliri jiddiy hajetke chüshkende, Aqzibtikiler ulargha burunqidek soda-sétiq qilip kéreklik teminatlarni ewetlemey, ulargha «yalghanchi» bolup qalidu. □ **1:15 «Men téxi sanga bir «mirasxor» epkélimen, i Mareshah shehiride turuwatqan qiz»** — ibraniiy tilida «Mareshah» we «mirasxor» yéqin söz. «mirasxor» elwette kinayilik gep, u Asuriye padishahi Sennaxéribni körsitidu. «Israilning shan-sheripi Adullamghimu chüshüp kélidu» — «Adullam» eslide Dawut peyghember (yigit waqtida) Saul padishahtin qéchip, kiriyalghan ghar idi. Démek, Israil, jümlidin yung padishahi we «shan-sheripi» bolghan butlar yene qéchishi kérek. Biraq bu sózning ichidiki meniside yene ümid bar. Dawut peyghember «Adullam»da yoshurun'ghandin kéyin, japaliq künlerni ötküzüp axirda Israilning shereplik padishahi bolup chiqqan. Israil belkim uninggha oxshash japaliq künlerni ötküzgendin kéyin shereplik künlerni yene köridu. Mezkur bésharet yene Mesih («Israilning shan-sheripi»)ning kelgüsidede Israilning gunahi tüpeylidin azabqa chüshüshini körsitishimu mumkin. □ **1:16 «Özüngni taqirbash qil, zoqung bolghan balilar üçün chéchingni chüshürüwet; qorultazdek aydingbashliqingni kéngeyt,...»** — chachlarni chüshürüsh matemning birxil ipadisi.

² Ularning achküz közi étiizlarga chüshsila, ular zorawanliq qilip buliwalidu; Öylergimu qiziqipla qalsa, bularnimu élip kétidu; Ular batur kishinimu jemeti bilen bulaydu, Ademni öz mirasliri bilen qoshup changgiligha kirgüziwalidu. □ ■

³ Shunga Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men bu ailige qarap, boyunliringlardin chiqiralmaydighan yaman bir *boyuntururqni* oylap teyyarliwatimen; Siler emdi gidiyip mangmaysiler; Chünki shu künler yaman künler bolidu. ■

⁴ Shu küni ular siler toghrangelarda temsilni tilgha élip,

Échinishliq bir zar bilen zarlaydu: — «Biz pütünley bulang-talang qilinduq!; U xelqimning nésiwisini bashqilargha bölüwetti; Uni mendin shunche dehshetlik mehrum qildi! U étiizirimizni munapiqqa teqsim qilip berdi! □

⁵ Shunga Perwerdigarning jamaiti arisidin, Silerde chek tashlap zémin üstige tana tartip nésiwe bölgüchidin birsimu qalmaydu. ■

Saxta peyghemberlarning Xudaning peyghemberliridin renjishi

⁶ Ular: «bésharet bermenglar!» — dep bésharet béridu!

Eger *peyghemberler* bu ishlar toghruluq bésharet bermise, emdi bu ar-nomus bizdin hergiz ketmeydu! □ ■

⁷ I Yaqup jemeti,

«Perwerdigarning Rohi sewr-taqetsizmu?

Bu ishlar rast Uning qilghanlirimu?» — dégili bolamdu?

Méning sözlirim durus mangghuchigha yaxshiliq keltürmemdu? □

⁸ Biraq tünügünla Méning xelqim hetta düshmendek ornidin qozghaldi; Siler xatirjemlikte yoldin ötüp kétéwatqanlarning tonini ich kiyimliri bilen salduruwalisilerki,

Ularni xuddi urushtin qaytqanlardek *kiyimsiz* qaldurisiler. □

⁹ Xelqim arisidiki ayallarni özlirining illiq öyliridin qoghlaysiler;

□ 2:2 «... **batur kishinimu jemeti**» — yaki «... batur kishinimu öyi». ■ 2:2 Yesh. 5:8 ■ 2:3 Am. 5:13 □ 2:4 «U (**Perwerdigar**) étiizirimizni **munapiqqa teqsim qilip berdi!**» — «munapiq» belkim öz ehdiside héch turmaydighan Asuriye padishahini körsitidu. ■ 2:5 Qan. 32:8, 9 □ 2:6

«Ular: «**bésharet bermenglar!**» — **dep bésharet béridu!** Eger *peyghemberler* bu ishlar toghruluq **bésharet bermise, emdi bu ar-nomus bizdin hergiz ketmeydu!**» — bu ayette «bésharet bérish» dégen péilning yene bir terjimisi: «shal chéchish» (kinayilik gep). Bashqa birnecheche xil terjimiliri; (1) «Bu ishlar toghruluq bésharet bermeslik kérek!» (ular deydu) «Emdi ar-nomus (bizdin) hergiz ketmeydu!» (Mikah deydu); (2) «Derweqe ular (peyghemberler) bu ishlar toghruluq bésharet bérishke toxtaydu! Emdi ar-nomus bizdin ketmeydu!». ■ 2:6 Yesh. 30:10; Am. 7:16 □ 2:7 «I **Yaqup jemeti**,

«Perwerdigarning Rohi sewr-taqetsizmu? **Bu ishlar rast Uning qilghanlirimu?**» — dégili **bolamdu?**» — démek, Israil (shübuhsizki, saxta peyghemberlarning telimliri bilen): «Xuda bizni söyidu, biz Xudaning alahide xelqi, U bizge hergiz yamanliqni yetküzmeydu» — dewéridu. Bashqa birxil terjimisi: «I «Yaqup jemeti» dep atalghuchi, Perwerdigar sewr-taqetsizmu? Bular (bu yaman ishlar) uning qilghanlirimu?». □ 2:8 «... **siler xatirjemlikte yoldin ötüp kétéwatqanlarning tonini ich kiyimliri bilen salduruwalisilerki, ularni xuddi urushtin qaytqanlardek kiyimsiz qaldurisiler.**» — bashqa birxil terjimisi: «... xuddi urushtin qaytiwatqanlardin alghandek siler ularning tonini ich kiyimliri bilen élip bulisiler» (urushtin qaytqanlar bolsa xatirjemlikte mangidu, elwette).

Ularining yash balilirini siler Méning güzel göhirimdin menggüge mehrum qilisiler. □

¹⁰ Ornunglardin turup néri kétinglar;

Chünki halaketni,

Yeni azabliq bir halaketni keltüridighan napakliq tüpeylidin,

Bu yer silerge tewe arangah bolmaydu.

¹¹ Eger bihudilikte, yalghanchiliqta yürgen birsi yalghan gep qilip: —

«Men sharab we haraqqa tayinip silerge bésharet bérimen» — dése,

Mana, u shu xelqqe peyghember bolup qalidu! □

Xudaning «Israilning qaldisi»gha bolghan wedisi

¹² Men choqum séni bir pütün qilip uyushturimen, i Yaqup;

Men choqum Israilning qaldisini yighimen;

Men ularni Bozrahdaki qoylardek,

Öz yayliqida yighilghan bir padidek jem qilimen;

Ular adimining köplükidin warang-churungluqqa tolidu. □

¹³ Bir «bösup ötküchi» ularning aldigha chiqip mangidu;

Ular bösup chiqip, qowuqqa yétip bérip, uningdin chiqti;

Ular bösup chiqti,

Yeni qowuqqa yétip bérip, uningdin chiqti;

Ularining Padishahi ularning aldida,

Perwerdigar ularning aldigha ötüp mangidu. □ ■

3

Bésharetler 2-qatar ... Yétekchilerning haligha way!

¹ Men mundaq dédim: «Anglanglar, i Yaqupning hakimliri,

Israil jemetining emirliri!

Adil hökümni bilish silerge xas emesmu? □

²⁻³ I yaxshiliqni och körgüchi,

Yamanliqni yaxshi körgüchiler —

Siler Öz xelqimdin térisini,

□ **2:9** «Méning güzel göhirim» — (yaki «Méning zibuzinnitimdin») — belkim Qanaan zéminining özini körsitidu. □ **2:11** «Men sharab we haraqqa tayinip silerge bésharet bérimen...» — bashqa birxil terjimisi: «Birsi «sharab hem haraqqning köp bolidighanliqi toghrisida bésharet bérimen» dése, u mushu xelqqe taza muwapiq bir peyghember bolidu». □ **2:12** «Öz yayliqida yighilghan bir padidek jem qilimen; ular adimining köplükidin warang-churungluqqa tolidu» — bezi alimlar «adamlarning köplüki»ni düşmenlerning köplüki, dep qaraydu. Biraq bir pada qoylar jem qilin'ghinida, beribir chong «warang-churung» kötürilidu. □ **2:13** «Bir «bösup ötküchi» ularning aldigha chiqip mangidu; ular bösup chiqip, qowuqqa yétip bérip, uningdin chiqti; ular bösup chiqti, ... ularning padishahi ularning aldida, Perwerdigar ularning aldigha ötüp mangidu» — bu ulugh bésharet Xudaning

Yhudani Asuriye impériyesidin qutquzidighanliqini körsitidu; bizningche bésharet yene ikki qétim emelge ashurulidu. «Qoshumche söz»imizde biz u toghruluq yene azraq sherhleyimiz. ■ **2:13** Yesh. 32:4-5; 52:12; Hosh. 1:11; Zek. 12:8; Mat. 3:5; 11:11-14; Yuh. 10:2-4 □ **3:1** «Men mundaq dédim: «Anglanglar, i Yaqupning hakimliri, Israil jemetining emirliri! ...» — 1-4-ayette sözlügiçi belkim peyghember özi. «Yaqup» we «Israil» mushu yerde shübbisizki, ikki padishahliqning teng körsitidu. Mushu ayetke qarighanda, chiriklishish memliketlarning eng yuqiri orunlirigha we sotxanlirigha singip kirgenidi; biraq u padishahi Hezekiyani tilgha almaydu; Hezekiya ixlasmen adem bolup, u özi mushu gunahlardin xaliy bolghan.

□ **2:9** «Méning güzel göhirim» — (yaki «Méning zibuzinnitimdin») — belkim Qanaan zéminining özini körsitidu. □ **2:11** «Men sharab we haraqqa tayinip silerge bésharet bérimen...» — bashqa birxil terjimisi: «Birsi «sharab hem haraqqning köp bolidighanliqi toghrisida bésharet bérimen» dése, u mushu xelqqe taza muwapiq bir peyghember bolidu». □ **2:12** «Öz yayliqida yighilghan bir padidek jem qilimen; ular adimining köplükidin warang-churungluqqa tolidu» — bezi alimlar «adamlarning köplüki»ni düşmenlerning köplüki, dep qaraydu. Biraq bir pada qoylar jem qilin'ghinida, beribir chong «warang-churung» kötürilidu. □ **2:13** «Bir «bösup ötküchi» ularning aldigha chiqip mangidu; ular bösup chiqip, qowuqqa yétip bérip, uningdin chiqti; ular bösup chiqti, ... ularning padishahi ularning aldida, Perwerdigar ularning aldigha ötüp mangidu» — bu ulugh bésharet Xudaning Yhudani Asuriye impériyesidin qutquzidighanliqini körsitidu; bizningche bésharet yene ikki qétim emelge ashurulidu. «Qoshumche söz»imizde biz u toghruluq yene azraq sherhleyimiz. ■ **2:13** Yesh. 32:4-5; 52:12; Hosh. 1:11; Zek. 12:8; Mat. 3:5; 11:11-14; Yuh. 10:2-4 □ **3:1** «Men mundaq dédim: «Anglanglar, i Yaqupning hakimliri, Israil jemetining emirliri! ...» — 1-4-ayette sözlügiçi belkim peyghember özi. «Yaqup» we «Israil» mushu yerde shübbisizki, ikki padishahliqning teng körsitidu. Mushu ayetke qarighanda, chiriklishish memliketlarning eng yuqiri orunlirigha we sotxanlirigha singip kirgenidi; biraq u padishahi Hezekiyani tilgha almaydu; Hezekiya ixlasmen adem bolup, u özi mushu gunahlardin xaliy bolghan.

□ **2:9** «Méning güzel göhirim» — (yaki «Méning zibuzinnitimdin») — belkim Qanaan zéminining özini körsitidu. □ **2:11** «Men sharab we haraqqa tayinip silerge bésharet bérimen...» — bashqa birxil terjimisi: «Birsi «sharab hem haraqqning köp bolidighanliqi toghrisida bésharet bérimen» dése, u mushu xelqqe taza muwapiq bir peyghember bolidu». □ **2:12** «Öz yayliqida yighilghan bir padidek jem qilimen; ular adimining köplükidin warang-churungluqqa tolidu» — bezi alimlar «adamlarning köplüki»ni düşmenlerning köplüki, dep qaraydu. Biraq bir pada qoylar jem qilin'ghinida, beribir chong «warang-churung» kötürilidu. □ **2:13** «Bir «bösup ötküchi» ularning aldigha chiqip mangidu; ular bösup chiqip, qowuqqa yétip bérip, uningdin chiqti; ular bösup chiqti, ... ularning padishahi ularning aldida, Perwerdigar ularning aldigha ötüp mangidu» — bu ulugh bésharet Xudaning Yhudani Asuriye impériyesidin qutquzidighanliqini körsitidu; bizningche bésharet yene ikki qétim emelge ashurulidu. «Qoshumche söz»imizde biz u toghruluq yene azraq sherhleyimiz. ■ **2:13** Yesh. 32:4-5; 52:12; Hosh. 1:11; Zek. 12:8; Mat. 3:5; 11:11-14; Yuh. 10:2-4 □ **3:1** «Men mundaq dédim: «Anglanglar, i Yaqupning hakimliri, Israil jemetining emirliri! ...» — 1-4-ayette sözlügiçi belkim peyghember özi. «Yaqup» we «Israil» mushu yerde shübbisizki, ikki padishahliqning teng körsitidu. Mushu ayetke qarighanda, chiriklishish memliketlarning eng yuqiri orunlirigha we sotxanlirigha singip kirgenidi; biraq u padishahi Hezekiyani tilgha almaydu; Hezekiya ixlasmen adem bolup, u özi mushu gunahlardin xaliy bolghan.

Ustixanliridin göshini yulidighan,
 Ularning göshini yeydighan,
 Térisi soyulghuche üstidin sawaydighan,
 Ustixanlirini chaqidighan,
 Ularni qazan'gha teyyarlighandek,
 Dashqazandiki göshni toghrighandek toghraysiler!
 4 Buningdin keyin ular Perwerdigargha nida qilidu,
 Biraq U ularni anglimaydu;
 Ularning qilmishliridiki her türlük qebihlikü üçhün,
 U chaghda U yüzini ulardin qachurup yoshuridu!».

Saxta peyghemberlarning haligha way!

5 Perwerdigar Öz xelqini azdurghuchi peyghemberler toghruluq mundaq deydu: –

(Ular chishliri bilen chishleydu,
 «Aman-tinchliq!» dep warqiraydu,
 Kimerkim ularning gélini maylimisa,
 Shulargha qarshi urush hazirlaydu!)^{□ ■}

6 – Shunga silerni «alamet körünüş»ni körmeydighan bir kéche,
 Pal salghili bolmaydighan qarangghuluq basidu;
 Peyghemberler üçhün quyash patidu,
 Kün ular üstide qara bolidu;[■]

7 «Alamet körünüşni körgüchiler» shermende bolidu,
 Palchilar yerge qaritilidu;
 Ularning hemmisi kalpuklirini tosüp yürüdu;
 Chünki Xudadin héch jawab kelmeydu.[□]

8 Biraq men berheq Perwerdigarning Rohidin küchke tolghanmen,
 Yaqupqa özining itaetsizlikini,

Israilgha uning gunahini jakarlash üçhün,
 Toghra hökümlerge hem qudretke tolghanmen.

9 Buni anglanglar, ötünimen, i Yaqup jemetining hakimliri,
 Israil jemetining emirliri!

Adil hökümgé öch bolghanlar,
 Barliq adaletni burmilaydighanlar;[■]

10 Zionni qan töküsh bilen,
 Yérusalémni heqqaniyetsizlik bilen quridighanlar!^{□ ■}

11 *Zionning hakimliri parilar üçhün höküm chiqiridu,*
 Kahinlar «ish heqqi» üçhün telim béridu;
 «Peyghemberler» pül üçhün palchiliq qilidu;

Biraq ular «Perwerdigargha tayinar»mish téxi,
 We: – «Perwerdigar arimizda emesmu?

[□] 3:5 «Kimerkim ularning gélini maylimisa, ...» — ibranii tilida «kimerkim ularning aghzigha bir nersé salmisa,...». ■ 3:5 Mik. 2:11 ■ 3:6 Yer. 15:9; Yo. 2:10, 31; 3:15; Am. 8:9 □ 3:7 «Ularning hemmisi kalpuklirini tosüp yürüdu...» — kalpuklarni tosush adette xijilighi bildüretti. Uning üstige, Musa peyghemberge bérilgen muqeddes qanun boyiche yuqumluq késel bolghan ademler özining kelgenlikini agahlandurush üçhün kalpuklirini tosüp «Napak, napak!» dep warqirishi kerek idi. Bu ayet bu saxta peyghemberlarning napak sözlirini étirap qilishi kerek bolidighanliqini bildürüdi. ■ 3:9 Am. 5:7; 6:12 □ 3:10 «Zionni qan töküsh bilen, Yérusalémni heqqaniyetsizlik bilen quridighanlar!» — shübhisizki, Yérusalémda nurghun heywetlik imaretler peyda bolghanidi. Biraq hemmisi adaletsizlikke tayinip yasalghan. ■ 3:10 Ez. 22:27; Zef. 3:3

Bizge héch yamanliq chüshmeydu» — déyishidu.□

¹² Shunga silerning wejenglardin Zion téghi étizdek aghdurulidu, Yérusalém döng-töpilik bolup qalidu,

«Öy jaylashqan tagh» bolsa ormanliqning otturisdiki yuqiri jaylardekla bolidu, xalas.□ ■

4

Axirqi zamanlardiki Yérusalém

¹ Biraq axirqi zamanda, Perwerdigarning öyi jaylashqan tagh taghlarning béshi bolup békitilidu,

Hemme döng-égizlikтин üstün qilinip kütürüldü; Barliq xelqler uninggha qarap éqip kélishidu.□ ■

² Nurgun qowm-milletler chiqip bir-birige: —

«kélinglar, biz Perwerdigarning téghigha, Yaqupning Xudasining öyige chiqip kéleyli;

U öz yolliridin bizge ögitidu,

We biz uning izlirida mangimiz» — déyishidu.

Chünki qanun-yolyoruq Ziondin,

Perwerdigarning söz-kalami Yérusalémdin chiqidighan bolidu.

³ U bolsa köp xelq-milletler arisida höküm chiqiridu,

U küchlük eller, yiraqta turghan ellerning heq-naheqlirige késim qilidu;

Buning bilen ular öz qilichlirini sapan chishliri,

Neyzilirini orghaq qilip soqushidu;

Bir el yene bir elge qilich kütürmeydu,

Ular hem yene urush qilishni ögenmeydu;□

⁴ Belki ularning herbiri öz özüm téli we öz enjür derixi astida olturidu, We héchkim ularni qorqatmaydu;

□ **3:11** ««Peyghemberler» pul üçün pälchiliq qilidu;...» — Xudaning peyghemberleri hergiz pälchiliq ishlirini qilmaydu, elwette. Heqiqiy peyghemberlerning xizmetliri bilen «pälchiliq»ning otturisdiki chong perqler toghruluq «Tebirler»ni körüng. □ **3:12** ««Öy jaylashqan tagh» bolsa ormanliqning otturisdiki yuqiri jaylardekla bolidu, xalas» — Mikah öz dewridiki «muqeddes öy» yaki «ibadetxana» demeydu — Ularning gunahliri tüpeylidin u peqet addiy bir «öy» bolup qaldı. Bu ayettiki bésharet belkim Hezekiya padishahni chongqur tesirlendürgen bolushi mumkin. Yüz yildin kéyin ordidiki emirler bésharetning Hezekiyagha bolghan tesirini tilgha élip, öz padishahi Yehoakimgha bésharetni neqil keltüridu («Zion téghi étizdek aghdurulidu, Yérusalém döng-töpilik bolup qalidu»), shuning bilen Yeremiya peyghember ölüm jazasidin qutulup qalghan (Tewrat, «Yeremiya» 26-bab). «Yuqiri jaylar» dégini kinayilik geptur. Chünki Yehudadikiler herdaim «yuqiri jaylar»da butxanilarni sélip shu yerde butlarga choqun'ghan. Lékin shu chaghlarda Yérusalém butqa choqun'ghan jaydek «haram» bolup qalidu, shuningdek ormanliqning kishilerning közige az-but chéliqidighan bir qismidin ibaret bolidu, xalas! ■ **3:12** Mik. 3:12 □ **4:1** «Axirqi zamanda» — ibranıy tilida «künlerning axirida».

«Barliq xelqler uninggha Perwerdigarning öyige qarap éqip kélishidu» — Tewrat hem Zeburda («yat» eller) hem «xelqler» bolsa adette Israıldin bashqa barliq xelqlerni, yeni «Yehudiy emesler»ni körsitidu.

«Mikah» dégen kitabta «yat eller» yaki «xelq-milletler» déyilse, herdaim mushu menini bildüridu. ■ **4:1** Yesh. 2:2-5 □ **4:3** «... U bolsa köp xelq-milletler arisida höküm chiqiridu... Ular hem yene urush qilishni ögenmeydu» — Yeshaya peyghember öz kitabida mushu ayetlerni (1-3ni) neqil keltüridu («Yesh.», 4:2).

Chünki samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Öz aghzi bilen shundaq éytti. □ ■

⁵ Barliq xelqler Öz «ilah»ining namida mangsimu, Biraq biz Xudayimiz Perwerdigarning namida ebedil'ebedgiche mangimiz.

⁶ Shu künide, — deydu Perwerdigar, — Men méyip bolghuchilarni, Heydiwétilgenlarni we Özüm azar bergenlerni yighimen; □ ■

⁷ We méyip bolghuchini bir «qaldi»,

Heydiwétilgenni küchlük bir el qilimen;

Shuning bilen Perwerdigar Zion téghida ular üstidin höküm süridu,

Shu kündin bashlap menggügiche. □ ■

⁸ We sen, i padini közetküchi munar,

— Zion qizining égzliki, *padishahliq* sanga kélidu: —

— Berheq, sanga eslidiki hoquq-hökümraniq kélidu;

Padishahliq Yérusalém qizigha kélidu. □

Shereptin ilgiri bolghan azab

⁹ Emdi sen hazir némishqa nida qilip nale kötürisen?

Sende padishah yoqmidi?

Séning mushawiringmu halak bolghanmidi,

Ayalni tolghaq tutqandek azablar séni tutuwalghanmidi? ■

¹⁰ Azabqa chüsh, tolghaq tutqan ayaldek tughushqa tolghinip tirishqin, i Zion qizi;

Chünki sen hazir sheherdin chiqisen,

Hazir dalada turisen,

Sen hetta Babilghimu chiqisen.

Sen ashu yerde qutquzulisen;

Ashu yerde Perwerdigar sanga hemjemet bolup dühmenliringdin qutquzidu. □

¹¹ We hazir nurghun eller: — «U ayagh asti qilinip bulghansun!

Közimiz Zionning *izasini* körsün!» — dep sanga qarshi jeng qilishqa yighilidu;

¹² Biraq ular Perwerdigarning oylirini bilmeydu,

□ 4:4 «...ularning herbiri öz özüm téli we öz enjür derixi astida olturidu» — buning köchme menisi belkim her kishi her adem Xudagha shükür éytip, achközlük qilmaydu, dégenlik bolushi mumkin. ■ 4:4 1Pad. 5:5 □ 4:6 «Men méyip bolghuchilarni, heydiwétilgenlarni we Özüm azar bergenlerni yighimen» — «méyip bolghuchi», «heydiwétilgenler» we «Özüm azar bergenler» dégen söz ayalche rodtiki isimlardur; shübhisizki, bu Israilning panahsiz ajiz qizdek bolidighanliqini körsitidu. «Méyip bolghuchi» dégen söz belkim hezriti Yaqup Pelestin'ge qaytqan chaghni, Xudaning uning jahilliqini bir terep qilip méyip qilghandin keyinki körsetken shepqtini eske kelturidu («Yar.» 32-bab). ■ 4:6 Qan. 30:3, 4, 5 □ 4:7 «Shu kündin bashlap menggügiche» — ibranii tilida «hazirdin bashlap menggügiche». ■ 4:7 Dan. 7:14; Zef. 3:19; Luqa 1:33 □ 4:8 «padini közetküchi munar»

— belkim Yérusalém we uning emeldarlarini körsitishi mumkin. Chünki ularning rohiy jehettin pütkül Israil («Xudaning padisi»)ning üstige küzetchi, baqquchi bolush mes'uliyiti bar idi. «Berheq, sanga eslidiki hoquq-hökümraniq kélidu; padishahliq Yérusalém qizigha kélidu» — démek, Israil yene padishahliq bolidu, biraq padishah Xuda Özi (Mesih Uning wekili bolghachqa) bolidu (7-ayet). ■ 4:9 Yer. 8:19 □ 4:10 «Azabqa chüsh, tolghaq tutqan ayaldek tughushqa tolghinip tirishqin, i Zion qizi; chünki sen hazir sheherdin chiqisen, hazir dalada turisen, sen hetta Babilghimu chiqisen» — Israil Asuriye teripidin andin Babil (andin keyin yene Grék we Rim impériyesi) teripidin azab tartidu. Mikah ulargha: Bu azablarni Xudadin kelgen «tolghaq azabli»r» dep bilgen bolsanglar, emdi heqiqiy padishah we mushawir (9-ayet) aranglardin tughulushi kérek, deydu. Derweqe Mesih Eysa ular Rim impériyesi teripidin azab tartqanda tughuldi.

Uning nishanini chüshenmeydu;
 Chünki önchilerni xaman'gha yiqhqandek U ularni yighip qoydi. ■
 13 Ornungdin turup xamanni tep, i Zion qizi,
 Chünki Men münggüzüngni tömür, tuyaqliringni mis qilimen;
 Nurgun ellerni soqup pare-pare qiliwétisen;
 Men ularning ghenimitini Perwerdigargha,
 Ularning mal-dunyalarini pütkül yer-zémin Igisige béghishlaymen. □ ■

5

Azabliq künlerde Mesih tugulidu we Israilni qutquzidu

1 Emdi özünglar qoshun-qoshun bolup yighilinglar, i qoshun qizi;
 Chünki birsi bizni muhasirige aldi;
 Ular Israilning hakim-soraqchisining mengzige hasa bilen uridu; □
 2 (Sen, i Beyt-Lehem-Efratah, Yehudadiki minglighan *sheher-yézilar* arisida
 intayin kichik bolghan bolsangmu,
 Sendin men üçün Israilgha Hakim Bolghuchi chiqidu;
 Uning *huzurumdin* chiqishliri qedimdin,
 Yeni ezeldin bar idi) □ ■
 3 Shunga tolghaq tutqan ayal tughup bolghuche,
 U ularni *düşmenlirige* tashlap qoyidu;

■ 4:12 Yer. 51:33 □ 4:13 «Ornungdin turup xamanni tep, i Zion qizi, chünki Men münggüzüngni tömür, tuyaqliringni mis qilimen; nurgun ellerni soqup pare-pare qiliwétisen...» — 11-13-ayettiki ishlar Israil Babilidin qutquzulup (10-ayet) Qanaan'gha qaytip kelgendin kéyin yüz bérishi kérek. Wehiy miladiyedin ilgiriki 3- we -2-esirde «Makkabiylar» dewride qisman emelge ashurulghini bilen, toluq emelge ashurulush axirqi zamanlarda bolush kérek. ■ 4:13 Zek. 4:14; 6:5 □ 5:1 «Emdi özünglar qoshun-qoshun bolup yighilinglar» — bashqa birxil terjimi: «Emdi öz-özünglarni késip tilenglar!» (démek, qattiq qayghu-hesretni bildürüş üçün). «... **Qoshun-qoshun bolup yighilinglar, i qoshun qizi**» — «qoshun qizi» dégen sirliq söz Yérusalémdikilerni körsitidu; bésharet emelge ashurulghanda Yérusalémdikilerning hemmisining esker bolidighanliqini bildürürüşü mumkin. «Chünki **birsi bizni muhasirige aldi; ular Israilning hakim-soraqchisining mengzige hasa bilen uridu**» — bu «muhasire» belkim ikki muhasirini körsitishi mumkin: (1) Asuriye impériyesining Yérusalémgha bolghan muhasirisi; shu chaghda birsi Hezekiya padishahning «mengzige hasa bilen urghan»mikin? (2) axirqi zamandiki «nurgun eller»ning muhasirisi (4:11-13ni körüng). Bu ikki tehliil toghra bolsa ayetning ikkinchi jümlisidiki «u»: (1) Asuriye padishahini we kéyin: (2) axirqi zamandiki dejjalni körsitidu. □ 5:2 «**Sen, i Beyt-Lehem-Efratah, Yehudadiki minglighan sheher-yézilar arisida intayin kichik bolghan bolsangmu, sendin men üçün Israilgha Hakim Bolghuchi chiqidu; uning huzurumdin chiqip-kirishliri qedimdin, yeni ezeldin bar idi**» — démesekmü, bu Mesih Eysani körsitidu. U: (1) «Beyt-Lehem» dégen kichik yézida tugulghan; (2) shuning bilen bir waqitta u Xudaning «Kalamı» bolup, Xuda uning wasitisi arqiliq hemme mewjudatlarni yaratqanidi («Yh.» 1:1-4), Mesih uning yénidin «ezeldin tartip» Xudaning iradisini beja keltürüşke chiqip-kirip turghanidi. ■ 5:2 Mat. 2:6; Yuh. 7:42; Yar.3:8; 7:12; 14:18; 16:7; Mis.3:4; Yuh. 13:3

Shu chaghdá Uning qérindashliri bolghan qaldisi Israillarning yénigha qaytip kélidu.□

⁴ U bolsa Perwerdigarning küchi bilen, Perwerdigar Xudasining namining heywitide padisini béqishqa ornidin turidu;

Shundaq qilip ular mezmút turup qalidu; Chünki U shu chaghdá yer yüzining qerilirigiche ulugh dep bilinidu.

⁵ We bu adem aram-xatirjemlikimiz bolidu;

Asuriyelik zéminimizgha bösüp kirgende, Ordilirimizni dessep cheyligende, Biz uninggha qarshi yette xelq padichisini, Sekkiz qabiliyetlik yétekchini chiqirimiz;■

⁶ Ular Asuriye zéminini qilich bilen, Nimrodning zéminini ötkelliride xarabe qilidu; We Asuriyelik zéminimizgha bösüp kirgende, Chégrimiz ichini cheyligende, U adem bizni uning qolidin qutquzidu.□

⁷ We Yaqupning qaldisi nurghun xelqler arisida Perwerdigardin chüshken shebnemdek bolidu,

Chöp üstige yaghqan yamghurlardek bolidu;

Bular insan üçün kéchikmeydu, Adem balilirining *ejrini* kütüp turmaydu.□

⁸ Yaqupning qaldisi eller arisida, Yeni nurghun xelqler arisida ormandiki haywanlar arisidiki shirdek bolidu, Qoy padiliri arisidiki arslanek bolidu;

Shir ötkende ularning arisidin, Héchkim qutquzup alalmighudek cheylep desseydu,

Titma-tit qilip yirtiwétidu.□

⁹ Qolung küshendiliring üstige kötürüldü,

Barliq düshmenliring üzüp tashlinidu.

□ 5:3 «U ularni düshmenlirige tashlap qoyidu» — yaki «ularni tashlap qoyidu». «shunga tolghaq tutqan ayal tughup bolghuche, U ularni (düshmenlirige) tashlap qoyidu» — démek, bésharet boyiche «Mesih» tughulghuche Xuda Israilni yat ellerning hókümraniqi astigha tapshuridu, ular bashqa ellerning hakimiyiti astida turidu; shuningdek ular japa we azab tartidu. «Shu chaghdá Uning (Mesihning) qérindashliri bolghan qaldisi Israillarning yénigha qaytip kélidu» — ayetke qarighanda Mesihning tughulushi Xudagha sadiq bolghan bir «qaldisi», yeni «uning qérindashliri» Pelestin zéminigha qaytip kélishi bilen baghliq; tarixtin bilimizki, Xudaning «qaldisi»ning «qaytip kélishi»i Mesih tughulushstin ilgiri idi (miladiyedin ilgiriki 520-yili). ■ 5:5 Yesh. 9:5 □ 5:6 «Ular Asuriye zéminini qilich bilen, Nimrodning zéminini ötkelliride xarabe qilidu» — «Nimrod» bolsa Babil shehiringining asashisi idi. «Asuriyelik zéminimizgha bösüp kirgende, chégrimiz ichini cheyligende, u adem bizni uning qolidin qutquzidu» — axirqi zamanda Mesih Israilni (ular towa qilghandin kéyin) barliq düshmenliridin qutquzidu. □ 5:7 «We Yaqupning qaldisi urghun xelqler arisida Perwerdigardin chüshken shebnemdek bolidu, chöp üstige yaghqan yamghurlardek bolidu; bular insan üçün kéchikmeydu, adem balilirining ejrini kütüp turmaydu» — bu oxshitishning asasiy menisi: «adamlarning herqandaq ish-paaliyetliri shebnem we yamghurgha héchqandaq tesir yetküzelmeydu; ular chüshüshi üçün adamlarning herikitini kütmeydu. Shebnem we yamghur beribir peqet Xudaning orunlashturushi bilen chüshidu»; kelgüsude Xuda Öz méhir-shepqi bilen Yaqup jemetni dunyadiki barliq ellerni (ular héch ish-paaliyetlerni qilmayla) oyghitidighan we yéngilaydighan bir heriket qilidu. □ 5:8 «Shir ötkende ularning arisidin, héchkim qutquzup alalmighudek cheylep desseydu, titma-tit qilip yirtiwétidu» — «ular» mushu yerde «ormandiki haywanlar» we «qoy padiliri»ni (démek, yat ellerni) körsetse kérek.

¹⁰ Shu künide shundaq boliduki, — deydu Perwerdigar,
Men aranglardin barliq atliringni üzüp tashlaymen,
Jeng harwiliringni halak qilimen. □ ■

¹¹ Zéminingdiki sheherliringni yoqitimen,
Barliq istihkamliringni ghulitimen. □

¹² Séhirlerni qolungdin üzüp tashlaymen;
Silerde palchilar bolmaydu.

¹³ Men oyma mebudliringni,
«But tüwrük»liringlarni otturungdin üzüp tashlaymen;
Sen öz qolungning yasighinigha ikkinchi bash urmaysen.

¹⁴ Arangdin «Ashérah»liringni yuluwétimen,
We sheherliringni halak qilimen; □

¹⁵ We *Manga* qulaq salmighan ellerning üstige achchiq we derghezep bilen
intiqaanni yürgüzimen.

6

Bésharetler 3-qatar ... Xudaning dewasi

¹ Perwerdigarning néme dewatqinini hazir anglanglar: —
«Ornungdin tur, taghlar aldida dewayingni bayan qil,
Égizliklerge awazingni anglatqin». □

² «I taghlar,

We siler, yer-zéminning özgermes ulliri,
Perwerdigarning dewasini anglanglar;
Chünki Perwerdigarning Öz xelqi bilen bir dewasi bar,
U Israil bilen munaziliship eyibini körsetmekchi; ■

³ I xelqim, Men sanga zadi néme qildim?
Séni néme ishta bizar qiliptimen?

Méning xataliqim toghruluq guwahliq bérishkin!

⁴ Chünki Men séni Misir zéminidin élip chiqardim,
Séni qulluq makanidin hörlükke qutquzdum;
Aldingda yétekleshke Musa, Harun we Meryemlerni ewettim. ■

⁵ I xelqim, Perwerdigarning heqqaniyqlirini bilip yétishinglar üçhün,
Moab padishahi Balakning qandaq niyitining barliqini,
Béorning oghli Balaamning uninggha qandaq jawab bergenlikini,

□ **5:10** «Men **aranglardin barliq atliringni üzüp tashlaymen, jeng harwiliringni halak qilimen**» — Xudaning Musa peyghemberge tapshurghan permanliri boyiche, Israillar arisidiki atlar we jeng harwilirini köpeytishke bolmaydu. Xudaning meqsiti shübhisizki, Öz xelqing atlargha, harwilargha emes, belki Xuda Özigila tayinishidin ibarettur («Qan.»17:16, «Zeb.»20:7, «Yesh.31:1»nimu körüng). ■ **5:10** Hosh. 14:4 □ **5:11** «Zéminingdiki **sheherliringni yoqitimen, barliq istihkamliringni ghulitimen**» — Xudaning bu ishta bolghan meqsiti barliq atlarni we jeng harwilirini yoqitish meqsitige oxshash bolushi kerek — Israilni peqet Özigila tayandurushtur. □ **5:14** «Arangdin «Ashérah»liringni **yuluwétimen**» — «Ashérah»lar belkim butpereslikke béghishlan'ghan dereklikler idi. Derexler but sheklige oyulghan yaki neqishlen'gen bolushi mumkin idi. «we **sheherliringni halak qilimen**» — «sheherliring»ning bashqa bir terjimisi: «qanliq qurban'gahliring». □ **6:1** «Ornungdin tur, taghlar **aldida dewayingni bayan qil, égizliklerge awazingni anglatqin**» — bu sözler Mikahning özige (Israillar anglisun dep) éytilghan. Qedimki taghlar we döng-égizlikler mushu dewada Xudaning wediliride turghanliqigha guwahliq béridu («Qan.» 4:26, «Yesh.» 1:2ni körüng). ■ **6:2** Hosh. 4:1

■ **6:4** Mis. 12:51; 14:30; 20:2

Shittimdin Gilgalgiche néme ishlar bolghanliqini hazir ésinglarga keltüringlar. □ ■

6 — Men emdi némini kötürüp Perwerdigar aldigha kélimen?
Némem bilen Hemmidin Aliy Bolghuchi Xudaning aldida égilimen?

Uning aldigha köydürme qurbanliqlarni,
Bir yilliq mozaylarni élip kélemdim?

7 Perwerdigar minglihan qochqarlardin,
Tümenligen zeytun méyi deryaliridin huzur alamdu?

Itaetsizlikim üçhün tunji balamni,
Ténimning pushtini jénimning gunahigha atamdimen! □

8 I insan, U sanga néme ishning yaxshi ikenlikini körsetti,
Berheq, Perwerdigar sendin néme telep qilghanliqini körsetti —

Adaletni yürüzüsh,
Méhribanliqni söyüsh,

Séning Xudaying bilen bille kemterlik bilen méngishtin bashqa yene néme ishning bolsun? ■

Dewaning dawami, höküm chiqirish

9 Perwerdigarning awazi sheherge xitab qilip chaqiridu;
(Pem-danaliq bolsa naminggha hörmet bilen qaraydu!)

Emdi höküm paliqini we uni Békitkinini anglanglar: — □

10 Rezil ademning öyide rezilliktin alghan bayliqlar yene barmidu?
Kem ölcheydighan yirginchlik ölchem yene barmidu? □

11 Biadil taraza bilen,
Bir xalta saxta taraza tashliri bilen pak bolalamdim? □ ■

12 Chünki sheherning bayliri zorawanliq bilen tolghan,
Uning ahali yalghan gep qilidu,
Ularning aghzidiki tili aldanchidur. ■

13 Shunga Men séni urup késel qilimen,
Gunahliring tüpeylidin séni xarabe qilimen.

14 Yeysen, biraq toyunmaysen,
Otturangda ach-boshluq qalidu,
Sen mülkünгни élip yötkimekchi bolisen,

□ 6:5 «I xelqim... Moab padishahi Balakning qandaq niyitining barliqini, Béorning oghli Balaanning uninggha qandaq jawab bergenlikini, Shittimdin Gilgalgiche néme ishlar bolghanliqini hazir ésinglarga keltüringlar» — Xuda Shittimde Israillarning butpereslikini jazalighan, andin ularni kechürüm qilghan; U Gilgaldá möjize yaritip, ularni Jordan deryasidin ötközgen. Emdi hazir oxshash ishlar bolmamdu — ular xalisila, butpereslikтин towa qilip, Xudaning nijatini körüdighan bolidu. Tilgha élin'ghan weqeler «Chöl.» 24-, 25-bab, we «Yeshua» 1-5-bablarda xatirilen'gen. ■ 6:5 Chöl. 22:5; 23:7; 25; Ye. 5 □ 6:7 «Ténimning pushtini jénimning gunahigha atamdimen!?» — ibraniiy tilida «ténimning méwisini jénimning gunahigha atamdimen!?». ■ 6:8 Qan. 10:12 □ 6:9 «Emdi höküm paliqini we uni békitkinini anglanglar!» — bashqa birxil terjimisi: «Emdi i qebile we sheher jamaiti, anglanglar!». □ 6:10 «Rezil ademning öyide rezilliktin alghan bayliqlar yene barmidu? Kem ölcheydighan yirginchlik ölchem yene barmidu?...» — 10-15-ayetlerde xatirilen'gen Israilling qilmishliri yuqiriqi 8-ayettiki sözning eksi bolidu (adaletni yürüzüsh, méhribanliqni söyüsh, kemterlerche Xuda bilen bille méngish). Mushu ayetteki «ölchem» ibraniiy tilida «efah» bolidu. □ 6:11 «Biadil taraza bilen, bir xalta saxta taraza tashliri bilen pak bolalamdim?» — bashqa birxil terjimisi: «Biadil tarazini, bir xalta saxta taraza tashlirini tutup turghan ademlerni pak hésabliyalamdim?». ■ 6:11 Hosh. 12:8 ■ 6:12 Yer. 9:7

Biraq saqliyalmayssen;
 Saqlap qaldurghining bolsimu, uni qilichqa tapshurimen. □ ■
 15 Tériysen, biraq hosul almaysen;
 Zeytunlarni cheyleysen, biraq özüngni méyini sürtüp mesih qilalmaysen,
 Yéngi sharabni cheylep chiqirisen,
 Biraq sharab ichelmeysen. ■
 16 Chünki «Omring belgilimiliri»ni,
 «Ahabning jemetidikiler qilghanliri»ni tutisen;
 Sen ularning nesihetliride mangisen,
 Shuning bilen Men séni xarabe,
 Sende turuwatqanlarning hemmisi isqirtish obyékti qilimen;
 Sen xelqimdiki shermendichilikni kötürisen. □ ■

7

Peyghemberning azablinishliri

1 Méning halimgha way! Chünki men xuddi yazdiki méwiler yighilip,
 Üzüm hosulidin kéyinki wasangdin kéyin ach qalghan birsigе oxshaymen,
 Yégüdek sapaq yoqtur;
 Jénim teshna bolghan tunji enjür yoqtur!
 2 Ixlasmen kishi zémindin yoqap ketti,
 Ademler arisida durus birsimu yoqtur;
 Ularning hemmisi qan töküshke paylimaқта,
 Herbiri öz qérindishini tor bilen owlaydu. ■
 3 Rezillikni puxta qilish üçün,
 Ikki qoli uninggha teyyarlan'ghan;
 Emir «inam»ni soraydu,
 Soraqchimu shundaq;
 Mötiwer janab bolsa öz jénining nepsini ashkara éytip béridu;
 Ular jem bolup rezillikni toqushmaқта. □ ■
 4 Ularning eng ésili xuddi jighandek,
 Eng durusi bolsa, shoxiliq tosuqtin betterdur.
 Emdi közetchiliring *qorqap* kütken күn,
 Yeni *Xuda* sanga yéqinlap jazalaydighan күni yétip keldi;

□ 6:14 «Yeysen, **biraq toyunmayssen, otturangda ach-boshluq qalidu**» — bezi alimlar bu ibare tolghaq késilik «dizéntériye»ni körsitidu, dep qaraydu. «Sen mülküngni élip yökimekchi **bolisen, biraq saqliyalmayssen; saqlap qaldurghining bolsimu, uni qilichqa tapshurimen**» — bashqa birxil terjimisi: «sen tolghaqqaqa kélisen, biraq balini tughmaysen; tughsangmu, balangni qilichqa tapshurimen». ■ 6:14 Hosh. 4:10 ■ 6:15 Qan. 28:38; Hag. 1:6 □ 6:16 «Chünki «Omring belgilimiliri»ni, «Ahabning jemetidikiler qilghanliri»ni tutisen» — Omri Israilling intayin rezil padishahi bolup, nurgunlighan butlarni yasap, Israilni bulargha choqunushqa buyrughan. Ahab uningdin téximu rezillikke ötüp, butpereslikke pahishiwazliq, «insan qurbanliq», puqralarni bulang-talang qilish we qatilliqni qoshqanidi. («1Pad.» 16-22-bablarni körüng). «Sende turuwatqanlarning hemmisi isqirtish obyékti qilimen» — mushu yerde «isqirtish» mazaq qilishni bildüridu. ■ 6:16 1Pad. 16:25, 26, 30-34 ■ 7:2 Zeb. 12:1-2; Hosh. 4:1 □ 7:3 «Mötiwer janab bolsa öz jénining nepsini ashkara éytip béridu» — «mötiwer jabab» belkim padishahni wasitilik körsitidu. ■ 7:3 Mik. 2:1; 3:11

Ularning alaqzade bolup kétidighan waqti hazir keldi.□

⁵ Ülpitingge ishenme,

Jan dostunggha tayanma;

Aghzingning ishikini quchiqingda yatquchidin yépip yür.

⁶ Chünki oghul atisigha bihörmetlik qilidu,

Qiz anisigha,

Kélin qéyn anisigha qarshi qozghilidu;

Kishining düshmenliri öz öyidiki ademleridin ibaret bolidu.■

⁷ Biraq men bolsam, Perwerdigargha qarap ümid baghlaymen;

Nijatimni bergüchi Xudani kütimen;

Méning Xudayim manga qulaq salidu.

Axirqi zaman toghruluq ümid – Xudaning «qaldisi» söz qilidu

⁸ Manga qarap xush bolup ketme, i düshminim;

Gerche men yiqilip ketsemmu, yene qopimen;

Qarangghuluqta oltursam, Perwerdigar manga yoruqluq bolidu.□

⁹ Men Perwerdigarning ghezipige chidap turimen –

Chünki men Uning aldida gunah sadir qildim –

U méning dewayimni sorap, men üçün höküm chiqirip yürgüzgüche kütimen;

U méni yoruqluqqa chiqiridu;

Men Uning heqqaniyiliqini körimen.■

¹⁰ We méning düshminim buni köridu,

Shuning bilen manga: «Perwerdigar Xudaying qéni» dégen ayalni shermendilik basidu;

Méning közüm uning *meghlubiyitini* köridu;

U kochidiki patqaqtek dessep cheylinidu.■

Xudaning jawabi

¹¹ – Séning tam-sépilliring qurulidighan künide,

Shu künide sanga békitilgen pasiling yiraqlargha yökilidu.

¹² Shu künide ular yéninggha kélidu;

– Asuriyedin, Misir sheherliridin,

Misirdin *Efrat* deryasighiche, déngizdin déngizghiche we taghdin taghghiche ular yéninggha kélidu.

¹³ Biraq yer yüzi bolsa özining üstide turuwatqanlar tüpeylidin,

Yeni ularning qilmishlirining méwisi tüpeylidin xarabe bolidu. ■

Xudaning «qaldisi»ning duasi

¹⁴ – Öz xelqingni, yeni ormanda, Karmel otturisida yalghuz turuwatqan Öz mirasing bolghan padini,

Tayaq-hasang bilen ozuqlandurghaysen;

□ 7:4 «Ularning eng ésili xuddi jighandek, eng durusi bolsa, shoxiliq tosuqtin betterdur» — «eng ésili» adaletni burmillimaydu, peqet uninggha tosalghu bolidu! «Xuda sanga yéqinlap jazalaydighan küni...» — ibraniiy tilida «séning yoqlinidighan kününg» déyilidu. ■ 7:6 Ez. 22:7; Mat. 10:21, 35, 36; Luqa 12:53 □ 7:8 «Manga qarap xush bolup ketme, i düshminim;...» — mushu yerdiki «düshminim» hem 10-ayettiki «u» dégenler «ayalche rod»ta kelgen bolghachqa, bésharet Yérusalémning Asuriyeghe gep qilghanliqini, yaki bolmisa axirqi zamandiki düshmini Babilgha gep qilidighanliqini körsetse kérek. ■ 7:9 Zeb. 9:5-7; Zeb. 43:1-2; Yer. 50:34 ■ 7:10 Zeb. 79:10; 115:2; Yo. 2:17 ■ 7:13 Yer. 21:14

Qedimki künlerdikidek,
 Ular Bashan hem Giléad chimenzarlirida qaytidin ozuqlansun! □ ■

Xudaning jawabi

15 — Sen Misir zéminidin chiqqan künlerde bolghandek,
 Men ulargha karamet ishlarni körsitip bérimen. ■

16 Eller buni körüp barliq heywisidin xijil bolidu;
 Qolini aghzi üstige yapidu,
 Qulaqliri gas bolidu;

17 Ular yilandek topa-changni yalaydu;
 Yer yuzidiki ömiligüchilerdek öz töshükliridin titrigen péti chiqidu;
 Ular qorqup Perwerdigar Xudayimizning yénigha kélidu,
 We séning tüpeydingdinmu qorqidu. ■

18 Qebihlikni kechüridighan,
 Öz mirasi bolghanlarning qaldisining itaetsizlikidin ötidighan Tengridursen,
 U achchiqini menggüge saqlawermeydu,
 Chünki U méhir-muhebbetni xushalliq dep bilidu.
 Kim sanga tengdash ilahdur? □ ■

19 — U yene bizge qarap ichini aghritidu;
 Qebihlikirimizni U dessep cheyleydu;
 Sen ularning barliq gunahlrini déngiz teglirige tashlaysen.

20 — Sen qedimki künlerdin béri ata-bowilirimizgha qesem qilghan heqiqet-
 sadaqetni Yaqupqa,
 Özgermes muhebbetni Ibrahimgha yetküzüp körsitisen.

□ 7:14 «... ormanda, Karmel otturisida yalghuz turuwatqan öz mirasing bolghan pada...» — «Karmel» bolsa Israilning eng baraqsan, eng ésil ormanliq rayoni. ■ 7:14 Mik. 5:3 ■ 7:15 Yo. 2:26 ■ 7:17 Zeb. 72:9; Yesh. 49:32 □ 7:18 «Kim Sanga tengdash Ilahdur?» — «Mikah» dégen isim, ibraniiy tilida «kim Xudagha tengdash?» dégen menide. ■ 7:18 Mis. 34:6, 7; Zeb. 103:9

Nahum

Xudaning Ninewening halakiti toghruluq permani

¹ Ninewe shehiri toghrisida yüklen'gen wehiy — Elkoshluq Nahum körgen alamet körünüş xatirilen'gen kitab.□

² Perwerdigar otluq muhebbetlik, intiqam alghuchi bir Xudadur;
Berheq, Perwerdigar bir intiqam alghuchi,
Derghezep Igisidur;
Perwerdigar yawliridin intiqam alidu,
Düşmenliri üçhün adawet saqlaydu.■

³ Perwerdigar asanliqche achchiqlanmaydu,
Küch-qudrette ulughdur,
Gunahi barni héch aqlimaydu;
Perwerdigar — Uning yoli qara quyunda we borandidur,
Bulutlar Uning ayaghliri purqiratqan chang-tozangdur.

⁴ U déngizgha tenbih bérip uni quruq qilidu,
Barliq deryalarni qurutiwétidu;
Bashan qaghjirap kétidu,
Karmelmu hem shundaq bolidu;
Liwandiki gül-giyahmu qaghjiraydu.□

⁵ Taghlar uning aldida titrep kétidu,
Döngler érip kétidu,
Yer yüzi Uning huzuri aldigha kôtürüldü,
Jahan hem uningda barliq yashawatqanlarmu shundaq bolidu.■

⁶ Kim Uning ghezipi aldida tik turalisun?
Kim Uning achchiqining dehshitide qeddini kérip turalisun?
Uning derghezipi ottek tökülidu,
Uning aldida tashlar yérilidu.

⁷ Perwerdigar méhribandur, külpelik künde bashpanahdur;
Özige tayan'ghanlarni U bilidu.■

⁸ Biraq éship tashqan kelkün bilen shu yerni pütünley tügeshtüridu,
Qarangghuluq uning düşmenlirini qoghlaydu.□

⁹ Siler Perwerdigar bilen qarshiliship néme oylawatisiler?
U ishliringlarni pütünley tügeshtüridu;

□ **1:1 «Yüklen'gen wehiy»** — ibraniiy tilida «Massa» (asasiy menisi «yük») dégen bir söz bilenla ipadilinip hem «wehiy» hem «peyghemberning zimmisige yüklen'gen bir wezipe» dégen ikki menini öz ichige alidu. ■ **1:2** Mis. 20:5 □ **1:4 «Barliq deryalarni qurutiwétidu; Bashan qaghjirap kétidu, Karmelmu hem shundaq bolidu; Liwandiki gül-giyahmu qaghjiraydu»** — Bashan we Liwanda höl-yéghin köp, bek mol bolidu; ularning otlagliri intayin munbet idi. Karmel bolsa Israilda höl-yéghin eng köp bolidighan jay; u «qaghjirap ketken» bolsa, bashqa jaylar téximu shundaq bolatti. ■ **1:5** Mis. 19:18; Zeb. 18:7-9; 29:4-6; 97:4, 5; 114:4. ■ **1:7** Yo. 3:16 □ **1:8 «Biraq éship tashqan kelkün bilen shu yerni pütünley tügeshtüridu»** — «éship tashqan kelkün» peyghemberlarning yazmilirida adette köchme menide qollinilip «tajawuz qilghuchi qorqunchluq qoshun»ni körsitidu. Biraq «Nahum» dégen ushbu qismida, u hem esli meniside (kelkün) bilen qollinilghan hem «tajawuzchi qoshun» dégen köchme menidimu qollinilghan. Ninewe shehiri Tigris deryasining éship téshishi hem Babil qoshuni teripidin yer bilen teng qilin'ghan. «Shu yer» belkim Ninewe shehirini körsitidu.

Yamanliq silerdin ikkinchi qétim chiqmaydu.□

¹⁰ Ular qamghaqtek bir-birige chirmishiwalghan bolsimu,

Öz haraqliridin süzme bolup ketken bolsimu,

Ular quruq paxaldek pütünley yep kétilidu.□

¹¹ Sendin Perwerdigargha rezillik oylichuchi chiqqanidi,

U Iblisning bir nesihetchisidir. □

¹² Perwerdigar mundaq deydu: —

«Ularning teyyarliqliri toluq, sani zor köp bolsimu,

Ular oxshashla üzüp tashlinidu,

Shundaqla kelmeske kétidu;

Men sanga azar qilghinim bilen, *i xelqim*,

Qaytidin sanga azar qilmaymen. □

¹³ Hazir Men uning boyunturuqini boynungdin sundurup éliwatimen,

We asaretliringni bösüp tashlaymen.

¹⁴ Perwerdigar sen toghruluq perman chüshürgenki,

Séning naming qaytidin térimeydu;

Butungning öyidin Men oyma heykel, quyma heykelni yoqitimen;

Men qebrengni teyyarlawatimen,

Chünki sen pesendirdursen.□

¹⁵ Mana taghlar üstide, xush xewerni élip kelgüchining ayaghlirigha,

Aram-xatirjemlikni jakarlighuchining ayaghlirigha qara!

Héytliringni tebrikle, i Yehuda, ichken qesemliringni ada qil;

Chünki u rezil bolghuchi zéminingdin ikkinchi ötmeydu;

U pütünley üzüp tashlan'ghan bolidu.□ ■

□ **1:9** «U **ishliringlarni pütünley tügeshtüridu**» — yaki «U Özi qilmaqchi bolghinini beribir ada qilidu». «Yamanliq silerdin ikkinchi qétim chiqmaydu» — kona zamanlardiki nurgun «weyrان qilin'ghan» sheherler kéyin qayta qurulghan. Mesilen, Yérusalém shehiri az dégende besh qétim qaytidin qurulghan. Biraq Ninewe shehiri ghulitiwétilgendin kéyin pütünley yoqap ketti. □

1:10 «Öz haraqliridin süzme bolup ketken bolsimu,...» — peyghember mushu yerde, Ninewe shehirdiki hemme puqra mest bolghan waqtida weyrان qilinidu, dep puritidu. «Ular quruq paxaldek pütünley yep kétilidu» — menisi belkim «köydürülidu». Bashqa birneche xil terjimiler uchrishi mumkin. □

1:11 «U Iblisning bir nesihetchisidir» — «Iblis» mushu yerde ibranayi tilida «Bélias» déyilidu. Bu söz Tewratta adette Sheytanning özi k örsitishi mumkin. Bashqa terjimilerde «rezil», «erzemes» dégen menilerde kélidu. Mumkinchiliki barki, bu «Iblisning nesihetchisi» Sennaxéribni körsitidu (Sennaxérib miladiyedin ilgiriki 702-yili Yehudagha qattiq hujum qilghan. Uning meghlubiyiti hem ölümi Tewratta, «Yeshaya» 36-38 bablarda xatirilen'gen). Undaq bolghanda, Nahum peyghember özining bu bésharitini mezkur kitabni resmiiy toplaп pütüküzishtin 50 yil burun, yeni yash waqtida xatirilen bolidu. □

1:12 «Ularning teyyarliqliri toluq, sani zor köp bolsimu,...» — «teyyarliqliri toluq, sani zor köp» — bu Asuriyeliklarning özlirini teswirleshke daim ishlitidighan ibare. «Ular oxshashla üzüp tashlinidu, shundaqla kelmeske kétidu» — ibranayi tilida «kelmeske kétidu» dégen bu söz bezide «tamchilap-tamchilap yoqap kétidu» dégeni bildüridu. □

1:14 «Perwerdigar sen toghruluq perman chüshürgenki, séning naming qaytidin térimeydu; ...» — Xuda mushu yerde qaytidin Asuriye padishahigha söz qilidu. «Séning naming .. térimeydu» — bu belkim ikki bisliq söz. Birinchidin Asuriye padishahining héch nesli qalmaydu; ikkinchidin, uni eslitidighan héch abidiler, xatire tashlar qalmaydu (Asuriye padishahlari eslide chong-chong abide tashlirigha nahayiti amraq idi). «Men qebrengni teyyarlawatimen» — bashqa birxil terjimisi «Men uni (yeni padishahning butxanisini) qebreng qilip békitimen». □

1:15 «Mana taghlar üstide, xush xewerni élip kelgüchining ayaghlirigha, aram-xatirjemlikni jakarlighuchining ayaghlirigha qara!» — mushu xush xewerning mezmuni belkim Ninewe shehiri weyrان bolup, Xudaning xelqige xatirjem künler keldi, dégenlik. ■ **1:15** Yesh. 52:7; Rim. 10:15

2

Ninewening halak bolushining teswirliri ••• *Xuda Ninewege qaytidin söz qilidu*

¹ Bitchit qilidighan birsi köz aldingghila keldi;

Emdi istihkam üstide közet qil,

Yolgha qara, bélingni baghla, küchliringni yighip téximu kücheyt![□]

² (Chünki Perwerdigar Yaqupning shan-sheripini eslige keltürdi,

Uni Israilning shan-sheripige layiq derijide eslige keltürdi;

Chünki quruqdughuchilar ularni quruqdap qoyghanidi,

Ularning üzüm tal shaxlirini weyran qilghanidi).^{□ ■}

³ *Bitchit qilghuchining* palwanlirining qalqanliri qizil boyaldi,

Uning baturliri perengde kiygüzüldi;

Teyyarliq künide, jeng harwiliri polatning julasida yaltirap kétidu,

Neyziler oynitilidu;[□]

⁴ Jeng harwiliri kochilarda güdürliship chépushiwatidu;

Keng yollarda bir-birige soqulidu;

Ularning qiyapiti mesh'ellerdek bolidu,

Ular chaqmaqlardek yügürüshidu.

⁵ *Serdar* emirlirige emr chüshüridu;

Ular yürüş qilghinida aldirighinidin bir-birige putliship mangidu;

Ninewening sépiligha qarap aldiraydu,

Bashlirigha bolsa «muhasire qalqini» teyyarlinidu.[□]

⁶ «Deryalarning derwaziliri» échilidu,

□ **2:1** «Bitchit qilidighan birsi köz aldingghila keldi» — démek, birsi sen Ninewening aldigha kélip sanga hujum qilidu. «Emdi istihkam üstide közet qil, yolgha qara, bélingni baghla, küchliringni yighip téximu kücheyt!» — bu kinayilik, hejwiye gep — Ninewelikler jengge shunche köp teyyarliq qilghan bolsimu, hemmisi bikar bolidu. □ **2:2** «Perwerdigar Yaqupning shan-sheripini eslige keltürdi, uni Israilning shan-sheripige layiq derijide eslige keltürdi» — oqurmenler belkim ésiqe keltüriduki, Xuda Yaqup peyghemberge yéngi isim qoydi, yeni «Israil» dep qoydi. «Yaqup»ning menisi «aldamchi» yaki «bashqining ornini basquchi», «Israil»ning menisi «Xuda bilen bille bolghan shahzade».

Démek, Xuda Yaqupning egri-toqay yollirini ózgertip, uninggha parlaq kélecek bergen. Shuning bilen muqeddes kitapta, «Yaqup» bezi waqitlarda Israilning «kona tebiiti»ni, yeni Xuda öch körgen yaman illetlirini körsitidu. «Chünki quruqdughuchilar ularni quruqdap qoyghanidi, ularning üzüm tal shaxlirini weyran qilghanidi» — Asuriye Israil hem Yehudani köp qétim herxil usul (bulangchiliq, jazanixorluq, baj-séliq qatarliqlar) bilen «quruqdap qoyghanidi». ■ **2:2** Zeb. 80:12-13; Yesh. 10:12 □ **2:3** «Bitchit qilghuchining palwanlirining qalqanliri qizil boyaldi» — «qalqanliri qizil boyaldi» mumkinchilik barki, Asuriye leshkerliri jengge teyyaran'ghinida qalqanlirini qizil rengde boyap qoyatti. □ **2:5** «Serdar emirlirige emr chüshüridu» — «serdar» ibraniiy tilida «u» déyilidu. Bizningche dühmenlarning serdarini körsitidu (1-ayetni köring). Bezi alimlar «u» Asuriye padishahni körsitidu, dep qaraydu. Undaq bolghanda, ayet Asuriyeliklerning jiddiy mudapie teyyarliq qilawatqinini körsitidu. «Bashlirigha bolsa «muhasire qalqini» teyyarlinidu» — «muhasire qalqini» — eskerler sépiligha hujum qilip örümekchi bolghanda, bashlirini qoghdash üçün bash üstige chong bir qalqandek nersini kötürüp yüretti. Bashqa birxil terjimisi: «qalqanliq potey».

Padishahning ordisi érip kétidu.□

⁷ Xuzzabning bolsa uyatliri échilidu —

Düşmen teripidin yalap épkétilidu,

Dédeklixi xuddi paxteklarning sadasidek ah-uh tartip,

Meydilirini urup kétidu.□

⁸ Ninewe apiride bolghandin béri köl süyidek *tinç* bolup keldi,

Biraq ular hazir qéchip kétidu...

Ey toxta! Ey toxta!

— Biraq héchkim keynige qarimaydu.□

⁹ Kümüşlerni buliwélinglar, altunlarni buliwélinglar;

Chünki uning shewketlik xezinisidiki qimmet qacha-quchilirining sani yoq-tur.

¹⁰ U quruqdalghan, weyran qilin'ghan, berbat bolghan!

Yüriki érip kétidu,

Tizliri bir-birige jalaqlap tegmekte;

Belliri tolghaq tutqandek tolghinidu,

Barliq yüzler tatirip kétidu.■

¹¹ Qéni, shirlarning uwisi?

Yash shirlar ozuqlinidighan jay,

Shir, chishi shir, shir arslini héchkimdin qorqmay yürgen jay qéni?□

¹² Shir öz arslanlirini qandurushqa owlarni titma-titma qilghanidi,

Chishi shirliri üçün owlarni boghqanidi;

Öngkürlirini ow bilen, uwilirini olja bilen toshquzghanidi.

¹³ Mana, Men sanga qarshimen, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar;

Men séning jeng harwiliringni is-tütekke aylandurup köydüriwétimen;

Qilich yash shirliringni yewatidu,

Owangni yer yüzidin élip tashlaymen;

Elchiliringning awazliri qayta héch anglanmaydu.□

□ **2:6** «*Deryalarning derwaziliri*» échilidu, **padishahning ordisi érip kétidu** — «deryalarning derwaziliri» dégenlik néme menisi? Tigris deryasining tarmaq-ériqliri Ninewe shehridin ötetti. Deryalar sépildin ötken jaylarda kémilerni ötküzüsh-ötküzmeslik üçün hem bashqa jaylarda su éqimlirini tizginlesh üçün derwaza-taqaqlar békitilgenidi. Del Ninewe shehiri muhasirige élin'ghan chaghdá derya téship, uning tashqi sépiling 3 kilométrliq qismini éqitip ketken. Shuning bilen Babil qoshuni bösüp kirip, andin ichki sépilgha hujum qilishqa kirishiti. «Padishahning ordisi érip kétidu» — Belkim padishah hem ordidikilarning yürüki qorqunchtin érip ketkenlikini körsitidu. Padishah barliq bayliqlirini yoghan bir gülxan qilip, özi we kénizeklirini gulxanning üstide köydürüwaldi. Bezi alimlar bu sözni jismaniy tereptin: «orda (derya éqimi bilen) éqip kétidu» dep chüshinidu. □ **2:7** «*Xuzzabning bolsa uyatliri échilidu*» — «Xuzzab» bolsa belkim Ninewe xanishining ismi (bu isim ularning bir ayal butining ismi, yeni «ishtar» dégen isim bilen munasiwetlik). Padishah özini köydürüwalghini bilen xanish özi tirik qélip reswa qilinip, dédeklixi bilen qulluqqa ewetilidu. Bezi alimlarning bashqa birxil terjimisi bar — «Mana bu shundaq békitilgendur, — uning (Ninewe shehiringni) uyatliri échilidu...». □ **2:8** «*Ninewe apiride bolghandin béri köl süyidek tinç bolup keldi, biraq ular hazir qéchip kétidu...*» — bashqa birxil terjimisi «Ninewe bir köl süyidektur, biraq hazir suliri yoqap kétidu...». ■ **2:10** Qan. 1:28; 20:8; Ye. 2:11; 5:1; 7:5; Yesh. 13:7, 8; 21:3; Ez. 21:12. □ **2:11** «*Qéni, shirlarning uwisi? Yash shirlar ozuqlinidighan jay, shir, chishi shir, shir arslini héchkimdin qorqmay yürgen jay qéni?*» — shir Asuriye impériyesining simwoli idi. □ **2:13** «*Men séning jeng harwiliringni is-tütekke aylandurup köydüriwétimen*» — ibraniy tilida «Men uning jeng harwilirini is-tütekke aylandurup köydüriwétimen».

3

Ninewening halak bolushidiki seweblər

¹ Qanliq sheherge way!

U yalghanchiliq, zulum-zorawanliq bilen tolghan,

U olja élishin héch qol üzgen emes![□]

² Ah, qamchining qarsildashliri!

Chaqlirining daqangshiwatqan,

Atlarning chapchiwatqan,

Pingildap kétiwatqan jeng harwilirining sadaliri!

³ Qara, atliq leshkerlarning qangqishliri,

Qilichlarning walildashliri,

Neyzilarning palildashliri,

Öltürülgenlarning köplüki,

Ölükler döwe-döwe!

Jesetlarning sani yoqtur;

Ular jesetlerge putlishidu.

⁴ — Séhirlarning piri u,

— Ellerni pahishiwazliqi,

Jemetlerni séhirliri bilen sétiwétidu;

Sen shérensuxen pahishining nurghun pahishilikliri tüpeylidin,[□]

⁵ Mana, Men sanga qarshiliship chiqqanmen, —

— deydu samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar,

Könglikingning étikini qayrip yüzüngge yépip, séni ashkarilaymen,

Ellerge uyat yerlingni,

Padishahliqlargha nomusungni körsitimen.

⁶ Üstüngge nijasetni tashlaymen,

Séni shermendichilikte qaldurimen,

Séni reswa qilimen.

⁷ We shundaq boliduki,

Séni körgenlarning hemmisi sendin qéchip: —

«Ninewe weyran qilindi! Uning üçhün kim haza tutidu?» — deydu;

Men sanga teselli bergüchilerni nedin tépip bérimen?[□]

⁸ Sen deryalarning otturisida turghan,

Etrapida sular bolghan,

Istihkami déngiz bolghan,

Sépili déngiz bolghan No-Amon shehiridin ewzelmusen?

⁹ Éfiopyemu, Misirmu uning küch-qudriti idi,

Ularning küchi cheksiz idi;

Put hem Liwiyelikler uninggha yadremchi idi;[□]

[□] **3:1 «Qanliq sheherge way!»** — «qanliq sheher» Ninewe shehirini körsitidu, elwette; 1-3-ayetlerde, bösüp kirgen qoshunliri, shundaqla ularning qirghinchiliqi teswirlinidu. [□] **3:4 «Séhirlarning piri u»** — «u» bu yerde Ninewe shehirini körsitidu. «u... **ellerni pahishiwazliqi, jemetlerni séhirliri bilen sétiwétidu; sen shérensuxen pahishining nurghun pahishilikliri tüpeylidin,...**» — Ninewedikler rehimsizlik, zorawanliqtin hewes alghan bolupla qalmay, yene köp ellerge köp jadugerlik hem xurapatliq örp-adetlirini hem özlirining paskina butpereslikini tarqatqanidi. [□] **3:7 «Men sanga teselli bergüchilerni nedin tépip bérimen?»** — Nahum peyghember mushu yerde söz oyini qilip özining ismi («teselli bergüchi» dégen menide) üstide kinayilik, hejwiyy gep qilidu. U özining Yehuda xelqige bésharetliri bilen teselli bergenidi. Biraq «Ninewe shehiri üçhün «Nahum»lar nedin tépilidu?».

[□] **3:9 «Put hem Liwiyelikler uninggha yadremchi idi»** — «Put» dégen yurt hazirqi Somaliye. «Liwiyey», yeni «Libya»ning qedimki ismi «Kush».

¹⁰ Umu élip kétélip, esirlikke chüshken;
Barlıq kocha béshida bowaqliri chörüp tashliwétildi;
Ular uning mötiwerliri üçün chek tashlıdı,
Uning barlıq erbabliri zenjirde baghlan'ghanıdı. □

¹¹ Senmu mest bolisen;

Sen mökünüwalisen;

Sen düshmendin himaye izdep yürisen; □

¹² Séning barlıq istihkamliring xuddi tunji méwige kirgen enjür derixining enjürlirige oxshaydu;

Birla silkise, ular yégüchining aghzigha chüshidu.

¹³ Mana, xelqing shehiringde qız-ayallardek bolup qaldı;

Zéminingning qowuqliri düshmenliringge keng ichilidu;

Ot tömür taqaqliringni yep kétidu. □

¹⁴ Emdi muhasirige teyyarlıq qılıp su tartıp qoy!

Qorghanliringni mustehkemle!

Séghiz topidin lay étip,

Hak layni cheylep qoy!

Xumdanni raslap qoy!

¹⁵ Ot séni shu yerde yep kétidu;

Qilich séni üzüp tashlaydu;

U séni chéketke lichinkisidek yewatidu;

Emdi özüngni chéketke lichinkiliridek köp qil,

Chéketkidek özüngni zor köp qil!

¹⁶ Sen sodigerliringni asmandiki yultuzlardin köp qilding;

Mana, chéketke lichinkisi qanat chiqirip, uchup kétidu! □

¹⁷ Séning erbabliring chéketkilerdek,

Serdarliring mijir-mijir chaqchiqizlardek bolıdu;

Mana ular soghuq künide chitlar ichige kiriwélip makan qılıdu;

Quyash chiqqanda, ular qéchip kétidu,

Barghan yérini tapqili bolmaydu. □

□ **3:10** «Umu (No-Amonmu, 8-ayetni kö-rüng) élip kétélip, esirlikke chüshken; barlıq kocha béshida

bowaqliri chörüp tashliwétildi,....» — Misirdiki chong sheher «No-Amon» intayin mustehkem, hetta Asuriye shehiridin téximu «yéngilmes» idi. U Nil (déngizdek keng bolghan) deryasining töt éqimi arisigha jaylashqan bolup, 20000 jeng harwisi, 100 derwazilik zor égiz sépili bar, töt memliket bilen ittapaqdash idi. Shunga u «yéngilmes bir sheher» dep héسابlan'ghan. Biraq u Asuriye padishahi Ashurbanipal teripidin miladiyedin ilgiriki 665-yili rehimsizlik bilen bitchit qılındı. □ **3:11** «Senmu

mest bolisen; sen mökünüwalisen,....» — «senmu mest bolisen» — tarixta köp küchlük sheherler özide turghuchilarning bixestelik qilishi we özliridin meghrurlinip haraq ichip mest bolushi bilen, düshmenler bösüp kirgen. No-Amonning ehwalimu belkim shundaq bolghan, Ninewening aqiwiti jezmen shundaq bolıdu. □ **3:13** «xelqing shehiringde qız-ayallardek bolup qaldı» — bu ikki bızliq gep. Birinchidin Ninewe shehiridiki köp erler shu dewrdiki padishahi Sardopolisqa egiship bechchiwaz bolup ketti. Sardopolis özi ayalche kiyinip yüretti. Bu ishlar Xuda aldida özlirige jaza élip kélidighan éghir gunah idi. Ikkinchidin, jengge kelgende, Asuriye xelqi qız-ayallardek qorqup kétép qachidighanlıqını körsitidu. □ **3:16** «chéketke lichinkisi qanat chiqirip, uchup kétidu!» — «chéketke lichinkisi ... uchup kétidu» dégenning menisi belkim Ninewening köp sodigerliri béshigha éghir

kün chüshkende uninggha héch yardem bermey, «bikar telep» chéketkidek qéchip kétidu; 17-ayetnimu kö-rüng. □ **3:17** «Séning erbabliring chéketkilerdek, serdarliring mijir-mijir chaqchiqizlardek bolıdu; mana ular soghuq künide chitlar ichige kiriwélip makan qılıdu» — chéketkiler soghuq waqıtlarda «tonglap qétip qalıdu», héch midirlimas bolup qalidu. Asuriyening eskerliri oxshashla jengge kirgende héch heriket qılmay, belkim qorqunchtin «qétip qalidu». Andin ular qéchip «uchup kétidu».

¹⁸ Chohanliring mügdep qaldi, i Asuriyening padishahi;
Séning aqsöngeliring jim yatidu;
Xelqing taghlar üstige tarqilip ketti,
Héchkim ularni yighmaydu;□

¹⁹ Séning yarang dawasiz,
Séning zexming éghirdur;
Xewiringni anglighanlarning hemmisi üstüngdin chawak chalidu;
Chünki toxtawsiz rezilliking kimning béshigha kelmigendu?

□ 3:18 «Chohanliring mügdep qaldi, i Asuriyening padishahi.... xelqing taghlar üstige tarqilip ketti, héchkim ularni yighmaydu...» — «chohanliring» yeni «xelq padichiliring», «xelq baqquchiliring» belkim memliketning bixeterlikige mes'ul bolghanlarni, yeni padishahning ordidiki wezir-wuzralirini körsitidu. Héchkim tarqilip ketken Asuriye xelqidin xewer élip ularni yighmaydu, baqmaydu. «Xelqing taghlar üstige tarqilip ketti, héchkim ularni yighmaydu...» — Asuriye xelqi tarqitilghandin kéyin hergiz qaytidin bir el-yurt bolmighan.

Habakkuk

¹ Habakkuk peyghember körgen, uninggha yüklen'gen wehiy: —

Habakkukning dad-peryadliri

² Ah Perwerdigar, qachan'ghiche men Sanga nida qilimen, Sen anglimaysen? Men Sanga: «Zulum-zorawanliq!» dep nale-peryad kötürimen, Biraq Sen qutquzmaysen.

³ Sen némishqa manga qebihlikni körgüzisen, Némishqa japa-zulumgha qarap turisen? Chünki bulangchiliq, zulum-zorawanliq köz aldimidur; Jenggi-jédeller bar; Dewalar köpeymekte.

⁴ Shunga qanun palech bolup qaldi, Adalet meydan'gha héch chiqmaydu; Chünki reziller heqqaniy ademni qistimaqta; Shunga hökümler burmilinip chiqirilidu.

Xudaning jawabi

⁵ Eller arisida bolidighan bir ishni körüp béqinglar, obdan qaranglar, heyranuhes qélinglar!

Chünki silerning dewringlarda bir ish qilimenki, Birsi silerge bayan qilghan teghdirdimu siler ishenmeytinglar.■

⁶ Chünki mana, Men héliq mijezi osal hem aldıraqsan el kaldiylerini ornidin turghuzimen;

Esli özige tewe emes makanlarni igilesh üçün, Ular yer yüzining kengri jaylirini bésip mangidu;□

⁷ Ular özlirining déginini hésab qilidu hem özini xalighanche yuqiri tutidu; □

⁸ Ularning atliri yilpizlardin ittik, Kechte owgha chiqidighan bōrilerdin esheddiydur; Atliq leshkerler atlirini meghrurane chapchitidu; Atliq leshkerler yiraqtin kélidu, Ular owgha shungghughan bürküttek uchup yüridu.

⁹ Ularning hemmisi zulum-zorawanliqqa kélidu; Ularning top-top ademliri yüzlirini aldigha békitip, algha basidu, Esirlerni qumdek köp yighidu.□

¹⁰ Berheq, u padishahlarni mazaq qilidu, Emirlernimu nezirige almaydu;

■ 1:5 Ros. 13:41 □ 1:6 «Men héliq mijezi osal hem aldıraqsan el kaldiylerini ornidin turghuzimen,... ular yer yüzining kengri jaylirini bésip mangidu» — kaldiyler peqet 20 yil ichidila nezersiz bir eldin, Babil shehirini (Kéyin kaldiyler «Babilliqar» dep atalghan), Ninewe shehirini we Misirni ishghal qilghan qorqunchluq bir impériyege aylandi (miladiyedin ilgiriki 615-595-yillar). «Qoshumche söz»imiznimu körüng. □ 1:7 «Ular özlirining déginini hésab qilidu hem özini xalighanche yuqiri tutidu» — ibranıy tilidiki tékisttin mushu ayetni chüshinish sel tes. Esli jümlini sözmosöz alsaq «Ulardin chiqqan höküm we heywe özlikindur» — yeni Xudadin emes, dégen menini bildüridu. Ular Xudadin héch qorqmay, némini xalısam shundaq qilimen, deydighanlar. □ 1:9 «Ularning top-top ademliri yüzlirini aldigha békitip, algha basidu,... » — yaki «ularning top-top ademliri «sherq shamili»dek algha basidu,...». Bu jümlining yene birneche terjimiliri bar.

U hemme istihkamlarni mesxire qilidu,
Chünki u topa-tupraqlarni dōwe-dōwe qilip, ularni ishghal qilidu.□

11 Shundaq qilip u shamaldek ghuyuldap ötidu,
Heddidin éship gunahkar bolidu;
Uning bu küch-qudriti özige ilah bolup sanilidu.□

Peyghemberning Xudagha bolghan jawabi

12 Sen Ezeldin Bar Bolghuchi emesmu, i Perwerdigar Xudayim, méning Muqeddes Bolghuchim?

Biz ölmeymiz, i Perwerdigar;

Sen uni jazayingni beja keltürüş üçün békitkensen;

Sen, i Qoram Tash Bolghuchi, uni *bizge* ibret qilip tüzitishke belgiligensen.□

13 Séning közüng shunche ghubarsiz idiki,

Rezillikke qarap turmaytting;

Emdi némishqa Sen munapiqliq qilghanlarga qarap turisen,

Reziller özidin adil bolghan kishini yutuwalghinida, némishqa süküt qilisen?

14 Sen ademlerni xuddi déngizdiki béliqlardek,

Xuddi özliri üstide héch yétekligüchisi yoq ömiligüchi haywanlarga oxshash qilisen;□

15 Shu *kaldiy kishi* ularning hemmisini changkikigha ilinduridu,

Ularni öz tori bilen tutuwalidu,

Ularni yighma torigha yighidu;

Shuning bilen xushal bolup shadlinidu;□

16 We torigha qurbanliq sunidu,

Yighma torigha isriq salidu,

Chünki shular arqiliq uning nésiwisi mol,

Németliri lezzetlik boldi.

17 Emdi u shu teriqide torini toxtawsiz boshitiwerse,

Shu teriqide ellerni héch rehim qilmay qiriwerse bolamdu?

2

Habakkukning qarari

1 «Emdi men öz közitimde turiwérimen,

Özümnü munar üstide des tikleymen,

Uning manga néme deydighanliqini,

□ **1:10** «u hemme istihkamlarni mesxire qilidu, chünki u topa-tupraqlarni dōwe-dōwe qilip, ularni ishghal qilidu» — demek, ular sépiling yénighe chong bir dōng yasap sépildin artilip bösüp kiridu. Babilliqarning emgek küchi köp bolghachqa, mushu Addiy usulni köp qollan'ghan. □ **1:11**

«Shundaq qilip u shamaldek ghuyuldap ötidu, heddidin éship gunahkar bolidu» — bashqa birxil terjimisi: «shundaq qilishi bilen uning rohi özgirip kétidu; u shu yerlerdin ötüp, gunahkar bolidu».

□ **1:12** «Sen uni jazayingni beja keltürüş üçün békitkensen» — yaqi «uni jazayinggha uchrashqa békitkensen».

□ **1:14** «Sen ademlerni xuddi déngizdiki béliqlardek, xuddi özliri üstide héch yétekligüchisi yoq ömiligüchi haywanlarga oxshash qilisen» — eslide Xuda insanni yaratqanda, insan toghruluq «ular déngizdiki béliqlar... ömiligüchi haywanlarni... bashqursun» dégenidi. Hazir Xuda zalimlarning insanlarni béliqlarning ornighe chühürüshige yol qoyuwatidu. Bu néme üçün? □ **1:15**

«Shu *kaldiy kishi* ularning hemmisini changkikigha ilinduridu» — Asuriye padishahlining esirlerni kalpukliridin ilmek (yaki changgak) ötküzüp, yétilep mangidighan rehimsiz aditi bar idi; kéyinki impériye (Babil)ning padishahliri belkim oxshash adette bolghan bolsa kérek.

Shuningdek özüm bu dad-peryadim toghruluq qandaq tégishlik jawab tépishim kéreklikini bilishni kütüp turimen».□ ■

² Hem Perwerdigar jawaben manga mundaq dédi: —

«Oqughanlar yügürsun üçhün,

Bu körün'gen alametni yéziwal;

Uni taxtaylar üstige éniq oyup chiq;□ ■

³ Chünki bu körün'gen alamet kelgüsidi békitalgen bir waqit üçhün,

U ademlerge axiretni telpündüridu,

U yalghan gep qilmaydu;

Uzun ghiche kelmey qalsimu, uni kütkin;

Chünki u jezmen yétip kélidu, héch kéchikmeydu.□

⁴ Qara, tekebburliship ketkuchini!

Uning qelbi öz ichide tüz emes;

Biraq heqqaniy adem öz étiqad-sadiqliq bilen hayat yashaydu.□ ■

⁵ Berheq, sharab uninggha satqunluq qilidu, —

— U tekebbur adem, öyde tinim tapmaydu,

Hewisini tehtisaradek yoghan qilidu;

U ölümdek héchqachan qanmaydu;

Özige barliq ellerni yighidu,

Hemme xelqni özige qaritiwalidu.□

⁶ Bularning hemmisi kéyin u toghruluq temsilni sözlep,

Kinayilik bir tépishmaqni tilgha alidu: —

«Özining emesni méning dep qoshuwalghuchigha way!

(Bundaq ishlar qachan ghiche bolidu?!)

□ **2:1** «... **qandaq tégishlik jawab tépishim kéreklikini bilishni...**» — ibraniiy tilida «qandaq tégishlik jawab körüşni...». «Uning **manga néme deydighanliqini, shuningdek özüm bu dad-peryadim toghruluq qandaq tégishlik jawab tépishim kéreklikini bilishni kütüp turimen**» — bashqa birxil terjimisi: «Uning manga némini éytidighanliqini, hemde özümning Uning manga béridighan tenbihke néme jawab bérishim kéreklikini bilishni kütimen». Héch bolmighanda, u Xudaning tenbihini kütidu. Habakkuk peyghember könglide: «Méning eslidiki dad-peryadimda belkim xataliq yéri bolushi mumkin» deydu, bar bolsa u xataliqlirini étirap qilishqa teyyar turidu. Shunga bizningche «jawab» bolsa (1) dad-peryadidiki (bar bolsa) xataliqigha bolghan jawabkarliqini, (2) kéyin uning öz oqurmenlirige yaki özige egeshken ademlerge bérishke tégishlik jawabning qandaq ikenlikini öz ichige alidu. U bularni chüshinish üçhün kütüwatidu. Habakkuk peyghembarning Xudagha bolghan «jawabi» 3-babta telpilidu. ■ **2:1** Yesh. 21:8 □ **2:2** «Oqughanlar yügürsun üçhün, **bu körün'gen alametni yéziwal...**» — ikki menisi bolushi mumkin: — (1) oqughan kishi kéyin bu xewerni bashqilargha yügürüp yetküzsun; (2) oqughan kishi hertürlük qiyinchiliq astidimu Méning yolumda yügürsun (mesilen, «Zeb.» 119:32, «Yesh.» 40:30-31, «Gal.» 5:7ni körüng). Biz ikkinchi menige mayilmiz. ■ **2:2** Yesh. 30:8 □ **2:3** «**bu körün'gen alamet kelgüsidi békitalgen bir waqit üçhün...**» — «békitalgen» — démek, héchkim (hetta dua arqiliqmu) uni özgertelmeydu. «U **ademlerge axiretni telpündüridu**» — sözmusöz terjimisi: «U axiretke qarap hasirap nepes alidu» (pikrimizche bu ibare chongqur teshnaliqni bildüridu). □ **2:4** «**Qara, tekebburliship ketkuchini! Uning qelbi öz ichide tüz emes**» — herqandaq tekebbur adem durus, tüz bolalmaydu. «**Biraq heqqaniy adem étiqad-sadiqliq bilen hayat yashaydu**» — bu söz Xudaning jawabining eng halqiliq jümli. «Qoshumche söz»imiznu körüng. ■ **2:4** Rim. 1:17; Gal. 3:11; Ibr. 10:38 □ **2:5** «**Berheq, sharab uninggha satqunluq qilidu**» — Babilliqar axir bérup meyxorluqtin Pars impériyesi teripidin nabut boldi. Tewrat, «Daniyal peyghember» 5-bab we «qoshumche söz»imizni körüng. «...**hewisini tehtisaradek yoghan qilidu**» — «tehtisara» ölgenlerning rohliri baridighan jay. Babilliqar her yili tajawuzchiliq pilanini tüzeytti. Axir bérup bu tajawuzchiliq özining mudapiisini ajizlashturup, Pars impériyesi ularni nabut qildi. «U **ölümdek héchqachan qanmaydu**» — «ölüm» herdaim insanlarning jénini alidu, hergiz «boldi» démeydu.

Görüge qoyghan nersiler bilen özini chingdighuchigha way!»[□]

⁷ Sendin jazane-qerz alghuchilar biraqla qozghalmamdu?

Séni titretküchiler biraqla oyghanmamdu?

Andin sen ulargha olja bolmamsen?[□]

⁸ Sen nurhun ellerni bulang-talang qilghanliqing tüpeylidin,

Hem kishilerning qanliri, zémin, sheher hem uningda turuwatqan hem-meylen'ge qilghan zulum-zorawanliqing tüpeylidin,

Saqlinip qalghan eller séni bulang-talang qilidu;[□]

⁹ Halaket changgilidin qutulush üçün,

Uwamni yuqirigha salay dep,

Nepsi yoghinap öz jemetige haram menpeet yighquchigha way!

¹⁰ Nurhun xelqlerni weyran qilip,

Öz jemetingge ahanet keltürdüng,

Öz jéninggha qarshi gunah sadir qilding.

¹¹ Chünki tamdin tash nida qilidu,

Yaghachlardin lim jawab béridu: —

¹² Yurtni qan bilen,

Sheherni qebihlik bilen qurghuchigha way!»

¹³ Mana, xelqlerning jan tikip tapqan méhnitining peqet otqa yéqilghu qilin'ghanliqi,

El-yurtlarning özlirini bihude halsiratqanliqi,

Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigardin emesmu?

¹⁴ Chünki xuddi sular déngizni qaplighandek,

Pütün yer yüzi Perwerdigarni bilip-tonush bilen qaplinidu.^{□ ■}

¹⁵ Öz yéqininggha haraqni ichküzüchige —

— Uning uyat yérigé qarishing üçün,

Tulumungdin quyup, uni mest qilghuchi sanga way![□]

¹⁶ Shan-sherepning ornida shermendichilikke tolisen;

Özüngmu ich,

[□] **2:6 «görüge qoyghan nersiler bilen özini chingdighuchigha way!»** — «görüge qoyghan nersiler» dégen ibare ikki bisliq bolup, bashqa bir menisi «bir döwe topa» — démek, ular mushu haram nersiler bilen özlirini bulghighanidi. Babil impériyesi ayagh asti qilghan eller Habakkukning Babil toghrisidiki bésharetlirini bilip yetkendin kéyin, ular bu ayettiki kinayilik sözlerni dégen bolushi mumkin. Sözler «mersiye» (matem tutush munajiti) sheklide éytilidu. [□] **2:7 «Sendin jazane-qerz alghuchilar biraqla qozghalmamdu?»** — «sendin jazane-qerz alghuchilar» dégen söz ikki bisliq bolup, yene bir menisi: «(yilandek) séni chaqquchilar». [□] **2:8 «... kishilerning qanliri, zémin, sheher hem uningda turuwatqan hemmeylen'ge qilghan zulum-zorawanliqing tüpeylidin,...»** — «.. zémin, sheher... » — bu isimler birlik shekilde (köplük shekilde emes) ipadilen'gini hem u zémin, sheherning nami éytilmighanliqidin qarighanda, u ibare Israil zémini (Pelestin) hem Yérusalémmi körssete kérek. [□] **2:14 «Chünki xuddi sular déngizni qaplighandek, pütün yer yüzi Perwerdigarni bilip-tonush bilen qaplinidu»** — bu bayanning özi Habakkukning dad-peryadigha bolghan chong bir jawabtur. Jahandiki adaletsizlikler shunche köp bolghinini bilen, héch bolmighanda axir bérip ularning herbiri yoqitilidu. Bashqa payghamberlerning bésharetliri boyiche, Babil shehiri toghruluq ishinimizki, u axiri zamanda qayta qurulidu. Emdi «Perwerdigarning küni»de, bu ayette déyilgendek «Pütün yer yüzi Perwerdigarni bilip-tonush bilen qaplinidu» we shunglashqa Babil qayta körünmeske yoqitilidu. «Qoshumche söz»imiznimu körtüng. [■] **2:14 Chöl. 14:21** [□] **2:15 «Öz yéqininggha haraqni ichküzüchige — uning uyat yérigé qarishing üçün, tulumungdin quyup, uni mest qilghuchi sanga way!»** — haraqeshler herdaim bashqilarni haraqeshlerge aylandurmaqchi bolidu. Biraq Babilning «bashqilargha haraq ichküzüsh» meqsiti ulargha ézitquluq qilip, öziye oxshash bechchiwazliq gunahigha kirgüzüp, andin ularni asanla kontrol qilishtin ibaret.

Xetniliking ayan bolsun!

Perwerdigarning ong qolidiki qedeh sen terepke burulidu,
Shan-sheripingning ustini reswayipeslik basidu. □

¹⁷ Liwan'gha qilghan zulum-zorawanliq,
Shundaqla haywanlarni qorqitip ulargha yetküzgen weyranchiliqmu,
Kishilarning qanliri, zémin, sheher hem uningda turuwatqan hemmeylen'ge
qilghan zulum-zorawanliq tüpeylidin,
Bular séning mijiqingni chiqiridu. □

¹⁸ Oyma mebudning néme paydisi,
Uni uning yasighuchisi oyup chiqqan tursa?
Quyma mebudningmu we uninggha tewe saxta telim bergüchining néme
paydisi —

— Chünki uni yasighuchi öz yasighinigha tayinidu,
Démek, zuwansiz «yoq bolghan nersiler»ni yasaydu?

¹⁹ Yaghachqa «Oyghan!» dégen ademge,
Zuwansiz tashqa «Ture!» dégen'ge way!
U wez éytamdu?

Mana, u altun-kümüş bilen hellendi,
Uning ichide héch nepes yoqtur. □

²⁰ Biraq Perwerdigar Öz muqeddes ibadetxanisididur!
Pütkül yer yüzi Uning aldida süküt qilsun!. □

3

Habakkukning duasi

¹ Habakkuk peyghemberning duasi,
«Shiggaon» ahangida: — □

² «Perwerdigar, men xewiringni anglidim, eyminip qorqtum.

□ **2:16** «**Özüngmu ich, xetniliking ayan bolsun!**» — «xetniliking ayan bolsun!» dégen ibare
ademning qattiq xijalitini körsetkinidin bashqa, «Sen Xudaning ehdisige we sözige yat ademsen» dégen
meninimu puritip béridu. Bashqa birxil terjimisi: «Özüngmu (haraq) ich, pulanglap yiqil!». □ **2:17**
«**Liwan'gha qilghan zulum-zorawanliq, shundaqla haywanlarni qorqitip ulargha yetküzgen
weyranchiliqmu,...**» — «Liwan» rayoni güzel ormanliri hem köpligen herxil yawayi haywanliri bilen
dangqi chiqqan. Babil impériyesi miladiyedín ilgiriki 605-yilidiki (Suriyede yúz bergen) «Karshémish
jéngi»din kéyin, (1) Liwandikilergé we etrapidikilergimu éghir zulum yetküzgen. (2) uningdin bashqa
ular qilmaqchi bolghan jenglerni dawam qilishi üçün hemde öz sheherlirini qurush üçün Li-
wandin köp del-derexlerni késip épketti. (3) ular yene köngül échish üçünla köp yawayi haywanlarni
rehimsiz usullar bilen owlidi. Mezkur ayettiki bu söz bu üç ishni közde tutidu. 2- we 3-ishtin
roshenki, insaniyetning tebiyy muhitni obdan asrashqa Xuda aldida jawabkarliq bar. «**Kishilarning
qanliri, zémin, sheher hem uningda turuwatqan hemmeylen'ge qilghan zulum-zorawanliq
tüpeylidin,...**» — «...zémin, sheher, ... turuwatqanlar» — 8-ayettiki ibarige oxshash, Israil zémini
(Qanaan)ni hem Yérusalémmi körsitidu. □ **2:19** «**uning ichide héch nepes yoqtur**» — yaki «uning
ichide héch roh yoqtur». «Yaghachqa «Oyghan!» dégen ademge, zuwansiz tashqa «Ture!» dégen'ge
way! ... **Uning ichide héch nepes yoqtur**» — bu ikki ayet (18-, 19-) Babilliqarning rezillikining
butpereslik bilen baghliq ikenlikini körsitidu. 1:7de körsitilgende, öz «xudaliri»ni özi yasighandin
kéyin, ular tirik Xudadin héch qorqmay, özige qolayliq «exlaq-pezilet» mizanlirini xalighanche békitidu.

□ **2:20** «**Biraq Perwerdigar Öz muqeddes ibadetxanisididur!**» — mushu yerde peyghember
belkim Xudaning asmandiki muqeddes ibadetxanisini körsitidu («Zeb.» 7:5, 11:4nimu körtüng). □ **3:1**
«**Shiggaon» ahangida:** — — «Shiggaon» belkim «dolqunluq», «otluq», «ashliq bilén» dégen menide
bolup, bu söz küyning éytildighan ahangini bildüridu.

I Perwerdigar, yillar arisida ishingni qaytidin janlandurghaysen,
Yillar arisida ishingni tonutqaysen;
Derghezepde bolghiningda rehimdilliqni ésingge keltürgeysen!□

³ Tengri Témandin,

Pak-Muqeddes Bolghuchi Paran téghidin keldi;
Sélah!

Uning shan-sheripi asmanlarni qaplidi,
Yer yüzi uning medhiyiliri bilen toldi;□

⁴ Uning parqiraqligi tang nuridek boldi,
Qolidin chaqmaq chaqqandek ikki nur chiqti;
Shu yerde uning küch-qudriti yoshurunup turidu. □

⁵ Uning aldidin waba,
Putliridin choghdek yalqun chiqmaқта idi;□

⁶ U turup yer yüzini mölcherlidi;
U qariwidi, ellerni dekke-dökkige saldi;
«menggü taghlar» pare-pare qilindi,
«ebediy döng-égizlikler» égildürüldi,
Uning yolliri bolsa ebediydur.□

⁷ Men Kushan qebilisining chédirlirining parakendichilikte bolghanliqini,
Midiyan zéminidiki perdilerni titrek basqanliqini kördüm.□

⁸ Perwerdigar deryalargha achchiqlandimikin?

Séning gheziping deryalargha qaritildimikin?

Qehring déngizgha qaritildimikin?

Atliringgha, nijat-qutquzushni épkélidighan jeng harwiliringgha minip kel-

□ **3:2** «Perwerdigar, **men xewiringni anglidim,...**» — yaki «Perwerdigar, men Sendin xewerni anglidim,...». «...yillar **arisida ishingni tonutqaysen, derghezepde bolghiningda rehimdilliqni ésingge keltürgeysen!**» — «yillar arisida» toghruluq: — Habakkuk Xuda axirqi zamanda Öz ulughluqini körsitip Israilni gunahtin qutquzidu, dep bildi. Biraq hazir «axirqi zaman» emes; emdi hazir, «yillar arisida»mu Xuda Öz küch-qudritini körsetkey! □ **3:3** «Tengri Témandin, **Pak-Muqeddes Bolghuchi Paran téghidin keldi!**» — «Téman» we «Paran» Qanaan (Pelestin) zéminining sherqiy jenubida, hazirqi «Iordaniye» Zéminigha jaylashqan ikki rayon. Bu yerde (yeni Sinay téghida) Musa peyghember «muqeddes qanun»ni qobul qildi, andin Israillar Xudaning yétekchiligi bilen Pelestin'ge qarap yol aldi. Bu sözlerge hem bashqa peyghemberlerning yazmilirigha qarighanda, Qutquzghuchi Mesih Eysa yer yüzige qaytip kelgendimu awwal shu yerge chüshüp, andin Israilni qutquzush üçün Qanaan'gha (Pelestin'ge) qarap kélidu. «Sélah!» — «Sélah» dégen söz belkim küy chalghan waqtda muzikidiki bir «pauza»ni körsitishi mumkin; shuning bilen uning: — «toxta, oylan!» dégen imasi bolushi mumkin.

□ **3:4** «Uning **parqiraqligi tang nuridek boldi**» — yaki «Uning parqiraqligi chaqmaqtek boldi».

□ **3:5** «Uning ... **putliridin choghdek yalqun chiqmaқта idi**» — yaki, «Uning ... putliridin pizghirir qizitma chiqmaқта idi». □ **3:6** «U **turup yer yüzini mölcherlidi**» — yaki «U yer yüzini silkup qoydi». ««**ebediy döng-égizlikler**» **égildürüldi**» — yaki ««**ebediy döng-égizlikler**» ghulitildi». ««**Menggü taghlar**» **pare-pare qilindi**, «**ebediy döng-égizlikler**» **égildürüldi**, **uning yolliri bolsa ebediydur**» — taghlar hem döngler «**ebediy**» turghandek bolsimu, peqet tirik Xuda Öz **«ebediydur**». Bashqa ikki xil terjimisi: (1) «Uning chiqishliri ebedtin buyan bolghan» (2) «U qedimki (**ebediy**) yollarda mangidu». □ **3:7** «**Men Kushan qebilisining chédirliri...**, **Midiyan zéminidiki perdiler...**» — «Kushan» we «Midiyan» dégen ikki el 3-ayettiki «Téman» we «Paran» dégen rayonlarda idi. Ular Israilning Qanaan (Pelestinni) ishghal qilishigha birinchi qarshi chiqqan ellerdin idi («Batur hakimlar») 3- hem 7-bablarni körüng.

gen'ghusen!□

⁹ Séning oqyaying ayan qilindi,
Sözüng boyiche, *Israil* qebililirige ichken qesemliring üchün ayan qilindi!
Sélah!

Sen yer yüzini derya-kelkünler bilen ayriwetting.□

¹⁰ Taghlar Séni körüp, azablinip tolghinip ketti;
Dolqunlap aqqan sular kelkündek ötüp ketti;
Chongqur déngiz awazini qoyuwétip,
Qollirini yuqirigha örletti.

¹¹ Étilghan oqliringning parqirag nurini körüp,
Palildighan neyzengning yoruqluqini körüp,
Quyash hem ay öz turalghusida jim turdi.

¹² Sen achchiqingda yer yüzidin ötüp yürüş qilding;
Ellerni ghezippingde ziraetni soqqandek soqtung;

¹³ Öz xelqingning nijat-qutquzulushi üchün,
Sen Öz Mesihing bilen bille nijat-qutquzush üchün chiqting;
Ulini boynighiche échip tashlap,
Rezilning jemetining béshini urup-yanjip, uningdin ayriwetting;
Sélah!□

¹⁴ Sen uning neyziliri bilen serdarlirining béshigha sanjiding;
Ular dehshetlik qara quyundek méni tarqitiwétishke chiqti,
Ularning xushallıqı ajız möminlerni yoshurun jayda yalmap yutushtin
ibarettur!□

¹⁵ Sen atliring bilen déngizdin,
Yeni döwe-döwe qilin'ghan ulugh sularin ötüp mangding!□

□ **3:8** «Perwerdigar deryalargha achchiqlandimikin? Séning ghezipping deryalargha qaritildimikin? Qehring déngizgha qaritildimikin? Atliringgha, nijat-qutquzushni épkéldighan jeng harwiliringgha minip kelgen'ghusen!» — Babil we Mésopotamiyidiki butpereslik epsaniliri boyiche, déngiz we deryalar ularning küchlük butliri yaki jin-sheytanliri turidighan «qorghan»liri idi. Bu ayet boyiche Xudaning Özining küch-qudriti hemme but we jin-sheytanlardan zor üstün körsitilidu.

□ **3:9** «Séning oqyaying... sözüng boyiche, *Israil* qebililirige ichken qesemliring üchün ayan qilindi!» — bashqa ikki xil terjimisi: — «Séning oqyaying... Séning sözüngge tayan'ghan qebililerge ichken qesemliring boyiche ayan qilindi!», yaki: «Sen oqyayingni ayan qilding, nurgun oqlarning élip kételishini buyrudung». □ **3:13** «Sen Öz Mesihing bilen bille nijat-qutquzush üchün chiqting» — «Mesihing» yaki «Mesih qilghining» — Xudaning yolyoruqi boyiche, *Israil*gha yéngi bir padishah békitish üchün uning béshigha zeytin méyi sürülüş kérek idi. Mushu murasim «mesih qilinish» dep we shu chaghdin bashlap mushu padishah «Xudaning mesih qilghini» dep atilatti. Xuda Dawut padishahning bir ewladini «mesih qilimen», bu «Qutquzhuchi-Mesih» *Israil*ni hem barlıq dunyani gunahliridin qutquzidu, dep wede qilghan. Bizningche mushu ayyete bu «Qutquzhuchi-Mesih» körsitilidu. «Sen Öz Mesihing bilen bille nijat-qutquzush üchün chiqting» — bashqa birxil terjimisi: «Sen Öz Mesihingni qutquzush üchün chiqting». «... Ulini boynighiche échip tashlap, ...» — yaki «uni (shu jemetni) ulidin ögzisigiche échip tashlap,...» Bezi alimlar: «Rezilning béshi» dégen söz axiri zamandiki Xudagha qarshi chiqqan, Sheytanning wekili bolghan «dejal»ni körsitidu, dep qaraydu. Biz qoshulimiz.

□ **3:14** «Sen uning neyziliri bilen serdarlirining béshigha sanjiding» — «uning» — «rezilning jemetining béshining...» (13-ayet); belkim dejalni körsitishi mumkin. «Ular dehshetlik qara quyundek méni tarqitiwétishke chiqti» — «méni» — *Israil* sözleydu. Mushu ayettiki sözler axirqi zamandiki *Israil* xelqingning éytqanliri bolsa kérek. □ **3:15** «Sen atliring bilen déngizdin, yeni döwe-döwe qilin'ghan ulugh sularin ötüp mangding!» — Musa peyghember *Israil*ni *Misirdin* chiqirip yétekligende, ular Qizil Déngizdin ötken. Déngizdiki sular ulargha yol échip ikki teripide «döwe-döwe» turghanidi. Kelgüsi zamandiki wege belkim buninggha oxshap kétidu.

16 Men bularni anglidim, ichi-baghrimni titrek basti;
 Awazni anglap kalpuklirim dir-dir qildi,
 Ustixanlirim chirip ketkendek boldi,
 Putlirimni titrek basti;
 Chünki men külpelik künide,
 Yeni öz xelqimge tajawuz qilghuchi bésip kirgen künidimu,
 Sewr-xatirjemlikte turushum kérek.□

17 Chünki enjür derixi chécheklimisimu,
 Üzüm tallirida méwe bolmisimu,
 Zeytun derixige qilghan ejir yoqqa chiqqan bolsimu,
 Étizlar héch hosul bermigen bolsimu,
 Qotandin qoy padisi üzülgen bolsimu,
 Éghilda kala padisi yoq bolsimu,

18 Men hamam Perwerdigardin shadlinimen,
 Manga nijatimni bergüchi Xudayimdin shadliqqa chömülimen,□

19 Perwerdigar, Reb, méning küch-qudritimdur;
 U méning putlirimni kéyikningkidek qilidu;
 Méni yuqiri jaylirimda mangghuzidu!

(Bu küy neghmichilarning béshigha tapshurulup, tarliq sazlar bilen oqul-sun).

□ 3:16 «Awazni **anglap kalpuklirim dir-dir qildi**» — Habakkuk «Xudaning awazi» dep ochuq éytmaydu — uninggha nisbeten anglighudek peqet birla awaz bar; xalas. □ 3:18 «Manga **nijatimni bergüchi Xudayim...**» — yaki «nijatim bolghuchi Xudayim...».

Zefaniya

¹ Amonning oghli Yosiya Yehudagha padishah bolghan waqitlarda, Hezekiyaning chewrisi, Amariyaning ewrisi, Gedaliyaning newrisi, Kushining oghli Zefaniyagha yetken Perwerdigarning sözi: —

Soraqqa tartishning omumiyligi

² Men yer yüzidin hemmini qurutuwétimen, — deydu Perwerdigar;

³ — Insan hem haywanni qurutuwétimen,

Asmandiki uchar-qanatlar hem déngizdiki béliqlarni,

Barliq putlikashanglarni rezil ademler bilen teng qurutuwétimen,

Insaniyetni yer yüzidin üzüp tashlaymen, — deydu Perwerdigar.■

Yehudaning soraqqa tartilishi

⁴ — Shuning bilen Men Yehuda üstige,

Barliq Yérusalémdikiler üstige qolumni sozimen;

Mushu yerde «Baal»ning qalduqini,

«Qémar»larning namini kahinlar bilen bille üzüp tashlaymen;□

⁵ Shundaqla ógzi turup asmandiki jisimlarga bash uridighanlarni,

Perwerdigargha bash urup, shundaqla Uning nami bilen qesem qilib turup,

«Malkam»ning nami bilenmu qesem qilidighanlarni,□

⁶ Perwerdigardin tezgenlerni,

Perwerdigarni izdimeydighan yaki Uningdin yol sorimighanlarnimu üzüp tashlaymen.■

⁷ Reb Perwerdigarning huzuri aldida süküt qilinglar;

Chünki Perwerdigarning küni yéqindur;

Chünki Perwerdigar qurbanliqni teyyarlidi,

U méhmanlarni «taharet qildurup» halal qildi;□

⁸ Perwerdigarning qurbanliqining künide shundaq boliduki,

■ **1:3** Yar. 6:7 □ **1:4** «Mushu yerde «Baal»ning qalduqini, «Qémar»larning namini kahinlar bilen bille üzüp tashlaymen» — «Baal» Pelestindikiler choqunidighan bir but idi. «Baalning qalduqi» «Baal» dégen butqa choqun'ghanlardin qélip qalghan kishiler. «Kahinlar» dégen Xudaning muqeddes ibadetxanisida ishleydighan mexsus «qurbanliq qilghuchilar». «Qémar»lar bolsa özlirini butlarga béghishlighan «qurbanliq qilghuchilar» idi («2Pad.» 23:23, «Hosh.» 10:5ni körüng). Xudagha étiaq qilghuchi ademler bolsa, «Xuda «Qémar»larni yoqitishi muqerrer» dep oylysa kérek. Biraq bu axirqi jümlidin qarighanda «**kahinlar**» birinchi bolup eyiblendi. Sözge qarighanda ularmu butperes bolup qaldı. Shunga ular «Qémar»lardin téximu eyiblik, «Qémilar»gha nisbeten ular heqiqetni obdan chüshinishi kérek idi. □ **1:5** ««Malkam»ning nami bilenmu qesem qilidighanlar...» — demisekmu «Malkam» yene bir but. ■ **1:6** Yesh. 1:4; 59:13; Yer. 15:6 □ **1:7** «Perwerdigar qurbanliqni teyyarlidi, U méhmanlarni «taharet qildurup» halal qildi» — Tewrat dewridiki qurbanliqlardin bezilirini yégili bolatti, qurbanliqlar sunulghanda méhmanlarni chaqirish adettiki ish idi. Biraq 8-9-ayetke qarighanda, méhmanlarning özi bu «qurbanliq»ning bir qismi bolidu. Ularni «taharet qildurush», mushu yerde «napak nersilerdin ayriwétish, yuyush» yaki «Xudagha ayriwétish» dégeni bildüridu. Andin ular özi «qurbanliq» bolushqa «halal» bolidu. «Méhmanlar»ning köpinchisi bolsa Xudagha qarshi chiqqanlarning nurghun jesetlirini yeydighan, shundaqla eslide «haram bolghan» qushlar we haywanatlar bolidu («Yesh.» 34:6, «Yer.» 46:10, «Ez.» 39:17-19nimu körüng).

Men emirlarni, padishahlarning oghullirini we yat ellarning kiyimlirini kiyiwalghanlarning hemmisini jazalaymen;□

⁹ Shu küni Men bosughidin dessimey atlaydighanlarni, Yeni zulum-zorawanliq hem aldanchiliqqa tayinip, xojayinlirining öylirini tolduridighanlarni jazalaymen. □ ■

¹⁰ Shu künide, — deydu Perwerdigar,

«Béliq derwazisi»din «Waydad»,

«Ikkinchi mehelle»din hörkireshler,

Döng-égizliklerdin ghayet zor «gum-gum» qilip weyran qilin'ghan awazlar anglinidu.□

¹¹ «Hörkirenglar, i «Oymanliq mehellisi»dikiler;

Chünki «sodiger xelq»ning hemmisi qilichlandi,

Kümüş bilen chingdalghanlar qirildi!□

¹² — We shu chaghda shundaq boliduki,

Men Yérusalémni chiraghlar bilen axturimen,

Arzangliri üstide tin'ghan sharabtek turghan endishisiz ademlerni,

Yeni könglide: «Perwerdigar héch yaxshiliqni qilmaydu, yamanliqnimu qilmaydu» dégenlerni jazalaymen.□

¹³ Emdi bayliqliri olja,

Öyliri berbat bolidu;

Ular öylerni salghini bilen,

Ularda turmaydu;

Üzümzarlarni berpa qilghini bilen,

Ularning sharabini içmeydu.

¹⁴ Perwerdigarning ulugh küni yéqindur;

Berheq yéqindur, intayin téz yétip kélidu;

Angla, Perwerdigarning küning sadasi!

Yétip kelgende palwanmu elemlik warqiraydu. ■

¹⁵ Shu küni qehr élip kélidighan bir kün,

□ **1:8** «Men emirlarni, padishahlarning oghullirini we yat ellarning kiyimlirini kiyiwalghanlarning hemmisini jazalaymen» — oqurmenlarning éside barki, Zefaniya «padishahning oghli» idi. Shunga u bu ordidikilerning ehwalini nahayiti obdan biletti. Mushundaq «yat ellarning kiyimlirini (ejnebiyche kiyimni) kiyiwélish» belkimi butpereslikke yaki tekebburluqqa munasiwetlik gunah bolsa kérek. □ **1:9** «Shu küni Men bosughidin dessimey atlaydighanlarni, yeni zulum-zorawanliq hem aldanchiliqqa tayinip, xojayinlirining öylirini tolduridighanlarni jazalaymen» — Xuda mushu yerde peyghember arqiliq xurapiyliqni eyibligen bolsa kérek. «Öy bosughisini dessmeslik kérek, yaman bolidu» dégenlik éniq bir misaldur (1Sam. 5:4, 5ni körüng). Ular eslidinla Tewrattiki muqeddes qanun'gha ilalap bolghan mushundaq xurapiy ushshaq-chüshshek qaidige riaye qilghini bilen, zulumni héchweqesi yoq dep qorqmay qiliwéridu. ■ **1:9** 1Sam. 5:4, 5. □ **1:10** ««Béliq derwazisi»din «waydad», «ikkinchi mehelle»din hörkireshler...» — «Béliq derwazisi» hem «ikkinchi mehelle» Yérusalémning shimaliy teripige jaylashqan bolup, sheherning bashqa üç teripi tik yar idi, hujum kelse daim shimaliy teripidin kéletti. □ **1:11** «Chünki «sodiger xelq»ning hemmisi qilichlandi, ...» — bu belkimi kinayilik gep. Ibraniy tilida «sodiger» we «Qanaan» dégenler oxshash bir söz bilen ipadilini. Israil xelqi esli butperes bolghan «Qanaan xelqi»ni Pelestindin (Qanaandin) heydiwetkenidi. Biraq Israil özi hazir «Xudaning xelqi» emes, belki «sodiger xelq» hem «butperes bir xelq» bolup qalghan oxshaydu. Ularning qilghan sodisimu Xudaning neziride haram oxshaydu.

□ **1:12** «Arzangliri üstide tin'ghan sharabtek turghan endishisiz ademler...» — «arzangliri üstide tin'ghan sharab» sharab tinishi üçhün uzun waqit midirlimay turushi kérek. Tin'ghan «arzanglar», (dugh, chökünde) nahayiti achchiq bir nerse, elwette. ■ **1:14** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yesh. 2:12-22; 13:10; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Weh. 6:12-13

Külpetlik hem derd-elemlik bir kün,
 Weyranchiliq hem berbatliq chüshidighan bir kün,
 Zulmetlik hem sürlük bir kün,
 Bulutlar hem qap-qaranghuluq bilen qaplan'ghan bir kün,
 16 Istihkamlashqan sheherlerge, sépilning égiz poteylirige hujum qilidighan,
 Kanay chélinidighan, agah signali kötürüldighan bir kün bolidu.□
 17 Men ademler üstige külpetlerni chüshürimen, —
 Ular qarighulardek yürüdü;
 Chünki ular Perwerdigargha qarshi gunah qildi;
 Ularning qanliri topa-changdek,
 Ularning üçhey-qérinliri poqtek töküldü;
 18 Perwerdigarning qehri chüshken künide altun-kümüshliri ularni qutquzal-
 maydu;
 Belki pütkül jahan Uning ghezep oti teripidin yewétildü;
 Chünki U barliq yer yüzdikilerning üstige mutleq bir halaket, dehshetlik bir
 halaket chüshürüdü.□ ■

2

1 Yighilinglar, özünglarni yighinglar, i nomussiz «yat el»,□
 2 Yarliq chiqquche,
 Kün topandek téz ötüp ketküche,
 Perwerdigarning achchiq ghezipi üstünglerge chüshküche,
 Perwerdigarning ghezipini élip kélidighan kün üstünglerge chüshküche,
 3 Perwerdigarni izdenglar, i Uning hökümlirini ada qilghan zémindiki kemter-
 ler;
 Heqqaniyliqni izdenglar, kemterlikni izdenglar;
 Éhtimal siler Perwerdigarning ghezipi bolghan künide panah tapqan
 bolisiler.■

Ellerning soraqqa tartilishi

4 Chünki Gaza tashlan'ghan bolidu,
 Ashkélon weyrane bolidu;
 Ular Ashdodtikilerni chüsh bolmayla heydiwétidu;
 Ekron yulup tashlinidu.□
 5 Dégiz boyidikiler, yeni Qéret élidikilerge way!

□ **1:16 «agah signali kötürüldighan bir kün bolidu»** — yaqi «jeng warqirashliri kötürüldighan bir kün bolidu». □ **1:18 «mutleq bir halaket, dehshetlik bir halaket»** — yaqi «mutleq bir halaket, chaqmaqtek bir halaket». ■ **1:18** Pend. 11:4; Ez. 7:19; Zef. 1:14-16 □ **2:1 «Yighilinglar, özünglarni yighinglar, i nomussiz «yat el»** — «yat el» mushu yerde Israil xelqi Xudagha nisbeten butperes bir yat elge oxshaydu, dégenlik. Ularning «yighilishi» belkim jamaette bolup dua-tilawet bilen Xudani izdesh üçhün bolsa kérek. Ibraniy tilidiki «yighilinglar» dégen bu péil adette peqet «paxal yighiwélish»ni körsitidu, bu mushu yerde intayin kinayilik gep bolup, Israil paxaldek bir xelq, Xudaning otida tézla köydürülüş xetiride turidu, dégenlik (2-ayetni körüng). ■ **2:3** Zeb. 27:4; 32:5-7 □ **2:4 «Chünki Gaza tashlan'ghan bolidu, Ashkélon weyrane bolidu; ular Ashdodtikilerni chüsh bolmayla heydiwétidu; Ekron yulup tashlinidu»** — bu sheherler Filistiyediki besh chong sheherning töti. Ularning tertipi shimaldin jenubqa bolup, hujum shimaliy teripidin kélidighan oxshaydu. «Ashdodni chüsh bolmayla heydiwétidu» dégen jümle belkim hujum etigende bashlinip chüsh bolghuche ghelibilik tamamlindighanliqini körsitidu. Bashqa birxil chüshenchisi, hujum chüsh waqtida, yeni adem uxliqan waqitta qilinidu, «Ular Ashdodni chüshte heydiwétidu» dégenlik.

Perwerdigarning sözi sanga qarshidur, i Qanaan, Filistiylarning zémini!
Ahaleng qalmighuche Men séni halak qilimen.□

⁶ Déngiz boyi padichilar üçhün chimenzar,

Qoy padiliri üçhün qotanlar bolidu;

⁷ Déngiz boyi Yehuda jemetining qaldisi igidarchiliqida bolidu;

Ashu yerde ular ozuqlinidu;

Ashkélonning öyliride ular kech kirgende yatidu,

Chünki Perwerdigar Xudasi ularning yénigha béríp ulardin xewer élip,

Ularni asarettin azadliqqa érishtüridu.□

⁸ Men Moabning deshnimini, Ammoniylarning haqaretlerini anglidim;

Ular shundaq qilip Méning xelqimni mazaq qilip,

Ularning chégralirini paymal qilip maxtinip ketti.

⁹ Shunga Men Öz hayatim bilen qesem qilimenki, — deydu samawi qoshun-

larning Serdari bolghan Perwerdigar, Israilning Xudasi,

Moab jezmen xuddi Sodomdek,

Ammoniyar xuddi Gomorradek bolidu —

Yeni chaqqaqlar we shorluqlar qaplan'ghan jay, daim bir chöl-jezire bolidu;

Hem xelqimning qaldisi ulardin olja alidu,

Qowmimning qalghanliri bulargha ige bolidu.□

¹⁰ Ularning tekebburluqidin bu ish béshigha kélidu,

Chünki ular samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning

xelqini mazaq qilip maxtinip ketti.

¹¹ Perwerdigar ulargha dehshetlik bolidu;

Chünki U yer yúzidiki butlarning hemmisini qurutiwétidu;

Shuning bilen eller, barliq chet araldikiler herbiri öz jayida Uninggha ibadet

qilidu.

¹² I Éfiopiyler, silermu Méning qilichim bilen öltürülisiler.□

¹³ U qolini sozup shimalgha tegküzüp, Asuriyeni halak qilidu,

Ninewe shehirini weyrane, chöl-bayawandek qehetchilik jay qilidu.□

¹⁴ Uning otturisida charwa padiliri,

Shundaqla haywanlarning herxilliri yatidu;

Chöl huwqushi, chirqirighuchi huwqushlar uning tüwrük bashlirida

qonidu;

Dériziliridin sayrashlar anglinidu;

Bosughilirida weyraniqliq turidu;

□ **2:5 «déngiz boyidikiler, yeni Qéret élidikilerge way!»** — bu sözmu Filistiylerge qaritilghan. «Qéretler» belkim «Krét»dikiler dégen menide. Ularning esli yurti (Ottura Déngizdiki) Krét arili idi.

□ **2:7 «ularning yénigha béríp ulardin xewer élip,...»** — ibraniiy tilida: «ularni yoqlap...» dégen sözler bilenla ipadilinidu. □ **2:9 «Moab jezmen xuddi Sodomdek, Ammoniyar xuddi Gomorradek bolidu...»** — oqurmenlarning éside bolushi mumkinki, Xuda Sodom we Gomorra sheherlirini rezil-lilikliri tüpeylidin asmandin ot chüshürüp weyran qiliwetken. □ **2:12 «I Éfiopiyler, silermu méning qilichim bilen öltürülisiler»** — bu bésharettin texminen 80 yildin kéyin «Kambusis II» Éfiopiyege tajawuz qildi (miladiyedin ilgiriki 525-yili). Bésharet bu weqeni yaki bolmisa axirqi zamandiki bir weqeni körsitishi kérek. □ **2:13 «U qolini sozup shimalgha tegküzüp, Asuriyeni halak qilidu, Ninewe shehirini weyrane, chöl-bayawandek qehetchilik jay qilidu»** — bu bésharetler (12-15-ayetler)

Zefaniyaning sözliridin peqet birnecheke yildin kiyim emelge ashurulghan. Miladiyedin ilgiriki 612-yili, büyük Asuriye impériyesi paytexti Ninewe bilen bille pütünley berbat qilindi. Éfiopiye bashqa yurtlardan yiraq bolsimu, qattiq hujumgha uchridi (12-ayet). Zefaniyaning bu sözining emelge ashurulghanliqini körgen kishiler uning «Perwerdigarning küni» toghruluq bolghan bésharetliri hem bashqa bésharetlirininimu beribir axirida emelge ashurulidu, dep bilgen boldi.

Chünki U buning kédir yaghad neqishlirini ochuqchiliqta qalduridu;
 15 Mana bu endishisiz yashap kelgüchi shad-xuram sheher,
 Könglide: «Menla bardurmen, mendin bashqa biri yoqtur» dégen sheher –
 U shunchilik bir weyrane, haywanlarning bir qonalghusi bolup qaldighu!
 Uningdin ötüwatqanlarning hemmisi üshqirtidu,
 Qolini silkiydu.□

3

Yérusalémning soraqqa tartilishi

- 1 Asiyliq qilghuchi, bulghan'ghan, jebir-zulum yetküzgüchi sheherge way!
 2 U awazni anglimidi, terbiyini qobul qilmidi;
 Perwerdigargha tayanmidi, Xudasigha yéqinlashmidi.□
 3 Uning otturisida bolghan emirlirining hemmisi hörkireydighan shirlar,
 Uning soraqchiliri bolsa kechliki owlaydighan, etigini ghajilighudek
 héchnerse qaldurmaydighan bõrilerdur;■
 4 Uning peyghemberliri wezinsiz, asiy kishiler;
 Uning kahinliri muqeddes ibadetxanini bulghaydighanlar,
 Tewrat-qanunigha buzghunchilik qilidighanlar.□ ■
 5 Heqqaniy Perwerdigar uning otturisididir;
 U héch heqqaniyetsizlik qilmaydu;
 Her etigende adil hökümuni ayan qilidu;
 Hökümide kemchilik yoqtur;
 Biraq namerd adem héch nomusni bilmeydu.□ ■
 6 – Men ellerni üzüp tashliwetkenmen,
 Ularning istihkam poteyliri weyranidur;
 Kochilirini héchbir adem ötmigüdek qilip xarabe qilghanmen;
 Sheherliri ademzatsiz, héch turghuchisi yoq qilinip halak bolghan.□
 7 Men: «Peqet Mendin qorqunglar, terbiyini qobul qilinglar» – dédim.
 Shundaq bolghanda uninggha hemme békitkenlirim chüshürülmey, makani
 héch xaniweyran bolmas.

□ 2:15 «Uningdin ötüwatqanlarning hemmisi üshqirtidu, qolini silkiydu» — bu heriketler belkim heyran bolghanliq yaki mazaq qilghanliqni bildüridu. □ 3:2 «Asiyliq qilghuchi, bulghan'ghan, jebir-zulum yetküzgüchi sheherge way! (1-ayet) U awazni anglimidi, terbiyini qobul qilmidi» — bu sözlerni anglighuchi Yérusalémdikiler belkim Zefaniya yene Asuriyening gunahlirini eyiblewatidu, dep oylishi mumkin idi. Biraq kényinki sözliridin anglighuchilar tuyuqsiz: «Uning eyibligini Ninewe emes, belki biz Yérusalémdikiler ikenimiz!» dep heyran qalghan, shundaqla xapa bolghan bolushi mumkin idi. «Awaz»ning kimning ikenlikini Zefaniya peyghember démeydu; chünki uninggha nisbeten bu dunyada anglighudek peqet birla awaz bar, yeni Perwerdigarningkidur. ■ 3:3 Pend. 28:15; Ez. 22:27 □ 3:4 «Uning peyghemberliri wezinsiz, asiy kishiler; uning kahinliri muqeddes ibadetxanini bulghaydighanlar» — «peyghemberliri» bolsa saxta peyghemberler, elwette. «Kahinlar» muqeddes ibadetxanida puqralar üçün mexsus qurbanliqni köydürgüchi xadimlar. ■ 3:4 Yer. 23:11, 32; Hosh. 9:7. □ 3:5 «hökümide kemchilik yoqtur» — yaki «U (Perwerdigar) hökümlirini ada qilmay qalmaydu». ■ 3:5 Qan. 32:4 □ 3:6 «Men ellerni üzüp tashliwetkenmen, ularning istihkam poteyliri weyranidur sheherliri ademzatsiz, héch turghuchisi yoq qilinip halak bolghan» — yat eller arisidiki bu weqeler, shübhisizki, Israilgha sawaq, agah we misal bolushi kérek idi.

Biraq ular baldurla ornidin turup, hemme ishlirini haram qiliwetti.□

Barliq ellerning soraqqa tartilishi

8 Shunga Méni kütünglar, — deydu Perwerdigar,
Men guwahliq bérishke ornumdin qozghalghan kün'giche —
Chünki Méning qararim — ellerni yighish,
Padishahliqlarni jem qilishtin ibaretki,
Ularning üstige qehrinni,
Hemme dehshetlik achchiqimni béshigha töküsh üçündür.
Chünki yer yüzining hemmisi achchiq ghezipimning oti bilen
köydürüwétiledi.□

Israilning eslige keltürülüshi, ellerning Xudaning yénigha kélishi

9 Chünki shu tapta barliq ellerning Perwerdigarining namigha nida qilip
chaqirishi üçhün,
Uning xizmitide bir jan bir ten bolushi üçhün,
Men ularning tilini sap bir tilgha aylandurimen,
10 Chünki Éfiopiye deryalirining nérisidin Méning dua-tilawetchilirim,
Yeni Men tarqatqanlarning qizi,
Manga sunulghan hediyeni épkélidu.□

Israilning Xudaning Rohida «qaytidin tughulushi»

11 Shu küni sen Manga asiqliq qilghan barliq qilmishliring tüpeylidin iza
tartip qalmaysen;
Chünki shu tapta Men tekebburluqungdin xushallinip ketkenlerni arangdin
élip tashlaymen,
Shuning bilen sen muqeddes téghim tüpeylidin halingni ikkinchi chong qil-
maysen;□
12 We Men arangda kemter hem miskin bir xelqni qaldurimen,
Ular Perwerdigarning namigha tayinidu.
13 Israilning qaldisi ne qebihlik qilmaydu,
Ne yalghan sözlimeydu,
Ne ularning aghzidin aldanchi til tépilmaydu;
Ular belki ozuqlinip, yatidu,

□ 3:7 «Shundaq bolghanda uninggha hemme békitkenlirim chüshürülmey, makani héch xani-
weyran bolmas. Biraq ular baldurla ornidin turup, hemme ishlirini haram qiliwetti» —
bashqa birxil terjimisi: «Undaq bolghanda uninggha bérlidighan hemme jazaliri néme bolushidin
qet'iynezer, uning makani héch üzülmeydu». «Biraq ular baldurla ornidin turup, hemme ishlirini
haram qiliwetti» — démek, tilgha élin'ghan «haram ishlar»ni qilishqa nahayiti aldirawatqanidi.

□ 3:8 «Men guwahliq bérishke ornumdin qozghalghan kün'giche...» — «guwahchiliq bérishke...»
dégening bashqa birxil terjimisi «owni élishqa...». □ 3:10 «Éfiopiye deryalirining nérisi...» —
Éfiopiye nahayiti chet jay bolup, towa qilish pursiti jahanning chetdirigiche bolidu, dep körsitidighan
bir misaldu. «Méning dua-tilawetchilirim, yeni Men tarqatqanlarning qizi...» — belkim tarqilip
ketken, emma towa qilghan Israillarni körsitidu: «Perwerdigarning küni» shunche dehshetlik bolghini
bilen (8-ayet), 9-10-ayettiki bésharetler Xudaning méhri-shepquitige hetta shu künidimu érishish imkaniyiti
barliqini ispatlaydu. □ 3:11 «muqeddes téghim tüpeylidin» — yaki «muqeddes téghimda» yaki
«muqeddes téghim üstide».

Héchkim ularni qorqutmaydu.□

Israilning qaytidin yigilishi – axirqi zamandiki shad-xuramliq bir küy

¹⁴ Yayrap-yashna, i Zion qizi!

Tentene qilip warqira, i Israil!

Pütün qelbing bilen xushal bolup shadlan, i Yérusalémning qizi!■

¹⁵ Perwerdigar séni jazalaydighan hökümlerni élip tashlidi,

Düshminingni qayturuwetti;

Israilning padishahi Perwerdigar arangdidur;

Yamanliqni ikkinchi körmeysen.

¹⁶ Shu küni Yérusalémgha éytiliduki,

«Qorqma, i Zion!

Qolliring boshap, sanggilap ketmisun!

¹⁷ Perwerdigar Xudaying arangda,

Qutquzidighan qudret Igisidur!

Ü shadliq bilen üstüngde shadlinidu;

Öz méhir-muhebbitide aram alidu;

Üstüngde naxshilar éytip yayrap-yashnaydu.

¹⁸ Jemiyet sorunliridiki nomussiz ibadet tüpeylidin aranglardin

azablan'ghanlarni yighimen;

Bularning shermendilikliri ulargha éghir kéletti.□

¹⁹ Mana, Men shu tapta séni xarlighanlarning hemmisini bir terep qilimen,

Aqsaq bolghan qizni qutquzimen;

Talagha heydiwétilgen qizni yighimen;

Del ular xorlan'ghan barliq zéminlarda ularni *Özümg*e medhiye keltürgüchi,

shöhret bolghuchi qilip tikleymen.□

²⁰ Men shu tapta, yeni silerni yighqan waqitta, silerni *Öyge* épkelimen;

Chünki Men köz aldinglarda silerni asarettin azadliqqa chiqarghinimda,

Silerni yer yüzidiki barliq eller arisida shöhretlik, *Özemge* medhiye keltürgüchi

qilimen,

– deydu Perwerdigar.□

□ **3:13** «Israilning qaldisi ne qebihlik qilmaydu» — «Israilning qaldisi» Tewrattiki peyghemberlerning kitablarida köp körüldighan téma yaki mawzudur. Israil xelqining köp qismi Xudadin yiraqliship ketken bolsimu, ular arisida Xudaning méhir-shepiti bilen, Özige sadiq bir «qaldi»ning haman herdaim tépillidighanliqi körsitilidu. ■ **3:14** Zek. 9:9 □ **3:18** «Jemiyet sorunliridiki nomussiz ibadet tüpeylidin aranglardin azablan'ghanlarni yighimen; bularning shermendilikliri ulargha éghir kéletti» — ayetning birnechche terjimiliri bar. Bizningche menisi shuki, ibadet sorunlirida bolghan saxtipezlik, ar-nomussizliqlar sorun'gha qatnashqan ixlasmenlerni nahayiti azablighan, ular buninggha chidimay mushu héytlargha, ibadet sorunlirigha qatnashmay tarqilip ketkenidi. Shunga Xuda:

«Men ularni yighimen» — deydu. «Yesh.» 1:13ni körüng. □ **3:19** «Aqsaq bolghan qizni qutquzimen; talagha heydiwétilgen qizni yighimen» — «qiz» mushu yerde Israilni körsitidu. «...ularni *Özümg*e medhiye keltürgüchi, shöhret bolghuchi qilip tikleymen» — yaki «...ularni teripleş obyékti we nam-shöhretlik qilip tikleymen». □ **3:20** «Silerni ...shöhretlik, *Özemge* medhiye keltürgüchi qilimen» — yaki «Silerni... nam-shöhretlik we teripleş obyékti qilimen».

Hagay

Birinchi wehiy we xelqing inkasi

¹ Darius padishahning ikkinchi yili, altinchi ayning birinchi küni, Perwerdigarning sözi Hagay peyghember arqiliq Shéaltielning oghli, Yehudaning waliyisi Zerubbabelge hem Yehozadakning oghli, bash kahin Yeshuagha keldi: —□

² Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Bu xelq: «Waqti kelmidi, Perwerdigarning öyini qurush waqti téxi kelmidi» — deydu.□

³ We Perwerdigarning sözi Hagay peyghember arqiliq kélip mundaq déyildi: —

⁴ Bu öy téxichila xarabe tursa, bu siler taxtaydin bézelgen öyliringlarda yashaydighan waqitmu?□

⁵ Mana, Perwerdigar mundaq deydu: — Qiliwatqininglar üstide köngül qoyup oylininglar!

⁶ Térighininglar köp, yighiwalidighininglar az;

Yeysiler, biraq toymaysiler;

Ichisiler, biraq qanmaysiler;

Kiyisiler, biraq héchqandaq illimaysiler;

Ish heqqi alghuchi bolsa,

Xuddi ish heqqini tóshük hemyan'gha salghan'gha oxshastur.■

⁷ — Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Qiliwatqininglar üstide köngül qoyup oylininglar!

⁸ Taghqa chiqip, yaghachni élip kélinglar, öyni qurunglar; shundaq qilsanglar Men uningdin xursen bolimen, shan-sherepke érishimen, — deydu Perwerdigar.

⁹ — Siler köpni küttünglar, mana, érishkinginglar az boldi; uni öyge épkelginginglarda, Men uni püwlep yoqattim; bu néme üçün? — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar —

— Chünki Méning öyümnig xarabe bolghinigha qarimay, öz öyünglarni *sélishqa* yügürüshüp yürüwatisiler.

□ **1:1** «Darius padishahning ikkinchi yili, altinchi ayning birinchi küni» — «Darius padishah», yeni «Darius Xispastés» (miladiyedin ilgiriki 521-485-yillar). Bu kün miladiyedin ilgiriki 520-yili, 29-awghust idi. «Altinchi ay» — muqeddes kitapta yil, aylar tilgha élin'ghanda, Yehudiylarning kona kaléndari boyiche hésablinidu («Tebirler»nimu körüng). «**altinchi ayning birinchi küni**» — her ayning birinchi küni héyt bolatti, Yérusalémda bu sözni anglighan kishiler belkim az bolmisa kérek. «**bash kahin Yeshua**» — «kahin» muqeddes ibadetxanida puqralar üçün mexsus qurbanliqni köydürgüchi xadim.

□ **1:2** «**Bu xelq: «Waqti kelmidi, Perwerdigarning öyini qurush waqti téxi kelmidi» — deydu**» — muqeddes ibadetxanani qayta qurush xizmiti 15 yil ilgiri bashlan'ghanidi, biraq xelq bashqa ellerning tehditige uchrup, qurush xizmitidin qol tartqanidi («Ezra», 3-5-bablarni körüng). □ **1:4**

«**taxtaydin bézelgen öyliringlar**» — «taxtaydin bézelgen» dégen bu söz Tewratta peqet Sulayman qurghan muqeddes ibadetxanining bézilishi we «Yehoahaz padishah»ning ordisinging bézilishini teswirlesh üçün bir qétim ishliitilgen. Shuningdin körimizki, xelqler belkim muqeddes ibadetxanani qurushqa 15 yil ilgiri teyyarlighan yaghachni hazir öz öylirini bézesh üçün ishletmekte. Shunga ularning ikki gunah bar idi: (1) Xudaning öyini qurushni kéchiktürüş; (2) Xudaning öyi üçün teyyarlap qoyulghan yaghachni öz öyliri üçün ishliitish. ■ **1:6** Qan. 28:38; Mik. 6:14, 15.

¹⁰ Shunga üstünlarda asmanlar shebnemni bermeydu, zéminmu hosulini bermeydu; ■

¹¹ Men zémin'gha, taghqa, ziraetlerge, yéngi sharablargha, zeytun méyigha, tupraqning ündürmilirige, insanlarga, mal-waranlarga we qollardiki barliq ejirlerge qurghaqchiliqni chaqirdim. □

¹² Shuning bilen Shéaltielning oghli Zerubbabel hem Yehozadakning oghli bash kahin Yeshua we xelqning qaldisining hemmisi Perwerdigar Xudasining awazigha, shuningdek Perwerdigar Xudasining Hagay peyghembarni ewetishi bilen, uning sözlirige qulaq saldi; xelq Perwerdigar aldida qorqti.

¹³ Andin Perwerdigarning elchisi Hagay Perwerdigarning xewirini xelqqa yetküzüp:

— «Men siler bilen billidurmen» — deydu Perwerdigar, — dédi.

¹⁴ We Perwerdigar Shéaltielning oghli, Yehudaning waliyisi Zerubbabelning rohini, shundaqla Yehozadakning oghli, bash kahin Yeshuaning rohini hem xelq qaldisining herbirining rohini qozghidi; ular samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Xudasining öyige kélip ishlidi.

¹⁵ Bu Darius padishahning ikkinchi yili, altinchi ayning yigirme tötinchi küni idi. □

2

Ikkinchi wehiy — righbetlendirish

¹ Yettinchi ayning yigirme birinchi küni, Perwerdigarning sözi Hagay peyghember arqiliq kélip mundaq déyildi: □

² — «Shéaltielning oghli, Yehudaning waliyisi Zerubbabelge, Yehozadakning oghli, bash kahin Yeshuagha hemde xelqning qaldisigha söz qilip ulardin: —

³ «Aranglardin eyni chaghdiki shan-sherepte bolghan bu öyni körgenlerdin kim bar? Siler hazir uninggha qandaq qaraysiler? Neziringlarda u héchnémige erzimeydu, shundaqmu?» — dep sorighin. □

⁴ — Biraq hazir, i Zerubbabel, jasaretlik bol, — deydu Perwerdigar, — Yehozadakning oghli, bash kahin Yeshua, jasaretlik bol; zémindiki barliq xelq, jasaretlik bolup ishlenglar, — deydu Perwerdigar.

□ **1:10** «Shunga üstünlarda asmanlar shebnemni bermeydu» — shebnem, bolupmu 8- we 9-ayda pishidighan méwe yaki ashliqni yégleshtin saqlashta muhim rol oynaydu. ■ **1:10** Qan. 28:23

□ **1:11** «Men zémin'gha, taghqa, ziraetlerge, ... qollardiki barliq ejirlerge qurghaqchiliqni chaqirdim» — «qurghaqchiliq» (ibraniiy tilida «xoreb») hem «xarabe» dégenler bir-birige oxshap kétidighan sözler — Xudaning öyi «xarabe» bolsa, ulargha «xoreb» (qurghaqchiliq) bolidu. □ **1:15** «Bu Darius padishahning ikkinchi yili, altinchi ayning yigirme tötinchi küni idi» — Hagay bésharet béríp, xelq Xudaning öyide ish bashlighuche 23 kün ötti. Bu waqit hosul yighidighan pesil bolghachqa,

ish belkim hosulni yighip bolghandin kéyin bashlan'ghan. □ **2:1** «Yettinchi ayning yigirme birinchi küni» — bu kün «kepiler héyti» («kepe tikish héyti»)ning eng axirqi küni bolup, xelqning köp bir qismi Yérusalémnda bolghan bolush kérek. □ **2:3** «Aranglardin eyni chaghdiki shan-sherepte bolghan bu öyni körgenlerdin kim bar? Siler hazir uninggha qandaq qaraysiler? Neziringlarda u héchnémige erzimeydu, shundaqmu?» — Sulayman padishah salghan heywetlik muqeddes ibadetxana (miladiyedin ilgiriki 587-yili) Babil teripidin weyran qilin'ghan. Bu weqe Hagay söz qilghan waqitning 67 yil ilgiri bolghachqa, esli ibadetxanining shan-sheripi yéngi ibadetxanigha qaraydighan bezir hownaylarning ésidin chiqmighan bolushi kérek. «eyni chaghdiki shan-sherepte bolghan bu öy» we «uninggha qandaq qaraysiler?» dégen sözler ispatlayduki, Xuda neziride meyli Sulayman qurghan yaki bu waqittiki xelq qurghan ibadetxana bolsun, her ikkisini «bir» dep hésablaydu.

– chunki Men siler bilen billidurmen, – deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.

⁵ – Misirdin chiqqan waqtinglarda silerge ehde qilghan sözüüm we Méning Rohim aranglarda turup keldi; hergiz qorqmanglar.

⁶ Chunki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: –

– Yene peqet azghina waqittin kéyin Men asmanlar, yer yüzi, déngiz hem quruqluqni tewritimen; □ ■

⁷ Men barliq ellerni tewritimen; netijide ellerning serxil etiwari nersiliri élip kelinidu. Men mushu öyni shan-sherepke toldurimen, – deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.

⁸ – Kümüş Méningki, altun Méningki, – deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar. □

⁹ – Bu öyning kéyinki shan-sheripi eslidikidin zor bolidu, – deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar; – we Men mushu yerde aramlık-xatirjemlikni ata qilimen, – deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar. □ ■

Üchinchi wehiy – Xudaning shepqi we beriki

¹⁰ Darius padishahning ikkinchi yili, toqquzinchi aynning yigirme tötinchi küni, Perwerdigarning sözi Hagay peyghember arqiliq kélip mundaq déyildi:

¹¹ «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: – Kahinlarga söz qilib ulardin Tewrat-qanuni toghruluq: –

¹² «Birsi tonining étikide «Xudagha atalghan gösh»ni kötürüp kétiwatqinida, uning étiki nan'gha, umachqa, sharabqa, zeytun maygha yaki herqandaq ash-ozuqqa mundaqla tégip ketse, undaqla u nersiler «Xudagha atalghan» bolamdu?» – dep sorighin».

Kahinlar jawaben: «Yaq» – dédi. □

¹³ We Hagay: «Birsi jesetke tégip «napak» bolghan bolsa, u bu ash-ozuqning gaysibirige tegse, undaqla ash-ozuq napak bolamdu?» – dep soridi.

□ **2:6 «... asmanlar, yer yüzi, déngiz hem quruqluqni tewritimen»** — mundaqla sözler bashqa peyghember yazmiliridimu tépiliidu (mesilen, «Yeshaya» 13-bab, «Yeremiya» 4- hem 10-bab, «Yoél» 2-bab, «Nahum» 1-babta). Shühbisizki, bular «Perwerdigarning küni», yeni axirqi zamanni körsitidu. ■ **2:6** Ibr. 12:26,27 □ **2:8 «Kümüş Méningki, altun Méningki, – deydu ... Perwerdigar»** — shu dewrde dunyadiki köp qisim altun-kümüş Pars imériyesining qolida idi. Mezkur bésharetin azraqla bir mezgildin kéyin, Pars impérotori Darius teripidin: «Israilning etrapidiki yurtlardin impérotorgha élin'ghan bajlarning chong bir qisimini ayrip, bu pulni «Perwerdigarning öyni chirayliq yasash üçün ishliitish kérek...» dégen bir yarliq chühürüldi («Ezra» 4-6-babni, shundaqla «qoshumche söz»imizni körüng).

□ **2:9 «Bu öyning kéyinki shan-sheripi eslidikidin zor bolidu»** — bu bésharetning emelge ashurulushi nahayiti ajayib boldi. Söz köp bolghachqa, sherhini «qoshumche söz»imizge qoyduq. ■ **2:9** Mis. 23:20-22; Yer. 31:31-34; Ez. 36:26-28; Mat. 3: 11-12; 11:10; 24:12-16; Mar. 1:2; Luqa 1:76; 7:27; Yuh. 2:13-17; Yesh. 40:3; Ibr. 8:6; 12:24 □ **2:12 «birsi tonining étikide «Xudagha atalghan gösh»ni kötürüp kétiwatqinida, uning étiki .. herqandaq ash-ozuqqa mundaqla tégip ketse, undaqla u nersiler «Xudagha atalghan» bolamdu?»** — «Xudagha atalghan gösh» (yaki «muqeddes gösh») — Musa peyghemberge chühürülgén qanun boyiche, birsi Xudagha «gunah qurbanliqi» («gunahni tilidighan qurbanliq»), «inaq qurbanliqi» yaki «qurbanliqi»ni qilghanda, bu qurbanliqlardin melum parche gösh qurbanliq qilmaqchi bolghan kishining yardimide bolghan kahin'gha ayrip bérilgen. Bu gösh «Xudagha atalghan gösh» (yaki «muqeddes gösh») dep atalghan, bu göshni peqet kahin we uning ailisidikiler yéyishke bolidu.

Kahinlar javaben: «U napak bolidu» — dédi.□

¹⁴ Andin Hagay javaben mundaq dédi: —«Perwerdigar: «Emdi bu xelq, bu «yat el» Méning aldimdimu shundaqtur, ularning qollirida ishlen'genlirining hemmisimu shundaqtur, shuningdek ularning shu yerde Manga herbir sun'ghanlirimu napaktur» — deydu.□

¹⁵ — Emdi hazir köngül qoyup oylininglar —

Bügündin boshlap, mushu waqittin tartip körünglar — taki Perwerdigarning ibadetxanisidiki tash üstige yene bir tal tash qoyulghuche, □

¹⁶ shuningdin ilgiriki künlerde, birsi «yigirme küre»lik bir döwe ashliqni alghili kelgende, mana peqet on kürila chiqti; birsi sharab küpidin ellik komzek alghili kelse, mana peqet yigirme komzek chiqti.□

¹⁷ Men qolliringlar bilan ishigen barliq ishliringlarda silerni judun, hal we möldür apetliri bilen urup keldim; biraq siler yéningha qaytmidinglar. □ ■

¹⁸ Emdi ötünimenki, köngül qoyup oylininglar — bu kün, yeni toqquzinchi ayning yigirme tötinchi künidin boshlap, mushu waqittin tartip, — yeni Perwerdigarning ibadetxanisining qayta qurulusini bashlighan künidin kéyinki ishlargha köngül qoyup oylininglar;

¹⁹ danlar ambargha yighildimu? Üzüm talliri, enjür, anar hem zeytun derexliri héch méwe bermidi. Biraq Men bu kündin boshlap silerni beriketleymen».□

□ **2:13** «Birsi jesetke tégip «napak» bolghan bolsa, u bu ash-ozuqning qaysibirige tegse, unda qta ash-ozuq napak bolamdu?» — «napak bolghan» — Musa peyghemberge chüshürilgen qanun boyiche, birsi jesetke yaki jeset qoyulghan jaygha tegse, yaki bezi xil késel kishilerge tegse, «napak» dep hésablan'ghan. U bir mezgil (bezide bir kün, bezide bir hepte) ayrim turushi kérek idi. Ayrim turghandin kéyin ghusul qilib (pütünley yuyunup) andin «pak» dep hésablan'ghan. □ **2:14** «Perwerdigar: «... ularning qollirida ishlen'genlirining hemmisimu shundaqtur (napak, démek), shuningdek ularning shu yerde Manga herbir sun'ghanlirimu napaktur» — deydu» — «shu yerde» dégen söz belkim «napak qollirida» dégeni körstishi mumkin. «Perwerdigar: «Emdi bu xelq, bu «yat el» Méning aldimdimu shundaqtur, ularning qollirida ishlen'genlirining hemmisimu shundaqtur, shuningdek ularning shu yerde Manga herbir sun'ghanlirimu napaktur» — deydu» — bu toluq söz Israilgha nahayiti éghir idi. Israil özi kapir bir «yat el» bolghan oxshaydu. Ulardiki xarabe bolghan muqaddes ibadetxanining özi ularning «perwayim pelek» dégendek bixudluq gunahlirigha guvah béridu. Musa peyghemberge chüshürilgen qanun boyiche, gunahlar peqet «qan tökülüp qilin'ghan qurbanliq»lar arqiliq «yépilghan» bolidu. Biraq muqaddes ibadetxanining özi xarabe bolup, ular sun'ghan qurbanliqlarni özlirining «napak qolliri» tüpeylidin «napak boldi» dések, emdi ular qandaqmu pak bolalaydu? «Kim napak nersilerdin pak nersini chiqiralaydu? — Héchkim!» («Ayup» 14:4). Peqet rehim-shepqetlik bir Xuda Özi napak xelqi üçün bir ish qilsa, andin qutquzulghili bolidu. Emdi Xuda (15-ayet) ularning gunahlirini kechürüm qilib, ulargha ümid béridu. Uning qandaq yol bilen ularning gunahlirini kechürüm qilghanliqi éytildi. Bu mesilierge bolghan javab (yeni Xudaning axirida ademlerni gunahdin paklash üçün néme ish qilghanliqi) peqet Injildin tépilidu. □ **2:15** «Ibadetxanisidiki tash üstige yene bir tal tash qoyulghuche...» — Hagay peyghember söz qilghandin kéyin, xelq qayta qurulusning xizmitini yéngiwashtin bashlighan kün'giche, yeni «ikkinchi yili, altinchi ayning yigirme tötinchi küni» (27-Séntebr)giche dégenliktur. □ **2:16** «shuningdin ilgiriki künlerde, birsi «yigirme küre»lik bir döwe ashliqni alghili kelgende...» — «ilgiriki» — Ibraniy tilidiki bu söz bezide «ilgiriki», bezide «kéyinki» dégeni bildüridu. Qoshumche sözlirimizde «ilgiriki» dégen terjimimizning sewebini éytimiz. □ **2:17** «Men qolliringlar bilan ishigen barliq ishliringlarda silerni judun, hal we möldür apetliri bilen urup keldim; biraq siler yéningha qaytmidinglar» — Hagay peyghember mushu yerde Tewrat «Am.» 4:9ni neqil keltüridu. ■ **2:17** Hag. 1:11 □ **2:19** «...danlar ambargha yighildimu? Üzüm talliri... héch méwe bermidi. Biraq Men bu kündin boshlap silerni beriketleymen» — bu 16-19-ayetlerni qoshumche sözlirimizde tehlil qilimiz.

Tötinchi wehiy – Axirqi zaman Zerubbabel toghruluq

20 We Perwerdigarning sözi shu ayniq yigirme tötinchi küni Hagaygha ikkinchi qétim kélip mundaq déyildi: –

21 – Yehudagha waliy bolghan Zerubbabelge söz qilip mundaq dégin: –
– «Men asmanlarni, zéminni tewritishke temshiliwatimen; □

22 Padishahliqlarning textini örüwétimen, ellerning padishahliqlirining küchini yoqitimen; jeng harwiliri hem uning üstide olturghanlarni örüwétimen; atlar we atliq eskerler, ularning herbiri öz qérindishining qilichi bilen mollaq atqzulidu. ■

23 Shu künide – deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar

– Men séni, yeni Shéaltielning oghli Zerubbabelni alimen, – deydu Perwerdigar – andin séni xuddi möhürlük üzükümdék qilimen; chünki Men séni talliwaldim, – deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar». □

□ 2:21 «Men asmanlarni, zéminni tewritishke temshiliwatimen» — bu sözler (we 22-ayet) 6-7-ayettlerdikige oxshash, belkim axirqi zamandiki ishlarni körsitidu. ■ 2:22 Dan. 2:44-45; Yo. 2:10, 31; 3:15; Yesh. 2:12-22; 13:6-13; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Weh. 6:12-13.

□ 2:23 «Men séni, yeni Shéaltielning oghli Zerubbabelni alimen, ... andin séni xuddi möhürlük üzükümdék qilimen; chünki Men séni talliwaldim» — bu bésharetning emelge ashurulushini «qoshumche söz»imizde tilgha alimiz.

Zekeriya

Ata-bowiliringlardek bolmanglar!

¹ Darius padishahning ikkinchi yili sekkizinchi ayda, Perwerdigarning sözi Iddoning newrisi, Berekiyaning oghli Zekeriya peyghemberge kélip mundaq déyildi: —□

² — «Perwerdigar ata-bowiliringlardin intayin qattiq ghezeplendi.

³ Shunga sen ulargha: «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar: — «Méning yéningha qaytip kélinglar, Men silerning yéninglarga qaytip kélimen» deydu», — dégin. □

⁴ — Ata-bowiliringlardek bolmanglar; chünki ilgiriki peyghemberler ulargha: «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar: — Rezil yolliringlardin, rezil qilmishliringlardin yénip towa qilinglar, dégen», — dep jakarlighan. Biraq ular Manga qulaq salmighan, boysunmighan, — deydu Perwerdigar.■

⁵ — Silerning ata-bowiliringlar hazir qéni? Peyghemberler bolsa, menggü yashamdu? □

⁶ Lékin Méning peyghemberlerge buyrughan sözlirim we belgilimilirim, ata-bowiliringlarning béshighimu chüshken emesmidi?».

Shuning bilen ular yolidin yénip: — Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar yollirimiz we qilmishlirimiz boyiche bizni qandaq qilimen dése, shundaq qildi, — dégen.□ ■

Sekkiz alamet körünüş ••• Birinchi alamet körünüş — Atliq adem we üç xil renglik atlar

⁷ Darius padishahning ikkinchi yili, on birinchi ay, yeni «Shébat éyi»ning yigirme tötinchi küni, Perwerdigarning kalami Iddoning newrisi, Berekiyaning oghli Zekeriya peyghemberge keldi. U mundaq bésharetni kórdi: —□

□ **1:1** «Darius padishahning ikkinchi yili sekkizinchi ayda...» — «Darius padishah» yeni «Darius Xispastés» (miladiyedin ilgiriki 521-485-yili). «sekkizinchi ayda...» — kitabta éytilghan aylar Yehudiy-larning kona kaléndari boyiche idi. Bu ay miladiyedin ilgiriki 520-yili Öktebrge toghra kélidu. □ **1:3** «Shunga sen ulargha: «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar: — «...» deydu», — dégin» — esli shekli: «Shunga sen ulargha: «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — «Méning yéningha qaytip kélinglar» — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — «Men silerning yéninglarga yénip kélimen» — seydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar!». ■ **1:4** Yesh. 31:6; Yer. 3:12; 18:11; Ez. 18:30; Hosh. 14:2 □ **1:5** «Peyghemberler bolsa, menggü yashamdu?» — mezkur rétorik soal belkim xelqning diqqitini peyghemberlerge merkezleshtürüş üçün emes, belki ularning yetküzgen xewerlirige merkezleshtürüş üçün éytilghan. Hetta peyghemberlermu dunyadin kétidu, biraq ularning sözliri, yeni Xudaning sözliri yenila inawetlik, shundaqla emelge ashurulmaqta (6-ayetni körtüng). Bezi alimlar: «Peyghemberler menggü yashamdu?» dégen soalni xelqning Zekeriya peyghemberning sözige reddiye bermekchi bolup imansizlik bilen bergen jawabidur, dep qaraydu. □ **1:6** «Shuning bilen ular yolidin yénip: — ... Perwerdigar yollirimiz we qilmishlirimiz boyiche bizni qandaq qilimen dése, shundaq qildi, — dégen» — «ular» belkim neq meydanda Zekeriyaqha qulaq sélip towa qilghan xelq. ■ **1:6** Yigh. 1:18 □ **1:7** «Darius padishahning ikkinchi yili, on birinchi ay, yeni «shébat éyi»ning yigirme tötinchi küni...» — miladiyedin ilgiriki 519-yili, 15-Féwral.

8 Men kéchide *alamet körünüshlerni* kördüm; mana, toruq atqa min'gen bir ademni kördüm; u chongqur oymanliqtiki xadas derexliri arisida turatti; uning keynide toruq, ala-taghil we aq atlar bar idi. □

9 Men uningdin: «Teqsir, bular néme?» — dep soridim. Men bilen sözlshiwatqan perishte manga: «Men sanga bularning néme ikenlikini körsitimen» — dédi. □

10 Xadas derexliri arisida turghan zat jawaben: «Bular Perwerdigarning yer yüzini uyan-buyan kézishke ewetkenliri» — dédi.

11 Bu atlar xadas derexliri arisida turghan Perwerdigarning Perishtisige jawab qilip: «Biz yer yüzide uyan-buyan kézip kelduq; mana, pütkül yer yüzi tiptinch, aramliqta turuwatidu» — dédi.

12 Perwerdigarning Perishtisi jawaben: «I samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, qachan'ghiche sen bu yetmish yildin béri achchiqlinip kéliwatqan Yérusalém we Yehudaning sheherlirige rehim qilmaysen?» — dédi. □

13 Perwerdigar men bilen sözlshiwatqan perishtige yéqimliq sözler, teselli bergüchi sözler bilen jawab berdi.

14 Shuning bilen men bilen sözlshiwatqan perishte manga mundaq dédi: «Sen mundaq jakarlighin: — Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar: «Yérusalém we Zion'gha bolghan otluq muhebbitimdin yürikim lawildap köyidu!

15 Shuning bilen Men erkin-azadilikte yashawatqan ellerge qattiq ghezeplinimen; chünki Men *xelqimge* sella ghezeplinip qoyiwidim, ular heddidin éship *xelqimge* zor azar qildi», deydu. □

16 Shunga Perwerdigar mundaq deydu: «Men Yérusalémgha rehim-shepqaetler bilen qaytip keldim; Méning öyüm uning ichide qurulidu» — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, — «we Yérusalém üstige «ölchem tanisi» yene tartilidu». □ ■

17 — Yene mundaq jakarlighin: «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan

□ **1:8** «chongqur oymanliqtiki xadas derexliri arisida» — «xadas derixi» pakar ösidedighan, xush puraqliq, darchindek bir derex. «ala-taghil» — yaki «jede renglik», «qongur renglik». □ **1:9** «Men bilen sözlshiwatqan perishte» — izahat: «xadas derexliri arisida turghan adem» (8-, 10-ayette) bolsa «Perwerdigarning Perishtisi». «men bilen sözlshiwatqan perishte» bolsa «Perwerdigarning Perishtisi» emes. Tewrattiki bashaq qisimlardan bilimizki, «Perwerdigarning Perishtisi» Xudaning weklili bolupla qalmay, yene Xudaning tebitide bolghan bir Shexs; ishinimizki, u Mesih-Qutquzghuchi bolup, insanlar dunyasida tughulushdin ilgiri, «adem» qiyapitide dunyada körün'gen. Kéyinki tékistletdin qarighanda, «men bilen sözlshiwatqan perishte» bolsa «addiy bir perishte» idi (u 2-bab, 3-4-ayette bashaq perishte teripidin ishqa buyrughan). U belkim Zekeriyaqha *alamet körünüshte* yolbashchi hem chüshendürgüchi roliga bolghan. □ **1:12** «...sen bu yetmish yildin béri achchiqlinip kéliwatqan Yérusalém we Yehudaning sheherliri...» — oqurmenlarning éside bar bolushi kérekki, Israil Xudaning jazasi bilen Babil impériyeside 70 yil sürgün bolghan («Yer.» 25:11-12, «Dan.» 9:2ni körüng).

□ **1:15** «Shuning bilen men erkin-azadilikte yashawatqan ellerge qattiq ghezeplinimen» — Tewrat men Zeburdiki «eller» dégen söz adette Israildin bashaq barliq xelqlrni, yeni «Yehudiy emesler»ni körsitidu. Shunga bezide «yat eller» dep terjime qilimiz. Tewratta «eller», «taipiler», «yat eller» yaki «xelq-milletler» déyilse, herdaim mushu menini bildüridu. «chünki men *xelqimge* sella *ghezeplinip qoyiwidim, ular heddidin éship xelqimge* zor azar qildi» — Xuda Israildin (butperesliki tüpeylidin) ghezeplinip ulargha «yat eller» arqiliq azar bergüzüp jazalap, Babil impériyesige 70 yil sürgün qildurghan. Biraq «yat eller» bu ishta Xudaning jazasining dairisidin chiqip tolimu rehimsizlik qilghan. □ **1:16** «ölchem tanisi tartilidu» — démek, ölchem tanisida sheherni ölchesh Yérusalém shehiring qaytidin toluq qurulidighanliqidin dérek béridu. ■ **1:16** Ez. 11:23

Perwerdigar mundaq deydu: Méning sheherlirim yene awatlishidu, Perwerdigar yene Zion'gha teselli béridu we Yérusalémi yene tallivalidu».

Ikkinchi alamet körünüş — «töt münggüz» we «töt hünerwen»

¹⁸ Andin men béshimni kötürdüm, mana töt münggüzni kördüm.

¹⁹ Men bilen sözlshiwatqan perishtidin: «Bular néme?» dep soridim. U manga: «Bu Yehuda, Israil we Yérusalémi tarqitiwetken münggüzlerdur» — dédi.

²⁰ We Perwerdigar manga töt hünerwenni körsetti.

²¹ Men: «Bu *hünerwenler* néme ish qilghili keldi?» dep soridim. U: «Mana bular bolsa Yehudakilerni héchkim qeddini rusliyal-mighudek derijide tarqitiwetken münggüzler; biraq bu *hünerwenler münggüzlerni* dekke-dükkige chüshürgili, yeni ellerning Yehudaning zéminini tarqitiwétish üçün kötürgen münggüzlerini yerge tashliwetkili keldi!» — dédi.□

2

Üchinchi alamet körünüş — ölchesh tanisini tutqan yigit

¹ Andin men béshimni kötürüp, mana qolida ölchem tanisini tutqan bir ademni kördüm

² we uningdin: «Nege barisen?» dep soridim. U manga: «Men Yérusalémi ölchigili, uning kengliki we uzunluqini *ölchep* bilgili barimen» — dédi.

³ Mana, men bilen sözlshiwatqan perishte chiqti; yene bir perishte uning bilen körüshüshke chiqti

⁴ we uningha mundaq dédi: — Yügür, bu yash yigitke söz qil, uningha mundaq dégin: — «Yérusalém özide turuwatqan ademlerning we mallarning köplükidin sépilsiz sheherlerde bolidu. □

⁵ — we Men Perwerdigar uning etrapigha ot-yalqun sépili, uning ichidiki shan-sheripi bolimen.

⁶ — Hoy! Hoy! Shimaliy zémindin qéchinglar, — deydu Perwerdigar, — chünki Men silerni asmandiki töt tereptin chiqqan shamaldek tarqitiwetken, deydu Perwerdigar».□

⁷ «— Hey! I Babil qizi bilen turghuchi Zion, qachqin! □

⁸ Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Öz shan-sheripini dep U Méni silerni bulang-talang qilghan ellerge

□ **1:21** «Men: «bu (*hünerwenler*) néme ish qilghili keldi?» dep soridim...» — emdi bu «töt münggüz» we «töt hünerwen» némini körsitidighanliqi üstide «qoshumche söz»imizde azraq pikirlishimiz.

□ **2:4** «Yügür, bu yash yigitke söz qil, uningha mundaq dégin: — «Yérusalém özide turuwatqan ademlerning we mallarning köplükidin sépilsiz sheherlerde bolidu» — démek, kelgüsi Yérusalém nahayiti chong bir sheher bolghachqa, uning ahalisi beribir herqandaq sépilning ichige patmaydu; démek, mushu yigitning uning «kenglikini, uzunluqini»ni ölchishi bikar ish bolmamdu?! □ **2:6** «Men silerni asmandiki töt tereptin chiqqan shamaldek tarqitiwetken» — «töt tereptin chiqqan shamal» ibraniiy tilida: «asmandiki töt shamal» déyilidu — sherq, gherb, shimal, jenub tereplerdin chiqidighan shamallar. □ **2:7** «— Hey! I Babil qizi bilen turghuchi Zion, qachqin !» —

Babil impériyesi Zekeriyaning bésharitudin 20 yil ilgiri weyran qilin'ghanidi. Shunga biz mushu sözler we kényinki alte ayetni axirqi zamanni körsitidu, dep qaraymiz. Biraq shu chaghdiki Yehuda we Yérusalém bésharetlerdin xéli ümid alalaydu, chünki bésharetler Xudaning ulargha bolghan menggülik meqsatirining héchqachan özgertilmigenlikini testiqlaydu.

ewetti; chunki kim silerge chéqilsa, shu Özining köz qarichoqigha chéqilghan bolidu. □ ■

⁹ Chunki mana, Men Öz qolumni ularning üstige silkiymen, ular özlirige qul qilin'ghuchilargha olja bolidu; shuning bilen siler samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning Méni ewetkenlikini bilisiler.

¹⁰ Naxshilarni yangritip shadlan, i Zion qizi; chunki mana, kéliwatimen, arangda makanlishimen, deydu Perwerdigar; ■

¹¹ — we shu künide köp eller Perwerdigargha baghlinidu, Manga bir xelq bolidu; arangda makanlishimen we siler samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning Méni ewetkenlikini bilisiler;

¹² shuningdek Perwerdigar Yehudani Özining «muqeddes zémini»da nésiwisi bolushqa miras qilidu we yene Yérusalénni talliwalidu.

¹³ Barliq et igiliri Perwerdigar aldida sükut qilsun! Chunki U Özining muqeddes makanidin qozghaldi!»

3

Tötinchi alamet körünüsh — ••• Yeshua bash kahinni kiyndürüsh

¹ Andin u manga Perwerdigarning Perishtisi aldida turuwatqan bash kahin Yeshuani, shuningdek Yeshuaning ong teripide uning bilen dühmenlishishke turghan Sheytanni körsetti. □

² Perwerdigar Sheytan'gha: «Perwerdigar séni eyiblisun, i Shaytan! Berheq, Yérusalénni talliwalghan Perwerdigar séni eyiblisun! Bu kishi ottin tartiwélin'ghan bir chuchula otun emesmu?» — dédi. □ ■

³ Yeshua bolsa paskina kiyimlerni kiygen halda Perishtining aldida turatti.

⁴ U Uning aldida turuwatqanlarga: «Bu paskina kiyimni uningdin salduriwétinglar» — dédi we uninggha: «Qara, Men qebihlikingni sendin élip kettim, sanga héytliq kiyim kiygüzdüm» — dédi. □ ■

□ **2:8 «Öz shan-sheripini dep U Méni silerni bulang-talang qilghan ellerge ewetti»** — bashqa terjimiliri: «Shan-sherip ayan qilin'ghandin kéyin, U Méni silerni bulang-talang qilghan ellerge ewetti», yaki «Sherep-hörmetke érishtürülgünimdin kéyin, U... Méni ewetti». Qaysi terjimisi toghra bolushidin qetiinyezer, oqurmenler diqqet qiliduki, Perwerdigar Özi «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar»ni ewetidu (9-ayet, 6-bab, 15-ayet, 10-bab, 12-ayetlerdimu oxshash ishni köreleymiz). Biz emdi Injildin chüshinimizki, Xuda dunyagha ewetken Qutquzghuchi-Meshihning özi Xudaliq tebitidur, u Xudaning ezeldin bolghuchi menggülik «Kalami»dur. Shühbisizki, mushu ayettiki «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar» bolsa, «Xudaning Kalami», Meshidur (Tewrat, «Yesh.» 48:16nimu körüng). ■ **2:8** Zek. 2:9; 6:15; 10:12; Yesh. 48:16; Yuh. 11:42; 17:21 ■ **2:10**

Law. 26:12; Ez. 37:27; 2Kor. 6:16 □ **3:1 «Andin u manga ... bash kahin Yeshuani, shuningdek Yeshuaning ong teripide uning bilen dühmenlishishke turghan Sheytanni körsetti»** — oqurmenler belkim biliduki, «Yeshua» (yaki «Yehoshua») Yehudiylar arisida köp körüldighan isim bolup, menisi: «Perwerdigar Qutquzghuchi» dégenliktur. «Eysa» dégen isim «Yeshua»ning ereb tilidiki ipadilinishidur. «Sheytan» dégenning menisi: «dühmen, küshende». Bu ayet ibraniiy tilida: «Andin u manga Perwerdigarning Perishtisi aldida turuwatqan bash kahin Yeshuani, shuningdek Yeshuaning ong teripide Sheytanning uninggha «sheytan bolush»qa turghanliqini körsetti» — déyilidu. □ **3:2**

«Berheq, Yérusalénni talliwalghan Perwerdigar séni eyiblisun! Bu kishi ottin tartiwélin'ghan bir chuchula otun emesmu?» — bu söz Yeshuani körsitidu, elwette; we belkim Yeshuaning Babilgha sürgün bolushtiki sinaq-azdurushliridin qutquzulghanliqini körsitidu. Bu toghruluq «qoshumche söz»imizde körsetkinimizdek, bu ishda Yeshua Israilgha wekil qilnidu. ■ **3:2** Yeh. 9 □ **3:4 «Uning aldida turuwatqanlar»** — bizningche Perwerdigarning Perishtisining aldidiki perishtilerni körsitidu. ■ **3:4** Mik. 7:18

⁵ Men: «Ular béshigha pakiz bir sellini orisun!» — dédim. Shuning bilan ular pakiz bir sellini uning béshigha orap, uningha kiyim kiydúrdi; Perwerdigarning Perishtisi bir yanda turatti.□

⁶ We Perwerdigarning Perishtisi Yeshuagha mundaq jékilidi: —

⁷ «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Eger yollirimda mangsang, tapilighinimni ching tutsang, Méning öyümnü bashqurisen, hoyllirimgha qaraydighan bolisen; sanga yéimda turuwatqanlarning arisida turush hoquqini bérimen.

⁸ — I bash kahin Yeshua, sen we séning aldingda olturghan hemrahling anglanglar (chünki ular bésharetlik ademler): — Mana, Men «Shax» dep atalghan qulumni meydan'gha chiqirimen. □ ■

⁹ Mana, Men Yeshuaning aldigha qoyghan tashqa qara! — Bu bir tashning üstide yette köz bar; mana, Men uning neqishlirini Özüm oyimen, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, — we Men bu zéminning qebihlikini bir kün ichidila élip tashlaymen.□ ■

¹⁰ Shu küni, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, — herbiringlar öz yéqininglarni üzüm téli we enjür derixi astigha olturushqa teklipl qilisiler».

4

Beshinchi alamet körünüş — altun chiraghdan

¹ Andin men bilen sözlshiwatqan perishte qaytip kélipl méni oyghitiwetti. Men xuddi uyqusidin oyghitiwétilgen ademdek bolup qaldim;

² U mendin: «Némini kördüng?» dep soridi. Men: «Mana, men pütünley altundin yasalghan bir chiraghdanni kördüm; uning üsti teripide bir qacha, yette chirighi we yette chiraghqa tutishidighan yette neyche bar iken;□

³ uning yénida ikki zeytun derixi bar, birsi ong terepte, birsi sol terepte», dédim.

⁴ Andin jawaben men bilen sözlshiwatqan perishtidin: «I teqsir, bular néme?» — dep soridim.

⁵ Men bilen sözlshiwatqan perishte manga jawaben: «Bularning néme ikenlikini bilmemsen?» — dédi. Men: «Yaq, teqsir» — dédim.■

□ **3:5** «Men: «Ular béshigha pakiz bir sellini orisun!» — dédim...» — bu söz belkim Zekeriyaning duasi — démek, «Yeshuaning kahinliq kiyimliri toluq bolsun!». □ **3:8** «Mana, Men «Shax» dep atalghan qulum...» — «mana» dégen söz mushu yerde ibranıy tilida «chünki, mana» déyilidu.

«chünki» dégen söz ishli tilgende, eslide uning keynide bir seweb bar bolushi kérek. Bu seweb yuqiriqı 1-7-ayette tépilishi mumkin, biraq bizge hazirche namelum. «Méning «Shax» dégen qulum» — 6-bab, 12-13-ayettimu tilgha élinidu. ««Shax» dégen qulum» Mesihni körsitidu. «Shax», «Yeshua», «uning aldigha olturghan ademler» we töwendiki ayettiki «yette közlük tash» üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **3:8** Yesh. 4:2; 11:1; Yer. 23:5; 33:15; Zek. 6:12 □ **3:9** «Bu bir tashning üstide yette köz bar; mana, Men uning neqishlirini Özüm oyimen» — «köz» ibranıy tilida «bulaq» dégen yemimü körsitidu.

Bezi alimlar shu menide chüshinip mundaq terjime qilidu: «Bu bir tashning üstide yette bulaq bar; Men bularning aghzilirini achimen...». 3-bab, -10-ayette yette köz tilgha élin'ghachqa, biz esli «köz» dégen menide bolushi kérek, dep qaraymiz. Mumkinchilikimu barki, «köz» dégen söz mushu yerde ikki menini öz ichige alidu. ■ **3:9** Zek. 4:10; Weh. 5:6; Zeb. 118:22; Yesh. 8:14; 28:16; Mat. 21:42; 1Pét. 2:4; Yesh. 49:16; Yuh. 20:20, 25-27; Zek. 13:1 □ **4:2** «yette chirighi we yette chiraghqa tutishidighan yette neyche bar iken» — yaki «yette chiraghdan herbiringning yette piliki bar iken».

■ **4:5** Zek. 4:14; Ezra 5:1; 6:14; Weh. 11:3-4

6 Andin u manga javaben mundaq dédi: «Mana samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning Zerubbabelge qilghan sözi: «Ish küch-qudret bilen emes, iqtidar bilen emes, belki Méning Rohim arqiliq pütidu! — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.

7 — I büyük tagh, sen zadi kim? Zerubbabel aldida sen tüzlenglik bolisen; u *ibadetxanining* eng üstige jipsima tashni qoyidu, shuning bilen uninggha: «Iltipatliq bolsun! Iltipat uninggha!» dégen tovlashlar yangrap anglinidu». □ ■

8 Andin Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

9 «Zerubbabelning qoli mushu öyning ulini saldi we uning qolliri uni püttüridu; shuning bilen siler samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning Méni ewetkenlikini bilisiler. ■

10 Kim emdi mushu «kichik ishlar bolghan kün»ni közge ilmisun? Chünki bular shadlinidu, — berheq, bu «yette» shadlinidu, — Zerubbabelning qoli tutqan tik ölchem téshini körgende shadlinidu; bu «yette» bolsa Perwerdigarning pütkül yer yüzige sepsélip qarawatqan közliridur». □ ■

11 Men javaben perishtidin: «Chiraghdanning ong we sol teripide turghan ikki zeytun derixi néme?» dep soridim;

12 We ikkinchi qétim soalni qoyup uningdin: «Ularning yénidiki ikki altun neyche arqiliq özlilikidin «altun» quyuwatqan shu ikki zeytun shéxi néme?» dep soridim. □

13 U mendin: «Bularning néme ikenlikini bilmemsen?» dep soridi. Men: «Yaq, teqsir» — dédim.

14 U manga: «Bular pütkül yer-zéminning Igisi aldida turuwatqan «zeytun méyida mesih qilin'ghan» ikki oghul balidur» — dédi. □ ■

□ 4:7 «u **ibadetxanining eng üstige jipsima tashni qoyidu**» — «jipsima tash» séliniwatqan öyning (mushu ayette ibadetxanining) eng axirqi qoyulghan téshitur. «**shuning bilen uninggha: «Iltipatliq bolsun! Iltipat uninggha!» dégen sözler belkim ibadetxanigha, yaki «eng üstidiki jipsima tash, yaki pütün qurulus ishigha éytilidu.** ■ 4:7 Yesh. 40:4 ■ 4:9 Yuh. 2:19-21 □ 4:10 «berheq, bu «yette» shadlinidu...» — bezi alimlar bu «yette»ni chiraghdanning yette shéxini körsitidu, dep qaraydu. Biraq chiraghdan Xudadin may qobul qiliwatidu, shunga bizningche «bu «yette»» yuqiriqi tashning «yette köz»ini körsitidu. Ibadetxanining qurulusi ademlerning köz-qarashlirida «kichik ishlar» bolghini bilen, Perwerdigarning hemme ishini teng köridighan közliride u intayin ehmiyetlik, shadlinarliq bir ishtur. Hetta qurulus jeryanida, Zerubbabelning «tik ölchesh téshi»ni tutqanliqini körgende, «Perwerdigarning közliri» shadlinidu. «Qoshumche söz»imiznimu körtüng. ■ 4:10 2Tar. 16:9; Weh. 5:6 □ 4:12

«...özlilikidin «altun» quyuwatqan shu ikki zeytun shéxi...» — mushu «altun» belkim «altun renglik» zeytun méyi — her tereplik rohiy righbet-tesellini körsitse kérek. □ 4:14 ««zeytun méyida mesih qilin'ghan» ikki oghul balidur» — ibraniy tilida: «zeytun mayliq ikki oghul bala» déyilidu. Bu ayettik «ikki zeytun derixi» toghrisida ikki közqarash bar. (1) Ikki zeytun derixi Zerubbabel we Yeshua, yeni Dawutning ewladi bolghan padishahning ornida turghuchi Zerubbabel we bash kahin Yeshua. Oqurmenlerning éside bolushi kérekki, Israïlning padishahliri we kahinliri alahide bir puraqliq zeytun méyi bilen «mesih qilin'ghan», bu may Xudaning Rohining meditini bildüretti. Shuningdek padishah we kahin (bashqa tereplerdin) Xudagha wekaletchi bolatti. Bu birinchi közqarash boyiche bu ikki ademning Xudaning Rohi arqiliq yétekchilik qilishi we ilham bérishi bilen, xelq Xudaning nurini dunyagha chachidighan «chiraghdan» bolidu. (2) Bu «mesih qilin'ghan ikki oghul bala» del Zakeriya we Hagay peyghemberlerning özi; ularning righbetlendirüshliri bilen pütün xelq, jümlidin Zerubbabel we Yeshua muqeddes ibadetxanini qurushqa ilhamlandurulmaqta; shuning bilen yene «Xudaning nurini dunyagha chachidighan «chiraghdan» bolidu». Bizningche bu közqarash orunluq. ■ 4:14 Zek. 4:3; Ezra 5:1; 6:14; Weh. 11:3-4

5

Altinchi alamet körünüsh — «uchar oram yazma»

- ¹ Andin men yene béshimni kötürüp, mana bir uchar oram yazmini kördüm.
- ² U mendin: «Némini kördüng?» dep soridi. Men: «Bir uchar oram yazmini kördüm; uzunluqi yigirme gez, kengliki on gez iken» — dedim. □
- ³ U manga: «Bu bolsa pütün zémin üstige chiqirilghan lenettur; chünki herbir oghriliq qilghuchi bu teripige yézilghini boyiche üzüp tashlinidu; we qesem ichküchilerning herbiri u teripige yézilghini boyiche üzüp tashlinidu».
- ⁴ — «Men bu yazmini chiqirimen» — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, «we u oghrining öyige hemde namim bilen yalghandin qesem ichküchining öyige kiridu we shu öyde qonup uni yaghach-tashliri bilen qoshupla yewétidu». □

Yettinchi alamet körünüsh — séwette olturghan ayal — «Rezillik»

- ⁵ Andin men bilen sözlishevatqan perishte chiqip manga: «Emdi béshingni kötürgin, némining chiqiwatqinini körüp baq» — dedi.
- ⁶ Men: «U néme?» — dep soridim. U manga: «Bu chiqiwatqan «efah» séwitidur», we: «Bu bolsa *shu rezillerning* pütün zémindiki qiyapitidur» — dedi. □
- ⁷ Efah séwitining aghzidin dumilaq bir qoghushun kötürüldi, mana, efah séwiti ichide bir ayal olturatti.
- ⁸ U: «Bu bolsa, rezillik»tur» — dep, uni efah séwiti ichige qayturup tashlap, efahning aghzigha éghir qoghushunni tashlap qoydi.
- ⁹ Béshimni kötürüp, mana ikki ayalning chiqqanliqini kördüm; shamal ularning qanatirini yelpütüp turatti (ularning leylekningkidek qanatliri bar idi); ular efahni asman bilen zéminning otturisigha kötürdi.
- ¹⁰ Men bilen sözlishevatqan perishtidin: «Ular efahni nege kötürüp mangidu?» — dep soridim.
- ¹¹ U manga: Ular efah üçhün «Shinar zémini»da bir öy sélishqa ketti; öy berpa qilin'ghandin kéyin, efah séwiti shu yerde öz turalghusigha qoyulidu, — dep jawab berdi. □

6

Sekkizinchi alamet körünüsh — atliq jeng harwiliri

- **5:2 «uzunluqi yigirme gez, kengliki on gez iken»** — ibranilyar ishletken «gez» belkim yérim métr idi. Oram yazmining uzunluqi, kengliki Musa peyghemberge körsitilgen «muqeddes chédir»ning uzunluqi we kengliki bilen munasiwetlik («Mis.» 29-babni körüng). □ **5:4 «Men bu yazmini chiqirimen... we u oghrining öyige hemde namim bilen yalghandin qesem ichküchining öyige kiridu we shu öyde qonup uni yaghach-tashliri bilen qoshupla yewétidu»** — «uchar oram yazma» toghrisida «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. □ **5:6 «Bu chiqiwatqan «efah» séwitidur»** — «efah» bolsa hejim ölçimi, texminen 40 litr kélidu. Mushu yerde hem ölçem hem ölçeydighan séwetning özi körsitidu. «**Bu bolsa shu rezillerning pütün zémindiki qiyapitidur**» — «reziller» ibraniy tilida «ular». Yuqirida éytilghan oghri we yalghanchini körsitishi mumkin. Ibraniy tilida «qiyapet» «köz» dégen söz bilen ipadilini. Menisi belkim: Xuda Öz xelqige közi bilen yetekchilik qilghinidek («Zeb.» 32:8) Sheytanmu özige tewe bolghanlarni «efah» (soda-sétiqning simwoli) arqiliq bashquridu. «Qoshumche söz»imizni körüng. □ **5:11 «Shinar zémini»** — «Shinar» Babiliyening bashqa bir ismi. «**efah séwiti shu yerde öz turalghusigha qoyulidu**» — «efahda olturghan ayal» («rezillik») toghrisida «qoshumche söz»imizde toxtilimiz.

¹ Andin mana, men yene béshimni kötürüp, ikki tagh otturisdin töt jeng harwisining chiqqanliqini kördüm. Taghlar bolsa mis taghlar idi.

² Birinchi jeng harwisidiki qizil atlar idi; ikkinchi jeng harwisidiki qara atlar idi;

³ Üchinchi jeng harwisidiki aq atlar, tötinchi jeng harwisidiki küchlük chipar atlar idi.

⁴ Men jawaben men bilen sözlshiwatqan perishtidin: «Teqsir, bular néme?» — dep soridim.

⁵ Perishte manga jawaben: «Bular pütkül yer-zéminning Igisining huzuridin chiqqan asmanlarning töt rohi.

⁶ Qara atlar qétilghan harwa shimaliy zéminlar terepke kiridu; aqlar ularning keynidin mangidu; chiparlar bolsa jenubiy zéminlar terepke mangidu.

⁷ Andin mushu küchlük atlar chiqip yer yüzide uyaq-buyaq kézishke aldiraydu» — dédi.

U ulargha: «Ménginglar, yer yüzide uyaq-buyaq ménginglar» — dédi; ular yer yüzide uyaq-buyaq mangdi.

⁸ We U manga ünlük awazda: «Qara, shimaliy yer-zéminlar terepke manghanlar Méning Rohimdiki achchiqni shimaliy zémin terepte bésiqturdi» — dédi. □

Bash kahin Yeshuagha taj kiydürüş

⁹ Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

¹⁰ Sürgün bolup kelgenlerdin, yeni Helay, Tobiya we Yedayadin sowghatlarni qobul qilghin; shu küni ular Babildin kélip chüshken öyge, yeni Zefaniyaning oghli Yosiyaning öyige kirgin;

¹¹ shundaq, kümüş we altunni qobul qilghin, bulardin chambersiman bir tajni toqup we tajni Yehozadakning oghli bash kahin Yeshuaning béshigha kiygüzgin;

¹² we Yeshuagha: «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: Qaranglar, «Shax» dep atalghan insan! U öz tüwidin ornida shaxlinip, Perwerdigarning ibadetxanisini quridu» — dégin. ■

¹³ «Berheq, Perwerdigarning ibadetxanisini qurghuchi del shu bolidu; u shu shahane shan-sherepni zimmisige élip, öz textige olturup höküm süridu; u textke olturidighan kahin bolidu; xatirjemlik-aramliqni élip kélidighan

□ **6:8** «shimaliy yer-zéminlar terepke manghanlar Méning Rohimdiki achchiqni shimaliy zémin terepte bésiqturdi» — sekkizinchi körünüş üstide «qoshumchi söz»mizde toxtilimiz. ■ **6:12** Zek. 3:8; Yesh. 4:2; 11:1; Yer. 23:5; 33:15

hemkarliq ular ikkisi arisida bolidu. □ ■

¹⁴ Mushu chambersiman taj Perwerdigarning ibadetxanisida Xelem, Tobiya, Yedayalargha we Zefaniyaning oghlining méhribanliqigha bir esletme üçhün qoyulidu. □

¹⁵ We yiraqta turuwatqanlar kélip Perwerdigarning ibadetxanisini qurush xizmitide bolidu; shuning bilen siler samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning Méni ewetkenlikini bilisiler; eger Perwerdigarning awazini köngül qoyup anglisanglar bu ish emelge ashurulidu. ■

7

Roza tutush toghruluq qoyulghan soal we reddiyelik jawab

1 Darius padishahning tötinchi yili toqquzinchi ay, yeni «Xislew»ning tötinchi küni, Perwerdigarning sözi Zekeriyağa keldi.

2 Shu chaghda Beyt-El shehiridikiler Shézer we Regem-Melekleri Perwerdigardin iltipat sorashqa ewetkenidi.

3 Beyt-Eldikiler: «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning öyidiki kahinlardin, shuningdek peyghemberlerdin: «Herbimiz köp yillardin béri qilghinimizdek, beshinchi ayda herbimiz yenila özimizni bashqilardin ayrip, yigha-zargha olturushimiz kérekmu?» — dep soranglar» dep tapilghanidi. □

4 Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

5 «Zémindiki barliq turuwatqan xelqge hem kahinlarga söz qilip mundaq sorighin: — «Siler mushu yetmiş yildin béri beshinchi ay we yettinchi

□ **6:13** «u shu shahane shan-sherepni zimmissige élip, ... u textke olturidighan kahin bolidu» — Israilda «Lawiy» qebilisidin bolghan «kahin»lar padishah bolushqa qet'iy bolmaytti. Mushu yerde Yeshua (Eysa) shübhisizki, kelgüsi zamanda kélidighan Qutquzghuchi-Mesihni körsitidu. «Mesih» hem kahin hem padishah bolup, Yeshua we Zerubbabel quruwatqan ibadetxanidin téximu ulugh ibadetxanini, yeni Muqeddes Rohtin tughulghan kishilerdin terkib tapqan ibadetxanini quridu. «Qoshumche söz»imiz we «Hagay peyghember» qismidiki «qoshumche söz»imizni körüng. «**xatirjemlik-aramliqni élip kélidighan hemkarliq...**» — yaki «xatirjemlik-aramliqni élip kélidighan pilan ...». «**xatirjemlik-aramliqni élip kélidighan hemkarliq ular ikkisi arisida bolidu**» — bezi alimlar «ikkisi» dégen söz «ikki hoquq» dégen menide, u belkim QutKuzghuchi-Mesihning «kahin» hem «texte olturghuchi padishah» dégen ikki salahiyitini körsitidu, dep qaraydu. Bizningche «ular ikkisi» bolsa Perwerdigar hem uning Mesihidir. Dunyaning gunahlarini uyuidighan qurbanliq bolsa Xudaning pilani bolup, Öz Mesih shu pilanini emelge ashurup qurbanliq bolghan; shunga «xatirjemlik-aramliqni élip kélidighan hemkarliq» «Ular ikkisi» arisididir. ■ **6:13** Zeb. 110:1, 4; 85:10; Yesh. 9:6; 22:24; Yuh. 2:19-22 □ **6:14** «Xelem, Tobiya, Yedayalar...» — «Xelem» 10-ayette «Xelday» dep atilidu. «**Zefaniyaning oghlining méhribanliqigha bir esletme üçhün qoyulidu**» — bashqa birxil terjimisi: «Zefaniyaning oghli «Xen»ge bir esletme üçhün qoyulidu». Biraq «xen»ning menisi «iltipat, méhribanliq» bolup, muqeddes kitabtiki bashqa yerlerde isim ornida ishletkenliki körlümeýdu. ■ **6:15** Zek. 2:8, 9, 10, 12; Yesh. 48:16; Yuh. 11:42; 17:21 □ **7:3** «beshinchi ayda herbimiz yenila özimizni bashqilardin ayrip, yigha-zargha olturushimiz kérekmu?» — «beshinchi ay»diki roza tutush bolsa eslidiki ibadetxanining weyran qilin'ghanliqigha hesret bildürüş üçhün idi. Babil impériyesining qoshunliri ibadetxanini beshinchi ayning 9-künide weyran qilghanidi, andin xelqni 70 yil sürgün qilip bashqurghan. Mushu kishiler: «ibadetxana hazir qaytidin quruluwatqan bolghachqa, bu rozini tutuwérimiz kérekmu?» — dep oyliniwatqanidi.

aylarda roza tutup yig'ha-zar qilg'ininglarda, siler manga, heqiqeten manga roza tuttunglarmu? □

⁶ Yéginginglar, ichkininglar, bu peqet özünglar üçünla yep-ichkininglardin ibaret boldi emesmu? □

⁷ Bular Yérusalém we uning etrapidiki sheherliri ahaliilik bolghan, taza awatlashqan chaghlarda, jenubiy Yehuda we töwen tüzlenglik ahaliilik bolghan chaghlarda, Perwerdigar burunqi peyghemberler arqiliq jakarlighan sözler emesmu?

⁸ Perwerdigarning sözi Zekeriyağa kélip mundaq déyildi: —

⁹ «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — «Heqiqiy adaletni yürüzünglar, bir-biringlarga méhir-muhebbet we rehimshepçet körsitinglar,

¹⁰ tul xotun we yétim-yésirlarni, yat ademler we namratlarni bozek qilmanglar; héchkim öz qérindishigha könglide yamanliq oylimisun. ■

¹¹ Biraq *ata-bowiliringlar* anglashni ret qilghan, ular jahilliq bilen boynini tolghap, anglimasqa qulaqlirini éghir qilghan; □

¹² ular Tewrat qanunini we samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning Öz Rohi bilen burunqi peyghemberler arqiliq ewetken sözlirini anglimasliq üçün könglini almastek qattiq qilghanidi; shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigardin intayin qattiq ghezep chüshken;

¹³ shundaq boldiki, Men ularni chaqirghanda ular anglashni ret qilghandek, ular chaqirghanda Menmu anglashni ret qildim» — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, ■

¹⁴ — «we Men ularni ular tonumaydighan barliq eller arisigha qara quyun bilen tarqitiwettim; ularning kétishi bilen zémin weyran bolghan, andin uningdin ötkenlermu, qaytqanlarmu bolghan emes; chünki ularning sewebidin illiq zémin weyrane qilin'ghan». □

8

Roza tutush toghruluq qoyulghan soal we ümid bergüchi jawab

1 We samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

□ **7:5** «Siler **mushu yetmiş yildin béri beshinchi ay we yettinchi aylarda roza tutup yig'ha-zar qilg'ininglarda...**» — «yettinchi ay»diki roza, waliy Gedeliyaning qaza qilin'ghanliqini eslesh meqsitide tutulghan roza bolup, uning wapatigha hesret bildürüş üçün idi (Tewrat, «Yeremiya», 40-41-bablar). Bu Babil impériyesi Pelestinni ishghal qilghan mezgildiki eng axirqi pajielik weqe idi. □ **7:6** «Yéginginglar, **ichkininglar, bu peqet özünglar üçünla yep-ichkininglardin ibaret boldi emesmu?**» — démek, silerning roza tutushunglar yep-ichishinglarga oxshash, peqet özliringla üçündür. Roza tutushning meqsiti Xudani izdesh emes, belki «öz-özige ichini aghritish»tin ibaret bolushi mumkin. Yene bir imkaniyiti, bu ayettiki «yémek» we «ichmek» belkim héyt-bayramlarni körsitidu. Xuda ulardin: «mushu héyt-bayramlarni özünglar üçün tebriklidinglarmu, yaki men üçün tebriklidinglarmu?» — dep sorawatidu. ■ **7:10** Mis. 22:22 □ **7:11** «**ular jahilliq bilen boynini tolghap**» — ibraniy tilida «ular mürisini jahil qilip...». ■ **7:13** Pend. 1:28; Yesh. 1:15; Yer. 11:11; 14:12 □ **7:14** «ularni... **qara quyun bilen tarqitiwettim**» — yaki «ularni ... qara quyun bilen tarqitiwétimen».

2 «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: «Méning Zion'gha baghligghan otluq muhebbitim qaynap tashti; Méning uninggha baghligghan otluq muhebbitim tüpeylidin *uning düshmenlirige* ghezipim qaynap tashti.■

3 Perwerdigar mundaq deydu: «Men Zion'gha qaytip keldim, Yérusalémning otturısında makanlishimen; Yérusalém «Heqiqet shehiri» dep atilidu, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning téghi «Muqeddes Tagh» dep atilidu.

4 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: «Qéri boway-momaylar yene Yérusalémning kochilirida olturidighan bolidu; künliri uzun bolup, herbiri hasisini qolida tutup olturidu;

5 sheherning kochiliri oynawatqan oghul-qiz balilar bilen liq tolidu.

6 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — «Bu ish shu künlerde bu xelqning qaldisining közige ajayib karamet körünidighini bilen, u Méning közümge karamet körünemdu?» — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.□

7 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — «Mana, Men Öz xelqimni sherqiy zéminlardin, gherbiy zéminlardin qutquzimen;

8 Men ularni élip kélimen, ular Yérusalémda makanlishidu; ular Méning xelqim, Men heqiqet we heqqaniylikta ularning Xudasi bolimen».

9 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning öyining uli sélin'ghan künide hazir bolghan peyghemberlerning aghzidin mushu künlerde bayan qiliniwatqan munu sözlerni ishitiwatisiler, muqeddes ibadetxanining quruluşigha qolunglar küchlük qilinsun! □

10 Chünki shu künlerdin ilgiri insan üçün ish heqqi yoq, at-ulagh üçünmu ish heqqi yoq idi; jebir-zulum tüpeylidin chiqquchi yaki kirgüchi üçün aman-ésenlik yoq idi; chünki Men herbir ademni Öz yéqinigha düshmenleshtürdüim;

11 biraq Men bu xelqning qaldisigha burunqı künlerdikidek bolmaymen, deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar;

12 chünki uruq hosulluq bolidu, üzüm téli méwileydu, tupraq ündürmilirini béridu, asmanlar shebne mlirini béridu; shuning bilen men bu xelqning qaldisigha mushalarning hemmisini ige qildurimen. □

13 Shundaq emelge ashuruliduki, siler eller arisida lenet bolup qalghin- inglarning eksiche, i Yehuda jemeti we Israil jemeti, Men silerni qutquzimen, siler *ulargha* bext-beriket bolisiler; qorqmanglar, qolliringlar küchlük qilinsun!□

■ 8:2 Zek. 1:14 □ 8:6 «Bu ish shu künlerde bu xelqning qaldisining közige ajayib karamet körünidighini bilen, u Méning közümge karamet körünemdu?» — démek, ademler üçün ajayib karamet bolghan ishlar Xuda üçün adettiki ishlar. □ 8:9 «Perwerdigarning öyining uli sélin'ghan künide sözligen peyghemberler» — Hagay we Zekeriya. Bu ayette közde tutulghan «Perwerdigarning öyining ulining sélinishi» ikki yil burun («Ezra» 5:1-2) bolghan bolsa kérek. □ 8:12 «uruq hosulluq bolidu» — yaki «uruqqa xatirjemlik-amanliq bolidu». □ 8:13 «siler eller arisida lenet bolup qalghininglar» — bu sözning belkim üç teripi bar. (1) sürgün bolghan Yehudiyalar özliri lenetke qaldurulghan; (2) ular bashqilargha lenet bolup ulargha bala-qaza keltürgen; (3) ularning nami (Israil, Yehudiy) lenetni bildürgen. Xuda mushu üç ewalning herbirini del ularning eksige aylanduridu. «siler ulargha (ellerge) bext-beriket bolisiler» — Xuda eslide Ibrahim peyghemberge: «Sen we ewlading herbir el-milletke bext-beriket bolisen» dep wede qilghan. Israil itaetsizliktin mushu beriketni lenetke aylandurghan.

14 Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Silerning ata-bowiliringlar Méning ghezipimni qozghighanda Méning silerge yamanliq yetküzüsh oyida bolghinim we shu *jaza* yolidin yanmighinimdek — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar

15 Men hazir, mushu künlerde yene Yérusalém we Yehuda jemetige yaxshiliq yetküzüsh oyida boldum; qorqmanqlar.

16 Mushu ishlargha emel qilinglar: — Herbiringlar öz yéqinlarga heqiqetni sözlenglar; derwaziliringlarda heqiqetke, aman-tinchliqqa uyghun hökümlerni yürüzünglar; □ ■

17 héchkim könglide öz yéqinigha yamanliq oylimisun; héchqandaq yalghan gesemge shérik bolmanqlar; chünki Men del bularning hemmisige nepretlinimen, deydu Perwerdigar. ■

18 We samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

19 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — «Tötinchi aydiki roza, beshinchi aydiki roza, yettinchi aydiki roza we oninchi aydiki roza Yehuda jemetige xushalliq we shad-xuramliq, bextlik ibadet sorunliri bolidu; shunga heqiqet we xatirjemlik-tinchliqni söyünglar. □

20 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — «Nurghun qowmlar we köp sheherlerning ahalisi yene mushu yerge kélidu; ■

21 bir sheherde turuwatqanlar bashqa bir sheherge bérip ulargha: «Perwerdigardin iltipat tileshe, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarni izdeshke téz barayli; menmu barimen!» — deydighan bolidu.

22 Köp qowmlar we küchlük eller Perwerdigardin iltipat tileshe, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarni izdeshke Yérusalémgha kélidu.

23 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — «Shu künlerde herxil tilda sözleydighan ellerdin on neper adem chiqip Yehudiy bir ademning tonining étikini tutuwélip uninggha: «Biz sen bilen barayli; chünki Xudani sen bilen billidur, dep anglidur» — deydu. □

9

«Büyük Iskender»ning tajawuzi toghruluq bésharetler

1 Perwerdigarning sözidin yüklen'gen bésharet — Xadrak zémini we Demeshq üstige qonidu (chünki Perwerdigarning neziri ademler we Israilning barliq qebililiri üstidur); □

□ 8:16 «derwaziliringlarda heqiqetke, aman-tinchliqqa uyghun hökümlerni yürüzünglar» — aqsaqallar sheher derwazilirida olturup, sot we höküm qilatti. ■ 8:16 Ef. 4:25 ■ 8:17 Zek. 5:3, 4; 7:10. □ 8:19 «Tötinchi aydiki roza, beshinchi aydiki roza, yettinchi aydiki roza we oninchi aydiki roza Yehuda jemetige xushalliq we shad-xuramliq, bextlik ibadet sorunliri bolidu» — bu «rozilar» toghruluq «qoshumche söz»ni körüng. ■ 8:20 Yesh. 2:2; Yer. 16:19; Mik. 4:1; Zek. 8:2.

□ 8:23 «Shu künlerde ... ellerdin on neper adem chiqip Yehudiy bir ademning tonining étikini tutuwélip uninggha: «Biz sen bilen barayli; chünki Xudani sen bilen billidur, dep anglidur» — deydu» — bu ish Xudani izden'gen «yat eller»ning heriketlirige bir misal bolidu. □ 9:1 «Xadrak zémini» — kona tarixnamiler boyiche, «Xadrak» dégen rayon Demeshq shehirige yéqin bolghan, biraq del qaysi jay ikenlikini hazir bilmeymiz. «chünki Perwerdigarning neziri ademler we Israilning barliq qebililiri üstidur» — bashqa birxil terjimisi: «chünki insanlarning we Israilning barliq qebililiring közi Perwerdigargha qaraydu».

² U bulargha chégridash bolghan Xamatqa, Tur we Zidon üstigimu qonidu. Tur tolimu «dana» bolghachqa, □

³ Özi üçün qorghhan qurghan, kümüşhni topidek, sap altunni kochilardiki patqaqtek dówilep qoyghan.

⁴ Mana, Reb uni mal-dunyasinin ayriwétidu, uning küchini déngizda yoq qilidu; u ot teripidin yep kétilidu. □

⁵ Ashkélon buni körüp qorqidu; Gazamu körüp azablinip tolghinip kétidu; Ekronmu shundaq, chünki uning arzu-ümidi tozup kétidu; padishah Gazadin yoqap kétidu, Ashkélon ademzatsiz qalidu.

⁶ Shuning bilen Ashdodta haramdin bolghan birsi turidu; Men Filistiylerning meghrurluqi we pexrini yoqitimen. □

⁷ Men aghzidin qanlarni, uning haram yégen yirginchlik nersilerni chishliri arisidin élip kétimen; andin qélip qalghanlar bolsa, ular Xudayimizgha tewe bolup, Yehudada yolbashchi bolidu; Ekronning orni Yebus qebilisidikilerge oxshash bolidu. □

⁸ Men qoshun tüpeylidin, yeni ötüp ketküchi we qaytip kelgüchi tüpeylidin Öz öyüm etrapida chédirimni tiktürimen; ezgüchi qaytidin uningdin ötmeydu; chünki Öz közüm bilen közitimen. □

Zionning padishahi Mesih kélidu!

⁹ Zor shadlan, i Zion qizi!

Tentenelik nida qil, i Yérusalém qizi!

Qaranglar, padishahing yéninggha kélidu;

U heqqaniy we nijatliq bolidu;

Kemter-mómin bolup,

□ **9:2** «U , yeni Perwerdigarning béshariti bulargha chégridash bolghan Xamatqa, Tur we Zidon üstigimu qonidu» — «büyük Iskender» miladiyedin ilgiriki 332-yili jenub terepke yürüş qilip mushu yerlerni bir-birlep igiliwalghan. □ **9:4** «Mana, Reb uni mal-dunyasinin ayriwétidu, uning küchini déngizda yoq qilidu; u ot teripidin yep kétilidu» — bu ayetni «büyük Iskender» emelge ashurghan. Miladiyedin ilgiri 332-yili u Turni bulang-talang qilip pütünley weyran qiliwetken «qoshumche söz»imizni körüng. «uning küchini déngizda yoq qilidu» dégenlikning bashqa birxil terjimisi: «U (yeni Reb) ularning déngizdiki küchini yoq qilidu» □ **9:6** «Shuning bilen Ashdodta haramdin bolghan birsi turidu; Men Filistiylerning meghrurluqi we pexrini yoqitimen» — Iskender Turni igiliwalghandin kéyin Filistiyege qarap yürüş qilidu. 5- we 6-ayette tilgha élin'ghan (Ashkélon, Gaza, Ekron, Ashdod) sheherler Filistiydiki besh chong sheherning tóti. Bu jenglerning tepsilatiri üçün «qoshumche söz»imizni körüng. □ **9:7** «Men aghzidin qanlarni, uning haram yégen yirginchlik nersilerni chishliri arisidin élip kétimen; andin qélip qalghanlar bolsa, ular Xudayimizgha tewe bolup,...» — «Xudayimizgha» dégen sözge qarighanda mushu ayetlerdiki sözlügüchi Mesihning özi bolushi kérek. «...Ekronning orni Yebus qebilisidikilerge oxshash bolidu» — toluq ayetning menisi: (1) Filistiylar emdi butlarga atalghan qurbanliqlarning qéninimu, göshinimu yémeydighan bolidu. (2) Filistiylar Xudagha tewe bolup Yehuda arisida (Yebus qebilisidikilerdek) hörmetlik mertewige ige bolidu (hazirqi «Pelesitinlikler») Filistiylerning ewladliri bolushi mumkin). «Qoshumche söz»imiznimu körüng. □ **9:8** «Men qoshun tüpeylidin, yeni ötüp ketküchi we qaytip kelgüchi tüpeylidin Öz öyüm etrapida chédirimni tiktürimen; ezgüchi qaytidin uningdin ötmeydu; chünki Öz közüm bilen közitimen» — «büyük Iskender» zalim bolghini bilen, Misirgha hujum qilishqa mangghanda («ötüp ketkende») yaki Misirni ishghal qilip «qaytip kelgende» (gerche Yérusalémdeki muqaddes ibadetxanida nurhunlighan bayliqlar bolsimu), Yérusalémgha héch hujum qilmighan. Bu tarixning eng chong sirliridin biridir. «Qoshumche söz»imiznimu körüng.

Mada éshেকে, yeni éshék texiyige minip kélidu; □ ■

¹⁰ Shuning bilan Men jeng harwilirini Efraimdin,

Atlarni Yérusalémdin mehrum qilwétimen;

Jeng oqyasimu élip tashlinidu.

U bolsa ellerge xatirjemlik-tinchliqni jakarlap yetküzidu;

Uning hókümraniq déngizdin déngizghiche,

Efrat deryasidin yer yüzining chetlirigiche bolidu. □

¹¹ Emdi séni bolsa, sanga chühürülgen ehde qéni tüpeylidin, Men arangdiki mehbuslarni susiz orektin azadliqqa chiqirimen. □ ■

¹² Mustehkem jaygha qaytip kélinglar, i arzu-ümidning mehbusliri! Bügün Men jakarlap éytimenki, tartqan jazaliringning eksini ikki hessilep sanga qayturimen. □

¹³ Chünki Özüm üçhün Yehudani oqyadek égildürdüm, Efraimni oq qilip oqyagha saldim; Men oghul baliliringni ornidin turghuzimen, i Zion – ular séning oghul baliliringgha qarshi jeng qilidu, i Grétsiye! I Zion, Men séni palwanning qolidiki qilichtek qilimen.

¹⁴ Perwerdigar ularning üstide körünüdu; Uning oqi chaqmaqtek étily uchidu. Reb Perwerdigar kanayni chalidu; U jenubtiki dehshetlik qara quyunlarni bille élip yürüş qilidu. ■

¹⁵ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar ular üçhün mudapie bolidu; ular salgha tashlirini kukum qilip, dessep cheyleydu; ular ichiwélip, sharab keypini sürgenlerdek qiyqas-süren kötüridu; ular *qan'gha* milen'gen qurban'gahning bürjekliridek, *qan'gha* toldurulghan qachilardek bolidu. □

□ **9:9** «U heqqaniy we nijatliq bolidu» — bashqa terjimiliri: «U nijatni élip kélidu», «U qutquzulghan bolidu» yaki «U gheilibilik bolidu». «Qaranglar, **padishahing yéninggha kélidu... mada éshেকে, yeni éshék texiyige minip kélidu**» — bu toluq bésharet Eysa Mesihni éniq körsitidu. Injil, «Matta» 21-bab, «Markus» 11-bab, «Luqa» 19-bab, «Yuhanna» 12-bablarni körüng. ■ **9:9** Zek. 2:10; Mat. 21:4-5; Yuh.12:12-16 □ **9:10** «Shuning bilan Men jeng harwilirini Efraimdin, ...mehrum qilwétimen; ... U , *yeni Israilning padishah Mesih* bolsa ellerge xatirjemlik-tinchliqni jakarlap yetküzidu; uning hókümraniq déngizdin déngizghiche, *Efrat* deryasidin yer yüzining chetlirigiche bolidu» — démisekmu, bésharet Eysa Mesihning dunyagha tunchi kélishidin (9-ayet) uning qaytip kélishige atlap ötidu. Bésharetning qalghini axirqi zamanlarni körsitidu. «Qoshumche söz»imizni körüng. □ **9:11**

«Emdi séni bolsa, sanga chühürülgen ehde qéni tüpeylidin, Men arangdiki mehbuslarni susiz orektin azadliqqa chiqirimen» — bu sirliq bésharetning hem rohiy hem jismaniý jehetliri bolushi kérek. Ishinimizki, Eysa Mesihning qéni bilan tüzgen «yéngi ehde» Yehudiylarni, ellernimu herxil «gunah oriki»din qutquzalaydu hem kelgüsidimu buning sewebidin Xuda Yehudiylarni herxil jismaniý qiynchilqlardinmu qutquzidu. □ **9:11** Mat. 26:28; Luqa 22:20; Rim. 9:3, 4; Rim. 11:25, 26, 27; 1Kor. 11:25; Ibr. 9:19, 20, 21. □ **9:12** «Mustehkem jaygha qaytip kélinglar, i arzu-ümidning mehbusliri!» — «arzu-ümidning mehbusliri» belkim bu tolimu qisqartilghan gep bolushi mumkin, menisi: ««Xudaning qaldisi» Xudaning nurghun wediliri aldida ümidwar bolushi kérek idi. Lékin ularning uninggha ishenmesliki, shundaqla ümidsizlinishi tüpeylidin gunahning mehbusliri bolup qalghan. Ularning birdinbir «mustehkem jay»i Xudaning Özi, elwette. ■ **9:14** Nah. 2:6 □ **9:15**

«... ular (*qan'gha*) milen'gen qurban'gahning bürjekliridek, *qan'gha* toldurulghan qachilardek bolidu» — bu oxshitish Israilning jengge bolidighan zoq-keypining sharab ichken ademningkidek bolidighanliqini yaki düşmenlerdin tökülgen qanning köplükini bildüridu. Qurban'gah üstidiki qurbanliqlarning qanlirini élishqa birnechche qachilarni teyyarlash kérek idi, ular elwette qan bilen liq toldurulatti we qurban'gahning bürjekliri *qan'gha* milinip kétetti. Toluq bu bésharet belkim (1) Israilning Grétsiye zalimliri üstidin (miladiyedin ilgiriki 3- we 2-esirde) bolghan ajayib gheilibilirini we (2) axirqi zamandiki dejjalning qoshunliri bilen bolidighan urushlarni körsitidu. «Qoshumche söz»imiznimu körüng.

16 Shu küni Perwerdigar bolghan ularning Xudasi ularni Özüm baqqan padam bolghan xelqim dep bilip qutquzidu; chünki ular taj göherliridek Uning zémini üstide kötürlidu.

17 Shunche zordur Uning méhribanliqi, shunche qaltistur Uning güzelligi! Ziraetler yigitlerni, yéngi sharab qizlarni yashnitidu!□

10

Axirqi zamanlardiki weqeler – dawami

1 Perwerdigardin «kéyinki yamghur» peslide yamghurni telep qilinglar; Perwerdigar chaqmaqlarni chaqturup, ulargha mol yamghurlarni, shuningdek herbirige étizda ot-chöplerni béridu. □

2 Chünki «öy butliri» bimene geplerni éytqan, palchilar yalghan «alamet»lerni körgen, tuturuqsiz chüshlerni sözligen; ular quruq teselli béridu. Shunga xelq qoy padisidek ténep ketti; ular padichisi bolmighachqa, azar yémekte.□ ■

3 Méning ghezipim padichilargha qozghaldi; Men mushu «téke» yétekchilerni jazalaymen; chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Öz padisidin, yeni Yehuda jemetidin xewer élishqa keldi; U jengde ularni Özining heywetlik étidek qilidu.

4 Uningdin yeni Yehudadin «Burjek Téshi», uningdin «Qozuq», uningdin «Jeng Ogyasi», uningdin «Hemmige hökümranlıq Qilghuchi» chiqidu.□

5 Shuning bilen ular jengde, *düşmenlerni* kochilardiki patqaqni dessigendek cheyleydighan palwanlardek bolidu; ular jeng qilidu, chünki Perwerdigar ular bilen billidur; ular atliq eskerlernimu yerge qaritip qoyidu.

6 Men Yehuda jemetini kücheytmen, Yüsüpning jemetini qutquzimen; Men ularni qaytidin olturaqlishishqa qayturimen; chünki Men ulargha rehim-shepqetni körsitmen. Ular Men héchqachan tashliwetmigendek bolidu; chünki Men ularning Xudasi Perwerdigarmen; Men ulargha jawab bérimen.

7 Efraimdikiler palwandek bolidu, köngülliri sharab keypini sürgenlerde kushallinidu; ularning baliliri buni körüp kushallinidu; ularning köngli Perwerdigardin shadlinidu.

8 Men üshqirtip, ularni yighimen; chünki Men ularni bedel tölep hörlükke chiqirimen; ular ilgiri köpiyip ketkendek köpiyidu.

□ 9:17 «Shunche zordur Uning méhribanliqi, shunche qaltistur Uning güzelligi!» — yaki, «Némidégen eziz! Némidégen güzell!». □ 10:1 «Perwerdigardin «kéyinki yamghur» peslide yamghurni telep qilinglar» — bu dua yuqiriqi bésharet bilen baghlinishliq; ziraetler we üzümlerge yamghur kérek, elwette. «Kéyinki yamghur» bolsa Pelestinde 3- yaki 4-ayda yaghidu, etiyazliq ziraetlerni pishurush halqiliq rolini oynaydu. Bu yamghurlar bolmisa héch hosul bolmaydu. □ 10:2

«öy butliri» — (ibraniy tilida «terafim») pal bilen «yol körsitidighan» birxil butlar idi. ■ 10:2 Top. 5:6 □ 10:4 «Uningdin, yeni Yehudadin «burjek téshi», uningdin «qozuq»...» — «yeni Yehudadin» dégen sözlerni terjime yolida qoshup kirgüzduq. Ibraniy tilida peqet «uningdin» déyilidu. 9-ayette «Yehuda jemeti» közde tutulghan bolghachqa, 10-ayetni shundaq terjime qilduq. Mesih «Yehudadin» chiqidu, elwette. Bashqa birxil terjimisi «yeni Xudadin». «uningdin .. «burjek téshi», .. «qozuq», .. «jeng ogyasi», .. «hemmige hökümranlıq qilghuchi» chiqidu» — bu töt namning hemmisi «Mesih-Qutquzghuchi»ning unwanliri bolidu. Barliq peygamberlerning bésharetliri boyiche «Mesih» choqum Yehudaning ewladi bolushi kérek idi. «Qoshumche söz»imizni körüng. «Uningdin» dégenni bezi alimlar «Xudadin» dégen menide, dep qaraydu.

⁹ Men ularni eller arisida uruqtek chachimen; andin ular Méni yiraq jaylarda esleydu; shuning bilan ular baliliri bilan hayot qélip, qaytip kélidu. □

¹⁰ Men ularni qaytidin Misir zéminidin élip kélimen, Asuriyedimni chiqirip yighimen; ularni Giléad we Liwan zéminigha élip kirgüzimen; yer-zémin ularni patquzalmay qalidu.

¹¹ Shundaq qilip, U jebir-japa déngizidin ötüp, déngizdiki dolqunlarni uridu; Nil deryasining tegliri qurup kétidu; Asuriyening meghrurluqi we pexri pes qilinidu, Misirdiki shahane hasimu yoqilidu. □

¹² Men ularni Perwerdigar arqiliq kücheytimen; ular Uning namida mangidu, deydu Perwerdigar.

11

Xudaning padisi yaxshi padichisini, yeni Perwerdigarning Özini ret qilidu; ular zulmetke qalidu

¹ I Liwan, ot séning kédir derexliringni yep kétishi üçün, derwaziliringni ach! □

² Waysanglar, i qarighaylar, chünki kédir yiqildi, ésil derekler weyran qilindi; waysanglar, i Bashandiki dub derexliri, chünki baraqsan orman yiqitildi!

³ Padichilarning waysighan awazini angla! Chünki ularning sheripi *bolghan chimen-yaylaq* weyran qilindi; arslanlarning hörkirigen awazini angla! Chünki Iordan deryasining pexri bolghan *bük-baraqsanliqi* weyran qilindi.

⁴ Perwerdigar Xudayim mundaq deydu: — Boghuzlashqa békitilgen padini baqqin!

⁵ Ularni sétiwalghanlar ularni boghuzliwetkende héch gunahkar dep qaralmaydu; ularni sétiwetkenler: «Perwerdigarha shükri! Chünki béyip kettim!» — deydu; ularning öz padichiliri ulargha ichini héch aghritmaydu.

⁶ Chünki Men zéminda turuwatqanlarga yene ichimni héch aghritmaymen, deydu Perwerdigar; — we mana, Men ademlerni, herbirini öz yéqinining qoligha we öz padishahining qoligha tapshurimen; mana, bular zéminni xarab qilidu, Men ularni bularning qolidin héch qutquzmaymen. □

⁷ Shunga men «boghuzlashqa békitilgen pada»ni béqip turdum, bolupmu padining arisidiki miskin möminlerni baqtim. Men özümge ikki tayaqni aldım;

□ **10:9** «Men ularni eller arisida uruqtek chachimen; ...» — yaki «Men ularni eller arisida uruqtek chachidighan bolsam,...». □ **10:11** «U jebir-japa déngizidin ötüp, déngizdiki dolqunlarni uridu» — «U» — Xudani körsitidu, elwette. □ **11:1** «I Liwan, ot séning kédir derexliringni yep kétishi üçün, derwaziliringni ach!» — bu 1-3-ayet belkim bir oxshitish; Yehudaning yétekchiliri Xudaning xelqi we Xuda bergen zéminni öz menpeiti üçün ishletken, hazir bu menpeettin ayrilidu. 1-ayet yéngidin qurulghan ibadetxanining yene weyran qilinishini körsitishi mumkin. U Liwandiki köpligen kédir derexlirini we bashqa ésil derexlerni ishlipt sélin'ghan (Tewrat, «Ezra», 3:7-ayet). «Qoshumche söz»imizde biz bu babni tepsiliy sherhleyimiz. □ **11:6** «Men... herbirini öz yéqinining qoligha we öz padishahining qoligha tapshurimen» — «öz padishahi» alahide ibare bolup, belkim Xuda shu padishahni tallimighanliqini, belki Yehudadikiler özliri talliwalghanliqini körsitidu. Zekeriyaning dewride Yehudaning héch padishahi yoq idi (Yehuda Pars impériyesi astida bolghan).

birinchisini «shapaet», ikkinchisini «rishte» dep atidim; shuning bilan men padini baqtim. □

⁸ Shuningdek Men bir ay ichide üç padichini halak qildim; Méning jénim bu *xelqtin* bizar boldi we ularning jéni Méni öch kördi. □

⁹ Men: «Men silerni baqmaymen; öley dep qalghanliri ölüp ketsun; halak bolay dep qalghanliri halak bolsun; tirik qalghanlarning hemmisi bir-birining göshini yésun» — dédim. □

¹⁰ Men «shapaet» dégen tayaqimni élip sunduriwettim, shuningdek Méning barliq eller bilan bolghan ehdemni sunduruwettim.

¹¹ Ehde shu küni bikar qiliwétildi; shunga pada arisidiki manga diqqet qilghan miskin möminler buning Perwerdigarning sözi ikenlikini bilip yetti. □

¹² We men ulargha: «Muwapiq körsenglar, méning ish heqqimni béringlar; bolmisa boldi qilinglar» — dédim. Shunga ular méning ish heqqimge ottuz kümüş tenggini tarazigha saldi. ■

¹³ We Perwerdigar manga: «Mana bu ular Manga békitken qaltis baha! Uni sapalchining aldigha tashlap ber!» dédi. Shuning bilan men ottuz kümüş tenggini élip bularni Perwerdigarning öyide, sapalchining aldigha chöriwettim. □ ■

¹⁴ Andin men Yehuda bilan Israilning qérindashliqini üzüş üçhün, ikkinchi tayaqimni, yeni «rishte»ni sunduruwettim.

¹⁵ Andin Perwerdigar manga mundaq dédi: «Sen emdi yene erzimes padichining qorallirini al. □

□ **11:7** «Shunga men «boghuzlashqa békitilgen pada»ni béqip turdum, bolupmu padining arisidiki miskin möminlerni baqtim» — «pada» Israil xelqini körsitidu. Padining «arisidiki miskin möminler», Xudagha sadiq «qaldi»lar idi (11-ayetni körüng). Zekeriya padichilik wezipisini **ularni dep** zimmissige alidu. Lékin Xudaning jazasi padining köp qismining béshigha chüshüş aldida turidu (5-ayet); Xudaning neziri berib «pada arisidiki «miskin möminler»» («qaldilar») üstide bolidu. Ular padining arisidiki az bir qismidur. «Men özümge **ikki tayaqni aldım; birinchisini «shapaet», ikkinchisini «rishte» dep atidim; shuning bilan men padini baqtim...**» — Zekeriya belkim mezkur ishni, shundaqla 8-14-ayettiki bashqa bezi ishlarni chüshide yaki alamet körünüşte körgen bolushi mumkin; bu ishlarning melum bir qismini u xelq aldida «rol élip» körssetken bolsa kérek. «Qoshumche söz»imizimu körüng. □ **11:8** «Shuningdek Men bir ay ichide üç padichini halak qildim...» — «üch padichi» toghruluq bizningche ikki imkaniyet bar. (1) «üch padichi» melum ademlerni emes, belki Xuda Israil üçhün békitken üç xil padichini, yeni «peyghember», «kahin» we «padishah»ni bildüridu. Miladiyedin kéyinki 70-yili Rim impériyesining Yérusalémi weyran qilishi bilen, Israilda bu üç xil «padichi» qalmidi. (2) miladiyedin kéyinki 70-yili Rim impériyesi Yérusalémi muhasirige alghanda, Israilning bir-birige öch bolghan üç yetékchisi (Yuhanna, Simon we Eliézer) bar idi. Ularning bir-biri bilen soqushushliri tüpeylidin Yérusalém axir bérip ishghal qilinghan, bu üç «padichi» shu hamana «padichiliqtin» qalghan. Biz 2-imkaniyetke mayilmiz. «Qoshumche söz»imizde biz yene buning üstide muzakirilishimiz. □ **11:9** «Halak bolay dep qalghanliri halak bolsun; tirik qalghanlarning hemmisi bir-birining göshini yésun» — dédim» — derweqe, Rim impériyesi Yérusalémi muhasirige alghanda köp adem acharchiliqtin bashqilarni öltürüp göshini yégen. □ **11:11** «... miskin möminler buning Perwerdigarning sözi ikenlikini bilip yetti» — bu «miskinlarning bilip yetishi»ning özimu belkim «amet körünüş»ning bir qismidur. Démek, hemmisi peyghemberning dewridin kéyin yüz béridu. ■ **11:12** Mat. 26:15; 27:9 □ **11:13** «Perwerdigar manga: «Mana bu ular Manga békitken qaltis baha! Uni sapalchining aldigha tashlap ber!» dédi» — «qaltis baha!» — kinayilik, hejwiy gene, elwette. ■ **11:13** Mat. 27:3-10 □ **11:15** «Perwerdigar manga mundaq dédi: «Sen emdi yene erzimes padichining qorallirini al... » — yaxshi padichining qoralliri bolghan ikki tayaqni sunduruwetkendin kéyin, «erzimes padichining qorallirini al» dep buyrulghan.

¹⁶ Chünki mana, Men zéminda bir padichini ornidin turghuzimenki, u halak bolay dégenlerdin xewer almaydu, ténep ketkenlerni izdimeydu, yarilan'ghanlarni saqaytmaydu, saghlamlarnimu baqmaydu; u belki semrigenlarning göshini yeydu, hetta tuyaqlirini yirip yeydu.

¹⁷ Padini tashliwetken erzimes padichining haligha way! Qilich uning biliki we ong közige chüshidu; uning biliki pütünley yigileydu, uning ong közi pütünley qarangghuliship kétidu. □ ■

12

Yérusalémning axirqi qétim muhasirige chüshüshi – Israillar özi öltürgen Qutquzghuchisini köridu

¹ Perwerdigarning Israil toghruluq sözidin yüklen'gen bésharet: – Asmanlarni yayghuchi, yerning ulini salghuchi, ademning rohini uning ichide Yasighuchi Perwerdigar mundaq deydu: –

² Mana, Men Yérusalémni etrapidiki barliq ellerge kishilerni dekke-dükkige salidighan apqur qilimen; Yérusalémgha chüshidighan muhasire Yehudaghimu chüshidu.

³ Shu küni emelge ashuruliduki, Men Yérusalémni barliq ellerge éghir yük bolghan tash qilimen; kim uni özige yüklise yarilanmay qalmaydu; yer yüzidiki barliq eller uninggha jeng qilishqa yighilidu.

⁴ Shu küni Men hemme atlarni sarasimige sélip, atliqlarni sarang qilip urimen; biraq Yehuda jemetini közumde tutimen; ellerdiki herbir atni bolsa korluq bilen uruwétimen.

⁵ Shuning bilen Yehudaning yolbashchiliri könglide: «Yérusalémda turuwatqanlar samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, ularning Xudasi arqiliq manga küch bolidu» deydu.

⁶ Shu küni Men Yehudaning yolbashchilirini otunlar arisidiki otdandek, öñchiler arisidiki mesh'eldek qilimen; ular etrapidiki barliq ellerni, yeni ong we sol teripidikilerni yewétidu; Yérusalémdikiler yene öz jayida, yeni Yérusalém shehiride turidighan bolidu. □

⁷ Perwerdigar awwal Yehudaning chédirlirini qutquzidu; sewebi – Dawut jemetining shan-sheripi hem Yérusalémda turuwatqanlarning shan-sheripi Yehudaningkidin ulughlanmasliqi üçündür.

⁸ Shu küni Perwerdigar Yérusalémde turuwatqanlarni qoghdaydu; ularning arisidiki elengship qalghanlarmu shu küni Dawuttek palwan bolidu; Dawut

□ **11:17** «Padini tashliwetken erzimes padichining haligha way! Qilich uning biliki we ong közige chüshidu; uning biliki pütünley yigileydu, uning ong közi pütünley qarangghuliship kétidu» — bu sirliq babning xewirini yighinchaqlisaq: (1) Israil özining menpeetperes «padichiliri» teripidin köp azab tartqan. (2) biraq bu ishlarda ularning öz mes'uliyiti bar. Xuda mushu padichiliri arqiliq ularni jazalighan hem jazalaydu. Israil xelqi yaxshi padichini, yeni Xudaning Özini kemsitidu. Ular uni «30 kümüş tengge»ning bahasida köridu. (3) bu pul ibadetxanida tashliwétilidu; (4) ular heqiqiy padichining béqishini ret qilidu, shunga Xuda ularni nahayiti rezil bir padichining qoligha tapshuridu; (5) Xuda mushu rezil padichini we barliq menpeetperes padichilarnimu qattiq jazalaydu. Oqurmenlerge ayanki, «Özüm yaxshi Padichidurmen» dégen Eysa Mesih Yehudaning 30 kümüş tengge üçün satqunluq qilishi bilen öltürülgen; kéyin Yehudiy xelqi rezil menpeetperes yétekchilerning kasapitidin yene bir qétim (Rim impériyesi teripidin) dunyaning chet-chetirigiche tarqitwétilgen. Bu ishlar üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **11:17** Yer. 23:1; Ez. 34:2; Yuh. 10:12 □ **12:6** «Men Yehudaning yolbashchilirini... öñchiler arisidiki mesh'eldek qilimen» — «öñchiler» — bughday yaki arpa baghlamliri.

jemeti bolsa Xudadek, yeni ularning aldidiki Perwerdigarning Perishtisidek küchlük bolidu.

⁹ Shu küni emelge ashuruliduki, Yérusalémgha jeng qilishqa kelgen barliq ellerni halak qilishqa kirishimen.

¹⁰ We Men Dawut jemeti we Yérusalémda turuwatqanlar üstige shapaet yetküzgüchi we shapaet tiligüchi Rohni quyimen; shuning bilen ular özliri sanjip öltürgen Manga yene qaraydu; birsining tunji oghli üçhün matem tutup yigha-zar kötürgendek ular Uning üçhün yigha-zar kötüridu; yekke-yégane oghlidin juda bolghuchining derd-elem tartqinidek ular uning üçhün derd-elem tartidu. □ ■

¹¹ Shu küni Yérusalémda ghayet zor yigha-zar kötürülidu, u Megiddo jilghisidiki «Xadad-Rimmon»da kötürülgen yigha-zardek bolidu. □ ■

¹² Zémin yigha-zar kötüridu; herbir aile ayrim halda yigha-zar kötüridu. Dawut jemeti ayrim halda, ularning ayalliri ayrim halda, Natan jemeti ayrim halda, ularning ayalliri ayrim halda;

¹³ Lawiy jemeti ayrim halda, ularning ayalliri ayrim halda; Shimey jemeti ayrim halda, ularning ayalliri ayrim halda;

¹⁴ barliq tirik qalghan aililer, yeni herbir aile ayrim-ayrim halda we ularning ayalliri ayrim halda yigha-zar kötüridu.

13

¹ Shu küni Dawut jemeti hem Yérusalémda turuwatqanlar üçhün gunahni we paskiniliqni yuyidighan bir bulaq échilidu. ■

² Shu küni shundaq boliduki, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, — Men mebudlarning namlirini zémindin yoqitimenki, ular yene héch eslenmeydu; we Men peyghemberlerni we paskina rohnimu zémindin chiqirip yötkiwétimen. □

³ Shundaq emelge ashuruliduki, bireylen yenila peyghemberchilik qilip bésharet bérey dése, uning özini tughqan ata-anisi uninggha: «Sen hayat qalmaysen; chünki Perwerdigarning namida yalghan gep qiliwatisen» deydu;

□ **12:10** «ular özliri sanjip öltürgen Manga yene qaraydu» — yaki «ular özliri sanjip öltürgen Manga telmürüp qaraydu». «birsining tunji oghli üçhün matem tutup yigha-zar kötürgendek ular Uning üçhün yigha-zar kötüridu; yekke-yégane oghlidin juda bolghuchining derd-elem tartqinidek ular uning üçhün derd-elem tartidu» — démisekmu bu bésharet Israïlning öz Qutquzghuchi-Xudasini sanjidyidighanliqini yaki sanjip öltüridighanliqini körsitidu, pütün xelq axirqi zamanda Xudaning Rohi arqiliq buni bilip yétip, qattiq matem tutidu. Xuda shu chaghda ularni qutquzidu, ularning gunahini yuyush yolini achidu (13-bab). «Qoshumche söz»imizde bu toghruluq yene toxtilimiz. ■ **12:10** Ez. 39:29; Yo. 2:12, 13; Yuh. 19:36-37; Weh. 1:7 □ **12:11** «... zor yigha-zar... Megiddo jilghisidiki «Xadad-Rimmon»da kötürülgen yigha-zardek bolidu» — «Hadad-Rimmon» belkim «Mégiddo jilghisidiki bir jay bolushi mumkin. Shu yerde kötürülgen yigha-zar (matem tutushi)» belkim ilgiriki intayin ixlasmen padishah Yosiyaning pajetelik ölümi tüpeylidin bolghan («2Pad.» 9-bab, «2Tar.» 35:20-27).

■ **12:11** 2Pad. 23:29; 2Tar. 35:22, 24 ■ **13:1** Law. 16; 23:26-32; Zek.12:10-14; Rim. 11:26 □ **13:2** «Men peyghemberlerni we paskina rohnimu zémindin chiqirip yötkiwétimen» — bu peyghemberler saxta peyghemberler, elwette. Emeliyette bolsa Mesih-Qutquzghuchi dunyagha qaytip kelgendin kéyin peyghemberlerning héch hajiti yoq bolidu.

andin özini tughqan ata-anisi uni bésharet bériwatqinidila sanjip öltüridu. □ ■

⁴ Shu küni shundaq boliduki, peyghemberlarning herbiri özliri bésharet bériwatqanda körgen körünüshtin xijil bolidu; ular xeqni aldash üçün ikkinchi chupurluq chapanni kiymeydu; □

⁵ U: «Men peyghember emes, men peqet tériqchimen; chunki yashliqimdin tartip tupraq bilen tirikchilik qiliwatimen» — deydu. □

⁶ Emdi birsi uningdin: «Hey, emdi séning meydengdiki bu zexmetler néme?» — dése, u: «Dostlirimning öyide yarilinip qaldim» — dep jawab béridu. □

Heqiqiy padichining azab-oqubetliri we netijiliri toghruluqyene bir bésharet

⁷ Oyghan, i qilich, Méning padichingha, yeni Méning shérikim bolghan ademge qarshi chiq, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar; — Padichini uruwet, qoylar patiparaq bolup tarqitiwétilidu; Men qolumni kichik péillarning üstige chüshürüp turghuzimen. □ ■

⁸ Zéminda shundaq emelge ashuruliduki, — deydu Perwerdigar, — üchtin ikki qismi qirilib ölidu; biraq üchtin bir qismi uningda tirik qalidu.

⁹ Andin Men üçinchi qismini otqa kirgüzimen, ularni kümüş tawlighandek tawlaymen, altun sinalghandek ularni sinaymen; ular Méning namimni chaqirip nida qilidu we Men ulargha jawab bérimen; Men: «Bu Méning xelqim» deymen; ular: «Perwerdigar méning Xudayim» — deydu. ■

14

Perwerdigarning küni, Perwerdigarning padishahlıqı

¹ Mana, Perwerdigargha xas küni kélidu; u küni arangdin mal-mülküng bulang-talang qilinip bölüşhüwélinidu. ■

□ **13:3** «uning özini tughqan ata-anisi uninggha: «Sen hayat qalmaysen; chunki Perwerdigarning namida yalghan gep qiliwatisen» deydu; andin özini tughqan ata-anisi uni bésharet bériwatqinidila sanjip öltüridu» — Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche saxta peyghemberlerni öltürüş kérek. Mushu ademning ata-anisi Xudadin shunche eyminiduki, öz oghlini neq meydanda öltüridu. ■ **13:3** Qan. 13:6-11, 18:20 □ **13:4** «ular xeqni aldash üçün ikkinchi chupurluq chapanni kiymeydu» — Ilyas, Élisha we Yehya peyghemberler mushundaq intayin addiy kiyim kiygen. □ **13:5** «chunki yashliqimdin tartip tupraq bilen tirikchilik qiliwatimen» — bashqa birxil terjimisi: «chunki yashliqimdin tartip men ademning medikari bolup keldim».

□ **13:6** «Emdi birsi uningdin: «Hey, emdi séning meydengdiki bu zexmetler néme?» — dése, u: «Dostlirimning öyide yarilinip qaldim» — dep jawab béridu» — «meydengdiki zexmetler» ibranıy tili boyiche sözmosöz alsaq «ikki qolung otturisdiki zexmetler» bolidu. «Butperes peyghemberler» jin-sheytanlarning diqqitini tartish üçün pat-pat öz tékini késiwalatti we axirqi zamandimu shundaq qilishi mumkin («1Pad.», 18:28-ayette misal körüldü). Shuning bilen xelq mushundaq zexmetlerdin gumanlinidu, saxta peyghember zexmetliridin xijil bolup roshen bir yalghan bahanini körsitidu. □ **13:7** «Men qolumni kichik péillarning üstige chüshürüp turghuzimen» — bashqa birxil terjimisi: «Men qolumni kichik péillar üstigimu qarshi chüshürimen». Biraq bizning terjimimiz 8-ayette maslishidu; omumiy menisi Xuda Özige tewe kichik péilliqlarni qoghdaydu. ■ **13:7** Qan. 37:42; Yesh. 26:20; Mat. 26:31; Mar. 14:27; Luqa 22:35-38; Yuh. 18:8 ■ **13:9** Zeb. 50:3-5, 15; 91:15; 144:15; Mal. 3:1-4; Yuh. 20:28; 1Pét. 1:6. ■ **14:1** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yesh. 2:12-22; 13:6-13; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Weh. 6:12-13.

2 Men barliq ellerni Yérusalémgha jeng qilishqa yighimen; sheher ishghal qilinidu, öyler bulang-talang qilinip, qiz-ayallar ayagh-asti qilinidu; shehning yérimi esirge chüshüp sürgün qilinidu; tirik qalghan xelq sheherdin élip kétilmeydu. ■

3 Andin Perwerdigar chiqip shu eller bilen urushidu; U Uning jeng qilghan künidikidek urushidu. □ ■

4 Uning putliri shu küni Yérusalémning sherqiy teripining eng aldi bolghan Zeytun téghida turidu; shuning bilen Zeytun téghi otturidin sherq we gherb terepke yérilidu; zor yoghan bir jilgha peyda bolidu; taghning yérimi shimal terepke, yérimi jenub terepke yötkilidu. □ ■

5 We siler Méning taghlirimning del mushu jilghisi bilen qachisiler; chünki taghlarning jilghisi Azelgiche baridu; siler Yehuda padishahi Uzziyaning künliride bolghan yer tewreshte qachqininglardek qachisiler. Andin Perwerdigar Xudayim kélidu; hemde Sen bilen barliq «muqeddes bolghuchilar»mu kélidu! □ ■

6 Shu küni shundaq boliduki, nur toxtap qalidu; parlaq yultuzlarmu qaranghuliship kétidu;

7 Biraq u Perwerdigargha melum bolghan alahide bir kün, ya kéche ya kündüz bolmaydu; shundaq emelge ashuruliduki, kech kirgende, alem yorutulidu. □ ■

8 Shu küni shundaq boliduki, hayatliq suliri Yérusalémdin éqip chiqidu; ularning yérimi sherqiy déngizgha, yérimi gherbiy déngizgha qarap aqidu; yazda we qishta shundaq bolidu. □ ■

9 Perwerdigar pütkül yer yüzi üstide padishah bolidu; shu küni peqet bir

■ **14:2** Yesh. 13:16 □ **14:3** «... **Perwerdigar chiqip shu eller bilen urushidu; U Uning jeng qilghan künidikidek urushidu**» — «jeng qilghan künidikidek» belkim Perwerdigar Israilni Misirdin qutquzghan küni («Mis.» 14-15-bab) yaki Yeshua peyghemberning dewride uning Amoriylar bilen qilghan jéngini körsitidu («Yeshua» 10-bab). ■ **14:3** Yesh. 42:13 □ **14:4** «**Uning putliri shu küni Yérusalémning sherqiy teripining eng aldi bolghan Zeytun téghida turidu**» — oqurmenler Injildin shuni biliduki, Eysa Mesih dunyadin ayrilip ketkende u del mushu taghdin kötürülgen, we shu chaghda perishtiler rosullirigha: «Eysa asman'gha chiqip ketti. Biraq u qandaq kötürülgen bolsa, kelgüsidede yene del siler körgen péti qaytip kélidu» — dédi. «shuning bilen Zeytun téghi otturidin sherq we gherb terepke yérilidu; zor yoghan bir jilgha peyda bolidu; taghning yérimi shimal terepke, yérimi jenub terepke yötkilidu» — géologlar Zeytun téghining otturisidiki sherqtin-gherbke sozulghan bir «yer posti üzülmisi»ni tapqan. U «Perwerdigarning küni»de yérilishni kütmekte. ■ **14:4** Dan. 7:13; Ez. 11:23; Mat. 24:30; Mar. 13:26; Luqa 21:27; 1Tés. 1:10; 2Tés. 1:10; Weh. 1:7. □ **14:5** «siler Méning taghlirimning del mushu jilghisi bilen qachisiler; chünki taghlarning jilghisi Azelgiche baridu» — «Azel»ning qeyerdilikini hazirche bizge namelum. Hazirqi ehwalda, Yérusalémdin sherqge qéchish mumkin emes; «Kidron jilghisi», shundaqla intayin tik bolghan Zeytun téghining özi mushundaq «qéchish yoli»ni tosuwalidu. «Andin **Perwerdigar Xudayim kélidu; hemde Sen bilen barliq** «muqeddes bolghuchilar»mu kélidu!» — «muqeddes bolghuchilar» barliq kérub-perishtiler we belkim ölümdin tirilgen Xudaning muqeddes bendilirini körsitidu («1Tés.» 4:13-17ni köring). ■ **14:5** Am. 1:1 □ **14:7** «biraq u **Perwerdigargha melum bolghan alahide bir kün, ya kéche ya kündüz bolmaydu; shundaq emelge ashuruliduki, kech kirgende, alem yorutulidu**» — bezi alimlar bu nur Mesihning ming yilliq hökümrانliqining axirighiche yétidu, dep qaraydu. Démek, shu künlerde kéchide kündüzge oxshash yoruqluq bolidu. Xudagha nisbeten bu «ming yil» peqet «bir kün»dek bolidu («2Pét.» 3:8, «Weh.» 20-babni köring). Biz bu pikirge qoshulimiz. «Qoshumche söz»de uning üstidimu toxtilimiz. ■ **14:7** Weh. 21:25 □ **14:8** «ularning, **yeni sularning** yérimi sherqiy déngizgha, yérimi gherbiy déngizgha qarap aqidu...» — «sherqiy déngiz» yeni «Ölük déngiz», «gherbiy déngiz» yeni «Ottura Déngiz». ■ **14:8** Ez. 47:1-12; Yo. 3:18; Weh. 22:1

«Perwerdigar» bolidu, *yer yüzide* birdinbir Uningla nomi bolidu. □

10 Gébadin Yérusalémning jenubidiki Rimmon'ghiche bolghan pütün zémin «Arabah»dek tüzenglikke aylandurulidu; Yérusalém bolsa «Binyamin derwazisi»din «Birinchi derwaza»ghiche we yene «Burjek derwazisi»ghiche, «Hananiyelning munari»din padishahning sharab kölçeklirigiche yuqiri kötürüldü, lékin sheher yenila öz jayida shu péti turidu; □

11 Ademler yene uningda turidu. «Halak permani» yene héch chüshürülmeydu; Yérusalém xatirjemlikte turidu. □

12 We Perwerdigar Yérusalémgha jeng qilghan barliq ellerni urushqa ishletken waba shundaq boliduki, ular öre bolsila göshliri chirip kétidu; közliri chanaqlirida chirip kétidu; tilliri aghzida chirip kétidu. □

13 Shu küni shundaq boliduki, ularning arisigha Perwerdigardin zor bir alaqsadilik chüshidu; ular herbiri öz yéqinining qolini tutushidu, herbirining qoli yéqinining qoligha qarshi kötürüldü.

14 Yehudamu Yérusalémda jeng qilidu; etrapidiki barliq ellerning mal-mülükleri jem qilip yigihilidu — san-sanaqsiz altun-kümüş we kiyim-keçekler bolidu.

15 At, qéchir, töge, éshek, shundaqla ularning bargahlirida bolghan barliq mal-waranlar üstige chüshken waba yuqiriqı wabagha oxshash bolidu.

16 Shundaq emelge ashuruliduki, Yérusalémgha jeng qilishqa kelgen hemme ellerdin barliq tirik qalghanlar her yili Yérusalémgha, padishahqa, yeni samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigargha ibadet qilishqa we «kepiler héyti»ni tebrikleshke chiqidu. ■

17 Shundaq boliduki, yer yüzidiki qowm-jemetlerdin padishahqa, yeni samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigargha ibadetke chiqmighanlar bolsa, emdi ularning üstige yamghur yagmaydu.

18 Misir jemeti chiqip hazir bolmisa, ularghimu yamghur bolmaydu; biraq Perwerdigar «kepiler héyti»ni tebrikleshke chiqmaydighan barliq eller üstige chüshüridighan waba ularghimu chüshürüldü. □

□ 14:9 «Perwerdigar pütkül yer yüzi üstide padishah bolidu; shu küni peqet bir «Perwerdigar» bolidu...» — démek, ne Israillar ne eller héchqandaq butni (burunqidek xalighanche) «Perwerdigar» dewalmaydu. □

14:10 «Yérusalém bolsa «Binyamin derwazisi»din «Birinchi derwaza»ghiche we yene «Burjek derwazisi»ghiche, «Hananiyelning munari»din padishahning sharab kölçeklirigiche yuqiri kötürüldü» — ««Binyamin derwazisi»din «Birinchi derwaza»ghiche we yene «Burjek derwazisi»ghiche» dégen ariliq Yérusalémning sherqidin gherbighiche barliq jaylarni we ««Hananiyelning munari»din «padishahning sharab kölçeklirigiche» dégen ariliq uning shimolidin jenubighiche bolghan barliq jaylarni körsitidu. Démek, pütün sheherni bildüridu, pütün sheher kötürüldü. «lékin sheher yenila öz jayida shu péti turidu» — bu ayet boyiche Yérusalémning etrapidiki taghliq rayonlar (60 kilométrche uzunluq we kenglikte) tüzenglikke aylandurulidu. Shundaq dégni bilen «sheher yenila öz jayida shu péti turidu». □

14:11 ««Halak permani» yene héch chüshürülmeydu; Yérusalém xatirjemlikte turidu» — «halak permani» — ötkende Xuda (éghir gunah tüpeylidin) melum bir nerse, adem, aile, sheher yaki hetta pütün bir xelq toghruluq «halak permani» chüshürgen bolsa, ularning hemmisini yoqitish kérek idi. Démek, Israilda hazir «halak permani» chüshürülgüdek gunahlar héch tépilmaydu. □

14:12 «közliri chanaqlirida chirip kétidu» — ibranıy tilida «közi chanaqlirida chirip kétidu». «tilliri aghzida chirip kétidu» — ibranıy tilida «tılı aghzida chirip kétidu». ■ 14:16 Yesh. 66:23 □

14:18 «Misir jemeti chiqip hazir bolmisa, ularghimu yamghur bolmaydu; biraq Perwerdigar «kepiler héyti»ni tebrikleshke chiqmaydighan barliq eller üstige chüshüridighan waba ularghimu chüshürüldü» — Misirning tériqchiliq yamghurgha anche tayanmaydu, belki Nil deryasigha tayinidu; shunga ulargha eskertiliduki, qoshumche bir «waba» ulargha chüshidu. Bu gandaq waba déyilmidi.

¹⁹ Bu Misirning jazasi, shundaqla «kepiler héyti»ni tebrikleshke chiqmaydigan barliq ellarning jazasi bolidu.

²⁰ Shu küni atlarning qongghuraqliri üstige «Perwerdigargha atilip pak-muqeddes bolsun!» dep yézilidu; Perwerdigarning öyidiki barliq qacha-quchilarmu qurban'gah aldidiki qachilargha oxshash hésablinidu;

²¹ Yérusalémdiki we Yehudadiki barliq qacha-quchilarmu Perwerdigargha atilip pak-muqeddes bolidu; qurbanliq qilghuchilar kélip ularni élip qurbanliq göshlirini pishuridu; shu küni samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning öyide «qanaanliq-sodiger» ikkinchi bolmaydu. □ ■

□ **14:21 «... Perwerdigargha atilip pak-muqeddes bolidu»** — ibraniy tilida «Perwerdigargha qarita pak-muqeddeslik» déyilidu. Bu sözler bash kahinning bëshigha taqalghan altun otughatqa neqishlen'gen («Mis.» 28:36ni körüng). «Perwerdigarning öyide «qanaanliq-sodiger» **ikkinchi bolmaydu**» — «qanaanliq-sodiger» ibraniy tilida «qanaanliq», Pelestindiki qedimki butperes milletlarni hem «sodiger» dégen ikki menini körsitidu. Xudaning muqeddes ibadetxanisida héchqandaq butperes (Xudani birinchi orun'gha qoymighan) kishi yaki «ibadetni sodigha aylanduridighan» menpeetperes bolghuchi tépilmaydu. ■ **14:21** Yesh. 35:8; Yo. 3:17; Weh. 21:27; 22:15

Malaki

«Malaki peyghember»

1 Perwerdigardin Malakigha yüklen'gen wehiy, u arqiliq Israilgha kelgen: —□

Birinchi munazire – Xudaning Israilgha bolghan muhebbiti

2 – Men silerni söyüp keldim – deydu Perwerdigar, – biraq siler: «Sen bizni qandaqmu söyüp kelding?» – deysiler.

Esaw Yaqupqa aka bolghan emesmu? – deydu Perwerdigar, – biraq Yaqupni söydüm, ■

3 Esawgha nepretlendim; uning taghlirini chöl qildim, mirasini chöl-bayawandiki chilbörilerge tapshurup berdim.□

4 Édom: «Biz weyran qilinduq, biraq biz xarabileshken jaylarni qaytidin qurup chiqimiz» – dése, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: –

– Ular quridu, biraq Men örüymen; xeqler ularni «Rezillikning zémini», «Perwerdigar menggüge ghezeplinidighan el» dep ataydu. □

5 Silerning közliringlar buni körüp: «Perwerdigar Israil chégrasining sirtida ulughlandi!» – deysiler.□

Ikkinchi munazire – kahinlarning wapasizliqi

6 – Oghul atisini, qul igisini hörmetleydu; emdi Men ata bolsam, hörmitim qéni? Ige bolsam, Mendin bolghan eyminish qéni? – samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar silerge shundaq deydu, i Méning namimni kemsitken kahinlar!

Biraq siler: «Biz néme qilip namingni kemsitiptuq?» – deysiler.□

□ **1:1 «yüklen'gen wehiy»** – ibranij tilida «massa» dégen bir söz bilenla ipadiliniidu. U «ademni qorqunchqa salidighan wehiy» hem «peyghemberning zimmesige yüklen'gen bir weziye» dégen ikki menini öz ichige alghan bolushi mumkin. ■ **1:2 Rim. 9:13** □ **1:3 «Yaqupni söydüm, Esawgha nepretlendim»** – «palanchini söydüm, postanchigha nepretlendim» dégenlik ibranij tilida adette «palanchini talliwaldim, postanchini ret qildim» dégen menini birqeder tekitleydighan ibare idi.

□ **1:4 «Ular, yeni Édomlar quridu, biraq Men örüymen; xeqler ularni «Rezillikning zémini», «Perwerdigar menggüge ghezeplinidighan el» dep ataydu»** – Édom xelqi Israilgha herdaim öchmenlik-adawet saqlap kelgenidi. Axirqi zamanda ularning zémini pütünley ademzatsiz bolup, «ot-gün'gürt köydüridighan», jinlarning makani bolidu (mesilen, «Obadiya»ni, «Yesh.» 34-babni körüng). Xuda Israilgha: «Mana Édom zémini herdaim tajawuz qilinip, sheherliri bügün'ge qeder xarabilikte turuwatidu, silerning ehwalinqar ulardin köp ewzel, silerde ibadetxana, sheherler we aram-tinchliq bar, ulardin obdan sawaq élinglar!» dégendek bolsa kérek. Édomgha tajawuz qilhanlar Babilliqlar (miladiyedini ilgeriki 587-586-yili) we Ereblerni (550-460-yili) öz ichige alghan. □ **1:5 «Silerning közliringlar buni körüp: «Perwerdigar Israil chégrasining sirtida ulughlandi!» – deysiler»** – démek, yat eller (eyni chaghdiki butperes xelqler) Xudaning kelgüsidi Édomning üstidin höküm chiqarghanliqini körüp, derwege Uning tirik Xuda ikenlikini étirap qilidu. □ **1:6 «kahin»** – muqeddes ibadetxanida puqralar üçün mexsus qurbanliqni köydürgüchi xadim.

7 Siler qurban'gahim üstige bulghan'ghan ozuqni sunisiler; andin siler: «Biz néme qilib séni bulghap qoyduq?» — deysiler; emeliyette siler: «Perwerdigarning dastixinining tayini yoqtur» — deysiler.□

8 Kor malni qurbanliqqa sunsanglar, bu qebihlik emesmu? Tokur yaki késsel malni qurbanliqqa sunsanglar, bu qebihlik emesmu? Hazir buni séning waliyengha sunup baq; u sendin xursen bolamdu? Sanga yüz-xatire qilamdu? — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.□

9 — Emdi, qéni, siler Tengridin bizge shepset körsetkeysen dep ötünüp béqinglar; qolunglardin mushular kelgandin kéyin, U silerdin herqandiqinglarni qobul qilamdu? — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.

10 — Aranglardin derwazilarni étip qoyghudek birsi chiqmamdu? Shundaq bolghanda siler qurban'gahimda bikardin-bikar ot qalap yürmeytinglar. Méning silerdin héch xursenlikim yoq, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar; — we qolunglardin héchqandaq «ashliq hediye»ni qobul qilmaymen.□ ■

Xudaning namini bulghash

11 Kün chiqardin kün patargha Méning namim eller arisida ulugh dep qarilidu; herbir joyda namimga xushbuy sélinidighan bolidu, pak bir «ashliq hediye» sunulidu; chünki namim eller arisida ulugh dep qarilidu, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.□

12 Biraq siler bolsanglar: «Perwerdigarning dastixini bulghan'ghan, uning méwisi, yeni ash-ozuqi nepretliktur» — déginginglarda, siler uni haram qilisiler;

13 we siler: «Mana, némidégen awarichilik!» deysiler we Manga qarap dimighinglarni qaçisiler, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar; — siler yarilan'ghan, tokur hem késsel mallarni élip kélisiler. Qurbanliq-hediyilerni shu péti élip kélisiler; Men buni qolunglardin qobul

□ **1:7** «Perwerdigarning dastixinining tayini yoqtur» — «Perwerdigarning dastixini»ni qandaq chüshinimiz? Muqeddes ibadetxanida Xudagha atap béghishlan'ghan hemme qurbanliq we ulargha qoshulghan «ashliq hediye» we «sharab hediye» qatarliqlarning hemmisi «Perwerdigarning dastixini» dep atalghan. Kahinlarning bu dastixandiki bezi qurbanliqlardin bir qismini yéyish hoquq-imtiyazi bar idi. □ **1:8** «Kor malni qurbanliqqa sunsanglar, bu qebihlik emesmu? Tokur yaki késsel malni qurbanliqqa sunsanglar, bu qebihlik emesmu?» — Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche, herbir qurbanliq nuqsansiz bolushi kérek idi. Kor, tokur, késsel mal buyaqta tursun, hetta kichikkine dagh bolsimu bolmaytti («Law.» 22-babni, «Qan.», 15:19-21ni körüng).

□ **1:10** «Aranglardin derwazilarni étip qoyghudek birsi chiqmamdu?» — birsi ibadetxanining derwazilirini étiwetse, kahinlar yaki bashqilar Xuda aldigha mushundaq «napak qurbanliqlar»ni héch élip kirelmeytti. ■ **1:10** Yeller. 1:11; Yer. 6:20; Am. 5:21, 22. □ **1:11** «Kün chiqardin kün patargha Méning namim eller arisida ulugh dep qarilidu; herbir joyda namimga xushbuy sélinidighan bolidu, pak bir «ashliq hediye» sunulidu» — «xushbuy sélinidighan bolidu» dégen péilning shekli bek alahide, yat eller arisidiki beziler Xudagha ibadet qilghanda hetta «bash kahin»gha oxshash «xushbuy yandurush» imtiyazigha érishidu, dep puritidu. «pak bir «ashliq hediye» sunulidu» — ibranii tilida «pak» dégen bu söz intayin alahide bolup, qurbanliq-hediyilarning «pak» (yaki bezide «nuqsansiz»)liqini teswirleydighan adettiki sözlerge qarighanda, «téximu pak»liqni bildüridu. Démek, eller (Yehudiy emesler) arisidiki beziler Xudagha ibadet qilghanda «Tewrat dewrdikiler»din téximu yaxshi, téximu pak birxil hediyeni Xudagha sunalaydu... Bu ishlar Injilda sherhlinidu (mesilen, «Rim.» 12:1-2).

qilamdimen? — deydu Perwerdigar.□

¹⁴ Berheq, padisida qochqar turup, Rebke qilgan qesimini ada qilish uchün bulghan'ghan nersini qurbanliq qilidighan aldanchi lenetke qalidu; chünki Men ulugh Padishahdurmen, namim eller arisida hömetlinidighan bolidu, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.□

2

¹ — Emdi, hey kahinlar, bu emr-perman silerge chüshti: —

² Siler anglimisanglar, namimgha shan-sherep keltürüşke köngül goymisanglar, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, — Men aranglarga lenetni chüshürüp ewetimen; silerning beriketlirnglarchimu lenet qilimen. Berheq, Men alliqachan ulargha lenet oqudum, chünki siler *sheripimge* köngül qoymidinglar. ■

³ Mana, Men uruqlirnglarga tenbih bérimen, silerning yüzünglerge poq, héytinglardiki poqni sürimen; birsi silerni shu poq bilen bille apirip tashlaydu. □

⁴ Shuning bilen siler Méning silerge bu emrni ewetkenlikimni bilisiler, meqset, Méning Lawiy bilen tüzgen ehdemning saqliniwérishi üçündür, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.□

⁵ — Méning uning bilen tüzgen ehdem hayatliq hem aram-xatirjemlik élip kélidu; uni Mendin qorqsun dep bularni uninggha berdim; u Mendin qorqup namim alalda titrigenidi.

⁶ Aghzidin heqiqetning telim-terbiyisi chüshmigen, lewliridin naheqliq tépilmighan; u aramliq-xatirjemlik hem durusluqta Men bilen bille manghan, nurghun kishilerni qebihlikin yandurghan.

⁷ Chünki kahinning lewliri ilim-bilimni saqlishi kérek, xeqler uning aghzidin Tewrat-qanunini izdishi lazim; chünki u samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning elchisidir.

⁸ — Biraq siler yoldin chetnep kettinglar; siler nurghun kishiler uchün Tewrat-qanunini putlikashanggha aylanduruwettinglar; siler Lawiy bilen tüzülgen ehдини buzghansiler — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar,

□ **1:13** «...Manga **qarap dimighinglarni qaqsiler**» — yaki «...uninggha qarap dimighinglarni qaqsiler» — démek, Xudaning dastixinigha. «siler **yarilan'ghan... mallarni élip kélisiler...**» — «yarilan'ghan ... mallar» belkim yirtquch haywan teripidin yarilan'ghan. Bundaq göshni hetta adem yésimu bolmaytti (Tewrat, «Mis.» 22:31). Bezi alimlar bu söz kala-qoylar «kishiler teripidin bulang-talangda tutuwélin'ghan» dégen menide dep qaraydu. □ **1:14** «...**Rebke qilgan qesimini ada qilish uchün bulghan'ghan nersini qurbanliq qilidighan aldanchi lenetke qalidu**» — Xudadin bir ishni tileydighan yaki Xudagha teshekkür éytmaqchi bolghan Israillar bezide alahide bir qurbanliq qilishqa qesem ichidu, biraq «Xudagha ésil malni sunimen» dep qesem ichken bu «aldanchi» uning ornigha «napak» (qotur, déghi bar) bir malni almashturuwétidu. ■ **2:2** Law. 26:14; Qan. 28:15 □ **2:3** «**Mana, Men uruqlirnglarga tenbih bérimen**» — ibranii tilidimu uyghur tiligha oxshash, «uruq» dégen söz hem ziraatlerning danliri hem adem perzentlirini körsitidu. Belkim bu yerde gesten ikki bisliq menide ishliitilgen. «**héytinglardiki poq**» — héyttiki nurghun qurbanliq qilin'ghan mallarning poqlirini körsitidu. Qurbanliq qilin'ghan mallarning poqlirini ibadetxanidin élip chiqip sirta köydürüwétish kahinlarning mes'uliyeti idi (mesilen, «Mis.» 29:14, «Law.» 4:11). □ **2:4** «**Méning Lawiy bilen tüzgen ehdem**» — «Lawiy» hezriti Yaqupning 12 oghlidin biri idi, shunga Israillning 12 qebilisidin biri bolghan. Musa peyghemberning dewride Xuda kahinliq xizmitini Lawiy qebilisige tapshurghan («Mis.» 32-bab, «Chöl.» 25-bab, «Qan.» 11:8-33-ayetlerni körüng).

9 — shunga Men silernimu pütün xelq aldida nepretlik we peskesh qildim, chünki siler yollirimni tutmighan, shundaqla Tewrat-qanunini ijra qilghanda bir terepke yan basqan.

Xelqning wapasizliqi

10 — Bizde bir ata bar emesmu? Bizni Yaratquchi peqet birla Tengri emesmu? Emdi némishqa herbirimiz öz qérindishimizgha wapasizliq qilip, atawolirimiz bilen tüzgen ehdisini bulghaymiz? □

11 Yehuda wapasizliq qildi, Israilda hem Yérusalémda yirginchlik bir ish sadir qilindi; chünki Yehuda Perwerdigar sóygen muqeddes jayini bulghap, yat bir ilahning qizini emrige aldi. □

12 Undaq qilghuchi, yeni azdurghuchi bolsun, azdurulghuchi bolsun, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigargha «ashliq hediye»ni élip kelgüchi bolsun, Perwerdigar ularni Yaqupning chédirliridin üzüp tashlaydu.

13 Siler shuningdek shundaq qilisilerki, qurban'gahni köz yashliri, yigha, ah-zarlar bilen qaplaysiler — chünki U qurbanliq-hediyilerge héch qarimaydighan boldi, uningdin héch razi bolmay qolunglardin qobul qilmaydighan boldi. □

14 Biraq siler: «némishqa?» dep soraysiler.

— Chünki Perwerdigar sen we yashliqingda alghan ayaling otturida guwahchi bolghanidi; sen uninggha wapasizliq qilding, gerche u séning hemrahing we sen ehde tüzgen ayaling bolsimu.

15 Xuda *er-ayalni* bir qilghan emesmu? Shundaqla, buninggha Rohini qaldurghan emesmu? Xuda némishqa ularni bir qildi? Chünki U ulardin ixlasmen perzent kütkenidi. Emdi herbiringlar öz qelb-rohinglarga diqqet qilinglar, héchqaysisi yashliqta alghan ayaligha wapasizliq qilmisun! □

16 Chünki Men talaq qilishqa öchturmen, deydu Israilning Xudasi Perwerdigar, — shuningdek öz tonigha zomburluq chaplasturuwalghuchigha öchmen, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.

□ **2:10 «Bizde bir ata bar emesmu?»** — 10-17-ayetlerge qarighanda, «ata» dégen Xudani körsitidu. Biraq bezi alimlar u «hezriti Ibrahim»ni körsitidu, dep qaraydu. □ **2:11 «yat bir ilahning qizini emrige aldi»** — «yat (ejnebiy) bir ilahning qizi» bu yerde éytilghini, chetellik bir qiz bilen toy qilish emes, belki butqa choqunidighan bir qiz bilen toy qilish. □ **2:13 «qurban'gahni köz yashliri, yigha, ah-zarlar bilen qaplaysiler»** — mushu «köz yashliri» Xuda xelqning dua-tilawetlirini (qurbanliqlar bulargha qoshulghan bolsimu) anglimighandin kéyin, ularning közidin chiqqan yash bolsa kérek. Bezi alimlar 14-ayetke qarighanda köz yashlirini wapasizliqqa uchrighan ayallarningki, dep qaraydu (ayallar adette qurban'gah aldida körünse bolmaytti, biraq ularning azabliq yashliri Xuda aldida «qurban'gahimni qaplighan» dep hésablighan). Bu közqarash orunluqte bolghini bilen biz birinchi qarashta bolimiz. □ **2:15 «Xuda er-ayalni bir qilghan emesmu? Shundaqla, buninggha Rohini qaldurghan emesmu? Xuda némishqa ularni bir qildi?»** — ayetning birinchi qismining terjimiliri herxil. Ulardin biri: «Kimde Rohtin (yeni, Xudaning Rohidin) azraq bar bolsila, hergiz undaq qilmaydu». Ibraniy tilida bu yerni chüshinish tes. Bezi alimlarmu bu ayetni Ibrahimning perzent körey dep, Hejerni élishi Sarahqa bir xil wapasizliq bolghanliqini bildüridu, dep chüshinidu. Biraq omumiye menisi hemmige ayanki, Xuda wapasizliqqa we (gerche Tewrat dewride Xuda Musa peyghember arqiliq talaq bérishe ruxset bergén bolsimu) talaq bérishe öch (16-ayetnimu körüng).

– shunga qelb-rohinglarga diqqet qilinglar, héchqaysinglar wapasizliq qilmanglar!□

Ehde elchisi kéidu - teyyar bolunglar!

17 – Siler sözliringlar bilen Perwerdigarning sewr-taqitini qoymidinglar, andin siler: «Biz néme qilib Uning sewr-taqitini qoymaptuq?» – deysiler. Sewr-taqitini qoymighanliqlinglar bolsa del: «Rezillik qilghuchi Perwerdigarning neziride yaxshidir, U ulardin xursen bolidu»; yaki «Adaletni yürgüzgüchi Xuda zadi nedidur?» – déginglerde bolmamdu!

3

1 – Mana emdi Men Öz elchimni ewetimen, u Méning aldında yol teyyarlaydu; siler izdigen Reb, yeni siler xursenlik dep bilgen ehde Elchisi Öz ibadetxanisigha tuyuqsiz kiridu; mana, U kéliwatidu, – deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.□ ■

2 – Biraq Uning kelgen künide kim chidiyalisun? U körün'gende kim turalisun? Chünki U tawlighuchining oti, kirchining aqartquch sholtisidek bolidu;

3 U kümüşni tawlighuchi hem érigdhughuchidek tawlap olturidu; Lawiynning balilirini saplashturidu, ularni altun-kümüşni tawlighandek tawlaydu; shuning bilen ular Perwerdigargha heqqaniylıqta qilin'ghan qurbanliq-hediyeni sunidu. ■

4 Andin Yehuda hem Yérusalémning qurbanliq-hediyiliri Perwerdigargha kona zamanlardikidek, ilgiriki waqıtlardikidek shérin bolidu.

5 Men hésab élishqa silerge yéqin kélimen; Men séhirgerlerge, zinaxorlarga, yalghan qesem ichküchilerge, medikarlarning heqqini tutuwélip bozek qilghuchilargha, tul xotunlar hem yétim-yésirlarni xarlıghuchilargha, yat ademlerni öz heqqidin ayriwetküchilerge, shuningdek Mendin héch qorqmighan-

□ 2:16 «men talaq qilishqa öchturmen, deydu Israilning Xudasi Perwerdigar, – Shuningdek öz tonigha zomburluq chaplashedurwalghuchigha öchmen» — kona zamanlarda birsi öz chapinini yaki tonini melum bir qizning üstige yapqan bolsa, bu heriket bu qizgha qoghdighuchi bolimen, uni emrimge alimen, dégeni bildüretti («Rut» 3-bab, «Ez.» 16-babni körüng). Biraq mushundaq erler ayallirigha qoghdighuchi bolmayla qalmastin, ulargha herxil zulum-zorluqlarni qilatti yaki axirida ularni talaq qilatti; andin kéyin (11-ayet) butperes qiz bilen toy qilatti. Bashqa birxil terjimisi: «Chünki u öz jorisigha öq bolup, uni talaq qilghan wə ahundaqla zorawanlıq bilen tonini yapqan» deydu Israilning Xudasi Perwerdigar». By terjime toghra bolsa, Tewrat dewride Perwerdigarning: «öqmönlik talaq berixkə səwəb bolmaydu» degən hökümını bildüridu. □ 3:1 «Mana emdi Men Öz elchimni ewetimen» — ıbranıy tilida «Mana, Men! Men Öz elchimni ewetimen,...». «siler izdigen Reb, yeni siler xursenlik dep bilgen ehde Elchisi Öz ibadetxanisigha tuyuqsiz kiridu» – beziler «yeni»ni «we» dep terjime qilib «siler izdigen Reb we siler xursenlik dep bilgen ehde elchisi öz ibadetxanisigha tuyuqsiz kiridu» dep terjime qilidu. Lékin undaq terjime toghra bolsa, démek ikkinchi elchi Reb Özi bolmisa, ibadetxanini qandaqmu uning «Öz ibadetxanisi» dégili bolsun? Alimlarning köpinchisining pikriche, shundaqla bizningche, bu ayet boyiche ikki elchi kélidu; (1) Rebnıng yolını teyyar qilidighan elchi («Méning elchim») we (2) uningdin kéyinki Reb Özi; Reb yene «Ehde Elchisi» depmu atilidu. Bu ikki elchi, shundaqla «Ehde Elchisi»ning menisi toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtılımuz. Bu elchining ewetilishi Xudaning xelqlerning étiqadisiz erz-dadlırigha bolghan jawabidur. Shunga «siler izdigen» we «siler xursenlik dep bilgen» dégenlerni kinayilik gep dep chüshinshimiz kérek. ■ 3:1 Mis. 23:20-22; Yer. 31:31-34; Ez. 36:26-28; Mat. 3: 11-12; 11:10; 24:12-16; Mar. 1:2; Luqa 1:76; 7:27; Yuh. 2:13-17; Yesh. 40:3; İbr. 8:6; 12:24 ■ 3:3 Ros. 6:7

largha tézdin eyibligüchi guwahchi bolimen, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar. □ ■

6 Chünki Menki Perwerdigar özgermesturmen; shunga siler, i Yaqupning oghulliri, tügeshmigensiler. □ ■

7 — Ata-bowilirlarning künliridin tartip siler belgilimilirimdin chetnep, ularni héch tutmighansiler. Méning yéningha qaytip kélinglar, Men yéninglargha qaytimen, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, — biraq siler: «Biz qandaqmu qaytip kélimiz?» — deysiler. ■

8 Adem Xudaningkini bulisa bolamdu? — Biraq Manga Méningkini bulap keldinglar. Siler yene: «Biz qandaqsige Sanga bulangchiliq qiliwatimiz» — deysiler. Siler «ondin bir» ülush öshrilinglarni hem «kötürme hediye»ni sun'ghininglarda shundaq qilisiler! □

9 Siler éghir bir lenetke qaldinglar, chünki Manga bulangchiliq qiliwatisiler — siler bu pütkül «yat el» shundaq qiliwatisiler! □

10 Emdi öyüme ashliq bolush üçün pütkül «ondin bir» ülush öshrini ambargha élip kélinglar we shundaqla Méni sinap béqinglar, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Men asmanning dérizilirini chong échip silerge patquzalmighudek bir beriketni töküp béridighanliqimni körüp baqmamsiler?

11 Shundaq bolghandila Men silerni dep yene yalmighuchini eyibleymen, u topriqinglardiki méwilerni weyran qilmaymen; silerning baghétizliringlardiki tal üzümler waqitsiz tökülüp ketmeydu, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar. □

12 — Shuning bilen barliq eller silerni bextlik dep ataydu, chünki yéringlar ademni huzurlanduridighan bir zémin bolidu, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.

Xalayıq yene qarshiliq körsitidu

13 — Silerning sözliringlar Manga qattiq tegdi, deydu Perwerdigar, — biraq siler yene: «Biz sen bilen qarshilishidighan néme söz qilduq?» — deysiler. ■

14 — Siler: «Xudaning xizmitide bolush bihudiliktur» hem: «Uning tapshuruqini ching tutushimiz we samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar aldida matem tutqan kishilerdek yürüshimizning néme paydisi?» — deysiler,

15 hem shuningdek: «Tekebburlarni bextlik dep ataymiz; rezillik qilghuchilar ronaq tapidu; ular berheq Xudani sinaydu, biraq qutulup kétidu» — deysiler.

□ 3:5 «**tézdin eyibligüchi guwahchi bolimen**» — bashqa birxil terjimisi «mahir eyibligüchi guwahchi bolimen». ■ 3:5 Mis. 20:7; 22:22; Qan. 24:17; Am. 2:7 □ 3:6 «**Menki Perwerdigar özgermesturmen**» — Xuda özgermes bolsa, Uning Ibrahim peyghemberge ewladliri Israil toghruluq bolghan wedilirimu özgermestur. «shunga siler, i Yaqupning oghulliri, tügeshmigensiler» — bashqa birxil terjimisi: «shunga siler, i Yaqup oghullirimu héch özgermigen». ■ 3:6 Zeb. 33:11-12; Pend. 19:21; Yesh. 14:26, 27; 25:9; 46:10. ■ 3:7 Zek. 1:3 □ 3:8 «**kötürme hediye**» — mushu xil qurbanliq bir tereptin bezi qurbanliqlardin kahnlar üçün ayriwétilgen bir qismini, yene bir tereptin Xudagha atap béghishlighan herxil (meyli muqeddes qanun békitken yaki ixtiyari bilen bolghan) nersilerni teswirleydu. □ 3:9 «**Siler bu pütkül «yat el» shundaq qiliwatisiler**» — «yat el» mushu yerde Xudaning intayin kinayilik gépi. Xelq Uninggha yat bolup, butperes bir elge oxshaydu.

□ 3:11 «**men silerni dep yene yalmighuchini eyibleymen**» — «yalmighuchi» bolsa herxil ziyalik hasharet-haywanlarni (mesilen, chéketkini) körsitishi mumkin. ■ 3:13 Ayup 21:14, 15.

16 Perwerdigardin eyminidighanlar *buni anglap* pat-pat bir-biri bilan mungdashdi; Perwerdigar uni nezirige aldi, sözlirini anglidi. Shuning bilan Perwerdigarning aldida Uningdin qorqup, Uning namini séghin'ghanlar üçün esletme bolghan bir xatire kitab yézildi.□

17 — Bu kishiler bolsa Özümning alahide göherimni yighqan künide Méningki bolidu — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — we Men xuddi adem öz xizmitide bolghan oghligha ichini aghritqandek ulargha ichimni aghritimen. ■

18 Siler qaytip kélisiler we heqqaniylar bilan rezillerni, Xudaning xizmitide bolghanlar bilan bolmighanlarni perq ételeysiler.□

4

Axirqi zaman — Perwerdigarning küni

1 — Chünki mana shu kün, xumdanek köydürgüchi kün kélidu; herbir tekebburluq qilghuchi hem herbir rezillik qilghuchi paxaldek bolidu; shu kélidighan kün ularni köydüriwétidu, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, — ulargha ne yiltiz ne shax qaldurulmaydu. ■

2 Lékin namimdin eyminidighan siler üçün, qanatlırıda shıpa-derman élip kélidighan, heqqaniyliqni parlitidighan Quyash ornidin turidu; siler talagha chiqıp bordaq mozaylardek qiyghitıp oynaysiler; □

3 siler rezillerni cheylep dessiwétisiler; ular Men teyyarlıghan künide tapınıqlar astıda kül bolıdu, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.

Axirqi dewet we bésharet

4 — Men Horeb téghida pütkül Israil üçün qulum Musagha buyrughan qanunni, yeni belgilimiler hem hökümlerni yadinglarda tutunglar.■

5 — Mana, Perwerdigarning ulugh hem dehshetlik küni kélishtin awwal Men silerge Ilyas peyghemberni ewetimen. ■

6 U atılarning könglini balılargha mayıl, balılarning könglini atılargha mayıl qilidu; undaq bolmighanda Men kélip yer yüzini qarghash bilen uruwétimen.

□ 3:16 «Shuning bilan Perwerdigarning aldida Uningdin qorqup, Uning namini séghin'ghanlar üçün esletme bolghan bir xatire kitab yézildi» — bu kitabni qeyerde, asmanda yaki zémında, yaki kim yazghanlıqı déyilmigen. ■ 3:17 Mis. 19:5; Yuh. 10:29; Yesh. 62:3; Fil. 4:1; 1Tés. 2:19

□ 3:18 «Siler qaytip kélisiler» — axirqi zamanda, Israillarning qaldısining öz zémınige qaytip kélishi yaki ölümdin tirilishini körsitidu. ■ 4:1 Yo. 2:10, 31; 3:15; Yesh. 2:12-22; 13:6-13; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Weh. 6:12-13. □ 4:2 «Namimdin eyminidighan siler üçün, qanatlırıda shıpa-derman élip kélidighan, heqqaniyliqni parlitidighan Quyash ornidin turidu» — «qanatlırı» belkim «heqqaniyliqni parlitidighan quyash»ning nurlirini körsitidu. «heqqaniyliqni parlitidighan Quyash» — ıbraniy tilıda «heqqaniyliq quyashi» déyilidu. Mesihni körsitidu, elwette. ■ 4:4 Qan. 6:3

■ 4:5 Mat. 11:14; 17:11, 12, 13; Mar. 9:11, 12, 13; Luqa 1:17; 9:30; Weh. 11:3-12.

Matta

«Matta bayan qilgan xush xewer» *** Eysa Mesihning nesebnamisi

1 Bu Ibrahimning oghli we Dawutning oghli bolghan Eysa Mesihning nesebname kitabidur: □ ■

2 Ibrahimdin Ishaq töreldi, Ishaqtin Yaqup töreldi, Yaqup Yehuda we uning aka-ukilirining atisi boldi; ■

3 Yehudadin Tamar arqiliq Perez we Zerah töreldi; Perezdin Hezron töreldi, Hezrondin Ram töreldi, □ ■

4 Ramdin Amminadab töreldi, Amminadabdin Nahshon töreldi, Nahshondin Salmon töreldi,

5 Salmondin Rahab arqiliq Boaz töreldi, Boazdin Rut arqiliq Obed töreldi, Obedtin Yesse töreldi, □

6 Yessedin Dawut padishah töreldi. Dawuttin Uriyaning ayali arqiliq Sulayman töreldi, ■

7 Sulaymandin Rehaboam töreldi, Rehaboamdin Abiya töreldi, Abiyadin Asa töreldi, ■

8 Asadin Yehoshafat töreldi, Yehoshafattin Yehoram töreldi, Yehoramdin Uzziya töreldi, □

9 Uzziyadin Yotam töreldi, Yotamdin Ahaz töreldi, Ahazdin Hezekiya töreldi,

10 Hezekiyadin Manasseh töreldi, Manassehdin Amon töreldi, Amondin Yoshiya töreldi;

11 Babilgha sürgün qilin'ghanda Yoshiyadin Yekoniyah we uning aka-ukiliri töreldi. □ ■

12 Babilgha sürgün bolghandin keyin, Yekoniyahdin Shealtiel töreldi, Shealtieldin Zerubbabel töreldi, □ ■

13 Zerubbabeldin Abihud töreldi, Abihuddin Eliaqim töreldi, Eliaqimdin Azor töreldi,

14 Azordin Zadok töreldi, Zadoktin Aqim töreldi, Aqimdin Elihud töreldi,

15 Elihudtin Eliazar töreldi, Eliazardin Mattan töreldi, Mattandin Yaqup töreldi,

16 Yaquptin Meryemning éri bolghan Yüsüp töreldi; Meryem arqiliq Mesih atalghan Eysa tughuldi. □

17 Shundaq bolup, Ibrahimdin Dawutqiche bolghan ariliqta jemiý on töt ewlad bolghan; Dawuttin Babilgha sürgün qilin'ghiche jemiý on töt ewlad

□ **1:1** «Eysa Mesihning nesebname kitabı» — bu sözler belkim birinchidin töwendiki «nesebname»ni

(1-16-ayetni) körsitidu. Ikkinchidin ular hem «Matta» kitabining béshida we toluq Injilning béshida kélip «Bu kitab Eysa Mesih dewrining xatirisi», dégen menini bildürüshi mumkin. «Qoshumche söz»imizni

körüng. ■ **1:1** Luqa 1:31,32 ■ **1:2** Yar. 21:2; 25:26,35. □ **1:3** «Yehudadin Tamar arqiliq Perez we Zerah töreldi» — Tamar toghruluq «Yar.» 38-babni körüng. ■ **1:3** Yar. 38:27, 29; Rut 4:18, 19; 1Tar. 2:5, 9. □ **1:5** «Salmondin Rahab arqiliq Boaz töreldi» — Rahab toghruluq

«Yeshua» 2-babni körüng. «Boaz Rut arqiliq Obed töreldi» — Rut toghruluq Tewrattiki «Rut»ni körüng. ■ **1:6** Rut 4:22; 1Sam. 16:1; 17:12; 1Tar. 2:15; 12:18. ■ **1:7** 1Pad. 11:43; 1Tar. 3:10.

□ **1:8** «Yehoshafattin Yehoram töreldi» — «Yehoram» grék tilida qisqartilma shekilde «Yoram» bolidu.

□ **1:11** «Babilgha sürgün qilin'ghanda...» — sürgün qilinshning bashlinishidin axirlinishighiche on nechche yil jeryan bolghan. Israillar türküm-türkümlerge bölünüp sürgün qilin'ghan. ■ **1:11** 1Tar. 3:16. □ **1:12** «Yekoniyahdin Shealtiel töreldi» — bu qiziq xewer üstide «qoshumche söz»imizni körüng.

«Shealtiel» grék tilida «Salatiyel». ■ **1:12** 1Tar. 3:17; Ezra 3:2. □ **1:16** «Yaquptin Meryemning éri bolghan Yüsüp töreldi» — bizning pikrimizche «Matta»da Yüsüpnung nesebnamisi xatirilinidu.

«Luqa»da Meryemningki xatirilidu. «Qoshumche söz»imizni körüng.

bolghan; we Babilgha sürgün qilinishtin Mesih kelgüche jemiý on töt ewlad bolghan.

Eysa Mesihning dunyagha kélishi

18 Eysa Mesihning dunyagha kélishi mundaq boldi: — Uning anisi Meryem Yüsüpke yatliq bolushqa wede qilin'ghanidi; lékin téxi nikah qilinmayla, uning Muqeddes Rohtin hamilidar bolghanliqi melum boldi. □ ■

19 Lékin uning *bolghusi* éri Yüsüp, durus kishi bolup, uni jemiýet aldida xijaletké qaldurushni xalimay, uningdin astirtin ajriship kétishni niyet qildi. □

20 Emma u mushu ishlarni oylap yúrginide, mana Perwerdigarning bir perishtisi uning chüshide körünüp uninggha: — Ey Dawutning oghli Yüsüp, ayaling Meryemni öz emringge élishtin qorqma; chünki uningda bolghan hamile Muqeddes Rohtin kelgen.

21 U bir oghul tughidu, sen uning ismini Eysa dep qoyghin; chünki u öz xelqini gunahlaridin qutquzidu» — dédi. □ ■

22 Mana bularning hemmisi Perwerdigarning peyghember arqiliq dégenlirining emelge ashurulush üçün bolghan, démek: — □

23 «Pak qiz hamilidar bolup bir oghul tughidu; ular uning ismini Immanué (menisi «Xuda biz bilen bille») dep ataydu». □

24 Yüsüp oyghinip, Perwerdigarning shu perishtisining déginini boyiche qilip, Meryemni emrige aldi.

25 Lékin Meryem boshan'ghuche u uninggha yéqinlashmidi. Bu Meryemning tunjisi idi; Yüsüp uninggha Eysa dep isim qoydi. ■

2

Danishmenlarning ziyariti

□ 1:18 «lékin téxi nikah qilinmayla,...» — grék tilida «ular téxi bille bolmayla». ■ 1:18 Luqa 1:27,34. □ 1:19 «Yüsüp... uni jemiýet aldida xijaletké qaldurushni xalimay, uningdin astirtin ajriship kétishni niyet qildi» — Ibraniylar arisida yigit-qiz bir-birige wedileshken bolsa qanun aldida alliqachan resmiiy er-ayal dep hésablinidu. □ 1:21 «U bir oghul tughidu, sen uning ismini Eysa dep qoyghin; chünki u öz xelqini gunahlaridin qutquzidu» — «Eysa» grék tilida «Yésus», ibraniiy tilida «Yeshua», menisi «Qutquzghuchi Yah» yaki «Yah nijattur». Oqurmenlarning éside bolushi kérekki, «Yah» bolsa «Yahweh» (Perwerdigar)ning qisqartilmisidur. ■ 1:21 Luqa 1:31; Ros. 4:12. □ 1:22 «Mana bularning hemmisi Perwerdigarning peyghember arqiliq dégenlirining emelge ashurulush üçün bolghan...» — Injilda, Tewrattiki bésharetler neqil keltürülginide, üç xil ehwal körüldi; (1) yüz bergen ish del shu bésharetning obyéktili bolidu (mesilen, «Mat.» 1:22, 4:14, 12:17, 21:4); (2) yüz bergen ish shu bésharet öz ichige alghan bir weqe yaki ish bolidu (mesilen, 2:23, 13:35); (3) yüz bergen ish shu bésharette körsitilgen ishqa bir misal bolidu (mesilen, 2:17). Bu témini tetqiq qilish intayin paydiliqtur. □ 1:23 «Pak qiz hamilidar bolup bir oghul tughidu; ular uning ismini Immanué (menisi «Xuda biz bilen bille») dep ataydu» — «Yesh.» 7:14 we «Yesh.» 8:8, 10ni körüng.

■ 1:25 Luqa 2:21.

1 Eysa Hérod padishah hóküm sürgen künlerde Yehudiye ölkisining Beyt-Lehem yézisida dunyagha kelgandin kéyin, mana bezi danishmenler meshriqtin Yérusalémgha yétip kélip, puqralardin: □ ■

2 Yehudiylarning *yéngidin* tughulghan padishahi qeyerde? Chünki biz uning yultuzining kótürülgenlikini kórduq. Shunga, uninggha sejde qilghili kelduq, — déyishti. □

3 Buni anglighan Hérod padishah, shuningdek pütkül Yérusalém xelqimu alaqqadilikke chüshti.

4 U pütkül bash kahinlar we xelqning Tewrat ustazlirini chaqirip, ulardin «Mesih qeyerde tughulushi kérek?» — dep soridi. □

5 Ular: «Yehudiyediki Beyt-Lehem yézisida bolushi kérek, — chünki peyghember arqiliq shundaq pütülgén: — □

6 «I Yehudiye zéminidiki Beyt-Lehem, Xelqing Yehudiye yétekchilirining arisida eng kichiki bolmaydu; Chünki sendin bir yétekchi chiqidu, U xelqim Israillarning baqquchisi bolidu» — déyishti. ■

7 Buning bilen, Hérod danishmelerni mexpiy chaqirtip, yultuzning qachan peyda bolghanliqini sürüshürüp biliwalidi.

8 Andin: «Bérip balini sürüshte qilip tépinglar. Tapqan haman qaytip manga xewer qilinglar, menmu uning aldigha bérip sejde qilip kéley» — dep, ularni Beyt-Lehemge yolgha saldi.

9 Danishmenler padishahning sözini anglap yolgha chiqti; we mana, ular sherqte körgen héliqi yultuz ularning aldida yol bashlap mangdi we bala turghan yerge kélip toxtidi. □

10 Ular héliqi yultuzni körginidin intayin qattiq shadlinishti

11 hem öyge kirip, balini anisi Meryem bilen körüp, yerge yiqilip uninggha sejde qilishti. Andin, xezinilirini échip, altun, mestiki, murmekki qatarliq sowghatlarni sunushti.

12 Ulargha chüshide Hérodning yénigha barmasliq toghrisidiki wehiy kelgenliki üçün, ular bashqa yol bilen öz yurtigha qaytishti.

Misirgha qéchish

□ **2:1 «Hérod padishah hóküm sürgen künlerde»** — «Hérod padishah» toghruluq «Qoshumche söz» we «Tebirler»nimu körüng. «**Mana bezi danishmenler meshriqtin Yérusalémgha yétip kélip...**» — «danishmenler» — Grék tilida «magoy» dégen söz bilen ipadilinidu. Eslide bu söz muneyjimlerni yaki pir-ustazlarni körsitetti; Daniyal peyghember Babilda mundaq kishilerge «pirarning piri» bolup yol körsetkendin kéyin (Tewrat, «Daniyal») dégen qisimni körüng) «magoy»larning közqarashliri we hésabliri asasen xurapat boyiche emes, belki Tawratiki bésharetler boyiche bolghan bolushi mumkin. «**meshriqtin Yérusalémgha yétip kélip...**» — Yérusalém qedimki Israillning paytexti idi. ■ **2:1** Luqa 2:4.

□ **2:2 «Chünki biz uning yultuzining kótürülgenlikini kórduq»** — «uning yultuzi» — démek, «uning tughulghanliqidin bésharet béridighan yultuzi». «**biz uning yultuzining kótürülgenlikini kórduq**» — yaki «biz uning yultuzini sherqte kórduq». □ **2:4 «Mesih qeyerde tughulushi kérek?»** — «Mesih» — peyghemberler aldın éytqan, Xuda teripidin tallan'ghan, haman bir küni kélip hem nijat keltüridighan hem kéyin menggü hókümranlıq qilidighan Kutquzghuchi-Padishahni körsitidu. «Tebirler»nimu körüng.

□ **2:5 «peyghember arqiliq shundaq pütülgén...»** — «peyghember» mushu yerde Tawratiki Mikah peyghembarni körsitidu («Mik.» 5:2). ■ **2:6** Mik. 5:1, 2; 1Sam. 16:1; Yuh. 7:42. □ **2:9 «ular sherqte körgen héliqi yultuz»** — yaki «ular u kótürilgende körgen héliqi yultuz».

13 Ular yolga ketkendin kéyin, Perwerdigarning bir perishtisi Yüsüpning chüshide körünüp:

Ornungdin tur! Bala we anisi ikkisini élip Misirgha qach. Men sanga uqturghuche u yerde turghin. Chünki Hérod balini yoqitishqa izdep kélidu — dédi.

14 Shuning bilen u ornidin turup, shu kéchila bala we anisi ikkisini élip Misirgha qarap yolga chiqti.

15 U Hérod ölgüche shu yerde turdi. Shundaq boldiki, Perwerdigarning peyghember arqiliq aldın éytqan: «Oghlumni Misirdin Men chaqirdim» dégen sözi emelge ashuruldi. □ ■

Hérodning oghul bowaqlarni öltürüshi

16 Hérod bolsa danishmenlerdin aldan'ghanligini bilip, qattiq ghezplendi. U danishmenlerdin éniqlighan waqitqa asasen, ademlerni ewetip Beyt-Lehem yézisi we etrapidiki ikki yash we uningdin töwen yashtiki oghul balilarning hemmisini öltürguzdi. □

17 Shu chaghda Yeremiya peyghember arqiliq éytılghan munu söz emelge ashuruldi: —

18 «Ramah shehiride bir sada,
Achchiq yigha-zarning pighani anglinar,
Bu Rahilening baliliri üçün kötürgen ah-zarliri;
Balilirining yoq qiliwétilgini tüpeylidin,
Tesellini qobul qilmay pighan kötüridu». □ ■

Misirdin qaytip kélish

19 Emdi Hérod ölgendin kéyin, Xudaning bir perishtisi Misirda turghan Yüsüpning chüshide körünüp uninggha: —

20 Ornungdin tur! Bala we anisini élip Israil zéminigha qayt! Chünki balining jénini almaqchi bolghanlar öldi, — dédi.

21 Buning bilen Yüsüp ornidin turup bala we anisini élip Israil zéminigha qaytti.

22 U Arxélausning atisi Hérod padishahning ornigha textke olturup Yehudiye ölkiside hökümranlıq qiliwatqinidin xewer tépib, u yerge qaytishtin qorqti; we chüshide uninggha bir wehiy kélip, Galiliye zéminigha bérip,

23 Nasaret dep atilidighan bir yézida olturaqlashti. Shuning bilen peyghemberler arqiliq: «U Nasaretlik dep atilidu» déyilgini emelge ashuruldi. □ ■

□ 2:15 «Perwerdigarning peyghember arqiliq aldın éytqan: «Oghlumni Misirdin Men chaqirdim» dégen sözi emelge ashuruldi» — Tewrat, «Hosh.» 11:1. ■ 2:15 Hosh. 11:1. □ 2:16 «Hérod... etrapidiki ikki yash we uningdin töwen yashtiki oghul balilarning hemmisini öltürguzdi» — démek, u tughulghan bala köp dégende ikki yashqa kirgen, dep hésablaghanidi. □ 2:18 «Ramah shehiride bir sada, achchiq yigha-zarning pighani anglinar» — «Ramah yurti» yaki «Ramah shehiri» Beyt-Lehemdin yiraq emes. «Ramah shehiride bir sada, achchiq yigha-zarning pighani anglinar, ... balilirining yoq qiliwétilgini tüpeylidin, tesellini qobul qilmay pighan kötüridu» — pütkül bésharet «Yer.» 31:15de téplidu. ■ 2:18 Yer. 31:15 □ 2:23 «U Nasaretlik dep atilidu» — bu muhim bésharetlik söz toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 2:23 Yesh. 11:1; 60:21; Zek. 6:12.

3

Chömüldürgüchi Yehyaning telim bérishi
Mar. 1:1-8; Luqa 3:1-9; 15-17; Yh. 1:19-28

¹ Shu chaghlarda, chömüldürgüchi Yehya Yehudiyediki chöl-bayawan'gha kélip□ ■

² kishilerge:

— Towa qilinglar! Chünki ersh padishaliqi yéqinlaship qaldi! — dep jakarlashqa bashlidi.□

³ Chünki *chömüldürgüchi Yehya* bolsa ilgiri Yeshaya peyghember bésharitime kórsetken kishining del özi bolup: —

«Bayawanda towlaydighan bir kishining:

Rebning yolini teyyarlanglar,

Uning chighir yollirini tüptüz qilinglar! — dégen awazi anglinidu».□ ■

⁴ Yehya *peyghember* töge yungidin qilin'ghan kiyim kiygen, bélige kön tasma baghlighanidi. Yeydighini bolsa chéketikler bilen yawa here hesili idi.■

⁵ Emdi Yérusalém shehiri, pütün Yehudiye ölkisi we pütkül Iordan derya wadisining etrapidiki kishiler uning aldigha kéliship,

⁶ gunahlrini iqrar qilishti we uning özlirini Iordan deryasida chömüldürushini qobul qilishti.□ ■

⁷ Lékin Perisiy we Saduqiy mezhipidikilerdin köplirining uning chömüldürushini qobul qilghili kelgenlikini körginide u ulargha:

— Ey yılanlarning baliliri! Kim silerni *Xudaning* chüshüş aldida turghan ghezpidin qéchinglar dep agahlandurdi?!□ ■

⁸ Emdi towigha layiq méwini keltürünglar!□ ■

⁹ We öz ichinglarda: «Bizning atimiz bolsa Ibrahimdur!» dep xiyal qilip yürmenglar; chünki Men shuni silerge éytip qoyayki, Xuda Ibrahimgha mushu

□ **3:1** «Shu chaghlarda, chömüldürgüchi Yehya Yehudiyediki chöl-bayawan'gha kélip...» — «Yehya» ibraniy we grék tillirida «Yuhanna» («Perwerdigarning shepqiti» dégen menide) bilen ipadiliniidu. «Yehya» dégen isim oqurmenlerge mushu sheklide tonush bolghanliqi üçhün uni mushu terjimide ishlettuq («Yehya» esli erebche söz idi). ■ **3:1** Mar. 1:4; Luqa 3:3. □ **3:2** «... ersh padishaliqi yéqinlaship qaldi!» — Injilda bashtin-axir «ersh padishaliqi» yaki «asmanning padishahliqi» dep tilgha élinidu. Grék tilida daim «asmanlarning padishahliqi» dégen sheklide élinidu. □ **3:3** «Bayawanda towlaydighan bir kishining: Rebning yolini teyyarlanglar, uning chighir yollirini tüptüz qilinglar! — dégen awazi anglinidu» — «Yesh.» 40:3. ■ **3:3** Yesh. 40:3; Mar. 1:3; Luqa 3:4; Yuh. 1:23. ■ **3:4** Mar. 1:6. □ **3:6** «... *Yehyaning* özlirini Iordan deryasida chömüldürushini qobul qilishti» — bu yerde éytilghan chömüldürüş kishilerning: (1) öz gunahlrigha towa qilghanliqini; (2) Xudaning padishahliqining yéqinlashqanliqigha we shundaqla (3) Qutquzghuchi-Mesihning yéqinlashqanliqigha iman keltürushini ipadileytti (axirqi nuqta Injildiki kéyinki mezmunda ispatlinidu). ■ **3:6** Mar. 1:5. □ **3:7** «Lékin Perisiy we Saduqiy mezhipidikilerdin köplirining uning chömüldürushini qobul qilghili kelgen...» — «Perisiy» we «Saduqiy» toghruluq: — Yehudiylar arisidiki ikki mezhepning kishiliri. Tebirlerdiki «Perisiy» we «Saduqiy»gha qaralsun. «Kim silerni *Xudaning* chüshüş aldida turghan ghezpidin qéchinglar dep agahlandurdi?!» — bu kinayilik, hejwiq gep, elwette; menisi belkim «Towa qilmay, Xudadin kélidighan ghezpeptin qéchip qutulush üçhün chömüldürüşni qobul qilayli déginginglar qandaq gep?!». ■ **3:7** Mat. 12:34; 23:33; Luqa 3:7. □ **3:8** «Emdi towigha layiq méwini keltürünglar!» — «towigha layiq méwe» toghruluq «qoshumche söz»imizni köring. ■ **3:8** Luqa 3:8.

tashlardinmu perzentlarni apiride qilalaydu. □ ■

¹⁰ Palta alliqachan derexlarning yiltizigha tenglep qoyuldi; yaxshi méwe bermeydighan herqaysi derexler késilip otqa tashlinidu. □ ■

¹¹ Men derweqe silerni towa qilishinglar üçün sugha chömüldürimen. Lékin mendin kéyin kelgüchi zat mendin qudretliktur. Men hetta uning keshini kôtürüşkimu layiq emesmen; u silerni Muqeddes Rohqa hem otqa chömüldüridu. ■

¹² Uning sorughuchi küriki qolida turidu; u öz xaminini *topa-samandin* teltöküs tazilaydu, sap bughdayni ambargha yighidu, emma topa-samanni öchmes otta köydürüwétidu, — dédi.

Eysaning chömüldürülüşhi

Mar. 1:9-11; Luqa 3:21-22

¹³ Shu waqitta, Eysa Yehyadin chömüldürülüşni qobul qilish üçün Galiliye ölkisidin Jordan deryasi boyigha, uning yénigha keldi. ■

¹⁴ Biraq Yehya chömüldürüşke unimay uni tosup:

— Eslî chömüldürülüşni men sendin qobul qilishim kérek idi, biraq sen méning aldimgha kepsen'ghu? — dédi.

¹⁵ Lékin Eysa uninggha jawaben: — Hazirche shuninggha yol qoyghin; chünki heqqaniyliqning barliq *teleplirini* emelge ashurush üçün, shundaq qilishimizgha toghra kélidu, — dédi.

Shuning bilen, Yehya uninggha yol qoydi.

¹⁶ We Eysa chömüldürülüp bolupla, sudin chiqti; u sudin chiqishi bilen mana, ershler uninggha échilip, Xudaning Rohi kepter qiyapitide ershtin chüshüp, üstige qonuwatqanliqini kördi. □ ■

¹⁷ We mana, ershtin bir awaz: — «Bu Méning söyümlük oghlum, Men uningdin toluq xursenmen!» — dep anglandi. ■

□ **3:9** «**Öz ichinglarda: «Bizning atimiz bolsa Ibrahimdur!» dep xiyal qilip yürmenglar!**» — «Atimiz Ibrahim bardur!» — démek, «Biz ulugh Ibrahimning ewladliri bolghan «ulugh Yehudiy milliti», «Biz héchnéme qilmisaqmu Xuda aldida «Uninggha xas alahide helq» boliwérimiz» dégen pozitsiyini bildüridu. ■ **3:9** Yuh. 8:39. □ **3:10** «**Palta alliqachan derexlarning yiltizigha tenglep qoyuldi**» — Yehya peyghembarning bu ulugh sözi we 12-ayettiki kéyinki béshariti toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. Uning shu bayani «Xudaning ghezipi emdi silerge yétip kélish aldida» dégen asasiy menini bildüridu. ■ **3:10** Mat. 7:19; Yuh. 15:6. ■ **3:11** Mar. 1:7; Luqa 3:16; Yuh. 1:15,26; Ros. 1:5; 11:16; 19:4. ■ **3:13** Mar. 1:9; Luqa 3:21. □ **3:16** «**Eysa chömüldürülüp bolupla, sudin chiqti...**» — némishqa Eysa Yehyaning chömüldürüşini qobul qildi? «Qoshumche söz»imizde bu toghruluq azraq toxtilimiz. «**Xudaning Rohi kepter qiyapitide ershtin chüshüp...**» — yaki «... paxtek qiyapitide chüshüp...». Grék tilida bu qush «péristéra» dep atilidu. «Péristéra» grék tilida hem kepterni hem paxteknimu körsitidu. ■ **3:16** Yesh. 11:2; 42:1; Yuh. 1:32. ■ **3:17** Yesh. 42:1; Mat. 12:18; 17:5; Mar. 1:11; Luqa 9:35; Kol. 1:13; 2Pét. 1:17.

Qanaan (Pelestin) zémini — Injil dewri

Xerite - Mesihning dewride, Qanaan (Israiliye) zémini

Eysaning chöl-bayawanda sinilishi

Mar. 1:12-13; Luqa 4:1-13

¹ Andin Eysa Rohning yétekchilikide Iblisning sinaq-azdurushlirigha yüzlínish üchün chöl-bayawan'gha élip bérildi. □ ■

² U qırıq kéche-kündüz roza tutqandin kéyin, uning qorsiqi échip ketkenidi. □

³ Emdi azdurghuchi uning yénigha kélip uninggha:

— Eger sen rasttinla Xudaning Oghli bolsang, mushu tashlarni nan'gha aylinishqa buyrughin! — dédi. □

⁴ Lékin u jawaben: —

Tewratta: «Insan peqet nan bilenla emes, belki Xudaning aghzidin chiqqan herbir söz bilenmu yashaydu» dep pütülgen, — dédi. □ ■

⁵ Andin Iblis uni muqeddes sheherge élip béríp, ibadetxanining eng égiz jayigha turghuzup uninggha:

⁶ — Xudaning Oghli bolsang, özüngni peske tashlap baqqin! Chünki *Tewratta:* «Xuda Öz perishtilirige séning heqqingde emr qilidu»; we «putungning tashqa urulup ketmesliki üchün, ular séni qollirida kótürüp yürüdu» dep pütülgen — dédi. □ ■

⁷ Eysa uninggha: «Tewratta yene, «Perwerdigar Xudayingni sinighuchi bolma!» depmu pütülgen — dédi. □ ■

⁸ Andin, Iblis uni nahayiti égiz bir taghqa chiqirip, uninggha dunyadiki barliq padishahliqlarni sherepliri bilen körsitip:

⁹ Yerge yiqilip manga ibadet qilsang, bularning hemmisini sanga bériwétimen, — dédi.

¹⁰ Andin Eysa uninggha: — Yoqal, Sheytan! Chünki *Tewratta:* «Perwerdigar Xudayingghila ibadet qil, peqet Uningla ibadet-xizmitide bol!» dep pütülgen, — dédi. □ ■

¹¹ Buning bilen Iblis uni tashlap kétép qaldi, we mana, perishtiler kélip uning xizmitide boldi. □

Eysa telim bérishni bashlaydu

Mar. 1:14-15; Luqa 4:14-15

¹² Emdi Eysa Yehyaning tutqun qilin'ghanliqini anglap, Galiliyege yol aldi. ■

□ **4:1** «... Eysa Rohning yétekchilikide ... chöl-bayawan'gha élip bérildi» — «Roh» mushu yerde Muqeddes Rohni körsitidu. ■ **4:1** Mar. 1:12; Luqa 4:1. □ **4:2** «U qırıq kéche-kündüz roza tutqandin kéyin, uning qorsiqi échip ketkenidi» — oqurmenlerge ayan bolsunki, muqeddes yazmilarda «roza tutush» adette héchqandaq ozuqlanmasliqni körsitidu. Undaq biwasite déyilmigen bolsa mushu rozilar su ichmesliki öz ichige almaydu. □ **4:3** «Azdurghuchi uning yénigha kélip uninggha... dédi» — «azdurghuchi» Sheytanni körsitidu, elwette. «Eger sen rasttinla Xudaning Oghli bolsang,...» — grék tilida bu -3- we 6-ayetlerdiki «eger» adette «eger (mundaq) bolsang (we derweqe shundaq bolisen)» dégen menini puritidu. «Xudaning Oghli» — bu nam hergizmu Xuda bilen Eysa otturisidiki jismaniye jehettiki ata-baliliq munasiwetni emes, belki rohiy jehettiki munasiwetni bildürüdu. □ **4:4** «Insan peqet nan bilenla emes, belki Xudaning aghzidin chiqqan herbir söz bilenmu yashaydu» — «Qan.» 8:3. ■ **4:4** Qan. 8:3 □ **4:6** «Xuda Öz perishtilirige séning heqqingde emr qilidu»; we «putungning tashqa urulup ketmesliki üchün, ular séni qollirida kótürüp yürüdu» — «Zeb.» 91:11, 12. Sheytanning bu ayetni ishletkini toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **4:6** Zeb. 91:11,12 □ **4:7** «Perwerdigar Xudayingni sinighuchi bolma!» — «Qan.» 6:16. ■ **4:7** Qan. 6:16. □ **4:10** «Perwerdigar Xudayingghila ibadet qil, peqet Uningla ibadet-xizmitide bol!» — «Qan.» 6:13. ■ **4:10** Qan. 6:13; 10:20. □ **4:11** «Buning bilen Iblis uni tashlap kétép qaldi, we mana, perishtiler kélip uning xizmitide boldi» — Reb Eysa uchrichan sinaqlar üstide «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **4:12** Mar. 1:14; Luqa 4:14,16,31; Yuh. 4:43.

¹³ U Nasaret yézisini tashlap, Zebulun we Naftali rayonidiki *Galiliye* déngizi boyidiki Kepernahum shehirige kélip orunlashti. □

¹⁴ Shundaq qilip, Yeshaya peyghember arqiliq éytilghan shu bésharet emelge ashuruldi, démek: —

¹⁵ «Zebulun zémini we Naftali zémini, Iordan deryasining nériqi teripidiki «déngiz yoli» boyida, «Yat ellerning makani» bolghan Galiliyede, □ ■

¹⁶ Qarangghuluqta yashighan xelq parlaq bir nurni kördi; Yeni ölüm kölenggisining yurtida olturghuchilargha,

Del ularning üstige nur chüshti». □ ■

¹⁷ Shu waqittin bashlap, Eysa: «Towa qilinglar! Chünki ersh padishahliq yéqinlaship qaldi!» — dep jar qilishqa bashlidi. ■

Eysaning muxlis chaqirishi

Mar. 1:16-20; Luqa 5:1-11

¹⁸ *Bir küni*, u Galiliye déngizi boyida kétiwétip, ikki aka-uka, yeni Pétrus depmu atilghan Simon isimlik bir kishini we uning inisi Andiriyasni kördi. Ular béliqchi bolup, déngizgha tor tashlawatatti; ■

¹⁹ u ulargha:

— Méning keynimdin ménginglar — Men silerni adem tutquchi béliqchi qilimen! — dédi. □

²⁰ Ular shuan béliq torlirini tashlap, uninggha egiship mangdi.

²¹ U shu yerdin ötüp, ikkinchi bir aka-ukini, yeni Zebediyning oghulliri Yaqup we inisi Yuhannani kördi. Bu ikkisi kémi de atisi Zebediy bilen torlirini onghawatatti. U ularnimu chaqirdi.

²² Ular derhal kémini atisi bilen qaldurup uninggha egiship mangdi.

Eysaning Galiliyede telim bérishi

Luqa 6:17-19

²³ We Eysa Galiliyening hemme yérini kézip, ularning sinagoglirida telim bérrip, Xudaning padishahliqining xush xewirini jakarlaytti, xelq arisida herxil késellerni we ajiz-méyiplarni saqaytti. □

□ **4:13** «U... **Naftali rayonidiki Galiliye déngizi boyidiki Kepernahum shehirige kélip orunlashti**» — «Galiliye déngizi» aqar suluq yoghan bir köl. □ **4:15** «**Iordan deryasining nériqi teripidiki «déngiz yoli» boyida...**» — «déngiz yoli» «Galiliye déngizi»ning gherbiy yerlirini körsitidu. «**Yat ellerning makani» bolghan Galiliyede...**» — Asuriye impériyesi tajawuz qilghandin kéyin, Naftali, Zebulun we bashqa Israil qebillirining köp qisimliri sürgün qilindi. Bir qisim kembeghel, namrat, qabiliyetsiz kishiler qaldi. Asuriye padishahi bashqa yat millet-xelqlerni élip kélip shu yerge, bolupmu Galiliyege olturaqlashturdi. Mushu kishiler qéppalghan namrat Israillar bilen ariliship yürüp, özara assimilyatsiye qilin'ghachqa, Galiliye Yehudiylar teripidin «yat elliker» (Yehudiy emesler)ning makani Galiliye» dep kemsitilip atalghan. ■ **4:15** Yesh. 8:23; 9:1. □ **4:16** «**Qarangghuluqta yashighan xelq parlaq bir nurni kördi; yeni ölüm kölenggisining yurtida olturghuchilargha, del ularning üstige nur chüshti**» — Tewrat «Yesh.» 9:1-2. Bésharete mushu nur del shu kemsitilgen yerdikilerge chéчилidu, déylidu. ■ **4:16** Yesh. 9:1, 2. ■ **4:17** Mar. 1:15. ■ **4:18** Mar. 1:16.

□ **4:19** «**Men silerni adem tutquchi béliqchi qilimen!**» — «ademni tutquchi» dégen ibaride «tutush» ziyani yetküzüş yaki ularidin paydilinish üçün emes, belki ularni Sheytanning ilkidin élip qutquzushni körsitidu. □ **4:23** «**Eysa... ularning sinagoglirida telim bérrip...**» — «sinagolar» Yehudiy xelqning ibadet qilish, Tewratni oqush we wez-telim anglashqa yighilidighan ammiyiy öyliri yaki zalliri.

24 U toghruluq xewer pütkül Suriye ölkisige tarqaldi; u yerdiki xalayıq herxil bimarlarini, yeni hertürlük késeller we aghriq-silaqlarini hemde jin chaplashqanlarini, tutqaqliq we palech késilige gırıptar bolghanlarini uning aldigha élip kélishtı; we u ularni saqaytti. □

25 Galiliye, «on sheher» rayoni, Yérusalém, Yehudiye we Iordan deryasining u qétidin kelgen top-top ademler uninggha egiship mangdı.

5

Heqiqiy bext-beriket

Luqa 6:20-23

1 Mushu top-top ademlerni körüp u bir taghqa chıqtı; u u yerde olturghinida, muxlisleri uning yénigha keldi.

2 U aghzini échip ulargha telim bérishke bashlıdı: —

3 Mubarek, rohta namrat bolghanlar!

Chünki ersh padishahlıqı ulargha tewedur. □ ■

4 Mubarek, pighan chekkenler!

Chünki ular teselli tapıdu. □ ■

5 Mubarek, yawash-möminler!

Chünki ular yer yüzige mirasxordur. ■

6 Mubarek, heqqaniyliqqa ach we teshnalar!

Chünki ular toluq toyunıdu. ■

7 Mubarek, rehimdıllar!

Chünki ular rehım köridu.

8 Mubarek, qelbi pak bolghanlar!

Chünki ular Xudani köridu. ■

9 Mubarek, tinchliq terepdarliri!

Chünki ular Xudaning perzentliri dep atılıdu. □

10 Mubarek, heqqaniylik yolida ziyankeshlikke uchrighanlar! Chünki ersh padishahlıqı ulargha tewedur. ■

11 Mubarek, men üçün bashqılarning haqaret, ziyankeshlik we hertürlük töhmitige uchrisanglar; ■

12 shad-xuram bolup yayranglar! Chünki ershlerde katta in'am siler üçün saqlanmaqta; chünki silerдин ilgiriki peyghemberlergimu ular mushundaq ziyankeshliklerni qilghan. ■

Muxlislar «tuz»luq rolını yoqatmaslıqı kérek

Mar. 9:50; Luqa 14:34-35

□ **4:24** «tutqaqliq... késilige gırıptar bolghanlar» — grék tilida «ay urghanlar» dégen söz bilen ipadılınıdu. □ **5:3** «rohta namrat bolghanlar» — belkim özining Xudagha qet'iy mohtajlıqini tonup yetkenler. Bashqa birxil terjimisi: «Mubarek, rohta tilemchi bolghanlar!». Grék tilida «namrat» dégen söz «tilemchi» dégen menini öz ichige alıdu (mesilen, «Luqa» 16:20, 22de). Bu ayetlerde «mubarek» dégen söz (Xuda teripidin) «bextlik, beriketlik qilin'ghan» dégen menide ishliitilidu. ■ **5:3** Yesh. 57:15; 66:2; Luqa 6:20. □ **5:4** «pighan chekkenler» — belkim öz gunahliri we Xudagha tayanmighanliqı üçün pighan chékishni körsitidu. ■ **5:4** Yesh. 61:2; 66:10,13; Luqa 6:21. ■ **5:5** Zeb. 37:11. ■ **5:6** Yesh. 55:1. ■ **5:8** Zeb. 15:1-2; 24:4; Ibr. 12:14. □ **5:9** «tinchliq terepdarliri» — grék tilida: «sulhi qilghuchilar». ■ **5:10** 2Kor. 4:10; 2Tim. 2:12; 1Pét. 3:14. ■ **5:11** 1Pét. 4:14. ■ **5:12** Luqa 6:23.

¹³ Siler yer yuzidiki tuzdursiler. Halbuki, eger tuz öz temini yoqatsa, uninggha qaytidin tuz temini qandaqmu kirgüzgili bolidu? U chaghda, u héchnémige yarimas bolup, tashlinip kishilarning ayighi astida dessilishtin bashqa héch ishqa yarimaydu. □ ■

¹⁴ Siler dunyaning nuridursiler. Tagh üstige sélin'ghan sheher yoshurunalmaydu.

¹⁵ Héchkim chiraghni yéqip qoyup, üstige séwetni kömtürüp qoymas, belki chiraghdanning üstige qoyidu; buning bilen, u öy ichidiki hemme ademlerge yoruqluq béridu. □ ■

¹⁶ Shu teriqide, siler nurunglarni insanlar aldida shundaq chaqninglarki, ular yaxshi emelliringlarni körüp, ershtiki atanglarni ulughlisun. ■

Tewrat qanuni heqqide

¹⁷ Méni Tewrat qanunini yaki peyghemberlarning yazghanlirini bikar qilghili keldi, dep oylap qalmanglar. Men ularni bikar qilghili emes, belki emelge ashurghili keldim.

¹⁸ Chünki men silerge shuni berheq éytip qoyayki, asman-zémin yoqimighuche, uningda pütülgenler emelge ashurulmighuche Tewrattiki «yod» bir herp, hetta birer chékitmü bikar qilinmaydu. □ ■

¹⁹ Shu sewebtin, Tewrat qanunining eqidilirige, hetta uning eng kichikliridin birini bikar qilip, we bashqilargha shundaq qilishni ögitidighan herkim ersh padishahliqida eng kichik hésablinidu. Emma eksiche, Tewrat qanuni eqidilirige emel qilganlar we bashqilargha shundaq qilishni ögetküchiler bolsa ersh padishahliqida ulugh hésablinidu. □ ■

²⁰ Chünki men silerge shuni éytip qoyayki, heqqaniyliqinglar Tewrat ustazliri we Perisiylarningkidin ashmisa, ersh padishahliqigha héchqachan kirelmeysiler. □

Ghezeplinish heqqide

²¹ Burunqilargha «Qatilliq qilma, qatilliq qilghan herqandaq adem soraqqa tartilidu» dep buyrulghanliqini anglighansiler. ■

²² Biraq men özüm shuni silerge éytip qoyayki, öz qérindishigha bikardin-bikar achchiqlan'ghanlarning herbirimu soraqqa tartilidu. Öz qérindishini «exmeq» dep tillighan herkim aliy kéngeshmide soraqqa tartilidu; emma qérindashlirini «telwe» dep haqaretligen herkim dozaxning otigha layiq bolidu. □

□ **5:13 «siler yer yuzidiki tuzdursiler»** — tuz — (1) tem béridu; (2) chirip kétéshtin tosidu; (3) zexim-yarilarni saqaytidu. Muxlislarning bu dunyagha bolghan roli buninggha oxshap kétishi kérek.

■ **5:13** Mar. 9:50; Luqa 14:34. □ **5:15 «héchkim chiraghni yéqip qoyup, üstige séwetni kömtürüp qoymas...»** — «séwet» grék tilida «ölchigüchi séwet». ■ **5:15** Mar. 4:21; Luqa 8:16; 11:33. ■ **5:16** 1Pét. 2:12. □ **5:18 «uningda, yeni Tewrat qanunida pütülgenler emelge ashurulmighuche Tewrattiki «yod» bir herp... bikar qilinmaydu»** — «yod» bolsa ibraniy tilida: «i» («yod», y) — eng kichik herp hésablinidu. ■ **5:18** Luqa 16:17. □ **5:19 «uning eng kichikliridin birini bikar qilip...»** — yaki «uning eng kichikliridin birini xilapliq qilip...» — Grék tilidiki péil belkim «bikar qilip» we «xilapliq qilip» dégen ikki menini öz ichige alidu. ■ **5:19** Yaq. 2:10. □ **5:20 «Tewrat ustazliri we Perisiyer...»** — «Perisiyer» Yehudiylarning diniy en'eniliride eng ching turidighan qattiq teleplik étiaq éqimi idi. ■ **5:21** Mis. 20:13; Qan. 5:17. □ **5:22 «Öz qérindishigha bikardin-bikar achchiqlan'ghanlar...»** — bezi kona köchürmilerde: «bikardin-bikar» dégen sözler tépilmaydu. «... aliy kéngeshmide soraqqa tartilidu» — «aliy kéngeshme» Yehudiylarning eng yuqiri soti bolup, «sanhédrin» dep atilatti. Beziler bu söz ershtiki sotni körsitidu, dep qaraydu; bizmu bu pikirge mayilmiz.

23 Shuning uchün, sen qurban'gah aldigha kélip *Xudagha* hediye atimaqchi bolghiningda, qérindishingning séningdin aghrin'ghan yéri barliqi yadinggha kelse,

24 hediengni qurban'gah aldigha qoyup turup, awwal qérindishing bilen yarishiwal, andin kélip hediengni ata.

25 Eger üstüngdin dewa qilmaqchi bolghan birsi bolsa, uning bilen birge yolda bolghiningda uning bilen tézdin yariship, dost bolghin. Bolmisa, u séni soraqchigha, soraqchi bolsa gundipaygha tapshuridu, sen zindan'gha solitiwétilisen. □ ■

26 Men sanga shuni berheq éytip qoyayki, *qerzingning* eng axirqi bir tiyininimu qoymay tölimigüche, shu yerdin chiqalmaysen. □

Zinaxorluq heqqide

27 Siler «Zina qilmanglar» dep buyrulghanliqini anglighansiler. ■

28 Biraq men özüm shuni silerge éytip qoyayki, birer ayalgha shehwaniy niyet bilen qarighan kishi könglide u ayal bilen alliqachan zina qilghan bolidu. ■

29 Eger emdi ong közüng séni gunahqa azdursa, uni oyup tashliwet. Chünki pütün bediningning dozaxqa tashlan'ghinidin köre, bediningdiki bir ezaying yoq qilin'ghini köp ewzel. ■

30 Eger ong qolung séni gunahqa azdursa, uni késip tashliwet. Chünki pütün bediningning dozaxqa tashlan'ghinidin köre, bediningdiki bir ezaying yoq qilin'ghini köp ewzel.

Talaq qilish heqqide

Mat. 19:9; Mar. 10:11-12; Luqa 16:18

31 Yene: — «Kimdikim ayalini talaq qilsa, uninggha talaq xétini bersun» depmu buyrulghan. □ ■

32 Biraq men özüm shuni silerge éytip qoyayki, kimdikim öz ayalining buzuqluq qilmishidin bashqa *herqandaq ishni bahane qilip* uni talaq qilsa, emdi uni zinagha tutup bergen bolidu; talaq qilin'ghan ayalni emrige alghan kishimu zina qilghan bolidu. □ ■

Qesem qilish heqqide

33 Siler yene burunqilargha «Qesimingdin yanma, Perwerdigargha qilghan qesimingge emel qil» dep buyrulghanliqini anglighansiler. ■

□ 5:25 «...üstüngdin dewa qilmaqchi bolghan birsi bolsa, uning bilen birge yolda bolghiningda uning bilen tézdin yariship, dost bolghin» — «uning bilen birge yolda bolghiningda» dégen söz belkim sotqa qarap mangghan yolda, yeni sotqa chüshüstin burun bolghan «yarishish pursiti»ni körsitidu. «Luqa» 12:58ni körüng. ■ 5:25 Luqa 12:58; Ef. 4:26. □ 5:26 «qerzingning eng axirqi bir tiyini» — «bir tiyin» grék tilida «bir kodrans». Bu pulning eng kichik birliki, shu dewrdiki bir ishchining künlük heqqi bolghan «dinaris»ning 1/64 qismi idi. ■ 5:27 Mis. 20:14; Qan. 5:18.

■ 5:28 Ayup 31:1; Zeb. 119:37. ■ 5:29 Mat. 18:8; Mar. 9:43. □ 5:31 «Kimdikim ayalini talaq qilsa, uninggha talaq xétini bersun» — «Qan.» 24:1. ■ 5:31 Chöl. 30:2; Qan. 23:20-22; 24:1.

□ 5:32 «Kimdikim öz ayalining buzuqluq qilmishidin bashqa herqandaq ishni bahane qilip uni talaq qilsa, emdi uni zinagha tutup bergen bolidu» — ayal kishi Mesih éytqan bu ehwalgha chüshse (démek, éri buzuqluq qilghan bolsa), undaqta u talaq qilin'ghan bolsa, bashqa bir erge tegse bolidu. Shu waqitlarda talaq qilin'ghan xotun ersiz qalsa, ehwali nahayiti qiyin bolidu, elwette. ■ 5:32 Mat. 19:7; Mar. 10:4,11; Luqa 16:18; 1Kor. 7:10. ■ 5:33 Mis. 20:7; Law. 19:12; Qan. 5:11; 23:22

34 Biraq men özüm shuni silerge éytip qoyayki, qet'iy qesem qilmanglar; ershni tilgha élip qesem qilmanglar, chünki ersh Xudaning textidur; ■

35 yaki yerni tilgha élip qesem qilmanglar, chünki yer yüzi Xudaning textiperidur. Yérusalémni tilgha élipmu qesem qilmanglar, chünki u yer ulugh padishahning shehiridur. ■

36 Hetta öz béshinglarni tilgha élipmu qesem qilmanglar, chünki silerning chéchinglarning bir télinimu aq yaki qara rengge ózgartish qolunglardin kelmeydu.

37 Peqet déginginglar «Bolidu», «bolidu», yaki «Yaq, yaq, bolmaydu» bolsun. Buningdin ziyadisi rezil bolghuchidin kélidu.□

Intiqam heqqide

Luqa 6:29-30

38 Siler «Közge köz, chishqa chish» dep buyrulghinini anglighansiler. □ ■

39 Biraq men özüm shuni silerge éytip qoyayki, eski bilen teng bolmanglar. Kimdekim ong mengzingge ursa, sol mengzingnimu tutup ber; ■

40 we birsi üstüngdin dewa qilip, könglikingni almaqchi bolsa, chapiningnimu ber.

41 Birsi sanga *yük-taqini yüdküzüp* ming qedem yol yürüşke zorlisa, uning bilen ikki ming qedem mang. □

42 Birsi sendin tilise, uninggha ber. Birsi sendin ötné-yérim qilmaqchi bolsa, uninggha boynungni tolghima. □ ■

Düşmenlerge méhir-muhabbet körsitish heqqide

Luqa 6:27-28; 32-36

43 Siler «Qoshnangni söygin, düşmningge nepretlen» dep éytilghanni anglighan. □ ■

44 Biraq men özüm shuni silerge éytip qoyayki, silerge düşmenlik bolghanlarga méhir-muhabbet körsitinglar, silerdin nepretlen'genlerge yaxshiliq qilinglar, silerge ziyankeshlik qilghanlarga dua qilinglar. □ ■

■ 5:34 Yesh. 66:1; Yaq. 5:12. ■ 5:35 Zeb. 48:2; Yesh. 66:1. □ 5:37 «Buningdin ziyadisi rezil bolghuchidin kélidu» — «rezil bolghuchi» Sheytanni közritidu. Bashqa birxil terjimisi: «rezilliktin kélidu». □ 5:38 «Közge köz, chishqa chish» — uyghur tilidiki maqal bolsa: «Qan'gha qan, jan'gha jan». Sottiki adaletlik hökümlerni körsitidighan bu sözler Tewrat, «Mis.» 21:24, «Law.» 24:20de tépilidu.

■ 5:38 Mis. 21:24; Law. 24:20; Qan. 19:21. ■ 5:39 Pend. 24:29; Luqa 6:29; Rim. 12:17; 1Kor. 6:7; 1Tés. 5:15; 1Pét. 3:9. □ 5:41 «Birsi sanga yük-taqini yüdküzüp ming qedem yol yürüşke zorlisa...» — «ming qedem» grék tilida: «bir milliyon», yeni texminen 1.5 kilometr. «birsi sanga yük-taqini yüdküzüp ming qedem yol yürüşke zorlisa, uning bilen ikki ming qedem mang» — shu waqitlarda Rim impériyesidiki eskerlarning addiy puqralarni öz yük-taqirini kötürüp bérishke zorlash hoquqi bar idi. □ 5:42 «Birsi sendin tilise, uninggha ber» — Mesih tiligenlerge némini bérish, némini bermeslik toghrisida söz qilmighan; peqet könglimizde «bérish pozitsiyisi»ni saqlishimiz kérek. Del tiligen nersini bérishimiz natayin («Ros.» 3:6ni körüng). ■ 5:42 Qan. 15:8; Luqa 6:35.

□ 5:43 «Qoshnangni söygin» — «Law.» 18:18. «düşmningge nepretlen» — ikkinchi söz Tewrattin emes, belki Yehudiy ustazlarning yazmiliridin élinip, ularning en'eniwi közqarishini eks ettüridu.

■ 5:43 Law. 19:18. □ 5:44 «silerge ziyankeshlik qilghanlarga dua qilinglar...» — bezi kona köchürmilerde toxt ayet: «...silerge düşmenlik bolghanlarga méhir-muhabbet körsitinglar, silerni qarighanlarga hex tilenglar, silerdin nepretlen'genlerge yaxshiliq qilinglar, silerge haqaret we ziyankeshlik qilghanlarga dua qilinglar» déyilidu. «Luqa» 6:27-28nimu körüng. ■ 5:44 Luqa 6:27; 23:34; Ros. 7:60; Rim. 12:20; 1Kor. 4:13; 1Pét. 2:23.

⁴⁵ Shundaq qilghanda, ershtiki Atanglarning perzentliridin bolisiler. Chünki U quyashining nurini yaxshilarghimu we yamanlarghimu chüshüridu, yanghurnimu heqqaniylarghimu, heqqaniyetsizlergimu yaghduridu. □

⁴⁶ Eger siler özünglarga muhebbet körsetkenlergila méhir-muhebbet körsetsenglar, buning qandaqmu in'amgha érishküchiliki bolsun? Hetta bajgirlarmu shundaq qiliwatmamdu? □ ■

⁴⁷ Eger siler peqet qérindashliringlar bilenla salam-sehet qilishsanglar, buning néme peziliti bar? Hetta yat elliklarmu shundaq qilidighu! □

⁴⁸ Shunga, ershtiki Atanglar mukemmel bolghinidek, silermu mukemmel bolunglar. □ ■

6

Xeyr-saxawet heqqide

¹ Hézi bolunglarki, xeyr-saxawetlik ishliringlarni bashqilarning aldida köz-köz qilmanglar. Bundaq qilsanglar, ershtiki Atanglarning in'amigha érishelmeyisiler. □

² Shunga xeyr-saxawet qilghiningda, dawrang salma. Saxtipezlerla sinagoglarda we kochilarda ademlerning maxtishigha érishish üçün shundaq qilidu. Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, ular közligen in'amigha érishken bolidu. □ ■

³ Lékin sen, xeyr-saxawet qilghiningda ong qolungning néme qiliwatqinini sol qolung bilmisun.

⁴ Shuning bilen xeyr-saxawiting yoshurun bolidu we yoshurun ishlarni körgüchi Atang sanga buni qayturidu. ■

Dua heqqide

Luqa 11:2-4

⁵ Dua qilghan waqtingda, saxtipezlerdeq bolma; chünki ular bashqilargha köz-köz qilish üçün sinagoglar yaki töt kocha éghzida turuwélip dua qilishqa amraqtur. Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, ular közligen in'amigha érishken bolidu.

⁶ Lékin sen bolsang, dua qilghan waqtingda, ichkiri öyge kirip, ishikni yépip, yoshurun turghuchi Atanggha dua qilinglar; we yoshurun körgüchi Atang buni sanga qayturidu. ■

⁷ Dua-tilawet qilghanda, *butperes* yat elliklerdikidek quruq geplerni tekrar-lawermenglar. Chünki ular dégenlirimiz köp bolsa *Xuda* tiliginimizni choqum ijabet qilidu, dep oylaydu. ■

□ **5:45** «Shundaq qilghanda, ershtiki Atanglarning perzentliridin bolisiler» — tekitlen'gen ish belki Xudaning heqiqiy xarakterini bashqilargha bildürüş, Uninggha oxshash bolush. □ **5:46** «Hetta bajgirlarmu shundaq qiliwatmamdu?» — bajgirlar intayin insapsiz, peskesh ademler dep hésablinatti. ■ **5:46** Luqa 6:32. □ **5:47** «Hetta yat elliklarmu shundaq qilidighu!» — «yat ellikler»ning köpinchisi shu waqitta butperesler, kapirlar idi, elwette. □ **5:48** «...Atanglar mukemmel bolghinidek, silermu mukemmel bolunglar» — yaki «... Atanglar mukemmel bolghinidek, siler mukemmel bolisiler». ■ **5:48** Yar. 17:1 □ **6:1** «xeyr-saxawetlik ishliringlarni bashqilarning aldida köz-köz qilmanglar» — yaki «qilghan yaxshi ishliringlarni bashqilarning aldida köz-köz qilmanglar». □ **6:2** «Shunga xeyr-saxawet qilghiningda, dawrang salma» — grék tilida «shunga xeyr-saxawet qilghiningda, öz aldinda kanay chalguzma». ■ **6:2** Rim. 12:8. ■ **6:4** Luqa 14:14. ■ **6:6** 2Pad. 4:33; Ros. 10:4. ■ **6:7** 1Pad. 18:28; Yesh. 1:15.

8 Shunga, siler ularni dorimanglar. Chünki Atanglar silerning éhtiyajinglarni siler tilimestin burunla bilidu.

9 Shuning üçhün, mundaq dua qilinglar: —

«I asmanlarda turghuchi Atimiz,
Séning naming muqeddes dep ulughlan'ghay.■

10 Padishahliqing kelgey,
Iradeng ershte ada qilin'ghandek yer yuzidimu ada qilin'ghay.

11 Bügünki nénimizni bügün bizge bergeysen.

12 Bizge qerzdar bolghanlarni kechürginimizdek,
Senmu qerzlimizni kechürgeysen.□

13 Bizni azdurulushlarga uchratquzmighaysen,
Belki bizni rezil bolghuchidin qutuldurghaysen».□ ■

14 Chünki siler bashqilarning gunah-sewenlikirini kechürsenglar, ershtiki Atanglarmu silerni kechüridu. ■

15 Biraq bashqilarning gunah-sewenlikirini kechürmisenglar, ershtiki Atanglarmu gunah-sewenlikiringlarni kechürmeydu.■

Roza tutush heqqide

16 Roza tutqan waqtinglarda, saxtipezlerdeki tatirangghu qiyapetke kiriwalmanglar. Ular roza tutqinini köz-köz qilish üçhün chiraylirini solghun qiyapette körsitidu. Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, ular közligen in'amigha érishken bolidu. ■

17 Emdi sen, roza tutqiningda, chachliringni maylap, yüzüngni yuyup yür.

18 Shu chaghda, roza tutqining insanlarga emes, belki peqet yoshurun turghuchi Atangghila körünidu; we yoshurun körgüchi Atang uni sanga qayturidu.

Bayliq heqqide

Luqa 12:33-34; 11:34-36; 16:13

19 Yer yüzide özünglarga bayliqlarni toplimanglar. Chünki bu yerde ya küye yep kétidu, ya dat basidu yaki oghrilar tam téship oghrilap kétidu. ■

20 Eksiche, ershte özünglarga bayliqlar toplanglar. U yerde küye yémeydu, dat basmaydu, oghrimu tam téship oghrilimaydu. ■

21 Chünki bayliqning qeyerde bolsa, qelbingmu shu yerde bolidu.

22 Tenning chirighi közdur. Shunga eger közüng sap bolsa, pütün wujudung yorutulidu. □ ■

■ **6:9** Luqa 11:2. □ **6:12** «Bizge qerzdar bolghanlarni kechürginimizdek, senmu qerzlimizni kechürgeysen» — bu ayetniki «qerz» choqum gunahlarni öz ichige alidu. 14-ayetni köring. □ **6:13**

«..belki bizni rezil bolghuchidin qutuldurghaysen» — démek, Sheytandin qutquzush. Bashqa birxil terjimada bu ayetning axirigha kelip: «Chünki, padishahliq, hoquq we ulughluq Sanga mensup, amin» dégen ibariler qoshulghan. ■ **6:13** Mat. 13:19. ■ **6:14** Mar. 11:25; Kol. 3:13.

■ **6:15** Mat. 18:35; Yaq. 2:13. ■ **6:16** Yesh. 58:3; Mat. 9:14; Mar. 2:18; Luqa 5:33. ■ **6:19** Pend. 23:4; Ibr. 13:5; Yaq. 5:1. ■ **6:20** Luqa 12:33; 1Tim. 6:19. □ **6:22** «eger közüng sap bolsa...» —

grék tilida «sap» dégen sözning ikki menisi bar: (1) «bir, bölünmes, birlashken, saq»; (2) «séxiy». Dének, shundaq bolghanda «sap» dégen sözning toluq menisi «Közüng Xudaghila qarisa...» hemde «Sen özüng séxiy bolsang...» dégen bolidu. ■ **6:22** Luqa 11:34.

23 Lékin eger közüng yaman bolsa pütün wujudung qarangghu bolidu. Eger wujudungdiki «yoruqluq» emeliyette qarangghuluq bolsa, u qarangghuluq némidégen qorqunchluq-he!□

24 Héchkim *birla waqitta* ikki xojayinning qulluqida bolmaydu. Chünki u yaki buni yaman körüp, uni yaxshi köridu; yaki buninggha baghlinip, uninggha étibarsiz qaraydu. *shuninggha oxshash*, silerning hem Xudaning, hem mal-dunyaning qulluqida bolushunglar mumkin emes.□ ■

25 Shunga men silerge shuni éytip qoyayki, hayatinglarga kéreklik yémek-ichmek yaki uchanglarga kiyidighan kiyim-kéchekning ghémini qilmanglar. Hayatluq ozuqtin, ten kiyim-kéchekten eziz emesmu? ■

26 Asmandiki uchar-qanatlargha qaranglar! Ular térimaydu, ormaydu, ambarlarga yighmaydu, lékin ershtiki Atanglar ularnimu ozuqlanduridu. Siler ashu qushlardin köp eziz emesmu? ■

27 Aranglarda qaysinglar ghem-qayghu bilen ömrünglarni birer saet uzartalaysiler?□

28 Silerning kiyim-kéchekning ghémini qilishinglarning néme hajiti?! Daladiki néluperlarning qandaq ösidighanliqigha qarap béqinglar! Ular emgekmu qilmaydu, chaq égirmeydu;□

29 lékin silerge shuni éytayki, hetta Sulayman toluq shan-sherepte turghandimu uning kiyinishi niluperlarning bir gülichilikmu yoq idi. □

30 Emdi Xuda daladiki бүгүн échilsa, etisi qurup ochaqqa sélinidighan ashu gül-giyahlarni shunche bézigen yerde, silerni téximu kiyindürmesmu, ey ishenchi ajizlar!

31 Shunga «néme yeymiz», «néme ichimiz», «néme kiyimiz?» dep ghem qilmanglar.

32 Chünki yat eldikiler mana shundaq hemme nersige intilidu, emma ershtiki Atanglar silerning bu hemme nersilerge mohtajliqinglarni bilidu;□

33 shundaq iken, hemmidin awwal Xudaning padishahliqi we heqqaniyliqigha intilinglar. U chaghda, bularning hemmisi silerge qoshulup nésip bolidu.■

34 Shuning üçün, etining ghémini qilmanglar. Etining ghémi etige qalsun. Her künning derdi shu kün'ge tushluq bolidu.

7

Bashqilarning üstidin höküm qilmanglar *Luqa 6:37-38; 41-42*

□ **6:23** «eger közüng yaman bolsa...» — «yaman» mushu yerde hem «rezil» hem «saq emes, ajiz, késel» dégen ikki menini bildüridu. □ **6:24** «silerning hem Xudaning, hem mal-dunyaning qulluqida bolushunglar mumkin emes» — «mal-dunya» grék tilida «mammon» déyilidu. ■ **6:24** Luqa 16:13. ■ **6:25** Zeb. 37:5; 55:22; Luqa 12:22; Fil. 4:6; 1Tim. 6:8; 1Pét. 5:7. ■ **6:26** Ayup 38:41; Zeb. 147:9. □ **6:27** «... ömrünglarni birer saet uzartalaysiler?» — bashqa bir terjimisi: «...boyunggha birer ghérich qoshalamdu?». □ **6:28** «Daladiki néluperler□□□» — yaki «Daladiki yawa gül-giyahlar...». □ **6:29** «hetta Sulayman toluq shan-sherepte turghandimu uning kiyinishi niluperlarning bir gülichilikmu yoq idi» — mushu yerde «Sulayman» ulugh padishah, Dawut padishahning ogli Sulaymanni körsitidu. □ **6:32** «yat eldikiler mana shundaq hemme nersige intilidu...» — «yat eldikiler» Yehudiy emes butperesler bolup, tirik Xudani bilmeytti. Muxlislar Yehudiy bolghachqa, Xudaning küch-quдрitige hemde Öz xelqidin xewer alidighanliqigha ishenchi bolushu kérek idi. ■ **6:33** 1Pad. 3:13; Zeb. 37:25; 55:22

¹ Bashqilarning üstidin höküm qilip yürmenglar. Shundaqta *Xudaning* hökümige uchrimsiler.■

² Chünki siler bashqilar üstidin qandaq baha bilen höküm qilsanglar, *Xudamu* silerning üstünlardin shundaq baha bilen höküm chiqiridu. Siler bashqilarni qandaq ölchem bilen ölchisenglar, *Xudamu* silerni shundaq ölchem bilen ölcheydu.□ ■

³ Emdi néme üçün buradiringning közidiki qilni körüp, öz közüngdiki limni bayqiyalmaysen?!□ ■

⁴ Sen qandaqmu buradiringgha: «Qéni, közüngdiki qilni éliwétey!» déyelesen? Chünki mana, özüngning közide lim turidu!?

⁵ Ey saxtipez! Awwal özüngning közidiki limni éliwet, andin éniq körüp, buradiringning közidiki qilni éliwéteylesen.■

Xudaning sözini közige ilmaydighanlar heqqide

⁶ Muqeddes nersini itlarga bermenglar, yaki ünche-merwayitlirlinglarni tong-guzlarning aldigha tashlap qoymanglar. Bolmisa, ular bularni putlirida dessep, andin burulup silerni talaydu.■

Tilenglar, izdenglar, chékinglar

Luqa 11:9-13

⁷ Tilenglar, silerge ata qilnidu; izdenglar, tapisiler; ishikni chékinglar, échilidu.■

⁸ Chünki herbir tiligüchi tiliginige érishidu; izdigüchi izdiginini tapidu; ishikni chekküchilerge ishik échilidu.■

⁹ Aranglarda öz oghli nan telep qilsa, uninggha tash béridighanlar barmu?!

¹⁰ Yaki béliq telep qilsa, yilan béridighanlar barmu?

¹¹ Emdi siler rezil turupmu öz perzentliringlarga yaxshi iltipatlarni bérishni bilgen yerde, ershtiki Atanglar Özidin tiligenlerge yaxshi nersilerni téximu iltipat qilmasmu?■

¹² Shunga her ishta bashqilarning özünglarga qandaq muamile qilishini ümid qilsanglar, silermu ulargha shundaq muamile qilinglar; chünki Tewrat qanuni we peyghemberlerning telimatlıri mana shudur.■

Xudaning padishahliqigha kiridighan derwaza tar

Luqa 13:24

¹³ Tar derwazidin kiringlar. Chünki kishini halaketke élip baridighan derwaza keng bolup, yoli kengtasha we daghdamdur, we uningdin kiridighanlar köptur. ■

¹⁴ Biraq hayatliqqa élip baridighan derwaza tar, yoli qistang bolup, uni tapalaydighanlarmu az.■

■ **7:1** Luqa 6:37; Rim. 2:1; 1Kor. 4:3, 5. □ **7:2** «bashqilarning üstidin höküm qilip yürmenglar» — bu 1-2-ayetler toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **7:2** Mar. 4:24; Luqa 6:38.

□ **7:3** «buradiringning közidiki qilni körüp...» — yaki «qérindishingning közidiki qilni körüp...». «...öz közüngdiki limni bayqiyalmaysen?!» — ayetning toluq menisi: «Néme üçün buradiringning here képikidek kichik sewenlikinila körüp, özüngdiki limdek chong gunahni körmeysen» dégendek. ■ **7:3** Luqa 6:41, 42. ■ **7:5** Pend. 18:17. ■ **7:6** Pend. 9:8; 23:9. ■ **7:7** Mat. 21:22; Mar. 11:24; Luqa 11:9; Yuh. 14:13; 16:24; Yaq. 1:5, 6; 1Yuh. 3:22; 5:14. ■ **7:8** Pend. 8:17; Yer. 29:12. ■ **7:11** Yar. 6:5; 8:21. ■ **7:12** Luqa 6:31. ■ **7:13** Luqa 13:24. ■ **7:14** Ros. 14:22.

*Ikki xil derex**Luqa 6:43-44; 13:25-27*

15 Aldinglarga qoy térisige oriniwélip kelgen, ichi yirtquch chilböridek bolghan saxta peyghemberlerdin hoshiyar bolunglar. ■

16 Siler ularni méwiliridin tonuwalalaysiler. Tikendin üzümler, qamghaqtin enjürler alghili bolamdu?

17 Shuninggha oxshash, her yaxshi derex yaxshi méwe béridu, por derex nachar méwe béridu. ■

18 Yaxshi derex nachar méwe bermeydu, por derex yaxshi méwe bermeydu.

19 Yaxshi méwe bermeydighan herbir derex késilip otqa tashlinidu.

20 Shuningdek, mushundaq kishilerni méwiliridin tonuwalalaysiler.

Heqiqiy muxlis

21 Manga «Rebbim, Rebbim» dégenlerning hemmisila ersh padishahliqigha kirelmeydu, belki ershte turghuchi Atamning iradisini ada qilghanlarla kireleydu. ■

22 Shu künide nurghun kishiler manga: «Rebbim, Rebbim, biz séning naming bilen wehiy-bésharetlerni yetküzduq, séning naming bilen jinlarni qoghliđuq we naming bilen nurghun möjizilerni körsettuq» deydu. □ ■

23 Halbuki, u chaghda men ulargha: «Sileri ezeldin tonumaymen. Közümdin yoqilinglar, ey itaetsizler!» dep élan qilimen. ■

Ikki xil imaret salghan kishiler

24 Emdi herbiri bu sözlirimni anglap emel qilghan bolsa, u öz öyini qoram tash üstige salghan pem-parasetlik kishige oxshaydu. ■

25 Yamghur yighip, kelkün kélip, boran chiqip soqsimu, u öy örülmidi; chünki uning uli qoram tashning üstige sélin'ghan.

26 Biraq sözlirimni anglap turup, emel qilmaydighan herbiri öyini qumning üstige qurghan exmeqke oxshaydu. ■

27 Yamghur yaghqanda, kelkün kelgende, boran chiqqanda shu öy örülüp ketti; uning örülüshi intayin dehshetlik boldi!

28 We shundaq boldiki, Eysa bu sözlirini axirlashturghandin kéyin, bu top-top xalayiq uning telimlirige heyranuhes bolushti.

29 Chünki uning telimliri Tewrat ustazliriningkige oxshimaytti, belki tolimu nopuzluq idi. ■

8

*Eysaning maxaw késilini saqaytishi**Mar. 1:40-45; Luqa 5:12-16*

1 U taghdin chüshkende, top-top kishiler uninggha egiship mangdi.

■ 7:15 Qan. 13:4; Yer. 23:16; Mat. 24:4; Rim. 16:17; Ef. 5:6; Kol. 2:8; 1Yuh. 4:1. ■ 7:17 Mat. 3:10; 12:33; Mar. 11:13; Luqa 8:8. ■ 7:21 Mat. 25:11; Luqa 6:46; 13:25; Ros. 19:13; Rim. 2:13; Yaq. 1:22. □ 7:22 «Shu künide nurghun kishiler manga: «Rebbim, Rebbim...» deydi» — «shu künini» — muqeddes yazmilardiki köp yerlerde qiyamet küni peqet «shu künini» dep atilidu. ■ 7:22 Yer. 14:14; 27:15; Luqa 13:26. ■ 7:23 Zeb. 6:8; Mat. 25:12,41; Luqa 13:25,27. ■ 7:24 Yer. 17:8; Luqa 6:47; Rim. 2:13; Yaq. 1:25. ■ 7:26 Ez. 13:11; Rim. 2:13; Yaq. 1:23. ■ 7:29 Mar. 1:22; 6:2; Luqa 4:32.

² We mana, maxaw késili bar bolghan bir kishi uning aldigha kélip, béshini yerge urup tizlinip:

– Teqsir, eger xalisingiz, méni késilimdin pak qilalaysiz! – dédi. □ ■

³ Eysa uninggha qolini tegküzüp turup:

– Xalaymen, pak bolghin! – déwidi, bu ademning maxaw késili shuan pak bolup saqaydi.

⁴ Eysa uninggha:

– Hazir bu ishni héchkimge éytma, belki udul bérip kahin'gha özüngni körsitip, ularda bir guwahliq bolush üçhün, Musa bu ishta emr qilghan hediye-qurbanliqni sun'ghin, – dédi. □ ■

Eysaning rimliq yüzbéshining chakirini saqaytishi

Luqa 7:1-10; Yh. 4:43-54

⁵ U Kepernahum shehirige barghanda, *rimliq* bir yüzbéshi uning aldigha kélip, uningdin yélinip. ■

⁶ – Teqsir, chakirim palech bolup qélip, bek azablinip öyde yatidu, – dédi.

⁷ Men bérip uni saqaytip qoyay, – dédi Eysa.

⁸ Yüzbéshi jawaben:

– Teqsir, torusumning astigha kirishingizge layiq emesmen. Peqet bir éghizla söz qilip qoysingiz, chakirim saqiyp kétidu. ■

⁹ Chünki menmu bashqa birsining hoquqi astidiki adammen, méning qol astimda leshkerlirim bar. Birige bar désem baridu, birige kel désem, kélidu. Qulumgha bu ishni qil désem, u shu ishni qilidu, – dédi. □

¹⁰ Eysa bu geplerni anglap, heyran boldi. Özi bille kelgenlerge:

– Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, bundaq ishenchni hetta Israillar arisidimu tapalmighanidim.

¹¹ Silerge shuni éytayki, nurghun kishiler künchiqish we künpétishtin kélip, ersh padishahliqida Ibrahim, Ishaq we Yaquplar bilen bir dastixanda ol-turidu. ■

¹² Lékin bu padishahliqning öz perzentliri bolsa, sirtta qaranggghuluqqa tashlinip, u yerde yigha-zarlar kótüridu, chishlirini ghuchurlitidu, – dédi. □ ■

□ **8:2** «maxaw késili bar bolghan bir kishi» – maxaw késili bir xil qorqunchluq, yuqumluq téré késili bolup, Tewrat qanuni boyiche Yehudiylar bu xil késelge griptar bolghanlarni «napak» dep hésablap, ulargha tegmesliki kérek idi («Law.» 13-14-bablar). «Teqsir» – grék tilida bu söz «kurios» dep atilidu. U aldi-keynidiki sözlerge qarap yaki «Teqsir» yaki «Reb»ni bildüridu. Mushu yerde maxaw késilige griptar adem Eysaning kim ikenlikini téxi anche bilmigeçke, «Teqsir» dep terjime qilishimiz kérek. ■ **8:2** Mar. 1:40; Luqa 5:12. □ **8:4** «udul bérip kahin'gha özüngni körsitip, ularda bir guwahliq bolush üçhün, Musa bu ishta emr qilghan hediye-qurbanliqni sun'ghin» – Tewrat qanuni boyiche birsi maxaw késilidin saqayghan bolsa, muqeddes ibadetxanidiki mes'ul kahinning aldigha bérip özi «saq, yaki saq emes» dep tekshürtüp qurbanliq qilishi kérek idi; andin qaytidin jemiyyet bilen arilishalaytti. («Law.», 13:9, 14:11-13, «Luqa» 5:14ni körüng). Démisekmu, Mesih kelgüche bundaq murasim bir qétimmu ötküzülüp baqmighan. ■ **8:4** Law. 13:2; 14:2; Luqa 5:14. ■ **8:5** Luqa 7:1. ■ **8:8** Zeb. 107:20.

□ **8:9** «menmu bashqa birsining hoquqi astidiki adammen...» – «menmu» dégen sözge diqqet qilishimiz kérek. Démek, yüzbéshi Rim impérorining hoquqi astida turup öz hoquqi bilen eskerlirige buyruq béreleytti; Eysa alem igisingiz hohuqi astida turup uning hoquqi bilen alemning ishlerini buyruydighan adem idi. ■ **8:11** Luqa 13:29. □ **8:12** «künchiqish we künpétishtin kelgenler ...» – (11-ayət) Yehudiy emeslerni, yeni yat elilklerni körsitidu. «Padishahliqning öz perzentliri» bolsa, esli Xudaning padishahliqigha mirasxor bolush kérek bolghan Yehudiylarning özlirini körsitidu. ■ **8:12** Mat. 13:42; 21:43; 22:13; 24:51; Luqa 13:28.

13 Andin, Eysa yüzbéshigha:

— Öyüngge qayt, ishen'giningdek sen üçhün shundaq qilnidu, dédi. Héliqi chakarning késili shu peytte saqaytildi.

Eysaning nurghun késellerni saqaytishi

Mar. 1:29-34; Luqa 4:38-41

14 Eysa Pétrusning Öyige barghanda, Pétrusning qéyanisining qizip orun tutup yétip qalghinini kördi. ■

15 U uning qolini tutiwidi, uning qizitmisi yandi. *Ayal* derhal ornidin turup, Eysani kütüşke bashlidi.

16 Kech kirgende, kishiler jin chaplashqan nurghun ademlerni uning aldigha élip kélishti. U bir éghiz söz bilenla jinlarni heydiwetti we barliq késellerni saqaytti.

17 Buning bilen, Yeshaya peyghember arqiliq yetküzülgen: «U özi aghriq-silaqlirimizni kötürdi, késellirimizni üstige aldi» dégen söz emelge ashuruldi. ■

Eysagha egishishning bedelliri

Luqa 9:57-62

18 Eysa özini oriwalghan top-top kishilerni körüp, *muxlislirigha* déngizning u qétigha ötüp kétishni emr qildi.

19 Shu chaghda, Tewrat ustazliridin biri kélip, uninggha:

— Ustaz, sen qeyerge barsang, menmu sanga egiship shu yerge barimen, — dédi. ■

20 Eysa uninggha:

— Tülkilerning öngkürliri, asmandiki qushlarning uwiliri bar; biraq Insan'oghlining béshini qoyghudek yérimu yoq, — dédi. □

21 Muxlisliridin yene biri uninggha:

— Reb, méning awwal bérip atamni yerlikke qoyushumgha ijazet bergeysen, — dédi. □

22 Biraq Eysa uninggha:

— Manga egeshkin, we ölüklér öz ölüklirini yerlikke qoysun, — dédi. □ ■

Eysaning boranni tinchitishi

Mar. 4:35-41; Luqa 8:22-25

23 U kémige chüshti, muxlislirimu chüshüp bille mangdi. ■

■ **8:14** Mar. 1:29; Luqa 4:38.

■ **8:17** Yesh. 53:4; 1Pét. 2:24.

■ **8:19** Luqa 9:57.

□ **8:20** «Insan'oghlining béshini qoyghudek yérimu yoq» — Tewratta «Insan'oghli» dégen ibare aldin éytilghan, dunyani qutquzushqa kélidighan «Mesih»ni körsetkenidi (mesilen, «Dan.» 7:13-14). Tewrat-Zebur boyiche bu ewetilgüchining Xudaning küch-qudriti we shan-sheripi bilen ershtin chüshüp, pütül insanlarni menggü bashquridighanliqi aldin éytilghan. Uningdin muhimi, bizningche, Eysa Mesihning bu namni özi heqqide köp ishlitishi özining toluq insan ikenlikini, insaniyet bilen bir ikenlikini tekitlesh üçhün idi. Chünki ersh teripidin éytqanda ajayib ish shuki, gerche u ezeldin Xudaning Ogqli bolghan bolsimu, u hazir yene «Insanning ogqli»mu idi. «Tebirler»nimu körüng. □ **8:21** «**Reb, méning awwal bérip atamni yerlikke qoyushumgha ijazet bergeysen**» — bu kishining atisi belkim téxi dunyadin ketmigenidi. Shuning bilen beziler: «Awwal bérip atam ölüp uni yerlikke qoyghuche kütüşümge yol qoyghaysen» dep terjime qilidu. □ **8:22** «**Ölüklér öz ölüklirini yerlikke qoysun**» — «ölüklér» mushu yerde shübbhisizki, gunahliridin qutquzulmighanliqi tüpeylidin «rohi ölgenler»ni körsitidu. ■ **8:22** 1Tim. 5:6. ■ **8:23** Mar. 4:35; Luqa 8:22.

²⁴ We mana, déngiz üstide qattiq boran chiqip ketti; shuning bilan dolqunlar kémidin halqip kémini gherq qiliwétey dep qaldi. Lékin u uxlawatatti.

²⁵ Muxlislar kélip uni oyghitip:

– I ustaz, bizni qutuldurghaysen! Biz halaket aldida turimiz – dédi.

²⁶ – Némishqa qorqisiler, i ishenchi ajizlar! – dédi u we ornidin turup, boran-chapqun'gha we déngizgha tenbih bériwidi, hemmisi birdinla tinchidi. ■

²⁷ Muxlislar intayin heyran bolup, bir-birige:

– Bu zadi qandaq ademdu? Hetta boran-chapqunlar we déngizmu uninggha boysunidiken-he! – dep kétishti.

Eysaning jin chaplashqan ikki ademni azad qilishi

Mar. 5:1-20; Luqa 8:26-39

²⁸ Eysa déngizning u qétidiki Gadaraliqlarning yurtigha barghinida, jin chaplashqan ikki kishi görliridin chiqip uninggha aldigha keldi. Ular shunche wehshiy idiki, héchkim bu yerdin ötüşke jür'et qilalmaytti. □ ■

²⁹ Uni körgende ular:

– I Xudaning Oghli, séning biz bilen néme karing! Sen waqit-saiti kelmeyle bizni qiynighili keldingmu? – dep tovlidi.

³⁰ Shu yerdin xéli yiraqta chong bir top tongguz padisi otlap yüretti.

³¹ Jinlar emdi uninggha:

– Eger sen bizni qoghliwetmekchi bolsang, bizni tongguz padisi ichige kirgüzüwetkeysen, – dep yalwurushti.

³² U ulargha:

– Chiqinglar! – déwidi, jinlar chiqip, tongguzlarning ténige kiriwaldi. Mana, pütkül tongguz padisi tik yardin étilip chüshüp, sularda gherq boldi.

³³ Lékin tongguz baqquchilar beder géchip, sheherge kirip, bu ishning bashaxirini, jümlidin jin chaplashqan kishilerning kechürmishlirini xalayıqqa éytip bérishiti.

³⁴ We mana, pütün sheherdikiler Eysa bilen körüşkili chiqti. Ular uni körgende, uning özlirining shu rayonidin ayrilip kétishini ötündi.

9

Eysaning palech késelni kechürüm qilishi we saqaytishi

Mar. 2:1-12; Luqa 5:17-26

¹ Shuning bilen u kémige chüshüp déngizdin ötüp, özi turghan sheherge qaytip keldi. □ ■

² We mana, kishiler zembilge yatquzulghan bir palechni uning aldigha élip keldi. Eysa ularning ishenchini körüp héliqi palechke:

– Oghlum, yüreklik bol, gunahliring kechürüm qilindi, – dédi.

³ Andin mana, Tewrat ustazliridin beziliri könglide: «Bu adem kupurluq qiliwatidu!» dep oylidi. ■

⁴ Ularning könglide néme oylawatqanliqini bilgen Eysa ulargha:

■ **8:26** Ayup 26:12; Zeb. 107:29; Yesh. 51:10. □ **8:28** «Gadaraliqlar» — yaki «Gérasaliqlar» («Luqa» 8:36ni körüng). «jin chaplashqan ikki kishi görliridin chiqip uninggha aldigha keldi» — «görlerdin» — Qanaanda (Pelestinde) köp görler öngkürlerdin yasilidu. ■ **8:28** Mar. 5:1; Luqa 8:26. □ **9:1** «Özi turghan sheher» — Kepernahumni démekchi. ■ **9:1** Mar. 2:3; Luqa 5:18; Ros. 9:33. ■ **9:3** Zeb. 32:5; Yesh. 43:25.

— Nème üçhün könglünglarda rezil oylarda bolisiler?

⁵ «Gunahliring kechürüm qilindi» déyish asanmu yaki «Ornungdin tur, mang!» déyishmu? — dédi we yene ulargha: —

⁶ Emma hazir silerning Insan'oghlining yer yüzide gunahlarni kechürüm qilish hoquqigha ige ikenlikini bilishinglar üçhün, — u palech késelge: — Ornungdin tur, orun-körpengni yighishturup öyüngge qayt, — dédi.

⁷ Héliqi adem ornidin turup öyige qaytti.

⁸ Buni körgen top-top ademler qorqushup, insanlarga bundaq hoquqni bergen Xudani ulughlashti.

Eysaning Mattani muxlisliqqa chaqirishi

Mar. 2:13-17; Luqa 5:27-32

⁹ Eysa u yerdin chiqip aldigha kétéwétip, baj yighidighan orunda olturghan, Matta isimlik bir *bajgirni* kördi. U uninggha:

— Manga egeshkin! — dédi.

We Matta ornidin turup, uninggha egeshti. ■

¹⁰ We shundaq boldiki, Eysa *Mattaning* öyide méhman bolup dastixanda olturghanda, nurghun bajgiralr we gunahkarlarmu kirip, Eysa we uning muxlisleri bilen hemdastixan boldi. □

¹¹ Buni körgen Perisiyler uning muxlisirigha:

— Ustazinglar némishqa bajgir we gunahkarlar bilen bir dastixanda yep-ichip olturidu?! — dédi.

¹² Bu gepni anglighan Eysa:

— Saghlam ademler emes, belki bimarlar téwipqa mohtajdur.

¹³ Siler bérip *muqeddes yazmildiki*: «Izdeyidighinim qurbanliqlar emes, belki rehim-shepçet» déyilgen shu sözning menisini ögininglar; chünki men heqqaniylarni emes, belki gunahkarlarni chaqirghili keldim, dédi. □ ■

Yéngi konidin üstündür

Mar. 2:18-22; Luqa 5:33-39

¹⁴ Shu waqitlarda, Yehya *peyghemberning* muxlisleri Eysaning yénigha kélip uninggha:

— Némishqa biz we Perisiyler pat-pat roza tutimiz, lékin sizning muxlisiringiz tutmaydu? — dep sorashti. ■

■ **9:9** Mar. 2:14; Luqa 5:27. □

□ **9:10** «*méhman bolup dastixanda olturghanda...*» — grék tilida «méhman bolup dastixanda yatqanda». Shu chaghdilarda kishiler dastixan sélin'ghan shire etrapida yanpashlap yatqan halda ghizalishatti. «*nurghun bajgiralr we gunahkarlar*» — «bajgiralr» Israilling zéminini ishghal qilghan rimliqlar üçhün öz xelqidin baj yighip béridighan we shu sewebtin neprekte uchrighan Yehudiylar. «*gunahkarlar*» — Tewrat-Injil boyiche herbir adem gunahkar, elwette. Lékin mushu ayettiki «gunahkarlar» dégen söz, hali chong Perisiyler we Tewrat ustazliri teripidin alahide «gunahkarlar» dep atalghan bajgiralr, pahishe ayallar, hetta sawatsiz kishiler qatarliqlarni közde tutidu. □

□ **9:13** «*Siler bérip muqeddes yazmildiki: «... » déyilgen shu sözning menisini ögininglar*» — «Siler bérip: «palani-palani sözler»ni ögininglar» dégen sözler Yehudiy Tewrat ustazlirining bashqilargha yolyoruq körsetkende eng yaxshi köridighan ibarilirining biri. Mesihning buni ishlitishi choqum ularni renjitti. Xudaning bu béshariti Tewratta, «Hosh.» 6:6de tépilidu. «*...heqqaniylarni emes, belki gunahkarlarni chaqirghili keldim*» — Mesihning mushu sözide «gunahkarlar» dégini özlirini gunahkar dep tonup yetkenlerni közde tutidu, elwette. Chünki hemme adem gunahkardur. «Heqqaniylar» özi heqqaniy dep hésablighanlarni körsitidu. Shunga Mesih ularni chaqiralmaytti.

■ **9:13** Hosh. 6:6; Mik. 6:8; Mat. 12:7; Mar. 2:17; Luqa 5:32; 19:10; 1Tim. 1:15. ■ **9:14** Mar. 2:18; Luqa 5:33.

¹⁵ Eysa jawaben:

– Toyi boluwatqan yigit téxi toyda hemdastixan oltughan chaghda, toy méhmanliri haza tutup oltursa qandaq bolidu!? Emma shu künler kéliduki, yigit ulardin élip kétildi, ular shu künde roza tutidu. □ ■

¹⁶ Héchkim kona könglekke yéngi rexttin yamaq salmaydu. Undaq qilsa, yéngi yamaq *kiriship*, kiyimni tartip yirtiwétidu. Netijide, yirtiq téximu yoghinap kétidu. □

¹⁷ Shuningdek, héchkim yéngi sharabni kona tulumlarga qachilimaydu. Eger undaq qilsa, *sharabning échishi bilen* tulumlar yénilip kétidu-de, sharabmu tókülüp kétidu hem tulumlarmu kardin chiqidu. Shuning üçün kishiler yéngi sharabni yéngi tulumlarga qachilaydu; shundaq qilghanda, her ikkilisi saqlinip qalidu. ■

Eysa bir qizni tirildüridu, bir ayalni saqaytidu

Mar. 5:21-43; Luqa 8:40-56

¹⁸ U *Yehyaning muxlislirigha* bu sözlerni qiliwatqan waqtida, mana bir hökümdar kélip, uning aldigha bash urup:

– Méning qizim hazirla ölüp ketti; emma siz béríp uninggha qolingizni tegküzüp qoysingiz, u tirilidu, dédi. □ ■

¹⁹ Eysa ornidin turup, muxlisliri bilen bille uning keynidin mangdi.

²⁰ We mana, yolda xun tewresh késilige griptar bolghinigha on ikki yil bolghan bir ayal Eysaning arqisidin kélip, uning tonining péshini silidi. ■

²¹ Chünki u ichide «Uning tonini silisamla, choqum saqiyip kétimen» dep oylighanidi.

²² Emma Eysa keynige burulup, uni körüp:

– Qizim, yürekli bol, ishenching séni saqaytti! dédi. Shuning bilen u ayal shu saette saqaydi. □ ■

²³ Emdi Eysa héliqi hökümdarning öyige kirgende, ney chéliwatqan we haza tutup waysawatqan kishiler topini körüp, ■

²⁴ ulargha:

– Chiqip kétinglar, bu qiz ölmidi, belki uxlawatidu, dédi.

Shuni anglap köpchilik uni mesxire qildi. ■

²⁵ Kishiler chiqiriwétilgendin kéyin, u qizning yénigha kirip, uning qolini tutiwidi, qiz ornidin turdi.

²⁶ Bu toghrisidiki xewer pütün yurtta pur ketti.

□ **9:15** «Toy méhmanliri» — grék tilida «merike zalining perzentliri» dégen ibare bilen ipadlinidu. «Emma shu künler kéliduki, yigit ulardin élip kétildi, ular shu künde roza tutidu» — bu sözler Eysaning öz «méhmanlardin élip kétilishi», yéni uning ölümü öziye egeshkenlerge qayghu-hesret élip kélidighanliqi toghruluq bir bésharitudur. ■ **9:15** 2Kor. 11:2. □ **9:16** «Héchkim kona könglekke yéngi rexttin yamaq salmaydu» — yéngi rext kiriship kétidu, elwette. ■ **9:17** Mar. 2:22. □ **9:18** «mana bir hökümdar kélip..» — bu «hökümdar» sinagogning chongi idi («Mar.» 5:22ni körüng). «Méning qizim hazirla ölüp ketti» — bashqa bir terjimisi: «Qizim bu waqqiche ölgen bolsa kérek,..». ■ **9:18** Mar. 5:22; Luqa 8:41. ■ **9:20** Law. 15:25; Mar. 5:25; Luqa 8:43. □ **9:22** «Qizim, yürekli bol» — Mesihning «yürekli bol» déginige qarighanda, ayal bek qorqqan. Némishqa? Uningda xun tewresh késilili bolghanliqi üçün, Tewrat qanuni boyiche özi tegken barliq kishilerni «napak» qilghan bolidu (yéni, uninggha tégip ketkenler ibadetxanigha kirishke, qurbanliq qilishqa waqitliq layaqetsiz bolatti). Shuning bilen u etrapniki xalayiqla napak qilipla qalmay, belki Mesihning özini mu «napak» qilghan bolatti. ■ **9:22** Mar. 5:38; Luqa 8:51. ■ **9:23** Mar. 5:38; Luqa 8:51. ■ **9:24** Yuh. 11:11.

Kor we gacha kishilarning saqaytilishi

- ²⁷ Eysa u yerdin chiqqanda, ikki qarighu uning keynidin kélip:
— I Dawutning oghli, bizge rehim qilghaysiz! — dep nida qilishdi. □
- ²⁸ U öyge kirgendingin kéyin, shu ikki qarighu uning aldigha keldi. Eysa ulardin:
— Siler méning bu ishqa qadir ikenlikimge ishinemsiler? — dep soridi.
— I Rebbim, ishinimiz, — dep jawab berdi ular.
- ²⁹ U qolini ularning közlerige tegküzüp turup:
— Ishenchinglar boyiche bolsun! déwidi,
- ³⁰ Ularning közleri échildi. Eysa ulargha:
Bu ishni héchkimge éytmanglar! dep qattiq tapilidi. ■
- ³¹ Lékin ular u yerdin chiqiqla, uning nam-shöhritini pütkül yurtqa yéyiwetti. ■
- ³² Ular chiqip kétiwatqanda, kishiler jin chaplashqan bir gachini uning aldigha élip keldi. ■
- ³³ Uninggha chaplashqan jinning heydilishi bilenla, héliqi adem zuwan'gha keldi. Xalayıq intayin heyranuhes bolup:
— Bundaq ish Israilda zadi körülüp baqmighan, — déyishti.
- ³⁴ Lékin Perisiylar:
— U jinlarni jinlarning emirige tayinip qoghlaydiken, déyishti. ■

Eysaning xelqge ichini aghritishliri

- ³⁵ We Eysa barliq sheher we yéza-qishlaqlarni kézip, ularning sinagoglirida telim bérıp, ersh padishahliqidiki xush xewerni jakarlidi we herxil késellerni we herxil méyip-ajizlarni saqaytti. ■
- ³⁶ Lékin u top-top ademlerni körüp ulargha ich aghritti, chünki ular xarlinip padichisiz qoy padiliridek panahsiz idi. ■
- ³⁷ Shuning bilen u muxlisirigha:
— Hosul derweqe köp iken, biraq *hosul élish üçün* ishleydighanlar az iken. ■
- ³⁸ Shunga hosulning Igisidin, Öz hosulingni yighiwélishqa ishlemchilerni jiddiy ewetkeysen, dep tilenglar, — dédi. ■

10*Eysaning on ikki rosulini ewetishi**Mar. 3:13-19; 6:7-13; Luqa 6:12-16; 9:1-6*

- ¹ U on ikki muxlisini yénigha chaqirıp, ulargha napak rohlarni qoghlash we herbir késellikni hem herbir méyip-ajizni saqaytish hoquqini berdi. □ ■
- ² On ikki rosulning isimliri töwendikiche: Awwal Pétrus depmu atilidighan Simon we uning inisi Andiriyas, andin Zebediying oghli Yaqup we uning inisi Yuhanna,

□ **9:27** «I Dawutning oghli, bizge rehim qilghaysiz!» — peyghemberlerning bésharetliri boyiche, Qutquzghuchi-Mesih «Dawutning ewladi» bolushi kérek. Shunga Yehudiylar arisida «Dawutning oghli» dégen bu nam Mesihni körsitetti. ■ **9:30** Mat. 12:16; Luqa 5:14. ■ **9:31** Mar. 7:36. ■ **9:32** Mat. 12:22; Luqa 11:14. ■ **9:34** Mat. 12:24; Mar. 3:22; Luqa 11:15. ■ **9:35** Mar. 6:6; Luqa 13:22. ■ **9:36** Yer. 23:1; Ez. 34:2; Mar. 6:34. ■ **9:37** Luqa 10:2; Yuh. 4:35. ■ **9:38** 2Tés. 3:1. □ **10:1** «napak rohlar» — jinlarni körsitidu. ■ **10:1** Mar. 3:13; Luqa 6:13; 9:1.

3 Filip we Bartolomay, Tomas we bajgir Matta, Alfayning oghli Yaqup we Lebbaus depmu atilidighan Taday, □

4 milletperwer dep atalghan Simon we kéyin Eysagha satqunluq qilghan Yehuda Ishqariyot. □

5 Eysa bu on ikkisini *xelqing arisigha* mundaq tapilap ewetti: —

Yat elliklarning yollirigha chiqmanglar, yaki Samariyeliklarning sheherligirimu kirmenglar,

6 belki ténigen qoy padiliri bolghan Israil jemetidikiler arisigha béringlar. ■

7 Barghan yéringlarda: «Ersh padishahliqi yéqinlaship qaldi!» dep jakarlanglar. ■

8 Aghriq-silaqlarni saqaytinglar, ölüklerni tirildüringlar, maxaw késellirini saqaytinglar, jinlarni heydiwétinglar. Silerge shapaet xalis bérilgendur, silermu xalis iltipap qilinglar. □ ■

9 Belwéghinglarga altun, күmүsh we mis pullarni baghlap élip yürmenglar. ■

10 Seper üçün birla yektektin bashqa ne xurjun, ne kesh, ne hasa éliwalmanglar. Chünki xizmetkar öz ish heqqini élishqa heqliqtur. □ ■

11 Herqaysi sheher yaki yézigha barghan waqtinglarda, aldi bilen shu yerde kimning hörmetke layiq mötiwer ikenlikini soranglar; shundaq kishini tapqanda, u yerdin ketküche uning öyidila turunglar. □ ■

12 Birer öyge kirgininglarda, ulargha salam béringlar. □

13 Eger u ailidikiler *hörmetke* layiq mötiwer kishiler bolsa, tiligen amanliqinglar ulargha ijabet bolsun; eger ular layiq bolmisa, tiligen amanliqinglar özünglarga qaytsun. □

14 Silerni qobul qilmighan, sözliringlarni anglimighan kimdekim bolsa, ularning öyidin yaki shu sheherdin ketkinginglarda, ayighinglardiki topini qéqiwétinglar. □ ■

□ **10:3 «Filip we Bartolomay,...»** — «Bartolomay»ning bashqa bir ismi «Nataniyel» bolushi mumkin («Yh.» 1:45). «Lebbaus depmu atilidighan Taday» — Injildiki bezi kona köchürimilerde peqet «Taday» déyilidu. □ **10:4 «milletperwer dep atalghan Simon»** — yaki, «Qanaanliq Simon». «Yehudiy milletperwerler» wetinini Rim impériyesidin azad qilish üçün zorawanliq bilen küresh qilguchilar idi. ■

■ **10:6** Ros. 3:26; 13:26,46. ■ **10:7** Luqa 9:2. □ **10:8 «Silerge shapaet xalis bérilgendur, silermu xalis iltipap qilinglar»** — grék tilida peqet: «Silerge xalis bérilgendur, silermu xalis béringlar» bilen ipadiliniidu. ■

■ **10:8** Luqa 10:9; Ros. 8:18,20. ■ **10:9** Mar. 6:8; Luqa 9:3; 22:35. □

□ **10:10 «xurjun»** — yaki «tilemchining xaltisi». ■ **10:10** Law. 19:13; Qan. 24:14; 25:4; Luqa 10:7; 1Kor. 9:4,14; 1Tim. 5:18. □

□ **10:11 «U yerdin ketküche uning öyidila turunglar»** — bu emrde chong danaliq bar. Bu ikki sewebtin éytilghan bolushi mumkin: — (1) kona zamanlarda köp diniy wez éytquchilar öymü-öy yoqlap pul tileytti; lékin Eysaning muxlisiri héch tilemchilik qilmasliqi kérek; (2) ular öymüy köchüp yürse, xelqte bir-birige qarap hertürlük heset-guman peyda bolushimu mumkin — «Némishqa ular bizning öyde qonmaydu?» yaki «némishqa ular **bizning** öydin köchüp kétidu?» dégendek. ■ **10:11** Mar. 6:10; Luqa 9:4; 10:8. □

□ **10:12 «Birer öyge kirgininglarda, ulargha salam béringlar»** — oqurmenlerge ayanki, «salam» (ibraniiy tilida «shalom») dégen sözning menisi («Sanga xatirjemlik-amanliq tileymen»). □

□ **10:13 «Eger u ailidikiler hörmetke layiq mötiwer kishiler bolsa»** — yaki «salamgha layiq bolghanlar bolsa». «eger ular layiq bolmisa, tiligen amanliqinglar özünglarga qaytsun» — mushu kishilerning layiq ikenliki we shundaqla ularning üstige muxlislar tiligen amanliqning chüshüsh-chüshmesliki ularning muxlisarni qobul qilghan-qilmighanliqi bilen baghliq idi. 14-ayetni körüng. □

□ **10:14 «ularning öyidin yaki shu sheherdin ketkinginglarda, ayighinglardiki topini qéqiwétinglar»** — «ayaghdiki topini qéqiwéwish» dégen isharet «bizning siler bilen munasiwétimiz yoq», dégenni bildürüp, Xudaning sözini ret qilganlarga qattiq agahlandurush idi. ■ **10:14** Mar. 6:11; Luqa 9:5; Ros. 13:51; 18:6.

15 Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, qiyamet künide Sodom we Gomorra zéminidikilerning hali shu sheherdikilerningkidin yénik bolidu. □ ■

Kelgüsidi ziyankeşlik

Mar. 9:41; 13:9-13; Luqa 12:2-9; 12:51-53; 14:26,27; 21:12-17

16 Mana, men silerni goylarni bõrilerning arisigha ewetkendek ewetimen. Shunga, yilandek sezgür, paxtektek sap dilliq bolunglar. □ ■

17 Insanlardin pexes bolunglar; chünki ular silerni tutuwélip sot mehkimilirige tapshurup béridu, sinagolirida qamchilaydu. □ ■

18 Ular we shundaqla yat ellikler üçün bir guwahliq bolushqa, siler méning sewebimdin emirler we padishahlar aldigha élip bérilip soraqqa tartilisiler. ■

19 Lékin ular silerni soraqqa tartqan waqtida, qandaq jawab bérish yaki néme jawab bérishtin ensirep ketmenglar. Chünki shu waqti-saitide éytish tégishlik sözler silerge teminlinidu. ■

20 Chünki sözligüchi özünglar emes, belki Atanglarning rohi siler arqiliq sözleydu.

21 Qérindash qérindishigha, ata balisigha xainliq qilip, ölümge tutup béridu. Balilarmu ata-anisigha qarshi chiqip, ularni ölümge mehkum qilduridu. ■

22 Shundaqla siler méning namim tüpeylidin hemme ademning nepritige uchraysiler. Lékin axirghiche berdashliq bergenler bolsa qutquzulidu. ■

23 Ular silerge bu sheherde ziyankeshlik qilsa, yene bir sheherge géchip béringlar. Chünki men silerge shuni berheq éytip qoyayki, Insan'oghli qaytip kelgüche siler Israelning barliq sheherlirini arilash *wezipinglar* tügimeydu. ■

24 Muxlis ustazidin, qul xojayinidin üstün turmaydu. □ ■

25 Muxlis ustazigha oxshash bolsa, qul xojayinigha oxshash bolsa razi bol-sun. Ular öyning igisini «Beelzibul» dep tillighan yerde, uning öyidikilirini téximu qattiq haqaretlimemdu? □ ■

26 Shunga ulardin qorqmanglar; chünki héchqandaq yépiq qoyulghan ish ashkarilanmay qalmaydu, we héchqandaq mexpiy ish ayan bolmay qal-maydu. ■

27 Méning silerge qaranghuda éytidighanlirimni yoruqta éytwéringlar. Quliqinglarga pichirlap éytilghanlarni ögzilerde jakarlanglar.

□ **10:15** «Sodom we Gomorra» — Ibrahim peyghember zamanidiki ikki sheher bolup, bu sheherlarning ademleri oxshash hemjinsliq zinaxorluqigha (bechchiwazliqqa) qattiq bérlip gunahqa patqanliqtin, Xuda bu sheherlerni ademleri bilen qoshup ot chüshürüp yoqatqan. ■ **10:15** Mar. 6:11; Luqa 10:12. □ **10:16** «yilandek sezgür... bolunglar» — grék tilida «yilandek aqilane ... bolunglar».

■ **10:16** Luqa 10:3. □ **10:17** «ular silerni tutuwélip sot mehkimilirige tapshurup béridu» — «sot mehkimiliri» Yehudiyarning mehkimilirini we belkim bashqa xerhil soraqxanilarni körsitidu.

■ **10:17** Mat. 24:9; Luqa 21:12; Yuh. 15:20; 16:2; Weh. 2:1. ■ **10:18** Ros. 24:1; 25:4. ■ **10:19** Mar. 13:11; Luqa 12:11; 21:14. ■ **10:21** Mik. 7:2, 5; Luqa 21:16. ■ **10:22** Mat. 24:13; Mar. 13:13; Luqa 21:19; Weh. 2:10; 3:10. ■ **10:23** Mat. 2:13; 4:12; 12:15; Ros. 8:1; 9:25; 14:6. □ **10:24**

«muxlis ustazidin, qul xojayinidin üstün turmaydu» — bu sirliq söz belkim muxlislar Mesihke toluq egeshse, uninggha oxshash azab-oqubetni körüleydu, dégen menini öz ichige alidu. ■ **10:24**

Luqa 6:40; Yuh. 13:16; 15:20. □ **10:25** «Ular öyning igisini «beelzibul» dep tillighan yerde...» — «öyning igisi» Eysa özi, elwette. «Beelzibul» — jinlarning padishahi Sheytanning yene bir ismi. Eysa özi xelq arisida «alqishliq» bolmisa uninggha egeshkenlermu uninggha oxshash haqaretke uchrashqa razi bolushi kérek, elwette; hetta bu ishni «Xuda Öz nami üçün bizge haqaretke uchrashqa imtiyaz berdi» dep hésablash kérek («Fil.» 1:29ni körtüng). ■ **10:25** Mat. 9:34; 12:24; Mar. 3:22; Luqa 11:15; Yuh. 8:48.

■ **10:26** Ayup 12:22; Yesh. 8:12; Yer. 1:8; Mar. 4:22; Luqa 8:17; 12:2.

28 Tenni öltürsimu, lékin ademning jan-rohini öltürelmeydighanlardin qorq-manglar; eksiche, ten we jan-rohni dozaxta halak qilishqa qadir bolghuchidin qorqunglar. □ ■

29 Ikki qushqachni bir tiyin'ge sétiwalghili bolidughu? Lékin ulardin birimu Atanglarsiz yerge chüshmeydu. □

30 Emma siler bolsanglar, hetta herbir tal chéchinglarmu sanalghandur. ■

31 Shunga, qorqumanglar. Siler nurghunlighan qushqachtinmu qimmatlik-tursiler!

32 Shunga, méni insanlarning aldida étirap qilghanlarning herbirini menmu ershtiki Atamning aldida étirap qilimen; ■

33 Biraq insanlarning aldida mendin tan'ghanlarning herbiridin menmu ershtiki Atam aldida tanimen.

Muxlis bolghini üçün ziyankeshlikke uchrishi mumkin

34 Méning dunyagha kélishimni tinchliq élip kélish üçündür, dep oylap qal-manglar. Men tinchliq emes, belki qilichni yürgürüşke keldim. □ ■

35 Chünki méning kélishim «Oghulni atisigha, qizni anisigha, kélinni qéyananisigha qarshi chiqirish» üçün bolidu. ■

36 Shuning bilen «Ademning dühmenliri öz aillisidiki kishiler bolidu». □ ■

37 Ata-anisini mendinmu eziz köridighanlar manga munasip emestur. Öz oghul-qizini mendinmu eziz köridighanlarmu manga munasip emes. ■

38 Özining kréstini kötürüp, manga egeshmigenlermu manga munasip emes. □ ■

39 Öz hayatini ayaydighan kishi uningdin mehrum bolidu; men üçün öz hayatidin mehrum bolghan kishi uninggha érishidu. ■

40 Silerni qobul qilghanlar ménimu qobul qilghan bolidu; méni qobul qilghanlar bolsa méni ewetküchinimu qobul qilghan bolidu. ■

41 Bir peyghemberni peyghemberlik salahiyitide qobul qilghan kishi peyghemberge xas bolghan in'amgha érishidu. Heqqaniy ademni u heqqaniy

□ **10:28** «lékin ademning jan-rohini öltürelmeydighanlardin qorqumanglar...» — mushu ayette «roh-jan» insanlarning rohiy qismini, yeni ichki dunyasini körsitidu. ■ **10:28** Yer. 1:8; Luqa 12:4.

□ **10:29** «Ikki qushqachni bir tiyin'ge sétiwalghili bolidughu?» — «bir tiyin» grék tilida «assariyon». Shu dewrdiki bir ishchining künlük heqqi bolghan «dinarius»ning 1/16 qismi idi. ■ **10:30** 1Sam. 14:45. ■ **10:32** Mar. 8:38; Luqa 9:26; 12:8; 2Tim. 2:12. □ **10:34** «... Men tinchliq emes, belki qilichni yürgürüşke keldim» — 5:38-48de xatirilen'gendek, Eysaning étiaqadchilarni urushmasliqqa dewet qilidighan telimige asasen, étiaqadchilar qoligha qilich élishigha bolmaydu shunga mushu ayettiki «qilich» (Xudaning sözlirige renjiydighan ademning qolida bolup) étiaqadchilargha qarshi chiqqan qilichni, yaki köchme menide «jédel-majira»ni körsetken bolsa kérek. ■ **10:34** Luqa 12:51.

■ **10:35** Mik. 7:6. □ **10:36** «Shuning bilen «Ademning dühmenliri öz aillisidiki kishiler bolidu» — mushu sözler Tewrat «Mik.» 7:6din élin'ghan. ■ **10:36** Zeb. 41:9; 55:12-14; Yuh. 13:18. ■ **10:37** Luqa 14:26. □ **10:38** «Özining kréstini kötürüp, manga egeshmigenlermu manga munasip emes» — rimliqlar teripidin ölüm jazasi bérilgenler mixlinidighan kréstni müriside kötürüp jaza meydanigha baratti. Kréstlinish ademni qiynaydighan, intayin dehshetlik we ahanetlik ölüm jaza usuli bolup, «özining kréstini kötürüş» dégenning köp meniliri ichide töwendikilerinimu oz

iradigealsa kérek: (1) Eysa Mesih üçün azab-oqubet tartishqa, (2) til-ahamet ishtishke, (3) Xudaning iradisining emelge ashurulushi üçün zörtür tépilghanda, «öz-özini ölüm jazasigha höküm qilghandek» özining arzu-heweslirini ret qilishqa teyyar bolush. ■ **10:38** Mat. 16:24; Mar. 8:34; Luqa 9:23; 14:27.

■ **10:39** Mat. 16:25; Mar. 8:35; Luqa 9:24; 17:33; Yuh. 12:25. ■ **10:40** Luqa 10:16; Yuh. 13:20.

iken dep bilip qobul qilghanlar heqqaniy ademge xas bolghan in'amgha érishidu. □ ■

⁴² Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, méning bu shakichikirimdin eng kichiki birini méning muxlisim dep bilip uninggha hetta peqet birer chine soghuq su bergen kishimu jezmen ózige layiq in'amdin mehrum bolmaydu. ■

11

Yehya peyghemberning gumaniy soali

Luqa 7:18-35

¹ Eysa un ikki muxlisigha bu ishlarni tapilap bolghandin kéyin, özimu shu yerdiki herqaysi sheherlerde telim bérish we *Xudaning kalamini* jakarlash üçün u yerdin ketti. □

² Zindan'gha solan'ghan Yehya *peyghember* Mesihning qilghan emellirini anglap, muxlisirini ewetip, ular arqiliq Eysadin: ■

³ «Kélishi muqerrer zat özüngmu, yaki bashqa birisini kütüshimiz kérekmu?» — dep soridi. □

⁴ Eysa ulargha jawab béríp mundaq dédi:

— Yehyaning yénigha qaytip béríp, öz anglawatqanliringlarni we körüwatqanliringlarni bayan qilip —

⁵ Korlar köreleydighan we tokurlar mangalaydighan boldi, maxaw késili bolghanlar saqaytildi, gaslar angliyalaydighan boldi, ölgenlermu tirildürüldi we kembeghellerge xush xewer jakarlandi» — dep éytinglar. ■

⁶ we *uninggha yene*: «Mendin gumanlanmay putliship ketmigen kishi bolsa bextlikur!» dep qoyunglar; — dédi. □

⁷ Ular ketkende, Eysa top-top ademlerge Yehya toghruluq sözleshke bashlidi: — «Siler esli *Yehyani izdep* chölge barghininglarda, zadi némini körgili bardinglar? Shamalda yelpünüp turghan qomushnimu?» ■

⁸ Yaki ésil kiyin'gen bir erbabnimu? Mana, ésil kiyimlerni kiygenler xan ordiliridin tépildughu!

⁹ Emdi siler néme körgili bardinglar? Bir peyghembernimu? Durus, emma men shuni silerge éytip qoyayki, *bu bolsa* peyghemberdinmu üstün bir bolghuchidur.

¹⁰ Chünki *muqeddes yazmilar*diki: —

«Mana, yüz aldinggha elchimni ewetimen;

U séning aldingda yolungni teyyarlaydu»

□ **10:41** «Bir **peyghemberni peyghemberlik salahiyitide qobul qilghan kishi**» — démek, uning peyghember ikenliki, Xudaning sözini yetküzgenliki sewebidin uni qobul qilghan kishini körsitidu.

■ **10:41** 1Pad. 17:10; 18:4; 2Pad. 4:8. ■ **10:42** Mat. 25:40; Mar. 9:41; Ibr. 6:10. □ **11:1** «Özimu

shu yerdiki herqaysi sheherlerde telim bérish ... üçün u yerdin ketti» — «shu yer» Galiliyani démekchi. ■ **11:2** Luqa 7:18. □ **11:3** «Kélishi muqerrer zat özüngmu, yaki bashqa birisini kütüshimiz kérekmu?» — «Kélishi muqerrer zat» bolsa Xuda wede qilghan Qutquzghuchi-Mesih,

elwette. Yehya özi Mesihning yolini teyyarlash üçün uning aldida ewetilgen; shuning bilen u: — «Sen biz kütken kishimusen» dep gumanlinip soraydu. ■ **11:5** Yesh. 29:18; 35:5; 61:1; Luqa 4:18. □ **11:6**

«we (**uninggha yene**): «Mendin gumanlanmay putliship ketmigen kishi bolsa bextlikur!» **dep qoyunglar**» — Yehya peyghember zindanda yétip: «Eysa Qutquzghuchi-Mesih bolsa némishqa méni zindandin qutquzmighan?» — dep gumanlan'ghan bolsa kérek idi. Yehyaning bu soali toghruluq

«qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **11:7** Luqa 7:24.

— dep pütülgen söz del uning toghrisida pütülgendur. □ ■

¹¹ Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, ayallardin tughulghanlar arisida chömüldürgüchi Yehyadinmu ulughi turghuzulghini yoq; emma ersh padishahliqidiki eng kichik bolghinimu uningdin ulugh turidu.

¹² Emma chömüldürgüchi Yehya otturigha chiqqan künlerdin бүgünki kün'giche, ersh padishahliqigha kirish yoli shiddet bilen échildi we kishiler uni shiddet bilen tutuwalidu. □ ■

¹³ Chünki barliq peyghemberlarning bésharet bérish xizmiti, shundaqla Tewrattiki yazmular arqiliq bésharet yetküzülüş xizmiti Yehya bilen axirl-ishidu.

¹⁴ We eger shu sözni qobul qilalisanglar, «*qaytip* kélishi muqerrer bolghan Ilyas *peyghember*» bolsa, *Yehyaning* özidur. □ ■

¹⁵ Anglighudek quliqi barlar buni anglisun!

¹⁶ Lékin bu dewrdiki kishilerni zadi kimlerge oxshitay? Ular xuddi restebazarlarda olturwélip, bir-birige: ■

¹⁷ «Biz silerge sunay chélip bersekmu, ussul oynimidinglar», «Matem pedisige chélip bersekmu, yigha-zar qilmidinglar» dep *qaqshaydighan tuturuqsiz* balilargha oxshaydu.

¹⁸ Chünki Yehya kélip ziyapette olturmaytti, *sharab* ichmeytti. Shuning bilen, ular: «Uninggha jin chaplishiptu» déyishidu. □ ■

¹⁹ Insan'oghli bolsa kélip hem yeydu hem ichidu we mana, ular: «Taza bir toymas we bir méyxor iken. U bajgirlar we gunahkarlarning dosti» déyishidu. Lékin danaliq bolsa öz perzentliri arqiliq durus dep tonulidu.» □

Eysani chetke qaqqan sheherler *Luqa 10:13-15*

²⁰ Andin u özi köp möjizilerni körsetken sheherlerde turuwatqanlarni towa qilmighanliqi üçün eyiblep, mundaq dédi: —■

□ **11:10** «Mana, yüz aldinggha elchimni ewetimen; u séning aldingda yolungni teyyarlaydu» — Tewrat, «Mal.» 3:1, «Yesh.» 40:3. ■ **11:10** Mis. 23:20; Mal. 3:1; Mar. 1:2; Luqa 7:27. □ **11:12** «Ersh

padishahliqigha kirish yoli shiddet échildi we kishiler uni shiddet bilen tutuwalidu»

— bashqa bir terjimisi: «Ersh padishahliqi zorawanliqqa uchrimaqta. Zorawanlar uninggha hujum qilmaqta». Biraq bizningche bu ayetning menisi asasen «Xudaning padishahliqigha kirish asan emes; chünki uninggha herxil hujumlar qiliniidu; lékin hujumgha berdashliq bérishke teyyar, iradisi get'iy ademler uninggha ige bolidu». Yene «Luqa» 16:16ni körüng. Bizningche yene, 12-14-ayetler «Mik.» 2:12-13 bilen munasiwetlikur. «Mikah»diki «qoshumche söz»nimu körüng. ■ **11:12** Luqa 16:16.

□ **11:14** «We eger shu sözni qobul qilalisanglar, «qaytip kélishi muqerrer bolghan Ilyas *peyghember*» bolsa, *Yehyaning* özidur» — Tewratta, yeni «Mal.» 4:5-6de, Qutquzhuchi-Mesihning meydan'gha chiqishidin awwal Ilyas *peyghember* Mesihning yolini teyyarlash üçün qaytip kélidighanliqi körsitilidu. Yehudiylar Mesihning kélishini kütkechke, bu bésharetke asasen Iliyaning awwal kélishini kütüwatqanidi. Yehya *peyghember* Ilyas *peyghember*dek küch-qudret bilen kelgen («Luqa» 1:13-17ni körüng). Shunga Mesih Eysa bu bésharet uning arqiliq emelge ashqan, dep éytidu. Uning üstige, (Yehudiy xelqi «awwalqi Ilyas» bolghan Yehyaning xewirini ret qilghan bolghachqa) Mesihning qiyamet künide dunyagha qaytip kélishidin awwalnu Ilyas *peyghember* özi qaytidin peyda bolidu dep ishenchimiz bar (yene «Mal.» 4:5-6ni we «Mar.» 9:11-13nimu körüng). ■ **11:14** Mal. 3:23; Luqa 1:17. ■ **11:16** Luqa 7:31. □ **11:18** «Yehya kélip ziyapette olturmaytti, *sharab* ichmeytti» — grék tilida «Yehya kélip, ne yémeydu ne ichmeydu». Oqurmenlarning éside barki, Yehya *peyghember* intayin ghorigil ozuqlinatti, pat-pat roza tutatti. «Mat.» 3:4ni körüng. ■ **11:18** Mat. 3:4; Mar. 1:6.

□ **11:19** «Lékin danaliq bolsa öz perzentliri arqiliq durus dep tonulidu» — yaki «Danaliq bolsa öz ish-méwiliri arqiliq durus dep tonulidu». Bu qisqa ayet üstide we uningdiki köp muhim prinsiplar toghrisida «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **11:20** Luqa 10:13.

21 Halinglarga way, ey Qorazniqlar! Halinglarga way, ey Beyt-Saidaliqlar! Chünki silerde körsitilgen möjiziler Tur we Zidon sheherliride körsitilgen bolsa, u yerlerdikiler xéli burunla böz kiyimige yögünip, külge milinip towa qilghan bolatti. □ ■

22 Men silerge shuni éytip qoyayki, qiyamet künide Tur we Zidondikilerning köridighini silerningkidin yénik bolidu. ■

23 Ey ershke kötürülgen Kepernahumluqlar! Siler tehtisaragha chühürülisiler. Chünki aranglarda yaritilghan möjiziler Sodomda yaritilghan bolsa, u sheher bügün'giche halak bolmighan bolatti. □

24 Emma men silerge shuni éytip qoyayki, qiyamet künide Sodom zéminidikilerning köridighini silerningkidinmu yénik bolidu. ■

Eysaning xushalliqi *Luqa 10:21-22*

25 Shu waqitlarda, Eysa bu ishlarga qarap mundaq dédi:
— Asman-zémin Igsi i Ata! Sen bu *heqiqetlerni* danishmen we eqilliqlardin yoshurup, sebiy balilargha ashkarilighanliqning üçün Sanga medhiyiler oquymen! ■

26 Berheq, i Ata, neziringde bundaq qilish rawa idi.

27 Hemme manga Atamdin teqdim qilindi; Oghulni Atidin bashqa héchkim tonumaydu, we Atinimu Oghul we Oghul ashkarilashni layiq körgen kishilerdin bashqa héchkim tonumaydu. ■

28 Ey japakeshler we éghir yük yüklen'gen hemminglar! Méning yénimgha kélinglar, men silerge aramliq bérey.

29 Méning boyunturuqumni kiyip, mendin ögininglar; chünki men mömin we kemtermen; shundaq qilghanda, könglünglar aram tapidu. ■

30 Chünki méning boyunturuqumda bolush asan, méning artidighan yüküm yéniktur. ■

12

Eysa «Shabat»ning Igsidur «Shabat küni» toghruluq 1-ayettiki izahatni köriñg
Mar. 2:23-28; Luqa 6:1-5

□ **11:21** «Silerde körsitilgen möjiziler Tur we Zidon sheherliride körsitilgen bolsa...» — Tur we Zidon esli butperes «yat eller»ning sheherliri idi. Mesilen, «Ezakiyal» 26-29-babni köriñg — ikki sheher bu bablarda gunahliri tüpeylidin eyiblinidu. «Zidon» grék tilida «Sidon» déyilidu. «U yerlerdikiler xéli burunla böz kiyimige yögünip, külge milinip towa qilghan bolatti» — «bözge (matagha) yögünip, külge milinish» — kona zamanlarda qattiq pushayman qilish, gunahlargha towa qilishning bir ipadisi idi. ■ **11:21** 2Sam. 13:19; 2Pad. 6:30; 19:1. ■ **11:22** Mat. 10:15. □ **11:23** «Ey ershke kötürülgen Kepernahumluqlar!» — bashqa birxil terjimisi: «Ey siler Kepernahumluqlar! Asman'gha chiqmaqchimidinglar?». Lékin bizningche «asman'gha kötürülgen» dégini toghra bolup, bu söz Eysa ularning arisida bolghanliqtin ulargha körsitilgen zor imtiyaz-iltipatni körsitidu. «Sodom shehiri» — 10:15ni, «Yar.» 18:16-19:29ni köriñg. ■ **11:24** Mat. 10:15. ■ **11:25** Ayup 5:12; Yesh. 29:14; Luqa 10:21; 1Kor. 1:19; 2:7, 8. ■ **11:27** Mat. 28:18; Luqa 10:22; Yuh. 1:18; 3:35; 6:46. ■ **11:29** Zeb. 45:4; Yer. 6:16; Zek. 9:9 ■ **11:30** 1Yuh. 5:3.

¹ Shu chaghlarda bir shabat küni, Eysa bughdayliqlardin ötüp kėtiwatatti. Qorsiqi échip ketken muxlisleri bashaqlarni üzüp, yéyishke bashlidi. □ ■

² Lékin buni körgen Perisiyler uninggha:

— Qara, muxlisliring shabat küni Tewratta cheklen'gen ishni qiliwatidu, déyishti. □ ■

³ Biraq u ulargha:

— Dawut we uning hemrahlirining ach qalghanda néme qilghanliqini *muqeddes yazmilardin* oqumighanmusiler? □

⁴ U Xudaning öyige kirip, *Xudagha* atalghan, shundaqla özi we hemrahlirigha nisbeten Tewrat qanuni boyiche yéyishke bolmaydighan «teqdim nanlar»ni sorap élip, ularni *hemrahliri* bilen bille yégen. Eslide bu nanlarni peqet kahinlarning yéyishigila bolatti. □ ■

⁵ Siler Tewrattin shuni oqup baqmighansilerki, ibadetxanida ishleydighan kahinlar shabat künliri ishlep shabat tertipini buzsimu, gunahqa buyrulmaydu. ■

⁶ Biraq men shuni silerge éytip qoyayki, bu yerde ibadetxanidinmu ulugh birsi bar. ■

⁷ Emdilikle eger siler *Xudaning* «*muqeddes yazmilarda*: «Izdeyidighinim qurbanliqlar emes, belki rehim-shepçet» déyilgen shu sözining menisini bilgen bolsanglar, bigunah kishilerni gunahkar dep békitmeytinglar. □ ■

⁸ Chünki Insan'oghli shabat küningiz Igisidir. ■

*Shabat küni*de bimarni saqaytishqa bolamdu?

Mar. 3:1-6; Luqa 6:6-11

⁹ U u yerdin ayrilip, ularning sinagogigha kirdi. □ ■

¹⁰ We mana, u yerde bir qoli yégilep qalghan bir adem bar idi. Ular uning üstidin erz qilishqa seweb tapmaqchi bolup uningdin:

— Shabat küni késel saqaytish Tewrat qanunigha uyghunmu? — dep soridi. ■

¹¹ Lékin u ulargha mundaq jawab berdi:

□ **12:1** «shabat küni» — shenbe küni, Tewrat kaléndari boyiche heptining yettinchi küni bolup, Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche Israildiki herbir insan we mal-charwilaru shu küni herqandaq ish-xizmet qilmay, dem élishi kérek idi. Tebirlernimu körüng. ■ **12:1** Qan. 23:24; Mar. 2:23; Luqa 6:1. □ **12:2** «muxlisliring shabat küni Tewratta cheklen'gen ishni qiliwatidu»

— «cheklen'gen ish» toghruluq — Tewrat qanunida cheklen'gen. Tewrat qanuni boyiche dem élish küni «xaman tépish» «xizmet» dep qarilip, qanun'gha xilapliq ish dep hésablinishi kérek idi, elwette. Perisiyler muxlislarning danlarni yéyish üçün aqlishini «xaman tepkenlikke barawer» dep qarighan. Emdi bashaqlarni üzüp yéyish ziraetlerge orghaq sélish bilen oxshashmu yaki oxshash emesmu, buninggha oqurmenler Mesihning jawabini oqup özi birnéme désun! «Qoshumche söz»imizde mushu weqe toghruluq izahatirimizni körüng. ■ **12:2** Mis. 20:10. □ **12:3** «Dawut we uning hemrahlirining ach qalghanda néme qilghanliqini muqeddes yazmilardin oqumighanmusiler?»

— «Oqumighanmusiler?» dégen söz Perisiylerning daim reqibiliridin soraydighan soal shekli idi.

□ **12:4** «Dawut Xudaning öyige kirip, Xudagha atalghan, shundaqla özi we hemrahlirigha nisbeten Tewrat qanuni boyiche yéyishke bolmaydighan «teqdim nanlar»ni sorap élip, ularni hemrahliri bilen bille yégen» — bu weqe «1Sam.» 21:1-7de xatirilen'gen. ■ **12:4** Mis. 29:33; Law. 24:9; 1Sam. 21:6.

■ **12:5** Chöl. 28:9. ■ **12:6** 2Tar. 6:18. □ **12:7** «Izdeyidighinim qurbanliqlar emes, belki rehim-shepçet» — «Hosh.» 6:6din élin'ghan söz (9:13nimu körüng).

■ **12:7** Hosh. 6:6; Mik. 6:8; Mat. 9:13; 23:23. ■ **12:8** Mar. 2:28; Luqa 6:5. □ **12:9** «U u yerdin ayrilip, ularning sinagogigha kirdi» — «ular» bolsa yuqirida tilgha élin'ghan «Perisiyler»ni körsetken bolushi kérek. ■ **12:9** Mar. 3:1; Luqa 6:6. ■ **12:10** Luqa 14:3.

— Birsinglarning qoyi shabat küni origha chüshüp ketse, uni derhal tartip chiqiriwalmaydighan adem barmidu? ■

¹² Insan bolsa qoydin shunche etibarliqtur! Shunga, shabat küni yaxshiliq qilish Tewrat qanunigha uyghundur. ■

¹³ Andin u héliqi késelge:

— Qolungni uzat, — dédi. U qolini uzitishi bilenla qoli ikkinchi qoligha oxshash eslige keltürüldi. □

¹⁴ Biraq Perisiyler tashqirigha chiqip, uni qandaq yoqitish heqqide meslihet qilishi. ■

Xuda tallighan qul

¹⁵ Emma Eysa buni biliwélip u yerdin ayrildi. Top-top kishiler uninggha egiship mangdi. U ularning hemmisini saqaytti; ■

¹⁶ andin ulargha özining salahiyitini ashkarilimasliqni qattiq tapilidi. ■

¹⁷ Buning bilen Yeshaya peyghember arqiliq yetküzülgen munu sözler emelge ashurildi:

¹⁸ — «Qaranglar, mana Men tallighan Öz qulum!

Méning söyümlükim, dilimning söyün'gini!

Men Öz Rohimni uning wujudigha qondurimen, Shuning bilen u ellerge höküm-heqiqetni jakarlaydu. □ ■

¹⁹ U ne talash-tartish qilmaydu ne chuqan kötürmeydu, Kochilarda uning kötürgen awazini héch anglighuchi bolmaydu.

²⁰ Taki u ghelibe bilen toghra hökümlerni chiqarghuçe, Yanjilghan qomushni sundurmaydu,

Tütep öchey dep qalghan pilikni öchürmeydu; □

²¹ We eller uning namigha ümid baghlaydu». ■

Muqeddes Rohqa kupurluq qilish

Mar. 3:20-30; Luqa 11:14-23; 12:10

²² Shu chaghda, uning aldigha jin chaplishiwalghan kor we gacha biri élip kélini. U uni saqaytti, kor gachini sözliyeleydighan we köreleydighan qildi. ■

²³ Barliq xalayıq heyran bolushup:

— Ejeba, bu Dawutning oghlimidu? — déyishti. ■

■ **12:11** Mis. 23:4; Qan. 22:4. ■ **12:12** Yar. 1:27. □ **12:13** «U qolini uzitishi bilenla qoli ikkinchi qoligha oxshash eslige keltürüldi» — «eslige keltürüldi» dégen péilning «mejhl shekli» bolup, bizge bu ishni Xuda özi qilghan, dégeni uqturidu. Emdi ular bu möjize «shabat künide yaratilghanliq» üchün zadi kimni eyblimekchi? ■ **12:14** Mar. 3:6; Yuh. 5:18; 10:39; 11:53. ■ **12:15** Mat. 10:23. ■ **12:16** Mat. 9:30; Luqa 5:14. □ **12:18** «Shuning bilen u ellerge höküm-heqiqetni jakarlaydu» — «Yesh.» 42-babtili izahlatnimu körüng. «Eller» bolsa mushu yerde «yat eller», yeni barliq Yexudiy emeslerni, jahandiki barliq milletlerni körsitidu. «Höküm-heqiqet» dégenning menisi toghruluq: — bu söz ibraniy tilida (Tewrattiki eyni bésharette) «mishpat» déyliidu, u töt jehetni öz ichige alidu, yeni Xudaning «heqqani quli»ning: — (1) Xudaning butlar toghruluq hökümi, yeni «Xuda dégen tirik hem birdur, butlar yoqtin bolghan nerse» dégen heqiqetni élip kélisini (heqiqetsizler heqiqetke érishidu). (2) Xudaning adil qanun-permanlirining xewirini yetküzüp, chüshendürüp bérishini; (3) herxil xata uqumlarni we közqarashlarni tüzitip toghra közqarashlarni yetküzüshini; (4) adaletsizlikni tüzitip, uwal bolghanlarga adaletni yetküzüshini körsitidu. ■ **12:18** Yesh. 42:1; Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; Kol. 1:13; 2Pét. 1:17. □ **12:20** «Taki u ghelibe bilen toghra hökümlerni chiqarghuçe...» — «höküm-heqiqet» dégenning menisi toghruluq yuqiriq 19-ayettiki izahatni körüng. ■ **12:21** Yesh. 42:1-4. ■ **12:22** Mat. 9:32; Luqa 11:14. ■ **12:23** Yuh. 4:29.

²⁴ Lékin Perisiyler bu sözni anglop:

– U peqet jinlarning emiri bolghan Beelzibubqa tayinip jinlarni qoghlivétidiken, déyishti. ■

²⁵ Lékin u ularning néme oylawatqanliqini bilip ulargha mundaq dédi:

– Öz ichidin bölünüp özara soqushgan herqandaq padishahliq weyran bolidu; herqandaq sheher yaki aile öz ichidin bölünüp özara soqushsa zawalliqqa yüz tutidu.

²⁶ Eger Sheytan Sheytanni qoghliisa, u öz-özige qarshi chiqqan bolidu. Undaқта, uning padishahliqi qandaqmu put tirep turalisun?

²⁷ Eger men jinlarni Beelzibulgha tayinip qoghliisam, silerning perzentliringlar kimge tayinip jinlarni qoghlaydu?! Shunga ular siler toghruluq höküm chiqarsun! □

²⁸ Lékin men Xudaning Rohigha tayinip jinlarni qoghlighan bolsam, undaқта Xudaning padishahliqi derweqe üstünlargha chüshüp namayan boldi.

²⁹ Bir kishi küchtünggür birsining öyige kirip, uning mal-mülkini qandaq bulap kételisun? Peqet u shu küchtünggürni awwal baghliyalisa, andin öyini bulang-talang qilalaydu. □

³⁰ Men terepte turmighanlar manga qarshi turghuchidur. Men terepke *adamlarni* yighmighuchilar bolsa tozutuwetküchidur.

³¹ Shuning üçün men silerge shuni éytip qoyayki, insanlarning ötküzgen hertürlük gunahliri we qilghan kupurluqlirining hemmisini kechürüshke bolidu. Biraq Muqeddes Rohqa kupurluq qilish héch kechürülmeydu. ■

³² Insan'oghliqha qarshi söz qilghan kimdekim bolsa kechürümge érisheleydu; lékin Muqeddes Rohqa qarshi gep qilghanlar bolsa bu dunyadimu, u dunyadimu kechürümge érishelmeydu. □ ■

Ademni emelliridin tonush

Luqa 6:43-45

³³ Derex yaxshi bolsa, méwisimu yaxshi bolidu – yaki derex por bolsa, méwisimu nachar bolidu; chünki herqandaq derex öz méwisidin bilinidu. ■

³⁴ Ey yilanlarning perzentliri! Siler rezil tursanglar, aghzinglardin qandaqmu yaxshi söz chiqsun? Chünki ademning qelbide néme tolup tashqan bolsa éghizdin shu chiqidu. ■

■ **12:24** Mat. 9:34; Mar. 3:22; Luqa 11:15. □ **12:27** «Eger men jinlarni Beelzibulgha tayinip qoghliisam, silerning perzentliringlar kimge tayinip jinlarni qoghlaydu?! Shunga ular siler toghruluq höküm chiqarsun!»

– bu sözning ikki sherhi bar: – (1) «silerning perzentliringlar» – bu Perisiylerning öz talip-egeshküchilirini körsitidu. Emeliyette bolsa Perisiyler we egeshküchiliri jinlarni héch heydiyelmeytti. Undaқта Sheytanning padishahliqigha heqiqiy hujum qilghuchilar Eysa we muritlirimu, yaki Perisiylermu? Perisiylerning Xudaning emes, belki Sheytanning teripide turghanliqi öz egeshküchilirining jinni heydeshke küchsiz bolghanliqigha ispat béretti. (2) «silerning perzentliringlar» – bu Eysaning egeshküchilirini (Israillarning perzentlirini) körsitidu. Peqet Eysala emes, ularmu jinlarni heydiyleydighan bolghan; shunga ularmu Eysaning Xudaning küchi bilen jin-sheytanlarni bir terep qiliwatqanliqigha ispat béretti. Bizningche (1)-közqarash toghra. «Qoshumche söz»imizimu körüng. □ **12:29** «Bir kishi küchtünggür birsining öyige kirip, uning mal-mülkini qandaq bulap kételisun?...» – bu temsildiki «küchtünggür adem» Sheytanni körsitidu, elwette. Uning öyini bulang-talang qilghuchi Eysadin bashqa héchkim bolmaydu. ■ **12:31** Mar. 3:28; Luqa 12:10; 1Yuh. 5:16. □ **12:32** «Muqeddes Rohqa qarshi gep qilghanlar bolsa bu dunyadimu, u dunyadimu kechürümge érishelmeydu» – «Muqeddes Rohqa qarshi gep qilish» yaki «Muqeddes Rohqa kupurluq qilish» dégen gunah toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **12:32** Chöl. 15:30; 1Sam. 2:25; 1Yuh. 5:16. ■ **12:33** Mat. 7:18. ■ **12:34** Zeb. 40:9-10; Mat. 3:7; Luqa 6:45.

35 Yaxshi adem öz yaxshi xezinisidin yaxshi nersilerni chiqiridu. Yaman adem yaman xezinisidin yaman nersilerni chiqiridu.

36 Men silerge shuni éytip qoyayki, insanlar qilghan herbir éghiz quruq sözi üçün soraq küni hésab béridu. ■

37 Chünki öz sözliring bilen ya heqqaniy ispatlinisen, ya sözliringlar bilen gunahkar dep békitilisen. ■

Möjizilik alamet körsitish telipi

Mar. 8:11-12; Luqa 11:29-32

38 Shu chaghda bezi Tewrat ustazliri we Perisiyler uninggha jawaben:

Ustaz, sendin bir möjizilik alamet körgümüz bar, — dédi. □ ■

39 Lékin u ulargha mundaq jawab berdi:

— Rezil hem zinaxor bu dewr bir «alamet»ning köristilishini istep yürüdü. Biraq bu dewrdikilerge «Yunus peyghemberde körülgen möjizilik alamet»tin bashqa héchqandaq möjirilik alamet körsitilmeydü.

40 Chünki Yunus peyghember yoghan béliqning qorsiqida üç kéche-kündüz yatqandek, Insan'oghlumu oxshashla üç kéche-kündüz yerning baghrida yatidu. ■

41 Soraq küni Ninewe shehiridikiler bu dewrdikiler bilen teng qopup, bu dewrdikilerning gunahlrini békitidu. Chünki ular Yunus *peyghember* jakarligan xewerni anglap, *yamanliqidin* towa qilghan; we mana, mushu yerde Yunus *peyghemberdinmu* ulugh birsi turidu! □ ■

42 Soraq küni «Jenubtiki ayal padishah»mu bu dewrdikiler bilen teng tirilip, ularning gunahlrini békitidu. Chünki u Sulaymanning dana sözlirini anglash üçün yer yüzining chétidin kelgen; we mana, hazir mushu yerde Sulaymandinmu ulugh birsi turidu. □ ■

Napak rohning qaytip kélishi

Luqa 11:24-26

43 Napak roh birawning ténidin chiqiriwétilgendin kéyin, u qurghaq dalalarni chörgilep yürüp, birer aramgahni izdeydi, biraq tapalmaydu □ ■

44 we: «Men chiqqan makanimga qaytay» deydu. Shuning bilen qaytip kélip, shu makanining yenila bosh turghanliqini, shundaqla pakiz tazilan'ghanliqini we retlen'genlikini bayqaydu-de,

■ **12:36** Top. 12:14; Ef. 5:4. ■ **12:37** 2Sam. 1:16; Luqa 19:22. □ **12:38** «Ustaz, sendin bir möjizilik alamet körgümüz bar» — Perisiyler Eysadin telep qilghan «alamet» bolsa özining Mesih ikenlikini ispatlaydighan birer mözizilik alamet, elwette. ■ **12:38** Mat. 16:1; Mar. 8:11; Luqa 11:29; 1Kor. 1:22. ■ **12:40** Yun. 2:1,11 □ **12:41** «mana, mushu yerde Yunus peyghember dinmu ulugh birsi turidu!» — bu 39-41-ayetlerde Eysa Yunus peyghemberning yoghan bir béliqning ichide üç kün turup tirik chiqqanliqini talgha élish arqiliq öziningmu ölüp, üçinchi küni tirilidighanliqini aldind éytqan. Tewrat, «Yunus» 1-2-bablarni we shu kitabtiki «Yunus peyghemberde körülgen möjizilik alamet» toghruqluq «qoshumche söz»imiznimu hem ushbu kitabtiki «qoshumche söz»imizni körüng. «bu dewrdikilerning gunahlrini békitidu» — émek, «butperes Ninewelikler Yunus peyghemberning telimini anglap, yaman yoldin qaytqan. Biraq bu yerde Yunus peyghemberdinmu ulugh birsi bolghan Mesih silerni yaman yoldin qaytishqa chaqirsa, qulaq salmidinglar». ■ **12:41** Yun. 3:5; Luqa 11:32. □ **12:42** «Jenubtiki ayal padishah» — yeni «Shebaning ayal padishahi». «Sheba» jenubiy Erebbistan yaki Éfiopiye kórsitidu. «1Pad.» 10:1-10ni körüng. ■ **12:42** 1Pad. 10:1; 2Tar. 9:1; Luqa 11:31. □ **12:43** «napak roh» — jinni kórsitidu. ■ **12:43** Luqa 11:24.

⁴⁵ bérip özidinmu better yette jinni bashlap kélidu; ular kirip bille turidu. Buning bilen héliqi ademning kényinki hali burunqidinmu téximu yaman bolidu. Bu rezil dewrdikilerning halimu mana shundaq bolidu. □ ■

Méning anam we inilirim kim?

Mar. 3:31-35; Luqa 8:19-21

⁴⁶ U toplashqan xalayıqqa dawamliq sözlewatqanda, mana, anisi bilen iniliri kélip, uning bilen sözleshmekchi bolup tashqirida turushti. ■

⁴⁷ Shuning bilen bireylen uninggha:

— Aningiz we iniliringiz siz bilen sözlishimiz dep tashqirida turidu, — dédi.

⁴⁸ Lékin u jawaben shu xewerni yetküzgen kishidin: «Kim méning anam, kim méning inilirim?» — dep soridi.

⁴⁹ Andin u qolini sozup muxlisirini körsitip:

— Mana méning anam, mana méning inilirim!

⁵⁰ Chünki kim ershtiki Atamning iradisini ada qilsa, shu méning aka-inim, acha-singlim we anamdur, — dédi. ■

13

Ershtashliqi toghrisidiki yette temsil ... «1» Uruq chachquchi toghrisidiki temsil

Mar. 4:1-9; Luqa 8:4-8

¹ Shu küni Eysa öydin chiqip, déngiz boyida olturatti. ■

² Etrapigha top-top ademler olishiwalghachqa, u bir kémige chiqip olturdi. Pütkül xalayıq bolsa déngiz boyida turushatti. ■

³ U ulargha temsiller bilen nurghun hékmetlerni éytip birip, mundaq dédi: — Mana, uruq chachquchi uruq chachqili *étizgha* chiqiptu.

⁴ Uruq chachqanda uruqlardin beziliri chighir yol üstige chüshüptu, qushlar kélip ularni yep kétéptu.

⁵ Beziliri téshi köp, topisi az yerlerge chüshüptu. Tupriqi chongqur bolmighachqa, tézla ünüp chiqiptu,

⁶ lékin kün chiqishi bilenla aptapta köyüp, yiltizi bolmighachqa qurup kétéptu.

⁷ Beziliri tikenlerning arisigha chüshüptu, tikenler ösüp maysilarni boghuwaptu.

⁸ Beziliri bolsa yaxshi tupraqqa chüshüptu. Ularning beziliri yüz hesse, beziliri atmish hesse, yene beziliri ottuz hesse hosul bériptu.

⁹ Quliqi barlar buni anglisun!

Temsillerning meqsiti

Mar. 4:10-12; Luqa 8:9-10

¹⁰ Muxlisiri kélip, uningdin: —

Sen néme üçün ulargha temsiller arqiliq telim bérisen? — dep soridi. ■

□ **12:45** «buning bilen héliqi ademning kényinki hali burunqidinmu téximu yaman bolidu. Bu rezil dewrdikilerning halimu mana shundaq bolidu» — bu temsil: (1) jin chaplishishtin qutquzulghan ademning heqiqiy bir xetirini; (2) Yehudiy xelqning ehwalinimu körsitidu. «Qoshumche söz»imizni körüng. ■ **12:45** Ibr. 6:4, 5; 10:26; 2Pét. 2:20. ■ **12:46** Mar. 3:31; Luqa 8:20. ■ **12:50** Yuh. 15:14; 2Kor. 5:16; Gal. 5:6; 6:15; Kol. 3:11. ■ **13:1** Mar. 4:1; Luqa 8:4, 5. ■ **13:2** Luqa 5:3.

■ **13:10** Mar. 4:10; Luqa 8:9.

11 U ulargha mundaq jawab berdi:

— Siler ersh padishahliqining sirlirini bilishke muayesser qilindinglar, lékin ulargha nésip qilinmidi. □ ■

12 Chünki kimde bar bolsa, uninggha téximu köp béridu, uningda molchiliq bolidu; emma kimde yoq bolsa, hetta uningda bar bolghanlirimu uningdin mehrum qilinidu. □ ■

13 Ulargha temsil bilen sözlishimning sewebi shuki, ular qaraisimu körmeydu, anglisimu tingshimaydu hem heqiqiy chüshenmeydu.

14 Buning bilen Yeshaya peyghember éytqan bésharettiki munu sözler emelge ashurıldı:

— «Siler anglashni anglaysiler, biraq chüshenmeysiler;
Qarashni qaraysiler, biraq körmeysiler. ■

15 Chünki mushu xelqning yürikini may qaplap ketken,

Ular anglighanda qulaqlirini éghir qiliwalghan,

Ular közlirini uxlighandek yumuwalghan;

Undaq bolmisidi, ular közliri bilen körüp,

Quliqi bilen anglap,

Köngli bilen chüshinip,

Öz yolidin yandurulushi bilen,

Men ularni saqaytqan bolattim. □ ■

16 Lékin, közliringlar bextliktur! Chünki ular köridu; quliqinglar bextliktur! Chünki ular anglaydu. ■

17 Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, burunqi nurgun peyghemberler we heqqaniy ademler silerning körgininglarni körüşke intizar bolghan bolsimu ularni körmigen; silerning anglighininglarni anglashqa intizar bolghan bolsimu ularni anglimighan. ■

Uruq chachquchi toghrisidiki temsilning chüshendürülüshi

Mar. 4:13-20; Luqa 8:11-15

18 Emdi uruq chachquchi toghrisidiki temsilning menisini anglanglar: ■

19 Eger biri *ersh* padishahliqining söz-kalamini anglap turup chüshenmise, Sheytan kélip uning könglige chéhilghan sözni élip kétidu. Bu del chighir yol üstige chéhilghan uruqlardur. □ ■

□ **13:11** «ersh padishahliqining sirliri» — Injilda «sirlar» eslide insanlarga ashkarilanmighan, hazir Mesih yaki rosulliri arqliq ayan qilin'ghan ishlarni körsitidu. Uning üstige, Injildiki bezi «sirlar» intayin sirlıq, elwette. ■ **13:11** Mat. 11:25; 2Kor. 3:14. □ **13:12** «Chünki kimde bar bolsa, uninggha téximu köp béridu...» — «kimde bar bolsa... » dégende, «bar bolsa» némini körsitidu? Shühbisizki, ebediy ehmiyetlik birer nerse bolsa kérek, bu iman-ishenchni öz ichige choqum alidu. Biz özimizge «ebediy ehmiyetlik» herbirnéme bolushi üçün peqet Mesihdinla tapalaymiz, elwette. ■ **13:12** Mat. 25:29; Mar. 4:24,25; Luqa 8:18; 19:26. ■ **13:14** Yesh. 6:9-10; Mar. 4:12; Luqa 8:10; Yuh. 12:40; Ros. 28:26; Rim. 11:8. □ **13:15** «mushu xelqning yürikini may qaplap ketken... undaq bolmisidi, ... köngli bilen chüshinip, öz yolidin yandurulushi bilen, men ularni saqaytqan bolattim» — toluq bésharet Tewrat, «Yesh.» 6:9-10de tépilidu. ■ **13:15** Yesh. 6:9-10 ■ **13:16** Luqa 10:23; Yuh. 20:29; 1Pét. 1:8. ■ **13:17** 1Pét. 1:10. ■ **13:18** Mar. 4:13; Luqa 8:11. □ **13:19** «eger biri ersh padishahliqining söz-kalamini anglap turup chüshenmise..» — mushu yerde «ersh padishahliqi» grék tilida peqet «padishahliq» bilen ipadiliniidu. ■ **13:19** Mat. 4:23.

²⁰ Tashliq yerlarga chéçilghan uruqlar bolsa, ular söz-kalamni anglap, xushalliq bilen derhal qobul qilghanlarni körsitidu. □

²¹ Halbuki, qelbide héch yiltiz bolmighachqa, peqet waqitliq mewjut bolup turidu; söz-kalamning wejedin qiyinchiliq yaki ziyankeshlikke uchrighanda, ular shuan yoldin chetnep kétidu.

²² Tikenlerning arisigha chéçilghini shundaq ademlerni körsetkenki, ular söz-kalamni anglighini bilen, lékin bu dunyaning endishiliri we bayliqning éziqturushi *qelbidiki* söz-kalamni boghuwétidu-de, ular hosulsiz qalidu. ■

²³ Lékin yaxshi yerge chéçilghan uruqlar bolsa — söz-kalamni anglap chüshen'gen ademlerni körsitidu. Bundaq ademler hosul béridu, birsi yüz hesse, birsi atmish hesse, yene birsi ottuz hesse hosul béridu.

«2» *Kürmek, yeni «mestek» toghrisidiki temsil*

²⁴ U ularning aldida yene bir temsilni bayan qildi: —

— Ersh padishahliqi xuddi étizigha yaxshi uruqni chachqan bir ademge oxshaydu.

²⁵ Emma kishiler uyqugha chömgen chaghda, düshmini kélip bughday arisigha kürmek uruqlirini chéchiwétip, kétiptu. □

²⁶ Emdi maysilar ösüp, bashaq chiqarghanda, kürmekmu ashkarlinishqa bashlaptu.

²⁷ Xojayinning chakarliri kélip uninggha:

— «Ependi, siz étizingizgha yaxshi uruq chachqan emesmidingiz? Kürmekler nedin kélip qaldi?» deptu.

²⁸ Xojayin: «Buni bir düshmen qilghan» — deptu.

Chakarlar uningdin: «Siz bizni bérup ularni otiwétinglar démekchimü?» — dep soraptu.

²⁹ «Yaq,» — deptu xojayin, «undaq qilghanda kürmeklerni yulghanda, bughdaylarnimu yuluwétishinglar mumkin.

³⁰ Bu ikkisi orma waqtighiche bille össun, orma waqtida, men ormichilargha: — Aldi bilen kürmeklerni ayrip yighip, baghlap köydürüşke qoyunglar, andin bughdaylarni yighip ambirimgha ekiringlar, deymen» — deptu xojayin. ■

«3» *Qicha toghrisidiki we «4» Échitqu toghrisidiki temsiller*
Mar: 4:30-34; Luqa 13:18-21

³¹ U ulargha yene bir temsilni éytti:

— Ersh padishahliqi xuddi bir adem qoligha élip étizigha chachqan qicha uruqigha oxshaydu. ■

³² Qicha uruqi derwege barliq uruqlarning ichide eng kichik bolsimu, u herqandaq ziraettin égiz ösüp, derex bolidu, hetta asmandiki qushlarmu kélip uning shaxlirida uwulaydu. □

□ **13:20** «Tashliq yerlerge chéçilghan uruqlar bolsa, ular söz-kalamni anglap, xushalliq bilen derhal qobul qilghanlarni körsitidu» — «söz-kalam» bolsa Xudaning padishahliqi toghruluq söz-kalamdur. ■ **13:22** Mat. 19:23; Mar. 10:23; Luqa 18:24; 1Tim. 6:9. □ **13:25** «...düshmini kélip bughday arisigha kürmek uruqlirini chéchiwétip, kétiptu» — oqurmenlerge shu ayanki, bu temsildiki «kürmek» (yaki «mestek») awwal bughdaygha op'oxshash shekilde ösidu. Peqet bash élishi bilen perq etekli bolidu. ■ **13:30** Mat. 3:12. ■ **13:31** Mar. 4:30; Luqa 13:18. □ **13:32** «Qicha uruqi derwege barliq uruqlarning ichide eng kichik bolsimu, u herqandaq ziraettin égiz ösüp, derex bolidu, ...» — bu yerde tilgha élin'ghan «qicha» ottura sherqte ösidighan, yaxshi öskende hetta

üch métrdin éship kétidighan ösümlükni körsitidu.

33 U ulargha yene bir temsilni éytti:

— Ersh padishahliqi xuddi bir ayal qoligha élip üç jawur unning arisigha yoshurup, taki pütün xémir bolghuche saqlighan échitqughu oxshaydu. □ ■

34 Eysa bu ishlarning hemmisini temsiller bilen köpchilikke bayan qildi. U temsilsiz héchqandaq telim bermeytti. ■

35 Buning bilen peyghember arqiliq aldin'ala éytilghan munu sözler emelge ashuruldi:

— «Aghzimni temsil sözlesh bilen achimen,

Alem apiride bolghandin béri yoshurunup kelgen ishlarni élan qilimen». □ ■

Kürmek toghrisidiki temsilning chüshendürülüshi

36 Shuningdin kéyin, u köpchilikni yolgha séliwétip öyge kirdi. Muxlisliri yénigha kélip uningdin:

— Étizliqtiki kürmek toghrisidiki temsilni bizge sherhlep berseng, — dep ötündi. □

37 U emdi ulargha jawab bérip mundaq dédi:

— Yaxshi uruqni chachqan kishi Insan'oghli dur.

38 Étizliq bolsa — dunya. Yaxshi uruq bolsa *ersh* padishahliqining perzentliridir, lékin kürmek rezil bolghuchining perzentliridir.

39 Kürmek chachqan düşmen — Iblistur. Orma orush waqti — zaman axiridir. Ormichilar — perishtiler dur. ■

40 Kürmekler yulunup, otta köydürüwétilginidek, zaman axiridimu ene shundaq bolidu.

41 Insan'oghli perishtilirini ewetip, ular insanlarni gunahqa azdurghuchilarning hemmisini, shundaqla barliq itaetsizlik qilghuchilarni öz padishahliqidin shallap chiqip,

42 xumdanning lawuldap turghan otigha tashlaydu. U yerde yigha-zarlar kötürülidu, chishlirini ghuchurlitidu. ■

43 U chaghda heqqaniylar Atisining padishahliqida xuddi quyashtek julalinidu.

Anglithubdek quliqi barlar buni anglisun! ■

«5» Xezine toghrisidiki we «6» Qimmetlik merwayit toghrisidiki temsiller

44 — Ersh padishahliqi xuddi étizda yoshurulghan bir xezinige oxshaydu. Uni tépiwalghuchi xezinini qaytidin yoshurup, xezinining shad-xuramliqi ichide bar-yoqini sétiwétip, shu étizni sétiwalidu. ■

□ 13:33 «Ersh padishahliqi xuddi bir ayal qoligha élip üç jawur unning arisigha yoshurup, taki pütün xémir bolghuche saqlighan échitqughu oxshaydu» — «üch jawur» (yaki «üch küre») — Grék tilida «üch saton (séah)». Bir séah 7 kilogram. Bu xéli köp un bolup, yüz ademning tamiqigha yéetti. «Yar.» 18:6ni köriüng. ■ 13:33 Luqa 13:20,21. ■ 13:34 Mar. 4:33. □ 13:35 «Buning bilen peyghember arqiliq aldin'ala éytilghan munu sözler emelge ashuruldi...» — qaysi peyghember ikenliki mushu yerde éytilmaydu. Emeliyette u Zeburdiki birnechche küylerning muellipi Asaf idi. «Aghzimni temsil sözlesh bilen achimen, alem apiride bolghandin béri yoshurunup kelgen ishlarni élan qilimen» — «Zeb.» 78:2. ■ 13:35 Zeb. 78:2. □ 13:36 «Shuningdin kéyin, u köpchilikni yolgha séliwétip...» — yaki «shuningdin kéyin, u köpchiliktin ayrilip...». ■ 13:39 Yo. 3:13; Weh. 14:15. ■ 13:42 Mat. 8:12; 22:13; 24:51; 25:30; Luqa 13:28. ■ 13:43 Dan. 12:3; 1Kor. 15:42. ■ 13:44 Fil. 3:7.

45 Yene kélip, ersh padishahliqi ésil ünche-merwayitlarni izdigen sodigerge oxshaydu. □

46 Sodiger nahayiti qimmat bahaliq bir merwayitni tapqanda, qaytip béríp bar-yoqini sétíwétip, u merwayitni sétíwalidu.

«7» *Tor tashlash toghrisidiki temsil*

47 — Yene kélip, ersh padishahliqi déngizgaha tashlinip herxil béliqlarni tudighan torgha oxshaydu.

48 Tor toshqanda, *béliqchilar* uni qirghaqa tartip chiqiridu. Andin olturup, yaxshi béliqlarni ilghiwélip, qachilargha qachilap, erzimeslerni tashliwétidu.

49 Zaman axirida shundaq boldidu. Perishtiler chiqip, rezil kishilerni heqqaniy kishiler arisidin ayriydu

50 we xumdanning lawuldap turghan otigha tashlaydu. U yerde yigha-zarlar kótürülidu, chishlirini ghuchurlitidu. ■

51 Eysa ulardin:

— Bu ishlarning hemmisini chüshendinglarmu? dep soridi.

Chüshenduq, — dep jawab berdi ular.

52 Andin u ulargha: — Shunga, ersh padishahliqining telimige muyesser bolup muxlis bolghan herbir Tewrat ustazi xuddi xezinisidin yéngi hem kona nersilerni élip chiqip tarqatquchi öy xojayinigha oxshaydu, — dédi.

Nasaretliklarning Eysani chetke qéqishi

Mar: 6:1-6; Luqa 4:16-30

53 Eysa bu temsillerni sözlep bolghandin kéyin, shundaq boldiki, u yerdin ayrilip, ■

54 öz yurtigha ketti we öz yurtidiki sinagogta xelqge telim bérishke kirishti. Buni anglighan xalayıq intayin heyran bolushup:

— Bu ademning bunchiwala danaliqi we möjize-karametliri nedin kelgendu? ■

55 U peqet héliqi yaghachchining oghli emesmu? Uning anisining ismi Meryem, Yaqup, Yüsüp, Simon we Yehudalar uning iniliri emesmu? □ ■

56 Uning singillirining hemmisi bizning arimizdighu? Shundaq iken, uningdiki bu ishlarning hemmisi zadi nedin kelgendu? — déyishetti.

57 Shuning bilen ular uninggha heset-bizar bilen qaridi. Shunga Eysa ulargha mundaq dédi:

— Herqandaq peyghember bashqa yerlerde hörmetsiz qalmaydu, peqet öz yurti we öz öyide hörmetke sazawer bolmaydu. ■

58 Ularning iman-ishenchsizlikidin u u yerde köp möjize körsetmidi.

14

Chömüldürgüchi Yehyaning öltürülüshi

Mar: 6:14-29; Luqa 9:7-9

□ 13:45 «ésil ünche-merwayitlarni izdigen sodiger...» — grék tilidiki «ésil» «güzel» dégen menisini öz ichige alidu. ■ 13:50 Mat. 13:42. ■ 13:53 Mar. 6:1; Luqa 4:16. ■ 13:54 Mar. 6:2. □ 13:55 «U peqet héliqi yaghachchining oghli emesmu? Uning anisining ismi Meryem... emesmu?» — Yehudiylar arisida ademler atisining ismi bilen tonulushi kérek idi. Yalghuz anisining ismini tilgha élishning özi birxil haqaret idi. ■ 13:55 Yuh. 6:42. ■ 13:57 Mar. 6:4; Luqa 4:24; Yuh. 4:44.

- 1 U chaghlarda, Hérod hakim Eysaning nam-shöhritidin xewer tépip, □ ■
- 2 xizmetkarlirige:
 — Bu adem chömüldürgüchi Yehya bolidu, u ölümdin tirilgen bolsa kérek. Shuning üçün mushu alahide qudretler uningda küchini körsetmekte, — dédi.
- 3 Hérodning bundaq déyishining sewebi, u ögey akisi Filipning ayali Hérodiyening wejidin Yehyani tutqun qilip, zindan'gha tashlighanidi. □ ■
- 4 Chünki Yehya Hérodqa *tenbih béríp*: «Bu ayalni tartiwélishing Tewrat qanunigha xilaptur» dep kelgenidi. □ ■
- 5 Hérod *shu sewebtin* Yehyani öltürmekchi bolghan bolsimu, biraq xalayıqtin qorqqanidi, chünki ular Yehyani peyghember, dep biletti. ■
- 6 Emma Hérodning tughulghan küni tebriklen'gende, ayali Hérodiyening qizi otturigha chiqip ussul oynap berdi. Bu Hérodqa bek yaqti; □ ■
- 7 shuning üçün u uninggha: — Hernéme tiliseng shuni sanga bérey, dep gesem qildi. ■
- 8 Lékin qiz anisining küshkürtüshi bilen:
 — Chömüldürgüchi Yehyaning kallisini élip, bir teksige qoyup ekelsile, — dédi.
- 9 Padishah buninggha hesret chekken bolsimu, qesemliiri tüpeylidin we dastixanda olturghanlar wejidin, *kallisini* élip kélinglar, dep buyrudi. □
- 10 U adem ewetip, zindanda Yehyaning kallisini aldirdi.
- 11 Shuning bilen kallisini bir teksige qoyulup, qizning aldigha élip kélindi. Qiz buni anisining aldigha apardi.
- 12 *Yehyaning* muxlisliiri bolsa béríp, jesetni élip depne qildi; andin béríp Eysagha bu ishlarni xewer qildi.

Eysaning besh ming kishini toyghuzushi
Mar. 6:30-44; Luqa 9:10-17; Yh. 6:1-14

- 13 Eysa bu xewerni anglap, özi yalghuz pinhan bir jaygha kétey dep bir kémige olturup u yerdin ayrildi. Xalayıq buning xewirini tapqanda, etrapniki sheherlerdin kélisip, uning keynidin piyade mangdi. ■
- 14 U *qirghaqqa* chiqip ketkinide, zor bir top ademlerni körüwidi, ulargha ich aghritip, ularning aghriqlirini saqaytti. ■
- 15 Kech kirgende, muxlisliiri uning yénigha kélip: — Bu chöl bir jay iken, waqitmu bir yerge béríp qaldi. Xalayıqni yolgha séliwetken bolsang, andin ular kentlerge béríp özlirige ozuq sétiwalsun, — dédi. ■

□ **14:1** «Hérod hakim» — «hakim» grék tilida «tétrarq» déyilidu. Bu söz «zéminning töttin birini idare qilghuchi» dégenni bildüridu. Rim impériyesi Pelestinni töt qisimgha bölgen bolup, herbir qismining «tétrarq» bar idi. Hérodning toluq ismi «Hérod Antipas» bolup, bezi yerlerde «Hérod padishah» yaki «Hérod xan» dep atilidu. U Galiliyege hökümanliq qilatti. Uning akisi «Hérod Arxélaus» idi (2:22). «Hérodlar» toghruluq «qoshumche söz»imiznimu körüng. ■ **14:1** Mar. 6:14; Luqa 9:7. □ **14:3** «Hérod... ögey akisi Filipning ayali Hérodiyening wejidin Yehyani tutqun qilip, zindan'gha tashlighanidi» — Yehyani tutush «Hérodiyening wejidin» — Hérod belkim Hérodiyening biwasite telipidin shundaq qilghan bolushimu mumkin. Hérod ögey akisi Filipning ayali Hérodiyeni Filiptin tartiwélip andin uni ajrishishqa qayil qilip, Hérodiye bilen özi toy qilghanidi. ■ **14:3** Mar. 6:17; Luqa 3:19. □ **14:4** «Bu ayalni tartiwélishing Tewrat qanunigha xilaptur» — «Law», 16:18, 20:21de, birsining aka yaki ukisi hayat ehwalda, birining ayalini yene biri öz emrige élishqa bolmaydu, dep belgilen'gen. ■ **14:4** Law. 18:16. ■ **14:5** Mat. 21:26. □ **14:6** «ayali Hérodiyening qizi otturigha chiqip ussul oynap berdi» — «Hérodiyening qizi» — Hérodiyening burunqi éridin bolghan qizi. ■ **14:6** Yar. 40:20; Mar. 6:21. □ **14:7** Hak. 11:30. □ **14:9** «Padishah buninggha hesret chekken bolsimu,...» — Hérod hakim bezide «padishah» déyilette. ■ **14:13** Mat. 12:15; Mar. 6:31; Luqa 9:10. ■ **14:14** Mat. 9:36; Yuh. 6:5. ■ **14:15** Mar. 6:35; Luqa 9:12.

¹⁶ Lékin Eysa ulargha: — Ularning kêtishining hajiti yoq, özünglar ulargha ozuq béringlar, — dédi.

¹⁷ Lékin muxlislar:

— Bizde besh nan bilen ikki dane béliqtin bashqa héch nerse yoq, — déyishti.

¹⁸ U: — Ularni manga élip kélinglar, dédi.

¹⁹ U xalayiqli chöplükning üstide olturushqa buyrughandin kéyin, besh nan bilen ikki béliqni qoligha élip, asman'gha qarap *Xudagha* teshekkür éytti. Andin nanlarni oshtup muxlisirigha berdi, muxlisiri xalayiqla üleshtürüp berdi. ■

²⁰ Hemmeylen yep toyundi. *Muxlislar* éship qalghan parchilarni liq on ikki séwetke tériwaldi. □

²¹ Ozuqlan'ghanlarning sani ayallar we balilardin bashqa texminen besh ming kishi idi.

Su üstide méngish

Mar. 6:45-52; Yh. 6:16-21

²² Arqidila, u muxlisirigha: Özüm bu xalayiqli yolgha séliwétimen, angghuche siler kémige olturup, déngizning qarshi qirghiqigha ötüp turunglar, dep buyrudi. ■

²³ Xalayiqli yolgha séliwetkendin kéyin, u dua qilish üçün özi xilwet taghqa chiqti. Kech kirgendimu u yerde yalghuz qaldı. ■

²⁴ Bu chaghda, kème qirghaqtin xéli köp chaqirim yürgenidi, lékin shamal qarshi yönlishtin chiqiwatqachqa, kème dolqunlar ichide chayqilip turatti. □

²⁵ Kéche tötinche jések waqtida, u déngizning üstide méngip, muxlisiri terepke keldi. □

²⁶ Muxlislar uning déngizning üstide méngip kéliwatqanliqini körüp, alaqzade bolup: — Alwasti iken! — dep qorqup chuqan sélishti.

²⁷ Lékin Eysa derhal ulargha:

— Yüreklik bolunglar, bu men, qorqmanglar! — dédi.

²⁸ Pétrus buningha jawaben:

— I Reb, bu sen bolsang, su üstide méngip yéninggha bérishimgha emr qilghay-sen, — dédi.

²⁹ Kel, — dédi u.

Pétrus kémidin chüshüp, su üstide méngip, Eysagha qarap kétéwatatti;

³⁰ Lékin boranning qattiq chiqiwatqanliqini körüp qorqup, sugha chöküşke bashlidi: — Reb, méni qutquzuwalghaysen! — dep warqiridi.

³¹ Eysa derhal qolini uzitip, uni tutuwaldi we uninggha:

— Ey ishenchi ajiz bende, némishqa guman qilding? — dédi.

³² Ular kémige chiqqanda, shamal toxtidi.

³³ Kémide olturghanlar uning aldigha kélip sejde qilip:

— Berheq, sen Xudaning Oghli ikensen, — déyishti.

■ **14:19** 1Sam. 9:13. □ **14:20** «Muxlislar éship qalghan parchilarni liq on ikki séwetke tériwaldi» — grék tilida «Ular éship qalghan parchilarni... tériwaldi». Muxlislar ikenliki «Mat.» 16:9-10-de ispatlinidu. «liq on ikki séwetke tériwaldi» — «séwet» grék tilida «qol séwet» — démek, bir adem ikki qollap kötüreleydighan séwet. ■ **14:22** Mar. 6:45; Yuh. 6:17. ■ **14:23** Mar. 6:46; Yuh. 6:15. □ **14:24** «kème qirghaqtin xéli köp chaqirim yürgenidi» — yaki «kème déngiz otturisida yürgendidi...». □ **14:25** «kéche tötinche jések waqtida...» — bir kéche töt jésekke bölünetti; shunga bu waqit tang atay dégen waqit idi.

*Eysaning Ginnisarette bimarlarni saqaytishi**Mar. 6:53-56*

³⁴ Ular dengizning qarshi teripige ötkende, Ginnisaret yurtida *quruqluqqa* chiqti. ■

³⁵ U yerdiki ademler uni tonup qélip, etrapniki barliq joylarga xewer ewetti; shuning bilan kishiler barliq bimarlarni uning aldigha élip keldi;

³⁶ ular uningdin bimarlarning héchbolmighanda uning tonining péshige bolsimu qolini tegküzüwélishigha yol qoyushini ötündi. Uninggha qolini tegküzgenlarning hemmisi sellimaza saqaydi.

15

En'enimiz muhimmu yaki Xudaning emri muhimmu – insanni néme napak qilidu?

Mar. 7:1-23

¹ Bu chaghda, Tewrat ustazliridin we Perisiylerdin beziliri Yérusalémdin kélip Eysaning aldigha béríp:■

² – Muxlisliring némishqa ata-bowilirimizning en'enilirige xilapliq qilidu? Chünki ular qollirini yumay tamaq yeydiken'ghu, – dédi.

³ Lékin u ulargha mundaq jawab berdi:

– Silerchu, siler némishqa en'enimizni saqlaymiz dep Xudaning emrige xilapliq qilisiler?

⁴ Chünki Xuda: «Ata-anangni hörmét qil» we «Atisi yaki anisini haqaretligenler ölümge mehkum qilinsun» dep emr qilghan.□ ■

⁵ Lékin siler: – Herqandaq kishi «Atisi yaki anisigha: – Men silerge yadrem bergüdek nersilerni alliqachan *Xudagha* atiwettim – désila,

⁶ uning ata-anisigha hörmét-wapadarliq qilish mejburiyiti qalmaydu, – deysiler. Buning bilen en'en'eglarni dep, Xudaning emrini yoqqa chiqiriwettinglar.□ ■

⁷ Ey saxtipezler! Yeshaya peyghember bergen mushu bésharet toptoghra siler toghruluq iken: –

⁸ «Mushu xelq aghzida méni hörmétligini bilen,

Biraq qelbi mendin yiraq.■

⁹ Ular manga bihude ibadet qilidu.

Ularning ögetken telimliri peqet insanlardin chiqqan petiwalarla, xalas».□ ■

■ **14:34** Mar. 6:53. ■ **15:1** Mar. 7:1. □ **15:4** «Ata-anangni hörmét qil» we «atisi yaki anisini haqaretligenler ölümge mehkum qilinsun» – bu emrler Tewrat «Mis.» 20:12, 17, «Law.» 20:9 we «Qan.» 5:16de xatirilinidu. ■ **15:4** Mis. 20:12; 21:17; Law. 20:9; Qan. 5:16; Pend. 20:20; Ef. 6:2. □ **15:6** «uning ata-anisigha hörmét-wapadarliq qilish mejburiyiti qalmaydu, – deysiler.

Buning bilen en'en'eglarni dep, Xudaning emrini yoqqa chiqiriwettinglar» – Mesihning sözige qarighanda «Xudagha atighan teelluqatlar» téxi atighuchi kishining qolida turghanda, ulardin paydilinirse bolatti. Shu kishi belkim Tewrat ustazlirining qollishi bilen «dunyadin ketkinimdin kéyin...» yaki «melum bir mezgildin kéyin...» «ibadetxanigha tapshurimen» dep qesem qilghan bolsa kérek. Yehudiylarning tarixiy xatiriliride shuninggha oxshash köpligen misallar tépilidu. Peyrisiler ögetken shu hiyle-mikir: «Mal-mülküngni Xudagha atalghan («qurban qilghan») qilghan bolsang, ata-anangdin xewer almisang bolidu» emes, belki «(shundaq qilghan bolsang) **xewer élishinggha bolmaydu**» dégendek. Ular shübbisizki axirida bu ishtin melum bir payda köridü, elwette. ■ **15:6** Mar. 7:13; 1Tim. 4:3; 2Tim. 3:2. ■ **15:8** Yesh. 29:13; Ez. 33:31; Mar. 7:6. □ **15:9** «... Ular manga bihude ibadet qilidu. Ularning ögetken telimliri peqet insanlardin chiqqan petiwalarla, xalas» – (8-9-ayetler) «Yesh.» 29:13. ■ **15:9** Yesh. 29:13; Mar. 7:6, 7; Kol. 2:18, 20, 22.

Heqiqiy napakliq

¹⁰ Andin u xalayıqni yénigha chaqirip, ulargha:

– Qulaq sélinglar hem shuni chüshininglarki, ■

¹¹ Insanni napak qilidighini aghzidin kiridighini emes, belki aghzidin chiqidighinidur, – dédi. ■

¹² Kéyin muxlisleri uning aldigha kélip:

– Séning bu sözüngni Perisiyler anglap, uningdin bizar bolup renjigenlikini bildingmu? – dédi.

¹³ Lékin u mundaq jawab qayturdi:

– Ershitiki Atam tikmigen herqandaq ösümlük yiltizidin yulunup tashlinidu. ■

¹⁴ Siler ulargha pisent qilmanglar; ular korlarga yol bashlaydighan korlardur. Eger kor korgha yol bashlisa, her ikkisi origha chüshüp kétidu. ■

¹⁵ Lékin Pétrus uninggha:

– Baya éytqan temsilni bizge chüshendürüp bergeysen, – dédi. ■

¹⁶ Lékin u: – Silermu téxiche chüshenchige érishimidinglar?! – dédi.

¹⁷ Éghizgha kirgen barliq nersilerning ashqazan arqliq teret bolup chiqip kétidighanliqini téxi chüshenmemsiler?

¹⁸ Lékin éghizdin chiqidighini qelbtin chiqidu, insanni napak qilidighinimu shudur.

¹⁹ Chünki yaman oylar, qatilliq, zinaxorluq, buzuqchiliq, oghriliq, yalghan guwahliq we töhmet qatarliqlar qelbtin chiqidu. ■

²⁰ Insanni napak qilidighanlar mana shulardur; yuyulmighan qollar bilen tamaq yéyish insanni napak qilmaydu.

Yat ellik ayalning étiqadi

Mar. 7:24-30

²¹ Eysa u yerdin chiqip, Tur we Zidon sheherlirining etrapidiki yurtlarga bardı. □ ■

²² Mana, u chet yerlerdin kelgen qananiy bir ayal uning aldigha kélip:

– I Reb! Dawutning oghli, halimgha rehım qilghaysiz! Qizimgha jin chaplishiwalghaniken, qiynilip kétéwatidu! – dep uninggha nida qilip zarlıdı.

²³ Lékin u u ayalgha bir éghizmu jawab bermidi. Muxlisleri uning yénigha kélip: – Bu ayalni yolgha salsang! Chünki u keynimizdin egiship yalwurup nida qiliwatidu, – dédi.

²⁴ Emdi u jawab bérip:

– Men peqet yoldin ténigen qoy padiliri bolghan Israil jemetidikilerge ewetilgenmen, – dédi. ■

²⁵ Emma héliqi ayal uning aldigha kélip sejde qilip:

– Reb, manga yadrem qilghaysen! – dep yalwurdi.

²⁶ U uninggha:

■ 15:10 Mar. 7:14. ■ 15:11 Ros. 10:15; Rim. 14:17,20; Tit. 1:15. ■ 15:13 Yuh. 15:2. ■ 15:14 Yesh. 42:19; Luqa 6:39. ■ 15:15 Mar. 7:17. ■ 15:19 Yar. 6:5; 8:21; Pend. 6:14; Yer. 17:9. □ 15:21 «Eysa u yerdin chiqip, Tur we Zidon sheherlirining etrapidiki yurtlarga bardı» — u yer «chet'ellikler» turuwatqan rayon bolup, Mesihning shu yerge bérishitiki meqsiti, öz xelqidin bir waqıt ayrılıp aram élishtin ibaret bolsa kérek. ■ 15:21 Mar. 7:24. ■ 15:24 Mat. 10:6; Ros. 13:46.

– Balilarning nénini kichik itlarga tashlap bérish yaxshi emes, – dédi.□

²⁷ Lékin héliqi ayal:

– Durus, i Reb, biraq hetta itlarmu xojayinining dastixinidin chüshken uwaqlarni yeydighu, – dédi.

²⁸ Shuning bilen Eysa uninggha:

– Ey xanim, ishenching küchlük iken! Tiliginingdek bolsun! – dédi. U ayalning qizi shuan saqiyip ketti.

Nurghun késellerning saqaytilishi

²⁹ Eysa u yerdin chiqip, Galiliye déngizining boyidin ötüp, taghqa chiqip olturdi. ■

³⁰ Uning aldigha top-top xalayıq yighildi. Ular tokur, qarighu, gacha, cholaq we nurghun bashqa xil késellernimu élip kélip, uning ayighi aldigha qoyushti; u ularni saqaytti. ■

³¹ Shuning bilen xalayıq gachilarning sözliyeleydighan bolghanlıqini, cholaqlarning saqayghinini, tokurlarning mangghanlıqini we qarighularning köridighan bolghanlıqini körüp, heyran boldi we İsrailning Xudasini ulughlidi.

Töt ming ademning toyghuzulushi

Mar. 8:1-10

³² Andin Eysa muxlislerini yénigha chaqirip:

– Bu xalayıqqa ichim aghriydu; chünki ular üç künden béri yénimda boldi, yégüdek bir nersisimu qalmidi. Ularni öylirige ach qayturushtu xalimaymen, yolda halidin kétishi mumkin, – dédi. ■

³³ Muxlislar uninggha:

– Bu chölde bunchiwala ademni toyghuzghudek köp nanni nedin tapimiz? – déyishti.

³⁴ Eysa ulardin: Qanche néninglar bar? – dep soridi.

– Yette nan bilen birnechche tal kichik béliq bar, – déyishti ular.

³⁵ Buning bilen u xalayıqni verde olturushqa buyrudi.

³⁶ Andin, yette nan bilen béliqlarni qoligha élip *Xudagha* teshekkür éytip, ularni oshtup muxlisligha berdi, muxlislar xalayıqqa üleshtürdi. ■

³⁷ Hemmeylen toyghuche yédi; andin *muxlislar* éship qalghan parchilarni yighip yette chong séwetni toshquzdi.

³⁸ Tamaq yégenlerning sani balilar we ayallardin bashqa töt ming kishi idi.

³⁹ U xalayıqni yolgha salghandin kéyin, kémige chüshüp, Magadan yurtining chet yerlirige bardi.

16

Perisiylerning «möjizilik alamet» körsitishni telep qilishi

Mar. 8:11-13; Luqa 12:54-56

□ **15:26** «Balilarning nénini kichik itlarga tashlap bérish yaxshi emes» — Mesih bu yerde özining deslepki wezipisini, Yehudiylargha xush xewer yetküzüş, dep tekitleydu. «Kichik itlar» belkim haqaretlik söz bolmay, öydiki arzulıq pistilirini körsitidu. Bu weqe toghrisida «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **15:29** Mar. 7:31. ■ **15:30** Yesh. 29:18; 35:5; Mat. 11:5; Luqa 7:22. ■ **15:32** Mar. 8:1. ■ **15:36** 1Sam. 9:13.

¹ Emdi perisiyler bilan Saduqiylar uni sinash meqsitide yénigha kélip, uningdin bizge asmandin möjizilik bir alamet kórsetseng, dep telep qilishtí. □ ■

² Biraq Eysa ulargha mundaq dédi:

– Kechqurun siler qizil shepeqni kórginginglarda, «Hawa ete ochuq bolidu» deysiler. ■

³ we etigende: «Bügün boran chiqidu, chünki asmanning renggi qizil hem tutuq», deysiler. Asman renggi-royini perq ételeysiler-yu, lékin bu zamanda yüz bériwatqan alametlerni perq ételmeysiler!

⁴ Rezil hem zinaxor bu dewr «möjizilik bir alamet»ning kórstitilishini istep yüridu. Biraq bu *dewrdikilerge* «Yunus peyghemberde kórülgen möjizilik alamet»din bashqa héchqandaq möjizilik alamet kórstitilmeydu.

Andin u ularni tashlap chiqip ketti. □ ■

«Échitqu» bolghan éziqtu telimdin hoshiyar bolush

Mar: 8:14-21

⁵ Muxlisiri *déngizning* u qétigha ötkinide, nan éliwélishti untaghanidi.

⁶ Eysa ulargha:

– Hoshiyar bolunglar, Perisiyler bilan Saduqiylarning échitqusidin éhtiyat qilinglar, – dédi. ■

⁷ *Muxlislar* özara mulahiziliship:

– Nan ekelmigenlikimiz üçhün buni dewatsa kérek, – déyishti.

⁸ Eysa ularning néme *déyishiwatqanliqini* bilip mundaq dédi:

– Ey ishenchi ajizlar! Néme üçhün nan ekelmigenlikinglar toghrisida mulahize qilisiler?

⁹ Téchiche chüshenmidinglarmu? Besh nan bilen besh ming kishining *toyghuzulghanliqi*, qanche séwet ozuq yighiwalghanliqinglar ésinglardin chiqtimu? ■

¹⁰ Yette nan bilen töt ming kishining *toyghuzulghanliqi*, yene qanche chong séwet ozuq yighiwalghanliqinglarmu ésinglardin chiqtimu? ■

¹¹ Siler qandaqmu méning silerge: «Perisiyler bilan Saduqiylarning échitqusidin éhtiyat qilinglar» déginimning nan toghruluq emeslikini chüshenmeysiler?

¹² Muxlislar shundila uning nandiki échitqudin emes, belki Perisiyler bilan Saduqiylarning telimidin éhtiyat qilishni éytqanliqini chüshinip yetti.

Pétrusning Eysani Mesih dep tonushi

Mar: 8:27-30; Luqa 9:18-21

¹³ Eysa Qeyseriye-Filippi rayonigha kelginide, u muxlisiridin:

□ **16:1** «Perisiyler bilan Saduqiylar» — «Perisiyler» bolsa Tewrat qanunigha qatmu-qat türlük bashqa qaide-nizamlarni qoshqan qattiq telepchan diniy éqim idi. «Saduqiylar» dégen diniy éqimining bezi terepliri ulargha oxshash bolghini bilen, lékin ular Tewrattiki peyghemberler qisimlirini qobul qilmay, peqet Tewrattiki 1-5-qisimlarni (yeni Musa peyghemberge tapshurulghan qisimlar)ni qobul qilghan. Ular «qiyamet küni», shundaqla insanlarning axirette ölümdin tirilishini étirap qilmaytti. Adette «Perisiyler» we «Saduqiylar» bir-birige dushmanliship yüretti, lékin ular Eysani bir terep qilish üçhün birleshkenidi. «bizge **asmandin möjizilik bir alamet kórsetseng**» — ular telep qilghan «möjizilik alamet», Eysaning heqiqiy Mesih ikenlikini ispatlaydighan bir karametni kórstitidu, elwette. ■ **16:1** Mat. 12:38; Mar. 8:11; Luqa 11:29; 12:54; Yuh. 6:30. ■ **16:2** Luqa 12:54. □ **16:4** «Yunus peyghemberde kórülgen möjizilik alamet» — 12:39-40-ayetlerge qaralsun. «Bu zamanda yüz bériwatqan alametler» toghrisida «qoshumche söz»imiznimu kórüng. ■ **16:4** Yun. 2:1; Mat. 12:39; Luqa 11:29. ■ **16:6** Mar. 8:15; Luqa 12:1. ■ **16:9** Mat. 14:17; Mar. 6:38; Luqa 9:13; Yuh. 6:9.

■ **16:10** Mat. 15:34.

Kishiler men Insan'oghlini kim dep bilidiken? — dep soridi. ■

¹⁴ Muxlisliri:

— Beziler séni chömüldürgüchi Yehya, beziler Ilyas *peyghember* we yene beziler Yeremiya yaki bashqa peyghemberlerdin biri dep bilidiken, — dep jawab berdi. ■

¹⁵ U ulardin:

— Emdi silerchu? Siler méni kim dep bilisiler? — dep soridi.

¹⁶ Simon Pétrus:

— Sen Mesih, menggülik hayat Xudaning Oghli ikensen, — dep jawab berdi. □ ■

¹⁷ Eysa uninggha:

— Bextliksen, i Yunus oghli Simon! Buni sanga ayan qilghuchi héch et-qan igisi emes, belki ershtiki Atamdur. □ ■

¹⁸ Men sanga shuni éytayki, sen bolsang Pétrusdursen. Men jamaitimni bu uyultash üstige qurimen. Uning üstidin tehtisaraning derwazilirimu ghalib kéle meydü. □ ■

¹⁹ Ersh padishahliqining achquchlrini sanga tapshurimen; sen yer yüzide némini baghli sang ershtimu baghlan'ghan bolidu, sen yer yüzide némini qoyup berseng, ershtimu qoyup bérilgen bolidu, — dédi. □ ■

²⁰ Bu sözlerni éytip bolup, u muxlislirigha özining Mesih ikenlikini héchkimge tinmasliqni tapilidi.

Eysaning ölüp tirilidighanliqini aldin éytishi

Mar. 8:31-9:1; Luqa 9:22-27

²¹ Shu waqıttin bashlap, Eysa muxlislirigha özining Yérusalémgha kétishi, aqsaqallar, bash kahinlar we Tewrat ustazliri teripidin köp azab-oqubet tartishi, öltürülüşü muqerrer bolghanliqini, shundaqla üçinchi küni tirildürüldighanliqini ayan qilishqa bashlidi. ■

²² Shuning bilen Pétrus uni bir chetke tartip, uni eyiblep:

— Ya Reb, sanga rehim qilin'ghay! Béshinggha bundaq ishlar qet'iy chüshmeydu! — dédi.

²³ Lékin u burulup Pétrusqa qarap:

— Arqamgha öt, Sheytan! Sen manga putlikashangsen, séning oylighanliring Xudaning ishliri emes, insanning ishliridir, — dédi. □ ■

■ **16:13** Mar. 8:27; Luqa 9:18. ■ **16:14** Mat. 14:2. □ **16:16** «... Menggülik hayat Xudaning oghli» — grék tilida «tirik Xudaning Oghli». «Tirik Xuda» dégen ibare Xudani hayat, «ölük but emes», heqiqiy Xuda dep tektileydu. ■ **16:16** Yuh. 6:69. □ **16:17** «... Yunus oghli Simon!» — grék tilida «... Simon bar-ionah» («Yunusning oghli»). Bu Yunus Tewrattiki peyghember Yunus emes; lékin qiziq bir ish shuki, Pétrus we Yunus peyghemberning köp ortaq yerliri bar. ■ **16:17** Mat. 11:25.

□ **16:18** «Sen bolsang Pétrusdursen. Men jamaitimni bu uyultash üstige qurimen....» — «Pétrus»ning menisi «tash» bolup, u «jamaetning uli» emes. Jamaetning uli bolsa Eysa éytqan «uyultash» bolup, u yaki özini yaki özige baghlan'ghan iman-étiqadini körsitidu. «IPét.» 2:4-9ni we «qoshumche söz»imizni körüng. «tehtisaraning derwaziliri» — belkim köchme menide bolup, «ölümning küchi», «jin-sheytanlarning küchlrini»ni körsitishi mumkin. ■ **16:18** Zeb. 118:22; Yesh. 28:16; 33:20; Yuh. 1:43; 1Kor. 3:11. □ **16:19** «Ersh padishahliqining achquchlrini sanga tapshurimen; sen yer yüzide némini baghli sang ershtimu baghlan'ghan bolidu,...» — bu muhim söz toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **16:19** Mat. 18:18; Yuh. 20:22. ■ **16:21** Mat. 17:22; 20:18; Mar. 8:31; 9:31; 10:33; Luqa 9:22; 18:31; 24:7. □ **16:23** «Arqamgha öt, Sheytan!...» — Mesih bu ayette «Sheytan» dégen bu sózini birinchidin «düşmen» dégen menide ishlipti, özining düşimini bolup qalghan Pétrusqa éytidu. Ikkinchidin, Sheytan özi Pétrus arqiliq Eysagha putlikashang bolmaqchi idi. ■ **16:23** 2Sam. 19:22.

24 Andin Eysa muxlisirigha mundaq dédi:

Kimdekim manga egishishni xalisa, özidin waz kéchip, özining kréstini kötürüp manga egeshsun! □ ■

25 Chünki öz jénini qutquzmaqchi bolghan kishi choqum jénidin mehrum bolidu, lékin men üçün öz jénidin mehrum bolghan kishi uninggha érishidu. □ ■

26 Chünki bir adem pütün dunyagha ige bolup jénidin mehrum qalsa, buning néme paydisi bolsun?! U némisini jénigha tégishsun?! □ ■

27 Chünki Insan'oghli Atisining shan-sheripi ichide perishtiliri bilen kélish al-dida turidu; we u hemme ademning öz emellirige tushluq jawab qayturidu. ■

28 Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, bu yerde turghanlarning arisidin ölümning temini tétishtin burun jezmen Insan'oghlining öz padishahliqi bilen kelgenlikini köridighanlar bardur. □ ■

17

Eysaning julaliqta körünüshi

Mar. 9:2-13; Luqa 9:28-36

1 We alte kündin kéyin, Eysa Pétrus, Yaqub we Yaqubning inisi Yuhannani ayrip élip, égiz bir taghqa chiqti. ■

2 U yerde uning siyaqi ularning köz aldidila özgirip, yüzi quyashtek parlidi, kiyimliri nurdek ap'aq bolup chaqnidi.

3 We mana, *muxlislargha* Musa we Ilyas *peyghemberler* uning bilen sözliswiatqan halda köründi.

4 Shuning bilen Pétrus Eysagha:

□ **16:24** «kimdekim **manga egishishni xalisa, özidin waz kéchip, özining kréstini kötürüp manga egeshsun!**» — 10:38ni, shundaqla uningdiki izahatnimu körüng. ■ **16:24** Mat. 10:38; Mar. 8:34; Luqa 9:23; 14:27. □ **16:25** «Chünki öz jénini **qutquzmaqchi bolghan kishi choqum jénidin mehrum bolidu, lékin men üçün öz jénidin mehrum bolghan kishi uninggha érishidu**» — grék tilida «jan» we «hayat» birla söz bilen ipadilinidu. «Öz jéni» mushu yerde peqet ademning hayatinila emes, belki barliq étiquadi bolghanlarga muyesser qilin'ghan menggülük rohiy bextni we mirasini körsitidu. ■ **16:25** Mat. 10:39; Mar. 8:35; Luqa 9:24; 17:33; Yuh. 12:25. □ **16:26** «Chünki **bir adem pütün dunyagha ige bolup jénidin mehrum qalsa, buning néme paydisi bolsun?! U némisini jénigha tégishsun?!**» — yuqiriqi izahatta éytilghandek, «öz jéni» mushu yerde peqet ademning hayatinila emes, belki barliq étiquadi bolghanlarga muyesser qilin'ghan menggülük rohiy bextni we mirasini körsitidu, elwette. ■ **16:26** Zeb. 49:6-12; Mar. 8:37; Luqa 9:25. ■ **16:27** Ayup 34:11; Zeb. 62:12; Mat. 24:30; 25:31; 26:64; Rim. 2:6. □ **16:28** «**Bu yerde turghanlarning arisidin ölümning temini tétishtin burun...**» — «ölümning temini tétish» grék tilida «ölümni tétish» dep ipadilinidu.

«**bu yerde turghanlarning arisidin ölümning temini tétishtin burun jezmen Insan'oghlining öz padishahliqi bilen kelgenlikini köridighanlar bardur**» — bizningche 16:28-ayettiki sözning muhim menisi 17-babta teswirlen'gen karamet ishlarni körsitidu. Bashqa alimlar u: (1) Eysa öltürülgendin kéyin muxlisirigha qayta körünüshi bilen; (2) Muqeddes Rohning kélishi bilen; (3) Mesihning sheripi jamaette ayan qilinishi bilen; (4) Eysaning dunyagha qaytip kélishi bilen emelge ashuruldi, dep qaraydu. Yuqiriqi (1)-, (2)-, (3)-pikir sel orunluq bolghini bilen, lékin Eysaning «bu yerde turghanlarning arisidin... köridighanlar bar» déginidin qarighanda, **bezi** rosullar bu ishni köridu, shunga muhim emelge ashurulushi 17-babtiki «Eysaning julaliqta körünüshi» dégen ishtur, dep qaraymiz. ■ **16:28** Mar. 9:1; Luqa 9:27. ■ **17:1** Mar. 9:2; Luqa 9:28; 2Pét. 1:17.

– I Reb, bu yerde bolghinimiz némidégen yaxshi! Xalisang, birini sanga, birini Musagha, yene birini Ilyasqa atap bu yerge üç kepe yasayli! – dédi. □

⁵ Uning gépi tügimeyla, mana nurluq bir bulut ularni qapliwaldi. Mana, buluttin: «Bu Méning söyümlük Oghlumdur, Men uningdin xursenmen. Uninggha qulaq sélinglar!» dégen awaz anglandi. ■

⁶ Muxlislar bunı anglap özlirini yerge tashlap düm yétip wehimige chüshti.

⁷ Biraq Eysa kélip, ulargha qolini tegküzüp:

Qopunglar, qorqmanglar, – dédi.

⁸ Ular béshini kótürüp qariwidi, Eysadin bashqa héchkimni körmidi.

⁹ Taghdin chüshuwétip, Eysa ulargha:

– Insan’oghli ölümdin tirildürülmigüche, bu alamet körünüşhni héchkimge éytmanglar, – dep tapilidi. ■

¹⁰ Andin muxlisleri uningdin:

– Tewrat ustazliri néme üçün: «Ilyas *peyghember Mesih kélishtin* awwal gaytip kélishi kérek» déyishidu? – dep sorashti. ■

¹¹ U ulargha jawaben:

– Ilyas *peyghember* derweqe *Mesihtin* awwal kélidu, hemme ishni ornigha keltüridu. □

¹² Emma men silerge shuni éytip qoyayki, ilyas alliqachan keldi, lékin kishiler uni tonumidi, belki uninggha xalighanche muamile qildi. Shuninggha oxshash, Insan’oghlimu ularning qollirida azab chékish aldida turidu, – dédi.

¹³ Shu chaghda muxlislar uning chömüldürgüchi Yehya toghrisida sözlewattan chüshendi.

Jin chaplashqan balining azad qilinishi

Mar. 9:14-29; Luqa 9:37-43

¹⁴ Ular xalayıqning yénigha barghinida, bir kishi uning aldigha kélip, ti-zlinip: ■

¹⁵ Reb, oghlumgha ichingni aghritqaysen! Chünki uning tutqaqliq késili bar bolghachqa, zor azab chékiwatidu; chünki u daim otning yaki suning ichige chüshüp kétidu. □

¹⁶ Uni muxlislinggha élip kelgenidim, saqaytalmidi, – dédi.

¹⁷ Eysa jawaben: – Ey étiqadsiz we tetür dewr, siler bilen qachan’ghiche turay?! Men silerge yene qachan’ghiche sewr qilay? – Balini aldingha élip kélinglar – dédi.

¹⁸ Shuning bilen Eysa *jin’gha* tenbih bériwidi, jin balidin chiqip ketti, balimu shuan saqaydi.

¹⁹ Kéyin, Eysa ayrim qalghanda, muxlislar uning yénigha kélip:

– Biz néme üçün jinni qoghliwételmiduq? – dep sorashti. ■

²⁰ U ulargha: – Ishenchinglar bolmighanliqi üçün. Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, silerde qicha uruqidek zerriche ishench bolsila, siler

□ **17:4** «Xalisang, ... bu yerge üç kepe yasayli!» — yaki «Xalisang, ... bu yerge üç kepe yasay!». Bu söz we pütün weqe toghruluq yene «qoshumche söz» imizni körüng. ■ **17:5** Qan. 18:19; Yesh. 42:1; Mat. 3:17; Mar. 1:11; 9:7; Luqa 3:22; 9:35; Ros. 3:22; Kol. 1:13; 2Pét. 1:17. ■ **17:9** Mar. 9:9; Luqa 9:36. ■ **17:10** Mal. 3:23; Mat. 11:14; Mar. 9:11. □ **17:11** «Ilyas *peyghember* derweqe *Mesihtin* awwal kélidu, hemme ishni ornigha keltüridu» — «Ilyasning awwal kélishi» we uning «hemmini ornigha keltürüsh»ni körsетен bésharet we bashqa tepsilatiri Tewrat, «Mal.» 4:5-6de xatirilinidu. ■ **17:14** Mar. 9:16; Luqa 9:37. □ **17:15** «tutqaqliq késili» — grék tilida «ay (shari) teripidin urulghan» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **17:19** Mar. 9:28.

awu taghqa: «Bu yerdin u yerge köch» désenglar, köchidu; shundaqla silerge mumkin bolmaydighan héch ish bolmaydu. ■

²¹ Biraq, bundaq jinlarni dua qilish we roza tutush bilen bolmisa heydigili bolmaydu — dédi.□

Eysaning yene ölüshi we tirilishi toghruluq éytishi
Mar. 9:30-32; Luqa 9:43-45

²² Ular Galiliye ölkiside aylinip yürginide, Eysa ulargha:

— Insan’oghli *satqunluqtin* insanlarning qoligha tapshurulidu; ■

²³ ular uni öltüridu, lékin üçinchi küni u tirilidu, — dédi. Buni anglap muxlislar éghir ghem-qayghugha chömüp ketti.

Ibadetxana béji tapshurush mesilisi

²⁴ Andin ular Kepernahum shehirige kelginide, *ibadetxana* «ikki draqma» *béjini* yighquchilar Pétrusning yénigha kélip:

— Ustazinglar «ikki draqma»ni tölemdu? — dep soridi.□

²⁵ Töleydu, — dédi Pétrus.

Lékin u öyge kirgishigila, téxi bir néme démestila Eysa uningdin:

— Simon, séningche bu dunyadiki padishahlar kimlerdin baj alidu? Öz perzentliridinmu, yaki yatlaridinmu, — dep soridi.■

²⁶ Pétrus uninggha:

Yatlardin, — déwidi, Eysa uninggha:

— Undaqla, perzentler *bajdin* xaliy bolidu.

²⁷ Biraq *baj yighquchilargha* putlikashang bolmasliqimiz üçün, déngizgha bérip qarmaqni tashla. Tutqan birinchi béliqni élip, aghzini achsang, töt draqmiliq bir tengge pul chiqidu. Uni élip men we sen ikkimizning *béji* üçün ulargha ber, — dédi.□

18

Ersh padishahliqida kim eng ulugh?

Mar. 9:33-37; Luqa 9:46-48

¹ Bu chaghda, muxlislar Eysaning yénigha kélip:

Ersh padishahliqida kim eng ulugh? — dep soridi.■

■ **17:20** Mat. 21:21; Luqa 17:6. □

17:21 «Biraq, bundaq jinlarni dua qilish we roza tutush bilen bolmisa heydigili bolmaydu» — bu ayet bezi kona köchürimlerde tépilmaydu. ■ **17:22** Mat. 16:21; 20:18; Mar. 8:31; 9:31; 10:33; Luqa 9:22,44; 18:31. □

17:24 «... *ibadetxana* «ikki draqma» *béjini* yighquchilar Pétrusning yénigha kélip...» — «ibadetxana béji» mushu yerde grék tilida «didraqma» (ikki «draqma» pul) déyilidu. «Didraqma» esli birxil tengge bolup, Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche Israildiki her er kishi her yilda ibadetxanining ishliri üçün «yérim shekel» (bir didraqma) tapshurush kérek idi. «Mis.» 30:13-16ni körüng. ■ **17:25** Mat. 22:21; Rim. 13:7. □

17:27 «Biraq *baj yighquchilargha* putlikashang bolmasliqimiz üçün...» — Eysa we Pétrus ikkisi «padishahning perzenti» bolup, Xudaning ibadetxanisigha baj töleshtin xaliy idi. Lékin baj yighquchilar buni chüshenmigeche, ular tölimise, belkim «Bu Eysa teqwadar emes iken, Mesh bolalmaydu» dep qélishi, shundaqla ular Eysagha étiqad baghlap, nijatqa érishish pursitidin mehrum bolushi mumkin. «**töt draqmiliq bir tengge pul chiqidu**» — «töt draqma tengge» (grék tilida «statér») — 24-ayettiki izahat oqurmenlarning yadida bolsa köreleyduki, bu pul Eysa we Pétrusning bajni tölishi üçün del kéreklik pul idi. ■ **18:1** Mar. 9:34; Luqa 9:46; 22:24.

² Eysa yénigha kichik bir balini chaqirip, uni otturida turghuzup, mundaq dédi:

³ — Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, öz yolunglardin yénip, kichik balilardek sebiy bolmisanglar, ersh padishahliqigha hergiz kirelmeysiler.■

⁴ Emdi kim özini bu kichik balidek kichik péil tutsa, u ersh padishahliqida eng ulugh bolidu.□ ■

⁵ Bundaq kichik bir balini méning namimda qobul qilsa, u méni qobul qilghan bolidu.■

⁶ Lékin manga étiqad qilghan bundaq kichiklerdin birini *gunahqa* putlashturghan herqandaq ademni, u boynigha yoghan tügmen téshi ésilghan halda déngizning tégige chöktürüwétilgini ewzel bolatti.■

⁷ Insanni *gunahqa* putlashturidighan ishlar tüpeylidin bu dunyadikilerning haligha way! Putlashturidighan ishlar muqerrer bolidu; lékin shu putlashturghuchi ademning haligha way!□ ■

⁸ Eger emdi qolung yaki putung séni *gunahqa* putlashtursa, uni késip tashliwet. Chünki ikki qolung yaki ikki putung bar halda dozaxniki otqa tashlan'ghiningdin köre, cholaq yaki tokur halda hayatliqqa kirgining ewzeldur.■

⁹ Eger közüng séni *gunahqa* putlashtursa, uni oyup özüngdin néri tashliwet. Ikki közüng bar halda dozaxniki otqa tashlan'ghiningdin köre, birla közüng bilen bolsimu hayatliqqa kirgining ewzeldur.

Azghan qoy toghrisidiki temsil

¹⁰ — Bu sebiy kichiklerning héchbirigimu sel qarashdin hézi bolunglar. Chünki shuni silerge éytayki, ularning ershtiki perishtiliri ershtiki Atamning jama-lini herdaim körüp turidu. ■

¹¹ Chünki Insan'oghli halaketke azghanlarni qutquzghili keldi.□ ■

¹² Qandaq qaraysiler? Birawning yüz tuyaq qoyi bolup, uningdin biri ézip toptin chüshüp qalsa, u toqsan toqquz qoyini taghlargha qoyup qoyup, héliqi azghan qoyini izdeydighu? ■

¹³ We eger uni tépiwalsa, men silerge shuni berheq éytip qoyayki, u qoy üçhün bolghan xushalliqi azmighan toqsan toqquziningkidin zor bolidu.

¹⁴ Shuninggha oxshash, bu sebiy kichiklerning herqandiqining halaketke ézip qélishi ershtiki Atanglarning iradisi emestur.

Gunah ötküzgen qérindashqa bolghan muamile *Luqa 17:3*

■ **18:3** Mat. 19:14; 1Kor. 14:20; 1Pét. 2:2. □ **18:4** «Emdi **kim** özini **bu** kichik balidek kichik péil tutsa, u ersh padishahliqida eng ulugh bolidu» — «kichik balilar» adette chongchiliq qilmaydu we özini bilermen qilip körsetmeydu we belkim hemmidin muhim atisining sözige shertsiz ishinidu.

■ **18:4** 1Pét. 5:6. ■ **18:5** Mar. 9:37; Luqa 9:48; Yuh. 13:20. ■ **18:6** Mar. 9:42; Luqa 17:2.

□ **18:7** «insanni *gunahqa* putlashturidighan ishlar tüpeylidin bu dunyadikilerning haligha way! Putlashturidighan ishlar muqerrer bolidu; lékin shu putlashturghuchi ademning haligha way!» — bu muhim ayet üstide «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **18:7** Mat. 26:24; Ros. 2:23; 4:27,28; 1Kor. 11:19. ■ **18:8** Qan. 13:7; Mat. 5:29,30; Mar. 9:43. ■ **18:10** Zeb. 34:7; Luqa 15:3-7 □ **18:11** «Chünki Insan'oghli halaketke azghanlarni qutquzghili keldi» — bu ayet bezi kona köchürmilerde tépilmaydu. ■ **18:11** Luqa 19:10. ■ **18:12** Luqa 15:3.

¹⁵ — Emdi eger qérindishing sanga ziyan sélip gunah qilsa, uning yénigha bérip ikkinglar xaliy chaghda sewenlikini kórsitip qoy. Qérindishing sózüngni anglisa, uni *ézishtin* qayturuwalghan bolisen. ■

¹⁶ Lékin anglimisa, yene bir-ikki *guwahchini* élip, uning yénigha barghin. Shundaq qilib, hemme ish ikki-üch guwahchining sözi bilen qilinsun. □ ■

¹⁷ Lékin eger *qérindishing* ularning sózimu qulaq salmisa, ehwalni jamaetke yetküzüp éytqin. Eger u jamaettikilergé qulaq salmisa, uni yat ellik yaki bajgir qatarida kórünglar. □ ■

¹⁸ Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, siler yer yüzide némini bagh-lisanglar, ershtimu shu baghlan'ghan bolidu we siler yer yüzide némini qoyup bersenglar, ershtimu qoyup bérilgen bolidu. □ ■

¹⁹ Men yene shuni silerge berheq éytip qoyayki, yer yüzide aranglardin ikkisi ózliri tiligen bir ish toghruluq qelbi bir bolup herqandaq nersini tilep dua qilsa, ershtiki Atam ularning tilikini ijabet qilidu.

²⁰ Chünki ikki yaki üçeylen méning namim bilen qeyerde yighilghan bolsa, men shu yerde ularning arisida bolimen. □ ■

Shepqet körgüchi shepqetlik bolushi kérek

²¹ Andin Pétrus uning aldigha kélip:

— I Reb, qérindishimning manga ziyan sélip ötküzgen qanche qétimliq gunahini kechürüşüm kérek? Yette qétimmu? — dédi. ■

²² Eysa uninggha mundaq dédi:

— Men sanga shuni éytip qoyayki, yette qétim emes, yetmish hesse yette qétim! □ ■

²³ Ersh padishahliqi chakarliri bilen hésab-kitab qilmaqchi bolghan bir padishahqa oxshaydu.

²⁴ Hésab-kitabni bashlighinida, uninggha on ming talant pul qerzdar bolghan bir chakar keltürülüptu. □

²⁵ Chakarning tölügüdek héchnersisi bolmighachqa, xojisi chakarning özini, xotun bala-chaqisi we bar-yoqini sétip, qerzini töleshini buyruptu. ■

■ **18:15** Law. 19:17; Pend. 17:10; Luqa 17:3; Yaq. 5:19. □ **18:16** «hemme ish ikki-üch guwahchining sözi bilen qilinsun» — bu söz «Qan.» 19:15din neqil keltürülgen. ■ **18:16** Chöl. 35:30; Qan. 17:6; 19:15; Yuh. 8:17; 2Kor. 13:1; Ibr. 10:28. □

□ **18:17** «Eger u jamaettikilergé qulaq salmisa, uni yat ellik yaki bajgir qatarida kórünglar» — shu chaghda «yat ellik»larning köpinchisi butperes idi. «Bajgir»lar (Rim impériyesi üçün xelqtin baj alidighan Yehudiylar) bolsa «Rim impériyege sétilip ketken xainlar» dep «iplas ademler»ning qatarida qarilatti. ■ **18:17** 1Kor. 5:9; 2Tés. 3:14.

□ **18:18** «siler yer yüzide némini bagh-lisanglar, ershtimu shu baghlan'ghan bolidu we siler yer yüzide némini qoyup bersenglar, ershtimu qoyup bérilgen bolidu» — bu söz 16:19-ayettikige oxshash, biraq ashu yerde yalghuz Pétrusqa éytilghan. Biz Eysaning mushu sózidirde éytilghan hoquq peqet rosullarghila emes, belki pütkül jamaetke tewedur. Eysa tapshurghan bu hoquq: (1) jamaetiki dualarda alahide tilesh hoquqini; (2) jamaet tertipi boyiche, gunah sadir qilib, emma towa qilmighan ezalarni cheklesh, jamaettin chiqirish yaki ulargha terbiye bérish hoquqini kórsitidu, dep ishinimiz (17-ayet we 19-20-ayetni, «1Kor.» 5:1-5, «2Kor.» 2:5-11ni kórüng). ■ **18:18** Mat. 16:19; Yuh. 20:23.

□ **18:20** «ikki yaki üç adem méning namim bilen qeyerde yighilghan bolsa...» — grék tilida «ikki yaki üçeylen adem méning namimgha qeyerde yighilghan bolsa...». ■ **18:20** Luqa 24:15,36.

■ **18:21** Luqa 17:4. □ **18:22** «yette qétim emes, yetmish hesse yette qétim!» — yaki «yette qétim emes, yetmish yette qétim». ■ **18:22** Mat. 6:14; Mar. 11:25; Kol. 3:13. □ **18:24** «on ming talant pul» — bir «talant» altun yaki kömüş tengge az dégende bir ishchining yilliq heqqining 17 hessisi bolup, 10000 talant hazir ottura hésab bilen belkim ikki milyard (ming milyon) dollarche bolidu. ■ **18:25** Mat. 5:25.

²⁶ Shunga chakar uning aldida yerge yiqilip bash urup: «Xojam, manga kengchilik qilghayla, men pütün qerzimni choqum töleymen» dep yalwuruptu.

²⁷ Chakarning xojisi uninggha ich aghritip, uni qoyup bérip, qerzini kechürüm qiliptu.

²⁸ Lékin chakar u yerdin chiqip, özige yüz dinar qerzdar bolghan yene bir chakar buradirini uchritiptu. Uni tutuwélip, boynini boghup turup: «Qerzni töle!» deptu. □

²⁹ Buning bilen bu chakar buradiri yerge yiqilip uningdin: «Manga kengchilik qil, qerzni choqum qayturimen» dep yalwuruptu.

³⁰ Lékin u unimaptu we: «Pütün qerzni tölimigüche zindanda yatisen» dep uni zindan'gha tashlitiptu.

³¹ Bundaq ishning yüz bergenlikini körgen bashqa chakarlar intayin az-ablinip xojisining aldigha bérip, ehwalni bashtin-axir sözlep bériptu.

³² Buning bilen xojisi héliqi chakarni chaqirtip: «Ey rezil chakar! Manga yélin'ghanliqing üçhün shunche köp qerzingning hemmisini kechürdüm.

³³ Men sanga ich aghritqinimdek, senmu chakar buradiringge ich aghritishinggha toghra kelmemdu?!» deptu.

³⁴ Buning bilen xojisi ghezeplinip uni pütün qerzini tölep bolghuche adem qiyn'ghuchi gundipaylarning qolida turushqa tapshurup bériptu. □

³⁵ Shuninggha oxshash, eger herbiringlar öz qérindashliringlarni chin dilinglardin kechürmisenglar, ershtiki Atammu silerge oxshash muamile qilidu. ■

19

Talaq qilish toghrisida

Mar. 10:1-12

¹ Shundaq boldiki, Eysa bu sözlerni éytip bolghandin kéyin, Galiliye ölkisidin ayrilip, Yehudiye ölkisining chet yerlirige, yeni Iordan deryasining u qétidiki yurtlarga bardi. ■

² Top-top ademler uninggha egiship kelgen bolup, u ularni shu yerdila saqaytti.

³ Emdi bezi Perisiyler uning yénigha kélip uni qiltaqqa chüshürüsh meqsitide uningdin:

— Bir ademning herqandaq sewebtin ayalini qoyuwétishi Tewrat qanunigha uyghunmu? — dep soridi. ■

⁴ Shuning bilen u jawaben mundaq dédi:

— *Tewrattin* shuni oqumidinglarmu, muqeddemde insanlarni Yaratquchi ularni «Er we ayal qilip yaratti» we □ ■

⁵ «Shu sewebtin er kishi ata-anisidin ayrilidu, ayali bilen birliship ikkisi bir ten bolidu». ■

□ **18:28** «yüz dinar qerzdar» — shu waqitlarda «bir dinar» bir ishchining bir künlük heqqi bolup, yüz tengge belkim ottura hésab bilen 1300 dollarche bolatti. □ **18:34** «adem qiyn'ghuchi gundipaylar» — mushu gundipaylarning adettiki wezipisi jinayetchining jinayitini sürüshte qilish üçhün mehboslarni qiynash idi. ■ **18:35** Mat. 6:14; Mar. 11:26; Yaq. 2:13. ■ **19:1** Mar. 10:1.

■ **19:3** Mar. 10:2. □ **19:4** «shuni oqumidinglarmu,...?» — Bu Perisiyler eng yaxshi köridighan ibarilerning biri. ■ **19:4** Yar. 1:17; 2:24; 5:2 ■ **19:5** Yar. 2:24; 1Kor. 6:16; Ef. 5:31.

6 Shundaq iken, er-ayal emdi ikki ten emes, belki bir ten bolidu. Shuning uchün, Xuda qoshqanni insan ayrimisun.■

7 Perisiyler uningdin yene:

— Undaқта, Musa *peyghember* néme uchün *Tewrat qanunida* er kishi öz ayaligha talaq xétini bersila andin uni qoyuwétishke bolidu, dep buyrughan? — dep sorashtı.□ ■

8 U ulargha: — Tash yüreklikinglardin Musa *peyghember* ayalliringlarni talaq qilishqa ruxset qilghan; lékin alemning bashlimida bundaq emes idi.

9 Emdi shuni silerge éytip qoyayki, ayalini buzuqluqtin bashqa birer seweb bilen talaq qilip, bashqa birini emrige alghan herqandaq kishi zina qilghan bolidu.□ ■

10 Muxlislar uninggha:

— Eger er bilen ayali otturisdiki ehwal shundaq bolsa, undaқта öylenmeslik yaxshi iken, — dédi.□

11 U ulargha:

■ — Bu sözni hemmila adem emes, peqet nésip qilin'ghanlarla qobul qilalaydu.

12 Chünki anisining baliyatqusidin tughma bezi aghwatlar bar; we insan teripidin axta qilin'ghan bezi aghwatlarmu bar; we ersh padishahliqi uchün özini aghwat qilghanlarmu bar. Bu sözni qobul qilalaydighanlar qobul qilsun! — dédi.□

Eysa we kichik balilar

Mar. 10:13-16; Luqa 18:15-17

13 Qolungni tegküzüp dua qilghaysen dep, beziler kichik balilirini uning aldigha élip keldi. Biraq muxlislar élip kelgenlerni eyibledi. ■

14 Emma Eysa:

— Balilar méning aldingha keltürölsun, ularni tosmanglar. Chünki ersh padishahliqi del mushundaqlargha tewedur, — dédi. □ ■

15 We qollirini ulargha tegküzgendingin kéyin, u u yerdin ayrildi.

Puldarlar Xudaning padishahliqigha kirelemdu?

Mar. 10:17-31; Luqa 18:18-30

16 Mana, bir küni birsi uning aldigha kélip:

— Ustaz, men qandaq yaxshi ishni qilsam, menggülük hayatqa érishimen? — dep soridi.■

■ 19:6 1Kor. 7:10. □ 19:7 «Musa *peyghember* néme uchün *Tewrat qanunida* er kishi öz ayaligha talaq xétini bersila andin uni qoyuwétishke bolidu» — emrning toghrisi «Qan.» 24:1de tépilidu. ■ 19:7 Qan. 24:1; Yer. 3:1. □ 19:9 «Izahat» — bézi kona köchürülmilerde mushu yerde «we talaq qilin'ghan ayalni emrige alghan kishimu zina qilghan bolidu» dégen sözler qoshuldu. 5:32ni körüng. ■ 19:9 Mat. 5:32; Mar. 10:11; Luqa 16:18; 1Kor. 7:10. □ 19:10 «undaқта öylenmeslik yaxshi iken» — démek, muxlislarning öylishiche, talaq qilish imkaniyeti bolmisa («chiqish yoli bolmisa»), öylinish intayin qorunchluq ishtur. ■ 19:11 1Kor. 7:7,17. □ 19:12 «anisining baliyatqusidin tughma bezi aghwatlar bar» — «tughma aghwatlar» belkim tughma jinsiy iqtidari ajizlarni, ishqsiz kishilerni körsitidu; «bashqilar teripidin axta qilin'ghan» kona zamanlarda xan-padishahlarning ordilirida heremni bashqurush xizmiti uchün pichiwétilgen ademlerni körsitidu. «Ershning padishahliqi uchün öz-özini aghwat qilghanlar» belkim Xudaning xizmitide köprek waqit bolay dep öylinishtin waz kechkenlerni körsitidu. ■ 19:13 Mar. 10:13; Luqa 18:15. □ 19:14 «ersh padishahliqi del mushundaqlargha tewedur» — yaki «ersh padishahliqi del mushundaqlardin terkib tapqandur». ■ 19:14 Mat. 18:3; 1Kor. 14:20; 1Pét. 2:2. ■ 19:16 Mar. 10:17; Luqa 18:18.

17 U uningha:

— Némishqa mendin yaxshiliq toghrisida soraysen? «Yaxshi bolghuchilar» bolsa peqet birila bar. Emma hayatliqqa kirimen déseng, emrlerge emel qil, — dédi.

18 Qaysi emrlerge deysen? — dep soridi u.

Eysa uningha:

— «Qatilliq qilma, zina qilma, oghriliq qilma, yalghan guwahliq berme, ■

19 ata-ananggha hõrmet qil we qoshnangni özüngni söygendek söy» — dédi. □ ■

20 Yash yigit uningha: — Bularning hemmisige emel qilip kéliwatimen. Emdi manga yene néme kem? — dédi.

21 Eysa uningha:

— Eger mukemmel bolushni xalisang, bérip bar-yoqungni sétip, pulini kem-beghellerge bergin. Shuning bilen ershte xezineng bolidu. Andin kélip manga egeshkin, — dédi. ■

22 Yigit mushu sözni anglap, qayghugha chömüp u yerdin kétip qaldi. Chünki uning mal-mülki nahayiti köp idi.

23 Eysa muxlislirigha:

— Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, baylarning ersh padishahliqigha kirishi tesliktila bolidu. ■

24 We yene shuni silerge éytayki, tögining yingningning közidin ötushi bay ademning Xudaning padishahliqigha kirishidin asandur! — dédi.

25 Muxlislar buni anglap intayin bek heyran bolushup:

— Undaqta, kim nijatqa érisheleydu? — dep sorashti.

26 Emma Eysa ulargha qarap:

— Bu ish insan bilen wujudqa chiqishi mumkin emes, lékin Xudagha nisbeten hemme ish mumkin bolidu, — dédi. □ ■

27 Buning bilen Pétrus uningha:

— Mana, biz hemmidin waz kéchip sanga egeshtuq! Biz buning üçün némige érishimiz? — dep soridi. ■

28 Eysa ulargha mundaq dédi:

— Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, alemdeki hemme qaytidin yéngilan'ghinida, Insan'oghli shanliq textide olturghan waqtida, manga egeshken siler on ikki textte olturup, Israillarning on ikki qebilisige hõküm chiqirisiler. ■

29 Méning namim dep öyler, aka-uka, acha-singil qérindashliri, ata-anisi, ayali, baliliri yaki yer-zéminlardin waz kechkenlarning hemmisi ulargha yüz hesse artuq érishidu we menggülük hayatqa miras bolidu. □ ■

30 Lékin shu chaghda nurghun aldida turghanlar arqigha ötidu, nurghun arqida turghanlar aldigha ötidu. ■

■ 19:18 Mis. 20:12; Law. 19:18; Qan. 5:16-20; Rim. 13:9. □ 19:19 «qatilliq qilma, zina qilma, oghriliq qilma, yalghan guwahliq berme, ata-ananggha hõrmet qil we qoshnangni özüngni söygendek söy» — (18-19-ayet) oqurmenler shuninggha diqqet qilghan bolushi mumkinki, Eysa «on perman» ichidiki Xudagha munasiwetlik permanlarni yaki («qoshnangning nersilirini» tama qilma» dégen permanni tilgha alghini yoq. ■ 19:19 Law. 19:17; Mat. 22:39; Mar. 12:31; Gal. 5:14; Yaq. 2:8.

■ 19:21 Mat. 6:19; Luqa 12:33; 16:9; 1Tim. 6:19. ■ 19:23 Pend. 11:28; Mar. 10:23; Luqa 18:24.

□ 19:26 «Xudagha nisbeten hemme ish mumkin bolidu» — grék tilida: «Xuda bilen hemme ish mumkin bolidu». ■ 19:26 Ayup 42:2; Yer. 32:17; Zek. 8:6; Luqa 1:37; 18:27. ■ 19:27 Mat. 4:20; Mar. 10:28; Luqa 5:11; 18:28. ■ 19:28 Luqa 22:30. □ 19:29 «Méning namim dep öyler, aka-uka,

... yaki yer-zéminlardin waz kechkenler.» — grék tilida «méning namim üçün öyler, aka-uka... yaki yer-zéminlardin waz kechkenler...». ■ 19:29 Qan. 33:9; Ayup 42:12. ■ 19:30 Mar. 10:31; Luqa 13:30.

20

Üzümzarliqtiki ishlemchiler

1 — Chünki ersh padishahliqi bir yer igisige oxshaydu. Igisi üzümzarliqida ishleshke ademlerni yallash üçün tang seherde sirtqa chiqiptu.

2 U ishlemchiler bilen künlüki üçün bir kümüş dinardin bérishke kélishop, ularni üzümzarliqigha ewetipty. □

3 Saet toqquzlarda u yene sirtqa chiqip, bazarda bikar turghan bashqa kishilerni körüptu. □

4 Ulargha: «Silermu üzümzarliqimgha béringlar, heqqinglarga tégishlikini bérimen» — depty.

5 Ular üzümzarliqqa bériptu. Chüshte we saet üçtimu u yene chiqip yene shundaq qilipty. □

6 Lékin *kechqurun* saet beshlerde chiqqanda u yerde turghan yene bashqilarni körüp, ulardin: «Néme üçün bu yerde kün boyi bikar turisiler?» dep soraptu. □

7 Ular: «Bizni héchkim yallimidi» dep jawab qayturupty. U ulargha: «Undaqa, silermu üzümzarliqimgha bérip ishlenglar» — depty.

8 Kech bolghanda, üzümzarliq igisi ghojidarigha: «Ishlemchilerni chaqirip, eng axirida kelgenlerdin bashlap eng awwal kelgenlergiche hemmisining ish heqqini ber» depty.

9 Awwal kechqurun saet beshte ishqa kelgenler kélip, herbiri bir kümüş dinardin élipty.

10 Eng awwal yallap kélín'genlarning nöwiti kelgende, ular: Téximu köp ish heqqi alimizghu, dep oylishiptu; biraq ularmu bir kümüş dinardin élipty.

11 Ular ish heqqini alghini bilen yer igisidin aghrinip:

12 «Bu axirida kelgenler peqet bir saetla ishlidi, biraq siz ularni kün boyi japaliq we qattiq issiqni chekken bizler bilen barawer hésablidingizghu, dep ghudurishiptu.

13 Lékin *yer igisi* ularning birige jawab qayturup: «Burader, sanga naheqliq qilghinim yoq! Sen bilen bir kümüş dinargha kélishmigenmiduq?

14 Heqqingni élip qaytip ketkin. Bu axirida kelgen'gimu sanga oxshash bergüm bar.

15 Özümningkini özüm bilgenche ishlitish hoququm yoqmu? Séxiy bolghanliqimgha közüng qizirawatamdu?

16 Shundaq qilip «Aldida turghanlar arqigha ötidu, arqida turghanlar aldigha ötidu»; chünki chaqirilghanlar köp, emma tallan'ghanlar az bolidu. □ ■

Eysa ölüp tirilidighanliqini yene aldin éytidu

Mar: 10:32-34; Luqa 18:31-34

□ 20:2 «U ishlemchiler bilen künlüki üçün bir kümüş dinardin bérishke kélishop...» — «bir kümüş dinar» grék tilida «bir dinarius». □ 20:3 «Saet toqquzlarda» — grékche «küning üçinchi saiti» — yeni saet toqquzni körsitidu. Yehudiy xelqi üçün «toluq kün» (24 saet) kech saet altide bashlinidu; kechte «jések» ishlitilidu; etigen saet altidin kech saet altigiche «kündüz» déyilidu, kündüz on ikki saetke bölünidu (misalni Tewrat, «Yar.» 1:5in körgili bolidu). □ 20:5 «Chüshte we saet üçtimu u yene chiqip yene shundaq qilipty» — «chüshte» — eyni söz boyiche küning «altinchi saite» we «saet üçte» küning «toqquzinchi saite» (chüshtin kéyin saet üçlerde) déyilidu. □ 20:6 «kechqurun saet beshlerde» — grékche «küning on birinchi saiti etrapida», yeni chüshtin kéyin saet beshte. □ 20:16 «chünki chaqirilghanlar köp, tallan'ghanlar az bolidu» — mushu sözler bezi kona köchürmilerde tépilmaydu. ■ 20:16 Mat. 19:30; 22:14; Mar. 10:31; Luqa 13:30.

17 Eysa Yérusalémgha chiqiwétip, yolda on ikki muxlisini bir chetke tartip, ulargha mundaq dédi: □ ■

18 — Mana biz hazir Yérusalémgha chiqip kétiwatimiz. Insan'oghli bash kahinlar we Tewrat ustazlirigha tapshurulidu. Ular uni ölümge mehkum qilidu

19 andin uni mesxire qilip, qamchilap we kréstleshke yat elliklerge tapshuridu. Lékin u üçinchi küni qayta tirilidu. ■

Anining telipi

Mar. 10:35-45

20 Shu chaghda, Zebediyning oghullirining anisi ikki oghlini élip, Eysaning aldigha kélip uningdin bir ishni telep qilmaqchi bolup sejde qildi. □ ■

21 Néme teliping bar? — dep soridi u.

Ayal uninggha:

— Shuni emr qilghaysenki, séning padishahliqingda bu ikki oghlumdin biri ong yéningda, biri sol yéningda oltursun, — dédi.

22 Eysa ulargha jawaben: — Siler néme telep qiliwatqininglarni bilmeywatisiler. Men ichishke temshelgen qedehni ichelemsiler?

Ichelemiz, — déyishti ular. □ ■

23 U ulargha:

— Siler heqiqetenmu méning qedehimdin ortaq ichisiler. Biraq ong yaki sol yénimda olturush nésiwisi méning ixtiyarimda emes, belki Atam kimlerge teyyarlighan bolsa, shulargha nésip bolidu. ■

24 *Qalghan* on muxlis buningdin xewer tapqanda, ikki qérindishidin xapa boldi.

25 Lékin Eysa ularni yénigha chaqirip, mundaq dédi:

— Silerge melumki, ellerdiki hökümrnarlar qol astidikidikiler üstidin buyruqwazliq qilip hakimiyet yürgüzidu, we ularning hoquqdarliri ularni xojayinlariche idare qilidu. □ ■

26 Biraq silerning aranglarda shundaq bolmisun; belki silerdin kim üstün bolushni xalisa, silerning xizmitinglarda bolsun; ■

27 we kim aranglardikilerning aldinqisi bolushni xalisa, silerning qulunglar bolsun. ■

28 Insan'oghlimu derweqe shu yolda köpchilik xizmitimde bolsun démey, belki köpchilikning xizmitide bolay we jénimni pida qilish bedilige nurghun ademlerni hörlükke érishtürey dep keldi. □ ■

□ **20:17** «Yérusalémgha chiqiwétip...» — «Yérusalémgha bérish» herdaim «Yérusalémgha chiqiwétip...» dep ipadilidu. ■ **20:17** Mar. 10:32; Luqa 18:31; 24:7. ■ **20:19** Mat. 27:2; Luqa 23:1; Yuh. 18:28,31; Ros. 3:23. □ **20:20** «Zebediyning oghulliri» — Eysa chaqirghan on ikki rosuldin ikki, yeni Yuhanna we Yaqup. 4:21 we 10:2ni körüng. «bir ishni telep qilmaqchi bolup sejde qildi»

— yaki «bir ishni telep qilmaqchi bolup tizlinip bash urdi». ■ **20:20** Mar. 10:35. □ **20:22** «Men ichishke temshelgen qedehni ichelemsiler?» — bu aytetiki «qedeh» dégen söz, Eysaning tartidighan azab-oqubiti we kréstitki ölümünü közde tutidu. ■ **20:22** Luqa 12:49,50; Rim. 8:26.

■ **20:23** Mat. 25:34. □ **20:25** «ellerdiki hökümrnarlar qol astidikidikiler üstidin buyruqwazliq qilip hakimiyet yürgüzidu» — «eller» mushu yerde «yat eller», «Yehudiy emesler»ni (yeni Xudadin qorqmaydighan butpereslerni) körsitidu. ■ **20:25** Mar. 10:42; Luqa 22:25. ■ **20:26** 1Pét. 5:3.

■ **20:27** Mat. 23:11; Mar. 9:35; 10:43. □ **20:28** «... jénimni pida qilish bedilige nurghun ademlerni hörlükke érishtürey» — némidin «hörlük»ke érishidu? — gunahtin bolghan hörlük.

■ **20:28** Luqa 22:27; Yuh. 13:14; Ef. 1:7; Fil. 2:7; 1Tim. 2:6; 1Pét. 1:19

*Eysaning ikki emani saqaytishi**Mar. 10:46-52; Luqa 18:35-43*

²⁹ Ular Yérixo shehiridin chiqqanda, zor bir top ademler uninggha egiship mangdi. ■

³⁰ We mana, yol boyida olturghan ikki ema Eysaning u yerdin ötüp kéliwatqinini anglap:

— I Reb, Dawutning oghli, bizge rehim qilghaysen, — dep tovlidi.

³¹ Köpchilik ularni «Ün chiqarmanglar!» dep eyiblidu. Lékin, ular: — Ya Reb, i Dawutning oghli, bizge rehim qilghaysen! — dep téximu qattiq tovlidi.

³² Eysa qedimini toxtitip, ularni chaqirip:

— Siler üchün néme ish qilip bérishimni xalisiler? — dep soridi.

³³ Ya Reb, közlirimiz échilsun! — déyishti ular.

³⁴ Eysa ulargha ich aghritip, qolini ularning közlige tegküziwidi, közliri shuan eslige kélip köridighan boldi; ular derhal uninggha egiship mangdi.

21*Eysaning Yérusalémgha tentenilik kirishi**Mar. 11:1-11; Luqa 19:28-38; Yh. 12:12-19*

¹ Ular Yérusalémgha yéqinlaship, Zeytun téghining étikidiki Beyt-Fagi yézisigha kelginide, Eysa ikki muxlisigha munularni tapilap aldin ewetti. ■

² — Siler udulunglardiki yézigha béringlar. Barsanglarla, baghlaqliq bir éshek we uning yénidiki bir texeyni körisiler. Ularni yéshup aldimgha yétilep kélinglar.

³ Eger birsi silerge bir néme dése, «Rebning bulargha hajiti chüshti» denglar, u derhal ularni qoyup béridu.

⁴ Bu pütün weqe peyghember arqiliq éytilghan munu sözlerni emelge ashurush üchün boldi: —

⁵ «Zion qizigha éytinglar:

— Mana, Padishahing kéliwatidu,
Kemter-mömin bolup, minip bir éshekke,
Boyunturuqluq éshekning texiyige,
Kéliwatidu yéninggha séning». □ ■

⁶ Emdi héliqi ikki muxlis bérup Eysaning tapilighinidek qildi.

⁷ Éshek bilen texeyni yétilep kélip, üstige yépincha-chapanlirini saldi we u üstige mindi. □ ■

⁸ Emdi top-top kishiler yépincha-chapanlirini yolgha payandaz qilip saldi; yene bir qismi derex shaxlirini késip yolgha yayatti.

⁹ Aldida mangghan we keynidin egeshken top-top xalayıq: —

«Dawutning oghligha hosanna bolghay!

Perwerdigarning namida kelgüchige mubarek bolsun!

■ **20:29** Mar. 10:46; Luqa 18:35. ■ **21:1** Mar. 11:1; Luqa 19:29. □ **21:5** «Zion qizigha éytinglar:

— Mana, Padishahing kéliwatidu, kemter-mömin bolup, minip bir éshekke, boyunturuqluq éshekning texiyige, kéliwatidu yéninggha séning» — bésharet «Zek.» 9:9dın élin'ghan. «Zion» — Yérusalém jaylashqan taghni körsitidu. ■ **21:5** 1Pad. 1:38-40; Yesh. 62:11; Zek. 9:9; Yuh. 12:15.

□ **21:7** «... üstige yépincha-chapanlirini saldi» — démek, égiri yoq idi. ■ **21:7** 2Pad. 9:13; Yuh. 12:14.

Ershielada teshekkür-hosannalar oqulsun!» – dep warqirishatti. □ ■

¹⁰ U Yérusalémgha kirgende, pütkül sheher lertzige keldi. Kishiler:

– Bu zadi kimdu? – déyishetti.

¹¹ Xalayıq:

– Bu Galiliye ölkisidiki Nasaretlik peyghember Eysa, dep jawab bérishetti.

Eysaning ibadetxanini soda-sétiqtin tazlishi

Mar. 11:15-19; Luqa 19:45-48; Yh. 2:13-22

¹² Emdi Eysa ibadetxana hoylilirigha kirip, u yerde élim-sétim qiliwatqanlarning hemmisini heydep chiqardi. Pul tégishküchilerning shirelirini we paxtek-kepter satquchilarning orundqlirini örüp, □ ■

¹³ ulargha:

– *Muqeddes yazmilarda Xudaning:* «Méning öyüm dua-tilawetxana dep atilidu» dégen sözi pütülgen; lékin siler uni bulangchilarning uwisigha aylanduruwapsiler! – dédi. □ ■

¹⁴ Ibadetxana hoylilirida bolghanda qarighu we tokurlar uning aldigha keldi, u ularni saqaytti.

¹⁵ Lékin bash kahinlar bilen Tewrat ustazliri uning yaratqan möjizilirini körüp we balilarning ibadetxanida: «Dawutning oghligha hosanna-teshekkürler bolghay!» dep towlighinini anglap ghezeplendi. ■

¹⁶ Ular uninggha:

– Bu balilarning néme dewatqanliqini anglawatamsen? – dep soridi.

U ulargha: – Anglawatimen! Siler *muqeddes yazmilardin* shuni oqup baqmighanki, «Özüngge kichik balilar we bowaqlarning tilliridin medhiye sözlirini mukemmel qilding» dédi. □ ■

¹⁷ Andin u ulardin ayrilip, sheherdin chiqip Beyt-Aniya yézisigha bérıp, shu yerde qondi.

□ **21:9** «Dawutning oghligha hosanna bolghay! Perwerdigarning namida kelgüchige mubarek bolsun! Ershielada teshekkür-hosannalar oqulsun!» — bu sözler «Zeb.» 118:25-26diki bésharettin élin'ghan. «Hosanna» dégen söz «Qutquzhaysen, i Perwerdigar» dégen menide. Injil dewrige kelgende «Xudagha teshekkür-hemodusana» dégen menidimu bolghan. «Zebur» 118-küyidiki izahatlarinimu körüng.

■ **21:9** Zeb. 118:25-26 □ **21:12** «Emdi Eysa ibadetxana hoylilirigha kirip...» — ibadetxana — eyni chaghda, Yehudiylarning nurgun ibadetxaniliri (sinagoglar) idi; mushu yerde körsitilgen «ibadetxana» Yehudiylarning eng köp yigihilip ibadet qilidighan jayi idi. Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche, peqet «Xuda Öz namini qoyghan» Yérusalémdeki bu merkiziy ibadetxanidila qurbanliq qilsa toghra bolatti. ■ **21:12** Qan. 14:26; Mar. 11:15; Luqa 19:45; Yuh. 2:14. □ **21:13** «Muqeddes yazmilarda Xudaning:

«Méning öyüm dua-tilawetxana dep atilidu» dégen sözi pütülgen; lékin siler uni bulangchilarning uwisigha aylanduruwapsiler!» — Tewrat, «Yesh.» 56:7 we «Yer.» 7:11ni körüng. Eysaning «bulangchilarning uwisi» dégen sözi ikki bisliq bolup, bir tereptin bash kahinlarning sodigerlerge qurbanliqlarni sétish hoquqini sétip bergenlikini körsitidu; ikkinchidin, bu kahinlarning xelqing Xudaning heqiqitini anglash pursitini bulap, uning ornigha özlirining mertiwisini yuqiri kötüridighan her türlüq qaide-yosunlarni ularning boynigha artip qoyghanliqini körsitidu. ■ **21:13** 1Pad. 8:29; Yesh. 56:7; Yer. 7:11; Luqa 19:46. ■ **21:15** Mar. 11:27.

□ **21:16** «Siler muqeddes yazmilardin shuni oqup baqmighanki...» — oqurmenlarning éside barki, «shuni oqup baqmighanki...?» dégen ibare Perisiyler we Saduqiylarning eng yaxshi köridighan ibarilirining biri idi. «Özüngge kichik balilar we bowaqlarning tilliridin medhiye sözlirini mukemmel qilding» — «Zeb.» 8:2. ■ **21:16** Zeb. 8:2

*Enjür derixini eyiblesh**Mar. 11:12-14; 20-24*

- 18 Emdi seherde, sheherge qaytip kétivatqanda, uning qorsiqi achqanidi. ■
- 19 U yol boyidiki bir tüp enjür derixini körüp, uning yénigha bardı. Lékin derextin yopurmaqtin bashqa héch nerse tapalmay, uninggha qarap: — Hazirdin bashlap sendin menggü méwe bolmisun! — déwidi, enjür derixi shuan qurup ketti. □ ■
- 20 Muxlislar buni körüp teejüplinip: — Enjür derixi némanche tézla qurup ketti! — dédi. □
- 21 Eysa ulargha jawab berdi: — Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, eger héch guman bolmay ishenchinglar bar bolsa, enjür derixide bolghan ishlar bolupla qalmay, belki siler hetta bu taghqa: «Bu yerdin kötürülüp déngizgha tashlan!» désenglar, u shundaq bolidu, dédi. ■
- 22 Dua qilip némini tilisenglar, ishenchinglar bolsila, shulargha érishisiler. ■

*Eysaning hoquqining sürüshürülüşhi**Mar. 11:27-33; Luqa 20:1-8*

- 23 U ibadexana hoyllirigha kirgendin kéyin, kishilerge telim bériwatqanda, bash kahinlar we aqsaqallar uning aldigha kélip: — Sen qiliwatqan bu ishlarni qaysi hoquqqa tayinip qiliwatisen? Sanga bu hoquqni kim bergen? — dep sorashti. ■
- 24 Eysa ulargha jawab bérip: — Men awwal silerge bir soal qoyay. Eger siler jawab bersenglar, menmu bu ishlarni qaysi hoquqqa tayinip qiliwatqanliqimni éytmen.
- 25 Yehya yürgüzgen chömüldürüş nedin kelgen? Ershtinmu, yaki insanlardinmu? — dep soridi. Ular özara mulahize qiliship: — Eger «Ershtin kelgen» dések, u bizge: «Undaqa, siler néme üçün uninggha ishenmidinglar?» deydu. □
- 26 Eger: «Insanlardin kelgen» dések, xelqtin qorqimiz, chünki ular hemmisi Yehyani peyghember dep bilidu — déyishti. ■
- 27 Buning bilen, ular Eysagha: Bilmeymiz, — dep jawab bérishti. — Undaqa, menmu bu ishlarni qaysi hoquqqa tayinip qiliwatqanliqimni éytmaymen, — dédi u ulargha.

Ikki ogul toghrisidiki temsil

- **21:18** Mar. 11:12,20. □ **21:19** «U yol boyidiki bir tüp enjür derixini körüp, uning yénigha bardı. Derextin yopurmaqtin bashqa héch nerse tapalmay, uninggha qarap: — Hazirdin bashlap sendin menggü méwe bolmisun! — déwidi, enjür derixi shuan qurup ketti» — Pelestindiki enjür derexliride yopurmaq bolsa, méwimu bolushi kérek. Bu karamet möjize rohiy bir heqiqetni süretlep béridu, elwette. □ **21:19** Hosh. 9:10 □ **21:20** «Enjür derixi némanche tézla qurup ketti!» — yaki «Enjür derixi qandaqmu birdinla qurup ketti!» ■ **21:21** Mat. 17:20; Luqa 17:6. ■ **21:22** Mat. 7:7; Mar. 11:24; Luqa 11:9; Yuh. 14:13; 16:24; Yaq. 1:5; 1Yuh. 3:22. ■ **21:23** Mis. 2:14; Mar. 11:27; Luqa 20:1; Ros. 4:7; 7:2. □ **21:25** «Yehya yürgüzgen chömüldürüş nedin kelgen? Ershtinmu, yaki insanlardinmu?» — mushu diniy erbablarning hemmisi dégüdek Yehya peyghemberning yetküzgen xewirige jawaben: «Bizge towa qilish kérek emes» dégen we Yehya «Méning keynimde kélidighan» dep körsetken Mesihning kélishige ishenmey, uning chömüldürüşini ret qilghanidi. ■ **21:26** Mat. 14:5; Mar. 6:20.

28 Emdi bu ishqa qandaq qaraysiler? Bir ademning ikki oghli bar iken. U birinchi oghlining yénigha kélip: «Oghlum, bügün üzümzarliqimgha béríp ishligin» deptu.

29 «Barmaymen» deptu u, lékin kéyin pushayman qilip yenila bériptu.

30 U ikkinchi oghlining yénigha kélip uninghimu shundaq deptu. U: «Xop emdim, baray» deptu-yu, lékin barmaptu.

31 Bu ikkiylenning qaysisi atisining iradisini ada qilghan bolidu? — Birinchi oghli, — dep jawab berdi ular.

Eysa ulargha mundaq dédi:

— Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, bajgirlar bilen pahishiler Xudaning padishahliqigha silerdin burun kirmekte. □

32 Chünki gerche Yehya *peyghember* silerge heqqaniyet yolini ayan qilghili kelgen bolsimu, siler uninggha ishenmidinglar; lékin bajgirlar bilen pahishiler uninggha ishendi. Siler buni körüp turup, hetta kéyinki waqitlarda yolunglardin pushayman qilmay uninggha ishenmidinglar. □ ■

Rezil baghwenler heqqidiki temsil

Mar. 12:1-12; Luqa 20:9-19

33 Yene bir temsilni anglanglar: Bir yer igisi bir üzümzarliq berpa qilip, etrapini chitlaptu. U uningda bir sharab kölchiki qéziptu we bir közet munari yasaptu. Andin u üzümzarliqni baghwenlerge ijarige béríp, özi yaqa yurtqa kétiptu. ■

34 Üzüm pesli yéqinlashqanda, Özige tégishlik hosulni éliwélishe üçün qullirini baghwenlerning yénigha ewetipty.

35 Lékin baghwenler qullirini tutup, birini dumbalaptu, birini öltürüwétipty, yene birini chalma-késeke qilipty. ■

36 U yene bir qétim aldinqidinmu köp qullirini ewetipty, biraq baghwenler ularghimu oxshash muamile qilipty.

37 Axirda, u «Oghlumnighu hörmét qilar» dep, oghlini ewetipty.

38 Lékin baghwenler oghulni körüp, özara: «Bu bolsa mirasxor; kélinglar, uni öltürüwétip mirasini igiliwalayli» déyishipty. ■

39 Shuning bilen uni tutup üzümzarliqning sirtigha tashlap öltürüwétipty.

40 Emdi üzümzarliqning igisi kelgende, shu baghwenlerni qandaq qilar?

41 Ular uninggha:

— Bu rezil ademlerni wehshiylik bilen yoqitidu. Üzümzarliqni bolsa méwilirini öz waqtida özige tapshuridighan bashqa baghwenlerge ijarige béridu, — dep jawab bérishiti.

42 Eysa ulardin soridi:

— Muqeddes yazmilardiki munu sözlerni oqup baqmighanmusiler?: —

«Tamchilar tashliwetken tash bolsa, Burjek téshi bolup tiklendi.

□ **21:31** «bajgirlar bilen pahishiler...» — «bajgirlar» toghrisida 18:18diki izahatni körüng. «**bajgirlar bilen pahishiler Xudaning padishahliqigha silerdin burun kirmekte**» — «kirmekte» dégen sözge qarighanda, «bajgirlar we pahishiler» awwal Yehya peyghemberning agah-guwaqliqi arqiliq towa qilghan, andin eyni chaghda Mesihning agah-guwaqliqi arqiliq Xudaning padishahliqigha téximu kirawatqanidi. □ **21:32** «silerge heqqaniyet yolini ayan qilghili kelgen ...» — yaki «silerge heqqaniyet yolini élip barghili kelgen». Grék tilida peqet: «silerge heqqaniyet yolida kelgen...» déyilidu.

■ **21:32** Mat. 3:1. ■ **21:33** Zeb. 80:8-9; Yesh. 5:1-7; Yer. 2:21; 12:10; Mar. 12:1; Luqa 20:9. ■ **21:35** 2Tar. 24:21. ■ **21:38** Yar. 37:18; Zeb. 2:1, 8; Mat. 26:3; 27:1; Yuh. 11:53; Ibr. 1:2.

Bu ish Perwerdigardindur,
Bu közimiz aldida karamet bir ishtur».□ ■

⁴³ Shu sewebtin silerge shuni éytip qoyayki, Xudaning padishahliqi silerdin tartiwélinip, uninggha muwapiq méwilerni béridighan bashqa bir elge ata qilinidu. ■

⁴⁴ Bu «tash»qa yiqilghan kishi pare-pare bolup kétidu; lékin bu tash herkimning üstige chüshse, uni kukum-talqan qiliwétidu.□ ■

⁴⁵ Bash kahinlar we Perisiyler uning éytqan temsillirini anglap, ularni özlirige qaritip éytqanliqini chüshendi. ■

⁴⁶ Uni tutush yolini izdigen bolsimu, lékin xalayıq uni peyghember dep qarighachqa, ulardin qorqushti.■

22

Toy ziyapiti toghrisidiki temsil

Luqa 14:15-24

¹ Eysa ulargha yene temsiller bilen mundaq dédi:

² Ersh padishahliqi xuddi öz oghli üçün toy ziyapitini teyyarlighan bir padishahqa oxshaydu.■

³ U chakarlini toy ziyapitige tekliq qilin'ghanlarni chaqirishqa ewetiptu, lékin ular kélishe unimaptu.

⁴ U yene bashqa chakarlini ewetip, ulargha tapilap: «Chaqirilghanlarga: — Mana, men ziyapitimni teyyar qildim; méning torpaqlirim, bordaq mallirim soyuldi, hemme nerse teyyar. Ziyapetke merhemet qilghay, deydu, dep éytinglar, — deptu.

⁵ Biraq ular tekliqini étibargha almay, birsi étizliqigha ketse, yene biri so-disigha kétiptu.

⁶ Qalghanliri bolsa *padishahning* chakarlini tutuwélip, xorlap óltürüwétiptu.

⁷ Padishah buni anglap qattiq ghezeplinip, eskerlini chiqirip, u qatillarni yoqitip, ularning shehirige ot qoyuwétiptu.

⁸ Andin u chakarlirigha: «Toy ziyapiti teyyar boldi, lékin chaqirilghanlar *méhmanliqqa* munasip kelmidi.

⁹ Emdi siler acha yollargha bérip, udul kelgen ademlerning hemmisini toy ziyapitige tekliq qilinglar» deptu.

¹⁰ Buning bilen chakarlar yollargha chiqip, yaxshi bolsun, yaman bolsun, udul kelgenliki ademlerning hemmisini yighip ekeptu. Toy soruni méhmanlar bilen liq toluptu.

□ **21:42** «Tamchilar **tashliwetken tash bolsa, burjek téshi bolup tiklendi**» — «burjek téshi» bolsa herqandaq imaretning ulidiki eng muhim uyultash bolup, ul sélin'ghanda birinchi bolup qoyulidighan tashtur. Yehudiy kattiwashlar «rohiy hayat»ning burjek téshi bolghan Mesihni tashliw-etmekchi idi, we derweqe tashliwetti. Mesih neqil keltürgen sözler — «Zeb.» 118:22-23. ■ **21:42** Zeb. 118:22-23; Yesh. 8:14; 28:16; Mar. 12:10; Luqa 20:17; Ros. 4:11; Rim. 9:33; 1Pét. 2:6. ■ **21:43** Mis. 32:10; Yesh. 55:5; Mat. 8:12. □ **21:44** «Bu «tash»qa **yiqilghan kishi pare-pare bolup kétidu; lékin bu tash herkimning üstige chüshse, uni kukum-talqan qiliwétidu**» — «tash» bolsa Eysa özi, elwette. 42-ayetni körüng. Eysaning bu sözi toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtitilmiz. ■ **21:44** Yesh. 8:15; Dan. 2:34; Zek. 12:3; Luqa 20:18. ■ **21:45** Luqa 20:19. ■ **21:46** Luqa 7:16; Yuh. 7:40.

■ **22:2** Luqa 14:6; Weh. 19:7.

11 Padishah méhmanlar bilan körüşkili kirgende, u yerde ziyapet kiyimi kiyimigen bir kishini körüptu. □

12 Padishah uningdin: «Burader, ziyapet kiyimi kiymey, bu yerge qandaq kirding?» dep soraptu, biraq u kishi jawab bérelmey qaptu.

13 Padishah chakarlirigha: «Uni put-qolliridin baghlap, téshidiki qarang-ghuluqqa achiqip tashlanglar! U yerde yigha-zarlar kütürülide, chishlirini ghuchurlitidu» deptu. ■

14 Chünki chaqirilghanlar köp, lékin tallan'ghanlar azdur. ■

«Baj tapshuramduq?» dégen qiltaq

Mar. 12:13-17; Luqa 20:20-26

15 Buning bilen Perisiyler u yerdin chiqip, qandaq qilip uni öz sözi bilen tuzaqqa chüshürüş heqqide meslihetleshti. ■

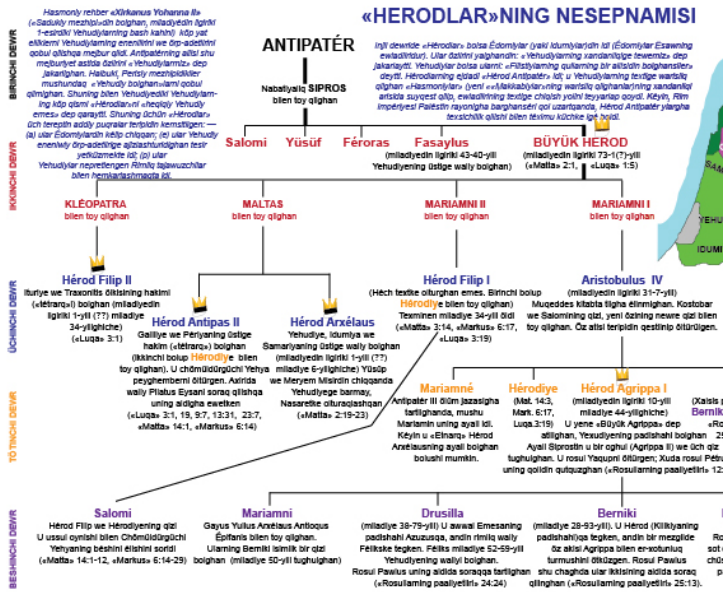
16 Ular muxlisirini Hérodning terepdarliri bilen bille uning yénigha ewetip:

– Ustaz, silini semimiy adem, kishilerge Xudaning yolini sadiqliq bilen ögitip kéliwatidu we ademlerge qet'iy yüz-xatire qilmay héchkimge yan basmaydu, dep bilimiz. □

□ 22:11 «Padishah méhmanlar bilan körüşkili kirgende, u yerde ziyapet kiyimi kiyimigen bir kishini körüptu» — bu sözge qarighanda shu waqıtlarda katta toy ziyapetliride sahibxan özi herbir méhman'gha alahide bir ziyapet kiyimi sowghat qilatti. Undaq kiyimni kiyishni ret qilish sahibxan'gha intayin bihörmelik bolatti. ■ 22:13 Mat. 8:12; 13:42; 24:51; 25:30; Luqa 13:28.

■ 22:14 Mat. 20:16. ■ 22:15 Mar. 12:13; Luqa 20:20. □ 22:16 «Hérod padishahning terepdarliri» — Hérod padishah Rim impériyesi teripidin teyinlen'gen bolup, u Yehudiy bolmighachqa Yehudiylarning köpinchisi uninggha intayin öch idi. Shundaq bolghini bilen öz menpeitini közleydighan, uni qollaydighan «Hérod terepdarliri» bar idi. «Hérodlar» toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng.

«HERODLAR»NING NESEPNAMISI

«Herodlar»ning neseplanisi

- 17 Qéni, qandaq oylayla? *Rim impérotori* Qeyserge baj-séliy tapshurush Tewrat qanunigha uyghunmu-yoq? — déyishti. □
- 18 Lékin Eysa ularning rezil niyitini bilip: — Ey saxtipezler, méni némishqa sinimaqchisiler?
- 19 Qéni, bajgha tapshurulidighan bir tengge manga körsitinglar, — dédi. Ular bir dinar pulini ekeldi.
- 20 U ulardin: — Buning üstidiki sûret we nam-isim kimning? — dep soridi.
- 21 Qeyserning, — dep jawab berdi ular. U ulargha: — Undaq bolsa, Qeyserning heqqini Qeyserge, Xudaning heqqini Xudagha tapshurunglar, — dédi. □ ■
- 22 Ular bu sózni anglap, heyran bolup qélishiti-de, uning yénidin kétip qaldi.

□ **22:17** «Rim impérotori Qeyser...» — Rimning herbir impérotorigha «Qeyser» dégen nam-unwan béreletti; mesilen, Qeyser Awghustus, Qeyser yulius, Qeyser Tibérius qatarliqlar. «Rim impérotori Qeyserge baj-séliy tapshurush Tewrat qanunigha uyghunmu-yoq?» — eyni waqitta, Yehudiylar rimliqlarning zulmi astida yashawatqanidi, eger Eysa: «Rim impérotorigha baj tapshurush toghra» dese, bu geytin azadiqni istigén Yehudiylar uni «Mana taza bir yalaqchi, xain iken» dep tillishatti. «Baj tapshurmasliq kérek» dégen bolsa, u Rim impériyesige qarshi qilqan bolatti; andin ular uni Rim waliyisigha erz qilgan bolatti. Ular mushundaq soallarni sorash arqiliq Eysani gépidin tutuwélip, rimliqlarning qoligha tapshurup, uninggha ziyankeshlik qilmaqchi bolushqan. □ **22:21** «Qeyserning heqqini Qeyserge, Xudaning heqqini Xudagha tapshurunglar» — Qeyserge Qeyserning heqqi (uning sûriti chüshürülgén nerse)ni tapshurunglar — démek, baj tölesh kérek. Emma qandaq nevrre üstide «Xudaning sûriti» bar? Insan özi «Xudaning sûriti» bolghachqa, biz pütünimizni Xudagha tapshurishimiz kérekur («Yar»: 1:26-27ni köring). ■ **22:21** Mat. 17:25; Rim. 13:7.

*Tirilishke munasiwetlik mesile**Mar. 12:18-27; Luqa 20:27-40*

23 Shu küni, «Ölgenler tirilmeydu» deydighan Saduqiylar uning aldigha kélip qistap soal qoydi: □ ■

24 — Ustaz, Musa *peyghember Tewratta*: «Bir kishi perzentsiz ölüp ketse, uning aka yaki inisi tul yenggisini emrige élip, qérindishi üçün nesil qaldurushi lazim» dep tapilghan. □ ■

25 Burun arimizda yette aka-uka bar idi. Chongi öylen'gending kéyin ölüp ketti. Perzent körmigenliktin, ayalini ikkinchi qérindishining emrige qaldurdi.

26 Biraq ikkinchisidiki ehwalmu uningkiye oxshash boldi, andin bu ish üçinchiside taki yettinchi qérindashqiche oxshash dawamlashti.

27 Axirda, u ayalmu ölüp ketti.

28 Emdi tirilish künde bu ayal yette aka-ukining qaysisining ayali bolidu? Chünki uni hemmisi emrige alghan-de!

29 Eysa ulargha mundaq jawab berdi:

— Siler ne muqeddes yazmilarni ne Xudaning qudrisini bilmigenlikinglar üçün azghansiler.

30 Chünki ölümdin tirilgende insanlar öylenmeydu, erge tegmeydu, belki Xudaning ershtiki perishtilirige oxshash bolidu.

31 Emdi ölümdin tirilish mesilisi heqqide Xudaning silerge éytqan:

32 «Men Ibrahim, Ishaq we Yaquplarning Xudasidurmen!» dégen shu sözini oqumidinglarmu? Xuda ölüklerning emes, belki tiriklarning Xudasidur!». □ ■

33 Bu sözni anglighan xelq uning telimidin heyranuhes qélishiti. ■

*Eng muhim emr**Mar. 12:28-34; Luqa 10:25-28*

34 Perisiyler uning Saduqiylarning aghzini tuwaqlighanliqini anglap, bir yerge jem bolushti. ■

35 Ularning arisidiki bir Tewrat-qanun ustazi uni sinash meqsitide uningdin: ■

36 — Ustaz, Tewrat qanunidiki eng muhim emr qaysi? — dep qistap soridi.

37 U uninggha mundaq dédi:

— «Perwerdigar Xudayingni pütün qelbing, pütün jéning, pütün zéhning bilen söygin» □ ■

38 — eng ulugh, birinchi orunda turidighan emr mana shu.

39 Uninggha oxshaydighan ikkinchi emr bolsa «Qoshnangni özüngni söygendeك söy». □ ■

40 Pütün Tewrat qanuni we peyghemberlarning sözliri bu ikki emрге ésilghan halda mangidu.

□ 22:23 «Ölgenler tirilmeydu» deydighan Saduqiylar — «Saduqiylar» toghruluq 16:1diki izahatni we shundaqla «Tebirler»nimu körüng. ■ 22:23 Mar. 12:18; Luqa 20:27; Ros. 23:8. □ 22:24 «Bir kishi perzentsiz ölüp ketse, uning aka yaki inisi tul qalghan yenggisini emrige élip, qérindishi üçün nesil qaldurushi lazim» — «Qan.» 25:5. ■ 22:24 Qan. 25:5-6; Yar. 38:8. □ 22:32 «Men Ibrahim, Ishaq we Yaquplarning Xudasidurmen!» — «Mis.» 3:6. ■ 22:32 Mis. 3:6,15. ■ 22:33 Mat. 7:28. ■ 22:34 Mar. 12:28. ■ 22:35 Luqa 10:25. □ 22:37 «Perwerdigar Xudayingni pütün qelbing, pütün jéning, pütün zéhning bilen söygin» — «Qan.» 6:5. ■ 22:37 Qan. 6:5; 10:12; 30:6; Luqa 10:27. □ 22:39 «Qoshnangni özüngni söygendeك söy» — «Law.» 19:18. ■ 22:39 Law. 19:18; Mar. 12:31; Rim. 13:9; Gal. 5:14; Ef. 5:2; 1Tés. 4:9; Yaq. 2:8.

Qutquzghuchi-mesih – Dawutning oghli hem uning Rebbi

Mar. 12:35-37; Luqa 20:41-44

⁴¹ Perisiyler jem bolup turghan waqıtta, Eysa ulardin: ■

⁴² — Mesih toghrisida qandaq oylawatisiler? U kimning oghli? — dep soridi. Dawutning oghli, — déyishti ular.

⁴³ U ulargha mundaq dédi:

Undaқта, néme üçün *Zeburda* Dawut uni Rohta «Rebbim» dep atap, —□

⁴⁴ «Perwerdigar méning Rebbimge éyttiki: —

«Men séning düşmenliringni ayighing astida dessetküche,

Ong yénimda olturghin!» — deydu?□⁴⁵ Dawut *Mesihni* shundaq «Rebbim» dep atighan tursa, emdi u qandaqmu Dawutning oghli bolidu?□

⁴⁶ We héchkim uninggha jawaben bir éghizmu söz qayturalmidi; shu kündin étibaren, héchkim uningdin soal sorashqimu pétinalmidi.

23

*Saxtipezlerning haligha way! *** «Yette «way!»»*

Mar. 12:38-40; Luqa 11:37-52; 20:45-47

¹ Bu sözlerdin kéyin, Eysa top-top xalayıqqa we muxlisirigha mundaq dédi:

² — Tewrat ustazliri we Perisiyler Musa peyghemberning *höküm chiqirish* ornida olturghan bolidu.□ ■

³ Shunga, ularning silerge éytqan hemme sözlirige köngül qoyup, dégenlirini qilinglar. Lékin ularning qilghanliridek qilmanglar; chünki ular özlirining déginige özliri emel qilmaydu,■

⁴ Belki ular kötürelmigüdek éghir yüklerni baghlap ademlerning zimmissige artip qoyidu. Emma özliri bu yüklerni kötürüşke birmu barmiqini midirliwishni xushyaqmaydu.□ ■

⁵ Ular hemme emellirini insanlarga köz-köz qilish üçünla qilidu; chünki ular «ayet qapliri»ni keng qilip chigiwélip, tonlirining chuchilirini uzun

■ **22:41** Mar. 12:35; Luqa 20:41. □ **22:43** «Dawut uni Rohta «Rebbim» dep atap...» — «Rohta» — Xudaning Muqeddes Rohida. □ **22:44** Dawut «Perwerdigar Méning Rebbimge éyttiki: — «Men séning düşmenliringni ayighing astida dessetküche, ong yénimda olturghin!» — deydu» — «Zeb.»

110:1. ■ □ **22:45** «Dawut *Mesihni* shundaq «Rebbim» dep atighan tursa, emdi u qandaqmu Dawutning oghli bolidu?» — démek, Qutquzghuchi-Mesih padishah Dawutning ewladi bolsimu, lékin padishah Dawut Mesihni «Rebbim» dégen yerde Mesih Dawutning ulugh bolidu, hem tughulushin burunla «Reb» süpitide idi. □ **23:2** «Tewrat ustazliri we Perisiyler Musa peyghemberning *höküm chiqirish ornida olturghan bolidu*» — grék tilida sözmüsöz: «Tewrat ustazliri we Perisiyler Musaning ornigha bésip olturghan bolidu». Démek, Tewrat qanunigha tebir bérish we qanunigha asasen

devalarda *höküm chiqirish* hoquqi ulargha tapshurulghan. Shu terepte xelq ulargha boysunushi kérek idi. ■ **23:2** Neh. 8:4 ■ **23:3** Qan. 17:19; Mal. 2:6; Rim. 2:19. □ **23:4** «Ular, *yeni Perisiyler* kötürelmigüdek éghir yüklerni baghlap ademlerning zimmissige artip qoyidu» — «éghir yükler» her türlü k qattiq diniy qaide-yosunlarni körsitidu. ■ **23:4** Yesh. 10:1; Luqa 11:46; Ros. 15:10.

sanggilitip qoyidu; □ ■

⁶ ular ziyapetlerde törde, sinagoglarda aldinqi orunlarda olturushqa, ■

⁷ bazarlarda kishilarning ulargha bolghan *uzun* salamlirigha we özlirini «Ustaz, ustaz» dep atashlirigha amraq kélidu. □ ■

⁸ Biraq siler bolsanglar «Ustaz» dep atilishni qobul qilmanglar; chünki silerning yalghuz birla ustazinglar bar we hemminglar qérindashtursiler. □

⁹ Yer yüzide héchqandaq kishini «Atam» démenglar, chünki peqet birla Atanglar, yeni ershte Turghuchi bardur. □ ■

¹⁰ Siler «muellim» dep atilishnimu qobul qilmanglar, chünki peqet birla muellim, yeni Mesihning özi bardur;

¹¹ belki aranglarda eng mertiwilik bolghan kishi silerning xizmitinglarda bolidu. ■

¹² Özini yuqiri tutmaqchi bolghini töwen qilinidu, özini töwen tutqini yuqiri qilinidu. ■

¹³ Biraq halinglarga way, ey Tewrat ustazliri we Perisiyler, saxtipezler! Siler ersh padishahliqining ishikini insanlarga taqap kéliwatisiler! Ya özünglar kirmeyisiler, ya kirishni istigenlarning kirishige yol qoymaysiler. ■

¹⁴ Halinglarga way, ey Tewrat ustazliri we Perisiyler, saxtipezler! Siler tul ayallarning mal-dunyasinu yewatisiler, shundaqtimu bashqilar aldida teqwadar körünsek dep, uzundin-uzun dua qilisiler. Shunga, siler téximu éghir jazagha tartilisiler. □ ■

¹⁵ Halinglarga way, ey Tewrat ustazliri we Perisiyler, saxtipezler! Siler birla ademni étiqadinglarga kirgüzüş üçhün, déngiz we quruqluqni kézip chiqisiler. Biraq u kishi kirgüzülgendin kéyin, siler uni özliringlardin ikki hesse better bolghan dozaxning perzenti qilip yétishtürüp chiqisiler. □

□ **23:5** «Ular «ayet qapliri»ni keng qilip chigiwélip,...» — «ayet qapliri» teqwadarliqni bildürüş üçhün péshane yaki üsti bilikike chigiwélinidighan, ichige Tewrattin élin'ghan ayetler yézilghan pütük sélin'ghan kichik qap. Ular bu ishni «Mis.» 13:9, 16 we «Qan.» 6:8, 11:8ge asasen adet qilghan. «Ular... tonlirning chuchilirini uzun sanggilitip qoyidu» — Tewrat boyiche er kishiler tonlirigha mushundaq chuchilarni békitishi kérek (chuchilar kök renglik bolghachqa, Xudaning «köktin chüshürülgén» emlirige esletme bolsun dégen meqsette békitilishke buyrulghan — «Chöl.» 15:38-39 we «Qan.» 22:12ni körüng). Biraq perisiyler peqet özlirini teqwadar körsitish üçhün shundaq qilatti. ■ **23:5** Chöl. 15:38; Qan. 6:8; 22:12; Mat. 6:5. ■ **23:6** Mar. 12:38,39; Luqa 11:43; 20:46. □ **23:7**

«Bazarlarda kishilarning ulargha bolghan uzun salamlirigha... amraq kélidu» — «uzun» dégen söz grékche tékiste yoq; tarix tetqiqatirigha asasen ulargha qilghan «salamlar»ni intayin uzun we murekkep dep bilimiz. «özlirini «ustaz, ustaz» dep atashlirigha amraq kélidu» — mushu yerde «Ustaz» grék tilida (ibraniy tilidimu oxshash) «Rabbi» dégen söz bilen ipadilidu. ■ **23:7** Yaq. 3:1.

□ **23:8** «Biraq siler bolsanglar «Ustaz» dep atilishni qobul qilmanglar» — yuqiriqi izahatni körüng. □ **23:9** «Yer yüzide héchqandaq kishini «Atam» démenglar» — roshenki, Mesih bu sözni rohiy jehettin éytqan; bu yerde közde tutulghini ademlarning öz jismaniy atisini «Ata», «Dada» dégenliki emes, belki melum bir ademni rohiy jehettin «Atam» déyishi közde tutulghan, elwette. Démisekmu,

nurghun «xristiyan jamaetler» (mesilen, «Katoliklar» we «Prawuslawiylar») öz yétékchilirini «Ata» dep ataydu; «Papa» we «Pop» dégen sözler eslide «Dada» dégenliktur. ■ **23:9** Mal. 1:6. ■ **23:11** Mat. 20:26. ■ **23:12** Ayup 22:29; Pend. 29:23; Luqa 14:11; 18:14; Yaq. 4:6,10; 1Pét. 5:5. ■ **23:13** Luqa 11:52. □ **23:14** «Halinglarga way, ey Tewrat ustazliri we Perisiyler, saxtipezler! Siler tul ayallarning mal-dunyasinu yewatisiler... shunga, siler téximu éghir jazagha tartilisiler»

— bezi kona köchürmilerde bu ayet tépilmaydu. Bu sözler «Mar.» 12:40 we «Luqa» 20:47dimu tépidu. ■ **23:14** Mar. 12:40; Luqa 20:47; 2Tim. 3:6; Tit. 1:11. □ **23:15** «...siler uni özliringlardin ikki hesse better bolghan dozaxning perzenti qilip yétishtürüp chiqisiler» — «dozaxning perzenti» dozaxqa kiridighan we belkim bashqilarni dozaxqa baridighan yolgha azduridighan kishi bolsa kérek.

16 Halinglarga way, ey qarighu yobashchilar! Siler: «Herqandaq kishi ibadetxana bilen qesem qilsa, héchnémisi yoq, biraq ibadetxanidiki altunni tilgha élip qesem qilghanlar qesimide turushqa qerzdar bolidu» deysiler.

17 Ey exmeqler, korlar! Altun ulughmu yaki altunni muqeddes qilghan ibadetxanimu?

18 Siler yene: «Herkim qurban'gah bilen qesem qilsa, héchnémisi yoq, biraq qurban'gah üstidiki hediyeni tilgha élip qesem qilghanlar qesimide turushqa qerzdar bolidu» deysiler.

19 Ey korlar! Hediye ulughmu yaki hediyni muqeddes qilghan qurban'gahmu? □

20 Shunga, qurban'gahni tilgha élip qesem qilghuchi bolsa hem qurban'gah bilen hem uning üstidiki barliq nersiler bilen qesem qilghan bolidu.

21 Ibadetxanini tilgha élip qesem qilghuchimu hem ibadetxanini, hem «ibadetxanida Turghuchi»ni tilgha élip qesem qilghan bolidu. ■

22 Ershni tilgha élip qesem qilghuchi Xudaning texti we textte olturghuchining nami bilen qesem qilghan bolidu. ■

23 Halinglarga way, ey Tewrat ustazliri we Perisiyler, saxtipezler! Chünki siler hetta yalpuz, arpibediyan we zirilerning ondın bir ülüşini öshre qilip Xudagha ataysiler-yu, biraq Tewrat qanunining téximu wezinlik terepliri bolghan adalet, rehimdillik we sadiqliqni étibargha héch almaysiler. Awwal mushu ishlarni orundishinglar kérek, andin shu ishlarnimu ada qilmay qoymasliqinglar kérek. □ ■

24 Ey qarighu yobashchilar! Siler *chinenglerdiki* pashini süzüp éliwétisiler, lékin birer tögini pütün péti yutuwétisiler! □

25 Halinglarga way, ey Tewrat ustazliri we Perisiyler, saxtipezler! Siler chine-qachilarning téshinila yuyup pakizlighininglar bilen ularning ichi hertürlük hérislik we ishretpereslikke tolghan. ■

26 Ey qarighu Perisiy! Awwal chine-qachining ichini pakla, shundaqta téshimu pak bolidu! ■

27 Halinglarga way, ey Tewrat ustazliri we Perisiyler, saxtipezler! Siler aqartip qoyulghan, sirti chirayliq körünidighan lékin ichi ölüklerning ustixanliri we herxil napak nersilerge tolghan qebrilerge oxshaysiler. ■

28 Shuningdek téshinglardin insanlarning aldida heqqaniy ademlerdek körünisiler, lékin ichinglar saxtipezlik we itaetsizlik bilen tolghan.

29 Halinglarga way, ey Tewrat ustazliri we Perisiyler, saxtipezler! Chünki siler peyghemberlarning qebrilirini yasap kéliwatisiler, heqqaniylarning mazarilirini bézep kéliwatisiler ■

30 we siler: «Ata-bowilirimizning zamanida yashighan bolsaq iduq, ularning peyghemberlarning qénini töküshlirige shérik bolmayttuq» — deysiler.

□ 23:19 «Ey korlar!» — bezi kona köchürülmilerde «Ey exmekler, korlar!» déyilidu. ■ 23:21 1Pad. 8:13; 2Tar. 6:1, 2. ■ 23:22 2Tar. 6:33; Yesh. 66:1; Mat. 5:34; Ros. 7:49. □ 23:23 «Halinglarga way, ey Tewrat ustazliri we Perisiyler, saxtipezler! Chünki siler hetta yalpuz, arpibediyan we zirilerning ondın bir ülüşini öshre qilip Xudagha ataysiler-yu,...» — oqurmenlarning éside barki, Xuda Tewrat qanunida ibadetxanidiki ishlar we kahinlarning kirimi üçün Öz xelqining mehsulatiridin «ondin bir ülüşini»ni telep qilghanidi. ■ 23:23 1Sam. 15:22; Hosh. 6:6; Mik. 6:8; Mat. 9:13; 12:7; Luqa 11:42. □ 23:24 «Siler *chinenglerdiki* pashini süzüp éliwétisiler, lékin birer tögini pütün péti yutuwétisiler!» — Tewrat qanunidiki belgilimilerge asasen hem pasha hem töge göshimu haram gösh idi. ■ 23:25 Luqa 11:39. ■ 23:26 Tit. 1:15. ■ 23:27 Ros. 23:3. ■ 23:29 Luqa 11:47.

31 Shunga siler öz sözünglar bilen özünglarning peyghemberlarni öltürgenlarning ewladliri ikenlikinglarga guwahliq berdinglar. □ ■

32 Undaқта, ata-bowiliringlar bashlighan qilmishlirini toluqlanglar! □

33 Ey yılanlar! Zeherlik yılanlarning nesilliri! Dozax jazasidin qandaqmu qutularsiler? ■

34 Shunga mana, silerge peyghemberler, danishmenler we alimlarni ewetip turimen. Siler ularning bezilirini kréstlep öltürisiler, bezilirini sinagogliringlarda derrige basisiler, sheherdin sheherge qoghlaysiler. □ ■

35 Shundaq qilip, heqqaniy Habilning qan qerzidin tartip taki siler ibadexanidiki muqeddes jay bilen qurban'gahning ariliqida öltürgen Berekiyaning oghli Zekeriyaning qan qerzigiche, heqqaniylarning yer yüzide éqitilghan barliq qan qerzliri bu dewrning béshigha chüshürüliidu. □ ■

36 Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, shu qilmishlarning jazasining hemmisi mushu dewrning béshigha chüshidu.

Eysaning Yérusalém üçün nale-peryad kötürüshi
Luqa 13:34-35

37 Ey Yérusalém, Yérusalém! Peyghemberlarni öltüridighan, öziye ewetilgen elchilerni chalma-kések qilidighan sheher! Mékiyan chüjilirini qanat astigha yighqandek perzentliringni qanche qétim qoynumgha almaqchi boldum, lékin siler unimidinglar! □ ■

38 Mana, emdi öyünglar silerge xarabe bolup qalidu! □ ■

□ **23:31** «Siler öz sözünglar bilen özünglarning peyghemberlarni öltürgenlarning ewladliri ikenlikinglarga guwahliq berdinglar» — démek, ular peyghemberlarni öltürgenlarni «ata-bowilirimiz» dep étirap qilidu. Ular köp bashqa ellerdek daim «ata-bowiliri»ni maxtap, biz ularning en'eniliride dawamlıq méngishimiz kérek, — deytti. Lékin shu ata-bowiliringning en'eniliri Xudaning heqqaniy teleplirige zit bolup kelgen we shu sewebtinmu peyghemberlarni öltürgen. ■ **23:31** Ros. 7:51; 1Tés. 2:15. □ **23:32** «Undaқта, ata-bowiliringlar bashlighan qilmishlirini toluqlanglar!» — Mesihning bu kinayilik, hejwiyy gépi: «Silerning ata-bowiliringlarning izlirini basqinglar — (ularning en'enilerni tutup, Xudaning emrlirini tashlap) méni öltürüp ularning ishlirini toluqlighinglardur!» dégendektur. ■ **23:33** Mat. 3:7. □ **23:34** «... silerge peyghemberler, danishmenler we alimlarni ewetip turimen» — «alimlar» dégen bu sözni adette «Tewrat ustazliri» dep terjime qilimiz. Lékin Eysa Mesih öz qérindash Yehudiy xelqige ewetidighan «ustazlar»ni peqet «Tewrat ustazi» dégili bolmaydu, belki «Tewrat-Injil ustazliri» bolidu. ■ **23:34** Mat. 10:16,17; Luqa 10:3; 11:49; Yuh. 16:2; Ros. 7:52. □ **23:35** «...heqqaniy Habilning qan qerzidin tartip taki siler ibadexanidiki muqeddes jay bilen qurban'gahning ariliqida öltürgen Berekiyaning oghli Zekeriyaning qan qerzigiche...» — Habilning öltürülüshi toghruluq «Yar.» 4:8-11, Zekeriyaning öltürülüshi «2Tar.» 24:20-22ni körüng. Bu ikki weqe Yehudiylarning Tewratni en'eniwi orunlashturush tertipi boyiche Tewratning eng béshida we ayighida xatirilinidu. «2Tar.» 24:20-22 boyiche Zekeriyaning atisining ismi «Yehoyada» idi. «Berekiya» uning bashqa ismi bolsa kérek («Yehoyada» hem «Berekiya» dégen ikki isim «Yahqa (Perwerdigargha) medhiye oqulsun» dégen menidiki menidash sözlerdur). ■ **23:35** Yar. 4:8; 2Tar. 24:21; Ibr. 11:4. □ **23:37** «Ey Yérusalém, Yérusalém!...» — muqeddes kitapta, ademning ismini ikki qétim chaqirgani — uningha bolghan chonggur méhír-muhebbitini we öziye tolimu eziz ikenlikini körsitidu. «Mékiyan chüjilirini qanat astigha yighqandek perzentliringni qanche qétim qoynumgha almaqchi boldum, lékin siler unimidinglar!» — «perzentliring» — Yérusalémdikilerning özlirini körsitidu. ■ **23:37** Zeb. 17:8; 91:4; Mat. 21:35,36; Luqa 13:34. □ **23:38** «...öyünglar silerge xarabe bolup qalidu» — üç bisliq söz bolup: (1) Xudaning ibadexanisi (lékin Mesihning «silerning öyünglar» dégini boyiche bu öy hazir Xudaningki emes, peqet silerningkidur); (2) özlirining qoru-jayliri; (3) bala-chaqilirining weyran bolidighanliqini körsitidu. ■ **23:38** Zeb. 69:25; Yesh. 1:7; Yer. 7:34; Mik. 3:12; Ros. 1:20.

39 Chünki men shuni silerge éytip qoyayki, siler: «Perwerdigarning namida kelgüchige mubarek bolsun!» démgüche, siler méni qaytidin héch körelmeysiler. □ ■

MESIH DEWRIDIKI YÉRUSALÉM SHÉHIRI

Yérusalém

24

Ibadtxanining weyran qilinishidin béshare; axirqi zamanlardiki alametler
 Mar. 13:1-31; Luqa 21:5-33

1 Eysa ibadtxanidin chiqip, aldigha kétiwatqanda, muxlisliri yénigha kélip uning diqqitini ibadtxana binalirigha tartmaqchi boldi. ■

□ 23:39 «Perwerdigarning namida kelgüchige mubarek bolsun!» —Mushu ibare Zebur 118:26tin élin'ghan bolup, xelqning Mesihni qarshi alghanliqini körsitidu. Déme, uhar Eysaning Mesih ikenlikige ishinip étirap qilmighuche ular uni qayta körmeydu. Bu söz shu muhim pakitni körsitiduki, Eysa Mesih dunyagha qaytip kelginide, Yehudiy xelqi alliqachan uninggha étiqad baghlap étirap qilghan bolidu.

■ 23:39 Zeb. 118:26. ■ 24:1 Mar. 13:1; Luqa 21:5.

«BÜYÜK HÉROD» QURGHAN IBADET XANA

Ibadetxaning oltirisidiki muqaddasxana (Israilliye Yerusalemdiki muzeyisi)

Ibadetxaning pütüni (hoyliri tilen)

Mikael Osnis yasighan endize

Yerusalemdiki ibadetxana (Mesihning dewride)

²U ulargha:

– Mana bularning hemmisini körüwatamsiler? Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, bu yerde bir tal tashmu tash üstide qalmaydu, hemmisi qaldurulmay gumran qilinidu, – dédi. ■

■ 24:2 1Pad. 9:7, 8; Mik. 3:12; Luqa 19:44.

Kelgüsi toghrisidiki bésharetler

- 3 U Zeytun téghida olturghanda, muxlisiri astighina uning yénigha kélip:
— Bizge éytqinchu, bu dégenliring qachan yüz béridu? Séning *qaytip* kélishing we zamanning axirini körsitidighan qandaq alamet bolidu? — dep sorashti. ■
- 4 Eysa ulargha jawaben mundaq dédi:
— Hézi bolunglarki, héchkim silerni azdurup ketmisun. ■
- 5 Chünki nurghun kishiler méning namimda kélip: «Mesih men bolimen» dep, köp ademlerni azduridu. ■
- 6 Siler urush xewerliri we urush shepilirini anglaysiler, bulardin alaqzade bolup ketmenglar; chünki bu ishlarning yüz bérishi muqerrer. Lékin bular axiret emes.
- 7 Chünki bir millet yene bir millet bilen urushqa chiqidu, bir padishahliq yene bir padishahliq bilen urushqa chiqidu. Jay-jaylarda acharchiliq, wabalar we yer tewreshler yüz béridu. □ ■
- 8 Lékin bu ishlarning yüz bérishi «tughutning tolghiqining bashlinishi» bolidu, xalas. □
- 9 Andin kishiler silerni tutup azab-oqubetke sélip, öltüridu, méning namim wejedin pütkül eller silerdin nepretlinidu. ■
- 10 Shuning bilen nurghunlar étiqadidin tanidu, bir-birini tutup béridu we bir-birige öchmenlik qilidu. □
- 11 Nurghun saxta peyghemberler meydan'gha chiqip, nurghun kishilerni azduridu. ■
- 12 Itaetsizlik-rezilliklarning köpiyishi tüpeylidin, nurghun kishilerdiki méhir-muhebbet sowup kétidu. ■
- 13 Lékin axirghiche berdashliq bergenler qutquzulidu. ■
- 14 Barliq ellerge agah-guwahliq bolsun üçün, *Xudaning* padishahliq heqqidiki bu xush xewer pütkül dunyagha jakarlinidu; andin zaman axiri bolidu. □

Yérusalémda weyran qilghuchi «yirginchlik nomussizliq» peyda bolidu

- 15 Daniyal peyghember qeyt qilghan «weyran qilghuchi yirginchlik nomussizliq»ning muqeddes jayda turghinini körgininglarda (kitabxan bu sözning menisini chüshen'gey), □ ■
- 16 Yehudiye ölkiside turuwatqanlar taghlargha qachsun;
- 17 Ögzide turghan kishi öyidiki nerse-kéreklerini alghili chüshmeyla *qachsun*.

■ 24:3 Mar. 13:1, 3; Luqa 21:7; Ros. 1:6. ■ 24:4 Yer. 29:8; Ef. 5:6; Kol. 2:18; 2Tés. 2:3; 1Yuh. 4:1. ■ 24:5 Yer. 14:14; 23:25; Yuh. 5:43. □ 24:7 «bir millet yene bir millet bilen urushqa chiqidu, bir padishahliq yene bir padishahliq bilen urushqa chiqidu» — ibraniy tilida (shundaqla grék tilida) bu ibare dunya boyiche kéngeygen urushlarni körsitishi mumkin («Yesh.» 19:2, «2Tar.» 15:3-6de bu turaqliq ibare toghruluq misallar bar. ■ 24:7 Yesh. 19:2. □ 24:8 «Lékin bu ishlarning yüz bérishi «tughutning tolghiqining bashlinishi» bolidu, xalas» — Eysa Mesih qaysi ish «tughulidu», uni biwasite démeydu. Töwendiki sözlirige qarighanda u «yéngi zaman»ning tughulushini körsitidu, dep qaraymiz. ■ 24:9 Mat. 10:17; Luqa 21:11,12; Yuh. 15:20; 16:2; Weh. 2:10. □ 24:10 «nurghunlar étiqadidin tanidu» — grék tilida «nurghunlar putlashturulidu» déyilidu. Shunga bashqa birxil terjimisi: «nurghunlar gunahqa azdurulidu». ■ 24:11 2Pét. 2:1. ■ 24:12 2Tim. 3:1. ■ 24:13 Mat. 10:22; Mar. 13:13; Luqa 21:19; Weh. 2:7,10; 3:10. □ 24:14 «Xudaning padishahliq heqqidiki bu xush xewer» — grék tilida «padishahliqning bu xush xewiri» déyilidu. □ 24:15 «Daniyal peyghember qeyt qilghan «weyran qilghuchi yirginchlik nomussizliq» — «weyran qilghuchi yirginchlik nomussizliq» toghrisida «Dan.» 9:24-27ni we u toghruluq izahatlarni körüng. ■ 24:15 Dan. 9:27; Mar. 13:14; Luqa 21:20; 2Tés. 2:4

18 Étizliqta turghan kishimu chapinini alghili öyige yanmisun.

19 U künlerde hamilidar ayallar we bala émitiwatqanlarning haligha way! □

20 Qachidighan waqtinglarning qish yaki shabat künige toghra kélip qalmasliqi üçün dua qilinglar. □ ■

21 Chünki u chaghda dunya apiride bolghandin mushu chaghqiche körülüp baqmighan hem kelgüsidimu körülmeydighan dehshetlik azab-oqubet bolidu. ■

22 U künler azaytilmisa, héchqandaq et igisi qutulmaytti; lékin *Xudaning* Öz tallighanliri üçün u künler azaytilidu.

23 Eger u chaghda birsi silerge: «Qaranglar, bu yerde Mesih bar!» yaki «*Mesih* ene u yerde!» dése, ishenmenglar. ■

24 Chünki saxta mesihler we saxta peyghemberler meydan'gha chiqidu, qaltis möjizilik alametler we karametlerni körsitidu; shuning bilen eger mumkin bolidighan bolsa, hetta *Xuda* tallighanlarnimu azduratti. ■

25 Mana, men bu ishlar yüz bérishtin burun silerge uqturup qoydum.

26 Shuning üçün, birsi silerge: «Qaranglar, u chöl-bayawanda!» dése, u yerge barmanglar. «Qaranglar, u ichkiridiki öylerde!» dése, ishenmenglar. ■

27 Chünki chaqmaq sherqtin gherbke yalt-yult qilip qandaq chaqqan bolsa, Insan'oghlining kélishi shundaq bolidu.

28 Chünki jeset qaysi yerde bolsa, u yerdimu quzghunlar toplishidu! □ ■

Insan'oghlining qaytip kélishi

29 U künlerdiki azab-oqubetler ötüp ketken haman, quyash qariyidu, ay yoruqluqini bermeydu, yultuzlar asmandin tökülüp chüshidu, asmandiki күчler lertzige kélidu. □ ■

30 Andin Insan'oghlining alamiti asmandin körünüdu; yer yüzidiki pütkül qebililer yigha-zar kötürüshidu. Ular Insan'oghlining күч-qudret we ulugh shan-sherep ichide asmandiki bulutlar üstide kéliwatqanliqini köridu. □ ■

□ **24:19** «u künlerde hamilidar ayallar we bala émitiwatqanlarning haligha way!» — undaq kishilerge qéchish epsiz bolidu, elwette. □ **24:20** «Qachidighan waqtinglarning qish yaki shabat künige toghra kélip qalmasliqi üçün dua qilinglar» — Yehudiy diniy erbablarning Tewrat qanunigha bolghan chüshenchisige asasen, Yehudiylar adette shabat (dem élish) künide sheher derwazisi we dukanlarni taqishi kérek. Bu kuni seper qilish men'i qilin'ghan bolghachqa, Qanaanda (Pelestinde) turghanlarga nisbeten yémeklik sétiwélish we bashqa yerlerge qéchish intayin qulaysiz bolidu. «Qish»ta Yehudiyede derya-wadilarda su pat-pat téship turghachqa, qishtimu qéchish intayin tes bolidu. ■ **24:20** Ros. 1:12. ■ **24:21** Dan. 12:1. ■ **24:23** Mar. 13:21; Luqa 21:8. ■ **24:24** Qan. 13:2; 2Tés. 2:11. ■ **24:26** Luqa 17:23. □ **24:28** «Chünki jeset qaysi yerde bolsa, u yerdimu quzghunlar toplishidu!» — bu sirliq sözlerning menisi Tewrat, «Ayup» 39:26-30 we «Yesh.» 34:1-8, 15-17-ayetler bilen munasiwet bolsa kérek. Shu ayetlerde körsitilgenek, «Perwerdigarning küni»de zor qirghinchiliq bolidu. ■ **24:28** Ayup 39:30; Luqa 17:37. □ **24:29** «... quyash qariyidu, ay yoruqluqini bermeydu, yultuzlar asmandin tökülüp chüshidu, asmandiki күчler lertzige kélidu» — «Yesh.» 13:10, 34:4, «Yo.» 2:10ni körüng. «Asmandiki күчler» belkim barliq jin-sheytanlarni körsitidu; «lertzige kélidu» belkim ularning күchtin qélishini körsitidu. ■ **24:29** Yesh. 13:10; 34:4; Ez. 32:7; Yo. 2:31; 3:15; Mar. 13:24; Luqa 21:25. □ **24:30** «yer yüzidiki pütkül qebililer yigha-zar kötürüshidu» — «Zek.» 12:10ni körüng. «Ular Insan'oghlining күч-qudret we ulugh shan-sherep ichide asmandiki bulutlar üstide kéliwatqanliqini köridu» — «Dan.» 7:13bi körüng. ■ **24:30** Dan. 7:10; Mat. 16:27; 25:31; 26:64; Mar. 13:26; 14:62; Luqa 21:27; Ros. 1:11; 2Tés. 1:10; Weh. 1:7.

31 U perishtilirini zor jarangliq bir kanay sadasi bilen ewetidu, ular uning tallighanlirini dunyaning töt bulungidin, asmanning bir chétidin yene bir chétigiche heryerdin yighip bir yerge jem qilidu. □ ■

Enjür derixidin sawaq élish

32 Enjür derixidin mundaq temsilni biliwélinglar: — Uning shaxliri kökirip yopurmaq chiqarghanda, yazning yéqinlap qalghanliqini bilisiler. ■

33 Xuddi shuningdek, *men baya dégenlimning* hemmisini körgininglarda, uning yéqinlap qalghanliqini, hetta ishiq aldida turuwatqanliqini biliwélinglar. □

34 Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, bu alametlerning hemmisi emelge ashurulmay turup, bu dewr ótmeýdu. □

35 Asman-zémin yoqilidu, biraq méning sözlirim hergiz yoqalmaydu. ■

36 Lékin shu küni we waqit-saitining xewirini bolsa, héchkim bilmeydu — hetta ershtiki perishtilermu bilmeydu, uni peqet Atamla bilidu. □ ■

37 Emdi Nuh peyghemberning künliride qandaq bolghan bolsa, Insan'oghli *qaytip* kelgendimu shundaq bolidu. ■

38 Chünki topan kélishidin ilgiriki künlerde, Nuh kémige kirip olturghan kün'giche, *shu zamandiki* kishiler yep-ichip, óylinip we yatliq bolup kelgenidi. ■

39 Topan tuyuqsiz kélip hemmisini gherq qilghuche, kishiler bu ishning uningdin xewersiz bolup turghan'gha oxshash, Insan'oghlining *qaytip* kélishimu shundaq bolidu.

40 U küni, étizda ikki kishi turghan bolidu; ulardin biri élip kételidu, yene biri qaldurulidu; ■

41 ikki ayal tügmen béshida turup un tartiwatqan bolidu; ulardin biri élip kételidu, yene biri qaldurulidu.

42 Shuning üçhün, hoshyar bolunglar, chünki Rebbinglarning *qaytip* kélidighan waqti-saitini bilmeysiler. □ ■

43 Lékin shuni bilinglarki, eger öy igisi oghrining kéchisi qaysi jésekte kélidighanliqini bilgen bolsa, segek turup oghrining öyni téship kirishige hergiz yol qoymaytti. ■

□ **24:31** « *Perishtiler* uning tallighanlirini dunyaning töt bulungidin,... heryerdin yighip bir yerge jem qilidu» — «dunyaning töt bulungidin» grék tilida «töt shamilidin» bilen ipadilidu. ■ **24:31**

1Kor. 15:52; 1Tés. 4:16. ■ **24:32** Mar. 13:28; Luqa 21:29. □ **24:33** «... *Uning yéqinlap qalghanliqini, hetta ishiq aldida turuwatqanliqini biliwélinglar*» — bu tékisttki «uning» yaki Insan'oghlining özini, yaki kélidighan küni, yaki Xudaning padishahliqini körsitidu («Luqa» 21:31ni körüng). □ **24:34** «...bu *alametlerning hemmisi emelge ashurulmay turup, bu dewr ótmeýdu*» — eger tilgha élin'ghan alametler Yérusalémning weyran bolushigha (miladiye 70-yili) (24-bab 2-ayet) qaritilghan bolsa, undaqa «dewr» dégen söz tebiyyi (1) Eysaning dewride yashap ótken ademlerni körsitidu. Eger Mesihning dunyagha qaytip kélishige (24:30) qaritilghan bolsa, «dewr» dégen söz belkim (2) pütün Yehudiye xelqini (3) bu ayetlerde éytilghan «de□shetlik azab-oqubet» tiki weqelerning bashlinish dewride yashighanlarni körsitidu. Shunga barliq weqeler shu dewr ichide yüz béridu, dégenlik bolidu. Bizningche (3)-sherh aldi-keyni ayetlerge eng bap kélidu. ■ **24:35** Zeb. 102:25-27; Yesh. 51:6; Mar. 13:31; Ibr. 1:11. □ **24:36** «Lékin shu küni we waqit-saitining xewirini bolsa, héchkim bilmeydu — hetta ershtiki perishtilermu bilmeydu, uni peqet atamla bilidu» — bezi kona köchürmilerde «ne oghul bilmeydu» dégen sözlernu tépilidu. ■ **24:36** Mar. 13:32; Ros. 1:7.

■ **24:37** Yar. 6:2; Luqa 17:26; 1Pét. 3:20; 2Pét. 2:5. ■ **24:38** Yar. 7:7. ■ **24:40** Luqa 17:34; 1Tés. 4:17. □ **24:42** «chünki *Rebbinglarning qaytip kélidighan waqti-saitini bilmeysiler*» — yaki «chünki Rebbinglarning qaytip kélidighan künni bilmeysiler». ■ **24:42** Mat. 25:13; Mar. 13:33; Luqa 12:40; 21:36. ■ **24:43** Luqa 12:39; 1Tés. 5:2; 2Pét. 3:10; Weh. 3:3; 16:15.

44 Shuninggacha oxshash, silermu teyyar turunglar. Chünki Insan'oghli siler oylimighan waqit-saette qaytip kélidu!

Ishenchlik we ishenchsiz chakarlar
Luqa 12:41-48

45 Xojayini öz öyidikilerge mes'ul qilip, ulargha ozuq-tülükini waqti-waqtida teqsim qilip bérishke teyinligen ishenchlik we pemlik chakar kim bolidu? □ ■

46 Xojayin *öyige* qaytqanda, chakirining shundaq qiliwatqinining üstige kelse, bu chakarning bextidur!

47 Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, xojayin uni pütün igilikini bashqurushqa qoyidu.

48 Lékin mubada shu chakar rezil bolup könglide: «Xojayinim hayal bolup qalidu» dep oylap,

49 bashqa chakar buraderlirini bozek qilishqa we haraqkeshlerge hemrah bolup yep-ichishke bashlisa,

50 shu chakarning xojayini kütülmigen bir küni, oylimighan bir waqitta qaytip kélidu

51 we uni késip ikki parche qilip, uning nésiwisini saxtipezler bilen oxshash teqdırde békitidu. Shu yerde yigha-zarlar kötürülidu, chishlirini ghuchurli-tidu. ■

25

On qiz qoldash toghrisidiki temsil

1 U waqitta, ersh padishahliqi xuddi qollirigha chiraghlarni élip toyi bolghan yigitni qarshi élishqa chiqqan on qiz qoldashqa oxshaydu.

2 Bu qizlarning beshi pemlik, beshi bolsa pemsiz.

3 Pemsiz qizlar chiraghlirini alghan bolsimu, yénigha may éliwalmaptu.

4 Pemlik qizlar bolsa chiraghliri bilen bille qachilirida maymu éliwaptu.

5 Yigit kéchikip kelgechke, ularning hemmisini uyqu bésip uxlap qaptu.

6 Yérim kéchide: «Mana, yigit keldi, qarshi élishqa chiqinglar!» dégen awaz angliniptu.

7 Buning bilen bu qizlarning hemmisi ornidin turup chiraghlirini perleptu.

8 Pemsiz qizlar pemlik qizlarga: «Chiraghlirimiz öchüp qalghiliwatidu, méyinglardin béringlarchu» deptu.

9 Biraq pemlik qizlar: «Yaq. bolmaydu! Bersek, bizgimu hem silergimu yetmesliki mumkin. Yaxshisi, özünglar may satquchilarning yénigha bérıp sétiwélinglar!» deptu.

10 Lékin ular may sétiwalghili kétiwatqanda, yigit kélip qaptu, teyyar bolup bolghan qizlar uning bilen birlikte toy ziyapitige kiriptu. Ishik taqiliptu.

11 Kéyin qalghan qizlar qaytip kélip: «Ghojam, ghojam, ishikni échiwetkeyla!» deptu.

□ 24:45 «öz öyidikiler» — «öydikiler» mushu yerde xojayinning öyidiki xizmetkarlar we chakarlirini kórsitidu. «xojayini öz öyidikilerge mes'ul qilip, ulargha ozuq-tülükini waqti-waqtida teqsim qilip bérishke teyinlige ishenchlik we pemlik chakar kim bolidu?» — bu sözler awwal rosullar, andin Xudaning barliq xizmetkarlirigha qaritilip éytildi, elwette («Luqa» 12:41-48nimu kórüng). ■ 24:45 Mat. 25:21; Luqa 12:42. ■ 24:51 Mat. 8:12; 13:42; 22:13; 25:30; Luqa 13:28.

¹² Biraq u: «Silerge berheq éy tayki, men silerni tonumaymen» dep jawab bériptu.

¹³ Shuning üçün segek bolunglar, chünki ne Insan'oghlining kélidighan künini ne saitini bilmeyisiler.■

«Talent» tapshurulushi toghrisidiki temsil ••• «Talent» toghruluq 15-ayettiki izahatni körüng

Luqa 19:11-27

¹⁴ *Ersh padishahliqi* xuddi yaqa yurtqa chiqmaqchi bolup, öz chakarlarini chaqirip dunyasini ulargha tapshurghan ademge oxshaydu. ■

¹⁵ U adem herbir chakarning qabiliyitige qarap, birsige besh talant, birisige ikki talant, yene birsige bir talant kümüş tengge bérip, yaqa yurtqa yol aptu. □

¹⁶ Besh talant tengge alghan chakar bérip oqet qilip, yene besh talant tengge payda tépiptu.

¹⁷ Shu yolda ikki talant tengge alghinimu yene ikki talant tengge payda aptu.

¹⁸ Lékin bir talant tengge alghini bolsa bérip yerni kolap, xojayini bergen pulni kömüp yoshurup qoyuπτu.

¹⁹ Emdi uzun waqit ötkendin kéyin, bu chakarlarning ghojis qaytip kélip, ular bilen hésablashiptu.

²⁰ Besh talant tengge alghini yene besh talant tenggini qoshup élip kélip: «Ghojam, sili manga besh talant tengge tapshurghandila. Qarsila, yene besh talant tengge payda aldim» deπτu.

²¹ Xojayini uninggha: Obdan boπτu! Yaxshi we ishenchlik chakar ikensen! Men sanga hawale qilghan kichikkine ishta ishenchlik bolup chiqting, séni köp ishlargha qoyimen. Kel, xojayiningning xushalliqigha ortaq bol!» deπτu.

²² Ikki talant tengge alghinimu kélip: «Ghojam, sili manga ikki talant tengge tapshurghandila. Qarsila, yene ikki talant tengge payda aldim» deπτu.

²³ Xojayini uninggha: «Obdan boπτu! Yaxshi we ishenchlik chakar ikensen! Men sanga hawale qilghan kichikkine ishta ishenchlik bolup chiqting, séni köp ishlargha qoyimen. Kel, xojayiningning xushalliqigha ortaq bol!» deπτu.

²⁴ Andin, bir talant tengge alghinimu kélip: «Ghojam, silining ching adem ikenlikirini bilettim, chünki özliri térimighan yerdin hosulni oruwalalayla, hemde uruq chachmighan yerdinmu xaman alila.

²⁵ Shunga qorqup, silining bergen bir talant tenggilirini yerge kömüp yoshurup qoyghanidim. Mana pullirini alsila» deπτu.

²⁶ Ghojis uninggha: «Ey, rezil, hurun chakar! Sen méni térimighan yerdin oruwalidighan, uruq chachmighan yerdin xaman alidighan adem dep bilip,

²⁷ héch bolmighanda pulumni jazanixorlarga amanet qoyushung kérek idighu! Shundaq qilghan bolsang men qaytip kelgende pulumni ösümi bilen alghan bolmamτim?!

²⁸ Shunga, uning qolidiki talant tenggini élip, on talant tengge bar bolghan'gha béringlar!

■ 25:13 Mat. 24:42; Mar. 13:33,35. ■ 25:14 Luqa 19:12. □ 25:15 «U adem herbir chakarning qabiliyitige qarap, birsige besh talant, birisige ikki talant, yene birsige bir talant kümüş tengge bérip,...» — oqurmenlerge ayan bolsunki, shu chaghlarda «talant» birxil pul birlikli, qimmatlik kömüsh tengge idi. Yuqiridiki 18:24diki izahatnimu körüng. Uyghur tilida «talant» dégen söz daim del shu temsildin chiqqan köchme meniside ishlitilidu. Shu chaggha chakarlarga tapshurulghan bu pullar belkim texminen 85000, 34000 we 17000 dollargha toghra kélétti (2010 hésablatqan)..

29 Chünki kimde bar bolsa, uninggha téximu köp bérilidu, uningda molchiliq bolidu; emma kimde yoq bolsa, hetta uningda bar bolghanlirimu uningdin mehrum qilinidu. □ ■

30 Bu yaramsiz chakarni téshidiki qarangghuluqqa achiqip tashlanglar! U yerde yigha-zarlar kötürülidu, chishilirini ghuchurlitidu» deptu. ■

Axirettiki soraq

31 Insan'oghli öz shan-sheripi ichide barliq perishtiliri bilen bille kelginide, shereplik textide olturidu. ■

32 Barliq eller uning aldigha yigihilidu. Padichi qoylarni öchkilerdin ayrigh-inidek u ularni ayriydu; □ ■

33 u qoylarni ong yénigha, öchkilerni sol yénigha ayriydu.

34 Andin Padishah ong yénidikilerge: «Ey Atam bext ata qilghanlar, kélinglar! Alem apiride bolghandin béri siler üçün teyyarlan'ghan padishahliqqa waris bolup ige bolunglar!» ■

35 Chünki ach qalghinimda siler manga yémeklik berdinglar, ussuz qalghinimda ussuluq berdinglar, musapir bolup yürginimde öz öyüngerde aldinglar, ■

36 yalingach qalghinimda kiydürdünglar, késel bolup qalghinimda halimdin xewer aldinglar, zindanda yatqinimda yoqlap turdunglar» — deydu. □ ■

37 U chaghda, heqqaniy ademler uninggha: «I Reb, biz séni qachan ach körüp ozuq berduq yaki ussuz körüp ussuluq berduq?»

38 Séni qachan musapir körüp öyümizge alduq yaki yalingach körüp kiygüzduq?

39 Séning qachan késel bolghiningni yaki zindanda yatqiningni körüp yoqlap barduq?» dep soraydu.

40 We Padishah ulargha: «Men silerge berheq shuni éytayki, mushu qérindashlirimdin eng kichikidin birersige shularni qilghininglarmu, del manga qilghan boldunglar» dep jawab béridu. ■

41 Andin u sol yénidikilerge: «Ey lenitiler, közümdin yoqilinglar! Sheytan bilen uning perishtilirige hazirlan'ghan menggü öchmes otqa kiringlar!» ■

42 Chünki ach qalghinimda manga ozuq bermidinglar, ussuz qalghinimda ussuluq bermidinglar;

43 musapir bolup yürginimde öz öyüngerde almidinglar, yalingach qalghinimda kiydürmidinglar, késel bolghinimda we zindanda yatqinimda yoqlimidinglar» deydu.

44 U chaghda, ular: «I Reb, séni qachan ach, ussuz, musapir, yalingach, késel yaki zindanda körüp turup xizmitingde bolmiduq?» deydu.

□ 25:29 «Chünki kimde bar bolsa, uninggha téximu köp bérilidu, uningda molchiliq bolidu; emma kimde yoq bolsa, hetta uningda bar bolghanlirimu uningdin mehrum qilinidu» — bu ehmiyetlik söz 13:12dimu tépilidu. ■ 25:29 Mat. 13:12; Mar. 4:25; Luqa 8:18; 19:26. ■ 25:30 Mat. 8:12; 13:42; 22:13; 24:51; Luqa 13:28. ■ 25:31 Mat. 16:27; 26:64; Mar. 14:62; Luqa 21:27; Ros. 1:11; 1Tés. 4:16; 2Tés. 1:10; Weh. 1:7. □ 25:32 «Barliq eller uninggha yigihilidu» — «eller» dégen bu söz Injildiki köp yerlerde Yehudi emes ellerni körsitidu. Shunga bezide «yat eller» yaki «taipiler» dep terjime qilimiz. ■ 25:32 Ez. 34:17,20; Mat. 13:49. ■ 25:34 Mat. 20:23; Mar. 10:40. ■ 25:35 Yesh. 58:7; Ez. 18:7; Ibr. 13:2. □ 25:36 «késel bolup qalghinimda halimdin xewer aldinglar» — grék tilida «késel bolup qalghinimda méni yoqlidinglar». «zindanda yatqinimda yoqlap turdunglar» — grék tilida «zindanda yatqinimda yéningha kélip turdunglar». ■ 25:36 Yesh. 58:7; 2Tim. 1:16; Yaq. 2:15,16. ■ 25:40 Pend. 19:17; Mat. 10:42; Mar. 9:41; Yuh. 13:20; 2Kor. 9:6. ■ 25:41 Zeb. 6:8; Yesh. 30:33; Mat. 7:23; Luqa 13:25,27; Weh. 19:20.

⁴⁵ Andin padishah ulargha: «Men silerge berheq shuni éytayki, mushulardin eng kichikidin birersige shundaq qilmighininglar mangimu qilmighan boldunglar» dep jawab béridu. ■

⁴⁶ Buning bilen ular menggülük jazagha kirip kétidu, lékin heqqaniylar bolsa menggülük hayatqa kiridu. ■

26

Eysani öltürüş suyiqesti

Mar. 14:1-2; Luqa 22:1-2; Yh. 11:45-53

¹ Eysa bu sözlerni qilip bolghandin kéyin, muxlislrigha:

² — Silerge melumki, ikki künden kéyin «ötüp kétish héyti» bolidu, shu chaghda Insan'oghli kréstlinish üçün tutup béridu, — dédi. □ ■

³ Bash kahinlar we aqsaqallar Qayafa isimlik bash kahinning sariyida jem bolushti. ■

⁴ Ular Eysani qandaq qilip hiyle-neyreng bilen tutup öltürüş toghrisida meslihet qilishiti.

⁵ Biraq ular:

— Bu ish héyt-ayem künliri qilinmisun. Bolmisa, xelq arisida malimanchiliq chiqishi mumkin, — déyishti.

Xudaguy ayalning Eysagha etir chéchishi

Mar. 14:3-9; Yh. 12:1-8

⁶ Emdi Eysa Beyt-Aniya yézisida, «Simon maxaw»ning öyide bolghinida, □

⁷ bir ayal uning yénigha kirdi. U aq qashtéshi shéshide nahayiti qimmetlik etirni élip kelgen bolup, Eysa dastixanda olturghanda, etirni uning béshigha quydi. ■

⁸ Lékin muxlislar buni körüp xapa bolushup:

— Zadi némishqa bundaq israpchiliq qilinidu?

⁹ Chünki bu etirni kóp pulgha sétip, pulini kembeghellerge sediqe qilsa bolattighu! — déyishti.

¹⁰ Lékin Eysa ularning könglidikini bilip ulargha:

— Bu ayalning könglini néme dep aghritisiler? Chünki u men üçün yaxshi bir ishni qildi.

¹¹ Chünki kembegheller daim silerning aranglarda bolidu, lékin méning aranglarda bolushum silerge daim nésip boliwermeydu! ■

¹² Bu ayalning bu etirni bedinimge quyushi méning depne qilinishingha teyyar bolushum üçün boldi.

¹³ Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, bu xush xewer pütkül dunyaning qeyéride jakarlansa, bu ayal eslinip, uning qilghan bu ishi teriplinidu, — dédi.

■ 25:45 Pend. 14:31; 17:5; Zek. 2:12. ■ 25:46 Dan. 12:2; Yuh. 5:29. □ 26:2 «shu chaghda

Insan'oghli kréstlinish üçün tutup béridu» — «kréstlesh» — krést (chapras yaghach)ke mixlash arqiliq ölüm jazasi bérishin ibaret. Démisimu bu ademni qattiq xarlaydighan, intayin dehshetlik, Rim impériyesi boyiche eng azabliq ölüm jazasi idi. ■ 26:2 Mar. 14:1; Luqa 22:1; Yuh. 13:1 ■ 26:3 Zeb. 2:2; Yuh. 11:47; Ros. 4:27. □ 26:6 «Eysa Beyt-Aniya yézisida, «Simon maxaw»ning öyide bolghinida...» — «Simon maxaw» yaqi ««Maxaw késili» déyilidighan Simon». Bu Simon belkim ilgiri maxaw késilige giritpar bolghanidi. Bizningche bu ish bilen «Yh.» 12:1-11da xatirilen'gen weqe bir

ishtur. ■ 26:7 Mar. 14:3; Luqa 7:37; Yuh. 11:2; 12:3. ■ 26:11 Qan. 15:11; Mar. 14:7; Yuh. 12:8.

Yehuda Eysagha satqunluq qilishqa wede qilidu

14 Bu ishtin kéyin, on ikkiylendin Yehuda Ishqariyot isimlik biri bash kahinlarning aldigha bérip: □ ■

15 — Uni tutup bersem, manga néme bérisiler? — dédi. Ular uning aldigha ottuz kümüş tengge qoydi. ■

16 Yehuda shuningdin étibaren uni tutup bérishke muwapiq purset izdeshke bashlidi.

«Ötüp kêtish héyti»ning kechlik tamiqi

Mar. 14:21-22; Luqa 22:7-14, 21-23; Yh. 13:21-30

17 Pétir nan héytining birinchi küni, muxlislar Eysaning yénigha kélip:

— Ötüp kêtish héytining tamiqini yéyishing üçün qeyerde teyyarlishimizni xalaysen? — dep soridi. □ ■

18 U ulargha:

— Sheherge kirip palanchining öyige bérip uninggha: «Ustaz: — Waqit-saitim yéqinliship qaldi, ötüp kêtish héytini muxlisirim bilen birlikte séning öyüngde ötküzey — deydu» dep éytinglar, — dédi.

19 Muxlislar Eysaning tapilighinidek ötüp kêtish héytining tamiqini shu yerde teyyarlidi.

20 Kechqurun, u on ikkiylen bilen dastixanda olturdi. ■

21 Ular ghizaliniwatqanda u:

— Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, aranglardiki bireylen manga satqunluq qilidu, — dédi. ■

22 *Buni anglap* ular intayin qayghugha chömüp, bir-birlep uningdin:

— Ya Reb, men emestimen? — dep sorashqa bashlidi.

23 U jawaben: — Qolidiki nanni men bilen teng tawaqqa tögürgen kishi, manga satqunluq qilghuchi shu bolidu. ■

24 Insan'oghli derweqe *muqeddes yazmilarda* özi toghrisida pütülginidek *ölümge* kétidu; biraq Insan'oghlining tutup bérilishige wasitichi bolghan ademning haligha way! U adem tughulmighan bolsa yaxshi bolatti! — dédi.

25 Uninggha satqunluq qilidighan Yehuda:

— Ustaz, men emestimen? — dep soridi. U uninggha:

— Özüng déding jumu, — dédi. □

«Rebning ziyapiti»

Mar. 14:22-26; Luqa 22:15-20; 1Kor. 11:23-25

□ **26:14** «Yehuda Ishqariyot isimlik biri bash kahinlarning aldigha bérip...» — shu chaghda ikki «bash kahin» bar idi — «Annas» we uning küy'oghli «Qayafa». ■ **26:14** Mar. 14:10; Luqa 22:4.

■ **26:15** Zek. 11:12. □ **26:17** «Pétir nan héytining birinchi küni...» — «pétir nan héyti» yette kün bolidu, birinchi küni «ötüp kêtish héyti»mu teng bolidu. Bu küni, Yehudiylar qoy soyup, öyliride qoy göshi, pétir nan yeydu («Mis.» 23:4-8, «Chöl.» 28:16-25ni körüng). «Ötüp kêtish héytining tamiqini yéyishing üçün qeyerde teyyarlishimizni xalaysen?» — «ötüp kêtish héytining tamiqi»ning muhim qismi «ötüp kêtish qurbanliq qozisi» idi («Mis.» 12:3-11, «Law.» 23:5, «Chöl.» 28:16, «Qan.» 16:1-7ni körüng). ■ **26:17** Mis. 12:17; Mar. 14:12; Luqa 22:7. ■ **26:20** Mar. 14:17; Luqa 22:14; Yuh. 13:21. ■ **26:21** Ros. 1:17. ■ **26:23** Zeb. 41:9; Luqa 22:21; Yuh. 13:18.

□ **26:25** «Ustaz, men emestimen?» — «ustaz» — Ibraniy tilida «rabbi» déyilidu. «Özüng déding jumu» — menisi, «del sen» bolidu. Yehuda bu sözni anglighandin kéyin derhal chiqip bash kahinlarning yénigha barghan bolsa kérek. «Markus», «Luqa», «Yuhanna»diki ««ötüp kêtish» héytining kechlik tamiqi» toghrisidiki bayanlarni körüng.

²⁶ Ular ghizaliniwatqanda, Eysa bir nanni qoligha élip *Xudagha* teshekkür-hemodusana éytqandin kéyin, uni oshtup, muxlisirigha üleshtürüp berdi we:

—Élinglar, yenglar, bu méning ténim, — dédi. □ ■

²⁷ Andin, qoligha jamni élip *Xudagha* teshekkür-hemodusana éytip, uni muxlisirigha tutup:

— Hemmeylen buningdin ichinglar.

²⁸ Bu méning nurghun ademlerning gunahlirining kechürüm qilinishi üçhün tökülidighan, yéngi ehdini tüzidighan qénimdur. □ ■

²⁹ Lékin men shuni silerge éytayki, Atamning padishahliqida siler bilen birlikte yéngidin sharabtin ichmigüche, üzüm télining sherbitini hergiz ichmeymen, — dédi.

³⁰ Ular medhiye küyini éytqandin kéyin talagha chiqip, Zeytun téghigha qarap kétishti. ■

Muxlislarning Eysadin waz kéchishi

Mar. 14:27-31; Luqa 22:31-34; Yh. 13:36-38

³¹ Andin Eysa ulargha:

— Bügün kéche siler hemminglar méning tüpeylimdin tandurulup putlisisiler, chünki *muqeddes yazmilarda*: —

«Men padichini uruwétimen,

Padidiki qoylar patiparaq bolup tarqitiwétilidu» dep pütülgen. □ ■

³² Lékin men tirilgendin kéyin Galiliyege silerdin burun barimen, — dédi. ■

³³ Pétrus uninggha jawaben:

— Hemmeylen séning tüpeylingdin tandurulup putlashsimu, men hergiz putlashmaymen, dédi. ■

³⁴ Eysa uninggha: — Men sanga berheq shuni éytip qoyayki, бүгүн kéche xoraz chillashtin burun, sen mendin üç qétim tanisen, — dédi. ■

³⁵ Pétrus uninggha:

— Sen bilen bille ölüshüm kérek bolsimu, sendin hergiz tanmaymen, — dédi. Qalghan muxlislarning hemmisimu shundaq déyishti.

Eysaning Gétsimane baghchisidiki dua-tilawiti

Mar. 14:32-42; Luqa 22:39-46

³⁶ Andin Eysa ular bilen bille Gétsimane dégen yerge keldi. U muxlislargha: «Men u yaqqa bérip dua-tilawet qilip kelgüche, mushu jayda olturup turunglar» dédi. ■

□ **26:26** «Eysa bir nanni qoligha élip *Xudagha* teshekkür-hemodusana éytqandin kéyin...» — yaki «Eysa bir nanni qoligha élip, uni beriketigendin kéyin...». ■ **26:26** Mar. 14:22; Luqa 22:19; 1Kor. 11:23. □ **26:28** «Bu méning nurghun ademlerning gunahlirining kechürüm qilinishi üçhün tökülidighan, yéngi ehdini tüzidighan qénimdur» — «yéngi ehde» yaki «Xudaning ehdisi» yaki «menggülük ehde». Tewrat, «Yer.» 31:31-34, «Ez.» 36:25-27, «Luqa» 22:20ni, «Ibr.» 13:20 we «Tebirler»ni körüng. ■ **26:28** Mis. 24:8. ■ **26:30** Mar. 14:26; Luqa 22:39; Yuh. 18:1. □ **26:31** «Men padichini uruwétimen, padidiki qoylar patiparaq bolup tarqitiwétilidu» — «Zek.» 13:7. Mushu bésharette sözligüchi Xudaning Özi, elwette. ■ **26:31** Zek. 13:7; Yuh. 16:32. ■ **26:32** Mar. 14:28; 16:7. ■ **26:33** Luqa 22:33. ■ **26:34** Yuh. 13:38. ■ **26:36** Mar. 14:32; Luqa 22:39; Yuh. 18:1.

37 U Pétrusni, shundaqla Zebediyning ikki oghlini birge élip mangdi we qattiq azablinip, kóngli tolimu perishan bolushqa bashlidi. □

38 U ulargha:

— Jénim ólidighandek bekmu azablanmaqta. Siler bu yerde qélip, men bilen birlikte oyghaq turunglar, — déwidi, ■

39 We sel nériraq bérip, özini yerge étip dua qilip:

— I Atam, mumkin bolsa, bu qedeh mendin ótüp ketsun! Lékin bu ish men xalighandek emes, sen xalighandek bolsun, — dédi. □ ■

40 U muxlislarning yénigha qaytip kelginide, ularning uxlap qalghanliqini körüp, Pétrusqa:

— Men bilen bille birer saetmu oyghaq turalmidinglarmu?!

41 Éziqturulushtin saqlinish üçhün, oyghaq turup dua qilinglar. Roh pidakar bolsimu, lékin kishining etliri ajizdur, — dédi. □ ■

42 U ikkinchi qétim bérip, yene dua qilip:

— I Atam, eger men bu qedehni ichmitem u mendin ketmise, undaqta séning iradeng ada qilinsun, — dédi.

43 U ularning yénigha *qaytip* kelginide, yene uxlap qalghanliqini kördi, chünki ularning közliri uyqugha ilin'ghanidi.

44 Shuning bilen u ulardin ayrilip üçinchi qétim bérip, yene shu sözler bilen dua qildi.

45 Andin u muxlislarning yénigha kélip ulargha:

— Siler téxiche uxlawatamsiler, téxiche dem éliwatamsiler? Mana, waqit-saiti yéqinlashti; Insan'oghli gunahkarlarning qoligha tapshurulidu. □

46 Qopunglar, kéteyli; mana, manga satqunluq qilidighan kishi yéqin keldi! — dédi.

Eysaning tutqun qilinishi

Mar. 14:43-50; Luqa 22:47-53; Yh. 18:3-12

47 Uning sözi téxi tügimeyla, on ikkiylendin biri bolghan Yehuda keldi; uning yénida bash kahinlar we xelq aqsaqalliri teripidin ewetilgen, qilich-tohmaqlarni kötürgen zor bir top adem bar idi. ■

48 Uninggha satqunluq qilghuchi ular bilen alliburun isharetni békitip: «Men kimni söysem, u del shudur. Siler uni tutunglar» dep kélishkenidi.

49 U udul Eysaning aldigha bérip:

— Salam, ustaz! — dep uni söyüp ketti. □

50 Eysa uninggha:

— Aghinem, néme dep kelding? — dédi. Shuning bilen, héliqi ademler yopurulup kélip, Eysagha qol sélip, uni tutqun qildi. □

□ 26:37 «Zebediyning ikki oghli» — Yaqup we Yuhanna. ■ 26:38 Yuh. 12:27. □ 26:39 «I

Atam, mumkin bolsa, bu qedeh mendin ótüp ketsun! Lékin bu ish men xalighandek emes, sen xalighandek bolsun» — «bu qedeh» uning aldidiki azab-oqubetlerni körsitidu. Tewratning köp yerliride «qedeh» del shu menide ishli tilidu (mesilen «Zeb.» 75:8, «Yesh.» 51:17, 22, «Yer.» 25:15de).

■ 26:39 Mat. 20:22,23; Luqa 22:41; Yuh. 6:38. □ 26:41 «Roh pidakar bolsimu, lékin kishining etliri ajizdur» — «kishining etliri» grék tilida «et». Injilda «et» yaki «et-ten» daim dégüdek ademning öz téni teripidin azdurulidighan, gunahkar tebiitini körsitidu. «Rimliqlargha»diki «kirish söz»imizni körfüng.

■ 26:41 Gal. 5:17. □ 26:45 «Siler téxiche uxlawatamsiler, téxiche dem éliwatamsiler?» — yaki bolmisa: «Emdi uxlawérisiler, dem éliwérisiler!» (kinayilik gep) yaki peqet: «Emdi uxlanglar, dem élinglar!».

■ 26:47 Mar. 14:43; Luqa 22:47; Yuh. 18:3. □ 26:49 «Salam, ustaz!» — «Ustaz» ibraniy tilida «rabbi» déyilidu. □ 26:50 «aghinem, néme dep kelding?» — yaki «Aghinem, qilidighiningni qil».

⁵¹ We mana, Eysaning yénidikilerdin bireylen qilichini sughurup, bash kahin-ning chakirigha uruwidi, uning quligini shilip chüshürüwetti.

⁵² Eysa uninggha:

— Qilichingni qinigha sal, qilich kötürgenler qilich astida halak bolidu.

⁵³ Yaki méni Atisigha nida qilalmaydighan boldi, dep oylap qaldingmu?! Shundaq qilsamla U manga shuan on ikki qisimdin artuq perishte mangdur-mamdu? □

⁵⁴ Biraq men undaq qilsam, muqeddes yazmilardiki bu ishlar muqerrer bolidu dégen bésharetler qandaqmu emelge ashurulsun? — dédi. ■

⁵⁵ Shu peyitte Eysa toplashqan ademlerge qarap:

— Bir qaragchini tutidighandek qilich-toqmaqlarni kötürüp méni tutqili kepsilerghu? Men her küni ibadetxana hoylilirida siler bilen bille olturup telim bérettim, lékin siler u chaghda méni tutmidinglar.

⁵⁶ Lékin bu pütün ishlarining yüz bérishi peyghemberlarning muqeddes yazmilirida aldın éytqanlirining emelge ashurulushi üçün boldi, — dédi.

Bu chaghda, muxlislarning hemmisi uni tashlap qéchip kétishti. ■

Aliy kéngeshmide sotlinish

Mar. 14:53-65; Luqa 22:54-55, 63-71; Yh. 18:13-14, 19-24

⁵⁷ Emdi Eysani tutqun qilghanlar uni bash kahin Qayafaning aldigha élip bérishiti. Tewrat ustazliri bilen aqsaqallarmu u yerde jem bolushqanidi. ■

⁵⁸ Pétrus uninggha taki bash kahinning sariyining *hoylisighiche* yiraqtin egiship kélip, ishning aqiwétini körüş üçün ichkirige kirip, qarawullarning arisida olturdi.

⁵⁹ Bash kahinlar, aqsaqallar we pütün aliy kéngeshme ezaliri Eysani ölüm jazasigha mehkum qilish üçün, yalghan guwah-ispát izdeytti. □ ■

⁶⁰ Nurghun yalghan guwahchilar otturigha chiqqan bolsimu, ular bulardin héchqandaq ispatqa érishelmidi. Axirda, ikki yalghan guwahchi otturigha chiqip:

⁶¹ — Bu adem: «Men Xudaning ibadetxanisini buzup tashlap, üç kün ichide qayta qurup chiqalaymen» dégen, dédi. □ ■

⁶² Bash kahin ornidin turup, uninggha:

— Qéni, jawab bermemsen? Bular séning üstüngdin zadi qandaq guwahliqlarni bériwatidu? — dédi. ■

⁶³ Lékin Eysa süküt qilip turiverdi.

Bash kahin uninggha:

— *Menggü* hayat bolghuchi Xuda bilen séning qesem qilishingni buyruy-menki, bizge éyt, Xudaning Ogli Mesih senmu?» — dédi. ■

⁶⁴ Eysa mundaq jawab qayturdi:

□ **26:53** «on ikki qisimdin artuq perishte» — mushu yerde «qisim» dégen söz adette grék tilida belkim alte mingche eskerni körsitishi mumkin. ■ **26:54** Zeb. 22:6; 40:6-8; 69:1-4,10; Luqa 24:25.

■ **26:56** Ayup 19:13; Zeb. 88:8, 18; Zek. 13:7. ■ **26:57** Mar. 14:53; Luqa 22:54; Yuh. 18:12.

□ **26:59** «Aliy kéngeshme» — yene soraq mejlisi, «Sanhédrin» déyilidu. ■ **26:59** Mar. 14:55; Ros.

6:13. □ **26:61** «Bu adem: «Men Xudaning ibadetxanisini buzup tashlap, üç kün ichide qayta qurup chiqalaymen» dégen» — «Yh.» 2:19-20ni körüng. Mesihning toluq éytqini bu guwahchining déginidek emes. ■ **26:61** Yuh. 2:19. ■ **26:62** Mar. 14:60. ■ **26:63** Yesh. 53:7; Mat. 27:12,14.

– Shundaq, séning dégingdek. Lékin shunimu silerge éytayki, buningdin kéyin siler Insan’oghlining Qadir Bolghuchining ong yénida olturidighinini we köktiki bulutlar üstide kélidighinini körisiler. □ ■

65 Shuning bilen bash kahin tonlirini yirtip tashlap:

– U kupurluq qildi! Emdi bashqa herqandaq guwahchining néme hajiti? Mana, özünglar bu kupurluqni anglidinglar! □

66 Buninggha néme deysiler? – dédi.

– U ölüm jazasigha layiqtur! – dep jawab qayturushti ular. ■

67 Buning bilen ular uning yüzige tükürüp, uninggha musht atqili turdi. Beziliri uni kachatlap: ■

68 – Ey Mesih, peyghemberchilik qilmamsen, éytip baqqina, séni kim urdi? – déyishti. ■

Pétrusning Eysadin ténishi

Mar. 14:66-72; Luqa 22:56-62; Yh. 18:15-18, 25-27

69 Emdi Pétrus sarayning tashqiriqi hoylisida olturatti. Bir dédek uning yénigha kélip:

– Sen Galiliyelik Eysa bilen birge idingghu, – dédi. ■

70 Lékin u hemmeylenning aldida inkar qilip: – Séning néme dewatqanliqingni chüshenmidim! – dédi.

71 Andin u dalan’gha chiqqanda, uni körgen yene bir dédek u yerde turghanlarga:

– Bu ademmu Nasaretlik Eysa bilen birge idi, – dédi.

72 U yene inkar qilip: –

Men u ademni tonumaymen! – dep qesem ichti.

73 Bir’azdin kéyin, u yerde turghanlar Pétrusning yénigha kélip uninggha:

– Shühbisizki, sen ularning biri ikensen, chünki teleppuzung séni pash qilidu, – déyishti. □

74 Pétrus qattiq qarghashlar bilen qesem qilip:

– U ademni zadi tonumaymen! – déyishigila xoraz chillidi.

75 Pétrus Eysaning: «Xoraz chillashtin burun, sen mendin üç qétim tanisen!» dégen sözini ésig ald. U tashqirigha chiqip, qattiq yigha-zar kötürdi. ■

□ 26:64 «Shundaq, séning dégingdek» – Mesihning jawabining grék tilida «Shundaq, lékin ehwal del séning oylighiningdek emes» dégen puriqi chiqidu. «kéyin siler Insan’oghlining Qadir Bolghuchining ong yénida olturidighinini we köktiki bulutlar üstide kélidighinini körisiler» – Tewrat, «Dan.» 7:13ni körüng. ■ 26:64 Zeb. 110:1; Dan. 7:13; Mat. 16:27; 24:30; Mar. 14:62; Luqa 22:69; Ros. 1:11; Rim. 14:10; 1Tés. 4:16; Weh. 1:7. □ 26:65 «Shuning bilen bash kahin tonlirini yirtip tashlap...» – bash kahin Eysani «kupurluq qildi» dep qarap, özining buninggha bolghan chöchüshi we ghezipini ipadilesh üçün kiyimlirini yirtqan. Eysanning özining Mesih ikenlikini étirap qilishi, uning Xudagha xas hoquq we shöhret mendidir, dégenlikidir. Yene shuni éytimizki, bash kahinning tonlirini yirtishning özi Tewrat qanunigha xilap idi («Law.» 10:6, 21:10). ■ 26:66 Law. 24:16. ■ 26:67 Yesh. 50:6. ■ 26:68 Ayup 16:10; Luqa 22:64; Yuh. 19:3. ■ 26:69 Mar. 14:66; Luqa 22:55; Yuh. 18:16,25. □ 26:73 «Shühbisizki, sen ularning biri ikensen, chünki teleppuzung séni pash qilidu» – «teleppuzung séni pash qilidu» – Pétrus Galiliye teleppuzi bilen sözleytti. ■ 26:75 Mat.

26:34; Mar. 14:30; Luqa 22:61; Yuh. 13:38

27

*Yehudaning ölüshi**Mar. 15:1; Luqa 23:1-2; Yh. 18:28-32*

1 Tang atqandila, pütün bash kahinlar bilan xelq aqsaqalliri Eysani ölümge mehkum qildurush üçün meslihetleshti. ■

2 Ular uni baghlap apirip, waliy Pontius Pilatusqa tapshurup berdi. ■

3 Uninggha satqunluq qilghan Yehuda uning ölümge höküm qilin'ghanliqini körüp, bu ishlargha pushayman qildi we bash kahinlar bilan aqsaqallargha ottuz kümüş tenggini qayturup bérip:

4 — Men bigunah bir janning qéni tökülüşke satqunluq qilip gunah ötküzdüm, — dédi.

Buninggha bizning néme karimiz? Öz ishingni bil! — déyishti ular.

5 Yehuda kömüsh tenggilerni ibadetxanining ichige chöriwetti we u yerdin kétip, talagha chiqip, ésilip ölüwaldi. □ ■

6 Bash kahinlar kömüsh tenggilerni yighiwélip: —

Bu xun tölümi bolghan *tenggilerdur*, ularni ibadetxanining xezinisige qoyush haram, — déyishti. □

7 Ular özara meslihetliship, bu pullar bilan yaqa yurtluqlargha yerlik bolsun dep, sapalchining bir parche étizliqini sétiwaldi. □ ■

8 Shunga bu yer hazirghiche «qanliq étiz» dep atilip kelmekte.

9 Shu ish bilan Yeremiya peyghember teripidin burun éytilghan munu bésharet emelge ashuruldi: —

«Israil xelqi uning üçün bahalap békitken bahasini,

Yeni ottuz kümüsh tenggini ular élishti, ■

10 We Perwerdigar manga körsetkendek,

Sapalchining étizini sétiwélishqa xejleshti». □ ■

*Eysaning waliy Pilatusning aldida sotlinishi**Mar. 15:2-5; Luqa 23:3-5; Yh. 18:33-38*

11 Emdi Eysa waliyning aldigha turghuzuldi. Waliy uningdin:

— Sen Yehudiylarning padishahimu? — dep soridi.

Éytqiningdek, — dédi Eysa. □ ■

■ 27:1 Zeb. 2:2; Mar. 15:1; Luqa 22:66; 23:2; Yuh. 18:28. ■ 27:2 Ros. 3:13. □ 27:5

«Yehuda... talagha chiqip, ésilip ölüwaldi» — «talagha chiqip» belkim sheharning sirtigha bérishini körsitidu. ■ 27:5 2Sam. 17:23; Ros. 1:18. □ 27:6 «Bu xun tölümi bolghan tenggilerdur, ularni ibadetxanining xezinisige qoyush haram» — «haram» — mushu yerde, Tewratta cheklen'gen, démek. □ 27:7 «sapalchining bir parche étizliqini sétiwaldi» — yaki «sapalchining étizliqi»ni sétiwaldi»

— mumkinchiligi barki, «sapalchining étizliqi» hemme ademge melum bolghan bir yerning ismi idi. ■ 27:7 Ros. 1:19. ■ 27:9 Zek. 11:12. □ 27:10 «Israil xelqi uning üçün bahalap békitken bahasini, yeni ottuz kümüsh tenggini ular élishti, we Perwerdigar manga emr qilghandek, sapalchining étizini sétiwélishqa xejleshti» — bu bésharetlik sözler (9-10 ayetler)ning köpinchisi «Zekeriya» 11:12-13din élin'ghan. Emdi némishqa Matta bu sözlerni Yeremiya peyghemberningki deydu? Biz bu toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. 9-10-ayetlerning bashqa birxil terjimisi:

«... tenggini nem aldım, we ular Perwerdigar manga emr qilghandek, sapalchining étizini sétiwélishqa xejleshti». ■ 27:10 Yer. 32:6-9; Zek. 11:12, 13 □ 27:11 «Eysa... «Éytqiningdek», dédi» — Mesihning

«Éytqiningdek» dégen jawabining grék tilida «Shundaq, lékin ehwal del séning oylichingdek emes» dégen puriqi chiqidu. ■ 27:11 Mar. 15:2; Luqa 23:3; Yuh. 18:33.

12 Lékin bash kahinlar we aqsaqallar uning üstidin erz-shikayet qilghanda, u bir éghizmu jawab bermidi.

13 Buning bilen Pilatus uninggha:

— Ularning séning üstüngdin qilghan shunche köp shikayetlirini anglimay-watamsen? — dédi. ■

14 Biraq u *Pilatusqa* jawaben *shikayetlerning* birsigimu jawab bermidi. Waliy buninggha intayin heyran qaldı. ■

15 Her qétimliq *ötüp kétish* héytida, waliyning xalayıq telep qilghan bir mehbusni ulargha qoyup bérish aditi bar idi. ■

16 Eyni waqıtta, *rimliqlarning* Barabbas isimlik atıqi chiqqan bir mehbusi *zindanda* idi. □ ■

17 Xalayıq jem bolghanda, Pilatus ulardin:

— Kimni silerge qoyup bérishimni xalaysiler? Barabbasnimu yaki Mesih dep atalghan Eysanimu? — dep soridi □

18 (chünki u *bash kahin qatarliqlarning* hesetxorluqi tüpeylidin uni tutup bergenlikini biletti).

19 Pilatus «soraq texti»de olturghanda, ayali uninggha adem ewetip: — U heqqaniy kishining ishigha arilashmighin. Chünki tünügün kéche uning sewebidin chüshümde köp azab chektim, — dep xewer yetküzdi. □

20 Lékin bash kahinlar we aqsaqallar bolsa xalayıqni maqul qilip, Barabbasni qoyup bérishni we Eysani yoqıtishni telep qıldurdi. ■

21 Waliy jawaben ulardin yene:

— Silerge bu ikkisining qaysisini qoyup bérishimni xalaysiler? — dep soridi. Barabbasni, — déyishti ular.

22 Pilatus emdi: — Undaq bolsa, Mesih dep atalghan Eysani qandaq bir terep qilay? — dédi.

Hemmeylen:

— U kréstlensun! — déyishti.

23 Pilatus:

— Némishqa? U zadi néme yamanlıq ötküzüptu? — dep soridi.

Biraq ular téximu qattiq warqiriship:

U kréstlensun! — dep turuwélishi.

24 Pilatus sözliwérishning bihude ikenlikini, belki buning ornigha malimanchiliq chiqidighanliqini körüp, su élip, köpchilikning aldida qolını yughach:

— Bu heqqaniy ademning qénigha men jawabkar emesmen, buninggha özünglar mes'ul bolunglar! — dédi.

25 Pütün xelq jawaben:

— Uning qéni bizning üstimizge we balilirimizning üstige chühsun! — déyishti. ■

■ 27:13 Mat. 26:62. ■ 27:14 Yesh. 53:7; Ros. 8:32. ■ 27:15 Mar. 15:6; Luqa 23:17; Yuh. 18:39.

□ 27:16 «Barabbas isimlik atıqi chiqqan bir mehbus» — bezi kona köchürmilerde «Eysa Barabbas isimlik atıqi chiqqan bir mehbus» déyilidu. ■ 27:16 Mar. 15:7; Luqa 23:19; Yuh. 18:40. □ 27:17

«Barabbasnimu yaki Mesih dep atalghan Eysanimu?» — yaki «Eysa Barabbasnimu yaki Mesih dep atalghan Eysanimu?». □ 27:19 «Chünki tünügün kéche uning sewebidin chüshümde köp azab chektim» — yaki «chünki u tünügün kéche chüshümge kirip, köp azablandım». ■ 27:20 Mar. 15:11; Luqa 23:18; Yuh. 18:40; Ros. 3:14. ■ 27:25 Ros. 5:28.

26 Buning bilen Pilatus Barabbasni ulargha chiqirip berdi. Eysani bolsa qattiq qamchilatqandin kéyin, kréstleshke *leshkerlirige* tapshurdi. □

Leshkerlarning Eysani mazaq qilishi

Mar. 15:16-20; Yh. 19:2-3

27 Andin waliyning leshkerliri Eysani uning ordisigha élip kirip, pütün leshkerler topini bu yerge uning etrapigha yighdi. □ ■

28 Ular Eysani yalingachlap, uchisigha pereng renglik ton kiydürüshti. □

29 Tikenlik shaxchilarni örüp bir taj yasap, béshigha kiydürdi we ong qoligha bir qomushni tutquzdi. Andin uning aldigha tizlinip: «Yashighayla, Yehudiy-larning padishahi!» dep mazaq qilishi. □

30 Uninggha tükürüshti, qomushni élip uning béshigha urushti.

31 Uni shundaq mazaq qilghandin kéyin, tonni saldurup, uchisigha öz kiyim-lirini kiydürdi we kréstlesh üçhün élip méngishti.

Eysaning kréstlinishi

Mar. 15:21-32; Luqa 23:26-39; Yh. 19:17-19

32 Ular tashqirigha chiqqinida, Kurini shehirilik Simon isimlik bir kishini uchrıtıp, uni tutup kélip Eysaning kréstini uninggha mejburiy kótürgüzdi. □ ■

33 Ular Goltoga, yeni «Bash söngék» dégen yerge kelgende, ■

34 *Eysagha* ichish üçhün kekre süyi arilashturulghan achchiq sharab berdi; lékin u uni tétip baqqandin kéyin, ichkili unimidi. □ ■

35 Leshkerler uni kréstligandin kéyin, chek tashliship kiyimlirini özara bölüşhüwaldi. ■

36 Andin u yerde olturup uninggha közetchilik qıldı.

37 Ular uning béshining yuqiri teripige «Bu Eysa, Yehudiylarning padishahidur» dep yézilghan shikayetname taxtiyini békitti. ■

38 *Eysa* bilen teng ikki qaraqchimu kréstke mixlan'ghan bolup, biri ong teripide, yene biri sol teripide idi. ■

39 Bu yerdin ötkenler bashlirini chayqiship, uni haqaretlep: ■

□ **27:26** «Eysani bolsa qattiq qamchilatqandin kéyin...» — Rim impériyeside jaza qamchiliri birnechche tasmiqliq bolup, herbir tasmissigha qoghushun we ustixan parchiliri baghlan'ghan bolidu. Qamchilighan waqıtida jazagha tartilghuchi yalingachlinip, yerge tizlandurulup, ikki yénida turghan leshker uni qamchilaytti. □ **27:27** «waliyning leshkerliri Eysani waliyning ordisigha élip kirip» — «waliyning ordisi» grék (latin) tilida «praytorium» déyilidu. «pütün leshkerler topini bu yerge uning etrapigha yighdi» — «leshkerler topi» (grék tilida «kohort») 500-600 kishidin terkiб tapqan. ■ **27:27** Mar. 15:16; Yuh. 19:2. □ **27:28** «Ular Eysani yalingachlap, uchisigha pereng renglik ton kiydürüshti» — «pereng renglik» (yaki sösun renglik) shu chagha shahane kiyimning rengi shundaq idi («Mar.» 15:17, «Yh.» 19:2ni körüng). Ular shu «shahane ton» arqliq Eysani «padishah bolamsen?!» dep mazaq qilmaqchi. □ **27:29** «Ular... tikenlik shaxchilarni örüp bir taj yasap, béshigha kiydürdi we ong qoligha bir qomushni tutquzdi» — ular qomushni padishahning shahane hasisi süpitide mazaq qılıp qoligha tutquzghan. □ **27:32** «...Kurini shehirilik Simon isimlik bir kishini uchrıtıp, uni tutup kélip Eysaning kréstini uninggha mejburiy kótürgüzdi» — «Eysaning krésti» — Eysa özi jazalaydighan qoral bolghan shu krést (chapras yaghach)ni eslide özi yüdüp méngishi kérek idi. U shundaq qattiq qamchilan'ghanki, halsirap, yüdüp mangalmighan bolsa kérek. ■ **27:32** Mar. 15:21; Luqa 23:26. ■ **27:33** Mar. 15:22; Luqa 23:33; Yuh. 19:17. □ **27:34** «...Eysagha ichish üçhün kekre süyi arilashturulghan achchiq sharab berdi» — éytlashlarga qarighanda, kréstke mixlinidighanlarga aghriqni peseytish meqsitide dora arilashturulghan sharab bérilidiken. ■ **27:34** Zeb. 69:21 ■ **27:35** Zeb. 22:18; Mar. 15:24; Yuh. 19:23. ■ **27:37** Mar. 15:26; Luqa 23:38; Yuh. 19:19. ■ **27:38** Yesh. 53:12. ■ **27:39** Zeb. 22:8-9; 69:19-20; Mar. 15:29; Luqa 23:35.

40 — Qéni, sen ibadetxanini buzup tashlap, üç kün ichide qaytidin yasap chiqidighan adem, emdi özüngni qutquze! Xudaning Oghli bolsang, krésttin chüshüp baqqina! — déyishti. ■

41 Bash kahinlarmu, Tewrat ustazliri we aqsaqallar bilen birge uni mesxire qilip:

42 — Bashqilarni qutquzuptiken, özini qutquzalmaydu. U Israilning padishahimish! Emdi krésttin chüshüp baqsunchu, andin uninggha étiqad qilimiz.

43 U Xudagha tayan'ghan! Xuda uni ezizlise, hazir qutquzup baqqay! Chünki u: «Men Xudaning Oghli» dégenidi, — déyishti. □

44 Uning bilen teng kréstlen'gen qaraqchilarmu uni shundaq haqaretleshti.

Eysaning ölümi

Mar. 15:33-41; Luqa 23:44-49; Yh. 19:28-30

45 Emdi künning altinchi saitidin toqquzinchi saitigiche pütkül zéminni qaranghuluq basti. □ ■

46 Toqquzinchi saetlerde Eysa yuqiri awazda: «Éli, éli, lema sawaqtani?» yeni «Xudayim, Xudayim, méni némishqa tashliwetting?» dep qattiq nida qildi. □ ■

47 U yerde turghanlarning beziliri buni anglap:

Bu adem Ilyas *peyghemberge* murajiet qiliwatidu, — déyishti.

48 Ularning ichidin bireylen derhal yügürüp bérip bir parche bulutni ekélip, uni achchiq sharabqa chilap, qomushning uchigha sélip uninggha ichküzüp goydi. ■

49 Biraq bashqilar:

— Toxta! Qarap baqayli, Ilyas *peyghember* kélip uni qutquzup qalarmikin? — déyishti.

50 Eysa yuqiri awaz bilen yene bir warqiridi-de, rohini qoyuwetti. □ ■

51 We mana, shu deqiqide ibadetxanining *ichkiri* perdisi yuqiridin töwen'ge ikki parche bölüp yirtildi. Yer-zémin tewrinip, tashlar yérilip, □ ■

52-53 Qebriler échildi (U tirilgendin kéyin, *ölümde* uxlawatqan nurghun muqeddes bendilerning tenlirimu tirildi; ular qebrilerdin chiqti we muqeddes

■ 27:40 Mat. 26:61; Yuh. 2:19. □ 27:43 «U Xudagha tayan'ghan! Xuda uni ezizlise, hazir qutquzup baqqay!» — «Zeb.» 22:8ni körüng. □ 27:45 «künning altinchi saitidin toqquzinchi saitigiche» — hazirqi waqit sistémi boyiche, «chüsh waqti, saet on ikkidin saet üçkiche». ■ 27:45

Mar. 15:33; Luqa 23:44. □ 27:46 «toqquzinchi saetlerde ...» — hazirqi waqit boyiche saet üçlerde.

«Éli, éli, lema sawaqtani?» yeni «Xudayim, Xudayim, méni némishqa tashliwetting?» — (aramiy tilidiki sözler) «Zeb.» 22:1ni körüng ■ 27:46 Zeb. 22:1-2; Ibr. 5:7. ■ 27:48 Zeb. 69:21; Yuh.

19:29. □ 27:50 «Eysa yuqiri awaz bilen yene bir warqiridi-de, rohini qoyuwetti» — uning qattiq warqirishi: «Tamam boldi!» dégen bolsa kérek («Yh.» 19:30ni körüng). ■ 27:50 Zeb. 31:5; Luqa

23:46. □ 27:51 «Shu deqiqide ibadetxanining ichkiri perdisi yuqiridin töwen'ge ikki parche bölüp yirtildi» — bu perde ibadetxanidik eng muqeddes jayni muqeddes jaydin ayrip turidighan perde bolup, uning yirtilishi insanlarning Xudaning aldigha baridighan yolining Eysaning ölümi bilen échilghanliqini bildüridu (ibadetxanidik «muqeddes jay»ni sirttiki hoylidin ayriydighan yene bir «sirtqi perde» bar idi, lékin buni körsitish üçün adette bashqa atalghu ishilitildi). ■ 27:51 2Tar. 3:14; Mar. 15:38; Luqa 23:45.

sheherge kirip, u yerde nurghun kishilerga köründi).□

⁵⁴ Emdi Eysani közet qiliwatqan yüzbéshi hem yénidiki leshkerler yerning tewrishini we bashqa yüz bergen hadisilerni körüp, intayin qorqushup:

— U heqiqeten Xudaning Oghli iken! — déyishti.■

⁵⁵ U yerde yene bu ishlargha yiraqtin qarap turghan nurghun ayallarmu bar idi. Ular eslide Eysaning xizmitide bolup, Galiliyedin uninggha egiship kelgenidi. ■

⁵⁶ Ularning arisida Magdalliq Meryem, Yaqup bilen Yüsüpning anisi Meryem, Zebedyning oghullirining anisimu bar idi.

Eysaning depne qilinishi

Mar. 15:42-47; Luqa 23:50-56; Yh. 19:38-42

⁵⁷ Kechqurun, Arimatiyalıq Yüsüp isimlik bir bay keldi. Umu Eysaning muxlisiridini idi. ■

⁵⁸ U Pilatusning aldigha bérip, Eysaning jesitini telep qildi. Pilatus jesetni uninggha tapshurushqa emr qildi.

⁵⁹ Yüsüp jesetni élip, pakiz kanap rext bilen orap képenlidi

⁶⁰ we uni özi üçhün qiyada oydurghan yéngi qebrisige qoydi. Andin qebrining aghzigha yoghan bir tashni domilitip qoyup, kétip qaldı■

⁶¹ (shu chaghda Magdalliq Meryem bilen yene bir Meryemmu u yerde, qebrining udulida olturatti).

Qebrini muhapizet qilish

⁶² Emdi etisi, yéni «Teyyarlash küni» ötkendin kéyin, bash kahinlar bilen Perisiyler jem bolushup Pilatusning aldigha kélip:□

⁶³ — Janabliri, héliqi aldanchining hayat waqtida: «Men ölüp üçinchi küni tirilimen» dégini ésimizde bar. ■

⁶⁴ Shuning üçhün, qebri üçinchi künigiche mehkem qoghdilishi üçhün emr bergeysiz. Undaq qilinmisa, muxlisliri kélip jesetni oghrilap kétip, andin xelqge: «U ölümün tirildi» déyishi mumkin. Bundaq aldanchiliq aldinqisid-inmu better bolidu, — déyishti.

⁶⁵ Pilatus ulargha:

— Bir guruppa közetchi leshkerni silerge tapshurdum. Qebrini qurbinglarning yétishiche mehkem qoghdanglar, — dédi.

□ **27:52-53 «muqeddes sheher»** — Yérusalémni körsitidu. «Qebriler échildi (Eysa tirilgendin kéyin, ölümde uxlawatqan nurghun muqeddes bendilerning tenlirimu tirildi; ular qebrilerdin chiqti we muqeddes sheherge kirip, u yerde nurghun kishilerga köründi)» — bashqa birxil terjimisi: — «Qebriler échildi, ölümde uxlawatqan nurghun muqeddes bendilerning tenlirimu tirildi; ular Eysa tirilgendin kéyin qebriliridin chiqip, muqeddes sheherge kirip, u yerde nurghun kishilerga köründi». Lékin «1Kor.» 15:20ge asasen («Mesih ölümde uxliganlar ichidin xuddi tunji hosulning méwisidek, ölümün tirilgendur») terjimizimiz toghra bolsa kérek. ■ **27:54** Mar. 15:39; Luqa 23:47.

■ **27:55** Zeb. 38:11; Mar. 15:40; Luqa 8:2; 23:49. ■ **27:57** Mar. 15:42; Luqa 23:50; Yuh. 19:38.

■ **27:60** Mar. 15:46; Luqa 23:53. □ **27:62 «Emdi etisi, yéni «teyyarlash küni» ötkendin kéyin, bash kahinlar bilen Perisiyler jem bolushup Pilatusning aldigha kélip...»** — yuqiriqi izahatlarda körsetkinimizdek, Yehudiy xelqi üçhün «kün» emeliyette kechte (saet altide) bashlinidu. «Teyyarlash küni» — «shabat küni (dem élish küni) üçhün teyyarliq qilidighan küni»ni körsitidu. Shuning bilen mushu ayettiki «etisi» emeliyette shabat küningin béshini, yéni shu kech saet altidin kéyinki waqitlarni körsitidu. Mushu «kahinlar» Eysaning bésharet sözlirini tosush üçhün jiddiyliship, özleri qedirleydighan shabat künidiki «dem élish» aditini buzmaqta idi. ■ **27:63** Mat. 16:21; 17:23; 20:19; Mar. 8:31; 10:34; Luqa 9:22; 18:33; 24:6.

66 Shuning bilan ular *közetchi leshkerler* bilan bilib bérıp, tashni péchetlep, qebrini muhapizet astigha qoydi.

28

Eysaning tirilishi

Mar. 16:1-8; Luqa 24:1-12; Yh. 20:1-10

1 Shabat küni ötüp, heptining birinchi küni tang atay dégende, Magdalliq Meryem bilan yene bir Meryem qebrini körüşke keldi. ■

2 We mana, yerler tuyuqsız qattiq tewrep ketti; chünki Perwerdigarning bir perishtisi asmandin chüshüp, *qebriğe* bérıp, tashni bir chetke domilitip, üstide olturghanidi.

3 Perishtining qiyapiti chaqmaçtek, kiyimliri gardek ap'aq idi. ■

4 Közetchiler uningdin shunche qorqushtiki, titriship, ölüktek qétipla qaldi.

5 Perishte ayallargha qarap:

— Qorqmanglar! Silerning kréstlen'gen Eysani izdewatqininglarni bilimen. ■

6 U bu yerde emes; u özi éytqandek tirildürüldi. Kélinglar, Reb yatqan jayni körünglar; ■

7 andin derhal bérıp uning muxlisirigha: «U ölümdin tiriliptu. We mana, u silerdin awwal Galiliyege baridiken, uni shu yerde köridikensiler» denglar. Mana men bularni silerge éytip berdim, — dédi. □ ■

8 Shunga ayallar hem qorqunch hem zor xushalliq ichide qebridin derhal ayrilip, uning muxlisirigha xewer bérishke yügürüshti. ■

9 Ular muxlisirini xewerlendürüşke mangghanda, mana Eysa ularning aldigha chiqip:

— Salam silerge! — dédi. Ularmu aldigha bérıp, uning putigha ésilip, uninggha sejde qildi. □ ■

10 Andin Eysa ulargha:

— Qorqmanglar! Bérıp qérindashirimgha: Galiliyege béringlar, dep uqturnglar, ular méni shu yerde köridu, — dédi. □ ■

Közetchilerning bayani

11 Ayallar téxi yolda kétéwatqanda, mana közetchilerning beziliri sheherge kirip, bolghan weqelerning hemmisi toghrisida bash kahinlarga xewer qildi.

12 *Bash kahinlar* aqsaqallar bilan bir yerge yighilip meslihetleshkendin keyin, leshkerlerge bek köp pul bérıp:

■ **28:1** Mar. 16:1; Luqa 24:1; Yuh. 20:1. ■ **28:3** Dan. 7:9; Ros. 1:10. ■ **28:5** Mar. 16:6; Luqa 24:4. ■ **28:6** Mat. 16:21; 17:23; 20:19; Mar. 8:31; 9:31; 10:34; Luqa 9:22; 18:33; 24:6.

□ **28:7** «U ölümdin tiriliptu. We mana, u silerdin awwal Galiliyege baridiken, uni shu yerde köridikensiler» denglar. Mana men bularni silerge éytip berdim — perishte: «Galiliyege béringlar» dégen bolsimu, muxlisliri uninggha ishenmey héchyerge barmay Yérusalémda turiwerdi. Reb özi ulargha shundaq emrni alliqachan bergenidi («Mat.» 26:23, «Mar.» 14:28ni körüng). ■ **28:7** Mat. 26:32; Mar. 16:7. ■ **28:8** Mar. 16:8; Yuh. 20:18. □ **28:9** «Salam silerge!» — ibraniy tilida «Shalom eleykum» déyilidu. ■ **28:9** Mar. 16:9; Yuh. 20:14. □ **28:10** «Bérıp qérindashirimgha: Galiliyege béringlar, dep uqturnglar, ular méni shu yerde köridu» — 7-ayettiki izahatni körüng. Meshinning özi qaytidin ulargha shundaq xewer yetküzgini bilen, ular yenila bir mezgil Yérusalémdin chiqmay, Galiliyege barmaydu («Mat.» 26:23, 28:16, «Markus» 16-bab, «Luqa» 24-bab, «Yh.» 20-21-bablarni körüng). ■ **28:10** Ros. 1:3; 13:31; 1Kor. 15:5.

¹³ — Siler: «Uning muxlisliri kéchisi kélip, biz uxlawatqanda uning jesitini oghrilap ekéiptu» — denglar.

¹⁴ Eger bu xewer waliyning quliqigha yétip qalsa, biz uni qayil qilib silerni awarichiliktin saqlaymiz — dédi. □

¹⁵ Shundaq qilib, leshkerler pulni aldi we özlrige tapilan'ghandek qildi. Shuning bilen bu gep бүгүн'giche Yehudiylar arisida tarqilip kelmekte.

Eysaning muxlisirigha körünüshi

Mar. 16:14-18; Luqa 24:36-49; Yh. 20:19-23; Mis. 1:6-8

¹⁶ On bir muxlis Galiliyege bérip, Eysa ulargha béqitken taghqa chiqishti. ■

¹⁷ Ular uni körginide uninggha sejde qilishti; lékin beziliri gumanlinip qaldi.

¹⁸ Eysa ularning yénigha kélip, mundaq dédi:

— Ershte we yer yüzide barliq hoquq manga béridi. ■

¹⁹ Shuning üçhün, bérip pütkül ellerni *Özümge* muxlis qilib yétishtürünglar, shundaqla ularni Ata, Oghul we Muqeddes Rohning namigha tewe qilib chömüldürüp, □ ■

²⁰ ulargha men silerge tapilighan barliq emrlerge emel qilishni ögitinglar. We mana, men zaman axirigiche her küni siler bilen bille bolimen. ■

□ **28:14** «Eger bu xewer waliyning quliqigha yétip qalsa, biz uni qayil qilib silerni awarichiliktin saqlaymiz» — rimliq muhazipetchiler kózette turuwétip uxlixa, derhal ölüm jazasigha mehkum bolatti. ■ **28:16** Mat. 26:32; Mar. 14:28. ■ **28:18** Zeb. 8:5-6; Mat. 11:27; Luqa 10:22; Yuh. 3:35; 17:2; 1Kor. 15:27; Ef. 1:22; Ibr. 2:8. □ **28:19** «ularni Ata, Oghul we Muqeddes Rohning namigha tewe qilib chömüldürüp...» — grék tilida: «ularni Ata, Oghul we Muqeddes Rohning namigha kirgüzüp chömüldürüp,...». Buning menisi shübhizki, peqet «Ata, Oghul we Muqeddes Rohning nami bilen»la emes, belki sugha chömüldürülüş arqliq chömüldürülügichining Ata, Oghul we Muqeddes Rohning zich munasiwitigimu (kirip) chömülüshni körsitidu. ■ **28:19** Mar. 16:15; Yuh. 15:16. ■ **28:20** Yuh. 14:18.

Markus

«Markus bayan qilgan xush xewer» ❦ Chömlüdürgüchi Yehyaning telim bérishi

Mat. 3:1-12; Luqa 3:1-9, 15-17; Yh. 1:19-28

¹ Xudaning oghli Eysa Mesihning xush xewirining bashlinishi: □

² Yeshaya peyghemberning yazmisida xatirilen'gendek: —

«Mana, aldingda elchimni ewetimen.

U séning yolungni aldin'ala teyyarlaydu. □ ■

³ Anglanglar, dalada birsining tovlighan awazini!

U: «Perwerdigarning yolini teyyarlanglar,

Uning üçhün chighir yollirini tüptüz qilinglar!» — deydu. □ ■

⁴ Kishilerni chömlüdüürüş élip baridighan Yehya peyghember chöl-bayawanda peyda bolup, gunahlargha kechürüm élip kélidighan, towa qilishni bildüridighan sugha «chömlüdüürüş»ni jakarlashqa bashlidi. □ ■

⁵ Pütün Yehudiye ölkisidikiler we pütkül Yérusalém shehiridikiler uning aldigha chiqip, gunahlirini iqrar qilishi bilen uning teripidin Jordan deryasida chömlüdüürüldi. ■

⁶ Yehya bolsa töge yungidin qilin'ghan kiyim kiygen, bélige kön tasma bagh-lighanidi; yémekliki chéketke bilen yawa here hesili idi. ■

⁷ U mundaq dep jakarlaytti:

— Mendin qudretlik bolghan biri mendin kéyin kélidu. Men hetta éngiship keshlirining boghquchini yéshishkimu layiq emesmen! ■

⁸ Men silerni sughila chömlüdüürimen, lékin u silerni Muqeddes Rohqa chömlüdüüridu. ■

Mesihning chömlüdüürülüshi we sinilishi

Mat. 3:13-17; Luqa 3:21-22

⁹ Shu künlerde shundaq boldiki, Eysa Galiliye ölkisining Nasaret shehiridin kélip, Yehya teripidin Jordan deryasida chömlüdüürüldi.

□ **1:1** «Eysa Mesihning xush xewiri» — özi élip kelgen, özi toghruluq xush xewerdur: «xush xewirining bashlinishi» — Markus Eysa Mesih toghruluq bu xush xewerning özi Xuda alemni yaratqinidek yéngi bir bashlinish keldi, dep körsetmekchi bolushi mumkin («Yar.» 1:1). □ **1:2** «Mana, aldingda elchimni ewetimen. U séning yolungni aldin'ala teyyarlaydu» — sözlügüchi Xuda Özi,

elwette. Mushu sözler awwal «Mis.» 23:20 hem «Mal.» 3:1de körünüdu. ■ **1:2** Mis. 23:20; Mal. 3:1; Mat. 11:10; Luqa 7:27. □ **1:3** «Anglanglar, dalada birsining tovlighan awazini! U: «Perwerdigarning yolini teyyarlanglar, Uning üçhün chighir yollirini tüptüz qilinglar!» — «Yesh.» 40:3. ■ **1:3** Yesh. 40:3; Mat. 3:3; Luqa 3:4; Yuh. 1:23. □ **1:4** «Yehya chöl-bayawanda peyda bolup...» — erebche «Yehya» dégen isim ibraniy tilida we grék tilida uchraydighan «Yuhanna» dégen isimdur;

menisi, «Perwerdigarning méhir-shepqiti»dur. ■ «gunahlargha kechürüm élip kélidighan, towa qilishni bildüridighan «chömlüdüürüş»» — «chömlüdüürüş» bolsa, sugha chömlüdüürüşni körsitidu. Bashqiche éytqanda, «yaman yolliringlardin yénip, towa qilinglar! Towa qilghanliqinglarni bildürüş üçhün sugha chömlüdüürüşni qobul qilinglar. Shundaq qilghanda, Xuda silerni kechürüm qilidu!» — Dégendek.

■ **1:4** Mat. 3:1; Luqa 3:3; Yuh. 3:23. ■ **1:5** Mat. 3:5; Luqa 3:7. ■ **1:6** 2Pad. 1:8; Law. 11:22; Mat. 3:4. ■ **1:7** Mat. 3:11; Luqa 3:16; Yuh. 1:27. ■ **1:8** Yesh. 44:3; Yo. 2:28,29; Mat. 3:11; Ros.

1:5; 2:4; 11:15,16; 19:4.

¹⁰ U sudin chiqqandila, asmanlarning yérilip, Rohning kepter qiyapitide chüshüp, öz üstige qonuwatqanliqini kördi. □ ■

¹¹ Shuning bilen asmanlardin: «Sen Méning söyümlük Oghlum, Men sendin toluq xursenmen!» dégen bir awaz anglandi. ■

¹² We Roh derhal uni chöl-bayawan'gha süylep chiqardi. □ ■

¹³ U chölde qiriq kün turup, Sheytan teripidin sinilip turatti. U shu yerde yawayi haywanlar bilen bille idi; shu künlerde perishtiler uning xizmitini qildi. □

Eysaning töt béliqchini chaqirishi
Mat. 4:12-22; Luqa 4:14-15; 5:1-11

¹⁴⁻¹⁵ Emdi Yehya solan'ghandin kéyin, Eysa Galiliye ölkisige bérıp: «Waqit-saiti toshti, Xudaning padishahliqi yéqinlashti! Towa qilinglar, xush xewerge ishininglar!» dep Xudaning padishahliqining xush xewirini jakarlashqa bashlidi. □ ■

¹⁶ Shu künlerde u Galiliye déngizi boyida kétiwétip, Simon bilen inisi Andriyasni kördi. Ular béliqchi bolup, déngizgha tor tashlawatatti. □ ■

¹⁷ Eysa ulargha:

— Méning keynimdin ménginglar, men silerni adem tutquchi béliqchi qilimen! — dédi. □ ■

¹⁸ Ular shuan torlirini tashlap, uninggha egiship mangdi. ■

¹⁹ U shu yerdin bir'az ötüp Zebediyning oghli Yaqubni inisi Yuhanna bilen kördi. Bu ikkisi kémide turup torlirini ongshawatatti. ■

²⁰ U shuan ularnimu chaqirdi. Ular atisi Zebediyni medikarlar bilen bille kémide qaldurup, özliri uning bilen mangdi.

Eysaning jin chaplashqan ademni azad qilishi
Luqa 4:31-37

²¹ Ular KeperNahum shehirige kirdi. Shabat küni u udul sinagogqa kirip, telim bérishke bashlidi. □ ■

²² Xalayıq uning telimige heyranuhes bolushti. Chünki uning telimliri Tewrat ustazliriningkige oxshamaytti, belki tolimu nopuzluq idi. ■

□ **1:10** «Rohning kepter qiyapitide chüshüp, öz üstige qonuwatqanliqini kördi» — «Roh» Xudaning Rohi, Muqeddes Rohni körsitidu. «kepter qiyapitide» — yaki «paxtek qiyapitide». Grék tilida bu qush «péristéra» dep atilidu. «péristéra» grék tilida hem kepterni hem paxteknimu körsitidu. ■ **1:10** Mat. 3:16; Luqa 3:21; Yuh. 1:32. ■ **1:11** Zeb. 2:7; Yesh. 42:1; Mat. 3:17; 17:5; Mar. 9:7; Luqa 3:22; 9:35; Kol. 1:13; 2Pét. 1:17. □ **1:12** «We Roh derhal uni chöl-bayawan'gha süylep chiqardi» — «Roh» — Xudaning Rohi, Muqeddes Rohni körsitidu. «...Roh derhal uni chöl-bayawan'gha süylep chiqardi» — grék tilida «...Roh derhal uni chöl-bayawan'gha ittirip chiqardi» déyilidu. ■ **1:12** Mat. 4:1; Luqa 4:1.

□ **1:13** «U chölde qiriq kün turup, Sheytan teripidin sinilip turatti» — bu ayetke qarighanda, u chöl-bayawanda qiriq kün turghanda, Sheytanning sinaqliri toxtimay dawamlashturulghanidi. «Matta» we «Luqa»da xatirilen'gen sinaqlar bu qiriq künning axirida kelgen bolup, sinaqlar ewjige chiqqanidi. □ **1:14-15** «Xudaning padishahliqining xush xewiri» — yaki «Xudaning xush xewiri». ■ **1:14-15** Mat. 4:12; Luqa 4:14; Yuh. 4:43. □ **1:16** «Ular béliqchi bolup, déngizgha tor tashlawatatti» — mushu xil tor adette kémining keynidin tartilatti. ■ **1:16** Mat. 4:18. □ **1:17** «men silerni adem tutquchi béliqchi qilimen!» — «ademni tutquchi» mushu yerde «tutush» ziyani yetküzüsh yaki ulardin paydilinush üçkün emes, belki ularni Sheytanning ilkidin élip qutquzushni körsitidu. ■ **1:17** Yer. 16:16; Ez. 47:10. ■ **1:18** Mat. 19:27; Mar. 10:28; Luqa 5:11; 18:28. ■ **1:19** Mat. 4:21. □ **1:21** «U udul sinagogqa kirip, telim bérishke bashlidi» — «sinagoglar» — Yehudiylarning ibabet qilishqa yigihildighan jayliri. «Tebirler»ni körtüng. ■ **1:21** Mat. 4:13; Luqa 4:31. ■ **1:22** Mat. 7:28; Luqa 4:32.

23 Sinagogta napak roh chaplashqan bir adem bar idi. U: □ ■

24 — I Nasaretlik Eysa, biz bilan karing bolmisun! Sen bizni yoqatqili keldingmu? Men séning kimlikingni bilimen, sen Xudaning Muqeddes bolghuchisisen! — dep towlaytti.

25 Lékin Eysa *jin'gha* tenbih bérip: — Aghzingni yum, bu ademdin chiq! — dédi.

26 Napak roh héliqi ademning ténini tartishturup, qattiq warqirighiniche uningdin chiqip ketti.

27 Xalayıq hemmisi buningdin intayin heyran bolup, özara ghulghula qiliship:

— Bu qandaq ish? Yéngi bir telimghu! Chünki u hoquq bilen hetta napak rohlarghimu buyruq qilalaydiken, ularmu uning sözige boysunidiken, — déyishti.

28 Buningdin uning shöhriti shu haman pütün Galiliye ölkisining etrapigha pur ketti.

Eysaning Simonning öyide bimarlarni saqaytishi

Mat. 8:14-17; Luqa 4:38-41

29 Ular sinagogdin chiqipla, Yaqup we Yuhanna bilen Simon we Andriyasning öyige bardı. ■

30 Emma Simonning qéyanani qizitma ichide yétip qalghanıdı. Ular derhal uning ehwalini *Eysagha* éytti.

31 U ayalning qéshigha bérip, qolidin tutup, yölep öre turghuzdı. Uning qizitmisi derhal yandı we u ularni kütüşke kirishti.

32 Kechqurun kün patqanda, kishiler barliq aghriqlarni we jin chaplashqanlarni uning aldigha élip kélishti. □ ■

33 Pütün sheherdikiler ishik aldigha toplashqanıdı.

34 Shuning bilen u her türlük késellerge giriptar bolghan nurghun kishilerni saqaytti we nurghun jinlarni kishilerdin heydiwetti. Lékin u jinlarning gep qilishqa yol qoymidi, chünki ular uning kim ikenlikini bilishetti.

Dua qilish, telim bérish

Luqa 4:42-44

35 Etisi etigen tang téxi atmastinla, u ornidin turup, *sheherdin* chiqip, xilwet bir jaygha bérip dua-tilawet qıldı. ■

36 Simon bilen uning hemrahliri uni izdep chiqti.

37 Uni tapqanda:

— Hemme adem séni izdishiwatidu! — déyishti.

38 U ulargha:

— Bashqa yerlerge, etrapniki yézilarghimu söz-kalamni jakarlishim üçün baraylı. Chünki men del mushu ish üçün kélishim, — dédi. □ ■

□ **1:23** «napak roh» — jinni körsitidu, elwette. Emma bundaq ibare jinlarning eyni napakliqini tekitleydu. ■ **1:23** Luqa 4:33. ■ **1:29** Mat. 8:14; Luqa 4:38. □ **1:32** «Kechqurun kün patqanda, kishiler barliq aghriqlarni we jin chaplashqanlarni uning aldigha élip kélishti»

— shu küni «shabat küni» (dem élish küni) bolup, xelq bimarlarni Eysaning aldigha kótürüp apirish üçün kechqurun'ghiche kütkenıdı. Ibraniylargha nisbeten «yéngi bir kün» kechqurunda bashlinıdı.

■ **1:32** Mat. 8:16; Luqa 4:40. ■ **1:35** Mat. 14:23; Luqa 4:42. □ **1:38** «Chünki men del mushu ish üçün kélishim» — grék tilida «chünki men del mushu ish üçün chiqishim».

■ **1:38** Yesh. 61:1;

Luqa 4:18;43.

³⁹ Shundaq qilib, u pütkül Galiliye ölkisini aylinip, sinagoglirida söz-kalamni jakarlaytti hemde jinlarni kishilerdin heydiwétetti.

Eysaning maxaw késelni saqaytishi
Mat. 8:1-4; Luqa 5:12-16

⁴⁰ Maxaw késili bar bir kishi uning aldigha kélip yélinip, tizlinip turup:
 — Eger xalisingiz, méni késilimdín pak qilalaysiz! — dep ötündi. □ ■

⁴¹ Eysa ichi aghrighach qolini sozup uninggha tegküzüp turup:
 — Xalaymen, pak qilin'ghin! — déwidi,

⁴² shu söz bilenla maxaw késili derhal bimardin kétip, u pak qilindi.

⁴³ U uninggha:

— Hazir bu ishni héchkimge éytma, belki udul bérip *mes'ul* kahin'gha özünghni körsitip, kahinlarda guwahliq bolush üçün, Musa bu késeldin paklan'ghanlarga emr qilghan *qurbanliqlarni* sun'ghin, — dep uni qattiq agahlandurup yolgha saldi. □ ■

⁴⁵ Biraq u adem chiqip, bu ishni köp yerlerde jar sélip, keng yéywetti. Shuning bilen Eysa héchqandaq sheherge ochuq-ashkara kirelmey, belki sheherler sirtidiki xilwet jaylarda turushqa mejbur boldi; xalayıq her tereptin uning yénigha toplishatti.

2

Eysaning palech ademni saqaytishi
Mat. 9:1-8; Luqa 5:17-26

¹ Birnechche kúndin kéyin u qaytidin Kepernahumgha kirdi. U öydiken, dégen xewer tarqiliwidi. ■

² shunche köp adem u yerge yighildiki, hetta ishik aldidimu put dessigüdek yer qalmighanidi. U ulargha söz-kalam yetküzüwatatti.

³ Mana shu esnada, birnechche adem uning aldigha bir palechni élip keldi; uni ulardin tóti kótürüp ekelgenidi. ■

⁴ Ademning köplükidin uninggha yéqinlishalmay, ular uning üstidin ögzini téship, töshük achqandin kéyin palechni zembil bilen *Eysaning aldigha* chüshürdi. □

⁵ Emdi Eysa ularning ishenchini körüp palechke:

— Balam, gunahliring kechürüm qilindi, — dédi.

⁶ Lékin u yerde olturghan bezi Tewrat ustazliri könglide gumaniy soallarni qoyup:

⁷ «Bu adem néme üçün mundaq deydu? U kupurluq qiliwatidighu! Xudadin bashqa kimmu gunahlarni kechürüm qilalisan?» déyishti. ■

□ **1:40** «maxaw késili bar bir kishi» — «maxaw késili» bir xil qorqunchluq tere késili bolup, Yehudiylar bu xil késelge griptar bolghanlarni napak dep qarap ulargha qet'iy yéqinlashmaytti. ■ **1:40** Mat. 8:2; Luqa 5:12. □ **1:43** «Musa bu késeldin paklan'ghanlarga emr qilghan qurbanliqlarni sun'ghin» — Musa peyghember Tewrat qanunida shundaq emrni körsetken: — Bir maxaw késili saqaytilghan bolsa, u muqeddes ibadetxanigha bérip, özining saqaytilghanliqini kahin'gha körsitip, andin maxaw késilidin saqayghanlar qilishqa tégishlik qurbanliqlarni sunushi kérek idi. Shühbisizki, Musa peyghemberdin bashlap Mesih Eysa kelgüche, bu murasim héch ötküzülüp baqqan emes idi.

«Law.» 14-babni körüng. ■ **1:43** Law. 13:2; 14:1. ■ **2:1** Mat. 9:1; Luqa 5:17. ■ **2:3** Mat. 9:1; Luqa 5:18. □ **2:4** «uning üstidin ögzini téship, töshük achqandin kéyin...» — awwal ögzining kahishlirini élishi kérek idi. ■ **2:7** Zeb. 32:5; 51:2-4; Yesh. 43:25.

8 Eysa shuan rohida ularning köngülliride shundaq gumaniy soallarni goyuvatqanligini bilip yétip, ulargha mundaq dédi:

— Siler köngülde némishqa shundaq soallarni qoyisiler?

9 Mushu palechke: «Gunahliring kechürüm qilindi!» déyish asanmu, yaki «Ornungdin tur, zambil-körpengni yighishturup mang!» déyish asanmu?

10 Emma hazir silerning Insan'oghlining yer yüzide gunahlarini kechürüm qilish hoquqigha ige ikenlikini bilishinglar üçün, — U palech késelge:

11 — Sanga éytayki, ornungdin tur, zambil-körpengni yighishturup öyüngge qayt! — dédi.

12 U derhal ornidin des turup, zambil-körpisini yighishturdi we hemmeylenning köz aldida öyüdin chiqip ketti. Hemmeylen qattiq heyran qélip Xudani ulughliship:

— Mushundaq ishni ezeldin körüp baqmighaniduq, — déyishti.

Eysaning Lawiyini muxlisliqqa chaqirishi — «gunahkarlar» bilen hemdastixan olturushi

Mat. 9:9-13; Luqa 5:27-32

13 U yene déngiz boyigha qarap mangdi. Kishiler topi uning etrapigha olishiwaldi. U ulargha telim berdi. ■

14 U yoldin ötüp kétiwatqanda, baj alidighan orunda olturghan Alfayning oghli Lawiyini körüp, uninggha:

— Manga egeshkin, — dédi. U ornidin turup, uninggha egeshti. □

15 We shundaq boldiki, u *Lawiyning* öyide dastixanda olturghanda, nurghun bajgirlar we gunahkarlar Eysa we uning muxlisleri bilen hemdastixan boldi. Bundaq kishiler xéli köp idi, ularmu uninggha egeshkenidi. □

16 Emdi Tewrat ustazliri we Perisiyler uning gunahkarlar we bajgirlar bilen bir dastixanda olturghanliqini körüp, muxlisirigha:

— U némishqa bajgir we gunahkarlar bilen bir dastixanda yep-ichip olturidu?! — déyishti. □

17 Buni anglighan Eysa ulargha:

— Saghlam adem emes, belki bimarlar téwipqa mohtajdur. Men heqqaniylarni emes, belki gunahkarlarni chaqirghili keldim, — dédi. □ ■

Yéngi konidin ewzeldur

Mat. 9:14-17; Luqa 5:33-39

■ **2:13** Mat. 9:9; Luqa 5:27. □ **2:14** «baj alidighan orunda olturghan Alfayning oghli Lawiy...»

— «Lawiy»ning bashqa ismi «Matta» idi. □ **2:15** «dastixanda olturghanda» — grék tilida «dastixanda yatqanda» bilen ipadilinidu. Shu chaghlarda kishiler dastixan sélin'ghan shire etrapida yanpashlap yatqan halda ghizalinishatti. «nurghun bajgirlar we gunahkarlar Eysa we uning muxlisleri bilen hemdastixan boldi» — «bajgirlar» Israilning zéminini ishghal qilghan rimliqlar üçün öz xelqidin baj yighip bérighan we shu sewebtin nepretke uchrichan Yehudiylar. «gunahkarlar» — Tewrat-injil boyiche herbir adem gunahkar, elwette. Lékin mushu ayettiki «gunahkarlar» dégen söz, hali chong Perisiyler we Tewrat ustazliri teripidin alahide «gunahkarlar» dep atalghan bajgirlar, pahishe ayallar, hetta sawatsiz kishiler qatarliqlarni közde tutidu. □ **2:16** «Tewrat ustazliri we Perisiyler...» — «Perisiyler» qattiq teleplik bir diniy mezheptikiler idi. Ular toghruluq «Tebirler»ni körüng. □ **2:17**

«heqqaniylarni emes, belki gunahkarlarni chaqirghili keldim» — mushu muhim sözide «gunahkarlar» dégini, özlirining gunahkar ikenlikini tonup yetkenlerni közde tutidu, elwette. Chünki hemme adem gunahkardur. «Heqqaniylar» Perisiylerdeki özi heqqaniy dep hésablihanlarni körsitidu. Shunga Mesih shundaq kishilerni chaqiralmaytti. ■ **2:17** Mat. 9:13; 21:31; Luqa 5:32; 19:10; 1Tim. 1:15.

18 Emdi Yehyaning muxlisliri bilan Perisiylar roza tutuwatatti. Bezilar uning aldigha kélip:

— Némishqa Yehyaning muxlisliri we Perisiylarning muxlisliri roza tutidu, lékin séning muxlisling tutmaydu? — dep sorashti. ■

19 Eysa jawaben mundaq dédi:

— Toyi boluwatqan yigit téxi toyda hemdastixan olturghan chaghda, méhmanliri roza tutup oltursa qandaq bolidu!? Toyi boluwatqan yigit toyda bolsila, ular héchqandaq roza tutalmaydu. □ ■

20 Emma shu künler kéliduki, yigit ulardin élip kétilidu, ular shu künde roza tutidu. □

21 Héchkim kona könglekke yéngi rexttin yamaq salmaydu. Undaq qilsa, yéngi yamaq *kiriship*, kona kiyimni tartishturup yirtiwétidu. Netijide, yirtiq téximu yoghinap kétidu. □

22 Héchkim yéngi sharabni kona tulumlarga qachilimaydu. Eger undaq qilsa, sharabning *échishi bilen* tulumlar yérilip kétidu-de, sharabmu tökülüp kétidu hem tulumlarmu kardin chiqidu. Shuning üçün yéngi sharab yéngi tulumlarga qachilinishi kérek. ■

*Insan'oghli «Shabat küning Igisi»dur ... 23-ayettiki izahatni körüng
Mat. 12:1-8; Luqa 6:1-5*

23 Bir shabat küni shundaq boldiki, u bughdayliqlardin ötüp kétéwatatti. Uning muxlisliri yolda méngiwatqanda bashaqlarni üzüşke bashlidi. □ ■

24 Perisiylar uninggha:

— Qara, ular némishqa shabat küni *Tewratta* cheklen'gen ishni qilidu? — déyishti. □ ■

25 U ulargha:

— *Padishah* Dawutning özi we hemrahliri hajetmen bolghanda, yeni ach qalghanda néme qilghanliqini *muqeddes yazmilardin* oqumighanmusiler? □ ■

■ 2:18 Mat. 9:14; Luqa 5:33. □ 2:19 «toy méhmanliri» — grék tilida «merike zalining perzentliri» dégen ibare bilen ipadilidinu. ■ 2:19 Yesh. 62:5; 2Kor. 11:2. □ 2:20 «yigit méhmanlardin élip kétilidu» — bu sözler Eysaning ölümi özige egeshkenlerge qayghu-hesret élip kélidighanliqini körsitidighan bésharet. □ 2:21 «Héchkim kona könglekke yéngi rexttin yamaq salmaydu» —

yéngi rext kiriship kétidu, elwette. ■ 2:22 Mat. 9:17. □ 2:23 «Bir shabat küni shundaq boldiki, ...» — «shabat küni» (dem élish küni) toghruluq «Tebirler»ni körüng. Bu shenbe küni, Tewrat kaléndari boyiche heptining yettinchi küni bolup, Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche Israildiki herbir insan we mal-charwilar mu shu küni herqandaq ish-xizmet qilmay, dem élishi kérek idi. ■ 2:23 Qan. 23:24; Mat. 12:1; Luqa 6:1. □ 2:24 «Tewratta cheklen'gen ish» — Tewrat qanunida cheklen'gen, démekchi. Tewrat qanuni boyiche dem élish küni «xaman tépish» «xizmet» dep qarilip, qanun'gha xilapliq ish dep hésablinishi kérek idi, elwette. Perisiylar muxlislarning danlarni yéyish üçün aqlishini «xaman tepkenlik» dep qarighan. Emdi bashaqlarni üzüp yéyish ziraetlerge orghaq sélish bilen oxshashmu yaki oxshash emesmu, buninggha oqurmenler Mesihning jawabini oqup özi birnéme désun! «Matta»diki «qoshumche söz»imizde mushu ish toghruluq izahatirimizni körüng. ■ 2:24 Mis. 20:10. □ 2:25 «Dawutning... ach qalghanda néme qilghanliqini muqeddes yazmilardin oqumighanmusiler?» — «oqumighanmusiler?» dégen söz Perisiylarning daim reqibirliridin soraydighan soal shekli idi. ■ 2:25 1Sam. 21:6.

26 — Démek, Abiyatar bash kahin bolghan waqtida, u Xudaning öyige kirip, Xudagha atalghan, Tewratta peqet kahinlarning yéyishigila bolidighan nanlarni sorap yégen, shundaqla hemrahlirighimu bergen? — dédi. □ ■

27 U ulargha yene:

— Insan shabat küni üçün emes, shabat küni insan üçün yaritildi.

28 Shuning üçün, Insan'oghli shabat küningimu Igisidur, — dédi. □ ■

3

Qoli qurup ketken bimarning saqaytilishi

Mat. 12:9-14; Luqa 6:6-11

1 U yene sinagogqa kirdi. Shu yerde bir qoli yigilep ketken bir adem bar idi. ■

2 Perisiyler Eysaning üstidin erz qilayli dep shabat künde késel saqaytidighan-saqaytmaydighanliqini paylap yüretti. □

3 Eysa qoli yigilep ketken ademge:

— Ornungdin turup, otturigha chiqqin! — dédi.

4 Andin, sinagogdikilerdin:

— Tewrat qanunigha uyghun bolghini shabat küni yaxshiliq qilishmu, yaki yamanliq qilishmu? Janni qutquzushmu yaki halak qilishmu? — dep soridi. Lékin ular zuwan sürüşmide.

5 U ghezep bilen etrapigha nezer sélip ulargha köz yügürtüp, ularning tash yüreklikidin qayghurdi. Andin u késelge:

— Qolungni uzat, — dédi. U qolini uzitiwidi, qoli eslige keltürüldi. □ ■

6 Emdi Perisiyler derhal sirtqa chiqip, uni qandaq yoqitish toghrisida Hérod padishahning terepdarliri bilen meslihet qilishqa bashlidi. □ ■

Déngiz boyidiki top-top ademler

7-8 Andin Eysa muxlisiliri bilen bille u yerdin ayrilip déngiz boyigha ketti; Galiliye ölkisidin chong bir top ademler uninggha egiship bard; shundaqla uning qilghan emellirini anglighan haman, pütün Yehudiye ölkisidin, Yérusalém shehiridin, Idumiya ölkisidin, Iordan deryasining qarshi teripidin,

□ **2:26 «Abiyatar bash kahin bolghan waqtida»** — «1Sam.» 21:1-7 boyiche, Abiyatar resmii bash kahin bolmighan. Lékin Injil dewridiki ehwalgha oxshash, ikki adem bashqa-bashqa yerde bolsa ikkisi shu rolda bolushi mumkin (Mesih yer yüzide xizmet qilghan mezigilde Qayafa isimlik hem Annas isimlik ikki adem oxshash bir waqitta «bash kahin» idi). «**Dawut** Xudaning öyige kirip, Xudagha atalghan, Tewratta peqet kahinlarning yéyishigila bolidighan nanlarni sorap yégen, shundaqla hemrahlirighimu bergen?» — bu weqe «1Sam.» 21:1-7de xatirilen'gen. ■ **2:26** Law. 24:9.

□ **2:28 «Insan'oghli»** — Mesihning özi körsitidu. Bu ibare toghruluq «Tebirler»ni körüng. ■ **2:28** Mat. 12:8; Luqa 6:5. ■ **3:1** Mat. 12:9; Luqa 6:6. □ **3:2 «Perisiyler** Eysaning üstidin erz qilayli dep shabat künde késel saqaytidighan-saqaytmaydighanliqini paylap yüretti» — ularning qilmaqchi bolghan erzi bolsa «U shabat künde késelni saqaytsa, «ishligen» yaki «xizmet qilghan»gha barawer bolidu, shunga (ularning chüshinishiche) «Tewrat qanunigha xilapliq qilghan» bolidu. □ **3:5 «qoli eslige keltürüldi»** — keltürüldi» dégen péiling «mejhul shekli» bizge bu ishni Xuda Özi qilghan, dégenni uqturidu. Emdi ular bu möjizini «shabat künde yaratqanliqi» üçün zadi kimni eyiblimekchi? ■ **3:5** 1Pad. 13:6. □ **3:6 «Hérod padishahning terepdarliri»** — Hérod padishah we uning terepdarliri toghruluq «Tebirler»ni körüng. Lékin bizge eng heyran qaralqi belkim shuki, Rebbimiz telim bérishe bashlighanda, bir-birige küshende bolghan ««Hérod terepdarliri» we Perisiyler hemkarliship, Eysani yoqitishqa meslihetlishidu («Mat.» 22:16nimu körüng). Mana qarangghuluqqa tewe bolghan kishiler haman birinchi bolup nur bilen düshmenlishidu («Yh.» 1:5; 3:19). ■ **3:6** Mat. 12:14; Yuh. 10:39; 11:53.

Tur we Zidon sheherlirining etrapidiki jaylardin zor bir top ademlermu uning yénigha kélishti. □ ■

⁹ U ademlerning köplikidin özini qistap qoymisun dep muxlisirigha kichik bir kémining uninggha yéqin turushini tapilidi.

¹⁰ Chünki u nurghun bimarlarni saqaytqini tüpeylidin herqandaq waba-késelliklerge giriptar bolghanlarning hemmisi uninggha *qolumni* bir tegküwalsam dep qistiship kélishkenidi.

¹¹ Napak rohlar *chaplisiwalghanlar* qachanla uni körse, uning aldigha yiqilip: «Sen Xudaning Oghlisen!» dep warqirishatti.

¹² Lékin u *napak rohlargha* özining kim ikenlikini ashkarilimasliqqa qattiq tenbih bérip agahlanduratti.

Eysaning on ikki rosulni tallishi

Mat. 10:1-4; Luqa 6:12-16

¹³ U taghqa chiqip, özi xalighan kishilerni yénigha chaqirdi; ular uning yénigha kélishti. ■

¹⁴ U ulardin on ikkisini özi bilen bille bolushqa, söz-kalamni jakarlashqa, ¹⁵ késellerni saqaytish we jinlarni heydesh hoquqigha ige bolushqa tallap békitti. □

¹⁶ U *békitken on ikki kishi*: Simon (u uninggha Pétrus dep isim qoyghan),

¹⁷ Zebediyning oghli Yaqup we uning inisi Yuhanna, (u ularni «Binni-Regaz», yeni «Güldürmama oghulliri» depmu atighan), □

¹⁸ Andriyas, Filip, Bartolomay, Matta, Tomas, Alfayning oghli Yaqup, Taday, milletperwer dep atalghan Simon □

¹⁹ we uninggha satqunluq qilghan Yehuda Ishqariyotlardin ibaret.

Eysa Sheytandin küchlüktur

Mat. 12:22-32; Luqa 11:14-23; 12:10

²⁰ U öyge qaytip kelgendin kéyin, u yerge yene shunche nurghun ademler toplandiki, ularning hetta ghizalan'ghudekmu waqti chiqmidi. ■

²¹ *Eysaning* alisidikiler buni anglap, uni tutup kélishke bérishiti. Chünki ular uni «Eqlini yoqitiptu» dégenidi.

²² Yérusalémdin chüshken Tewrat ustazliri bolsa: «Uningda Beelzibub bar», we «U peqet jinlarning emirige tayinip jinlarni qoghliwétidiken», déyishetti. □ ■

²³ Shuning üçün u *Tewrat ustazlirini* yénigha chaqirip, ulargha temsillerni ishliptip mundaq dédi:

□ **3:7-8** «Idumiya ölkisi» — «Idumiya» Tewratta «Édom» déyilidu. ■ **3:7-8** Mat. 4:25; Luqa 6:17.

■ **3:13** Mat. 10:1; Mar. 6:7; Luqa 6:13; 9:1. □ **3:15** «U ulardin on ikkisini özi bilen

bille bolushqa... jinlarni heydesh hoquqigha ige bolushqa tallap békitti» — (14-15-aye)t bezi kona köchürmilerde 14-15-ayeette «U ulardin on ikkisini «rosullar» dep atap, özi bilen bille bolushqa, söz-kalamni jakarlashqa we jinlarni heydesh hoquqigha ige bolushqa tallap békitti» déyilidu. □ **3:17**

«Zebediyning oghli Yaqup we uning inisi...» — yaki «Zebediyning oghli Yaqup we uning akisi...». «u ularni «Binni-Regaz», yeni «Güldürmama oghulliri» depmu atighan» — mushu yerde biz bu isimni ibranii tilidiki ahangi boyiche alduq. «Regaz» ibranii tilida adette «ghezep, qehr»ni bildüridu. Qarighanda ular ikkilisi eslide intayin térikkek idi! Grék tilida tepeuzz «Boanerges» dep oqulidu.

□ **3:18** «milletperwer dep atalghan Simon» — yaki «Qanaanliq Simon». Yehudiy «milletperwerliri» yaki «milletchiliri» wetinini Rim impériyesidin azad qilish üçün zorawanliq yoli bilen küresh qilghuchilar idi. ■ **3:20** Mar. 6:31. □ **3:22** «uningda beelzibub bar» — «beelzibub» yaki «beelzibul» bolsa jinlarning emiri bolghan Sheytanning bashqa bir ismidur. ■ **3:22** Mat. 9:34; 12:24; Luqa 11:15; Yuh. 8:48.

— Sheytan Sheytanni qandaqmu qoghlisun? ■

²⁴ Eger padishahliq öz ichidin bölünüp özara soqushqan bolsa shu padishahliq put tirep turalmaydu;

²⁵ shuningdek eger bir aile öz ichidin bölünüp özara soqushsa shu aile put tirep turalmaydu.

²⁶ Eger Sheytan öz-özige qarshi chiqip bölünse, u put tirep turalmay, yoqal-may qalmaydu.

²⁷ Héchkim küchtüggür birsining öyige kirip, uning mal-mülkini bulap kételmeydu — peqet u shu küchtüggürni awwal baghliyalisa andin öyini bulang-talang qilalaydu. □ ■

²⁸ Shuni silerge berheq éytip qoyayki, insan baliliri ötküzgen türlük gunahlirining hemmisini, shundaqla ular qilghan kupurluqlirining hemmisini kechürüşke bolidu. □ ■

²⁹ Biraq kimdikim Muqeddes Rohqa kupurluq qilsa, ebedil'ebedgiche héch kechürülmeydu, belki menggülük bir gunahning hökümi astida turidu. □ ■

³⁰ *Eysaning bu sözi* ularning «uningha napak roh chaplishiptu» dégini üçhün éytilghanidi.

Eysaning anisi we iniliri

Mat. 12:46-50; Luqa 8:19-21

³¹ Shu waqitta uning anisi bilen iniliri keldi. Ular sirtida turup, uni chaqirishqa adem kirgüzdi. ■

³² Bir top xalayiq uning etrapida olturatti. Ular:

— Mana, aningiz, iniliringiz sizni izdep sirta turidu, — déyishti. □

³³ Eysa ulargha jawaben:

— Kim méning anam, kim méning inilirim? — dédi.

³⁴ Andin, u öpchüriside olturghanlarga qarap mundaq dédi:

Mana bular méning anam we inilirim!

³⁵ Chünki kimki Xudaning iradisini ada qilsa, shu méning aka-inim, achasinglim we anamdur. ■

4

Uruq chachquchi toghrisidiki temsil

Mat. 13:1-9; Luqa 8:4-8

■ **3:23** Mat. 12:25. □ **3:27** «Héchkim küchtüggür birsining öyige kirip, uning mal-mülkini bulap kételmeydu — peqet u shu küchtüggürni awwal baghliyalisa andin öyini bulang-talang qilalaydu» — bu temsildiki «küchtüggür adem» Sheytanni körsitidu, elwette. Uning öyini bulang-talang qilghuchi Eysadin bashqa héchkim bolmaydu. ■ **3:27** Mat. 12:29; Kol. 2:15. □ **3:28** «ular qilghan kupurluqlirining hemmisi...» — grék tilida «ular kupurluq bilen qilghan kupurluqlirining hemmisi» dégen söz bilen ipadilini. Bu ibare ularning kupurluqliri belkim intayin éghir bolushi mumkin dégenni bildüridu. ■ **3:28** 1Sam. 2:25; Mat. 12:31; Luqa 12:10; 1Yuh. 5:16. □ **3:29** «Muqeddes Rohqa qarshi kupurluq qilish» — yaki «Muqeddes Rohqa qarshi gep qilish» dégen gunah toghruluq «Matta»diki «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **3:29** 1Yuh. 5:16. ■ **3:31** Mat. 12:46; Luqa 8:19. □ **3:32** «Mana, aningiz, iniliringiz sizni izdep sirta turidu» — bezi kona köchürmilerde «we singilliringiz» dep qoshup oqulidu. Héchbolmighanda grék tilida «aka-iniler» dégen söz bir qerindash «acha-singillar»ni öz ichige alatti. ■ **3:35** Yuh. 15:14; 2Kor. 5:16,17.

¹ U yene déngiz boyida *xelqqa* telim bérishke bashlidi. Uning etrapigha zor bir top ademler olishiwalgachqa, u bir kémige chiqip déngizda olturdi; pütkül xalayiq bolsa déngiz qirghiqida turushatti. ■

² U ulargha temsil bilen nurghun ishlarni ögetti. U telim bérip mundaq dédi:

³ — Qulaq sélinglar! Uruq chachquchi uruq chachqili *étizgha* chiqiptu.

⁴ Uruq chachqanda uruqlardin beziliri chighir yol boyigha chüshüptu, qushlar kélip ularni yep kétiptu.

⁵ Beziliri tupriqi az tashliq yerge chüshüptu. Topisi chongqur bolmighanliqtin, tézla ünüp chiqiptu,

⁶ lékin kün chiqish bilenla aptapta köyüp, yiltizi bolmighachqa qurup kétiptu.

⁷ Beziliri tikenlarning arisigha chüshüptu, tikenler ösüp maysilarni boghuwélip, ular héch hosul berméptu.

⁸ Beziliri bolsa, yaxshi tupraqqa chüshüptu. Ular ösüp awup chong bolghanda hosul bériptu. Ularning beziliri ottuz hesse, beziliri atmish hesse, yene beziliri yüz hesse hosul bériptu.

⁹ — Anglighudek quliqi barlar buni anglisun! — dédi u.

Temsillerning meqsiti

Mat. 13:10-17; Luqa 8:9-10

¹⁰ U uning etrapidikiler hem on ikkiylen bilen yalghuz qalghanda, ular uningdin temsiller toghruluq sorashti. □ ■

¹¹ U ulargha mundaq dédi:

— Xudaning padishahliqining sirini bilishke siler nésip boldunglar. Lékin sirttikilergé hemme ish temsiller bilen uqturulidu; □ ■

¹² Buning bilen: «Ular qarashni qaraydu, biraq körmeydu;

Anglashni anglaydu, biraq chüshenmeydu;

Shundaq bolmisidi, ular yolidin yandurulushi bilen,

Kechürüm qilinatti» *dégen söz emelge ashurulidu.* □ ■

Uruq chachquchi toghrisidiki temsilning chüshendürülüshi

Mat. 13:18-23; Luqa 8:11-15

¹³ Andin u ulargha:

— Siler mushu temsilnimu chüshenmidinglarmu? Undaқта, qandaқmu bashqa herxil temsillerni chüshineleysiler? — dédi.

¹⁴ Uruq chachquchi söz-kalam chachidu. ■

¹⁵ Üstige söz-kalam chéчилghan chighir yol boyi shundaq ademlerni körsetkenki, ular söz-kalamni anglighan haman Sheytan derhal kélip ularning qelbigé chéчилghan söz-kalamni élip kétidu.

¹⁶ Buninggha oxshash, tashliq yerlerge chéчилghan uruqlar bolsa, söz-kalamni anglighan haman xushalliq bilen qobul qilghanlarni körsitidu.

■ **4:1** Mat. 13:1; Luqa 8:4. □ **4:10** «u uning etrapidikiler hem on ikkiylen bilen yalghuz qalghanda, ular uningdin temsiller toghruluq sorashti» — mushu yerde «uning etrapidikiler» uninggha egeshkenler (on ikkiylen din sirt)ni körsitse kérek. ■ **4:10** Mat. 13:10; Luqa 8:9.

□ **4:11** «Lékin sirttikilergé hemme ish temsiller bilen uqturulidu» — «sirttikilergé» Xudaning padishahliqidin yaki uning nijatidin sirta turghanlar, démek. ■ **4:11** Mat. 11:25; 2Kor. 2:14; 3:14.

□ **4:12** «ular qarashni qaraydu, biraq körmeydu; anglashni anglaydu, biraq chüshenmeydu; shundaq bolmisidi, ular yolidin yandurulushi bilen, kechürüm qilinatti» — bu sözler «Yesh.» 6:9-10din élin'ghan. ■ **4:12** Yesh. 6:9-10; Mat. 13:14; Luqa 8:10; Yuh. 12:40; Ros. 28:26; Rim. 11:8.

■ **4:14** Mat. 13:19; Luqa 8:11.

17 Halbuki, qelbide héch yiltiz bolmighachqa, peqet waqitliq turidu; söz-kalamning wejidin qiyinchiliq yaki ziyankeshlikke uchrighanda, ular shuan yoldin chetnep kétidu.

18 Tikenlarning arisigha chéchilghini shundaq bezi ademlerni körsetkenki, bu ademler söz-kalamni anglighini bilen,

19 lékin könglige bu dunyaning endishiliri, bayliqlarning éziqturushi we bashqa nersilerge bolghan hewesler kiriwélip, söz-kalamni boghuwétidu-de, u héch hosul chiqarmaydu. ■

20 Lékin yaxshi tupraqqa chéchilghan uruqlar bolsa — söz-kalamni anglishi bilen uni qobul qilghan ademlerni körsitidu. Bundaq ademler hosul béridu, birsi ottuz hesse, birsi atmish hesse, yene birsi yüz hesse hosul béridu.

Séwet astidiki chiragh

Luqa 8:16-18

21 U ulargha yene mundaq dédi:

— Chiragh séwet yaki kariwat astigha qoyulush üçün keltürülemdu? U chiraghdanning üstige qoyulush üçün keltürülmemdu? □ ■

22 Chünki yoshurulghan héchqandaq ish ashkarilanmay qalmaydu, shuningdek herqandaq mexpiy ish yüz bergendin kéyin ayan bolmay qalmaydu. ■

23 Anglighudek quliqu barlar buni anglisun!

24 Anglighanliringlarga köngül bölünger! Chünki siler *bashqilargha* qandaq ölchem bilen ölchisenglar, silergimu shundaq ölchem bilen ölchep bérilidu, hetta uningdinmu köp qoshup bérilidu. □ ■

25 Chünki kimde bar bolsa, uninggha téximu köp bérilidu; emma kimde yoq bolsa, hetta uningda bar bolghanlirimu uningdin mehrum qilinidu. □ ■

Ün'gen uruq toghrisidiki temsil

26 U yene mundaq dédi:

— Xudaning padishahliqi yene birsining tupraqqa uruq chachqinigha oxshaydu:

27 u uxlaydu, orundin turidu, kéche-kündüzler ötüwérip, uruq bix urup ösidu. Lékin chachquchi qandaq yol bilen ösidighanliqini bilmeydu.

28 Tupraq özlükidin hosul béridu; uruq awwal bix uridu, kéyin bash chiqiridu, axirda bashaqlar toluq dan tutidu.

■ 4:19 Mat. 19:23; Mar. 10:23; Luqa 18:24; 1Tim. 6:9. □ 4:21 «Chiragh séwet yaki kariwat astigha qoyulush üçün keltürülemdu?» — «séwet» grék tilida «ölchigüchi séwet» déyilidu. ■ 4:21 Mat. 5:15; Luqa 8:16; 11:33. ■ 4:22 Ayup 12:22; Mat. 10:26; Luqa 8:17; 12:2. □ 4:24 «Siler bashqilargha qandaq ölchem bilen ölchisenglar» — bu söz köp tereplimlik bolushi kérek; mesilen:

(1) adem Xudaning söziqe qanchilik köngül bölüp étibar berse, uninggha shunchilik eqil béridu; (2) biz bashqilargha rehim-shepget körsetsek, Xudamu bizge rehim-shepget körsitidu; (3) (2)-teripige yéqin) biz bashqilarni qaysi ölchem bilen bahalisag, Xuda bizni bahalighanda del shu ölchemni ishlitidu; (4) bashqilargha qanchilik xeyr-saxawet körsetsek, Xudamu kéyin bizge shunchilik iltipatni körsitidu.

■ 4:24 Mat. 7:2; Luqa 6:38. □ 4:25 «Chünki kimde bar bolsa, uninggha téximu köp bérilidu; emma kimde yoq bolsa, hetta uningda bar bolghanlirimu uningdin mehrum qilinidu» — «kimde bar bolsa...» — bu «bar bolsa» némini körsitidu? Shühbisizki, ebediy ehmiyetlik birer nerse bolsa kérek, bu iman-ishenchni öz ichige choqum alidu. Biz özimizge «ebediy ehmiyetlik» hernése bolushi üçün uni peqet Mesihdinla tapalaymiz. ■ 4:25 Mat. 13:12; 25:29; Luqa 8:18; 19:26.

²⁹ Dan pishqanda, *chachquchi* derhal orghaq salidu, chünki hosul waqti kelgen bolidu.□

Qicha uruqi toghrisidiki temsil
Mat. 13:31-32, 34-35; Luqa 13:18-19

³⁰ U yene mundaq dédi:

— Xudaning padishahliqini némige oxshitimiz? Yaki qandaq bir temsil bilen süretlep béreleymiz? ■

³¹ U goya bir tal qicha uruqigha oxshaydu. U yerge térilghanda, gerche yer yüzidiki barliq uruqlarning ichide eng kichiki bolsimu, □

³² térilghandin kéyin, herqandaq ziraettin égiz ösüp shundaq chong shaxlayduki, asmandiki qushlarmu uning sayisige qonidu.□

³³ U shuninggha oxshash xalayıq anglap chüşineligüdek nurghun temsiller bilen söz-kalamni yetküzdi. ■

³⁴ Lékin temsil keltürmey turup ulargha héchqandaq söz qilmaytti. Lékin öz muxlisleri bilen yalghuz qalghinida, ulargha hemmini chüşendürüp béretti.

Eysaning boranni tinchitishi
Mat. 8:23-27; Luqa 8:22-25

³⁵ Shu küni kech kirgende, u ulargha:

— Déngizning u qétigha öteyli, — dédi. ■

³⁶ Ular xalayıqni yolgha séliwetkendin kéyin, uni kémide olturghan péti élip yürüp kétishti. Ular bilen bille mangghan bashqa kémilermu bar idi. □

³⁷ We mana, esheddiy qara quyun chiqip ketti; shuning bilen dolqunlar kémini urup, su halqip kirip, kémige toshay dep qalghanidi.

³⁸ Lékin u kémning ayagh teripide yastuqqa bash qoyup uyqugha ketkenidi. Ular uni oyghitip:

— I ustaz, halak boluwatqinimizgha karing yoqmu? — dédi.

³⁹ U ornidin turup, boran'gha tenbih bérip, déngizgha: «Tinchlan! Jim bol!» déwidi, boran toxtap, chongqur bir jimjitliq höküm sürdi.■

⁴⁰ — Némishqa shunche qorqisiler? Silerde qandaqsige téxiche ishench bolmaydu? — dédi u ulargha.

⁴¹ Ularni intayin zor bir qorqunch basti, ular bir-birige:

— Bu adem zadi kimdu? Hetta shamal we déngizmu uninggha itaet qilidikenhe! — dep kétishti.

□ **4:29** «chachquchi derhal orghaq salidu» — grék tilida «chachquchi derhal orghaq ewetidu».

■ **4:30** Mat. 13:31; Luqa 13:18. □ **4:31** «gerche yer yüzidiki barliq uruqlarning ichide eng kichiki bolsimu,...» — yaki «gerche tupraq ichidiki barliq uruqlarning ichide eng kichiki bolsimu,...».

□ **4:32** «...asmandiki qushlarmu uning sayisige qonidu» — yaki «...asmandiki qushlarmu uning sayisige uwulaydu». Bu yerde tilgha élin'ghan qicha ottura sherqte ösüdighan, yaxshi öskende hetta üç métrdin éship kétidighan, ösümlükni körsitidu. ■ **4:33** Mat. 13:34. ■ **4:35** Mat. 8:23; Luqa 8:22.

□ **4:36** «...uni kémide olturghan péti élip yürüp kétishti» — Mesih allıqachan kémide olturghanidi (1-ayette). Bashqa birxil terjimisi: «...uni shu péti kémisige chüşürüp, élip yürüp kétishti» — bu terjimide «shu péti» belkim Mesih «héchqandaq teyyarlıqsız (dégiz sepirige layıq kiyim yaki yémek-ichmek almıghan) halda» dégendek bolushi mumkin. ■ **4:39** Ayup 26:12; Zeb. 107:29; Yesh. 51:10.

5

*Köp jinlar chaplashgan «Qoshun» isimlik ademning saqaytilishi**Mat. 8:28-34; Luqa 8:26-39*

- 1 Ular déngizning u qétigha, Gadaraliqlarning yurtigha yétip bardí. □ ■
- 2 U kémidin chüshüshi bilenla, napak roh chaplashgan bir adem gör öngkürliridin chiqip, uning aldigha keldi.
- 3 U adem öngkürlerni makan qilghan bolup, uni héchkim hetta zenjirler bilenmu baghliyalmaytti.
- 4 Chünki köp qétim put-qolliri kishen-zenjirler bilen baghlan'ghan bolsimu, u zenjirlerni üzüwétip, kishenlerni chéqiwetkenidi; héchkim uni boysunduralmighanidi.
- 5 U kéche-kündüz mazarliqta we taghlar arisida toxtawsiz warqirap-jarqirap yüretti, öz-özini tashlar bilen késip yarilanduratti.
- 6 Lékin u Eysani yiraqtin körüp, uning aldigha yügürüp bérip, sejde qildi □
- 7 we qattiq awazda warqirap:
— Hemmidin aliy Xudaning Oghli Eysa, séning méning bilen néme karing!
Xuda heqqi, sendin ötünüp qalay, méni qiynima! — dédi □
- 8 (chünki Eysa uninggha: «Hey napak roh, uningdin chiq!» dégenidi). □
- 9 U uningdin:
— Isming néme? — dep soridi.
— Ismim «qoshun» — chünki sanimiz köp, — dep jawab berdi u. □
- 10 We u Eysadin ularni bu yurttin heydiwetmigeysen, dep köp ötünüp yalwurdi.
- 11 Tagh baghrida chong bir top tongguz padisi otlap yüretti.
- 12 Jinlar uninggha:
— Bizni mushu tongguzlarga ewetkin, ularning ichige kirip kétishke yol qoyghaysen, — dep yalwurushti.
- 13 Eysa derhal yol qoydi. Shuning bilen napak rohlar chiqip, tongguzlarning ténige kirishi bilenla, tongguzlar tik yardin étilip chüshüp, déngizgha gherq boldi. Ular ikki minggha yéqin idi.
- 14 Tongguz baqquchilar bolsa u yerdin qéchip, sheher-yézilarda bu ishlarni pur qildi. Shu yerdikiler néme ish yüz bergenlikini körgili chiqishti.
- 15 Ular Eysaning yénigha keldi we ilgiri jinlar chaplishiwalghan héliqi ademning kiyimlerni kiyip, es-hoshi jayida olturghinini — yeni «qoshun jinlar» chaplashgan shu ademni körüp, qorqup kétishti.
- 16 Bu wegeni körgenler jinlar chaplashgan ademne néme yüz bergenlikini we tongguzlarning aqiwitini xelqge bayan qilip berdi.
- 17 Buning bilen xalayıq Eysagha: Yurtlirimizdin chiqip ketkeysen, dep yalwurusgha bashlidi.

□ 5:1 «Gadara» — bezi köchürmilerde «Gérasa» yaki «Gergese» dep atilidu. ■ 5:1 Mat. 8:28; Luqa 8:26. □ 5:6 «u Eysani yiraqtin körüp, uning aldigha yügürüp bérip, sejde qildi» — yaki «u Eysani yiraqtin körüp, uning aldigha yügürüp bérip, yerge bash qoydi». □ 5:7 «sendin ötünüp qalay, méni qiynima!» — «méni qiynima!» dégen söz «bash jin»ning sözi bolsa kérek. Bu ademge nurgun jinlar chaplashqanidi. □ 5:8 «Eysa uninggha: «... uningdin chiq!» dégenidi» — grék tilida «Eysa uninggha: «... uningdin chiq!» buyruwatatti» déyilidu. □ 5:9 «Ismim «qoshun»» — «qoshun» latin tilida «légon» déyilidu, adette az dégendimu alte ming kishilik armiyini körsitidu. «chünki sanimiz köp» — oqurmenler mushu yerde ikki awazning barliqini bayqaydu — birinchisi («Ismim «qoshun»»), bu bichare ademning öziningki, ikkinchisi, («chünki sanimiz köp») minglighan jinlarningki idi.

18 U kémige chiqiwatqanda, ilgiri jinlar chaplashqan héliqi adem uningdin: Menmu sen bilen bille baray, dep ötüdi. ■

19 Lékin u buninggha unimay:

— Öz öydikiliring we yurtdashliringning yénigha bérip, ulargha Perwerdigarning sanga shunchilik ulugh ishlarni qilip bergenlikini, Uning sanga rehim-shepçet körsetkenlikini xewerlendürgin, — dédi. □

20 U qaytip bérip, Eysaning özige qandaq ulugh ishlarni qilghanliqini «On sheher rayoni»da jar qilishqa bashlidi. Buni anglighanlarning hemmisi tolimu heyran qélishiti. □

Uning Yairusning qizini tirildürüshi we xun késili basqan bir ayalni saqaytishi

Mat. 9:18-26; Luqa 8:40-56

21 Eysa qaytidin kéme bilen déngizning u qétigha ötkende, zor bir top xalayıq uning yénigha yighildi; u déngiz boyida turatti. ■

22-23 Mana, melum bir sinagogning chongi Yairus isimlik bir kishi keldi. U uni körüp ayighigha yiqilip:

— Kichik qizim öley dep qaldi. Bérip uninggha qolliringizni tegküzüp qoysingiz, u saqiyp yashighay! — dep qattiq yélini. ■

24 Eysa uning bilen bille bardı. Zor bir top xalayıqmu oliship qistashqan halda keynidin méngishti.

25 Xun tewresh késilige gırıptar bolghinigha on ikki yil bolghan bir ayal bar bolup, ■

26 u nurgun téwiplarning qolida köp azab tartıp, bar-yoqini xejlep tügetken bolsimu, héchqandaq ünümi bolmay, téximu éghirliship ketkenidi.

27 Bu ayal Eysa heqqidiki geplerni anglap, xalayıqning otturısidin qistilip kélip, arqa tereptin uning tonını silidi.

28 Chünki u könglide: «Uning tonını silisamla saqaymay qalmaymen» dep oyghanıdı.

29 Xun shuan toxtap, ayal késel azabidin saqaytilghanlıqını Öz ténide sezdi. □

30 Eysa derhal wujudidin qudretning chiqqanlıqını sézip, xalayıqning ichide keynige burulup:

— Kiyimimni silighan kim? — dep sorıdı. ■

31 Muxlisleri uninggha:

— Xalayıqning özünge qıstap méngiwatqanlıqını körüp turuqluq, yene: «Méni silighan kim?» dep soraysen'ghu? — déyishti.

32 Biraq Eysa özini silighuchini tépish üçün téxiche etrapigha qarawatatti. □

33 Özide néme ishning yüz bergenlikini sezgen ayal qorqup-titripen halda kélip uning aldigha yiqildi we uninggha heqiqiy ehwalni pütünley éytti.

34 U uninggha:

■ 5:18 Luqa 8:38. □ 5:19 «ulargha Perwerdigarning sanga shunchilik ulugh ishlarni qilip bergenlikini... xewerlendürgin» — yaki «ulargha Rebning sanga shunchilik ulugh ishlarni qilip bergenlikini... xewerlendürgin». □ 5:20 «On sheher rayoni» — grék tilida «Dékapolis». ■ 5:21 Luqa 8:40. ■ 5:22-23 Mat. 9:18; Luqa 8:41. ■ 5:25 Law. 15:25; Mat. 9:20; Luqa 8:43. □ 5:29 «xun shuan toxtap...» — grék tilida «qan éqimi shuan toxtap...». ■ 5:30 Luqa 6:19. □ 5:32 «özini silighuchini tépish üçün...» — grék tilida «silighuchi» ayalche rodta bolup, Rebbimizning özini tutqan kishining ayal ikenlikini bilgenlikini körsitidu.

– Qizim, ishenching séni saqaytti! Tinch-xatirjemlikte qayt! Késilingning azabidin saqayghin, – dédi. □ ■

³⁵ U bu sözni qiliwatqanda, sinagogning chongining öyidin beziler kélip uninggha:

Qizingiz öldi. Emdi ustazni némishqa yene aware qilisiz?! – déyishti. ■

³⁶ Lékin Eysa bu sözlerni anglap derhal sinagogning chongigha:

Qorqmighin! Peqet ishenchte bol! – dédi.

³⁷ U peqet Pétrus, Yaqup we Yaqupning inisi Yuhanna bilen yolgha chiqti; bashqa héchkimning özi bilen bille bérishigha yol qoymidi.

³⁸ U sinagogning chongining öyi aldigha kelgende, qiyqas-chuqanni, xalayiqning qattiq nale-peryad we ah-zar kötürgenlikini körüp,

³⁹ öyge kirip ulargha:

– Némishqa qiyqas-chuqan we ah-zar kötürisiler? Bala ölmeptu, uxlap qaptu, – dédi. ■

⁴⁰ Ular uni mesxire qilishti; lékin u hemmeylenni tashqirigha chiqiriwétip, balining ata-anisini we öz hemrahlirini élip, bala yatqan öyge kirdi.

⁴¹ U balining qolini tutup, uninggha: «Talita kumi» dédi. Bu sözning menisi «Qizim, sanga éytimeyki, ornungdin tur» dégenlik idi.

⁴² Qiz derhal ornidin turup mangdi (u on ikki yashta idi). Ular bu ishqa mutleq heyran qélishti.

⁴³ U ulargha bu ishni héchkimge éytmisliqni qattiq tapilidi, shundaqla qizgha yégüdek birnéme bérishni éytti.

6

Nasaretliklerning uni chetke qéqishi

Mat. 13:53-58; Luqa 4:16-30

¹ U u yerdin kétip, öz yurtigha keldi. Uning muxlisirimu uninggha egiship bardi. ■

² Shabat küni kelgende, u sinagogda telim bérishke kirishti. Telimini anghighanlardin köp adem intayin heyran bolushup:

– Bu adem bulargha nedin érishkendu? Uninggha mushundaq danaliq qandaq bérilgen? Uning qolida mushundaq möjiziler qandaq yaritilidighandu?

³ U héliqi yaghachchi emesmu, Meryemning oghli, shundaqla Yaqup, Yose, Yehuda we Simonlarning akisighu? Uning singillirimu bu yerde arimizda turuwatmamdu? – déyishti. Shuning bilen ular uninggha heset-bizarliq bilen qaridi. □ ■

⁴ Shuning bilen Eysa ulargha:

□ **5:34** «qizim, ishenching séni saqaytti!» — «saqaytti» mushu yerde grék tilida «qutquzdi» dégen söz bilen ipadilini. «Tinch-xatirjemlikte qayt!» — bu ayal némishqa shundaq qorqti (33-ayetni kóring)? Uningda xun tewresh késili bolghanliqi üçün, Tewrat qanuni boyiche özi tegken barliq kishilerni «napak» qilghan bolidu (mesilen, ularni ibadetxanigha kirish, qurbanliq qilishqa waqitliq layaqetsiz qilghan bolatti). Shuning bilen u etrapniki xalayıqnıla napak qilipla qalmay, belki Mesihning özini mu «napak» qilghan bolatti. ■ **5:34** Mat. 9:22; Mar. 10:52. ■ **5:35** Luqa 8:49. ■ **5:39** Yuh. 11:11.

■ **6:1** Mat. 13:53; Luqa 4:16. □ **6:3** «u héliqi yaghachchi emesmu, Meryemning oghli...» — Yehudiylar arisida ademler atisining ismi bilen tonulushi kérek idi. Yalghuz anisining ismini tilgha élishning özi birxıl haqaret idi. ■ **6:3** Yuh. 6:42.

– Hergandaq peyghember bashqa yerlerde hörmetsiz qalmaydu, peqet öz yurti, öz uruq-tughqanliri arisida we öz öyide hörmetke sazawer bolmaydu, – dédi.■

⁵ Shuning bilen qollarini birqanche bimarning üstige tegküzüp, ularni saqaytqandin bashqa, shu yerde u héchqandaq möjize yaritalmidi.■

⁶ We u ularning iman-ishenchsizlikidin heyran qaldi.■

Eysaning on ikki rosulni ewetishi

Mat. 10:1, 5-15; Luqa 9:1-6

⁷ Andin u etraptiki yéza-kentlerni aylinip telim berdi.

U on ikkiylenni yénigha chaqirdi we *xelq arisigha* ikki-ikkidin ewetishke bashlidi. U ulargha napak rohlarni heydesh hoquqini berdi; □ ■

⁸ we ulargha: – Seperde yéninglarga hasidin bashqa nerse éliwalmanglar, ne xurjun ne nan éliwalmanglar, belwaghqa pulmu salmanglar; □

⁹ putunglarga keshlerni kiyinglar, biraq ikki yektek kiyiwalmanglar, – dep tapilidi. □ ■

¹⁰ U yene:

– *Bir yurtqa barghininglarda*, kimning öyige *qobul qilinip* kirsenglar, u yurttin ketküche shu öydila turunglar. □

¹¹ Qaysi yerdikiler silerni qobul qilmisa, shundaqla sözünglarni anglimisa, u yerdin ketkinglarda, ulargha agah-guwah bolsun üçün ayighinglardiki topini qéqiwétinglar! – dédi. □ ■

¹² Shuning bilen ular yolgha chiqip, kishilerni gunahlrigha towa qilishqa jar sélip ündidi.

¹³ Ular nurghun jinlarni heydidi, nurghun bimarlarni zeytun méyi bilen mesih qilip saqaytti. □ ■

Chömlüdürgüchi Yehyaning ölümi

Mat. 14:1-12; Luqa 9:7-9

■ **6:4** Mat. 13:57; Luqa 4:24; Yuh. 4:44.

■ **6:5** Mat. 13:58.

■ **6:6** Mat. 9:35; Luqa 13:22.

□ **6:7** «napak rohlar» — jinlarni körsitidu.

■ **6:7** Mat. 10:1; Luqa 6:13; 9:1.

□ **6:8** «xurjun»

— yaki «tlemchining xaltisi».

□ **6:9** «Eysa ulargha: – Seperde yéninglarga hasidin bashqa nerse

éliwalmanglar, ne xurjun ne nan éliwalmanglar, belwaghqa pulmu salmanglar, putunglarga keshlerni kiyinglar, biraq ikki yektek kiyiwalmanglar, – dep tapilidi» – (9-10-aye) qiziqarliq yéri shuki, «Matta» we «Luqa»da xatirilen'gen bayanlar boyiche Rebbimiz ulargha hasa éliwélish we kesh kiyishnimu men'i qilghan. Pikrimiz téxi muqimlashmighini bilen oylaymizki, «Matta» bilen «Luqa» we «Markus»ta belkim ikki ayrim waqit-ehwal körsitilidu. ■ **6:9** Ros. 12:8.

□ **6:10** «kimning öyge qobul

qilinip kirsenglar, u yurttin ketküche shu öydila turunglar» — bu emrde chong danaliq bar. Ikki sewebtin éytilghan bolushi mumkin: – (1) kona zamanlarda köp diniy wez éytquchilar öymu-öy yoqlap pul tileytti; lékin Eysaning muxlisiliri héch tlemchilik qilmasliqi kérek; (2) ular öymu-öy köchüp yürse, xelqte hertürlük heset-guman peyda bolushimu mumkin — «Némishqa ular **bizning** öyde qonmaydu?» yaki «Némishqa ular bizning öydin köchüp kétidu?» dégendek. □ **6:11** «u yerdin ketkinglarda,

ulargha agah-guwah bolsun üçün ayighinglardiki topini qéqiwétinglar!» — «ayaghdiki topini qéqiwélish» dégen bu isharet «bizning siler bilen munasiwétimiz yoq», dégenni bildürüp, Xudaning sózini ret qilghanlarga qattiq agahlandurush idi. ■ **6:11** Mat. 10:14,15; Luqa 9:5; 10:12; Ros. 13:51; 18:6

□ **6:13** «ular ... Nurghun bimarlarni zeytun méyi bilen mesih qilip saqaytti» — «mesih qilish» mushu yerde ademning béshigha zeytun méyini sürüşni körsitidu. «Tebirler»ni körüng. ■ **6:13** Yaq.

5:14.

¹⁴ Uning nomi meshhur bolghachqa, Hérod padishah uning heqqide anglap: «Bu adem *choqum* ölümdin tirilgen Chömüldürgüchi Yehyadur. Shuning uchün mushu alahide qudretler uningda küchini körsitidu» deytti. □ ■

¹⁵ Bashqilar: «U İlyas *peyghember*» dese, yene beziler: «Burunqi peyghemberlerdek bir peyghember bolsa kérek» déyishetti.

¹⁶ Biraq bularni anglighan Hérod:

— Men kallisini alghan Yehyaning özi shu — u ölümdin tiriliptu! — dedi.

¹⁷⁻¹⁸ Hérodning bundaq déyishining sewebi, u *ögey* akisi Filipning ayali Hérodiyening wejidan adem ewetip Yehyani tutup, zindan'gha tashlighanidi. Chünki u shu ayal bilen nikahlan'ghanidi; Yehya Hérodqa *tenbih bérip*: «Kangning ayalini tartiwélishing Tewrat qanunigha xilap» dep qayta-qayta dégenidi. □ ■

¹⁹ Shuning uchün Hérodiye Yehyagha adawet saqlaytti; uni öltürmekchi bolghan bolsimu, lékin shundaq qilalmaytti.

²⁰ Chünki Hérod Yehyani diyaretlik we muqeddes adem dep bilip, uningdin qorqatti, shunglashqa uni qoghdattti; u uning sözlirini anglighan chagh-lirida alaqqade bolup kétetti, lékin yenila sözlirini anglashqa amraq idi. □ ■

²¹ Emma Hérodiye *kütken* peyt axir yétip keldi; Hérod tughulghan künide öz emeldarliri, mingbëshiliri we Galiliye ölkisidiki katta erbablarni ziyapet bilen kütüwaldi; ■

²² Héliqi Hérodiyening qizi sorun'gha chüshüp ussul oynap berdi. Bu Hérod we hemdastixan bolghanlarga bekmu yarap ketti. Padishah qizgha: — Mendin néme telep qilsang, shuni bérimen, — dedi. □

²³ Andin u qesem qilip yene:

— Mendin néme telep qilsang, hetta padishahliqimning yérimini désengmu shuni bérimen, — dedi. ■

²⁴ Qiz sirtqa chiqip, anisidin:

— Néme telep qilay? — dep soriwidi, anisi: — Chömüldürgüchi Yehyaning kallisini telep qil, — dedi.

²⁵ Qiz derhal padishahning aldigha aldirap kirip:

— Chömüldürgüchi Yehyaning kallisini hazirla bir texsigé qoyup ekilishlirini xalaymen, — dedi.

□ **6:14** «Uning nomi meshhur bolghachqa, Hérod padishah uning heqqide anglap...» — «Hérod»lar toghruluq «Tebirler»ni körüng. «...uning heqqide anglap: «Bu adem ... Chömüldürgüchi Yehyadur...» deytti» — bashqa birxil terjimisi: «...uning heqqide anglap qaldi. Beziler: «Bu adem ... Chömüldürgüchi Yehyadur...» — déyishetti». ■ **6:14** Mat. 14:1; Luqa 9:7. □ **6:17-18** «Chünki u shu ayal bilen nikahlan'ghanidi; Yehya Hérodqa *tenbih bérip*: «Kangning ayalini tartiwélishing Tewrat qanunigha xilap» dep qayta-qayta dégenidi» — Hérod ögey akisi Filipning ayali Hérodiyeni Filiptin tartiwélip andin uni ajrishishqa qayil qilib, Hérodiye bilen özi toy qilghanidi. Yehyani tutush «Hérodiyening wejidan» — belkim uning biwasite telipidin bolghan bolushimu mumkin. «Kangning ayalini tartiwélishing Tewrat qanunigha xilap» — Tewrattiki «Law.» 16:18, 20:21de, birsining aka yaki ukisi hayat ehwalda, birining ayalini yene biri öz emrige élishqa bolmaydu, dep belgilen'gen. ■ **6:17-18** Mat. 14:3; Luqa 3:19; 9:9; Law. 18:16; 20:21. □ **6:20** «Hérod Yehyani diyaretlik we muqeddes adem dep bilip...» — oqurmenlerge ayanki, Tewrat we Injilda «muqeddes» dégenning menisi «ulugh» emes, belki «pak», «Xudagha atalghan»dur. «u uning sözlirini anglighan chagh-lirida alaqqade bolup kétetti» — bezi kona köchürmilerde buning ornida: «u uning sözlirini anglap néme qilishni bilelmey qalatti» yaki «u uning sözlirini anglap köp ishlarni qilatti» déyilidu. ■ **6:20** Mat. 14:5; 21:26. ■ **6:21** Yar. 40:20; Mat. 14:6. □ **6:22** «Hérodiyening qizi» — burunqi éridin bolghan qizi. Bezi kona köchürmilerde: «... uning qizi Hérodiye» déyilidu. Undaq terjime toghra bolsa, Hérodiyening qizining ismining özining ismi bilen oxshash bolushi ajayib ish emes, elwette. ■ **6:23** Hak. 11:30.

26 Padishah buningga nahayiti hesret chekken bolsimu, qesemliri tüpeylidin we dastixanda olturghanlar wejedin, uninggha bergen sözidin yan'ghusi kelmidi.

27 Shunga padishah derhal bir jallat ewetip, uning kallisini élip kélishtini emr qildi. Jallat zindan'gha bérip Yehyaning kallisini élip, □ ■

28 uni bir texsigé qoyup, qizning aldigha élip kélip uninggha berdi. Qiz uni anisigha tapshurdi.

29 Bu ishni anglighan Yehyaning muxlisliri kélip, jesetni élip kétip bir qebrigé qoydi.

Eysaning besh ming kishini ozuqlandurushi

Mat. 14:13-21; Luqa 9:10-17; Yh. 6:1-14

30 Qaytip kelgen rosullar Eysaning yénigha yighildi, néme qilghanliri hem néme telim bergenlirini uninggha melum qilishti. ■

31 Kélip-kétiwatqanlar nahayiti köplikidin ulargha tamaqlinishqimu waqit chiqmidi. Shunga u ulargha:

— Yürünglar, men bilen xilwet bir jaygha bérip, birdem aram élinglar, — dédi. ■

32 Buning bilen ular kémige chüshüp, xilwet bir chöl yerge qarap mangdi. ■

33 Biraq nurghun kishiler ularning kétiwatqanliqini bayqap, ularni tonuwéliwidi, etraptiki barliq sheherlerdin piyade yolgha chiqip, yügürüp, ulardin burun u yerge bérip yighilishiti.

34 Eysa kémidin chüshüp, zor bir top ademni körüp, ularning padichisiz qoy padisidek bolghanliqigha ich aghrittiti. Shunga u ulargha kóp ishlarni ógitishke bashlidi. ■

35 Kech kirip qalghanda, muxlisliri uning yénigha kélip:

— Bu chöl bir jay iken, kech kirip ketti. ■

36 Xalayıqni yolgha séliwetken bolsang, ular etraptiki kent-qishlaqlargha bérip, özlirige nan sétiwalsun; chünki ularda yégüdek nerse yoq, — dédi.

37 Lékin u ulargha jawaben:

— Ulargha özünglar ozuq béringlar, — dédi.

Muxlislar uningdin:

— Ikki yüz kümüş dinargha ulargha nan ekélip ularni ozuqlanduramduq? — dep soridi. □

38 Eysa ulargha: — Qanche néninglar bar? Bérip qarap béqinglar, — dédi. Ular qarap baqqandin kéyin:

— Beshi bar iken, yene ikki béliqmu bar iken, — déyishti. ■

39 U ulargha kishilerni top-top qilip yéshil chimende olturghuzushni buyrudi.

40 Xalayıq yüzdin, elliktin sep-sep bolup olturushti. □

41 U besh nan bilen ikki béliqni qoligha élip, asman'gha qarap *Xudagha* teshekkür-medhiye éytti, andin nanlarni oshutup, köpchilikke tutup bérish

□ 6:27 «...padishah derhal bir jallat ewetip...» — yaki «...padishah derhal bir qarawul ewetip...».

■ 6:27 Mat. 14:10. ■ 6:30 Luqa 9:10. ■ 6:31 Mar. 3:20. ■ 6:32 Mat. 14:13; Luqa 9:10; Yuh. 6:1. ■ 6:34 Yer. 23:1; Ez. 34:2; Mat. 9:36; 14:4; Luqa 9:11. ■ 6:35 Mat. 14:15; Luqa 9:12; Yuh. 6:5.

□ 6:37 «ikki yüz kümüş dinar» — bir kümüş dinar (grék tilida «dinarus») bir ishchining bir künlik ish heqqi idi («Mat.» 20:2ni köring). ■ 6:38 Mat. 14:17; Luqa 9:13; Yuh. 6:9.

□ 6:40 «xalayıq yüzdin, elliktin sep-sep bolup olturushti» — grék tilida «Xalayıq yüzdin, elliktin sep-sep bolup yétishtiti».

üchün muxlisirigha béríp turatti; ikki béliqnimu hemmeylen'ge tarqitip berdi. ■

⁴² Hemmeylen yep toyundi.

⁴³ *Muxlislar* éship qalghan nan we béliq parchilirini liq on ikki séwetke tériwaldi. □

⁴⁴ Nanlarni yégen erlerning sanila besh mingche idi.

Eysaning su üstide méngishi

Mat. 14:22-33; Yh. 6:16-21

⁴⁵ Bu ishtin kéyinla, u muxlisirigha özüm bu xalayıqni yolgha séliwétimen, angghiche siler kémige olturup, déngizning qarshi qirghiqidiki Beyt-Saida yézisigha ötüp turunglar, dep buyruđi. □ ■

⁴⁶ Ularni yolgha séliwetkendin kéyin, u dua-tilawet qilish üchün taghqa chiqti. ■

⁴⁷ Kech kirgende, kéme déngizning otturisigha yetkenidi, u özi yalghuz quruqluqta idi. ■

⁴⁸ U muxlisirining palaqni küchep uruwatqanliqini kördi; chünki shamal tetür yönilishte chiqqanidi. Kéche tötinchi jések waqtida, u déngizning üstide méngip, muxlisiri terepke keldi we ularning yénidin ötüp kétédighandek qilatti. □

⁴⁹ Lékin ular uning déngizning üstide méngip kéliwatqanliqini körüp, uni alwasti oxshaydu, dep oylap chuqan sélishti.

⁵⁰ Chünki ularning hemmisi uni körüp sarasimige chüshti.

Lékin u derhal ulargha:

— Yüreklik bolunglar, bu men, qorq manglar! — dédi.

⁵¹ U kémige, ularning yénigha chiqqandila, shamal toxtidi. Ular buningdin hoshidin ketküdek derijide qattiq heyran qéliship, némini oylashni bilmeytti; ⁵² chünki ular nan bérish *möjizisini* téxiche chüshenmigenidi, ularning qelbi bixud halette turatti.

⁵³ Ular déngizning qarshi teripige ötüp, Ginnisaret dégen yurtta *quruqluqqa* chiqip, kémini baghlap qoydi. ■

⁵⁴ Ular kémidin chüshüshi bilenla, *xalayıq* uni derhal tonuwélip,

⁵⁵ etraptiki hemme jaylarga yügürüşüp bardı we «U palanchi yerge chüshüptu» dep anglishi bilenla, bimarlarni zembilge sélip, shu yerge *uning aldigha* élip bérishiti.

⁵⁶ U meyli yéza, meyli sheher yaki qishlaqlargha barsun, xelq aghriqlarni bazarlarga élip chiqip yatquzatti; ular uningdin aghriqlar héch bolmighanda séning yépinchangning péshige bolsimu qolini tegküzüwalsaq dep ötündi. Uninggha qolini tegküzgenlerning hemmisi saqaydı.

■ **6:41** 1Sam. 9:13; Yuh. 17:1. □ **6:43** «Muxlislar ...tériwaldi» — grék tilida «Ular ... tériwaldi». «Ular»ning muxlislar ikenliki «Mat.» 16:9-10de ispatlinidu. «on ikki séwet» — grék tilida «on ikki qol séwet» — demek, bir adem ikki qollap kötüreleydighan séwetler. □ **6:45** «Beyt-Saida yézisigha ötüp...» — yaki «Beyt-Saida yézisidin ötüp...».

■ **6:45** Mat. 14:22; Yuh. 6:17. ■ **6:46** Mat. 14:23; Luqa 6:12.

■ **6:47** Mat. 14:23; Yuh. 6:16. □ **6:48** «Kéche tötinchi jések waqtida, u déngizning üstide méngip...» — bir kéche töt jésekke bölünetti; shunga bu waqit tang atay dégen waqit idi. «u ... ularning yénidin ötüp kétédighandek qilatti» — yaki «u ... ularning yénidin ötüp ketmekchi boldı». Bu intayın qiziq ish. Mumkinchiligi barkı, (1) Eysaning «ötüp kétish»i — Muxlisirlarğa Perwerdigarning Perishtisining Israillarnı Misirdin qutquzush üchün «Ularning (Israillarning) yénidin ötüp kétish»ini esletmekchi, yaki (2) u ularning *özlükidin* özi ni kémige chiqip hemrah bolushqa teklip qilishini xalaytti. ■ **6:53** Mat. 14:3.

7

*Insanni néme napak qilidu?**Mat. 15:1-20*

¹ Bu chaghada, Perisiyler we Tewrat ustazliridin beziliri Yérusalémdin kélip uning aldigha yighildi;■

²⁻⁵ shu Perisiyler we Tewrat ustazliri uning muxlisliridin bezilirining tamaqni qolini yumay, yeni «napak» halda yewatqanliqini körüp, uningdin: — Muxlisliring némishqa ata-bowilirimizning en'enilirige riaye qilmay, belki yuyulmighan qolliri bilen tamaq yeydu? — dep sorashti (chünki Perisiyler we pütün Yehudiylar ata-bowiliri teripidin qaldurulghan en'enini ching tutqachqa, awwal qollirini estayidilliq bilen yumisa, tamaq yémeydu. Shuningdek bazardin qaytip kelgendimu, ular qol yumay birnerse yémeydu. Uningdin bashqa, piyale-qedeh, das-chögün we mis qachilar we diwanlarni yuyush toghrisida tapshurulghan nurghunlighan en'enilerdimu ching turidu).□

⁶ U ulargha jawab bérip mundaq dédi:

— Yeshaya peyghember siler saxtipezler toghranglarda aldin'ala toptoghra bésharet bergen! *uning* yazmisida pütülgendek: —

«Mushu xelq aghzida Méni hörmetligini bilen,

Biraq qelbi Mendin yiraq;■

⁷ Ular Manga bihude ibadet qilidu.

Ularning ögetken telimliri peqet insanlardin chiqqan petiwalarla, xalas».□ ■

⁸ Chünki siler Xudaning emrini tashlap qoyup, insanlarning en'enisini ching tutiwalidikensiler — das-chögün, piyale-qedehlerni yuyush we shuninggha oxshap kétédighan nurghan bashqa ishlarni en'ene qilip yürisiler.□

⁹ U ulargha yene mundaq dédi:

— Siler özliringlarning en'enisini ching tutimiz dep Xudaning emrini epchillik bilen bir chetke qayrip qoydunglar!

¹⁰ Chünki Musa *peyghember*: «Ata-anangni hörmet qil» we «Atisi yaki anisini haqaretligenler ölümge mehkum qilinsun» dep emr qilghan. ■

¹¹ Lékin siler: — Birsi «Atisi yaki anisigha: — Men silerge yarem bergüdek nersilerni alliqachan «qurban qilip» Xudagha atiwettim — désila,□

¹² shu kishining ata-anisining halidin xewer élishgha bolmaydu, dep ögitisiler.

¹³ Shundaq qilip, siler *ewladliringlarga* tapshurghan en'en'englerni dep Xudaning emrini yoqqa chiqiriwettinglar, we shuninggha oxshash köp

■ 7:1 Mat. 15:1. □ 7:2-5 «estayidilliq bilen yumisa...» — bashqa birxil terjimisi «béghishighiche yumisa...» yaki «musht bilen yumisa...». ■ 7:6 Yesh. 29:13; Ez. 33:31. □ 7:7 «Mushu xelq aghzida Méni hörmetligini bilen, biraq qelbi Mendin yiraq; ular Manga bihude ibadet qilidu; ularning ögetken telimliri peqet insanlardin chiqqan petiwalarla, xalas» — «Yesh.» 29:13. ■ 7:7 Mat. 15:9; Kol. 2:18,20; Tit. 1:14. □ 7:8 «chünki siler Xudaning emrini tashlap qoyup, insanlarning en'enisini ching tutiwalidikensiler — das-chögün, piyale-qedehlerni yuyush we shuninggha oxshap kétédighan nurghan bashqa ishlarni en'ene qilip yürisiler» — bezi kona köchürmilerde: «das-chögün, piyale-qedehlerni yuyush we shuninggha oxshap kétédighan nurghan bashqa ishlarni en'ene qilip yürisiler» dégen sözlér tépilmaydu. ■ 7:10 Mis. 20:12; 21:17; Law. 20:9; Qan. 5:16; 27:16; Pend. 20:20; Ef. 6:2. □ 7:11 «Men silerge yarem bergüdek nersilerni alliqachan «qurban qilip» Xudagha atiwettim» — «qurban» mushu yerde biwasite ibariniy tilidin élin'ghan bolup, «sediqe qilin'ghan» yaki «Xudagha atap qilin'ghan» dégen menini bildüridu.

ishlarni qilisiler. □ ■

Insanni néme napak qilidu?

¹⁴ Andin xalayıqni yene yénigha chaqirip, ulargha:

— Hemminglar manga qulaq sélinglar we shuni chüşhinglarki, ■

¹⁵ insanning sirtidin ichige kiridighan nersilerning héchqandıqi uni napak qilmaydu, belki öz ichidin chiqidighan nersiler bolsa, ular insanni napak qilidu. ■

¹⁶ Anglighudek qulıqi barlar buni anglisun! — dédi.

¹⁷ U xalayıqtın ayırılıp öyge kirgende, muxlisleri uningdin bu temsil heqqide soridi. ■

¹⁸ U ulargha:

— Silermu téxiche chüşhenmey yürüwatamsiler?! Sirttin insanning ichige kiridighan herqandaq nersining uni napak qilalmaydighanlıqini tonup yetmeywatmamsiler?

¹⁹ Sirttin kirgen nerse insanning qelbige emes, ashqazinigha kiridu, andin u yerdin teret bolup tashlinidu, — dédi (u bu gepni déyish bilen, hemme yémekliklerni halal qiliwetti).

²⁰ U yene söz qılıp mundaq dédi:

— Insanning ichidin chiqidighinila, insanni napak qilidu.

²¹⁻²² Chünki shular — yaman niyetler, zinaxorluq, jinsiy buzuqluqlar, qatıllıq, oghrılıq, achközlük, rezillikler, aldarmchılıq, shehwaniylik, hesetxorluq, til-ahamet, tekebburluq we hamaqetlikler insanning ichidin, yeni uning qelbidin chiqidu □ ■

²³ — bu rezil ishlarning hemmisi insanning ichidin chiqip, özini napak qilidu.

Yat ellik bir ayalning étiqadi

Mat. 15:21-28

²⁴ U ornidin turup u yerdin ayırılıp, Tur we Zidon etrapidiki rayonlarga bardı we bir öyge kirdi. Gerche u buni héchkim bilmisun dégen bolsimu, lékin yoshurup qalalmıdı. □ ■

²⁵ Derweqe, napak roh chaplashqan kichik bir qızning anisi uning toghrisidiki xewerni anglighan haman yétip kélip, uning ayighigha yiqıldı

²⁶ (ayal Yunanlıq bolup, Suriye ölkisidiki Fenikiy millitidin idi). U uningdin qızidin jinni heydiwétishni ötündi. □

□ **7:13** «Shundaq qılıp, siler ewladinglarga tapshurghan en'en'englerni dep Xudaning emrini yoqqa chiqiriwettinglar» — Mesihning sözige qarighanda «Xudagha atighan teelluqatlar» téxi atıghuchi kishining qolida turghanda, ulardin paydılıniwerse bolatti. Shu kishi belkim Tewrat ustazlırining qılıshı bilen «dunyadin ketkinimdin kéyin...» yaki «melum bir mezgildin kéyin...» «ibadetxanigha tapshurimen» dep qesem qilghan bolsa kérek. Yehudiylarning tarixiy xatiriliride shuninggha oxshash köpligen misallar tépiledi. Periysiler ögetken shu hiyle-mikir: «Mal-mülküngni Xudagha atalghan («qurban qilghan») qilghan bolsang, ata-anangdin xewer almisang bolıdu» emes, belki («shundaq qilghan bolsang») **xewer élishingha bolmaydu**» dégenek. Ular shübbisizki axirida bu ishtin melum bir payda köridü, elwette. ■ **7:13** Mat. 15:6; 1Tim. 4:3; 2Tim. 3:2. ■ **7:14** Mat. 15:10. ■ **7:15** Ros. 10:15; Rim. 14:17,20; Tit. 1:15. ■ **7:17** Mat. 15:15. □ **7:21-22** «hesetxorluq» — buning bashqa birxil terjimisi: «yaman köz». ■ **7:21-22** Yar. 6:5; 8:21; Pend. 6:14; Yer. 17:9. □ **7:24** «u yerdin ayırılıp, Tur we Zidon etrapidiki rayonlarga bardı» — u yer «chet'ellikler» turuwatqan rayon bolup, Mesihning shu yerge bérishtiki meqsiti, öz xelqidin bir waqıt ayırılıp aram élishin ibaret bolsa kérek. ■ **7:24** Mat. 15:21. □ **7:26** «ayal... Fenikiy millitidin idi» — yaki «ayal... Fenikilik idi» yaki «ayal... Fenike rayonlıq idi». U Yehudiy emes, elwette. U eslide butperes bolushi mumkin.

²⁷ Lékin Eysa uninggha:

— Aldi bilen balilar qorsiqini toyghuzsun; chünki balilarning nénini kichik itlarga tashlap bérish toghra emes, — dédi.□

²⁸ Lékin u buninggha jawaben:

— Durus, i Reb, biraq hetta itlarmu üstel astida turup balilardin chüshken nan uwaqlirini yeydighu, — dédi.

²⁹ Eysa uninggha:

— Séning mushu sözüng tüpeylidin yolunggha qayt, jin qizingdin chiqip ketti, — dédi.

³⁰ Ayal öyige qaytip kelgende, mana qiz kariwatta yatatti, jin uningdin chiqip ketkenidi.

Eysaning bir gas-gacha ademni saqaytishi

³¹ Eysa yene Tur we Zidon shehirining etrapidiki rayonlardin chiqip, «On sheher» rayoni otturisdin ötüp, yene Galiliye déngizigha keldi. ■

³² Xalayıq uning aldigha tili éghir, gas bir ademni élip kélip, uning uchisigha qolungni tegküzüp qoysang, dep ötünüshti. ■

³³ U u ademni xalayıqtin ayrip bir chetke tartip, barmaqlirini uning qulaqlirigha tiqti, tükürüp, *barmiqini* uning tiligha tegküzdü. □

³⁴ Andin u asman'gha qarap uh tartip xorsin'ghandin kéyin, u ademge: «Effata» (menisi «échal») dédi.

³⁵ U ademning qulaqliri derhal échilip, tilimu échilip rawan gep qilishqa bashlidi.□

³⁶ Eysa ulargha buni héchkimge éytmasliqni tapilidi. Lékin ulargha herqanche tapilighan bolsimu, bu xewerni yenila shunche keng tarqitiwetti.

³⁷ Xalayıq *bu ishqa* mutleq heyran qéliship:

— U hemme ishlarni qaltis qilidiken! Hetta gaslarni anglaydighan, gachilarni sözleydighan qilidiken, — déyishti.■

8

Eysaning töt ming kishini toydurushi

Mat. 15:32-39

¹ Shu күnlerde, yene zor bir top xalayıq yighilghanidi. Ularning yégüdek héchnémisi bolmighachqa, u muxlisirini yénigha chaqirip.■

² — Bu xalayıqqa ichim aghriydu. Chünki ular méning yénimda turghili üç күn boldi, ularda yégüdek héchnersimu qalmidi.

³ Ularni öylirige ach qorsaq qaytursam, yolda halidin kétishi mumkin. Chünki beziliri yiraqtin kelgeniken, — dédi.

⁴ Muxlisiri buninggha jawaben:

□ 7:27 «Aldi bilen balilar qorsiqini toyghuzsun; chünki balilarning nénini kichik itlarga tashlap bérish toghra emes» — Mesih Eysa bu yerde özining deslepki wezipisini Yehudiylargha xush xewerni yetküzüş, dep tekitleydu. «Kichik itlar» belkim haqaretlik söz bolmay, öydiki arzuluq pis-tilirini körsitidu. Mushu ayalning étiqadi toghrisida «Matta»diki «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 7:31 Mat. 15:29. ■ 7:32 Mat. 9:32; Luqa 11:14. □ 7:33 «U... barmaqlirini uning qulaqlirigha tiqti, tükürüp, barmiqini uning tiligha tegküzdü» — terjimimiz boyiche Mesih belkim öz barmiqi üstige tükürgen bolushi mumkin, bolmisa u yerge tükürgen bolsa kérek. □ 7:35 «...tilimu échilip rawan gep qilishqa bashlidi» — grék tilida «...tilining tanisi yéshilip, rawan gep qilishqa bashlidi» ■ 7:37 Yar. 1:31. ■ 8:1 Mat. 15:32.

— Bunday xilwet bir jayda bu kishilarni toydurghudek nanni nedin tapqili bolsun? — déyishti.

⁵ — Qanche néninglar bar? — dep soridi u.

Yette, — déyishti ular.

⁶ Buning bilen u xelqni yerde olturushqa buyrudi. Andin yette nanni qoligha aldi we *Xudagha* teshekkür-medhiye éytip oshtup, köpchilikke tutushqa muxlisirigha berdi. Ular xalayıqqa üleshtürüp berdi.

⁷ *Muxlislarda* yene birqanche kichik béliqmu bar idi. U *Xudagha* teshekkür éytip ularni beriketlep, muxlisirigha üleshtürüp bérishni éytti.

⁸ Xalayıq toyghuche yédi; ular éship qalghan parchilarni yette séwetke tériwaldi. □

⁹ Yégenler töt mingche kishi idi. U ularni yolgha saldi,

¹⁰ andin muxlisiri bilen bille derhal kémige chüshüp, Dalmanuta tereplirige bardi. ■

Perisiylerning möjizilik alametni körüşni telep qilishi

Mat. 16:1-4

¹¹ Perisiyler chiqip, uni sinash meqsitide uningdin bizge asmandin bir möjizilik alamet körsetseng, dep telep qiliship, uning bilen munazirileshkili turdi. □ ■

¹² U ichide bir ulugh-kichik tinip:

— Bu dewr némishqa bir «møjizilik alamet»ni istep yürüdu? Shuni silerge berheq éytip qoyayki, bu dewрге héchqandaq möjizilik alamet körsitilmeydu, — dédi. □ ■

¹³ Andin ulardin ayrilip, yene kémige chiqip, déngizning u chétige ötüp ketti.

Saxtipezlik «éhitqu»sidin saqlinish

Mat. 16:5-12

¹⁴ Muxlislar nan élip kélishni untughan bolup, kémide bir tal nandin bashqa yeydighini yoq idi.

¹⁵ U ularni agahlandurup:

— Éhtiyat qilinglar, Perisiylerning échitqusi we Hérodning échitqusidin hézi bolunglar, — dédi. □ ■

¹⁶ Muxlislar özara mulahiziliship:

— Uning bundaq déyishi nan ekelmigenlikimizdin bolsa kérek, — déyishti.

¹⁷ Eysa ularning néme *déyishiwatqanliqini* bilip:

— Némishqa nan yoqluqi toghrisida mulahize qilisiler? Siler téxiche pemparaset yaki chüshenchige ige bolmidinglarmu? Qelbliringlar téximu bixudliship kétéwatamdu? ■

□ **8:8** «ular éship qalghan parchilarni ... tériwaldi» — «ular» — muxlislar yaki pütkül xalayıqni körsitidu. «yette séwet...» — «séwet» grék tilida bu söz bek chong bir xil séwetni körsitidu. ■ **8:10** Mat. 15:39. □ **8:11** «Perisiyler chiqip, uni sinash meqsitide uningdin bizge asmandin bir möjizilik alamet körsetseng...» — Perisiyler telep qilghan «møjizilik alamet» Eysaning heqiqiy Mesih ikenlikini ispatlaydighan bir karametni körsitidu, elwette. ■ **8:11** Mat. 12:38; 16:1; Luqa 11:29; Yuh. 6:30.

□ **8:12** «u ichide bir ulugh-kichik tinip...» — grék tilida «U rohida bir ulugh-kichik tinip...». «Roh» mushu yerde uning ózining (insaniy) rohini bildürüdu. ■ **8:12** Mat. 16:4. □ **8:15** «Éhtiyat qilinglar, Perisiylerning échitqusi we Hérodning échitqusidin hézi bolunglar» — «Mat.» 16:1-12nimu körüng.

■ **8:15** Mat. 16:6; Luqa 12:1. ■ **8:17** Mar. 6:52.

18 Kōzünglar turup körmeywatamsiler? Quliqinglar turup anglimaywatamsiler? Ésinglarda yoqmu?

19 Besh ming kishige besh nanni oshtughinimda, parchilargha liq tolghan qanche kichik séwetni yighiwaldinglar? — dédi.

— On ikkini, — jawab berdi ular. □ ■

20 — Yette nanni töt ming kishige oshtughinimda, parchilargha liq tolghan qanche séwetni yighiwaldinglar? — dédi u.

— Yettini, — Jawab berdi ular. ■

21 U ulargha:

— Undaқта, qandaqsige siler téxi chüshenmeysiler? — dédi. □

Beyt-Saidadiki bir korning saqaytilishi

22 Ular Beyt-Saida yézésigha keldi; xalayıq bir kor ademni uning aldigha élip kélip, uninggha qolungni tegküzüp qoysang, dep ötündi.

23 U kor ademning qolidin tutup yézining sirtigha yétilep bardı; uning közligirige tükürüp, üstige qollirini tegküzüp:

— Birer nerse körüwatamsen? — dep soridi. ■

24 U béshini kötürüp:

— Kishilerni körüwatimen; ular xuddi méngip yürüwatqan dereklerdek körünüwatidu, — dédi.

25 Andın u qaytidin qollirini u ademning közligirige tegküzdi. U közligirini échiwidi, közligirige eslige kélip, hemme nersini éniq kördi. □

26 Eysa uni öyige qayturup:

— Yézighimu kirme, yaki yézidiki héchkimge bu ishni uqurturma, — dep tapilidi. □

Pétrusning Eysani Qutquzghuchi-Mesih dep tonushi

Mat. 16:13-20; Luqa 9:18-21

27 Eysa muxlisleri bilen chiqip Qeyseriye-Filippi rayonigha qarashliq kent-yézilargha bardı. Yolda u muxlisleridin:

— Kishiler méni kim deydu? — dep soridi. ■

28 Ular uninggha:

— Beziler séni Chömüldürgüchi Yehya, beziler Ilyas *peyghember* we yene beziler ilgiriki peyghemberlerdin biri dep qaraydiken, — dep jawab bérishiti. ■

29 U ularidin:

— Emdi silerchu, siler méni kim dep bilisiler? — dep soridi.

Pétrus jawaben: — Sen Mesihdursen, — dédi. □ ■

30 U ulargha özi toghruluq héchkimge tinmasliqni jiddiy tapilidi.

□ **8:19** «..qanche kichik séwet..» — «séwet» grék tilida «qol séwet». ■ **8:19** Mat. 14:17,20; Mar. 6:38; Luqa 9:13; Yuh. 6:9. ■ **8:20** Mat. 15:36,37. □ **8:21** «Undaқта, qandaqsige siler téxi chüshenmeysiler?» — Mesihning bu soali muxlisleri yighiwalghan «on ikki (kichik) séwet» we

«yette (chong) séwet» bilen munasiwetliktur. Qiziq bir ish shuki, Markus özining Injildiki bayanida Mesihning (ölümdin tirilishtin bashqa) jemi on toqquz alahide möjizisini xatirleydu. «Qoshumche söz»imizni körüng. ■ **8:23** Mar. 7:32. □ **8:25** «U közligirini échiwidi..» — yaki «u béshini kötürüwidi...» yaki «u közligirini yoghan achti...». □ **8:26** «Yézighimu kirme, yaki yézidiki héchkimge bu ishni uqurturma» — Mesih némishqa shundaq tapilidi? Shühhisizki, Beyt-Saidadikiler alliqachan uning köp möjizilirini körüp turup téxiche towa qilmighanidi («Mat.» 11:21ni körüng). ■ **8:27** Mat. 16:13; Luqa 9:18. ■ **8:28** Mat. 14:2. □ **8:29** «Sen Mesihdursen» — «Mesih» dégen söz toghruluq

«Tebirler»imizni körüng. ■ **8:29** Mat. 16:16; Yuh. 6:69.

Eysaning ölüp tirilidighanligini aldin éytishi
Mat. 16:21-28; Luqa 9:22-27

31 Shuning bilen u Insan'oghlining nurghun azab-oqubet tartishi, aqsaqallar, bash kahinlar we Tewrat ustazliri teripidin chetke qéqilishi, öltürülüşü we üç kündin kéyin tirildürülüşü muqerrer ikenlikini *muxlislirigha* ögıtishke bashlıdı. □ ■

32 U bu ishni ochuq-ashkara sözlep berdi. Buning bilen Pétrus uni bir chetke tartıp, uni eyibleshke bashlıdı. □

33 Lékin u burulup muxlislirigha qarap, Pétrusni eyiblep:
 — Arqamgha öt, Sheytan! Séning oylihanliring Xudaning ishliri emes, insanning ishliridur, — dédi. □ ■

34 Andin muxlisliri bilen xalayiqnımu chaqırıp mundaq dédi:
 — Kimdekim manga egishishni niyet qılsa, özidin kéchip, özining kréstini kótürüp manga egeshsun! □ ■

35 Chünki kimdekim öz jénini qutquzay dése, choqum uningdin mehrum bolıdu; lékin kimdekim men üçün we xush xewer üçün öz jénidin mehrum bolsa, uni qutquzıdu. ■

36 Chünki bir adem pütkül dunyagha ige bolup, jénidin mehrum qalsa, buning néme paydısi bolsun?! □

37 U némisini jénigha tégishsun?! ■

38 Chünki kimdekim zinaxor we gunahkar bu dewr aldida mendin we méning sözlirimdin nomus qılsa, Insan'oghlımu atısının shan-sheripi ichide muqeddes perishtiler bilen bille kelginide, uningdin nomus qılıdu. □ ■

9

Eysaning julaliqta körünüşü
Mat. 17:1-13; Luqa 9:28-36

1 U ulargha yene:

□ 8:31 «Insan'oghlining.... aqsaqallar, bash kahinlar we Tewrat ustazliri teripidin chetke qéqilishi» — shu chaghda ikki «bash kahin» bar idi — «Annas» we uning küy'oghli «Qayafa». ■ 8:31 Mat. 16:21; 17:22; 20:18; Mar. 9:31; 10:33; Luqa 9:22; 18:31; 24:7. □ 8:32 «Buning bilen Pétrus uni bir chetke tartıp, uni eyibleshke bashlıdı» — Pétrusning eyiblishi shübhisizki, özüng ulugh padıshah Mesih turup, béshinggha mushundaq dehshtelik ishlarnı chüşürmesliking kérek idi, dégendek.

«Mat.» 16:22ni körüng. □ 8:33 «Arqamgha öt, Sheytan!» — Eysa bu ayette «Sheytan» dégen bu sözini birinchidin «düşmen» dégen menide ishlitıp, özining düşmini bolup qalghan Pétrusqa éytıdu. İkinchidin, Sheytan özi Pétrus arqılıq Eysagha putlikashang bolmaqchi idi. ■ 8:33 2Sam. 19:22.

□ 8:34 «Kimdekim manga egishishni niyet qılsa, özidin kéchip, özining kréstini kótürüp manga egeshsun!» — «Mat.» 10:38ni, shundaqla uningdiki izahatnımu körüng. ■ 8:34 Mat. 10:38; 16:24; Luqa 9:23; 14:27. ■ 8:35 Mat. 10:39; 16:25; Luqa 9:24; 17:33; Yuh. 12:25. □ 8:36 «...jénidin mehrum qalsa, buning néme paydısi bolsun?!» — «jan» mushu yerde peqet hayatni emes, belki ademning salahiyiti, rohiy dunyasini körsitıdu. ■ 8:37 Zeb. 49:6-9. □ 8:38 «zinaxor we gunahkar bu dewr» — «zinaxor» belkim hem jismaniy hem köchme (Xudagha wapasizlıq qilghuchi, dégen) menıdimu ishlitılıdu. «Insan'oghli» — Mesih, elwette. «Tebirler»nımu körüng. ■ 8:38 Mat.

10:32; Luqa 9:26; 12:8; 2Tim. 2:12; 1Yuh. 2:23.

– Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, bu yerde turghanlarning arisidin ölümning temini tétishtin burun jezmen Xudaning padishahliqining küch-qudret bilen kelgenlikini köridighanlar bardur. □ ■

Eysaning julaliqta körünüshi

² We alte kündin kéyin, Eysa Pétrus, Yaqup we Yuhannani ayrip élip, égez bir taghqa chiqti. U yerde uning siyaqi ularning köz aldida özgirip. ■

³ kiyimliri yer yüzidiki héchbir aqartquchimu aqartalmighudek derijide parqirap qardek ap'aq boldi.

⁴ Ularning köz aldida Musa we Ilyas *peyghemberler* tuyuqsiz köründi; ular Eysa bilen sözlisawatqanidi.

⁵ Pétrus bu ishqa jawaben Eysagha:

– Ustaz, bu yerde bolghinimiz intayin yaxshi boldi! Birini sanga, birini Musagha, yene birini Ilyasqa atap bu yerge üç kepe yasayli! – dédi □

⁶ (chünki Pétrus néme déyishini bilmey qalghanidi, chünki ular qorqunchqa chömüp ketkenidi).

⁷ Tuyuqsiz bir parche bulut ularni qapliwaldi we buluttin: «Bu Méning söyümlük Oghlumdur; uninggha qulaq sélinglar!» dégen awaz anglandi. ■

⁸ Ular lappide etrapigha qarishiwidi, lékin yene héchkimni körmidi, öz yénida peqet Eysanila kördi.

⁹ Ular taghdin chüshüwatqanda, Eysa ulargha, Insan'oghli ölümün tirdürülmigüche, körgenlirini héchkimge éytmisliqini emr qilip tapilidi. ■

¹⁰ Ular uning bu sözini könglige püküp, «ölümün tirilish» dégenning zadi néme ikenliki heqqide özara mulahizileshti.

¹¹ Ular uningdin yene:

– Tewrat ustazliri néme üçün: «Ilyas *peyghember Mesih kélishtin* awwal qaytip kélishi kérek» déyishidu? – dep sorashti. ■

¹² U ulargha jawaben:

– Ilyas *peyghember* derweqe *Mesih*tin awwal kélidu, andin hemme ishni ornigha keltüridu; emdi némishqa muqeddes yazmilarda Insan'oghli köp

□ **9:1** «Bu yerde turghanlarning arisidin ölümning temini tétishtin burun jezmen Xudaning padishahliqining küch-qudret bilen kelgenlikini köridighanlar bardur» — bizningche 9:1-ayettiki sözning muhim menisi 9:2-13de teswirlen'gen karamet ishlarni körsitidu. Bashqa alimlar u: (1) Eysa öltürülgendin kéyin muxlisliqigha qayta körünüshi bilen; (2) Muqeddes Rohning kélishi bilen; (3) Mesihning sheripi jamaette ayan qilinishi bilen; (4) Eysaning dunyagha qaytip kélishi bilen emelge ashuruldi, dep qaraydu. Yuqiriqi (1), (2), (3)-pikir sel orunluq bolghini bilen, lékin Eysaning «bu yerde turghanlarning arisidin... köridighanlar bar» déginidin qarighanda, **hezi** rosullar bu ishni köridu, shunga muhim emelge ashurulushi 9:2-13diki «Eysaning julaliqta körünüshi» dégen ishtur, dep qaraymiz. ■ **9:1** Mat. 16:28; Luqa 9:27. ■ **9:2** Mat. 17:1; Luqa 9:28. □ **9:5** «Ustaz» — grék tilida (hem ibraniy tilida) «Rabbi» déyilidu. «birini sanga, birini Musagha, yene birini Ilyasqa atap bu yerge üç kepe yasayli!» — bu söz we pütün weqe toghruluq yene «Matta»diki «qoshumche söz»imizni körlüng. ■ **9:7** Qan. 18:19; Yesh. 42:1; Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; Luqa 3:22; 9:35; Kol. 1:13; 2Pét. 1:17. ■ **9:9** Mat. 17:9; Luqa 9:36. ■ **9:11** Mal. 4:5; Mat. 11:14; Luqa 1:17.

azab-oqubet chékidu we xorlinidu, dep pütülgen? □ ■

13 Lékin men silerge shuni éytayki, Ilyas *peyghember* derheqiqet keldi we del muqeddes yazmilarda u heqqide pütülgendek, kishiler uninggha némini xalisa shundaq qildi. □ ■

Jin chaplashqan balining azad qilinishi

Mat. 17:14-20; Luqa 9:37-43

14 Ular muxlislarning yénigha qaytip barghinida, zor bir top ademlarning ularning etrapigha olishiwalghanliqini, birnechche Tewrat ustazlirining ular bilen munazire qilishiawatqanliqini kórdi.

15 Uni körgen pütün xalayıq intayin heyran bolushti we yügürüp kélip uning bilen salamlashti.

16 U ulardin:

— Ular bilen néme toghruluq munazire qilishi watisiler, — dep soridi. □

17 Xalayıqtin bireylen uninggha:

— Ustaz, men oghlumni séning aldinggha élip keldim, chünki uninggha gacha qilghuchi bir roh chaplishiwalghan. □ ■

18 Her qétim roh uni chirmiwalsa, uni tartishturup yiqitidu, shuning bilen baling aghzi köpükliship, chishliri kiriship kétidu; qaqsshal bolup qalidu. Muxlisliringdin jinni heydiwetkeysiler dep tilidim, biraq ular qilálmidi, — dédi. □

19 U jawaben: — Ey étiqadsız dewr, siler bilen qachan'ghiche turay?! Men silerge yene qachan'ghiche sewr qilay? — Balini aldinggha élip kélinglar — dédi.

20 Ular balini uning aldigha élip keldi. Eysani körüş bilenla roh balining pütün bedinini tartishturuwetti. Bala yiqilip, aghzidin köpük chiqqan péti yerde yumilap ketti. ■

21 U balining atisidin:

— Bu ish béshigha kelginige qanche uzun boldi? — dep soridi.

U: — Kichikidin tartip shundaq,

22 jin uni halak qilish üçün köp qétim otqa we sugha tashlidi. Emdi bir amal qilalisang, bizge ich aghritip shapaet qilghaysen! — dédi.

□ 9:12 «Ilyas peyghember derweqe Mesihdin awwal kélidu, andin hemme ishni ornigha kultüridu» — «Ilyasning awwal kélishi» we uning «hemmini ornigha keltürüshi»ni körsetken bésharet we bashqa tepsilatiri Tewrat, «Mal.» 4:5-6de xatirilinidu. «emdi némişqa muqeddes yazmilarda insán'oghli köp azab-oqubet chékidu we xorlinidu, dep pütülgen?» — «némişqa...?» — Eger ulugh Ilyas peyghember kélip Mesih üçün yol teyyarlighan bolsa, zadi «némişqa» xelq Mesihni qobul qilmaydu? Yehya peyghember derweqe «Ilyas peyghember»ning rohi we küchide kelgini bilen («Luqa» 1:17) u öltürülgen we Mesihmu uninggha oxshash öltürüldü (13-ayetimu körüng). ■ 9:12 Mal. 4:5; Zeb. 22:6; Yesh. 53:4; Dan. 9:26; Weh. 11:4-7. □ 9:13 «lékin men silerge shuni éytayki, Ilyas peyghember derheqiqet keldi we del muqeddes yazmilarda u heqqide pütülgendek, kishiler uninggha némini xalisa shundaq qildi» — mushu yerde Mesih Yehya peyghemberni yene Ilyas peyghemberge oxshididu. ■ 9:13 Mal. 4:5,6 □ 9:16 «U ulardin: — ... dep soridi» — «ular» mushu yerde (1) muxlislrini; (2) xalayıqning özlirini (3) Tewrat ustazlirini körsitishi mumkin. Bizningche (2) yaki (3) toghra bolushi kérek; xalayıqtin biri mushu soalgha jawab béridu. Bezi kona köchürmiliride «ular»ning ornida «Tewrat ustazliri» déyilidu. □ 9:17 «men oghlumni séning aldinggha élip keldim» — bu kishining «séning aldinggha» dégini uning Mesih we muxlislrini «bir ademdek» dep qaraytti, dep bildüridu. Bir tereptin mushu közqarash toghridur. ■ 9:17 Mat. 17:14; Luqa 9:37,38. □ 9:18 «uni tartishturup yiqitidu» — yaki «uni yerge yiqitiwétidu». «qaqsshal bolup qalidu» — yaki «pütün ezayi qétip qalidu». ■ 9:20 Mar. 1:26.

²³ Eysa uningha: — «Qilalisang!» deysen'ghu! Ishenchte bolghan ademge hemme ish mumkindur! — dédi.■

²⁴ Balining atisi derhal: — Men ishinimen; ishenchsizlikimge medet qilghay-sen! — dédi yig'hap nida qilip.

²⁵ Emdi Eysa köpchilikning yügürüşüp kelgenlikini körüp, héliqi napak rohqa tenbih bérip:

— Ey ademni gas we gacha qilghuchi roh! Buyruq qilimenki, uningdin chiq, ikkinchi kirgüchi bolma! — dédi.

²⁶ Shu haman jin bir chirqiridi-de, balini dehshetlik tartishturup, uningdin chiqip ketti. Bala ölüktek yétip qaldi, xalayıqning köpinchisi «U öldi!» déyishti.

²⁷ Lékin Eysa balini qolidin tutup yöliidi, bala ornidin turdi.

²⁸ Eysa öyge kirgandin kéyin, muxlisiri uning bilen yalghuz qalghanda uningdin: — Biz néme üçün jinni heydiwételmiduq? — dep sorashti.■

²⁹ U ulargha: — Bu xil jin dua we rozidin bashqa yol bilen chiqirilmas, — dédi.□

Eysaning ölüp tirilidighanliqini yene aldin éytishi

Mat. 17:22-23; Luqa 9:43-45

³⁰ Ular shu yerdin ayrilip, Galiliyedin ötüp kétiwatatti. Biraq u buni héchkimning bilishini xalimaytti. ■

³¹ Chünki u muxlisirigha:

— Insan'oghli insanlarning qoligha tapshurulup, ular uni öltüridu. Öltürülüp üç kündin kéyin u tirilidu, — dégen telimni bériwatatti.

³² Lékin muxlislar bu sözni chüshenmidi hemde uningdin sorashqimu pétinalmidi.

Heqiqiy ulugh kim?

Mat. 18:1-5; Luqa 9:46-48

³³ U KeperNahum shehirige keldi. Öyge kirgende u ulardin:

— Yolda néme toghrisida mulahizileshtinglar? — dep soridi. ■

³⁴ Lékin ular shük turdi, chünki ular yolda qaysimiz eng ulugh dep bir-biri bilen mulahizileshtenidi.

³⁵ U olturup, on ikkeylenni yénigha chaqirip, ulargha:

— Kim birinchi bolushni istigen bolsa, shu hemmeylenning eng axirqisi we hemmeylenning xizmetkari bolsun, — dédi. ■

³⁶ Andin u kichik bir balini otturida turghuzdi we uni quchiqigha élip turup, ulargha mundaq dédi:■

³⁷ — Kim méning namimda mushundaq kichik balini qobul qilsa, méni qobul qilghan bolidu. Kim méni qobul qilsa, u méni emes, belki méni ewetküchini qobul qilghan bolidu.□ ■

Qarshi turmasliqning özi qollighanliqtur

Luqa 9:49-50

■ 9:23 Luqa 17:6. ■ 9:28 Mat. 17:19. □ 9:29 «Bu xil jin dua we rozidin bashqa yol bilen chiqirilmas» — bezi kona köchürmilerde «rozidin» dégen söz tépilmaydu. ■ 9:30 Mat. 16:21; 17:22; 20:18; Mar. 8:31; 10:33; Luqa 9:22; 18:31; 24:7. ■ 9:33 Mat. 18:1; Luqa 9:46; 22:24. ■ 9:35 Mat. 20:27; Mar. 10:43. ■ 9:36 Mar. 10:16. □ 9:37 «Kim méning namimda mushundaq kichik balini qobul qilsa...» — yaki «kim méning namimda mushundaq kichik balini kütse...». ■ 9:37 Mat. 18:5; Luqa 9:48; Yuh. 13:20.

38 Yuhanna uninggha:

— Ustaz, séning naming bilen jinlarni heydewatqan birsini körduq. Lékin u biz bilen birge sanga egeshkenlerdin bolmighachqa, uni tostuq, — dédi. ■

39 Lékin Eysa: — Uni tosmanglar. Chünki méning namim bilen bir möjize yaratqan birsi arqidinla méning üstümdin yaman gep qilishi mumkin emes. ■

40 Chünki bizge qarshi turmighanlar bizni qollighanlardur.

41 Chünki men silerge shuni berheq éytip qoyayki, Mesihke mensup bolghanliqinglar üçün, méning namimda silerge hetta birer piyale su bergen kishimu öz in'amigha érishmey qalmaydu. ■

Gunahning ézitquluqi

Mat. 18:6-9; Luqa 17:1-2

42 Lékin manga étiqad qilghan bundaq kichiklerdin birini gunahqa putlashturghan herqandaq ademni, u boynigha yoghan tügmen téshi ésilghan halda déngizgha tashliwétilgini ewzel bolatti. ■

43 Eger emdi qolung séni gunahqa putlashtursa, uni késip tashliwet. Chünki ikki qolung bar halda dozaxqa, yeni öchürülmés otqa kirginingdin köre, cholaq halda hayatliqqa kirgining ewzeldur. ■

44 Chünki dozaxta shularni *yeydighan* qurt-qongghuzlar ölmeydu, yalqunluq ot öchmeydu. □ ■

45 Eger emdi putung séni *gunahqa* putlashtursa, uni késip tashliwet. Chünki ikki putung bar halda dozaxqa, yeni öchürülmés otqa tashlan'ghiningdin köre, tokur halda hayatliqqa kirgining ewzel.

46 Chünki dozaxta shularni *yeydighan* qurt-qongghuzlar ölmeydu, yalqunluq ot öchmeydu. ■

47 Eger közüng séni *gunahqa* putlashtursa, uni oyup tashliwet. Ikki közüng bar halda otluq dozaxqa tashlan'ghiningdin köre, singar közlük bolup Xudaning padishahliqigha kirgining ewzel.

48 Chünki dozaxta shularni *yeydighan* qurt-qongghuzlar ölmeydu, yalqunluq ot öchmeydu. ■

49 Hemme adem ot bilen tuzlinidu we herbir qurbanliq tuz bilen tuzlinidu. □ ■

■ 9:38 Luqa 9:49. ■ 9:39 1Kor. 12:3. ■ 9:41 Mat. 10:42. ■ 9:42 Mat. 18:6; Luqa 17:2. ■ 9:43 Qan. 13:7; Mat. 5:30; 18:8. □ 9:44 «Chünki dozaxta shularni yeydighan qurt-qongghuzlar ölmeydu, yalqunluq ot öchmeydu» — bezi kona köchürimlerde bu 44- we 46-ayet tépilmeydu. ■ 9:44 Yesh. 66:24. ■ 9:46 Yesh. 66:24 ■ 9:48 Yesh. 66:24 □ 9:49

«Hemme adem ot bilen tuzlinidu we herbir qurbanliq tuz bilen tuzlinidu» — bu sirlıq jumle choqum «Law.» 2:13, «Chöl.» 31:23, «Ez.» 43:23, «Yesh.» 34:6 we 66:20 hemde yuqiriqi 42-48 ayetler bilen munasiwetliktur. Menisi belkim: — (1) gösh-köktatlarni tuz bilen uzun saqlighili bolghandek, Mesihge ishenmigenler dozaxning otida «chirimay, saqlinip» menggü jazalinidu; yaki (2) Mesihge egeshkenler mushu dunyada (tuz yarigha sépilgendek) japa-musheqqet, azab-oqubet chékidu; yaki (3) menisi her ikki tereptikidek bolidu — demek, herbir kishi özining Eysa Mesihke bolghan munasiwitide muwapiq japa-musheqqet, azab-oqubet chékidu; étiqadchilar mushu dunyada japa-musheqqetler arqiliq tawlinip paklinidu, étiqadsizlar dozaxta menggü azab tartidu. Bizningche 3-menisı toghra kélishi mumkin. Rebbimiz bu yerde hem étiqadchilarnı hem étiqadsizlarnımu közde tutidu. Bizningche peqet étiqadchilar Xudagha atilidighan qurbanliq bolalaydu, shunga ayetning birinchi qisimda hemme adem, ikkinchi qisimda étiqadchilar («qurbanliq» süpitide) közde tutulidu. ■ 9:49 Law. 2:13.

⁵⁰ Tuz yaxshi nersidir. Halbuki, eger tuz öz tuzluqini yoqatsa, uninggha qaytidin tuz temini qandaqmu kirgüzgili bolidu? Özünglarda tuz tépilsun we bir-biringlar bilen inaqliqta ötünglar. □ ■

10

Talaq toghrisidiki telim

Mat. 19:1-12

¹ U u yerdin qozghilip, Yehudiye ölkisi terepliridin ötüp, Iordan deryasining u qétidiki rayonlarchimu bardı. Top-top ademler yene uning etrapigha olishiwalghanidi. U aditi boyiche ulargha telim bérishke bashlidi. ■

² Bezi Perisiyler uning yénigha kélip uni qiltaqqa chüshürüş meqsitide uningdin:

— Bir ademning ayalini talaq qilishi Tewrat qanunigha uyghunmu? — dep soridi. □

³ Lékin u jawaben: — Musa *peyghember* silerge néme dep buyrughan? — dédi.

⁴ Ular: — Musa *peyghember* kishining ayalini bir parche talaq xéti yézipla talaq qilishigha ruxset qilghan, — déyishti. □ ■

⁵ Eysa ulargha:

— Tash yüreklikinglardin u silerge bu emrni pütken;

⁶ lékin Xuda alem apiride bolghinida *insanlarni* «Er we ayal qilip yaratti». ■

⁷ «Shu sewebtin er kishi ata-anisidin ayrilidu, ayali bilen birliship» ■

⁸ ikkilisi bir ten bolidu». Shundaq iken, er-ayal emdi ikki ten emes, belki bir ten bolidu. □ ■

⁹ Shuning üçhün, Xuda qoshqanni insan ayrimisun, — dédi. ■

¹⁰ Ular öyge qaytip kélip kirgende, muxlisleri uningdin bu heqte soridi.

¹¹ U ulargha:

— Ayalini talaq qilip, bashqa birini emrige alghan kishi ayaligha gunah qilip zina qilghan bolidu. ■

□ 9:50 «Tuz yaxshi nersidir. Halbuki, eger tuz öz tuzluqini yoqatsa, uninggha qaytidin tuz temini qandaqmu kirgüzgili bolidu?» — tuz bolsa (1) tem béridu; (2) chirip kétishtin tosidu; (3) zexim-yarilarni saqaytidu. Muxlislarning bu dunyagha bolghan roli buninggha oxshap kétishi kérek. «Özünglarda tuz tépilsun we bir-biringlar bilen inaqliqta ötünglar» — bu sirliq jümlining menisi üçhün «Mat.» 5:13, «Ef.» 4:29, «Kol.» 4:6ni körüng. Étiqadchilar «tuzluq» bolsa özini pak tutidu, lékin buningdin Hali chongliq qilmaydu — belki muhebbiti, xatirjemliki we xushallıqi bilen gunahta tutulghanlarni Xudaning yoligha jelp qilghuchilardur. ■ 9:50 Mat. 5:13; Luqa 14:34; Rim. 12:18; Ibr. 12:14. ■ 10:1 Mat. 19:1. □ 10:2 «qiltaqqa chüshürüş meqsitide» — eslide Yehya peyghember Hérod padishahqa «talaq qilsang bolmaydu» dep tenbih bérıp, uning chishigha tégip öltürülenidi. Shübbisizki, Persiylerning meqsetlirining biri: — Eysamu «talaq qilishqa bolmaydu» dese, Hérod padishah uni Yehyagha oxshash öltürüwétetti. □ 10:4 «Musa *peyghember* kishining ayalini bir parche talaq xéti yézipla talaq qilishigha ruxset qilghan» — mushu emrning toghrisi «Qan.» 24:1de tépilidu. Yene «qoyup bérish» («talaq qilish») toghrisidiki bir yekün üçhün «1Kor.»diki «qoxumche söz»nimu (7-bab toghruluq) körüng. ■ 10:4 Qan. 24:1, 3; Yer. 3:1; Mat. 5:31. ■ 10:6 Yar. 1:27, 2:24, 5:2; Mat. 19:4. ■ 10:7 Yar. 2:24; 1Kor. 6:16; Ef. 5:31. □ 10:8 «shu sewebtin er kishi ata-anisidin ayrilidu, ayali bilen birliship ikkilisi bir ten bolidu» — «Yar.» 2:24. ■ 10:8 Yar. 2:24 ■ 10:9 1Kor. 7:10. ■ 10:11 Mat. 5:32; 19:9; Luqa 16:18; 1Kor. 7:10.

12 Érini qoyuwétip, bashqa erge tegken ayalmu zina qilghan bolidu, — dédi.□

Eysaning kichik balilargha bext tilishi
Mat. 19:13-15; Luqa 18:15-17

13 Qolungni tegküzgeysen dep, kishiler kichik balilirini uning aldigha élip kéliwatatti. Biraq muxlislar élip kelgenlerni eyibledi. ■

14 Buni körgen Eysa achchiqlinip, muxlisirigha:

Balilar aldimga kelsun, ularni tosmanglar. Chünki Xudaning padishahliqi del mushundaqlargha tewedur. □ ■

15 Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, Xudaning padishahliqini sebiy balidek qobul qilmisa, uninggha hergiz kirelmeydu, — dédi.

16 Shuning bilen u balilarni quchiqigha élip, ulargha qollirini tegküzüp bext tilidi.□ ■

Puldarlar Xudaning padishahliqigha kirelemdu?
Mat. 19:16-30; Luqa 18:18-30

17 U yolgha chiqqanda, birsi uning aldigha yügürüp kélip, uning aldida tizlinip uningdin:

— I yaxshi ustaz, men qandaq qilsam menggülük hayatqa mirasliq qilimen? — dep soridi.■

18 Lékin Eysa uninggha:

— Méni némishqa yaxshi deysen? Peqet biridin, yeni Xudadin bashqa héchkim yaxshi emestur.

19 Sen Tewrattiki «Zina qilma, qatilliq qilma, oghriliq qilma, yalghan guwahliq berme, xiyamet qilma, ata-anangni hörmet qil» dégen perhiz-perzlerni bilisen, — dédi.□ ■

20 U adem jawaben: — Ustaz, bularning hemmisige kichikimdin tartip emel qilip kéliwatimen, — dédi.

21 Eysaning uninggha qarap muhebbiti qozghaldi we uninggha:

— Sende yene bir ish kem. Bérip pütün mal-mülkingni sétip, pulini yoq-sullargha bergin we shundaq qilsang, ershte xezineng bolidu; andin kélip kréstni kötürüp manga egeshkin! — dédi.□ ■

□ **10:12** «*Ayal* ... ériini qoyuwétip... » — Yehudiy jemiyyetide bu intayin az körüldighan ehwal. Lékin Yehudiy emesler arisida daim yüz béretti. Shunga shübhisizki, Mesihning mushu yerde közde tutqini Yehudiy emeslernimu öz ichige alidu. Yene «qoyup bérish» («talaq qilish») toghrisidiki bir yekün üçhün [1Kor.2]diki «qoshumche söz»nimu (7-bab toghruluq) körüng. ■ **10:13** Mat. 19:13; Luqa 18:15.

□ **10:14** «*Xudaning padishahliqi del mushundaqlargha tewedur*» — yaki «Xudaning padishahliqi del mushundaqlardin terkiib tapqandur». ■ **10:14** Mat. 18:3; 19:14; 1Kor. 14:20; 1Pét. 2:2.

□ **10:16** «*Shuning bilen u balilarni quchiqigha élip, ulargha qollirini tegküzüp bext tilidi*» — bu ayettiki grék tiligha qarighanda, mumkinchilik barki, u bir-birlep quchaqlap, balilargha ayrim-ayrim bext tilidi. ■ **10:16** Mat. 19:15; Mar. 9:36. ■ **10:17** Mat. 19:16; Luqa 18:18. □ **10:19** «*Zina qilma, qatilliq qilma, oghriliq qilma, yalghan guwahliq berme, xiyamet qilma, ata-anangni hörmet qil*» — mushu emrler «Mis.» 20:12-16, «Qan.» 5:16-20 we 24:14de tépilidu. ■ **10:19** Mis. 20:12-16; 21:12; Qan. 5:16-20; Qan. 24:14; Rim. 13:9. □ **10:21** «*...Andin kélip kréstni kötürüp manga egeshkin!*» — bezi kona köchürmilerde mushu yerde «krést kötürüp» dégen söz tépilmaydu. «Krést kötürüş» dégen uqum toghrisida «Mat.» 10:38diki izahat we bashqa izahatlarni körüng. «Eysaning uninggha qarap muhebbiti qozghaldi» dégen sözige qarighanda, mumkinchilik barki, menggülük hayatni izdigen yash bay yigit del Markusning özi idi. Bu yigit Markus bolmisa, «Eysaning muhebbiti» toghruluq qandaqmu xewer tapalaydu? ■ **10:21** Mat. 6:19; Luqa 12:33; 1Tim. 6:17.

²² Lékin mushu sözni anglap, uning chirayi tutulup, qayghuga chömüp u yerdin ketti. Chünki uning mal-dunyasi nahayiti kóp idi.

²³ Andin Eysa chörisige sepsélip qarap, muxlisirigha:

– Mal-dunyasi köplerning Xudaning padishahliqigha kirishi némidégen teslikte bolidu-he! — dédi. ■

²⁴ Muxlislar uning sözlirige intayin heyran bolushti, lékin Eysa ulargha yene jawaben:

– Balilirim, mal-mülükke tayan'ghanlar üçün Xudaning padishahliqigha kirish némidégen tes-he! □

²⁵ Töginging yingnining közidin ötüshi bay ademning Xudaning padishahliqigha kirishidin asandur! — dédi.

²⁶ Ular buni anglap intayin bek heyran bolushup, bir-biridin:

Undaqta, kim nijatqa érisheleydu? — dep sorashti.

²⁷ Eysa ulargha qarap:

– Bu ish insan bilen wujudqa chiqishi mumkin emes, lékin Xuda üçün mumkin emes bolmaydu; chünki Xudagha nisbeten hemme ish mumkin bolidu, — dédi. □ ■

²⁸ Buning bilen Pétrus uninggha:

– Mana, biz bolsaq, hemmini tashlap sanga egeshtuq!? — dégili turdi. ■

²⁹ Eysa uninggha jawaben mundaq dédi:

– Men silerge berheq shuni éytp qoyayki, men üçün we xush xewer üçün öyi, aka-ukiliri, acha-singiliri, atisi, anisi, ayali, baliliri yaki yer-zéminliridin waz kechkenlerning hemmisi

³⁰ bu zamanda bularning yüz hessisige, yeni öy, aka-uka, acha-singil, ana, balilar we yer-zéminlarga (ziyankeshlikler qoshulghan halda) muyesser bolmay qalmaydu we kélidighan zamandimu menggülük hayatqa érishmey qalmaydu.

³¹ Lékin shu chaghda nurghun aldida turghanlar arqigha ötidu, nurghun arqida turghanlar aldigha ötidu. ■

Eysaning ölüp tirilidighanliqini yene aldin éytishi

Mat. 20:17-19; Luqa 18:31-34

³² Ular Yérusalémgha chiqidighan yolda idi, Eysa hemming aldida kétiwatatti. *Muxlisiri* bek heyran idi hemde uninggha egeshkenlermu qorqunch ichide kétiwatatti. Eysa on ikkeylenni yene öz yénigha tartip, ulargha öz béshigha chüshidighanlirini uqturushqa bashlap: □ ■

³³ — Mana biz hazir Yérusalémgha chiqip kétiwatimiz. Insan'oghli bash kahinlar we Tewrat ustazlirigha tapshurulidu. Ular uni ölümge mehkum qilidu we yat elliklerge tapshuridu.

■ **10:23** Pend. 11:28; Mat. 19:23; Luqa 18:24. □ **10:24** «mal-mülükke tayan'ghanlar üçün Xudaning padishahliqigha kirish némidégen tes-he!» — bezi kona köchürmilerde mushu yerde «mal-mülüklerge tayan'ghanlar üçün» dégen söz tépilmaydu. □ **10:27** «chünki Xudagha nisbeten hemme ish mumkin bolidu» — grék tilida: «chünki Xuda bilen hemme ish mumkin bolidu».

■ **10:27** Ayup 42:2; Yer. 32:17; Zek. 8:6; Luqa 1:37. ■ **10:28** Mat. 4:20; 19:27; Luqa 5:11; 18:28.

■ **10:31** Mat. 19:30; 20:16; Luqa 13:30. □ **10:32** «muxlisiri» —Mushu yerde grék tilida «ular» bilen bildürüldü. «Muxlisiri **bek heyran idi hemde uninggha egeshkenlermu qorqunch ichide kétiwatatti**» — ularning heyran qélish yaki qorqunchta bolushning sewebi: (1) u adetlikidek ular bilen bille mangmay, belkim namelum sewebtin aldida yalghuz mangatti; (2) u xeter yüz bérish mumkinchiliki bolghan shu sheherge aldirap kétiwatidu. ■ **10:32** Mat. 16:21; 17:22; 20:18; Mar. 8:31; 9:31; Luqa 9:22; 18:31; 24:7.

34 Ular bolsa uni mesxire qilib, qamchilap, uning üstige töküridu we uni öltüridu. Lékin üç kündin kéyin u qayta tirilidu, — dédi.□

Yaqub bilen Yuhannaning telipi

Mat. 20:20-28

35 Zebediyning oghulliri Yaqub bilen Yuhanna uning aldigha kélip:

— Ustaz, sendin néme tilisek orundap berseng, dep ötünimiz, — déyishti.■

36 U ulargha: — Silerge néme qilib bérishimni xalaysiler? — dédi.

37 — Sen shan-sheripingde bolghiningda, birimizni ong yéningda, birimizni sol yéningda olturghuzghaysen, — déyishti ular.

38 Eysa ulargha jawaben: — Néme telep qilghanliqlinglarni bilmeywatisiler. Men ichidighan qedehni ichelemsiler? Men qobul qilidighan chömüldürüşni silermu qobul qilalamsiler?□ ■

39 — Qilalaymiz, — déyishti ular.

Eysa ulargha:

— Derweqe, men ichidighan qedehimni silermu ichisiler we men qobul qilidighan chömüldürülüş bilen chömüldürülsiler.

40 Biraq ong yaki sol yénimda olturushqa nésip bolush méning ilikimde emes; belki kimlerge teyyarlan'ghan bolsa, shulargha bérilidu, — dédi.■

41 Buningdin xewer tapqan *qalghan* on *muxlis* Yaqub bilen Yuhannadin xapa bolushqa bashlidi. ■

42 Lékin Eysa ularni yénigha chaqirip, mundaq dédi:

— Silerge melumki, yat eller üstidiki hökümran dep hésablan'ghanlar qol astidiki xelq üstidin buyruqwazliq qilib hakimiyet yürgüzidu, we hoquqdarliri ularni xojayinlarche idare qilidu. □ ■

43 Biraq silerning aranglarda bundaq ish bolmaydu; belki silerdin kim mertiwilik bolushni xalisa, u silerning xizmitinglarda bolsun; ■

44 we kim aranglarda birinchi bolushni istise, u hemme ademning quli bolsun.

45 Chünki Insan'oghlimu derweqe shu yolda köpchilik méning xizmitimde bolsun démey, belki köpchilikning xizmitide bolay we jénimni pida qilish bedilige nurghun ademlerni hörlükke chiqiray dep keldi.□ ■

Qarighu Bartimayning közining saqaytilishi

Mat. 20:29-34; Luqa 18:35-43

□ **10:34** «*ular bolsa uni mesxire qilib, qamchilap...*» — Rim impériyeside jaza qamchiliri birneche tasmiqliq bolup, herbir tasmiqqa qoghushun we ustixan parchiliri baghlan'ghan bolidu. Qamchilighan waqtida jazalan'ghuchi yalingachlinip, yerge tizlandurulup, ikki yénida turghan leshker uni qamchilaytti. Jazalan'ghuchi bezi waqitlarda hetta mushu qamchulashtin öletti. ■ **10:35** Mat. 20:20. □ **10:38** «*Men ichidighan qedehni ichelemsiler?*» — bu ayettiki «qedeh» dégen söz, Eysanning tartidighan azab-oqubiti we kréstitiki ölümünü közde tutidu. «*Men qobul qilidighan chömüldürüşni silermu qobul qilalamsiler?*» — Mesih körsetken bu «chömüldürüş» shübhisizki, öz ölümüdür. «Efesusluqlargha»diki «qoshumche söz»imizde yazghan «chömüldürüş» toghruluq izahatlimizni körüng. ■ **10:38** Mat. 20:22; Luqa 12:49,50. ■ **10:40** Mat. 25:34. ■ **10:41** Mat. 20:24.

□ **10:42** «*yat eller üstidiki hökümran dep hésablan'ghanlar qol astidiki xelq üstidin buyruqwazliq qilib hakimiyet yürgüzidu, we hoquqdarliri ularni xojayinlarche idare qilidu*» — «yat eller» mushu söz adette Yehudiy emeslerni körsitidu. Lékin mushu yerde étiqadsiz, Xudani tonumaydighan dunyadiki ellerni tekitleydu. ■ **10:42** Mat. 20:25; Luqa 22:25. ■ **10:43** 1Pét. 5:3. □ **10:45** «*Insan'oghlimu... jénimni pida qilish bedilige nurghun ademlerni hörlükke chiqiray dep keldi*» — némidin «azad qilish»? — gunahtin azad qilishtur. ■ **10:45** Yuh. 13:14; Ef. 1:7; Fil. 2:7; Kol. 1:14; 1Tim. 2:6; Tit. 2:14.

⁴⁶ Ular Yérixo shehirige keldi. Eysa muxlisliri we zor bir top ademler bilen bille Yérixodin chiqqan waqitta, Timayning Bartimay isimlik qarighu oghli yol boyida olturup, tilemchilik qiliwatatti. □ ■

⁴⁷ U «Nasaretlik Eysa»ning u yerde ikenlikini anglap:

– I Dawutning oghli Eysa, manga rehim qilghaysen! – dep tovlashqa bashlidi. □

⁴⁸ Nurghun ademler uni «Ün chiqarma» dep eyibledi. Lékin u:

– I Dawutning oghli, manga rehim qilghaysen, – dep téximu ünlük tovlidi.

⁴⁹ Eysa toxtap:

Uni chaqiringlar, – dédi. Shuning bilen ular qarighuni chaqirip uninggha: – Yürekli bol! Ornungdin tur, u séni chaqiriwatidu! – déyishti.

⁵⁰ U adem chapinini sélip tashlap, ornidin des turup Eysaning aldigha keldi.

⁵¹ Eysa jawaben uningdin:

– Sen méni néme qil deysen? – dep soridi.

Qarighu:

– I igem, qayta köridighan bolsam'idi! – dédi. □

⁵² Eysa uninggha:

– Yolunggha qaytsang bolidu, étiqading séni saqaytti, – déwidi, u shuan köreleydighan boldi we yol boyi Eysagha egiship mangdi. ■

11

Eysaning Yérusalémgha tentenilik kirishi

Mat. 21:1-11; Luqa 19:28-40; Yh. 12:12-19

¹⁻² Ular Yérusalémgha yéqinliship, Zeytun téghining étikidiki Beyt-Fagi we Beyt-Aniya yézilirigha yéqin kelginide, u ikki muxlisigha aldin mangdurup ulargha:

– Siler udulunglardiki yézigha béringlar. Yézigha kiripla, adem balisi minip baqmighan, baghlaqliq bir texeyni körisiler. Uni yéship bu yerge yétilep kélinglar. □ ■

³ Eger birsi silerdin: «Némishqa bundaq qilisiler?» dep sorap qalsa, «Rebning buninggha hajiti chüshti we u hélila uni bu yerge ewetip béridu» – denglar, – dep tapilidi. □

⁴ Ular kétép acha yol üstidiki öyning derwazisi sirtida baghlaghliq turghan bir texeyni kördi. Ular tanini yeshti. □

⁵ U yerde turghanlardin beziler:

□ **10:46** «Timayning Bartimay isimlik qarighu oghli» — «qarighu» grék tilida «héliqi qarighu» déyilidu — démek, Bartimay jamaetler ichide köp ademlerge tonush idi. ■ **10:46** Mat. 20:29; Luqa 18:35. □ **10:47** «i Dawutning oghli Eysa...!» — Tewrattiki peyghemberlerning bésharetlik yazmiliri boyiche Mesih Dawut padishahning ewladliridin bolushi kérek idi. Shunga «Dawutning oghli» Mesihning yene bir atilishi idi. □ **10:51** «i igem, qayta köridighan bolsam'idi!» — «igem» mushu yerde grék tilida intayin chonggur hörmetni ipadileydighan «Rabboni» dégen söz bilen ipadiliniidu. ■ **10:52** Mat. 9:22; Mar. 5:34. □ **11:1-2** «adem balisining téxi minip baqmighan bir texey» — mundaq ulaghqa xatirjem minishi adette mumkin emes, elwette. ■ **11:1-2** Mat. 21:1; Luqa 19:29. □ **11:3** «u hélila uni bu yerge ewetip béridu» — bashqa birxil terjimisi «u derhal silerge yétilitip qoyidu». □ **11:4** «Ular kétép acha yol üstidiki öyning derwazisi sirtida baghlaghliq turghan bir texeyni kördi» — adette kochilar intayin tar bolghachqa, mal-charwilar kochida baghlap qoyulmaytti. Texeyning «acha yol»da baghlaghliq bolushi Xudaning iradisining ularning uni élip méngishi oghriliqche ish bolmisun dégenlikini ispatlaydu.

— Texeyni yéship néme qilisiler? — déyishti.

⁶ Muxlislar Eysaning buyrughinidek jawab berdi, héliqi kishiler ulargha yol goydi.

⁷ Muxlislar texeyni Eysaning aldigha yétilep kélip, üstige öz yépinchachapanlirini tashlidi; u üstige mindi. ■

⁸ Emdi nurghun kishiler yépinchachapanlirini yolgha payandaz qilip saldi; bashqiliri derexlerdin shax-shumbilarni késip yolgha yaydi. □

⁹ Aldida mangghan we keynidin egeshkenler:

«Hosanna! Perwerdigarning namida kelgüchige mubarek bolsun! ■

¹⁰ Atimiz Dawutning kélidighan padishahliqigha mubarek bolsun! Ershielada teshekkür-hosannalar oqulsun!» — dep warqirishatti. □

¹¹ U Yérusalémgha bérip ibadetxana hoylilirigha kirdi; we etrapidiki hemmini közdin kechürgendin kéyin, waqit bir yerge bérip qalghachqa, on ikkeylen bilen bille yene Beyt-Aniyagha chiqti. □ ■

Méwisiz enjür derixining lenetke qélishi

Mat. 21:18-19

¹² Etisi, ular Beyt-Aniyadin chiqqanda, uning qorsiqi échip ketkenidi. ■

¹³ Yiraqtiki yopurmaqliq bir tüp enjür derixini bayqap, uningdin birer méwe tapalarmenmikin dep yénigha bard; lékin tüwige kelgende yopurmaqtin bashqa héch nerse tapalmidi. Chünki bu enjür pishidighan pesil emes idi. □

¹⁴ U derexke söz qilip:

— Buningdin kéyin menggü héchkim sendin méwe yémigey! — dédi. Muxlislir-imu buni anglidi.

Eysaning ibadetxanini tertipke sélishi

Mat. 21:12-17; Luqa 19:45-48; Yh. 2:13-22

¹⁵ Ular Yérusalémgha keldi; u ibadetxana hoylilirigha kirip, u yerde élim-sétim qiliwatqanlarni heydeshke bashlidi we pul tégishküchilerning shirelirini,

■ 11:7 2Pad. 9:13; Yuh. 12:14. □ 11:8 «...bashqiliri derexlerdin shax-shumbilarni késip yolgha yaydi» — bezi kona köchürmilerde «bashqiliri étizlardin kesken shax-shumbilarni yolgha payandaz qilip saldi» dep oquidu. ■ 11:9 Zeb. 118:26. □ 11:10 «Hosanna! Perwerdigarning namida kelgüchige mubarek bolsun! Atimiz Dawutning kélidighan padishahliqigha mubarek bolsun! Ershielada teshekkür-hosannalar oqulsun!» — bu sözler «Zeb.» 118:25-26diki bésharettin élin'ghan. «Hosanna» dégen söz «Qutquzhaysen, i Perwerdigar» dégen menide. Injil dewrige kelgende menisi «Xudagha teshekkür-medhiye»mu bolup qalghanidi. «Zebur» 118-küyidiki izahatlarimu körüng.

Oqurmenlerning éside barki, «mubarek» dégen sözning «bext-beriket körsun!» yaki «bext-beriketlik bolsun!» dégen tüp menisi bar. □ 11:11 «U Yérusalémgha bérip ibadetxana hoylilirigha kirdi» — Yérusalémdeki bu chong ibadetxana toghruluq «Tebirler» we «Hagay»diki «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 11:11 Mat. 21:12,14; Luqa 19:45; Yuh. 2:14. ■ 11:12 Mat. 21:18. □ 11:13 «Yiraqtiki yopurmaqliq bir tüp enjür derixini bayqap, uningdin birer méwe tapalarmenmikin dep yénigha bard» — Qanaan (Pelestin)diki enjür derexliride yopurmaq bolsa, méwimu bolushi kérek. Bu enjür derixidä körün'gen karamat möjize rohiy bir heqiqetni süretlep béridu, elwette.

paxtek-kepter satquchilarning orunduqlirini örüwetti; □ ■

¹⁶ we héchkimning héchqandaq mal-buyumlarni ibadetxana hoyliliridin kötürüp ötüshige yol qoymidi.

¹⁷ U xelqge:

— Muqeddes yazmilarda: «Méning öyüm barliq eller üçhün dua-tilawetxana dep atilidu» dep pütülgen emesmu? Lékin siler uni bulangchilarning uwisigha aylanduruwettinglar! — dep telim bashlidi. □ ■

¹⁸ Bash kahinlar we Tewrat ustazliri buni anglap, uni yoqitishning charisini izdeshke bashlidi; pütkül xalayıq uning telimige teejjuplinip qalghachqa, ular uningdin qorqatti. ■

¹⁹ Kechqurun, u *muxlisliri bilen* sheherning sirtigha chiqip ketti. □

Enjür derixidin élinidighan ibret

²⁰ Etisi seherde, ular enjür derixining yénidin ötüp kétiwétip, derexning yiltizidin qurup ketkenlikini bayqashti. □

²¹ *Derexni halitini* ésiğe keltürgen Pétrus:

— Ustaz, qara, sen qarighan enjür derixi qurup kétiptu! — dédi. □

²² Eysa ulargha jawaben mundaq dédi:

— Xudaning ishenchide bolunglar. □

²³ Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, kimdekim bu taghqa: Bu yerdin kötürülüp déngizgha tashlan!» dese we shundaqla qelbide héch guman qilmay, belki éytqinining emelge éshishigha ishench bar bolsa, u éytqan ish uning üçhün emelge ashidu. ■

²⁴ Shu sewebtin men silerge shuni éytimenki, dua bilen tiligen herbir nerse bolsa, shuninggha érishtim, dep ishininglar. Shunda, tiligininglar emelge ashidu. ■

²⁵ We ornunglardin turup dua qilghininglarda, birersige ghuminglar bolsa, uni kechüringlar. Shuning bilen ershtiki Atanglarmu silerning gunahlir-ninglarni kechürüm qilidu. ■

□ **11:15** «u ibadetxana hoylilirigha kirip...» — ibadetxana toghruluq: eyni chaghda, Yehudiylarning nurghun ibadetxaniliri (sinagoglar) bolup, bu Yehudiylarning eng köp yigihlip ibadet qilidighan jayi idi. Xudaning emri boyiche, peqet Yérusalémdiki bu merkiziý ibadetxanidila qurbanliq qilsa toghra bolatti. «u yerde élim-sétim qiliwatqanlarni heydeshke bashlidi we pul tégishküchilerning shirelirini, paxtek-kepter satquchilarning orunduqlirini örüwetti» — ibadetxana hoylilirida sétilghan haywan we uchar-qanatlar xelqning qurbanliq qilishi üçhün idi. Ibadetxanigha sediqe bergüchiler pulini yerlik pulgha tégishkendin kéyin bérishi kerek idi. ■ **11:15** Mal.3:1-5; Mat. 21:12; Luqa 19:45; Yuh. 2:14. □ **11:17** ««Méning öyüm barliq eller üçhün dua-tilawetxana dep atilidu»... siler uni bulangchilarning uwisigha aylanduruwettinglar!» — «Yesh.» 56:7 we «Yer.» 7:11ni körüng. Eysaning «bulangchilarning uwisi» dégen sözi ikki bisliq bolup, bir tereptin bash kahinlarning sodigerlerge qurbanliqlarni sétish hoquqini sétip bergenlikini körsitidu; ikkinchidin, bu kahinlarning xelqning Xudaning heqiqitini anglash pursitini bulap, uning ornigha özlirining mertiwisini yuqiri kötürüdighan her türlüq qaide-yosunlarni ularning boynigha artip qoyghanliqini körsitidu. ■ **11:17** 1Pad. 8:29; Yesh. 56:7; Yer. 7:11; Mat. 21:13; Luqa 19:46. ■ **11:18**

Yesh.49:7, Mat.21:46. □ **11:19** «Kechqurun, u muxlisliri bilen sheherning sirtigha chiqip ketti» — grék tilida «Kechqurun, ular sheherning sirtigha chiqip ketti». Bashqa birxil terjimisi: «Kechqurunliri, Eysa bilen muxlisliri sheherning sirtigha chiqip kettetti». Ishlar derweqe her küni shundaq bolatti. □ **11:20** «derexning yiltizidin qurup ketken...» — bu karamet möjize rohiy bir heqiqetni süretelep béridu, elwette. □ **11:21** «Ustaz» — grék tilida «Rabbi». □ **11:22** «Xudaning ishenchide bolunglar» — grék tilida «Xudaning ishenchige ige bolunglar». ■ **11:23** Mat. 17:20; 21:21; Luqa 17:6. ■ **11:24** Yer. 29:12; Mat. 7:7; Luqa 11:9; Yuh. 14:13; 15:7; 16:24; Yaq. 1:5, 6; 1Yuh. 3:22; 5:14. ■ **11:25** Mat. 6:14; Kol. 3:13.

26 Lékin siler bashqilarni kechürüm qilmisanglar, ershtiki Atanglarmu silerning gunahliringlarni kechürüm qilmaydu. □ ■

Eysaning hoquqining sürüshdürülüşhi

Mat. 21:23-27; Luqa 20:1-8

27 Ular Yérusalémgha qaytidin kirdi. U ibadetxana hoylilirida aylinip yürügende, bash kahinlar, Tewrat ustazliri we aqsaqallar uning yénigha kélip: ■

28 — Sen qiliwatqan bu ishlarni qaysi hoquqqa tayinip qiliwatisen? Sanga bu ishlarni qilish hoquqini kim bergen? — dep soridi. ■

29 Eysa ulargha jawaben:

— Menmu silerdin bir soal soray. Siler uninggha jawab bersenglar, menmu bu ishlarni qaysi hoquqqa tayinip qiliwatqanliqimni éytip bérimen:

30 — Yehya yürügzgen chömüldürüş bolsa, ershtinmu, yaki insanlardinmu? Manga jawab bersenglarchu!

31 Ular özara mulahize qiliship:

— Eger «Ershtin kelgen» dések, u bizge: «Undaqta, siler néme üçün Yehyagha ishenmidinglar?» deydu. □

32 Eger: «Insanlardin kelgen» dések,... bolmaydu! — déyishti (chünki barliq xelq Yehyani peyghember dep qarighachqa, ular xelqtin qorqatti). ■

33 Buning bilen, ular Eysagha:

— Bilmeymiz, — dep jawab bérishiti.

— Undaqta, menmu bu ishlarni qaysi hoquqqa tayinip qiliwatqanliqimni éytmaymen, — dédi u ulargha.

12

Rezil ijarikeshler heqqidiki temsil

Mat. 21:33-46; Luqa 20:9-19

1 Andin, u ulargha temsiller bilen sözleshke bashlidi:

— Bir kishi bir üzümzarliq berpa qilip, etrapini chitlaptu; u bir sharab kölchiki qéziptu we bir közet munarini yasaptu. Andin u üzümzarliqni baghwenlerge ijarige bérrip, özi yaqa yurtqa kétéptu. ■

2 Üzüm pesli kelgende, baghwenlerdin üzümzarliqtiki méwilerdin tégishlikini ekélish üçün bir qulini ularning yénigha ewetiptu.

3 Lékin ular uni tutuwélip dumbalap, quruq qol qayturuptu.

4 Xojayin yene bir qulni ularning yénigha ewetiptu. Uni bolsa ular chalmakések qilip, bash-közini yérip, haqaretlep qayturuptu.

5 Xojayin yene birsini ewetiptu. Lékin uni ular öltürüptu. U yene tola qullarni ewetiptu, lékin ular bezilirini dumbalap, bezilirini öltürüptu.

□ 11:26 «Lékin siler bashqilarni kechürüm qilmisanglar, ershtiki Atanglarmu silerning gunahliringlarni kechürüm qilmaydu» — bezi kona köchürmilerde mushu -26-ayet tépilmaydu. Némila bolmisen, bu ayet heqiqettur. «Mat.» 6:15ni körüng. ■ 11:26 Mat. 18:35. ■ 11:27 Mat. 21:23; Luqa 20:1. ■ 11:28 Mis. 2:14; Ros. 4:7; 7:27. □ 11:31 «Ular özara mulahize qiliship: — Eger «Ershtin kelgen» dések, u bizge: «Undaqta, siler néme üçün Yehyagha ishenmidinglar?» deydu»

— mushu diniy erbablarning hemmisi eslide Yehya peyghemberning yetküzgen xewirige jawaben: «Bizge towa qilish kérek emes» dégen we Yehya «méning keynimde kélidighan» dep körsetken Mesihning kélishige ishenmey, uning chömüldürüşini ret qilghanid, elwette. ■ 11:32 Mat. 14:5; Mar. 6:20.

■ 12:1 Zeb. 80:8-9; Yesh. 5:1; Yer. 2:21; 12:10; Mat. 21:33; Luqa 20:9.

⁶ Xojayinning yénida peqet uning söyümlük bir oghlila qalghachqa, ular ogh-lumnighu hörmét qilar dep, u uni eng axiri bolup baghwenlarning yénigha ewetiptu.

⁷ Lékin shu baghwenler özara: «Bu bolsa mirasxor; kélinglar, uni öltürüwéteyli, shuning bilen mirasi bizningki bolidu!» déyishiptu. ■

⁸ Shunga ular uni tutup öltürüp, üzümzarliqning sirtigha tashliwétiptu.

⁹ Emdi üzümzarliqning xojayini qandaq qilidu? U özi kélip baghwenlerni öltüridu we üzümzarliqni bashqilargha béridu.

¹⁰ Emdi siler muqeddes yazmilardın munu ayetni oqup baqmighanmusiler? —

«Tamchilar tashliwetken tash bolsa,

Burjek téshi bolup tiklendi. □ ■

¹¹ Bu ish Perwerdigardindur,

Közimiz aldida karamet bir ishtur» □ ■

¹² Ular uning bu temsilni özlirige qaritip éytqanliqini chüshendi; shunga ular uni tutush yolini izdeshti; halbuki, xalayıqtın qorqushup, uni tashlap kétip qaldi.

«Qeyserge baj tapshuramduq?» dégen qiltaq

Mat. 22:15-22; Luqa 20:20-26

¹³ Shuningdin kéyin, ular birneche Perisiy we Hérodning terepdarlarini uni öz sözi bilen qiltaqqa chüshürüş meqsitide uning aldigha ewetti. □ ■

¹⁴ Ular kélip uninggha: — Ustaz, silini semimiy adem, ademlerge qet'iy yüz-xatire qilmaydu, héchkimge yan basmaydu, belki kishilerge Xudaning yolini sadiqliq bilen ögitip kéliwatidu, dep bilimiz. *Siliche, Rim impérotori* Qeyserge baj-séliq tapshurush Tewrat qanunigha uyghunmu-yoq? □

¹⁵ Zadi baj tapshuramduq-tapshurmamduq? — déyishti.

Lékin u ularning saxtipezlikini bilip ulargha:

■ **12:7** Yar. 37:18; Zeb. 2:8; Mat. 26:3; Yuh. 11:53 □ **12:10** «Tamchilar **tashliwetken tash bolsa, burjek téshi bolup tiklendi**» — «burjek téshi» bolsa herqandaq imaretning ulidiki eng muhim uyultash bolup, ul sélin'ghanda birinchi bolup qoyulidighan tashtur. Yehudiy kattiwashlar «rohiy hayat»ning burjek téshi bolghan Mesihni tashliwétmekchi idi, we derweqe tashliwetti.

■ **12:10** Zeb. 118:22-23; Yesh. 28:16; Mat. 21:42; Luqa 20:17; Ros. 4:11; Rim. 9:33; 1Pét. 2:6.

□ **12:11** «... **Bu ish Perwerdigardindur, közimiz aldida karamet bir ishtur**» — toluq bésharet (10-11) «Zeb.» 118:22-23de tépilidu. ■ **12:11** Zeb. 118:22,23 □ **12:13** «Hérod **padishahning**

terepdarliri» — Hérod padishah Rim impériyesi teripidin teyinlen'gen bolup, u Yehudiy bolmighachqa Yehudiylarning köpinchisi uninggha intayın öch idi. Shundaq bolghini bilen öz menpeitini közleydighan, uni qollaydighan «Hérod terepdarliri» bar idi. «Hérodlar» toghruluq «Matta»diki «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **12:13** Mat. 22:15; Luqa 20:20. □ **12:14** «Qeyserge **baj-séliq tapshurush...**» — Rimming herbir impérotorigha «Qeyser» dégen nam-unwan béreletti; mesilen Qeyser Awghustus, Qeyser Yulius, Qeyser Tibérius qatarliqlar. «Qeyserge **baj-séliq tapshurush Tewrat qanunigha uyghunmu-yoq?**»

— eyni waqıtta, Yehudiylar rimliqlarning zulmi astida yashawatqanidi. Eger Eysa: «Rim impérotorigha baj tapshurush toghra» dése, bu beptin azadliqni istigen Yehudiylar uni «Mana taza bir yalaqchi, xain iken» dep tillishatti. «Baj tapshurmasliq kérek» dégen bolsa, u Rim impériyesige qarshi chiqqan bolatti; andin ular uni Rim waliyisigha erz qilghan bolatti. Ular mushundaq soallarni qarash arqiliq Eysani gépidin tutuwélip, rimliqlarning qoligha tapshurup, uninggha ziyankeshlik qilmaqchi bolushqan.

— Némishqa méni sinimaqchisiler? Manga bir «dinar» pulni ekélinglar, men körüp baqay, — dédi. □

¹⁶ Ular pulni élip keldi, u ulardin:

— Buning üstidiki sûret we nam-isim kimning? — dep soridi.

— Qeyserning, — déyishti ular.

¹⁷ Eysa ulargha jawaben: — *Undaq bolsa*, Qeyserning heqqini Qeyserge, Xudaning heqqini Xudagha tapshurunglar, — dédi. Shuning bilen ular uningha intayin heyran qélishi. □ ■

Tirilishke munasiwetlik mesile

Mat. 22:23-33; Luqa 20:27-40

¹⁸ Andin «Ölgenler tirilmeydu» deydighan Saduqiylar uning aldigha kélip qistap soal qoydi: □ ■

¹⁹ — Üstaz, Musa *peyghember* Tewratta bizge: «Bir kishi ölüp kétip, ayali tul qélip, perzent körmigen bolsa, uning aka yaki inisi tul qalghan yenggisini emrige élip, qérindishi üçün nesil qaldurushi lazim» dep yazghan. □ ■

²⁰ Burun yette aka-uka bar idi. Chongi öylinip perzent qaldurmayla öldi.

²¹ Ikkinchi qérindishi yenggisini emrige élip, umu perzent körmey öldi. Üchinchisining ehwalimu uningkiye oxshash boldi.

²² Shu teriqide yettisi oxshashla uni élip perzent körmey ketti. Axirda, u ayalmu alemdin ötti.

²³ Emdi tirilish künde ular tirilgende, bu ayal qaysisining ayali bolidu? Chünki yettisining hemmisi uni xotunluqqa alghan-de! — déyishti.

²⁴ Eysa ulargha mundaq jawab berdi:

— Siler ne muqeddes yazmilarni ne Xudaning qudrimini bilmigenliklar sewebidin mushundaq azghan emesmusiler?

²⁵ Chünki ölümdin tirilgende insanlar öylenmeydu, erge tegmeydu, belki erstiki perishtilerge oxshash bolidu. ■

²⁶ Emdi ölgenlarning tirilishi mesilisi heqqide *Tewratta*, yeni Musagha chüshürülgen kitabtiki «tikenlik» weqeside, Xudaning uninggha qandaq éytqinini, yeni: «Men Ibrahimning Xudasi, Ishaqning Xudasi we Yaqupning Xudasidurmen!» déginini oqumidinglarmu? □ ■

²⁷ U ölüklerning Xudasi emes, belki tiriklarning Xudasidur! Shunga siler qattiq ézip ketkensiler! □

□ **12:15** «Manga bir «dinar» pulni ekélinglar, men körüp baqay» — «dinar» yaki «dinarius» dégen Rim impériyesidiki birxil pul birliki bolup, üstige Qeyserning sûriti bésilghanidi, elwette. Bir «dinarius» texminen bir ademning künlük heqqi bolatti («Mat.» 20:2ni körüng). □ **12:17** «Qeyserning heqqini Qeyserge, Xudaning heqqini Xudagha tapshurunglar» — démek, «Qeyserge Qeyserning heqqi (uning sûriti chüshürülgen nerse)ni tapshurunglar» — Qeyserge baj tölesh kérek. Emma qandaq nerse üstide «Xudaning sûriti» bar? Insan özi «Xudaning sûriti» bolup, biz pütünimizni Xudagha tapshurishimiz kérektur («Yar.» 1:26-27ni körüng). ■ **12:17** Mat. 17:25; 22:21; Rim. 13:7. □ **12:18** «Saduqiylar» — bu mezhepdikiler toghruluq «Mat.» 16:1diki izahatni we «Tebirler»ni körüng. ■ **12:18** Mat. 22:23; Luqa 20:27; Ros. 23:8. □ **12:19** «Bir kishi ölüp kétip...» — grék tilida «birsning akisi yaki ukisi ölse,...». «uning aka yaki inisi tul qalghan yenggisini emrige élip, qérindishi üçün nesil qaldurushi lazim» — «Qan.» 25:5. ■ **12:19** Yar. 38:8; Qan. 25:5, 6. ■ **12:25** Mat. 22:30; 1Yuh. 3:2. □ **12:26** «Men Ibrahimning Xudasi, Ishaqning Xudasi we Yaqupning Xudasidurmen!» — «Mis.» 3:6. ■ **12:26** Mis. 3:6,15; Mat. 22:31,32; Ros. 7:32; Ibr. 11:16. □ **12:27** «U ölüklerning Xudasi emes, belki tiriklarning Xudasidur!» — Eysaning bu sözi toghruluq «Matta»diki «qoshumche söz»imizde toxtimiz.

*Eng muhim emr**Mat. 22:34-40; Luqa 10:25-28*

²⁸ Ulargha yéqin kelgen, munazirileshkenlirini anglighan we Eysaning ulargha yaxshi jawab bergenlikini körgen bir Tewrat ustazi uningdin:
— Pütün emrlarning ichide eng muhimi qaysi? — dep soridi. ■

²⁹ Eysa mundaq jawab berdi:

— Eng muhim emr shuki, «Anglighin, ey Israil! Perwerdigar Xudayimiz bolghan Reb birdur. ■

³⁰ Perwerdigar Xudayingni pütün qelbing, pütün jéning, pütün zéhning we pütün küchüng bilen söygin». Mana bu eng muhim emr.

³¹ Uninggha oxshaydighan ikkinchi emr bolsa: — «Qoshnangni özüngni söygendek söy». Xéchqandaq emr bulardin üstün turmaydu. ■

³² Tewrat ustazi uninggha: — Toghra éytingiz, ustaz, heqiqet boyiche sözlingiz; chünki U birdur, Uningdin bashqisi yoqtur; □

³³ insanning Uni pütün qelbi, pütün eqli, pütün jéni we pütün küchi bilen söyüshi hem qoshnisinimu özini söygendek söyüshi barliq köydürme qurbanliqlar hem bashqa qurbanliq-hediyelerdinmu artuqtur.

³⁴ Eysa uning aqilanilik bilen jawab berginini körüp:

— Sen Xudaning padishahliqidin yiraq emessen, — dédi.

Shuningdin kéyin, héchkim uningdin soal sorashqa pétinalmidi. ■

*Qutquzghuchi-Mesih — Dawutning oghli hem Rebbi**Mat. 22:41-46; Luqa 20:41-44*

³⁵ Ibadetxana hoyllirida telim bergende, Eysa bulargha jawaben mundaq soalni otturigha qoydi:

Tewrat ustazlirining Mesihni «Dawutning oghli» déginini qandaq chüshinisiler? □ ■

³⁶ Chünki Dawut özi Muqeddes Rohta mundaq dégen'ghu: —

«Perwerdigar méning Rebbimge éyttiki: —

«Men séning düşmenliringni textipering qilghuche,

Méning ong yénimda olturghin!», □ ■

³⁷ Dawut *Mesihni* shundaq «Rebbim» dep atighan tursa, emdi *Mesih* qandaqmu *Dawutning oghli* bolidu?

U yerdiki top-top xelq uning sözini xursenlik bilen anglaytti. □

*Eysaning Tewrat ustazlirini eyblishi**Mat. 23:1-36; Luqa 20:45-47*

³⁸ U ulargha telim berginide mundaq dédi:

■ **12:28** Mat. 22:34; Luqa 10:25. ■ **12:29** Qan. 4:35; 6:4-5; 10:12; Luqa 10:27. ■ **12:31** Law. 19:18; Mat. 22:39; Rim. 13:9; Gal. 5:14; Yaq. 2:8. □ **12:32** «Chünki u birdur, uningdin bashqisi yoqtur» — «U» Xudani körsitidu, elwette. ■ **12:34** Qan. 4:35; 6:4-5; Yesh. 45:21 □ **12:35** «bulargha jawaben mundaq soalni otturigha qoydi» — grék tilida «mundaq jawab berdi: —». «Dawutning oghli» — mushu yerde «Dawutning ewladi»ni körsitidu, elwette. ■ **12:35** Mat. 22:41; Luqa 20:41.

□ **12:36** «Perwerdigar méning Rebbimge éyttiki: — «Men séning düşmenliringni textipering qilghuche, méning ong yénimda olturghin!» — Zeb.» 110:1. ■ **12:36** Zeb. 110:1; Ros. 2:34; 1Kor. 15:25; Ibr. 1:13; 10:13. □ **12:37** «Dawut Mesihni shundaq «Rebbim» dep atighan tursa, emdi (*Mesih*) qandaqmu *Dawutning oghli* bolidu?» — démek, Qutquzghuchi-Mesih padishah Dawutning ewladi bolsimu, lékin padishah Dawut Mesihni «Rebbim» dégen yerde Mesih Dawutning ulugh bolidu, hem tughulushtin burunla «Reb» süpitide idi.

— Tewrat ustazliridin hoshiyar bolunglar. Ular uzun tonlarni kiyiwalghan halda k rilip y r shke, bazarlarda kishilerning ulargha bolghan *uzun* salam-lirigha, □ ■

³⁹ sinagoglarda aldinqi orunlarda, ziyapetlerde t rde olturushqa amraq k lidu.

⁴⁰ Ular tul ayallarning barliq  y-b satlirini yewalidu we k z-k z qilip yal-ghandin uzundin-uzun dualar qilidu. Ularning tartidighan jazasi t ximu  ghir bolidu!■

Tul ayalning ianisi

Luqa 21:1-4

⁴¹ U ibadetxanidiki sediqe sanduqining udulida olturup, uninggha pullirini tashlatwatqan xalayiqqa qarap turatti. Nurghun baylar uninggha x li k p pul tashlashti. □ ■

⁴² Namrat bir tul ayalmu k lip, tiyinning töttin biri qimmitidiki ikki leptonni tashlidi.□

⁴³ U muxlisirini y nigha chaqirip, ulargha mundaq d di:

— Men silerge berheq shuni  ytip qoyayki, bu namrat tul ayalning iane sanduqigha tashlighini bashqilarning hemmisining tashlighanliridin köptur. ■

⁴⁴ Chünki bashqilar  zilirining  ship tashqanliridin sediqe qildi; l kin bu ayal namrat turupmu, özining bar-yoqini — tirikchilik qilidighinining hemmisini sediqe qilip tashlidi.

13

Ibadetxanining weyran qilinishidin b share; axirqi zamanlardiki alametler *Mat. 24:1-44; Luqa 21:5-33*

¹ U ibadetxanidin chiqiwatqanda, muxlisliridin biri uninggha:

— Ustaz, qara, bu n mid gen heywetlik tashlar we imaretler-he! — d di.■

² Eysa uninggha jawaben:

— Sen bu heywetlik imaretlerni kördüngmu? Bir tal tashmu tash üstide qalmaydu, hemmisi qaldurulmay gumran qilinidu, — d di.■

³ U Zeytun t ghida, yeni ibadetxanining udulida olturghanda, P trus, Yaqup, Yuhanna we Andriyaslar uningdin astighina:■

⁴ — Bizge  ytqinchu, bu ishlar qachan yüz b ridu? Bu barliq weqelerning yüz b ridighanliqini körsitidighan n me alamet bolidu? — dep sorashti.■

⁵ Eysa ulargha jawaben söz bashlap mundaq d di:

— H zi bolunglarki, h chkim silerni azdurup ketmisun.■

□ **12:38** «Tewrat ustazliri... bazarlarda kishilerning ulargha bolghan uzun salamlirigha... amraq külidu» — «uzun» d gen söz gr kche t kiste yoq; tarix tetqiqatlirigha asasen ulargha qilghan «salamlar»ni intayin uzun we murekkep dep bilimiz. ■ **12:38** Mat. 23:5, 6; Luqa 11:43; 20:46.

■ **12:40** Mat. 23:14; Luqa 20:47; 2Tim. 3:6; Tit. 1:11. □ **12:41** «sediqe sanduqi» — gr k tilida bu söz adette «xazine»ni k rsitidu. L kin mushu yerde ibadetxanidiki xazine  ch n sediqiler yighilidighan jay, belkim chong bir sanduqni k rsetse k rek. ■ **12:41** 2Pad. 12:10; Luqa 21:1. □ **12:42** «ikki lepton»

— «lepton» d gen bu pul «d narius»ning 1/128i bolup, bir ishlemchining «alte minut»luq heqqige toghra k letti. ■ **12:43** 2Kor. 8:12. ■ **13:1** Mat. 24:1; Luqa 21:5. ■ **13:2** 1Pad. 9:7, 8; Mik. 3:12; Luqa 19:44. ■ **13:3** Mat. 24:3; Luqa 21:7. ■ **13:4** Ros. 1:6. ■ **13:5** Yer. 29:8; Ef. 5:6; 2T s. 2:2, 3; 1Yuh. 4:1.

6 Chünki nurghun kishiler méning namimda kélip: «Mana özüm shudurmen!» dep, köp ademlerni azduridu. □ ■

7 Siler urush xewerliri we urush shepilirini anglighininglarda, bulardin alaqzade bolup ketmenglar; chünki bu ishlarning yüz bérishi muqerrer. Lékin bu zaman axiri yétip kelgenliki emes.

8 Chünki bir millet yene bir millet bilen urushqa chiqidu, bir padishahliq yene bir padishahliq bilen urushqa chiqidu. Jay-jaylarda yer tewreshler yüz béridu, acharchiliqlar we qalaymiqanchiliqlar bolidu. Mana bu ishlarning yüz bérishi «tughutning tolghiqining bashlinishi» bolidu, xalas. □ ■

9 Siler bolsanglar, özünglarga pexes bolunglar; chünki kishiler silerni tutqun qilip sot mehkimilirige tapshurup béridu, sinagolda qamchilinisiler. Siler méning sewebimdin emirler we padishahlar aldigha élip bérilip, ular üçün bir guwahliq bolsun dep soraqqa tartilisiler. □ ■

10 Lékin bulardin awwal xush xewer pütkül ellerge jakarlinishi kérek. □

11 Emdi ular silerni apirip *soraqqa* tapshurghanda, néme déyish heqqide ne endishe ne mulahize qilmanglar, belki shu waqit-saitide silerge qaysi gep bérilse, shuni éytinglar; chünki sözligüchi siler emes, Muqeddes Rohtur. ■

12 Qérindash qérindishigha, ata balisigha xainliq qilip ölümge tutup béridu. Balilarmu ata-anisi bilen zitliship, ularni ölümge mehkum qilduridu. ■

13 Shundaqla siler méning namim tüpeylidin hemme adenning nepritige uchraysiler, lékin axirghiche berdashliq bergenler qutquzulidu. ■

Yerusalémda weyran qilghuchi «yirginchlik nomussizliq» peyda bolidu; «dehshetlik azab-oqubet»

14 «Weyran qilghuchi yirginchlik nomussizliq»ning özi turushqa tégishlik bolmighan yerde turghinini körgininglarda, (kitabxan bu sözning menisini chüshen'gey) Yehudiye ölkiside turuwatqanlar taghlarga qachsun. □ ■

15 Ögzide turghan kishi öyige chüshmey yaki öyidiki birer némini alghili ichige kirmey *qachsun*.

16 Étizlarda turuwatqan kishi bolsa chapinini alghili öyige yanmisun.

17 U күnlerde hamilidar ayallar we bala émitiwatqanlarning haligha way! □

□ **13:6** «*Mana özüm shudurmen*» — «*Mana özüm Mesihdurmen*» dégen menini bildüridu. ■ **13:6**

Yer. 14:14; 23:21. □ **13:8** «*bir millet yene bir millet bilen urushqa chiqidu, bir padishahliq yene bir padishahliq bilen urushqa chiqidu*» — ibraniy tilida (shundaqla grék tilida) bu ibare dunya boyiche kéngeygen urushlarni körsitishi mumkin («Yesh.» 19:2, «2Tar.» 15:3-6de bu turaqliq ibare toghruluq misallar bar. «*Mana bu ishlarning yüz bérishi «tughutning tolghiqining bashlinishi» bolidu, xalas*» — Eysa Mesih qaysi ishning «tughulidu»ghanliqini biwasite démeydu. Töwendiki sözlirige qarighanda, buni yéngi dewrning tughulushi dep qaraymiz. ■ **13:8** Yesh. 19:2. □ **13:9** «*sot mehkimiliri*» — grék tilida «*sanhédrinlar*». Yehudiyarning mehkimilirini we belkim bashqa herxil soraqxanilarni körsitidu. ■ **13:9** Mat. 10:17; 24:9; Luqa 21:12; Yuh. 15:19; 16:2; Weh. 2:10.

□ **13:10** «*bulardin awwal xush xewer pütkül ellerge jakarlinishi kérek*» — «*awwal*» dégen sözge qarighanda, xush xewerning her jaygha jakarlinishi zamanning axiridin awwal, shundaqla belkim 9-ayette éytilghan nahayiti éghir ziyankeshliktin awwal bolushi mumkin («*Mat.*» 24:14ni körüng).

■ **13:11** Mat. 10:19; Luqa 12:11; 21:4. ■ **13:12** Ez. 38:21; Mik. 7:6. ■ **13:13** Mat. 10:22;

24:13; Luqa 21:19; Weh. 2:7,10. □ **13:14** «*Weyran qilghuchi yirginchlik nomussizliq*» — buning toghrisida Tewrat «*Dan.*» 9:24-27ni we u toghruluq izahatlarni körüng. ■ **13:14** Dan. 9:27; Mat. 24:15; Luqa 21:20,21; 2Tés. 2:4 □ **13:17** «*u күnlerde hamilidar ayallar we bala émitiwatqanlarning haligha way!*» — undaq kishilerge qéchish epsiz bolidu, elwette.

■ **13:11** Mat. 10:19; Luqa 12:11; 21:4. ■ **13:12** Ez. 38:21; Mik. 7:6. ■ **13:13** Mat. 10:22;

24:13; Luqa 21:19; Weh. 2:7,10. □ **13:14** «*Weyran qilghuchi yirginchlik nomussizliq*» — buning toghrisida Tewrat «*Dan.*» 9:24-27ni we u toghruluq izahatlarni körüng. ■ **13:14** Dan. 9:27; Mat. 24:15; Luqa 21:20,21; 2Tés. 2:4 □ **13:17** «*u күnlerde hamilidar ayallar we bala émitiwatqanlarning haligha way!*» — undaq kishilerge qéchish epsiz bolidu, elwette.

■ **13:11** Mat. 10:19; Luqa 12:11; 21:4. ■ **13:12** Ez. 38:21; Mik. 7:6. ■ **13:13** Mat. 10:22;

24:13; Luqa 21:19; Weh. 2:7,10. □ **13:14** «*Weyran qilghuchi yirginchlik nomussizliq*» — buning toghrisida Tewrat «*Dan.*» 9:24-27ni we u toghruluq izahatlarni körüng. ■ **13:14** Dan. 9:27; Mat. 24:15; Luqa 21:20,21; 2Tés. 2:4 □ **13:17** «*u күnlerde hamilidar ayallar we bala émitiwatqanlarning haligha way!*» — undaq kishilerge qéchish epsiz bolidu, elwette.

■ **13:11** Mat. 10:19; Luqa 12:11; 21:4. ■ **13:12** Ez. 38:21; Mik. 7:6. ■ **13:13** Mat. 10:22;

24:13; Luqa 21:19; Weh. 2:7,10. □ **13:14** «*Weyran qilghuchi yirginchlik nomussizliq*» — buning toghrisida Tewrat «*Dan.*» 9:24-27ni we u toghruluq izahatlarni körüng. ■ **13:14** Dan. 9:27; Mat. 24:15; Luqa 21:20,21; 2Tés. 2:4 □ **13:17** «*u күnlerde hamilidar ayallar we bala émitiwatqanlarning haligha way!*» — undaq kishilerge qéchish epsiz bolidu, elwette.

■ **13:11** Mat. 10:19; Luqa 12:11; 21:4. ■ **13:12** Ez. 38:21; Mik. 7:6. ■ **13:13** Mat. 10:22;

24:13; Luqa 21:19; Weh. 2:7,10. □ **13:14** «*Weyran qilghuchi yirginchlik nomussizliq*» — buning toghrisida Tewrat «*Dan.*» 9:24-27ni we u toghruluq izahatlarni körüng. ■ **13:14** Dan. 9:27; Mat. 24:15; Luqa 21:20,21; 2Tés. 2:4 □ **13:17** «*u күnlerde hamilidar ayallar we bala émitiwatqanlarning haligha way!*» — undaq kishilerge qéchish epsiz bolidu, elwette.

■ **13:11** Mat. 10:19; Luqa 12:11; 21:4. ■ **13:12** Ez. 38:21; Mik. 7:6. ■ **13:13** Mat. 10:22;

24:13; Luqa 21:19; Weh. 2:7,10. □ **13:14** «*Weyran qilghuchi yirginchlik nomussizliq*» — buning toghrisida Tewrat «*Dan.*» 9:24-27ni we u toghruluq izahatlarni körüng. ■ **13:14** Dan. 9:27; Mat. 24:15; Luqa 21:20,21; 2Tés. 2:4 □ **13:17** «*u күnlerde hamilidar ayallar we bala émitiwatqanlarning haligha way!*» — undaq kishilerge qéchish epsiz bolidu, elwette.

■ **13:11** Mat. 10:19; Luqa 12:11; 21:4. ■ **13:12** Ez. 38:21; Mik. 7:6. ■ **13:13** Mat. 10:22;

24:13; Luqa 21:19; Weh. 2:7,10. □ **13:14** «*Weyran qilghuchi yirginchlik nomussizliq*» — buning toghrisida Tewrat «*Dan.*» 9:24-27ni we u toghruluq izahatlarni körüng. ■ **13:14** Dan. 9:27; Mat. 24:15; Luqa 21:20,21; 2Tés. 2:4 □ **13:17** «*u күnlerde hamilidar ayallar we bala émitiwatqanlarning haligha way!*» — undaq kishilerge qéchish epsiz bolidu, elwette.

■ **13:11** Mat. 10:19; Luqa 12:11; 21:4. ■ **13:12** Ez. 38:21; Mik. 7:6. ■ **13:13** Mat. 10:22;

24:13; Luqa 21:19; Weh. 2:7,10. □ **13:14** «*Weyran qilghuchi yirginchlik nomussizliq*» — buning toghrisida Tewrat «*Dan.*» 9:24-27ni we u toghruluq izahatlarni körüng. ■ **13:14** Dan. 9:27; Mat. 24:15; Luqa 21:20,21; 2Tés. 2:4 □ **13:17** «*u күnlerde hamilidar ayallar we bala émitiwatqanlarning haligha way!*» — undaq kishilerge qéchish epsiz bolidu, elwette.

18 *Qachidighan* waqtinglarning qishqa toghra kélip qalmasliqi üçün dua qilinglar. □

19 Chünki u chaghda Xuda yaratqan dunyaning apiride qilin'ghandin buyan mushu chaghqiche körülüp baqmighan hem kelgüsdimu körülmeydighan zor azab-oqubet bolidu. ■

20 Eger Perwerdigar u künlerni azaytmisa, héchqandaq et igisi qutulmaydu. Lékin Ü Öz tallighanliri üçün u künlerni azaytidu. □

21 Eger u chaghda birsi silerge: «Qaranglar, bu yerde Mesih bar!» yaki «Qaranglar, u ene u yerde!» dése, ishenmenglar. □ ■

22 Chünki saxta mesihler we saxta peyghemberler meydan'gha chiqidu, möjizilik alametler we karametlerni körsitidu; shuning bilen eger mumkin bolidighan bolsa, ular hetta *Xuda* tallighanlarni hem azduridu. ■

23 Shuning üçün, siler hoshiyar bolunglar. Mana, men bu ishlarning hem-misini silerge aldin'ala uqturup qoydum.

Insan'oghlining kélishi

24 Emdi shu künlérde, shu azab-oqubet ötüp ketken hamam, quyash qariyidu, ay yoruqluqini bermeydu, ■

25 yultuzlar asmandin tökülüp chüshidu, asmandiki küchler lertzige kélidu. □ ■

26 Andin kishiler *Insan'oghlining* ulugh küch-qudret we shan-sherep bilen bulutlar ichide kéliwatqanliqini köridu. □ ■

27 U öz perishtilirini ewetidu, ular uning tallighanlirini dunyaning töt teripidin, zéminning chetliridin asmanning chetlirigiche yighip jem qilidu. □

Enjür derixidin sawaq élish

28 — Enjür derixidin mundaq temsilni biliwélinglar: — Uning shaxliri kökirip yopurmaq chiqarghanda, yazning yéqinlap qalghanliqini bilisiler. ■

□ **13:18** «Qachidighan waqtinglarning qishqa toghra kélip qalmasliqi üçün dua qilinglar» — Yehudiy diniy erbablarning Tewrat qanunigha bolghan chüshenchisige asasen, Yehudiylar adette shabat (dem élish) künide sheher derwazisi we dukanlarni taqishi kérek. Bu küni seper qilish men'i qilin'ghan bolghachqa, Pelestinde turghanlarga nisbeten yémeklik sétiwélishe we bashqa yerlerge qéchish intayin qulaysiz bolidu. «Qish»ta Yehudiyede derya-wadilarda su pat-pat téship turghachqa, qishtimu qéchish intayin tes bolidu. ■ **13:19** Mat. 24:21 □ **13:20** «Ü Öz tallighanlar üçün» — grék tilida «U tallighan tallighanliri üçün» dégenlik bilen ipadilinidu — Xuda Özining tallighanlirigha baghlighan muhebbitini alahide tekitleydu. □ **13:21** «Qaranglar, bu yerde Mesih bar!» yaki «qaranglar, u ene u yerde!» dése, ishenmenglar» — «u» — Mesihni körsitidu. ■ **13:21** Mat. 24:23; Luqa 21:8. ■ **13:22** Qan. 13:2; 2Tés. 2:11. ■ **13:24** Yesh. 13:10; Ez. 32:7; Yo. 2:10,31; 3:15; Mat. 24:29; Luqa 21:25; Weh. 6:12. □ **13:25** «yultuzlar asmandin tökülüp chüshidu, asmandiki küchler lertzige kélidu» — «Yesh.» 13:10, 34:4, «Yo.» 2:10ni körlüng. «Asmandiki küchler» belkim barliq jin-sheytanlarni körsitidu; «lertzige kélidu» belkim ularning küchtin qélishini körsitidu. ■ **13:25** Yesh. 13:10; 34:4. □ **13:26** «Andin kishiler *Insan'oghlining* ulugh küch-qudret we shan-sherep bilen bulutlar ichide kéliwatqanliqini köridu» — «Dan.» 7:13ni körlüng. ■ **13:26** Dan. 7:10; Mat. 16:27; 24:30; Mar. 14:62; Luqa 21:27; Ros. 1:11; 1Tés. 4:16; 2Tés. 1:10; Weh. 1:7. □ **13:27** «dunyaning töt teripidin» — grék tilida «töt shamaldin» bilen ipadilinidu. ■ **13:28** Mat. 24:32; Luqa 21:29.

²⁹ Xuddi shuningdek, *men baya dégenlirimning* yüz bériwatqanliqini körgininglarda, uning yéqinlap qalghanliqini, hetta ishik aldida turuwatqanliqini biliwélinglar.□

³⁰ Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, bu alametlarning hemmisi emelge ashurulmay turup, bu dewr ötmeydu. □

³¹ Asman-zémin yoqilidu, biraq méning sözlirim hergiz yoqalmaydu. ■

Hoshiyar bolunglar

³² Lékin shu küni yaki waqit-saiti toghruluq xewerni héchkim bilmeydu — hetta ne ershtiki perishtilermu bilmeydu, ne oghul bilmeydu, uni peqet Atila bilidu. ■

³³ Hoshiyar bolunglar, segek bolup dua qilinglar, chünki u waqit-saetning qachan kélidighanliqini bilmeysiler. ■

³⁴ Bu xuddi yaqa yurtqa chiqmaqchi bolghan ademning ehwaligha oxshaydu. Yolgha chiqidighan chaghda, u qullirigha öz hoquqini béqitip, herbirige öz wezipisini tapshuridu we derwaziweningmu segek bolushini tapilaydu.

³⁵ Shuningdek, silermu segek bolunglar; chünki öyning igisining *qaytip* kélidighan waqtining — kechqurunmu, tün yerimimu, xoraz chillighan waqitmu yaki seher waqitmu — uni bilelmeysiler;

³⁶ u tuyuqsiz kelgende, silerning uxlawatqininglarning üstige chüshmisun!

³⁷ Silerge éyqtinimni men hemmeylen'ge éytimen: Segek turunglar!

14

Rehberlerning suyqest qilishi

Mat. 26:1-5; Luqa 22:1-2; Yh. 11:45-53

¹ «Ötüp kêtish» héyti we «pétir nan héyti»gha ikki kün qalghanidi. Bash kahinlar we Tewrat ustazliri uni hiyle-neyreng bilen tutup öltürüshning charisini izdeytti.□ ■

² Chünki ular:

— Bu ish héyt-ayem künliri qilinmisun. Bolmisa, xelq arisida malimanchiliq chiqishi mumkin, — déyishetti.

□ **13:29** «*men baya dégenlirimning yüz bériwatqanliqini körgininglarda, uning yéqinlap qalghanliqini, hetta ishik aldida turuwatqanliqini biliwélinglar*» — bu tékisttiki «uning (yéqinlap qalghanliqi)» yaki Insan'oghlining özini, yaki kélidighan küni, yaki Xudaning padishahliqini körsitidu («Luqa» 21:31). □ **13:30** «*bu alametlerning hemmisi emelge ashurulmay turup, bu dewr ötmeydu*» — eger tilgha élin'ghan alamet Yérusalémning weyran bolushigha (miladiye 70-yili) (13:2) qaritilghan bolsa, undaqta «dewr» dégen söz tebiyyi (1) Eysaning dewride yashap ötken adamlarni körsitidu. Eger Mesihning dunyagha qaytip kélishige (13:26) qaritilghan bolsa, «dewr» dégen söz belkim (2) pütün Yehudiye xelqini (3) bu ayetlerde éytilghan «dehshetlik azab-oqubet»tiki weqelerning bashlinish dewride yashighanlarni körsitidu. Shunga barliq weqeler shu dewr ichide yüz béridu, dégenlik bolidu. Bizningche (3)-sherh aldi-keyni ayetlerge eng bap kélidu. ■ **13:31** Zeb. 102:25-27; Yesh. 40:8; 51:6; Ibr. 1:11. ■ **13:32** Mat. 24:36; Ros. 1:7. ■ **13:33** Mat. 24:42; 25:13; Luqa 12:40; 21:36; 1Tés. 5:6. □ **14:1** «*Ötüp kêtish*» héyti we «pétir nan héyti»gha ikki kün qalghanidi — bu ikki héytning tepsilatliiri üçün «Mis.» 12-bab, «Law.» 23-babni we «Tebirler»ni körüng. Ibraniy tilida «Pésaq», yaki «Paska» héyti dep atilidu. ■ **14:1** Mat. 26:2; Luqa 22:1; Yuh. 11:55; 13:1.

*Ixlasmen ayalning Eysani etirlishi**Mat. 26:6-13; Yh. 12:1-8*

³ Emdi u Beyt-Aniya yézisida, «Simon maxaw»ning öyide dastixanda olturghanda, aq qashtéshi shishide nahayiti qimmatlik sap sumbul etirni kôtürüp kelgen bir ayal uning yénigha kirdi. Ayal aq qashtéshi shéshini chéqip, etirni Eysaning béshigha quydi. □ ■

⁴ Lékin beziler buninggha xapa bolushup, bir-birige:

— Bu etir néme dep shundaq israp qilinidu?

⁵ Chünki bu etirni üç yüz dinardin artuq pulgha satqili bolatti, puli kembeghellerge sediqe qilinsa bolmamti! — déyishti. Ular ayalgha shundaq tapatene qilghili turdi. □

⁶ Lékin Eysa ulargha:

— Uning ixtiyarigha qoyunglar, néme dep uning könglini aghritisiler? U méning üstümge yaxshi ish qildi.

⁷ Chünki kembegheller daim aranglarda bolidu, xalighan waqitinglarda ulargha xeyr-saxawet körsiteleysiler; lékin méning aranglarda bolushum silerge daim nésip boliwermeydu! ■

⁸ Ayal chaming yétishiche qildi; u méning bedininming depne qilinishigha aldin'ala teyyarliq qilip, uninggha etir-may quyup qoydi. □

⁹ Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, bu xush xewer pütkül dunyaning qeyéride jakarlansa, bu ayal eslinip, uning qilghan bu ishi teriplinidu, — dédi.

*Yehudaning Eysagha satqunluq qilishi**Mat. 26:14-16; Luqa 22:3-6*

¹⁰ Shu waqitta, on ikkiylendin biri bolghan Yehuda Ishqariyot uni ulargha tutup bérish meqsitide bash kahinlarning aldigha bard. ■

¹¹ Ular buni anglap xushal bolup ketti we uninggha pul bérishke wede qilishti. Yehuda uni tutup bérishke muwapiq purset izdep yüretti.

*Ötüp kétish héytining kechlik tamiqi**Mat. 26:17-25; Luqa 22:7-14, 21-23; Yh. 13:21-30*

¹² Pétir nan héytining birinchi küni, yeni ötüp kétish héytining qurbanliq qozisi soyulidighan küni, muxlislar uningdin:

— Ötüp kétish héytining tamiqini yéyishing üçhün bizning qeyerge bérip teyyarlishimizni xalaysen? — dep soridi. □ ■

¹³ U muxlisliridin ikkiylenni aldin mangghuzup ulargha:

□ **14:3** «Simon maxaw» — yeni «Maxaw késili» déyilidighan Simon» — Simon belkim ilgiri maxaw késilige giritpar bolghanidi. Bizningche bu ish we «Yh.» 12:1-11de xatirilen'gen weqe bir ishtur. ■ **14:3** Mat. 26:6; Luqa 7:37; Yuh. 11:2; 12:3. □ **14:5** «bu etirni üç yüz dinardin artuq pulgha satqili bolatti» — «dinar» yaki «dinarus» dégen Rim impériyesidiki birxil pul birliki bolup, bir «dinarus» texminen bir ademning bir künlük heqqi bolatti. «Mat.» 20:2ni körüng. ■ **14:7** Qan. 15:11. □ **14:8**

«uninggha etir-may quyup qoydi» — yaki «uninggha mesih qildi». ■ **14:10** Mat. 26:14; Luqa 22:4. □ **14:12** «pétir nan héytining birinchi küni, yeni ötüp kétish héytining qurbanliq qozisi soyulidighan küni» — «pétir nan héyti» yette kün bolidu, birinchi küni «ötüp kétish» héytimu teng bolidu. Bu küni, Yehudiylar öyliride qoza soyup, pétir nan bilen yeydu. «Ötüp kétish héytining tamiqi»

— buning muhim qismi «ötüp kétish qurbanliq qozisi» idi («Mis.» 12:3-11, «Law.» 23:5, «Chöl.» 28:16, «Qan.» 16:1-7ni körüng). ■ **14:12** Mis. 12:17; Mat. 26:17; Luqa 22:7.

– Sheherge kiringlar, u yerde kozida su kötürüwalghan bir er kishi silerge uchraydu. Uning keynidin ménginglar. □

14 U adem nege kirse shu öyning igisige: «Ustaz: Muxlisirim bilen ötüp kêtish héytining tamiqini yeydighan méhmanxana qeyerde?– dep sorawatidu» – denglar.

15 U silerni bashlap üstünki qewettiki retlen'gen seremjanlashturulghan chong bir éghiz öyni körsitidu. Mana shu yerde bizge teyyarliq qilip turunglar, – dédi.

16 Muxlislar yolgha chiqip sheherge kirip, yoluqqan ishlarning hemmisi u éytqandek boldi. Shu yerde ular ötüp kêtish héytining tamiqini teyyarlashti.

17 Kech kirgende, u on ikkeylen bilen öyge keldi. ■

18 Ular dastixanda olturup ghizalan'ghanda Eysa:

– Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, aranglardiki bireylen, men bilen bille ghizaliniwatqan birsi manga satqunluq qilidu, – dédi. □ ■

19 Ular *bu sözdin* qayghugha chömüp, bir-birlep uningdin:

– Men emestimen? – dep soridi. Yene birsi: – Men emestimen? – dédi.

20 Lékin u ulargha:

– *Shu kishi* on ikkeylenning biri, yeni qolidiki nanni men bilen teng tawaqqa tögürgüchi bolidu.

21 Insan'oghli derweqe özi toghrisida *muqeddes yazmilarda* pütülgendek alemdin kétidu; biraq Insan'oghlining tutup bérilishige wasitichi bolghan ademning haligha way! U adem tughulmighan bolsa uninggha yaxsi bolatti! – dédi. □

«Rebning ziyapiti»

Mat. 26:26-30; Luqa 22:15-20; 1Kor. 11:23-25

22 Ular ghizaliniwatqanda, Eysa bir nanni qoligha élip teshekkür éytqandin kéyin, uni oshtup, muxlislirigha üleshtürüp berdi we:

– Élinglar, bu méning ténim, – dédi. □ ■

23 Andin u qoligha jamni élip *Xudagha* teshekkür éytqandin kéyin, uni muxlislirigha sundi. Ularning hemmisi uningdin ichishti.

24 U ulargha: – Bu méning qénim, nurghun ademler üçün tökülidighan, yéngi ehдини түзidighan qénimdur. □

25 Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, Xudaning padishahliqida yéngidin sharabtin ichidighan kün'giche, üzüm télining sherbitini hergiz ichmeymen, – dédi.

□ **14:13** «Sheherge kiringlar» — «sheher» — Yérusalém shehirige, demek. «u yerde kozida su kötürüwalghan bir er kishi silerge uchraydu» — Qanaanda (Pelestinde) er kishiler bügün'ge qeder adette su kötürmeydu. ■ **14:17** Mat. 26:20; Luqa 22:14. □ **14:18** «dastixanda olturup ghizalan'ghanda...» — grék tilida «dastixanda yétip ghizalan'ghanda...». ■ **14:18** Zeb. 41:9; Ros. 1:17. □ **14:21** «... biraq Insan'oghlining tutup bérilishige wasitichi bolghan ademning haligha way! U adem tughulmighan bolsa uninggha yaxsi bolatti!» — Yehuda bu sözni anglighandin kéyin derhal chiqip bash kahinlarning yénigha barghan bolsa kérek. «Markus», «Luqa», «Yuhanna»diki ««ötüp kêtish» héytining kechlik tamiqi» toghrisidiki bayanlarni körüng. □ **14:22** «Eysa bir nanni qoligha élip teshekkür éytqandin kéyin» — yaki «Eysa nanni qoligha élip (uni) beriketligendin kéyin,...». ■ **14:22** Mat. 26:26; Luqa 22:19; 1Kor. 11:23. □ **14:24** «Bu méning qénim, nurghun ademler üçün tökülidighan, yéngi ehдини түзidighan qénimdur» — «yéngi ehde» Tewrat, «Yer.» 31:31-34, «Luqa» 22:20ni, «Ibr.» 13:20ni körüng. Bezi kona kechürmilerde peqet «ehde» déyilidu.

26 Ular bir medhiye küyini éytqandin kéyin talagha chiqip, Zeytun téghigha qarap kétishti.

Muxlislarning Eysani tashlap kétishi

Mat. 26:31-35; Luqa 22:31-34; Yh. 13:36-38

27 Andin Eysa ulargha:

Siler hemminglar tandurulup putlshisiler, chünki *muqeddes yazmilarda*:

«Men padichini uruwétimen,

Qoylar patiparaq bolup tarqitwétilidu» dep pütülgen. □ ■

28 Lékin men tirilgandin kéyin Galiliyege silerdin burun barimen, — dédi. ■

29 Lékin Pétrus uninggha:

— Hemmeylen tandurulup putlashsimu, men hergiz putlashmaymen, dédi.

30 Eysa uninggha: — Men sanga berheq shuni éytip qoyayki, бүгүн, yeni бүгүн kéche xoraz ikki qétim chillighuche, sen mendin üç qétim tanisen, — dédi. ■

31 Lékin Pétrus téximu qet'iylik bilen uninggha:

— Sen bilen bille ölidighan ish kérek bolsimu, sendin hergiz tanmaymen, — dédi. Qalghan hemmisimu shundaq déyishti. ■

Eysaning Gétsimane baghchisidiki dua-tilawiti

Mat. 26:36-46; Luqa 22:39-46

32 Andin ular Gétsimane dégen bir jaygha keldi. U muxlislargha: — Men dua-tilawet qilip kelgüche, mushu yerde olturup turunglar, dédi. ■

33 U Pétrus, Yaqup we Yuhannani birge élip mangdi we sür bésip, roh-qelbide tolimu perishan bolushqa bashlidi. □

34 U ulargha:

— Jénim ölidighandek bekmu azablanmaqta. Siler bu yerde qélip, oyghaq turunglar, — dédi. ■

35 U sel nériraq béríp, özini yerge étip düm yatti we mumkin bolsa, u deqiqining öz béshigha chüshmey ötüp kétishi üçün dua qilip: □ ■

36 — I Abba Ata, Sanga hemme ish mumkindur; bu qedehni mendin ötküzüwetkeysen! Lékin bu ish men xalighandek emes, sen xalighandek bolsun, — dédi. □ ■

37 U *ücheylenning* yénigha qaytip kelginide, ularning uxlap qalghanliqini körüp, Pétrusqa:

— Ey Simon, uxlawatamsen?! Bir saetmu oyghaq turalmidingmu?! ■

□ **14:27** «Men **padichini uruwétimen, qoylar patiparaq bolup tarqitwétilidu**» — «Zek.» 13:7. Mushu bésharette sözligüchi Xudaning özi, elwette. ■ **14:27** Zek. 13:7; Mat. 26:31; Yuh. 16:32.

■ **14:28** Mat. 26:32; 28:10; Mar. 16:7. ■ **14:30** Mat. 26:34; Luqa 22:34; Yuh. 13:38. ■ **14:31** Yuh. 13:37. ■ **14:32** Mat. 26:36; Luqa 22:39; Yuh. 18:1. □ **14:33** «*Eysa ... roh-qelbide tolimu perishan bolushqa bashlidi*» — grék tilida «u ... rohta tolimu perishan bolushqa bashlidi». ■ **14:34** Yuh. 12:27.

□ **14:35** «*u deqiqining öz béshigha chüshmey ötüp kétishi üçün ...*» — grék tilida «shu saetning öz béshigha chüshmey ötüp kétishi üçün...». ■ **14:35** Luqa 22:41. □ **14:36** «*I Abba Ata, Sanga hemme ish mumkindur*» — ibraniy tilida «abba» dégen söz oghulning atisigha bolghan yéqinchiliqini bildüridu. Uyghurchidiki «söyümlük ata» dégenge yéqin kélidu. Bu söz hem muhebbet hem chongqur hörmetnimu bildüridu. «*bu qedehni mendin ötküzüwetkeysen!*» — «bu qedeh» uning alda turidighan azab-oqubetlerni körsitidu. Tewratning köp yerliride «qedeh» del shu menide ishli tilidu (mesilen «Zeb.» 75:8, «Yesh.» 51:17, 22, «Yer.» 25:15de). ■ **14:36** Yuh. 6:38. ■ **14:37** Mat. 26:40; Luqa 22:45.

38 Éziqturulushtin saqlinish üçhün, oyghaq turup dua qilinglar. Roh pidakar bolsimu, lékin kishining etliri ajizdur; — dédi. □ ■

39 Andin u yene bérip, oxshash sözler bilen qaytidin dua qildi.

40 U ularning yénigha qaytip kelginide, ularning yene uxlap qalghanliqini kördi, chünki ularning közliri uyqugha ilin'ghanidi. Ular uninggha néme déyishini bilmey qaldi.

41 U üçinchi qétim ularning yénigha qaytip ulargha:

— Siler téxiche uxlawatamsiler, téxiche dem éliwatamsiler? Emdi boldi bes! Waqit-saiti keldi; mana, Insan'oghli gunahkarlarning qoligha tapshuruldi!

□

42 Qopunglar, kéteyli; mana, manga satqunluq qilidighan kishi yéqin keldi! — dédi.

Eysaning tutqun qilinishi

Mat. 26:47-56; Luqa 22:47-53; Yh. 18:3-12

43 We shu deqiqide, uning sözi téxi tügimeyla, mana, on ikkeylendin biri bolghan Yehuda keldi; uning yénida bash kahinlar. Tewrat ustazliri we aqsaqallar teripidin ewetilgen qilich-toqmaqlarni kötürgen zor bir top adem bar idi. ■

44 Uninggha satqunluq qilghuchi ular bilen alliburun isharetni békitip: «Men kimni söysem, u del shudur. Siler uni tutup, yalap élip kétinglar» dep kélshkenidi.

45 U kélip udul *Eysaning* aldigha bérip:

— Ustaz, ustaz! — dep uni söyüp ketti. □ ■

46 Ular uninggha qol sélip, uni tutqun qildi.

47 We uning yénida turghanlardin bireylen qilichini sughurup, bash kahin-ning chakirgha uruwidi, uning quligini shilip chüshürüwetti.

48 Eysa jawaben ulargha:

— Bir qaraqchini tutidighandek qilich-toqmaqlarni kötürüp méni tutqili kepsilerghu?

49 Men her küni ibadexana hoylilirida siler bilen bille bolup telim bérettim, lékin siler u chaghda méni tutmidinglar. Lékin bu ishlarning yüz bérishi muqeddes yazmilarda aldın pütülgelarning emelge ashurulushi üçhün boldi, — dédi. ■

50 Bu chaghda, hemmeylen uni tashlap géchip kétishti. ■

51 Peqet uchisigha kanap rext yépinchaqliwalghan bir yigit uning keynidin egiship mangdi. Yash eskerler uni tutuwéliwidi,

52 lékin u kanap rexttin boshinip, yalingach péti ulardin géchip ketti. □

□ **14:38** «Roh pidakar bolsimu, lékin kishining etliri ajizdu» — «kishining etliri» grék tilida «et». Injilda «et» yaki «et-ten» daim dégüdek ademning öz téni teripidin azdurulidighan, gunahkar tebiitini kórsitidu. «Rim.»diki «kirish söz»imizni kóring. ■ **14:38** Gal. 5:17. □ **14:41** «Siler téxiche uxlawatamsiler, téxiche dem éliwatamsiler?» — yaki bolmisa: «Emdi uxlawérisiler, dem éliwérisiler!»

(démek, kinayilik gep) yaki peqet: «Emdi uxlanglar, dem élinglar!». ■ **14:43** Mat. 26:47; Luqa 22:47; Yuh. 18:3. □ **14:45** «Ustaz, ustaz» — «Ustaz» ibraniy tilida «Rabbi» déyilidu. Ibraniylar arisida ademning ismini ikki qétim chaqirish adette inatayin chongqur héssiya, alahide amraqliqni bildüridu.

■ **14:45** 2Sam. 20:9. ■ **14:49** 1Sam. 24:14-15; Zeb. 22:6-7; 69:9; Luqa 24:25. ■ **14:50** Ayup 19:13; Zeb. 88:8, 18; Zek.13:7 □ **14:52** «...uchisigha kanap rext yépinchaqliwalghan bir yigit... lékin u kanap rexttin boshinip, yalingach péti ulardin géchip ketti» — birnechche sherhchiler bu «melum yash yigit»ni Markusning özi iken, dep qaraydu. Bizmu qoshulimiz. U mushu yerde özi «muxlis» dep atimaydu. Belkim u mushu yerde **barliq kishilerning** Eysadin waz kéchip uni tashlighanliqini tekitlimekchi bolidu.

*Aliy kengeshmide sotlinish**Mat. 26:57-68; Luqa 22:54-55, 63-71; Yh. 18:13-14, 19-24*

53 Emdi ular Eysani bash kahinning aldigha élip bérishdi. Bash kahinlar, barliq aqsqaqallar bilan Tewrat ustazlirimu u yerge uning yénigha yighildi. □ ■

54 Pétrus uninggha taki bash kahinning sarayidiki hoylining ichigiche yiraqtin egiship keldi; u qarawullar bilan bille otning nurida otsinip olturdi.

55 Bash kahinlar we pütün aliy kengeshme ezaliri Eysani ölümge mehkum qilish üçün, guwah-ispat izdidi, emma tapalmidi. □ ■

56 Chünki nurghun kishiler uni erz qilip yalghan guwahchiliq bergen bol-simu, ularning guwahliqliri bir-birige udul kelmeytti.

57 Bezi ademler ornidin turup, uning üstidin erz qilip yalghan guwahliq bérip:

58 — Biz uning: «Insan qoli bilen yasalghan bu ibadetxanini buzup tashlap, insan qoli bilen yasalmighan bashqa bir ibadetxanini üç kün ichide yasap chiqimen» dégenlikini angliduq, — dédi. □ ■

59 Hetta ularning bu heqtiki guwahliqlirimu bir-birige mas kelmidi.

60 Andin bash kahin hemmeylennening aldida ornidin turup, Eysadin: — Qéni, jawab bermensen? Bular séning üstüngdin zadi qandaq guwahliqlarni bériwatidu? — dep soridi. ■

61 Lékin Eysa shük turup, héchqandaq jawab bermidi. Bash kahin uni qistap yene uningdin:

— Sen Mubarek Bolghuchining Oghli Mesihmusen? — dep soridi. □ ■

62 Shundaq, men özüm, — dédi Eysa, — we siler kéyin Insan'oghlining Qudret Igisining ong yénida olturidighanliqini we asmandiki bulutlar bilen kélidighanliqini körisiler. □ ■

63 Shuning bilen bash kahin tonlirini yirtip tashlap:

— Emdi bashqa herqandaq guwahchining néme hajiti? □

64 Özünglar bu kupurluqni anglidinglar! Emdi buninggha néme deysiler? — dédi.

Ularning hemmisi u ölüm jazasigha buyrulsun, dep höküm chiqirishti.

65 Andin beziliri uninggha tükürüşke bashlidi, yene uning közlirini téngip, mushtlap: «Qéni, *peyghemberchilik qilip bésharet bére!*» déyishti.

□ 14:53 «Bash kahinlar, barliq aqsqaqallar bilan Tewrat ustazlirimu u yerge uning yénigha yighildi» — «uning yénigha» bash kahin Qayafaning yénigha, démek. ■ 14:53 Mat. 26:57; Luqa 22:54; Yuh. 18:13,24. □ 14:55 «aliy kengeshme» — ibraniy tilida «Sanhédrin») ■ 14:55 Mat. 26:59; Ros. 6:13. □ 14:58 «Insan qoli bilen yasalghan bu ibadetxanini buzup tashlap, insan qoli bilen yasalmighan bashqa bir ibadetxanini üç kün ichide yasap chiqimen» — «Yh.» 2:19ni körüng.

Ular Mesihning sözini burmilighanidi. ■ 14:58 Mar. 15:29; Yuh. 2:19. ■ 14:60 Mat. 26:62. □ 14:61 «Sen Mubarek Bolghuchining Oghli Mesihmusen?» — «Mubarek Bolghuchi» — Xuda Özidur. ■ 14:61 Yesh. 53:7; Ros. 8:32. □ 14:62 «siler kéyin Insan'oghlining Qudret Igisining ong yénida olturidighanliqini we asmandiki bulutlar bilen kélidighanliqini körisiler» — Tewrat, «Dan.»

7:13ni körüng. ■ 14:62 Dan. 7:13; Mat. 16:27; 24:30; 25:31; Luqa 21:27; Ros. 1:11; 1Tés. 4:16; 2Tés. 1:10; Weh. 1:7. □ 14:63 «Shuning bilen bash kahin tonlirini yirtip tashlap...» — bash kahin Eysani «kupurluq qildi» dep qarap, özining buninggha bolghan chöchüshi we ghezipini ipadilesh üçün kiyimlirini yirtqan. Eysaning özining Mesih ikenlikini étirap qilishi, uning Xudagha xas hoquq we shöhret mendidir, dégenlikidir. Yene shuni éytimizki, bash kahinning tonlirini yirtishning özi Tewrat qanunigha xilap idi («Law.» 10:6, 21:10).

Qarawullarmu uni shapilaq bilan kachatlidi. □ ■

Pétrusning Eysadin ténishi

Mat. 26:69-75; Luqa 22:56-62; Yh. 18:15-18, 25-27

⁶⁶ Pétrus sarayning tōwenki hoylisida turghanda, bash kahinning dédekliridin biri kélip, ■

⁶⁷ issinip olturghan Pétrusni kōrūp, uninggha tikilip qarap:

— Senmu Nasaretlik Eysa bilan bille idingghu, — dédi.

⁶⁸ Lékin u ténip:

— Séning néme dewatqanliqingni bilmidim hem chūshenmidim, — dédi-de, tashqirigha, derwazining aywanigha chiqip turdi. Shu esnada xoraz bir chillidi.

⁶⁹ Uni yene kōrgen héliqi dédek yene u yerde turghanlarga:

— Bu ulardin biri, — dégili turdi. ■

⁷⁰ Pétrus yene inkar qildi.

Bir'azdin kéyin, u yerde turghanlar Pétrusqa yene:

— Berheq, sen ularning birisen. Chūnki senmu Galiliyelik ikensen'ghu?! — déyishti. □

⁷¹ Lékin u qattiq qarghashlar bilan qesem qilip:

— Siler dewatqan héliqi ademni tonumaymen! — dédi.

⁷² Del shu chaghda xoraz ikkinchi qétim chillidi. Pétrus Eysaning özige: «Xoraz ikki qétim chillighuche, sen mendin üç qétim tanisen» dégen sözini ésighe aldi; we bularni oylap yigrlap ketti. □ ■

15

Eysaning Pilatusning aldida sotlinishi

Mat. 27:1-2, 11-14; Luqa 23:1-5; Yh. 18:28-38

¹ Etisi tang étishi bilenla, bash kahinlar aqsaqallar; Tewrat ustazliri we pütkül aliy kéngeshmidikiler bilen meslihetliship, Eysani baghlap apirip, *waliy* Pilatusqa tapshurup berdi. ■

² Pilatus uningdin:

— Sen Yehudiylarning padishahimu? — dep soridi.

U jawaben: — Éytqiningdek, — dédi. □ ■

³ Bash kahinlar uning üstidin qayta-qaytidin erz-shikayetlerni qilishti.

⁴ Pilatus uningdin yene:

□ **14:65** «beziliri uninggha tükürüşke bashlidi, yene uning közlrini téngip, mushtlap: «qéni, *peyghemberchilik qilip* bésharet bére!» — «Mat.» 26:68de mushu kishilerning: «... «Qéni bésharet bére, séni kim urdi?» déyishkenlikimu xatirillidu. «Qarawullarmu uni shapilaq bilen kachatlidi» — yaki «Qarawullarmu uni arisigha éliwélip kachatlidi». ■ **14:65** Ayup 16:10; Yesh. 50:6; Yuh. 19:3. ■ **14:66** Mat. 26:58,69; Luqa 22:55; Yuh. 18:16,17. ■ **14:69** Mat. 26:71; Luqa 22:58; Yuh. 18:25. □ **14:70** «Berheq, sen ularning birisen. Chūnki senmu Galiliyelik ikensen'ghu?!» — ularning dégenliri Pétrusning teleppuzigha asasen bolsa kérek. «Mat.» 26:72-73ni kōrüng. □ **14:72** «...we bularni oylap yigrlap ketti» — bashqa birxil terjimisi: — «... we köngli buzulup yigrlap ketti». ■ **14:72** Mat. 26:34,75; Luqa 22:61; Yuh. 13:38; 18:27. ■ **15:1** Zeb. 2:2; Mat. 27:1; Luqa 22:66; 23:1; Yuh. 18:28; Ros. 3:13. □ **15:2** «U jawaben: — Éytqiningdek, — dédi» — Eysaning «Éytqiningdek» dégen jawabining grék tilida «Shundaq, lékin ehwal del séning oylighiningdek emes» dégen puriqi chiqidu. ■ **15:2** Mat. 27:11; Luqa 23:3; Yuh. 18:33.

– Jawab bermensen? Qara, ular üstüngdin shunchiwala shikayet qiliwatidu!? – dep soridi.■

⁵ Biraq Eysa yenila héch jawab bermidi; Pilatus buninggha intayin heyran qaldi.■

Eysa we Barabbas

Mat. 27:15-31; Luqa 23:13-25; Yh. 18:39-40; 19:1-16

⁶ Her qétimliq *ötüp kétish* héytida, xalayıq qaysibir mehbusni telep qilsa, waliy uni qoyup béretti.■

⁷ Eyni waqıtta, zindanda Barabbas isimlik bir mehbus bar idi. U özi bilen bille topilang kötürgen hemde topilangda qatilliq qilghan nechcheylen bilen teng solan'ghanidi.■

⁸ Xalayıq chuqan-süren sélip waliydin burun hemishe ulargha qilghinidek yene shundaq qilishini tileshti.□

⁹ Pilatus ulargha:

– Siler Yehudiylarning padishahini qoyup bérishimni xalamsiler? – dédi ¹⁰ (chünki u bash kahinlarning hesetxorluqi tüpeylidin uni tutup bergenlikini biletti).

¹¹ Lékin bash kahinlar xalayıqni: «Buning ornigha, Barabbasni qoyup ber» dep telep qilishqa küshkürtti.■

¹² Pilatus jawaben ulardin yene:

– Undaq bolsa, siler «Yehudiylarning padishahi» dep atighan kishini qandaq bir terep qil dewatisiler? – dédi.

¹³ – Ular yene awazini kötürüp: – Uni kréstligin! – dep warqirishatti.

¹⁴ Pilatus ulargha: – Némishqa? U néme rezillik ötküzüptu? – dédi.

Biraq ular téximu ghaljirliship:

– Uni kréstligin! – dep warqirashatti.

¹⁵ Shunga Pilatus, xalayıqni razi qilmaqchi bolup, Barabbasni ulargha chiqirip berdi. Eysani bolsa qamchilatqandin kéyin, kréstlesh üçün *leshkerlirige* tapshurdi.□ ■

Leshkerlarning Eysani mesxire qilishi

¹⁶ Andin leshkerler Eysani waliy ordisdiki seynagha élip kirip, pütün leshkerler topini bu yerge jem bolushqa chaqirdi. □ ■

¹⁷ Ular uning uchisigha sösün renglik ton kiydürüshti, andin ular tikenlik shaxchilardin toqughan bir tajni bëshigha kiygüzdi. □

¹⁸ Andin uni mubareklep: «Yashighayla, i Yehudiylarning padishahi!» déyishti.

■ **15:4** Mat. 27:13; Yuh. 19:10. ■ **15:5** Yesh. 53:7 ■ **15:6** Mat. 27:15; Luqa 23:17; Yuh. 18:39.

■ **15:7** Mat. 27:16; Luqa 23:19; Yuh. 18:40. □ **15:8** «Xalayıq **chuqan-süren sélip**...» – bashqa birxil terjimisi: «Xalayıq (waliyning) aldigha kélip...» ■ **15:11** Mat. 27:20; Luqa 23:18; Yuh. 18:40; Ros. 3:14. □ **15:15** «Eysani **bolsa qamchilatqandin kéyin**...» – Rim impéiyesinde jaza qamchiliri birnechche tasmiliq bolup, herbir tasmisigha qoghushun we ustixan parchiliri baghlan'ghan bolidu. Qamchilighan waqıtida jazagha tartilghuchi Yalingachlinip, yerge tizlandurulup, ikki yénida turghan leshker uni qamchilaytti. ■ **15:15** Mat. 27:26; Yuh. 19:1. □ **15:16** «waliy **ordisdiki seyna**» – grék (latin) tilida «praytorium». «**leshkerler topi**» – (grék tilida «kohort») 500-600 kishidin terkiib tapqan.

■ **15:16** Mat. 27:27; Yuh. 19:2. □ **15:17** «Ular **uning uchisigha sösün renglik ton kiydürüshti**» – «sösün reng» shu chaghda shahane kiyimning renggi shundaq idi («Mat.» 27:28, «Yh.» 19:2ni körüng). Ular shu «shahane ton» arqiliq Eysani «sen padishahmu?!» dep mazaq qilmaqchi.

19 Andin béshigha qomush bilen hedep urup, uninggha qarap tükürüshti we uning aldida tiz püküp, sejde qilishiti. □

20 Ular uni shundaq mazaq qilghandin kéyin, uningdin sösün tonni saldu-ruwétip, uchisigha öz kiyimlerini kiydürdi; andin ular uni kréstlesh üçün élip chiqishiti.

Uning kréstlinishi

Mat. 27:32-44; Luqa 23:26-39; Yh. 19:17-19

21 Kurini shehiridin bolghan, Simon isimlik bir kishi yézidin kélip, u yerdin ötüp kétiwatatti (bu kishi Iskender bilen Rufusning atisi idi). *Leshkerler* uni tutup kélip, *Eysaning* kréstini uninggha mejburiy kötürgüzdü. □ ■

22 Ular Eysani Golgota (terjimisi, «bash söngék») dégen yerge élip keldi; ■

23 andin ular uninggha ichish üçün murmekki arilashturulghan achchiq sharab berdi; lékin u uni qobul qilmidi. □

24 Ular uni kréstligendin kéyin, kiyimlerini özara bölüşhüwélishe üçün, herqaysining ülüşini békitishke herbir kiyimning üstige chek tashlidi. □ ■

25 Uni kréstligen waqit künning üçinchi saiti idi. □

26 Uni eyibligen shikayetnamide «Yehudiylarning padishahi» dep pütülgenidi. □ ■

27 Ular uning bilen teng ikki qaraqchinimu kréstlidi, biri ong teripide, yene biri sol teripide idi.

28 Shundaq qilip, muqeddes yazmildiki: «U jinayetchilerning qatarida sanaldi» dégen söz emelge ashuruldi. □ ■

29 U yerdin ötkenler bashlrini chayqiship, uni haqaretlep:

— Uhuy, sen ibadetxanini buzup tashlap, üç kün ichide qaytidin yasap chiqidighan adem, ■

30 emdi özüngni qutquzup krésttin chüshüp baqqina! — déyishti.

31 Bash kahinlar bilen Tewrat ustazlirimu özara shundaq mesxire qilip:

— U bashqilarni qutquzuptiken, özini qutquzalmaydu.

32 Israilning padishahi bolghan Mesih emdi krésttin chüshüp baqsunchu, shuni körsekla uninggha étiqad qilimiz! — déyishti. Uning bilen teng kréstlen'genlermu uni shundaq haqaretleshti.

Eysaning ölümi

Mat. 27:45-56; Luqa 23:44-49; Yh. 19:28-30

□ **15:19** «andin béshigha qomush bilen hedep urup...» — yaki «andin béshigha hasa bilen hedep urup...». □ **15:21** «Leshkerler uni tutup kélip, Eysaning kréstini uninggha mejburiy kötürgüzdü»

— «Eysaning krésti» toghruluq: Eysa özini jazalaydighan qoral bolghan shu krést (chapras yaghach)ni yüdüp méngishi kérek idi. U shundaq qattiq qamchilan'ghanki, halsirap yüdüp mangalmisa kérek.

■ **15:21** Mat. 27:32; Luqa 23:26. ■ **15:22** Mat. 27:33; Luqa 23:33; Yuh. 19:17. □ **15:23** «... ular uninggha ichish üçün murmekki arilashturulghan achchiq sharab berdi; lékin u uni qobul qilmidi»

— kréstke mixlinidighanlarga aghriqni peseytish meqsitide dora arilashturulghan sharab bérilidiken. Biraq Eysa ret qildi. □ **15:24** «herqaysining ülüşini békitishke herbir kiyimning üstige chek tashlidi» — yaki «herqaysining ülüşini békitishke kimiymliri üçün chek tashlidi». ■ **15:24** Zeb. 22:18; Mat. 27:35; Luqa 23:34; Yuh. 19:23. □ **15:25** «künning üçinchi saiti» — hazirqi waqit bolsa, etigen saet toqquz idi. □ **15:26** «Uni eyibligen shikayetnamide «Yehudiylarning padishahi» dep pütülgenidi» — bu shikayetname uning béshining yuqiri teripige békitilgenidi («Mat.» 27:37). ■ **15:26** Mat. 27:37; Luqa 23:38; Yuh. 19:19. □ **15:28** «U jinayetchilerning qatarida sanaldi» — «Yesh.» 53:12. ■ **15:28** Yesh. 53:12; Luqa 22:37. ■ **15:29** Zeb. 22:7-8; 69:19-22; 109:25; Mat. 27:39; Luqa 23:35; Yuh. 2:19.

33 Emdi *künning* altinchi saiti kelgende, pütkül zéminni qarangghuluq qaplidi we toqquzinchi saitingiche dawam qildi. □ ■

34 Toqquzinchi saette Eysa yuqiri awaz bilen: «Éloi, Éloi, lama shawaqtani?», menisi: — «Xudayim, Xudayim, méni némishqa tashliwetting?» dep qattiq nida qildi. □ ■

35 U yerde turuwatqanlarning beziliri buni anglap:

— Mana, u Ilyas peyghemberge nida qiliwatidu, — déyishti.

36 Ulardin bireylen yügürüp bérip, bir parche bulutni achchiq sharabqa chilap, qomushning uchigha sélip uninggha ichküzüp:

— Toxtap turunglar! Qarap baqayli, ilyas *peyghember* uni chüshürgili kélermiyin? — dédi. ■

37 Eysa qattiq warqiridi-de, rohini qoyuwetti. □

38 We *shu esnada* ibadexanining ichkiri perdisi yuqiridin töwen'ge ikki parche bölüp yirtildi. □ ■

39 Emdi uning udulida turghan yüzbéshi uning qandaq nida qilip rohini qoyuwetkenlikini körüp:

— Bu adem heqiqeten Xudaning oghli iken! — dédi. ■

40 U yerde yene bu ishlargha yiraqtin qarap turuwatqan birnechche ayallarmu bar idi. Ularning arisida Magdalliq Meryem, kichik Yaqup bilen Yosening anisi Meryem we Salomilar bar idi. □ ■

41 Ular eslide Eysa Galiliye ölkiside turghan waqitta uninggha egiship, uning xizmitide bolghanlar idi; bulardin bashqa uning bilen Yérusalémgha birge kelgen yene nurgun ayallarmu *uning ehwaligha* qarap turatti. ■

Eysaning depne qilinishi

Mat. 27:57-61; Luqa 23:50-56; Yh. 19:38-42

42 Kechqurun kirip qalghanda («teyyarlash küni», yeni shabat küningin aldinqi küni bolghachqa), □ ■

43 aliy kéngeshmining tolimu mötiwer ezasi, Arimatyalıq Yüsüp bar idi. Umu Xudaning padishahliqini kütüwatqan bolup, jür'et qilip *waliy* Pilatusning aldigha kirip, uningdin Eysaning jesitini bérishni telep qildi.

□ 15:33 «*künning altinchi saiti kelgende, pütkül zéminni qarangghuluq qaplidi we toqquzinchi saitingiche dawam qildi*» — hazirqi waqit sistémisi boyiche mushu halet chüsh waqtidin (saet on ikkiddin) bashlap saet üçkiche dawam qildi. ■ 15:33 Mat. 27:45; Luqa 23:44. □ 15:34

«*Toqquzinchi saette*» — hazirqi waqit bolsa saet üçlerde. «Éloi, Éloi, lama shawaqtani?», menisi: — «Xudayim, Xudayim, méni némishqa tashliwetting?» — «Zeb.» «22:1ni körüng. ■ 15:34 Zeb. 22:1-2; Mat. 27:46. ■ 15:36 Zeb. 69:21; Yuh. 19:29. □ 15:37 «Eysa... rohini qoyuwetti» — «rohini qoyuwetti» dégenning bashqa birxil terjimisi «Eysa... tınıqini toxtatti». □ 15:38 «... *shu esnada*

ibadexanining ichkiri perdisi yuqiridin töwen'ge ikki parche bölüp yirtildi» — bu perde ibadexanidiki eng muqeddes jayni muqeddes jaydin ayrip turidighan perde bolup, uning yirtilishi insanlarning Xudaning aldigha baridighan yolining Eysaning ölümü bilen échilghanliqini bildürüdu (ibadexanidiki «muqeddes jay»ni sirttiki hoylidin ayriydighan yene bir «sirtqi perde» bar idi, lékin buni körsitish üçün adette bashqa atalghu ishilitidu). ■ 15:38 2Tar. 3:14; Mat. 27:51; Luqa 23:45. ■ 15:39 Mat. 27:54; Luqa 23:47. □ 15:40 «Yosening anisi Meryem» — «Mat.» 27:56de «Yüsüpning anisi Meryem». ■ 15:40 Mat. 27:55; Luqa 23:49. ■ 15:41 Luqa 8:2, 3. □ 15:42 «*teyyarlash küni*» — adette shabat küningin aldinqi künni körsitidu. Shabat künde herqandaq ishlesh (mesilen otun térish, ot yéqish, xémir yughurush qatarliqlar) men'i qilin'ghachqa, shabat künidiki barliq tamaqlarni andinqi küni, yeni jüme künde teyyarlash kérek idi. Uning üstige, qaide boyiche, öltürülgenlerning jesiti shabat künde kréste qalsa bolmayti («Qan.» 21:23ni körüng). ■ 15:42 Mat. 27:57; Luqa 23:50; Yuh. 19:38.

⁴⁴ Pilatus Eysaning alliqachan ölgenlikige heyran boldi; u yüzbéshini chaqirip, uningdin Eysaning ölginige xéli waqit boldimu, dep soridi.

⁴⁵ Yüz béshidin ehwalni uqqandin kéyin, Yüsüpke jesetni berdi.

⁴⁶ Yüsüp ésil kanap rext sétiwélip, jesetni *kréstin* chüshürüp kanap rextte képenlidi we uni qiyada oyulghan bir qebrige qoydi; andin qebrining aghzigha bir tashni domilitip qoydi.■

⁴⁷ We Magdalliq Meryem bilen Yosening anisi Meryem uning qoyulghan yerini körüwaldi.

16

Eysa ölümdin tirilidu

Mat. 28:1-8; Luqa 24:1-12; Yh. 20:1-10

¹ Shabat küni ötüshi bilenla, Magdalliq Meryem, Yaqupning anisi Meryem we Salomilar bérip Eysaning jesitige sürüş üçün xushpuraqliq buyumlarni sétiwaldi.□ ■

² Heptining birinchi küni ular bek baldur, tang seherde ornidin turup, kün chiqishi bilen qebrige bardı.□

³ Ular özara: «Bizge qebrining aghzidiki tashni kim domilitiship bérer?» déyishti.

⁴ Lékin ular bashlirini kötürüp qariwidi, tashning bir yan'gha domilitiwétilginini kördi — eslide u tash nahayiti yoghan idi.

⁵ Ular qebrige kirgende, ong terepte olturghan, aq ton kiygen, yash bir ademni kördi, we qattiq dekke-dükkige chüshti.■

⁶ Lékin u ulargha:

— Dekke-dükkige chüshmenglar. Siler kréstlen'güchi Nasaretlik Eysani izde-watisiler. U tirildi, u bu yerde emes. Mana ular uni qoyghan jay!■

⁷ Lékin béringlar, uning muxlisirigha we Pétrusqa: «U Galiliyege silerdin awwal baridiken; u silerge éytqinidek, siler uni shu yerde köridikensiler» denglar; — dédi.□ ■

⁸ Ular qebridin chiqipla beder qachtı. Ularni titrek bésip hoshini yoqıtay dégenidi; bek qorqup ketkechke, héchkimge héchnémini éytmidi.□ ■

Eysaning magdalliq Meryemge körünüshi

Mat. 28:9-10; Yh. 20:11-18; Luqa 24:13-35

■ **15:46** Mat. 12:40; 26:12; 27:60; Luqa 23:53. □ **16:1** «Shabat küni ötüshi bilenla» —

shabat küni shenbe küni kechte kün pétishi bilen bashlinatti. «... Eysaning jesitige sürüş üçün xushpuraqliq buyumlarni sétiwaldi» — yaki «Eysaning jesitige sürüş üçün xushpuraqliq buyumlarni sétiwalghanidi». Bu ishqa qarighanda, ayallar uning ölümdin tirilidighanliqini héch oylap baqmighanidi! ■ **16:1** Mat. 28:1; Luqa 24:1; Yuh. 20:1. □ **16:2** «heptining birinchi küni» — yeni yekshenbe küni. ■ **16:5** Mat. 28:2; Yuh. 20:12. ■ **16:6** Mat. 28:5; Luqa 24:5.

□ **16:7** «..béringlar, uning muxlisirigha we Pétrusqa: «U Galiliyege silerdin awwal baridiken; u silerge éytqinidek, siler uni shu yerde köridikensiler» denglar» — Markus biwasite démgini bilen hemmimiz bu sözligüchi «yash adem»ni perishte dep bilimiz (5-ayetni körüng). ■ **16:7** Mat. 26:32; 28:10; Mar. 14:28; Ros. 1:3; 13:31; 1Kor. 15:5. □ **16:8** «héchkimge héchnémini éytmidi» — menisi, belkim muxlisiridin bashqa héchkimge éytmidi (mesilen, «Mat.» 28:8, 10ni körüng). ■ **16:8** Mat. 28:8; Luqa 24:9; Yuh. 20:18.

- 9 Eysa heptining birinchi küni tang seherde tirilgandin kéyin, awwal Magdalliq Meryemge köründi. U eslide uningdin yette jinni heydiwetkenidi. □ ■
- 10 Meryem chiqip, matem tutup yighliship turghan, burun uning bilen bille bolghanlarga xewer berdi.
- 11 Uning tirik ikenlikini we Meryemge körün'genlikini anglighanda, ular ishenmidi.

Eysaning ikki muxlisigha körünüshi

- 12 Bu ishlardin kéyin, u ularning ichidiki yézigha kétiwatqan ikkiylen'ge bashqa siyaqta köründi. ■
- 13 Bularmu qalghanlarning yénigha qaytip, ulargha xewer qilghan bolsimu, lékin ular bularghimu ishenmidi.

Eysaning on bir muxlisigha körünüshi

Mat. 28:16-20; Luqa 24:36-49; Yh. 20:19-23; Ros. 1:6-8

- 14 Andin on bireylen dastixanda olturup ghizaliniwatqanda, u ulargha köründi we ularning étiqadsizliqi we tash yürekliki üçün ularni tenbih bérip eyiblid; chünki ular ózining tirilginini körgenlerge ishenmigenidi. ■
- 15 U ulargha mundaq dédi:
— Pütkül jahan'gha bérip, yaritilghuchilarning herbirige xush xewerni jakarlanglar. ■
- 16 Étiqad qilip, chömüldürüşni qobul qilghanlar qutquzulidu. Étiqad qilmighanlar bolsa gunahqa békitilidu. ■
- 17 Étiqad qilghanlarning izlirigha mushundaq möjizilik alametler egiship hemrah bolidu: — ular Méning namim bilen jinlarni heydiwétidu; ular yéngi tillarda sözleydu, □ ■
- 18 ular yilanlarni qollirida tutidu, herqandaq zeherlik nersini ichsimu, ulargha zerer yetküzmeidu; qollirini bimarlarga tegküzüp qoysa, késelliri saqiyp kétidu. □ ■

Eysaning asman'gha kütürülüshi

Luqa 24:50-53; Ros. 1:9-11

- 16:9 «Eysa heptining birinchi küni tang seherde tirilgandin kéyin, awwal magdalliq Meryemge köründi. U eslide uningdin yette jinni heydiwetkenidi...» — 9-20-ayetler ikki qedimiy köchürmidin bashqa, hemme köchürmilerdin tépilidu. Biz ularning «Markus»ning heqiqiy bir qismi ikenlikige héch gumanimiz yoq; biraq mushu yerde sehpe cheklimisidin toluq ispat keltürelmeymiz. In'glizche bilidighan oqurmenlerning «Dén Burgon»ning ««Markus»ning axirqi on ikki ayetliri» dégen kitabini Internéttin tapalaydighanliqigha ishinimiz. ■ 16:9 Luqa 8:2; Yuh. 20:14,16. ■ 16:12 Luqa 24:13. ■ 16:14 Luqa 24:36; Yuh. 20:19; 1Kor. 15:5. ■ 16:15 Mat. 28:19; Yuh. 15:16. ■ 16:16 Yuh. 3:18; 12:48. □ 16:17 «yéngi tillar» — démek özi ögenmigen tillar. «Ros.» 2:4-11ni, «1Kor.» 12-, 14-babni we munasiwetlik izahatlarni körüng. ■ 16:17 Luqa 10:17; Ros. 2:4; 5:16; 8:7; 10:46; 16:18; 19:6,12. □ 16:18 «ular yilanlarni qollirida tutidu...» — mesilen, «Ros.» 28:3-6ni körüng. «Étiqad qilghanlarning izlirigha mushundaq möjizilik alametler egiship hemrah bolidu... .. qollirini bimarlarga tegküzüp qoysa, késelliri saqiyp kétidu» — éniqi, étiqad qilghuchilar üçün «møjizilik alametler» Mesihke iman-ishench keltürgendin kéyinla kélidu («mushundaq möjizilik alametler egiship hemrah bolidu» (17-ayet)). «Alametlerni körsem, andin ishinimen» dégüchiler herdaim köp, elwette. ■ 16:18 Luqa 10:19; Ros. 28:5, 8.

¹⁹ Shunga Reb ulargha bu sözlerni qilip bolghandin keyin, asman'gha kôtürüldi, Xudaning ong yénida olturdi. □ ■

²⁰ Muxlislar chiqip, her yerge berip xush xewerni jakarlap yürdi. Reb ular bilen teng ishlep, söz-kalamigha hemrah bolup egeshken möjizilik alametler bilen uningha ispat berdi. □ ■

□ **16:19** «Shunga **Reb ulargha bu sözlerni qilip bolghandin keyin, asman'gha kôtürüldi, Xudaning ong yénida olturdi**» — «shunga» — Reb wede qilghan «møjizilik alametler» peqet Muqeddes Roh arqiliq bolatti; u ershke kôtürülmigen bolsa, Muqeddes Roh kélelmeytti. **Shunga** (Öz söz-kalamini isshpatlaydighan möjizilik alametlerni mumkin qilish üçün) u ershke kôtürülmise bolmaytti. ■ **16:19** Luqa 24:50,51; Ros. 1:9. □ **16:20** «**Reb ular bilen teng ishlep...**» — bezi kona köchürmilerde «Reb Eysa ular bilen teng ishlep...» déyilidu. ■ **16:20** Ros. 1:2; 14:3; 1Tim. 3:16; Ibr. 2:4.

Luqa

«Luqa bayan xilghan xush xewer» Muqeddime

1 Gerche nurghun ademler arimizda mutleq ishenchlik dep qaralghan ishlarni toplap yézishqa kirishken bolsimu, □

2 (xuddi söz-kalamgha bashtin-axir öz közi bilen guwahchi bolghanlar, shundaqla uni saqlap yetküzgüchilerning bizge amanet qilghan bayanliridek), □

3 menmu barliq ishlarni bashtin tepsiliy tekshürüp éniqlighandin kéyin, i hörmetlik Téofilus janabliri, silige bu ishlarni tertipi boyiche yézishni layiq taptim. □

4 Buningdin meqset, sili qobul qilghan telimlarning mutleq heqiqet ikenlikige jezm qilishliri üçündür.

Yehya peyghemberning tughulushidin béshare

5 Yehudiye ölkisige padishah bolghan Hérod seltenet qilghan künliride, «Abiya» kahinliq nöwitidin bir kahin bar bolup, ismi Zekeriya idi. Uning ayalimu Harunning ewladidin bolup, ismi Élizabit idi. □ ■

□ 1:1 «nurghun ademler arimizda mutleq ishenchlik dep qaralghan ishlarni toplap yézishqa kirishken bolsimu,...» — «arimizda» — démek Eysa Mesihke egeshkenler arisida. «Arimizda mutleq ishenchlik dep qaralghan ishlar» dégenlikning bashqa birxil terjimisi: «Arimizda (toluq) emelge ashurulghan ishlar». Ikkila terjimisi oxshashla Eysa Mesihge munasiwetlik ishlarni körsitidu, elwette.

□ 1:2 «söz-kalam» — mushu yerde Eysa Mesihning özi, shundaqla uning tapshurghan barliq telimini körsitidu. «saqlap yetküzgüchiler» — yaki «ghojidar» dégenning mushu yerde alahide menisi bar. Ular Eysa Mesihning qilghan sözliri we paaliyetlirige bolghan öz guwahchiliqini aghzaki tarixlarga aylاندurdi, shundaqla uni bashqilargha yadlitip tapshurdi. Mushu «saqlap yetküzgüchiler» barliq étiqadchilarning jamaitining xizmitide bolup «kalam-soz»ning tarixlirini saqlash üçün mes'ul bolghan «amanetchiler» idi. Shuning bilen beziliri bu aghzaki tarixlarni yézishqa kirishkenidi. Luqa bolsa bu tarixlarni (1) tekshürüp éniqlighan (2) andin ularni mutleq ishenchlik dep ispatlighan ehwalda bularni tertip boyiche xatiriligendi. □ 1:3 «menmu barliq ishlarni bashtin tepsiliy tekshürüp éniqlighandin kéyin...» — «bashtin» dégen bu söz grék tilida mushu yerde ikki bisliq söz bolup, uning asasiq menisi: Luqa «bayan»ida xatiriligén barliq weqelerni u peqet **öz közi bilen körgén guwahchilarning** aghzidin anglap xatiriligén; «bashtin» yene qoshumche: «yüqiridin», «ershtin» dégenni bildüridu; démek, Luqa bu xatirini yézishqa ershtin bolghan türkte bar idi. Bashqiche éytqanda, u uni Muqeddes Rohning yolyoruqi we ilhami astida yazghan. «Téofilus» —Munu kishining salahiyiti toghruluq injildiki «kirish söz»imizin körüng. Menisi «Xudani söygüchi». □ 1:5 ««Abiya» kahinliq nöwitidin bir kahin bar bolup, ismi Zekeriya idi — «Abiya» kahinliq nöwiti» «1Tar.» 24:10de, kahinlarning jemetining ibadetxanidiki «dijorniliq» tizimlikini körsitidu. Kahinlarning (hemmisi Harunning ewladliri) yilliq xizmiti 24 nöwetke bölünetti. «kahinliq jemeti»dikilerning herbirige ibadetxanida ishleshke on besh kün nöwet kéletti. «Abiya» nöwiti» bu yigirme töt nöwetin biri idi. Miladiye birinchi esirde, kahinlarning sanlirigha asasen, herbir kahin ömrinde «muqeddes jay»da xushbuy sélishtin ibaret imtiyazliq xizmetke birla qétim muyesser bolushi mumkin idi. «Uning ayalimu Harunning ewladidin bolup...» — Musa peyghemberning akisi «Harun» birinchi «bash kahin» idi; kéyin uning barliq erkek ewladliri kahinliq xizmitide bolushqa muyesser idi. ■ 1:5 1Tar. 24:10.

6 Ular ikkisi Xudaning alidida heqqaniy kishiler bolup, Perwerdigarning pütün emr-belgilimiliri boyiche eyibsiz mangatti. □

7 Emma Élizabit tughmas bolghachqa, ular perzent körmigenidi. Uning üstige ular ikkisi xélila yashinip qalghanidi. □

8 U öz türkümidiki kahnlar arisida *ibadetxanida* nöwetchilik wezipisini Xuda aldida ada qiliwatqanda, ■

9 *shu chaghdiki* kahnliq aditi boyiche, ular Perwerdigarning «muqeddes jay»igha kirip xushbuy sélishqa muyeler bolushqa chek tashlighanda shundaq boldiki, chek uningha chiqti. ■

10 Emdi u xushbuy séliwatqan waqtida, jamaet tashqirida turup dua qilishiwatatti. □

11 Tuyuqsiz Perwerdigarning bir perishtisi uningha xushbuygahning ong teripide köründi.

12 Uni körgen Zekeriya hoduqup qorqunchqa chömüp ketti.

13 Biraq perishte uningha:

— Ey Zekeriya, qorqmighin! Chünki tiliking ijabet qilindi, ayaling Élizabit sanga bir oghul tughup béridu, sen uning ismini Yehya qoyghin. □ ■

14 U sanga shad-xuramliq élip kélidu, uning dunyagha kélishi bilen nurghun kishiler shadlinidu. ■

15 Chünki u Perwerdigarning neziride ulugh bolidu. U héchqandaq haraq-sharab ichmesliki kérek; hetta anisining qorsiqidiki waqtidin tartipmu Muqeddes Rohqa toldurulghan bolidu. ■

16 U Israillardin nurghunlirini Perwerdigar Xudasining yénigha qayturidu. ■

17 U *Rebning* aldida Iliyas peyghemberge xas bolghan roh we küch-qudrette bolup, atilarning qelblirini balilargha mayil qilip, itaetsizlerni heqqaniylarning aqilanilikige kirgüzüp, Reb üçün teyyarlan'ghan bir xelqni hazir qilish üçün uning aldida mangidu, — dédi. □ ■

□ 1:6 «Ular ikkisi Xudaning alidida heqqaniy kishiler bolup, Perwerdigarning pütün emr-belgilimiliri boyiche eyibsiz mangatti» — ularning «heqqaniy» we «eyibsiz» déyilgenliki ularni «gunahsiz» dégenlik emes. Tewrat qanuni boyiche kishiler öz gunahlirini tonup yétip, shundaqla Tewrat boyiche kérek bolghan gunahni tileydighan qurbanliqlarni sun'ghan bolsa, Xuda aldida eyibsiz dep hésablinatti. □ 1:7 «... Élizabit tughmas bolghachqa, ular perzent körmigenidi. Uning üstige ular ikkisi xélila yashinip qalghanidi» — mushu yerdin oqurmenlerge éniqki, Xudadin qorqidighan adem ayali tughmas bolsimu, némila bolmisun shu sewebtin ayali bilen hergiz ajrashmaydu. ■ 1:8 1Tar. 24 ■ 1:9 Mis. 30:7; Law. 16:17. □ 1:10 «Emdi u xushbuy séliwatqanda, jamaet tashqirida turup dua qilishiwatatti» — «muqeddes jay»gha kirip xushbuy sélish» wezipisi her küni etigende saet toqquzda we chüshütn keyin saet üçte, ikki qétimla ada qilinatti («Mis.» 30:7-8). □ 1:13 «ayaling Élizabit sanga bir oghul tughup béridu, sen uning ismini Yehya qoyghin» — «Yehya» ibranily we grék tillirida «Yuhanna» («Perwerdigarning shepqi») dégen menide) bilen ipadilini («Yehya» esli erebche söz idi). «Yehya» dégen isim oqurmenlerge mushu shekilde tonush bolghanliqı üçün uni mushu terjimide ishlettuq. ■ 1:13 Luqa 1:60. ■ 1:14 Luqa 1:58. ■ 1:15 Chöl. 6:1-8; Hak. 13:4. ■ 1:16 Mal. 3:24; Mat. 11:14. □ 1:17 «itaetsizlerni heqqaniylarning aqilanilikige kirgüzüp...» — «itaetsizler» Xudagha itaet qilmaydighanlar.«aqilanilikige» grék tilida «heqqaniylarning oylirigha». «U *Rebning* aldida Iliyas peyghemberge xas bolghan roh we küch-qudrette bolup.... *Reb* üçün teyyarlan'ghan bir xelqni hazir qilish üçün uning aldida mangidu...» — mushu yerde «Rebning aldida» grék tilida «uning aldida». Bu söz Tewrattiki «Yesh.» 40:1-11, «Mal.» 3:1 we 4:5-6ge asalan'ghan; bu ulugh bésharetler boyiche Reb Ózi yer yüzige kelmekchi bolidu; biraq uningdin awwal ewetilgen «aldin yürgüchi»si uning üçün bir xelqni (towigha keltürüp) teyyarlishi bilen yol teyyarlaydu. Bésharet qilin'ghan bu elchi Yehya özi idi, elwette. ■ 1:17 Mal. 3:23-24; Mat. 3:2; Mar. 9:12.

18 Zakeriya bolsa perishtidin: Menmu qérip qalghan, ayalimmu xéli yashinip qalghan tursa, bu ishni qandaq jezm qilalaymen? — dep soridi. ■

19 Perishte jawaben:

— Men Xudaning huzurida turghuchi Jebraïlmen. Sanga söz qilishqa, bu xush xewerni sanga yetküzüshke men ewetildim.

20 Waqit-saiti kelgende choqum emelge ashurulidighan bu sözlirimge ishenmigenliking tüpeylidin, bu ishlar emelge ashurulghan künigiche mana sen tiling tutulup, zuwan'gha kéelmeysen, — dédi.

21 Emdî jamaet Zakeriyani kütüp turatti; ular u muqeddes jayda néme üçün bunciwala hayal boldi, dep heyran qalghili turdi.

22 U chiqqanda ulargha gep qilalmidi; uning ulargha qol isharetlerini qilishidin, shundaqla zuwan sürelmigenlikidin ular uning muqeddes jayda birer alamet körünüşni körgenlikini chüshinip yetti.

23 Shundaq boldiki, uning *ibadetxanidiki* xizmet mudditi toshushi bilenla, u öyige qaytti.

24 Derweqe, birnechche kündin kéyin uning ayali Élizabit hamilidar boldi; u besh ayghiche tala-tüzge chiqmay:

25 «Emdî Perwerdigar méning halimgha nezirini chüshürüp, méni xalayıq arisida nomusqa qélishitin xalas qılıp, manga bu künlerde shunchilik shapaet körsetti» — dédi. ■

Eysaning dunyagha kélishidin bésharet

26-27 *Élizabit hamilidar bolup* alte ay bolghanda, perishte Jebraïl Xuda teripidin Galiliye ölkisidiki Nasaret dégen bir sheherge, pak bir qızning qéshigha ewetildi. Qız bolsa Dawut *padishahning* jemetidin bolghan Yüsüp isimlik bir kishige déyiship qoyulghanidi; qızning ismi bolsa Meryem idi. ■

28 Jebraïl uning aldigha kirip uninggha:

— Salam sanga, ey shepqetke muyesser bolghan qız! Perwerdigar sanga yardur! — dédi. □

29 U perishtini körgende, uning sözidin bek hodup ketti, könglide bundaq salam sözi zadı némini körsitidighandu, dep oylap qaldı.

30 Perishte uninggha:

— Ey Meryem, qorqmighin. Sen Xuda aldida shepqet tapqansen.

31 Mana, sen hamilidar bolup bir oghul tughisen, sen uning ismini Eysa dep goyisen. □ ■

32 U ulugh bolidu, Hemmidin Aliy Bolghuchining oghli dep atilidu; we Perwerdigar Xuda uninggha atisi Dawutning textini ata qilidu. □ ■

■ 1:18 Yar. 17:17. ■ 1:25 Yar. 30:23; Yesh. 4:1. ■ 1:26-27 Mat. 1:18. □ 1:28 «Ey shepqetke muyesser bolghan qız!» — bezi kona köchürmilerde: «Ey, qız-ayallar ichide bextliktursen!» dégen sözlernü qoshulidu. 42-ayetnimü körüng. □ 1:31 «sen uning ismini Eysa dep goyisen» — «Eysa» grék tilida «Yésus», ibraniy tilida «Yeshua», menisi «Qutquzhuchi Yah» yaki «Yah nijattur». Oqurmenlarning éside bolushi kérekki, «Yah» bolsa «Yahweh» (Perwerdigar)ning qisqartilmisidir.

«Mat.» 1:21nimü we uning izahitini körüng. ■ 1:31 Yesh. 7:14. □ 1:32 «Perwerdigar Xuda uninggha atisi Dawutning textini ata qilidu» — Tewrattiki köp bésharetlerde Qutquzhuchi-Mesih (1) Dawutning biwasite ewladi bolidu; (2) uning textige waris bolup awwal Israilgha, andin pütkül dunyagha padishah bolidu, dep éniq körsitilidu (mesilen «Zebur» 18-küy (bolupmu 43-ayet), 89:26-37, 132:11; «Yesh.» 9:6-7, 16:5, «Yer.» 23:5, «Am.» 9:11-12, «Dan.» 2:44, 7:13-14, 27, «Mik.» 5:2-4 qatarliqlar).

■ 1:32 2Sam. 7:12; Zeb. 132:11; Yesh. 9:6; 54:5.

33 U Yaqupning jemeti üstige menggü seltenet qilidu, uning padishahliqi tügimestur, — dédi. □ ■

34 Meryem emdi perishtidin: — Men téxi er kishige tegmigen tursam, bu ish qandaqmu mumkin bolsun? — dep soridi.

35 Perishte uninggha jawaben: — Muqeddes Roh séning wujudunggha chüshidu we Hemmidin Aliy Bolghuchining küch-qudriti sanga saye bolup yéqinlishidu. Shungga, sendin tughulidighan muqeddes *perzent* Xudaning Oghli dep atilidu. □

36 We mana, tughqining Élizabitmu yashinip qalghan bolsimu, oghulgha hamilidar boldi; tughmas déyilgüchining qorsaq kötürginige hazir alte ay bolup qaldi.

37 Chünki Xuda bilen héchqandaq ish mumkin bolmay qalmaydu, — dédi. ■

38 Meryem: — Mana Perwerdigarning dédikimen; manga sözüng boyiche bolsun, — dédi. Shuning bilen perishte uning yénidin ketti.

Meryemning Élizabitni yoqlishi

39 Meryem shu künlerde ornidin qopup aldirap Yehudiye taghliq rayonidiki bir sheherge bardı.

40 U Zekeriyaning öyige kirip, Élizabitqa salam berdi.

41 We shundaq boldiki, Élizabit Meryemning salimini anglighandila, qorsiqidiki bowaq oynaqlap ketti. Élizabit bolsa Muqeddes Rohqa toldurulup, yuqiri awaz bilen tentene qilip mundaq dédi:

— Qiz-ayallar ichide bextliktursen, qorsiqingdiki méwimu bextliktur! □

43 Manga shundaq *sherep* nedin keldikin, Rebbimning anisi bolghuchi méni yoqlap keldi!

44 Chünki mana, saliming quliqimgha kirgendila, qorsiqimdiki bowaq söyünüp oynaqlap ketti.

45 Ishen'gen qiz neqeder bextliktur; chünki uninggha Perwerdigar teripidin éytilghan söz jezmen emelge ashurulidu! □ ■

Meryem bésharet qilip Xudagha medhiye oquydu

46 Meryemmu xush bolup mundaq dédi: —

«Jénim Rebni ulughlaydu,

□ **1:33** «Yaqupning jemeti» — pütkül Israil xelqini körsitidu. ■ **1:33** 1Tar. 22:10; Zeb. 45:6; 89:36; Yer. 23:5; Dan. 7:14,27; Mik. 4:7; Ibr. 1:8. □ **1:35** «sendin tughulidighan muqeddes perzent Xudaning Oghli dep atilidu» — yaki «sendin tughulidighan perzent muqeddes, Xudaning Oghli dep atilidu». ■ **1:37** Ayup 42:2; Yer. 32:17; Zek. 8:6; Mat. 19:26; Luqa 18:27. □ **1:41**

«Qiz-ayallar ichide bextliktursen, qorsiqingdiki méwimu bextliktur!» — Élizabit Meryemge ibranij tilida sözligen, elwette. Bu ayettiki «bextlik» (grék tilida «makarios») dégen söz ibranij tilida «mubarek» dégen söz bilen ipadilen'gen bolushi kérek. Ibraniy tilida «mubarek»ning menisi: — (1) bextlik, (2) Xuda teripidin beriketlen'gen; (3) xelq teripidin bext tilen'gen we ulughlan'ghan. □ **1:45** «Ishen'gen qiz neqeder bextliktur; chünki uninggha Perwerdigar teripidin éytilghan söz jezmen emelge ashurulidu!» — bashqa birxil terjimisi: «Emdi «Perwerdigardin ewetilgen söz jezmen emelge ashurulidu» dep ishen'güchi neqeder bextliktur!». ■ **1:45** Luqa 11:28.

- 47 rohim Qutquzghuchim Xudadin shadlandi, □
 48 Chünki U dédikining miskin haligha nezer saldi;
 Chünki mana, shundin bashlap barliq dewrler méni bextlik dep ataydu;
 49 Chünki Qadir Bolghuchi men üçün ulugh ishlarni emelge ashurdi;
 Muqeddestur Uning nami.
 50 Uning rehim-shepqtiti dewrdin-dewrgiche Özidin qorqidighanlarning üstididir. ■
 51 U biliki bilen küch-quдрitini namayan qildi,
 U tekebburlarni könglidiki niyet-xiyalliri ichidila tarmar qildi. □ ■
 52 U küchlük hökümdarlarni textidin chüshürdi,
 Péqirlarni égiz kötürdi. ■
 53 U achlarni nazi-németler bilen toyundurdi,
 Lékin baylarni quruq qol qayturdi. ■
 54-55 U ata-bowilirimizgha éytqinidek,
 Yeni Ibrahim hem uning neslige menggü wede qilghinidek,
 U Öz rehim-shepqtitini éside tutup,
 Quli Israilgha yademege keldi. □ ■
 56 Meryem Élizabitning yénida üç aychе turup, öz öyige qaytti.

Yehya peyghemberning dunyagha kéliши

- 57 Élizabitning tughutining ay-küni toshup, bir oghul tughdi.
 58 Emdi uning qolum-qoshniliri we uruq-tughqanliri Perwerdigarning uninggha körsetken méhir-shepqtitini shunche ulghaytqanliqini anglap, uning bilen teng shadlandi. ■
 59 We shundaq boldiki, bowaq tughulup sekkiz kün bolghanda, xalayıq balining xetnisini qilghili keldi. Ular uninggha Zekeriya dep atisining ismini qoymaqchi bolushti. ■
 60 Lékin anisi jawaben:
 — Yaq! Ismi Yehya atalsun — dédi. ■
 61 Ular uninggha: — Biraq uruq-jemetingiz ichide bundaq isimdikiler yoqqu! — déyishti.
 62 Shuning bilen ular balining atisidin perzentingizge néme isim qoyushni xalaysiz, dep isharet bilen sorashti.

□ **1:47** «rohim ... Xudadin shadlandi» — eslide grék tilida «rohim ... Xudada shadlandi» — (1) Xuda tüpeylidin shadlan'ghanliqini; (2) Xuda bilen yéqin aqaqide bolup shadlan'ghanliqini körsitidu. Oqurmen 46- we 47-ayettin insanning «jan» we «roh» arisida bolghan munasiwetni köreleydu — Xudaning ishliri insanning rohida bashlinidu we kéyin «jéni»da (démeq, insanning oyliri we héssiyatlırida) toluqlinidu. «Rimliqlargha»diki kirish sözimizde «roh» we «jan» toghruluq körüng. ■ **1:50** Mis. 20:6.

□ **1:51** «U tekebburlarni könglidiki niyet-xiyalliri ichidila tarmar qildi» — bashqa birxil terjimisi: «U könglidiki oy-xiyallirida tekebburliship ketkenlerni tarmar qildi». ■ **1:51** Zeb. 33:10; Yesh. 51:9; 52:10; 1Pét. 5:5. ■ **1:52** 1Sam. 2:8; Zeb. 113:6. ■ **1:53** Zeb. 34:9-10

□ **1:54-55** «U Öz rehim-shepqtitini éside tutup, ...» — «(Xudaning) Öz rehim-shepqtiti» mushu yerde belkim Tewrattiki «Perwerdigarning özgermes muhebbiti» dégen ibarining menisi bilen oxshastur. Bu ibare Xuda Israilning ata-bowilirigha qilghan barliq shapaetlik wedilirini öz ichige alidu (yuqiriqi sözni körüng). «... Quli Israilgha yademege keldi» — «Israil» mushu yerde Israil xelqini körsitidu. ■ **1:54-55** Yesh. 30:18; 41:9; 54:5; Yer. 31:2,20; Yar. 17:19; 22:18; Zeb. 132:11. ■ **1:58** Luqa 1:14. ■ **1:59** Yar. 17:12; Law. 12:3. ■ **1:60** Luqa 1:13.

⁶³ U bir parche *mom* taxtayni ekilishni telep qilip: «Uning ismi Yehyadur» dep yazdi. Hemmeylen intayin heyran qélishi. □

⁶⁴ Shuan uning aghzi échildi, uning tili yéshilip, zuwan'gha keldi we shuning bilen Xudagha teshekkür-medhiye éytti.

⁶⁵ Ularning öpchürisidikilerning hemmisini qorqunch basti; Yehudiye taghliq rayonlirida bu ishlarning hemmisi el aghzida pur ketti.

⁶⁶ Bu ishlardin xewer tapquchilarning hemmisi ularni könglige püküp: «Bu bala zadi qandaq adem bolar?» déyishti. Chünki Perwerdigarning qoli derweqe uninggha yar idi.

Zekeriyaning nijat-qutquzulush heqqidiki béshariti

⁶⁷ Shu chaghda balining atisi Zekeriya Muqeddes Rohqa toldurulup, wehiy-bésharetni yetküzüp, mundaq dédi: —

⁶⁸ «Israilling Xudasi Perwerdigargha teshekkür-medhiye oqulsun!

Chünki U Öz xelqini yoqlap, ulardin xewer élip, bedel tölep ularni hör qildi. □

⁶⁹⁻⁷¹ U qedimdin béri muqeddes peyghemberlirining aghzi arqiliq wede qilghinidek,

Quli bolghan Dawutning jemeti ichidin biz üçün bir nijat münggüzini östürüp turghuzdi;

Bu zat bizni düşmenlirimizdin we bizni öch köridighanlarning qolidin qutquzghuchi nijattur. □ ■

⁷²⁻⁷⁵ U shu yol bilen ata-bowilirimizgha iltipat eylep,

Muqeddes ehdisini emelge ashurush üçün,

Yeni atimiz Ibrahimgha bolghan qesimini éside tutup,

Bizni düşmenlirining qolidin azad qilip,

Barliq künlirimizde héchkimdin qorqmay, Öz aldida ixlasmelik we heqqaniylik bilen,

Xizmet-ibaditide bolidighan qildi. □ ■

⁷⁶ Emdi sen, i balam,

□ **1:63** «Uning ismi Yehyadur» — grék tilida we ibranij tilida «Uning ismi Yuhannadur». □ **1:68** «

Xuda Öz xelqini yoqlap, ulardin xewer élip,...» — «yoqlap, ulardin xewer élish» dégen ibare grék tilida «yoqlash» dégen birla söz bilen ipadilinidu. Tewrat we Injilda «Xudaning yoqlishi» uning insanlargha yéqin kélip ulardin xewer élishini öz ichige alidu. «U **Xuda** bedel tölöp ularni , **yeni Öz xelqini** hör qildi» — bu sözler éytilghan waqit Yehudij xelqi Rim impériyesining mustemlikisi yaki ulargha béqindi idi. «hör bolush» mushu yerde rohiy erkinlikni körsitidu. Roshenki, Xudaning neziride muhim bolghini el-yurtning «musteqilliqi» emes, belki herbirimizning gunahimizdin azad bolushidin ibaretur. □ **1:69-71** «qedimdin béri...» — grék tilida «ezeldin béri...». «**Quli bolghan Dawutning jemeti ichidin biz üçün bir nijat münggüzini östürüp turghuzdi...**» — «münggüz» bolsa melum elning yaki ademning shan-sheripini, küch-qudrimini bildüridu. Mushu yerde bu «münggüz» Israillni (gunahliridin) qutquzup ularni shan-shereplik bir xelq qilidu; sözning Dawutning ewladi bolghan Qutquzghuchi-Mesihni körsetenlikide guman yoq. «**Bu zat bizni düşmenlirimizdin we bizni öch köridighanlarning qolidin qutquzghuchi nijattur**» — «bu zat» grék tilida «u» déyilip, mushu yerde yuqirida tilgha élin'ghan «münggüz», yeni Qutquzghuchi-Mesihni körsitidu. ■ **1:69-71** Zeb. 132:17; Zeb. 72:1-14; Yesh. 40:10; Yer. 23:6; 30:10; Dan. 9:27. □ **1:72-75** «U... **muqeddes ehdisini emelge ashurush üçün, yeni atimiz Ibrahimgha bolghan qesimini éside tutup, bizni düşmenlirining qolidin azad qilip, barliq künlirimizde héchkimdin qorqmay, Öz aldida ixlasmelik we heqqaniylik bilen, xizmet-ibaditide bolidighan qildi**» — qaytilaymizki, bu barliq ishlarda:

(1) Xuda Ibrahim we peyghemberlerge nijat toghruluq köp wedilerni qilghan; (2) U bu wedilerge asasen, ularni emelge ashurush üçün Mesihini ewetidu. Hemme ishlar 69-ayette tilgha élin'ghan «nijat münggüzini», yeni Qutquzghuchi-Mesih arqiliqla bolidu. ■ **1:72-75** Yar. 22:16; Zeb. 105:9; Yer. 31:33; Ibr. 6:13,17; Ibr. 9:14; 1Pét. 1:15.

Hemmidin Aliy Bolghuchining peyghembiri dep atilisen;
 Chünki sen Rebning yollirini teyyarlash üçün Uning aldida mangisen. □ ■
 77 Wezipeng uning xelqige gunahlrining kechürüm qilinishi arqiliq bo-
 lidighan nijatning xewirini bildürüshtür; ■
 78-79 Chünki Xudayimizning ichi-baghridin urghup chiqqan shepqetler we-
 jidin,
 Qarangghuluq we ölüm kölenggisi ichide olturghanlarni yorutush üçün,
 Putlirimizni amanliq yoligha bashlash üçün,
 Ershtin tang shepiqi üstimizge chühshüp yoqlidi. □ ■

80 Bala bolsa ösüp, rohta küchlendürüldi. U Israil jamaitining aldida namayan
 qilin'ghuche chöllerde yashap keldi. □ ■

2

Eysaning dunyagha kélishi

Mat. 1:18-25

1 Emdi shu künlerde, *Rim impérotori* Qeyser Awghustustin barliq xelqtin baj
 élish üçün ularning royxéti tizimlansun dep perman chüshti. □

2 Tunji qétimliq bu nopus tizimlash Kiriniyus Suriye ölkisini idare qilib
 turghan waqtida élip bérilghanidi. □

3 Shuning bilen hemme adem nopusqa tizimlinish üçün öz yurtlirigha
 qaytish kérek boldi.

4 Yüsüpmu Dawut *padishahning* jemetidin bolghachqa, shundaqla uning
 biwasite ewladi bolghachqa, Galiliye ölkisidiki Nasaret shehiridin ayrilip,
 Yehudiye ölkisidiki, Dawutning yurti Beyt-Lehem dégen sheherge ketti. □ ■

5 Nopusqa tizimlinish üçün layiqi, bolghusi ayali Meryemmu bille bardi.
 Meryem hamilidar bolup, qorsiqi xélila yoghinap qalghanidi.

6 We shundaq boldiki, ular Beyt-Lehemde turghan waqtida Meryemning
 tughutining ay-küni toshup qaldi.

7 Biraq sarayda ulargha orun bolmighachqa, Meryem shu yerde tunji oghlini
 tughqanda uni zakilap, éghildiki oqurgha yatquzdi. □ ■

□ 1:76 «...sen Rebning yollirini teyyarlash üçün uning aldida mangisen» — grék tilida «sen
 Rebning yollirini teyyarlash üçün Uning yüzi aldidamangisen». ■ 1:76 Luqa 1:17; Mal. 3:23.

■ 1:77 Luqa 3:3. □ 1:78-79 «Xudayimizning ichi-baghridin urghup chiqqan shepqetler
 wejidin, qarangghuluq we ölüm kölenggisi ichide olturghanlarni yorutush üçün...» — «Yesh.»
 9:1-2, 42:7 49:9-10ni körüng. «Ershtin tang shepiqi üstimizge chühshüp yoqlidi» — «Tang shepiqi» bolsa
 yene qutuzghuchi-Mesihning özi körsitidu, elwette. ■ 1:78-79 Yesh. 9:1; 42:7; 43:8; 49:9; 60:1.

□ 1:80 «bala bolsa ösüp, rohta küchlendürüldi» — «roh» mushu yerde Yehyaning öz rohini
 körsitidu. ■ 1:80 Luqa 2:40. □ 2:1 «Qeyser Awghustus» — «Qeyser» Rim impérotorlirining umumiy
 unvani. «Qeyser Awghustus» bolsa Rim impériyesi üstidin miladiyedin ilgiriki 27-yilidin miladiye
 14-yilighiche seltenet qildi. □ 2:2 «Tunji qétimliq bu nopus tizimlash Kiriniyus Suriye ölkisini

idare qilib turghan waqtida élip bérilghanidi» — bashqa birxl terjimisi «Bu royxet Kiriniyusning
 Suriye ölkisige hökümranlıq qilib turghan waqtidiki tunji qétimliq nopus tizimlash idi». □ 2:4

«Dawut padishahning jemetidin bolghachqa, shundaqla uning biwasite ewladi bolghachqa...»
 — demek, Yüsüpnig Dawutning textige warisliq qilghudek ewladliridin ikenlikini körsetse kérek.

«Dawutning yurti Beyt-Lehem dégen sheher» — «sheher» déyilgini bilen Beyt-Lehem intayin kichik
 bir yurt idi; u Yérusalémdin on ikki kilométr yiraqliqta. ■ 2:4 1Sam. 16; Mik. 5:1; Mat. 1:1; Yuh.
 7:42. □ 2:7 «Meryem shu yerde tunji oghlini tughqanda ...» — Eysa Mesih qachan tughuldi?

«Qoshumche söz»imizde bu ish toghruluq toxtilimiz. ■ 2:7 Mat. 1:25.

Perishtilarning padichilargha körünüshi

8 Shu yerning etrapidiki bezi padichilar dalada turatti; ular kéchiche tünep, padisigha qaraytti.

9 We mana, Perwerdigarning bir perishtisi ularning aldida turatti; Perwerdigarning parlaq sheripi ularning etrapini yorutuwetti. Ular intayin bek qorqup ketti.

10 Biraq perishte ulargha:

— Qorqmanglar! Chünki mana, pütün xelqqe xushalliq bolidighan bir xush xewerni silerge élan qilimen.

11 Chünki бүгүн Dawutning shehiride siler üçün bir Qutquzghuchi tughuldi. U — Reb Mesihdur!

12 *Uni tépishinglar üçün* shu alamet boliduki, bowaqni zakilan'ghan halda bir oqurda yatqan pétide tapisiler, — dédi. □

13 Birdinla, perishtining etrapida zor bir top samawi qoshundikiler peyda bolup, Xudani medhiyilep: □ ■

14 «Ershielada Xudagha shan-sherepler bolghay!

Yer yüzide bolsa u söyünidighan bendilirige aram-xatirjemlik bolsun!» déyishti. □ ■

15 Perishtiler ulardin ayrilip asman'gha chiqip kétiwidi, padichilar bir-birige: — Beyt-Lehemge yol élip, Perwerdigar bizge uqturghan, emelge ashurghan bu ishni körüp kéyleyi, — déyishti.

16 Shuning bilen ular aldirap sheherge bérip, Meryem bilen Yüsüpni we oqurda yatqan bowaqni izdep tapti.

17 Padichilar *bowaqni* körgendin kéyin, özlirige uning heqqide éytilghan sözlerni keng tarqitiwetti.

18 Buni anglighanlarning hemmisi padichilarning dégenlirige intayin heyran qélishiti.

19 Meryem bolsa bu ishlarning hemmisini könglige püküp, chongqur oylinip yüretti.

20 Padichilar körgen we anglighanlirining hemmisi üçün Xudani ulughlap, medhiye oqushqan péti qaytishti; barliq ishlar del ulargha xewerlendürülgendek bolup chiqqanidi.

Yüsüp we Meryemning Eysani Xudagha atishi

21 Bowaqni xetne qilish waqti, yeni sekkizinchi küni toshqanda, uninggha Eysa dep isim qoyuldi. Perishte bu isimni u téxi anisining baliyatqusida apiride bolmayla qoyghanidi. ■

22 Emdi Musa *peyghemberge* chüshürülgen qanun boyiche Yüsüp bilen Meryemning paklinish waqti toshqanda ular balini Perwerdigargha atap tapshurush üçün Yérusalémgha élip bardı □ ■

□ 2:12 «bowaqni zakilan'ghan halda bir oqurda yatqan pétide tapisiler» — bashqa birxil terjimisi: «bir oqurda yatqan, zakilan'ghan bir bowaqni tapisiler». □ 2:13 «samawi qoshundikiler» — perishtiler. ■ 2:13 Dan. 7:10; Weh. 5:11. □ 2:14 «Yer yüzide bolsa u söyünidighan bendilirige aram-xatirjemlik bolsun!» — bashqa birxil terjimisi: «Yer yüzide insanlarga amanliq, shapaet bolsun!» ■ 2:14 Yesh. 57:19; Ef. 2:17. ■ 2:21 Yar. 17:12; Law. 12:3; Mat. 1:21; Luqa 1:31; Yuh. 7:22. □ 2:22 «Yüsüp bilen Meryemning paklinish waqti toshqanda...» — grék tilida «ularning paklinish waqti toshqanda...». Meryemning qiriqi toshqanda, özi we melum ehwalda Yüsüp ikkisi Tewrat qanuni boyiche «paklinish»i kérek bolatti («Law.» 12:2-4, «Mis.» 13:2ni körüng. ■ 2:22

Law. 12:6.

23 (Perwerdigarning Tewrat qanunida: «Barliq tunji oghul Perwerdigargha muqaddes mensup atilishi kérek» dep yézilghinidek) □ ■

24 we shundaqla Perwerdigarning Tewrat qanunida déyilgini boyiche, bir jüp paxtek yaki ikki kepter bachkisini qurbanliqqa sunush kérek idi. □ ■

25 We mana shu chaghlarda, Yérusalémda Siméon isimlik bir kishi turatti. U hem heqqaniy we ixlasmen adem bolup, «Israilgha Teselli Bergüchi»ni intizarliq bilen kütkenidi. Muqaddes Roh uning wujudigha yar idi. □

26 U Muqaddes Rohtin kelgen wehiydin özining Perwerdigarning Mesihini körmigüche ölüm körmeydighanliqini bilgenidi.

27 U Muqaddes Rohning bashlishi bilen ibadetxanining *hoylilirigha* kirdi; ata-anisi Tewratta békitilgen adetni béjirish üçün bowaq Eysani kôtürüp kirgende,

28 Siméon bowaqni quchiqigha élip, Xudagha teshekkür-medhiye oqup mundaq dédi: —

29 «Emdi, i Igem, hazir sözüng boyiche qulungning bu alemdin xatirjemlik bilen kétishige yol qoyghaysen; □ ■

30 Chünki öz közüm Séning nijatingni kördi. ■

31 Uni barliq xelqler aldida hazirlighansen; □ ■

32 U ellerge wehiy bolidighan nur,

We xelqing Israilning shan-sheripidur!» □ ■

33 Balining ata-anisi bala heqqide éytilghanlirigha intayin heyran qélishiti.

34 Siméon ulargha bext tilep, apisi Meryemge mundaq dédi:

— Mana! Bu bala Israildiki nurghun kishilerning yiqilishi we nurghun kishilerning kôtürülüshi üçün teyinlendi, shundaqla kishiler qarshi chiqip haqaretleydighan, *Xudaning* bésharetlik alamati bolidu. ■

35 Shuning bilen nurghun kishilerning könglidiki gherezliri ashkarilididu — we bir qilichmu séning könglünge sanjilidu! □

36 Shu yerde Ashir qebilisidin bolghan Fanuilning qizi Anna isimlik xéli yashan'ghan bir ayal peyghembermu bar idi. U qiz waqtida erge tegkendin

□ 2:23 «Barliq tunji oghul» — grék tilida «barliq baliyatquni (tunji) achqan bala». ««Barliq tunji oghul Perwerdigargha muqaddes mensup atilishi kérek» dep yézilghinidek...» — bu muqaddes qanundiki emrlar «Mis.» 22:29, 34:19, «Law.» 12:1-8, «Chöl.» 3:44-47ni körüng. ■ 2:23 Mis. 13:2,12; Chöl. 3:13; 8:16,17. □ 2:24 «Perwerdigarning Tewrat qanunida déyilgini boyiche,

bir jüp paxtek yaki ikki kepter bachkisini qurbanliqqa sunush kérek» — Tewrat qanuni boyiche, ayalning tughuttin kéyin tazilinishi üçün (namrat bolsa) mushundaq kepter qurbanliqini (Yérusalémdiki) ibadetxanigha apirip, soyup sunush üçün mes'ul kahn'gha tapshurushi kérek idi. ■ 2:24 Law. 12:8. □ 2:25 «Israilgha Teselli Bergüchi» — Mesihni körsitidu. □ 2:29 «Emdi, i Igem,

hazir sözüng boyiche qulungning bu alemdin xatirjemlik bilen kétishige yol qoyghaysen...» — Siméon özining ömürwayet teqezza bolghinini (yeni Xuda Öz sözide turup, ewetken Mesihini) körgendin kéyin dunyadin kétishke razi bolidu. ■ 2:29 Yar. 46:30. ■ 2:30 Zeb. 98:2-3; Yesh. 52:10. □ 2:31 «Uni barliq xelqler aldida hazirlighansen...» — «U» — Xudaning nijati, yeni Mesih. ■ 2:31 Ros. 28:28. □ 2:32 «yat eller» — mushu yerde Yehudiy emeslerni körsitidu. Shu chaghdá yat ellerning hemmisi dégüdek heqiqiy Xudani tonumay, butlarga choqun'ghan, elwette. ■ 2:32 Yesh. 42:6;

49:6; Ros. 13:47. ■ 2:34 Yesh. 8:14; Rim. 9:32; 1Pét. 2:8. □ 2:35 «... we bir qilichmu séning könglünge sanjilidu!» — grék tilida «qilich» mushu yerde yoghan, ikki bisliq birxil qilichni körsitidu. Meryemning könglige sanjighan ishlar oghlining Israil teripidin ret qilinip, azab-oqubet tartquzulup öltürülginidin bolghan derd-elemni körsitidu.

kéyin uning bilan yette yil bille yashap, □

³⁷ andin seksen töt yil tul turghan idi. U ibadetxana hoyliliridin chiqmay, kéche-kündüz roza tutushlar we dualar bilan Xudagha ibadet qilatti. □ ■

³⁸ U del shu peyitte yétip kélip Perwerdigargha teshekkür éytti, hemde Yérusalémde nijat-hörlükni kütüwatqan barliq xalayıqqa bala toghrisida söz qildi. □

³⁹ Yüsüp bilen Meryem Tewratta békitilgen barliq ishlarni ada qilghandin kéyin, Galiliyege, öz shehiri Nasaretke qaytti.

⁴⁰ Bala bolsa ösüp, dana-aqılanilik bilen tolup, rohta küchlendürüldi, Xudaning méhir-shepqitimu uning üstide idi. □ ■

Yash Eysa ibadetxanida

⁴¹ Uning ata-anisi her yili «ötüp kétish héyti»da Yérusalémgha baratti. ■

⁴² Eysa on ikki yashqa kirgen yili, ular uni élip, héytning aditi boyiche yene chiqip bardı.

⁴³ Héyt künlirini ötküzgendin kéyin, ular öyige qarap kétiwatqanda, bala Eysa Yérusalémde qaldi. Ata-anisining bu ishtin xewiri yoq idi,

⁴⁴ belki uni seperdash-hemrahliri bilan bille kéliwatidu, dep oylap, bir kün yol yürdi. Andin ular uni uruq-tughqanlari we dost-buraderliri arisidin izdeshke bashlıdı;

⁴⁵ izdep tapalmay, ular keynige yénip Yérusalémgha bérıp yene izdidi.

⁴⁶ We shundaq boldiki, üçinchi küni ular uni ibadetxana hoylisida Tewrat ustazlirining arisida olturup, ularning telimlirini anglawatqan hem ulardin soal sorawatqanning üstide taptı. □

⁴⁷ Uning sözlirini anglighanlarning hemmisi uning chüshenchisige we bergen jawablırigha intayin heyran qélishti. ■

⁴⁸ Ata-anisi uni körüp nahayiti heyranuhes bolushti, uning anisi uninggha: — Way balam! Némishqa bizge shundaq muamile qilding? Atang ikkimiz parakende bolup séni izdep kelduq! — dédi.

⁴⁹ U ulargha: — Némishqa méni izdidinglar? Ejeba, méning Atamning ishlirida bolushum kéreklikimni bilmemtinglar? — dédi. □

⁵⁰ Lékin ular uning ulargha éytqinini chüshenmidi. ■

⁵¹ Andin u ular bilen Nasaretke qaytti we ularning gépige izchil boysunatti. Lékin anisi bu ishlarning hemmisini könglige püküp qoydı.

□ 2:36 «Ashir qebilisidin bolghan Fanuilning qizi Anna isimlik xéli yashan'ghan bir ayal peyghember...» — grék tilida «Anna» ibraniy tilida «Hannah» déyilgen. □ 2:37 «andin seksen töt yil tul turghan idi...» — yaki «u tul qalghanidi. U seksen töt yashqa kirgen bolup...». ■ 2:37

1Sam. 1:22. □ 2:38 «nijat-hörlükni kütüwatqan barliq xalayıq» — mushu yerde «nijat-hörlük» Xudaning bedel tölep, gunahlardin xalas qilghan rohiy azadlıqini körsitidu. □ 2:40 «bala bolsa ösüp, dana-aqılanilik bilen tolup, rohta küchlendürüldi» — «roh» mushu yerde Eysaning öz

(insaniy) rohinı körsitidu. ■ 2:40 Luqa 1:80. ■ 2:41 Mis. 23:15,17; Law. 23:5; Qan. 16:1.

□ 2:46 «üchinchi küni ular uni ibadetxana hoylisida Tewrat ustazlirining arisida .. taptı» — «üchinchi küni» grék tilida «üch künden kéyin». Buning menisi belkim Yérusalémdin ayrılıp öyge qarap méngishqa bir kün, Yérusalémgha qaytishqa bir kün, andin Yérusalémde turup izdeshke bir kün ketkenidi, dégendek bolushi mumkin. ■ 2:47 Mat. 7:28; Mar. 1:22; Luqa 4:22,32; Yuh. 7:15. □ 2:49

«Ejeba, méning Atamning ishlirida bolushum kéreklikimni bilmemtinglar?» — Yehudiylarning en'enisı we közqarishi boyiche, bala on ikki yashqa kirgende: (1) toluq Tewrat qanunigha emel qilishqa mes'uliyiti bolıdu; (2) atisining ish-xizmitige shérik bolıdu. Mushu yerde bashqa birxil terjimisi «Atamning öyide bolushum kéreklikim...». ■ 2:50 Luqa 9:45; 18:34.

⁵² Shundaq qilip, Eysa aqilanilik-danaliqta we qamette yétilip, Xuda we kishiler aldida barghanséri söyülmekte idi.■

3

Yehya peyghemberning telim bérishi

Mat. 3:1-12; Mar. 1:1-8; Yh. 1:19-28

¹ Rim impérotori Tibérius Qeyserning seltenitining on beshinchi yili, Pontius Pilatus Yehudiye ölkisining waliysi, Hérod xan Galiliye ölkisining hakimi, Hérod xanning inisi Filip xan Ituriye we Traxonitis ölkisining hakimi, Lisanyas xan Abiliniy ölkisining hakimi bolghanda,□

■ 2:52 1Sam. 2:26; Luqa 1:80. □ 3:1 «Rim impérotori Tibérius Qeyserning seltenitining on beshinchi yili» — bizning hésablashimizche Tibérius Qeyser miladiye 13-yili 27-Iyun impérotor dep jakarlan'ghan. Shunga Yehya peyghemberning Israilgha Xudaning padishahliqini, shundaqla Mesihning kelgenlikini jar sélisqqa bashlghanliqi miladiye 28-yili bolsa kérek idi. «Hérod xan Galiliye ölkisining hakimi, Hérod xanning inisi Filip xan Ituriye we Traxonitis ölkisining hakimi, Lisanyas xan Abiliniy ölkisining hakimi bolghanda...» — mushu ayette üç qétim ishlihtilgen «hakim» dégen söz grék tilida «tétrarq» dégen söz bilen ipadilinidu. «tétrarq» dégenning toluq menisi «(zéminning) töttin bir qismi üstidiki hakim». «tétrarq» dégen mertiwé «waliy»din töwen idi.

Qanaan (Pelestin) zémini — Injil dewri

Xerite - Mesihning dewride, Qanaan (Israiliye) zémini

² Hannas hem Qayafa bash kahinliq qiliwatqanda, Xudaning söz-kalami

chölde yashawatqan Zekeriyaning oghli Yehyagha keldi. □ ■

³ U Iordan deryasi wadisidiki barliq rayonlarni kézip, kishilerga gunahlargha kechürüm élip kélidighan, towa qilishni bildüridighan *sugha* «chömüldürüş»ni jakarlashni bashlidi. □ ■

⁴ Xuddi Tewrattiki Yeshaya peyghemberning sözliri xatirilen'gen qisimda pütülgendek:

«Bayawanda towlighuchi bir kishining:

Rebning yolini teyyarlanglar,

Uning yollirini tüz qilinglar! — dégen awazi anglandi. ■

⁵ Barliq jilghilar toldurulidu,

Barliq tagh-döngler peslitilidu;

Egri-toqay joylar tüzlinidu,

Ongghul-dongghul yerler tekshi yollar qilinidu.

⁶ Shundaq qilip, barliq et igiliri Xudaning nijatini köreleydighan bolidu! — dep towlaydu. □ ■

⁷ Yehya emdi aldigha chömüldürüşni qobul qilishqa chiqqan top-top xalay-iqqa:

— Ey zeherlik yilan baliliri! Kim silerni *Xudaning* chüshüş aldida turghan ghezipidin qéchinglar dep agahlandurdi?! □ ■

⁸ Emdi towigha layiq méwilerini keltürünglar! We öz ichinglarda: «Bizning atimiz bolsa Ibrahimdur!» dep xiyal eylimenglar; chünki men shuni silerge éytip qoyayki, Xuda Ibrahimgha mushu tashlardanmu perzentlerni yaritip béreleydu. □ ■

⁹ Palta alliqachan derexlerning yiltizigha tenglep qoyuldi; yaxshi méwe bermeydighan herqandaq derekler késip otqa tashlinidu!» — dédi. □ ■

¹⁰ *Uning etrapigha* toplashqan kishiler emdi uningdin:

— Undaqt, biz qandaq qilishimiz kérek? — dep soridi. ■

□ **3:2** «... **Hannas hem Qayafa bash kahnliq qiliwatqanda, Xudaning söz-kalami chölde yashawatqan Zekeriyaning oghli Yehyagha keldi**» — bu 1-2-ayette Xuda chaqchaq qiliwatqandek

— dunyada shunche muhterem erbablar bolghini bilen, U Öz söz-kalamini ularning héchqaysisigha amanet qilghan emes, belki chölde yashawatqan namelum bir Yehudiygha tapshurdi. ■ **3:2** Ros.

4:6. □ **3:3** «*Yehya peyghember*... kishilerga gunahlargha kechürüm élip kélidighan, towa qilishni bildüridighan *sugha* «chömüldürüş»ni jakarlashni bashlidi» — «kishilerga gunahlargha kechürüm élip kélidighan, towa qilishni bildüridighan *sugha* «chömüldürüş»: — bashqiche éytqanda, «Gunahliq yollirningaldin yénip, towa qilinglar! Towa qilghanliqinglarni bildürüş üçün chömüldürüşni qobul qilinglar. Shundaq qilghanda, Xuda silerni kechürüm qilidu!» — dégendek. ■ **3:3** Mat. 3:1; Mar. 1:4. ■ **3:4** Yesh. 40:3-5; Mat. 3:3; Mar. 1:3; Yuh. 1:23. □ **3:6** «barliq et igiliri Xudaning nijatini köreleydighan bolidu!» — «Yesh.» 40:3-5. ■ **3:6** Zeb. 98:2-3; Yesh. 40:3-5; 52:10.

□ **3:7** «*Ey zeherlik yilan baliliri! Kim silerni Xudaning chüshüş aldida turghan ghezipidin qéchinglar dep agahlandurdi?!*» — bu kinayilik, hejwiyy gep, elwette; menisi belkim «Towa qilmay, chömüldürüşni qobul qilish bizni Xudaning kélidighan ghezepdin qutquzidu, déginginglar qandaq gep?!» dégendek. ■ **3:7** Mat. 3:7; 23:33. □ **3:8** «*Emdi towigha layiq méwilerini keltürünglar!*» — «towigha layiq méwiler» toghruluq «Matta»diki «qoshumche söz»imizni körüng. «*Bizning atimiz bolsa Ibrahimdur!*» — démek, «Biz ulugh Ibrahimning ewladliri bolghan «ulugh Yehudiy milliti» bolup, biz héchnéme qilmisaqmu Xuda aldida pak turiwérimiz» dégen pozitsiyini bildüridu. ■ **3:8** Mat. 3:9; Yuh. 8:39; Ros. 13:26. □ **3:9** «*Palta alliqachan derexlerning yiltizigha tenglep qoyuldi*» — Yehya peyghemberning bu ulugh sözi «Xudaning ghezipi emdi silerge yétip kélish aldida» dégen asasiy menini bildüridu. Bu söz toghruluq we 12-ayettiki yéyinki béshariti toghruluq «Matta»diki «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **3:9** Mat. 3:10; 7:19. ■ **3:10** Ros. 2:37.

11 U jawaben: — Ikki qur chapini bar kishi birini yoq kishige bersun, yeydighini bar kishimu shundaq qilsun, — dédi. ■

12 Bezi bajgirlarmu chömüldürüşni qobul qilghili uning aldigha kélip: — Ustav, biz qandaq qilimiz? — dep soridi.

13 U ulargha: — Belgilen'gendin artuq baj amanglar, — dédi.

14 Andin bezi leshkerlarmu uningdin:

— Bizchu, qandaq qilishimiz kérek? — dep sorashti.

U ulargha:

— Bashqilarning pulini zorawanliq bilen éliwalmanglar, héchkimge yalghandin shikayet qilmanglar we ish heqqinglarga razi bolunglar, — dédi. □

15 Emdi xelq teqezaliqta bolup hemmeylen könglide Yehya toghruluq «Mesih mushu kishimidu?» dep oylashti. □

16 Yehya hemmeylen'ge jawaben: — Men silerni derweqe sugha chömüldürimen. Lékin mendin qudretlik bolghan birsi kélidu; men hetta keshlirining boghquchini yéshishkimu layiq emesmen! U silerni Muqeddes Rohqa hem otqa chömüldüridu. ■

17 Uning sorughuchi küriki qolida turidu; u öz xaminini topa-samandin teltöküs tazilaydu, sap bughdayni ambargha yighidu, emma topa-samanni öchmes otta köydürüwétidu, — dédi. ■

18 Emdi shundaq köp bashqa nesihetler bilen Yehya xush xewerni xelqge yetküzdi.

19 *Kéyin*, hakim Hérod ögey akisining ayali Hérodiyeni *tartiwalghanliq* tüpeylidin we shuningdek uning barliq bashqa rezil qilmishliri üçün Yehya teripidin eyiblen'gen, □ ■

20 Hérod bu barliq rezillikining üstige yene shuni qildiki, Yehyani zindan'gha tashlidi.

Eysaning chömüldürülüşni qobul qilishi

Mat. 3:13-17; Mar. 1:9-11

21 Shundaq boldiki, hemme xelq Yehyadin chömüldürüşni qobul qilghanda, Eysamu chömüldürüşni qobul qildi. U dua qiliwatqanda, asmanlar yérilip, ■

22 Muqeddes Roh kepter siyaqida chüshüp uning üstige qondi. Shuning bilen asmandin: «Sen Méning söyümlük Oghlum, Men sendin toluq xursenmen!» dégen bir awaz anglandi. □ ■

Eysaning nesebnamisi

Mat. 1:1-17

■ **3:11** Yaq. 2:13,15; 1Yuh. 3:17. □ **3:14** «héchkimge yalghandin shikayet qilmanglar» — belkim pul ündürüwélishe meqsitide qilin'ghan shikayetni körsitishi mumkin. □ **3:15** «xelq teqezaliqta bolup...» — démek, teqezaliq bilen Qutquzghuchi-Mesihni kütinide. ■ **3:16** Yesh. 44:3; Yo. 2:27,28; Mat. 3:11; Mar. 1:8; Yuh. 1:26; Ros. 1:5; 11:16; 2:4; 11:15; 19:4. ■ **3:17** Mat. 3:12.

□ **3:19** «hakim Hérod» — «hakim» gérk tilida «tétrark». Bu söz «tötning birini idare qilghuchi» dégen bildüridu; Hérod Rim impériyesining hökümranlıq astida bolup, Pelestinning tötin bir qismigha (Galliyege) «padishah» yaki «xan» bolghan. ■ **3:19** Mat. 14:3; Mar. 6:18. ■ **3:21** Mat. 3:13; Mar. 1:9; Yuh. 1:32. □ **3:22** «Muqeddes Roh kepter siyaqida chüshüp uning üstige qondi»

— «kepter siyaqida» yaki «paxtek siyaqida». Grék tilida bu qush «péristéra» dep atilidu. «Péristéra» grék tilida hem kepterni hem paxteknimu körsitidu. «...shuning bilen asmandin: «Sen Méning söyümlük Oghlum, Men sendin toluq xursenmen!» dégen bir awaz anglandi» — Eysaning Yehya peyghember teripidin chömüldürülüşini uning zindan'gha tashlinishidin burun, elwette. ■ **3:22** Yesh. 42:1; Mat. 17:5; Mar. 9:7; Luqa 9:35; Kol. 1:13; 2Pét. 1:17.

- 23 Eysa öz xizmitini bashlighanda, ottuzgha kirip qalghanidi. U (xeqning neziride) Yüsüpning oghli idi; Yüsüp Xéliyning oghli, □ ■
- 24 Xéliy Mattatning oghli, Mattat Lawiyning oghli, Lawiy Melkiyning oghli, Melkiy Yannayning oghli, Yannay Yüsüpning oghli,
- 25 Yüsüp Mattatiyaning oghli, Mattatiya Amosning oghli, Amos Nahumning oghli, Nahum Héslining oghli, Héslî Naggayning oghli,
- 26 Naggay Mahatning oghli, Mahat Mattatiyaning oghli, Mattatiya Sémeyning oghli, Sémey Yüsüpning oghli, Yüsüp Yudaning oghli, □
- 27 Yuda Yoananning oghli, Yoanan Résaning oghli, Résa Zerubbabelning oghli, Zerubbabel Salatiyelning oghli, Salatiyel Nériyning oghli, □
- 28 Nériy Melkiyning oghli, Melkiy Addining oghli, Addi Qosamning oghli, Qosam Élmadamning oghli, Élmadam Éring oghli,
- 29 Ér Yosening oghli, Yose Eliézerning oghli, Eliézer Yorimning oghli, Yorim Mattatning oghli, Mattat Lawiyning oghli,
- 30 Lawiy Siméonning oghli, Siméon Yehudaning oghli, Yehuda Yüsüpning oghli, Yüsüp Yonanning oghli, Yonan Eliaqimning oghli, □
- 31 Eliaqim Méléahning oghli, Méléah Mennaning oghli, Menna Mattataning oghli, Mattata Natanning oghli, Natan Dawutning oghli,
- 32 Dawut Yessening oghli, Yesse Obedning oghli, Obed Boazning oghli, Boaz Salmonning oghli, Salmon Nahshonning oghli, Nahshon Amminadabning oghli,
- 33 Amminadab Aramning oghli, Aram Hézronning oghli, Hézron Perezning oghli, Perez Yehudaning oghli, □
- 34 Yehuda Yaqupning oghli, Yaqup Ishaqning oghli, Ishaq Ibrahimning oghli, Ibrahim Terahning oghli, Terah Nahorning oghli, ■
- 35 Nahor Sérugning oghli, Sérug Raghuning oghli, Raghu Pelegning oghli, Peleg Éberning oghli, Éber Shélahning oghli, □
- 36 Shélah Qainanning oghli, Qainan Arpaxshadning oghli, Arpaxshad Shemning oghli, Shem Nuhning oghli, Nuh Lemexning oghli, □
- 37 Lemex Metushelahning oghli, Metushelah Hanoxning oghli, Hanox Yaredning oghli, Yared Mahalalilning oghli, Mahalalil Qénanning oghli,
- 38 Qénan Énoshning oghli, Énosh Sétning oghli, Sét Adem'atining oghli, Adem'ata bolsa, Xudaning oghli idi. □ ■

□ 3:23 «Eysa öz xizmitini bashlighanda, ottuzgha kirip qalghanidi» — «ottuzgha kirip qalghanidi» grék tilida «ottuzche yashqa kirgenidi» — Grékshunas Proféssor Ramsayning déyishiche bu ibare (1) ottuz yash (yigirme toqquz yaki ottuz bir yash emes); (2) del ottuz yashqa kirgen küni dégen menide. Kahirin we Lawiyar del ottuz yashqa kirgende xizmitini bashlaytti («Chöl.» 4:3, «Yar.» 41:46nimu körüng). ■ 3:23 Mat. 13:55; Yuh. 6:42. □ 3:26 «Yüsüp» — yaki «Yoséx». «Yuda» — «Yehuda»ning qisqa shekli. □ 3:27 «Salatiyel» — «Mat.» 1:12ni körüng. Tewratta, mesilen «Ezra» 3:2de «Shéaltiel» déyilidu. □ 3:30 «Yehuda» — grék tilida mushu yerde «Yuda» déyilidu. □ 3:33 «Aram» — «Rut» 4:20 we «1Tar.» 2:10de «Ram». «Hézron» — grék tilida «Esrom». «Perez» — grék tilida «Pares». ■ 3:34 Yar. 11:10. □ 3:35 «Sérug» — grék tilida «Sérux». «Raghu» — grék tilida «Raghaw». Ibraniyche «Reu». «Peleg» — grék tilida «Paleg». «Shélah» — grék tilida «Salah». □ 3:36 «Qainan» — grék tilida «Qainam». «Shem» — grék tilida «Sém». «Lemex» — grék tilida «Lamex». □ 3:38 «...Qénan Énoshning oghli, Énosh Sétning oghli, Sét Adem'atining oghli, Adem'ata bolsa, Xudaning oghli idi» — bu nesebname we «Matta»da xatirilen'gen nesebname üstide «Matta»diki «qoshumche söz»imiz hemde «Yeremiya»diki (22:30 toghrisida) qoshumche sözimizni körüng. Bizningche Luqa bergin bu nesebname Mesihning anisi Meryemning nesebname sidur. ■ 3:38 Yar. 5:3.

4

*Eysaning chöl-bayawanda sinilishi**Mat. 4:1-11; Mar. 1:12-13*

¹ Andin Eysa Muqeddes Rohqa tolup, Iordan deryasidin qaytip kélip, Roh teripidin chöl-bayawan'gha élip bérildi. ■

² U u yerde qiriq kün Iblis teripidin sinaldi. U bu künlérde héchnerse yémidi. Künler ayaghlashqanda, uning qorsiqi taza achqanidi. ■

³ Emdi Iblis uninggha:

– Sen eger Xudaning Oghli bolsang, mushu tashqa: «Nan'gha aylan!» dep buyrughin – dédi. □

⁴ Eysa uninggha jawaben:

– *Tewratta*: «Insan peqet nan bilenla emes, belki Xudaning herbir sözi bilenmu yashaydu» dep yézilghan, – dédi. □ ■

⁵ Iblis yene uni égiz bir taghqa bashlap chiqip, bir deqiqe ichide dunyadiki barliq döletlerni uninggha körsetti.

⁶ Iblis uninggha: – Men bu hakimiyetning hemmisini we uninggha tewe barliq shanushewketlerni sanga teqdim qilimen; chünki bular manga tapshurulghan, men uni kimgé bérishni xalisam, shuninggha bérimen.

⁷ Eger bash qoyup manga sejde qilsang, bularning hemmisi séningki bolidu, – dédi.

⁸ Eysa uninggha jawab bérup:

– *Tewratta*: «Perwerdigar Xudayingghila ibadet qil, peqet Uningla qulluqida bol!» dep yézilghan, – dédi. □ ■

⁹ Andin Iblis uni Yérusalémgha élip bardu we uni ibadetxanining eng égiz jayigha turghuzup:

– Xudaning Oghli bolsang, özüngni peske tashlap baqqin! □

¹⁰ Chünki *Tewratta*: «Xuda Öz perishtilirige séni qoghdash heqqide emr qilidu»;

¹¹ we, «Putungning tashqa urulup ketmesliki üçün, ular séni qollirida kötürüp yürüdu» dep yézilghan, – dédi. □ ■

¹² Eysa uninggha: – *Tewratta*: «Perwerdigar Xudayingni sinighuchi bolma!» depmu yézilghan, – dédi. □ ■

¹³ Iblis barliq sinashlarni ishlitip chiqqandin kéyin, uni waqtinche tashlap kétép qaldı.

■ **4:1** Mat. 4:1; Mar. 1:12. ■ **4:2** Mis. 34:28; 1Pad. 19:8. □ **4:3** «Sen eger Xudaning Oghli bolsang...» — grék tilida bu 3- we 9-ayetlerdiki «eger» adette «eger ...bolsang» (eger bolsang we derweqe shundaq bolisen) dégen menini puritidu. «Xudaning Oghli» — bu nam hergizmu Xuda bilen Eysa otturisdiki jismaniy jehettiki ata-baliliq munasiwetni emes, belki rohiy jehettiki munasiwetni bildüridu, elwette. □ **4:4** «Insan peqet nan bilenla emes, belki Xudaning herbir sözi bilenmu yashaydu» — «Qan.» 8:3. «...belki Xudaning herbir sözi bilenmu yashaydu» dégen sözler bezi kona köchürmilerde tépilmaydu («Mat.» 4:4ni körüng). ■ **4:4** Qan. 8:3; Mat. 4:4. □ **4:8** «Perwerdigar Xudayingghila ibadet qil, peqet Uningla qulluqida bol!» — Tewrat, «Qan.» 6:13. ■ **4:8** Qan. 6:13; 10:20; 1Sam. 7:3. □ **4:9** «uni ibadetxanining eng égiz jayigha turghuzup...» — yaki «uni ibadetxanining égiz jayigha turghuzup...». «Xudaning Oghli» — bu nam hergizmu Xuda bilen Eysa otturisdiki jismaniy jehettiki ata-baliliq munasiwetni emes, belki rohiy jehettiki munasiwetni bildüridu. □ **4:11** «Putungning tashqa urulup ketmesliki üçün, ular séni qollirida kötürüp yürüdu» — «Zeb.» 91:11, 12. Sheytanning bu ayetini ishletkini toghruluq «Matta»diki «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **4:11** Zeb. 91:11,12. □ **4:12** «Perwerdigar Xudayingni sinighuchi bolma!» — «Qan.» 6:16. ■ **4:12** Qan. 6:16.

*Eysa Galiliye ölkiside**Mat. 4:12-17; Mar. 1:14-15*

14 Eysa Rohning küch-qudriti ichide Galiliye ölkisige qaytip keldi. Shuning bilan uning xewer-shöhriti etraptiki herbir yurtlarga tarqaldi. □ ■

15 U ularning sinagolirida telim bérgili turdi we ularning ulughlashlirigha sazawer holdi. □

*Nasarette chetke qéqilish**Mat. 13:53-58; Mar. 6:1-6*

16 U özi béqip chong qilin'ghan yurti Nasaretke kélip, shabat küni adettikidek sinagogqa kirdi we shundaqla *muqeddes yazmilarni* oqushqa öre turdi ■

17 we Tewrattiki «Yeshaya» dégen qisim uninggha tapshuruldi. U oram yazmini échip, munu sözler yézilghan yerni tépip oqudi:

18-19 — «Perwerdigarning Rohi méning wujudumda,

Chünki U méni yoqsullargha xush xewerler yetküzüshke mesih qildi.

Tutqunlarga azadliqni,

We korlarga körüş shipasini jakarlashqa,

Ézilgenlerni xalas qilishqa,

Perwerdigarning shapaet körsitidighan yilini jakarlashqa méni ewetti». □ ■

20 U yazmini türüwétip, sinagog xizmetchisige qayturup bérip, olturdi. Sinagogta olturghanlarning hemmisining közliri uninggha tikilip turatti. □

21 U köpchilikke:

— Mana bu ayet бүгүн quliqinglarga anglan'ghinida emelge ashurulmaqta, — dédi.

22 Hemmisi uning yaxshi gépini qiliship, uning aghzidin chiqiwatqan shapaetlik sözlirige heyran qélisip:

— Bu Yüsüpning oghli emesmu? — déyishti. ■

23 U ulargha:

— Shühhisizki, siler manga «Ey téwip, awwal özüngni saqayt!» dégen temsilni keltürüp, «Xewer tapqinimizdek, Kepernahum shehiride néme ishlar yüz bergen bolsa, mushu yerdimu, öz yurtungdimu shularni körsetmemsen?» dewatisiler; — dédi. ■

24 — Biraq shuni silerge berheq éytip qoyayki, héchqandaq peyghember öz yurti teripidin qobul qilin'ghan emes. ■

25 Men silerge shu heqiqetni eslitimenki, Ilyas *peyghemberning* waqtida, asman uda üç yil alte ay étip, dehshetlik bir qehetchilik barliq zéminni basqanda, Israilda nurghun tul ayallar bar idi;

□ **4:14** «Rohning küch-qudriti ichide...» — Muqeddes Rohning küch-qudritle, elwette. ■ **4:14** Mat. 4:12; Mar. 1:14; Yuh. 4:43; Ros. 10:37. □ **4:15** «*U ularning sinagolirida telim bérgili turdi*» — «sinagog»lar toghruluq «tebirler»imizni körüng. □ **4:16** Neh. 8:4, 5; Mat. 13:54; Mar. 6:1; Yuh. 4:43. □ **4:18-19** «*U méni yoqsullargha xush xewerler yetküzüshke mesih qildi*» —

«mesih qilish» (yaki «mesihlesh») toghruluq «Yesh.» 61:1diki izahat we «Tebirler»imizni körüng. Bezi kona köchürmilerde «*U méni sunuq köngüllerni yasap saqaytishqa*» dégen sözler mushu ayyette qoshulidu. «*U méni yoqsullargha xush xewerler yetküzüshke mesih qildi. Tutqunlarga azadliqni we korlarga körüş shipasini jakarlashqa, ézilgenlerni xalas qilishqa, Perwerdigarning shapaet körsitidighan yilini jakarlashqa méni ewetti*» — bu sözler «Yesh.» 61:1 hem 58:6din élin'ghan.

■ **4:18-19** Yesh. 42:7; 61:1, 2; Mat. 11:5. □ **4:20** «*U yazmini türüwétip, sinagog xizmetchisige qayturup bérip, olturdi*» — sinagoglarda telim bergüchiler awwal muqeddes yazmilarni oqushqa turatti, andin telim bérishke olturatti. ■ **4:22** Yesh. 50:4; Mat. 13:54; Mar. 6:2; Luqa 2:47; Yuh. 6:42.

■ **4:23** Mat. 4:13. ■ **4:24** Mat. 13:57; Mar. 6:4; Yuh. 4:44.

²⁶ biraq Ilyas ularning héchqaysisining qéshigha emes, belki Zidonning Zarefat shehiridiki bir tul ayalning qéshighila ewetilgen. □

²⁷ We *shuningha oxshash*, Élisha peyghemberning waqtida, Israilda maxaw késilige giriptar bolghanlar nurghun bolsimu, lékin Suriyelik Naamandin bashqa, héchqaysisi saqaytilghan emes! — dédi. □ ■

²⁸ Sinagodikiler bu sözlerni anglap, hemmisi qattiq ghezeplendi;

²⁹ ornidin turushup, uni sheherdin heydep chiqirip, shu sheher jaylashqan taghning léwige echiqip, tik yardin tashliwetmekchi bolushti. □

³⁰ Lékin u ularning arisidin bimalal ötüp, öz yoligha chiqip ketti.

Eysaning jinni heydiwétishi

Mar. 1:21-28

³¹ U Galiliye ölkisining Kepernahum dégen bir shehirige chüshti, u yerde shabat künliride xelqge telim béretti. ■

³² Ular uning telimige heyran qélishsti, chünki uning sözi tolimu nopuzluq idi. ■

³³ Emdi sinagogta napak jinning rohi chaplashqan bir kishi bolup, *uningdiki jin* qattiq awazda: □ ■

³⁴ — Ey Nasaretlik Eysa, séning biz bilen néme karing?! Bizni yoqatqili keldingmu? Men séning kimlikingni bilimen, Xudaning Muqeddes Bolghuchisisen! — dep towlap ketti.

³⁵ Lékin Eysa jin'gha tenbih bérip:

— Aghzingni yum! Uningdin chiq! — déwidi, jin héliqi ademni xalayiq otturısında yiqitiwétip, uningdin chiqip ketti. Lékin uninggha héch zerer yetküzmedi.

³⁶ Hemmeylen buningdin qattiq heyran bolushup, bir-birige:

— Bu zadi qandaq ish! U derweqe hoquq we qudret bilen napak rohlargha emr qilsila, ular chiqip kétidiken, — déyishti. □

³⁷ Shuning bilen uning xewer-shöhriti etrapniki herbir yurtlarga tarqaldi.

Eysaning nurghun késellerni saqaytishi

Mat. 8:14-17; Mar. 1:29-34

³⁸ Eysa sinagogtin chiqip, Simonning öyige kirdi. Lékin Simonning qéyananis éghir tep késili bolup qalghanidi; ular Eysadin uning hajitidin chiqishini ötündi. ■

□ **4:26** «Zarefat» — grék tilida «Sarepta». «Ilyas ularning héchqaysisining qéshigha emes, belki Zidonning Zarefat shehiridiki bir tul ayalning qéshighila ewetilgen» — bu weqe «1Pad.» 17:9-24de xatirilen'gen. Ilyas peyghember Zidon rayoni (Yehudiy emeslerning zémini)diki shu tul xotunning öyige ewetilip, uning öyide turgan we acharchiliq axirlashquche tul xotun, oghli we özi üçhün ozuq-tülük teminligen. Démek, Xudaning Öz xelqi — Yehudiylar arisida Ilyasning shundaq möjizilik yardimige érishküdek ixlasmenlik mewjut bolmighanidi, eksiche, itaetsizlik we sayiliq ochuq-ashkara körünetti. □ **4:27** «Élisha peyghemberning waqtida, Israilda maxaw késilige giriptar bolghanlar nurghun bolsimu, lékin Suriyelik Naamandin bashqa, héchqaysisi saqaytilghan emes!» — Suriyelik Naaman Yehudiy emes idi, elwette. Bu weqe «2Pad.» 5:1-14de xatirilen'gen. Mesihning ulargha «Siler Xudaning shapaitini we nijatini ret qilghachqa, U emdi Yehudiy emeslerge méhir-shepqqet körstitidu» dégenek idi. ■ **4:27** 2Pad. 5:14. □ **4:29** «uni sheherdin heydep chiqirip...» — grék tilida «uni sheherdin tashlap...». ■ **4:31** Mat. 4:13; Mar. 1:21. ■ **4:32** Mat. 7:29; Mar. 1:22. □ **4:33** «napak jinning rohi» — bu dégenlik söz belkim bu jinning intayin napak ikenlikini tektilimekchi. ■ **4:33** Mar. 1:23. □ **4:36** «Bu zadi qandaq ish!» — yaki «Bu zadi qandaq telim?». ■ **4:38** Mat. 8:14; Mar. 1:29.

³⁹ U ayalning béshida turup, tepke tenbih bériwidi, tep shuan uningdin ketti. U derhal ornidin turup, ularni kütüşke bashlidi.

⁴⁰ Kün pétishi bilenla, kishiler herxil késellerge griptar bolghan yéqinliri bol-sila, ularni uning aldigha élip kélishti. U ulargha bir-birlep qolini tegküzüp, ularni saqaytti. □ ■

⁴¹ Kishilerge chaplashqan nurghun jinlar ulardin chiqip: «Sen Xudaning Oghli!» dep towlap kététti. Lékin u ulargha tenbih bérip, söz qilishigha yol goymidi; chünki ular uning Mesih ikenlikini biletti. ■

⁴² Kün chiqishi bilen, u sheherdin chiqip, pinhan bir jaygha ketti. Biraq top-top xalayıq uni izdep yüretti; ular uni tapqanda aldigha kélip, uni arimizda qalsun dep kétéshidin tosmaqchi bolushti. ■

⁴³ Lékin u ulargha:

— Xudaning padishahliqining xush xewirini bashqa sheher-yézilarghimu yetküzüşüm kérek; chünki men del bu ishqa ewetilgenmen, — dédi.

⁴⁴ Shuning bilen u Galiliyediki sinagoglarda telim bérip yüriwerdi. □

5

Eysaning tunji qétim muxlis chaqirishi

Mat. 4:18-22; Mar. 1:16-20

¹ Shundaq boldiki, u Ginnisaret kölining boyida turghanda, xalayıq Xudaning söz-kalamini anglash üçün uning etrapigha oliship qistiliship turatti. ■

² U köl boyida turghan ikki kémini kördi. Béliqchilar bolsa kémidin chüshüp, *qirghaqta* torlirini yuyushuwatatti.

³ U kémilerdin birige, yeni Simonningkige chiqip, uningdin kémini qirghaqtin sel yiraqlitishni iltimas qildi. Andin u kémide olturup top-top xalayıqqa telim berdi.

⁴ Sözi tügigendin kéyin, u Simon'gha:

— Kémini chongqurraq yerge heydep bérip, béliqlarni tutushqa torliringlarni sélinglar, — dédi.

⁵ Simon uninggha jawaben: — Ustaz, biz pütün kéchiche japa tartip héch nerse tutalmiduuq. Biraq séning sözüng bilen torni salsam salay, dédi.

⁶ Ular shundaq qiliwidi, nurghun béliqlar torgha chüshti; tor sökülüşke bashlidi. □

⁷ Shuning bilen ular bashqa kémidiki shérikirini yardemge kélishe isharet qilishdi. Ular kélip, *béliqlarni* ikki kémige liq qachiliwidi, kémiler chöküp kétey dep qaldi.

⁸ Simon Pétrus bu ishni körüp, Eysaning tizliri aldida yiqilip:

— Mendin yiraqlashqaysen, i Reb! Chünki men gunahkarmen! — dédi.

□ **4:40** «kün pétishi bilenla,...» — shabat küni tügigende (kechte), «ish qilish» yaki «xizmet qilish»qa bolatti (mesilen, késel ademni kötürüş qatarliq). ■ **4:40** Mat. 8:16; Mar. 1:32; 7:32; 8:23,25.

■ **4:41** Mar. 1:34; 3:11. ■ **4:42** Mar. 1:35. □ **4:44** «Galiliyediki sinagoglarda» — bezi kona köchürmilerde mushu yerde «Yehudiyediki sinagoglarda» déyilidu. ■ **5:1** Mat. 13:2; Mar. 4:1.

□ **5:6** «Ular shundaq qiliwidi, nurghun béliqlar torgha chüshti; tor sökülüşke bashlidi» — adette Galiliye köliside béliqlar kündüzde chongqur sugha shungghup kiriwalidu, ularni tor bilen tartip chiqarghili bolmaydu. Oqurmenler shuni bayqighan bolushi mumkinki, Mesih «torliringlar»ni dégini bilen Pétrusning peqet birla torni sélishqa ishenchi bar idi («Yh.» 21:11ni we shu ayet toghruluq izahat we «Yuhanna»diki «qoshumche söz»ni köring).

⁹ Chunki bunche köp béliq tutulghanliqidin u we uninggha hemrah bolghanlirini heyranliq basqanidi.

¹⁰ We Simonning shérikiri — Zebedyning oghulliri Yaqup bilen Yuhannamu hem shundaq heyran qaldi. Emdi Eysa Simon'gha:

— Qorqmighin, buningdin kéyin sen adem tutquchi bolisen — dédi. □ ■

¹¹ Ular kémilerni qirghaqqa chiqirip, hemme nersini tashlap qoyup, uninggha egiship mangdi. ■

Eysaning maxaw késilini saqaytishi

Mat. 8:1-4; Mar. 1:40-45

¹² Shundaq boldiki, u sheher-yézilarning biride bolghanda, mana shu yerde, pütün bedinini maxaw bésip ketken bir adem bar idi; u Eysani körüpla uning ayighigha özini étip uningdin:

— Teqsir, eger sen xalisang, méni saqaytip pak qilaysen! — dep yalwurdı. □ ■

¹³ Eysa qolini sozup uninggha tegküzüp turup:

— Xalaymen, paklan'ghin! — déwidi, bu ademning maxaw késili derhal uningdin ketti.

¹⁴ Eysa uninggha:

— Hazir bu ishni héchkimge éytma, belki udul bérıp kahin'gha özüngni körsitip, ularda bir guwahliq bolush üçün, Musa bu ishta emr qilghandek özüngning saqaytilghining üçün bir *qurbanliqni* sun'ghin, — dédi. □ ■

¹⁵ Lékin u toghrisidiki xewer téximu tarqilip pur ketti; shuning bilen top-top xelq uning sözini anglash we öz aghriq-késellirini saqaytishi üçün uning aldigha yighilip kéletti.

¹⁶ Halbuki, u pat-pat ulardin chékinip chöllük yerlerge bérıp dua qilatti.

Eysaning ademning gunahlarni «kechürüm qilindi» déyish hoquqi

Mat. 9:1-8; Mar. 2:1-12

¹⁷ Shu künlerning biride shundaq boldiki, u telim bériwatqanda, yénida Perisiyler we Tewrat ehililiri olturatti. Ular Galiliye, Yehudiye ölkilirining herqaysi yéza-qishlaqliri we Yérusalémdin kelgenidi. Perwerdigarning késellerni saqaytish küch-qudriti uninggha yar boldi.

¹⁸ Shu peyette, mana birqanche kishi zembilge yatquzulghan bir palechni kötürüp keldi. Ular uni uning aldigha ekirishke intilishti. □ ■

□ **5:10** «sen ademlerni tutquchi bolisen» — mushu söz ademlerni zindanlarga yaki qulluqqa emes, belki uning Xudaning qutquzush yolida ademlerni Sheytanning changgilidin we halak yolidin tutup qutquzush ishlirini körsitidu. ■ **5:10** Yer. 16:16; Ez. 47:9; Mat. 4:19; Mar. 1:17. ■ **5:11** Mat. 4:20; 19:27; Mar. 10:28; Luqa 18:28. □ **5:12** «Teqsir...» — yaki «I Reb...». «pütün bedinini maxaw bésip ketken bir adem...» — «maxaw késili» birxil qorqunchluq tére késili bolup, Yehudiylar bu xil késelge giriptar bolghanlarni napak, dep qarap ulargha get'iy yéqinlashmaytti. Bu késel toghruluq yene «Lawiylar»diki «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **5:12** Mat. 8:2; Mar. 1:40. □ **5:14** «ularda bir guwahliq bolush üçün, Musa bu ishta emr qilghandek özüngning saqaytilghining üçün bir *qurbanliqni* sun'ghin» — Musa peyghember Tewrat qanunida shundaq emrni körsetken: —

Bir maxaw késili saqaytilghan bolsa, u muqeddes ibadetxanigha bérıp, özining saqaytilghanliqini kahin'gha körsitip andin maxaw késilidin saqayghanlar qilishqa tégishlik qurbanliqni sunushi kérek idi. Shühhisizki, Musa peyghemberdin bashlap Mesih Eysa kelgüche bu murasim héch ötküzülüp baqqan emes idi. «Law.» 14:1-32ni körüng. ■ **5:14** Law. 13:2; 14:2; Mat. 8:4. □ **5:18** «... Ular uni uning aldigha ekirishke intilishti» — Eysa öyde olturatti (19-ayetni körüng). ■ **5:18** Mat. 9:1; Mar. 2:3; Ros. 9:33.

19 Biraq adamlarning toliliqidin késelni ekirishke amal tapalmay, ular ögzige élip chiqip, ögzidiki kahishlarni échip, késelni öyning ichige zembilde yatqan halda xalayıqning otturisigha, Eysaning aldigha chüshürdi.

20 U ularning ishenchini körüp *palechke*:

— Burader, gunahliring kechürüm qilindi! — dédi.

21 Tewrat ustazliri bilen Perisiyler köngülliride:

— Bundaq kupurluq sözligen bu adem kimdur?! Xudadin bashqa gunahlarni kechüreleydighan kim bar? — dep oylashti. □ ■

22 Biraq Eysa ularning könglide eyib izdeshlirini bilip yétip, jawaben:

— Siler könglünglarda némishqa eyib izdeysiler?

23 «Gunahliring kechürüm qilindi!» déyish asanmu yaki «Ornungdin tur, mang!» déyishmu?

24 Emma hazir silerning Insan'oghlining yer yüzide gunahlarni kechürüm qilish hoquqigha ige ikenlikini bilishinglar üçün, — U palech késelge:

— Sanga éyтайki, ornungdin tur, ornungni yighishturup öyüngge qayt! — dep buyrudi. □

25 Héliqi adem derhal ularning aldida ornidin des turup, özi yatqan zembilni élip, Xudani ulughlighiniche öyige qaytti.

26 Hemmeylenni dehshetlik heyranlıq basti; ular Xudani ulughliship, qorqunchqa chömgen halda:

— Biz бүгүн tilsimat ishlarni körduq! — déyishti.

Eysaning Lawiyini muxlisliqqa chaqirishi — «gunahkarlar» bilen hemdastixan olturushi

Mat. 9:9-13; Mar. 2:13-17

27 Bu ishlardin kéyin, u yolgha chiqip, Lawiy isimlik bir bajgirni kördi. U baj yighidighan orunda olturatti. U uninggha:

— Manga egeshkin! — dédi. □ ■

28 U ornidin turup, hemmini tashlap, uninggha egeshiti.

29 Lawiy öyide uninggha katta bir ziyapet berdi. Ular bilen zor bir top bajgilar we bashqilarmu shu yerde hemdastixan bolghanidi. □ ■

30 Biraq Perisiyler we ularning éqimidiki Tewrat ustazliri ghudungshup uning muxlislihrigha:

— Siler némishqa bajgir we gunahkarlar bilen bir dastixanda yep-ichip olturisiler?! — dep aghrinishti. □

31 Eysa ulargha jawaben:

— Saghlam ademler emes, belki késel ademler téwipqa mohtajdur.

□ 5:21 «Perisiyler» — qattiq teleplik bir diniy mezheptikiler idi. Ular toghruluq «Tebirler»ni körüng.

■ 5:21 Zeb. 32:5; Yesh. 43:25.

□ 5:24 «silerning Insan'oghlining yer yüzide gunahlarni

kechürüm qilish hoquqigha ige ikenlikini bilishinglar üçün» — «Insan'oghli» toghruluq «Mat.» 8:20diki izahat we «Tebirler»ni körüng.

□ 5:27 «u yolgha chiqip, Lawiy isimlik bir bajgirni

kördi» — «Lawiy»ning bashqa ismi «Matta» idi.

■ 5:27 Mat. 9:9; Mar. 2:14,15.

□ 5:29 «zor

bir top bajgilar» — «bajgilar» Israilning zeminini ishghal qilghan Rimliqlar üçün öz xelqidin baj yighip béridighan we shu sewebtin nepretke uchrighan Yehudiylar.

■ 5:29 Mat. 9:10; Mar. 2:15; Luqa 15:1.

□ 5:30 «Siler némishqa bajgir we gunahkarlar bilen bir dastixanda yep-ichip

olturisiler?!» — «gunahkarlar» — Tewrat-Injil boyiche herbir adem gunahkar, elwette. Lékin mushu ayettiki «gunahkarlar» dégen söz, hali chong Perisiyler we Tewrat ustazliri teripidin alahide «gunahkarlar» dep atalghan bajgilar, pahishe ayallar, hetta sawatsiz kishiler qatarliqlarni közde

tutidu.

32 Men heqqaniylarni emes, belki gunahkarlarni towigha chaqirghili keldim, – dédi. □ ■

Yéngi konidin üstündur

Mat. 9:14-17; Mar. 2:18-22

33 Andin ular uningdin:

– Némishqa Yehyaning muxlisiri daim roza tutup dua-tilawet qilidu, Perisiylerning muxlisirimu shundaq qilidu, lékin séning muxlisiring yep-ichiyla yürüdighu! – dep sorashti. ■

34 U ulargha:

– Toyi boluwatqan yigit toyda toy méhmanliri bilen hemdastixan olturghan chaghda ularni roza tutquzalamsiler? □ ■

35 Emma shu künler kéliduki, yigit ulardin élip kétilidu, ular shu künlerde roza tutidu. □

36 U ulargha bir temsilmu keltürdi:

– Héchkim yéngi könglektin yirtip, uni kona köngleкке yamaq qilmaydu. Undaq qilsa, yéngi köngleknimu yirtqan bolidu, shundaqla yéngidin alghan yamaqmu kona köngleкке mas kelmeydu.

37 Shuningdek, héchkim yéngi sharabni kona tulumlarga qachilimaydu. Undaq qilsa, yéngi sharabning *köpüshi bilen* tulumlar yérilidu-de, sharabmu tökülüp kétidu; tulumlarmu kardın chiqidu. ■

38 Shunga yéngi sharab yéngi tulumlarga qachilinish kérek, shundaqta ikkilisi saqlinip qalidu.

39 Uning üstige, héchkim kona sharabtin kéyin yéngisini ichishni xalimaydu, chünki u: «Boldi, konisi yaxshi!» deydu. □

6

Eysa «shabat küni»ning Igisidur

Mat. 12:1-8; Mar. 2:23-28

□ 5:32 «Men heqqaniylarni emes, belki gunahkarlarni towigha chaqirghili keldim» — mushu sözide «gunahkarlar» dégini, özlirini gunahkar dep tonup yetkenlerni közde tutidu, elwette. Chünki hemme adem gunahkardur. «Heqqaniylar» özini heqqaniy dep hésablighanlarni körsitidu. Shunga Mesih ularni chaqiralmaytti we hazirmu chaqiralmaydu. ■ 5:32 Mat. 9:13; Luqa 19:10; 1Tim. 1:15.

■ 5:33 Mat. 9:14. □ 5:34 «toy méhmanliri» — grék tilida «merike zalining perzentliri» dégen ibare bilen ipadiliniidu. ■ 5:34 Yesh. 62:5; 2Kor. 11:2. □ 5:35 «Emma shu künler kéliduki, yigit ulardin élip kétilidu, ular shu künlerde roza tutidu» — bu sözler Eysaning «ulardin (méhmanlardin) élip kétilip

ölümi özige egeshkenlerge qayghu-hesret élip kélidighanliqini körsitidighan bésharet. ■ 5:37 Mat. 9:17; Mar. 2:22. □ 5:39 «héchkim kona sharabtin kéyin yéngisini ichishni xalimaydu» — adette, kona sharab derweqe yéngi sharabtin yaxshi, elwette.

¹ Ikkinchi «muhim shabat küni», u bughdayliqlardan ötüp kétiwatatti. Uning muxlisleri bashaqlarni üzüwélip, aliqinida uwulap yewatatatti. □ ■

² Lékin buni körgen bezi Perisiyler ulargha:

— Siler némishqa shabat küni Tewratta cheklen'gen ishni qilisiler? — déyishti. □ ■

³ Eysa ulargha jawaben:

— Siler hetta Dawut *peyghember* we uning hemrahlirining ach qalghanda néme qilghanliqini *muqeddes yazmilardin* oqumighanmusiler? □

⁴ Démek, u Xudaning öyige kirip, *Xudagha* atalghan, *Tewratta* kahinlardin bashqa herqandaq ademning yéyési cheklen'gen «teqdim nanlar»ni sorap élip yégen we hemrahlirighimu bergen — dep jawab berdi. □

⁵ Axirida u ulargha:

— Insan'oghli shabat küningmu Igisidur, — dédi. ■

⁶ Yene bir shabat küni shundaq boldiki, u sinagogqa kirip telim bériwatatti. Sinagogta ong qoli yigilep ketken bir adem bar idi. ■

⁷ Emdi Tewrat ustazliri bilen Perisiyler uning üstidin erz qilghudek birer ishni izdep tapayli dep, uning shabat künimu késel saqaytidighan-saqaytmaydighanliqini paylap yürüshetti. □

⁸ Biraq Eysa ularning könglidikini bilip, qoli yigilep ketken ademge:

— Ornungdin tur, otturigha chiqqin! — déwidi, héliqi adem ornidin qopup shu yerde turdi.

⁹ Andin Eysa ulargha:

— Silerdin sorap baqaychu, Tewratqa uyghun bolghini shabat küni yaxshiliq qilishmu, yaki yamanliq qilishmu? Janni qutquzushmu yaki jan'gha zamin bolushmu? — dep soridi.

□ **6:1 «Ikkinchi «muhim shabat küni»** — grék tilida «ikkinchi «birinchi shabat küni»» dégen söz bilen ipadilini. Biz «birinchi»ni «muhim» dep terjime qilduq. Sewebini töwende chüshendürimiz. «Ikkinchi «birinchi shabat küni»» dégen bu ibarini chüshendürüş tes. Alimlarning bu toghruluq ikki pikri bar: 1-pikir: — Yehudiy xelqining ikki xil kaléndari bar idi. Birinchi kalénder Babillilarningkige oxshash bolup küzde («kanay chélish héyti» yaki «burgha héyti» bilen) bashlinatti. Bu kalénder boyiche, shu yildiki «birinchi shabat» bolsa «tunji «birinchi shabat»» dep atalghan. Ikkinchi kalénder etyazda bashlinatti («Mis.» 12:2ni körüng). Shu alimlarning pikiriche, ikkinchi kalénder boyiche, shu yildiki birinchi shabat «ikkinchi «birinchi shabat»» dep atilatti. 2-pikir: — bu «yette hepte héyti»ning ikkinchi heptisidiki shabat küni körsitidu («Law.» 23:10-22ni körüng). Shu alimlarning pikiriche, bu héytning ikkinchi shabat küni «ikkinchi «birinchi shabat»» dep atilatti. Mushu pikir boyiche «birinchi» dégen söz mushu ayyete asasen «muhim» dégen menide. Bizningche bu 2-pikir toghridur, chünki «yéngi yil»ning (etiyaздiki) «birinchi shabat»ida, yéngi bughday yaki arpa danlirini yéyish cheklen'genidi, belkim Xudagha atash kérek idi («Law.» 23:14-ayetni yene körüng). Némila bolmisun, shu waqit etiyazgha toghra kéletti. ■ **6:1** Qan. 23:24; Mat. 12:1; Mar. 2:23. □ **6:2 «Némishqa shabat küni Tewratta cheklen'gen ishni qilisiler?»** — «cheklen'gen ish» Tewrat qanunida cheklen'gen, démekchi. Ularning shikayet qilghini muxlislarning yéyishi emes («Qan.» 23:25ni körüng), belki shabat küni muxlislarning «hosul alghanliq»i idi. «Matta»diki «qoshumche söz»imizde mushu weqe toghruluq izahatirimizni körüng. ■ **6:2** Mis. 20:10. □ **6:3 «Siler hetta Dawut peyghember ... néme qilghanliqini muqeddes yazmilardin oqumighanmusiler?»** — «oqumighanmusiler?» dégen söz Perisiylerning daim reqibleridin soraydighan soal shekli idi. □ **6:4 «Démek, u Xudaning öyige kirip, Xudagha atalghan, Tewratta kahinlardin bashqa herqandaq ademning yéyési cheklen'gen «teqdim nanlar»ni sorap élip yégen we hemrahlirighimu bergen»** — bu weqe «1Sam.» 21:1-7de xatirilen'gen. ■ **6:5** Mat. 12:8; Mar. 2:28. ■ **6:6** Mat. 12:9; Mar. 3:1. □ **6:7 «...uning üstidin erz qilghudek birer ishni izdep tapayli dep, uning shabat künimu késel saqaytidighan-saqaytmaydighanliqini paylap yürüshetti»** — ularning qilmaçchi bolghan erzi bolsa «U shabat küni késelni saqaytsa, «ishligen» yaki «xizmet qilghan»gha barawer bolidu, shunga (ularning chüshinishiche) «Tewrat qanunigha xilapliq qilghan» bolidu.

¹⁰ Etrapidikilerning hemmisige nezer salghandin kéyin, u héliqi ademge: — Qolungni uzat, — dédi. U shundaq qilishi bilenla qoli eslige keltürölüp ikkinchi qoligha oxshash boldi. □ ■

¹¹ Lékin ular ghezepin hoshini yoqitip, Eysagha qandaq taqabil turush toghrisida meslihetlishishke bashlidi. □

Eysaning on ikki rosulni tallishi

Mat. 10:1-4; Mar. 3:13-19

¹² Shu künlerde shundaq boldiki, u dua qilishqa taghqa chiqti we u yerde Xudagha kéchiche dua qildi.

¹³ Tang atqanda, muxlislerini aldigha chaqirip, ularning ichidin on ikkiylenni tallap, ularni rosul dep atidi. ■

¹⁴ Ular: Simon (Eysa uni Pétrus depmu atighan) we uning inisi Andiriyas; Yaqup we Yuhanna, Filip we Bartolomay,

¹⁵ Matta we Tomas, Alfayning oghli Yaqup we milletperwer dep atalghan Simon, □

¹⁶ Yaqupning oghli Yehuda we kéyin uninggha satqunluq qilghan Yehuda Ishqariyotlar idi. □

Eysaning késellerni saqaytishi we telim bérishi

Mat. 4:23-25; 5:1-12

¹⁷ Eysa rosulliri bilen taghdin chüshüp, bir tüzlenglikte turatti. Shu yerde nurghun muxlisleri hemde pütkül Yehudiye ölkisidin we Yérusalémdin, Tur we Zidon sheherlirige qaraydighan déngiz boyidiki yurtlardin top-top kishiler yigilishti. Ular uning telimlerini anglash we késellirige shipaliq izdesh üçün kelgenidi. ■

¹⁸ Napak rohlardin azablan'ghanlarmu shipaliq tépishi.

¹⁹ Bu top-top ademlerning hemmisi qollirini uninggha tegküzüwélisshaq intiletti; chünki küch-qudret uning wujudidin chiqip ularning hemmisige shipaliq bériwatatti. ■

Xushalliq we qayghu

²⁰ Shuning bilen u béshini kütürüp muxlislirigha qarap mundaq dédi: — «Mubarek, ey yoqsullar! Chünki Xudaning padishahliqi silerningkidur. □ ■

²¹ Mubarek, ey hazir ach qalghanlar! Chünki siler toluq toyunisiler.

Mubarek, ey yighlawatqanlar! Chünki külidighan bolisiler. ■

□ **6:10** «U shundaq qilishi bilenla qoli eslige keltürölüp ikkinchi qoligha oxshash boldi» — «eslige keltürölüp» dégen péilning mejhul shekli bizge bu ishni Xuda özi qilghan, dégenni uqturidu. Emdi ular bu möjizini «shabat künide yaratqanliqi» üçün zadi kimni eyiblimekchi? ■ **6:10** 1Pad. 13:6. □ **6:11** «ular ghezepin hoshini yoqitip...» — «ular» 7-ayette körsitilgen «Tewrat ustazliri we Perisiyler». ■ **6:13** Mat. 10:1; Mar. 3:13; 6:7; Luqa 9:1. □ **6:15** «milletperwer» — yaki, «Qanaanliq». Yehudiy milletperwerler wetinini Rim impériyesidin azad qilish üçün zorawanliq bilen küresh qilghuchilar idi. □ **6:16** «Yaqupning oghli» — bu Yaqup 14- we 15-ayettiki «Yaqup»lardin bashqisi bolsa kérek. «Yaqupning oghli» — bezi kona köchürümlerde «Yaqupning inisi» déyilidu. ■ **6:17** Mat. 4:25; Mar. 3:7. ■ **6:19** Mar. 5:30. □ **6:20** «Mubarek, ey yoqsullar!» — «yoqsullar» belkim özining Xudagha qet'iy mohtajliqini tonup yetkenler. Bu ayetlerde «mubarek» dégen söz (Xuda teripidin) «bextlik, beriketlik qilin'ghan» dégen menide ishlatilidu. ■ **6:20** Mat. 5:2. ■ **6:21** Yesh. 61:3; 65:13; 66:10.

22 Kishiler Insan'oghlining wejidan silerdin nepretlense, silerni özliridin chetke qaçsa, silerge töhmet-haqaret qilsa, naminglarni rezil dep qarghisa, silerge mubarek! ■

23 Shu küni shadlinip tentene qilib sekrenglar. Chünki mana, ershte bolghan in'aminglar zordur. Chünki ularning ata-bowiliri *burunqi* peyghemberlergimu oxshash ishlarni qilghan. ■

24 — Lékin halinglarga way, ey baylar!
Chünki siler alliqachan rahet-paraghitinglarga ige boldunglar! ■

25 Halinglarga way, ey qarni toyun'ghanlar!
Chünki siler ach qalisiler.

Halinglarga way, ey külüwatqanlar!
Chünki haza tutup yighlaysiler. ■

26 Hemmeylen silerni yaxshi dégende, halinglarga way! Chünki ularning ata-bowilirimu *burunqi* saxta peyghemberlerge shundaq qilghan».

Düşmininglarga méhir-muhebbet körsitinglar

Mat. 5:38-48; 7:12

27 — Biraq manga qulaq salghan silerge shuni éytip qoyayki, düşmenliringlarga méhir-muhebbet körsitinglar; silerge öch bolghanlarga yaxshiliq qilinglar. ■

28 Silerni qarighanlarga bext tilenglar; silerge yaman muamilide bolghanlarchimu dua qilinglar. ■

29 Birsi mengzingge ursa, ikkinchi mengzingnimu tutup ber; birsi chapinignni éliwalimen dése, könglikingnimu ayimay bergin. ■

30 Birsi sendin birnéme tilise, uninggha bergin. Birsi séning birer nersengni élip ketse, uni qayturup bérishni sorima. □ ■

31 Bashqilarning özünglarga qandaq muamile qilishini ümid qilsanglar, silermu ularga shundaq muamile qilinglar. ■

32 Eger siler özünglarni yaxshi körgenlergila méhir-muhebbet körsetsenglar, unda qda silerde néme shapaet bolsun? Chünki hetta gunahkarlarmu özini yaxshi körgenlerge méhir-muhebbet körsitidighu. ■

33 Eger siler özünglarga yaxshiliq qilghanlarchila yaxshiliq qilsanglar, unda qda silerde néme shapaet bolsun? Chünki hetta gunahkarlarmu shundaq qilidighu!

34 Eger siler qerzni «choqum qayturup béridu» dep oylighanlarga bersenglar, unda qta silerde néme shapaet bolsun? Chünki hetta gunahkarlarmu eynen qayturup alimiz dep bashqa gunahkarlarga qerz béridighu! ■

35 Lékin siler bolsanglar, düşmininglarchimu méhir-muhebbet körsitinglar, yaxshiliq qilinglar, bashqilarga ötne béringlar we «Ular bizge bérnéme qayturidu» dep oylimanglar. Shu chaghda, in'aminglar zor bolidu we siler

■ 6:22 Mat. 5:11; 1Pét. 2:19; 3:14; 4:14. ■ 6:23 Ros. 5:41; 7:51. ■ 6:24 Am. 6:1, 8. ■ 6:25 Yesh. 65:13; Yaq. 4:9; 5:1. ■ 6:27 Mis. 23:4; Pend. 25:21; Mat. 5:44; Rim. 12:20; 1Kor. 4:12.

■ 6:28 Luqa 23:34; Ros. 7:60. ■ 6:29 1Kor. 6:7. □ 6:30 «Birsi sendin birnéme tilise, uninggha bergin» — némini bérish kéreklikini Rebbimiz éytmidi. Bezi ehwalda tiligüchige tiliginini bersek uningha payda emes, belki ziyan yetküzidu. Mesilen, haraqkesh adem pul yaki haraq tilise buni bersek bolmaydu; lékin mumkin bolsa yarem qolimizni uzatishimiz kérek. Bashqa misal «Ros.» 3:1-11de tépilidu, bolupmu 6-ayetni körüng. ■ 6:30 Qan. 15:7; Mat. 5:42. ■ 6:31 Mat. 7:12.

■ 6:32 Mat. 5:46. ■ 6:34 Qan. 15:8; Mat. 5:42.

Hemmidin Aliy Bolghuchining perzentliri bolisiler. Chünki u tuzkorlarga we rezillergimu méhribanliq qilidu. □ ■

³⁶ Atanglar méhriban bolghinidek silermu méhriban bolunglar.

Bashqilarning üstidin höküm qilmanglar

Mat. 7:1-5

³⁷ — Bashqilarning üstidin höküm qilip yürmenglar. Bolmisa, siler *Xudan-ing* hökümige uchraysiler. Bashqilarni gunahqa békitmenglar we silermu gunahqa békitilmaysiler. Bashqilarni kechürünglar we silermu kechürüm qilinisiler. ■

³⁸ Béringlar we silergimu bérilidu — hetta chong ölchigüchke liq chingdap, silkip toldurulup üstidin téship chüshkidek derijide qoynunglarga töküp bérilidu. Siler bashqilarga qandaq ölchem bilen ölchep bersenglar, silergimu shundaq ölchem bilen ölchep bérilidu. □ ■

³⁹ Andin u ulargha temsil éytip mundaq dédi:

— Qarighu qarighuni yétilep mangalamdu? Undaq qilsa, her ikkisi orekke chüshüp ketmemdu? ■

⁴⁰ Muxlis ustazidin üstün turmaydu; lékin takamullashturulghini ustazigha oxshash bolidu. □ ■

⁴¹ Emdi néme üçün buradiringning közidiki qilni körüp, öz közüngdiki limni bayqiyalmaysen?! □ ■

⁴² Sen qandaqmu öz közüngde turghan limni körmey turup buradiring-gha: «Qéni, közüngdiki qilni éliwétey!» déyeleysen?! Ey saxtipez! Awwal özüngning közidiki limni éliwet, andin éniq körüp, buradiringning közidiki qilni éliwételeysen.

⁴³ Chünki héchqandaq yaxshi derex yaman méwe bermeydu, héchqandaq ya-man derexmu yaxshi méwe bermeydu. ■

⁴⁴ Herqandaq derexni bergen méwisidin perq etkili bolidu. Chünki tikendin enjürni üzgili bolmas, yantaqtin üzüm üzgili bolmas. ■

⁴⁵ Yaxshi adem qelbidiki yaxshiliq xezinisidin yaxshiliq chiqiridu; rezil adem qelbidiki rezillik xezinisidin rezillikni chiqiridu. Chünki qelb némige toldurulghan bolsa, éghizdin shu chiqidu. ■

Ikki xil imaret salghan kishiler

Mat. 7:24-27

□ **6:35** «Hemmidin Aliy Bolghuchining perzentliri bolisiler» — démek, emelliringlar buninggha guwahliq bolidu. ■ **6:35** Mat. 5:45. ■ **6:37** Mat. 7:1; Rim. 2:1; 1Kor. 4:5. □ **6:38**

«silergimu bérilidu — hetta chong ölchigüchke liq chingdap, silkip toldurulup üstidin téship chüshkidek derijide quynunglarga töküp bérilidu» — Ottura Sherqte birsi birawgha ashliq hediye qilmaqchi bolsa (1) ashni xaltigha liq qachilaydu; (2) danlar chingdilip chüshsun dep xaltini silkiydu; (3) chingdalghan danlarning üstige «téship chüshküdek derijide» yene qachilaydu. ■ **6:38** Pend. 10:22; 19:17; Mat. 7:2; Mar. 4:24. ■ **6:39** Yesh. 42:19; Mat. 15:14. □ **6:40** «Muxlis ustazidin üstün turmaydu; lékin takamullashturulghini ustazigha oxshash bolidu» — bu sirliq söz belkim muxlislar Mesihke toluq egeshse, uninggha oxshash azab-oqubetni körüshi mumkin, dégen menini öz ichige alidu. ■ **6:40** Mat. 10:24; Yuh. 13:16; 15:20. □ **6:41** «buradiringning közidiki qil»

— yaki «qérindishingning közidiki qil». «Emdi néme üçün buradiringning közidiki qilni körüp, öz közüngdiki limni bayqiyalmaysen?!» — menisi: «Néme üçün buradiringning here képikidek kichik sewenlikinila körüp, özüngdiki limdek chong gunahni körmeysen?» dégendek. ■ **6:41** Mat. 7:3. ■ **6:43** Mat. 7:17; 12:33. ■ **6:44** Mat. 7:16. ■ **6:45** Mat. 12:35.

46 — Siler némishqa méni «Reb! Reb!» deysiler-yu, biraq silerge éytqanlirimgha emel qilmaysiler? ■

47 Emise, méning aldimgha kélip, sözlirimni anglap emel qilghan herkimning kimgé oxshighanliqini silerge körsitip bérey. ■

48 U xuddi chongqur kolap, ulini qoram tashning üstige sélip öy salghan kishige oxshaydu. Kelkün kelgende, su éqimi u öyning üstige zerb bilen urulghini bilen, uni midir-sidir qilalmidi, chünki u puxta sélin'ghan.

49 Lékin sözlirimni anglap turup, emel qilmaydighan kishi bolsa, quruq yerning üstige ulsiz öy salghan kishige oxshaydu. *Kelkün* éqimi shu öyning üstige urulushi bilen u örülüp ketti; uning örülüshi intayin dehshetlik boldi!

7

Eysaning rimliq yüzbéshining chakirini saqaytishi

Mat. 8:5-13; Yh. 4:43-54

1 Eysa köpchilikke bu sözlerning hemmisini qilip bolghandin kéyin, Keper-nahum shehirige *qayta* kirdi.

2 U yerde melum bir yüzbéshining etiwariq quli éghir késel bolup, sekratta yatatti.

3 Yüzbéshi Eysaning xewirini anglap, birnechche Yehudiy aqsaqalni uning yénigha bérip, uning kélip qulini qutquzushi üçün ötünüşke ewetti. □

4 Ular Eysaning aldigha kelgende uninggha:

— Bu ishni tiligüchi bolsa, tilikini ijabet qilishingizgha heqiqeten erziydighan adem.

5 Chünki u bizning *Yehudiy* elimizni yaxshi körüdu we hetta biz üçün bir sinagogmu sélip berdi, — dep jiddiy qiyapette ötünüshti.

6 Eysa ular bilen bille bardı. Biraq öyige az qalghanda, yüzbéshi Eysaning aldigha birnechche dostini ewetip uninggha mundaq dégüzdı:

— «Teqsir, özlirini aware qilmisila, özlirining torusumning astigha kélishlirige erzimeymen. □

7 Shunga özümnimu silining aldilirigha bérishqa layiq hésablimidim. Sili peqet bir éghiz söz qilip qoysila, qulum saqiyip kétidu.

8 Chünki menmu bashqa birsining hoquqi astidiki adammen, qol astimdimu leshkerlim bar. Birige bar désem baridu, birige kel désem, kélidu; qulumgha bu ishni qil désem, u shu ishni qilidu. □

9 Eysa bu gepni anglap *yüzbéshigha* tejjüblendı. U burulup keynige egeshken xalayıqqa:

Derwege, hetta Israildimu bundaq zor ishenchni tapalmighanidim! — dédi.

■ 6:46 Mal. 1:6; Mat. 7:21; 25:11; Luqa 13:25; Rim. 2:13; Yaq. 1:22. ■ 6:47 Mat. 7:24. □ 7:3

«... **Eysaning kélip qulini qutquzushi üçün...**» — grék tilida «qutquzush» we «saqaytish» birla söz bilen ipadilinidu. «**Yüzbéshi Eysaning xewirini anglap, birnechche Yehudiy aqsaqalni uning yénigha bérip, Eysaning kélip qulini qutquzushi üçün ötünüşke ewetti**» — yüzbéshi rimliq puqra bolup, Yehudiy emes idi. 5-ayetke qarighanda u rimliqlarning butpereslikini tashlap, Tewrat arqiliq Xudagha étiqad baghlighan adem idi. □ 7:6 «Teqsir» — yaki «Reb». □ 7:8 «**Chünki menmu bashqa birsining hoquqi astidiki adammen**» — muhim söz «menmu» — démek, yüzbéshi Rim impératorning hoquqi astida turup öz hoquqi bilen eskerlirige buyruq béreleytti; Eysa alem Igisining hohuqi astida turup, Hemmige Qadirning hoquqi bilen alemning ishlirini buyruydighan adem idi.

¹⁰ Yüzbéshi ewetken kishiler qaytip barghanda, késel bolghan qulning sellimaza saqayghanliqini kórdi. □

Tul ayalning oghlini tirildürüş

¹¹ Bu ishtin kéyin u Nain dégen bir sheherge bardı. Uning muxlisleri we yene top-top kishiler uninggha egiship mangdı.

¹² U sheher qowuqigha yéqinlashqanda, mana kishiler jinaza kütürüp chiqiwatqanıdı. Ölgüchi anisining yekke-yégane oghli idi, uning üstige anisi tul ayal idi. Sheherdin chong bir top adem ayalgha hemrah bolup chiqqanıdı.

¹³ Reb uni körüp, uninggha ichini aghritip:

— Yighlimighin, — dédi.

¹⁴ Shuning bilen u ötüp, tawutqa qolini tegküziwidi, tawut kütürgenler toxtıdı. U:

— Yigit, sanga éytimen, oyghan! — dédi. □ ■

¹⁵ Ölgüchi bolsa ruslinip tik olturdi we gep qilishqa bashlıdı. *Eysa* uni anisigha tapshurup berdi.

¹⁶ Hemmeylenni qorqunch bésip, ular *Xudani* ulughlap:

— «Arimızda ulugh bir peyghember turghuzıldı!» we «*Xuda Öz xelqini* yoqlap keldi!» — déyishti. □ ■

¹⁷ Uning toghrisidiki bu xewer pütün Yehudiye zémini we etrapniki rayonlarga tarqılıp ketti.

Yehya peyghemberning muxlisirining Eysa bilen körüşkili kélishi *Mat. 11:2-19*

¹⁸ Yehyaning muxlisleri emdi bu barlıq ishlarning xewirini uninggha yetküzdi. *Yehya* muxlisleridin ikkiylenni özige chaqirip, ■

¹⁹ Ularnı Eysaning aldigha ewetip: «Kélishi muqerrer zat özüngmu, yaki bashqa birisini kütüşimiz kérekmu?» dep sorap kélishke ewetti. □

²⁰ Ular Eysaning aldigha bérıp:

— Chömlüdürgüchi *Yehya* bizni sendin: «Kélishi muqerrer zat özüngmu, yaki bashqa birisini kütüşimiz kérekmu?» dep sorap kélishke yéninggha ewetti — dédi.

²¹ Del shu waqıtta *Eysa* aghriq-silaq we késel-waba basqan we yaman rohlar chaplashqan nurghun kishilerni saqaytti we nurghun qarighularni köridighan qıldı.

²² Shuning bilen u *Yehyaning muxlisirigha*:

□ **7:10** «Yüzbéshi ewetken kishiler qaytip barghanda, késel bolghan qulning sellimaza saqayghanliqini kórdi» — bu weqe «Mat.» 8:8-13dımı xatirilinıdı. □ **7:14** «U ötüp, tawutqa qolini tegküziwidi» — *Musa* peyghemberge chüşürülgén qanun boyiche jinazigha tégish kishini yette kün'giche «napak» qilatti («Chöl.» 19:11-12ni körüng). Biraq ölginini tirik qilish hemme ishni bashqiche qıldı! ■ **7:14** Ros. 9:40. □ **7:16** «*Xuda Öz xelqini yoqlap keldi!*» — *Tewrat* we *Injilda* «*Xudaning yoqlishi*» Uning insanlarga yéqin kélip ulardin xewer élishini öz ichige alıdı. ■ **7:16**

Luqa 1:68; 24:19; Yuh. 4:19; 6:14; 9:17. ■ **7:18** Mat. 11:2. □ **7:19** «*Kélishi muqerrer zat*» — *Xuda* wede qilghan *Qutquzghuchi-Mesih*, elwette. *Yehya* özi *Mesihning* yolını teyyarlash üçün uning aldida ewetilgen; shuning bilen u: — «Sen biz kütken kishimusen» dep gumanlinip soraydu.

«*Kélishi muqerrer zat özüngmu, yaki bashqa birisini kütüşimiz kérekmu?*» — *Yehya* peyghember shu muxlislerini ewetkende zındanda idi. Shuning bilen u belkim: «*Eysa* heqiqeten *Qutquzghuchi* bolsa, némishqa u méni mushu zındanda yétishqa yol qoyıdu?» dep sorishi mumkin idi. «*Matta*»diki «qoshumche söz»de bu ish («Mat.» 11:2-6) toghruluq izahatirimizni körüng.

– Siler qaytip béríp, Yehyagha öz anglighan we körgenliringlar toghru-luq xewer yetküzüp – «Korlar körelydighan we tokurlar mangalaydighan boldi, maxaw késil bolghanlar saqaytildi, gaslar angliyalaydighan boldi, ölgenlermu tirildürüldi we kembeghellerge xush xewer jakarlandi» – dep éytinglar. ■

²³ *Uninggha yene:* «Mendin gumanlanmay putliship ketmigen kishi bolsa bextliktur!» dep qoyunglar, – dédi. □

²⁴ Yehyaning elchiliri ketkendin kéyin, u top-top ademlerge Yehya toghruluq söz échip:

– «Siler *burun Yehyani izdep* chölge barghininglarda, zadi némini körgili bardinglar? Shamalda yelpünüp turghan qomushnimu? ■

²⁵ Yaki ésil kiyim kiygen bir erbabnimu? Mana, ésil kiyimlerni kiygen, eysh-ishret ichide yashaydighanlar padishahlarning ordiliridin tépildudughu!

²⁶ Emdi siler néme körgili bardinglar? Bir peyghemberrimu? Durus, emma men shuni silerge éytip qoyayki, *bu bolsa* peyghemberdinmu üstün bir bolghuchidur.

²⁷ Chünki *muqeddes yazmildiki:* –

«Mana, yüz aldingha elchimni ewetimen;

U séning aldingda yolungni teyyarlaydu» – dep yézilghan söz mana del uning toghrisida yézilghandur. □ ■

²⁸ Chünki men silerge shuni éytip qoyayki, ayallardin tughulghanlar arisida Yehyadinmu ulughi yog; emma Xudaning padishahliqidiki eng kichik bolghinimu uningdin ulugh turidu

²⁹ (emdi *Yehyani* anglighan puqralar, hetta bajgirlarmu Xudaning yolini toghra dep Yehyaning chömüldürüshi bilen chömüldürülgenidi. □

³⁰ Lékin Perisiyler we Tewratshunaslar Yehyaning chömüldürüshini qobul qilmay, Xudaning özlirige bolghan meqset-iradisini chetke qaqqanidi).

³¹ Lékin bu zamanning kishilirini zadi kimlerge oxshitay? Ular kimlerge oxshaydu? ■

³² Ular xuddi reste-bazarlarda olturuwélip, bir-birige: «Biz silerge sunay chélip bersekmu, ussul onymidinglar», «Matem pedisige chélip bersekmu, yigha-zar qilmidinglar» dep *qaqshaydighan tuturuqsiz* balilargha oxshaydu.

³³ Chünki Chömüldürgüchi Yehya kélip ziyapette olturmaytti, *sharab* ichmeytti. Shuning bilen siler: «Uninggha jin chaplishiptu» déyishisiler. □ ■

³⁴ Insan'oghli bolsa kélip hem yeydu hem ichidu we mana siler: «Taza bir toymas we meyor iken. U bajgirlar we gunahkarlarning dostidur» déyishisiler.

■ **7:22** Yesh. 29:18; 35:5; 61:1. □ **7:23** «Mendin gumanlanmay putliship ketmigen kishi bolsa bextliktur!» – Yehya peyghember zindanda yétip: «Eysa Qutquzghuchi-Mesih bolsa némishqa méni zindandin qutquzmighan?» – dep gumanlan'ghan bolsa kérek idi. Yehyaning bu soali toghruluq «Matta»diki «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **7:24** Mat. 11:7. □ **7:27** «Mana, yüz aldingha elchimni ewetimen; u séning aldingda yolungni teyyarlaydu» – Tewrat, «Mal.» 3:1; «Yesh.» 40:3. ■ **7:27** Mis. 23:20; Mal. 3:1; Mar. 1:2. □ **7:29** «hetta bajgirlarmu Xudaning yolini toghra dep Yehyaning chömüldürüshi bilen chömüldürülgenidi» – «Xudaning yolini toghra dep» grék tilida «Xudani toghra dep...» dégen ibarini bildüridu. ■ **7:31** Mat. 11:16.

□ **7:33** «Chömüldürgüchi Yehya kélip ziyapette olturmaytti, sharab ichmeytti» – grék tilida «Chömüldürgüchi Yehya kélip ne nan yémeydu ne ichmeydu». Oqurmenlarning éside barki, Yehya peyghember intayin ghorigil ozuqlinatti, pat-pat roza tutatti. «Mat.» 3:4ni körüng. ■ **7:33** Mat. 3:4; Mar. 1:6.

35 Lékin danaliq bolsa özining barliq perzentliri arqiliq durus dep tonulidu» □

Gunahkar ayalning Eysani etirlishi

36 Perisiylerdin biri uningdin öyümde méhman bolsingiz dep ötündi. Emdi u Perisiyning öyige kirip dastixanda olturdi. □ ■

37 We mana, u sheherde buzuq dep tonulghan bir ayal Eysaning bu Perisiyning öyide dastixanda olturghanliqini anglap, aq qashtéshidin yasalghan bir qutida murmekki élip keldi. □

38 U yighlighan péti uning keynide, putigha yéqin turup, köz yashliri qilip, putlirini hól qiliwetti; andin chachliri bilen uning putlirini értip qurutti hem putlirini toxtimay söyüp, üstige etir sürdi.

39 Emdi uni chaqirghan Perisiy bu ishni körüp, ichide: «Bu adem rast peyghember bolghan bolsa, özige tégiwatqan bu ayalning kim we qandaq ikhenlikini biletti. Chünki u bir buzuq!» dep oylidi.

40 Shuning bilen Eysa uninggha jawaben:

— Simon, sanga deydighan bir gépim bar, — dédi.

— Éyting, ustaz, — dédi Simon.

41 — Ikki adem melum bir qerz igisige qerzdar iken. Biri besh yüz kümüş dinargha, yene biri bolsa ellik kümüş dinargha qerzdar iken. □

42 Lékin her ikkisinin qerzini qayturgili héchnersisi bolmighachqa, qerz igisi méhribanliq qilip her ikkisinin qerzini kechürüm qiptu. Séningche, ularning qaysisi uni bekrek söyüdu? — dep soridi Eysa.

43 Simon jawaben: — Méningche, *qerzi* köprek kechürüm qilin'ghan kishi, — dédi.

— Toghra höküm qilding, — dédi Eysa.

44 Andin héliqi ayalgha burulup, Simon'gha:

— Bu ayalni kórdüngmu? Men öyüngge kirginim bilen, sen putlirimni yuyushqa su bermigeniding; lékin u köz yéshi bilen putlirimni yudi we chéchi bilen értip qurutti.

45 Sen méni salam béríp söymiding; lékin u men kirgending tartip putlirimni söyüshdin toxtimidi.

46 Sen béshimghimu may sürkimigeniding; biraq u méning putlirimgha murmekkini sürkep qoydi. □

47 Shunga shuni sanga éytip qoyayki, uning nurghun gunahliri kechürüm qilindi. Chünki mana, uning körsetken méhir-muhebbiti chongqur emesmu? Emma kechürümi az bolghanlarning méhir-muhebbetini körsitishimu az bolidu, — dédi. □

□ **7:35** «danaliq bolsa özining barliq perzentliri arqiliq durus dep tonulidu» — yaki «danaliq bolsa özining barliq ish-méwiliri arqiliq durus dep tonulidu». Bu qisqa ayet üstide we uningdiki köp muhim prinsiplar toghrisida «Matta»diki «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. □ **7:36** «... dastixanda olturdi» — grék tilida «dastixanda yatti». Yehudiylar we Grékler adette dastixanda yanpashlap yatatti. ■ **7:36** Mat. 26:6; Mar. 14:3; Yuh. 11:2; 12:2 □ **7:37** «murmekki» — bu xil etir. U adette intayin qimmat idi (mesilen, «Mat.» 26:7ni körüng). □ **7:41** «kümüş dinar» — Rim impériyesning pul birliki, texminen bir ademning bir künlük ish heqqi bolatti. □ **7:46** «Sen béshimghimu may sürkimigeniding» — shu dewrde kishiler hörmetlik méhmanlarni qarshi élish üçün méhmanning béshigha etirlik mayni sürkep qoyatti. □ **7:47** «Chünki mana, uning körsetken méhir-muhebbiti chongqur emesmu?» — bu ayalning muhebbiti Xudaning kechürümige érishishning sewebi emes, belki uning chongqur muhebbiti uning **alliqachan Xudaning kechürümige érishkenliki tüpeylidin** boldi we shundaqla buninggha ispat körsetti.

⁴⁸ Andin u ayalgha:

— Gunahliring kechürüm qilindi, — dédi. ■

⁴⁹ Ular bilen hemdastixan olturghanlar könglide: «Kishilerning gunahlarinimu kechürüm qilghuchi bu adem zadi kimdu?» déyishti. ■

⁵⁰ Eysa héliqi ayalgha:

— Étiqading séni qutquzdi; aman-xatirjemlik bilen qaytqin! — dédi. □

8

Eysagha egeshken ayallar

Mat. 13:1-17; Mar. 4:1-12

¹ Kéyin, Eysa shu yurtlarni kézip, shehermu-sheher, yézimu-yéza Xudaning padishahliqining xush xewirini élan qilip jakarlidi; on ikkiylenmu uning bilen birge bardı.

² Uning bilen bille barghanlardin yene yaman rohlardin we aghriq-silaqlardin saqaytilghan bezi ayallarmu bar idi; ularning arisida özidin yette jin heydep chiqirilghan Meryem (Magdalliq dep atalghan), ■

³ Hérod xanning saray ghojidari Xuzaning ayali Yoanna, Suzanna we bashqa nurghun ayallarmu bar idi. Bular öz mal-mülükliri bilen u *we uning muxlis-lirining* hajetliridin chiqatti. □

Uruq chachquchi toghrisidiki temsil

⁴ Chong bir top ademler yighilghanda, shundaqla herqaysi sheherlardin kishiler uning yénigha kelgende, u ulargha bir temsil sözlep berdi: ■

⁵ — «Uruq chachquchi uruq chachqili *étizgha* chiqiptu. Uruq chachqanda, uruqlardin beziliri chighir yol üstige chüshüp, dessilip kétiptu we asmandiki uchar-qanatlar kélip ularni yep kétiptu.

⁶ Bashqa beziliri tashliq yerge chüshüptu. Yerde nemlik bolmighachqa, ünüp chiqqini bilen qurup kétiptu.

⁷ Bashqa beziliri tikenlerning arisigha chüshüptu, tikenler maysilar bilen teng ösüp maysilarni boghuwaptu.

⁸ Bashqa beziliri bolsa yaxshi tupraqqa chüshüptu. Ün'gendin kéyin, yüz hesse hosul bériptu». Bularni dégendin kéyin u yuqiri awaz bilen:

— Anglighudek quliqu barlar buni anglisun! dep tovlidi.

⁹ Kéyin uning muxlisli uningdin: — Bu temsilning menisi néme? — dep soridi. ■

¹⁰ U ulargha mundaq dédi:

■ **7:48** Mat. 9:2. ■ **7:49** Mat. 9:3. □ **7:50** «Étiqading séni qutquzdi» — «étiqading» mushu yerde, shühbisizki, Eysa bu söz bilen ayalning öziye baghlighan ishenchini, yeni uning gunahlarni kechürüm qilalaydighan Mesih ikenlikige baghlighan ishenchini körsitidu. ■ **8:2** Mat. 27:55,56. □ **8:3** «*u we uning muxlislirining*» — bu ibare grék tilida bezi köchürümlerde «uning» yaki bezi köchürümlerde «ularning» bilen ipadiliduru. «**Hérod xanning** saray ghojidari Xuzaning ayali Yoanna, Suzanna we bashqa nurghun ayallarmu bar idi... uning... hajetliridin chiqatti» — «kirish söz»imizde déginimizdek, Luqa daim Eysaning qiz-ayallar bilen bolghan munasiwitini bayqap yürüdü ■ **8:4** Mat. 13:3; Mar. 4:2. ■ **8:9** Mat. 13:10; Mar. 4:10.

– Xudaning padishahliqining sirlirini bilish silerge nésip qilindi. Biraq bu ishlar qalghan bashqilargha temsiller bilenla éytilidu. Meqsiti shuki, «Ular qarisimu körmeydu, anglisimu chüshenmeydu». □ ■

¹¹ Emdi temsilning menisi mundaq: – Uruq bolsa, Xudaning söz-kalamidur. ■
¹² Chighir yol boyidikiler bolsa mushular: Ular söz-kalamni anglaydu; lékin Iblis kélip, ularning ishinip qutquzulushining aldini élishi üçün ularning qelbidiki sözni élip kétédu.

¹³ Tashliq yerge chüshken uruqlar söz-kalamni anglighan hamam xushalliq bilen qobul qilghanlarga temsil qilin'ghan. Ularda yiltiz bolmighachqa, peqet bir mehél ishinip, andin sinaq-müshküllük waqti kelgende, *étiqadtin* téyilip kétédu. ■

¹⁴ Tadenlikke chüshken uruqlar bolsa shundaq ademlerni körsetkenki, sözni anglighan bolsimu, yolgha chiqqandin kéyin bu panii hayattiki endishiler, bayliqlar we halawetlerning éziqturushliri bilen boghulup, uruq pishmay hosul bermeydu. ■

¹⁵ Lékin yaxshi tupraqqa chéchiqlan uruqlar bolsa – söz-kalamni anglap, semimiy we yaxshi qelbi bilen uni tutidighanlarni körsitidu; bundaq ademler sewrchanliq bilen hosul béridu.

Hemme ish ashkarilnidu

Mar. 4:21-25

¹⁶ Héchkim chiraghni yéqip qoyup üstige idishni kömtürüp qoymas yaki kariwat astigha turghuzmas, belki chiraghdanning üstige qoyidu; buning bilen öyge kirgenler yoruqluqni kóridu. ■

¹⁷ Chünki yoshurulghan héchqandaq ish ashkarilanmay qalmaydu, we héchqandaq mexpiy ish ayan bolmay, yoruqluqqa chiqmay qalmaydu. ■

¹⁸ Shuning üçün, anglishinglarning qandaq ikenlikige köngül qoyunglar! Chünki kimde bar bolsa, uninggha téximu köp bérilidu; emma kimde yoq bolsa, hetta bar dep hasablihinimu uningdin mehrum qilinidu. □ ■

Eysaning heqiqiy ailisi

Mat. 12:46-50; Mar. 3:31-35

¹⁹ Emdi uning anisi we iniliri uning bilen körüshkili keldi. Lékin adem nurghun bolghachqa, yénigha kélelmigenidi. ■

²⁰ Shuning bilen birsi uninggha:

– Iningiz we iniliringiz siz bilen körüshimiz dep, sirtta turidu, – dédi.

²¹ Lékin u jawaben: – Méning anam we aka-uka qérindashlirim bolsa Xudaning sözini anglap, uninggha emel qilghuchilardur; dédi. ■

□ **8:10** «Xudaning padishahliqining sirlirini bilish silerge nésip qilindi» — «sirlar» Injilda eslide insanlarga ashkarilanmighan, hazir Mesih yaki rosulliri arqiliq ayan qilin'ghan ishlarni körsitidu. Uning üstige, Injildiki bezi «sirlar» intayin sirlig, elwette. «Ular qarisimu körmeydu, anglisimu chüshenmeydu» — bu sözler «Yesh.» 6:9din élin'ghan. ■ **8:10** Zeb. 25:4, 9, 14; 78:1-2; Yesh. 6:9-10; Ez. 12:2; Mat. 11:25; 13:14; Mar. 4:12; Yuh. 12:40; Ros. 28:26; Rim. 11:8; 2Kor. 3:5,14. ■ **8:11** Mat. 13:18; Mar. 4:13. ■ **8:13** Mat. 13:20; Mar. 4:16. ■ **8:14** Mat. 19:23; Mar. 10:23; Luqa 18:24; 1Tim. 6:9. ■ **8:16** Mat. 5:15; Mar. 4:21; Luqa 11:33. ■ **8:17** Ayup 12:22; Mat. 10:26; Mar. 4:22; Luqa 12:2. □ **8:18** «Chünki kimde bar bolsa, uninggha téximu köp bérilidu» — «kimde bar bolsa...» — bu «bar bolsa» némini körsitidu? Shühbisizki, ebediy ehmiyetlik birer nerse bolsa kérek, bu iman-ishenchni öz ichige choqum alidu. Biz özimizge «ebediy ehmiyetlik» herbierneme bolushi üçün peqet Mesihdinla tapalaymiz, elwette. ■ **8:18** Mat. 13:12; 25:29; Mar. 4:25; Luqa 19:26. ■ **8:19** Mat. 12:46; 13:55; Mar. 3:31. ■ **8:21** Yuh. 15:14; 2Kor. 5:16.

*Eysaning boranni tinchitishi**Mat. 8:23-27; Mar. 4:35-41*

22 We shundaq boldiki, shu künlerdin biri, u muxlisliri bilan bir kémige chüshüp, ulargha:

— Kölining u qétigha barayli, — dédi. Shuning bilan ular yolgha chiqti. ■

23 Kéme kétéwatqanda u uyqugha ketkenidi. Kölge tuyuqsiz qara boran kélip, kémige su toshup kétip, ular xewpte qaldi.

24 Muxlislar kélip uni oyghitip:

— Ustaz, ustaz, tügishidighan bolduq! — dédi.

Lékin u ornidin turup, boran'gha we dawalghughan dolqunlarga tenbih berdi; hemmisi toxtap, tinch boldi.

25 U muxlislirigha qarap:

— Ishenchinglar nege ketti? — dédi.

Ular hem qorqushup, hem bekmu heyran bolup, bir-birige:

— Bu adem zadi kimdu, buyruq qilsa, hetta shamallar we dolqunlarmu uningha boysunidiken-he! — dep kétishti. ■

*Eysaning «qoshun» jinlar chaplashqan ademni azad qilishi**Mat. 8:28-34; Mar. 5:1-20*

26 Shuning bilan ular Galiliyening udulidiki Gérasaliqlarning yurtigha yétip bard. □ ■

27 U qirghaqqa chiqishi bilenla, uzundin béri jinlar chaplashqan, sheherdin kelgen melum adem uning aldigha keldi. Bu adem kiyim kiymey, héch öyde turmay, görler arisida yashaytti. □

28 Lékin u Eysani körüpla warqirap, uning ayighigha yiqilip qattiq awaz bilen: — Hemmidin Aliy Xudaning Oghli Eysa, séning men bilan néme karing! Sendin ötünimenki, méni qiynima! — dep towlap ketti.

29 Chünki Eysa napak rohning uningdin chiqishini buyruwatatti (chünki jin nurghun qétim uni tutuwalghanidi; u chaghlarda kishiler uning putqollirini kishen-zenjirler bilen baghlap uni qamap qoyghan bolsimu, u zenjirlerni üzüp qéchip chiqqan we jin teripidin chöl-bayawanlarga heydiwétilgenidi).

30 Eysa bu ademdin:

— Isming néme? — dep soriwidi, u: — Ismim «Qoshun», — dédi. Chünki nurghun jinlar uning ichige kirip chaplishiwalghanidi.

31 Emdi ular Eysadin özlirini tégi yoq hanggha ketküzmeslikni ötünüp yalwurdı.

32 Shu yerde tagh baghrida chong bir top tongguz padisi ozuqliniwatatti. Jinlar Eysagha yalwurup, tongguzlarning ténige kirishke ijazet bérishini ötündi. U ulargha ijazet berdi.

33 Jinlar shu ademdin chiqip, tongguzlarning ténige kiriwaldi; shuning bilan pütkül tongguz padisi tik yardin étilip chüshüp, kölge gherq boldi.

34 Tongguzlarni baqquchilarmu bu weqeni körüp u yerdin qéchip, sheher-yézilarda bu xewerni tarqatti.

35 Xalayıq zadi néme ish bolghanliqini körgili chiqti; Eysaning aldigha kelgende, shu yerde özidin jinlar chiqqan héliqi ademning kiyim-kéçekni kiyip,

■ 8:22 Mat. 8:23; Mar. 4:35,36. ■ 8:25 Ayup 26:12; Zeb. 107:25. □ 8:26 «Gérasaliqlar» — «Mat.» 8:28de ular «Gadaraliqlar»mu dep atilidu. ■ 8:26 Mat. 8:28; Mar. 5:1. □ 8:27 «görler arisida» — yaki «görler ichide». Pelestinde köp görler öngkürlerdin yasilidu.

es-hoshi jayida halda Eysaning ayighi aldida olturghinini kördi; ular qorqup kêtishti.

³⁶ Bu weqeni körgenlermu jinlar chaplashqan ademning qandaq saqaytilghinini köpchilikke teswirlep berdi.

³⁷ Andin Gérasaliqlarning yurtidikiler we etrapidiki barliq kishiler uning ularning arisidin kêtishini ötünüshti. Chünki dehshetlik qorqunch ularni basqanidi. Shunga u kémige chüshüp, qaytishqa yol aldi. □ ■

³⁸ Emma jinlar özidin chiqip ketken héliqi adem uninggha, Men sen bilen bille kétéy, — dep yalwurdı.

Lékin u uni yolgha sélip: ■

³⁹ — Öyüngge qaytip bérip, Xudaning sangha shunche chong ishlarni qilip bergenlikini yetküzgin, — dédi.

U adem qaytip bérip, pütkül sheherni arilap, Eysaning özige shunche chong ishlarni qilip bergenlikini élan qildi.

Tirildürülgen qiz, saqaytilghan ayal

Mat. 9:18-26; Mar. 5:21-43

⁴⁰ Eysa qaytip kelginide, shundaq boldiki, xalayıq uni xushallıq bilen qarshi élishtı; chünki hemmeylen uning qaytip kélishini kütüp turatti. □

⁴¹ U dem mana, bir kishi, sinagoning chongi bolghan Yairus isimlik kishimu Eysaning aldigha kélip ayighigha özini étip, uning öyige bérishini ötündi. ■

⁴² Chünki uning on ikki yashlıq yalghuz qizi sekratta idi.

Eysa u yerge barghinida, top-top kishiler uning etrapigha zich oliship uni qıstıshatti.

⁴³ Arisida xun tewresh késilige gırıptar bolghinigha on ikki yil bolghan bir ayal bar idi; u bar-yoqini téwiplargha xejlep tügetken bolsimu, héchqaysisidin shıpa tapmıghanıken. ■

⁴⁴ U Eysaning arqısidin kélip, uning tonining péshini siliwidi, shuan xun toxtıdı.

⁴⁵ Eysa: — Manga qol tegküzgen kim? — dep sorıdı.

Hemmeylen inkar qilghanda, Pétrusmu we uning bilen bolghanlarmu:

— Ustaz, xalayıq top-top bolup töt etrapingni oliship, séni qıstıshıwatqan yerde, sen «Manga tegken kim?», dep soraysen'ghu? — dédi.

⁴⁶ Lékin Eysa:

— Yaq! Birsı manga tegdı; chünki wujudumdin qudretning chiqip kétéwatqınını sezdim, — dédi.

⁴⁷ Héliqi ayal özining yoshurup qalalmaydighanlıqını bilip, titrigen halda uning aldigha yiqıldı we köpchilik aldida özining néme sewebtin Eysagha qol tegküzgenlikini, shundaqla shuan qandaq saqayghanlıqını éytti.

⁴⁸ Eysa uninggha: — Yüreklik bol, qızım, ishenching séni saqaytti! Aman-xatirjemlik bilen mangghin! — dédi. □

⁴⁹ U söz qiliwatqanda, sinagog chongining öyidin chiqqan bireylen kélip sinagog chongigha:

— Qizingiz jan üzdi. Emdi ustazni kayitmighin, — dédi. ■

□ **8:37** «Gérasaliqlar» — yaki «Gadariyliqlar» yaki «Gérgesenliqlar» ■ **8:37** Ros. 16:39. ■ **8:38** Mar. 5:18. □ **8:40** «Eysa qaytip kelginide» — belkim kölning udulidiki qashqa qaytqanda. ■ **8:41** Mat. 9:18; Mar. 5:22. ■ **8:43** Law. 15:25; Mat. 9:20; Mar. 5:25. □ **8:48** «Yüreklik bol, qızım, ishenching séni saqaytti!» — bu ayal némishqa shundaq qorqti? «Mat.» 9:22diki izahatni körüng.

■ **8:49** Mar. 5:35.

⁵⁰ Lékin Eysa buni anglap uninggha:

— Qorqmighin! Peqet ishenchte bol, u saqiyip kétidu, — dédi.

⁵¹ U öyge barghanda Pétrus, Yuhanna, Yaqup we qizning ata-anisidin bashqa héchkimning özi bilen bille öyge kirishige ruxset qilmidi.

⁵² U yerdikiler xemmisi qizgha matem tutup yigha-zar kötürüwatatti. Lékin u:

— Boldi, yighlimanglar! Chünki qiz ölmidi, peqet uxlap qaptu! — dédi.■

⁵³ Ular bolsa qizning allıqachan jan üzdi dep bilgechke, uni mesxire qildi.

⁵⁴ Lékin u ularni chiqiriwétip, qizning qolidin tartip:

— Balam, ornungdin tur, — dep chaqirdi.

⁵⁵ Qizning rohi qaytip kélip, u derhal ornidin turdi. U qizgha yégüdek birnéme bérishni éytti.

⁵⁶ Qizning ata-anisi intayin heyran qélishiti. Lékin u ulargha bu ishni héchkimge éytmastliqni tapilidi.

9

Eysaning on ikki rosulni ewetishi

Mat. 10:5-15; Mar. 6:7-13

¹ Eysa on ikkiylenni chaqirip, ulargha barliq jinlarni heydiwétish we késellerni saqaytishqa qudret we hoquq berdi.■

² Andin ularni Xudaning padishahliqini jar qilish we késellerni saqaytishqa ewetti.■

³ U ulargha:

— Siler seper üçhün héch nerse almanglar, ne hasa, ne xurjun, ne nan, ne pul éliwalmanglar; birer artuq yektekmu éliwalmanglar.□ ■

⁴ We qaysi öyge *qobul qilinip* kirsenglar, u yurttin ketküche shu öyde turunglar.□

⁵ Emdi qaysi yerdiki kishiler silerni qobul qilmisa, u sheherdin chiqqinglarda ulargha agah-guwah bolsun üçhün ayighinglardiki topinimu qéqiwétinglar! — dédi.□ ■

⁶ Muxlislar yolgha chiqip, yéza-qishlaqlarni arilap xush xewerni élan qilip, hemme yerde késellerni saqaytti.

⁷ Emdi Hérod hakim uning barliq qilghanliridin xewer tépip, qaymuqup qaldi. Chünki beziler: «Mana Yehya ölümدين tiriliptu!» dése,□ ■

⁸ yene beziler: «İlyas peyghember *qayta* peyda boldi» we yene bashqilar: «Qedimki peyghemberlerdin biri qaytidin tiriliptu!» deytti.

■ 8:52 Yuh. 11:11. ■ 9:1 Mat. 10:1; Mar. 3:13; 6:7; Luqa 6:13. ■ 9:2 Mat. 10:7. □ 9:3

«xurjun» — yaki «tilemchining xaltisi». ■ 9:3 Mat. 10:9; Mar. 6:8; Luqa 22:35. □ 9:4 «u

yurttin ketküche shu öyde turunglar» — yaki «u yurttin ketküche shu öyde chiqip-kirip turunglar».

Kona zamanlarda peylasoplar we «telim bergüchiler» öymu-öy yürüp tilemchilik qilatti. Emma Mesih

muxlisleri shundaq qilmasliq kérék idi. Yene 10:7 we uningdiki izahatnimu körüng. □ 9:5

«u sheherdin chiqqinglarda ulargha agah-guwah bolsun üçhün ayighinglardiki topinimu

qéqiwétinglar!» — «ayaghdiki topini qéqiwétish» dégen isharet «bizning siler bilen munasiwétimiz yoq»

dégenni bildürüp, Xudaning sözini ret qilghanlarga qattiq agahlandurush idi. ■ 9:5 Mat. 10:14;

Mar. 6:11; Luqa 10:11; Ros. 13:51; 18:6. □ 9:7 «Hérod hakim» — mushu yerde «hakim» grék tilidiki

«étrarq»ni bildürüdu. 3:1diki izahatni körüng. ■ 9:7 Mat. 14:1; Mar. 6:14.

9 Hérod: «Men Yehyaning kallisini aldurghanidim, emdi men mushu gépini anglawatqan zat zadi kimdu?» — dédi. Shuning bilen u uni kórüş pursitini izdidi.

Besh ming kishini toydurush

Mat. 14:13-21; Mar. 6:30-44; Yh. 6:1-14

10 Rosullar bolsa qaytip kélip, ózlrining qilghan ishlirining hemmisini Eysagha melum qildi. U ularni élip, xupiyane halda Beyt-Saida dégen sheherdiki xilwet bir yerge keldi. ■

11 Biraq xalayıq buningdin xewer tépip uninggha egiship keldi. U ularni qarshi élip, ulargha Xudaning padishahliqi toghrisida sözlidi we shipagha mohtajlarni saqaytti.

12 Kün olturay dégende, on ikkiylen uning aldigha kélip uninggha: — Xalayıqni yolgha salsang, ular etraptiki yéza-qishlaqlargha we étizlargha bérıp qon'ghudek jaylar we ozuq-tülük tapsun; chünki mushu yer chöllük iken, — dédi. ■

13 Lékin u ulargha:

— Ulargha özünglar ozuq béringlar, — dédi.

— Bizde peqet besh nan bilen ikki béliqtin bashqa nerse yoq. Bu barlıq xelqke ozuq-tülük sétiwélip kélemduq?! — déyishti ular. ■

14 Chünki shu yerde yighilghan erlerningla sani besh mingche idi.

U muxlislarga:

— Xalayıqni elliktin-elliktin bölüp olturghuzunglar, — dédi. □

15 Ular uning déginiche qilip hemmeylenni olturghuzdi.

16 Eysa besh nan bilen ikki béliqni qoligha élip, asman'gha qarap *Xudagha* teshekkür éytıp bularni beriketlidi. Andin ularni oshtup, xalayıqqa sunup bérish üçün muxlislirigha berdi. ■

17 Hemmeylen yep toyundi. Andin shulardin éship qalghan parchilirini on ikki séwetke yighip qachilidi. □

Pétrusning Eysani «Mesih» dep tonushi

Mat. 16:13-19; Mar. 8:27-29

18 We shundaq boldiki, u özi yalghuz dua qiliwatqanda, muxlisliri yénida turatti. U ulardin:

— Xalayıq méni kim deydu? — dep soridi. ■

19 Ular jawaben: — Beziler séni Chömüldürgüchi Yehya, beziler Ilyas *peyghember*, we yene beziler qedimki peyghemberlerdin biri tiriliptu deydu, — dédi. ■

20 U ulardin:

— Silerchu? Siler méni kim dep bilisiler? — dep soridi.

Pétrus jawab bérıp: — Sen Xudaning Mesihidursen, — dédi. □

21 U ulargha qattiq jékilep, bu ishni héchkimge tinmanglar, dep tapilidi.

■ 9:10 Mat. 14:13; Mar. 6:30,31,32. ■ 9:12 Mat. 14:15; Mar. 6:35; Yuh. 6:5. ■ 9:13 Mat. 14:16;

Mar. 6:37; Yuh. 6:9. □ 9:14 «erlerningla **sani besh mingche**» — bala-chaqiliri hésablanmighan.

■ 9:16 1Sam. 9:13. □ 9:17 «séwet» — grék tilida «qol séwet» — démek, bir adem ikki qollap kötüreleydighan séwetler. ■ 9:18 Mat. 16:13; Mar. 8:27. ■ 9:19 Mat. 14:2. □ 9:20 «sen Xudaning

Mesihidursen» — «Mesih» dégen söz toghruluq «Tebirler»imizni kórüng. «Xudaning Mesih» démek, Xuda teyinlep ewetken Mesih.

22 — Chünki Insan'oghlining nurghun azab-oqubet tartishi, aqsaqallar, bash kahinlar we Tewrat ustazliri teripidin chetke qéqilishi, öltürülüşhi we üç kündin kéyin tirildürülüşhi muqerrer, — dédi.■

23 Andin u ularning hemmisige mundaq dédi:

— Kimdekim manga egishishni niyet qilsa, özidin kéchip, her küni özining kréstini kótürüp manga egeshsun! □ ■

24 Chünki kimdekim öz hayatini qutquzimen deydiken, choqum uningdin mehrum bolidu, lékin men üçhün öz hayatidin mehrum bolghan kishi hayatini qutquzidu. ■

25 Chünki bir adem pütün dunyagha ige bolup, özini halak qilsa yaki özidin mehrum qalsa, buning néme paydisi bolsun?!

26 Chünki kimdekim mendin we méning sözlirimdin nomus qilsa, Insan'oghli özining shan-sheripi ichide, uning Atisining we muqeddes perishtilerning shan-sheripi ichide qaytip kelginide uningdinmu nomus qilidu. □ ■

27 Lékin men derheqiqet silerge shuni éytip qoyayki, bu yerde turghanlarning arisidin ölümning temini tétishtin burun jezmen Xudaning padishahliqini köridghanlar bardur.■

Eysaning julaliqta körünishi

Mat. 17:1-8; Mar. 9:2-8

28 Bu sözlerdin texminen sekkiz kün kéyin shundaq boldiki, u Pétrus, Yuhanna we Yaqupni élip, dua qilish üçhün bir taghqa chiqti. ■

29 U dua qiliwatqinida, uning yüzining qiyapiti özgerdi we kiyimliri ap'aq bolup chaqmaqtek chaqnidi.

30 We mana, ikki adem peyda bolup uning bilen sözlishisiwatqanidi; ular Musa we Ilyas *peyghemberler* idi.

31 Ular parlaq jula ichide ayan bolup, uning bilen Yérusalémda ada qilidighan «dunyadin ötüp kétish»i toghrisida söhbetleshti.□

32 Emdi Pétrus we uning hemrahlirini xéli ügidek basqanidi; lékin ularning uyqusu toluq échilghanda ular uning shan-sheripini we uning bilen bille turghan ikki ademzatni kördi.

33 We shundaq boldiki, bu ikkisi Eysadin ayriliwatqanda, Pétrus özining némini dewatqanliqini bilmigen halda Eysagha:

— Ustaz, bu yerde bolghinimiz intayin yaxshi boldi! Birini sanga, birini Musagha, yene birini Ilyasqa atap bu yerge üç kepe yasayli, — dédi.□

■ 9:22 Mat. 16:21; 17:22; Mar. 8:31; 9:31; 10:33; Luqa 18:31; 24:7. □ 9:23 «Kimdekim manga

egishishni niyet qilsa, özidin kéchip, her küni özining kréstini kótürüp manga egeshsun!» — «Mat.» 10:38ni, shundaqla uningdiki izahatnimu körüng. ■ 9:23 Mat. 10:38; 16:24; Mar. 8:34; Luqa 14:27. ■ 9:24 Mat. 10:39; 16:25; Mar. 8:35; Luqa 17:33; Yuh. 12:25. □ 9:26 «Insan'oghli

özining shan-sheripi ichide... qaytip kelginide...» — «Insan'oghli» Mesihning özi, elwette. Bu ibare toghruluq «Mat.» 8:20diki izahat we «Tebirler»ni körüng. ■ 9:26 Mat. 10:33; Mar. 8:38; Luqa 12:9; 2Tim. 2:12; 1Yuh. 2:23. ■ 9:27 Mat. 16:28; Mar. 9:1. ■ 9:28 Mat. 17:1; Mar. 9:2. □ 9:31

«... uning bilen Yérusalémda ada qilidighan «dunyadin ötüp kétish»i toghrisida söhbetleshti» — bu bayanda «dunyadin ötüp kétish» intayin ehmiyetlik söz, grék tilida «éksodus» dégen bilen ipadilinidu. Bu söz Israil xelqining «Misirdin chiqish»ini bildürgenidi. Démek, Musa peyghember Israil xelqini Misirning qulluqidin qutquzghandek, Eysa Mesih Xudaning xelqini gunahning we Sheytanning qulluqidin (öz qurbanliqi arqiliq) qutquzidighan bolidu («1Kor.» 10:1-11, izahatliri we «qoshumche söz»imizni körüng).

□ 9:33 «Birini sanga, birini Musagha, yene birini Ilyasqa atap bu yerge üç kepe yasayli» — bu söz we pütün weqe toghruluq yene «Matta»diki «qoshumche söz»imizni körüng.

34 Lékin u bu geplerni qiliwatqanda, bir parche bulut peyda bolup ularni qapliwaldi; ular bulut ichige kirip qalghinida qorqushup ketti.

35 Buluttin tuyuqsiz bir awaz anglinip:

— Bu Méning söyümlük Oghlumdur. Uninggha qulaq sélinglar! — dédi. □ ■

36 Awaz anglan'ghandin kéyin, qarisa, Eysa özi yalghuz qalghanidi. Ular süküt qilip qélishiti we shu künlerde özliri körgen ishlardin héchqaysisini héchkimgé éytmedi.

Uning jin chaplashqan balini saqaytishi

Mat. 17:14-18; Mar. 9:14-27

37 Etisi, ular taghdin chüshken waqtida, zor bir top kishiler uni qarshi aldı. ■

38 Mana, topning arisidin bireylen warqirap:

— Ustaz, ötünüp qalay, oghlumgha ichingni aghritip qarap qoyghaysen! Chünki u méning birla balam idi.

39 Mana, uni daim bir roh tutuwélip, u özichila warqirap-jarqirap kétidighan bolup qaldi; u uning bedinini tartishturup, aghzidin aq köpük keltürüwétidu. Jin uni daim dégüdek qiynap, uninggha héch aram bermeydu. □

40 Men muxlislingizdin rohni heydiwétishni ötünüwidim, biraq ular undaq qilalmidi, — dédi.

41 Eysa jawaben: — Ey étiqadsiz we tetür dewr, siler bilen qachan'ghiche turup, silerge sewr qilay? — Oghlungni aldingha élip kelgin — dédi.

42 Bala téxi yolda kéliwatqanda, jin uni yiqitip, pütün bedinini tartishturdi. Eysa napak rohqa tenbih bérip, balini saqaytti we uni atisigha qayturup berdi. □

43 Hemmeylen Xudaning shereplik küch-quдрitige qin-qinigha patmay teejjüplendi. Hemmisi Eysaning qilhanlirigha heyran qéliship turghanda, u muxlislirigha mundaq éytti:

44 — Bu sözlerni qulaqliringlarga obdan singdürüp qoyunglar. Chünki Insan'oghli pat arida *satqunluqtin* insanlarning qoligha tapshurup béridu, — dédi. ■

45 Biraq ular bu sözni chüshinelmidi. Buning menisi ular chüshinip yetmisun üçhün ulardin yoshurulghanidi. Ular uningdin bu söz toghruluq sorashqimu pétinalmidi. □ ■

Xudaning neziride kim eng ulugh?

Mat. 18:1-5; Mar. 9:33-37

46 Emdi muxlislar arisida ulardin kimning eng ulugh bolidighanliqi toghruluq talash-tartish peyda boldi. ■

47 Emma Eysa ularning könglidiki oylarni körüp yétip, kichik bir balini élip yénida turghuzup,

□ 9:35 «Bu Méning söyümlük Oghlumdur...» — yaki «Bu Méning Oghlum, Méning tallighinim...».

■ 9:35 Qan. 18:19; Yesh. 42:1; Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; 9:7; Luqa 3:22; Ros. 3:22; Kol. 1:13; 2Pét. 1:17. ■ 9:37 Mat. 17:14; Mar. 9:17. □ 9:39 «mana, uni daim bir roh tutuwélip, u özichila warqirap-jarqirap kétidighan bolup qaldi» — «roh» shübhisizki yaman roh, jinni körsitidu. □ 9:42 «jin uni yiqitip,...» — yaki «jin uni yirtip...». ■ 9:44 Mat. 17:22; Mar. 9:31. □ 9:45 «Buning menisi ular chüshinip yetmisun üçhün ulardin yoshurulghanidi» — kim teripidin yoshurulghanliqi éytilmaydu. Sheytan teripidinmu, yaki Xuda teripidinmu? Yaki peqet öz galliq teripidinmu? Bizningche Sheytan bu ishni qilghuchi idi; chünki Meshih özining pütün dunya üçhün ölüp pida bolushini muxlislarning chüshinishini xalaytti (44-ayette). ■ 9:45 Luqa 2:50; 18:34.

■ 9:46 Mat. 18:1; Mar. 9:33; Luqa 22:24.

48 **ulargha:**

— Kim méning namimda bu kichik balini qobul qilsa, méni qobul qilgan bolidu we kim méni qobul qilsa, méni ewetküchini qobul qilgan bolidu. Aranglarda özi eng töwen tutqini bolsa ulugh bolidu, — dédi.■

Qarshi turmasliqning özi qollighanliqtur

Mar. 9:38-40

49 Yuhanna jawaben uninggha:

— Ustaz, séning naming bilen jinlarni heydewatqan birsini körduq. Lékin u biz bilen birge sanga egeshmigenliki tüpeylidin, uni tostuq, — dédi.■

50 Lékin Eysa uninggha: — Uni tosmanglar. Chünki kim silerge qarshi turmisa silerni qollighanlardindur, — dédi.■

Eysani qarshi almighan yéza

51 We shundaq boldiki, uning asman'gha élip kétilidighan künlirining toshushigha az qalghanda, u qet'iylük bilen yüzini Yérusalémgha bérishqa qaratti. □ ■

52 *Shuning üçün* u aldın elchilerni ewetti. Ular yolgha chiqip, uning kélishige teyyarlıq qilish üçün Samariye ölkisidiki bir yézigha kirdi.

53 Biraq u yüzini Yérusalémgha qaratqanlıqı tüpeylidin yézidikiler Eysani qobul qilmidi. □ ■

54 Uning muxlisleridin Yaqup bilen Yuhanna bu ishni körüp:

— I Reb, ularni köydürüp yoqıtish üçün İliyas peyghemberdek asmandin ot yéghishini chiqirishimizni xalamsen? — dédi.□

55 Lékin u burulup ularni eyiblep: «Siler qandaq rohtin bolghanlıqinglarni bilmeydikensiler» — dédi. □

56 Andin ular bashqa bir yézigha ötüp ketti.■

Eysagha egishishning bedili

Mat. 8:19-22

57 We shundaq boldiki, ular yolda kétéwatqanda, birsi uninggha:

— I Reb, sen qeyerge barma, men sanga egiship mangimen, — dédi.■

58 Eysa uninggha:

— Tülkilerning öngkürliri, asmandiki qushlarning uwiliri bar. Biraq In-san'oghlining béshini qoyghudek yérimu yoq, — dédi.

59 U yene bashqa birsige:

— Manga egeshkin! — dédi.

■ 9:48 Mat. 18:5; 23:11; Mar. 9:37; Luqa 10:16; 14:11; 18:14; Yuh. 13:20. ■ 9:49 Mar. 9:38.

■ 9:50 Mat. 12:30; Luqa 11:23. □

9:51 «We shundaq boldiki, uning asman'gha élip kétilidighan künlirining toshushigha az qalghanda, u qet'iylük bilen yüzini Yérusalémgha bérishqa qaratti» — bu ayette Mesih Eysaning «Yérusalémgha baridighan seper»i bashlinidu; seperning «axirqi nuqta»si belkim 19:48de tépilidu. ■ 9:51 Mar. 16:19; Ros. 1:2; 1Tim. 3:16. □ 9:53 «Biraq u yüzini Yérusalémgha qaratqanlıqı tüpeylidin yézidikiler Eysani qobul qilmidi» — Samariyelikler adette ademlerning Yérusalémgha bérıp shu yerde ibadet qilishini öch köretti; chünki ular: «Bizning Samariyemizde heqiqiy ibadetxana bardur» — deytti. ■ 9:53 Yuh. 4:9. □ 9:54 «I Reb, ularni köydürüp yoqıtish üçün İliyas peyghemberdek asmandin ot yéghishini chiqirishimizni xalamsen?» — bezi kona köchürmilerde: «İliyas peyghemberdek» dégen sözler tépilmaydu. □ 9:55 «Lékin u burulup ularni eyiblep: «Siler qandaq rohtin bolghanlıqinglarni bilmeydikensiler» — dédi» — bezi kona köchürmilerde peqet «Lékin u burulup ularni eyibledi» déyilidu. ■ 9:56 Yuh. 3:17; 12:47. ■ 9:57 Mat. 8:19.

Lékin u:

– Reb, awwal bérip atamni yerlikke qoyghili ijazet bergeysen, – dédi. □ ■

⁶⁰ Lékin Eysa uninggha – Ölükler öz ölüklirini kömsun! Biraq sen bolsang, bérip Xudaning padishahliqini jakarlighin, – dédi. □ ■

⁶¹ Yene birsi:

– Ey Reb, men sanga egishimen, lékin awwal öyümge bérip, öydikilirim bilen xoshlishishimgha ijazet bergeysen, – dédi.

⁶² – Kim qolida qoshning tutquchini tutup turup keynige qarisa, u Xudaning padishahliqigha layiq emestur, – dédi. □ ■

10

Eysaning yetmish muxlisini ewetishi

¹ Bu ishlardin kéyin, Reb muxlisardin yene yetmishini teyinlep, özi barmaqchi bolghan barliq sheher-yézilargha ikki-ikkidin özidin burun ewetti. □

² U ulargha mundaq tapilide:

– Yighilidighan hosul derweqe köp, lékin hosulni yighquchi ishlemchiler az iken. Shunga hosul Igisidin köprek ishlemchilerni Öz hosulungni yighishqa ewetkeysen, dep tilenglar. □ ■

³ Ménginglar! Men qozilarni bõrilerning arisigha ewetkendek silerni ewetimen. ■

⁴ Hemyan, xurjun we keshler almanglar; yolda kishiler bilen salamlishishqa toxtimanglar. □ ■

□ **9:59** «Reb, awwal bérip atamni yerlikke qoyghili ijazet bergeysen» — bu ademning sözide üç imkaniyet bar: (1) uning atisi ölgenidi, biraq téxi yerlikke qoyulmighan; bizningche bu sherqte mumkin emes, adem ölgenide derhal depne qilish kérek; (2) shu dewrde Yehudiye turghanlar arisida, ölgüchilerni ölüp bir yildin kéyin, yene bir depne murasimni ötküzidighan örp-adet bar idi (Uyghur xelqi arisidiki «yilliq nezir»dek). Bu kishi téxi bu murasimni ötküzmegen; (3) uning atisi tirik. Undaqta menisi «atam ölüp uni yerlikke qoyghuche kütüp, andin sanga egisheychu!» dégendek. ■ **9:59** Mat. 8:21.

□ **9:60** «Ölükler öz ölüklirini kömsun! Biraq sen bolsang, bérip Xudaning padishahliqini jakarlighin» — yuqiriqi izahatni körüng. Meyli bu kishi atisining «yilliq depne»sini ötküzmechi bolsun yaki atisi téxi tirik bolsun, Rebning bu jawabida «Bu séning ishing emes; sen özüng «rohiy tirik» adem bolsangla déginimdek qil, rohiy hayatni yetküzidighan Xudaning padishahliqini jakarla; sen éytqan bu ish «rohiy ölgenler»ning ishi, xalas» dégen ichki mene éniq körünüdu. ■ **9:60** Mat. 8:22.

□ **9:62** «Kim qolida qoshning tutquchini tutup turup keynige qarisa, u Xudaning padishahliqigha layiq emestu» — adem qosh heydighende, keynige qarisa tüz heydiyelmeydu. ■ **9:62** Pend. 26:11; Fil. 3:14; Ibr. 6:5; 2Pét. 2:20.

□ **10:1** «Özi barmaqchi bolghan barliq sheher-yézilargha ikki-ikkidin özidin burun ewetti» — «özidin burun» grék tilida «uning yüzidin burun». Bezi kona köchürmilerde «yetmish ikkisi» déyilidu. 99□ köchürmilerde «yetmish» déyilidu. Bu san Tewrattiki birnechke «xasiyetlik sanlar»gha mas kéliidu; mesilen, Israïlning 12 qebilisi bar idi we 70 aqsaqali bar idi («Chöl.» 11:11ni körüng). Estaydil oqurmenler Tewrattiki bashqa yerlerdin mushu «12*70» dégen ikki sanning bille kelginini köridu. □ **10:2** «Yighilidighan hosul derweqe köp, lékin hosulni yighquchi ishlemchiler az iken» — «hosul» mushu yerde Xudaning padishahliqini qobul qilishqa teyyar turidighan kishilerni bildüridu, elwette. Mushundaq ademler «ormichilar»gha, yeni özlirige xush xewerni yetküzgüchilerge mohtajdur. «hosulning Igisi» — Xuda, elwette. ■ **10:2** Mat. 9:37; Yuh. 4:35; 2Tés. 3:1. ■ **10:3** Mat. 10:16. □ **10:4** «xurjun» — yaki «tilemchining xaltisi», «yolda kishiler bilen salamlishishqa toxtimanglar» — ashu dewrdiki Yehudiylar arisida salamlishishqa adette uzun waqit kétetti. ■ **10:4** 2Pad. 4:29; Mat. 10:9; Mar. 6:8; Luqa 9:3; 22:35.

5 Qaysi öyge kirsenglar, aldi bilen: «Mushu öydikilerge aramliq bolghay!» denglar.■

6 U öyde «aramliq igisi» bolsa, tiligen aramliqlinglar shu öyge qonidu; eger bolmisa, u aramliq özünqlargha yanidu.□

7 Andin chüshken öyde turup yötkelmengler, shu öydikilerning berginini yep-ichinglar, chünki ishlemchi öz ish heqqini élishqa heqliqtur. U öydin bu öyge yötkilip yürmenglar.□ ■

8 Siler qaysi sheherge kirsenglar, ular silerni qobul qilsa, ular aldinglarga néme qoysa shuni yenglar.

9 U yerdiki késellerni saqaytip, ulargha: «Xudaning padishahliqi silerge yéqinlashti!» denglar. □

10 Biraq siler qaysi sheherge kirsenglar, ular silerni qobul qilmisa, ularning reste-kochilirigha chiqip köpchilikke: ■

11 «Silerge agah bolsun üçün hetta shehiringlarning ayighimizgha chaplashqan topisinimu qéqip chüshürwétimiz! Halbuki, shuni bilip qoyunglarki, Xudaning padishahliqi silerge *rasttinla* yéqinlashti!» — denglar. □ ■

12 Men silerge éytip qoyayki, shu küni hetta Sodom shehiridikilerning köridighini bu sheherdikilerningkidin yénik bolidu.□

Eysani ret qilghanlar

Mat. 11:20-24

13 Halinglarga way, ey qorazinliqlar! Halinglarga way, ey Beyt-Saidaliqlar! Chünki silerde körsitilgen möjjiziler Tur we Zidon sheherliride

■ **10:5** Mat. 10:12; Mar. 6:10. □ **10:6** «U öyde «aramliq igisi» bolsa...» — «aramliq igisi» grék tilida «aramliqling oghli» déyilidu. Undaq ademler, shübhisizki, amanliqperwer bolup, Xudadin kélidighan amanliqni söyidu, shundaqla xush xewerni qarshi alidu. □ **10:7** «Andin chüshken öyde turup yötkelmengler» — démek, u öydin bu öyge yötkilip yürmenglar. «ishlemchi öz ish heqqini élishqa heqliqtur» — démek, xush xewerge ériship, rohiy payda körgen anglighuchilarning xush xewerchilerge jismaniye jehettin yardem bérishi tégishlik ishtur. «U öydin bu öyge yötkilip yürmenglar» — bu emrde chong danaliq bar. Ikki sewebtil éytilghan bolushi mumkin: — (1) kona zamanlarda köp diniy wez éytquchilar öyü-öy yoqlap pul tileytti; lékin Eysaning muxlisleri héch tilemchilik qilmasliqi kérek; (2) ular öyü-öy köchüp yürse, xelqte bir-birige qarap hertürlük heset-guman peyda bolushimu mumkin — «Némishqa ular **bizning** öyde qonmaydu?» yaki «Némishqa ular bizning öydin köchüp kétidu?» dégendek.

■ **10:7** Law. 19:13; Qan. 24:14; 25:4; Mat. 10:10; 1Kor. 9:4,14; 10:27; 1Tim. 5:18. □ **10:9** «Xudaning padishahliqi silerge yéqinlashti!» — mushu söz grék tilida yene «Xudaning padishahliqi üstünqlargha chüshiti!» dégen menini bildüridu. 11-ayetni we 11:20nimu körüng. ■ **10:10** Mat. 10:14; Mar. 6:11; Luqa 9:5. □ **10:11** «Silerge agah bolsun üçün hetta shehiringlarning ayighimizgha chaplashqan topisinimu qéqip chüshürwétimiz!» — «ayaghdiki topini qéqip chüshürwétish» — mushu isharet «bizning siler bilen munasiwétimiz yoq», dégenini bildürüp, Xudaning sözini ret qilghanlarga qattiq agahlandurush idi. «Xudaning padishahliqi *rasttinla* yéqinlashti!» — 9-ayettiki izahatta éytilghandek, bu sözler grék tilida yene «Xudaning padishahliqi üstünqlargha chüshiti!» dégen menini bildürüshi mumkin, we belkim mushu yerde del shu menididur. ■ **10:11** Ros. 13:51; 18:6.

□ **10:12** «Shu küni hetta Sodom shehiridikilerning köridighini bu sheherdikilerningkidin yénik bolidu» — bashqa alahide waqit körsitilmise, «shu küni» muqeddes kitabta herdaim qiyamet küni, yeni Meshihning qaytip kélidighan küni körsitidu. «Sodom shehiri» — Ibrahim peyghember zamanidiki sheher bolup, bu sheherlarning ademleri oxshash jinsliqlar zinaxorluqigha (bechchiwazliqqa) qattiq bérilip gunahqa patqanliqtin, Xuda bu sheherlerni ademleri bilen qoshup ot chüshürüp yoqatqan.

körsitilgan bolsa, u yerlerdikiler xéli burunla bözge yögini, külge milinip towa qilghan bolatti. □

¹⁴ Qiyamet künide Tur we Zidondikilerning köridighini silerningkidin yénik bolidu.

¹⁵ Ey ershke kötürülgen Kepernahumluqlar! Siler tehtisaragha chüshürülsiler! □

¹⁶ *U muxlisirigha yene:*

– Kimdekim silerni tingshisa, ménimu tingshighan bolidu; kimdekim silerni chetke qaqsas, ménimu chetke qaqqan bolidu; kim méni chetke qaqqan bolsa, méni ewetküchinimu chetke qaqqan bolidu, – dédi. ■

Yetmiş muxlisning qaytip kélishi

¹⁷ Yetmiş muxlis xushal-xuramliq ichide qaytip kélip:

– I Reb! Hetta jinlarmu séning naming bilen bizge boysunidiken! – dep melum qildi. □

¹⁸ U ulargha:

– Men Sheytanning asmandin chaqmaqtek chüshüp ketkenlikini körgenmen. □ ■

¹⁹ Mana, men silerge yilan-chayanlarni dessep yanjishqa we düshmenning barliq küch-qudritini bésip tashlashqa hoquq berdım. Héchqachan héchqandaq nerse silerge zerer yetküzelmeydu. □ ■

²⁰ Lékin siler rohlarning silerge boysun'ghanliqi tüpeylidin shadlanmanglar, belki naminglarning ershlerde pütülgenliki tüpeylidin shadlininglar, – dédi. ■

Eysaning xushalliqi

Mat. 11:25-27; 13:16-17

²¹ Shu waqıtta, Eysa rohta xushallinip mundaq dédi:

«Asman-zémin Igisi i Ata! Sen bu heqiqetlerni danishmen we eqilliqlardin yoshurup, sebiy balilargha ashkarilighanliqing üçün séni medhiyileymen! Berheq, i Ata, neziringde bundaq qilish rawa idi. □ ■

□ **10:13** «Tur we Zidon sheherliri» — Tur we Zidon esli butperes yat ellerning sheherliri idi. Mesilen, «Ez.» 26-29-babni körüng. «u yerlerdikiler xéli burunla bözge yögini, külge milinip towa qilghan bolatti» — «bözge yögini, külge milinip» kona zamanlarda qattiq pushayman qilish, gunahlargha towa qilishning bir ipadisi idi. □ **10:15** «Ey ershke kötürülgen Kepernahumluqlar!» — bashqa birxil terjimisi: «Ey siler Kepernahumluqlar! Asman'gha chiqmaqchimidinglar?». Lékin bizningche «asman'gha kötürülgen» dégini toghra bolup, bu söz Eysa ularning arisida bolghanliqtin ulargha körsitilgen zor imtiyaz-iltipatni körsitidu. ■ **10:16** Mat. 10:40; Mar. 9:37; Yuh. 13:20.

□ **10:17** «Hetta jinlarmu séning naming bilen bizge boysunidiken!» — ular ademlerni azad qilib chaplashqan jinlarni heydigen. □ **10:18** «Men Sheytanning asmandin chaqmaqtek chüshüp ketkenlikini körgenmen» — grék tilida «Men Sheytanning asmandin chaqmaqtek chüshüp ketkenlikini körgenmen» — yetmiş muxlis wezipisini orundighanda Eysa ularning jin-sheytanlarning üstidin bolghan ghelebisini körgenmen. ■ **10:18** Weh. 12:8, 9. □ **10:19** «men silerge yilan-chayanlarni dessep yanjishqa we düshmenning barliq küch-qudritini bésip tashlashqa hoquq berdım» — mushu ayyette «yilan-chayanlar» belkim Sheytanning küchleri, yeni jin-alwastilarni körsitidu; «düshmen» bolsa Sheytanning özi körsitidu. ■ **10:19** Mar. 16:18; Ros. 28:5. ■ **10:20** Mis. 32:32; Yesh. 4:3; Dan. 12:1; Fil. 4:3. □ **10:21** «Shu waqıtta, Eysa rohta xushallinip mundaq dédi...» — «rohta xushallinip...» belkim öz rohida xushallandi. Bezi alimlar «rohta»ni «Muqaddes Rohta» dep chüshinidu. ■ **10:21** Ayup 5:12; Yesh. 29:14; Mat. 11:25; 1Kor. 1:19; 2:7, 8; 2Kor. 3:14.

22 Hemme manga Atamdin teqdim qilindi; Oghulning kimlikini Atidin bashqa héchkim bilmeydu, we Atiningmu kimlikini Oghul we Oghul ashkarilashni layiq korgan kishilerdin bashqa héchkim bilmeydu».■

23 Andin u muxlisirigha burulup, ulargha astighina:

Siler körüwatqan ishlarni korgan közler neqeder bextliktur! □ ■

24 Chünki men silerge shuni éytip qoyayki, nurgun peyghemberler we padishahlar siler korgan ishlarni körüşke intizar bolghini bilen ularni körmigen; we siler anglawatqan ishlarni anglashqa intizar bolghini bilen, ularni anglap baqmighan, — dédi.■

Méhriban Samariyelik toghrisidiki temsil

25 We mana, Tewrat ustazliridin biri ornidin turup Eysani sinimaqchi bolup: — Ustaz, menggülük hayatqa waris bolmaq üchün néme ishni qilishim kérek? — dep soridi.□

26 U jawaben: — Tewrat qanunida néme pütülgen? Buninggha özüng qandaq qaraysen? — dédi.□

27 Héliqi kishi jawaben:

— «Perwerdigar Xudayingni pütün qelbing, pütün jéning, pütün küchüng we pütün zéhning bilen söygin»; we «Qoshnangni özüngni söygenek söy» — dédi.□ ■

28 Eysa uninggha: — Toghra jawab berding. Mana shundaq qilsang hayat bolisen, — dédi.□

29 Lékin özini heqqaniy dep ispatlimaqchi bolup, Eysadin yene sorap:

— Emdi «Méning qoshnam» kimdur? — dédi.□

30 Eysa jawaben mundaq dédi:

— Bir adem Yérusalémdin Yéruqa shehirige chüshüwétip, yolda qaraqchilarning qoligha chüshüp qaptu. Qaraqchilar uning kiyim-kéçeklirini salduruwélip, uni yarilandurup, chala ölük halda tashlap kétiptu.

31 We shundaq boldiki, melum bir kahin shu yoldin chüshüwétip, héliqi ademni körüp, yolning u chéti bilen méngip ötüp kétiptu. □

■ 10:22 Zeb. 8:5-6; Yuh. 1:18; 3:35; 6:44, 45; 17:2; 1Kor. 15:27; Fil. 2:10; Ibr. 2:8. □ 10:23

«Siler körüwatqan ishlarni korgan közler neqeder bextliktur!» — yaki «Siler körüwatqan ishlarni korgan közler neqeder mubarektur». «mubarek» eslide «Xuda teripidin beriketlen/gey» dégen menide.

■ 10:23 Mat. 13:16. ■ 10:24 1Pét. 1:10. □ 10:25 «Ustaz, menggülük hayatqa waris

bolmaq üchün néme ishni qilishim kérek?» — grék tilida «néme ishni qilishim kérek?» dégen söz melum bir ishni birla qétim qilishni bildüridu. □ 10:26 «buninggha özüng qandaq qaraysen?»

— grék tilida «buni qandaq oquysen?». □ 10:27 «Perwerdigar Xudayingni pütün qelbing, pütün jéning, pütün küchüng we pütün zéhning bilen söygin»; we «Qoshnangni özüngni söygenek söy» — «Qan.» 6:5 we «Law.» 19:18. ■ 10:27 Law. 19:18; Qan. 6:5; 10:12; 30:6; Rim. 13:9; Gal. 5:14; Yaq. 2:8. □ 10:28 «Toghra jawab berding. Mana shundaq qilsang hayat bolisen»

— «Xudani söyüş» üchün Uni tonush kérek; uni tonush üchün Oghli bilen munasiwette bolush kérek (22-ayetni körüng). □ 10:29 «Lékin özini heqqaniy dep ispatlimaqchi bolup,...» — yaki «Lékin özining soal sorishining yolluq ikenlikini bildürüş üchün...». «Emdi «Méning qoshnam» kimdur?» — Yehudiy öimililar we ustazlarga nisbeten «bizning qoshnilirimiz» peqet «Yehudiy qérindashlirimiz» dep

hésablash kérek idi. Yehudiy emesler we Samariyelikler hergiz «qoshna» hésablanmaytti. □ 10:31 «melum bir kahin shu yoldin chüshüwétip, héliqi ademni körüp, yolning u chéti bilen méngip ötüp

kétiptu» — mushu kahin Yehudiy bolushi kérek, elwette. Eger héliqi adem ölgen bolsa, undaqta kahin uninggha tegse, «napak hésablinip» muqeddes ibadetxanida ishlesheke waqitliq nalayiq bolatti. Biraq u «yuqiridin» chüshiwatidu» — démek, ibadetxanidin bashqa yerge kétiwatqanidi. Shuning bilen uning: «Mushu ölgenek ademe tegsem bolmaydu» dégen bahani qilishi téximu orunsiz idi. Chünki u «napak» bolup qalsa, ibadetxanigha kirish kérek bolghan waqitqiche alliqachan «paqlinip bolatti».

³² Shuningdek bir Lawiyliq *rohaniy* bu yerge kelgenda, yénigha kélip qarap qoyup, yolning u chéti bilen méngip ötüp kétéptu. □

³³ Lékin seperde bolghan bir Samariyelik héliqi ademning yénigha kelgenda, uni kórtüpla ich aghritiptu □

³⁴ we aldigha béríp, jarahetlirige may we sharab quyup, téngip qoyuptu. Andin uni öz ulighiqa mindürüp, bir saraygha élip béríp, u yerde halidin xewer aptu.

³⁵ Etisi yolgha chiqqanda, ikki kümüş dinarni élip saraywen'ge béríp: «Un-inggha qarap qoyung, buningdin artuq chiqim bolsa, qaytishimda sizge töleymen» deptu. □

³⁶ *Emdi Eysa héliqi ustazdin:*

— Séningche, bu üç adem ichide qaysisi qaraqchilarning qoligha chüshken héliqi kishige *heqiqiy* qoshna bolghan? — dep soridi. □

³⁷ — Uninggha méhribanliq kórsetken kishi, — dep jawab berdi u.

Eysa uninggha: — Undaq bolsa, sen hem béríp shuninggha oxshash qilghin, — dédi.

Eysaning Marta we Meryemde méhman bolushi

³⁸ We shundaq boldiki, u *muxlisli* bilen *bille* yolda kétéwétip, melum bir yézigha kirdi. U yerde Marta isimlik bir ayal uni öyige chaqirip méhman qildi. □

³⁹ Martaning Meryem isimlik bir singlisi bar idi. U Eysaning ayighi aldida olturup, uning söz-kalamini tingshiwatatti.

⁴⁰ Emdi méhmanlarni kütüsh ishlirining köplükidin köngli bölünüp ketken Marta Eysaning aldigha kélip:

— I Reb, singlimning méni méhman kütikli yalghuz tashlap qoyghinigha karing bolmamdu? Uni manga yardemlishishke buyrughin! — dédi.

⁴¹ Lékin Eysa uninggha jawaben:

— Ey Marta, Marta, sen kóp ishlarning ghémini yep aware bolup yürüwatisen. □

⁴² Biraq birla ish zörürdur; we Meryem shuningdin özige nésiwe bolidighan yaxshi ülüshni tallidi; bu hergiz uningdin tartiwélinmaydu — dédi. □

□ **10:32 «bir Lawiyliq rohaniy»** — Lawiyylar muqeddes ibadetxanida kahinlarga yordemchi bolatti we bashqa rohiy ishlar; jümlidin telim bérish bilen shughullinatti. Eger héliqi kishi ölgen bolsa, umu «ölgen adem»ge tegsem «napak bolimen», dégenni bahane qilalaytti. □ **10:33 «bir Samariyelik...»**

— «Samarliyelikler» Yehudiylar öch körgen, «kafir» dep hésablighan xelq idi. □ **10:35 «dinar»** — grék tilida «dénarius» — Ikki dinar bir ishchining ikki künlük heqqige yéqin. □ **10:36 «Séningche, bu üç adem ichide qaysisi qaraqchilarning qoligha chüshken héliqi kishige heqiqiy qoshna bolghan?»**

— mushu temsil boyiche méning yénimda turghan herqandaq kishige (qaysi milletdin bolushidin qet'iynezer) «qoshna bolush»umgha toghra kélidu. Démek, «Men bashqilargha heqiqiy qoshnimen?» □ **10:38 «u muxlisli**

li bilen **bille** yolda kétéwétip...» — grék tilida «ular yolda kétéwétip...». □ **10:41 «Marta, Marta,...»** — muqeddes kitabta, birsining bir ademning ismini yaki bir jayning namini tekrar ikki qétim chaqirishi uninggha bolghan chongqur méhir-muhebbitini ipadilep, uning özige eziz ikenlikini körsitidu. □ **10:42 «biraq birla ish zörürdur»** — bu néme ish? Mesihning bu intayin muhim bayani toghrisida «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

11

*Dua qilish toghrisidiki telim**Mat. 6:9-15*

1 Emdi shundaq boldiki, u bir yerde dua qiliwatatti; dua ayaghlashqanda, muxlisliridin biri uningdin:

— I Reb, Yehya öz muxlislirigha ögetkinidek, senmu bizge dua qilishni ögetseng, — dédi.

2 U ulargha mundaq dédi:

— Dua qilghininglarda, mundaq denglar:

«I Ata,

Séning naming muqeddes dep ulughlan'ghay.

Séning padishahliqing kelgey.

3 Her künlük nénimizni bizge herkünü bergeysen.

4 Bizge qerzdar bolghan herkimni kechürginimizdek,

Senmu gunahlimizni kechürgeysen.

Bizni azduruslarga uchratquzmighaysen».[□]

5 U sözini *dawam qilip* ulargha mundaq dédi:

— Silerning ichinglardin biringlarning bir dosti bolup, yérim kéchide uning qéshigha bérip: Ey dostum, manga üç nan ötné bergin;

6 chünki manga seperdin bir dostum keldi we uning aldigha qoyghudek bir nersem qalmaptu, dése,

7 u öyining ichide turup: «Méni aware qilmighin, ishik taqaqliq, balilar orunda yénimda yatidu. Sanga élip bérishke qopalmaymen», déyishi mumkin.[□]

8 Silerge shuni éytimenki, gerche u uning dosti bolush süpiti bilen bérishke ornidin turmisimu, uning xijil bolmay qayta-qayta yalwuruşu bilen u choqum ornidin turup, qanche lazim bolsa uninggha béridu.[□]

9 Shuning üçün men silerge éytayki, tilenglar, silerge ata qilinidu; izdenglar, tapisiler. Ishikni chékinglar, échilidu. ■

10 Chünki herbir tiligüchi tiliginige érishidu; izdigüchi izdiginini tapidu; ishikni chekküchilerge ishik échilidu.

11 Aranglarda ata bolghuchilar öz oghli nan telep qilsa, uninggha tash bérédighanlar barmu?! Yaki béliq telep qilsa, yilan bérédighanlar barmu? ■

12 Tuxum telep qilsa, chayan bérédighanlar barmu?

13 Emdi siler rezil turup öz perzentliringlarga yaxshi iltipatlarni bérishni bilgen yerde, ershtiki Ata Özidin tiligenlerge Muqeddes Rohni téximu ata qilmasmu?

*Eysa «Beelzebul», yeni Sheytandin küchlüktur**Mat. 12:22-30; Mar. 3:20-27*

□ 11:4 «bizge qerzdar bolghan herkimni kechürginimizdek...» — bu ayettiki «qerz» choqum gunahlarni öz ichige alidu; ayetning ikkinchi qismini körüng. □ 11:7 «balilar orunda yénimda yatidu» — yaki «balilirim hemmimiz yétip qalduq».

□ 11:8 «uning xijil bolmay qayta-qayta yalwuruşu bilen...» — «xijil bolmay qayta-qayta yalwuruşu» grék tilida birla söz bilen ipadilinidu.

■ 11:9 Mat. 7:7; 21:22; Mar. 11:24; Yuh. 14:13; 15:7; 16:24; Yaq. 1:5, 6; 1Yuh. 3:22; 5:14. ■ 11:11 Mat. 7:9.

¹⁴ Emdi u bir kishidin «ademni gacha qilghuchi» jinni heydiwetkende, shundaq boldiki, jin uningdin chiqqanda, gacha zuwan'gha keldi. Xalayıq buninggha intayin heyran bolushıti. □ ■

¹⁵ Bıraq ulardin beziliri: «U jinlarni jinlarning emiri bolghan Beelzebulgha tayinip heydiwétidu» — dédi. □ ■

¹⁶ We bashqa beziler uni sinash meqsitide uningdin bizge asmandin bir möjizilik alamet körsetseng, dep telep qilghili turdi. □

¹⁷ Lékin u ularning néme oylawatqanlıqini bilip ulargha mundaq dédi:

— Öz ichidin bölünüp özara soqushqan herqandaq padishahlıq weyran bolidu; we herqandaq aile öz ichidin bölünüp özara soqushsa zawallıqqa yüz tutidu. ■

¹⁸ Shuninggha oxshash, eger Sheytan öz-özige qarshi chiqqan bolsa, undaқта, uning padishahlıqı qandaqmu put tirep turalisun? Chünki siler méni, «Jinlarni Beelzebulgha tayinip heydeydiken» deysiler.

¹⁹ Eger men jinlarni Beelzebulgha tayinip qoghlısam, silerning perzentliringlar kimgé tayinip jinlarni qoghlaydu?! Shunga ular siler toghruluq höküm chiqarsun! □

²⁰ Lékin men Xudaning barmıqı bilen jinlarni qoghlısam, undaқта Xudaning padishahlıqı üstünglargha chüshüp namayan bolghan bolidu. □

²¹ Toluq qorallan'ghan küchtünggür öz öyini qoghdap turghanda, uning mal-mülki aman qalidu;

²² Lékin uningdin küchtünggür biri uning üstige hujum qilip uni yengse, uning tayan'ghan qorallirini tartıwalidu we mal-mülklirini olja qilip özidikilergé teqsim qilip béridu. □

²³ Men terepte turmighanlar manga qarshi turghuchidur. Men terepke *adamlarni* yıghmighuchilar bolsa tozutuwetküchidur.

□ **11:14** «jin uningdin chiqqanda, gacha zuwan'gha keldi. Xalayıq buninggha intayin heyran bolushıti» — ularning heyran bolushining bir sewebi, Yehudiy ölimilarning pikriche, jinni heydeshe üchün uning ismini jindin sorash kérek. Jin chaplashqan ademning aghazi arqılıq ismini éytsa, andin shu ismini ishliptip jinni heydigili bolatti. Emdi jin ademni gacha qilip qoyghan bolsa, jinning ismini bilish, shundaqla uni heydeshe mumkin emes idi. ■ **11:14** Mat. 9:32; 12:22. □ **11:15** «u jinlarni jinlarning emiri bolghan Beelzebulgha tayinip heydiwétidu» — «Beelzebul» (yaki, «Beelzebub») jinlarning padishahi Sheytanni körsitidu. ■ **11:15** Mat. 9:34; 12:24; Mar. 3:22. □ **11:16** «bizge asmandin bir möjizilik alamet körsetseng...» — ular telep qilghan «möjizilik alamet» Eysaning heqiqiy Mesih ikenlikini ispatlaydighan bir karametni körsitidu, elwette. ■ **11:17** Mat. 12:25; Mar. 3:24.

□ **11:19** «Eger men jinlarni Beelzebulgha tayinip qoghlısam, silerning perzentliringlar kimgé tayinip jinlarni qoghlaydu?! Shunga ular siler toghruluq höküm chiqarsun!» — bu sözning ikki sherhi bar: — (1) «silerning perzentliringlar» — Bu Perisiylerning öz talip-egeshküchilirini körsitidu. Emeliyette bolsa Perisiylér we egeshküchiliri jinlarni héch heydiyelmeıytti. Undaқта Sheytanning padishahlıqıgha heqiqiy hujum qilghuchilar Eysa we muritlerimu, yaki perisiylernimu? Perisiylerning Xudaning emes, belki Sheytanning teripide turghanlıqı öz egeshküchilirining jinni heydesheke küchsiız bolghanlıqıgha ispat béretti. (2) «silerning perzentliringlar» — Bu Eysaning egeshküchilirini (Israillarning oghullirini) körsitidu. Peqet Eysala emes, ularnu jinlarni heydiyleydighan bolghan; shunga ularnu Eysaning Xudaning küchi bilen jin-sheytanlarni bir terep qiliwatqanlıqıgha ispat béretti. Bizningche (1)-kózqarash toghra. «qoshumche söz»imiznımu köring. □ **11:20** «men Xudaning barmıqı bilen jinlarni qoghlısam...» — «Xudaning barmıqı» Uning küch-qudritini körsitidu, elwette; lékin jinlarni bir terep qilish üchün Xuda pütkül bélikini emes, peqet «barmıqı»ni azraq midirliptip qoysıla kupaye. □ **11:22** «Toluq qorallan'ghan küchtünggür öz öyini qoghdap turghanda, uning mal-mülki aman qalidu...» — (10-ayet) bu temsildiki «küchtünggür adem» Sheytanni körsitidu, elwette. «Uningdin küchtünggür biri», yeni uning öyini bulang-talang qilghuchi Eysadin bashqa héchkim bolmaydu.

²⁴ Napak roh birawning ténidin chiqirivétilishi bilen, u qurghaq jaylarni chörgilep yürüp birer aramgahni izdeydu; biraq tapalmighandin kéyin, «men chiqqan makaningha qaytay!» deydu. □ ■

²⁵ Shuning bilen qaytip kélip, shu makanining pakiz tazilan'ghanliqini we retlen'genlikini bayqaydu-de,

²⁶ bérip özidinmu better yette rohni bashlap kélidu; ular kirip bille turidu. Buning bilen héliqi ademning kéyinki hali burunqidinmu téximu yaman bolidu. □ ■

Heqiqiy bext

²⁷ We shundaq boldiki, u bu geplerni qiliwatqanda, köpchilik arisida bir ayal awazini kötürüp:

— Séni kötürgen qorsa qorsa we émitken emchek bextliktur! — dédi.

²⁸ Biraq u jawaben: — Belki Xudaning sözini anglap, Uninggha itaet qilidighanlar bextliktur! — dédi. ■

Karamet körsitish telipi

Mat. 12:38-42; Mar. 8:12

²⁹ Shu chaghda, top-tap ademler uning etrapigha olashqanda, u mundaq sözleshke bashlidi:

— Bu dewr derweqe rezil bir dewrdur; u möjizilik bir alametning körsitilishni istep yürüdu. Biraq bunungha «Yunus peyghemberde körülgen möjizilik alamet»tin bashqa héchqandaq ikkinchi bir alamet körsitilmeydu. □ ■

³⁰ Chünki Yunus peyghemberning özi Ninewe shehiridikilerge alamet-karamet bolghinigha oxshash, Insan'oghlimu bu dewrge yene shundaq bolidu.

³¹ Qiyamet küni «Jenubtin kelgen ayal padishah»mu bu dewrdikiler bilen teng tirilip, ularning gunahlrini békitidu. Chünki u Sulaymanning dana sözlrini anglash üçhün yer yüzining chétidin kelgen; we mana, Sulaymandinmu ulugh birsi mushu yerde turidu. □ ■

³² Qiyamet küni Ninewelikiler bu dewrdikiler bilen teng qopup, bu dewrdikilerning gunahlrini békitidu. Chünki Ninewelikler Yunus peyghember

□ **11:24** «napak roh» — jinni körsitidu. ■ **11:24** Mat. 12:43. □ **11:26** «Napak roh....bérip özidinmu better yette rohni bashlap kélidu; ular kirip bille turidu. Buning bilen héliqi ademning kéyinki hali burunqidinmu téximu yaman bolidu» — bu temsil hem jin chaplishishtin qutquzulghan ademning heqiqiy bir xetirini we shundaqla köchme menide Yehudiy xelqinging ehwalinimu körsitidu. «Matt»diki («Mat.» 12:43-45 toghrisida) «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **11:26** Yuh. 5:14; Ibr. 6:4, 5; 10:26; 2Pét. 2:20. ■ **11:28** Mat. 7:21; Yuh. 6:29; Rim. 2:13. □ **11:29** «... Buninggha «Yunus peyghemberde körülgen möjizilik alamet»tin bashqa héchqandaq ikkinchi bir alamet körsitilmeydu» — «Mat.» 12:39-40-ayetlerge qaralsun («Yunus peyghember yoghan béliqning qorsiqida üç kéche-kündüz yatqanden, Insan'oghlimu oxshashla üç kéche-kündüz yerning baghrida yatidu»). ■ **11:29** Yun. 2:1,11. □ **11:31** «Jenubtin kelgen ayal padishahi» — «Sheba padishahliqining ayal padishahi»ni körsitidu («1Pad.» 10:1-10ni körüng). «Sheba» belkim jenubiy Erebestanni körsitidu. ■ **11:31** 1Pad. 10:1; 2Tar. 9:1; Mat. 12:42.

jakarligan xewerni anglap towa qilgan; we mana, Yunus peyghemberdinmu ulugh birsi mushu yerde turidu! □ ■

Xudaning yoruqluqini kishiler pütkül wujudi bilen qobul qilishi kérek
Mat. 5:15; 6:22-23

³³ Héchkim chiraghni yéqip qoyup, uni yoshurun jayda qoymas, yaki üstige séwetni kömtürüp qoymas, belki chiraghdanning üstige qoyidu; buning bilen öyge kirgenler yoruqluqni köridu. □ ■

³⁴ Tenning chirighi közdur. Shunga eger közüng sap bolsa, pütün wujudung yorutulidu. Lékin eger közüng xunük bolsa pütün wujudung qarangghu bolidu. □ ■

³⁵ Shuning üçhün hézi bolghinki, wujudungdiki «yoruqluq» qarangghuluq bolmisun! □

³⁶ Emdi eger barche wujudung yoruq bolsa we uning héch yéri qarangghu bolmisa, wujudung xuddi chiragh parlaq nuri bilen séni yorutqandek tamamen ayding bolidu.

Perisiyler bilen Tewrat ustazlirining saxtipezlikini eyiblesh
Mat. 23:1-36; Mar. 12:38-40; Luqa 20:45-47

³⁷ Eysa söz qiliwatqanda, bir Perisiy uni öyige ghizagha tekliq qildi. Shuning bilen u öyge kirip, dastixanda olturdi. □

□ **11:32** «Qiyamet küni Ninewelikiler bu dewrdikiler bilen teng qopup, bu dewrdikilerning gunahlirini békitidu. Chünki Ninewelikler Yunus peyghember jakarligan xewerni anglap towa qilgan; we mana, Yunus peyghemberdinmu ulugh birsi mushu yerde turidu!» — bu ayetler (29, 30 we -32)-de Eysa Yunus peyghemberning yoghan bir béliqning ichide üç kün turup tirik chiqqanliqini tilgha élish arqiliq öziningmu ölüp, üçinchi küni tirilidighanliqini aldın éytqan. Tewrat, «Yunus» 1-2-bablarni we shu kitabtiki «Yunus peyghemberning alamet-karamiti» toghruluq «qoshumche söz»imiznimu körüng. «bu dewrdikilerning gunahlirini békitidu» — démek, «Butperes Ninewelikler Yunus peyghemberning telimini anglap, yaman yoldin qaytqan. Biraq, bu yerde Yunus peyghemberdinmu ulugh birsi bolghan Mesih silerni yaman yoldin qaytishqa chaqirsa, qulaq salmidinglar». ■ **11:32** Yun. 3:5. □ **11:33** «...üstige séwetni kömtürüp qoymas» — «séwet» grék tilida «ölchem séwet». ■ **11:33** Mat. 5:15; Mar. 4:24; Luqa 8:16. □ **11:34** «eger közüng sap bolsa» — grék tilida «sap» dégen sözning ikki menisi bar: — (1) «bir, bölünmes, birlashken, saq»; (2) «séxiy» dégen menisi bar. Démek, shundaq bolghanda «sap» dégen sözning toluq menisi «közüng Xudaghila qarisa...» we «sen özüng séxiy bolsang...» dégen bolidu. «eger közüng xunük bolsa,...» — «xunük» dégen söz grék tilida hem «rezil» hem «saq emes, ajiz, késel» dégen ikki menini bildüridu. «Tenning chirighi közdur. Shunga eger közüng sap bolsa, pütün wujudung yorutulidu. Lékin eger közüng xunük bolsa pütün wujudung qarangghu bolidu» — Tewrat, «Pend.» 20:27ni körüng. ■ **11:34** Mat. 6:22. □ **11:35** «Shuning üçhün hézi bolghinki, wujudungdiki «yoruqluq» qarangghuluq bolmisun!» — mushu sirliq gep saxtipezlikni közde tutidu. Chünki birsi saxtipezlikni qilip: «Mende yoruqluq (heqiqet) bar» dep turuwalsa, axir bérip choqum öz-özini aldaydu; andin kéyin uningda bolghan qarangghuluq adettiki «gunahkar» kishilerde bolghan qarangghuluqtin téximu éghir bolup qalidu. U waqitta bu kishilerde bolghan «yoruqluq» emeliyette qarangghuluqtur. Mundaq saxtipezlik adette peqet melum étiqadi bar kishiler yaki dindarlar arisida peyda bolidu. □ **11:37** «...dastixanda olturdi» — grék tilida «...dastixanda yatti». Yehudiy xelqi dastixanda yanpashlap yatatti.

³⁸ Lékin héliqi Perisiy uning tamaqtin ilgiri qol yumighinini körüp, intayin heyran boldi. □

³⁹ Lékin Reb uninggha:

— Emdi siler ey Perisiyler, chine-qachilarning téshinila yuyup pakizlighin-
inglar bilen ichinglar hertürlük hérislik we rezillikke tolghandur. ■

⁴⁰ Ey nadanlar, téshini Yaratquchi ichinimu yaratqan emesmu?!

⁴¹ Emdi öz ich-ichinglardin xeyrxahliq qilinglar we mana, hemme nerse silerge pakiz bolidu. □ ■

⁴² Halinglarga way, ey Perisiyler! Chünki siler hetta yalpuz bilen suzapning we herxil dora-dermanlarning ondin birini öshre qilip Xudagha ataysiler-yu, biraq adalete we Xudaning muhebbitini héch étibargha almay kétiwérisiler. Derweqe, awwal mushu ishlarni orundishinglar kérek, andin shu ishlarnimu ada qilmay qoymasliqinglar kérek. □ ■

⁴³ Halinglarga way, ey perisiyler! Chünki siler sinagoglarda aldingi orunlarda olturushqa, bazarlarda kishilarning silerge bolghan *hürmetlik* salamirigha amraqsiler. □ ■

⁴⁴ Silerge way! Chünki siler xuddi kishiler kétiwétip, üstige dessep sélipmu sezmay ötüp ketken görlerge oxshaysiler! — dédi. □ ■

⁴⁵ Tewrat ehliliridin biri uninggha:

— Ustaz, bularni éytqining bizgimu haqaret boldi! — dédi.

⁴⁶ U uninggha mundaq jawab berdi:

— Silergimu way, ey Tewrat ehliliri! Chünki siler kötürelmigüdek éghir yüklerni ademlerning zimmissige artip qoysiler-yu, emma özünglar bu yüklerni kötürüshke birmu barmiqinglarni tegküzmeysiler! □ ■

⁴⁷ Silerge way! Chünki peyghemberlerning qebrilirini yasap kéliwatisiler, lékin ata-bowiliringlar ularni öltürdi. ■

□ **11:38** «héliqi Perisiy uning tamaqtin ilgiri qol yumighinini körüp, intayin heyran boldi» — Yehudiy xelqi «tamaqtin ilgiri qol yuyush» peqet salametlikke paydiliq bolupla qalmastin, belki insanlarga bir xil diniy sawab yetküzidu, dep qaraytti. Undaq qilmasliq ata-bowiliringning qaldurghan qaide-yosunlirigha sel qarap ulargha qilin'ghan bihörmetlikke barawer idi. Shühbisizki, Mesih shu chaghda qesten qol yumay dastixanda olturghanidi. ■ **11:39** Mat. 23:25; Tit. 1:15. □ **11:41** «öz ich-ichinglardin xeyrxahliq qilinglar we mana, hemme nerse silerge pakiz bolidu» — bashqa birxil terjimisi: «piyale ichidikidin sediqe béringlar, we mana, hemme nerse silerge pakiz bolidu». Lékin bizningche mushu yerde Mesih insanning öz ichini Xudagha béghishlash kéreklikining hemmidin muhim ikenlikini körsitidu. ■ **11:41** Yesh. 58:7; Dan. 4:24; Luqa 12:33. □ **11:42** «siler Perisiyler hetta yalpuz bilen suzapning we herxil dora-dermanlarning ondin birini öshre qilip Xudagha ataysiler-yu» — oqurmenlarning éside barki, Xuda Tewrat qanunida ibadetxanidiki ishlar we kahninlarning kirimi üçün Öz xelqining mehsulatiridin «ondin bir ülüshi»ni telep qilghanidi. «biraq adalete we Xudaning muhebbitini héch étibargha almay kétiwérisiler» — Eysaning «Xudaning muhebbiti» dégini hem Xuda insanlarga baghliq muhebbet hem insanlar Xudagha baghliq kérek bolghan muhebbetnimu öz ichige alsa kérek. ■ **11:42** 1Sam. 15:22; Hosh. 6:6; Mik. 6:8; Mat. 9:13; 12:7; 23:23. □ **11:43** «siler Perisiyler... Bazarlarda kishilarning silerge bolghan *hürmetlik* salamirigha amraqsiler» — tarix tetqiqatirigha asasen, Yehudiylarning öz «ustazliri»gha qilghan «salamlar»ni intayin uzun we murekkep dep bilimiz. ■ **11:43** Mat. 23:6; Mar. 12:38; Luqa 20:46. □ **11:44** «...siler xuddi kishiler kétiwétip, üstige dessep sélipmu sezmay ötüp ketken görlerge oxshaysiler!» — Yehudiy mollilarning Tewrat qanunigha sherh bérisiché «qebriлерге тэгiш» ademni kech kirgüche «napak» qilatti, yuyunush kérek idi. ■ **11:44** Mat. 23:27. □ **11:46** «siler kötürelmigüdek éghir yüklerni ademlerning zimmissige artip qoysiler-yu,...» — «éghir yüklér» her türlük qattiq diniy qaide-yosunlarni körsitidu. ■ **11:46** Yesh. 10:1; Mat. 23:4; Ros. 15:10. ■ **11:47** Mat. 23:29.

48 Shuning bilan siler ata-bowiliringlar qilghanlirigha razi bolghanliqlargha guwahliq bérésiler. Chünki ular peyghemberlerni öltürdi we siler ularning qebrilirini yasaysiler. □

49 Bu sewebtinmu Xudaning danaliqi deyduki: «Men ulargha peyghemberler we rosullarni ewetimen we bulardin bezilirini ular öltüridu we bezilirini ziyankeshlik bilen qoghlivétidu». □ ■

50-51 Shuning bilan dunya apiride bolghandin buyanqi barliq peyghemberlerning tökülgen qan qerzliri, yeni Habilning tökülgen qénidin tartip taki *ibadetxanidiki* qurban'gah bilen muqeddes jay ariliqida qetl qilin'ghan *kahin* Zekeriyaning tökülgen qénighiche barliq qan qerzler üçhün mushu dewrdikilerdin hésab élinidu. Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, bularning hemmisi mushu dewrdin élinidighan bolidu! □ ■

52 Halinglarga way, ey Tewrat ehliliri! Chünki hékmet xezinisining achquchini élip turup, özünglar uning ichige kirmidinglar we kirey dégenlernimu kirgüzmidinglar. ■

53 U shu yerdin chiqqandin kéyin, Tewrat ustazliri bilen Perisiyler uning bilen qattiq qarshiliship, uninggha köp ishlarni muzakirilishishke qistidi □

54 we uning üstidin shikayet qilishqa sözidin birer eyib tépiwélishqa paylap yüretti.

12

Saxtipezliktin hoshyar bolush

Mat. 10:19-20; 10:28-33; 12:32

1 Shu chaghlarda, minglighan kishiler yighilip, bir-birini dessiwetküdek qista-qistang bolushup ketkende, u awwal muxlislirigha söz qilip mundaq dédi:

— Perisiylerning échitqusidin, yeni saxtipezlikidin hoshyar bolunglar. □ ■

2 Chünki yoshurulghan héchqandaq ish ashkarilanmay qalmaydu, we héchqandaq mexpiy ish ayan bolmay qalmaydu. ■

□ **11:48** «ular, **yeni ata-bowiliringlar** peyghemberlerni öltürdi we siler ularning qebrilirini yasaysiler» — Yehudiy xelqi daim «ulugh ata-bowilirimiz» «ata-bowilirimiz qaldurghan muqeddes qaide-yosunlar» deytti. Ular mushu «ata-bowilirimiz qaldurghan muqeddes qaide-yosunlar»gha ching ésilawatli, lékin peyghemberlerning sözlirige köngül bölmeytti, we ularning hazir ata-bowiliridek Xuda ewetken peyghemberlerge, hetta Qutquzghuchi-Mesihge bolghan ziyankeshlikliri toghruluq héch oylanmaytti (49-ayetni körüng). □

□ **11:49** ««Xudaning danaliqi deyduki: «Men ulargha peyghemberler we rosullarni ewetimen we bulardin bezilirini ular öltüridu we bezilirini ziyankeshlik bilen qoghlivétidu»» — bu sözler melum peyghember éytqan söz bolmighini bilen, u köp bésharetlerning yighinchaqlinishidur. ■ **11:49** Mat. 10:16; Luqa 10:3; Yuh. 16:2; Ros. 7:51; Ibr. 11:35. □ **11:50-51** «yeni **Habilning tökülgen qénidin tartip taki ibadetxanidiki qurban'gah bilen muqeddes jay ariliqida qetl qilin'ghan kahin Zekeriyaning tökülgen qénighiche barliq qan qerzler...**» — Habilning öltürülüşü toghruluq «Yar.» 4:8-11ni, Zekeriyaning öltürülüşü toghruluq «2Tar.» 24:20-22ni körüng. Bu ikki weqe Yehudiylarning Tewratni en'eniwi orunlashturush tertipi boyiche Tewratning eng béshida we eng axirigha qoyulidu. ■ **11:50-51** Yar. 4:8; 2Tar. 24:21; Ibr. 11:4. ■ **11:52** Mat. 23:13. □ **11:53** «U shu yerdin chiqqandin kéyin...» — yaki «U bularni éytqanda...». □

□ **12:1** «Perisiylerning échitqusidin, yeni saxtipezlikidin hoshyar bolunglar» — «Mat.» 16:1-12nimu körüng. Muqeddes yazmilarda échitqu (Xémirturuch) köp yerlerde tekebburluq we saxtipezlikke simwol qilinidu. ■ **12:1** Mat. 16:16; Mar. 8:15. ■ **12:2** Ayup 12:22; Mat. 10:26; Mar. 4:22; Luqa 8:17.

³ Shunga silerning qarangghuda éytqanliringlar yoruqta anglinidu; öyning ichkiride xupiyane pichirlashqanliringlarmu ögzilerde jakarlinidu. □

⁴ Men siler dostlirimgha shuni éytimeyki, tenni öltürüp, bashqa héch ish qilalmaydighanlardin qorqmanglar. ■

⁵ Lékin men silerge kimdin qorqushunglar kéreklikini körsitip qoyay: Öltürgendin kéyin, dozaxqa tashlashqa hoquqluq bolghuchidin qorqunglar; berheq silerge éytay — Uningdin qorqunglar!

⁶ Besh qushqach ikki tiyin'ge sétilidighu? Lékin ularning héchbirimu Xuda teripidin untulup qalghini yoq. □ ■

⁷ Lékin hetta herbir tal chéchinglarmu sanalghandur. Shundaq iken, qorqmanglar; siler nurghunlighan qushqachtin qimmetliksiler! ■

Eysani étirap qilish we qilmastliq

⁸ — Biraq men silerge shuni éytip qoyayki, kim méni insanlarning aldida étirap qilsa, Insan'oghlimu uni Xudaning perishtiliri aldida étirap qilidu. ■

⁹ Biraq insanlarning aldida méni tonumighan kishi, Xudaning perishtiliri aldidimu tonulmaydu. ■

¹⁰ Insan'oghligha qarshi söz qilghan herqandaq kishi kechürümge érisheleydu; lékin Muqeddes Rohqa kupurluq qilghuchi bolsa kechürümge érishelmeydu. □ ■

¹¹ Lékin kishiler silerni sinagoglarga yaki hökümdarlar we emeldarlarning aldigha élip béríp soraqqa tartqanda, «Erzge qandaq jawab bersem?» yaki «Néme désem bolar?» dep endishe qilmanglar. ■

¹² Chünki néme déyish kéreklikini shu waqti-saitide Muqeddes Roh silerge ögitidu.

Eqilsiz bay heqqidiki temsil

¹³ Köpchilik arisidin birsi uninggha:

— Ustaz, akamgha *atimizdin qalghan* mirasni men bilen teng ülishishke buyruhayla — dédi.

¹⁴ Lékin u uninggha jawaben: — Burader, kim méni silerning üstünglarga sotchi yaki üleshtürgüchi qildi? — dédi. □

¹⁵ U köpchilikke qarap: — Pexes bolup özünglarni herxil tamaxorluqtin saqlanglar. Chünki insanning hayati uning mal-mülüklirining köplükige baghliq emestur, dédi. ■

¹⁶ Andin u ulargha mundaq bir temsilni éytip berdi:

— «Bir bayning yeri mol hosul bériptu.

□ **12:3** «xupiyane pichirlashqanliringlar» — grék tilida «qulaqqa éytkininglar». ■ **12:4** Yesh. 51:7; Yer. 1:8; Mat. 10:28. □ **12:6** «besh qushqach ikki tiyin'ge sétilidighu?» — «tiyin» grék tilida «assariyon». «ikki tiyin» — Shu dewrdiki bir ishchining künlük heqqi bolghan «dinarus»ning 1/8 Qismi idi.

■ **12:6** Mat. 10:29. ■ **12:7** 1Sam. 14:45; 2Sam. 14:11; 1Pad. 1:52; Luqa 21:18. ■ **12:8** Mat. 10:32.

■ **12:9** Mat. 10:33; Mar. 8:38; Luqa 9:26; 2Tim. 2:12; 1Yuh. 2:23. □ **12:10** «Muqeddes Rohqa kupurluq qilish» — yaki «Muqeddes Rohqa qarshi gep qilish» dégen gunah toghruluq «Matta»diki «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **12:10** 1Yuh. 5:16. ■ **12:11** Mat. 10:19; Mar. 13:11; Luqa 21:14.

□ **12:14** «Burader, kim méni silerning üstünglarga sotchi yaki üleshtürgüchi qildi?» — «Mis.» 2:14ni körüng. Mesih Musa peyghemberning rolini ret qildi. Bu muhim heqiqet üstide «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **12:15** 1Tim. 6:7.

17 U könglide «Qandaq qilay? Chunki bunchiwala hosulni qoyghudek yérim yoq» – dep oylaptu.

18 Andun u: – «Mundaq qilay: – Hazirqi ambarlirimni chuwuwétip, téximu chongini yasap, barliq mehsulatirim we bashqa mal-mülükirimni shu yerge yighip saqlay!

19 Andin öz-özümge: «Ey jénim, yighip saqlighan, köp yil yetküdek németliring bar, rahet ichide yep-ichip xush bolghin!» deydighan bolimen» dep oylaptu. ■

20 Lékin Xuda uninggha:

«Ey exmeq, бүгүн kéchila jéning sendin telep qilip élinidu; undaqta bu toplighining kimgé qalidu?» deptu. ■

21 Xudaning aldidá dóletmen bolmay, özige xezine yigHQanning hali shundaq bolar».

Étiqadchilar endishe qilmastliqi kérek

Mat. 6:19-21, 25-34

22 Andin u muxlisirigha mundaq dédi:

– Shuning üçün men silerge shuni éytip qoyayki, turmushunglar toghruluq, néme yermiz yaki néme kiyermiz, dep endishe qilmanglar. ■

23 Chunki hayatliq yémekliktin, ten kiyim-kéchehtin ezizdur.

24 Quzghunlarga qaranglar! Ular térimaydu we yighmaydu, ularning ambar, iskilatirimu yoq. Lékin Xuda ularnimu ozuqlanduridu. Siler qushlardan qanchilik eziz-he! ■

25 Aranglarda qaysinglar ghem-qayghu bilen ömrünlarni birer saet uzartalaysiler? □ ■

26 Eger shunchilik kichikkine ishmu qolunglardin kelmise, néme üçün qalghan ishlar toghrisida ghem-endishe qilisiler?

27 Néluperlarning qandaq ösidighanliqigha qarap béqinglar! Ular emgekmu qilmaydu, chaqmu égirmeydu; lékin silerge shuni éytayki, hetta Sulayman toluq shan-sherepte turghandimu uning kiyinishi niluperlening bir gülichilikimu yoq idi. □

28 Ey ishenchi ajizlar! Emdi Xuda daladiki бүгүн échilsa, etisi qurup ochaqqa sélinidighan ashu gül-giyahlarni shunche bézigen yerde, silerni téximu kiyindürmesmu?!

29 Shundaq iken, néme yeymiz, néme ichimiz dep bash qaturmanglar, héchnémidin endishe qilmanglar. □

30 Chunki herqaysi eldikiler mana shundaq hemme nersilerge intilidu. Biraq Atanglar silerning bu nersilerge mohtajliqinglarni bilidu; □

31 shundaq iken, Uning padishahliqigha intilinglar we u chaghda, bularning hemmisi silerge qoshulup nésip bolidu. ■

■ 12:19 Top. 11:9; 1Kor. 15:32; Yaq. 5:5. ■ 12:20 Zeb. 39:6; Zeb. 52:7; Top. 2:18, 19; Yer. 17:11. ■ 12:22 Zeb. 55:22; Mat. 6:25; Fil. 4:6; 1Tim. 6:8; 1Pét. 5:7. ■ 12:24 Ayup 38:41; Zeb. 147:9. □

12:25 «qaysinglar ghem-qayghu bilen ömrünlarni birer saet uzartalaysiler?» – bashqa bir terjimisi: «qaysinglar ghem-qayghu bilen boyunggha birer ghérich qoshalaysiler?».

■ 12:25 Mat. 6:27. □ 12:27 «néluperler...» – yaki «yawa gül-giyahlar...». «Sulayman» – ulugh padishah Sulayman. □ 12:29 «...bash qaturmanglar» – grék tilida «... (yémeklikke) intilmenglar».

□ 12:30 «herqaysi eldikiler...» – grék tilida «bu dunyadiki (yat) ellerdikiler». «Yat eller» Yehudiy emes butperesler bolup, tirik Xudani bilmeytti; muxlislar Yehudiy bolghachqa, Xudaning küch-qudditi hemde Öz xelqidin xewer alidighanliqigha ishenchi bolushi kérek idi. ■ 12:31 1Tar. 3:13; Zeb. 37:25.

32 Qorqmanglar, i kichik pada! Chünki Atanglar padishahliqni silerge ata qilishni xush kördi. □

33 Mal-mülkünlarni sétip, *kembeghellerge* xeyrxahliq qilinglar. Özünglargha uprimaydighan hemyan, ershlerde hergiz tügep ketmeydighan bir xezine hazirlanglar; – shu yerde oghri yéqin kelmeydu, küye yep yoqap ketmeydu. ■

34 Chünki bayliqinglar qeyerde bolsa, qelbinglarmu shu yerde bolidu.

Mesihning kélishige teyyar bolunglar!

Mat. 24:45-51

35 Siler bélinglarni ching baghlap, chiraghliringlarni yandurup turunglar; ■

36 xuddi xojayinining toy ziyapitidin qaytip kélishini kütüp turghan chakarlardék, herdaim teyyar turunglar. Shuning bilen xojayin kélip ishikni qaqqanda, chakarlar derhal chiqip ishikni achidighan bolidu.

37 Xojayin qaytip kelgende, chakarlirining oyghaq, teyyar turghanliqini körse, bu chakarlarning bextidur! Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, xojayin özi bélini baghlap, ularni dastixan'gha olturghuzup, ularning aldigha kélip shexsen özi ularni kütüwalidu!

38 We eger xojayin ikkinchi yaki üçinchi jésekte kelsimu, chakarlirining shundaq oyghaqliqini körse, bu ularning bextidur! □ ■

39 Lékin shuni bilip qoyunglarki, eger öy igisi oghrining kéchide qaysi waqitta kélidighanliqini bilgen bolsa, u oyghaq turup oghrining öyge téship kirishige hergiz yol qoymaytti! □ ■

40 Shuning üçün silermu herdaim teyyar turunglar; chünki Insan'oghli siler oylimighan waqit-saette qaytip kélidu. ■

41 Pétrus uningdin: – I Reb, sen bu temsilni bizgila qaritip éytingmu yaki hemmeylen'ge qaritipmu? – dep soridi.

42 Reb mundaq dédi:

– Xojayini öz öyidikilerge mes'ul qilip, ulargha tégishlik bolghan ashliqni waqti-waqtida teqsim qilip bérishke teyinleydighan ishenchlik we pemlik ghojidar kim bolidu? □ ■

43 Xojayin öyige qaytqanda, chakirining shundaq qiliwatqinining üstige kelse, bu chakarning bextidur!

44 Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, xojayin uni pütün igilikini bashqurushqa qoyidu.

□ 12:32 «Atanglar padishahliqni silerge ata qilishni xush kördi» — «padishahliq» bolsa Xudaning Öz padishahliqi, elwette. ■ 12:33 Mat. 6:20; 19:21; Luqa 16:9; 1Tim. 6:19. ■ 12:35 Ef. 6:14; 1Pét. 1:13. □

12:38 «eger xojayin ikkinchi yaki üçinchi jésekte kelsimu, chakarlirining shundaq oyghaqliqini körse, bu ularning bextidur!» — Yehudiylar kéche waqtini hésablaghanda üç jések, rimliqlar bolsa töt jések dep hésablaytti. ■ 12:38 Mat. 24:42. □ 12:39 «eger öy igisi oghrining kéchide qaysi waqitta kélidighanliqini bilgen bolsa, u oyghaq turup oghrining öyge téship kirishige hergiz yol qoymaytti!» — muqeddes yazmildiki köp yerlerde Perwerdigarning küning «oghridek» (kütülmigen waqitta) kélidighanliqi tilgha élinidu. ■ 12:39 Mat. 24:43; 1Tés. 5:2; 2Pét. 3:10; Weh. 3:3; 16:15. ■ 12:40 Mat. 24:44; 25:13; Mar. 13:33; Luqa 21:34; 1Tés. 5:6. □

12:42 «Xojayini öz öyidikilerge...» — «öydikiler» mushu yerde öydiki xizmetkarlar we chakarlirini kórsitidu; mushu yerde köchme menisi Xudagha tewedikiler, yeni barliq ishen'güchiler dégenliktur. «Xojayini öz öyidikilerge mes'ul qilip, ulargha tégishlik bolghan ashliqni waqti-waqtida teqsim qilip bérishke teyinleydighan ishenchlik we pemlik ghojidar kim bolidu?» — shübhisizki, Reb bu temsilni hemmidin awwal Pétrusning öz-özige tetbiqlishini xalidi, andin qalghan rossular, andin Xudaning barliq xizmetkarlirigha qaritip éytqan. ■ 12:42 Mat. 24:45; 25:21; 1Kor. 4:2.

45 Lékin mubada shu chakar könglide: «Xojayinim hayal bolup qalidu» dep, bashqa chakarlar we dédeklerni bozek qilishqa we yep-ichip, mest bolushqa bashlisa,

46 Shu chakarning xojayini kütülmigen bir küni, oylimighan bir waqitta qaytib kélidu we uni késip ikki parche qilip, uning nésiwisini étiqadsizlar bilen oxshash teqdirde békitidu.

47 Emdi xojayinining iradisini bilip turup, teyyarlinip turmighan we xojayinining iradisi boyiche qilmighan chakar bolushgha tayaq yeydu. ■

48 Biraq xojayinining iradisini bilmey turup, tayaq yéyishke tégishlik ishlarni qilghan chakar azraq tayaq yeydu. Kimge köp bérilse, uningdin telep qilindighini köp bolidu. Chünki ademler kimge köp amanet qoyghan bolsa, uningdin telep qilidighinimu köp bolidu.

Mesihning tutashturmaqchi bolghan oti

Mat. 10:34-36

49 Men yer yüzige ot tashlap tutashturushqa keldim we bu otning tutishishgha neqeder teqezzen!

50 Lékin men aldi bilen bir chömüldürüş bilen chömüldürülüşüm kérek we bu chömüldürülüşüm emelge ashurulghuche intayin qiynilimen! □ ■

51 Siler méni yer yüzige tinchliq élip keldimikin, dep oylap qaldinglarmu? Yaq, men shuni silerge éytayki, tinchliq emes, bölünüş élip keldim! ■

52 Chünki buningdin kéyin, bir öydiki besh kishi bölünidu; üchi ikkisige qarsi we ikkisi üçhige qarshi bölünidu.

53 Ata oghligha we oghul atisigha, ana qizigha we qiz anisigha, qéynana kélinige we kelin qéynanisigha qarshi turidu. ■

Xudaning ghezipidin agahlanduridighan bésharetlik alametler

Mat. 16:2-3

54 Eysa yene toplashqan ademlerge mundaq dédi:

— Siler künpétish tereptin bulutning chiqqinini körsenglar, derhal «yamghur yaghidu» deysiler, we derweqe shundaq bolidu.

55 Jenub tereptin shamalning chiqqinini körsenglar, «Hawa issiydu» deysiler we derweqe shundaq bolidu.

56 Ey saxtipezler! Siler yer bilen kökning renggini perq ételeysiler-yu, qandaqsige bu zamanni perq ételmeysiler?!

57 Emdi némishqa qaysi ishlarning durus ikenlikige özünglar höküm qilip baqmaysiler?! ■

58 Chünki dewagiring bilen birge sotchi aldigha barghiningda, uning bilen yolda kétiwatqiningda, uning bilen yariship dost bolushqa intilgin; bolmisa, u séni sotchigha, sotchi bolsa gundipaygha tapshuridu we gundipay séni zindan'gha tashlaydu.

■ 12:47 Yaq. 4:17. □ 12:50 «men aldi bilen bir chömüldürüş bilen chömüldürülüşüm kérek we bu chömüldürülüşüm emelge ashurulghuche intayin qiynilimen!» — bu ayettiki «chömüldürüş» shübbhisizki uning ölümidur. Bu toghruluq «Efesusluqlargha»diki «qoshumche söz»imizni körüng. Mushu chömüldürülüştin kéyin Muqeddes Rohning oti yer yüzide tutushturulidu. «Ros.» 2-babni körüng! ■ 12:50 Mat. 20:22; Mar. 10:38; Ef.4:5 ■ 12:51 Mat. 10:34. ■ 12:53 Mik. 7:6 ■ 12:57 Mat. 5:25-26

⁵⁹ Men sanga shuni éytip qoyayki, *qerzingning* eng axirqi bir tiyininimu qoymay tólimigúche, shu yerdin hergiz chiqalmaysen.□

13

Towa qilish yaki halak bolush

¹ Shu chagha, birnechche adem uningha *waliy* Pilatusning bir qisim Galiliyeliklarning qénini tókúp, ularning qanlrini ular qiliwatqan *ibadetx-anidiki* qurbanliqning qanliri bilan arilashturghanliqini melum qildi.□

² U ulargha jawaben mundaq dédi:

— Ularning bu azablarni tartqini úchün bu Galiliyeliklerni bashqa Galiliyeliklerdin gunahi éghir dep qaramsiler?

³ Men silerge éyтайki, undaq emes! Belki siler towa qilmisanglar, hemminglarmu oxshash aqiwette halak bolisiler.□

⁴ Siloam mehellsidiki munar örülüp chüshüp, on sekkiz kishini bésip öltürüp qoyghan, siler ularni Yérusalémda turuwatqan bashqlardin qebih, dep qaramsiler?□

⁵ Men silerge éyтайki, undaq emes! Belki siler towa qilmisanglar, hemminglarmu oxshash aqiwette halak bolisiler.

Towa qilmasliqning aqiwiti — méwe bermeydighan derex

⁶ Andin u bu temsilni sözlep berdi:

— Melum bir kishining úzümzarliqida tikilgen bir tüp enjür derixi bar iken. U u derextin méwe izdep keptu, lékin héch méwe tapalmaptu.

⁷ U baghwen'ge: «Qara, üç yildin béri bu enjür derixidin méwe izdep kéliwatimen, biraq bir talmu méwe tapalmidim. Uni késiwet! U néme dep yerni bikardin-bikar igilep turidu?» deptu.

⁸ Lékin baghwen: «Xojayin, uningha yene bir yil tegmigeyla. Bu waqit ichide uning tüwidiki topilarni boshitip, oghutlap baqay.

⁹ Eger kéler yili méwe berse, yaxshi xop! Biraq bermise, késiwetkeyla» deptu baghwen.

□ **12:59** «eng axirqi bir tiyininimu qoymay tólimigúche» — «tiyin» grék tilida «lepton» — pulning eng kichik birliki, shu dewrdiki bir ishchining künlük heqqi bolghan «dinarius»ning 1/128 qismi idi. «dewagiring bilen birge sotchi aldigha barghiningda, uning bilen yolda kétiwatqiningda, uning bilen yariship dost bolushqa intilgin; .. bolmisa... .. eng axirqi bir tiyininimu qoymay tólimigúche, shu yerdin hergiz chiqalmaysen» — bu kóp ehwallirimizgha mas kélidighan intayin emeliy nesihet, elwette. Uning üstige mushu yerde belkim temsil bolushi mumkin; chünki Mesihning sözliride «Eger... bolsa» dégen söz yoq. Démek, Israillarning üstige erzi bar idi; bu erz qilghuchi bolsa belkim Xuda Özidur. Hazir «yarashturulup dost bolush»ning towa qilish pursiti bolsimu, herhalda waqti chekliktur. Töwendiki 13-babnimu körüng. □ **13:1** «... waliy Pilatusning ... ularning qanlrini ular qiliwatqan ibadetxanidiki qurbanliqning qanliri bilan arilashturghanliqi» — ayette «ibadetxana» dégen söz yoq. Biraq qurbanliq qilish bashqa yerde bolmaytti. «qanliri... qurbanliqning qanliri bilan arilashturdi» — démek, Pilatus ularni ibadetxanida ibadet üstide öltürüwetti. □ **13:3** «hemminglar oxshash aqiwette halak bolisiler» — bu söz belkim Rim impériyesi miladiye 70-yilida Yérusalém we bashqa sheherlerni weyran qilishini we shuning bilen teng dozaxnimu kérsitishi mumkin. 5-ayetning menisimu shundaq. □ **13:4** «Siloam» — (ibraniiy tilida «Shiloah») Yérusalémdiki bir mehelle. «Neh.» 3:15 we «Yesh.» 8:6ni körüng. «siler ularni Yérusalémda turuwatqan bashqlardin qebih, dep qaramsiler?» — «qebih» mushu yerde grék tilida «qerzdar» dep ipadiliniidu.

Shabat küni dok ayalni saqaytish

¹⁰ Bir shabat küni, u bir sinagogta telim bériwatatti.

¹¹ Mana shu yerde on sekkiz yildin béri zeipleshtürgüchi bir jin teripidin tutulup, dömchiyip öre turalmaydighan bir ayal bar idi. □

¹² Eysa uni körgende, yénigha chaqirip:

– Xanim, sen bu zeiplikingdin azad boldung! – dédi.

¹³ Andin u qolini uning uchisigha qoyuwidi, ayal derhal ruslinip tik turup, Xudani ulughlidi.

¹⁴ Biraq sinagogning chongi Eysaning shabat küni késel saqaytqinidin ghezeplinip, köpchilikke:

– Ademler ish qilish kérek bolghan alte kün bar, shu künlerde kélip saqaytilinglar; lékin shabat künide undaq qilmanglar, – dédi. □ ■

¹⁵ Shunga Reb uninggha mundaq jawab berdi:

– Ey saxtipezler! Herbiringlar shabat küni torpaq we éshiklarni oqurdin yéship, sugharghili bashlimamsiler?! □ ■

¹⁶ Emdi Sheytan mana on sekkiz yil boghup kelgen, Ibrahimning bir qizi bolghan bu ayal del shabat künide bu sirtmaqtin boshitilsa, bu shabat künining yarishiқи bolmamdu?! □

¹⁷ U mushu sözni qilghanda, uninggha qarshi chiqqanlar xijaletke qaldi; biraq xalayıq uning qiliwatqan hemme ajayib ishleridin shadlinip yayridi.

Xudaning padishahliqini uruq we xémirturuchqa oxshitidighan temsiller

Mat. 13:31-33; Mar. 4:30-32

¹⁸ U sözini dawamlashturup mundaq dédi:

– Xudaning padishahliqi némige oxshaydu? Men uni némige oxshitay? ■

¹⁹ U goya bir tal qicha uruqigha oxshaydu; birsi uni élip öz béghida térighanidi; u ösüp yoghan derex boldi; asmandiki uchar-qanatlar kélip uning shaxlirida uwulidi. □

²⁰⁻²¹ U yene: – Xudaning padishahliqini némige oxshitay? U xuddi échitqugha oxshaydu; bir ayal uni qoligha élip, üç jawur unning arisigha yoshurup, taki

□ **13:11** «... on sekkiz yildin béri zeipleshtürgüchi bir jin teripidin tutulup...» — «jin» — Grék tilida «roh». «öre turalmaydighan bir ayal bar idi» — «öre turalmaydighan» grék tilida «béshini kötürelmeydighan». □ **13:14** «sinagogning chongi Eysaning shabat küni késel saqaytqinidin ghezeplinip...» — uning ghezeplinishining üç sewebi bar idi: (1) ularning qaide-yosunliri boyiche ayal kishi sinagogning otturigha kelmesliki kérek idi (ular keynide olturatti yaki turatti); (2) yene qaidiliri boyiche er kishi ayal kishige héch tegmseliki kérek, hetta adette natonush ayal kishige gep qilmasliқи kérek idi; (3) Eysa shabat künitshke késel saqaytti. ■ **13:14** Mis. 20:9; Qan. 5:13; Ez. 20:12. □ **13:15** «Ey saxtipezler! Herbiringlar shabat küni torpaq we éshiklarni oqurdin yéship, sugharghili bashlimamsiler?!» — buni «ishlesh» yaki «xizmet qilish» dep hésablashqa bolsimu, insan bu zuwansiz haywanlarga mushundaq «insanperwerlik» kórsetmise, tolimu rehimsizlik bolatti. Undaqta insan'gha rehim kórsitishke bolmamdu?! ■ **13:15** Mis. 23:5; Qan. 22:4; Luqa 14:5. □ **13:16** «Ibrahimning bir qizi bolghan bu ayal» — «Ibrahimning qizi» dégen ibare ayalning Ibrahimning ewladi ikenlikini kórsitidu, elwette, shundaqla belkim uningda heқиqiy étiqad bolghanlıqinimu kórsitishi mumkin. ■ **13:18** Mat. 13:31; Mar. 4:30. □ **13:19** «U, yeni Xudaning padishahliqi goya bir tal qicha uruqigha oxshaydu» — «qicha uruқи» Asiyadiki barliq uruqlar ichide eng kichiki. «u ösüp yoghan derex boldi» — adette qicha ösüp yétigende 2-3 métrliq köchet bolidu. Lékin bu temsildur; Xudaning padishahliqining bezi jehetliri adettin tashqiri bolidu. Oqurmenlerge ayanki, temsillerde «qushlar» adette jin-sheytanlarni bildüridu (mesilen, 8:5ni kóring).

pütün xémir bolghuche saqlidi, — dédi. □ ■

Hayatning tar ishiki

Mat. 7:13-14, 21-23

²² Eysa Yérusalémgha qarap sepirini dawamlashturup, bésip ötkén herqaysi sheher-yézilarda telim béríp mangdi. ■

²³ Bireylen uningdin:

— I teqsir, qutquzulidighanlarning sani azmu? — dep soridi.

Eysa köpchilikke mundaq jawab berdi:

²⁴ — Siler tar ishiktin kirishke küresh qilinglar. Chünki men silerge shuni éytayki, nurghun ademler kirey dep izdensimu, emma kirelmeydu. ■

²⁵ Öyning igisi ornidin turup ishikni taqighandin kéyin, siler tashqirida turup ishikni qéqip: «Reb, bizge achqin!» dep yalwurgili turghininglarda, u silerge jawaben: «Silerning nelikinglarni bilmeymen» — deydu. ■

²⁶ Andin siler: «Biz séning aldingda yégen, ichken, senmu bizning kochilirim-izda telim bergén» désenglar,

²⁷ u yene jawaben: «Silerning nelikinglarni bilmeymen, mendin néri kétinglar, ey qebihlik qilghuchilar!» deydu. ■

²⁸ Siler Ibrahim, Ishaq, Yaqup we barliq peyghemberlerning Xudaning padishahliqi ichide ikenlikini, özünglarning sirtqa tashliwétiliginigini körgeninglarda, yigha-zarlar kötürüldü, chishlar ghuchurlaydu. ■

²⁹ U chaghda, kishiler meshriq bilen meghribtin we shimal bilen jenubtin kélisip, Xudaning padishahliqida dastixanda olturidu. □ ■

³⁰ Shuning bilen mana, shu chaghda aldida turghanlardin arqigha ötidighanlar, arqida turghanlardin aldigha ötidighanlar bar bolidu. □ ■

Eysaning Yérusalémgha baghligan méhir-muhibbiti

Mat. 23:37-39

³¹ Del shu waqitta birnechche Perisiyeler Eysaning aldigha kélip uninggha:

— Mushu yerdin chiqip özüngni nérigha al. Chünki Hérod séni öltürmekchi, — dédi.

³² U ulargha:

□ **13:20-21 «üch jawur un»** — (yaki «üch küre un») grék tilida «üch saton», ibranii tilida «üch séah». Bir «saton» 7 kilogram idi; bu xéli köp un bolup, yüz ademning tamiqigha yétetti. «Yar.» 18:6ni köring. Oqurmenlerge yene ayanki, temsillerde «échtiqu» yaki «xémirturuch» adette yaman tesirler (tekebburluq, saxtipezlik)ni bildürüdu (mesilen, 12:1ni köring). ■ **13:20-21** Mat. 13:33.

■ **13:22** Mat. 9:35; Mar. 6:6. ■ **13:24** Mat. 7:13. ■ **13:25** Mat. 25:11,12; Luqa 6:46.

■ **13:27** Zeb. 6:8; Mat. 7:23; 25:12,41. ■ **13:28** Mat. 8:11, 12; 13:42; 24:51. □ **13:29**

«kishiler meshriq bilen meghribtin we shimal bilen jenubtin kélisip, Xudaning padishahliqida dastixanda olturidu» — «meshriq bilen meghribtin we shimal bilen jenubtin» kelgenler Yehudiy emeslerni körsitidu. «Olturidu» bashqa izahatlarda körsitilgenek grék tilida «yatidu» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **13:29** Yesh. 2:2; Mal. 1:11; Mat. 8:11. □ **13:30 «aldida turghanlardin arqigha ötidighanlar, arqida turghanlardin aldigha ötidighanlar bar bolidu»** — grék tilida «axirqilardin birinchisi bolidighanlar bar bolidu, birinchilerdin axirqisi bolidighanlar bar bolidu» dep ipadilinidu. Bu ajayib heqiqetning köp jehetliri bar; biraq roshenki, shu künide Xuda esli chaqirghan Yehudiyalar Xudaning padishahliqida xijaletke qaldurulidu we esli butperes bolghan Yehudiy emesler uningda izzetke érishidu. ■ **13:30** Mat. 19:30; 20:16; Mar. 10:31.

– Bérip shu tülkige éytinglar: Mana men jinlarni heydiwétip, bügün we ete shipa bérerimen we üçinchi küni takamullashturulimen, denglar. □

³³ Halbuki, bügün we ete we ögünlükke méngip yürüşüm kérektur; chünki héch peyghemberning öltürülüşü Yérusalémdin bashqa héchqandaq jayda mumkin bolmas. □

³⁴ Ey Yérusalém, Yérusalém! Peyghemberlerni öltüridighan we sanga ewetilgenlerni chalma-késeq qilidighan sheher! Men qanche qétimlap mékiyan öz chüjilirini qanat astigha alghandek séning baliliringni qoynumgha almaqchi boldum, lékin siler xalimidinglar. □ ■

³⁵ Mana öyünger tashlinip weyrane bolup qalidu; we men silerge shuni éytip qoyayki, siler «Perwerdigarning nami bilen kelgüchige mubarek bolghay!» démigüche, méni yene körelmeysiler. □ ■

14

Shabat künide késel saqaytish

□ **13:32 «üchinchi küni takamullashturulimen»** — bashqa birxil terjimisi: «üchinchi küni nishan- ingha yétimen» yaki «üchinchi küni ishlirimni tamam qilimen». Lékin ishinimizki, terjimimiz grék tiligha sadiqtur. Töwendiki izahatni körüng. «**Bérip shu tülkige éytinglar: Mana men jinlarni heydiwétip, bügün we ete shipa bérerimen we üçinchi küni takamullashturulimen, denglar**» – bu sirlig gepning menisi belkim: «Manga qalghan qisqa waqit ichide Xuda manga békitken pilani boyiche sendin qorqmay ishlewérimen. Qisqa waqit ichide men Xudadin tapshuruwalghan wezipemni tamam qilimen we shundaqla özüm «takamullashturulimen» dégendek bolushi mumkin. Uning üstige, Mesihning «takamullashturulimen» dégen sirlig sözi, shübhisizki, köp jehetliktur. «Ibr.» 2:10de oxshash heqiqet tépilidu we «ibraniylargha»diki «qoshumche söz»imizde bu toghruluq azraq toxtilimiz. □ **13:33 «Halbuki, bügün we ete we ögünlükke méngip yürüşüm kérektur»** — Eysa bu sözni qilghanda téxi Galiliye ölkiside idi. Hérodning Yérusalém bilen alaqsisi yoq idi, Galiliyani idare qilatti. Shunga bu 32-ayettiki sözning dawami: «Menki Mesih Yérusalémgha bérishim kérek, lékin undaq qilishim Hérodin qéchish üçün emes, belki Xudaning pilani bolghanliqi üçün» dégendek menide. «**chünki héch peyghemberning öltürülüşü Yérusalémdin bashqa héchqandaq jayda mumkin bolma.**» – bu kinayilik, hejwiyp gep. Bu «kapir» Hérod xan Galiliyani bashqurghini bilen Mesihke xetiri bolmaydu, lékin «Xudaning güzel shehiri»de turuwatqanlar axir bérip Eysani öltüridu. Bu jümlidiki «mumkin bolmas» dégenning bashqa xil terjimisi: «eqil yetmes». □ **13:34 «Ey «Yérusalém, Yérusalém!»** — muqeddes kitabta, birsining bir ademning ismini yaki bir jayning namini tekrar ikki qétim chaqirishi uninggha bolghan chongqur méhir-muhebbitini ipadillep, uning özige eziz ikenlikini körsitidu. «**Men qanche qétimlap mékiyan öz chüjilirini qanat astigha alghandek séning baliliringni qoynumgha almaqchi boldum**» – «séning baliliring» Yérusalémda turuwatqan Yehudiy xelqni körsitidu, elwette. ■ **13:34 Zeb. 17:8; 91:4; Mat. 23:37.** □ **13:35 «Mana öyünger tashlinip weyrane bolup qalidu»** — «silerning öyünger» mushu bésharette: (1) muqeddes ibadetxana (u kinayilik bilen «Xudaning öyi» démeydu); (2) pütkül Israil jemetini körsitidu. Chünki rimliqlar miladiye 70-yilida kélip, ularning muqeddes ibadetxanasini weyran qilidu we Yehudiy xelqini dunyaning herbir bulung-pushqaqlirigha tarqitiwétidu. «**Perwerdigarning nami bilen kelgüchige mubarek bolghay!**» – bu bolsa Yehudiy xelqining Mesihni qarshi élishida déyishige tégishlik sözlerdur. Mesih Yérusalémgha kirgende gerche melum bir qisim kishiler shundaq sözni qilghini bilen («Luqa» 19:28-48ni, bolupmu 38-ayetni körüng), (1) ularning undaq dégenliri sap étiqadtin bolmighan; (2) pütün xelq undaq dégini yoq, belki ishenmigen. Shuning bilen Eysa Mesihning mushu dunyagha qayta kélishi, shundaqla Yehudiy xelqining uni qayta körüshi üçün pütkül xelq awwal uni «Mesih-qutquzghuchimiz», yeni «Perwerdigarning nami bilen kelgüchi» dep étirap qilishi kérektur (bu bésharet «Rim.» 11:25-27, «Zek.» 12:7-14 we bashqa yerlerde tépilidu). ■ **13:35 Zeb. 69:25; 118:26; Yesh. 1:7; Yer. 7:34; Mik. 3:12; Mat. 23:38; Ros. 1:20.**

¹ We shundaq boldiki, bir shabat küni u Perisiylerdin bolghan bir hökümdarning öyige ghizagha bardı; emdi ular uni paylayp yürüwatatti.

² We mana, u yerde suluq ishshiq késilige gırıptar bolghan bir adem bar idi.

³ Eysa Tewrat ehiliri we Perisiylerdin:

— Shabat küni késel saqaytish Tewrat qanunigha uyghunmu-yoq? — dep sorıdı.

⁴ Bıraq ular lam-jim démidi. U héliqi késelge qolini tegküzüp, saqaytip yolgha saldı.

⁵ Andin u ulardin yene:

— Aranglardin biringlarning mubada shabat künide éshiki ya kalisi quduqqa chüshüp ketse, uni derhal tartip chiqarmaydighan zadi kim bar? — dep sorıdı. □ ■

⁶ We ular uning bu sözlirige héch jawab bérelmidi.

Xuda kimni yuqiri qilidu?

⁷ Eysa chaqırilghan méhmanlarning özlirige tördin orunlarni qandaq tallighinini körüp, ulargha mundaq bir temsilni éytip berdı:

⁸ — Birsı séni toy ziyapitige teklip qilsa, törde olturmighin. Bolmisa, sendin hörmetlikrek birsi teklip qilin'ghan bolsa,

⁹ U chaghda séni we uni chaqırghan sahibxana kélip sanga: «Bu kishige orun bergeysiz» dep qalsa, sen xijalette qélip pegahgha chüshüp qalisen. □

¹⁰ Lékin sen chaqırilghanda, bérip pegahda olturghin. Shuning bilen séni chaqırghan sahibxana kélip: «Ey dostum, yuqirigha chiqing» déyishi mumkin we shuning bilen séning bilen dastixanda olturghanlarning hemmisining aldida sanga izzet bolıdu. ■

¹¹ Chünki herkim özini üstün tutsa töwen qilinıdu we kimdekim özini töwön tutsa üstün qilinıdu. ■

Heqiqiy méhmandostluqning yoli

¹² U özini méhman'gha chaqırghan sahibxanigha mundaq dédı:

— Méhmanni tamaqqa yaki ziyapetke chaqırghiningda, dost-burader, qérindash, uruq-tughqan yaki bay qolum-qoshniliringni chaqırmighin. Chünki ularmu séni méhman'gha chaqırıp, merhemitingni qayturushi mumkin. ■

¹³ Shuning üçün ziyapet bérey déseng, ghérib-ghurwa, méyip-nakar, aqsaq-cholaq, kor-emalarni chaqırghin

¹⁴ we bext-beriket körisen; chünki u kishilarning yaxshiliqingni qayturushning amali yoqtur. Shuning bilen heqqaniylarning qayta tirilgen künide qilghining özünge qayturulıdu.

Katta ziyapet toghrisidiki temsil

Mat. 22:1-10

¹⁵ Uning bilen hemdastixan olturghanlardin biri bu sözlerni anglap, uningha:

□ **14:5** «aranglardin biringlarning mubada shabat künide éshiki ya kalisi quduqqa chüshüp ketse...» — bezi kona köchürmilerde «éshiki» emes, belki «balisi» dep oqulıdu. ■ **14:5** Mis. 23:5; Qan. 22:4; Luqa 13:15. □ **14:9** «... pegahgha chüshüp qalisen» — grék tilida «... axirqi orun'gha chüshüp qalisen». ■ **14:10** Pend. 25:6, 7. ■ **14:11** Ayup 22:29; Pend. 29:23; Mat. 23:12; Luqa 1:51; 18:14; Yaq. 4:6,10; 1Pét. 5:5. ■ **14:12** Neh. 8:10; Pend. 3:28.

– Xudaning padishahligida ghizalan'ghuchilar némidégen bextlik-he! – dédi.□

¹⁶ Biraq u uninggha jawaben mundaq dédi:

– Bir kishi katta ziyapetke tutush qilip, nurghun méhmanlarni chaqirip qoyuptu. ■

¹⁷ Dastخان sélin'ghan shu saette, chakirini ewetip, chaqirilghan méhmanlarga: «Merhemet, hemme nerse teyyar boldi!» dep éytipu.

¹⁸ Biraq, méhmanlarning hemmisi barmasliqqa bir-birlep özre-bahane körsetkili turuptu. Birinchisi uninggha: «Men hélila bir parche yer sétiwalghanidim, bérip körüp kelmisem bolmaydu. Méni epu qilghayla, baralmaymen» deptu. □

¹⁹ Yene biri: «Men besh qoshluq öküz sétiwaldim, hazir bérip ularni sinap körüşüm kérek. Méni epu qilghayla, baralmaymen» deptu. □

²⁰ Yene birsi: «Men yéngi öylen'gen, shunga baralmaymen» deptu.

²¹ Chakar qaytip kélip, bu ishlarni xojayinigha melum qiptu. Xojayin ghezeplen'gen halda chakirigha: «Derhal sheherning chong-kichik kochilirigha kirip, ghérib-ghurwa, méyip-nakar, aqsaq-cholaq we kor-emalarni mushu yerge yighip kel» deptu.

²² Andin chakar qaytip kélip: «Xojayin, emr berginingdek ada qilindi, we yene bosh orun bar!» deptu.

²³ Shuning bilen xojayin chakargha: – «Öyüm méhmanlarga tolush üçün yézilardiki chong-kichik yollarni, mehelligilerni arilap, udul kelgen adimingni zorlap élip kelgin! □

²⁴ Chünki men silerge shuni éyтайki, bashta chaqirilghan ademlerning héchqaysisi dastixinimdin tétimaydu», deptu.

Muxlis bolush shertliri

Mat. 10:37-38

²⁵ Emdi top-top ademler uninggha hemrah bolup kétiwatatti. U burulup ulargha qarap mundaq dédi:

²⁶ – Manga egeshkenler *manga bolghan söyüshliridin* öz atisi we anisi, ayali we baliliri, aka-ukiliri we acha-singilliri, hetta öz jéninimu yaman körmise manga muxlis bolalmas. □ ■

□ **14:15** «Xudaning padishahligida ghizalan'ghuchilar...» — grék tilida «Xudaning padishahligida nan yégüchiler...». ■ **14:16** Yesh. 25:6; Mat. 22:2; Weh. 19:7, 9. □ **14:18** «Men hélila bir parche yer sétiwalghanidim, bérip körüp kelmisem bolmaydu. Méni epu qilghayla, baralmaymen» — kim yerni awwal yaxshi körmey sétiwalsun? □ **14:19** «hazir bérip ularni sinap körüşüm kérek» — yaki «hazir bérip közdin kechürüp kélisim kérek». «Besh qoshluq öküz» — grék tilida: «besh boyunturuq öküz».

Demek, boyunturuqqa qétilghanda bir-birige mas kélidighan besh jüp öküz. Emdi kim öküzni awwal körmey sétiwalsun? □ **14:23** «yézilardiki chong-kichik yollarni, mehelligilerni arilap,...» — mushu yerde grék tilida «yézilardiki yollardin we chitliqlardin ötünglar,...» dégen söz bilen ipadilini. Demek, méhmanlarni her bulung-puchqaqtin ekilish kérek. □ **14:26** «manga egeshkenler ... öz atisi we anisi, ayali we baliliri, aka-ukiliri we acha-singilliri, hetta öz jéninimu yaman körmise manga muxlis bolalmas» — mushu yerde «yaman körüş» dégenlikning menisi, shühhisizki, öz ademlirige bolghan muhebbet Xudagha baghligan muhebbet aldida «yaman körüş»tek körünü. Misal, «Yar.» 29:30-31ni körüng. ■ **14:26** Qan. 13:7; 33:9; Mat. 10:37.

27 Kimdekim özining kréstini yüdüp manga egeshmise u manga muxlis bolalmas. □ ■

28 Aranglardin birsi unar salmaqchi bolsa, aldi bilen olturup bu quruluşni pütüküzgüdek xirajet özümde barmu-yoq dep hésab qilmasmu?

29-30 Undaq qilmighanda, ulni sélip pütüküzmise, körgenlarning hemmisi mazaq qilip: «Bu adem binani bashlap qoyup pütüküzelmidi» — démey qal-maydu.

31 Yaki bir padishah yene bir padishah bilen jeng qilghili chiqsa aldi bilen olturup: — Méning üstümge kélidighan yigirme ming kishilik qoshun igisige men on ming eskirim bilen taqabil turalarmenmu? dep mölcherlep körmemdu?! □

32 Eger u «Soqushalmaymen» dep oylisa, düshmen téxi yiraqtiki chaghda elchi ewetip, sulh shertlirini soraydu.

33 Shuninggha oxshash, silerdin kimdekim *könglide* özining bar-yoqi bilen xoshlashmisa, manga muxlis bolalmas. □

34 Tuz yaxshi nersidir; halbuki, tuz öz temini yoqatsa, uninggha qaytidin tuz temini qandaqmu kirgüzgili bolidu? □ ■

35 U tupraqqa ishlitishke yaki oghutqa arilashTURUSHqimu yarimay, talagha tashlinidu. Anglighudek quliqu barlar buni anglisun! □

15

Yoqalghan qoy we yaxshi padichi toghrisidiki temsil *Mat. 18:12-14*

1 Emdi bajgilar we bashqa gunahkarlarning hemmisi uning sözini anglashqa uning etrapigha olashmaqta idi. ■

2 Lékin Perisiyler bilen Tewrat ustazliri ghudungshup:

— Bu adem gunahkarlarni qarshi alidu we ular bilen hemdastixan olturidu! — déyishti.

3 Shunga u ulargha munu temsilni sözlep berdi: □

□ **14:27** «Kimdekim özining kréstini yüdüp manga egeshmise u manga muxlis bolalmas» — rimliqlar teripidin ölüm jazasi béirilgenler mixlinidighan kréstni müriside kötürüp jaza meydanigha baratti. «kréstlinish» ademni qiynaydighan, intayin dehshetlik we ahanetlik ölüm jaza usuli bolup, «özining kréstini kötürüş» dégenning meniliri töwendiklernimu öz ichige élishi mumkin: (1) Eysa Mesih üçün azab-oqubet tartishqa, (2) til-ahamet ishtishke, (3) Xudaning iradisining emelge ashurulushi üçün zörür tépilghanda, «öz-özini ölüm jzasigha hüküm qilghandek» özining arzu-heweslirini ret qilishqa teyyar bolush. ■ **14:27** Mat. 10:38; 16:24; Mar. 8:34; Luqa 9:23. □ **14:31** «... mölcherlep körmemdu?!» — bashqa birxil terjimisi: «... meslihet qilmamdu?». □ **14:33** «Shuninggha oxshash, silerdin kimdekim könglide özining bar-yoqi bilen xoshlashmisa, manga muxlis bolalmas.» — bu küchlük söz toghrisida «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. □ **14:34** «Tuz yaxshi nersidir; halbuki, tuz öz temini yoqatsa, uninggha qaytidin tuz temini qandaqmu kirgüzgili bolidu?» — tuz bolsa (1) tem béridü; (2) chirip kétishtin tosidu; (3) zexim-yarilarni saqaytidu. Muxlislarning bu dunyagha bolghan roli buninggha oxshap kétishi kérek. ■ **14:34** Mat. 5:13; Mar. 9:50. □ **14:35** «U tuz tupraqqa ishlitishke yaki oghutqa arilashTURUSHqimu yarimay, talagha tashlinidu» — mushu yerdiki «tuz» dégen téma üstide «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **15:1** Mat. 9:10; Mar. 2:15; Luqa 5:29. □ **15:3** «shunga u ulargha munu temsilni sözlep berdi...» — «mushu temsil»: — **bir** temsil, démek. 15-babta üç temsildek körünisimu, emeliyette üç temsil peqet birla menini ipadileydu. Shunga ularni «birla temsil» dep qaraymiz.

4 — Eger aranglarda bireylenning yüz tuyaq qoyi bolup, ulardin biri yitip ketse, toqsan toqquzini chölde qoyup qoyup yitip ketkinini tapquche izdimesmu?

⁵ Uni tépiwalghanda, shadlan'ghan halda mürisige artidu;

⁶ andin öyige élip kélip, yar-buraderliri bilen qolum-qoshnilirini chaqirip, ulargha: «Men yitken qoyumni tépiwaldim, méning bilen teng shadlininglar!» deydu.

⁷ Men silerge shuni éyтайki, shuninggha oxshash, towa qiliwatqan bir guhnahkar üçün ershte zor xursenlik bolidu; bu xursenlik towigha mohtaj bolmighan toqsan toqquz heqqaniy kishidin bolghan xursenliktin köp ar-tuqtur.■

Yittirgen tengge toghrisidiki temsil

8 — Yaki bir ayalning on kümüş dinari bolup, bir dinarni yoqitip qoysa, chiraghni yéqip, taki uni tapquche öyni süpürüp, zen qoyup izdimesmu?□

⁹ Uni tapqanda yar-burader, qolum-qoshnilirini chaqirip, ulargha: «Méning bilen teng shadlininglar, chünki men yoqitip qoyghan dinarimni tépiwaldim» — deydu.

¹⁰ Men silerge shuni éyтайki, shuninggha oxshash towa qiliwatqan bir guhnahkar üçün Xudaning perishtilirining arisida xursenlik bolidu. □

Méhir-shepqaetlik ata toghrisidiki temsil

¹¹ U sözini dawam qilip mundaq dédi:

— Melum bir ademning ikki oghli bar iken.

¹² Kichik oghli atisigha: «Ey ata, mal-mülükting téngishlik ülüshümni hazirla manga bergin» dep éytipu. We u öz mal-mülüklerini ikkisige teqsim qilip bériptu.□

¹³ Uzun ötmeyla, kichik oghli bar-yoqini yigishturup, yiraq bir yurtqa seper qiliptu. U u yerde eysh-ishretlik ichide turmush kechürüp mal-dunyasini buzup-chéchiptu. □

¹⁴ Del u bar-yoqini serp qilip tügetken waqtida, u yurtta qattiq acharchiliq bolup, u xélila qisilchiliqta qaptu.

¹⁵ Shuning bilen u bérip, shu yurtning bir puqrasigha medikar bolup yalliniptu; u uni étziliqigha choshqa béqishqa ewetiptu. □

■ 15:7 Luqa 5:32. □ 15:8 «bir ayalning on kümüş dinari bolup...» — «kümüş dinar» bolsa grék tilida «draqma». «draqma» bir dinargha barawer bolghan pul birliki. □ 15:10 «towa qiliwatqan ...» — towa qilish emeliyette (meyli nahayiti qisqa bolsun) bir jeryan, elwette. «Xudaning perishtilirining arisida» — grék tilida «Xudaning perishtilirining aldida». Bu ibaridin puritiliduki, Xuda Özi «tengisini tapqan ayal»dek xursen bolidu we perishtilermu uning xursenlikidin teng behrimen bolidu. □ 15:12 «Ey ata, mal-mülükting téngishlik ülüshümni hazirla manga bergin» — demisekmu, bundaq telep éghir hörmetsizlik bolidu. «Qöshumche söz»imiznimu körüng. «u öz mal-mülüklerini ikkisige teqsim qilip bériptu» — «öz mal-mülükleri» grék ilida «uning hayatini» yaki «uning tirikchilikini». Tewrat qanunini boyiche tunji oghligha teqsim qilin'ghan miras kenjisiningkidin ikki hesse köp bolidu. □ 15:13 «Uzun ötmeyla, kichik oghli bar-yoqini yigishturup, yiraq bir yurtqa seper qiliptu» — «uzun ötmeyla» (grék tilida «köp kün ötmeyla») — kenji oghul telipi tüpeylidin jemiyyet aldida intayin nepretlik bolatti. □ 15:15 «...shu yurtning bir puqrasigha medikar bolup yalliniptu» — grék tilida «... shu yurtning bir puqrasigha qatnishi» bilen ipadlinidu. «u uni étziliqigha choshqa béqishqa ewetiptu» — demisekmu, bu choshqilarning igisi Yehudiy emes; bundaq xizmet Yehudiy yigitke nisbeten intayin yirginchlik bolatti.

16 U hetta qorsiqini choshqilarning yémi bolghan purchaq posti bilen toyghuzushqa tegezza boptu; lékin héchkim uninggha héchnerse bermeptu.

17 Axir bérip u hoshini tépip: «Atamning shunche kóp medikarlirining aldidin yémek-ichmek éship-téship turidu; lékin men bolsam bu yerde achliqtin öley dep qaldim!

18 Ornumdin turup, atamning aldigha bérip uninggha: Ey ata, men ershning aldidimu we séning aldingdimu gunah qildim.

19 Emdi séning oghlung atilishqa layiq emesmen. Méni medikarliring süpitide qobul qilghaysen! – deymen» dep oylaptu.

20 Shuning bilen ornidin turup atisining aldigha qaytip méngiptu. Lékin atisi yiraqtinla uni körüp uninggha ichi aghritip, aldigha yügürüp chiqip, uning boynigha ésilip uni söyüp kétiptu. □ ■

21 Oghli: «Ata, men ershning aldidimu, séning aldingdimu gunah qildim. Emdi séning oghlung atilishqa layiq emesmen» – deptu.

22 Biraq atisi chakarlirigha: «Derhal eng ésil tonni ekélip uninggha kiydürünglar, qoligha üzük sélinglar, putlirigha ayagh kiydürüngler;

23 we bordaq torpaqni ekélip soyunglar; andin obdan yep, rawurus tebrikleyli!

24 Chünki méning bu oghlum ölgenidi, tirildi, yitip ketkenidi, tépildi!» – deptu. Andin ular tebrikleshkili bashlaptu.

25 Emdi chong oghli étizgha ketkeniken. U qaytip kéliwétip öyge yéqin kelgende neghme-nawa bilen ussulning awazini anglaptu.

26 U chakarlardin birini chaqirip, uningdin néme ish boluwatqinini soraptu.

27 Chakar uninggha: Ukang keldi we atang uni saq-salamet tépiwalghanliqi üçün bordaq torpaqni soydi» deptu.

28 Lékin *chong oghli* xapa bolup, öyge kirgili unimaptu. We atisi chiqip uning öyge kirishini ötünüptu.

29 Emma u atisigha jawab bérip: «Qara! Men shunche yildin béri quldek xizmitingde boldum, esla héchbir emringdin chiqip baqmidim. Biraq sen manga el-aghinilirim bilen xush qilghili héchqachan birer oghlaqm bermiding!

30 Lékin séning mal-mülüklingni pahishilerge xejlep tügetken bu oghlung qaytip kelgende, sen uning üçün bordaq torpaqni soyupsen» – deptu. □

31 Biraq atisi yene uninggha: «Ey oghlum, sen herdaim méning yénimdisen we méning barliqim séningkidur.

32 Emdi tebriklep shadlinishqa layiqtur; chünki bu séning ukang ölgenidi, tirildi, yoqilip ketkenidi, tépildi» – deptu. □

16

□ 15:20 «Atisi yiraqtinla uni körüp uninggha ichi aghritip, aldigha yügürüp chiqip...» — demisekmu, bu atining jemiyet aldida yügürüshi, we shundaqla buni az dep oghlini qarshi élishqa yügürüshi «mötiwer kishining salapitige muwapiq emes» dep qarilatti. «Qöshumche söz»imiznimu körüng. ■ 15:20 Ros. 2:39; Ef. 2:12,17. □ 15:30 «séning mal-mülüklingni pahishilerge xejlep tügetken» — grék tilida «séning mal-mülüklingni pahishilerge xejlep yewetken». □ 15:32 «Emdi tebriklep shadlinishqa layiqtur; chünki bu séning ukang ölgenidi, tirildi, yoqilip ketkenidi, tépildi» — 15-babtiki üç qisimliq temsilning mol telimi üstide «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

Aldamchi ghojidar toghrisidiki temsil – dunyadiki bayliqni qandaq ishli-tish kérek?

¹ U muxlisirigha yene mundaq dédi:

– Bir bayning bir ghojidari bar iken. Birsı baygha: «Bu ghojidaringiz mal-mülkingizni buzup chachti» dep shikayet qıptu.

² U ghojidarnı chaqirip, uninggha: «Méning séning toghrangda anglighan-lirim zadi qandaq gep? Ghojidarlıqingdiki hésab-kitabni éniq tapshur; chünki mundin kéyin sen ghojidar bolmaysen» – deptu.

³ Ghojidar emdi öz ichide: «Néme qılay? Chünki xojayinim méni ghoidarlıqtın mehrum qıladı. Ketmen chapay désem unchilik maghdur yoq, tilemchilik qılay désem nomus qılimen.

⁴ He, taptim! Ghoidarlıqtın qalghinimda kishilerning méni öylirige qarshi élishi üçün, néme qılishimni emdi bildim» dep

⁵ öz xojayinigha qerzdar bolghanlarnı birdin-birdin chaqirip kélip, birinchi-sidin: «Xojayinimgha qanchilik qerzingiz bar?» dep soraptu.

⁶ We qerzdar: «Yüz tung zeytun méyi» dep jawab bériptu. Ghojidar uninggha: «Mana, hésabat deptiringizni élip, bu yerde olturup ellik tunggha özgertiwéting!» deptu.□

⁷ Andin u yene birige: «Sizchu, qanchilik qerz boldingiz?» dep soraptu. U: «Yüz küre bughday» dep jawab bériptu. Ghojidar uninggha: «Hésabat deptiringizni élip seksen kürige özgertiwéting!» deptu.□

⁸ Shuning bilen uning xojayini semimiyetsiz ghoidarning bu ishtiki pemlikliki üçün uninggha qayıl bolup maxtaptu. Chünki bu dunyaning perzentliri öz dewride nurning perzentliridin pemliktur.□

⁹ We men silerge shuni éytıp qoyayki, «Naheq dunyagha tewe mal-dunya» arqılıq özünglarcha dost tutunglar; shundaq qilsanglar, mal-dunya kargha kelmeydighan bolghan *künide* shu dostlar silernı ebediy makanlarcha qarshi

□ **16:6 «Yüz tung zeytun méyi»** — mushu yerde bir «tung» (grék tilida «bat») 30 litr idi. Démek, bu zeytun méyi 3000 litr bolup shu chaghdiki addiy ishchining üç yilliq heqqi (1000 dinar) bolatti. «**Ghojidar uninggha: «Mana, hésabat deptiringizni élip, bu yerde olturup ellik tunggha özgertiwéting!» deptu.**» — ghoidar néme qıldı? Belkim töt mumkinchiligi bar: — (1) u qerzdarning haligha qarap qerz miqdarini kémeysiwtetti; (2) u ösümini yoqqa chiqirıwtetti; (3) u özining shérinkanisi («komission»)ni hésabtin chiqirıwtetti; (4) bularning hemmisini qıldı. Rebbimiz ghoidarnı «semimiyetsiz» dep ataydu 8-ayet). Lékin uning bu «semimiyetsizlik» ghoidarlıqidiki burunqi ishlarnı körsitemdu? Yaki hazirqi heriketlirinu? Bizningche, uning qilghinini choqum qerzning miqdarini özgertishni öz ichige alghan, dep qaraymız. □ **16:7 «yüz küre bughday»** — mushu yerde bir küre (ıbraniy tilida «kor») 390 litrni bildüridu. Démek, bu chong qerz idi — belkim 30 tonna bughday, Addiy ishchining on yilliq heqqi (3000 dinar) bolatti. □ **16:8 «bu dunyaning perzentliri öz dewride nurning perzentliridin pemliktur»** — «bu dunyaning perzentliri» Xudani tonumaydighan étiqadsız ademlernı körsitidu; «nurning perzentliri» Xudaning nurini qobul qilghan, shundaqla «nurda yashawatqan» «Xudaning Rohidin tughulghan» rohiy perzentlirini körsitidu. Bu temsil toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

alidu. □ ■

¹⁰ Kimki kichikkine ishta sadiq bolsa, chong ishtimu sadiq bolidu; we kimki kichikkine ishta semimiyetsiz bolsa, chong ishtimu semimiyetsiz bolidu. □

¹¹ Shunga eger «naheq dunyagha tewe bolghan mal-dunya»da sadiq bolmisanglar, kim silerge heqiqiy bayliqlarni tapshursun? □

¹² We bashqilarning nersiliride sadiq bolmisanglar kim silerge özünglarning nersisini bersun? □

¹³ Héchkim ikki xojayin'gha teng xizmet qilalmaydu. Chünki u yaki buni yaman körüp, uni yaxshi köridu; yaki buninggha özini pütünley béghishlap, uninggha étibarsiz qaraydu. *Shuninggha oxshash*, silerningmu birla waqitta hem Xudaning, hem mal-dunyaning qulluqida bolushunglar mumkin emes. ■

¹⁴ Emdi Perisiyler (ular pulgha amraq idi) bularning hemmisini anglap Eysani mesxire qilishti. □ ■

¹⁵ We u ulargha mundaq dédi: — «Siler özünglarni ademlarning aldida heqqaniy qilip körsetküchidursiler; lékin Xuda qelbinglarni bilidu. Chünki ademlarning arisida qedirlinidighini Xudaning neziride yirginchiktur. ■

¹⁶ Tewrat qanuni we peyghemberlarning yazmiliri *chömüldürgüchi* Yehyaghiche hidayet bolup keldi; shu waqittin bashlap Xudaning padishahliqining xush xewiri jakarlinip kéliwatidu; *padishahliqqa* kirmekchi bolghanlarning herbiri uninggha bösüp kiriwélishi kérektur. □ ■

¹⁷ Lékin asman bilen zéminning yoq qiliwétishi Tewratning bir chékiti bikar

□ **16:9** «Naheq dunyagha tewe mal-dunya» arqliq özünglarga dost tutunglar» — «naheq dunyagha tewe mal-dunya» grék tilida «naheq mammon». Némishqa «naheq» deydu? Bizningche (1) sheksiy, yeni xususiy mal-dunya, jümlidin pulning mewjut bolghanliqi Adem'atimizning sadir qilghan gunahining bir netijisidir; (2) ademdeki köpinchi mal-dunya, bayliqlar bolsa, Xudadin qorqmaydighan gunahkarlarning qolididur. Biz yenila «qoshumche söz»imizde bu qiziq söz üstide azraq toxtilimiz. «shundaq qilsanglar, mal-dunya kargha kelmeydighan bolghan künide shu dostlar silerni ebediy makanlarga qarshi alidu» — démek, öz bayliqlinglar bilen yardemge mohtaj bolghanlarga yardem béringlar; shu yol bilen ular silerge dost bolidu we panyu dunyadin ketkinglarda ular baqiy dunyada silerni qarshi élishqa kütidighan bolidu. ■ **16:9** Mat. 6:19; 19:21; 1Tim. 6:19.

□ **16:10** «Kimki kichikkine ishta semimiyetsiz bolsa, chong ishtimu semimiyetsiz bolidu» — yaki «Kimki kichikkine ishta ishenchsiz bolsa, chong ishtimu ishenchsiz bolidu». □ **16:11** «Naheq dunyagha tewe bolghan mal-dunya»da sadiq bolmisanglar, kim silerge heqiqiy bayliqlarni tapshursun?» — démek, bu alemdeki mal-dunya bolsa Xuda aldida «kichikkine bir ish» (10-ayetni kürüng), xalas. □ **16:12** «We bashqilarning nersiliride sadiq bolmisanglar kim silerge özünglarning nersisini bersun?» — bu jümle toghruluqmu «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **16:13** Mat. 6:24. □ **16:14** «Emdi Perisiyler ... bularning hemmisini anglap Eysani mesxire qilishti» — némishqa Perisiyler Eysani mesxire qilishti? Shühbisizki, ularning közqarishiche, Xudani xursen qilghan, shundaqla Xuda beriketligen ademning jezmen köp bayliqi bolidu, dep oylaytti. Shuning bilen Mesih ulargha töwendiki (16:19-31-ayettiki) tarixni éytip béridu. ■ **16:14** Mat. 23:14.

■ **16:15** 1Sam. 16:7; Zeb. 7:9 □ **16:16** «padishahliqqa kirmekchi bolghanlarning herbiri uninggha bösüp kiriwélishi kérektur» — bashqa birxil terjimisi: «herbir kishige uninggha kirishke qet'iri dewet qilinmaqta». Bizningche bu 16-17-ayetler, shundaqla «Mat.» 11:12-14-ayetler we «Mik.» 2:12-13-ayetler bilen munasiwetliktur. «Mikah»diki «qoshumche söz»nimu körüng. ■ **16:16** Mat. 11:12,13.

qilinishtin asandur. □ ■

18 — Her kim öz ayalini talaq qilip bashqa birini alsa zina qilghan bolidu we kimki öz éridin talaq qilin'ghanni alsa zina qilghan bolidu». ■

Bay bilen tilemchi Lazarus

19 — Burun bir bay adem bar idi; u sösün renglik ton we kanap kiyimlerni kiyip, herküni eysh-ishret ichide tentene qilatti.

20 We pütün ezayini chaqa-jaharet bésip ketken Lazarus isimlik bir yoqsul bar idi; u bayning derwazisining aldigha *herküni* yatquzup qoyulatti.

21 Uning dastixinidin chühüp qalghan parchi-puratlardin qorsiqini toghuzghushqa teshna idi. Halbuki, itlar kélip uning yarilirini yalaytti. □

22 Emdi shundaq boldiki, yoqsul öldi we perishtiler uni Ibrahimning quchiqigha apardı. Bay hem ölüp depne qilindi;

23 we tehtisarada qattiq qiynilip, bëshini kötürüp, yiraqtin Ibrahimni we uning quchiqidiki Lazarusni körüp:

24 «Ey ata Ibrahim, manga rehim qilghaysen! Lazarusni ewetkeysen, u barmiqining uchini sugha chilap, tilingha témitip sowutqay. Chünki men bu ot yalqunida qattiq azabliwatisimen!» dep warqirap yalwurdı.

25 Lékin Ibrahim mundaq dédi: «Ey oghlum, hayat waqtingda halawetni yetküche körginingni we Lazarusning derd-bala tartqinini yadinggha keltürgin. Hazir u teselli tapti, emma sen azab tartiwatisen. ■

26 We bulardin bashqa, biz bilen silerning ariliqimizda yoghan bir hang békitilgendurki, bu yerdin siler terepke öteyli dégenler ötelemes we andin biz terepke ötimiz dégenler ötelmes».

27 Emdi bay yene: «Undaqa, i ata, sendin *Lazarusni* atamning öyige ewetishingni ötünimen.

28 Chünki méning besh aka-ukam bar; ularning bu azab-oqubetlik yerge kelmesliki üçün *Lazarus* ularni qattiq agahlandurup qoysun» — dédi.

29 Biraq Ibrahim jawab bérip uninggha: «Ularda Musa we *bashqa* peyghemberlerning *agah-guwahliqi* bar; ular shularni anglisun» — dédi. ■

30 Lékin u: «Yaq, i Ibrahim ata, eger ölgenlerdin biri tirilip ularning aldigha barsa, ular towa qilidu» — dédi.

31 Emma Ibrahim uninggha: «Eger ular Musa we *bashqa* peyghemberlerning *guwahliqini* anglimisa, hetta ölgenlerdin birsi tirilsimu, ular yenila ishinishni

□ **16:17** «Lékin asman bilen zéminning yoq qiliwétilishi Tewratning bir chékiti bikar qilinishtin asandur» — sözmusöz bolsa «lékin asman bilen yerning yoqalmıqi Tewrattin bir chékيتين chüshmikidin asandur». «Chékiti» ibranıy tilidiki eng kichik tinish belge (.). Tewrat we peyghemberlerning yazmiliri «Chömüldürgüchi Yehyaghiche»la Israilgha yétekchi bolghan bilen hazirmu yenila «inawetsiz» emes. Tewrattiki barliq bésharetler emelge ashurulidu; uning üstige, Tewrattiki barliq «heqqaniy telepler» Injildiki xush xewerni qobul qilghuchilarning hemmisi üçün yenila söyümdighan xushluqtur. Töwendiki 18-ayettiki telep, mesilen, Tewrattiki biwasite telep bolmisimu, Tewratta xatirilen'gen prinsiplar mushu heqiqetni körsitidu (mesilen, «Mar.» 10:1-12ni körüng). ■ **16:17** Zab. 102:25-27; Yesh. 40:8; 51:6; Mat. 5:18. ■ **16:18** Mat. 5:32; 19:9; Mar. 10:11; 1Kor. 7:10.

□ **16:21** «Halbuki, itlar kélip uning yarilirini yalaytti» — Lazarus héchnéme yémigini bilen, lékin itlar uningdin azraq yem alatti. Ularning Lazarusqa tégishi bilen u «napak» dep hésablinatti. ■ **16:25** Ayup 21:13. ■ **16:29** Yesh. 8:20; 34:16; Yuh. 5:39; Ros. 17:11.

ret qilidu» — dédi.□

17

Gunah, kechürüm, étiqad we xizmet toghrisida

Mat. 18:6-7, 21-22; Mar. 9:42

¹U muxlisirigha mundaq dédi:

— Insanni putlashturidighan ishlar bolmay qalmaydu; lékin shu putlashturush wasitichisi bolghan ademning haligha way!□ ■

²Bundaq ademning bu kichik balilardin birini *gunahqa* putlashturghan bolsa, boynigha tügmen téshi ésilghan halda déngizgha tashliwétilgini ewzel bolatti.□

³Özünglargha agah bolunglar! Eger qérindishing gunah qilghan bolsa, uninggha tenbih-nesihet qilghin. U towa qilsa uni epu qilghin.■

⁴Mubada u bir kün ichide sanga yette mertuwe gunah qilsa we yette mertuwe yéninggha kélip: Towa qildim, dése, uni yenila epu qilghin. ■

⁵Shuning bilen rosullar Rebge: Ishench-étiqadimizni ashurghin, — déyishti.□

⁶We Reb ulargha mundaq dédi:

— Silerde qicha uruqidek zerriche ishench bolsa idi, siler awu üjme derixige: «Yiltizingdin qomurulup, déngizgha köchüp tikil!» désenglar, u sözünglarni anglap köchetti.■

Heqiqiy qulning wezipisi

⁷Lékin aranglardin kimning yer heydeydighan yaki mal baqidighan bir quli bolsa we u étiqliqtin qaytip kelgende, uninggha: «Tézrek kélip dastixanda olturghin», deydighanlar barmu?

⁸U belki uninggha: «Méning tamiqimni teyyar qil, men yep-ichip bolghuche bélingni baghlap méni kütkin, andin özüng yep-ichkin, démesmu?

⁹Qul emr qilin'ghinidek qilghini üçhün xojayin uninggha rehmet éytamdu? Méningche, éytamdu.

¹⁰Shuninggha oxshash, silermu özünglargha emr qilin'ghanning hemmisini ada qilghininglardin kéyin: Biz erzimes qullarmiz; biz peqet tégishlik burjimizni ada qilduq, xalas», deydighan bolisiler.

Eysaning on maxaw késilini saqaytishi

□ **16:31** «Eger ular Musa we bashqa peyghemberlarning guwahliqini anglimisa, hetta ölgenlerdin birsi tirilsimu, ular yenila ishinishni ret qilidu» — bu söz hem biz oqurmenlerge kélidu, elwette. Bu sözdin kéyin Mesih bashqa bir Lazarusni ölümün tirildürdi («Yh.» 11-bab). Hemmidin muhimi özi ölümün tirilgen bolsimu, uninggha ishinidighan qanche adem chiqti? □ **17:1**

«Insanni putlashturidighan ishlar bolmay qalmaydu; lékin shu putlashturush wasitichisi bolghan ademning haligha way!» — bu muhim ayet üstide «Matta»diki «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **17:1** Mat. 18:7; Mar. 9:42. □ **17:2** «bundaq ademning bu kichik balilardin birini *gunahqa* putlashturghan bolsa...» — «bu kichik balilardin biri» (grék tilida «bu kichiklerdin biri») — démek, öz etrapidiki özige étiqad qilghan addiy xalayiqni körsitidu. ■ **17:3** Law. 19:17; Pend. 17:10; Mat. 18:15; Yaq. 5:19. □ **17:4** Mat. 18:21. □ **17:5** «Shuning bilen rosullar Rebge: Ishench-étiqadimizni ashurghin, — déyishti» — buradiri herkünide yette qétim oxshash gunah üçhün kechürüm qilish küchlük bolghan étiqadni telep qilidu, elwette! ■ **17:6** Mat. 17:20; 21:21; Mar. 11:23.

¹¹ We shundaq boldiki, u Yérusalémgha chiqip kéliwatqanda, Samariye bilen Galiliyening otturisdin ötüp,

¹² bir kentke kirginide maxaw késilige griptar bolghan on adem uninggha uchrup, yiraqta toxtap, □

¹³ awazlirini kütürüp: Ey Eysa, ustaz, bizge rehim qilghaysen, dep ötündi.

¹⁴ Ularni körgende u ulargha: Bérip özünqlarni kahinlarga körsitinglar, dédi. We shundaq boldiki, ular yolda kéliwatqanda, *maxawdın* paklandi. □ ■

¹⁵ Ulardin bireylen özining saqayghinini körgende yuqiri awaz bilen Xudani ulughlap, keynige burulup, qaytti.

¹⁶ U kélip Eysaning ayighigha yiqilip düm yétip teshekkür éytti. U Samariyelik idi. □

¹⁷ Eysa bu ishqa qarap: Pak qilin'ghanlar on kishi emesmidi? Qalghan toqquzeylen qéni?

¹⁸ Bu yat ellik musapirdin bashqa, Xudagha hemdusana oqughili héchkim qaytip kelmeptighu?! — dédi. □

¹⁹ Andin u héliqi ademge: — «Ornungdin tur, yolunggha mangghin! Étiqading séni saqaytti!» — dédi. □

Xudaning padishahliqining namayan bolushi

Mat. 24:23-28, 37-41

²⁰ *Bir küni* Perisiyler uningdin: «Xudaning padishahliqi qachan kélidu?» dep sorighanda u ulargha jawab bérip mundaq dédi: — Xudaning padishahliqining kélishini köz bilen körgili bolmas; □

²¹ kishiler: «Qaranglar, u mana bu yerde!» yaki «U yerde!» déyelmeydu. Chünki mana, Xudaning padishahliqi aranglardidur. □ ■

□ **17:12** «bir kentke kirginide maxaw késilige griptar bolghan on adem uninggha uchrup, yiraqta toxtap...» — némishqa «yiraqta toxtap...»? Maxaw késilige griptar bolghanlar Tewrat qanuni boyiche ademlerge yéqinlishishqa bolmaytti («Law.» 13:45-46, «Chöl.» 5:2-3ni körüng). □ **17:14**

«...özünqlarni kahinlarga körsitinglar» — Tewrat qanuni boyiche birsi maxaw késilidin saqayghan bolsa, muqeddes ibadetxanidiki mes'ul kahinning aldigha bérip özini «saq, yaki saq emes» dep tekshürtüq qurbanliq qilishi kérek idi; andin qaytidin jemiye bilen arilishalaytti («Law.» 13:19, 14:1-11, «Luqa» 5:14ni körüng). Démesikmu, Mesih kelgüche bundaq murasim bir qétimmu ötküzülüp baqmighan.

■ **17:14** Law. 13:2; 14:2; Mat. 8:4; Luqa 5:14. □ **17:16** «U kélip Eysaning ayighigha yiqilip düm yétip teshekkür éytti. U Samariyelik idi» — Yehudiylar Samariyeliklerni «yérim kapir» dep yaman köretti. □ **17:18** «Bu yat ellik musapirdin bashqa, Xudagha hemdusana oqughili héchkim qaytip kelmeptighu?!» — démek, Xudaning xelqi bolghan Yehudiylardin héchkim rehmet éytishqa qaytmidi. □ **17:19** «Étiqading séni saqaytti!» — biz shuni bayqaymizki, (1) u (bashqa toqquzigha oxshash) Mesihning sözige kirip yolgha chiqqanidi; bu öz ishenchini ipadilighan herikettur; (2) gerche késelni saqaytquchi **Mesihning özi** bolghini bilen, u daim ademlerning özige baghlighan étiqadini (bar bolsa) maxtap ularni shu yol bilen righbetlendüretti — «séning étiqading séni saqaytti!».

□ **17:20** «Xudaning padishahliqining kélishini köz bilen körgili bolmas» — menisi, belkim, uning yer yüzide namayan bolushi köz bilen körgili bolidighan alametler bilen bolmaydu. Mesih dunyagha qaytip kelgende padishahliq hemme ademge roshen bolidu (24-ayetni körüng); lékin shu waqitqiche «köz bilen körgili bolmas» — peqet étiqad uning qeyerde ikenlikini köreleydu. «qoshumche söz»imizde bu téma üstide azraq toxtilimiz. □ **17:21** «Mana, Xudaning padishahliqi aranglardidur» — «aranglardidur» dégenning bashqa bir terjimisi «ichinglardidur» yaki «dilinglardidur». Lékin bizningche Mesih pulperes, tekebbur Perisiylerge «Xudaning padishahliqi silerde» dep hergiz démeytti. Bu toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **17:21** Mat. 24:23; Mar. 13:21; Luqa 21:7, 8.

Insan'oghlining qaytip kélishi

22 Kéyin u muxlisirigha yene mundaq dédi: — «Shundaq künler kéliduki, siler Insan'oghlining künliridin birer künini bolsimu körüşke teshna bolisiler, lékin körelmeysiler. □

23 Shu chaghda kishiler silerge: «Mana u bu yerde!» we yaki «Mana u u yerde!» deydu; siler ne barmanglar ne ularning keynidin yügürmenglar. □ ■

24 Chünki goya asmanning bir chétidin chaqmaq chéqip yene bir chétigiche yorutidighandek, Insan'oghlining öz künide hem shundaq bolidu. □

25 Lékin u awwal köp azab-oqubetlerni tartishi bu dewrdikiler teripidin chetke qéqilishi muqerrerdur. □ ■

26 We Nuh *peyghemberning* künliride qandaq bolghan bolsa, Insan'oghlining künliride hem shundaq bolidu. ■

27 Taki Nuh kémige kirip olturghan kün'giche, kishiler yep-ichip, öylinip we yatliq bolup kéliwatqanidi; andin topan kélip hemmisini halak qildi.

28 Hem yene, Lutning künliride qandaq bolghan bolsa shundaq bolidu — kishiler yep-ichip, soda-sétiq qilip, tériqchiliq qilatti we öylerni salatti. □

29 Lékin Lut Sodom shehiridin chiqqan küni, asmandin ot bilen günggürt yéghip, *bu sheherdikilerning* hemmisini halak qildi. ■

30 Emdi Insan'oghli ashkara bolidighan künde ene shundaq bolidu.

31 Shu küni, herkim ögzide turup, nerse-kérekli öyide bolsimu, alghili chüshmisun; we shuninggha oxshash kimki étizliqta bolsa *öyige* héch yamnisun. □

32 Lutning ayalini yadinglarga keltürünglar! □ ■

33 Kimki öz hayatini qutquzmaqchi bolsa, uningdin mehrum bolidu, lékin öz hayatidin mehrum bolghan kishi uninggha érishidu. ■

34 Silerge shuni éytayki, u kéchide ikki adem bir orunda yatidu; ulardin biri élip kétilidu, yene biri qaldurulidu. ■

35-36 Ikki ayal yarghunchaq béshida turup un tartiwatqan bolidu; ulardin biri

□ 17:22 «Insan'oghlining künliridin birer küni» — démek, Insan'oghli (Mesih) dunyagha qaytip kélip höküm süridighan künlerning biri. □ 17:23 «Shu chaghda kishiler silerge: «Mana u bu yerde!» we yaki «Mana u u yerde!» deydu» — «u» mushu yerde Mesihning özi, elwette. ■ 17:23 Mat. 24:23; Mar. 13:21. □ 17:24 «goya asmanning bir chétidin chaqmaq chéqip yene bir chétigiche yorutidighandek» — yaki «goya chaqmaq chéqip asmanning bir chétidin yene bir chétigiche yorutidighandek». □ 17:25 «Insan'oghli awwal köp azab-oqubetlerni tartishi bu dewrdikiler teripidin chetke qéqilishi muqerrerdur» — bu dewr bolsa öz xelqingin shu dewri. ■ 17:25 Mat. 16:21; 17:22;

20:18; Mar. 8:31; 9:31; 10:33; Luqa 9:22; 18:31; 24:6, 7 ■ 17:26 Yar. 6:2; 7:7; Mat. 24:37,38; 1Pét. 3:20.

□ 17:28 «Insan'oghlining künliride ... Lutning künliride qandaq bolghan bolsa shundaq bolidu» — «Lut» — Ibrahim peyghemberning jiyeni. Bu weqeler toghrisida «Yar.» 18-19-bablarni körüng.

■ 17:29 Yar. 19:24; Qan. 29:22; Yesh. 13:19; Yer. 50:40; Hosh. 11:8; Am. 4:11; Yeh. 7. □ 17:31 «Shu küni, herkim ögzide turup, nerse-kérekli öyide bolsimu, alghili chüshmisun» — bügün'ge qeder Shanang (Pelesin)diki öylerning ögzisining sirtqi pelepmini bar, öyige chüshmey qachqili bolidu.

«we quninggha oxshash kimki étizliqta bolsa öyige héch yamnisun» — démek, shu küni Xudaning jazasi shunche téz kéliduki, étiqadi bar herbiri keynige héch qarimayla, beder qéchishi kérek bolidu.

32-ayetni körüng. □ 17:32 «Lutning ayalini yadinglarga keltürünglar!» — oqurmenlerning éside barki, Xuda Sodom shehirini jazalighan künde, Lut we ailisidikiler qachqanda, uning ayali ötenki rahetlik turmushini we mal-mülkini tashlashqa közi qiymay keynige qarighanidi, tuz tüwrükke aylinip qalghan. ■ 17:32 Yar. 19:15-17, 26. ■ 17:33 Mat. 10:39; 16:25; Mar. 8:35; Luqa 9:24; Yuh. 12:25.

■ 17:34 Mat. 24:40,41; 1Tés. 4:17.

élip kétilidu, yene biri qaldurulidu».[□]

³⁷ We ular uninggha jawaben: Ey Reb, bu ishlar qeyerde yüz béridu? — dep soridi. U ulargha: Jeset qaysi yerde bolsa, quzghunlar shu yerge toplishidu!^{□ ■}

18

Xuda Öz bendilirining dualirini anglap derdige yétidu

¹ We u ulargha, boshashmay, herdaim dua qilip turush kéreklikighi toghrisida bir temsil keltürüp mundaq dédi: **■**

² — «Melum sheherde bir sotchi bar iken. U Xudadinmu qorqmaydiken, ademlergimu perwa qilmaydiken.

³ Shu sheherde bir tul ayal bar iken we u daim sotchining aldigha kélip: «Eyibkardin heqqimni élip bergin» dep telep qilidiken.

⁴ U xéli waqitqiche uni ret qiptu; biraq kéyin könglide: Xudadinmu qorqmaymen, ademlergimu perwa qilmaymen,

⁵ lékin bu tul xotun méni aware qilip kétiwatidu, uning manga chaplishiwélip méni halimdin ketküzüwetmeslikighi üçün herhalda uning dewayini sorap qoyay!» — dep oylaptu».

⁶ Reb: Qaranglar, adaletsiz bu sotchining néme dégenlirige!

⁷ U shundaq qilghan yerde, Xuda Özige kéche-kündüz nida qiliwatqan talighan bendilirige qandaq qilar? Gerche Xuda Öz bendilirige hemderd bolush bilen birge *rezillikke* uzun'ghiche sewr-taqet qilsimu, axirida bendilirining derdige yetmesmu?^{□ ■}

[□] **17:35-36** «Ikki ayal yarghunchaq béshida turup un tartiwatqan bolidu; ulardin biri élip kétilidu, yene biri qaldurulidu» — pikrimizche «élip kétilidighanlar» heqqaniylardur; étiqadsizlar «qaldurulidu». Mesilen, «Mat.» 24:31, «1Tés.» 4:1-11ni körüng. Nuh peyghember we ailisidikiler we shuningdek Lutning ailisidikiler Xudaning jazasi aldidin «élip kélip» qutulghan, biraq qaldurulghanlar asmandin chüshürülgén jazagha uchrichan. Bezi kona köchürmilerdiki «étizda ikki kishi bolidu; ulardin biri élip kélidu, yene biri qaldurulidu» dégen sözmu mushu yerde tépildi. «Mat.» 24:40ni körüng. [□] **17:37** «jeset qaysi yerde bolsa, quzghunlar shu yerge toplishidu!» — bu sirlig sözning menisi belkim: Quzghunlarning toplinishi jesetning shu yerde ikenlikini körsetkendek, bu alametler men tilgha alghan ishlarning téz arida yüz bérishining muqerrer ikenlikini körsitidu» dégenlik bolushi mumkin. Eysaning bu sözi yene Tewrat, «Ayup» 39:26-30 we «Yesh.» 34:1-8, 15-17 qatarliq ayetlerde körsitilgen, «Perwerdigarning küni»de bolghan zor qirghinchiliq bilenmu munasiwetlik bolushi kérek. **■** **17:37** Ayup 39:30; Mat. 24:28. **■** **18:1** Rim. 12:12; Ef. 6:18; Kol. 4:2; 1Tés. 5:17. [□] **18:7**

«Gerche Xuda Öz bendilirige hemderd bolush bilen birge *rezillikke* uzun'ghiche sewr-taqet qilsimu, axirida bendilirining derdige yetmesmu?» — «derdige yetmes» grék tilida mushu yerde yene «heqqini bermes» yaki «adaletni yürgüzmes»nimu bildüridu. «Gerche Xuda öz bendilirige hemderd bolush bilen birge *rezillikke* uzun'ghiche sewr-taqet qilsimu, axirida bendilirining derdige yetmesmu?» — sherhimizche, bu jümlidiki «rezillik» mushu pütkül dunyadiki rezillikni körsitidu; Xuda Öz bendilirige barliq tartqan azab-oqubetlerde hemderd bolidu we ular bilen teng (ulardin artuqraq, elwette!) mushu dunyadiki rezillikke sewr-taqet qilidu. Xudaning rezillikke körsetken we körsitidighan sewr-taqitining peqet qiyamet künigiche bolidighanliqi hemmimizge ayan. Bu téma üstide «Kol.» 1:24, «Fil.» 3:10, «Ef.» 3:13ni we bu yazmildardiki «qoshumche söz»imizni körüng. Bu ibarining bashqa xil terjimiliridin «ulargha qilidighan shapaitini bek kéchtürermu?» dégenler bar. **■** **18:7** Weh. 6:10.

8 Men silerge éyтайki: U ularning derdige yétip nahayiti tézla heqqini élip béridu! Lékin Insan'oghli kelgende yer yüzide iman-ishench tapalamdu? — dédi.□

Perisiy bilen bajgir

9 U özlini heqqaniy dep qarap, bashqilarni közige ilmaydighan bezilerge qaritip, mundaq bir temsilni éytti:

10 — Ikki adem dua qilghili ibadetxanigha bériptu. Biri Perisiy, yene biri bajgir iken.

11 Perisiy öre turup öz-özige mundaq dua qiliptu: — «Ey Xuda, méning bashqa ademlerdek bulangchi, adaletsiz, zinaxor we hetta bu bajgirdek bolmigh-inim üçün sanga shükür! ■

12 Her heptide ikki qétim roza tutimen we tapqanlirimning ondin bir ülüşini sediqe qilimen».

13 Biraq héliqi bajgir yiraqta turup béshini kötürüp asman'gha qarashqimu pétinamay meydísige urup turup: «Ey Xuda, men mushu gunahkargha rehim qilghaysen!» — deptu.□

14 Men silerge shuni éyтайki, bu ikkiylendin *Perisiy* emes, belki *bajgir* kechürümge ériship öyige qaytiptu. Chünki herkim özini üstün tutsa töwen qilinar, lékin kimki özini töwen tutsa üstün kötürüler.□ ■

Eysaning kichik balilargha bext tilishi

Mat. 19:13-15; Mar. 10:13-16

15 Emdi qolini tegküzsun dep, kishiler kichik balilirimu uning aldigha élip kéletti. Lékin buni körgen muxlislar ularni eyibledi. ■

16 Emma Eysa balilarni yénigha chaqirip: Kichik balilarni aldimgha kelgili qoyunglar, ularni tosushmanglar. Chünki Xudaning padishahliqi del mushundaqlardin terkiб tapqandur. ■

17 Men silerge berheq shuni éyтайp qoyayki: Kimki Xudaning padishahliqini sebiy balidek qobul qilmisa, uninggha hergiz kirelmeidu, — dédi.

Baylarning Xudaning padishahliqigha kirishi tes

Mat. 19:16-30; Mar. 10:17-31

18 Melum bir hökümdar Eysadin: I yaxshi ustaz, menggülik hayatqa waris bolmaq üçün néme ishni qilishim kérek, — dep soridi.□ ■

19 Lékin Eysa: Méni néme üçün yaxshi deysen? Yaxshi bolghuchi peqet birla, yeni Xudadur.

□ **18:8** «Lékin Insan'oghli kelgende yer yüzide iman-ishench tapalamdu?» — démek, Xuda insanlarni dua qilishqa ilhamlandurup, Özining dualargha ijabet qilishqa teyyar turidighanliqi toghrisida shunche köp wede qilghan yerde, némishqa iman-ishench az bolidu? Lékin derweqe az bolushi mumkin. ■ **18:11** Yesh. 1:15; 58:2; Weh. 3:17,18. □ **18:13** «Ey Xuda, men mushu gunahkargha rehim qilghaysen!» — «mushu gunahkar» grék tilida «dunyada birdinbir gunahkar» dégen menini puritidu. □

□ **18:14** «...bajgir kechürümge ériship öyige qaytiptu» — «kechürümge ériship» grék tilida «heqqaniy qilinip» déyilidu. ■ **18:14** Ayup 22:29; Pend. 29:23; Mat. 23:12; Luqa 14:11; Yaq. 4:6,10; 1Pét. 5:5. ■ **18:15** Mat. 19:13; Mar. 10:13. ■ **18:16** Mat. 18:3; 19:14; 1Kor. 14:20; 1Pét. 2:2. □

□ **18:18** «Melum bir hökümdar» — «hökümdar» — Rim hökümiti teripidin békitilgen Yehudiy «hakim». «menggülik hayatqa waris bolmaq üçün néme ishni qilishim kérek?» — grék tilida «néme ishni qilishim kérek?» dégen söz melum bir ishni birla qétim qilishni bildüridu. ■ **18:18** Mat. 19:16; Mar. 10:17.

20 Emrlarni bilisen: — «Zina qilma, qatilliq qilma, oghriliq qilma, yalghan guwahliq berme, atangni we anangni hõrmet qil» — dédi.■

21 — Bularning hemmisige kichikimdin tartip emel qilip kéliwatimen, — dédi u.

22 Eysa buni anglap uninggha: — Sende yene bir ish kem. Pütkül mal-mülkingni sétip, pulini yoqsullargha üleshtürüp bergin we shundaq qilsang, ershte xezineng bolidu; andin kélip manga egeshkin! — dédi.■

23 Emma u bu gepni anglap tolimu qayghugha chömüp ketti; chünki u nahayiti bay idi.

24 Tolimu qayghugha chömüp ketkenlikini körgen Eysa: — Mal-dunyasi köplerning Xudaning padishahliqigha kirishi némidégen tes-he! ■

25 Tõgining yingning közidin ötüshi bay ademning Xudaning padishahliqigha kirishidin asandur! — dédi.

26 Buni anglighanlar: — Undaq bolsa, kim nijatqa érishelisun? — déyishti.

27 Emma u jawaben: — Insanlarga mumkin bolmighan ishlar Xudagha mumkindur — dédi. ■

28 Emdi Pétrus: — Mana, biz bar-yoqimizni tashlap sanga egeshtuq!? — dédi.■

29 U ulargha: — Men silerge berheq shuni éytayki, Xudaning padishahliqi üçhün öy-waq ya ata-anisi ya qérindashliri ya ayali ya baliliridin waz kechkenlerning herbiri ■

30 bu zamanda bulargha köp hessilep muyesser bolidu we kélidighan zamandimu menggülük hayatqa érishmey qalmaydu. — dédi.■

Eysaning öz ölümünü yene bir qétim aldın éytishi

Mat. 20:17-19; Mar. 10:32-34

31 Andin u on ikkeylenni öz yénigha élip ulargha mundaq dédi: — Mana, biz hazir Yérusalémgha chiqiwatimiz we peyghemberlerning Insan'oghli toghrisida pütkenlirining hemmisi *shu yerde* emelge ashurulidu. ■

32 Chünki u yat ellerning qoligha tapshurulidu we ular uni mesxire qilip, xarlaydu, uning üstige tüküridu; □ ■

33 ular uni qamchilighandin kéyin öltürüwétidu; we u üçinchi küni qayta tirilidu, — dédi.

34 Biraq ular bu sözlerdin héchnémuni chüshenmidi. Bu sözning menisi ulardin yoshurulghan bolup, uning néme éytqinini bilelmey qaldi.□

Eysaning qarighu tilemchini saqaytishi

Mat. 20:29-34; Mar. 10:46-52

■ **18:20** Mis. 20:12-16; Qan. 5:17-20; Rim. 13:9; Ef. 6:2; Kol. 3:20. ■ **18:22** Mat. 6:19; 19:21; 1Tim. 6:19. ■ **18:24** Pend. 11:28; Mat. 19:23; Mar. 10:23. ■ **18:27** Ayup 42:2; Yer. 32:17; Zek. 8:6; Luqa 1:37. ■ **18:28** Mat. 4:20; 19:27; Mar. 10:28; Luqa 5:11. ■ **18:29** Qan. 33:9.

■ **18:30** Ayup 42:12. ■ **18:31** Zeb. 22; Yesh. 53:7; Mat. 16:21; 17:22; 20:17; Mar. 8:31; 9:31; 10:32; Luqa 9:22; 24:7. □ **18:32** «*Insan'oghli* yat ellerning qoligha tapshurulidu» — «tapshurulidu» dégenning «satqunluq qiliniidu» dégen ikkinchi menisimu bar. ■ **18:32** Mat. 27:2; Luqa 23:1; Yuh. 18:28; Ros. 3:13. □ **18:34** «*Bu sözning menisi ulardin yoshurulghan bolup...*» — kimning teripidin yoshurulghanliq éytilmaydu. Sheytan teripidinmu, yaki Xuda teripidinmu? Yaki peqet öz galliq teripidinmu? Bu qétim sözning mezmuni ilgiriki qétimdiki sözlirige oxshash idi (9:45). Bizningche yoshurghuchi Sheytan, lékin Xuda Sheytanning aldishigha yol qoyushi bilen, ularning chüshenmesliki arqiliq öz shan-sheripini téximu roshen qilmaqchi boldi. «Qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

35 We shundaq ish boldiki, u Yérixo shehirige yéqinlashqanda, bir kor kishi yolning boyida olturup tilmchilik qiliwatatti. □ ■

36 U köpchilikning ötüp kétéwatqanliqini anglap: — Néme ish bolghandu? — dep soridi.

37 Xeq uninggha:

— Nasaretlik Eysa bu yerdin ötüp kétéwatidu, — dep xewer berdi.

38 — I Dawutning oghli Eysa, manga rehim qilghaysen! — dep warqirap ketti u. □

39 We Eysaning aldida méngiwatqanlar uni: — Shük oltur! dep eyibleshti. Biraq u: — I Dawutning oghli, manga rehim qilghaysen! — dep téximu qattiq warqiridi.

40 Eysa qedimini toxtitip, uni aldigha bashlap kélisni buyrudi. Qarighu uninggha yéqin kelgende u uningdin:

41 — Sen méni néme qilip ber, deysen? — dep soridi.

— I Rebbim, qayta köridighan bolsam'idi! — dédi u.

42 Eysa uninggha: — Köridighan bolghin! Étiqading séni saqaytti, — dédi.

43 We uning közi shuan échildi; u Eysagha egiship, yol boyi Xudani ulughlap mangdi. We barliq xalayıqmu buni körüp Xudagha medhiye oqudi.

19

Eysa bilen Zakay

1 U Yérixo shehirige kirip uningdin ötüp kétéwatatti.

2 Mana shu yerde Zakay isimlik bir kishi bar idi. U «bash bajgir» bolup, intayin bay idi. □

3 U Eysaning qandaq adem ikenlikini körüşke purset izdewatatti, lékin boyi pakar bolghachqa, xelqning toliliqidin uni körelmeytti.

4 Shunga u aldi terepke yügürüp bérıp, uni körüş üçün bir tüp üjme derixige yamiship chiqti; chünki Eysa u yol bilen ötetti.

5 We Eysa u yerge kelgende yuqirigha qarap uni körüp uninggha: — Zakay, chapsan chüşhkin! Chünki men бүgүн séning öyüngde qonushum kérek, — dédi.

6 U aldirap chüşhüp, xushallıq bilen uni öyide méhman qildi.

7 Bu ishni körgen xalayıqning hemmisi: U gunahkar kishiningkide qon'ghili kirip ketti! — dep ghotuldiship ketti. □

8 Lékin Zakay ornidin turup Rebge: — I Rebbim, mana, mülkümning yérimini yoqsullargha bérimen; eger birawni yalghandin shikayet qilip uningdin birnéme ündürüwalghan bolsam birige tötni qayturimen, — dédi.

□ **18:35** «Yérixo shehirige yéqinlashqanda» — Matta bu weqeni bayan qilghanda («Mat.» 20:29) «Yérixodin chiqqanda» deydi. Emeliyette shu waqitta ikki «Yérixo shehiri» bar idi, xuddi Qeshqerdiki «yéngi sheher» we «kona sheher»lerdek. ■ **18:35** Mat. 20:29; Mar. 10:46. □ **18:38** «I Dawutning oghli Eysa,...» — «Dawutning oghli» Mesihni körsitidu (peyghemberlarning bésharetleri boyiche Mesih padishah Dawutning ewladi bolatti). □ **19:2** «shu yerde Zakay isimlik bir kishi bar idi»

— ibranıy tilidiki «Zakay» grék tilida «Zakéus» dep teleppuz qilinidu. □ **19:7** «Bu ishni körgen

xalayıqning hemmisi: U gunahkar kishiningkide qon'ghili kirip ketti! — dep ghotuldiship ketti» — xalayıqning narazi bolup heyran qalghanlıqi ejeblinerlik emes. Chünki bajgırlarning hemmisi dégüdek aldamchi, «bash bajgir» téximu shundaq bolushi kérek idi.

⁹ Buning bilan Eysa uningga *qarap*: — Bügün nijat bu öyge kirdi. Chunki bu kishi hem Ibrahimning oghlidur! □ ■

¹⁰ Chunki Insan'oghli ézip ketkenlerni izdep qutquzghili keldi, — dédi. ■

Sadaqetlik bolushning lazimligi

Mat. 25:14-30

¹¹ Xalayıq bu sözlerni tingshawattqanda u yene söz qilib bir temsilni qoshup éytti. Chunki u Yérusalémgha yéqinlashqanidi we ular: «Xudaning padishahliqi derhal namayan bolidighu!?» — dep oylashqanidi. □

¹² Shunga u mundaq dédi: Bir aqsöngeq padishahliq textige ériship kélish üçün yiraq bir yurtqa qarap yolgha chiqiptu. ■

¹³ *Awwal* u ózining on qulini chaqirip, ulargha on tillani üleshtürüp bérip: «Men qaytip kelgüche *buning bilen* oqet qilinglar» — deptu. □

¹⁴ Biraq öz yurt puqralrı uninggha öch bolghachqa, keynidin elchilerni ewetip: «Bu kishining üstimizge padishah bolushini xalimaymız!» deptu. □

¹⁵ We u padishahliq mensipige ériship qaytip kelgende shundaq boldiki, herbirining tijaret bilen qanche payda tapqinini bilmekchi bolup, pulini tapshurghan héliqi qullirini öz aldigha chaqirtiptu.

¹⁶ We awwalqısı kélip: «I xojam, sili bergen tilla on tilla payda qildi» deptu.

¹⁷ «Yaraysen, ey yaxshi qul! Sen kichikkine ishta ishenchlik chiqqanliqning üçün on sheherge hakim bolghin» — deptu xojayin uninggha.

¹⁸ Ikkinchisi kélip: «I xojam, sili bergen tilla besh tilla payda qildi» deptu.

¹⁹ Xojayin uninggha hem: «Sen hem besh sheherge hakim bolghin» deptu.

²⁰ Lékin yene birsi kélip: «I xojam, mana sili bergen tilla! Buni yaghliqqa chigip bir jayda qoyup saqlidim.

²¹ Chunki sili qattiq adem ikenla, sili amanet qilmighanliridin payda ündürüp, özliri térimighanliridin hosul yighila. Shuning üçün silidin qorqtum» deptu. □

²² Emma *xojayini* uninggha: «Ey eski qul, sanga öz aghzingdin chiqqan sözliring boyiche höküm qilay. Sen méning amanet qilmay ündürüwalidighan, térimay turup yighiwalidighan qattiq adem ikenlikimni bilip turup, ■

□ **19:9** «Bügün nijat bu öyge kirdi» — «Yesh.» 46:13; 51:5, 6; 56:1ni körüng. «**Chunki bu kishi hem Ibrahimning oghlidur!**» — «Ibrahimning bir oghlidur» mushu yerde dégen menisi, u étiqad yolida Ibrahimgha «perzent bolghan», rohiy jehette Ibrahimni ülge qilib heqiqiy hayatqa érishken. ■ **19:9** Luqa 13:16. ■ **19:10** Mat. 10:6; 15:24; 18:11; Ros. 13:46. □ **19:11** «*xalayıq*: «Xudaning padishahliqi derhal namayan bolidighu!?» — dep oylashqanidi» — xalayıq (1) Eysaning yaratqan köp möjizilirini körüp kelgenidi; (2) Yehudiy rehberler we chonglirining Eysagha qarshi chiqqanliqini biletti; (3) shunga ular: U Yérusalémgha yétip barghanda choqum bu rohiy düşmenlerni, shundaqla «wetenimizni ishghal qilghan Rim impériyesidiki rezil kapirlar»ni yoqitip, Xudaning padishahliqini berpa qilidu, dep oylishi mumkin idi. ■ **19:12** Mat. 25:14; Mar. 13:34. □ **19:13** «... U ózining on qulini chaqirip, ulargha on tillani üleshtürüp bérip...» — «tilla» grék tilida «mina». Bu pul bir ishchining üç-töt aylıq heqqige barawer idi. □ **19:14** «*biraq öz yurt puqralrı uninggha öch bolghachqa, keynidin elchilerni ewetip*: «bu kishining üstimizge padishah bolushini xalimaymız!» deptu» — bu temsildiki padishah «büyük Hérod»qa oxshap kétidu; «büyük Hérod» miladiyedin ilgiriki 40-yilida Yehudiyening padishahliqigha ige bolush üçün Rimgha bardı; lékin Israillar uninggha qarshi chiqqachqa, peqet 37-yilida padishah boldı. Uningdin kéyinki «Hérod Arqélaus»ning tariximu uninggha oxshiship kétidu. □ **19:21** «*sili amanet qilmighanliridin payda ündürüp...*» — «amanet qilish» mushu yerde grék tilida adette pulni bankigha salghanliqni körsitidu. Bashqa birxil terjimisi: «sili salmighanlirini yighip élip...». ■ **19:22** 2Sam. 1:16; Mat. 12:37.

23 néme üchün méning pulumni xezinichilerge amanet qoymiding? Men gaytip kelgende, uni ösümi bilen almasmidim?» — deptu.

24 Andin u yénidikilerge: «Uningdiki tillani élip on tilla tapqan qulgha béringlar!» dep buyruptu.

25 Ular uninggha: «I xoja, uning on tillasi tursa!» — deptiken,

26 *hojayin yene mundaq deptu:* «— Chünki men silerge shuni éytayki, kimde bar bolsa, uninggha téximu köp bérilidu; emma kimde yoq bolsa, hetta uningda bar bolghanlirimu uningdin mehrum qilinidu. □ ■

27 Emdi üstige padishah bolup höküm sürüshümni xalimighan düshmenlirimni bolsa, ularni keltürüp, méning aldında qetl qilinglar».

Eysaning tentene bilen Yérusalémgha kirishi

Mat. 21:1-11; Mar. 11:1-11; Yh. 12:12-19

28 U bu ishlarni éytqandin kéyin, Yérusalémgha chiqishqa aldigha qarap mangdi. □

29 We shundaq boldiki, u Zeytun téghining étikidiki Beyt-Fagi we Beyt-Aniya yézilirigha yéqin kelginide, ikki muxlisigha munularni tapilap aldin ewetti: ■

30 — Siler udulunglardiki yézigha béringlar. U yerge kiripla héch adem balisi minip baqmighan, baghlaqliq bir texeyni körisiler. Uni yéship bu yerge yétilep kélinglar. □

31 Eger birsi silerdin: «Némishqa buni yéshisiler?» dep sorap qalsa, siler uninggha: «Rebning buninggha hajiti chüshti» — denglar.

32 Shuning bilen ewetilgenler bériwidi, ish del u ulargha éytqandek boldi.

33 Ular texeyni yéshiwatqanda, uning igiliri ulardin: — Texeyni némishqa yéshisiler? — dep soridi.

34 Ular: — Rebning uninggha hajiti chüshti, — dédi.

35 Ular uni Eysaning aldigha yétilep keldi; we yépincha-chapanlirini texeyning üstige sélip, Eysani yölep üstige mindürdi. ■

36 U kétép barghinida, xelqler yépincha-chapanlirini yolgha payandaz qilip saldi.

37-38 We u Zeytun téghidin chüshüsh yoligha yéqinlashqinida, pütkül muxlislar jamaiti shadlinip, öz közi bilen körgen qudretlik möjiziler üchün awazini kötürüp: «Perwerdigarning namida kelgen padishah mubarektur! Asmanlarda tinch-inaqliq tiklen'gey, ershielada shan-sherep ayan bolghay!» dep

□ 19:26 «kimde bar bolsa, uninggha téximu köp bérilidu...» — «bu ehmiyetlik söz «Mat.» 13:12, 25:29 we «Mar.» 4:25dimu tépildu. Bu «bar bolsa» némini körsitidu? Shübhisizki, ebediy ehmiyetlik birer nerse bolsa kérek, bu choqum iman-ishenchni öz ichige alidu. Biz özimizge «ebediy ehmiyetlik» herbirnéme bolushi üchün peqet Mesihdinla tapalaymiz, elwette. ■ 19:26 Mat. 13:12; 25:29; Mar. 4:25; Luqa 8:18. □ 19:28 «... aldigha qarap mangdi» —yaki «muxlislar aldida mangdi» yaki «topning aldida mangdi». ■ 19:29 Mat. 21:1; Mar. 11:1. □ 19:30 «...héch adem balisi minip baqmighan, baghlaqliq bir texeyni körisiler» — «héch adem balisi minip baqmighan bir texey»ge awarisiz minish adette mumkin emes, elwette. ■ 19:35 Yuh. 12:14.

towlship Xudagha medhiye oqushqa boshlidi. □ ■

³⁹ Lékin topning ichide bezi Perisiyler uninggha: — Ey ustaz, muxlisliringgha *mushu gepliri üçün* tenbih ber! — déyishti.

⁴⁰ Biraq u ulargha jawaben: — Silerge shuni éyтайki, bular jim turghan bolsa, hetta bu tashlarmu chuqan sélishqan bolatti, — dédi. ■

Eysaning Yérusalém üçün qayghurup yighlishi

⁴¹ Emdi u sheherge yéqinliship uni körüp, uning üçün yighlap mundaq dédi: ⁴² — *I Yérusalém!* Sen бүгүн, bu күнүңde, tinch-amanliqning üçün néme kérek bolghinini bilseng idi! Kashki, bu ishlar hazir közliringdin yoshurundur.

⁴³ Chünki shundaq күnler béshinggha kéliduki, dүshmenliring etrapingni qasha-istihkam bilen qorshap séni qamap töt tereptin qistaydu.

⁴⁴ Ular séni we *sépingning* ichingdiki baliliringni yer bilen yeksen qilip, hetta tashni tashning üstidimu qaldurmaydu; chünki *Xudaning* séni yoqlighan peytini bilip yetmiding. □ ■

Eysaning ibadetxanini tazilishi

Mat. 21:12-17; Mar. 11:15-19; Yh. 2:13-22

⁴⁵ We u ibadetxana hoyllilirigha kirip, u yerde élim-sétim qiliwatqanlarni heydep chiqirip,

⁴⁶ ulargha: — Muqeddes yazmilarda: «Méning öyüm dua-tilawetxana bolidu» dep pütülgen bolsimu, lékin siler uni «bulangchilarning uwisi» qiliwadinglar! — dédi. □ ■

⁴⁷ Shu waqitlarda u herküni ibadetxanida telim béretti. Bash kahinlar, Tewrat ustazliri we yurt chongliri uni yoqitishqa amal izdidi. ■

⁴⁸ Lékin ular qandaq qol sélishni bilmeytti, chünki barliq xelq uning sözini tingshash üçün uninggha qattiq yépushqanidi.

□ **19:37-38** «Perwerdigarning namida kelgen padishah mubarektur!» — «Zeb.» 118:38. **Asmanlarda tinch-inaqliq tiklen'gey, ershielada shan-sherep ayan bolghay!** — mushu sözlerni «Luqa» 2:14diki sözler bilen sélishturushqa bolidu. «Asmanlarda tinch-inaqliq bolghay» dégen söz intayin sirlig heptur: pikrimizche, bu sözning menisi belkim: — (1) Xudaning insanlar bilen yarashturulghanliqidin chiqqan inaqliq **ershte** bilinidu («Ef.» 2:1-6. 14ni körüng); (2) Mesihning ölümi bilen Sheytanning ershke chiqip, Xudaning namini haqaretlep, uning üstidin yalghan erz-shikayet qilish yoli mutleq tügitilidu (mesilen, «Ayup» 1:6-12, 2:1-6, «Ibr.» 9:23ni körüng). «**pütkül muxlislar jamaiti shadlinip...** **Asmanlarda tinch-inaqliq tiklen'gey, ershielada shan-sherep ayan bolghay!**» **dep towlship Xudagha medhiye oqushqa boshlidi**» — ular jakarlaydighan ish — biz egeshken bu Nasaretlik Eysa del Xuda ewetken Mesih-Qutquzhuchi, Yehudiylarning, shundaqla pütkün jahanning Padishahidur. Shuning bilen bu күnni, Xudaning Öz xelqi bolghan Yehudiylargha ochuq halda: «U, mana Men silerge ewetken Qutquzhuchinglar we Padishahinglardur — uni qobul qilamsiler?» dep étiaq qilish pursitini bergen күn déyishke bolidu. ■ **19:37-38** Zeb. 118:26; Luqa 2:14; Ef. 2:14. ■ **19:40** Hab. 2:11. □ **19:44** «Xudaning séni yoqlighan peyti» — démek, Xuda yéqin kélip shapaet körsetken peyt. Mushu ayetlerde Mesih rimliqlarning miladiye 70-yili Yérusalémmi qorshiwélip ishghal qilidighanliqini aldin'ala éytip bésharet béridu. ■ **19:44** 1Pad. 9:7, 8; Mik. 3:12; Mat. 24:1, 2; Mar. 13:2; Luqa 21:6. □ **19:46** «Méning öyüm dua-tilawetxana bolidu» **dep pütülgen bolsimu, lékin siler uni «bulangchilarning uwisi»** — «Yesh.» 56:7, «Yer.» 7:11ni körüng. ■ **19:46** 1Pad. 8:29; Yesh. 56:7; Yer. 7:11; Mat. 21:13; Mar. 11:17. ■ **19:47** Mar. 11:18; Yuh. 7:19; 8:37.

20

*Asmandiki hoquq**Mat. 21:23-27; Mar. 11:27-33*

¹ We shu künlerdin bir küni u ibadetxanining hoylilirida xelqge telim bérip xush xewerni élan qiliwatqanda, bash kahinlar we Tewrat ustazliri bilen aqsqaqallar uning aldigha kélip uningdin: ■

² — Bizge éytqin: Sen qiliwatqan bu ishlarni qaysi hoquqqa asasen qiliwatisen? Sangha bu hoquqni kim bergen? — dep soridi.

³ U ulargha jawab bérip: — Menmu silerdin bir ishni soray; siler manga éytip béringlarchu,

⁴ — Yehya yürgüzgen chömüldürüş ershtinmu, yaki insanlardinmu? — dep soridi.

⁵ Ular özara mulahize qiliship:

— Eger «Ershtin kelgen» dések, u bizge: «Undaqta, siler néme üçün *Yehyagha* ishenmidinglar?» deydu. □

⁶ Eger: «Insanlardin kelgen» dések, bu barliq xalayıq bizni chalma-késeq qilip öltüridu. Chünki ular Yehyaning peyghember ikenlikige ishendürülgen, — déyishti.

⁷ We ular: — *Uning hoquqining* qeyerdin kelgenlikini bilmeymiz, — dep jawab bérishti.

⁸ Eysa ulargha: — Undaqta, menmu bu ishlarni qaysi hoquqqa asasen qiliwatqanliqimni éytmaymen, — dédi.

*Rezil ijarikeshler heqqidiki temsil**Mat. 21:33-46; Mar. 12:1-12*

⁹ U xalayıqqa munu temsilni sözleshke bashlidi: — «Bir kishi bir üzümzarliq berpa qilip, uni baghwenlerge ijarige bérip, özi yaqa yurtqa bérip u yerde uzun waqıt turuptu. ■

¹⁰ Üzümlerni yighidighan mezigil kelgende baghwenlarning üzümzarliqtiki méwidin uninggha bérishke qulliridin birini ularining yénigha ewetipty. Lékin baghwenler uni urup-dumbalap quruq qol yanduruwétipty.

¹¹ U yene bashqa bir qulni ewetipty. Lékin ular unimu dumbalap, xarlap, yene quruq qol qayturuwétipty.

¹² U yene üçinchisini ewetipty; ular unimu urup yarılandurup, talagha heydep chiqiriwétipty.

¹³ *Axirda* üzümzarliqning xojayini: «Qandaq qilsam bolar? Söyümlük oghlumni ewetey; ular uni körse, héch bolmighanda uning hörmitini qilar?» depty.

¹⁴ Biraq baghwenler uning oghlini körüp bir-biri bilen meslihetliship: «Bu bolsa mirasxor; kélinglar, uni jayliwéteyli, andin miras bizningki bolidu» déyishti. ■

■ 20:1 Mat. 21:23; Mar. 11:27; Ros. 4:7; 7:27.

□ 20:5 «Eger «Ershtin kelgen» dések, u bizge:

«Undaqta, siler néme üçün *Yehyagha* ishenmidinglar?» — mushu diniy erbablarning hemmisi Yehya peyghemberning yetküzgen xewirige jawaben: «Bizge towa qilish kérek emes» dégen we Yehya «méning keynimde kélidighan» dep körsetken Mesihning kélisighe ishenmey, uning chömüldürüşini ret qilghanidi, elwette. ■ 20:9 Zeb. 80:8-9; Yesh. 5:1; Yer. 2:21; 12:10; Mat. 21:33; Mar. 12:1. ■ 20:14

Yar. 37:18; Zeb. 2:1, 8; Mat. 26:3; 27:1; Yuh. 11:53; Ibr. 1:2.

¹⁵ Shuning bilan ular uni üzümzarliqning sirtig'ha achiqib öltürüwétiptu. Emdi bunda q ehwalda üzümzarliqning xojayini ularni qanda q qilidu? □

¹⁶ U kélip u baghwenlerni yoqitip üzümzarliqni bashqilarg'ha tapshuridu». Xalayıq buni anglap: — Bunda q ishlar hergiz bolmisun! — déyishti. □

¹⁷ Lékin u ularg'ha közlidirni tikip munda q dédi:

— Unda q bolsa, muqeddes yazmilarda «Tamchilar tashliwetken tash bolsa, Burjek téshi bolup tiklendi» dep yézilgan sóz zadi némini körsitidu? □ ■

¹⁸ Bu «tash»qa yiqilgan kishi pare-pare bolup kétidu; lékin bu tash herkimning üstige chühshse, uni kukum-talqan qiliwétidu. □ ■

«Baj tapshuramduq?» dégen qilta q
Mat. 22:15-22; Mar. 12:13-17

¹⁹ Bash kahinlar we Tewrat ustazliri uning bu temsili özlirige qaritip éytqanliqini bilip shu haman uning'ha qol sélish yolini izdidi; lékin ular xalayıqtin qorqushti.

²⁰ Shunga ular uning keynidin marap, uni *Rim* waliyisining hökümraniqida soraqqa tartishqa tapshurush üçhün birnechche ademlerni sétiwélip, soqunup kirishke ewetti. Ular semimiy qiyapetke kiriwélip, uning sózidin yochuq izdep yüretti. □ ■

²¹ Ular uning'ha munda q soal qoydi: — Ey ustaz, silini durus sóz qilidighan we durus telim béridighan, héchqanda q ademning yüz-xatirisini *qet'iy* qilmaydighan, belki Xudaning yolini sadiqliq bilan ógitip kéliwatqan adem dep bilimiz.

²² *Rim impérotori* Qeyserge baj-séliq tapshurush Tewrat qanunigha uyghunmu-yoq? □

²³ Emma u ularning hiylisini körüp yétip ularg'ha: — Némishqa méni sinimaqchisiler? □

□ **20:15** «Shuning bilan ular uni üzümzarliqning sirtig'ha achiqib öltürüwétiptu» — bu Mesihning Yérusalémning sirtig'ha élip chiqilip kréstke mixlinidighanliqig'ha bir bésharet. □ **20:16** «Üzümzarliqning xojayini kélip u baghwenlerni yoqitip üzümzarliqni bashqilarg'ha tapshuridu» — bu sózmu bésharet, elwette. □

□ **20:17** «Tamchilar tashliwetken tash bolsa, burjek téshi bolup tiklendi» — «Zeb.» 118:22. «Burjek téshi» bolsa herqanda q imaretning ulidiki eng muhim uyultash bolup, ul sélin'ghanda birinchi bolup qoyulidighan tashdur. Yehudiy kattiwashlar hayatining burjek téshi bolghan Mesihni tashliwetmekchi idi, we derweqe tashliwetti. ■ **20:17** Zeb. 118:22; Yesh. 8:14; 28:16; Mat. 21:42; Mar. 12:10; Ros. 4:11; Rim. 9:33; 1Pét. 2:4, 7. □ **20:18** «Bu «tash»qa yiqilgan kishi pare-pare bolup kétidu; lékin bu tash herkimning üstige chühshse, uni kukum-talqan qiliwétidu» — «tash» bolsa Mesih özi, elwette. 17-ayetni körüng. Eysaning bu sözi toghruluq «Matta»gha bériligen «qoshumche sóz»imizdiki ««Zeb.» 118:22 toghruluq» mezmunni körüng.

■ **20:18** Yesh. 8:15; Dan. 2:34; Zek. 12:3. □ **20:20** «ular semimiy qiyapetke kiriwélip,...» — «semimiy» grék tilida «heqqaniy» dégen sóz bilen ipadiliniyu. ■ **20:20** Mat. 22:16; Mar. 12:13. □ **20:22** «*Rim impérotori* Qeyser...» — Rimning herbir impérotorig'ha «Qeyser» dégen nam-unwan béreletti; mesilen Qeyser Awghustus, Qeyser Yulius, Qeyser Tibérius qatarliqlar. «*Rim impérotori* Qeyserge baj-séliq tapshurush Tewrat qanunigha uyghunmu-yoq?» — eyni waqıtta, Yehudiylar rimliqlarning zulmi astida yashawatqanidi. Eger Eysa: «*Rim impérotorig'ha baj tapshurush toghra*» dése, bu geptin azadliqni istigen kishiler uni «Mana taza bir yalaqchi, xain iken» dep tillishatti. «Baj tapshurmasliq kérek» dégen bolsa, u Rim impériyesige qarshi chiqqan bolatti; andin ular uni Rim waliyisig'ha erz qilghan bolatti. Ular mushunda q soallarni sorash arqılıq Eysani gépidin tutuwélip, rimliqlarning qolig'ha tapshurup, uning'ha ziyankeshlik qilma qchi bolushqan. □ **20:23** «Némishqa méni sinimaqchisiler?» — mushu sózler bezi kona köchürmilerde tépilmaydu.

24 Manga bir kumüş dinar körsitinglar. Buning üstidiki sûret we nam-isim kimning? — dédi. Ular uninggha: Qeyserningki, — dédi. □

25 We u ulargha: — Undaq bolsa, Qeyserning heqqini Qeyserge, Xudaning heqqini Xudagha tapshurunglar, — dédi. □ ■

26 Ular xalayıqning aldida uning sözliridin uni tutuwalghudek héchqandaq yochuq tapalmidi. Ular uning bu jawabigha heyranuhes bolup, zuwani tutuldi.

Tirilishke munasiwetlik mesile

Mat. 22:23-33; Mar. 12:18-27

27 We «ölgenler tirilmeydu» dep inkar qilidighan Saduqiylarning beziliri uning aldigha kélip soal qoyup mundaq dédi: □ ■

28 — Ustaz, Musa *peyghember Tewratta* bizge: «Ayali bar, emma perzent körmigen kishi ölüp ketse, ölgüchining aka yaki inisi tul qalghan yenggisini emrige élip, qérindishi üçün nesil qaldurushi kérek» — dep yazghan. □ ■

29 Emdi yette aka-uka bar idi. Chongi öylen'gendin kéyin perzent körmey alemdin ötti.

30 Ikkinchi qérindishi ayalini emrige élip, perzent körmey alemdin ötti. □

31 Andin üçinchisi uni aldi; shundaq qilip, yettisi uni emrige élip perzent körmey öldi.

32 Hemmisidin kéyin ayalmu öldi.

33 Emdi tirilish künide bu ayal ularning qaysisiningki bolar? Chünki yettisi uni xotunluqqa alghan-de?!

34 Eysa ulargha mundaq jawab berdi:

— Bu alemning perzentliri öylinidu, yatliq bolidu. □

35 Lékin u alemdin nésiwe bolushqa, shundaqla ölüklerdin tirilishke layiq sanalghanlar öylenmeydu, yatliq bolmaydu. □

36 Chünki ular yene ölmeydu, perishtilerge oxshash bolidu; «ölümdin tirilishtin tughulghan perzentler» bolghachqa, ular Xudaning oghulliridur. ■

37 Emdi ölgenlarning tirildürülüşini hetta Musa *peyghember* özimu ayan qilghan; chünki *Tewrattiki* «tikenlik» dégen weqening xatiriside u Perwerdi-

□ **20:24** «Manga bir kumüş dinar körsitinglar» — «bir kumüş dinar» grék tilida «bir dinarius», Rim impériyesining pul birligi. Mushundaq pulning yüzide «ademning süriti» körsitilgen bolghachqa, Yehudiy mollilar mundaq pulni «muqeddes ibadetxana»gha élip kirishini men'i qilghanidi. Bir dinar texminen bir ademning künlük ish heqqi bolatti. □ **20:25** «Qeyserning heqqini Qeyserge, Xudaning heqqini Xudagha tapshurunglar» — Qeyserge Qeyserning heqqi (uning süriti bolghan nerse)ni tapshurunglar — démek, baj tölesh kérek. Emma qandaq nerse üstide «Xudaning süriti» bar? Insan özi «Xudaning süriti» bolup, biz pütünimizni Xudagha tapshurishimiz kérektur («Yar.» 1:26-27ni körüng).

■ **20:25** Mat. 17:25; 22:21; Rim. 13:7. □ **20:27** «Saduqiylar» — bu diniy mezhep toghruluq «Mat.» 16:1diki izahatni we «Tebirler»ni körüng. ■ **20:27** Mat. 22:23; Mar. 12:18; Ros. 23:8. □ **20:28** «Ayali bar, emma perzent körmigen kishi ölüp ketse, ölgüchining aka yaki inisi tul qalghan yenggisini emrige élip, qérindishi üçün nesil qaldurushi kérek» — «Qan.» 25:5. ■ **20:28** Qan. 25:5-6.

□ **20:30** «Ikkinchi qérindishi ayalini emrige élip, perzent körmey alemdin ötti» — bezi kona köchürmilerde «ayalini emrige élip, perzent körmey alemdin ötti» dégen söz tépilmay, peqet «ikkinchi...» déyilidu. □ **20:34** «bu alemning perzentliri...» — grék tilida «bu zamanning oghulliri...». □ **20:35** «... ölüklerdin tirilishke layiq sanalghanlar...» — «ölgenlerdin tirilish» dégenlik qiziq ibare bolup, hemme adem oxshash waqitta tirilmeydighanliqini körsitidu. Birinchi tirilish heqqaniylarningki, ikkinchi tirilish étiqadsizlarningki bolidu. Bu heqiqet «Wehiy» 20-babta körünidu. ■ **20:36** 1Yuh. 3:2.

garni: «Ibrahimning Xudasi, Ishaqning Xudasi we Yaqupning Xudasi» dep bayan qilgan. □ ■

³⁸ U ölüklerning Xudasi emes, belki tiriklarning Xudasidir; chünki uninggha nisbeten hemmeylen tiriktur! □

³⁹ Shuning bilen Tewrat ustazliridin birqanchisi baha bérip: — Ustaz, yaxshi éyting, — dédi.

⁴⁰ Chünki ulardin héchkim yene uningdin soal sorashqa jür'et qilalmidi.

Qutquzghuchi-Mesih — Dawutning oghli hem Rebbi

Mat. 22:41-46; Mar. 12:35-37

⁴¹ Emdi u ulargha soal qoydi: — Kishiler Mesihni qandaqsige Dawutning oghli deydu? ■

⁴²⁻⁴³ Chünki Dawut özi Zeburda: Perwerdigar méning Rebbimge éyttiki: — «Men séning düşmenliringni textipering qilghuche, Méning ong yénimda olturghin!» — dégen'ghu? □ ■

⁴⁴ Emma Dawut uni «Rebbim» dep chaqirghan yerde, undaqta u qandaqmu uning oghli bolidu?

Eysaning Tewrat ustazlirini eyiblishi

Mat. 23:1-36; Mar. 12:38-40; Luqa 11:37-54

⁴⁵ We barliq xalayıq qulaq sélip anglawatqanda, u muxlislirigha mundaq dédi: —

⁴⁶ — Tewrat ustazliridin hoshyar bolunglar. Ular uzun tonlarni kiyiwalghan halda ghadiyip yürüşke, bazarlarda kishilerning ulargha bolghan salam-lirigha, sinagoglarda aldinqi orunlarda, ziyapetlerdimu törde olturushqa amraq kélidu. □ ■

⁴⁷ Ular tul ayallarning barliq öy-bésatlrini yewalidu we köz-köz qilip yalghandin uzundin-uzun dualar qilidu. Ularning tartidighan jazasi téximu éghir bolidu! ■

21

Tul ayalning ianisi hemmisiningkidin köp

Mar. 12:41-44

□ **20:37** «Ibrahimning Xudasi, Ishaqning Xudasi we Yaqupning Xudasi» — «Mis.» 3:6ni körüng.

■ **20:37** Mis. 3:6; Ros. 7:32; Ibr. 11:16. □ **20:38** «chünki uninggha nisbeten hemmeylen tiriktur!» — bezi alimlar «bularning hemmisi» (Ibrahim, Ishaq, Yaquplarning hemmisi, démekchi) uninggha nisbeten tiriktur!» dep terjime qilidu. Bizningche «hemmeylen» her ademning rohining Xuda aldida tirik ikenlikini körsitidu. «chünki uninggha nisbeten hemmeylen tiriktur!» — Eysaning «tirilish» toghruluq bu sözliri «Mat.» 22:32dimu tépilidu. «Matta»diki «qoshumche söz»imizde ular toghruluq azraq sherh bérimiz. ■ **20:41** Mat. 22:42; Mar. 12:35. □ **20:42-43** «Men séning düşmenliringni textipering qilghuche, méning ong yénimda olturghin!» — «Zeb.» 110:1.

■ **20:42-43** Zeb. 110:1; Ros. 2:34; 1Kor. 15:25; Ibr. 1:13; 10:13. □ **20:46** «...bazarlarda kishilerning ulargha bolghan salamirigha, ... amraq kélidu» — tarix tetqiqatlrigha asasen Yehudiylarning öz ustazlirigha qilghan «salam»lirini intayin uzun we murekkep dep bilimiz. ■ **20:46** Mat. 23:5, 6; Mar. 12:38, 39; Luqa 11:43. ■ **20:47** Mat. 23:14; Mar. 12:40; 2Tim. 3:6; Tit. 1:11.

1 U beshini k t r p qariwidi, baylarning  z sediqilirini *ibadetxanidiki* iane sanduqigha tashlighinini k rdi. □ ■

2 U yene sanduqqa ikki tiyinni tashlawatqan bir namrat tul ayalnimu k rdi. □

3 Shuning bilen u: — Men silerge berheq shuni  ytip qoyayki, bu namrat tul ayalning tashlighini hemmeylenningkidin köptur. ■

4 Chünki ularning hemmisi  zlidirining ashqanliridin iane qilip, Xudagha atighan sadiqilerga qoshup tashlidi; l kin bu ayal namratliqigha qarimay, özining tirikchilik qilidighinining hemmisini iane qilip tashlidi.

Kelgüsi toghrisidiki b sharet

Mat. 24:1-14; Mar. 13:1-13

5 We beziler ibadetxanining nepis tashlar we Xudagha sunulghan hediyele bilan qandaq b zelgenliki toghrisida s zlishiwatatti. U: ■

6 — Siler körüwatqan bu barliq nersilerga nisbeten, shu künler k liduki, hetta bir tal tashmu tash üstide qaldurulmay, hemmisi gumran qilinidu, — d di. ■

7 Ular uningdin:

— Ustaz, bu d genliring qachan yüz b ridu? Bu ishlarning yüz b ridighanliqini ayan qilidighan qandaq alamet bolidu? — dep soridi.

8 U mundaq d di:

— Azdurulup k tishtin h zi bolunglar. Chünki tola kishiler m ning namimni s tip: «Mana  z m shudurmen!» we «Ashu waqit y qinlashti!» deydu. Shunga ularning keynige kirmenglar. □ ■

9 Siler urush we topilanglarning xewirini anglighan waqtinglardimu wehimige chüshmenglar; chünki bu ishlarning awwal yüz b rishi muqerrer. L kin bular, zaman axiri y tip keldi, d genlik emes.

10 Andin u yene mundaq d di:

— Bir millet yene bir millet bilen urushqa chiqidu, bir padishahliq yene bir padishahliq bilen urushqa chiqidu. □ ■

11 Jay-jaylarda shiddetlik yer tewreshler, acharchiliqlar we wabalar bolidu, yer yüzide wehshetler we asmanda heywetlik alametler körünidu. □

12 Biraq bu herbir weqeler yüz b rishtin ilgiri, kishiler silerge qol s lip tutqun qilidu we silerge ziyankeshlik qilip, silerni sinagoglarning soraqlirigha tapshuridu, zindanlarga tashlaydu; ular m ning namim tüpeylidin silerni padishah we hökümdarlarning aldigha  lip baridu, ■

□ 21:1 «U... baylarning öz sediqilirini ibadetxanidiki iane sanduqigha tashlighinini kördi»

— «iane sanduqi» d gen söz adette gr k tilida «xezine»ni körsitidu. L kin mushu yerde ibadetxanidiki xezine  ch n sediqiler yighilidighan jay, belkim chong bir sanduqni körsetse kürek. ■ 21:1 2Pad.

12:10; Mar. 12:41. □

21:2 «U yene sanduqqa ikki tiyinni tashlawatqan bir namrat tul ayalnimu kördi» — bu «tiyin» (gr k tilida «lepton») «d narius»ning 1/128i bolup, bir ishlemchining bir k nl k ish heqqi ichide «alte minut»luq puligha barawer. ■ 21:3 2Kor. 8:12. ■ 21:5 Mat. 24:1; Mar. 13:1. ■ 21:6 1Pad. 9:7; Mik. 3:12; Luqa 19:44. □

21:8 «Mana  z m shudurmen» — «Mana  z m Mesihdurmen» d gen menini bildürüdi. «Ashu waqit» — qiyamet künini körsitidu. ■ 21:8 Yer.

29:8; Mat. 24:4; Ef. 5:6; Kol. 2:18; 2T s. 2:2; 1Yuh. 4:1. □

21:10 «Bir millet yene bir millet bilen urushqa chiqidu, bir padishahliq yene bir padishahliq bilen urushqa chiqidu» — ibraniy tilida

(shundaqla gr k tilida) bu ibare dunya boyiche k ngeygen urushlarni körsitishi mumkin («Yesh.» 19:2, «2Tar.» 15:3-6de bu turaqliq ibare toghruluq misallar bar. ■ 21:10 Yesh. 19:2. □

21:11 «Yer yüzide wehshetler we asmanda heywetlik alametler körünidu» — gr k tilidiki eyni t kiste «yer yüzide»

d gen söz yoq. Biraq bizningche h liq «heywetlik alametler» asmanda bolidighanliqi tekiler'gendin k yin, «wehshetler» bolsa choqum «yer yüzide» bolushi k rek. 25-ayetnmu körüng. ■ 21:12 Mat. 10:17;

24:9; Mar. 13:9; Yuh. 16:2; Ros. 4:3; 5:18; 12:4; 16:24; Weh. 2:10.

- ¹³ we buning bilen *ularning aldida* guwahliq bérish pursitinglar chiqidu. □
¹⁴ Uning üçhün erzge qandaq jawab bérish toghrisida aldin'ala héch oylanmasliqqa qelbinglarda qet'iy niyet qilinglar. ■
¹⁵ Chünki men silerge barliq dühshenliringlar reddiye we ret qilalmighudek pasahetlik til we danishmenlik ata qilimen. ■
¹⁶ Hetta ata-ana, aka-uka, uruq-tughqan we yar-buraderliringlarmu silerge xainliq qilip tutup béridu we ular aranglardiki beziliringlarni öltüridu. □ ■
¹⁷ Silér méning namim tüpeylidin hemme ademning nepritige uchraysiler. ■
¹⁸ Halbuki, béshinglardiki bir tal chachmu halak bolmaydu! ■
¹⁹ Sewr-chidamliq bolghininglarda, jéninglarga ige bolalaysiler. □

Yérusalémning weyran qilinishidin bésharet

Mat. 24:15-21; Mar. 13:14-19

- ²⁰ — Lékin Yérusalémning *dühshen* qoshunliri teripidin qorshiwélin'ghanliqini körgininglarda, uning weyran bolush waqti yéqinliship qaptu, dep bilinglar. ■
²¹ U chaghda Yehudiye ölkiside turuwatqanlar taghlarga qachsun, sheher ichide turuwatqanlar uningdin chiqip ketsun, yézilarda turuwatqanlar sheherge kirmisun.
²² Chünki shu chagh «intiqaq jazasini tartidighan künler»dur; shuning bilen *muqeddes yazmilarda* barliq pütülgenler emelge ashurulidu. □ ■
²³ Emdi shu künlérde hamilidar ayallar we bala émitidighanlarning haligha way! Chünki bu zéminda éghir qischiliq bolidu we *ershtiki* ghezep bu xelqning béshigha chüshidu; □
²⁴ Ular qilichning bisida yiqitilidu we tutqun qilinip, barliq ellerge élip kétilidu; «yat ellerning waqti» toshquche, Yérusalém yat ellerning ayagh astida qalidu. □ ■

- **21:13** «... buning bilen ularning aldida guwahliq bérish pursitinglar chiqidu» — «guwahliq bérish» mushu yerde xush xewer yetküzüsh, Xudaning nijati Reb Eysa Mesih arqiliq dunyagha keldi, dep jakarlashtin ibaret. ■ **21:14** Mat. 10:19; Mar. 13:11. ■ **21:15** Mis. 4:12; Yesh. 54:17; Mat. 10:19; Ros. 6:10. □ **21:16** «xainliq qilip tutup béridu» — bu birla söz bilen ipadilinidu. ■ **21:16** Mik. 7:6; Ros. 7:59; 12:2. □ **21:17** Mat. 10:22; Mar. 13:13. ■ **21:18** 1Sam. 14:45; 2Sam. 14:11; 1Pad. 1:52; Mat. 10:30. □ **21:19** «Sewr-chidamliq bolghininglarda, jéninglarga ige bolalaysiler» — bu ayette «jan» yaki jismaniý hayát yaki ademning öz wujudini, shundaqla rohiý hayatini körsitidu. Bizningche mushu yerde insanning rohiý hayatidiki emeliý jehetlerni körsitidu. Birside rohiý hayát bar bolsa, undaqta u özini turalaydighan, túrlük rohiý hujumlarga taqabil turalaydighan bolidu — mesilen, ózide bar bolghan ensireshler, qorqunchar, shehwaniý hewesler qatarliqlarni Mesihge boysunduralaydu (mesilen, «2Kor.» 10:5, «1Tés.» 4:4ni köring). ■ **21:20** Dan. 9:27; Mat. 24:15; Mar. 13:14. □ **21:22** «intiqaq jazasini tartidighan künler» — «intiqaq jazasi» grék tilida bu söz hem «intiqaq» hem «toluq, mutleq höküm chiqirish» dep ipadilinidu. «Mat.» 23:35ni köring. Bu «intiqaq» yaki «höküm chiqiriliş»ni Xuda Özining xelqi Yehudiylar üstige yürgüzidu. Bu, mushu yerde (12-24-ayet) Yérusalém shehiringning miladiye 70-yili muhasirige élinishi we weyran qilinishini körsitighan bésharettur. Kéyinki ayetler axir zamanni körsitidu. ■ **21:22** Dan. 9:26,27; Mat. 24:15; Mar. 13:14. □ **21:23** «bu zéminda éghir qischiliq bolidu...» — yaki «yer yüzide éghir qischiliq bolidu». □ **21:24** «Ular ... tutqun qilinip, barliq ellerge élip kétilidu; «yat ellerning waqti» toshquche, Yérusalém yat ellerning ayagh astida qalidu» — «eller» mushu yerde Yehudiý emeslerni körsitidu. «Yat ellerning waqti» — Grék tilida «yat ellerning waqitliri». «Yat ellerning waqti toshquche» dégen ibare Yehudiý xelqi axir zamanda qaytidin Yérusalémde turidighanliqini we Yérusalémni idare qilidighanliqini körsitidu. Bu ibare we shundaqla bu babtiki bashqa bésharetler üstide «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **21:24** Rim. 11:25.

*Masihning kélidighanliqi heqqide**Mat. 24:29-31; Mar. 13:24-27*

25 — Quyash, ay, yultuzlardimu alametler bolidu; yer yuzidiki eller arisida déngiz-okyanlarning güldürilishidin we dolqunlarning dawalgushliridin parakendichilik bolidu. ■

26 Ademler qorqup, yer yuzige kélidighan apetlerni wehime ichide kütüp es-hoshini yoqitidu; chünki asmandiki küchler lerzige kélidu. □

27 Andin kishiler Insan'oghlining küch-qudret we ulugh shan-sherep bilen bir bulut ichide kéliwatqanliqini körüdü. ■

28 Lékin bu alametler körünüşke bashlighanda, qeddinglarni ruslap béshinglarni kötürünglar, chünki bu silerni azad qilishtiki nijat yéqinlashti, dégenliktur. ■

*Enjür derixidin sawaq élish**Mat. 24:32-35; Mar. 13:28-31*

29 U ulargha mundaq bir temsilni sözlep berdi:

— Enjür derixi we bashqa barliq derexlerge qaranglar. ■

30 Ularning yéngidin bixlan'ghanda ulargha qarap, özünglar yazning yétip kélishige az qalghanliqini bilisiler.

31 Shuningdek, baya déyilgen alametlarning yüz bériwatqanliqini körgininglarda, Xudaning padishahliqining yéqin qalghanliqini bilinglar.

32 Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, bu alametlarning hemmisi emelge ashurulmay turup, bu dewr ötmeydu. □

33 Asman-zémin yoqilidu, biraq méning sözlirim hergiz yoqalmaydu. □ ■

Hoshiyar bolunglar

34 — Lékin özünglarga agah bolunglarki, köngülliringlar eysh-ishret, meyx-orluq we tirikchilikning ghem-endishiliri bilen bixudlashmisun, shu küni üstünglarga tuyuqsiz chüshmisun. □ ■

35 Chünki u goya tuzaqtek barliq yer yuzide herbir turuwatqanlarning béshigha chüshidu. ■

■ 21:25 Yesh. 13:10; Ez. 32:7; Yo. 3:4; 3:15; Mat. 24:29; Mar. 13:24; Weh. 6:12. □ 21:26

«asmandiki küchler lerzige kélidu» — «asmandiki küchler» belkim asmandiki jisimlar (quyash, ay, yultuz qatarliqlar)ni we hem asmanda Xudaning perishtiliri bilen jeng qiliwatqan jin-sheytanlarnimu körsitishi mumkin. ■ 21:27 Dan. 7:10; Mat. 16:27; 24:30; 25:31; 26:64; Mar. 13:26; 14:62; Ros. 1:11; 2Tés. 1:10; Weh. 1:7. ■ 21:28 Rim. 8:23. ■ 21:29 Mat. 24:32; Mar. 13:28. □ 21:32 «bu

alametlarning hemmisi emelge ashurulmay turup, bu dewr ötmeydu» — eger tilgha élin'ghan alamet Yérusalémning weyran bolushigha (miladiye 70-yili) (20-24-ayet) qaritilghan bolsa, undaqta «bu dewr» dégen söz tebiyyi (1) Eysaning dewride yashap ötkén ademlerni körsitidu. (2) eger Mesihning dunyagha qaytip kélishige (27-ayet) qaritilghan bolsa, «dewr» dégen söz belkim pütün Yehudiye xelqini körsitidu; (3) bu ayetlerde éytilghan weqelerning bashlinish dewride yashighanlarni körsitidu. Shunga barliq weqeler shu dewr ichide yüz béridu, dégenlik bolidu. Bizningche (3)-sherh aldi-keyni ayetlerge eng bap kélidu. □ 21:33 «Asman-zémin yoqilidu, biraq méning sözlirim hergiz yoqalmaydu» — grék tili «asman-zémin ötidu, biraq méning sözlirim hergiz ötmeydu». ■ 21:33 Zeb. 102:25-27; Yesh. 51:6; Mat. 24:35; Ibr. 1:11. □ 21:34 «shu küni üstünglarga tuyuqsiz chüshmisun» — «shu kün» muqeddes kitabta daim dégüdek Mesih dunyagha qaytip kélidighan, insanlardin hésab alidighan künni körsitidu. ■ 21:34 Rim. 13:13; 1Tés. 5:6; 1Pét. 4:7. ■ 21:35 1Tés. 5:2; 2Pét. 3:10; Weh. 3:3; 16:15.

³⁶ Shunga herqandaq vaqitlarda hoshiyar bolunglar; yüz bérish aldida turuwatqan bu ishlardin özünglarni qachurup Insan'oghli aldida hazir bolup turushqa layiq hésablinish üçhün herdaim dua qilinglar, — dédi. □ ■

³⁷ Emdi u kündüzliri ibadetxanida telim bérretti, axshamliri sheherdin chiqip, kéchini Zeytun téghi dep atalghan taghda ötküzetti. ■

³⁸ We barliq xelq uning telimini anglighili tang seherde ibadetxanigha kirip, uning yénigha kéletti.

22

Rebni öltürüş suyiqesti

Mat. 26:1-5, 14-16; Mar. 14:1-2, 10-11; Yh. 11:45-53

¹ Emdi pétir nan héyti («ötüp kétish héyti» depmu atilidu) yéqinliship qalghanidi. ■

² Bash kahnlar we Tewrat ustazliri uni ölümge mehkum qilishqa amal izdep yüretti; chünki ular xelqtin qorqatti. □ ■

³ Shu peytte on ikkiylendin biri bolghan, Ishqariyot dep atalghan Yehudaning könglige Sheytan kirdi. ■

⁴ U bérrip bash kahnlar we ibadetxana pasiban begliri bilen Eysani qandaq qilip ulargha tutup bérish üstide meslihetleshti.

⁵ Ular intayin xush bolup, Yehudagha pul bérishke kélishti.

⁶ Yehuda maqul bolup, uni xalayıqtin ayrim qalghanda ulargha tutup bérishke muwapiq purset izdeshke kirishti.

Ötüp kétish héytining kechlik ziyapiti

Mat. 26:17-25; Mar. 14:12-21; Yh. 13:21-30

⁷ Emdi pétir nan héytining *birinchi* küni yétip kelgenidi. Shu küni «ötüp kétish héyti»gha atap qurbanliq *qoza* soyulatti. □ ■

⁸ Shuning bilen Eysa Pétrus bilen Yuhannagha:

— Bérrip bizge ötüp kétish héytining *qozisini* birge yégili teyyarlanglar, — dep ularni ewetti.

⁹ — Qeyerde teyyarlishimizni xalaysen? — dep soridi ular.

¹⁰ U ulargha mundaq dédi:

□ **21:36** «yüz bérish aldida turuwatqan bu ishlardin özünglarni qachurup» — yaki «yüz bérish aldida turuwatqan bu ishlardin qutulup...». Emdi étqadchilar bu dehshtlik weqelerdin ötüp kétimdu, yaki awwal élip kétilemdu? Bu muhim mesile. Oqurmenler mushu ayetning aldi-keynidiki söz-ayetlerge qarap özliri bir xulasige kéleleydu. Biz bashqa yerlerdimu bu téma üstide toxtalghan («Tésalonikaliqlargha (2)»diki «qoshumche Söz»imizde). «**hazir bolup layiq hésablinish üçhün...**» — bezi kona köchürmilerde: «küchlendürülüşhünglar üçhün...» déyilidu. ■ **21:36** Mat. 24:42; 25:13; Mar. 13:33; Luqa 12:40; 1Tés. 5:6. ■ **21:37** Yuh. 8:2. ■ **22:1** Mis. 12:15; Mat. 26:2; Mar. 14:1. □ **22:2** «...chünki ular xelqning ghezpidin qorqatti» — kahnlar we Tewrat ustazlirining xelqtin qorqushining sewebi, xelqning Mesihni qollaydighanliqidin; shunga ular uni biwasite öltürelmey, belki amal qilip rimliqlar aldida Eysagha erz qilish arqiliq ularning wasitisi bilen uni ölümge mehkum qilmaqchi. ■ **22:2** Zeb. 2:2; Yuh. 11:47; Ros. 4:27. ■ **22:3** Mat. 26:14; Mar. 14:10; Yuh. 13:27. □ **22:7** «Emdi pétir nan héytining birinchi küni yétip kelgenidi» — «pétir nan héyti» yette kün ötküzületti. Tunji küni «ötüp kétish bayrimi» (ibraniy tilida «pasxa» héyti) idi. Bu küni, Yehudiylar qoylarni ibadetxanigha apirip soyup, andin öyide pétir nan bilen yeytti («Mis.» 12:1-20, «Law.» 23:4-8ni körüng). ■ **22:7** Mat. 26:17; Mar. 14:12,13.

— Sheherge kirsenglar, mana u yerde kozida su kôtürüwalghan bir er kishi silerge uchraydu. Uning keynidin méngip u kirgen öyge kiringlar. □

¹¹ We öy igisige: «Ustaz: — Muxlislirim bilen ötüp kêtish héytining tamiqini yeydighan méhmanxana öy qeyerde? — dep sorawatidu» denglar.

¹² U silerni bashlap üstünki qewettiki retlen'gen seremjanlashturulghan chong bir éghiz öyni körsitidu. Mana shu yerde teyyarliq qilip turunglar.

¹³ Shuning bilen ikkisi bériwidi, hemme ishlar uning éytqinidek bolup chiqti. Ular shu yerde ötüp kêtish héytining tamiqini teyyarlashti.

¹⁴ Emdi waqti-saiti kelgende, Eysa dastixanda olturdi; on ikki rosul uning bilen bille olturushti. ■

¹⁵ Andin u ulargha:

— Men azab chékishtin ilgiri, siler bilen ötüp kêtish héytining bu tamiqigha hemdastixanda bolushqa tolimu intizar bolup kelgenidim. □

¹⁶ Chünki silerge éytayki, bu héyt ziyapitining *ehmiyiti* Xudaning padishahliqida emelge ashurulmighuche, men buningdin qayta yémeymen, — dédi. □

¹⁷ Andin u bir jamni qoligha élip, teshekkür éytti we muxlislirigha:

— Buni élip aranglarda teqsim qilip *ichinglar*.

¹⁸ Chünki shuni éytayki, mundin kéyin Xudaning padishahliqi kelmigüche, hergiz üzüm sherbitidin qet'iy ichmeymen, — dédi. □

«Rebning ziyapiti»

¹⁹ Andin u bir tal nanni qoligha élip, Xudagha teshekkür éytti we uni oshtup, ulargha üleshtürüp bérip: — Bu méning siler üçün pida bolidighan ténimdur. Méni eslep turush üçün buningdin yenglar, — dédi. □ ■

²⁰ U shuningdek tamaqтин keyinki jamni qoligha élip mundaq dédi:

— Bu jamdiki sharab méning siler üçün tökülidighan qénimda bolghan yéngi ehdidur. □

²¹ Lékin mana, méni tutup bergüchining qoli méning bilen bir dastixandidur. ■

²² We Insan'oghli derweqe özi toghrisida békitilgendek *alemdin* kétidu; biraq Insan'oghlining tutup bérilishige wasitichi bolghan ademning haligha way! ■

□ **22:10** «mana u yerde kozida su kôtürüwalghan bir er kishi silerge uchraydu» — Qanaanda (Pelestinde) er kishiler bugün'ge qeder adette su kôtürmeydu. ■ **22:14** Mat. 26:20; Mar. 14:17.

□ **22:15** «tolimu intizarliq bolup kelgenidim» — grék tilida «intizarliq bilen intizar qildim».

□ **22:16** «bu héyt ziyapitining ehmiyiti Xudaning padishahliqida emelge ashurulmighuche, men buningdin qayta yémeymen» — Tewrattiki barliq héytlarning herbirining özi bir bésharettur, hemmisi Mesihning padishahliqida toluq emelge ashurulidu. «Lawiylar» 23-bab we «Lawiylar»diki «qoshumche söz»imiznimu körüng. □ **22:18** «...üzüm sherbitidin qet'iy ichmeymen» — grék tilida «... üzüm télining méwisining sherbitidin qet'iy ichmeymen». □ **22:19** «Méni eslep turush üçün buningdin yenglar» — grék tilida «méni eslep turush üçün bundaq qilinglar». ■ **22:19** Mat. 26:26; Mar. 14:22; 1Kor. 11:23,24.

□ **22:20** «tamaqтин keyinki jam» — «ötüp kêtish héyt»tiki ziyapet daim békitilgen alahide bir tertip boyiche ötküzilidu. «Tamaqтин keyinki jam» «üchinchi jam» bolidu. «Bu jamdiki sharab méning siler üçün tökülidighan qénimda bolghan yéngi ehdidur» — Mesih éytqan bu «yéngi ehde» Yeremiya we bashqa peyghemberler arqiliq Tewratta wede qilin'ghan ajayp «yéngi ehde»dur («Yer.» 31:31-34 hem «Ez.» 36:25-27ni, shundaqla Yeremiyadiki «qoshumche söz»imiznimu körüng). Bu yéngi ehde «Mesihning qénididur» dégenning intayin chongqur menisi bardur, mushu ehde Mesihning pütün wujud-hayatigha pütülgelikini, shundaqla ehдини pütkül insaniyetke yetküzüşke bolghan qet'iy niyatini körsitidu. ■ **22:21** Mat. 26:23; Mar. 14:18; Yuh. 13:21. ■ **22:22** Zeb. 41:9; Yuh. 13:18; Ros. 1:6.

²³ Andin muxlislar bir-biridin:

– Arimizda zadi kim mushundaq ishni qilishi mumkin? – dep munazirige chüshüp kêtishiti.

Muxlislarning mertive heqqide munazirilishishi

²⁴ Emdi ularning arisida qaysimiz eng ulugh sanilishimiz kérek dégen talash-tartish peyda boldi.

²⁵ U ulargha mundaq dédi:

– Ellerdiki padishahlar qol astidiki xelq üstidin buyruqwazliq qilip idare qilidu, ularning üstidiki hoquqdarliri «xelqperwer» dep atilidu. □ ■

²⁶ Biraq siler shundaq bolmanglar; belki aranglardiki eng mertiwiliki özini eng kichikidek hésablisun we yétekchi bolghanlar *hemmeylen'ge* xizmetkardek bolsun. ■

²⁷ Kim mertiwilik, dastixanda olturghanmu yaki dastixandiki kütküchimu? Dastixanda olturghini emesmu? Biraq men bolsam aranglarda xizmitinglarda bolghuchi kütküchidekturmen. ■

²⁸ Siler bolsanglar, béshimgha sinaqlar kelgende bashtin-axir men bilen bille hemrah bolghansiler.

²⁹ We xuddi Atam manga padishahliq hoquqi békitkendek, men silergimu shundaq békitimen. ■

³⁰ Shuning bilen siler méning padishahliqimda men bilen bir dastixanda yep-ichisiler we textlerde olturup, Israilning on ikki qebilisi üstidin höküm chiqirisiler. □ ■

Eysaning Pétrusning özidin tanidighanliqini aldin éytishi

Mat. 26:31-35; Mar. 14:27-31; Yh. 13:36-38

³¹ Reb yene Pétrusqa:

– «Ey Simon, Simon! Mana, Sheytan hemminglarni xuddi bughday tasqighandek tasqap sinashni tiligen. □ ■

³² Lékin étiqading yoqimisun dep sanga dua qildim. Emdi sen towa qilip tüz yolgha qaytqandin kéyin, qérindashliringni mustehkemligin» – dédi.

³³ – I Reb, – dédi Pétrus, – Men sen bilen bille zindan'gha tashlinip, bille ölümge bérishqa teyyarmen!

□ **22:25** «Ellerdiki padishahlar qol astidiki xelq üstidin buyruqwazliq qilip idare qilidu, ularning üstidiki hoquqdarliri «xelqperwer» dep atilidu» — shu chaghda we dunyaning pütkül tarixida «xelqperwer» dep atalghanlar emeliyette «ismi bar, jismi yoq»lardek «xelqperwer»ning eksi bolidu, elwette. Mesihning bu ishni kórsetkenliki, étiqadchilar hetta mushundaq abruynimu izdimesliki kérek, herqandaq «abruyereslik» qilishtin tolimu yiraqlishishi kérek, dégeniktur, dep oylaymiz. ■ **22:25** Mat. 20:25; Mar. 10:42. ■ **22:26** Luqa 9:48; 1Pét. 5:3. ■ **22:27** Mat. 20:28; Yuh. 13:14; Fil. 2:7. ■ **22:29** Luqa 12:32. □ **22:30** «Israilning on ikki qebilisi üstidin höküm chiqirisiler»

– yaki «Israilning on ikki qebilisi üstidin hökümranliq qilisiler». ■ **22:30** Mat. 19:28; Weh. 3:21.

□ **22:31** «Ey Simon, Simon!» — muqeddes kitabta, birsining bir ademing ismini yaki bir jayning namini tekrar ikki qétim chaqirishi uninggha bolghan chongqur méhir-muhebbitini ipadilep, uning öziye eziz ikenlikini kórsitidu. «Sheytan hemminglarni xuddi bughday tasqighandek tasqap sinashni tiligen» — «tiligen» dégen bu söz Xuda Sheytanning telipi boyiche mushundaq qilishigha yol qoyghanliqini kórsitidu. ■ **22:31** 1Pét. 5:8.

34 U uninggha: — I Pétrus, sanga éytayki, бүгүн xoraz chillighuche, sen «Uni tonumaymen» dep mendin üç qétim tanisen, dédi. □ ■

Uning muxlisirini alahide agahlandurushi

35 Andin, u ulardin:

— Silerni hemyansiz, xurjunsiz we keshsiz *seperge* ewetkinimde silerning birer nersenglar kem bolup qalghanmu? — dep soridi. Ular: — Yaq, dédi. □ ■

36 Shuning bilen u ulargha: — Lékin hazir her kimning hemyani bolsa, uni alsun; shundaq hem xurjuni bolsa, uni alsun we bir kimning qilichi bolmisa, chapinini sétip birdin qilich alsun. □

37 Chünki men silerge shuni éytayki, *muqeddes yazmilarda*: «U jinayetchiler qatarida sanilidu» dep pütülgen söz mende choqum emelge ashurulidu. Chünki méning toghramdiki barliq ishlar toluq emelge ashmay qalmaydu — dédi. □ ■

38 — I Reb, qarighin, bu yerde ikki qilich bar iken, dédi ular.

— Boldi, yétidu! — dédi u ulargha. □

Eysaning Zeytun téghida dua qilishi

Mat. 26:36-46; Mar. 14:32-42

39 Andin u chiqip, aditi boyiche Zeytun téghigha yol aldi; uning muxlisirini uninggha egiship bardi. ■

40 U yerge yétip barghanda u ulargha:

— Azdurulmasliqninglar üçün dua qilinglar, — dédi.

41 Andin, ulardin bir tash étimiche nériraq bérip, tizlinip turup: ■

42 — I Ata, xalisang, bu qedehni mendin élip ketkeysen. Lékin méning emes, belki Séning iradeng ada qilinsun — dep dua qildi; □

43 we asmandin bir perishte uninggha körünüp uni quwwetlendürdi.

□ **22:34** «bүgүн xoraz chillighuche, sen «Uni tonumaymen» dep mendin üç qétim tanisen» — «bүgүн» — oqurmenlarning éside barki, Yehudiylar üçün «bu күn» «kéche» bilen bashlinidu. Mesih bu sözlerni kéchide éytidu. Shuning bilen u éytqan wegeler ashu kéchide, tang atmayla yüz béridu. Grék tilida uning sözliri inkar sheklide ipadiliniidu: «Sen бүgүн «uni tonumaymen» dep üç qétim mendin tanmay turup xoraz chillimaydu». ■ **22:34** Mat. 26:34; Mar. 14:30; Yuh. 13:38. □ **22:35** «Silerni hemyansiz, xurjunsiz we keshsiz *seperge* ewetkinimde silerning birer nersenglar kem bolup qalghanmu?» — 9:3 we 10:3-4ni körüng. ■ **22:35** Mat. 10:9; Mar. 6:8; Luqa 9:3.

□ **22:36** «lékin hazir her kimning hemyani bolsa, uni alsun; shundaq hem xurjuni bolsa, uni alsun we bir kimning qilichi bolmisa, chapinini sétip birdin qilich alsun» — bu sirliq emma muhim söz toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. □ **22:37** «U jinayetchiler qatarida sanilidu» — yaki «U asiylıq qilghuchilar qatarida sanilidu». Bu bésharet «Yesh.» 53:12de tépilidu. «méning toghramdiki barliq ishlar toluq emelge ashmay qalmaydu» — «méning toghramdiki barliq ishlar» bolsa peqet Tewrattiki Mesihni aldin'ala ochuq éytqan bésharetler bolupla qalmay, belki Tewratta Mesihni körsitidighan barliq buyrulghan qurbanliqlar, emirler, belgilimiler hemde Tewratta xatirilen'gen barliq tarixiy «bésharetlik wegeler»ni öz ichige aldu. ■ **22:37** Yesh. 53:12; Mar. 15:28.

□ **22:38** «I Reb, qarighin, bu yerde ikki qilich bar iken» — mushu xil «qilich» qisqa bolup, yene «pichaq» hésablan'ghili bolidu. «Boldi, yétidu! — dédi Eysa ulargha» — mushu ayet üstide 37-ayet bilen «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **22:39** Mat. 26:36; Mar. 14:32; Yuh. 8:1; 18:1. ■ **22:41** Mat. 26:39; Mar. 14:35. □ **22:42** «bu qedehni mendin élip ketkeysen» — «bu qedeh» uning aldida turidighan azab-oqubetlerni körsitidu. Tewratta «qedeh» del shu menide bolup, «Zeb.» 75:8, «Yesh.» 51:17, 22, «Yer.» 25:15 we bashqa köp yerlerde Xudaning ghezipini bildüridu. Shunga Mesih mushu yerde hemmimizning gunahirlirini kötürüp, Xudaning ghezipini ichishke teyyar turidu.

44 U qattiq azabta tolghinip téximu ixlasliq bilen dua qiliwerdi. Buning bilen uning terliri yerge tökülgen qan tamchiliridek chüshüshke bashlidi. ■

45 Andin duasini tügitip, ornidin turup, muxlisirining yénigha keldi. Ularning ghemge chöküp halsizlinip mügdep qalghanliqini körüwidi, ulargha:

46 – Uxlap qalghininglar némisi? Azdurushtin saqlinish üçün qopup dua qilinglar, – dédi.

Eysaning tutqun qilinishi

Mat. 26:47-56; Mar. 14:43-50; Yh. 18:3-11

47 Uning sözi téxi ayaghlashmastinla, bir top ademler peyda boldi. Ularni bashlap kelgüchi on ikkeylendin biri bolghan Yehuda dégen kishi idi; u Eysagha *salam bérip* söygili qéshigha bardı. ■

48 Eysa uninggha:

– Ey Yehuda, bir söyüş bilen Insan’oghlini tutup béwersenmu? – dédi.

49 We Eysaning etrapidikiler néme ish yüz béridighanliqini bilip yétip: – I Reb, qilich bilen uraylimu? – dédi.

50 We ulardin biri *qilichini kôtürüp*, bash kahinning chakirigha urup, ong quligini shiliwetti. □ ■

51 Biraq Eysa buninggha jawaben: – Boldi, toxta! – dédi; u qolini uzitip quligigha tegküzüp, uni saqaytti.

52 Eysa özini tutqili kelgen bash kahinlar, pasiban begliri we aqsaqallargha qarap:

– Bir qaraqchini tutidighandek qilich-toqmaqlarni kôtürüp kepsilerghu? ■

53 Muqeddes ibadetxanida her küni siler bilen bille idim, siler qol salmid-inglar. Hazir bu silerge tewe bolghan waqit-saettur we qarangghuluqning höküm sürüshidur – dédi. □

Eysaning üstidin shikayet qilinishi we Pétrusning Eysadin ténishi

Mat. 26:57-58, 69-75; Mar. 14:53-54, 66-72; Yh. 18:12-18, 25-27

54 Ular Eysani tutuwélip, bash kahinning öyige élip kélishti. Pétrus yiraqtin egiship mangdi. ■

55 Emdi ular hoylining otturisida ot yéqip chöriside *issinip* olturghanda, Pétrus ularning arisigha kirip olturdi. ■

56 Andin otning nurida uning olturghinini körgen bir dédek uninggha tikilip qarap turup: – Bu ademmu Eysa bilen bille idi, – dédi.

57 Lékin u ténip: – Ey xotun, uni tonumaymen! – dédi.

58 Andin uzun ötmey, yene bireylen uni körüp: – Senmu ulardin ikensen, – dédi. Lékin Pétrus: – Ey burader, undaq emesmen! – dédi.

■ 22:44 Yuh. 12:27; Ibr. 5:7. ■ 22:47 Mat. 26:47; Mar. 14:43; Yuh. 18:3. □ 22:50 «...ulardin biri qilichini kôtürüp, bash kahinning chakirigha urup, ong quligini shiliwetti» – bu namelum muxlis Pétrus idi («Yh.» 18:10, «Mat.» 26:51, «Mar.» 14:71). ■ 22:50 Mat. 26:51; Mar. 14:47.

■ 22:52 Mat. 26:55; Mar. 14:48. □ 22:53 «hazir bu silerge tewe bolghan waqit-saettur we qarangghuluqning höküm sürüshidur» – «qarangghuluqning höküm sürüshidur» – démek, shu chaghdä Xuda Sheytanning küch-qudrisini, uning Özige we Meshige bolghan nepritini bash kahinlar we bashqa hökümdarlardin ibaret shu rezil ademler arqiliq namayan qilishigha yol qoyghanidi. «1Kor.» 2:8»ni körüng. ■ 22:54 Mat. 26:57; Mar. 14:53; Yuh. 18:12,24. ■ 22:55 Mat. 26:69; Mar. 14:54,66; Yuh. 18:16,25.

59 Andin bir saetche ötkende bashqa bireylen: — Derheqiqet, bu hem uning bilen bille idi; chünki umu Galiliyeliktur, — dep ching turuwaldi.□

60 Lékin Pétrus:

— Hey burader, néme dewatqiningni bilmeymen! — dédi. We uning sözi ayaghlashmastinla, xoraz chillidi.

61 Emdi Reb keynige burulup, Pétrusqa tikilip qarap qoydi. Shuning bilen Pétrus Rebning sözini, yeni: «Bügün xoraz chillashtin ilgiri sen mendin üç qétim tanisen» dégenlikini yadigha keltürdi. ■

62 We u tashqirigha chiqip qattiq yiglap ketti.

Eysaning aliy kéngeshmide sotlinishi

Mat. 26:67-68; Mar. 14:65

63 Emdi Eysani tutup turuwatqanlar uni mesxire qilishqa we sawap-dumbilashqa bashlidi; ■

64 uning közlorini téngip uningdin: — Séni urghan kimdu? Qéni, bésharet bergin! — dep sorashti

65 we uninggha buningdin bashqa yene nurghun haqaretlerni yaghdurdi.

66 Tang atqanda, xelq aqsaqalliri, yeni bash kahinlar we Tewrat ustazliri yighilishti. Ular uni öz kéngeshmisige élip bérip ■

67 uningdin: —

Éyte, sen Mesihmu? — dep sorashti.

U ulargha jawaben:

— Silerge éytsammu, qet'iy ishenmeysiler.

68 Silerdin birer soal sorisam, héch jawab bermeysiler.

69 Lékin bu waqitdin bashlap Insan'oghli Hemmige Qadirning ong yénida olturidu, — dédi.□ ■

70 — Undaqta, sen Xudaning Oghli ikensen-de? — déyishti ular.

U: — Déginginlardek men shudurmen! — dep jawab berdi.□

71 Shuning bilen ular:

— Emdi bashqa guwahchiliqning bizge néme hajiti? Chünki özimiz uning öz aghzidin chiqqinini angliduq! — déyishti.□

□ **22:59** «Derheqiqet, bu hem uning bilen bille idi; chünki umu Galiliyeliktur» — mushu kishi Pétrusning Galiliyelik ikenlikini belkim uning teleppuzi yaki bolmisa yerlik kiyim-kéchikidin bilip yetken bolsa kérek. ■ **22:61** Mat. 26:34,75; Mar. 14:72; Yuh. 13:38; 18:27. ■ **22:63** Ayup 16:10; Yesh. 50:6; Mat. 26:67; Mar. 14:6; Yuh. 19:3. ■ **22:66** Zeb. 2:2; Mat. 27:1; Mar. 15:1; Yuh. 18:28. □ **22:69** «Hemmige Qadirning ong yénida...» — grék tilida «Xudaning qudrutining ong teripide». «Zeb.», 110:1ni körüng. Zeburdiki bu bésharetlik sözler Mesihni körsitidu, elwette. Ular özliri Eysani sotlawatimiz, dep oylatti, lékin emeliyette u Insan'oghli bolup axir bérip ularning sotchisi bolidu. ■ **22:69** Dan. 7:9; Mat. 16:27; 24:30; 25:31; 26:64; Mar. 14:62; Ros. 1:11; 1Tés. 1:10; Weh. 1:7.

□ **22:70** «Déginginlardek men shudurmen!» — «déginginlardek» grék tilida bu sözning «Shundaq, lékin emeliyiet del silerning oylighininglardek emes» dégen puriqi chiqidu. □ **22:71** «Emdi bashqa guwahchiliqning bizge néme hajiti? Chünki özimiz uning öz aghzidin chiqqinini angliduq!» — ularning Mesihge qaratqan erz-shikayiti: — «Xudaning Oghlimen» dégingin «kupurluq qilghining», dégendin ibaret idi. Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche heqiqiy «kupurluq qilghuchi» ölümge mehkum bolushi kérek. Shunga Mesih özi éytqandin kéyin ulargha «bashqa guwahliq» kérek bolmide! Halbuki, Yehudiy xelqi özlirining emes, belki Rim impériyesining qanuni astida turghachqa, Eysani ölümge mehkum qilish üçün Rim hakimiyiti aldida bashqa birer erz-shikayetni tépishi kérek. Bu töwendiki bapta (23:2) körünidu.

23

*Eysaning waliy Pilatusning aldida sotlinishi**Mat. 27:1-2, 11-14; Mar. 15:1-5; Yh. 18:28-38*

¹ Andin *kéngeshmidikilerning* hemmisi ornidin turushup, uni *waliy* Pilatusning aldigha élip bérishiti. ■

² U yerde ular uning üstidin shikayet qilip:

— Özini Mesih, yeni padishah dep atiwélip, xelqimizni azdurup we qutritip, Qeyserge baj-séliq tapshurushni tosqan bu ademni bayqap uni tuttuq, — déyishti. □ ■

³ Pilatus uningdin: — Sen Yehudiylarning padishahimusen? — dep soridi.

U: — Éytqiningdek, — dep jawab berdi. □ ■

⁴ Andin Pilatus bash kahinlar bilen köpchilikke:

— Bu ademdin birer shikayet qilghudek ishni tapalmidim, — dédi.

⁵ Lékin ular téximu qet'iy halda:

— U Galiliyedin tartip taki bu yergiche, pütkül Yehudiyedimu telim bérish bilen xelqni qutritidu.

Eysa Hérod xanning aldida

⁶ Pilatus «Galiliye» dégen sözni anglap:

— Bu kishi Galiliyelikmu? — dep soridi

⁷ U uning Hérod *xanning* idare kilghan ölkidin kelgenlikidin xewer tépip, uni Hérodqa yollap berdi (u künlerde Hérodmu Yérusalémda idi). ■

⁸ Hérod Eysani körgende intayin xushal boldi. Chünki u uzundin béri uninggha dair köp ishlarni anglap, uningdin bir möjize körüş ümidide bolup, uni körüş pursitini izdewatatti. ■

⁹ U Eysadin köp soallarni soridi, lékin u Hérodqa bir éghizmu jawab bermidi.

¹⁰ Bash kahinlar we Tewrat ustazliri yéqin turup uning üstidin he dep erzshikayet qiliwatatti.

¹¹ Hérod xan we uning leshkerliri uni xarlap mesxire qiliship, uninggha shahane ton-kiyim kiydürüp, uni yene Pilatusning aldigha qayturup yollidi.

¹² Mana shu kündin bashlap, Pilatus bilen Hérod dost bolup qaldi; chünki ilgiri ular arisida adawet bolghanidi. ■

*Eysaning ölümge höküm qilinishi**Mat. 27:15-26; Mar. 15:6-15; Yh. 18:39-40; 19:1-16*

¹³ Waliy Pilatus bash kahinlarni, *Yehudiy* hökümdarlarni we xalayıqni yighip,

¹⁴ ulargha:

■ **23:1** Mat. 27:2; Mar. 15:1; Yuh. 18:28. □ **23:2** «Qeyser» — Rim impéatori. «...xelqimizni

azdurup we qutritip, Qeyserge baj-séliq tapshurushni tosqan bu ademni bayqap uni tuttuq»

— «(u) Qeyserge baj-séliq tapshurushni tosqan» dégen shikayet yalghan, elwette. 20:20-26ni körüng. Shikayet «siyasiy jehettiki» bolup, üç qisimni öz ichige alidu: (1) u xelqni qutritiwatidu, «ammiyiy tertip»ni buzdi; (2) xelqning baj-séliq bérishige yol qoymidi; (3) özini padishah dep élan qildi (démek, Rim impéatorigha qarshi chiqqan). ■ **23:2** Mat. 17:25; 22:21; Mar. 12:17; Luqa 20:25; Ros. 17:7; Rim. 13:7. □ **23:3** «Pilatus uningdin: — Sen Yehudiylarning padishahimusen? — dep soridi.

U: — Éytqiningdek, — dep jawab berdi — «Éytqiningdek» grék tilida bu sözning «Shundaq, lékin emeliyét del séning oylighiningdek emes» dégen puriqi chiqidu. ■ **23:3** Mat. 27:11; Mar. 15:2; Yuh. 18:33.

■ **23:7** Luqa 3:1. ■ **23:8** Luqa 9:7. ■ **23:12** Ros. 4:27. ■ **23:13** Mat. 27:23; Mar. 15:14; Yuh.

18:38; 19:4.

— Siler bu ademning üstidin «Xelqni azduridu we qutritidu» dep shikayet qilip uni aldingha tartip keldinglar. Mana, men silerning aldinglarda uni soraq qilghinim bilen, uningdin siler shikayet qilghan jinayetlerdin birinimu tapalmidim.

¹⁵ Hérodmu tapmidi; chünki men silerni uning aldigha ewettim. Mana, uningda ölümgé layiq héchqandaq jinayet yoq iken. □

¹⁶ Shunga men uni jazalap, andin qoyup bérimen, — dédi □

¹⁷ (uning her qétimlik *ötüp kétish* héytida, *Yehudiy mehbustardin* birini ulargha qoyup bérish mejburiyiti bar idi). ■

¹⁸ Lékin köpchilik tengla chuqan sélishop:

— Buni yoqiting! Bizge Barabbasni qoyup bering! — déyishti ■

¹⁹ (Barabbas bolsa sheherde topilang kötürgenlik we qatilliq qilghanliq uchün zindan'gha tashlan'ghan mehbustar idi).

²⁰ Shuning bilen Pilatus Eysani qoyup bérishni xalap, köpchilikke yene söz qilghili turdi.

²¹ Lékin ular jawaben yene chuqan sélishop:

— Kréstlugin, uni kréstlugin! — dep warqirashti.

²² *Pilatus* üçinchi qétim ulargha:

— Némishqa? U zadi néme yamanliq qilghan? Men uningdin ölümgé layiq héch jinayet tapalmidim. Shuning üçün men uni jazalap, qoyup bérimen, — dédi. □

²³ Biraq ular yenila he dep chuqan sélishop: «U kréstlensun!» dep telep qilip chüng turuwaldi. Ularning hemde bash kahinlarning chuqanliri axir küchlük keldi.

²⁴ Pilatus ularning telipi boyiche ada qilinsun dep höküm chiqardi. ■

²⁵ We ularning tiliginini, yeni topilang kötürüş we qatilliq uchün zindan'gha tashlan'ghanni qoyup bérıp, Eysani ularning xahishgha tapshurup berdi.

Eysaning kréstlinishi

Mat. 27:32-44; Mar. 15:21-32; Yh. 19:17-19

²⁶ We ular uni élip kétiwatqanda, yolda Kurini shehirilik Simon isimlik bir kishi sehradin kéliwatatti; ular uni tutuwélip, kréstni uninggha kötürüzüp, Eysaning keynidin mangdurdi. □

²⁷ Eysaning keynide zor bir top xelq, shundaqla uninggha échinip yigha-zar kötürüshiwatqan ayallarmu egiship kéliwatatti.

²⁸ Lékin Eysa keynige burulup ulargha:

— Ey Yérusalémning qizliri! Men üçün yighlimanglar, belki özünglar we baliliringlar üçün yighlanglar!

□ **23:15** «Hérodmu tapmidi» — yaki «Hérod uni (bizge) qayturuwétiptu». □ **23:16** «Shunga men uni jazalap, andin qoyup bérimen» — bu «jazalash» belkim qamchilash bolatti. Bu sözler oqurmenlerge ghelite tuyulishi mumkin. Birawda jinayet bolmisa, némishqa uni jazalaydu? Mundaq adaletsizlik Rim impériyesi tüzümide bek köp idi. Ular déloni sürüshte qilghandimu ademni qamchilaytti («Ros.» 22:24ni körüng). Lékin mushu yerde Pilatusning Eysani mundaq «qamchilaymen» déyishining meqsiti peqet Yehudiy chonglarni bir az razi qilishtin ibaret idi, xalasa. ■ **23:17** Mat. 27:15; Mar. 15:6; Yuh. 18:39. ■ **23:18** Ros. 3:14. □ **23:22** «shuning üçün men uni jazalap, qoyup bérimen» — 16-ayettiki izahatni körüng. ■ **23:24** Mat. 27:26; Mar. 15:15; Yuh. 19:16. □ **23:26** «We ular uni élip kétiwatqanda, yolda Kurini shehirilik Simon isimlik bir kishi sehradin kéliwatatti; ular uni tutuwélip, kréstni uninggha kötürüzüp, Eysaning keynidin mangdurdi» — bashqa Injil bayanliridin bilimizki, buning sewebi Eysaning halsirap ketkenlikidin idi («Mat.» 27:32, «Mar.» 15:21 we izahatlarni körüng).

²⁹ Chünki silerge shundaq éghir künler kéliduki, kishiler: «Tughmaslar, bala kötürmigen qorsaqlar we émitmigen emchekler bextliktur!» — déyishidu.

³⁰ Shu chaghda kishiler taghlargha: «Üstimizge örül!», dönglüklerge: «üstimizni yap!» dep nida qilishidu. □ ■

³¹ Chünki ademler yapyéshil derexke shundaq ishlarni qilghan yerde, qurup ketken derexke néme ishlar bolar?! — dédi. □ ■

³² Ikki jinayetchimu ölümgé mehkum qilin'ghili uning bilen teng élip kélin'genidi. ■

³³ We ular «bash söngék» dep atalghan jaygha kelgende, u yerde uni we yene ikki jinayetchini, birini uning ong yénida we yene birini sol yénida kréstke tartti. □ ■

³⁴ Eysa:

— I Ata, ularni kechürgin, chünki ular özining néme qiliwatqanliqini bilmeydu, — dédi.

Leshkerler chek tashlap, uning kiyimlirini bölüşhüwaldi. ■

³⁵ Xalayıq qarap turatti, Yehudiy hökümdarlarmu yénida turup uninggha dimighini géqip mesxire qilip: Bashqilarni qutquzuptiken! Eger u rasttin Xudaning Mesihı, Uning talliwalghini bolsa, özini qutquzup baqsun! — déyishti.

³⁶ Leshkerlermu uni mesxire qiliship, yénigha bérip uninggha sirke tenglep:

³⁷ — Eger sen Yehudiylarning Padishahi bolsang, özüngni qutquzup baq! — déyishti.

³⁸ Uning üstidiki *taxtaygha* grékche, latinche we ibraniyche herpler bilen: «Bu kishi Yehudiylarning Padishahidur» dep yézip qoyulghanidi. □ ■

³⁹ Uning bilen bille kréstke tartilghan ikki jinayetchining biri uni haqaretlep: — Sen Mesih emesmiding? Emdi özüngnimu, biznimu qutquze! — dédi.

⁴⁰ Biraq yene biri uning gépige tenbih bérip: Sen özüng oxshash hökümnıng tégide turup Xudadin qorqmamsen?

⁴¹ Bizning jazalinishimiz heqliq, chünki öz qilmishirimizning tégishlik jazasını tarttuq; lékin bu kishi héchqandaq natoghra ish qilmighan'ghu! — dep jawab berdi.

⁴² Andin, u Eysagha:

— I Reb, padishahliqig bilen kelginingde, méni yad qilghin, — dédi.

□ **23:30** «Shu chaghda kishiler taghlargha: «Üstimizge örül!», dönglüklerge: «üstimizni yap!» dep nida qilishidu» — Xudaning ghezipi shunche dehshetlik boliduki, kishiler uningdin qéchish üçün herqanche qorqunchliq amal-chare bolsimu, xalaydu. «Hosh.» 10:8 we «Wehiy» 6:16ni körüng.

■ **23:30** Yesh. 2:19; Hosh. 10:8; Weh. 6:16; 9:6. □ **23:31** «Chünki ademler yapyéshil derexke shundaq ishlarni qilghan yerde, qurup ketken derexke néme ishlar bolar?!» — bu sirlıq bésharet belkim: «Men gunahsiz, méhrıban bolup Xudaning jaza qoralliri bolghan chetelliklernıng qolida shunche köp azab tartqan yerde, kelgüsıde silerde gunahqa patqanlarni ular qandaq jazalar?» dégendek. ■ **23:31** Yer. 25:29; 1Pét. 4:17. ■ **23:32** Yuh. 19:18. □ **23:33** ««bash söngék» dep atalghan jay» — «bash söngék» grék tilida «Kalwariy», ibraniy tilida «Golgota». ■ **23:33** Mat. 27:33,38; Mar. 15:22; Yuh. 19:18. ■ **23:34** Zeb. 22:18; Mat. 27:35; Mar. 15:24; Yuh. 19:23; Ros. 7:60; 1Kor. 4:12.

□ **23:38** «Uning üstidiki *taxtaygha* grékche, latinche we ibraniyche herpler bilen: «Bu kishi Yehudiylarning Padishahidur» dep yézip qoyulghanidi» — rimliqlar bu sözlerni Eysani mesxire qilish üçün yazghan, elwette. Shühbisizki, Pilatus bu arqılıq **Yehudiylarnimu** mesxire qilmaqchi yaki eyiblimekchi bolghan; biraq Xuda bolsa bu arqılıq heqiqiy ehwalni körsetken («Yh.» 19:19-22ni, «Zeb.» 76:10ni körüng). ■ **23:38** Mat. 27:37; Mar. 15:26; Yuh. 19:19.

43 Eysa uninggha: — Berheq, men sanga éyтайki, бүгүн sen men bilen bille jennette bolisen, — dédi.□

Eysaning ölümi

Mat. 27:45-56; Mar. 15:33-41; Yh. 19:28-30

44 Hazir altinchi saet bolup, pütün zéminni toqquzinchi saetkiche qarangghuluq basti. □ ■

45 Quyash nurini bermidi we ibadetxanining perdisi tosattin otturisdin yirtilip ikki parche bolup ketti. □ ■

46 Eysa qattiq awaz bilen nida qilghandin kéyin: — I Ata! Rohimni qolunggha tapshurdum, — dédi-de, tiniqi toxtap, jan üzdi.□ ■

47 U yerde turghan yüzbéshi yüz bergen ishlarni körüp: — Bu adem heqiqeten durus adem iken! — dep Xudani ulughlidi.■

48 We bu menzirini körüshke yighilghan barliq xelq yüz bergen ishlarni körüp kökreklirige urup öylirige qaytishti.

49 We uni tonuydighan barliq kishiler we Galiliyedin uninggha egiship kelgen ayallar yiraqta turup, bu weqelerge qarap turdi.

Eysaning depne qilinishi

Mat. 27:57-61; Mar. 15:42-47; Yh. 19:38-42

50-51 We mana shu yerde kéngeshmidikilerdin Yüsüp isimlik biri bar idi. U özi aqköngül we adil adem bolup, ularning meslihetige we qilghinigha qoshulmighanidi. Özi Yehudiye ölkisidiki Arimatiya dégen bir sheherdin bolup, Xudaning padishahliqini telmürüp kütetti. ■

52 U özi Pilatusning aldigha bérip Eysaning jesitini bérishni telep qildi;

53 We uni krésttin chüshürüp kanap bilen képenlep, qoram tashtin oyup yasalgan, héchkim qoyulmighan bir qebridge depne qildi. ■

54 Bu «teyyarlıq küni» bolup, shabat küni yéqinlısh qalghanidi. □

55 We uning bilen Galiliyedin kelgen ayallar *Yüsüpke* egiship, qebrini we uning jesetining qandaq qoyulghinini kördi. ■

□ **23:43** «Berheq, men sanga éyтайki, бүгүн sen men bilen bille jennette bolisen» — Rebning: «sen «**bügün**» men bilen bille **jennette** bolisen» dégen mushu sözi bezilerning: «Eysa ölgendin kéyin dozaxqa chüshken» dégen bid'et telimining tolimu xata ikenlikini körsitidu. Biz «qoshumche söz»imizde bu toghruluq azraq toxtilimiz. □ **23:44** «altinchi saet... toqquzinchi saet» — «altinchi saet» chüsh bolup, «toqquzinchi saet» chüshtin kéyin saet üç. Yehudiylar waqitni etigen saet altidin bashlap hésablaytti (mesilen, ularda «birinchi saet» bizde saet yette bolatti). ■ **23:44** Mat. 27:45; Mar. 15:33.

□ **23:45** «ibadetxanining perdisi tosattin otturisdin yirtilip ikki parche bolup ketti» — «Mat.» 27:51diki izahatni köring. □ **23:45** Mat. 27:51; Mar. 15:38. □ **23:46** «Eysa... tiniqi toxtap, jan üzdi» — yaki «Eysa... rohini chiqardi». Grék tilida «roh» we «tiniq» bir söz bilen ipadiliniidu.

«Zeb.» 31:5ni köring. Mushu ayettiki birinchi «qattiq awaz bilen nida qilishi» belkim «Yh.» 19:30de xatirilen'gen. ■ **23:46** Zeb. 31:5; Mat. 27:50; Mar. 15:37; Yuh. 19:30; Ros. 7:59. ■ **23:47** Mat. 27:54; Mar. 15:39. ■ **23:50-51** Mat. 27:57; Mar. 15:43; Yuh. 19:38. ■ **23:53** Mat. 12:40; 26:12; 27:59; Mar. 15:46; Yesh.53:9 □ **23:54** «Bu «teyyarlıq küni» bolup, shabat küni yéqinlısh qalghanidi» — «teyyarlıq küni» shabat küni (dem élish küni, shenbe küni)ning harpa künidur.

Dem élish künde kishilerning «ish qilmaslıqı» üçün harpa künde tamaq étilishi we bashqa kéreklik xizmetlerni aldin'ala qilwélishi kérek idi — shunga aldinqi küni «teyyarlıq küni» dep atilatti. Tewrat kaléndari boyiche «pétir nan héyti»ningmu birinchi küni («Nisan», yeni 1-ayning -15-küni) «shabat küni» dep hésablinishi kérek idi («Law.» 23:6-7). Shunga uning harpa künimu «teyyarlıq küni» dep atilatti. Bu «Nisan» ayning 14-küni idi. Shabat küni Yehudiylar arisida heptining barliq künlirige oxshashla kechqurun bashlinidu. ■ **23:55** Luqa 8:2.

⁵⁶ Andin yénip bérip etirler we xush puraqliq buyumlarni teyyar qildi we *Tewrattiki* emr boyiche shabat küni aram élishti.□

24

Eysaning tirilishi

Mat. 28:1-10; Mar. 16:1-8; Yh. 20:1-10

¹ Emdi heptining birinchi künide tang yuray dep qalghanda, ayallar özleri teyyarligan etirlerni élip, qebrige keldi.□ ■

² Ular qebrining aghzidiki tashning domilitiwétilgenlikini kórdi;

³ we qebrige kirip qariwidi, Reb Eysaning jesiti yoq turatti.

⁴ We shundaq boldiki, ular buningdin patiparaq bolup turghanda, mana, nur chaqnap turidighan kiyimlerni kiygen ikki zat ularning yénida tuyuqsiz peyda boldi.□

⁵ Ayallar qattiq wehinge chüshüp, yüzlerini yerge yéqishti. Ikki zat ulargha: — Néme üçün tirik bolghuchini ölgenlerning arisidin izdeysiler?

⁶⁻⁷ U bu yerde emes, belki u tirildi! U téxi Galiliyede turghan waqtida, uning silerge némini éytqinini, yeni: «Insan'oghlining gunahkar ademlerning qoligha tapshurulup, kréstlinip, üçinchi küni qayta tirilishi muqerrerdur» dégenlirini eslep béqinglar! — dédi.■

⁸ We ular uning *del* shundaq déginini ésisge élishti;■

⁹ we qebridin qaytip, bu ishlarning hemmisini on bireylen'ge, shundaqla qalghan muxlislarning hemmisige yetküzdü. ■

¹⁰ Rosullargha bu ishlarni yetküzgüchiler bolsa Magdalliq Meryem, Yoanna we Yaqupnig anisi Meryem hemde ular bilen bille bolghan bashqa ayallar idi.

¹¹ Lékin *ayallarning bu éytqanliri* ulargha epsanidek bilindi, ular ularning sözlirige ishenmidi.

¹² Biraq Pétrus ornidin turup, qebrige yügürüp bardı. U éngiship qebre ichige qariwidi, yalghuz kanap képenlikning tilim-tilim parchilirini körüp, yüz bergen ishlargha teejjüplinip öyge qaytip ketti.■

Émayus yézisigha baridighan yolda méngiwatqan sirlig musapir

Mar. 16:12-13

¹³ We mana, shu künde ulardin ikkiylen Yérusalémdin on bir chaqirim yiraqliqtiki Émayus dégen kentke kétip baratti. □ ■

¹⁴ Ular yüz bergen barliq ishlar toghrisida sözlishop kétiwatatti.

□ **23:56** «*ayallar* etirler we xush puraqliq buyumlarni teyyar qildi» — «buyumlar» — yaki «melhemler». Bu buyumlarning ishlatilishining meqsiti jesetning üstige chéchip uning chirip kétishini astilitishtin ibaret idi. □ **24:1** «*heptining birinchi küni*» — yaki «shabattin kéyinki kün», yeni yekshenbe. Bashqa birxil terjimisi ««Heptiler»ning birinchi küni». «Pétir nan héyti»din «orma héyti»ghiche 7 hepte, yeni 49 kün sanilishi kérek. Bu waqit «heptiler» dep atilidu, «orma héyti» bezide «heptiler héyti» depmu atilidu.

■ **24:1** Mat. 28:1; Mar. 16:1; Yuh. 20:1. □ **24:4** «nur *chaqnap turidighan kiyimlerni kiygen ikki zat*» — «ikki zat» grék tilida «ikki er kishi». Bular perishtiler bolsa kérek. ■ **24:6-7** Mat. 16:21; 17:22; 20:18; Mar. 8:31; 9:31; 10:33; Luqa 9:22; 18:31. ■ **24:8** Yuh. 2:22. ■ **24:9** Mat. 28:8; Mar. 16:10.

■ **24:12** Yuh. 20:3, 6. □ **24:13** «*on bir chaqirim*» — grék tilida «atmish stadion» — bir stadion texminen 185 métr kélidu. ■ **24:13** Mar. 16:12.

15 We shundaq boldiki, ular sözliliship-mulahliziliship kétéwatqanda, mana Eysa özi ulargha yéqinliship kélip, ular bilen bille mangdi; ■

16 Lékin ularning közliri uni tonushtin tutuldi.

17 U ulardin: — Kétiwétip néme ishlar toghruluq munazire qilishiwatisiler? — dep soridi. Ular qayghuluq qiyapette toxtap,

18 ulardin Kliyopas isimlik biri jawab bérrip: — Yérusalémda turupmu, mushu künlerde shu yerde yüz bergen weqelerdin birdinbir xewer tapmighan musapir sen oxshimamsen?! — dédi.

19 We u ulardin: — Néme weqeler boldi? — dep soridi.

«Nasaretlik Eysagha munasiwetlik weqeler!» — dédi ular; — «U özi Xudaning aldidimu, barliq xelqning aldidimu emelde we sözde qudretlik bir peyghember bolup, ■

20 bash kahinlar we hökümdarlimiz uni ölüm hökümige tapshurup, kréstletti.

21 Biz eslide uni Israilgha hemjemet bolup azad qilidighan zat iken, dep ümid qilghaniduq. Lékin ishlar shundaq boldi, hazir bu weqeler yüz berginige üçinchi kün boldi; □ ■

22 yene kélip, arimizdiki birnechche ayal hem bizni hang-tang qalduruwetti. Chünki ular бүгүн tang seherde qebrige bériptiken, ■

23 uning jesitini tapalmay qaytip kélip: «Bizge birnechche perishte ghayibane körünüshte ayan bolup, «U tirik!» dédi» dep éytipu.

24 Buning bilen arimizdin birnechcheylen qebrige bérrip, ehwalning del ayallarning éytqinidek ikenlikini bayqaptu. Lékin uni ularmu körmeptu».

25 Eysa ulargha:

— Ey nadanlar, peyghemberlarning éytqanlirining hemmisige ishinishke qelbi gallar!

26 Mesihning özige xas shan-sheripige kirishtin burun, mushu japamusheqqetlerni béshidin ötküzüshi muqerrer emesmidi? — dédi. ■

27 Andin pütün Tewrat-Zeburdin, Musa we bashqa barliq peyghemberlarning yazmiliridin bashlap u özi heqqide aldın pütülgenlirini ulargha sherh bérrip chüshendürdi. ■

28 Ular baridighan kentke yéqinlashqanda, u yiraqraq bir yerge baridighandek turatti.

29 Lékin ular uni tutuwélip:

— Kech kirip qaldi, hélila kün olturidu. Biz bilen bille qonup qalghin, — dep ötündi. Shuning bilen u ular bilen qon'ghili öyge kirdi. ■

30 We shundaq boldiki, u ular bilen dastixanda olturghanda, nanni qoligha élip, Xudagha teshekkür éytti, andin nanni oshtup ulargha tutti. □

31 Ularning közliri shuan échilip, uni tonudi; shuning bilen u ularning aldidin ghayib boldi.

32 Ular bir-birige:

■ 24:15 Mat. 18:20; Luqa 24:36. ■ 24:19 Luqa 7:16; Yuh. 4:19; 6:14. □ 24:21 «Biz eslide uni Israilgha hemjemet bolup azad qilidighan zat iken, dep ümid qilghaniduq» — «hemjemet-azad qilghuchi» yaki «hemjemet-qutquzghuchi» toghruluq «Ayup» 19:25 we izahat, shundaqla «Tebirler»ni körüng. ■ 24:21 Ros. 1:6. ■ 24:22 Mat. 28:8; Mar. 16:10; Yuh. 20:18. ■ 24:26 Yesh. 50:6; 53:5; Fil. 2:7; Ibr. 12:2; 1Pét. 1:11. ■ 24:27 Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Qan. 18:15; Zeb. 132:11; Yesh. 7:14; 9:5; 40:10; Yer. 23:5; 33:14; Ez. 34:23; 37:24-25; Dan. 9:24; Mik. 7:20. ■ 24:29 Yar. 19:3; Ros. 16:15; Ibr. 13:2. □ 24:30 «u ular bilen dastixanda olturghanda, nanni qoligha élip, Xudagha teshekkür éytti, andin nanni oshtup ulargha tutti» — «nan oshtush» adette buni méhman emes, belki sahibxana qilishi kérek idi.

– U yolda biz bilan parangliship, bizge muqaddes yazmilargha sherh bergende, yürek-baghrimiz goya ottek yanmidimu?! – déyishti.

33-34 We ular shu haman turup Yérusalémgha qaytip keldi. Ular ikkisi on bireylen bilen ularning hemrahlarining bir yerge yigihilip turghininig üstigila chüshti, ular: «Reb rasttin tiriliptu. U Simon'gha körünüptu!» déyishiwatatti. □

35 Shuning bilen ular ikkiyenmu yolda yüz bergen ishlarni we u nanni oshtuwatqanda uning özlirige qandaq tonulghininini köpchilikke sözlep berdi.

Eysaning muxlisirigha yene körünüshi

Mat. 28:16-20; Mar. 16:14-18; Yh. 20:19-23; Ros. 1:6-8

36 We ular bu ishlar üstide sözlishiwatqanda, Eysa özi tosattin ularning ottur-isida peyda bolup:

– Silerge aman-xatirjemlik bolghay! – dédi. □ ■

37 Ular birer rohni uchrattuqmu néme, dep xiyal qilip, alaqqade bolushup wehimige chüshti.

38 U ulargha:

– Némige shunche alaqqade bolup kettinglar? Némishqa qelbinglarda shekguman chiqip turidu?

39 Qollirimga we putlirimga qarap béqinglar! Méning özüm ikenlikimni bilinglar! Méni tutup körünglar, rohning et bilen söngiki yoq, lékin mende barliqini körisiler, – dédi.

40 We shundaq dégech ulargha put-qolini körsetti.

41 Ular xushluqtin közlrige ishen'güsi kelmey heyranuhes turghinida u ulardin:

– Silerning bu yerde yéğüdek nersenglar barmu? – dep soridi. ■

42 Ular bir parche béliq kawipi we bir parche hesel könikini uninggha sunuwidi,

43 u élip ularning aldida yédi.

44 Andin u ulargha:

– Mana bu men siler bilen bolghan waqtimda silerge éytqan: «Musa xatir-iligen Tewrat qanuni, peyghemberlerning yazmiliri we Zeburda méning toghramda pütülgenning hemmisi choqum emelge ashurulmay qalmaydu» dégen sözlirim emesmu? – dédi. ■

45 Shuning bilen u muqaddes yazmilarni chüshinishi üçün ularning zéhinlirini aichti

46 we ulargha mundaq dédi:

– *Muqaddes yazmilarda* shundaq aldın pütülgenki we shu ish Mesihning özige toghra keldiki, u azab chékip, üçinchi künide ölgenler arisidin tirilidu, ■

47 andin uning nami bilen «Towa qilinglar, gunahlarning kechürümige muyyesser bolunglar» dégen xewer Yérusalémdin bashlap barliq ellerge jakarlinidu. ■

48 Siler emdi bu ishlargha guwahchidursiler.

□ **24:33-34** «ular shu haman turup Yérusalémgha qaytip keldi» — grék tilida «ular shu saettila turup Yérusalémgha qaytip keldi». □ **24:36** «Silerge aman-xatirjemlik bolghay!» — ibraniiy tilida «shalom eleykum», ereb tilida «essalamueleykum» dégen söz bilen ipadiliniidu. ■ **24:36** Mar. 16:14; Yuh. 20:19; 1Kor. 15:5. ■ **24:41** Yuh. 21:10. ■ **24:44** Mat. 16:21; 17:22; 20:18; Mar. 8:31; 9:31; 10:33; Luqa 9:22; 18:31; 24:6. ■ **24:46** Zeb. 16:10; 22:6. 22; Ros. 17:3. ■ **24:47** Ros. 13:38; 1Yuh. 2:12.

49 We mana, men Atamning wede qilghinini wujudunglarga ewetimen. Lékin siler yuqiridin chüshidighan küch-qudret bilen kiygüzülgüche, sheherde kütüp turunglar». □ ■

Eysaning asman'gha kütürülüshi

Mar. 16:19-20; Ros. 1:9-11

50 We u ularni Beyt-Aniya yézisighiche bashlap bardı we qollirini kütürüp ularni beriketlidi. ■

51 We shundaq boldiki, ularni beriketligende u ulardin ayrılıp asman'gha kütürüldi. ■

52 Ular uninggha sejde qilшти we zor xushal-xuramliq ichide Yérusalémgha gaytip kélip,

53 herdaim ibadetxanida turup Xudagha shükür-sana oqushup turdi. □

□ 24:49 «men Atamning wede qilghinini wujudunglarga ewetimen» — «Atamning wede qilghini» Özining Muqeddes Rohi. Xuda ularni «qudret bilen kiygüzidu». «Lékin siler yuqiridin chüshidighan küch-qudret bilen kiygüzülgüche, sheherde kütüp turunglar» — «sheher» — Yérusalém.

■ 24:49 Yuh. 14:26; 15:26; 16:7; Ros. 1:4. ■ 24:50 Ros. 1:12. ■ 24:51 Mar. 16:19 Ros. 1:9.

□ 24:53 «...we shundaq boldiki, u ularni beriketligende u ulardin ayrılıp asman'gha kütürüldi.. ular herdaim ibadetxanida turup Xudagha shükür-sana oqushup turdi» — bu 36-53-ayetlerge qarighanda, bu Mesihning muxlisirigha axirqı körünüşı idi. Biraq uning tirilishini bayan qilidighan bashqa xatiriler bilen sélishturghanda, bu birinchi yekshenbidiki körünüştin kéyin Eysa yene birnechche qétim muxlisirigha ayan boldi. Luqaning bu xatirisi Eysaning muxlislarga birinchi künidiki körünishliridin biraqla qiriqinchi künidiki körünüşhige atlap ötken bolsa kérek (45-ayette yaki 50-ayette «atlap ötidu»). Shunga Injildiki «töt bayan»da héchqandaq zit yerler yoq, dep qaraymiz. «Luqa»ning dawami «Rosullarning paaliyetliri»dur, elwette.

Yuhanna

«Yuhanna bayan qilgan xush hewer» *** Eysa Mesihning eyni salahiyiti – «Xudaning Kalamı»dur

1 Muqaddemde «Kalam» bar idi; Kalam Xuda bilen bille idi hem Kalam Xuda idi. □ ■

2 U muqaddemde Xuda bilen bille idi. ■

3 U arqliq barliq mewjudatlar yaratildi we barliq yaratilganlarning hécbiri uningsiz yaratilghan emes. □ ■

4 Uningda hayatliq bar idi we shu hayatliq insanlarga nur élip keldi. □ ■

5 We nur qarangghuluqta parlaydu we qarangghuluq bolsa nurni héch bésip chüsheligen emes. □ ■

6 Bir adem Xudadin keldi. Uning ismi Yehya idi. □ ■

7 U guwahliq bérish üçhün, yeni hemme insan özi arqliq ishendürölsün, dep nurga guwahchi bolushqa kelgenidi.

8 Yehyaning özi shu nur emes, belki peqet shu nurga guwahliq bérishke kelgenidi.

9 Heqiqiy nur, yeni pütkül insanni yurutquchi nur dunyagha kéliwatqanidi. □ ■

10 U dunyada bolghan we dunya u arqliq barliqqa keltürölgen bolsimu, lékin dunya uni tonumidi. ■

11 U öziningkilerge kelgen bolsimu, biraq uni öz xelqi qobul qilmidi. □

□ **1:1 «Muqaddemde»** – bashqa bir ipadilinishi «hemmidin burun» («alem yaratilishtin burunla») Kalam (alliqachan) bar idi». «Kalam» – «söz», shundaqla «Xudaning sözi» dégen menide bolup, Eysaning bir namidur; körsitidighan menisi intayin chongqurdur. «qoshumche söz»imizni körlüng. «**Kalam Xuda bilen bille idi...**» – Mushu yerdiki «bilen bille» dégen grék tilida yene «intayin yéqin munasiwette», «(Xudagha) qarap uni söyidighan» dégen meninimu puritidu. «**hem Kalam Xuda idi**» – bu muhim bayan kalamning Xudaliq tebitini körsitidu. ■ **1:1** Pend. 8:22; Kol. 1:17; 1Yuh. 1:1, 2. ■ **1:2** Yuh. 17:5. □ **1:3 «U arqliq barliq mewjudatlar yaratildi we barliq yaratilganlarning hécbiri uningsiz yaratilghan emes»** – bu yerde közde tutulghini Kalam özi héch yaratilghan emes, belki ezeldin Xuda bilen bille mewjut ikenlikidur. «Yaratilghan» grék tilida, mushu yerde «barliqqa keltürölgen» «wujudqa keltürölgen» dégen söz bilen ipadilinishi. Shuningdek bashqa xil ipadilinishi: –

«Hemme nerse uning wasitisi bilen boldi we bolghan nersilerdin héch biri uningsiz bolmidi». ■ **1:3** Yar. 1:3; Zeb. 33:6; Ef. 3:9; Kol. 1:16; Ibr. 1:2. □ **1:4 «shu hayatliq insanlarga nur élip keldi»** – yaki «shu hayatliq insanlarning nuri idi». ■ **1:4** Yuh. 5:26; 8:12; 9:5; 12:46; 1Yuh. 1:5; 2:8-11; 5:11. □ **1:5 «qarangghuluq bolsa nurni héch bésip chüsheligen emes»** – mushu söz ikki bisliq söz bolup, yeni «qarangghuluq bolsa nurni héch chüshen'gen emes» yaki «qarangghuluq bolsa nurni qobul qilghan emes» dégennimu bildüridu. ■ **1:5** Yuh. 3:19. □ **1:6 «Bir adem Xudadin keldi»** – grék tilida «Bir adem Xudadin ewetildi». «Uning ismi Yehya idi» – Yehya peyghembarni körsitidu. «Yehya» dégen isim grék tilida hem ibraniy tilida «Yuhanna» – «Perwerdigarning méhír-shepqiti» dégen menini bildüridu. ■ **1:6** Mal. 3:1; Mat. 3:1; Mar. 1:2, 4; Luqa 3:3; 7:27; Yuh. 1:33.

□ **1:9 «Heqiqiy nur, yeni pütkül insanni yurutquchi nur dunyagha kéliwatqanidi»** – «kéliwatqanidi» dégenni qandaq yol bilen chüshen'gili bolidu? Bizningche, bu bir jeryanni körsitidu – yeni belkim awwal Meryemning baliyatqusigha peyda bolup, tughulup andin Yehya peyghembarning özige bolghan guwahliqi bilen özining xizmitike kirish jeryani arqliq «kéliwatatti». Bashqa birxil terjimisi «Bu bolsa dunyagha kélidighan herbir insanni yurutidighan heqiqiy nurdur». ■ **1:9** Yuh. 8:12; 9:5; 12:46. ■ **1:10** Ibr. 1:2; 11:3. □ **1:11 «U öziningkilerge kelgen bolsimu, biraq uni öz xelqi qobul qilmidi»** – «öziningkiler» dégenlik alem we uningda bar bolghan nersilerning hemmisini körsitidu.

Hemmi Mesihningkidur, chünki Xuda alemning hemmisini u arqliq yaratqanidi, shundaqla uning bashqurushigha tapshurghanidi. «**öz xelqi**» – Israil xelqi, yeni Yehudiy xelqi, grék tilida «özidkiler» bilen ipadilinishi.

□ **1:9 «Heqiqiy nur, yeni pütkül insanni yurutquchi nur dunyagha kéliwatqanidi»** – «kéliwatqanidi» dégenni qandaq yol bilen chüshen'gili bolidu? Bizningche, bu bir jeryanni körsitidu – yeni belkim awwal Meryemning baliyatqusigha peyda bolup, tughulup andin Yehya peyghembarning özige bolghan guwahliqi bilen özining xizmitike kirish jeryani arqliq «kéliwatatti». Bashqa birxil terjimisi «Bu bolsa dunyagha kélidighan herbir insanni yurutidighan heqiqiy nurdur». ■ **1:9** Yuh. 8:12; 9:5; 12:46. ■ **1:10** Ibr. 1:2; 11:3. □ **1:11 «U öziningkilerge kelgen bolsimu, biraq uni öz xelqi qobul qilmidi»** – «öziningkiler» dégenlik alem we uningda bar bolghan nersilerning hemmisini körsitidu.

Hemmi Mesihningkidur, chünki Xuda alemning hemmisini u arqliq yaratqanidi, shundaqla uning bashqurushigha tapshurghanidi. «**öz xelqi**» – Israil xelqi, yeni Yehudiy xelqi, grék tilida «özidkiler» bilen ipadilinishi.

12 Shundaqtimu, u özini qobul qilganlar, yeni öz namigha étiqad qilghanlarning hemmisige Xudaning perzenti bolush hoquqini ata qildi. ■

13 Uni qobul qilghan mushular ya qandin, ya etlerdin, ya insan iradisidin emes, belki Xudadin törelgen bolidu. □

14 Kalam insan boldi hem arimizda makanlashti we biz uning shan-sheripige qariduq; u shan-sherep bolsa, Atining yénidin kelgen, méhir-shepget we heqiqetke tolghan birdinbir yégane Oghliningkidur. □ ■

15 (Yehya uninggha guwahliq bérip: — Mana, men *silerge*: «Mendin kéyin kelgüchi mendin üstündür, chünki u men dunyagha kélishtin burunla bolghanidi» déginim del mushu kishidur! — dep jar qildi) □ ■

16 Chünki hemmimiz uningdiki tolup tashqanlardin iltipat üstige iltipat alduq. □ ■

17 Chünki Tewrat qanuni Musa *peyghember* arqiliq yetküzülgenidi; lékin méhir-shepget we heqiqet Eysa Mesih arqiliq yetküzüldi. □ ■

18 Xudani héchkim körüp baqqan emes; biraq Atining quchiqida turghuchi, yeni birdinbir Oghul Uni ayan qildi. □ ■

■ **1:12** Yesh. 56:5; Rim. 8:15; Gal. 3:26; 2Pét. 1:4; 1Yuh. 3:1. □ **1:13** «Uni qobul qilghan mushular ya qandin, ya etlerdin, ya insan iradisidin emes, belki Xudadin törelgen bolidu» —

(1) «qandin ... törelgen emes» (grék tilida «qanlardin emes») — démek, melum bir milletdin bolghanliqidin emes. Mesilen, bezi ademler: «Men Xuda alahide tallighan xelq bolghan Yehudiylardin (yaki «kahin ailisi» qatarliqlardin) bolghachqa Xudaning perzentimen» dep xata oylaydu («Ros.» 17:26ni körüng). (2) «etlerdin ... törelgen emes» — bizningche bu ibare insanning öz tirishish-tirmishishlirini körsitidu. Mesilen kóp ademler: «Men Xudaning Musa peyghemberge chüshürgen qanunigha emel qilishqa tiriship, Xudaning perzenti bolimen» dep xata oylaydu. «rimliqlargha»diki «kirish söz»imizdiki «etler» toghruluq izahatimizni körüng. (3) «insanning (grék tilida «erkek insan»ning) xahishidin ... törelgen emes» — démek, herqandaq bir insan (meyli peyghember, meyli kahin meyli jamaettiki birer erbab bolushidin qet'iynezer), bashqa bir insanni Xudaning perzenti qilalmaydu. Uningdin bashqa, héchkim «öz iradisidilen» özini Xudaning perzenti qilalmaydu. (4) «Xudadin törilish», yeni «qayta tughulush» toghruluq 3:1-22-ayetni körüng. □ **1:14** «Kalam insan boldi» — «insan» mushu yerde «et igisi» yaki «ten» bilen ipadilinidu. «Kalam insan boldi hem arimizda makanlashti» — grék tilida «Kalam ten (et) boldi we arimizda chédir tiktii». «Chédir» dégen söz mushu yerde shühhisizki, Eysaning insanlarning arisida hazir bolushi Musa peyghemberning dewride Xuda Özining «muqaddes chédir»ida turup, Öz xelqi arisida hazir bolghinigha oxshash ikenlikini körsitidu. «biz uning shan-sheripige qariduq; u shan-sherep bolsa, Atining yénidin kelgen, méhir-shepget we heqiqetke tolghan birdinbir yégane oghliningkidur» — «Ata» mushu yerde Xuda'Atini körsitidu, elwette. ■ **1:14** Yesh. 7:14; Mat. 1:16; 17:2; Luqa 1:31; 2:7; Kol. 1:19; 2:9; 2Pét. 1:17. □ **1:15** «Mendin kéyin kelgüchi mendin üstündür, chünki u men dunyagha kélishtin burunla bolghanidi» — démesekmü, Yehya peyghember Eysa Mesihdin alte ay burun tughulghan («Luqa» 1:26-45ni körüng); lékin Mesih «uning bolghinidin ilgiri bolghan». ■ **1:15** Mat. 3:11; Mar. 1:7; Luqa 3:16; Yuh. 1:26,30. □ **1:16** «hemmimiz uningdiki tolup tashqanlardin iltipat üstige iltipat alduq» — menisi belkim «uningdiki tolup tashqan méhir-shepget we heqiqetdin iltipat üstige iltipat alduq» dégenliktur. 17-ayetni körüng. «Iltipat üstige iltipat» dégen ibare Musaning «Mis.» 33:3de éytqan sözidin élin'ghan. ■ **1:16** Kol. 2:10. □ **1:17** «méhir-shepget we heqiqet Eysa Mesih arqiliq yetküzüldi» — «Mesih» bolsa peyghemberlarning aldin éytishiche, Xuda teripidin ewetilgen, haman bir küni kélip mengü hökümranlıq qilidighan Padishahni we Qutquzghuchi-Nijatkarni körsitidu. «Tebirler»ni körünglar. ■ **1:17** Mis. 20:1. □ **1:18**

«Atining quchiqida turghuchi, yeni birdinbir Oghul Uni ayan qildi» — bezi kona köchürimlerde «Atining quchiqida turghuchi, yeni Öz birdinbir Xuda bolghuchi Uni ayan qildi» déyilidu. Bu ikki wariyantning emeliyette chong perqi yoq (1:1-4ni körüng. «Xudaning Oghli»da némila bolmisen xudaliq tebiiti bardur. ■ **1:18** Mis. 33:20; Qan. 4:12; Mat. 11:27; Yuh. 6:46; 1Tim. 6:16; 1Yuh. 4:12.

Yehya peyghemberning guwahliqi
Mat. 3:1-12; Mar. 1:2-8; Luqa 3:15-17

¹⁹ Yérusalémdiki Yehudiylar Yehyadin «Sen kimsen?» dep sürüshte qilishqa kahinlar bilen Lawiylarni uning yénigha ewetkende, uning ulargha jawaben bergen guwahliqi mundaq idi: □ ■

²⁰ U étirap qilip, héch ikkilenmey: — «Men Mesih emesmen» — dep éniq étirap qildi. □ ■

²¹ Ular uningdin:

— Undaqa özüng kim bolisen? Ilyas *peyghember*musen? — dep soridi.

— Yaq, men u emesmen, — dédi u.

— Emise, sen héliqi *peyghember*musen? — dep soridi ular.

U yene: — Yaq! — dédi. □

²² Shunga ular uningdin:

— Undaqa, sen zadi kim bolisen? Bizni ewetkenlerge jawab bérishimiz üçün, *bizge éytqin*, özüng toghruluq néme deysen? — dep soridi.

²³ Yehya mundaq jawab berdi:

— Yeshaya *peyghember* burun éytqandek, chölde «Rebning yolini tüz qilinglar» dep towlaydighan awazdurmen! □ ■

²⁴⁻²⁵ Emdi *Yérusalémdin* ewetilgenler Perisiylerdin idi. Ular yene Yehyadin:

— Sen ya Mesih, ya Ilyas yaki héliqi *peyghember* bolmisang, néme dep kishilerni sugha chömüldürisen? — dep soridi. □ ■

²⁶ Yehya ulargha mundaq dep jawab berdi:

— Men kishilerni sughila chömüldürimen, lékin aranglarda turghuchi siler tonumighan birsi bar; ■

□ **1:19 «Yérusalémdiki Yehudiylar»** — belkim Yehudiylarning aqsqaqalliri we mötiwerliri körsitidu. «**Sen kimsen?**» — bu soalning «Sen özüng toghruluq néme deysen? Peyghembermusen yaki Xuda ewetidighan Mesih-qutquzghuchimusen» dégendek ichki menisi bar idi. Lékin ular uning bergen jawabigha ishinishke teyyar emes idi. Mesilen, «Mat.» 21:25-27ni körüng. «**kahinlar bilen Lawiylar**» — «kahinlar» ibadetxanida qurbanliq xizmitini qilghuchilar idi; «Lawiylar» («Lawiy» qebilisidin bolghanlar) kahinlarga Yardemchi rolda idi. «Tebirler»ni körüng. ■ **1:19** Yuh. 5:33. □ **1:20**

«**U étirap qilip, héch ikkilenmey.. dep éniq étirap qildi**» — «héch ikkilenmey» grék tilida «inkar qilmay» dégen söz bilen ipadiliniidu. ■ **1:20** Yuh. 3:28; Ros. 13:25. □ **1:21 «sen héliqi**

peyghembermusen?» — bu soal Musa *peyghember* aldin'ala éytqan, özining ornini basidighan, shundaqla özidin yuqiri turghan *peyghember*ni körsitidu («Qan.» 18:15-22). Emeliyette bolsa, Musaning «shu *peyghember*» toghruluq béshariti Mesihning özide emelge ashuruldi. □ **1:23 «Yeshaya *peyghember***

burun éytqandek, chölde «Rebning yolini tüz qilinglar» dep towlaydighan awazdurmen!» — Yeshaya öz kitabidiki 40:3-ayette bayan qilghan «Perwerdigarning yoli» yaki «Rebning yoli» bolsa, Qutquzghuchi-Mesihning yolini körsitidu. Démek, Yehyaning xizmiti Reb Eysa üçün towa qilidighan xelqni teyyarlashtin ibaret idi. U hetta kemterlik bilen özi toghruluq «Men *peyghember*» démeydu, «Men nahayiti bir awazmen, xalas» deydu. ■ **1:23** Yesh. 40:3; Mat. 3:3; Mar. 1:3; Luqa 3:4.

□ **1:24-25 «Yérusalémdin ewetilgenler Perisiylerdin idi»** — «Perisiylar» Yehudiy dinigha tewe bolghan, Tewrat tüzümlirige qattiq riaye qilishqa tirishidighan mezheptiki kishiler. «**néme dep kishilerni sugha chömüldürisen?**» — Yehudiy xelqining arisidiki «Rabbilar» (ustazlar) xéli burun mundaq bir adet bëkitkenki, eger bashqa milleter («yat eller»)din bolghanlar «Tewrat-Zébur étiqadi»ni qobul qilay dése, awwal xetne qilinishi, andin birxil «sugha chömüldürüş» qobul qilishi kérek idi. Lékin hazir «sugha chömüldürüş» qobul qilishi kérek bolghanlar butperes «yat eller» emes, belki özliri qobul qilishi kérek! Yehya *peyghember* yürgüzgen «sugha chömüldürüş» kishilerning öz gunahligha bolghan iqrar-towisini, shundaqla Qutquzghuchi-Mesihning kélishege bolghan étiqadini ipadilesh yoli idi (mesilen, «Mat.» 3:2-12ni körüng). ■ **1:24-25** Qan. 18:18. ■ **1:26** Mat. 3:11; Mar. 1:7; Luqa 3:16; Ros. 1:5; 11:16; 19:4.

27 u mendin kéyin kelgüchi bolup, men hetta uning keshining boghquchini yéshishkimu layiq emesmen!

28 Bu ishlar Iordan deryasining sherqiy qétidiki Beyt-Aniya yézisida, yeni Yehya peyghember kishilerni *sugha* chömüldürwatqan yerde yüz bergenidi.

Xudaning qozisi

29 Etisi, Yehya Eysaning öziqe qarap kéliwatqanliqini körüp mundaq dédi:

— Mana, pütkül dunyaning gunahlrini élip tashlaydighan Xudaning qozisi!

□ ■
30 Mana, men *silerge*: «Mendin kéyin kelgüchi birsi bar, u mendin üstündür, chünki u men dunyada bolushtin burunla bolghanidi» déginim del mushu kishidur! □

31 Men burun uni bilmisemmu, lékin uni Israilgha ayan bolsun dep, kishilerni sugha chömüldürgili keldim.

32 Yehya yene guwahliq bérip mundaq dédi:

— Men Rohning paxtek halitide asmandin chüshüp, uning üstige qon'ghanliqini kördüm. □ ■

33 Men eslide uni bilmigenidim; lékin méni kishilerni sugha chömüldürüşke Ewetküchi manga: «Sen Rohning chüshüp, kimning üstige qon'ghanliqini körseng, u kishilerni Muqeddes Rohqa chömüldürgüchi bolidu!» dégenidi. □

34 Men derweqe shu ishni kördüm, shunga uning heqiqeten Xudaning Oghli ikenlikige guwahliq berdim! □

Eysaning deslepki muxlisliri

35 Etisi, Yehya ikki muxlisi bilen yene shu yerde turatti.

36 U *u yerdin* méngip kéliwatqan Eysani körüp:

— Qaranglar! Xudaning qozisi! — dédi. ■

37 Uning bu sözini anglighan ikki muxlis Eysaning keynidin méngishti.

38 Eysa keynige burulup, ularning egship kéliwatqinini körüp ulardin:

— Néme izdeysiler? — dep soridi.

Ular:

□ 1:29 «pütkül dunyaning gunahlrini élip tashlaydighan...» — grék tilida «pütkül dunyaning gunahini élip tashlaydighan ...». «pütkül dunyaning gunahlrini élip tashlaydighan Xudaning qozisi!» — Tewrattiki qurbanliqlar Mesih bilen axirlishidu, chünki u eng axirqi «qurbanliq qoza»dur. Bu toghruluq «Yar.» 22:7-8, «Mis.» 12:1-3, «Yesh.» 53:7 we Tewrattiki bashqa yerlerde bésharet bérilgen. ■ 1:29 Yesh. 53:5, 7; Yuh. 1:36. □ 1:30 «Mendin kéyin kelgüchi birsi bar, u mendin üstündür, chünki u men dunyada bolushtin burunla bolghanidi» — démisekmu, Yehya peyghember Eysa Mesihdin alte ay burun tughulghan («Luqa» 1:26-45ni körüng); lékin Mesih «uning bolghinidin ilgiri bolghan».

□ 1:32 «Men Rohning paxtek halitide asmandin chüshüp, uning üstige qon'ghanliqini kördüm» — «Roh» — Xudaning Muqeddes Rohi. ■ 1:32 Mat. 3:16; Mar. 1:10; Luqa 3:22. □ 1:33 méni kishilerni sugha chömüldürüşke Ewetküchi — «Yehyani sugha chömüldürüşke Ewetküchi» — Xudatur. «Sen Rohning chüshüp, kimning üstige qon'ghanliqini körseng,...» — «Roh» — Xudaning Muqeddes Rohi. «Sen Rohning chüshüp, kimning üstige qon'ghanliqini körseng, u kishilerni Muqeddes Rohqa chömüldürgüchi bolidu!» — Yehyaning mushu guwahliqi Mesihni körsidur; chünki Mesih Muqeddes Rohini töküshi bilen nijat élip kélidighan «yéngi ehde»ni tüzgüchidur («Yer.» 31:31-34, «Ez.» 36:25-27, «Yesh.» 32:15-20 we bashqilar). □ 1:34 «Xudaning Oghli» — bu nam hergizmu Xuda bilen Eysa otturisidiki jismani yehettiki ata-baliliq munasiwetni emes, belki rohiy yehettiki munasiwetni bildüridu. «Tebirler»nimu körüng. «Xudaning Oghli» bezi kona köchürülmilerde «Xudaning tallighini» déyilidu. ■ 1:36 Yesh. 53:7; Yuh. 1:29; Ros. 8:32

– Rabbi (bu *ibraniiyche* söz bolup, «ustaz» dégen menide), qeyerde turisen? – dédi.

³⁹ – Bérip körünglar, – dédi u. Shuning bilen, ular bérip uning qeyerde turidighanligini kórdi we u küni uning bilen bille turdi (bu waqit shu küning oninchi saiti idi). □

⁴⁰ Yehya *peyghemberning* yuqiriqi sözini anglap, Eysaning keynidin mangghan ikkiyenning biri Simon Pétrusning inisi Andriyas idi.

⁴¹ Andriyas awwal öz akisi Simonni tépip, uninggha:

– Biz «Mesih»ni taptuq! – dédi («Mesih» ibraniiyche söz bolup, grék tilida «Xristos» dep terjime qilinidu) □

⁴² we akisini Eysaning aldigha élip bardı. Eysa uninggha qarap:

Sen Yunusning oghli Simon; buningdin kéyin «Kifas» dep atilisen, – dédi (menisi «tash»tur). □ ■

Filip we Nataniyelning chaqirtilishi

⁴³ Etisi, Eysa Galiliye ölkisige yol almaqchi idi. U Filipni tépip, uninggha:

– Manga egiship mang! – dédi

⁴⁴ (Filip Beyt-Saidaliq bolup, Andriyas bilen Pétrusning yurtdishi idi). ■

⁴⁵ Filip Nataniyelni tépip, uninggha:

– Musa peyghember Tewratta we bashqa peyghemberlermu *yazmilirida* bésharet qilip yazghan zatni taptuq. U bolsa Yüsüpning oghli Nasaretlik Eysa iken! – dédi. □ ■

⁴⁶ Biraq Nataniyel:

– Nasaret dégen jaydin yaxshi birnéme chiqamdu?! – dédi.

Kélip körüp baq! – dédi Filip.

⁴⁷ Eysa Nataniyelning özining aldigha kéliwatqanligini körüp, u toghruluq:

– Mana, ichide qilche hiyle-mikrisi yoq heqiqiy bir Israilliq! – dédi.

⁴⁸ Nataniyel: – Méni qeyérimdin bilding? – dep soridi.

Eysa uninggha jawab bérip: – Filip séni chaqirishtin awwal, séning enjür derixining tüwide olturghanliqingni körgenidim, – dédi.

⁴⁹ Nataniyel jawaben: – Ustaz, sen Xudaning Oghli, Israillning Padishahisen! – dédi. □

⁵⁰ Eysa uninggha jawaben:

– Séni enjür derixining tüwide körgenlikimni éytqanliqim üçün ishiniwatam-sen? Buningdinmu chong ishlarni kórisen! – dédi

⁵¹ we yene:

□ **1:39 «oninchi saet»** — Yuhanna bayanida «Rim waqti»ni ishlitidu (buninggha ispat bar). Shunga bu waqit etigen saet on bolsa kérek. □ **1:41 «Mesih» ibraniiyche söz bolup, grék tilida «xristos» dep terjime qilinidu** — «Xristos» derweqe grék tilida «mesih qilin'ghan», «may sürülgen» dégen menide. Kéyin, dunyawı etiqaqchi jamaetning bezliri Eysani «Eysa Mesih», bashqa beziliri (grék tilidiki teppuzgha egiship) «Yesus Xristos» deydu. Yehudiy etiqaqichlar: «Yeshua Méshiyah» deydu. □ **1:42**

«Sen Yunusning oghli Simon» — «Yunus» grék tilida «Yonah». Bezi kona köchürmilerde «Yuhanna» sheklide körülıdu. «kéyin «Kifas» dep atilisen» — «Kifas» ibraniiyche söz bolup, grék tilida «Pétrus» dep terjime qilinidu; lékin «Kifas» ibraniiy tilida her türlüq tashni bildürıdu, «Pétrus» grék tilida herxil kichik tashni bildürıdu. ■ **1:42 Mat. 16:18.** ■ **1:44 Yuh. 12:21.** □ **1:45 «Filip Nataniyelni tépip,...»** — «Nataniyel» Injildiki bashqa bayanlarda «Bartolomay» (Tolmayning oghli) dep élinidu. ■ **1:45 Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Qan. 18:18; 2Sam. 7:12; Yesh. 4:2; 7:14; 9:5; 40:10, 11; 53:1-12; Yer. 23:5; 33:14; Ez. 34:23; Dan. 9:24; Zek. 6:12; 9:9.** □ **1:49 «Ustaz»** — grék tilida «rabbi».

— Berheq, berheq silerge éytip qoyayki, siler asmanlar échilip, Xudaning perishtilirining Insan'oghlining üstidin chiqip-chüshüp yüridighanliqini körisiler! — dédi. □ ■

2

Kana yézisidiki toy ziyapiti

¹ Üchinchi küni, Galiliyediki Kana yézisida bir toy boldi. Eysaning anisi *Meryem* u yerde idi

² hem Eysa we uning muxlisirimu toygha teklipl qilın'ghanidi.

³ Toyda sharab tügep qalghanda, Eysaning anisi uninggha:

— Ularning sharabliri tügep qaptu, — dédi. □

⁴ Eysa uninggha: — Xanim, méning sen bilen néme karim? Méning waqti-saitim téxi kelmidi, — dédi. □

⁵ Anisi chakarlargha:

— U silerge néme qil dése, shuni qilinglar, — dédi.

⁶ Emdi shu yerde Yehudiylarning taharet aditi boyiche ishli tilidighan, her-birige ikki-üch tungdin su sighidighan alte tash küp qoyulghanidi. □

⁷ Eysa chakarlargha:

— Küplerge su toldurunglar, — dédi.

Ular küplerni aghzighiche toldurushti.

⁸ Andin u ulargha yene:

— Emdi buningdin usup toy bashqurghuchigha béringlar, — dédi.

Ular uni apirip berdi.

□ **1:51 «Insan'oghli»** — Muqeddes yazmilarda (Tewratta) «Insan'oghli» dégen ibare aldın éytilghan, dunyani qutquzuzqa kélidighan «Mesih»ni körsetkenidi (mesilen, «Dan.» 7:13-14). Tewrat-Zebur boyiche, bu Ewetilgüchining Xudaning küch-qudriti we shan-sheripi bilen ershtin chüshüp, pütkül insanlarni menggü bashquridighanliq aldın éytilghan. Uningdin muhimi, bizningche, Eysa Mesihning bu namni özi heqqide köp ishli tishi özining toluq insan ikenlikini, insaniyet bilen bir ikenlikini tekitedish üçün idi. Chünki ersh teripidin éyqtqanda ajayib ish shuki, gerche u ezeldin «Xudaning Oghli» bolghan bolsimu, u hazir yene «insanning oghli»mu idi. «Tebirler»ni körüng. **«siler asmanlar échilip, Xudaning perishtilirining Insan'oghlining üstidin chiqip-chüshüp yüridighanliqini körisiler!»** — mushu yerde bizningche Mesih «Yar.» 28:12ni közde tutidu. Hezriti Yaqup alametlik bir chüshni körgen. Chüshte u yer üstide turup asman'gha yétidighan bir pelempeyni körgen, perishtiler uning üstidin «chiqip-chüshüp turatti». Démeq, Eysa Mesih özi del shu «asman'gha yétidighan pelempey»dur. ■ **1:51** Yar. 28:12.

□ **2:3 «Ularning sharabliri tügep qaptu»** — mushundaq ish toy igisini chongqur xijaletke qoyupla qalmay, gahi ehwallarda qiz tereptikiler yigit tereptikilerning üstidin dewa qilishi mumkin idi. □ **2:4 «Xanim, méning sen bilen néme karim?»** — Mesihning bu sözi bizni heyran qaldurushi mumkin. Némishqa Eysa öz anisigha shundaq gep qilidu? Meryem öz oghlining Mesih ikenlikini biletti. Lékin u belkim: «Bu méning oghlum, men uning anisi, choqum méning telipimni orunlishi kérek» dep oylishi mumkin idi. Lékin Xudaning padishahliqi ichide bizning Xudaning melum adimi bilen bolghan birer «jismaniy munasiwet»ning héchqandaq inawiti yoqtur; peqet Xudaning Mesihde bolghan méhri-shepqitige iman-ishenche baghli saq, andin uningdin birer nerse telep qilishqa bolidu.

Meryemning xapa bolmasliq we 5-ayettiki imanliq sözlerni éytishi uning bu melum nuqtini obdian chüshinip yetkenlikini ispatlaydu. **«Méning waqti-saitim téxi kelmidi»** — «méning waqti-saitim» dégen ibare adette Mesihning ölümi, tirilishi we asman'gha kötürülüşini körsitidu. Közde tutulghini Eysaning bu ishlar arqiliq «ulughlandurulushi»dur — 12:23, 27, 28, 31ni körüng. Shunga mushu yerde belkim «men ashkare qilinidighan waqit téxi kelmidi» dégenek menide bolushi mumkin. «Yh.» 4:21, 23, 5:25, 28, 29, 7:30, 8:20, 12:23, 27, 28, 31, 13:31, 16:26, 17:1ni körüng. □ **2:6 «ikki-üch tung»** — grék tilida «ikki-üch «métrét»». Herbir küpke 80-100 litr su sighidu, jemiý 480-720 litr su bar idi.

⁹ Toy bashqurghuchi sharabqa aylاندurulghan sudin tétip körgende (u uning qeyerdin keltürülgenlikini bilmidi, emma buni su toshughan chakarlar biletti) toy bashqurghuchi toyi boluwatqan yigitni chaqirip,

¹⁰ uninggha:

— Herbir *toy qilghuchi* yaxshi sharabni toyning béshida quyidu, andin méhmanlar qan'ghuche ichkendin kéyin, nachirini quyidu. Ejeba, sen yaxshi sharabni mushu chaghqiche saqlapsen! — dédi.

¹¹ Bu bolsa, Eysa körsetken möjizilik alametlarning deslepki bolup, Galiliyening Kana yézisida körsitilgenidi. Buning bilen u özining shan-sheripini ayan qildi, we uning muxlisli uninggha étiqad qildi. □

¹² Bu ishtin kéyin u, anisi, iniliri we muxlisli bilen Kepernahum shehirige chüshüp, u yerde birneche kün turdi.

Soda-sétiq qilghuchilarning ibadetxanidin qoghlinishi

Mat. 21:12-13; Mar. 11:15-17; Luqa 19:45-46

¹³ Yehudiylarning «ötüp kétésh héyti»gha yéqin qalghanda, Eysa Yérusalémgha bardı. □

¹⁴ U ibadetxana *hoylilirida* kala, qoy we kepter-paxtek satquchilarni hem u yerde olturghan pul tégishküchilerni kördi. □ ■

¹⁵ U tanidin qamcha yasap, ularning hemmisini qoy-kaliliri bilen qoshup ibadetxanidin heydep chiqardi. Pul tégishküchilerning pullirini chéchip, shirelirini örüwetti

¹⁶ we paxtek-kepter satquchilargha:

— Bu nersilerni bu yerdin élip kétésh! Atamning öyini soda-sétiq öyi qilishi walma! — dédi. □

¹⁷ Buni körgen muxlisli *Zeburda* mundaq pütülgini ésiqe élishti:

«Séning *muqeddes* öyüngge bolghan otluq muhebbitim özümni chulghiwaldi!». □ ■

¹⁸ Shuning bilen Yehudiylar u ishlargha inkas bildürüp uningdin:

□ **2:11** «Bu bolsa, Eysa körsetken möjizilik alametlarning deslepki bolup,...» — «Yuhanna»da alahide xatirilen'gen «møjizilik alamet» yaki «møjizilik belge»ler jemiy yette bolup, herbiri Eysa Mesihning heqiqiy salahiyitidin bir teripini körsitidighan möjizidur. «Buning bilen u özining shan-sheripini ayan qildi, we uning muxlisli uninggha étiqad qildi» — «uning muxlisli uninggha étiqad qildi» déyilgini bilen, kéyinki nurgun ishlar muxlislarning bu étiqadining muqim emes, belki intayin nazuk ikenlikini ispatlaydu, elwette. □ **2:13** «ötüp kétésh héyti» — («pasxa» héyti) — bu Yehudiylarning Musa peyghemberning yéteklishi arqiliq özlirining Misirdiki qulluq hayatidin qutulghan küni xatiriles héyti bolup, eyni waqitta Yehudiylarning hemmisi Yérusalémgha bérip, ibadetxanida qurbanliqlirini soyup, héytni shu yerde ötküzüshi kérek idi. «Mis.» 12-babni körüng. □ **2:14** «ibadetxana» — peqet Yérusalémdeki muqeddes ibadetxanini körsitidu. Bu ibadetxanini Sulayman padishah birinchi bolup miladiyedin ilgiriki 950-yili qurghanidi; andin Yehudiylar Pars impériyesi teripidin sürgün bolushidin qaytip kelgende, yeni miladiyedin ilgiriki 520-yili qayta qurghanidi. Bu ibadetxanini Hérod padishah burunqindinmu heywetlik qilip qurup chiqqanidi. Xudaning emri boyiche, peqet Yérusalémdeki bu ibadetxanidila qurbanliq qilishqa bolatti. «kala, qoy we kepter-paxtek» — bularni qurbanliqlar üçün satatti. □ **2:14** Mat. 21:12; Mar. 11:15; Luqa 19:45. □ **2:16** «Atamning öyini soda-sétiq öyi qilishiwalma!» — «Zek.» 14:20-21ni körüng. □ **2:17** «séning muqeddes öyüngge bolghan otluq muhebbitim özümni chulghiwaldi!» — «Zeb.» 69:9ni körüng. ■ **2:17** Zeb. 69:9

– Bunday ishlarni qilganikensen, qéni, bizge néme möjizilik alametni körsitip bérisen?! – dep soridi.■

¹⁹ Eysa ulargha jawab bérip:

– Ushbu ibadetxanini chuwuwetsenglar, men üç kün ichide uni yéngiwashtin qurup chiqimen, – dédi.□ ■

²⁰ Shuning bilen bu Yehudiylar yene uninggha:

– Bu ibadetxanini yasawatqili hazirghiche qiriq alte yil bolghan tursa, sen uni qandaqsige üç kündila qurup chiqalaysen?! – dédi.

²¹ Halbuki, uning «ibadetxana» dégini uning öz ténini körsetkenidi.

²² Shunga, u ölümdin tirilgendin kéyin, muxlisiri uning bu déginini ésige aldi we shundaqla muqeddes yazmildiki bu heqtiki bésharetke hemde Eysaning éytqan sózige ishendi.■

²³ Ötüp kétish héytida, nurghun kishiler uning Yérusalémda körsetken möjizilik alametlerni körgen bolup, uning namigha étiqad qilishti.

²⁴ Lékin Eysa pütkül insanlarning *qelbining* qandaq ikenlikini bilgechke, özini ulargha tapshurmaytti. □

²⁵ Insan toghruluq héchkimning uninggha guwahliq bérishining hajiti yoq idi; chünki u insanlarning qelbide néme bar ikenlikini özi biletti.■

3

Qaytidin törilish

¹ Yehudiylar *kéngeshmisining* Perisiylerdin bolghan Nikodim isimlik bir yol-bashchisi bar idi.

² Bu adem bir kéchisi Eysaning aldigha kélip:

– Ustaz, séning Xudadin kelgen telim bergüchi ikenlikingni bilimiz. Chünki Xuda uning bilen bille bolmisa, héchkimning sen körsetken bu möjizilik alametlerni körsitishi qet’iy mumkin emes, – dédi.□ ■

³ Eysa uninggha jawaben:

– Berheq, berheq, men sanga shuni éytip qoyayki, héchkim yuqiridin tughulmighiche, Xudaning padishahliqini körelmes! – dédi.□

⁴ Nikodim:

– Adem qérighinida qandaqmu qaytidin tughulsun? Anisining qorsiqigha qayta kirip tughulushi mumkinmu?! – dep soridi.

⁵ Eysa mundaq jawab berdi:

■ **2:18** Mat. 12:38; 16:1; Mar. 8:11; Luqa 11:29; Yuh. 6:30. □ **2:19** «Ushbu **ibadetxanini chuwuwetsenglar, men üç kün ichide uni yéngiwashtin qurup chiqimen**» – Eysa éytqan bu alamet u kéyin éytqan «Yunus peyghemberde körülgen alamet-karamet»ke oxshash bolup, özining ölümü we tirilishini körsitidu (mesilen, «Mat.» 12:39ni körüng). ■ **2:19** Mat. 26:61; 27:40; Mar. 14:58; 15:29.

■ **2:22** Luqa 24:8. □ **2:24** «Lékin Eysa pütkül insanlarning *qelbining* qandaq ikenlikini bilgechke, özini ulargha tapshurmaytti» – bu bayandin «xush xewer»diki axirqi meqsetni körgili bolidu. Eysa Mesih insanlarga bext-beriket emes, belki özini ata qilishni yaki «tapshurush»ni xalaydu. Lékin insan özi tüptin özgertilmise, téxi kona gunahiy tebiette bolsa, «özini tapshurush» qet’iy mumkin bolmaytti. Herbir insan rohta «qayta tughulushi» kérek – bu 3-babning chong témisidir. ■ **2:25** 1Sam. 16:7; 1Tar. 28:9; Zeb. 7:9; 103:14; Yer. 11:20; 17:10; 20:12; Yuh. 6:64. □ **3:2** «Ustaz» – Ibraniy tilida «Rabbi», «ustaz» dégen menide. ■ **3:2** Yuh. 7:50; 9:16, 33; 19:39; Ros. 10:38. □ **3:3** «héchkim yuqiridin tughulmighiche, Xudaning padishahliqini körelmes!» – «yuqiridin» dégen söz grék tilida yene «qaytidin» dégenimu bildüridu we shübbisizki, mushu yerde **bu ikki menini öz ichige alidu**.

– Berheq, berheq, men sanga shuni éytip qoyayki, hem sudin, hem Rohtin tughulmighiche, héchkim Xudaning padishahliqigha kirelmes!■

⁶ Ettin tughulghan bolsa ettur; rohtin tughulghan bolsa rohtur.■

⁷ Sanga: «Yuqiridin tughulushunglar kérek» déginimge heyran qalma.

⁸ Shamal xalighan terepke soqidu, sen uning awazini anglaysen, lékin qeyerdin kélip, qeyerge baridighinini bilmeysen. Rohtin tughulghan herbirimu shundaqtur.□

⁹ Nikodim yene jawaben Eysagha:

– Bu ishlar qandaqmu mumkin bolar? – dédi.

¹⁰ Eysa uninggha jawaben mundaq dédi:

– «Sen Israilning ólimasi turup, bunimu bilmemsen? □

¹¹ Berheq, berheq, men sanga shuni éytip qoyayki, biz bilginimizni éytimiz we körginimizge guwahliq bérimiz, lékin siler bizning guwahliqimizni qobul qilmaysiler. □ ■

¹² Silerge zémindiki ishlarni éytsam ishenmigen yerde, ershtiki ishlarni éytsam qandaqmu ishinisiler?

¹³ Ózi ershte bolup, ershtin chüshküchidin, yeni Insan'oghlidin bashqa héchkim ershke chiqmidi. □ ■

¹⁴ Musa chöde *tuch* yilanni kötürgendek, Insan'oghlimu oxshashla shundaq égiz kötürülüşü kérek. □ ■

¹⁵ Shundaq bolghanda, uninggha étiqad qilghanlarning hemmisi halak bolmay, menggülik hayatqa érisheleydu». □ ■

¹⁶ Chünki Xuda dunyadiki insanlarni shu qeder söyiduki, Özining birdinbir yégane Oghlini pida bolushqa berdi. Meqsiti, uninggha étiqad qilghan herbirining halak bolmay, menggülik hayatqa érishishi üçündür. □ ■

■ **3:5** Tit. 3:5. ■ **3:6** Rim. 8:5. □ **3:8** «Shamal xalighan terepke soqidu, sen uning awazini anglaysen, lékin qeyerdin kélip, qeyerge baridighinini bilmeysen. Rohtin tughulghan herbirimu shundaqtur» – grék tilida «shamal» we «roh» birla söz bilen ipadilindi. Eysaning bu aytteki küchlük sözlerini «qoshumche söz»imizde bir-birlep sherhleyimiz. □ **3:10** «Sen Israilning ólimasi» – bu söz belkim Nikodimning Israil ichide sewiyisi eng yuqiri Tewrat ustazi ikenlikini körsitishi mumkin. □ **3:11** «biz bilginimizni éytimiz we körginimizge guwahliq bérimiz, lékin siler bizning guwahliqimizni qobul qilmaysiler» – némişqa Eysa Nikodimgha shunche éghir tenbih béridu? Uning bu bayanidin ikki muhim soal chiqidu: «biz» kim?, «siler» kim? Bular toghrisida «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **3:11** Yuh. 3:32; 7:16; 8:28; 12:49; 14:24. □ **3:13** «Ózi ershte bolup, ershtin chüshküchidin, yeni Insan'oghlidin bashqa héchkim ershke chiqmidi» – bezi kona köchürmilerde «ózi ershte bolup» dégen söz tépilmaydu. ■ **3:13** Yuh. 6:62; Ef. 4:9. □ **3:14** «Musa chöde *tuch* yilanni kötürgendek, Insan'oghlimu oxshashla shundaq égiz kötürülüşü kérek» – oqurmenler tilgha élin'ghan bu weqening tepsilatlarini «Chöl.» 21:4-9de tapalaydu. Israilnar gunah sadir qilghanda, Xuda ulargha terbiye bérish üçün arisigha yilanlarni ewetken. Yilanlar nurghun ademlerni chaqqan, Musa Xudaning yolyoruqi bilen tuchtin bir yilan yasap, uni hasigha békitip, hasini égiz kötürüp Israilning bargahini aylinip mangghan. Yilanlarning zehiridin óley dep qalghanlar eger iman bilen shu *tuch* yilan'gha qarisa saqayghan. Bu weqe Eysaning kréste kötürülügige bésharet bolidu. Gunahidin óley dégenler Eysagha iman bilen qarisa (Eysa biz üqün gunahning ózi qilin'ghan, 2Kor.5:21) gunahnin saqaytilidu – démek, menggülik hayatqa erishidu. ■ **3:14** Chöl. 21:9; 2Pad. 18:4; Yuh. 8:28; 12:32. □ **3:15** «shundaq bolghanda, uninggha étiqad qilghanlarning hemmisi halak bolmay, menggülik hayatqa érisheleydu» – Bu kimning sözi? Meshinning sözlri belkim 15-ayette toxtaydu. 16-21-ayetlerni rosul Yuhanna Muqeddes Rohning türkte-yolyoruqi bilen yazghan, dep ishinimiz. ■ **3:15** Yuh. 3:15. □ **3:16** «shu qeder söyiduki,...» – grék tilida yene «shu yul bilen söyiduki,...» dégen meninimu bildüridu. ■ **3:16** Yuh. 3:36; Luqa 19:10; Rim. 5:8; 8:31; 1Yuh. 4:9; 5:10.

17 Xuda Oghlini dunyadiki insanlarni gunahqa békitish üchün emes, belki ularning u arqiliq qutquzulushi üchün dunyagha ewetti. ■

18 Kimki uninggha étiqad qilghuchi bolsa, gunahqa békitilmeydu; lékin étiqad qilmighuchi bolsa alliqachan gunahqa békitilgendur; chünki u Xudaning yekke-yégane Oghlining namigha étiqad qilmighan. ■

19 We gunahqa békitish sewebi mana shuki, nur dunyagha kelgen bolsimu, insanlar nurni emes, belki qarangghuluqni yaxshi kördi; chünki ularning emelliri rezil idi. ■

20 Chünki rezillik qilghuchi herbiri nurni yaman körüp we özining qilghan-etkenlirining ashkara qilinmasliqi üchün nurgha kelmeydu;

21 lékin heqiqetni yürgüzgüchi bolsa, emellirini Xudagha tayinip qilghanliqi ayan bolsun dep, nurgha kélidu. □ ■

Yehya peyghember yene guwahliq béridu

22 Bu ishlardin kéyin, Eysa muxlisliiri bilen Yehudiye zéminigha bardı; u u yerde ular bilen bille turup, kishilerni chömüldürdi. ■

23 Shu chaghda Yehya *peyghembermu* Salim yézisining yénidiki Aynon dégen yerde kishilerni chömüldürüwatatti. Chünki u yerning süyi mol idi. Kishiler uning aldigha kélisip, chömüldürüşni qobul qilishatti ■

24 (chünki shu chaghda Yehya téxi zindan'gha tashlanmighanidi). ■

25 *shu waqitlarda* Yehyaning muxlisliiri bir Yehudiy kishi bilen taharet qaidiliri toghrisida bes-munazire qiliship qaldi.

26 Andin muxlislar Yehyaning yénigha kélip:

— Ustaz, Iordan deryasining u qétida sen bilen birge bolghan, özüng *teriplep* guwahliq bergen héliqi kishi mana hazir özi kishilerni chömüldürüwatidu, we hemme adem uning yénigha kétishiwatidu, — dédi. □ ■

27 Yehya mundaq jawab berdi:

— Eger uninggha ershtin ata qilinmighan bolsa, insan héchnersige ige bolal-maydu.

28 Méning silerge: «Men Mesih emes, peqet uning aldida ewetilgenmen» déginimge özünglar guwahchisiler. ■

29 Kélinchekni emrige alghuchi yigittur; qoldishi yigitning awazini kütidu; goldash uning awazini anglap, qelbide tolimu xursen bolidu. Shuninggha

■ 3:17 Luqa 9:56; Yuh. 9:39; 12:47; 1Yuh. 4:14. ■ 3:18 Yuh. 5:24; 6:40,47; 20:31. ■ 3:19 Yuh. 1:5.

□ 3:21 «Xudagha tayinip qilghanliqi» — grék tilida «Xudada qilghanliqi» dégen söz bilen ipadiliniidu.

■ 3:21 Ef. 5:8,13. ■ 3:22 Yuh. 4:1. ■ 3:23 Mat. 3:6; Mar. 1:5; Luqa 3:7. ■ 3:24 Mat.

14:3. □ 3:26 «Ustaz» — Grék tilida «rabbi». «... özüng *teriplep* guwahliq bergen héliqi kishi mana

hazir özi kishilerni chömüldürüwatidu, we hemme adem uning yénigha kétishiwatidu — némishqa Yehyaning muxlisliiri shu Yehudiy kishi bilen bes-munazire qilip (25-ayet) bu soalni tughdurghan? Yehya bolsa Tewrat dewridiki eng axirqi, shundaqla eng ulugh peyghember hésablinidu. Yehya shu salahiyetide Tewrat («kona ehde»)tiki taharet ishlirini téxiche saqlap kelgenidi. Lékin Mesih «ichki taziliq»ni tekitleydighan telimi bilen «yéngi ehde»ni tonushturuwatqanidi. Shuning bilen shu bes-munaziride Yehyaning telimliri we Eysaning telimliri otturisidiki perqler tügishi mumkin idi. Yehyaning muxlisliirining «xelq «Sendin waz kéchip, bu «yéngi adem»ning qéshigha baridu» déyishning meqsiti Yehyaning inawet-abruyini qoghdash idi, elwette. Lékin Yehyaning (27-31-ayettiki) jawabi «Bundaq oylap kétishning hajiti yoq, eksiche xushal bolushimiz lazim» idi. ■ 3:26 Mat. 3:11; Mar. 1:7; Luqa 3:16; Yuh. 1:15, 26, 34. ■ 3:28 Mal. 3:1; Mat. 11:10; Mar. 1:2; Luqa 1:17; 7:27; Yuh. 1:20, 21, 23.

oxshash, mendimu xursenlik tolup tashidu. □

³⁰ Uning yüksilishi, méning ajizlishishim muqerrerdur. □

³¹ Üstündin kelgüchi hemmidin üstündür. Zémindin kelgüchi zémin'gha tewe bolup zémindiki ishlarni sözleydu. Ershatin kelgüchi hemmidin üstündür; ■

³² Özining *ershte* körgen we anglighanliri bolsa, u bular toghruluq guwahliq béridu; biraq héchkim uning guwahliqini qobul qilmaydu. ■

³³ *Halbuki*, kimki uning guwahliqini qobul qilghan bolsa, Xudaning heq ikenlikigimu möhürini basqan bolidu. □ ■

³⁴ Chünki Xuda ewetkini Xudaning sözlirini sözleydu; chünki Xuda Rohni *uningha* ölchem bilen kemlep bermes. □ ■

³⁵ Ata Oghulni söyidu we hemme ishlarni uning qoligha tapshurghandur. □ ■

³⁶ Oghulgha étiqad qilghuchi menggülük hayatqa igidur. Lékin Oghulgha itaet qilmighuchi hayatni héch körmeydu, belki Xudaning ghezipi shundaqlarning üstide turidu. ■

4

Eysa bilen Samariyelik ayal

¹ Emdi Perisiylerning «Eysaning muxlis qilip chömüldürgenliri Yehyaningkidin köp iken» dégen xewerni anglighinini Reb uqqandin kéyin ■

² (emeliyette Eysa özi emes, muxlisiliri chömüldüretti)

³ u Yehudiye ölkisidin chiqip yene Galiliyege ketti.

⁴ Emdi u yol üstide Samariye ölkisidin ötüshi kérek idi. □

□ **3:29** «Kélinchekni emrige alghuchi yigittur; goldishi yigitning awazini kütidu; qoldash uning awazini anglap, qelbide tolimu xursen bolidu. Shuninggha oxshash, mendimu xursenlik tolup tashidu» — mushu sözler bilen Yehya pöyghember Eysa Mesihni toy yigitige oxshididu we: Özüm bolsam peqet toy yigitining qoldishimen, xalas, deydu. □ **3:30** «Uning yüksilishi, méning ajizlishishim muqerrerdur» — Yehyaning sözliri mushu yerde tügeydu, 31-36-ayetlerni rosul Yuhanna Muqeddes Rohning türkte-yolyoruqi bilen yazghan, dégen pikirge mayilmiz. Bezi alimlar 32-34- yaki 32-36-ayetlernimu Yehya peyghemberning sözliri, dep qaraydu. ■ **3:31** Yuh. 8:23. ■ **3:32** Yuh. 5:30; 8:26; 12:49; 14:10; 1Yuh. 5:10. □ **3:33** «Kimki uning guwahliqini qobul qilghan bolsa, Xudaning heq ikenlikigimu möhürini basqan bolidu» — «Xuda heq» dégen sözde közde tutulghini néme? Shühbisizki, Xudaning eslide Qutquzghuchi-Mesih ewetimen, dep bergen nurghun wediliri hazir Eysada tolup emelge ashurulghan, dégenlik bolidu. «Möhürini basqan» — birinchidin, bashqilargha «Xuda heqtur» dep éniq guwahliq béridighan we ikkinchidin, Xudaning guwahliqini qobul qilghuchi öz hayatida shu guwahliqni testiqlaydighan Xudaning Rohining ispatini köridu, shunga «Xuda heq» dep téximu küchlük guwahchi bolidu. ■ **3:33** Rim. 3:4. □ **3:34** «...chünki Xuda Rohni uninggha ölchem bilen kemlep bermes» — «Roh» — Xudaning Muqeddes Rohi. Démek, Xuda peyghemberlirige Öz Rohidin «ölchem bilen kemlep» ata qilghini bilen, Mesihge bolsa ölchimey bermekte. Bashqa birxli terjimisi: «Xuda Rohni ölchem bilen kemlep bermes» — démek, Injil dewride Xuda Mesih arqiliq Muqeddes Rohini hemme étiqadchigha ölchimey ata qilidu. ■ **3:34** Ef. 4:7.

□ **3:35** «Ata Oghulni söyidu we hemme ishlarni uning qoligha tapshurghandur» — «Ata» mushu yerde Xudani körsitidu; «Oghul» bolsa — Xudaning Öz Oghli, elwette. «Yuhanna»da «Oghul» köp ishli tilidu; chünki Xudaning Oghli birdinbirdur. ■ **3:35** Mat. 11:27; 28:18; Luqa 10:22; Yuh. 5:22; 17:2; Ibr. 2:8.

■ **3:36** Yuh. 3:36; 6:47; 1Yuh. 5:10. ■ **4:1** Yuh. 3:26. □ **4:4** «u yol üstide Samariye ölkisidin ötüshi kérek idi» — Yehudiylar Samariyeliklerge öch bolghachqa, ular Yehudiyedin Galiliyege mangghanda, Samariyedín emes, daim Iordan deryasini boylap mangatti. Shunga «Samarie ölkisidin ötüshi kérek» dégen söz mushu yerde Eysaning bu yol bilen méngishi Xudaning iradisini ikenlikini bilgenlikini ayan qilidu.

5 Shuning bilan u Yaqup öz oghli Yüsüpke bergen yerge yéqin bolghan Samariyening Sixar dégen bir shehirige keldi.■

6 Shu yerde «Yaqupning quduqi» bar idi. Eysa sepiride charchighinidin quduqning qéshigha kélip olturdi. Bu texminen altinchi saet idi.□

7-8 Eysaning muxlisliri yémeklik sétiwélisish üçün sheherge kirip ketkenidi. Shu chaghda, Samariyelik bir ayal su alghili keldi. Eysa uninggha:

— Manga ichkili su bergin, — dédi.

9 Ayal uningdin:

— Özingiz Yehudiy tursingiz, mendek Samariyelik bir ayaldin qandaqlarche ichkili su telep qilip qaldingiz? — dep soridi (chünki Yehudiylar Samariyelikler bilan héchqandaq bardikeldi qilmaytti).□ ■

10 Eysa uninggha jawaben:

— Eger sen Xudaning sowghitining némiliki we sendin su sorighuchining kim ikenlikini bilsengidi, undaqta sen uningdin tileyting we u sanga hayatliq süyini béretti.

11 Ayal uningdin:

— Teqsir, su tartqudek héchnersingiz bolmisa, uning üstige quduq chongqur tursa, hayatliq süyini nedin alisiz? ■

12 Ejeba, bu quduqni bizge *miras* qaldurghan atimiz Yaquptin ulughmusiz? Bu quduqtin özi, oghulliri we mal-waranlirimu su ichken — dédi.□

13 Eysa uninggha jawaben:

— Bu suni ichken herkim yene ussaydu.

14 Emma men béridighan suni ichküchi herkim menggüge ussimaydighan bolidu we belki men uninggha béridighan su uning ichide uni menggülük hayatliqqa élip baridighan, urghup chiqidighan bir bulaq bolidu, — dédi.■

15 Ayal: — Teqsir, manga bu sudin bergeysizki, men yene ussimaydighan we mushu yerge su tartqili ikkinchi kelgüchi bolmaydighan bolay! — dédi.□

16 Eysa:

— Bérip éringni bu yerge chaqirip kelgin, — dédi.

17 — Érim yoq, — dep jawab berdi ayal.

— Érim yoq dep, rast éyting.

■ 4:5 Yar. 33:19; 48:22; Ye. 24:32. □ 4:6 «Yaqupning quduqi» — grék tilida «Yaqupning buliqi». U yer astidiki bulaq bolghachqa, «quduq» idi. «Bu texminen altinchi saet idi» — yaki etigende saet altide yaki chüshutin kéyin altinchi saette (5:4diki izahatni körüng). □ 4:9 «...chünki Yehudiylar Samariyelikler bilan héchqandaq bardikeldi qilmaytti» — Yehudiylar Samariyeliklerni kapir dep, hetta ularning chine-qachilirimu ishletmeytti. Yehudiy xelqi en'eniliri boyichimu «Shu kapirlargha qerzdar bolushqa qet'iy bolmaydu» dep Samariyeliklerdin héchnéme sorimatti. Uning üstige Yehudiy erkeklek sirtlarda bolghanda héchqachan natonush bir ayal bilan (hetta bezide tonush ayallar bilenmu) sözleshmeytti. 27-ayetni körüng. ■ 4:9 Luqa 9:52, 53; Yuh. 8:48. ■ 4:11 Yer. 2:13.

□ 4:12 «Ejeba, bu quduqni bizge *miras* qaldurghan atimiz Yaquptin ulughmusiz? Bu quduqtin özi, oghulliri we mal-waranlirimu su ichken» — ayalning bu sözining ichki menisi belkim «Quduq kolap su tépish asan emes. Peqet nahayiti bilimlik ademler shundaq qilalaydu. Uning üstige hetta ulugh Yaqup özimu mushu sudin ichken, uningdin yaxshi su tapalmighan. Siz uningdin ulughsiz, Yaqup ichken sudin ewzel süyüng barmu?!» dégenlik bolsa kérek. ■ 4:14 Yuh. 3:16; 6:27, 35, 54; 7:38. □ 4:15 «Teqsir, manga bu sudin bergeysizki, men yene ussimaydighan we mushu yerge su tartqili ikkinchi kelgüchi bolmaydighan bolay!» — Ayalning teleppuzi belkim kinayilikrek yaki gumanliqraq bolsa kérek. Bizningche peqet Eysa ayalning öz erliri toghruluq bésharetlik söz qilghanda (18-ayet), andin ayal uning heqiqiy Mesih ikenlikini bilip yétidu.

18 Chünki besh erge tegding we hazir sende bolghini séning éring emes. Buni toghra éytting! — dédi Eysa.

19 Ayal uninggha: — Teqsir, emdi kördümki, siz eslide peyghember ikensiz! ■

20 Ata-bowilirimiz bu taghda ibadet qilip kelgen, lékin siler *Yehudiylar* «Ibadetni Yérusalémda qilish kérek!» dewalisilerghu? — dédi. □ ■

21 Eysa uninggha mundaq dédi:

— Xanim, manga ishen'gin, shundaq bir waqti-saiti kéliduki, silerning Atigha ibadet qilishinglar üçün ne bu taghda yaki ne Yérusalémda bolushunglarn-ing hajiti qalmaydu.

22 Siler ibadet qilghininglarni bilmeysilér; biraq biz kimge ibadet qilghini-mizni bilimiz. Chünki nijat-qutquzulush Yehudiylar arqiliq bolidu. □ ■

23 Lékin shundaq bir waqit kélidu — we shundaqla hazir keldiki, heqiqiy ibadet qilghuchilar Atigha roh we heqiqet bilen ibadet qilidu. Ata Ózige ene shundaq heqiqiy ibadet qilghuchilarni izdimekte. □

24 Xuda rohtur we uninggha ibadet qilghuchilar roh we heqiqet bilen Uninggha ibadet qilishi kérektur. ■

25 Ayal uninggha:

— Mesihning, yeni «Xristos» dégenning kélidighanliqini bilimen. U kelgende, bizge hemme ishlarni éytip béridu — dédi. □

26 Eysa uninggha: — Sen bilen sözlishiwatquchi men del shudurmen! — dédi. ■

27 Shu chaghda uning muxlisleri qaytip keldi. Ular uning bir ayal bilen sözlishiwatqanliqigha hang-tang qélishiti; lékin héchqaysisi uningdin: «Uningdin néme izdeysen?» yaki «Némishqa uning bilen sözlishisen?» depmu sorimidi.

28 Shuning bilen ayal kozisini tashlap qoyup, sheherge qaytip béríp, kishilerge:

29 — Yürünglar, hayatimda qilghanlirimning hemmisini manga éytip bergen bir kishini körüp kélinglar. Ejeba, Mesih shumidu? — dédi.

30 Buning bilen xalayiq sheherdin chiqip, Eysaning aldigha kélishti.

31 Shu ariliqta muxlisleri uninggha:

— Ustaz, bir nerse yewalsangchu? — dep ötünüshti.

32 Lékin u ulargha:

— Méning siler bilmeydighan bir yémeklikim bar, — dédi.

33 Muxlislar bir-birige:

— Ejeba, birsi uninggha yégili bir nerse ekélip bergenmidu? — déyishti.

34 Eysa ulargha mundaq dédi: — Méning yémeklikim — méni Ewetküchining iradisini emelge ashurush we uning *manga tapshurghan* xizmitini tamamlashtur.

■ 4:19 Luqa 7:16; 24:19; Yuh. 6:14. □ 4:20 «Ata-bowilirimiz bu taghda ibadet qilip kelgen» — «bu tagh» Gerizim téghidur. Samariyelikler shu yerde öz ibadetxanasini qurghanidi. «lékin siler Yehudiylar «Ibadetni Yérusalémda qilish kérek!» dewalisilerghu?» — démisekmu, ayalning bu sözi emeliy bir soaldur, yeni: — Némishqa shundaq? Bu toghrimu? — dégendek. ■ 4:20 Qan. 12:5,11; 1Pad. 9:3; 2Tar. 7:12. □ 4:22 «nijat-qutquzulush Yehudiylar arqiliq bolidu» — chünki (1) Xuda heqiqiy söz-kalamini eslide Yehudiy xelqige alahide tapshurghan; (2) hemmidin muhimi, Xudaning wedilirige asasen Mesih Yehudiylardan chiqidu. ■ 4:22 Yar. 12:3; 18:18; 22:18; 26:4; 2Pad. 17:29; Ibr. 7:14. □ 4:23 «...roh we heqiqet bilen ibadet qilidu» — démek, (1) Xudaning Muqeddes Rohi arqiliq; (2) herbir ibadet qilghuchi insan özining pütkül rohi bilen; (3) Xuda insanlarga tapshurghan heqiqet (Óz söz-kalamini) boyiche; (4) herqandaq yalghanchiliqni tashlighan halda ibadet qilishtur. ■ 4:24 2Kor. 3:17. □ 4:25 «Mesihning, yeni «Xristos» dégen...» — «Xristos» grék tilidiki söz bolup, «Mesih», yeni «Mesih qilinghan (zat)» dégenni bildüridu. ■ 4:26 Yuh. 9:37.

35 — Siler: «Hosul yéghishqa yene töt ay qaldi» dewatmamsiler? Mana, silerge éytayki, béshinglarni kótürüp étizlarga qaranglar, ziraetler sarghiyip orushqa teyyar boldi! □ ■

36 We ormichi ish heqqini alidu we menggülük hayatqa toplan'ghan hosulni yighidu, shuning bilen térighuchi bilen ormichi teng shadlinidu. □

37 Chünki bu ishta «biri térydu, yene biri yighidu» dégen söz emelge ashurulidu.

38 Men silerni özünglar emgek singdürmigen hosulni yighishqa ewettim; bashqilar emgek qildi we siler ularning emgikining méwisini élishqa nésip boldunglar. □

39 Shu sheherdiki nurghun Samariyelikler héliqi ayalning: «U hayatimda qilghanlirimning hemmisini manga éytip berdi» dégen guwahliq sözini anglap, Eysagha étiqad qildi.

40 Shunga, ular uning aldigha kélip, uning özliri bilen bille turushini ötünüşkili turdi; shuning bilen u u yerde ikki kün turdi.

41 Uning söz-kalami arqiliq téximu köp adem uninggha étiqad qildi.

42 Ular ayalgha:

— Bizning étiqad qilishimiz emdi séning sözliring sewebidin emes, chünki özimiz uni angliduq we bilduqki, dunyaning Qutquzghuchisi del shu kishidur! — déyishti.

Bir emeldarning oghlining saqaytilishi

Mat. 8:5-13; Luqa 7:1-10

43 Bu ikki kündin kéyin u shu yerdin chiqip Galiliyege qarap mangdi

44 (chünki Eysa özi: «Hécbir peyghemberning öz yurtida izziti yoqtur» dep guwahliq bergeni). ■

45 Shuning bilen u Galiliyege kelginide, Galiliyelikler uning *ötüp kétish* héytida Yérusalémda qilghan emellirining hemmisini körgechke, uni qarshi élishti

□ **4:35** «Siler: «hosul yéghishqa yene töt ay qaldi» dewatmamsiler?» — shu waqit belkim oninchi yaki onbirinchi ay idi. «Mana, silerge éytayki, béshinglarni kótürüp étizlarga qaranglar, ziraetler sarghiyip orushqa teyyar boldi!» — shübhisizki, Eysa mushu yerde teswirlen'gen «hosul» hazir sheherdin chiqip özining yénigha kéliwatqanlarni, shundaqla öziye étiqad qilmaqchi bolghanlarni közde tutidu — «xuddi ziraetler sarghiyip orushqa teyyar bolghandek, bu kishilermu étiqad qilishqa teyyar boldi» dégendek. ■ **4:35** Mat. 9:37; Luqa 10:2. □ **4:36** «ormichi ish heqqini alidu we menggülük hayatqa toplan'ghan hosulni yighidu» — «ormichi»lar Xudaning kishilerni öz xush xewerige ishendürüshniki axirqi wasitisi bolghanlarni körsitidu. Xush xewerni qobul qilghanlar menggülük hayatqa érishidu. Mushular bolsa del Xuda Öz Kalami bolghan Eysa Mesihning qurbanliqidin kütken hosuldur (mesilen, «Rim.» 8:29-30, «1Kor.» 3:5-9, «Ibr.» 2:10ni kórüng). «shuning bilen térighuchi bilen ormichi teng shadlinidu» — «térighuchi» Xudaning söz-kalamini kishilerge birinchi bolup yetküzgüchi bolidu. □ **4:38** «bashqilar emgek qildi we siler ularning emgikining méwisini élishqa nésip boldunglar» — kim «emgek qilip» térighan? Bizningche ular: (1) Tewrat dewridiki Xudaning muqeddes bendiliri, bolupmu peyghemberler; (2) peyghemberlerning bésharetlirini etiwarlap ularni Israillargha (shundaqla Samariyeliklerge) ögetken, Xudagha sadıq bolghan Tewrat ustazliri; (3) Yehya peyghember we muxlisliri. Bu üç türküm kishiler xelqge Xudaning söz-kalamini qaldurup, ularni Mesihning kélishege, shundaqla uninggha étiqad qilishqa teyyarlighanidi. (4) Mesihning özi «térighan». «Qoshumche söz»imizde yene buning üstide toxtilimiz. ■ **4:44** Mat. 13:57; Mar. 6:4; Luqa 4:24.

(chünki ularmu héytqa chiqqanidi). □

⁴⁶ Emdi Eysa bu qétim Galiliyediki Kana yézisigha yene bardi (u del shu yerde suni sharabqa aylاندurghanidi). *Shu künlerde*, Kepernahum shehiride ogli késsel bolup yatqan bir orda emeldari bar idi. ■

⁴⁷ U Eysaning Yehudiyedin Galiliyege kelgenlikini anglap, uning aldigha bardi we:

– *Öyümge* chüshüp, sekratta yatqan oghlumni saqaytip bergeyla! – dep toxtımay iltija qildi. □

⁴⁸ Shuning bilen, Eysa uninggha:

– Siler *Galiliyelikler* möjizilik alametler we karametlerni körmigüche, héch étiqad qilmaysiler! – dédi. ■

⁴⁹ Orda emeldari Eysagha:

– Teqsir, balam ölmeste chüshkeyla! – dédi.

⁵⁰ Eysa uninggha: – Barghin, oghlung hayat qaldi! – dédi.

Héliqi adem Eysaning éytqan sözige ishiniq, öyige qarap mangdi.

⁵¹ Yolda kétip barghinida, uning qulliri aldigha chiqip, baliliri hayat, dep uqturdi.

⁵² Emeldar ulardin oghlining qaysi saettin bashlap yaxshilinishqa yüzlen'genlikini soriwidi, ular:

– Tünügün yettinchi saette qizitmisı yandi, – déyishti.

⁵³ Balining atisi buning del Eysaning öziqe: «Oghlung hayat qaldi!» dégen saet ikenlikini bilip yetti. Shuning bilen özi pütkül ailisidikiler bilen bille étiqad qilishdi.

⁵⁴ Bu Eysaning Yehudiyedin Galiliyege kelgendin kéyinki körsetken ikkinchi möjizilik alamiti idi. □

5

Kölchek boyidiki palechning saqaytilishi

¹ Bu ishlardin kéyin, Yehudiylarning bir héyti yétip keldi we Eysa Yérusalémgha chiqti. ■

² Yérusalémdiki «Qoy derwazisi»ning yénida ibraniy tilida «Beyt-Esda» dep atilidighan bir kölchek bolup, uning etrapida besh péshaywan bar idi.

³ Bu péshaywanlar astida bir top bimarlar, yeni qarighu, tokur we palechler yétishatti. Ular u yerde yétip kölchekning süyining chayqilishini kütetti. □

□ **4:45** «Galiliyelikler uning ötüp kétish héytida Yérusalémda qilghan emellirining hemmisini körgechke,...» – 2:23ni körüng. «Galiliyelikler... uni qarshi élishdi» – mushu sözler -44-ayet bilen körünüshte sel zitrek bolghini bilen, 48-ayette Galiliyedikilerning emeliy ehwali körsitilidu. Ular emeliyette axir bérip (6-babta) uning sözlirini ret qilip uningdin ayrilip kétidu. Shunga ular uning heqiqiy hörmitini qilmidi. ■ **4:46** Yuh. 2:1,11. □ **4:47** «... Öyümge chüshüp, sekratta yatqan oghlumni saqaytip bergeyla!» – Kepernahumdin Kanagha baridighan yolning 33 kilométri dawan'gha chiqidighan yol. ■ **4:48** 1Kor. 1:22. □ **4:54** «Bu Eysaning Yehudiyedin Galiliyege kelgendin kéyinki körsetken ikkinchi möjizilik alamiti idi» – oqurmenler shuni köreleyduki, bu Eysaning «yaratqan ikkinchi möjizisi» emes, belki peqet uning «Yehudiyedin Galiliyege kelgendin kéyinki» yaratqan **alamiti** idi. «Alamet» bolsa, Mesihning salahiyitining bir teripini éniq we alahide halda körsetken bir möjizidur. ■ **5:1** Law. 23:2; Qan. 16:1. □ **5:3** «palechler» – yaki «yigligenler».

4 Chünki bir perishte melum waqitlarda kölçekke chüshüp suni urghutidiken; su urghughanda kölçekke birinchi bolup chüshken kishi özini basqan herqandaq késeldin saqiyidiken. □

5 Emdi u yerde ottuz sekkiz yildin béri aghriq azabi tartqan bir bimar bar idi.

6 Eysa bu ademning shu yerde yatqinini kördi we uning uzundin shu halette ikenlikini bilip, uningdin:

– Saqiyishni xalamsen? – dep soridi.

7 Bimar uninggha jawaben:

– Teqsir, su chayqalghanda méni sugha chüshüridighan adimim yoq. Men chüshey déguçe, bashqilar méning aldimda chüshüwalidu, – dédi.

8 Eysa uninggha:

– Ornungdin tur, orun-körpengni yighishturup mangghin! – dédi. ■

9 Héliqi adem shuan saqiyip, orun-körpisini yighishturup kötürüp mangdi. Shu küni shabat küni idi. □ ■

10 Shunga *bezi* Yehudiylar saqayghan kishige:

– Bügün shabat küni tursa, orun-körpengni kötürüş *Tewratta* sanga men'i qilin'ghan! – dédi. ■

11 Lékin u ulargha jawaben:

– Méni saqaytqan kishi özi manga: «Orun-körpengni yighishturup mangghin» dégenidi! – dédi.

12 Ular uningdin: – Emdi sanga: «Orun-körpengni yighishturup mangghin» dégen kishi kim iken? – dep sorashti.

13 Biraq saqayghan adem uning kim ikenlikini bilmeytti. Chünki u yerde adem köp bolghanliqtin, Eysa özini daldigha élip, astighina kétip qaldi.

14 Bu ishlardin kéyin Eysa héliqi ademni ibadetxanida tépip uninggha:

– Mana, saqayding. Emdi qayta gunah sadir qilma, béshinggha téximu éghir külpet chüshüp qalmisun! – dédi. ■

15 Héliqi adem Yehudiylarning qéshigha bérip, özini saqaytqan Eysa ikenlikini uqturdi.

16 Eysa bu ishlarni shabat küni qilghanliqi üçün, Yehudiylar uninggha ziyankeshlik qilishqa bashlidi. □

17 Lékin Eysa ulargha:

– Atam ta hazirgiche toxtimastin ish qilip kelmekte, menmu ishleymen! –

□ 5:4 «chünki bir perishte melum waqitlarda kölçekke chüshüp suni urghutidiken; su urghughanda kölçekke birinchi bolup chüshken kishi özini basqan herqandaq késeldin saqiyidiken» – 3-ayettiki «ular yétip... 4-ayettiki «...özini basqan herqandaq késeldin saqiyidiken» dégen sözlerni bezi kóna köchürmilerde tépilmaydu. Emma bizningche, bu sözler 7-ayettiki sözlerni chüshendürgenliki üçün bu sözlerni choqum eslidiki tékistning bir qismi dep qaraymiz. ■ 5:8 Mat. 9:6; Mar. 2:11; Luqa 5:24. □ 5:9 «shabat küni» – Yehudiylarning ibadet qilidighan, dem alidighan muqeddes künni körsitidu. U küni ishlesh qet'iy men'i qilin'ghan. «Tebirler»nimu körüng. ■ 5:9 Yuh. 9:14. ■ 5:10 Mis. 20:10; Qan. 5:13; Yer. 17:21; Mat. 12:2; Mar. 2:24; Luqa 6:2. ■ 5:14 Mat. 12:45; Yuh. 8:11. □ 5:16 «Yehudiylar uninggha ziyankeshlik qilishqa bashlidi» – «Yehudiylar» mushu yerde belkim Yehudiy chonglar, hökümdarlarni körsitishi mumkin. Bezi kona köchürmilerde «we uni öltürüshni qestleshke bashlidi» dep qoshulidu.

dédi. □ ■

18 Shu sewebtin Yehudiylar uni öltürüşke téximu urunatti; chünki u shabat küninging qaidisini buzupla qalmastin, yene Xudani «Atam» dep chaqirip, özini Xudagha barawer qilghanidi. ■

Eysaning hoquqi

19 Shunga Eysa ulargha jawaben mundaq dédi:

– Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, Oghul özlükidin héchnéme qilalmaydu, belki peqet Atining néme qiliwatqanliqini körüp, andin shu ishni qilidu. Ata néme ish qilsa, Oghulmu shu ishni oxshashla qilidu. ■

20 Chünki Ata Oghulni söyidu we Özining qilidighan barliq ishlirini uninggha ayan qilidu hem silerni heyran qaldurushqa bulardin téximu zor we ulugh ishlarni uninggha ayan qilidu. □ ■

21 Chünki ölgenlerni Ata qandaq tirildürüp, ulargha hayatliq ata qilghan bolsa, Oghulmu shuninggha oxshash özi xalighan kishilerge hayatliq ata qilidu. □

22 Shuningdek, Ata Özi héchkimning üstidin höküm chiqarmaydu, belki barliq höküm ishlirini Oghulgha tapshurghan. ■

23 Buningdin meqset, – insanlarning hemmisi Atigha hörmét qilghandek, Oghulghimu oxshashla hörmét qilishi üçündür. Kimki Oghulni hörmétlimise, uni ewetküchi Atinimu hörmétlimigenlerdin bolidu. ■

24 – Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, sözüمنى anglap, méni Ewetküchige ishen'gen herkim menggülük hayatqa érishken bolidu; u adem soraqqa tartilmaydu, belki ölümün hayatliqqa ötken bolidu. ■

25 – Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, ölüklerning Xudaning Oghlining awazini anglaydighan waqit-saiti yétip kelmekte, shundaqla hazir keldiki, anglihanlar hayatliqqa ige bolidu. □ ■

□ 5:17 «Atam ta hazirgiche toxtimastin ish qilip kelmekte, menmu ishleymen!» – «Atam» – Xuda, elwette. Eysa Yehudiy hökumdarlarning «Néme üçün shabat küni ish qilisen» dégen soaligha bergen jawab qisqa bolghini bilen bu Yehudiy ölmalirigha töwendikidek menini bildüridu: – «Xuda Özi herdaim, jümlidin shabat künde ishlimemdu? U daim Öz qanuniyetliri boyiche pütkül alemni öz-özige tutashurup, hemme mewjudatlarni bir-birige baghlanturup turmamdu? U shabat künidimu bezi insanlarning jénini élip, bezilirini saqaytip, bezilirige hayat bermemdu? U méning Atam bolghaniken, men uninggha hemkarlashmisam bolmaydu!». Yehudiylar uning bu jawabidin uning Xuda bilen ata-oghulluq zich munasiwette déginini toghra chüshen'gini bilen, lékin bu sözini «kupurluq» dep qaridi (18-ayet). ■ 5:17 Yuh. 14:10. ■ 5:18 Yuh. 7:19. ■ 5:19 Yesh. 54:5; Yuh. 3:30; 8:38; 9:4; 10:30; 14:9; 17:5. □ 5:20 «...hem silerni heyran qaldurushqa bulardin téximu zor we ulugh ishlarni uninggha ayan qilidu» – shübhisizki, «téximu zor we ulugh ishlar» Oghulgha ayan qilinidu we shundaqla uning arqiliq bashqilarghimu ayan qilinidu. Bu «ulugh we zor (grék tilida birla söz bilen ipadilinidu) ishlar» 21-22-ayetlerde bayan qilinidu; u Oghul süpitide bolghachqa, xalisa bu ishlarni (Xuda Özi qilidighandek) shabat künidimu qilish hoquqi bar. ■ 5:20 Yuh. 1:2; 3:35; 7:16; 8:28; 14:24. □ 5:21 «Chünki ölgenlerni ata qandaq tirildürüp, ulargha hayatliq ata qilghan bolsa, Oghulmu shuninggha oxshash özi xalighan kishilerge hayatliq ata qilidu» – shübhisizki, bu sözler hem jismani hem rohiy menide éytilidu. ■ 5:22 Mat. 11:27; Yuh. 3:35. ■ 5:23 Yuh. 2:23. ■ 5:24 Luqa 23:43; Yuh. 3:18; 6:40, 47; 8:51. □ 5:25 «...ölüklerning Xudaning Oghlining awazini anglaydighan waqit-saiti yétip kelmekte, shundaqla hazir keldiki, anglihanlar hayatliqqa ige bolidu» – bu sözler, shübhisizki, bolupmu rohiy jehettiki ölüklerni körsitidu («waqit-saiti yétip kelmekte, shundaqla hazir keldiki,....»). Chünki 28-ayette jismani ölükler ayrim körsitilidu. ■ 5:25 Ef. 2:1, 5; 1Tim. 5:6.

26 Chünki Ata Özide qandaq hayatliqqa ige bolsa, Oghulghimu özide shundaq hayatliqqa ige bolushni ata qildi □

27 we yene uninggha soraq qilish hoquqinimu berdi, chünki u Insan'oghli dur.

28 Buninggha teejüp qilmanglar; chünki barliq görde yatqanlar uning awazini anglaydighan waqit kélidu ■

29 we ular shuan yerlikiridin chiqishidu, yaxshiliq qilghanlar hayatqa tirilidu, yamanliq qilghanlar soraqqa tartilishqa tirilidu. ■

30 Men özlükümdin héchnéme qilamaymen, peqet *Atamdin* anglighinim boyiche höküm qilimen; we méning hökümüm heqqaniydur, chünki méning izdiginim özümning iradisi emes, belki méni ewetküchining iradisini emelge ashurushtur.■

Eysaning Xuda ewetkini bolghinigha töt guwahliq

31 – Eger özüm üçün özüm guwahliq bersem guwahliqim heqiqet hésablanmaydu. □ ■

32 Lékin men üçün guwahliq béridighan bashqa birsi bar. Uning manga béridighan guwahliqining rastliqini bilimen. □ ■

33 Siler Yehyagha elchi ewetkinglarda, u heqiqetke guwahliq bergen ■

34 (*emeliyette*, manga insanning guwahliqini qobul qilishimning kériki yoq; méning *Yehya toghruluq* shundaq éytiwaqinim peqetla silerning qutquzulushunglar üçündur). □

35 *Yehya* bolsa köyüp nur chéchip turghan bir chiragh idi we siler uning yoruqida bir mezigil shadlinishqa razi boldunglar.

36 Lékin Yehyaning men üçün bergen guwahliqidinmu ulugh bir guwahliq bar. U bolsimu, ata manga ada qilishqa tapshurghan emeller, yeni men qiliwatqan emeller, bular méning toghramda Atining méni ewetkinige guwahliq béridu. □ ■

37 We méni ewetken Ata Özimu men üçün guwahliq bergendur. Siler héchqachan uning awazini anglimidinglar, qiyapitini körmidinglar ■

38 we uning söz-kalami silerning ichinglardin orun almidi; chünki Uning ewetkini bolsa, uninggha ishenmeysiler.

□ 5:26 «Chünki Ata Özide qandaq hayatliqqa ige bolsa, Oghulghimu özide shundaq hayatliqqa ige bolushni ata qildi» – bashqa birxil yaxshi terjimisi «Chünki Ata Özi qandaq hayatliq menbesi bolsa, Oghulghimu shundaq hayatliq menbesi qildi...». ■ 5:28 1Tés. 4:16. ■ 5:29 Dan. 12:2; Mat. 25:34,46. ■ 5:30 Yuh. 6:38. □ 5:31 «Eger özüm üçün özüm guwahliq bersem guwahliqim heqiqet hésablanmaydu» – «heqiqet hésablanmaydu» grék tilida «heqiqet emes». ■ 5:31 Yuh. 8:14.

□ 5:32 «Lékin men üçün guwahliq béridighan bashqa birsi bar. Uning manga béridighan guwahliqining rastliqini bilimen» – Eysa éytqan bu muhim «guwahliq béridighan bashqa birsi» *Yehya* peyghember emes, belki Xuda'Atisi Özidur. 34-ayetni köring («manga insanning guwahliqini qobul qilishimning kériki yoq»). ■ 5:32 Yesh. 42:1; Mat. 3:17; 17:5. ■ 5:33 Yuh. 1:15, 19, 27. □ 5:34 «emeliyette, manga insanning guwahliqini qobul qilishimning kériki yoq» – Grék tilida «özüm toghruluq insanlarning guwaqliqini qobul qilmaymen» «méning *Yehya toghruluq* shundaq éytiwaqinim peqetla silerning qutquzulushunglar üçündu» – démek, siler Periysiler *Yehya* peyghemberning özüm toghruluq («mana Mesih-Qutquzghuchi!») dégen guwahliqini qobul qilsanglar, nijat tapalaysiler. □ 5:36 «men qiliwatqan emeller, bular méning toghramda Atining méni ewetkinige guwahliq béridu» – «men qiliwatqan emeller» – Eysa yaritiwatqan köp möjizilerdin ibaret. ■ 5:36 Yuh. 10:25; 1Yuh. 5:9. ■ 5:37 Mıs. 33:20; Qan. 4:12; Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; 9:7; Luqa 3:22; 9:35; Yuh. 1:33; 6:27; 8:18; 1Tim. 6:16; 2Pét. 1:17; 1Yuh. 4:12.

39 Muqaddes yazmilarni qétirqénip oqup olturisiler; chünki ulardin menggülük hayatqa ige bolduq, dep qaraysiler. Del bu yazmilar men üçün guwahliq bergüchidir. ■

40 Shundaqtimu siler yenila hayatliqqa érishish üçün méning yénimgha kélishti xalimaysiler.

41 Men insanlarning maxtishini qobul qilmaymen;

42 lékin men silerni bilimenki, ichinglarda Xudaning muhebbiti yoq. □

43 Men Atamning nami bilen kelgenmen, emma siler méni qobul qilmaysiler. Halbuki, bashqa birsi öz nami bilen kelse, siler uni qobul qilisiler. □

44 Siler bir-biringlardin izzet-shöhret qobul qilisiler-yu, yégane Xudadin kelgen izzet-shöhretke intilmisengler, undaqa siler qandaqmu étiqad qilaysiler?! ■

45 Biraq méni üstimizdin Atigha shikayet qilidu, dep oylimanglar. Üstünglardin shikayet qilghuchi men emes, belki siler ümid baghligghan Musa *peyghemberdur*.

46 Chünki eger siler rasttin Musa *peyghemberge* ishen'gen bolsanglar, mangimu ishen'gen bolattinglar. Chünki u *muqaddes yazmilarda* men toghruluq pütkendur. ■

47 Lékin uning pütkenlirige ishenmisenglar, méning sözlirimge qandaqmu ishinisiler?!

6

Besh ming ademning toydurulushi

Mat. 14:13-21; Mar. 6:30-44; Luqa 9:10-17

1 Bu ishlardin kéyin, Eysa Galiliye déngizi (Tibériyas déngizi depmu atilidu)ning u qétigha ötti. □

2 Zor bir top xalayıq u késellerni saqaytqan möjizilik alametlirini kördi we uning keynidin egiship mangdi.

3 Eysa taghqa chiqip, u yerde muxlisliri bilen bille olturdi.

4 U chaghda Yehudiylarning héyti, yeni «ötüp kétish héyti»gha az qalghan waqıt idi. ■

5 Eysa béshini kötürüp, zor bir top xalayıqning özining aldigha kéliwatqanliqini körüp, Filiptin:

– Bulargha yeydighan'gha nanni nedin alimiz? – dep soridi ■

6 (lékin u bu sözni Filipni sinash üçün éytqanidi. Chünki u özining néme qilidighanliqini biletti).

7 Filip jawaben:

■ 5:39 Qan. 18:18; Yesh. 34:16; Luqa 16:29; 24:27; Yuh. 1:46; Ros. 17:11. □ 5:42 «ichinglarda

Xudaning muhebbiti yoq» – yaki «Xudagha bolghan muhebbitinglar yoq». □ 5:43 «Halbuki,

bashqa birsi öz nami bilen kelse, siler uni qobul qilisiler» – «bashqa birsi» – shübhisizki, bu söz köp «saxta Mesih»lerni, bolupmu axirqi zamanda peyda bolghan dejjalni körsitidu. Buningdin bir misal, miladiye 135-yili özini «Mesih bolimen» dégen, «Bar-Qoqba» isimlik dejjaldek bir shexs Pelestinde peyda bolghan we nurgun Yehudiy xelqi uning teripidin aldan'ghan. Ular uninggha egiship, Rim impériyesi bilen qarshilishshqa chiqip, axir bérip Rimning qoshunliri teripidin yoqitilghan. ■ 5:44 Yuh. 12:43.

■ 5:46 Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 28:14; Qan. 18:18. □ 6:1 «Galiliye déngizi» – Israiliyening shimal teripidiki chong bir köl. Xeritilerni körüng. ■ 6:4 Mis. 12:18; Law. 23:5, 7; Chöl. 28:16; Qan. 16:1.

■ 6:5 Mat. 14:14; Mar. 6:34; Luqa 9:13.

– Ikki yüz dinargha nan alsaqmu, herbirige kichikkine bir chishlemdin yéyishkimu yetmeydu!□

⁸ Muxlislardin biri, yeni Simon Pétrusning inisi Andriyas Eysagha:

⁹ – Bu yerde kichik bir oghul bala bar, uningda besh arpa nan bilen ikki kichik béliq bar. Lékin shunche köp xelqqa bu néme bolidu?! – dédi.

¹⁰ Eysa: – Köpchilikni olturghuzunglar, – dédi (u yerde ot-chöp mol öskenidi). Shuning bilen er kishiler olturdi; ularning sani besh mingche bar idi.

¹¹ Eysa nanlarni qoligha élip, *Xudagha* teshekkür éytqandin kéyin, olturghanlarga üleshtürüp berdi. Béliqlarnimu shundaq qildi; köpchilik xalighanche yédi. ■

¹² Hemmeylen yep toyun'ghanda, u muxlisirigha:

– Ashqan parchilarni yighinglar, héch nerse zaye bolmisun, – dédi.

¹³ Shuning bilen ular besh arpa nénidin yep ashqan parchilirini on ikki séwetke toldurup yigihwaldi. □

¹⁴ Emdi xalayıq Eysaning körsetken bu möjizilik alamitini körüp: «Dunyagha kélishi muqerrer bolghan peyghember heqıqeten mushu iken!» déyishti. □ ■

¹⁵ Shuning bilen Eysa ularning kélip özini padishah bolushqa zorlimaqchi bolghanliqini bilip, ulardin ayrilip, qaytidin taghqa yalghuz chiqip ketti.

Eysaning su üstide méngishi
Mat. 14:22-27; Mar. 6:45-52

¹⁶ Kechqurun, Eysaning muxlisleri déngiz boyigha chüshüshti. ■

¹⁷ Ular bir kémige olturup, déngizning u qétidiki Kepernahum shehirige qarap yol élishti (qarangghu chüshüp ketkenidi we Eysa téxiche ularning yénigha kelmigenidi).

¹⁸ Qattiq boran chiqip, déngiz dolqunlap kötürülüwatatti.

¹⁹ Muxlislar palaq urup on-on bir chaqirimche mangghanda, Eysaning déngizning üstide méngip kémige yéqinlishiwatqanliqini körüp, qorqushup ketti. □

²⁰ Lékin u ulargha:

– Bu men, qorqmanglar! – dédi.

²¹ Shuni anglap ular uni kémige chiqiriwalghusi keldi; u kémige chiqipla, kéme derhal ular baridighan yerge yétip bardı. □ ■

Eysa – heqıqiy rohiy ozuqtur

²² Etisi déngizning u teripide bashqan xalayıq *aldinqi küni* u yerde Eysaning muxlisleri chiqqan kémidin bashqa kémining yoqluqini, Eysaning muxlisleri

□ **6:7** «Ikki yüz dinargha nan alsaqmu...» – bir dinar yaki «dinarius» bolsa adette bir ishchining bir künlük heqqige toghra kéletti. 200 dinar bolsa, addiy ishchining yérin yilliq kirimidin artuqraq bolidu. ■ **6:11** 1Sam. 9:13. □ **6:13** «séwet» – grék tilida «qol séwet», belkim ikki qollap kötüridighan séwetni körsitidu. □ **6:14** «Dunyagha kélishi muqerrer bolghan peyghember heqıqeten mushu iken!» – Musa peyghembarning bu peyghember toghruluq aldın éytqan béshariti «Chöl.» 18:15de tépilidu. ■ **6:14** Luqa 7:16; 24:19; Yuh. 4:19. ■ **6:16** Mat. 14:23; Mar. 6:47. □ **6:19** «on-on bir chaqirimche mangghanda...» – grék tilida «yigirme besh yaki ottuz «stadiyon»che mangghanda...». Bir stadiyon 185 métr, shunga ular qirghaqtin 6-5 kilométr mangghanidi (bir chaqirim 500 métr etrapidu). Déngizning uzunluqi 20 kilométr, kengliki 12 kilométr bolup, ular déngiz otturisigha yetken bolsa kérek. □ **6:21** «u kémige chiqipla, kéme derhal ular baridighan yerge yétip bardı» – «Zeb.» 107:23-31ni körüng. ■ **6:21** Zeb. 107:29-30

shu kémige chiqqanda, Eysaning ular bille chiqmighanliqini, belki muxlis-lirining özlirila ketkenlikini korganedi.

²³ Halbuki, birnechche kéme-qolwaq Tibériyas shehiridin Reb teshekkür éytqandin kéyin xelq nan yégen yerge yéqin kélip toxtidi.

²⁴ Shuning bilen xalayıq Eysaning we muxlislirining u yerde yoqluqini kórupla, kémilerge olturup, Eysani izdigili Kepernahum shehirige mandı.

²⁵ Ular uni déngizning u teripide téyip uninggha:

– Ustaz, bu yerge qachan kelding? – dep sorashti. □

²⁶ Eysa ulargha jawaben:

– Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, siler méni möjizilik alametlerni kórgenlikinglar üçün emes, belki nanlardın yep toyun'ghininglar üçün izdeysiler.

²⁷ Buzulup kétédighan paniy ozuqluqqa emes, belki menggü hayatliqqa baqıy qalidighan ozuqluqqa intilip ishlenglar; buni Insan'oghli silerge béridu; chünki uni Ata, yeni Xuda Ózi möhürlep testiqlighan, – dédi. ■

²⁸ Shuning bilen ular uningdin:

– Némige intilip ishlisek andın Xudaning ish-xizmitide ishligen bolimiz? – dep sorashti.

²⁹ Eysa ulargha jawab bérip: – Xudaning ish-xizmiti del shuki, U ewetkinige étiqad qilishinglardur, – dédi. ■

³⁰ Shuning bilen ular yene:

– Undaq bolsa sen bizni kórup özüngge ishendürgüdek qandaq möjizilik alamet yaritisen? Zadi néme ish qilip bérisen? ■

³¹ Ata-bowilirimiz chölde yürügende, *Zeburda*: «U ulargha ershtin chüshürülgen nan teqdim qildi» dep pütülgendek, «manna»ni yégen – déyishti. □ ■

³² Eysa ulargha mundaq dédi:

– Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, silerge asmandın chüshken nanni bergüchi Musa emes, belki méning Atamdur; U *hazirmu* silerge asmandın chüshken heqiqiy nanni bériwatidu.

³³ Chünki Xudaning néni bolsa pütkül dunyagha hayatliq ata qilidighan, ershtin chüshküchidur.

³⁴ – Teqsir, hemishe bizge shu nanni bérip turghaysen! – déyishti ular.

³⁵ Eysa ulargha mundaq dédi:

– Hayatliq néni özümdurmen! Méning yéninggha kelgen herkim héchqachan ach qalmaydu, manga étiqad qilghan herkim héchqachan ussimaydu. ■

³⁶ Lékin silerge éytqinimdek, siler méni kórgen bolsanglarmu, étiqad qilmay-watсилer.

□ **6:25** «Ustaz» — grék tilida «rabbi». ■ **6:27** Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; 9:7; Luqa 3:22; 9:35; Yuh. 1:33; 3:16; 4:14; 5:37; 6:40, 54; 8:18; 2Pét. 1:17. ■ **6:29** 1Yuh. 3:23. ■ **6:30** Mat. 12:38; 16:1; Mar. 8:11; Luqa 11:29; 1Kor. 1:22. □

■ **6:31** «U ulargha ershtin chüshürülgen nan teqdim qildi» — «Zeb.» 78:24. «Ata-bowilirimiz chölde yürügende, *Zeburda*: «U ulargha ershtin chüshürülgen nan teqdim qildi» dep pütülgendek, «manna»ni yégen – déyishti» — Ularning buni Eysagha déginide kózde tutqini: «Sen Musa peyghemberge oxshash «Dunyagha kélishi muqerrer bolghan» shu peyghember yaki Mesih bolsang, emdi Musagha oxshash asmandın nan («manna») chüshürüshüנגge toghra kelmemdü?» dégendek mene idi. Eysa ulargha «Bu nan bergüchi Musa emes, Xudadır» dep xatalıqni tüzetkendin kéyin (32-ayet) ózining «asmandın chüshken heqiqiy nan» ikenlikini chüshendüridu. ■ **6:31** Mis. 16:4, 14; Chöl. 11:7; Neh. 9:15; Zeb. 78:24, 25; 1Kor. 10:3. ■ **6:35** Yesh. 55:1; Yuh. 4:14; 7:37.

37 Ata munga tapshurghanlarning herbiri yéningha kélidu we méning yéningha kelgenlerdin héchqaysisini hergiz tashliwetmeymen.

38 Chünki öz irademni emes, belki méni Ewetküchining iradisini emelge ashurush üçün ershtin chüshütüm. ■

39 Méni Ewetküchining iradisi bolsa del shuki, uning munga tapshurghanliridin héchbirini yittürmey, belki axirqi küni ularning hemmisini tirildürüşümdin ibaret. □ ■

40 Chünki méning Atamning iradisi shuki, Oghulgha köz tikip qarap, uninggha étiqad qilghanlarning herbirini menggülük hayatqa érishtürüshür; we men axirqi küni ularni tirildürimen. ■

41 Emdi Yehudiylar Eysaning: «Ershtin chüshken nan özümdurmen!» dégini üçün uninggha narazi bolup ghotuldishishqa bashlidi:

42 — «Bu Yüsüpning oghli Eysa emesmu? Atisinimu, anisinimu tonuydighan tursaq, yene qandaqlarche: — «Ershtin chüshütüm!» désun?» — déyishetti ular. ■

43 Eysa jawaben ulargha mundaq dédi: — *Méning toghramda* özara ghotuldashmanglar.

44 Méni ewetken Ata Özi kishilarning qelbini tartquzmisa, héchkim méning yéningha kélmeydu; méning yéningha kelgen herbirini axirqi küni tirildürimen. ■

45 Peyghemberlarning yazmilirida: «Ularning hemmisige Xuda teripidin ögitilidu» dep pütülgendur. Shunga, Atining *sözini* tingshigghan we uningdin ögen'gen herbiri méning yéningha kélidu. ■

46 Biraq bu birerkim Atini körgen dégenlik emes; peqet Xudaning yénidin kelgüchi bolsa, u Atini körgendur. □ ■

47 Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, munga étiqad qilghuchi menggülük hayatqa igidur. ■

48 Hayatliq néni özümdurmen.

49 Ata-bowiliringlar chöllerde «manna» yéginu bilen yenila öldi. ■

50 Lékin mana, ershtin chüshken nan del shundaqki, birsi uningdin yégen bolsa ölmeydu. □

51 Ershtin chüshken hayatliq néni özümdurmen; kimdekim bu nandin yése, ebedil'ebedgiche yashaydu. Men béridighan shu nan bolsa méning et-ténimdur, pütkül dunyadikiler hayatqa ige bolsun dep, men uni atimaqchimen. ■

52 Bu söz bilen Yehudiylar özara talash-tartish qilishiqa bashlap:

— Bu adem bizning yéyishimizge özining et-ténini qandaq bérelisun?! — déyishetti. ■

53 Shunga Eysa ulargha mundaq dédi:

■ 6:38 Mat. 26:39; Mar. 14:36; Luqa 22:42; Yuh. 5:30. □ 6:39 «Méni Ewetküchining iradisi... axirqi küni ularning hemmisini tirildürüşümdin ibaret» — «axirqi küni» qiyamet küni. ■ 6:39 Yuh. 10:28; 17:12; 18:9. ■ 6:40 Yuh. 3:16; 4:14; 6:27,54. ■ 6:42 Mat. 13:55; Mar. 6:3. ■ 6:44 Küy. 1:4; Yuh. 6:65. ■ 6:45 Yesh. 54:13; Yer. 31:33; Ibr. 8:10; 10:16. □ 6:46 «Biraq bu birerkim Atini körgen dégenlik emes; peqet Xudaning yénidin kelgüchi bolsa, u Atini körgendur» — bezi alimlar bu ayettiki sözlerni Eysa emes, belki rosul Yuhanna chüshendürüş yolida qoshup yazghan, dep qaraydu. Biz uning üçün anche ispat körmigeckhe, yenila Eysaning öz sözi, dep oylaymiz. ■ 6:46 Mat. 11:27; Luqa 10:22; Yuh. 1:18; 7:29; 8:19. ■ 6:47 Yuh. 3:16,36. ■ 6:49 Mirs. 16:4; Chöl. 11:7; Zeb. 78:24. □ 6:50 «Lékin mana, ershtin chüshken nan del shundaqki, birsi uningdin yégen bolsa ölmeydu» — yaki «lékin mana, birsi uningdin yégen bolsa ölmeydighan, ershtin chüshken nan mushu yerdidur». ■ 6:51 Yuh. 11:26; Ibr. 10:5, 10. ■ 6:52 Yuh. 3:9.

– Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, siler Insan’oghlining et-ténini yémigüche we qénini ichmigüche, silerde hayatliq bolmaydu.

⁵⁴ Et-ténimni yégüchi we qénimni ichküchi menggülik hayatqa érishken bolidu we men uni axirqi küni tirildürimen. □ ■

⁵⁵ Chünki et-ténim heqiqiy ozuqluq, qénim bolsa heqiqiy ichimliktur.

⁵⁶ Et-ténimni yégüchi we qénimni ichküchi mende yashaydu we menmu uningda yashaymen. □

⁵⁷ Hayat Ata méni ewetken we men Atining bolghanliqidin yashawatqin-imdek, méni yégüchi kishi hem méning wasitem bilen yashaydu.

⁵⁸ Mana bu ershtin chüshken nandur. Bu nan ata-bowiliringlar yégen «*manna*»dek emes; chünki ular «*manna*»ni yéyishi bilen öldi; biraq bu nanni istémal qilghuchi bolsa menggü yashaydu!■

⁵⁹ Bu sözlerni u Kepernahumdiki sinagoda telim berginide éyqtanidi.

⁶⁰ Shuning bilen uning muxlisiridin nurghunliri buni anglighanda:

– Bu telim bek éghir iken! Buni kim anglap kötürelisun? – déyishti.

⁶¹ Biraq öz ichide muxlisirining bu toghrisida ghotuldashqinini bilgen Eysa ulargha:

– Bu sözüm silerni taydurdimu?

⁶² Emdi mubada Insan’oghlining esli kelgen jaygha kötürülüwatqinini körsenglar, qandaq bolar?! ■

⁶³ *Insan’gha* hayatliq bergüchi – Rohtur. Insanning etliri bolsa héchqandaq payda bermeydu. Men silerge éyqtan sözlirim bolsa hem rohtur we hem hayatliqtur. □ ■

⁶⁴ Lékin aranglardin étiqad qilmighan beziler bar, – dédi (chünki Eysa étiqad qilmighanlarning we özige satqunluq qilidighanning kim ikenlikini bashtila biletti).■

⁶⁵ Shuning bilen u mundaq dédi: – Men shu sewebtin silerge shuni éyttimki, Atamdin ata qilinmisa, héchkim méning yénimgha kélelmeydu!■

⁶⁶ Shu waqittin tartip muxlisiridin xéli köpi chékinip chiqip, uning bilen yene mangmaydighan boldi.

⁶⁷ Shunga Eysa on ikkiylendin:

– Silermu, hem *mendin* kétishni xalamsiler? – dep soridi.

⁶⁸ Simon Pétrus uninggha jawab qilip:

– I Reb, biz kimning yénimgha kététtuq? Menggü hayatliq sözliri sendilidur! ■

⁶⁹ We shuninggha ishenduq we shuni bilip yettuqki, sen Xudaning Muqed-des Bolghuchisidursen! – dédi.■

⁷⁰ Eysa ulargha jawabben:

– Men siler on ikkinglarni tallidim emesmu, biraq aranglarda birsi Iblistur!

– dédi □ ■

□ **6:54** «et-ténimni yégüchi» – yaki «et-ténimni istémal qilghuchi». ■ **6:54** Yuh. 3:16; 4:14; 6:27,40.

□ **6:56** «et-ténimni yégüchi» – yaki «et-ténimni istémal qilghuchi». ■ **6:58** Yuh. 3:13. ■ **6:62** Mar. 16:19; Luqa 24:50; Yuh. 3:13; Ros. 1:9; Ef. 4:8. □ **6:63** «*Insan’gha* hayatliq bergüchi – Rohtur» – mushu yerde «Roh», shühbisizki, Xudaning Rohini körsitidu. «*Insanning etliri bolsa héchqandaq payda bermeydu*» – «insanning etliri» – Xudagha tayanmaydighan insanlarni körsitidu. «Rimliqlargha»diki kirish sözimizde «et/etler» toghruluq bolghan izahatimizni körüng. «*Men silerge éyqtan sözlirim bolsa hem rohtur we hem hayatliqtur*» – démek, rohiy menide, ademning rohigha hayat kirgüzidighan, menggülik hayat yetküzidighan. ■ **6:63** 2Kor. 3:6. ■ **6:64** Yuh. 2:25; 13:11. ■ **6:65** Yuh. 6:44.

■ **6:68** Ros. 5:20. ■ **6:69** Mat. 16:16; Mar. 8:29; Luqa 9:20; Yuh. 11:27. □ **6:70** «*biraq aranglarda birsi Iblistur!*» – yaki «biraq aranglarda birsi düshmendur!». «Iblis» dégen sözning öz menisi «düşmen, yaw».

■ **6:70** Luqa 6:13.

71 (uning bu dégini Ishqariyotluq Simonning oghli Yehudani körsetkenidi, chünki Yehuda on ikkiylenning biri bolghini bilen, kéyin özige satqunluq qilidu).□

7

Eysaning inilirining uninggha qarshi turushi

1 Bu ishlardin kéyin, Eysa Galiliyede aylinip yürdi. U Yehudiyede aylinip yürüşni xalimaytti, chünki *shu yerdiki* Yehudiylar uninggha qest qilmaqchi idi.

2 Bu chaghda, Yehudiylarning «kepiler héyti»gha az qalghanidi.■

3 Shunga Eysaning iniliri uninggha:

— Mushu yerdin ayrilip Yehudiyege barghin, shuning bilen muxlisliringmu *karamet* emelliringni köreleydu!□

4 Chünki özini xelq-alemge tonutmaqchi bolghan héchkim yoshurun jayda ish qilmaydu. Bu emellerni qiliwatqanikensen, özüngni dunyagha körset! — déyishti.

5 Chünki uning inilirimu uninggha étiqad qilmighanidi.■

6 Shunga Eysa ulargha:

— Méning waqit-saitim téxi kelmidi. Lékin silerge nisbeten herwaqit munasiptur.□

7 Bu dunyadiki kishiler silerge hergiz öch bolmaydu; lékin méni öch köridu. Chünki men ularning qilmishlirini rezil dep guwahliq bériwatimen.■

8 Siler bu héytqa bériweringlar. Men bu héytqa barmaymen, chünki méning waqit-saitim téxi yétip kelmidi, — dédi.□ ■

9 Eysa bu sözlerni qilip, Galiliyede qaldi.

Kepiler héytida

10 Eysaning iniliri héytqa chiqqandin kéyin, u özimu uninggha bardı. Emma ashkara emes, yoshurun bardı.

□ 6:71 «Ishqariyotluq Simonning oghli Yehuda...» — yaki «Simonning oghli Yehuda Ishqariyotni...».

■ 7:2 Law. 23:34.

□

7:3 «Mushu yerdin ayrilip Yehudiyege barghin, shuning bilen

muxlisliringmu karamet emelliringni köreleydu! — Eysaning inilirining bu sözining ichki menisi belkim: «Muhim mötiwer kishilerning köpi Galiliye dégen mushu namrat, pinhan jaydin emes, belki paytext Yérusalémdidur; sen shu yerde özüngni körsitishing kérek; shuning bilen heqiqiy nam-inawiting we heywiting bolidu» dégendek bolsa kérek. Sel ghelite ish shuki, ular uninggha ishenmighini bilen (5-ayetni körüng): «Israining padishahi bolay déseng, karamet emelliringni ochuq meydanida körsitishing kérek» dégen gumaniy nesihetni bergen (4-ayetni körüng). ■ 7:5 Mar. 3:21. □ 7:6

«silerge nisbeten herwaqit munasiptur» — bu sözning ichki menisi belkim intayin addiydur. Xudaning iradisige köngül bölidighan adem Xudaning yétekchilikini we bashpanahliqini izdep yürüdu; lékin peqet öz iradisige qaraydighan kishi Xudaning yétekchilikining we bashpanahliqining kériki yoq dep yürüdu we shundaqqa, bu dunyadikilerdin héchqandaq qarshiliqqa yaki öchmenlikke uchrimaydu, xalighan yerge bériwéridu. Lékin Xudaning iradisini izdigen kishi tebiy halda bu dunyadikilerning qilmishlirini ashkare qilghachqa, ularning nepritige uchraydu (7-ayetni körüng). ■ 7:7 Yuh. 3:19; 14:17; 15:18. □ 7:8 «Siler bu héytqa bériweringlar. Men bu héytqa téxi barmaymen» — köp kona köchürmilerde «Siler bu héytqa bériweringlar. Men bu héytqa téxi barmaymen» yaki «Siler bu héytqa bériweringlar. Men bu héytqa hazirche barmaymen» déyilidu. «Téxi» yaki «hazirche» sözler eslide bolsun, bolmisun, beribir ayetning menisi asasen oxshashur; chünki Eysa iniliri héytqa chiqqandin kéyin astirtin bardı (10-ayet). Beziler «hazirche» dégenni chüshendürüş yolida kirgüzidu. ■ 7:8 Yuh. 8:20.

¹¹ Héytta Yehudiylar uni izdep: «U qeyerdidur?» dep sorawatatti. ■

¹² Kishiler arisida uning toghrisida köp ghulghula boldi. Beziler uni: «Yaxshi adem!» dése, yene beziler: «Yaq, u xalayiqlni azduruwatidu!» déyishti. ■

¹³ Biraq Yehudiy *chongliridin* qorqup, héchkim ochuq-ashkare uning gépini qilmaytti. □ ■

¹⁴ Héytning yérimi ötkende, Eysa ibadetxana hoylilirigha kirip xelqqe telim bérishke bashlidi. □

¹⁵ Yehudiylar:

– Bu adem héchqandaq telim almighan turuqluq, uning qandaqmu munche köp bilimi bolsun? – dep hang-tang qélishti. □

¹⁶ Eysa ulargha:

– Bu telimler méning emes, belki méni Ewetküchiningkidur. ■

¹⁷ Uning iradisige emel qilishqa öz iradisini baghligghan herkim bu telim toghruluq – uning Xudadin kelgenlikini yaki özlükümdin éytiwatqanliqimni bilidu.

¹⁸ Öz aldigha sözligen kishi öz shan-sheripini izdeydu, lékin özini ewetküchining shan-sheripini izdeydighan kishi heq-sadiqtur, uningda heqqaniysizliq yoqtur.

¹⁹ Musa *peyghember* silerge Tewrat qanunini tapshurghan emesmu? Lékin héchqaysinglar bu qanun'gha emel qilmaywatisiler! Némishqa méni öltürmekchi bolisiler? – dédi. □ ■

²⁰ Köpchilik:

– Sanga jin chaplishiptu! Séni öltürmekchi bolghan kim iken? – déyishti. □ ■

²¹ Eysa ulargha mundaq jawab berdi: – Men bir karametni yaritishim bilen hemminglar hang-tang qélishtinglar. □

²² – Emdi Musa *peyghember* silerge xetne qilish toghruluq emr qaldurghan (emeliyette bolsa xetne qilish Musa peyghemberdin emes, ata-bowilardin qalghan), shunga siler shabat künige *toghra kélip qalsimu* shu künide ademning xetnisini qiliwérisiler. □ ■

■ **7:11** Yuh. 11:56. ■ **7:12** Mat. 21:46; Luqa 7:16; Yuh. 6:14; 9:16; 10:19. □ **7:13** «Yehudiy *chongliridin qorqup...*» – grék tilida «Yehudiylardin qorqup» déyilidu. Mushu yerde «Yehudiylar» choqum ularning chonglirini körsitidu. ■ **7:13** Yuh. 9:22; 12:42; 19:38. □ **7:14** «...kirip» – grék tilida «...chiqip» □ **7:15** «Yehudiylar» – belkim Yehudiy chonglar. ■ **7:16** Yuh. 3:11; 8:28; 12:49; 14:10, 24. □ **7:19** «*némishqa méni öltürmekchi bolisiler?*» – yaki «*némishqa méni öltürgili izdeysiler?*». ■ **7:19** Mis. 20:1; 24:3; Mat. 12:14; Mar. 3:6; Yuh. 5:18; 10:39; 11:53; Ros. 7:53. □ **7:20** «*Séni öltürmekchi bolghan kim iken?*» – yaki «*séni öltürgili izdeydighan kim?*». ■ **7:20** Yuh. 8:48,52; 10:20. □ **7:21** «*Men bir karametni yaritishim bilen hemminglar hang-tang qélishtinglar*» – bu «bir karamet», shühbisizki, u aldinqi qétim Yérusalémدا bolghanda shabat künide palech ademni saqaytqanliqini körsitidu (23-ayet we 5-babni körüng). Eysaning söziqe qarighanda, gerche bu möjize birnechche ay ilgiri körsitilgen bolsimu, ularning éside téxiche bar idi. Shu wejidin ular Eysani öltürüwetmekchi bolidu. 22-24-ayetlerde Eysa «shabat künide ademni saqaytish Tewrat qanunigha xilap», dégen xiyalgha qattiq reddiye béridu. Bizingche u eslide ularni bu mesile toghruluq oylandurush üçün bu möjizini qesten shabat künide yaratqanidi. □ **7:22** «*emeliyette bolsa xetne qilish Musa peyghemberdin emes, ata-bowilardin qalghan*» – «xetne qilish»ni Xuda eslide Ibrahim peyghemberge (Musa peyghemberdin ilgiri, elwette) Özining Ibrahim we ewladliri bilen bolghan ehdingning simwoli bolsun dep tapshurghanidi («Yar.» 17-bab). «*shunga siler shabat künige toghra kélip qalsimu shu künide ademning xetnisini qiliwérisiler*» – emr bolsa «Bala tughulup sekkizinchki küni xetnisini qilish kérek» («Yar.» 17:13). Shuning bilen «sekkizinchki kün» shabat künige toghra kélip qalsimu (we shabat küni «ishlesh»ke bolmaydu) balini sünnet qiliwérisish kérek. Bolmisa Tewrat qanunigha xilapliq bolidu. ■ **7:22** Law. 12:3; Yar. 17:10.

23 Emdi Tewrat qanunigha xilapliq qilinmisun dep shabat künide adem xetne qilin'ghan yerde, men shabat künide bir ademni sellimaza saqaytsam, siler néme dep manga achchiqlinisiler?

24 Sirtqi qiyapetke qarap höküm qilmanglar, belki heqqaniy höküm qilinglar!■

Eysa Qutquzghuchi-Mesihmidu?

25 U waqitta Yérusalémiqlarning beziliri:

– *Chonglar* öltürmekchi bolghan kishi bu emesmidi?

26 Ashkara sözlewatsimu, uninggha qarshi héch nerse démidighu! Derweqe, aqsqaqallarning uning Mesih ikenlikini bilip yetkenmu?

27 Halbuki, bu ademning qeyerdin kelgenlikini biz éniq bilimiz. Lékin Mesih kelgende, uning qeyerdin kelgenlikini héchkim bilmestighu, – déyishti.□ ■

28 Shunga Eysa ibadetxana hoylisida telim bériwétip, yuqiri awaz bilen mundaq dédi:

– Siler méni tonuymiz hemde méning qeyerdin kelgenlikimnimu bilimiz, *dewatisiler?! Biraq men özlükümdin emes, men méni Ewetküchidin keldim, U heqtur; biraq siler Uni tonumaysiler.* □ ■

29 Men Uni tonuymen. Chünki men Uning yénidin keldim, méni U ewetti.■

30 Shunga ular uni tutush yolini izdeytti, lékin héchkim uninggha qol salmidu; chünki uning waqit-saiti téxi yétip kelmigenidi. □ ■

31 Lékin xalayıq arisidiki nurghun kishiler uninggha étiqad qildi. Ular: «Mesih kelgende bu kishi körsetken möjizilik alametlerdin artuq *möjize* yari-talarmu?!» déyishti.■

Eysani tutush üçün qarawullarning ewetilishi

32 Perisiyler xalayıqning u toghruluq ghulghula boluwatqan bu gep-sözlirini anglidi; shuning bilen Perisiyler bilen bash kahinlar uni tutush üçün birneche qarawullarni ewetti. □

33 Shuning bilen Eysa:

– Yene bir'az waqit siler bilen bille bolimen, andin méni Ewetküchining yénigha kétimen. ■

34 Méni izdeysiler, lékin tapalmaysiler. Men baridighan yerge baralmaysiler, – dédi.■

■ 7:24 Qan. 1:16,17; Pend. 24:23; Yaq. 2:1. □ 7:27 «bu ademning qeyerdin kelgenlikini biz éniq bilimiz» – ular uni Galliyelik dep biletti. Emeliyette u Beyt-Lehemde tughulghan, elwette. «Lékin Mesih kelgende, uning qeyerdin kelgenlikini héchkim bilmestighu, – déyishti.» – xalayıqning bu sözliri anche toghra emes idi; bu kishiler peyghemberlerning Mesih toghruluq bésharetlik yazmilirini toluq bilmigen bolsa kérek. Belkim ularning közde tutqini peqet Mesihning tuyuqsiz namayan bolidighanliqini körsetken bésharetlerla idi. ■ 7:27 Mat. 13:55; Mar. 6:3; Luqa 4:22. □ 7:28 «siler méni tonuymiz hemde méning qeyerdin kelgenlikimnimu bilimiz, dewatisiler?! Biraq men özlükümdin emes, men méni Ewetküchidin keldim, U heqtur; biraq siler Uni tonumaysiler» – Bu söz Eysaning ularning «Bu ademning... qeyerdin kelgenlikini éniq bilimiz» déginige reddiye qilghan jawabi idi. Eger ular Xudani tonughan bolsa Eysaning qeyerdin kelgenlikini bilgen bolatti, lékin ular Xudani tonimaytti (ayettiki axirqi sözge qarang). ■ 7:28 Yuh. 5:43; 8:26, 42; Rim. 3:4. ■ 7:29 Yuh. 10:15. □ 7:30 «Shunga ular uni tutush yolini izdeytti...» – «ular» belkim yenila chonglarni körsitidu. ■ 7:30 Mar. 11:18; Luqa 19:47; 20:19; Yuh. 7:19; 8:20, 37. ■ 7:31 Yuh. 8:30. □ 7:32 «qarawullarni ewetti» – yaki «ibadetxana qarawullirini ewetti». Lékin bizningche 30- we 44-ayetler (Lawiylardin bolghan) mushu kishilerni ayrim körsitidu. ■ 7:33 Yuh. 16:16. ■ 7:34 Yuh. 8:21; 13:33.

35 Buning bilan, Yehudiylar bir-birige:

– U biz tapalmighudek qeyerlerge barar? Grékler arisidiki tarqaq Yehudiy muhajirlarning yénigha bérip, gréklargha telim béremdighandu? □

36 «Méni izdeysiler, lékin tapalmaysiler. Men baridighan yerge baralmaysiler» dégini némisidu? – déyishti.

Hayatliq süyi

37 Héytning axirqi hem eng katta küni, Eysa ornidin turup, yuqiri awaz bilen:

– Kimdekim ussisa, méning yéningha kélip ichsun! □ ■

38 Manga étiqad qilghuchi kishining xuddi muqeddes yazmilarda éytilghinidek, ich-baghridin hayatliq süyining deryaliri éqip chiqidu! – dep jakarlidi □ ■

39 (u bu sözni özige étiqad qilghanlarga ata qilinidighan Muqeddes Rohqa qarita éytqanidi. *Xudaning Rohi téxi héchkimgé ata qilinmighanmidi, chünki Eysa téxi shan-sheripige kirmigenidi*).■

Xelqing bölünüp kétishi

40 Xalayıq ichide beziler bu sözni anglap:

– *Kélishi muqerrer bolghan* peyghember heqiqeten mushu iken!! – déyishti.□ ■

41 Beziler: «Bu Mesih iken!» déyishetti. Yene beziler bolsa: «Yaq, Mesih Galiliyedín kélettimu? ■

42 Muqeddes yazmilarda, Mesih *padishah* Dawutning neslidin hem Dawutning yurti Beyt-Lehem yézisidin kélidu, déyilmigenmidi?» – déyishti.■

43 Buning bilan, xalayıq uning wejedin ikkige bölünüp ketti.

44 Beziliri uni tutayli dégen bolsimu, lékin héchkim uninggha qol salmidi.

Yehudiy aqsaqallirining étiqadsizliqi

45 Qarawullar *ibadetxanidin* bash kahninlar bilen Perisiylerning yénigha qaytip kelgende, ular qarawullargha:

– Néme üçün uni tutup kelmidinglar? – dep sorashti.

46 Qarawullar:

– Héchkim héchqachan bu ademdek sözligen emes! – dep jawab bérishiti.

47 Perisiylar ulargha jawaben:

□ 7:35 «U biz tapalmighudek qeyerlerge barar? Grékler arisidiki tarqaq Yehudiy muhajirlarning yénigha bérip, gréklargha telim béremdighandu?» – bu ayettiki «grékler» Qanaanning (Pelestinning) sirtida turghan barliq yat elliklerge wekillik qilidu. □ 7:37 «Héytning axirqi hem eng katta küni, Eysa ornidin turup, yuqiri awaz bilen: – Kimdekim ussisa, méning yéningha kélip ichsun!» – Eysa bu sözlerni héytning axirqi küni, yeni del Xudaning Israil xelqi chöldiki waqıtida Musa peyghember arqliq ularni su bilen teminligen möjize yaratqan xatire künide éytqan. ■ 7:37 Law. 23:36; Yesh. 55:1; Yuh. 6:35; Weh. 22:17. □ 7:38 «Manga étiqad qilghuchi kishining xuddi muqeddes yazmilarda éytilghinidek, ich-baghridin hayatliq süyining deryaliri éqip chiqidu!» – «muqeddes yazmilarda éytilghandek» – «Yesh.» 58:11 we «Ez.» 47:1-12ni körüng. «Zeb.» 78:15-16, «Pend.» 4:23, «Yesh.» 44:3, 55:1, «Ez.» 47:1-12, «Yo.» 3:18, «Zek.» 13:1, 14:8mu belkim «Muqeddes Rohning tökülüshi» bilen munasiwetlikur. ■ 7:38 Yesh. 12:3. ■ 7:39 Yesh. 44:3; Yo. 2:27-29; Ros. 2:17. □ 7:40 «Kélishi muqerrer bolghan peyghember heqiqeten mushu iken!» – Musa peyghemberning bu peyghember toghruluq aldın éytqan béshariti «Qan.» 18:15de tépilidu. ■ 7:40 Mat. 21:46; Luqa 7:16; Yuh. 6:14. ■ 7:41 Yuh. 1:47; 4:42. ■ 7:42 Zeb. 132:11; Mik. 5:1; Mat. 2:6.

— Silermu azduruldunglarmu?

⁴⁸ Aqsaqallardin yaki Perisiylerdin uninggha étiqad qilghanlar bolghanmu?!

■ ⁴⁹ Lékin Tewrat qanunini bilmeydighan bu chüprendiler lenetke qalidu! — déyishiti.□

⁵⁰ Ularning arisidin biri, yeni burun axshamda Eysaning aldigha kelgen Nikodim ulargha:■

⁵¹ — Tewrat qanunimiz awwal kishining néme qilghinini özidin anlap bilmey turup, uninggha höküm chiqiramdu!■

⁵² Ular jawab qilip: — Senmu Galiliyedimnu? *Muqeddes yazmilarni kör, qétirqinip oqup baq, Galiliyedim héchqandaq peyghember chiqmaydu!* — dédi.□

⁵³ Shuning bilen *ularning* herbiri öz öyige ketti.□

8

Zina üstide tutulghan ayal

¹ Eysa bolsa Zeytun téghigha chiqip ketti.

² Etisi seherde, u yene ibadetxana hoylilirigha kirdi we xalayıqning hemmisi uning yénigha kéliskenidi. U oturup, ulargha telim bérishke bashlidi.

³ *Shuchaghda*, Tewrat ustazliri bilen Perisiyler zina qilip tutulup qalghan bir ayalni uning aldigha élip kélishti. Ular ayalni otturigha chiqirip,

⁴ uningdin:

— Ustaz, bu ayal del zina üstide tutuwélindi.□

⁵ Musa *peyghember* Tewrat qanunida bizge mushundaq ayallarni chalmakéseq qilip öltürüşni emr qilghan. Emdi senche, uni qandaq qilish kérek? — dep sorashti.□ ■

⁶ Emdi ularning bundaq déyishtiki niyiti, uni tuzaqqa chüshürüp, uning üstidin erz qilghudek birer bahane izdesh idi. Emma Eysa éngiship, barmiqi bilen yerge bir némilerni yazghili turdi.□

■ **7:48** Yesh. 33:18; Yuh. 12:42; 1Kor. 1:20; 2:8. □ **7:49** «Tewrat **qanunini bilmeydighan bu chüprendiler lenetke qalidu!**» — «chüprendiler» addiy xelqni körsitidu. Aqsaqallar we Perisiyler ularni intayin kemsitetti. ■ **7:50** Yuh. 3:2; 19:39. ■ **7:51** Mis. 23:1; Law. 19:15; Qan. 1:17; 17:8; 19:15.

□ **7:52** «*Muqeddes yazmilarni kör, qétirqinip oqup baq, Galiliyedim héchqandaq peyghember chiqmaydu!*» — ularning bu sözide Galiliyelik bolghan Yunus peyghemberni qesten utughanidi. Chünki Tewratning «Yunus peyghember» dégen qismida, Xudaning *Yehudiy amaslerge* nijat pursitini yetküzgenilike éniq xatirilinidu. Ular yene «Yesh.» 8:12diki bésharet, yeni Mesihning öz xizmitini Galiliyede bashlaydighanliqi toghruluq bésharetini qesten utughan oxshaydu. □ **7:53** «*shuning bilen ularning herbiri öz öyige ketti!*» — «herbiri öz öyige ketti» dégenlik belkim Nikodimning soali uningning wijdanigha sanjilghan bolsa kérek. □ **8:4** «Ustaz, **bu ayal del zina üstide tutuwélindi!**» — «zina qilip tutulup qalghan» ayal bar idi, lékin erkek qéni? □ **8:5** «Musa *peyghember* **Tewrat qanunida bizge mushundaq ayallarni chalmakéseq qilip öltürüşni emr qilghan!**» — qiziq yéri shuki, ular peqet «ayallar»ni tilgha alidu. Emeliyette Tewrat qanuni boyiche zina qilghan erkeklerimu ölümgé mehkum qilish kérek idi. ■ **8:5** Law. 20:10; Qan. 22:22. □ **8:6** «*Emdi ularning bundaq déyishtiki niyiti, uni tuzaqqa chüshürüp, uning üstidin erz qilghudek birer bahane izdesh idi!*» — Eger Eysa «Bu ayalgha rehim qilish kérek» dése, ular derhal «Sen Musa peyghemberge chüshürülgén qanun'gha xilapliq qilishni ündeysen, deytti. Bashqa bir tereptin, shu chaghda Yehudiy xelqi Rim impériyesining qanuni astida turghachqa, Yehudiyar özliri héchkimgé ölüm jazasini beja keltürüş hoquqi yoq idi. Shunga eger Eysa «Chalma-késeq qilinsun» dése, u chaghda ular rimliqlargha «mushu kishi Rim impériyesige qarshi chiqti!» dégendek shikayet qilatti.

⁷ Ular shu soalni toxtimay sorawatatti, u ruslinip ulargha:
– Aranglardiki kim gunahsiz bolsa, *bu ayalgha* birinchi tashni atsun! – dédi.■

⁸ Andin u yene éngiship, yerge yézishni dawamlashturdi.■

⁹ Ular bu sózni anglap, aldi bilen yashan'ghanliri, andin qalghanliri bir-birlep *hemmisi* u yerdin chiqip kétishti. Axirida Eysa otturida öre turghan héliqi ayal bilen yalghuz qaldı. □

¹⁰ Eysa ruslinip turup, shu ayaldin bashqa héchkimni körmigen bolup, uningdin:

Xanim, sanga héliqi shikayet qilghanlar qéni? Séni gunahqa békitidighan héchkim chiqimidimu? – dep soriwidi,

¹¹ – Hezretliri, héchkim chiqimidi, – dédi ayal.

Eysa:

– Menmu séni gunahqa békitmeymen. Barghin, buningdin kéyin yene gunah qilmighin! – dédi.□ ■

Eysa dunyaning nuridur

¹² Shunga Eysa yene köpchilikke söz qilip:

– Dunyaning nuri özümdurmen. Manga egeshkenler qaranghuluqta mangamaydu, eksiche hayatliq nurigha érishidu, – dédi.■

¹³ Perisiyler:

– Sen özüngge özüng guwahliq bériwatisen. Shunga séning guwahliqing rast hésablanmaydu, – déyishti.

¹⁴ Eysa ulargha jawaben mundaq dédi:

– Hetta men özümge guwahliq bersemmu, guwahliqim heqtur, chünki men özümning qeyerdin kelgenlikimni we qeyerge baridighanliqimni bilimen. Lékin siler qeyerdin kelgenlikimni we qeyerge baridighanliqimni bilmeybiles. ■

¹⁵ Siler et igilirining ölçimi boyiche höküm qilisiler. Biraq men héchkimning üstige höküm qilmaymen. □

¹⁶ Men höküm qilsammu, hökümüm heqiqiydur; chünki men yalghuz emes, belki méni ewetken Ata *bu ishta* men bilen billidur. □

■ **8:7** Qan. 17:7. ■ **8:8** Yer. 17:13 □ **8:9** «ular **bu** sózni anglap, aldi bilen yashan'ghanliri, andin qalghanliri bir-birlep hemmisi u yerdin chiqip kétishti» – bezi kona köçürmilerde: «Ular bu sózni anglap, wijdanining eyiblishi bilen aldi bilen yashan'ghanliri, andin qalghanliri bir-birlep hemmisi u yerdin chiqip kétishti» déyilidu. □ **8:11** «Menmu séni **gunahqa** békitmeymen. **Barghin, buningdin kéyin yene gunah qilmighin!**» – 7:53-8:11-ayetler bezi kona köçürmilerde tépilmaydu. Bizningche, buning sewebi, bu «zina gunahning kechürüm qilinishi» toghrisidiki ayetler bezi köchürgüchilerning zitigha qattiq tegken bolsa kérek. ■ **8:11** Yuh. 5:14. ■ **8:12** Yesh. 42:16; Yuh. 1:9; 9:5; 12:35,36. ■ **8:14** Yuh. 5:31. □ **8:15** «Siler **et igilirining ölçimi boyiche höküm qilisiler**» – «et igilirining ölçimi boyiche» – oqurmenlarning éside bolsunki, Injilda «et» yaqi «etler» köp yerlerde insanlarning Xudagha tayanmay özlükidin ish qilghanliqini körsitidu. «Rimliqlargha»diki «kirish söz»nimu körüng. □ **8:16** «Biraq **men héchkimning üstige höküm qilmaymen. Men höküm qilsammu, hökümüm heqiqiydur**» – Eysa Mesih bu dunyada turghanda **kishilerning** üstige höküm qilmaytti (soraqqa tartmaytti), belki **ularning ish-heriketlirining** üstige, toghra, toghra emes, dep höküm qilatti. Peqet axiretke kelgende andin u barliq kishilerni soraqqa tartip, ularning üstidin höküm chiqiridu, elwette. Perisiyler bolsa özlirini soraqchi, Mesihni soraqqa tartish hoquqimiz bar dep qaraytti. «**méni ewetken Ata bu ishta men bilen billidur**» – «bu ishta» dégen sözler eyni tékiste bolmisimu, menisi del «Méning höküm qilghinim peqet özümdin emes, buningda Ata men bilen billidur» dégendektur.

17 Silerge tewe bolghan Tewrat qanunida: «Ikki ademning guwahliqi bolsa rast hésablinidu» dep pütülgendur. □ ■

18 Rast, men özüm toghramda özüm guwahliq bérimen, we méni ewetken Atimu méning toghramda guwahliq béridu. ■

19 Ular uningdin: — Atang qeyerde? — dep sorashti.

Eysa ulargha jawab bérıp: — Siler ya méni tonumaysiler, ya Atamni tonumaysiler; méni tonughan bolsanglar, Atamnimu tonuyttunglar, — dédi. ■

20 Eysa bu sözlerni ibadetxanida telim berginide, sediqe sanduqining aldida turup éytqanidi. Biraq héchkim uni tutmidi, chünki uning waqıt-saiti téxi yétip kelmigenidi. □ ■

Eysaning étiqadsizlarga agah bérishliri

21 Shuning bilen u ulargha yene:

Men bu yerdin kétimen; siler méni izdeysiler, lékin öz gunahinglar ichide ölisiler. Men kétidighan yerge siler baralmaysiler, — dédi. ■

22 Buning bilen Yehudiylar:

— U: «Men kétidighan yerge siler baralmaysiler» deydu. Bu uning özini öltürüwalimen déginimidu? — déyishti.

23 Eysa ulargha:

— Siler töwendindursiler, men yuqiridindurmen. Siler bu dunyadindursiler, men bu dunyadin emesmen. ■

24 Shuning üçün silerge: «Gunahliringlar ichide ölisiler» dédim. Chünki siler méning «Ezeldin Bar Bolghuchi» ikenlikimge ishenmisenglar, gunahliringlar ichide ölisiler, — dédi. □ ■

25 Sen zadi kim? — dep sorashti ular.

Eysa ulargha: — Bashta silerge néme dégen bolsam, men shu.

26 Özümning silerning toghranglarda we üstünglardin höküm qilidighan nurghun sözlirim bar; lékin méni Ewetküchi heqtur we men Uningdin némini anglighan bolsa, bularnila dunyadikilerge uqturup éytimen, — dédi. □ ■

□ **8:17** «Silerge tewe bolghan Tewrat qanunida...» — grék tilida «silerning Tewrat qanuninglarda» déyilidu. Bu hejwi, kinayilik geptur. Periyisiler daim: «Tewrat qanunini tiriship-tirmiship, heqiqiy menisi bilen özleshtürgüchiler peqet bizlirmiz» dep halini chong qilip yürüshetti. Emeliyette «Tewrat qanuni» Xudaning barliq xelqige tewe idi, elwette. 10:34 we 15:25nimu körüng. «**ikki ademning guwahliqi bolsa rast hésablinidu**» — «Qan.» 17:6. ■ **8:17** Chöl. 35:30; Qan. 17:6; 19:15; Mat. 18:16; 2Kor. 13:1; Ibr. 10:28. ■ **8:18** Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; 9:7; Luqa 3:22; 9:35; Yuh. 1:33; 5:37; 6:27. ■ **8:19** Yuh. 14:9; 16:3. □ **8:20** «sediqe sanduqining aldida» — yaki «xezinide». ■ **8:20** Yuh. 7:30. ■ **8:21** Yuh. 7:34; 13:33. ■ **8:23** Yuh. 3:31. □ **8:24** «Chünki siler méning «Ezeldin Bar Bolghuchi» ikenlikimge ishenmisenglar, gunahliringlar ichide ölisiler» — yaki «Chünki siler méning «Men Bolimen» ikenlikimge ishenmisenglar, gunahliringlar ichide ölisiler». «Ezeldin Bar Bolghuchi» yaki «Men Bolimen» — Bu Xudaning Musa pyghemberge ashkarilighan nami bolup («Mis.» 3:14), Eysamu bu namni özige qollan'ghan. Bashqa bir terjimisi: «Méning U (yeni, Mesih) ikenlikimge...». Lékin «Yuhanna»da oxshash shu ibare tépildighan köp bashqa ayetler bilen selishturghanda (mesilen, 28-, 58-ayet) bu terjimimiz toghra bolushi kérek. ■ **8:24** Yuh. 8:21.

□ **8:26** «Özümnig silerning toghranglarda we üstünglardin höküm qilidighan nurghun sözlirim bar; lékin méni Ewetküchi heqtur we men Uningdin némini anglighan bolsa, bularnila dunyadikilerge uqturup éytimen» — Mesihning Perisiylerge éytqan bashqa köp sözlirige oxshash, bu sözi intayin ixchamdur. Bizningche umumiy menisi: «Siler toghruluq nurghun eyibleydighan sözlirim bar. Bu sözlirimni qobul qilmasliqinglar mumkin. Lékin méning bu sözlirim emeliyette özümдин emes, belki méni ewetken Atamdindur; shunga ishinishinglar kérek; chünki némini Uningdin anglisam, shuni dunyagha éytimen» dégendek bolsa kérek. ■ **8:26** Yuh. 7:28; 15:15; Rim. 3:4.

27 Ular uning özlirige éytqanlirining Ata toghruluq ikenlikini chüshinelmidi. □

28 Shunga Eysa mundaq dédi:

Siler Insan'oghlini kötürgendin kéyin, méning «Ezeldin Bar Bolghuchi» ikenlikimni bilisiler we shundaqla héch ishni özlükümdin qilmighanliqimni, peqet Atining manga ogetkininila sözligenlikimnimu bilisiler. □ ■

29 Méni Ewetküchi men bilen bilidur; U méni esla yalghuz qoymidi, chünki men hemishe Uni kursen qilidighan ishlarni qilimen. ■

30 Eysa bu sözlerni qiliwatqan chaghning özide, nurghun kishiler uninggha étiqad qildi. ■

Heqiqiy erkinlik toghruluq

31 Eysa özige étiqad qilghan Yehudiyarlarga:

— Eger méning söz-kalamimdin chiqmay tursanglar, méning heqiqiy muxlisirim bolghan bolisiler,

32 we heqiqetni bilisiler we heqiqet silerni azadliqqa érishtüridu, — dédi. ■

33 Ular jawaben: — Biz Ibrahimning neslimiz, — héchqachan héchkimning qulluqida bolmiduq. Sen qandaqsige: Azadliqqa érishsiler, deysen? — dédi. ■

34 Eysa ulargha jawab bérip: — Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, gunah sadir qilghan kishi gunahning qulidur. ■

35 Qul ailide menggü turmaydu, lékin oghul menggü turidu. □

36 Shuning üçün Oghul silerni azad qilsa, heqiqiy azad bolisiler. □ ■

37 Silerning Ibrahimning nesli ikenlikinglarni bilimen. Biraq méni öltürmekchi boluwatisiler, chünki méning sözüm ichinglardin orun almidi.

38 Men Atamning yénida körgenlirimni éytiwatimen; siler bolsanglar öz atanglardin körgenliringlarni qiliwatisiler! □ ■

39 Ular jawab bérip: — Bizning atimiz Ibrahimdur, — dédi.

Eysa ulargha: — Eger Ibrahimning perzentliri bolsanglar, Ibrahimning emellirini qilghan bolattinglar! ■

□ 8:27 «ular uning özlirige éytqanlirining ata toghruluq ikenlikini chüshinelmidi» — «Ata» öz Atisi Xuda, elwette. Démisekmu, Mesihning némishqa bezide peqet «Ata» we bashqa yerlerde «Atam» déyishini tetqiq qilish bek paydiliq ishtur. □ 8:28 «Siler Insan'oghlini kötürgendin kéyin...» —

«Insan'oghlining kötürülüshi» awwal Eysaning kréstlinishi, andin asman'gha kötürülüp Xudaning ong teripide olturushinmu körsitidu. 12:32-34nimu körüng. «méning «Ezeldin Bar Bolghuchi» ikenlikimni bilisiler» — 24-ayettiki izahatni körüng. ■ 8:28 Chöl. 21:9; 2Pad. 18:4; Yuh. 3:11, 14; 7:16; 12:32, 49; 14:10. ■ 8:29 Yuh. 14:10; 16:32. ■ 8:30 Yuh. 7:31. ■ 8:32 Rim. 6:18; Gal. 5:1; 1Pét. 2:16. ■ 8:33 Mat. 3:9. ■ 8:34 Rim. 6:20; 2Pét. 2:1. □ 8:35 «Qul ailide menggü turmaydu, lékin oghul menggü turidu» — demek, birsi «qul» bolsa (mushu yerde «gunahning quli») herqandaq öy igisi bilen menggülük munasiwette bolmaydu, uning aile ezasi bolalmaydu; peqet öy igisining öz ailisidikiler bilenla menggülük munasiwiti bolidu; öy igisining oghli öy igisining hoquqigha ige bolidu, elwette. Emdi «öy igisi» Xuda bolsa, uning Oghlimu toluq hoquqluq bolidu, elwette. Bu ish 36-ayettiki heqiqet bilen zich baghlinidu. □ 8:36 «Shuning üçün Oghul silerni azad qilsa, heqiqiy azad bolisiler» — yuqiriqi izahatnimu körüng. «Qul» «qul»ni azad qilmaydu, «qul»ni azad qilalaydighan peqet özi azad bolghan kishi, elwette. Emdi bu dunyada kim gunahdin azadtur? Mesihdin bashqa herbir kishi gunahning qulidur; heqiqiy azad bolghan kishi peqet «Oghul», yeni Mesihdur; shuning bilen u bashqilarni (ular da étiqad bolsa) gunahning küchidin azad qilalaydu. ■ 8:36 Rim. 8:2.

□ 8:38 «siler bolsanglar öz atanglardin körgenliringlarni qiliwatisiler!» — yaqi «siler bolsanglar öz atanglardin anglighanliringlarni qiliwatisiler!». ■ 8:38 Yuh. 3:11; 7:16; 12:49; 14:10, 24. ■ 8:39 Rim. 2:28; 9:7.

40 Biraq hazir eksiche méni, yeni Xudadin anglighan heqiqetni silerge yetküzgen ademni öltürüşke qestleysiler. Ibrahim undaq ishni qilmighan.

41 Siler öz atanglarning qilghinini qiliwatisiler! – dédi.

– Biz haramdin bolghan emesimiz! Bizning peqet birla atimiz bar, U bolsa Xudatur! – déyishti ular. □

42 Eysa ulargha: – Atanglar Xuda bolghan bolsa, méni söygen bolattinglar; chünki men Xudaning baghridin chiqip, bu yerge keldim. Men özlükümdin kelgen emesmen, belki Uning teripidin ewetilgenmen. □ ■

43 Sözlirimni némishqa chüshenmeysiler? Éniqki, méning söz-kalamim quliqinglarga kirmeywatidu!

44 Siler atanglar Iblistin bolghansiler we uning arzu-heweslirige emel qilishni xalaysiler. U alem apiride bolghandin tartip qatil idi we uningda heqiqet bolmighachqa, heqiqette turmighan. U yalghan sözligende, öz tebitidin sözleydu, chünki u yalghanchi we shundaqla yalghanchiliqning atisidur. □ ■

45 Lékin men heqiqetni sözliginim üçün, manga ishenmeysiler.

46 Qaysinglar méni gunahi bar dep delilliyeylesiler, qéni? Heqiqetni sözlisem, néme üçün manga ishenmeysiler?

47 Xudadin bolghan kishi Xudaning sözlirini anglaydu; siler ularni angli-maysiler, chünki siler Xudadin bolghan emessiler! ■

48 Yehudiylar uninggha jawaben:

– Ejeba, bizning séni: «Samariyelik hem jin chaplashqan adem»sen déginimiz toghra emesmu? – déyishti. □ ■

49 Eysa jawaben: – Manga jin chaplashqini yoq, belki men Atamni hörmet qilimen; lékin siler manga hörmetsizlik qiliwatisiler. ■

50 Men öz shan-sheripimni izdimeymen; lékin buni izdigüchi hem *uning üstidin* höküm qilghuchi Birsi bar.

51 Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, méning söz-kalamimni tutidighan kishi ebedil'ebed ölüm körmeydu. ■

52 Shuning bilen Yehudiylar uninggha:

– Sanga derweqe jin chaplashqanliqini emdi bilduq! Hetta *hezriti* Ibrahim we peyghemberlermu ölgen tursa, sen qandaqsige: «Méning söz-kalamimni tutidighan kishi ebedil'ebed ölüm tétimaydu» deysen?

53 Ejeba, sen atimiz Ibrahimdin ulughmusem? U öldi, peyghemberler hem öldi!? Sen özüngni kim qilmaqchisen? ■

54 Eysa jawaben mundaq dédi:

– Eger men özümni ulughlisam, undaqta ulughluqum héchnerse hésablanmaytti. Biraq méni ulughlighuchi – siler «U bizning Xudayimiz»

■ 8:40 Yuh. 17:17. □ 8:41 «Siler öz atanglarning qilghinini qiliwatisiler!» – «öz atanglar» – Iblisni körsitidu, elwette. 44-ayetni körüng. «Biz haramdin bolghan emesimiz!» – bu daritna gep. Ular Eysaning Meryemdin tughulushini «bir atining wasitisi bilen emes», belki «haramdin bolghan» dep puritip, uningdin éwen tapmaçhi idi. □ 8:42 «men Xudaning baghridin chiqip...» – grék tilida «men Xudaning ichidin chiqip...». ■ 8:42 Yuh. 5:43; 7:29. □ 8:44 «... *Iblis* yalghanchi we shundaqla yalghanchiliqning atisidur» – yaki «... u (Iblis) yalghanchi we shundaqla yalghanchiliqning piridur». ■ 8:44 Yar. 3:1; 2Kor. 11:3; 1Yuh. 3:8. ■ 8:47 Yuh. 6:37; 10:26,27; 1Yuh. 4:6. □ 8:48 ««Samariyelik hem jin chaplashqan adem»sen» – «Samariyelikler» Yehudiylar közge ilmaydighan bir xelq bolup, ularning közqarishiche Samariyelikler Xudaning sözini burmilighan kapirlar we jin tegkenlerdur. ■ 8:48 Yuh. 7:20; 10:20. ■ 8:49 Yuh. 7:18. ■ 8:51 Yuh. 5:24; 11:25. ■ 8:53 Ibr. 11:13.

dep ataydighan Atamning Özidur.

⁵⁵ Siler Uni tonumidinglar, lékin men Uni tonuymen. Uni tonumaymen désem, silerdeq yalghanchi bolattim; biraq men Uni tonuymen we Uning söz-kalamini tutimen.

⁵⁶ Atanglar Ibrahim méning künümni köridighanliqidin yayrap-yashnidi hem derweqe uni aldin'ala körüp shadlandi. □ ■

⁵⁷ — Sen téxi ellik yashqa kirmey turup, Ibrahimni kördüngmu? — déyishti ular.

⁵⁸ Eysa ulargha:

— Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, Ibrahim tughulmastila, men Bar Bolghuchidurmen! — dédi. □

⁵⁹ Buning bilen ular uni chalma-kések qilghili qollirigha yerdin tashaldi; lékin Eysa ulargha körünmey, ularning otturisdin ötüp ibadetxanidin chiqip ketti. □ ■

9

Eysaning tughma qarighuni saqaytishi

¹ We u yolda kétiwétip, tughma qarighu bir ademni kördi.

² Muxlisleri uningdin:

— Ustaz, kim gunah qilip uning qarighu tughulghinigha seweb bolghan? U özimu ya ata-anisimu? — dep sorashiti. □

³ Eysa mundaq jawab berdi:

— Özi yaki ata-anisining gunah sadir qilghanliqidin emes, belki Xudaning Öz emelliri uningda ayan qilinsun dep shundaq bolghan.

⁴ Künnung yoruqida, méni Ewetküchining emellirini ada qilishim kérek. Kech kirse, shu chaghdá héchkim ish qilalmaydu. □

⁵ Men dunyada turghan waqtimda, dunyaning nuri özümdurmen. ■

⁶ Bu sözlerni qilghandin kéyin, u yerge tükürüp, tükürüktin lay qilip, layni héliqi ademning közligire sürüp qoydi. ■

□ **8:56** «Atanglar Ibrahim méning künümni köridighanliqidin yayrap-yashnidi» — Eysaning «méning künüm» dégini némini körsitidu? Bizningche bu ibare: (1) uning dunyagha kélishini körsitidu; (2) uning shan-sherep ichide qaytip kélidighan küninimu körsitidu. Ibrahim qachan aldin'ala buni körgen? Yehudiy «Rabbilar»ning köpinchisi «Ibrahim Ishaqni qurbanliq qilishqa sun'ghan waqitta baqiy alem uninggha ayan qilin'ghan» dep qaraytti we bizmu bu pikirge mayilmiz. ■ **8:56** Yar. 17:17; Luqa 10:24; Ibr. 11:13. □

□ **8:58** «Ibrahim tughulmastila, men Bar Bolghuchidurmen!» — «men Bar Bolghuchidurmen» dégini yenila «Mis.» 3:14de, Musa peyghemberge wehiy qilin'ghan, Xudaning «Men Özümdurmen», yaki bolmisa «Men Ezeldin Bar Bolghuchidurmen» dégen ulugh namini körsitidu. Eysaning bu namni özige alghini uning Xudaliq tebiitini körsitidu. Yehudiylar uning bu gépini toghra chüshinidu, lékin qet'iy ishenmeydu (59-ayetni köring). □

□ **8:59** «Buning bilen ular uni chalma-kések qilghili qollirigha yerdin tashaldi» — Yehudiy xelqi uning sözining menisini toghra chüshinetti, lékin ishenmey «kupurluq qilghuchi!» dep uni öltürmekchi idi. «lékin Eysa ulargha körünmey, ularning otturisdin ötüp ibadetxanidin chiqip ketti» — bezi kóna köchürmilerdePeqet «lékin Eysa özini daldigha élip, ibadetxanidin chiqip ketti» déyilidu. ■ **8:59** Luqa 4:29; Yuh. 10:31,39; 11:8. □ **9:2**

«Ustaz» — Grék tilida «Rabbi». □ **9:4** «méni Ewetküchining emellirini ada qilishim kérek» — yaki «méni Ewetküchining emellirini ada qilishimiz kérek». «Kech kirse, shu chaghdá héchkim ish qilalmaydu» — Eysaning yer yüzide bolidighan xizmitige belkim peqet alte ay qalghan bolsa kérek.

■ **9:5** Yesh. 42:6; Luqa 2:32; Yuh. 1:9; 8:12; 12:35,46; Ros. 13:47. ■ **9:6** Mar. 8:23.

⁷ we uninggha: «Siloam kölchiki»ge bérip yuyuwetkin» dédi («Siloam» *ibraníy-che söz bolup*, «ewetilgen» dégen menini bildüridu). Shuning bilen héliqi adem bérip yuyuwidi, közi köridighan bolup qaytip keldi. □

⁸ Qoshniliri we u ilgiri tilemchilik qilghinida uni körgenler:

— Bu olturup tilemchilik qilidighan héliqi adem emesmu? — déyiship ketti. ■

⁹ Beziler: «Hee, shu iken» dése, yene beziler: «Yaq. u emes, lékin uninggha oxshaydiken» déyishti.

Biraq u özi:

— Men del shu kishi bolimen! — dédi.

¹⁰ — Undaқта közliring qandaқ échildi? — dep sorashti ular.

¹¹ U jawaben mundaқ dédi:

— Eysa isimlik bir kishi *tükürükidin* lay qilip közliringe sürüp qoyuwidi, manga: «Siloam kölchikige bérip yuyuwetkin» dégenidi. Men bérip yuyuwidim, köreleydighan boldum.

¹² — U hazir qeyerde? — dep sorashti ular.

— Bilmeymen, — dédi u.

Perisiylerning möjizini sürüshdürüshi

¹³ Xalayıq ilgiri qarighu bolghan bu ademni Perisiylerning aldigha élip bérishti

¹⁴ (eslide Eysa lay qilip bu ademning közlrini achqan kün del shabat küni idi). ■

¹⁵ Shuning bilen Perisiyeler qaytidin bu ademdin qandaқ köreleydighan bolghinini soriwidi, u ulargha: — U közliringe lay *sürüp* qoydi, men yuyuwidim we mana, köreleydighan boldum! — dédi.

¹⁶ Shuning bilen Perisiyelerdin beziliri:

— U adem Xudaning yénidin kelgen emes, chünki u shabat küni tutmaydu, — déyishti.

Yene beziliri:

— U gunahkar adem bolsa, qandaqlarche bundaқ möjizilik alametlerni yari-talaytti? — déyishti.

Buning bilen ularning arisida bölünüş peyda boldi. □ ■

¹⁷ Ular qarighu ademdin yene:

— U közliringni échiptu, emdi sen u toghruluқ néme deysen? — dep sorashti.

U: — U bir peyghember iken, — dédi. ■

□ **9:7** «Siloam» — Ibraniy tilida «Siloha». «**Eysa** uninggha: «Siloam kölchiki»ge bérip yuyuwetkin» dédi... héliqi adem bérip yuyuwidi, közi köridighan bolup qaytip keldi — bu kor adem ibadetxanigha yéqin jayda tilemchilik qilip olturghan bolsa, ibadetxanidin «Siloam kölchiki»ge bir kilométrdek kéletti. Shuning üçün bu seper kor ademning ishenchige nisbeten xéli bir sinaq idi. Lay qattiqlashqandin kéyin u közlrini héch achalmighan halda mushu uzun yolni méngishi kérek idi. Bu kor adem üçün intayin éghir idi, elwette. Uning üstige yolni bikar mangsa köp «tilemchilik waqti» israp bolup kétetti.

■ **9:8** Ros. 3:2. ■ **9:14** Mat. 12:1; Mar. 2:23; Luqa 6:1; Yuh. 5:9. □ **9:16** «**U adem Xudaning yénidin kelgen emes, chünki u shabat küni tutmaydu**» — ular «u shabat küni tutmaydu» deydu. Chünki ular Eysaning түкүрүкidin lay qilishni «emgek qilish», shundaqla shabatning «dem élish prinsipi»ni buzush, dep qaraytti. Eysa bolsa «Atamning emellirini ada qilishim kérek» dégenidi (4-ayet). Démek, «ish qilghuchi» yaki «emel qilghuchi» eslide Xuda Özidur. Uningdin bashqa kim shundaқ möjize yaritaytti? ■ **9:16** Yuh. 3:2; 7:12; 9:33; 10:19. ■ **9:17** Luqa 7:16; 24:19; Yuh. 4:19; 6:14.

¹⁸ Yehudiylar körelydighan qilin'ghan kishining ata-anisini tépip kelmigüche, burun uning qarighu ikenlikige we hazir körelydighan qilin'ghanliqigha ishenmeytti. Shunga ular uning ata-anisini chaqirtip,

¹⁹ ulardin:

– Bu silerning oghlunglarmu? Tughma qarighu, dewattinglar? Emdi hazir qandaqlarche körelydighan bolup qaldi? – dep sorashti.

²⁰ Ata-anisi ulargha: – Uning bizning oghlimiz ikenliki, shundaqla tughulushidinla qarighu ikenlikini bilimiz;

²¹ Lékin hazir qandaqlarche körelydighan bolup qalghanliqini, közlirini kim achqanliqini bilmeymiz. U chong adem tursa, *buni* özidin soranglar, u özi dep bersun, – dep jawab berdi.

²² Ata-anisining shundaq déyishi Yehudiylardin qorqqanliqi üçün idi; chünki Yehudiylar kimdekim Eysani Mesih dep étirap qilsa, u sinagog jamaitidin qoghlap chiqirilsun dep qarar qilghanidi. □ ■

²³ Shu sewebtin uning ata-anisi: «U chong adem tursa, *buni* özidin soranglar» dégenidi.

²⁴ Perisiyler eslide qarighu bolghan ademni yene chaqirip uninggha:

– Xudagha shan-sherep bérip *qesem qil!* Biz bu ademning gunahkar ikenlikini bilimiz, – déyishti. □ ■

²⁵ U mundaq jawab berdi:

– U gunahkarmu, emesmu, bilmeymen. Biraq men shu birla ishni bilimenki, qarighu idim, hazir körelydighan boldum.

²⁶ Ular uningdin yene bir qétim:

– U séni qandaq qildi? Közliringni qandaq achi? – dep sorashti.

²⁷ U jawaben:

– Silerge alliqachan éyttim, biraq qulaq salmidinglar. Siler néme dep qaytidin anglashni xalap qaldinglar? Silermu uning muxlisiri bolay dewatamsiler?! – dédi.

²⁸ Buning bilen, ular uni qattiq tillap:

– Sen héliqining muxlisi! Biz bolsaq Musa *peyghemberning* muxlisirimiz.

²⁹ Xudaning Musagha sözligenlikini bilimiz; lékin bu némining bolsa qeyerdin kelgenlikinimu bilmeymiz, – déyishti.

³⁰ Héliqi adem ulargha mundaq jawab qayturdi:

– Ajayip ishqu bu! Gerche siler uning qeyerdin kelgenlikini bilmiginglar bilen, u méning közlirimni achi.

³¹ Biz bilimizki, Xuda gunahkarlarning tileklirini anglamaydu; biraq Özige ixlasmen bolup iradisige emel qilghuchilarningkini anglaydu. ■

³² Dunya apiride bolghandin tartip, birersining tughma qarighuning közini achqanliqini anglap baqqan emes.

³³ Eger bu adem Xudadin kelmigen bolsa, héchnéme qilalmighan bolatti.

³⁴ Ular uni:

□ 9:22 «Yehudiylar kimdekim Eysani Mesih dep étirap qilsa, u sinagog jamaitidin qoghlap chiqirilsun dep qarar qilghanidi» – «sinagogtin chiqirilish»ning netijisi, jemiyyetkilerdin héchkim sinagogtin chiqirilghan kishi bilen bardi-keldi qilmaytti. ■ 9:22 Yuh. 7:13; 12:42. □ 9:24

«Xudagha shan-sherep bérip qesem qil» – Eslide grék tilida «qesem qil» dégen söz yoq idi. Bu ayyette shu söz bolmisimu, shu mene chiqip turidu (mesilen «Yeshua» 7:19ni köring). Shuning üçün bu jumlining menisi «Eysagha emes, belki Xudagha shan-sherep ber» dégenlik emes, belki «Xudani ulughlash üçün rast gep qil, bu möjize eslide chong bir aldanchiliq emesmu?» dégendek. ■ 9:24 Ye. 7:19.

■ 9:31 Zeb. 66:18; Pend. 15:29; 28:9; Yesh. 1:15; Mik. 3:4.

– Sen tüptin gunah ichide tughulghan turuqluq, bizge telim bermekchimusen? – déyiship, uni *sinagotin* qoghlap chiqiriwétishti.□

Rohiy qarighuluq

³⁵ Eysa ularning uni *sinagotin* qoghlap chiqarghanliqini anglap, uni izdep tépip:

Sen, Xudaning Oghligha étiqad qilamsen? – dep soridi.□

³⁶ U jawaben: – Teqsir, u kim? Men uninggha étiqad qilay, – dédi.

³⁷ – Sen hem uni kördüng hem mana, hazir sen bilen sözlishwatqan del shuning özi, – dédi Eysa uninggha.

³⁸ Héliqi adem:

– I Reb, étiqad qilimen! – dep, uninggha sejde qildi.

³⁹ – Men korlarni köridighan bolsun, köridighanlarni kor bolsun dep bu dunyagha höküm chiqirishqa keldim, – dédi Eysa.□ ■

⁴⁰ Uning yénidiki bezi Perisiyler bu sözlerni anglap uningdin:

– Bizmu kormu? – dep sorashti.

⁴¹ Eysa ulargha: – Kor bolghan bolsanglar, gunahinglar bolmaytti; lékin siler hazir «körüwatimiz» déginginglar üçhün silerge gunah hésabliniwéridu, – dédi.

10

Eysa sözini dawam qilidu – «Men yaxshi qoy baqquchidurmen»

¹ Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, qoy qotinigha ishiktin kirmey, bashqa yerdin yamiship kirgen kishi ogiri we qaraqchidur.

² Ishiktin kiridighan kishi bolsa qoylarning padichisidur.

³ Ishik baqar uninggha ishikni échip béridu we qoylar uning awazini anglap tonuydu; u öz qoylirining isimlirini bir-birlep chaqirip ularni sirtqa bashlap chiqidu.□

⁴ U qoylirining hemmisini sirtqa chiqirip bolup, ularning aldida mangidu, qoylarmu uning keynidin egiship méngishidu; chünki ular uning awazini tonuydu.□

□ **9:34** «ular... uni *sinagotin* qoghlap chiqiriwétishti» – 22-ayet we izahatni körüng. □ **9:35**

«Sen, Xudaning Oghligha étiqad qilamsen?» – bezi kona köchürmilerde «Sen, Insan'oghligha étiqad qilamsen?» dep pütülgen. □ **9:39** «Men korlarni köridighan bolsun, köridighanlarni kor bolsun

dep bu dunyagha höküm chiqirishqa keldim» – «höküm chiqirishqa keldim» – Bu «höküm» toghru-luq «Yesh.» 42:1 we uningdiki izahatni körüng. Bu qandaq «höküm»? Bizningche Yeshaya peyghem-berning bésharite éytilghandek az dégende bu «höküm»ning öch teripi bardur: (1) étiqadchilargha toghra közqarashlarni yetküzüş; (2) Xudaning köp ishlar üstidiki hökümlirini bildürüş; (3) Mesihning xewiri kishilerning qelbini yaki yoruq yaki téximu qarangghu, kor qilish; xuddi Yeshaya peyghember öz waqtida Xudaning söz-kalamini Israilgha yetküzgende, Israilning ehwali «Siler anglashni anglaysiler, bi-raq chüshenmeysiler; körüşni körüsiler, biraq bilip yetmeysiler» («Yesh.» 6:9-10) dégendek bolghan'gha oxshash. «Yesh.» 44:18nimu körüng. ■ **9:39** Yuh. 3:17; 12:47. □ **10:3** «Ishik baqar uninggha ishikni échip béridu we qoylar uning awazini anglap tonuydu...» – «ishik baqar» belkim Chömüldürgüchi Yehyani körsitishi mumkin. Bu ayet hem 4-ayetke munasiwetlik, «Mik.» 2:13 we izahatni körüng. □ **10:4** «U qoylirining hemmisini sirtqa chiqirip bolup, ularning aldida mangidu, qoylarmu uning keynidin egiship méngishidu; chünki ular uning awazini tonuydu» –

démisekmu, Ottura Sherqtiki qoychilar del shundaq yol bilen qoylarni baqidu. Qoychi barliq qoylargha isim qoyup ularni bu isim bilen chaqiridu. U daim «qoylirini bashlaydu», ular uning awazi bilen egiship mangidu. Adette qoychining qoylarni «heydesh»ning héch hajiti yoq.

5 Lékin ular yat ademning keynidin mangmaydu, belki uningdin qachidu; chünki ular yatlarining awazini tonumaydu.

6 Eysa bu temsilni ulargha sözlep bergini bilen, lékin ular uning özlirige néme dewatqanliqini héch chüshenmidi.

7 Shunga Eysa ulargha yene mundaq dédi:

– Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, qoylarning ishiki özümdurmen. □

8 Mendin ilgiri kelgenlarning hemmisi oghri we qaraqchidur, lékin qoylar ulargha qulaq salmidi. □

9 Ishik özümdurmen. Men arqliq kirgini qutquzulidu hem kirip-chiqip, ot-chöplerni tépip yéyeleydu. ■

10 Oghri bolsa peqet oghrilash, öltürüş we buzush üçünla kélidu. Men bolsam ularni hayatliqqa érishsun we shu hayatliqi mol bolsun dep keldim. □

11 Yaxshi padichi özümdurmen. Yaxshi padichi qoylar üçün öz jénini pida qilidu. □ ■

12 Lékin medikar undaq qilmaydu. U belki ne qoylarning igisi ne padichisi bolmighachqa, bōrining kelginini körse, qoylarni tashlap qachidu we bōre kélip qoylarni titip tiripiren qiliwétidu. □ ■

13 Emdi medikar bolsa peqet heqqini dep ishlep, qoylarga köngül bölmey beder qachidu.

14-15 Yaxshi padichi özümdurmen. Ata méni tonighinidek men atini tonugh-inimdek, men özümningkilerni tonuymen we özümningkilermu méni tonuydu; qoylar üçün jénim pida. ■

16 Bu qotandin bolmighan bashqa qoylirimmu bar. Ular nimu élip bash-lishim kérek we ularmu awazimni anglaydu; shuning bilen bir pada bolidu, shundaqla ularning bir padichisi bolidu. □ ■

17 Ata méni shu sewebtin söyiduki, men jénimni qayturuwélishim üçün uni pida qilimen. ■

18 Jénimni héchkim mendin alalmaydu, men uni öz ixtiyarim bilen pida qilimen. Men uni pida qilishqa hoquqluqmen we shundaqla uni qayturuwélishqimu hoquqluqmen; bu emrni Atamdin tapshuruwalghanmen. ■

19 Bu sözler tüpeylidin Yehudiyalar arisida yene bölünüş peyda boldi. ■

□ **10:7** «qoylarning ishiki özümdurmen» — Ottura Sherqte padichilar kéchide qoylarni qoghdash üçün qotanning aghzida toghrisigha yétip uxlaydu. Shuning bilen ular özlirini «qoylarning ishiki» deydu. Undaq qoychilar herkünü «öz qoyliri üçün jénini pida qilidu». □ **10:8** «Mendin ilgiri kelgenlarning hemmisi oghri we qaraqchidur, lékin qoylar ulargha qulaq salmidi» — bu yerde Eysanning közde tutqini Tewrattiki peyghemberler emes, belki özlirini «Israilni baqquchilar» dep atiwalghanlar — yeni Perisiyler, bash kahinlar, Tewrat ustazlari, Yehudiy aqsaqallari, shundaqla özidin ilgiri peyda bolghan «saxta Mesihler» (mesilen, «Ros.» 5:36-37)din ibaret. Israilgha baqquchi bolush kérek bolghanlar eksiche padidin payda-menpeet alidighanlarga aylandurulghan («Yer.» 23-bab, «Ez.» 34-babni körüng). ■ **10:9** Yuh. 14:6. □ **10:10** «Oghri bolsa peqet oghrilash, öltürüş we buzush üçünla kélidu» — «öltürüş» grék tilida «boghuzlash». □ **10:11** «Yaxshi padichi qoylar üçün öz jénini pida qilidu» — «yaxshi padichi» bolghandın kéyin bashqa xil padichilar bolamdu? Bu toghrisida «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **10:11** Yesh. 40:11; Ez. 34:11, 12, 15, 22, 23; Mik. 1:14; Ibr. 13:20; 1Pét. 5:4. □ **10:12** «bōre kélip qoylarni titip tiripiren qiliwétidu» — yaki «bōre kélip qoylarni tutuwélip tiripiren qiliwétidu». ■ **10:12** Zek. 11:16. ■ **10:14-15** 2Tim. 2:19; Mat. 11:27; Luqa 10:22; Yuh. 6:46; 7:29. □ **10:16** «Bu qotandin bolmighan bashqa qoylirimmu bar. Ular nimu élip bashlishim kérek ... shuning bilen bir pada bolidu, shundaqla ularning bir padichisi bolidu» — héchqandaq shübhe yoqki, mushu yerde «bu qotandin bolmighan»lar Mesihke étiqad qilidighan Yehudiy emeslerni körsitidu. ■ **10:16** Ez. 37:22. ■ **10:17** Yesh. 53:12. ■ **10:18** Yuh. 2:19. ■ **10:19** Yuh. 7:12; 9:16.

20 Ulardin köp ademler:

– Uninggha jin chaplishiptu, u jöylüwatidu, néme üçhün uning sözige qulaq salghudeksiler? – déyishti.■

21 Yene beziler bolsa:

– Jin chaplashqan ademning sözliri bundaq bolmaydu. Jin qandaqmu qarighularning közlrini achalisun?! – déyishti.■

Eysaning chetke qéqilishi

22 Qish pesli bolup, Yérusalémda «Qayta béghishlash héyti» ötküzülüwatatti. □

23 Eysa ibadetxanidiki «Sulaymanning péshaywini»da aylinip yüretti. ■

24 Yehudiylar uning etrapigha olishiwélip:

– Bizni qachan'ghiche tit-tit qilip tutuqluqta qaldurmaqchisen? Eger Mesih bolsang, bizge ochuqini éyt, – déyishti.□

25 Eysa mundaq jawab berdi:

– Men silerge éyttim, lékin ishenmeysiler. Atamning nami bilen qilghan emellirimning özi manga guwahliq béridu. ■

26 Biraq men silerge éytqinimdek, siler étiqad qilmidinglar, chünki méning qoylirimdin emessiler.

27 Méning qoylirim méning awazimni anglaydu, men ularni tonuymen we ular manga egishidu. ■

28 Men ulargha menggülik hayat ata qilimen; ular esla halak bolmaydu. Héchkim ularni qolumdin tartiwalalmaydu. ■

29 Ularni manga teqdim qilghan atam hemmidin üstündür we héchkim ularni atamning qolidin tartiwalalmaydu.

30 Men we Ata *eslidinla* birdurmiz.□ ■

31 Buning bilen Yehudiylar yene uni chalma-késeq qilishmaqchi bolup, yerdin qollirigha tash élishti.■

32 Eysa ulargha: – Atamdin kelgen nurghun yaxshi emellerni silerge körsettim. Bu emellerning qaysisi üçhün méni chalma-késeq qilmaqchisiler? – dédi.

33 – Séni yaxshi bir emel üçhün emes, belki kupurluq qilghining üçhün chalma-késeq qilimiz. Chünki sen bir insan turuqluq, özüngni Xuda qilip körsetting! – dédi Yehudiylar jawaben.■

34 Eysa ulargha mundaq jawab berdi:

■ 10:20 Yuh. 7:20; 8:48, 52. ■ 10:21 Mis. 4:11; Zeb. 94:9; 146:8. □ 10:22 «Qayta béghishlash héyti» – (ibadetxanini) «qayta béghishlash héyti» bolsa miladiyedini ilgiri 164-yili «Yehuda Malkabuz»

ibadetxanini Yunandikilerning butpereslikidin qayturuwélip, uni qaytidin Xudaning yoligha atap béghishlighanliqini tebrikleydighan héyt. Bu héyt Yehudiylar arisida hazirghiche «Xannukah» dep atilidu. ■ 10:23 1Pad. 6:3; Ros. 3:11; 5:12. □ 10:24 «Bizni qachan'ghiche tit-tit qilip tutuqluqta qaldurmaqchisen?» – grék tilida «jénimizni qachan'ghiche tit-tit qilip tutuqluqta qaldurmaqchisen?».

■ 10:25 Yuh. 5:36. ■ 10:27 Yuh. 8:47. ■ 10:28 Yuh. 6:39; 17:12; 18:9. □ 10:30 «Men we Ata eslidinla birdurmiz» – «Qan» 32:39ni körüng. Mushu yerde Mesihning «bir» dégini, yuqirida tilgha élin'ghan ishlirida özining Xuda'Ata bilen birge bir bolghanliqini tekitleydu.

■ 10:30 Yesh. 54:5; Yuh. 5:19; 14:9; 17:5. ■ 10:31 Yuh. 8:59; 11:8. ■ 10:33 Yuh. 5:18.

– Silerge tewe muqeddes qanunda «Men éyttim, siler ilahlarsiler» dep pütülgen emesmu? □ ■

³⁵ Xuda Öz söz-kalamini yetküzgenlerni «ilahlar» dep atighan yerde (we muqeddes yazmilarda éytilghini hergiz küchtin qalmaydu)

³⁶ néme üçün Ata Özige xas-muqeddes qilip panyu dunyagha ewetken zat «Men Xudaning Oghlimen» dése, u toghruluq «kupurluq qilding!» deysiler? □ ■

³⁷ Eger Atamning emellirini qilmisam, manga ishenmenglar. ■

³⁸ Biraq qilsam, manga ishenmigen halettimu, emellerning özlirige ishin-inglar. Buning bilen Atining mende ikenlikini, méningmu Atida ikenlikimni heq dep bilip étiqad qilidighan bolisiler. ■

³⁹ Buning bilen ular yene uni tutmaqchi boldi, biraq u ularning qolliridin qutulup, u yerdin ketti. ■

⁴⁰ Andin u yene Iordan deryasining u qétigha, yeni Yehya *peyghember* deslipide ademlerni chömüldürgen jaygha bérup, u yerde turdi. ■

⁴¹ Nurghun kishiler uning yénigha keldi. Ular:

– Yehya héch möjizilik alamet körsetmigen, lékin uning bu adem toghrisida barliq éytqanliri rast iken! – déyishti.

⁴² Shuning bilen nurghunlighan kishiler bu yerde uninggha étiqad qildi.

11

Lazarusning ölümi

¹ Lazarus dégen bir adem késel bolup qalghanidi. U Meryem we hedisi Marta turghan, Beyt-Aniya dégen kentte turatti

² (bu Meryem bolsa, Rebge xushbuy mayni sürkigen, putlirini öz chachliri bilen értip qurutqan héliqi Meryem idi; késel bolup yatqan Lazarus uning inisi idi). □ ■

³ Lazarusning hediliri Eysagha xewerchi ewetip: «I Reb, mana sen söygen *dostung* késel bolup qaldi» dep yetküzdi.

⁴ Lékin Eysa buni anglap:

– Bu késeldin ölüp ketmeydu, belki bu arqiliq Xudaning Oghli ulughlinip, Xudaning shan-sheripi ayan qilinidu – dédi. ■

□ **10:34** «Silerge tewe muqeddes qanun» – 8:17 we izahatini körüng. «Men éyttim, siler ilahlarsiler» – bu sözler «Zeb.» 82:6de tépilidu. Toluq éytsaq «Men éyttim: – Siler ilahlar ikensiler; hemminglar Hemmidin Aliy Bolghuchining oghullirisiler» dégen bolup, bu söz eslide sot mejlisige qatnashqan «ilahlar»gha, yeni Xudaning xelqige soraqchi bolghan yaki öz xelqi arisida herqandaq hoquq-mes'uliyati bar ademlerge éytilghanidi. Ular mushu ishta, hemmini soraq qilghuchi Xudagha oxshap ketkechke, «ilahlar» déyilidu. 35-36-ayet we izahatini körüng. «Zeb.» 82:1diki izahatimnu körüng. ■ **10:34** Zeb. 82:6. □ **10:36** «Néme üçün Ata Özige xas-muqeddes qilip panyu dunyagha ewetken zat «Men Xudaning Oghlimen» dése, u toghruluq «kupurluq qilding!» deysiler?» – bu 36-ayet boyiche, Xuda «Zebur»da «Xudaning söz-kalami yetküzülgenler»ni «ilahlar» dep atighan yerde, Xudaning Söz-Kalamining Özi dunyagha kelgende, «Xudaning Oghlimen» dése, bu qandaqmu kupurluq bolidu? ■ **10:36** Yuh. 5:1; 6:27. ■ **10:37** Yuh. 15:24. ■ **10:38** Yuh. 14:11; 17:21. ■ **10:39** Luqa 4:29; Yuh. 8:59. ■ **10:40** Yuh. 1:28; 3:23. □ **11:2** «bu Meryem bolsa, rebge xushbuy mayni sürkigen, putlirini öz chachliri bilen értip qurutqan héliqi Meryem idi; késel bolup yatqan Lazarus uning inisi idi» – bu ish deslepte «Mat.» 26:6-13 we «Mar.» 14:3-9de we kéyin «Yh.» 12:3-8de xatirilinidu. Yuhanna oqurmenler bu ishtin Injildiki bashqa «bayanlar» arqiliq alliqachan xewer tapqan, dep perez qilidu. ■ **11:2** Mat. 26:6; Mar. 14:3; Luqa 7:37; Yuh. 12:3. ■ **11:4** Yuh. 9:3; 11:40.

⁵ Eysa Marta, singlisi we Lazarusni tolimu söyetti.

⁶ Shunga u Lazarusning késel ikenlikini anglighan bolsimu, özi turuwatqan jayda yene ikki kün turdi. □

⁷ Andin kéyin u muxlislirigha:

— Yehudiyege qayta barayli! — dédi.

⁸ Muxlisliri uninggha:

— Ustaz, yéqindila u *yerdiki* Yehudiylar séni chalma-késeq qilmaqchi bolghan tursa, yene u yerge qayta baramsen? — déyishti. □ ■

⁹ Eysa mundaq dédi:

— Kündüzde on ikki saet bar emesmu? Kündüzi yol mangghan kishi putlashmas, chünki u bu dunyaning yoruqini köridu.

¹⁰ Lékin kéchisi yol mangghan kishi putlishar, chünki uningda yoruqluq yoqtur.

¹¹ Bu sözlerni éytqandin kéyin, u:

— Dostimiz Lazarus uxlap qaldi; men uni uyqusidin oyghatqili barimen, — dep qoshup qoydi. ■

¹² Shunga muxlislar uninggha:

— I Reb, uxlighan bolsa, yaxshi bolup qalidu, — dédi.

¹³ Halbuki, Eysa Lazarusning ölümü toghruluq éytqanidi, lékin ular u dem élishtiki uyquni dewatidu, dep oylashti.

¹⁴ Shunga Eysa ulargha ochuqini éytip:

— Lazarus öldi, — dédi.

¹⁵ — Biraq silerni dep, silerning étiqad qilishinglar üçün, *uning qéshida* bolmighanliqimgha xushalmen. Emdi uning yénigha barayli, — dédi.

¹⁶ «Qoshkézek» dep atilidighan Tomas bashqa muxlisdashlirigha:

— Bizmu uning bilen bille barayli hem uning bilen bille öleyli, — dédi. □

Eysaning Lazarusni tirildürüshi

¹⁷ Eysa muxlisliri bilen Beyt-Aniyagha barghanda, Lazarusning yerlikke qoyulghinigha alliqachan töt kün bolghanliqi uninggha melum boldi.

¹⁸ Beyt-Aniya Yérusalémgha yéqin bolup, uningdin alte chaqirimche yiraqliqta idi, □

¹⁹ shuning bilen nurghun Yehudiylar Marta bilen Meryemge inisi toghrisida teselli bergili ularning yénigha kelgenidi.

²⁰ Marta emdi Eysaning kéliwatqinini anglapla, uning aldigha chiqti. Lékin Meryem bolsa öyide olturup qaldi.

²¹ Marta emdi Eysagha: — I Reb, bu yerde bolghan bolsang, inim ölmigen bolatti.

²² Hélihém Xudadin némini tiliseng, Uning sanga shuni bérédighanliqini bilimen, — dédi.

²³ — Ining qayta tirilidu, — dédi Eysa.

²⁴ Marta:

□ **11:6** «Shunga u Lazarusning késel ikenlikini anglighan bolsimu, özi turuwatqan jayda yene ikki kün turdi» — bu ayettiki «shunga» belkim oqurmenlerni heyran qalduridu. Bizde qilche shübhe yoqki, Xuda Özini söygenlerimü intayin söygechke, ularning Xudaning heqiqiy shan-sheripi we ulughluqini körüp chüshinishi, shundaqla étiqadning kücheytilishi üçün bezide béshimizdin bu ishqa oxshap kétidighan azabliq ishlarni ötküzidu (15-ayetni körüng). □ **11:8** «Ustaz» — grék tilida «Rabbi».

■ **11:8** Yuh. 8:59; 10:31. ■ **11:11** Mat. 9:24; Mar. 5:39; Luqa 8:52. □ **11:16** ««Qoshkézek» dep atilidighan Tomas» — drék tilida ««Didimos» dep atilidighan Tomas». □ **11:18** «alte chaqirim» — grék tilida «on besh stadiyon». Bir «stadiyon» 185 métr idi.

– Axirqi künide, yene tirilish künide uning jezmen tirilidighanliqini bilimen, – dédi. ■

²⁵ Eysa uninggha: – Tirilish we hayatliq men özümdurmen; manga étiqad qilghuchi kishi ölsimu, hayat bolidu; ■

²⁶ we hayat turup, manga étiqad qilghuchi ebedil’ebed ölmese; buninggha ishinemsen? ■

²⁷ U uninggha: – Ishinimen, i Reb; séning dunyagha kélishi muqerrer bolghan Mesih, Xudaning Oghli ikenlikingge ishinimen. ■

²⁸ Buni dep bolup, u bérip singlisi Meryemni astighina chaqirip: – Ustaz keldi, séni chaqiriwatidu, – dédi.

²⁹ Meryem buni anglap, derhal ornidin turup, uning aldigha bardi

³⁰ (shu peyette Eysa téxi yézigha kirmigen bolup, Marta uning aldigha méngip, uchriship qalghan yerde idi).

³¹ Emdi *Meryemge* teselli bériwatqan, öyde uning bilen olturghan Yehudiylar uning aldirap qopup sirtqa chiqip ketkinini körüp, uni qebrige bérip shu yerde yigha-zar qilghili ketti, dep oylap, uning keynidin méngishti.

³² Meryem emdi Eysa bar yerge barghanda uni körüp, ayighigha özini étip: – I Reb, bu yerde bolghan bolsang, inim ölmigen bolatti! – dédi.

³³ Eysa Meryemning yigha-zar qilghinini, shundaqla uning bilen bille kelgen Yehudiy xelqning yigha-zar qilishqinini körgende, rohida qattiq pighan chékip, köngli tolimu biaram boldi we: □

³⁴ – Uni qeyerge qoydunglar? – dep soridi.

– I Reb, kélip körgin, – déyishti ular.

³⁵ Eysa köz yéshi qildi. □ ■

³⁶ Yehudiy xelqi: – Qaranglar, u uni qanchilik söygen! – déyishti.

³⁷ We ularin beziliri:

– Qarighuning közini achqan bu kishi késel ademni ölümdin saqlap qalalmamidi? – déyishti.

³⁸ Eysa ichide yene qattiq pighan chékip, qebrining aldigha bardi. Qebri bir ghar idi; uning kirish aghzigha chong bir tash qoyuqluq idi.

³⁹ Eysa:

– Tashni éliwétinglar! – dédi.

Ölgüchining hedisi Marta:

– I Reb, yerlikke qoyghili töt kün boldi, hazir u purap ketkendu, – dédi.

⁴⁰ Eysa uninggha:

– Men sanga: «Étiqad qilsang, Xudaning shan-sheripini körisen» dégenidimghu! – dédi.

⁴¹ Buning bilen xalayıq tashni éliwetti. Eysa közlrini asman’gha tikip mundaq dua qildi:

– I Ata, tilikimni anglighining üçün sanga teshekkür éytimen.

■ **11:24** Dan. 12:2; Luqa 14:14; Yuh. 5:29. ■ **11:25** Yuh. 1:4; 3:16, 36; 5:24; 6:47; 14:6; 1Yuh. 5:10. ■ **11:26** Yuh. 6:51. ■ **11:27** Mat. 16:16; Mar. 8:29; Luqa 9:20; Yuh. 6:69. □ **11:33**

«Eysa... rohida qattiq pighan chékip, köngli tolimu biaram boldi» – Eysa némige shundaq inkas qayturdi? Bizningche, bu uning gunahning insanlarni ölümge we halaketke, jümlidin Sheytanning ilkige élip barghanliqi tüpeylidin bolghan parakendichilik we pighan-qayghugha qarap, bu ishlardin qattiq hayajanlan’ghanliqi we belkim ghezepen’genlikini körsitidu. □ **11:35** «Eysa köz yéshi qildi» – Eysaning köz yashliri toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtalmisAQ bolmaydu. ■ **11:35** Luqa 19:41.

42 Tileklirimni hemishe anglaydighanliqingni bilimen; lékin shundaq bol-simu, etrapimdiki mushu xalayıq séning méni ewetkenlikingge ishensun dep, buni éytiwatimen!■

43 Bu sözlerni qilghandin kéyin, u yuqiri awazda:

— Lazarus, tashqirigha chiq! — dep towlidi.

44 Ölgüchi qol-putliri képenlen'gen, éngiki téngilghan halda tashqirigha chiqti. Eysa ulargha:

— Képenni yéshiwétip, uni azad qilinglar! — dédi.■

Eysani öltürüş suyiqesti

Mat. 26:1-5; Mar. 14:1-2; Luqa 22:1-2

45 Meryemning yénigha pete qilip kélip, uning emillirini körgen Yehudiylar ichidin nurghunliri uninggha étiqad qildi.

46 Lékin ularning ichide beziliri Perisiylarning yénigha bérip, Eysaning qilghan ishlerini melum qilishi.

47 Shunga bash kahinlar we Perisiyler Yehudiylarning kéngeshmisini yighip: — Qandaq qilishimiz kérek? Bu adem nurghun möjizilik alametlerni yaritiwatidu. ■

48 Uninggha shundaq yol qoyup bériwersek, hemme adem uninggha étiqad qilip kétidu. Shundaq bolghanda, Rimliqlar kélip bu bizning jayimiz we qowmimizni weyran qiliwétidu! — déyishti.□

49 Ularning ichide biri, yeni shu yili bash kahin bolghan Qayafa:

— Siler héchnémimi bilmeydikensiler!

50 Pütün xelqning halak bolushining ornigha, birla ademning ular üçhün ölüshining ewzellikini chüshinip yetmeydikensiler, — dédi ■

51-52 (bu sözni u özlükidin éytmighanidi; belki u shu yili bash kahin bolghanliqi üçhün, Eysaning *Yehudiy* xelqi üçhün, shundaqla peqet u xelq üçhünla emes, belki Xudaning her yan'gha tarqilip ketken perzentlirining hemmisini bir qilip uyushturush üçhün ölidighanliqidin aldın bésharet bérip shundaq dégenidi).□ ■

53 Shuning bilen ular meslihetliship, shu kündin bashlap Eysani öltürüwétishni qestlidi.

54 Shuning üçhün Eysa emdi Yehudiylar arisida ashkara yürmeytti, u u yerdin ayrilip chölge yéqin rayondiki Efraim isimlik bir shehirige bérip, muxlisliri bilen u yerde turdi.

55 Emdi Yehudiylarning «ötüp kétish héyti»gha az qalghanidi. Nurghun kishiler taharetni ada qilish üçhün, héyttin ilgiri yézilardin Yérusalémgha

■ 11:42 Yuh. 12:30.

■ 11:44 Yuh. 20:7.

■ 11:47 Zeb. 2:2; Mat. 26:3; Mar. 14:1;

Luqa 22:2; Ros. 4:27.

□ 11:48 «Rimliqlar kélip bu bizning jayimiz we qowmimizni weyran qiliwétidu!» — «bu bizning jayimiz» bizningche ibadetxanini körsetse kérek. Éniqki, bu ademning ibadetxanini «Xudaning» démeydu, belki «bizning» deydu. Ularning gépidin roshenki, özining menpeetini birinchi orun'gha qoyidu, öz xelqining tinch-amanliqini ikkinchi orun'gha qoyidu. «Bu bizning jayimiz» bashqa birxil terjimisi: «bizning bu ornimiz» (démeq, mensipimiz). ■ 11:50 Yuh. 18:14.

□ 11:51-52 «bu sözni u özlükidin éytmighanidi; belki u shu yili bash kahin bolghanliqi üçhün... aldın bésharet bérip shundaq dégenidi» — démeq, gerche u özi xudasiz adem bolsimu, Tewrat békitken orunda turghach, Muqeddes Roh uning arqiliq (özining dewatqinining menisini toluq chüshenmigen halda) bésharet berdi. ■ 11:51-52 Ef. 2:14, 15, 16.

kélishti. □

⁵⁶ Shuning bilan bille shu kishiler Eysani izdeshti. Ular ibadetxanida yig'irilganda bir-birige:

– Qandaq oylawatisiler? U héyt ötküzgili kelmesmu? – déyishti. ■

⁵⁷ Bash kahinlar bilan Perisiyler bolsa uni tutush uchün, herkimning uning qeyerdilikini bilse, melum qilishi toghruluq perman chiqarghanidi.

12

Meryemning Eysani etirlishi

Mat. 26:6-13; Mar. 14:3-9

¹ Ötüp kêtish héytidin alte kün ilgiri, Eysa özi ölüm din tirildürgen Lazarus turuwatqan jay – Beyt-Aniyagha keldi. ■

² Shu wejidin ular u yerde uninggha ziyapet berdi. Marta méhmanlarni kütüwatatti; Lazarus bolsa Eysa bilen hemdastixan bolghanlarning biri idi.

³ Meryem emdi nahayiti qimmet bahaliq sap sumbul etirdin bir qadaq ekilip, Eysaning putlirigha quydi andin chachliri bilen putlirini értip qurutti. Etirning xush puriqi öyni bir aldi. □

⁴ Lékin uning muxlisleridin biri, yeni uninggha pat arida satqunluq qilghuchi, Simonning oghli Yehuda Ishqariyot:

⁵ – Némishqa bu *qimmet bahaliq* etir kembeghellerge sediqe qilip bérilishke üch yüz dinargha sétilmidi? – dédi. □ ■

⁶ (u bu sözni kembeghellerning ghémini yégenliki uchün emes, belki oghri bolghanliqi uchün dégenidi; chünki u *muxlislarning ortaq* hemyanini saqlighuchi bolup, daim uninggha sélin'ghinidin oghriliwalatti). ■

⁷ Emdi Eysa: – Ayalni öz ixtiyarigha qoyghin! Chünki u buni méning depne künüm uchün teyyarliq qilip saqlighandur; □ ■

⁸ chünki kembegheller hemishe siler bilen bille bolidu, lékin men hemishe siler bilen bille bolmaymen, – dédi. ■

Bash kahinlarning Lazarusni öltürüş suyiqesti

⁹ Zor bir top Yehudiyalar uning shu yerde ikenlikidin xewer tépip, shu yerge keldi. Ularning kélishi yalghuz Eysani depla emes, yene u ölüm din tirildürgen Lazarusnimu körüş uchün idi. ■

□ **11:55** «Nurghun kishiler taharet ni ada qilish uchün...» – mushu yerdiki «taharet» toghruluq: Musa peyghemberge chüshürülgén qanun boyiche, birsi ötük bir nersige, qan'gha yaki melum késel yarishiga tégip ketken bolsa, «napak» dep hésablinatti we shundaqla pak hésablinish uchün yuyunushi kérek we yene bezi ehwallardimu qurbanliq qilishi kérek idi. Uning üstige perisiyler we «Tewrat ustazliri» özlükidin bu ishlargha nurghun bashqa murekkep qaidilerni qoshuwalghanidi. Mesilen, «Mar.» 7:3-4 ni körüng. Shunga «taharet» ni ötküzishke bezide xéli waqit kérek bolghan. «Yérusalémgha kélishti» – grék tilida «Yérusalémgha chiqishti». ■ **11:56** Yuh. 7:11. ■ **12:1** Mat. 26:6; Mar. 14:3; Luqa 7:37; Yuh. 11:2. □

□ **12:3** «nahayiti qimmet bahaliq sap sumbul etirdin bir qadaq» – «bir qadaq» (grék tilida «bir litra») – Rimliqlarning qadiqi, texminen 325 gram. «Eysaning putlirigha quydi andin chachliri bilen putlirini értip qurutti» – yaki «Eysaning putlirigha quydi we chachliri bilen etirni putlirigha sürdi». □ **12:5** «üch yüz dinar» – shu chaghda addiy bir ishchining yilliq kirimige teng bolatti. ■ **12:5** Mar. 14:5. ■ **12:6** Yuh. 13:29. □ **12:7** «u buni méning depne künüm uchün teyyarliq qilip saqlighandur» – bashqa birxil terjimisi: «u shundaq qilip méning depne künümge teyyarliq qiliwatidu». ■ **12:7** Mar. 14:8. ■ **12:8** Qan. 15:11; Mat. 26:11; Mar. 14:7. ■ **12:9** Yuh. 11:44.

10 Lékin bash kahinlar bolsa Lazarusnimu öltürüşhni meslihetleshkenidi;
 11 Chünki uning sewebidin nurgun Yehudiylar özliridin chékinip Eysagha étiqad qiliwatatti.

Yérusalémgha tentenilik bilen kirish

Mat. 21:1-11; Mar. 11:1-11; Luqa 19:28-40

12 Etisi, «*Ötüp kêtish héyti*»ni ötküzüşhke kelgen zor bir top xalayıq Eysaning Yérusalémgha kéliwatqanliqini anglap, ■

13 qollirigha xorma shaxlirini tutushqan halda uni qarshi alghili chiqishti we: «Teshekkür-hosanna! Perwerdigarning namida kelgüchi, Israilning padishahigha mubarek bolghay!» dep warqirashti. □ ■

14 Eysa bir texeyni tépip, uninggha mindi; xuddi *muqeddes yazmilarda* mundaq pütülgendek: —

15 «Qorqma, i Zion qizi! Mana, Padishahing éshék texiyige minip kéliwatidu!» □ ■

16 Eyni chaghda uning muxlisiri bu ishlarni chüshenmeytti, lékin Eysa shan-sherepte ulughlan'ghandin kéyin, bu sözlerning uning toghruluq pütülgelikini, shundaqla bu ishlarning derweqe uningda shundaq yüz bergenlikini ésiqe keltürdi. □

17 Emdi u Lazarusni qebiridin chaqirip tirildürgen chaghda uning bilen bille bolghan xalayıq bolsa, bu ishqa guwahliq bériwatatti.

18 Eysa yaratqan bu möjizilik alametnimu anglighachqa, uni qarshi élishqa shu bir top ademler chiqishqanidi.

19 Perisiyler bolsa bir-birige:

— Qaranglar, *barliq* qilghininglar bikar ketti! Mana emdi pütkül jahan uninggha egeshmekte! — déyishti. ■

Gréklarning Eysa bilen körüşhushni telep qilishi — uning öz ölümü toghruluq sözlishi

20 Ötüp kêtish héytida ibadet qilghili kelgenler arisida birnechche gréklarmu bar idi. ■

21 Bular emdi Galiliyening Beyt-Saida yézisidin bolghan Filipning yénigha kélip:

— Ependim, biz Eysa bilen körüşhsek, — dep telep qilishti. ■

22 Filip bérip buni Andriyasqa éytti. Andin Andriyas we Filip ikkisi Eysagha melum qildi.

23 Lékin Eysa ulargha jawaben mundaq dédi:

■ **12:12** Mat. 21:8; Mar. 11:8; Luqa 19:36. □ **12:13** «Teshekkür-hosanna! Perwerdigarning namida kelgüchi, Israilning padishahigha mubarek bolghay!» — bu sözler «Zeb.» 118:25-26diki bésharetin élin'ghan. «Hosanna» dégen söz «Qutquzghaysen, i Perwerdigar» dégen menide. Injil dewrige kelgende menisi «Xudagha teshekkür-medhiye»mu bolup qalghanidi. «Zebur» 118-küyidiki izahatlarnimu körüng. ■ **12:13** Zeb. 118:25, 26. □ **12:15** «Qorqma, i Zion qizi! Mana, Padishahing éshék texiyige minip kéliwatidu!» — «Zek.» 9:9. «Zion qizi» Yérusalémda turuwatqanlarni, shundaqla barliq Yehudiy xelqini körsitidu. ■ **12:15** Yesh. 62:11; Zek. 9:9; Mat. 21:5. □ **12:16** «Eysa shan-sherepte ulughlan'ghandin kéyin...» — uning ölümündin tirilip ershke kötürülgenlikini körsitidu. ■ **12:19** Yuh. 11:47. ■ **12:20** Ros. 8:27. ■ **12:21** Yuh. 1:45.

– «Insan’oghlining shan-sherepte ulughlinidighan waqit-saiti yétip keldi. □ ■
 24 Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, bughday déni tupraq ichige chüshüp ölmigüche, özi yenila yalghuz qalidu; lékin ölse, mol hosul béridu. □ ■

25 Kimdekim öz hayatini ayisa uningdin mehrum bolidu; lékin bu dunyada öz hayatidin nepretlense, uni menggülik hayatliqqa saqliyalaydu. □ ■

26 Kimdekim xizmitimde bolushni xalisa, manga egeshsun. Men qeyerde bolsam, méning xizmetchimmu shu yerde bolidu. Kémdekim méning xizmitimde bolsa, Ata uninggha izzet qilidu. ■

27 Hazir jénim qattiq azabliniwatidu. Men néme déyishim kérek? «Ata, méni bu saettin qutquzghin!» deymu? Lékin men del mushu waqit-saet üçün keldim. □ ■

28 Ata, naminggha shan-sherep keltürgin!».

Shuan, asmandin bir awaz anglinip:

– Uninggha shan-sherep keltürdüm we yene uninggha shan-sherep keltürimen!» – déyildi.

29 Buni anglighan shu yerde turghan xalayıq:

– Hawa güdürlidi, – déyishti.

Yene beziler bolsa:

– Bir perishte uninggha gep qildi, – déyishti.

30 Eysa bolsa jawaben: – Bu awaz méni dep emes, silerni dep chüshti. ■

31 Emdi dunyaning üstige höküm chiqirilish waqti keldi; hazir bu dunyaning hökümdarining tashqirigha qoghlinish waqti keldi. □ ■

32 We men bolsam, yerning üstidin kötürülginimde, pütkül insanlarni özümge jelp qilip tartimen, – dédi ■

(uning buni dégini özining qandaq ölüm bilen ölidighanliqini körsetkini idi).

34 Xalayıq buninggha jawaben uningdin:

– Biz muqeddes qanundin Mesihning ebedgiche qalidighinini anglighan; sen qandaqsige «Insan’oghli kötürülüşü kérek» deysen?! Bu qandaqmu «Insan’oghli» bolsun? – dep soridi. □ ■

35 Shunga Eysa ulargha: – Nurning aranglarda bolidighan waqti uzun bolmaydu. Shunga qaranghuluqning silerni bésiwalmasliqı üçün, nur bar

□ **12:23** «Lékin Eysa ulargha jawaben mundaq dédi: – «Insan’oghlining shan-sherepte ulughlinidighan waqit-saiti yétip keldi...» – gréklerning (22-ayettiki) telipige bu sirliq sözler qandaq jawab bolidu? Buning toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **12:23** Yuh. 13:32; 17:1.

□ **12:24** «bughday déni tupraq ichige chüshüp ölmigüche, özi yenila yalghuz qalidu; lékin ölse, mol hosul béridu» – Mesihning «uruqning ölüshi» dégini birxil oxshitıştırur. Uruq yerge chüshüp «ölmise» bir tal peti qéliwéridu. Tupraqqa chüshkende «ölse», uningdin nurghun uruq méwileydu. ■ **12:24** 1Kor. 15:36. □ **12:25** «kimdekim öz hayatini ayisa...» – «ayisa» grék tilida «söyise» yaki «amraq bolsa». ■ **12:25** Mat. 10:39; 16:25; Mar. 8:35; Luqa 9:24; 17:33. ■ **12:26** Yuh. 14:3; 17:24. □ **12:27**

«Ata, méni bu saettin qutquzghin!» deymu?» – Bu «saet» uning kélidighan azab-oqubetlerni tartidighanliqini kórsitidu. ■ **12:27** Mat. 26:37,38,39; Mar. 14:34; Luqa 22:44. ■ **12:30** Yuh. 11:42. □ **12:31** «hazir bu dunyaning hökümdarining tashqirigha qoghlinish waqti keldi» – «bu dunyaning hökümdari» – Sheytanni kórsitidu. Bu ayet toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **12:31** Yuh. 14:30; 16:11; Kol. 2:15. ■ **12:32** Chöl. 21:9; 2Pad. 18:4; Yuh. 3:14; 8:28. □ **12:34**

«sen qandaqsige «Insan’oghli kötürülüşü kérek» deysen?!» – xalayıqning «Insan’oghli» (Mesih) toghruluq közde tutqini Mesihning ulughluqini kórsitidighan «Yar.» 49:10, «Zeb.» 89:35-37, 110:2, «Yesh.» 9:7, «Ez.» 37:25, «Dan.» 7:14 Idi. ■ **12:34** 2Sam. 7:16; 1Tar. 22:10; Zeb. 45:7; 89:36; 110:4; Yesh. 9:5; Yer. 23:6; Ez. 37:26; Dan. 2:44; 7:14, 27; Mik. 4:7; Ibr. 1:8.

vaqtda *uningda* ménginglar; qaranghuluqta mangghan kishi ózining qey-erge kétiwatqanliqini bilmeydu. ■

³⁶ Nur aranglarda bar vaqitta, uninggha ishininglar; buning bilen nurning perzentliri bolisiler, — dédi.

Eysa bu sözlerni qilghandin kéyin, ulardin ayrilip yoshurunuwaldi.

Yehudiy xelqining Mesihni ret qilishi

³⁷ Gerche u ularning köz aldida shunche tola möjizilik alamet körsetken bolsimu, ular téxi uninggha étiqad qilmidi.

³⁸ Shuning bilen Yeshaya peyghemberning yazmisida aldin'ala körsitilgen bésharet del emelge ashurdi:

«I Perwerdigar, bizning yetküzgen xewirimizge kimmu ishen'gen?»

Hem «Perwerdigarning biliki» Bolghuchi kimgimu ayan qilin'ghan?» □ ■

³⁹⁻⁴⁰ Xalayıqning étiqad qilmighinining sewebi del shuki (xuddi Yeshaya peyghember yene aldin'ala éytqandek):

«Perwerdigar ularning közlrini kor,

Qelbini tash qildi;

Meqset, ularning közlrining körüp,

Qelbining chüshinip,

Gunahliridin yénishining aldini élish üçündür;

Bolmisa, Men ularni saqaytqan bolattim, — *deydu Perwerdigar*». □ ■

⁴¹ Bu sözlerni Yeshaya *peyghember Mesihning* shan-sheripini körüp uninggha qarita aldin'ala söz qilghinida éytqanidi. □ ■

⁴² Wehalenki, gerche hetta Yehudiy aqsaqalliridinmu nurghunlighan ademler uninggha étiqad qilghan bolsimu, ular Perisiyler wejidin qorqup, ózlrining sinagotın qoghlap chiqiriwétilmesliki üçün uni étirap qilmidi. □ ■

⁴³ Buning sewebi, ular insanlardin kélidighan izzet-shöhretni Xudadin kélidighan izzet-shöhrettin yaxshi köretti. ■

⁴⁴ Biraq Eysa yuqiri awaz bilen mundaq dédi:

■ **12:35** Yer. 13:16; Yuh. 1:9; 8:12; 9:5; 12:46; Ef. 5:8; 1Tés. 5:4 □ **12:38** «I Perwerdigar, bizning yetküzgen xewirimizge kimmu ishen'gen?» hem «Perwerdigarning biliki» Bolghuchi kimgimu ayan qilin'ghan?» — «Yesh.» 53:1. «Perwerdigarning biliki» — bir zat, yeni del Xudaning Mesihni bolsa kérek («Yesh.» 53:2, 3-ayetnimu körüng). ■ **12:38** Yesh. 53:1; Rim. 10:16.

□ **12:39-40** «Perwerdigar ularning közlrini kor, qelbini tash qildi» — mushu yerde «Perwerdigar» grék tilida «U». «Perwerdigar ularning közlrini kor, qelbini tash qildi; meqset, ularning közlrining körüp, qelbining chüshinip, gunahliridin yénishining aldini élish üçündür; bolmisa, Men ularni saqaytqan bolattim» — «Yesh.» 6:10. ■ **12:39-40** Yesh. 6:9; 10; Ez. 12:2; Mat. 13:14; Mar. 4:12; Luqa 8:10; Ros. 28:26; Rim. 11:8 □ **12:41** «Bu sözlerni Yeshaya peyghember Mesihning shan-sheripini körüp uninggha qarita aldin'ala söz qilghinida éytqanidi» — grék tilida «uning shan-sheripini körüp...» déyilidu. Kimning shan-sheripi? Éniqki, «uning» mushu yerde Mesihning ózini körsitidu. 37-, 39- we 42-ayetni körüng (kimge étiqad qilish kérek?). Toluq ish «Yesh.» 6:1-13de xatirilinidu. Yeshaya bu bésharetni bergen chaghda Perwerdigar Xudaning shan-sheripini körgechke, xulasimiz shuki, «Mesih Ózi Xudaning shan-sheripi we ipadisi»din ibarettur. ■ **12:41** Yesh. 6:1. □ **12:42** «nurghunlighan ademler uninggha étiqad qilghan bolsimu, ular Perisiyler wejidin qorqup, ózlrining sinagotın qoghlap chiqiriwétilmesliki üçün uni étirap qilmidi» — Mushu yerde «sinagog» Yehudiylarning umumiy jemiyyitini körsitidu. «Sinagotın chiqirilish» — kimki sinagotın chiqiriwétilse, Yehudiylar jemiyyidikiler ular bilen héch bardı-keldi qilmaytti. ■ **12:42** Yuh. 7:13; 9:22. ■ **12:43** Yuh. 5:44.

— Manga étiqad qilguchi mangila emes, belki méni Ewetküchige étiqad qilguchidir.

⁴⁵ Kimki méni körgüchi bolsa, méni Ewetküchini körgüchi bolidu. ■

⁴⁶ Men manga étiqad qilguchilar qarangghuluqta qalmisun dep, nur süpitide dunyagha keldim. ■

⁴⁷ Birsí sözlirimni anglap, ularni tutmisa, uni soraqqa tartmaymen; chünki men dunyadikilerni soraqqa tartqili emes, belki dunyadikilerni qutquzghili keldim. ■

⁴⁸ Biraq méni chetke qaqquchini, shundaqla sözlirimni qobul qilmighanni bolsa, uni soraqqa tartquchi birsí bar. U bolsimu, men éytqan söz-kalamimdur. U axirqi küni uni soraqqa tartidu. ■

⁴⁹ Chünki men özlükümdin sözliginim yoq, belki méni ewetken Ata méning némini déyishim we qandaq sözlishim kéreklikige emr bergen. □ ■

⁵⁰ Uning emrining menggülik hayatliq ikenlikini bilimen. Shunga némini sözlisem, Ata manga buyrughinidek sözleymen.

13

Eysaning muxlisirining putini yuyushi

¹ Ötüp kétish héytidin ilgiri, Eysa bu dunyadin ayrilip, Atining yénigha baridighan waqit-saetning yétip kelgenlikini bildi we shuning üçün bu dunyadiki öz ademlirige körsitip kelgen méhir-muhebbitini axirghiche toluq körsitip turdi. □ ■

² Emdi kechlik tamaq yéyiliwatqanidi; Iblis alliburun Simonning oghli Yehuda Ishqariyotning könglige Eysagha satqunluq qilish weswesisini salghanidi. ■

³ Eysa Atining her ishni uning qoligha tapshurghinini, we özining Xudaning yénidin kélip, Xudaning yénigha qaytidighanliqini bilgechke, ■

⁴ dastixandin turup, ton-könglikini yéship, bir löngge bilen bélini baghlidi.

⁵ Andin jawurgha su quyup, muxlislarning putlirini yuyushqa we bélige baghligghan löngge bilen sürtüp qurutushqa bashlidi.

⁶ Nöwet Simon Pétrusqa kelgende, Pétrus uninggha:

— I Reb, putumni sen yusang qandaq bolghini?! — dédi. ■

⁷ Eysa uninggha:

— Néme qiliwatqinimni hazir bilmeysen, lékin kéyin bilisen, — dédi.

⁸ Pétrus: — Sen méning putumni yusang hergiz bolmaydu! — dédi.

Eysa uninggha jawaben: — Séni yumisam, méning bilen teng nésiweng bolmaydu, — dédi.

⁹ Simon Pétrus:

■ **12:45** Yuh. 10:30; 14:9. ■ **12:46** Yesh. 42:6; 49:6; Yuh. 1:9; 8:12; 9:5; 12:46; Ros. 13:47.

■ **12:47** Yuh. 3:17; 9:39. ■ **12:48** Mar. 16:16; Yuh. 3:18; 8:24. □ **12:49** «méning némini

deyishim we qandaq sözlishim kéreklik» — yaki bolmisa «méning néme telim-emr bérishim we némini sözlishim kéreklik». ■ **12:49** Qan. 18:18; Yuh. 3:11; 5:20; 7:16; 8:28; 14:10, 24; 16:13. □ **13:1**

«Eysa... bu dunyadiki öz ademlirige körsitip kelgen méhir-muhebbitini axirghiche toluq körsitip turdi» — bu muhebbet belkim töwendiki 1-20-ayetlerde muxlislirining putlirini yuyushi, shundaqla 13-18-bablarda xatirilen' gendek ulargha körsetken sewr-taqet, kechürüm, méhribanliqini, andin axirida ular üçhün özi pida qilishining hemmisini öz ichige alghan bolsa kérek. ■ **13:1** Mat. 26:2; Mar. 14:1; Luqa 22:1. ■ **13:2** Luqa 22:3; Yuh. 13:2. ■ **13:3** Mat. 11:27; 28:18; Yuh. 3:35. ■ **13:6** Mat. 3:14.

– I Reb, undaқта peqet putlirimnıla emes, qollirimnimu, béshimnimu yughaysen! – dédi.

¹⁰ Eysa uninggha:

– Bedini yuyulup, tamamen pakiz bolghan adem peqet putlirini yusila qayta yuyunushining hajiti bolmaydu. Siler pakiz, lékin hemminglar emes, – dédi

¹¹ (chünki u özini kimning tutup bérídighanliqini biletti; shuning üçün u «Hemminglarla pakiz emes» dégenidi). ■

¹² Shuning bilen u ularning putlirini yuyup bolghandin kéyin, ton-könglikini kiyip, yene dastixan'gha olturup ulargha mundaq dédi:

– Silerge néme qilghinimni uqtunglarmu?

¹³ Siler méni «Ustaz» we «Reb» deysiler we rast éytisiler, men shundaqturmen. ■

¹⁴ Eger men Reb we ustazinglar turuqluq, putliringlarni yughanikenmen, silermu bir-biringlarning putlirini yuyushunglar kérek. □ ■

¹⁵ Men silerge qilghandek silerningmu hem shundaq qilishinglar üçün bu ülgini qaldurdum. ■

¹⁶ Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, qul xojayinidin üstün turmaydu, elchimu özini ewetküchidin üstün turmaydu. ■

¹⁷ Bu ishlarni bilgeniksiler, shundaq qilsanglar bextliksiler!

Eysaning satqunluq bilen tutulushini aldın éytishi

Mat. 26:20-25; Mar. 14:17-21; Luqa 22:21-23

¹⁸ Men bularni hemminglarga qaritip éytmidim. Men tallighanlirimni bilimen, lékin *muqeddes yazmilarda* aldın pütülgen: «Men bilen hemdastixan bolup nénimni yégenmu manga put atti!» dégen bu söz emelge ashurulmay qalmaydu. □ ■

¹⁹ Men bu ish yüz bérishtin awwal uni silerge éytip qoyayki, u ishlar yüz bergende méning «Bar Bolghuchi» ikenlikimge ishinsiler. □ ■

²⁰ Berheq, berheq, silerge shuni éytip qoyayki, kimki men ewetken herqandaq birisini qobul qilghan bolsa, méni qobul qilghan bolidu; we méni qobul qilghuchilar méni Ewetküchini qobul qilghan bolidu. ■

²¹ Eysa bu sözlerni éytqandin kéyin, rohta qattiq pighan chékip, mundaq guwahliq berdi:

□ **13:10** «...bedini yuyulup, tamamen pakiz bolghan adem peqet putlirini yusila qayta yuyunushining hajiti bolmaydu» – mushu sirlıq gepning menisi néme? Bizningche Qutquzhuchimizning «put yuyush» dégen bu herikiti özini eng töwen derijige chüshürüp kréstinishni qobul qilishigha bésharet bolidu. Shunga, muxlislar buni qobul qilmisa bolmaydu. «Qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **13:10** Yuh. 15:3. ■ **13:11** Yuh. 6:64. ■ **13:13** Mat. 23:8,10; 1Kor. 8:6; 12:3; Fil. 2:11. □ **13:14** «Eger men Reb we ustazinglar turuqluq, putliringlarni yughanikenmen, silermu bir-biringlarning putlirini yuyushunglar kérek» – oqurmenler muxlislarning Mesihni «ustaz» andin «Reb» deydighanliqini (13-ayet), lékin Mesih bolsa özini «Reb» we «ustaz» deydighanliqini bayqiyalaydu (13-14-ayet) we shundaqla tertipning oxshimasliqining sewebini oyliyalaydu. ■ **13:14** Gal. 6:1, 2. ■ **13:15** 1Pét. 2:21; 1Yuh. 2:6. ■ **13:16** Mat. 10:24; Luqa 6:40; Yuh. 15:20. □ **13:18** «Men bilen hemdastixan bolup nénimni yégenmu manga put atti!» – «Zeb.» 41:9ni körüng. ■ **13:18** Zeb. 41:9; Mat. 26:23; 1Yuh. 2:19. □ **13:19** «bu ishlar yüz bergende méning «Bar Bolghuchi» ikenlikimge ishinsiler» – yaki «bu ishlar yüz bergende méning «U» (yeni, Mesih) ikenlikimge ishinsiler». ■ **13:19** Yuh. 14:29; 16:4. ■ **13:20** Mat. 10:40; Luqa 10:16.

– Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, aranglarda bireylen manga satqunluq qilidu!■

²² Muxlislar kimni dewatqanliqini bilelmey, bir-birige qarashdi.

²³ Emdi dastixanda muxlislaridin biri Eysaning meydisige yölinip yatqanidi; u bolsa «Eysa söyidighan muxlis» idi. □ ■

²⁴ Simon Pétrus uningdin *Eysaning* kimni dewatqinini sorap béqishini isharet qildi.

²⁵ Shuning bilen u Eysaning meydisige yölinip turup uningdin:

– I Reb, u kimdur? – dep soridi.

²⁶ Eysa jawab bérip:

– Bu bir chishlem nanni ashqa tögürüp kimgе sunsam, shudur; – dédi. Shuning bilen u bir chishlem nanni *ashqa* tögürüp, Simonning oghli Yehuda Ishqariyotqa sundi. □

²⁷ Yehuda nanni éliwidi, Sheytan uning ichige kirdi.

– Qilidighiningni chapsan qil, – dédi Eysa uninggha.

²⁸ (Emdi dastixanda olturghanlarning héchqaysisi uning *Yehudagha* bu sözlerni néme üçün déginini bilmidi.

²⁹ Yehuda ularning ortaq hemyanini tutqini üçün, beziler Eysa uninggha: «Bizge kéreklik héytliq nersilerni élip kel» yaki «Kembeghellerge birer nerse ber» dewatsa kérek, dep oylashti).■

³⁰ Yehuda bu bir chishlem nanni élipla tashqirigha chiqip ketti (bu chagh kéche idi).□

Yéngi emr

³¹ Yehuda tashqirigha chiqip ketkendin kéyin, Eysa mundaq dédi:

– Emdi Insan›oghli ulughlinidighan waqit-saet yétip keldi we Xuda u arqiliq ulughlinidu.

³² We eger Xuda uningda ulughlansa, Xudamu Özide uni ulughlaydu, shundaqla derhal uni ulughlaydu. □ ■

³³ Balilirim, siler bilen bille bolidighan yene azghina waqtim qaldi. Siler méni izdeysiler, lékin méning Yehudiyarlgha: «Men baridighan yerge siler baralmaysiler» dep éyqtinimdek, buni silergimu éytimen.■

³⁴ Silerge yéngi bir emr tapshurimenki, «bir-biringlarni söyünger». Silerni söyginimdek, silermu bir-biringlarni söyünger. ■

³⁵ Aranglarda bir-biringlarngha méhir-muhebbitinglar bolsa, hemme adem silerning méning muxlislarim ikenlikinglarni bilidu.■

■ **13:21** Mat. 26:21; Mar. 14:18; Luqa 22:21; Ros. 1:17; 1Yuh. 2:19. □ **13:23** «Eysa söyidighan muxlis» – belkim bu «bayan»ning muellipi rosul Yuhanna. «Kirish söz»imizni körüng. ■ **13:23** Yuh. 20:2; 21:7,20. □ **13:26** «bu bir chishlem nanni ashqa tögürüp kimgе sunsam, shudur» – dastixanda olturup birsige bir chishlem nanni ashqa tögürgen halda sunush chongur muhebbitini bildürüş herikiti idi. ■ **13:29** Yuh. 12:6. □ **13:30** «bu chagh kéche idi» – bu dégenning esli menisidin bashqa, köchme menisi bardur. Yuqiridiki 9:5, 11:9-10, 12:35-36de Eysaning «kündüz» we «qarangghuluq» yaki «kéche» toghruluq sözlirini körüng. □ **13:32** «eger Xuda uningda ulughlansa, Xudamu özide uni ulughlaydu, shundaqla derhal uni ulughlaydu» – bizning qarashimizche «özide» mushu yerde «Xuda Özide» dégenni körsitidu. Bezi alimlar mushu yerde «özide» «Meshning özide» dégenni bildüridu, dep qaraydu. «Xudamu Özide uni ulughlaydu» – yaki (yuqiriqi izahatta éytilghandek) «Xuda uni (Insan›oghlining) özide ulughlaydu». Bu muhim 31-32-ayetler üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **13:32** Yuh. 12:23; 17:1. ■ **13:33** Yuh. 7:34; 8:21. ■ **13:34** Law. 19:18; Mat. 22:39; Yuh. 15:12; Ef. 5:2; 1Tés. 4:9; 1Pét. 4:8; 1Yuh. 3:23, 4:21. ■ **13:35** 1Yuh. 2:5; 4:20.

Eysaning Pétrusning tanidighanliqini aldin éytishi

Mat. 26:31-35; Mar. 14:27-31; Luqa 22:31-34

³⁶ Simon Pétrus uningdin:

– I Reb, qeyerge barisen? – dep soridi.

Eysa jawaben: – Men kétédighan yerge hazirche egiship baralmaysen, lékin kéyin manga egiship barisen, – dédi. □ ■

³⁷ Pétrus uninggha:

– I Reb, néme üçhün hazir séning keyningdin egiship baralmaymen? Sen üçhün jénimni pida qilay! – dédi. ■

³⁸ Eysa jawaben mundaq dédi:

– Men üçhün rasttinla jéningni pida qilamsen? Berheq, berheq, sanga éytip qoyayki, xoraz chillighuche, sen mendin üç qétim tanisen! □ ■

14

Eysa sözini dawam qilidu – «Yol, heqiqet we hayatliqturmen»

¹ Könglünglarni parakende qilmanglar! Xudagha ishinisiler, mangimu ishin-
inglar.

² Atamning öyide nurghun makanlar bar. Bolmighan bolsa, buni silerge éytqan bolattim; chünki men herbiringlarga orun teyyarlash üçhün shu yerge kétép barimen. □

³ Men silerge orun teyyarlighili baridighanikenmen, choqum qaytip kélip, silerni özümge alimen; shuning bilen, men qeyerde bolsam, silermu shu yerde bolisiler. □ ■

⁴ Siler méning qeyerge kétédighanliqimni we u yerge baridighan yolni bilisiler.

⁵ Tomas uninggha: – I Reb, séning qeyerge kétédighanliqingni bilmeymiz. Shundaq iken, yolni qandaq bilimiz? – dédi.

⁶ Eysa uninggha:

□ **13:36** «Men kétédighan yerge hazirche egiship baralmaysen, lékin kéyin manga egiship barisen» – «kéyin egiship barisen» – Pétrus jismaniý tereptin (ölümdin tirilip asman'gha kötürülüş yolida) Pétrus Rebge egishelmidi, elwette. Lékin Eysaning közde tutqini rohiy jehettiki «Xudaning yolida pida bolush» idi. Shu tereptimu Pétrus Eysagha egishishke teyyar bolmide. U awwal Eysadin ténip, andin qattiq towa qilish jeryani arqiliq, shundaqla Muqeddes Rohning kélishi bilen u «kéyin» teyyar bolidu. Mesihning «kéyin manga egishisen» dégini bolsa, Pétrus qattiq téyilip ketken waqtda uninggha teselli yetküzidighan qimmetlik wede bolidu. ■ **13:36** Yuh. 21:18; 2Pét. 1:14. ■ **13:37** Mat. 26:33; Mar. 14:29; Luqa 22:33. □ **13:38** «xoraz chillighuche, sen mendin üç qétim tanisen!» – grék tilida «sen mendin üç qétim tanmighuche, xoraz chillimaydu». ■ **13:38** Mat. 26:34; Mar. 14:30; Luqa 22:34. □ **14:2** «Atamning öyide nurghun makanlar bar» – bu sözler jennetni körsitemdu? Oqurmenlarning éside barki, Eysa 2-babta öz ténini «Xudaning öyi» (ibadetxana) dep sûretlidi, shundaqla 8:35de «Xudaning öyi»ni rohiy jehettin tilgha aldi. Buninggha qarighanda «turalghu-makan»ni rohiy jehettin chüshinish kérek. «qoshumche söz»imizde bu toghrisida toxtilimiz. □ **14:3** «Men silerge orun teyyarlighili baridighanikenmen, choqum qaytip kélip, silerni özümge alimen; shuning bilen, men qeyerde bolsam, silermu shu yerde bolisiler» – Mesihning bu «qaytip kélish»i Mesihning qiyamette dunyagha kélishi yaki Muqeddes Rohning ewetilishini körsitemdu? Bu üçinchi ayet üstidimu «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **14:3** Yuh. 12:26; 17:24.

– Yol, heqiqet we hayatliq özümdurmen. Méningsiz héchkim Atining yénigha baralmaydu. □ ■

7 Eger méni tonughan bolsanglar, Atamnimu tonughan bolattinglar. Hazirdin bashlap uni tonudunglar hem uni kördunglar, – dédi.

8 – I Reb, Atini bizge körsitip qoysangla, shu kupaye, – dédi Filip.

9 Eysa uningha mundaq dédi: – «I Filip, siler bilen birge bolghinimgha shunche waqit boldi, méni téxiche tonumidingmu? Méni körgen kishi Atini körgen bolidu. Shundaq turuqluq, sen némishqa yene: «Bizge Atini körsetkeysen» deysen? ■

10 Men Atida, Ata mende ikenlikige ishenmemsen? Silerge éytqan sözlirimni özlükümdin éytqinim yoq; belki mende turuwatqan Ata Öz emellirini qiliwatidu. ■

11 Méning Atida bolghanliqimgha, Atining mende bolghanliqigha ishin-inglar. Yaki héchbolmighanda, méning qilghan emellirimdin manga ishin-inglar. □

12 Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, manga ishen'gen kishi méning qiliwatqan emellirimni qilalaydu; we bulardinmu téximu ulugh emellerni qilidu, chünki men Atining yénigha *qaytip* kétimen. □ ■

13 We Atining Oghulda ulughlinishi üçün, hernémini méning namim bilen tilisenglar, shularni ijabet qilimen. ■

14 Méning namim bilen herqandaq nersini tilisenglar, men silerge shuni ijabet qilimen».

Eysaning Muqeddes Rohni ewetishi; Uning qilidighan ishliri

15 – «Méni söysenglar, emlirimge emel qilisiler. ■

16 Menmu Atidin tileymen we U silerge bashqa bir Yardemchi ata qilidu. U siler bilen ebedgiche birge bolidu. □

17 U bolsimu Heqiqetning Rohidur. Uni bu dunyadikiler qobul qilalmaydu, chünki Uni ne körmeydu, ne tonumaydu. Biraq siler Uni tonuysiler, chünki U

□ **14:6** «Yol, heqiqet we hayatliq özümdurmen. Méningsiz héchkim atining yénigha baralmaydu» – Mesih üçün Atining yénigha baridighan yol kréstitki ölüm arqiliq bolatti; öziqe étiqad qilghuchilargha nisbeten, Mesihning özi Atining aldigha baridighan yoldur. ■ **14:6** Yuh. 1:4, 17; 10:9; 11:25; Ibr. 9:8. ■ **14:9** Yuh. 10:30. ■ **14:10** Yuh. 5:17; 7:16; 8:28; 10:38; 12:49; 16:13; 17:21.

□ **14:11** «... héchbolmighanda, méning qilghan emellirimdin manga ishin-inglar» – 11- we 12-ayetlerde «emeller» Eysa yaratqan möjizilik alametler. □ **14:12** «manga ishen'gen kishi méning qiliwatqan emellirimni qilalaydu; we bulardinmu téximu ulugh emellerni qilidu, chünki men Atining yénigha *qaytip* kétimen» – bu «téximu ulugh emeller» üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **14:12** Mat. 21:21; Luqa 17:6; Ros. 5:12; 19:11. ■ **14:13** Yer. 29:12; Mat. 7:7; 21:22; Mar. 11:24; Luqa 11:9; Yuh. 15:7; 16:24; Yaq. 1:5; 1Yuh. 3:22. ■ **14:15** Yuh. 14:21, 23; 15:10; 1Yuh. 5:3.

□ **14:16** «Menmu Atidin tileymen we U silerge bashqa bir Yardemchi ata qilidu» – muhim söz «**bashqa bir** Yardemchi»dur. Birinchi «Yardemchi» bolsa Eysa Mesihning özi, elwette. «Yardemchi» grék tilidiki «paraklétos» dégen sözning menisini toluq ipadilep bérelmeydu. Grék tilidiki «paraklétos»ning toluq menisi «melum birawning yénigha yardem bérishke chaqirilghuchi», yeni «teselli bergüchi», «chemrah», «meslihetchi», «kücheytküchi», «adwokat-aqlighuchi» qatarliqlardur. «Bashqa bir...» dégni bizge shuni körsitiduki, Eysa muxlislar bilen birge bolghan waqida, ulargha qandaq jehetlerdin «Yardemchi» bolghan bolsa, u ulardin ayrilghanda, Muqeddes Roh ulargha Eysaning toluq wekili bolup, ikkinchi «Yardemchi» rolida bolidu, dégen qimmatlik wedini bildüridu.

siler bilen bille turuwatidu hem silerde makan qilidu.□

18 Men silerni yétim qaldurmaymen, yéninglarga yene qaytip kéli-men. ■

19 Azghina waqittin kéyin, bu dunya méni körmeydu, lékin siler körüsiler. Men hayat bolghanliqim üçün, silermu hayat bolisiler.

20 Shu künde méning Atamda bolghanliqim, silerning mende bolghanliqinglar we menmu hem silerde bolghanliqimni bilisiler.

21 Kim emrlirimge ige bolup ularni tutsa, méni söygüchi shu bolidu. Méni söygüchini Atammu söyidu, menmu uni söyimen we özümni uninggha ayan qilimen».

22 Yehuda (Yehuda Ishqariyot emes) uningdin:

– I Reb, sen özüngni bu dunyadikilerge ayan qilmay, bizgila ayan qilishing qandaq ish? – dep soridi.□

23 Eysa uninggha jawaben mundaq dédi:

– «Birkim méni söyse, sözümnü tutidu; Atammu uni söyidu we *Atam* bilen ikkimiz uning yénigha bérüp, uning bilen bille makan qilimiz. □

24 Méni söymeydighan kishi sözlirimni tutmaydu; we siler anglawatqan bu söz bolsa méning emes, belki méni ewetken Atiningkidur. ■

25 Men siler bilen bille boluwatqan chéghimda, bularni silerge éyttim.

26 Lékin Ata méning namim bilen ewetidighan Yardemchi, yeni Muqeddes Roh silerge hemmini ögitidu hem méning silerge éytqan hemme sözlirimni ésinglarga keltüridu.■

27 Silerge xatirjemlik qaldurimen, öz xatirjemlikimni silerge bérimen; méning silerge berginim bu dunyadikilerning berginidek emestur. Könglünglarni parakende qilmanglar we jür'etsiz bolmanglar.□ ■

28 Siler méning: «Men *silerdin* ayrilip kétimen, kéyin yéninglarga yene qaytip kéli-men» déginimni anglidinglar. Méni söygen bolsanglar, Atining yénigha kétédighanliqim üçün xursen bolattinglar. Chünki Ata mendin ulughdur. ■

29 Silerning bu ishlar yüz berginide ishinishinglar üçün bu *ishlar* yüz bérishtin awwal silerge éyttim. □ ■

30 Mundin kéyin siler bilen köp sözleshmeymen; chünki bu dunyaning hökümdari kéliş aldida turidu we mendin kirgüdek héch yochuq tapal-

□ **14:17** «U bolsimu Heqiqetning Rohidur» – «Heqiqetning Rohi» – yaki «heqiqetke bashlighuchi Roh». «siler **Uni tonuysiler, chünki U siler bilen bille turuwatidu**» – ular qaysi yol bilen Muqeddes Rohni tonuydu? U shu chaghda qandaq yol bilen «ular bilen bille turidu»? Jawab shübhisizki, ular Eysani tonughachqa, Muqeddes Rohnimu tonughan bolidu; Eysa ular bilen bille turghachqa, Muqeddes Rohmu ular bilen bille turuwatatti. Lékin Eysa ular din ayrilghandin kéyin Muqeddes Roh ularning «ichide, qelbide, rohida» makan qilidu. ■ **14:18** Mat. 28:20. □ **14:22** «**I Reb, sen özüngni bu dunyadikilerge ayan qilmay, bizgila ayan qilishing qandaq ish?**» – shübhisizki, muxlislar uni derhal özi ni pütkül dunyagha ayan qilidu, dep oylatti. □ **14:23** «**Atam bilen ikkimiz uning yénigha bérüp, uning bilen bille makan qilimiz**» – «Atam bilen ikkimiz» grék tilida «biz». ■ **14:24** Yuh. 7:16; 8:28; 12:49; 14:10; 16:13. ■ **14:26** Luqa 24:49; Yuh. 15:26; 16:7, 13; Ros. 2:4. □ **14:27** «**méning silerge berginim bu dunyaning ademlirining berginidek emestur**» – bu dunyadiki ademler bir nerse berginide daim dégüdek xalap bermeydu – aldanchiliq, yalghanchiliq we nurghan shertler bilen béridu. Lékin Xuda bizge bir nerse berse uni qayturghuzmaydu. ■ **14:27** Fil. 4:7. ■ **14:28** Yuh. 14:3. □ **14:29** «**Silerning bu ishlar yüz berginide ishinishinglar üçün bu ishlar yüz bérishtin awwal silerge éyttim**» – «bu ishlar» – Eysaning tutulup öltürülüşü («silerdin ayrilip kétéshim») ularning étiqadigha dehshetlik zerb bolidu. ■ **14:29** Yuh. 13:19; 16:4.

maydu. □ ■

³¹ Lékin bu dunyaning ademlirining méning Atini söyidighanliqimni bilishi üçün Ata manga néme emr qilghan bolsa, men del shuni emelge ashurimen. Turunglar, bu jaydin kéteyli». □ ■

15

Eysa – heqiqiy üzüm télidur; uning sözining dawami

¹ – «Heqiqiy üzüm téli» özümdurmen, Atam bolsa baghwendur. □

² Baghwen mendiki méwe bermeydighan herbir shaxni késip tashlaydu. Méwe bergenlirini bolsa téximu köp méwe bersun dep, pak qilip putap turidu. □ ■

³ Emdi siler men silerge yetküzgen sözüüm arqiliq alliburun pak boldunglar. □ ■

⁴ Siler mende izchil turunglar, menmu silerde izchil turimen. Shax talda turmay, özi méwe bérelmeydighinidek, silermu mende izchil turmisanglar, méwe bérelmeysiler.

⁵ «Üzüm téli» özümdurmen, siler bolsanglar shaxliridursiler. Kim mende izchil tursa, menmu shundaqla uningda turghinimda, u köp méwe béridu. Chünki mensiz héchnémini qilalmaysiler.

⁶ Birsu mende turmisa, u kéreksiz shaxtek tashlinip, qurup kétidu. Bundaq shaxlar yighip kelinip otqa tashlinidu. ■

⁷ Siler mende izchil tursanglar we sözlirim silerde izchil tursa, némini telep qilsanglar, silerge shu ijabet bolidu. ■

⁸ Silerning köp méwi bérishinglar, shundaqla méning muxlisirim ikenlik-inglarni ispatlashinglar bilen shan-sherep Atamgha keltürüldü. □

⁹ Atam méni söyginidek, menmu silerni söydüm; méning méhir-muhebbitimde izchil turunglar.

□ **14:30** «bu dunyaning hökümdari kélish aldida turidu we mendin kirgüdek héch yochuq tapalmaydu» – «bu dunyaning hökümdari» Sheytan, Iblisni körsitidu. ■ **14:30** Yuh. 12:31; 16:11; Ef. 2:2. □ **14:31** «Ata manga néme emr qilghan bolsa, men del shuni emelge ashurimen»

– 30-ayet bilen zich baghlinidu. Démeq, Eysaning özining tutulushi, sotlinishi, haqaretlinishi andin kréstlinishini ixtiyari bilen qobul qilishining tüp meqsiti bolsa, Iblisning üstidin qandaqtur bir hoquqqa ige bolush üçün emes, belki Atining iradisi üçün bolidu. ■ **14:31** Yuh. 10:18; Ibr. 10:5. □ **15:1**

««Heqiqiy üzüm téli» özümdurmen» – «heqiqiy üzüm téli» bolghandın keyin, saxta yaqi por-püchek üzüm télimu barmu? Buning toghrisida «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. □ **15:2** «Baghwen

mendiki méwe bermeydighan herbir shaxni késip tashlaydu» – bashqa birxil terjimisi «Mendiki méwe bermeydighan herbir shaxni baghwen (baranggha) ésp qoyidu». Lékin 6-ayetke qarighanda terjimimiz toghra bolsa kérek. «Méwe bergenlirini bolsa téximu köp méwe bersun dep, pak qilip putap turidu» – «putap turidu» grék tilida «tazilaydu» yaqi «paklaydu» bilen ipadiliniidu. 4-ayetni körüng. ■ **15:2** Mat. 15:13. □ **15:3** «... siler men silerge yetküzgen sözüüm arqiliq alliburun pak boldunglar» – «pak» mushu yerde yene «putalghan» dégen mensinimu bildürüshi mumkin. Biraq muhim nispet «pak» ikenlikige shübhisi yoqtur (10:31ni körüng). ■ **15:3** Yuh. 13:10. ■ **15:6** Ez.

15:2-8; Mat. 3:10; 7:19; Kol. 1:23. ■ **15:7** Yer. 29:12; Mat. 7:7; 21:22; Mar. 11:24; Luqa 11:9; Yuh. 14:13; 16:24; Yaq. 1:5; 1Yuh. 3:22; 5:14. □ **15:8** «Siler mende izchil tursanglar we sözlirim silerde izchil tursa, némini telep qilsanglar, silerge shu ijabet bolidu. Silerning köp méwi bérishinglar, shundaqla méning muxlisirim ikenlikinglarni ispatlashinglar bilen shan-sherep atamgha keltürüldü» – 7-8-ayetke qarighanda, muxlislar Xudagha chiqarghan, uni xursen qilidighan méwe ünümlük dua-tilawetlerni öz ichige alidu.

10 Eger emrlirimni tutsanglar, xuddi men Atamning emrlirini tutqan we hemishe uning méhir-muhebbitide turghinimdek, silermu hemishe méning méhir-muhebbitimde turisiler.■

11 Méning xushalliqim silerde bolsun we shuningdek xushalliqinglar tolup tashsun dep, men bularni silerge éyttim.

12 Méning emrim shuki, men silerni sóyginimdek, silermu bir-biringlarni sóyünglar. ■

13 Insanlarning öz dostliri üçün jénini pida qilishtin chongqur méhir-muhebbiti yoqtur. ■

14 Silerge buyrughan emrlirimni ada qilsanglar, méning dostlirim bolisiler. □ ■

15 Emdi mundin kéyin men silerni «qul» dep atimaymen. Chünki qul xojayinining néme qiliwatqinini bilmeydu. Uning ornigha silerni «dost» dep atidim, chünki Atamdin anglighanlirimning hemmisini silerge yetküzdüm. □ ■

16 Siler méni tallighininglar yoq, eksiche men silerni tallidim we silerni bérip méwe bersun hemde méwiliringlar daim saqlansun, méning namim bilen Atidin néme tilisenglar, u silerge bersun dep silerni tiklidim. □ ■

17 Silerge shuni emr qilimenki, bir-biringlarni sóyünglar.□

Dunyadikilerning Eysagha bolghan nepriti

18 Bu dunyadikiler silerdin nepretlense, silerdin awwal mendin nepretlen'genlikini bilinglar. ■

19 Silermu bu dunyadikilerdin bolghan bolsanglar, bu dunyadikiler silerni özimizningki dep, sóygen bolatti. Biraq siler bu dunyadin bolmighachqa, belki men silerni bu dunyadin ayrip tallighanliqim üçün, emdi bu dunyadikiler silerdin nepretlinidu. □ ■

20 Men silerge éytqan sözni ésinglarda tutunglar: «Qul xojayinidin üstün turmaydu». Ular manga ziyankeshlik qilghan bolsa, silergimu ziyankeshlik qilidu. Méning sözümmi tutqan bolsa, ular silerningkinimu tutidu.■

21 Biraq méning namim tüpeylidin ular silergimu shu ishlarning hemmisini qilidu, chünki ular méni Ewetküchini tonumaydu. ■

■ **15:10** Yuh. 14:15, 21, 23; 1Yuh. 5:3. ■ **15:12** Law. 19:18; Mat. 22:39; Yuh. 13:34; Ef. 5:2; 1Tés. 4:9; 1Pét. 4:8; 1Yuh. 3:23; 4:21. ■ **15:13** Rim. 5:7; Ef. 5:2; 1Yuh. 3:16. □ **15:14** «Silerge buyrughan emrlirimni ada qilsanglar, méning dostlirim bolisiler» – 13-14-ayette Xudaning muhebbitining ulughluqi ayan qilinidu. «Mesihning dostliri» uning emrlirini ada qilghuchilardur. Lékin Mesih barliq kishiler, jümlidin öz emrlirini ada qilmighuchilar, yeni **düşmenliri üçün** jénini pida qilghandur.

■ **15:14** Mat. 12:50; 2Kor. 5:16; Gal. 5:6; 6:15; Kol. 3:11. □ **15:15** «Emdi mundin kéyin men silerni «qul» dep atimaymen» – «qul» yaki «chakar». ■ **15:15** Yuh. 8:26. □ **15:16** «Siler méni tallighininglar yoq, eksiche men silerni tallidim we silerni bérip méwe bersun hemde méwiliringlar daim saqlansun...» – «...bérip méwe bersun» dégen ibare belkim, muxlislar Xudagha chiqarghan, uni xursen qilidighan méwe bolsa, pütün dunyagha **bérip** xush xewer arqiliq bashqilarni Xudaning yoligha keltürüşni öz ichige alidu, dep körsetse kérek. ■ **15:16** Mat. 28:19; Mar. 16:15; Yuh. 13:18; Ef. 1:4; Kol. 1:6. □ **15:17** «Silerge shuni emr qilimenki, bir-biringlarni sóyünglar» – grék tilida «Silerge shularni emr qilimenki, bir-biringlarni sóyünglar». ■ **15:18** 1Yuh. 3:13. □ **15:19**

«Silermu bu dunyadikilerdin bolghan bolsanglar, bu dunyadikiler silerni özimizningki **dep, sóygen bolatti**» – grék tilida «Silermu bu dunyadin bolghan bolsa, bu dunya silerni öziningki dep sóygen bolatti». ■ **15:19** Yuh. 17:14; Gal. 1:10. ■ **15:20** Mat. 10:24; 24:9; Luqa 6:40; Yuh. 13:16; 16:2. ■ **15:21** Mat. 10:22; Yuh. 16:3.

²² Eger men kélip ulargha söz qilmighan bolsam, ularda gunah yoq dep hésablinatti. Lékin hazir gunahi üçün ularning héch bahanisi yoqtur. ■

²³ Kimdekim mendin nepretlense Atamdinmu nepretlen'gen bolidu.

²⁴ Men ularning arisida bashqa héchkim qilip baqmighan emellerni qilmighan bolsam, ularda gunah yoq dep hésablinatti. Lékin ular hazir *emellirimni* körgen turuqluq, yenila hem mendin hem Atamdin nepretlendi. ■

²⁵ Lékin bu ishlar ulargha tewe bolghan Tewrat qanunida: «Héçqandaq sewebsizla mendin nepretlendi» dep pütülgen söz emelge ashurulushi üçün shundaq yüz berdi. □ ■

²⁶ Lékin men silerge Atining yénidin ewetidighan Yardemchi, yeni Atining yénidin chiqquchi Heqiqetning Rohi kelgende, U manga guwahliq béridu. □ ■

²⁷ Silermu manga guwahliq bérisiler, chünki siler bashtin tartip men bilen bille boldunglar. ■

16

Kélidighan ziyankeshlikler

¹ Silerning putliship ketmeslikinglar üçün bularni silerge éyttim.

² Ular silerni sinagoglarning jamaetliridin qoghlap chiqiriwétidu; hemde shundaq bir waqit-saet kéliduki, silerni öltürgüchi özi Xudagha xizmet qiliwatimen, dep hésablaydu. □ ■

³ Ular bularni ya Atini, ya méni tonumighanliqi üçün qilidu. ■

⁴ Lékin men bu ishlarni silerge éyttimki, waqit-saiti kelgende, men shundaq aldin'ala éytqinimni ésinglarga keltüreleysiler. □ ■

Muqeddes Rohning yétkekchi we ustaz bolidighanliqi

⁵ — Men bashta bularni silerge éytmidim, chünki men siler bilen bille idim.

Lékin emdi méni ewetküchining yénigha qaytip kétimen. Shundaq turuqluq, aranglardin héchkim mendin: «Nege kétisen?» dep sorimaywatidu.

⁶ Eksiche, silerge bularni éytqinim üçün, qelbinglar qayghugha chömüp ketti.

⁷ Emma men silerge heqiqetni éytip qoyayki, méning kétishim silerge paydiliqtur. Chünki eger ketmisem, Yardemchi silerge kelmeydu. Emma ketsem, Uni silerge ewetimen. ■

■ 15:22 Rim. 4:15; 5:20.

■ 15:24 Yuh. 10:37.

□ 15:25 «Ulargha tewe bolghan Tewrat qanuni» — hejwi, kinayilik söz. 8:17 we izahatini körüng. «Héçqandaq sewebsizla mendin nepretlendi» — «Zeb.» 35:7, 19 we 69:4.

■ 15:25 Zeb. 35:19; 69:4 □ 15:26 «...Yardemchi,

yeni Atining yénidin chiqquchi Heqiqetning Rohi kelgende, U manga guwahliq béridu» — mushu ayyetin Muqeddes Rohning shexs ikenliki körünüp turidu. Mesih Uni «Atining yénidin» ewetidu; mushu yerde Muqeddes Roh yene «Atining yénidin chiqidu» déyilidu. Grék tilida «chiqidu» dégen péil «hazirqi zaman» shekili bolghachqa, Muqeddes Rohning herdaim shu heriketni qiliwatqini körsitilidu. ■ 15:26 Luqa 24:49; Yuh. 14:26; 16:7; Ros. 5:32. ■ 15:27 Ros. 1:8, 21; 5:32. □ 16:2

«Ular silerni sinagoglarning jamaetliridin qoghlap chiqiriwétidu» — yuqiriqi bashqa izahatlarda éytqinimizdek, Yehudiy xelqi birisini «sinagogtin chiqiriwetsen», keyin uning bilen héçqandaq bardı-keldi qilmay, belki uningha téximu ziyankeshlik qilishimu mumkin. ■ 16:2 Yuh. 9:22, 34; 12:42.

■ 16:3 Yuh. 15:21; 1Kor. 2:8. □ 16:4 «... waqit-saiti kelgende» — démek, Yehudiy xelqidin we keyin bashqilar teripidin bolghan ziyankeshlikler kelgende. ■ 16:4 Yuh. 13:19; 14:29. ■ 16:7 Luqa 24:49; Yuh. 14:26; 15:26.

8 U kelgenda, bu dunyadikilerga gunah toghrisida, heqqaniylik toghrisida we axiret soriqi toghrisida heqiqetni bilgüzidu.

9 U ularni gunah toghrisida bilgüzidu, chünki ular manga étiqad qilmidi. □

10 Ularni heqqaniylik toghrisida *bilgüzidu*, chünki Atamning yénigha qaytip barimen we siler méni yene körelmeysiler.

11 Ularni axiret soriqi toghrisida *bilgüzidu*, chünki bu dunyaning hökümdari üstige höküm chiqirildi. □ ■

12 Silerge éytidighan yene köp sözlirim bar idi; lékin siler ularni hazirche kötürelmeysiler. □

13 Lékin U, yeni Heqiqetning Rohi kelgende, U silerni barliq heqiqetke bashlap baridu. Chünki U özlükidin sözlimeydu, belki némini anglighan bolsa, shuni sözleydu we kelgüside bolidighan ishlardin silerge xewer béridu. □ ■

14 U méni ulughlaydu; chünki U mende bar bolghanni tapshuruwélip, silerge jakarlaydu.

15 Atida bar bolghanning hemmisi hem méningkidur; mana shuning üçün men: «U mende bar bolghanni tapshuruwélip, silerge jakarlaydu» dep éyttim. □ ■

Ghem-qayghuliringlar mengü xushalliqqa aylinidu

16 Az waqittin kéyin, méni körmeyiler; we yene bir'az waqit ötkendin kéyin, méni qayta körisiler, chünki men Atamning yénigha kétimen». □ ■

17 Shunga muxlislarning beziliri bir-birige:

— Bizlerge: — «Az waqittin kéyin, méni körmeyiler; yene bir'az waqit ötkendin kéyin, méni qayta körisiler» we yene «Chünki men Atamning yénigha kétimen» dégini néme déginidu?

18 «Az waqittin kéyin» dégen sözining menisi néme? Uning némilerni dewatqan-lirini bilmiduq, — déyishidu.

19 Eysa ularning özidin némini sorimaqchi bolghinini bilip ulargha mundaq dédi:

□ 16:9 «U ularni gunah toghrisida *bilgüzidu*» — yaki «U ularni öz gunahi toghruluq bilgüzidu» yaki «U ularni gunahning néme ikenlikini bilgüzidu». Dégenek üç terjimisi bolushi mumkin, lékin omumiy menisi asasen oxshash. □ 16:11 «bu dunyaning hökümdari» — Sheytan, Iblis. «...Ularni axiret soriqi toghrisida *bilgüzidu*, chünki bu dunyaning hökümdari üstige höküm chiqirildi» —

9-11-ayettiki «U (Muqeddes Roh)... gunah toghrisida... heqqaniylik toghrisida... we axiret soriqi toghrisida...*bilgüzidu*...» dégenlerning üstide «qoshumche söz»de azraq toxtilimiz. ■ 16:11 Yuh. 12:31; 14:30; Ef. 2:2; Kol. 2:15. □ 16:12 «Silerge éytidighan yene köp sözlirim bar idi; lékin siler ularni hazirche kötürelmeysiler» — muxlislar qandaq sözlerni kötürelmeydu? Bu toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. □ 16:13 «Chünki U özlükidin sözlimeydu, belki némini anglighan bolsa, shuni sözleydu» — U (Mukeddes Roh)... némini anglighan bolsa) — démek, Muqeddes Rohning Xuda we Uning Kalamidin anglighini. «*Muqeddes Roh*,... némini anglighan bolsa, shuni sözleydu we kelgüside bolidighan ishlardin silerge xewer béridu» — bu muhim wede toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ 16:13 Yuh. 12:49; 14:26 □ 16:15 «*Muqeddes Roh* mende bar bolghanni tapshuruwélip, silerge jakarlaydu» — Bu muhim wede toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ 16:15 Yuh. 17:10. □ 16:16 «yene bir'az waqit ötkendin kéyin, méni qayta körisiler, chünki men Atamning yénigha kétimen» — bezi kona köchürmilerde mushu yerde «chünki men Atamning yénigha kétimen» dégen söz tépilmaydu. Lékin bizningche 17-ayet uning eslide barliqini ispatlaydu. ■ 16:16 Yuh. 7:33.

– «Méning «Az waqittin kéyin, méni körmeysiler; yene bir'az waqit ötkendin kéyin, méni körisiler» déginimning menisini bir-biringlardin sorawatamsiler? □

20 Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, siler yigha-zar kötürüsiler, lékin bu dunyadikiler xushal bolushup kétidu; siler qayghurisiler, lékin qayghuliringlar shadliqqa aylinidu.

21 Ayal kishi tughutta azablinidu, chünki uning waqit-saiti yétip kelgen; lékin bowiqi tughulup bolghandin kéyin, bir perzentning dunyagha kelgenlikining shadliqi bilen tartqan azabini untup kétidu. ■

22 Shuninggha oxshash, silermu hazir azabliniwatisiler, lékin men siler bilen qayta körüşimen, qelbinglar shadlinidu we shadliqlinglarni héchkim silerdin tartiwalmaydu.

23 Shu künde siler mendin héchnerse sorimaysiler. Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, méning namim bilen Atidin némini tilisenglar, u shuni silerge béridu. ■

24 Hazirghiche méning namim bilen héchnéme tilimidinglar. Emdi tilenglar, érisisiler, buning bilen shadliqlinglar tolup tashidu!

Bu dunya üstidin ghelibe qilish

25 Silerge bularni temsiller bilen éytip berdim. Biraq shundaq bir waqit kéliduki, u chaghda silerge yene temsiller bilen sözlimeymen, Ata toghruluq silerge ochuq éytimen. □

26 Shu küni tilekliringlarni méning namim bilen iltija qilisiler. Men siler üçün Atidin telep qilimen, dep éytmaymen;

27 chünki Ata özimu silerni söyidu; chünki siler méni söyisiler we méning Xudaning yénidin kelgenlikimge ishendinglar. ■

28 Men Atining yénidin chiqip bu dunyagha keldim; emdi men yene bu dunyadin kétip Atining yénigha barimen». ■

29 Muxlisleri:

– Mana sen hazir ochuq éytwatisen, temsil keltürüp sözlimiding! □

30 Biz séning hemmini bilgingni, shundaqla héchkimning sendin soal sorishining hajiti yoqluqini emdi bilip yettuq. Shuningdin séning Xudaning yénidin kelgenlikingge ishenduq, – déyishti. □ ■

31 Eysa jawaben ulargha:

– Hazir ishendinglarmu?

□ **16:19** «Méning «Az waqittin kéyin, méni körmeysiler; yene bir'az waqit ötkendin kéyin, méni körisiler» – Mesihning mushu déginide közde tutqini, bizningche, uning ölümi, depne qilinishi we ölümdin tirilip muxlisirigha özini ayan qilishidin ibaret. ■ **16:21** Yesh. 26:17. ■ **16:23** Yer. 29:12; Mat. 7:7; 21:22; Mar. 11:24; Luqa 11:9; Yuh. 14:13; 15:7; Yaq. 1:5; 1Yuh. 3:22; 5:14. □ **16:25** «Silerge bularni temsiller bilen éytip berdim. Biraq shundaq bir waqit kéliduki, u chaghda silerge yene temsiller bilen sözlimeymen, ata toghruluq silerge ochuq éytimen» – temsillerdin bolghan birnechche misallar 10-babtin («qoylarning ishiki» we «yaxshi padichi» toghruluq) 13-babtin (ulargha «put yuyush» toghruluq temsil we ölge) 15-babtin («heqiqiy üzüm téli» toghruluq) we 21-ayettin («tughutta bolghan ayal» toghruluq) tépilidu. ■ **16:27** Yuh. 17:8. ■ **16:28** Yuh. 13:3.

□ **16:29** «Mana sen hazir ochuq éytwatisen, temsil keltürüp sözlimiding!» – muxlislarning heqiqiy chüshen'gen-chüshennigini 31-ayettin körünidu. □ **16:30** «héchkimning sendin soal sorishining hajiti yoq» – menisi belkim Mesihning ularning özidin sorimaqchi bolghan soallirini téxi sorimay turupla, ularning sorimaqchi bolghinini alliqachan bilgenlikini közde tutidu. ■ **16:30** Yuh. 21:17.

³² Mana, shundaq vaqit-saiti kéley dep qaldi, shundaqla kélip qaldiki, hemminglar méni yalghuz tashlap herbiringlar öz yolliringlarga tarqilip kétisiler. Biraq men yalghuz emesmen, chünki Ata men bilen billidur. □ ■

³³ Silerning mende xatirjemlikke ige bolushunglar üçhün bularni silerge éyttim. Bu dunyada turup azab-oqubet tartisiler, emma gheyretlik bolunglar! Men bu dunya üstidin ghelibe qildim!■

17

Eysaning muxlisliri üçhün dua qilishi

¹ Eysa bu sözlerni qilghandin kéyin, közlerini ershke tikip, mundaq dua qildi: — I Ata, vaqit-saet yétip keldi; Sen Oghlungni ulughlatquzghaysen; buning bilen Oghlungmu Séni ulughlatquzidu;■

² yeni, uning Sen uninggha tapshurghan insanlarga menggülük hayat ata qilishi üçhün, uninggha pütkül et igiliridin üstün hoquq ata qilghiningdek, uni ulughlatquzghaysen.□ ■

³ Menggülük hayat shuki, birdinbir heqiqiy Xuda — Séni we Sen ewetken Eysa Mesihni tonushtin ibarettur.■

⁴ Men Séning emel qilishim üçhün tapshurghan ishingni orundishim bilen Séni yer yüzide ulughlatquzdum.■

⁵ I Ata, Séning alem apiride bolushtin burun men Özüngning yéningda ige bolghan shan-sherep bilen méni Özüngning yéningda ulughlatquzghaysen.□ ■

⁶ Sen bu dunyadin manga tallap bergen ademlerge Séning namingni ayan qildim. Ular Séningki idi, Sen ularni manga berding we ular Séning söz-kalamingni tutup keldi.□

⁷ Ular hazir Sen manga bergen hemme nersilerning Séningdin kelgenlikini bildi.

⁸ Chünki Sen manga tapshurghan sözlerni ulargha yetküzdüm; ularmu bularni qobul qildi, shuning bilen Sendin chiqqinimni heqiqeten bilip yetti hemde Séning méni ewetkenlikingimu ishendi.■

⁹ Bulargha dua qilimen; bu dunyadiki ademlerge emes, belki Sen manga bergen ademlerge dua qilimen; chünki ular Séningkidur.

□ **16:32** «hemminglar méni yalghuz tashlap herbiringlar öz yolliringlarga tarqilip kétisiler» — «öz yolliringlarga» yaqi «özünglarningige» (démek, öz öyünglarga). «Matta» 26:56, «Mar.» 14:50ni körüng. ■ **16:32** Zek. 13:7; Mat. 26:31; Mar. 14:27; Yuh. 8:29; 14:10. ■ **16:33** Yesh. 9:5; Yuh. 14:27; Rim. 5:1; Ef. 2:13; Kol. 1:20. ■ **17:1** Yuh. 12:23; 13:32. □ **17:2** «Sen uninggha tapshurghan insanlar...» — grék tilida «uninggha bergen barliq insanlar...» — démek, Mesihke étiqad qilghuchilar. ■ **17:2** Zeb. 8:6; Mat. 11:27; 28:18; Luqa 10:22; Yuh. 3:35; 5:27; 1Kor. 15:25; Fil. 2:10; Ibr. 2:8. ■ **17:3** Yesh. 53:11; Yer. 9:22. ■ **17:4** Yuh. 4:34; 13:32; 14:13; 19:30. □ **17:5** «I Ata, Séning alem apiride bolushtin burun men Özüngning yéningda ige bolghan shan-sherep bilen méni Özüngning yéningda ulughlatquzghaysen» — yaqi bolmisa «I Ata, men Sen bilen birge ige bolghan shan-sherep bilen méni Özüng bilen teng ulughlandurghaysen». ■ **17:5** Yuh. 1:1, 2; 10:30; 14:9. □ **17:6** «Sen bu dunyadin manga tallap bergen ademlerge Séning namingni ayan qildim» — Mesihning «Séning namingni ayan qildim» éytqini némini körsitidu? Tewrat-Zeburda Xudaning nurgun namliri (Perwerdigar (Yahweh), Xuda (Elohim), Reb (Adonay) qatarliqlar) ayan qilin'ghandin kéyin Mesih qaysi namni ulargha ayan qilghan? U «Ata» emesmu? ■ **17:8** Yuh. 16:27.

10 Méning barliqim Séningkidur we Séning barliqing bolsa méningkidur we men ularda sherep taptim. □ ■

11 Men emdi bu dunyada turiwermeymen; lékin ular bu dunyada qaldi we men Séning yéninggha kétiwatimen. I muqeddes Ata, Sen manga bergen naming arqliq ularni saqlighinki, biz ikkimiz bir bolghinimizdek, ularmu bir bolghay. □

12 Men ular bilen bille bolghan waqtimda, Sen manga bergen naming bilen ularni saqlidim hem qoghdidim; we muqeddes yazmilardiki bésharetning emelge ashurulushi yolida, ularning ichidin halaketke xas bolghan kishidin bashqa birimu yoqalmidi. □ ■

13 Mana emdi séning yéninggha barimen. Méning shadliqim ularda tolup tashsun dep, bu sözlerni dunyadiki waqtimda sözlidim.

14 Men ulargha söz-kalamingni tapshurdum. Men bu dunyadin bolmighinimdek, ularmu bu dunyadin bolmighini üçün, bu dunyaning ademleri ulardin nepretlinidu. □ ■

15 Ularni bu dunyadin ayriwetkeysen dep tilimeymen, belki ularni rezil bolghuchidin saqlighaysen, dep tileymen. □

16 Men bu dunyadin bolmighinimdek, ularmu bu dunyadin emestur.

17 Ularni heqiqet arqliq Özüngge muqeddes qilip atighuzghaysen, chünki söz-kalaming heqiqettur. □ ■

18 Sen méni dunyagha ewetkingidek, menmu ularni dunyagha ewettim. ■

19 Ular mu heqiqette muqeddes qilinip Özüngge atalsun dep, özümni Sanga xas ataymen. □ ■

20 Men yalghuz ular üçünla emes, yene ularning sözi arqliq manga étiqad qilidighanlar üçünmu dua qilimen.

21 Ularning hemmisi bir bolghay; i Ata, Sen mende, men Sende bolghandek, ularmu Bizde bir bolghay; shundaq bolghanda, bu dunyadikiler méni Séning ewetkenlikingge ishinidu. ■

□ **17:10 «men ularda sherep taptim»** – «ularda...» mushu yerde közde tutulghini belkim «Sen manga bergen ademlerde...» bolsa kérek. ■ **17:10** Yuh. 16:15. □ **17:11 «Sen manga bergen naming arqliq ularni saqlighinki...»** – bashqa birxil terjimisi: «Sen naming bilen manga tapshurup bergenlerning Sanga bolghan sadiqliqini saqlighinki...». Mushu yerde «Sen manga tapshurup bergen naming» bolsa yenila Xuda'Atining Öz Mesihige insanlarga ögütish üçün tapshurghan «Ata» (Ibraniy tilida «Abba») dégen qimmetlik namidur. □ **17:12 «Men ular bilen bille bolghan waqtimda, Sen manga bergen naming bilen ularni saqlidim hem qoghdidim;...»** – bashqa birxil terjimisi: «Séning naming bilen ularni saqlidim; Sen manga tapshurup bergenlerning Sanga bolghan sadiqliqini qoghdidim;...». Bu «nam» yenila yuqiriqi izahatta éytqinimizdek «Ata» bolsa kérektur. □ **«halaketke xas bolghan kishi»** – grék tilida «halaketning oggli» dégen söz bilen ipadilinidu, u Yehuda Ishqariyotni körsitidu, elwette. Mesihge satqunluq qilghan kishining halaketke yüzlinishi toghruluq bésharetler belkim «Zeb.» 41:9, 109:1-20 we «Pend.» 24:22 (LXX)ni öz ichige alsa kérek. ■ **17:12** Yesh. 8:18; Yuh. 6:39; 10:28; 18:9; Ibr. 2:13. □ **17:14 «men bu dunyadin bolmighinimdek...»** – yaki «men bu dunyagha mensup bolmighinimdek...». ■ **17:14** Yuh. 15:19. □ **17:15 «rezil bolghuchi»** – Sheytan, Iblis. □ **17:17 «Ularni heqiqet arqliq Özüngge muqeddes qilip atighuzghaysen»** – «Özüngge muqeddes qilip atighuzghaysen» grék tilida «muqeddesleshtürgeysen» dégen birla söz bilen ipadilinidu. Injilda hem Tewratta «muqeddes» dégen söz «pak» hem «Xudagha alayiten atalghan» dégen ikki uqumni bildüridu. ■ **17:17** Zeb. 119:142; Yuh. 8:4. ■ **17:18** Yuh. 20:21. □ **17:19 «Ular mu heqiqette muqeddes qilinip özüngge atalsun dep...»** – «muqeddes qilinip Özüngge atalsun» grék tilida «ularmu heqiqette muqeddesleshtürülsun» dégen birla söz bilen ipadilinidu. Yuqiriqi izahatni körüng. ■ **17:19** 1Kor. 1:2,30; 1Tés. 4:7. ■ **17:21** Yuh. 10:38; 14:11; Gal. 3:28.

²² Sen manga ata qilgan shan-sherepni ulargha ata qildimki, biz ikkimiz bir bolghandek, ularmu bir bolghay;

²³ yeni men ularda, sen mende bolup, ular birlikte kamil qilin'ghay. Shu arqiliq bu dunyadikiler méni ewetkenlikingni hem méni söygingingdek ularnimu söygenlikingni bilidu.

²⁴ I Ata, Sen manga bergenliringning hemmisining men bolghan yerde men bilen birge bolushini, shundaqla méning shan-sheripimni, yeni Sen alem apiride bolushtin burun méni söygenliking üçün, manga bergen shan-sherepni ularning körüşhini xalaymen.■

²⁵ I heqqaniy Ata, bu dunyadikiler séni tonumighan, emma men Séni tonuy-men we bularmu méni Séning ewetkenlikingni bildi. ■

²⁶ We men Séning namingni ulargha ayan qildim we yene dawamliq ayan qilimen. Shuning bilen, Séning manga körsetken méhir-muhebbiting ularda bolidu we menmu ularda bolay.□

18

Eysaning tutqun qilinishi

Mat. 26:47-56; Mar. 14:43-50; Luqa 22:47-53

¹ Eysa bularni éytqandin kéyin, muxlisleri bilen bille tashqirigha chiqip Kidron jilghisining u qétigha ötti. U yerde bir baghche bar idi. Eysa bilen muxlisleri u baghchige kirdi.□ ■

² Uninggha satqunluq qilidighan Yehudamu u yerni biletti, chünki Eysa muxlisleri bilen pat-pat u yerde yighilip olturatti.

³ Shuning bilen Yehuda bir top Rim leshkerliri bilen bash kahinlar hem Perisiyler ewetken qarawullarni bashlap bu yerge keldi. Ularning qollirida panus, mesh'el we qorallar bar idi.■

⁴ Eysa béshigha chüshidighanlarning hemmisini bilip, ularning aldigha chiqip: — Kimni izdeysiler? — dep soridi.

⁵ Nasaretlik Eysani, — dep jawab bérishiti ular.

Eysa ulargha:

— Mana men bolimen, — dédi.

(Uninggha satqunluq qilghan Yehudamu ularning arisida turatti).

⁶ Eysa: «Mana men bolimen» déwidi, ular arqisigha yénip yerge yiqilishti.□

⁷ Shuning bilen Eysa ulardin yene bir qétim:

— Kimni izdeysiler? — dep soridi.

— Nasaretlik Eysani, — déyishiti ular.

⁸ Eysa: — Silerge éytinghu, men shu bolimen. Eger izdigininglar men bolsam, bularni ketkili qoyunglar, — dédi.

■ **17:24** Yuh. 12:26; 14:3. ■ **17:25** Yuh. 15:21; 16:3, 27; 17:8. □ **17:26** «men Séning namingni ulargha ayan qildim» — 6-ayet we uningdiki izahatni körüng. □ **18:1** «Eysa bularni éytqandin kéyin, muxlisleri bilen bille tashqirigha chiqip...» — mushu yerdiki «tashqirigha chiqip...» ziyapet bolghan öydin yaki Yérusalém shehirining özidin chiqishni bildüridu. Kidron wadisi bolsa sheherning sirtida (sherq terepte) idi. ■ **18:1** 2Sam. 15:23; Mat. 26:36; Mar. 14:32; Luqa 22:39. ■ **18:3** Mat. 26:47; Mar. 14:43; Luqa 22:47. □ **18:6** «Eysa: «Mana men bolimen» déwidi, ular arqisigha yénip yerge yiqilishti» — «Yuhanna»diki bashqa bezi yerlerdiki «Men bolimen» dégen söz Xudaning «Men ezeldin Bar Bolghuchidurmen» dégen namini bildüridu. Bizningche mushu yerde «Mana men bolimen» dégenmu shu menini bildüridu; chünki anglighuchilar uni anglapla «arqilirigha yénip yerge yiqilishti».

⁹ Buning bilan özining: «Ata, Sen manga bergenlerdin héchqaysisini yittürmidim» dégen sözi emelge ashuruldi. □ ■

¹⁰ Simon Pétrusning yénida bir qilich bolghach, u shuan uni sughurup, bash kahinning chakirigha birni urup, ong quligini shilip chüshürüwetti. Chakarning ismi Malkus idi. ■

¹¹ Eysa Pétrusqa:

– Qilichni ghilapqa sal! Ata manga tapshurghan qedehni ichmemdim? – dédi. □ ■

Eysaning Annasning aldigha élip bérilip, soraq qilinishi

Mat. 26:57-58; Mar. 14:53-54; Luqa 22:54

¹² Shuning bilan, leshkerler topi bilen mingbéshi hem Yehudiylarning qarawulliri Eysani tutup baghlashti.

¹³ Andin uni aldi bilen Annasning aldigha élip bérishiti. Annas bolsa shu yili bash kahin bolup turghan Qayafaning qéynatisi idi. ■

¹⁴ Burun Yehudiy kéngeshmisidikilerge: «Pütün xelqning halak bolushining ornigha, birla ademning ular üçün halak bolushi yaxshi» dep meslihet bergen kishi del shu Qayafa idi. □ ■

Pétrusning Eysadin ténishi

Mat. 26:69-70; Mar. 14:66-68; Luqa 22:55-57

¹⁵ Emdi Simon Pétrus bilen yene bir muxlis Eysaning keynidin egiship barghanidi. U muxlis bash kahin'gha tonush bolghachqa, bash kahinning sariyigha Eysa bilen teng kirdi. □ ■

¹⁶ Lékin Pétrus bolsa derwazining sirtida qaldi. Shunga bash kahin'gha tonush bolghan héliqi muxlis tashqirigha chiqip, derwaziwen qiz bilen sözliship, Pétrusni ichkirige bashlap kirdi.

¹⁷ Derwaziwen bolghan shu dédek Pétrustin:

– Senmu bu ademning muxlisiridin emesmu? – dep soridi.

Yaq, emes, – dédi Pétrus. □

¹⁸ Emdi hawa soghuq bolghanliqi üçün, chakarlar we qarawullar shaxardin gülxan yaqqan bolup, uning chöriside issinip turushatti. Pétrusmu ularning yénida turup issindi. ■

□ **18:9** «Buning bilan özining ... sözi emelge ashuruldi» – yaki «Buning bilan özining ... sözi emeliyette ispatlandi». Bu sözler asasen hem 6:39 hem 17:12de tépilidu. ■ **18:9** Yuh. 6:39; 10:28; 17:12.

■ **18:10** Mat. 26:51; Mar. 14:47; Luqa 22:50. □ **18:11** «Ata manga tapshurghan qedehni ichmemdim?» – bu «qedeh» özi tartish kérek bolghan azab-oqubetlerni körsitidu. «Mat.» 26:39; «Mar.» 14:36 we Luqa» 22:42ni körüng. ■ **18:11** Mat. 20:22; 26:39. ■ **18:13** Mat. 26:57; Mar. 14:53; Luqa 3:2; 22:54. □ **18:14** ««Pütün xelqning halak bolushining ornigha, birla ademning ular üçün halak bolushi yaxshi» dep meslihet bergen kishi del shu Qayafa idi» – 11:49-50ni körüng.

■ **18:14** Yuh. 11:50. □ **18:15** «yene bir muxlis...» – «yene bir muxlis» grék tilida «héliqi muxlis». Yuhanna bayanida pat-pat özi namsiz körsitip «héliqi muxlis» deydu (18:16, 20:2, 3, 4 we 8ni körüng).

«U muxlis bash kahin'gha tonush bolghachqa...» – alimlar namsiz «u muxlis»ni Yuhanna dep bilidu. Chünki ushbu bayanda bolghandek u daim dégüdek peqet «öz közümler bilen körgenirim»nila asas qilidu. 21:24ni körüng. ■ **18:15** Mat. 26:58; Mar. 14:54; Luqa 22:54. □ **18:17** «Senmu bu ademning muxlisiridin emesmu?» – «senmu» dégen söz belkim birinchi muxlis özining Eysaning muxlisi ikenlikini bu qizgha étirap qilghanliqini körsitidu. ■ **18:18** Mat. 26:69; Mar. 14:67; Luqa 22:55.

Bash kahin Annasning Eysani soraq qilishi
Mat. 26:59-66; Mar. 14:55-64; Luqa 22:66-71

19 Bash kahin bolsa Eysadin muxlisliri toghruluq we telimi toghruluq soal sorashqa bashlidi.

20 Eysa uninggha jawaben mundaq berdi:

— Men xelq-alem aldida ashkara söz qilghanmen, barliq Yehudiyar yighilidighan sinagoglarda we ibadetxanida daim telim bérip keldim, men yoshurun héchnéme démidim. ■

21 Bularni némishqa mendin soraysen? Éytqan sözlirimni anglighanlardin sorighin; mana, ular néme dégenlikimni bilidu.

22 Eysa bu sözlerni qilghanda, yénida turghan qarawullardin biri uni bir kachat urup:

— Bash kahin'gha mushundaq jawab qayturamsen? — dédi. ■

23 — Eger yaman söz qilghan bolsam, uning yaman ikenlikini köpchilikning aldida körsetkin. Emma éytqanlirim durus bolsa, méni néme üçün urisen? — dédi Eysa uninggha.

24 Buning bilen Annas uni baghlaqliq péti bash kahin Qayafagha yollidi. □ ■

Pétrusning Eysadin yene ikki qétim ténishi
Mat. 26:71-75; Mar. 14:69-72; Luqa 22:58-62

25 Simon Pétrus *otning* aldida issinip turuwatqanidi. *Yénidikiler*:

— Senmu uning muxlisliridin emesmiding? — déyishti.

— Yaq, emesmen, — dep tandi Pétrus. □ ■

26 U yerde bash kahinning chakarliridin, Pétrus quliqini késip tashlighan kishige tughqan birsi bar idi. U Pétrusqa:

— Baghchide séni uning bilen bille körgenidimghu?! — dédi.

27 Pétrus yene tandi. Del shu chaghda xoraz chillidi. ■

Eysaning waliy Pilatus aldida soraq qilinishi
Mat. 27:1-2, 11-31; Mar. 15:1-20; Luqa 23:1-25

28 Andin ular Eysani Qayafaning yénidin rimliq waliyning ordisigha élip keldi (shu chaghda tang atqanidi). Uni élip kelgen *Yehudiyar* bolsa özimizni napak qilip bulghimayli dep, ordigha kirmidi. Bolmisa ötüp kétish héytining dastixinidin ghizalinalmaytti. □ ■

29 Shunga waliy Pilatus sirtqa chiqip, ularning aldigha bérip ulargha:

■ 18:20 Yuh. 7:26.

■ 18:22 Yer. 20:2; Ros. 23:2.

□ 18:24 «buning bilen Annas uni

baghlaqliq péti bash kahin Qayafagha yollidi — bu ayetke qarighanda ikki bash kahin bar idi. 22-ayette Annasmu «bash kahin» déyilidu. Mumkinchilik barki, ular nöwet boyiche bash kahinliq wezipisini ötewatqan. 19:21nimu körüng. ■ 18:24 Mat. 26:57; Mar. 14:53; Luqa 22:54. □ 18:25

«**yénidikiler**» — grék tilida «ular». ■ 18:25 Mat. 26:71; Mar. 14:69; Luqa 22:58. ■ 18:27 Yuh.

13:38. □ 18:28 «...Bolmisa ötüp kétish héytining dastixinidin ghizalinalmaytti» — mushu ayettiki

«ötüp kétish héyti» bolsa «pétri nan héyti»ning birinchi küni (yeni birxl «shabat küni» dep hésablinatti)ni

körsitidu. 19:14diki izahatni körüng. «Özimizni napak qilip bulghimayli». Ularning közqarishi: «Yehudiy

emeslerning öyige kirsek bolmaydu; chünki ular belkim «napak bir nerse» (mesilen bir jeset yaki

ölük nerse)ge tegken bolushi mumkin; biz ulargha tegsek ulardiki «napakliq» bizgimu yuqturulushi

mumkin» dégendek idi. Démisekmu, ular köngül bölgen bu «taharetler» Tewrattiki muqeddes qanundiki

«napakliq» toghruluq belgimilerdin köp éship ketkenidi. Qiziq yeri shuki, ular «bulghinish»tin qorqup

öz «pakliqini» bulghimasiqqa qizghinliq bilen tirishqini bilen, yene Xuda ewetken Qutquzghuchi-Me-

sihni öltürüsh aldida turatti. ■ 18:28 Mat. 27:1; Mar. 15:1; Luqa 22:66; 23:1.

– Bu ademning üstidin néme erz qilisiler? – dep soridi.

³⁰ Ular:

– Bu adem jinayetchi bolmisa, uni sizge tapshurmighan bolattuq, – dep jawab bérishiti.□

³¹ – Uni özünqlar élip kétép, öz qanununglar boyiche höküm chiqiringlar! – dédi Pilatus ulargha.

Yehudiylar:

– Bizning héchkimni ölümge mehkum qilish hoquqimiz yoq tursa, – déyishti.

³² Bu ishlar Eysaning özi qandaq ölüm bilen ölüdighini toghrisidiki aldın éytqan bésharetlik sózining emelge ashurulushi üçün yüz berdi.□ ■

³³ Andin Pilatus yene ordisigha kirip, Eysani chaqirtip, uningdin:

– Sen Yehudiylarning padishahimu? – dep soridi.■

³⁴ Eysa uninggha:

– Bu soalni özüng sorawatamesen, yaki bashqilar men toghruluq sanga shundaq éytqanmu? – dédi.

³⁵ – Men bir Yehudiyimu?! Séni manga tapshurghanlar öz xelqing we bash kahinlarghu! Néme *jinayet* ötküzgeniding? – dédi Pilatus.□

³⁶ Eysa jawaben: – Méning padishahliqim bu dunyagha tewe emestur. Eger bu dunyagha tewe bolghan bolsa, xizmetchilirim méning Yehudiy-largha tapshurulmasliqim üçün jeng qiliwatqan bolatti. Halbuki, méning padishahliqim bu yerge tewe emestur, – dédi.□ ■

³⁷ Shunga Pilatus uninggha:

– Undaqa, sen padishahmu?

Eysa jawaben: – Shundaq, éytqiningdek, padishahmen. Men shuninggha tughulghanmen, we shuninggha dunyagha keldim: – heqiqetke guwahliq bérishim üçündin ibarettur. Heqiqetke tewe bolghan herbir kishi bolsa méning awazimgha qulaq salidu, – dédi.□

³⁸ Pilatus uningdin:

– «Heqiqet» dégen néme? – dep soridi.

Pilatus mushularni dep, yene tashqirigha, Yehudiylarning aldigha chiqip ulargha:

– Men uningdin héchqandaq jinayet tapalmidim. ■

³⁹ Lékin her yili ötüp kétish héytida siler üçün *mehbuslardin* birni qoyup bérish qaidem bar. Shunga bu «Yehudiylarning padishahi»ni silerge qoyup bérishimni xalamsiler? – dédi.□ ■

⁴⁰ Ularning hemmisi jawab bérrip:

□ **18:30** «bu adem jinayetchi bolmisa...» – yaki «bu adem rezil qilghuchi bolmisa...». □ **18:32** «Bu ishlar Eysaning özi qandaq ölüm bilen ölüdighini toghrisidiki aldın éytqan bésharetlik sózining emelge ashurulushi üçün yüz berdi» – oqurmenlarning éside barki, Mesih birnechche qétim Yehudiy xelqingning özini öltürüş üçün étiqadsiz Yehudiy emeslarning qoligha tapshuridighanliqini we shuningdek özining rimliqlar ijad qilghan kréste ölidighanliqini éytqanidi (mesilen, «Mat.» 20:19, 26:2, «Luqa» 18:32-33, «Yh.» 3:14, 12:32-33). ■ **18:32** Mat. 20:19; Yuh. 12:32. ■ **18:33** Mat. 27:11; Mar. 15:2; Luqa 23:3. □ **18:35** «men bir Yehudiyimu?» – Pilatusning bu sözi: «Men Yehudiy emes, xelqing sen toghruluq birnéme démigen bolsa, menmu héchnéme démeymen'ghu!» dégen puriqi bar soaldur. □ **18:36** «Méning padishahliqim bu dunyagha tewe emestur» – yaki «méning padishahliqim bu dunyadin emestur». ■ **18:36** Yuh. 6:15; 1Tim. 6:13. □ **18:37** «Shundaq, éytqiningdek» – Eysaning bu jawabning grék tilida «Shundaq, lékin ehwal del séning oylighinangdek emes» dégen puriqi chiqidu. ■ **18:38** Mat. 27:24; Luqa 23:4. □ **18:39** «...mehbuslardin birni qoyup bérish qaidem bar» – yaki: «...mehbuslardin birni qoyup bérish bir aditim bar». ■ **18:39** Mat. 27:15; Mar. 15:6; Luqa 23:17.

– Bu ademni emes, Barabbasni qoyup béring! – dep qiyqas-süren sélishti (Barabbas bolsa bir qaraqchi idi).■

19

Eysaning ölümge höküm qilinishi

- 1 Shuning bilen, Pilatus Eysani élip bérip qamchilatti.□ ■
- 2 Leshkerler tikenlik shaxlarni örüp, bir taj yasap, uning béshigha kiydürüshti we uningha *shahane* sösün renglik bir ton kiydürüp,
- 3 uning aldigha kélip:
– Yashighayla, i Yehudiylarning «padishahi»! – dep mesxire qiliship, uning yüzige qayta-qayta kachat saldi.
- 4 Pilatus bolsa yene ordisidin chiqip, xalayıqqa:
– Mana! Uningdin héchqandaq jinayet tapalmighanliqimni bilishinglar üçün, uni silerning aldinglarga élip chiqtim, – dédi.
- 5 Buning bilen Eysa béshigha tikenlik taj we uchisigha sösün ton kiygüzülgen halda tashqirigha élip chiqildi. Pilatus ulargha:
– Qaranglar, u ademge! – dédi.□
- 6 Bash kahinlar we qarawullar uni körüp:
– Uni kréstleng, kréstleng! – dep warqirashti.
Pilatus ulargha: – Uni élip bérip özünglar kréstlenglar! Chünki men uningdin héchqandaq jinayet tapalmidim! – dédi.
- 7 Yehudiylar uninggha jawaben:
– Bizde shundaq bir qanun bar. Shu qanunimizgha asasen u ölümge mehkum qilinishi kérek, chünki u özini Xudaning Oghli dep atiwaldi.■
- 8 Pilatus bu sözni anglap téximu qorqup,□
- 9 yene ordisigha kirip, Eysadin:
– Sen zadi qeyerdin kelgen? – dep soridi.
Lékin Eysa uninggha jawab bermidi.
- 10 Shunga Pilatus uninggha: – Sen manga gep qilmamsen? Séni qoyup bérishe hoququm barliqini, shundaqla kréstleshkimu hoququm barliqini bilmemsen? – dédi.

■ 18:40 Mat. 27:16; Mar. 15:7; Luqa 23:19; Ros. 3:1. □ 19:1 «Shuning bilen, Pilatus Eysani élip bérip qamchilatti» – mushu xil «qamchilash» adette kréstlinishtin awwalqı jaza idi. Jaza eswabi tömür yaki söngék parchiliri baghlaqliq nechche taniliq qamcha idi. Bu jazaning özi shunche éghirki, jazalan'ghuchi gahi waqitlarda téxi kréstlenmey turupla, uningdin ölüp kététti. ■ 19:1 Mat. 27:26; Mar. 15:15. □ 19:5 «Qaranglar, u ademge!» – Pilatus mushu yerde bilmigen halda Zekeriya peyghemberning shu bésharitini aghzigha alghan idi: «Qaranglar, «Shax» dep atalghan adem!» («Zek.» 3:8, 6:12). ■ 19:7 Law. 24:16; Yuh. 5:18; 10:3. □ 19:8 «Pilatus bu sözni anglap téximu qorqup,...» – Pilatus némishqa qorqti? Eger birsi özini rimliq impéror Qeyserge barawer qilip «Men Xudaning Oghli» dése, «Qeyserning dūshmini» dep hésablinishi mumkin; shunga gerche uning Eysani qoyuwetküsi bolsimu, yenila shundaq qilishtin qorqatti. U yene bir tereptin, yeni ayalining Eysa toghruluq agahlandurushidin qorqishimu mumkin idi («Mat.» 27:19).

¹¹ Eysa javaben: — Sanga ershtin bérilmigen bolsa, méning üstümdin héchqandaq hoququng bolmighan bolatti. Shuning üçün méni sanga tapshurup bergen ademning gunahi téximú éghirdur, — dédi.□

¹² Shu chahgdin tartip, Pilatus uni qoyuwétishke amal izdeytti. Lékin Yehudiylar warqirishp:

— Bu ademni qoyuwetsingiz, siz Qeyserning dosti bolmighan bolisiz! Özini padishah dégen herbir kishi Qeyserge qarshi chiqqan bolidu! — dep chuqan sélishti.□ ■

¹³ Pilatus bu sözlerni anglap, Eysani tashqirigha chiqardi we «tash taxtayliq hoyla» dep atalghan, ibraniiy tilida «Gabbata» dep atalghan yerde «soraq texti»ge olfurdi

¹⁴ (u waqit ötüp kétésh héytining teyyarliq küningin altinchi saiti etrapida idi). Pilatus Yehudiylargha:

Mana bu silerning padishahinglardur! — dédi.□

¹⁵ Lékin ular warqirishp: — Yoqiting, yoqiting, uni kréstleng! — dédi.

Pilatus ulargha: — Méni padishahinglarni kréstligin, demsiler? — dédi.

Bash kahinlar javaben:

— Qeyserdin bashqa héchqandaq padishahimiz yoqtur! — dep *towlashti*. Buning bilen Pilatus uni kréstleshke ulargha tapshurup berdi.■

Eysaning kréstlinishi

Mat. 27:32-44; Mar. 15:21-32; Luqa 23:26-39

¹⁶⁻¹⁷ *Leshkerler* Eysani élip mangdi. U öz kréstini yüdüp, «Bash söngek jayi» (ibraniiy tilida «Golgota») dégen yerge bardı.■

¹⁸ Ular uni shu yerde yene ikki kishi bilen teng kréstke tartti; bu teripide birsi, u teripide birsi we Eysa ularning otturısında kréstke tartildi.

¹⁹ Pilatus taxtiga élan yézip kréstke békitip qoydi. Uninggha: — «Nasaretlik Eysa — Yehudiylarning padishahi» dep yézilghanıdı. ■

²⁰ Eysa kréstlinidighan yer sheherge yéqin bolghachqa, nurghun Yehudiylar taxtidiki sözlerni oqudı. Taxtidiki sözler ibraniiyche, latinche we grékche yéziqta yézilghanıdı.

²¹ Shunga Yehudiylarning bash kahinliri Pilatusqa:

— «Yehudiylarning padishahi» dep yazmang, belki «U özini men Yehudiylarning padishahi, dégen» dep yézing, — déyishti.

²² Biraq Pilatus javaben:

□ **19:11** «Sanga ershtin bérilmigen bolsa, méning üstümdin héchqandaq hoququng bolmighan bolatti» — «ershtin» dégen söz grék tilida «yuqiridin». Mushu yerde shühbisizki, ershning özi körsitidu. «... méni sanga tapshurup bergen adem» — mushu yerde Yehuda emes, belki bash kahin Qayafa idi. Qayafa Yehudiylarning özlirining Qutquzhuchi-Mesihini étiqadsiz rimliqlargha tapshurghanda, emeliyette u pütkül Yehudiy xelqining wekili bolghanıdı. □ **19:12** «Bu ademni qoyuwetsingiz, siz Qeyserning dosti bolmighan bolisiz!» — «Qeyser» Rim impérorining unwanı. «Qeyserning dosti» — bu mexsus bir unwan idi. Pilatus belkim ming teslikte shu alahide unwan'gha érishken bolushi mumkin. U yene shundaq yuqiri unwandin mehrum bolushtin intayin qorqatti. ■ **19:12** Ros. 17:7. □ **19:14** «u waqit ötüp kétésh héytining teyyarliq küningin altinchi saiti etrapida idi» — mushu ayetiki «ötüp kétésh héyti» bolsa «pétir nan héyti»ning birinchi küni (yeni birxil «shabat küni» dep hésablinatti)ni körsitidu. Bu kündiki héyt «Chagigah» dep atilatti («Qan.» 16:1-13, «2Tar.» 35:1, 2, 6 we 18ni körüng). «Altinchi saet» bashqa izahatirimızda éytqinimizdek, Rim waqtını körsitidu. Bu etigen saet alte idi. ■ **19:15** Yar. 49:10. ■ **19:16-17** Mat. 27:26; Mar. 15:22; Luqa 23:24,25; Mat. 27:31, 33; Mar. 15:22; Luqa 23:26, 33. ■ **19:19** Mat. 27:37; Mar. 15:26; Luqa 23:38.

– Yazidighanni yézip boldum! – dédi.

²³ Leshkerler Eysani kréstligendin kéyin, uning kiyimlirini élip, tötke bölüp, herbir leshker bir ültüshin élishi; ular hem ichidiki uzun kõnglek nimu élishi; lékin bu kõnglek tikilmigen, üstidin ayighighiche bir pütün toqulghanidi. ■

²⁴ Shuning üçün leshkerler bir-birige:

– Buni yirtmayli, belki chek tartishayli, kimgé chiqsa shu alsun, – déyishti. Bu ishlar muqeddes yazmilardiki munu sözler emelge ashurulush üçün yüz berdi: –

«Ular méning kiyimlirimni öz arisida üleshti, Méning kõnglikimge érishish üçün chek tashlashti».

Derweqe, leshkerler shundaq qilishiti. □ ■

²⁵ Eysaning kréstining yénida anisi, anisining singlisi, Klopasning ayali Meryem we Magdalliq Meryemler turatti. □ ■

²⁶ Eysa anisi bilen özi söyidighan muxlisining birge turghanliqini körüp, anisigha:

– I xanim, mana séning oghlung! – dédi. □

²⁷ Andin u bu muxlisqa:

– Mana séning anang! – dédi.

Shundin étibaren, u muxlis uni özining öyide turghuzdi.

Eysaning ölümi

Mat. 27:45-56; Mar. 15:33-41; Luqa 23:44-49

²⁸ Andin Eysa hemme ishlarining tamam bolghinini bilip (muqeddes yazmilardiki bésharet emelge ashurulush üçün):

– Ussap kettim! – dédi. □ ■

²⁹ U yerde sirke sharab bilen toldurulghan bir koza bar idi. Ular bir parche bulutni sirke sharabqa chilap, bir lépekgül gholigha baghlap, Eysaning aghzigha tengliidi.

³⁰ Eysa sirke sharabni ichkendin kéyin:

– Tamam boldi! – dédi-de, béshini töwen qilip, rohini tapshurup berdi. □

Eysaning biqinigha neyze sanjilishi

■ **19:23** Mat. 27:35; Mar. 15:24; Luqa 23:34. □ **19:24** «Méning kõnglikim» – bashqa birxil

terjimisi: «méning chapinim». Zeburda («Zeb.» 22:18) ibraniy tili boyiche «chapan» yaki «kõnglek»ni körsitidu. «Ular méning kiyimlirimni öz arisida üleshti, méning kõnglikimge érishish üçün chek tashlashti» – «Zeb.» 22:18. ■ **19:24** Zeb. 22:18 □ **19:25** «Eysaning kréstining yénida anisi, anisining singlisi, Klopasning ayali Meryem we Magdalliq Meryemler turatti» – bu ayetni

«Mat.» 27:56 bilen birleshtürüp qarighanda, «Eysaning anisining singlisi, yeni Meryemning singlisi bolsa Zebediyning ayali, shundaqla rosullardin Yuhanna bilen Yaqupning anisi bolush mumkinchiliki bardur. «Mar.» 15:40de u «Salomi» dep atilidu. ■ **19:25** Mat. 27:55; Mar. 15:40; Luqa 23:49. □ **19:26** «Eysa anisi bilen özi söyidighan muxlisining birge turghanliqini körüp...» – «özi söyidighan muxlisi» belkim bu bayanning muellipi Yuhanna bolushi mumkin. «Kirish söz»imizni körüng. □ **19:28** «Eysa hemme ishlarining tamam bolghinini bilip (muqeddes yazmilardiki bésharet emelge ashurulush üçün): – Ussap kettim! – dédi» – «Zeb.» 22:15, 31- yaki 69:21ni körüng. ■ **19:28** Zeb. 22:15; 69:21. □ **19:30** «Eysa... béshini töwen qilip, rohini tapshurup berdi» – Eysa «béshini töwen chüshürdi» andin, «rohini tapshurup berdi». Adettiki adem bolsa, awwal «rohini béridu» andin «béshini töwen chüshüridu». Démek, Eysa özi ölüshining deqiqisini talliwaldi, özlükidin öldi (10:17-18ni körüng).

31 U küni *ötüp kêtish héytining teyyarlıq küni bolghachqa*, kréstlen'genlarning jesetlerini shabat künide kréstte qaldurmaslıq üçün (shabat küni «ulugh kün» hésablan'ghachqa) Yehudiylar Pilatustin kréstlen'genlarning putlirini chéqip andin jesetlerini krésttin tézrek chüshürüwétishni telep qildi. □

32 Shuning bilen leshkerler bérip Eysa bilen bille kréstlen'gen birinchi andin ikkinchi ademning putlirini chaqti.

33 Lékin Eysagha kelgende, uning alliqachan ölgenlikini kördi, shuning bilen uning putini chaqmıdı.

34 Emma leshkerlerdin biri uning biqinigha neyzini sanjiwıdı, shuan qan we su éqip chiqti. □

35 Buni körgüchi silerning ishinishinglar üçün guwahlıq béridu; körgüchining guwahlıqı heqtur, u özining éytqanlirini heq dep bilidu.

36-37 Bu ishlarning hemmisi muqeddes yazmilarda: «Uning bir tal söngikimu sundurulmaydu» we yene bir bésharette: «Ular özliri sanjighan ademe qaraydu» dep aldın éytılghanlarnı emelge ashurush üçün yüz berdi. □ ■

Eysaning depne qilinishi

Mat. 27:57-61; Mar. 15:42-47; Luqa 23:50-56

38 Bu ishlardin kéyin, Arimatiyalıq Yüsüp Pilatustin Eysaning jesitini élip kêtishni telep qildi (Yüsüp Eysaning muxlislıridin idi, lékin Yehudiylardin qorqqını üçün buni mexpiy tutatti); Pilatus ruxset berdi, shuning bilen Yüsüp bérip Eysaning jesitini élip ketti. ■

39 Burun bir kéchisi Eysaning yénigha kelgen héliqi Nikodimmu murmekki bilen sebre arilashTURulghan xushbuy dora-dermandin yüz jingche élip, *uning bilen bille* keldi. □ ■

40 Ikkiylen Eysaning jesitini Yehudiylarning depne qilish aditi boyiche dora-dermanlarnı chéchip, kanap rextler bilen orap képenlidi.

□ **19:31** «U küni *ötüp kêtish héytining teyyarlıq küni bolghachqa*,...» – mushu ayettiki «ötüp kêtish héyti» bolsa «pétir nan héyti»ning birinchi küni (yeni birxil «shabat küni» dep hésablinatti). 14-ayet we izahatını körüng. Yuqırıda éytqanimizdek, «pétir nan héyti»ning birinchi küni «shabat küni» dep hésablinatti. Shuningdek bu küni adettiki bir shabat küni (heptining yettinchi küni, yeni shenbe küni) bolghan buloshimu mumkin. Ikki tereptin «shabat» küni bolghachqa, belkim «ulugh kün» déyilishi mumkin idi. «kréstlen'genlarning jesetlerini shabat künide kréstte qaldurmaslıq üçün (shabat küni «ulugh kün» hésablan'ghachqa) Yehudiylar Pilatustin kréstlen'genlarning putlirini chéqip andin jesetlerini krésttin tézrek chüshürüwétishni telep qildi» – «Qan.» 21:22-23 we «Yeshua» 8:29de Yehudiy xelqi üçün békitilgen qanun boyiche, ölüm jazası bérilgen birsining jesiti tüwrük yaki derexte kechkiche ésiqliq turmaslıqi kérek idi; bolmisa «zémninglar napak bolıdu» dep békitilgen. Kréstke tartılghanlar bezi waqıtlarda ikki-üch kün ésilghandin kéyinla öletti. Eger putiliri sunulghan bolsa, köksini toluq kötörelmesliki tüpeylidin nepes almay tézla öletti. □ **19:34** «Emma leshkerlerdin biri uning biqinigha neyzini sanjiwıdı, shuan qan we su éqip chiqti» – «1Yuh.» 5:6-8ni körüng. «Qan we su»ning teng chiqishi ademning heqiqiy ölgenlikini körsitidu. □ **19:36-37** «Uning bir tal söngikimu sundurulmaydu» – «Mis.» 12:10, (LXX), 12:46, «Chöl.» 9:12, «Zeb.» 34:20. «Ular özliri sanjighan ademe qaraydu» – «Zek.» 12:10. ■ **19:36-37** Mis. 12:46; Chöl. 9:12; Zeb. 34:20; Zek. 12:10. ■ **19:38** Mat. 27:57; Mar. 15:42; Luqa 23:50; Yuh. 12:42. □ **19:39** «Burun bir kéchisi Eysaning yénigha kelgen héliqi Nikodim» – «Yh.» 3:1-15ni körüng. «murmekki bilen sebre arilashTURulghan xushbuy dora-dermandin yüz jingche élip,...» – shu chaghdiki «jing» belkim 0.325 kilogram idi, shunga dora-dermanlar 32 kiloche idi. ■ **19:39** Yuh. 3:1; 7:50.

⁴¹ Eysa kréstlen'gen yerde bir bagh bolup, baghning ichide téxi héchkim yerlenmigen yéngi bir bosh yerlik bar idi. □

⁴² Bu Yehudiylarning héytining teyyarlıq küni bolghachqa hem bu yerlik yéqin jayda bolghanlıqı üçün, ular Eysani shu yerlikke qoydi. □

20

Eysaning tirilishi

Mat. 28:1-10; Mar. 16:1-8; Luqa 24:1-12

¹ Heptining birinchi küni tang seher, Magdalliq Meryem qebrige bardi we qebrining aghzidiki tashning éliwétilgenlikini kördi. □ ■

² Shunga u yügürginiche kélip Simon Pétrus we Eysa söygen héliqi muxlisning yénigha kélip, ulargha:

– Ular Rebni qebridin yötkiwéiptu, uni qeyerge qoyghinini bilmiduq! – dédi. □ ■

³ Pétrus bilen héliqi muxlis tashqirigha chiqip, qebrige qarap yol aldi. ■

⁴ Ikkiylen teng yügürüp mangdi, lékin héliqi muxlis Pétrustin téz yügürüp, qebrige birinchi bolup yétip bardi.

⁵ U éngiship ichige qarap, kanap képenlarning u yerde yéyikliq turghanlıqini kördi, lékin ichkirige kirmidi. ■

⁶ Uninggha egiship kelgen Simon Pétrus yétip kélip, qebrige kirdi we u yerde yéyikliq turghan kanap képenlerni,

⁷ shundaqla Eysaning béshigha oralghan yaghliqnu kördi. Yaghliq képenler bilen bir yerde emes, belki ayrim yerde yögeklik turatti. ■

⁸ Andin qebrige awwal kelgen héliqi muxlismu qebrige kirip, ehwalni körüp ishendi. □

⁹ (chünki ular uning ölümün qayta tirilishining muqerrerliki heqqide muqeddes yazmildiki bésharetni téxiche chüshenmeytti). □ ■

¹⁰ Shuning bilen ikkiylen öz turalghulirigha qaytishti. □

□ **19:41** «baghning ichide téxi héchkim yerlenmigen yéngi bir bosh yerlik bar idi» – Injildiki bashqa bayanlarda éniqi, bu qebre (yerlik) tash öngür idi. «Héchkim shu yerge qoyulmighan» bolghachqa, shu yer Tewart qanuni boyiche pütünley «pakiz bir jay» (héch ölük téqip baqmighan) dep hésablinatti. □ **19:42** «Yehudiylarning héytining teyyarlıq küni bolghachqa,...» – «héyt» bolsa «pétir nan héyti». Uning birinchi küni bilen shabat küni oxshashla shu küni kech saet 6-de bashlinatti, shunga tézrek depne qilinish kérek idi. □ **20:1** «heptining birinchi küni» – yeni yekshenbe küni. «Magdalliq Meryem... qebrining aghzidiki tashning éliwétilgenlikini kördi» – qebre öngür idi («Mat.» 27:60, «Luqa» 23:53). ■ **20:1** Mat. 28:1; Mar. 16:1; Luqa 24:1. □ **20:2** «Ular Rebni qebridin yötkiwéiptu, uni qeyerge qoyghinini bilmiduq!» – mushu ayettiki «biz» ispatlayduki, Injildiki bashqa «bayanlar»da éytilghandek, eslide Meryem bilen bille yene bashqa ayallarmu bar idi («Mat.» 28:1, «Mar.» 16:1-2. «Luqa» 23:54-24:1ni körüng). ■ **20:2** Yuh. 13:23; 21:7,20. ■ **20:3** Luqa 24:12. ■ **20:5** Yuh. 19:40. ■ **20:7** Yuh. 11:44. □ **20:8** «Andin qebrige awwal kelgen héliqi muxlismu qebrige kirip, ehwalni körüp ishendi!» – «héliqi muxlis» (Yuhanna) némige ishendi? U shu képenlarni we yaghliqning shundaq retlik qoyulghanlıqini körüp, Eysaning jesitini héchkim oghrilimidi, belki u choqum ölümün tirildi, dep ishendi. □ **20:9** «uning ölümün qayta tirilishi...» – grék tilida «uning ölgenlarning arisidin tirilishi...». «uning ölümün qayta tirilishining muqerrerliki heqqide muqeddes yazmildiki bésharet...» – biz bashqa yerlerde körsetinimizdek, Tewart-Zeburda Mesihning ölümün tirilishini körsitidighan nurgun bésharetler bardur. ■ **20:9** Zeb. 16:10; Ros. 2:25,31; 13:35. □ **20:10** «Shuning bilen ikkiylen öz turalghulirigha qaytishti» – «öz turalghulirigha» grék tilida «özliriningkige» yaki «özliriningkilerge».

*Eysaning Magdalliq Meryemge körünishi**Mar. 16:9-11*

¹¹ Emma Meryem bolsa qebrining sirtida turup yiglawatatti. U yiglap turup qebrining ichige éngiship qariwidi, ■

¹² mana aq kiyim kiygen ikki perishte turatti; ularning biri Eysaning jesiti qoyulghan yerning bash teripide, yene biri ayagh teripide olturatti.

¹³ Ular Meryemdin:

– Xanim, némishqa yighlaysen? – dep soridi.

– Rebbimni élip kétip, uni nege qoyghanliqini bilelmeywatimen, – dédi u ulargha.

¹⁴ U shu sözlerni qilipla, keynige buruluwidi, Eysaning shu yerde turghanliqini kördi. Lékin u uning Eysa ikenlikini bilmidi. ■

¹⁵ Eysa uningdin – Xanim, némishqa yighlaysen, kimni izdeysen? – dep soridi.

Meryem uni baghwen shu, dep oylap:

– Teqsir, eger uni siz shu yerdin yökietken bolsingiz, qeyerge qoyghanliqingizni éytip bergeysiz. Men uni élip kétimen, – dédi.

¹⁶ Meryem! – dédi Eysa uninggha.

Meryem burulupla, ibraniy tilida:

– Rabboni! – dédi (bu söz «ustaz» dégen menide).

¹⁷ Eysa uninggha: – Manga ésilminghin! Chünki men téxi atamning yénigha chiqmidim. Bérip qérindashirimgha: Méni «Silerningmu Atanglarning, yeni méning Atamning, silerning Xudayinglarning, yeni méning Xudayimning yénigha chiqimen!» deydu, – dep yetküzgin, dédi. □ ■

¹⁸ Shuning bilen Magdalliq Meryem muxlislarning yénigha bérip, ulargha: «Rebni kördüm!» dédi we shundaqla Eysa özige éytqan u sözlerni ulargha yetküzdi. ■

*Eysaning muxlisirigha körünishi**Mat. 28:16-20; Mar. 16:14-18; Luqa 24:36-49*

¹⁹ Shu küni kechte, yeni heptining birinchi küni kechte, Yehudiyarlardin qorqqanliq üçün muxlislar yighilghan öyde ishiklirini him taqiwalghanidi; shu waqitta, Eysa kélip ularning otturisida *körünüp*, öre turghan halda ulargha:

– Silerge aman-xatirjemlik bolghay! – dédi. □ ■

²⁰ Buni dep, qollarini we biqinini ulargha körsetti. Shuning bilen muxlislar Rebni körginidin shadlandi. ■

²¹ Shunga Eysa ulargha yene:

– Silerge aman-xatirjemlik bolghay! Ata méni ewetkinidek, menmu silerni ewetimen, – dédi. ■

■ **20:11** Mat. 28:1; Mar. 16:5; Luqa 24:4. ■ **20:14** Mat. 28:9; Mar. 16:9. □ **20:17** «Eysa uninggha: – Manga ésilminghin!.. *dédi*» – «manga ésilminghin!» yaki «manga qol tegküziwerme». Kéyinki sözler buning menisining «ésilminghin» ikenlikini éniq körsitidu. «**Bérip qérindashirimgha: Méni «Silerningmu atanglarning, yeni méning atamning, silerning Xudayinglarning, yeni méning Xudayimning yénigha chiqimen!» deydu, – dep yetküzgin**» – Eysaning Magdalliq Meryemge körünishi toghruluq we uninggha éytqan bu muhim sözliri toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **20:17** Zeb. 22:22; Mat. 28:10; Yuh. 16:2; Ibr. 2:11. ■ **20:18** Mat. 28:8; Mar. 16:10; Luqa 24:9. □ **20:19** «**Silerge xatirjemlik bolghay**» – ibraniy tilida «Shalom eleyqum!» dégen söz bilen ipadilini, ereb tilida «essalamueleykum». ■ **20:19** Mar. 16:14; Luqa 24:36; 1Kor. 15:5. ■ **20:20** Yuh. 16:22. ■ **20:21** Yesh. 61:1; Mat. 28:19; Mar. 16:15; Luqa 4:18; Yuh. 17:18.

22 Bu sözni éytqandin kéyin, u ularning üstige bir püwlep:

– Muqeddes Rohni qobul qilinglar.

23 Kimning gunahlarini kechürsenglar, uning gunahi kechürüm qilinidu; kimning gunahlarini tutuwalsanglar, shuning gunahi tutuwélinidu! – dédi. □ ■

Eysaning Tomasqa körünüshi

24 Emma on ikkiylenning biri, yeni «qoshkézek» dep atalghan Tomas Eysa kelgende ularning yénida emes idi. □

25 Shunga bashqa muxlislar uninggha:

– Biz Rebni körduq! – déyishti. Lékin Tomas ulargha:

– Uning qollarida mixlarning izini körmigüche, mixlarning izigha öz barmiqimni we biqinigha öz qolumni tiqip baqmighuche, hergiz ishenmeymen, – dédi.

26 Sekkiz kündin kéyin, muxlislar yene shu öy ichide jem bolghanda, Tomasmu ular bilen bille idi. Ishikler taqaqliq tursimu, Eysa kélip ularning arisida turup:

– Silerge aman-xatirjemlik bolghay! – dédi.

27 Andin u Tomasqa:

– Barmiqingni bu yerge tegküüp, qollirimgha qara. Qolungni uzitip, biqinimgha tiqip, gumanda bolmay, ishen'güchi bolghin! – dédi. ■

28 Tomas uninggha: – Méning Rebbim hem méning Xudayimsen! – dep jawab berdi. □

29 Eysa uninggha:

– Méni körgenliking üçün ishending. Körmey turup ishen'güchiler bextliktur! – dédi. ■

Ushbu kitabning meqsiti

30 Eysa muxlislarining aldida bu kitabta xatirilenmigen bashqa nurgun möjizilik alametlernimu körsetti. ■

31 Lékin mushular silerni Eysaning Mesih, shundaqla Xudaning Ogihli ikenlikige ishensun hem bu arqiliq *uninggha* étiqad qilip, uning nami arqiliq hayatliqqa érishsun, dep yézildi.

21

Eysaning yette muxlisigha körünüshi

□ 20:23 «Kimning gunahlarini kechürsenglar, uning gunahi kechürüm qilinidu; kimning gunahlarini tutuwalsanglar, shuning gunahi tutuwélinidu!» – bu rosullarning kishilerning gunahini toluq kechürüm qilish hoquqi bar, dégenlik emes. Undaq hoquq peqet Xudaghila tewedur. «Mat.» 16:19 we 18:18ni körüng. Bizningche, bu «gunahlarni kechürüm qilish» jamaetning tertipige baghliqtur. Éghir gunah sadir qilghan étiqadchilar jamaetke qatnishiweremdu? Rebbimiz «Mat.» 18:15-20de bu mesile toghruluq emr béridu; bu emr boyiche jamaetning gunah sadir qilghan emma towa qilmighan qérindashlarini jamaettin chiqirish hoquqi bardur. «Korintliqlargha (1) we (2)»diki «qoshumche söz»imizni körüng, bolupmu «2Kor.» 2:11 toghruluq chüshendürüshimizni körüng. ■ 20:23 Mat. 16:19; 18:18. □ 20:24 «qoshkézek» dep atalghan Tomas – grék tilida ««Didimus» dep atalghan Tomas». ■ 20:27 1Yuh. 1:1. □ 20:28 «Méning Rebbim hem méning Xudayimsen!» – grék tilida «Méning Rebbim hem méning Xudayim!». Hazir barliq muxlislar Mesihning toluq salahiyitini tonup yetkenidi. ■ 20:29 1Pét. 1:8. ■ 20:30 Yuh. 21:25.

¹ Bu ishlardin kéyin, Eysa Tibériyas déngizining boyida muxlislirigha yene bir qétim köründi. Uning bu qétimqi körünüshi mundaq boldi:□

² Simon Pétrus, «qoshkézek» dep atalghan Tomas, Galiliyediki Kanaliq Nataniyel, Zebediyning oghulliri we bashqa ikki muxlis bille idi.■

³ Simon Pétrus:

Men béliq tutqili barimen, — dédi.

Köpchilik:

Bizmu sen bilen bille barimiz, — déyishti.

Ular tashqirigha chiqip, kémige olturdi, lékin shu bir kéche héchnerse tualmide.

⁴ Tang atay déginide, Eysa qirghaqta turatti, biraq muxlislar uning Eysa ikenlikini bilmide.

⁵ Shunga Eysa:

— Balilar, silerde yégüdek bir nerse yoqqu? — dep soridi.

— Yoq, — dep jawab berdi ular.□

⁶ Eysa ulargha — Torni kémining ong teripige tashlanglar, shundaq qilsanglar tutisiler, — dédi.

Shuning bilen ular torni *shu yaqqa* tashlap, shundaq köp béliq tuttki, hetta torni tartip chiqiralmay qaldı.□ ■

⁷ Eysa söygen muxlis Pétrusqa:

— Bu Rebqu! — dédi.

Simon Pétrus uning Eysa ikenlikini anglap, tonini özige yögep (chünki *bélining asti* yalingach idi) özini déngizgha tashlidi.■

⁸ Qirghaqtin anche yiraq emes bolup, texminen ikki yüz gez yiraqliqta bolghachqa, qalghan muxlislar béliq bilen tolghan torni tartip kichik kémisi bilen qirghaqqa keldi.□

⁹ Ular qirghaqqa chiqqanda, shaxardin yéqilghan, üstide béliq qoyuqluq gülxanni we nanni kördi.

¹⁰ Eysa:

— Emdi tutqan béliqinglardin ekélinglar, — dédi.■

¹¹ Simon Pétrus *kémige* chiqip, torni qirghaqqa tartip chiqardi. Tor chong béliqlar bilen tolghan bolup, jemi bir yüz ellik üç béliq bar idi. Béliq shunche köp bolghini bilen, tor yirtilmighanidi. □

¹² Eysa:

— Kélinglar, nashta qilinglar, — dédi. Muxlislarning ichidin héchkim uningdin:

— Sen kim bolisen? — dep sorashqa pétinalmide. Chünki ular uning Reb ikenlikini bildi. □

¹³ Eysa nanni ekilip ulargha berdi hem béliqlarnimu shundaq qildi.

□ **21:1** «Tibériyas déngizi» — Galiliyede bolup, «Galiliye déngizi» we «Xinneseret köli» depmu atilidighan chong köldür. ■ **21:2** Mat. 4:21; Mar. 1:19; Yuh. 1:46. □ **21:5** «silerde yégüdek bir nerse yoqqu?» — grék tilida «béliq tuttinglarmu?» dégenni puritidu. □ **21:6** «Torni kémining ong teripige tashlanglar, shundaq qilsanglar tutisiler» — Galiliye déngizidiki béliqlar kündüzi déngiz astigha chüshüwalidighini tüpeylidin, shu waqitta béliq tutush zadi mumkin emes idi. ■ **21:6** Luqa 5:4, 6,

7. ■ **21:7** Yuh. 13:23; 20:2. □ **21:8** «texminen ikki yüz gez» — yüz métrdek. ■ **21:10** Luqa 24:41. □ **21:11** «Béliq shunche köp bolsimu, tor yirtilmighanidi» — buning ehmiyiti toghruluq «qoshunche söz»imizde azraq toxtilimiz. □ **21:12** «Muxlislarning ichidin héchkim uningdin: — Sen kim bolisen? — dep sorashqa pétinalmide. Chünki ular uning Reb ikenlikini bildi» — Reb Eysa ulargha tonush bolghan qiyapettin bashqa birxil qiyapette ulargha körün'gen bolsa kérek.

14 Mana bu Eysaning ölgendin kéyin tirilip, özini muxlislirigha üçinchi qétim ayan qilishi idi. □

Eysaning Pétrusning özidin üç qétim ténishidin kéyin uni eslige keltürüshi

15 Ular nashta qilghandin kéyin, Eysa Simon Pétrustin:

– Yunusning oghli Simon, sen méni bulardinmu chongqur söyemsen? – dep soridi.

– Shundaq Reb, méning séni söyidighanliqimni sen bilisen! – dédi Pétrus.

Eysa uninggha:

Undaқта, qozilirimni otlitip baq! – dédi. □

16 U ikkinchi qétim yene uningdin:

– Yunusning oghli Simon, méni söyemsen? – dep soridi.

Pétrus yene:

– Shundaq Reb, méning séni söyidighanliqimni bilisen, – dédi.

Eysa uninggha:

– Undaқта, qoylirimni baq, – dédi. □

17 Üchinchi qétim uningdin yene:

– Yunusning oghli Simon, méni söyemsen? – dep soridi.

Pétrus Eysaning üçinchi qétim özidin: «Méni söyemsen?» dep sorighanliqigha köngli yérim bolup:

– Reb, sen hemmini bilisen, séni söyidighanliqimnimu bilisen, – dédi.

Eysa uninggha:

– Undaқта, qoylirimni otlat. □ ■

18 Berheq, berheq, sanga shuni éytip qoyayki, yash waqtingda bélingni özüng baghlap, qeyerge baray déseng shu yerge mangatting; lékin yashan'ghanda, qolliringni uzitisen we bashqa birsi séni baghlap, sen xalimaydighan yerge élip kétidu, – dédi. □ ■

19 Eysa bu sózni Pétrusning qandaq ölüş arqiliq Xudagha shan-sherep keltüridighanliqini éniq bildürüş üçün éytti. Andin, uninggha yene:

– Manga egeshküchi bolghin, – dédi. ■

□ **21:14** «Eysaning ölgendin kéyin tirilip» – grék tilida «Eysaning ölgenler ichidin tirilip,...». «**özini muxlislirigha üçinchi qétim ayan qilishi**» – belkim on bireylenning jem bolghan waqtida ulargha nisbeten üçinchi qétimqi körünüşini körsitidu. □ **21:15** «Yunusning oghli Simon» – grék tilida we ibraniy tilida «Yonah» (erebche «Yunus»). Bezi kona köchürmilerde «Yuhanna» déyilidu. «**méni bulardinmu chongqur söyemsen**» – mushu soalda «bular» kimni bildüridu? Bizningche eyni yerde turghan bashqa muxlisarlarni körsitidu. «Qoshumche söz»imizde yene toxtilimiz. «**méning séni söyidighanliqimni sen bilisen!**» – «söyidighanliqim» mushu yerde adette «dost tutush» dégen bir péil bilen ipadilini. Bu sözning menisi grék tilidiki «söyüş»tin ajiz bolghachqa, bezi alimlar Pétrusning sözi «méning sanga bolghan muhebbitimni «söyüş» dégli bolmaydu, peqet «dost tutush» dégli holidu» dégendek kichik péilliqliqni bildüridu yaki bolmisa Pétrusning özining Eysagha bolghan muhebbitige gumani barliqini bildüridu, dep qaraydu. Biz bu közqarashqa qayilmiz. □ **21:16** «...Reb, méning séni söyidighanliqimni bilisen» – «söyidighanliqim» dégen söz -15-ayettikidek «dost tutush» dégen péil bilen ipadilini. □ **21:17** «Yunusning oghli Simon, méni söyemsen?» – «söyemsen» – Eysa bu qétim «söyüş»ni bildürüş üçün (15-ayettiki) «dost tutush» dégen péilni ishli. «Reb, sen hemmini bilisen, séni söyidighanliqimnimu bilisen» – bu ayettiki «söyemsen?» we «söyidighanliqim» ikkisi yuqirida tilgha élin'ghan «dost bolush» dégen péil bilen ipadilini. ■ **21:17** Yuh. 16:30. □ **21:18** «yashan'ghanda, qolliringni uzitisen we bashqa birsi séni baghlap, sen xalimaydighan yerge élip kétidu» – bezi kona tarixlar boyiche, rosul Pétrus axirida Rebbi Eysadek kréstlen'gen (Rim shehiride). ■ **21:18** Yuh. 13:36; Ros. 12:3; 2Pét. 1:14. ■ **21:19** 2Pét. 1:14.

²⁰ Pétrus keynige burulup, Eysa söyidighan muxlisning egiship kéliwatqanliqini kördi (bu muxlis kechlik tamaqta Eysaning quchiqigha yölinip: «I Reb, séni tutup béridighan kimdu?» dep sorighan muxlis idi). □ ■

²¹ Pétrus uni körüp, Eysadin:

– I Reb, bu adem kéyin qandaq bolar? – dep soridi.

²² Eysa uningha: – Eger men qayta kelgüche uning turup qélishini xalisammu, séning buning bilen néme karing?! Manga egeshküchi bolghin, – dédi.

²³ Buning bilen qérindashlar arisida «Héliqi muxlis ölmeydu» dégen gep tarqaldi. Lékin Eysa Pétrusqa: «U ölmeydu» démigenidi, belki peqet: «Eger men qayta kelgüche uning turup qélishini xalisammu, séning buning bilen néme karing?!» dégenidi.

Xatime

²⁴ Bu ishlargha guwahliq bergüchi hemde bu ishlarni xatiriligüchi ene shu muxlistur. Uning guwahliqining heqiqet ikenlikini bilimiz. ■

²⁵ Eysa bulardin bashqa nurgun ishlarnimu qilghanidi; eger ularning hemmisi bir-birlep yézilghan bolsa, méningche yézilghan kitablar pütkül alemning özige sighmaytti! ■

□ 21:20 «Pétrus keynige burulup, Eysa söyidighan muxlisning egiship kéliwatqanliqini kördi...» – yuqirida éytqinimizdek, «Eysa söyidighan muxlis» rosul Yuhannadur. ■ 21:20 Yuh. 13:23; 20:2; 21:7.

■ 21:24 Yuh. 19:35. ■ 21:25 Yuh. 20:30.

Rosullarning paaliyetliri

Muqeddime

¹⁻² I *hürmetlik* Téofilos, men deslep yazghan bayan Eysa özi tallighan rosullargha Muqeddés Roh arqılıq emrlerni tapshurup asman'gha kütürülgen kün'güche bolghan uning barlıq emelliri hem barlıq telim bérishlirining bashlanmisi toghrisida idi. □ ■

³ U azab-oqubetlerni tartqandin kéyin, ulargha köp ispatlar bilen özining tirik ikenlikini körsetken; u ulargha qiriq kün ichide körün'gen bolup, Xudaning padishahlıqigha ait ishlar toghruluq sözlep bergen; ■

⁴ we ular bilen jem qilin'ghanda mundaq emr qildi: — «Yérusalémdin ayrilmay, siler mendin anglighan, Atining wedisini kütünglar. □ ■

⁵ Chünki Yehya suda chömüldürgen, lékin siler bolsanglar köp künler ötmey Muqeddés Rohta chömüldürülsiler». ■

Eysaning asman'gha kütürülüshi

⁶ Rosullar *uning bilen* jem qilin'ghanda, uningdin: — I Reb, sen mushu waqıtta Israilning padishahlıqini eslige keltürmekchimusen? — dep sorashqa bashlıdi. □ ■

⁷ U ulargha mundaq dédi:

— Ata Öz hoquqigha asasen békitken waqıt-peytlerni silerning bilish nésiwenglar yoq. □ ■

⁸ Biraq Muqeddés Roh üstünglarga chüşkende siler küch-qudretke ige bolisiler, Yérusalém, pütün Yehudiye we Samariye boyiche hem jahanning chetlirigiche manga guwahchi bolisiler. ■

⁹ U bu sözlerni qilip bolup, ular qarap turghanda kütürüldi, bir parche bulut uni arigha aldi-de, u ularning neziridin ghayib boldi. ■

¹⁰ U asman'gha kütürülgende, ular közlirini kökke tikip qarashqanda, mana tuyuqsız ularning yénida aq kiyim kiygen ikki adem peyda bolup: □ ■

¹¹ — Ey Galiliyelikler, némishqa öre turghininglarche asman'gha qarap qaldinglar? Siler silerdin ayrilip ershke kütürülgen shu Eysaning asman'gha

□ **1:1-2** «...men deslep yazghan bayan Eysa özi tallighan rosullargha Muqeddés Roh arqılıq emrlerni tapshurup asman'gha kütürülgen kün'güche bolghan uning barlıq emelliri hem barlıq telim bérishlirining bashlanmisi toghrisida idi» — demek, «Luqa» dégen kitabta «uning barlıq emelliri hem barlıq telim bérishlirining bashlanmisi» xatirlinidu; «Rosullarning paaliyetliri»de bolsa Eysaning «barlıq emelliri hem barlıq telim bérishliri»ning dawami xatirlinidu. ■ **1:1-2** Luqa 1:1-3; Mar. 16:19; Luqa 9:51; Yuh. 20:21; Ef. 2:17; 1Tim. 3:16. ■ **1:3** Mar. 16:14; Yuh. 20:19; 21:1; 1Kor. 15:5. □ **1:4** «Atining wedisi» — Muqeddés Roh, elwette. ■ **1:4** Luqa 24:48, 49; Yuh. 14:26; 15:26; 16:7. ■ **1:5** Yesh. 44:3; Yo. 2:27-29; Mat. 3:11; Mar. 1:8; Luqa 3:16; Yuh. 1:26; Ros. 2:4; 11:15, 16; 19:4. □ **1:6** «mushu waqıtta Israilning padishahlıqini eslige keltürmekchimusen?» — yaqi «mushu waqıtta padishahlıqini Israilgha qayturamsen?». ■ **1:6** Mat. 24:3. □ **1:7** «Ata Öz hoquqigha asasen békitken waqıt-peytlerni silerning bilish nésiwenglar yoq» — «ata» mushu yerde Xudani körsitidu. ■ **1:7** Mat. 24:36. ■ **1:8** Yesh. 2:3; Luqa 24:48; Yuh. 15:27; Ros. 2:4,32; Ez.11:23; Zek.4:14 ■ **1:9** Mar. 16:19; Luqa 24:51. □ **1:10** «ularning yénida aq kiyim kiygen ikki adem peyda bolup...» — bu «ademler» perishtiler bolsa kérek. ■ **1:10** Mat. 28:3.

qandaq kötürülginini körgen bolsanglar, yene shu halda qaytip kélidu, — dédi. □ ■

Yehudanig ornigha Mattiyasning tallinishi

¹² Andin ular Yérusalémgha yéqin, uningdin bir chaqirimche yiraqliqtiki Zeytun téghidin Yérusalémgha qaytip keldi. □

¹³ Ular sheherge kirip, özleri turuwatqan öyning üstünki qewitidiki bir öyge chiqti. Shu yerde Pétrus, Yuhanna, Yaqup, Andiriyas, Filip, Tomas, Bartolomay, Matta, Alfayning oghli Yaqup, «milletperwer» Simon we yene bir Yaqupning oghli Yehuda bar idi. □

¹⁴ Bular bir jan bir dil bolup üzüldürmey bérilip dua-tilawet qilisht; bu ishta bir yerge jem bolghanlardin birqanche ayal, jümlidin Eysaning anisi Meryem hemde Eysaning inilirimu bar idi. ■

¹⁵ Shu künlerning biride, Pétrus qérindashlar otturisida öre turup (jem bolushqanlar bir yüz yigirmige yéqin idi) mundaq dédi:

¹⁶ — Qérindashlar, Eysani tutqanlarga yol bashlighuchi bolghan Yehuda heqqide Muqeddes Rohning burun Dawut arqliq aldind éytqan muqeddes yazmildiki sözliri emelge éshishi muqerrer idi. □ ■

¹⁷ Chünki *Yehudamu* arimizdin biri hésablan'ghan we *Xudanig* bu xizmitidin nésiwisi bar idi ■

¹⁸ (u qilghan qebihlikning in'amidin érishken pulgha bir parche yer sétiwalghanidi, u shu yerde beshichilap yiqilip, üçey-qérini chuwwulup ketti; ■

¹⁹ bu ish pütkül Yérusalémdikilerge melum bolup, ular u yerni öz tili bilen «Haqeldema» dep atashti. Buning menisi «qan tókülgen yer» dégenlikur) ■

²⁰ Chünki Zeburda *Yehudagha qaritilghan* munu sözler pütülgen: —

«Uning turalghusi chölge aylansun, Uningda héch turghuchi bolmisun!»

We: —

«Uning yétekchilik ornigha bashqa birsi chiqsun!» □ ■

21-22 Shuning üçün, Reb Eysaning tirilgenlikige biz bilen teng guwahliq bérishi üçün, bir kishini tallishimiz kérek. Bu kishi Eysa arimizda yürgen künlerde, Yehya *peyghemberdin* chömüldürüşni qobul qilghan kündin bashlap taki asman'gha kötürülgen kün'giche biz bilen bashtin-axir bille bolghan kishilerdin bolushi kérek, — dédi. □ ■

□ **1:11** «Siler silerdin ayrilip ershke kötürülgen shu Eysaning asman'gha qandaq kötürülginini körgen bolsanglar, yene shu halda qaytip kélidu» — «Dan.» 7:13-14, «Zek.» 14:1-3ni körüng. ■ **1:11** Dan. 7:13; Zek.14:4; Mat. 24:30; Mar. 13:26; Luqa 21:27; 1Tés. 1:10; 2Tés. 1:10; Weh. 1:7. □ **1:12**

«uningdin bir chaqirimche yiraqliqtiki Zeytun téghi...» — grék tilida «uningdin shabat künlük bir seper yiraqliqtiki Zeytun téghi...»). □ **1:13** «Shu yerde Pétrus, Yuhanna, Yaqup, Andiriyas, Filip, Tomas, Bartolomay, Matta, Alfayning oghli Yaqup, «milletperwer» Simon we yene bir Yaqupning oghli Yehuda bar idi» — grék tilida «Shu yerde Pétrus bilen Yuhanna we Yaqup bilen Andiriyas, Filip we Tomas, Bartolomay we Matta, Alfayning oghli Yaqup we «milletperwer» Simon we yene bir Yaqupning oghli Yehuda bar idi». ■ **1:14** Mat. 13:55. □ **1:16** «Dawut arqliq aldind éytqan...» — grék tilida «Dawutning aghzi arqliq aldind éytqan...». ■ **1:16** Zeb. 41:9; Mat. 26:23, 47; Mar. 14:43; Yuh. 13:18; 18:3. ■ **1:17** Mat. 10:4; Mar. 3:19; Luqa 6:16. ■ **1:18** 2Sam. 17:23; Mat. 27:5. ■ **1:19** Mat. 27:8. □ **1:20** «Uning turalghusi chölge aylansun, uningda héch turghuchi bolmisun!» — «Zeb.» 69:25. «Uning yétekchilik ornigha bashqa birsi chiqsun!» — «Zeb.» 108:8. ■ **1:20** Zeb. 69:25; 109:8. □ **1:21-22** «Reb Eysaning tirilgenlikige biz bilen teng guwahliq bérishi üçün, bir kishini tallishimiz kérek» — démek, Yehudanig ornigha «guwaqlaq bérish» üçün. ■ **1:21-22** Ros. 6:3.

²³ Shuning bilan ular Yüsüp (yene Barsabas depmu atalghan, yene bir ismi Yustus) bilan Mattiyas dégen ikki kishini békitip, mundaq dua qilishi:■

²⁴⁻²⁵ — Sen, i hemme ademning qelbini bilgüchi Perwerdigar! Yehuda téyilip bu xizmet we rosulluqtin mehrum bolup özige xas bolghan yerge ketti. Emdi u tashlap qoyghan xizmet we rosulluqning nésiwisige ige bolushqa bu ikkiyulendin qaysisini tallighanliqingni körsetkeysen!■

²⁶ Andin ular bu ikki kishige chek tashliwidi, chek Mattiyasqa chiqti. Shuning bilan u on bir rosul bilen bir qatardin orun alghan hésablandi.□

2

Muqeddes Rohning étiqadchilargha kélishi

¹ Emdi «orma héyt» künining waqti-saiti toshqanda, bularning hemmisi Yérusalémda bir yerge jem bolghanidi.□ ■

² Asmandin tuyuqsiz küchlük shamal soqqandek bir awaz anglinip, ular olturuwatqan öyni bir aldi.

³ Ot yalqunidek tillar ulargha körünüp, ularning herbirining üstige tarqilip qondi.

⁴ Ularning hemmisi Muqeddes Rohqa toldurulup, Roh ulargha söz ata qilishi bilen ular namelum tillarda sözliligi turdi.■

⁵ U chaghda, asman astidiki barliq ellerdin kelgen nurghun ixlasmen Yehudiy erlermu Yérusalémda turuwatqanidi.□

⁶ Emdi *étiqadchilarning* bu awazi anglinip, top-top ademler shu yerge jem bolushti hemde *étiqadchilarning* özliri turushluq jaydiki tillarda sözlishiwatqanliqini anglap, téngirqap qélishi.□

⁷ Ular heyran bolup tejjüplinip:

— Qaranglar, sözlishiwatqanlarning hemmisi Galiliyeliklerghu?

⁸ Qandaqlarche ularning bizning ana yurtimizdiki tillirimizda sözlishiwatqanliqini anglawatqandimiz?

⁹ Arimizda Partiyalar, Médialar, Élamlar, shundaqla Mésopotamiye, Yehudiy, Kapadokiya, Pontus, Asiya,

■ **1:23** Ros. 6:6. ■ **1:24-25** 1Sam. 16:17; 1Tar. 28:9; 29:17; Zeb. 7:9; Yer. 11:20; 17:10; 20:12; Ros. 15:8; Weh. 2:23. □ **1:26** «andin ular bu ikki kishige chek tashliwidi, chek Mattiyasqa chiqti. Shuning bilan u on bir rosul bilen bir qatardin orun alghan hésablandi»

— «on ikkinchi rosul» dégen téma toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. □ **2:1** «orma héyt» künining waqti-saiti toshqanda,...» — yaki «orma héyt küni emelge ashurulghanda,...». Bu terjime toghra bolsa «orma héyt küni»ning özi birxl bésharet yaki «bésharetlik resim» bolidu. «Lawiylar»diki «qoshumche söz»imizdiki «héytlar» toghruluq mezmuni körüng. «Orma héyt» — «ötüp kétish héyti»din kéyinki ellikinchi küni kélidighan héyt, shunglashqa bezi waqitlarda grék tilida «Ellikinchi kündiki héyt» («péntékost») dep atilidu (belkim Mayning béshi etrapida). ■ **2:1** Law. 23:15; Qan. 16:9; Ros. 1:14. ■ **2:4** Mat. 3:11; Mar. 1:8; 16:17; Luqa 3:16; Yuh. 14:26; 15:26; 16:13; Ros. 10:46; 11:15; 19:6. □ **2:5** «U chaghda, asman astidiki barliq ellerdin kelgen nurghun ixlasmen Yehudiy erlermu Yérusalémda turuwatqanidi» — mushu erler belkim héytini tebrikleshke kelgenidi. □ **2:6** «Emdi étiqadchilarning bu awazi anglinip, top-top ademler shu yerge jem bolushti,...» — «awaz» dégen söz toghruluq üç chüshenche bar: (1) 2-ayette tilgha élinighan «asmandin (chüshken)... awaz»; (2) terjimimizdek, barliq étiqadchilar namelum til bilen Xudani medhiyeligen chong awazi; (3) grék tilida bezi waqitta «awaz» dégen söz «xewer»ni bildürgechke, mushu yerdiki «awaz» «nurghun ademlarning tuyuqsiz kóp tillarda sözlisshiwatqanliqi toghrisidiki xewer»ni bildürüshimu mumkin.

10-11 Frigiye hem Pamfiliye, Misir, Liwiyening Kurinige yéqin jayliridin kelgenler, shuningdek mushu yerde musapir bolup turuwatqan Rim shehiridin kelgenler — Yehudiylar bolsun, Tewrat étiqadigha kirgenler bolsun, Krétlar we Ereblar bolsun, hemmimiz ularning Xudaning qilghan ulugh emellirini bizning ana tillirimizda sözlewatqanliqini anglawatimiz! — déyishti.

12 Ular hang-tang qélip alaqqadilik bilen bir-birige:

— Bu zadi qandaq ishtu? — déyishti.

13 Emma beziler:

— Bular yéngi sharab bilen obdanla mest bolup qaptu! — dep mesxire qilishti.

Pétrusning chüshendürüshi, Eysa Mesihni jar qilishi

14 Emma Pétrus qalghan on bireylen bilen ornidin turup, awazini kötürüp köpchilikke mundaq dédi:

— Ey Yehudiyedikiler we Yérusalémda barliq turuwatqanlar! Bu ish silerge melum bolghayki, sözliringe qulaq sélinglar!

15 Bular siler oylihandek mest emes, chünki hazir peqet etigen saet toqquz boldi. □

16 Emeliyette bu del Yoél peyghember arqiliq aldın éytilghan shu ishtur:

17 — «Xuda mundaq dédi:

«Men axirqi künlerde Öz Rohimni barliq et igiliri üstige quyimen;

Silerning oghul-qizliringlar wehiylik bésharet yetküzidu,

Silerning yigitliringlar ghayibane alamet körünüshlerni köridu;

Silerning qériliringlar alamet chüshlerni köridu; □ ■

18 Berheq, shu künlerde qullirim üstigimu, dédeklirim üstigimu Rohimni quyimen, ular bésharet yetküzidu. □

19 Men yuqirida asmanlarda karamet ishlar, töwende, zéminda möjizilik alametlerni,

Qan, ot, is-tütek tüwrüklirini körsitemen.

20 Rebning ulugh hem karamet-shereplik küni bolmighuche,

Quyash qarangghuluqqa,

Ay qan'gha aylandurulidu. ■

21 Hem shu chaghda shundaq emelge ashuruliduki,

Rebning namini chaqirip nida qilghanlarning hemmisi qutquzulidu. □ ■

22 Ey Israillar, mushu sözlerni anglanglar. Nasaretlik Eysa bolsa, Xuda aranglarda u arqiliq körsetken qudretlik emeller, karametler we möjizilik alametler bilen silerge testiqlighan bir zat — bu ishlar hemminglarga melum —

□ **2:15** «hazir peqet etigen saet toqquz boldi» — Yehudiylarning waqit ölçimi boyiche «künning üçinchi saiti». □ **2:17** «Men axirqi künlerde Öz Rohimni barliq et igiliri üstige quyimen» —

«axirqi künler» yaki «axir zaman» adette Injil dewrining özi körsitidu; démek, Mesihning birinchi qétim dunyagha kélishidin tartip ikkinchi qétim kélishigiche bolghan waqitni körsitidu. «Rohimni» grék tilida mushu yerde «Rohimdin» dégen söz bilen ipadiliduru. ■ **2:17** Yesh. 44:3; Ez. 11:19; 36:27; Yo. 2:27-29; Zek. 12:10; Luqa 2:36; Yuh. 7:3; Ros. 10:45; 21:9. □ **2:18** «shu künlerde qullirim üstigimu, dédeklirim üstigimu Rohimni quyimen...» — «Rohimni» grék tilida mushu yerde «Rohimdin» dégen söz bilen ipadiliduru. ■ **2:20** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yesh. 13:10; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Weh. 6:12-13 □ **2:21** «...hem shu chaghda shundaq emelge ashuruliduki, Rebning namini chaqirip nida qilghanlarning hemmisi qutquzulidu» — (17-21-ayet) «Yo.» 2:28-ün32ni körg. ■ **2:21** Yo. 2:30-32; Rim. 10:13.

²³ u kishi Xudaning békitken meqsiti we aldín'ala bilishi boyiche satqunluqqa uchrap tutup bérilgéndin kéyin, siler uni Tewrat qanunisiz yürgen ademlerning qoli arqiliq kréstlep óltürgüzdünglar. □ ■

²⁴ Lékin Xuda uni ólümning azablarning ilkidin azad qilib qayta tirildürdi. Chünki ólümning uni tutqun qilishi hergiz mumkin emes. ■

²⁵ Dawut *Zeburda* u toghruluq mundaq aldín éytqan:

«Men Perwerdigarni herdaim köz aldında körüp kéliwatimen;

U ong yénimda bolghachqa,
Men hergiz tewrenmeymen. ■

²⁶ Shunga méning qelbim xushallandi,

Méning tilim shadlinip yayridi;

Méning ténim ümid-arzu ichide turidu;

²⁷ Chünki Sen jénimni tehtisarada qaldurmaysen,

Shundaqla Séning Muqeddes Bolghuchunggha chirishlerni körgüzmeysen.

²⁸ Sen manga hayat yollirini körsetkensen;

Huzurung bilen méni shad-xuramliqqa tolup tashquzisen». □ ■

²⁹ Qérindashlar, men atimiz *padishah* Dawut toghruluq héch ikkilenmey shuni éytimenki, u óldi we uning qebrisi bügünki kün'giche arimizda bar. ■

³⁰ Emdi u peyghember bolup, Xudaning uning textige olturushqa öz pushtidin bireylenni turghuzushqa qesem bilen wede bergenlikini biletti. □ ■

³¹ U Mesihning *ölgéndin kéyin* tirildürüldighinini aldín'ala körüp yetken we bu munasiwet bilen Mesihning tehtisarada qaldurulmaydighinini we ténining chirimeydighinini tilgha alghan. ■

³² Xuda del u Eysani ólümdin tirildürdi, we hemmimiz bu ishning guwahchilirimiz. ■

³³ U Xudaning ong yénida shan-sherep ichide olturghuzulup, shundaqla Ata wede qilghan Muqeddes Rohni qobul qilib, hazir körüwatqan hem anglawatqanliringlarni tóküp *bizlerge* chüshürdi. □ ■

³⁴⁻³⁵ Chünki Dawut ózi ershke chiqqan emes; lékin u munu sezlerni *Zeburda* éytqan: —

«Perwerdigar méning Rebbimge éyttiki: —

«Men séning dühmenliringni textipering qilmighuche,

Méning ong yénimda olturghin!»». □ ■

³⁶ Shuning üçhün, pütkül Israil jemetidikiler shuni qet'iy bilsunki, Xuda siler kréstligen del ushbu Eysani hem Reb hem Mesih qilib tiklidi!».

³⁷ Bu sözler anglighanlarning yürükige sanjilghandek qattiq tegken bolup ular Pétrus we bashqa rosullardin:

□ **2:23** «Tewrat qanunisiz yürgen ademler»... — mushu yerde yat ellikler, bolupmu rimliqlarni körsitidu. ■ **2:23** Ros. 4:28; 5:30. ■ **2:24** Ros. 10:40. ■ **2:25** Zeb. 16:8-11.

□ **2:28** «...Sen manga hayat yollirini körsetkensen; huzurung bilen méni shad-xuramliqqa tolup tashquzisen.» — (25-28-ayet) «Zeb.» 16:8-11ni körüng. ■ **2:28** Zeb. 16:8-11. ■ **2:29** 1Pad. 2:10; Ros. 13:36. □ **2:30** «öz pushtidin bireylen...» — grék tilida «uning chatiriqidin chiqqandin bireylen...». ■ **2:30** 2Sam. 7:12; Zeb. 132:11; Luqa 1:32; Ros. 13:23; Rim. 1:3; 2Tim. 2:8. ■ **2:31** Zeb. 16:10; Ros. 13:35. ■ **2:32** Yuh. 15:27; Ros. 1:8. □ **2:33** «shundaqla Ata wede qilghan Muqeddes Rohni qobul qilib,...» — yaki «shundaqla Atidin Muqeddes Roh ata qilish wedsini tapshuruwélp,...». ■ **2:33** Ros. 1:4; 5:31; 10:45; Fil. 2:9. □ **2:34-35** «Perwerdigar méning Rebbimge éyttiki: — «Men séning dühmenliringni textipering qilmighuche, Méning ong yénimda olturghin!» — «Zeb.» 110:1. ■ **2:34-35** Zeb. 110:1; 1Kor. 15:25; Ef. 1:20; Ibr. 1:13.

— I qérindashlar, undaqta biz néme qilishimiz kérek? — dep sorashti.■

³⁸ Pétrus ulargha: — Towa qilinglar, herbiringlar Eysa Mesihning namida gunahliringlarning kechürüm qilinishi üçün chömüldürüşni qobul qilinglar we shundaq qilsanglar Xudañing iltipati bolghan Muqeddes Roh silerge ata qilinidu.

³⁹ Chünki bu wede silerge we silerning baliliringlarga, yiraqta turuwatqanlarning hemmisige, yeni Perwerdigar Xudayimiz özige chaqirghanlarning hemmisige ata qilinidu.□ ■

⁴⁰ Pétrus yene nurghun bashqa sözler bilen ularni agahlandurup ulargha: — Siler özünglarni bu iplaw dewrdin qutquzunglar! — dep jékilidi.

⁴¹ Shuning bilen uning sözini qobul qilghanlar chömüldürüşti. Shu küni *jamaetke* qoshulghanlar üç mingche kishi idi.

⁴² Ular özlirini izchil halda rosullarning telimige, *étiqadchilarning* birlik-hemdemlikige, nanni oshtushqa we dualargha béghishlidi. □

Étiqadchilar arisidiki inaqliq

⁴³ We qorqunch ularning herbirining üstige chüshti we rosullarning wasitisi bilen nurghun karametler we möjizilik alametler yüz berdi. ■

⁴⁴ Pütün étiqadchilar dawamlıq jem bolup bille yashap, barlıqini ortaq tushti.■

⁴⁵ Ular mal-mülüklirini sétip, pulini herkimning éhtiyajigha qarap hemmisige teqsim qilishatti. ■

⁴⁶ Ular her küni ibadetxana hoylisigha bir niyette jem bolushatti, öy-öylerde xushal-xuramliq we aq köngüllük bilen ortaq ghizaliniship, nanni oshtup yéyiship, □

⁴⁷ Xudagha medhiye oqushatti; ular pütkül xalayıqning izzitige sazawer boldi. Reb her küni qutquzuluwatqanlarni jamaetke qoshatti.□ ■

3

Pétrus bilen Yuhannaning tokur ademni saqaytishi

¹ Bir küni ibadetxanida dua qilinidighan waqıtta, yeni chüshtin kéyin saet üçte, Pétrus bilen Yuhannamu ibadetxanigha chiqip barghanidi.□

² Shu peyette bir tughma tokur ademu bu yerge élip kéliniwatqanidi. Her küni, kishiler uni ibadetxanigha kirgenlerdin sediqe tilisun dep, ibadetxanidiki «Güzel derwaza» aldigha ekélip qoyatti.■

■ **2:37** Zek. 12:10; Luqa 3:10; Ros. 9:6; 16:30. □ **2:39** «bu wede silerge we silerning

baliliringlarga, yiraqta turuwatqanlarning hemmisige, yeni Perwerdigar Xudayimiz özige chaqirghanlarning hemmisige ata qilinidu» — «bu wede» Muqeddes Rohni körsitidu. ■ **2:39**

Yo. 2:30-32; Ef. 2:13. □ **2:42** «étiqadchilarning **birlik-hemdemliki**» — bu alahide menide

bolup, grék tilida «ortaqliq» dégen söz bilen ipadilinidu. Bu söz hem Xuda bilen bolghan alağını, hem étiqadchilarning bir-biri bilen bolghan zich alağisini we Xudaning shapaitidin ortaq nésiwe bolushni bildüridu. «nan oshtush» — shübhisizki, ularning Eysaning ölümini xatirilesh üçün nan oshtushini körsitidu («Mat.» 26:26-28, «1Kor.» 11-bab, 17-34ni körüng). ■ **2:43** Mar. 16:17; Ros. 5:12. ■ **2:44**

Qan. 15:4; Ros. 4:32. ■ **2:45** Yesh. 58:7; Ros. 4:35. □ **2:46** «ular **her küni ... aq köngüllük bilen**

ortaq ghizaliniship, nanni oshtup yéyiship,...» — 2:42diki izahatni körüng. □ **2:47** «...Reb **her**

küni qutquzuluwatqanlarni jamaetke qoshatti» — yaki «...Reb her küni qutquzuluwatqanlarni ularning arisigha qoshatti». ■ **2:47** Ros. 5:14; 11:21. □ **3:1** «saet üçte» — ibraniylarning waqti

boyiche «saet toqquzda». ■ **3:2** Yuh. 9:8; Ros. 14:8.

³ U Pétrus bilen Yuhannaning ibadetxanigha kirip kétéwatqinini körüp, ulardin sediqe tilidi.

⁴ Pétrus bilen Yuhanna uninggha nezirini saldi. Pétrus uninggha:
— Bizge qara! — dédi.

⁵ U ulardin bir nerse kütüp, közlrini üzmeý qarap turatti.

⁶ Biraq Pétrus uninggha:

— Mende altun yaki kümüş yoq; lékin qolumda barini sanga bérey. Nasaretlik Eysa Mesihning nami bilen, ornungdin turup mang! — déwidi, ■

⁷ uni ong qolidin tartip, yölep turghuzdi. U ademning put we oshuq béghishliri shuan küchlendürülüp,

⁸ ornidin des turup méngishqa bashlidi. U méngip we sekrep, Xudagha medhiye oqughan halda ular bilen bille ibadetxana hoylisigha kirdi.

⁹ Barliq xalayıq uning méngip Xudagha medhiye oqughanlıqini körüp

¹⁰ uning ibadetxanidiki «güzel derwaza» aldida sediqe tilep olturidighan héliqi adem ikenlikini tonup, uningda yüz berginige heyranuhes bolup dang gétip qélishiti.

Pétrusning ibadetxanida éytqan sözliri

¹¹ Saqayghan kishi Pétrus bilen Yuhannagha ching ésilip turuwalghanda, heyran bolushqan barliq xelq ularning yénigha *ibadetxanidiki* «Sulayman péshaywini» dégen yerge yügürüp kélishti.

¹² Bu ehwalni körgen Pétrus xalayıqqa mundaq dédi:

— I Israillar! Bu ishqa némanche heyran bolisiler? Biz xuddi öz küch-kudritimiz yaki ixlasmenlikimizge tayinip bu ademni mangdurghandek bizge némanche tikilip qaraysiler?

¹³ Emeliyette bolsa, ata-bowilirimizning Xudasi, yeni Ibrahim, Ishaq we Yaqupning Xudasi Öz xizmetkari bolghan Eysani shan-sherep bilen ulughlighan. Biraq siler bolsanglar uni *rimliqlargha* tutup berdinglar; andin *waliy* Pilatus uni qoyup bérishni höküm qilghandin kéyin, siler Pilatusning aldida uningdin ténip ret qilishtinglar. □ ■

¹⁴ Mana siler Muqeddes we Heqqaniy Bolghuchidin ténip, uni ret qilip *Pilatustin* uning ornigha bir qatilni qoyup bérishni telep qildinglar. ■

¹⁵ Shundaq qilip, hayatliqni barliqqa Keltürgüchini öltürdünglar! Biraq Xuda uni ölümdin tirdürdi, biz mana buninggha guwahchidurmiz. □ ■

¹⁶ Mana uning namigha qilghan étiqad arqiliq, uning nami siler körüwatqan we tonuydighan bu ademge derman kirgüzdi; uning arqiliq bolghan étiqad u kishini köz aldinglarda sellimaza saq-salامت qildi.

¹⁷ Emdi qérindashlar, silerning we shuningdek silerning bashliqliringlarningmu bu ishni gheplette qilghanliqlinglarni bilimen.

¹⁸ Lékin Xuda barliq peyghemberlerning aghzi bilen aldin'ala jakarlighanlirini, yeni uning Mesihning azab-oqubet tartidighanlıqini shu yol bilen emelge ashurdi. ■

■ 3:6 Ros. 4:10. □ 3:13 «ata-bowilirimizning Xudasi, yeni Ibrahim, Ishaq we Yaqupning Xudasi öz xizmetkari bolghan Eysani shan-sherep bilen ulughlighan» — Mesihning «Perwerdigarning xizmetkari» yaki «Perwerdigarning quli» süpiti ikenliki toghruluq bésharetler «Yesh.» 42:1-18, 49-bab, 50:3-11, 52:13-53:12de körüldü. ■ 3:13 Mis. 3:6,15; Mat. 27:20; Mar. 15:11; Luqa 23:18; Yuh. 18:40.

■ 3:14 Luqa 23:18. □ 3:15 «Xuda uni ölümdin tirdürdi» — grék tilida: «Xuda uni ölgenlerdin tirdürdi». ■ 3:15 Ros. 1:8; 2:32. ■ 3:18 Yesh. 50:6; 53:5; Luqa 24:27.

¹⁹ Shuning üçhün gunahinglarning öchürüwétilishi üçhün hazir towa qilip yolliringlardin burulunglar! Shundaq qilghanda, insanlarning jénini yéngilanduridighan pesil-künler Perwerdigarning huzuridin chiqip kélidu ■

²⁰ we u siler üçhün aldin tiklen'gen Mesih, yeni Eysani qéshinglarga qaytidin ewetidu.

²¹ Hazirche bolsa, Xudaning desleptiki zamanlardin tartip muqeddes peyghemberlirining aghzi bilen éytqinidek, hemme mewjudatlar yéngilinidighan waqit kelmigüche, ershler uni qobul qilip, uninggha makan bolidu.

²² Musa derweqe mundaq dégenidi: — «Perwerdigar Xudayinglar öz qérindashliringlar arisidin manga oxshash bir peyghember turghuzidu. Uning silerge éytqan barliq sözlirini anglap, uninggha toluq itaet qilishinglar kérek! ■

²³ Chünki bu peyghemberning sözini anglamaydighanlarning herbiri xelq qataridin üzüp tashlinidu».[□]

²⁴ Derweqe, Samuil *peyghember* we uningdin kéyin kélip bésharetlerni yetküzgen peyghemberlerning hemmisi bu künler toghrisida aldin éytqan.

²⁵ Siler bu peyghemberlerning perzentlirisiler we Xuda ata-bowanglar bilen tüzgen ehding perzentliridursiler — bu ehde boyiche Xuda Ibrahimgha: «Séning nesling arqiliq yer yüzidiki barliq aile-jemetlerge bext-beriket ata qilinidu» dep wede bergen. ■

²⁶ Shunga Xuda herbiringlarni öz rezillikliringlardin qayturup, silerge bext-beriket ata qilish üçhün, xizmetkari Eysani turghuzup, uni awwal silerge ewetti.[□]

4

Pétrus bilen Yuhanning aliy kéngeshmide soraq qilinishi

¹ Pétrus bilen Yuhanna xalayıqqa gep qiliwatqanda, kahinlar, ibadetxana qarawullirining bashliqi we Saduqiylar ularning yénigha kélip qaldi.[□]

² Ular *rosullarning* xalayıqqa telim bérishi, jümlidin «Eysaning wasitisi bilen ölgenler tirildürüliidu» dep jakarlighini üçhün intayin esebiyleshti.[□]

³ Ular ularni tutqun qilip, etisigiche türmige solap qoydi, chünki kech kirip qalghanidi.[□]

■ **3:19** Ros. 2:38. ■ **3:22** Qan. 18:15-16, 19; Yuh. 1:46; Ros. 7:37. □ **3:23** «...Chünki bu

peyghemberning sözini anglamaydighanlarning herbiri xelq qataridin üzüp tashlinidu» — (22-23-ayet) «Qan.» 18:15-19). Bu bésharet Eysa Mesihni körsitidu, elwette. U toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **3:25** Yar. 22:18; Gal. 3:8. □ **3:26** «Shunga Xuda herbiringlarni

öz rezillikliringlardin qayturup, silerge bext-beriket ata qilish üçhün, xizmetkari Eysani turghuzup, uni awwal silerge ewetti» — «... uni (Eysani)... awwal silerge ewetti» — démek, Xuda Ibrahim bilen tüzgen ehdisi boyiche Ibrahimning nesli bolghan Eysani «yer yüzidiki barliq ellerge bext-beriket ata qilinishi üçhün» ewetkende, uni barliq ellerge ewetishtin awwal Öz Yehudiy xelqige ewetti. □ **4:1** «Saduqiylar» — Yehudiylarning bir mezhipi. Ular toghruluq «tebirler»ni körüng.

□ **4:2** «Ular *rosullarning*... «Eysaning wasitisi bilen ölgenler tirildürüliidu» dep jakarlighini üçhün intayin esebiyleshti» — «esebiyleshti» yaqi «ghezeplendi». «Ölgenler tirildürüliidu» dégen gep Saduqiylarni intayin ghezeplendürgen bolsa kérek, chünki ular bu nuqtigha qet'iy ishenmeytti. □ **4:3** «Ular ularni tutqun qilip, etisigiche türmige solap qoydi...» — «ularni» — Pétrus, Yuhanna we ulargha ésilip ching tutqan, saqaytilghan tokur kishini körsitidu (9-, 10-, 14-ayetni körüng).

⁴ Lékin jar qilin'ghan söz-kalamni anglihanlarning köpi étiqad qildi; shuning bilen étiqad qilghan erlerning sanila besh minggha yetti.

⁵ Etisi, *Yehudiyarning kéngeshmisidiki* bashliqlar, aqsaqallar we Tewrat ustazliri Yérusalémda toplandi.

⁶ Ularning arisida bash kahin Annas, Qayafas, Yuhanna, Iskender we bash kahinning bashqa jemetidikiler bar idi.

⁷ Ular *Pétrus bilen Yuhannani* arisigha turghuzup:

— Siler bu ishni qaysi küch-qudretke tayinip yaki kimning nami bilen qildinglar? — dep soridi. ■

⁸ Pétrus Muqeddes Rohqa toldurulghan halda ulargha mundaq dédi:

Xelqning hökümrانliri we Israilning aqsaqalliri!

⁹ Eger biz бүгүн bu tokur ademge körsetken yaxshi emel hem uning qandaq saqaytilghanliqi seweblik soraqqa tartilghan bolsaq,

¹⁰ siler we pütkül Israil xelqi shuni bilsunki, siler kréstligen, emma Xuda ölümdin tirildürgen Nasaretlik Eysa Mesihning nami bilen, uning *küch-qudriti* arqliq bu kishi mushu yerde aldinglarda pütünley saq-salamat turidu!

¹¹ Bu *Eysa* bolsa, *muqeddes yazmilarda pütülgendek*, del siler tamchilar étibarsiz dep tashliwetken, biraq burjek téshi bolup tiklen'gen tashtur. □ ■

¹² Uningdin bashqa héchkimde nijatliq yoq, chünki pütkül asman astida insanlar arisigha teqdim qilin'ghan, Eysadin bashqa bizni qutquzidighan héchqandaq bir nam yoqtur. ■

¹³ Pétrus bilen Yuhannaning bu jüritini körgen hökümrانlar ularning oqumighan adettiki ademlerdin ikenlikini bilip, heyran bolushti; ularning burun Eysa bilen bille bolghanliqinimu bildi. □

¹⁴ Uning üstige, saqayghan héliqi ademning ularning yénida turuwatqanliqini körüp, ular héchqandaq gep yanduralmide.

¹⁵ Shuning bilen hökümrانlar ularni kéngeshmidin chiqishqa buyrudi. Andin bir-biri bilen meslihetliship:

¹⁶ — Bularni qandaq qilimiz? Chünki ularning wasitisi bilen xéli körünerlik möjizilik bir alamet yüz bergenliki pütkül Yérusalémdikilerge ayan boldi we biz uni inkar qilishqa amalsizmiz. ■

¹⁷ Lékin bu ishning xelq ichide téximu keng yéyilip ketmesliki üçhün, ulargha bundin kéyin bu ademning namida héchkimge héchnéme démeslikke agah-tehdit salayli! — déyishti.

¹⁸ Shuning bilen ularni chaqirtip, bundin kéyin Eysaning namida héch sözlimeslik yaki telim bermeslikni qet'iy buyrudi.

¹⁹ Lékin Pétrus bilen Yuhanna:

— Xudaning aldida silerge itaet qilish toghrimu yaki Xudaghimu, buninggha özünglar bir néme denglar! ■

²⁰ Emma biz bolsaq, körgen we anglihanlirimizni éytmay turalmaymiz! — dep jawab berdi.

■ 4:7 Mis. 2:14; Mat. 21:23; Ros. 7:27.

□ 4:11 «Bu Eysa bolsa, muqeddes yazmilarda

pütülgendek, del siler tamchilar étibarsiz dep tashliwetken, biraq burjek téshi bolup tiklen'gen

tashtur» — «Zeb.» 118:2. ■ 4:11 Zeb. 118:22; Yesh. 28:16; Mat. 21:42; Mar. 12:10; Luqa 20:17;

Rim. 9:33; 1Pét. 2:7. ■ 4:12 Mat. 1:21; Ros. 10:43; 1Tim. 2:5. □ 4:13 «ularning oqumighan

adettiki ademlerdin ikenliki...» — «oqumighan» pütünley sawatsiz dégenlik emes, peqet (ularning

közqarishida) Tewratqa sherh bérishke salahiyiti yoqluqini körsitidu. «Adettiki» «héch alahide tebiye

körmigen» dégen menide. ■ 4:16 Yuh. 11:47. ■ 4:19 Ros. 5:29.

²¹ *Hökümranlar* bolsa xalayıqtin qorqup, ularni jazalashqa layiq seweb tapalmay, ulargha téximu tehdit sélip, qoyup berdi. Chünki xalayıq bolghan weqe tüpeylidin Xudani ulughlighanidi. ■

²² Chünki bu saqaytilish möjizilik alamiti körsitilgen kishining yéshi qiriqtin ashqanidi.

Jamaetning bir qelbde, bir rohta dua qilishi

²³ Ular qoyup bérilgendin kéyin, öz hemrahlirining yénigha qaytip kélip, bash kahinlar we aqsaqallarning qilghan sözlirini bash-tin-axir köpchilikke uqturdi. □ ■

²⁴ Ular buni anglighanda, awazini bir niyet bir dil bilen Xudagha kötürüp mundaq nida qildi:

— I Igimiz, Sen asman-zémin, déngiz-okyanlarni we ulardiki barliq mewjudatlarni yaratqan Xudadursen. ■

²⁵ Sen Muqeddes Roh bilen xizmetkaring bolghan Dawutning aghzi arqiliq mundaq dégen'ghu:

«Eller némişqa chuqan salidu?

Néme üçün bikardin-bikar suyiqest oylaydu? □ ■

²⁶ Duniyadiki padishahlar sep tartip,

Emeldarlar yighiliship,

Perwerdigar we Uning Mesihi bilen qarshilishqa jem bolushti». □ ■

²⁷ — Chünki derweqe del bu sheherde Hérod hem Pontius Pilatus, yat ellikler hem Israil xelqliri birliship, Sen mesihligen muqeddes xizmetkaring Eysagha qarshi chiqip toplan'ghanidi, ■

²⁸ shuning bilen küch-qudring we iradeng boyiche Sen burunla némining emelge ashurulushini békitken bolsang, ular shularni qilghan. □

²⁹ Emdi i Perwerdigar, ularning séliwatqan tehditlirini körgeysen, qulliringni söz-kalamingni toluq yürekliq bilen sözlep yetküzidighan qilghaysen;

³⁰ késellerni saqaytishqa qolungni uzitip, muqeddes xizmetkaring Eysaning namida möjizilik alametler we karametlerni yaratqaysen. ■

³¹ Ularning duasi ayaghlashqanda, ular turghan yer tewrinip ketti. Ular hemmisi Muqeddes Rohqa toldurulup, Xudaning söz-kalamini yürekliq sözlep yetküzüshke bashlidi. ■

Étiqadchilarning pul-mallirini ortaq qilishi

³² Top-top étiqadchilar bir jan-bir dil, bir meqsette idi. Héchkim özige teelluq pul-mélini «özümning» démeytti, belki hemmisige ortaq idi. ■

■ **4:21** Ros. 3:7, 8; 5:26. □ **4:23** «öz hemrahlirining yénigha qaytip kélip...» — «öz hemrahliri» öz öyidikilerni emes, belki jamaettikilerni körsitidu, elwette. ■ **4:23** Ros. 12:12. ■ **4:24** Mis. 20:11

□ **4:25** «Sen Muqeddes Roh bilen xizmetkaring bolghan Dawutning aghzi arqiliq mundaq dégen'ghu ...» — bezi kona köchürümlerde «Muqeddes Roh bilen» dégen söz tépilmaydu. ■ **4:25** Zeb. 2:1. □ **4:26** «...Duniyadiki padishahlar sep tartip, emeldarlar yighiliship, Perwerdigar we Uning Mesihi bilen qarshilishqa jem bolushti» — (25-26-ayet) «Zeb.» 2:1-2. ■ **4:26** Zeb. 2:1, 2. ■ **4:27** Mat. 26:3; Mar. 14:1; Luqa 22:2; Yuh. 11:47. □ **4:28** «küch-qudring we iradeng boyiche...» — grék tilida: «qolung we iradeng boyiche...». «Sen burunla némining emelge ashurulushini békitken bolsang, ular shularni qilghan» — démek, mushu kishilerning Xudagha we Uning Mesihige qarshi intayin yaman niyiti bolsimu, ularning Eysani öltürüwetkenliki beribir Xuda Özining karamet pilanini emelge ashurush üçün idi. ■ **4:30** Mar. 16:17. ■ **4:31** Ros. 16:26.

■ **4:32** Ros. 2:44; 1Pét. 3:8.

³³ Rosullar zor küch-qudret bilan Reb Eysaning tirilgenlikige guwahliq béretti. Xudaning zor méhri-shepqiti ularning hemmisining üstige qondi.

³⁴ Ularning arisidikilerning héchnémige hajiti chüshmeytti. Chünki yer-zémin, öy-jay igidarliri bolghanlar ularni sétip, pulini élip kélip

³⁵ rosullarning ayighi aldigha qoyatti; andin herkimning éhtiyajigha qarap teqsim qilinatti.■

³⁶ Ularning ichide Lawiy qebilisidin bolghan, Siprusta tughulghan Yüsüp isimlik birsi bar idi (rosullar uni Barnabas, yeni «Righbetlendürgüchi oghul bala» dep atighan); □

³⁷ uningmu bir parche étizi bar idi; u shu yolda uni sétip, pulini élip rosullarning ayighi aldigha tapshurdi.

5

Ananiya bilen Safira

¹ Emdi Ananiyas isimlik yene bir ademmu ayali Safira bilen bir parche yérini satti.□

² Ananiyas pulning bir qismini özige qaldurdi, yeni bir qismini élip kélip, rosullarning ayighi aldigha qoydi. Ayalimu buningdin toluq xewerdar idi.□

³ Biraq Pétrus uninggha:

— Ananiyas, némishqa qelbingni Sheytanning ilkige tapshurup, Muqeddes Rohqa yalghan éytip, yer satqan pulning bir qismini özüngge qaldurdung?□

⁴ Yer sétilmighanda, séningki emesmidi? Sétilghandin kéyin, pulmu öz ixtiyaringda bolmanti? Shundaq turuqluq, némishqa qelbingde bu ishni niyet qilding? Sen insanlarga emes, belki Xudagha yalghan éytting! — dédi.

⁵ Ananiyas bu sözlerni anglighan haman yiqilip jan üzdi. Bu ishni anglighuchilarni qattiq qorqunch basti.

⁶ Emdi yash yigitler ornidin turup jesetni képenlep, sirtqa apirip depne qildi.

⁷ Texminen üç saettin kéyin, *Ananiyasning* ayali kirip keldi; biraq u bolghan weqedin xewersiz idi.

⁸ Pétrus uningdin:

— Manga éytqin, siler yerni mushu pulgha sattinglarmu? — dep soridi.

— Shundaq, mushunchilik pulgha sattuq, — dep jawab berdi u.

⁹ Pétrus:

— Siler néme üçün Muqeddes Rohni sinashqa til biriktürdünglar? Qara, éringni depne qilip kelgenlarning putliri ishik tüwide turidu, ular sénimu ekétidu! — dédi.

¹⁰ Umu shuan uning ayaghliri aldigha yiqilip, jan berdi. Héliqi yash yigitler kirip, uning ölgenlikini kórdi; ular unimu élip bérip éring yénigha depne qildi.

■ 4:35 Yesh. 58:7. □ 4:36 «ularning ichide Lawiy qebilisidin bolghan, Siprusta tughulghan Yüsüp isimlik birsi bar idi... Barnabas.. dep atighan» — Barnabas Lawiyliq bolghachqa, belkim ibadexanida ishligenidi. □ 5:1 «Ananiyas isimlik yene bir adem...» — «Ananiyas» belkim ibraniiy tilidiki «Hananiya» dégenning grék tilidiki shekli bolushi mumkin. □ 5:2 «Ananiyas pulning bir qismini özige qaldurdi, yeni bir qismini élip kélip, rosullarning ayighi aldigha qoydi. Ayalimu buningdin toluq xewerdar idi» — bu ishqa qarighanda, ularning meqsiti özlirining séxyiliqini köz-köz qilip: «Mana biz bashqilargha oxshash hemme nersimizni Xudaning yoligha béghishliduq» dégen bolsimu, lékin ular yer satqan pulning bir qismini yer satqan pulning hemmisi, dep yalghan éytqanidi. □ 5:3 «némishqa qelbingni Sheytanning ilkige tapshurup,...?» — grék tilida «némishqa Sheytan qelbingni toldurghanki...?» dégen sözler bilen ipadiliniidu.

11 Pütün jamaetni, shundaqla bu ishni anglighanlarning herbirini qattiq qorqunch basti.

Rosullar körsetken möjiziler

12 Rosullarning qoli arqiliq xelq ichide nurghun möjizilik alametler we karametler körsitildi. (Barliq *étiqadchilar* bir niyette bolup ibadetxanidiki «Sulayman péshaywini» da daim jem bolatti. ■

13 Biraq bashqa kishiler ulargha qoshulushqa jür'et qilalmaytti; emma xalayıq ularni intayin hörmetleytti.

14 Shundaqtimu, *étiqad qilghuchilar* barghanséri köpiyip, hem erler hem ayallar top-top bolup Rebge qoshulghili turdi).

15 Shuning bilen kishiler hetta Pétrus ötüp kétiwatqanda héchbolmighanda uning sayisi bolsimu üstige chüshsun dep, késellerni kochilargha élip chiqip körpe we zembillerge yatquzup qoyatti.

16 Yene top-top kishiler Yérusalém etrapidiki sheher-yézilardin késellerni we napak rohlar chaplishiwalghan kishilerni élip kéletti. Ularning hemmisi saqiyp qaytishatti. ■

Rosullarning ziyankeshlikke uchrishi

17 Bash kahin we uning terepdarliri, yeni Saduqi mezhepidikiler qozghilip bu ishlargha ghezeplinip,

18 rosullarni tutqun qilip, qamaqxanigha qamidi. □

19 Lékin shu kéche, Rebnıng bir perishtisi qamaqxanining derwazilirini échip, rosullarni élip chiqip, ulargha: ■

20 — Siler ibadetxana hoylisigha kirip, xalayıqqa bu hayatliq toghrisidiki hemme sözlerni jakarlanglar — dep tapilidi.

21 Rosullar bu sözni anglap, tang atqanda ibadetxana hoylisigha kirip, kishilerge telim bérishke bashlıdi.

Bash kahin we uning terepdarliri kelgende, aliy kéngeshmidikiler we Israilarning barliq aqsaqallirini jem bolushqa chaqirdi. Andin *rosullarni* élip kelsun dep qamaqxanigha adem ewetti.

22 Lékin sipahlar zindan'gha yétip barghanda, rosullarning u yerde yoqluqini bayqap qaytip bérıp, kéngeshmidikilerge:

23 — Biz barsaq, zindan mehkem taqaqliq turuptu, qarawullarmu derwazilirida közette turuptu. Lékin derwazilarni échip qarisaq, ichide birmu adem yoq! — dep melumat berdi.

24 Bu xewerni anglighan ibadetxanidiki *mes'ul* kahin hem qarawullarning bashliqi we bash kahinlar: — «Emdi bu ish zadi qandaq bolup kéter?» déyiship alaqzadilikke chömdi.

25 Del shu chaghda, bir kishi kirip:

— Qaranglar, siler zindan'gha qamighan ademler ibadetxana hoylisida turup xalayıqqa telim bériwatidighu! — dep xewer qildi.

26 Buning bilen, héliqi qarawullar bashliqi sipahlirini bashlap bérıp, *rosullarni* élip keldi. Biraq ular xalayıq bizni chalma-késeq qilishi mumkin dep qorqup, ulargha zorluq ishletmidi. ■

■ 5:12 Mar. 16:17; Ros. 2:43. ■ 5:16 Mar. 16:17; Ros. 8:7; 16:18; 19:12. □ 5:18 «rosullarni tutqun qilip, qamaqxanigha qamidi» — mushu yerdiki «qamaqxana» grék tilida «ammiyiw türme» dégen söz bilen ipadilini. ■ 5:19 Ros. 12:7; 16:26. ■ 5:26 Mat. 21:26; Ros. 4:21.

27 Ular *rosullarni* élip kelgending kéyin, ularni kéngeshmidikiler aldida turghuzdi. Bash kahin ularni soraq qilip:

28 — Biz esli silerni bu namda kishilerge telim bermenglar, dep qattiq agahlandurghanidug. Lékin mana, siler yene shu teliminglar bilen pütkül Yérusaléمنى qaplidinglar hemde bu kishining qan qerzini bizge artmaqchi boluwatisiler! — dédi. □ ■

29 Lékin Pétrus we *bashqa* rosullar jawab bérip mundaq dédi:

— Insan'gha emes, Xudagha itaet qilish kérek! ■

30 Siler tutup yaghachqa ésip óltürgen Eysani, ata-bowimizning Xudasi tirildürdi. □ ■

31 Xuda Israil xelqini towa qilishqa we gunahlirining kechürülshike muýesser qilish üçün, uni ulughlap Yétekchi hem Qutquzghuchi süpitide Özining ong yénigha kótürüp olturghuzdi. ■

32 Biz bu ishlargha guwahchilarmiz; shundaqla Xuda Özige itaet qilghuchilargha ata qilghan Muqeddes Rohmu bu ishlargha guwahchidir. ■

33 Ular bu sözlerni anglap qelbige sanjilghandek bolup *rosullarni* óltürüshke meslihetleshti.

34 Lékin kéngeshme ichide pütün xelqning hörmitige sazawer bolghan Perisiy mezhipidiki Gamaliyel isimlik bir Tewrat ölimasi bar idi. U ornidin turup: — Ularni birdem sirtqa chiqirip turunglar, — dep buyrudi.

35 Andin u *kéngeshmidikilerge* mundaq dédi:

— Ey Israillar, siler bu kishilerni bir terep qilishta özünglarga éhtiyat qilinglar!

36 Ilgiri, héliqi Tewdas isimlik özini chong tutup otturigha chiqqanidi. Uningha texminen töt yüz adem qoshuldi. Biraq u özi óltürüldi we barliq egeshküchiliri tarqilip kétip, uning ishi yoqqa chiqti. □ ■

37 Andin kéyin nopus tizimlash künliride, Galiliyelik Yehudamu bash kótürüp chiqip, bir top kishini toplap Özige egeshtürgen. Umu yoqitilip, barliq egeshküchilirimu tarqitiwétilgen.

38 Emdi silerge nesihitim shuki: Bu kishiler bilen karinglar bolmisun! Ularni ixtiyarigha qoyup béringlar. Chünki eger bu éqim yaki bu ish peqet insandin kelgen bolsa, jezmen yoqqa chiqidu. ■

39 Lékin eger Xudadin bolsa, siler ularni yoqitalmaysiler! Hetta özunglar Xudagha hujum qilghuchilar bolup chiqisiler! ■

40 Aliy kéngeshmidikiler nesihetni qobul qildi; ular *rosullarni* chaqirtip kirip, ularni qamchilitip, ulargha hergiz Eysaning namida sözlimeslikni agahlandurdi. Andin ularni qoyup berdi.

41 Rosullar emdi kéngeshmining otturisidin chiqip, özlirining mubarek nam üçün xorluq azabi chékishke layiq körülgenlikidin shadlandi. □ ■

□ 5:28 «siler...bu kishining qan qerzini bizge artmaqchi boluwatisiler!» — qiziq ish shuki, Yehudiy aqsqaqalirining tili «Eysa» déyishke qet'iy barmaydu. ■ 5:28 Ros. 4:18. ■ 5:29 Ros. 4:19. □ 5:30 «...yaghachqa ésip óltürgen Eysa» — grék tilida «...derekke ésip óltürgen Eysa». ■ 5:30 Qan. 21:23; Ros. 3:15; 10:39; 13:29; 1Pét. 2:24. ■ 5:31 Ros. 2:33; 3:15; Fil. 2:9. ■ 5:32 Yuh. 15:27; Ros. 2:4. □ 5:36 «biraq u özi óltürüldi...» — «u ... óltürüldi» — shübhisizki, u rimliq küchler teripidin óltürüldi. Tewdasning isyani Rim impériyesige qarshi bolghan bolsa kérek. ■ 5:36 Ros. 21:38. ■ 5:38 Pend. 21:30; Yesh. 8:10; Mat. 15:13. ■ 5:39 Ros. 9:5; 23:9. □ 5:41 «.. özlirining mubarek nam üçün xorluq azabi chékishke layiq körülgenlikidin shadlandi» — mushu yerde «mubarek nam» grék tilida peqet «nam» dégen bilenla ipadilini. Chünki shu chaghdiki étiaqchilar üçün pütkül dunyada peqet birla «nam», yeni Eysaning nami mewjut idi. ■ 5:41 Mat. 5:12.

⁴² Ular yenila her küni ibadetxana hoylisida we öymu-öy béríp telim bérishtin we «Eysa – Mesihdur!» dégen xush xewerni jakarlashtin héch toxtimidi. □

6

Jamaetning emeliy xizmetlirige tallan'ghan yette kishi

¹ Shu künlerde, muxlislarning sani barghanséri köpiyip, grékche sözleydighan Yehudiylar yerlik ibraniy qérindashlarga: — Kündilik ozuq-tülük teqsim qilinishta arimizdiki tul ayallar étibargha élinmidi, dep naraziliq bildürüshti. □

² Shunga, on ikkiylen pütkül muxlislarni chaqirip yighip, ulargha mundaq dédi:

— Bizning Xudaning söz-kalamini yetküzüş xizmitini tashlap qoyup, ozuq-tülük teqsim qilish bilen bolup kétishimiz toghra bolmaydu. □ ■

³ Shuning üçün, i qérindashlar, aranglardiki nam-abruyi bar, Muqeddes Rohqa we danaligga tolghan yette kishini ilghap tallanglar, we biz ularni bu ishqa mes'ul qilimiz. ■

⁴ Biz bolsaq, özimizni dua qilish we söz-kalamning xizmitide bolushqa béghishlaymiz.

⁵ Bu meslihet xalayıqning hemmisini xush qildi. Shuning bilen ular imanishenchke we rohqa tolghan Istipan isimlik bir ademni tallidi, we yene Filip, Prokorus, Nikanor, Timon, Parménas hemde burun Tewrat étiqadigha kirgen Antakyalıq Nikolasni tallap, ■

⁶ ularni rosullarning aldigha élip chiqti. Rosullar ularning *bu xizmetni qilishi üçün* qollirini ularning üstige tegküzüp turup, dua qilishti. □ ■

⁷ We Xudaning söz-kalami dawamlıq tarqaldi; Yérusalémdiki muxlislarning sanimu barghanséri zor derijide köpeydi. Nurghun kahinlarmu *Mesih* étiqadigha itaet qilishqa kirishiwatatti. □ ■

Istipanning tutqun qilinishi

⁸ We Istipan *Xudaning* méhir-shepiti we küch-qudrigitge tolghan bolup, xelq ichide karametler we zor möjizilik alametlerni körsetti.

⁹ Biraq «Qulluqtin chiqqan hörler» dep atalghan sinagogtiki beziler, yeni Kurini we Iskenderiye sheherliri we Kilikiye hem Asiya ölkiliridin kelgen bezi *Yehudiylar* Istipan'gha qarshi chiqip, uning bilen munazire qilishqa bahlidi.

¹⁰ Lékin ular u söz qilghanda uningda bolghan danaliq we rohqa taqabil turushqa amalsız qaldi. ■

□ 5:42 «we «Eysa – Mesihdur!» dégen xush xewerni jakarlash...» — yaki «we xush xewer bolghan Eysa Mesihni jakarlash...». □ 6:1 «grékche sözleydighan Yehudiylar» — grék tilida «grékleshtürülgenler». «yerlik ibranıy qérindashlar» — demek, ibranıy tilida sözleydighan étiqadchilar.

□ 6:2 «ozuq-tülük teqsim qilish bilen bolup kétishimiz toghra bolmaydu» — «ozuq-tülük teqsim qilish» grék tilida «dastixanlarda kütüş» dégen söz bilen ipadilınıdu. ■ 6:2 Mis. 18:17. ■ 6:3 Qan. 1:13; Ros. 1:21; 16:2; 1Tim. 3:7. ■ 6:5 Ros. 11:24; 21:8. □ 6:6 «Istipan isimlik bir adem... yene Filip, Prokorus, Nikanor, Timon, Parménas hemde burun Tewrat étiqadigha kirgen Antakyalıq Nikolasni tallap, ularni rosullarning aldigha élip chiqti» — qiziq yéri shuki, tallan'ghanlarning hemmisingin isimliridin «grékleshen Yehudiylar» ikenliki bilinip turatti. ■ 6:6 Ros. 1:23; 8:17; 13:3; 1Tim. 4:14; 5:22; 2Tim. 1:6. □ 6:7 «Nurghun kahinlarmu Mesih étiqadigha itaet qilishqa kirishiwatatti» — «Mesih étiqadigha» grék tilida peqet «étiqadqa» déyilidu. ■ 6:7 Ros. 19:20. ■ 6:10 Mis. 4:12; Yesh. 54:17; Luqa 21:15.

11 Buning bilen ular bezi ademlarning aghzini maylap:

– Biz bu ademning Musa we Xudagha qarita kupurluq sözligenlikini angliduq, – dégeni ularning aghzigha saldi.■

12 Ular mushundaq qilip xalayıqni, aqsaqallarni we Tewrat ustazlirini qutratti; andin Istipanning aldini tosüp uni tutqun qilip, aliy kéngeshmige élip bardı.

13 Ular saxta guwahchilarni otturigha chiqirip mundaq dégüzdi:

– Bu adem bu muqeddes jaygha we Tewrat qanunigha qarshi sözlerni qilishtin toxtimaydu.□

14 Chünki biz uning héliqi Nasaretlik Eysa toghruluq: «U bu jayni weyran qilidu we Musa peyghember bizge tapshurghan en’eniwi qaide-yosunlirimizni özgertidu!» dégenlikini angliduq.□

15 Kéngeshmide olturghanlarning hemmini Istipan’gha köz tikip qarighinida, uning chirayining perishtiningkidek parqiraq ikenlikini kördi.

7

Istipanning guwahliqi

1 Bash kahin Istipandin:

– Bularning éytqanliri rastmu? – dep soridi.

2 Istipan mundaq jawab berdi:

– Qérindashlar we ata-bowilar, sözümgé qulaq sélinglar! Atimiz Ibrahim téxi Mésopotamiye rayonida turuwatqanda, yeni Haran shehirige köchüp makanlishishtin ilgiri, shan-sherepning Igisi Xuda uninggha ayan bolup:

3 «Sen öz yurtung we uruq-jemetingdin ayrilip chiqip, Men sanga körsitidighan zémin’gha barghin» dégenidi.■

4 Buning bilen u Kaldiylarning zéminini tashlap, Haran shehirige bérip olturaqlashiti. Atisi ölgendin kéyin, Xuda uni bu zémin’gha, yeni siler hazir turuwatqan zémin’gha yötkep keldi.□

5 U waqitta, Xuda uninggha bu zémindin miras bermidi, hetta uningqa tewe put qoyghudekmu bir yer bermigenidi. Gerche u téxiche perzent körmigen bolsimu, Xuda bu zéminni uninggha we uning neslige igiliki bolush üçün bérishke wede qildi.■

6 Andin Xuda uninggha mundaq dédi: «Séning nesilliring yaqa yurtta musapir bolup turidu, shu yurttikiler ularni qul qilip töt yüz yil xorlaydu.■

7 Biraq ularni qulluqqa salghan elni jazalaymen», dédi Xuda, «we uningdin kéyin, nesilliring u yerdin chiqip, bu yerde Méning ibadet-xizmitimde bolidu».□ ■

■ 6:11 Mat. 26:59. □ 6:13 «bu adem bu muqeddes jaygha we Tewrat qanunigha qarshi sözlerni qilishtin toxtimaydu» — «muqeddes jay» ibadetxanini körsitidu. □ 6:14 «U bu jayni weyran qilidu» — «bu jay» belkim muqeddes ibadetxanini körsitidu (12-ayetni körüng). ■ 7:3 Yar. 12:1.

□ 7:4 «buning bilen u Kaldiylarning zéminini tashlap,..» — «Kaldiylarning zémini» «Uz» dégen yurtni körsitidu («Yar.» 11:31, 12:1ni körüng). ■ 7:5 Yar. 12:7; 13:15. ■ 7:6 Yar. 15:13-14, 16; Mis. 12:40; Gal. 3:17. □ 7:7 «...biraq ularni qulluqqa salghan elni jazalaymen... we uningdin

kéyin, nesilliring u yerdin chiqip, bu yerde Méning ibadet-xizmitimde bolidu» — «Yar.» 15:13-14.

■ 7:7 Yar. 15:16; Mis. 3:12.

8 Kéyin Xuda Ibrahim bilen belgisi xetne bolghan ehдини түзgen, shuning bilen Ishaq uningdin töreldi; *Ibrahim* uni sekkizinchi küni xetne qildi; shundaq qilip Ishaqtin Yaqup töreldi, Yaquptin on ikki «qebile atisi» töreldi. □ ■

9 Kéyin, «qebile atiliri» inisi Yüsüpke heset qilip, uni Misirgha qulluqqa sétiwetti. Lékin Xuda uning bilen bille bolup, □ ■

10 uni barliq jebir-japalardin qutquzup, uni Misir padishahi Pirewnning neziride iltipatqa ige qilip, uninggha danishmenlik ata qildi. Padishah uni Misirgha bash wezir; ordisigha bash ghojidar qildi. ■

11 Kéyin, éghir acharchiliq pütkül Misir we Qanaan yerlirini bésip, zor qiyinchiliq boldi. Ata-bowilirimiz ozuq-tülük tapalmidi. ■

12 Yaqup emdi Misirda ashliq barliqini anglihan bolup, *oghullirini*, yeni ata-bowilirimizni u yerge birinchi qétim ewetti. □ ■

13 Ikkinchi qétim barghanda, Yüsüp akilirigha özini ashkarilidi. Shuning bilen Yüsüpnig jemetidikiler Pirewn padishahqa melum boldi. □ ■

14 Andin Yüsüp atisi Yaqupning aldigha xewer yetküzüp, uni pütün aile-jemeti bilen, jemi yetmiş besh kishini Misirgha özige chaqirdi. □

15 Shuning bilen Yaqup Misirgha chüshti we shu yerde öldi; kéyin *uningdin bolghan* ata-bowilirimizmu shu yerde öldi. ■

16 Ularning jesetliri kéyin Shekem shehirige qayturulup, Ibrahim burun Hamorning oghulliridin melum pulgha sétiwalghan, Shekemdiki bir yerlikke qoyuldi. □ ■

17 Lékin Xuda Ibrahimgha esli qilghan wedining waqti yéqinlashqanda, Misirda turuwatqan *Israil* xelqining nopusi xéli köpeygenidi. □ ■

18 U waqitta, Yüsüptin xewiri bolmighan yéngi bir padishah Misirda textke chiqti. ■

19 Bu padishah qowmimizgha hiyle-mikirler bilen muamile qilip, ata-bowilirimizni ézip xorlidi, hetta ularni öz bowaqlirini hayat qaldurmasliqi üçün tashliwétishke mejbur qildi.

20 Musa mana shu chaghlarda tughulghanidi. U Xudaning aldida alahide yéqimlik bala bolup, atisining öyide üç ay béqildi. □ ■

□ **7:8** «Kéyin Xuda Ibrahim bilen belgisi xetne bolghan ehдини түзgen..» — «Yar.» 17:10-14. «on ikki «qebile atisi»» — Israil xelqinin'g on ikki qebilisining ejdadlirini körsitidu. ■ **7:8** Yar. 21:2; 25:24; 29:32; 30:5; 35:23. □ **7:9** «kéyin, «qebile atiliri» inisi Yüsüpke heset qilip, uni Misirgha qulluqqa sétiwetti. Lékin Xuda uning bilen bille bolup, ...» — shu waqitta «qebile atiliri» (Yüsüptin bashqa) oneylen idi. Mushu weqeni «Yar.» 37-babtin körüng. ■ **7:9** Yar. 37:4,28; Zeb. 105:17. ■ **7:10** Yar. 41:40. ■ **7:11** Yar. 41:54; Zeb. 105:16. □ **7:12** «Yaqup emdi Misirda ashliq barliqini anglihan bolup, ... ata-bowilirimizni u yerge birinchi qétim ewetti» — «birinchi qétim ewetti» — birinchi qétim ular ukisi Yüsüpnü toniyalmidi (on nechche yil ötkenidi). «Yar.» 42-babni körüng. ■ **7:12** Yar. 42:1. □ **7:13** «Ikkinchi qétim barghanda, Yüsüp akilirigha özini ashkarilidi» — «Yar.» 43-45-babni körüng. ■ **7:13** Yar. 45:4. □ **7:14** «Andin Yüsüp atisi Yaqupning aldigha xewer yetküzüp, ... Misirgha özige chaqirdi.» — «Yar.» 46-babni körüng. ■ **7:15** Yar. 46:5; 49:33. □ **7:16** «ularning jesetliri kéyin ... Shekemdiki bir yerlikke qoyuldi» — «Yar.» 49:29-32ni körüng. Istipan mushu yerde bu ishlarning tepsilatirini bek qisqartiwétidu. ■ **7:16** Yar. 23:16; 50:13; Mis. 13:19; Ye. 24:32. □ **7:17** «Xuda Ibrahimgha esli qilghan wedining waqti yéqinlashqanda...» — «Xuda qilghan wede» bolsa Xudaning «Séning nesiliring u yerdin chiqip, bu yerde Méning ibadet-xizmitimde bolidu» dégen wedisi (7-ayetni körüng). ■ **7:17** Mis. 1:7; Zeb. 105:24. ■ **7:18** Mis. 1:8 □ **7:20** «Musa...Xudaning aldida alahide yéqimlik bala...» — Musaning rohiy jehettiki bezibir alahidilikini körsitidu («Mis» 2:2). ■ **7:20** Mis. 2:2; 6:19; Chöl. 26:59; 1Tar. 23:13; Ibr. 11:23.

21 Kéyin u sirtqa qoyup qoyulghanda, Pirewning qizi uni *sudin* élip, öz oghli qilib chong qildi. □

22 Musa Misirliqlarning barliq bilim-hékmiti bilen terbiyilini, sözde we emelde intayin qabiliyetlik adem bolup chiqti.

23 Lékin uning tughulghinigha qiriq yil toshqanda, öz qérindashliri bolghan Israillarning haligha yétish niyitige keldi. □ ■

24 U ularidin birining uwal qilinip bozek qiliniwatqanliqini körüp, uni qogh-dap, xarlan'ghan kishi üçün intiqaq élip xarlighuchi Misirliqni öltürdi.

25 Chünki u öz qérindashlirini: — Xuda méning qolum arqiliq bizge qutquzush yolini achqan dep chüshinidighu, dep oylighanidi. Lékin ular buni chüshenmidi.

26 Etisi, Musa ularning arisidiki bir urush-jédelni körüp, arisigha kirip yarash-turmaqchi bolup: Siler qérindash turup, némishqa bir-biringlarga yolsizliq qiliwatisiler? — dédi.

27 Biraq qérindashini yolsiz bozek qilghan kishi uni chetke ittiriwétip: — Kim séni bizge bash hem soraqchi bolsun deptu?! ■

28 Ménimu tünügünki Misirliqni öltürgendek öltürmekchimusen? — dédi. ■

29 Musa bu sözni anglap qorqup, Misirdin qéchip Midiyan zéminigha bérup, u yerde musapir bolup turup qaldi. U shu yerde ikki oghul perzent kördi. □

30 Qiriq yil toshqandin kéyin, Sinay téghining yénidiki chölde, köyüwatqan bir chatqalliqning ot yalqunida bir perishte uninggha köründi. ■

31 Bu ghayibane körünüşni körgen Musa uninggha intayin heyran bolup qaldi; buning qandaq ish ikenlikini biley dep yéqinraq barghanda Perwerdi-garning awazi anglinip:

32 «Men séning ata-bowiliringning Xudasi, yeni Ibrahim, Ishaq we Yaqupning Xudasidurmen» dédi. Musa qorqunchta titrep, qarashqimu jür'et qilalmidi. ■

33 Perwerdigar uninggha yene: — Ayighingni séliwet; chünki sen turuwatqan yer muqeddestur. ■

34 Men derheqiqet Misirda turuwatqan xelqimning xarliniwatqanliqini kördüm, ularning nale-peryadlirini anglidim. Shunga men ularni élip chiqqili chüstüm. Emdi barghin, men séni Misirgha ewetey!» dédi. ■

35 Mana héliqi kishiler: «Kim séni bizge bash hem soraqchi bolsun deptu!?» dep ret qilghan del mushu Musani, Xuda uninggha chatqalliqta körün'gen perishtining qoli bilen Israillargha hem bash hem qutquzghuchi bolushqa ewetti.

36 Ene shu Musa xelqge yétekchilik qilip, ularni *Misirdin* chiqardi hemde Misir zéminida, Qizil déngizning boyida we qiriq yilni ötküzgen chölde karam-

□ 7:21 «Kéyin u sirtqa qoyup qoyulghanda...» — mushu yerdiki «sirtqa qoyup qoyush» dégen ibare 19-ayette: (hayat qaldurmasliqi üçün) «**tashliwétish**» dep terjime qilinidu. Emma Musaning ata-anisning bowaqqa (Musagha) bolghan barliq muamilisi, jümlidin «sirtqa qoyush»i iman-ishench bilen boldi. «Ibr.» 11:23ni, «Mis.» 2-babni körüng. «Pirewning qizi uni *sudin* élip...» — «Mis.» 2-babni körüng. □ 7:23 «öz qérindashliri bolghan Israillarning haligha yétish...» — grék tilida «öz qérindashliri bolghan Israillarni yoqlash...». ■ 7:23 Mis. 2:11-15. ■ 7:27 Mat. 21:23; Ros. 7:35; 4:7.

■ 7:28 Mis. 2:14. □ 7:29 «Musa bu sözni anglap qorqup, Misirdin qéchip Midiyan zéminigha bérup...» — uning qorqidighanliqining sewebi Misirliqning öltürülgenlikining ashkarilan'ghanliqi bolushi kérek. Lékin axirida uning Misirni tashlap kétishi qorqunchtin emes, belki imandin idi (yene «Mis.» 2-babni, «Ibr.» 11:27ni körüng). ■ 7:30 Mis. 3:2 ■ 7:32 Mis. 3:6; Mat. 22:32; Ibr. 11:16.

■ 7:33 Mis. 3:5, 7, 8, 10; Ye. 5:15. ■ 7:34 Mis. 3:2-10.

etlerni we möjizilik alametlerni körsetti. □ ■

37 Ene shu Musa özi Israillargha: «Xuda qérindashliringlar arisidin manga oxshash bir peyghembarni tikleydu» dégenidi. □ ■

38 Chöl-bayawandiki jamaetke hemrah bolghan, Sinay téghida özige söz qilghan perishte bilen bille bolghan, ata-bowilirimiz bilen bille bolghan hemrah del ene shu idi; hayatliq bexsh yetküzidighan wehiylerni bizge yetküzüsh üçün qobul qilghuchi bolghan del ene shu idi; ■

39 shundaq bolsimu, ata-bowilirimiz uninggha itaet qilishni xalimay, uni chetke qéqip, könglide Misirgha qaytishni arzu qildi;

40 shunga ular Harun'gha: — «Bizge yol bashlaydighan ilahlarni yasap bergin! Chünki bizni Misir zéminidin élip chiqqan héliqi Musaning néme bolup ketkenlikini bilelmiduq» dédi. □ ■

41 Shuning bilen shu künlerde ular mozay sheklide bir but yasap, bu mebudqa atap qurbanliq sundi. Shundaq qilip ular öz qolliri bilen yasighan bir nersini xushal-xuramliq bilen tebrikleshke kirishiti.

42 Lékin Xuda ulardin yüzini örüp, ularni asmandiki yultuz qoshunlirigha choqunushqa qoyup berdi. Shuning bilen peyghemberlerning muqeddes yazmisida pütülgedek, *Xuda ularni mundaq eyibledi*: —

«Siler chöl-bayawanda bolghan qiriq yil jeryanida qilghan qurbanliq-hediyelerni heqiqeten Manga élip kelgenmusiler, i Israil jemeti? ■

43 Berheq, siler choqunush üçün yasighan mebudlar, yeni «Moloq»ning chédiri hem butung bolghan «Remfan»ning yultuz belgisini kötürüp mangdinglar; emdi Men silerni esir qilip Babildin yiraqqa sürgün qildurimen». □ ■

44 Ata-bowilirimiz chöldin kezgen waqtida, «höküm-guwahliq» chédiri ularning otturisida tiklen'genidi; u del Musagha söz-kalam Yetküzgüchining buyrughinidek, körsitilgen örnök boyiche yasalghanidi. □ ■

45 Shu ibadet chédirini ata-bowilirimiz ilgeridikilerdinmu igidarchiliqigha tapshurup, Yeshuaning yétékchilikide, Xuda ularning aldidila qoghligan ellerning zéminlirini bésiwalghinida, uni bu yerge élip kelgen; chédir shundaqla *padishah* Dawutning zamanighiche turghan. □ ■

46 Dawut Xudaning shapaitige ériship, Yaqupning Xudasi üçün bir muqim

□ 7:36 «...shu Musa xelqge yétékchilik qilip, ularni Misirdin chiqardi hemde Misir zéminida, Qizil dengizning boyida we qiriq yilni ötküzgen chölda karametlerni we möjizilik alametlerni körsetti» — bu ishlar «Misirdin chiqish» hem «Chöl-bayawandiki seper»diki ulugh témadur. ■ 7:36 Mis. 7:8; 9; 10; 11; 13; 14; 16:1; Qan. 1:3. □ 7:37 «Xuda qérindashliringlar arisidin manga oxshash bir peyghembarni tikleydu» — «Qan.» 18:15. ■ 7:37 Qan. 18:15,18; Yuh. 1:46; Ros. 3:22; Mat. 17:5.

■ 7:38 Mis. 19:3; Gal. 3:19. □ 7:40 «shunga ular Harun'gha...» — Harun Musaning akisi. «shunga xalayiq Harun'gha: — «Bizge yol bashlaydighan ilahlarni yasap bergin! Chünki bizni Misir zéminidin élip chiqqan héliqi Musaning néme bolup ketkenlikini bilelmiduq» dédi» — bu weqe Musa peyghember Sinay téghidin téxi chüshmigen waqitta bolghanidi («Mis.» 32-bab). ■ 7:40 Mis. 32:1,23. ■ 7:42 Am. 5:25. □ 7:43 «... Berheq, siler choqunush üçün yasighan mebudlar, yeni «Moloq»ning chédiri hem butung bolghan «Remfan»ning yultuz belgisini kötürüp mangdinglar; emdi Men silerni esir qilip Babildin yiraqqa sürgün qildurimen» — «Am.» 5:25-27. ■ 7:43 Am. 5:26,27.

□ 7:44 ««höküm-guwahliq» chédiri» — yeni «ibadet chédiri»; «Mis.» 16:34 we izahatini körüng. «u del Musagha söz-kalam Yetküzgüchining buyrughinidek, körsitilgen örnök boyiche yasalghanidi» — «söz-kalam Yetküzgüchi» — Xudaning Özï, elwette. ■ 7:44 Mis. 25:40; Ibr. 8:5. □ 7:45 «kéyin Yeshuaning yétékchilikide...» —Yeni Yeshua peyghemberning yétékchilikide. ■ 7:45 Ye. 3:14.

makan sélishqa ijazet sorighan. □ ■

47 Biraq kéyin, Xuda üçün ibadetxana salghan Dawut emes, emeliyette Sulayman boldi. □ ■

48 Halbuki, Hemmidin Aliy Bolghuchi insanning qolliri bilen yasighan makanlarda turmaydu; xuddi peyghember mundaq déginidek: —■

49 «Asmanlar Méning textim,

Zémin bolsa ayaghlirimgha textiperdur,

Emdi Manga qandaq öy-imaret yasimaqchisiler?

Manga qandaq yer aramgah bolalaydu?■

50 Bularning hemmisini Méning qolum yaratqan emesmidi?»□ ■

51 — Ey, boyni qattiq, yüriki we quliqi xetnisiz bolghanlar! Siler Muqeddes Roh bilen daim qarshilishisiler; siler ata-bowiliringlar néme qilghan bolsa, shuni oxshash qiliwatisiler! ■

52 Peyghemberlerdin zadi qaysisigha ata-bowiliringlar ziyankeshlik qilip baqmighan? Shundaq qilip ular «Heqqaniy Bolghuchi»ning kélidighanliqini aldın jakarlighuchilarni öltürüşken. Emdi u özi hazir kelgende, siler uningha satqunluq qilghuchi we qatil bolup chiqtinglar, □

53 I siler Tewrat qanunini perishtilerning emri-tapilighanliri bilen tapshuruwélip turup, uninggha emel qilmighuchilar!■

Istipanning chalma-késeq qilinishi

54 *Istipanning* bu sözlirini anglihan *aliy kénqeshmidikiler* yürikige *xenjer* sanjilghandek bolup, uninggha chishlirini ghuchurlatti.

55 Lékin u bolsa Muqeddes Rohqa tolghan, közlirini kökke tikip, Xudaning julasini, shundaqla uning ong yénida Eysaning turghanliqini körüp,

56 — Qaranglar! Asmanlar échilip, Insan'oghlining Xudaning ong yénida turghanliqini körüwatimen! — dédi.

57 Ular buninggha qulaqlirini qolliri bilen étiwélip, awazini qattiq kötürüp warqiriship birlikte uninggha yopurulup kéliwidi,

58 uni sheherning sirtigha ittirip chiqirip, chalma-késeq qilishqa bashlidi.

Uni erz qilghan guwahchilar *uni chalma-késeq qilishtin awwal* chapanlirini Saul isimlik bir yashning puti aldida qoyup qoyushti. □ ■

59 Ular Istipanni chalma-késeq qilghinida u:

— I Reb Eysa, méning rohimni qobul qilghaysen! — dep nida qildi.■

□ 7:46 «Yaqupning Xudasi üçün bir muqim makan sélishqa ijazet sorighan» — grék tilida «Yaqupning Xudasi üçün bir muqim makan tépishqa ijazet sorighan» (2Sam. 7-babni körüng).

■ 7:46 1Sam. 16:1; 2Sam. 7:2; 1Tar. 17:1; Zeb. 89:19-21; 132:5; Ros. 13:22. □ 7:47 «Biraq kéyin, Xuda üçün ibadetxana salghan Dawut emes, emeliyette Sulayman boldi» — «1Pad.»

5-6-babni körüng. ■ 7:47 1Pad. 6:1; 1Tar. 17:12. ■ 7:48 1Pad. 8:27; Ros. 17:24. ■ 7:49 2Tar. 6:33; Yesh. 66:1, 2; Mat. 5:34; 23:22. □ 7:50 «Asmanlar méning textim, zémin bolsa ayaghlirimgha textiperdur, emdi Manga qandaq öy-imaret yasimaqchisiler? Manga qandaq yer aramgah bolalaydu? Bularning hemmisini Méning qolum yaratqan emesmidi?» — «Yesh.»

66:1-2. ■ 7:50 Yesh. 66:1-2; Yar. 1:4. ■ 7:51 Neh. 9:16,17; Yer. 6:1. □ 7:52 «shundaq qilip ular «Heqqaniy Bolghuchi»ning kélidighanliqini aldın jakarlighuchilarni öltürüşken. Emdi u özi hazir kelgende, siler uninggha satqunluq qilghuchi we qatil bolup chiqtinglar,...» — «Heqqaniy Bolghuchi» Eysani körsitidu. ■ 7:53 Mis. 19:3; 24:3; Yuh. 7:19; Gal. 3:19; Ibr. 2:2. □ 7:58 «Uni erz qilghan guwahchilar uni chalma-késeq qilishtin awwal chapanlirini Saul isimlik bir yashning puti aldida qoyup qoyushti» — Tewrat qanuni boyiche birsi ölüme mehkum bolsa uninggha erz qilghan guwahchilar birinchi bolup tash étishi kérek idi («Qan.» 17:7). ■ 7:58 1Pad. 21:13; Luqa 4:29.

■ 7:59 Zeb. 31:5; Luqa 23:46.

⁶⁰ Andin u tizlinip turup qattiq awaz bilen:
– I Reb, bu gunahning h sabinini ulardin almighaysen, – d di. U bu s zni qilib bolupla jan  z p uxlap ketti.■

8

Saulning  tiqadchilargha ziyankeshlik qilishi

¹ Istipanning  lt r l shini Saulmu qollaytti. Shu kündin bashlap, Y rusal mdiki jamaetke qaritilghan dehshetlik ziyankeshlik qozghaldi. Rosullardin bashqa barliq jamaettikiler Yehudiye we Samariyening herqaysi yurtlirigha tarqilip k tishiti.■

² Bezi ixlasmen kishiler Istipanni depne qilib, uninggha qattiq yig hazarlarni k t r shiti.■

³ L kin Saul jamaetke weyranchiliq s lip,  ymu- y axturup, er-ayalgha qari may ularni s rep chiqip zindan'gha tashlidi.■

Xush xewerning Samariye  lkisige y tip b rishi

⁴ Emdi tarqilip ketkenler tarqalghan yurtlarda k zip söz-kalamning xush xewirini jakarlidi.■

⁵ Ularning ichidin Filip bolsa Samariyening melum bir shehirige b rip, yerlik kishilerge Mesihni jakarlidi.

⁶ Top-top kishiler uni anglap hemde u körsetken möjizilik alametlerni körüp, bir jan bir dili bilen uning s zlidirige qulaq saldi.

⁷ Chünki napak rohlar bolsa, chaplishiwalghan kishilerdin qattiq warqirighiniche chiqip ketti. Nurghun palech, tokurlarmu saqaytildi;■

⁸ zor shad-xuramliq shu sheherni qaplidi.

⁹ U sheherde esli jaduger-s hirgerlik bilen shughulliniwatqan Simon isimlik bir adem bar idi; u shu yol bilen pütkül Samariyedikilerni hang-tang qaldurup, özini qaltis zat körsetmekchi bolup kelgenidi. ■

¹⁰ P qirdin tartip ambalghiche ularning hemmisi uninggha ixlas qilib qaraytti we «Xudaning ulugh k ch-qudriti mana shu!» d yishetti.

¹¹ Xalayaq uninggha shundaq ixlas qilishi uning uzundin b ri jaduger-s hirgerliki bilen ularni hang-tang qaldurup kelgenliki tüpeylidin idi.

¹² L kin emdi Filip Xudaning padishahliqi we Eysa Mesihning nami toghrisidiki xush xewerni jakarlighinida ular uning s zlidirige ishendi we erler bolsun, ayallar bolsun ch m ld r shni qobul qildi.

¹³ Simon  zimu ishendi. U ch m ld r lgen bolup, hemishe Filipning y nida y rdi hemde *Filip* k rsitiwatqan m jizilik alametler we qudretlik ishlargha qarap, intayin heyran boldi.

¹⁴ Y rusal mdiki rosullar Samariyeliklerning Xudaning s zini qobul qilghanliqini anglap, P trus bilen Yuhannani ulargha ewetti;

¹⁵ ikkiylen u yerge ch sh shi bilenla, ularni Muqeddes Rohning ata qilin'ghuchisi bolsun dep dua qildi.

¹⁶ Ch nki Muqeddes Roh t xi ularning h chqaysisigha ch shmigenidi; ular peqet Reb Eysaning nami bilen ch m ld r lgenidi.

■ 7:60 Mat. 5:44; Luqa 23:34; 1Kor. 4:12. ■ 8:1 Ros. 11:19; 22:20. ■ 8:2 Yar. 23:2; 50:10; 2Sam. 3:31 ■ 8:3 Ros. 9:1; 22:4; 26:9; 1Kor. 15:9; Gal. 1:13; 1Tim. 1:13. ■ 8:4 Mat. 10:23; Ros. 11:19. ■ 8:7 Mar. 16:17; Ros. 5:16; 16:18; 19:11. ■ 8:9 Ros. 13:6.

17 Pétrus bilen Yuhanna ularning üstige qolini tegküzüshi bilen, Muqeddes Roh ulargha ata qilindi. □ ■

18 Lékin Simon Muqeddes Rohning rosullarning qolini tegküzüp qoyushi bilen ata qilin'ghanliqini körüp, ulargha pul tenglep:

19 — Bu küch-qudrettin mangimu béringlarki, menmu herkimning üstige qollir-imni tegküzsem, uninggha Muqeddes Roh ata qilinsun, — dédi.

20 Lékin Pétrus uninggha mundaq jawab berdi:

— Xudaning bu iltipatini pulgha sétiwalghili bolidu, dep oylighining üçhün, pulung sen bilen teng halaketke barsun! ■

21 Séning bu ishta héch hesseng yaki nésiweng yoqtur! Chünki séning niyiting Xuda aldida durus emes!

22 Shunga, bu rezillikingdin towa qilip, Rebtin, mumkin bolsa könglümdiki bu niyitim kechürüm qilin'ghay, dep ötün!

23 Chünki séning achchiq hesetke tolup, heqqaniysizliqning asaritida ikenlik-ing manga melum.

24 Simon ulargha:

— Men üçhün Rebdin ötününglarki, siler éytqan ishlardin héchbiri béshimgha kelmigey! — dédi. □

25 Pétrus bilen Yuhanna yene shu yerde agah-guwahliq bérip Rebning söz-kalamini yetküzgendin kéyin, Samariyening nurghun yéza-kentlirige bérip xush xewer yetküzgech, Yérusalémgha qaytip ketti.

Filip we Éfiopiyilik emeldar

26 Shu waqitta, Xudaning bir perishtisi Filipqa:

— Ornungdin turup jenubqa qarap Yérusalémdin Gaza shehirige mangidighan yol bilen mang! — dédi (shu yol chöldiki yoldur).

27-28 Shunga Filip ornidin turup yolgha chiqti. We mana, yolda Éfiopiye ayal padishahi Kandasning bir emeldari, pütkül xezinige mes'ul Éfiopiyelik aghwat wezir turatti. U Yérusalémgha Xudagha ibadet qilghili barghanidi; hazir qaytish yolida özining jeng harwisida olturup, Yeshaya peyghemberning yazmisini oquwatatti.

29 Roh Filipqa:

— Bu harwining yénigha bérip uninggha yéqinlashqin, — dédi. □

30 Filip yügürüp bérip, *wezirning* Yeshaya peyghemberning yazmisidin oquwatqanlirini anglap, uningdin:

— Oquwatqiningizni chüshiniwatamsiz? — dep soridi.

31 Wezir uninggha:

□ 8:17 «Pétrus bilen Yuhanna ularning üstige qolini tegküzüshi bilen, Muqeddes Roh ulargha ata qilindi» — bu chong ishidi. Eslide Yehudiylar we Samariyelikler bir-birige bek öch idi, héchqandaq bardı-keldi qilmaytti. Samariyelikler Muqeddes Rohni qobul qilishi üçhün Filip («yérim grék»)ning qolini emes, belki sap ikki Yehudiyning qolini ulargha tegküzüshini kemterlik bilen qobul qilishi kérek idi. Sap ikki Yehudiy mu hazir özini töwen tutup, qollirini «napak Samariyelikler»ning béshigha qoyushi kérek. «Yuhanna» 4-bab, «Matta»ning «qoshumche söz»idiki 16:19 toghruluq izahatimizni we «Gal.» 3:28ni körüng. ■ 8:17 Ros. 6:6; 13:3; 19:6; 1Tim. 4:14; 5:22; 2Tim. 1:6. ■ 8:20 Mat. 10:8. □ 8:24 «Simon ulargha: — Men üçhün Rebdin ötününglarki, siler éytqan ishlardin héchbiri béshimgha kelmigey! — dédi» — bezi qédimki tarixiy xatirler boyiche, Eytqan xush xewerge esheddiy dushman bolup chiqqan. □ 8:29 «Roh Filipqa: ... — dédi» — «Roh» — Muqeddes Roh, elwette. «Bu harwining yénigha bérip uninggha yéqinlashqin» — grék tilida «Bérip özüngni bu harwigha qoshqin».

– Biri manga chüshendürüp bermise, men qandaqmu chüshineleymen?! – dep, Filipni harwisigha chiqip yénida olturushqa ötündi.

³² U oquwatqan yazma qismi bolsa:

«U goya boghuzlashqa yétilep méngilghan qoydek boghuzlashqa élip méngildi, Qirqighuchi aldida ün-tinsiz yatqan qozidek, u zadila éghiz achmidi.

³³ U xorlinidu, u heq soraqtin mehrum boldi, Emdi uning ewladini kimmu bayan qilalisun?! Chünki hayati yer yüzidin élip kétildi.» □ ■

³⁴ Aghwat Filiptin:

– Dep bersingiz, peyghemberning bu sözi kimgé qaritip éytilghan? Özigimu yaki bashqa birsigimu? – dep soridi.

³⁵ Filip aghzini échip shu yazmining shu qismidin bashlap, uninggha Eysa toghrisidiki xush xewerni jakarlap berdi. □ ■

³⁶⁻³⁷ Ular yolda kétéwétip, su bar bir yerge kelgende, aghwat:

– Mana bu yerde su bar iken. *Mushu yerdila* chömüldürülüşümge qandaq tosalghu bar? – dédi. ■

³⁸ U harwini toxtitishni buyrudi. Filip we aghwat ikkisi bille sugha chüshüp, uni chömüldürdi.

³⁹ Ular sudin chiqqanda, Rebning Rohi Filipni kôtürüp élip ketti. Aghwat uni qayta körmidi, emma u shadlinip yolini dawamlashturdi.

⁴⁰ Filip bolsa Ashdod shehiride peyda boldi; u shu yurtni kézip, shu yerdin Qeyseriye shehirige kelgüche bolghan hemme sheherlerde xush xewer jakarlidi. □

9

Saulning Eysagha étiqad qilishi

¹ Emma *shu chaghlar* Saul her nepiside Rebning muxlisirigha téxiche izchil qirghinchiliq tehditliri séliwatqan peyt idi. U Bash kahinning aldigha bérip, □ ■

² Demeshq shehiridiki sinagoglargha tewsiye xéti yézip bérishni soridi. Shundaq bolghanda, u Demeshqte *Mesih* yolidikilerdin birersini, meyli er bolsun,

□ **8:33** «... U xorlinidu, u heq soraqtin mehrum boldi, emdi uning ewladini kimmu bayan qilalisun?! Chünki hayati yer yüzidin élip kétildi» — «Yesh.» 53:7-8. ■ **8:33** Yesh. 53:7, 8. □ **8:35** «uninggha Eysa toghrisidiki xush xewerni jakarlap berdi» — grék tilida: «U uninggha Eysani xush xewer dep jakarlap berdi». ■ **8:35** Luqa 24:45. ■ **8:36-37** Ros. 10:47. □ **8:40** «Filip bolsa Ashdod shehiride peyda boldi» — «Ashdod shehiri» grék tilida «Azotus shehiri». □ **9:1** «Saul her nepiside Rebning muxlisirigha téxiche izchil qirghinchiliq tehditliri séliwatqan peyt idi» — grék tilida «Saulning her nepesliri Rebning muxlisirigha téxiche izchil qirghinchiliq tehditliri bolup,...». ■ **9:1** Ros. 8:3; 22:4; 26:9; 1Kor. 15:9; Gal. 1:13; 1Tim. 1:13.

ayal bolsun tépiwalsila, baghlap tutqun qilip, Yérusalémgha élip kélishke ruxset bolatti. □

³ Saul yolgha chiqip, Demeshq shehirige yéqinlashqanda, tuyuqsiz asmandin küchlük bir nur chüshüp, uning etrapini yorutuwetti. ■

⁴ U yerge yiqildi we öziğe:

— Saul, Saul! Manga némishqa ziyankeshlik qilisen? — dégen bir awazni anglidi. □

⁵ — I Reb, sen kimsen? — dep soridi u.

Awaz: — Men sen ziyankeshlik qiliwatqan Eysadurmen. ■

⁶ Ornungdin tur, sheherge kir, néme qilishing kérekliki sanga éytip bérilidu — dédi. ■

⁷ Uning bilen bille mangghan ademler awazni anglisimu, héchkimni körelmigeçke, shu yerde ün chiqirilmay turupla qaldi. ■

⁸ Saul yerdin turup, közlorini échip qaridi, lékin héch nersini körelmidi. Hemrahiliri uni qolidin yétilep Demeshqge élip kirdi.

⁹ U üç kün'giche közi körmes bolup ne yémidi ne ichmidi.

¹⁰ Demeshqte Ananiyas isimlik melum bir muxlis bar idi. Reb uninggha bir ghayibane körünüshte körünüp uni:

— Ananiyas! — dep chaqirdi.

— Mana men, i Reb, — dep jawab berdi u.

¹¹ Reb uninggha:

— Sen derhal «Tüz» dep atalghan kochigha béríp, Yehudaning öyidin Tarsusluq Saul isimlik birini sorap tap; chünki mana, u dua-tilawet qiliwatidu. ■

¹² U dua qiliwatqinida, ghayibane körünüshte Ananiyas isimlik bir kishining kélip, közini köridighan qilish üçhün üstige qolini tegküzgenlikini kördi, — dédi.

¹³ Ananiyas:

— I Reb, men bu ademning xewirini nurghun kishilerdin anglidim, u Yérusalémdiki muqeddes bendiliringge shunche köp ziyax-zexmet yetküzgen! □ ■

¹⁴ Hazir u mushu yerde naminggha nida qilghanlarning hemmisini tutup baghlash üçhün bash kahinlardin hoquq aptu — dédi.

¹⁵ Lékin Reb uninggha:

— Bariwer! Chünki u namimni ellerning we ularning padishahlirining hem Israillarning aldida ayan qilish üçhün özümge alahide tallighan bir eswabtur.

□ **9:2 «Mesih yolidikiler»** — mushu yerde grék tilida peqet ««yol»dikiler» déyilidu (chünki étiqadning peqet birla yoli bardur). «Demeshq shehiridiki sinagoglarga tewsiye xéti yézip bérishni soridi.

Shundaq bolghanda, u Demeshqte Mesih yolidikilerdin birersini... tépiwalsila, baghlap tutqun qilip, Yérusalémgha élip kélishke ruxset bolatti» — Saul tutmaqchi bolghanlar Mesihge étiqad qilghan Yehudiyarla idi (uning Yehudiy emeslerning Mesihke étiqad qilishidin héch xewiri bolmisa kérek). Demeshqtiki sinagoglar Demeshq shehirini bashqurmighan, elwette. Lékin sheherde Yehudiyarlarning tesiri xéli küchlük bolghachqa (23-ayetni körüng) Saul Yehudiy ishen'güchilerni tutmaqchi bolsa, ularning yordimini yaki ruxsitiini sorimisa bolmaytti. ■ **9:3** Ros. 22:6; 26:31; 1Kor. 15:4; 2Kor. 12:2. □ **9:4 «Saul, Saul!»** — ademning ismini ikki qétim chaqirish bolsa rebning uninggha bolghan chongqur méhir-muhebbitini we öziğe tolimu eziz ikenlikini körsitidu. ■ **9:5** Ros. 5:39.

■ **9:6** Luqa 3:10; Ros. 2:37; 16:30. ■ **9:7** Dan. 10:7. ■ **9:11** Ros. 21:39; 22:3. □ **9:13**

«u Yérusalémdiki muqeddes bendiliringge shunche köp ziyax-zexmet yetküzgen!» — Injilda «muqeddes bendiler» dégen ibare köp yerlerde ishlitilgen. U grékchide «muqeddesler» dep ipadiliniidu. «Tebirler»de éytqinimizdek, «muqeddes» dégen söz «Xudagha atalghan», «Xudagha xas», «Xudagha mexsus ayirilghan» dégen menini bildüridu. ■ **9:13** Ros. 9:1; 1Kor. 15:9; Gal. 1:13; 1Tim. 1:13.

□ ■

16 Chünki men uninggha namim üçün qanchilik azab-oqubetlerni tartishining muqerrer ikenlikini ayan qilimen, — dédi. ■

17 Buning bilen Ananiyas bérip, shu öyge kirdi; u qollirini Saulning üstige tegküzüp uninggha:

— Qérindash Saul, Reb, yeni bu yerge kéliwatqan yolungda sanga körün'gen Eysa, közliringni köreleydighan bolsun dep we séning Muqeddes Rohqa toldurulushung üçün méni shexsen özi ewetti, — déwidi, ■

18 Saulning közlidirin xuddi béliq qasiriqidek bolghan bir nersiler chüshüp, közliri échilip köreleydighan boldi. U ornidin turup, chömlüdürüshni qobul qildi.

19 U ghizalan'ghandin kéyin, quwwetlinip maghdurgha kirdi.

Saulning Demeshqte xush xewer jakarlishi

20 Saul Demeshqtiki muxlislarning yénida birnechche kün turdi we waqitni ötküzmei sinagoglarga kirip, «U kishi Xudaning Oghlidur» dep Eysani jakarlashqa bashlidi.

21 Uni anglighanlar sözliridin intayin heyran bolushup:

— Bu adem Yérusalémda bu namgha nida qilghuchilarni qattiq weyran qilghan héliqi adem emesmu? Bu yergimu mushundaqlarni baghlap bash kahinlarga tutup bérish meqsitide kelgenmidu? — déyishti.

22 Lékin Saulning qayil qilish küchi barghanséri éship, Eysaning Mesih ikenlikini ispatlap Demeshqtiki Yehudiylarni parakendichilikke chömdürdi. □

23 Köp künlerdin kéyin, Yehudiylar Saulni yoqatmaqqa qest qilmaqchi boldi.

24 Lékin Saul ularning suyiqetidin xewer tapti; uni tutup öltürüsh üçün ular kéche-kündüz shehning qowuqlirida paylap yürdi. ■

25 Lékin muxlislar bir küni kéchide uni chong séwetke olturghuzup, sépil kamaridin chüshürdi. □ ■

Saul Yérusalémda

26 Saul Yérusalémgha yétip bérip, u yerdiki muxlislarga qoshulmaqchi boldi, lékin ularning hemmisi uning muxlis ikenlikige ishenmey, uningdin qorqti. ■

27 Biraq Barnabas uni élip bérip, rosullar bilen körüštürdi. U ulargha Saulning Demeshqning yolida Rebni qandaq körgenlikini, Rebningmu uninggha gep qilghanliqini chüshendürdi we uning Demeshqte Eysaning namida qandaq jür'etlik bilen söz-kalam yetküzgenlikini uqturdi. ■

28 Buning bilen, Saul Yérusalémda rosullar bilen bille ochuq-ashkare yürüp, yürekli halda Rebning namida söz-kalam yetküzetti. □

□ 9:15 «... u namimni ellerning we ularning padishahlirining hem Israillarning aldida ayan qilish üçün...» — grék tilida «... u namimni ellerning we ularning padishahlirining hem Israillarning aldida kötürüsh üçün...». «Eller» — yat eller; Yehudiy emesler. ■ 9:15 Ros. 13:2; 22:21; Rim. 1:1; Gal. 1:15; 2:8; Ef. 3:8; 1Tim. 2:7; 2Tim. 1:1. ■ 9:16 Ros. 21:11; 2Kor. 11:23. ■ 9:17 Ros. 22:12. □ 9:22 «Saulning qayil qilish küchi barghanséri éship...» — yaki, «Saul barghanséri küchlendürülüp...». «Demeshqtiki Yehudiylarni parakendichilikke chömdürdi» — yaki «Demeshqtiki Yehudiylarni buni ret qilishqa amalsiz qaldurdi». ■ 9:24 2Kor. 11:32. □ 9:25 «uni ... sépil kamaridin chüshürdi» — yaki, «uni... kün'güridin chüshürdi». «2Kor.» 11:33nimu körüng. ■ 9:25 Ye. 2:15; 1Sam. 19:12. ■ 9:26 Ros. 22:17. ■ 9:27 Ros. 11:25. □ 9:28 «Saul Yérusalémda rosullar bilen bille ochuq-ashkare yürüp...» — grék tilida «Saul Yérusalémda rosullar bilen bille kirip-chiqip...».

²⁹ U yene grékche sözlshidighan Yehudiyalar bilenmu sözlshiship munazirilishetti; netijisi, ular uninggha qest qilmaqchi boldi.

³⁰ Qérindashlar bu ishtin xewer tépip, uni Qeyseriye shehirige élip béríp, andin u yerdin Tarsus dégen sheherge yolgha saldi.

³¹ U chaghda, pütkül Yehudiye, Galiliye we Samariyediki jamaetler *bir mezgil* tinchliqqa ériship, *étiqadta* quruldi; Rebning qorqunchida méngip, Muqeddes Rohning righbet-tesellisi bilen ularning sanlirimu barghanséri köpeymekte idi. □

Pétrus Lidda we Yoppa sheherliride yaratqan möjizler

³² Shu waqitlarda shundaq holdiki, Pétrus herqaysi jaylarni arilap yürgende, Lidda shehiridiki muqeddes bendilernimu yoqlashqa chüshti.

³³ U yerde u Enéyas isimlik bir ademni uchratti. Bu adem palech bolup, orun tutup yatqili sekkiz yil bolghaniken. □

³⁴ Pétrus uninggha:

— Enéyas, Eysa, yeni Mesih bolghuchi séni saqaytidu. Ornungdin turup, palisingni yighishtur! — dédi.

U derhal ornidin turdi.

³⁵ *Enéyasni* körgen Lidda shehiridiki we Sharon rayonidikilerning hemmisi towa qilip Rebge baghlendi. □

³⁶ Yoppa shehiride bolsa Tabita isimlik bir ayal muxlis bar idi (uning ismi grékchide «Dorkas» idi). U herdaim yaxshi emeller we xeyr-saxawetlik ishlargha bériletti. □

³⁷ Shu künlerde shundaq holdiki, u késel bolup, ölüp ketti. Kishiler jesetni yuyup, üstünki qewettiki bir öyge yatquzup qoydi.

³⁸ Yoppa shehiri Lidda shehirige yéqin bolghachqa, Yoppadiki muxlislar Pétrusning Liddada ikenlikini anglap, uning aldigha ikki adem ewetti. Ular: «Hayal bolmay yénimizgha kelseng!» — dep yélindi.

³⁹ Pétrus ornidin turup ular bilen bille Yoppagha bardi. Yoppagha yétip kélishi bilen ular uni üstünki qewettiki öyge bashlap chiqti. Barliq tul ayallar Pétrusning etrapigha oliship, yigha-zar qiliship uninggha Dorkasning ular bilen bille bolghan waqtida özlirige tikip bergen könglek-kiyimlirini körsitishi.

⁴⁰ Lékin Pétrus hemmeylenni chiqiriwétip, tizlinip olturup dua qildi. Andin u jesetke qarap:

— Tabita, ornungdin tur! — dédi.

Tabita közini échip, Pétrusni körüp, ornida olturdi.

⁴¹ Pétrus uninggha qolini uzitip uni yölep turghuzdi we muqeddes bendiler bilen tul ayallarni chaqirip, Dorkasni ulargha tirik tapshurup berdi.

⁴² Bu xewer pütkül Yoppagha tarqilip, nurghun kishiler Rebge étiqad qildi. □

⁴³ Shundaq boldiki, Pétrus Yoppada Simon isimlik bir könchining öyide uzun künler turdi.

□ **9:31** «*u chaghda...*» — bashqa birxil terjimisi: «shuning bilen...» yaki «shunga...». □ **9:33** «*orun tutup...*» — grék tilida «palas tutup...». □ **9:35** «*...Sharon rayonidikilerning hemmisi towa qilip Rebge baghlendi*» — grék tilida «Sharon rayonidikilerning hemmisi (öz yolidin) burulup Rebge baghlendi». □ **9:36** «*Yoppa shehiri*» — krék tilida ismi «Yoppa». Hazirqi ismi «Jaffa» yaki «Xayfa». «*...Tabita...Dorkas...*» — «Tabita» ibraniiy tilida, «Dorkas» grék tilida «jeren» dégen menide. □ **9:42** «*Bu xewer pütkül Yoppagha tarqilip...*» — mushu yerde «Yoppa» Yoppa (Jaffa) shehiring etrapidiki pütkül yerlerni körsitse kérek. (hazirqi ismi «Xayfa»).

10

Rimliq yüzbéshigha perishtining körünüshi

¹ Qeyseriye shehiride Korniliy isimlik bir adem bolup, u *Rim* qoshunidiki «Italiyelikler» qismining yüzbéshi idi.

² U ixlasmén adem bolup, özi we pütkül öyidikiliri Xudadin qorqatti. U merdlik bilen namratlarga xeyr-saxawet qilip, daim Xudagha dua-tilawet qilatti. □

³ Bir küni chüshtin kéyin saet üçlerde, u ghayibane bir körünüshte Xudaning bir perishtisining özining yénigha kelgenlikini ochuq kördi. Perishte uni: — Korniliy! — dep chaqirdi. □

⁴ Korniliy uninggha közlrini tikip qattiq chöchüp: — Teqsir, néme ish? — dep soridi.

Perishte uninggha:

— Séning dualiring we xeyr-saxawetlik ishliring Xuda aldigha esletme qurbanliqtek bérip yetti.

⁵ Emdi sen Yoppagha adem ewetip, Pétrus depmu atilidighan Simon isimlik ademni chaqirtip kel.

⁶ U Simon isimlik bir könchining öyide méhman bolup turuwatidu. Simonning öyi déngiz boyida, — dédi.

⁷ Uninggha sözligen perishte ketkendin kéyin, Korniliy öydiki xizmetchilerdin ikkini we daim yénida turup xizmet qilghuchilar ichidiki ixlasmén bir leshkerni chaqirdi.

⁸ Barliq ishlarni chüshendürgendin kéyin, ularni Yoppagha ewetti.

Xudaning Pétrusqa wehiy bérishi

⁹ Etisi ular seper qilip sheherge yéqinlashqanda, chüsh waqti bolup, Pétrus dua qilish üçün ögzige chiqti. □ ■

¹⁰ Uning qorsiqi échip kétép, bir nerse yey dédi. Biraq ular ghiza teyarlawatqanda, ghayibane bir alamet Pétrusni oruwaldi.

¹¹ U asman échilip, töt burjikidin baghlan'ghan halda yer yüzige chüshürülüwatqan keng dastixandek bir nersini kördi.

¹² Dastixanda herxil töt putluq haywanlar, yer béghirlichuchilar, asmandiki uchar-qanatlar mu bar idi.

¹³ Uninggha bir awaz anglandi: —

«Ornungdin tur, Pétrus, ulardin soyup ye!»

¹⁴ — Yaq, Reb, hergiz bolmaydu! Men héchqachan héchqandaq napak yaki haram nersini yégen emesmen! — dédi Pétrus. □ ■

¹⁵ Awaz ikkinchi qétim kélip uninggha:

— Xuda halal dep paklighanni sen haram déme! — déyildi. ■

□ **10:2** «**Korniliy** ixlasmén adem bolup, özi we pütkül öyidikiliri Xudadin qorqatti...» — Korniliy belkim sinagogqa qatnashqan «Xudadin qorqquchi» dep atalghan yat elliklerdin biri idi. Gerche Yehudiyarning rimliqlargha xushi bolmisimu, u étiqadi tüpeylidin Yehudiy namratlarga shundaq xeyrlik ishlarni qilatti. □ **10:3** «**chüshtin kéyin saet üçlerde**» — Qanaan (Pelestin) waqti bilen «saet toqquzlarda». □ **10:9** «**chüsh waqti**» — ibraniylarning waqti bilen «saet altide». ■ **10:9** 2Pad. 4:33; Mat. 6:6. □ **10:14** «**Yaq. Reb, hergiz bolmaydu! Men héchqachan héchqandaq napak yaki haram nersini yégen emesmen!**» — dastixandiki herxil haywanlar ichide Tewrat qanuni haram dep békitken nurghun janiwarlar bolsa kérek idi. ■ **10:14** Law. 11:4; Qan. 14:7. ■ **10:15** Mat. 15:11; Rim. 14:17,20; 1Tim. 4:4; Tit. 1:15.

16 Bu ish üç qétim yüz béríp, andin dastixandek bolghan shu nerse derhal asman'gha élip chiqip kétildi.

17 Pétrus körgen ghayibane alametning menisi toghrisida qaymuqup turghanda, mana Korniliy ewetken kishiler Simonning öyini tépip, derwaza aldida turatti.

18 Ular birisini chaqirip, uningdin Pétrus depmu atilidighan Simon dégen birsi bu yerde turamdu? — dep soridi. □

19 Pétrus téxiche shu ghayibane alametning menisi üstide oyliniwatqanda, Roh uninggha:

— Mana, séni üç adem izdep keldi. □

20 Ornungdin tur, peske chüsh, héch ikkilenmey ular bilen bille barghin. Chünki ularni ewetküchi Men! — dédi.

21 Pétrus peske chüshüp, héliqi ademlerge:

— Siler izdigen kishi mana men bolimen. Bu yerge kélish sewebinglar némikin? — dédi.

22 Ular jawaben: — Heqqaniy bir adem, Xudadin qorqidighan, shundaqla pütkül Yehudiy xelqi teripligen Korniliy isimlik rimliq yüzbéshi muqeddes bir perishte teripidin sizni öyige chaqirtip, sizdin söz-kalam anglashqa emr qilin'ghan! — dédi.

23 Shunga Pétrus ularni öyge tekliq qilip, qondurup méhman qildi.

Etisi ornidin turup u ular bilen bille yolgha chiqti. Yoppadiki qérindashlardin beziliri ulargha hemrah bolup mangdi.

24 Ikkinchi küni, ular Qeyseriyege yétip bardı. Emdi Korniliy tughqanliri we yéqin yar-buraderlirini öyige chaqirip, Pétruslarni teqqezarliq bilen kütüp turatti.

25 Pétrus öyge kirgende, Korniliy aldigha chiqip, ayighigha özini étip sejde qildi.

26 Lékin Pétrus *derhal* uni yölep turghuzup:

— Ornungdin turghin! Menmu bir insan, xalas! — dédi. ■

27 U Korniliy bilen gep qilghach öyge kiriwidi, öyning ichige yighilghan top-top ademlerni kördi.

28 U ulargha:

— Silerge melumki, biz Yehudiylarning yat elliklerdin birsi bilen bardı-keldi qilishi yaki öylirige kirishi Tewrat qanun-eqidilirimizge xilap. Lékin Xuda manga héchqandaq ademni napak yaki haram démeslikim kéreklikini ayan qildi. ■

29 Shuning üçün siler adem ewetip méni chaqirghanda, héch ret qilmay aldinglarga keldim. Emdi soray, méni néme dep chaqirdinglar? — dédi.

30 Korniliy mundaq dédi:

— Töt künning aldida бүгүнкү мшү waqitqiche roza tutqanidim; saet üçlerde men öyde dua qiliwatattim. Tuyuqsiz kiyimliridin nur chaqnap

□ 10:18 «Ular, *yeni Korniliy ewetken kishiler* birisini chaqirip, uningdin Pétrus depmu atilidighan Simon dégen birsi bu yerde turamdu? — dep soridi» — 18-21-ayetlerdin qarighanda, deslepte héchkim mushu ademlerning soaligha jawab bermidi. Yehudiy qérindashlar derwazining sirtida birnechche rimliqlarning, jümlidin bir rimliq eskerning Pétrus toghruluq sorawatqanliqini körüp, belkim jawab bérishin bir'az qorqqan bolushi mumkin idi. □ 10:19 «Mana, **Roh uninggha:** — **Mana, séni üç adem izdep keldi...** dédi» — «Roh» mushu yerde Xudaning Muqeddes Rohi. ■ 10:26 Ros. 14:14; Weh. 19:10; 22:9. ■ 10:28 Mis. 23:32; 34:15; Qan. 7:2; Yuh. 4:9; 18:28; Ros. 11:3; 15:8; Ef. 3:6.

turidighan bir adem aldimda peyda bolup öre turdi: □

31 «Korniliy! Duaying ijabet qilindi we xeyr-saxawetlik ishliring Xuda aldigha esletme qurbanliqtek yetti. ■

32 Shunga Yoppagha adem ewetip, Pétrus depmu atilidighan Simon isimlik ademni chaqirtip kel. U déngiz boyida olturaqluq Simon isimlik bir könchining öyide méhman bolup turuwatidu» dédi.

33 Shuning üçün, derhal özlirini chaqirip kélishe adem ewetkenidim. Özliri külbemge kélip yaxshi qildila! Emdi biz hemmeylen Xuda özlirige emr qilghan barliq sözlerni anglash üçün Xudaning aldida hazir turuwatimiz.

Xuda yat ellergimu nijat ata qilidu

34-35 Pétrus aghzini échip mundaq dédi:

— Berheq, men Xudani héchqandaq ademege yüz-xatire qilmaydu, dep chüshinip yettim; belki her eldin bolghanlar ichide Uningdin qorqidighan we heqqaniyet yürügüzidighan kishi bolsila, Uning aldida meqbuldr. ■

36 Xuda Israil xelqige yetküzgen söz-kalam, yeni Eysa Mesih arqliq (u pütkül mewjudalargha Rebdur) inaq-jatirjemlik jakarlan'ghan xush xewer silerge melumghu; ■

37-38 Silerningmu Yehya peyghember chömüldürüş chaqiriqini yetküzgendin tartip, Galiliyedin bashlap pütkül Yehudiye zéminlirida Nasaretlik Eysa toghruluq guwahliqtin — yeni Xudaning qandaq qilip uni Muqeddes Roh we küch-qudret bilen mesihligenlik, shuning bilen u hemme yerni kézip, yaxshi emellerni qilip, Iblisning ilkide bolghanlarning hemmisini saqaytqanliqidin xewiringlar bardur. Chünki Xuda uning bilen bille idi. ■

39 Bizmu uning hem Yehudiylarning zéminida hem Yérusalémda qilghan pütün emellirining guwahchiliri. Ular uni yaghachqa ésishi bilenmu öltürdi. □

40-41 Biraq üçinchi küni, Xuda uni qayta tirildürüp namayan qildi. Biraq hemme kishilerge emes, peqet Xuda Ózi aldi bilen tallighan guwahchilar, yeni u ölümdin tirilgendin kéyin uning bilen hemdastixan bolghan bizlarning arimizda namayan qildi. □ ■

42 U bizge xelqge xush xewer yetküzüşni we Özining Xuda teripidin tirikler we ölgenlerning soraqchisi qilinip teyinlen'güchi ikenlikini jakarlashni emr qildi. ■

43 Barliq peyghemberler uninggha guwahliq bériduki, herkim uninggha étiaq qilghan bolsa uning nami arqliq gunahliri kechürüm qilinidu. ■

44 Pétrus téxi bu sözlerni qiliwatqanda, Muqeddes Roh söz-kalamni anglawatqan hemme kishige chüshti. ■

□ **10:30 «saet üçlerde»** — ibraniylarning waqti bilen «saet toqquzlarda». Bezi kona köchümlerde «roza tuttum» dégen sözler tépilmaydu. ■ **10:31** Mat. 28:3; Mar. 16:5; Luqa 24:4. ■ **10:34-35** Qan. 10:17; 2Tar. 19:7; Ayup 34:19; Rim. 2:11; Gal. 2:6; Ef. 6:9; Kol. 3:25; 1Pét. 1:17. ■ **10:36** Yesh. 9:5; 52:7; Yuh. 16:33; Rim. 5:1; Kol. 1:20. ■ **10:37-38** Yesh. 8:23; 9:1; Mat. 4:12; Mar. 1:14,38, 39; Luqa 4:14; Zeb. 45:7; Yesh. 61:1; Luqa 4:18. □ **10:39 «Yehudiylarning zémini»** — Yehudiye. «ular uni yaghachqa ésip öltürdi» — grék tilida «ular uni derexte ésip öltürdi». □ **10:40-41 «... uning bilen hemdastixan bolghan bizler...»** — grék tilida «...uning bilen yégen we ichken bizler...». ■ **10:40-41** Mar. 16:14; Luqa 24:34; Yuh. 20:19; Ros. 2:24; 1Kor. 15:5. ■ **10:42** Mat. 28:19; Mar. 16:15; Yuh. 15:16; Ros. 17:31. ■ **10:43** Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Qan. 18:15; Zeb. 132:11; Yesh. 4:2; 7:14; 9:5; 40:10; Yer. 23:5; 33:14; Ez. 34:23; 37:24; Dan. 9:24; Mik. 7:20; Ros. 15:9. ■ **10:44** Ros. 8:17.

45 Pétrus bilan bille kelgen xetnilik bolghan ishen'güchilerning herbiri Muqeddes Rohning yat ellerdikilergimu ata qilinip tökülgenlikini körüp bek heyran bolushti. □

46 Chünki ularning *karamet namelum* tillarda sözlishop Xudani ulughlighanliqini anglidi. Shunga Pétrus:■

47 – Mushu kishiler bizge oxshash Muqeddes Rohni qobul qilghuchi bolghan bolsa, kim ularning sugha chömüldürüşni qobul qilishini tosalisun?! – dédi.■

48 Shuning bilen u ularning Rebning namida chömüldürülüşini buyrudi. Andin ular Pétrusning ular bilen birneche kün turushini ötündi.

11

Pétrusning «yat ellikler»ning chömüldürülüşini aqlishi

1 Rosullar we pütkül Yehudiyediki bashqa qérindashlar yat elliklerningmu Xudaning söz-kalamini qobul qilghanliqini anglidi.

2 Shunga, Pétrus Yérusalémgha qaytqanda, xetnilik bolghan *ishen'güchiler* uni eyibke buyrup: □

3 – Sen xetne qilinmighan ademlerning öyide méhman bolup, ular bilen hemdastixan boldung?! – dédi.■

4 Biraq Pétrus pütün ishni bashtin-axirighiche ulargha bir-birlep chüshendürüp

5 mundaq dédi:

– Yoppa shehiride dua qiliwatqinimda, ghayibane körünüş méni oriwélip, bir alametni kördüm. Keng dastixandek bir nerse töt burjikidin baghlan'ghan halda asmandin chüshüp, méning yénimda toxtidi.■

6 Uningha köz tikip qarisan, ichide herxil töt putluq haywanlar, yawayi haywanatlar, yer béghirighuchilar, asmandiki uchar-qanatlar mu bar iken.

7 Andin: «Ornungdin tur Pétrus, ulardin soyup ye!» dégen bir awazni anglidim.

8 Men: «Yaq Reb, hergiz bolmaydu! Men héchqachan herqandaq napak yaki haram nersini aghzimgha alghan emesmen!» dédim.■

9 Biraq manga yene: «Xuda halal dep paklighan nersini sen haram déme!» dégen awaz anglandi.

10 Bu ish üç qétim shundaq tekrarlinip, axir bularning hemmisi asman'gha qaytidin tartip kétildi.

11 Mana del shu chaghda, Qeyseriyedin méni chaqirishqa ewetilgen üç kishi men turghan öyning aldigha keldi.

12 Muqeddes Roh méni héch ikkilenmey ular bilen bille bérishqa buyrudi. Mushu alte qérindashmu men bilen bille bard. *Qeyseriyege yétip kélip, héliqi ademning öyige kirduq.* □ ■

□ 10:45 «xetnilik bolghan ishen'güchiler» — (Yoppadin kelgen) Yehudiylarni körsitidu. «yat ellerdikilerge» — démek, Yehudiy emeslerge. ■ 10:46 Mar. 16:17; Ros. 2:4. ■ 10:47 Ros. 8:36; 11:17.

□ 11:2 «Yérusalémgha qaytqanda» — grék tilida «Yérusalémgha chiqqanda». ■ 11:3 Mis. 23:32; 34:15; Qan. 7:2; Yuh. 18:28. ■ 11:5 Ros. 10:9. ■ 11:8 Law. 11:4; Qan. 14:7. □ 11:12 «héch ikkilenmey ular bilen bille bérish...» — yaki («Yehudiy yaki Yehudiy emeslerni) héch ayrimay ular bilen bille bérish...». «mushu alte qérindash» — shübbisizki Yoppa shehiridin kelgen alte qérindashning shu chaghda Pétrusning hemrahliqida bolghanliqini körsitidu. ■ 11:12 Ros. 10:19; 15:7.

¹³ Bu kishi bizge özining öyide payda bolup turghan bir perishtini qandaq körgenlikini éytti. Perishte uninggha: «sen Yoppagha adem ewetip, Pétrus depmu atilidighan Simon isimlik bir ademni chaqirtip kel,

¹⁴ u sanga séni we pütkül ailengge nijatliq yetküzidighan bir xewerni éytip béridu» dégeniken. □

¹⁵ Men gepni bashlighinimda, Muqeddes Roh xuddi bashta bizning üstimizge chüshkinidek, ularghimu chüshti. □

¹⁶ Shu chaghda, Rebning söz-kalamini, yeni: «Yehya kishilerni sugha chömüldürgen, lékin siler bolsanglar Muqeddes Rohqa chömüldürülsiler» déginini ésimge aldim. ■

¹⁷ Shunga, eger Xuda emdi mushulargha biz Reb Eysa Mesihke étiqad qilghinimizdin kéyin bizge bergen iltipatqa oxshash iltipat ata qilghan bolsa, Xudani tosalmgudek men zadi kim idim? ■

¹⁸ Ular bu sözlerni anglighanda, eyibleshtin toxtap, Xudagha medhiye oqup: — Berheq, Xuda ellergimu hayatliqqa élip baridighan towa qilishni nésip qiliptu! — déyishti.

Antakya shehiridiki étiqadchilar

¹⁹ U chaghda, Istipanning ishi bilen ziyankeshlikke uchrup herqaysi jaylarga tarqilip ketkenler Fenikiye rayoni, Siprus arili we Antakya shehiri qatarliq jaylarchiche yétip béríp, bu jaylarda söz-kalamni peqet Yehudiy-larghila yetküzetti. □ ■

²⁰ Lékin ulardin Siprus arili we Kurini shehiridin kelgen beziler Antakya shehirige barghanda, Reb Eysaning xush xewirini Gréklergimu yetküzdi. □

²¹ Rebning qoli ular bilen bille bolup, tolimu nurghun kishiler ishinip towa qilip Rebge baghlandi. □ ■

²² Bu xewer Yérusalémdiki jamaetning quliqigha yétip keldi. Shuning bilen ular Barnabasni Antakyaghiche arilap ótüşke ewetti. □

²³ Barnabas yétip béríp, Xudaning méhir-shepqtini körüp, xushal boldi. U ularning hemmisini jan-dilidin qet'iylik bilen Rebge ching baghlinishqa righbetlendürdi. □ ■

²⁴ Chünki u Muqeddes Rohqa we iman-ishenchke toldurulghan bolup, yaxshi bir adem idi. Shuning bilen zor bir top ademler Rebge qoshuldi. ■

□ **11:14** «u sanga séni we pütkül ailengge nijatliq yetküzidighan bir xewerni éytip béridu» dégeniken» — grék tilida «u sanga séni we pütkül ailengge qutquzush wasite bolghan birneche sözlerni éytip béridu». □ **11:15** «Muqeddes Roh xuddi bashta bizning üstimizge chüshkinidek» — rosul Pétrusning «bashta» dégen sözidin éniqki, u we bashqa étiqadchilargha nisbeten Muqeddes Rohning

özlinge kelgenliki toluq bir yéngi bashlinish bolghanidi. ■ **11:16** Yesh. 44:3; Yo. 2:28-29; Mat. 3:11; Mar. 1:8; Luqa 3:16; Yuh. 1:26; Ros. 1:5; 2:4; 19:4. ■ **11:17** Ros. 15:9. □ **11:19** «ziyankeshlikke uchrap...» — grék tilida «azab-oqubetlerge uchrap...». «Siprus arili we Antakya shehiri qatarliq jaylar...» — bu Antakya «Suriyediki Antakya» idi. ■ **11:19** Ros. 8:1, 4.

□ **11:20** «.. Reb Eysaning xush xewirini Gréklergimu yetküzdi» — «Grékler» «Yehudiy emesler» idi, elwette. □ **11:21** «...towa qilip Rebge baghlandi» — grék tilida «...«öz yolidin» burulup Rebge baghlandi». ■ **11:21** Ros. 2:47; 5:14. □ **11:22** «... Shuning bilen ular Barnabasni Antakyaghiche arilap ótüşke ewetti» — meqsiti belkim, ehwalni bilip béqip, heqiqiy étiqadchilar

bolsa ularni righbetlendürüş idi. □ **11:23** «Barnabas ... Xudaning méhir-shepqtini kördi...» — bu dégenlikning belkim köp jehetliri bardur: — (1) ademler heqiqeten towa qilip rebge baghlansa bu shühbetsizki, Xudaning méhir-shepqtining zor netijisidir; (2) Xudaning méhir-shepqtini bilen étiqadchilarda herxil méwe — muhebbet, xushaliq, xatirjemlik qatarliqlar peyda bolidu; (3) jamaetning ósüshi we köpiyishi peqet Xudaning méhir-shepqtini bilenla bolidu. ■ **11:23** Ros. 13:43; 14:22. ■ **11:24** Ros. 4:36; 6:5.

- 25 Shuning bilan Barnabas Tarsus shehirige Saulni izdep bardī. ■
- 26 Uni tépīp Antakyagha élip keldi; shundaq boldiki, ikkiylen jamaet bilan bille saq bir yil yigħilip, nurghun ademge telim berdi. Muxlislarning «Xristianlar» dep tunji atilishi Antakyadin bashlandi. □
- 27 U künlerde bezi peyghemberler Yérusalémdin Antakyagha chüshüp keldi.
- 28 Bulardin Agabus isimlik bireylen otturigha chiqip, Rohning wehiyini yetküzüp, qattiq bir acharchiliqning pütkül dunyani basidighanliqini aldīn éytti (bu acharchiliq derweqe «Klawdiyus Qeyser» höküm sürgen waqıtta yüz berdi). □ ■
- 29 Buning bilan *Antakyadiki* muxlislarning herbiri öz qurbigha qarap pul yigħip, Yehudiye de turuwatqan qérindashlarga yardım bérishni qarar qildi. □
- 30 Ular bu qararni ada qilip, ianini Barnabas we Saulning qoli arqiliq *Yehudiyediki jamaet* aqsaqallirigha yetküzüp berdi. ■

12

Téximu köp ziyankeshlikler

- 1 Shu chagħlarda, Hérod padishah jamaettikilerdin bezilirige ziyankeshlik qilmaqchi bolup ulargha qol saldi. □
- 2 U Yuhannaning akisi Yaqupni qilichlap öltürdi. ■
- 3 Özining bu qilghan ishiniq Yehudiylargha yaqqanliqini körüp, u Pétrusnimu tutqun qildurudi (shu chagħda «pétir nan héyti» mezgili idi).
- 4 Pétrusni tutqandin kéyin, uni zindan'gha tashlap, töt leshker bir guruppa qilin'ghan töt qarawwul topigha tapshurdi. Pasxa héyttin kéyin, Hérod uni xalayiq aldida soraq qilmaqchi idi. □ ■
- 5 Shunga Pétrus zindanda tutup qélindi. Lékin jamaet Xudagha jan-dil bilen uning üçün dua qilishiwatatti.

Pétrusning zindandin qutquzulushi

- 6 Emdi Hérod uni élip chiqip sot qilishning aldinqi kéchisi, Pétrus ikki zenjir bilan bagħlaqliq péti, ikki qarawulning otturisida uxlawatatti; ishikning sirtidimu birneche qarawul zindanni közet qiliwatatti.
- 7 We tuyuqsiz Rebning bir perishtisi körünüp, bir nur kamérni yorutti. Perishte Pétrusning biqinigha noqup:

- **11:25** Ros. 9:27. □ **11:26** «muxlislarning «Xristianlar» dep tunji atilishi Antakyadin bashlandi» — «Xristianlar» dégen söz belkim awwal «xréstos» («exmeq» dégen menide) dégen sözdin kelgen mesxire xaraktéridiki söz bolushi mumkin; lékin axir bérīp asasiy menisi yaxshi chiqti, yeni «Xristosning (Mesihning) ademliri» («Mesih» bolsa ibraniy tilida «Mashiyah» — grék tilida «Xristos»).
- **11:28** «Agabus... Rohning Wehiyi bilen ... aldīn éytti» — «Roh» mushu yerde Muqeddes Roh, elwette. ■ **11:28** Ros. 21:10. □ **11:29** «Buning bilan Antakyadiki muxlislarning herbiri öz qurbigha qarap pul yigħip, Yehudiye de turuwatqan qérindashlarga yardım bérishni qarar qildi» — némishqa ular Yehudiyediki qérindashlarga alahide yardım ewetmekchi? (1) Yehudiy qérindashlar awwal Xudaning xizmitini algha sürtüş üçün köp yerlerni sétiwetkenidi («Ros.» 2-bab); (2) Yérusalém we Yehudiye ölkiside bolghan ziyankeshlik bek éghir bolghachqa, étiqadchilarning iqtisadiy ziyini belkim az emes idi. ■ **11:30** Ros. 12:25. □ **12:1** «Hérod padishah» — bu Hérod «Hérod Agrippa (I)» idi. Hérodlar toghruluq «Tebirler»ni körüng. ■ **12:2** Mat. 4:21. □ **12:4** «Pasxa héyt» — yeni «ötüp kétish héyti». ■ **12:4** Yuh. 21:18.

– Téz tur! – dep oyghatti. Uning qolliridiki zenjir shu haman boshap chüshüp ketti.■

⁸ Perishte uninggha:

– Bélingni baghliwal! Keshingnimu kiy! – dédi. Pétrus uning déginini qildi. Andin u:

– Chapiningni yépinchaqlap keynimdin mang! – dédi.

⁹ Pétrus uninggha egiship *kamér*din chiqti. Biraq u perishtining wasitisi bilen boluwatqan bu ishlarning rastliqini bilmey, belki bir ghayibane körünüş körüptimen, dep oylawatatti.

¹⁰ Ular birinchi we ikkinchi közettin ötüp, zindanning sheherge chiqidighan tömür derwazisigha barghanda, derwaza ular üçün özlükidin échilip ketti. Ular chiqip, bir kochidin ötkende, perishte tuyuqsiz uning yénidin ketti.

¹¹ Shu chaghda, Pétrus ésiqe kélip, Öz-Özige: «Derweqe emdi Reb Öz perishtisini ewetip, méni Hérodning qolidin we Yehudiy xelqining kütkenlirining hemmisidin qutquzuptu, dep bildim» – dédi.

¹² Heqiqiy ehwalni chüshinip yetkende, u Markus depmu atilidighan Yuhannaning anisi Meryemning öyige bardı. U yerde nurghun kishiler yighilip dua-tilawet qiliwatatti.

¹³ U derwazining ishikini qaqqanda, Roda isimlik bir dédek awazni anglap chiqti.

¹⁴ U Pétrusning awazini tonup, xushalliqidin ishikni échishqimu ülgürmey yügürüp kélip, hemmeylen'ge:

– Pétrus derwaza aldida turidu! – dep xewer qildi.

¹⁵ Lékin ular: – Sarang bolup qaldingghu! – déyishti. Biraq u: – Rast shundaq, dep turuwaldi. Ular:

– U uning perishtisi bolsa kérek! – déyishti.□

¹⁶ Biraq Pétrus derwazini qéqiwerdi. Ular chiqip derwazini échip, uning özini körgende hemmeylen hang-tang bolushti.

¹⁷ Pétrus ulargha ün chiqarmasliqqa qol ishariti qilip, ulargha Rebning özini zindandin qandaq élip chiqqanliqini éytip berdi. Andin kéyin, u:

– Bu xewerni Yaqupqa we qérindashlarga yetküzüp qoyunglar, – dep, özi u yerdin bashqa yerge ketti.□ ■

¹⁸ Tang atqanda, qarawullar Pétrus zadi néme boldi dep sarisimige chüshti.

¹⁹ Hérod uni izdep uning iz-dérikini tapalmighachqa, qarawullarni so-raq qilip, ularni ölümge mehkum qilishni buyrudi. Bu ishtin kéyin, u Yehudiyedin chüshüp Qeyseriye shehirige bérıp shu yerde turdi.

Hérod Agrippa xanning ölümü

²⁰ Eslide Hérod *xan* bilen Tur we Zidondikiler arisida qattiq jédel bar idi. Halbuki, Tur we Zidondikiler birliship, Hérodning aldigha keldi. Uning bilen yarishiwélish üçün ular aldi bilen xanning Bilastus isimlik shexsiy ghojidarini özlirige yar-yölek bolushqa qayil qilghanidi. Chünki bu yurttikiler ashliqni xanning ilkidiki jaylardin alatti.

■ **12:7** Ros. 5:19; 16:26. □ **12:15** «U uning perishtisi bolsa kérek» — ular «ölgén Pétrusning rohi» yaki «Pétrusni alahide qoghdaydighan bir perishte» dep oylap qalghan bolushi mumkin. □ **12:17** «Bu **xewerni Yaqupqa we qérindashlarga yetküzüp qoyunglar**» — «Yaqup» mushu yerde Reb Eysaning inisi bolghan Yaqupni körsitidu. ■ **12:17** Ros. 13:16; 19:33; 21:40.

21 Belgilen'gen körüşhüş künide Hérod shahane tonlirini kiyip, soraq textide olturup, ulargha nutuq sözlidi. □

22 Anglighan xelq:

— Bu ademning awazi emes, belki bir ilahning awazidur! — dep warqirashti.

23 Shuan Perwerdigarning bir perishtisi xanni urdi; chünki u shan-sherepni Xudagha béghishlimidi.

Netijide, u qurtqa yem bolup öldi.

24 Emma Xudaning söz-kalami dawamliq berq urup kéngeydi. □ ■

25 Barnabas bilen Saul Yérusalémda ianilirini tapshurush xizmitini ada qilghandin kéyin, Antakyagha qaytip ketti. Ular Markus depmu atilidighan Yuhannani bille élip bardı.

13

Muqeddes Rohning Barnabas bilen Saulni ewetishi

1 Antakyadiki jamaet ichide bezi peyghemberler we telim bergüchiler bar idi. Ular Barnabas, «Qara» depmu atilidighan Shiméon, Kurinilik Lukius, Hérod xan bilen bille chong bolghan Manaen we Saullar idi. □ ■

2 Ular Rebning ibaditide bolup roza tutuwatqan bir mezgilde, Muqeddes Roh ulargha:

— Barnabas bilen Saulni Men ularni qilishqa chaqirghan xizmet üçün Manga ayrip qoyunglar, — dédi. ■

3 Shuning bilen, ular yene roza tutup dua qilghandin kéyin, ikkiylennig üstige qollirini tegküzüp uzitip qoydi. ■

Barnabas bilen Saul Sıprusta

4 Ular Muqeddes Roh teripidin ewetilgen bolup, Selyukiye shehirige bérıp, u yerdin kémige chiqıp Sıprus ariligha qarap yolgha chıqtı.

5 Salamı shehirige yétıp kélip, ular Yehudiylarning sinagoglirida Xudaning söz-kalamini yetküzüşke bashlıdı. Yuhanna ularning yardemchisi idi. □ ■

6 Ular pütün aralni arilap chiqıp, Pafos shehirige keldi. Ular u yerde Baryeshua isimlik bir kishi bilen uchriship qaldi. U séhirger bolup, saxta peyghember bolghan bir Yehudiy idi. ■

7 U kishi bu *aralning* rimliq waliyisi Sérgiyus Pawlusning hemrahi idi. Waliy uqumushluq bir kishi bolup, Barnabas bilen Saulni chaqirtip, Xudaning söz-kalamini anglımaqchi boldı.

□ **12:21** «Hérod... ulargha nutuq sözlidi» — yaki «Hérod... ularni eyiblep nunuq sözlidi». Grék tilida «nutuq sözlesh» dégen bu sözning bezide «eyiblesh» dégen purıqi bar. □ **12:24** «emma Xudaning söz-kalami dawamliq berq urup kéngeydi» — démek, uninggha étiqad qilghuchilarning sani köpymekte idi. ■ **12:24** Yesh. 55:11; Ros. 6:7. □ **13:1** ««qara» depmu atilidighan Shiméon» — grék tilida «négir» depmu atilidighan Shiméon». «Négir» dégen menisi «qara». «Hérod xan» — mushu ayyette «xan» grék tilida «tétrarq» dégen söz bilen ipadiliniđu. «Tétrarq» dégenning toluq menisi «(zéminning) töttin bir qismi üstidiki hakim». «Tétrarq» dégen mertiwé «waliy»din töwen; shuning üçün Hérodlar Pontiy Pilatusqa boysunushi kérek idi. ■ **13:1** Ros. 14:26. ■ **13:2** Mat. 9:38; Ros. 9:15; 22:21; Rim. 1:1; 10:15; Gal. 1:15; 2:8; Ef. 3:8; 1Tim. 2:7; 2Tim. 1:11; Ibr. 5:4. ■ **13:3** Ros. 6:6; 8:15; 19:6. □ **13:5** «Yuhanna ularning yardemchisi idi» — yeni Markus depmu atalghan Yuhanna.

■ **13:5** Ros. 12:25. ■ **13:6** Ros. 8:9; 19:13.

8 Lékin héliqi séhirger (uning grékche ismi Elimas bolup, «séhirger» dégen menide) ulargha qarshi chiqip, waliyning rayini étiqadtin qayturushni urunmaqta idi.

9 Biraq Muqeddes Rohqa toldurulghan Saul (yene «Pawlus» depmu atilidu) héliqi séhirgerge tikilip qarap □

10 uninggha:

— Ey, qelbing herxil hiylicherlik we aldanchilik bilen tolghan Iblisning oghli, hemme heqqaniylikning dushmini! Perwerdigarning tüz yollirini burmilashni zadi toxtatmansen?!

11 Emdi Rebning qoli üstüngge chüshti! Közliring kor bolup, bir mezigil küning yoruqini körelmeysen! — dédi.

Shuan, bir xil tuman we qarangghuluq uni basti. U yolni silashturup, kishilerdin méni qolumdin yétilenglar, dep iltija qilatti.

12 Yüz bergen ishni körgen waliy Rebning telimige qattiq heyran bolup, Uninggha étiqad qildi.

Pawlusning bir sinagogta Rebning telimini bérishi

13 Pawlus bilen uning hemrahiliri kémige chiqip, Pafostin Pamfliye ölkisidiki Perge shehirige bardı. U yerde Yuhanna ulardin ayrilip Yérusalémgha qaytti. □ ■

14 Pawluslar bolsa Perge shehiridin chiqip, dawamliq méngip Pisidiye rayonidiki Antakya shehirige bérıp, shabat küni sinagogqa kirdi.

15 Tewrat qisimliridin we peyghemberlerning yazmiliridin oqulghandin kéyin, sinagogning chongliri ularni chaqirtip:

— Qérindashlar, eger xalayıqqa birer nesihet sözünglar bolsa, éytinglar, — dédi.

16 Pawlus ornidin turup, qol ishiriti qilip, xalayıqqa mundaq dédi:

— Ey Israillar we Xudadin qorqqanlar, qulaq sélinglar! □ ■

17 Bu Israil xelqing Xudasi ata-bowilirimizni tallidi; ular Misirda musapir bolup yashighan waqitlarda ularni ulugh qildi, Özining égiz kötürgen biliki bilen ularni Misirdin qutquzup chiqti. ■

18 U chölde ulargha texminen qiriq yil ghemxorluq qildi ■

19 andin Qanaan zéminidiki yette elni yoqitip, ularning zéminlirini ulargha miras qilip berdi. ■

20 Bu ishlargha aldi-keyni bolup texminen töt yüz ellik yil ketti. Kéyin, taki Samuil peyghember otturigha chiqqiche, u ulargha batur hakimlarni tiklep berdi. ■

21 Andin ular bizge bir padishahni bersiken, dep *Samuil peyghemberdin* tilidi. Shuning bilen Xuda ulargha Binyamin qebilisidin Kish isimlik ademning oghli Saulni tiklep berdi. U qiriq yil höküm sürdi. ■

22 Biraq Xuda Saulni seltenitidin chüshürüp, ulargha Dawutni padishah qilip turghuzup berdi. Xuda uning heqqide guwahliq bérıp: «Könglümdikidek bir

□ **13:9** «Saul (yene «Pawlus» depmu atilidu)...» — «Pawlus» latinche isim bolup, menisi belkim «kichik». Saul Muqeddes Roh teripidin Yehudiy emeslerning xizmitide bolushqa chaqirilghachqa, u mushu yerdin bashlap özi üçün bu latinche isim ishliitishke bashlaydu. □ **13:13** «U yerde Yuhanna ulardin ayrilip Yérusalémgha qaytti» — mushu «Yuhanna» bolsa Yuhanna Markus idi. ■ **13:13** Ros. 15:38. □ **13:16** «Ey Israillar we Xudadin qorqqanlar...» — «Xudadin qorqqanlar» dégen turaqliq ibare Tewrat étiqadida bolghan «yat ellikler» (Yehudiy emesler)ni körsitidu. Xetne qobul qilighan bolsimu, ulargha sinagogqa qatnishshqa ruxset bérilgen. ■ **13:16** Ros. 12:17; 19:33; 21:40. ■ **13:17** Mis. 1:1. ■ **13:18** Mis. 16:35; Chöl. 14:34; Zeb. 95:10. ■ **13:19** Ye. 14:2.

■ **13:20** Hak. 2:16; 3:9. ■ **13:21** 1Sam. 8:5; 9:15; 10:15; Hosh. 13:11.

ademni, yeni Yessening oghli Dawutni taptim. U Méning toluq irademge emel qilidu», – dédi. ■

²³ Özi wede qilghandek Xuda bu ademning neslidin Israil xelqige bir Qutquzghuchi tiklep berdi – u bolsa Eysaning Özidur!

²⁴ U xelqning otturisigha chiqishtin alwwal, Yehya *peyghember* chiqip, barliq Israil xelqini towa qilishni *bildüridighan* chömüldürüşni qobul qilinglar, dep jakarlidi. ■

²⁵ Yehya *peyghember* wezipini tamamlighanda, xalayıqqa mundaq dégenidi: «Siler méni kim dep bilisiler? Men siler kütken zat emesmen. Biraq mana, mendin kéyin birsi kélidu, men hetta uning ayagh keshlirini yéshishkimu layıq emesmen!» □ ■

²⁶ Ey qérindashlar, Ibrahimning jemetining nesilliri we aranglardiki Xudadin qorqqanlar, bu nijatliqning söz-kalami silerge ewetildi! □ ■

²⁷ Yérusalémدا turuwatqanlar we ularning hakimliri *Eysani* tonumay, uning üstidin gunahkar dep höküm chiqarghini bilen, her shabat küni oqulidighan peyghemberlerning aldın éytqan sözlirini emelge ashurdi. □ ■

²⁸ Gerche ular uningdin ölüm jazasigha höküm qilishqa tégishlik birer gunah tapalmighan bolsimu, waliy Pilatustin yenila uni ölümge mehkum qilishni ötüdi. ■

²⁹ Ular *bu ishlarni qilip* muqeddes yazmilarda uning heqqide aldın pütülgenlerning hemmisini *özliri bilmigen halda* emelge ashurghandin kéyin, uning jesitini krésttin chühürüp, bir qebrige qoydi.

³⁰ Lékin Xuda uni ölüm din tirildürdi! ■

³¹ Tirilgendin kéyin, u burun özi bilen Galiliyedın Yérusalémghiche egiship kelgenlerge köp künler ichide *nechche qétim* körünüp turdi. Bu kishiler hazır *Israil* xelqige uning guwahchiliri boluwatidu. ■

³²⁻³³ Bizmu ata-bowilirimizgha qilin'ghan wedining xush xewirini silerge hazır jakarlaymız – Xuda Eysani *arimizda* tiklep, bu wedini ularning ewladliri bolghan bizlerge emelge ashurdi. Bu heqte Zeburning ikkinchi küyide aldın'ala mundaq pütülgen: «Sen Méning Oghlum, Özüm séni bügünki künide tughdurdum». □ ■

³⁴ Emdilikte Xudaning Eysagha chirishni qayta körgüzmeý ölüm din tirildüridighanliqi heqqide u *muqeddes yazmilarda* mundaq aldın éytqan: «Dawutqa wede qilghan méhir-shepquqlerni silerge ata qilimen!» □ ■

■ **13:22** 1Sam. 13:14; 16:12; Zeb. 89:19-29; Ros. 7:45. ■ **13:24** Mat. 3:1; Mar. 1:2; Luqa 3:2; Yuh. 3:23. □

13:25 «Men siler kütken zat emesmen» — grék tilida: «Men «u» emesmen» yaki «Men «shu zat» emesmen». ■ **13:25** Mat. 3:11; Yuh. 1:20. □ **13:26** «... Ibrahimning jemetining nesilliri we aranglardiki Xudadin qorqqanlar...» — «Xudadin qorqqanlar» — 16-ayet we izahatning körüng.

■ **13:26** Mat. 10:6; Ros. 3:26; 13:46. □ **13:27** «Yérusalémدا turuwatqanlar we ularning hakimliri Eysani tonumay...» — grék tilida: «Yérusalémدا turuwatqanlar we ularning hakimliri uni tonumay...».

■ **13:27** Yuh. 16:3; Ros. 3:17; 1Kor. 2:8; 1Tim. 1:13. ■ **13:28** Mat. 27:20; Mar. 15:11; Luqa 23:18; Yuh. 19:6. ■ **13:30** Mat. 28:6; Mar. 16:6; Luqa 24:6. ■ **13:31** Mar. 16:14; Yuh. 20:19; 21:1; Ros. 1:3; 1Kor. 15:5. □

13:32-33 «Sen Méning Oghlum, Özüm séni bügünki künide tughdurdum» — «Zeb.» 2:7. Bezi alimler u bésharettiki «tiklesh» dégen söz uning ölüm din tirildürülgenlikini körsitidu, dep «tirildürüp» dep terjime qilidu. Lékin uning tirilishini körsitidighan bésharetlerni neqil keltüridighan ayetler 34-35-ayetlerdur. Shunga Zeburdiki bu bésharet («Zeb.» 2:7) uning pak qız Meryemdin tughulushini körsitidu, dep qaraymız. ■

13:32-33 Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Qan. 18:15; 2Sam. 7:12; Zeb. 132:11; Yesh. 4:2; 7:14; 9:5; 40:10; Yer. 23:5; 33:14; Ez. 34:23; 37:24; Dan. 9:24,25; Zeb. 2:7. □

13:34 «Dawutqa wede qilghan méhir-shepquqlerni silerge ata qilimen!» — «Yesh.» 55:2. ■ **13:34** Yesh. 55:3.

35 Shunga yene bu heqte yene bir ayette: — «*I Xuda, Séning muqeddes Bolghuchunggha ténining chirishini körgüzmeysen*». □ ■

36 Chünki Dawut derweqe Xudaning iradisi boyiche öz dewri üçün xizmet qilip, öz ata-bowilirigha qoshulup ölümde uxlap uning ténini chirip ketkenidi. □ ■

37 Lékin Xuda ölümün tirildürgüchi bolsa chirishni héch körmidi. □

38 Emdi shunga siler shuni bilishinglar kérekki, i qerindashlar, hazir gunahlardin kechürüm qilinish yoli del shu kishi arqiliq silerge jakarliniwatidu. □ ■

39 Musa peyghemberge chüshürülgen Tewrat qanuni bilen siler xalas bolalmaywatqan ishlardin uninggha étiqad qilghuchilar u arqiliq xalas qilinip heqqaniy qilinidu! □ ■

40 Shunga, peyghemberler aldin éytqan shu balayi'apet béshinglarga chüshmesliki üçün éhtiyat qilinglar! —

41 «Qaranglar, i mazaq qilghuchilar, heyranuhes bolup halak bolunglar!

Chünki silerning künliringlarda bir ish qilimenki,

Uni birsi silerge élan qilsimu siler shu ishqa hergiz ishenmeysiler!» □ ■

42 Pawlus bilen Barnabas sinagogdin chiqiwatqanda, jamaet ulargha kélerki shabat küni bu ishlar heqqide yene sözleshni yélini.

43 Sinagotiki jamaet tarqalghanda, nurghun Yehudiylar we Xudadin qorqqan Tewratqa étiqad qilghan Yehudiy emeslermu Pawlus bilen Barnabasqa egeshti. Ikkisi ulargha söz qilip, ularni Xudaning méhir-shepkitide ching turushqa dewet qildi. ■

44 Kéyinki shabat küni, pütün sheher xelqi dégüdek Xudaning söz-kalamini anglihili kélishti.

45 Biraq bundaq top-top ademlerni körgen Yehudiylar hesetke chömüp, Pawlusning sözlirige qarshi tetür gep qilip, uninggha töhmet qildi.

46 Emdi Pawlus bilen Barnabas téximu yüreklik halda mundaq dédi: — Xudaning söz-kalamini aldi bilen siler *Yehudiy xelqige* yetküzüş kérek idi. Lékin siler uni chetke qéqip özünglarni menggülik hayatqa layiq körmigendin kéyin, mana biz *silerdin* burulup ellerge yüzlinimiz! □ ■

47 Chünki Perwerdigar *muqeddes yazmilarda* bizge mundaq buyrughan: —

□ 13:35 «*I Xuda, Séning muqeddes Bolghuchunggha ténining chirishini körgüzmeysen*» — «Zeb.» 16:10. «Séning muqeddes Bolghuchung» Mesihni körsitidu. ■ 13:35 Zeb. 16:10; Ros. 2:27.

□ 13:36 «*Dawut derweqe Xudaning iradisi boyiche öz dewri üçün xizmet qilip,...*» — yaki «Dawut derweqe öz dewride Xudaning muddia-meqsetliri üçün xizmet qilip,....» «uning ténini chirip ketkenidi» — grék tilida «chirishlarni kördi». 35-ayetni köring. ■ 13:36 1Pad. 2:10; Ros. 2:29.

□ 13:37 «*Lékin Xuda ölümün tirildürgüchi bolsa chirishni héch körmidi*» — «Xuda ölümün tirildürgüchi» Eysani körsitidu, elwette. □ 13:38 «*hazir gunahlardin kechürüm qilinish yoli del shu kishi arqiliq silerge jakarliniwatidu*» — «del shu kishi arqiliq» Eysa arqiliq, démek. ■ 13:38 Luqa 24:47; 1Yuh. 2:12 □ 13:39 «*Tewrat qanuni bilen siler xalas bolalmaywatqan ishlar*» — «xalas bolalmaydighan ishlar» hertürlük ishlarni körsitidu; gunahning ilkidin xalas bolushni öz ichige élipla qalmay, belki Tewrat qanunida békitilgen türlük qurbanliq qilish we resim-qaidilerdin xalas bolushni öz ichige alidu. ■ 13:39 Rim. 3:28; 8:3; 10:4; Gal. 2:16; Ibr. 7:19. □ 13:41 «*qaranglar, i mazaq qilghuchilar, heyranuhes bolup halak bolunglar! Chünki silerning künliringlarda bir ish qilimenki, uni birsi silerge élan qilsimu siler shu ishqa hergiz ishenmeysiler!*» — Tewrat, «Hab.» 1:5. ■ 13:41 Yesh. 28:14; Hab. 1:5. ■ 13:43 Ros. 11:23; 14:22. □ 13:46 «*mana biz silerdin burulup ellerge yüzlinimiz!*» — «ellerge yüzlinimiz» — yeni «Yehudiy emeslerge yüzlinimiz». Démek, Xudaning söz-kalamini ulargha yetküzimiz. ■ 13:46 Mis. 32:10; Yesh. 55:5; Mat. 8:12; 10:6; 21:43; Ros. 3:26; 13:26; Rim. 10:19.

«Men Séni *yat* ellerge nur bolushqa, Yer yüzining chet-yaqilirighiche nijatliq bolushung üçün Séni atidim». □ ■

⁴⁸ Ellerdikiler bu sözni anglap, xushal bolushup Rebning söz-kalamini ulughlashti; menggülük hayatqa érishishke békitilgenlarning hemmisi étiqad qildi. □

⁴⁹ Shundaq qilip, Rebning söz-kalamini pütkül zémin'gha tarqaldi.

⁵⁰ Biraq Yehudiylar Xudadin qorqqan yuqiri tebiqilik ayallarni hem sheher mótiwerlirini qutritip, Pawlus bilen Barnabasqa ziyankeshlik qilghuzup, ular ikkisini öz yurtliridin qoghlap chiqardi. □ ■

⁵¹ Emma Pawlus bilen Barnabas ulargha qarap ayaghliridiki topini qéqishturuwétip, Konya shehirige qarap mangdi. □

⁵² *Antakyadiki* muxlislar bolsa xushalliqqa hemde Muqeddes Rohqa toldurildi.

14

Pawlus bilen Barnabas Konya shehiride

¹ Konya shehiride shundaq boldiki, Pawlus bilen Barnabas Yehudiylarning sinagogigha kirgende, jamaetke shundaq sözlidiki, netijide Yehudiylar we Gréklerdinmu nurghan kishiler étiqad qildi. □

² (halbuki, ishenmigen Yehudiylar *yat* elliklarning köngüllirini zeherlep, ularni qérindashlarga qarshi turushqa qutratti).

³ Shunga *Pawlus bilen Barnabas* u yerde xéli uzun turup, Rebge tayinip yüreklik halda *xush xewerni* jakarlidi; Reb ularning qolliri bilen möjizilik alametler we karametlerni körsitip öz méhir-shepqitining söz-kalamigha gawahliq berdi. ■

⁴ Buning bilen sheher xelqi ikkige bölünüp kétip, beziliri Yehudiylar terepte, beziliri bolsa rosullar terepte turdi. □

⁵ Axirda, bir qisim *yat* ellikler bilen Yehudiylar arisida (öz bashliqliri bilen birlikte) rosullarni qiynap, chalma-késeq qilish qutratquluqi bash kötürdi.

⁶⁻⁷ Lékin ular bu ishtin xewer tépip, shu yerdin qéchip Likawunya rayonidiki Litra we Derbe sheherliri hemde etrapniki yurtlarga qarap mangdi. Ular shu yerlerde xush xewerni dawamlıq jakarlawardi. ■

□ **13:47** «Men *Séni yat* ellerge nur bolushqa, yer yüzining chet-yaqilirighiche nijatliq bolushung üçün Séni atidim» — «Yesh.» 42:6 we 49:6ni körüng: mushu ayetlerdiki «Séni» Mesihni körsitidu. Barnabas we Pawlus «Perwerdigarning quli»ning ishlirini dawamlashturup yürgüzmekte (1-bab, 1-ayet).

■ **13:47** Yesh. 42:6; 49:6; Luqa 2:32. □ **13:48** «békitilgenlar» — yaki «bel baghlighanlar» yaki «mayil qilin'ghanlar». □ **13:50** «Biraq Yehudiylar Xudadin qorqqan yuqiri tebiqilik ayallarni hem sheher mótiwerlirini qutritip...» — «Xudadin qorqqan ayallar» bolsa Tewratqa étiqad qilghan Yehudiy bolmighan, sinagogitiki ibadetke qatnishidighan ayallar. Gerche ular «Xudadin qorqqan» bolsimu, mushu yerde Yehudiylarning qutritishi bilen azdurulghan. ■ **13:50** 2Tim. 3:11. □ **13:51** «Pawlus bilen Barnabas ulargha qarap ayaghliridiki topini qéqishturuwétip,...» — «ayaghliridiki topini qéqishturuwétish» dégen heriket «munasiwitimiz pütünley üzüldi» dégen agahning ipadisi idi. «Mat.»

10:14, «Mar.» 6:11, «Luqa» 5:9ni körüng. «Konya shehiri» — hazirqi nam. Kona grékche ismi «Ikonium» yaki «Ikonion». U hazirqi Turkiyede. □ **14:1** «netijide Yehudiylar we Gréklerdinmu nurghan kishiler étiqad qildi» — «Grékler» belkim shu yerdiki her millettin bolghan «Yehudiy emesler»ni körsitidu. ■ **14:3** Mar. 16:20; Ros. 19:11; Ibr. 2:4. □ **14:4** «sheher xelqi ikkige bölünüp kétip...» — yaki «sheherning köp qismi ikkige bölünüp kétip...». ■ **14:6-7** Mat. 10:23; Ros. 8:1.

Listra we Derbe sheherliride

8 Shu chaghdā, Listra shehiride putlirida maghduri yoq, héch méngip baqmighan bir tughma palech olturatti. ■

9 Pawlus sōz qiliwatqanda, bu adem uningha qulaq sélip olturatti. Pawlus uningha kōz tikip uning saqaytilishigha ishenchi barliqini kōrüp yétip,

10 yuqiri awaz bilen:

— Ornungdin des tur! — dédi.

Héliqi adem shuan ornidin des turup méngishqa bashlidi.

11 Lékin Pawlusning bu ishini kōrgen top-top ademler Likawunya tili bilen:

— Ilahlar insan qiyapitige kirip arimizgha chūshüptu! — dep warqiriship ketti. ■

12 Ular Barnabasni «Ilah Zéus» dep atashti we Pawlusni sözleshte bashlamchi bolghachqa uni «Ilah Hérmiss» dep atashti. □

13 Sheherning sirtida «Zéus Ilah»ning butxanisi bar idi. Shu *butxanidiki* kahin sheher derwazisigha öküz we gül chembireklerni élip kélip, xelq bilen bille rosullargha atap qurbanliq qilmaqchi boldi.

14 Lékin rosullar Barnabas bilen Pawlus bu ishni anglap, kiyim-kéçeklirini yirtqan halda, köpchilikning arisigha yügürüp kirip, warqirap mundaq dédi:

15 — Xalayıq, bu ishlarni néme dep qiliwatisiler?! Biz silerge oxshash héssiyattiki insanlarmiz! Biz silerge bu erzimes nersilerni tashlap, asman-zémin, déngiz-okyan we ulardiki barliq mexluqlarni Yaratquchi hayat Xudaghila ibadet qilishinglar kérek dep jakarlawatimiz! ■

16 Burunqi dewrlerde, u herqaysi ellerni öz yollirida méngishqa yol qoyghan. ■

17 Shundaq bolsimu, U Özini ispatlaydighan guwahliqni qaldurmighan emes. Chünki U hemishe silerge shapaet kōrsitip, yamghurni öz waqtida ershtin yaghdurup mol hosul ata qilip, ash-tamaq bilen silerni toyghuzup, qelbinglarni xushalliqa chōmdürüp keldi. ■

18 Hetta ular bu sözlerni qilghan bolsimu, xalayıqning ulargha atap qurbanliq qilishini aranla tosuwalidi.

19 Lékin Antakya we Konya sheherliridin bezi Yehudiylar kélip, kishilerni özlirige qayil qilishi bilen, xelq Pawlusni chalma-késeq qildi, andin uni öldi dep qarap, sheher sirtigha sōrep achiqip tashliwetti. ■

20 Lékin muxlislar uning etrapigha olashqanda, Pawlus ornidin turup, sheherge qaytip kirdi. Etisi, u Barnabas bilen bille Derbe shehirige ketti.

Rosullarning Suriyediki Antakyağa qaytip kélishi

21 Emdi ular Derbe shehiride xush xewer jakarlap, nurgun ademlerni *Mesihge* muxlis bolushqa kirgüzgendin kéyin, ikkiylen Listra, Konya we Antakya sheherlirige qaytip bardı.

22 Ular u yerlerde muxlislarning qelblirini kücheytip, ularni étiqadta ching turushqa righbetlendürüp, shundaqla: — Biz Xudaning padishahliqigha kirishte nurgun japa-musheqqetlerni béshimizdin ötküzüşimiz muqerrer bolidu, — dep nesihet qildi. ■

■ 14:8 Ros. 3:2. ■ 14:11 Ros. 28:6. □ 14:12 «Ilah Zéus» — Gréklerning «bash ilah»i («Yupitér» dégen planéta). «Ilah Hérmiss» — Hérmiss («Mérkuriy» dégen planéta) «ilahlarning elchisi» dep qarillatti.

■ 14:15 Yar. 1:1; Zeb. 33:6; 124:8; 146:6; Ros. 10:26; Weh. 14:7; 19:10; 22:9. ■ 14:16 Zeb. 81:12

■ 14:17 Rim. 1:19. ■ 14:19 2Kor. 11:25. ■ 14:22 Mat. 10:38; 16:24; Luqa 24:26; Ros. 11:23;

13:43; 2Tim. 3:12.

²³ Ular yene herqaysi jamaet ichide aqsaqallarni tallap belgilep, dua qilish we roza tutush arqiliq ularni özliri étiqad baghligan Rebge tapshurdi.

²⁴ Ikkiylen Pisidiye rayonidin ötüp Pamfiliye ölkisige keldi.

²⁵ Ular Perge shehiride söz-kalamni yetküzgendin kéyin, Attalya shehirige bardı. □

²⁶ Andin u yerdin kémige chiqip, *Suriyediki* Antakyagha qarap ketti. Ular eslide shu yerde özliri hazir tamamlighan bu wezipini ada qilishqa *jamaetlikler teripidin* Xudaning méhri-shepquitige tapshurulghanidi. ■

²⁷ Qaytip kelgende, ular jamaetni bir yerge jem qilghanda, ulargha Xudaning özliri arqiliq qilghan barliq emellirini, shundaqla Xudaning qandaq qilip ellerge étiqadning bir ishikini achqanliqini sözlep berdi. □

²⁸ Ular u yerde muxlislar bilen bille uzun mezigil turdi.

□ 14:25 «... **Attalya shehirige bardı**» — Attalya shehiri déngiz boyida idi; hazirqi «Antaliya».

■ 14:26 Ros. 13:1. □ 14:27 «Xudaning **qandaq qilip ellerge étiqadning bir ishikini achqanliqini** sözlep **berdi**» — «eller» mushu yerde «yat eller», «Yehudiy emesler» dégen menide.

Rosul Pawlusning xush hewerni jakarlighan 1-sepiri

Rosul Pawlusning xush xewerni jakarlighan 1-sepiri

1 Shu chaghlarda beziler Yehudiye ölkisidin kélip, *Antakyadiki* qérindashlarga: — Siler Musa *peyghemberge* tapshurulghan yosun boyiche xetne qilinishni qobul qilmisanglar, qutquzulmaysiler! — dep telim bérishke bashlidi. □ ■

2 Bu ish toghrisida chong majira chiqqan bolup, Pawlus bilen Barnabas ikkiyen shu kishiler bilen keskin munazire qilishqandin kéyin, *qérindashlar* Pawlusni, Barnabasni, shundaqla ularning arisidin birnechcheylenni bu mesile toghrisida rosullar we aqsaqallar bilen körüshüshke Yérusalémgha barsun dep békitgen. ■

3 Shundaq qilip ular jamaet teripidin yolgha sélinip, sepiride Fenikiye rayoni we Samariye ölkisini bésip ötüp, barghanla yéride ellerningmu towa qilip *étiqad* yoligha kirgenlikini tepsiliy sözlidi. Bu xewer barliq qérindashlarni zor shadliqqa chöm güzdi. □

4 Pawluslar Yérusalémgha kelginide, ular jamaettikiler, rosullar we aqsaqallar teripidin qarshi élinip, köpchilikke Xudaning özliri arqiliq barliq qilghan emellirini bayan qilip berdi.

5 Lékin Perisiy mezhipidikilerdin *étiqad* yoligha kirgen beziler ornidin tushup:

— Mushu yat *elliklarni* xetne qilish kérek, shundaqla ulargha Musagha chüshürülgen Tewrat qanunigha emel qilishi kéreklikini jékilesh kérek! — dédi.

6 Shunga rosullar bilen aqsaqallar bu mesilini muzakire qilish üçün jem bolushti.

7 Uzun söhbetlishishtin kéyin, Pétrus ornidin turup mundaq dédi:

— Qérindashlar, desleptiki künlérde Xudaning ichinglardin méni tallap méning aghzim arqiliq xush xewerdiki söz-kalamni yat elliklerge anglitip ularning *étiqad* qilishida wasite qilishqa békitkenlikidin xewiringlar bar. ■

8 We insanlarning qelbini bilgüchi Xuda Muqeddes Rohni bizge ata qilghinidek, ularghimu ata qildi. ■

9 Shundaq qilip, Xuda ularni biz bilen héchqandaq perqlendürmey, ularning qelblirini *étiqad* arqiliq pak qildi. ■

10 *Ehwal mana shundaq iken*, emdi siler néme üçün özimiz we atabowilirimizmu kötürelmigen bir boyunturuqni muxlislarning boynigha artmaqchi bolup, Xudani sinimaqchi bolisiler?! ■

11 Emdilikte, biz bolsaq Reb Eysaning méhir-shepquitige tayinip ulargha oxshash qutquzulimiz, dep ishinimiz. □ ■

12 *Bu sözdin kéyin*, Barnabas bilen Pawlus chiqip, Xuda özliri arqiliq yat elliklarning arisida körsetken barliq möjizilik alametlerni we karametlerni bayan qilip berdi; köpchilik ulargha qulaq sélip sükütte turdi.

13 Ularning sözi tügigendin kéyin, Yaqup mundaq dédi:

— Qérindashlar, manga qulaq sélinglar!

□ 15:1 «Siler Musa *peyghemberge* tapshurulghan yosun boyiche xetne qilinishni qobul qilmisanglar, qutquzulmaysiler!» — Yehudiyedin kelgenler alliqachan sünnet qilin'ghan Yehudiyalar, elwette. ■ 15:1 Yar. 17:10; Law. 12:3; Gal. 5:2. ■ 15:2 Gal. 2:1. □ 15:3 «ellerningmu towa qilip...» — «eller» yene «Yehudiy emesler» dégen menide. «ellerningmu towa qilip *étiqad* yoligha kirgenlikini...» — mushu yerde grék tilida: «towa qilip *étiqad* yoligha kirish» dégen ibare peqet birla söz «burulush» bilen ipadiliniidu. ■ 15:7 Ros. 10:20; 11:12. ■ 15:8 1Tar. 28:9; 29:17; Zeb. 7:9; Yer. 11:20; 17:10; 20:12. ■ 15:9 Ros. 10:43, 44. ■ 15:10 Mat. 23:4. □ 15:11 «Emdilikte, biz bolsaq Reb Eysaning méhir-shepquitige tayinip ulargha oxshash qutquzulimiz, dep ishinimiz» — bu ayettiki «biz» Yehudiy *étiqachilarni*, «ular» Yehudiy bolmighan *étiqadchilarni* körsitidu. ■ 15:11 Ef. 2:8; Tit. 3:4.

14 Bayatin Shiméon Xudaning yat elliklernimu bashtinla shapaet bilen yoqlap, ularning arisidin Öz nami üçün bir xelq chiqiridighanliqini chüshendürüp ötti. □

15 Peyghemberlerning éytqanlirimu buninggha uyghun kélidu, xuddi *muqeddes yazmilarda* munu sözler pütülgendek: —

16 — ««Mushu ishlardin kéyin, Men qaytip kélip, Dawutning yiqilghan chédirini yéngibashtin qurup tikleymen,

Uning xarabiliklerini qayta bina qilip, eslige keltürimen.

17-18 Shundaq qilip, jahandiki bashqa insanlarmu, yeni Méning namim bilen atalghan barliq eller Méni izdep tapidu» deydu bu ishlarni emelge Ashurghuchi we shundaqla ularni ezeldin ayan qilip kelgen Perwerdigar!» □ ■

19 — Shuning üçün xulasem shuki, yat ellikler arisidin towa qilip Xudagha étiqad baghliganlarga aware-éghirchilik sélip qoymasliqimiz kérek;

20 peqet ulargha: «Butlarga atilip bulghan'ghan nersilerni yéyishtin, jinsiy buzuqluqtin, qanni we boghup soyulghan haywanlarning göshliridinmu yéyishtin néri bolunglar» dep tapilap, bir parche xet yazayli. □ ■

21 Chünki qedimki dewrlerdin tartip her sheherde shabat künide sinagoglarda Musa *peyghemberning* éytqanliri oqulup, uning körsetmiliri ögitilip kelgen. □

Yehudiy emes étiqadchilargha yézilghan xet

22 Shuning bilen rosular, aqsaqallar, shundaqla Yérusalémdiki pütkül jamaetikiler öz arisidin birnecheke ademni tallap, ularni Pawlu we Barnabas bilen bille Antakyagha ewetishni layiq kördi. Eslide qérindashlar ichide bashlamchi bolghan Yehuda (Barsabas depmu atilidu) bilen Silaslar buninggha tallandi.

□ **15:14 «Shiméon»** — Pétrusning aramiy tilidiki ismi («Simon» bolsa uning ibraniy tilidiki sheklidur). «Xudaning yat elliklernimu bashtinla shapaet bilen yoqlap, ularning arisidin Öz nami üçün bir xelq chiqiridighanliqi» — «shapaet bilen yoqlash» grék tilida peqet «yoqlash» dégen sözla bilen ipadilinidu. □ **15:17-18 «Shundaq qilip, jahandiki bashqa insanlarmu, yeni Méning namim bilen atalghan barliq eller...»** — «jahandiki bashqa insanlar» Yehudiy xelqidin bashqa barliq ellerni körstidu. «Méning namim bilen atalghan barliq (yat) eller» «Öz xelqim bolushqa chaqirghan yat eller» yaki «Men igidarchilik qilghan barliq eller» dégenlerni bildüridu. «Mushu ishlardin kéyin, men qaytip kélip, Dawutning yiqilghan chédirini yéngibashtin qurup tikleymen... shundaq qilip, jahandiki bashqa insanlarmu, yeni Méning namim bilen atalghan barliq eller Méni izdep tapidu» — (16-17-ayet) bu neqil keltürülen bésharetler «Am.» 9:11-12 we «Yesh.» 45:21din élin'ghan. Yaqup bu bésharetlerni «Séptuagint» LXX dégen grék tilidiki terjimisidin alghan. «Amos»tiki «qoshumche söz»imiznimu köring. ■ **15:17-18 Am.** 9:11,12. □ **15:20 «Butlarga atilip bulghan'ghan nersiler»** — grék tilida «Butlardin bulghan'ghan nersiler» dégen bilen ipadilinidu; «nersiler» belkim gösh we herxil yémek-ichmekni körsitse kérek. Grékler arisida «awwal butlarga atalghan» yémeklikni yéyish «sawabliq ish» yaki «qutluq ish» deydighanlar köp idi. ■ **15:20 Yar.** 9:4; Mis. 20:3; 1Kor. 8:1; 10:20; 1Tés. 4:3. □ **15:21 «Butlarga atilip bulghan'ghan nersilerni yéyishtin, jinsiy buzuqluqtin, qanni we boghup soyulghan haywanlarning göshliridinmu yéyishtin néri bolunglar ...»** — (20-ayet) mushu üç perhiz Tewrat qanunidin élin'ghan. Étiqad qilghan yat ellerning bulargha riaye qilishi ularning nijatliqqa érishishi üçün emes, belki («jinsiy buzuqluqtin ... néri bolunglar»tin bashqa) étiqad qilghan Yehudiyar jamaetke qatnishishida ularning aldida putlikashang bolmasliqi, Yehudiy emes qérindashliri bilen arilishishi anan qilinun üçün dégen meqset bilen tapshurulghan (21-ayettin rosullarning bu meqsiti ochuq körünidu; «1Kor.» 10:14-11:1nimu köring).

23 Xet bolsa ulargha tapshurildi, uningda mundaq yézilghanidi: — «I Antakya, Suriye we Kilikiyede turuwatqan yat ellik qérindashlar, — *Yérusalémdiki* qérindashliringlardin, rosullar bilen aqsaqallardin silerge salam!

24 Arimizdin bezi kishiler chiqip yéninglarga béríp, sözliri bilen silerni biaramliqqa sélip könglünglarni parakende qilip qoyghanliqini angliduq. Lékin biz ulargha héchqandaq söz-emr qilmiduq. □ ■

25 Shu sewebtin, biz bu ishqa oylirimiz bir yerdin chiqqandin kéyin, arimizdin tallan'ghan birnecheylenni söyümlük Barnabas we Pawlusimiz bilen bille yéninglarga ewetishni qarar qilduq.

26 Bu ikkiylen Rebbimiz Eysa Mesihning nami üçün hayatini xeterge tewekkül qilghan kishilerdur. ■

27 Shunga biz Yehuda bilen Silasni yazghanlirimizni silerge öz aghzi bilenmu sözlep bersun dep, yéninglarga ewettuq.

28 Gepning poskallisigha kelsek, Muqeddes Rohqa, shundaqla bizlergimu shu layiq körün'genki, töwendiki zórür bolghan ishlardin sirt, silerge héchqandaq bashqa ishni yüklimeslikimiz kérek:

29 — Butlarga atalghan nersilerdin, qanni we boghup soyulghan haywanlarning göshliridin yéyishtin we jinsiy buzuqluqtin néri bolush — siler mushu birnechche ishtin saqlansanglar, yaxshi qilghan bolisiler. Aman-xatirjem bolunglar!» ■

30 Shundaq qilip, u *qérindashlar* teripidin yolgha sélinip, Antakyagha bardi. U yerde pütün jamaettikilerni yighip, xetni ulargha tapshurdi. □

31 Ular xetni oqup, uningdin bolghan righbet-tesellidin zor shadlandi.

32 Yehuda we Silaslar özlirimu peyghemberlerdin bolup, qérindashlarni nurghun söz-nesihetler bilen righbetlendürüp, ularni quwwetlendürdi.

33 *Yehuda we Silaslar* u yerde bir mezigilni ötküzgendin kéyin, Antakyadiki qérindashlarning sepirige amanliq tiligen halka uzitishi bilen, ular özlirini ewetken *Yérusalémdikilerning* qéshigha qaytti. □

34-35 Lékin Pawlus we Barnabas Antakyada qélip, bashqa nurghun qérindashlarning hemkarliqida telim béríp Rebning söz-kalamidiki xush xewirini jakarlap turdi.

Pawlus bilen Barnabasning ayrilip kétishi

36 Lékin yene birnechche künlerdin kéyin Pawlus Barnabasqa:

Biz burun Rebning söz-kalamini yetküzgen hemme sheher-yézilargha béríp, qérindashlarning yénigha béríp, halini sorap kéyleyli, — dédi.

37 Barnabas bolsa Yuhanna (Markusmu déyilidu)ni bille élip barmaqchi bolghanidi. ■

□ 15:24 «... **Silerni biaramliqqa sélip könglünglarni parakende qilip qoyghanliqini angliduq. Lékin biz ulargha héchqandaq söz-emr qilmiduq**» — bezi kona köchürmilerde mushu yerde: «... Silerni biaramliqqa sélip, sünnet qobul qilishinglar, Tewrat qanunigha emel qilishinglar kérek dep könglünglarni parakende qilip qoyghanliqini angliduq» déyilidu. ■ 15:24 Gal. 2:4. ■ 15:26 Ros. 13:50; 14:19. ■ 15:29 Yar. 9:4; Mis. 20:3; Law. 17:14; 1Kor. 8:1; 1Tés. 4:3. □ 15:30 «shundaq qilip, ular qérindashlar teripidin yolgha sélinip...» — grék tilida «shundaq qilip, ular ularning teripidin yolgha sélinip...». □ 15:33 «Yehuda we Silaslar u yerde bir mezigilni ötküzgendin kéyin» — «Yehuda we Silaslar» grék tilida «ular». ■ 15:37 Mis. 20:3.

³⁸ Biraq Pawlus aldinchi qétim Pamfiliye ölkiside ulardin ayrilip ketken, Rebn-ing xizmitide ular bilen bille *dawamliq* seper qilmighan Markusni yene élip bérishni aqilanilik emes dep qaridi. □

³⁹ Shuning bilen ikkiylen otturisida bek keskin ixtilap bolup, axir béríp ular bir-biridin ayrilip kétishti. Barnabas Markusni élip, kémige olturup Sıprus ariligha ketti.

⁴⁰ Pawlus bolsa Silasni tallidi; qérindashlarning ikkiylenni Xudaning shapaitige amanet qilishi bilen u ikkisi yolgha chıqtı. □

⁴¹ U emdi Suriye we Kilikiye ölkilirini arilap ötüp, *herqaysi jaylarda* jamaetlerni quwwetlendürdi.

16

Timotiyning Pawlus we Silasqa qoshulushi

¹ Andin u Derbe we Listra sheherlirigimu bardı. Mana, shu yerde étiqadchi Yehudiy bir ayalning ogħli, Timotiy isimlik bir muxlis bar idi. Uning atisi bolsa grék idi. □

² Listra we Konya sheherliridiki qérindashlarning hemmisi uning toghruluq yaxshi guwahliq béretti.

³ Pawlus uni özi bilen bille élip mangmaqchi boldı. Biraq bu yerdiki Yehudiy-larning hemmisi *Timotiyning* atisining grék ikenlikini bilgechke, Pawlus uni élip xetne qıldurdi. □ ■

⁴ Ular sheher-yézılardin ötkech, Yérusalémdiki rosullar bilen aqsaqallar *yat elfare* békıtken belgilimilerni ularning riaye qilishi üçün tapshurdi. ■

⁵ Shundaq qilip, jamaetler étiqadta kücheytilip, sanlirimu kúndin-kün'ge köpeydi.

Makédoniyelikning chaqiriqi

⁶ Muqeddes Roh ularning Asiya ölkiside söz-kalamni jakarlishigha yol qoymighan bolup, Pawluslar emdi Frigiye we Galatiya rayonliridin ötüp, □

□ **15:38** «Rebning xizmitide ular bilen bille dawamliq seper qilmighan Markus...» — mushu yerde «Rebning xizmitide» grék tilida peqet «xizmette» déyilidu. □ **15:40** «Pawlus bolsa Silasni tallidi; qérindashlarning ikkiylenni Xudaning shapaitige amanet qilishi bilen u ikkisi yolgha chıqtı» — Pawlus we Barnabas néme üçün bir-biridin ayrıldı? Qaysisining qarari toghra? «Qoshumche sözimiz»de bu mesile toghrisida azraq toxtilimiz. □ **16:1** «Mana, **shu yerde étiqadchi Yehudiy bir ayalning ogħli, Timotiy isimlik bir muxlis bar idi**» — kényinki ayetlerge qarighanda, «shu yer» Listra idi. □ **16:3** «bu yerdiki Yehudiylarning hemmisi Timotiyning atisining grék ikenlikini bilgechke, Pawlus uni élip xetne qıldurdi» — Pawlusning Timotiyni xetne qilishi étiqadini bildürüş üçün emes, belki u uning bilen Xudaning xizmitide bolghanda Yehudiylarning uni qobul qilmasliqining aldini élish üçün idi. ■ **16:3** 1Kor. 9:20; Gal. 2:3. ■ **16:4** Ros.

15:20. □ **16:6** «Muqeddes Roh ularning Asiya ölkiside söz-kalamni jakarlishigha yol qoymighan bolup, Pawluslar emdi Frigiye we Galatiya rayonliridin ötüp...» — Frigiye we Galatiya rayonliri Asiyaning bir qismi idi — Pawlus shu yerdin ötkini bilen Xudaning sözini jakarlash üçün u yerde toxtimidi.

7 Misiye rayonigha kelgandin kéyin, Bitiniye ölkisige kirmekchi boldi. Biraq Eysaning Rohi ulargha bundaq qilishqimu yol qoymidi. □

8 Shuning bilen ular Misiyedindin ötüp, déngiz boyidiki Troas shehirige chüshüti. ■

9 Shu küni kechte, Pawlusqa bir ghayibane körünüş körünüp, Makédoniyelik bir kishi uning aldida öre turup:

— *Déngizdin ötüp, Makédoniyeye kélip, bizge yordem bergeysen!* — dep ötündi. □

10 U bu körünüşni körgendindin kéyin, Reb bizni jezmen u kishilarning qéshigha bérrip, ulargha xush xewer jakarlashqa chaqirghan, dégen xulasige kélip, derhal Makédoniyeye bérishqa teyyarlanduq. □

Lidyanning étiqad qilishi

11 Biz kémige chiqip, Troastin yolgha chiqip, Samodrak ariligha qarap yol alduq we etisi *Makédoniyediki Néapolis* shehirige yétip barduq.

12 U yerdin Makédoniyening shu rayonidiki Filippi dégen muhim shehirige öttuq. Bumu Rimdiki bir mustemlike sheher idi. Biz bu yerde birnechche kün turduq. □

13 Shabat küni, *sheher* derwazisidin chiqip derya sahilige barduq; chünki biz u yerde dua-tilawet qilidighan bir jay bar dep oyliuq; derwege shundaq boldi. Biz olturup, u yerge yigilghan ayallargha sözleshke bashliuq. □

14 Ularning ichide sösün rext sodisi qilidighan, Tiyatira shehirilik, Xudadin qorqidighan Lidya isimlik bir ayal bar idi. Reb uning qelbini Pawlusning éytqanlirini qobul qilishqa achi. □

15 U ailisidikiler bilen chömüldürülgen bolup bizdin ötünp:

— Eger siler méni *heqiqeten* Rebge étiqad qilghuchi dep bilsengler, méning öyümge bérrip turunglar! — dep ching turup bizni maqullatti. ■

Pawlus bilen Silasning zindan'gha tashlinishi

□ **16:7** «Misiye rayonigha kelgendindin kéyin, Bitiniye ölkisige kirmekchi boldi. Biraq Eysaning Rohi ulargha bundaq qilishqimu yol qoymidi» — qiziq bir yéri shuki, kéyinrek rosul Pétrus del mushu rayonlarning bezi yerlik kishiliri bilen yéqin munasiwette boldi (2Pét.» 1:1ni körüng). Shunga mumkinchilikli barki, Pawluslar mushu yerlerdin ötüp ketken waqitlarda, Pétrus shu yerde idi yaki pat arida shu yerlerge kelmekchi idi. Pawlusmu kéyin Galatiya dégen rayon'gha bérrip, xush xewerni tarqitip, bir jamaet berpa qilindi (18:23 we «Gal.» 4:13ni körüng). ■ **16:8** 2Kor. 2:12. □ **16:9**

«*Déngizdin ötüp, Makédoniyeye kélip, bizge yordem bergeysen!*» — Makédoniyeye Rim impériyesidiki Grétsiyeye jaylashqan «Makédoniyeye ölkisi» idi. □ **16:10** «U bu körünüşni körgendindin kéyin, Reb bizni jezmen u kishilarning qéshigha bérrip, ulargha xush xewer jakarlashqa chaqirghan, dégen xulasige kélip, derhal Makédoniyeye bérishqa teyyarlanduq» — mushu ayettin bashlap «**biz**»

dep bayan qilishning sewebi — mushu kitabning muellipi Luqa mushu yerde Pawluslarga qoshulghanliqini körsitidu. □ **16:12** «U yerdin Makédoniyening shu rayonidiki Filippi dégen muhim shehirige öttuq. Bumu Rimdiki bir mustemlike sheher idi» — Filippi déngiz boyiki Néapolistin 16 kilométr yiraqliqta idi. «Rimdiki mustemlike» — biwasite Rim hökümiti özi bashqurghan, ahalisi «Rim grazhdanliq» hoquq-imtiyazlirigha ige idi. □ **16:13** «Shabat küni, sheher derwazisidin chiqip derya sahilige barduq; chünki biz u yerde dua-tilawet qilidighan bir jay bar dep oyliuq»

— ehwalgha qarighanda Filippi shehiride Yehudiyarning birmu sinagogi yoq idi («sinagog»ning asasi üçün az dégende on Yehudiy erkek kishi bir-birige qoshulushi kérek). Undaq ehwal astida bu ayallar (belkim Yehudiy hem Yehudiy emesler, yeni «Xudaning qorqqanlar») her shabat küni Tewrattin élin'ghan sözler bilen dua-tilawet qilishqa yigilatti. □ **16:14** «Ularning ichide sösün rext Sodisi qilidighan, Tiyatira shehirilik, Xudadin qorqidighan Lidya isimlik bir ayal bar idi» — «Xudadin qorqidighan» dégen turaqliq ibare, Lidyaning Yehudiy emes, emma Tewrat étiqadida bolghanliqini körsitidu. ■ **16:15** Yar. 19:3; 33:11; Hak. 19:21; Luqa 24:29; Ibr. 13:2.

¹⁶ Bir küni biz shu dua qilidighan jaygha kêtip barghinimizda, bir dédek bizge yoluqti; bu qizgha pal salghuchi bir jin chaplishiwalghanidi; dédek xojayinlirigha pal sélish yoli bilen nurghun payda tépib bergeni. □ ■

¹⁷ U yol boyi Pawlus we bizge egiship:

— Bu kishiler Hemmidin aliy Xudaning qulliri, ular silerge nijatliq bir yolini jakarlaydu! — dep warqirap mangdi. □

¹⁸ U uda köp künler shundaq warqiridi. Bu ish Pawlusning qelbini azablap, u qizgha burulup, jin'gha:

— Eysa Mesihning nami bilen buyruyemki, uningdin chiq! — déyishigila, jin shuan chiqip ketti. □ ■

¹⁹ Dédekning xojayinliri uninggha baghlighan pul tépish ümidining yoqqa chiqqanliqini körüp, Pawlus bilen Silasqa qol sélip, ularni bazar meydanigha sörep, hökümdarlarning aldigha élip bardı. ■

²⁰ Ular ikkiylenni soraqchi emeldarlarning aldigha chiqirip:

— Bu ademler Yehudiylar bolup, shehirimizni qalaymiqanlashturuwetmekte. ■

²¹ Biz bolsaq rimliqlarmiz, ular qanunimizgha xilap bolghan we qobul qilishqa yaki yürüzüşke bolmaydighan qaide-yosunlarni terghib qiliwatidu! — dep shikayet qildi.

²² Toplan'ghan xalayıqmu ulargha hujum qilishqa qozghaldi; soraqchi emeldarlar ularning kiyimlirini yirtip yalingachlap, kaltek bilen dumbilashqa emr chüshürdi. ■

²³ Ikkiylenni kaltek bilen köp dumbilighandin kéyin, ularni zindan'gha tashlidi we shundaqla gundipayni qattiq kózitishke buyrudi.

²⁴ U buyruqni tapshuruwélis bilén ularni zindanning ichkiridiki kamérgha solap, putlirigha ishkel saldi.

²⁵ Tün yérimde, Pawlus bilen Silas dua qilip, Xudagha medhiye küylirini éytiwatatti. Bashqa mehbuslar bolsa qulaq sélip anglawatatti. ■

²⁶ Tuyuqsız qattiq yer tewresh yüz berdi; zindanning ullirimu tewrinip ketti we zindanning hemme ishikliri shuan échilip, herbir mehbusning kishenlirimu chüshüp ketti. ■

²⁷ Gundipay uyqudin oyghinip, zindanning ishiklirining ochuq turghanliqini körüp, mehbuslar qéchip kétipu dep oylap, qilichini sughurup élip, özini öltürüwalmachı boldı. □

²⁸ Lékin Pawlus qattiq awazda:

— Özüngge zerer yetküzme, hemmimiz bar! — dep warqiridi.

²⁹ Gundipay: Chiraghlarni keltürünglar dep towlap ichkirige étilip kirip, titrigen halda Pawlus bilen Silasning ayighigha yiqildi.

³⁰ Andin ularni tashqirigha élip chiqip:

□ **16:16** «bu qizgha pal salghuchi bir jin chaplishiwalghanidi» — «pal salghuchi bir jin» grék tilida «piton rohi». «Piton» yoghan yılan bolup, gréklarning riwayetliri boyiche u Delfi shehiridiki butxanida turup, palchiliq sirlirini bashquratti. ■ **16:16** 1Sam. 28:7; Ros. 19:24. □ **16:17** «... ular silerge nijatliq bir yolini jakarlaydu!» — yaki «... ular silerge nijatliq yolini jakarlaydu!». □ **16:18** «Bu ish Pawlusning qelbini azablap,...» — grék tilida «qelbini azablash» dégen söz hem derd, bizarliq we xapichilıqni (dégen menilerni) öz ichige alidu. «jin shuan chiqip ketti» — yaki «jin shu saet ichide chiqip ketti». ■ **16:18** Mar. 16:17. ■ **16:19** 2Kor. 6:5. ■ **16:20** 1Pad. 18:17; Ros. 17:6.

■ **16:22** 2Kor. 11:25; 1Tés. 2:2. ■ **16:25** Ros. 4:31. ■ **16:26** Ros. 5:19; 12:7. □ **16:27** «Gundipay uyqudin oyghinip, ... mehbuslar qéchip kétipu dep oylap, qilichini sughurup élip, özini öltürüwalmachı boldı» — Rim impériyesining qanuni boyiche mehbuslarni qachurup qoyghan eskerler yaki gundipaylar ölüme mehkum qilinatti.

— Qutquzulushum üçün néme qilishim kérek? — dep soridi.■

³¹ Reb Eysagha étiqad qilghin, we shundaq qilsang, özüng hem ailengdikilermu qutquzulidu! — dédi ular.□ ■

³² Shuning bilen, ikkiylen uninggha we uning barliq ailisidikilerge Rebning söz-kalamini yetküzdi.

³³ Kéche shu saetning özidila *gundipay* ularni bashlap chiqip, yarilirini yuyup tazilidi; andin u derhal ailisidikiler bilen chömüldürüşni qobul qildi;

³⁴ ikkiylenni öz öyige bashlap kélip, ularning aldigha dastixan saldi. U pütkül ailisidikiler bilen Xudagha étiqad qilghanliqtin zor shadlandi.■

³⁵ Etisi etigende, soraqchi emeldarlar yasawullarni zindan'gha ewetip:

— U ikkiylenni qoyuwétinlar! — dep buyrudi.

³⁶ Gundipay Pawlusqa bu sözni yetküzüp:

— Soraqchi emeldarlar ikkinglarni qoyuwétish yarliqini chüshürdi. Siler emdi zindandin chiqip, tinch-aman yolunglarga chiqinglar, — dédi.

³⁷ Biraq Pawlus yasawullargha:

— Biz Rim puqraliri bolsaqmu, emeldarlar bizni soraq qilmayla xalayiqling aldida kaltek bilen dumbalap, zindan'gha tashlidi. Emdi ular hazir bizni yoshurunche qoghlimaqqhimu? Yaq, bundaq qilsa bolmaydu! Emeldarlar özliri kélip bizni chiqarsun! — dédi.□

³⁸ Yasawullar bu sözlerni soraqchi emeldarlargha yetküzdi. Ular ikkiylenning Rim puqrasi ikenlikini anglap qorqup ketti;

³⁹ ularning könglini élishqa *zindan'gha* béríp, ularni zindandin élip chiqqandin kéyin, sheherdin chiqip kétishni qayta-qayta ötündi.■

⁴⁰ Ikkiylen zindandin chiqishi bilen Lidyanning öyige bardı; andin u yerde qérindashliri bilen körüşüp, ularni righbetlendürgendin kéyin, yolgha chiqip ketti.

17

Tésalonika shehiridiki topilang

¹ Ular sepirini dawam qilip Amfipolis we Apolloniya sheherliridin ötüp, Tésalonika shehirige keldi. U yerde Yehudiylarning sinagogi bar idi.□

² Pawlus aditi boyiche ularning arisigha kirip, uda üç shabat küni u yerde jem bolghanlar bilen muqeddes yazmilarni sherhlep munaziriliship,

³ ulargha Mesihning azab-oqubetler tartqandin kéyin ölümdin tirilishi muqerrer dep chüshendürdi hem ispatlidi we: — Men silerge jakarlighan mushu Eysa del Mesihning Özi shu! — dédi.■

■ 16:30 Luqa 3:10; Ros. 2:37; 9:6.

□ 16:31 «Reb Eysagha étiqad qilghin, we shundaq qilsang, özüng hem ailengdikilermu qutquzulidu!»

— gundipayning «Qutquzulushum üçün néme qilishim kérek?» dégen soalni qoyushida, u belkim «qutquzulush»ning néme ikenlikini anche chüshenigen bolushi mumkin. Uning közde tutqini rohiy jehettin emes, belki öz we ailisidikilerning ölüm jazasidin qutulushi idi. ■ 16:31 Yuh. 3:16,36; 6:47; 1Yuh. 5:10. ■ 16:34 Luqa 5:29; 19:6. □ 16:37 «Biz Rim puqraliri bolsaqmu, emeldarlar bizni soraq qilmayla xalayiqling aldida kaltek bilen dumbalap, zindan'gha tashlidi» — rimliq puqralargha undaq muamile qilishning herbir basquchi Rim qanunigha xilap idi. ■ 16:39 Mat. 8:34. □ 17:1 «Tésalonika shehiri» — «Tésalonika» hazirqch Salonika shehiri. «Ular ... Tésalonika shehirige keldi» — mushu bapta «biz» emes, belki «ular» déyilgechke, Luqani Pawluslardin bir mezzil ayrilghan, dep qaraymiz. ■ 17:3 Zeb. 16:10; 22:6, 22; Mat. 16:21; Luqa 24:46.

4 *Yehudiylarning* ichidin beziler qayil bolup ishinip, Pawlus bilen Silasqa qoshuldi; shundaqla Xudadin qorqidighan Gréklerdin zor bir top ademler we az bolmighan yuqiri tebiqidiki grék ayallarmu shundaq ishendi. □ ■

5 Biraq Yehudiylar buninggha heset qilip, birnechche qebih ademlerni yighip, bir top kishilerni toplap, sheherni astin-üstün qiliwetti. Yehudiylar Pawlus bilen Silasni sheher xelq *kéngeshmisige* tapshurup bérish üçün ularni tutush meqsitide Yason isimlik birsining öyige basturup bardı.

6 Lékin ular ikkiylenni tapalmay ular Yason we bashqa birnechche qérishdashni sheher emeldarlırining aldigha tartip apirip:

— Jahanni astin-üstün qiliwetken ashu ademler mushu yergimu yétip keldi; ■

7 Yason ularni öyide qobul qildi. Ular Eysa isimlik bashqa bir padishah bar dep jakarlap, Qeyserning permanlırigha qarshi chiqiwatidu! — dep chuqan sélishtı. ■

8 Ular bu sözler bilen xalayıqni we sheher emeldarlırini dekke-dükkige sélip qoydı.

9 Emeldarlar Yason we bashqa tutup kélın'genlerdin kapalet puli alghandin kéyin, ularni qoyuwetti.

Bériya shehiride

10 Qérindashlar hayal bolmay Pawlus bilen Silasni shu küni kéchide Bériya shehirige ewetiwetti. Ular u yerge yétip barghanda, Yehudiylarning sinagogigha kirdi. □ ■

11 U yerdiki *sinagogdikiler* Tésalonikadikilerge qarighanda ésil xisletlik bolup, söz-kalamni qiziqıp anglıdı we ularning éytqanlırining toghra yaki xatalıqını éniqlap bilish üçün, herküni muqeddes yazmilarni qétirquinip izlendi. ■

12 Netijide, ulardin nurghun Yehudiylar, ésilzade grék ayallardin bir qismi we shundaqla xéli köp grék erler étiqad qildi. □

13 Lékin Tésalonikadiki Yehudiylar Xudaning söz-kalamining Pawlus arqiliq Bériyadimu jakarliniwatqinini anglap, u yergimu bérıp topilang kótürmekchi bolup, ammini qutratti. ■

14 Shuning bilen qérindashlar Pawlusni derhal déngiz boyigha ewetiwetti. Silas bilen Timotiy bolsa Bériyada qaldi.

15 Pawlusni uzitip mangghanlar uni Afina shehirigiche élip bardı. Andin ular Pawlusning:

— «Siler Silas bilen Timotiygha mumkinqeder méning yéninggha tézraq kelsun dep yetküzıp qoyunglar» dégen tapshuruqını élip, *Bériyagha* qaytip keldi. ■

Afina shehiride

16 Pawlus Afina shehiride Silas bilen Timotiyni kütüp turghanda, pütkül sheherdikilerning butpereslikke bérilip ketkenlikini körüp, rohi qattiq azablandı.

□ 17:4 «... **shundaqla Xudadin qorqidighan Gréklerdin zor bir top ademler we az bolmighan yuqiri tebiqidiki grék ayallarmu shundaq ishendi**» — «Xudadin qorqidighan Grékler» dégen turaqliq ibare, Tewrat étiqadida bolghan Gréklerni kórsitidu. ■ 17:4 Ros. 28:24. ■ 17:6 Ros. 16:20.

■ 17:7 Luqa 23:2; Yuh. 19:12. □ 17:10 «**Qérindashlar hayal bolmay Pawlus bilen Silasni shu küni kéchide Bériya shehirige ewetiwetti**» — «shu küni kéchide» yaki «shu küni kech kirish bilenla». ■ 17:10 Ros. 9:25. ■ 17:11 Yesh. 34:16; Luqa 16:29; Yuh. 5:39. □ 17:12 «**shundaqla xéli köp grék erler étiqad qildi**» — grék tilida «shundaqla az bolmighan grék erler étiqad qildi». ■ 17:13 1Tés. 2:14. ■ 17:15 Ros. 18:5.

17 Shunga u sinagogda Yehudiylar we Xudadin qorqidighanlar bilen hem shuningdek herkünı bazarda uchrighanla kishiler bilen munazirilishetti. □

18 «Épikurlar» we «Stoiklar» dep atalghan bezi peylasoplarmu uning bilen munazirilishishke bashlıdı. Ulardin beziler:

— Bu bilermen pochi néme dep jöylüwatıdu? — déyishti.

Yene beziler Pawlusning Eysa we ademlerning ölümdin tirildürüldighanlıqı heqqidiki xush xewerni jakarlıghanlıqıdin:

— U yat ilahlarning terghibatchisi oxshaydu! — déyishti. □

19 Shunga, ular Pawlusni élip «Aréopagus» dégen *kéngesh* meydanigha apirip: — Sen tarqitiwatqan yéngi telimingning néme ikenlikini bizmu bilsek qandaq?

20 Chünki sen bezi gheyriy ishlarni qulıqimizgha yetküzüwatisen, biz ularning menisi zadi néme ikenlikini bilgümüz bar, — déyishti

21 (emdi Afinalıqlar we u yerde turuwatqan chet'elliklerning hemmisi waqtını birer yéngiliqni yetküzüş yaki anglashtin bashqa ishqa serp qilmaytti).

22 Shunga Pawlus Aréopagus meydanining otturisigha chiqıp mundaq dédi: Ey Afina xelqi! Silerning her jehettin jin-ilahlargha choqunushqa qattaq bérilgenliklarni kördum. □

23 Chünki hemme yerni arılap, silerning tawapgahlirlinglarni közdin kechürginimde, üstige «Namelum bir Xudagha atalghan» dep pütülgen béghishlimisi bar yene bir qurban'gahni kördüm. Emdi men siler tonumay turup ibadet qiliwatqan shu *Xudani* mana hazir silerge tonushturup jakarlay.

24 Pütkül alemni we uningdiki barlıq mewjudatlarni yaratqan Xuda asman-zéminning Iğisi bolup, insanlarning qoli bilen yasalghan ibadexanılarda turmaydu, ■

25 yaki birer nersige hajiti chüşhkendek insanlarning qollirining ejrige mohtaj emestur; chünki U Özi hemme janiwargha hayatlıq, nepes, shundaqla *éhtiyajlıq bolghan* hemme nersini ata qilıdu. ■

26 U birla ademdin insaniyettiki barlıq milletlerni barlıqqa keltürdi, ularni pütün yer yüzige orunlashturup, ulargha xas bolghan peyt-pesiller hemde turidighan jaylirining pasillirini aldin belgilep berdi. □ ■

27 Bularning meqsiti «Insanlar méni izdisun, belkim silashturup tapsun» dégenliktur. Emeliyette, u héchqaysimizdin yiraq emes.

□ 17:17 «u sinagogda Yehudiylar we Xudadin qorqidighanlar bilen ... munazirilishetti» — «Xudadin qorqidighanlar» Tewrat arqılıq Xudagha étiqad qilghan Yehudiy emeslerni körsitidu.

□ 17:18 ««Épikurlar» we «Stoiklar» dep atalghan bezi peylasoplarmu uning bilen munazirilishishke bashlıdı» — «Épikurlar»: «lezzet»ni eng yuqiri orun'gha qoyup, hertürlük «ilah» we «axiret» dégenlerge qarshi idi. «Stoiklar» bolsa «pezilet»ni eng yuqiri orun'gha qoyup, her ademning öz emellirige mes'ul bolup, «pezilet»ke lezzet yaki azab-oqubetke qarimay intilishi kérek, dep tekitleytti. «U yat ilahlarning terghibatchisi oxshaydu!» — ularning «yat ilahlar» déginide közde tutqını «Eysa» we «Tirilish» idi — ular bularni «ikki ilah» dep oylap qalghanıdı. □ 17:22 «Silerning her jehettin jin-ilahlargha choqunushqa qattaq bérilgenliklarni kördum» — grék tilida «jin-ilahlar» «jinlar» dégen söz bilen ipadilinetti. Chünki köp gréklar jinlar bilen ilahlarning chong perqi yoq, jinlarning yaxshi terepliri bar, dep ishinetti. ■ 17:24 Yar. 1:1; 2Tar. 6:30; Zeb. 33:6; 124:8; 146:6; Yesh. 66:1; Ros. 7:48; 14:15; Weh. 14:7. ■ 17:25 Yar. 2:7. □ 17:26 «U birla ademdin insaniyettiki barlıq milletlerni barlıqqa keltürdi» — grék tilida «U bir qandin insaniyettiki barlıq milletlerni barlıqqa keltürdi». «Xuda... ulargha xas bolghan peyt-pesillerni... aldin belgilep berdi» — «ulargha xas bolghan peyt-pesiller» menisi belkim «ularning rawaj tépish we zawallıqqa yüzlinish waqitliri» dégendek. ■ 17:26 Qan. 32:8.

28 Chünki biz Uningda yashaymiz, heriket qilimiz we Uningda wujudimiz bardur; aranglardiki bezi shairlar éytqinidek: «Biz Uning neslidurmiz!». □

29 Shunga, Xudaning nesli bolghachqa, biz Tengri Bolghuchini altun-kümüş yaki tashtin yasalghan, hünerwenning mahariti we tesewwuri bilen oyulghan birer nersige oxshaydu, dep oylimasliqimiz kérek. ■

30 Shunga Xuda burunqi zamanlardikilerning shundaq ghepletlik waqitlirini neziridin saqit qilghini bilen, lékin бүгүнкү күнде U hemmila yerde pütүн insanlarni gunahlrigha towa qilishqa emr qilmaqta! ■

31 Chünki U Özı tikligen insan arqiliq pütkül dunyani heqqaniylik bilen soraq qilidighan bir künini belglidi; U uni ölümdin tirildürgenliki bilen bu ishning muqerrer ikenlikige ispat bergeni.

32 Pawlusning «ölgenlerning tirilishi» heqqide éytqanlirini anglighanda beziler uni mesxire qilishqa bashlidi. Yene beziler:

– Bu ish heqqide sendin yene anglayli, – dédi.

33 Buning bilen, Pawlus meydandin chiqip ketti.

34 Biraq beziler uninggha qoshulup, étiqad qildi. Bularning ichide «Aréopagus» kéngeshme hey'etliridin biri bolghan Diyonisiyus we Damaris isimlik bir ayal, shuningdek bashqa birqanche kishimu bar idi.

Rosul Pawlusning xush xewerni jakarlighan 2-sepiri

Rosul Pawlusning xush xewerni jakarlighan 2-sepiri

□ 17:28 «aranglardiki bezi shairlar éytqinidek: «Biz Uning neslidurmiz!» — shair Aratusning yazmiliridin élin'ghan (miladiyedın ilgiriki 310-245 yillarda). ■ 17:29 Yesh. 40:18. ■ 17:30 Luqa 24:47.

Korint shehiride

¹ Bu ishlardin kéyin, Pawlus Afina shehiridin ayrilip Korint shehirige bardi.

² U u yerde Pontus ölkiside tughulghan Akwila isimlik bir Yehudiy bilan uning ayali Priskillani uchrattı. Ular *Rim impéراتori* Klawdiyusning barlıq Yehudiylar Rim shehiridin chiqıp kétishi kérek, dégen yarlıqı seweblik yéqında Italiyedin kelgenidi. Pawlus ular bilan tonushup, ■

³ ular bilen kesipdash bolghachqa, bille turup ishlidi (chünki ular chédirchilik bilen shughullinatti). □ ■

⁴ Herbir shabat künide u Yehudiylarning sinagogigha kirip, Yehudiylar we gréklar bilen munaziriliship ularni *Xudaning söz-kalamigha* qayil qilishqa tirishatti. □

⁵ Biraq Silas bilen Timotiy Makédoniyedin kelgendin kéyin, Pawlus söz-kalamni yetküzüşke aldiridi, jan köydürüp Yehudiylargha: — Eysa — Mesihning Özür, dep guwahlıq berdi. □ ■

⁶ Lékin, ular uninggha qarshi chiqıp uni haqaretlıdı. Buning bilen Pawlus péshini qéqıp, ulargha:

— Öz qéninglar öz béshinglarga chüshsun! Men buninggha jawabkar emesmen! Bügündin bashlap, men *silerdin burulup* yat ellikerge barimen, — dédi. □ ■

⁷ Buning bilen Pawlus ulardin ayrilip, Titiyus Yustus isimlik, Xudadin qorqidighan bir kishining öyige bérip turdı. Uning öyi sinagogning yénida idi. □

■ **18:2** Rim. 16:3; 1Kor. 16:19; 2Tim. 4:19. □ **18:3** «ular bilen kesipdash bolghachqa, bille turup ishlidi (chünki ular chédirchilik bilen shughullinatti)» — Pawlusning xetlırine, özi we hemrahlırining jénini béqish üçün jamaatlarning qoligha qarimay, belki öz qoli bilen ishlisini pat-pat tilgha alidu. Mushu yerde uning kespi chédirchilik ikenlikı körünüdu. ■ **18:3** Ros. 20:34; 1Kor. 4:12; 2Kor. 11:9; 12:13; 1Tés. 2:9; 2Tés. 3:8. □ **18:4** «Herbir shabat künide u Yehudiylarning sinagogigha kirip, Yehudiylar we gréklar bilen munaziriliship ularni Xudaning söz-kalamigha qayil qilishqa tirishatti» — «munaziriliship ularni Xudaning söz-kalamigha qayil qilishqa tirishatti» dégen sözler grékchide peqet birla söz bilen ipladilınıdu. «Xudaning söz-kalamigha» dégen sözlerni jümlini chüshinishke asan bolsun üçün kirgüzduq. □ **18:5** «Biraq Silas bilen Timotiy Makédoniyedin kelgendin kéyin, Pawlus söz-kalamni yetküzüşke aldiridi, jan köydürüp Yehudiylargha... guwahlıq berdi» — Pawlusning bu rohlاندurulushigha belkim üç muhim türkte bar idi: — (1) u Silas we Timotiydin Tésalonikadiki qérindashlar étiqadta ching turuwatıdu, dégen xush xewerni anglıdı («1Tés.» 3:6); (2) Makédoniyedikı jamaatler, bolupmu Filippi jamaiti Xudaning xızmetini ilgiri sürgüzüş üçün ewetken iqtisadiy yarıdemni Silas we Timotiyler élip kelgenidi («2Kor.» 1:5; «Fil.» 4:15). Shu yarıdem bilen u belkim pütün waqtını xush xewer yetküzüşke serp qilayatti. (3) u Makédoniyede bolghan waqıtlarında köp ziyankeshlikke uchrighachqa, hem Afina sheherdikilerning söz-kalamgha bolghan soghuqluqını körüp özining ajizlıqını köp séziwaldı («1Kor.» 2:1-4). Lékin Silas we Timotiyning hemrahlıqıdin teselli-riğhet élip köp rohlاندurulıdı. ■ **18:5** Ros. 17:15. □ **18:6** «ular uninggha qarshi chiqıp...» — yaki «ular özlirige qarshi chiqıp...». «buning bilen Pawlus péshini qéqıp...» — grék tilida «buning bilen Pawlus kiyimlırını qéqıp...». Pawlusning «péshini qéqıshı» «silerning Xudaning söz-kalami bilen munasiwitinglar yoq» dégen menini bildürıdighan isharet idi. «Öz qéninglar öz béshinglarga chüshsun» — bu dégenlik, siler Xudaning niatlıq yolını ret qilghandin kéyin, öz aqıwıtinglarga özünghar jawabkar» dégen menide. ■ **18:6** Mat. 10:14; Ros. 13:51. □ **18:7** «Titiyus Yustus isimlik, Xudadin qorqidighan bir kishi» — «Xudadin qorqidighan» dégen ibare toghruluq 13:26dikı izahatni körüng.

⁸ Emdi sinagogning chongi Krispus pütün ailisidikiler bilen Rebge étiqad qildi. Nurghun Korintliqlarmu bu xewerni anglap, étiqad qilip chömüldürüşni qobul qildi. □ ■

⁹ Reb kéchide Pawlusqa bir ghayibane körünüş arqiliq wehiy yetküzüp uninggha:

— Qorqma, süküt qilmay sözle, ■

¹⁰ chünki Men sen bilen bille. Héchkim sanga qol sélip zerer yetküzmeydu, chünki Méning bu sheherde nurghun kishilirim bar, — dédi.

¹¹ Shuning bilen Pawlus u yerde bir yil alte ay turup, u yerdiki kishiler arisida Xudaning söz-kalamini ögetti.

¹²⁻¹³ Emma Galliyo Axaya ölkisining waliysi bolghan waqtida, Yehudiylar birliship Pawlusni tutup Galliyoqing «soraq texti»ning aldigha apirip, uning üstidin:

Bu adem kishilerni qanun'gha xilap halda Xudagha ibadet qilishqa qayil qiliwatidu! — dep shikayet qildi. □

¹⁴ Pawlus aghzini achay dep turushigha, waliy Galliyo Yehudiylargha:

— Derweqe, i Yehudiylar, bu shikayitnglar birer naheqliq yaki éghir jinayet toghrisida bolghan bolsa, sewrchanliq bilen silerge qulaq salsam orunluq bolatti.

¹⁵ Biraq bu ish *peqet* bezi nam-isimlar, sözler we özünglarning *Tewrat* qanuniglar üstide talash-tartishlarga chétishliq iken, uni özünglar bir terep qilinglar! Men bundaq ishlargha soraqchi bolmaymen! — dédi.

¹⁶ Shuning bilen u ularni soraq texti aldidin heydep chiqardi.

¹⁷ Xalayiç sinagogning chongi Sosténisni tutuwélip, soraq textining aldida qattiq urghili turdi. Biraq *waliy* Galliyo bu ishlarning héchqaysisigha qilche pisent qilmidi. □

Pawlusning Antakya shehirige qaytip kélishi

¹⁸ Pawlus Korint shehiride yene köp künlerni ötküzgendin kéyin, qérindashlar bilen xoshliship, Priskilla we Akwilalarning hemrahliqida kémige olturup, Suriyege qarap ketti. *Yolgha chiqishtin ilgiri* u Kenqriya shehiride Xudagha ichken bir qesimidin chachlirini chüshürüwetkenidi. □ ■

□ **18:8** «Nurghun Korintliqlarmu bu xewerni anglap, étiqad qilip chömüldürüşni qobul qildi» — «bu xewer»: (1) sinagogning chongining étiqad qilghanliqi yaki (2) Pawlusning éytqan sözlirini körsitidu. Bizningche birinchi chüshenche toghridur. ■ **18:8** 1Kor. 1:14. ■ **18:9** Ros. 23:11.

□ **18:12-13** «Axaya ölkisi» — Grétsiyening muhim jaylirini öz ichige alatti. Galliyo shu ölkining waliysi bolghan waqti miladiyedin kéyinki 51-52-yillar idi. □ **18:17** «xalayiç sinagogning chongi Sosténisni tutuwélip, soraq textining aldida qattiq urghili turdi» — Sosténisning Mesihke étiqad qilghan waqti namelum («1Kor.» 1:1ni körüng). Yehudiylarning uni undaq urushining sewebi éniç emes; u Mesihge étiqad qilghuchi bolghanliqtin yaki sinagogtikiler öz erzining netijisiz bolup chiqqanliqidin xapa bolup, sinagog reisini achchiqini chiqiriwalmaçchi bolsa kérek. □ **18:18** «Kenqriya shehiri» — Korintning port shehiri bolup Korinttin yette kilométr yiraqqa jaylashqanidi. «Yolgha chiqishtin ilgiri u Kenqriya shehiride Xudagha ichken bir qesimidin chachlirini chüshürüwetkenidi» — Pawlus némishqa qesem qildi? Alimlarning pikirliridin: (1) u Korint shehiride shunche köp ademler xush xewerni qobul qilghanliqidin bolghan xushalliqidin, Xudagha alahide rehmet éytish üçün; (2) yene bir qétim Yérusalém we Yehudiye turawatqan Yehudiy xelqni xush xewerge qayil qilishqa tiriship ulargha mushu qesimi arqiliq özini «Mana men silerdék Xudadin qorqidighan adem» dep körsitip ulargha yéqinlashmaçchi bolup qesem qilghan. Biz ikkinchi pikirge mayilmiz. Bezi alimlar qesem ichküchi Akwiladur, dep qaraydu. ■ **18:18** Chöl. 6:18; Ros. 21:23.

19 Ular Efesus shehirige barghandin kéyin, u Priskilla we Akwilani qaldurup qoyup özi *shu yerdiki* sinagogqa kirip, Yehudiyar bilen munazirileshti.

20 Ular uni uzunraq turushqa telep qiliwidi, u qoshulmay,

21 «Men qandaqla bolmisun kéler héytni Yérusalémda ötküzimen; andin Xuda buyrusa, silerning yéninglarga yene kélimen», – dep ular bilen xoshliship, Efesustin kéme bilen yolgha chiqti. □ ■

22 U Qeyseriye shehiride kémidin chüshüp, *Yérusalémgha* chiqip jamaet bilen hal sorashqandin kéyin, Antakya shehirige chüshüp ketti. □

23 Antakyada bir mezigil turghandin kéyin, u yene yolgha chiqip Galatiya we Frigiye yurtlirini bir-birlep arilap, barghanla yéride barliq muxlislarning étiqadini quwwetlidi.

Apollosning Efesus we Korint sheherliride telim bérishi

24 Bu arida, Iskenderiye shehiride tughulghan Apollos isimlik bir Yehudiy Efesus shehirige keldi. U natiq adem bolup, muqeddes yazmilardin xélila chongqur sawati bar adem idi. □ ■

25 U Rebnig yoli toghruluq telim alghan bolup, otluq roh bilen Eysa heqqide eynen sözlep telim béretti. Biraq uning xewiri peqet Yehya *peyghemberning* yürgüzgen chömüldürüshi bilen cheklinetti. □

26 U sinagogda yüreklik sözleshke bashlidi. Uni anglighan Priskilla bilen Akwila uni öyige élip bérrip, uninggha Xudaning yolini téximu tepsiliy chüshendürdi. □

27 Kéyin, Apollos Axaya ölkisige barmaqchi bolghanda, *Efesusluq* qérindashlar *Axayadiki* muxlislarga xet yézip, ulardin Apollosni qarshi élishni bekmu telep qildi. U shu yerge bérrip, Xudaning méhir-shepqi arqiliq étiqad qilghanlarga qoshulup, ulargha zor yademde boldi. □ ■

28 Chünki u xelq-alam aldida Yehudiyar bilen munaziriliship, ulargha küchlük reddiye bérrip, muqeddes yazmilarni sherhlishi bilen Mesihning Eysa ikenlikini ispatlap berdi.

□ **18:21** «men qandaqla bolmisun kéler héytni Yérusalémda ötküzimen» — bezi kona köchürmilerde bu sözler tépilmay, peqet ««Xuda buyrusa, men silerning yéninglarga yene kélimen», – dep ular bilen xoshliship, Efesustin kéme bilen yolgha chiqti» déyilidu. ■ **18:21** 1Kor. 4:19; Ibr. 6:3; Yaq. 4:15. □ **18:22** «U Yérusalémgha chiqip jamaet bilen hal sorashqandin kéyin...» — Injilda «Yérusalémgha bérish» grék tilida daim degüdek peqet «Yérusalémgha chiqish» deytti. Yehudiy xelqi üçün Yérusalémgha bérish «chiqish», uningdin kétish «chüshüsh» bilen bildürülett. Pawlus qesimini ada qilip chiqish üçünmu Yérusalémgha bérrip kélishi kérek. □ **18:24** «U ... muqeddes yazmilarda küchlük bir adem idi». ■ **18:24** 1Kor. 1:12. □ **18:25** «uning xewiri peqet Yehya *peyghemberning* yürgüzgen chömüldürüshi bilen cheklinetti» — démek, Apollosning telimi belkim Yehya *peyghemberning* «Xudaning padishahliqi yéqinlashti», «Muqeddes Rohqa chömüldürgüchi, yeni Qutquzguchi-Mesih méning könimdin kélidu» dégen sözliridin, shundaqla «Mesih Nasaretlik Eysa iken», dégen melumatardin terkiib tapqan bolsa kérek. U Eysa Mesihning ölgini, tirilgenliki, shundaqla uning Muqeddes Rohni ata qilishi bilen yéngi dewr bashlighanliqi toghruluq xewersiz qalghanidi. 19:1-7 we izahatlarni körüng. □ **18:26** «Priskilla bilen Akwila uni öyige élip bérrip,...» — yaki «Priskilla bilen Akwila uni ayrim élip,...». □ **18:27** «Kéyin, Apollos Axaya ölkisige barmaqchi bolghanda, *Efesusluq* qérindashlar *Axayadiki* muxlislarga xet yézip, ulardin Apollosni qarshi élishni bekmu telep qildi» — bashqa bir xil terjimisi: — «Kéyin, Apollosni righbetlendürüp, Axayidiki muxlislarga xet yézip, ulardin Apollosni qarshi élishni telep qildi». ■ **18:27** 1Kor. 3:6.

19

Pawlus Efesus shehiride

¹ Apollos Korint shehiridiki waqtida, Pawlus seper qilib, ichki quruqluq arqiliq Efesus shehirige keldi. U yerde bezi muxlislar bilan uchriship, □ ■

² ulardin:

— Siler étiqad qilghininglarda, Muqeddes Roh silerge ata qilin'ghanmu? — dep soridi.

— Yaq, biz hetta Muqeddes Roh bar dégenni zadi anglimaptikenmiz, — dep jawab berdi ular. □

³ Pawlus yene:

— Undaқта, siler qandaq chömüldürülüshte chömüldürülgensiler? — dep soridi.

— Biz Yehya *peyghember* yetküzgen chömüldürülüşni qobul qilduq, — dédi ular. □

⁴ Pawlus: — Yehya *peyghember* xelqge yetküzgen chömüldürülüş bolsa gunahlargha towa qilishni bildüridighan chömüldürülüş bolup, ulargha özidin kéyin kelgüchige, yeni Eysagha étiqad qilish kéreklikini tapilighanidi, — dédi. ■

⁵ Ular buni anglap, Reb Eysaning namida chömüldürülüşni qobul qildi.

⁶ Pawlus qolini ularning üstige tegküzüp turushi bilen, Muqeddes Roh ulargha chüshti. Buning bilen ular namelum tillarda sözleshke hem *peyghemberlerche* wehii-bésharetlerni yetküzüşke bashlidi. □ ■

⁷ Ular texminen on ikki erkek kishi idi.

⁸ Pawlus üç ay dawamida *Efesus shehiridiki* sinagogqa kirip, yüreklik bilen söz qilib, ular bilen Xudaning padishahliqidiki ishlar toghrisida munazirilişip qayil qilishqa tirishti.

⁹ Lékin beziliri jahilliq qilib ishinishni ret qilib, xalayıq aldida *Rebning* yoligha haqaret keltürgende, Pawlus ulardin chiqip, muxlislarnimu ayrip

□ **19:1** «ichki quruqluq arqiliq Efesus shehirige keldi» — yaki «égizlikler arqiliq Efesus shehirige keldi». ■ **19:1** 1Kor. 1:12 □ **19:2** «Muqeddes Roh silerge ata qilin'ghanmu?» — grék tilida: «Muqeddes Rohni qobul qildinglarmu?». «Yaq, biz hetta Muqeddes Roh bar dégenni zadi anglimaptikenmiz» — mushu jawabning menisi belkim «Muqeddes Rohning ata qilin'ghini yaki Muqeddes Rohning insanlarga kelginini anglimaptikenmiz» dégenek bolsa kérek. □ **19:3** «Undaқта, siler qandaq chömüldürülüshte chömüldürülgensiler?» — yaki «Undaқта, siler néme dep chömüldürülgensiler?». Éniqki, shu kishiler Eysa Mesihning namigha chömüldürülgén bolsa, undaқта ularni chömüldürgüchi étiqadchi ulargha «Xuda Mesihke étiqad qilghuchilarning hemmisige Muqeddes Rohini sowghat qilib ata qilidu» dep chüshendürgen bolushi kérek idi. Chünki Mesihde bolghan xush xewer del shuki: (1) Mesihning qurbanliqi bilen étiqadchi insanlarning gunahliri kechürüm qilinidu; (2) Mesihning qurbanliqi bilen Xuda étiqadchi insanlarga yéngi bir hayat ata qilidu; mushu hayat Muqeddes Rohning insanning qelbide makan qilishi bilen bashlinidu. Rosul Pétrusning sözlirige qarang (2:38-39), «1Pét.» 3:21 we bu ayet toghrisida «qoshumche söz»imizdiki izahatlarni körüng. □ **Biz Yehya peyghember yetküzgen chömüldürülüşni qobul qilduq** — ularning jawabigha qarighanda, ular merhum Yehya peyghemberning muxlisiri idi; mumkinchiliki barki, ular Yehya peyghemberning towa qilishi we sugha chömüldürülüş toghruluq telimlerini Apollustin anglighanidi. ■ **19:4** Mat. 3:11; Mar. 1:4; Luqa 3:16; Yuh. 1:26; Ros. 1:5; 11:16. □ **19:6** «...Muqeddes Roh ulargha chüshti. Buning bilen ular namelum tillarda sözleshke hem peyghemberlerche wehii-bésharetlerni yetküzüşke bashlidi» — Muqeddes Rohning ulargha ata qilghan «namelum (karamet) tillarda sözlesh» iltipati bilen kishiler öz sözlirini chüshenmigen halda Xudagha medhiye oqup, uning sirlirini jakarlaydu («1Kor.» 14:2ni körüng). ■ **19:6** Ros. 8:17; 11:15.

chiqti. U herküni Tirannus isimlik ademning léksiyixanisida munazire-muzakire ötküzdi. □ ■

¹⁰ Bu ish ikki yil dawamlashti. Netijide, Asiya ölkisidiki pütün xelq, Yehudiylar bolsun, Grékler bolsun hemmeylen Rebning söz-kalamini anglidi. □

Skéwaning oghulliri

¹¹ Xuda Pawlusning qolliri arqiliq karamet möjizilerni yaratti. ■

¹² Kishiler hetta qol yaghliq we pertuqlarni Pawlusning ténige tegküzüp, andin késellerning yénigha apirip, ularning üstige yapatti. Netijide, késeller saqiyip, yaman rohlar ulardin chiqip kétetti.

¹³ Lékin shu etrapta yüridighan, «jinkesh» Yehudiylarin bezilirimu Reb Eysaning namini ishliüp baqqusi kélip, jin chaplashqanlar üstide turup jinlarga: «Pawlus jakarlawatqan Eysaning namidin sanga qattiq buyruq bérimen!» deydighan boldi. □

¹⁴ Bu ishni qilidighanlarning arisida Skéwa isimlik bir Yehudiy bash kahinning yette oghlimu bar idi. □

¹⁵ Lékin *ular qoghliwetmekchi bolghan* yaman Roh ulargha jawaben: — Eysani tonuymen, Pawlustin xewirim bar, biraq özünglar kim bolisiler?! — déwidi,

¹⁶ yaman Roh chaplishiwalghan kishi ulargha étilip chiqip, ularni urup shama qilip, ularning üstidin ghalib keldi. Ular yalingach we yarilan'ghan halda öydin géchip chiqip ketti.

¹⁷ Bu ish Efesus shehiride turuwatqan barliq Yehudiylar we Gréklergimu melum bolup, qorqunch hemmisini basti we Reb Eysaning nami ulughlandi.

¹⁸ Netijide, nurghun étiqadchilar burunqi qilghanlirini iqrar qilip, aldigha chiqti. ■

¹⁹ Séhirgerlik qilghanlardin nurghun ademler özlirining séhirgerlik kitab-palnamilirini ekélip *bir yerge dówilep*, köpchilikning aldida köydürüshti. Bu kitablarning qimmiti jemi ellik ming kümüş tenggige yétetti. □

²⁰ Shundaq qilip, Rebning söz-kalami küchge ige bolup, berq urup üstünlükke ötti. ■

Efesus shehiride topilang kötürüli

□ **19:9** «xalayiq aldida Rebning yoligha haqaret keltürgende...» — mushu yerde «Rebning yoli» grék tilida peqet «yol» dégen söz bilen ipadiliniidu (chünkü étiqadning neziride peqet bir yolla bardur. 9:2nimu körüng). «Tirannus isimlik ademning léksiyixanisida munazire-muzakire ötküzdi» — «léksiyixana» yaki «mektep»: Bu belkim pelsepe ögitedighan bir mektep bolsa kérek. «Munazire-muzakire ötküzüsh» — belkim ishenmigenler bilen munazire qilish (10-ayetni körüng) we ishen'genlerge köprek telim bérish. ■ **19:9** 2Tim. 1:15. □ **19:10** «Yehudiylar bolsun, Grékler bolsun...» — démek, «Yehudiylar bolsun, Yehudiy emesler bolsun...». ■ **19:11** Mar. 16:20; Ros. 14:3. □ **19:13** ««jinkesh» Yehudiylar

— mexsus atalmish «jin heydesh qespi» arqiliq pul tapidighanlar. «Eysaning namidin sanga qattiq buyruq bérimen!» — grék tilida: «... Eysaning namidin sanga qesem astida buyruymen!». □ **19:14**

«Bu ishni qilidighanlarning arisida Skéwa isimlik bir Yehudiy bash kahinning yette oghlimu bar idi» — yaki «Bu ishni qilghuchilar Skéwa isimlik bir Yehudiy bash kahinning yette ogli idi».

■ **19:18** Mat. 3:6. □ **19:19** «jemi ellik ming kümüş tengge» — bir tenggige bir qoy kéletti. Shunga hazirqi boyiche jemi ikki yérin milyon dollargha barawer idi (2006). ■ **19:20** Yesh. 55:11.

21 Bu ishlar yüz bergendin kéyin, Pawlus könglide, Makédoniye we Axaya ölkisidin ötüp Yérusalémgha bérishqa niyet baghlidi. U: — U yerge barghandin kéyin, Rim shehirini körüp kélishim kérek, — dédi. □ ■

22 Shuning bilen, u özige yardemde boluwatqanlardin Timotiy bilen Érastus ikkiylenni Makédoniyege ewetiwétip, özi yene bir mezigil Asiya ölkiside turdi. □

23 Del shu chaghdá, *Efesus shehiride Rebning yoli toghruluq éghir malimachiliq kötürüldi.* □ ■

24 Ayal ilah Artémisni süretlep kümüş tekche-heykellerni yasighuchi Dimitriy isimlik bir zerger bar idi. Uning bu ishi hünerwenlerge köp payda tapquzatti. ■

25 Dimitriy hünerwenlerni we shuninggha oxshash ishlar bilen shughulliniwatqan bashqa ustilarni yighip, ulargha: — Buraderler, bizning gullinishimizning bu ish bilen baghliq ikenlikini bilisiler;

26 hazir héliqi Pawlusning néme ishlarni qilip yürgenlikini anglighan hem körgen bolushunglar kérek. U: «Qol bilen yasiwalghan nersiler ilahlar emes» déyish bilen, peqet Efesusta emes, belki pütkül Asiya ölkiside dégüdek nurghunlighan kishilerni qayil qilip, azdurup burawatidu. ■

27 Emdi hazir bizning bu sodimizgha betnam chaplash xewpi bolupla qalmay, belki büyük ayal ilah Artémisning butxanisimu erzimes dep qarilip, hetta Asiya ölkisi we pütkül jahan ibadet qilidighan *bu ayal ilahimizning shan-sheripimu yoqilish xewpige duch kéliwatidu!* — dédi. □

28 Bu sözlerni anglighan köpchilik ghezepke chömüp, qayta-qayta: — Efesusluqlarning Artémisimiz büyüktür! — dep chuqan kötürüşke bashlidi.

29 Buning bilen pütkül sheher malimatang bolup ketti. Xalayıq Pawlusning seperdashliridin Makédoniyelik Gayus we Aristarxuslarni tutup sörep, sérk meydanigha tengla yopurulup mangdi. □ ■

30 Pawlus xalayıq arisigha kirmekchi bolghanidi, lékin muxlislar uning kirishige yol qoymidi.

31 Hetta Pawlusning dostliri bolghan ölke emeldarlaridın bézilirimu uninggha xewer yetküzüp, uni sérk meydanigha bérishqa tewekkül qilmasliqqa jékilidi.

32 Emdi beziler buni dep warqirisa, beziler uni dep warqiriship, pütün sorun warang-churunggha toldi; kishilerning köpinchisi özlirining némige yigihilghanliqinimu bilmeytti.

33 Yehudiylar Iskender isimlik ademni aldigha ittirip chiqiriwidi, köpchilik uni aldigha turghuzdi. Iskender köpchilikke qol ishariti qilip, *Yehudiylarni aqlimaqchi boldi.* □

□ **19:21** «Pawlus könglide... **niyet baghlidi**» — grék tilida «Pawlus rohta... niyet baghlidi». ■ **19:21** Rim. 15:25; Gal. 2:1. □ **19:22** «u özige yardemde boluwatqanlardin Timotiy bilen Érastus ikkiylenni Makédoniyege ewetiwétip...» — Pawlusning shuning meqsiti ularning belkim özini kutúsh üçün we belkim özining bérishigha teyyarlıq qilish üçün idi (20:1-3ni körüng).

□ **19:23** «Del shu chaghdá, Efesus shehiride Rebning yoli toghruluq éghir malimachiliq kötürüldi» — «Rebning yoli» grék tilida peqet «yol» déyilidu. ■ **19:23** 2Kor. 1:8. ■ **19:24** Ros. 16:16. ■ **19:26** Zeb. 115:4; Yer. 10:3. □ **19:27** «pütkül jahan ibadet qilidighan bu ayal ilahimizning shan-sheripimu yoqilish xewpige duch kéliwatidu!» — Dimitriyning «ayal ilahimizning shan-sheripi» dégen sözi belkim Artémisning heywetlik butxanisininimu körsetmekchi bolushi mumkin.

□ **19:29** «Xalayıq ... Gayus we Aristarxuslarni tutup sörep, sérk meydanigha tengla yopurulup mangdi» — Artémisning «büyük butxanisi» yoqap ketti, emma bu sérk meydanı bügünge qeder mewjut, uninggha 25000 kishi sighidu. ■ **19:29** Ros. 20:4; 27:2; Kol. 4:10. □ **19:33** «köpchilik uni aldigha turghuzdi» — bezi kona köchürimlerde «köpchilik bu ish uninggha baghliq dep oyıldı» déyilidu.

³⁴ Biraq köpchilik uning Yehudiy ikenlikini bilip qélip, hemmisi tengla: — Efesusluqlarning Artémisimiz büyüktur! — dep ikki saetche chuqan kötürüp turushti. □

³⁵ Axirda, sheharning bash mirzisi xalayiqlni tinchlandurup mundaq dédi: — Ey Efesusluqlar! Biz Efesusluqlarning shehirining büyük Artémisning butx-anisining we uning asmandin chüshken süritining qoghdighuchisi ikenlikini bilmeydighan kim bar! □

³⁶ Bu ishlarni inkar qilalmighaniken, özünglarni bésiwélishinglar, bashbash-taqliq qilmasliqinglar kérek.

³⁷ Chünki siler bu kishilarni bu yerge *soraqqa tartishqa* élip keldinglar; lékin ular ya butxanilarni bulghuchilar ya bizning ayal ilahimizgha kupurluq qilghuchilardin emes.

³⁸ Eger Dimitriy we uninggha qoshulghan hünerwenlerning melum bir kishin- ing üstidin shikayiti bolsa, soraqxanilar ochuq turmaqta we soraqchi waliy- larmu bar. Ular shu yerlerde bir-biri bilen dewalashsun;

³⁹ we bashqa birer mesililiringlar bolsa, resmiiy sorunda bir terep qilinishi lazim.

⁴⁰ Biz emdi yene bügünki weqeni topilang dep erz qilinish xewpide turuwa- timiz; chünki bu malimanchliqning héch sewebi körsitilmigechke, hésabinimu bérelmeymiz-de!

⁴¹ Bu sözlerni qilip bolup, u yighilghan xalayiqlni tarqitiwetti.

20

Pawlusning Makédoniye we Yunan'gha qayta bérishi

¹ Topilang bésiqqandin kéyin, Pawlus muxlislarni chaqirip, ularni righ- betlendürdi we ular bilen xoshliship, Makédoniyege qarap ketti. □

² U shu etraptiki yurtlarni arilap, étiqadchilarni nurghun söz-telimler bilen righbetlendürgendin kéyin, Yunan'gha béríp, □

³ u yerde üç ay turdi. Pawlus kémige olturup Suriyege mangay dep turghanda, Yehudiylarning uni öltürüsh suyiqesti bilinip qélip, u Makédoniye arqliq *quruqluq bilen* qaytip kétish qararigha keldi.

⁴ Uninggha hemrah bolghanlar Bériyaliq Pirrusning oghli Sopatér, Tésalonikaliqlardin Aristarxus bilen Sékundus, Derbelik Gayus, Timotiy we Asiya ölkisidin Tikikus bilen Trofimuslar idi. ■

⁵ Ular awwal Troas shehirige béríp, bizning yétip bérishimizni kütüp turdi. □

⁶ Biz bolsaq «pétir nan héyti» künliridin kéyin, Filippi shehiridin kémige olturup, besh künden kéyin Troasqa kélip, ular bilen uchrashtuq we u yerde yette kün turduq.

□ **19:34** «Biraq köpchilik uning Yehudiy ikenlikini bilip qélip, hemmisi tengla: — Efesusluqlar- ning Artémisimiz büyüktur! — dep ikki saetche chuqan kötürüp turushti» — xalayiql Iskenderni Pawlus bilen munasiwetlik adem, némila bolmisun Yehudiy bolghachqa, butpereslikke qarshi bolsa kérek, dégen oyda bolghan bolsa kérek. □ **19:35** «Artémisning ... asmandin chüshken süriti...» — yaki «Artémisning ... asmandin chüshken téshi...». □ **20:1** «Pawlus muxlislarni chaqirip, ularni righbetlendürdi we ular bilen xoshliship...» — bezi kona köchürmilerde «Pawlus muxlislarni chaqirip, ularni quchaqlap ular bilen xoshliship...» dégen söz déyilidu. □ **20:2** «Yunan» — yaki «Grétisye». ■ **20:4** Ros. 19:29; 21:29; 27:2; 1Kor. 1:14; Ef. 6:21; Kol. 4:7,10; 2Tim. 4:12; Tit. 3:12.

□ **20:5** «Ular awwal Troas shehirige béríp...» — belkim kéimde. «...bizning yétip bérishimizni kütüp turdi» — «biz» Luqaning yene Pawlus bilen bille ikenlikini körsitidu.

7 Heptining birinchi küni, biz nan oshtushqa jem bolghanda, Pawlus etisi ketmekchi bolghachqa, jamaetke söz qilishqa bashlidi; sözini tün yérimgiche uzartti. □

8 Biz jem bolghan yuqiriqi qewettiki öyde nurghun qara chiraghlar yénipturatti. □

9 Ewtikus isimlik bir yigit dérizide olturghanidi. Pawlus sözlep xéli bir yerge barghanda, uni mügdek bésiwatqanidi. Andin u gherq uyqugha kétip, u üçinchi qewettin yerge yiqilip chüshti. Köpchilik uni yerdin kötürüp qarisa, u ölüp bolghanidi.

10 Pawlus peske chüshüp, uning üstige étilip, quchaqlap turup: Azablanmanglar, u tirikken! — dédi. ■

11 Qaytidin öyge chiqip, nanni oshtup yégendin kéyin, Pawlus ular bilen tang atquche uzun sözleshti we u bu yerdin yolgha chiqti.

12 Troastikiler bolsa héliqi yigitni öyige hayat apirip qoydi. Ular buningdin cheksiz teselli tapti. □

Pawlusning Efesus aqsqaqalliri bilen xoshlishishi

13 Biz bolsaq Pawlustin burun Assos shehirige kéme bilen barduq. Chünki Pawlus shu yerge piyade baray, siler mendin awwal yétip bérup, u yerde méni kéminge éliwélishti kütunglar, dep orunlashturghanidi.

14 Assosta u biz bilen uchrashqandin kéyin biz uni kéminge élip Mitulin shehirige kelduq.

15 Andin shu yerdin chiqip, etisi Xiyos arilining uduligha kélip turduq. Üchinchi küni Samos ariligha yétip kelduq we Trogillium shehiride qonduq; uning etisi Milétus shehirige barduq. □

16 Chünki Pawlus Asiya ölkiside köp waqitni ötküzüwetmeslik üçün, déngiz sepiride Efesusta toxtimay ötüp kétishni qarar qilghanidi. Sewebi, u «orma héyti» künini mumkinqeder Yérusalémda ötküzüsh üçün aldiraytti. □ ■

17 Emdi Milétus shehiridin Efesusqa adem ewetip, jamaettiki aqsqaqallarni chaqirdi.

18 Ular kelgendin kéyin, u ulargha mundaq dédi:

— Men Asiya ölkisige ayagh basqan birinchi künden tartip, siler bilen qandaq ötkenlikim herbiringlarga melum.

19 Rebning xizmitide her terepte kemter bolup, köz yashirim tökülgenlikini, shundaqla Yehudiylarning suyiqestliri tüpeylidin béshimdin ötken sinaqlarda chidighanliqimni bilisiler;

□ 20:7 «heptining birinchi kün» — yeni «yekshenbe küni». «biz nan oshtushqa jem bolghanda» — «nan oshtushi»: Eysaning ölümünü xatirilesh üçün nan oshtulidu («1Kor.» 11:20-34ni körüng). □ 20:8

«Biz jem bolghan yuqiriqi qewettiki öyde nurghun qara chiraghlar yénipturatti» — bu chiraghlarning is-tüteklirining öyni qaplishi bilen 9-ayette tilgha élin'ghan Ewtikusning uxlap qélisigha tesir yetküzgen bolushi mumkin. ■ 20:10 1Pad. 17:21; 2Pad. 4:34. □ 20:12 «Ular buningdin qeksiz teselli tapti» — eyni grek tékist: «Ular tapqan teselli az emes idi». □ 20:15 «üchinchi küni Samos ariligha yétip kelduq we Trogillium shehiride qonduq...» — bezi kona köchürmilerde: «Trogillium shehiride qonduq» dégen söz tépilmaydu. «etisi Xiyos arilining uduligha kélip... üçinchi küni Samos ariligha yétip kelduq we Trogillium shehiride qonduq; uning etisi Milétus shehirige barduq»

— bu seper yoli etey Efesus shehiridin ötkenidi (16-ayetni körüng). □ 20:16 «orma héyti» — Tewratta Yehudiy xelqige békitilgen tötinchi héyt; u héyt «ötüp kétish héyti»din ellik kün kéyin bolghachqa, grek tilida «elliklik héyt»mu déyilidu. Hazirqi kaléndardiki waqit belkim 5-ay idi. «Law.» 23-babni körüng.

■ 20:16 Ros. 21:4,12.

20 we yene meyli ammiwi sorunlarda bolsun yaki öy-öylerde bolsun, silerge telim berginimde, silerge paydiliq bolsila héchnémini ayimay jakarlap,

21 Yehudiylar hem Gréklergimu Xuda aldida towa qilish we Rebbimiz Eysa Mesihge étiqad qilish kéreklikige guwahliq bérip jékiligenlikim hemminglarga melum. ■

22 Hazir mana, rohta baghlan'ghan halda Yérusalémgha kétiwatimen. U yerde néme ishlarning béshimga chüshidighanliqini uqmaymen; □

23 Peqet shuni bilimenki, Muqeddes Roh men barghanla sheherlerde zindan kishenliri we azab-oqubetlerning méni kütüp turidighanliqini aldin éniq éytip kelmekte.

24 Lékin men öz musapemni tamamlishim, Reb Eysadin tapshuruwalghan xizmetni ada qilishim, yeni Xudaning méhir-shepqi toghrisidiki xush xewerning toluq guwahchisi bolushum üçün, öz hayatimni qilche ayimaymen. ■

25 Men siler bilen ariliship, hemminglar arisida yürüp Xudaning padishahliqini jakarlidim; emdi mana manga melumki, buningdin kéyin silerdin héchkim yüzümi qayta körelmeysiler. □

26 Shuning üçün, бүгүн silerge guwahliq qilip éytip qoyayki, men héchbirining qénigha qerzdar emesmen. □

27 Chünki men Xudaning toluq meqset-iradisini qilche élip qalmay silerge bayan qilip yetküzüshdin bash tartmidim.

28 Muqeddes Roh silerni Xudaning jamaitini béqish üçün Uning padisi ichide yétekchi qilip tikligenidi; emdi özünglarga hem Öz Oghlining qéni bilen sétiwalghan barliq padisigha segek bolunglar! □ ■

29 Chünki manga ayanki, men ketkendin kéyin, chilböriler aranglarga kirip, padini héch ayimaydu, ■

30 hemde hetta aranglardinmu beziler muxlislarni özlirige tartiwélish üçün heqiqetni burmilighan türlük ishlarni sözleydu. ■

31 Shunga, segek bolunglar, méning üç yil kéche-kündüz démey, her-biringlarga kóz yashlirim bilen toxtimay nesihat bérip turghanliqimni ésinglarda tutunglar.

32 Emdi men silerni Xudagha we Uning méhir-shepquet yetküzidighan söz-kalamgha tapshurimen. Bu söz-kalam étiqadlarni qurushqa hem pakmuqeddes qilin'ghan barliq xelqi arisida iltipat qilinedighan mirastin silerni nésip qilishqa qadirdur. □

■ 20:21 Mat. 3:2; Mar. 1:15; Luqa 24:47.

□ 20:22 «mana, rohta baghlan'ghan halda

Yérusalémgha kétiwatimen) — «rohta baghlan'ghan halda» — uni qozghaydighan bu tesirning öz rohida yaki Muqeddes Rohta bolghanliqi éniq emes. Pawlusning bu niyeti bu ishta toghra yaki toghra emes? 21:4-ayettiki xewerdin qarighanda, uning shu qet'iy niyeti toghra emes, dep oylashqa mayil bolimiz. ■ 20:24 Ros. 21:13; Gal. 1:1; Tit. 1:3. □ 20:25 «Men siler bilen ariliship, hemminglar arisida yürüp Xudaning padishahliqini jakarlidim» — mushu yerde «Xudaning padishahliqi» grék tilida peqet «padishahliq» bilen ipadiliniidu. □ 20:26 «Silerge guwahliq qilip éytip qoyayki, men héchbirining qénigha qerzdar emesmen» — démek, «aranglarda herqandaq bir kishi xush xewer anglash pursiti bolmay, qutquzulmighan bolsa men buninggha jawabkar emesmen» dégendek.

□ 20:28 «Xudaning... Öz Oghlining qéni bilen sétiwalghan barliq padisi» — «Öz Oghlining qéni bilen» grék tilida «Öziningkining qéni bilen» dégen sözler bilen ipadiliniidu. ■ 20:28 Ef. 1:7; Kol. 1:14; 1Pét. 1:19; 5:2; Weh. 5:9. ■ 20:29 2Pét. 2:1. ■ 20:30 Zeb. 41:9; Mat. 16:21; Ros. 1:17; 1Yuh. 2:19.

□ 20:32 «Bu söz-kalam étiqadlarni qurushqa ... qadirdur» — silerning «étiqadlarni qurush» grék tilida peqet «silerni qurush» dégen bilen ipadiliniidu.

33 Men héchqachan héchkimdin kiyim-kécheq yaki altun-kümüş tama qilip baqmighanmen. ■

34 Silerge melumki, men ikki bilikimge tayinip, özümning we hemrahlirimning hajitidin chiqtim. ■

35 Bundaq qilip herbir ishlarda men silerge mushundaq ejir-emgek arqiliq ajiz-hajetmenlerge yardem bérish lazimligini, shundaqla Reb Eysa özi éytqan: «Bermek almaqtinmu bextliktur» déginini ésinglardin chiqar-masliqlinglar kéreklikini körsettimm.

36 Bu sözlerni qilip bolup, u hemmeylen bilen birlikte tizlinip olturup dua qildi. ■

37 Hemmeylen qattiq yighliship ketti; Pawlusning boynigha ésilip quchaqlap, qizghin söyüshti.

38 Ularni eng azablighini Pawlusning, «Buningdin kéyin yüzümni qayta körelmeysiler» dégen sözi boldi. Kéyin, ular uni kémige chiqirip uzitip qoydi.

Rosul Pawlusning xush xewerni jakarlighan 3-sepiri

Rosul Pawlusning xush xewerni jakarlighan 3-sepiri

21

Pawlusning Yérusalémgha bérishi

■ 20:33 1Kor. 9:12; 2Kor. 11:9; 12:13. ■ 20:34 Ros. 18:3; 1Kor. 4:12; 1Tés. 2:9; 2Tés. 3:8. ■ 20:36 Ros. 21:5.

1 Andin biz ulardin ajrilib chiqqandin kéyin, kéme bilen udul Qos ariligha qarap yol alduq. Etisi, Rodos ariligha, u yerdin Patara shehirige barduq. □

2 Patarada Fenikiye rayonigha baridighan bir kémini tépip, uninggha olturup yolgha chiqtuq.

3 Siprus arili körün'gendin kéyin, uni sol teripimizde qaldurup ötüp, Suriyege qarap méngip, Tur shehiride quruqluqqa chiqtuq. Chünki kéme bu yerde yük chüshürmekchi idi. □

4 U yerde muxlislarni tépip, ularning yénida yette kün turduq. Ulargha Muqeddes Rohning wehiyisi kélip, ular Pawlusqa ayighing Yérusalémgha basmisun, dep nesihet qildi. □ ■

5 Biraq biz u yerde turush waqtimiz toshqanda, sepirimizni dawamlashturdud. Ularning hemmisi, jümlidin xotun-baliliri bizni sheherning sirtighiche uzitip chiqti. Hemmimiz déngiz boyida tizlinip olturup bille dua qilduq.

6 Quchaqliship xoshlashqandin kéyin, biz kémige chiqtuq, ular öylirige qaytishti.

7 Tur shehiridin déngiz sepirimizni dawamlashturup, axirida Pitolimays shehirige kelduq. U yerdiki qérindashlar bilen körüshüp, ularning yénida bir kün turduq.

8 Etisi, u yerdin ayrilip, Qeyseriye shehirige kelduq. Biz burun Yérusalémdiki «yette xizmetkar»din biri bolghan, xush xewerchi Filipning öyige béríp qonduq. □ ■

9 Bu kishining téxi yatliq qilinmighan, bésharet-wehiylerni yetküzidighan töt qizi bar idi. ■

10 Biz u yerde birnechche kün turghandin kéyin, Agabus isimlik bir peyghember Yehudiye ölkisidin chüshti. ■

11 Bu kishi bizning aldimizgha kélip, Pawlusning belwéghini qoligha élip, özining put-qolini baghlap:

— Muqeddes Roh mundaq deydu: — Yehudiylar bu belwaghning igisini Yérusalémda mushundaq baghlap, yat elliklerning qoligha tapshuridu! — dédi. □ ■

12 Bularni anglap, hem biz hem shu yerlik kishiler bilen birlikte Pawlustin Yérusalémgha barmighin dep ötünduq.

13 Lékin Pawlus jawaben:

□ 21:1 «Andin biz ulardin ajrilib chiqqandin kéyin, kéme bilen udul Qos ariligha qarap yol alduq. Etisi, Rodos ariligha, u yerdin Patara shehirige barduq» — bu ayettiki «biz», «alduq» we «barduq» dégen sözlerge qarighanda, Luqa yene Pawlusqa hemrah boldi. □ 21:3 «uni, yeni Siprus arilini sol teripimizde qaldurup ötüp...» — démek, «uning jenubidin aylinip ötüp...». □ 21:4 «Ulargha Muqeddes Rohning wehiyisi kélip, ular Pawlusqa ayighing Yérusalémgha basmisun, dep nesihet qildi» — «nesihet qildi» dégenning bashqa xil terjimisi: «nesihet qilatti». Muqeddes Roh ulargha Pawlusning Yérusalémda tartidighan azablriddin xewer bergenidi. U alliqachan bashqa yerlerdiki muxlislardin mushu xewerni anglighan (20:23). Lékin mushu yerde Muqeddes Rohning uninggha «barmisun» dégen sözige qarighanda, uning Yérusalémgha bérishi Xudaning iradisi emes, dep oylashqa mayilmiz. ■ 21:4 Ros. 20:23; 21:12. □ 21:8 «Biz burun Yérusalémdiki «yette xizmetkar»din biri bolghan, xush xewerchi Filipning öyige béríp qonduq» — Yérusalémdiki «yette xizmetkar» — 6-babni körüng. ■ 21:8 Ros. 6:5; 8:29. ■ 21:9 Yo. 2:28-29; Ros. 2:17. ■ 21:10 Ros. 11:28. □ 21:11 «Yehudiylar bu belwaghning igisini Yérusalémda mushundaq baghlap, yat elliklerning qoligha tapshuridu!» — 21-36-ayetlerni körüng. Pawlus rimliqlarning soriqigha tartilidu. Yehudiylarning öz ademliridin birini yat ellik kishilerning qoligha tapshurushi özlirige bek uyatliq ish bolghachqa, ularning Pawlusqa bolghan öchmenlikli nahayiti éniq turidu. ■ 21:11 Ros. 20:23; 21:33.

— Siler némishqa bunchiwala yig'hap, yurikimni ézisiler? Men Yérusalémda Reb Eysaning nami üçün tutqun bolushla emes, shu yerde ölüshkimu teyyarmen, — dédi.

14 Biz uni qayil qilalmay, axirida süküt qilip:

— Rebning iradisi ada qilinsun! — déduq.■

15 Bu künerdin kéyin, yük-taqimizni yig'hishturup, Yérusalémgha chiqip barduq.

16 Qeyseriyelik muxlislardin birnechchisi biz bilen seperdash boldi; ular Minason isimlik bir kishining öyide qonimiz dep uni birge élip mangdi; bu kishi Siprosluq, qéri muxlis idi.□

Pawlusning Yaqup bilen körüşhüshi

17 Yérusalémgha yetkende qérindashlar bizni xushalliq bilen qarshi aldi.

18 Etisi, Pawlus biz bilen bille Yaqupni körgili bardi. Yaqup bilen aqsaqallarning hemmisi u yerge yig'hilghanidi.

19 Pawlus ular bilen salamlashqandin kéyin, Xudaning özining xizmiti arqiliq eller arisida qilghan ishlirini bir-birlep ulargha tepsiliy éytip berdi.

20 Bularni anglighanda, ular Xudagha medhiye oqudi, andin Pawlusqa:

— Körüwatisen, i qérindishim, Yehudiylar ichide qanche minglighan étiqad qilghuchilar bar! Ularning hemmisi Tewrat qanunigha *emel qilishqa* intayin qizghin iken.

21 Ular séning toghrangda: «U ellerning arisida yashighan pütün Yehudiy-largha Musa *peyghemberge* taphshurulghinidin yénishni, yeni balilirini xetne qildurmasliqni, Yehudiylarning en'enilirige riaye qilmasliqni ögitidu» dep anglidi.

22 Emdi qandaq qilish kérek? Chünki xalayiqliq choqum séning bu yerge kelgenlikingni anglap qalidu.

23 Shunga bizning déginimizdek qilghin: Arimizda qesem ichken töt adem bar.

□

24 Sen ularni élip, ular bilen birlikte *Tewrattiki* tazilinish qaidisidin ötüp, ularning *qurbanliq* chiqimlirini özüng kötürgin, andin ular chachlirini chüshüreydu. Buning bilen, hemmeylen sen toghruluq anglighanlirining hemmisining rast emeslikini we séning özüng Tewratqa tertipi boyiche riaye qiliwatliqingni bilip yétidu. □

25 Emma ellerdin bolghan étiqadchilargha kelsek, biz ulargha peqetla but-largha atalghan nersilerni yemeslik, qanni we boghup soyulghan haywan-ning göshinimu yéyishti we jinsiy buzuqluqtin özlirini saqlash toghruluq qararimizni ötkenki xet arqiliq uqturduq.■

■ 21:14 Mat. 6:10; Luqa 11:2; 22:42.

□ 21:16 «ular Minason isimlik bir kishining öyide

qonimiz dep uni birge élip mangdi; bu kishi Siprosluq, qéri muxlis idi» — bashqa birxil terjimisi: — «ular bizni (Yérusalémdeki) öyide kütmekchi bolghan Minason isimlik bir Siprosluqni biz bilen élip, uning öyige boshlap bardi».

□ 21:23 «Arimizda **qesem ichken töt adem bar**» — «qesem ichken» Xudaning aldida ichken; bu Xudaning raziliqini élish üçün yaki uninggha teshekkür éytish üçün bolghan bolsa kérek. Bundaq qilishi emeliyette «yéngi ehde»ge muwapiqliq emes, belki «kona ehde»ge ait ish idi.

□ 21:24 «**tazilinish qaidisidin ötüp...**» — «tazilinish» ibraniiy tilida bolsa «taharet». Yaquplar éytqan shu «Tewrat qanunigha emel qilishqa intayin qizghin» bolghan Yehudiy étiqadchilar belkim Pawlusni «Yehudiy emesler»ning zéminliridin ötüshi bilen «napak boldi» dep qarishi mumkin idi. «Ular chachlirini chüshüreydu» — Tewrat, «Chöl.» 6:13-20ni körüng. «Nazariylar» Xuda aldida duasining iltija qilinishi üçün yaki teshekkür éytishi üçün chachlirini uzun qoyuwitetti. Qesemning möhliti toshqanda, awwal qurbanliq sunup andin chachlirini chüshürüwétetti. ■ 21:25 Yar. 9:4; Mis. 20:3; Ros. 15:23; 1Kor. 8:1.

26 Buning bilen, Pawlus u kishilerni élip, etisi özi ular bilen bille tazilinish qaidisini ötküzüshiti; andin u ibadetxanigha kirip, *kahinlargha* özlirining paklinish mudditining qachan toshudighanliqi, yeni herqaysisi üçün qurbanliq qilinishning qaysi küni bolidighanliqini uqturup qoydi. □ ■

Pawlusning ibadetxanida tutqun qilinishi

27 Yette künlük muddet toshushqa az qalghanda, Asiya ölkisidin kelgen bezi Yehudiylar Pawlusni ibadetxanida körüp, xalayıqni qutritip, uninggha qol sélip:

28 — Ey Israillar, yademde bolunglar! Hemme yerdila, hemme ademge xelqimizge, Tewrat qanunigha we ibadetxanigha qarshi sözlerni ögitiwatqan adem del shu. Uning üstige, u yene Gréklerni ibadetxanimizgha bashlap kirip, bu muqeddes jayni bulghidi! — dep chuqan kötürdi

29 (ularning bundaq déyishining sewebi, eslide ular sheherde Efesusluq Trofimusning Pawlus bilen bille bolghanliqini körgenidi we Pawlus uni ibadetxanigha bashlap kirgen, dep oylighanidi). □ ■

30 Shuning bilen, pütün sheher zilzilige keldi. Xalayıq terep-tereptin yügürüp kélip, Pawlusni tutup, ibadetxanidin sörep élip chiqti. Ibadetxanining derwaziliri derhal taqiwétildi. □

31 Bu top adem Pawlusni *urup* öltürüwetmekchi bolup turghanda, pütkül Yérusalémni malimanchliq qaplap ketkenliki toghrisidiki bir xewer u yerde turushluq *Rim* qismining mingbéshigha yetküzüldi. □

32 Mingbéshi derhal leshker we birnechche yüzbéshini élip, top-top ademlerni basturushqa yügürüp keldi. Mingbéshi we eskerlerni körgen xalayıq Pawlusni urushin toxtidi.

33 Mingbéshi aldigha ötüp, leshkerlerni Pawlusni tutup ikki zenjir bilen baghlashqa buyrudi. Andin u:

— Bu adem kim? U néme gunah qildi? — dep soridi. ■

34 Lékin *topilangchilarning* ichide beziler uni dése, beziler buni déyiship warqirishatti. Malimanchliq tüpeylidin mingbéshi heqiqiy ehwalni éniqlashqa amalsiz qélip, axir Pawlusni qel'ege élip kétishni buyrudi.

35 Lékin Pawlus qel'ening pelempiyige kelgende, topilangchilar téximu zorawanliship ketkechke, leshkerler uni kötürüşke méjbur boldi.

36 Chünki ularning keynidin top-top ademler egiship méngip:

— U yoqitilsun! — dep warqirishatti. ■

Pawlusning guwahliq bérip aqlinishi

37 Kelege ekirilishige az qalghanda, Pawlus mingbéshigha:

□ 21:26 «... Pawlus u kishilerni élip, etisi özi ular bilen bille tazilinish qaidisini ötküzüshiti; andin u ibadetxanigha kirip, ... herqaysisi üçün qurbanliq qilinishning qaysi küni bolidighanliqini uqturup qoydi» — bu ish, yene Yaqupning teshebbus qilghini hemde uninggha Pawlusning qoshulushi, uning bu töt kishi bilen «tazilinish» we ular bilen bille qurbanliq qilishi toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 21:26 Ros. 24:6. □ 21:29 «... eslide ular sheherde Efesusluq Trofimusning Pawlus bilen bille bolghanliqini körgenidi» — Efesusluq Trofimus Yehudiy emes, grék idi, elwette. ■ 21:29 Ros. 20:4; 2Tim. 4:20. □ 21:30 «Xalayıq terep-tereptin yügürüp kélip, Pawlusni tutup, ibadetxanidin sörep élip chiqti. Ibadetxanining derwaziliri derhal taqiwétildi» — meqsiti shübhisizki, ibadetxanining özide qalaymiqanchliq chiqmisun üçün idi. □ 21:31 «leshker qismining mingbéshi» — grék tilida «xiliar»; emeliyette 600 eskerni bashquratti. ■ 21:33 Ros. 21:11. ■ 21:36 Luqa 23:18; Yuh. 19:15; Ros. 22:22.

— Sizge bir éghiz söz qilsam bolamdikin? — dep soridi.

Mingbéshi: — Grékche bilemsen?

³⁸ Undaқта, ilgiri isyan kôtürüp, «xenjerchi qatillar»din töt ming ademni bashlap chölge qéchip ketken héliqi Misirliq emesmusen? — dep soridi. □

³⁹ Lékin Pawlus: — Men Yehudiy, Kilikiye ölkisidiki ulugh sheher Tarsusning puqrasimen. Xalayıqqa birnechche éghiz söz qilishimgha ijazet qilishingizni ötüminen, — dédi. ■

⁴⁰ *Mingbéshi* ijazet bériwidi, Pawlus pelempeyde turup, xalayıqqa qol ishariti qildi. Qattiq jimjitliq basqanda, u ibraniy tilida sözleshke bashlap: — □

22

¹ — Qérindashlar we ata-bowilar! Emdi özümni aqlash sözlirimge qulaq salghaysiler, — dédi.

² Ular Pawlusning ibraniy tilida sözliginini anglap, téximu jim bolushti. U sözini dawam qildi:

³ — Men bir Yehudiy, Kilikiyediki Tarsus shehiride tughuldum; lékin bu sheherde béqip chong qilindim, Gamaliyelning qol astida ata-bowilirimizgha tapshurulghan Tewrat qanunining zir-zewerlirini qoymay öginip telim-terbiye aldım. Men silerning бүгүн bolghinirlargha oxshash, Xuda yoligha intayın qizghin idim. □ ■

⁴ Men bu yoldikilerni hetta öltürüşkiche ziyankeshlik qilip, ularni er-ayal démey tutqun qilip zindan'gha saldurdum. □ ■

⁵ Bu toghruluq bash kahin we aliy kéngeshmidiki barliq aqsaqallarmu manga guwahchidur. Men ulardin Demeshqtiki *Yehudiy* qérindashlarga yézilghan xetlerni tapshuruwélip, shu yerde turuwatqan bu *yoldikilerni* jazalash üçhün, ularni tutqun qilip Yérusalémgha apirimen dep yolgha chiqqanidim.

⁶ Emdi shundaq boldiki, saper qilip Demeshqke yéqinlashqanda, chüshke yéqin, tuyuqsiz asmandin küchlük bir nur chüshüp, etrapimni yorutuwetti. ■

⁷ Men yerge yiqilip kettim, andin manga: «Saul, Saul, Manga némishqa ziyankeshlik qilisen?» dégen awazni anglidim.

⁸ «I Reb, sen kimsen?» dep sorisam, U manga: — «Men sen ziyankeshlik qiliwatqan Nasaretlik Eysadurmen!» dédi.

⁹ Men bilen bille méngiwatqanlar u nurni körgen bolsimu, lékin manga qilghan sözlerni chüshenmidi. □ ■

□ **21:38 «xenjerchi qatillar»** — Rim impériyesige qarshi turghan eng esheddiy siyasiy éqim idi. Ular adem öltürüşke ishli tidighan eng yaxshi kóridighan qoral kiyim ichide yoshurusqqa qolayliq bolghan xenjer idi. ■ **21:39** Ros. 9:11,30. □ **21:40 «u ibraniy tilida sözleshke bashlap..»**

— «ibraniy tilida» — Aramiy dialéktida bolushi mumkin. □ **22:3 «Men... Gamaliyelning qol astida ata-bowilirimizgha tapshurulghan Tewrat qanunining zir-zewerlirini qoymay öginip telim-terbiye aldım»** — oqurmenlerning éside bolsa kérekki, Gamaliyel dangqi chiqqan Tewrat ölimasi idi (5:24). Grék tilida («Men) Gamaliyelning ayaghlirining aldida ... telim-terbiye aldım» déyilidu. ■ **22:3** Ros. 5:34; 9:11; 21:39; 2Kor. 11:22 □ **22:4 «Men bu yoldikilerni hetta öltürüşkiche ziyankeshlik qilip, ularni er-ayal démey tutqun qilip zindan'gha saldurdum»** — «bu yoldikilerni» — Mesih yolidikilerni, démekchi. Grék tilida peqet «bu yolni» déyilidu; tingshighuchilar

hemmi si uning «Mesih Eysaning yoli»ning gépini qiliwatqinini bilgen bolatti. ■ **22:4** Ros. 8:3; 9:1; 26:9; 1Kor. 15:9; Gal. 1:13; 1Tim. 1:13. ■ **22:6** 1Kor. 15:8; 2Kor. 12:2. □ **22:9 «...lékin manga qilghan sözlerni chüshenmidi»** — yaki «... lékin manga qilghan sözlerni anglimaptu». Bu ademler bir awazni anglidi, lékin néme dewatqanliqini bilmidi (9:7ni köring). ■ **22:9** Dan. 10:7.

10 Men yene, «I Reb, néme qilishim kérek?» dep sorisam, Reb manga, «Ornungdin tur, Demeshqqe kir, shu yerde sen ada qilish békitilgen ishlarning hemmisi toghruluq sanga éytip bérididu!» dédi.

11 Héliqi nurning julaliqidin közlirim körmes bolup qaldi. Yénimdikiler qolumdin yéteklep, Demeshqqe élip kirdi.

12 U yerde Tewrat qanunigha ixlas baghlighan, Demeshqtiki barliq Yehudiy-larning hörmitige sazawer bolghan Ananiyas isimlik bir kishi bar idi. ■

13 U kélip, yénimda turup: «Qérindash Saul, béshingni kötürüp qara!» dédi. Men shuan béshimni kötürüp qarap uni kördüm.

14 U manga: «Ata-bowilirimizning Xudasi séni iradisini bilishing, Heqqaniy Bolghuchini körüshüng we uning aghzidin chiqqan awazni anglishing üçün alliqachan tallidi. □

15 Chünki sen pütün insanlar aldida körgen-anglighanliringgha Uning guwahchisi bolisen!

16 Shundaq iken, sen yene némige hayal bolisen? Ornungdin turup, Uning namigha nida qilip chömüldürülüp, gunahliringni yughuzghin!» dédi.

17 Shundaq boldiki, Yérusalémgha qaytip kelginimdin kéyin, ibadetxanida dua qiliwatqinimda, bir ghayibane körünüş méni oruwaldi

18 we *Rebning* manga: «Chapsan bol, Yérusalémdin derhal ket. Chünki ular séning manga qilghan guwahliqingni qobul qilmaydu!» dewatqanliqini kördüm.■

19 Men, «I Reb, ular méning Sanga étiqad qilghanlarni zindan'gha solap, herbir sinagoglarga kirip ularni urghanliqimni bilidu. ■

20 Séning guwahching bolghan Istipanning qéni tökülginide, menmu yénida turup uni öltürgenlerning qilmishlirigha qoshulup, ularning kiyimlirige qarap berdim!» – dédim. ■

21 Biraq u manga: «Ketkin! Séni yiraqtiki ellerge ewetimen!» – dédi.■

22 Pawlus mushu sözni dégüche xalayıq uninggha qulaq séliwatatti. Lékin buni anglap ular awazini kötürüp:

– Undaq bir kishi yer yüzidin yoqitilsun! U tirik turushqa layiq emes! – dep chuqan sélishi. □ ■

23 Ular chirqiriship, chapan-yépinchilirini sélip tashlap, topa-chang soruwatqanda,

24 mingbéshi Pawlusni qel'ege élip kirip kétishke emr qiliwidi, xalayıqning uninggha néme üçün bundaq chuqan salidighanliqini éniqlash üçün leshkerlirige uni qamchilap soraq qilishni buyrudi. □

■ 22:12 Ros. 9:17. □ 22:14 «aAta-bowilirimizning Xudasi séni iradisini bilishing, Heqqaniy bolghuchini körüshüng we uning aghzidin chiqqan awazni anglishing üçün alliqachan tallidi» – «Heqqaniy Bolghuchi» Mesihni körsitidu, elwette. ■ 22:18 Mat. 10:14. ■ 22:19 Ros. 22:4.

■ 22:20 Ros. 7:58; 8:1. ■ 22:21 Ros. 9:15; 13:2; Gal. 1:15; 2:8; Ef. 3:8; 1Tim. 2:7; 2Tim. 1:11.

□ 22:22 «Lékin buni anglap ular awazini kötürüp: – Undaq bir kishi yer yüzidin yoqitilsun! U tirik turushqa layiq emes! – dep chuqan sélishi» – demisekmu, ularning Pawlus bu sözini kötürelmeslikining sewebi, Xudaning söz-kalamini özliri intayin pes köridighan «yat eller»ge yetküzishke hergiz bolmaydu, deydighan közqarashta idi. ■ 22:22 Ros. 21:36. □ 22:24

«Mingbéshi ... xalayıqning Pawlusqa néme üçün bundaq chuqan salidighanliqini éniqlash üçün leshkerlirige uni qamchilap soraq qilishni buyrudi» – «qamchilap soraq qilish» bolsa rimliqlar guman qilghan ademlerni gunahi bar dep hésablap, «heqiqetni éniqlash üçün» ularni qiyash bilen soraq qilatti (ularning «qamcha»liri köp tasmiqliq bolup, her tasmisigha hertürlük tömür-söngék parchiliri baghlan'ghanidi). Emma rimliq puqralar bolsa undaq muamilidin xalas idi.

²⁵ Lékin ular Pawlusni qamchilash üçün ghulachlitip baghlighanda, u yénida turghan yüzbéshigha:

— Bir Rim puqrasini jinayiti békitilmeyla qamchilishinglar qanun'gha uyghunmu? — dédi. □

²⁶ Bu sözni anglighan yüzbéshi mingbéshining aldigha béríp:

— Siz néme ish qilay dewatisiz? Chünki u kishi Rim puqrasi iken! — dédi.

²⁷ Mingbéshi Pawlusning aldigha béríp, uningdin:

— Manga éytqin, sen rasttinla Rim puqrasimu? — dep soridi.

— Rast, dédi u.

²⁸ — Men nahayiti yuqiri bahada mushu puqraliqqa ige boldum, — dédi mingbéshi.

Pawlus:

Emma men tughulushumdinla shundaq! — dédi.

²⁹ Shuning bilen, uni soraqqa tartmaqchi bolghan leshkerler derhal uningdin özlrini chetke aldi. Mingbéshimu uning Rim puqrasi ikenlikini bilip, uni baghlatqanliqi tüpeylidin qorqup ketti. □

Pawlusning aliy kéngeshmide özini aqlishi

³⁰ Mingbéshi Yehudiylarning Pawlusning üstidin qilghan shikayitining heqiqiy sewebini bilish üçün, etisi uni yéship, bash kahinlar we pütün aliy kéngeshmidikilerning bir yerge yighilishini buyrudi. Andin Pawlusni élip kélip, ularning aldigha turghuzdi.

23

¹ Pawlus aliy kéngeshme hey'etlirige tikilip turup:

Qérindashlar, men бүгүн'giche Xudaning aldida pak wijdanda méngip keldim, — dédi. ■

² Buni anglighan bash kahin Ananiyas *Pawlusning* yénida turghanlarga uning aghzigha urushni buyrudi. ■

³ Pawlus uninggha:

— Xuda séni uridu, ey aqartilghan tam! Sen u yerde méni Tewrat qanuni boyiche soraqqa tartishqa olturisen, lékin Tewrat qanunigha xilap halda méni urunglar dep buyrudingghu?! — dédi. □ ■

⁴ — Sen Xudaning bash kahinigha ashundaq haqaret keltüremsen?! — déyishti yénida turghanlar.

⁵ Pawlus:

□ **22:25** «lékin ular Pawlusni qamchilash üçün ghulachlitip baghlighanda...» — «ghulachlitip baghlighanda»: Rimliqlar soraqqa tartilghuchini qamchilash üçün uning ikki qolini baghlap ghulichini kérip turghuzidu. Bashqa birxil terjimisi «Pawlusni tasmilar bilen ghulachlatqanda,...». □ **22:29** «Shuning bilen, uni soraqqa tartmaqchi bolghan leshkerler derhal uningdin özini chetke aldi. Mingbéshimu uning Rim puqrasi ikenlikini bilip, uni baghlatqanliqi tüpeylidin qorqup ketti» — 24-ayettiki izahatni körüng. Rim puqralirini jinayiti békitmeyla baghlashmu qanunsiz ish idi. ■ **23:1** Ros. 24:16. ■ **23:2** 1Pad. 22:24; Yer. 20:2; Yuh. 18:22. □ **23:3** Xuda séni uridu, ey aqartilghan tam! — Pawlusning «aqartilghan tam» dégini, «sirti ap'aq körünidighan, ichi peqet patqay-laydin bolghan saxtipezsen» dégen menide. «Ez.» 13:8-16nimu körüng. ■ **23:3** Qan. 17:9.

– I qérindashlar, men uning bash kahin ikenlikini bilmeytimen. Chünki Tewrat: «Xelqingni idare qilghuchining yaman gépini qilma!» déyilgen, – dédi. □ ■

⁶Lékin Pawlus ularning bir qismining Saduqiy, yene bir qismining Perisiyler ikenlikini bilip, aliy kéngeshmide yuqiri awaz bilen:

– Qérindashlar, men bolsam Perisiylerdin bolimen we Perisiylerning perzen-timen. Men ölgenler qayta tirilishqa baghligan ümid toghruluq bu yerde soraqqa tartiliwatimen! – dep warqiridi. ■

⁷U bu sözni déyishi bilenla, Perisiyler bilen Saduqiylar arisida jédel-ghowgha qozghilip, kéngeshmidikiler ikkige bölünüp ketti

⁸(chünki Saduqiylar ölgenlerning qayta tirilishi, yaki perishte yaki rohlar mewjut emes, deydu. Lékin Perisiyler hemmisini étirap qilidu). ■

⁹Buning bilen qattiq bir chuqan-süren kötürülüp, Perisiy terepdari bolghan bezi Tewrat ustazliri ornidin turup:

– Biz bu ademdin héchqandaq eyib tapalmiduuq! Bir roh yaki perishte uninggha söz qilghan bolsa néme boptu! – dep qattiq munazirileshti. ■

¹⁰Chuqan-süren téximu küchiyip ketkechke, mingbéshi *Yehudiylarning* Pawlusni tartishturup titma-titma qiliwétishidin qorqup, qisingha zalgha chüshüp uni ularning arisidin zorluq bilen tartup chiqip, qel'ege ekrip kétishini buyrudi.

¹¹Shu küni kéchisi, Reb Pawlusning yénida turup:

– Jasaretlik bol! Chünki Yérusalémda Men toghramdiki ishlargha toluq guwahliq berginingdek, Rim shehiridimu shundaq guwahliq qilishing muqerrer bolidu! – dédi. ■

Pawlusni öltürüsh suyiqesti

¹²Etisi etigende, Yehudiylar Pawlusni öltürüshni qestlep, uni öltürmigüche héchnerse yémeymiz, ichmeymiz, dep özlirige leniti bir qesemni qilishi. ■

¹³Bu suyiqest qesimini ichkenler qiriq nechche kishi idi.

¹⁴Ular bash kahinlar we aqsaqallarning aldigha bérup:

– Biz Pawlusni öltürmigüche héchnerse tétimasliqqa qattiq qesem ichtuuq.

¹⁵Hazir siler we aliy kéngeshme uning ishlirini téximu tepsily tekshürüshni bahane qilip, wekil ewitip uni kéngeshmige élip kélisni mingbéshidin telep qilinglar. U bu yerge yéqin kelmeyle uni jayliwétishke teyyar turimiz, – dédi.

¹⁶Lékin Pawlusning singlisining oggli böktürmidin xewer tépip qel'ege kirip, Pawlusqa melum qilip qoydi.

¹⁷Buning bilen Pawlus yüzbéshiliridin birini chaqirtip, uninggha:

– Bu balini mingbéshi bilen körüshürüp qoysingiz. Chünki uninggha melum qilidighan ishi bar iken, – dédi.

¹⁸Yüzbéshi uni élip mingbéshining aldigha bashlap kirip:

– Mehbub Pawlus méni chaqirtip, bu balini siz bilen körüshürüp qoyushumni telep qildi. Chünki uning sizge melum qilidighan ishi bar iken, – dédi.

¹⁹Mingbéshi uni qolidin tutup, bir chetke tartip:

– Manga melum qilidighan néme ishing bar? – dep soridi.

²⁰U jawaben mundaq dédi:

□ 23:5 «Xelqingni idare qilghuchining yaman gépini qilma!» — Tewrat, «Mis.» 22:28. ■ 23:5 Mis. 22:27. ■ 23:6 Ros. 24:21; 26:6; Fil. 3:5. ■ 23:8 Mat. 22:23; Mar. 12:18; Luqa 20:27. ■ 23:9 Ros. 25:25; 26:31. ■ 23:11 Ros. 18:9. ■ 23:12 Ros. 23:21,29,30.

– Yehudiylar Pawlusning ishlirini tepsilyi tekshüreyli dep seweb körsitip özliridin ete uni aliy kêngeshmige élip bérishni telep qilish üçün til biriktürüshti. ■

²¹ Ulargha qayil bolmighayla, chünki qiriqtin artuq adem uni paylap turidu. Ular Pawlusni öltürmigüche héchnerse yémeymiz, ichmeymiz, dégen qarghish qesimige baghliniptu. Ular hazir özlirining ularning telipige maqul bolush-lirini kütüp turidu.

²² Mingbéshi uninggha:

– Bu ishni manga melum qilghanliqingni héchkimge tinma! – dep tapilap, balini qayturdi.

Pawlusning waliy Félikske tapshurulushi

²³ Mingbéshi yüzbéshidin ikkini chaqirtip:

– Ikki yüz piyade leshker, yetmish atliq leshker we ikki yüz neyziwaz leshk-erni bugün kéche saet toqquzda Qeyseriye shehirige qarap yolgha chiqishqa hazirlanglar! □

²⁴ Shuning bilen bille, Pawlusni waliy Féliksning yénigha saq-salamet yetküzüsh üçün, uning minishige ulaghlarni teyyarlanglar! – dep buyrudi. □

²⁵ Mingbéshi *Félikske* mundaq bir xet yazdi: –

²⁶ «Hörmetlik waliy Féliks janabliirigha Klawdiyus Lisiyastin salam!

²⁷ Ushbu ademni Yehudiylar tutuwalghan bolup, uni öltürmekchi bolghanda, uning Rim puqrasi ikenlikini bilip yétip, qisimni bashlap bérip uni qutquz-dum. □ ■

²⁸ Men ularning bu kishi üstidin qilghan shikayitining néme ikenlikini éniqlimaqchi bolup, uni Yehudiylarning aliy kêngeshmisige élip bardim.

²⁹ Emeliyette ularning uning üstidin qilghan shikayitining özlirining Tewrat qanunigha dair detalash mesililerge munasiwetlik ikenlikini bayqidim, biraq uningdin ölüm jazasi bérishke yaki zindan'gha tashlashqa layiq birer shikayet qilghudek ishni tapalmidim.

³⁰ Kéyin, Yehudiylarning uni öltürüwétish qestide yürüwatqanliqi heqqidiki axbarat manga melum qilin'ghanda, derhal uni silige yollattim we shuning bilen bille, uninggha erz qilghuchilarning özlirining aldida shikayetlirini éytishini buyrudum. Xeyr!».

³¹ Leshkerler emdi buyruq boyiche Pawlusni kéchilep Antipatris shehirige yetküzdi. □

³² Etisi, atliq leshkerler Pawlusni élip méngishqa qaldurulup, qalghan leshk-erler *Yérusalémdiki* qel'ege qaytip keldi.

³³ Atliqlar Qeyseriyeye kirip, xetni waliygha tapshurdi we Pawlusnimu uning aldida hazir qildi.

■ **23:20** Ros. 23:12. □ **23:23** «neyziwaz leshker» — bu sözning toluq menisi namelum. «kéche saet toqquzda» — grék tilida «kéhidiki üçinichi saette». □ **23:24** «Pawlusni waliy Féliksning yénigha saq-salamet yetküzüsh üçün, uning minishige ulaghlarni teyyarlanglar!» — «ulaghlarni teyyarlanglar!» — bir ulagh emes. Mingbéshi Pawlusni Yérusalémdin 100 kilométr yiraq bolghan Qeyseriyeye bixeter yetküzüshke kapaletlik qilish üçün hazirlighan köp ulaghlar, elwette. □ **23:27** «Yehudiylar ... uni öltürmekchi bolghanda, uning Rim puqrasi ikenlikini bilip yétip, qisimni bashlap bérip uni qutquzdum» — mingbéshi Lisiyas emeliyette Pawlusni tutqandin kéyinla uning Rim puqrasi ikenlikini bilgenidi. ■ **23:27** Ros. 21:33. □ **23:31** «Leshkerler ... Pawlusni kéchilep Antipatris shehirige yetküzdi.» — Antipatris Yérusalémdin 55 kilométr yiraq, Yérusalém bilen Qeyseriyening otturida.

³⁴ Waliy xetni oqughandin kéyin, Pawlusning qaysi ölkidin ikenlikini sorap, uning Kilikiyedin kelgenlikini bilip, □

³⁵ Uninggha:

— Üstüngdin erz qilghuchilar kelgende ishliringni toluq anlaymen, — dédi we uni Hérod xanning ordisida nezerbend qilip qoyushni buyrudi. □

24

Yehudiylarning Pawlus üstidin shikayet qilishi

¹ Besh kündin kéyin, bash kahin Ananiyas aqsaqallardin birnechcheylen we Tertullus isimlik bir adwokat bilen Qeyseriyege chüshüp, Pawlus toghridiki resmîy shikayetlirini waliygha sundi. ■

²⁻³ Pawlus chaqirtilip, Tertullus uning üstidin shikayet qilip mundaq dédi:

— Hörmelik Féliks janabliri! Biz özlirining qol astilirida her tereptin aman-ésenlikke nésip bolup kelmektimiz we aldïn körerlikliri bilen xelqimiz arisida dana islahatlar barliqqa keltürülmekte, biz bu ishlardin her waqit, her jayda toluq minnetdarliq bilen behriman boluwatimiz. □

⁴ Biraq öz waqitlirini köp élip qoymasliqim üçün, shepquqliri bilen sözimizni qisqila anglashlirini ötüñüp soraymen. □

⁵ Chünki biz shuni tonup yettuqki, bu adem balaxor bolup, pütkül jahandiki Yehudiylar arisida majira-topilang peyda qilishni küshkürtküchi, shundaqla «Nasaretlikler» dep atalghan mezhepning kattiwashliridin biridur.

⁶⁻⁷ U bizning ibadetxanimiznimu bulghimaqchi bolghanidi. Shunga, biz uni tutuwalduq we uni öz qanunimiz boyiche sotlayttuq. Lékin mingbéshi Lisiyas esheddiy zorluq bilen uni qollirimizdin tartiwaldi we uninggha erz qilghuchilarni özlirining aldigha kélishe buyrughanidi. □ ■

⁸ Uni soraq qilip körsile, bizning uninggha qilghan erzlirimizning toghriliqini bilip yétidila!

⁹ Sorunda bolghan Yehudiylarmu uning éytqanlirigha qoshulup: Rast, rast, dep shikayetni kücheytti.

□ **23:34** «Waliy ... Pawlusning qaysi ölkidin ikenlikini sorap,...» — waliyning «qaysi öлке?» dégen soali grék tilida «qaysi xil öлке» déyilidu. Ikki xil öлке bar idi: (1) impéror özi biwasite bashquridighan; (2) wasitilik bashquridighan. Pawlus ikkinchi xil ölkidin bolghan bolsa, waliy özi Pawlusning dewasini biwasite bir terep qilalaytti. □ **23:35** «... uning Kilikiyedin kelgenlikini bilip, uninggha:

— Üstüngdin erz qilghuchilar kelgende ishliringni toluq anlaymen, — dédi...» — Kilikiye (hazirqi shimaliy türkiyide) Qanaan (Pelestin)din yiraq jay idi, u belkim Féliks bashquridighan jay bolmisa kérek. Kilikiye shunche yiraq bolghachqa, Pawlusni shu yerge yalap mangdurmay, bu ishni özü tekshürey dégen qarargha kelgen bolushi mumkin. ■ **24:1** Ros. 23:2. □ **24:2-3**

«biz özlirining qol astilirida her tereptin aman-ésenlikke nésip bolup kelmektimiz» — yaki «biz özlirining qol astilirida uzundin buyan aman-ésenlikke nésip bolup kelmektimiz». «aldin körerlikliri bilen xelqimiz arisida dana islahatlar barliqqa keltürülmekte, biz bu ishlardin her waqit, her jayda toluq minnetdarliq bilen behriman boluwatimiz» — bezi rimliq tarixchilarning xatirilirini boyiche, Féliks emeliyette achköz, rehimsiz we qabiliyetsiz adem idi. □ **24:4** «öz waqitlirini köp élip qoymasliqim üçün...» — yaki «özlirini artuqche aware qilmasliq üçün...». □ **24:6-7** «u bizning ibadetxanimiznimu bulghimaqchi bolghanidi...» — bezi kona köchürmilerde: «we uni öz qanunimiz boyiche sotlayttuq. Lékin mingbéshi Lisiyas esheddiy zorluq bilen uni qollirimizdin tartiwaldi we uninggha erz qilghuchilarni özlirining aldigha kélishe buyrughanidi» dégen sözler mushu yerde tépilmay, peqet «u bizning ibadetxanimiznimu bulghimaqchi bolghanidi» déyilidu. ■ **24:6-7** Ros.

21:28.

Pawlusning özini aqlishi

¹⁰ Waliy Pawlusqa söz qilghin dep qol isharetini qilghanda, u mundaq dédi: — Men silining uzun yillardin béri bu xelqni sorap kelgenliklirini bilgechke, xatirjemlik bilen aldilirida özüm toghramda jawab bérimen.

¹¹ Asanla bileleydiliki, men Yérusalémgha ibadet qilishqa barghinimdin hazirghiche peqet on ikki künla ötti.

¹² Ular méning ibadetxanida birer adem bilen munazirileshkinimni körmigen, yaki sinagoglarda yaki sheherde ammini topilanggha qutratqanliqimmimu héch körmidi. ■

¹³ Ular yene hazir janabliirigha méning üstümdin qilghan shikayetlirige héch ispatmu keltürelmeydu.

¹⁴ Biraq silige shuni étirap qilimenki, men ular «mezhep» dep atighan yol bilen méngip, Tewratta we peyghemberlarning yazmilirida pütülgenlerningmu hemmisige ishinip, ata-bowilirimning Xudasigha ibadet qilimen. □

¹⁵ Méning Xudagha baghlighan ümidim barki (bu kishilermu bu ümidni tutidu), kelgüside hem heqqaniylarning hem heqqaniysizlarning ölümün tirilishi bolidu. □

¹⁶ Shu sewebtin, özüm hemishe Xuda aldimu, insanlar aldimu pak wijdanliq bolushqa intilimen. ■

¹⁷ Men Yérusalémdin ayrilghili xéli yillar bolghan bolup, bu qétim u yerge öz xelqinge xeyr-sediqe yetküzüp bergili we Xuda aldigha hediye sun'ghili barghanidim. ■

¹⁸ Men bu ishlarda boluwatattim, beziler méni tazilinish qaidisini ada qilip bolghan chaghda ibadetxana hoylisida uchratti; lékin men etrapingha adem toplighinimmu yoq, malimanchiliq chiqarghinimmu yoq. ■

¹⁹ Emeliyette méni uchratqanlar bolsa Asiya ölkisidin kelgen bezi Yehudiylar idi; ularning üstümdin shikayetliri bar bolsa, esli ular özliri kélip, silining aldilirida erz qilishqa toghra kéletti.

²⁰ Bolmisa, mushu sorundikiler aliy kéngeshme aldida turghinimda, méningdin qandaq jinayet tapqanliqini éytip baqsun!

²¹ Peqet mundaq bir ish bolghanidi: — Men ularning aldida, «Bügünki künde ölgenlerning qayta tirilishi toghruluq silerning soriqinglarga tartilghanmen!» dep warqirighanidim. ■

²² *Rebning* yoli toghruluq tepsiliy xewiri bar bolghan Féliks soraqni toxtitip, ulargha:

— Mingbéshi Lisiyas kelgende dewayinglar toghrisidiki hökümni chiqirimen, — dédi.

²³ U yüzbéshigha Pawlusni nezerbend astigha élip, emma uninggha bir'az kengchilik qilip, dost-buraderlirining herqaysisining uning hajetliridin chiqishini tosmighin, dep buyrudi. ■

■ 24:12 Ros. 25:8; 28:17. □

24:14 «Tewratta we peyghemberlarning yazmilirida pütülgenlerningmu hemmisige ishinip,...» — «Tewratta we peyghemberlarning yazmiliri»: Yehudiy xelqi bezide Musa peyghemberge chüshürülgen besh kitabni «Tewrat» we Tewrattiki bashqa qisimlarni «Zebur we peyghemberlarning kitabliiri» dep ataydu. «Tebirler» we Tewrattiki «Kirish Söz»imiznimu körüng. □

24:15 «méning Xudagha baghlighan ümidim barki (bu kishilermu bu ümidni tutidu), kelgüside hem heqqaniylarning hem heqqaniysizlarning ölümün tirilishi bolidu» — oqurmenlerge shu ayanki, Injilda «ümid» tilgha élin'ghanda müjmel bir tilek-arzu emes, belki Xudaning wedlirige asasinip, muqim, puxta melum bir ishni kütüshni bildüridu. ■ 24:16 Ros. 23:1.

■ 24:17 Ros. 11:29; Rim. 15:25.

■ 24:18 Ros. 21:27.

■ 24:21 Ros. 23:6; 28:20.

■ 24:23

Ros. 27:3; 28:16.

Pawlus waliy Féliks bilen Drusilaning aldida

²⁴ Birnechche kúndin kéyin, waliy Féliks ayali Drusila bilen bille keldi (Drusila Yehudiy idi). U Pawlusni chaqirtip, uningdin Mesih Eysagha étiqad qilish yoli toghruluq anglidi.

²⁵ Pawlus heqqaniy yashash, özini tutuwélish, qiyamet künidiki soal-soraq qilinishlar toghrisida sözlewatqanda, Féliks wehimige chüshüp uninggha:

— Hazirche qaytip tursang bolidu. Kéyin manga peyt kelgende, yene chaqir-timen, — dédi.

²⁶ U shuning bilen bir waqitta Pawlusning para bérishini ümid qilatti. Shuning üchün, uni imkanqeder pat-pat chaqirtip, uning bilen sözlishetti.

²⁷ Lékin ikki yil toshqanda, Féliksning ornigha Porkiyus Féstus waliy boldi. Féliks Yehudiylargha iltipat körsitip ularning könglini élish üchün Pawlusni solaqta qaldurdi. □

25

Pawlusning waliy Féstusning aldida soraq qilinishi

¹ Féstus Yehudiye ölkisige kirip, üç kúndin kéyin Qeyseriyedin chiqip Yérusalémgha barghanidi. □

² Bash kahinlar bilen Yehudiylarning mötiwerliri uning aldida Pawlusning üstidin resmiy shikayet qilib, uningdin iltipat sorap, adem ewitip Pawlusni

³ Yérusalémgha élip kélishni ötüdi. Meqsiti, ular yol üstide böktürme teyyarlap Pawlusni öltürüsh idi.

⁴ Féstus buni anglap ulargha:

— Pawlus hazir Qeyseriyede solaqta turwersun. Men yéqinda u yerge qaytip ketmekchimen.

⁵ Aranglardin hoquqdar bolghanlar men bilen bille chüshsun. Eger uning birer eyibi bolsa, ular shu yerde shikayet qilsa bolidu, — dep jawab berdi.

⁶ Féstus ularning ichide sekkiz-on kúndin artuq turmay, Qeyseriyeye qaytip chüshti. Etisi soraq textige olturup, Pawlusni élip kélishni buyrudi.

⁷ Pawlus kelgende, Yérusalémdin chüshken Yehudiylar uning etrapigha oliship, uninggha nurhun éghir jinayetler bilen qarilap shikayetlerni qildi. Biraq bularning héchqaysisigha ispat körsitip bérelmidi.

⁸ Pawlus özini aqlap:

— Men héchqaysi ishtha Yehudiylarning qanunigha, ibadetxanisigha yaki *impérotor* Qeyserge qarshi birer jinayetmu sadir qilmidim, — dédi. ■

⁹ Lékin, Féstus Yehudiylarning könglini élishqa, ulargha iltipat körsetmekchi bolup Pawlustin:

— Yérusalémgha bérip, u yerde méning aldinda bu shikayetlerge asasen sotlinishqa razi bolamsen? — dep soridi.

¹⁰ Lékin Pawlus jawab bérip mundaq dédi:

— Men hazir Qeyserning soraq texti aldida turimen. Méni soraq qilishqa tégishlik yer mana mushu. Özlirige éniq melum bolghandek, men Yehudiylargha héchqandaq naheqliq qilmidim. □

□ **24:27** «Féliks Yehudiylargha iltipat körsitip ularning könglini élish üchün...» — yaki «Féliks Yehudiylargha iltipat körsitip ularning qollishigha érishish üchün...». □ **25:1** «Féstus Yehudiye ölkisige kirip...» — yaki «Féstus ölkining waliyliqigha kirip...». ■ **25:8** Ros. 24:12; 28:17. □ **25:10**

«Men hazir Qeyserning soraq texti aldida turimen» — impérotor Qeyserning aldida emes, belki uning soraqchi wekili (Féstus)ning aldida, elwette.

¹¹ Eger jinayitim bolsa, shundaqla ölümge layiq birer ish qilghan bolsam, men özümni ölümdin qachurmaymen. Biraq ularning méning üstümdin qilghan shikayetlirining asasi bolmisa, héchkimning méni ulargha tapshurup bérishke heqqi yoq. Men Qeyserge murajiet qilimen! □ ■

¹² Andin Féstus meslihetchiliri bilen sözleshkendin kéyin, Pawlusqa:

— Sen Qeyserge murajiet qilding — uning aldigha emdi barisen! — dédi.

Waliy Féstusning Agrippa xan Ildin Pawlus toghrisida nesihet sorishi

¹³ Birnechche kündin kéyin, Agrippa xan bilen *singlisi* Berniki Féstusqa tebrik-salamgha Qeyseriyege keldi.

¹⁴ U yerde uzun künler turghandin kéyin, Féstus Pawlusning ishini xan'gha melum qilip:

— Bu Féliks qaldurup ketken bir mehbub bar. ■

¹⁵ Men Yérusalémgha barghinimda, Yehudiy bash kahinliri bilen aqsqaqalliri uning üstidin shikayet qilip, mendin uni jazagha mehkum qilishimni telep qilishiti.

¹⁶ Men ulargha, erz qilin'ghuchi erz qilghuchilar bilen yüzleshtürülüp, uningha özini aqlash pursiti bérilmigüche, uni jazagha tapshurush rimliqlarning aditi emestur, dep éyttim.

¹⁷ Shunga ular men bilen bille bu yerge kelgendin kéyin, men waqitni keynige sozmay, etisila soraq textige olturup u kishini ekilishni buyrudum.

¹⁸ Erz qilghuchilar orunliridin turghanda, ularning uning üstidin shikayet qilghanliri méning oylichinimdek rezil ishlar emes idi,

¹⁹ Belki ularning öz ibadet tüzümi toghruluq we Eysa isimlik bir kishi heqqide melum talash-tartish mesililiri bar iken. U kishi ölgen bolup, Pawlus bolsa u tirildi deydi.

²⁰ Bu mesililerni zadi qandaq éniqlashni bilelmey, men Pawlustin Yérusalémgha bérup, u yerde bu ishlar toghruluq soraqqa tartilishqa razi bolush-bolmasliqini sorighanidim.

²¹ Pawlus solaqta turup impéror janablrining soraq qararini chiqirishini murajiet qilghandin kéyin, men uni Qeyserning aldigha ewetküche, solaqta tutup turushni buyrudum.

²² Agrippa Féstusqa:

— Méningmu bu kishining sözlirini anglap baqqum bar, — dédi.

— Ete anglaysiz, — dédi u.

²³ Shuning bilen etisi, Agrippa bilen Berniki heywet bilen ammiwi yighin zaligha kirip keldi, mingbeshilar we sheher kattiwashlirimu ular bilen bille kirip kélishti. Féstus emr qiliwidi, Pawlus élip kirdi.

²⁴ Féstus mundaq dédi:

— Agrippa padishah aliyliri we mushu sorun'gha yighilghan janablar! Bu kishini körüwatisiler. Hem Yérusalémda hem bu yerde pütün Yehudiy ahaliisi uning toghruluq erz qilip manga murajiet qilip, u tirik qaldurushqa bolmaydu! — dep churqirashqanidi.

□ **25:11** «ularning méning üstümdin qilghan shikayetlirining asasi bolmisa, héchkimning méni ulargha tapshurup bérishke heqqi yoq. Men Qeyserge murajiet qilimen!» — herbir Rim puqrasi shikayet qilin'ghanda sotning qararigha narazi bolsa, yuqirigha (Qeyserning özi) murajiet qilish hoquqi bar idi. ■ **25:11** Ros. 18:14. ■ **25:14** Ros. 24:27.

²⁵ Lékin men uningdin ölüm jazasi bérishke tégishlik birer jinayet tapalmidim. Hazir bu kishi impérator janablrigha murajiet qildi. Shuning bilen uni *Rimga* ewetishni qarar qildim. ■

²⁶ Biraq uning heqqide ghojamgha melum qilip yazghudek ish yoq. Shuning bilen ehwalni resmий tekshürüp birer yazghudek melumatqa ige bolush meqsitide uni herbirlirining aldigha, bolupmu sili, Agrippa padishah aliylirining aldigha élip keldim.

²⁷ Chünki mehbusni sotqa ewetkende, uning üstidin qilin'ghan shikayetlerni éniq körsetmeslik manga nisbeten orunluq emestek bilinidu.

26

Pawlusning Agrippa xan aldida guwahliq bérishi

1 Shuning bilen, Agrippa Pawlusqa:

— Özüngning gépingni qilishingha ruxset, — dédi.

Pawlus qolini sozup özini aqlashqa bashlidi:

²⁻³ — I Agrippa xan, бүгүн aldilirida Yehudiylar méning üstümdin shikayet qilghan pütün ishlar toghruluq jawab bérish pursitige nésip bolghanliqim üçün, bolupmu özlirining Yehudiylarning adetliri we ularning arisidiki talash-tartishliridin xewerliri bolghanliqi üçün özümni bextlik hésablaymen! Shuning üçün dégenlirimni sewrchanliq bilen anglap béqishlirini ötünimen.

⁴ Méning deslepki waqitlirimda, yeni kichikimdin tartip öz élimde, Yérusalémda yürüş-turushumning qandaq ikenliki Yehudiylarning hemmisige ayan.

⁵ Ular shu deslepki waqtimdin béri méni tonughachqa (eger xalisaidi, shuninggha guwahliq béretti), méning ibadet tüzümidiki eng telepchan mezhepning shertliri boyiche yashap, yeni Perisiy bolup ömrümni ötküzginimni bilidu.

⁶ Emdi men Xuda ata-bowilirimizgha qilghan wedige baghligghan ümidim tüpeylidin hazir soraq qiliniwatimen. ■

⁷ Shu *wedining* nésiwisige yétishni bizning pütkül on ikki qebilimiz kéchekündüz toxtawsiz Xudagha ibadet qilip ümid qilmaqta. I aliyliri, Yehudiylarning méning üstümdin qilghan shikayetliri del shu ümidke baghliqtur!

⁸ *Xalayıq*, Xuda ölgenlerni tirildürse, néme üçün ishinishke bolmaydu, dep qaraysiler? □

⁹ Derweqe, özümme eslide Nasaretlik Eysaning namigha qarshi nurghun ishlarni qilishim kérek dep qayil idim ■

¹⁰ we Yérusalémda ene shundaq ishlarni qilghanidim. Bash kahinlardin hoquq élip, özüm Xudaning nurghun muqeddes bendilirini zindan'gha tutup bergen, ular ölümge höküm qilin'ghandimu, hökümge awaz qoshqanidim. □

■ **25:25** Ros. 23:9; 26:31. ■ **26:6** Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Qan. 18:15; 2Sam. 7:12; Zeb. 132:11; Yesh. 4:2; 7:14; 9:5; 40:10; Yer. 23:5; 33:14; Ez. 34:23; 37:24; Dan. 9:24; Mik. 7:20. □ **26:8** «Xalayıq,

Xuda ölgenlerni tirildürse, néme üçün ishinishke bolmaydu, dep qaraysiler?» — démisekmu, Pawlus közde tutqan ümid (7-ayetni körüng) Xudaning wedisi bilen, Mesih arqiliq menggülik hayatqa tirilishtin ibaret idi. ■ **26:9** Ros. 8:3; 9:1; 22:4; 1Kor. 15:9; Gal. 1:13; 1Tim. 1:13. □ **26:10** «ular ölümge höküm qilin'ghandimu, hökümge awaz qoshqanidim» — «awaz qoshqanidim» grék tilida

«men ulargha qara tash tashlidim». Yehudiylar arisida kona zamanlarda «awaz bérish» aq yaki qara bir tashni tashlash bilen bildürületti.

¹¹ Men hemme sinagoglarda köp qétim ularni izdep tépip jazalap, kupurluq gep qilishqa zorlighanidim. Men ulargha telwilerche och bolup, hetta yaqa yurttiki sheherlerge bérip, ulargha ziyankeshlik qilghanidim. □

¹² Bu ishlarda bolup bash kahinlar bergen toluq wekillik hoquqi bilen Demeshq shehirige qarap seper qiliwatattim.

¹³ Chüsh waqtida yolda kétéwétip, asmandin chüshken, quyash nuridinmu küchlük bir nurning etrapimni we bille kétéwatqanlarni yorutuwetkenlikini kördüm.

¹⁴ Hemmimiz yerge yiqilghan bolup men ibraniiy tilida éytilghan: «Ey Saul, Saul! Manga némishqa ziyankeshlik qilisen? Séni zixlashlarga qarshi tepmiking sen üçün tes kélidu!» dégen bir awazni anglidim. □

¹⁵ Men: — «I Reb, sen kimsen?» dep sorisam, Reb manga: «Men sen ziyankeshlik qiliwatqan Eysadurmen!

¹⁶ Emdi ornungdin tur; chünki Men séni sen körgen ishlargha hemde Özüm sang ayan qilin'ghinimda köridighan ishlargha xezinichi ghojidar we guwahliq bergüchi bolushqa tiklesh üçün, sang ayan boldum. □

¹⁷⁻¹⁸ Men séni öz xelqingning hem ellerning qolidin qutquzimen — chünki men séni yat elliklarning közlrini échip, ularning qaranghuluqtin yoruqluqqa, Sheytanning ilkidin Xudagha baghlinishqa burulushi üçün ularning arisigha ewetimen. Shuning bilen ular gunahlrining kechürümige, shundaqla Manga étiqad qilish arqiliq pak-muqeddes qilin'ghanlarning arisida mirasqa muyyesser bolidu» — dédi. ■

¹⁹ Shunga, i Agrippa ailyliri, men ershtin kelgen bu ghayibane körünüşhke itaetsizlik qilmidim.

²⁰ Belki aldi bilen Demeshq xelqige, andin Yérusalém shehiridikilergé, pütün Yehudiye ölkisidikilergé hemde yat elliklergimu, «Towa qilip, Xudagha baghlininglar, shundaqla towa qilishqa uyghun emellerni körsitinglar» dep jakarlap xewer yetküzüp keldim. ■

²¹ Bu ishlar tüpeylidin Yehudiylar méni ibadetxana hoylisida tutup, mushtlap öltürüwetmekchi bolushti. ■

²² Lékin бүгүн'giche Xudaning yarem-meditige muyyesser bolup men ching turuwatimen, töwendikiler bolsun yuqiridikiler bolsun hemmeylen'ge guwahliq bérip keldim. Guwahliqim del peyghemberler hem Musa özi bésharet qilip éytqanliridin bashqa nerse emes —

²³ démek, Mesih jezmen azab-oqubet chékip, tunji bolup ölüm din tirilgüchi bolup Yehudiy xelqige hem pütkül ellergimu yoruqluq jakarlaydu. ■

²⁴ Pawlus bu ishlarni éytip özini shundaq aqlash jawabini bergende, Féstus yuqiri awaz bilen uninggha:

— Pawlus, sarang bolupsen! Bilimingning köpliki eqlingni azduruptu! — dédi.

□ **26:11** «men ... ularni ... kupurluq gep qilishqa zorlighanidim» — «kupurluq gep qilish» mushu yerde menisi belkim Mesihge kupurluq söz qilip, étiqadtin waz kéchishni körsitishi mumkin.

□ **26:14** «Séni zixlashlarga qarshi tepmiking sen üçün tes kélidu!» — Reb Saulni jahil éshekke oxshitidu. Éshekni igisi zixlighanda mangmay qiyiq atsa téximu azab tartidu, elwette. Sauning wijdani shuninggha oxshash Rebning bendilirige yamanliq qilghanliqi tüpeylidin sanjilghan bolsa kérek. □ **26:16** «Özüm sang ayan qilin'ghinimda köridighan ishlargha xezinichi ghojidar we guwahliq bergüchi bolushqa tiklesh üçün, sang ayan boldum» — «xezinichi ghojidar» némini körsitidu? Démek, Saul Mesih uninggha tapshurghan we tapshuridighan wehiylarni we kalam-sozni

jaqlashqa mes'ul bolghan «xezinichi» yaki «amanetchi» bolidu we kelgüsida bu heqiqetlerni barliq jamaetlerge yetküzüsh xizmitide bolidu. ■ **26:17-18** Yesh. 60:1. ■ **26:20** Ros. 9:19,28; 22:17,21.

■ **26:21** Ros. 21:30. ■ **26:23** Yesh. 60:1-3, 19, 20

²⁵ Lékin Pawlus: — Sarang emesmen, i Féstus janabliri, men belki heqiqetke uyghun hem salmiqi bar sözlerni jar qilimen.

²⁶ Chünki *Agrippa* aliylirining bu ishlardin xewiri bar. Men uningha yüreklik bilen ochuq sözlewatimen, chünki bu ishlarning héchqaysisining uningdin yoshurun emeslikige ishinimen. Chünki bu ish bulung-puchqaqlarda qilin'ghan emes!□

²⁷ — Ey *Agrippa* aliyliri, özliri peyghemberlerning éytqanlirigha ishinemdila? Men ishinidighanliqlirini bilimen! — dédi.

²⁸ *Agrippa* Pawlusqa:

— Sen méni mushunchilik qisqighina waqıtta xristian bolushqa qayil qilmaqchimusen? — dédi.□

²⁹ Pawlus:

— Meyli qisqa waqıt ichide yaki uzun waqıtta bolsun, peqet özlirining emes, belki bügün sözümnı anglighuchilarning hemmisi manga oxshash bolghay (peqet mendiki zenjirler silerde bolmisun!) dep Xudadin tileymen, — dédi.□ ■

³⁰ Shuning bilen *Agrippa* xan, shundaqla waliy, Berniki we ular bilen bille olturghanlar orunliridin turup,

³¹ *zaldin* chiqip, bir-birige:

— Bu kishining ölümge yaki türmige solashqa tégishlik héchbir jinayiti yoq iken! — déyishti.■

³² *Agrippa* Féstusqa:

— Bu adem Qeyserge murajiet qilmighan bolsa, qoyup bérilse bolidikentuq! — dédi.

27

Pawlus we hemrahlirining Rim shehirige qilghan déngiz sepiri

¹ Bizning Italiyege déngiz yoli bilen bérishimiz qarar qilin'ghandin kéyin, emeldarlar Pawlus bilen bashqa birnechke mehbusni «Awghustus qismi»diki Yuliyus isimlik bir yüzbéshigha tapshurdi.□

² Biz *Adramittiumning* bir kémisige chiqtuq. Kéme *Asiya* ölkisining déngiz boyliridiki sheherlerge baratti. *Tésalonika* shehiridin bolghan *Makédoniyelik*, *Aristarxus* isimlik bir kishi biz bilen hemseper boldi.

³ Etisi biz *Zidon* shehirige yétip kelduq. Yuliyus Pawlusqa kengchilik qilip, shu yerdiki dost-buraderlirining yénigha bérıp ularning ghemxorliqini qobul qilishigha ruxset qildi.■

□ **26:26** «Chünki bu ish bulung-puchqaqlarda qilin'ghan emes!» — «bu ish» — Mesihning tartqan azab-oqubetiri, ölümü we tirilishi, démek. □ **26:28** «Sen méni mushunchilik qisqighina waqıtta xristian bolushqa qayil qilmaqchimusen?» — «xristian» toghruluq 11:26diki izahatni körüng.

□ **26:29** «meyli qisqa waqıt ichide yaki uzun waqıtta bolsun ... bügün sözümnı anglighuchilarning hemmisi manga oxshash bolghay...» — Pawlusning ularni nijatliqqa érishsun dep özining kérek bolsa uzun waqıtqiche sözligenlikige razi bolghanliqini körsitiwatidu. ■ **26:29** 1Kor. 7:7. ■ **26:31** Ros. 23:9; 25:25. □ **27:1** «Bizning Italiyege déngiz yoli bilen bérishimiz...» — «biz» dégen sözge qarighanda Luqa qaytidin Pawlusqa hemrah bolghanidi. «Italiyege» — Rim shehiri Italiyening paytexti idi. «Awghustus qismi» — yaki «shahane qoshun». «Awghustus» bolsa birinchi Rim impératori idi. «Qisim» yaki «qoshun» mushu yerde 600 leshkerlik birlikni körsitidu. ■ **27:3** Ros. 24:23; 28:16.

⁴ Biz u yerdin yene déngizgha chiqtuq. Shamallar qérishqandek qarshi teripimizdin chiqqanliqı üçhün, Sıprus arilining shamalgha dalda teripi bilen mangduq.

⁵ Kilikiye we Pamfliye ölkilirining udulidiki déngizdin ötüp, Likkiye ölkisidiki Mira shehirige kelduq.

⁶ Shu yerde yüzbéshi Iskenderiye shehiridiki Italiyege baridighan bashqa bir kémini tépip, bizni uningha chiqirip qoydi.

⁷ Déngizda köp künler nahayiti asta méngip, teslikte Kinidos shehirining uduligha kelduq. Shamal mingish yónilishimizni tosughachqa, Krét arilining shamaldin dalda teripi bilen méngip, Salmoniy *yérim arilidin* ötüp,□

⁸ déngizda teslikte ilgirilep qirghaқni boylap, Laséya shehirige yéqin bolghan «Güzel aramgah» dep atilidighan bir yerge kelduq.

⁹ Seper bilen xéli waqıtlar ötüp, roza küni allıqachan ötkén bolghachqa, déngizda seper qilish xeterlik idi. Shunga Pawlus köpchilikke nesihet qilip:□

¹⁰ — Buraderler, bu seperning balayi'apet we éghir ziyan bilen tügeydighanliqini körüwatimen; mal we kémidin mehrum bolupla qalmay, seper öz jénimizghimu zamin bolidu! — dep agahlandurdi.

¹¹ Biraq yüzbéshi bolsa Pawlusning sözige ishenmey, kéme bashliqı bilen kéme igisining sözige ishendi.

¹² Uning üstige, bu portmu qishlashqa muwapiq jay bolmighachqa, köpchilik yene déngizgha chiqip, mumkinqeder Féniks shehirige yétip bérip, shu yerde qishlashni quwwetlidi. Féniks bolsa Krét arilidiki bir déngiz porti bolup, bir teripi gherbiy jenubqa we bir teripi gherbiy shimalgha qaraytti.□

□ 27:7 «Shamal mingish yónilishimizni tosughachqa, Krét arilining Shamaldin dalda teripi bilen méngip, Salmoniy *yérim arilidin* ötüp... » — eslide ular meghrip terepke mangmaqchi, hazir jenubqa qarap mangidu. «Rosul Pawlusning seperliri» dégen xeritini körüng. □ 27:9 «roza küni allıqachan ötkén bolghachqa,...» — Yehudiylarning «roza küni» adette toqquzinchi ayda bolidu, hazir küz pesli bolsa kérek. Oninchi aydin kéyin boran köp bolghanliqtin «Ottura déngiz»da seper qilish xeterlik idi. □ 27:12 «roza küni allıqachan ötkén bolghachqa, köpchilik yene déngizgha chiqip, mumkinqeder Féniks shehirige yétip bérip, shu yerde qishlashni quwwetlidi...» — Féniks porti qishliq (adette sherqiy jenub we sherqiy shimaldin chiqqan) shamallargha dalda bolghachqa, qishlash üçhün yaxshi jay idi.

Rosul Pawlusning xush xewerni jakarlighan 4-sepiri

Rosul Pawlusning Rim shehirige mangghan sepiri

Déngizdiki boran-chapqun

13 Jenubtin meyin shamal chiqiwatatti, köpchilik nishanimizgha yétidighan bolduq dep, lenggerni éliwétip, kémini Krét arilining qirghiqini boylap hey-dep mangdi.

14 Lékin uzun ötmey, araldin qattiq «sherqiy shimaldin kelgüchi» dep atilidighan esheddiy qara boran chiqip ketti.

15 Keme buranning qamalliqida qalghachqa, uni shamalgha yüzlendürelmey, boranning meyliche méngishigha qoyup berduq.

16-17 Klawda dégen kichik bir aralning shamalgha dalda teripige ötüwélip, qolwaqni kéminge chiqiriwélip, aranla uni saqlap qalaliduq. Andin kémichiler kémini arghamchilar bilen sirtidin orap baghliwaldi. Kémining Sirtis dep atalghan déngiz astidiki tash-qum döwilirige qéqilip pétip qelishidin qorqup, tormuz lenggerlirini chüshürüp, kémini shamalning heydishige qoyup berdi.

□ 27:16-17 «Klawda dégen kichik bir aralning shamalgha dalda teripige ötüwélip, qolwaqni kéminge chiqiriwélip, aranla uni saqlap qalaliduq» — adette qolwaq kémining keynidin söritilip méngilatti. «Andin kémichiler kémini arghamchilar bilen sirtidin orap baghliwaldi» — bu arghamchilar kémining parchülinip kétishining aldini élishi üçün kémini ching tutup turatti. «Sirtis dep atalghan déngiz astidiki tash-qum döwiliri» — «Sirtis» dégen hazirqi Liwiyediki ikki déngiz qoltuqining ismidur. Shu qoltuqlarda köp téyiz jaylar we déngiz astida daim köchme qum döwiliri bolghachqa, kémiler üçün bek xeterlik jaydur. «Kémining ... tormuz lenggerliri» — bolsa yénikrek lengger bolup, déngiz tégige tirilip kémining aldigha méngishini astilattatti. Bashqa birxil terjimisi «yelkenlerni chüshürüp»; emma bizningche shundaq esheddiy buranda yelkenler alligachan chüshürülgén bolatti.

18 Boran üstimizge shiddetlik soqqachqa, etisi malni déngizgha tashlashqa bashlidi. □

19 Üchinchi künide ular öz qolliri bilen kémidiki qoral-jabduqlirini déngizgha tashliwetti.

20 Köp künlergiche ya kün ya yultuzlar körünmey, boran-chapqun yenila shiddetlik üstimizge toxtimay soquwergechke, axirda qutulup qélish ümidimizmu yoqqa chiqqanidi.

21 Kémidikiler birnerse yémiginige köp künler bolghandin kéyin, Pawlus ularning arisida turup:

— Buraderler, siler baldurla méning gépinge qulaq sélip Kréttin déngizgha chiqmasliqighar kérek idi. Shundaq qilghan bolsanglar bu balayi'apet we ziyan-zexmetlerge uchrighan bolattinglar.

22 Lékin emdi silerni gheyretlik bolushqa dewet qilimen. Chünki aranglarda héchqaysinglar jénidin ayrilghini yoq, peqet kémidinla mehrum qalisiler.

23 Chünki men tewe bolghan we ibadet-xizmitini qilip kelgen Xudaning bir perishtisi tünügün kéche yénimgha kélip

24 manga: «Pawlus, qorqma! Sen Qeyserning aldigha bérip turushung kérek; we mana, Xuda shapaet qilip sen bilen bille seper qilghanlarning hemmisining jénini tiliginingni sanga ijabet qildi!» dédi.

25 Shuning üçün ey ependiler, gheyretlik bolunglar; chünki Xudagha ishini menki, manga qandaq éytilghan bolsa shundaq emelge ashurulidu.

26 Biraq biz melum aralning qirghiqigha urulup kétishimiz muqerrer bolidu.

27 Sepirimizning on tötinchi künü kéchisi, kéme Adriatik déngizida leylep yürüwatqan bolup, tün nispide, kémichiler quruqluqqa yéqinlap qéliptuq, dep oyli.

28 Ular chongqurluqni ölchesh arghamchisini déngizgha chüshürüp, suning chongqurluqini ölchep körgenidi, yigirme ghulach chiqti. Sel aldigha méngip yene ölchiwidi, on besh ghulach chiqti.

29 Ular kémining xada tashlarga urulup kétishidin qorqup, kémining keynidin töt lenggerni tashliwétip, tang étishni telmürüp kütüp turdi. □

30 Lékin kémichiler kémidin qachmaqchi bolup kémining béshidinmu lenggerni élip tashliwéteyli dep bahane körsitip, qolwaqni déngizgha chüshürdi.

31 Pawlus yüzbéshi we leshkerlerge:

— Bu *kémichiler* kémide qalmisa, siler qutulalmaysiler! — dédi.

32 Buning bilen leshkerler kémidiki qolwaqning arghamchilirini késip, uni leyliptip qoydi. □

33 Tang atay dégende, Pawlus hemmeylenni bir'az ghizaliniwélishqa dewet qildi. U:

— Silerning dekke-dükke ichide héchnéme yémey turghininglarga on töt kün boldi.

34 Emdi bir'az ghizalinishinglarni ötünimen. Chünki hayat qélishinglar üçün mushundaq qilishqa toghra kélidu; chünki héchqaysinglarning béshidiki bir tal moymu ziyar'gha uchrimaydu! — dédi. ■

□ 27:18 «... **etisi malni déngizgha tashlashqa bashlidi**» — malni tashlashning meqsiti kémining parchilinish mumkinchilikini azaytish üçün uni yéniklitishtin ibaret. □ 27:29 «**ular ... kémining keynidin töt lenggerni tashliwétip...**» — bu töt lenggerni (déngizgha) tashlashning meqsiti kémini toxtitish, elwette. □ 27:32 «**kémidiki qolwaqning arghamchilirini késip, uni leyliptip qoydi**» — yaki «kémidiki qolwaqning arghamchilirini késip, uni déngizgha tashliwetti». ■ 27:34 Mat. 10:30.

³⁵ Bu sözni qilib bolup, u qoligha bir parche nanni élip, köpchilikning aldida Xudagha teshekkür éytip oshtup yédi. ■

³⁶ Shuning bilen hemmeylen gheyretlinip ghizalinishqa bashlidi

³⁷ (kémide biz jemiý ikki yüz yetmish alte kishi iduq).

³⁸ Hemmeylen qorsaqlirini toqlighandin kéyin, kémini yéniklitish üçün, kémidiki bughdaylarnimu déngizgha tashliwetti.

Kémining gherq bolushi

³⁹ Tang atqanda, kémichiler quruqluqning ne ikenlikini tonumidi. Lékin uningdiki bir qumluq qoltuqni bayqap, kémini bir amal qilib shu yerde uruldurup quruqluqqa chiqarmaqchi boldi.

⁴⁰ Ular aldi bilen lenggerlerni boshiwétip, ularni déngizgha tashliwetti. Shuning bilen bir waqitta, kémining ikki yónilish paliqining baghlirini boshitip, ularni chüshürüwetti. Andin kémining béshidiki yelkenni shamalgha chiqirip, kémini qumluqning qirghiqigha qaritip mangdurdi. □

⁴¹ Emdi ikki éqim bir-birige uchrashqan yerge kirip qélip, ular kémini qiraqqa soqturuwaldi; kémining béshi déngiz tégige urulup pétip, midirilmay qaldi, lékin kémining arqa teripi dolqunlarning zerbisi bilen chuwwulup kétishke bashlidi. □ ■

⁴² Leshkerler mehbuslarning sugha sekrep qéchip kétishining aldini élish üçün, hemmisini óltürüwetmekchi boldi. □

⁴³ Lékin yüzbéshi Pawlusni qutquzushni xalighan bolup, leshkerlerning bundaq qilishigha yol qoymidi. U aldi bilen su üzüşni bilidighanlarning sugha chüshüp qirghaqqa chiqishini,

⁴⁴ qalghanlarning bezilirini taxtaylarga, bezilirini kémining chuwwulup ketken parchilirigha ésilip, qirghaqqa chiqishini buyrudi. Shundaq boldiki, hemmeylen qutulup saq-salamat quruqluqqa chiqti.

28

Malta arilida

¹ Biz qutulup saq-salamat qirghaqqa chiqqandin kéyin, u aralning Malta dep atilidighanliqini bilduq.

² Yerlik xelq bizge intayin méhribanliq bilen muamile qildi; chünki u chaghda yamghur yéghip, hawa soghuq bolghachqa, ular gülxan yéqip bizni kütüwaldi. □

■ 27:35 1Sam. 9:13; Yuh. 6:11; 1Tim. 4:3. □ 27:40 «kémining ikki yónilish paliqining baghlirini boshitip, ularni chüshürüwetti» — déngiz shundaq küchlük dolqunlighanda, bu palaqlarni déngizgha chüshürüshning paydisi bolmaytti. Shunga ular dexli bolmisun üçün palaqni bir-birige chétip kémige déngizdin kötürüpraq baghlap qoyghanidi. Uni eng axirqi qétim ishilitishke bolatti, eger qattiq dolqunda buzulup ketse amal yoq bolatti. □ 27:41 «Emdi ikki éqim bir-birige uchrashqan yerge kirip qélip, ular kémini qiraqqa soqturuwaldi» — bashqa birxil terjimisi: «Kéme qirghaqqa yetküche déngiz astidiki qum dōwisige urulup pétip qaldi». ■ 27:41 2Kor. 11:25. □ 27:42 «Leshkerler mehbuslarning sugha sekrep qéchip kétishining aldini élish üçün, hemmisini óltürüwetmekchi boldi» — rimliq eskerler mehbuslarni qachurup goysa ózliri ölm jazasigha mehkom bolatti. □ 28:2 «yerlik xelq bizge intayin méhribanliq bilen muamile qildi» — «yerlik xelq» dégen ibare grék tilida «saqallilar» déyilidu. Bu söz ularning yat tilliq (démek, ibraney, grék yaki latin tilliq emes) ikenlikini körsitidu.

³ Pawlus bir baghlam otun térip kélip otqa tashliwidi, issiqdin étilip chiqqan bir zeherlik yilan uning qolini chishliginiche chaplishiwaldi.

⁴ Shu yerlikler Pawlusning qoligha yépuship turghan yilanni kórüp, bir-birige: — Bu adem choqum bir qatil iken! Déngizdin qutulup chiqqan bolsimu, «Adilliq» uning tirik qélishigha yol qoymidi, — déyishti. □

⁵ Lékin Pawlus yilanni otning ichige silkip atti, özi bolsa héchqandaq zexim yémedi. ■

⁶ Xelq uninggha bedini ishship kétidu yaki u tuyuqsiz yiqilip ölidu dep qarap turatti. Lékin uzun waqit qarap turup, uningda héchqandaq binormal haletning bolmighanliqini kórüp, oylighinidin yéni:

— Bu bir ilah bolsa kérek! — déyishti. ■

⁷ U yerning etrapidiki yurtta, aral bashliqi (Publiyus dep atalghan)ning birnechche yer-étizliri bar idi. U bizni öyige bashlap, üç kün qizghin méhman qilip kütti.

⁸ U chaghda shundaq boldiki, Publiyusning atisining qizitmisini örlep, tolghaq bolup yétip qalghaniken. Pawlus uning yénigha kirip, dua qilip üstige qolini tegküzüp, uni saqaytip qoydi.

⁹ Shuningdin kéyin araldiki qalghan késellerning hemmisi uning aldigha kélip, saqaytildi.

¹⁰ Ular bizning hörmitimizge nurghun sowghatlarni béghishlighan bolup, axirda bu yerdin yene yolgha chiqqan waqtimizda, bizni yolgha lazimliq nerse-kérékler bilen teminlidi.

Maltadin Rim shehirige bérish

¹¹ Malta arilida Iskenderiyedin kelgen, béshigha «Samawiy Qoshkézek» ilahlrining neqishliri oyulghan bir kéme qishlighanidi. Aralda üç ay turghandin kéyin, bu kéme bilen yolgha chiqtuq. □

¹² Sirakoza shehirige kélip, u yerde üç kün turduq.

¹³ Andin aylinip méngip, *Italiyediki Régiyum* shehirige kelduq. Etisi shamal yönilishi özgirip jenubtin chiqishi bilen, ikkinchi küni Putéoli shehirige yétip kelduq.

¹⁴ U yerde birnechche qérindashlarni taptuq, ularning ötünüşliri bilen biz ularda bir hepte turduq. Shundaq qilip biz Rim shehirige yétip kelduq.

¹⁵ Kéliwatqanliqimizdin xewer tapqan shu yerdiki qérindashlar bizni qarshi élish üçün sheherdin chiqip hetta «Apiyus baziri»ghiche, *beziliri* «Üch Saray»ghiche kelgenidi. Pawlus ularni körgende, Xudagha rehmet éytip, gheyretlendi. □

Pawlus Rim shehiride

□ **28:4** «Déngizdin qutulup chiqqan bolsimu, «Adilliq» uning tirik qélishigha yol qoymidi» — «Adilliq» dégen ular choqunidighan butlardin biri bolghan ayal ilah bolsa kérek. ■ **28:5** Mar. 16:18; Luqa 10:19. ■ **28:6** Ros. 14:11. □ **28:11** «béshigha «Samawiy Qoshkézek» ilahlrining neqishliri oyulghan bir kéme» — «Samawiy Qoshkézek» bolsa rimliqlarning choqun'ghan ilahliri «Kastor bilen Polluks» (grék tilida «Dioskuri») idi. Déngizchilar ularni déngiz seperlirini onghushluq qilidu, dep qaraytti. □ **28:15** «shu yerdiki qérindashlar bizni qarshi élish üçün sheherdin chiqip hetta «Apiyus baziri»ghiche, *beziliri* «Üch Saray»ghiche kelgenidi» — «Apiyus baziri» Rimdin 71 kilométr, «Üch Saray» 55 kilométr yiraq idi.

16 Rim shehirige kirginimizde, yüzbéshi mehbuslarni orda qarawul bégige tapshurdi; lékin Pawlusning birla közetküchi leshker bilen bir öyde ayrim turushigha ruxset qilindi. □ ■

17 Üch kündin kéyin, u u yerdiki Yehudiylarning kattiwashlirini özi bilen körüshüshke chaqirdi. Ular jem bolghanda, u mundaq dédi:

— Qéridashlar! Men xelqimizge yaki ata-bowilirimizdin qaldurulghan örp-adetlerge qarshi héchqandaq ish qilmighan bolsammu, Yérusalémدا turghinimda tutqun qilinip rimliqlarning qoligha tapshuruldu. ■

18 Rimliqlar méni soraqqa tartip, mende ölüm jazasigha mehikum qilghudek birer jinayet bolmighachqa, méni qoyuwetmekchi boldi.

19 Lékin Yehudiylar buninggha qarshiliq bildürgechke, Qeyserge murajiet qilishqa mejbur boldum. Bularni déginim bilen, bu méning öz xelqim üstidin shikayitim bar dégenlikim emes.

20 Shu sewebtin men siler bilen yüz körüshüsh we bu heqte silerge éytish üçün silerni bu yerge chaqirdim. Chünki bu zenjir bilen baghlinishning sewebi del Israilning kütken ümididir. ■

21 Ular Pawlusqa:

— Biz bolsaq Yehudiyedin sen toghruluq xet almiduq, yaki u yerdin kelgen qéridashlarning héchqaysisimu sen toghruluq birer yaman xewer ekelmidi yaki yaman gépingni qilmidi.

22 Lékin séning pikiriringni anglighumiz bar. Chünki hemme yerde kishilerning *sen tewe bolghan* bu mezhepke qarshi sözlewatqanliqidin xewirimiz bar! — déyishti.

23 Shuning bilen ular Pawlus bilen körüshüshke bir künni békitti. U küni nurghun kishiler uning turalghusigha kelgenidi; u tang atqandin kechkiche ulargha *söz-kalamni sherhlep*, Xudaning padishahliqi heqqide toluq guwahliq bérip, Tewrat hem peyghemberlerning yazmiliridin neqil keltürüp, ularni Eysa toghruluq qayil qilishqa küchidi. □ ■

24 Uning sözlirige beziler ishendürüldi, beziler ishinishni ret qildi. ■

25 Ular Pawlusning mundaq bir sözni qilishi bilen özara kélisilmey qaytip ketti. U mundaq dédi:

— Muqeddes Roh Yeshaya peyghember arqiliq ata-bowilirimizgha munu sözni del jayida éytqan:

26 — «Barghin; mushu xelqge mundaq dep éytqin: —

«Siler anglashni anglaysiler, biraq chüshenmeysiler;

Körüshni körüsiler, biraq bilip yetmeysiler. ■

27 Chünki mushu xelqning yürükini may qaplap ketken,

Ular anglighanda qulaqlirini éghir qiliwalghan,

Ular közlirini yumuwalghan;

Undaq bolmisi, ular közliri bilen körüp,

□ **28:16 yüzbéshi mehbuslarni orda qarawul bégige tapshurdi** — mushu sözlör bezi kona köchürmilerde tépilmaydu. ■ **28:16** Ros. 24:23; 27:3. ■ **28:17** Ros. 24:12; 25:8. ■ **28:20** Ros. 23:6; 24:21. □ **28:23** «u tang atqandin kechkiche ulargha söz-kalamni sherhlep, Xudaning padishahliqi heqqide toluq guwahliq bérip, Tewrat hem peyghemberlerning yazmiliridin neqil keltürüp, ularni Eysa toghruluq qayil qilishqa küchidi» — «Tewrat hem peyghemberlerning yazmiliri» toghruluq 24:14 we uningdiki izahatni körüng. Mushu yerde «Tewrat» grék tilida «Musaning (Tewrat) qanuni». ■ **28:23** Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Qan. 18:15; 2Sam. 7:12; Zeb. 13:21; Yesh. 4:2; 7:14; 9:5; 40:10; Yer. 23:5; 33:14; Ez. 34:23; 37:24; Dan. 9:24; Mik. 7:20. ■ **28:24** Ros. 17:4.

■ **28:26** Yesh. 6:9; Ez. 12:2; Mat. 13:14; Mar. 4:12; Luqa 8:10; Yuh. 12:40; Rim. 11:8.

Quliqi bilen anglap,
Köngli bilen chüshinip,
Öz yolidin yandurulushi bilen,
Men ularni saqaytqan bolattim»». □ ■

28-29 Shunga bilishinglar kérekki, Xudaning bu nijatliqi yat elliklerge ewetiliwatidu. Ular bolsa uninggha qulaq salmay qalmaydu! — dédi. U bu sözlerni éytqanda Yehudiylar öz-ara qattiq talash-tartish qiliship ketti. □

30 Pawlus özi ijarige alghan öyde toluq ikki yil turdi we bu yerde uning bilen körüshüshke kelgen hemme kishilerni qobul qilip,

31 tolimu yürekliq bilen hem héch tosalghugha uchrimay, Xudaning padishahliqini jar qilip, Reb Eysa Mesihke dair heqiqetlerni yetküzüp telim berdi.

□ 28:27 «Chünki mushu xelqning yürükini may qaplap ketken, ... undaq bolmisidi, ular közliri bilen körüp, quliqi bilen anglap, köngli bilen chüshinip, öz yolidin yandurulushi bilen, men ularni saqaytqan bolattim» — «Yesh.» 6:9-10din neqil keltürülgen. ■ 28:27 Yesh. 6:9,10.

□ 28:28-29 «U bu sözlerni éytqanda Yehudiylar öz-ara qattiq talash-tartish qiliship ketti» — mushu sözler bezi kona köchürmilerde tépilmaydu.

Rimliqlargha

Rosul Pawlus Rim shehiridiki jamaetke yazghan mektup

¹ Rosulluqqa tallap chaqirilghan, Xudaning xush xewirini jakarlashqa ayrip teyinlen'gen, Mesih Eysaning quli bolghan menki Pawlustin salam! ■

² Xuda bu xush xewerning kélishini xéli burunla peyghemberliri arqiliq muqeddes yazmilarda wede qilghanidi. ■

³⁻⁴ Bu xush xewer Öz Oghli, yeni Rebbimiz Eysa Mesih toghrisididur; jismani yehettin U Dawutning neslidin tughulghan; birdinbir pak-muqeddes Roh teripidin ölümdin tirildürülüş arqiliq «küch-qudret Igisi Xudaning Oghli» dep körsitilip békitilgen; □ ■

⁵ U arqiliq, shundaqla Uning nami üçün barliq eller arisida Xudagha étiqadtin bolghan itaetmenlik wujudqa keltürülüşke biz méhir-shepqetke we rosulluqqa muyesser bolduq; □

⁶ Siler ular arisida, Eysa Mesih teripidin chaqirilghansiler. □

⁷ Shunga, Xuda sóygen we U «muqeddes bendilirim» dep chaqirghan Rim shehiridiki hemminglarga, Atimiz Xudadin we Rebbimiz Eysa Mesihdin méhir-shepqet we aman-xatirjemlik bolghay! ■

Teshekkür duasi

⁸ Aldi bilen men Eysa Mesih arqiliq hemminglar üçün Xudayimgha teshekkür éytimen; chünki silerning étiqadinglar pütkül alemge pur ketti. □

■ **1:1** Ros. 9:15; 13:2; Gal. 1:15. ■ **1:2** Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Qan. 18:15; 2Sam. 7:12; Zeb. 132:11; Yesh. 4:2; 7:14; 9:5; 40:10; Yer. 23:5; 33:14; Ez. 34:23; 37:24; Dan. 9:24; Mik. 7:20. □ **1:3-4** «jismani yehettin u Dawutning neslidin tughulghan» — mushu «Dawut» bolsa Dawut peyghember, yeni Israilgha padishah bolghan Dawut. Nurhun peyghemberler Mesih Dawutning ewladidin bolidu, dep bésharet bergenidi. «birdinbir pak-muqeddes Roh» — grék tilida «pak-muqeddeske tewe bolghan Roh» dégen söz bilen ipadilinidu. Bizningche, shübbisizki, Xudaning Öz Muqeddes Rohini körsitidu; bezi alimlar bu ibarini Mesih Eysaning öz rohini bildüridu, dep qaraydu.

■ **1:3-4** Mat. 1:1; Luqa 1:32; Ros. 2:30; 13:23; 2Tim. 2:8; Yesh. 9:5; 44:6; 54:5; Yuh. 2:19; Rim. 9:5; 1Yuh. 5:20. □ **1:5** «Uning nami üçün barliq eller arisida Xudagha étiqadtin bolghan itaetmenlik wujudqa keltürülüşke biz méhir-shepqetke we rosulluqqa muyesser bolduq» — «eller» mushu yerde Yehudiy emes ellerni körsitidu. Tewratta bezide Yehudiyarlarga nisbeten «yat eller» dep terjime qilimiz. «Xudagha étiqadtin bolghan itaetmenlik wujudqa keltürülüşke...» — grék tilida sözmusöz peqet «étiqadning itaiti üçün...» déyilidu. □ **1:6** «Siler ular arisida, Eysa Mesih teripidin chaqirilghansiler» — «ular arisida» — yeni Mesihke étiqad qilghan yat eller arisida. Démek, Rimliq étiqadchilar del rosul Pawlus ularning xizmitide bolushqa chaqirilghan kishilerdindir. «Eysa Mesih teripidin chaqirilghansiler» — bashqa birxil terjimisi: «Mesihke mensup bolushqa (Xuda teripidin) chaqirilghan...».

■ **1:7** 1Kor. 1:2; Ef. 1:1. □ **1:8** «silerning étiqadinglar pütkül alemge pur ketti» — Rim impériyesidikiler Rimning qanuni boyiche: «Impératori «Qeyser»ni «Reb Xuda» dep étirap qilishqa mejbur idi. Shunga «Eysa Mesih Rebbimdur» dep étirap qilghuchilar qattiq qarshiliqqa we köp qétim dehshtlik ziyankeshlikke uchrashqa bashlidi. Paytexti Rim shehiridiki puqralardin bezilirining Mesihke baghlan'ghanliqi: «Rim shehiride Mesihke egeshkuchiler bar iken!» dep dunyani zilzilge keltürgenidi.

9 Öz Oghli toghrisidiki xush xewerde chin roh-qelbim bilen men xizmitini qiliwatqan Xuda Özi méning dualirimda silerni shunche üzlüksiz eslep turghanliqimgha guwahtur. □ ■

10 Men dualirimda, mumkin qeder Xudaning iradisi bilen silerning yéninglarga bérishqa axir muyeler bolushqa hemishe ötünimen. ■

11 Chünki men silerni birer rohiy iltipatqa ige qilish arqliq mustehkemlesh üçün siler bilen körüshüshke intayin teqezamen; □ ■

12 yeni, men aranglarda bolsam, bir-birimizning étiqadidin özara teselli we ilham alalaymiz demekchimen.

13 Qérindashlar, men silerning shuni bilishinglarni xalaymenki, bashqa yerdiki elliklarning arisida xizmitim méwe bergendek, silerning aranglardimu xizmitimning méwe bérishi üçün yéninglarga bérishni köp qétim niyet qildim, lékin bugün'giche tosalghugha uchrup kéliwatimen. □ ■

14 Men herqandaq ademlerge, meyli Yunanliqlar we yat taipilerge, danishmen we nadanlarga bolsun, hemmisige qerzdarmen. □ ■

15 Shuning üçün imkaniyet manga yar bersila men Rimdiki silergimu xush xerwerni yetküzüp bayan qilishqa qizghinmen.

Xush xewerning zor qudriti

16 Chünki men Mesih toghrisidiki bu xush xewerdin hergiz xijil bolmaymen! Chünki u uninggha ishen'güchilirining hemmisini, aldi bilen Yehudiyarlarni, andin kéyin Gréklerni nijatqa érishtüridighan Xudaning küch-qudritidur! □ ■

17 Chünki xush xewerde étiqadqa asaslan'ghan, Xudaning birxil heqqaniyliq étiqad qilghuchilargha wehiy qilin'ghandur. *Muqeddes yazmilarda yézilghinidek:* — «Heqqaniy adem ishench-étiqadi bilen hayat bolidu». □ ■

Insanietning chüshkünlik jeryani

□ 1:9 «**Öz Oghli toghrisidiki xush xewerde chin roh-qelbim bilen men xizmitini qiliwatqan Xuda...**» — grék tilida «chin roh-qelbim bilen» peqet «rohimda» déyilidu. «**xizmitini qiliwatqan Xuda...**» — «xizmiti» mushu yerde grék tilida alahide «rohiy xizmet» yaki «kahinliq xizmet»ni körsitidu. ■ 1:9 Rim. 9:1; 2Kor. 1:23; 11:31; Gal. 1:20; Fil. 1:8; 1Tés. 2:5; 2Tim. 1:3. ■ 1:10 Rim. 15:23,32.

□ 1:11 «**rohiy iltipat**» — Muqeddes Rohtin kélidighan alahide, möjizilik qabiliyettin ibaretur. Mesilen, «1Kor.» 12-14-bablarni körüng. ■ 1:11 Rim. 15:29; 1Tés. 3:10. □ 1:13 «**silerning shuni bilishinglarni xalaymenki...**» — bu sözler adette Rim impératori yarliq chüshürgende ishltidighan ibare idi. Rosul Pawlus töwendiki gépini «Alem impératori Eysa Mesih»din kelgen dep puratmaqchi oxshaydu. Eyni sözler «shuni bilmeslikinglarni xalaymenki,...». «**ellikler...**» — barliq Yehudiy emes milletler, «yat eller», «taipiler». ■ 1:13 1Tés. 2:18. □ 1:14 «**... herqandaq ademlerge, meyli Yunanliqlar we yat taipilerge, danishmen we nadanlarga bolsun...**» — mushu yerde «yat taipiler» Yunanliq emeslerni yaki shu dewrdiki «medeniyet belgisi bolghan Yunan tili»ni sözliyemeydighan «mediniyetsizler»ni kösitidu. «**men... hemmisige qerzdarmen**» — buning menisi belkim «hemmisige xush xewerni yetküzüshke qerzdarmen» bolsa kérek. ■ 1:14 1Kor. 9:16.

□ 1:16 «**Mesih toghrisidiki bu xush xewer**» — grék tilida «Mesihning xush xeweri» dégen sözde ipadiliniidu. «**Grékler**» — (yaki «Yunanliqlar») mushu yerde barliq Yehudiy emes milletler yaki elliklerge wekil kélidu. «**...nijatqa érishtüridighan Xudaning küch-qudritidur**» — «nijat» dégen Xuda ademni gunahini kechürüp, uningdin qutquzup, menggülik hayatni ata qilishini körsitidu. ■ 1:16 Zeb. 40:9-10; 1Kor. 1:18; 15:2; 2Tim. 1:8. □ 1:17 «**xush xewerde étiqadqa asaslan'ghan, Xudaning birxil heqqaniyliq étiqad qilghuchilargha wehiy qilin'ghandur**» — bashqa birxil terjimisi: «xush xewerde Xudadin kelgen, bashtin axir étiqadqa asaslan'ghan bir heqqaniyliq ashkarilan'ghandur». «**Heqqaniy adem ishench-étiqadi bilen hayat bolidu**» — «Hab.» 2:4. ■ 1:17 Hab. 2:4; Yuh. 3:36; Rim. 3:21; Gal. 3:11; Fil. 3:9; Ibr. 10:38.

18 Chünki heqqaniyetsizlik bilen heqiqetni basidighan insanlarning barliq iplasliqigha we heqqaniyetsizlikige nisbeten Xudaning qaratqan ghezipi ershtin ochuq wehiy qilinmaqta.

19 Chünki insanlar Xuda toghrisida bileleydighan ishlar ularning köz aldida turidu; chünki Xuda hemmini ulargha ochuq körsitip bergin ■

20 (chünki dunya apiride bolghandin béri Xudaning közge körünmes özgichilikliri, yeni menggülek qudriti we birdinbir Xuda ikenlik Özi yaratqan mewjudatlar arqiliq ochuq körülmekte, shundaqla buni chüshinip yetkili bolidu. Shu sewebtin insanlar héch bahane körsitelmeydu) ■

21 — chünki insanlar Xudani bilsimu, uni Xuda dep ulughlimidi, Uninggha teshekkür éytmidi; eksiche, ularning oy-pikirliri bimene bolup, nadan qelbi qarangghuliship ketti. ■

22 Özlirini danishmen qilip körsetsimu, lékin eqilsiz bolup chiqti;

23 chirimas Xudaning ulughluqining ornigha chirip ölidighan ademzatqa, uchar-qanatlargha, töt ayaghliq haywanlargha we yer béghirlichuchilargha oxshaydighan butlarni almashturup qoyghanidi. ■

24 Shunga Xuda ularni qelbidiki shehwaniy hewesliri bilen iplasliq qilishqa, shundaqla bir-birining tenlirini nomusqa qaldurushqa qoyup berdi.

25 Ular Xuda toghrisidiki heqiqetni yalghan'gha aylandurdi, Yaratquchining ornigha yaritilghan nersilerge choqunup, tawap-taet qilghanidi. Halbuki, Yaratquchigha teshekkür-medhiye menggüge oqulmaqta! Amin!

26 Mana shuning üçün, Xuda ularni peskesh shehwaniy heweslerge qoyup berdi. Hetta ayallarmu tebiyy jinsiy munasiwetni gheyriy munasiwetke aylandurdi; □ ■

27 shuningdek, erlermu ayallar bilen bolidighan tebiyy jinsiy munasiwetlerni tashlap, bashqa erlerge shehwaniy hewesler bilen köyüp pishidighan boldi. Erler erler bilen shermendilikke kirishti we netijide ularning muxalip qilmishliri öz béshigha chiqti.

28 Ular Xudani bilishtin waz kéchishni layiq körgenlik tallighanliqi üçün, Xuda ularni buzuq niyetlerge we nalayiq ishlarni qilishqa qoyup berdi.

29 Ular herxil heqqaniyetsizlik, rezillik, nepsaniyetchilik, öchmenlikke chömüp, hesetxorluq, qatilliq, jédelxorluq, mekkarliq we herxil betniyetler bilen toldi. Ular ighwager,

30 töhmetxor, Xudagha nepretlinidighan, kibirlik, maxtanचाq, chongchi, herxil rezilliklerni oylap chiqiridighan, ata-anisining sözini anglimaydighan,

31 yorutulmighan, wediside turmaydighan, köyümsiz we rehimsiz insanlardur.

32 Ular Xudaning shulargha bolghan adil hökümuni, yeni shundaq ishlarni qilghuchilarning ölümge layiq ikenlikini éniq bilsimu, bu ishlarni özliri qilip qalмай, belki shundaq qilidighan bashqilardin söyünüp ularni alqishlaydu. ■

2

■ 1:19 Ros. 14:17. ■ 1:20 Zeb. 19:1-2. ■ 1:21 Qan. 28:28 ■ 1:23 2Pad. 17:29.
□ 1:26 «ayallarmu tebiyy jinsiy munasiwetni gheyriy munasiwetke aylandurdi» — grék tilida «ayallarmu jinsiy munasiwetni tebiyy qanuniyetke xilap munasiwetke aylandurdi» déyilidu. ■ 1:26 Law. 18:22,23. ■ 1:32 Hosh. 7:3.

Xudaning hökümi

¹ Emdi ey bashqilarning üstidin höküm qilidighan insan, kim bolushungdin qet'iynezer bahäne körsitelmeysen; chünki bashqilar üstidin qaysi ishda höküm qilsang, shu ishda öz gunahingni békitisen. Chünki ey hökümchi, sen özüngmu ulargha oxshash ishlarni qiliwatisen. ■

² Bizge melumki, Xudaning undaq ishlarni qilghanlar üstidin höküm chiqirishi *mutleq* heqiqetke asaslant'ghandur.

³ Shunga, i shundaq ishlarni qilghanlar üstidin höküm chiqarghuchi, shundaqla shuninggha oxshash ishlarni qilghuchi insan, özüng Xudaning hökümidin qachalaymen dep xiyal qilamsen?

⁴ Yaki Xudaning méhribanliqining séni towa qilish yoligha bashlaydighanliqini héch bilmey, uning méhribanliqi, keng qorsaqliqi we sewrtaqitining mollarigha sel qarawatamsen? ■

⁵ Eksiche, towa qilmaydighan jahilliqing we tash yüreklikingdin, Xuda adil hökümini ayan qilidighan ghezeplik küni üçün sen öz béshinggha chüshidighan ghezipini toplawatisen. ■

⁶ Xuda herkimge öz emellirige yarisha ish köridu. ■

⁷ Yaxshi ishlarni sewrchanliq bilen qilip, shan-sherep, hörmét-éhtiram we baqiyliqni izdigenlerge U menggülik hayat ata qilidu; □

⁸ Lékin shexsiyetchilerge, heqiqetke ten bermey, eksiche heqqaniyetsizlikke egeshkenlerge ghezep-qehr yaghdurulidu; ■

⁹ yamanliq qilidighan barliq jan igisige, aldi bilen Yehudiylargha, andin Gréklerge külpét we derd-elem chüshidu; □

¹⁰ biraq, barliq yaxshiliq qilghuchilargha, aldi bilen Yehudiylargha, andin Gréklerge shan-sherep, hörmét-éhtiram we aman-xatirjemlik teqdim qilinidu.

¹¹ Chünki Xudada ademning yüz-xatirisini qilish yoqtur. ■

¹² — chünki Tewrat qanunini bilmey gunah sadir qilghanlarning herbiri Tewrat qanunining hökümige uchrimsimu, *eyibke uchráp* halak bolidu; Tewrat qanunini bilip turup gunah sadir qilghanlarning herbiri bu qanun boyiche soraqqa tartilidu □

¹³ (chünki Xudaning aldida qanunni anglihanlar emes, belki qanun'gha emel qilghuchilar heqqaniy hésablinidu. ■

¹⁴ Chünki Tewrat qanunini bilmeydighan ellikler tebiy halda bu qanun'gha uyghun ishlarni qilsa, gerche bu qanundin xewersiz bolsimu, Tewrat qanunni ularda körün'gen bolidu.

¹⁵ Ularning bu qilghanliri öz qelblirige qanun teleplirining pütüklük ikenlikini körsitidu; shuningdek, ularning wijdanlirimu özlirige heqiqetning guwahchisi bolup, oy-pikiriliri özini eyibleydu yaki özini aqlaydu)

■ **2:1** 2Sam. 12:5; Mat. 7:1; 1Kor. 4:5. ■ **2:4** 2Pét. 3:15. ■ **2:5** Rim. 9:22. ■ **2:6** Zeb.

62:12; Yer. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; Rim. 14:12; 1Kor. 3:8; 2Kor. 5:10; Gal. 6:5; Weh. 2:23; 22:12.

□ **2:7** «hörmét-éhtiram we baqiyliq...» — grék tilida «hörmét-éhtiram we chirimeslik...». ■ **2:8**

2Tés. 1:8. □ **2:9** «Yehudiylargha, andin Gréklerge...» — «Grékler» (yaki «Yunanliqlar») mushu yerde

we 10-ayette grék tilida , barliq Yehudiy emes ellikler we milletlerge wekil kélidu. ■ **2:11** Qan.

10:17; 2Tar. 19:7; Ayup 34:19; Ros. 10:34; Gal. 2:6; Ef. 6:9; Kol. 3:25; 1Pét. 1:17. □ **2:12** «Tewrat

qanuni» — yaki peqet «qanun» yaki «muqeddes qanun», mushu yerde we töwendiki barliq ayetlerde

Xuda Musa peyghemberge chüshürgen qanunni körsitidu. Bu qanun muqeddes kitabning awwalqi

besh qismini teskil qilghan; shunga Yehudiy xelqi bezide mushu besh qismini «qanun-yolyoruq»

(ibraniy tilida «Torah») dep ataydu. Ereblar tilidiki «Tewrat» mushu sözdin chiqqan. Adettiki ehwal

astida «muqeddes qanunni bilmigenler» Yehudiy emesler («yat eller») ni körsitidu, «muqeddes qanunni

bilgenler» Yehudiylarni körsitidu. «Tewrat» we «Tewrat qanuni» toghruluq «Tebirler»nimu körüng.

■ **2:13** Mat. 7:21; Yaq. 1:22; 1Yuh. 3:7.

16 — men yetküzüp kéliwatqan bu xush xewerge asasen Xudaning Eysa Mesih arqliq insanlarning qelbide pükken mexpiy ishlar üstidin höküm chiqiridighan künide *yuqirida éytilghan ishlar choqum yüz béridu.* □ ■

Yehudiylar we Tewrat qanuni

17 Senchu, eger özüngni Yehudiy dep atap, Tewrat qanunigha ümid baghlap, Xudagha tewemen dep maxtansang, □ ■

18 qanundin öginip uning iradisini bilip, ésil bilen pesni perq etken bolsang, 19-20 Tewrat qanunidin bilim we heqiqetning jewhirige ige boldum dep qarap, özüngni korlarga yol bashlighuchi, qarangghuda qalghanlarga mayak, nadanlarga ögetküchi, gödeklerge ustaz dep ishen'gen bolsang —

21 emdi sen bashqilargha telim bérissenü, özüngge bermemsen? Oghriliq qilmanglar dep wez éytissenü, özüng oghriliq qilamsen?

22 «Zina qilmanglar» — dep wez éytiysenü, özüng zina qilamsen? Butlardin nepretlinissenü, özüng butxanilardiki nersilerni bulang-talang qilamsen?

23 Tewrat qanuni bilen maxtinissenü, özüng shu qanun'gha xilapliq qilip, Xudagha dagh keltüremsen?!

24 Xuddi *muqeddes yazmilarda* yézilghinidek: «Silerning qilmishinglar tüpeylidin Xudaning nami taipiler arisida kupurluqqa uchrimaqta», □ ■

25 Tewrat qanunigha emel qilsang, xetne qilin'ghiningning ehmiyiti bolidu, lékin uninggha xilapliq qilsang, xetne qilin'ghining xetne qilinmighandek hésablinidu. □

26 Emdi xetnisizler qanunning teleplige emel qilsa, gerche xetnisiz bolsimu, Xuda teripidin xetnilik hésablanmamdu?

27 Tewrat qanun desturidin xewerdar we xetnilik turuqluq qanun'gha xilapliq qilghuchi, i Yehudiy, qanun'gha emel qilidighan jismaniyy xetnisizler teripidin séning gunahning üstidin höküm chiqiriliwatmamdu?

28 Chünki sirtqi körünüshi Yehudiy bolsila uni *heqiqiy* Yehudiy dégili bolmaydu, sirtqi jehettiki jismaniyy xetnimü *heqiqiy* xetne dégili bolmaydu, ■

29 rohida Yehudiy bolghini *heqiqiy* Yehudiydur; uning xetne qilin'ghini xetne qanun desturi arqliq emes, belki qelbide, Rohtindur. Bundaq kishining teriplinishi insanlar teripidin emes, belki Xuda teripidin bolidu. □ ■

□ 2:16 «yuqirida éytilghan ishlar choqum yüz béridu» — «yuqirida éytilghan ishlar» 6-12-ayetlerde éytilghan ishlarni, démek Xudaning soraq qilidighinini körsitidu. ■ 2:16 Mat. 25:31. □ 2:17

«Xudagha tewemen dep maxtansang...» — grék tilida «Xudada maxtansang...». ■ 2:17 Rim. 9:4. □ 2:24 «Silerning qilmishinglar tüpeylidin Xudaning nami taipiler arisida kupurluqqa uchrimaqta» — «Yesh.» 52:5. ■ 2:24 Yesh. 52:5; Ez. 36:2. □ 2:25 «Tewrat qanunigha emel qilsang, xetne qilin'ghiningning ehmiyiti bolidu, lékin uninggha xilapliq qilsang, xetne qilin'ghining xetne qilinmighandek hésablinidu.» — démisekmu, Yehudiylar Tewrat qanuni boyiche xetne qilidu. Xetnilikning özi «Men Xudaning adimimen» dégenlikni we «Yehudiy bolush»ning simwoli dep qarilatti. ■ 2:28 Yuh. 8:39; Rim. 9:7. □ 2:29 «rohida Yehudiy bolghini heqiqiy Yehudiydur; uning xetne qilin'ghini xetne qanun desturi arqliq emes, belki qelbide, rohtindur» — «Rohtindur» bolsa, Muqeddes Rohtindur. Bezi alimlar «Rohtin»ni «rohta» dep chüshinidu, shundaqla bundaq ayetni «...xetne qelbde, rohta,... desturidin emestur» dep terjime qilidu. Xetne toghruluq «Ezakiyal», «Filippiliqlargha» we «Kolossiliklerge»diki «qoshumche söz»lirimizni körüng. «Bundaq kishining teriplinishi insanlar teripidin emes, belki Xuda teripidin bolidu» — ibranii tilida «Yehuda» dégenning esliy menisi «maxtash», «teriplesh», «terip» dégenliktur. Shunga ayetning tégidiki menisi: ««Heqiqiy Yehudiy» bolush üçün, u Xuda teripidin teriplen'gen («Yehuda») bolushi kérek. ■ 2:29 Qan. 10:16; Yer. 4:4; Fil. 3:2, 3; Kol. 2:11.

3

1 Unda qta, Yehudiy bolghanning Yehudiy emestin néme artuqchiligi bar? Xetnilik bolghanning néme paydisi bar?

2 Emeliyette, ularning her jehettin köp artuqchiligi bar. Birinchidin, Xudaning bésharetlik sözliri Yehudiylarga amanet qilin'ghan. ■

3 Emdi gerche ular din beziliri ishenchsiz chiqqan bolsimu, buninggha néme bolatti? Ularning ishenchsizliki Xudaning ishenchliklikini yoqqa chiqirivétermu? □ ■

4 Hergiz undaq qilmaydu! Xuda rastchil hésablinip, hemme adem yalghanchi hésablansun! Xuddi *muqeddes yazmilarda Xuda heqqide* yézilghinidek: —

«Sözliginingde adil dep ispatlan'ghaysen, Shikayetke uchrighiningda ghelibe qilghaysen». □ ■

5 Lékin bizning heqqaniysizliqimiz arqiliq Xudaning heqqaniyliqi téximu éniq körsitilse, buninggha néme deymiz? Heqqaniysizliq üstige ghezep tökidighan Xudani heqqaniy emes deymizmu (men insanche sözleymen)? □

6 Mundaq déyishke hergiz bolmaydu! Eger undaq bolsa, Xuda alemni qandaq soraqqa tartidu?

7 *Beziler yene*: «Méning yalghanchilqimdin Xudaning heqiqetliki téximu ochuq qilinsa, shundaqla ulughluqi téximu yorutulsa, emdi men yene néme üçün gunahkar dep qarilip soraqqa tartilimen?» *déyishi mumkin*. □

8 Undaq bolghanda némishqa (beziler bizge töhmet chaplimagchi bolup, geplirimizni buriwetkende) «Yamanliq qilayli, buningdin yaxshiliq chiqip qalar» — déyishke bolmaydu? Bundaq dégüchilerning jazalinishi heqliqtur!

Heqqaniy adem yoqtur

9 Emdi néme déyish kérek? Biz *Yehudiylar Yehudiy emeslerdin* üstün turamduq? Yaq, hergiz! Chünki biz yuqurida Yehudiylar bolsun, Grékler bolsun

■ 3:2 Zeb. 147:19; Rim. 9:4. □ 3:3 «Emdi gerche ular din beziliri ishenchsiz chiqqan bolsimu, buninggha néme bolatti? Ularning ishenchsizliki Xudaning ishenchliklikini yoqqa chiqirivétermu?» — Pawlus belkim Xudaning Israilgha qilghan ehde-wedilirini körsitidu.

«Siler Méning xelqim bolisiler» dep wede qilghandin kéyin, bezi Yehudiylarning qilmishliri özlirining Uning xelqi ikenlikini inkar qilghan bolsimu, bu qilmishliri Xudaning wedisini yoqqa chiqirivétemdu? ■ 3:3 Chöl. 23:19; Rim. 9:6; 2Tim. 2:13. □ 3:4 «Sözliginingde adil dep ispatlan'ghaysen, shikayetke uchrighiningda ghelibe qilghaysen» — «Zeb.» 51:54. «Shikayetke uchrighiningda ghelibe qilghaysen» dégenning bashqa birxil terjimisi: «Höküm chiqarghiningda ghelibe qilghaysen». Zeburdiki bu küyde Dawut peyghember éghir gunahini Xuda we xelq aldida iqrar qilidu; u bu sözlerni, Xuda méni jazalighanda, xelq béshingha chüshidighan külpetning Xudadin adil jazasini bilsun dep éytidu. Gunahini ochuq iqrar qilmighan bolsa belkim xelq: «Némishqa söyümlük Dawut padishahimiz külpetke uchrighandu, Xuda uninggha adaletsiz muamile qilghanmidu?» déyishi mumkin. Uning dégini Pawlusning déginige opmu-oxshash; Xuda heqtur hem alem aldida Uning heqliqi ispatlansun; Uning her ishtiki durusluqi ispatlansun (we ispatlinidu!), xataliq yaki yalghanchiliqning bolsa bizdila ikenliki ispatlansun (we ispatlinidu!). ■ 3:4 Zeb. 51:4; 116:11; Yuh. 3:33.

□ 3:5 «men insanche sözleymen!» — démek, peqet isanning köz-qarishi boyiche sözleymen. Bu ibaridin körgili boliduki, herqandaq adem towa qilmisa, gunahi tüpeylidin uning közqarashliri tumanliship kétidu, özi éliship qalidu. □ 3:7 «Méning yalghanchiliqim arqiliq Xudaning heqiqiti téximu ochuq qiliniidu...» — Xuda peyghemberler arqiliq Öz xelqining beziliri Özige asiyliq qilidighanliqi, hetta mesilen Öz Mesihige satqunluq qilidighanliqi toghruluk köp bésharet bergenidi. Shunga «méning yalghanchiliqim» Xudaning toghra éytqanliqini ispatlaydu.

hemmisining gunahning ilkide ikenlikini ispatlap eyibliduq. □ ■

10 Derweqe, muqeddes yazmilarda yézilginidek: —

«Heqqaniy adem yoq, hetta birimu yoqtur, ■

11 Yorutulghan kishi yoqtur,

Xudani izdiginimu yoqtur.

12 Hemme adem yoldin chetnidi,

Ularning barliqi erzimes bolup chiqti.

Méhribanliq qilghuchi yoq, hetta birimu yoqtur. □ ■

13 Ularning géli échilghan qebridek sésiqtur,

Tilliri kazzapliq qilmaqta;

Kobra yilanning zehiri lewliri astida turidu; □ ■

14 Ularning zuwani qarqhash hem zerdige tolghan. □ ■

15 «Putliri qan toküşke aldiraydu; ■

16 Barghanla yéride weyranchiliq we pajieliq ishlar bardur.

17 Tinchliq-aramliq yolini ular héch tonughan emes». □ ■

18 «Ularning neziride Xudadin qorqidighan ish yoqtur». □ ■

19 Tewrattiki barliq sözlerning Tewrat qanuni astida yashaydighanlarga qarita éytilghanliqi bizge ayan. Bularning meqsiti, her insanning aghzi bahane körsitelmey tuwaqlinip, pütkül dunyadikiler Xudaning soriqida eyibkar iken dep ayan qilinsun, dégenliktur. □

20 Shunga, héchqandaq et igisi Tewrat-qanunigha emel qilishqa intilishliri bilen *Xudaning* aldida heqqaniy hésablanmaydu; chünki Tewrat qanuni arqiliq insan öz gunahini tonup yétidu. ■

Xudaning insanni heqqaniy qilishi

21 Biraq, hazir qanun yoli bilen emes, belki Xudaning Özidin kelgen birxil heqqaniyliq ashkarilandi! Bu xil heqqaniyliqqa qanunning özi we peyghemberlerning *yazmilirimu* guwahliq bergendur; ■

□ 3:9 «Yehudiyalar bolsun, Grékler bolsun hemmisining gunahning ilkide ikenlikini ispatlap eyibliduq» — «Grékler» mushu yerde barliq «Yehudiy emesler»ge wekillik qilidu. ■ 3:9 Gal. 3:22.

■ 3:10 Zeb. 14:3; 53:3

□ 3:12 «Heqqaniy adem yoq, hetta birimu yoqtur, ... Hemme

adem yoldin chetnidi, ularning barliqi erzimes bolup chiqti. Méhribanliq qilghuchi yoq, hetta birimu yoqtur» — (10-13-ayet) «Zeb.» 14:1-3 (yene 53:1-3); «Top.» 7:20. ■ 3:12 Zeb. 14:1-3; 53:1-3; Top. 7:20

□ 3:13 «Ularning géli échilghan qebridek sésiqtur, tilliri kazzapliq qilmaqta;

kobra yilanning zehiri lewliri astida turidu» — «Zeb.» 5:9 we 140:3. ■ 3:13 Zeb. 5:9; 140:4.

□ 3:14 «Ularning zuwani qarqhash hem zerdige tolghan» — «Zeb.» 10:7. ■ 3:14 Zeb. 10:7.

■ 3:15 Pend. 1:16; Yesh. 59:7. □ 3:17 «Putliri qan toküşke aldiraydu; barghanla yéride

weyranchiliq we pajieliq ishlar bardur. Tinchliq-aramliq yolini ular héch tonughan emes.

Ularning neziride Xudadin qorqidighan ish yoqtur» — (15-17-ayet) «Yesh.» 59:7-8. ■ 3:17 Yesh.

59:7,8 □ 3:18 «Ularning neziride Xudadin qorqidighan ish yoqtur» — «Zeb.» 36:1. ■ 3:18 Zeb.

36:1 □ 3:19 «Tewrat qanuni astida yashaydighanlar» — Yehudiy xelqini körsitidu. «Tewrattiki

barliq sözlerning Tewrat qanuni astida yashaydighanlarga qarita éytilghanliqi bizge ayan.

Bularning meqsiti, her insanning aghzi bahane körsitelmey tuwaqlinip, pütkül dunyadikiler

Xudaning soriqida eyibkar iken dep ayan qilinsun» — «Tewrattiki barliq sözler» mushu yerde

belkim yuqurida neql keltürülgen, barliq insanning gunahkar ikenlikini ispatligan (Tewrattiki)

ayetlerni alahide tekitleydu. ■ 3:20 Rim. 7:7; Gal. 2:16; Ibr. 7:18. ■ 3:21 Rim. 1:17; Fil. 3:9.

22 yeni, Xudaning Eysa Mesihning ishench-sadaqetliki arqiliq étiqad qilghuchilarning hemmisining ichige hem üstige yetküzidighan heqqaniyliqidur! Bu ishta ayrimchiliq yoqtur □

23 (chünki barliq insanlar gunah sadir qilip, Xudaning shan-sheripige yételmey, uningdin mehrum boldi) □

24 Chünki étiqadchilarning hemmisi Mesih Eysada bolghan nijat-hörlük arqiliq, Xudaning méhir-shepqi bilen bedelsiz heqqaniy qilinidu. □ ■

25 Xuda Uni gunahlarning jazasini kötürgüchi kafaret qurbanliq süpitide teyinlidi; *insanlarning* Uning *qurbanliq* qénigha ishench baghlishi bilen *qurbanliq* inawetliktur. Xuda bu arqiliq burunqi zamandikilarning sadir qilghan gunahligha sewr-taqetlik bolup, jazalimay ötküzüwétishining adilliq ikenlikini körsetti. □ ■

26 Buninggha oxshash bu *qurbanliq* arqiliq U hazirqi zamanda bolghan heqqaniyliqinimu körsetken. Shundaq qilip U Özining hem heqqaniy ikenlikini hem Eysaning étiqadida bolghuchini heqqaniy qilghuchi ikenlikinimu namayan qildi. □

27 Undaq bolsa, insanning néme maxtan'ghuchiligi bar? Maxtinish yoq qilindi!

— Néme prinsipqa asasen? Qanun'gha intilish prinsipi bilenmu?

— Yaq! «Étiqad» prinsipi bilen!

28 Chünki «Insan Tewrat qanunigha emel qilishqa intilishliri bilen emes, belki

□ **3:22** «Mesihning ishench-sadaqetliki arqiliq étiqad qilghuchilar...» — bashqa birxil terjimisi: «Eysa Mesihke baghlighan itiqadi arqiliq étiqad qilghuchilar...». Grék tilida «ishench, étiqad» we «sadaqetlik, ishenchlik» birla söz bilen ipadilinidu. □ **3:23** «Chünki barliq insanlar gunah sadir qilip, Xudaning shan-sheripige yételmey, uningdin mehrum boldi» — buning ikki teripi bar; (1) Xuda eslide ademni «Öz süriti boyiche», yeni «Öz shan-sheripi bolushi üçün» yaratqanidi. Gunah sadir qilghinida insan bu shan-sherepke yételmidi, shunglashqa Xudagha wekil bolushtiki imtiyazdin mehrum boldi. (2) gunahi tüpeylidin insan Xudaning padishahliqida uning shan-sheripini körelmeydighan boldi. □ **3:24** «Mesih Eysada bolghan nijat-hörlük arqiliq...» — yaki «Mesih Eysaning gunahantin hör qilish xizmiti arqiliq...». ■ **3:24** Yesh. 53:5. □ **3:25** «gunahlarning jazasini kötürgüchi kafaret qurbanliqi» — grék tilida birla söz bilen ipadilinidu. «Kafaret» toghruluq «Mis.» 29:33 we izahati, shundaqla «Tebirler»nimu körüng. «Xuda Uni gunahlarning jazasini kötürgüchi kafaret qurbanliqi süpitide teyinlidi; (insanlarning) Uning (qurbanliq) qénigha ishench baghlishi bilen (qurbanliq) inawetliktur. Xuda bu arqiliq burunqi zamandikilarning sadir qilghan gunahligha sewr-taqetlik bolup, jazalimay ötküzüwétishining adilliq ikenlikini körsetti» — bu toluq ayet intayin muhim. Xuda burunqi zamandiki towa qilghan étiqadchi kishilarning gunahlarini jazalimay kechürüm qilghanlirining hemmisi Mesihning kelgüsi zamanda qurbanliq bolup, shu gunahlarining jazasini kötüridighanliqigha asalan'ghanidi, shunglashqa pütünley adilliq idi. «Gunahlargha ... ötküzüwétish» dégen ibare belkim burunqi dewrdiki **barliq gunahlarnimu** öz ichige alidu; biraq Xuda bu gunahlarni jazalimay ötküzüwetken bolsimu, xeqler towa qilmisa beribir axir bérip özliri jazalirini tartidu. Hazirqi zamandimu shundaq. ■ **3:25** Mis. 25:17; 2Kor. 5:19; Kol. 1:20; Ibr. 4:16; 1Yuh. 4:10. □ **3:26** «Shundaq qilip U Özining hem heqqaniy ikenlikini hem Eysaning étiqadida bolghuchini heqqaniy qilghuchi ikenlikinimu namayan qildi» — Mesih Eysa her zamandiki barliq kishilarning hemme gunahining tégishlik jazasi (Xudaning gunah üstige chüshürdighan ghezipi)ni qobul qilghandin kéyin Xuda tolimu heqqaniylik bilen towa qilghan kishilerni kechürüm qilip ularni heqqaniy qilghuchi bolidu.

étiqad bilan heqqaniy qilinidu» dep hésablaymiz! □ ■

²⁹ Ejeba, Xuda peqetla Yehudiylarningla Xudasimu? U ellerningmu Xudasi emesmu? Shundaq, u ellerningmu Xudasidur.

³⁰ Xuda bolsa birdur, U xetne qilin'ghanlarni étiqad bilan hemde xetne qilinmighanlarnimu étiqad bilan heqqaniy qilidu. □

³¹ Emdi étiqad prinsipi bilan Tewrat qanunini bikar qiliwétimizmu? Yaq, del buning eksiche, uni kúchke ige qilimiz.

4

Ibrahimning étiqad bilan heqqaniy dep hésablanishi, bizge bir úlgidur

¹ Undaqt, biz Yehudiylarning jismaniý jehettiki atimiz Ibrahimning érishkini toghrisida néme deymiz? □ ■

² Eger Ibrahim emelliri bilan heqqaniy dep jakarlan'ghan bolsa, uningda maxtan'ghudek ish bolatti (beribir Xudaning aldida uning maxtinish heqqi yoq idi).

³ Chünki muqeddes yazmilarda néme déyilgen? —

«Ibrahim Xudagha étiqad qildi;

Bu uning heqqaniyliqi hésablandi» déyilidu. □ ■

⁴ Ishligüchige bérilidighan heq «méhir-shepget» hésablanmaydu, belki birxil «qerz qayturush» hésablinidu.

⁵ Biraq, héch ish-emel qilmay, peqet nomussiz gunahkarlarni heqqaniy qilghuchi Xudagha étiqad qilidighan kishining bolsa, uning étiqadi heqqaniylik dep hésablinidu! □

⁶ Xuda qilghan emellirige qarimay, heqqaniy dep hésablihan kishining bexti toghruluq Dawut *peyghembermu* mundaq dégen: —

⁷ «Itaetsizlikliri kechürüm qilin'ghan,

Gunahliri yépilghan kishi némidégen bextliktur! ■

⁸ Perwerdigar gunahliri bilan héch hésablashmaydighanlar némidégen bextliktur! □ ■

□ **3:28** «Tewrat qanunigha emel qilishqa intilishliri bilen emes...» — mushu ibare grék tilida intayin qisqartilip: «qanundiki emeller bilen emes...» yaki «qanun'gha qaritilghan emeller bilen emes...» yaki «qanundin chiqqan emeller bilen emes...» dep ipadiliniidu. Bu ibare «Rim.» 3:28, «Gal.» 2:16, 3:2, 5, 10dimu tépilidu. Insanning barliq «Tewrat qanunigha emel qilishqa intilishliri» özining gunahqa patqan bir gunahkar ikenlikini ispatlaydu, xalas. ■ **3:28** Ros. 13:38; Rim. 8:3; Gal. 2:16; Ibr. 7:25. □ **3:30** «Xuda bolsa birdur, U xetne qilin'ghanlarni étiqad bilan hemde xetne qilinmighanlarnimu étiqad bilan heqqaniy qilidu» — bu ayettiki «xetne qilin'ghanlar» Yehudiylarni, «xetne qilinmighanlar» barliq Yehudiy emeslerni bildüridu. □ **4:1** «atimiz Ibrahimning érishkini...» — yaki «atimiz Ibrahimning ögen'gini...», «atimiz Ibrahimning bilgini...». ■ **4:1** Yesh. 51:2. □ **4:3** «Ibrahim Xudagha étiqad qildi; bu uning heqqaniyliqi hésablandi» — «Yar.» 15:6. ■ **4:3** Yar. 15:6; Gal. 3:6; Yaq. 2:23. □ **4:5** «Biraq, héch ish-emel qilmay, peqet nomussiz gunahkarlarni heqqaniy qilghuchi Xudagha étiqad qilidighan kishining bolsa, uning étiqadi heqqaniylik dep hésablinidu!» — «héch emel qilmay» dégini, heqqaniyliqqa érishish üçün tirishish jehetidin éytilidu, «ademler jan béqish üçün ishlisi kérek emes» dégenlik emes, elwette. ■ **4:7** Zeb. 32:1. □ **4:8** «Itaetsizlikliri kechürüm qilin'ghan, gunahliri yépilghan kishi némidégen bextliktur! Perwerdigar gunahliri bilan héch hésablashmaydighanlar némidégen bextliktur!» — (7-8-ayet) «Zeb.» 32:1-2. ■ **4:8** Zeb. 32:1, 2

⁹ Emdi bext yalghuz xetne qilin'ghanlarchila mensup bolamdu, yaki xetne qilinmighanlarchimu mensup bolamdu? Chünki: «Ibrahimning étiqadi uning heqqaniyliqi dep hésablandi» dewatimiz. □ ■

¹⁰ Heqqaniyliq qandaq ehwalda uninggha hésablandi? Xetne qilinishtin ilgirimu yaki xetne qilinishtin keyinmu? U xetne qilin'ghan halda emes, belki xetne qilinmighan halda hésablandi!

¹¹ Uning xetnini qobul qilghini bolsa, uni xetne qilinishtin burunla étiqadi arqiliq ige bolghan heqqaniyliqqa möhür belgisi süpitide bolghanidi. Démek, u xetnisiz turup Xudagha étiqad qilghuchilarning hemmisining atisi boldi — ularmu *étiqadi bilen* heqqaniy hésablinidu! ■

¹² U yene xetne qilin'ghanlarningmu atisidur; démek, xetne qilin'ghan bolushi bilen tengla xetne qilinmighan waqtidimu étiqadliq yol mangghan atimiz Ibrahimning izlirini bésip mangghanlarningmu atisi bolghandur.

¹³ Chünki *Xudaning* Ibrahimgha we neslige dunyagha mirasxor bolush toghrisidiki wede bérishi Ibrahimning Tewrat qanunigha emel qilishqa intilginidin emes, belki étiqadtin bolghan heqqaniyliqtin kelgen.

¹⁴ Chünki eger qanun'gha intilidighanlar mirasxor bolidighan bolsa étiqad bikar nerse bolup qalatti, Xudaning wedisimu yoqqa chiqirilghan bolatti. ■

¹⁵ Chünki Tewrat qanuni *Xudaning* ghezipini élip kélidu; chünki qanun bolmisa, itaetsizlik dégen ishm bolmaydu. □ ■

¹⁶⁻¹⁷ Shuning üçün, Xudaning wedisining *peqet* Öz méhir-shepqi arqiliq emelge ashurulushi üçün, u étiqadqila asasinidu. Buning bilen u wede Ibrahimning barliq ewladirigha, peqet Tewrat qanuni astida turidighanlarchila emes, belki Ibrahimche étiqad qilghuchilarning hemmisigimu kapaletlik qilin'ghan. Chünki muqeddes yazmilarda: «Séni nurghun qowmning atisi qildim» dep yézilghinidek, Ibrahim hemmimizning atisidur. Derheqiqet, u ölüklerni tirildüridighan, mewjut bolmighanni bar dep mewjut qilidighan, özi étighad baghlighan Xuda aldida hemmimizning atisi boldi. □ ■

¹⁸ Héchqandaq ümid qalmsimu u yenila ümidte étiqad qildi we shuning bilen uninggha: «Séning nesling *san-sanaqsiz* bolidu» dep aldın éytilghandek nurghun qowmning atisi boldi. □ ■

¹⁹ U yüz yashqa yéqinlap, ténini ölgen hésablisimu, shundaqla ayali Sarahningmu baliyatqusini öldi dep qarಿಸimu, yenila étiqadta ajizlashmidi; □

²⁰ Xudaning wedisige nisbeten étiqadsizliq qilip héch ikkilenmidi, eksiche u étiqadi arqiliq kücheytildi we Xudani ulughlidi, ■

□ **4:9** «Ibrahimning étiqadi uning heqqaniyliqi dep hésablandi» — «Yar.» 15:6. ■ **4:9** Yar. 15:6

■ **4:11** Yar. 17:11. ■ **4:14** Gal. 3:18. □ **4:15** «Tewrat qanuni Xudaning ghezipini élip kélidu» — adem Xudaning emr-permanlirigha emel qilalmighachqa, qanun uning gunahini namayan qilidu; namayan qilinishi bilen Xudaning ghezipi uning gunahi üstige chüshidu. ■ **4:15** Yuh. 15:22; Rim. 5:20; 7:8; Gal. 3:19. □ **4:16-17** «Tewrat qanuni astida turidighanlar» — Yehudiy xelq. «Séni nurghun qowmning atisi qildim» — («Yar.» 17:5). Xudaning Ibrahimgha éytqan bu sözi «ötkén zaman» sheklide («qildim») bolup, héch perzentsiz bolghan waqtda uninggha éytilghan. Bu keyinki ayetler bilen zich baghliqtur. ■ **4:16-17** Yesh. 51:2; Yar. 17:5. □ **4:18** «Séning nesling san-sanaqsiz bolidu» — «Yar.» 15:5. ■ **4:18** Yar. 15:5; Ibr. 11:12. □ **4:19** «U yüz yashqa yéqinlap, ténini ölgen hésablisimu, shundaqla ayali Sarahningmu baliyatqusini öldi dep qarಿಸimu...» — démek, u öz ténining ölüktek bolghan ehwaligha we Sarahning qet'iy tughmasliqigha tolimu réalliq we éghirbésiliq bilen qaraytti, biraq bu ishlar uning étiqadigha héch tesir yetküzmedi. ■ **4:20** Yuh. 8:56; Ibr. 11:11, 18.

21 «U némini wede qilghan bolsa shuni emelge ashurush qudritage Igidur» dep toluq ishendürüldi. ■

22 Shuning bilen bu «uning heqqaniyliqi hésablandi». ■

23-25 Bu, «Uning heqqaniyliqi hésablandi» dégen söz yalghuz uning üçünla emes, belki Rebbimiz Eysani ölümdin tirildürgen Xudagha étiqad qilishimiz bilen heqqaniy hésablinidighan bizler üçünmu yézilghan; *Mesih* bolsa itaetsizlikirimiz üçün pida yoligha tapshuruldi we heqqaniy qilinishimiz üçün tirildürüldi. □ ■

5

Xuda bilen inaq ötüsh

1 Shunga étiqad bilen heqqaniy qilin'ghan ikenmiz, Rebbimiz Eysa Mesih arqiliq Xuda bilen inaq munasiwette bolimiz. ■

2 U arqiliq étiqad yolida bizni ching turghuzidighan bu méhir-shepqitining ichige kirish hoquqigha muyesser bolduq, shuningdek Xudaning shan-sheripige baghligan ümidimizdin shad-xuram bolimiz. ■

3-4 Shundaq bolupla qalmay, müshkül ehwallar ichide shadlinimiz; chünki müshküllük sewrchanliqni, sewrchanliq chidamliqni, chidamliq ümidni élip kélidu, dep bilimiz. □ ■

5 We bu ümid bizni yerge qaritip qoymaydu, chünki bizge ata qilin'ghan Muqeddes Roh arqiliq Xudaning méhir-muhebbiti alliburun qelbimizge quyulup éship tashti. □

6 Chünki biz peqet amalsiz qalghinimizda, Mesih biz iklassizlar üçün *Xuda* békitken waqitta özini pida qildi. □ ■

7 Birsining heqqaniy adem üçün jénini pida qilishi nahayiti az uchraydighan ish; bezide yaxshi adem üçün birsi pida bolushqa jür'et qilishimu mumkin;

8 lékin Xuda Öz méhir-muhebbitini bizge shuningda körsitiduki, biz téxi gunahkar waqtimizda, Mesih biz üçün jénini pida qildi. ■

9 Hazir biz Uning qéni bilen heqqaniy qilin'ghan ikenmiz, emdi U arqiliq *kélidighan ghezptin qutulushimiz téximu jezmendur*. □

■ 4:21 Zeb. 115:3. ■ 4:22 Yar. 15:6. □ 4:23-25 «Mesih bolsa itaetsizlikirimiz üçün pida yoligha tapshuruldi we heqqaniy qilinishimiz üçün tirildürüldi» — «pida yoligha tapshuruldi» dégen ibare bolsa, u rezil ademlerning qoli bilen ölümge tapshuruldi, lékin bularning hemmisi insaniyetni qutquzush üçün Xudaning ulugh pilani idi, dep körsitidu. ■ 4:23-25 Rim. 15:4.

■ 5:1 Yesh. 32:17; Yuh. 16:33; Ef. 2:13. ■ 5:2 Yuh. 10:9; 14:6; 1Kor. 15:1; Ef. 2:18; 3:12; Ibr. 3:6; 10:19. □ 5:3-4 «müshkül ehwallar ichide shadlinimiz...» — yaki «müshkül ehwallardin tentene qilimiz». ■ 5:3-4 Yaq. 1:3. □ 5:5 «We bu ümid bizni yerge qaritip qoymaydu, chünki bizge ata qilin'ghan Muqeddes Roh arqiliq Xudaning méhir-muhebbiti alliburun qelbimizge quyulup éship tashti» — insanning Xudagha baghligan herqandaq ümidi, uning bizge bolghan muhebbitining bar-yoq ikenlikige zich baghlinidu, elwette. Eger biz «Xuda bizni söyüdu» dep bilsek hemde Xudaning muhebbiti öz wujudimizda peyda bolghan bolsa, herqandaq zor ümidlermu bolidu.

□ 5:6 «Chünki biz peqet amalsiz qalghinimizda...» — «amalsiz» — özimizni gunahntin qutulurushqa amalsiz. ■ 5:6 Ef. 2:1; Kol. 2:13; Ibr. 9:15; 1Pét. 3:18. ■ 5:8 Ibr. 9:15; 1Pét. 3:18. □ 5:9 «emdi U arqiliq kélidighan ghezptin qutulushimiz téximu jezmendur» — «kélidighan ghezep» Xudaning gunahlarning üstige chüshidighan ghezipi.

¹⁰ Chünki burun Xudagha düşmen bolghan bolsaqmu, Oghlining ölümi arqılıq bizni Uning bilen inaqlashturghan yerde, Uning bilen inaqlashturulghandin kéyin, emdi *Oghlining* hayati arqılıq biz téximu qutuldurulmamduq?! □

¹¹ Buning bilenla qalmay, hazir biz Rebbimiz Eysa Mesih arqılıq Xuda bilen inaqlashturulduq, U arqiliqmu Xudaning Özidin shadlinimiz. □

Adem'atidin ölüm, Mesihning hayatliq — gunahning yiltizi

¹² Shuningdek, gunahning dunyagha kirishi birla adem arqılıq boldi, ölümning dunyagha kirishi gunah arqılıq boldi; shuning bilen gunah arqılıq ölüm hemme ademge tarqaldi; chünki hemme adem gunah sadir qildi □ ■

¹³ (chünki Tewrat qanunidin ilgirimu gunah dunyada bar idi, elwette; halbuki, qanun bolmisa gunahning hésabi élinmaydu.

¹⁴ Shundaqtimu, ölüm Adem'ata waqtidin Musa peyghember waqtighiche insanlarchimu höküm sürdi; ular gerche Adem'atining sadir qilghan itaetsizlikidek gunah sadir qilmighan bolsimu, bu insanlarmu ölüm hökümidin xaliy bolmide).

Adem'atining özi — kéyin kélidighan Mesihning bir bésharetlik ülgisidir; □

¹⁵ halbuki, *Xudaning* shapaetlik sowghiti Adem'atining itaetsizlikining pütünley eksidir. Chünki birla ademning itaetsizliki bilen nurghun adem ölgen bolsa, emdi Xudaning méhir-shepqiti we shuningdek birla adem, yeni Eysa Mesihning méhir-shepqiti arqılıq kelgen sowghat éship-téship turghachqa, nurghun ademge yetküzölüp téximu zor netije hasil qildi!

¹⁶ Shu shapaetlik sowghatning netijisi bolsa, shu bir ademning gunahning aqiwitige pütünley oxshimaydu. Chünki bir ademning bir qétim ötküzgen itaetsizlikidin chiqarghan höküm insanlarni gunahkar dep békitken bolsimu, emma shu shapaetlik sowghat bolsa köpligen kishilerning nurghun itaetsizlikliridin «heqqaniy qilinish»qa élip baridu.

□ 5:10 «Chünki burun Xudagha düşmen bolghan bolsaqmu, Oghlining ölümi arqılıq bizni Uning bilen inaqlashturghan yerde, Uning bilen inaqlashturulghandin kéyin, emdi *Oghlining* hayati arqılıq biz téximu qutuldurulmamduq?!» — Xudaning nijatida «qutulush» peqet dozaxin qutulush emes, gunahning barliq asaretliridin azad bolup yéngi ehmiyetlik hayattin behrimen bolushtin ibaretur. □ 5:11 «U arqiliqmu Xudaning Özidin shadlinimiz» — «Xudaning Özidin shadlinimiz» dégenning bashqa birxil menisi barki, «Xudani qattiq danglaymiz». □ 5:12

«Shuningdek, **gunahning dunyagha kirishi birla adem arqılıq boldi**» — «birla adem arqılıq» bolsa, Adem'atimiz arqılıq, elwette. ■ 5:12 Yar. 2:17; 3:6; 1Kor. 15:21. □ 5:14 «... Shundaqtimu, ölüm Adem'ata waqtidin Musa peyghember waqtighiche insanlarchimu höküm sürdi; ular gerche Adem'atining sadir qilghan itaetsizlikidek gunah sadir qilmighan bolsimu, bu insanlarmu ölüm hökümidin xaliy bolmide)» — rosulning gépi boyiche, gunah peqet öz-özidin melum bolghandila andin gunah hésablinidu. Bu melum bolush ikki yol bilen bolidu: — (1) Xudaning insan'gha biwasite éytqan sözliri, qanuni arqılıq; (2) insaning wijdani arqılıq. Adem'atimiz Xudaning biwasite buyruqini anglighan we uninggha itaetsizlik qildi. Adem'atimiz waqtidin Musa peyghember waqtighiche, yeni Tewrat qanuni bérligüche, insanlar Xudadin biwasite kelgen birer qanunni körmigen. Halbuki, shu dewrlerdiki ademlerning hemmisi öldi. Ularda Xudaning ochuq körsetken qanuni bolmisimu, Pawlus yuqirida éytqandek, Xudaning qanunidiki elxaqiy telepler öz qelb-wijdanlirida mewjut idi. Shuning bilen shu dewrlerdikiler «Adem'atimizning itaetsizliki» (yeni Xudaning biwasite bir emrige xilapliq qilghan itaetsizliki)dek gunah qilmighan bolsimu, ular gunah sadir qilghinida wijdani arqılıq uni éniq bilip yetken we gunah sewebidin ölüp kétawatqanidi.

«Adem'atining özi — kéyin kélidighan Mesihning bir bésharetlik ülgisidir» — Adem'atimizning birla qétimliq gunahi pütkül insan'gha yaman tesir yetküzgendek, Mesihning shu bir qétimliq itaet qilghini (qurbanliq qilghini) pütkül ishen'gen insan'gha del uning eksini yetküzidu.

17 Emdi bir ademning itaetsizliklari tüpeylidin, ene shu bir adem arqiliq ölüm hökümran bolghan yerde, *Xudaning* mol méhir-shepquitini, shundaqla heqqaniyliq bolghan shapaetlik sowghitini qobul qilghanlar bir adem, yeni shu Eysa Mesih arqiliq hayatta shunche ghalibane hökümranliq qilghuchilar bolmamdu! □

18 Shunga, bir qétimliq itaetsizlik tüpeylidin barliq insanlar gunahning jazasigha mehkum qilin'ghan bolsa, oxshashla bir qétimliq heqqaniy emel bilen hayatliq élip kélidighan heqqaniyliq pütkül insanlarga yetküzülgen.

19 Bir ademning bir qétimliq itaetsizliklari arqiliq nurghun kishiler derweqe gunahkar qilinip békitilgende, bir ademning bir qétimliq itaetmenliklari bilenmu nurghun kishiler heqqaniy qilinip békitilidu. □

20 Emdi Tewrat qanuni insanning itaetsizliklari köprek ashkarlinip bilinsun dep kirgüzülgenidi. Lékin gunah qeyerde köpeygen bolsa, *Xudaning* méhir-shepquitimu shu yerde téximu éship tashti. ■

21 Shuningdek, gunah *insaniyetning* üstidin hökümranliq qilip *ularni* ölümge élip barghinidek, *Xudaning* méhir-shepqiti heqqaniyliqqa asasinip hökümranliq qilip, insanni Rebbimiz Eysa Mesih arqiliq menggülük hayatliqqa érishtüridu.

6

Gunahin qutulup Mesih arqiliq hayatliqqa érishish

1 Undaқта, néme dégülük? Xudaning méhir-shepqiti téximu ashun dep gunah ichide yashawéremduq?

2 Yaq, hergiz! Gunahqa nisbeten ölgen bizler qandaqmu uning ichide yashawérimiz?

3 Yaki siler bilmemsiler? Herqaysimiz Mesih Eysagha kirishke chömüldürülgen bolsaq, Uning ölümü ichige chömüldürüldüq? □ ■

□ 5:17 «shu Eysa Mesih arqiliq hayatta shunche ghalibane hökümranliq qilghuchilar bolmamdu!» — «hökümranliq qilghuchilar» dégen ibare: — bu dunyada gunah üstidin, ölüm üstidin, Sheytan qatarliqlar üstidin ghelibe qilip hökümran bolushni körsetse kérek. Kelgüsude, Xudaning padishahlighi kelgende shu hökümranliqning bashqa tereplirimu bolidu. □ 5:19 «Bir ademning bir qétimliq itaetsizliklari arqiliq nurghun kishiler derweqe gunahkar qilinip békitilgende, bir ademning bir qétimliq itaetmenliklari bilenmu nurghun kishiler heqqaniy qilinip békitilidu» — bu intayin muhim ayet, Adem'ata «öz ichige alghan» barliq insanlarga gunahliq tebiitini yetküzgende, oxshashla Mesih Eysamu étiqad arqiliq «Öz ichige alghan» barliq insanlarga yéngi heqqaniy tebiitini yetküzidu. Adem'ata gunahkar insan ailisining béshi bolghan; Mesih Eysa yéngi birxil insan ailisining béshi we uning tunji ezasi hem wekili boldi. ■ 5:20 Luqa 7:47; Yuh. 15:22; Rim. 4:15; 7:8; Gal. 3:19 □ 6:3 «Herqaysimiz Mesih Eysagha kirishke chömüldürülgen bolsaq, Uning ölümü ichige chömüldürüldüq?» — «Mesih Eysagha kirishke chömüldürülüş» sugha chömüldürüp étiqadni étirap qilishni körsitemdu, yaki Muqeddes Rohqa chömüldürülüşni körsitemdu? Bizningche her ikkisini körsitidu. Chünki Xuda aldida peqet «bir chömüldürülüş» bar («Ef.» 4:5); Xudaning ademning sugha chömüldürülüşide bolghan meqsiti, bu chömüldürülüş arqiliq Öz Rohigha chömüldürülüşni élip bérishidin ibaret. Birsu sugha chömüldürülüş Muqeddes Rohqa chömüldürülmigen bolsa téxi toluq «Mesih ichige chömüldürülgen» bolmaydu (Injil, «Ros.» 19:1-6, «Ef.» 4:5, «Kol.» 2:11-13, «1Pét.» 3:21 we izahatlarni köring). ■ 6:3 Gal. 3:27.

4 Biz chömüldürüş arqiliq Uning ölümi ichige kirip, Uning bilen bille kömülduq; buning meqsiti, Mesih Atining shan-sheripi arqiliq ölümdin tirilginidek, bizningmu yengi hayatta méngishimiz üçündür. □ ■

5 Chünki *Mesihning* ölümige oxshash bir ölümdé Uning bilen birge baghlan'ghanikenmiz, emdi biz choqum Uning tirilishige oxshash bir tirilishtimu Uning bilen birge bolimiz. □ ■

6 Shuni bilimizki, gunahning makani bolghan ténimiz kardin chiqirilib, gunahning qulluqida yene bolmasliqimiz üçün, «kona adem»imiz Mesih bilen bille kréstlinip ölgen ■

7 (chünki ölgen kishi gunahtin xalas bolghan bolidu). ■

8 Mesih bilen bille ölgen bolsaq, uning bilen teng yashaydighanliqimizghimu ishinimiz. ■

9 Chünki Mesihning ölümdin tirilgendin kéyin qayta ölmeydighanliq, ölümning emdi Uning üstidin yene hökümraniq qilalmaydighanliq bizge melum. ■

10 Chünki Uning ölümi, U gunahni bir terep qilish üçün peqet bir qétimlik öldi; Uning hazir yashawatqan hayati bolsa, U Xudagha yüzlinip yashawatqan hayattur. □ ■

11 Shuninggha oxshash, silermu özünglarni gunahqa nisbeten ölgen, emma Mesih Eysada bolup Xudagha yüzlinip tirik dep hésablantlar.

12 Shunga gunahning ölidighan téninglarda hökümraniq qilishigha yol qoy-manglar, uning rezil arzu-heweslirige boysunmanglar,

13 shuningdek téninglarning héch ezasini heqqaniyetsizliqqa qoral qilip gunahqa tutup bermenglar. Eksiche, ölümdin tirildürülgenlerde, özünglarni Xudagha atanglar hemde téninglardiki ezalarni heqqaniyetning qorali qilip Xudagha atanglar. ■

14 Gunah silerning üstünglarga héch hökümraniq qilmaydu; chünki siler Tewrat qanunining astida emes, belki Xudaning méhir-shepqi astida yashawatisiler.

Heqqaniyliqning quli bolush hayatliq yolidur

15 Undaqtá, qandaq qilish kérek? Qanunning astida emes, méhir-shepqi astida bolghanliqimiz üçün gunah sadir qiliwersek bolamdu? Yaq, hergiz!

16 Özliringlarni itaetmen qullardek birige tutup bersenglar, shu kishining quli bolghanliqlinglarni bilmemsiler — yaki ölümge élip baridighan gunahning

□ 6:4 «Biz chömüldürüş arqiliq uning ölümi ichige kirip» — grék tilida «chömüldürülüş» «shu chömüldürülüş» déyilidu. Yuqiriqi izahatni körüng. «Mesih Atining shan-sheripi arqiliq ölümdin tirilginidek...» — «Ata» Xuda'Atini körsitidu. ■ 6:4 Rim. 8:11; Ef. 4:23; Fil. 3:10,11; Kol. 2:12; 3:10; Ibr. 12:1; 1Pét. 2:2. □ 6:5 «Chünki Mesihning ölümige oxshash bir ölümdé Uning bilen birge baghlan'ghanikenmiz, emdi biz choqum Uning tirilishige oxshash bir tirilishtimu uning bilen birge bolimiz» — «Uning ölümige oxshash bir ölüm» sugha chömüldürülüşni körsitidu; «Uning tirilishige oxshash bir tirilish» bizningche (1) yengi hayatqa érishish; we (2) qiyamet künidiki tirilishnimu körsitidu. ■ 6:5 Rim. 8:11; Kol. 3:1. ■ 6:6 Gal. 2:20; 5:24; Fil. 3:10; 1Pét. 4:1, 2. ■ 6:7 1Pét. 4:1. ■ 6:8 2Tim. 2:11. ■ 6:9 Weh. 1:18. □ 6:10 «Uning hazir yashawatqan hayati bolsa, U Xudagha yüzlinip yashawatqan hayattur» — «Xudagha yüzlinip yashawatqan hayattur»: bu ibarining belkim üç menisi bar bolushi mumkin; (1) Xudaning shan-sheripi üçün yashash; (2) Xudagha pütünley tayinip yashash (shundaq qilghanda ölüm bolmaydu); (3) Xudaning yétékchiligi astida yashash. Rosul belkim ishen'güchilerning yashawatqan yengi hayatimu özining shexsiy niyetliri üçün emes, belki «Xudagha yüzlinip yashawatqan» bolushi kérek, démekchi bolidu (11-ayetni körüng). ■ 6:10 1Pét. 2:24. ■ 6:13 Luqa 1:74; Rim. 12:1; Gal. 2:20; Ibr. 9:14; 1Pét. 4:2.

qulliri, yaki Xuda aldida heqqaniyliqqa élip baridighan itaetmenlikning qulliri bolushunglar muqerrer? ■

¹⁷ Xudagha teshekkür! Burun gunahning quli bolghansiler, biraq *Mesihning* telimige bashlinip, bu telim körsetken nemunige chin dilinglardin itaet qildinglar.

¹⁸ Siler gunahning küchidin qutuldurulup, heqqaniyliqning qulliri boldunglar.■

¹⁹ Etliringlar ajiz bolghachqa, silerge insanche sözlewatimen: – ilgiri siler ten ezayinglarni napak ishlargha we exlaqsizliqqa qullardek tutup bérishinglar bilen téximu exlaqsizliqlarni qilghandek, emdi hazir ten-ezaliringlarni pak-muqeddeslikke bashlaydighan heqqaniyliqqa qullardek tutup béringlar. □

²⁰ Siler gunahning qulliri bolghan waqtinglarda, heqqaniyliqning ilkide emes idinglar. ■

²¹ Hazir nomus dep qarighan burunqi ishlardin shu chaghda siler zadi qandaq méwe kördünglar? U ishlarning aqiwéti ölümdür.

²² Biraq, hazir siler gunahtin erkin qilinip, Xudaning qulliri bolghan iken-siler, silerde özünglarni pak-muqeddeslikke élip baridighan méwe bar, uning netijisi menggülik hayattur.

²³ Chünki gunahning ish heqqi yenila ölümdür, biraq Xudaning Rebbimiz Mesih Eysada bolghan sowghiti bolsa menggülik hayattur.■

7

Nikah munasiwitidin misal

¹ I qérindashlar, men hazir Tewrat qanunini bilgenlerge sözlewatimen; siler qanunning peqet hayat waqtidila insan üstige hökümran bolidighanliqini bilmemsiler?

² Mesilen, éri bar ayal, éri hayatla bolidiken, qanun boyiche érige baghlan'ghan; lékin éri ölüp ketse, *özini érige baghlighan* nikah qanunidin azad qilinidu.■

³ Shuning üçün, bu ayal éri hayat waqtida bashqa bir erge baghlansa, zinaxor ayal dep atilidu. Lékin éri ölüp ketse, u *nikah* qanunidin erkin bolidu; shu chaghda bashqa bir erge tegse, zina qilghan bolmaydu.■

⁴ Xuddi shuningdek, qérindashlar, siler Eysa Mesihning *qurbanliq* téni arqiliq Tewrat qanunigha nisbeten öldünglar. Buning meqsiti silerning bashqa birsige, yeni ölümdin Tirilgüchige baghlinishinglar we shuning bilen Xudagha méwe bérishinglardin ibarettur.□ ■

■ **6:16** Yuh. 8:34; 2Pét. 2:19. ■ **6:18** Yuh. 8:32; Gal. 5:1; 1Pét. 2:16. □ **6:19** «etliringlar ajiz bolghachqa, silerge insanche sözlewatimen...» — «men insanche sözlewatimen» dégen ibare toghruluq 3:5tiki izahatni körüng. ■ **6:20** Yuh. 8:34. ■ **6:23** Yar. 2:17; Rim. 5:12; 1Kor. 15:21; Yaq. 1:15. ■ **7:2** 1Kor. 7:2,10,39. ■ **7:3** Mat. 5:32. □ **7:4** «Buning meqsiti silerning bashqa birsige, yeni ölümdin Tirilgüchige baghlinishinglar we shuning bilen Xudagha méwe bérishinglardin ibarettur» — birdinbir «ölümdin Tirilgüchi» Mesihdür, elwette. «Xudagha méwe bérish»ning her tereplime menisi bar; «nikahning méwisi» adette balilar bolidu; Mesihke baghlinishing netijisi belkim bashqilarning biz arqiliq Xudagha étiqad baghlap Uninggha perzent bolushidin ibaret bolidu; bu, shübhisizki, rosul mushu yerde körsetken «méwe»ning bir qismi. «Gal.» 5:22nimu körüng. ■ **7:4** Gal. 2:19; 1Pét. 4:1.

⁵ Chünki biz «et»ning ilkide waqtimizda, Tewrat qanuni gunahning arzu-heweslrini téximu qozghap, ténimizdiki ezalarda ölümge élip baridighan méwini chiqarghanidi;□

⁶ lékin, hazir biz Tewrat qanunining ilkidin erkin bolduq. Chünki özimizni boghup turidighan bu qanun'gha nisbeten ölgen bolup, qanunning desturining kona yolida emes, belki Rohning yéngi yolida *Xudaning* qulluqida bolimiz.□ ■

Muqeddes qanun we gunah

⁷ Undaqta néme dégülük? Tewrat qanunining özi gunahmu? Hergiz undaq emes! Derweqe, qanunning körsetmiliri bolmisa, gunahning néme ikenlikini bilmeyttim. Qanun «nepsaniyetchilik qilma» démigen bolsa, nepsaniyetchilikning néme ikenlikini bilmigen bolattim.■

⁸ Lékin gunah qanunning emri arqiliq purset tépip, ichimde herxil nepsaniyetchiliklerni qozghidi. Tewrat qanuni bolmisa, gunahmu ölüktek jansiz bolatti.■

⁹ Bir chaghlarda qanunning sirtida yashighinimda hayat idim, lékin qanun emrini bilishim bilenla, gunahmu janlinip, méni ölümge élip bardı. □

¹⁰ Eslide kishige hayatliq élip kelson dep buyrulghan qanunning emri eksiche manga ölüm élip keldi. □

¹¹ Chünki gunah qanunning emri bilen hujum pursitini tépip, méni azdurdy we emr arqiliq méni öltürdi.

¹² Buningdin qarighanda qanun heqiqeten pak-muqeddestur, uning emrimu muqeddes, toghra-adaletlik we yaxshidur. ■

¹³ Undaqta, yaxshi bolghini manga ölüm boldimu? Hergiz undaq emes! Belki, gunahning qewetla qebih ikenliki emr arqiliq ochuq ashkarilinishi üçün, bu yaxshi emrning wasitisi bilen gunah mende ölüm peyda qildi.

Gunahning dehshetlik küchi

□ 7:5 «Chünki biz «et»ning ilkide waqtimizda, Tewrat qanuni gunahning arzu-heweslrini téximu qozghap, ténimizdiki ezalarda ölümge élip baridighan méwini chiqarghanidi» — «et» dégen sózning mushu yerdiki menisi toghruluq «kirish söz»imizni körüng. «Tewrat qanuni gunahning arzu-heweslrini téximu qozghap» dégen sözler qanunning insanning tebiitide peyda qilghan tesirlirini körsitidu. Buning üç teripi bar: (1) insanning nurghun qilmishliri angsiz; (2) insanning tebiiti bek tetür bolup, Xuda buni qil dese, u bashqiche qilidu; (3) (eng muhimi) nurghun kishiler shu guwahliqni bérudiki, özining Xudaning qanunlirigha emel qilishqa tirishqanséri öz gunahliri téximu ashkarilnidu, hetta köpiyip kétidu. Töwendiki 7-25-ayetlerde Pawlus özining bu toghruluq tejribisini biz üçün qisqiche bayan qilidu. □ 7:6 «lékin, hazir biz Tewrat qanunining ilkidin erkin bolduq. Chünki özimizni boghup turidighan bu qanun'gha nisbeten ölgen bolup, qanunning desturining kona yolida emes, belki Rohning yéngi yolida (*Xudaning*) qulluqida bolimiz» — oqurmen «Tewrat qanuni»gha emel qilay dese, uningda 613 maddiliq emr-belgilimining bar ikenlikini bilishi kérek. Ulargha emel qilish biryaqta tursun, ularni éside ching tutushla köp ademerge giyin kélishi mumkin. «Roh» — Xudaning Muqeddes Rohi. ■ 7:6 Rim. 2:29; 2Kor. 3:6. ■ 7:7 Mis. 20:17; Qan. 5:21; Rim. 3:20; Ibr. 7:18. ■ 7:8 Yuh. 15:22; Rim. 4:15; 5:20; Gal. 3:19. □ 7:9 «bir chaghlarda qanunning sirtida yashighinimda ...» — buning menisi belkim: «Tewrat qanunining mendin némini telep qilidighanliqini chüshenmeydighan waqtimda,...». «qanun emrini bilishim bilenla...» — grék tilida «qanun emri manga kelgendila,...». «...gunahmu janlinip, méni ölümge élip bardı» — mushu ayettiki «ölüm» shübhisizki, rohiy jehettiki ölümni körsitidu. □ 7:10 «Eslide kishige hayatliq élip kelson dep buyrulghan qanunning emri ...» — mesilen, «Qan.» 4:1ni körüng. ■ 7:12 1Tim. 1:8.

- 14 Tewrat qanunining «rohqa tewe» ikenlikini bilimiz. Biraq men bolsam «etke tewe»durmen, démek gunahqa quldek sétilghanmen. □ ■
- 15 Chünki néme qiliwatqinimni özümme bilmeymen. Chünki özüm niyet qilghan ishlarni qilmaymen; eksiche, nepretlinidighinimni qilimen. ■
- 16 Lékin eger özüm xalimighan ishlarni qilsam, özüm qanunning yaxshi ikenlikini étirap qilghan bolimen.
- 17 Shundaq iken, bu ishlarni men emes, belki ichimde mewjut bolghan gunah qilduridu.
- 18 Ichimde, yeni méning etlirimde héch yaxshiliqning mewjut emeslikini bilimen; chünki yaxshiliq qilish niyitim bar bolsimu, uni qilalmaymen. ■
- 19 Shuning üçhün özüm xalighan yaxshiliqni qilmay, eksiche xalimighan yamanliqni qilimen.
- 20 Özüm niyet qilmighan ishni qilsam, buni qilidighan men emes, belki ichimde makan qilghan gunahdur.
- 21 Buningdin özümdiki shundaq bir qanuniyetni bayqaymenki, yaxshiliqni qilmaqchi bolghinimda, yamanliq haman ichimde manga hemrah bolidu. □
- 22 Qelbimde Xudaning qanunidin söyünimen; ■
- 23 biraq ténimdiki ezalirimda bashqa bir qanuniyetni sézimen. Bu qanuniyet qelbimdiki qanun bilen jeng qilip, méni ténimdiki ezalirimdiki gunah sadir qildurghuchi qanuniyetke esir qilidu. ■
- 24 Némidégen derdmen adammen-he! Ölümge élip baridighan bu ténimdin kimmu méni qutquzar?
- 25 Rebbimiz Eysa Mesih arqiliq Xudagha teshekkür bolsun! Shundaq qilip, qelbim bilen Xudaning qanunigha itaet qilimen, lékin etlirimde gunah sadir qildurghuchi qanuniyetke itaet qilimen. □

8

Muqeddes rohtiki hayatliq qanuniyiti

- 1 XulasilisAQ, Mesih Eysada bolghanlar gunahning jazasigha mehkum bolmaydu.
- 2 Chünki Mesih Eysada bolghan hayatliqni bexsh étidighan Rohning qanuniyiti ademni gunahqa we ölümge élip baridighan qanuniyettin silerni xalas qildi. □ ■
- 3 Chünki *gunahliq* et élip kélidighan ajizliq tüpeylidin Tewrat qanuni qilalmighanni Xudaning *Özi qildi*; U Öz Oghlini gunahkar etlik qiyapette

□ 7:14 «biraq men bolsam «etke tewe»durmen, démek gunahqa quldek sétilghanmen» — «etke tewe» yaki «ette bolghan» toghruluq kirish sözni körüng. ■ 7:14 Yesh. 52:3. ■ 7:15 Gal. 5:17.

■ 7:18 Yar. 6:3,5; 8:21. □ 7:21 «Buningdin özümdiki shundaq bir qanuniyetni bayqaymenki, yaxshiliqni qilmaqchi bolghinimda, yamanliq haman ichimde manga hemrah bolidu» — grék tilida «qanuniyet» we «qanun» birla söz bilen ipadiliniyu. ■ 7:22 Ef. 3:16. ■ 7:23 Gal. 5:17.

□ 7:25 «Rebbimiz Eysa Mesih arqiliq Xudagha teshekkür bolsun!» — démek, u özi qilalmaydighan ishni Xuda Özi qilghan; bashqiche éytqanda, «Rebbimiz Eysa Mesih arqiliq ademni qutquzidighan Xudagha teshekkür!». «shundaq qilip, qelbim bilen Xudaning qanunigha itaet qilimen, lékin etlirimde gunah sadir qildurghuchi qanuniyetke itaet qilimen» — töwendiki 8-bab, 8-9-ayetni körüng. □ 8:2 «silerni xalas qildi» — bezi kona köchürme oram yazmilarda «méni xalas qildi» dep yézilidu. ■ 8:2 Yuh. 8:36; Rim. 6:18, 22; Gal. 5:1.

gunahni bir terep qilishqa ewetip, ettiki mewjut gunahni *ölümge* mehkum qiliwetti; □ ■

⁴ buning bilen *muqeddes* qanunning heqqaniy telipi etke egeshmeydighan, belki Rohqa egiship mangidighan bizlerde emelge ashurulidu. □

⁵ Chünki etke boysunidighanlar etke xas ishlarning oyida yüridu; Muqeddes Rohqa boysunidighanlar bolsa, shu Rohqa ait ishlarning oyida yüridu. □ ■

⁶ Ettiki oy-niyetler ademni ölümge élip baridu; Muqeddes Rohqa ait oy-niyetler hayatliq we xatirjem-amanliqtur;

⁷ chünki ettiki oy-niyetler Xudagha düşmenliktur; chünki et Xudaning qanunigha boysunmaydu hem hetta uninggha boysunushi mumkin emes;

⁸ ette bolghanlar Xudani xursen qilalmaydu.

⁹ Emma silerge kelsek, peqet Xudaning Rohi derweqe ichinglarda yashawatqan bolsa, siler ette emes, belki Rohta yashaysiler. Emma Mesihning Rohigha ige bolmighan adem bolsa, u Mesihke mensuplardin emes. ■

¹⁰ Lékin Mesih qelbinglarda bolsa, téninglar gunah tüpeylidin ölümning ilkide bolsimu, heqqaniyliq tüpeylidin rohinglar hayattur. □

¹¹ Halbuki, ölgen Eysani ölümدين Tirildürgüchining Özidiki Roh silerde yashisa, Mesihni ölümدين tirildürgüchi qelbinglarda yashawatqan Rohi arqiliq ölidighan téninglarnimu hayati küchke ige qilidu. □ ■

¹² Shuning üçün, qérindashlar, biz etke qerzdar emes, yeni uninggha egiship yashashqa qerzdar emesimiz.

¹³ Chünki etke egiship yashisanglar, halak bolisiler; lékin Muqeddes Rohqa tayinip ettiki qilmishlarni ölümge mehkum qilsanglar, yashaysiler. □

¹⁴ Chünki kimlerki Xudaning Rohining yetekchilikide yashisa, shularning hemmisi Xudaning perzentlidir. ■

¹⁵ Chünki siler qobul qilghan roh qulluqqa ait emes, shundaqla silerni qayta qorqunchqa salghuchi birxil roh emes, belki siler oghulluqqa élip baridighan Rohni qobul qilghansiler; U arqiliq «Abba, ata!» dep nida qilimiz.

□ **8:3 «U (Xuda) Öz Oghlini gunahkar etlik qiyapette gunahqa qurbanliq süpitide gunahni bir terep qilishqa ewetip»** — Eysa Mesih pütünley insan boldi, uning téni bizning ténimizge oxshash, biraq uning éti «gunahkar et» emes idi; shunga Pawlus uning: «gunahkar etke **oxshaydighan** etlik qiyapetlik tende dunyagha kelgenlikini bayan qilidu. ■ **8:3** Ros. 13:39; Rim. 3:28; Gal. 2:16; Ibr. 7:18. □ **8:4 «muqeddes qanunning heqqaniy telipi... (Muqeddes) Rohqa egiship mangidighan bizlerde emelge ashurulidu»** — «qanunning heqqaniy telipi» — kirish sözimizde «ishen'güchilerning Tewart qanuni bilen munasiwiti toghruluq» yazghinimizni körüng. □ **8:5 «Muqeddes Roh»** — grék tilida «Roh». 6-, 13-, 23-, 26- we 27-ayettimu shundaq. ■ **8:5** 1Kor. 2:14. ■ **8:9** 1Kor. 3:16. □ **8:10 «Lékin Mesih qelbinglarda bolsa, téninglar gunah tüpeylidin ölümning ilkide bolsimu, heqqaniyliq tüpeylidin rohinglar hayattur»** — démek, birsi étiqad arqiliq Xudaning heqqaniyliqigha érishken bolsa, shu hamam menggülik hayat uning rohida bashlinidu. Bashqa birxil terjimisi: «heqqaniyliq tüpeylidin (Muqeddes) Roh silerning hayatinglar boldi». □ **8:11 «Mesih Eysani ölümدين Tirildürgüchi»** — Xuda, elwette. «Halbuki, ölgen Eysani ölümدين Tirildürgüchining Özidiki Roh silerde yashisa, Mesihni ölümدين Tirildürgüchi qelbinglarda yashawatqan Rohi arqiliq ölidighan téninglarnimu hayati küchke ige qilidu» — bu bayanni ikki terepte chüshen'gili bolidu: (1) Xuda qiyamet künide bu dunyada ölidighan ténimizni tirildüridu; (2) ténimiz bu dunyada gunah tüpeylidin «ölümge mehkum bolghan» (10-ayet), lékin Xuda bizge Öz Rohi arqiliq hayat ötküzüp, ténimizni kücheytip janlanduridu. Bizningche her ikki menisi toghridur. ■ **8:11** Rim. 6:4, 5; 1Kor. 6:14; 2Kor. 4:14; Ef. 2:5; Kol. 2:13. □ **8:13 «... Etke egiship yashisanglar, halak bolisiler»** — grék tilida «... Etke egiship yashisanglar, ölisiler». ■ **8:14** Gal. 5:18.

□ ■

16 Roh bizning öz rohimiz bilan bille bizning Xudaning baliliri ikenlikimizge guwahliq béridu. ■

17 Xudaning baliliri ikenmiz, emdi mirasxorlarmu bolimiz — Xudaning mirasxorliri hemde Mesih bilan teng mirasxor bolimiz — peqetla uning bilan teng azab-oqubet tartsaqla, uning bilan shan-shereptin teng behrimen bolimiz. ■

Kelgüsidiki shan-sherep

18 Chünki men hazirqi azab-oqubetlerning kelgüside bizde ashkarilidighan shan-shereplerge héch sélishturghuchiliqi yoq dep hésablaymen. □ ■

19 Chünki pütkül kainat Xudaning oghullirining ayan qilinishini intizarliq bilen kütmekte.

20-21 Chünki yaritilghan kainat *Xudaning leniti astida qélip*, bimenilikke chöktürüldi. Bu, kainatning öz ixtiyari bilan emes, belki uni chöktürgüchining iradisi bilen boldi we shundaq ümidi bilen boldiki, kainat özimu chirishtin bolghan qulluqtin qutquzulup, Xudaning perzentlirige béghishlinidighan shan-sherepke tewe bolghan hörlükke érishtürülüshtin ibaret idi.

22 Chünki pütkül kainatning hazirghiche nale-peryad kötürüp, tughut tolgüqining azabini birlikte tartiwatqanliqini bilimiz. ■

23 Yalghuz kainat emes, hetta bizmu, yeni *muqeddes* Rohning tunji chiqarghan méwisidin behrimen bolghan bizlarmu dilimizda nale-peryad kötürmektimiz hemde *Xudaning* oghulliri süpitide qobul qilinishimizni, yeni

□ **8:15** «...siler **oghulluqqa élip baridighan Rohni qobul qilghansiler**» — «oghulluqqa élip baridighan» — «Xudagha oghul bolushqa élip baridighan», démek. Grék tilida bu söz adette birsining yétim balini öz oghlum dep qobul qilip béqiwélishini körsitidu. «U **arqiliq** «Abba, ata!» **dep nida qilimi**» — «Abba» dégen söz ibraniiy tili bolup, «söyümlük ata» dégen menide. «Abba» hem söyümlük munasiwetni hem hörmetni bildüridu. Pawlus ibraniiy tilidiki bu sözni grék tilida sözleydighan Rim shehridiki étiqadchilargha mushu yerde tonushturidu. ■ **8:15** Yesh. 56:5; 1Kor. 2:12; Gal. 3:26; 4:5, 6; 2Tim. 1:7. ■ **8:16** 2Kor. 1:22; 5:5; Ef. 1:13; 4:30. ■ **8:17** 2Tim. 2:11,12. □ **8:18** «**kelgüside bizde ashkarilidighan shan-shereplerge héch sélishturghuchiliqi yoq**» — «héch sélishturghuchiliqi yoq» grék tilida «sélishturushqa erzimeydu». «Bizde ashkarilidighan shan-sherepler» — bashqa birxil terjimisi: «bizge ashkarilidighan shan-sherepler...». Biraq kényinki ayetke qarighanda terjimimiz toghridur. ■ **8:18** Mat. 5:12; 2Kor. 4:10, 17; Fil. 3:20; 1Pét. 4:13; 1Yuh. 3:1, 2. ■ **8:22** Weh. 5:13

ténimizning nijatning hörlükige chiqirilishini intizarliq bilen kütmektimiz. □ ■
 24 Biz ümidke baghlan'ghachqa tquzulghanikenmiz. Lékin ümid qilin'ghan nerse körülgen bolsa, u yene ümid bolamdu? Kimmu köz aldidiki nersini ümid qilsun?

25 Biraq, téxi körmiginimizge ümid baghlihanikenmiz, uni sewrchanliq bilen kütüshimiz kérektur.

26 Shuningdek, insaniy ajizliqimizda *Muqeddes Roh* kélip bizge yarem qilidu; chünki qandaq dua qilishimiz kéreklikini bilmeymiz. Lékin Rohning Öz i padiligüsiz nale-peryad bilen biz üçün *Xudaning aldida* turup dualawet qilmaqta. □ ■

27 Insanlarning qelbini inchikilep közitip Qarighuchi bolsa, *Muqeddes Rohning* oy-niyetlirining néme ikenlikini bilidu; chünki U Xudaning iradisi boyiche muqeddes bendiliri üçün *Xudaning aldida* dua qilip ötünmekte.

28 Shundaqla shuni bilimizki, pütkül ishlar Xudani söyidighanlarning, yeni uning meqset-muddiasi boyiche chaqirilghanlarning bext-berikitige birlikte xizmet qilmaqta.

29 Chünki Xuda aldin könglige pükkenkishilerni, ularning kelgüsida Öz Oghlining obrazigha oxshash bolidighinini, Oghlining nurghun qérindashliri arisidiki tunji oghli bolidighinini aldin belgiligen. □ ■

30 Aldin békitken kishilerni U chaqirdi, chaqirghan kishilerni U heqqaniy qildi; heqqaniy qilghanlarga U shan-sherep ata qildi.

Xudaning méhir-muhebbiting küchlükliki

31 Undaqla, bu ishlargha yene néme deyli? Xuda biz terepte turghaniken, kimmu bizge qarshi chiqalisun?! ■

32 Öz Oghlinimu ayimay, Uni hemmimiz üçün pida yoligha tapshurghan *Xuda*, Uninggha qoshup hemmini bizge shertsiz ata qilmay qalarmu? ■

□ **8:23** «...Xudaning oghulliri süpitide qobul qilinishimiz...» — grék tilida «oghulluqqa qobul qilinishimizni». «yalghuz kainat emes, hetta bizmu, yeni Muqeddes Rohning tunji chiqarghan méwisidin behrimen bolghan bizlermu dilimizda nale-peryad kötürmehtimiz hemde (Xudaning) oghulliri süpitide qobul qilinishimizni, yeni ténimizning nijatning hörlükige chiqirilishini intizarliq bilen kütmektimiz» — bu ayettiki üç nuqta toghruluq toxtilimiz; (1) «Muqeddes Rohning tunji chiqarghan méwisi»; bu ibarining belkim ikki jeheti bar: (a) Muqeddes Roh barliq ishen'güchilerde Xudaning méwisini, yeni muhebbet, shadliq, xatirjemlik qatarliqlarni chiqiridu; bu méwe bolsa Xudaning padishahliqining bu dunyada chiqarghan tunji méwisidur we shundaqla uning réalliqigha ispat bolidu (14:17ni körüng); (e) ishen'güchiler özliride chiqirilghan bu méwidin behrimen bolup, uningdin Xudaning padishahliqining kelgüsida pütkül dunyagha, jümlidin özlirining hemmisi üstige toluq hökümraniq qilidighanliqigha ispat hem kapalet dep bilidu; (2) «oghul süpitide qobul qilinish» — kona zamanlarda mötiwer adem melum namrat yaki «jemiyette orni yoq» bir yash kishini béqwalmaqchi bolsa, jamaetni chong sorun'gha chaqirip uni «öz oghlum», «öz qizim» dep jakarlaytti. Rosul Xudamu kelgüsida alem aldida ishen'güchilerni «Öz oghlum» dep shundaq jakarlaydighanliqini körsetmekchi. (3) «ténimizning nijattiki hörlükke chiqirilishi» — hazir ishen'güchilerge Xudaning nijat-iltipati bilen yéngi rohi, yéngi qelbi bar; Mesih Eysa biz üçün érishken nijatta yene «yéngi ténimiz»mu bar; qiyamet künide uni U bizge béridu. ■ **8:23** Luqa 21:28. □ **8:26** «...insaniy ajizliqimizda Muqeddes Roh kélip bizge yarem qilidu... » — «Muqeddes Roh» — grék tilida peqet «Roh» déyilidu. ■ **8:26** Mat. 20:22; Yaq. 4:3. □ **8:29** «Xuda... Oghlining nurghun qérindashliri arisidiki tunji oghli bolidighinini aldin belgiligen» — «tunji oghul» birinchi orunda, mushu yerde pütkül alemde birinchi orunda turidu, elwette. «Zeb.» 89:27ni körüng. ■ **8:29** Kol. 1:18. ■ **8:31** Chöl. 14:8. ■ **8:32** Yar. 22:12; Yesh. 53:5; Yuh. 3:16.

33 Kimmu Xudaning tallighanliri üstidin shikayet qilalisun?! Xuda heqqaniy qilghan yerde, ■

34 kimmu gunahqa mehkuim qilalisun? Ölgén, shundaqla tirilgen we Xudaning ong yénida turuwatqan, hemde biz üçün *Xudaning aldida* turup dua-tilawet qiliwatqan Mesih shundaq qilarmu?! □ ■

35 Kim bizni Mesihning méhir-muhebbitidin ayriwételisun? Japamusheqqetmu, derd-elemmu, ziyankeshlikmu, acharchiliqmu, yalingachliqmu, xéyim-xetermu yaki qilichmu?

36 *Muqeddes yazmilarda* éytilghinidek: —

«Séni dep kün boyi qirilmaqtimiz,

Boghuzlinishni kütüp turghan qoylardek hésablanmaqtimiz». □ ■

37 Biraq bizni Söyüchige tayinip bularning hemmisi de ghaliplarning ghalipi bolmaqtimiz;

38 Shuninggha get'iy qayil qilindimki, meyli ölüm bolsun hayatliq bolsun, perishtiler bolsun jin-sheytan hökümránlar bolsun, hazirqi ishlar yaki kelgüsidi ki ishlar bolsun, herqandaq rohiy küchler bolsun, □

39 pelek bolsun hang bolsun, shundaqla pütkül kainatta yaritilghan herqandaq bashqa bir shey'i bolsun, bizni Rebbimiz Mesih Eysada bolghan Xudaning méhir-muhebbitidin héchqachan ayriwetküchi bolalmaydu.

9

Xuda we Uning tallighini Israil

1 Men Mesihte heqiqetni sözleymen, yalghan gep éytmaymen, wijdanim Muqeddes Rohning ilkide bolup özemge guwahliq qilmaqta — □ ■

2 Qelbimde zor derd-elem we tügimes azab bar.

3-4 Chünki méning buraderlirim, yeni jismaniy jehettiki qérindashlirim bolghan Israillarni *nijat tapquzalisam Xudaning* lenitige qélip Mesih tin mehrum qilinishimni tilashke razi idim; ular Israillar! — ulargha oghulluq hoquqi, *Xudaning* shan-sheripining ayan qilinishi, ehdiliri, Tewrat qanunining amanet bolushi, ibadet xizmetliri we *Tewrat* wediliri nésiwe qilindi. □ ■

■ 8:33 Yesh. 50:8. □ 8:34 «Ölgen, shundaqla tirilgen we Xudaning ong yénida turuwatqan, hemde biz üçün ... dua-tilawet qiliwatqan Mesih» — «Xudaning ong yénida» bolsa alemning eng yuqiri jayi, hemmini bashquridighan yer. ■ 8:34 Ibr. 7:25. □ 8:36 «Séni dep kün boyi qirilmaqtimiz, boghuzlinishni kütüp turghan qoylardek hésablanmaqtimiz» — «Zeb.» 44:22 — neqil költürülgen bu ayet boyiche ishen'güchiler Xudaning yolida, Xudani dep köp japa-musheqqetlerge we ziyankeshlikke uchrishi mumkin. ■ 8:36 Zeb. 44:22; 1Kor. 4:9; 2Kor. 4:11. □ 8:38 «perishtiler bolsun jin-sheytan hökümránlar bolsun,...» — «jin-sheytan hökümránlar» bolsa grék tilida peqet «hökümránlar»la déyilidu. Injilda bu söz adette jin-sheytanlarni körsitidu («Ef.» 6:12ni körüng). «herqandaq rohiy küchler bolsun» — grék tilida «herqandaq küchler bolsun». □ 9:1 «men Mesihte heqiqetni sözleymen» — «Mesihte»: «Mesihge mensup bolup, Uning yétekchilikide, Uningdin iltipat, küch-qudretni alghanda...» dégen menide., «Kirish söz»imiznimu körüng. ■ 9:1 Rim. 1:9; 2Kor. 1:23; 11:31; Gal. 1:20; Fil. 1:8; 1Tés. 2:5; 5:27. □ 9:3-4 «ulargha oghulluq hoquqi,... we Tewrat wediliri nésiwe qilindi» — «oghulluq hoquqi» dégeklik, Mesih arqiliq Xudagha oghul bolushtiki imtiyaz. ■ 9:3-4 Mis. 32:32; Rim. 10:1; Mıs. 4:22; Qan. 7:6; Rim. 2:17; 3:2; Ef. 2:12.

5 Ulugh *ibraniiy* ata-bowiliri ularningkidur; jismaniy jehette Mesih ularning ejdadidur. U barliq mewjudat üstidin höküm sürgüchi, menggü mubarek Xudadur. Amin! □ ■

6 — Biraq Xudaning *Israilgha bolghan* sözi bikar boldi, démeymen; chünki Israildin bolghanlarning hemmisila heqiqiy Israil hésablanmaydu; ■

7 shuningdek, Ibrahimning ewladliri bolsimu, hemmisila uning perzentliri hésablanmaydu. Chünki *muqeddes yazmilarda Ibrahimgha*: «Ishaqtin törelgenlerla séning nesling hésablinidu» — déyilgen. □ ■

8 Démek, jismaniy jehettin *Ibrahimdin* törelgen perzentler Xudaning perzentliri bolwermeydu, belki *Xudaning* wedisi arqiliq törelgenler *Ibrahimning* heqiqiy nesli hésablinidu. ■

9 Chünki Xudaning bergen wedisi mundaq idi: «*Kéler yili* mushu chaghda qaytip kélimen, Sarah bir oghulgha ana bolidu». □ ■

10 Uning üstige, Riwkah bir erdin, yeni ejdadimiz Ishaqtin *qoshkézekge* hamildar bolghanda, ■

11-12 Perzentliri téxi tughulmighanda, héchqandaq yaxshi yaki yaman ishinu qilmasta, Xuda Özining ademlerni tallashtiki muddiasining ularning qilghan ish-emellirige emes, peqet Chaqirghuchi bolghanning iradisige asaslan'ghanliqini körsitish üçün, Riwkahgha: «Chongi kichikining xizmitini qilidu» — déyilgenidi. □ ■

13 Xuddi yene muqeddes yazmilarda éytilghinidek: «Yaqupni söydüm, Esawdin nepretlendim». □ ■

14 Undaқта, bulargha néme deyli? Xudada adaletsizlik barmu? Hergiz yoq! ■

15 Chünki Xuda Musagha mundaq dégen: —

«Kimge rehim qilghum kelse, shuninggha rehim qilimen, Kimge ich aghritqum kelse, shuninggha ich aghritimen». □ ■

16 Démek, bu ish insanning iradisige yaki ularning tirishchanliqigha emes, belki rehimdilliq körsétküchi Xudagha baghliqtur.

17 Chünki Xuda muqeddes yazmilarda Pirewn'ge mundaq dégen: — «Méning séni tiklishimdiki meqset del shuki, qudritimni üstüngde körsitish hemde

□ 9:5 «ulugh *ibraniiy* ata-bowiliri» — démek, Ibrahim, Ishaq, Yaqup, Yüsüp we Yehuda qatarliqlar: «jismaniy jehette Mesih ularning ejdadidur» — démek, Mesihning tughulushining **rohiy jehetimu** bar idi — U hem insandin (pak Israiliqlar qiz Meryemdin) hem Muqeddes Rohdin tughulghan. «...mesih ularning ejdadidur. U barliq mewjudat üstidin höküm sürgüchi, menggü mubarek Xudadur. Amin!» — rosul Pawlusqa eng derd yetküzidighan ish — Mesih Israilda tughulghan we toluq Xudalig tebiiti bolsimu, Israilar özliri oni, yeni öz Mesihini héch tonumaytti. ■ 9:5 Yer. 23:6; Yuh. 1:1; Ros. 20:28; Rim. 1:4; Ibr. 1:8,9,10. ■ 9:6 Chöl. 23:19; Yuh. 8:39; Rim. 2:28; 3:3; 2Tim. 2:13.

□ 9:7 «Ishaqtin törelgenlerla séning nesling hésablinidu» — («Yar.» 21:12). Bu söz intayin qisqa bolup, toluq menisi: «Men sanga wede qilghan ewladliring, yeni pütkül dunyagha bextimni yetküzidighan ewladliring Ismaildin emes, Ishaqtinla kélip chiqidu» dégenek. ■ 9:7 Yar. 21:12; Gal. 3:29; 4:23; Ibr. 11:18. ■ 9:8 Gal. 4:28. □ 9:9 «*Kéler yili mushu chaghda qaytip kélimen, Sarah bir oghulgha ana bolidu*» — («Yar.» 18:10, 14). Bu ayette déyilgen «oghul» Ishaq bolidu. ■ 9:9 Yar. 18:10. ■ 9:10 Yar. 25:21. □ 9:11-12 «Xuda Özining ademlerni tallashtiki muddiasining ularning qilghan ish-emellirige emes, peqet Chaqirghuchi bolghanning iradisige asaslan'ghanliqini körsitish üçün...» — «Chaqirghuchi bolghan» — Xuda Özi, elwette. «Chongi kichikining xizmitini qilidu» — («Yar.» 25:23). Qoshkézekning kichiki Yaqup, chongi Esaw bolidu. ■ 9:11-12 Yar. 25:23. □ 9:13 «Yaqupni söydüm, Esawdin nepretlendim» — Tewrat, «Mal.» 1:2-3. ■ 9:13 Mal. 1:2-3. ■ 9:14 Qan. 32:4; 2Tar. 19:7; Ayup 34:10. □ 9:15 «Kimge rehim qilghum kelse, shuninggha rehim qilimen, kimge ich aghritqum kelse, shuninggha ich aghritimen» — «Mis.» 33:19. ■ 9:15 Mis. 33:19.

namimning pütkül jahan'gha jakarlinishi».^{□ ■}

18 Démek, Xuda xalighinigha rehim qilidu, xalighinini tash yürek qilidu.

Xudaning ghezipi we shapaiti

19 Emdi belkim sen manga: «Xudaning iradisige héchkim qarshi chiqalmaydighan tursa, undaқта Xuda néme üçün insanni eyibleydu?» — déyishing mumkin.

20 Biraq, ey insan, Xuda bilen takallashqudek kimsen? Qélipta shekillendürüliwatqan nerse özini shekillendürgüchige: —

«Méni néme üçün bundaq yasiding?» — déyelemdu? ■

21 Xumdanchining oxshash bir kallek laydin ésil orun'gha ishli tidighan qachimu, shundaqla adettiki orun'gha ishli tidighan qachimu yasash hoquqi yoqmu? □ ■

22 Xuda Öz ghezipini körsitishni we küch-quдрitini tonutushni niyet qilghan bolsa, ghezipige layiq bolghan, halaketke teyyarlan'ghan «qachilar»gha adettin tashqiri sewrchanliq bilen köksi-qarnini keng qilip kelgen bolsa, uninggha néme boptu? □

23-24 We shuning bilen Özining rehim-shepqitining nishani qilghan we shan-sherepke muýesser bolushqa aldin'ala teyyarligan «qachilar»da, yeni Özi Yehudiylar arisidinla emes, belki eller arisidinmu chaqirghan bizlerde shan-sheripining cheksizlikini namayan qilish üçün shundaq qilishni xalighan bolsa, buninggha néme boptu?[□]

25 Bu xuddi Xudaning Hoshiya peyghember arqiliq éytqinidek: — «Eslî xelqim hésablanmighan xelqni xelqim,

□ 9:17 «Chünki Xuda muqeddes yazmilarda pirewn'ge mundaq dégen:...» — Pirewn Misirdiki padishah bolup, Israillarni qulluqqa salghan. U Xudaning Musa peyghember arqiliq kelgen permanlirigha zor qarshiliq körsетен we barghanséri Xudagha qarap öz könglini tash qilip Uning sözini anglimighan. Biraq axir bérip Xuda Özining shan-sheripini körsitish üçün, «Misirdin chiqish»ta xatirilen'gendek, «Xuda Pirewning könglini qattiq qildi» (9:12) we shuning bilen Israilni uning qolidin qutquzush üçün nurghun möjizilerni yaratti. «Méning séni tiklishimdiki meqset del shuki, quдрitimni üstünde körsitish hemde namimning pütkül jahan'gha jakarlinishi» — «Mis.», 9:16.

■ 9:17 Mis. 9:16. ■ 9:20 Yesh. 29:16, 45:9; Yer. 18:6. □ 9:21 «Xumdanchining oxshash bir kallek laydin ésil orun'gha ishli tidighan qachimu, shundaqla adettiki orun'gha ishli tidighan qachimu yasash hoquqi yoqmu?» — «ésil orun'gha ishli tidighan qachimu... adettiki orun'gha ishli tidighan qachimu...» némini körsitidu? Mesilen, bir qachida öy xojayini sharab ichidu, bashqa bir qachigha balining teretliri élinidu. Ikkisinining öz ishli tish ornî bar, biraq bularning biri «ésil» biri «adettiki» dep hésablinidu. ■ 9:21 2Tim. 2:20. □ 9:22 «halaketke teyyarlan'ghan «qachilar» — yaki «özlerini halaketke teyyarligan «qachilar»».

□ 9:23-24 «Xuda Öz ghezipini körsitishni we küch-quдрitini tonutushni niyet qilghan bolsa, ghezipige layiq bolghan, halaketke teyyarlan'ghan «qachilar»gha adettin tashqiri sewrchanliq bilen köksi-qarnini keng qilip kelgen bolsa, uninggha néme boptu? We shuning bilen özining rehim-shepqitining nishani qilghan we shan-sherepke muýesser bolushqa aldin'ala teyyarligan «qachilar»da, yeni Özi Yehudiylar arisidinla emes, belki eller arisidinmu chaqirghan bizlerde shan-sheripining cheksizlikini namayan qilish üçün shundaq qilishni xalighan bolsa, buninggha néme boptu?» — (22-24-ayet) oqurmenler diqqet qilsa biliduki, Pawlus özining ushbu muhim soaligha jawab bermeydu. Soalning umumiy shekli: «Xuda shundaq qilishni xalighan bolsa emdi bizning qandaqmu uning bilen takallishish hoquqimiz bar?» dégendek. Eyni ehwal uning déginidek bolsun yaki bolmisun, bu bizning ishimiz emes, belki Xudaningkidur. Bizge nisbeten eng muhimi shuki, gunahimizdin qutulushni xalislaqla, Xuda Özi Mesihning qurbanliqi arqiliq teyyarligan towa qilish étiqadliq yolini aldimizgha ochuq qildi.

Esli söymigenlarni söygenlirim deymen»;^{□ ■}

²⁶ we yene: — «Burun ulargha: «Siler Méning xelqim emessiler» déyilgen jayda, Kelgüside del shu jayda ulargha «Tirik Xudaning oghulliri!» dégen nam bérilidu».^{□ ■}

²⁷ Yeshaya peyghemberu Israil toghruluq mundaq jakarlighanidi: — «Israilarning sani déngiz sahilidiki qumdek köp bolsimu, lékin peqet birla «qaldi» qutquzulidu; ■

²⁸ chünki, Perwerdigar Öz ishini tügitiwétip, heqqaniylik bilen tézdin uni ijra qilidu; chünki U yer yüzide hökümni teltöküs we téz ijra qilidu».^{□ ■}

²⁹ Yeshaya peyghember yene aldın éytqinidek: — «Eger samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar bizge bir nesil qaldurmighan bolsa, Sodom shehiridek, Gomorra shehiridek yoqalghan bolattuuq».^{□ ■}

Israilarning putliship kétishi

³⁰ Undaқта, bulargha néme déyishimiz kérek? Heqqaniyliqqa intilmigen ellikler heqqaniyliqqa, yeni étiqadqa asalan'ghan birxil heqqaniyliqqa érishti. □

³¹ Lékin Israil heqqaniyliqni körsetken Tewrat qanunigha intilgini bilen qanunning telipige yételmidi.■

³² Néme üçhün? Chünki ularning *heqqaniyliqqa* intilishi étiqad bilen emes, belki «sawabliq ishlar» bilen idi. Ular «putlikashang tash»qa putliship yiqilip chüshti; □

³³ xuddi *muqeddes yazmilarda* yézilghinidek:

«Xelqni putlishidighan putlikashang tashni, Ademni yiqitidighan qoram tashni Zion'gha qoydum, Uninggha étiqad qilghuchi hergiz yerge qaritilip qalmas».^{□ ■}

□ 9:25 «Esli xelqim hésablanmighan xelqni xelqim, esli söymigenlarni söygenlirim deymen» — «Hosh.» 2:23. ■ 9:25 Hosh. 2:25 □ 9:26 «Burun ulargha: «Siler Méning xelqim emessiler»

deyilgen jayda, kelgüside del shu jayda ulargha «Tirik Xudaning oghulliri!» dégen nam bérilidu» — «Hosh.» 1:10. ■ 9:26 Hosh. 2:1; 1Pét. 2:10. ■ 9:27 Yesh. 10:22. □ 9:28

«Israilarning sani déngiz sahilidiki qumdek köp bolsimu, lékin peqet birla «qaldi» qutquzulidu; chünki, Perwerdigar Öz ishini tügitiwétip, heqqaniylik bilen tézdin uni ijra qilidu; chünki U yer yüzide hökümni teltöküs we téz ijra qilidu» — (27-28-ayet) «Yesh.» 10:22-23. Bezi kona köchürme

yazmilarda Yeshayaning béshariti sel qisqaraq: «Perwerdigar bu yer yüzü üstidin chiqarghan hökümni teltöküs we téz ijra qilidu» dep neqil keltürülüdu. ■ 9:28 Yesh. 10:22, 23. □ 9:29 «Eger samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar bizge bir nesil qaldurmighan bolsa, Sodom shehiridek, Gomorra shehiridek yoqalghan bolattuuq» — «Yesh.» 1:9. Oqurmenlarning

éside barki, Xuda Sodom we Gomorra sheherlerini rezilliki tüpeylidin üstige ot we gün'gürt yaghdurup yoqatqan («Yar.» 19-bab). ■ 9:29 Yar. 19:24; Yesh. 1:9; 13:19; Yer. 50:40; Ez. 16:46. □ 9:30 «ellikler» — yeni «Yehudiy emesler». ■ 9:31 Rim. 10:2; 11:7. □ 9:32 «ularning heqqaniyliqqa intilishi étiqad bilen emes, belki «sawabliq ishlar» bilen idi» — «sawabliq ishlar»: — oqurmenlerge mushu mektuptin hazir ayan boliduki, Xuda aldida bizge héch ish «sawab» hésablanmaydu; heqqaniylik peqet u ewetken Mesihke baghlihan étiqattin kélidu. Shunga «sawabliq ishlar» («Xuda bu ishlar arqiliq

manga sawab qoshup béridu» dégen menide chüshen'gen bolsaq) Xuda aldida qet'iy mewjut emestur. □ 9:33 «Ademni yiqitidighan qoram tashni Zion'gha qoydum» — «Zion» dégen, Yerusalemning yaki Israilning bir shéiri y nami. «Xelqni putlishidighan putlikashang tashni, ademni yiqitidighan qoram tashni Zion'gha qoydum, uninggha étiqad qilghuchi hergiz yerge qaritilip qalmas» — toluq bésharet «Yesh.» 8:14, 28:16de tépolidu. Oqurmen bu ayetlerni özi oqsa uningdin bu tashning Eysa Meshihning ikenlikini köreleydu. Uni qobul qilmighanlar heqqaniyliqqa érishmey yiqilidu; uni qobul qilghanlar heqqaniy qilinip tik turidu. ■ 9:33 Zeb. 2:12; 118:22; Pend. 16:20; Yesh. 8:14; 28:16; Yer. 17:7; Mat. 21:42; 1Pét. 2:6.

10

¹ Qérindashlar, yürek intizarim, shundaqla Xudagha yélinishim Israillarning qutquzulushi üçündür.

² Chünki shuninggha guwahliq bérimenki, ularning Xudagha heqiqetenmu qizghin intilishi bar, biraq ularning intilishi heqiqiy bilim üstige qurulghan emes. □ ■

³ Chünki ular Xudaning heqqaniyliyini bilmigechke, uning ornigha özlirining heqqaniyliyini tikleshke tırışip, Xudaning heqqaniyliyigha boysunmidi.

⁴ Chünki Tewrat qanunining nishan-meqsiti Mesihning Özidur; shuning bilen étiqad qilghuchilarning herbiri üçün heqqaniyliy bar boldi. □ ■

⁵ Chünki Tewrat qanunigha emel qilishtin kelgen heqqaniyliy heqqide Musa peyghember mundaq yazghan; «Qanunning emrlirige emel qilghanlar shu ishliridin hayatliq tapidu». □ ■

⁶ Lékin étiqadtin bolghan heqqaniyliy mundaq deydu: — «Könglüngde: — «Kim asman'gha chiqar?» (yeni «Kim Mesihni asmandin élip chüshürer?») ■

⁷ we yaki «Hang tégige kim chüsher?» (yeni «Mesihni ölümdin kim qayturar?») — démigin. □ ■

⁸ Emdi shu *heqqaniyliy* néme deydu? — «Söz-kalam sanga yéqindur, tilingda we dilingdidur!» — bu söz-kalam del biz jakarlaydighan étiqadning sözidur. □ ■

□ **10:2** «ularning (Yehudiylarning) Xudagha heqiqetenmu qizghin intilishi bar, biraq ularning intilishi heqiqiy bilim üstige qurulghan emes» — «heqiqiy bilimge üstige qurulghan emes»: Yehudiylarning köp diniy mezhepidikilergé nisbeten eng muhim ish Tewrat qanuni üstidiki «bilim» we «bilim ashurush» idi. Shuning bilen Pawlusning bu sözi ishenmigen Yehudiylarğa bek éghir kélishi mumkin idi. ■ **10:2** Ros. 22:3; Rim. 9:31; Gal. 4:17. □ **10:4** «Tewrat qanunining nishan-meqsiti Mesihning Özidur» — grék tilida «nishan-meqset» dégenning «xatime» dégen yene bir menisimu bar. Démek, ayetning menisi: (1) Xudaning Tewrat qanunida bolghan meqsiti insan'gha öz gunahini tonutup, Mesihning qutquzushigha mohtaj bolghanliyini bildürüshtin ibaret idi; shunga Xuda qanunni bergen waqtida Mesihning dunyagha kélishini közligenidi; (2) Mesih Özi Tewrat qanunini mukemmel emelge ashurdi, jümlidin Tewrat qanuni telep qilghan, shundaqla bésharet bergen gunahni yuyidighan qurbanliqni qildi; (3) Mesih Tewrat qanunini toluq emelge ashurghandin kéyin, étiqad qilghuchilar üçün uning héch telipi qalmidi (7:4ni körüng). Mezkur ayet bu menilirining hemmisini öz ichige alidu. ■ **10:4** Mat. 5:17; Ros. 13:38; 2Kor. 3:13; Gal. 3:24. □ **10:5** «Qanunning emrlirige emel qilghanlar shu ishliridin hayatliq tapidu» — «Law.» 18:5 we yene «Qan.» 4:1, 6:24. ■ **10:5** Law. 18:5; Ez. 20:11; Gal. 3:12. ■ **10:6** Qan. 30:12. □ **10:7** Lékin étiqadtin bolghan heqqaniyliy mundaq deydu: — Könglüngde: — «Kim asman'gha chiqar?» (yeni «Kim Mesihni asmandin élip chüshürer?») we yaki «Hang tégige kim chüsher?» (yeni «Mesihni ölümdin kim qayturar?») — démigin — (6-7-ayet) neqil keltürülgen ikki ayet: — «Qan.» 30:12-13. Bu sirlig geplerning ajayib meniliri belkim mundaq: (1) «Kimmu asman'gha chiqar?» — «Kimmu Xudaning asman pelekter yuqiri telep qilghan heqqaniyliyigha yételisun?» dégenliktur. Lékin eger birs: «Heqqaniyliyim mukemmel, «asman'gha chiqqandekmen»» dégen bolsa, bu dégini «Men Mesihke oxshash heqqaniy» dégen'ge barawer bolup, Xudaning Mesihke körsетен mukemmel heqqaniyliyigha ahanet qilghan bolidu. Bundaq déyishi beribir Mesihni özining peskesh «heqqaniyliy»ning derjisige chüshürüp, «Mesihni asmandin chüshürmekchi» bolghini. (2) «Kimmu hangning tégige chüsher?» déyishi, bir kishi öz gunahining bedilini tölimekchi bolup dozaxta bir mezgil tursam andin gunahimdin xalas bolimen» demekchi bolghini; bu, Mesihning ölümidé gunahimiz üçün jaza tartip bedel tölishining manga (shundaqla héchkimge) kériki yoq; mushundaq dégen kishi «Mesihni ölümdin kim qayturar» dégen bolidu, yeni «Mesihni ölüm yolidin qayturush kérek, uning ölüshi kéreksiz, exmiqane ishtur» degüchi bolidu. Yighip éytqanda, héchkim özige tayinip Xudaning mukemmel heqqaniyliyigha yételmeydu; héchkim öz gunahi üçün özi bedel toliyelmeydu. ■ **10:7** Qan. 30:13 □ **10:8** «Söz-kalam sanga yéqindur, tilingda we dilingdidur!» — «Qan.» 30:14. ■ **10:8** Qan. 30:12-14.

⁹ Démek, «Eysaning Reb ikenlikini aghzing bilen étirap qilsang we qelbingde Xudaning uni ölüklér arisidin tirildürgenlikige ishenseng, qutquzulisen!»

¹⁰ Chünki insan qelbide étiaq qilish bilen heqqaniy qilinidu, éghizida étirap qilish bilen nijatqa érishidu.

¹¹ Muqeddes yazmilarda déyilgende; «Uninggha étiaq qilghuchining herbiri hergiz yerge qaritilmas». □ ■

¹² Chünki bu jehette Yehudiylar bilen Gréklarning perqi yoq; her ikkisininé Rebbi hemming Rebbidur we Özige nida qilghanlarning hemmisige mol bayliqlirini ayimaydu. □ ■

¹³ Chünki: «Kimdikim Rebnig namini chaqirip nida qilsa qutquzulidu». □ ■

¹⁴ Lékin Rebge ishenmigen kishi qandaqmu Uninggha nida qilalisun? U toghruluq anglimighan kishi qandaqmu Uninggha ishensun? Xush xewer jakarlighuchi bolmisa, ular uni qandaqmu anghiyalisun?

¹⁵ Shu jakarlighuchilar ewetilmigen bolsa, xush xewerni qandaqmu yetküzelisun? Muqeddes yazmilarda yézilghinidek: «Aman-xatirjemlik toghruluq xush xewerni, bext-saadet toghruluq xush xewerni yetküzgenlerning ayaghliri némidégen güzel-he!» □ ■

¹⁶ Biraq, xuddi Yeshaya *peyghemberning* «I Perwerdigar, bizning xewirimizge kimmu ishendi?» déginidek hemme adem xush xewerge itaet qilghan emes. □ ■

¹⁷ Shunga étiaq xewerni anglashtin kélidu we shu xewer Mesih toghruluq sözde anglitilidu. □

¹⁸ Lékin shuni soraymenki, ular shu xewerni anglimighanmidu? Elwette anglidi: — «Ularning sadasi pütkül dunyagha, Sözliri yer yüzining qerlirige yetti». □ ■

¹⁹ Yene shuni soraymenki, Israillar *shu xewerdin* waqip bolmighanmidu? Aldi bilen, Musa *Israilgha* mundaq bésharet bergen: — ««Héch xelq emes» bolghan bir xelq arqiliq silerde heset qozghaymen,

□ **10:11** «Uninggha étiaq qilghuchining herbiri hergiz yerge qaritilmas» — «Yesh.» 28:16.

■ **10:11** Yesh. 28:16; Rim. 9:33. □ **10:12** «Chünki bu jehette Yehudiylar bilen Gréklarning perqi yoq» — démek, «bu jehette (Mesih arqiliq nijatqa érishishte) Yehudiylar bilen Yehudiy emeslerning perqi yoq». ■ **10:12** Ros. 15:9; Rim. 3:22. □ **10:13** «Kimdikim Rebnig namini chaqirip nida qilsa qutquzulidu» — «Yo.» 2:32. ■ **10:13** Yo. 2:32; Ros. 2:21. □ **10:15** «Aman-xatirjemlik toghruluq xush xewerni, bext-saadet toghruluq xush xewerni yetküzgenlerning ayaghliri némidégen güzel-he!» — «Yesh.» 52:7; «Nah.» 1:15. Menisi belkim «xush xewer yetküzgenler kelgendeq waqtida kelgen!» dégeni öz ichige alidu. Bezi kona köchürme yazmilarda «bext-saadet toghruluq xush xewerni...» dégen sözler tépilmaydu. ■ **10:15** Yesh. 52:7; Nah. 2:1. □ **10:16** «I Perwerdigar, bizning xewirimizge kimmu ishendi?» — «Yesh.» 53:1. ■ **10:16** Yesh. 53:1; Yuh. 12:38.

□ **10:17** «... étiaq xewerni anglashtin kélidu we shu xewer Mesih toghruluq sözde anglitilidu» — bezi kona köchürme yazmilarda: «... étiaq xewerni anglashtin kélidu we shu xewer Xudaning sözide anglitilidu» déyilidu. □ **10:18** «Lékin shuni soraymenki, ular shu xewerni anglimighanmidu? Elwette anglidi...» — bezi alimlar mushu yerdiki «ular»ni Israillarni körsitidu, dep qaraydu. Lékin keyinki ayet alahide Israillarning «anglishi» toghruluq bolghachqa, «ular»ni dunyadiki barliq ademler, Yehudiylar we Yehudiy emeslernimu körsetse kérek, dep qaraymiz. Bu ayetni shundaq chüshinimizki, «Hemme adem anglighan; shunga, Yehudiy xelqimu choqum anglighan». «Ularning sadasi pütkül dunyagha, sözliri yer yüzining qerlirige yetti» — «Zeb.» 19:4. Zeburdiki bu sözler esli amandiki nurluq jisimlar Xudaning ulughluqini barliq alemge ipadilgenlik toghruluq idi. Rosul Pawlus bu sözni neqil keltürüp Injildiki xush xewer dunyadiki her yerlerge yorutuluq tarqitilmaqta, démekchi.

■ **10:18** Zeb. 19:4

Nadan bir xelq arqiliq ghezippinglarni qozghaymen» □ ■

²⁰ Kéyin, Yeshaya peyghember intayin yüreklik halda shu bésharetni bérip: — «Özümge intilmigenlerge Özümni tapquzdum,

Méni sorimighanlarga Özüm köründüm» — dédi. □ ■

²¹ Lékin, U Israillar heqqide: —

«Men kün boyi bu itaetsiz we tersa xelqge qollirimni uzitip intilip keldim!» — deydu. □ ■

11

Xudaning Israil toghruluq meqsitining axirida emelge ashurulushi

¹ Undaқта, shuni soraymenki: — Xuda Öz xelqidin waz kechtimu? Hergiz undaq emes! Menmu Ibrahim ewladidin, Binyamin qebilisidin bolghan bir Israilghu! ■

² Xuda aldın könglige pükken Öz xelqidin waz kechkini yoq. Muqeddes yazmilarda Ilyas *peyghember* heqqide néme déyilgenliki silerge ayan emesmu? U Israillardin azar chékip Xudagha yélinip: □

³ «I Perwerdigar, ular Séning peyghemberliringni öltürüshti, qurban'gahliringni chéqishti. Peqet özüm yalghuzla qaldim, ular yene méningmu jénimni almaqchi bolushuwatidu», dégen. ■

⁴ Xudaning uninggha qayturghan kalami qandaq boldi? U: «Baalgha tiz pükimgen yette ming ademni Özümge élip qaldim» — dégen. □ ■

⁵ Xuddi shuningdek, бүгүнкү күндимү Xudaning shapaiti bilen *Israildin* Özi tallighan bir «qaldi» bar. ■

⁶ *Ularning tallinishi* shapaet bilen bolghan bolsa, undaқта özlirining ejir-emili bilen bolghan emes. Emellerdin bolghan bolsa, shapaet shapaet bolmay

□ **10:19** ««Héch xelq emes» bolghan bir xelq arqiliq silerde heset qozghaymen, nadan bir xelq arqiliq ghezippinglarni qozghaymen» — «Qan.» 32:21. Démek, bashqa eller anglighan, qobul qilghan yerde, Israil choqum chüshen'gen. Israillar esli «nadan, bilimsiz, xudasiz» dep hésablighan Yehudiylar bolmighan herqaysi yat millettin bolghan ishen'güchi kishilerning xush xewerge ishen'gechke «Xudaning yéngi xelqi» bolghanliqini, ularning bextini körüp heset qilidu, hetta ulargha ghezeplinidu. Musa peyghemberning «héch xelq emes» dégen sözi kelgüsi zamanda hasil qilinidighan Mesihning jamaitini körsitidu. Ularning köpinchisi herqaysi milletlerdin kelgechke, birinchidin ular «bir xelq» yaki «bir el» bolalmaydu; ikkinchidin, ularning arisida Yehudiylar köp bolmaydu. Ular herxil kishilerdin terkiб tapqachqa, Yehudiylar ularni «bir xelq» yaki «bir el» hésablimaydu hem «héch xelq emesler» dep qaraydu. ■ **10:19** Qan. 32:21. □ **10:20** «Özümge intilmigenlerge Özümni tapquzdum, Méni sorimighanlarga Özüm köründüm» — «Yesh.» 65:1. ■ **10:20** Yesh. 65:1. □ **10:21** «Men kün boyi bu itaetsiz we tersa xelqge qollirimni uzitip intilip keldim!» — «Yesh.», 65:2. ■ **10:21** Yesh. 65:2. ■ **11:1** Yer. 31:37; 2Kor. 11:22; Fil. 3:5. □ **11:2** «Xuda aldın könglige pükken Öz xelqidin waz kechkini yoq» — «Xuda aldın könglige pükken (bilgen) xelqi» — belkim: «Xuda hemmidin burun Öz xelqi bolush üçün tallighan xelq» dégen menide. ■ **11:3** 1Pad. 19:10, 14. □ **11:4** «Baalgha tiz pükimgen yette ming ademni özümge élip qaldim» — «1Pad.» 19:10, 14. «Baal» bir but idi. «7000 adem», er kishilerni körsitidu. ■ **11:4** 1Pad. 19:18. ■ **11:5** Rim. 9:27.

qalatti. □ ■

⁷ Netijide qandaq boldi? Israillar izdiginige érishelmidi, lékin ulardin talan'ghanlar érishti. Qalghanlarning bolsa, köngülliri bixudlashturuldi. □ ■

⁸ Xuddi muqeddes yazmilarda éytilghinidek: —

«Xuda ularning roh-qelbini ghepletke saldi,

Bügün'ge qeder közlirini körmes,

Qulaqlirini anglimas qildi». □ ■

⁹ Shuningdek Dawut *peyghembermu* mundaq dégen:

«Ularning dastixini özlirige qapqan we tuzaq bolup,

Ularni putlashturup, qilmishlirini öz béshigha chüshürsun! ■

¹⁰ Közliri qarangghuliship, körelmisun;

Bellirini menggü ruslatmay püküldürgeysen! □ ■

¹¹ Undaқта, shunimu sorayki: *Israillar* yiqilip qaytidin turghuzulmasliqqa putlashqanmu?

Hergiz undaқ emes! Lékin ularning téyilip itaetsizlik qilghanliqidin nijat yat elliklerge yetküzüldi. Buningdin meqset Israillarni hesetke qozghashtin ibaretur. □

¹² Emdi ularning téyilip itaetsizlik qilishi dunyagha asayishliқ bexsh etken bolsa, shundaқla ularning ziyani tartqini ellerni béyitqan bolsa, undaқта kelgüside ularning hemmisining toluқ nijatliқqa érishishi dunyagha téximu zor bexsh élip kelmemdü?! □

Yehudiy emeslar tekebburlashmasliқi kérek

□ **11:6** «Xuddi shuningdek, бүгүнкү күндүмү Xudaning shapaiti bilen Israildin özi tallighan bir «qaldi» bar. Ularning tallinishi shapaet bilen bolghan bolsa, undaқта özlirining ejir-emili bilen bolghan emes. Emellerdin bolghan bolsa, shapaet shapaet bolmay qalatti» — (5-6-ayet) Xuda Tewrattiki birneche yerlerde «Sen Israilni shapaitim bilen tallighanmen» dégenidi (mesilen, «Qan.» 7:7ni körüng). Mushu yerde rosul Pawlus: Xuda shapaiti boyiche Israillar ichidin «bir qaldi»ni tallighan, deydu. Insan Xudaning yardimige érishishke pütünley layaqetsiz turup, Uningdin medetke érishse, mana bu «Xudaning shapaiti» bolidu. Xuda Israillarni ularning melum bir yaxshi yaki ulugh emilige qarap tallighan bolsa, undaқта Xudaning tallishi «shapaet»tin bolmighan bolatti. ■ **11:6** Qan. 9:4. □ **11:7** «Netijide qandaq boldi? Israillar izdiginige érishelmidi, lékin ulardin tallan'ghanlar érishti. Qalghanlarning bolsa, köngülliri bixudlashturuldi» — démek, Israillar izdigen heqqaniyliқqa hemmisila érishelmigen emes; ularning ichidin Xudaning shapaeti bilen Xuda tallighan «qaldi»lar heqqaniyliқqa érishken. ■ **11:7** Rim. 9:31. □ **11:8** «Xuda ularning roh-qelbini ghepletke saldi, бүгүн'ge qeder közlirini körmes, qulaqlirini anglimas qildi» — «Qan.» 29:4 hem «Yesh.» 29:10. ■ **11:8** Qan. 29:2; Yesh. 6:9; 29:10; Ez. 12:2; Mat. 13:14; Mar. 4:12; Luқа 8:10; Yuh. 12:40; Ros. 28:26. ■ **11:9** Zeb. 69:22 □ **11:10** «Ularning dastixini özlirige qapqan we tuzaq bolup, ularni putlashturup, qilmishlirini öz béshigha chüshürsun! Közliri qarangghuliship, körelmisun; bellirini menggü ruslatmay püküldürgeysen!» — (9-10-ayet) «Zeb.» 69:22-23. Bu, Dawut peyghemberring shundaқla Xudaning sözi, Dawutning (we shundaқla Mesihning) düşmenliri toghruluқ éytilghan. Bu 69-künyning hemmisi Mesih toghruluқ bésharettur. ■ **11:10** Zeb. 69:22-23 □ **11:11** «... Hergiz undaқ emes! Lékin ularning téyilip itaetsizlik qilghanliqidin nijat yat elliklerge yetküzüldi. Buningdin meqset Israillarni hesetke qozghashtin ibaretur» — yuqurida izahatta déginimizdek, Israillar Mesihke étiqad qilghan «yat eller»ning bextini körüp heset qilidu. □ **11:12** «Emdi ularning (Yehudiyarning) téyilip itaetsizlik qilishi dunyagha asayishliқ bexsh etken bolsa, shundaқla ularning ziyani tartqini ellerni béyitqan bolsa...» — «eller» — Yehudiy emesler, «yat eller».

13 Emdi siler elliklerge sözlewatimen; men elliklerge rosul süpitide békitilgendin kéyin, wezipemni shan-shereplik dep ulughlaymenki, □ ■

14 Janjigerlirim bolghanlarning hesitini qozghap, ularning bezilirini qutuldurarmenmikin dégen ümidte bolimen. □

15 Chünki ularning tashliwétilgenlikining netijisi dunyadiki ellerni Xuda bilen inaqshatirush bolsa, undaqta ularning qobul qilinishi ölümdin tirilish bolmay néme?

16 Hosuldin tunji bolup chiqqan xémirdiki kallek muqeddes hésablansa, pütün xémir muqeddes dep hésablinidu. Derexning yiltizi muqeddes bolsa, shaxlirimu muqeddes bolidu. □ ■

17 Zeytun derixining birnechche shéxi derweqe sunduriwétilgenidi, we sen yawa zeytun köchiti bolup, ularning ornigha ulanding. Mana emdi derex yiltizidin ozuqluq élip, mol shirnisidin behrimen bolghuchi bolghanikensen, □

18 emdi sunduruwétilgen ashu shaxlardin özüngni üstün qilip maxtanma. Maxtansang, shuni untumighinki, sen yiltizni emes, yiltiz séni kötürüp quwwetlewatidu.

19 Sen emdi: «Shaxlar méning ulinishim üçün sunduriwétildi» — déyishing mumkin.

20 Toghra, ular étiqadsizliqtin sundurildi; sen bolsang, étiqading bilen tik turisen; biraq uningdin meghrurlanma, eksiche *Xudadin* qorq!

21 Chünki Xuda eyni waqtda bu derexning öz shaxlirini ayimighaniken, sénimu ayimasliqi mumkin. □

22 Mana, *bu ishlarda* Xudaning méhribanliqigha hemde qattiq qol ikenlikige qara. U Öz yolidin yiqilip chüshkenlerge qattiq qol idi, lékin sanga (méhribanliqida dawamliq tursangla) méhribanliq körsetmekte. Undaq bolmighanda, senmu késip tashlinisen.

□ **11:13 «siler elliklerge»** — démek, «siler Yehudiy emes bolghanlargha». «men **elliklerge rosul süpitide békitilgendin kéyin, wezipemni shan-shereplik dep ulughlaymenki, ...**» — oqurmenlerning éside barki, Xuda rosul Pawlusni (gerche u «Yehudiyarning Yehudiyisi» bolsimu) Yehudiy emes bolghan el-milletlerge xush xewerni yetküzüşke alahide ewetken. ■ **11:13** Ros. 9:15; 13:2; 22:21; Gal. 1:16; 2:8; Ef. 3:8; 1Tim. 2:7; 2Tim. 1:11. □ **11:14 «janjigerlirim bolghanlarning hesitini qozghap, ularning bezilirini qutuldurarmenmikin dégen ümidte bolimen»** — «janjigerlirim bolghanlar» grék tilida «méning etlirim bolghanlar» — özining Yehudiy xelqini körsitidu.

□ **11:16 «Hosuldin tunji bolup chiqqan xémirdiki kallek muqeddes hésablansa, pütün xémir muqeddes dep hésablinidu. Derexning yiltizi muqeddes bolsa, shaxlirimu muqeddes bolidu»** — mushu yerde «muqeddes»ning birinchi menisi «Xudagha atalghan», shuning bilen «pak» dégen menide. Birinchi jümlining köchme menisi belkim «Eger Israillarning ejdadliri, yeni Ibrahim, Ishaq we Yaquplar Xudagha atalghan bolsa, ularning perzentlirimu Xudagha atalghan bolidu» dégen bolushi mumkin. Töwendiki jümlilerde Pawlus Israilni bir «zeytun derixi»ke oxshatidu («Yer. 11:16-19ni körüng). ■ **11:16** Chöl. 15:20 □ **11:17 «Zeytun derixining birnechche shéxi derweqe sunduriwétilgenidi, we sen yawa zeytun köchiti bolup, ularning ornigha ulanding»** — démisekmu, «zeytun derixi» Israilgha, «ulan'ghan yawa zeytun köchiti» Mesihge étiqad qilghan Yehudiy emeslerge, «zeytun derixining sunduruwétilgen shaxliri» bolsa Israillar arisidin Mesihke étiqad qilghachqa, Xudaning bext-beriketliridin üzülp qalghan Yehudiyarlarga wekil bolidu. «**Mana emdi derex yiltizidin ozuqluq élip, mol shirnisidin behrimen bolghuchi bolghanikensen, ...**» — buning köchme menisi belkim: «Sen xuddi derexning yiltizidin ozuqluq élip, shirnisidin behrimen boluwatqan shéxidek, Xuda Ibrahimgha wede qilghan bexttin behrimen boluwatisen» dégenlik bolsa kérek. □ **11:21 «Xuda eyni waqtda bu derexning öz shaxlirini ayimighaniken»** — «bu derexning öz shaxliri» Yehudiyarlarni körsitidu, elwette.

²³ *Yehudiylarmu* étiqadsizlikta ching turiwalmisa, eslidiki derexke ulinidu. Chünki Xuda ularni qayta ulashqa qadirdur. ■

²⁴ Chünki eger sen yawa zeytun derixidin késip élinip, tebiy qanuniyetke xilap halda *baghdiki* yaxshi zeytun derixige ulan'ghan yerde, eslidiki bu tebiy shaxlarning öz derixike ulinishi téximu mumkin'ghu?!

Xudaning méhribanliqi pütkül insan üçündür

²⁵ Qérindashlar, özünqlarni üstün we eqilliq chaghlashstin saqlinishinglar üçün, wehiy qilin'ghan shu sirdin xewersiz qélishinglarni xalimaymenki, ta *Xuda tallighan* Yehudiy emeslerning sani toluqlan'ghuche, Israilning bir qismi tash yüreklikke qaldurulidu; □ ■

²⁶ andin pütkül Israil qutquzulidu. Bu toghruluq muqeddes yazmilarda mundaq yézilghan: —

«Qutquzghuchi Ziondin kélip, Iplasiqni Yaquptin yoq qilidu. □ ■

²⁷ Men ularning gunahlarini élip tashliwetkinimde, Mana bu ular bilen túzidighan ehdem bolidu». □ ■

²⁸ Emdi xush xewer jehettin qarighanda, silerning bextinglar üçün Yehudiy xelqi *xush xewerge* düşmen qilip békitilgen; biraq Xudaning tallishi jehettin qarighanda, ata-bowilirimiz sewebidin söyülgendür.

²⁹ Chünki Xuda Özi bergenlirini we chaqiriqini qayturuwalmaydu.

³⁰ Siler elliklermu bir chaghlarda Xudagha itaet qilmighan bolsanglarmu, *Yehudiylarning* itaetsizlikining netijiside hazir rehim-shepqetke érishtinglar.

³¹ Yehudiylar bolsa itaet qilmay kéliwatidu; *Xudaning* buningdiki meqsiti, silerge körsetken rehim-shepqet arqiliq ularnimu rehim-shepqetke érishtürüshtin ibarettür. □

³² Chünki Xuda pütkül insan'gha rehim-shepqet körsitish üçün, hemmeylenni itaetsizlikke solap qoydi. □ ■

³³ — Ah! Xudaning danaliqu we ilim-hékmitining bibaha bayliqliri hem hésabsiz chongqurluqi!

Uning hókümlirining tégige yetkili bolmas!

Uning yolliri izdep tépishtin shunche yiraqtur!

³⁴ «Kimmu Perwerdigarning oy-muddialirini chüshinip yetti?

Kimmu Uninggha meslihetchi bolalidi?» □ ■

■ **11:23** 2Kor. 3:16. □ **11:25** «özünqlarni... eqilliq chaghlashstin saqlinishinglar üçün...» — grék tilida «özünqlarni üstün we eqilliq chaghlashlardin saqlinishinglar üçün...» déyilidu. Yehudiy emesler Yehudiylarning ehwaligha qarap: «Biz qutulduq, ular Xudaning leniti astida qalidu» dep tekebburlishishi mumkin. ■ **11:25** Luqa 21:24. □ **11:26** «Qutquzghuchi Ziondin kélip, iplasiqni Yaquptin yoq qilidu» — «Yaqup» mushu yerde Yaqupning ewladliri Israilni körsitidu. Bésharet «Yesh.» 59:20, 21ni körüng. ■ **11:26** Zeb. 14:7; Yesh. 27:9; 59:20; Yer. 31:31, 32, 33, 34; 2Kor. 3:16; Ibr. 8:8; 10:16. □ **11:27** «...Men ularning gunahlarini élip tashliwetkinimde, mana bu ular bilen túzidighan ehdem bolidu» — 26-27-ayettiki bésharet sözliri «Yesh.» 59:20, 21, 27:9tin we «Yer.» 31:33-34tin neqil keltürülen. ■ **11:27** Yesh. 59:20, 21; Dan. 9:24 □ **11:31** «Yehudiylar bolsa itaet qilmay kéliwatidu; Xudaning buningdiki meqsiti, silerge körsetken rehim-shepqet arqiliq ularnimu rehim-shepqetke érishtürüshtin ibarettür» — démek, yuqirida izahlighinimizdek, Yehudiylar Yehudiy bolmighan ishen'güchilerning bextige qarighachqa, özliri towa qilip Mesihni qobul qilsun. □ **11:32** «Chünki Xuda pütkül insan'gha rehim-shepqet körsitish üçün, hemmeylenni itaetsizlikke solap qoydi» — «hemmeylenni» Yehudiylar we Yehudiy emeslerni körsitidu. ■ **11:32** Gal. 3:22. □ **11:34** «Kimmu Perwerdigarning oy-muddialirini chüshinip yetti? Kimmu Uninggha meslihetchi bolalidi?» — «Yesh.» 40:13. ■ **11:34** Yesh. 40:13; 1Kor. 2:16.

³⁵ «Uninggha kim awwal bir nerse béríp,

Kéyin uni qayturup ber déyelidi?» □ ■

³⁶ Chünki barliq mewjudatlar Uningdin kelgen,

U arqiliq mewjut bolup turidu,

Xem Uning üçhün mewjut bolup turidu.

Barliq shan-sherep ebedgiche Uninggha bolghay! Amin. ■

12

Étiqadchining Özini Xudagha atishi

¹ Shunga, ey qérindashlar, Xudaning rehimdilliqi bilen silerdin shuni ötünimenki, téninglarni muqeddes, Xudani xursen qilidighan, tirik qurbanliq süpitide Uninggha béghishlanglar. Mana bu silerning *Xudagha* qilidighan heqiqiy ibaditlinglardur. □ ■

² Bu dunyaning qélipigha kirip qalmanglar, belki oy-pikringlarning yéngilinishi bilen özgertilinglar; undaq qilghanda Xudaning yaxshi, qobul qilarliq we mukemmel iradisining néme ikenlikini ispatlap bileleysiler. □ ■

³ Manga ata qilin'ghan shapaetke asasen herbiringlarga shuni éytimenki, özünglar toghruluq özenglarda bar bolghinidin artuq oylimay, belki Xuda herbiringlarga teqsim qilghan ishenchning miqdarigha asasen salmaqliq bilen özünglarni dengsep körünglar. ■

⁴ Chünki ténimiz köpligen ezalardin terki b tapqan hemde herbir ezayimizning oxshash bolmighan roli bolghandek, ■

⁵ bizmu köp bolghinimiz bilen Mesihte bir ten bolup bir-birimizge baghlinishliq eza bolimiz. ■

⁶ Shuning üçhün bizge ata qilin'ghan méhir-shepget boyiche, herxil rohiy iltapatirimizmu bar boldi. Birsige ata qilin'ghan iltapat wehiyni yetküzüş bolsa, ishenchisining dairiside wehiyni yetküzsun; ■

⁷ bashqilarning xizmitini qilish bolsa, xizmet qilsun; telim bérish bolsa, telim bersun; ■

⁸ righbetlendürüş bolsa, righbetlendürsun; sediqe bérish bolsa, merdlik bilen sediqe bersun; yéteklesh bolsa, estayidilliqi bilen yéteklesun; xeyrxahliq körsitish bolsa, xushal-xuramliq bilen qilsun. ■

⁹ Méhir-muhebbitinglar saxta bolmisun; rezilliktin nepretlininglar, yaxshiliqqa ching baghlininglar;

¹⁰ Bir-biringlarni qérindashlarche qizghin méhir-muhebbet bilen söyünglar; bir-biringlarni hörmetlep yuqiri orun'gha qoyunglar. □ ■

□ **11:35** «Uninggha kim awwal bir nerse béríp, kéyin uni qayturup ber déyelidi?» — «Ayup» 41:11.

■ **11:35** Ayup 41:3. ■ **11:36** Pend. 16:4; 1Kor. 8:6. □ **12:1** «Mana bu silerning Xudagha qilidighan heqiqiy ibaditlinglardur» — «heqiqiy ibaditlinglar» grék tilida bene «yolluq, orunluq, téghishlik, eqilge muwapiq xizmet» dégen menilerni öz ichige alidu. ■ **12:1** Rim. 6:13,16; 1Pét. 2:5.

□ **12:2** «Bu dunyaning qélipigha kirip qalmanglar» — bashqa birxil ipadilesh shekli: — «bu dunyaning eqimlirigha egiship yürmenglar». Eyni sözler «bu dunyadiki qélipqa shekillendürülmenglar». ■ **12:2** Ef. 5:17; 1Tés. 4:3; 1Yuh. 2:15. ■ **12:3** Rim. 1:5; 1Kor. 12:11; Ef. 4:7. ■ **12:4** 1Kor. 12:27; Ef. 1:23; 4:16; 5:23; Kol. 1:24. ■ **12:5** 1Kor. 12:4; 2Kor. 10:13; 1Pét. 4:10. ■ **12:6** 1Kor. 12:4. ■ **12:7** 1Kor. 12:10; 1Pét. 4:10, 11. ■ **12:8** Qan. 15:7; Mat. 6:1, 2, 3; 2Kor. 9:7.

□ **12:10** «bir-biringlarni hörmetlep yuqiri orun'gha qoyunglar» — bu sözning: «bir-biringlarga hörmet körsitishde birinchi bolunglar», «bir-biringlarga bes-beste hörmet körsitinglar» dégen bashqa bir menisi bar. Rosul belkim qesten ikki menisini teng ishletken bolushi mumkin. ■ **12:10** Ef. 4:2; Fil. 2:3; 1Pét. 5:5; Ibr. 13:1; 1Pét. 1:22; 2:17.

¹¹ Intilishinglarda érinmenglar, roh-qelbinglar yalqunlap köyüp turup, Rebke qullarche xizmet qilinglar.□

¹² Ümidte bolup shadlinip yürünglar; musheqqet-qiyinchiliqlargha sewr-taqetlik bolunglar; duayinglarni herqandaq waqitta toxtatmanglar. ■

¹³ Muqeddes bendilerning éhtiyajidin chiqinglar; méhmandostluqqa intilinglar; ■

¹⁴ Silerge ziyankeshlik qilghuchilargha bext tilenglar; peqet bext tilenglarki, ularni qarghimanglar. ■

¹⁵ Shadlan'ghanlar bilen bille shadlininglar; qayghurup yighlighanlar bilen bille qayghurup yighlanglar.

¹⁶ Bir-biringlar bilen inaq ötüp oxshash oy-pikirda bolunglar; neziringlarni üstün qilmanglar, belki töwen tebiqidiki kishiler bilen bérish-kélish qilinglar. Özüglarni danishmen dep chaghlimganglar. ■

¹⁷ Héchkimning yamanliqigha yamanliq bilen jawab qayturmanglar. Barliq kishining aldida ishliringlar peziletlik bolushqa köngül qoyunglar.□ ■

¹⁸ Imkaniyetning bariche köpchilik bilen inaq ötünglar; ■

¹⁹ intiqam almanglar, i söyümlüklirim; uni Xudagha tapshurup Uning ghezzipge yol qoyunglar, chünki *muqeddes yazmilarda* mundaq yézilghan: «Perwerdigar deyduki, intiqam Méningkidur, *yamanliq Men qayturimen*». □ ■

²⁰ Shunga eksiche «Düşmining ach bolsa, uni toydur, ussighan bolsa, qandur. Bundaq qilish bilen «uning béshigha kömür choghini toplap salghan bolisen». □ ■

²¹ Yamanliq aldida bash egmenglar, belki yamanliqni yaxshiliq bilen yénginglar.

13

Hökümet aldidiki mes'uliyitimiz

1 Hemme adem özlirini idare qilghuchi hoquq igilirige boysunsun. Chünki Xuda tiklimigen hökümet yoq; qaysi hoquq-hökümet mewjut bolsila Xuda teripidin tiklen'gendur.■

□ **12:11** «roh-qelbinglar yalqunlap köyüp turup,...» — «Muqeddes Rohta, Muqeddes Roh arqiliq qizghin bolup...» yaki «öz rohingda qizghin bolup...» dégen menilerning qaysisini bildüridighanliqigha birnéme démek tes. Emeliyette nijatta Muqeddes Roh ishen'güchining rohi bilen bir bolup, u arqiliq ishleydu, shunga bu ikki mene arisida chong perq yoq. ■ **12:12** Luqa 18:1; Rim. 15:13; Ef. 6:18; Kol. 4:2; 1Tés. 5:16,17; Ibr. 10:36; 12:1; Yaq. 5:7 ■ **12:13** 1Kor. 16:1; Ibr. 13:2; 1Pét. 4:9. ■ **12:14** Mat. 5:44; 1Kor. 4:12. ■ **12:16** Pend. 3:7; Yesh. 5:21; Rim. 15:5; 1Kor. 1:10; Fil. 2:2; 3:16; 1Pét. 3:8. □ **12:17** «Barliq kishining aldida ishliringlar peziletlik bolushqa köngül qoyunglar» — bashqa birxil terjimisi: «Köpchilik yaxshi dep qarighan ishlarni köngül qoyup qilinglar». ■ **12:17** Pend. 20:22; Mat. 5:39; 1Kor. 6:7; 2Kor. 8:21; 1Tés. 5:15; 1Pét. 2:12. ■ **12:18** Mar. 9:50; Ibr. 12:14.

□ **12:19** «Perwerdigar deyduki, intiqam Méningkidur, yamanliq Men qayturimen» — «Qan», 32:35. ■ **12:19** Qan. 32:35; Mat. 5:39; Luqa 6:29; Ibr. 10:30. □ **12:20** «Düşmining ach bolsa, uni toydur, ussighan bolsa, qandur. Bundaq qilish bilen «uning béshigha kömür choghini toplap salghan bolisen» — («Pend.» 25:21-22). «Uning béshigha kömür choghini toplap salghan bolisen» dégen menisi: «uni qattiq uyaldurisen». Bu ibare Misirdiki kona bir adetni körsitidu. Ademning towa qilghanliqini bildürüş üçün béshida bir siwet choghni kötürüp mangatti. Shunga «uning béshigha kömür choghini toplap salghan bolisen» dégini, uning towa qilishigha yardem béreleysen» «wijdamini oyghitisen» dégenlikdur. ■ **12:20** Pend. 25:21-22; Mat. 5:44. ■ **13:1** Pend. 8:15; Dan. 4:29; Tit. 3:1; 1Pét. 2:13.

² Shuning uchün, hoquq-hökümetke qarshiliq qilghuchi kishi Xudaning orunlashturushigha qarshiliq qilghan bolidu. Qarshiliq qilghuchilar soraqqa tartilidu□

³ (chünki hökümrانlar yaxshiliq qilghuchilargha emes, belki yamanliq qilghuchilargha qorqunch keltüridu). Hökümrانlardin qorqushni xalimaymen déseng, undaqta yaxshi emel qil. U chaghda hökümet teripididin teriplinisen.

⁴ Chünki hökümrانlar séning menpeiting uchün Xudaning xizmetchisidir. Lékin yamanliq qilsang, uningdin qorqushung kérek! *Hökümrان* qilichni bikargha ésiwalmaydu, u yamanliq qilghuchigha Xudaning ghezipini körsitidighan jaza bergüchi süpitide Xudaning xizmetchisidir.

⁵ Shuning uchün, hökümrانlarga boysunush kérek. Bu, peqet jazalinishtin saqlinish uchünla emes, belki pak wijdanliq bolush uchündur.

⁶ Mushu sewebtinmu baj tapshurunglar; hökümrانlar bolsa, Xudaning mexsus bu ishlarni bashqurushqa békitken xizmetkarlidir.

⁷ Herkimge öz tégishlik heqqini tölenglar; ghelle-paraq tapshuruwalghuchigha ghelle-paraqni, baj yighquchilargha bajni tapshurunglar; éhtiramgha tégishlik bolghanlargha éhtiram qilinglar, hörmét qilishqa tégishlik bolghanni hörmét qilinglar.

Bashqilar aldidiki mes'uliyitimiz

⁸ Bir-biringlarni söyüshtin bashqa, héchkimge héchnersidin qerzdar bolmanglar. Chünki bashqilarni söygen kishi Tewrat qanunining telipini emelge ashurghan bolidu.■

⁹ Chünki «zina qilma, qatilliq qilma, oghriliq qilma, nepsaniyetchilik qilma» dégen perhizler we bulardin bashqa herqandaq perzlermu, «qoshnangni özüngni söygendek söygin» dégen bu emрге yighinchaqlan'ghan. ■

¹⁰ Méhir-muhebbetke bérilgen *kishi* öz yéqinigha héchqandaq yamanliq yürgüzmevdu; shuning uchün, méhir-muhebbet Tewrat qanunining telipini emelge ashurghuchidur.

¹¹ Hazirqi waqitning jiddiyliqini bilip, shularni qilinglar. Chünki biz uchün alliqachan uyqudin oyghinish waqit-saiti yétip keldi. Chünki deslepki étiqad qilghan waqitimizgha nisbeten nijatimiz téximu yéqinlap qaldi. ■

¹² Kéche ötüşke az qaldi, kündüz yéqinlashti. Shunga, qarangghuluqning ishlirini tashlap, yoruqluqning qoral-yaraqlirini kiyeyli. ■

¹³ Kündüzge muwapiq diyanetlik hayat kechüreyli, eysh-ishret we sharabxorluqqa, zina we keyp-sapagha, jédel-majira we hesetxorluqqa bérimleyli; ■

¹⁴ eksiche özünglarga Reb Eysa Mesihni kiyiwélinglar we gunahkar ettiki arzu-heweslerni qandaq qandurushni héch oylimanglar.■

14

Qérindashlar üstidin hökümlar qilmanglar

□ **13:2** «Shuning uchün, hoquq-hökümetke qarshiliq qilghuchi kishi Xudaning orunlashturushigha qarshiliq qilghan bolidu. Qarshiliq qilghuchilar soraqqa tartilidu» — bundaq jaza Xuda teripidin yaki hökümet teripidin kelgenlikini rosul démeydu, biraq mushu yerde belkim hökümet teripidin bolushi mumkin. ■ **13:8** Gal. 5:14; 1Tim. 1:5. ■ **13:9** Mis. 20:13-17; Law. 19:18; Qan. 5:17-19; Mat. 19:18; 22:39; Mar. 12:31; Gal. 5:14; Yaq. 2:8. ■ **13:11** Ef. 5:14; 1Tés. 5:6. ■ **13:12** Kol. 3:8; 1Tés. 5:5. ■ **13:13** Luqa 21:34; 1Kor. 6:10; Ef. 5:5; Fil. 4:8; 1Tés. 4:12; 5:6; Yaq. 3:14. ■ **13:14** Gal. 3:27; 1Pét. 2:11.

1 Étiqadi ajizlarni qobul qilinglar, lékin ular bilen pikirde talash-tartish qilmanglar. □

2 Birs herqandaq yémeklikni yéyishke bolidighinigha ishinidu; lékin yene étiqadi ajiz birs peqet köktatlarnila yeydu. ■

3 Herqandaq yémekliklerni yeydighan kishi yémeydighan kishini kemsitmisun; hemde *bezi nersini* yémeydighan kishi herqandaq yémekliklerni yeydighan kishi üstidin höküm qilmisun. Chünki Xuda uni qobul qilghan.

4 Bashqa birsining xizmetkari üstidin höküm qilghuchi sen kim iding? Xizmetkarning tik turushi yaki yiqilip kétishige peqetla öz xojayini mes'uldur. Hemde *shu xizmetkarmu* tik turidighan qilinidu – chünki *xujayini* Reb uni tik turghuzushqa qadirdur. ■

5 Melum birs melum bir künni yene bir kündin üstün köridu, yene birs hemme künni oxshash dep qaraydu. Herkim özining közqarishigha toluq ishenchi bolsun. □ ■

6 Melum künni qedirleydighan kishi buning bilen Rebbining hörmitide uni qedirleydu. Bir nersini yeydighan kishimu Rebbining hörmitide yeydu, chünki u öz rizqi üçün Xudagha teshekkür éytidu. Melum nersini yémeydighan kishi yémeydighanliqi bilen özining Rebbining hörmitide yémeydu, umu shundaqla Xudagha teshekkür éytidu. ■

7 Chünki héchqaysimiz özimiz üçün yashimaymiz we héchqaysimiz özimiz üçün ölmeymiz; ■

8 Belki eger yashisaq, Rebbimiz üçün yashaymiz; ölse, Rebbimiz üçün ölimiz. Shuning üçün yashisaqmu, ölsekmü Rebbimizge mensupturmiz.

9 Chünki Mesihning ölüshi we tirilishi del shu meqset bilen boldiki, Uning ölüklerning hem tiriklerning Rebbi bolushi üçündür.

10 Undaqt, sen néme üçün qérindishing üstidin höküm qilisen? Yaki néme üçün qérindishingni mensitmeysen? Chünki hemmimiz Xudaning soraq texti aldida turishimiz kérek bolidu. □ ■

11 Chünki *muqeddes yazmilarda* éytilghinidek: –

«Perwerdigar deyduki: –

Öz hayatim bilen qesem ichimenki,

□ **14:1 «Étiqadi ajizlarni qobul qilinglar, lékin ular bilen pikirde talash-tartish qilmanglar»** — eyni zamanda Eysa Mesihke étiqad qilghuchilar Yehudiylardin hem herxil gheyriy din'gha egeshkenlerdin chiqqan Yehudiy emesler idi. Ularning köp qisimlirida eslide «Xudani xursen qilish» üçün yémek-ichmeklik jehette küchlük qaidiler bar idi. Lékin, xush xewer bilen yetküzülgen wehiyler boyiche, Xuda dunyadiki barliq ozuqluq nersilerni yaratqandin keyin, étiqadchilar ularni yéyishke bolidu (mesilen, «Mar.» 7:18-23ni körüng). Biraq bir qisim étiqadchilar bu yéngi erkinlikni toluq chüshemigen yaki uninggha ishenmigen bolsa, kona adetleri boyiche yashashni dawam qilatti. Shuning bilen Pawlus ularni «étiqadi ajizlar» dep atidi. Qiziq bir yéri shuki, «étiqadi ajiz» ademning *bezi* intayin küchlük pikirli bolushi mumkin! ■ **14:2** Pend. 15:7 ■ **14:4** Yaq. 4:12. □ **14:5 «Melum birs melum bir künni yene bir kündin üstün köridu, yene birs hemme künni oxshash dep qaraydu. Herkim özining közqarishigha toluq ishenchi bolsun»** — étiqadchilarning bir qismi Yehudiy bolup, ular yenila Tewratta belgilen'gen, Yehudiylar ötküzüp kelgen héyt-bayramlarni tutushqa, bolupmu «shabat küni» (dem élish küni, yeni shenbe küni)ni tutushqa adetlen'gen, shundaqla bularni burunqidek dawamlashturush kérek, deytti. ■ **14:5** Gal. 4:10; Kol. 2:16. ■ **14:6** 1Kor. 10:31; 1Tim. 4:3.

■ **14:7** 2Kor. 5:15; Gal. 2:20; 1Tés. 5:10; 1Pét. 4:2. □ **14:10 «Chünki hemmimiz Xudaning soraq texti aldida turishimiz kérek bolidu»** — «soraq texti» adette Rim impériyeside herbir sheherning chong meydanida bolatti. Yerlik emeldarlar muhim hökümlerni yaki élanlarni chiqirish üçün uningda olturatti. Xudaning «soraq texti» yaki «höküm chiqirish texti» aldida bolidighan soraq belkim *ishen'güchilerning* emellirining üstidin höküm chiqirish üçünla bolidu («2Kor.» 5:10ni körüng).

■ **14:10** Mat. 25:31; 2Kor. 5:10.

Manga barliq tizlar püküliidu,
Barliq tillar Méni étirap qilip medhiye oquydu». □ ■

12 Shunga, herbirimiz Xuda aldida özimiz toghruluq hésab bérimiz. ■

Ajiz qérindishinglarni Xuda yolidin chetnitip qoymanglar

13 Shuning üçün, bir-birimizning üstidin höküm qilghuchi ikkinchi biri bolmayli. Buning ornigha shundaq höküm-qarargha kélinglarki, herqandaq qérindashqa gunahqa yiqitidighan bir nersini yaki tuzaqni qoymasliq kérek. ■

14 Rebbimiz Eysada bolghanliqimdin shuninggha qet'iy ishendürülüp bilimenki, herqandaq nerse özlikidin haram emestur; lékin bir nersini haram dep qarighan kishi üçün, u uninggha haramdur. ■

15 Eger yémekliking tüpeylidin qérindishingni azabqa qoyghan bolsang, méhir-muhebbet yolida mangmighan bolisen. Mesih uning üçün Öz jénini pida qilip ölgen, bu *qérindishingni* yémekliking bilen nabut qilma! ■

16 Emdi siler yaxshi dep qarighan ishlarning yaman déyilishige sewebchi bolup qalmanglar.

17 Chünki Xudaning padishahliqi yémek-ichmekte emes, belki Muqeddes Rotta bolghan heqqaniylik, inaqliq-xatirjemlik we shadliqtidir. ■

18 Bularda yashap Mesihke xizmet qilghuchi kishi Xudani xursen qilidu we insanlarning teriplishige sazawer bolidu.

19 Shuning üçün özimizni inaqliqni ilgiri süridighan we bir-birimizning étiqadini qurup chiqidighan ishlargha atayli. □

20 Yémeklikni dep Xudaning ejrini nabut qilmanglar. Hemme nerse derweqe halaldur; biraq birsi yéginini bilen *étiqadida* putlashsa, u uninggha yaman hésablinidu. □ ■

21 Shuning üçün gösh yéyish, sharab ichish, shundaqla bashqa herqandaq ishlarni qilishing qérindishingni gunahqa téyilduridighan, azabqa qoyidighan yaki uni ajizlashturidighan bolsa, bularni qilmighining tüzük. □ ■

22 Séning *melum bir ishni qilishqa* ishenching barmu? Emdi bu ishench Xuda bilen séning arangdiki ishtur. Özi qiliwatqan ishni toghra dep qarighan, shuningdin wijdanimu eyibke buyrulmighan kishi némidégen bextlik-he!

23 Lékin *yémekliktin* gumanlinip turup yene shuni yégen kishi eyibke buyrulidu, chünki buni ishench bilen yémigen. Ishenchtin bolmighan herqandaq ish gunahtur. ■

□ **14:11** «Perwerdigar deyduki: — Öz hayatim bilen qesem ichimenki, Manga barliq tizlar püküliidu, barliq tillar Méni étirap qilip medhiye oquydu» — «Yesh.» 45:23. ■ **14:11** Yesh. 45:23; 49:18; Fil. 2:10. ■ **14:12** Zeb. 62:12; Yer. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; Rim. 2:6; 1Kor. 3:8; 2Kor. 5:10; Gal. 6:5; Weh. 2:23; 22:12. ■ **14:13** 1Kor. 10:32; 2Kor. 6:3. ■ **14:14** Mat. 15:11; Ros. 10:15; 1Kor. 8:4; 1Tim. 4:4. ■ **14:15** 1Kor. 8:11. ■ **14:17** 1Kor. 8:8. □ **14:19** «Shuning üçün özimizni inaqliqni ilgiri süridighan we bir-birimizning étiqadini qurup chiqidighan ishlargha atayli» — «bir-birimizning étiqadini qurup chiqidighan» eyni tékiste «bir-birimizni qurup chiqidighan» dégen sözler bilen ipadiliniidu. Bu muhim ibarining menisi toghruluq «kirish söz»imizni körüng. □ **14:20** «biraq birsi yéginini bilen étiqadida putlashsa, u uninggha yaman hésablinidu» — bashqa birxil terjimisi: «biraq birsi yése we shunglashqa bashqilarni (iman, wijdan teripide) putlashtursa, bu ish uninggha yaman bolidu». ■ **14:20** Tit. 1:15. □ **14:21** «azabqa qoyidighan yaki uni ajizlashturidighan» — bezi kona köchürmilerde mushu sözler tépilmaydu. ■ **14:21** 1Kor. 8:13. ■ **14:23** Tit. 1:15.

15

Özimizni qanaetlendirishnla oylimayli

1 Emdi étiqadimiz kuchluk bolghan bizler özimizni qanaetlendirishnla oylimay, belki étiqadi ajizlarningmu ajizliqlirini kôtürishimiz kérek. ■

2 Herbirimiz öz yéqinimizning étiqadini qurup chiqishi üçün, uning bextberikitini kôzlep, uni xursen qilishqa intileyli.

3 Chünki hetta Mesihmu Özini qandurushni oylimighanidi. Bu toghrisida muqeddes yazmilarda mundaq pütülgen: «Sen Xudani haqaret qilghanlarning haqaretliri Méning üstümge chüshti». □ ■

4 Chünki burunda *wehiy bilen* pütülgen yazmilardiki herqaysi sözler bizge ögitish üçün yézilghan bolup, meqsiti muqeddes kitablardin kelgen sewrtaqet we ilhambexsh arqiliq bizde azru-ümidning bolushi üçündür. ■

5 Emdi sewrtaqet we ilhambexshning Igisi Xuda silerni Mesih Eysani ülgé qilip, özara bir oy-niyetke keltürgey; ■

6 buning bilen siler Xudani, yeni Rebbimiz Eysa Mesihning Atisini bir jan bir dil bilen bir éghizdin ulughlighaysiler.

Bir-biringlarni qobul qilinglar

7 Shunga, Mesih silerni qobul qilip, Xudagha shan-sherep keltürginidek, silermu bir-biringlarni qobul qilinglar. □

8-9 Chünki silerge shuni éytimenki, Eysa Mesih Xudaning ata-bowilargha bergén wedilirini ispatlash üçün, shu arqiliq ellermu Xudaning rehimshéppitini kôrüp uni ulughlishi üçün, xetne qilin'ghanlarga Xudaning heqiqitini yetküzgüchi xizmetkar süpitide teyinlendi. Bu xuddi *muqeddes yazmilarda*: –

«Shunga Sanga eller arisida medhiye oquymen,

We Séning namingni küyleymen» – dep yézilghanidi. □ ■

10 We U yene: –

«Ey eller,

■ 15:1 1Kor. 9:22; Gal. 6:1 □ 15:3 «Sen Xudani haqaret qilghanlarning haqaretliri Méning üstümge chüshti» – («Zeb.» 69:9). ■ 15:3 Zeb. 69:7-9; Yesh. 53:4, 5. ■ 15:4 Rim. 4:23, 24. ■ 15:5 Rim. 12:16; 1Kor. 1:10; Fil. 2:2; 3:16; 1Pét. 3:8. □ 15:7

«Mesih silerni qobul qilip, Xudagha shan-sherep keltürginidek, silermu bir-biringlarni qobul qilip Xudagha shan-sherep keltürünghar». Emeliyette bu menisimu bizning terjimizimizdin chiqidu.

□ 15:8-9 «Eysa Mesih Xudaning ata-bowilargha bergén wedilirini ispatlash üçün» – «Xudaning ata-bowilargha bergén wediliri» Xuda Ibrahim, Ishaq, Yaqup, Yüsüp, Musa peyghember we bashqa peyghemberlerge yetküzgen wediliri dégenlik. «shu arqiliq ellermu Xudaning rehimshéppitini kôrüp uni ulughlishi üçün...» – «eller» mushu yerde yat eller; Yehudiy emeslerni kôrsitidu. «Shunga Sanga eller arisida medhiye oquymen...» – «eller» yene mushu yerde yat eller, Yehudiy emeslerni kôrsitidu. «Shunga Sanga eller arisida medhiye oquymen, we Séning namingni küyleymen» – («Zeb.» 18:49. Bu bésharette Mesih Öz Rohi arqiliq Dawut peyghemberning aghzidin sözleydu. Pawlus bu muhim gepliri (8-9-ayetler) arqiliq Yehudiy emesler we Yehudiylarning bir-birini qobul qilishini dewet qilidu; chünki Mesih Eysa Özi Yehudiylar («xetne qilin'ghanlar»)gha xizmetkar teyinlendi hem shuningdek Yehudiy emesler («yat eller»)ning Xudani medhiyilishige bashlamchilik qilidu; démek, Mesih ikki terepning xizmitide bolghandin kéyin, némishqa siler Yehudiylar we Yehudiy emesler kichik péilliq bilen Uning ulugh ülgisige egiship bir-biringlarni qobul qilmaysiler? ■ 15:8-9 2Sam. 22:50; Zeb. 18:49-50.

Xudaning xelqi bilan bille shad-xuram bolunglar!» — deydu. □ ■

11 **We yene U:** —

«**Ey barliq eller, Perwerdigarni medhiyilenglar, Ey pütkül qowmler, Uni ulughlanglar!**» — deydu. □ ■

12 **Yene, Yeshaya peyghembermu mundaq deydu:** —
«**Yessening yiltizi bolghan kishi meydan'gha chiqidu, Ellerge hakimlig qilidighan zat ornidin turidu; Eller derweqe Uninggha ümid baghlaydu.**» □ ■

13 **Emdi ümidning Igisi Xuda Özige ishiniwatqanliqinglardin qelbinglarni toluq shad-xuramliq we tinch-xatirjemlikke toldurghay, shuning bilan Muqeddes Rohning küch-qudriti bilan ümidke tolup tashqaysiler.** □

Pawlusning rosulluq xizmiti toghrisida

14 **I qérindashlirim, könglünglarning méhribanliq bilan tolghanligigha, mol bilimlér bilen toluq bézelgenlikige, shundaqla bir-biringlarga ózara jékilep béreleydighanliqinglarchimu qayilmen.**

15 **Shundaq bolsimu, Xuda manga ata qilghan shapaet tüpeylidin men silerge bir qisim tereplerdin nechche ishlarni eslitip qoyushqa sel jür'etlik bolup ushbu xetni yazmaqtimen.**

16 **Shu shapaet bilen men Xudaning xush xewirini yetküzüp kahindek Uning ibaditini hemme yerde wujudqa keltürüş xizmitide Yehudiy emes ellerge Mesih Eysaning xizmetkari bolup teyinlendim. Bu xizmitimning meqsiti ellerning Xudagha sunidighan ibaditi Muqeddes Roh arqiliq pak-muqeddes qilinip, Xudani xursen qilidighan qurbanliqtek Uning qobul qilishigha layiq bolushi üçündür.** □

□ **15:10 «We U yene: ... deydu»** — bu we kényinki ayettiki «U» Mesihdur. Mushu ayettiki bésharetler Uning Özining peyghemberlerning aghzi arqiliq éytqan sözliridur. 15-ayettiki izahatni körüng. «**Ey eller**» — «eller» yat eller, Yehudiy emeslerni körsitidu. «**Ey eller, Xudaning xelqi bilen bille shad-xuram bolunglar!**» — «Qan.» 32:43. ■ **15:10 Qan. 32:43.** □ **15:11 «Ey barliq eller, Perwerdigarni medhiyilenglar, ey pütkül qowmler, Uni ulughlanglar!»** — («Zeb.» 117:1) — bu ayet we yuqiriqi neqil keltürülen ikki ayette, Mesih (dunyagha kélishtin burun) peyghemberlerning aghzidin bésharet bérip, kelgüsidede Yehudiy emesler bilen Özi tallighan xelqi bille Xudagha ibadet qiliship, Uning xizmitide bille bolushidighanliqini aldin'ala éytidu. ■ **15:11 Zeb. 117:1.** □ **15:12 «Yessening yiltizi bolghan kishi meydan'gha chiqidu, ellerge hakimlig qilidighan zat ornidin turidu; eller derweqe Uninggha ümid baghlaydu»** — («Yesh.» 11:10) Mesih toghruluq yene bir bésharet. Yesse bolsa, Dawut peyghemberning atisi idi. Biraq uning ewladi Mesih, yeni «uning yiltizi»dur. ■ **15:12 Yesh. 11:10; Weh. 5:5; 22:16.** □ **15:13 «ümidning Igisi Xuda...»** — eyni söz «ümidning Xudasi...». □ **15:16 «bu xizmitimning meqsiti ellerning Xudagha sunidighan ibaditi Muqeddes Roh arqiliq pak-muqeddes qilinip...»** — «eller»: yat eller, Yehudiy emeslerni körsitidu. «**Shu shapaet bilen men Xudaning xush xewirini yetküzüp kahindek Uning ibaditini hemme yerde wujudqa keltürüş xizmitide Yehudiy emes ellerge Mesih Eysaning xizmetkari bolup teyinlendim. Bu xizmitimning meqsiti ellerning Xudagha sunidighan ibaditi, Muqeddes Roh arqiliq pak-muqeddes qilinip, Xudani xursen qilidighan qurbanliqtek uning qobul qilishigha layiq bolushi üçündür**» — rosul Pawlus özini kahin'gha oxshitidu. Xudaning kona zamanlardiki ibadetxanigha kahinlarni teminleshtiki meqsiti xelqning toghra yolda Xudagha ibadet qilishidin ibaret idi. Shunga ular xelqning öz qurbanliqlirini toghra, Xudaning qobul qilishigha layiq pétide sunushigha yordemchi we xizmetkar idi. Pawlus özining xush xewirni yetküzüshning axirqi meqsiti Xudagha heqiqiy, menilik, chin dilliq ibadetni barliqqa keltürüshün ibarettur, deydu. Xeqning bu ibaditini pak-muqeddes qilish Muqeddes Rohning ishi, elwette. Bu ibadetmu peqet jamaet ibadet sorunlirida emes, belki ishen'güchining pütün hayati arqiliq ipadilininu (12:1-2).

17 Shuning uchün Mesih Eysada bolghanliqimdin Xudaning manga tapshurghanliridin pexirlinimen.

18-19 Chünki ellerning Xudagha itaet qilishi uchün Mesihning manga qildurghanliridin bashqa héchnémini tilgha élishqa heddüm emes. Söz we emeller arqiliq, alametlik möjiziler we karametler arqiliq, Muqeddes Rohning küch-qudriti bilen Yérusalémdin bashlap Illirikon ölkisigiche aylinip hemme yerde Mesihning xush xewirini toluq jakarlidim.

20 Shundaq qilip bashqilar salghan ulning üstige bina salmasliq uchün, ezeldin Mesihning nami anglanmighan yerlerde bu xush xewerni jakarlashqa intilip keldim.

21 Bu toghrisida *muqeddes yazmilarda* éytilghinidek: —

«Uningdin xewersiz bolghanlar Uni köridu, Anglimighanlar anglap chüshinidu». □ ■

Pawlusning Rimgha bérish pilani

22 Mana, shu *xizmetlirim* sewebidin yéninglarga bérishni köp qétim oylighan bolsammu, lékin tosulghulargha uchrab baralmidim. ■

23-24 Lékin hazir mushu etraplarda *xush xewer yetküzülmigen* yerler manga qalmighanliqtin, hemde köp yillardin béri silerni yoqlap bérish arzuyum bolghanliqtin, Ispaniyeye bérishimda silernimu yoqlap ötmekchimen. Sepirimde aldi bilen siler bilen körushüp, bir mezzil hemrahliqlaridin toluq xushallinip, andin silerning yardimlarga sepirimni dawamlashturushumni ümid qilimen. ■

25 Biraq hazir bolsa Yérusalémgha bérüp, u yerdiki muqeddes bendilerning xizmitide bolushqa kétéwatimen. ■

26 Chünki Makédoniye we Axaya ölkiliridiki jamaetler Yérusalémdiki muqeddes bendiler arisidiki yoqsullargha iane tolap yardem bérishni layiq kördi.

27 Bu ishni ular berheq layiq kördi; emeliyette bolsa ular Yérusalémdikilerge qerzdardur. Chünki eller *Yehudiy qérindashlarning* rohiy bextliridin behrimen bolghan bolsa, maddiy jehettin ulargha yardem bérishke toghra kélidu. □

28 Men bu ishni püttürgendin kéyin, yeni *Yérusalémdiki qérindashlarning jamaetlarning étiqadining* bu méwisini qobul qilishini jezmenleshtürgendin kéyin, silerni yoqlap ötüp Ispaniyeye barimen. □

29 Yéninglarga barghinimda, Mesihning toluq bext-berikitini silerge élip baridighanliqimni bilimen. ■

□ **15:21** «Uningdin xewersiz bolghanlar Uni köridu, anglimighanlar anglap chüshinidu» — «Yesh.» 52:15. ■ **15:21** Yesh. 52:15. ■ **15:22** Rim. 1:13; 1Tés. 2:18. ■ **15:23-24** Rim. 1:10; 15:32; 1Tés. 3:10; 2Tim. 1:4. ■ **15:25** Ros. 19:21; 24:17. □ **15:27** «Chünki eller Yehudiy qérindashlarning rohiy bextliridin behrimen bolghan bolsa, maddiy jehettin ulargha yardem bérishke toghra kélidu» — «yardem bérish» dégen söz grék tilida adette muqeddes ibadetxanidiki xizmet bilen munasiwetliktur. □ **15:28** «Yérusalémdiki qérindashlarning jamaetlarning étiqadining bu méwisini qobul qilishini jezmenleshtürgendin kéyin,...» — grék tilida («Yérusalémdiki qérindashlarga bu méwisini yetküzüp möhürlendürgendin kéyin,...» dégen sözler bilen ipadilini. Rosul Pawlus Yehudiy qérindashlarning bu sowghatni qobul qilishini intayin muhim dep biletti. Chünki uni qobul qilishi sowghat bergenlerni, yeni Yehudiy emes ishen'güchilerni «bizning qérindashlirimiz» dep qobul qilishigha barawer bolatti, shunglashqa barliq jamaetlarning birliki we muhebbitini mustehkemlep algha süretti. Xudagha teshekkür, Yehudiy qérindashlar uni qobul qildi («Ros.» 21:17). ■ **15:29** Rim. 1:11.

³⁰ Qérindashlar, Rebbimiz Eysa Mesih we *Muqeddes* Rohning méhir-muhebbiti bilen silerdin ötünimenki, men üçün Xudagha dua qilip men bilen birlikte küresh qilghaysiler — □ ■

³¹ méning Yehudiye ölkisidiki étiqad qilmighanlarning yaman niyetliridin saqlinshim, shuningdek Yérusalémda in'amni yetküzüş xizmitimning shu yerdiki muqeddes bendilerning qobul qilishigha érishishi üçün ■

³² hemde axirda Xuda buyrusa, péqirning shad-xuramliq bilen yéninglarga bérip, siler bilen ortaq istirahat qilishimiz üçünmu dua qilghaysiler.■

³³ Amanliq-xatirjemlik Igsi bolghan Xuda hemminglar bilen bille bolghay! Amin!□

16

Pawlusning axirqi salamliri

¹ Kenxria shehiridiki jamaetning xizmetchisi singlimiz Fibini silerge tewsiye qilip tonushturimen;

² uni muqeddes bendilerge layiq Rebning muhebbitide qobul qilip kütüwalghaysiler, uning herqandaq ishta silerge hajiti chüshse, uninggha yarem qilghaysiler. Chünki u özimu nurghun kishilerge, jümlidin mangimu chong yaremchi bolghan.□

³ Men bilen birge ishligen, Mesih Eysada bolghan xizmetdashlirim Priska bilen Akwilagha salam éytqaysiler□ ■

⁴ (ular méni dep öz hayatining xéyim-xetirige qarimidi. Hem yalghuz menla emes, belki ellerdiki barliq jamaetlermu ulardin minnetdardur).□

⁵ Ularning ailiside jem bolidighan jamaetkimu salam éytqaysiler.

Asiya ölkisidin Mesihke étiqadta eng deslepki méwe bolup chiqqan, söyümlüküm Épenitke salam éytqaysiler.

⁶ Siler üçün köp ejir singdürgen Meryemge salam éytqaysiler.

□ **15:30** «men üçün Xudagha dua qilip men bilen birlikte küresh qilghaysiler» — «küresh qilghaysiler» dégen sözler jin-sheytanlarning Xudaning xizmitige daim qarshi chiqidighanliqini körsitidu; shunga bu xizmet üçün dua qilish (bularning qarshi chiqqanliq tüpeylidin) birxil küresh, tes bir ish bolidu (mesilen «Kol.» 2:1, 4:11ni körüng). ■ **15:30** 2Kor. 1:11. ■ **15:31** 2Tés. 3:2.

■ **15:32** Rim. 1:10; 15:23. □ **15:33** «Amanliq-xatirjemlik Igsi bolghan Xuda» — esliy tilida

«Amanliq-xatirjemlikning Xudasi». □ **16:2** «uni muqeddes bendilerge layiq Rebning muhebbitide qobul qilip kütüwalghaysiler...» — «Rebning muhebbitide» eyni grék tilida «Rebde» dégen söz bilen ipadilinidu. Mushu ibare toghruluq «kirish söz»imizni körüng. «uning (yeni Fibining) herqandaq ishta silerge hajiti chüshse, uninggha yarem qilghaysiler. Chünki u özimu nurghun kishilerge, jümlidin mangimu chong yaremchi bolghan» — bu sözlerge qarighanda Fibi özi melum sewetin Rimgha seper qilmaqchi idi, shuning bilen Pawlusning bu salam xétini élip baridu. Mushundaq uzun we xeterlik seper qilish asan emes idi. Xudagha we Fibige qolimizda hazir turghan bu qimmatlik xet üçün rehet! □ **16:3** «Men bilen birge ishligen, Mesih Eysada bolghan xizmetdashlirim Priska bilen Akwilagha salam éytqaysiler...» — Priska (Priskila) we éri Akwila xush xewerning köp xizmitini qilghan («Ros.» 18:2, 26, «1Kor.» 16:19, «2Tim.» 4:19ni körüng). ■ **16:3** Ros. 18:2,26. □ **16:4** «... Hem yalghuz menla emes, belki ellerdiki barliq jamaetlermu ulardin minnetdardur» — «eller»: yat eller, Yehudiy emeslerni körsitidu.

7 Men bilan zindandash bolghan, Yehudiy qérindashirim Andronikus we Yunyagha salam éytqaysiler. Ular mendin awwal Mesihte bolghan bolup, rosullar arisidimu abruyluqtur.□

8 Rebbimizde bolghan söyümlüküm Ampliyatqa salam éytqaysiler.

9 Biz birge ishligen Mesihte bolghan xizmetdishimiz Urbanus we söyümlüküm Staxuslarga salam éytqaysiler.

10 Sinaqlardin ötken, Mesihte sadiq ispatlinip kelgen Apélisqa salam éytqaysiler. Aristowulusning ailisidikilerge salam éytqaysiler.

11 Yehudiy qérindashim Hérodiyongha, Narkisning ailisidikilerdin Rebde bolghanlarga salam éytqaysiler.

12 Rebning xizmitide japa tartiwatqan Triféna we Trifosa xaningha salam éytqaysiler. Rebning xizmitide nurghun japa tartqan söyümlük *singlim* Persisqa salam éytqaysiler.

13 Rebde tallan'ghan Rufusqa we uning mangimu ana bolghan anisigha salam éytqaysiler.

14 Asinkritus, Filigon, Hermis, Patrobas, Hérmas we ularning yénidiki qérindashlarga salam éytqaysiler.

15 Filologus we Yulyagha, Nérius we singlisigha, Olimpas we ularning yénidiki barliq muqeddes bendilerge salam éytqaysiler.□

16 Bir-biringlar bilen pak söyüshler bilen salamlashinglar. Mesihning hemme jamaetliridin silerge salam!■

Axirqi nesihet

17 Qérindashlar, silerdin shuni ötünimenki, siler ögen'gen telimge qarshi chiqqan, aranglarda ixtilaplarni peyda qilidighan we ademni étiqad yolidin téyilduridighan kishilerdin pexes bolunglar, ulardin néri bolunglar. ■

18 Bundaq kishiler Rebbimiz Mesihke emes, belki öz qarnigha qul bolidu; ular siliq-sipaye gepler we xushamet sözliri bilen saddilarning qelbini azduridu. ■

19 Silerning Rebke bolghan itaetmenliklardin hemmeylen xewer tapti. Shunga ehwaliglardin shadlinimen; shundaqtimu, yaxshi ishlar jehette aqil bolushunglarni, yaman ishlargha nisbeten nadan bolushunglarni xalaymen. ■

20 Amanliq-xatirjemlik Igisi bolghan Xuda uzun ötmey Sheytanni ayagh astinglarda yenjydu.

Rebbimiz Eysaning méhir-shepqiti silerge yar bolghay!□

21 Xizmetdishim Timotiy, Yehudiy qérindashirim Lukyus, Yason we Sospatirlardin silerge salam. ■

□ **16:7** «Yehudiy qérindashirim **Andronikus we Yunya**» — mushu yerdiki «qérindashirim» yene «uruq-tughqanirim» dégen menidimu bolushi mumkin. Bashqa birxil terjimisi: «ular rosullarning qarishida bek abruyluq kishiler». □ **16:15** «Filologus **we Yulya**» — belkim er-ayal. ■ **16:16** 1Kor. 16:20; 2Kor. 13:12; 1Tés. 5:26; 1Pét. 5:14. ■ **16:17** Mat. 18:17; Kol. 2:8; 2Tés. 3:6; 2Tim. 3:5; Tit. 3:10; 2Yuh. 10. ■ **16:18** Ez. 13:18; Fil. 3:19. ■ **16:19** Mat. 10:16; 1Kor. 14:20. □ **16:20** «Amanliq-xatirjemlik **Igisi bolghan Xuda**» — əsliyi tilida «Amanliq-xatirjemlikning Xudasi». ■ **16:21** Ros. 13:1; 16:1; 17:5; 20:4; Fil. 2:19; Kol. 1:1; 1Tés. 3:2; 1Tim. 1:2.

²² (ushbu xetke qelem tewretkuchi menki Tertiyumu Rebde silerge salam yollaymen).□

²³ Manga we öyide daim yighilidighan pütün jamaetke sahibxanliq qilidighan Gayustin silerge salam. Sheherning xezinichisi Érastus silerge salam yollaydu, qérindishimiz Kuwartusmu shundaq.■

²⁴ Rebbimiz Eysa Mesihning méhir-shepqiti hemminglarga yar bolghay! Amin!

Dua we medhiye

²⁵ Uzun zamanlardin buyan sükütte saqlinip kelgen sirning wehiy qilinishi boyiche, méning arqiliq yetküzülgen bu xush xewer, yeni Eysa Mesihning jakarlinishi bilen silerni mustehkemleshke qadir Bolghuchigha *shan-sherep bolghay!* ■

²⁶ Sir bolsa insanlarni étiqadtiki itaetmenlik yoligha élip bérish üçün, menggü hayat Xudaning emrige binaen hem biwasite hem burunqi peyghemberlarning yézip qaldurghanliri arqiliq, hazir barliq ellerge wehiy qilindi;

²⁷ shundaq qilghan birdinbir dana Bolghuchi Xudagha Eysa Mesih arqiliq *shan-sherep ebedil'ebed bolghay!* Amin!

□ **16:22** «ushbu xetke qelem tewretkuchi menki Tertiyumu Rebde silerge salam yollaymen» — rosul Pawlusning kózi ajiz bolghachqa, adette yaremchige xetlirini yazduratti. Tertiy uning üçün «Rimliqlargha»ning qelem tewretkuchisi (xatiriligüchi) bolghanidi. ■ **16:23** Ros. 19:22; 2Tim. 4:20.

■ **16:25** Ef. 1:9; 3:9,20; Kol. 1:26; 2Tim. 1:10; Tit. 1:2; 1Pét. 1:20.

Korintliqlarga «1»

Rosul Pawlus Korint shehiridiki jamaetke yazgan biqinchi mektup ... Salam

¹⁻² Xudaning iradisi bilan Mesih Eysaning rosuli dep chaqirilgan menki Pawlustin we qérindishimiz Sosténistin Korint shehiridiki jamaetke, Mesih Eysada pak-muqeddes qilinip, «muqeddes bendilirim» dep chaqirilganlarga we shuningdek her yerlerde Reb Eysa Mesihning (U ulargha we bizge mensup!) namigha nida qilghuchilarning hemmisige salam! □ ■

³ Atimiz Xuda hem Reb Eysa Mesihning silerge méhir-shepset we xatirjemlik bolghay! ■

⁴ Xudaning Mesih Eysada silerge ata qilin'ghan méhir-shepseti tüpeylidin Xudayimgha herdaim teshekkür éytimen;

⁵ buning bilen siler Uningda her terepte, herqandaq sözde, her tereptiki bilimlerde bay qilin'ghansiler; □ ■

⁶ xuddi Mesihning guwahliqi silerde testiqlan'ghandek. □

⁷ Shuning bilen silerde herqandaq rohiy iltipat kemlik qilmastan, Rebbimiz Eysa Mesihning ayan qilinishini kütisiler; □ ■

⁸ U yene silerni axirghuche mustehkemleyduki, Reb Eysa Mesihning küni kelgüche eyibsiz saqlinisiler; □ ■

⁹ Xuda sözide turghuchidur — silerni Öz Ogihli Reb Eysa Mesihning sirdash-hemdemlikige chaqirghuchi del Uning Özidur. □ ■

Bölinüşler toghruluq

¹⁰ Emdi men silerdin Rebbimiz Eysa Mesihning nami bilan shuni ötünimenki, i qérindashlar, gépinglar bir yerdin chiqsun, aranglarda bölgünchilik bolmisun, bir pikirde, bir niyette kamil birleshtürülünglar; □ ■

□ **1:1-2 «her yerlerde Reb Eysa Mesihning (u ulargha we bizge mensup!) namigha nida qilghuchilarning hemmisi»** — bu ibare «alemshumul jamaet»ning addiy we yighinchaq bir tebiridur.

■ **1:1-2** Yuh. 17:19; Ros. 15:9; Rim. 1:7; Ef. 1:1; 1Tés. 4:7; 2Tim. 2:22. ■ **1:3** Rim. 1:7; 2Kor. 1:2; Ef. 1:2; 1Pét. 1:2.

□ **1:5 «buning bilen siler uningda her terepte ... bay qilin'ghansiler»** — «uningda» — Mesih Eysada. ■ **1:5** Kol. 1:9. □ **1:6 «... xuddi Mesihning guwahliqi silerde testiqlan'ghandek»** — Xudaning ulargha rohiy iltipatlarni béghishlighanliqi: (1) Xudaning Korintliqlargha Pawlusning Mesih toghruluq bolghan guwahliqining toghra ikenlikini ispatlighini we (2) Xudaning Mesihning ularning qelbide turghanliqini, ularning heqiqeten Mesihke tewe ikenlikini testiqlighani idi. Mesilen, Xuda rohiy iltipatliri arqiliq kornéliusdikilerni «méning ademlirim» dep testiqlighanidi («Ros.» 10:44-44ge qarang. «rohiy iltipatlar»ni chüshinish üchün 12- we 14-babqa qarang.

□ **1:7 «Rebbimiz Eysa Mesihning ayan qilinishi»** — Reb dunyagha qaytip kelgende u her ademge ayan bolidu, elwette. ■ **1:7** Fil. 3:20; Tit. 2:13. □ **1:8 «Reb Eysa Mesihning küni»** — Uning zémin'gha qayta kélidighan küni. ■ **1:8** 1Tés. 3:13; 5:23. □ **1:9 «Xuda sözide turghuchidur»** —

démek, Xuda ademni Özining pak-muqeddes sirdash-hemdemlikige chaqirghachqa, Öz méhir-shepseti bilen uni yene axirghiche gunah we Sheytanning ilkidin saqlap, pak hayatta yashashqa kücheytishke wede qilghan. ■ **1:9** Yer. 32:40-44; Yuh. 15:5; 1Kor. 10:13; Gal. 2:20; 1Tés. 5:24; 1Yuh. 1:3.

□ **1:10 «men silerdin Rebbimiz Eysa Mesihning nami bilan shuni ötünimenki, i qérindashlar...»** — «qérindashlar» Injilda «étiqadchi aka-ukilar» dégen bilen ipadilininu. Emma pütkül muqeddes kitabta qérindashlar («étiqadchi aka-ukilar») «étiqadchi acha-singillar»nimu öz ichige alidu. Bu prinsip «Yar.» 1:27de körünidu; «Xudaning süret-obrazi» bolghan «adem»ning özi «er-aya»ni öz ichige alidu. Shuning bilen biz «qérindashlar» dep terjime qilduq. ■ **1:10** Rim. 12:16; 15:5; Fil. 2:2; 3:16; 1Pét. 3:8.

11 Chünki Klowining ailisidikilerning manga siler toghranglarda éytishiche, i qérindashirim, aranglarda talash-tartishlar bar iken.

12 Démekchi bolghinim shuki, herbiringlar: «Men Pawlusning terepdari», «Men Apolloning terepdari», «Men Kéfasning terepdari» we «Men Mesihning terepdari» dewatisiler. □ ■

13 Ejeba, Mesih bölün'genmiken? Siler üçün kréstlen'gen adem Pawlusmididi? Siler Pawlusning namigha chömüldürüldünglarmu? □

14 Men Xudagha teshekkür éytimenki, aranglardin Krispus bilen Gayustin bashqa héchqaysinglarni chömüldürmidim; ■

15 shuning bilen héchkim méni özining namida ademlerni chömüldürdi, déyelmeydu.

16 Durus, men yene Istifanasning öyidikilernimu chömüldürdüm; bashqa bi-rawni chömüldürginimni esliyelmeymen. ■

17 Chünki Mesih méni ademlerni chömüldürüşke emes, belki xush xewerni jakarlashqa ewetti; uni jakarlash bolsa insanning hékmetlik sözliri bilen bolmasliqi kerek; undaq bolghanda Mesihning krésttiki *qurbanliqining* küchi yoqitilghan bolidu. ■

18 Chünki krésttiki qurbanliqi toghruluq söz-kalam halaketke kétiwatqanlarga exmeqliq, emma qutulduruluwatqan bizlerge Xudaning küch-qudritidir. ■

19 Chünki mundaq pütülgenki, «Men danishmenlarning danishmenlikini yoqitimen, aqillarning aqilligini chetke qaqimen». □ ■

20 Undaqta, danishmenler qéni? Tewrat ölimaliri qéni? Bu dunyadiki bes-munazire qilghuchilar qéni? Xuda bu dunyadiki danaliqni exmeqliq dep körsetken emesmu? ■

21 Chünki Xuda danaliqi bilen békitkini boyiche, dunya öz danaliqi arqiliq Xudani tonumighan, shunga Xuda exmiqane dep qaralghan, jakarliniwatqan söz-kalam arqiliq uninggha ishen'güchilerge nijatliq yetküzüşni layiq körgen. ■

22 Chünki Yehudiylar möjizilik alametlerni, gréklar bolsa «danaliq»ni telep qilidu; □ ■

23 emma biz bolsaq Mesihni, yeni kréstlen'gen Mesihni jakarlaymiz; bu Yehudiylarğa nisbeten bizarliq ish, ellerge nisbeten exmiqanilik dep qarilidu; □ ■

24 emma chaqirilghanlar üçün éytqanda, meyli Yehudiylar bolsun yaki gréklar bolsun, Mesih Xudaning küch-qudriti we Xudaning danaliqidur. ■

25 Chünki Xudaning exmiqaniligi insanlarning danaliqidin üstündür, Xudaning ajizliqi insanlarning küchidin üstündür.

26 Chünki, i qérindashlar, silerning chaqirilghan waqittiki halinglar üstide oylinip béqinglar; chaqirilghanlar arisida insaniy tereptin dana qaral-

□ **1:12** «Kéfas» — rosul Pétrusning ibraniyeche ismi idi. ■ **1:12** Ros. 18:24; 1Kor. 3:4; 16:12.

□ **1:13** «Siler Pawlusning namigha chömüldürüldünglarmu?» — «chömüldürüldünglarmu» mushu yerde sugha chömüldürülüşni körsitidu. ■ **1:14** Ros. 18:8; Rim. 16:23. ■ **1:16** 1Kor. 16:15,17.

■ **1:17** 1Kor. 2:1, 4; 2Pét. 1:16. ■ **1:18** Rim. 1:16. □ **1:19** «Chünki mundaq pütülgenki...» — «mundaq pütülgen» — muqeddes kitabta yéziqliq. Mushu yerdiki sözler Tewrat, «Yesh.» 29:14din élin'ghan. ■ **1:19** Ayup 5:12; Yesh. 29:14. ■ **1:20** Yesh. 33:18. ■ **1:21** Mat. 11:25; Luqa 10:21.

□ **1:22** «... gréklar bolsa «danaliq»ni telep qilidu» — shu zamandiki grék medeniyyitide pelsepeni choqunush derijisige yetken dégili bolidu (mesilen, «Ros.» 17:21 we aldi-keynidiki ayetlerni köring). ■ **1:22** Mat. 12:38; 16:1; Yuh. 4:48. □ **1:23** «bu Yehudiylarğa nisbeten bizarliq ish...» — yaki «bu Yehudiylarğa nisbeten putlikashang...». ■ **1:23** Mat. 11:6. Yuh. 6:60,66. ■ **1:24** Kol. 2:3.

ghanlar anche köp emes, küch-hoquqqa ige bolghanlar anche köp emes, aqsöngекler anche köp emes idi; □ ■

27 belki Xuda danalarni xijaletke qaldurush üçün bu dunyadiki exmeq sanalghanlarni talliwaldi; küchlüklerni xijaletke qaldurush üçün bu dunyadiki ajiz sanalghanlarni talliwaldi;

28 U yene bu dunyadiki qedirsizlerni, pes körüldighanlarni talliwaldi, «yoq bolghan nersiler»ni mewjut shey'ileri yoqqa chiqiriwétish üçün talliwaldi. □

29 Uning meqsiti Xuda aldida héch et igisi maxtanmasliq üçündür.

30 Emma Uning teripidin siler Mesih Eysada turisiler; U bizge Xudadin kelgen danaliq, heqqaniyliq, pak-muqeddeslik we hörlük-azadliq qilin'ghandur; □ ■

31 shuningdek *Tewratta* pütülgendek: «Pexirlinip maxtighuchi bolsa Rebдин pexirlinip maxtisin!» □ ■

2

1 Men bolsam, i qérindashlar, yéninglarga barghinimda, Xudaning guwahliqini jakarlash üçün héch gepdanliq yaki eqil-danaliq ishliptip kelgen emesmen; ■

2 chünki men aranglarda Eysa Mesihdin bashqa, yeni kréstlen'gen Mesihdin bashqa héchnémini bilmeslikke bel baghlighanidim;

3 men aranglarda bolghan waqtimda ajizliqta, qorqunchta we titrigen halette bolattim; □ ■

4 méning sözlirim hem jakarlishim bolsa ademni qayil qilghudek insaniy danaliq sözler bilen emes, belki Rohning alamet körsitishliri we küch-qudret bilen bolghan idi. □ ■

5 Buningdin meqset silerning étiqadinglar insaniy danaliqqa emes, belki Xudaning küch-qudritige baghlansun dégendin ibaret idi. ■

6 Halbuki, kamaletke yetkenler arisida biz danaliqni bayan qilimiz; bu danaliq bu dewrdiki danaliq emes, yaki bu dewrdiki hökümranlarning danaliqi emes (ular zawalliqqa yüz tutqandur); ■

7 emma biz bir sirni ashkarilap, Xudaning bir danaliqini bayan qilimiz; Xuda eslide ashkare qilinmighan bu danaliqni barliq dewrlerdin burun bizning

□ **1:26 «insaniy tereptin...»** — grék tilida «etning közqarishiche...». ■ **1:26** Yuh. 7:48; Yaq. 2:5.

□ **1:28 «mewjut shey'iler»** — mushu yerde herxil ademlerni, hökümranlarni, dölet qatarliqlarni öz ichige alidu. □ **1:30 «Uning teripidin siler Mesih Eysada turisiler...»** — «Uning teripidin» Xuda teripidin, démek. «hörlük-azadliq qilin'ghandur» — «hörlük-azadliq» gunahning we Sheytanning qulluqidin azad bolushtur. ■ **1:30** Yer. 23:5; Yuh. 17:19. □ **1:31 «shuningdek Tewratta pütülgendek...»** — Injilda «pütülgendek» déyilgende, «muqeddes kitabta pütülgendek» dégen menida. Mushu yerde «Yer.» 9:24. ■ **1:31** Yesh. 65:16; Yer. 9:22-23; 2Kor. 10:17. ■ **2:1** 1Kor. 1:17; 2:4. □ **2:3 «men aranglarda bolghan waqtimda ajizliqta, qorqunchta we titrigen halette bolattim»** — «qorqunchta... bolattim» — belkim u Xuda Özige tapshurghan bu muqeddes wezipini orundiyalmasliqidin qorqqan bolushi mumkin idi. Uningdin bashqa ademni qorqitidighan köp seweblarmu bolghan, elwette («Ros.» 18:9-10). ■ **2:3** Ros. 18:1, 3; 2Kor. 10:10. □ **2:4 «... belki Rohning alamet körsitishliri we küch-qudret bilen bolghan idi»** — «Roh» Xudaning Rohi, Muqeddes Rohtur. ■ **2:4** 1Kor. 1:17; 2:1; 2Pét. 1:16. ■ **2:5** 2Kor. 4:7. ■ **2:6** Ayup 28:21; 1Kor. 15:24.

shan-sherepke muýesser bolushimiz üçün békitkenidi. □ ■

⁸ Bu danalıqni bu dewrdiki hökümrannlarning héchqaysisi chüshinip yetmigenidi; uni chüshinip yetken bolsa, shan-sherepning Igsi bolghan Rebni kréstimigen bolatti. □ ■

⁹ Halbuki, *Tewratta* pütülgendek: —

«Özini söygenlerge Xudaning teyyarlighanliri —

Del héchqandaq köz körmigen,

Héchqandaq qulaq anglımighan,

Héchqandaq köngül oylap baqmighan nersilerdur». □ ■

¹⁰ Emma bu nersilerni Xuda Rohi arqılıq ayan qildi; chünki Roh bolsa hemme ishlarni, hetta Xudaning chongqur teglirini inchikilep izligüchidur; □ ■

¹¹ Chünki insanlarda, insanning könglidikini bilgüchi shu insanning rohidin bashqa nerse barmu? Shuninggha oxshash, Xudaning Rohidin bashqa, Xudaning könglidikilirini bilgüchi yoqtur. □ ■

¹² Emma bizning qobul qilghinimiz bolsa bu dunyadiki roh emes, belki Xudadin kelgen Rohtur; del shundaq bolghachqa biz Xuda teripidin bizge séxyiliq bilen ata qilin'ghan nersilerni bilip yételeyviz. □ ■

¹³ Bu ish-shey'lerni insaniy danalıqtin ögitilgen sözler bilen emes, belki *Muqeddes* Rohtin ögitilgen sözler bilen, rohiy ishlarni rohiy sözler bilen chüshendürüp sözleyviz. □ ■

¹⁴ Emma «jan'gha tewe» kishi Xudaning Rohining ishlirini qobul qilmaydu, chünki bu ishlar uninggha nisbeten exmıqanilikdur; u ularni héch chüshinip yétlemeydu, chünki ular roh bilen perq étılıp bahalinishi kérektur. □

¹⁵ Rohqa tewe kishi hemme ishlargha baha béreleydu; emma uninggha bolsa héchkim baha bérelemeydu. □ ■

□ **2:7 «biz bir sirni ashkarilap, Xudaning bir danalıqini bayan qilimiz...»** — «Efesusluqlargha»diki «kirish söz»imizde éytqinimizdek, Injilda «sir» dégen sözning alahide menisi bar. Sir (grék tilida «mistérión») Xuda esli yoshurup kelgen, emdi hazir ashkarilighan melum bir ishtin ibarettur. ■ **2:7** Rim. 16:25; 1Kor. 4:1. □ **2:8 «bu dewrdiki hökümrannlar»** — bu söz belkim bu dunyadiki padishah-hökümdarlarni qutritidighan, ulargha ézitquluq qilidighan jin-sheytanlarni körsetse kérek.

■ **2:8** Mat. 11:25; Yuh. 7:48; 16:3; Ros. 3:17; 13:27; 2Kor. 3:14; 1Tim. 1:13. □ **2:9**

«Özini söygenlerge Xudaning teyyarlighanliri —del héchqandaq köz körmigen, héchqandaq qulaq anglımighan, héchqandaq köngül oylap baqmighan nersilerdur» — «Yesh.» 64:4. ■ **2:9**

Yesh. 64:3. □ **2:10 «chünki Roh bolsa hemme ishlarni, hetta Xudaning chongqur teglirini inchikilep izligüchidur»** — «Roh» — Xudaning Rohi, Muqeddes Rohtur. ■ **2:10** Mat. 13:11; 2Kor. 3:18. □ **2:11 «insanlarda, insanning könglidikini bilgüchi shu insanning rohidin bashqa nerse barmu?»** — «insanning könglidiki» mushu yerde shu melum kishining shexsıy we qelibdiki ishlarni alayiten körsitidu. ■ **2:11** Pend. 27:19; Yer. 17:9. □ **2:12 «bu dunyadiki roh»** — Sheytan. «Bu dunyadiki roh» mushu yerde belkim Sheytanning köz-qarashliri, «eqilliri»ni körsitishi mumkin. ■ **2:12** Rim. 8:15. □ **2:13 «Rohtin ögitilgen sözler bilen»** — «Roh» Xudaning Rohi, Muqeddes Rohtur. ■ **2:13** 1Kor. 1:17; 2:4; 2Pét. 1:16 □ **2:14 ««jan'gha tewe» kishi»**

— «jan'gha tewe» bolghan kishi toghruluq «Rimliqlargha»diki «kirish söz»imizni körüng. «jan'gha tewe» bolghan kishi Muqeddes Rohqa iğe bolmighan kishidur; «ishenmigen kishi» dégili bolidu. Shunga, u Xudaning Rohigha emes, belki herdaim öz jéni (eqil-pikir, zéhin, köngül-kalla, héssiyatlar)gha tayinip ishlarni perq étidu. «Rohiy kishi» yaki «Rohqa tewe bolghan kishi» bolsa öz rohidida Muqeddes Rohning terbiye-telimini qobul qilip ishlarni toghra perq étidu. «ular roh bilen perq étılıp bahalinishi kérektur» — bu 14- we 15-ayetlerdiki «perq étish» we «perq étip bahalinish» grék tilida birla péil bilen ipadiliniidu. □ **2:15 «Rohqa tewe kishi»** — «Rohqa tewe» (yaki «rohiy kishi») — Muqeddes Rohning yétekchilikide mangidighan kishi. ■ **2:15** Pend. 28:5.

16 Chünki kim Rebning oy-könglini chüshinip yétip, Uninggha meslihetchi bolalisun? Emma biz bolsaq Mesihning oy-könglige igimiz. □ ■

3

1 Lékin men, i qérindashlar, Rohqa tewe kishilerge söz qilghandek silerge söz qilalmay kéliwatimen; eksiche silerni etke tewe kishiler, Mesihde bolghan bowaq hésablap silerge sözleshke mejbur boldum. □

2 Men silerge süt ichküzdüm, göshni yégüzmidim; chünki siler göshni hezim qilalmaytinglar, shundaqla hazirmu téxi hezim qilalmaysiler; ■

3 Chünki siler yenila etke tewedursiler. Aranglarda hesetxorluq we talash-tartishlar bar bolghachqa, siler etke tewe emesmu, insanlarche méngiwatmamsiler? □ ■

4 Chünki birsi «Men Pawlus terepdari», bashqa birsi «Men Apollos terepdari» dése, siler peqet insanlarning yolida mangghan bolup qalmamsiler? □ ■

5 Apollos dégen kim? Pawlus kim idi? Biz peqet silerning étiqadinglarga wasitichi bolduq, xalas; herbirimiz peqet Reb bizge teqsim qilghini boyiche weziye ada qilidighan xizmetkarlar, xalas, shundaq emesmu? ■

6 Men tiktim, Apollos sughardi; emma östürgüchi bolsa Xudatur. □ ■

7 Shunga tikküchi héchnémige hésab emes, sugharghuchimu héchnémige hésab emes, peqet östürgüchi Xuda Özi hemmidur.

8 Emma tikküchi we osa qilghuchi bolsa bir meqsettidur; shundaqtimu herbiri öz ejri boyiche in'amini qobul qilidu. □ ■

9 Chünki biz Xudagha tewe méhnetdashurmiz; siler bolsanglar Xudaning bagh-étizi, Xudaning quruluşisiler. □ ■

10 Xudaning manga teqsim qilghan méhir-shepqiti boyiche, xuddi usta mémardek ul saldım, andin bashqa birsi uning üstige quruwatidu. Emma herbir qurghuchi qandaq quruwatqanliqigha éhtiyat qılsun.

11 Chünki sélin'ghan ulni, yeni Eysa Mesihdin bashqa héchqandaq ulni sélishqa bolmaydu. ■

□ 2:16 «kim Rebning oy-könglini chüshinip yétip, uninggha meslihetchi bolalisun?» — «Yesh.» 40:13. ■ 2:16 Yesh. 40:13; Rim. 11:34. □ 3:1 «etke tewe kishiler» — (yaki «etlik kishiler»)

toghru luq «Rimliqlargha»gha bergen «kirish söz»diki «et» toghru luq sözimizni körüng. «Etlik kishi» asasen xush xewerni qobul qilghini bilen téxi öz gunahlırining küchidin azad bolmighan kishidur. ■ 3:2

Ibr. 5:12; 1Pét. 2:2. □ 3:2 «siler etke tewe emesmu, insanlarche méngiwatmamsiler?» — «insanlarche» Xudaning yolida emes, insaniyetning yolida. ■ 3:3 1Kor. 1:11; Gal. 5:19; Yaq. 3:16. □ 3:4 «peqet insanlarning yolida mangghan bolup qalmamsiler?» — démek, Xudani

tonumighan, Rohtin tughulmighan, téxiche Adem'atimizning aıllisige tewe bolghan, adettiki gunahkar insanlarga oxshash. ■ 3:4 1Kor. 1:12. ■ 3:5 Ros. 18:24; 1Kor. 1:12; 16:12. □ 3:6 «... Apollos sughardi» — Korint shehiridiki jamaet Pawlusning sözliri arqılıq étiqad qilghanidi; kéyin Apollos Korint shehirige bérip ishen'güchilerni Tewrat-Zebur toghrisidiki bilimliri arqılıq zor derijide

riğbetlendürgenidi («Ros.» 18-bab). ■ 3:6 Ros. 18:26; 19:1. □ 3:8 «bir meqsettidur» — grék tilida «birdur». ■ 3:8 Zeb. 62:12; Yer. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; Rim. 2:6; 14:12; 2Kor. 5:10; Gal. 6:5; Weh. 2:23; 22:12. □ 3:9 «biz Xudagha tewe méhnetdashurmiz» — bashqa birxil chüshendürülüshi:

«biz Xuda bilen méhnetdashurmiz» («2Kor.» 5:20, 6:1nimu körüng). ■ 3:9 2Kor. 6:1; Ef. 2:20; Kol. 2:7; 1Pét. 2:5. ■ 3:11 Yesh. 28:16; Mat. 16:18.

12 Emdi birsi bu ul üstige altun, kümüş, qimmatlik tashlar, yaghach, chöpler, saman salsa, □

13 herbirining singdürgen ejrining qandaqliqi körünüdu; chünki shu küni uni ashkare qilidu, chünki uning mahiyiti otta körülüdu; ot herbir kishining ejrini, qandaq mahiyetdin bolghanliqini sinaydu. □ ■

14 Birsining ul üstige qurghan ishi puxta saqlinip qalsa, u in'amgha érishidu; □

15 Birsining qurghini köyüp ketse, u ziyan tartidu; u özi qutulidu, emma goya ottin ötüp qutulghan birsigé oxshap qalidu.

16 Ejeba, özünglarning Xudaning ibadetxanisi ikenlikinglarni we Xudaning Rohining silerde turghanliqini bilmemsiler? ■

17 Birsi Xudaning ibadetxanisini xarab qilsa, Xuda uni xarab qilidu; chünki Xudaning ibadetxanisi pak-muqeddestur, siler del shundaqsiler.

18 Héchkim öz-özini aldimisun; birsi özini bu dewrde dana dep sanisa, nadan bolup qalsun; shuning bilen u dana bolidu. □ ■

19-20 Chünki bu dunyadiki danaliq Xudagha nisbeten exmeqliqtur; chünki: — «U danishmenlerni öz hiyligerlikining tuziqigha alidu», dep we yene: «Reb danishmenlerning oy-xiyallirining tutami yoqluqini bilidu» dep pütüklüktur. □ ■

21 Shunga héchkim insan dégenlerni pexirlinip danglimisun; chünki hemme meujudatlar silerge tewedur;

22 Pawlus bolsun, Apollos bolsun, Kéfas bolsun, dunya-jahan bolsun, hayat bolsun, ölüm bolsun, hazirqi ishlar bolsun, kelgüsi ishlar bolsun, hemmisi silerge mensuptur;

23 siler bolsanglar Mesihning, Mesih bolsa Xudaningkidur.

4

Mesihning rosullirining xizmiti

1 Birsi biz toghruluq birnéme démekchi bolsa, bizni Mesihning xizmetkarliri we Xudaning sirliri amanet qilin'ghan ghoidarlar dep bilsun. ■

2 Emdi ghoidar dégenlerdin telep qilinidighini shuki, ular wapadar-sadiq bolushi kérektur. ■

3 Emma men siler teripinglardin yaki bashqa herqandaq insaniy sot teripidin sürüshürüp bahalansam, bu men üçhün zighirchilik ish; men hetta özüm toghruluq sürüshürüp olturmaymen. □

□ **3:12** «birsi bu ul üstige... qimmatlik tashlar .. salsa» — «qimmatlik tashlar» dégen oxshatishning mushu yerde umumiy körsetkini belkim yaqut-göherlerni emes, belki oyulghan, binani puxta qilidighan qattiq chidamliq tashlarni körsetse kérek. Pawlus buning köchme menisini oqurmenlerning oylinishigha qalduridu! □ **3:13** «shu küni uni ashkare qilidu» — «shu küni» Mesih Eysa zémin'gha qaytidighan künidur. ■ **3:13** Yesh. 8:20; 48:10; Yer. 23:29; 1Pét. 1:7; 4:12. □ **3:14** «Birsining ul üstige qurghan ishi puxta saqlinip qalsa...» — démek, «bir kishining ul üstige qoyghan matériyalliri otqa berdashliq bérelise,...» ■ **3:16** 1Kor. 6:19; 2Kor. 6:16; Ibr. 3:6; 1Pét. 2:5. □ **3:18** «birsi özini bu dewrde dana dep sanisa, nadan bolup qalsun» — Mesihning «Mat.» 18:1-4de we «Mar.» 10:13-16de éytqan sözlirini körüng. ■ **3:18** Pend. 3:7; Yesh. 5:21. □ **3:19-20** «U danishmenlerni öz hiyligerlikining tuziqigha alidu» — «Ayup» 5:13. «Reb danishmenlerning oy-xiyallirining tutami yoqluqini bilidu» — «Zeb.» 94:11. ■ **3:19-20** Ayup 5:13; Zeb. 94:11. ■ **4:1** Mat. 24:45; 2Kor. 6:4; Kol. 1:25; Tit. 1:7. ■ **4:2** Luqa 12:42. □ **4:3** «herqandaq insaniy sot teripidin...» — dégen grék tilida «insaniy bir kün teripidin...». Ademlerning ishlirini sürüshte qilghuchi bolsa melum bir insanning küni emes, belki Mesihning küni, yeni qiyamet künidur.

4 Chünki wijdanim eyibleydighan héchqandaq ishlirimdin xewirim yoq; emma bu ishning özi méni heqqaniy dep aqlimaydu; méni sürüshürüp bahalighuchi bolsa Rebdur.■

5 Shunga waqti-saiti kelmigüche, yeni Reb kelmigüche héch ish toghruluq höküm chiqarmanglar; Reb kelgende u qaranghuluqtiki yoshurun ishlarni ashkarilaydu, qelb-dillardiki barliq oy-niyetlerni ayan qilidu; shu chaghda herbiri Xuda teripidin teriplinidu.■

6 Emma, i qérindashlar, bu ishlarni silerning menpeetlinglarni dep özümgé we Apollosqa tetbiqlidim; meqset siler biz arshliq «pütülgennig dairisidin halqip ketmenglar» dégen sawaqlni öginishinglar, shundaqla héchqaysinglarning melum birsini bashqa birsidin üstün dep pexirlinip tekebburliship ketmeslikinglar üçündür.□ ■

7 Chünki kim séni bashqa birsidin üstün qilidu? Sanga ata qilin'ghan nersidin bashqa sende yene néme bar? Hemme sanga bérilgen tursa, némishqa «Mende esli bar idi» dep pexirlinip körenglep kétisen?□ ■

8 Siler alliqachan toyunup kettinglar! Alliqachan béyip kettinglar! Siler bizsiz padishahlar bolup höküm sürdungalr! Kashki siler heqiqeten höküm sürgen bolsanglaridi — undaqta biz siler bilen bille höküm sürgen bolattuq!□

9 Chünki Xuda rosullar bolghan bizlerni ölümge mehkum bolghan ademlerde eng axirgha qoyup sazayi qilip otturigha chiqarghan, dep oylaymen; chünki biz pütkül alemgé, yeni hem perishtilerge hem insanlarga bir xil tamasha bolduq. ■

10 Biz Mesih üçün exmeq sanalghanlarmiz, emma siler Mesihde danasiler! Biz ajiz, emma siler küchlüksiler; siler izzetlik, emma biz xar; □ ■

11 Hazirqi deqiqigiche ach-yalingach, changqap yürmekteyiz, dumbalinip, sergerdan, makansiz bolup yürmekteyiz; ■

12 öz qolimiz bilen ishlep japa tartmaqtimiz; ahahetke qalghanda yaxshiliq tilewatimiz; ziyankeshlikke uchrighanda, chidawatimiz; ■

13 töhmetke uchrighanda, *biz ularni* chirayliqche *towigha* ündeymiz; biz jahanning dashqili, insanlarning süpüründisi dep qariliwatimiz, ta hazirghiche shundaq.

■ 4:4 Mis. 34:7; Ayup 9:2; Zeb. 143:2. ■ 4:5 Dan. 7:10; Mat. 7:1; Rim. 2:1; Weh. 20:12.

□ 4:6 «pütülgennig dairisidin halqip ketmenglar» — bu sözler Tewratta eyni pütülmigini bilen, u Tewrat-Injildiki intayin muhim bir prinsiptur. «Qoshumche söz»imizge qarang. ■ 4:6 Pend. 3:7; Rim. 12:3. □ 4:7 «Kim séni bashqa birsidin üstün qilidu?» — bu soalgha belkim mundaq

ikki toghra jawab bérilishi mumkin: (1) «melum kishini bashqa bir kishidin bashqiche qilghuchi peqet Xudadur» shunga tekebbur bolushning asasi yoq; (2) héch insanning Xudaning ulughluqi aldida «Men bashqilardin üstün» dep tekebbur bolushining asasi yoq. Shundaq qaraymizki, (1)-jawab Pawlusning démekchi bolghinini körsitidu. «Sanga ata qilin'ghan nersidin bashqa sende yene néme bar?» — démek, herbirimizning barliqi Xuda teripidin bizge ata qilinidu; shunga «Mende esli shundaq qabilyet (talant, küch, qatarliqlar...) bar idi» dep tekebburliship kétish hamaqetliktur. ■ 4:7 Yuh. 3:27; Yaq. 1:17. □ 4:8 «Siler alliqachan toyunup kettinglar! Alliqachan béyip kettinglar! Siler bizsiz padishahlar bolup höküm sürdungalr! Kashki siler heqiqeten höküm sürgen bolsanglaridi — undaqta biz siler bilen bille höküm sürgen bolattuq!» — shübhisizki, bu sirliq ayetning kinayilik, mesxirilik menisi bar. Korint jamaitidiki köp ademler tolimu tekebburliship kétip: «Biz rosul Pawlus yaki bashqa rosullarga héch kérek emesimiz; biz heqiqeten «rohiy ademler»miz, intayin bilimlik, Xuda aldida intayin ésilzade bolup, padishahdek bolduq» dep ketkenidi. «Qoshumche söz»imizni körüng.

■ 4:9 Zeb. 44:22; Rim. 8:36; 2Kor. 4:11; Ibr. 10:33. □ 4:10 «Biz Mesih üçün exmeq sanalghanlarmiz...» — grék tilida «biz Mesih üçün exmeqler bolduq...» — démek, köpchilik teripidin

«exmeq» hésablандуq. ■ 4:10 1Kor. 2:3. ■ 4:11 Ros. 23:2. ■ 4:12 Mat. 5:44; Luqa 6:28; 23:34;

Ros. 7:60; 18:3; 20:34; Rim. 12:14; 1Tés. 2:9; 2Tés. 3:8.

14 Bu ishlarni yézishim, silerni xijaletke qaldurush üçün emes, belki söyümlük balilirim süpitide silerge nesihet qiliwatimen; ■

15 chünki silerning Mesihde tümenligen terbiyilügüchiliringlar bolsimu, silerning atanglar köp emestur; chünki men Mesih Eysada bolup silerni xush xewer arqiliq töredürüp ata boldum. □ ■

16 Shunga men silerdin ötünimenki, méni ülge qilinglar. ■

17 Del bu sewebtin men Rebde bolghan öz söyümlük we ishenchlik oghlum Timotiyni yéninglarga ewettim; herqaysi jaylardiki jamaette ögetkenlirimge egiship, u silerge Mesihde bolghan yollirim toghruluq eslitidu.

18 Emma beziliringlar, «Pawlusni yénimizgha kelmeydu», dep körenglep kettinglar;

19 biraq Reb buyrusa men pat arida yéninglarga barimen; shu chaghda men körenglep ketkenlerning sözlirini emes, belki ularda bolghan küch-qudretni körüp baqay. ■

20 Chünki Xudaning padishahliqı sözde emes, belki küch-qudrette ispatlinidu. □ ■

21 Emdi némini xalaysiler? Yéninglarga tayaq kötürüp bérishimnimu, yaki méhir-mulayimliq rohida bérishimnimu?

5

Éghir bir gunah

1 Hertereptin shu angliniwatiduki, aranglarda buzuqchiliq bar iken — bundaq buzuqchiliq hetta taipiler arisidimu tilgha élinmaydu — u bolsimu birsining öz atisingiz ayaligha chéqilishtin ibaret. ■

2 Emma siler yoghinap körenglep kettinglar! Bu rezil ishni sadir qilghan kishi arimizdin qoghliwétilsun dep ökünüşünglarga toghra kelmemdü!?

3 Chünki gerche tende siler bilen bille bolmisammu, emma rohta siler bilen bille bolush süpitide alliqachan shundaq men shu hökümni chiqardimki,

4 (hemminglar Reb Eysa Mesihning namida jem bolghanda, özümning rohim siler bilen bolup, Rebbimiz Eysa Mesihning küch-qudritige tayinip) —

5 shundaq qilghan kishining etliri halak qilinsun, shuning bilen uning rohi Reb Eysaning künide qutquzulushi üçün Sheytanning ilkige tapshurul-sun. □ ■

6 Silerning chongchiliq qilghininglar yaxshi emes. «Kichikkine xémirturuch pütkül xémirmi boldurup yoghinitidu» dep bilmemsiler? ■

■ 4:14 1Tés. 2:11. □ 4:15 «silerning atanglar köp emestur» — rohiy jehettin bolghan atilarni körsitidu, elwette. ■ 4:15 Ros. 18:11; Gal. 4:19; Flm. 10; Yaq. 1:18. ■ 4:16 1Kor. 11:1; Fil. 3:17; 1Tés. 1:6; 2Tés. 3:9. ■ 4:19 Ros. 18:21; Ibr. 6:3; Yaq. 4:15. □ 4:20 «Xudaning padishahliqı sözde emes, belki küch-qudrette ispatlinidu» — yaki «Xudaning padishahliqı sözde emes, belki küch-qudrette namayan bolidu». ■ 4:20 1Kor. 2:4; 1Tés. 1:5; 2Pét. 1:16. ■ 5:1

Law. 18:8; Qan. 27:20. □ 5:5 «shundaq qilghan kishining etliri halak qilinsun, shuning bilen uning rohi Reb Eysaning künide qutquzulushi üçün Sheytanning ilkige tapshurul-sun» — bu ish (bashqiche éytqanda, «Sheytanning ilkige qayturush») toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. Bezi alimlar «etliri» dégeni rohiy jehettin chüshendüridu, démek, bu ish kishining özining gunahliq tebiiti, yaki Korinttikı pütkül jamaette «gunahliq tebiitidin chiqqan ishlar»ni körsitidu, dep qaraydu. Biz mushu yerdiki «etliri»ni jismani yehettin chüshinimiz. «Qoshumche söz»imizde buning asasını körsitimiz. ■ 5:5

1Tim. 1:20. ■ 5:6 Gal. 5:9.

7 Kona xémirturuchni chiqirivétinglar; shuning bilan siler esli xémirturuchsiz xémirdek yéngi bir zuwula bolisiler; chünki «ötüp kétish héyti»*diki qozimiz* bolghan Mesih qurbanliq qilindi;■

8 shunga héytini yaman niyetlik we rezillik bolghan xémirturuch bilan emes, belki semimiylik we heqiqet bolghan pétir nan bilan tentene qilip ötküzeyli.□ ■

9 Men *aldinqi* xette silerge buzuqchiliq qilghuchilar bilan arilashmanglar dep yazghanidim;■

10 emma bu déginim bu dunyadiki buzuqchiliq qilghuchilar, yaki nepsaniyetchiler, yaki kazzaplar yaki butperesler bilan arilashmanglar déginim emes; undaq bolghanda dunyadin ayrilishqa mejbur bolattinglar;

11 emma hazirqi bu xétimde yazghinim shuki, özini «qérindash» dep atwalghan emma shundaqla buzuqluq qilghuchi, nepsaniyetchi, butperes, haraqkesh yaki kazzap bolsa, undaq bir kishi bilan arilashmanglar, hetta uning bilan hemdastixanmu bolmanglar. □ ■

12 Sirttikilerni hóküm chiqirip bir terep qilishning men bilan néme munasiwiti? Lékin ichinglardikilerni özünglar hóküm chiqirip bir terep qilish silerning ishinglar emesmu? □

13 Lékin sirttikilerning üstige bolsa Xuda Özi hóküm chiqiridu. Shunga «bu rezil ademni aranglardin chiqirivétinglar».□ ■

6

Bir-biri bilen dewalishishqa bolamdu?

1 Silerning aranglarda özara arazliq ish bolsa, uni muqeddes bendilerning bir terep qilishigha tapshurmay, heqqaniysizlarning aldida dewalishishqa pétinalamsiler?□

2 Muqeddes bendilerning dunyani soraq qilidighanliqini bilmemsiler? Eger dunyani siler soraq qilidighan ish bolsa, emdi zighirchilik ishlarni hel qilishqa yarimamsiler?■

3 Perishtiler üstidinmu hóküm chiqiridighanliqimizni bilmemsiler? Shundaq bolghaniken, bu hayattiki ishlarni hel qilish qanchilik ish idi?□

■ 5:7 Yesh. 53:7; Yuh. 1:29; 1Kor. 15:3. □ 5:8 «shunga héytini yaman niyetlik we rezillik bolghan xémirturuch bilan emes, belki semimiylik we heqiqet bolghan pétir nan bilan tentene qilip ötküzeyli» — Israilning «ötüp kétish héyti», uningdin kéyinki «pétir nan héyti» we ularning simwolluq ehmiyiti toghruluq «qoshumche söz»imizni, shundaqla «Lawiylar»diki «qoshumche söz»nimu körüng. ■ 5:8 Mis. 12:3,15; Qan. 16:3. ■ 5:9 Qan. 7:2; Mat. 18:17; 2Kor. 6:14; Ef. 5:11; 2Tés. 3:14. □ 5:11 «özini «qérindash» dep atwalghan...» — «qérindash» — özining étiaq yolida qérindash dep atalghan. ■ 5:11 Chöl. 12:14; Mat. 18:17; 2Tés. 3:14; 2Yuh. 10.

□ 5:12 «Sirttikilerni hóküm chiqirip bir terep qilishning men bilan néme munasiwiti? Lékin ichinglardikilerni özünglar hóküm chiqirip bir terep qilish silerning ishinglar emesmu?» — «sirttikiler» jamaettin sirt turghanlarni, «ichidikiler» jamaetning ichide bolghanlarni körsitidu, elwette. □ 5:13 «bu rezil ademni aranglardin chiqirivétinglar» — mushu sözler Tewrat, «Kan.» 17:7, 19:9, 22:2, 24:7din ilin'ghan. ■ 5:13 Qan. 17:7 □ 6:1 «Silerning aranglarda özara arazliq ish bolsa, uni muqeddes bendilerning bir terep qilishigha tapshurmay, heqqaniysizlarning aldida dewalishishqa pétinalamsiler?» — «pétinalamsiler?» — Xudaning bu ishlargha qarataqan ghezipige yüzlinishke pétinalamsiler?, demek. ■ 6:2 Mat. 19:28; Luqa 22:30. □ 6:3 «muqeddes bendilirining dunya üstidin soraq qilishi ... (2-ayet) ... Perishtiler üstidinmu hóküm chiqirishi»

— bu ishlar toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng.

4 Silerde mushu hayattiki ishlar üstidin höküm qilish zörür tépilghanda, jamaet arisida töwen dep qaralghanlarni uni hel qilishqa salmamsiler? □

5 Mushularni silerni xijaletke qaldurush üçün dewatimen. Ejeba, aranglarda öz qérindashliri otturisasi höküm chiqarghudek dana kishi yoqmu, hetta birimu yoqmu?

6 Uning ornida, qérindash bilen qérindash dewalishiwatidu, — we kapirlar aldida shundaq qilidu!

7 Emeliyette öz aranglarda dewalarning bolghanliqining özi silerge nisbeten bir eyibtur. Némishqa uwalchiliqqa chidimaysiler? Némishqa naheqchilikke yol qoymaysiler? ■

8 Eksiche, siler naheqchilik qiliwatisiler, xiyamet qiliwatisiler, yene kélip qérindashlirlar shundaq qilisiler!

9 Heqqaniysizlarning Xudaning padishahliqigha warisliq qilalmaydighanliqini bilmemsiler? Aldinip ketmenglar! Buzuqchiliq qilghuchilar, butperesler, zina qilghuchilar, bechchiwazlar, bashqa erler bilen buzuqluq qilghuchilar, ■

10 oghrilar, nepsaniyetchiler, haraqkeshler, töhmetxorlar yaki aldamchikazzaplar Xudaning padishahliqigha warisliq qilalmaydu;

11 bezinglar derweqe shundaq bolghansiler; emma siler Reb Eysa Mesihning namida we Xudayimizning Rohi bilen yuyuldunglar, pak-muqeddes qilinglar, heqqaniy qilinglar. ■

Téninglar Xudaning ibadetxanisidur

12 «Hemme nerse manga halaldur», emma hemme nerse paydiliq boluwermeydu; «hemme nerse manga halaldur», emma men héchqandaq nersining xumarigha qul bolmaymen. □ ■

13 «Yémeklikler ashqazan üçün, ashqazan bolsa yémeklikler üçündür»; emma Xuda u we bu her ikkisini yoqqa chiqiridu; ten bolsa buzuqchiliq üçün emes, belki Reb üçündür; Reb ten üçündür. □

14 Xuda Rebni tirildürdi, shuningdek biznimu Öz qudriti bilen ölümdin tirildüridu. ■

15 Téninglarning Mesihning ezaliri ikenlikini bilmemsiler? Undaқта, Mesihning ezalirini élip, pahishe ayalning ezaliri qilsam bolamdu? Hergiz bolmaydu!

16 Kim pahishe ayal bilen baghlan'ghan bolsa uning bilen bir ten bolidu, dep bilmemsiler? Chünki «er-ayal ikkisi bir ten bolidu» — déyilgenidi. □ ■

□ 6:4 «jamaet arisida töwen dep qaralghanlarni uni hel qilishqa salmamsiler?» — bashqa birxil terjimisi: «uni hel qilishqa jamaette héch orni yoqlarni salamsiler?». Lékin 5-ayetnimu körüng.

■ 6:7 Pend. 20:22; Mat. 5:39; Rim. 12:17; 1Tés. 5:15; 1Pét. 3:9. ■ 6:9 Gal. 5:19; Ef. 5:5; Weh. 22:15. ■ 6:11 Ef. 2:2; Kol. 3:7; Tit. 3:3; Ibr. 10:22. ■ 6:12 «hemme nerse manga halaldur» — bu söz-ibare belkim Korintliqlar üçün Injildiki yémek-ichmekler toghruluq bolghan telimlarning bir qisqartilmisi bolushi mumkin. Bu heqiqetke yéqin bolghini bilen, Pawlus hazir ulargha yémek-ichmekler toghruluq bashqa tereplerdinmu oylash kérek, dep telim bermekchi.

■ 6:12 1Kor. 10:23. □ 6:13 «Yémeklikler ashqazan üçün, ashqazan bolsa yémeklikler üçündür» — bashqiche éytqanda: «yémeklikler qorsaqni toydurush üçün, qorsaq bolsa yémekliklarni singdürush üçün». Korintliqlardin beziliri bu gepni bashqa ishlargha tetbiqlap, «ténimizning herqandaq éhtiyajliri yaki arzu-heweslirini xalighanche qanduruwersek bolidu» dep oylaytti. Lékin, jinsiy exlaqsizliqqa kelsek bu toghra emes, elwette. ■ «Reb ten üçündür» — ademni heyran qilariq bu bayan toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng.

■ 6:14 Rim. 8:11; 2Kor. 4:14. □ 6:16 «er-ayal ikkisi bir ten bolidu» — bu Xudaning Adem'atimiz we Hawa'animiz toghruluq bolghan sözi («Yar.» 2:24); bu söz herbir er-ayalliq munasiwette emelge ashurulidu. ■ 6:16 Yar. 2:24; Mat. 19:5; Mar. 10:8; Ef. 5:31.

17 Emma Rebge baghlan'ghuchi bolsa Uning bilen bir rohtur. ■

18 Buzuqluqtin qéchinglar. «Insanlarning herbir sadir qilghan gunahi öz ténining sirtida bolidu!» — emma buzuqluq sadir qilghuchi öz ténige qarshi gunah qilidu. □

19 Silerning téninglar silerni turalghu qilghan, Xuda teripidin silerge iltipat qilin'ghan Muqeddes Rohning ibadetxanisi, siler özünglarni özümningki emes dep bilmemsiler? □ ■

20 Chünki siler chong bedel bilen sétiwélin'ghansiler; shunga téninglarda Xudani ulughlanglar. ■

7

Tenha hayat we er-ayalliq

1 Emdi hazir siler xétinglarda otturigha qoyghan soallargha kéleyli, — «Er ayal zatining ténige tegmise yaxshidur». □

2 Durus. Emma buzuqchiliqlardin saqlinush üçün, herbir erkekning özining ayali bolsun, herbir ayalning özining éri bolsun.

3 Er ayaligha nisbeten erlik mejburiyitini ada qilsun, ayalmu érige nisbeten ayalliq mejburiyitini ada qilsun. □ ■

4 Ayal öz ténining igisi emes, belki éri uning igisidur; shuninggha oxshashla, er öz ténining igisi emes, belki ayali uning igisidur.

5 Peqet pütün zéhninlar bilen dualargha bérilish meqsitide öz maqulluqunglar bilen waqtinche birge yatmasliqqa kélishkendinla bashqa, er-ayal özara bir-birining jinsiy heq-telipini ret qilmisun. Shundaq alahide mezgildin kéyin yene birge bolunglar. Bolmisa, özünglarni tutuwalalmaydighanliqinglardin Sheytan silerni azdurush pursitini tépishi mumkin. ■

6 Emma mundaq déyishim buyruq yolida emes, belki meslihet yolididur. □

■ **6:17** Ez. 36:26-28; 1Kor. 12:13; Yar. 2:24 □ **6:18** «Insanlarning herbir sadir qilghan gunahi öz ténining sirtida bolidu!» — bezi alimlar, bu sözlerni Pawlusning öziningki, dep qaraydu; emma bashqa gunahlimiz (mesilen, nepsaniyetchilik, haraqkeshlik)mu ténimizge yaman tesir yetküzmemdu? Yetküzidu, elwette. Shunga bizningche bu sözlerni Korintliqlarning özliriningki xata közqarishi dep oylaymiz; ular bu sözni buzuqluq (we bashqa «jismaniy» gunahlarni) qilishqa bahane qilatti. Pawlus uni emdilikte ularning xata közqarashirini toghrilimaqchi boluwatatti. □ **6:19** «Xuda teripidin silerge iltipat qilin'ghan» — bizningche «silerge iltipat qilin'ghan» dégenlik «Muqeddes Roh»ni körsitidu. Shundaqmu mumkinchilik barki, u bu ayettki «silerning téninglar» yaki «ibadetxana»ni körsitidu. ■ **6:19** 1Kor. 3:16; 2Kor. 6:16; Ef. 2:21; Ibr. 3:6; 1Pét. 2:5. ■ **6:20** 1Kor. 7:23; Gal. 3:13; Ibr. 9:12; 1Pét. 1:18. □ **7:1** «Er ayal zatining ténige tegmise yaxshidur» — «er ayal zatining ténige tegmise (jinsiy munasiwette birge bolush, yaki toy qilishni körsitidu) yaxshi ishtur» dégen sözler toghruluq: — Ehwalgha qarighanda Korintliqlar arisida: «Toy qilmay, peqet Rebning xizmitide bolush yaxshi» yaki «Er-ayalliq jinsiy munasiwiti yaxshi emes, jinsiy munasiwet örtküzmisun, köprek dua-tilawetke bérilisun» dégendek gepler tarqalghan bolushi mumkin. Pawlus bu yerde mushu mesilliler toghruluq sözlimekchi. □ **7:3** «er ayaligha nisbeten ayalliq mejburiyitini ada qilsun» — «erlik mejburiyiti», «ayalliq mejburiyiti» jinsiy heqliqni öz ichige alidu, elwette. ■ **7:3** 1Pét. 3:7. ■ **7:5** Yo. 2:16.

□ **7:6** «Emma mundaq déyishim buyruq yolida emes» — bu ayettki «déyishim»ni bezi alimlar «waqtliq ayrilip turush toghrisidiki bir teklip, buyruq emes» dep chüshinidu, «Emma mundaq déginim buyruq yolida emes, belki meslihet yolididur» dep terjime qilidu. Yene beziler bizning terjimimizdek «déginim»ni Pawlusning er-ayalliq oghruluq hazir éytqan barliq sözliri dep qarap, «Bu déginim buyruq yolida emes, belki ruxset yolida...» dep terjime qilidu (7-ayetni körüng).

7 Emdi men barliq ademlarning manga oxshash *boytaq* bolushini xalayttim; lékin bu ishta Xudaning hemme ademge bergen öz iltpati bar; birsi undaq, yene birsi bundaq. □ ■

8 Emma men jorisiz tenha yashighanlar we tullargha shuni éytimenki, mendek tenha turiwerse yaxshi bolidu; □

9 emma özünglarni tutuwalalmisanglar, nikahlininglar; chünki *ishq* otida köygendin köre nikahliq bolghan yaxshi. ■

10 Emma nikahlan'ghanlarga kelsek, ulargha men shuni tapilaymenki, — (bu emeliyette méning tapilighinim emes, yenila Rebningki), ayal éridin ajrashmisun □ ■

11 (emma u ajrashqan bolsa, u tenha ötsun, yaki éri bilen yarishiwsun); we ermu ayalini qoyup bermisun.

12 Qalghanliringlarga kelsek, men shuni éytimenki (bu Rebning éytqini emes), qérindashning étiqadsiz ayali bolsa we ayali uning bilen turuwérishke razi bolsa, u uni qoyup bermisun; □

13 *étiqadchi* ayalning étiqadsiz éri bolsa we éri uning bilen turuwérishke razi bolsa, u éridin ajriship ketmisun.

14 Chünki étiqadsiz er bolsa étiqad qilghan ayalda pak dep hésablinidu; étiqadsiz ayal bolsa *étiqad qilghan* qérindashta pak dep hésablinidu; bolmisa, perzentliringlar haramdin bolghan bolatti; emma ular emdi pak boldi. □

15 Lékin étiqadsiz bolghan terepning ketküsi bolsa, u ajriship ketsun; bundaq ehwallarda qérindash aka-ukilar, hede-singillar *nikah mejburiyitige* baghlinip qalghan bolmaydu; qandaqla bolmisun Xuda bizni inaq-xatirjemlikte yashashqa chaqirghandur. □

16 Ey *étiqadchi* ayal, éringni *étiqad qildurup* qutulduralaydighanliqingni nedin bilisen? Ey *étiqadchi* er, xotunungni *étiqad qildurup* qutulduralay-

□ 7:7 «**bu ishta Xudaning hemme ademge bergen öz iltpati bar**» — yeni, bala-chaqiliq bolush, yaki tenha bolush. Pawlus özi tenha bolup, pütün ömride aillisiz halda Xudaning xizmitide bolghan. ■ 7:7 Mat. 19:12; Ros. 26:29; 1Kor. 12:11. □ 7:8 «**Emma men jorisiz tenha yashighanlar we tullargha shuni éytimenki...**» — mushu ayettiki «jorisiz tenha yashighanlar» dégen söz grék tilida öz jorisidin (meyli erdin, meyli ayaldin, ölüm teripidin yaki qanun teripidin) ajriship ketkenlerni körsitidu, we shundaqla toy qilmighanlarnimu öz ichige alidu. ■ 7:9 1Tim. 5:14. □ 7:10 «**Emma nikahlan'ghanlarga kelsek, ulargha men shuni tapilaymenki, — (bu emeliyette méning tapilighinim emes, yenila Rebningki)...**» — Pawlus öz telimini Reb Eysaning yer yüzide turghan waqtidiki telimidin ayriwétidu. Bu ish toghruluq we omumen bu bab üstide «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 7:10 Mal. 2:14; Mat. 5:32; 19:9; Mar. 10:11; Luqa 16:18. □ 7:12 «**Qalghanliringlarga kelsek, men shuni éytimenki (bu Rebning éytqini emes), ...**» — Reb Eysa yer yüzide bolghinida bu ishlar toghruluq telim bermigenidi. □ 7:14 «**Chünki étiqadsiz er bolsa étiqad qilghan ayalda pak dep hésablinidu; étiqadsiz ayal bolsa étiqad qilghan qérindashta pak dep hésablinidu; bolmisa, perzentliringlar haramdin bolghan bolatti; emma ular emdi pak boldi**» — bu ayetke qarighanda, Korinttiki beziler «étiqadchi er yaki ayalning joris Eysa Mesihke étiqad qilmighan bolsa undaqta ularning nikahi bulghan'ghan bolidu, shunga ular ajrishishi kérek, shundaqla baliliri «haram»din bolghan bolidu» dep qaraydu. Bundaq közqarash xata.

□ 7:15 «**lékin étiqadsiz bolghan terepning ketküsi bolsa, u ajriship ketsun; bundaq ehwallarda qérindash ... nikah mejburiyitige baghlinip qalghan bolmaydu; qandaqla bolmisun Xuda bizni inaq-xatirjemlikte yashashqa chaqirghandur**» — bu muhim ayet toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng.

□ 7:15 «**lékin étiqadsiz bolghan terepning ketküsi bolsa, u ajriship ketsun; bundaq ehwallarda qérindash ... nikah mejburiyitige baghlinip qalghan bolmaydu; qandaqla bolmisun Xuda bizni inaq-xatirjemlikte yashashqa chaqirghandur**» — bu muhim ayet toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng.

□ 7:15 «**lékin étiqadsiz bolghan terepning ketküsi bolsa, u ajriship ketsun; bundaq ehwallarda qérindash ... nikah mejburiyitige baghlinip qalghan bolmaydu; qandaqla bolmisun Xuda bizni inaq-xatirjemlikte yashashqa chaqirghandur**» — bu muhim ayet toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng.

□ 7:15 «**lékin étiqadsiz bolghan terepning ketküsi bolsa, u ajriship ketsun; bundaq ehwallarda qérindash ... nikah mejburiyitige baghlinip qalghan bolmaydu; qandaqla bolmisun Xuda bizni inaq-xatirjemlikte yashashqa chaqirghandur**» — bu muhim ayet toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng.

□ 7:15 «**lékin étiqadsiz bolghan terepning ketküsi bolsa, u ajriship ketsun; bundaq ehwallarda qérindash ... nikah mejburiyitige baghlinip qalghan bolmaydu; qandaqla bolmisun Xuda bizni inaq-xatirjemlikte yashashqa chaqirghandur**» — bu muhim ayet toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng.

□ 7:15 «**lékin étiqadsiz bolghan terepning ketküsi bolsa, u ajriship ketsun; bundaq ehwallarda qérindash ... nikah mejburiyitige baghlinip qalghan bolmaydu; qandaqla bolmisun Xuda bizni inaq-xatirjemlikte yashashqa chaqirghandur**» — bu muhim ayet toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng.

dighanliqingni nedin bilisen? □ ■

Étiqad yoligha chaqirilghan waqittiki salahiyette turivéringlar

17 Halbuki, Reb herqaysimizgha qandaq teqsim qilghan bolsa, qandaq halette chaqirilghan bolsa, u shuningda méngiwersun; men hemme ja-maetlerde shundaq yolyoruqni tapilaymen.

18 Birsí súnnetlik halette chaqirildimu? U qayta súnnetsiz qilinmisun; birsi súnnetsiz halette chaqirildimu? U emdi súnnet qilinmisun. □

19 Súnnetlik bolush héchnerse hésablanmas, súnnetsiz bolushmu héchnerse hésablanmas; *hésab bolidighini* Xudaning emrlirige emel qilishtin ibarettur.

20 Herkim qaysi halette chaqirilghan bolsa, shu halette qalsun. □ ■

21 Sen chaqirilghanda qul halitide idingmu? Uning bilen karing bolmisun; lékin eger hörlük pursiti kelse, uni qolungdin berme.

22 Chünki Rebte chaqirilghan qul bolsa Rebnig hör adimidur; uninggha oxshash, chaqirilip hör bolghuchimu Mesihning qulidur.

23 Siler chong bedel bilen sétiwélinglar; insanlarga qul bolmanglar. ■

24 I qérindashlar, herbiringlar qaysi halette chaqirilghan bolsanglar, shu halette Xuda bilen bille turunglar.

Tenha yashash

25 Emma nikahlanmighanlar toghruluq Rebdin buyruq tapshuruwalmidim; shundaqtimu Rebdin bolghan rehim-shepqetke muyesser bolghanliqim üçün sadıq adem süpitide öz pikirimni éytimen. □

26 Emdi hazırqı qiyinchiliqqa qarighanda, er kishining shu *tenha* halette bolushini yaxshi ish deymen. □

27 Ayalgha baghlan'ghan bolsang, undaқта, uning bilen ajrishishni oylima; ayalingdin ajriship kettingmu? Undaқта yene öylinishni oylima.

28 Lékin öylenseng, sen gunah qilghan bolmaysen; we nikahlanmighanlar nikahlansa, ularmu gunah qilghan bolmaydu. Emma shundaq qilsa ular

□ **7:16** «Ey étiqadchi ayal, éringni étiqad qildurup qutulduralaydighanliqingni nedin bilisen?

Ey étiqadchi er, xotunungni étiqad qildurup qutulduralaydighanliqingni nedin bilisen?» — bizningche Pawlus mushu yerde, ishenmigen jora nikahtin ajrashmaqchi bolghan bolsa, uni étiqad qildurup qutquzush peqet Xudaningla qilidighan ishidur, biz ajiz bendilerning qilidighan ishi emes, shunga (jorising ketküsi bolsa) uni erkinlikke qoyuwerigin, démekchi. «Qoshumche söz»imizni yene körüng. ■ **7:16** 1Pét. 3:1. □ **7:18** «Birsí súnnetlik halette chaqirildimu? U qayta súnnetsiz qilinmisun» — bezi Yehudiylar melum seweblerdin súnnitidin xijil bolup, «yat ellerdek bolay» dep, özini «súnnetsiz» körsetmekchi bolup birxil opératsiyeni qilduratti. □ **7:20** «Herkim qaysi halette chaqirilghan bolsa, shu halette qalsun» — «qaysi halette chaqirilghan bolsa...» grék tilida «qandaq chaqirilghanliqi bolsa...» déyilidu. Démek, Xuda herbirimizni Mesihge chaqirghinida, ehwal-halitimizni bilip, u halitimizni Uning yolida ishletmekchi bolidu. ■ **7:20** Ef. 4:1; Fil. 1:27; Kol. 1:10; 1Tés. 2:12. ■ **7:23** 1Kor. 6:20; Ibr. 9:12; 1Pét. 1:18. □ **7:25** «... nikahlanmighanlar toghruluq Rebdin buyruq tapshuruwalmidim...» — mushu yerde «nikahlanmighanlar» bolsa héchqachan jinsiy munasiwet ötküzüp baqmighan pak yigıt yaki pak qizlarni körsitidu, dep qaraymiz. Bezi alimlar bu söz peqet qizlarni körsitidu, dep qaraydu. Emdi 36-ayette qaraydighan bolsaq, bu ayet hem yigitlernimu hem qizlarnimu körsitidighanliqini bayqaymiz. □ **7:26** «emdi hazırqı qiyinchiliqqa qarighanda,...» — Pawlus mushu xetni yazghan waqıtta Rim impériyesi boyiche köp sandiki ishen'güchiler zor ziyankeshlikke uchrawatatti.

jismaniy jehette japagha uchraydu; méning silerni uningdin xaliy qilghum bar. □

²⁹ Emma shuni dégüm barki, i qérindashlar — waqit qisqidur. Shunga ayalliq bolghanlar ayalsizlardek bolsun; □

³⁰ matem tutqanlar matem tutmighanlardek bolsun; bext-xushalliqta bolghanlar bext-xushalliqta bolmighanlardek bolsun; mal-mülük sétiwalghanlar mal-mülüksizlerdeksun; □

³¹ bu dunyadiki bayliqlardin behrimen bolghanlar dunyani özining teel-uqati dep bilmisun; chünki bu dunyadiki hazirqi halet ötüp kétidu. □ ■

³² Emma silerning ghemsiz bolushunglarni xalaymen. Ayalsiz kishi bolsa Rebning ishlirini oylaydu, qandaq qilip Rebni xursen qilishning ghémide bolidu. ■

³³ Emma ayalliq kishi qandaq qilip ayalini xursen qilish üçün bu dunyadiki ishlarning ghémide bolidu; □

³⁴ Yene kélip ayal we nikahlanmighan qizning otturisida perq bar; nikahlanmighan qiz bolsa Rebning ishlirining, qandaq qilip hem tende hem rohta pak-muqeddes bolushning ghémide bolidu; emma yatliq bolghan ayal qandaq qilip éri xursen qilish üçün, bu dunyadiki ishlarning ghémide bolidu. □

³⁵ Emma men bu sözni silerning menpeetinglarni közde tutup dewatimen; boynunglarga sirtmaq sélish üçün emes, belki ishlirning güzel bolushi, könglünglar bölünmigen halda Rebge bérilip Uni kütüşünglar üçün dewatimen. □

³⁶ Emma eger birsi niyet qilghan qizgha nisbeten muamilemning durus bolmighan yéri bar dep qarisa, u qiz yashliq baharidin ötüp ketken bolsa, ikkisi özi tutuwalalmisa, u xalighinini qilsun, u gunah qilghan bolmaydu; ular nikah qilsun. □

³⁷ Biraq, birsi öz könglide muqim turup, héchqandaq ishq bésimi astida bolmay, belki öz iradisini bashqurup, könglide niyet qilghan qizini emrige almasliqni

□ **7:28 «Emma shundaq qilsa ular jismaniy jehette japagha uchraydu»** — Pawlusning bu sözi, herbir er-ayalliqniki normal munasiwette bolghan musheqqet-japalar; égez-peslikler toghruluq éytilidu, dep qaraymiz. Uning üstige ashu dewrdiki ziyankeshlik astidimu er-ayallarning bir-birige bolghan muhebbiti üçün, bir-birini éghirchiliqtin ayash üçün tartqan derd-elemliri téximu éghir bolushi mumkin idi. □ **7:29 «waqit qisqidur. Shunga ayalliq bolghanlar ayalsizlardek bolsun...»** — 31-ayettiki izahatni körüng. □ **7:31 «... bu dunyadiki bayliqlardin behrimen bolghanlar dunyani özining teelluqati dep bilmisun; chünki bu dunyadiki hazirqi halet ötüp kétidu»** — «waqit qisqidur» 29-31-ayetlerde Pawlus ulargha barliq waqitni, Xudaning xizmiride bolush pursetlirini qedirleshe dewart qilidu. Uning asasiy menisi, mushu dunyadiki bext-bayliqlar bizde bolsa ulardin huzurlansaq bolidu, lékin mushu alem «besh künlük» bolghachqa, Xudaning xizmitide, mengütük paydiliq bolghan ishlargha qarap méngishimizgha toghra kélidu, démekchi. ■ **7:31** Yesh. 40:6; Yaq. 1:10; 4:14; 1Pét. 1:24; 1Yuh. 2:17. ■ **7:32** 1Tim. 5:5. □ **7:36 «Eger birsi niyet qilghan qizgha nisbeten muamilemning durus bolmighan yéri bar dep qarisa...»** — «niyet qilin'ghan qizi» dégenning bashqa bir chüshenchisi «wedilesken qizi». Ishqilip, bu ayet boyiche, toy qilmighan er kishi könglide bir qizni oylaydu. Qizgha «muamilemning durus bolmighan yéri bar» dégenliki belkim: (1) qizgha bolghan ishqini söz yaki heriket bilen bildürüshtin özi tutuwalalmisliq, lékin uninggha téxi éniq wede qilmasliq, shundaqla qizni qiynash; yaki (2) qizgha wede bergendin kéyin yene ikkilinip waqitni keynige sürüş, shundaqla qizni qiynash; yaki (3) toyning waqtini békitken bolsimu, ular toy waqtini kütüşke özlirini tutuwalalmisa, toyni baldurraq qilsa bolidu. Qisqisi, oghul balilarning qizlarning söygüsi yaki héssiyatliiri bilen oynishishigha hergiz bolmaydu. Toluq ayetning bashqa birxil terjimisi: «Emma eger birsi özining tenhaliqigha qarap namuwapiq yürgen bolsa, yashliq baharidin ötüp ketken bolsa, özi tutuwalalmisa, u xalighiniche qilsun, u gunah qilghan bolmaydu; ular nikah qilsun» yene bashqa terjimilirimu bar; «qoshumche söz»imizni körüng.

qarar qilgan bolsa, yaxshi qilgan bolidu.

³⁸ Qisqisi, öylen'genning öylen'ginimu yaxshi ish, öylenmigenning öylenmiginimu téximu yaxshi ish.

³⁹ Éri hayat chaghda ayali uninggha baghlan'ghandur; emma éri ölümdé uxliğan bolsa, u xalighan kishige (peqet Rebde, elwette) nikahlinishqa erkin bolidu. □ ■

⁴⁰ Lékin qarishimche u tul qalsa, téximu bextlik bolidu; mendimu Xudaning Rohi bar, dep ishinimen! □ ■

8

Butlarga atalghan taamlar

¹ Emdi «butlarga atap nezir qilin'ghan taamlar» mesilisige kéleyli. «Hem-mimizde bilim bar» dep bilimiz. Xosh, biraq bilim bolsa ademni körenglitidu; méhir-muhebbet bolsa ademni quridu. □

² «Méning bilimim bar» dep hésablighan kishi, emeliyette héchnémini téxi bilishke tégishlik derijide bilmigen bolidu. □

³ Emma Xudani söygen kishi bolsa, u Uning teripidin tonulidu. □

⁴ Xosh, emdi «butlarga atap nezir qilin'ghan taamlar» toghruluq — bizge melumki, «Jahanda but dégen héchnéme hésablanmaydu», we «birla Xudadin bashqa héch ilah yoqtur». □ ■

⁵ Gerche nurghun atalmish ilahlar bar bolsimu — meyli ular zéminda yaki asmanda turidu dep qarilishidin qet'iynezer (derweqe «ilahlar» köp, we «reb»ler köptur)

⁶ biraq biz üçün peqetla bir Xuda, yeni Ata bardur. Uningdin barliq mewjudatlar apiride bolghan, bizmu Uning üçün mewjut bolghanmiz; *shuningdek*, birla Reb, yeni Eysa Mesih bardur. Pütkül mewjudatlar U arqiliq mewjut, bizmu U arqiliq hayatmiz. ■

□ **7:39 «Éri ölümdé uxliğan bolsa»** — mushu söz, ölüp ketkenlikni körsitidu. Tewrat-Injil boyiche étiqadchilargha nisbeten ölüsh peqet waqitliq uxlash, xalas. «u **xalighan kishige (peqet Rebde, elwette) nikahlinishqa erkin bolidu**» — «peqet Rebde (nikahlansun)» — (1) peqet étiqadchigha nikahlansun; (2) Rebnings shexsiy yolyoruqi bilen nikahlansun, dégen ikki menini öz ichige élishi mumkin. ■ **7:39** Rim. 7:2. □ **7:40 «mendimu Xudaning Rohi bar, dep ishinimen!»** — bu kinayilik söz. Korint shehiridiki jamaetiki bezi ademler özlirini «peyghember» hésablap, Pawlusning sözlirini qobil qilmaytti (14:36, 37ni körüng). ■ **7:40** 1Tés. 4:8. □ **8:1 «Emdi «butlarga atap nezir qilin'ghan taamlar» mesilisige kéleyli»** — Korint shehiridikilerning köpinchisi bolsa butperes bolup, ular butlarga choqunush üçün butqa atap nezir qilin'ghan göshni yeytti. Korintliqlarning toy we bashqa murasimlirimu butxanilarda ötküzülüp, butqa atap nezir qilin'ghan göshler dastixan'gha qoyulatti. U chaghlarda bundaq göshni yéyish-yémeslik yaki butxanida ötküzülgen murasimlarga qatnishish-qatnashmasliq étiqadchilar üçün chong bir mesile bolghan. «**méhir-muhebbet bolsa ademni quridu**» — «rohiy qurush» («ademni qurush») toghruluq «Rimliqlargha»diki kirish söz»imizni körüng. □ **8:2 ««Méning bilimim bar» dep hésablighan kishi, emeliyette héchnémini téxi bilishke tégishlik derijide bilmigen bolidu**» — bu ajayib bayan toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ **8:3 «Emma Xudani söygen kishi bolsa, u Uning teripidin tonulidu»** — «Xuda teripidin tonulidu» — belkim, Xuda uni bilip «bu kishi Méning adimim» dep étirap qilidu, démekchi. □ **8:4 ««Jahanda but dégen héchnéme hésablanmaydu» we «birla Xudadin bashqa héch ilah yoqtur»**» — 1-ayettiki «hemimizde bilim bar», «bu dunyada but dégen héchnerse emes» we «Xudadin bashqa héch ilah yoqtur» belkim bu Korint jamaitidikiler özlirining shuaridek daim éytidighan sözler idi. ■ **8:4** Qan. 4:39; Rim. 14:14; 1Kor. 10:19; Ef. 4:6. ■ **8:6** Mal. 2:10; Yuh. 13:13; 1Kor. 12:3; Ef. 4:6; Fil. 2:11.

7 Emma bundaq bilim hemmimizde téxi yoqtur; téxi butlarga köndürüginidin xalas bolmighan bezi *ishen'güchiler* bolsa mushundaq taamlarnı «butqa atap nezir qilin'ghan» dep bilip yeydu; shundaqla ularning wijdani ajiz bolghachqa, bulghan'ghan bolidu. ■

8 Emeliyette taamlarning özliri bizni Xuda bilen yarashaturalmaydu; yémisek bizning kemchilikimiz hésablanmaydu, yégen bolsaq artuqchiliqmu hésablanmaydu. ■

9 Biraq herhalda *yéyish* erkinliklarning ajizlarga putlikashang bolmasliqigha köngül qoyunglar. ■

10 Chünki ajiz bir bende bilimi bar bolghan séning butxanidiki dastixanda olturup yégenlikingni körse, undaqta u öz ajiz wijdanigha qarshi halda butlarga atap nezir qilin'ghan taamlarnı yéyishke «qurulup kücheytildighan» bolmamdu? □

11 Shuning bilen Mesih uning nijati üçün ölgen, séning qérindishing bolghan bu ajiz bende séning biliming wejidin halak bolidu. ■

12 Shu yol bilen qérindashlarga ziyat yetküzüp gunah qilip, ularning ajiz wijdanini zeximlendürüp, Mesihke qarshi gunah qiliwatisiler.

13 Shunga, eger birer taam öz qérindishimni yiqitidighan qiltaq bolsa, qérindishimni yiqitmasliqim üçün men menggügiche göshni qet'iy yémeymen. ■

9

Pawlusning köp rosulluq heq-hoquqlirini ishletmesliki

1 Men erkin emesmu? Men rosul emesmu? Men Rebbimiz Eysa Mesihni körgen emesmu? Siler özünglar méning Rebde bolghan ejrim emesmu? □ ■

2 Eger bashqilarga nisbeten rosul dep hésablanmasam, men héch bolmighanda silerge rosul boldum; chünki özünglar Rebde méning rosul bolghanliqimni testiqilghan möhürdursiler.

3 Méni sürüshte qilmaqchi bolghanlarga bolghan jawabim mundaq: □

■ 8:7 1Kor. 10:28. ■ 8:8 Rim. 14:17. ■ 8:9 Gal. 5:13. □ 8:10 «Chünki ajiz bir bende bilimi bar bolghan séning butxanidiki dastixanda olturup yégenlikingni körse, undaqta u öz ajiz wijdanigha qarshi halda butlarga atap nezir qilin'ghan taamlarnı yéyishke «qurulup kücheytildighan» bolmamdu?» — bu ayet toghruluq ikki éghiz gep qilish kérek. Birinchi, kona zamanlarda köp butxanilarga munasiwetlik «ashxanilar», «réstoranlar» bar idi. Meqsiti butpereslik emes, belkim peqet payda körüshtin ibaret idi. Emma satqan taamlarning köpinchisi belkim xelqler shu butxanida butlarga atap qilghan nersiler bolushi mumkin idi. Shuning bilen bir waqitta nurghun kishiler bundaq taamni yéyishning özi «sawabliq ish», «teleylik ish» dep qarishi mumkin. Ikkinchi, Pawlusning «uning wijdani... «qurulup kücheytildighan» dégen sözi kinayilik gep. Mezkur sözni yuqiriqi «muhebbet (ademni, yeni ademning rohini) quridu» dégen söz bilen sélishturishimiz kérek. «Muhebbetning qurushi»ning netijisi yaxshi, elwette; lékin mushu ayette «bilimi bar» ademning herikiti ajiz qérindishini öz wijdanigha xilapliq qilishqa «qurup kücheytidu». ■ 8:11 Rim. 14:15.

■ 8:13 Rim. 14:21; 2Kor. 11:29. □ 9:1 «Men erkin emesmu? Men rosul emesmu? Men Rebbimiz Eysa Mesihni körgen emesmu? Siler özünglar méning Rebde bolghan ejrim emesmu?» — Pawlus bu babta bezi ademlarning uninggha «uni qil, buni qil» déyishige «men erkin adem» dep jawab béridu.

■ 9:1 Ros. 9:3,17; 22:14,18; 23:11; 1Kor. 4:15; 15:8; 2Kor. 12:2. □ 9:3 «Méni sürüshte qilmaqchi bolghanlar...» — bu söz Korint jamaitide, Pawlus heqiqiy rosul emes, dep yürgen bezi ademlerni körsitidu.

4 Bizlarning yep-ichishke hoquqimiz bar emesmu? □ ■

5 Bizning bashqa rosullar, Rebning Öz iniliri we Kéfasning qilghinidek, étiqadchi bir singilni emrimizge élip seperde hemrah qilib yürüş heqqimiz yoqmu? □ ■

6 Ejeba, peqet Barnabas bilen méningla emgek qilmasliqqa hoquqimiz yoqmu?

7 Kim xirajetni özi tölep *esker bolup* jengge chiqidu? Kim üzümzar bina qilib uning méwisidin yémeydu? Qaysi pada baqquchi padining sütidin ichmeydu? ■

8 Bu dégenlirim peqet insaniy közqarash boyiche éytilghanmu? Tewrat-qanunning özidimu oxshash déyilgen emesmu?!

9 Chünki Musagha chüshürülgen qanunda: «Xaman tepken öküzning aghzigha köshek salma» dep pütülgendur. Xuda öküzlergila köyün'genmu, □ ■

10 yaki buni peqet bizlarni dep éytqanmu? Shühhisizki, bu sözler bizler üçhün pütülgendur; shuning üçhün yer heydigüchi ümidte heydishige tégishlik, shundaqla xaman tepküchimu hosuldin behrimen bolush ümidide ishleshke tégishliktur. □

11 Biz silerge rohiy bext-beriketlerni térip, silerdin maddiy jehettin yighiwal-saq bu chektin éship ketkenlik bolamdu? ■

12 Bashqa *xizmetchiler* silerde mushu hoquqni ishletken yerde, biz shundaq qilsaq téximu bolidighu? Emma Mesihning xush xewirige héch tosalghu bolmisun dep, biz bu hoquqni héchqachan ishliitip baqmiduq; eksiche, herqandaq ishlargha chidap kéliwatimiz. □ ■

13 Ibadetxanidiki muqeddes ishlar üçhün ishligüchilerning ibadetxanigha atalghan hediyelerdin yeydighanliqini, qurban'gahta xizmet qiliwatqanlarning qurbanliqlardin ülüşhini alidighanliqini bilmemsiler? ■

14 Shuninggha oxshash, Reb xush xewerni jakarlighuchilarning jéni xush xewerdin béqilsun dep békitkendur. □ ■

15 Emma men bolsam bu hoquqlarning héchqaysisini ishliitip baqmidim. Hem hazirmu mushu hoquqtin padilinaq dep mushularni yéziwatqinim yoq! Chünki men bashqilarning méni bu pexirlinidighanlirimdin mehrum qilgh-

□ 9:4 «Bizlarning yep-ichishke hoquqimiz bar emesmu?» — rosullar xush xewerni tarqitish xizmitige alahide ayrilip chiqqachqa, jamaetlerdin yémek-ichmek jehette, yeni iqtisadiy jehettiki yardemge érishishke hoquqluqtur. Emma Pawlus we xizmetdishi Barnabas Korint shehiride shundaq hoquqni ishletmigen. Kéyinki ayetlerni körüng. ■ 9:4 1Kor. 9:14; 1Tés. 2:6; 2Tés. 3:9. □ 9:5

«Bizning bashqa rosullar, Rebning Öz iniliri we Kéfasning qilghinidek, étiqadchi bir singilni emrimizge élip seperde hemrah qilib yürüş heqqimiz yoqmu?» — démek, rosullar özliri we bala-chaqilirimu jamaetning iqtisadiy yordimige hoquqluqtur. ■ 9:5 Mat. 8:14. ■ 9:7 Yuh. 21:15; 1Kor. 3:6, 7, 8; 2Kor. 10:4; 1Pét. 5:2. □ 9:9 «Xaman tepken öküzning aghzigha köshek salma» — «Qan.» 25:4. ■ 9:9 Qan. 25:4; 1Tim. 5:18. □ 9:10 «Shuning üçhün yer heydigüchi ümidte heydishige tégishlik, shundaqla xaman tepküchimu hosuldin behrimen bolush ümidide ishleshke tégishliktur» — «Am.» 9:13. ■ 9:11 Rim. 15:27; Gal. 6:6. □ 9:12 «... Mesihning xush xewirige héch tosalghu bolmisun dep, biz bu hoquqni héchqachan ishliitip baqmiduq; eksiche, herqandaq ishlargha chidap kéliwatimiz» — ghelite yéri shuki, beziler «Pawlus we Barnabas heqiqiy rosullar emes, chünki ular bizdin pul sorap baqmighan!» dégen. ■ 9:12 Ros. 20:33; 2Kor. 11:9; 12:13. ■ 9:13 Qan. 18:1. □ 9:14 «... Xush xewerni jakarlighuchilarning jéni xush xewerdin béqilsun» — démek, xush xewerni qobul qilghanlar teripidin qamdalsun. ■ 9:14 Law. 19:13; Qan. 24:14; 25:4; Mat. 10:10; Luqa 10:7; 1Tim. 5:18.

inidin köre ölginim tüzük! □

16 Chünki méning xush xewerni jakarlishimda pexirlen'güdek ish yoq; chünki uning mejburiyiti méni bésip turidu; xush xewerni jakarlimisam halimga way!

17 Chünki eger uni xalis qilsam, buningdin manga in'am bolidu; emma öz ixtiyarim bilen bolmisa, bu peqet méning ghojidarliq burchini ada qilghinim bolidu, xalas.

18 Shundaq iken, méning in'amim zadi néme bolidu? Méning in'amim del shuki, xush xewer jakarlighinimda men xush xewerge kishilerni heqsiz érishtürimen — démek, in'amim xush xewer yetküzüshtiki tégishliq *heq élish* hoquqlirimni héch ishletmeslikimdin ibarettur.

19 Chünki hemme ademning ilkidin erkin bolup, özümni köpchilikke qul qildim; shu yol bilen téximu köprek ademlerni qayil qilip qutquzsam deymen.

20 Yehudiylarni qayil qilip qutquzush üçün Yehudiylarğa nisbeten Yehudiyğa oxshash boldum; Tewrat qanuni astida turghanlarni qayil qilip qutquzush üçün (Tewrat qanuni astida turghan bolmisammu) Tewrat qanuni astida turghanlarga nisbeten Tewrat qanuni astida turghan'ğa oxshash boldum; ■

21 Tewrat qanunida bolmighanlarni qayil qilip qutquzush üçün Tewrat qanunida bolmighanlarga nisbeten (Xuda aldida qanunsiz bolmay, belki Mesihning qanunigha boysunushum bilen) men Tewrat qanunida bolmighanlarga oxshash boldum; □ ■

22 ajizlarni qayil qilip qutquzush üçün ajizlarga özüm ajizdek boldum; mumkin qeder köprek ademni qutquzush üçün men herqandaq ademge qarita shundaq adem boldum. □ ■

23 Özümning xush xewerdin nésiwem bolushi üçün uni dep hemme ishni qilimen.

24 Beygige chüşkenlerning hemmisi yügürishidu, emma peqet birila mukapatqa érishidighinini bilmemsiler? Ghelibe qazinish üçün yügürüglar. ■

25 Musabiqide élishquchilarning hemmisi özini her jehettin tizginleydu; ular peqet bir chirip kétidighan tajgha érishish üçün shundaq qilidu, emma biz bolsaq chirimas taj üçün shundaq qilimiz. □ ■

26 Shunga men nishansiz ademdek yügürüwatmaymen; musht atsam hawagha atidighan ademdek bolmaymen.

27 Uning ornigha men öz ténimni urup özümge köndürüp, uni özümge qul qilimen; undaq qilmighanda, bashqilarga telim jakarlap turup özüm layaqqetlik bolmay qélishim mumkin.

□ 9:15 «men **bashqilarning méni bu pexirlinidighanlirimdin mehrum qilghinidin köre ölginim tüzük!**» — «bu pexirlen'ginim» del uning xush xewerni héchqandaq in'am-hediyeni qobul qilmay jakarlighanliqini körsitidu. ■ 9:20 Ros. 16:3; 18:18; 21:23. □ 9:21 «**Tewrat qanunida bolmighanlar**» — démek, Yehudiy emesler. Ular Tewrat qanunini bilmeydu yaki uni étirap qilmighanlardur. «**Mesihning qanuni**» — Muqeddes Rohta yashap «Perwerdigar Xudayingni pütün qelbing bilen, pütün jéning bilen we pütün küchüng bilen söygin» we «qoshnangni özüngni söygenek söygin» dégendin ibaret, elwette. ■ 9:21 Gal. 2:3. □ 9:22 «**ajizlarni qayil qilip qutquzush üçün ajizlarga özüm ajizdek boldum**» — «ajizlar» belkim Xuda toghrisidiki bilimni tonup yetmigenliktin wijdani asanla azablinidighan étiaqchilarni, yaki étiaqi küchlük emeslerni körsitidu. ■ 9:22 Rim. 15:1; 1Kor. 10:33; Gal. 6:1. ■ 9:24 Mat. 2:2; 5:7; Fil. 2:16; 2Tim. 4:7; Ibr. 6:18. □ 9:25 «**Musabiqide élishquchilarning hemmisi özini her jehettin tizginleydu; ular peqet bir chirip kétidighan tajgha érishish üçün shundaq qilidu...**» — eslidiki «Olimpiya»diki ghaliblar yopurmaq-güllerdin yasalghan tajgha érishetti. ■ 9:25 2Tim. 2:4; 4:7,8; 1Pét. 4:1; 5:4.

10

Israillarning Misirdin chiqip, chöl-bayawandin ötkendiki weqelerdin sawaq élishimiz kérek

1 Chünki, i qérindashlar, men silerning ata-bowilirimizning hemmisining bulut astida yürüenlikidin we hemmisining déngizdin ötüp mangghanliqidin xewersiz yürüshünglarni xalimaymen;■

2 ularning hemmisi bulutta hem déngizda Musaning yétekchilikige chömüldürülgen;□ ■

3 ularning hemmisi oxshash rohiy taamni yégen;■

4 hemmisi oxshash rohiy ichimlikni ichken; chünki ular özlirige *hemrah bolup* egiship yürgen rohiy uyultashtin ichetti (emeliyette, mushu uyultash Mesihning Özi idi);■

5 shundaqtimu, Xuda ularning köpinchisidin razi bolmighanidi; chünki «Ularning *jesetliri* chöl-bayawanda chéchilip qalghan».□ ■

6 Emma bu ishlar ularning béshigha bizlerge sawaq-bésharet bolsun üçün chüshkenidi; buningdin meqset, bizning ularning yaman ishlargha hewes qilghinidek hewes qilmasliqimiz üçündür.■

7 Siler yene ularning bezilirige oxshash butqa choqunidighanlardin bolmanglar; bular toghruluq: «Xelq yep-ichishke olturdi, andin keyp-sapagha turdi» dep pütülgen.□ ■

8 Biz yene ularning bezilirining buzuqchiliq qilghinidek buzuqchiliq qilmayli; chünki shu wejidin ulardin yigirme üç ming kishi bir kündila öldi.□ ■

9 Yene ularning bezilirining Mesihni sinighinidek Mesihni sinimayli; chünki shu sewebtin ular yılanlar chéqishi bilen halak boldi. □ ■

10 Yene ularning beziliri aghrin'ghandek aghrinip qaqqshimanglar — netijide, ular jan alghuchi *perishte* teripidin öltürüldi. □ ■

11 Emdi bu weqelerning hemmisi ularning béshigha bésharetlik misallar süpitide chüshken we axirqi zamanlar béshimizgha kéliwatqan bizlerning ulardin sawaq-ibret élishimiz üçün xatirilen'genidi. □ ■

■ **10:1** Mis. 13:21; 14:22; Chöl. 9:18; Qan. 1:33; Ye. 4:23; Neh. 9:12,19; Zeb. 78:13,14; 105:39.

□ **10:2** «ularning (silerning ata-bowiliringlar, 1-ayetni körüng) hemmisi bulutta hem déngizda Musaning yétekchilikige chömüldürülgen» — mushu (1-2-ayette xatirilen'gen) weqelerni téximu yaxshi chüshinish üçün «Misirdin chiqish» 14-babni körüng. «Musa» Musa peyghember, elwette. Mushu muhim ayet üstide we bu bابتiki bashqa misallar toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **10:2** Mis. 13:20-22; 14:19, 20. ■ **10:3** Mis. 16:15. ■ **10:4** Mis. 17:6; Chöl. 20:11; Zeb. 78:15-16

□ **10:5** «Ularning *jesetliri* chöl-bayawanda chéchilip qalghan» — «Chöl.» 14:16, 32. ■ **10:5** Chöl. 26:65. ■ **10:6** Chöl. 11:4,33; Zeb. 106:14. □ **10:7** «Xelq yep-ichishke olturdi, andin keyp-sapagha turdi» — mushu yerdiki «keyp-sapa» belkim butpereslik hem uninggha baghlan'ghan shehwaniyetni körsitidu. «Pütülgen» — «muqeddes kitabta pütülgen», elwette («Mis.» 32:6). ■ **10:7** Mis. 32:6. □ **10:8** «Biz yene ularning bezilirining buzuqchiliq qilghinidek buzuqchiliq qilmayli; chünki shu wejidin ulardin yigirme üç ming kishi bir kündila öldi» — bu weqe «Chöl.» 25:1-9de xatirilen'gen. ■ **10:8** Chöl. 25:1, 9; Zeb. 106:28-29 □ **10:9** «Yene ularning bezilirining Mesihni sinighinidek Mesihni sinimayli; chünki shu sewebtin ular yılanlar chéqishi bilen halak boldi» — «Chöl.» 21:1-9ni körüng. ■ **10:9** Chöl. 21:5; Zeb. 106:14. □ **10:10** «Yene ularning beziliri aghrin'ghandek aghrinip qaqqshimanglar — netijide, ular jan alghuchi perishte teripidin öltürüldi» — «Chöl.» 16:41-50ni körüng. ■ **10:10** Mis. 16:2; 17:2; Chöl. 14:36; Zeb. 106:25-26 □ **10:11** «bu weqelerning hemmisi ularning béshigha bésharetlik misallar süpitide chüshken» — «bésharetlik misallar»; «qoshumche söz»imizde biz bu bab toghruluq sözluginimizde bu téma toghruluqmu toxtilimiz. ■ **10:11** Rim. 15:4; 1Kor. 9:10; Fil. 4:5; Ibr. 10:25.

12 Shuning bilan «Men *étiqadta* ching tirep turmaqtimen» dégen kishi özining yiqilip kêtishidin hézi bolsun!

13 Silér duch kelgen sinaqlarning hemmisige bashqa ademlermu oxshash duch kelgen. We Xuda bolsa wediside turghuchidur; U silerni kötürelmigüdek sinaqlargha uchratmaydu, belki sinaq béshinglarga chüshkende, shuning bilan teng uningdin ötüp qutulush yolini yaritip béridu; silér shuning bilan uninggha berdashliq béridighan bolisiler. □ ■

14 Shu sewebtin, söyümlükirim, butperesliktin qéchinglar!

15 Silerni eqil-hoshi jayida kishiler dep qarap shuni éyitiwatimen; sözligenlirimni bahalap béqinglar: —

16 Biz beriketlik bolsun dep tiligen, beriketlik jamdiki sharabni ichkinimiz, Mesihning qénidin ortaq behirlen'ginimiz emesmu? Bizning oshutqan nanni yéginimiz, Mesihning ténidin ortaq behirlen'ginimiz emesmu? □

17 Biz nurghun bolsaqmu bir nan, bir tendurmiz; chünki hemmimiz shu bir nandin nésiwe alimiz. □ ■

18 Jismaniy Israilgha qaranglar; qurbanliqlarni yégenler qurban'gahqa néspdashlar emesmu?

19 Emdi néme démekchimen? Butqa atap sunulghan qurbanliqning birer ehmiyiti barmidu? Butning birer ehmiyiti barmidu? ■

20 Yaq, biraq kapirlar butlarga sun'ghan qurbanliqlarni Xudagha emes, belki jinlarga ataydu. Men silerning jinlar bilan ortaq néspdash bolushunglarni xalimaymen. □ ■

21 Rebning jamidin we jinlarning jamidin teng ichküchi bolsanglar bolmaydu; Rebning dastixinigha we jinlarning dastixinigha teng daxil bolsanglar bolmaydu.

22 Rebning heset-ghezipini qozghimaqchimizmu? Biz Uningdin küchlükmu-ya?

23 «Hemme nerse halaldur», emma hemme nerse paydiliq boluwermeydu; «hemme nerse halaldur», emma hemme nerse ademning *étiqadini* quralmaydu. □ ■

24 Emdi héchkim öz menpeetini izdimisun, belki özgilerningkini izdisun. ■

25 Gösh bazirida sétilghan herbirnersini wijdaninglarni dep olturmay, héchnémini sürüshte qilmay yewéringlar.

26 Chünki «Jahan we uninggha tolghan hemme mewjudatlar Perwerdigargha mensüptur» *dep pütülgen*. □ ■

□ **10:13** «Silér duch kelgen sinaqlarning hemmisige bashqa ademlermu oxshash duch kelgen» — eyni tékiste: «Silér duch kelgen sinaqlardin héchqaysi pütük insaniyetke ortaq emes» dégen shekilde ipadilinidu. ■ **10:13** 1Kor. 1:8; 1Tés. 5:24; 2Pét. 2:9. □ **10:16** «beriketlik jam»

... «oshutqan nan» — «beriketlik jam» we «oshutqan nan» dégenler «Rebning ziyapiti» yaki «Rebning ghizasi»din ibaretur. «Rebning ziyapiti» yaki «Rebning dastixini» toghruluqmu 11:23-34ni körüng.

□ **10:17** «Biz nurghun bolsaqmu bir nan, bir tendurmiz; chünki hemmimiz shu bir nandin nésiwe alimiz» — bashqa birxl terjimisi: «Nan bir bolghachqa, bizmu bir ten bolimiz; chünki hemmimiz bir nandin nisive alimiz». ■ **10:17** Rim. 12:5; 1Kor. 12:27. ■ **10:19** 1Kor. 8:4.

□ **10:20** «kapirlar butlarga sun'ghan qurbanliqlarni Xudagha emes, belki jinlarga ataydu» — «kapirlar» grék tilida «taipiler» yaki «eller». ■ **10:20** Law. 17:7; Qan. 32:17. □ **10:23** «hemme nerse manga halaldur»

— bu söz-ibare belkim Korintliqlar ishliwatqan Injildiki yémek-ichmekler toghruluq telimlarning qisqartilmissi bolushi mumkin. Bu heqiqetke yéqin bolghini bilen, Pawlus hazir ulargha yémek-ichmekler toghruluq bashqa tereplerdinmu oylash kérék, dep telim bermekchi.

■ **10:23** 1Kor. 6:12. ■ **10:24** 1Kor. 13:5; Fil. 2:4. □ **10:26** «Jahan we uninggha tolghan hemme mewjudatlar Perwerdigargha mensüptur» — «Zeb.» 24:1 we 50:12, 89:11. ■ **10:26** Mis. 19:5; Zeb. 24:1; 50:12, 89:11

²⁷ Emma étiqad qilmighanlarning birersi séni ziyapetke tekliپ qilsa we kónglüng tartsa, aldinggha qoyulghan hemmini wijdaningni dep olturmay yewer; ■

²⁸ emma birsi sanga: «Bu butlarga atalghan qurbanliق taami» dése, undaqta uni yéme; némishqa déseng, bu ishni sanga éytqan ademning sewebi üçün, shundaqla wijdaning sewebi üçündür; □

²⁹ men dégen wijdan séningki emes, belki héliqi kishining wijdani; méning erkinlikimge bashqilarning wijdani teripidin yaman dep baha bérilishining hajiti barmu?

³⁰ Men teshekkür éytip yésem, teshekkür éytqan nersini durus yéginim tüpeylidin yaman dep qarilishimning néme hajiti? □ ■

³¹ Shunga siler némini yésenglar, némini ichsenglar yaki herqandaق bashqa ishlarni qilsanglar, hemme ishlarni Xudagha shan-sherep keltürülsun dep qilinglar. ■

³²⁻³³ Men özüm hemmeylenni hemme ishta memnun qilishqa intilginimdek, öz menpeetim üçün emes, belki köpchilikning menpeeti, ularning qutquzulushi üçün intilginimdek, héchkimning aldigha — Yehudiylar bolsun, gréklar bolsun, Xudaning jamaitidikiler bolsun aldigha putlikashang bolmanglar. Men Mesihni üلge qilghinimdek, silermu méni üلge qilinglar. ■

11

Ibadet qaidiliri

¹⁻² Emdi silerni shuning üçün teripleymenki, i qérindashlar, hemme ishlarda siler méni eslep turuwatisiler, men silerge tapshurghinimdek, körsetmilerni tutup kéliwatisiler. ■

³ Emma men silerning her erning béshi Mesihdur, ayalning béshi erdur we Mesihning béshi Xudadur dep bilishinglarni xalaymen. □ ■

⁴ Shunga, *ibadetke qatnashqanda*, herqandaق er béshigha birnerse artqan halda dua qilsa yaki bésharet berse, u öz béshigha hörmetsizlik qilghan bolidu. □

⁵ Emma *ibadetke qatnashqanda*, herqandaق ayal béshigha birer nerse artmighan halda dua qilsa yaki bésharet berse, u öz béshigha hörmetsizlik qilghan

■ **10:27** Luqa 10:7; 1Kor. 8:7. □ **10:28** «Birsi sanga: «bu butlarga atalghan qurbanliق taami» dése,...» — dégüchining körsetmekchi bolghini belkim: (1) «Sen ishen'güchi emesmu, bundaq butlarga chétishliق nersini yémesiliking kérek» yaki (2) «Bu alahide butlarga nezir qilin'ghan, shunga uni yéseng, sanga alahide beriket bolidu!». «Qoshumche söz»imiznimu körüng. □ **10:30** «Men teshekkür éytip yésem, teshekkür éytqan nersini durus yéginim tüpeylidin yaman dep qarilishimning néme hajiti?» — mushu muhim prinsip toghruluق «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **10:30** Rim. 14:6; 1Tim. 4:3. ■ **10:31** Kol. 3:17. ■ **10:32-33** Rim. 14:13; 1Kor. 9:22. ■ **11:1-2** 1Kor. 4:16; Fil. 3:17; 1Tés. 1:6; 2Tés. 3:9. □ **11:3** «ayal (yaki qiz)ning béshi erdur» — toy qilghanda uning béshi öz éri, elwette; turmushqa chiqmighan bolsa uning atisi; tenha, tul yaki ajrashqan qiz-ayallar bolsa, ularning béshi (bar bolsa) jamaettiki aqsaqallar bolidu. ■ **11:3** Yuh. 14:28; 1Kor. 3:23; 15:27; Ef. 5:23. □ **11:4** «ibadetke qatnashqanda, herqandaق er béshigha birnerse artqan halda ... bésharet berse» — «bésharet berse» — «Xudaning wehiyisini yetküze», yaki «peyghemberlik söz qilsa...» dégenlik. «Öz béshigha hörmetsizliق qilidu» — démek, Mesihge bihörmetlik qilidu.

bolidu; bunda ayalning chéchi chüshürüwétilgen, *reswa qilin'ghan* ayaldin perqi yoqtur. □

⁶ Ayal kishining béshigha artqini yoq bolsa, chachliri chüshürüwétilsun; ayalga nisbeten chachlirining késiwétilishi yaki chüshürüwétilishi uyatliq ish bolsa, emdi uning béshigha birer artqini bolsun. ■

⁷ Chünki er kishi bolsa béshini yapmasliqi kérek; chünki u Xudaning süret-obrazi we shan-sheripidur; emma ayal kishi bolsa erning shan-sheripidur. □ ■

⁸ Chünki er bolsa ayaldin emes, belki ayal erdindur. □ ■

⁹ Shuningdek er kishi ayal üçün emes, ayal kishi er üçün yaratilghandur.

¹⁰ Bu sewebtin, hem perishtilerning sewebidin ayal kishi béshida hoquqning *belgisige* ige bolushi kérek. □

¹¹ Halbuki, Rebde ayal ersiz bolmas we er ayalsiz bolmas;

¹² chünki ayal erdin chiqirilghinidek, er ayal arqiliq *tughulidu*; lékin hemme ish Xudadindur.

¹³ Öz könglünglarda baha béringlar; ayallarning béshigha birnerse artmay turup Xudagha dua qilishi muwapiqmu?

¹⁴ Tebietning özi silerge er kishining uzun chachliri bolsa uninggha uyat ikenlikini ögetmidimu?

¹⁵ Emma ayal kishining uzun chachliri bolsa, bu uninggha shan-sherep bolidu; chünki uning uzun chachliri uninggha bézek-yépincha bolsun dep teqdim qilin'ghan.

¹⁶ *Birsining bu ishlar toghruluq* talash-tartish qilghusi bolsa, *shuni bilsunki*, bizlerde hem Xudaning jamaetlirimu shulardın bashqa héch qaidiler yoqtur. ■

Rebning dastixini toghruluq

¹⁷ Emma hazir démekchi bolghan ish, yeni siler yighilghan sorunlarga kelsek, uningda silerni teriplimeymen; chünki yighilghininglarning netijisi paydiliq emes, belki ziyanlıq boluwatidu.

¹⁸ Chünki birinchidin, siler jamaette yighilghininglarda, aranglarda guruhlarga bölünüşler bolghanliqini anglidim; bu gepke qisman ishendim.

□ **11:5** «...u öz béshigha hörmetsizlik qilidu» — démek, öz érige yaki jamaetning aqsqaqallirigha hörmetsizlik qilidu. «bundaq ayalning chéchi chüshürüwétilgen, *reswa qilin'ghan ayaldin perqi yoqtur*» — kona zamanlarda ayallar buzuqchiliq qilghan bolsa, ularni jazalash usuli ayalni *reswa* qilip chéchini chüshürüwétishtin ibaret idi. ■ **11:6** Chöl. 5:18; Qan. 22:5. □ **11:7** «Chünki er kishi bolsa béshini yapmasliqi kérek; chünki u Xudaning süret-obrazi we shan-sheripidur; emma ayal kishi bolsa erning shan-sheripidur» — bu ayettin (we shundaqla 4-6-ayetlerdin) Pawlusning adettiki ehwallar emes, belki ibadet sorunliri toghruluq sözlewatanliqi éniq turidu; bu uning erlerge talagha chiqqanda herqandaq böklerni kiyishini men'i qilghini emes! Uning bu sözliride ayallarning talada yürgende romal-yaghliq artish-artmasliqi toghrisidimu gep yoq. ■ **11:7** Yar. 1:26,27; 5:1; 9:6; Kol. 3:10. □ **11:8** «chünki er bolsa ayaldin emes, belki ayal erdindur» — oqurmenlerning éside barki, Xuda Hawa'animizni Adem'atimizning ténidin qowurghisini élip yasighan. «Yar.» 2-babni körüng. ■ **11:8** Yar. 2:18, 21. □ **11:10** «perishtilerning sewebidin ayal kishi béshida hoquqning belgisige ige bolushi kérek» — «perishtilerning sewebidin» toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. Biz bu ayetler (1-16)ni tepsiliiy halda sherhleyimiz. ■ **11:16** 1Tim. 6:4.

19 Aranglarda bölünüşler peyda bolmay qalmaydu. Undaq bolmighanda aranglarda kimning layaquetlik bolghanliqini körüwalghili bolmaytti. □ ■

20 Siler bir yerge jem bolghininglarda, siler *heqiqeten* «Rebning ziyapiti»din yémeysiler. ■

21 Chünki yégininglarda herbiringlar bashqilarning yéyishini kütmeyla özünglar élip kelgen ghizani yewérisiler-de, birsi ach qalidu, yene birsi mest bolup kétidu. □

22 Yep-ichishke öz öyliringlar yoqmu? Xudaning jamaitini közge ilmay, yoqsullarni xijaletke qoymaqchimusiler? Silerge néme désem bolar? Silerni triplendimen? Yaq, silerni teriplimeymen.□

23 Chünki men silerge *Rebning ziyapiti toghruluq* yetküzgenlirimni özüm Rebdin tapshuruwalghanmen; demek, Reb Eysagha satqunluq qilin'ghan kéchide u qoligha nan élip, ■

24 teshekkür éytqandin kéyin uni oshtup: «Mana, silerge atalghan Méning ténim; buni Méni eslep turush üçün mushundaq qilinglar» — dédi.

25 Shuningdek, ghizadin kéyin u jamni qoligha élip: «Mana, bu jamdiki sharab qénimda bolghan «yéngi ehde»dur; her qétim buningdin ichkininglarda, Méni eslep turush üçün shundaq qilinglar» — dédi. □

26 Chünki siler her qétim bu nandin yégen, bu jamdin ichken bolsanglar, taki Uning qaytip kélishigiche siler Rebning ölümünü jakarlighan bolisiler. ■

27 Shuning üçün, kimki layaquetsiz halda bu nanni yése yaki Rebning jamidin ichse, Rebning ténini hem qénigha nisbeten gunahkar bolidu. ■

28 Shuning üçün herbirsi bu ishlar üstide öz-özünü tekshürüp, andin nandin yésun, jamdin ichsun. ■

29 Chünki *Rebning ténini* perq etmey turup yéğüchi we ichküchi herkim özige

□ **11:19** «Aranglarda bölünüşler peyda bolmay qalmaydu...» — az bolmighan alimlar Pawlusning bu jümlisi kinayilik, Korintliqlarni tenqid qilidighan alahide sözler, dep qaraydu. Bizmu mushu közqarashqa mayilmiz; chünki Injilda tilgha élin'ghan bashqa jamaatler arisida ehwal undaq emes idi; eksiche, ularning birliki xéli küchlük idi (mesilen, Filippi shehiridiki jamaette). Qandaqla bolmisun, melum jamaettiki ishen'güchilerning köpinchisi Korinttiki jamaettek «Roxqa tewew» emes, belki «etke tewew», «étiqadta bowaqlar» bolsa, undaqta «bölünüşler» peyda bolmay qalmaydu. Bundaq ehwal heqiqeten Rebning yolini izdigüchilerge köprek bésim bérip, ularning Rohida tézla östürülüshi muhim bir türte bolidu. ■ **11:19** Mat. 18:7; Luqa 17:1; Ros. 20:30; 1Yuh. 2:19. ■ **11:20** Luqa 22:14-20.

□ **11:21** «Chünki yégininglarda herbiringlar bashqilarning yéyishini kütmeyla özünglar élip kelgen ghizani yewérisiler-de, birsi ach qalidu, yene birsi mest bolup kétidu» — rosulning sözlirige qarighanda, Korint étiqadchilar jamaitining yighinlirida pat-pat «ortaq ziyapet»ni tutatti, shuning bilen bir waqitta «Rebning ziyapiti»ni yéyetti («Yeh.» 12ni körüng). Lékin bay qérindashlar öz mol tamaqliri alghach özining bayliqlirini köz-köz qilip körsitetti, bashqa kembeghel qérindashlar bilen ortaqlashmaytti. «Ziyapet» qalaymiqan bolghachqa, «Rebning ziyapiti»ning özi közge ilinmay bolup qélip, Rebning namigha nomus keltürgenidi. □ **11:22** «Yep-ichishke öz öyliringlar yoqmu? Xudaning jamaitini közge ilmay, yoqsullarni xijaletke qoymaqchimusiler?» — bezi étiqadchilar jem bolup

olturghan sorunlarda köp ghizalarni élip kélip yése, ghizasiz qérindashliri elwette xijil bolup qalidu. ■ **11:23** Mat. 26:26; Mar. 14:22; Luqa 22:19. □ **11:25** «... Mana, bu jamdiki sharab qénimda bolghan «yéngi ehde»dur» — «yéngi ehde» Tewrat, «Yer.» 31:31-34de bésharet bérilgen. ■ **11:26** Yuh. 14:3; Ros. 1:11. ■ **11:27** Chöl. 9:10,13; Yuh. 6:51,63,64; 13:27; 1Kor. 10:21. ■ **11:28** 2Kor. 13:5.

höküm-jazani yetküzüp yep-ichidu. □

³⁰ Bu sewebtin aranglardiki nurghun ademler zeipliship késel boldi, hetta xéli bir qismi *ölümde* uxlap qaldı. □

³¹ Lékin eger öz üstimizni tekshürüp höküm chiqarghan bolsaq, béshimizgha *Rebning* höküm-jazasi chüshürülmeydighan bolidu. ■

³² Emma gerche üstimizge Reb teripidin höküm-jazalar chüshürülgen bolsimu, emeliyette bu Uning bizge chüshürgen «terbiye jazasi»dur; buningdin meqset, bizning bu dunya bilen birlikte halaketke höküm qilinmasliqimiz üçündür.

³³ Shunga, i qérindashlar, *Rebning ziyapitide* yéyishke jem bolghininglarda, *hemmeylen toluq kelgüche* bir-biringlarni kütünglar.

³⁴ Birsı ach qorsaq bolsa awwal öyide yep kelsun; shundaq qilip silerning jem bolushunglar özünglarga höküm-jaza yetküzmeydighan bolidu. Qalghan bashqa mesililerni bolsa, men barghinimda tertipke salimen.

12

Rohiy iltipatlar

¹ Emma i qérindashlar, rohiy iltipatlarga kelsek, silerning ular toghruluq bilmey qélishinglarni xalimaymen. □

² Siler taipilerning arisida bolghan waqtinglarda herxil yollargha bashlinip, gas-gacha butlarga *choqunushqa* azdurulup ketkinglarni bilisiler.

³ Shunga men silerge uqturimenki, héchkim Xudaning Rohida turup: «Eysagha lenet!» démeydu we herqandaq biri Muqeddes Rohta bolmay turup «Eysa Rebdu!» dep éytmaydu. ■

⁴ Emma iltipatlar xilmuxil, lékin Roh bolsa birdur. □ ■

⁵ Xizmetler bolsa herxil, emma *biz xizmitini qilidighan* Reb birdur.

⁶ Ishlesh yolliri herxil, emma hemmeylende hemme ishni wujudqa chiqarghuchi Xuda birdur.

⁷ Emma hemmeylenning menpeeti üçün herbirige Rohning namayan bolushi béghishlinidu.

⁸ Chünki Roh arqiliq birige danaliq yetküzgüchi söz, yene birige shu oxshash Roh arqiliq xewer yetküzgüchi söz teqsim qilinidu; □

⁹ yene oxshash Roh arqiliq bashqa birige alahide ishench, yene birige oxshash Roh arqiliq *késellerni* saqaytish iltipatli, □

□ **11:29** «... *Rebning ténini perq etmey turup yégüchi we ichküchi herkim özige höküm-jazani yetküzüp yep-ichidu*» — «Rebning ténini perq etmeslik» dégenlikning belkim ikki xil tereplimisi bolushi mumkin: (1) özini «Men Rebning ténidiki bir eza, bashqa qérindashlarmu shundaq» dep bilip yetmey, «Rebning téni»diki qérindashlarni közge ilmasliq (21-22-ayetlerni körüng); (2) «Rebning ziyapiti Rebbimizning biz üçün qurban qilghan ténini ipadileydu» dep bilip yetmesilik. □ **11:30** «*hetta xéli bir qismi ölümde uxlap qaldı*» — «uxlap qaldı» dégen söz ölüshni körsitidu. Injil boyiche étiqadchilargha nisbeten ölüsh peqet waqitliq uxlash, xalas. ■ **11:31** Zeb. 32:5; Pend. 18:17. □ **12:1** «*rohiy iltipatlarga kelsek...*» — «rohiy iltipatlar» dégenler Muqeddes Roh ata qilghan, mushu bapta «tebiettin tashqiri» möjizilik qabiliyetlerni körsitidu. ■ **12:3** Mar. 9:39; Yuh. 13:13; 1Kor. 8:6. □ **12:4** «Emma iltipatlar xilmuxil, lékin Roh bolsa birdur» — «Roh» dégen Xudaning Rohi, Muqeddes Roh.

■ **12:4** Rim. 12:6; 1Pét. 4:10. □ **12:8** «... *Roh arqiliq birige danaliq yetküzgüchi söz, yene birige shu oxshash Roh arqiliq xewer yetküzgüchi söz teqsim qilinidu*» — bu ikki iltipat we töwendiki yene yette «rohiy iltipat» toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ **12:9** «*késellerni saqaytish iltipatli*» — grék tilida «saqaytishlarning iltipatli» — démek, Muqeddes Rohning möjizilik saqaytish yolliri birxilla emes.

¹⁰ birawgha möjizilerni yaratish teqsim qiliniidu; birawgha wehiy-bésharet bérish; birawgha herxil rohlarni perq étish, birawgha namelum tillarda sözlesh, yene birawgha namelum tillarni terjime qilish iltipati teqsim qiliniidu. □

¹¹ Emma bu ishlarning hemmisini yürgüzgüchi oxshash shu bir Rohtur, U herbirige Özi layiq körüp, ayrim-ayrim teqsim qilib béridu. ■

¹² Chünki insaniy ten bir bolsimu nurghun ezaliri bolghinidek, shundaqla ezaliri nurghun bolsimu özara qoshulup bir ten bolghandek, Mesih Özimu hem shundaqtur. ■

¹³ Chünki hemmimiz, meyli Yehudiylar bolsaqmu, Grékler bolsaqmu, qullar bolsaqmu, hörler bolsaqmu, bir Rohta bir ten'ge kirishke chömüldürüldüq we bir Rohtin ichishke nésip qilindüq. ■

¹⁴ Chünki ten birla ezadin emes, belki köp ezalardin terki b tapidu.

¹⁵ Eger put: «Men qol bolmighinim üçhün men ten'ge tewe emesmen» désila, undaqtu u heqiqeten ten'ge tewe emes bolamdu?

¹⁶ Qulaq: «Men köz emes, shunga men ten'ge tewe emesmen» désila, undaqtu u heqiqeten ten'ge tewe emes bolamdu?

¹⁷ Pütün ten közla bolsa, undaqtu anglash sézimimiz nedin bolidu? Pütün ten qulaqla bolsa, undaqtu purash sézimimiz nedin bolidu?

¹⁸ Halbuki, Xuda Özige layiq körgen ten ezalirining herbirini ayrim-ayrim öz jayigha orunlashturghan;

¹⁹ eger ularning hemmisi oxshash eza bolsa, undaqtu uni qandaqmu ten dégili bolatti?

²⁰ Emdilikte ezalar köp, ten bolsa birdur.

²¹ Köz qolgha: «Méning sanga éhtiyajim chüshmeydu!» déyelmeydu; yaki bash bolsa putlarga: «Méning silerge éhtiyajim chüshmeydu!» déyelmeydu.

²² Del eksiche, tendiki ajiz-erzimes dep körün'gen ezalar kem bolsa bolmaydu;

²³ we hem tendiki biz étiwarsiz dep hésablighan ezalargha bolsa, téximu köprek étiwar qilimiz; shundaqla isketsiz dep qaralghan ezalirimiz téximu isketlik qiliniidu;

²⁴ eslide yarishimliq bolghan ezalirimizgha bolsa shundaq qilishning hajiti yoq. Emma Xuda pütün tenni shundaq birleshtürgenki, U étiwarsiz dep hésablan'ghan ezalargha téximu köp étiwar béridu.

²⁵ Buningdin meqset tende héch bölünüşler bolmasliqi, belki barliq ezalar özara oxshash köyümchanliqta bolushı üçhündür.

²⁶ Bir eza japa-derd tartsa, barliq ezalar uning bilen teng japa-derd tartidu; bir ezagha sherep kelse, barliq ezalar uning bilen teng shadlinidu.

²⁷ Emdi siler Mesihning ténidursiler, herbiringlar Uning ayrim-ayrim ezasidursiler. ■

²⁸ Xuda jamaette mushundaqlarni orunlashturghan: – awwal rosullarni, andin peyghemberlerni, üçinchi bolup telim bergüchilerni; andin möjize körsetküchilerni, andin türlük késellerni saqaytish iltipatlırigha ige bolghanlarni, yardem bergüchilerni, yétekchilik qilghuchilarni, herxil namelum

□ **12:10** «wehiy-bésharet bérish» — grék tilida: «peyghemberlik söz qilish». «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **12:11** Rim. 12:3, 6; 1Kor. 7:7; 2Kor. 10:13; Ef. 4:7. ■ **12:12** Rim. 12:4, 5; Ef. 4:16.

■ **12:13** Gal. 3:28. ■ **12:27** Rim. 12:5; Ef. 1:23; 4:12; 5:23; Kol. 1:24.

tillarda sۆzleydighanlarni teyinlep orunlashturghandur. □ ■

²⁹ Hemmeylen rosulmu? Hemmeylen peyghembermu? Hemmeylen telim bergüchimu? Hemmeylen möjize körsetküchmu?

³⁰ Hemmeylende saqaytish iltipatliri barmu? Hemmeylen namelum tillarda sözlemdu? Hemmeylen namelum tillarni terjime qilalamdu?

³¹ Emma siler chongraq iltipatlarni teqezza bolup qoghlanglar; halbuki, men hazir silerge hemmidin ewzel bir yolni körsitip bërey.

13

Méhir-muhebbet hemmidin ulugh

¹ Men egerde bu dunyadiki kishiler sözlewatqan herxil tillar hetta perishtilerning tilliri bilenmu sözliyeleydighan bolsammu, biraq men méhir-muhebbetsiz bolsam, u chaghda men peqet bir «dang-dang» qilidighan mis dang, bir «chang-chang» qilidighan chang bolup qalimen, xalas. □

² Eger men peyghemberlik qilalisam, barliq sirlar, barliq bilimlarni chüshinip bolghan bolsammu, hem shuning bilen bir waqıtta taghlarni yökkiyeligüdek toluq ishenchte bolsammu, emma mende méhir-muhebbet bolmisa, undaqta men héchnerse bolmighan bolimen. ■

³ Eger barliq mal-mülkümnü sediqige atap hem ténimni *Xudaning yolida* qurbanliq süpitide köydürülüşke sun'ghan teghdirdimu, emma mende yenila méhir-muhebbet bolmisa, undaqta méning héchqandaq paydam yoq bolghan bolidu.

⁴ Muhebbet sewr-taqetlik bolush hem méhribanliqtur;

Muhebbet hesetxorluq qilmaydu;

Muhebbet özini maxtimaydu,

Tekebburluq qilmaydu, ■

⁵ Nomussizliq qilmaydu,

Öz menpeetini közlep yürmeydu,

Térikürülmeydu,

Könglide öchmenlik saqlimaydu; ■

⁶ Heqqaniysizliqtin xushal bolmaydu,

Belki emeliyettin, heqiqettin xushal bolidu; ■

⁷ hemme ishta qorsiqi kenglik qilidu, hemmige yüzlinip *Xudagha* ishinidu, hemme ishqa ümid baghlaydu, hemmige chidaydu. □

⁸ Méhir-muhebbet hergiz axirlashmaydu. Bésharetler bolsa, kargha kelmeydu: «namelum tillar» bolsa, tügeydu: *möjizilik* bilimlerru kargha kelmeydu.

□ **12:28** «awwal rosullarni, andin peyghemberler...» — «Tewrat dewridiki peyghemberler» we «Injil dewridiki peyghemberler» toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. «**namelum tillar**» — «rohiy tillar» depmu atilidu. Chünki bu tillarni Xudaning Rohi insanning rohigha tapshuridu; bezi waqıtlarda biz ularni «karamet til», «natonush til», «gheyriy til» depmu ataymiz, chünki bu til sözligüchi we anglighuchilargha chüshinishlik emes; «tebiettin tashqiri» bolghan bu xil tilni «dua tili» dep teriplisekmu bolidu. ■ **12:28** Ef. 2:20; 4:11. □ **13:1** «Men egerde bu dunyadiki kishiler sözlewatqan herxil tillar hetta perishtilerning tilliri bilenmu sözliyeleydighan bolsammu...» — démek, «shundaq intayin küchlük rohiy iltipat mende bolsimu,...». Bu ayettin yene shundaq déyeleymizki, heqiqeten Xudadin kelgen herbir «namelum til» emeliyette dunyadiki melum bir milletning tili yaki perishtilerning tilidur. ■ **13:2** Mat. 7:22; 17:20; 21:21; Mar. 11:23; Luqa 17:6; Rim. 12:7. ■ **13:4** Pend. 10:12; 1Pét. 4:8. ■ **13:5** 1Kor. 10:24; Fil. 2:4. ■ **13:6** 2Yuh. 4. □ **13:7** «Hemme ishta qorsiqi kenglik qilidu...» — yaki «hemme ishni yapidu...» — démek, mumkin bolsa bashqilarning sewenlik-gunahlrini chitqa yaymaydu.

9 Chünki bizning bilidighanlirimiz qismen, bésharet béridighanlirimiz qismen;

10 lékin mukemmellik kelgende, qismenlik yoqilidu.

11 Men kichikimde balilarche sözlidim, balilarche oylidim, balilarche hésablidim; chong bolghinimda, men baliliqni tashlidim.

12 Chünki biz hazir bir tutuq dérizidin müjmel halda körimiz, lékin shu chaghda yüzmüyüz körimiz: Hazir men qismen tonuymen, shu chaghda men *Xuda* méni tonup kéliwatqandek tonuymen. ■

13 Hazir ishench, ümid, méhir-muhebbetin ibaret bu üç nerse turuptu; bulardin eng üstün turidighini méhir-muhebbettur.

14

«Rohiy iltipatlar»din qandaq paydilinish kérek

1 Méhir-muhebbetke intilip uni qoghlishinglar we hem rohiy iltipatlargha, bolupmu bésharet bérishke intizar bolunglar. □

2 Chünki namelum tilda sözleydighan kishi ademlerge emes, belki Xudagha sözleydu; anglichularardin héchkim uni chüshenmeydu, emma u Rohta sirliq ishlarni éytip béridu.

3 Lékin bésharet béridighan kishi bolsa ademlerning étiqadini qurushqa, ularni righbetlendürüşke we teselli bérishke sözleydu.

4 Namelum tilda sözligüchi öz rohini quridu; emma bésharet bergüchi jamaetning étiqadini quridu. □

5 Emdilikte men silerning hemminglarning namelum tillarda sözliylishinglarni ümid qilimen, lékin bésharet bérishinglarni téximu ümid qilimen. Namelum tilda sözligüchi sözini terjime qilmisa, jamaetning étiqad qurulushida bésharet bergüchi uningdin ulugh bolidu.

6 Qérindashlar, men yéninglarga kélip, namelum tillardila sözliginim bilen melum wehiy, bilim, bésharet yaki telimni yetküzmisem, men silerge néme payda tegküzimen? □

7 Hetta awaz chiqiralaydighan jansiz nersiler, meyli ney bolsun, chiltar bolsun shundaq; ularning ahanglirining bir-biridin perqi bolmisa, ularda chélin'ghan pede qandaqmu perq étilsun?

8 *Jeng* kaniyimu belgilik bir ahangda chélinmisa, kim jengge hazirlansun?

9 Shuningdek siler tilda éniq chüshineligüdek söz qilmisanglar, néme démekchi bolghiniglarni kim chüshineleydu? Siler hawagha gep qilghandek bolisiler.

10 Jahanda, shübhisizki, xilmuxil til-awazlar bar we ularning héchqaysisi menisiz emes;

11 eger emdi men melum awaz-tilning menisini bilmisem, men sözligüchige nisbeten yat we u manga nisbeten yat bolidu.

12 Ehwal silerdimu shundaq. Shunga, siler rohiy iltipatlargha qizghinliq bilen intilgenikensiler, jamaetning étiqadini quridighan iltipatlargha bay bolushqa intilinglar.

■ 13:12 2Kor. 3:18. □ 14:1 «bésharet bérish» — grék tilida «peyghemberlik söz qilish» dégen söz bilen ipadilinidu. «Tewrat dewridiki peyghemberler» we «Injil dewridiki peyghemberler» toghruluq qoshumche söz»imizni körüng. □ 14:4 «Namelum tilda sözligüchi öz rohini quridu» — grék tilida «namelum tilda sözligüchi özi quridu». 14-ayetni körüng. □ 14:6 «melum wehiy, bilim, bésharet yaki telim...» — bular chüshinishlik sözler bilen yetküzülüşü kérek, elwette.

13 Shunga, namelum tilda sözleydighan kishi sözligenlirini terjime qilib béreleydighan bolsam dep dua qilsun.

14 Chünki namelum tilda dua qilghinimda, rohim dua qilidu, lékin eqil-idrakimdin bolsa méwe chiqmaydu.

15 Undaқта qandaq qilish kérek? Men bezide rohim bilen dua qilimen, hem bezide eqil-idrakim bilenmu dua qilimen; men bezide rohim bilen medhiye naxshilirini éytime, hem bezide eqil-idrakim bilenmu medhiye naxshilirini éytime; ■

16 bolmisa, peqet rohing bilenla medhiye oqusang, ishletken *tilingni* bilmigenlerning qatarida olturghuchi teshekkürungge qandaqmu «Amin» déyelisun? Chünki u éytqiningni chüshenmeydu.

17 Sen derheqiqet teshekkürni yaxshi éytisen, emma yéningdiki anglighuchining étiqadi qurulghini yoq.

18 Men bundaq namelum tillarda shexsen hemminglardin köp sözleydighanliqim üçün Xudagha teshekkür éytime;

19 halbuki, jamaette bolghanda, namelum tilda tümen éghiz sözliginimdin köre, bashqilargha telim-terbiye béreligüdek chüshinishlik sözdin besh éghizla sözliyelisem deymen. □

20 Qérindashlar, eqil-hoshunglarda bala bolmanglar; yamanliq jehetide bowaq bolunglar, emma eqil-hoshunglarda pishqedem bolunglar. ■

21 Tewratta: «Chet tilliqlarning sözi we yat ademlerning lewliri arqiliq Men mushu xelqge gep qilimen; lékin shundaq bolsimu ular yenila Manga qulaq salmaydu — deydu Perwerdigar» dep pütülgendur. □ ■

22 Shunga «namelum tillar» bolsa bir alamet belgidur; étiqadchilargha emes, belki étiqadsizlarga alamet belgidur; wehiy-bésharetler bolsa, étiqadsizlar üçün emes, belki étiqadchilar üçün bolidu.

23 Shuning üçün pütkül jamaet bir yerde jem bolghanda, hemmisi öz aldigha bundaq namelum tillarda sözlewse we sadda yaki étiqadsiz kishiler kirip qalsa, ular hemminglarni sarang bolup qapsiler déyishmemdu?

24 Emma hemminglar wehiy-bésharet yetküzsenglar, étiqadsiz yaki sadda kishi aranglarga kirip qalsa, hemminglar teripidin uning gunahligha tenbih bérilidu, hemminglar teripidin uning gunahkar ikenliki körsitilidu; □

25 qelbidiki sirlar ashkare qilin'ghanda, u özini yerge tashlap: — «Xuda heqiqeten aranglardur» dep Xudagha sejde qilidu.

Jamaet emel qilishqa tégishlik qaidiler

26 Emdi qérindashlar, qandaq qilishimiz kérek? Siler bir yerge jem bolghin- inglarda, herbiringlarda *bir iltipat* bolidu; birside medhiye naxshisi, birside telim, birside namelum til, birside wehiy, birside namelum tilning yéshimi bolidu. Hemme ishlar étiqadning qurulusi üçün bolsun.

27 Namelum tilda sözligüchiler bolup qalsa, ikkisi yaki eng köp bolghanda üchi nöwet bilen sözlisun we birsi ularning éytqanlirini örisun.

■ 14:15 Ef. 5:19; Kol. 3:16. □ 14:19 «bashqilargha telim-terbiye béreligüdek chüshinishlik sözdin...» — grék tilida «bashqilargha telim-terbiye béreligüdek zéhnim bilen (sözlinidighan) sözdin...» dep ipadilini. ■ 14:20 Mat. 18:3; 19:14; Ef. 4:14; 1Pét. 2:1, 2. □ 14:21 «Chet tilliqlarning sözi we yat ademlerning lewliri arqiliq Men mushu xelqge gep qilimen; lékin shundaq bolsimu ular yenila Manga qulaq salmaydu — deydu Perwerdigar» — «Yesh.» 28:11-12. ■ 14:21 Qan. 28:49; Yesh. 28:11-12. □ 14:24 «hemminglar wehiy-bésharet yetküzsenglar...» — «namelum tillar» we «wehiy-bésharetler»ning «alamet belge» bolushi toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng.

28 Emma *jamaette* örigüchi bolmisa, u süküt qilsun; öz-özige we Xudagha éytsun.

29 Wehiy-bésharet yetküzgüchiler bolsa, ikki-üchi sözlisun; qalghanlar geplirining weznini ditlap tursun;

30 Emma olturghanlar arisidin bashqa bir kishige melum bir wehiy bérilse, sözlewatqan kishi sözini toxtitip nöwetni uninggha bersun.

31 Chünki hemminglar bir-birlep wehiy-bésharet yetküzsenglar bolidu; shuning bilen hemmeylen öginidu, hemmeylen righbetlinidu.

32 Peyghemberlerning öz rohliri peyghemberlerning özlirige itaet qilidu. □

33 Chünki Xuda qalaymiqanchiliq tughdurghuchi emes, belki tinch-xatirjemlik bergüchidur. Barliq muqeddes bendilerning jamaetliride shundaq tertip bar.

34 Aranglardiki ayallar jamaetlerde sükütte oltursun; ularning sözlishige ruxset qilinmighan; Tewrat qanunida belgilen'gendek, ular *tertipke* boysunsun. □ ■

35 Emma ular melum ishni bilmekchi bolsa, öyide öz erliridin sorisun; ayalning jamaette sözlisi uyatliq ishtur.□

36 Xudaning söz-kalami silerdin bashlan'ghanmu?! Yaki yalghuz silergila yétip kelgenmu?!

37 Birsini özi wehiy-bésharetchi yaki rohiy kishi dep sanisa, u silerge hazir yazghan bu sözümnig heqiqeten Rebning emri ikenlikini étirap qilsun.

38 Birsini buni étirap qilishni xalimisa, u étirap qilinmaydu. □

39 Shuning üçün, i qérindashlar, wehiy-bésharetlerni yetküzüshke telmürüp intilinglar; shundaqla namelum tillarda sözleshni cheklimenglar.

40 *Xulase qilib éytqanda*, herbir ish chirayliq, tertiplik qilinsun.

15

Tirilish

1 Emma, i qérindashlar, men silerge eslide yetküzgen xush xewerni bayan qilmaqchimen; siler bu xush xewerni qobul qilghan we uningda ching turuwatisiler;

□ **14:32** «Peyghemberlerning öz rohliri peyghemberlerning özlirige itaet qilidu» — bu intayin muhim bir söz. Démek, Muqeddes Roh herqandaq rohiy iltipatlarni yetküzgende, U hergiz iltipatni qobul qilghuchi kishini uni derhal biixtiyar halda ipadileshke mejburlimaydu. Shuning bilen wehiy-bésharet yetküzidighan kishiler bir-birini kütüp nöwet bilen sözlise bolidu. □ **14:34**

«Aranglardiki ayallar jamaetlerde sükütte oltursun; ularning sözlishige ruxset qilinmighan; Tewrat qanunida belgilen'gendek, ular *tertipke* boysunsun» — bu yolyoruq qiz-ayallar pütünley süküt qélishi kérek, dégenlik emes; chünki yuqirida (11:2-11) u qiz-ayallarning jamaette dua qilishi we wehiy-bésharet yetküzüshidiki belgilimiler toghruluq éytip berdi. «Qoshumche söz»imizni körüng.

■ **14:34** Yar. 3:16; Ef. 5:22; Kol. 3:18; 1Tim. 2:12; Tit. 2:5; 1Pét. 3:1. □ **14:35** «Emma ular (ayallar) melum ishni bilmekchi bolsa, öyide öz erliridin sorisun; ayalning jamaette sözlisi uyatliq ishtur» — 34-ayettiki izahatni körüng. Menisi belkim: «Jamaettiki tertipni buzup sözlesh ayallargha yarashmaydu» dégenlik bolushi mumkin. □ **14:38** «Birsini buni étirap qilishni xalimisa, u étirap qilinmaydu» — bashqa birxil terjimisi: «Birsini buni bilip yétishni xalimisa, u bilimsiz qalsun».

2 men silerge yetküzgen xush xewer bolghan kalamda ching turghan bol-sanglar, — (ishen'gininglar bikargha ketmigen bolsa) — siler uning arqiliq qutquzuluwatisiler. □ ■

3 Chünki men özümge amanet qilin'ghanlirini eng zörür ish süpitide silergimu tashurdum; yeni, Tewrat-Zeburda aldın éytilghinidek, Mesih gunahlirimiz üçün öldi; ■

4 U depne qilindi; we üçinchi küni yene Tewrat-Zeburda aldın éytilghinidek tirildürüldi; ■

5 U Kéfasqa, andin on ikkiylen'ge köründi; □ ■

6 andin U bir sorunda besh yüzdin artuq qerindashqa köründi; ularning köpinchisi bügünki künde tirik, emma beziliri ölümde uxlawatidu;

7 U Yaqupqa, andin rosullarning hemmisige köründi; □

8 Hemmisidin keyin U xuddi waqitsiz tughulghan bowaqtek bolghan mangimu köründi. □ ■

9 Chünki men rosullar arisidiki eng töwinimen, rosul dep atilishqa layiq emesmen; chünki men Xudaning jamaitige ziyankeshlik qilghanmen. ■

10 Lékin hazir némila bolsam Xudaning méhir-shepqi arqiliq boldum; Uning manga körsetken shu méhir-shepqi bikargha ketmidi; chünki men Xudaning xizmitide barliq rosullardin bekrek japaliq ishligenmen; emeliyette ishligüchi men emes, belki men bilen bille bolghan Xudaning méhir-shepqidur. ■

11 Démek, meyli men yaki bashqa rosullar bolsun, hemmimizning yetküzgenliri oxshash bolup, u del siler ishinip qobul qilghan xush xewerdur.

12 Emma Mesih ölgenler ichidin tirildürülgen dep jakarlan'ghan bolsa, qandaqmu aranglardiki beziler ölgenlarning tirilishi dégen yoq ish, deydu?

13 Emma ölgenlarning tirilishi dégen yoq ish bolsa, Mesihning tirilishimu yoq ish bolghan bolatti.

14 Shuningdek eger Mesih ölümün tirilgen bolmisa, jakarlighan xewirimiz bihude bolghan, silerning étiqadinglarmu bihude bolghan bolatti.

15 Hetta bizmu Xuda toghrisidiki yalghan guwahchilar bolghan bolattuq — chünki biz Xudaning Mesihni ölümün tirildürgenlikige guwahliq berduq. Eger heqiqeten ölümün tirilish bolmisa, Xuda Mesihnimu ölümün tirildürmigen bolatti.

16 Chünki ölgenler qayta tirildürülmise, Mesihmu tirilmigen bolatti.

17 Mubada Mesih tirilmigen bolsa, étiqadinglar kéreksiz bolghan, siler téxiche gunahliringlarda yürüwatqan bolattinglar;

18 shundaqla Mesihte ölümde uxlawatqanlarmu halaketke yüz tutqan bolatti.

□ 15:2 «ishen'gininglar bikargha ketmigen bolsa...» — ademning xush xewerge ishinishi «bikargha kétish»imu mumkinmu? Bu babta bir misal körsitilidu; birsi xush xewerning muhim bir nuqtisini qobul qilmighan bolsa (bu nuqta uninggha yaqmighan, yaki u uni öginishni xalimighan bolsa), andaqta bu xush xewerni inkar qilghan'gha barawer; démek, shu ishen'güchi adem, gerche «ishen'gen bolsimu», toluq ishenmigechke, ishinish yoli bikargha kétidu. Shunga axirda héchqandaq netije chiqmaydu. ■ 15:2 Rim. 1:16; 1Kor. 1:21. ■ 15:3 Yesh. 53:7; Dan. 9:24,26; 1Kor. 5:7; 1Pét. 2:24. ■ 15:4 Zeb. 16:10; Yesh. 53:8, 9; Yun. 2:1; Mat. 12:40. □ 15:5 «Kéfas» — yeni rosul bolghan Simon Pétrus. «on ikkiylen'ge» — on ikki rosulgha körün'gen, démekchi. «on ikkiylen» belkim Mattiyani öz ichige élishi mumkin («Ros.» 1:26). ■ 15:5 Luqa 24:34; Yuh. 20:19; Ros. 10:41.

□ 15:7 «U Yaqupqa ... Köründi» — Yaqup Mesih Eysaning chong inisi, keyin u rosul bolghan. Injil «Yh.» 5:7ni körüng). □ 15:8 «Xuddi waqitsiz tughulghan bowaqtek bolghan manga...» — « waqitsiz tughulghan bowaqtek bolghan men...» toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 15:8 Ros. 9:3,17; 23:11; 1Kor. 9:1; 2Kor. 12:2. ■ 15:9 Ef. 3:8; Ros. 8:3; 9:1; 22:4; 26:9; Gal. 1:13; 1Tim. 1:13. ■ 15:10 2Kor. 11:23; 12:11.

¹⁹ Eger ümidimizni peqet bu dunyadiki hayatimiz üçünla Mesihge baghligan bolsaq, biz insanlar arisidiki eng bichare ademlerdin bolghan bolimiz. □

²⁰ Emma emeliyette, Mesih ölümde uxliganlar ichide «hosulning tunji méwisi» bolup, ölümdin tirilgendur; □ ■

²¹ Chünki bir insan arqiliq ölüm *alemde* peyda bolghinidek, ölümdin tirilishmu bir insan arqiliq *alemde* peyda boldi. ■

²² Adamatimizdin bolghanlarning hemmisi *uning tüpeylidin* ölümge mehkum bolghanliqigha oxshash, Mesihde bolghanlarning hemmisi *Uning tüpeylidin* ölümdin hayatqa érishidu.

²³ Emma hemmeylen öz nöwet-qatarida tirilidu; tunji hosulning méwisi bolghan Mesih birinchi; ikkinchiler bolsa Mesihning dunyagha qaytip kelginide özige tewe bolghanlar.

²⁴ Andin axiret bolidu; shu chaghda U barliq hökümraniqni, barliq hoquq we herxil küchlerni emeldin qaldurup, padishahliqni Xuda-Atigha tapshuridu. □

²⁵ Chünki U barliq dushmanlerni *meghlup qilip* ayighi astida qilghuche höküm sürüshi kérektur; ■

²⁶ eng axirqi yoqitilidighan dushman bolsa ölüm özidur.

²⁷ Chünki *Zeburda* «Xuda pütkül mewjudatni Uning ayighi astigha boysundurghan» *dep pütüklüktur*. Emma «pütkül mewjudat Uninggha boysundurulghan» déyilginide, roshenki, shu «pütkül» dégen söz «hemmini Uninggha Boysundurghuzghuchi»ning özini ichige alghan emestur. □ ■

²⁸ Emma hemme Uninggha boysundurulghandin kéyin, Oghul hemmini özige boysundurghuchigha boysunidu; shuning bilen Xuda hemmining hemmisi bolidu.

²⁹ Ölümdin tirilish bolmisa, bezilerning ölgenler üçün chömüldürülüşini qandaq chüshinish kérek? Ölgenler zadi tirilmise, kishiler ular üçün néme dep chömüldürüldu? □

³⁰ Bizler néme dep *her küni* her saette xewp-xeterge duch kélip yürimiz?

³¹ Rebbimiz Mesih Eysada silerdin pexirlinishim rast bolghandek, *i qérindashlirim*, men herküni ölümge duch kélimen. □

³² Eger insanlarning nuqtieneziridin éytqanda «Efesus shehiride wehshiy haywanlar bilen élishtim» désem, ölgenler ölümdin tirilmise, buning manga néme

□ **15:19 «ümidimizni peqet bu dunyadiki hayatimiz üçünla Mesihge baghligan bolsaq...»**

— yaki «ümidimizni peqet bu dunyadiki hayatimizdila Mesihge baghligan bolsaq...». □ **15:20 «hosulning tunji méwisi»** — aldın pishqan méwe yighiwélin'ghandin kéyinmu, bashqa méwilerning choqum pishidighanliqigha kapaletlik qilin'ghinidek, Mesihning tirilishi iman-ishenchte bolup alemdin ötkenlerningmu heqqaniylıqta qayta tirilidighanliqigha kapaletlik qilidu. Tewrat boyiche «hosulning tunji méwisi» Xudagha alahide atilatti (béghishlinatti) («Law.» 23-bab, «Qan.» 18:4). ■ **15:20 Kol. 1:18; 1Pét. 1:3; Weh. 1:5.** ■ **15:21 Yar. 2:17; 3:6; Rim. 5:12,18; 6:23.** □ **15:24 «Andin axiret bolidu; shu chaghda U barliq hökümraniqni, barliq hoquq we herxil küchlerni emeldin qaldurup, padishahliqni Xuda-Atigha tapshuridu»** — bu muhim ayet we töwendiki ayetler üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **15:25 Zeb. 110:1; Ros. 2:34; Ef. 1:20; Kol. 3:1; Ibr. 1:13; 10:12.**

□ **15:27 «Chünki Zeburda «Xuda pütkül mewjudatni uning ayighi astigha boysundurghan» dep pütüklüktur»** — «Zeb.» 8:6. ■ **15:27 Zeb. 8:6; Mat. 11:27; 28:18; Ef. 1:22; Ibr. 2:8.** □ **15:29 «kishiler ...ölgenler üçün néme dep chömüldürüldu?»** — chüshinish qiyın bolghan bu ayet toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. □ **15:31 «men herküni ölümge duch kélimen»** — grék tilida «men herküni ölmen». Toluq ayetning bashqa birxil ipadilesh usuli: «Men herküni ölümge duch kéliwatimen. Bu rast! Qérindashlar, Rebbimiz Eysa Mesihning silerin hayatinglarda (shundaq köp ishlarni) qilghanliqi bilen pexirlen'ginimning rastliqigha oxshash, bu sözümmingmu hergiz yalghan yéri yoqtur».

paydisi? «Ete beribir ölüp kétédighan bolghandin kéyin, yep-ichip yürüwalayli» dégen söz yolluq bolmamti? □ ■

33 Aldanmanglar; chünki «Yaman hemrahlar exlaqni buzidu». □

34 Heqqaniy bolush üçün oyghininglar, gunahdin qol üzünglar; chünki beziliringlarda Xuda toghruluq xewer yoqtur — buni éytsam siler üçün uyat emesmu?

35 Belkim birsi: «Ölükler qandaq tirildüriler? Ular qandaq ten bilen tiriler?» — dep sorishi mumkin. ■

36 I exmeq kishi, séning térighining, ölmey turup qaytidin tirilmeydu. □ ■

37 Hem séning térighining, ösümlükning téni emes, belki uning yalingach déni — mesilen, bughdayning yaki bashqa birer ziraetning déni, xalas.

38 We kéyin Xuda Öz xahishi boyiche uninggha melum bir tenni béridu; shundaqla uruq danlirining herbirige özining ténini ata qilidu.

39 Janiwarlarning etliri bolsa bir-birige oxshimaydu; insanlarning özige xas etliri bar, haywanlarning özige xas etliri bar, uchar-qanatlarningmu bar, béliqlarningmu bar.

40 Asmanda jisimlar bar, yer yüzidimu jisimlar bar; emma asmandikisining jula-sheripi bashqiche, yer yüzidikisiningmu bashqiche bolidu;

41 Quyashning shan-sheripi bir xil, ayning sheripi yene bir xil, yultuzlarning shan-sheripi yene bir xildur; chünki yultuzlar shan-sherepliride bir-biridin perqlinidu.

42 Ölümدين tirilish hem shundaqtur. Ten chirish halitide térilidu, chirimas halette tirildürüldü; □ ■

43 Uyatliq halette térilidu, shan-sherep bilen tirildürüldü; ajiz halette térilidu, emma küch-qudret bilen tirildürüldü.

44 U tebietke tewe bir ten süpitide térilidu; rohqa tewe bir ten bolup tirildürüldü; eslide tebietke tewe bir «janliq» ten bolghan bolsa, emdi rohiy bir ten bolidu. □

45 Shunga *Tewratta* mundaq pütülgenki: «Tunji insan Adem'atimiz tirik bir jan qilip yaritildi»; emma «axirqi Adem'ata» bolsa hayatliq bergüchi Roh boldi. □ ■

46 Emma awwal kelgini rohiy adem emes, belki «tebietke tewe bolghuchi»

□ 15:32 ««Efesus shehiride wehshiy haywanlar bilen élishtim» désem...» — Pawlus Efesus shehiride xush xewer yetküzgende, bezi ademler uninggha qarshi chiqip wehshiy haywanlardek hujum qilghan bolushi mumkin. «Ete beribir ölüp kétédighan bolghandin kéyin, yep-ichip yürüwalayli» — «Yesh.» 22:13. ■ 15:32 Yesh. 22:13; 56:12. □ 15:33 «Yaman hemrahlar exlaqni buzidu» — bu sözler grék shairi Menanderningkidin élin'ghan. ■ 15:35 Ez. 37:3. □ 15:36 «... qaytidin tirilmeydu» — grék tilida «... janlandurilmaydu». ■ 15:36 Yuh. 12:24. □ 15:42 «Quyashning shan-sheripi bir xil, ayning sheripi yene bir xil, yultuzlarning shan-sheripi yene bir xildur; chünki yultuzlar shan-sherepliride bir-biridin perqlinidu (41-ayet). Ölümدين tirilish hem shundaqtur» — démek, tirildürülgendin kéyinki ténimiz ölgendin kéyinki ténimizge oxshimaydu. ■ 15:42 Dan. 12:3; Mat. 13:43. □ 15:44 «tebietke tewe bir ten süpitide» — grék tilida «jan'gha tewe bir ten süpitide» yaki «janliq bir ten süpitide» déyilidu; «jan» mushu yerde insanning zéhni, oy-pikirliri we héssiyatliqi qatarliqlarni körsitidu. «Rimliqlargha»diki «kirish söz»imizni körüng. □ 15:45 «Tunji insan Adem'atimiz tirik bir jan qilip yaritildi» — «Yar.» 2:7. «emma «axirqi Adem'ata» bolsa hayatliq bergüchi Roh boldi» — «axirqi Adem'ata» Mesihni körsitidu, elwette. ■ 15:45 Yar. 2:7.

adem idi, kéyin «rohiy adem» keldi. □

47 Deslepki insan bolsa yerdin, tupraqdin apiride qilin'ghan; ikkinchi insan bolsa asmandin kelgendur; □

48 Tupraqdin apiride qilin'ghini qandaq bolghan bolsa, *uningdin bolghan* «tupraqliq»larmu shundaq bolidu; asmandin kelgini qandaq bolsa, uningdin bolghan «asmanliqlar»mu shundaq bolidu.

49 Bizler «tupraqliq adem» süritide bolghinimizdek, «asmanliq adem» süritidimu bolalaymiz. □ ■

50 Emma shuni éytimenki, i qérindashlar, et we qandin törelgenler Xudaning padishahliqigha warisliq qilalmaydu; chirigüchi chirimaydighan'gha warisliq qilalmaydu. □ ■

51 Mana, men silerge bir sirni éytip bérimen; biz hemmimizla *ölümde* uxlaydighanlardin bolmaymiz; biraq hemmimiz özgertilmiz! □ ■

52 Bir deqiqidila, közni bir yumup achquche, eng axirqi kanay chélin'ghanda özgertilmiz; chünki kanay chélinisila ölgenler chirimas hayatqa tirildürüliu, shundaqla özgertilmiz; □ ■

53 Chünki bu chirip ketküchi chirimas hayatni kiyiwélishi, bu ölgüchi ölmeslikni kiyiwélishi kérek;

54 Emma chirip ketküchi chirimas hayatni kiygende, bu ölgüchi ölmeslikni kiygende, shu chaghda bu söz emelge ashurulidu: «Ölüm ghelibe teripidin yutulup yoqutulidu!». □ ■

55 «Ah, ölüm, séning neshtiring qéni?! Ah, ölüm, séning ghelibeng qéni?!» □ ■

56 Ölümdiki neshter — gunahur, gunahning küchi bolsa, Tewrat qanuni arqliq namayan bolidu. □

57 Lékin bizni Rebbimiz Eysa Mesih arqliq bularning üstidin ghelibige érishtürgüchi Xudagha teshekkür! □ ■

□ **15:46 «tebietke tewe bolghuchi»** — grék tilida «jan'gha tewe bolghuchi». 44-ayettiki izahatni körüng. «tebietke tewe bolghuchi» **adem idi, kéyin «rohiy adem» keldi** — (grék tilida: ««jan'gha tewe bolghuchi» awwal kelgen, kéyin «rohqa tewe bolghuchi» kelgen») — bu toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □

□ **15:47 «deslepki insan bolsa yerdin, tupraqdin apiride qilin'ghan»** — oqurmenlarning éside bar bolsa kérek, ibraniy tilida «adem» dégen söz «tupraq», «topa» dégeni bildüridu («Yar.» 2:7ni körüng). □

□ **15:49 «Bizler «tupraqliq adem» süritide bolghinimizdek, «asmanliq adem» süritidimu bolalaymiz»** — bezi kona köchürülmilerde: «Bizler «tupraqliq adem» süritide bolghinimizdek, «asmanliq adem» süritidimu bolayli» déyilidu. ■

□ **15:49 2Kor. 4:11.** □ **15:50 «... Chirigüchi chirimaydighan'gha warisliq qilalmaydu»** — bu chirigüchi ténimiz öliu, peqet rohimiz özgermes halette baqiy alemge kétiu. Xudaning biz mömin bendiliri tirildürülgende chirimas ténimizning «chirigüchi» ténimiz bilen munasiwiti bolmaydu. Xuda étiqadchilargha pütünley yéngi bir ten ata qilidu. ■

□ **15:50 Yuh. 1:13.** □ **15:51 «men silerge bir sirni éytip bérimen»** — «sir» toghruluq «rimliqlargha»diki «kirish söz»ni körüng. ■

□ **15:51 1Tés. 4:16.** □ **15:52 «...eng axirqi kanay chélin'ghanda özgertilmiz»** — «eng axirqi kanay» — Injil, «Mat.» 24:31, «1Tés.» 4:16, «Weh.» 10:7 qatarliqlarni körüng. ■

□ **15:52 Mat. 24:31; 1Tés. 4:16.** □ **15:54 «Ölüm ghelibe teripidin yutulup yoqutulidu!»** — «Yesh.» 25:8 (LXX terjimisidin). ■

□ **15:54 Yesh. 25:8.** □ **15:55 «Ah, ölüm, séning neshtiring qéni?! Ah, ölüm, séning ghelibeng qéni?!»** — «Hosh.» 13:14. «Hoshiya»din neqil keltürülgén ayetning ikkinchi qismi «Ah, tehtisara, séning ghelibeng qéni?!» («tehtisara» ölgen ademlerning rohleri baridighan jay). ■

□ **15:55 Hosh. 13:14; Ibr. 2:14.** □ **15:56 «gunahning küchi bolsa, Tewrat qanuni arqliq namayan bolidu»** — démek, insanlar qanunsiz yürgende gunah éngi bolmaydu. Lékin Tewrat qanunidiki yuqiriqi teleplerni bilip, ulargha emel qilishqa tirishidu, lékin emel qilalmighanliqidin gunahning heqiqiy dehshetlik küchlük birnerse ikenlikni ashkarilidu. □

□ **15:57 «bizni Rebbimiz Eysa Mesih arqliq bularning üstidin ghelibige érishtürgüchi Xudagha teshekkür!»** — «ghelibe» dégen söz ölüm we gunah üstidin ghelibi qilishni körsitidu. ■

□ **15:57 1Yuh. 5:5.**

58 Shuning uchün, söyümlük qérindashlirim, ching turup tewrenmes bolunglar, Rebning xizmitidiki ishliringlar hemishe keng ziyadilehsun; chünki Rebde bolghan ejir-japayinglar hergiz bihude ketmeydighanliqini bilisiler.

16

Kembegheller üçün iane qilish

1 Emdi muqeddes bendiler üçün iane toplash toghruluq, silermu Galatiya ölkisidiki jamaetlerge tapilighinimdek qilinglar.

2 Her heptning birinchi künide herbiringlar tapawitinglarning berikiti boyiche uningdin bir ülüshini ajritip öz yéninglarda saqlap qoyunglar; shundaq qilsanglar, kelgen waqtimda iane toplash hajet bolmaydu. □ ■

3 Men kelginimde, siler qaysi ademlerni layiq körüp tallisanglar, men shulargha *tonushturush* xetlirini yézip bérip mushu iane-shepqitinglarni Yérusalémgha apirip bérishke ewetimen. □

4 Méningmu bérishim muwapiq körülse, ular manga hemrah bolup baridu.

5 Emma men Makédoniye ölkisidin ötkendin kéyin yéninglarga kélimen — chünki men Makédoniyedin ötmekchimen — ■

6 belkim men siler bilen bille bir mezigil turushum mumkin, hetta yéninglarda qishlap qélishimmu mumkin; shuningdek andin qeyerge barmaqchi bolsam, siler yardem qilip, méni yolgha sélip qoyarsiler.

7 Chünki bu qétim silerni yol üstidila körüp ötüp kétishni xalimaymen, belki Reb buyrusa, siler bilen bille uzunraq bir mezigil turghum bar.

8 Emma men Efesus shehiride orma héytighiche turmaqchimen. □

9 Chünki *mushu yerde* manga ajayib chong, utuq-méwe bériwatqan bir ishik keng échildi, shuningdek qarshi chiqquchilarmu köp. □

10 Timotiy yéninglarga bérip tursa, uning aranglarda qorqmay erkin-azade yürüshige köngül bölünglar. Chünki umu manga oxshash Rebning xizmitini ishlewatidu.

11 Shunga héchkim uni töwen körmisun; belki uni méning yéninggha kélishi üçün aman-ésen uzitip yolgha sélip qoyunglar; chünki uning qérindashlar bilen bille kélishini kütmektimen.

12 Emma qérindishimiz Apollosqa kelsem, uningdin qérindashlar bilen bille silerning yéninglarga bérishni köp ötündüm. Lékin uning hazirche barghusi yoq. Kéyin purset piship yétilgende baridu.

13 Hoshiyar bolunglar, étiqadta ching turunglar; merdane erdek bolunglar! Qeyser bolunglar!

14 Silerning qilghan hemme ishinglar méhir-muhebbet bilen qilinsun.

15-16 Emdi, i qérindashlar, Axaya ölkisidiki eng deslepki étiqad méwisi bolghan Istifanas we uning ailisidikilerni, shundaqla ularning Xudaning muqeddes bendilirining xizmitide bolushqa qandaq özlirini atighanliqini obdan

□ 16:2 «her heptning birinchi künide» — yeni yekshenbe künide. ■ 16:2 Ros. 11:29; 2Kor. 8:4;

9:1. □ 16:3 «men shulargha tonushturush xetlirini yézip bérip mushu iane-shepqitinglarni Yérusalémgha apirip bérishke ewetimen» — Yérusalémdeki jamaet nahayiti kembeghel bolup qalghanidi. «Qoshumche söz»imzni körüng. ■ 16:5 2Kor. 1:15. □ 16:8 «orma héyti» — yaki «hosul yighish héyti». Grék tilida «péntékost héyti» (ellikinchi küni héyti) dep atilidu — chünki bu héyt pasxa héyti (ötüp kétish héyti)din 50 kün kéyin bolidu. □ 16:9 «manga ajayib chong, utuq-méwe bériwatqan bir ishik keng échildi» — xush xewer tarqitidighan pursetni körsitidu.

bilisiler; men silerdin ötünimenki, mushundaq kishilarning we ular bilen birlikte xizmette herbir japa tartiwatqanlarning sözlirige kiringlar. □

¹⁷ Emma *yéninglardin* Istifanas, Fortunatus we Aqayikusning bu yerge méni yoqlap kelgenlikidin shadlandim; chünki ular siler tereptin kem bolghanlirini toluqlap berdi. □

¹⁸ Chünki ular méning rohimni we hem silerningkinimu yéngilandurdi; shunga shundaq ademlerni etiwatlap hörmetlenglar.

¹⁹ Asiyadiki jamaetlerdin silerge salam. Akwila we Priskilla hem ularning öyide jem bolidighan jamaettinmu Rebde silerge qizghin salam yollaydu. □

²⁰ Qérindashlarning hemmisi silerge salam yollaydu. Bir-biringlar bilen pak söyüşler bilen salamlishinglar. ■

²¹ Mana, menki Pawlus öz qolum bilen salam yéziwatimen!

²² Herkim Reb Eysa Mesihni söygüchi bolmisa, uninggha lenet bolsun! Rebbimiz, kelgeysen! □

²³ Reb Eysa Mesihning méhir-shepqiti hemminglarga yar bolghay!

²⁴ Méning Mesih Eysada bolghan muhebbitim hemminglar bilen bille bolghay. Amin! □

□ **16:15-16** «Axiya ölkisi» — hazirqi Grétsiye, «Yunan». «ular **bilen birlikte xizmette herbir japa tartiwatqanlar...**» — «xizmette» — Rebning xizmitide, elwette. Pawlusqa nisbeten peqet birla xizmet mewjut idi. □ **16:17** «... **Yéninglardin Istifanas, Fortunatus we Aqayikusning bu yerge méni yoqlap kelgenlikidin shadlandim**» — mushu üç buraderning Korintliqlarning jamaitining yénidin kélishi Pawlusqa mushu righbet bergüchi xetni yézip yollash pursitini yaritip berdi. □ **16:19** «Asiya» — hazirqi zamandiki Türkiye zéminini körsitidu. «Priskilla» — bezide u qisqartilip «Priska» déyilidu.

■ **16:20** Rim. 16:16; 2Kor. 13:12; 1Tés. 5:26; 1Pét. 5:14. □ **16:22** «...lenet bolsun. **Rebbimiz, kelgeysen!**» — Pawlus bu sözni aramiy tilidiki: «Anatéma, Maranata!» dégen sözler bilen ipadileydu.

□ **16:24** «**Méning Mesih Eysada bolghan muhebbitim hemminglar bilen bille bolghay**» — yaki «Méning muhebbitim Mesih Eysada bolghan hemminglar bilen bille bolghay».

Korintliqlarga «2»

Rosul Pawlus Korint shehiridiki jamaetke yazgan ikkinchi mektup

¹ Xudaning iradisi bilan békitilgen, Mesih Eysaning rosuli menki Pawlus we qérindash bolghan Timotiydin Korint shehiride turuwatqan, Xudaning jamaitegi we shuningdek pütkül Axaya ölkisidiki barliq muqeddes bendilerge salam! ■

² Atimiz Xuda hem Reb Eysa Mesihning silerge méhir-shepjet we xatirjemlik bolghay! ■

³ Rebbimiz Eysa Mesihning Atisi, rehimdilliqlarning igisi Ata, barliq righbet-tesellining Igisi bolghan Xudagha teshekkür-medhiye oqulghay! ■

⁴ Biz uchrighan herqandaq japa-musheqqette U bizge righbet-teselli bériwatidu, shuning bilen biz Xuda teripidin righbetlendürülgen bolup U yetküzgen righbet-teselli bilen herqandaq bashqa japa-musheqqette uchrighanlarga righbet-teselli béreleydighan bolduq. ■

⁵ Chünki, Mesihning azab-oqubetliri biz terepke éship tashqandek, Mesih arqiliq bolghan righbet-tesellimizmu éship tashidu. □ ■

⁶⁻⁷ Emma biz japa-musheqqette qalsaqmu bu silerning righbet-teselli we nijat tépishinglar üçün bolidu; bular silerning biz tartqan azab-oqubetlerge oxshash azab-oqubetlerge chidishinglar bilen silerdimu hasil qilinidu; biz righbet-teselli tapsaqmu u silerning righbet-teselliringlar we nijatinglar üçün bolidu; shunga bizning silerge baghligan ümidimiz musthekemdur; chünki siler azab-oqubetlerdin ortaq nésiwilik bolsanglar, oxshashla righbet-tesellidin ortaq nésiwilik bolisiler dep bilimiz. □ ■

⁸ Chünki, i qérindashlar, silerning Asiyada duch kelgen japa-musheqqettin xewersiz yürüshünglarni xalimaymiz; u waqitlarda biz chidighusiz éghir bésimgha duch kelduq, hetta hayatning özidin ümid üzgüdek bolghaniduq. ■

⁹ Emma özimizge emes, belki ölgenlarni tirildürgüchi Xudagha tayinishimiz üçün qelbimizde ölümgé mehkum qilin'ghandek yürettuq. □ ■

■ 1:1 Fil. 1:1. ■ 1:2 Rim. 1:7; 1Kor. 1:3; Ef. 1:2; 1Pét. 1:2. ■ 1:3 Ef. 1:3; 1Pét. 1:3. ■ 1:4 2Kor. 7:6. □ 1:5 «Mesihning azab-oqubetliri biz terepke éship tashqandek, Mesih arqiliq bolghan righbet-tesellimizmu éship tashidu» — «Mesihning azab-oqubetliri» bolsa belkim Pawlus we buraderlirining Mesihge baghlan'ghanliqi tüpeylidin uchrighan ziyankeshlikni kórsitidu. Emma Pawlus bu ishlarni Xudadin kelgen, birxil imtiyaz we beriket süpitide qaraydu. «Filippiliqlargha» bolghan «qoshumche söz»imizde «Mesihning azab-oqubetliri bolghan sirdash-hemdemlik» toghruluq sözimizimu kóring. ■ 1:5 Zeb. 34:19; 94:19. □ 1:6-7 «Emma biz japa-musheqqette qalsaqmu bu silerning righbet-teselli we nijat tépishinglar üçün bolidu; bular silerning biz tartqan azab-oqubetlerge oxshash azab-oqubetlerge chidishinglar bilen silerdimu hasil qilinidu» — rosul Pawlus herdaim özi tartqan azab-oqubetler bashqilarda teselli-righbet we nijat hasil qilidu, dep qaraydu. Shuning bilen u daim azab-oqubetlarni birxil bext we imtiyaz süpitide raziliq bilen qobul qilatti. «Filippiliqlargha» bolghan «qoshumche söz»imizde «Mesihning azab-oqubetliri bolghan sirdash-hemdemlik» toghruluq sözimizimu kóring. «biz righbet-teselli tapsaqmu u silerning righbet-teselliringlar we nijatinglar üçün bolidu» — mushu sözler bezi kona köchürmilerde tépilmaydu. «shunga bizning silerge baghligan ümidimiz musthekemdur» — rosul, Korinttiki qérindashlirim azab-oqubetni kórsila, belkim étiqadtin tanidu, dégen ensireshtin xaliy boldum, démekchi. ■ 1:6-7 2Kor. 4:17. ■ 1:8 Ros. 19:23. □ 1:9 «Emma özimizge emes,...» — bashqa birxil terjimisi: «Derweqe, özimizge emes...». ■ 1:9 Yer. 17:5, 7.

¹⁰ U bizni bundaq dehishtlik bir ölümdin qutquzghan we hazir qutquzmaqta, we bizni yenila qutquzidu, dep uninggha ümid baghliuq; ■

¹¹ silermu buningda hem biz üçün dua-tilawetler bilen medet bériwatisiler; shundaq qilip talay ademlerning wasitisi arqiliq bizge körsitilgen iltipat tüpeylidin talay ademler *Xudagha* rehmetler éytidighan bolidu. ■

Pawlusning ziyaretni keynige sürüshi

¹² Chünki pexrimiz, yeni wijdanimizning guwahliqi shuki, Xudaning aldida sap niyetler we semimiylik bilen (insaniy paraset bilen emes, belki Xudaning méhir-shepqiti bilen) biz bu dunyagha nisbeten we bolupmu silerge nisbeten özimizni tutuwalidighan bolduq.

¹³⁻¹⁴ Chünki silerge yazghinimiz oquyalaydighan we tonup yételeydighandin bashqa héch nerse emes; lékin men silerning bizni qismen tonup yetkinglar boyiche Reb Eysaning künide siler bizning pexrimiz bolidighin- inglardek bizlernimu silerning pexringlar bolidu dep bizni toluq tonup yétishinglarni ümid qilimen. □

¹⁵ Shuning bilen mushundaq ishenchte bolup men eslide ikkinchi qétim silerge méhir-shepqetni yetküzüshke awwal silerning qéshinglarga barmaqchidim; □ ■

¹⁶ yeni, qéshinglardin Makédoniyeye ötüp, andin Makédoniyedin yene qéshinglarga kélisni, shundaqla siler teripinglardin Yehudiye ölkisige uzitilishimni ümid qilghanidim.

¹⁷ Mende shundaq niyet bolghanda, men uni yéniklik bilen qarar qilghanmu? Men niyet qilghanda, mende «etlik» kishilerdikidek: birdem «berheq, berheq» we birdem «yaq, yaq» déyish barmu? □

¹⁸ Emma Öz sözide turghinidek, bizning silerge éytqan sözimiz birdem «berheq» we birdem «yaq» bolmaydu; ■

¹⁹ Chünki biz (men we Silwanus we Timotiy)ning aranglarda jakarlighinimiz — Xudaning Ogqli, Eysa Mesih, birdem «berheq» we birdem «yaq» emestur; belki Uningda «berheq»la bardur. □

■ **1:10** 1Kor. 15:31. ■ **1:11** Rim. 15:30; 2Kor. 4:15; Fil. 1:19. □ **1:13-14** «Chünki silerge yazghinimiz oquyalaydighan we tonup yételeydighandin bashqa héch nerse emes; lékin men silerning bizni qismen tonup yetkinglar boyiche Reb Eysaning künide siler bizning pexrimiz bolidighin- inglardek bizlernimu silerning pexringlar bolidu dep bizni toluq tonup yétishinglarni ümid qilimen» — Korintliqlarning köpinchisining Pawlus we Timotiyni chüshenmigen yerliri tola idi. Mushu yerde Pawlus özining «ulardin musteqil» tekebbur adem emeslikini ulargha körsitip righbetlendiridu. Pawlus özini ularning dua-tilawetlirige éhtiyajliq, deydu (12). Shunga «Reb Eysaning küni» (dunyagha qaytish küni)de ularning Pawlus hem Timotiyda bolghan töhpsi körüliu (démek, shu künide «bizlermu silerning pexiringlar bolimiz»). □ **1:15** «awwal silerning qéshinglarga barmaqchidim» — «awwal» belkim «Makédoniyagha bérishtin awwal» dégen menide (16-ayet, «1Kor.» 16:5-6, «2Kor.» 2:12ni körüng). ■ **1:15** 1Kor. 16:5. □ **1:17** «Mende shundaq niyet bolghanda, men uni yéniklik bilen qarar qilghanmu?» — Pawlusning bu oy-niyiti emelge ashurulmighanidi. Shunga Korintliqlarning beziliri uni «tutami yoq adem» dep eyibleytti. «men niyet qilghanda, mende «etlik» kishilerdikidek: birdem «berheq, berheq» we birdem «yaq, yaq» déyish barmu?» — «etlik» kishilerdikidek» dégen néme menisi? «Etlik» bolsa insanlarning adette ishenchlik emeslikini, ulargha tayanmasliq kéreklikini, ularning qarghularche ish qilidighanliqini körsitidu. «Rimliqlargha»diki «et» toghruluq «kirish söz»imizni körüng. ■ **1:18** Mat. 5:37; Yaq. 5:12. □ **1:19** «Silwanus» — shühhisizki, Injildiki bashqa yerlerde «Silas» sheklide uchraydu (mesilen, «Ros.» 18:5).

²⁰ Chünki Xudaning qanchilik wediliri bolushidin qet'iynezer, ular Uningda «berheq»tur, we biz arqliq Uningdimu Xudagha shan-sherep keltüridighan «Amin» bardur. □

²¹ Emdi bizlerni siler bilen bille Mesihde ching turghuzghuchi bolghini hem bizni mesihligini bolsa Xudadur. □

²² U yene üstimizge möhür bésip, qelbimizge Öz Rohini «kapalet» bolushqa ata qildi. □ ■

Rosul Pawlusning ularni yoqlap bérishini kéchiktürgenlikining sewebi

²³ Emma Xudani Öz Jénimgha guwahchi bolushqa chaqirimenki, Korintqa téxi barmighanliqimning sewebi könglunlarni ayash üçün idi. ■

²⁴ Hergiz özimizni iman-étiqadlinglar üstige höküm sürgüchilerimiz, démek, belki silerning shad-xuramliqinglarni ashurushqa silerge hemkarlashquchilarmiz; chünki siler étiqad arqliqla mezmüt turisiler. ■

2

¹ Lékin men ichimde, qéshinglarga barsam yene azar élip barmaymen dégen qarargha keldim. □

² Chünki eger men silerge azar bersem, méning tüpeylimdin azar yégenlerdin bashqa qaysibiri méni shadlanduralisun?

³ Men esli méni shadlandurushi tégishlik bolghanlardin eksiche azar yep qalmay dégen meqsette shu xetni yazdim; chünki méning shadliqim siler

□ **1:20 «Chünki Xudaning qanchilik wediliri bolushidin qet'iynezer, ular Uningda «berheq»tur, we biz arqliq Uningdimu Xudagha shan-sherep keltüridighan «Amin» bardur»** — «Amin» dégen söz duagha, melum arzu-tilekke yaki melum wez-telimgé «Shundaq bolghay, Xudayim!», «Qoshuldum!» dégen menini bildüridu. □ **1:21 «bizlerni siler bilen bille Mesihde ching turghuzghuchi bolghini hem bizni mesihligini bolsa Xudadur»** — «mesihlinish» yaki «mesih qilinish»ning umumiy menisini chüshinish üçün Tewrat «Yesh.» 61:1diki izahatni we «Tebirler»nimu körüng. Reb Eysa Mesih xizmitini ada qilish üçün Muqeddes Roh bilen «mesih qilinip» kücheytigendek, herbir étiqadchi oxshashla Muqeddes Rohni qobul qilghinida, Xuda bizge tapshurghan xizmetni ada qilish üçün Uning Rohi (Muqeddes Roh) bilenmu «mesih qilinidu», shundaqla Rohta kücheytigen bolidu. □ **1:22 «U yene üstimizge möhür bésip...»** — (Muqeddes Roh bilen) «möhür bésish» toghruluq «Efesusluqlargha»diki «qoshumche söz»imizni körüng. Muqeddes Rohning Özi Xudaning Özige tewe bolghan ademlirining üstige: «Méningkidur» dep basqan igidarçhiliq möhüridu. **«qelbimizge Öz Rohini «kapalet» bolushqa ata qildi»** — «Öz Rohi» grék tilida peqet «Roh» bilen ipadiliniidu. «Kapalet» toghruluq: — bu ayet töwendiki heqiqetlerni körsitidu: — (1) ishen'güchilerning «toluq miras»ni igiliwalghuche, Muqeddes Roh herbir ishen'gen ademning qelbide turup uninggha bu mirasini tétitip, wujudida mirasning heqiqet ikenlikini ispatlap bériidu. (2) yene kélip, Muqeddes Rohning ishen'güchining qelbide turghanliqining özi uning kelgüsida bu mirasqa choqum érishidighanliqigha Xudaning Öz kapalitidur. ■ **1:22 Rim. 8:16; 2Kor. 5:5; Ef. 1:13; 4:30.** ■ **1:23 Rim. 1:9; 9:1; 2Kor. 11:31; Gal. 1:20; Fil. 1:8; 1Tés. 2:5; 1Tim. 5:21; 2Tim. 4:1.** ■ **1:24 1Pét. 5:3.** □ **2:1 «lékin men ichimde, qéshinglarga barsam yene azar élip barmaymen dégen qarargha keldim»** — bu jümlidin körimizki, Pawlusning ikkinchi qétim ularning yénigha bérishi ikkila terepke éghir, azarliq ish idi. «ichimde ... qarargha keldim» dégen söz belkim peqet ularni dep emes, belkim «özümghu azabliq bolmisun» dep shundaq qarar qildim, dep puritidu.

hemminglarningmu shadliqidur dep siler hemminglarga ishench bagh-
lidim. □ ■

4 Chünki eslide özüm éghir azab ichide qelbimdiki derd-elemdin köp köz yashlirimni tökküzüp turup silerge shu xetni yazghanidim; meqsitim silerge azar bérish emes, belki silerge chongqur baghlan'ghan, éship tashqan muhebbitimni bilishinglar üçün idi.

Gunahkarni qaytidin qobul qilish

5 Emma birersi azar yetküzgen bolsa, uning azar yetküzgini men emes deymen, u belki melum derijide (bu ishni ziyade éghir qilghum yoq) hemminglarga azar yetküzdi.

6 Bundaq ademning köpinchinglar teripidin tenbihlen'gini yéterliktur; □ ■

7 Shunga hazir eksiche, siler uninggha méhir-sheppet körsitip righbet-teselli bérishinglarga toghra kélidu; bolmisa bundaq bir kishi belkim ghayet zor derd-elemdin özini yoqitishimu mumkin.

8 Shunga men silerge uninggha muhebbitinglarni ispatlishinglarni jékileyen.

9 Shu xétimni yene bir meqsette, yene silerning hemme ishlarda itaetmen yaki itaetmen emeslikinglarni sinap bilishim üçün yazdim. □

10 Lékin siler qaysibirini melum ish üçün kechürüm qilghan bolsanglar, menmu hem uni shundaq qilghan bolimen; menmu melum bir ishni kechürüm qilghinimda (birer ishni kechürüm qilghan bolsam), men silerni dep Mesihning huzurida shundaq qildim. □

11 Shuning bilen Sheytan bizdin héch üstünlükke érishelmeydu; chünki biz uning hiyle-mikirliridin bixewer emesimiz. □

12 Emdi Mesihning xush xewirini jakarlashqa Troas shehirige kelginimde we shundaqla Reb teripidin *purset* ishiki manga échilghini bilen, □ ■

13 qérindishim Titusni tapalmighinim tüpeylidin rohim aram tapmidi; shuning

□ 2:3 «Men esli méni shadlandurushi téghishlik bolghanlardin eksiche azar yep qalmay dégen meqsette ushu xetni yazdim» — «shu xet» bolsa «kirish söz»imizde éytqinimizdek, «Korintliqlarga (1)» emes, belki uningdin kéyinki yene bir xetni körsitidu. ■ 2:3 2Kor. 8:22; Gal. 5:10. □ 2:6 «Bundaq ademning köpinchinglar teripidin tenbihlen'gini yéterliktur» — bezi alimlar «bundaq adem»ni Pawlus birinchi xétide alahide eyibligen kishi («1Kor.» 5-bab) dep qaraydu. Bizningche bolsa u kéyinki, köp ademlerge «azar bergen», «ziyan-zexmet qilghuchi» yene bir kishi idi (7:12 we «kirish söz»imizni körüng). ■ 2:6 1Kor. 5:3. □ 2:9 «Shu xétimni yene bir meqsette, yene silerning hemme ishlarda itaetmen yaki itaetmen emeslikinglarni sinap bilishim üçün yazdim» — «hemme ishlarda itaetmen yaki itaetmen emeslikinglar»: Pawlus ularning özige itaetmen bolushi emes, belki Xudaning uning arqiliq kelgen sözige itaetmen bolushini xalaytti, elwette. □ 2:10 «menmu melum bir ishni kechürüm qilghinimda ... men silerni dep Mesihning huzurida shundaq qildim» — «Mesihning huzurida»: bashqa birxl terjimisi «Mesihning wujudida» yaki «Mesihning shexsiyitide» (démeq, Mesihning ornida yaki Mesihning namida). Buning we terjimimizning menisi arisida chong perq yoq. □ 2:11 «Shuning bilen Sheytan bizdin héch üstünlükke érishelmeydu; chünki biz uning hiyle-mikirliridin bixewer emesimiz» — bu ayet toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ 2:12 «shundaqla Reb teripidin purset ishiki manga échilghini bilen...» — grék tilida «shundaqla Rebde purset ishiki manga échilghini bilen...». ■ 2:12 Ros. 16:8.

bilen men shu yerdikiler bilen xoshliship, Makédoniyege seper aldim. □

14 Emma bizni Mesihde hemishe tentene bilen ghalibane bashlaydighan, biz arqiliq her yerde Özige dost tartquchi xushpuraqni chachquchi Xudagha teshekkür! □ ■

15 Chünki biz Xudagha yetküzüliwatqan Mesihning xushpuriqidurmiz, hem qutquzuluwatqanlar arisida hem halaketke kétéwatqanlar arisida shundaqmiz;

16 kényinkilerge ölümgé bolghan ölümnüing puriqi, aldinqilargha hayatliqqa bolghan hayatliqning puriqidurmiz; emdi mushundaq ishlarning höddisidin kim chiqalaydu? □ ■

17 Chünki biz köp kishilerning qilghinidek Xudaning kalam-sözini soda-sétiq ishi qilmaymiz; eksiche biz semimiylük bilen Xuda aldida Xudadin ewetilgenler süpitide Mesihde sözleyimiz.

3

Yéngi ehdining xizmetkarliri

1 Biz yene özimizni tewsiye qilghili turuwatamduq? Yaki bashqa bezilerge kérek bolghandek, silerge yézilghan yaki siler yazghan tewsiyinamiler bizge kérekmu? ■

2 Siler özünglar bizning tewsiyinamimizdursiler, qelbimizde pütülgen, her insan'gha tonush bolghan we oqulidighan. □

3 Silerning biz teripimizdin perwish qilin'ghan, Mesihning mektupi ikenlik-inglar ayan boldi (bu mektup siyah bilen emes, belki tirik Xudaning Rohi bilen yézilghan; tash taxtaylarga emes, belki qelbning etlik taxtaylirigha

□ 2:13 «qérindishim Titusni tapalmighinin tüpeylidin rohim aram tapmidi; shuning bilen men shu yerdikiler bilen xoshliship, Makédoniyege seper aldim» — zor mumkinchilik barki, Titus Korinttiki qérindashlarning xewirini élip kelmekchi bolghan, lékin téxi Troasqa kelmigenlikni üçün, Korintliqlarning ghémini yewatqan Pawlus Troasta turghinida köngli aram tapmidi. Gerche xush xewerni jakarlashqa «purset ishiki échilghan» bolsimu, u uningdin (waqtinche) paydilanmay Korintliqlarning xewirini biliwélis üçün Titusni izdep u yerdin ketti. Bir yildin kényinmu Troastiki bu «purset ishiki» téxi ochuq turghan bolsa kérek («Ros.» 20:6). □ 2:14 «Emma bizni Mesihde hemishe tentene bilen ghalibane bashlaydighan... Xudagha teshekkür!» — «ghalibane bashlaydighan» grék tilidiki bu söz adette serdar yaki padishah zeper quchqan qoshunini shereplik, tentenilik yürüshte öz yurtigha bashlaydighanliqini ipadileydu. ■ 2:14 Kol. 1:27. □ 2:16 «kényinkilerge ölümgé bolghan ölümnüing puriqi, aldinqilargha hayatliqqa bolghan hayatliqning puriqidurmiz» — buning menisi belkim shundaqki: — «halaketke kétéwatqanlar» bolsa, «rahhiy ölüm»de turidu; ularning shu xeterlik ehwalini Xudaning ademliri ulargha puritidu; menggülük hayatliqni tépiwatqanlarga bolsa, Xudaning ademliri ulargha menggülük hayatning xushbuyini, heqiqet ikenlikini özining hayat-turmushi arqiliq puritip bildüridu. ■ 2:16 Luqa 2:34. ■ 3:1 2Kor. 5:12; 10:8. □ 3:2 «Siler özünglar bizning tewsiyinamimizdursiler, qelbimizde pütülgen, her insan'gha tonush bolghan we oqulidighan» — démek, Korinttiki étiqadchilarning nijatni yéngi qobul qilghan waqtida mutleq özgertilgen yéngi yürüş-turushliri Pawlusning ejrining her ademge körünerlik bolghan méwisi, uning heqiqiy rosul ikenlikige ispat idi.

pütüklüktur). □ ■

4 Emdi bizning Mesih arqiliq Xudagha qaraydigan shunche zor ishenchimiz bar;

5 özimizni birernersini qilghudek iqtidarimiz bar dep chaghlighinimiz yoqtur; iqtidarliqimiz bolsa belki Xudadindur.

6 U bizni yéngi ehding xizmetkarliri bolushqa iqtidarliq qildi; bu ehde pütüklük söz-jümlilerga emes, belki Rohqa asaslan'ghan. Chünki pütüklük söz-jümliler ademni öltüridu; lékin Roh bolsa ademege hayat keltüridu. □ ■

7 Emma söz-jümliler bilen tashlarga oyulghan, ölüm keltüridighan xizmet shan-sherep bilen bolghan we shundaqla Israillar Musaning yüzide julalan'ghan shan-shereptin yüzige közlerini tikip qariyalmighan yerde (gerche shu shan-sherep hazir emeldin qaldurulghan bolsimu), □ ■

8 Roh bilen yürgüzüldighan xizmet téximu shan-shereplik bolmamdu?

9 Chünki ademning gunahini békitidighan xizmet shereplik bolghan yerde, insanni heqqaniy qilidighan xizmetning sheripi téximu éship tashmamdu!?

10 Chünki eslide shan-shereplik bolghan ishning hazirqi ghayet zor shan-shereplik ishning aldida héchqandaq shan-shereplikliki yoqtur;

11 chünki emeldin qaldurulghan ish eslide shan-sherep bilen keltürülgen yerde, hazir ornini basqan ish téximu shan-shereplik bolidu. □

12 Bizde shunche zor shundaq bir ümid bolghaniken, biz tolimu yürekli bolimiz. □

13 Biz Israillarni emeldin qaldurulidighan ehding parlaq nurigha közini tikip qarashning aqiwitige uchrup ketmisun dep yüzige chümperde tartiwalghan Musagha oxshimaymiz. □ ■

□ 3:3 «Silerning biz teripimizdin perwish qilin'ghan, Mesihning mektupi ikenlikinglar» — «perwish qilin'ghan» yaki «yetküzüldighan, yollan'ghan», grék tilida «köyünüp béqilghan» yaki «xizmiti qilin'ghan». «bu mektup siyah bilen emes, belki tirik Xudaning Rohi bilen yézilghan; tash taxtaylarga emes, belki qelbning etlik taxtaylirigha pütüklüktur» — oqurmenlerning éside barki, Musa peyghemberge chüshürülgen qanun «tash taxtalar»gha pütüklük idi. Mushu yerdiki «etlik» selbiy menide emes, belkim «yumshaq, qattiq bolmighan», «tash»ning eksini bildüridu. ■ 3:3 Mis. 24:12; 34:1; Yer. 31:33; Ez. 11:19; 36:26; Ibr. 8:10. □ 3:6 «U bizni yéngi ehding xizmetkarliri bolushqa iqtidarliq qildi; bu ehde pütüklük söz-jümlilerga emes, belki Rohqa asaslan'ghan» — mushu ayettiki «pütüklük söz-jümliler» Musagha chüshürülgen qanunni, yeni «kona ehde»ni körsitidu; «Roh» bolsa Xudaning Muqeddes Rohini körsitidu, elwette. «Yéngi ehde» toghruluq «Yer.» 31:31-34 we «Yeremiya»diki «qoshumche söz»ni körüng. «Chünki pütüklük söz-jümliler ademni öltüridu; lékin Roh bolsa ademege hayat keltüridu» — bu sözlerning toluq menisini chüshinish üçün «Rim.» 3:19-23, 7-bab we 8:1-16ni körüng. «Roh» Xudaning Rohi, elwette. ■ 3:6 2Kor. 5:18; Ibr. 8:6, 8. □ 3:7 «Israillar Musaning yüzide julalan'ghan shan-shereptin yüzige közlerini tikip qariyalmighan yerde» — bu weqe «Mis.» 34:29-35de xatirilen'gen. «(gerche shu shan-sherep hazir emeldin qaldurulghan bolsimu)» — bashqa birxil terjimisi «gerche shu nur asta-asta yoqiliwatqan bolsimu». Pawlus bu ikki bisliq sözlerni belkim etey ishletken, shunga ikkila terjimisi belkim toghridur. ■ 3:7 Mis. 24:12; 34:1,30; Qan. 10:1. □ 3:11 «chünki emeldin qaldurulghan ish eslide shan-sherep bilen keltürülgen yerde,...» — «emeldin qaldurulghan ish» yaki «ajizlap yoqiliwatqan ish». □ 3:12 «biz tolimu yürekli bolimiz» — yaki «biz jasaretlik sözleyimiz».

□ 3:13 «emeldin qaldurulidighan ehde» — «kona ehde»ning «emeldin qaldurulghanliqi»ni toluqraq chüshinish üçün «Rim.» 3:19-4:25, 7:7-8:4, «Gal.» 1:2-4:7ni oqung). Bashqa birxil terjimisi «öchüp kétiwatqan ehde...», «emeldin qaldurulidighan ehding parlaq nurigha közini tikip qarashning aqiwitige uchrup ketmisun dep...» — «qarashning aqiwiti» — biz bu sözni shu menide chüshinimizki, kona ehde (Musa peyghemberge chüshürülgen qanun) astida, insanning gunahqa patqan haliti pash qilin'ghachqa, Xudaning shan-sheripige biwasite qarashning aqiwiti ölüm bolatti. «Mis.» 34:34ni körüng. ■ 3:13 Mis. 34:35; Rim. 10:4.

14 Emma ularning oy-köngülliri qadaqlashqanidi; chünki bügün'ge qeder kona ehdini oqughinida mushu chümperde éliwétilmey keldi; chünki peqet Mesihde bolghandila u élip tashliwétilidu. □ ■

15 Emma bügün'ge qeder, Musaning yazmiliri oqulghinida shu chümperde yenila qelbini yépiwalmaqta.

16 Emma herkim Rebge qarap burulsa, chümperde élip tashlinidu. ■

17 Emma Reb shu Rohtur; we Rebning Rohi qeyerde bolsa, shu yerde hörlük bolidu. □ ■

18 We biz hemmimizning yüzimiz chümperdisiz halda Rebning shan-sheripige qarighinida, Uning oxshash süritide bolushqa Roh bolghan Reb teripidin shan-sherep üstige shan-sherep qoshulup özgertilmektimiz. □ ■

4

Paulusning jamaetlarning xizmitide bolghan chidamliq, sewr-taqetliki – Xizmette chidamliq

1 Shunga Xuda bizge rehim-shepçet körsetkende, bu xizmet bizge amanet qilin'ghaniken, biz bel qoywetmeymiz;

2 emdilikte shermendilikke ait yoshurun ishlarni tashlap, ne aldanchiliqta mangmay, ne Xudaning sözini burmilimay, belki heqiqetni eynen ayan qilish bilen Xuda aldida durusluqimizni her ademning wijdanigha körsitimiz. ■

3 Emma xush xewirimiz chümkelgen bolsimu, u halak boluwatqanlarga nisbeten chümkelidi; ■

4 Chünki Xudaning süret-obrazi bolghan Mesihning shan-sheripi toghrisidiki xush xewerning nuri ularning üstide yorumisun dep, bu zamanning ilahi étiqadsizlarning oy-zéhinlirini kor qildi. □ ■

5 Chünki biz özimizni emes, belki Mesih Eysani Reb, shuningdek özimizni Eysa üçün silerning xizmetkarining dep élan qilimiz. □

6 Chünki «qaranghuluqtin nur yorusun» dep buyrughan Xuda, Mesihning daridid Özining shan-sheripini tonutushqa bolghan yoruqluqning *biz arqiliq* chéhilishi üçün, bizning qelbimizni yurutqandur. ■

Menggülük shan-sherepning zor wezni

□ **3:14** «chünki bügün'ge qeder kona ehdini oqughinida mushu chümperde éliwétilmey keldi...» — «kona ehde» mushu yerde, bolupmu Musa peyghemberge chüshürülen qanunni, yeni Tewratning «Yaritilish»tin «Qanun sherhi»giche bolghan besh qismini körsitidu. ■ **3:14** Yesh. 6:10; Ez. 12:2; Mat. 13:11; Ros. 28:26; Rim. 11:8. ■ **3:16** Mat. 13:11; Rim. 11:23; 1Kor. 2:10. □ **3:17** «Emma Reb shu rohtur» — «Roh» bolsa Xudaning Muqeddes Rohi, yeni «yéngi ehde» arqiliq menggülük hayatni élip kélidighan Rohni körsitidu. ■ **3:17** Yuh. 4:24. □ **3:18** «Biz hemmimizning yüzimiz chümperdisiz halda Rebning shan-sheripige qarighinida, Uning oxshash süritide bolushqa Roh bolghan Reb teripidin shan-sherep üstige shan-sherep qoshulup özgertilmektimiz» — «oxshash süriti» (yaki «oxshash süret-obrazi») — Reb Eysaning Özining süriti. ■ **3:18** 1Kor. 13:12; 2Kor. 5:7. ■ **4:2** 2Kor. 2:17; 2Kor. 6:4 ■ **4:3** 2Kor. 2:15; 2Tés. 2:10. □ **4:4** «bu zamanning ilahi étiqadsizlarning oy-zéhinlirini kor qildi» — «bu zamanning ilahi» Sheytan, Iblis. ■ **4:4** Yesh. 6:10; Yuh. 12:40; 14:9. Fil. 2:6. Kol. 1:15. Ibr. 1:3. □ **4:5** «biz özimizni emes, belki Mesih Eysani Reb, shuningdek özimizni Eysa üçün silerning xizmetkarining dep élan qilimiz» — «xizmetkarlar» mushu yerde grék tilida «qullar» déyilidu. Démek, özini (herxil seweblar bilen) bashqa birsining xizmitide bolushqa satqan kishiler. ■ **4:6** Yar. 1:3; 2Pét. 1:19.

7 Emma qudretning ghayet zorluqi bizdin emes, belki Xudadin bolghanliqi körünsun dep bu göherge sapa idishlarda qachilaqliq halda igidarliq qilimiz. □ ■

8 Mana biz herterepte qistilip qalduq, emma yenjilmidug; temtirep qalduq, emma ümidsizlenmidug;

9 ziyankeshlikke uchrawatimiz, emma hemdemsiz qalmidug; yiqitildug, emma halak bolmidug;

10 Eysaning hayati ténimizde ayan qilinsun dep, herdaim ténimizde Eysaning ölümini kötürüp yürüviz. □ ■

11 Chünki Eysaning hayati ölidighan etirimizde ayan qilinsun üçhün, tirik qalghan bizler herdaim ölümge tapshurulmaqtimiz. □ ■

12 Shuning bilen bizde ölüm ishlewatidu, emma hayat silerde ishlewatidu. □

13 We «Men ishendim, shunga söz qildim» dep yézilghandikidek iman-ishenchtiki rohqa ige bolup, bizmu ishenduq we shuning bilen söz qilimiz; □ ■

14 chünki Reb Eysani tirildürgen Xuda bizni Eysa bilen birge tirildüridu, shundaqla bizni siler bilen birge Öz aldigha hazir qilidu, dep bilimiz. ■

15 Chünki bu hemme ishlar siler üçhündürki, téximu köp kishilerning wujudida éship tashquche béghishlan'ghan méhir-shepset sewebidin köp kishilerningmu Xudani ulughlap éytqan teshekkürliri éship tashidu. ■

16 Shunga biz bel qoyuwetmeyviz; gerche tashqi insanliqimiz solashsimu, derheqiqet ichki insanliqimiz künden-kün'ge yéngilanmaqta. □

17 Chünki bizning bir deqiqilik we yénik japa-musheqqetlerimiz biz üçhün éship tashqan, menggülik, zor wezinlik shan-sherepni hasil qilidu. ■

18 Shunga biz körün'gen ishlarğa emes, belki körünmes ishlarğa köz tikimiz; chünki körün'gen ishlar waqitliq, emma körünmes ishlar menggüliktur.

5

Körüş sézimi bilen emes, belki iman-ishench bilen yashash

□ 4:7 «...bu göherge sapa idishlarda qachilaqliq halda igidarliq qilimiz» — «sapa idishlar» bolsa étiqadchilarning öz ajiz wujud-tenliri, elwette. ■ 4:7 1Kor. 2:5; 2Kor. 5:1. □ 4:10

«Eysaning hayati ténimizde ayan qilinsun dep, herdaim ténimizde Eysaning ölümini kötürüp yürüviz» — «Eysaning ölümini kötürüş» dégenlik belkim rosullar daim azap-oqubetni tartqanliqi, daim öltürülüşning xewpide turuwatqanliqini körsitidu. Emma bu bayanni yene hemme étiqadchi üçhün muhim rohiy prinsip dégili bolidu. 11-ayetni körüng. ■ 4:10 Rim. 8:17; Gal. 6:17; Fil. 3:10; 2Tim. 2:11,12; 1Pét. 4:13. □ 4:11 «chünki Eysaning hayati ölidighan etirimizde ayan qilinsun üçhün, tirik qalghan bizler herdaim ölümge tapshurulmaqtimiz» — «ölümge tapshurulmaqtimiz» — Xuda teripidin, elwette. ■ 4:11 Zeb. 44:22; Mat. 5:11; Rim. 8:36; 1Kor. 4:9; 15:49; Kol. 3:4. □ 4:12

«Shuning bilen bizde ölüm ishlewatidu, emma hayat silerde ishlewatidu» — mushu muhim prinsip toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ 4:13 «Men ishendim, shunga söz qildim» — «Zeb.» 116:10. «iman-ishenchtiki rohqa ige bolup, bizmu ishenduq we shuning bilen söz qilimiz» — «söz qilimiz» — demek, xush xewerni jakarlayviz. ■ 4:13 Zeb. 116:10. ■ 4:14 Rim. 8:11; 1Kor. 6:14. ■ 4:15 2Kor. 1:11. □ 4:16 «gerche tashqi insanliqimiz solashsimu, derheqiqet ichki insanliqimiz künden-kün'ge yéngilanmaqta» — «tashqi insanliqimiz» ademning jan-ténini, «ichki insanliqimiz» ademning qelb-rohini, ichki dunyasini körsitidu. Grék tilida «tashqi insanimiz» we «ichki insanimiz» déyilidu. ■ 4:17 Zeb. 30:5; Mat. 5:12; Rim. 8:18; 1Yuh. 3:2.

1 Chünki bu zémin'gha tewe öyimiz, yeni bu chédirimiz yoqitilsimu, Xuda teripidin bolghan, insan qoli bilen yasalmighan bir öy, yeni asmanlarda ebediy bir makanimiz bardur dep bilimiz. ■

2 Emdi bu *kona öyimizde* turghinimizda asmandiki öyimizni kiyiwélishqa zor intizar bilen ah urmaqtimiz ■

3 (berheq, *asmandiki öyimizni* kiyiwalsaq yalingach qalmaymiz). ■

4 Chünki mushu chédirda turghinimizda, éghirchiliqta ah urmaqtimiz; bu bizning yalingachlinishni xalghinimiz emes, belki kiyindürülüşni, yeni bizde ölidighan néme bolsa, uning hayat teripidin yutulushini xalaymiz. ■

5 Emdi bizni del mushu ishqa teyyarlighuchi bolsa Xudadur; U bizge «kapalet» bolghan Öz Rohinimu ata qildi. □ ■

6 Shuning bilen biz hemishe yureklik bolimiz; hemde ténimizde makan tutqinimizda Rebdin néri bolghan musapir bolimiz dep bilimiz

7 (chünki biz körüş sézimi bilen emes, étiqad bilen mangimiz); ■

8 biz yureklik bolup, shuningdek tendin néri bolup Reb bilen bille bir makanda bolushqa téximu xursenmiz.

9 Shuning bilen, meyli tende bolayli, tendin néri bolayli, uni xursen qilishni istek-nishan qilip intilimiz.

10 Chünki tende qilghan emellirimizni, yaxshiliq bolsun, yamanliq bolsun, herbirimizge qayturulushi üçün Mesihning soraq texti aldida hazir bolushimiz lazim bolidu. ■

11 Shuning bilen Rebnig dehshitini bilgenlikimiz üçün, insanlarni ishendürüşke tirishimiz; lékin biz Xudagha ochuq-ashkarimiz, shuningdek silerning wijdaninglardimu ashkare tonulsaq dep ümid qilimen. □

Inaqliqqa keltürüş xizmiti

12 Biz hazir öyimizni qaytidin silerge tewsiye qilghinimiz yoq, belki peqet silerde qelbdiki ishlardin emes, tashqi qiyapettin pexirlinidighanlarga bergüdek jawab bolsun dep, silerge bizlerdin pexirlinish imkaniyitini yaritip bériwatimiz. □ ■

■ 5:1 2Kor. 4:7. ■ 5:2 Rim. 8:23. ■ 5:3 Weh. 3:18; 16:15. ■ 5:4 Rim. 8:11; 1Kor. 15:53.

□ 5:5 «U bizge «kapalet» bolghan Öz Rohinimu ata qildi» — «Öz Rohi» grék tilida peqet «Roh» bilen ipadiliniidu. «Kapalet» toghruluq 1:22diki izahatni körüng. ■ 5:5 Rim. 8:16; 2Kor. 1:22; Ef. 1:13; 4:30.

■ 5:7 1Kor. 13:12; 2Kor. 3:18. ■ 5:10 Zeb. 62:12; Yer. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; 25:32; Rim. 2:6; 14:10,12; 1Kor. 3:8; Gal. 6:5; Weh. 2:23; 22:12. □ 5:11 «biz Xudagha ochuq-ashkarimiz, shuningdek silerning wijdaninglardimu ashkare tonulsaq dep ümid qilimen» — «Xudagha ochuq-ashkarimiz, shuningdek silerning wijdaninglardimu ashkare tonulsaq». Démek, Pawlus we bashqa rosullar dunyadikikilerge anche tonush emes, ularning heqiqiy salahiyiti, ularda bolghan Mesihning Muqeddes Rohimu dunyadikikilerge anche tonush emes, shunga ulargha Mesihning her ademni soraqqa tartidighanliqi toghruluq ishendürüşning zörüiyiti bar. Lékin Xuda bizni obdan bilidu we (siler Xudaning ademliiri bolghandin kéyin) silermu bizni obdan chüshensenglar kérek, deydu. □ 5:12 «...tashqi qiyapettin pexirlinidighanlarga bergüdek jawab bolsun dep, silerge bizlerdin pexirlinish imkaniyitini yaritip bériwatimiz» — «tashqi qiyapitidin pexirlinidighanlar bergüdek jawab bolsun dep...» — Pawlus hazir Korinttiki jamaette körün'gen «saxta rosullar»ni tilgha élip, özi üstidin erz qilghan bu kishilerge jawab bérish üçün Korinttiki qéridashlarga özining we hemkarlirining xizmetlirining rohiy mahiyitini azraq ashkarilap körsetmekchi. ■ 5:12 2Kor. 3:1; 10:8.

13 Chünki ich-ichimizge sighmay qalghan bolsaqmu Xuda aldida shundaq bolduq, salmaq bolsaqmu siler üçün shundaq bolimiz. □

14 Chünki Mesihning muhebbiti bizni *shundaq qilishqa* ündeydu; chünki biz birsi hemmeylen üçün öldi, shunga hemmeylennimu öldi, dep hésablaymiz. □

15 We U hemmeylenni dep öldi, buningdin meqset, hayat bolghanlar özliri üçün emes, belki ularni dep ölüp tirilgüchi üçün yashishi üçündür. ■

16 Shuning bilen biz buningdin kéyin héchkimni insanlarche tonumaymiz; hetta biz Mesihni insanlarche tonughan bolsaq, buningdin kéyin uni yene shundaq tonumaymiz. □ ■

17 Shunga emdi birsi Mesihde bolsa, u yéngi bir yaratilghuchidur! Kona ishlar ötüp, mana, hemme ish yéngi boldi! ■

18 We barliq ishlar Xudadindur; U bizni Mesih arqiliq Özige inaqlashturdi, shundaqla bizge inaqlashturush xizmitini tapshurdi: — □ ■

19 démek, Xuda Mesihde ademlerning itaetsizliklerini ularning eyibi bilen hésablashmay, alemni Özige inaqlashturdi; shuningdek bizge inaqlashturush xewirini amanet qilib tapshurdi. ■

20 Shunga xuddi Xuda biz arqiliq *ademlerdin inaqliqqa kélishti* ötün'ginidek, biz Mesihke wakaliten elchilerdurmiz; Mesihning ornida «Xudagha inaqlashturulghaysiler!» dep ötünimiz. ■

21 Gunahqa héch tonush bolmighan kishini Xuda bizni dep gunahning özi qildi; meqsiti shuki, bizning Uningda Xudaning heqqaniyliqi bolushimiz üçündür. □ ■

6

Xudaning japa-musheqqet tartquchi elchiliri bolush

1 Emdi *Xudaning* hemkarliri süpitide silerdin Uning méhir-shepqtini qobul qilib turup uni bikargha ketküzmenglar dep ötünimiz. ■

□ 5:13 «Chünki ich-ichimizge sighmay qalghan bolsaqmu Xuda aldida shundaq bolduq, salmaq bolsaqmu siler üçün shundaq bolimiz» — munu ayette Pawlus, shübhisizki, (yuqirida éytilghandek) awwal özining we qérindashlarning «qelbdiki ishlar», yeni eng ehmiyetlik ishlar toghruluq sözleydu. U kéyinrek «körünüş»tiki ishlarining, yeni «tashqi qiyapet»ning ishlarigha ötidu. Emeliyette «ich-ichimizge sighmay qalghan bolush» Xudaning zor ulughluqi, éship tashqan shapaitige qarap insanning xushalliqdin bolghan normal inkasi bolush kérekghu, deymiz. Emma bashqa kishiler beribir xush xewerini anglishi kérek, shuningdek öz xushalliqimizgha hay berip, ular üçün «salmaq» bolushimizmu kérek. □ 5:14 «birsi hemmeylen üçün öldi» — Mesihni körsitidu. «chünki biz birsi hemmeylen üçün öldi, shunga hemmeylennimu öldi, dep hésablaymiz» — bu ajayib ayet toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 5:15 Rim. 14:7; Gal. 2:20; 1Tés. 5:10; 1Pét. 4:2.

□ 5:16 «hetta biz Mesihni insanlarche tonughan bolsaq...» — «insanlarche» grék tilida «etler boyiche». «shuning bilen biz buningdin kéyin héchkimni insanlarche tonumaymiz; hetta biz Mesihni insanlarche tonughan bolsaq, buningdin kéyin uni yene shundaq tonumaymiz» — bu ajayib ayet toghruluqmu «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 5:16 Mat. 12:50; Yuh. 15:14; Gal. 5:6; 6:15; Kol. 3:11. ■ 5:17 Yesh. 43:18; Weh. 21:5. □ 5:18 «we barliq ishlar Xudadindur» — yaki «we bu barliq ishlar Xudadindur». ■ 5:18 Kol. 1:20; 1Yuh. 2:2; 4:10. ■ 5:19 Rim. 3:24,25; Kol. 1:20.

■ 5:20 2Kor. 3:6. □ 5:21 «gunahqa héch tonush bolmighan kishi» — Mesih. «meqsiti shuki, bizning Uningda Xudaning heqqaniyliqi bolushimiz üçündür» — «Uningda» — Mesihde, elwette. ■ 5:21 Yesh. 53:9,12; Rim. 8:3; Gal. 3:13; 1Pét. 2:22; 1Yuh. 3:5. ■ 6:1 1Kor. 3:9; Ibr. 12:15.

2 (chünki u: «Shapaet körsitilidighan bir peytte duayingni ijabet qilishni békitkenmen, nijat-qutulush yetküzülidighan bir künide Men sanga yademde bolushumni békitkenmen» — dédi. Mana, hazir bolsa «shapaet körsitilidighan yaxshi peyt»; mana, hazir «nijat-qutulush küni»dur!).□ ■

3 *Rebning* xizmitige dagh keltürülmisun dep héchqandaq ishta héchkimning imanigha tosalghuluq qilmaymiz;■

4 belki herbir ishta özimizni Xudaning xizmetkarliri süpitide nemune qilip yürimiz; zor chidamliq bilen, jebir-zulumlarda, japa-musheqqetlerde, bésim-qistaqlarda,■

5 kamcha yarilirida, zindanlarda, qozghilang-topilanglar ichide, éghir méhnetlerde, tüneslerde, roza tutushlarda,□

6 pakliq bilen, bilimler bilen, sewr-taetlik bilen, méhribanliqlar bilen, Muqeddes Roh bilen, saxtiliqsiz méhir-muhebbet bilen,

7 heqiqetning söz-kalami bilen, Xudaning küch-quдрiti bilen, heqqaniyliqning ong-sol qollardiki qoralliri bilen,□

8 hem izzet-shöhrette hem haqaret ichide, töhmet hem teriplinishler ichide özimizni *Xudaning xizmetkarliri süpitide namayan qilduq*; yalghanchilar dep qaralghan bolsaqmu semimiy-sadiq bolup,

9 namsiz bolduq-yu, emma meshhormiz; öley dep qalduq-yu, emma mana, hayatturmiz; terbiyide jazalanduq-yu, emma ölümge mehkum qilinmiduq; □ ■

10 derd-elem tarttuq-yu, emma daim shad-xuramliqta turimiz; namrat bolghinimiz bilen, emma köp ademlerni bay qilghuchimiz; héchnémimiz yoq bolghini bilen, emma hemmige igidarmiz.□

11 Silerge ochuq-yoruq sözliduq, ey Korintliqlar; bizning baghrimiz silerge keng échildi! □

12 Siler biz tereptin qisilghan emes, lékin öz ich-baghringlarning tarliqidin qisilisiler;

13 emdi adil almashturushta bolup — (öz perzentlirimge sözligendek sözleymen) — baghringlarni bizgimu keng échinglar.■

Qaranghuluqqa hemrah bolmanglar

□ 6:2 «shapaet körsitilidighan bir peytte duayingni ijabet qilishni békitkenmen, nijat-qutulush yetküzülidighan bir künide men sanga yademde bolushumni békitkenmen» — «Yesh.» 49:8. ■ 6:2 Yesh. 49:8. ■ 6:3 Rim. 14:13; 1Kor. 10:32. ■ 6:4 1Kor. 4:1; 2Kor. 11:23.

□ 6:5 «tüneslerde» — démek «tünep dua qilishlarda». Bashqa birxil terjimisi «uyqusizliqlarda».

□ 6:7 «...heqqaniyliqning ong-sol qollardiki qoralliri bilen...» — belkim zerb qilidighan hem qoghdaydighan rohiy qorallarni körsitidu. □ 6:9 «namsiz bolduq-yu, emma meshhormiz» — dunyadiki «meshhor»lardin bolmisimu, lékin Xuda, perishtiler we jamaetler teripidin meshhordur, dégen menide dep qaraymiz. «terbiyide jazalanduq-yu, emma ölümge mehkum qilinmiduq» —

«terbiyide jazalanduq-yu...» dégenlik bashqa bir terjimisi «derre-qamcha yéduq-yu ...». Bu muhim söz toghruluq «qoshumche söz»imizni körtüng. ■ 6:9 Zeb. 118:18; Yesh. 26:19. □ 6:10 «namrat bolghinimiz bilen, emma köp ademlerni bay qilghuchimiz; héchnémimiz yoq bolghini bilen, emma hemmige igidarmiz» — «namrat bolghinimiz bilen,... héchnémimiz yoq bolghini bilen,...»

— Pawlus we bashqa rosullar bu dunyaning közqarishidin qarighanda shundaq körün'gen bolsimu, ular heqiz özlirini undaq hésablimaydu, belki özlirini heqiqiy baylar (mengülük bayliqlargha ige) dep sanaytti. □ 6:11 «Silerge ochuq-yoruq sözliduq, ey Korintliqlar,...» — grék tilida «Aghzimiz silerge ochuq, i Korintliqlar,...». ■ 6:13 1Kor. 4:14.

14 Étiqadsizlar bilan bir boyunturuqqa chétilip tengsizlikte bolmanglar; chünki heqqaniylik we qebihlik otturisida qandaqmu ortaqliq bolsun? Yoruqluqning qarangghuluq bilan qandaq hemrahliqi bolsun? □ ■

15 Mesihning Béliál bilan néme inaqliqi bolsun? Ishen'güchining ishenmigüchi bilan qandaq ortaq nésiwisi bolsun? □

16 Xudaning ibadetxanisining butlar bilan qandaq birligi bolsun? Chünki siler tirik Xudaning ibadetxanisidursiler — Xudaning: «Men ularda turimen, ularning arisida yürimen; ularning Xudasi bolimen we ular Méning xelqim bolidu» déginidek *siler Uning ibadetxanisidursiler*; □ ■

17 Shuning üçhün «Ularning arisidin chiqip kétinglar, Manga ayrilinglar», — deydu Reb, — «héch napak nersige tegküchi bolmanglar», «shundila Men silerni qobul qilimen», □ ■

18 we: «Men silerge Ata bolimen, siler Manga oghul-qizlirim bolisiler» — deydu Hemmige Qadir bolghan Reb. □ ■

7

1 Emdi bu wedilerge muyesser bolghandin kéyin, i söyümlükler, özimizni etlerdiki hem rohtiki herxil paskiniliqtin tazilap, Xudaning qorqunchida özimizde *ayan qilin'ghan* pak-muqeddeslikni kamaletke yetküzeyli.

Bizni qobul qilghaysiler!

2 Bizni qobul qilghaysiler! Biz héchkimge ziyax-zexmet yetküzmiduq, héchkimni nabut qilmiduq, héchkimdin paydilanmiduq. □

3 Mushularni dep, silerni eyblimekchi emesmen; chünki men yuqirida éytqinimdek, siler qelbimizdidursilerki, biz siler bilan bille ölüshke, siler bilan bille yashashqa teyyarmiz. ■

4 Silerge baghligan ishenchim zor, silerdin bolghan pexrim zor; shuning üçhün righbet-tesellige tolduruldum, barliq japa-müshkülchilikirimizde xushalliqim éship tashti. ■

□ **6:14** «Étiqadsizlar bilan bir boyunturuqqa chétilip tengsizlikte bolmanglar» — «Qan.» 22:10de «Éshek we kalini bir boyunturuqqa teng qoshmanglar» déyilidu. Tengsizlik bolghachqa, ishen'gen adem we ishenmigen adem teng yük tartmaydu, hetta bir-biridin bashqa yönülüshke tartidu. Bu sözler peqet nikahqila baghliq emes, türük ehwallarda étiqadsiz adem bilan «hemboyunturuq» bolush chong chataqlarni chiqiridu, dégenliktur. «...heqqaniylik we qebihlik otturisida qandaqmu ortaqliq bolsun?» — «qebihlik» grék tilida «qanunsizliq», emma bu «qanun» hökümetningki emes, Xudaning heqqaniy teleplirini körsitidu. ■ **6:14** Qan. 7:2; 1Sam. 5:1, 2; 1Pad. 8:21; 1Kor. 5:9; 10:21; Ef. 5:11

□ **6:15** «Mesihning Béliál bilan néme inaqliqi bolsun?» — «Béliál» dégenning ibraníy tilidiki menisi «erzimes, osal» bolup, Sheytanning yene bir ismi bolidu. □ **6:16** «Men ularda turimen, ularning arisida yürimen; ularning Xudasi bolimen we ular Méning xelqim bolidu» — «Law.» 26:12 we

«Yer.» 28:32, «Ez.» 32:27ni köürüng. ■ **6:16** Mis. 29:45; Law. 26:11-12; Yer. 32:38; Ez. 37:27; 1Kor. 3:16; 6:19; 10:7, 14; Ef. 2:21; Ibr. 3:6; 1Pét. 2:5 □ **6:17** «Ularning arisidin chiqip kétinglar, Manga ayrilinglar... héch napak nersige tegküchi bolmanglar» — «Yesh.» 52:11ni köürüng. Eslide bu sözler Israilgha Babil impériyesidiki keyp-sapa we butpereslikni tashlap chiqishi üçhün éytilghan. «shundila Men silerni qobul qilimen» — «Ez.» 20:41ni köürüng. ■ **6:17** Yesh. 52:11; Ez. 20:34,41; Weh. 18:4.

□ **6:18** «Men silerge Ata bolimen, siler Manga oghul-qizlirim bolisiler» — Tewrat, «2Sam.» 7:14, «Yesh.» 43:6, «Yer.» 31:9ni köürüng. ■ **6:18** 2Sam. 7:8,14 □ **7:2** «...héchkimni nabut qilmiduq» — belkim hem iqtisadiy jehettin hem étiqad jehetidin éytilidu. ■ **7:3** 2Kor. 6:11,12,13. ■ **7:4** Mat. 5:12; Ros. 5:41; Fil. 2:17; Kol. 1:24.

5 Chünki berheq, Makédoniyege kirginimizdimu etlirimiz héch aram tapalmay, hertereptin qisilip qalduq; sirtimizda jédel-küreshler, ichimizde qorqunchlar bar idi. ■

6 Emma chüshkünlerge righbet-teselli bergüchi Xuda bizge Titusning kélishi arqiliq righbet-teselli berdi; ■

7 tapqan righbet-tesellimiz peqet uning kélishi arqiliqla emes, belki uning silerdin tapqan righbet-tesellisi arqiliqmu boldi; chünki u silerning bizge zariqip telmürginginlarni, silerning hesritinglarni, silerning manga bolghan qizghin ghemxorluqunglarni éytip berdi; shuning bilen men téximu xushalandim. □

8 Chünki gerche men silerni xétim bilen azablighan bolsammu, men hazir uningdin pushayman qilmaymen; lékin eslide men shu xétimning silerni azablihinini körüp pushayman qilghanidim (emeliyette, silerning azablinishinglar qisqighine bir mezgilla bolghan).

9 Emma hazir shadlinimen — azablan'ghininglardin emes, belki shu azabning silerni towa qildurghanliqidin shadlinimen; chünki silerning azablinishinglar Xudaning yolida idi; shuning bilen siler bizdin héch ziyan tartmidinglar.

10 Chünki Xudaning yolida bolghan azab-qayghu ademni hergiz pushayman qilmaydighan nijatqa bashlaydighan towigha élip baridu; emma bu dunyadiki azab-qayghu ademni ölümge élip baridu. ■

11 Chünki mana, del mushu ish, yeni Xudaning yolida azablinishinglar, silerge shunche köp estayidilliq, özliringlarni eyibtin neqeder xalas qilish, shunche köp ghezep, shunche köp qorqunch, shunche köp teqezzarliq, shunche köp qizghinliq we jazalashqa shunche teyyar bolushni élip keldi! Siler bu ishning her teripide özünglarning eyibtin xalas bolushunglarni ispatlidinglar. □

12 Emdi silerge *shu* xetni yazghan bolsammu, u xetni ziyan-zexmet qilghuchi kishi üçün emes, yaki ziyan-zexmet qilin'ghuchi kishi üçün emes, belki Xuda aldida bizge bolghan könglünglardiki qizghinliqning aranglarda ayan bolushi üçün yazdim. □

13 Bu sewebtin biz righbet-tesellige érishtuq. We righbet-tessellimiz üstige biz Titusning xushalliqi tüpeylidin téximu zor shadlanduq; chünki uning rohi siler teripinglardin yéngilandi.

14 Chünki men siler toghranglarda birer ishta pexirlinip maxtighan bolsam, u ishta héch xijil qaldurulmidim; belki silerge éytqanlirimizning hem-

■ 7:5 Ros. 16:19,23.

■ 7:6 2Kor. 1:4.

□ 7:7 «chünki u silerning bizge zariqip

telmürginginlarni... éytip berdi» — «silerning bizge zariqip telmürginginlar» dégen sözlerde «bizge» dégeni kirgüzduq. Ularning «zariqip telmürgini» Xudagha bolushimu mumkin idi. «silerning hesritinglarni, silerning manga bolghan qizghin ghemxorluqunglarni...» — Korintliqlarning hesretliri qatarliqlar rosul Pawlusning ilgiriki bir xétidiki eyibni (2:4) qobul qilghanliqi tüpeylidin idi.

■ 7:10 2Sam. 12:13; Mat. 26:75; Luqa 18:13.

□ 7:11 «Xudaning yolida azablinishinglar...

silerge...shunche köp ghezep, shunche köp qorqunch, ... élip keldi!» — mushu yerde «ghezep» bolsa belkim gunah sadir qilghan kishining qilmishigha, shundaqla özlirining bu ishta jawabkar emeslikke qaritilghanidi. «Shunche köp qorqunch» bolsa Xudadin bolghan qorqunch. «jazalashqa shunche shunche teyyar bolush» — öz gunahida ching turup towa qilishni ret qilghan qérindashlarni jamaettin chiqirwétishni körsitidu. □

7:12 «belki Xuda aldida bizge bolghan könglünglardiki qizghinliqning aranglarda ayan bolushi üçün yazdim» — bashqa bir köchürmisi boyiche «belki bizning Xuda aldida silerge bolghan qizghinliqimizning ayan bolushi üçün yazdim». Emma kényinki ayetlerni (13-16) we 8:7ni körgende, biz alghan köchürmisi toghridur.

missi heqiqet bolghinidek, bizning Titusqa silerni pexirlinip maxtishimizmu heqiqet bolup ispatlandi.

¹⁵ U silerning itaetmenlikinglarni, silerning uningdin qandaq eymen'gen we tirigen halda uni qarshi alghininglarni esliginide, uning silerge baghligghan ich-baghridiki muhebbetliri téximu éship tashidu.

¹⁶ Men silerge herbir ishta ishenchim kamil bolghanliqidin shadlinimen.

8

Muqeddes bendiler üçün iane qilish

¹ Emma, i qérindashlar, biz silerge Xudaning Makédoniyediki jamaetlerge béghishligghan méhir-shepqtini ayan qilmaqchimiz;

² ular zor éghir japa-musheqqette sinalghinida, qattiq namrat ehwalda éship tashqan shadliqi bilen ularning ochuq qolluqining bayliqi urghup chiqti;

³ chünki ularning küchining bariche, hetta küchidin artuq xeyr-saxawet qilghanliqigha özüm guwah. Ular ixtiyari bilen shundaq qilip,

⁴ bizdin muqeddes bendilerge shu yardemde bolushning bextige we shériklikige muyeler bolushni qattiq ötündi;■

⁵ shundaq qilip, ular kütkinimizdek emes, ümid qilghinimizdin éship özlirini awwal Rebge, andin Xudaning iradisi bilen bizgimu béghishlidi;

⁶ shunga, Titus silerde *bu* méhribanliqni bashligghaniken, biz Titustin silerni buninggha néspdash qilip uni ada qilishqa ötündüq.

⁷ Emma siler her terepte, yeni ishenchte, sözde, toluq estayidilliqta hem bizge bolghan méhir-muhebbitinglarda ewzel bolghininglardek, mushu méhirlik ishtimu özünglarni ewzel körsitinglar.□

⁸ Men bu gep bilen silerge buyruq qilmaqchi emesmen, belki bashqilarning qizghinliqi arqiliq muhebbitinglarning heqiqiylikini ispatlmaqchimen.

⁹ Chünki siler Rebbimiz Eysa Mesihning méhir-shepqtini bilisiler – gerche u bay bolsimu, silerni dep yoqsul boldiki, siler uning yoqsulluqi arqiliq béyitilisiler.

¹⁰ Men bu toghruluq pikrimni otturigha qoyimen – bu silerge paydiliq, chünki siler aldinqi yilila iane qilishda we shuninggha irade baghlashta yaxshi bashlidinglar. □

¹¹ Emdi hazir uni ada qilinglar; qizghin irade baghlighininglardek, bar dunyayinglar bilen shu ishqa emel qilinglar.

¹² Chünki *xeyr-saxawetke* bel baghlighuchigha nisbeten, sowghining Xudagha yarighudek bolushi qolida yoqqa emes, belki qolida barigha baghliqtur. ■

¹³ Chünki bu bashqilarning yükini yéniklitimen dep, özünglarni qiynanglar déginim emes,

¹⁴ belki silerde artuq bolghini hazirche ularning kem yérini toldurghinidek, *künlerning biride* ularda artuq bolghini silerning kem yéringlarni tolduridu; shuning bilen tenglishidu.

■ **8:4** Ros. 11:29; Rim. 15:26; 1Kor. 16:2; 2Kor. 9:1. □ **8:7** «bizge bolghan méhir-muhebbitinglarda...» — bashqa bir köchürülmide: «bizning silerge bolghan méhir-muhebbitimizde...» déyilidu (bu köchürme toghra bolsa menisi belkim: «bizning silerge bolghan méhir-muhebbitimizdin ilham-teselli alghanliqinglar»ni körsitse kérek).

□ **8:10** «siler aldinqi yilila iane qilishda we shuninggha irade baghlashta yaxshi bashlidinglar» — «1Kor.» 16:2ni köring.

■ **8:12** Pend. 3:28; Mat. 12:43; Luqa 21:3; 1Pét. 4:10.

15 Xuddi *muqeddes yazmilarda*: «Köp yigħanlarningkidin éship qalmidi, az yigħanlarningmu kemlik qilmidi» dep yézilghandek bolghay. □ ■

Titusning we xizmetdashlirining wezipisi

16 Emma Titusning qelbigе silerge bolghan köyümümge oxshash köyümni salghan Xudagha teshekkürler bolghay;

17 chünki u derheqiqet bizning iltimasimizni qobul qilghini bilen, özining silerge küchlük köyümi bolghachqa, u özlükidin yéninglarga bardı;

18 emma biz uninggha barlıq jamaetler arisida xush xewer xizmitide teriplen'gen qérindashni hemrah qilip ewettuq;

19 shuningdek u peqet shu tereptila emes, belki jamaetler teripidin bu xeyrlik ishta bizge hemseper bolushqa talliwélin'ghanıdı. Emdi biz bu xeyr-saxawetni bolsa, Rebning shan-sheripini hem yardemdiki qizghinliqimizni körsitish üçün uni yetküzüş xizmitide bolimiz;

20 shundaq qilip biz bu mol sowghini mes'ul bolup yetküzüshte herqandaq ademning bizning üstimizdin töhmet qilmaslıqı üçün éhtiyat qilimiz.

21 Chünki biz peqet Rebning aldidila emes, belki insanlarning köz aldidimu ishimizni durus qilishqa köngül bölüp kéliwatimiz. □ ■

22 Biz yene ular bilen bille köp ishlarda intayin estayidilliqı nurghun qétim ispatlan'ghan qérindashni ewetmekchimiz; hazir uning silerge baghligħan zor ishenchi tüpeylidin uning intayin estayidilliqı téximu küchlük boldı.

23 Titus toghruluq soallar bolsa u méning hemrahim we xizmitinglarda bolghan hemkarımdur; bashqa ikki qérindashimiz bolsa, ular jamaetlerning elchiliri, Mesihning shan-sheripidur.

24 Shunga, jamaetlerning köz aldidı muhebbitinglarning ispatini, shundaqla bizning silerdin pexirlinishirimizning bikar emeslikini ulargha körsitinglar.

9

Sowni teyyarlash — séxiy bolushqa ündesh

1 Chünki muqeddes bendilerning bu yarem xizmiti toghruluq silerge yene yézishimning hajiti yoq. ■

2 Chünki men silerning bu ishqa qattiq bel baghligħininglarnı bilimen; men bu toghruluq: Axayadikiler ötken yildin béri xeyr-sediqe bérishke teyyar turuwatıdu, dep Makédoniyediki *qérindashlarga* pexirlinip maxtap kelmektimen, shuning bilen silerning qizghinliqinglar ularning köpinchisining *xeyr-sediqe bérishige* türkte boldı. □

3 Lékin qérindashlarnı ewetishtiki meqsitim silerning toghranglarda pexirlinip máxtishimning bu ishlarda bihude ish bolup qalmaslıqı, silerning déginimdek teyyar bolup turushunglar üçündür. □

□ 8:15 «Köp yigħanlarningkidin éship qalmidi, az yigħanlarningmu kemlik qilmidi» — «Mis.» 16:18. ■ 8:15 Mis. 16:18. □ 8:21 «Chünki biz peqet Rebning aldidila emes, belki insanlarning köz aldidimu ishimizni durus qilishqa köngül bölüp kéliwatimiz» — Tewrat, «Pend.»

3:4ni körüng. ■ 8:21 Rim. 12:17. ■ 9:1 Ros. 11:29; Rim. 15:26; 1Kor. 16:2; 2Kor. 8:4.

□ 9:2 «men bu toghruluq: Axayadikiler ötken yildin béri xeyr-sediqe bérishke teyyar turuwatıdu, dep ... pexirlinip maxtap kelmektimen» — Korint shehiri Axaya ölkiside idi. □ 9:3 «qérindashlarnı ewetishtiki meqsitim...» — «qérindashlar» yeni Titus hem yuqirida tilgha élin'ghan ikki qérindash.

4 Mubada Makédoniyedikiler men bilan bille barghinida, siler teyyarliqsiz bolsanglar, bu ishenchimiz wejidin biz xijaletke qaldurulimiz, siler sözsiz shundaq bolisiler.

5 Shu sewebtin men qérindashlardin yéninglarga béríp silerdin bu wede qilghan xeyrlik ishni aldin'ala teyyarlap púttürüshini ótünüshni zórür dep hésablidim; shundaqla bu silerdin birer nerse üdüriwélis bolmisun, belki méhribanliqlinglardin bolsun.

6 Emma buni *eslenglar*: Béxilliq bilen az térighan az alidu, ochuq qolluq bilen térighini mol alidu. □ ■

7 Her adem héch qiyinlip qalmay yaki mejburen emes, belki öz könglide pükkiniche bersun; chünki Xuda xushalliq bilen bergüchini yaxshi köridü. ■

8 Emma Xuda herbir iltipat-shapaetni silerge éship tashTURUSHqa qadirdur; shuning bilen siler herdaim herterepte her éhtiyajqa teyyar quwwetlinisiler, kengrichilikte turup qolliringlar herxil güzel ishqa yétidu. □

9 *Muqeddes yazmilarda* pütülginidek: —

«Ü öziningkini tarqatqan,

U yoqsullargha sediqe bergen;

Uning heqqaniyliqi menggüge turidu». □ ■

10 Emdi térighuchigha térighili uruq, yégili nan ata qilghuchi silerning tériydighan uruqliringlarni teminlep mol qilidu, heqqaniyliqlinglarning hosul-méwilirini köpeytidu. □

11 Shuning bilen siler herqandaq ehwalda qoli ochuq bolushqa her terepte béyitilisiler, shuningdek bu ish biz arqiliq Xudagha köp teshekkürlerni élip baridu; □

12 chünki bu xeyrlik xizmetni ada qilish peqet muqeddes bendilerning hajetlirini qanduruqla qalmay, köp kishilerning Xudagha yetküzgen teshekkürlirini éship tashTURIDU. □

13 Bu yardem xizmiti özliringlarning Mesihning xush xewirini étirap qilishlardiki méwe bolghan itaetmenlikinglarga delil-ispat bolidu, shundaqla silerning mushu *hajetmen* bendilerge, shundaqla barliq ademlerge körsetken ochuq qolluq séxiyliqlinglardin ular Xudani ulughlaydu.

14 We Xudaning silerde tashqinlatqan ajayib méhir-shepqi tüpeylidin, ular siler üçün dua-tilawet qilghinida, ular silerge telpünüp qattiq séghinip

□ 9:6 «ochuq qolluq bilen térighini mol alidu» — yaki «beriketlep térighini beriketlinip alidu».

■ 9:6 Pend. 11:24; Gal. 6:7. ■ 9:7 Mis. 25:2; 35:5; Qan. 15:7; Rim. 12:8. □ 9:8

«kengrichilikte turup qolliringlar herxil güzel ishqa yétidu» — «kengrichilikte turup» grék tilida

«éship tashqinlinip» dep ipadiliniidu. □ 9:9 «Ü öziningkini tarqatqan, u yoqsullargha sediqe

bergen; uning heqqaniyliqi menggüge turidu» — «Zeb.» 112:9. ■ 9:9 Zeb. 112:9. □ 9:10

«Emdi térighuchigha térighili uruq, yégili nan ata qilghuchi silerning tériydighan uruqliringlarni

teminlep mol qilidu,...» — «tériydighan uruqliringlar» herxil köchme menide bolup, «hajetmen-

lerge téximu merdlik bilen xeyrlik qilish pursetliri», «bashqilargha yaxshilik qilish pursetliri» dégendek

menilerni öz ichige alidu. Bularning «mewiliri» bolsa, bashqilarni étiqadqa keltürüş, étiqadchilarni

righbetlendürüş qatarliq herxil ésil netijilerni körsitidu — 11-12-ayetni körüng. □ 9:11 «Shuning

bilen siler herqandaq ehwalda qoli ochuq bolushqa her terepte béyitilisiler, shuningdek bu

ish biz arqiliq Xudagha köp teshekkürlerni élip baridu» — iane Yérusalémdeki étiqadchilargha

tapshuruqlanda, ular Xudagha köp teshekkür bildüridu, elwette, shundaqla bashqa jamaetlermu u

ishni anglap shundaq qilidu. □ 9:12 «bu xeyrlik xizmetni ada qilish» — «ada qilish» mushu yerde

grék tilida: «(kahinlar) qurbanliq qilghandek ada qilish».

esleydu. □

¹⁵ Uning til bilan ipadiligüsiz ajayib sowghisi üçün Xudagha teshekkür bolghay!

10

Pawlusning rosulluq hoquqini aqlishi

¹ Emma özüm, siler bilen bille bolghanda muamilisi yumshaq, lékin silerdin ayrilghanda silerge qarita qattiq qolluq dep qaralghan menki Pawlus Mesihning yuwash-möminlik we mulayimliqi bilen silerdin ötünümen. □

² — shuni telep qilimenki, yéninglarga barghinimda, bizni «etler boyiche mangghanlar!» dep guman bilen qaraydighan bezilerge qarita oylichinimdek qattiq qolluq qilishqa méni mejbur qilmanglar. □

³ gerche biz insaniy etlerde yürsekmu, biz etler boyiche jeng qilmaymiz. □

⁴ Chünki jeng qorallirimiz etke tewe qorallar emes, belki Xuda teripidin qorghhan-istihkamlarni gumran qilish küchige ige qilin'ghan qorallardur; □ ■

⁵ biz ular bilen bes-munazirilerni we Xudani tonushqa qarshilishishqa turghan herqandaq hakawur tosalghuni gumran qilimiz, shundaqla herbir oy-xiyallarni Mesihke béqindurup itaet qilishqa keltürimiz; □

⁶ siler toluq itaet qilghandin kéyin, *aranglarda* qandaq itaetsizlik qalghan bolsa bularni jazalashqa teyyarmiz. □

⁷ Siler peqet köz aldinglardiki ishlarghila qaraydikensiler. Eger birsi özini Mesihke tewemen dep qarisa, u yene shuning üstige oylansunki, u Mesihke tewe bolghinigha oxshash, bizmu Uninggha tewedurmiz. □

⁸ Chünki, Reb teripidin silerni nabut qilish üçün emes, belki étiqadlarni qurush üçün bizge amanet qilin'ghan hoquqimiz toghruluq téximu köp ziyadirek maxtansammu, buningda héch yerge qarap qalmaymen;

⁹ emdi men peqet xetlerdila silerni qorqatmaqchi emesmen;

¹⁰ chünki beziler: «Uning xetliri derweqe wezinlik hem küchlük; lékin u yétip kelgende salapetsiz, gépining tutami yoq bolidu» déyishidu.

□ **9:14** «we Xudaning silerde tashqinlatqan ajayib méhir-shepqiti tüpeylidin, ular siler üçün dua-tilawet qilghinida, ular silerge telpünüp qattiq séghinip esleydu» — «Rim.» 15:26-27din körüniduki, Korinttiki (Axayadiki) jamaetler Pawlusning ötünüshlirini axir qobul qilip chong iane toplap, Yerusalemgha ewetkenidi. □

□ **10:1** «Mesihning yuwash-möminlik we mulayimliqi bilen...» — shu dewrdiki herbij ishlarda «yawash-möminlik hem mulayimlik» dégenlik «kengchilik hem rehimdilliq» dégen bashqa meninimu bildüridu. □

□ **10:2** «bizni «etler boyiche mangghanlar!» dep guman bilen qaraydighan bezilerge qarita oylichinimdek qattiq qolluq qilishqa méni mejbur qilmanglar» — oqurmenlerge ayan holiduki, «etler boyiche mangghanlar» dégen ibare, «insaniy (Xudaningki emes, belki gunahkarlarning) köz-qarashlar boyiche mangghanlar»ni bildüridu. □

□ **10:3** «gerche biz insaniy etlerde yürsekmu, biz etler boyiche jeng qilmaymiz» — aytteki «jeng» eng muhim jeng, yeni rohiy jengni körsitidu, elwette. «Etler boyiche» yuqiriqi izahatni körüng. Menisi: «Bu dunyada yashisagmu, bu dunyaning arzu-hewesliri boyiche yashaydighanlardek (rohiy) jeng qilmaymiz.» □

□ **10:4** «Chünki jeng qorallirimiz etke tewe qorallar emes, belki Xuda teripidin qorghhan-istihkamlarni gumran qilish küchige ige qilin'ghan qorallardur» — «etke tewe qorallar» bolsa bu dunyagha xas qorallar, yeni qilich, oqya qatarliqlarni körsitidu. ■

□ **10:4** Yer. 1:10; Ef. 6:13-18. □ **10:5** «bes-munaziriler» — yaki «bid'et sepsetiliri». □ **10:6** «siler toluq itaet qilghandin kéyin» — 5-ayette éytilghandek, Mesihke itaet qilish, elwette. «aranglarda qandaq itaetsizlik qalghan bolsa bularni jazalashqa teyyarmiz» — «jazalashqa teyyar» toghruluq 13:2-3 we izahatni körüng. □

□ **10:7** «Siler peqet köz aldinglardiki ishlarghila qaraydikensiler» — bashqa birxil terjimisi: «Köz aldidiki ishlargha obdan qarap béqinglar!».

¹¹ Emdi bunda q xiyal qilg'huchilar shuni bilip qoysunki, biz yiraqta bolgh-inimizda xetlerdiki s'ozimiz qanda q bolghan bolsa biz y'etip barghinimizda emeliyitimizmu shunda q bolidu.

¹² Ch'unki biz o'zimizni o'zini qaltis chaghlaydighanlar bilen bir qatargha qoyushqa yaki ular bilen selishturushqa p'etinmaymiz; shunda q kishiler o'zlrining o'lchimi bilen o'lchep, o'zlrini o'zliri bilen selishturidighan bolup, heqiqeten eqilsizlardindur. ■

¹³ Biz emdi o'zimizge b'ekitilgen o'lchemdin halqip maxtinip y'urginimiz yoq. Biz belki hemmini o'lchig'uchi Xuda bizge b'ekitken xizmet dairisidiki o'lchem, yeni silerning xizmitinglarchimu y'etidighan o'lchem bilen pexirlinimiz. □ ■

¹⁴ Ch'unki o'lchimi silerning xizmitinglarcha yetmeydighan kishilerdek, xizmitinglarda bolgh'inimizda dairimizdin halqip ketmeymiz, ch'unki biz Mesihning xush xewirini yetk'uzushte birinchi bolup y'eninglarchimu kelduq.

¹⁵ Biz xizmet dairimizdin halqip, bashqilarning singd'urgen japa-ejirliri bilen maxtan'ghinimiz yoq; l'ekin biz silerning iman-etiqa dinglar o'skens'eri aranglardiki xizmitimiz bizge b'ekitilgen dairimiz ichide t'eximu ziyade k'engeytilsun dep u'mid qilimiz;

¹⁶ shunda q bolghanda, biz silerdin t'eximu yiraq yerlerge xush xewerni yetk'uzup jakarlaydighan bolimiz; teyyargha heyyar bolup, bashqilarning dairisidiki xizmet ejri bilen maxtinish bizge yat. □

¹⁷ Emma «Pexirlinip maxtighuchi bolsa Rebdin pexirlinip maxtishi k'erek!». □ ■

¹⁸ Ch'unki o'zini teriplig'uchi emes, belki Reb teripligen kishi heqiqeten layaqqet-liktur. ■

11

O'zini «rosul» dep ativalghanlardin h'ezi bolunglar!

¹ Maxtan'ghan bu azghine exmeqliqimgha sewrchan bolghaysiler! Emdi siler manga sewrichanliq qilip k'eliwatisiler.

² Ch'unki men Xudadin kelgen otluq muhebbet bilen silerni azdurushlardin heset qilimen; ch'unki qizni bir ergila yatliq qilghandek, men silerni Mesihk-ila pak qiz s'upitide hazir bolushqa wedilesht'urgenmen. ■

³ Emma yilan Hawa'animizni hiyligerliki bilen azdurghandek, oy-kong'lunglar Mesihke baghlan'ghan semimiy, sap wapaliqtin e'zip bulghinishi mumkin dep ensireymen. ■

⁴ Ch'unki birsi k'elip biz silerge h'ech jakarlap baqmighan bashqa bir Eysani jakarlisa, yaki qelbinglardin orun bergen Rohning ornigha bashqa bir rohqa orun bersenglar we siler qobul qilghan xush xewerdin bashqa bir

■ 10:12 2Kor. 3:1; 5:12. □ 10:13 «Biz emdi o'zimizge b'ekitilgen o'lchemdin halqip maxtinip y'urginimiz yoq» — «o'zimizge b'ekitilgen o'lchem» — d'emek, Xuda Pawlus we Barnabasqa xush xewer jakarlashtiki hemde jama'etlerni qurushtiki xizmetning dairisini b'ekitken o'lchem. «silerning xizmit-inglarchimu y'etidighan o'lchem» — gr'ek tilida «silerge yetken o'lchem». ■ 10:13 Ef. 4:7. □ 10:16 «teyyargha heyyar bolup, bashqilarning dairisidiki xizmet ejri bilan maxtinish bizge yat» — Korintiki jama'et arisidiki «saxta rosular» del shunda q ish qiliwatatti, ular Pawlus ejri singd'urgen Korintliqlardin «bizning ejrimiz» dep maqtanmaqta idi. □ 10:17 «Pexirlinip maxtighuchi bolsa Rebdin pexirlinip maxtishi k'erek!» — «Yer.» 9:24. ■ 10:17 Yesh. 65:16; Yer. 9:22-23; 1Kor. 1:31. ■ 10:18 Pend. 27:2. ■ 11:2 Law. 21:13. ■ 11:3 Yar. 3:4; Yuh. 8:44.

«xush xewer»ni qobul qilsanglar, siler bu ishlarga ajayib sewr-taqet bilan ötüwérishinglar mumkin! □ ■

⁵ Halbuki, men özümni herqandaq ishta ashu «qaltis ulugh rosullar»din kem sanimaymen! □

⁶ Gerche méning gep-sözlim addiy bolsimu, bilim jehette men undaq emes; biz qiliwatqan herbir emellirimizde buni silerge her jehettin ispatlap roshen qilduq. □

⁷ Emdi men silerni kötürülsun dep özümni töwen tutup, Xudaning xush xewirini heq telep qilmay jakarlap gunah qildimmu? □ ■

⁸ Men silerning xizmitinglarda bolushqa bashqa jamaetlerdin bulap-talap, ularning yordimini qobul qildim. □ ■

⁹ Siler bilen bille bolghan waqitirimda, hajetmen bolghan bolsammu, men héchkimgé éghirimni salghan emes (chünki Makédoniyedin kelgen qérindashlar méning kem-kütemni toluqlap berdi); herqandaq ishta özümni silerge yük bolup qélishdin saqlap keldim we buningdin kéyinmu shundaq qilimen. ■

¹⁰ Mesihning heqiqiti mende rast bolghandek, Axaya yurtlirida héchkimmu méni mushu maxtnishtin tosamaydu! □

¹¹ Néme üçhün? Silerni yaxshi körmigenlikim üçhünmu?! Xuda bilidu!

¹² Lékin *bizge oxshash hésablinish* pursitini izdigüchilerning pursitini mehrum qilish üçhün, shuningdek ular maxtinidighan ishlarda heqiqeten bizge oxshash bolsun dep, men néme qiliwatqan bolsam shuni qiliwérimen. □

□ **11:4** «Chünki birsi kélip biz silerge héch jakarlap baqmighan bashqa bir Eysani jakarlisa, yaki qelbinglardin orun bergen Rohning ornigha bashqa bir rohqa orun bersenglar we siler qobul qilghan xush xewerdin bashqa bir «xush xewer»ni qobul qilsanglar, siler bu ishlarga ajayib sewr-taqet bilan ötüwérishinglar mumkin!» — bu intayin tenilik, kinayilik kinay gep, elwette. Pawlus ularning ehwalidin xéli ensiwawatidu. «Siler bu ishlarga ajayib sewr-taqet bilan ötüwérishinglar mumkin!» dégenning bashqa birxil terjimisi «Siler shuninggha sewr-taqet bilan ötüwérensilerkin deymen!». ■ **11:4** Gal. 1:8. □ **11:5** «Halbuki, men özümni herqandaq ishta ashu «qaltis ulugh rosullar»din kem sanimaymen!» — «qaltis ulugh rosullar» shübhisizki, intayin kinayilik, hejwiyp gep. Bezi alimlar, bu sözler heqiqiy ulugh rosullar (Pétrus, Yuhanna, Yaqup qatarliqlar)ni körsitidu, dep qaraydu. Pikrimizche Pawlus Korinttiki jamaetke özlirini «rosul» dep tonushturghan bezibir aldanchilarni körsitidu. Mushu kishiler özining (yeni Pawlusning) rosulluq hoquqini yoqqa chiqarmaqchi. 12-33-ayetler we 12:11-ayet bu nuqtini ispatlaydu. □ **11:6** «Gerche méning gep-sözlim addiy bolsimu,...» — mushu ibare adette «nutuq sözleshke terbiyilenmigen» kishini körsitidu. □ **11:7** «Emdi men silerni kötürülsun dep özümni töwen tutup, Xudaning xush xewirini heq telep qilmay jakarlap gunah qildimmu?» — Pawlus étiqadchilarga öz éghirini salmasliq üçhün, öz hünirige tayinip, turmushini qamdighan (9-ayetni körüng). Biraq beziler (bolupmu «saxta rosullar») «Pawlus heqiqiy rosul bolghan bolsa, étiqadchilarning iqtisadiy yordimige tayan'ghan bolatti» dep, uni rosul emes dep inkar qilghanidi. ■ **11:7** 1Kor. 9:12. □ **11:8** «Men silerning xizmitinglarda bolushqa bashqa jamaetlerdin bulap-talap, ularning yordimini qobul qildim.» — «...bashqa jamaetlerdin bulap-talap» — bu yene tenilik, kinayilik gep, elwette. Pawlus Korint shehiride xush xewerni yetküzgende bashqa jamaetlerning köpligen iqtisadiy yordimige muyesser bolup (9-ayetni körüng), Korintliqlarni guman sözliridin xijaletke qaldurush üçhün shundaq deydu. ■ **11:8** Ros. 20:33; 2Kor. 12:13; 1Tés. 2:9; 2Tés. 3:8. ■ **11:9** Fil. 4:15.

□ **11:10** «héchkimmu méni mushu maxtnishtin tosamaydu!» — «mushu maxtnishtin(ım) bolsa, Pawlus Korintliqlardin héch heq telep qilmay ulargha xush xewer yetküzgenidi. □ **11:12** «men néme qiliwatqan bolsam shuni qiliwérimen» — démek, Pawlusning heq almay xush xewerni xalis yetküziwatqanliqi. U shundaq qiliwerse, «saxta rosullar» özlirini Pawlus we hemkarliri bilen sélishturalmay qalidu. Emeliyette Pawlusning: «ular maxtinidighan ishlarda heqiqeten bizge oxshash bolsun» déginde özining ularning towa qilip, heqiqeten Xudaning xizmitide bolushigha heqiqiy tilekdash bolghanliqini ipadileydu.

¹³ Chünki bundaq kishiler saxta rosullar, aldanchi xizmetkarlar, Mesihning rosullirining qiyapitige kiriwalghanlardur.

¹⁴ Bu ish ejoblinerlik emes, chünki Sheytan özimu nurluq bir perishtining qiyapitige kiriwaldu.

¹⁵ Shunga uning xizmetchiliriningmu özlirini heqqaniyliqning xizmetchiliri qiyapitige kirgüzüwélishi ejoblinerlik ish emes; lékin ularning aqiwiti özlirining ishligenlirige layiq bolidu.

Heqiqiy rosullarning tartqan japaliri — «saxta rosullar» undaq emes!

¹⁶ Yene shuni éytimenki, héchkim méni exmeq dep hésablimisun; hetta eger méni shundaq dep qarisanglarmu, emdi mendek exmeqni sewr qilip qobul qilghaysiler, shuning bilen özümmu azghine maxtiniwalay. □

¹⁷ Méning hazir bularni sözlishim Reb teripidin emes, belki özümning exmeqlerche yüreklik po étip maxtinishim, xalas.

¹⁸ Nurghun ademler insanlarche po étip maxtan'ghandikin, menmu maxtinip baqay. ■

¹⁹ Chünki özünglar shunche dana bolghandin kéyin, siler exmeqlerge sewrtaqet qilishqa razi bolisiler! □

²⁰ Mesilen birsi silerni qul qiliwalsa, birsi silerni yutuwalsa, birsi silerdin nep alsa, birsi aldinglarda chongchiliq qilsa yaki yüzünglarcha kachat salsa, siler uninggha yol qoyisiler. □

²¹ Epsus, nomus qilip éytimenki, biz undaq ishlargha ajizliq qilduq! Emma ular birer ishta maxtinishqa pétin'ghan yerde (exmeqlerche sözlewatimen!) menmu shu ishta *maxtinishqa* pétinimen. □ ■

²² Ular ibraniylarmu? Menmu shundaq. Ular Israillarmu? Menmu shundaq. Ular Ibrahimning neslimu? Menmu shundaq. ■

²³ Ular Mesihning xizmetkarlirimu? (men eqildin azghanlardek sözlewatimen!); men téximu shundaq; ziyade köp zoruqup ishlidim, intayin köp derrilendim, intayin köp qétim qamaldim, köp qétim ölüm xewplirige duch keldim; □ ■

²⁴ Yehudiylarning «bir kem qiriq qamcha» jzasigha besh qétim tartildim, □ ■

□ **11:16** «shuning bilen özümmu azghine maxtiniwalay» — saxta rosullarning maxtinishliri xéli köp idi. 18-ayetni körüng. ■ **11:18** 2Kor. 10:13; 12:5, 6. □ **11:19** «chünki özünglar shunche

dana bolghandin kéyin, siler exmeqlerge sewrtaqet qilishqa razi bolisiler!» — bu jümle belkim Pawlusning bu xétide eng kinayilik gépi, eng küchlük tapa-tenisi bolushi mumkin. Ular bashqilarning «exmeqliq»igha shunche sewrtaqetlik bolghan yerde, (20-ayet) Pawlusning «pexirlinshiliri»ge sewrtaqetlik bolushi kérekqi! □ **11:20** «mesilen birsi silerni qul qiliwalsa, birsi silerni yutuwalsa, birsi silerdin nep alsa, birsi aldinglarda chongchiliq qilsa yaki yüzünglarcha kachat salsa, siler uninggha yol qoyisiler» — Pawlus mushu saxta rosullarni, ularning ichidiki zeherni sökmekchi.

□ **11:21** «Epsus, nomus qilip éytimenki, biz undaq ishlargha ajizliq qilduq!» — bu yene tapa-tene, kinayilik geye, elwette. Pawlus hergiz ademlerdin nep élip bozek qilmaqchi bolghan emes. «Ajizliq» dégenlik yene belkim ulargha Pawlusning ular bilen bille bolghan waqtidiki téni ajizliqini eslitish üçün éytilidu. (12:7-10ni körüng). ■ **11:21** Fil. 3:4. ■ **11:22** Ros. 22:3. □ **11:23** «ular Mesihning xizmetkarlirimu? (men eqildin azghanlardek sözlewatimen!)» — ular (saxta rosullar) Mesihning xizmetkarliri emes, elwette. Emma ular daim özlirini shundaq körsetmekchi bolidu. ■ **11:23** Ros. 9:16; 21:11; 1Kor. 15:10; 2Kor. 6:4. □ **11:24** «Yehudiylarning «bir kem qiriq qamcha» jzasigha besh qétim tartildim,...» — démek, ottuz toqquz qamcha jazalinishi. Tewrat, «Qan.» 25:3ni körüng.

■ **11:24** Qan. 25:3.

25 Üch qétim tikenlik qamcha jazasini yédim, bir qétim chalma-késeek qilindim, üch qétim kéme hadisisige uchridim, bir kéche-kündüzni déngizda ötküzdüm. □ ■

26 Daim seperlerde bolimen; deryalarning xewplirini, qaraqchilarning xewplirini, yurtdashlirimning xewplirini, yat elliklarning xewplirini, shehning xewpini, bayawanning xewplirini, déngizning xewplirini, saxta qérindashlar arisidiki xewplirini bashtin kechürdüm;

27 emgekler we japa ishlarda zoruqup, pat-pat tüneklérde, achliqta we usuzluqta, daim roza tutushlarda, soghuqlarda we yéling-yalingachliqta yürüp keldim. □

28 Bu sirtiki ishlardin bashqa, ich-baghrimda barliq jamaetler üçün her küni üstümni bésip kéliwatqan ghemlerni yewatimen. □ ■

29 Herkim ajizlisa, men ajizlimidimmu? Herkim ézip putlashqan bolsa, men örtenmidimmu?! □ ■

30 Emdi eger maxtinishim zörür bolsa, öz ajizliqimni körsitidighan ishlar bilen maxtinimen.

31 Reb Eysaning Xuda-Atisi, menggü teshekkür-medhiyilerge layiq Bolghuchigha ayanki, men yalghan éytmidim. ■

32 Demeshq shehiride padishah Arétasning qol astidiki waliy méni tutush üçün, pütün Demeshq shehirini qattiq teqib astigha alghanidi. ■

33 Lékin men sépildiki bir kamardin séwet bilen peske chühürülüp, uning qolidin qutulup qachtim. □

12

Pawlusqa kelgen wehiyeler

1 Epsus, maxtiniwérishning zörüriyiti bar. Gerche uning paydisi bolmisimu, men Rebdin kelgen alamet körünüşler we wehiyeler üstide toxtilay.

2 Mesihde bolghan bir ademni tonuymen; u on töt yil ilgiri (tende bolghan haldimu, yaki tendin tashqirimu bilmeymen, Xuda bilidu) üçinchi qat asman'gha kötürüldi. □ ■

3 Men shundaq bir kishini bilimen (tende bolghan haldimu, yaki tendin tashqirimu bilmeymen, Xuda bilidu) —

□ **11:25** «üch qétim tikenlik qamcha jazasini yédim» — «tikenlik qamcha jazasi» Rim hökúmiti teripidin bolsa kérek idi. «Ros.» 16:22de bir qétim xatirilen'gen. «Mat.» 27:26diki izahatni körüng.

■ **11:25** Ros. 14:19; 16:22; 27:9,41. □ **11:27** «pat-pat tüneklérde» — démek «pat-pat tünep dua qilishlarda». Bashqa birxil terjimisi «uyqusizliqlarda». □ **11:28** «bu sirtiki ishlardin bashqa...»

— bashqa birxil terjimisi: «bu ishlardin tashqiri,...». □ **11:28** Ros. 20:18. □ **11:29** «herkim ajizlisa, men ajizlimidimmu?» — «kim ajizlisa» — étiqad teripide ajizlash, démek. «Menmu ajizlidim»

— Pawlus ajizlighan kishi üçün dua qilghanda kemterlik bilen özi uning bilen birdek qilib, özi uning ornigha qoyghandek bolidu. Buninggha misalni Musa peyghemberning Israil üçün bolghan dua-tilawetliridin körüng («Mis.» 32:30-32). ■ **11:29** 1Kor. 8:13. ■ **11:31** Rim. 1:9; 9:1; 2Kor. 1:23; Gal. 1:20; Fil. 1:8; 1Tés. 2:5. ■ **11:32** Ros. 9:24. □ **11:33** «Lékin men sépildiki bir kamardin séwet bilen peske chühürülüp, uning qolidin qutulup qachtim» — heqiqiy rosullar

ömrde anche rahat körmeydu; Pawlus buningdin yene bir misal körsitidu. □ **12:2** «Mesihde bolghan bir ademni tonuymen» — bu adem del Pawlusning özi bolup, u Xuda uninggha bergén wehiye we ghayibane alametler bilen maxtinishni qilche xalimighan bolup, özi töwen tutushqa tiriship, özi toghruluq «men» démey, «üchinchi shekste» sözleydu. «u on töt yil ilgiri ... üçinchi qat asman'gha kötürüldi» — Tewrat-injil boyiche, peqet üç asman bar. Birinchi «hawa», ikkinchi «alem boshluqi», üçinchisi Xudaning huzurining özidur. ■ **12:2** Ros. 9:3; 22:17; 1Kor. 15:8.

4 u jennetke kötürülüp, shu yerde til bilen ipadiligili bolmaydighan, insanlarning déyishi men'i qilin'ghan ajayip ishlarni anglidi.

5 Shundaq bir adem bilen maxtinimen, özüm heqqide bolsa ajizliqmdin bashqa birer ish bilen maxtanmaymen. □

6-7 Hetta maxtinay désemmu exmeq hésablanmaymen; chünki men heqiqetni éytqan bolattim; emma birsi mende körginidin yaki men toghruluq anglighinidin méni (manga ashkarilan'ghan wehiylerning ghayet zor ulughluqi tüpeylidin) yuqiri oylap qalmisun dep özümni maxtinishtin yighdim. Mushu wehiylerning zor ulughluqi tüpeylidin körenglep ketmeslikim üçün etlirimge sanjilghan bir tiken, yeni méni urup tursun dep Sheytanning bir elchisi manga teqsim qilin'ghan; buning meqsiti, méning körenglep ketmeslikim üçündür. □

8 Buning toghrisida u mendin ketsun dep Rebge üç qétim yéлиндим;

9 lékin U manga: «Méning méhir-shepqitim sanga yéterlik; chünki Méning küch-Qudritim insanning ajizliqida toluq emelge ashurulidu» – dédi. Shunga men Mesihning küch-qudriti wujudunda tursun dep ajizliqirimdin maxtinishti teximu xushluq bilen tallawalimen;

10 shunga men Mesih üçün ajizliqlarni, haqaretlerni, qiyinchiliqlarni, ziyankeshliklerni we azab-oqubetlerni xursenlik dep bilimen. Chünki qachan ajiz bolsam, shu chaghda küchlik bolimen. □

Pawlusning Korinttiki jamaetke köngül bölüshi

11 Men maxtinip derweqe exmeq bolup qaldim! Lékin özünglar méni buningha mejbur qildinglar. Emeliyette eslide men siler teripinglardin triplin-ishim kérek bolatti; chünki héch erzimes bolsammu, men héliqi «qaltis ulugh rosullar»din héch terepte héch ishta kem emesmen. ■

12 Derweqe men aranglarda bolghan chaghda rosulning bésharetlik alametliri, hertereplik chidam-sewrchanliq ichide möjizilik alametler, karametler hem qudretlik möjiziler bilen emelde körsitilgen. ■

13 Silerni bashqa jamaetlerdin qaysi terepte töwen orun'gha qoydum? – peqetla özümni silerning üstünglerge yük qilip artip qoymighinim bilenmu?! Méning bu adaletsizlikimni epu qilghaysiler! □ ■

14 Mana, hazir yéninglargha üçinchi qétim bérishqa teyyarmen, shuning bilen silerge héch yük éghirimni salghum yoq. Chünki izdiginim igilikinglar emes, belki özünglardur; perzentliri ata-anilar üçün emes, belki ata-anilar perzentliri üçün mal-mülük yighishi kérek. □ ■

□ 12:5 «özüm heqqide bolsa ajizliqmdin bashqa birer ish bilen maxtanmaymen» — «ajizliqmdin» grék tilida «ajizliqirimdin». □ 12:6-7 «mushu wehiylerning zor ulughluqi tüpeylidin körenglep ketmeslikim üçün etlirimge sanjilghan bir tiken ... manga teqsim qilin'ghan»

— «tiken»ning köchme menisi bar, elwette. «... méni urup tursun dep Sheytanning bir elchisi manga teqsim qilin'ghan» — grék tilida «Sheytanning bir perishtisi», «elchi» we «perishte» dégenler emeliyette bir gep. □ 12:10 «Chünki qachan ajiz bolsam, shu chaghda küchlik bolimen» — Pawlus ajiz bolghinida Mesihke teximu tayinidu, shuning bilen küchlik bolidu; hemmimizmu shundaq bolushimiz kérek. ■ 12:11 1Kor. 15:10. ■ 12:12 1Kor. 9:2. □ 12:13 «Méning bu adaletsizlikimni epu qilghaysiler!» — «adaletsizlik» intayin kinayilik, hejwiye gep, elwette — bu söz Pawlusning ulardin héch éqtisadiy yordem telep qilmay, ulargha xush xewerni heqsiz yetküzgenlikini körsitidu. Uning yuqirida esletkinidek, u Korintta xush xewerning xizmitide bolghinida, bashqa jamaetler uningha yordem pulini ewitip berdi. ■ 12:13 1Kor. 9:12; 2Kor. 11:9. □ 12:14

«Chünki izdiginim igilikinglar emes, belki özünglardur» — «izdiginim» — Injil, «Luqa» 19:10ni körüng. ■ 12:14 Ros. 20:33.

¹⁵ Emdi jéninglar üçhün igilikimdin xushluq bilen serp qilimen hemde özümni serp qilimen – gerche men silerni qanche söygenéri men shunche az söyülsemmu. ■

¹⁶ Emdi shundaq bolghini bilen, men silerge héch yük bolghan emesmen; biraq héliqerlik qilip, men silerni bablap qoydum! □

¹⁷ Ejeba, men silerge ewetken ademlerning birersi arqiliq silerdin nep aldimmu?!

¹⁸ Men Titusni silerning yéninglarga bérishqa ündidim we yene héliqi qérindashnimu uning bilen bille ewettim. Titusning silerdin nep élip baqqan yéri barmu? Biz ikkiylen oxshash bir rohta yüriwattamduq? Bizning basqan izimiz oxshash emesmiken?

¹⁹ Yaki siler ezeldin bizni «Ular aldimizda özlirini aqlap kéliwatidu» dep oylawatamsiler? *Ish undaq emes.* Biz peqet Mesihde bolup Xuda al-dida sözlewattimiz; qiliwatqan hemme ishlar, i söyümlüklirim, silerning étiqadingslarni qurush üçündür. □

²⁰ Chünki men yéninglarga barghinimda, silerning ümid qilghan yérimdin chiqmay qélishinglardin, özümningmu silerning ümid qilghan yéringlardin chiqmay qélishimdin, yeni aranglarda ghowgha-jédel, hesetxorluq, ghezep-nepret, menmenchilik, töhmetxorluq, gheywetxorluq, tekebburluq we parakendichilikler bolarmikin dep ensireymen;

²¹ – bu qétim silerning yéninglarga barghinimda, aranglardiki gunah sadir qilip, taki бүгүн'ge qeder ötküzgen napakliq, buzuqluq we shehwaniy ish-lardin téxi towa qilmighan nurghun ademlerning sewebidin Xudayim méni aldinglarda töwen qilip qoyarmikin, shularning qilmishliri tüpeylidin matem tutmay turalmaymenmikin, dep ensireymen. □

13

Axirqi agahlandurush we salamlar

¹ Bu yéninglarga üçinchi qétim bérishim bolidu. «Her bir höküm ikki-üch guwahchinging aghzida ispatlinishi kérek». □ ■

²⁻³ Men ilgiri ikkinchi qétim yéninglarda bolghinimda burun gunah sadir qilghanlarga hem qalghan hemminglarga shundaq éytqan, hazirmu silerdin néri bolsammu qaytidin aldin'ala agahlandurup éytimeyki (siler Mesihning

■ **12:15** 2Kor. 6:12. □ **12:16** «men silerge héch yük bolghan emesmen; biraq héliqerlik qilip, men silerni bablap qoydum!» — bizningche bu yene tapa-tene, intayin kinayilik gep. Pawlus Korintliqlarni rohiy jehettin quwwetlimekchi bolup, özi ularning éynigha barmay (Korintliqlar belkim uning yardem-xizmitini ret qilghan bolatti), belki özige oxshash bashqa köyümchan qérindashlarni öz ornigha ewetti (17-ayetni körüng). Lékin bashqilar mushu ayet: «beziler méni hiyligerlik qilip, yalghan sözlep, silerdin nep ündürüwalidu, déyiship yüridu» dep terjime qilidu. □ **12:19** «...silerning étiqadingslarni qurush üçündür» — grék tilida: «...silerni qurush üçündür». «Ademni qurush» toghruluq «rimliqlarga»diki kirish sóznimu körüng. □ **12:21** «Xudayim méni aldinglarda töwen qilip qoyarmikin...» — «aldinglarda», bashqa birxil terjimisi «siler tüpeylidin». Belkim ikkila xil terjimisi toghridur: «... téxi towa qilmighan nurghun ademlerning sewebidin Xudayim méni aldinglarda töwen qilip qoyarmikin, shularning qilmishliri tüpeylidin matem tutmay turalmaymenmikin, dep ensireymen» — Pawlus, Korintliqlarning téxi qet'iylik bilen towa qilip baqmighan gunahlari tüpeylidin yene xijil bolup qalimen, dep ensireydu. □ **13:1** «Her bir höküm ikki-üch guwahchinging aghzida ispatlinishi kérek» — bu Tewratning sözi, shundaqla Tewratniki we Injildiki muhim bir prinsiptur: «Chöl.» 19:15, «Mat.» 18:16, «1Tim.» 5:19ni körüng. ■ **13:1** Chöl. 35:30; Qan. 17:6; 19:5; Mat. 18:16; Yuh. 8:17; Ibr. 10:28.

men arqiliq sözligenlikige ispat telep qilib kéliwatqininglar tüpeylidin), men barghinimda héchkimni ayimaymen; derweqe men arqiliq sözlewatqan Mesih silerge nisbeten ajiz emes, belki aldinglarda intayin qudretliktur;□

4 U derweqe ajizliqta kréstlen'gen bolsimu, lékin Xudaning qudriti bilen yenila hayat. Bizmu Uningda ajiz bolsaqmu, Xudaning silerge qaratqan qudriti bilen, Uninggha baghlinip hayat yashaymiz.□

5 Emdi özünglarni étiqadta barmu-yoq dep tekshürüp körünglar; özünglarni sinap béqinglar! Siler Eysa Mesihning özünglarda bolghanliqini (sinaqtin shallinip qalmisanglar!) bilip yetmemsiler?■

6 Emdi silerning bizning sinaqtin shallinip qalmighanliqimizni bilip qélishinglarni ümid qilimen.

7 Silerning héchqandaq rezillik qilmasliqinglar üçün Xudagha dua qilimiz; bu, bizning sinaqtin ötti dep qarilishimiz üçün emes – hetta sinaqtin ötmidi, dep qaralsaqmu, meyli – muhimi silerning durus bolghanni qilishinglar.□

8 Chünki biz heqiqetke qarshi héch ish qilamaymiz; némila qilsaq u beribir heqiqetni ayan qilidu, xalas.□

9 Chünki biz ajiz bolsaqmu, silerning küchlük bolghininglardin shadlinimiz. Shuningdek biz yene shuninggha dua qilimizki, siler kamaletke yetküzülgeysiler. □

10 Silerning yéninglarga barghinimda Reb manga ghulitish üçün emes, belki étiqadni qurush üçün amanet qilghan hoquqimni ishlitip silerge qattiq qolluqni körsetmeslikim üçün, men silerdin yiraqta bolghinimda mushularni yazdim.■

11 Eng axirda, qérindashlar, shadlininglar; kamaletke yetküzülünglar, righbettesellide kücheytilinglar; bir oy, bir pikirde bolunglar; inaq-xatirjemlikte ötünglar; we méhir-muhebbet we inaq-xatirjemlikning Igsi Xuda siler bilen

□ 13:2-3 «hazir mu silerdin néri bolsammu qaytidin aldin'ala agahlandurup éytimenki... **men barghinimda héchkimni ayimaymen**» — «héchkimni ayimaymen»: Pawlus «1Kor.» 5-babta, éghir gunah sadir qilghan bir kishi üstidin «etliri halak qilinsun, shundaq bolghanda rohi Reb Eysaning künide qutquzular, dep Sheytan'gha tapshurulsun» dégen hökümni chiqarghan. Pawlus mushu yerde közde tutqini, gunahqa patqan kishiler oxshash hökümge uchrishi mumkin, démekchi. □ 13:4 «Bizmu Uningda ajiz bolsaqmu...» — bu ajayib ibare toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. «...bizmu Uningda ajiz bolsaqmu, Xudaning silerge qaratqan qudriti bilen, Uninggha baghlinip hayat yashaymiz» — démek, rosullar sirttin qarighanda ajiz körünsimu (we belkim özlirini ajiz hés qilghan bolsimu) u Xudaning Korintliqlar arisida Öz qudrisini körsitidighanliqigha ishinidu, shuninggha ishenchi kamil bolup, «Biz shu qudret bilen xizmitinglarda küchlük bolimiz» dégendek bolidu. ■ 13:5 1Kor. 11:28. □ 13:7 «bu, **bizning sinaqtin ötti dep qarilishimiz üçün emes – hetta sinaqtin ötmidi, dep qaralsaqmu, meyli – muhimi silerning durus bolghanni qilishinglar**» — démek, Korintliqlar rezilliktin towa qilghan bolsa, Pawlus we hemkarlirining xizmiti ünümlük, méwilik we shereplik körünüşhi mumkin — lékin Pawlusqa nisbeten, muhimi Korintliqlarning özlirining rohiy ehwalidur. Bu nahayiti ulugh söz toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ 13:8 «**Chünki biz heqiqetke qarshi héch ish qilalmaymiz; némila qilsaq u beribir heqiqetni ayan qilidu, xalas**» — bu intayin ehmiyetlik ayet toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. Bashqa birxil terjimisi: «Biz heqiqetke zit ishlarni qilmastin, heqiqet boyiche ish qilishimiz kérek». □ 13:9 «**Chünki biz ajiz bolsaqmu, silerning küchlük bolghininglardin shadlinimiz**» — «küchlük» we «ajiz» rohiy terepte étylghan, elwette. ■ 13:10 2Kor. 10:8.

bille bolidu. □ ■

¹² Bir-biringlar bilen pak söyüşler bilen salamlishinglar. ■

¹³ Barliq muqeddes bendilerdin silerge salam.

¹⁴ Rebbimiz Eysa Mesihning shapaiti, Xudaning méhir-muhebbiti we Muqeddes Rohning hemrah-hemdemliki silerge yar bolghay!

□ **13:11** «righbet-tesellide kücheytilinglar» — mushu ibare grék tilida bir söz bilenla ipadilinidu. «méhir-muhebbet we inaq-xatirjemlikning Igisi Xuda» — grék tilida: «méhir-muhebbetning hem inaq-xatirjemlikning Xudasi» — démek, U méhir-muhebbet, xatirjemlik bergüchi hem Ózi herdaim méhir-muhebbette we inaq-xatirjemlikte turghuchi Xudadur. ■ **13:11** Rim. 12:16,18; 15:5; 1Kor. 1:10; Fil. 2:2; Ibr. 12:14; 1Pét. 3:8 ■ **13:12** Rim. 16:16; 1Kor. 16:20; 1Tés. 5:26; 1Pét. 5:14.

Galatyaliquqlarğa

Rosul Pawlus Galatiya ölkisidiki jamaetlerge yazghan mektup ... Salamlar

¹ Menki Pawlus, rosul bolghan (insanlar teripidin emes yaki insanlarning wasitisi bilen emes, belki Eysa Mesih we Uni ölgenlerdin tirildürgüchi Xuda'Ata teripidin teyinlen'gen)□

² we men bilen bille turuwatqan barliq qérindashlardin Galatiya ölkisidiki jamaetlerge salam.

³ Xuda'Ata we Rebbimiz Eysa Mesihdin silerge méhir-shepset we xatirjemlik bolghay!■

⁴ U Xuda'Atimizning iradisi boyiche bizni bu hazirqi rezil zamandin qutquzushqa Özini gunahlirimiz üçün pida qildi;■

⁵ Xudagha barliq shan-sherep ebedil-ebedigiche bolghay, amin!

Birdinbir xush xewer

⁶ Siler özüglarni Mesihning méhir-shepseti arqiliq Chaqirghuchining yénidin shunche téz yiraqlashturup bashqiche bir xil «xush xewer»ge egiship kétéwatqinlarga intayin heyran qalmaqtimen!

⁷ Emeliyette u héchqandaq bashqa «xush xewer» emestur! — peqetla bezi kishiler silerni qaymaqturup, Mesihning xush xewirini burmilmaqchi bolghan, xalas.■

⁸ Lékin hetta biz özimiz bolayli yaki asmandin chüshken perishte bolsun, birsi bizning silerge jakarlighinimizgha oxshimaydighan bashqa bir «xush xewer»ni silerge jakarlisa, béshigha lenet yaghsun!■

⁹ Biz burun éytqinimizdek, hazirmu men shuni éytimenki, birsi silerning qobul qilghininglarga oxshimaydighan bashqa bir xush xewerni jakarlisa, béshigha lenet yaghsun!

¹⁰ Men Xudani ishendürüşüm kérekmu yaki insanlarni ishendürüşüm kérekmu? Yaki insanlarni xursen qilishim kérekmu? Men insanlarni xursen qilishni nishan qilghan bolsam, Mesihning quli bolmighan bolattim. □ ■

¹¹ Emdi, i qérindashlar, silerge shuni uqturimenki, men jakarlaydighan xush xewer insanlardin kelgen emes. ■

¹² Chünki men uni insandin qobul qilghinim yoq yaki birer kishi uni manga ogetkini yoq, belki Eysa Mesih manga wehiy arqiliq yetküzgen. ■

¹³ Chünki siler méning Yehudiylarning diniy yolida qandaq hayat kechürgenlikim toghruluq — méning Xudaning jamaitige esheddiy

□ **1:1** «Eysa Mesih we Uni ölgenlerdin tirildürgüchi Xuda'Ata...» — «ölümdin tirildürgüchi» — grék tilida: «ölgenlerdin tirildürgüchi». ■ **1:3** Rim. 1:7; 1Kor. 1:3; Ef. 1:2; 1Pét. 1:2. ■ **1:4** Mat. 20:28; Gal. 2:20; Ef. 5:2; Tit. 2:14; Ibr. 9:14. ■ **1:7** Ros. 15:1. ■ **1:8** 2Kor. 11:4. □ **1:10** «Men Xudani ishendürüşüm kérekmu yaki insanlarni ishendürüşüm kérekmu? Yaki insanlarni xursen qilishim kérekmu?» — xush xewerni Xuda Özi békitip ewetken, elwette. «Xush xewer»ni özgertimen, dep xam xiyal qilghuchilar «Xudani ishendürüş»i kérek! Biraq wezipimiz ademlerni xush xewerni qobul qilishqa ishendürüştur. «Men insanlarni xursen qilishni nishan qilghan bolsam, Mesihning quli bolmighan bolattim» — «Mesihning quli» — Yehudiylar arisida «qul»ning özining salahiyiti bar idi. Izzetlik ademning quli bolushning özi izzetlik ish. ■ **1:10** 1Tés. 2:4; Yaq. 4:4. ■ **1:11** 1Kor. 15:1. ■ **1:12** Ef. 3:3.

ziyankeshlik qılıp unıngğa buzghunchılıq qılghanlıqımnı anglıghansiler.
□ ■

14 Hemde men Yehudiylarning diniy yolida élimizdiki nurghun tengtushlır-imdin xélila aldida turattım we ata-bowilirimning en'enilirini saqlashqa pewqul'adde qızghın idim.

15-16 Emma anamning qorsıqıdın tartıp méni Özi üçün ayırıp, méhir-shepqiti arqılıq méni chaqırghan Xuda Öz Oghlıni eller arısında jakarlash üçün mende uni ashkarılashni layıq körginide, men héchqandaq qan-et igisi bilen meslıhetleshmey, □ ■

17 yaki Yérusalémğa mendin ilgiri rosul bolghanlar bilen körüşhüşke bar-may, belki udul Erebestan'ğa atlandım. Kéyin Demeshqge qayıp keldim.

18 Andin üç yildin kéyin Yérusalémğa Pétrus bilen tonushushqa bardım we uning qéshida on besh kün turdım. □

19 Emma shu chaghda Rebning inisi Yaquptin bashqa rosullarning héchqaysisi bilen körüşmidim. □

20 Mana, méning silerge hazir yazghinim Xuda aldida héch yalghan emes! ■

21 Kéyin, men Suriye we Kilikiye ölkilirige bardım.

22 Emma Yehudiyediki Mesihde bolghan jamaetler méni chirayimdin tonu-maytti.

23 Ular peqet burun bizge ziyankeshlik qılghan ademning özi shu chaghda yoqatmaqchi bolghan étiqadni hazir xush xewer dep jakarlımaqta, dep anglıghanıdi;

24 shuningdek ular méning sewebimdin Xudani ulughlıdi. □

2

Yérusalémda turghan rosullarning Pawlusni étirap qilishi

1 Yene buningdin on töt yıl kéyin, men Barnabas bilen Yérusalémğa chıqtım; Titusnimu hemrah qılıp bardım. □ ■

2 Men bir wehiyge binaen shu yerge barghanıdım; we men bikar chapmighinimni yaki bikar chapmaywatqinimni jezmleshtürüş üçün

□ **1:13** «Yehudiylarning diniy yoli» — grék tilida «Yehudaizm». «esheddiy ziyankeshlik qılıp...» — yaki «tashqın qızghınlıq bilen ziyankeshlik qılıp...». ■ **1:13** Ros. 8:3; 9:1; 22:4; 26:9; Fil. 3:6; 1Tim. 1:13. □ **1:15-16** «Xuda Öz Oghlıni eller arısında jakarlash üçün mende uni ashkarılashni layıq körginide...» — «eller» mushu yerde «yat ellikler», yeni «Yehudiy emesler»ni körsitidu. ■ **1:15-16** Ros. 9:15; 13:2; Mat. 16:17; Ros. 9:15; 13:2; 22:21; Gal. 2:8; Ef. 3:8. □ **1:18** «üç yildin kéyin Yérusalémğa Pétrus bilen tonushushqa bardım» — «Pétrus» rosul Pétrus (bashqa ismi «Kéfas»). □ **1:19** «Rebning inisi Yaqup» — oqurmenlerning éside barki, Eysaning az dégende töt inisi bar idi («Mat.» 13:55).

■ **1:20** Rim. 1:9; 9:1; 2Kor. 1:23; 11:31; 1Tés. 2:5; 1Tim. 5:21; 2Tim. 4:1. □ **1:24** «shuningdek ular méning sewebimdin Xudani ulughlıdi» — grék tilida «shuningdek ular mende Xudani ulughlıdi».

□ **2:1** «Yene buningdin on töt yıl kéyin...» — yeni belkim u Mesihge étiqad qılghandin 14 yıl kéyin. «men Barnabas bilen Yérusalémğa chıqtım; Titusnimu hemrah qılıp bardım» — bizningche, bu «Ros.» 15:2de tilgha élin'ghan seper idi. Bezi alimlar u ziyaretni «Ros.» 11:30 we 12:25de tilgha élin'ghan seperni körsitidu, dep qaraydu. ■ **2:1** Ros. 15:2.

Yérusalémdikilerning aldida (emeliyette peqet «jamaetning tüwrükliri»deklerge ayrim halda) eller arisida jakarlaydighan xush xewerni bayan qildim. □ ■

³ Netijide, hetta manga hemrah bolghan Titus Yunanliq bolsimu, xetnini qobul qilishqa mejburlanmidi; □ ■

⁴ *shu chaghðiki «xetne» mesilisi*» bolsa, bizning Mesih Eysada muýesser bolghan hörlükümizni nazaret qilish üçün arimizgha soqunup kirwalghan, bizni qulluqqa chüshürüshmekchi bolup, yalghanchiliq qilghan saxta qérindashlar tüpeylidin bolghanidi. □ ■

⁵ Lékin biz xush xewerning heqiqiti silerdin mehrum qilinmisun dep ulargha hetta bir saetchimu yol qoyghinimiz yoq;

⁶ Lékin abruyluq hésablan'ghan ademlerdin bolsa (méning ularning néme ikenliki bilen karim yoq; Xuda héchqandaq insanning yüz xatirisini qilmaydu!) — mushu abruyluq *erbablar* dep sanalghanlarning mendiki *xush xewerge* qoshqini yoq idi. □ ■

⁷ Del eksiche, xush xewerni xetne qilin'ghanlarga yetküzüsh wezipisi Pétrusqa tapshurulghandek, xetnisizlerge yetküzüsh wezipisi manga tapshurulghan dep tonup yétip □

⁸ (chünki Pétrusni xetniliklerge rosulluqqa Küchlendürgüchi bolsa, ménimu ellerge *rosul bolushqa* küchlendürgenidi), ■

⁹ manga ata qilin'ghan *shu méhir-shepçetni* tonup yetken «jamaetning tüwrükliri» hésablan'ghan Yaqup, Kéfas we Yuhannalar bolsa, siler ellerge béringlar, biz xetniliklerge barayli dep Barnabas bilen ikkimizge hemdemlik ong qolini bérishti.

¹⁰ Ularning bizge peqet kembeghellerni untumanglar dégen birla telipi bar idi; men del bu ishqa qizghin bolup kéliwatattim. □ ■

□ **2:2** «men **bikar chapmighinimni** yaki **bikar chapmaywatqinimni** jezmleshtürüsh üçün **Yérusalémdikilerning aldida ... eller arisida jakarlaydighan xush xewerni bayan qildim**» — «bikar chapmighinim» we «bikar chépiwatqinim» dégen menisi néme bolatti? Pawlus ózining xush xewerni jakarlash xizmitini «méning chépishim» yaki «yügürüshüm» dep teswirleydu. U mushu yerde bashqa rosullar bilen körüshüshniki meqsiti uning yetküzgen «xush xewer»ning toghra ikenlikini jezmleshtürüsh, shundaqla ularnimu uning xizmiti toghruluq xatirjem qilish üçün idi. ■ **2:2** Ros. 19:21. □ **2:3** «Netijide, **hetta manga hemrah bolghan Titus Yunanliq bolsimu, xetnini qobul qilishqa mejburlanmidi**» — «Yunanliq» yaki «grék» — Yeni Yehudi emes, shuningdek xetne qilin'ghan kishi emes. ■ **2:3** Ros. 16:3; 1Kor. 9:21. □ **2:4** «*shu chaghðiki «xetne mesilisi»*»

bolsa, ... yalghanchiliq qilghan saxta qérindashlar tüpeylidin bolghanidi» — bizningche «xetne mesilisi» (grék tilida «bu ish») yuqirigü 3-ayette «manga hemrah bolghan Titus Yunanliq bolsimu, xetnini qobul qilishqa mejburlanmidi» déyilgen ish bilen baghliq. Démek, eyni chaghda bezi «yalghanchiliq qilghan saxta qérindashlar» «shu yat ellik adem xetne qobul qilmisa bolmaydu» dégen pikirni otturigha qoyghan bolsa kérek. ■ **2:4** Ros. 15:24. □ **2:6** «**lékin abruyluq hésablan'ghan ademler...**» — Pawlus bu sel kinayilikke körün'gen gepni ishlitishi bilen bashqa rosullarğa yaki jamaetning aqsqaqallirigha hörmetsizlik qilmaqchi emes, belki Galatiyalilqlarğa (shundaqla, bizlerge!) insanlarni Xudadin yuqiri qoymasliq kérek, dep körsetmekchi. «**mushu abruyluq erbablar dep sanalghanlarning mendiki xush xewerge qoshqini yoq idi**» — grék tilida: «manga héchnerse qoshmidi». ■ **2:6** Qan. 10:17; 2Tar. 19:7; Ayup 34:19; Ros. 10:34; Rim. 2:11; Ef. 6:9; Kol. 3:25; 1Pét. 1:17. □ **2:7** «**del eksiche, xush xewerni xetne qilin'ghanlarga yetküzüsh wezipisi Pétrusqa tapshurulghandek, xetnisizlerge yetküzüsh wezipisi manga tapshurulghan dep tonup yétip...**» — mushu ayetlerdiki «xetne qilin'ghanlar» Yehudiylarni, «xetnisizler» Yehudiy emeslerni körsitidu, elwette. ■ **2:8** Ros. 9:15; 13:2; 22:21; Gal. 1:16; Ef. 3:8. □ **2:10** «Ularning **rosuq peqet kembeghellerni untumanglar dégen birla telipi bar idi**» — mumkinchilik barki, bizning Pawlusqa «kembeghellér» toghruluq bolghan telipi özliri arisidiki, Yérusalém jamaetidiki kembeghellerni tekitlep körsetmekchi. ■ **2:10** Ros. 11:30; 24:17; Rim. 15:25; 1Kor. 16:1; 2Kor. 8:1; 9:1.

Pawlusning Antakyada Pétrusni eyiblishi

11 Biraq, kéyin Pétrus Antakya shehirige kelgende, uning eyiblik ikenliki éniq bolghachqa, men uni yúzturane eyiblidim.

12 Chünki Yaqupning yénidin bezi ademler kélishtin ilgiri u yat ellikler bilen hemdastixan bolghanidi; biraq ular kelgende, xetniliklerdin qorqup *shu qérindashlardin* özini tartti. □

13 Hetta bashqa Yehudiy *qérindashlar* uning bu saxtiliqigha qoshulup ketti; hetta Barnabasmu azdurulup ularning saxtipezlikige shérik boldi.

14 Emma men ularning xush xewerning heqiqiti boyiche durus mangmighanliqini körüp, hemmeylenning aldidila Pétrusqa: «Sen Yehudiy turup, Yehudiylarning adetleri boyiche yashimay, belki yat elliklerde yashawatisen; shundaq turuqluq, némishqa sen yat elliklerni Yehudiylardek yashashqa zorlimaqchimusen?» – dédim, ■

15 we yene: «Biz *ikkimiz* tughulushimizdinla Yehudiyimiz, «gunahkar dep qaralghan yat ellikler»din emesimiz, □

16 lékin insanning heqqaniy qilinishini Tewrat qanunigha emel qilishqa intilishliri bilen emes, belki Eysa Mesihning étiqad-sadaqetliki bilen bolidu, dep bilimiz. Shunga Tewrat qanunigha emel qilishqa intilish bilen emes, belki Mesihge baghlan'ghan étiqad bilen heqqaniy qilinishimiz üçün bizmu Mesih Eysagha étiqad qilduq – chünki héch et igisi Tewrat qanunigha emel qilishqa intilishliri bilen heqqaniy qilinmaydu» – dédim. □ ■

17 Emma Mesihthe heqqaniy qilinishqa izden'ginimizde, bizmu «gunahkar» dep ispatlan'ghan bolsaqmu, Mesih emdi gunahning xizmitide bolghuchimu?! Yaq, hergiz! □

□ 2:12 «Chünki Yaqupning yénidin bezi ademler kélishtin ilgiri u yat ellikler bilen hemdastixan bolghanidi» — «Yaqupning yénidin bezi ademler» Yérusalémdin kelgen Yehudiy qérindashlar idi. «biraq ular kelgende, xetniliklerdin qorqup shu qérindashlardin özini tartti» — «xetniliklerdin qorqup...»: — mumkinchilik barki, mushu kishiler: «Yehudiy emeslermu xetne qilinishi kérek» dep oylighan. Omumen éytqanda «kona ehde» boyiche, Yehudiylarning eslide Yehudiy emeslerning yémekliklerini yéyishige, ular bilen hemdastixan bolushqa bolmaytti. ■ 2:14 Ros. 10:28. □ 2:15 «Biz *ikkimiz tughulushimizdinla Yehudiyimiz*, «gunahkar dep qaralghan yat ellikler»din emesimiz...» — Pawlusning mushu «gunahkar dep qaralghan yat ellikler» dégen sözliri bilen Pétrusqa Yehudiylarning en'eniwi közqarishini yaki pozitsiyisini eslitidu. Yehudiylar özlirimu gunahkarlar, elwette! □ 2:16 «*lékin insanning heqqaniy qilinishini Tewrat qanunigha emel qilishqa intilishliri bilen emes, belki Eysa Mesihning étiqad-sadaqetliki bilen bolidu, dep bilimiz*» — «Tewrat qanunigha emel qilishqa intilishliri bilen» dégen ibare grék tilida intayin qisqartilip: «qanundiki emeller bilen...» yaki «qanun'gha qaritilghan emeller bilen» yaki «qanundin chiqqan emeller» dep ipadilini. Bu ibare «Rim.» 3:20, 28, «Gal.» 3:2, 5, 10dimu tépilidu. Insanning barliq «Tewrat qanunigha emel qilishqa intilishliri» özining gunahqa patqan bir gunahkar ikenlikini ispatlaydu, xalas. «insanning heqqaniy qilinishi ...belki Eysa Mesihning étiqad-sadaqetliki bilen...» — yaki «insanning heqqaniy qilinishi ... belki Eysa Mesihge étiqad qilish bilen...». «Mesihge baghlan'ghan étiqad bilen heqqaniy qilinishimiz üçün bizmu Mesih Eysagha étiqad qilduq» — «bizmu» — Pawlus Pétrusqa söz qiliwatidu, mushu sözi bilen ular ikkilisining Yehudiylar ikenlikini közde tutidu. ■ 2:16 Ros. 13:38; Rim. 3:20,28; 8:3; Gal. 3:11; Ibr. 7:18. □ 2:17 «Emma Mesihthe heqqaniy qilinishqa izden'ginimizde, bizmu «gunahkar» dep ispatlan'ghan bolsaqmu, Mesih emdi gunahning xizmitide bolghuchimu?! Yaq, hergiz!» — «bizmu «gunahkar» dep ispatlan'ghan bolsaqmu» — her adam xush xewerge ishense, Xudaning nijatini qobul qilishi üçün awwal özining gunahkar ikenlikini tonup yétishi, shundaqla barliq gunahlirini iqrar qilishi kérek, elwette. Bu jehette Yehudiylar we Yehudiy emesler arisida héchqandaq perq yoq.

¹⁸ Emma men eslide ghulatqan nersilerni qaytidin qursam, özümni *Tewrat qanunigha* xilapliq qilghuchi dep ispatlap körsetken bolimen. □

¹⁹ Chünki men *Tewrat qanuni* bilen *Tewrat qanunigha* nisbeten öldüm; netijide, men *Xudagha* yüzlinip yashawatimen. □ ■

²⁰ Men *Mesih* bilen bille kréstlen'genmen, lékin mana, yashawatimen! Lékin yashawatqini men emes, belki mende turuwatqan *Mesih*dur. We méning hazir etirimde yashawatqan hayat bolsa, méni söygen we men üçhün Özini pida qilghan *Xudaning Oghlining iman-étiqadidindur*. □ ■

²¹ Men *Xudaning méhir-shepkitini bikar qiliwetmeymen*; chünki heqqaniylik *Tewrat qanuni* arqiliq kélidighan bolsa, *Mesihning ölüshi bikardin-bikar bolup qalatti*. □ ■

3

Tewrat qanuni we iman-étiqad

¹ I eqilsiz Galatiyalilqar, köz aldinglarda Eysa *Mesih éniq süretlen'gen*, aranglarda kréstlen'gende kórün'geniken, kim silerni heqiqetke itaet qilishtin azdurup séhirlidi? □ ■

□ **2:18** «Emma men eslide ghulatqan nersilerni qaytidin qursam, özümni *Tewrat qanunigha xilapliq qilghuchi dep ispatlap körsetken bolimen*» — «ghulatqan nersiler» toghruluq: — bu esli *Tewrat qanunigha* emel qilishqa intilgenlikni körsitidu. Eger birsi öz réalliqigha asasen: «Méning *Tewrat qanunigha* emel qilalishim qet'iy mumkin emes iken» dep shu tirishishni tashlap, *Mesihke étiqad* qilish yoli bilen heqqaniyliqqa érisishimu, lékin andin yene qaytidin tiriship, heqqaniy bolush üçhün *Tewrat qanunigha* emel qilishqa qaytidin intilse, beribir özining gunahkarliqini ispatlap qoyatti. «Qoshumche söz»imizni körüng. □ **2:19** «... *Chünki men Tewrat qanuni bilen Tewrat qanunigha nisbeten öldüm; netijide, men Xudagha yüzlinip yashawatimen*» — bu intayin muhim ikki ayet (19-20) toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. «*Xudagha yüzlinip yashash*» — buning belkim üç menisi bar bolushi mumkin; (1) *Xudaning shan-sheripi üçhün yashash*; (2) *Xudagha pütünley tayinip yashash* (shundaq qilghanda ölüm bolmaydu); (3) *Xudaning yetekchiligi astida yashash*. Rosul belkim ishen'güchilerning yashawatqan yéngi hayatimu özining sheksiy niyetliri üçhün emes, belki «*Xudagha yüzlinip yashawatqan*» bolushi kérek, démekchi bolidu («*Rim.* 6:10-11-ayetnimu körüng).

■ **2:19** *Rim.* 7:4; 14:7; 2*Kor.* 5:15; 1*Tés.* 5:10; *Ibr.* 9:14; 1*Pét.* 4:2. □ **2:20** «*méning hazir etirimde yashawatqan hayat bolsa, ... Xudaning Oghlining iman-étiqadidindur*» — bashqa birxil terjimisi: «*méning hazir etirimde yashawatqan hayat bolsa... Xudaning Oghligha bolghan étiqad bilen*». Özimizning terjimimiz toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **2:20** *Gal.* 1:4; *Ef.* 5:2; *Tit.* 2:14. □ **2:21** «*Men Xudaning méhir-shepkitini bikar qiliwetmeymen; chünki heqqaniylik Tewrat qanuni arqiliq kélidighan bolsa, Mesihning ölüshi bikardin-bikar bolup qalatti*» — eger ademler tiriship-tirmiship *Tewrat qanunigha* emel qilalighan yaki qilalaydighan bolsa, shundaqla özi heqqaniy adem dep ispatlisa, némishqa Eysa *Mesih Özini qurbanliq qildi?* Undaq bolghanda insanlar gunahliridin qutulush üçhün *Xudaning méhir-shepkitige* mohtaj bolmighan bolatti; yéni, *Mesihning ademni gunahliridin qutquzup nijat yolini échish üçhün bolghan ölüshi bikar bolatti* (*Mesihning ölüshi esli mumkin bolmaydighan ish idi*; bu tarixta eng karamet, alemshumul ajayib weqe idi; chünki U Özi «*Hayat Özümdürmen*», «*Tirilish Özümdürmen*» dégenidi; «*Hayat*» Bolghuchi qandaqmu ölsun?). ■ **2:21** *Ibr.* 7:11. □ **3:1** «*I eqilsiz Galatiyalilqar, köz aldinglarda Eysa Mesih éniq süretlen'gen, aranglarda kréstlen'gende kórün'geniken, kim silerni heqiqetke itaet qilishtin azdurup séhirlidi?*» — «*Eysa Mesih ... aranglarda kréstlen'gende kórün'geniken*» dégen sözler toghruluq ikki közqarash bar: (1) *Pawlus xush xewerde Eysa toghruluq pakitlarni* shunche éniq yetküzüp jakarlighachqa, anglighuchilar «neq meydanda turghandek, öz közi bilen guwahchi bolghandek» bolghanliqini yaki: (2) *Pawlusning kéche-kündüz öz hayati arqiliq Mesihning kréstlen'genlikini körsetkenlikini körsitidu* (1:16, 2:20ni körüng). Bizningche ikkila közqarash toghra.

■ **3:1** *Gal.* 5:7.

² Men peqet shunila silerdin sorap bileyki: — Siler Rohni Tewrat qanunigha intilish arqiliq qobul qildinglarmu, yaki *xush xewerni* anglap, étiqad arqiliq qobul qildinglarmu? □

³ Siler shunche eqilsizmu? Rohqa tayinip *hayatni* bashlighanikensiler, emdilikte et arqiliq kamaletke yetmekchimu? □

⁴ Siler *étiqad yolida* bolghan shunche köp azab-oqubetlerni bikargha tarttinglarmu? Derweqe bikargha kettighu?!

⁵ Silerge Rohni Teminligüchi, aranglarda möjizilerni yaritiwatquchi bu karametlerni silerning Tewrat qanunigha intilip tayan'ghininglardin qilamdu, yaki anglighan xewerge baghlighan ishench-étiqadinglardin qilamdu? □

⁶ *Muqeddes yazmilarda déyilgendek*: «Ibrahim Xudagha étiqad qildi; bu uning heqqaniyliqi hésablandi». ■

⁷ Shuning üçün, shuni chüshinishinglar kérekki, étiqadtin tughulghanlarla Ibrahimning heqiqiy perzentliridur. □

⁸ Muqeddes yazmilarda Xudaning yat elliklerni Özige étiqad qilishi arqiliq ularni heqqaniy qilidighanliqi aldin'ala körülüp, Xudaning Ibrahimgha: «Sende barliq el-milletlerge bext ata qilinidu» dep xush xewerni aldin éytqanliqi xatürilen'genidi. □ ■

⁹ Shuning bilen, étiqadtin bolghanlar étiqad qilghuchi Ibrahim bilen teng bext tapidu.

¹⁰ Lékin Tewrat qanunigha emel qilimiz dep yürgenler bolsa hemmisi lenetke qalidu. Chünki *muqeddes yazmilarda* mundaq yézilghan: «Tewrat qanunida yézilghan hemme emrlerge üzlüksiz emel qilmaywatqan herbir kishi lenetke qalidu». □ ■

¹¹ Yene roshenki, héchkim Xudaning aldida qanun'gha intilish arqiliq heqqaniy qilinmaydu; chünki *muqeddes kitabta yézilghinidek*: — «Heqqaniy adem ishench-étiqadi bilen hayat bolidu». □ ■

¹² Emma qanun yoli étiqad yoligha asatlan'ghan emes, belki *muqeddes kitabta*: — «Qanunning emrlirige emel qilghuchi shu ishlar bilen hayat

□ 3:2 «siler rohni Tewrat qanunigha intilish arqiliq qobul qildinglarmu, yaki *xush xewerni* anglap, étiqad arqiliq qobul qildinglarmu?» — «Roh» Xudaning Muqeddes Rohini körsitidu.

□ 3:3 «Siler shunche eqilsizmu? Rohqa tayinip *hayatni* bashlighanikensiler, emdilikte et arqiliq kamaletke yetmekchimu?» — «Rohqa tayinip» — grék tilida «Rohta» (Xudaning Rohida, elwette). «emdilikte et arqiliq kamaletke yetmekchimu?» — «et arqiliq» yaki «insaniy etler arqiliq» — démek, Xudaning méhir-shepçitige emes, nijatigha emes, belki öz küchige, Tewrat qanunigha emel qilishqa intilishlarga tayinishtin ibaret. □ 3:5 «silerge Rohni Teminligüchi» — «Roh» — Muqeddes Roh, Xudaning Rohi. «Silerge Rohni Teminligüchi» Xuda'Atining Özi. ■ 3:6 Yar. 15:6; Rim. 4:3; Yaq. 2:23. □ 3:7 «... étiqadtin tughulghanlarla Ibrahimning heqiqiy perzentliridur» — grék tilida «étiqadtin bolghanlar...» — démek, Mesih Eysagha étiqad baghlap «qaytidin tughulghan»lar, Ibrahimning izlirini basqanlar. □ 3:8 «muqeddes yazmilarda Xudaning yat elliklerni Özige étiqad qilishi arqiliq ularni heqqaniy qilidighanliqi aldin'ala körülüp...» — «yat ellikler» — Yehudiy emesler. «Sende barliq el-milletlerge bext ata qilinidu» — «Yar.» 12:3. ■ 3:8 Yar. 12:3; 18:18; 22:18; 26:4; 49:10; Ros. 3:25. □ 3:10 «Lékin Tewrat qanunigha emel qilimiz dep yürgenler bolsa hemmisi lenetke qalidu» — «Tewrat qanunigha emel qilimiz dep yürgenler» — mushu yol bilen özlirini heqqaniy dep ispatlaymiz deyidighanlar, elwette, «Tewrat qanunida yézilghan hemme emrlerge üzlüksiz emel qilmaywatqan herbir kishi lenetke qalidu» — «Qan.» 27:26. Elwette, héchkim Tewrat qanunining emrlirige «üzlüksiz emel qilalmaydu» — shunga hemme kishi, Yehudiy bolsun, Yehudiy emes bolsun, Mesihisiz bolsa lenet astida turidu. ■ 3:10 Qan. 27:26. □ 3:11 «Heqqaniy adem ishench-étiqadi bilen hayat bolidu» — «Hab.» 2:4. ■ 3:11 Hab. 2:4; Rim. 1:17; 3:20; Gal. 2:16; Ibr. 10:38

bolidu» déyilgendetur. □ ■

¹³ Halbuki, Mesih bizni Tewrat qanunidiki lenettin hör qilish üçün ornimizda lenet bolup bedel töldi. Bu heqte *muqeddes yazmilarda*: «Yaghachqa ésilghan herbir kishi lenetke qalghan hésablansun» dep yézilghan. □ ■

¹⁴ Shuning bilen Mesih Eysa arqiliq Ibrahimgha ata qilin'ghan bext yat ellikdergimu keltürülüp, biz wede qilin'ghan Rohni étiqad arqiliq qobul qilalaymiz.

Tewrat qanuni we Xudaning wedisi

¹⁵ Qérindashlar, men insanlarhe sözleymen; hetta insanlar arisida özara ehde tüzülümü, bashqa héchkim uni yoqqa chiqiriwételmeydu yaki uninggha birer nerse qoshalmaydu. □ ■

¹⁶ Shuningdek, *Xudaning ehdisidiki* wediler Ibrahim we uning neslige éytilghan. *Muqeddes kitabta* U: «we séning nesilliringge», (yeni, köp kishilerge) démeydu, belki «séning neslingge», (yeni yalghuz bir kishigila), deydu — bu «nesil» Mesihdur. □ ■

¹⁷ Men shuni démekhimenki, Xudaning Mesihke aldindin tüzgen bir ehdisini töt yüz ottuz yildin kéyin chüshürülgen Tewrat qanuni emeldin qalduralmaydu, Xudaning bu wedisini héch bikar qilalmaydu. □ ■

¹⁸ Chünki *wede qilin'ghan* miras qanun'gha asatlan'ghan bolsa, mana u Xudaning wedisige asatlan'ghan bolmaytti; lékin Xuda shapaet bilen uni Ibrahimgha wede arqiliq ata qilghan. □ ■

¹⁹ Undaqta, Tewrat qanunini chüshürüshniki meqset néme? U bolsa, insanlarning itaetsizlikliri tüpeylidin, Xudaning mirasi wede Qilin'ghuchi, yeni Ibrahimning nesli dunyagha kelgüche qoshumche qilip bérilgen; u perishtiler arqiliq bir wasitichining qoli bilen békitilip yolgha qoyulghan. □ ■

□ **3:12** «Qanunning emrlirige emel qilghuchi shu ishlar bilen hayat bolidu» — «Law.» 18:5. Héchkim Tewrat qanunining emrlirige emel qilalmaydu, elwette. ■ **3:12** Law. 18:5; Ez. 20:11; Rim. 10:5. □ **3:13** «Halbuki, Mesih bizni Tewrat qanunidiki lenettin hör qilish üçün ornimizda lenet bolup bedel töldi» — grék tilida: «hör qilish üçün bedel tölesh» yaki «qutuldurup bedel tölesh» dégen ibariler adette qullarni bazardin qaytindin sétiwélip, hör qilish»ni körsitidu. «yaghachqa ésilghan herbir kishi lenetke qalghan hésablansun» — «Qan.» 21:24. ■ **3:13** Qan. 21:23; Rim. 8:3; 2Kor. 5:21.

□ **3:15** «men insanlarhe sözleymen» — mushu ibare belkim «insanlarning kündilik turmushidin bir misal körsitey», dégini bolsa kérek. ■ **3:15** Ibr. 9:17. □ **3:16** «Shuningdek, Xudaning ehdisidiki wediler Ibrahim we uning neslige éytilghan. Muqeddes kitabta U: «we séning nesilliringge», (yeni, köp kishilerge) démeydu, belki «séning neslingge», (yeni yalghuz bir kishigila), deydu — bu «nesil» Mesihdur» — bu wede Tewrat, «Yar.» 12:7 we 13:15, 17:7, 24:7de tépilidu. Démisekmu, Mesih Yehudiylardin bolup, u Ibrahimning nesli, elwette. ■ **3:16** Gal. 3:8. □ **3:17** «Xudaning Mesihke aldindin tüzgen bir ehdisi» — «Mesihke» — demäk, Mesih «Ibrahimning nesli»ning süpitide bolup ehde xu chaghda Uninggha tüzgen. Bezi kona köchürmilerde «Mesihke» dégen söz tépilmaydu. ■ **3:17** Yar. 15:13; Mis. 12:40; Ros. 7:6. □ **3:18** «Chünki wede qilin'ghan miras qanun'gha asatlan'ghan bolsa, mana u Xudaning wedisige asatlan'ghan bolmaytti; lékin Xuda shapaet bilen uni Ibrahimgha wede arqiliq ata qilghan» — «wede qilin'ghan miras» Ibrahimgha wede qilin'ghan köp tereplik bextni közde tutidu. ■ **3:18** Rim. 4:14. □ **3:19** «Tewrat qanunini chüshürüshniki meqset néme?... u perishtiler arqiliq bir wasitichining qoli bilen békitilip yolgha qoyulghan» — «bir wasitichi» shübisizki, Musa peyghemberni körsitidu. Bu muhim 19-ayet toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng.

«Tewrat qanuni... insanlarning itaetsizlikliri tüpeylidin» — bu sözning köp jehetliri bar — «qoshumche söz»imizde u toghruluq toxtilimiz. ■ **3:19** Qan. 5:5; Yuh. 1:17; 15:22; Ros. 7:38,53; Rim. 4:15; 5:20; 7:8.

20 Emma «wasitichi» bir terepningla wasitichisi emes (belki ikki terepningkidur), lékin Xuda Öz peqet birdur. □

21 Undaқта, Tewrat qanuni Xudaning wedilirige zitmu? Yaq, hergiz! Eger birer qanun insanlarni hayatliqqa érishtüreydighan bolsa, undaқта heqqaniyliq jezmen shu qanun'gha asaslan'ghan bolatti.

22 Halbuki, muqeddes yazmilar pütkül alemni gunahning ilkige qamap goyghan; buningdiki meqset, Eysa Mesihning sadaqet-étiqadi arqiliq wedining étiqad qilghuchilargha bérilishi üçündür. ■

23 Lékin étiqad yoli kélip ashkare bolghuche, biz Tewrat qanuni teripidin qoghdlip, ashkare bolidighan étiqadni kütüşke qamap qoyulghaniduq.

24 Shu teriqide, bizning étiqad arqiliq heqqaniy qilinshimiz üçün Tewrat qanuni bizge «terbiyiligüchi» bolup, bizni Mesihke yéteklidi. □ ■

25 Lékin étiqad yoli ashkara bolup, biz emdi yene «terbiyiligüchi»ning nazari-tide emesimiz.

26 Chünki hemminglar Mesih Eysagha étiqad qilish arqiliq Xudaning oghulliri boldunglar. □ ■

27 Chünki herqaysinglar Mesihge kirishke chömüldürülgen bolsanglar, Mesihni kiyiwalghan boldunglar. □ ■

28 Mesihde ne Yehudiy bolmaydu ne Grék bolmaydu, ne gul bolmaydu ne hör bolmaydu, ne er bolmaydu ne ayal bolmaydu, hemminglar Mesih Eysada bir bolisiler. □ ■

29 Siler Mesihke mensup bolghanikensiler, silermu Ibrahimning nesli bolisiler we uninggha wede qilin'ghan *bext-saadetke* mirasxordursiler.■

4

(Dawami)

1-2 Yene shuni éytimenki: Gerche bir bala pütün mülükning igisi bolsimu, mirasxor gödek waqitlirida taki atisi belgiligen waqit toshmighuche, u öz öyidiki

□ **3:20 «emma «wasitichi» bir terepningla wasitichisi emes (belki ikki terepningkidur), lékin Xuda Öz peqet birdur»** — bu ayetke bérilgen birnechche sherh bar. Menisi belkim: «ikki adem kélishim tüzgende, bir wasitichi bolush kérek. Lékin, Xuda Öz ehdisini Ibrahimgha bergende, uni wasitichisiz bergen, u sap Xudaning qolidin kelgen; shunga bu ehde beribir Tewrat qanunidin üstün turidu» dégendek bolidu. «Qoshumche söz»imizde umu toghruluq toxtlimiz. ■ **3:22** Rim. 3:9; 11:32. □ **3:24 «bizning étiqad arqiliq heqqaniy qilinshimiz üçün Tewrat qanuni bizge «terbiyiligüchi» bolup,...»** — «terbiyiligüchi» grék tilida «pédagog» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **3:24** Mat. 5:17; Ros. 13:38; Rim. 10:4. □ **3:26 «... Chünki hemminglar Mesih Eysagha étiqad qilish arqiliq Xudaning oghulliri boldunglar»** — bu muhim 23-26-ayetler toghruluq «qoshumche söz»imizde, yuqiriqi 3:19-ayet üstide toxtalghinimizni körüng. ■ **3:26** Yesh. 56:5; Yuh. 1:12; Rim. 8:15; Gal. 4:5. □ **3:27 «Chünki herqaysinglar Mesihge kirishke chömüldürülgen bolsanglar, Mesihni kiyiwalghan boldunglar»** — démek, Mesihge étiqad qilip sugha chömüldürülüp, Uninggha baghlan'ghan bolsaq, Uning tebitige igileymiz, shuning bilen «Mesihge mensup adem» bizning asasiy salahiyitimiz bolidu. ■ **3:27** Rim. 6:3. □ **3:28 «Mesihde ne Yehudiy bolmaydu ne Grék bolmaydu... hemminglar Mesih Eysada bir bolisiler»** — «Grék» dégen söz mushu yerde «Yehudiy emes», «yat ellikler»ni bildürüldü. ■ **3:28** Yuh. 17:21. ■ **3:29** Yar. 21:12; Rim. 9:7; Ibr. 11:18.

quldin perqi bolmaydu. Chünki u yenila xojidarlar we bala baqquchilarning bashqurushida bolidu. □

³ Shuninggha oxshash, bizmu gödek waqtimizda, bu dunyadiki «asasiy qaide-qanuniyetler» astida qul bolghaniduq. □

⁴ Lékin, waqit-saiti toluq toshqanda, Xuda Öz Oghlini *bu dunyagha* ewetti. U bir ayal kishidin tughulghan, shuningdek Tewrat qanuni astida tughulghanidi. □ ■

⁵ Buningdiki meqset, Xuda Tewrat qanuni astida yashighan *bizlerni* bedel tölep hörlükke chiqirip, bizning oghulluqqa qobul qilinishimiz üçündür. ■

⁶ Hem siler Uning oghulliri bolghanliqinglar üçün, Xuda Öz Oghlining: «Abba! Atam!» dep chaqirghuchi Rohini ewetip qelbimizge saldi. □ ■

⁷ Shuning üçün, siler hazir qul emes, belki oghulliridursiler; oghulliri bolghanikensiler, Xuda arqiliq Özige mirasxor bolisiler. □

Pawlusning Galatiyalilardin endishe qilishi

⁸ Burun, Xudani tonumighan waqtinglarda derweqe yalghan ilahlarning qulluqigha tutulghansiler. □ ■

⁹ Emdilikte, hazir *heqiqiy* Xudani tonughanikensiler, — yaki éniqraq qilip éytqanda, Xuda teripidin tonulghanikensiler, emdi siler néme dep bu dunyadiki küchsiz, ebejq erzimes «asasiy qaide-qanuniyetler»ge qarap yanisiler? Ularning qulluqigha yéngiwashtin qaytishni xalamsiler? □ ■

¹⁰ Siler alahide kün, ay, pesil we yillarni étiwargha élip xatirileshke bashlidinglar! □ ■

¹¹ Men ilgiri silerge singdürgen ejrim bikar kétermikin, dep siler üçün ensirewatimen.

□ 4:1-2 «... Gerche bir bala pütün mülükning igisi bolsimu, mirasxor gödek waqitlirida taki atisi belgilgen waqit toshmighuche, u öz öyidiki quldin perqi bolmaydu. Chünki u yenila xojidarlar we bala baqquchilarning bashqurushida bolidu» — «ghojidar» dégen sözning menisi yuqiriqi «terbiyilügüchi» dégen sözge yéqin. □ 4:3 «bu dunyadiki «asasiy qaide-qanuniyetler» — bezi alimlar mushu sözni yaman rohlarni körsitidu, dep qaraydu. Lékin «Kolossiliklerge»diki «Kol.» 2:8, 20 toghruluq «qoshumche söz»imizde biz bashqiche chüshendürimiz. □ 4:4 «Lékin, waqit-saiti toluq toshqanda, Xuda Öz Oghlini bu dunyagha ewetti. U bir ayal kishidin tughulghan, shuningdek Tewrat qanuni astida tughulghanidi» — «Tewrat qanuni astida tughulghanidi» dégen ibare «Eysa Mesih Tewrat qanunigha boysunup yashighan» dégen menini öz ichige alidu. ■ 4:4 Yar. 15:16; 49:10; Dan. 9:24; Mat. 5:17. ■ 4:5 Yuh. 1:12; Gal. 3:26. □ 4:6 «Hem siler Uning oghulliri bolghanliqinglar üçün, Xuda Öz Oghlining: «Abba! Atam!» dep chaqirghuchi Rohini ewetip qelbimizge saldi» — ibranii tilida «Abba» «dadam»ni bildüridu, «Abba! Atam!» «i söyümlük atam!» dégen gep. ■ 4:6 Rim. 8:15. □ 4:7 «Shuning üçün, siler hazir qul emes, belki oghulliridursiler» — grék tilida bu ayettiki «siler» «sen» dep ipadiliniidu. «oghulliri bolghanikensiler, Xuda arqiliq Özige mirasxor bolisiler» — «Xuda arqiliq Özige mirasxor bolisiler» bezi kona köchürmilerde: «Mesih arqiliq Xudaning Özige mirasxor bolisiler» déyilidu. □ 4:8 «Burun, Xudani tonumighan waqtinglarda derweqe yalghan ilahlarning qulluqigha tutulghansiler» — «yalghan ilahlar» grék tilida «eyniyiti ilah emesler» bilen ipadiliniidu. ■ 4:8 1Kor. 8:4. □ 4:9 «emdi siler néme dep bu dunyadiki küchsiz, ebejq erzimes «asasiy qaide-qanuniyetler»ge qarap yanisiler?» — «erzimes artuqche» — Grék tilida «tilemchilikke ait» dégen sözler bilen ipadiliniidu. ■ 4:9 Kol. 2:20. □ 4:10 «Siler alahide kün, ay, pesil we yillarni étiwargha élip xatirileshke bashlidinglar!» — mushu ayettiki «kün, ay, pesil we yillar» bolsa belkim Tewrat qanunida Yehudiylar üçün békitilgen héytarni hem Yehudiylarning en'eniliri boyiche ötküzidighan héytarnimu körsitidu. Meyli Yehudiylarningki bolsun bolmisun, prinsip oxshash, étiqadchilar üçün héchqandaq alahide kün-héytarni xatirileshning hajiti yoq. ■ 4:10 Rim. 14:5; Kol. 2:16.

12 Qérindashlar, men shuni silerdin ötünimenki, manga oxshash bolunglar; chünki men silerge oxshash boldum. Siler eslide manga héch azar yetküzmigenidnglar. □

13 Emma silerge melumki, etlirimdiki bir zeplik tüpeylidin, men xush xewerni silerge birinchi qétim yetküzgenidim. □

14 U chaghda, etlirimdiki bu zeplik silerge nisbeten sinaqtek bolsimu, lékin siler méni kemsitmidnglar yaki chetke qaqmidnglar. Eksiche, méni Xuda ewetken bir perishtini, hetta Mesih Eysa özini kütkendek kütüwalinglar. □ ■

15 U chaghdiki bext-berikitinglar emdi nege ketti?! Men silerge guwahchi bolup éyталaymenki, u chaghda siler mumkin bolsa, manga közliringlarni oyup bérishekimu razi idinglar!

16 Emdilikte, silerge heqiqetni sözligenlikim üçün düshmininglarga aylinip qaldimmu?

17 *Men éytip ötken héliqi ademler silerge qizghinliq körsitidu, emma niyiti durus emes; ular peqet silerni nijatning sirtigha chiqirip, qizghinliqinglarni özlirige qaritiwalmaqchi.* □ ■

18 Emma men siler bilen birge bolghan waqitlardila emes, belki daim yaxshi ishqa qizghinliq qilishning özi yaxshidur, elwette.□

19 Söyümlük balilirim! Mesih silerde töreldürülgüche men siler üçün tolghaq azablrini yene bir qétim tartiwatimen! ■

20 Méning hazirla yéninglarga bérip, silerge bashqiche teleppuz bilen sözlügüm kéliwatidu; chünki bu ehwalnglar toghruluq néme qilishni zadila

□ **4:12** «Qérindashlar, ... **manga oxshash bolunglar; chünki men silerge oxshash boldum**»

— Pawlus özi Yehudiy bolsimu, Tewrat qanunining (heqqaniyligqa ait telepliridin bashqa) barliq emrliridin (Mesihning nijati bilen) azad bolup Muqeddes Rohning yétekchilikide yashighan; shunga u Galatiyalilqlardin: «Manga oxshash bolunglar» dep ötünidu; «chünki men silerge oxshash boldum» — démek, u Yehudiy emeslerdek (Galatiyalilqlardek) Tewrat qanunining telepliridin mustesna boldi. Lékin Galatiyalilqlar Yehudiylerde bolimiz dep özlirini Tewrat qanunining barliq telepliri astigha qoymaqchi idi! «**Siler eslide manga héch azar yetküzmigenidnglar**» — démek, Pawlus ulargha hazirla éytqan qattiq gépini ularning özige qandaqtur bir ziyani yaki azar yetküzgenliki tüpeylidin éytqan emes, deydu (5-15-ayetlerde u ularning eslide özige körssetken chongqur muhebbitini esleydu), belki ularni közlep: «siler öz-özliringlarga azar bériwatisiler» dep agah bérish üçün éytidu. □ **4:13** «**Emma silerge melumki, etlirimdiki bir zeplik tüpeylidin, men xush xewerni silerge birinchi qétim yetküzgenidim**» — «etlirimdiki bir zeplik tüpeylidin» — bu sözdin qarighanda, Pawlus belkim késel sewebidin Galatiyada dem élishqa mejbur bolghanidi. Mumkinchilik barki, bu késel uning közliri bilen baghliq bolup, uning chirayini intayin set qiyapetke kirgüzüp qoyghanidi (14-ayet). 14-15-ayet, 6:11 we «2Kor.» 12:7-10nimu körüng. Pawlus adette xetlirini pütütkchi arqliq yazatti (mesilen, «Rim.» 16:22). □ **4:14** «**U chaghda, etlirimdiki bu zeplik silerge nisbeten sinaqtek bolsimu, lékin siler méni kemsitmidnglar yaki chetke qaqmidnglar. Eksiche, méni Xuda ewetken bir perishtini, hetta Mesih Eysa özini kütkendek kütüwalinglar**» — Pawlusning bu köz késili yene bir tereptin qiyinchiliq élip keldi — U xush xewerning yolida köp ademlerning késelirini dua qilip saqaytti; ularning saqaytilishi arqliq köp ademler xush xewerge ishendi. Lékin uning özide késel bolghachqa, bu ish uni bashqilarning aldida mazaqqa qaldurush éhtimalliq bolamdu, qandaq? ■ **4:14** Mal. 2:7; Mat. 10:40; Yuh. 13:20. □ **4:17** «**ular peqet silerni nijatning sirtigha chiqirip...**» — bezi kona köchürmilerde «ular peqet silerni bizdin ayrilip nijatning sirtigha chiqirip» déyilidu. ■ **4:17** Rim. 10:2; 2Kor. 11:12. □ **4:18** «**Emma men siler bilen birge bolghan waqitlardila emes, belki daim yaxshi ishqa qizghinliq qilishning özi yaxshidur, elwette**» — bashqa birxil terjimisi: «Meyli men siler bilen bille bolay yaki bolmay, silerge niyiti yaxshi qizghinliqi bar ademler bar bolsa, daim yaxshi bolidu, elwette». ■ **4:19** 1Kor. 4:15; Flm. 10; Yaq. 1:18.

bilmeywatimen!□

«Qul dédek» Hejer bilen «hör ayal» Sarah toghrisidiki temsildin terbiye-sawaq élish

21 I Tewrat qanunining ilkide yashashni xalaydighanlar, silerdin shuni sorap baqay, siler Tewratning özide néme déyilgenlikige qulaq salmamsiler?

22 Tewratta, Ibrahimning ikki oghli bolup, biri dédektin, yene biri hör ayalidin bolghan, dep xatirilen'gen. □ ■

23 Dédektin bolghan oghul «et bilen» tughulghan; hör ayalidin bolghan oghul bolsa Xudaning wedisi arqiliq tughulghandur. □ ■

24 Bu ikki ishni bir oxshitish dégili bolidu. Bu ikki ayal Xudaning insanlar bilen tüzgen ikki ehdisining wekilidur. Birinchi ehde Sinay téghidin kélip, derheqiqet balilirini qulluqta bolushqa tughidu; mana Hejer uninggha wekildur;

25 démek, Hejer bolsa Erebandiki Sinay téghigha simwol qilinip, yeni bügünki Yérusalémgha oxshetilidu; chünki u sheher we uning baliliri qulluqta turmaqta. □ ■

26 Emma yuqiridin bolghan Yérusalém hördur, u hemmimizning anisidur; □ ■

27 Chünki, muqeddes yazmilarda mundaq yézilghan: –

«Xushal bol, i perzent körmigen tughmas ayal!

Tentene qilip yangrat, tovla, i tolghaq tutup baqimighan!

– Chünki ghérib ayalning baliliri éri bar ayalningkidin köptur!» □ ■

28 Emdi i qérindashlar, Ishaq Xudaning wedisidin tughulghandek bizmu Xudaning wedisi boyiche tughulghan perzentlerimiz. □ ■

□ 4:20 «Méning hazirla yéninglarga bérip, silerge bashqiche teleppuz bilen sözlügim kéliwatidu» – «bashqiche bir teleppuz bilen...» – Pawlus téximu qattiq teleppuzdimu, yaki mulayimraq teleppuzdimu, ulargha zadi «qandaq teleppuz»da sözlesh kéreklikini bilmeytti. □ 4:22 «Ibrahimning ikki oghli bolup, biri dédektin...» – dédek (qul ayal) – yeni Hejer. «yene biri hör ayalidin bolghan...» – öz hör ayali Sarah idi. ■ 4:22 Yar. 16:2,15; 21:2; Ros. 7:8; Ibr. 11:11. □ 4:23 «Dédektin bolghan oghul «et bilen» tughulghan» – «et bilen» dégen ibare «insanning etlirige tayinish»ni bildüridu.

Hejering oghli Ismail peqet insanlarning oy-pikri, insaniy küchi bilen tughulghan. «Dédektin bolghan oghul «et bilen» tughulghan; hör ayalidin bolghan oghul bolsa Xudaning wedisi arqiliq tughulghandur» – bu pütün ayet toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 4:23 Yuh. 8:39; Rim. 9:7. □ 4:25 «démek, Hejer bolsa Erebandiki Sinay téghigha simwol qilinip, yeni bügünki Yérusalémgha oxshetilidu; chünki u sheher we uning baliliri qulluqta turmaqta» – «qulluqta» dégen söz rohiy qulluqta, yeni Tewrat qanunining qulluqida. «Bügünki Yérusalém we uning baliliri» Yehudiy xelqi, shundaqla Tewrat qanunigha emel qilishqa tirishqanlirim bilen heqqaniy adem bolay dégen hemme ademni körsitidu. ■ 4:25 Mis. 19; 20. □ 4:26 «Emma yuqiridin bolghan Yérusalém hördur, u hemmimizning anisidur...» – bashqiche éytqanda, Ibrahimning öz ayali Sarah bolsa hör ayal bolghachqa, ershtiki Yérusalémgha, shundaqla yéngi ehlide yashighan jamaetke wekillik qilidu. Shunga, «ershtiki Yérusalém»ni bizning animiz, déyishke bolidu. ■ 4:26 Weh. 21:2. □ 4:27 «Xushal bol, i perzent körmigen tughmas ayal! Tentene qilip yangrat, tovla, i tolghaq tutup baqimighan!» – chünki ghérib ayalning baliliri éri bar ayalningkidin köptur!» – Yesh. 54:1. ■ 4:27 Yesh. 54:1 □ 4:28 «... Ishaq Xudaning wedisidin tughulghandek bizmu Xudaning wedisi boyiche tughulghan perzentlerimiz» – bezi kona köchürmiliride «... Ishaq Xudaning wedisidin tughulghandek silermu Xudaning wedisi boyiche tughulghan perzentlersiler» déyilidu. ■ 4:28 Rim. 9:7, 8.

29 Lékin u chaghda «etlerdin tughulghan» bala «rohtin tughulghan» baligha ziyankeshlik qilghinidek, hazir shundaq bolidu. □ ■

30 Lékin muqeddes yazmilarda néme déyilgen? Uningda: «Sen bu dédikingni oghli bilen qoshup heydiwet! Chünki dédektin tapqan oghul hergiz hör ayalingdin bolghan oghul bilen mirasqa ortaql bolmaydu!» dep pütülgen. □ ■

31 Emdi, qérindashlar, biz dédekning emes, belki hör ayalning perzentlidirur-miz. Mesih bizni hörlükte yashisun dep hör qildi. Shuning bilen uningda tapan tirep turunglar we qulluqning boyunturuqigha qaytidin qisilip qal-manglar.

5

Étiqadchilarning erkinliki

1-2 Mana, menki Pawlus silerge shuni éytip qoyayki, eger siler xetne qobul qilsanglar, u chaghda Mesihning silerge héchqandaq paydisi qalmaydu. □ ■

3 Men xetnini qobul qilghan herbir kishige yene agahlandurup heqiqetni éytip qoyayki, ularning Tewrattiki barliq emr-belgilimilerge *toluq emel qilish* mejburiyiti bardur. □

4 Ey Tewrat qanuni arqiliq özümni heqqaniy adem qilay dégenler, herbir-inglar Mesihdin ayrilip, mehrum bolup, *Xudaning* shapaitidin chiqip, yiqilip uningdin qaldinglar.

5 Chünki Rohqa tayinip heqqaniyliqqa baghlan'ghan arzu-armanni étiqad bilen telpünüp kütmektimiz. □

□ 4:29 «Lékin u chaghda «etlerdin tughulghan» bala «rohtin tughulghan» baligha ziyankeshlik qilghinidek, hazir shundaq bolidu» — «etlerdin tughulghan» bala — Ismailni, shundaqla u simwol qilin'ghan «Tewrat qanunigha qul bolghanlar»ni körsitidu. «Rohtin tughulghan» — Xudaning wedisi we möjizisi arqiliq, yeni Muqeddes Rohning küch-qudriti bilen tughulghan Ishaqni, shundaqla u simwol qilin'ghan Eysa Mesihke étiqad qilghuchi, Muqeddes Rohtin «qaytidin tughulghan» Xudaning rohiy perzentlerini körsitidu. Eslide Ismail Ishaqqa ziyankeshlik qilghinidek, Yehudiy xelq Mesihge ishen'genlerge ziyankeshlik qilatti we бүгүн'ge qeder her түрлүк «qanun'gha tayan'ghanlar»mu oxshashla «Xudaning rohigha tayan'ghanlar»gha ziyankeshlik qilidu. ■ 4:29 Yar. 21:9. □ 4:30 «Sen bu dédikingni oghli bilen qoshup heydiwet! Chünki dédektin tapqan oghul hergiz hör ayalingdin bolghan oghul bilen mirasqa ortaql bolmaydu!» — «Yar.» 21:10. Mushu (21-31) ayetlerge «qoshumche söz»imizde sherh bérimiz. ■ 4:30 Yar. 21:10. □ 5:1-2 «... Eger siler xetne qobul qilsanglar, u chaghda Mesihning silerge héchqandaq paydisi qalmaydu» — Galatiyalilqlarning xetnini qobul qilishniki meqsiti «mushu arqiliq heqqaniyliqqa érishimen» dégenliktur; ular Mesihning gunahlar üçün bolghan qurbanliqigha tayanmayla, peqet yene özining tirishchanliqi bilen «sawabliq ishlar»ni berpa qilmaqchi bolup «öz-özümge tayinip gunahlimizni yuyup heqqaniy adem bolimen» dégenlerdin ibaret idi. ■ 5:1-2 Yesh. 9:3; Yuh. 8:32; Rim. 6:18; 1Pét. 2:16; Ros. 15:1. □ 5:3 «Men xetnini qobul qilghan herbir kishige yene agahlandurup heqiqetni éytip qoyayki, ularning Tewrattiki barliq emr-belgilimilerge (toluq emel qilish) mejburiyiti bardur» — mushu ayet toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ 5:5 «Chünki Rohqa tayinip heqqaniyliqqa baghlan'ghan arzu-armanni étiqad bilen telpünüp kütmektimiz» — «Roh» Muqeddes Roh, elwette. «heqqaniyliqqa baghlan'ghan arzu-armanni» — grék tilida «heqqaniyliqning ümidi» dep ipadilindi. Menisi: (1) kimde Mesih arqiliq heqqaniyliq bar bolsa uning ershtiki bextke baghliqan zor ümidimu bar bolidu; (2) bizde Mesih arqiliq hazir bar bolghan heqqaniyliq Uning qaytip kélishi bilen toluq, mukemmel bolidu, deydiqan ümidmu bardur. Bizningche, bu her ikki ümid körsitilidu.

6 Chünki Mesih Eysada xetnilik küchke ige emes, xetnisizlikmu küchke ige emes, küchke ige bolghini peqet muhebbet arqiliq ish qilidighan étiaqdur. □ ■

7 Siler obdan chépip méngiwatqanidinglar; biraq kim silerni heqiqetke itaet qilishtin tosuwaldi? □ ■

8 Bundaq qayil qilish amili silerni Chaqirghuchidin bolghan emes! □

9 «Kichikkine xémirturuch pütkül xémirni boldurup yoghinitidu!» □ ■

10 Özüm Rebge qarap qayil boldumki, silermu bu ishta héch bashqiche oyda bolmaysiler. Emma silerni qaymuqturuwatqan kim bolushidin qet'iynezer, u choqum tégishlik jazasini tartidu. □ ■

11 Qérindashlar, eger men «xetne qilinish kérek» dep jakarlap yürgen bolsam, undaqa men бүгүнкү күн'giche yene néme üçün *Yehudiylardin* ziyankeshlikke uchrap kélimen? Eger shundaq qilghan bolsam, «krést bizarliqi» yoq qilinatti! □ ■

12 Silerni qutritiwatqan bu ademler özlirini axta qiliwetsun deymen! ■

13 Chünki qérindashlar, siler erkinlikke chaqirildinglar. Lékin erkinlikinglarni etlerning arzu-heweslirige qandurushning bahanisi qilmanglar, belki méhir-muhebbet bilen bir-biringlarning qulluqida bolunglar. □ ■

14 Chünki pütkül Tewrat qanuni «Qoshnangni özüngni söygenek söygin» dégen birla emrde emel qilinidu. □ ■

□ 5:6 «Chünki Mesih Eysada xetnilik küchke ige emes, xetnisizlikmu küchke ige emes, küchke ige bolghini peqet muhebbet arqiliq ish qilidighan étiaqdur» — «muhebbet arqiliq ish qilidighan étiaqdur»: — étiaqdur muhebbet arqiliq güzel ishlarni qilidu hem muhebbetning özi étiaqdur güzel ishlarni qilishqa türkte bolup ilhamlanduridu. ■ 5:6 Mat. 12:50; Yuh. 15:14; 1Kor. 7:19; 2Kor. 5:17; Gal. 6:15; Kol. 3:11; 1Tés. 1:3. □ 5:7 «Siler obdan chépip méngiwatqanidinglar» — étiaq yolida, elwette. ■ 5:7 Gal. 3:1. □ 5:8 «Bundaq qayil qilish amili silerni Chaqirghuchidin bolghan emes!» — «qayil qilish»ning menisi yuqiriqi «itaet» dégen sözning menisige yéqin bolup, kinayilik menini tekitleydu — démek, mushundaq «itaet» bolamdu? □ 5:9 «Kichikkine xémirturuch pütkül xémirni boldurup yoghinitidu!» — démek, kichikkine xémirturuch pütün xémirni boldurghinidek, bir ademning «azraq xata» telimimu nurghun ademni azduridu. Bashqiche étyqanda «xetne qilish» «kichikkine bir ish» bolsimu, Galatiyalilarning uni «mushu ish bilen heqqaniy (yaki «téximu heqqaniy») adem bolimen» dep qobul qilishi özlirini Xudaning nijatidin chiqirip ayriwétetti. ■ 5:9 1Kor. 5:6.

□ 5:10 «Emma silerni qaymuqturuwatqan kim bolushidin qet'iynezer, u choqum tégishlik jazasini tartidu» — Xuda teripidin, elwette. ■ 5:10 2Kor. 2:3; 8:22. □ 5:11 «Qérindashlar, eger men «xetne qilinish kérek» dep jakarlap yürgen bolsam, undaqa men бүгүнкү күн'giche yene néme üçün *Yehudiylardin* ziyankeshlikke uchrap kélimen?» — Galatiyadiki jamaetni «qaymuqturuwatqan»lar bolsa belkim: «Pawlus, sünnet qilinish kérek deydu», dep yalghanchiliq qilghan bolsa kérek. Pawlusning bu soali bilen ularning yalghan sözige jawab béridu — Mana, men shundaq xewerni yetküzgen bolsam, Yehudiylar teripidin ziyankeshlikke uchrap ketmeytim, deydu. «Eger shundaq qilghan bolsam, «krést bizarliqi» yoq qilinatti!» — «krést bizarliqi» toghruluq: — «krést» özi Rim impériyesidiki eng yirginchlik ölüm jaza tedbiri idi! Lékin Xuda Eysaning del shundaq ölümi arqiliq ademni qutquzmaqchi! Mana «krést bizarliqi»dur! Uning üstige, «xetne qilinish yaqi Tewrat qanunigha emel qilishqa tirishishlar ademni gunahlriridin qutquzmaydu, nijat-qutquzulush peqet Eysa Mesihning kréstiki qurbanliqidinla kélidu» dégen xewer köp ademlerni (peqet Yehudiylarnila emes!) renjitudu yaqi ularning ghezipini qozghaydu. Mana bumu «krést bizarliqi»dur. Xush xewer yetküzüshte «krést bizarliqi» herdam bolidu; undaq ish kem bolsa yetküzgen «xush xewer» emdi «xush xewer» bolmaydu! ■ 5:11 1Kor. 1:23. ■ 5:12 Ye. 7:25. □ 5:13 «lékin erkinlikinglarni etlerning arzu-heweslirige qandurushning bahanisi qilmanglar» — «et» yaqi «etler» asasen insanning öz shexsiyetchi tebiitini körsitidu. Buning toghruluq «rimliqlargha»diki «kirish söz»imizni körüng. ■ 5:13 1Kor. 8:9; 1Pét. 2:16; Yeh. 4. □ 5:14 «... pütkül Tewrat qanuni «Qoshnangni özüngni söygenek söygin» dégen birla emrde emel qilinidu» — «emel qilinidu» dégenning bashqa xil terjimisi: «yighinchaqlan'ghandur» («Law.» 19:18). ■ 5:14 Law. 19:18; Mat. 22:39; Mar. 12:31; Rim. 13:8; Yaq. 2:8.

15 Lékin pexes bolunglarki, bir-biringlarni chishlep tartip yalmap yürüp, bir-biringlardin yutulup ketmenglar yene!■

Roh we «et»

16 Emma shuni deymenki – *Muqeddes Rohta ménginglar*, we shu chaghda siler etlerning arzu-heweslirige yol qoymaysiler. □ ■

17 Chünki et Rohqa zit bolghan ishlarni arzu qilidu, we Roh etke zit bolghan ishlarni arzu qilidu. Ular ikkisi bir-birige qarimuqarshidur; netijide, özünglar arzu qilghan ishlarni qilalmaysiler. ■

18 Wehalenki, siler Rohning yétekchilikide bolsanglar, u chaghda Tewrat qanunining ilkide bolmaysiler.

19 Emdi etning emelliri roshenki – zinaxorluq, buzuqluq, napakliq, shehwaniyliq, ■

20 butpereslik, séhirgerlik, öchmenlikler, jédeller, qizghanchuqluqlar, ghezepler, riqabeltishishler, bölgünchilikler, guruhwazliqlar,

21 hesetxorluqlar, qatilliqlar, haraqkeshlikler, eysh-ishretler qatarliq ishlardur; bu ishlar toghruluq burunqi éytqinimdek hazir yene bir qétim aghalandurimenki, bundaq ishlarni qilghuchilar Xudaning padishahliqigha mirasliq qilmaydu. ■

22 Wehalenki, Rohning méwisi bolsa méhir-muhebbet, shad-xuramliq, xatirjemlik, sewr-taqet, méhribanliq, yaxshiliq, ishench-sadiqliq, □ ■

23 mömin-mulayimliq we özini tutuwélishin ibaret. Mushundaq ishlarni tosidighan héchqandaq qanun yoqtur. □ ■

24 Lékin Mesihke mensup bolghanlar etlirini, shundaqla uningdiki ishqlar we hem heweslerni teng kréstligen bolidu. □ ■

25 Rohta yashawatqan bolsaq, Rohqa egiship mangayli.

26 Bir-birimizni renjitip, bir-birimizge heset qilip, hakawur shöhretpereslerdin bolmayli.

6

Bir-biringlarning xizmitide bolunglar

■ 5:15 2Kor. 12:20. □ 5:16 «**Muqeddes Rohta ménginglar**» — démek, «Muqeddes Rohning yétekchilikide hem Uning küch-qudritide ménginglar». Bu ibare toghruluq «rimliqlarğa»diki «kirish söz»imizni körüng. ■ 5:16 Rim. 13:14; 1Pét. 2:11. ■ 5:17 Rim. 7:15-26. ■ 5:19 1Kor. 3:3; Yaq. 3:14. ■ 5:21 1Kor. 6:10; Ef. 5:5; Kol. 3:6; Weh. 22:15. □ 5:22 «**Rohning méwisi bolsa...**» — «Roh» Muqeddes Roh, Xudaning Rohi. «Rohning méwisi» — bashqiche éytqanda, «Muqeddes Rohning yétekchilikide yashashin béridighan méwe». ■ 5:22 Ef. 5:9. □ 5:23 «**... mömin-mulayimliq we özini tutuwélishin ibaret**» — Injilda «mömin-mulayimliq» yaqi «yuwash-mulayimliq»ning alahidiligi bar, u bolsimu qorqunchtin küchlüklerge yol qoyidighan ajizliq emes, belki Xudaning yolida talash-tartishlardin qol üzüş, Xudaning hemme ishlirimizni zorawaniqsiz, jédelsiz toghra orunlashturushigha iman baghlashtur; mushundaq pozitsiye mulayim, yuwashliq bilen ipadilinidu, elwette. ■ 5:23 1Tim. 1:9. □ 5:24 «**Lékin Mesihke mensup bolghanlar etlirini, shundaqla uningdiki ishqlar we hem heweslerni teng kréstligen bolidu**» — «uningdiki (etlerning) ishqlar...» yaqi «uningdiki héssiyatlar...». ■ 5:24 Rim. 6:6; 13:14; Gal. 2:20; 1Pét. 2:11.

¹ Qérindashlar, aranglardin birsining hazirmu bir gunah-sewenlik sadir qiliwatqanliqi bayqalghan bolsa, aranglardiki rohiy kishiler yuwash-mulayimliq rohi bilen uni yolidin qayturup kélinglar. Shuning bilen bir waqitta, özünlarningmu azdurulup ketmeslikinglarga diqqet qilinglar. □ ■

² Bir-biringlarning éghirchilini kütürüglar. Shundaq qilsanglar, Mesihning qanunigha emel qilghan bolisiler. ■

³ Chünki birsining tarazigha toxtighudek ishi bolmay turup özini tarazigha toxtighudek dep chaghlisa, u öz-özini aldighanliq, xalas. □

⁴ Lékin herkim öz emeliyitige qarap tekshürüp baqsun; shuning bilen bashqilarningkidin emes, belki öz emelliridinla pexirlen'güdek ish bolsa, pexirlense bolidu. □

⁵ Chünki herbir adem öz yükini kütürüshi kérek. □ ■

⁶ Xudaning söz-kalamidin telim alghuchi özige telim bergüchini özide bar bolghan yaxshi nersilerdin ortaq behrimen qilsun. ■

⁷ Öz-özünlarni aldimganlar — Xudani aldap exmeq qilghili bolmaydu; chünki kim néme térisa, shuni alidu. ■

⁸ Öz etlirining arzu-heweslirini qandurushqa uruq chachqan kishi öz etliridin chiriklik hosulini alidu. Lékin Rohni xursen qilish üçün uruq chachqan kishi bolsa Rohtin menggülik hayat alidu. □

⁹ Shunga, yaxshi ishlarni qilishtin harmayli. Uninggha érinmiské waqti-saiti toshqanda choqum hosul alalaymiz. ■

¹⁰ Shu sewebtin, bizde purset bolsila, hemmeylen'ge, bolupmu étiqadtiki ailige mensup bolghanlarga yaxshi ishlarni qilip béreyli. □ ■

Axirqi aqahlandurush we salam

¹¹ Mana, öz qolum bilen shunche chong herpler bilen yazghinimgha qaranglar! □

□ **6:1** «... aranglardiki rohiy kishiler yuwash-mulayimliq rohi bilen uni yolidin qayturup kélinglar» — «rohiy kishiler» yaki «rohqa tewe bolghanlar» bolsa daim Muqeddes Rohning yétekchilikide mangghan kishilerni körsitidu. «Korintliqlargha (1)»diki «kirish söz»imiznimu körüng. ■ **6:1** Rim. 14:1; 15:1; 1Kor. 9:22. ■ **6:2** Mat. 11:29; Yuh. 13:14; Rim. 15:1; 1Tés. 5:14. □ **6:3**

«Chünki birsining tarazigha toxtighudek ishi bolmay turup özini tarazigha toxtighudek dep chaghlisa, u öz-özini aldighanliq, xalas» — 2-ayetke qarighanda, Pawlusning bu sözi hajatmenlerge yaki mohtaj bolghanlarga yardem qolini héch uzartmaydighan ademlerni közde tutup éytighan. □ **6:4** «shuning bilen bashqilarningkidin emes, belki...» — yaki «shuning bilen özini bashqilar bilen sélishurmayla, ...». □ **6:5** «Chünki herbir adem öz yükini kütürüshi kérek» — démek, her adem özining ishigha özi mes'ul bolushi kérek. ■ **6:5** Zeb. 62:12; Yer. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; Rim. 2:6; 14:12; 1Kor. 3:8; 2Kor. 5:10; Weh. 2:23; 22:12. ■ **6:6** Rim. 15:27; 1Kor. 9:11. ■ **6:7** Luqa 16:25; 1Kor. 6:10. □ **6:8** «Öz etlirining arzu-heweslirini qandurushqa uruq chachqan kishi» — grék tilida «öz etlirige uruq chachqan kishi». «Öz etliridin chiriklik hosulini alidu» — yaki «öz etliridin halaketni alidu». ■ **6:9** 2Tés. 3:13. □ **6:10** «bizde purset bolsila, hemmeylen'ge, bolupmu étiqadtiki ailige mensup bolghanlarga yaxshi ishlarni qilip béreyli» — «étiqadtiki ailige» bolsa dunyadiki barliq étiqadchilar, Xudaning ailisini körsitidu. ■ **6:10** 1Tim. 5:8. □ **6:11** «Mana, öz qolum bilen shunche chong herpler bilen yazghinimgha qaranglar!» — némishqa Pawlus buni yazidu? Yuqiriqi 4:15-ayet üstidiki izahatta éytqinimizdek, Pawlus adette pütükchi arqiliq xetlirini yazghan (mesilen, «Rim.» 16:22). Bizning sewebi uningda birxil köz késili bar idi. Shuning bilen: — (1) Pawlus bu xetni yézish jiddiy bolghachqa, yénida muwapiq pütükchi bolmighanliqtin öz qoli bilen xetni yézishqa mejbur bolghan; (2) xetni heqiqeten özidin kelgenlikini ispatlash üçün az dégendimu axirqi ayetlerni öz qoli bilen yazdi. Chünki shu chaghda «saxta rosullar» köp idi, hetta Pawlusning nami bilen saxta xetlerni yazghanlar bar idi (2Tés.). 2:2ni körüng). Öz pikrimizche, Pawlus bu pütün xetni öz qoli bilen yazghan.

12 Silerge xetnini qobul qilishni mejburlimaqchi bolghanlar, ularning herbiri peqet özlirining tashqi qiyapitini perdzalap körsetmekchi bolghan, xalas; ularning bu meqsiti peqet «Mesihning krésti» tüpeylidin bolghan ziyankeshlik-tin qéchishtin ibaret, xalas. □

13 Chünki ular özlirimu xetne qilin'ghini bilen Tewrat qanunigha emel qilmaydu; lékin ular etliringlardin maxtinish üçün beribir silerni xetnini qobul qildurmaqchi bolidu. □

14 Özümni élip éytsam, Rebbimiz Eysa Mesihning krésttiki ölümidin bashqa héch ish bilen maxtanmighaymen! Chünki Uning krésti wasitisidin bu dunya manga nisbeten kréstlen'gen we menmu bu dunyagha nisbeten kréstlen'genmen. □

15 Chünki Mesih Eysada ne xetnilik ne xetnisizlik dégenler küchke ige emestur; birdinbir küchke ige bolidighini peqet yéngi bir yaralghuchidur! □ ■

16 Bu qaide boyiche mangidighanlarga, ularning hemmisige we Xudaning Israiligha xatirjemlik we rehim-shepset bolghay! □ ■

17 Buningdin kéyin héchkim bu ishlar bilen yene méni aware qilmisun! Chünki men öz bedinimde Eysaning yara izlirini kötürimen! □ ■

□ 6:12 «Silerge xetnini qobul qilishni mejburlimaqchi bolghanlar, ularning herbiri peqet özlirining tashqi qiyapitini perdzalap körsetmekchi bolghan, xalas» — «ularning herbiri peqet özlirining tashqi qiyapitini perdzalap körsetmekchi bolghan»lar bolsa nijatqa ige bolush üçün Tewrat qanunigha emel qilish kérek, dégen Yehudiylarning gépidin qorqqan, ular Yehudiylarning max-tishigha érishishini xalaydighan kishilerdur. «Tashqi qiyapette» grék tilida «etlerde» dégen ibare bilen ipadilnidu. «ularning bu meqsiti peqet «Mesihning krésti» tüpeylidin bolghan ziyankeshlik-tin qéchishtin ibaret, xalas» — «Mesihning krésti tüpeylidin bolghan ziyankeshlik»: démek, «Mesihning krésttiki ölümi (yaki «kréstining bzarliqi») tüpeylidin bolghan ziyankeshlik». Bu ziyankeshlik Yehudiylar teripidin, elwette. «Mesihning krésti» dégini bolsa, «Mesihning kréstlen'gende bolghan qurbanliqi birdinbir nijat yoludur» dégen xewerning qisqiche ipadisidur. Shu chagha mushu heqiqetni tarqatquchilarning hemmisi Yehudiylar teripidin (we köp bashqilar teripidinmu, elwette) ziyankeshlikke uchraytti. □ 6:13 «ular etliringlardin maxtinish üçün beribir silerni xetnini qobul qildurmaqchi bolidu» — «etliringlardin maxtinish» dégen ibarini qandaq chüshinimiz?

Mushu Yehudiylar, «Galatiyalilqlar gépimizge kirdi, ulargha xetnini qobul qildurup ularni nijat yoligha algha basturduq!» dep bashqa Yehudiylar aldida maxtinishni xalaytti. □ 6:14 «Chünki Uning krésti wasitisidin bu dunya manga nisbeten kréstlen'gen we menmu bu dunyagha nisbeten kréstlen'genmen» — «bu dunya manga nisbeten kréstlen'gen» dégen ibare, manga nisbeten ölgen, démekchi. □ 6:15 «birdinbir küchke ige bolidighini peqet yéngi bir yaralghuchidur!» — «yéngi bir yaralghuchi» dégen ibare «yéngi (yaritilghan) adem»ni alahide körsitidu; lékin bu ibare yene Mesihning ölümi arqiliq apiride bolghan herbir «yéngi adem» we kelgüside peyda bolidighan yéngi asman-zéminni öz ichige alidu. ■ 6:15 Mat. 12:50; Yuh. 15:14; 2Kor. 5:16; Gal. 5:6; Kol. 3:11.

□ 6:16 «Bu qaide boyiche mangidighanlarga, ularning hemmisige we Xudaning Israiligha xatirjemlik we rehim-shepset bolghay!» — «Xudaning Israili» (yaki «Xudaning heqiqiy Israili») — démek, bashqa bir «Israil» bar. Bizningche bu ibare Israildin, yeni Yehudiylar ichidiki Xudaning nijat yolida mangghan, Mesih Eysani qobul qilghanlarni (yeni «Xudaning qaldisi»ni) körsitidu. Qalghan Yehudiylar «Israil» bolsimu, «Xudaning Israili» emes. Bezi alimlar bu jümlidiki «we»ni «yeni» dep terjime qilip, «Xudaning Israili» pütkül jahandiki Mesihke tewe bolghanlardan bolghan jamaetni körsitidu, dep qaraydu. Lékin bizningche Pawlusning bu ibarisi, «men yuqirida bezi Yehudiylar toghruluq qattiq gep qilghinin bilen, hemme Yehudiy shundaq, dep oylap ketmenglar! «Xudaning Israili» bardur!» démekchi. ■ 6:16 Zeb. 125:5. □ 6:17 «... Men öz bedinimde Eysaning yara izlirini kötürimen!» — «Eysaning yara izliri» — démek, Pawlusning ténde qalghan yara izliri, yeni Mesih üçün xush xewer tarqitish yolida tartqan azab-oqubetlirining iznaliridur. Shu terepte u köp yarilan'ghan Rebbi Eysagha oxshashTUR. «Eysaning yara izliri»ning grék tilida ikkinchi menisimu bar: «Eysaning (basqan) tamghisi» — démek, Pawlus bu söz arqiliq özining Eysagha pütünley mensup ikenlikinimu tekitimekchi. ■ 6:17 2Kor. 4:10.

¹⁸ Qérindashlar, Rebbimiz Eysa Mesihning méhir-shepqiti rohinglarga yar bolghay! Amin!

Efesusuqlargha

Rosul Pawlus Efesus shehiridiki jamaetke yazghan mektup

¹ Xudaning iradisii bilen, Mesih Eysaning rosuli bolghan menki Pawlustin Efesusta turawatqan muqeddes bendilerge, yeni Mesih Eysada ixlasmen bolghanlarga salam!^{□ ■}

² Atimiz Xuda hem Reb Eysa Mesihning silerge méhir-shepset we xatirjemlik bolghay![■]

³ Bizni Mesih, ershlerde barliq rohiy bext-beriketler bilen beriketligen, Rebbimiz Eysa Mesihning Xudasii hem Atisi mubarek bolghay!^{□ ■}

⁴ Chünki U bizni, muhebbet ichide bolup Özining aldida pak-muqeddes, daghsiz turushimiz üçün alem apiride qilinmay turupla talliwalghanidi;^{□ ■}

⁵ U Öz iradisige yaqqini boyiche bizni aldın'ala Eysa Mesih arqiliq Özige oghulluqqa qobul qilishqa békitkenidi;[□]

⁶ bu ishta Uning méhir-shepsetining ulughluqigha medhiye oqulidu; chünki U méhir-shepseti bilen bizni Öz söyginide shapaetlendürgenidi.^{□ ■}

⁷ Biz Uningda *Atining* méhir-shepsetining molluqi bilen Uning qéni arqiliq qulluqtin hör qilinishqa, itaetsizlikirimizge qarita kechürümge muyesser bolduq;^{□ ■}

⁸ U bu *méhir-shepsetni* barliq danaliq hem pem-paraset bilen bizge zor tartuqlidiki,

[□] **1:1** «Efesusta turawatqan muqeddes bendilerge, yeni Mesih Eysada ixlasmen bolghanlar...»

— «muqeddes bendiler»: — oqurmenlerge éniq bolsunki, muqeddes kitabta «muqeddes» dégen söz herdaim «Xudagha xas», «Xudagha toluq atalghan», «pak-muqeddes» dégen menide ishli tilidu. ■ **1:1** Rim. 1:7; 1Kor. 1:2; 2Kor. 1:1. ■ **1:2** Gal. 1:3; 1Pét. 1:2. □ **1:3** «ershlerde barliq rohiy bext-beriketler» — yaki «ershtiki yerlerde barliq rohiy bext-beriketler». «bizni Mesih, ershlerde barliq rohiy bext-beriketler bilen beriketligen, Rebbimiz Eysa Mesihning Xudasii hem Atisi...» — Xudaning neziride, ishen'güchiler rohiy jehettin alliqachan «Mesih bilen ershlerde olturghan»dur. 20-ayetni körüng. «Mubarek bolghay» mushu yerde «medhiyilensun» yaki «eng bextlik bolghay» dégen menide. Grék tilida 3-ayettin 14-ayetkiche bolghan ayetler peqet uzun birla jumle bilen ipadilen'gen. Chüshünishke qolayliq bolsun üçün biz uni parchilap terjime qilduq. ■ **1:3** 2Kor. 1:3; 1Pét. 1:3. □ **1:4** «...U bizni, muhebbet ichide bolup Özining aldida pak-muqeddes, daghsiz turushimiz üçün alem apiride qilinmay turupla talliwalghanidi...» — bezi terjimiliride «muhebbet ichide» yaki «muhebbet bilen» 5-ayetke baghliq. 5-ayettiki izahatni körüng. ■ **1:4** Luqa 1:75; Yuh. 15:16; Ef. 5:27; Kol. 1:22; 2Tim. 1:9; Tit. 2:12. □ **1:5** «U Öz iradisige yaqqini boyiche bizni aldın'ala Eysa Mesih arqiliq Özige oghulluqqa qobul qilishqa békitkenidi...» — bezi terjimiliride 4-ayettiki «muhebbet ichide» yaki «muhebbet bilen» bu 5-ayetke baghlan'ghan. Démeq, 4-5-ayet: «Chünki U bizni Özining aldida pak-muqeddes, daghsiz turushimiz üçün alem apiride qilinmay turupla talliwalghanidi; U muhebbet bilen Öz iradisige yaqqini boyiche bizni aldın'ala Eysa Mesih arqiliq Özige oghulluqqa qobul qilishqa békitkenidi» déyilidu. □ **1:6** «U méhir-shepseti bilen bizni Öz söyginide shapaetlendürgenidi» — «Öz söyginini» — Oghli Eysa Mesih. ■ **1:6** Mat. 3:17.

□ **1:7** «Biz Uningda *Atining* méhir-shepsetining molluqi bilen Uning qéni arqiliq qulluqtin hör qilinishqa, itaetsizlikirimizge qarita kechürümge muyesser bolduq...» — «Uningda» — Mesih. «qulluqtin hör qilinish» — grék tilida bir söz bilen ipadiliniidu, u adette qulni hör qilishni körsitidu; shapaetchi pul bérip uni hörlükke chiqirip erkin qilidu. Rosul éytqan bu qulluq, gunahning we jin-sheytanlarning ilkige esir bolushni körsitidu. Injildiki «hör qilish» («apolutrosis») Tewrattiki «hemjemet bolup qutqutush» («goel») dégen sözning menisi bilen oxshashtur. ■ **1:7** Ros. 20:28; Kol. 1:14; Ibr. 9:12; 1Pét. 1:18.

9-10 — U Öz könglige pükken güzel xahishi boyiche iradisidiki sirni, yeni waqit-zamanlarning piship yétilishini idare qilishi bilen barliq mewjudatlarğa, yeni ershlerde bolghanning hemmisige, zéminda bolghanning hemmisige Mesihni bash qilip ularni Mesihthe jem qilish meqsitini bizge ayan qildi; □ ■
 11 Uningda bizmu Xudagha miras qilin'ghan; biz shu meqsette barliq ishlarni eqil-iradisi boyiche idare Qilghuchining nishani bilen shu ishqa aldın'ala békitilgenidu; □ ■

12 shuning bilen Mesihni awwal tayanch qilghan bizler Uning shan-sherpining ulughluqini namayan qilghuchi bolduq; □

13 heqiqetning kalam-sözini, yeni nijatlingardiki xush xewerni anglap silermu Uninggha tayandinglar — we Uninggha ishen'gininglarda, siler wede qilin'ghan Muqeddes Roh bilen möhürlendinglar. □ ■

14 Xudaning shan-sheripining ulughluqi namayan qilinip, igiliki üzül-késil hör-nijat qilin'ghuche, Muqeddes Roh mirasimizning «kapalet»i bolidu. □ ■

15 Shuning bilen, silerning Reb Eysagha baghlighan étiquadinglar we barliq muqeddes bendilerge bolghan muhebbitinglar toghruluq anglighandin tartip, □ ■

□ **1:9-10 «Öz könglige pükken güzel xahishi boyiche»** — yaki «Mesihthe békitken U Öz könglige pükken güzel xahishi boyiche...». Grék tilida peqet «Uningda pükken...» yaki «Özide pükken...» déyilidu. «... **barliq mewjudatlarğa, yeni ershlerde bolghanning hemmisige, zéminda bolghanning hemmisige Mesihni bash qilip ularni Mesihthe jem qilish meqsitini bizge ayan qildi**» — «... barliq mewjudatlarğa ...Mesihni bash qilip ularni Mesihthe jem qilish» dégen söz grék tilida peqet üç söz bilenla ipadilinidu. Menisi: (1) pütkül kainatqa Mesih bash bolidu; (2) pütkül kainattiki hemme mewjudat Mesihthe «yighip bir qilinip», herbir nersining heqiqiy ehmiyiti körsitilidu; (3) Mesihning bashchiliqi astida kainattiki barliq mewjudatlar bir-biri bilen inaq bolup, bir-birige toluq maslshidighan bolidu. ■ **1:9-10** Rim. 16:25; Ef. 3:9; Kol. 1:26; 2Tim. 1:9; Tit. 1:2; 1Pét. 1:20; Yar. 49:10; Dan. 9:24; Gal. 4:4. □ **1:11 «Uningda bizmu Xudagha miras qilin'ghan»** — «Uningda» — «Mesihthe». « **bizmu (Xudagha) miras qilin'ghan**» — yaki «biz bir mirasqa ige bolghan». «**barliq ishlarni eqil-iradisi boyiche idare Qilghuchi**» — Xuda. ■ **1:11** Rim. 8:17. □ **1:12 «shuning bilen Mesihni awwal tayanch qilghan bizler Uning shan-sherpining ulughluqini namayan qilghuchi bolduq»** — «Mesihni awwal tayanchi qilghan bizler» belkim Mesihke birinchi bolup egeshken Yehudiylarni körsitidu. Efesustiki jamaatning köpinchisi belkim Yehudiy emesler, ular keyin ishen'gen. □ **1:13 «... we Uninggha ishen'gininglarda, siler wede qilin'ghan Muqeddes Roh bilen möhürlendinglar»** — «Muqeddes Roh bilen möhürlinish» toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **1:13** Rim. 8:15; 2Kor. 1:22; 5:5; Ef. 4:30. □ **1:14 «Xudaning shan-sheripining ulughluqi namayan qilinip, igiliki üzül-késil hör-nijat qilin'ghuche, Muqeddes Roh mirasimizning «kapalet»i bolidu»** — «kapalet» toghruluq: bu ayet töwendiki heqiqetlerni körsitidu: — (1) Xudaning nijatida, U ademni gunahtin qutquzup «hör qilidu»; U qutquzghan adem yaki jamaet Uning Özining «igiliki»dur. «Igiliki» — Xudaning igiliki bolghan bizler — roh, jan, ténimizning hemmisidur. (2) bu «hör qilish» bu dunyada téxi «üzül-késil» bolmaydu; nijatqa érishken kishilerde «yéngi roh», «yéngi qelb» bolghini bilen «yéngi ten» téxi bolmaydu; tirilish künide «yéngi ten» «toluq hör qilinish» yaki «üzül-késil hör qilinish» bolidu. Bu «toluq hör qilinish» ishen'genlarning «toluq mirasi» bolidu. (3) shu künide Xudaning shan-sheripining ulughluqi tolimu namayan qilinidu; (4) shu kün'giche, yeni ishen'güchilerning «toluq miras»ni igilwélishighuche, Muqeddes Roh herbir ishen'gen ademning qelbide turup uninggha bu mirasini tétitip, wujudida mirasning heqiqet ikenlikini ispatlap béridu. Yene kélip Muqeddes Rohning ishen'güchining qelbide turghanliqining özi, uning kelgüsida bu mirasqa choqum ige bolidighanliqining kapalitidur. Grék tilida «kapalet»ning yene bir menisi «wede üzüki» (yigitning qizgha bolghan wedisige kapalet süpitide bérilgen). ■ **1:14** Mis. 19:5; Qan. 7:6; 14:2; 26:18; Rim. 8:23; 1Pét. 2:9. □ **1:15 «shuning bilen, silerning Reb Eysagha baghlighan étiquadinglar we barliq muqeddes bendilerge bolghan muhebbitinglar toghruluq anglighandin tartip, ...»** — grék tilida 15-ayettin 23-ayetkiche bolghan ayetler peqet uzun birla jumle bilen ipadilen'gen. Chüshünishke qolayliq bolsun üçün biz uni parchilap terjime qilduq. ■ **1:15** Fil. 1:3; Kol. 1:3; 1Tés. 1:2; 2Tés. 1:3.

- 16 dualirimda silerni eslep, siler üçhün rehmet éytishni toxtatmidim;
- 17 tileydighinim shuki, Rebbimiz Eysa Mesihning Xudasi, shan-sherepning Igisi bolghan Ata silerning Uni toluq bilishinglarga danaliq hem wehiyni özleshtürgüchi rohni ata qilghay, □
- 18 shuning bilen silerning qelbtiki közliringlar roshenliship, Uning chaqiriqigha baghlan'ghan ümidning némilikini, Uning muqeddes bendiliride bolghan shereplik mirasining qimmetliklikini □
- 19 we Uning ishen'güchi bizlerge zor küchi bilen qaratqan qudrutining hésabsiz büyüklükini bilip yetkeysiler; ■
- 20 del shu qudretni U Mesihni ölümdin tirildürüp, ershlerde Özining ong yénida olturghuzghinida Uningda yürgüzgenidi; □ ■
- 21 peqet bu zamandila emes, belki kelgüsi zamandimu Uni barliq hökümraniqtiin, hoquqtin, küch-qudretnin, xojayinliqtin we barliq tilgha élinidighan herqandaq nam-shereptin köp üstün qoyghan; □
- 22 barliq mewjudatlarni Uning putliri astigha qoyup, jamaet üçhün Uni hemmige bash bolushqa ata qilghan. □ ■
- 23 Jamaet bolsa Uning téni, yeni hemmini hemme jehettin Toldurghuchining mukemmel jewhiridur. ■

2

1 We siler bolsanglar, qebihlikiringlar hem gunahliringlarda ölgen

- **1:17 «shan-sherepning Igisi bolghan Ata»** — grék tilida «shan-sherepning Atisi» — Pawlus shu söz bilen: «Mesih Eysaning Özi «Xudaning shan-sheripidur» dep körsetmekchi bolsa kérek. «silerning Uni toluq bilishinglarga danaliq hem wehiyni özleshtürgüchi rohni ata qilghay» — «danaliq hem wehiyni özleshtürgüchi rohni ata qilish»: qaysi roh körsitilidu? Közqarishimizche u «Muqeddes Roh» emes; chünki Xuda ulargha Muqeddes Rohni alliqachan ata qilghan (13-14). Bizningche, étiqachilarning öz rohini körsitidu. Rosul ularda «danaliq hem wehiyni özleshtürgüchi roh» bolsun, dep dua qilidu. Alayluq, men birsi üçhün «Xuda sizge salamet bir ten ata qilghay» dep tilisem, emeliyette uning alliqachan téni bar, elwette. Lékin télikim uningda saghlam ten bolsun qubündur. Démek, Pawlusning bu duasining menisi: «Xuda herbirining rohini «danaliq hem wehiy qobil qilghudek bir roh» qilsun, dégenliktur. □ **1:18 «Uning muqeddes bendiliride bolghan shereplik mirasining qimmetlikliki...»** — bashqa birjil terjimisi: «Uning muqeddes bendilirining shereplik mirasi...». Lékin bizningche «Uning chaqiriqigha baghlan'ghan ümid», «mirasi» we 19-ayettiki «hésabsiz küchi»ning hemmisining eng muhim teripi Xudagha tewedur, shunga «muqeddes bendiliride bolghan mirasi»ni «Xudaning Öz mirasi» dep qarayimiz. «Qoshumche söz»imizni körüng. ■ **1:19** Kol. 2:12. □ **1:20 «del shu qudretni U Mesihni ölümdin tirildürüp, ershlerde Özining ong yénida olturghuzghinida Uningda yürgüzgenidi...»** — bashqa birxil terjimisi: «Mesihni ölümdin tirildürüginide del shu qudretni Uningda yürgüzgenidi; we Uni ershlerde Özining ong qolida olturghuzup,...». ■ **1:20** Zeb. 110:1; Ros. 2:34; 1Kor. 15:25; Kol. 3:1; Ibr. 1:3; 10:12; 1Pét. 3:22. □ **1:21 «peqet bu zamandila emes, belki kelgüsi zamandimu ... barliq hökümraniqtin, hoquqtin, küch-qudretnin, xojayinliqtin we barliq tilgha élinidighan herqandaq nam-sherep...»** — bu yerde körsitiwatqini meyli yaxshining bolsun, eskining (jin-sheytanlarning) bolsun, herqandaq «hökümraniq, hoquq, küch-qudretnin, xojayinliq we ... nam-sherepler»ni öz ichige alidu. Mesihning nami ularning hemmisidin üstün turidu. □ **1:22 «barliq mewjudatlarni Uning putliri astigha qoyup, jamaet üçhün Uni hemmige bash bolushqa ata qilghan»** — aderni heyran qilirlıqı shuki, mushu ayetlerde Xudaning Mesihni hemme mewjudatqa bash qilghanlıqı jamaetning bext-berikiti üçhün bolghan, déyilgen. ■ **1:22** Zeb. 8:6; Mat. 28:18; 1Kor. 15:27; Ibr. 2:8. ■ **1:23** Rim. 12:5; 1Kor. 12:27; Ef. 4:16; 5:23.

bolup, □ ■

² bu dunyaning dewrige egiship, hawaning hoquqini tutqan hokümdargha, yeni bügünkü künde itaetsizliktin bolghan perzentlerni qutritiwatqan rohqa egiship, bu ishlarda ilgiri mangghansiler; □ ■

³ biz herbirimizmu ilgiri shularning arisida etlirimizdiki shehwet-heweslerde hayat ötküzgenmiz, etlirimiz hem öz oy-xiyalimizning xahishlirigha emel qilip, bashqilargha oxshash, mahiyette «ghezptiki perzentler» bolghanmiz; □

⁴ biraq Xuda, mol rehim-shepquetni körsetküchi bolup, bizni söygende bizge körsetken alembexsh méhir-muhebbiti tüpeylidin, —

⁵ hetta itaetsizliklerde ölgen waqtimizdimu, bizge Mesih bilen bille jan kirgüzüp (méhir-shepquet bilen qutquzulduklar!), □ ■

⁶ bizni Uning bilen bille tirildürüp, ershlerde Mesih Eysa bilen bille olturghuzghan;

⁷ meqsiti kelgüsi zamanlarda Uning Mesih Eysada bizge qaritilghan méhribanliqi bilen ipadilen'gen shapaitining shunche ghayet zor ikenlikini kösitishtin ibarettur;

⁸ chünki siler shepquet bilenla ishench arqiliq qutquzulduklar. Bu ish özünglardin kelgen ish emes, belki Xudadin kelgen iltipat, □ ■

⁹ u zadila ademlerning emel-ejridin kelmeydu, bu hem héchkimning maxtan-masliqi üçündür. ■

¹⁰ Chünki biz Xudaning ishligen hüniridurmiz, xeyrxah ishlar üçün Mesih Eysada yaritilghanmiz; Xuda esli bizning ularda méngishimiz üçün bu ishlarni aldin'ala teyyarlighanidi. ■

¹¹ Shunga siler eslide etliringlarga asasen «yat eller» dep hésablan'ghininglarni, — insanning qoli bilen etliride «xetne qilin'ghanlar»

□ **2:1** «siler bolsanglar, qebihlikliringlar hem gunahliringlarda ölgen bolup,...» — adem gunahning ilkide bolsa rohiy jehettin bir «ölük», «ölgen» bolidu, xalas. ■ **2:1** Rim. 5:6; Kol. 2:13.

□ **2:2** «bügünkü künde itaetsizliktin bolghan perzentler» — «itaetsizliktin bolghan perzentler» dégen ibare insanning esli tüp tebiitide itaetsizlikning barliqini körsitidu (hemmimiz Adem'atimizning «itaetsiz tebiiti»ge mirasxor bolup tughulduq). Lékin «itaetsizliktin bolghan perzentler» Xudaning shepquiti bilen Xudaning Özining perzentliri bolidu (5-ayetni körüng). «hawaning hoquqini tutqan hokümdar»... «itaetsizliktin bolghan perzentlerni qutritiwatqan roh» — Sheytanni körsitidu, elwette. ■ **2:2** Yuh. 12:31; 14:30; 16:11; 1Kor. 6:11; Ef. 6:12; Kol. 3:7; Tit. 3:3. □ **2:3** «biz herbirimizmu ilgiri shularning arisida etlirimizdiki shehwet-heweslerde hayat ötküzgenmiz ... mahiyette «ghezptiki perzentler» bolghanmiz» — «ghezptiki perzentler» ikki bisliq ibare bolup, hem «herdaim ghezpeke tolup yürgen ademler» hemde «(Xudaning) ghezep künige békitilgen ademler»nimu körsitidu. □ **2:5** «hetta itaetsizliklerde ölgen waqtimizdimu, bizge Mesih bilen bille jan kirgüzüp (méhir-shepquet bilen qutquzulduklar!),...» — «Mesih bilen bille jan kirgüzüp (janlandurup)...» dégenlik néme bildüridu? Mesih Eysa ölgende, Xuda Uninggha étiaq baghlighuchilarni Uning bilen teng ölgen, U ölümdin tirilgende Uning bilen teng tirilgen dep hésablihan. «Qoshumche söz»imizni körüng. «(méhir-shepquet bilen qutquzulduklar!)» — Pawlus mushu yerde Efesusluqlarni righbetlendürüshte bek hayajanlinip kétip, tuyuqsiz 8-ayettiki «siler shepquet bilenla ishench arqiliq qutquzulduklar!» dégen gepke ötüp kétidu. ■ **2:5** Ros. 15:11; Rim. 6:8; 8:11; Kol. 3:1, 3; Tit. 3:5.

□ **2:8** «chünki siler shepquet bilenla ishench arqiliq qutquzulduklar» — bu «qutquzulush» hayat(-mamat)liqtiki addiy xeterlerdin emes, belki xeterning xetiri bolghan gunahin qutquzulup menggü hayatqa érishishtin ibaret. ■ **2:8** Mat. 16:17; Ef. 1:19. ■ **2:9** Rim. 3:27; 1Kor. 1:29. ■ **2:10** 2Kor. 5:17; Ef. 1:4; 4:24; Tit. 2:14.

dep atalghanlar teripidin «xetnisiz» dep atalghanliqlinglarni, □

¹² shundaqla shu chaghda Mesihsiz bolup, Israilning puqraliqining sirtida turup, wedilerni élip kelgüchi ehdilerni yat bilip, bu dunyada ümidsiz hem xudasiz yashighininglarni ésinglarda tutunglar; □ ■

¹³ lékin esli yiraqlarda bolghan siler hazir Mesihning qéni arqiliq yéqin qilindinglar;

¹⁴ chünki U bizning inaqliqimizdur, U ikki terepni bir qilip otturidiki ara tamni chéqiwetti; ■

¹⁵ yeni, Öz etliri arqiliq öchmenlikni tügitip, belgimilerni körsetken, emrlerni yetküzgen qanunni bikar qilip, ikki terepni Özide yéngi bir adem qilip yaratti, shuning bilen inaqliqni apiride qildi; □

¹⁶ kréstke mixlinip mushuning wasitisi bilen öchmenlikni qetl qilip, ikkisini bir tende Xuda bilen epleshtürdi; □

¹⁷ andin U kélip, yiraqlarda turghan silergimu inaqliq xush xewirini jakarlidi, yéqindikilergimu inaqliqni jakarlidi. □ ■

¹⁸ Chünki her ikkimizning Uning arqiliq bir Rohta Ata aldigha kirish hoquqimiz bardur. ■

¹⁹ Shunga shuningdin bashlap siler musapirlar, yaqa yurttikiler emes, belki muqeddes bendilerge wetendash bolisiler, Xudaning öyidikiliridin bolisiler; ■

²⁰ siler rosullar we peyghemberler bolghan ulning üstige qurulmaqtisiler;

□ **2:11 «siler eslide etliringlarga asasen «yat eller» dep hésablan'ghininglar»** — «etliringlarga asasen» yaki «etlik közqarashche». «insanning qoli bilen etliride «xetne qilin'ghanlar» dep atalghanlar teripidin «xetnisiz» dep atalghanliqlinglar» — démek, Yehudiylar teripidin «xetnisiz» dep atalghanlar. Injil boyiche «heqiqiy xetne» ette emes, roh-qelbte bolushi kérek. Démek, qelb-roh barliq shexsiy arzu-hewesler, bu dunyagha tewe barliq ézitquluqtin «késiwétilip», Xudagha ibadet qilishqa erkin qilinidu. Mundaq «rohiy xetne» «ademning qoli» bilen emes, peqet Xudaning Muqeddes Rohi arqiliq bolidu. □ **2:12 «...wedilerni élip kelgüchi ehdilerni yat bilip...»** — «wediler» bolsa Xudaning wediliri, elwette. ■ **2:12** Rim. 9:4. ■ **2:14** Yesh. 9:5; Mik. 5:4; Yuh. 16:33; Ros. 10:36; Rim. 5:1; Kol. 1:20. □ **2:15 «yeni, Öz etliri arqiliq öchmenlikni tügitip, belgimilerni körsetken, emrlerni yetküzgen qanunni bikar qilip, ikki terepni Özide yéngi bir adem qilip yaratti, shuning bilen inaqliqni apiride qildi»** — «Mesih Öz etliri arqiliq... qanunni... bikar qilip» — Yehudiy jamaet hem Xudani tonumaqchi bolghan «yat eller»ning dostluqta bolushigha eng chong tosalghu, shuningdek hetta öchmenlikni peyda qilghan amil bolsa del Xuda Musa peyghemberge chüshürgen Tewrat qanunidiki belgimililer idi. «Qoshumche söz»imizde biz bu belgimililer üstide toxtilimiz. «Yéngi bir adem» — Mesih we jamaet, yeni bir bash bir ten bolidu (Mesih bash, jamaet ten bolidu). □ **2:16 «kréstke mixlinip mushuning wasitisi bilen öchmenlikni qetl qilip, ikkisini bir tende Xuda bilen epleshtürdi»** — «bir tende» bolsa Özining kréstke mixlan'ghan téni. Bu ten hazir tirilgandin kéyin Özï bilen jamaettin terkiib tapqan ten boldi. «Kirish söz»imizdiki «jamaet» toghruluq mezmunlarni körüng. □ **2:17 «andin U kélip, yiraqlarda turghan silergimu inaqliq xush xewirini jakarlidi, yéqindikilergimu inaqliqni jakarlidi»** — «U (Mesih) kélip... silergimu...xush xewerni jakarlidi»... mushu ishda biz Eysa Mesihning «Öz téni bolghan jamaet» bilen bir bolghanliqimizni körimiz. Mesih Eysa Yehudiy xelqige xush xewerni jakarlighandin kéyin, kréstke mixlinip, kömülüp, tirilgen; andin ershke kötürülgen. U qandaqmu «silerge («yiraqlarda turghanlar»gha, yeni Yehudiy emeslerge) keldi»? Jawab Injildiki «Rosullarning paaliyetliri»de körülüdu. Eysaning elchiliri, jamaitidikiliri bashqilargha xush xewerni yetküzgende, U Özï ular arqiliq mushu ishni qildi. Chünki jamaet Özining ténidur. Mesilen, «Ros.» 1:1-2, 9:4-5 we izahatlarni körüng. «Yéqin turghanlar» yene Yehudiylarni körsitidu, elwette. ■ **2:17** Yesh. 57:19; Ef. 3:12. ■ **2:18** Yuh. 10:9; 14:6; Rim. 5:2; Ef. 3:12; Ibr. 10:19. ■ **2:19** Gal. 6:10.

binaning «burjek téshi» bolsa Eysa Mesih Özidir; □ ■

²¹ Uningda pütkül bina puxta jipsilashturulup, Rebde muqeddes bir ibadexana bolushqa ösüp barmaqta. □ ■

²² Silermu *qoshulup* Uningda Xudaning bir turalghusi bolushqa Rohta birleshtürülüp qurulmaqtisiler. □

3

¹ Shu sewebtin siler «yat eldikiler» üçün Mesih Eysaning mehbusi bolghan menki Pawlus — □ ■

² (siler belkim manga tapshurulghan, silerge Xudaning shepqtini élip baridighan ghoidarliqim toghruluq, ■

³ yeni Uning manga wehiy bilen sirni ayan qilghanliqi toghruluq xewerdar bolushunglar mumkin (men bu toghrisida ilgiri az-paz yazghanidim; □ ■

⁴ siler uni oqughinglarda, Mesihning siri toghruluq yorutulghanliqimni bilip yétisiler)

⁵ ilgiriki dewrlerde bu sir insan balilirigha Uning muqeddes rosulliri we peyghemberlirige Roh arqiliq hazirqidek éniq wehiy qilin'ghandek, ayan qilin'ghan emes. □ ■

⁶ Démek, xush xewer arqiliq «yat eldikiler»din bolghanlarmu ortaq mirasxorlar, tendiki ortaq ezalar, Mesih Eysada bolghan wedidin ortaq behrimen

□ **2:20 «siler rosullar we peyghemberler bolghan ulning üstige qurulmaqtisiler»** — yaki, «siler rosullarning we peyghemberlerning ulning üstige qurulmaqtisiler». «siler rosullar we peyghemberler bolghan ulning üstige qurulmaqtisiler; binaning «burjek téshi» bolsa Eysa Mesih özidir» — «qoshumche söz»diki «rosullar we peyghemberler» üstidiki muzakirimizni körüng. ■ **2:20** Yesh. 28:16; Mat. 16:18; 1Kor. 3:9,10; 1Pét. 2:4; Weh. 21:14 □ **2:21 «Uningda pütkül bina puxta jipsilashturulup, Rebde muqeddes bir ibadexana bolushqa ösüp barmaqta»** — «Rebde» «Mesih Eysaning Özide». 22-ayette «Rebde» «Uningda» dep élinidu. ■ **2:21** 1Kor. 6:19; 2Kor. 6:16; Ef. 4:16.

□ **2:22 «Silermu qoshulup Uningda Xudaning bir turalghusi bolushqa Rohta birleshtürülüp qurulmaqtisiler»** — «Roh» — Muqeddes Roh, Xudaning Rohi. □ **3:1 «Shu sewebtin siler «yat eldikiler» üçün Mesih Eysaning mehbusi bolghan menki Pawlus — ...»** — «Mesih Eysaning mehbusi» — Pawlus bu mektupni yazghanda Rimdiki bir türimde yatatti. Shühbisizki, rimliqlar Pawlusni «bizning mehbusimiz» dep olaytti — lékin Pawlus ishqa bashqiche qaraytti. Rimliqlarning uni qolgha élip türmige tashlighini Xudaning iradisi bolup, shu ish bilen yat ellerdin bolghan ishen'güchilerning köp payda köridighanliqigha Pawlusning közi yetken; shuning bilen Pawlus: «siler yat eldikiler üçün» éytqanda, men «rimliqlarning mehbusi» emes, belki «Mesihning mehbusi»men» deydu. Emeliyette Pawlusning bu sözliri 14-ayette dawamlashidu. 2-13-ayetlerning hemmisi «timaq ichige» élin'ghan. ■ **3:1** Ros. 21:33; Ef. 4:1; Fil. 1:7,13,14,16; Kol. 4:3; 2Tim. 1:8; Flm. 1. ■ **3:2** Ros. 13:2; Rim. 1:5; Ef. 3:8. □ **3:3 «yeni Uning manga wehiy bilen sirni ayan qilghanliqi toghruluq xewerdar bolushunglar mumkin (men bu toghrisida ilgiri az-paz yazghanidim...)»** — mumkinchiligi barki, «men yene bu toghrisida ilgiri az-paz yazghanidim» dégen söz bolsa uning mezkur mektuptiki 1-bab 9-ayette «Mesihning siri» toghruluq yazghan sözlirini körsitidu; bizningche u uning Efesusuqlargha ilgiri yazghan bir xétini körsitidu. ■ **3:3** Ros. 22:17,21; 26:16,17; Rim. 16:25; Gal. 1:11,12. □ **3:5 «... rosulliri we peyghemberlirige Roh arqiliq hazirqidek éniq wehiy qilin'ghandek...»** — «Roh» — Xudaning Rohi, Muqeddes Roh. «ilgiriki dewrlerde bu sir insan balilirigha uning muqeddes rosulliri we peyghemberlirige Roh arqiliq hazirqidek éniq wehiy qilin'ghandek, ayan qilin'ghan emes» — rosulning sözliri intayin zildur. U Mesih we jamaet toghruluq bu sir ilgiriki dewrlerde qet'iy ayan qilinmay qalghan emes, dep puritidu; emeliyette bolsa Tewrattiki peyghemberlerning bezi bésharetliride hem Tewratta xatirilen'gen bezi weqelerde bu sir puritilip ghil-pal körünüdu. ■ **3:5** Ros. 10:28.

bolghuchilar bolidu;□

⁷ Xudaning shepçiti manga élip kelgen iltipat bilen, Uning küch-qudrining yürgüzülüşü bilen, men bu ishqa xizmetkar qilib teyinlendim;■

⁸ manga — muqeddes bendiliri ichidiki eng töwinidinmu töwen bolghan manga mushu iltipat, yeni eller arisida Mesihning mölcherligüsiz baylıqliri toghruluq xush xewer jakarlash□ ■

⁹ we shundaqla hemmini yaratqan Xudada yoshurun bolup kelgen bu sirning qandaq emelge ashurulushi toghruluq hemmeylenni yorutush xizmiti amanet qilindi. ■

¹⁰ Buning meqsiti ershlerde bolghan hökümlarlarğa hem hoquqlarğa Xudaning köp tereplimilik danalıqı jamaet arqılıq hazir ashkare qilinishtin ibarettur. □ ■

¹¹ Bu ish bolsa, Uning Mesih Eysa Rebbimizde ijra qilin'ghan menggülik muddiasi boyichidur;□

¹² Uning ishench-sadiqlıqı arqılıq biz jasaretke hem Xudaning aldigha xatir-jemlik bilen kirish hoquqıgha ige bolduq; ■

¹³ shuning üçün silerdin ötünimenki, méning siler üçün tartqan japa-jebiririm tüpeylidin perishan bolmanglar; çünkü bu ish silerning shan-sheripinglar bolidu).□ ■

¹⁴ Men shu sewebtin tizlirimni Atigha pükimenki, □

¹⁵ (asman-zémindiki barlıq atılıq munasiwetler Uningdin «ata» namini alidu) □

¹⁶ U Öz shan-sheripidiki baylıqlar bilen, Rohi arqılıq silerni ichki dunyay-

□ **3:6 «démek, xush xewer arqılıq...»** — «xush xewer» — oqurmenlerning éside bolush kérekki, «injlil» dégen söz del «xush xewer» dégen menide. **«démek, xush xewer arqılıq «yat eldikiler»din bolghanlarmu ortağ mirasxorlar, tendiki ortağ ezalar, Mesih Eysada bolghan wedidin ortağ behrimen bolghuchilar bolidu»** — Yehudiy emeslerning «ortağ mirasxor» bolghanlıqı «ishen'güchi Israil bilen ortağ mirasxor» bolghanlıqını körsitidu; «ten» mushu yerde Mesihning ténı, yeni jamaetni körsitidu. ■ **3:7** Ef. 1:19; Kol. 2:12. □ **3:8 «eller arisida Mesihning mölcherligüsiz baylıqliri toghruluq xush xewer jakarlash»** — «eller» muqeddes kitabta daim déyilgendek, «Yehudiy emesler», «yat ellikler»ni körsitidu. ■ **3:8** Ros. 9:15; 13:2; 22:21; 1Kor. 15:9; Gal. 1:16; 2:8; 1Tim. 2:7; 2Tim. 1:11,15. ■ **3:9** Yar. 1:3; Zeb. 33:6; Yuh. 1:3; Rim. 16:25; Ef. 1:9; Kol. 1:16, 26; 2Tim. 1:10; Tit. 1:2; Ibr. 1:2; 1Pét. 1:20. □ **3:10 «Buning meqsiti ershlerde bolghan hökümlarlarğa hem hoquqlarğa Xudaning köp tereplimilik danalıqı jamaet arqılıq hazir ashkare qilinishtin ibarettur»** — «ershlerde bolghan hökümlarlar» hem hoquqlar belkim hem perishtiler we yene jin-sheytanlarni körsitidu (6:12ni körlüng). ■ **3:10** 1Pét. 1:12. □ **3:11 «Uning Mesih Eysa Rebbimizde ijra qilin'ghan menggülik muddiasi boyichidur»** — bashqa birxil terjimisi bolsa «Uning Mesih Eysa Rebbimizde nishan qilin'ghan menggülik muddiasi boyichidur». ■ **3:12** Yuh. 10:9; 14:6; Rim. 5:2; Ef. 2:18; Ibr. 10:19. □ **3:13 «shuning üçün silerdin ötünimenki, méning siler üçün tartqan japa-jebiririm tüpeylidin perishan bolmanglar; çünkü bu ish silerning shan-sheripinglar bolidu»** — bu ayetning üç mumkinchiligi bar menisi toghruluq «qoshumche söz»imizni körlüng. ■ **3:13** Fil. 1:14; Kol. 1:24; 1Tés. 3:3. □ **3:14 «shu sewebtin ...»** — 1-ayetning dawami. «men shu sewebtin tizlirimni Atigha pükimenki, ...» — «Ata» Xuda, elwette. Bezi kona köchürmilerde «Shu sewebtin tizlirimni Reb Eysa Mesihning Atisigha pükimenki,...» déyilidu. □ **3:15 «asman-zémindiki barlıq atılıq munasiwetler Uningdin «ata» namini alidu»** — bu sözning ehmiyiti belkim shuki, Xuda «Ata» bolghandin kéyin, asman-zéminni «atılıq», yeni «ata-balılıq» (meyli insanlar arisida bolsun, haywanlar arisida bolsun yaki hetta ösümlükler arisida bolsun) munasiwetler bilen toldurghan. Pawlus, Xuda Özining atılıq muhebbitini mushu köpigen munasiwetler bilen ispatlamaqchi bolghan yerde, men Uning perzenti bolush süpitim bilen, Uningdin mushundağ büyük tilekni tolimu ishench bilen tileymen, démekchi.

inglarda kuchlendürgey; □ ■

¹⁷ shuning bilan Mesih qelbinglarda ishench arqiliq turup, siler méhir-muhabbet ichide yiltiz tartghan, ul sélin'ghan, ■

¹⁸⁻¹⁹ barliq muqeddes bendiler bilen bille Mesihning muhebbitining kengliki, uzunluqi, chongqurluqi we égzilikini chüshinip igiliwalghaysiler; yeni ademning bilip yétishidin Hessilep éship chüshidighan Uning muhebbitini bilip yetkeysiler, shuningdek Xudaning mukemmel jeshiri bilen toldurulghaysiler. □

²⁰ Emdi ichimizde yürgüzidighan qudriti boyiche barliq tilikimiz yaki oyghanlirimizdinmu heddi-hésabsiz artuq wujudqa chiqirishqa qadir Bolghuchigha, — ■

²¹ Uningha dewrdin dewrgiche, ebedil'ebedgiche jamaette Mesih Eysa arqiliq shan-sherep bolghay! Amin!

4

¹ Emdi shu seweblerdin, Rebning mehbusi bolghan menki, *Xudaning* silerni chaqirghan *büyük* chaqirliqigha layiq halda méngishliringlarni ötünimen, ■

² hemme ishta kemterlik we yuwash-mulayimliq bilen, sewrchanliq bilen, bir-biringlarga muhabbet ichide keng qorsaq bolup, □ ■

³ inaq-xatirjemlikning rishtisi bilen, Rohta bolghan birlikni tutushqa intilishinglarni *ötünimen*. □

⁴ Ten birdur; Roh birdur; — xuddi chaqirilghininglarda, oxshash bir arzu-ümidke chaqirilghininglardek, —

⁵ Reb birdur, iman-étiqad birdur, chömüldürülüş birdur, ■

⁶ hemming Xuda'Atisi birdur; U bolsa hemmidin üstün turghuchi, hemmini yürgüzgüchi we hemmimizning ichide Bolghuchidur. □

⁷ Shundaqtimu hazir herbirimizge Mesihning iltipatining ölçimi boyiche shepget teqdim qilin'ghandur; ■

⁸ shunga, muqeddes kitabta *Xuda* éytqinidek: —

«U yuqirigha kötürüldi,

□ **3:16** «U Öz shan-sheripidiki bayliqlar bilen, Rohi arqiliq silerni ichki dunyayinglarda kuchlendürgey» — «ichki dunya» grék tilida «ichki adem» — bu ibare ademning rohini, qelbini, «ichki dunya»sini körstidu. ■ **3:16** Ef. 6:10. ■ **3:17** Kol. 2:7. □ **3:18-19** «barliq muqeddes bendiler bilen bille Mesihning muhebbitining kengliki, uzunluqi, chongqurluqi we égzilikini chüshinip igiliwalghaysiler; yeni ademning bilip yétishidin Hessilep éship chüshidighan uning muhebbitini bilip yetkeysiler, shuningdek Xudaning mukemmel jeshiri bilen toldurulghaysiler» — oqurmenler diqqet qiliduki, bu ulugh ishlar üçün, bolupmu muhebbetni toluq igiliwélish üçün Xudaning Rohi arqiliq kelgen küch-qudrét tolimu kérektur (16-ayetni köring). ■ **3:20** Rim. 16:25. ■ **4:1** Yar. 17:1; 1Kor. 7:20; Fil. 1:27; Kol. 1:10; 1Tés. 2:12. □ **4:2** «hemme ishta kemterlik we yuwash-mulayimliq bilen, sewrchanliq bilen...» — Injilda «yuwash-mulayimliq»ning alahidiligi bar; u bolsimu qorqunchtin kuchlüklerge yol qoyidighan ajizliq emes, belki Xudaning yolida talash-tartishlardin qol üzüş, Xudaning hemme ishlirimizni zorawanliqsiz, jédelsiz toghra orunlashturushigha iman baghlashtur; mushundaq pozitsiye mulayim, yuwashliq bilen bildürüldi. ■ **4:2** Kol. 1:11; 3:12; 1Tés. 5:14. □ **4:3** «... Rohta bolghan birlikni tutushqa intilishinglarni ötünimen» — «Rohta» — Xudaning Rohida, Muqeddes Rohta. ■ **4:5** Qan. 4:39; Mal. 2:10; 1Kor. 8:4, 6; Luqa 12:50 □ **4:6** «hemmimizning ichide Bolghuchidur» — bezi kona köchürmilerde «hemming ichide Bolghuchidur» (yaki «hemming ichididur» yaki «hemminglarning ichide Bolghuchidur») déyilidu. 4-7-ayetler körssetken birlikler toghruluq «qoshumche söz»imizde qisqiche muzakire qilimiz. ■ **4:7** Rim. 12:6; 1Kor. 12:11; 2Kor. 10:13; 1Pét. 4:10.

Insanlarni tutqun qilghuchilarni U Ōzi esir qilib ēlip ketti, Hem insanlarga iltipatlarni teqdim qildi. □ ■

⁹ Emdi «kötürülgen» zat bolsa, *awwal* yerning tēgige chūshken zatning Ōzi emesmu? □ ■

¹⁰ Chūshken zat bolsa barliq ershlerdin yuqirigha kötürülgenning del Ōzidur; kötürülüşhining meqsiti, alemning barliqini toldurushtin ibaret;

¹¹ Shunga, bezilerni rosullar; bezilerni peyghemberler; bezilerni xush xewerchiler; bezilerni baqquchi we yakı telim bergüchiler qilib teyinligen del Ōzidur. □ ■

¹² Bularning meqsiti muqeddes bendilerni xizmet wezipsisige, jümlidin Mesihning tēnini qurup chiqishqa qorallandurup kamaletke yetküzüshtin ibaret; □ ■

¹³ wezipe hemmimizning étıqadta hem Xudaning Oghlini toluq tonushta birlikke kélshimizgiche, kamil adem bolup yétiship chiqishimizgiche, — yeni Mesihning mukemmel jewhiri gewdilen'gen qeddi-qamet ölçimige yétishimizgiche dawamlashturulmaqta;

¹⁴ shundaq bolghanda, yine gödek balılardin bolmay, ademlarning quwluqıdın oylap chiqqan aldamchi niyet-pılanliri bilen, ularning hiyle-neyringidin chiqqan telimatining dolqunliridin urulup, uning herxil shamılıda uyaq-buyaqqa uchurulup ketmeymiz; ■

¹⁵ eksiche, méhir-muhebbet ichide turup heqıqetke bérilip ish körüp, béshimiz

□ **4:8** «shunga, muqeddes kitabta Xuda éytqinidek: — «U yuqirigha kötürüldi, insanlarni tutqun qilghuchilarni U Ōzi esir qilib ēlip ketti, hem insanlarga iltipatlarni teqdim qildi» — rosul Pawlusu bu sözliride «Zebur»diki 68:18ni neqil keltürüp tüp menini yekünligen. «Yuqirigha kötürüldi» Mesihning ölümdin tirilip ershlerge kötürülgenlikini körsitidu. U ershtin Ōzige ishen'genlerge Muqeddes Rohni ewetip herxil iltipatlarni teqdim qildi we shuningdek hazırmu teqdim qilmaqta. Bu ajayib behsharetning menisini toluqraq tonush üçün biz «Zeb.» 68:18ge qoshqan izahatni körüng. ■ **4:8** Zeb. 68:18 □ **4:9** «Emdi «kötürülgen» zat bolsa, *awwal* yerning tēgige chūshken zatning Ōzi emesmu?» — Mesihning «yerning tēgige (grék tilida «teglirige») chūshken»liki némini körsitidu? «Zeb.» 139:15ni körüng. Bu Zeburdiki küy boyiche «yerning tegliri» bolsa insanning tüp tebiiti shekillendürülen jay bolup, Mesihning «yerning teglirige chūshüş»i belkim del insanning tebiitining tüp mesilisini, yeni gunahlıq mahiyitimizni üzül-késil bir terep qilishi üçün idi. Shunga bizningche bu ibare Mesih kréstke mixilinishning chongqur azablırıda bir terep qilghan ishlarni körsitidu; bezi alımlar, Mesihning «chūshkenliki», ölümdin kéyin rohining tehtisaragha chūshkenlikini körsitidu, dep qaraydu. Buningmu mumkınlılıkı bar. ■ **4:9** Yuh. 3:13; 6:62; Zeb. 139:15 □ **4:11** «Shunga, bezilerni rosullar, bezilerni peyghemberler, bezilerni xush xewerchiler, bezilerni baqquchi we yakı telim bergüchiler qilib teyinligen del Ōzidur» — oqurmenler diqqet qiliduki, bu ayette éytılghan sowghatlar (8-ayetni körüng) «rohiy iltipatlar» emes, belki «rohiy iltipatlar»gha ige bolghan rohiy ademlerdur. Mesih mushundaq ademlerni jamaiti we dunyani beriketlesh üçün teyinleydu. ■ **4:11** 1Kor. 12:28. □ **4:12** «muqeddes bendilerni xizmet wezipsisige, jümlidin Mesihning tēnini qurup chiqishqa ...» — «jümlidin» — yakı «yeni» dep chūshen'gili bolıdu. «Bularning meqsiti muqeddes bendilerni xizmet wezipsisige, jümlidin Mesihning tēnini qurup chiqishqa qorallandurup kamaletke yetküzüshtin ibaret» — demek, rosullar, peyghemberler, xush xewerchiler, baqquchılar we telim bergüchiler (11-ayet)ning wezıpsı Mesihning tēni bolghan jamaetni Xudaning toluq xızmitini qilish üçün qorallandurushtin ibaretur. Xudaning xızmitini qilidighan bu «rohaniy ademler»la emes, belki pütkül jamaetning hemme ezaliri öz roli boyiche wezipsisige emel qilishi kérektur. «Qurup chiqish» dégen ibare toghruluq «kirish söz»imizni körüng. Grék tilida «qorallandurup kamaletke keltürüş» birla söz bilen ipadilınidu. ■ **4:12** Rim. 12:5; 1Kor. 12:27; Ef. 1:23; 5:23; Kol. 1:24. ■ **4:14** Mat. 11:7; 1Kor. 14:2.

bolghan Mesihke baghlinishta her jehettin ösüp yétilidighan bolimiz; □ ■

16 Uningdin pütkül ten, ezaliri bir-birige jipsilashturulup, ozuqluq teminligüchi herbir öge arqiliq bir-birige tutashturulup, herbir ezaning özige xas ölchen'gen wezipini ötishi bilen barghanche östürülüp, muhebbet ichide öz-özini qurup chiqishqa ishlimekte. □ ■

17 Shunga shuni éytimeñki, Rebte uni tapilaymenki, yat ellerningkidek, yeni ularning öz oy-pikirlirining bimenilikide mangghinidek méngiwermeslikinglar kérek; ■

18 ular qelbining qattiliqidin kélip chiqqan bilimsizlik tüpeylidin, Xudaning hayatidin ada-juda qilinip, chüshenchisi qarangghuliship ketken, ■

19 ar-nomusni tashliwétip, nepsaniyetchilik awup herxil iplasliqlarni yürgüzüşke, keyp-sapagha bérilgen.

20 Emma siler bolsanglar, Mesihni shundaq yolda öginip tonughan emessiler

— 21 (heqiqetning Eysada bolghinidek, uni heqiqeten anglighan, uningda ögitilgen bolsanglar) —

22 démek, ilgiriki turmushunglarga xas bolghan, aldamchi arzu-heweslerge egiship özi bulghighuchi «kona adem»ni séliwétip, □ ■

23 oy-zéhnninglarning rohida yéngilinip,

24 Xudaning oxshashliqigha asasen, heqiqettin chiqqan heqqaniylikta we pak-muqeddeslikte yaritilghan «yéngi adem»ni kiyiwélishinglar kérektur. ■

25 Shuning bilen yalghanchiliqni séliwétip, herbirimiz öz yéqinlirimiz bilen heqiqetni sözlishheyli; chünki biz bir-birimizge nisbeten bir tenning ezaliridurmiz. ■

26 «Achchiqlininglar, emma gunah qilmanglar»; ghezippinglar kün patquche dawam étiwermisun; □ ■

27 yaki Iblisqa héch orun qoyup bermenglar. □ ■

28 Oghri ikkinchi oghriliq qilmisun; eksiche u méhnet qilip ikki qoligha tayinip halal ish qilsunki, hajiti bolghanlarchimu bölüp bergüdek öz tapqini bolsun. ■

29 Aghzinglardin héchqandaq iplas söz chiqmisun, peqet anghighuchilargha shepset yetsun üçün, éhtiyajqa uyghun we ademni qurup chiqidighan

□ **4:15** «... béshimiz bolghan Mesihke baghlinishta her jehettin ösüp yétilidighan bolimiz»

— sözmüsöz terjimisi: «... béshimiz bolghan Mesihke baghlinishta Uninggha (yaki «Uning ichige») her jehettin ösüp yétilidighan bolimiz». Démek, «alliqachan uning ténining bir ezasi bolghan halda ... dawamlıq ösidedighan...». ■ **4:15** Ef. 5:23; Kol. 1:18. □ **4:16** «Uningdin pütkül ten, ezaliri bir-birige jipsilashturulup, ozuqluq teminligüchi herbir öge arqiliq bir-birige tutashturulup...» —

«putkül ten» — jamaettur. ■ **4:16** Rim. 12:5; 1Kor. 12:27; Ef. 2:21. ■ **4:17** Rim. 1:9, 18; 1Pét. 4:3. ■ **4:18** 1Tés. 4:5. □ **4:22** «ilgiriki turmushunglarga xas bolghan, aldamchi arzu-heweslerge egiship özi bulghighuchi «kona adem»ni séliwétip, ...» — «kona adem» toghruluq «Rim.» 6:6 we izahatini körüng. ■ **4:22** Kol. 3:9; Ibr. 12:1; 1Pét. 2:1. ■ **4:24** Rim. 6:4; Kol. 3:10; 1Pét. 4:2. ■ **4:25** Zek. 8:16. □ **4:26** «Achchiqlininglar, emma gunah qilmanglar» — «Zek.»

8:16, «Zeb.» 4:4. Bu ayet 25-ayettiki «heqiqetni sözlishheyli» dégen söz bilen baghliqtur. Bir tereptin achchiqlinishqa téghshlik sewebi bolup turup gep qilmisa gunah bolidu; yene bir tereptin achchiq ademni gunahqa bashlishimu mumkin, shu tereptinmu hézi bolushi kérek. Shunga «Achchiqlininglar, emma gunah qilmanglar» déyilidu. «ghezippinglar kün patquche dawam étiwermisun» — yene birxil terjimisi: «Achchiqlashning sewebi kün patquche dawamlashiwermisun». Eger bu terjime toghra bolsa,

adem uninggha zadi qandaq emel qilishi kérek? — bizningche bu terjime mentiqighe uyghun emes. ■ **4:26** Zeb. 4:4 □ **4:27** «yaki Iblisqa héch orun qoyup bermenglar» — «Iblis» — Sheytan. ■ **4:27**

Yaq. 4:7; 1Pét. 5:9. ■ **4:28** Ros. 20:35; 1Tés. 4:11; 2Tés. 3:8,12.

sözlerni éytinglar. ■

³⁰ Xudaning Muqeddes Rohigha azab bermengler; chünki siler Uning bilen hör-nijat küni üçün möhürle'ngensiler; □ ■

³¹ Özünglardin herqandaq öch-adawet, achchiq-ghezep, qehr, jédel-majiralar, til-aharet hemde herxil qara niyetlerni néri qilinglar; ■

³² bir-biringlarga méhriban, yumshaq dilliq bolup, Xuda Mesihte silerni kechürüm qilghinidek bir-birininglarni kechürüm qilinglar. □ ■

5

(Dawami)

¹⁻² Shunga Xudaning söyümlük perzentliridin bolup, Uni ülge qilinglar; hemde Mesih bizni söyüp, Özini biz üçün Xudagha xushpuraq süpitide hediye-qurbanliq bolushqa atap pida qilghandek silermu muhebbet ichide ménginglar. ■

³ Emma muqeddes bendilerge layiq halda, buzuqluq, herqandaq paskiniliq yaki nepsaniyetchilik aranglarda hetta tilghimu élinmisun; ■

⁴ Shundaqla iplasliq, exmiqane paranglar yaki chakina chaqchaqlarmu tilinglarga élinmisun — bularmu muwapiq emestur — belki aghzinglardin teshekkürler chiqsun.

⁵ Chünki shuningdin xewerdarsilerki, herqandaq buzuqluq qilghuchi, napak bolghuchi yaki nepsaniyetchi kishi (bundaq kishi emeliyette bir but-pereske barawer) Mesih we Xudaning padishahliqigha mirasxor bolamaydu. ■

⁶ Héchkimge özünlarni quruq gepler bilen aldatmanglar; chünki bu ishlar tüpeylidin Xudaning ghezipi itaetsizliktin bolghan perzentlerning béshigha chüshidu. ■

⁷ Shunga ulargha mushu ishlarda shérik bolmanglar;

⁸ chünki siler esli qarangghuluq idinglar, lékin hazir Rebde yoruqluqsiler; yoruqluqning perzentlirige layiq ménginglar. ■

⁹ (chünki yoruqluqning méwisi toluq méhribanliq, heqqaniyliq we heqiqettin terkb tapqandur), ■

¹⁰ néme ishlarning Rebn xursen qilidighanliqini öginip ispatlanglar.

¹¹ Qarangghuluqtiki méwisiz ishlar bilen chétilip qalmanglar; eksiche, ularni échip eyiblanglar; ■

¹² chünki ularning yoshurunche ishligenlirini hetta tilgha élishmu nomus ishtur.

¹³ Emma yoruqluq bilen eyiblep ashkarilan'ghan herqandaq nerse ochuq körünidu; yoruqluq ashkarilighan hemme nerse yoruqluqqa aylinidu. ■

■ 4:29 Mat. 12:36; Ef. 5:3, 4. □ 4:30 «chünki siler Uning bilen hör-nijat küni üçün möhürle'ngensiler» — «hör-nijat küni» — 1:14diki izahatni körüng. ■ 4:30 Luqa 21:28; Rim. 8:16,23; 2Kor. 1:22; 5:5; Ef. 1:13,14. ■ 4:31 Kol. 3:19. □ 4:32 «Mesih bizni söyüp, Özini biz üçün Xudagha xushpuraq süpitide hediye-qurbanliq bolushqa atap pida qilghandek silermu muhebbet ichide ménginglar» — «xushpuraq süpitide hediye-qurbanliq» mushu yerde (barliq Xudagha atap köydürülen) «köydürme qurbanliq» közde tutulidu. ■ 4:32 Mat. 6:14; Mar. 11:25; Fil. 2:1; Kol. 3:12,13. ■ 5:1-2 Yuh. 13:34; 15:12; Gal. 2:20; 1Tés. 4:9; Tit. 2:14; 1Pét. 3:18; Ibr. 8:3; 9:14; 1Yuh. 3:23; 4:21 ■ 5:3 Mar. 7:21; Ef. 4:29; Kol. 3:5. ■ 5:5 1Kor. 6:10; Gal. 5:19; Kol. 3:5; Weh. 22:15. ■ 5:6 Yer. 29:8; Mat. 24:4; Mar. 13:5; Luqa 21:8; Kol. 2:4,18; 2Tés. 2:3; 1Yuh. 4:1.

■ 5:8 1Tés. 5:4. ■ 5:9 Gal. 5:22. ■ 5:11 Mat. 18:17; 1Kor. 5:8; 10:20; 2Kor. 6:14; 2Tés. 3:14. ■ 5:13 Yuh. 3:20,21.

14 Shuning uchün U mundaq deydu: —

«Oyghan, ey uyquchi!

Tiril ölüklér arisidin!

We Mesih séni parlap yoritidu.» □ ■

15 Shuning uchün silerning méngiwatqan yolunglarga éhtiyat bilen diqqet qilinglar; yolunglar nadanlarningkidek emes, danalarningkidek bolsun; ■

16 waqit-pursetni gheniyemet bilip tutuwélinglar; chünki mushu dewr rezil-dur. □ ■

17 Bu sewebtin nadan bolmanglar, belki Rebning iradisining néme ikenlikini chüshen'güchi bolunglar; ■

18 Haraq-sharab ichip mest bolmanglar; shundaq qiliq ademni shallaqlash-turidu; buning ornigha Rohqa toldurulghuchi bolunglar, □ ■

19 bir-biringlarga zebur-neghmiler, medhiye küyliri we rohiy naxshilar éytiship, qelbinglarda naxsha-neghmiler yangritip Rebni medhiyilenglar; □ ■

20 herdaim hemme ishlar uchün Reb Eysa Mesihning namida Xuda hem Ata Bolghuchigha teshekkür-rehmet éytinglar, ■

21 Mesihtin eyminip, bir-biringlarga boysununglar. □

22 Silér ayallar, Rebke boysun'ghandek öz erliringlarga boysununglar; ■

23 chünki Mesih jamaetning béshi bolghandek, er ayalning béshidur; Mesih yene ten'ge qutquzghuchidur. □ ■

24 Emdilikte jamaet Mesihke boysughandek, ayallar erlirige hemme ish-ta boysunsun.

25 Erlér ayalliringlarni söyüngler, xuddi Mesihningmu jamaetni söyüp, uning uchün Özini pida qilghinidek söyünglar; ■

26 *Mesihning jamaet uchün* shundaq qilishi jamaetni muqeddes qilip, «dasning

□ **5:14** «Oyghan, ey uyquchi! Tiril ölüklér arisidin! We Mesih séni parlap yoritidu» — bu sözlér Tewrattiki bésharet emes, belki Tewrattiki birnechche bésharetlerning birxil yeküni yaki Injil dewridiki namelum peyghemberning küy-medhiye sözliridin élin'ghan sözlér bolushi mumkin. ■ **5:14** Rim. 13:11; 1Tés. 5:6. ■ **5:15** Kol. 4:5. □ **5:16** «waqit-pursetni gheniyemet bilip tutuwélinglar...» — grék tilida «mushu künlerni gheniyemet bilip tutuwélinglar...». ■ **5:16** Rim. 13:11. ■ **5:17** Rim. 12:2; 1Tés. 4:3. □ **5:18** «haraq-sharab ichip mest bolmanglar; shundaq qiliq ademni shallaqlash-turidu; buning ornigha Rohqa toldurulghuchi bolunglar...» — «Roh» — Xudaning Rohi, Muqeddes Roh. ■ **5:18** Pend. 23:29; Yesh. 5:11,22; Luqa 21:34; Ros.2:4 □ **5:19**

«bir-biringlarga zebur-neghmiler, medhiye küyliri we rohiy naxshilar éytiship, qelbinglarda naxsha-neghmiler yangritip rebni medhiyilenglar» — «zebur-neghmiler» belkim sazgha tengkesh qilinip éytildighan naxshilar; «medhiye küyliri» belkim sazsis naxshilar; «rohiy naxshilar» belkim stixiyiliktin, özligidin, Muqeddes Rohning ilhami bilen éytilghan naxshilarni körsitishi mumkin («1Kor.» 14:15ni we izahatlararni körüng). ■ **5:19** Kol. 3:16. ■ **5:20** Kol. 3:17; 1Tés. 5:18. □ **5:21** «Mesihtin eyminip, bir-biringlarga boysununglar» — bu ishlar we qalghan jékilesler asasen hemmisi «Muqeddes Rohqa toldurulush»ning netijisidir. «Mesihtin eyminip, bir-biringlarga boysununglar» — «Mesihtin eyminish» birinchi orunda bolush kérek; jamaettiki melum bir qérindishigha boysunung Mesihning emrlirige uyghun kelmise u chaghda u qérindishigha boysunmasliq kérektur. ■ **5:22**

Yar. 3:16; 1Kor. 14:34; Kol. 3:18; Tit. 2:5; 1Pét. 3:1. □ **5:23** «chünki Mesih jamaetning béshi bolghandek, er ayalning béshidur; Mesih yene ten'ge qutquzghuchidur» — «ten» mushu yerde «jamaet»ni körsitidu. Yene bir tereptin rosul Pawlus mushu yerde «Mesih ten'ge qutquzghuchidur» dégen sözi bilen, erning öz ayalini qutquzush we ayalining témini asrash mes'uliyiti bar, déggéni puritidu. ■ **5:23** Rim. 12:5; 1Kor. 11:3; 12:27; Ef. 1:22,23; 4:12,15; Kol. 1:18,24. ■ **5:25** Gal. 1:4; Ef. 5:2; Kol. 3:19.

süyi» bolghan söz-kalam bilen yuyup paklandurush üçündür, □ ■

²⁷ shuningdek jamaetni shereplik halda Özige hazir qilip, uni héch dagh, qoruq yaki bulargha oxshash herqandaq nersilerdin xaliy qilip, toluq muqeddes we eyibsiz qilishtin ibarettur. ■

²⁸ Shuninggha oxshash, erler öz ayallirini öz ténini söygenek söyüshi kérektur; öz ayalini söygen kishi özini söygen bilen barawer.

²⁹ Chünki héchkim esla özining étidin nepretlen'gen emes, eksiche uni ozuqlanduridu hem asraydu; bu xuddi Mesihning jamaetni *ozuqlanduridighinigha hem uni asraydighinigha* oxshaydu.

³⁰ Chünki biz Uning ténining ezaliridurmiz: —□ ■

³¹ «Shu sewebtin er ata-anisining yénidin ayrilip, öz ayaligha baghlinidu; ikkisi bir ten bolidu». □ ■

³² Bu sir intayin chongqurdur; emma men hazir Mesih we jamaet toghruluq sözlewatimen. □

³³ Emma silermu herbiringlar öz ayalinglarni özünglarni söygenek söyünglar; ayal bolsa, éridin eyminip, uni hörmetlisun.

6

¹ Balilar, Rebde ata-aniliringlarga itaet qilinglar; chünki bu durusdur. ■

² «Atangni we anangni hörmetle» — bu bolsa öz ichige wedini alghan birinchi emrdur —□ ■

³ «Shuning bilen séning ishliring qutluq bolidu, zéminda uzun ömür körisen» — *dep wede qilin'ghan*. □

⁴ Siler atilar, baliliringlarni xapa qilmanglar, belki ularni Rebning terbiyisi hem körsetmiside béqinglar. ■

□ 5:26 «(Mesihning jamaet üçün) shundaq qilishi jamaetni muqeddes qilip, «dasning süyi» bolghan söz-kalam bilen yuyup paklandurush üçündür» — «jamaetni» grék tilida «uni». Bu ayettiki «u» jamaetni körsetkende, grék tilidiki «ayalche rod»ta ipadilini. Ayettiki oxshitish del shuki, yigitning toyda özige yatliq bolidighan söyümlük qizni özige hazir qilghinidek, Mesih jamaetni Özige hazir qilidu. Toy bolsa jennette bolidu («Weh.» 19:7-9, 21:9-10ni körüng). «... «dasning süyi» bolghan söz-kalam bilen yuyup paklandurush üçündür» — «dasning süyi» Tewrat dewridiki zamanlarda kahinlar ibadetxanida Xudagha herqétim yéqinlashqanda, pütkül tenlirini chong das («dégiz») ichide yuyushi kérek. Shuninggha oxshash yolda Xudagha yéqinlashqanimizda, bizde nalayiq birer ishlar bolsa, Uning söz-kalami bizge paklandurush yolini (démek, gunahni iqrar qilip, towa qilish, Eysaning qéni arqliq kechürüm qilinip paklandurulush yolini) körsitish rolini oynaydu. ■ 5:26 Tit. 3:5; 1Pét. 3:21. ■ 5:27 Kol. 1:22. □ 5:30 «Chünki biz Uning ténining ezaliridurmiz: —» — bezi kona köchürümlerde: «Chünki biz Uning ténining ezaliridurmiz; biz Uning etliridin, Uning söngeliridin bolghanimiz» déyilidu («Yar.» 2:23ni körüng). ■ 5:30 Rim. 12:5; 1Kor. 12:27. □ 5:31 «Shu sewebtin er ata-anisining yénidin ayrilip, öz ayaligha baghlinidu; ikkisi bir ten bolidu» — «Yar.» 2:23. ■ 5:31 Yar. 2:24; Mat. 19:5; Mar. 10:7; 1Kor. 6:16. □ 5:32 «bu sir intayin chongqurdur; emma men hazir Mesih we jamaet toghruluq sözlewatimen» — er-ayalning bir-birige baghlinip bir ten bolushi derheqiqet chongqur bir sir; Mesihning jamaetke baghlinip uning bilen bir ten bolushi téximu chongqur bir sirdur. ■ 6:1 Kol. 3:20. □ 6:2 «Atangni we anangni hörmetle» — «Mis.» 20:12. ■ 6:2 Mis. 20:12; Qan. 5:16; 27:16; Mat. 15:4; Mar. 7:10. □ 6:3 «Shuning bilen séning ishliring qutluq bolidu, zéminda uzun ömür körisen» — «Mis.» 20:12, «Qan.» 5:16. ■ 6:4 Qan. 6:7,20; Zeb. 78:4; Pend. 19:8; 29:17.

⁵ Siler qullar, ettin bolghan xojayininglarga Mesihke itaet qilghininglardek chin könglünglardin eyminish we titresh bilen itaet qilinglar; □ ■

⁶ peqet köz aldidida xizmet qilip, ademni xush qilghuchi qullardin bolmanglar, belki Mesihning qullirining süpitide Xudaning iradisini jan-dil bilen beja keltürünglar,

⁷ ademlerge emes, belki Rebge chin dilinglardin xizmet qilinglar;

⁸ shuni bilgenki, herqandaq adem birer yaxshiliq qilsa, meyli u qul bolsun yaki hör bolsun, shu ish Rebdin uninggha yanidu.

⁹ Siler xojayinlar, qulliringlarchimu oxshash yol bilen muamile qilip, ulargha heywe qilishtin qol üzünglar; chünki ularningmu we silerningmu xojayinlar ershtidur; Uningda herqandaq ademning yüz-xatirisini qilish dégenning yoqluqini bilisiler. ■

¹⁰ Axirda, qérindashlar, Rebde we Uning küch-qudrিতে küchlendürlünglar;

¹¹ Iblisning hiyle-neyrenglirige taqabil turushunglar üçün Xudaning pütkül sawut-yarighini kiyiwélinglar; ■

¹² chünki élishidighinimiz et we qan igiliri emes, belki hökümrانlar, hoquqdarlar, bu dunyadiki qarangguluqni bashqurghuchi dunyawı emirler, yeni ershlerde turuwatqan rezil rohiy küchlerdur. ■

¹³ Mushu wejedin özünglarga Xudaning pütün sawut-yariqini élip artinglarki, rezillik künde berdashliq bilen qattiq turidighan, axir hemme ishni ada qilip, yerni ching dessep turidighan bolisiler. □ ■

¹⁴⁻¹⁵ Emdi ching turunglar — heqiqet belwéghini bélinglarga baghlap, meydenglerge heqqaniylik sawutini kiyip, putunglarga xatirjem-inaqliq xush xewirini yetküzüshke teyyarlıq choruqini kiyip, yerni ching dessep turunglar. ■

¹⁶ Bu ishlarining hemmide iman-ishenchning qalqinini qolgha élinglar; uning bilen siler rezil bolghuchining barlıq ot oqlirini öchürüwételeydighan bolisiler. □

¹⁷ Hemde béshinglarga nijatning dubulghisini kiyip, Xudaning söz-kalamini, yeni Rohning qilichini élinglar; □ ■

¹⁸ hemme waqıt-pesilde Rohta herxil dua-tilawet hem iltija bilen dua qilinglar; del bu ishda qet'iy hoshiyar turup barlıq muqeddes bendiler üçün her tereplime dua-iltijalar qilinglar; □ ■

□ **6:5 «Siler qullar, ettin bolghan xojayininglarga Mesihke itaet qilghininglardek chin könglünglardin eyminish we titresh bilen itaet qilinglar»** — hemmimizning «eyminish we titresh» pozitsiyisi bilen Xuda üçün xizmet qilishimizgha toghra kélidu. «Eyminish we titresh» insanning aldidada emes, Xudaning aldidada bolushi kérek, elwette. ■ **6:5** Kol. 3:22; 1Tim. 6:1; Tit. 2:9; 1Pét. 2:18.

■ **6:9** Qan. 10:17; 2Tar. 19:7; Ayup 34:19; Ros. 10:34; Rim. 2:11; Gal. 2:6; Kol. 3:25; 4:1; 1Pét. 1:17.

■ **6:11** Kol. 3:12; 1Tés. 5:8. ■ **6:12** Ef. 2:2. □ **6:13** «rezillik künde berdashliq bilen qattiq turidighan, axir hemme ishni ada qilip, yerni ching dessep turidighan bolisiler» — «rezillik küni» belkim rezillik üstünlüknı igileydighan kün, Sheytanning küchi zor namayan qilinidighan künnı körsitidu. Yene kélip u «hazırqı zaman»ning özi körsitishi mumkin. Axir bérip «Mesihning küni» «rezillik küni»ni tügeshtüridu. ■ **6:13** 2Kor. 10:4. ■ **6:14-15** Yesh. 59:17; Luqa 12:35; 2Kor. 6:7; 1Pét. 1:13.

□ **6:16** «...Bu ishlarining hemmide iman-ishenchning qalqinini qolgha élinglar» — yaki «...Hemmidin muhimi iman-ishenchning qalqinini qolgha élinglar» yaki «Bularning hemmisiining üstige, iman-ishenchning qalqinini qolgha élinglar». □ **6:17** «Xudaning söz-kalamini, yeni Rohning qilichini élinglar» — «Roh» — Xudaning Rohı, Muqeddes Roh. ■ **6:17** Yesh. 59:17; 1Tés. 5:8; Ibr. 4:12; Weh. 2:16. □ **6:18** «hemme waqıt-pesilde Rohta herxil dua-tilawet hem iltija bilen dua qilinglar» — «Roh» — Xudaning Rohı, Muqeddes Roh. ■ **6:18** Luqa 18:1; Rim. 12:12; Kol. 4:2; 1Tés. 5:17.

¹⁹ men üçünmu dua qilinglarki, — éghiz achqinimda manga sözler kelsun, xush xewerning sirini dadilliq bilen ashkare qilay. ■

²⁰ Men del shu ishqa zenjirler bilen baghlan'ghan elchimen; shunga qilishqa tégishlikim boyiche, *xush xewer yetküzshte* dadilliq bilen söz qilishimga *dua qilinglar*. ■

²¹ Emdi méning toghramdiki ishlardin, méning qandaq ötüwatqanliqimdin xewerlinishinglar üçün, söyümlük qérindash hem Rebde sadiq xizmetkar bolghan Tikikus silerge hemme ishlarni melum qilidu. ■

²² Méning uni del mushu ish üçün yéninglarga ewetishim, silerning ishlirimizdin xewerdar bolushinglar we uning könglünglarga teselli we ilham bérishi üçündür. ■

²³ Qérindashlarga xatirjemlik, muhebbet hem iman-ishench Xuda'Ata we Reb Eysa Mesihdin bolghay!

²⁴ Reb Eysa Mesihni ölmes-chirimas söygü bilen söygüchilerge méhir-shepqet yar bolghay!

■ **6:19** Ros. 4:29; 2Tés. 3:1.
2Tim. 4:12.

■ **6:20** 2Kor. 5:20.

■ **6:21** Ros. 20:4; Kol. 4:7; Tit. 3:12.

■ **6:22**

Filippiliqlarga

Rosul Pawlus Filippi shehiridiki jamaetke yazghan mektup

1 Eysa Mesihning qulliri bolghan Pawlus we Timotiydin, Filippida turawatqan, Mesih Eysada bolghan barliq muqeddes bendilerge, yétekchiler we xizmetchilerge salam! □

2 Silerge Xuda'Atimiz we Reb Eysa Mesihning méhir-shepquwe xatirjemlik ata qilin'ghay! ■

3 Herqétim silerni esliginimde men Xudayingha teshekkür éytimen, □ ■

4-5 herqétim dua qilghinimda, silerning birinchi künidin tartip бүгүн'ge qeder xush xewer xizmitige bolghan hemkarliqlar tüpeylidin toxtimay shad-xuramliq bilen silerge dua-tilawet qiliwatimen; □

6 chünki méning del shuninggha ishenchim kamilki, silerde yaxshi ishni Bashlighuchi bu ishni taki Eysa Mesihning künigiche kamaletke yetküzüp tamamlaydu; □ ■

7 Méning hemminglar toghruluq shundaq oylishim toghridur; chünki men qelbinglardidurmen; men zindanda zenjirlen'ginimdimu we xush xewerni aqlighinimdimu, delilliginimdimu *Xuda manga yetküzgen* méhir-shepquwe silermu ortaq behrimen bolisiler. □ ■

8 Méning Mesih Eysaning ich-baghrida bolup silerni shunchilik telpünüp séghin'ghanliqimgha Xuda Özi guwahchidur. ■

9 Méning dua-tilawitim bolsa, silerning muhebbitinglarning hertereplime bilim we etrapliq sawat bilen yorutulup téximu éship tashqayki,

□ **1:1** «Eysa Mesihning qulliri bolghan Pawlus we Timotiydin, Filippida turawatqan, Mesih Eysada bolghan barliq muqeddes bendilerge, yétekchiler we xizmetchilerge salam!» — «yétekchiler» hem «xizmetchiler» toghruluq «qoshumche söz»imizge qarang. ■ **1:2** Rim. 1:7; 1Pét. 1:2.

□ **1:3** «Herqétim silerni esliginimde men Xudayingha teshekkür éytimen,...» — bashqa birxil terjimisi: «Silerning méni herqétimliq esligininglar üçün rehmet éytimen...». ■ **1:3** Ef. 1:15; Kol. 1:3; 1Tés. 1:2; 2Tés. 1:3.

□ **1:4-5** «...silerning birinchi künidin tartip бүгүн'ge qeder xush xewer xizmitige bolghan hemkarliqlar tüpeylidin toxtimay shad-xuramliq bilen silerge dua-tilawet qiliwatimen» — «silerning birinchi künidin tartip» — démek, Filippiliqlarning Pawlustin xush xewerni qobul qilghan künidin tartip. Xet yézilghan chaghda Pawlusing ular bilen bolghan «hemkarlishisi» on yildin köp bolghan. □ **1:6** «Silerde yaxshi ishni Bashlighuchi bu ishni taki Eysa Mesihning künigiche kamaletke yetküzüp tamamlaydu» — «Eysa Mesihning küni» bolsa Mesih dunyagha qaytip kélidighan, jamaetni özige qobul qilidighan künidur. «Qoshumche söz»imizni körüng. ■ **1:6** Yuh. 6:29; 1Tés. 1:3. □ **1:7** «chünki men qelbinglardidurmen» — bashqa xil terjimisi: «chünki siler méning qelbimdidursiler». Lékin bizningche bizning terjimimiz toghridur; shundaq bolghanda ayetning umumiy menisi: — Ularning «Pawlusqa qelbidin orun bergini» we shuningdek türimde bolghan hajitidin chiqqanliqi, her jehettin ularning xizmette Pawlusqa shérik bolghuchilarning barliqini, Pawlusqa nisbeten ularning heqiqiy étiqadchilar ikenlikini ispatlaydu.

«men zindanda zenjirlen'ginimdimu we xush xewerni aqlighinimdimu, delilliginimdimu Xuda manga yetküzgen méhir-shepquwe silermu ortaq behrimen bolisiler» — buning menisi belkim: (1) Filippidiki qéridashlarning türimde yatqan Pawlusqa yadrem bérup uni righbetlendürüshi we xush xewerning yolida uning bilen ortaq japa tartishqa teyyar bolushi Xuda méhir-shepquwini ularda mol yürgüzüshi, yaki (2) ularning shundaq qilishi Xudaning Öz méhir-shepquwini ulargha téximu mol yaghdurushining sewebi bolghan. Ikklisining mumkinchiliki bar bolghini bilen bizningche ikkinchisi éhtimalgha yéqindur. ■ **1:7** Ef. 3:1; 4:1; Kol. 4:3,18; 2Tim. 1:8. ■ **1:8** Rim. 1:9; 9:1; 2Kor. 1:23; 11:31; Gal. 1:20; 1Tés. 2:5; 1Tim. 5:21; 2Tim. 4:1.

10 siler néme ishlarning ewzel ikenlikini perq ételeydighan bolup, Mesihning künide pak-diyagnetlik, eyibsiz bolisiler □

11 hemde Eysa Mesih arqiliq bolghan, Xudaning shan-sheripi hem medhiyisini élip kélidighan heqqaniyliqning méwisi bilen toldurulisiler.

12 Biraq silerge shuni xewerlendürmekchimenki, i qérindashlar, méning bu ehwalim emeliyette xush xewerning téximu keng tarqilishi üçün türkte boldi;

13 Chünki méning qamilishim Mesih üçün ikenliki impérotor ordisidiki qarawulxanidikilerge we bashqa hemmeylen'ge ayan boldi. □

14 Shuning bilen qérindashlarning köpinchisi méning qamilishim tüpeylidin Rebge tayinip *Xudaning* söz-kalamini qorqmay sözleshke téximu jür'etlik boldi; □ ■

15 derweqe, beziliri heset qilip yaki riqabetliship, beziliri aq köngüllük bilen Mesihni jakarlaydu;

16 kényinkiliri bolsa berheq muhebbettin, méning xush xewerni aqlap ispatlishim üçün mushu yerge qoyulghanliqimni bilgenlikidin shundaq qilmaqta; □

17 Aldinqiliri bolsa chin könglidin emes, belki shexsiyetchilikidin, méning zenjirilen'gen derdinge derd qoshmaqchi bolup shundaq qilmaqta. □

18 Emdi bulargha néme dégülük? Qandaqla bolmisun, toghra niyettin bolsun saxtiliqtin bolsun, oxshashla Mesih jakarlinidu; men shuninggha shadlinimen; berheq, dawamlıq shadliniwérimen.

19 Chünki dualiringlar we Mesih Eysaning Rohining quwwetlishi arqiliq bu ishlar nijat-qutquzulushumgha medet bolidu dep bilimen, □ ■

20 — démek, tegezzaliqim we ümid-istikim boyiche héch ishta xijaletchilikte qalmastin, tirik yaki ölük bolay, herdaim bolghinidek hazirmu toluq jasaret bilen Mesih ténimde ulughlansun! □ ■

□ 1:10 «... shundaqla silerning néme ishlarning ewzel ikenlikini perq ételeydighan bolup, Mesihning künide pak-diyagnetlik, eyibsiz bolushunglar...» — «Mesihning küni» toghruluq 6-ayettiki izahatni körüng. «Qoshumche söz»imizimu körüng. □ 1:13 «méning qamilishim» — grék tilida «méning bagh-zenjirilirim». «impérotor ordisidiki qarawulxana» — grék tilida «praytorium» dégen söz Qeyserning ordisidiki melum bir qisimni körsitidu. «Praytorium»gha impérotorni mudapie qilghuchilar bolghan Rim impériyesining eng xilleshkerliri jaylashqan; shu yer yene Rim impériyesining herqaysi ölkisidiki waliylarning bash shtabi idi. Shunga Pawlusning bu yerde «bashqa hemmeylen» dégini belkimleshkerlerni hem Rimda turuwatqan barlıq waliylarnimu körsitidu. □ 1:14 «Shuning bilen qérindashlarning köpinchisi méning qamilishim tüpeylidin Rebge tayinip *Xudaning* söz-kalamini qorqmay sözleshke téximu jür'etlik boldi...» — démek, köp qérindashlar: «Pawlus hetta Qeyserning ordisida turupmu Xudaning sözini qorqmay sözlewatqan yerde, men sirtta erkin turup uni jakarlashta némidin qorqqantim?» dep jür'etlinidu. ■ 1:14 Ef. 3:13; 1Tés. 3:3. □ 1:16 «mushu yerge qoyulghanliqim» — «qoyulghanliqim» — Hemmige Qadir teripidin, elwette. □ 1:17 «aldinqiliri bolsa chin könglidin emes, belki shexsiyetchilikidin, méning zenjirilen'gen derdinge derd qoshmaqchi bolup shundaq qilmaqta» — shundaq qérindashlar belkim: «ulugh rosul Pawlus türümde qamaqliq, bizge sural keldi» dep, jamaetler arisida öz dangqini chiqarmaqchi, özliri «rosullarning paaliyetliri» boluwalmaqchi bolghanlardur. □ 1:19 «Chünki dualiringlar we Mesih Eysaning Rohining quwwetlishi arqiliq bu ishlar nijat-qutquzulushumgha medet bolidu dep bilimen...» — «méning nijat-qutquzulushum» — bezi alimlar bu sözlerni «türmidin qutquzulushum» yaki bolmisa «méni ölüm arqiliq jennetke yetküzüş» dep chüshinidu; bizningche bu sözler choqum töwendiki 20-ayet bilen baghliqtur. 20-ayette «nijat-qutquzulushum»ning emeliyette néme ikenliki körsitilidu. «Qoshumche söz»imizni körüng. ■ 1:19 2Kor. 1:11. □ 1:20 «tegezzaliqim we ümid-istikim boyiche héch ishta xijaletchilikte qalmastin...» — «héch ishta xijaletchilikte qalmastin...» belkim Mesihning wekil süpitide Uninggha héchqandaq dagh keltürmeslikini körsitidu. ■ 1:20 Rim. 5:5.

21 Chünki munga nisbeten hayatimning özi Mesihdur, ölüsh bolsa téximu paydiliqtur.

22 Jénim ténimde qalsa, emdi nésiwem yene méwilik xizmet bolidu; lékin qaysisini ewzel bilip talliwélishimni bilmeywatimen;

23 men hayat bilen mamat otturisida qisilip qaldim; chünki bu dunyadin ayrilip, Mesih bilen bille bolushqa intizarmen — bu ish ziyade ewzeldur;

24 emma siler üçün jénimning ténimde qélishi téximu zörürghu deymen. □

25 Emdi buninggha ishenchim kamil bolup, silerning étiqadta algha ilgirilishinglar hem shad-xuram bolushunglar üçün men siler bilen bille qélip dawamliq turimen dep bilimen; □

26 shuning bilen méning silerge yene hemrah bolghinim wejedin men arqiliq Mesih Eysada pexirlinip tentene qilishinglar téximu ziyadilishidu!

27 Peqet özünglarni Mesihning xush xewirige layiq tutunglarki, men yéninglarga bérip siler bilen didarlashqandimu, silerdin ayrilghandimu, ishliringlardin anglaydighinim silerning bir roh bir janda bolup ching dessep turup, xush xewerdiki étiqadning yolida küreshke intiliwatqininglar, □ ■

28 shundaqla qarshi chiqquchilarning héchqandaq wehimiliridin patiparaq bolup ketmigininglar bolsun; silerdiki bu gheyret, ulargha halaketning belgisi, silerge bolsa qutquzulushunglarning alamiti, shuningdek alayiten Xudadin kelgen bir alamettur; □

29 Chünki Mesihning yolida silerge peqet Uninggha ishinishnila emes, yene Uning üçün xorluqqa uchrashmu nésiwe qilin'ghandur.

30 Chünki siler ilgiri mende körgininglardek we shuningdek hazir anglighinilardek men yoluqqan küreshke silermu yoluqmaqtisiler. □

2

1 Eger emdi Mesihte righbet bar déyilse, muhebbetning tesellisi bar déyilse, Rohning sirdashliqi bar déyilse, qelbde ich aghritishlar hem rehimdilliq bar

□ **1:24 «emma siler üçün jénimning ténimde qélishi téximu zörürghu deymen»** — 21-25-ayetler toghruluq «kirish söz»imizni körüng. □ **1:25 «Emdi buninggha ishenchim kamil bolup, silerning étiqadta algha ilgirilishinglar hem shad-xuram bolushunglar üçün men siler bilen bille qélip dawamliq turimen dep bilimen»** — Pawlusning türmidin qayta chiqqanliqi toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □

□ **1:27 «özünglarni Mesihning xewirige layiq halda tutunglar»** — grék tilida «özünglar Mesihning xewirige layiq halda puqra bolunglar» dégen söz bilen ipadilinidu. Filippidikiler bolsa «rimliq puqralar» dep hésablinip, alahide imtiyazliq idi. Pawlusning puritip éytmaqchi bolghini «Özünglarni ershtiki puqralargha layiq halda tutunglar» dégenliktur. ■ **1:27 Yar. 17:1; 1Kor. 7:20; Ef. 4:1; Kol. 1:10; 1Tés. 2:12; 4:1.** □

□ **1:28 «silerdiki bu gheyret...»** — grék tilida «bu ish...». Bashqa mumkinchilik barki, «bu ish» qarshi chiqquchilarning qarshiliqning özini körsitidu. «...ulargha halaketning belgisi, silerge bolsa qutquzulushunglarning alamiti, shuningdek alayiten Xudadin kelgen bir alamettur» — bashqa birxil terjimisi: «...ulargha halaketning belgisi, silerge bolsa qutquzulushunglarning alamiti, (shuningdek) qutquzulushunglarning Xudadin bolghanliqigha bir alamettur». □

□ **1:30 «.. siler ilgiri mende körgininglardek we shuningdek hazir anglighinilardek men yoluqqan küreshke silermu yoluqmaqtisiler»** — démek, (1) étiqad üçün ziyankeshlikke yoluqush; (2) shübhisizki, herxil jin-sheytanlar tepidinde kelgen hujumgha uchrash («rohiy küresh — «Ef.» 6:10-18ni körüng).

déyilse, □

² — emdi oxshash bir oy-pikirde bolup, bir-biringlarga oxshash muhabbet baghlinip, bir jan bir niyette bolup, aranglarda héch ish riqabettin yaki quruq shöhretperesliktin bolmisan; eksiche, oy-xiyalinglarda kichik péilliq bolup herbiringlar bashqilarni özünglardin yuqiri dep bilinglar; shundaq bolghanda shad-xuramliqimni kamil qilisiler. ■

⁴ Herbiringlar peqet öz ishliringlarga köngül bölüp qalmay, belki bashqilarningigimu köngül bölünglar. ■

⁵ Mesih Eysada bolghan oy-pozitsiye silerdimu bolsun: — ■

⁶ U Xudaning tip-sheklide bolsimu,

Özini Xuda bilen teng qilishni olja qilip tutuwalmidi; ■

⁷ Eksiche, U Özidin hemmini quruqdidi,

Özige qulning sheklini élip,

Insanlarning siyaqigha kirip, insaniy tebiettin ortaqdash bolup, □ ■

⁸ Özini töwen qilip,

Hetta ölümgiche, yeni krésttiki ölümgiche itaetmen boldi; ■

⁹ Shunga Xuda Uni intayin yuqiri kötürüp mertiwilik qildi,

Uninggha herqandaq namdin üstün bolghan namni béghishlidiki, ■

¹⁰ Eysaning namigha asmanlarda, yer yüzide hem yer astida barliq tizlar pükülüp, ■

¹¹ Xuda'Atigha shan-sherep keltürüp herbir til Eysa Mesihning Reb ikenlikini étirap qilidu. □ ■

¹² Shuning bilen, ey söyümlükirim, siler hemishe itaet qilghininglardek, peqet men yéninglarda bolghinimdila emes, belki hazirqidek men silerdin néri bolghanda téximu shundaq itaet bilen eyminishte, titrigen halda öz nijatinglarni herterepke tetbiqlashqa intilinglar.

¹³ Chünki Xudaning güzel xahishi boyiche silerning irade tiklishinglarga we shuningdek uni emelge ashurushunglarda ichinglarda ishliguchi Uning Özidur. ■

□ **2:1** «Eger emdi Mesihte righbet bar déyilse, muhabbetning tesellisi bar déyilse, Rohning sirdashliqi bar déyilse, qelbde ich aghritishlar hem rehimdilliq bar déyilse, ...» — grék tilida mushu ayettiki «eger» daim rétorik shekilde ishliitilip «eger...we derweqe (shundaq) bolidu» dégen menini bildüridu. «Roh» bolsa Xudaning Rohini körsitidu. «Qelbde» esli grék tilida «ich-qarnida» dégen baghrida. ■ **2:2** Rim. 12:16; 15:5; 1Kor. 1:10; Fil. 3:16; 3:8; Rim. 12:10; 1Pét. 5:5. ■ **2:4** 1Kor. 10:24; 13:5. ■ **2:5** Mat. 11:29; Yuh. 13:15; 1Pét. 2:21; 1Yuh. 2:6. ■ **2:6** 2Kor. 4:4; Kol. 1:15; Ibr. 1:3. □ **2:7** «... Özini Xuda bilen teng qilishni olja qilip tutuwalmidi (6-ayet), eksiche, U Özidin hemmini quruqdidi,...» — bashqa birxil terjimisi: «... Özini Xuda bilen teng turiwéyge dep turuwalmayla, Özindin hemmini qutuqdidi,...». «Eksiche, U Özidin hemmini quruqdidi, Özige qulning sheklini élip, insanlarning siyaqigha kirip, insaniy tebiettin ortaqdash bolup,...» — bu ayet belkim Injil ichide menisi eng chongqur jümlilerdin biridir. «Insanlarning siyaqigha kirip, insaniy tebiettin ortaqdash bolup» dégen ibariler shübhisizki, Mesihning her jehettin insan bolup, toluq insanning tebiitide bolghanliqini körsitidu. Peqet uning tebiitide héch gunah yoq idi. «Insaniy tebiet» grék tilida «insaniy «sxéma»» dep ipadilinidu, insanning tebiiti we «asasiy quruluş»ini körsitidu. «U Özini quruqdidi» toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **2:7** Zeb. 8:5; Mat. 20:28; Luqa 22:27; Yuh. 13:14. ■ **2:8** Ibr. 2:9,14,17; 4:15; 12:2. ■ **2:9** Ros. 2:33; Ibr. 1:4. ■ **2:10** Yesh. 45:23; Rim. 14:11. □ **2:11** «Xuda'Atigha shan-sherep keltürüp herbir til Eysa Mesihning Reb ikenlikini étirap qilidu» — démek, Mesih Eysagha béghishlan'ghan nam «Reb»dur. U esli Özi Reb bolup (mesilen, «Luqa» 2:11; U ershlerge kötürülginide Xuda'Atisi Özining Uningdin bolghan xursenlikini bildürüp qaytidin Uni «Reb» dep éniq jakarlighan. «Yesh.» 45:23ni körüng. ■ **2:11** Yuh. 13:13; 1Kor. 8:6; 12:3. ■ **2:13** 2Kor. 3:5.

- 14 Hemme ishlarnı ghudungshimay yaki talash-tartish qilmay qilinglar; ■
- 15 shuning bilen siler eyibsiz, sap dilliq bolup, bu dewrdiki tetür, esebbiy ademler otturisida yashap, ularning arisida dunyagha yoruqluq bergüchilerdek parlap, Xudaning daghsiz perzentliri bolisiler; ■
- 16 shuningdek hayatning söz-kalamini sunup bergüchi bolghininglar tüpeylidin, men silerdin Mesihning künde bikar yügürmeptimen, bikar japa tartmaptimen dep pexirlinip tentene qilaylaydighan bolimen. □ ■
- 17 Hetta men «sharab hediye» süpitide étiqadlingardiki qurbanliq hem xizmet-ibadetning üstige quyulsammu, men shadlinimen, shundaqla siler bilen bille ortaqladlinimen. □ ■
- 18 Silermu oxshash yolda shadlinisiler we men bilen bille ortaqladlinish-inglar kérek. □
- 19 Lékin men Rebde pat arida Timotiyni yéninglarga ewetishni ümid qilimenki, ehwalinglarnı anglap menmu xush bolsam; ■
- 20 chünki yénimda uninggha oxshash, dilimiz bir bolghan, ishliringlarga chin dilidin köngül bölgüchi bashqa adem yoqtur.
- 21 Chünki hemme adem Eysa Mesihning ishlirigha emes, belki özining ishliri bilen shughullinishqa intilidu; ■
- 22 emma siler uning salahiyitini, uning xush xewerning xizmitide xuddi atisigha hemrah bolup ishleydighan balidek men bilen birge méhnet singdürgenlikini bilisiler.
- 23 Emdi aqiwitimning qandaqladlinighanliqini éniqladlinghan haman, uni derhal mangduruwétishni ümid qilimen;
- 24 emma özümning yéninglarga pat arida baridighanliqimgha Reb arqiliqladlinishenchim bar.
- 25 Emma buningdin awwal méning qérindishim, xizmetdishim hem sepdishim bolghan, silerning elchinglar hem hajitimdin chiqqan qurbanliqladlinish yordiminglarnı yetküzgüchi Épafroditni yéninglarga ewetishni zörür taptim,

■ 2:14 Rim. 12:17; 1Pét. 2:12; 4:9. ■ 2:15 Pend. 4:18; Mat. 5:14. □ 2:16 «hayatning söz-kalamini sunup bergüchi bolghininglar tüpeylidin...» — «hayatning söz-kalami» — menggü hayat toghruluqladlinish söz, elwette. Bashqa birxil terjimisi: «hayatning söz-kalamini ching tutqinlar tüpeylidin,...». Lékin yuqirigı 15-ayette Filippiliqladlinish qérindashlar «yoruqluqladlinish bergüchi» dep atalghan bolghachqa, mushu yerde «(siler)... (Xudaning) hayatning söz-kalamini sunup bergüchi bolghininglar» dep terjime qilishni toghra kórimiz. ■ 2:16 2Kor. 1:14; 1Tés. 2:19. □ 2:17 «Hetta men «sharab hediye» süpitide étiqadlingardiki qurbanliqladlinish hem xizmet-ibadetning üstige quyulsammu, men shadlinimen, shundaqla siler bilen bille ortaqladlinishenchim» — Pawlus yuqirida 1:25-26de «siler bilen yene didarlishimen» deydu, elwette. Lékin u öltürülsimu, meyüslenmeytti yaki héch hesret tartmaytti, eksiche shu sewebtin shadlininatti; we eger shundaqladlinish ish bolsa, ularnımu uning bilen bille ortaqladlinish qurbandin righbetlendüretti. ■ 2:17 2Kor. 7:4. □ 2:18 «Silermu oxshash yolda shadlinisiler we men bilen bille ortaqladlinishenchim kérek» — 17-18-ayet üstide: Tewrat dewridiki ibadet tüzümide, «köydürme qurbanliqladlinish» qilghanda, qurbanliqladlinish qurban/gahqa qoyulghanda uninggha «ash hediye» qoshulushi kérek, andin ularning üstige «sharab hediye» qoyulushi kérek idi. Mushu yerde Pawlus tolimu kemterlik bilen Filippidiki étiqadchilarning qilghan xizmet-ibaditini muhim qurbanliqladlinishqa, özining yéqında éhtimalliq bolghan öltürülüşü yaki türümde özini jamaat üçün pida qiliwatqanliqini bir «sharab hediye»ge, yeni ularning chong qurbanliqladlinish üstige toluqladlinish peqet qoshumche bir «sharab hediye»ge oxshatidu. Qaytidin deymiz: U öltürülsimu, meyüslenmeytti yaki héch hesret tartmaytti, eksiche shu sewebtin shadlininatti; we eger shundaqladlinish ish bolsa, ularnımu uning bilen bille ortaqladlinish qurbandin righbetlendüretti. ■ 2:19 Ros. 16:1; Rim. 16:21; 1Tés. 3:2. ■ 2:21 1Kor. 10:24; 13:5.

□

26 chünki u hemminglarga séghinip telpün'genidi hem silerning uning késel halidin xewer tapqininglar tüpeylidin azablandi.

27 U derweqe késel bolup ejelge yéqinliship qaldi; lékin Xuda uninggha rehim qildi; hem méning derdimning üstige derd bolmisun dep yalghuz uningghila emes, belki mangimu rehim qildi. □

28 Shuningdek uning bilen yene körüshüp shadlinishinglar we shundaqla özümge nisbeten derdlirimni azaytish üçün uni téximu jiddiy yolgha salmaqchimen.

29 Emdi uni shad-xuramliq bilen Rebde qobul qilinglar hem uningdek ademlerge hörmét qilinglar; ■

30 chünki u Mesihning xizmitini dep, silerning manga qilmaqchi bolghan yardiminglarni béjirishte yoluqqan boshluqni toldurup ejelge yüzlinip, öz jénini tewekkül qildi. □

3

1 Axirida, ey qérindashlirim, Rebde shadlininglar! Bularni silerge qayta yézish men üçün awarichilik emes, belki silerge amanliq élip kélidu. ■

2 Itlardin hézi bolunglar, yamanliq qilghuchilardin hézi bolunglar, «tilim-tilim

□ 2:25 «méning qérindishim, xizmetdishim hem sepdishim bolghan, silerning elchinglar hem hajtımdın chiqqan qurbanliq yardiminglarni yetküzgüchi Épafrodit» — «sepdishim» — Pawlus bilen rohiy küreshte ortaq jengchi, elwette. «Elchinglar» grék tilida «apostolos». Bu sözning menisi «ewetilgen kishi», «elchi» yaki «rosul» bolidu. Mushu yerde biz «elchi» dep terjime qilghinimiz bilen, mumkinchiligi barki, Pawlus Épafroditning rosulluq xizmiti bar bolidu, dep körsitishi mumkin.

□ 2:27 «U derweqe késel bolup ejelge yéqinliship qaldi; lékin Xuda uninggha rehim qildi; hem méning derdimning üstige derd bolmisun dep yalghuz uningghila emes, belki mangimu rehim qildi» — «Xuda... yalghuz uningghila emes, belki mangimu rehim qildi» dégen söz birxil gunahni körsetken bolsa kérek. Töwendiki 28-30-ayetlerge qarighanda, Épafrodit Pawlusqa jamaetning sowghisini yetküzüp baridighan yolda késel boldi. U belkim yolda késel bolup qalghan. U Pawlusning qéshigha yétip bérishqa aldirap öz késili bilen héch kari bolmay algha basti, shuning bilen u téximu éghir késel bolup «ejelge yéqinliship qaldi». Pawlus, uning bu qilghinini birxil tewekkülichilik, aqilane ish emes dep oylishi mumkin. Xuddi Pawlus, Xuda «uninggha rehim qilip» saqaytti, shundaqla «manga rehim qildi» — chünki Épafrodit méning wejemdin shundaq qildi, dégendek. Undaq déginimiz bilen, Xuda bizge jamaet üçün shundaq tewekkül qilishqa teyyar bolghan ademelerni ewetsun! ■ 2:29 1Kor. 9:14; Gal. 6:6; 1Tés. 5:12; 1Tim. 5:17; Ibr. 13:17. □ 2:30 «u Mesihning xizmitini dep...» — grék tilida: «u xizmet dep,...» déyilgen. Pawlusqa (shundaqla Épafroditqa) nisbeten peqet «xizmet»la bar, chünki uninggha nisbeten peqet bir xizmet, yeni Mesihning xizmiti, xush xewerning xizmiti bardur. «u... silerning manga qilmaqchi bolghan yardiminglarni béjirishte yoluqqan boshluqni toldurup ejelge yüzlinip, öz jénini tewekkül qildi» — Pawlusning «yardiminglarni béjirishte yoluqqan boshluq...» dégini, Filippidiki jamaetning uninggha köngül bölüşide melum yetersizlik bar, dégenliki emes; u, silerde ümid qilghininglardek yademni yetküzüş pursetliri chiqmighan bolsimu, lékin ewetmekchi bolghan köngünlarni chüshinimen, démekchi. «Yardiminglar» dégen söz grék tilida mushu yerde «ibadetxanidiki kahinliq qurbanliq xizmitinglar»ni puritidighan sözdur. ■ 3:1 Fil. 4:4; Yaq. 1:2; 1Pét. 4:13.

kesküchiler»din hézi bolunglar! □ ■

³ Chünki heqiqiy sünnelikler bolsa Xudaning Rohi arqiliq ibadet qilghuchi, Mesih Eysadin pexirlinip tentene qilghuchi, etke tayanmaydighan bizlerdurmiz. ■

⁴ Méningmu etke tayan'ghuchilikim bar! Bashqilar «öz etlirimge tayansam bolidu» dése, men téximu shundaq; □ ■

⁵ sünnetke kelsek, men tughulup sekkizinchi küni sünnet qilindim; Israil milittidin, Binyaminning qebilisidinmen, «Ibraniylarning ibraniiysi»men; Tewrat-qanuni tereptin éytqanda, «Perisiy» mezhipidimu bolghanmen; □ ■

⁶ Xudagha bolghan qizghinliqimgha kelsek, jamaetke ziyankeshlik qilghuchi idim; Tewrat qanuni telep qilghan heqqaniyliqqa kelsek, eyibisiz idim; □ ■

⁷ emma manga néme ish «paydiliq» bolsa, bularni Mesih sewebidin ziyaniq dep hésablidim; ■

⁸ Mesih Eysa Rebbimni tonushning ewzelliki wejidin, men bashqa hemme ishni ziyaniq dep hésablaymen; men derweqe Uning üçünmu hemmidin mehrum bolghan; berheq, Mesihke érishishim üçün bularni nijaset dep hésablaymenki; ■

⁹ Mesihte bolup, özümdiki qandaqtur heqqaniyliq (Tewrat qanunidin chiqqan heqqaniyliq)tin waz kéchip, Mesihning étiqad-sadiqliqi arqiliq bolghan heqqaniyliq, yeni étiqad arqiliq Xudadin bolghan heqqaniyliqqa érisheylemen; □ ■

¹⁰ muddiayim Uni tonushtur, — yeni Uning ölüp tirilishining küch-qudritide yashap, Uning azabliqigha sirdash-hemdemlikte bolup, Uning ölümünü ölge

□ **3:2 «Itlardin hézi bolunglar, yamanliq qilghuchilardin hézi bolunglar, «tilim-tilim kesküchiler»din hézi bolunglar!»** — «itlar» yalghan telim bergüchi, Xudaning yolini burighuchi qatarliqlarni körsitidu. 3-7-ayetlerni körüng. «Tilim-tilim kesküchiler» intayin kinayilik, hejwiyp gep bolup, u «ademler sünnetsiz (xetnisiz) bolsa qutquzulmaydu» dep terep-terepete ishen'güchilerning herbirini sünnet qilmaqchi bolghan Yehudiylarni körsitidu. Shu babtiki 3-8, -17-21-ayetlerni hem izahatlarni körüng. Sünnetning ehmiyiti, «ettiki sünnet» we «rohiy sünnet» toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **3:2** Yesh. 56:10. ■ **3:3** Qan. 10:16; 30:6; Yer. 4:4; Yuh. 4:24; Rim. 2:29; Kol. 2:11. □ **3:4 «Méningmu etke tayan'ghuchilikim bar! Bashqilar «öz etlirimge tayansam bolidu» dése, men téximu shundaq»** — bu sözler intayin muhim. «Et» yaki «etler» toghruluq «Rimliqlargha»diki «kirish söz»imizni körüng. «Öz etlirimge tayan'ghudek salahiyitim bar» dégini, «mende Xuda aldida gunahimni yughudek, özümni Xudagha epleshtürgüdek qilghan ishlirim bar» dégenliktur (mesilen, men sünnet qilin'ghan, ötkende ibadetxanida nurghun qurbanliqlarni we hediyelemini sun'ghan, muhim diniy erbabmen, qatarliqlar). ■ **3:4** 2Kor. 11:21. □ **3:5 «... Tewrat-qanuni tereptin éytqanda, «Perisiy» mezhipidimu bolghanmen»** — «Perisiyler» Yehudiylar arisidiki Tewrat qanunidiki teleplerni eng tektleydighan diniy mezhep idi. «Tebirler»nimu körüng. ■ **3:5** Yar. 49:27; Ros. 23:6; 2Kor. 11:22. □ **3:6 «Xudagha bolghan qizghinliqimgha kelsek, jamaetke ziyankeshlik qilghuchi idim»** — «jamaetke ziyankeshlik qilish» Xudaning iradisi emes idi, elwette; lékin shu waqitlardiki Pawlus (Saul) Mesihge qarshi bolup, «Mesihke étiqad baghlashni bolsa Xudaning yoli bilen qarshilashqanliq, Tewrat qanunini bulghighanliq» dep oylaytti; shuning bilen shu chaghada u Xudagha bolghan «qizghinliq»ini xata yolgha qaritip «jamaetke ziyankeshlik qildi». «Tewrat qanuni telep qilghan heqqaniyliqqa kelsek, eyibisiz idim» — «eyibisiz» — démek, u Tewrat qanuni jehetidin özi eyibisiz dep qaraytti. Kéyin Xudaning Rohidin yorutulghanda u Tewrat qanunidiki toluq telepni bilip yétip, özi tolimu eyiblik tonup yetti («Rim.» 7:7-25, bolupmu 7ni körüng). ■ **3:6** Ros. 8:3; 9:1; 22:3; 4; Gal. 1:13; 1Tim. 1:13. ■ **3:7** Mat. 13:44. ■ **3:8** Yesh. 53:11; Yer. 9:22; Yuh. 17:3; Kol. 2:2. □ **3:9 «Mesih bolup, özümdiki qandaqtur heqqaniyliq.tin waz kéchip, Mesihning étiqad-sadiqliqi arqiliq bolghan heqqaniyliq, yeni étiqad arqiliq Xudadin bolghan heqqaniyliqqa érisheylemen»** — «Mesih» — grék tilida «Uningda». ■ **3:9** Rim. 1:17; 3:21.

qilip özgeritilip, □ ■

11 shundaqla mumkin qeder ölümdin tirilishke yétishni muddia qilimen. □

12 Ulargha érishtim yaki kamaletke yettim démekchi emesmen; lékin Mesih Eysaning méni tutuwélishida bolghan muddia-nishanini özüm tutuwalsam dep chépip yürmektimen.

13 Qérindashlar, men özümü uni tutuwaldim dep qarimaymen. Peqet shu bir ishnila qilimenki, ötüp ketken ishlarni untup, aldimdiki ishlargha intilip,

14 nishanni qoghlap, Xudaning Mesih Eysada bolghan büyük chaqiriqidiki in'amigha qarap chépip yürmektimen. ■

15 Emdi arimizdin kimki piship yétilgen bolsa shu oy-meqsette bolayli. Eger bashqiche oy-meqsette bolsanglar, Xuda bunimu silerge körsitip béridu. □

16 Qandaqla bolmisun, qandaq ölchemge yetken bolsaq, shu ölchem boyiche qedem bésiwéreyli. □ ■

17 Méni üge qilip egishinglar, ey qérindashlar, shundaqla biz silerge tiklep bergen nemune boyiche oxshash yolda mangghanlarchimu közünglarni tikip, ulardin ögininglar. ■

18 Chünki silerge köp qétim éytqinimdek, we hazirmu köz yashlirim bilen qayta éytimenki, nurghun kishiler Mesihning kréstigha dushman bolup mangmaqta. □ ■

19 Ularning aqiwiti halakettur, xudasi özining qarnidur, sheripi qilip max-tan'ghini öz nomussizliqidur, oylihanliri peqet bu dunyadiki ishlardur.

20 Halbuki, bizning puqraliqimiz bolsa ershtidur, biz del shu yerdin Ni-jatkarning chüshüshini intizarliq bilen kütmektimiz — U bolsa Rebbimiz Eysa Mesihdur. □ ■

□ **3:10** «Uning (Mesihning) azabliirigha bolghan sirdash-hemdemlik» — buning toghrisida «qoshumche söz»imizni körüng. «Uning azabliirigha sirdash-hemdemlikte bolup, Uning ölümini üge qilip özgeritilip...» — Mesihthe bolghan muhebbet, heqqaniylik, yuwash-mulayimlik, sewr-taqetlik, iman-étiqad we bashqilarni kechürüm qilish pozitsiyining eng ayan qilin'ghan waqti bolsa Uning ölüme bolghandur. Shuning bilen bizge «Uning ölümi»din eng chongqur, eng ulugh üge körüldü.

■ **3:10** Rim. 8:17; 2Kor. 4:10; 2Tim. 2:11,12; 1Pét. 4:13. □ **3:11** «shundaqla mumkin qeder ölümdin tirilishke yétishni muddia qilimen...» — Pawlusning mushu sözi, uning axirqi künide ölümdin tirilishni muddia qilishi emes; chünki uning Mesihning künide ölümdin tirilishige qet'iy ishenchi bar idi (1:21). «Ölümdin tirilish»te, ishen'güchilerde nurghunlihan yéngi qabiliyetler, yéngi küchler, yéngi bilim-chüshençiler we wehyiler peyda bolidu, Xudaning toluq shan-sheripi cheksiz körünidu; lékin, Pawlus belkim mushu dewrning özide bu ishlargha ige bolsam dégen ulugh muddiada bolghan bolsa kérek. 12-ayetni körüng. ■ **3:14** 1Kor. 9:24; 2Tim. 4:7. □ **3:15** «Eger bashqiche oy-meqsette bolsanglar» — Pawlusning bu dégini, belkim nishanni qoghlishinglarcha herqandaq namuwapiq oyda bolsanglar» dégen menide bolsa kérek. Bezi alimlar bu aytning: «Emdi arimizdiki kimki «piship yétilgen» (kinayilik, hejwiy éytilghan) bolsa, mushu oyda bolayli. Eger siler bashqiche oylihan bolsanglar, Xuda buning xataliqini silerge ayan qilidu» dégen menide dep qaraydu. Biz uninggha qayil emesimiz; aytning ikkinchi qismi uninggha zit kélidu. □ **3:16** «Qandaqla bolmisun, qandaq ölchemge yetken bolsaq, shu ölchem boyiche qedem bésiwéreyli» — bezi kona köchürmilerde: «qandaqla bolmisun, qandaq ölchemge yetken bolsaq, shu ölchem boyiche qedem bésiwéreyli, shu oyidimu boliwéreyli» déyilidu. ■ **3:16** Rim. 12:16; 15:5; 1Kor. 1:10; Gal. 6:16; Fil. 2:2; 1Pét. 3:8.

■ **3:17** 1Kor. 4:16; 11:1; 1Tés. 1:6. □ **3:18** «nurghun kishiler Mesihning kréstigha dushman bolup mangmaqta» — «Mesihning kréstigha dushman bolush» toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng.

□ **3:18** Rim. 16:17. □ **3:20** «Halbuki, bizning puqraliqimiz bolsa ershtidur, biz del shu yerdin nijatkarning chüshüshini intizarliq bilen kütmektimiz» — «Mesihning kréstigha bolghan dushmanler» bolsa ershke emes, belki «bu dunya»gha, yene «zémin»gha tewedur. ■ **3:20** 1Kor. 1:7; 1Tés. 1:10; Tit. 2:13; Ibr. 13:14.

21 U barlıq mewjudatlarnı Özige boysunduridighan qudriti boyiche bizning ebgar bu ténimizni özgertip, Özining shan-shereplik ténige oxshash halgha keltüridu. □ ■

4

1 Emdi, ey qérindashlirim, söygenlirim we telpün'genlirim, méning shad-xuramlıqım, méning béshimning taji bolghuchılar, Rebde ching turunglar, i söygenlirim! ■

2 Éwodiyadin ötünimen, we Suntixedin ötünimenki, Rebde bir oy, bir pikirde bolunglar! □

3 Durus, men sendinmu telep qilimenki, i heqiqiy hemboyunturuqluq xizmetdeshim, bu ayallarning yarıdime bolghin; mana ulay men we Kliment bilen bille, shundaqla namlırı «hayatlık deptiri»ge xatirilen'gen bashqa xizmetdashlirim bilen bille xush xewer xizmitini ilgiri sürüshte birge küresh qilghan. □ ■

4 Rebde shadlininglar; men yene éytimeyki, shadlininglar! ■

5 Silerning mulayimliqlar pütkül insan'gha ayan bolsun; Reb yéqindur! □ ■

6 Héch ish toghruluq endişe qilmanglar; belki herbir ishda teşekkür éytip tiliklarnı Xudagha dua hem iltija arqılıq melum qilinglar; ■

7 shu chaghada ademning oylighinidin éship chüşhidighan, Xuda ige bolghan xatirjemlik qelbinglarnı we oy-pikringlarnı Mesih Eysada qoghdaydu. □ ■

8 Axirida, ey qérindashlirim, néme ishlar heqiqet, néme ishlar aliyjanab, néme ishlar heqqaniy, néme ishlar pak, néme ishlar xush-yéqimlıq, néme ishlar shan-shöhretlik bolsa, qisqisi herqandaq ishlarda exlaq-peziyet yaki maxshaq layıq terepler bar bolsa, shu ishlargha köngül qoyup oylininglar. ■

9 Mendin ögen'gen, qobul qilghan, anglighan we mende körgenlerning herqandıqı bolsa, siler shulargha emel qilinglar; shundaq qilghanda xatir-

□ 3:21 «U barlıq mewjudatlarnı Özige boysunduridighan qudriti boyiche bizning ebgar bu ténimizni özgertip, Özining shan-shereplik ténige oxshash halgha keltüridu» — «ebgar bu ténimiz» grék tilida «bizni töwen qilidighan bu ténimiz», yaki «bizni kichik péıllıq qilidighan bu ténimiz» dégeni bildüridu. Birsı tekebburlısh ketken bolsa ténide herqandaq ajızlıq, ebgarlıq peyda bolsa mushundaq ademlerning chongchılıqıgha xatime bérilidu, elwette, shundaqla hemmimizge kichik péıllıqning toghra kélidighanlıqını roshen körsitidu. ■ 3:21 1Kor. 15:51; Kol. 3:4; 1Yuh. 3:2. ■ 4:1 1Tés. 2:19.

□ 4:2 «Éwodiyadin ötünimen, we Suntixedin ötünimenki, Rebde bir oy, bir pikirde bolunglar!», i Éwodiya we Suntixe jamaettiki acha-singil idi. □ 4:3 «men sendinmu telep qilimenki, i heqiqiy hemboyunturuqluq xizmetdeshim...» — «heqiqiy hemboyunturuqluq xizmetdeshim» Pawlus bu alahide ibare bilen melum qérindishini körsitidu. Pawlus uning ismini tiligha almighan bolsimu, shübhisizki, uning özi we Filippiliqlarning hemmisi kimni körsetenlikini obdan biletti. Grék tilida «hemboyunturuqluq (xizmetdeshim)» dégen ibare «süzügüs» bilen ipadilen'gechke, bezi alimler «Süzügüs» dégeni ademning ismi dep qaraydu. ■ 4:3 Mis. 32:32; Zeb. 69:28; Weh. 3:5; 20:12; 21:27.

■ 4:4 1Tés. 5:16; Ros.16:25 □ 4:5 «Silerning mulayimliqlar pütkül insan'gha ayan bolsun; Rebyéqindur!» — «Reb yéqindur» dégenning ikki menisi bar: (1) Reb Eysa étiqadchılarga herdaim yéqin; (2) Reb Eysa yéqin arida dunyagha qayıtip kélidu. ■ 4:5 1Kor. 10:11; Ibr. 10:25. ■ 4:6 Zeb. 55:23; Mat. 6:25; 1Tim. 6:8,17; 1Pét. 5:7. □ 4:7 «... Xuda ige bolghan xatirjemlik qelbinglarnı we oy-pikringlarnı Mesih Eysada qoghdaydu» — yaki «Xudadin kelgen xatirjemlik qelbinglarnı we oy-pikringlarnı Mesih Eysada qoghdaydu» — grék tilidiki tékiste «Xudaning xatirjemliki...» déyilidu.

■ 4:7 Yuh. 14:27; Rim. 5:1; Ef. 2:14. ■ 4:8 Rim. 13:13; 1Tés. 4:3, 4, 5.

jemlik Igisi bolghan Xuda silerge yar bolidu. □

¹⁰ Emdi men Rebde ziyade shadlandimki, siler hazir axirda manga bolghan köyümchanliqlinglarni qaytidin körsettinglar (bilimenki, manga daim köyünüp keldinglar, emma peqetla körsitish pürsiti chiqmide). ■

¹¹ Men bu gépimni, birer mohtajliqtin éytiwatqinim yoq; chünki ehwalim qandaqla bolushidin qet'iynezer, barigha qanaet qilishni öginiwaldim. □ ■

¹² Men osal ehwalda yashashni bilimen, hem kengrichilikte yashashn-imu bilimen. Her ishta, her ehwalda, hem toluqta hem achliqta, hem bayashatchiliqta hem mohtajliqta yashashning sirini öginiwaldim. ■

¹³ Manga qudret Bergüchige tayinip hemme ishni qilalaydighan boldum.

¹⁴ Halbuki, méning qiyinchiliqimgha ortaq bolushunglar bilen yaxshi qildinglar.

¹⁵ Silergimu melumki, ey Filippiliqlar, men Makédoniye ölkisidin ayrilip chiqqinimda, xush xewerni bashqa yerlerge yetküzgen desleptiki waqitlarda, silerdin bashqa héchqandaq jamaet bérish we qobul qilish ishlerida men bilen hemkarlashmighan. □ ■

¹⁶ Chünki Tésalonika shehiridiki waqtimdimu éhtiyajim chüshkende siler manga birnechche qétim yarem ewettinglar. □

¹⁷ Méning bundaq déyishim, silerdin birer sowghatni izdep sorighinim emesur, izdiginim bolsa hésawatinglarga *rohiy* méwining köp toplanishidin ibaretur.

¹⁸ Lékin mende hemme nerse bar, hetta yétip ashqudek bar; siler ewetkenlir-inglarni Épafrodittin tapshuruwélip téremge sighmay qaldim we molchiliqqa chömdüm. Bu ewetkinglar intayin xushbuy, Xudagha qobul bolghudek,

□ **4:9 «shundaq qilghanda xatirjemlik Igisi bolghan Xuda silerge yar bolidu»** — «xatirjemlik Igisi bolghan Xuda» grék tilida: «xatirjemlikning Xudasi» — démek, xatirjemlik Bergüchi hem Ozi herdaim xatirjemlikte turghuchi Xudadur. ■ **4:10** 2Kor. 11:9. □ **4:11 «Men bu gépimni, birer mohtajliqtin éytiwatqinim yoq; chünki ehwalim qandaqla bolushidin qet'iynezer, barigha qanaet qilishni öginiwaldim»** — rosul ularni «shadlandim» (10-ayet) déginini xata chüshinip qalmisun dep bu sözni qilidu. Shadlan'ghanliqi zindandiki ach qalghan mehbusning tamaqni körginidiki shadliqi emes, belki jamaetning uninggha köyün'genlikidin, jamaetning uninggha bolghan sadiq muhebbitidin shadlinishi idi. Shuningdek u ulargha sözide: «Men hazir muhtajmen» dégendek puraqni chiqirip qoyushtin ensireydu. «Qoshumche söz»imizni körüng. ■ **4:11** 1Tim. 6:6. ■ **4:12** 1Kor. 4:11; 2Kor. 11:27. □ **4:15 «Silergimu melumki, ey Filippiliqlar, men Makédoniye ölkisidin ayrilip chiqqinimda, xush xewerni bashqa yerlerge yetküzgen desleptiki waqitlarda, silerdin bashqa héchqandaq jamaet bérish we qobul qilish ishlerida men bilen hemkarlashmighan»** — ayettiki «...men Makédoniye ölkisidin ayrilip chiqqinimda, xush xewerni bashqa yerlerge yetküzgen desleptiki waqitlarda» dégen qisimning bashqa birxil terjimisi: «... xush xewerning silerge yetküzülgen deslepki künliride, men Makédoniye ölkisidin ayrilip chiqqinimda...». Filippi shehiri bolsa Makédoniye ölkiside; shunga qaysi terjimisi toghra bolushidin qet'iynezer, Pawlus xush xewerni Filippiliqlargha yetküzgendin kéyin, uni bashqa joydikilerge yetküzüsh üçün chiqqanidi. Shu chaghda Filippidiki jamaet uninggha iqtisadiy we belkim bashqa jehetlerde yarem qilghanidi. Pawlusning «bérish we qobul qilish ishleri» déginini, Pawlusning peqet özi üçünla emes, belki bashqilarni dep ularning ewetken yardimini qobul qilghanliqini körsitidu. ■ **4:15** 2Kor. 11:9. □ **4:16 «Chünki Tésalonika shehiridiki waqtimdimu éhtiyajim chüshkende siler manga birnechche qétim yarem ewettinglar»** — «birnechche qétim» grék tilida «bir qétim, hetta ikki qétim...» dégen ibare bilen bildürüldü. Adette bu ibare «birnechche qétim» dégeni körsitidu.

shundaqla Uni xursen qilidighan bir qurbanliqtek idi. □ ■

¹⁹ We méning Xudayim siler mohtaj bolghan hemme nersini Mesih Eysada bolghan shan-sheripidiki bayliqlargha asasen mol teminleydu.

²⁰ Emdi Xudayimiz hem Atimizgha ebedil'ebedgiche shan-sherep bolghay! Amin.

²¹ Mesih Eysada bolghan barliq muqeddes bendilerge salam yetküzünglar. Yénimdiki qérindashlardinmu silerge salam!

²² Barliq muqeddes bendilerdin, bolupmu Qeyser *impératorning* ordisida bolghanlardin silerge salam!

²³ Rebbimiz Eysa Mesihning méhir-shepquiti rohinglarga yar bolghay!

□ **4:18** «siler ewetkenliringlarni Épafrodittin tapshuruwélip téremge sighmay qaldim we molchiliqqa chömdum» — «téremge sighmay qaldim we molchiliqqa chömdum» dégenlik grék tilida bir söz bilenla ipadlilinidu. Pawlusning bu sözi bilen, peqet jismaniy jehettila hemme nersem bar dégenni emes, rohiy jehettimu tolimu xushal bolghanliqini, tolimu teselli tapqanliqini, tolimu gheyret qilghanliqini bildüridu. ■ **4:18** Ibr. 13:16.

Kolossiliklarga

Rosul Pawlus Kolossi shehiridiki jamaetke yazghan mektup

1-2 Xudaning iradisi bilen Mesih Eysaning rosuli bolghan menki Pawlustin we qerindash Timotiydin, Kolossi shehiride turuwatqan muqeddes bendilerga, yeni sadiq qerindashlarga salam! Xuda Atimizdin mehirshep qet we xatirjemlik silerge bolghay! □ ■

3-4 Biz Mesih Eysagha baghligan etiqa dinglar we barliq muqeddes bendilerga baghligan muhebbitinglar toghruluq anglighandin keyin, siler uchun dua qilghinimizda siler uchun ershlerde saqlaqliq umid tpeylidin Reb Eysa Mesihning Xuda-Atisigha uzluksiz rehmet eytimiz; □ ■

5 Siler ilgiri bu umid toghrisida xush xewerdiki heqiqet sozliri arqliq anglighansiler; ■

6 bu xush xewer putkul jahan'gha yetip kelip mewe berip awumaqta, shundaqla silergimu yetip kelip, siler uni anglap Xudaning mehirshep qitini heqiqeten bilip yetken birinchi kundan bashlap u silerdimu mewe berip awup barmaqta; ■

7 siler xush xewerni soyumluk ishdishimiz Epafrastin ogen'gensiler; u yardimizde Mesihning sadiq xizmetchisidir; □ ■

8 u bizge silerning Rohta bolghan muhebbitinglarni ayan qildi. □

9 Bu sewebtin bizmu buning toghrisida anglighan kundan bashlap siler uchun dua qilip iltiya qilishni toxtatmiduq; tileydighinimiz shuki, Xudaning iradisi hertereplik danaliq we rohiy yorutulush bilen silerde toluq bildurulsun. ■

10 Shundaq bolghanda siler Rebge layiq halda herterepte Xudani xursen qilip, herqandaq guzel ishlarda mewe bergende, Xudani heqiqiy bilishinglar arqliq osup yetilisiler; ■

11-12 bizni muqeddes bendilerning yoruqluqta bolghan mirasigha muyesser bolushqa layiq qilghan Atigha teshekkur eytip, Uning shan-shereplik qudriti boyiche hertereplik kuch bilen her ishlarda shadliqqa tolup chidamliq we sewr-taqetlik bolushqa kuchlendurulisiler.

□ 1:1-2 «Xuda Atimizdin mehirshep qet we xatirjemlik silerge bolghay!» — bezi kona koehurmilerde: «Xuda Atimiz we Reb Eysa Mesihdin mehirshep qet silerge bolghay!» dep xatirilen'gen.

■ 1:1-2 Rim. 1:7; Gal. 1:3; Ef. 1:2; 1Pet. 1:2. □ 1:3-4 «Biz Mesih Eysagha baghligan etiqa dinglar we barliq muqeddes bendilerga baghligan muhebbitinglar toghruluq anglighandin keyin... Reb Eysa Mesihning Xuda-Atisigha uzluksiz rehmet eytimiz;» — toluq ikki ayetning bashqa birxil terjimisi: «Reb Mesih Eysagha baghligan etiqa dinglar we barliq muqeddes bendilirige baghligan muhebbitinglar toghruluq anglighandin keyin, Reb Eysa Mesihning Xuda-Atisigha uzluksiz rehmet eytimiz. Bu etiqa d we muhebbitinglar siler uchun ershlerde saqlaqliq umidtin barliqqa kelgen». Emma bizningche umid etiqa d tin emes, eksiche etiqa d umidtin kelidu. Bizningche Pawlus ularning kelidighan bextini koelp uning uchun ozi shadlinidu. ■ 1:3-4 Ef. 1:15; Fil. 1:3; 1Tés. 1:2; 2Tés. 1:3. ■ 1:5 1Pet. 1:4. ■ 1:6 Mar. 4:8; Yuh. 15:16. □ 1:7 «siler xush xewerni soyumluk ishdishimiz Epafrastin ogen'gensiler» — «ishdishimiz» grek tilida («Xudaning» qulluqidiki ishdishimiz) degén uqumni bilduridu. Epafras Kolossidin kelgen (4:12-ayetni korung). U Pawlus we xizmetdashlirigha yarem bergenliki uchun, Pawlus tekkup bilen uning yardimini Kolossidiki jamaetning yardimi dep qaraydu. Bezi kona koehurmilerde: «u silerning yardiminglarda Mesihning sadiq xizmetchisidir» deyilidu. ■ 1:7 Kol. 4:12; Flm. 23. □ 1:8 «u bizge silerning rohta bolghan muhebbitinglarni ayan qildi» — «Roh» mushu yerde Xudaning Muqeddes Rohi. ■ 1:9 1Kor. 1:5; Ef. 1:15. ■ 1:10 Yar. 17:1; Yuh. 15:16; 1Kor. 7:20; Ef. 4:1; Fil. 1:27; 1Tés. 2:12.

¹³ U bizni qarangg'huluqning hokümranliqidin azad qilib, söygen Oghlining padishahliqigha yotkep qoydi; □ ■

¹⁴ Uningda hörlük-azadliqqa, yeni gunahlimizdin kechürümge muyesser bolduq. □ ■

¹⁵ U bolsa körünmes Xudaning süret-obrazidur, pütkül kainattiki tunjidur; □ ■

¹⁶ chünki Uningda barliq mewjudatlar, asmandiki bolsun, zémindiki bolsun, körünidighan bolsun, körünmes bolsun, meyli textler, xojayinlar, hokümranliqlar, hoquqdarlar bolsun, barliq hemme Uning teripidin we Uning üçün yaritilghandur. ■

¹⁷ U hemmidin burundur, we hemme mewjudatlar Uningda bir-birige baghlinip turmaqta; □

¹⁸ U yene tenning, yeni jamaetning béshidur; u bashlinishtur, ölgenlerdin tunji bolup tirilgüchidur; buningdiki meqset, Uning pütkül mewjudatlar ichide her jehettin eng üstün orunda turushi üçündur. □ ■

¹⁹ Chünki Xuda Özining mukemmel jewhirini Uningda turghuzushqa, □ ■

²⁰ we Uning arqiliq barliq mewjudatlarni Özi bilen epleshtürüşke layiq körgenidi, yeni, Uning kréste tökülgen qéni arqiliq inaqliq élip kelgendin kéyin, — U arqiliq meyli zéminda bolsun, ershlerde bolsun barliq mewjudatlarni Özi bilen epleshtürüşke layiq körgenidi; □ ■

²¹⁻²² we eslide rezil emelliringlar tüpeylidin Özige yat qilin'ghan, könglünglarda düshmenlik bolghan silernimu, U Öz etlik ténide ölüm arqiliq Özige pakmuqeddes, eyibisz we dagshez hazir qilish üçün Özi bilen ep qilghan □ ■

²³ (eger siler étiqadta ul sélinip musthekem turup, xush xewerdiki ümidtin néri qilinmisanglar); bu xush xewer pütkül asman astidiki kainatta jakar-

□ **1:13** «U bizni qarangg'huluqning hokümranliqidin azad qilib, söygen oghlining padishahliqigha yotkep qoydi» — «qarangg'huluqning hokümranliqi» jin-sheytanlarning ilkini körsitidu. ■ **1:13** Mat. 3:17; 17:5; Ef. 2:4; 1Tés. 2:12; 2Pét. 1:17. □ **1:14** «Uningda hörlük-azadliqqa, yeni gunahlimizdin kechürümge muyesser bolduq» — «Uningda» mushu yerde «Mesihde» dégeni körsitidu. ■ **1:14** Ros. 20:28; Ef. 1:7; Ibr. 9:14; 1Pét. 1:19. □ **1:15** «U bolsa körünmes Xudaning süret-obrazidur, pütkül kainattiki tunjidur» — grék tilida mushu yerdiki «tunji» adette «birinchi bolup tughulghan»ni körsitidu. Sözning toluq menisi töwendiki 16-17-ayette körüldü; Mesih: (1) pütün alem ichide birinchi orunda turidu; (2) we alemning hemmisidin burun bolghan; (3) alemge oxshash «yaritilghan» emes, belki esli Xuda Atisi bilen bille mewjut bolghan. Bu 16-20-ayetlerning meqsiti Mesihning ulughluqini körsitish üçündur. ■ **1:15** 2Kor. 4:4; Fil. 2:6; Ibr. 1:3; Weh. 3:14.

■ **1:16** Yar. 1:3; Zeb. 33:6; Yuh. 1:3; Ef. 3:9; Ibr. 1:2. □ **1:17** «U hemmidin burundur, we hemme mewjudatlar uningda bir-birige baghlinip turmaqta» — «U hemmidin burundur» dégen söz waqit teripidin hem ulughluq-muhimlik teripidinnu éytildü. □ **1:18** «U yene tenning, yeni jamaetning béshidur; u bashlinishtur, ölgenlerdin tunji bolup tirilgüchidur; buningdiki meqset, uning pütkül mewjudatlar ichide her jehettin eng üstün orunda turushi üçündur» — grék tilida mushu ayettiki «tunji» 15-ayettiki «tunji»gha oxshash sözdür; adette «birinchi bolup tughulghan»ni körsitidu. ■ **1:18** 1Kor. 15:20; Ef. 1:22; 4:15; 5:23; Weh. 1:5. □ **1:19** «Chünki Xuda Özining mukemmel jewhirini uningda turghuzushqa, ... (20) we Uning arqiliq ... Özi bilen epleshtürüşke...» — sözmsöz terjime qilsaq: «Chünki (Xudaning) barliq mukemmel jewhirini uningda turushqa layiq körgen, (20) we Uning arqiliq ... Özi bilen epleshtürüşke...». ■ **1:19** Yuh. 1:14,16; Kol. 2:9. □ **1:20** «Uning kréste tökülgen qéni arqiliq» — Grek tilida «Uning kréstediki qéni arqiliq». ■ **1:20** Yesh. 9:6; Yuh. 16:33; Ros. 10:36; Rim. 5:1; 2Kor. 5:18; Ef. 2:14; 1Yuh. 4:10.

□ **1:21-22** «...silernimu, U Öz etlik ténide ölüm arqiliq Özige pakmuqeddes, eyibisz we dagshez hazir qilish üçün Özi bilen ep qilghan...» — «Uning etlik ténini» Mesihning heqiqiy insan ikenlikini tekitleydu. ■ **1:21-22** Luqa 1:75; Ef. 1:4; 5:27; 2Tim. 1:9; Tit. 2:12.

lan'ghan; menki Pawlus Uninggha xizmetchi qilindim. □ ■

²⁴ Emdi men siler üçün tartqan jपालirим üçün shadlinimen, we shuningdek Mesihning jपालirida kem bolghanlirini öz etirimde Uning tēni, yeni jamaet üçün toluqlaymen; □ ■

²⁵ men *jamaet* üçün Xudaning söz-kalamigha emel qilish üçün Uning manga silerni dep tapshurghan hojidarlıqı boyiche xizmetchi qilindim; □ ■

²⁶ bu söz-kalamidiki sir barlıq esirlerdin we dewrlerdin yoshurun tutulghan, emma hazir muqeddes bendilirige ashkarilandi; ■

²⁷ chünki Xuda ulargha eller arisida emelge ashuruluwatqan bu sirning shereplik baylıqlirini bildürüşni xalidi; bu sir bolsa shan-sherepke élip barghuchi ümid bolghan, silerde turuwatqan Mesihning Özidor. □ ■

²⁸ Biz uni jakarlaymiz, herbir ademni Mesihde kamaletke yetken halda Xuda aldida hazir qilish üçün barlıq danalıq bilen herbir ademge jékileymiz, herbir ademge telim bérimiz.

²⁹ Men shuninggha intilip, Uning wujudumda ishligini boyiche küresh qilip japa tartimen; Uning wujudumda ishligini derweqe tolimu zordur. □

2

¹ Chünki mende siler üçün, Laodikiyedikiler üçün, shuningdek didarimni körmigenlerning hemmisi üçün neqeder zor küreshning boluwatqanlıqını silerge bilgüzmekchimen; □

² kürishimning nishani, hemmeylenning méhir-muhebbette bir-birige baghlinip, qelblirining righbetlendürülüşü, Xudaning sirini, yeni Mesihni chüshinishte we toluq bilishte bolghan ishench-xatirjemlikke érishishi chüündur; □ ■

□ **1:23** «eger siler étiqadta ul sélinip mustehkem turup, xush xewerdiki ümidin néri **qilinisanglar**» — mushu sözler ademlerni nijatqa érishtürüşning shertini emes, belki ademlerde nijatning mewjut bolghanlıqining addiy ispatini körsitidu. ■ **1:23** Yuh. 15:6. □ **1:24** «Emdi men siler üçün tartqan jपालirim üçün shadlinimen, we shuningdek Mesihning jपालirida kem bolghanlirini öz etirimde Uning tēni, yeni jamaet üçün toluqlaymen» — biz bu sirlıq bayan üstide «qoshumche söz»imizde toxtılıimiz. ■ **1:24** Rim. 12:5; 1Kor. 12:27; 2Kor. 7:4; Ef. 3:13; 4:12; 5:23; Fil. 2:17; 2Tim. 2:10. □ **1:25** «men **jamaet** üçün **Xudaning söz-kalamigha emel qilish üçün**» — yaki «men söz-kalamini toluq jakarlash üçün» yaki «men söz-kalamini hemmige jakarlash üçün». Bizningche Pawlusning közde tutqını özining (we bashqılarning) «Injildiki sir»ni jakarlıshı bilen jamaetning sani toluq bolup, jamaet Xudaning toluq wehyisiye muyeler bolidu we bu xush xewerning meqsiti emelge ashurulidu. ■ **1:25** Rim. 16:25; Ef. 1:9; 3:9; 2Tim. 1:10; Tit. 1:3; 1Pét. 1:20. ■ **1:26** Mat. 13:11. □ **1:27** «chünki Xuda ulargha eller arisida emelge ashuruluwatqan bu sirning shereplik baylıqlirini bildürüşni xalidi» — «eller» bolsa «yat eller», «Yehudiy emesler»ni körsitidu. ■ **1:27** 2Kor. 2:14; 1Tim. 1:1. □ **1:29** «Men shuninggha intilip, Uning wujudumda ishligini boyiche küresh qilip japa tartimen; Uning wujudumda ishligini derweqe tolimu zordur» — «küresh» dégenlik grék tilida «agon» déyilidu. «Agon» toghruluq «Filippiyliqlargha»diki qoshumche söz»imizni körüng. □ **2:1** «shuningdek didarimni körmigenlerning hemmisi üçün...» — grék tilida: «shuningdek etning jehetide yüzumni körmigenlerning hemmisi üçün...». Shühhisizki, rosul jamaette roh jehetidin bir-birimizni tonushimiz mumkin, demekchi. □ **2:2** «kürishimning nishani, hemmeylenning méhir-muhebbette bir-birige baghlinip, qelblirining righbetlendürülüşü, Xudaning sirini, yeni Mesihni chüshinishte we toluq bilishte bolghan ishench-xatirjemlikke érishishi chüündur» — demisekmu, bu «kürishim» rohiy jehettin, dua-tilawetler bilen her türlük jin-sheytanlar bilen qarishilishitiki küresh, elwette. ■ **2:2** Yesh. 53:11; Yer. 9:22; Yuh. 17:3; Fil. 3:8.

³ chunki Uningda danaliqning we bilimning barliq bayliqliri yoshurun'ghandur.■

⁴ Méning buni déyishim, héchkimning silerni qayil qilarliq siliq-sipaye gepliri bilen aldimasliqi üçündür;■

⁵ chunki gerche ten jehetidin silerdin néri bolsammu, roh jehetidin men siler bilen billimen, silerning septe turuwatqinlarga we Mesihge baghligan étiqadninglarning chingliqigha qarap shadlinimen.■

⁶ Mesih, Reb Eysani qandaq qobul qilghan bolsanglar, shu halda Uningda ménginglar,

⁷ siler telim bérilgendek Uningda yiltiz tartip, étiqadninglar quruluwatqan halda, étiqadta xatirjem qilinip, rehmet éytishlar bilen tashqinlap turghuchi bolunglar;■

⁸ héchkimning Mesih boyiche bolmighan, peylasopluq yaki bimene aldanchiliq bilen, insanlardin kelgen telimler, yeni bu dunyadiki «asasiy qaide-qanuniyetler» boyiche silerni öz oljisi qilip azdurmasliqi üçün hézi bolunglar;□ ■

⁹ chunki Uningda, yeni Mesihde, Xudaning barliq mukemmel jewhiri ten sheklide turidu;

¹⁰ we siler Uningda, yeni barliq hökümdarlarning hem hoquqdarlarning béshi Bolghuchida mukemmeldursiler; □ ■

¹¹ siler Uningda ademning qolisiz bolghan sünnet bilen sünnet qilin'ghansiler; démek, Mesihning sünniti bilen *gunahliq* etke baghlan'ghan tendin xalas qilin'ghansiler; □ ■

¹² Uning bilen teng chömüldürülüşte depne qilin'ghansiler; siler yene Uni ölümdin tirildürgen Xudaning wujudunglarda ishleydighanliqigha ishench baghlash bilen Uning bilen teng tirilgensiler.□ ■

¹³ Emdi gerche itaetsizlikinglar we etliringlardiki sünnetsizlikinglar tüpeylidin ölgen bolsanglarmu, U silerni Mesih bilen bille janlandurdi; hemme itaetsi-

■ 2:3 1Kor. 1:24. ■ 2:4 Ef. 5:6; Kol. 2:18. ■ 2:5 1Kor. 5:3; 14:40. ■ 2:7 1Kor. 1:5; Ef. 3:17.

□ 2:8 «héchkimning Mesih boyiche bolmighan, peylasopluq yaki bimene aldanchiliq bilen, insanlardin kelgen telimler, yeni bu dunyadiki «asasiy qaide-qanuniyetler» boyiche silerni öz oljisi qilip azdurmasliqi üçün hézi bolunglar» — «asasiy qaide-qanuniyetler» dégen muhim ibare toghrisida «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 2:8 Rim. 16:17; Ibr. 13:9. □ 2:10 «we siler Uningda, yeni barliq hökümdarlarning hem hoquqdarlarning béshi Bolghuchida mukemmeldursiler» — «siler Uningda ... mukemmeldursiler» dégen muhim ibare toghrisida «qoshumche söz»imizni körüng. «barliq hökümdarlar... hem hoquqdarlar...» — hem asmandiki hem zémindiki barliq hoquqqa ige bolghanlar. ■ 2:10 Yuh. 1:16. □ 2:11 «siler uningda ademning qolisiz bolghan sünnet bilen sünnet qilin'ghansiler; démek, Mesihning sünniti bilen *gunahliq etke baghlan'ghan tendin xalas qilin'ghansiler*» — bu ayettiki sünnet ademning ténide emes, belki roh-qelbididur, elwette. Démisekmu, «etik ten» dégen ibaride «et» dégen söz Injildiki alahide menide ishilitidu, yeni insaniy gunahqa esir bolghan tabietni körsitidu. «Rimliqlargha»diki «et» toghruluq «kirish söz»imizni körüng. «Mesihning sünniti» «Mesihning Özï qilidighan sünnet», yaki «Mesihning ölümi»ni körsitidu. Bu toghruluq «qoshumche sözimiz»ni körüng. ■ 2:11 Qan. 10:16; Yer. 4:4; Rim. 2:29; Fil. 3:3. □ 2:12 «Uning bilen teng chömüldürülüşte depne qilin'ghansiler; siler yene Uni ölümdin tirildürgen Xudaning wujudunglarda ishleydighanliqigha ishench baghlash bilen uning bilen teng tirilgensiler» — bu ayettiki «chömüldürülüş» aldi bilen sugha chömüldürülüşni körsetkimi bilen, u yene beribir «rohqa chömüldürülüş»nimu körsitidu. Yene yuqiriqi «sünnet» toghruluq «qoshumche sözimiz»ni körüng. ■ 2:12 Rim. 6:4; Gal. 3:27; Ef. 1:19; 3:7.

zlikirimizni kechürüm qilip, □ ■

14 belgilimilerde öz ichige élin'ghan üstimzidin erz qilidighan, bizni eyibleydighan pütüklerni öchürüp tashlidi; U ularni bizdin néri qildi, kréstke mixlatquzdi. □

15 U hökümdarlardin we hoquqdarlardin olja élip, *kréste* ularni reswa qilip ularning üstidin tentene bilen ghelibe qildi. □ ■

16 Emdi héchkimning yémek-ichmek, héyt-bayramlar, «yéngi ay» yaki shabat künlér jehetliride silerning üstünglerdin höküm chiqirishigha yol qoy-manglar; ■

17 bu ishlar bolsa bir kölengge, xalas; uning jismi bolsa Mesihningkidur! □ ■

18 Héchkimning silerni «kichik pélliqlik» we perishtilerge ibadet qilishqa dewet qilip in'aminglardin mehrum qilishigha yol qoy-manglar; mushundaq kishiler *gunahliq* etliridiki oy-pikirliri bilen hakawurliship, körgen körünüşlerge ésilimalmaqtidur; □ ■

19 Ular «bash»ni ching tutqini yoqtur; lékin bashtin üge we singirlar arqiliq pütkül ten quwwetlinidu we bir-birige baghlinip, Xudadin kelgen awush bilen ashmaqta. □

20-21 Eger Mesih bilen bu dunyadiki qaide-qanuniyetlerge nisbeten ölgen bolsanglar, némishqa (bu dunyada yashighanlardek) «Tutma!» «Tétima!» «Tegme!» dégendek belgilimilerge riaye qilisiler □ ■

22 (bundaq *belgilimiler ilkidiki* nersilerning hemmisi istémal qilinish bilen yoqilidu)? Mushundaq belgilimiler peqet insanlardin chiqqan körsetmiler

□ 2:13 «Emdi *gerche itaetsizlikinglar we etliringlardiki sünnetsizlikinglar tüpeylidin ölgen bolsanglarmu...*» — «etliringlardiki sünnetsizlikinglar» ularning eslide (hemmimiz Mesihsiz bolghan waqtimizdikidek) öz «*gunahliq et*»imizge esir-qul bolghanliqimizni körsitidu. ■ 2:13 Ef. 2:1. □ 2:14 «belgilimilerde öz ichige élin'ghan üstimzidin erz qilidighan, bizni eyibleydighan pütüklerni öchürüp tashlidi; u ularni bizdin néri qildi, kréstke mixlatquzdi» — bu intayin muhim ayet toghruluq yene «qoshumche sözimiz»ni körüng. Grék tilida «Uning kréstige mixlatquzdi». □ 2:15 «U hökümdarlardin we hoquqdarlardin olja élip, kréste ularni reswa qilip ularning üstidin tentene bilen ghelibe qildi» — bu ayettiki «hökümdarlar we hoquqdarlar» bolsa jin-sheytanlar; Mesih ular din alghan olja bolsa Özige étiqad baghligan, eslide jin-sheytanlarning ilkide turghan bizlarni körsitidu, elwette! Bashqa birxil terjimisi «...hökümdarlarni... qoralsiz qilip...». ■ 2:15 Yar. 3:15; Mat. 12:29; Luqa 11:22; Yuh. 12:31; 16:11. ■ 2:16 Law. 11:2; 23:2; Rim. 14:2; Gal. 4:10. □ 2:17 «bu ishlar bolsa bir kölengge, xalas; uning jismi bolsa Mesihningkidur!» — «jismi» — démek, «kölengünü yerge tashligan jism». Bu muhim ayet toghrisida «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 2:17 Ibr. 8:5; 10:1. □

2:18 «Héchkimning silerni «kichik pélliqlik» we perishtilerge ibadet qilishqa dewet qilip in'aminglardin mehrum qilishigha yol qoy-manglar...» — bashqa birxil terjimisi: «héchkimning... üstünglerdin höküm chiqirishigha yol qoy-manglar...». «Dewet qilip» dégen ibare «bu ishlar din söyünüp» dégen menisini mu öz ichige alidu. «mushundaq kishiler *gunahliq etliridiki oy-pikirliri bilen...*» — démek, oy-pikirliri Muqeddes Rohtin emes, belki öz *gunahliq etliri* teripidin bashqurulidighandur. «körgen körünüşlerge ésilimalmaqtidur» — bezi kona tékisttiki köchürimlerde «körmigen körünüşlerge ésilimalmaqtidur» déyilidu. Bizningche «körgen» dep oqush toghridur; bu kishiler körgen «körünüşler» özining xam xiyalliridin chiqqan, elwette. ■ 2:18 Yer. 29:8; Mat. 24:4; Ef. 5:6; 2Tés. 2:3; 1Yuh. 4:1.

□ 2:19 «Ular «bash»ni ching tutqini yoqtur. Lékin bashtin üge we singirlar arqiliq pütkül ten quwwetlinidu we bir-birige baghlinip, Xudadin kelgen awush bilen ashmaqta» — «bash» bolsa Mesihdur. Mesihning Öz téni bolghan jamaetning béshidur. «Ten» — jamaet. □ 2:20-21 «Eger Mesih bilen bu dunyadiki qaide-qanuniyetlerge nisbeten ölgen bolsanglar...» — bu muhim ayet toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ 2:20-21 Gal. 4:9.

we telimlarning ibaret, xalas; □ ■

²³ ularda derweçe birxil pidaiylarcho ibadet, kichik péilliq we öz ténige qarita qattiq qolluq bolushni dewet qilish bolghachqa, ularda danaliqning körünüşü bar; emeliyette *bundaq danaliqning* paydisi yoqtur — ular peqet ettiki heweslerge yol qoyidula, xalas. ■

3

«Yuqiridiki ishlarga intilip izdininglar»

¹ Siler Mesih bilen teng tirildürülgen bolsanglar, emdi yuqiridiki ishlarga intilip izdininglar; Mesih shu yerde Xudaning ong yénida olturidu. ■

² Köngül-zéhniglarini yerdiki ishlarga emes, belki yuqiriqi ishlarga qoyunglar;

³ chünki siler ölgensiler, we hayatinglar Mesih bilen bille Xudada yoshurun turidu. ■

⁴ Emma hayatimiz bolghan Mesih ashkarilan'ghan chaghda, shuan siler uning bilen bille shan-sherepte ashkarilidighan bolisiler. □ ■

⁵ Shunga yerge tewe ishlarni qilghuchi herqandaq ezaliringlarni, yeni buzuqluq, napakdik, iplas héssiyatlar, rezil xahishlar we nepsaniyetchilik (u butpereslikke barawerdur)ni ölümge mehküm qilinglar; □ ■

⁶ chünki bu ishlar tüpeylidin Xudaning ghezipi itaetsiz perzentlerge chüshidu. □ ■

⁷ Siler bular arisida yashighan waqtinglarda, bundaq ishlardimu mangghansiler. ■

⁸ Emma hazir siler mushularningmu hemmisini özünghardın séliwétinglar — yeni ghezep, qehr-sepra, yaman niyetler, töhmet, aghzinglardın chiqidighan iplas sözlernimu siliwétinglar. ■

⁹ Bir-biringlarga yalghan sözlimglar; chünki siler kona ademni qilmishliri bilen séliwetkensiler. ■

¹⁰ we yéngi ademni kiygensiler; yéngi adem bolsa özini Yaratquchining süret-obrazi boyiche toluq bilishte daim yéngilimaqta; □ ■

□ **2:22** «bundaq belgilimiler ilkidiki nersilerning hemmisi istémal qilinish bilen yoqilidu» — démek «Tutma! Tétima! Tegme!» dégendek belgilimilerning hemmisi Xuda aldida eng muhim ish bolghan insanning ichki dunyasi bilen emes, belki yémek-ichmek qatarliqlar bilen munasiwetliktur. ■ **2:22** Yesh. 29:13; Mat. 15:9; Tit. 1:14. ■ **2:23** 1Tim. 4:8; 5:23. ■ **3:1** Ef. 1:20. ■ **3:3** Rim. 6:2; 8:24; 2Kor. 5:7. □ **3:4** «emma hayatimiz bolghan Mesih ashkarilan'ghan chaghda, shuan siler uning bilen bille shan-sherepte ashkarilidighan bolisiler» — bu muhim ayet toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **3:4** Fil. 3:21; 1Yuh. 3:2. □ **3:5** «yerge tewe bolghan ishlarni qilghuchi herqandaq ezaliringlar...» — esli grék tilida «yerge tewe bolghan ezaliringlar...». «yerge tewe» dégenning menisi «bu rezil dunyagha tewe» dégenliktur. ■ **3:5** Rim. 7:5, 23; Ef. 4:22; 5:3, 5; 1Tés. 4:5. □ **3:6** «chünki bu ishlar tüpeylidin Xudaning ghezipi itaetsiz perzentlerge chüshidu» — «itaetsiz perzentler» dégen ibare insanning esli tüp tebitide itaetsizlikning barliqini, itaetsiz Adem'atining perzentliri ikenlikini körsitidu. Lékin «itaetsiz perzentler» bolsa Xudaning shepqiti bilen Xudaning Özining perzentlirige aylinidu (5, 7-ayetni körüng). ■ **3:6** 1Kor. 6:10; Gal. 5:19; Ef. 5:5; Weh. 22:15. ■ **3:7** 1Kor. 6:11; Ef. 2:1; Tit. 3:3. ■ **3:8** Ef. 4:22; Ibr. 12:1; Yaq. 1:21; 1Pét. 2:1. ■ **3:9** Ef. 4:25. □ **3:10** «we yéngi ademni kiygensiler; yéngi adem bolsa özini Yaratquchining süret-obrazi boyiche toluq bilishte daim yéngilimaqta» — «kona adem» (9-ayet) Adem'atidin miras qilin'ghan gunahkar hayatni körsitidu; «yéngi adem» bolsa Mesihde bolghan yéngi hayatni körsitidu. ■ **3:10** Yar. 1:26; 5:1; 9:6; Rim. 6:4; 1Kor. 11:7.

¹¹ uningda héchqandaq yunanliq yaki Yehudiy, sünnetlik yaki sünnetsiz, yat mediniyetlik, Skit, qul yaki hörler mewjut emestur; belki Mesih hemmidur, we hemmidur. □ ■

¹² Shunga, Xudaning talliwalghanlirigha, pak-muqeddes we söyün'genlerge layiq, ademege ich aghritidighan baghirlarni, méhribanliq, kichik péilliq, möminlik we sewr-taqetlikni kiyiwélinglar; □ ■

¹³ bir-biringlarga yol qoyunglar, naraziliq ish bolsa bir-biringlarni kechürüm qilinglar; Mesih silerni qandaq kechürüm qilghan bolsa silermu shundaq qilinglar. ■

¹⁴ Mushu ishlarning üstige kamil birlikning rishtisi bolghan méhir-muhebbetni qoshup béringlar. □ ■

¹⁵ Mesihning xatirjemliki qelbinglarda höküm sürsun (siler bir ten bolup bu xatirjemlikte bolushqa chaqirilghan ikensiler) we shundaqla rehmet éytishlarda bolunglar. □

¹⁶ Mesihning söz-kalamini özünglarda bayliq hasil qilip turghuzunglar, barliq danaliq bilen bir-biringlarga ögitinglar, jékilenglar, chin qelbinglarda zebur-neghmiler, medhiye küyliri we rohiy naxshilarni yangritip Xudani chirayliq medhiyilenglar; □

¹⁷ we hemme ishlarda, söz bolsun, emel bolsun, hemmisini Reb Eysaning namida qilip, uning arqiliq Xuda'Atigha rehmet éytinglar. ■

Ailidikilerge bolghan jékilesler

¹⁸ Siler ayallar, Rebde bolghan süpitinglarga layiq öz erliringlarga boysununglar; ■

¹⁹ siler erler, öz ayalliringlarga muhebbet körsitinglar; ulargha achchiq qilmanglar. ■

²⁰ Siler balilar, ata-ananglarga hemme ishlarda itaet qilinglar; chünki bundaq qilish Rebde bolghan güzel ishtur. ■

□ **3:11** «uningda héchqandaq yunanliq yaki Yehudiy, sünnetlik yaki sünnetsiz, yat mediniyetlik, ... mewjut emestur» — «yat medeniyetlik» — grék tilida «saqalliq» déyilidu; chünki gréklar adette saqal qoymaytti. Bu söz adette grék yaki latin tilini sözliyelmeydighanlarni körsitettti; adette gréklar we latinlar undaq kishilerni kemsitip «saqalliq» dégen sözni «yawayi ademler» dégen selbiy menide ishlietti. «... yat mediniyetlik, Skit, qul yaki hörler mewjut emestur; belki Mesih hemmidur, we hemmidur» — «Skitlar» adette Ottura Asiyadiki köchmen xelqning umumiy nami idi. ■ **3:11** 1Kor. 7:21,22; 12:13; Gal. 3:28; 5:6; 6:15.

□ **3:12** «Shunga, Xudaning talliwalghanlirigha, pak-muqeddes we söyün'genlerge layiq ... kichik péilliq, möminlik we sewr-taqetlikni kiyiwélinglar» — Tewrat-Injilda «möminlik»ning «yuwashliq iman-ishench bilen» dégendek alahide menisi bardur. Mömin adem özining hoquqliri yaki imtiyazlirini békitish üçün küresh qilmaydu; chünki u Xuda aldida iman bilen toghra mangghan bolsa, Xuda mushu ishlarni öziye kapalet qilghan dep xatirjemlikte turidu. Bu söz toghruluq yene «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **3:12** Ef. 4:32; 6:11; 1Tés. 1:4. ■ **3:13** Mat. 6:14; Mar. 11:25; Ef. 4:32.

□ **3:14** «... kamil birlikning rishtisi bolghan méhir-muhebbetni qoshup béringlar» — yaki «... kamil rishte bolghan méhir-muhebbetni qoshup béringlar». ■ **3:14** Yuh. 13:34; 15:12; Ef. 4:3; 5:2; Kol. 2:2; 1Tés. 4:9; 1Yuh. 3:23; 4:21. □ **3:15** «Mesihning xatirjemliki qelbinglarda höküm sürsun» — bu muhim söz toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng.

□ **3:16** «... chin qelbinglarda zebur-neghmiler, medhiye küyliri we rohiy naxshilarni yangritip Xudani chirayliq medhiyilenglar» — «zebur-neghmiler» belkim sazgha tengkesh qilinip éytilidighan naxshilar; «medhiye küyliri» belkim sazsis naxshilar; «rohiy naxshilar» belkim stixiyiliktin, özlükidin, Muqeddes Rohning ilhami bilen éytilghan naxshilarni körsitidu («1Kor.» 14:15nimu körüng). ■ **3:17** Ef. 5:20; 1Tés. 5:18. ■ **3:18** Yar. 3:16; 1Kor. 14:34; Ef. 5:22; Tit. 2:5; 1Pét. 3:1. ■ **3:19** Ef. 5:25.

■ **3:20** Ef. 6:1.

²¹ Siler atilar, baliliringlarning könglige azar bermenglar; undaq qilsanglar köngli yara bolidu.

²² Siler qullar, ettin bolghan xojayininglarga hemme ishta itaet qilinglar; peqet köz alididila xizmet qilip, insanlarni xush qilghuchi qullardin bolmanglar, belki Rebdin eyminip chin könglünglardin ish körünglar. □ ■

²³ Néme ishni qiliwatqan bolsanglar, uningda insanlar aldida emes, belki Reb aldida qilghandek jan-dil bilen uninggha ishlenglar;

²⁴ chünki mirasning in'amigha Rebdin muyesser qilin'ghanliqinglarni bilisiler; chünki siler Reb Mesihning ibadet-qulluqididursiler.

²⁵ Emma kim heqqaniysizliq qilsa qilghan heqqaniysizliqi öz béshigha chüshidu; bu ishta héchqandaq yüz-xatire qilinish yoqtur.

4

¹ Siler xojayinlar, qulliliringlarga adil we toghra muamile qilinglar; chünki ershte öz xojayininglarning barliqini bilisiler. ■

² Dua-tilawetke herqandaq waqitta béringlar, buningda rehmetler éytiship hoshyar turunglar; ■

³ shuning bilen biz üçünmu dua qilghaysilerki, Xuda bizge Mesihning sirini jakarlash üçün Öz sözige ishik achsun; men del sir üçün zenjirler bilen baghlan'ghanmen; ■

⁴ shunga qilishqa tégishlikim boyiche, sirni ashkarilishingha *dua qilinglar*.

⁵ Sirttikilerge nisbeten danaliq bilen ménginglar, pursetler chiqqanda köngül qoyup qoldin bermenglar. □ ■

⁶ Silerning gep-sözliringlar herdaim méhir-shepget bilen bolsun, tuz bilen tétitilsun; shuning bilen siler herbir ademge qandaq jawab bérishni bilisiler. □ ■

⁷ Söyümlük qérindash hem Rebde sadiq xizmetkar, ishdishimiz bolghan Tikikus silerge men toghruluq hemme ishlarni melum qilidu. □ ■

⁸ Men uni del mushu ish üçün yéninglarga ewetishim, silerning ehwal-inglarni biliwélishi we shundaqla könglünglarga ilham-righbet bériishi üçündür.

⁹ Men özi silerdin bolghan, sadiq we söyümlük qérindishimiz Onésimusni turing bilen ewettim; ular silerge mushu yerdiki barliq ishlarni melum qilidu. ■

□ **3:22 «siler qullar, ettin bolghan xojayininglarga hemme ishta itaet qilinglar»** — «ettin bolghan xojayininglar» dégini, yene «silerning ershte bolghan xojayininglarmu bar» dep puritidu.

■ **3:22** Ef. 6:5; 1Tim. 6:1; Tit. 2:9; 1Pét. 2:18. ■ **4:1** Ef. 6:9. ■ **4:2** Luqa 18:1; Rim. 12:12; Ef. 6:18; 1Tés. 5:17. ■ **4:3** Ef. 6:19; 2Tés. 3:1. □ **4:5 «Sirttikilerge nisbeten danaliq bilen ménginglar»**

— «sirttikiler» — Xudaning padishahliqining sirtida turghanlar, téxi étiqad qilmighanlarni körsitidu, elwette. «pursetler chiqqanda köngül qoyup qoldin bermenglar» — «pursetler» bolsa «sirttikiler»ge yaxshiliq körsitish, Xudaning sözini éytish, Mesihge guwahliq bérish qatarliq pursetler. ■ **4:5** Ef. 5:15, 16. □ **4:6 «Silerning gep-sözliringlar herdaim méhir-shepget bilen bolsun, tuz bilen tétitilsun; shuning bilen siler herbir ademge qandaq jawab bérishni bilisiler»** — «tuz bilen tétitilsun» dégen jékilesh toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **4:6** Mar. 9:50. □ **4:7 «söyümlük qérindash hem Rebde sadiq xizmetkar, ishdishimiz bolghan Tikikus»** — «ishdash» grék tilida «(Xudaning) qulluqidiki ishdash» dégen uqumni bildüridu. ■ **4:7** Ros. 20:4; Ef. 6:21; 2Tim. 4:12. ■ **4:9** Flm. 10.

¹⁰ Türmidishim bolghan Aristarxus silerge salam yollaydu; Barnabasning newri inisi Markusmu shundaq (siler uning toghruluq tapshuruqlarni tapshuruwaldinglar; u yéninglargha kelse, uni qobul qilinglar); ■

¹¹ Yustus dep atalghan Yeshuamu salam yollaydu. Xudaning padishahliqi üçün manga xizmetdash bolghan sünnet qilin'ghanlardin peqet mushular bardur; ular manga teselli bolghan. □

¹² Silerdin bolghan, Mesih Eysaning quli Epafras silerge salam yollaydu; u silerning Xudaning pütkül iradiside mukemmel, kamaletke yétip ching turushunglar üçün herdaim siler üçün dualarda küresh qilidu. ■

¹³ Chünki men uninggha guwahchimenki, u siler üçün, Laodikiadikiler üçün we Xéyrapolistikiler üçünmu köp japa tartidu. □

¹⁴ Söyümlük téwip bolghan Luqadin silerge salam, Démasinmu shundaq. ■

¹⁵ Laodikiadiki qérindashlarga bizdin salam, Nimfagha hem uning öyide yighilidighan jamaetkimu salam éytinglar. □

¹⁶ Bu xet aranglarda oqulghandin kéyin, siler uni Laodikiyidiki jamaettimu oqutunglar, we Laodikiyedikilerge yazghan xetni silermu oqunglar; □

¹⁷ we Arkippusqa: «Sen Rebde tapshuruwalghan xizmitingge, toluq emel qilishing üçün köngül qoyghin» — denglar.

¹⁸ Menki Pawlustin öz qolum bilen yazghan salam. Méning kishenlinip qamap qoyulghanliqimni eslanglar. Silerge méhir-shepset bolghay! □ ■

■ **4:10** Ros. 15:37; 27:2; 2Tim. 4:11. □ **4:11** «Xudaning padishahliqi üçün manga xizmetdash bolghan sünnet qilin'ghanlardin peqet mushular bardur; ular manga teselli bolghan» — «sünnet qilin'ghanlar» — Yehudiylar. Démas we Luqa (14-ayette) «yat eller»din idi. ■ **4:12** Kol. 1:7; Flm. 23. □ **4:13** «...u siler üçün, Laodikiadikiler üçün we Xéyrapolistikiler üçünmu köp japa tartidu» — bu «japa tartish» bolsa dualirida. Tékestiki bashqa bir kona köchürimde: «.. uning siler üçün, Laodikiadikiler üçün we Xirapolistikiler üçünmu köp qizghinliqi bardur» déyilidu.

■ **4:14** 2Tim. 4:10,11 □ **4:15** «Nimfagha hem uning öyide yighilidighan jamaetkimu salam éytinglar» — Nimfa bir ayalning ismi idi. Tékestiki bezi kona köchürimlerde: «Nimfas» (erning ismi) déyilidu. □ **4:16** «Bu xet aranglarda oqulghandin kéyin, siler uni Laodikiyidiki jamaettimu oqutunglar, we Laodikiyedikilerge yazghan xetni silermu oqunglar» — mumkinchiligi barki, «Laodikiyedikilerge yazghan xet» esli Pawlusning «Efesusluqlargha» yazghan xétidir. «Efesusluqlargha»diki «kirish söz»imizni körüng. □ **4:18** «Menki Pawlustin öz qolum bilen yazghan salam» — démek, xetning bashqa yerliri katipliq qilghan qérindishining qolida yézilghan. Pawlusning közliri ajiz bolushi mumkin («2Kor.» 12:6-10, «Gal.» 4:15). «Méning kishenlinip qamap qoyulghanliqimni eslanglar» — démek, dua-tilawetliringlarda eslanglar. ■ **4:18** 2Tés. 3:17; Ibr. 13:3.

Tésalonikaliqlarğa «1»

*Rosul Pawlus Tésalonika shehiridiki jamaetke yazghan birinchi mektup
Pawlusning salamliri, teshekkür étishliri we righbetlendürüshliri*

¹ Menki Pawlus, Silas hemde Timotiydin Xuda'Atimiz we Rebbimiz Eysa Mesihde bolghan, Tésalonika shehiridiki jamaetke salam.

Silerge méhir-shepset we xatirjemlik bolghay! □ ■

² Biz dualirimizda silerni yad étip turup, Xudagha siler üçün herdaim teshekkür éytimiz; ■

³ Xuda'Atimizning aldida étiqadinglardin bolghan emelliringlarni, méhir-muhabbetin chiqqan japaliq ejringlarni, Rebbimiz Eysa Mesihke baghligghan ümidte bolghan chidamliqlinglarni izchil eslep turuwatimiz. □ ■

⁴ Chünki ey qérindashlar, Xuda sóygenler, Uning silerni tallighanliqi bizge ayan.

⁵ Chünki xush xewirimiz silerge yetküzülginde sözler bilenla emes, belki küch-qudret bilen, Muqeddes Roh bilen, mutleq jezmleshtürülgen halda silerge yetküzülgen; uning üstige, bizning silerning aranglarda bolghinimizda silerni dep özimizni qandaq tutqanliqimizni obdan bilisiler. ■

⁶ Shuning bilen siler éghir azab-oqubet ichide turuqluqmu, Muqeddes Rohning shadliqi bilen söz-kalamni qobul qilip, bizni, shundaqla Rebning Özini ülgë qilip egeshtingar. ■

⁷ shuning bilen siler Makédoniye we Axaya ölkiliridiki barliq étiqadchilargha ülgë bolup chiqtinglar;

⁸ chünki Rebning söz-kalami silerdin peqet Makédoniye we Axayaghila yangrap qalmastin, belki hemme yerge Xudagha baghlan'ghan étiqadinglar toghruluq hemme yerge xewer tarqiliptu; netijide, bizning *shu yerlerde xush xewer toghruluq* héchnéme déyishimizning hajiti qalmidi. □

⁹⁻¹⁰ Chünki *biz barghanliki jaydiki* kishiler silerning bizni qandaq qarshi alghanliqlinglarni, silerning butlardin qandaq waz kéchip tirik we heqiqiy Xudaning xizmitide bolushqa, shundaqla Uning Oghlining, yeni U ölümdin tirildürgen, kelgüside kélidighan ghezeptin bizni qutquzghuchi Eysaning ershtin kélishini kütüshke Xudagha baqqanliqlinglarni bayan qilishidu. □ ■

□ **1:1** «Tésalonika shehiridiki jamaetke salam» — «Tésalonika» dégen sheher hazirqi Grétsiye (Makédoniye) hazirqi ismi «Salonika». Kona zamanda «Tésalonika» dep atalgan. ■ **1:1** Rim. 1:7; Ef. 1:2; 1Pét. 1:2. ■ **1:2** Ef. 1:16; Fil. 1:3; Kol. 1:3; 2Tés. 1:3. □ **1:3** «étiqadinglardin bolghan emelliringlar...» — grék tilida «étiqadinglardin bolghan emiling...». ■ **1:3** Yuh. 6:29.

■ **1:5** 1Kor. 2:4; 4:20; 1Tés. 2:1. ■ **1:6** 1Kor. 4:16; 11:1; Fil. 3:17; 2Tés. 3:9. □ **1:8**

«chünki Rebning söz-kalami silerdin peqet Makédoniye we Axayaghila yangrap qalmastin, belki hemme yerge Xudagha baghlan'ghan étiqadinglar toghruluq hemme yerge xewer tarqiliptu; netijide, bizning *shu yerlerde xush xewer toghruluq* héchnéme déyishimizning hajiti qalmidi.

» — démek, Pawlus we xizmetdashliri qaysi yerlerge barmisun, shu yerdiki kishiler alliqachan Tésalonikadikilerning Xudagha bolghan étiqadidin xewer tapqan, shundaqla özlirimu xush xewerdin xewerdar bolghan. □ **1:9-10** «chünki biz barghanliki jaydiki kishiler silerning bizni qandaq qarshi alghanliqlinglarni... bayan qilishidu» — grék tilida: «chünki biz barghanliki jaydiki kishiler bizning silerning aranglarga kirishimizning qandaq ikenlikini... bayan qilishidu». ■ **1:9-10** Ros.

1:11; Fil. 3:20; 2Tés. 1:10; Weh. 1:7.

2

Pawlusning Tésalonikadiki xizmiti

¹ Chünki, i qérindashlar, bizning aranglarga kirginimiz toghruluq bilisilerki, u bikargha ketmidi. ■

² Silerge yene shumu melumki, gerche ilgiri Filippi shehiride qiyin-qistaq we xarliqqa uchrighan bolsaqmu, zor qattiq qarshiliqqa qarimay Xudaning xush xewirini silerge yetküzüşke Xudayimizning medet bérishi bilen yürekli bolduq. □ ■

³ Chünki bizning ötünüş-jékileshirimizde héchqandaq aldanchiliq, napak niyet yaki hiyligerlik yoqtur.

⁴ Eksiche, biz Xuda teripidin xush xewerning amanet qilinshqa layiq körülgen ademler süpitide biz shuninggha munasip halda ademlerni emes, belki qelbimizni sinighuchi Xudani xursen qilish üçün *xush xewerni* jakarlaymiz. ■

⁵ Chünki siler bilgendek biz héchqaysi waqıtta aranglarga xushametchilik bilen we yaki tamaxorluqqa niqab taqap kelmiduq — (bu ishta Xuda bizge guwahchidur) — ■

⁶ gerche biz Mesihning rosullirining süpitide telep yükliyeleydighan bolsaqmu, meyli siler bolunglar yaki bashqilar bolsun, héchbir insandin birer izzet-shöhret izdigen emes iduq. ■

⁷ Eksiche biz aranglarda xuddi bala imitidighan ana öz bowaqlirini köyünüp asrighandek silerge mulayim muamilide bolduq.

⁸ Shu chaghdä, silerge shundaq telpün'geniduq, silerge peqet Xudaning xush xewerini tapshurushnila emes, hetta öz jénimizni tapshurushqimu razimiz; chünki siler bizge intayin qedirlik idinglar.

⁹ Chünki, i qérindashlar, bizning qandaq japaliq emgek qilghinimiz ésinglarda bardur; héchqaysinglarga éghirimizni salmasliq üçün kéche-kündüzlep méhnet qilduq, Xudaning xush xewirini silerge yetküzduq. ■

¹⁰ Étiqadchilardin bolghan silerning aranglardiki emeliyetlirimizning qandaq ixlasmän, heqqaniy we eyibsiz ikenlikige özünglar we Xudaning Özimu guwahchidur.

¹¹⁻¹² We yene siler bilgininglardek, atining öz perzentlirige nesihet berginidek biz herbiringlarga shundaq jékilep, righbet-teselli bérüp, silerni öz padishahliqigha we shan-sheripige chaqiriwatqan Xudagha layiq halda méngishqa dewet qilduq. ■

¹³ Xudagha yene shu sewebtin toxtawsiz teshekkür éytimizki, silerning bizdin anglighan Xudaning söz-kalamigha qulaq salghininglarda, uni insanlardin kelgen söz süpitide emes, belki uning emeliy süpitide, yeni Xudadin kelgen söz-kalam dep uni qobul qildinglar; u söz-kalam hazir ishen'güchi silerde ishlimekte.

¹⁴ Chünki siler, i qérindashlar, Yehudiye ölkisidiki Mesih Eysada bolghan jamaetlerdin ülge aldinglar; ular *shu yerde* Yehudiylar teripidin qandaq xarliqlarğa uchrighan bolsa, silermu öz yurtdashliringlar teripidin oxshash xarliqlarğa uchriddinglar. ■

■ 2:1 1Tés. 1:5, 9. □ 2:2 «zor qattiq qarshiliqqa qarimay Xudaning xush xewirini silerge yetküzüşke ... yürekli bolduq» — «Xudaning xush xewiri» bolsa Xuda Özi ewetken, shundaqla Özi toghruluq xush xewerdur. ■ 2:2 Ros. 16:22; 17:2. ■ 2:4 Gal. 1:10. ■ 2:5 Rim. 1:9; 9:1; 2Kor. 1:23; 11:31; Gal. 1:20; Fil. 1:8; 1Tim. 5:21; 2Tim. 4:1. ■ 2:6 1Kor. 9:3; 2Tés. 3:9. ■ 2:9 Ros. 18:3; 20:34; 1Kor. 4:12; 2Kor. 11:9; 12:13; 2Tés. 3:8. ■ 2:11-12 Yar. 17:1; 1Kor. 7:20; Ef. 4:1; Fil. 1:27; Kol. 1:10. ■ 2:14 Ros. 17:5,13.

¹⁵ Ular, yeni shu Yehudiylar, eslide Reb Eysani we peyghemberlarni öltürgen we biznimu ziyankeshlik qilip qoghliwetkenidi. Ular Xudani narazi qilip, we hemme insan bilen qériship, □ ■

¹⁶ «yat ellikler»ning nijatliqqa érishishi üçün ulargha sözlshimizge tosqunluq qiliwatidu. Shuning bilen ular gunahlarini üzlüksiz chékige yetküzmekte; lékin ghezep ularning béshigha toluqi bilen chüshürülüş aldida turidu. ■

Pawlusning ensireshliri

¹⁷ Lékin biz, i qérindashlar, amalsiz silerdin intayin qisqa waqit judalashqan bolsaqmu (tende bolsimu, qelbde emes), siler bilen yene didar körüshüshke qewetla intizarliqimizdin yéninglarga bérishqa téximu bek intilduq!

¹⁸ Shuningdek yéninglarga barghumiz bar idi — emeliyette menki Pawlus qayta-qayta tiriship baqtim; biraq buninggha Sheytan tosqunluq qildi. □ ■

¹⁹ Chünki bizning istek-arzuymiz, shadliqimiz we Rebbimiz Eysa qaytip kelgende pexirlinidighan tajimiz néme bolidu? Bu del siler özünghar emesmu? ■

²⁰ Chünki siler bizning pexrimiz, bizning shadliqimiz!

3

¹ Shuning bilen biz *silerdin xewersiz* taqitimiz taq bolup, özimiz Afina shehiride yalghuz qélip,

² aldinglarga qérindishimiz hem Xuda yolida Mesihning xush xewiride boluwatqan xizmetdshimiz Timotiyni silerni étiqadta mustehkemlesh-kücheytish we righbetlendürüş üçün ewetishni qarar qilduq; ■

³ *bizning uni ewetishtiki* meqsitimiz, héchkimning béshinglarga chüshken mushu zexmet-qiyinchiliqlar sewebidin *étiqadta* tewrinip qalmasliqi üçündür. Chünki özünghar bundaq ishlargha uchrashqa aldin'ala békitilgen, dep bilisiler. ■

⁴ Chünki biz siler bilen bille bolghan waqtimizda, silerge hemmimiz azab-qiyinchiliqqa uchrinmay qalmaymiz dep aldin'ala éytqaniduq. Emeliyette hazir déginimizdek boldi, dep bilisiler.

⁵ Shu sewebtin taqitim taq bolup, étiqadninglarning zadi qandaq ikenlikini bilish üçün, azdurghuchi silerni azdurup bizning silerge singdürgen ejrimiz bikargha kettimikin dep ensirep, Timotiyni yéninglarga ewetkenidim. □

□ 2:15 «Ular, yeni shu Yehudiylar, eslide Reb Eysani we peyghemberlarni öltürgen...» — «Yehudiy peyghemberlarni... öltürgen» — Tewrattiki köp peyghemberler yurtdashliri teripidin öltürülgen; eng axirqi öltürülgini bolsa Reb Eysani tonushturghuchi peyghember Yehya idi. «...we **biznimu ziyankeshlik qilip qoghliwetkenidi**» — «qoghliwetkenidi» — Yehudiylar köp ishen'güchilarni Yehudiye ölkisidin qoghliwetti («Ros.» 8:1); andin shuningdin bashlap Pawlus we bashqa rosullarni xush xewerni jakarlaydighan jaylardinmu heydiwetti. ■ 2:15 Mat. 23:37; Luqa 13:34; Ros. 7:52.

■ 2:16 Ros. 17:13. □ 2:18 «Shuningdek yéninglarga barghumiz bar idi — emeliyette menki Pawlus qayta-qayta tiriship baqtim» — «qayta-qayta» grék tilida «bir qétim, ikki qétim». ■ 2:18 Rim. 1:13; 15:22. ■ 2:19 2Kor. 1:14; Fil. 2:16; 4:1. ■ 3:2 Ros. 16:1; Rim. 16:21; Fil. 2:19. ■ 3:3 Ros. 14:22; Ef. 3:13; Fil. 1:14; 2Tim. 3:12. □ 3:5 «azdurghuchi silerni azdurup bizning silerge singdürgen ejrimiz bikargha kettimikin dep ensirep,...» — «azdurghuchi» Sheytan, Iblis.

6 Lékin Timotiy baya yéninglardin qaytip kelgende, étiqadinglar we méhir-muhabbitinglar toghrisida bizge yaxshi xewer élip kélip, silerning bizni herdaim séghinip turghanliqinglarni we xuddi biz siler bilen didarlishishqa telpün'ginimizdek, silerningmu bizni körgünglar kelgenlikini éytti.

7 Shuningdek, ey qérindashlar, béshimizgha chüshken mushundaq barliq azab-oqubet we éghirchiliq ichide turiwatqinimizda silerdin, yeni ching étiqadinglardin righbet-teselli taptuq;

8 Chünki Rebde ching turghan bolsanglar, biz *ölmey*, hayat qalimiz!□

9 Emdi siler üçün, Xudayimiz aldida silerning wejinglardin tolimu shadlanduq, bu zor shadliqimizdin siler üçün Xudagha qanchilik derijide teshekkür éytsaq bolar?!

10 Siler bilen didar körüshüsh we étiqadinglardiki yétersizliklerni mukemmel qilishqa muyesser bolush imkaniyiti üçün, kéche-kündüz Xudagha zor telmürüp yélinmaqtimiz.■

11 Emdi bizning Xuda'Atimizning Özi hem Rebbimiz Eysa bizning yolimizni yéninglarga bashlighay; □

12 emdi méhir-muhabbetimiz silerge tolghandek, Reb silerning bir-biringlarga we hemme ademlerge bolghan méhir-muhabbitinglarni ashurup, tolup tashturghay;

13 hem shundaq bolghanda, Rebbimiz Eysa Özining barliq muqeddes bendiliri bilen bille qaytip kelgende qelbinglar bizning Xuda'Atimiz aldida pak-muqeddeslikte nuqsansiz bolushqa mustehkemlinidu!■

4

Xudani xursen qilidighan hayat yoli

1 Axirida, i qérindashlar, biz Reb Eysada turup silerdin shuni ötünimiz hem jékileymizki, siler bizdin Xudani xursen qilishqa qandaq méngishinglar kéreklikini tapshuruwalghininglardek hem hazir shu boyiche méngiwatqinilardek, shundaq qilishinglar téximu éship tashqay.■

2 Chünki siler bizning Reb Eysa arqiliq silerge néme emrlerni tapilghanliqimizni bilisiler.

3 Chünki Xudaning iradisi shuki, pak-muqeddes qilinish, herqandaq buzuqchiliqtin saqlinish,■

4-5 yeni herbiringlar Xudani tonumaydighan taipilerdek shehwaniy heweslerge bérilmey, belki qandaq qilip öz ténini bashqurup, uni pak-

□ 3:8 «chünki **Rebde ching turghan bolsanglar, biz ölmey, hayat qalimiz!**» — Pawlus Tésalonikadikilerni shunche yaxshi körettiki, mubada ular Rebdin ténip ketken bolsa, u özimu öley dep qalatti. ■ 3:10 Rim. 1:10,11; 15:23; 2Tim. 1:4. □ 3:11 «Emdi **bizning Xuda'Atimizning Özi hem Rebbimiz Eysa bizning yolimizni yéninglarga bashlighay**» — qiziq bir ish shuki, «yolimizni... bashlighay» dégen péil grék tilidiki «birlik shexs» sheklididir. Démek, Xuda'Ata we Reb Eysa bir shexsdek ish qilidu. ■ 3:13 1Kor. 1:8; 1Tés. 5:23; 2Tés. 2:17. ■ 4:1 Fil. 1:27; 1Tés. 2:12. ■ 4:3 Rim. 12:2; Ef. 5:27; Fil. 4:8.

muqeddeslikte ar-nomus bilen saqlashni öginiwélishtur. □ ■

6 Bu jehetlerde héchkim öz qérindishining heqqige chang sélip, öz paydamenpeitini qoghlimisun; chünki biz ilgiri silerge chüshendürüp toluq agahlandurghinimizdek, barliq mushundaq ishlarda Reb Özi intiqam alghuchidur.

7 Chünki Xuda bizni napakliqqa emes, belki pak-muqeddeslikte yashashqa chaqirdi. ■

8 Shuning üçhün bu *heqiqetni* ret qilghan adem, insaniy hoquqni emes, belki silerge Muqeddes Rohini ata qilghuchi Xudani ret qilghan bolidu. ■

9 Emdi qérindashliq méhir-muhebbetke kelsek, bu toghrisida silerge yézip ol turishimizning hajiti yoq. Chünki Xuda Özi bir-biringlarga méhir-muhebbet körsitishni ögetmekte. ■

10 Chünki siler pütkül Makédoniye ölkisidiki hemme qérindashlarga shundaq qiliwatisiler; shundaq bolsimu, i qérindashlar, shundaq qilishqa bérilip téximu éship téshishinglarni,

11 shundaqla biz silerge tapilghinimizdek, tinch yürüşni, *bashqilarning ishlirigha arilashmay*, öz ishinglar bilen bolup, ikki qolunglarga tayinip yashashni nishan qilip intilishinglarni ötünimiz. ■

12 Mana shundaq qilsanglar, sirttikiler aldida izzet-hörmetke sazawer bolup mangisiler we héchkimning qoligha béqinip qalmaysiler. □

Eysa Mesihning qayta kélishi

13 Lékin, ey qérindashlar, ümidsizlik ichide yashawatqan bashqa hemmisidek, *aranglardiki ölümde* uxlap qalghanlarga qayghurup hesret chekmeslik-inglar üçhün ularning hali toghruluq xewersiz qélishinglarni xalimaymiz. □ ■

14 Chünki biz Eysaning ölüp tirilgenlikige ishen'genikenmiz, *Eysa qayta kelginide*, ölümde Uningda uxlap qalghanlarni Xuda Uning bilen bille élip kélidighanliqigha ishinimiz.

15 Chünki rebning söz-kalami boyiche silerge shuni éytimizki, Reb qayta kelgüche tirik qalghan bizler uning aldigha chiqishimiz jezmen ölümde uxlap qalghanlarningkidin awwal bolmaydu; □ ■

□ 4:4-5 «... belki qandaq qilip öz ténini bashqurup, uni pak-muqeddeslikte ar-nomus bilen saqlashni öginiwélishtur» — grék tilida «öz ténini» «öz chinisi» dégen bilen ipadilinidu. Shunga jümlining eng axirqi bölükini «Xudaning iradisidi... öz jora-hemrahini tépip, pak-muqeddeslik we ar-nomusluqta hayat ötküzüshni öginiwélishtur» yaki «öz pak-muqeddeslik we ar-nomusluqinglarni saqlap, öz jora-hemrahinglar bilen yashashni öginiwélishtur» depmu chüshinishke bolidu. Chong imkaniyet barki, rosul terjimizdikidek shundaqla bu ikki meninimu bildürmekchi bolghan. Xudaning békitkini bilen nikahlan'ghan er-ayal beribir «bir ten»dur. ■ 4:4-5 1Kor. 15:34; Ef. 4:18. ■ 4:7 Yuh. 17:19; 1Kor. 1:2. ■ 4:8 Luqa 10:16; 1Kor. 7:40. ■ 4:9 Law. 19:18; Mat. 22:39; Yuh. 13:34; 15:12; Ef. 5:2; 1Pét. 4:8; 1Yuh. 3:23; 4:21. ■ 4:11 Ros. 20:34; Ef. 4:28; 2Tés. 3:7,12. □ 4:12 «Mana shundaq qilsanglar, sirttikiler aldida izzet-hörmetke sazawer bolup mangisiler we héchkimning qoligha béqinip qalmaysiler» — «sirttikiler» étiqadsizlar, jamaettin sirtta turghanlarni körsitidu. □ 4:13 «(silerning)... ularning hali toghruluq xewersiz qélishinglarni xalimaymiz» — «silerning... xewersiz qélishinglarni xalimaymiz» dégen bu ibare adette Rim impérotori yarliq chüshürgende ishliidighan ibare idi. Rosul emdi kéyinki gépini «alem impérotori Eysa Mesih»din kelgen dep puratmaqchi oxshaydu. ■ 4:13 Law. 19:28; Qan. 14:1; 2Sam. 12:20-23. □ 4:15 «Reb qayta kelgüche tirik qalghan bizler uning aldigha chiqishimiz jezmen ölümde uxlap qalghanlarningkidin awwal bolmaydu» — «chiqishimiz» dégen söz «asman'gha kötürülüshimiz»ni kötüridu. Kéyinki ayetlerni körlüng. ■ 4:15 1Kor. 15:22,51.

¹⁶ Chünki Reb qattiq bir nere tartip, bash perishtining awazi we Xudaning kanay sadasi ichide asmandin chüshidu we Mesihde bolup ölgenger awwal tirilidu; ■

¹⁷ andin tirik qalghan bizler ular bilen birge Reb bilen hawada körüshüş üçün, bulutlar arisigha élinip kütürülimiz; shuning bilen biz Reb bilen menggü birge bolimiz. □

¹⁸ Shunga, bir-biringlarga bu sözler bilen righbet-teselli béringlar.

5

Rebning künini kütüwélish

¹ Lékin i qérindashlar, silerge shu ishlarning waqitliri we zamanliri toghrisida yézishimning hajiti yoq.

² Chünki özünglar obdan bilisiler, Rebning küni xuddi kéchide kirgen oghrining kélisigha oxshash tuyuqsiz kélidu. ■

³ Emdi kishiler «*Dunya tinch-aman boluwatidu*» dep turghanda, xuddi hamilidar ayalning tolghiqi ushtumtut tutqinidek, halaket ularning béshigha tuyuqsiz chüshidu; shuning bilen ular uningdin qéchip qutulalmaydu. ■

⁴ Lékin siler, i qérindashlar, qarangghuluqta turghuchilar emessiler; shuning bilen u küñ silerni oghridek chöchütüp kelmeydu. ■

⁵ Chünki siler hemminglar yoruqluqning perzentliri, küñdüzning perzentliridursiler; biz kéchige tewe yaqi qarangghuluqqa mensup emesimiz. ■

⁶ Shuning üçün bashqa hemmisidek uxlimayli, belki segek we salmaq bolayli. ■

⁷ Chünki uxlaydighanlar kéchisi uxlaydu, mest bolidighanlarmu kéchisi mest bolidu.

⁸ Biraq özimiz küñdüzge mensup bolghandin kéyin, salmaq bolayli, kökrimizge étiqad we méhir-muhebbetni sawut qilip, béshimizgha nijatqa baghlan'ghan ümidni dubulgha qilip kiyiwalayli; □ ■

⁹ chünki Xuda bizni Öz ghezipige uchrinish üçün emes, belki Rebbimiz Eysa Mesih arqliq nijatqa érishtürüş üçün tallap békitken.

¹⁰ U biz üçün öldi — meqsiti, hayat qélip oyghaq tursaqmu yaqi ölümde uxlighan bolsaqmu, bizning Uning bilen bille hayatta bolushimiz üçündür. □ ■

¹¹ Shuning üçün, hazir qiliwatqininglarga oxshash, bir-biringlarni dawamliq righbetlendürüp, bir-biringlarning étiqadini qurunglar.

Axirqi telim we salamlar

■ **4:16** Mat. 24:31; 1Kor. 15:52; 2Tés. 1:7. □ **4:17** «andin tirik qalghan bizler ular bilen birge Reb bilen hawada körüshüş üçün, bulutlar arisigha élinip kütürülimiz; shuning bilen biz Reb bilen menggü birge bolimiz» — bu weqeler toghruluq «Kolosiliklerge»diki (3:3 toghruluq) «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **5:2** Mat. 24:43; 2Pét. 3:10; Weh. 3:3; 16:15. ■ **5:3** 2Tés. 1:9. ■ **5:4** Ef. 5:8. ■ **5:5** Luqa 16:8; Rim. 13:12; Ef. 5:8. ■ **5:6** Luqa 21:36; Rim. 13:11,13; 1Kor. 15:34; Ef. 5:14. □ **5:8** «... salmaq bolayli, kökrimizge étiqad we méhir-muhebbetni sawut qilip, béshimizgha nijatqa baghlan'ghan ümidni dubulgha qilip kiyiwalayli» — «Yesh.» 59:17ni körüng. Grék tilida: «meydimizge étiqad we muhebbetning sawutini, béshimizgha nijatning ümidini dubulghisini kiyiwalayli». ■ **5:8** Yesh. 59:17; Ef. 6:14. □ **5:10** «bizning Uning bilen bille hayatta bolushimiz üçün» — demek, Uning dunyagha qaytip kéliside tirilip turishimiz üçün. ■ **5:10** Rim. 14:7; 2Kor. 5:15; Gal. 2:20; 1Pét. 4:2.

12 Emdi i qérindashlar, aranglarda japaliq ishlewatqan we Rebde silerge yétekchilik qilip, nesihet bériwatqanlarni qedirlishinglarni ötünimiz. ■

13 Bu xizmetliri üçün ularni chongqur hörmet we méhir-muhabbet bilen qedirlenglar. Bir-biringlar bilen inaq ötünglar. □

14 Emma, i qérindashlar, silerdin shunimu ötünimizki, tertipsiz yürgenlerge nesihet béringlar, yüreksizlerni righbetlendürünglar, ajizlarga yar-yölek bolunglar we hemme ademge sewrichan bolunglar. □

15 Héchqaysinglar yamanliqqa yamanliq qilmasliqqa köngül bölünglar, bir-biringlarga we barliq kishilerge hemishe yaxshiliq qilishqa intilinglar. ■

16 Herdaim shadlininglar. ■

17 Toxtimay dua qilinglar. ■

18 Herqandaq ishta teshekkür éytinglar. Chünki mana bular Xudaning Mesih Eysada silerge qaratan iradisidir. ■

19 Rohning otini öchürmenglar. □ ■

20 Aranglarda peyghemberlerche yetküzülgen bésharetlik sözlerni kemsitmenglar; □

21 hemme gepni tekshürüp ispatlap körünglar; durus bolsa uni ching tutup *qoldin bermenglar*. ■

22 Yamanliqning herqandaq sheklidin özünglarni yiraq tutunglar. □ ■

23 Xatirjemlikning Igisi bolghan Xuda Özi silerni özü-késil pak-muqeddes qilghay, Rebbimiz Eysa Mesih qayta kelgüche pütkül rohinglar, jéninglar we téninglarni eyibsiz saqlighay. □ ■

24 Silerni Chaqirghuchi bolsa sadiq-wapadur, U uni jezmen ada qilmay qalmaydu. □ ■

25 Qérindashlar, biz üçün dua qilinglar.

26 Hemme qérindashlar bilen pak söyüşler bilen salamlishinglar. ■

27 Men Rebde silerge shuni jiddiy tapilaymenki, bu xetni *shu yerdiki* hemme muqeddes qérindashlarga oqup béringlar!

■ 5:12 Rim. 15:27; 1Kor. 9:11; 16:18; Gal. 6:6; Fil. 2:29; 1Tim. 5:17; Ibr. 13:7,17. □ 5:13 «... Bu xizmetliri üçün ularni chongqur hörmet we méhir-muhabbet bilen qedirlenglar. Bir-biringlar bilen inaq ötünglar» —

mushundaq étiqadchilar jamaette meydan'gha kelse, kéyinche ularni jamaettki «aqsaaqal» yaki «yétekchi» dep békitishke toghra kélidu. Pawlus Tésalonikadiki jamaette téxi aqsaaqallarni békitmigenidi. □ 5:14 «... ajizlarga yar-yölek bolunglar» — «ajizlar» belkim rohiy hem jismaniý tereplerde bolghan ajizlarni körsitidu. ■ 5:15 Law. 19:18; Pend. 20:22; 24:29; Mat. 5:39; Rim. 12:17; 1Kor. 6:7; 1Pét. 3:9. ■ 5:16 Mat. 5:12; Luqa 10:20; Rim. 12:12; Fil. 4:4. ■ 5:17 Luqa 18:1; Rim. 12:12; Kol. 4:2. ■ 5:18 Ef. 5:20. □ 5:19 «Rohning otini öchürmenglar» —

grék tilida «Rohni öchürmenglar». «Roh» Muqeddes Roh, elwette. «Muqeddes Rohning otı» ishen'gen ademning qelbide yaxshiliq qilishqa yaki bolupmu melum bir rohiy iltipatni bildürüşke küchlük ilham peyda qilghan bolsa uni «öchürüş»ke bolmaydu. Mushu sözler belkim bésharet bériş yaki bashqa möjizilik iltipatlarni közde tutidu; kéyinchi ayet bilen munaswiti bar. ■ 5:19 1Kor. 14:30.

□ 5:20 «Aranglarda peyghemberlerche yetküzülgen bésharetlik sözlerni kemsitmenglar» — grék tilida «peyghemberlik sözler». «Rohiy iltipatlar» toghruluq «Korintiqlarğa (1)»diki «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 5:21 1Yuh. 4:1. □ 5:22 «Yamanliqning herqandaq shekli» yamanliqning her xillikliqini hemde yaman ishtek

körünüp qalidighan öz ichige alidu. Étiqadchilar hetta «yaman ishtek körünüp qalidighan» ishtimu bolmasliqqa köngül bölüşhige toghra kélidu. ■ 5:22 Fil. 4:8. □ 5:23 «Xatirjemlikning Igisi bolghan Xuda» — grék tilida: «Xatirjemlikning Xudasi» — démek, xatirjemlik bergüchi hem Özi herdaim xatirjemlikte turghuchi Xudadir. ■ 5:23 1Kor. 1:8; Fil. 4:9; 1Tés. 3:13. □ 5:24

«Silerni Chaqirghuchi bolsa sadiq-wapadur, U uni jezmen ada qilmay qalmaydu» — «silerni Chaqirghuchi» — Xuda, elwette. ■ 5:24 1Kor. 1:9; 10:13; 2Kor. 1:18; 2Tés. 3:3. ■ 5:26 Rim. 16:16; 1Kor. 16:20; 2Kor. 13:12; 1Pét. 5:14.

²⁸ Rebbimiz Eysa Mesihning méhir-shepqiti silerge yar bolghay!

Tésalonikaliqlarğa «2»

Rosul Pawlus Tésalonika shehiridiki jamaetke yazghan ikkinchi mektup

¹ Menki Pawlus, Silas hemde Timotiydin Xuda'Atimiz we Rebbimiz Eysa Mesihde bolghan, Tésalonika shehiridiki jamaetke salam. □

² Xuda'Atimiz we Reb Eysa Mesihdin silerge méhir-shepét we xatirjemlik ata qilin'ghay! ■

Azab-oqubet ichidiki righbet-teselli

³ Siler üçün Xudagha herdaim teshekkür éytishimizgha toghra kélidu (hemde shundaq qilish tolimu layiqtur), i qérindashlar, — chünki étiqadinglar küchlük ösmekte hemde bir-biringlarga bolghan méhir-muhabbitinglarmu éship tashmaqta. □ ■

⁴ Shuning bilen biz özimiz silerning béshinglarga chüshken, shundaqla berdashliq bériwatqan barliq ziyankeshlik we japa-éghirchiliqlar ichide körsetken sewr-chidamliq we étiqadinglar üçün, Xudaning herqaysi jamaetliride silerdin pexirlinimiz; ■

⁵ bu ishlar Xudaning kélidighan adil hökümni körsitidighan roshen bir alamettur we shundaqla, bu ishlar silerning Xudaning padishahliqigha layiq hésablinishinglar üçün bolidu; siler mana shu padishahliq üçün zulum-zexmet chékiwatisiler; □ ■

⁶⁻⁷ shundaq iken, silerge éghirchiliq salghuchilargha Xuda éghirchiliq sals, hem shundaqla Reb Eysa qudretlik perishtiliri bilen ershtin qayta körün'gen chaghda, éghirchiliqqa uchrighan silerge biz bilen teng aramliq berse durus ish bolmamdu? ■

⁸ Shu chaghda U Xudani tonumaydighanlardin, shundaqla Rebbimiz Eysa Mesihning xush xewirige itaet qilmaydighanlardin yalqunluq ot bilen intiqam alidu. □ ■

⁹ Bundaq kishiler Rebning huzuridin we küch-qudritining shan-sheripidin mehrum qilinip, menggülük halaket jazasini tartidu. □ ■

□ **1:1** «Tésalonika shehiridiki jamaetke salam» — «Tésalonika shehiri» — Qedimki Grétsiyediki bir sheher idi, bu sheherning hazirqi nami «Salonika» bolup, u Türkiyide. ■ **1:2** 1Kor. 1:3; 1Tés. 1:1; 1Pét. 1:2. □ **1:3** «Siler üçün Xudagha herdaim teshekkür éytishimizgha toghra kélidu ..., i qérindashlar, — chünki étiqadinglar küchlük ösmekte hemde bir-biringlarga bolghan méhir-muhabbitinglarmu éship tashmaqta» — Pawlusning birinchi xétidiki duasi hem ötünlüshliri hazir emelge ashurulwatidu; «1Tés.» 2:12, 4:10ni körüng. ■ **1:3** Ef. 1:15; Fil. 1:3; Kol. 1:3; 1Tés. 1:2. ■ **1:4** 1Tés. 2:19. □ **1:5** «bu ishlar Xudaning kélidighan adil hökümni körsitidighan roshen bir alamettur we shundaqla, bu ishlar silerning Xudaning padishahliqigha layiq hésablinishinglar üçün bolidu; siler mana shu padishahliq üçün zulum-zexmet chékiwatisiler» — «bu ishlar» — étiqadchilargha qarshi chiqqanlarning ziyankeshlik qilishliri hem Tésalonikadiki étiqadchilarning sewr-taqtilirini körsitidu. Bu ayet toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **1:5** 1Tés. 2:14; Yeh. 6. ■ **1:6-7** Zek. 2:12; 1Tés. 4:16. □ **1:8** «Shu chaghda u (Mesih) Xudani tonumaydighanlardin, shundaqla Rebbimiz Eysa Mesihning xush xewirige itaet qilmaydighanlardin yalqunluq ot bilen intiqam alidu» — «Yer.» 10:25, «Zeb.» 79:6 we «Yesh.» 66:15ni körüng. ■ **1:8** Yer. 10:25; Zeb. 79:6; Yesh. 66:15; Rim. 2:8; 2Pét. 3:7. □ **1:9** «Bundaq kishiler Rebning huzuridin we küch-qudritining shan-sheripidin mehrum qilinip, menggülük halaket jazasini tartidu» — yaki bolmisa: «bundaq kishiler Rebning küch-qudritining shan-sheripidin we Uning huzurdin bolghan menggülük halaket jazasini tartidu». ■ **1:9** Yesh. 2:19.

¹⁰ U waqıtta U Özining barlıq muqeddes bendiliride ulughlinip, shu künide barlıq ishen'genlerde (siler derweqe bizning guwahliqimizgha ishen'gendursiler) Özining karametlikini körsitip, medhiyilen'gili kélidu. □ ■

¹¹ Shuning üçhün, biz siler üçhün daim shundaq dua qilimizki, silerni chaqirghan bizning Xudayimiz silerni Öz *ulugh* chaqiriqigha layiq hésablap, yaxshiliqqa intilgen barlıq güzel meqset-muddialiringlarni we étiqadlingardin chiqqan barlıq xizmetliringlarni küch-qudriti bilen emelge ashurghay.

¹² Shuning bilen, Xudayimizning we Rebbimiz Eysa Mesihning méhir-shepqi arqiliq Rebbimiz Eysa Mesihning nami silerde shan-sherep bolup ulughlinidu we silermu Uningda shan-sherepke érishisiler.

2

Rebning küni, yeni «Perwerdigarning küni» we dejjal toghruluq

¹ I qérindashlar, Rebbimiz Eysa Mesihning qayta kélishi, shundaqla bizning Uning bilen bir yerge jem qilinshimiz toghrisida silerdin shuni ótünümizki,

² Eger siler «melum rohtin kelgen wehiy»din bolsun, birsining söz-telimidin bolsun yaki «bizning namimizda» yézilghan melum xetlerdin bolsun «Rebning küni yétip keldi» dégen sözni anglisanglar, jiddiliship hoduqup ketmenglar yaki dekke-dükkige chüshmenglar! □ ■

³ Bu ishlarda herqandaq ademning herqandaq usul bilen silerni aldishigha yol qoymanglar; chünki awwal «*chong yénish*» bolup, andin «gunahiy adem», yeni «halaketke mehkum qilin'ghuchi adem» ashkarilanmighuche, ashu kün kelmeydu. □ ■

⁴ Shu adem xuda dep atalghan'gha yaki kishiler choqunidighan herqandaq nersilerge qarshi chiqip, özini hemmidin üstün qilip körsitidu; u shundaq

□ **1:10** «U (Mesih) ... shu künide barlıq ishen'genlerde ... Özining karametlikini körsitip, medhiyilen'gili kélidu» — «Özining karametlikini körsitip, medhiyilinish» — grék tilida bu bir söz bilenla ipadilnidu. «Öz muqeddes bendiliride... ishen'genlerde...». Bu ibarining menisi: (1) «Reb Eysaning güzelligi we peziliti Öz bendiliri, yeni Özige ishen'gen ademlirige birinchi bolup körünidu» we: (2) «Uning bu güzelligi ularning özliride, yeni ular arqiliq pütkül alemge körünidu» dégenlik bolsa kérek. ■ **1:10** Ros. 1:11; 1Tés. 1:10; Weh. 1:7. □ **2:2** «... «Rebning küni yétip keldi» dégen sözni anglisanglar, jiddiliship hoduqup ketmenglar yaki dekke-dükkige chüshmenglar!» — «Rebning küni» yaki «Perwerdigarning küni» dégen muhim téma toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **2:2** Yer. 29:8; Mat. 24:4; Ef. 5:6; Kol. 2:18; 1Yuh. 4:1. □ **2:3** «chünki awwal «*chong yénish*» bolup... » — «chong yénish» belkim «étiqadtin chong ténish»ni körsitidu. «Qoshumche söz»imizni körüng. «Bu ishlarda herqandaq ademning herqandaq usul bilen silerni aldishigha yol qoymanglar; chünki awwal «*chong yénish*» bolup, andin «gunahiy adem», yeni «halaketke mehkum qilin'ghuchi adem» ashkarilanmighuche, ashu kün kelmeydu» — bu muhim ayettiki «chong yénish» («étiqadtin chiqip, ayrilish»), «gunahliq adem» we «halaketke mehküm qilin'ghuchi adem» (dejjal) toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. Bezi alimlar «chong yénish»ni «(Xudagha qarshi) chong toplang» dep terjime qilidu. Biz «qoshumche söz»imizde öz terjimimizge ispat bérimiz. ■ **2:3** Mat. 24:23; 1Tim. 4:1; 1Yuh. 2:18.

qilip Xudaning ibadetxanisida olturuwélip, özini Xuda dep körsitip jakarlaydu. □ ■

⁵ Men siler bilen bille bolghan waqtimda bularni silerge éytqinim ésinglarda bardu?

⁶ We uning belgilen'gen waqti-saiti kelmigüche ashkarilanmasliqi üçün, némining uni tosup turuwatqanliqi silerge melum.

⁷ Chünki «qanunni yoqatquchi sirlig küch» alliqachan yoshurun heriket qilmaqta; lékin bu ishlarni hazirche tosup kéliwatqan birsi bardur; U otturidin chiqquche shundaq tosuqluq péti turidu; □

⁸ andin ashu «qanunni yoqatquchi» ashkarilinidu; biraq Reb Eysa aghzidiki nepisi bilenla uni yutuwétidu, kelgen chaghdiki parlaq nuri bilen uni yoq qiliwétidu. ■

⁹ «Qanunni yoqatquchi»ning meydan'gha chiqishi Sheytanning pentliri bilen bolidu, u her türlü küch-qudret, möjize we yalghan karametlerni körsitip, ■

¹⁰ halaketke yüzlen'genlerni azduridighan herxil qebih hiyle-mikirlerni ishlitidu. Ularning halaket aldida turuwatqanliqining sewebi özlirini nijatqa yetekleydighan heqiqetni söymey, uninggha qelbidin orun bermeslikidindur. ■

¹¹ Shu sewebtin, Xuda ulargha yalghanchiliqqa ishensun dep heqiqettin chetnitidighan bir küch ewetidu. ■

¹² Netijide, heqiqetke ishenmey, belki qebihlikni xursenlik dep bilgenlerning hemmisi jazagha mehkur qilnidu.

Qet'iy tewrenmenglar!

¹³ Lékin, ey, Reb söygen qérindashlar, biz siler üçün herdaim Xudagha teshekkür éytishimizgha toghra kéliduki, Xuda Rohning wasitide pak-muqeddes qilinishinglar we heqiqetke ishinishinglar arqiliq silerni nijatqa érishishke muqeddemdila talliwaldi. □

□ **2:4** «Shu adem xuda dep atalghan'gha yaki kishiler choqunidighan herqandaq nersilerge qarshi chiqip, özini hemmidin üstün qilip körsitidu; u shundaq qilip Xudaning ibadetxanisida olturuwélip, özini Xuda dep körsitip jakarlaydu» — «Yesh.» 14:13-14, «Dan.» 11:36, «Ez.» 28:2-9ni körüng. Bu ish toghruluq «qoshumche söz»imizimu körüng. «Ibadetxana» mushu ayette esli ibadetxanining ichki «muqeddes jay»ni körsitidu. ■ **2:4** Dan. 7:25; 8:11; 11:36; Mat. 24:15; Weh. 13:1-8 □ **2:7** «Chünki «qanunni yoqatquchi sirlig küch» alliqachan yoshurun heriket qilmaqta» — «qanunni yoqatquchi sirlig küch» (grék tilida «qanunni yoqatquchi sir») toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. «lékin bu ishlarni hazirche tosup kéliwatqan birsi bardur» — 3-4-ayettiki «gunahiy adem («halaketke mehkur qilin'ghuchi adem»)ning meydan'gha chiqishni tosush» bilen «qanunni yoqatquchi sirlig küchni tosush»ning zich munasiwiti bar. Ikki ishni tosughuchi bizningche Xudaning Muqeddes Rohidur. Bezi alimlarning bu toghruluq bashqiche pikirlirimu bar; közqarishimizning sewebini «qoshunche söz»imizde éytimiz. «Qanunni yoqatquchi sirlig küch» (grék tilida «qanunni yoqatquchi sir») toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. «U otturidin chiqquche...» — bashqa birxil terjimisi: «U otturidin yöküwétügüche...». «Qanunni yoqatquchi sirlig küch» belkim Sheytanning astirtin dunyadiki barliq ellerni, barliq döletlerni herxil qanunni, shundaqla barliq exlaq prinsiplarni buzush terepke asta-asta qutritishlrini körsitidu. Bu jeryanning ewjige chiqishi dejjalning meydan'gha kélishi bilen bolidu. «u otturidin chiqquche shundaq tosuqluq péti turidu» — bu muhim ishlar toghruluq «qoshumche söz»imizimu körüng. ■ **2:8** Ayup 4:9; Yesh. 11:4. ■ **2:9** Qan. 13:2; Yuh. 8:41; 2Kor. 4:4; Ef. 2:2; Weh. 13:13. ■ **2:10** 2Kor. 2:15; 4:3. ■ **2:11** Rim. 1:24; 1Tim. 4:1. □ **2:13** «Xuda Rohning wasitide pak-muqeddes qilinishinglar we heqiqetke ishinishinglar arqiliq silerni nijatqa érishishke muqeddemdila talliwaldi» — «Roh» — Xudaning Muqeddes Rohi.

14 U biz yetküzgen xush xewer arqiliq silerni shu nijatqa, yeni Rebbimiz Eysa Mesihning shan-sheripige érishishke chaqirdi.

15 Shuning üçün, ey qérindashlar, tapan tirep turunglar, biz silerge éghizche yaki xet arqiliq yetküzgen telimni ching tutunglar!■

16-17 Emdi Rebbimiz Eysa Mesihning Özi we bizni söygen, méhir-shepquet bilen menggülik righbet-teselli hem güzel ümid ata qilghan Xuda'Atimiz qelbinglarni righbetlendürgey hemde silerni herbir güzel ish qilishda, herbir yaxshi sözlerni yetküzüshte küchlendürgey!□ ■

3

Biz üçün dua qilinglar

1 Axirida, i qérindashlar, biz üçün dua qilinglarki, Rebning sözi xuddi silerge yetken chaghdikige oxshash, *herqandaq yerde téz tarqalsun* we shan-shereplik dep ulughlansun;□ ■

2 shuningdek bizning qebih we rezil ademlerdin qutulushimiz üçünmu dua qilinglar. Chünki hemmila adem ishench-étiqadliq boluwermeydu.■

3 Emma Reb Özi ishenchliktur; U silerni mustehkem qilidu hem rezil bolghuchidin saqlaydu. □ ■

4 Emma Rebde, silerge tapilighinimizni qiliwatisiler, shundaqla dawamliq qiliwéridu, dep xatirjemiz.

5 Emdi Reb qelbinglarni Xudaning méhir-muhebbitige hem Mesihning sewr-chidamliqigha chömkeshke yétekligey.□

Ishligen chishleydu

6 Emdi qérindashlar, Rebbimiz Eysa Mesihning namida shuni tapilaymizki, bizdin alghan telimlerge riaye qilmay, tertipsiz yürgenlerdin özünglarni néri tutunglar.□ ■

7 Bizdin qandaq ülge élishinglar kéreklikini özünglar bilisiler; chünki biz siler bilen bille bolghanda tertipsiz yürmigenidu.■

■ 2:15 2Tés. 3:6. □ 2:16-17 «Emdi Rebbimiz Eysa Mesihning Özi we bizni söygen, méhir-shepquet bilen menggülik righbet-teselli hem güzel ümid ata qilghan Xuda'Atimiz qelbinglarni righbetlendürgey hemde silerni herbir güzel ish qilishda, herbir yaxshi sözlerni yetküzüshte küchlendürgey!» — qiziq bir ish shuki, «righbetlendürgey» hem «küchlendürgey» dégen péillar grék tilidiki «birlik shexs» sheklididir. Démek, «Xuda'Ata» we «Reb Eysa» bir shexstek ish qilidu. ■ 2:16-17 1Tés. 3:13. □ 3:1 «... **biz üçün dua qilinglarki, Rebning sözi xuddi silerge yetken chaghdikige oxshash, (herqandaq yerde) téz tarqalsun we shan-shereplik dep ulughlansun**» — «téz tarqalsun» grék tilida «yügürsun» dégen söz bilen ipadilidu. ■ 3:1 Mat. 9:38; Ef. 6:19; Kol. 4:3. ■ 3:2 Yuh. 6:44; Rim. 15:31. □ 3:3 «U (Reb) silerni mustehkem qilidu hem rezil bolghuchidin saqlaydu» — «rezil bolghuchi» Sheytan, Iblis. Bashqa birxil terjimisi «U (Reb) silerni rezilliktin saqlaydu». ■ 3:3 Yuh. 17:15; 1Tés. 5:24.

□ 3:5 «Emdi Reb qelbinglarni Xudaning méhir-muhebbitige hem Mesihning sewr-chidamliqigha chömkeshke yétekligey» — «Xudaning méhir-muhebbiti» awwal Uning bizge bolghan muhebbiti, andin bizning Uninggha bolghan muhebbitimiz; «Mesihning sewr-chidamliqi» awwal Mesihning Özining sewr-chidamliqi, andin bizning Uningda we Uning üçün sewr-chidamliq bolushimiz. □ 3:6 «Emdi qérindashlar, Rebbimiz Eysa Mesihning namida shuni tapilaymizki, bizdin alghan telimlerge riaye qilmay, tertipsiz yürgenlerdin özünglarni néri tutunglar» — «tertipsiz yürgenler» kényinki ayetlerdin éniqliki, «bikar telepler»ni körsitidu. ■ 3:6 1Kor. 5:11; 2Tés. 2:15; 3:14; Tit. 3:10. ■ 3:7 1Kor. 11:1; 1Tés. 1:6; 7; 2Tés. 2:10.

8 Héchkimning nénini bikargha yémeyttuq; belki biz héchqaysinglarga éghirimizni salmasliq üçhün, kéche-kündüzlep tiriship-tirmiship japaliq ishleyttuq. ■

9 Bundaq qilishimiz, silerdin yadrem kütüşke heqliq bolmighanliqimizdin emes, belki özimizni silerge yaxshi ülge qaldurup, silerning bizge egishishinglar üçhün idi. ■

10 Chünki biz silerning yéninglarda bolghinimizda silerge: «Birsi ishlimeymen dése, u yémisun!» dep tapilghaniduq.

11 Chünki biz aranglarda bezilerning tertipsiz laghaylap, héch ishlimey bashqilarning ishlirigha ariliship yürüdighanliqini angliduq. □

12 Biz mushundaqlarğa Reb Eysa Mesihde shundaq buyruymiz we ulardin ötünüp soraymizki, tinch yashap, emgikinglar bilen öz néninglarni tépip yenglar. □ ■

13 Lékin siler, i qérindashlar, yaxshi ishlarni qilishtin érinmenglar. ■

14 Emma eger ushbu xétimizdiki sözlerge itaet qilmaydighan birsi bolsa, uningdin hezer eyelenglar we uni xijaletke qaldurush üçhün uning bilen bardı-keldi qilmanglar. ■

15 Biraq, uni düşmen qatarida körmeı, eksiche uninggha bir qérindash süpitide nesihet qilinglar.

Tilekler

16 Xatirjemlik Iğisi bolghan Reb her waqıt her yolda shexsen silerge xatirjemlik ata qilghay. Reb hemminglar bilen bille bolghay! □ ■

17 Menki Pawlus bu axirqı salimimni öz qolım bilen yazdim; bu, méning hemme xetlirimning öziğe xas belgisidur. Mana bu méning öz qelimimdur. □ ■

18 Rebbimiz Eysa Mesihning méhir-shepqiti hemminglarga yar bolghay!

■ **3:8** Ros. 18:3; 20:34; 1Kor. 4:12; 2Kor. 11:9; 12:13; 1Tés. 2:9. ■ **3:9** 1Kor. 4:16; 9:3, 6; 11:1;

Fil. 3:17; 1Tés. 1:6; 2:9. □ **3:11** «Chünki biz aranglarda bezilerning tertipsiz laghaylap,

héch ishlimey bashqilarning ishlirigha ariliship yürüdighanliqini angliduq» — grék tilida rosul Pawlus chaqchaq qilip: «... héch ish qilmayde, lékin herterepte bashqilarning ishlirida bolghanliqini angliduq» deydu. □ **3:12** «Biz mushundaqlarğa Reb Eysa Mesihde shundaq buyruymiz we ulardin ötünüp soraymizki...» — «mushundaqlar» — démek, 11-ayettiki «tertipsiz laghaylap, héch ishlimey bashqilarning ishlirigha ariliship yürüdighanlar». «Kirish söz»imiznı körüng. ■ **3:12** Ef. 4:28; 1Tés. 4:11. ■ **3:13** Gal. 6:9. ■ **3:14** Mat. 18:17; 1Kor. 5:9; 2Tés. 3:6. □ **3:16**

«Xatirjemlik Iğisi bolghan Reb her waqıt her yolda shexsen silerge xatirjemlik ata qilghay»

— «Xatirjemlik Iğisi bolghan Reb» grék tilida: «Xatirjemlikning Rebbi» yaki «Xatirjemlik bergüchi Reb» — démek, xatirjemlik bergüchi hem Özi herdaim xatirjemlikte turghuchi Rebdur. ■ **3:16** Rim. 15:33;

16:20; 1Kor. 14:33; 2Kor. 13:11; Fil. 4:9; 1Tés. 5:23. □ **3:17** «Menki Pawlus bu axirqı salimimni

öz qolım bilen yazdim. Bu, méning hemme xetlirimning öziğe xas belgisidur. Mana bu méning öz qelimimdur» — Pawlusning herbir xétidiki birneche qurni öz qelimi bilen yézish aditi bar idi;

bu, bashqilarning özining namida saxta xetlerni yézishning aldini élishi üçhün idi. Özining közi ajiz bolghachqa, xetlirini adette katıppa yazduratti. («Galatıyalıqlarğa»diki «kirish söz»imizni hem 6:11diki

izahatni körüng. ■ **3:17** 1Kor. 16:21; Kol. 4:18.

Timotiygha «1»

*Rosul Pawlus Timotiygha yazghan birinchi mektup *** Salam*

¹ Qutquzghuchimiz Xudaning we ümidimiz Mesih Eysaning emri bilen Eysa Mesihning rosuli qilip teyinlen'gen menki Pawlustin■

² étiqad yolidiki özümning sadıq oghlum bolghan Timotiygha salam. Xuda'Atimiz we Rebbimiz Mesih Eysadin sanga méhir-shepquqet, rehimdillik we xatirjemlik bolghay!■

Saxta telimlerni tosush

³ Makédoniye ölkisige barghanda, sendin ötün'ginimdek *shuni yene ötünimenki, shu yerdiki* bezi kishilerge bid'et telimlerni ögetmenglar dep tapilishig üçün sen dawamlıq Efesus shehride qalghin;■

⁴ ularning epsaniler we ayighi yoq nesebnamilerge bend bolmasliqini tapilighin; bular Xudaning étiqad arqiliqla emelge ashurulidighan Öz öyige bolghan pilanini ilgiri sürmeydu, belki peqet bimene talash-tartishlarni keltürüp chiqiridu, xalas. □ ■

⁵ Emdilikte bizge tapılan'ghan telimning muddiası sap qelb, pak wijdan we saxtiliqsiz étiqadtin kélip chiqidighan méhir-muhebbettin ibarettur.■

⁶ Bu ishlarda bezi kishiler chetnep, bimene geplerni qilishqa burulup ketti.

⁷ Ularning Tewrat qanunining öliması bolghusi bar; biraq ular özlirining néme dewatqanliqini yaki özlirining hedep qeyt qiliwatqan sözlirining néme ikenlikini chüshenmeydu.

⁸ Emdi bizge melumki, eger kishiler Tewrat qanunini eyni muddiasida qollansa, u paydiliqtur.□ ■

⁹ Chünki biz yene shuni bilimizki, Tewrat qanuni heqqaniy ademler üçün tüzülgen emes, belki qanun'gha xilapliq qilghuchilar we boyni qattiqlar üçün, ixlassizlar we gunahkarlar üçün, iplaslar we kupurluq qilghuchilar üçün, atisini öltürgüchiler we anisini öltürgüchiler üçün, qatillar;■

¹⁰ buzuqluq qilghuchilar, bechchiwazlar, ademlerni qulluqqa bulighuchilar, yalghanchilar, qesemxorlar üçün we yaki saghlam telimlerde zit bolghan bashqa herqandaq qilmishlarda bolghanlar üçün tüzülgen. □

■ **1:1** Ros. 9:15; Kol. 1:27. ■ **1:2** Ros. 16:1; 1Kor. 4:17; Gal. 1:3; 1Tés. 3:2; 1Pét. 1:2. ■ **1:3** Ros. 20:1.

□ **1:4** «ayighi yoq nesebnamiler» — Yehudiy xelki herdaim özining Tewratniki ulugh bir «rohiy erbab»ning melum bir ewladi, Grékler bolsa özining melum bir «ilahiyy adem»ning ewladi ikenlikini ispatlamaqchi idi. «Bular Xudaning étiqad arqiliqla emelge ashurulidighan Öz öyige bolghan pilanini ilgiri sürmeydu» — «(Xudaning)... Öz öyige bolghan (nijatliq) pilani» grék tilida «Xudaning öyidiki qanun-orunlashturushliri» dégen ibare bilen ipadilinidu. ■ **1:4** 1Tim. 4:7; 6:4, 20; 2Tim. 2:16; Tit. 1:14; 3:9. ■ **1:5** Rim. 13:8; Gal. 5:14. □ **1:8** «eger kishiler Tewrat qanunini eyni muddiasida qollansa, u paydiliqtur» — «eyni muddiasida» grék tilida «qanunluq yolda qollansa». ■ **1:8** Rim. 7:12. ■ **1:9** Gal. 5:23. □ **1:10** «Tewrat qanuni... saghlam telimlerde zit bolghan bashqa herqandaq qilmishlarda bolghanlar üçün tüzülgen» — «saghlam telim» — bu Pawlusning köp ishliitidighan ibarisi. Xudadin kelgen telim uni qobul qilghanlarda saghlam rohiy hayatni hasil qilidu we quwwetleydu.

¹¹ Bu telimler teshekkür-mubarekke layiq Bolghuchi Xudaning manga amanet qilghan shan-sheripini ayan qilghan xush xewerge asasan'ghan. □ ■

Pawlus özi Xudaning rehimdillikini körsetküchi janliq misaldur

¹² Manga küch-qudret bergen, méni ishenchlik dep qarap, Öz xizmitige teyinligen Rebbimiz Mesih Eysagha teshekkür éytimeñki,

¹³ U méni teyinlidi! – burun kupurluq we ziyankeshlik qilghuchi, zalim bir adem bolsammu, manga rehim körsitildi; chünki men bu ishlarni nadanliq we étiqadsizliqtin qilghanidim. □ ■

¹⁴ Halbuki, Rebbimizning manga körsetken méhir-shepqiti ziyadiliship, Mesih Eysada bolghan étiqad we méhir-muhebbet wujudumgha élip kirilishi bilen éship tashti.

¹⁵⁻¹⁶ Mushu söz ishenchlik we her adem uni qobul qilishi tégishliktur – «Mesih Eysa gunahkarlarni qutquzush üçün dunyagha keldi!». Men gunahkarlar ichidiki eng esheddiyisidurmen! Lékin del shu sewebtin Mesih Eysaning eng esheddiy gunahkar bolghan méni, kéyin Özige étiqad qilip, menggülük hayatqa érishidighanlarga misal qilip mende Özining barliq sewr-taqitini ayan qilishi üçün, manga rehim-shepqet körsitilgendur. □ ■

¹⁷ Emdi menggülük Padishahqa, yeni ölmeydighan we köz bilen körgili bolmaydighan, birdinbir Xudagha ebedil'ebedgiche hörmet-izzet we shan-sherep bolghay! Amin! □

¹⁸⁻¹⁹ Ey, oghlum Timotiy, burun sen toghruluq éytilghan bésharetlik wehiylere asasen bu buyruqni sanga tapshurimen. Bu wehiylerni qoral qilip, étiqadta we pak wijdaningda ching turup, güzel urush qilghaysen. Beziler wijdanida pak turushtin chetnep ketti, netijide ularning étiqadi xuddi xada tashqa urulup gherq bolghan kémidek weyran boldi. □ ■

□ **1:11** «bu telimler teshekkür-mubarekke layiq bolghuchi Xudaning manga amanet qilghan shan-sheripini ayan qilghan xush xewerge asasan'ghan» — «bu telimler» («saglam telim») Tewrat qanunining heqiqiy ehmiyitini, uning «öz muddiasida qollinidighan» yaki «qanunluq yolda qollinilidighan» mezmunini öz ichige alidu (8-ayet). ■ **1:11** 1Tés. 2:4; 1Tim. 6:15. □ **1:13** «U méni teyinlidi! – burun kupurluq we ziyankeshlik qilghuchi, zalim bir adem bolsammu...» — «kupurluq qilghuchi» — uning kupurluq biwasite Xudagha qaritilghan emes (chünki u «ixlasmen Yehudiy» idi), belki Xuda ewetken Qutquzghuchi Mesihge we Uningha egeshkenlerge qaritilghan. «Ziyankeshlik qilghuchi» — Mesihge egeshkenlerge ziyankeshlik qilghuchi. «chünki men bu ishlarni nadanliq we étiqadsizliqtin qilghanidim» — «étiqadsizliq» Xudaning Eysa Mesihde bolghan nijat yoligha bolghan étiqadsizliqtur. ■ **1:13** Yuh. 9:39,41; Ros. 3:17; 8:3; 9:1; 22:4; 26:9; 1Kor. 15:9; Gal. 1:13. □ **1:15-16** «Mushu söz ishenchlik we her adem uni qobul qilishi tégishliktur — «Mesih Eysa gunahkarlarni qutquzush üçün dunyagha keldi!». Men gunahkarlar ichidiki eng esheddiyisidurmen! Lékin del shu sewebtin Mesih Eysaning eng esheddiy gunahkar bolghan méni, kéyin Özige étiqad qilip, menggülük hayatqa érishidighanlarga misal qilip mende Özining barliq sewr-taqitini ayan qilishi üçün, manga rehim-shepqet körsitilgendur» — bu zor ehmiyetlik ayet toghruluq «qoshumche sözimizni körüng. ■ **1:15-16** Mat. 9:13; Mar. 2:17; Luqa 5:32; 19:10; 1Yuh. 3:5. □ **1:17** «menggülük Padishah» — grék tilida «barliq zamanlarning Padishahi». «birdinbir Xudagha ebedil'ebedgiche ... shan-sherep bolghay!» — bezi kona köchürmilerde «birdinbir dana Xudagha ebedil'ebedgiche ... shan-sherep bolghay!» déyilidu. □ **1:18-19** «bu wehiylerni qoral qilip, étiqadta we pak wijdaningda ching turup, güzel urush qilghaysen» — «güzel urush qilghaysen» — et igiliri bilen emes, elwette, rohiy küreshdur. Kéyinki 6:12-ayette tilgha élin'ghan «güzel küresh»ni we u toghrisidiki «qoshumche söz»ni körüng. ■ **1:18-19** 1Tim. 6:12; 1Tim. 3:9.

²⁰ Xuménéus we Iskenderler mana shundaq kishilerdindur. Ularni kupurluq qilmasliqni ögensun dep, Sheytanning ilkige tapshurdum. □ ■

2

Jamaetning birinchi wezipisi

¹ Men hemmidin awwal, *étiqadchilargha* pütkül insanlar üçün Xudadin tilekler tilishini, dua-tilawet qilishini, bashqilar üçün murajiet qilishini we teshekkürler éytishini,

² bolupmu padishahlar we barliq emeldarlar üçün dua-tilawet qilishini jékileymen. Shundaq qilghanda, biz toluq ixlasmelik we salmaqliq bilen tinch we aman-ésen hayat kechüreleymiz. ■

³ Bundaq dua-tilawet qilish güzel ishtur, Qutquzghuchimiz Xudani xursen qilidu.

⁴ Chünki U pütkül insanning qutquzulushi we ularning heqiqetni tonup yétishini xalaydu. ■

⁵ Chünki birla Xuda bardur, Xuda bilen insanlar arisida bir kélishtürgüchimu bar, U bolsimu Özi insan bolup kelgen Mesih Eysadur. □ ■

⁶ U barliq insanlarni hör qilish üçün Özini qurban qilip bedel tölidi; shundaq qilip békitilgen waqit-saitide Xudaning nijatigha guwahliq bérildi. □ ■

⁷ Men bu guwahliqni yetküzüsh üçün jakarchi we rosul bolushqa teyinlinip (méning bu sözlirimning hemmisi rast, men yalghan gep qilmidim), yat elliklerge étiqad we heqiqet yolida ögetküchi bolup tiklendim. ■

⁸ Shunga, men shuni xalaymenki, erler qeyerde bolsun, duagha jem bolghanda ghezepsiz we detalashsiz halda, halal emellik qollirini kótürüp dua qilsun. ■

⁹ Oxshash yolda ayallarmu muwapiq kiyinip, özlirini ar-nomus we salmaqliq bilen perdaz qilsun. Ularning özlirini perdazlash, chachlirini alahide yasash we altun, ünche-merwayit we ésil qimmet kiyim-kéчекler bilen emes, ■

¹⁰ belki güzel emelliri bilen perdazlishini xalaymen. Bu, Xuda yolida teqwadar bolay dégen ayallargha yarishidu.

□ **1:20** «Ularni kupurluq qilmasliqni ögensun dep, Sheytanning ilkige tapshurdum» — «Sheytanning ilkige tapshurulush» bolsa, étiqad yolidin xéila chetnigen kishilerni öz gunahlirini tonusun dep, jamaet ishletse boldighan éghir bir tedbirdur. Uningda shundaq kishiler jamaettiki bardi-keldidin chiqirilip qalmay, belkim késel bolup qélishi yaqi balayi'apetke uchrishi mumkin. Bu ish toghruluq yene «1Kor.» 5-bab, izahatliiri we shu mektuptiki «qoshumche söz»ni körüng. ■ **1:20** 1Kor. 5:5; 2Tim. 2:17; 4:14. ■ **2:2** Yer. 29:7. ■ **2:4** Ez. 18:23; 2Pét. 3:9. □ **2:5** «chünki birla Xuda bardur» — yaqi «chünki Xuda birdur» — «Qan.» 6:4 («Perwerdigar Xudayimiz, Perwerdigar bir birliktur») we izahatni körüng. ■ **2:5** Yuh. 17:3; Rim. 3:30; Gal. 3:19; Ibr. 9:15. □ **2:6** «U (Mesih) barliq insanlarni hör qilish üçün Özini qurban qilip bedel tölidi» — bu «hör qilish» gunahning we Sheytanning ilkidin. «shundaq qilip békitilgen waqit-saitide Xudaning nijatigha guwahliq bérildi» — bashqa birxil terjimisi: «Bu ulugh ishqqa (yeni Meshinning ölümi we tirilishi) békitilgen waqti-saitide guwahliq bérildi». Lékin bizningche Eysaning ölümining özi shu «guwahliq»tur — démek, Eysaning qurbanliqi Xudaning cheksiz muhebbet we nijatliq pilani toghruluq belgilen'gen waqtida ashkarilandi. ■ **2:6** Mat. 20:28; Ef. 1:7; Kol. 1:14. ■ **2:7** Ros. 9:15; 13:2; 22:21; Rim. 1:9; 9:1; Gal. 1:16; 2:8; Ef. 3:8; 2Tim. 1:11. ■ **2:8** Zeb. 134:1-2; Yuh. 4:21. ■ **2:9** Tit. 2:3; 1Pét. 3:3.

¹¹ *Jamaet sorunlirida*, ayallar tinch olturup, toluq itaetmenlik bilan telim alsun. □

¹² Lékin ayallarning erlerge telim bérishi yaki ular üstidin höküm sürüşhige yol qoymaymen. Eksiche, ular tinch bolsun. □ ■

¹³ Chünki awwal Adem'ata, kéyin Hawa'ana yaritilghan. ■

¹⁴ Awwal aldinip azdurulghanmu Adem'ata emes, belki *Hawa'ana* idi. U tolimu aldan'ghanliqidin ularning itaetsizlikige chüshüp qalghanidi. ■

¹⁵ Lékin ayallar étiqadta, méhir-muhebbet we pak-muqeddeslikte salmaqliq bilan turidighanla bolsa, ular tughutta saq-salامت qutulidu. □

3

Jamaetning yétekchiliri

¹ «Eger birsi jamaetke yétekchi bolushqa intilse, u güzel bir wezipini arzu qilghan bolidu» dégen bu söz heqtur. □

² Emdi yétekchi bolsa eyibsiz, bir xotunluq, salmaq, pemlik, edeplik, méhmandost, Xuda toghrisida telim béreleydighan bolushi, □ ■

³ shundaqla haraqkesh we zorawan bolmasliqi, mulayim bolushi, sepra, nepsaniyetchi bolmasliqi, □

⁴ ez ailisini yaxshi bashquralaydighan bolushi, tolimu salapetlik bilan perzentlerini ata-anisigha boysunidighan qilip terbiyiliyeleydighan kishi bolushi kérek. □

□ **2:11** «*Jamaet sorunlirida, ayallar tinch olturup, toluq itaetmenlik bilan telim alsun*» — Yehudiyarning en'eniliri boyiche ayal kishiler Xudaning sözlirini ögenmeslik kérek idi, shunga rosulning bu sözi chong bir yéngiliq idi. □ **2:12** «*Lékin ayallarning erlerge telim bérishi yaki ular üstidin höküm sürüşhige yol qoymaymen*» — bu telim toghruluq, shundaqla acha-singillargha ata qilin'ghan iltipatlar toghruluq «1Kor. 14:34-35 we «Korintliqlar (1)»diki «qoshumche söz»imiznimu körüng.

■ **2:12** Yar. 3:16; 1Kor. 14:34; Ef. 5:24. ■ **2:13** Yar. 1:27; 2:22. ■ **2:14** Yar. 3:6. □ **2:15** «*Lékin ayallar étiqadta, méhir-muhebbet we pak-muqeddeslikte salmaqliq bilan turidighanla bolsa, ular tughutta saq-salامت qutulidu*» — démek, «Ayallar Xudaning lenitige uchrighanliqtin tughuti qiyin we xeterlik bolsimu, uningdin saq-salامت ötüp kétidu». Bu 14-15-ayetni: «Ayallar erlerge telim bérish, erler üstige höküm sürüşhte emes, belki bala tughush we uni béqish jeryanida, étiqad qariliq érishidighan qutquzulustin behrimen bolalaydu» dégen bashqa bir menide chüshinshikimu bolidu.

Ayetning: «Biraq ayallar Hawa'anining neslidin tughulghan Eysa Mesih qariliq qutquzulidu» dégen yene bir chüshenchisi eyni tékistke anche yéqin kelmeydu, dep qaraymiz. □ **3:1** «*Eger birsi jamaetke yétekchi bolushqa intilse, u güzel bir wezipini arzu qilghan bolidu*» — «yétekchi»ler toghruluq «Filippiyliqlargha»diki «qoshumchi söz», «yétekchiler we xizmetkarlar» dégen sözlirimizni körüng. «Aqsaaql» we «yétekchi» emeliyette bir geptur. □ **3:2** «*Emdi yétekchi bolsa eyibsiz, bir xotunluq, salmaq, pemlik, edeplik, méhmandost, Xuda toghrisida telim béreleydighan bolushi... (kérek)*» — «bir xotunluq», belkim «öz ayaligha sadıq» dégen menide. Buning toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng.

■ **3:2** 2Tim. 2:24; Tit. 1:6. □ **3:3** «*... shundaqla haraqkesh we zorawan bolmasliqi, mulayim bolushi, sepra, nepsaniyetchi bolmasliqi... (kérek)*» — «nepsaniyetchi» grék tilida «özini bulghaydighan nepsaniyetchilikke bérilgen» dégen bir söz bilen ipadiliniidu. Bu sözge qarighanda, pul we mal-dunyani qoghlishish insanni haram qilip bulghaydu. Bu téma toghrisida yene «Luqa» 16:9-11 we shu ayetlerdiki izahatlarni we «Luqa»diki «qoshumche söz»imizdiki 16-bab toghruluq «naheq dunyagha tewe bolghan mal-dunya» dégen mezmunni körüng. □ **3:4** «*öz ailisini yaxshi bashquralaydighan bolushi, tolimu salapetlik bilan perzentlerini ata-anisigha boysunidighan qilip terbiyiliyeleydighan kishi bolushi kérek*» — «tolimu salapetlik bilen... terbiyiliyeleydighan» dégenlik ibare térikmey balilirini terbiyileydighanlikini bildüridu. Ayetning bashqa birxil terjimisi: «perzentlerini öz ata-anisigha toluq hörmet bilen boysunidighan qilip terbiyiliyeleydighan kishi bolushi kérek».

5 Chünki birsi öz ailisini bashqurushni bilmise, u Xudaning jamaitidin qandaqmu xewer alalisun?

6 *Yétekchi* yéngi étiqadchilardin bolmisun; undaq bolsa, u tekebburliship kétéshi mumkin, shuningdek Sheytanning eyibige kirip, u uchrichan hökümge chüshidu. □

7 U *jamaetning* sirtidikiler teripidinmu obdan teriplinidighan bolushi kérek; shundaq bolghanda, u bashqilarning qarilishigha uchrimalaydu, Sheytanning qiltiqigha chüshmeydu. □

Jamaetning xizmetkarliri

8 Xuddi *yétekchilerge* oxshash, jamaetning xizmetkarlirimu salmaq, ikki xil gep qilmaydighan, haraq-sharabqa bérilmeydighan, nepsaniyetchi bolmighan kishilerdin bolushi. □ ■

9 pak wijdani bilen étiqadning sirini ching tutidighan bolushi lazim. □ ■

10 Bundaq ademlernimu aldi bilen sinap körüp, eyib terepliri bolmisa, andin xizmet wezipisige qoyushqa bolidu.

11 Shuningdek, bu xizmetkarlarning ayallirimu temkin, pitne-pasat qilmaydighan, salmaq we herqandaq ishta ishenchlik bolghanlardin bolushi lazim. □

12 Xizmetkarlar bir xotunluq, öz perzentliri we ailisini yaxshi bashquridighan kishilerdin bolsun. □

13 Xizmetkarning wezipisini obdan orun'ghanlar özi üçün yaxshi nam-ataqqa sazawer bolidu we Mesih Eysada bolghan étiqadta zor jür'et-ishenchke érishidu. □ ■

Mesih bolghan sir

□ 3:6 «*Yétekchi yéngi étiqadchilardin bolmisun; undaq bolsa, u tekebburliship kétéshi mumkin, shuningdek Sheytanning eyibige kirip, u uchrichan hökümge chüshidu*» — «Sheytanning eyibige kirish» belkim Sheytanning eslidiki gunahi, yeni tekebburliship ketkinini (shundaqla Xudaning jazasigha uchrichanliqini we kelgüsümü uchraydighanliqini) körsitidu. □ 3:7 «U *jamaetning sirtidikiler teripidinmu obdan teriplinidighan bolushi kérek; shundaq bolghanda, u bashqilarning qarilishigha uchrimalaydu, Sheytanning qiltiqigha chüshmeydu*» — «Sheytanning qiltiqi» némini körsitidu? Yétekchilerde eyiblinerlik yéri bolsa (hetta yoshurun bolsimu), shundaqla «sirttikiler» uni eyibleydighan bolsa u belkim u özini aqlash üçün yaki ishlirini yoshurush üçün yalghan gep qilishi mumkin. Undaqtu u derhal Sheytanning ilkide bolidu. Jamaetikiler teripidinmu obdan «teriplinishi» kérek, elwette. □ 3:8 «Xuddi (*yétekchilerge*) oxshash, *jamaetning xizmetkarlirimu salmaq, ikki xil gep qilmaydighan ... kishilerdin bolushi... (kérek)*» — xizmetkarlar jamaetning yétekchilirining yordemchisi bolup, ular her xil emeliy ishlargha mes'ul kishilerdur. Yene «Filippiyliqlargha»diki «qoshumche söz»imizdiki «yétekchiler we xizmetkarlar» dégen mezmunnı körüng.

■ 3:8 Ros. 6:3. □ 3:9 «pak wijdani bilen étiqadning sirini ching tutidighan bolushi lazim» — «étiqaning siri»: oqurmenlerning éside barki, Injildiki «sirlar» bolsa Xuda eslide yoshurup kelgen, Injil dewride Öz jamaitige ashkarilighan chongqur heqiqetlerni körsitidu. «Rimliqlargha»diki «kirish sözler»ni körüng. □ 3:9 1Tim. 1:19. □ 3:11 «shuningdek, bu xizmetkarlarning ayallirimu temkin, ... herqandaq ishta ishenchke bolghanlardin bolushi lazim» — «xizmetkarlarning ayallirimu» yaki «ayal xizmetkarlirimu...». «Rim.» 16:1ni körüng. □ 3:12 «Xizmetkarlar *bir xotunluq, öz perzentliri we ailisini yaxshi bashquridighan kishilerdin bolsun*» — «bir xotunluq» dégenlik (yaki «bir ayalningla éri») belkim «öz ayaligha sadıq» dégen menide. Buning toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ 3:13 «yaxshi nam-ataqqa sazawer bolidu we Mesih Eysada bolghan étiqadta zor jür'et-ishenchke érishidu» — «Ros.» 6-8-babta bayan qilin'ghan «xizmetkar» bolghan Istifan we Filip buninggha ikki obdan misaldur. ■ 3:13 Mat. 25:21.

14 Men gerche pat arida yéninggha yétip bérishni arzu qilsammu, yenila bu xetni yazdim;

15 Mubada men hayal bolup qalsam, xettin Xudaning ailisi arisida özüngni qandaq tutush kéreklikini bilisen. Bu aile bolsa tirik Xudaning jamaiti, heqiqetning tüwrüki we teglikidir. □

16 Hemmeylen étirap qilmay turalmayduki, ixlasmenlikning siri büyüktur: —

«Özi insan ténide ayan boldi,
Roh Uning heqqaniyiliqini ispatlidi,
Perishtilerge u köründi,
Uning xewiri pütkül ellerge jakarlandi,
Jahanda Uninggha iman keltürüldi,
U shan-sherep ichide ershke kötürüldi.» □ ■

4

1 Emdi Roh shuni alahide éytiduki, axir zamanlarda beziler étiqadtin yéniq, aldanchi rohlargha we jinlarning telimlirige bérilip egishidu. □ ■

2 Bundaq *telim bergüchiler* saxtiliqta yalghanchiliq qilip, xuddi daghmallap köydürüwetkendek öz wijdanini yoqitip qoyghan; □

3 ular nikahlinishni we bezi yémekliklerni istémal qilishni men'i qilidu. Emma *ular meni qilidighan* yémekliklerni Xuda Özige étiqad qilghan hem heqiqetni bilgenlerning teshekkür éytip qobul qilishi üçün yaratqanidi. □ ■

4 Chünki Xuda yaratqan hemme nerse yaxshidur, ular teshekkür bilen qobul qilinsa, ularning héchqaysisini cheklep ret qilishqa bolmaydu. □ ■

□ **3:15** «Mubada men hayal bolup qalsam, xettin Xudaning ailisi arisida özüngni qandaq tutush kéreklikini bilisen» — «Xudaning ailisi»: — oqurmenlerning éside barki, ibraniiy tilida we grék tilida (uyghur tiligha oxshash) «öy» we «aile» birla söz bilen ipadiliniidu. Xudaning «öyi» uning ailisi, yeni uning «tirik ibadetxanisi», «tirik öyi»dur. «1Pét.» 2:4-8nimu körüng. □ **3:16** «ixlasmenlikning siri büyüktur» — «ixlasmenlikning siri»ning üç menisi bolushi mumkin: — (1) Eysa Mesihning özide ixlasmenlikning mujessemleshtürülüşü, biz insanlarga «ixlasmenlik»ning néme ikenliki ayan qidi; (2) «ixlasmenlikni (insanlarga) élip kélidighan sir» (3) «ixlasmenlerge (yeni Xudaning mömin bendilirige) tapshurulghan sir» — démek, bizning étiqadimiz. Bizningche Pawlusning körsetkenliri 1- we 2-menide. Shühhisizki, bu sir del Eysa Mesih Özidur. «Özi insan ténide ayan boldi» — bezi qedimki köchürmilerde «Xuda insan ténide ayan boldi» déyilidu. «Özi insan ténide ayan boldi, Roh Uning heqqaniyiliqini ispatlidi...» — «Roh» Muqeddes Roh, Xudaning Rohi. ■ **3:16** Mar. 16:19; Luqa 9:51; Yuh. 1:14; Ros. 1:2; Ef. 3:5, 6. □ **4:1** «Emdi Roh shuni alahide éytiduki,...» — «Roh» — Muqeddes Roh, Xudaning rohi. «aldanchi rohlargha we jinlarning telimlirige bérilip egishidu» — «aldanchi rohlar» we «jinlar» bir geptur. ■ **4:1** Mat. 24:23; 2Tés. 2:3; 2Tim. 3:1; 2Pét. 3:3; Yeh. 18.

□ **4:2** «... xuddi daghmallap köydürüwetkendek öz wijdanini yoqitip qoyghan» — bezi alimlar bu sözni: «Sheytan ularning wijdanlirini «méningki» dep daghmallap qoyghan» dégencik chüshinidu.

□ **4:3** «ular nikahlinishni we bezi yémekliklerni istémal qilishni men'i qilidu. Emma ular men'i qilidighan yémekliklerni Xuda Özige étiqad qilghan hem heqiqetni bilgenlerning teshekkür éytip qobul qilishi üçün yaratqanidi» — bu ayet toghruluq biz «qoshumche söz»imizde qisqiche toxtitimiz. ■ **4:3** Yar. 1:29; 9:3; Rim. 14:6; 1Kor. 10:30. □ **4:4** «Chünki Xuda yaratqan hemme nerse yaxshidur, ular teshekkür bilen qobul qilinsa, ularning héchqaysisini cheklep ret qilishqa bolmaydu» — bu söz peqet barliq yémekliklerni emes, yene u yuqirida tilgha alghan nikahda bolghan er-ayalliq jinisi munasiwetni öz ichige alidu. ■ **4:4** Yar. 1:31; Ros. 10:15; Rim. 14:14.

5 Chünki ular Xudaning söz-kalami we insanlarning duasi bilen halal qilinidu. □

Eysa Mesihning yaxshi xizmetkari

6 Bu nesihetlerni qérindashlarning semige salsang, Mesih Eysaning yaxshi xizmetkari bolghan bolisen. Shundaqla, özüngning estayidil egeshken étiaqdiki we saghlam telimlardiki sözler bilen quwwetlendirülgenliking ayan bolidu. ■

7 Emma ixlasmizlarning we momaylarning epsanilirini chetke qéqip, özüngni ixlasmizlik yolida chéniqturup yétishtürgin. □ ■

8 Chünki «Bedenni chéniqturushning azraq paydisi bar, lékin ixlasmizlikte itilishning hertereplik paydisi bar; u hazirqi we kelgüsi hayat üçün bext élip kélidu» ■

9 — bu söz heqtur we uni qobul qilishqa pütünley erziydu.

10 Emeliyette biz buning üçün japaliq ejir singdürüwatimiz we xar qiliniwatimiz. Chünki ümidimizni pütkül insanlarning, bolupmu étiaq qilghuchilarning Qutquzguchisi — menggü hayat Xudagha baghliuq. □

11 Bu ishlarni *jamaetke* toxtimay tapilghin we ögetkin.

12 Héchkimning séning yashliqinggha sel qarishigha yol qoyma; belki sözliringde, emelliringde, méhir-muhebbet, étiaq we pakliqta étiaqchilargha nemune bol. □ ■

13 Men yéninggha barghuche, özüngni jamaetke *muqeddes yazmilarni* oqup bérish, jékilesh we telim bérishke béghishlighin. □

14 *Jamaitingning aqsqaqalliri qollirini uchanggha qoyghanda, Xudaning wehiyisi arqiliq sanga ata qilinishi bilen sende bolghan iltipatqa biperwaliq qilma.* □ ■

15 Bu ishlargha bérilip, özüngni ulargha toluq atighin. Shuning bilen séning algha basqanliqing hemmeylen'ge ayan bolidu.

□ **4:5 «Chünki ular Xudaning söz-kalami we insanlarning duasi bilen halal qilinidu»** — grék tilida «insanlarning duasi» dégen alahide söz bolup «shu dualar Xuda bilen yéqin alaqe-munasiwette bolidu» dégen menini puritip béridu. ■ **4:6** 2Tim. 1:5; 3:14,15. □ **4:7 «... özüngni ixlasmizlik yolida chéniqturup yétishtürgin»** — «chéniqturup yétishtürgin» dégini grék tilida «gimmastika» («ten herikiti») bilen munasiwetlik söz. ■ **4:7** 1Tim. 1:4; 6:20; 2Tim. 2:16; Tit. 1:14; 3:9. ■ **4:8** Kol. 2:23.

□ **4:10 «Emeliyette biz buning üçün japaliq ejir singdürüwatimiz we xar qiliniwatimiz»** — «xar qiliniwatimiz» bezi kona köchürmilerde «küresh qiliwatimiz» déyilidu. «chünki ümidimizni pütkül insanlarning, bolupmu étiaq qilghuchilarning Qutquzguchisi — menggü hayat Xudagha baghliuq» — «pütkül insanlarning, bolupmu étiaq qilghuchilarning Qutquzguchisi» dégen ibaride «insanlarning Qutquzguchisi» dégenlik belkim «her ademni saqlighuchi» dégen omomiy menide ishlatilidu. □ **4:12 «héchkimning séning yashliqinggha sel qarishigha yol qoyma»** — Timotiy belkim ottuz nechche yashqa kirgen. Lékin grék medeniyetide qiriq yashqa kirgen oghul balilar téxi «yash» «yigit» dep hésablinidu. ■ **4:12** Tit. 2:7,15; 1Pét. 5:3. □ **4:13 «özüngni jamaetke muqeddes yazmilarni oqup bérish, jékilesh we telim bérishke béghishlighin»** — «muqeddes yazmilarni oqup bérish» toghruluq: — shu waqitlarda az sanliq kishiler oquyalaytti we téximu az kishiler muqeddes kitabniki birer qisimlarga ige bolushqa muyesser idi. □ **4:14 «Jamaitingning aqsqaqalliri qollirini uchanggha qoyghanda, Xudaning wehiyisi arqiliq sanga ata qilinishi bilen sende bolghan iltipatqa biperwaliq qilma»** — jamaetning aqsqaqallirining étiaqchisini birer wezipige teyinligende, qollirini uning uchisigha qoyup turup dua qilishi inildiki bashqa yerlerdimu körünidu. «iltipat» mushu yerde Muqeddes Roh ata qilghan melum bir alahide qabiliyetni körstitidu. Bundaq qabiliyetlerning beziliri toghruluq «1Kor.» 12-, 14-babni körüng. «Qoshumche söz» imizde Timotiygha tapshurulghan iltipat toghruluq sözleyimiz. ■ **4:14** Ros. 6:6; 8:17; 13:3; 19:6; 1Tim. 5:22; 2Tim. 1:6.

16 Özüngge we bergen telimingge izchil köngül qoyghin. Chünki shundaq qilghanda özüngnimu we sanga qulaq salghanlarnimu qutquzisen.

5

Jamaettki bezi emeliy ishlar

1 Yashan'ghan erlerni eyibligende qattiq sözlimgin, belki ulargha atang süpitide nesihet bergin. Shuningdek, yigitlerge qerindashliring süpitide sözligin.■

2 Yashan'ghan ayallargha anang süpitide, yash ayallargha acha-singilliring süpitide her ishta pak qelb bilen muamile qilghin.

3 Heqiqiy tul ayallarni hörmetlep, ularning halidin xewer al.□

4 Lékin, tul ayallarning perzentliri yaki newriliri bolsa, ular aldi bilen öz ailisige nisbeten ixlasmenlikni öginip, öz ata-anisining ejrini yandursun; chünki bu ish Xudani xursen qilidu.■

5 Emdi heqiqiy tul ötüwatqan, yalghuz qalghan ayallar bolsa, ümidini Xudagha baghligan bolup, kéche-kündüz dua-tilawette bolidu.■

6 Lékin huzur-halawetke bérilgen tul xotun hayat bolsimu, ölgen'ge barawerdur.

7 Emdi bashqilar teripidin eyiblidighan ehwalgha chüshüp qalmasliqi üçün sen ulargha bu ishlarni jékilep tapilighin.

8 Lékin birsi öz tughqanliridin, bolupmu öz ailisidikilerdin xewer almisa, u étiqadtin tan'ghan dep qarilip, kapirlardin better bolidu.■

9 Tul ayal tizimgha élinisa, yéshi atmishtin töwen bolmasliqi, birla erning ayali bolghan bolushi kérek, □

10 yene güzel emelliri bilen teriplen'gen bolushi, balilirini yaxshi terbiyilep chong qilghan, musapirlargha méhmandostluq körsetken, muqeddes bendilerning putlirini yuyup qoyghan, qiyinchiliqta qalghanlargha yardem qolini uzartqan, özini herxil xeyr-saxawet ishlirigha béghishliganlar bolushi kérek. □ ■

11 Lékin yash tul ayallarni *tizimlikke* kirgüzme. Chünki ularning ishq hewesliri qozghilip Mesihdin ténip, qayta nikahlinishni arzu qilidu;

■ 5:1 Law. 19:32. □ 5:3 «heqiqiy tul ayallarni hörmetlep, ularning halidin xewer al» — «heqiqiy tul ayallar» mushu yerde éridin juda bolghan, qiyinchiliqta turghan ayallarni körsitidu. «Hörmetlep, ularning halidin xewer al» grék tilida birla söz bilen ipadiliniidu. ■ 5:4 Yar. 45:10,11; Mat. 15:4; Mar. 7:10; Ef. 6:1, 2. ■ 5:5 Luqa 2:36; 1Kor. 7:32. ■ 5:8 Gal. 6:10. □ 5:9 «Tul ayal tizimgha élinisa, yéshi atmishtin töwen bolmasliqi, birla erning ayali bolghan bolushi kérek...» — «tul ayal tizimgha élinisa» dégendiki «tizim» belkim jamaet ichidiki alahide yardem alghuchi tul ayallarning tizimini körsitidu. Ularning yene belkim alahide dua we bashqa hajetmenlerni yoqlash xizmetliri bar idi; yene kélip ular qaytidin toy qilmasliqqa wede qilishi kérek bolushi mumkin (12-ayetni körüng). «Birla erning ayali bolghan bolushi kérek» dégenning «birla erlik bolghan bolushi kérek» yaki «öz ériге sadiq bolghan bolushi kérek» dégen bashqa birxil chüshenchisi bar. □ 5:10 «yene güzel emelliri bilen teriplen'gen bolushi, ... muqeddes bendilerning putlirini yuyup qoyghan... özini herxil xeyr-saxawet ishlirigha béghishliganlar bolushi kérek» — «muqeddes bendilerning putlirini yughan» — oqurmenlerge ayanki, «put yuyush» Ottura Sherqtiki örp-adetlerdin idi, seperdin kelgen méhmanlarni qizghinliq bilen kütüshni bildüretti. Bu ishning özi belkim bashqa étiqadchilarning xizmitide kemterlik bilen bolushning yaxshi belgisi idi («Yh.» 13:1-17ni körüng). ■ 5:10 Yar. 18:4; 19:2; Luqa 7:38,44; 1Pét. 4:9.

¹² shuning bilen, ular deslep bergen wedisige xilapliq qilish seweblik eyiblik bolidu. □

¹³ Uning üstige ular hurunluqni adet qiliwélip, öymü-öy doqurup yürüşni öginidu; shundaqla hurun bolupla qalmay, gheywet qilip, bashqilarning ishliqiga chépilghaq bolup nalayiq ishlargha walaqlaydighanlardin bolup qélishi mumkin. □ ■

¹⁴ Shuning üçün, bundaq yash tul ayallarning nikahlinip, perzent körüp, öy ishliri bilen shughullinishini xalaymen. Shundaq qilghanda, bizge qarshi turghuchigha bizni herqandaq eyiblep-haqaretlesh pursiti chiqmaydu. □ ■

¹⁵ Chünki shundaq bezi tul ayallar alliqqachan étiqadtin ténip Sheytanning keynige kirip ketti.

¹⁶ Eger étiqadi bar bir er yaki ayal kishining tul qalghan tughqanliri bolsa, u özi ulargha yarem bersun, yuki jamaetke chüshmisun. Shundaq bolghanda, jamaet heqiqiy ige-chaqisiz tul ayallargha yarem qilalaydu. □

Aqsaqallar toghrisida

¹⁷ Jamaetni yaxshi yétekleydighan aqsaqallar, bolupmu Xudaning söz-kalamini yetküzüş we telim bérishde ejir singdürgenler ikki hesse hörmetke sazawer qilinsun. □ ■

¹⁸ Chünki muqeddes yazmilarda: «Xaman tepken öküzning aghzini boghma» we: «Medikar öz heqqini élishqa heqliqtur» déyilgen. □ ■

¹⁹ Ikki yaki üç guwahchi hazir bolmighuche, aqsaqal üstidin qilin'ghan ernzi qobul qilma. □ ■

²⁰ Eger *aqsaqallardin* birsi gunah sadir qilghan bolsa, bashqilarningmu buningdin ibret élip qorqushi üçün, jamaet aldida tenbih béríp eyibligin. □

□ **5:12** «... ular deslep bergen wedisige xilapliq qilish seweblik eyiblik bolidu» — «deslep bergen wedisi» belkim ularning herbirining «Eysa Mesih üçün jamaetning xizmitide bolimen, qayta toy qilmaymen» dègendek bir wedisini körsitishi mumkin. 9-ayetni yene körüng. □ **5:13** «Uning üstige ular hurunluqni adet qiliwélip, öymü-öy doqurup yürüşni öginidu; shundaqla hurun bolupla qalmay, gheywet qilip, bashqilarning ishliqiga chépilghaq bolup nalayiq ishlargha walaqlaydighanlardin bolup qélishi mumkin» — dèmek, eger undaq mayilliq bolghan tul ayallargha jamaet teripidin iqtisadiy yarem bérilgen bolsa («tizimlansa»), ular téximu shundaq yolda méngip kétishi mumkin. ■ **5:13** Tit. 2:3. □ **5:14** «bizge qarshi turghuchigha bizni herqandaq eyiblep-haqaretlesh pursiti chiqmaydu» — «bizge qarshi turghuchi» Sheytanning özini yaki yer yüzide Injilgha qarshi chiqqanlarni körsitidu. ■ **5:14** 1Kor. 7:9. □ **5:16** «Eger étiqadi bar bir er yaki ayal kishi...» — bezi kona köchürmilerde peqet «étiqadchi ayal kishi...» déyilidu. □ **5:17**

«Jamaetni yaxshi yétekleydighan aqsaqallar, bolupmu Xudaning söz-kalamini yetküzüş we telim bérishde ejir singdürgenler ikki hesse hörmetke sazawer qilinsun» — Injilda «aqsaqallar» dègenning bashqa xil ipadisi «yétekchiler». «Filipiliqlargha»diki «kirish söz», shundaqla «Tébirler»nimu körüng. «Ikki hesse hörmetke sazawer qilinsun» — dèmek, hem jamaetning chongqur izzitige we layiq bolghan iqtisadiy yaremge muayesser bolsun (chünki telim bérishde we jamaettin xewer élishta estayidil bolush daim köp waqtliiri serp qilinidu). ■ **5:17** Rim. 15:27; 1Kor. 9:11; Gal. 6:6; Fil. 2:29; 1Tés. 5:12; Ibr. 13:17. □ **5:18** «Xaman tepken öküzning aghzini boghma» ... «Medikar öz heqqini élishqa heqliqtur»... — Tewrat, «Qan.» 25:4 we Injil, «Luqa» 10:7. ■ **5:18** Law. 19:13; Qan. 24:14; 25:4; Mat. 10:10; Luqa 10:7; 1Kor. 9:9. □ **5:19** «ikki yaki üç guwahchi hazir bolmighuche, aqsaqal üstidin qilin'ghan ernzi qobul qilma» — Tewrat, «Qan.» 17:6, 19:5ni körüng. ■ **5:19** Qan. 19:15.

□ **5:20** «Eger aqsaqallardin birsi gunah sadir qilghan bolsa, bashqilarningmu buningdin ibret élip qorqushi üçün, jamaet aldida tenbih béríp eyibligin» — «bashqilarningmu buningdin ibret élip qorqushi üçün...»: — dèmek, qalghan aqsaqallar ibret alsun.

²¹ Xudaning, Mesih Eysaning we Xuda tallighan perishtilerning aldida shuni sanga agah qilip tapilaymenki, sen bu emrlerge héch ayrimichiliq qilmay, héchqandaq ishta bir terepke yan basmay qet'iy emel qilghin. ■

²² Birawning uchisigha qolungni qoyushqa aldirap ketme; bashqilarning gunahlarigha shérik bolma. Özüngni pak tutqin □ ■

²³ (ashqazining yaxshi bolmighanliqi, shundaqla sen daim aghriydighan bolghachqa, sula ichiwermey, bir'az sharabmu ichip bergin). □ ■

²⁴ Bezi kishilerning gunahliri burunla éniq, shundaqla soraq künigiche saqlinidu; lékin bezilerningki ularning keynidin egiship baridu, kéyin ashkare bolidu. □ ■

²⁵ Xuddi shuninggha oxshash, bezi kishilerning güzel emellirini asanla körüwalghili bolidu; hazir ashkara bolmisa kéyin ashkarilanmay qalmaydu. □

6

¹ Qulluq boyunturuq astida bolghanlarning hemmisi öz xojayinlirini her terepte hörmetlisun. Shundaq qilghanda, Xudaning nami we Uning telimining haqaretke uchrishidin saqlan'ghili bolidu. ■

² Xojayinliri étiqadchi bolsa, qulliri: «Biz hemmimiz oxshashla qérindashlarghu» dep, ulargha hörmetsizlik qilmisun. Eksiche, ulargha téximta estayidil xizmet qilsun. Chünki ularning yaxshi xizmitidin behrimen bolidighanlar del sadiq étiqadchilar hem söyümlük bendilerdur. Sen bu telimlerni ögetkin we jékiligin.

Yalghan telim we pulpereslikning aqiwiti

³ Oxshimighan telimlerni terghib qilghan we saghlam sözlerni (yeni Reb-bimiz Eysa Mesihning heq sözlirini), shundaqla ixlasmenlikke yétekleydighan telimni qobul qilmighan kishi bolsa,

⁴ undaqlar deweçe körenglep ketken, héchnéme chüshenmeydighan kishilerdindur. Ular niza-munazire peyda qilishqa we gep talishishqa

■ 5:21 Qan. 17:4; 19:18; Rim. 1:9; 9:1; 2Kor. 1:23; 11:31; Gal. 1:20; Fil. 1:8; 1Tés. 2:5; 5:27; 1Tim. 6:13.

□ 5:22 «Birawning uchisigha qolungni qoyushqa aldirap ketme» — «birawning uchisigha qolungni qoyush» dégen heriket, birisini jamaetke yétekchilik wezipisige teyinlesh, késel ademni saqaytish yaki bashqa alahide bir dua qilish üçün «Men Xuda aldida bu adem bilen bir bolimen» dégeni ipadileydu. «bashqilarning gunahlarigha shérik bolma» — bu söz aldinqi: «Birawning uchisigha qolungni qoyushqa aldirap ketme» dégen sözge baghliq. Chünki undaq heriket qol qoyghuchi kishi dua qilin'ghan kishi üçün: «I Xuda, men bu kishi bilen mes'uliyette bir bolay» dégen duani bildüridu. Emma «bashqilarning gunahlarigha shérik bolma» dégenning bashqa terepliri bar, elwette. ■ 5:22 Ros. 6:6; 8:17; 13:3; 19:6; 1Tim. 4:14; 2Tim. 1:6. □ 5:23 «ashqazining yaxshi bolmighanliqi, shundaqla sen daim aghriydighan bolghachqa, sula ichiwermey, bir'az sharabmu ichip bergin» —

Pawlus bu sözini belkim yuqiriqi «özüngni pak tutqin» dégenlikide hajiti bolmighan perhizler bolmisun dep Timotiyning késilini közlep éytidu. ■ 5:23 Zeb. 104:15. □ 5:24 «Bezi kishilerning gunahliri burunla éniq, shundaqla soraq künigiche saqlinidu; lékin bezilerningki ularning keynidin egiship baridu, kéyin ashkare bolidu» — buning menisi belkim: «Bezi kishilerning gunahlarini asanla körüwalghili bolidu hem ularning choqum soraqqa tartilishi éniq. Lékin, bezi kishilerning gunahliri bolsa peqet kéyin, soraqta ashkara bolidu». Shuning üçün Timotiy bashqilargha «qol qoyush»ta daim pexes bolup, etrapliq oylishi kérek. ■ 5:24 Gal. 5:19. □ 5:25 «bezi kishilerning güzel emellirini asanla körüwalghili bolidu» — bashqa birxil terjimisi: «bezi kishilerning güzel emelliri soraqtin awwal körünerlik bolidu». ■ 6:1 Ef. 6:5; Kol. 3:22; Tit. 2:9; 1Pét. 2:18.

hérismen; bundaq ishlardin hesetxorluq, jédel-majira, tóhmet, rezil gumanaxorluq hasil bolidu, ■

⁵ hemde niyiti chirikleshken, heqiqettin mehrum bolghan kishiler arisida daimliq sürkilish keltürüp chiqiridu. Bundaq kishiler ixlasmenlikni paydapatawetning bir yoli dep qaraydu. ■

⁶ Derweqe, *Xudagha* ixlasmen we razimen bolush ghayet zor paydidur. ■

⁷ Chünki biz bu dunyagha héchnéme élip kelmiduq, shuningdek uningdin héchnéminimu élip kételmeymiz. ■

⁸ Shunga, yémek-ichmek we kiyim-kéchik yéterlik bolsila bulardin qanaet qilimiz. ■

⁹ Lékin bay bolushni oylaydighanlar bolsa haman azdurulushlarga uchrup, tuzaqqa we shundaqla insanlarni weyranchiliqqa we halaketke chöktüridighan nurghun exmiqane hem ziyanlıq arzu-heweslerning ilkige téyilip kétidu. ■

¹⁰ Chünki pulpereslik herxil rezilliklarning yiltizidur. Beziler buninggha inilishi bilen étiqadtin chetnep, özlerini nurghun derd-qayghular bilen sanjidi. ■

Timotiygha nesihet

¹¹ Emma sen, ey Xudaning adimi, bundaq ishlardin yiraq qach; heqqaniyliq, ixlasmenlik, ishench-étiqad, méhir-muhebbet, sewr-taqet we mömin-mulayimliqni intilip qoghla. ■

¹² Étiqadtiki güzel küreshte küchep küresh qil. Menggülik hayatni ching tutqin. Sen del buninggha chaqirilding hemde uning yolida nurghunlighan guwahchilar aldida bu étiqadning güzel shahitliqini qilding. □ ■

¹³ Hemmige hayatliq bériwatqan Xudaning aldida, shundaqla Pontius Pilatus aldida güzel shahitliqni qilip guwahliq bergen Mesih Eysaning aldida sanga shuni tapilaymenki, □ ■

¹⁴ Rebbimiz Eysa Mesih qayta ayan bolghuche, *Xudaning* bu emrige héch qusursiz we daghsiz emel qilghin. □

¹⁵⁻¹⁶ Uning ayan bolushini waqit-saiti kelgende birdinbir menggü ölmigüchi, insan yéqinlashmaydighan nur ichide yashaydighan, héchkim körmigen we körelmeydighan mubarekleshke layiq bolghan birdinbir Hökümrán, yeni padishahlarning Padishahi, reblerning Rebbi emelge ashuridu. Uninggha izzet-hörmet we ebedil'ebed küch-qudret bolghay, amin! ■

¹⁷ Bu zamanda bay bolghanlarga meghrurlanmasliqni, tayan'ghusiz ötkünchi bayliqqa emes, belki biz behrimen bolushqa hemmini bizge séxyiliq

■ **6:4** 1Tim. 1:4; 2Tim. 2:23; Tit. 3:9. ■ **6:5** 1Kor. 11:16. ■ **6:6** Pend. 15:16; Ibr. 13:5. ■ **6:7** Ayup 1:21; 27:19; Zeb. 49:17 ■ **6:8** Zeb. 55:23; Pend. 27:26; Mat. 6:25; 1Pét. 5:7. ■ **6:9** Pend. 11:28; Mat. 13:22; Yaq. 5:1. ■ **6:10** Mis. 23:8; Qan. 16:19; Pend. 15:16. ■ **6:11** 2Tim. 2:22.

□ **6:12** «Étiqadtiki güzel küreshte küchep küresh qil» — bu sözler we ayetning qalghan qismi («güzel shahitliq») toghrisida «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **6:12** 1Tim. 1:18. □ **6:13** «Hemmige hayatliq bériwatqan Xudaning aldida, shundaqla Pontius Pilatus aldida güzel shahitliqni qilip guwahliq bergen Mesih Eysa...» — «güzel shahidliq» dégen söz toghrisida «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **6:13** Qan. 32:39; 1Sam. 2:6; Mat. 27:11; Yuh. 18:37; 1Tim. 5:21. □ **6:14** «bu emrige héch qusursiz we daghsiz emel qilghin» — «bu emr» bolsa Timotiygha tapshurulghan toluq wezipini körsitidu (3:3-20, 6:2-5). ■ **6:15-16** 1Tim. 1:17; Weh. 17:14; 19:16; Mis. 33:20; Qan. 4:12; 1Yuh. 4:12.

bilen tolup tashqan halda teminligüchi Xudagha tayinip ümid baghlashni tapilighin;□ ■

¹⁸ ulargha yaxshi emellerni qilishta *heqiqiy* bay bolunglar, xeyr-saxawetlik ishlarda merd, bashqilar bilen ortaq behrlinishke qoli ochuq bolunglar dep tapilighin.

¹⁹ Ular bundaq qilghanda, heqiqiy hayatni tutush üçün kélechekte özlirige puxta bir اساس-ül bolidighan bir xezine topliyalaydu.■

²⁰ Ey Timotiy, sanga amanet qilin'ghan *heqiqetlerni* qoghda. Özüngni ixlassiz, quruq geplerdin hemde atalmish ilimning talash-tartishliridin neri tutqin. ■

²¹ Beziler mushundaq bimene *ilimge* égimen dep jakarlap, étiqadtin chetnidi. Méhir-shepquet silerge yar bolghay!□

□ **6:17** «biz behrimen bolushqa hemmini bizge séxiylik bilen tolup tashqan halda teminligüchi Xuda...» — «séxiylik bilen» grék tilida «zor bayliqliridin bergendek» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **6:17** Mar. 4:18; Luqa 8:14. ■ **6:19** Mat. 6:20; Luqa 12:33; 16:9. ■ **6:20** 1Tim. 1:4; 4:7; 2Tim. 2:16; Tit. 1:14; 3:9. □ **6:21** «méhir-shepquet silerge yar bolghay!» — bezi kona köchürmilerde: «méhir-shepquet sanga yar bolghay!» déyilidu.

Timotiygha «2»

Rosul Pawlus Timotiygha yazghan ikkinchi mektup

¹⁻² Mesih Eysada wede qilin'ghan hayatni élip bérish üçün, Xudaning iradisi bilen Eysa Mesihning rosuli bolghan menki Pawlustin söyümlük balam Timotiygha salam: Xuda'Atimizdin we Rebbimiz Mesih Eysadin sanga méhirshepset, rehimdillik we xatirjemlik bolghay! □ ■

³ Men ata-bowillirinning izini bésip sap wijdanim bilen xizmitini qiliwatqan Xudagha teshekkür éytimen, chünki kéche-kündüz dualirimda séni toxtawsiz eslep turimen; ■

⁴ köz yashliringni esliginimde, shadliqqa chömüshüm üçün sen bilen yene didarlishishqa qattiq telpünüp yürmehtimen;

⁵ chünki séningde bolghan saxtiliqsiz étiqad ésimdin chiqmaydu. Bu étiqad eng awwal momang Loista, andin anang Éwnikide bar bolghan, emdi hazir sendimu bar iken dep xatirjemdurmen.

⁶ Shuning üçün men shuni gaytidin sanga eslitimenki, qollirimni uchanggha qoyushum bilen sende bolghan, Xuda sanga teqdim qilghan iltipatni gaytidin yalqunlitip jari qilghin. □ ■

⁷ Chünki Xuda bizge qorqunchaqliqning rohini emes, belki bizge küch-qudretning, méhri-muhebbetning we salmaqliqning Rohini teqdim qildi. ■

⁸ Shunga Rebbimiz heqqidiki xewer-guwahliqtin, yaki Uning mehbusi bolghan mendin nomus qilma. Eksiche, Xudaning küch-qudriti bilen xush xewerni jakarlash yolidiki xarliq-musheqqetni öz hesseng boyiche ortaq tartqin; □ ■

⁹ Xuda bizni öz emellirimizge asasen emes, belki öz muddiasi we méhirshepsetige asasen qutquzup, pak-muqeddes chaqiriqi bilen chaqirdi; Uning bu méhirshepseti hemme dewr-zamanlardin ilgirila Mesih Eysada bizge béghishlan'ghandur; ■

¹⁰ lékin bu méhirshepset Qutquzghuchimiz Eysa Mesihning kélishi bilen hazir ayan boldi; U ölümnü bikar qiliwétip, xush xewer arqiliq hayatliq we chirimasliqni yoruqluqta ayan qildi. ■

□ **1:1-2 «Eysa Mesihning rosuli bolghan menki Pawlustin söyümlük balam Timotiygha salam»** — demisekmu, Timotiy Pawlusning «rohiy jehette» oghli idi. ■ **1:1-2** Gal. 1:3; 1Tim. 1:2; 1Pét. 1:2. ■ **1:3** Ros. 22:3; Rim. 1:9; 1Tés. 1:2; 3:10. □ **1:6 «qollirimni uchanggha qoyghinim bilen sende bolghan, Xuda sanga teqdim qilghan iltipat»** — ishinimizki, bu del 1-xette («1Tim.» 4:14-15) tilgha élin'ghan rohiy iltipattin bashqa ish emes. «Qoshumche söz»imiznimu körüng. ■ **1:6** Ros. 6:6; 8:17; 13:3; 19:6; 1Tim. 4:14; 5:22. ■ **1:7** Rim. 8:15. □ **1:8 «Shunga Rebbimiz heqqidiki xewer-guwahliqtin, yaki uning mehbusi bolghan mendin nomus qilma»** — Pawlus bu mektupni yazghanda Rimdiki zindanda yatatti. Shühbisizki, rimliqlar Pawlusni «bizning mehbusimiz» dep oylaytti — lékin Pawlus ishqa bashqiche qaraytti. Rimliqlarning uni qolgha élip túrmige tashlighini Xudaning iradisi bolup, shu ish bilen «yat ellikler»din bolghan ishen'güchilerimge köp payda köridighanliqigha Pawlusning közi yetken; shuning bilen u «Men Rebning mehbusi» deydu. «xush xewerni jakarlash yolidiki xarliq-musheqqetni öz hesseng boyiche ortaq tartqin» — grék tilida belkim «öz hesseng boyiche birge tartqin» dégen menini bildürüshi mumkin. Démek, her dewrde étiqadchilar tartishqa téghishlik oqubet-musheqqet bar; Timotiyning Pawlus (we bashqa étiqadchilar) bilen birge melum derijide «öz hessisi boyiche» oqubet-musheqqet tartishigha toghra kélidu. ■ **1:8** Ros. 21:33; Rim. 1:16; Ef. 3:1; 4:1; Kol. 4:18; Flm. 1:1, 9, 13. ■ **1:9** Ef. 1:3; Tit. 3:4, 5, 6. ■ **1:10** Yesh. 25:8; Rim. 16:25; Ef. 1:9; 3:9; Kol. 1:26; Tit. 1:2; Ibr. 2:14; 1Pét. 1:20.

¹¹ Men bolsam ellerge bu xush xewerning jakarchisi, rosuli we telim bergüchisi bolup teyinlen'gen. □ ■

¹² Men shu sewebtin hazirqi bu xarliq-musheqqetlerni tartmaqtimen. Lékin buningdin nomus qilmaymen; chünki men kimge étiqad qilghanliqimni bilimden hemde Uning manga tapshurghan amanitini shu kün'giche saqliyalaydighanliqigha qadir ikenlikige ishendürüldüm. □

¹³ Mendin anglihan saghlam telim sözlirining nemunilik bir üzündisini saqlap, Mesih Eysada bolghan muhebbet we étiqad bilen ching tutqin; ■

¹⁴ bizde makanlashqan Muqeddes Rohqa tayinip sanga tapshurulghan shu güzel amanetni saqla. □

¹⁵ Sen bilgingdek, Asiya ölkisidiki *étiqadchilarning* hemmisi *dégüdek* mendin yüz öridi. Ularning arisida Figélus we Xérmogénésmu bar. □ ■

¹⁶ Reb Onésiforning ailisidikilirige rehim-shepçet körsetkey. Chünki u méning mehbus bolghanliqimdin héch nomus qilmay köp qétim méni yoqlap söyündürdi. □ ■

¹⁷ U Rim shehirige kelginide méni tapquche köp izdep aware boluptu.

¹⁸ Reb shu künide uni Özidin rehim-shepçetke muyesser qilghay; uning Efesus shehiride manga körsetken xizmetlirining qanchilik ikenlikini obdan bilisen. □

2

Musheqqetke qarimay Rebning xizmitide bolush

1 Shunga egi oghlum, sen Mesih Eysada bolghan méhir-shepçetke tayinip küchlük bol;

□ **1:11** «Men bolsam ellerge bu xush xewerning jakarchisi, rosuli we telim bergüchisi bolup teyinlen'gen» — «eller» bolsa «yat ellikler», «Yehudiy emesler». ■ **1:11** Ros. 9:15; 13:2; 22:21; Gal. 1:15; 2:8; Ef. 3:8; 1Tim. 2:7. □ **1:12** «... hemde Uning manga tapshurghan amanitini shu kün'giche saqliyalaydighanliqigha qadir ikenlikige ishendürüldüm» — «manga tapshurulghan amanet» bizningche Xuda Pawlusqa jamaetni dep tapshurghan nurgunlihan qimmetlik wehiylerni körsitidu. «Qoshumche söz»imizni körüng. «Shu kün» — Eysa dunyagha qaytidighan künni körsitidu. Pawlusning közqarishida peqet birla kün muhimdur, u daim u künni nezerde tutup uni «shu kün» deydu. Ushbu ayetning axirqi jümlisini «hemde méning Xudagha amanet qilghanlirimni Rebbimiz qayta kelgen kün'giche («shu kün'giche») choqum qoghdaydighanliqigha ishinimen» dep chüshinishkimu bolidu. ■ **1:13** 2Tim. 3:14. □ **1:14** «bizde makanlashqan Muqeddes Rohqa tayinip sanga tapshurulghan shu güzel amanetni saqla» — yuqirida 12-ayettiki izahatta éytqimizdek, «sanga tapshurulghan güzel amanet» Muqeddes Roh jamaetke yetküzmekchi bolghan, Xuda Özining nijatliq pilani we jamaet toghruluq wehiy qilin'ghan nurgunlihan qimmetlik heqiqetlerni körsitidu. □ **1:15** «Asiya ölkisidiki étiqadchilarning hemmisi dégüdek mendin yüz öridi» — bu yerdiki «Asiya ölkisi» hazirqi Türkiyening gherbiy qismini körsitidu. «Asiya ölkisidiki étiqadchilar» shu yerde turuwatqan étiqadchilarni körsitidu; bezi alimler bu sözni peqet Rim shehiride turghan, eslide zindanda yatqan Pawlusqa medet bérimiz dep wede bergen Asiya ölkisidin kelgen bezi qerindashlarni körsitidu, dep qaraydu. Grék tilida «Asiya ölkiside («ölkisidin» emes) bolghanlarning hemmisi mendin yüz öridi» déyilgechke, biz undaq qarimaymiz. Bu muhim weqe toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **1:15** Ros. 19:10. □ **1:16** «u méning mehbus bolghanliqimdin héch nomus qilmay köp qétim méni yoqlap söyündürdi» — «mehbus bolghanliqimdin» grék tilida «méning zenjir-kishenlirimdin...» dégen sözler bilen ipadiliniidu. ■ **1:16** 2Tim. 4:19. □ **1:18** «Reb shu künide uni Özidin rehim-shepçetke muyesser qilghay» — «shu küni» Eysa dunyagha qaytidighan künni körsitidu. 12-ayettiki izahatni körüng.

² we sen köp guwahchilar aldida mendin anglighanliringni hem ishenchlik hemde bashqilarghimu telim béreleydighan ademlerge amanet qilghin. □ ■

³ Eysa Mesihning yaxshi jengchisi bolush süpitide, xarliq-musheqqetni öz hesseng boyiche ortaq tartqin. □

⁴ Jengchi bolghan kishi özini eskerlikke tizimlighan serdarini razi qilish üçün adetiki turmush ishlerini özihe helek qiliwalmasliq kérek. ■

⁵ Musabiqige qatnashqan tenheriketchimu musabiqe qaidilirige riaye qilmisa, ghelibe tajigha érishelmeydu. □

⁶ Ejir singdürgen déhqan hosulidin birinchi bolup behrimen bolushi tégishliktur. ■

⁷ Bu sözlirim üstide yaxshi oyla, shuning bilen Reb sanga hemme ishta yorutidu.

⁸ Sen Dawutning nesli bolghan, ölümdin tirilgen Eysa Mesihni men yetküwatqan xush xewer boyiche ésingde ching tut. □

⁹ Bu xush xewerni dep köp xarliq-musheqqet chékip, hetta jinayetchi hésablinip kishenlinip yatimen. Halbuki, Xudaning söz-kalami héch kishenlenmeydu! ■

¹⁰ Emdi men del shu sewebtin, *Xuda* tallighan bendilerning Mesih Eysada bolghan nijatqa menggülek shan-sherep bilen érishishi üçün hemme ishqa berdashliq bérimen.

¹¹ Töwendiki bu sözler ishenchliktur: —

«Uning bilen bille ölgenikenmiz,

Uning bilen hayatta bille yashaymiz. □ ■

¹² Qiyinchiliqlargha berdashliq bersek,

Uning bilen bille höküm sürimiz.

Biz uningdin tansaq,

Umu bizdin tanidu. ■

¹³ Biz Uninggha sadaqetsizlik qilsaqmu, U yenila sadaqetliktur;

□ 2:2 «... sen köp guwahchilar aldida mendin anglighanliringni hem ishenchlik hemde bashqilarghimu telim béreleydighan ademlerge amanet qilghin» — némishqa Pawlus «köp guwahchilar aldida mendin anglighanliring» deydu? Bu «guwahchilar»ning néme ehmiyiti bar? Oylashimizche: (1) gerche étiqadta köp «chongqur sirlar» bolsimu, bu sirlarning hemmisi toghruluq Injildin éniq körgili bolidu; heqiqiy étiqadta héchqandaq «mexpiy telim»ler we «az sandiki alahide ademlerge wehiy qilin'ghan» telimler yoqtur; (2) mushu étiqadchi guwahchilar Pawlus we bashqa rosullarning telimlirining birxil ikenlikige ispat béreleytti. ■ 2:2 Tit. 1:5. □ 2:3 «Eysa Mesihning yaxshi jengchisi bolush süpitide, xarliq-musheqqetni öz hesseng boyiche ortaq tartqin» — (1:8de éytilghandek) «öz hesseng boyiche tartqin» — grék tilida «öz hesseng boyiche birge tartqin». Démek, her dewrde étiqadchilar tartishqa tégishlik xarliq-musheqqet bar; Timotiyning Pawlus (we bashqi étiqadchilar) bilen birge melum derijide xarliq-musheqqet tartishgha toghra kélidu. ■ 2:4 1Kor. 9:25. □ 2:5 «Musabiqige qatnashqan tenheriketchimu musabiqe qaidilirige riaye qilmisa, ghelibe tajigha érishelmeydu» — «musabiqe qaidiliri»: — kona zamanlarda bu «qaidiler» hem musabiqining özini we musabiqige bolghan teyyarliq-terbiyileshlernimu bashquratti. ■ 2:6 1Kor. 9:10. □ 2:8 «Dawutning nesli bolghan, ölümdin tirilgen Eysa Mesih» — «Dawut» bolsa Dawut padishah-peyghember, elwette. «sen Dawutning nesli bolghan, ölümdin tirilgen Eysa Mesihni men yetküwatqan xush xewer boyiche ésingde ching tut» — bu muhim ayet toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 2:9 Ef. 3:1,13; 4:1; Fil. 1:7; Kol. 1:24; 4:3,18; 2Tim. 1:8. □ 2:11 «Uning bilen bille ölgenikenmiz, Uning bilen hayatta bille yashaymiz...» — «Uning bilen» dégenlik Mesih bilen, elwette. ■ 2:11 Rim. 6:8. ■ 2:12 Mat. 10:33; Mar. 8:38; Luqa 9:26; 12:9; Rim. 8:17; 2Kor. 4:10; Fil. 3:10; 1Pét. 4:13.

Chünki U Özidin héch tanalmaydu». □ ■

Xudani xursen qilidighan xizmetkar

14 Bu ishlarni dawamlıq *qérindashlarning* semige sélip, ularni Reb aldida bimene sözler üstide talash-tartish qilmaslıqni estaydillıq bilen agahlandurghin. Bundaq talash-tartishlarning héchqandaq paydisi bolmayla qalmay, belki anglighuchilarni nabut qilidu.

15 Usta tikimchi rextni toghra pichqandek heqiqet sözini durus chüshendürüp, özünghi Xuda aldida testiqlan'ghudek, yerge qarap qalmaydighan mahir bir xizmetkar qilip körsitishke intilip köngül qoyghin;

16 lékin iplas, quruq geplerdin neri tur. Chünki bundaq geplerni qilghuchilar beribir téximu ixllassizlıqqa chömüp kétidu. □ ■

17 Mushundaqlarning gepliri xuddi merezdek tézla yamrap kétidu. Ximénéyus we Filétoslar mana shundaqlarning ichidiki ikkisidir; □

18 ular heqiqettin chetnep, ölgenlarning tirilishi dégen bu ish allıqachan yüz bérip boldı, deydu, shundaqla bezilerning étiqadini ghulitidu. □

19 Halbuki, Xudaning mezmüt uli ching turmaqta. Uning üstige möhür bilen: «Reb Özige tewe bolghanlarni tonuydu» we «Rebning mubarek namini lewzige alidighanlarning hemmisi rezilliktin qol üzsün» dep möhürlen'gendur. □ ■

20 Bay-bayashat ademning öyide peqet altun we kümüş qacha-quchilarla emes, yaghach, sapal qachilarmu bolidu. Qacha-quchilarning beziliri etivarlinidu, beziliri pes körüldü. ■

21 Eger bir kishi özi undaqlarning kiridin tazilap xaliy qilsa, u muqeddes qilin'ghan, xojayinimizgha yaraydighan qachidek, herqandaq güzel ishlargha teyyar bolidu. □

□ **2:13** «Biz Uninggha sadaqetsizlik qilsaqmu, U yenila sadaqetliktur; chünki U Özidin héch tanalmaydu» — «chünki U Özidin héch tanalmaydu» yaki «chünki U choqum Özining sözide turmay qalmaydu». Bu muhim söz toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **2:13** Chöl. 23:19; Rim. 3:3; 9:6.

□ **2:16** «bundaq geplerni qilghuchilar beribir téximu ixllassizlıqqa chömüp kétidu» — «bundaq (kishiler)... téximu ixllassizlıqqa chömüp kétidu» grék tilida «bundaq (kishiler)... téximu ixllassizlıqqa algha basturidu» dégen kinayilik, hejwiylar bilen ipadilininu. ■ **2:16** 1Tim. 1:4; 4:7; 6:20; Tit. 1:14; 3:9. □ **2:17** «mushundaqlarning gepliri xuddi merezdek tézla yamrap kétidu» — «yamrap kétidu» grék tilida «ot-chöplerni yep kétidu» dep ipadilininu. Rosul Pawlus shu sözi bilen: Bularning gepliri «Xudaning qoyliri» bolghan étiqadichlar istimal qilishi kérek bolghan «ozuq»ni, yeni «saghlam telim»ni yoqqa chiqiridu, dep puritidu. □ **2:18** «ular heqiqettin chetnep...» — grék tilida: «ular heqiqetni nishan qilmay (chetnep kétip)...». «ölgenlarning tirilishi dégen bu ish allıqachan yüz bérip boldı» — bu bid'et telimning nemisi belkim töwendiki ikki xil xata qarashning biri bolushi kérek: —

(1) «ademler Eysa Mesihke étiqad qilghanda, Uning Rohi allıqachan Eysa Mesih bilen bille ölüp tirilidu (bu gep mushu yergiche heqiqet, elwette). Emdi tirilish peqet shu rohiy jehette bolup, kelgüsidede ten jehette bolmaydu», yaki: (2) «biz Eysa Mesihge ishen'genlerde sugha we Rohqa chömüldürülgendin kéyin bizning «tirilgen ten»imiz bar bolidu. Shunga hazırqi ténimiz késsel bolmaydu, héch ölmeydü». □ **2:19** «Halbuki, Xudaning mezmüt uli ching turmaqta. Uning üstige möhür bilen: «Reb Özige tewe bolghanlarni tonuydu» we «Rebning mubarek namini lewzige alidighanlarning hemmisi rezilliktin qol üzsün» dep möhürlen'gendur» — bu muhim ayet toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **2:19** Chöl. 16:5; Yuh. 10:14. ■ **2:20** Rim. 9:21. □ **2:21** «Eger bir kishi özi undaqlarning kiridin tazilap xaliy qilsa, u muqeddes qilin'ghan, xojayinimizgha yaraydighan qachidek, herqandaq güzel ishlargha teyyar bolidu» — «xojayinimiz»: — Iгимiz, elwette. Bu muhim ayet toghrluq «qoshumche söz»imizni körüng.

22 Shunglashqa, yashliqning arzu-hewesliridin özüngni qachurghin, pak qelb bilen Rebge nida qilghuchi bilen bille heqqaniylik, ishench-étiqad, méhir-muhebbet we tinch-xatirjemlikni qoghlisip izde. ■

23 Lékin exmiqane, bilimsizliktin chiqqan talash-tartishlarga arilishishni ret qil, chünki bundaq ishlarning jédel tériydighanliqini bilisen. ■

24 Emdilikte Rebning quli jédelleshesliki, belki hemme kishilerge mulayim-méhriban, telim bérishke mahir, sewr-taqetlik bolushi kérek; ■

25 shuning bilen Öz-Özige qarshi bolghanlarga u Xuda belkim ulargha heqiqetni tonup yétishige towa qilidighan qelbni bérer dep, mömin-mulayimlik bilen nesihet qilsun; □ ■

26 bundaq bolghanda ular uyqusini échip, özlirini öz muddiasigha emel qilishqa tutqun qilghan Iblisning tuziqidin qutulalaydu.□

3

Axir zaman

1 Emma shunimu bilginki, axir zamanlarda éghir künler bolidu.□ ■

2 U chaghdiki insanlar özünila oylaydighan, pulperes, menmenchi, hakawur, kupurluq qilidighan, ata-anisining sözini tingshimaydighan, tuzkor, iplas,

3 köyümsiz, kechürümsiz, töhmetxor, özini tutalmaydighan, wehshiy, xeyr-saxawetlikke dushman,

4 satqun, telwe, shöhretperes, huzur-halawetni Xudadin yaxshi köridighan,

5 sirtqi qiyapette ixlasmen boluwélip, emeliyette ixlasmenlikning qudrimini inkar qilidighan bolidu. Bundaqlardin yiraq tur.□ ■

6 Chünki ularning arisidiki beziler öymü-öy soqunup kirip, gunahlar bilen bésilghan, herxil shehwet-heweslerning quli bolup qalghan nadan ayallarni azdurup özige esir qilidu.□ ■

7 Bundaq ayallar daim telim alsimu, hergiz heqiqetni tonup yételmeydu.

■ 2:22 1Tim. 6:11. ■ 2:23 1Tim. 1:4; 6:4; Tit. 3:9. ■ 2:24 1Tim. 3:2. □ 2:25 «...shuning bilen Öz-Özige qarshi bolghanlarga u Xuda belkim ulargha heqiqetni tonup yétishige towa qilidighan qelbni bérer dep, mömin-mulayimlik bilen nesihet qilsun» — «Öz-Özige qarshi bolghanlarga» dégen ibare oqurmenlerge ghelite tuyulghini bilen, grék tilida shundaq ipadilinidu. Démek, heqiqetni jakarlighuchigha qarshi chiqsa, emeliyette u Xuda özige qilmaqchi bolghan yaxshiliqtin mehrum bolup, Öz-Özige qarshi chiqqan bolidu. «Pend.» 8:36 körüng. ■ 2:25 Pend. 8:36; 9:12; 11:17; Gal. 6:1. □ 2:26 «bundaq bolghanda ular uyqusini échip, özlirini öz muddiasigha emel qilishqa tutqun qilghan Iblisning tuziqidin qutulalaydu» — bashqa birxil terjimisi: «bundaq bolghanda ular uyqusini échip, özlirini tutqun qilghan Iblisning tuziqidin (Xudaning) iradisige emel qilishqa qutulalaydu». □ 3:1 «Emma shunimu bilginki, axir zamanlarda éghir künler bolidu» — «éghir künler» grék tilida yene «xeterlik künler»nimu bildüridu. ■ 3:1 1Tim. 4:1; 2Pét. 2:3; Yeh. 18. □ 3:5 «...sirtqi qiyapette ixlasmen boluwélip, emeliyette ixlasmenlikning qudrimini inkar qilidighan bolidu. Bundaqlardin yiraq tur» — 1-5-ayetler toghruluq «qoshumche söz»imizde qisqiche toxtilimiz. ■ 3:5 Mat. 18:17; Rim. 16:17; 2Tés. 3:6; Tit. 3:10; 2Yuh. 10. □ 3:6 «herxil shehwet-heweslerning quli bolup qalghan nadan ayallar...» — yaki «herxil shehwet-heweslerning quli bolup qalghan ajiz ayallar...». ■ 3:6 Mat. 23:14; Tit. 1:11.

8 Emdi Yannis bilen Yambris Musa peyghemberge qandaq qarshi chiqqan bolsa, bu *azdurghuchilarmu* heqiqetke shundaq qarshi chiqidu. Ular zéhin-köngülliri chirigen, étiqad jehette dashqal dep ispatlan'ghan kishilerdur. □ ■
 9 Lékin emdi ular bu yolda algha ilgiriliyelmeydu; chünki *Yannis bilen Yambris*ning hamaqetliki ochuq körün'gende, bularningmu hemmige körünidu.

Pawlusning wesiyetliri; ögen'genliringde dawamliq mangghin

10-11 Lékin sen bolsang méning telimim, yürüş-turushum, meqset-iradilirim, ishench-étiqadim, sewr-taqitim, méhir-muhebbitim, chidamliqim, men uchriqan ziyankeshlikler we azab-oqubetlerge, jümlidin Antakya, Koniya we Listra sheherliride yüz bergenlerge tolimu köngül bölüp kelding, shundaqla men berdashliq bergen shunche ziyankeshliklerden toluq xewiring bar; Reb ularning hemmisidin méni qutquzdi. □ ■

12 Derweqe, Mesih Eysada ixlasmen hayat kechürüşke irade tikligenlarning hemmisi ziyankeshlikke uchraydu. ■

13 Lékin rezil ademler we ézitqu-kazzaplar beribir bashqilarnimu aldap, özimu aldiniq, barghanséri esebiylishidu.

14 Lékin sen bolsang, ögen'gen we toluq ishendürülgen heqiqetlerde ching tur; chünki bularni kimdin ögen'genlikingni bilisen, □

15 hemde baliliq chaghliringdin tartipla muqeddes yazmilarni bilip kelding; bularning sanga Mesih Eysagha baghlan'ghan étiqad arqiliq bolghan nijat toghruluq séni dana qilalaydighanliqini bilisen.

16 Pütkül muqeddes yazmilarning hemmisi Xudaning Rohining yolyoruq-ilhami bilen yézilghan bolup, u telim bérish, tenbih béris, xataliqlarni tüzitish we kishilerni heqqaniyet yoligha bashlashqa paydiliqtur. □ ■

17 Bular arqiliq Xudaning adimi toluq qoralliniq, barliq yaxshi emellerni qilishqa teyyar bolalaydu.

4

1 Men Xuda hemde tirikler bilen ölüklerni soraq qilishqa teyyar turidighan

□ **3:8** «Emdi Yannis bilen Yambris Musa peyghemberge qandaq qarshi chiqqan bolsa, bu *azdurghuchilarmu* heqiqetke shundaq qarshi chiqidu» — «Mis.» 7:11, 22, 8:7, 18ni körüng. Israillar Misirdin chiqishtin burun, Misir padishahining séhirgerliri Musa peyghemberge qarshi turghan. Ularning isimliri (Yannis bilen Yambris) Tewratta déyilgen emes, belki Yehudiylarning bashqa tarixiy kitablarida tépiliidu. ■ **3:8** Mis. 7:11. □ **3:10-11** «jümlidin Antakya, Koniya we Listra sheherliride yüz bergenlerge tolimu köngül bölüp kelding...» — «Antakya, Koniya we Listra sheherliride yüz bergenler»: — bu bir-birige yéqin üç yurtta bolghan weqeler toghruluq melumatlar «Ros.» 13-14-babta tépiliidu. Timotiy özi Listraliq idi; Pawlus duch kelgen bu ziyankeshlikler Timotiyning Mesihge étiqad qilishigha tesir qilghan bolushi mumkin idi. ■ **3:10-11** Zeb. 34:19; Ros. 13:50; 14:19; 2Kor. 1:10. ■ **3:12** Mat. 16:24; Luqa 24:26; Yuh. 17:14; Ros. 14:22; 1Tés. 3:3. □ **3:14** «chünki bularni kimdin ögen'genlikingni bilisen» — bezi kona köchürmilerde «kimler» dep déyiliidu. Lékin bizningche «kim» dep oqush toghra, chünki Pawlus bu ayetlerde özining ülge bolghanliqi toghruluq köp sözleydu. Töwendiki 15-ayette u bashqa kishiler (Timotiyning chong ana we anisidning tesirini tilgha alidu. □ **3:16** «Pütkül muqeddes yazmilarning hemmisi Xudaning Rohining yolyoruq-ilhami bilen yézilghan bolup...» — grék tilida «pütkül muqeddes yazmilarning hemmisi» dégen ibare yazmildardiki herbir söz-ayetning Xudadin kelgenlikini tekitleydu. «Xudaning Rohining yolyoruq-ilhami bilen yézilghan» grék tilida «Xuda nepisi bilen kirgüzüp yézilghan» dégen shekilde ipadiliniidu. Grék tilida hem ibranii tilida «Roh» we «nepes» bir söz. ■ **3:16** 2Pét. 1:21.

Mesih Eysaning aldida, shundaqla Uning qayta ayan bolushi we Uning Öz padishahliqı bilēn sanga shundaq agah qılıp tapılaymenki,■

² *Xudaning* sōz-kalamini jakarla; waqıt-purset yar bersun-bermisun, uningha jiddiy qara. Toluq sewr-taqet we telim-eqide bilēn nesihet qilghin, tenbih bergin, righbetlendürgin.□

³ Chünki shundaq bir zaman kéliduki, insanlar saghlam telimni anglashqa chidimay, belki qulaqlirigha xush yaqidighan sözlerni anglash üçün etrapigha öz shehwet-heweslirige uyghun telim bergüchilerni toplaydu.□

⁴ Ular heqiqetke qulaq salmay, epsanilerni tingshashqa burmilinip kétidu.

⁵ Lékin sen herqandaq ehwalda oyghaq tur, xarlıq-musheqqetlerge berdashlıq ber; xush xewerchining wezipisini orunda, tapshurulghan xizmitingni her tereptin toluq ada qilghin.

⁶ Chünki özümge kelsem, jénim qurbanlıqning «sharab hediye»sidek tókülidighan waqıtı yétip keldi, méning bu dunyadin kétish waqtımmu yéqinlashti.□ ■

⁷ Güzel küreshni men qılıp boldum, yügürüş musabiqisining menzilini bésip boldum, birdinbir étiqadni ching saqlap keldim.□

⁸ Hazir heqqaniylıqning *ghelibe* taji men üçün saqlinip turmaqta. Uni, heqqaniy soraqchi bolghan Reb shu künide manga, shundaqla yalghuz mangila emes, Uning kélip ayan bolushigha telpünüp turghanlarning hem-misige in'am qılıp kiygüzidu.□ ■

Xususiy tapshuruqlar; axirqi sōzler

⁹ Imkaniyetning bariche yénimgha tézdin yétip kel.

¹⁰ Chünki Démas bu hazirqi dunyani tama qilghanlıqı üçün méni tashlap Tésalonika shehirige ketti. Kriskis Galatiya ölkisige, Titus Dalmatiya ölkisige ketti. ■

¹¹ Yénimda yalghuz Luqa qaldi. Markusni özüng bilēn birge élip kel, chünki u xizmetlirimde manga kōp esqatidu. ■

¹² Tikikusni bolsa Efesus shehirige ewetiwettim. ■

■ **4:1** Rim. 1:9; 9:1; 2Kor. 1:23; 11:31; Gal. 1:20; Fil. 1:8; 1Tés. 2:5; 1Tim. 5:21; 6:13. □ **4:2**

«Xudaning sōz-kalamini jakarla; waqıt-purset yar bersun-bermisun, uninggha jiddiy qara» — «waqıt-purset yar bersun-bermisun» dégenlikning menisi, xeqler Xudaning sözini qobul qilsun qilmisun, ulargha yaqsun yaqmisun Xudaning adimining wezipisi haman amal qılıp sōz-kalamni ulargha yetküzüshtin ibaret. □ **4:3** «... qulaqlirigha xush yaqidighan sözlerni anglash üçün etrapigha öz shehwet-heweslirige uyghun telim bergüchilerni toplaydu» — «qulaqlirigha xush yaqidighan sözlerni anglash üçün» grék tilida «qulaqliri qichishqan bolup,...» dégen ibare bilēn ipadilini-

idu. Bu ibare: «ular herdaim yéngi nersilerni anglighachqa» dégen bashqa birxil chüshenchinimu béridu. □ **4:6** «jénim qurbanlıqning «sharab hediye»sidek tókülidighan waqıt yétip keldi» — Pawlus özining hayatini Tewart dewridiki qurbanlıqlar üstige tókülidighan «sharab hediye»ge oxshatidu. Diqqet qilishqa erziyduki, uning yéqin arida bolidighan ölümini qurbanlıqqa emes, peqet bir «sharab hediye»ge oxshatidu, xalas. Shühbisizki, uning menisi «ulugh qurbanlıq» Eysa Mesihningkidur. ■ **4:6** 2Pét. 1:14. □ **4:7** «Güzel küreshni men qılıp boldum» — «küresh» (qattiq élishish musabiqisi, grék tilida «agon») dégen sōz toghruluq «Timotiygha (1)»diki (6:12 toghruluq) «qoshumche sōz»imizni körüng.

□ **4:8** «Uni, heqqaniy soraqchi bolghan Reb shu künide manga, shundaqla yalghuz mangila emes, Uning kélip ayan bolushigha telpünüp turghanlarning hemmisige in'am qılıp kiygüzidu»

— «shu küni» Rebning qayta kélidighan küni, elwette. ■ **4:8** 1Kor. 9:25; 1Pét. 5:4. ■ **4:10** Kol. 4:14; Flm. 24. ■ **4:11** Ros. 15:37; Kol. 4:10,14; Flm. 24. ■ **4:12** Ros. 20:4; Kol. 4:7.

¹³ Kélishingde Troas shehiride Karpusning yénigha qaldurup qoyghan yépincham bilen kitablarni, bolupmu oram tére yazmilarni bille alghach kelgin. □

¹⁴ Misker Iskender manga tola eskilik qildi. Reb uninggha qilmishlirigha layiq yandurmay qalmaydu. ■

¹⁵ Sen hem uningdin hoshiyar bol; chünki u biz yetküzgen sözlirimizge qattiq qarshiliq körsetti.

¹⁶ Tunji qétimliq soraqta méning aqlinishingha yardem qilidighan héchkim chiqmidi, hemmisi méni tashlap ketti. Bu ish ulargha hésablanmighay! □

¹⁷ Lékin Reb méning bilen bille turup, men arqiliq Injil jakari toluq qilinip, bu yerdiki barliq yat elliklerdin bolghanlarning anglishi üçün méni küchlendürdi; shuning bilen men shirning aghzidin qutquziwélindim. □

¹⁸ Reb méni barliq rezil ishtin qutquzup, ershtiki padishahliqigha saq yetküzidu! Shan-sherep Uninggha ebedil'ebedgiche mensup bolghay! Amin!

Axirqi salam

¹⁹ Priska bilen Akwilagha we Onésiforning ailisidikilerge mendin salam éyt. □ ■

²⁰ Érastus Korint shehiride qaldi. Lékin Trofimus késel bolup qalghanliqtin, uni Milétus shehiride qaldurup qoydum.

²¹ Qish chüshüp ketküche imkaniyetning bariche bu yerge kelgin.

Yubulus, Pudis, Linos, Klawdiya we barliq qérindashlardin sanga salam.

²² Reb Eysa Mesih rohing bilen bille bolghay! Méhir-shepqet siler bilen bille bolghay! □

□ **4:13** «kélishingde Troas shehiride Karpusning yénigha qaldurup qoyghan yépincham bilen kitablarni, bolupmu oram tére yazmilarni bille alghach kelgin» — bu ayet üstide «qoshumche söz»imizde qisqiche toxtilimiz. ■ **4:14** 1Tim. 1:20. □ **4:16** «Tunji qétimliq soraqta méning aqlinishingha yardem qilidighan héchkim chiqmidi, hemmisi méni tashlap ketti. Bu ish ulargha hésablanmighay!» — bu ayet üstide «qoshumche söz»imizde qisqiche toxtilimiz. □ **4:17** «shuning bilen men shirning aghzidin qutquziwélindim» — Pawlus Qeyser Néroning birinchi soriqidin qutuldi. «Qoshumche söz»imizni körüng. □ **4:19** «Priska bilen Akwilagha we Onésiforning ailisidikilerge mendin salam éyt» — «Priska» bolsa «Priskilla»ning qisqartilghan shekli («Ros.» 18:2). Akwila we Priskilla er-ayal idi. ■ **4:19** Ros. 18:2; Rim. 16:3. □ **4:22** «Reb Eysa Mesih rohing bilen bille bolghay!» — bezi kona köchürmilerde peqet «Reb rohing bilen bille bolghay!» déyilidu.

Titusqa

*Rosul Pawlus Titusqa yazghan mektup *** Salam*

¹ Xudaning tallighanlirigha amanet bolghan étiqad we ixlasmenlikke élip baridighan heqiqetning bildürülüşü üçün, Eysa Mesihning rosuli qilip teyinlen'gen, Xudaning quli bolghan menki Pawlustin sanga salam — □

² (bu étiqad we heqiqet menggülik hayatqa baghlan'ghan ümidni élip kélidu; bu menggülik hayatni mutleq yalghan éytmaydighan Xuda hemme dewr-zamanlardin ilgirila wede qilghanidi; ■

³ lékin *hazir* wedisining waqti kélip Qutquzghuchimiz Xuda buning kalam-xewirini Öz emri bilen manga tapshurghan jakar arqiliq ashkarilidi) ■

⁴ — ortaq étiqadimizda öz oghlum bolghan Titusqa salam! Xuda'Atimiz we nijatkarimiz Mesih Eysadin sanga méhir-shepset we xatirjemlik bolghay! □ ■

Titusning Krét arilidiki xizmiti

⁵ Séni Krét arilida qaldurushtiki seweb, orundilip bolmighan ishlarni bir terep qilishing üçün we her sheherde sanga tapilighinimdek jamaetke aqsqaqallarni teyinlishing üçün idi. ■

⁶ Aqsqaqalliqqa teyinlinidighan kishi eyibsiz bolushi, bir ayalliq, perzentliri bolsa étiqad qilghuchi bolushi we ishlirida shallaqliq qilidighan yaki *ata-anisigha* boysunmaydighan eyibli bolmighan bolushi kérek. □ ■

⁷ Chünki jamaetning yétekchisi Xudaning *ailisige* ghojidar bolush süpitide, eyibsiz bolushi kérek; bashbashtaq emes, térikkek emes, haraq-sharabqa bérilgen emes, zorawan emes, nepsaniyetchi emes, □ ■

□ **1:1** «Xudaning tallighanlirigha amanet bolghan étiqad we ixlasmenlikke élip baridighan heqiqetning bildürülüşü üçün...» — bu söz bolsa: (1) Xudaning Özi tallighan xelqige tapshurghan özgermes étiqadqa muwapiq, Xudaning uningda bolghan meqsiti üçün; (2) Xudaning tallighanlirini mushu étiqadqa érishtürüş üçün; (3) Xudaning tallighanlirining étiqadini algha sürüş üçün dégen üç menini öz ichige élishi mumkin. ■ **1:2** Chöl. 23:19; Rim. 16:25; Ef. 1:9; 3:9; Kol. 1:26; 2Tim. 2:13; 1Pét. 1:20. ■ **1:3** Ros. 20:24; 2Kor. 2:12; 7:14; 8:6,16; Gal. 1:1; 2:3. □ **1:4** «ortaq étiqadimizda öz oghlum bolghan Titusqa...» — bu ibare shübhisiz shuni körsitiduki, Titus xush xewerni eslide Pawlustin anglighan we shundaqla uninggha ishinip hayatqa érişkenidi. Shuning bilen (Pawlus bashqa yerlerde köp éytqinidek) rohiy jehettin Titusni xush xewer arqiliq «tughdi» we uninggha rohiy jehettin atidek boldi. ■ **1:4** Ef. 1:2; Kol. 1:2; 2Tim. 1:2; 1Pét. 1:2. ■ **1:5** 2Tim. 2:2. □ **1:6** «Aqsqaqalliqqa teyinlinidighan kishi eyibsiz bolushi, bir ayalliq... bolushi kérek» — «bir ayalliq» yaki «bir ayalning éri», belkim «öz ayaligha sadiq» dégen menide. Bu toghruluq «Timotiyygha (1)»diki «qoshumche söz»imizni körüng. «perzentliri bolsa étiqad qilghuchi bolushi... kérek» — yaki, «perzentliri bolsa sadiq bolushi... kérek». ■ **1:6** 1Tim. 3:2. □ **1:7** «jamaetning yétekchisi Xudaning ailisige ghojidar bolush süpitide, eyibsiz bolushi kérek; bashbashtaq emes...» — «bashbashtaq» — grék tilida bu söz «shexsiyetchi, menmenchi» dégen menilernimu öz ichige alidu. «haraq-sharabqa bérilgen emes, zorawan emes, nepsaniyetchi emes...» — «nepsaniyetchi» grék tilida «özini bulghaydighan nepsaniyetchilikke bérilgen» dégen bir söz bilen ipadiliniidu. Bu sözge qarighanda, pul we mal-dunyani qoghlishish insanni haram qilip bulghaydu. Bu téma toghrisida yene «Luqa» 16:9-11 we shu ayetlerdiki izahatlarni we «Luqa»diki «qoshumche söz»imizdiki 16-bab toghruluq «naheq dunyagha tewe bolghan mal-dunya» dégen mezmuni körüng. ■ **1:7** Law. 10:9; Mat. 24:45; 1Kor. 4:1; Ef. 5:18; 1Tim. 3:3,15; 1Pét. 5:2.

8 belki méhmandost, saxawetlik, yaxshiliqni söyidighan, salmaq, adil, ixlasmen we özini tutuwalghan bolushi lazim. □ ■

9 U yene saghlam telim bilen righbet-teselli bérish üçün we qarshi chiqquchilargha reddiye bérish üçün, tapshurulghan telimdiki ishenchlik kalam-sözde ching turushi kérek. □

10 Chünki hazir bimene söz qilidighan, kishilerning könglini owlap ézitquluq qilidighan, öz béshimchiliq qilidighan köpligen kishiler bar, bolupmu xetniliklerdin chiqqanlar bar. □ ■

11 Ularning aghzini étish kérek; chünki ular haram dunyani dep ögitishke tégishlik bolmighan telimlerni ögitip, hetta pütün aililerni nabut qilmaqta. □ ■

12 Shulardin biri, yeni *Krét arilidikilerning* özining bir peyghembiri: «Krétlar hemishe yalghan sözleydighanlar, wehshiy haywanlar we hurun toymaslardur» dégen. □

13-14 Bu guwahliq heqiqettur; shunga ularning étiqadta saghlam turushi üçün, shundaqla Yehudiy epsanilerge we heqiqettin chetnigenler toquwalghan insaniy qaide-belgilimilerge qulaq salmasliqi üçün ularni qattiq eyiblep agahlandurghin. □ ■

15 Pak kishiler üçün hemme nerse pak; lékin bulghan'ghan napaklar we étiqadsizlar üçün héchqandaq nerse pak emestur. Chünki ularning oy-pikrlirimu, wijdanimu bulghinip ketken. ■

16 Ular Xudani tonuymiz dep dawrang qilsimu, lékin emelliride Uningdin tanidu; chünki ular yirginchlikler, héchgep anglimaydighanlar, héchqandaq yaxshi ishlarni qilishqa yarimaydighanlardur.

2

□ **1:8** «belki méhmandost, saxawetlik, yaxshiliqni söyidighan, salmaq, adil, ixlasmen we özini tutuwalghan bolushi lazim» — grék tilida «saxawetlik, yaxshiliqni söyidighan» birla söz bilen ipadiliniidu. ■ **1:8** 1Tim. 3:2. □ **1:9** «u yene saghlam telim bilen righbet-teselli bérish üçün we qarshi chiqquchilargha reddiye bérish üçün...» — «saghlam telim» bolsa Pawlusning köp ishlitidighan ibarisi. Xudadin kelgen telim heqiqet, toghra elwette, u özini qobul qilghanlarda saq, saghlam rohiy hayatni hasil qilidu we quwwetleydu. □ **1:10** «... kishilerning könglini owlap ézitquluq qilidighan, öz béshimchiliq qilidighan köpligen kishiler bar, bolupmu xetniliklerdin chiqqanlar bar» — «xetniliklerdin chiqqanlar» Yehudiylar yaki eslide Yehudiylarning «sinagog»igha qobul qilinish üçün xetne qobul qilghanlarni körsitidu. Bezi alimlar «xetnilikler»ni xetnilikni qobul qilish kérek dep telim bergenlerni körsitidu, dep qaraydu. Lékin töwendiki 11-ayetke qarighanda ularning hertürülük ziyaniq telimliri bar idi. ■ **1:10** Ros. 15:1. □ **1:11** «ular haram dunyani dep ögitishke tégishlik bolmighan telimlerni ögitip, hetta pütün aililerni nabut qilmaqta» — «haram dunyani dep»: — telim (meyli toghra bolsun, natoghra bolsun) bérishtiki meqset dunyagha érishish bolsa beribir haram ish bolidu, elwette. ■ **1:11** Mat. 23:14; 2Tim. 3:6. □ **1:12** «shulardin biri, yeni Krét arilidikilerning özining bir peyghembiri: «Krétlar hemishe yalghan sözleydighanlar, wehshiy haywanlar we hurun toymaslardur» dégen» — Krétliq shair Épiménidis, miladiyedind ilgiri altinchi esirde yazghan shéir. «hurun toymighurlar» grék tilida «löm-lüm ashqazanlar» bilen ipadiliniidu — démek, ularning ashqazinidin bashqa ezaliri yoq oxshaydu. □ **1:13-14** «shundaqla Yehudiy epsanilerge we heqiqettin chetnigenler toquwalghan insaniy qaide-belgilimilerge qulaq salmasliqi üçün...» — «Yehudiy epsaniler» toghruluq «Timotiylar (1)»diki «qoshumche söz»imiz (1:4 we 4:7-ayetler üstide toxtalghinimiz)ni körüng. «...ularni qattiq eyiblep agahlandurghin» — «ularni» bolsa «Krétliki étiqadchilarni». ■ **1:13-14** Yesh. 29:13; Mat. 15:9; Kol. 2:22; 1Tim. 1:4; 4:7; 6:20. ■ **1:15** Mat. 15:11; 23:25; Ros. 10:15; Rim. 14:20,23.

Saghlam telimge layiq yashash

¹ Lékin sen bolsang saghlam telimge qandaq uyghun yashashni ögitinging kérek.

² Yashan'ghan erlerge, hoshiyar, salmaq, temkin, étiqadta, méhir-muhebbette we sewr-taquette saghlam bolushni tapilighin.

³ Shuningdek, yashan'ghan ayallargha yürüş-turushta iklas-muqeddeslikke layiq bolushni, chéqimchiliq qilmasliqni, haraq-sharabqa bérilmeydighan bolushni, güzel ishlarni ögetküchiler bolushni tapilighin. ■

⁴⁻⁵ Buning bilen ular yash ayallargha erlirige köyünüş, balilirigha köyünüş, salmaq bolush, pak bolush, öy ishlirini puxta qilish, méhriban bolush we öz erlirige boysunushni ögiteleydu. Shundaq bolghanda Xudaning sözi qarilanmaydu. ■

⁶ Shuningdek yash erlernimu salmaq bolushqa jékiligin.

⁷ Özüngmu hemme ishta güzel emelliring bilen ulargha ülge bolghin; telim berginingde pak-diyantlik, éghir-bésiq bolup, ■

⁸ héchkim qusur tapalmaydighan, saghlam sözlerni yetküzgin; buning bilen, qarshi chiqquchilar biz toghruluq yaman gep qilidighan yerni tapalmay xijil bolidu. ■

⁹ Qullargha öz xojayinlirini hemme ishta qanaetlendürüp ulargha boysunushni ögetkin. Ular gep yandurmay, ■

¹⁰ oghriliq qilmay, özlirining her jehette ishenchlik ikenlikini körsetsun. Ular buning bilen Qutquzghuchimiz Xudaning telimatigha her jehettin zinnat bolidu. □

¹¹ Chünki Xudaning nijatni barliq insanlarga élip kélidighan méhir-shepqi ayan boldi;

¹² u bizge ixlaxsizliq we bu dunyaning arzu-heweslirini ret qilip, hazirqi zamanda salmaq, heqqaniy, ixlaxmen hayatni ötküzüshimiz bilen, ■

¹³ ulugh Xuda, nijatkarimiz Eysa Mesihning shan-sherep bilen kélidighanliqigha bolghan mubarek ümidimizning emelge éshishini intizarliq bilen kütüshni ögitudu. □ ■

¹⁴ U bedel tölep bizni hemme itaetsizliklerdin azad qilish hemde bizni özi üçün pak qilip, Özige mensup bolghan, yaxshi emellerge qizghin intilidighan xelq qilishqa biz üçün qurban boldi. □ ■

¹⁵ Barliq hoququngni ishlitip bu ishlarni jakarlap éytqin, nesihet bérüp jékiligin we agahlandurghin. Héchkim séni kemsitmisun. ■

■ **2:3** 1Tim. 2:9; 5:13; 1Pét. 3:3. ■ **2:4-5** Yar. 3:16; 1Kor. 14:34; Ef. 5:22; Kol. 3:18; 1Pét. 3:1.

■ **2:7** 1Tim. 4:12; 1Pét. 5:3. ■ **2:8** 1Pét. 2:12,15; 3:16. ■ **2:9** Ef. 6:5; Kol. 3:22; 1Tim. 6:1; 2; 1Pét. 2:18. □ **2:10** «... özlirining her jehette ishenchlik ikenlikini körsetsun» — bashqa birxil terjimisi: «... ular étiqadning her jehette yaxshiliqini körsitip bersun». ■ **2:12** Ef. 1:4. Kol. 1:22; 2Tim. 1:9; 1Yuh. 2:16. □ **2:13** «ulugh Xuda, nijatkarimiz Eysa Mesihning shan-sherep

bilen kélidighanliqigha bolghan mubarek ümidimizning emelge éshishini intizarliq bilen kütüshni ögitudu» — toluq 12-13-ayetning bashqa birxil terjimisi: «...u bizge ixlaxsizliq we bu dunyaning arzu-heweslirini ret qilip, hazirqi zamanda salmaq, heqqaniy, ixlaxmen hayatni ötküzüshni ögitudu; shuning bilen biz buning bilen mubarek ümidimizning emelge éshishini, yeni ulugh Xuda, nijatkarimiz Eysa Mesihning shan-sheripining ayan qilinishini telpünüp kütümiz». ■ **2:13** 1Kor. 1:7; Fil. 3:20.

□ **2:14** «U bedel tölep bizni hemme itaetsizliklerdin azad qilish hemde bizni Özi üçün pak qilip, özige mensup bolghan, yaxshi emellerge qizghin intilidighan xelq qilishqa biz üçün qurban boldi» — Tewrat, «Zeb.» 130:8, «Ez.» 37:23, «Qan.» 14:2ni körüng. ■ **2:14** Gal. 1:4; 2:20; Ef. 2:10; 5:2; Ibr. 9:14. ■ **2:15** 1Tim. 4:12.

3

Étiqadchilar qilishqa tégishlik ishlar

1 *Jamaattikilerg*e shuni eslitip turghinki, ular hókümranghara we hoquqdarlarga boysunup, shularning sözini anglisun, herqandaq yaxshi emellerni qilishqa teyyar tursun, ■

2 héchkimning yaman gépini qilmisun, jédelxor bolmisun, mulayim bolsun, hemme ademge her jehette möminlik körsetsun. □ ■

3 Chünki biz özimizmu eslide nadan bolup, itaetsiz, azdurulghan, herxil shehwet-heweslerning hem lezzetlerning quli bolghan, rezillik we hesetxorluq ichide yashighan, nepretlik bolghan hem bir-birimizdin nepretlindighanlardin iduq. ■

4 Biraq Qutquzghuchimiz Xudaning insanlarga bolghan méhribanliqi we méhir-muhebbiti ayan bolushi bilen,

5 (özimizning qandaqtur heqqaniy emellirimiz bilen emes, belki Uning rehim-shepqiti bilen) yéngidin tughulushta yuyushliri we Muqeddes Rohta yéngilishi arqiliq U bizni qutquzdi; □ ■

6 bu Rohni Xuda Nijatkarimiz Eysa Mesih arqiliq wujudimizgha mol quydi. ■

7 Bu arqiliq, Xudaning méhir-shepqiti bilen heqqaniy qilinip, menggülik hayatqa érishish ümidini tutqan mirasxorlar bolduq.

8 Bu sözler ishenchliktur we bu heqiqetlerni alahide tekitlishingni telep qilimen. Shundaq qilghiningda, Xudagha étiqad qilghanlar özlirini yaxshi emellerni qilishqa bérilishke köngül bölidu. Bu ishlar insanlar üçün güzel we paydiliq.

9 Biraq exmiqane munaziriler, nesebnamilerdiki *quruq gepler*, jédel-majralar, Tewart qanunigha munasiwetlik talash-tartishlardin özüngni néri tutqin; chünki bular paydisiz we bimeniliktur. ■

10 Arigha bölgünchilik qilghuchi ademni bolsa bir-ikki qétim agahlandurghandin kéyin uning bilen bolghan bardikeldini üziwet; □ ■

11 chünki bundaq ademni heqiqettin chetnidi, gunah sadir qiliwatidu, shundaqla özi özi jazagha mehkum qilghan dep bilisen.

Axirqi söz

12 Artémasni yaki Tikikusni sanga mangdurghanda, mumkin qeder tézrek Nikopolis shehirige méning yénimgha kelgin, chünki u yerde qishlimaqqchi boluwatimen. ■

■ 3:1 Rim. 13:1, 3-7; 1Pét. 2:13.

□ 3:2 «héchkimning yaman gépini qilmisun, jédelxor bolmisun, mulayim bolsun, hemme ademge her jehette möminlik körsetsun» — Tewart-Injilda

«möminlikning néme menisi barliq toghruluq «Kolossidikilerg»diki «qoshumche söz»imizni (3:12 üstide toxtalghinimizni) körüng. ■ 3:2 Fil. 4:5; 2Tim. 2:24,25. ■ 3:3 1Kor. 6:11; Ef. 2:1; Kol. 3:7; 1Pét. 4:3.

□ 3:5 «... Yéngidin tughulushta yuyushliri we Muqeddes Rohta yéngilishi arqiliq U bizni qutquzdi» — «yéngidin tughulushta yuyushliri» grék tilida «yéngidin tughulushtiki «mä süyi». Tewart dewridiki zamanlarda kahinlar ibadetxanida Xudagha yéqinlishish üçün pütkül tenlirini chong das («dégiz») ichide yuyushi kérek idi. Bu yerde ten ezalirini yuyush emes, ademning pütkül rohining yuyunishi körsitilidu, elwette. ■ 3:5 Ros. 15:11; Rim. 3:20, 28; 4:2, 6; 9:11; 11:6; Gal. 2:16; Ef. 1:4; 2:4, 9; 2Tim. 1:9. ■ 3:6 Ez. 36:25. ■ 3:9 1Tim. 1:4; 4:7; 6:20; Tit. 1:14.

□ 3:10 «Arigha bölgünchilik qilghuchi ademni bolsa bir-ikki qétim agahlandurghandin kéyin uning bilen bolghan bardikeldini üziwet» — «arigha bölgünchilik qilghuchi adem» jamaetni (belkim ademni azduridighan telim bilen) bölmekchi bolidu. ■ 3:10 Mat. 18:17; Rim. 16:17; 2Tés. 3:6; 2Tim. 3:5; 2Yuh. 10. ■ 3:12 Ros. 20:4; Ef. 6:21; 2Tim. 4:12.

¹³ Adwokat Zénas bilen Apollosning sepirige köngül bölüp himmitingning bariche uzatqin; kem-kütiliri bolsa, ularning hajitidin chiqqin. ■

¹⁴ Bizning qowmimiz méwisiz qalmasliqi üçün hajetmenlerge yarem qilip, özlirini güzel emellerni qilishqa béghishlashni ögensun.

¹⁵ Yénimdikilerning hemmisidin sanga salam. Étiqadta bizni söyidighalargha salam éyt.

Méhir-shepget hemminglarga yar bolghay!

Filémongha

Rosul Pawlus Filémon'gha yazghan mektup

¹ Mesih Eysaning mehbusi menki Pawlus we qérindishimiz Timotiydin söyümlükimiz we xizmetdeshimiz Filémon'gha □ ■

² we singlimiz Afiyagha, sepdishimiz Arkippusqa we öyüngde yighilidighan jamaetke salam! □ ■

³ Xuda'Atimiz we Rebbimiz Eysa Mesihdin silerge méhir-shepset we xatirjemlik bolghay!

Filémonning méhir-muhebbiti we étiqadi

⁴⁻⁵ Rebbimiz Eysagha we barliq muqeddes bendilerge bolghan méhir-muhebbiting we ishench-étiqadningni anglap, men dualirimda hemishe séni yad étip turuwatimen, sen üçün teshekkür éytimen; □ ■

⁶ Bizge nésip bolghan, Mesihni ulughlaydighan barliq yaxshi iltipatni toluq tonup yétishing bilen, séning étiqadning emelliride merdlerche ortaqlishishing kücheytilsun dep dua qilimen. □

⁷ Chünki séning méhir-muhebbiting manga zor xushalliq we righbet élip keldi; chünki i qérindishim, muqeddes bendilerning ich-baghirliri séning arqiliq köp söyündürüldi.

Filémonning quli Onésimus heqqide iltimas

⁸ Shunga, gerche séni layiq ishni qilishqa buyrushqa Mesihde jür'etlik bolal-islammu,

⁹ lékin yenila muhebbetning türtkisi bilen menki qéri Pawlus hemde hazirmu Eysa Mesihning mehbusi bolush süpitide sanga iltimas qilip ötünüşni layiq kördüm — □

□ **1:1** «Mesih Eysaning mehbusi menki Pawlus ...» — Pawlus bu mektupni yazghanda Rimning mehbusi idi. Shühbisizki, rimliqlar Pawlusni «bizning mehbusimiz» dep oylaytti — lékin Pawlus ishqqa bashqiche qaraytti. Rimliqlarning uni qolgha élip türmige tashliwetkini Xudaning iradisi bolup, shu ish bilen «yat ellik» ishen'güchilerning köp payda köridighanliqigha Pawlusning közi yetken; shuning bilen Pawlus özini: «rimliqlarning mehbusi» démey, belki «Mesihning mehbusi» deydu. ■ **1:1** Ef. 3:1; 4:1. □ **1:2** «sepdishimiz Arkippus» — «sepdishimiz» (yaki «küreshdeshimiz») — rohiy «urush sépi»de bolghan küreshte, elvette. ■ **1:2** Rim. 16:5; 1Kor. 16:19; Kol. 4:15,17. □ **1:4-5** «Rebbimiz Eysagha

we barliq muqeddes bendilerge bolghan méhir-muhebbiting we ishench-étiqadning — démek, Filémonning muhebbiti we ishenchi Mesihge we muqeddes bendilirimu qaritip baghlan'ghanidi. ■ **1:4-5** 1Tés. 1:2; 2Tés. 1:3. □ **1:6** «Mesihni ulughlaydighan barliq yaxshi iltipatni toluq tonup yétishing bilen...» — bashqa chüshenchisi «Mesihde bolghan barliq yaxshi iltipatni toluq tonup yétishing bilen...». «Bizge nésip bolghan, Mesihni ulughlaydighan barliq yaxshi iltipatni toluq tonup yétishing bilen, séning étiqadning emelliride merdlerche ortaqlishishing kücheytilsun dep dua qilimen» — toluq aytning bashqa bir terjimisi: «Séning étiqadning emelliride merdlerche ortaqlishishing téximu jari qilinishi bilen, bizge nésip bolghan, Mesihni ulughlaydighan barliq yaxshi iltipatni toluq tonup yétishing üçün dua qilimen». □ **1:9** «lékin yenila muhebbetning türtkisi bilen menki qéri Pawlus hemde hazirmu Eysa Mesihning mehbusi bolush süpitide sanga iltimas qilip ötünüşni layiq kördüm» — «muhebbetning türtkisi bilen... ötünüş...» toghruluq «Korintliqlargha (1)»diki «qoshumche söz»imizde bayan qilghan «hoquq we muhebbet» (15:24) üstide bolghan muzakirimizni körüng.

10 kishenlerde turup tughqan balam, yeni Onésimus toghruluq iltimasim bar.

11 U burun sanga paydisiz bolghan bolsimu, emma hazir sangimu, mangimu paydiliqtur. □

12 Men hazir uni — janjgirimni séning yéninggha qayturup ewetimen.

13 Xush xewerni dep kishenlerde turghinimda uni séning ornungda méning xizmitimde bolushqa yénimda qaldurup qalghum bar idi;

14 biraq séning raziliqingni almay héchnémini qilghum yoq; shundaq qilghanda séning manga qilghan yaxshiliqing mejburiy emes, belki razimenlik bilen bolidu.

15 Chünki séning Onésimustin waqitliq mehrum bolghiningning sewebi, belkim del séning uninggha ebedil'ebedgiche nésiwe bolushung üçün idi. □ ■

16 Méning shundaq déginim, uninggha qul qatarida emes, belki quldin köp üstün — manga neqeder söyümlük, shundaqla sanga téximu shundaq bolidighan (insaniy munasiwetler bilen hem Rebde bolghan munasiwet bilen), söyümlük qérindash qatarida ige bolisen; □

17 shuning üçün, eger sen méni hemdash qatarida körseng, uni méni qobul qilghandek qobul qilghin.

18 Eger burun u sanga birer yolsizliq qilghan bolsa yaki sanga qerzdar bolghan bolsa, buni méning hésabimgha yazghin. □

19 Mana menki Pawlus bu sözlerni öz qolum bilen yéziwatimen: qerzi bolsa özüm qayturimen; lékin men sanga özüngning jéning bilen manga qerzdar bolghiningni tilgha almaymen. □

20 Shunga, ey qérindishim, men Rebde sendin menpeetke érishmekchimen; ich-baghirlirimni Mesihde söyüdürgin. □

21 Ishenchim sözümné anglaydighanliqinggha kamil bolup we sorighanlirimdin artuq orunlaydighanliqingni bilip, sanga mushundaq yazdim.

22 Bulardin bashqa, manga turalghu jay teyyarlap qoyghin. Chünki dualir-

■ **1:10** 1Kor. 4:15. Gal. 4:19; Kol. 4:9. □ **1:11** «U burun sanga paydisiz bolghan bolsimu, emma hazir sangimu, mangimu paydiliqtur» — «Onésimus» dégen isim grékche «paydiliq» dégen menide. Kirish sözimizde éytqinimizdek, Onésimus esli Filémonning quli idi, u uning qéshidin qachqanidi. □ **1:15** «Chünki séning Onésimustin waqitliq mehrum bolghiningning sewebi, belkim del séning uninggha ebedil'ebedgiche nésiwe bolushung üçün idi» — bu ayet üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **1:15** Yar.50:20; 1Tés.4:13 □ **1:16** «insaniy munasiwetler bilen hem Rebde bolghan munasiwet bilen» — grék tilida «et teripidin we Rebde bolush teripidin...». Eslide Onésimus Filémon'gha qul idi, insaniy tereptin ularning otturidiki (Rim imériyesidiki qanun boyiche) munasiwet xojayin bilen qul ayrilmasliq munasiwiti idi. Bu söz belkim yene Filémonning quli Onésimusqa eslide amraq ikenlikini körsitidu. □ **1:18** «Eger burun u sanga birer yolsizliq qilghan bolsa yaki sanga qerzdar bolghan bolsa, buni méning hésabimgha yazghin» — mumkinchiliki barki, Pawlusning: «Eger u... sanga qerzdar bolghan bolsa» dégini, Onésimusni xijaletke qaldurmasliq üçün «u sendin birer pul-dunya oghrillighan bolsa» dégenni silip ipadilishi idi. □ **1:19** «lékin men sanga özüngning jéning bilen manga qerzdar bolghiningni tilgha almaymen» — «öz jéning bilen manga qerzdar bolghining» dégen söz, shübbhisizki, Pawlusning Filémon'gha xush xewerni yetküzüshi bilen Filémon étiqad arqliq dozax yolidin chiqqanliqini, shundaqla menggütük hayatqa érishkenlikini körsitidu. «Men sanga... tilgha almaymen» — bu gepni déyishi chirayliq bir chaqchaq bolidu, elwette. □ **1:20** «Shunga, ey qérindishim, men Rebde sendin menpeetke érishmekchimen» — grék tilida «menpeet» we «Onésimus» («menpeetlik, paydiliq») dégen söz bilen munasiwetlik bolghachqa, Pawlus yene söz oyuni oynaydu. Bu ayet üstide yene «kirish söz»imizni körüng.

inglar arqiliq méning silerge qayturup bérilishimni ümid qilimen. □ ■

Axirqi salam

²³ Eysa Mesihke xizmet qilghanliqi üçün zindandishim bolghan Epafras,

□ ■ ²⁴ xizmetdashirim Markus, Aristarxus, Démas we Luqalardin sanga salam. □ ■

²⁵ Rebbimiz Eysa Mesihning méhir-shepqi rohinglarga yar bolghay!

□ **1:22** «Chünki **dualiringlar arqiliq méning silerge qayturup bérilishimni ümid qilimen**» — «dualiringlar arqiliq» — Filémonning we öyde yigilghan jamaetning dualiri arqiliq. «Méning silerge qayturup bérilishim» — démek, «solaqtin azad bolup, yéninglarga qaytip bérilishim». Rosulning kéyinki «Filippiliqlargha» yazghan xétide (1:26-27) uning bu ishqa bolghan mutleq ishenchi ipadilidur. Shu xettiki 1:26-27-ayetlerdiki izahatlar we xettiki «qoshumche söz»imizni körüng. Pawlusning yuqiriqi sözidin daim öz qiyinchiliqini emes (chünki u türimde yatqanliqini biwasite tilgha almaydu) belki bashqilarning menpeitini («méning silerge qayturup bérilishim») közleydighanliqi körünidu. ■ **1:22** Fil. 1:25. □ **1:23** «Eysa Mesihke xizmet qilghanliqi üçün zindandishim bolghan Epafras» — grék tilida «Eysa Mesihde bolghan zindandishim Epafras». Epafras toghruluq yene «Kol.» 1:7, 4:12ni körüng. ■ **1:23** Kol. 1:7; 4:12. □ **1:24** «xizmetdashirim Markus, Aristarxus, Démas we Luqalardin sanga salam» — Démas toghruluq yene «2Tim.» 4:12ni körüng. ■ **1:24** Ros. 12:12,25; 15:37; Kol. 4:10; 2Tim. 4:11; 1Pét. 5:13; Ros. 19:29; 20:4; 27:2; Kol. 4:10,14; 2Tim. 4:10,11.

Ibraniylargha

«Ibraniylargha yézilghan mektup» *** Xudaning Oghli perishtilerdin üstündür

¹ Xuda burunqı zamanlarda ata-bowilargha peyghemberler arqılıq türküm-türküm boyiche we nurghun yollar bilen sóz qilghan bolup,□

² mushu axirqı künlerde bolsa bizge Oghli arqılıq sözlidi. U Oghlini pütkül mewjudatning mirasxori qilip béketken, Uning arqılıq kainatlarni yaratqan.□ ■

³ U Xudaning shan-sheripidin parlighan nur; Uning eyniyitining ipadisidir, U qudretlik sóz-kalami bilen pütkül kainattiki mewjudatni öz ornıda turghuzawatqan bolup, U gunahlarni tazilash xizmitini ada qilghandin kéyin, ershtiki shanu-shewket igisining ong yénida olturdi.□ ■

⁴ Shuningdek, U perishtilerdin köp üstün nam-mertiwiğe miras bolup, ulardin shunche yüksek turdi.□

⁵ Chünki Xuda muqeddes yazmilarda perishtilerning qaysisigha: «Sen Méning Oghlumdursen, бүгүн Men Séni tughdurdum», we yene: «Men Uninggha Ata bolimen, Umu Manga Oghul bolidu» dégenidi?□ ■

⁶ Uning üstige, U Özining tunjisini yer yüzige ewetkende, «Barlıq perishtiler Uninggha sejde qilsun» dégen.□ ■

⁷ U perishtiler toghruluq: –

«U perishtilirini shamallar,

Xizmetkarlırini ot yalquni qilidu», dégenidi;□ ■

⁸ lékin Oghli heqqide bolsa Uninggha mundaq dégen: –

«Séning texting, i Xuda, ebedil'ebediktur;

□ **1:1 «türküm-türküm boyiche»** — yaki «nurghun qétim» yaki «nurghun ipadiler bilen». □ **1:2**

«mushu axirqı künlerde bolsa» — «axirqı künlér» Injil boyiche «axirqı zamanlar», Eysaning dunyagha kélishi bilen bashlan'ghan. Mushu yerde bu ibare «mushu künlerning axirida» (yeni, peyghemberler insanlarga sóz yetküzgen künlerning axirida) dégen sózler bilen ipadilinidu. «Oghli arqılıq» — grék tilida «Oghul arqılıq». «U Oghlini pütkül mewjudatning mirasxori qilip béketken, Uning arqılıq kainatlarni yaratqan» — mushu yerde «Oghli» dégen grék ilida peqet «Oghul» bilen ipadilinidu. ■ **1:2** Yar. 1:3; Zeb. 33:6; Mat. 21:38; Yuh. 1:3; Ef. 3:9; Kol. 1:16. □ **1:3** «U gunahlarni tazilash xizmitini ada qilghandin kéyin» — köp kona kechürümlerde «U yalghuz özi gunahlarni tazilash xizmitini ada qilghandin kéyin» déyilidu. ■ **1:3** 2Kor. 4:4; Fil. 2:6; Kol. 1:15. □ **1:4** «U (Oghul) perishtilerdin köp üstün nam-mertiwiğe miras bolup, ulardin shunche yüksek turdi» — töwendiki 5-ayette U alghan nam-mertiwining «Oghul» ikenliki körünidu. □ **1:5** «Sen Méning Oghlumdursen, бүгүн Men Séni tughdurdum»... «Men Uninggha Ata bolimen, Umu Manga Oghul bolidu» — birinchi bésharet Eysaning Meriyemdin atisiz tughulushini körsitidu, «Zeb.» 2:7din élin'ghan; ikkinchi bésharet «2Sam.» 7:14, «1Tar.» 17:13din élin'ghan. ■ **1:5** 2Sam. 7:14; 1Tar. 17:13, 22:10; Zeb. 2:7; Ros. 13:33; Ibr. 5:5. □ **1:6** «U Özining tunjisini yer yüzige ewetkende...» — grék tilida mushu yerdiki «tunji» adette «tunji tughulghan bala»ni körsitidu. Sözning toluq menisi «Zeb.» 89:27de we «Kol.» 1:16-17-ayette körüldü; démek, Mesih: (1) pütün alem ichide eng yuqiri orunda turidu; (2) alemdin burun bolghan; (3) belkim alemge oxshash «yaritilghan» emes, belki esli Xuda Atisi bilen bille mewjut bolghan. Yene bir tereptin, «Xudaning tunjisi» dégen söz Mesihdin kéyin (we Uning arqılıq) Xudaning köp bashqa oghul perzentlıri bolidighanlıqini körsitidu (2:10ni körüng. «yer yüzige ewetkende» — grék tilida «yer yüzige élip bashlighanda...»). «Barlıq perishtiler Uninggha sejde qilsun» — «Qan.» 32:43 we «Zeb.» 97:7ni körüng. «Luqa» 2:13-14 we «Zeb.» 132:7-9nimu körüng. ■ **1:6** Zeb. 97:7; Qan. 32:43; Luqa 2:8-14 □ **1:7** «U perishtilirini shamallar, xizmetkarlırini ot yalquni qilidu» — «Zeb.» 104:4. Grék tilida «shamal» we «roh» oxshash bir söz bilen ipadilinidu. ■ **1:7** Zeb. 104:4

Séning padishahliqıngdiki shahane hasang adaletning hasisidir. □ ■

⁹ Sen heqqaniyetni söyüp, rezillikke nepretlinip kelgensen; Shunga Xuda, yeni Séning Xudaying Séni hemrahliringdin üstün qilip shadliq méyi bilen mesih qildi». □ ■

¹⁰ Xuda Oghligha yene mundaq dégen: —

«Sen, i Reb, hemmidin burun zéminning ulini salding, Asmanlarni bolsa qolliring yasighandur; □ ■

¹¹ Ular yoq bolup kétidu,

Lékin Sen menggü turisen;

Ularning hemmisi kiyimdek konirap kétidu; ■

¹² Sen ularni ton kebi yögep qoyisen,

Shunda ular kiyim-kéчек yenggüshlen'gendek yenggüshlinidu.

Biraq Sen menggü özgermigüchidursen,

Yilliringning tamami yoqtur». □ ■

¹³ Yene, U qaysibir perishtige: —

«Men Séning düşmenliringni textipering qilmighuche,

Méning ong yénimda olturisen» — dégenidi? □ ■

¹⁴ Shundaq iken, perishtilerning hemmisi peqet nijatqa mirasliq qilidighanlar üçün xizmet qilishqa Xuda teripidin ewetilgen xizmetchi rohlar emesmu? □

2

Nijatqa sel qarimasliq

¹ Bu sewebtin, allıqandaq yol bilen *heqiqiy yoldin* téyilip ketmeslikimiz üçün, anglihan heqiqetlerge téximu étibar qilishimiz lazim.

² Chünki perishtiler arqiliq yetküzülgen söz-kalamning turaqliq ikenliki ispatlan'ghan hemde uninggha herbir boysunmasliq we itaetsizlik qilish tégishlik jazagha tartilidighan yerde, □ ■

□ **1:8** «Lékin Oghli heqqide bolsa uninggha mundaq dégen» — «Oghli» grék tilida «Oghul». «Séning texting, i Xuda...» — oqurmen'ge shu éniqki, bu sözler Padishahning Özige éytildi. ■ **1:8** Zeb.

45:6 □ **1:9** «... Sen heqqaniyetni söyüp, rezillikke nepretlinip kelgensen; shunga Xuda, yeni Séning Xudaying Séni hemrahliringdin üstün qilip shadliq méyi bilen mesih qildi» — (8-9-ayet) «Zeb.» 45:6-7. «Mesih qilish» yaki «mesihlimek» toghruluq «Zebur» 2-küydiki izahatlarni we «Tebirler»ni körtüng. ■ **1:9** Zeb. 45:6, 7 □ **1:10** «Sen, i Reb, hemmidin burun zéminning ulini salding, asmanlarni bolsa qolliring yasighandur...» — Xuda bu ayyete Öz Oghlini «Reb» dep, Uning Özı bilen bir ikenlikini, Yaratquchimu ikenlikini körsitidu. «Kol.» 1:15-17-ayetlerge qaralsun.

■ **1:10** Zeb. 102:25-27. ■ **1:11** Yesh. 51:6; 2Pét. 3:7,10. □ **1:12** «... Sen ularni ton kebi yögep qoyisen, shunda ular kiyim-kéчек yenggüshlen'gendek yenggüshlinidu. Biraq Sen menggü özgermigüchidursen, yilliringning tamami yoqtur» — (10-12-ayet) «Zeb.» 102:25-27. Xuda yene Öz Oghlining menggülik Xudaliq tebiitini körsitidu. ■ **1:12** Zeb. 102:25-27. □ **1:13**

«Men Séning düşmenliringni textipering qilmighuche, Méning ong yénimda olturisen» — «Zeb.» 110:2. ■ **1:13** Zeb. 110:1; Ros. 2:34; 1Kor. 15:25; Ef. 1:20; Ibr. 10:12. □ **1:14** «Shundaq iken, perishtilerning hemmisi peqet nijatqa mirasliq qilidighanlar üçün xizmet qilishqa (Xuda teripidin) ewetilgen xizmetchi rohlar emesmu?» — demisekmu 1-bab, 4-14-ayetlerning meqsiti, Oghulning hemme perishtilerdin köp üstünlükini körsitish üçündür. □ **2:2** «perishtiler arqiliq yetküzülgen söz-kalam» — Musa peyghemberge yetküzülgen Tewrat qanunini körsitidu. ■ **2:2** Yar.

19:17,26; Qan. 27:26; Ros. 7:53; Gal. 3:19.

³ shunche ulugh qutquzush-nijatqa étibar bermisek, biz qandaqmu *jazadin* qéchip qutulalaymiz?! Chünki bu nijatning xewiri deslepte Reb arqiliq uqturilghan, hem uning heqliqini biwasite anglighanlarmu bizge testiqilghan; ■
⁴ uning üstige Xuda bésharetlik alametler, karametler we herxil qudretlik möjiziler arqiliq, shundaqla Öz iradisi boyiche Muqeddes Rohning ata qilghan iltipatliri bilen teng buninggha guwahliq bergen. ■

Insanlarni shan-sherep yoligha bashlighuchi Nijatkar — «Zebur» 8-küy toghruluq

⁵ Biz dewatqan kelgüsi dunyani Xuda perishtilerning bashqurushigha ötküzüp bergini yoq;

⁶ belki bu heqte *muqeddes yazmilarning* bir yéride bireylen mundaq guwahliq bergendur: —

«*I Xuda*, insan dégen némidi,

Sen uni séghinidikensen?

Adem balisi némidi,

Sen uning yénigha kélip yoqlaydikensen? ■

⁷ Chünki Sen uning ornini perishtilerningkidin azghine töwen békitkensen,

Sen uninggha shan-sherep we shöhretlerni taj qilip kiydürdüngsen;

Uni qolung yasighanlarni idare qilishqa tikliding; □ ■

⁸ Sen barliq mewjudatlarni uning puti astida boysundurghansen).

Emdi «barliq mewjudatlarni uning puti astida boysundurghansen» dégini, héchqandaq nerse uninggha boysunmasliqqa qaldurulmighan, dégenliktur.

Biraq, hazirche mewjudatlarning hemmisiningla uninggha boysun'ghanliqini téxi körmeywatimiz. ■

⁹ Lékin biz üçün perishtilerdin «azghine waqit töwen qilin'ghan», ölüm azablrini tartqanliqi üçün hazir shan-sherep we hörmét taji kiydürülgen Eysani körgüchi bolduq; chünki U Xudaning méhir-shepqi bilen hemmeylen üçün ölümning temini tétidi. ■

¹⁰ Chünki pütkül mewjudatlar Özi üçünmu hem Özi arqiliqmu mewjut bolup turuwatqan Xudagha nisbeten, nurghun oghullarni shan-sherepke bashlighanda, ularning nijatining yol bashlighuchisini azab-oqubetler arqiliq kamaletke yetküzüshke layiq keldi. □

¹¹ Chünki pak-muqeddes Qilghuchi bilen pak-muqeddes qilin'ghanlarning hemmisi derweqe oxshash Birsidin kelgendur; shuning bilen U ularni

■ 2:3 Mat. 4:17; Mar. 1:14; Ibr. 12:25. ■ 2:4 Mar. 16:20; Ros. 14:3; 19:11. ■ 2:6 Zeb. 8:4 □ 2:7 «Sen uning ornini perishtilerningkidin azghine töwen békitkensen,...» — yaki «Sen uning ornini perishtilerningkidin azraq waqitla töwen békitkensen,...». «uni qolung yasighanlarni idare qilishqa tikliding» — bezi kona köchürmilerde mushu sözler tépilmaydu. ■ 2:7 Zeb. 8:5-6 ■ 2:8 Zeb. 8:8; Mat. 28:18; 1Kor. 15:27; Ef. 1:22. ■ 2:9 Zeb. 8:5; Ros. 2:33; Fil. 2:7, 8. □ 2:10 «Xudagha nisbeten, nurghun oghullarni shan-sherepke bashlighanda, ularning nijatining yol bashlighuchisini azab-oqubetler arqiliq kamaletke yetküzüshke layiq keldi» — bu muhim we sirlig ayet toghruluq «qoshumche söz»imizde yene toxtimiz.

«qérindash» déyishtin nomus qilmaydu. □ ■

¹² Xuddi U *Xudagha (muqeddes yazmilarda yézilghandek)*:

«Namingni qérindashlirimgha jakarlaymen,
Jamaet ichide Séni naxshilarda küyleymen» dégen. □ ■

¹³ U yene: «Men sanga tayinimen» we «Qaranglar, mana Men bu yerde Xuda Manga ata qilghan perzentler bilen bille» dégen. □ ■

¹⁴ Perzentler bolsa et bilen qandin tenlik bolghachqa, Oghulmu *shu perzentlerningkiye* oxshashla et we qandin tenlik boldi. Bundaq qilishtiki meqset, U ölüm arqiliq ölüm hoquqini tutqan Iblisning küchini bikar qilip, □ ■

¹⁵ ömür boyi ölüm qorqunchidin qulluqqa tutulghanlarning hemmisini azadliqqa chiqirish üçün idi. ■

¹⁶ Chünki U derweqe perishtilerge emes, belki Ibrahimning ewladlirigha tutishidu; □

¹⁷ Shuning üçün, U Xudagha ait ishlarda rehimdil we sadiq bash kahin bolushi üçün, xelqning gunahlirining kechürüm qurbanliqini bérelishi üçün, U her jehettin qérindashlirigha oxshash qilinishi kérek idi. ■

¹⁸ Chünki Özi sinaqlarni Öz béshidin kechürüp, azab-ouqubet chekken bolghachqa, U sinaqlarğa duch kelgenlergimu yardem béreleydu. ■

3

Oghul Musa peyghemberdin üstün

¹ Shundaq iken, ey muqeddes qérindashlar, ershtin bolghan chaqiriqqa ortaq nésip bolghanlar, özimiz étirap qilghan Rosul we Bash Qahin, yeni Eysagha köngül qoyup qaranglar. ■

□ **2:11** «Chünki **pak-muqeddes Qilghuchi bilen pak-muqeddes qilin'ghanlarning hemmisi derweqe oxshash Birsidin kelgendur; shuning bilen U ularni «qérindash» déyishtin nomus qilmaydu** — mushu ayettiki «pak qilghuchi» Eysa Mesihni, «pak qilin'ghanlar» U qutquzghanlarni, «Birsidin kelgen» Xuda'Atidin kelgenni körsitidu, elwette. Eysa Mesih Özi qutquzghanlarni «qérindashlirim» dep ataydu. ■ **2:11** Ros. 17:26. □ **2:12** «Namingni qérindashlirimgha jakarlaymen, jamaet ichide séni naxshilarda küyleymen» — «Zeb.» 22:22 («Zeb.» 18:49, 40:9nimu körüng). ■ **2:12** Zeb. 22:22; 18:49, 40:9 □ **2:13** «Men sanga tayinimen» ... «Qaranglar, mana Men bu yerde Xuda Manga ata qilghan perzentler bilen bille» — Tewrat, «Yesh.» 8:17-18. «U» — Mesihni körsitidu. U Yeshaya peyghember arqiliq ishtin aldin'ala bésharet bergen. ■ **2:13** Yesh. 8:17,18. □ **2:14** «... U ölüm arqiliq ölüm hoquqini tutqan Iblisning küchini bikar qilip...» — «ölüm hoquqini tutqan Iblis» — gerche Sheytan insanlarni biwasite halak qilalmisimu, biraq insanlarni gunah qilishqa azdurushtin arqiliq menggülük ölümge élip baridu. Azdurushtin aqiwiti gunah, gunahning aqiwiti bolsa menggülük ölümdur. ■ **2:14** Yesh. 25:8; Hosh. 13:14; Yuh. 1:14; 1Kor. 15:54; Fil. 2:7; 2Tim. 1:10. ■ **2:15** Rim. 8:15. □ **2:16** «Chünki U derweqe perishtilerge emes, belki Ibrahimning ewladlirigha tutishidu» — Tewrat «Yesh.» 41:7-9ni körüng. «Ibrahimning ewladlirigha tutishidu» — grék tilida bu söz (1) Mesihning (Ibrahimgha oxshash, étiqad qilghan) insanlarni yardem qoli bilen tutup qutquzidighanliq; (2) ularni qutquzush üçün Mesihning ular bilen zich munasiwette bolup, Özimu «et we qandin bolghan bir ten»de bolushini körsitidu. ■ **2:17** Fil. 2:7; Ibr. 4:15. ■ **2:18** Ibr. 4:15,16. ■ **3:1** Ibr. 4:14; 6:20; 8:1; 9:11.

2 Xuddi Musa *peyghember* Xudaning pütün ailiside xizmet qilghanda Xudagha sadiq bolghandek, umu özini teyinlep xizmetke Qoyghuchigha sadiq boldi. □ ■

3 Lékin öyni berpa qilghuchi özi berpa qilghan öydimmu artuq shöhretke sazawer bolghinidek, Umu Musadin artuq shan-sherepke layiqtur.

4 Chünki hemme öyning berpa qilghuchisi bardur; lékin pütün mewjudatning berpa qilghuchisi bolsa Xudadur. ■

5 Musa bolsa xizmetkar salahiyiti bilen Xudaning pütün ailiside sadiqliq bilen kéyinki ashkarilindighan ishlargha guwahliq bérish xizmitini qilghan. □ ■

6 Lékin Mesih bolsa Xudaning ailisige Oghul salahiyiti bilen höküm süridu; we eger biz jasaratimiz we ümidimizdin bolghan iptixarliqni axirghiche ching tutsaq, derweqe Xudaning ashu ailisige tewe bolghan bolimiz. ■

Zebur, 95-küy – Étiqadsizliq heqqide agahlandurush

7 Shunga, *muqeddes yazmilarda* Muqeddes Rohning déginidek,

Bügün, eger siler *Xudaning* awazini anglisanglar. ■

8 Eyni chaghlarda Uni ghezeplendürüp, chöl-bayawanda Uni sinighan künidikidek,

Yürikinglarni qattiq qilmanglar! ■

9 Mana shu yerde ata-bowiliringlar Méni sinidi, ispatlidi hem Méning qilghanlirimni qiriq yil körüp kelgenidi.

10 Men shu dewrdin bizar bolup: —

«Bular könglide daim adashqanlar,

Méning yollirimni héch bilip yetmigen.

11 Shunga Men ghezeplinip qesem ichip: —

«Ular Méning aramliqimgha qet'iy kirmeydu» dédim». □ ■

12 Em-di qérindashlar, héchqaysinglarda yaman niyetlik we étiqadsiz qelb bolmisun, shundaqla uning menggü hayat Xudadin yüz örümeslikige köngül bölünglar;

13 peqet «bügün»la bolidiken, héchqaysinglar gunahning azdurushliri bilen könglüglarning qattiqlashmasliqi üçün her küni bir-biringlarni jékilenglar. □

□ 3:2 «Musa peyghember Xudaning pütün ailiside xizmet qilghanda Xudagha sadiq bolghandek...» — «Xudaning... ailisi» sözmusöz terjimisi «Xudaning ... öyi» bolup, Musa peyghember zamanida bu söz arqiliq Israil xelqi közde tutulghanidi. Eysa kelgendin kéyin pütün étiqadchilar jamaiti közde tutulidighan bolghan. ■ 3:2 Chöl. 12:7. ■ 3:4 2Kor. 5:17,18; Ef. 2:10. □ 3:5 «Musa bolsa xizmetkar salahiyiti bilen Xudaning pütün ailiside sadiqliq bilen kéyinki ashkarilindighan ishlargha guwahliq bérish xizmitini qilghan» — Musa peyghemberning (Xudaning ailisi ichide bolghan) xizmiti köp jehetlerde Mesih arqiliq bolidighan nijatni aldin'ala körsitishni öz ichige alghan. «Chöl.» 12:7ni körüng. ■ 3:5 Qan. 18:15,18. ■ 3:6 Rim. 5:2; 1Kor. 3:16; 6:19; 2Kor. 6:16; 1Pét. 2:5. ■ 3:7 Zeb. 95:7; Ibr. 4:7. ■ 3:8 Mis. 17:2. □ 3:11 «Shunga Men ghezeplinip qesem ichip: — «Ular Méning aramliqimgha qet'iy kirmeydu» dédim» — «Zeb.» 95:7-11. «Méning aramliqim» — birinchidin Xuda Israillargha wede bergen Qanaan (Pelestin) zémimini körsitidu. Misirdin chiqip chöl-bayawanda qiriq yil sersan bolup yürgen bir ewlad Israillar itaetsizlik qilip u zémin'gha kirmigen. Ikkinchidin, shundaqla eng muhimi, «aramliq» bolsa, peqet zéminni emes, belki Xudaning panahi, yétekchilik hem shepiti astida yashashni öz ichige alidu (4-babnimu körüng). ■ 3:11 Chöl. 14:21-23; Qan. 1:34; Zeb. 95:7-11. □ 3:13 «peqet «bügün»la bolidiken, héchqaysinglar gunahning azdurushliri bilen könglüglarning qattiqlashmasliqi üçün her küni bir-biringlarni jékilenglar» — bu ayettiki «bügün» yuqirida neqil keltürilgen «Zebur» 95-küydiki söz, elwete.

14 Desleptiki xatirjemlikimizni axirghiche ching tutsaqla, derweqe Mesih bilen shérik bolghan bolimiz.

15 Yuqirida éytilghinidek: —

«Bügün, eger siler *Xudaning* awazini anglisanglar, Eyni chaghlarda *Uni* ghezeplendürgen künidikidek, Yürikinglarni qattiq qilmanglar!»■

16 (Emdi Uning awazini anglap turup, Uni ghezeplendürgenler kimler idi? Musa peyghemberning yétekchilikide Misirdin *qutulup* chiqqan ashu *Israillarning* hemmisi emesmu?)

17 U qiriq yil kimlerge ghezeplendi? Yenila shu gunah ötküzüp, yiqilip jesetliri chölda qalghanlarğa emesmu? □ ■

18 Shundaqla U kimlerge Öz aramliqimgha qet'iy kirmeyisiler dep qesem qildi? Özige itaet qilmighanlarni emesmu? ■

19 Shunga bulardin körüwalalaymizki, ularning *aramliqqa* kirmesliki étiqadsizliqi tüpeylidin idi).

4

Xudaning aramliqi heqqidiki wede

1 Emdi Uning aramliqigha kirip behrimen bolush toghrisidiki wedisi *bizge* qaldurulghandin kéyin, aranglardiki birersiningmu uning nésiwisidin chüshüp qélishidin qorqunchta éhtiyat qilayli.

2 Chünki xush xewer xuddi *chöldiki Israillarğa* anglitilghandek bizlergimu anglitildi. Lékin ularning anglighanliri étiqad bilen yughurulmighanliqtin, söz-kalamning ulargha héchqandaq paydisi bolmighanidi.□

3 Chünki bu aramliqqa kirgenler bolsa — étiqad qilghan bizlerimiz. Xuddi Xudaning éytqinidek:

«Shunga men ghezeplinip qesem ichip: —

«Ular Méning aramliqimgha qet'iy kirmeydu — dégen».

Xudaning emelliri bolsa dunya apiride bolghandila hemmisi tamamlan'ghanidi;■

4 chünki yaritilishning yettinchi küni heqqide muqeddes yazmilarning bir yéride mundaq déyilgen: «Yettinchi küni kelgende, Xuda hemme emelliridin aram aldi».□ ■

5 Yene kélip yuqirida éytilghandek Xuda: «Ular Méning aramliqimgha qet'iy kirmeydu» dégenidi.□ ■

■ 3:15 Ibr. 3:7. □ 3:17 «U qiriq yil kimlerge ghezeplendi? Yenila shu gunah ötküzüp, yiqilip jesetliri chölda qalghanlarğa emesmu?» — «Chöl.» 14:29, 32ni körüng. ■ 3:17 Chöl. 14:36; Zeb. 106:26; 1Kor. 10:10; Yeh. 5. ■ 3:18 Qan. 1:34. □ 4:2 «Chünki xush xewer xuddi chöldiki Israillarğa anglitilghandek bizlergimu anglitildi» — «chöldiki Israillarğa» grék tilida «ulargha» déyilidu. Bu ayettiki «xush xewer» Xudaning aramliqini alahide közde tutidu. ■ 4:3 Zeb. 95:11.

□ 4:4 «Yettinchi küni kelgende, Xuda hemme emelliridin aram aldi» — «Yar.» 2:2. ■ 4:4 Yar. 2:2; Mıs. 20:11; 31:17. □ 4:5 «Yene kélip yuqirida éytilghandek Xuda: «Ular Méning aramliqimgha qet'iy kirmeydu» dégenidi» — muellip, gerche chölda kezgen Israillar itaetsizliki tüpeylidin «Xudaning aramliqi»gha kirmigen bolsimu, kirish yoli téxiche ochuq ikenlikini körsitidu. ■ 4:5 Zeb. 95:11.

6 Buningdin körünerlikki, Xudaning aramliqigha kireleydighanlar bar, emma uning toghrisidiki xush xewerni awwal anglighanlar itaetsizlik qilghanliqi üçün, uninggha kirelmedi. □

7 Shuning üçün, Xuda ene shu *aramliq toghrisida* uzaq waqittin keyinki melum bir küni «bügün» dep békitip, Dawut *peyghember* arqiliq yene shundaq éytqan: —

«Bügün uning awazini anglisanglar, Yüringlarni qattiq qilmanglar!» ■

8 Eger Yeshua *peyghember Israillarni* aramliqqa kirgüzgen bolsa idi, Xuda keyin yene bir *aramliq küni* toghruluq démigen bolatti. □

9 Qisqisi, shabat künidiki bir aramliq Xudaning xelqini kütmeke. □

10 Chünki Xudaning aramliqigha kirgüchiler xuddi Xuda «Öz emel-ishliridin aram alghan»dek, özlirining ishliridin aram alidu. □

11 Shunga héchqaysimizning ene shu *Israillardek* itaetsizlik qilghan halitide yiqilip chüshmesliki üçün, herbirimiz bu aramliqqa kirishke intileyli.

12 Chünki Xudaning söz-kalami janliqtur we küchke igidur, hetta jan bilen rohnı, yilik bilen boghumlarni bir-biridin ayriwételigüdek derijide, herqandaq qosh bisliq qilichtin ittiktur, qelbdiki oy-pikir we arzu-niyetlerning üstidin höküm chiqarghuchidur. ■

13 Uning aldida héchqandaq mewjudat ghayip emestur; belki bizdin hésab Alghuchining közliri aldida hemme ish ochuq-ashkaridur. ■

Bash kahinimiz Eysa Mesih

14 Shundaq bolghaniken, shundaqla ersh-asmanlardin ötüp chiqqan ulugh Bash Qahinimiz, yeni Xudaning Oghli Eysa bolghaniken, biz étirap qilghan étiqadimizda ching turayli. ■

15 Chünki bizge teyinlen'gen bash kahinimiz ajizliqlirimizgha hésdashliq qilmighuchi emes, belki bizge oxshash herxil azdurush-sinaqlargha duch kelgen, lékin gunah sadir qilip baqmighuchidur. ■

16 Shunga yürükimiz toq halda rehım-shepqetke érishish we yademege éhtiyajliq waqtimizda shapaet tépish üçün méhir-shepqet *ayan qilin'ghuchi* textke yeqinlashayli. □ ■

□ 4:6 «uning toghrisidiki xush xewerni awwal anglighanlar» — démek, Xudaning aramliq toghruluq xush xewer anglighanlar; chöl-bayawanda kézip yürgen Israillarni körsitidu. ■ 4:7 Zeb. 95:7-8; Ibr. 3:7. □ 4:8 «Eger Yeshua *peyghember Israillarni aramliqqa kirgüzgen bolsa idi, Xuda keyin yene bir aramliq küni toghruluq démigen bolatti*» — Yeshua *peyghember* Musa *peyghemberning* izbasari bolup, u Israil xelqini Xuda wede bergen zémin'gha bashlap barghan. «Qan.» 3:20, 25:19, «Yeshua» 1:15nimu körüng. □ 4:9 «Qisqisi, *shabat künidiki bir aramliq Xudaning xelqini kütmeke*» — «shabat küni» yettinchi küni, yeni Xuda aram alghan küni we Öz Yehudiy xelqige békitken «dem élish küni» idi. □ 4:10 «Chünki Xudaning aramliqigha kirgüchiler xuddi Xuda «Öz emel-ishliridin aram alghan»dek, özlirining ishliridin aram alidu» — bu intayin muhim ayet üstide hem «Xudaning aramliqi» toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ 4:12 Top. 12:11; Yesh. 49:2; Ef. 6:17. ■ 4:13 Zeb. 33:13-15 ■ 4:14 Ibr. 3:1; 6:20; 8:1; 9:11. ■ 4:15 Yesh. 53:9; 2Kor. 5:21; Fil. 2:7; Ibr. 2:18; 1Pét. 2:22; 1Yuh. 3:5. □ 4:16 «yademege éhtiyajliq waqtimizda shapaet tépish üçün...» — grék tilida «yademe» «ademning (qutquzghin! dégen) nidasisgha yügürüş» dégen uqumni bildüridu. «méhir-shepqet *ayan qilin'ghuchi text*» — Xudaning texti, elwette. ■ 4:16 Rim. 3:25.

5

¹ Her qétimliq bash kahin insanlar arisidin tallinip, xelqge wakaliten Xudagha xizmet qilishqa, yeni xelqning atighan hediyyelirini we gunahlar üçün qilghan qurbanliqlirini Xudagha sunushqa teyinlinidu.

² Uning hertereplep ajizliqliri bolghachqa, bilimsizler we yoldin chetnigenlerge mulayimliq bilen muamile qilalaydu.

³ Shu ajizliqi üçün u xelqning gunahliri hésabigha qurbanliq sun'ghandek, öz gunahliri üçünmu qurbanliq sunushqa toghra kélidu.■

⁴ Hécbir kishi bu shereplik mertiwini özlükidin almaydu, peqet Harun'gha oxshash, Xuda teripidin chaqirilghandila uni alidu.□ ■

⁵ Xuddi shuningdek Mesihmu bash kahin mertiwisige Özini ulughlap özlükidin érishken emes, belki Uni *ulughlighuchi Xuda* Özi idi; U Uninggha: —

«Sen Méning Oghlumdursen, бүгүн Men Séni tughdurdum» dégen.□ ■

⁶ U *muqeddes yazmilarning* yene bir yéride Uninggha: —

«Sen ebedil'ebedgiche Melkizedekning tipidiki bir kahindursen» dégen.□ ■

⁷ *Mesih* yer yüzidiki künlerde, Özini ölümün qutquzuwélissha qadir Bolghuchigha qattiq nidalar we köz yashliri bilen dua-tilawetler we yilinishlarni kótürdi. Uning ixlasménlikidin dualiri ijabet qilindi.□ ■

⁸ Gerche U *Xudaning* Oghli bolsimu, azab chékishliri arqiliq itaetmen bolushni ögendi.■

⁹ U mana mushundaq mukemmel qilin'ghan bolghachqa, barliq Özige itaet qilghuchilargha menggülük nijatni barliqqa keltürgüchi bolup, □

¹⁰ Xuda teripidin «Melkizedekning kahinliq tüzümi tertipide bash kahin» dep jakarlandi.□

Étiqadtin yanmasliqqa agahlandurush

¹¹ Bu ish toghruluq éytidighan nurghun sözlirimiz bar, lékin qulaqliringlar pang bolup ketkechke, bularni silerge éniq chüshendürüş tes. □

¹² Chünki siler alliburun telim bergüchi bolushqa tégishlik bolghan chaghdimu, emeliyette siler yenila Xudaning söz-kalamining asasiy heqiqetlirining néme ikenlikini bashqilarning yéngiwashtin ögishige mohtajsiler; silerge yirik yémeklik emes, belki yenila süt kérektur. ■

■ 5:3 Law. 9:7; 16:6; Ibr. 7:26. □ 5:4 «Hécbir kishi bu shereplik mertiwini özlükidin almaydu, peqet Harun'gha oxshash, Xuda teripidin chaqirilghandila uni alidu» — «Mis.» 28:1de xatirilen'gendek, Xuda Musa peyghemberge akisi Harunni Israillarning tunji bash kahini qilip teyinlesh heqqide emr bergen. Harun Lawiy qebilisidin idi. ■ 5:4 Mis. 28:1; 1Tar. 23:13; 2Tar. 26:16. □ 5:5 «Sen Méning Oghlumdursen, бүгүн Men Séni tughdurdum» — «Zeb.» 2:7. ■ 5:5 Zeb. 2:7; Ros. 13:33; Ibr. 1:5. □ 5:6 «Melkizedekning tipidiki bir kahin...» — «Melkizedek» toghruluq 7-bab 1-2-ayetlerge qaralsun. Melkizedek özi «Yar.» 14-babta körünidu. «Sen ebedil'ebedgiche Melkizedekning tipidiki bir kahindursen» — «Zeb.» 110:4. ■ 5:6 Zeb. 110:4; Ibr. 7:17. □ 5:7 «Mesih yer yüzidiki künlerde...» — grék tilida «Mesih ette turghan künlerde...» bilen bildürüldü. ■ 5:7 Mat. 26:39; 27:46,50; Yuh. 17:1. ■ 5:8 Fil. 2:6. □ 5:9 «menggülük nijatni barliqqa keltürgüchi bolup,...» — «barliqqa keltürgüchi» dégen ibare grék tilida «yol bashlighuchi» hem «ul salghuchi» dégen yene ikki meninimu teng bildürüdu. □ 5:10 «U (Mesih)... Xuda teripidin «Melkizedekning kahinliq tüzümi tertipide bash kahin» dep jakarlandi» — 7-bab 1-2-ayetlerge qaralsun. Melkizedek özi «Yar.» 14-babta körünidu. □ 5:11 «bu ish toghruluq...» — yaki «U toghruluq...» (yeni, Mesih heqte...). ■ 5:12 1Kor. 3:1, 2, 3.

¹³ Chünki peqet süt bilenla ozuqlinidighanlarning bowaqtin perqi yoqtur, ular heqqaniyet kalamigha pishshiq bolmighan ghoridur, xalas.

¹⁴ Biraq yémeklik bolsa yétilgenler, yeni öz ang-zéhinlirini yaxshi-yamanni perq éتيشke yétildurgenler üçündür.

6

(Dawami)

¹⁻² Shuning üçün, Mesih toghrisidiki deslepki asasiy telimde toxtap qalмай, — yeni qaytidin «ölük ishlar»din towa qilish we Xudagha étiqad baghlash, chömüldürülüşler, «qol tegküzüş», ölgenlarning tirildürülüşü we menggülük höküm-soraq toghrisidiki telimlerden ul salayli dep olturmay, mukemmellikke qarap mangayli. □

³ Xuda xalighaniken, biz shundaq qilimiz. □ ■

⁴⁻⁶ Chünki eslide yorutulup, ershtiki iltipattin tétighan, Muqeddes Rohtin nésip bolghan, Xudaning söz-kalamining yaxshiliqini hem kelgüsi zamanda ayan qilinidighan qudretlerni hés qilip baqqanlar eger yoldin chetnigen bolsa, ularni qaytidin towa qildurush hergiz mumkin emes. Chünki ular öz-özige qilip Xudaning Oghlini qaytidin kréstlep reswa qilmaqta. □ ■

⁷ Chünki köp qétimlap öz üstige yaghqan yamghur süyini ichken, özide tériqhuchilargha menpeetlik ziraetlerni östürüp bergen yer bolsa Xudadin beriket almaqta.

⁸ Biraq tiken we qamghaq östürgen bolsa, u erzimes bolup, lenetke yéqin bolup, aqiwiti köydürülüştin ibaret bolidu.

⁹ Lékin ey söyümlüklirim, gerche yuqiriqi ishlarni tilgha alghan bolsaqmu, silerde buningdinmu ewzel ishlar, shundaqla nijatliqning élip baridighan ishliri bar dep qayil bolduq.

¹⁰ Chünki Xuda qilghan emelliringlarni we Uning muqeddes bendilirige qilghan we hazirmu qiliwatqan xizmitinglar arqiliq Uning nami üçün körsetken méhir-muhebbitinglarni untup qalidighan adaletsizlerden emes. ■

¹¹ Emma silerning ümidinglarning toluq jezm-xatirjemlik bilen bolushi üçün, herbiringlarning axirgiche shundaq gheyret qilishinglarga intizamiz;

¹² shundaqla sörelmilerdin bolmay, belki étiqad we sewrchanliq arqiliq Xudaning wedilirige warisliq qilghanlarni ülge qilidighanlardin bolghaysiler.

Xudaning Ibrahimgha qilghan wediliri jezmen emelge ashidu

□ **6:1-2** «**ölük ishlar**»din towa qilish — «ölük ishlar» bolsa Xudaning nijatigha tayanmay qilghan barliq ishlar; mushu yerde muellip shübhisizki köp «diniy paaliyetler»ni «ölük ishlar, xalas» demekchi. «**ölük ishlar**»din towa qilish we Xudagha étiqad baghlash, chömüldürülüşler, «qol tegküzüş», ölgenlarning tirildürülüşü we menggülük höküm-soraq toghrisidiki telimler...» — bu alte «asasiy telim»ni sherhlesh üçün, birqanche ishlar üstide toxtilishimizgha toghra kéliidu, «qoshumche söz»imizde bu heqte toxtilimiz. □ **6:3** «Xuda xalighaniken, biz shundaq qilimiz» — «Xuda xalighaniken» dégenlik grék tilida «Eger Xuda xalisa — we u derweqe shundaq xalaydu» dep bildüridu. ■ **6:3** Ros. 18:21; 1Kor. 4:19; Yaq. 4:15. □ **6:4-6** «eger yoldin chetnigen bolsa, ularni qaytidin towa qildurush hergiz mumkin emes. Chünki ular öz-özige qilip Xudaning Oghlini qaytidin kréstlep reswa qilmaqta» — bashqa birxil terjimisi: «... ular eger yoldin chetnep, özliri üçün Xudaning Oghlini qaytidin kréstlep, shundaqla Uni reswa qiliwatqan bolsa, mushularni qaytidin towa qildurush hergiz mumkin emes». Bu muhim ayet toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **6:4-6** Mat. 12:31; Ibr. 10:26; 1Yuh. 5:16. ■ **6:10** Pend. 14:31; Mat. 10:42; 25:40; Mar. 9:41; Yuh. 13:20.

¹³ Chünki Xuda Ibrahimğa wede qilghanda, Özidin üstün turidighan héchkim bolmighachqa, Özi bilen qesem qilip:

¹⁴ «Sanga choqum bext ata qilimen, séni choqum köpeytip bérimen» — dédi. □ ■

¹⁵ Shuning bilen, *Ibrahim* uzun waqit sewr-taqet bilen kütüp, Xudaning wedisige érishti.

¹⁶ Chünki insanlar özliridin üstün turidighan birini tilgha élip qesem qilidu; ularning arisida qesem ispat-testiq hésablinip, her xil talash-tartishlarga xatime béridu. ■

¹⁷ Shuningdek Xuda, Öz wedisige warisliq qilghanlarga Öz nishan-meqsitining özgermeydighanliqini téximu ochuqraq bildürüş üçün, qesem qilip wede berdi.

¹⁸ Shuning bilen qet'iy özgermes ikki ish arqliq, köz aldimizda qoyulghan ümidni ching tutush üçün *halakettin* özimizni qachurup uni bashpanah qilghan bizler küchlük righbet-ilhamğa érisheyleymiz (bu ikki ishta Xudaning yalghan éytishi qet'iy mumkin emes, elwette). □

¹⁹ Bu ümid jénimizğa ching baghlan'ghan kéme lenggiridek shübhisiz hem mustehkem bolup, *ershtiki* ibadetxanining *ichki* perdisidin ötüp bizni shu yerge tutashturidu. □

²⁰ U yerge biz üçün yol échip mangghuchi Eysa bizdin awwal kirgen bolup, Melkizedekning kahinliq tüzümi tertipide menggülük teyinlen'gen Bash Kahin boldi. □ ■

7

Melkizedekning kahinliq tüzümi heqqide *** «Alemning yaritilishi» 14:17-19ni körüng

¹ Chünki bu Melkizedek Salém shehirining padishahi, shundaqla Eng Aliy Bolghuchi Xudaning kahini bolup, Ibrahim padishahlarni yéngip jengdin qaytqanda, uning aldigha chiqqan we uningğa bext tiligenidi. □ ■

² Ibrahim bolsa érishken barliq *oljisinin* ondin bir ülüşini uningğa atighanidi. *Melkizedek dégen ismining* birinchi menisi «heqqaniyet padishahi»

□ **6:14** «Sanga choqum bext ata qilimen, séni choqum köpeytip bérimen» — oqurmenlerge ayanki, ibranii tilida bu xil qesem ichish mundaq shekilde idi: «Séni beriketlep beriketleymen, séni köpeytip köpeytemen». Bu shekilde qesem ichküchi öz-özi bilen qesem qilghan dep hésablinatti. Bu wede-qesem Ibrahim Ishaqni qurban'gah üstige qoyghandin kéyin berilgen («Yar.» 22:17de xatirilinidu). ■ **6:14** Yar. 12:3; 17:4; 22:16-17; Zeb. 105:8-9; Luqa 1:73. ■ **6:16** Mis. 22:11. □ **6:18** «Shuning bilen qet'iy özgermes ikki ish arqliq...» — bu «özgermes ikki ish» bolsa Xudaning wedisi we Uning qesimi bolsa kérek. «**köz aldimizda qoyulghan ümidni ching tutush üçün halakettin özimizni qachurup uni bashpanah qilghan bizler küchlük righbet-ilhamğa érisheyleymiz**» — «özimizni qachurup»

dégen ibare «mushu rezil dunyaning aqiwitidin özini qachurup», dégen menide. □ **6:19** «*ershtiki ibadetxanining ichki perdisidin ötüp bizni shu yerge tutashturidu*» — «*ershtiki ibadetxanining perdisi*» dégen ibaride biz «*ershtiki*» dégen sózni qoshup kirgüzduq. Chünki «*ibadetxanining perdisi*» yer yüzidiki ibadetxanini körsetken emes, belki ershte bolghan ibadetxanini körsitidu (8:5ni körüng). Démek, étiqadchilar üçün éytqanda, ularning asmandiki ibadetxanidiki eng muqeddes jay bilen ching alaqlisi bardur. □ **6:20** «*Melkizedekning kahinliq tüzümi tertipide menggülük teyinlen'gen Bash Kahin boldi*» — «*Melkizedek*» toghruluq 7-bab -1-2-ayetlerge qaralsun. Melkizedek «Yar.» 14-babta körünidu. ■ **6:20** Ibr. 3:1; 4:14; 8:1; 9:11. □ **7:1** «*Salém shehiri*» — yeni Yérusalém; «*Salém*»ning menisi «salam, amanliq»tur. ■ **7:1** Yar. 14:17-20.

dégenliktur; uning yene bir nomi «Salémning padishahi» bolup, buning menisi «amanliq padishahi» dégenliktur;

³ uning atisi yoq, anisi yoq, nesebnamisi yoq, künlirining bashlinishi we hayatining axirlinishi yoqtur, belki u Xudaning Oghligha oxshash qilinip, menggülük kahin bolup turidu. □

⁴ Emdi qaranglar, bu Melkizedek némidégen ulugh adem-he! Hetta ata-bowilirimizning chongi Ibrahimmu oljisining ondin birini uninggha atighan.

⁵ Derweqe Lawiyning ewladliridin kahinliqni zimmisige alghanlar Tewrat qanuni boyiche xelqtin, yeni öz qérindashliridin Ibrahimning pushtidin bolghinigha qarimay tapqinining ondin bir ülüşhini yighishi emr qilin'ghan. □ ■

⁶ Lékin bularning qebile-uruqidin bolmighan Melkizedek bolsa Ibrahimdin «ondin bir ülüşni»ni qobul qilghan andin Xudaning wedilirige ige bolghuchi Ibrahimgha bext tiligen. ■

⁷ Shühhisizki, bext tiligüchi bextke érishküchidin üstündür. □

⁸ Bu yerdiki «ondin bir ülüş»ni qobul qilghuchilar ölidighan ademlerdindur; u yerdiki «ondin bir ülüş»ni qobul qilghuchi toghrisida *muqeddes yazmilarda* «U hayat yashighuchi» dep guwahliq bérilgendur. □

⁹ Hetta mundaq déyishke boliduki, ondin bir ülüşni alidighan Lawiyumu ejdadi Ibrahim arqiliq *Melkizedekke* ondin bir ülüşni bergen. □

¹⁰ Chünki Melkizedek Ibrahimni qarshi alghanda, Lawiyuni *kelgüsidi*ki *pushti bolush süpitide* yenila Ibrahimning ténide idi, dep hésablashqa bolidu.

¹¹ Emdi Lawiy qebilisining kahinliq tüzümi arqiliq mukemmel heqqaniylik kéleleydighan bolsa (chünki shu tüzümge اساسlinip Tewrat qanuni Israïl xelqige chüshürülgenidi), kéyinki waqitlarda Harunning kahinliq tüzümi boyiche emes, belki Melkizedekning kahinliq tüzümi boyiche bashqa bir kahinning chiqishining néme hajiti bolatti? ■

¹² Emdi kahinliq tüzümi özgertilgen bolsa, uninggha *munasiwetlik* qanun-tüzümü özgertilishke toghra kélidu.

¹³ Chünki bu éytiliwatqan sözler qaritilghan zat bolsa bashqa bir qebilidin bolup, bu qebilidin héchkim qurban'gahta xizmette bolup baqmighan.

¹⁴ Chünki Rebbimizning Yehuda qebilisidin chiqqanliqi éniq; Musa bu qebile toghrisida kahinliqqa *munasiwetlik* héchbir nerse démigenidi. □ ■

¹⁵ Emdi Melkizedektek bashqa bir kahin chiqqan bolup, bu özgirish

□ 7:3 «uning atisi yoq, anisi yoq, nesebnamisi yoq, künlirining bashlinishi we hayatining axirlinishi yoqtur, belki u Xudaning Oghligha oxshash qilinip, menggülük kahin bolup turidu» — bu ayetning chongqur mezmuni üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. □ 7:5 «Ibrahimning pushtidin bolghini...» — grék tilida: «Ibrahimning chatiriqidin chiqqanlar...» dégen söz bilen ipadiliniidu. ■ 7:5 Chöl. 18:21; Qan. 18:1; Ye. 14:4; 2Tar. 31:5. ■ 7:6 Yar. 14:20. □ 7:7 «bext tiligüchi» — yaki «bext ata qilghuchi». □ 7:8 «Bu yerdiki «ondin bir ülüş»ni qobul qilghuchilar ölidighan ademlerdindur; u yerdiki «ondin bir ülüş»ni qobul qilghuchi toghrisida (*muqeddes yazmilarda*) «U hayat yashighuchi» dep guwahliq bérilgendur» — «ölidighan ademler» Lawiyliq kahinlarni, «hayat yashighuchi» bolsa Melkizedekni körsitidu. □ 7:9 «Hetta mundaq déyishke boliduki, ondin bir ülüşni alidighan Lawiyumu ejdadi Ibrahim arqiliq (*Melkizedekke*) ondin bir ülüşni bergen» — ondin bir ülüşni alghini Lawiy özi emes, belki uning ewladliri «Lawiyilar»dur. ■ 7:11 Gal. 2:21. □ 7:14 «Chünki Rebbimizning Yehuda qebilisidin chiqqanliqi éniq; Musa bu qebile toghrisida kahinliqqa *munasiwetlik* héchbir nerse démigenidi» — Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche kahinlar Lawiy qebilisidin bolghan. ■ 7:14 Yesh. 11:1; Mat. 1:3.

munulardin téximu roshen bolidu; □

¹⁶ uning *kahinliqqa* teyinlinishi et igilirige baghliq emr bilen emes, belki pütmes-tügimes hayatning qudritudin bolghandur. □

¹⁷ Chünki bu heqte *muqeddes yazmilarda*: «Sen ebedil'ebedgiche Melkizedekning tipidiki bir kahindursen» dep guwahliq béirilgen. □ ■

¹⁸ Chünki aldinqi emr-tüzüm ajizliqi we ünümsizlikli tüpeylidin küchidin qaldu-rulghan

¹⁹ (— chünki Tewrat qanuni héch ishni kamaletke yetküzelmidi). Uning ornigha bizni Xudagha yéqinlashturidighan, uningdin ewzel ümid élip kélindi. ■

²⁰⁻²¹ Uning üstige, bu ish *Xudaning* qesimi bilen kapaletke ige bolmay qalmidi (ilgiri ötken kahinlar *Xudaning* qesimisiz kahin bolghanidi; lékin, Eysa bolsa Özige: —

«Perwerdigar shundaq qesem ichti, hem hergiz buningdin yanmaydu: — «Sen ebedil'ebedgiche kahindursen»») Dégüchining qesimi bilen kahin boldi). □ ■

²² Emdi Eysa shundaq ulugh ish bilen ewzel bir ehdinging kúpili qilindi.

²³ Yene kélip, ilgiri ötken kahinlar köp bolushi kérek idi; chünki ularning *herbiri* ölüm tüpeylidin wezipisini dawamlashturalmay qalghan.

²⁴ Lékin *Eysa* menggüge turghachqa, Uning kahinliqi hergiz özgertilmestur.

²⁵ Shu sewebtin, U Özi arqiliq Xudaning aldigha kelgenlerni üzül-késil qutquzushqa qadir; chünki U ular üçün Xudagha murajiet qilishqa menggü hayattur. ■

²⁶ Mushundaq bir bash kahin del bizning hajitimizdin chiqidighan — muqeddes, eyibsiz, ghubarsiz, gunahkarlardin néri qilin'ghan, ershlerdin yuqiri élip kütürülgen kahindur.

²⁷ U ashu bash kahinlardek her küni aldi bilen öz gunahliri üçün, andin xelqning gunahliri üçün qurbanliq sunushqa mohtaj emes. Chünki U Özini qurbanliq süpitide sun'ghanda, hemmeylen üçün buni bir yolila ada qildi. ■

²⁸ Chünki Tewrat qanuni ajiz bende bolghan insanlarni bash kahin qilip teyinleydu, lékin Tewrat qanunidin kéyin kelgen Xudaning qesem-kalami menggüge kamaletke yetküzülgen Oghulni bash kahin qilip teyinli.

8

□ **7:15** «Emdi Melkizedektek bashqa bir kahin chiqqan bolup, bu özgirish munulardin téximu roshen bolidu» — «bu özgirish» grék tilida «bu ish» déyilidu. «Bu ish»ning néme ikenlikli toghruluq bashqa pikirde bolghan bezi alimlar bar. □ **7:16** «... uning kahinliqqa teyinlinishi et igilirige baghliq emr bilen emes, belki pütmes-tügimes hayatning qudritudin bolghandur» — «et igilirige baghliq emes» — grék tilida «etlik (démek, insanning etlirige qaraydighan) bir emr boyiche emes,...». Démek, Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche kahinlar Lawiy qebilisidin bolushi kérek idi, lékin Melkizedekning kahinliq tüzümi héchqandaq bir qebile bilen munasiwetsiz, peqet menggü hayat kishi buninggha layiq kéltti. □ **7:17** «Sen ebedil'ebedgiche Melkizedekning tipidiki bir kahindursen» — «Melkizedek» toghruluq yene 7-bab 1-2-ayetler we «Zebur»diki 110-küyge qaralsun. Melkizedek özi «Yar.» 14-babta körünüdu. ■ **7:17** Zeb. 110:4; Ibr. 5:6. ■ **7:19** Yuh. 1:17; Ros. 13:39; Rim. 3:21,28; 8:3; Gal. 2:16. □ **7:20-21** «Perwerdigar shundaq qesem ichti, hem hergiz buningdin yanmaydu: — «Sen ebedil'ebedgiche kahindursen»») dégüchining qesimi bilen kahin boldi» — Zeburdiki (110:4) toluq bayan bolsa: «Perwerdigar shundaq qesem ichti, hem buningdin yanmaydu: — «Sen ebedil'ebedgiche Melkizedekning tipidiki bir kahindursen»». ■ **7:20-21** Zeb. 110:4. ■ **7:25** 1Tim. 2:5; 1Yuh. 2:1. ■ **7:27** Law. 9:7; 16:6; Ibr. 5:3.

Bash kahinimiz Eysa Mesih – ewzel kahin, ewzel ehde

¹ Éytqanlirimizning bash nuqtisi shuki: Ershtiki ulugh Bolghuchining textining ong teripide olturghan shundaq bir Bash Kahinimiz bar.■

² U muqeddes jaylarda, shundaqla insan emes, belki Perwerdigar tikken heqiqiy ibadet chédirining hemmiside kahinliq xizmitini qilghuchidur.□

³ Herbir bash kahin hediye hem qurbanliqlar sunush üçün teyinlinidu. Shuning üçün, *bizning bu bash kahinimizningmu* birer sunidighini bolush kérek idi.□ ■

⁴ Derweqe eger U yer yüzide bolsidi, hergiz kahin bolmaytti; chünki bu yerde Tewrat qanun-tüzümi boyiche hediye sunidighan kahinlar alliburunla bardur

⁵ (bu *kahinlar* xizmet qilidighan *ibadet chédiri* peqetla ershtiki ishlarning köchürülmisi we kölenggisidur. Musa del bu ibadet chédirini qurushqa bashlighanda, Xudaning wehiysi uninggha kélip: «Éhtiyat qilghinki, bularning hemmisini sanga taghda körsitilgen örneq boyiche yasighin» dep agahlandurghan).■

⁶ Lékin hazir U (*kona ehdi*ge ait wedilerdin ewzel wediler üstige békitilgech) téximu yaxshi bir ehdining wasitichisi bolghachqa, Uninggha bérilgen kahinliq xizmiti bashqa kahinlarningkidin shunche ewzel turidu.□ ■

⁷ Eger shu deslepki ehde kem-kütisiz bolsa idi, kéyinkisi üçün orun izdeshning héchqandaq hajiti bolmighan bolatti.□

⁸ Lékin, Xuda kona ehdini yétersiz dep qarap, *Israillarğa* mundaq dégen: – «Mana, shu künler kéliduki, – deydu Perwerdigar, – Men Israil jemeti we Yehuda jemeti üçün yéngi bir ehdini emelge ashurimen.□ ■

⁹ Bu ehde ularning ata-bowiliri bilen tüzgen ehdiqge oxshimaydu; shu ehdini Men ata-bowilirini qolidin tutup Misirdin qutquzup yétkeliginimde ular bilen tüzgenidim; chünki ular Men bilen tüzüshken ehdemde turmidi, men ulardin nezirimni yötqidim, – deydu Perwerdigar.

¹⁰ Chünki shu künlerdin kéyin, Méning Israil jemeti bilen tüzidighan ehdem mana shuki: –

■ **8:1** Ef. 1:20; Kol. 3:1; Ibr. 3:1; 4:14; 6:20; 9:11; 12:2. □ **8:2** «U (*Mesih*) muqeddes jaylarda, shundaqla insan emes, belki Perwerdigar tikken heqiqiy ibadet chédirining hemmiside kahinliq xizmitini qilghuchidur» – «muqeddes jaylar» bolsa «muqeddes jay» we «eng muqeddes jay» démekchi. □ **8:3** «*bizning bu bash kahinimizningmu*» – grék tilida «Uningmu...». ■ **8:3**

Ef. 5:2. ■ **8:5** Mis. 25:40; Ros. 7:44; Kol. 2:17; Ibr. 10:1. □ **8:6** «*Lékin hazir U ... téximu yaxshi bir ehdining wasitichisi bolghachqa, Uninggha bérilgen kahinliq xizmiti bashqa kahinlarningkidin shunche ewzel turidu*» – bu ayette körsitilgen ehde «yéngi ehde», 8-12-ayetlerni körlüq. ■ **8:6** 2Kor. 3:6. □ **8:7** «Eger shu deslepki ehde kem-kütisiz bolsa idi, kéyinkisi üçün orun izdeshning héchqandaq hajiti bolmighan bolatti» – némishqa rosul mushu yerde: «kéyinkisi üçün orun izdeshke hajiti bolmighan bolatti» deydu, peqetla «kéyinkisining héchqandaq hajiti bolmighan bolatti» démeydu? Belkim u «yéngi ehde» bésharet qilghan peyghemberler (Yeremiya, Ezakiyal, Yeshaya qatarliqlar)ni közde tutidu; ular özi «yéngi qelb, yéngi roh»qa ige bolushqa teshna bolup izdigen, «yéngi ehde» del mushularğa ayan qilin'ghan. □ **8:8** «*Lékin, Xuda kona ehdini yétersiz dep qarap, Israillarğa mundaq dégen: – «Mana, shu künler kéliduki, – deydu Perwerdigar, – Men Israil jemeti we Yehuda jemeti üçün yéngi bir ehdini emelge ashurimen*» – Xuda Özi békitken kona ehdini «yétersiz körgen»liki heyran qalarliq körünidu, elwette. Yétersizliki bolsa del 7:19de körsitilgendek «Tewrat qanuni héch ishni kamaletke yetküzelmidi». «Yéngi ehde» peqetla Xudaning mukemmel heqqaniyiliqini körsetken bolupla qalmay, belki bu heqqaniyiliqning insanlarning qelbigé qandaq ornitilidighanliqini körsitidu. ■ **8:8** Yer. 31:31-34.

«Men Öz tewrat-qanunlirimni ularning zéhin-eqlige salimen, hemde ularning qelbigimu pütimen; Men ularning Xudasi bolimen, ularmu Méning xelqim bolidu. □

¹¹ Shundin bashlap héchkim öz yurtdishigha, yaki öz qérindishigha: — «Perwerdigarni tonughin» dep ógitishining hajiti qalmaydu; chünki ularning hemmisi, eng kichikidin chongighiche Méni bilip bolghan bolidu; ■

¹² chünki men ularning qebihliklirige rehim qilimen hemde ularning guhnahliri we itaetsizlikirini menggüge ésimdin chiqiriwétimen».■

¹³ Emdi Xudaning bu ehdi «yéngi» déyishi burunqisini «kona» dégenlikidur; emdi waqti ótken, konirighan ish bolsa uzun ótmey yoqilidu.

9

Kona ehde dewridiki ibadet

¹ Birinchi ehde munasiwetlik ibadet belgilimiliri we yer yüzige tewe bolghan bir muqeddes ibadet jayi bar idi.

² Buninggha bir ibadet chédiri tikilgenidi; uning muqeddes jay dep atalghan birinchi bölümide chiraghdan, shire hem shire üstide retlen'gen nanlar bolatti.■

³ Uning ikkinchi, *yeni ichki* perdisining keynide eng muqeddes jay dep atalghan yene bir chédir bölümi bar idi.□

⁴ Shu yerge tewe bolghan altun xushbuygah we pütünley altun bilen qaplan'ghan ehde sanduqi bar idi. Sanduqning ichide altundin yasalghan, manna sélin'ghan komzek, Harunning bix sürgen hasisi we ikki ehde *tash taxtisi* bar idi.□ ■

⁵ *Sanduq* üstidiki «kafaret texti»ning üstige shan-shereplik «kérub»lar ornitilghan bolup, qanatliiri bilen uni yépip turatti. Emdi bular toghruluq tepsiliy toxtilishning hazir waqti emes.□ ■

⁶ Bu nersiler mana shundaq orunlashturulghandin kéyinla, kahinlar chédirning birinchi bölümige (*yeni «muqeddes jay»gha*) herdaim kirip, ibadet xizmitini qilidu.■

□ **8:10** «Chünki shu künlerdin kéyin, Méning Israil jemeti bilen tüzidighan ehdem mana shuki...»

— Yeremiya peyghemberning bu bésharite, «shu künlerdin kéyin» dégen ibare Xuda xelqini öz yurtigha Babilondin qayturghandin kéyinki künlerni körsitidu. ■ **8:11** Yuh. 6:45,65; 1Yuh. 2:27. ■ **8:12** Yer. 31:31-34. ■ **9:2** Mis. 26:1; 36:1; Law. 24:5. □ **9:3** «eng muqeddes jay dep atalghan yene bir chédir bölümi» — «muqeddes jay» grék tilida «muqeddeslerning muqeddisi». □ **9:4**

«altundin yasalghan, manna sélin'ghan komzek» — «manna» Xuda chöl-bayawanda Israillargha bergen «asmandiki nan» — «Mis.» 31:16ke qaralsun. «Harunning bix sürgen hasisi» — Xuda Harunni yéteчки qilip tallighanliqini körsitish üçün, uning hasisini bixlatqanidi («Chöl.» 16-17-babni körüng. «ikki ehde tash taxtisi» — bularning üstige «on perman» yaki «on perhiz» yézalghanidi («Mis.» 31:18 we 34:28ni körüng. ■ **9:4** Mis. 25:10; 34:29; Chöl. 17:25; 1Pad. 8:9; 2Tar. 5:10. □ **9:5** «kafaret texti» — yaki «rehingah» yaki «rehim körsitidighan text». «Mis.» 25:22-34ni körüng. ««kafaret texti»ning üstige shan-shereplik «kérub»lar ornitilghan bolup, qanatliiri bilen uni yépip turatti» — bu ishlar toghrisida «Mis.» 25:10-22, 37:6-9ni körüng. «emdi bular toghruluq tepsiliy toxtilishning hazir waqti emes» — bu nersilerning hemmisi Eysa Mesih we u élip barghan nijattin «bésharet bérédighan kölengge» idi. Bu ayettiki sözlerge we 8:5ke qarighanda, shuninggha ishenchimiz kamilki, hetta bu kona ibadet chédirining kichikine tepsilatirimu «bésharetlik kölengge» yaki «simwol» idi. «Manna» uning bir misalidur. «Yh.» 6:30-35de Eysaning Özï toghruluq éytqan sözlirini körüng («Rim.» 14:4, «Kol.» 2:16-17nimu körüng). Xuda buyrusa bu ulugh we qiziq nuqtini tepsiliy tehliil qilidighan kitabchini kéyin chiqarmaqchimiz. ■ **9:5** Mis. 25:22. ■ **9:6** Chöl. 28:3.

⁷ Biraq, «eng muqeddes jay» dep atalghan ikkinchi bölümge peqet bash kahin yilda bir qétimla kiridu. Kahin u yerge öz gunahliri we xelqning nadanliqtin ötküzgen gunahliri üçün atalghan *qurbanliq* qénini almay kirmeydu. ■

⁸ Bu ishlar arqiliq Muqeddes Roh shuni körsitip bermektiki, bu birinchi ibadet chédiridiki tüzüm inawetlik bolup tursila, eng muqeddes jaygha baridighan yol yenila échilmaydu. □ ■

⁹ Mana bular resimde hazirqi zamanni roshenleshtüridighan bir xil obraz, xalas. Buningdin shuni körüwélishqa boliduki, bu chédirda sunulidighan hediye we qurbanliqlar ibadet qilghuchini wijdanida pak-kamil qilamaydu.

¹⁰ Ular peqet yémek-ichmekler we boyini sugha sélishning türlük resmийetlirige baghliq bolup, *qanun-tüzüm* tüzütülüş waqti kelgüchilik küchke ige qilin'ghan, insanlarning etlirigila baghliq bolghan belgilime-nizamlardur. ■

¹¹ Lékin Mesih bolsa kelgüsidiiki karamet yaxshi ishlarni élip barghuchi bash kahin bolup, adem qoli bilen yasalmighan, bu dunyagha mensup bolmighan, téximu ulugh we téximu mukemmel ibadet chédirigha kirdi; ■

¹² Öchke yaki mozaylarning *qurbanliq* qénini emes, belki Özining *qurbanliq* qéni arqiliq U (Özila menggülük hörlük-nijatni igiligen bolup) bir yolila menggüge eng muqeddes jaygha kirdi. □ ■

¹³ *Kona ehde dewride* öchke we buqilarning qéni hem inekning külliri napak bolghanlarning üstige sépilsé, ularni et jehetidin tazilap pak qilghan yerde, ■

¹⁴ undaқта, menggülük Roh arqiliq özini ghubarsiz *qurbanliq* süpitide Xudagha atighan Mesihning qéni wijdaninglarni ölüq ishlardin pak qilip, bizni menggü hayat Xudagha ibadet qilishqa téximu yéteklimemdu? □ ■

¹⁵ Shuning üçün u yéngi ehdinging wasitichisidir. Buning bilen (insanlarning awwalqi ehde astida sadir qilghan itaetsizlikliri üçün azadliq bedili süpitide shundaq bir ölüm bolghaniken) Xuda teripidin chaqirilghanlar wede qilin'ghan menggülük mirasqa érisheleydu. □ ■

¹⁶ Eger wesiyet qaldurulsá, wesiyet qaldurghuchining ölüshi testiqilan'ghuche, wesiyet küchke ige bolmaydu.

¹⁷ Chünki wesiyet peqet ölümdin kéyin küchke ige bolidu. Wesiyet qaldurghuchi hayatla bolsa, wesiyetining héchqandaq küchi bolmaydu. □ ■

¹⁸ Shuninggha oxshash, deslepki ehdimu qan éqitilghandila, andin küchke ige bolghan.

■ 9:7 Mis. 30:10; Law. 16:2,34; Ibr. 9:25. □ 9:8 «bu birinchi ibadet chédiridiki tüzüm inawetlik bolup tursila» — «birinchi ibadet chédiri» dégen söz chédirimng özi, shundaqla u wekillik qilghan ibadet xizmetliri (uningda sunulghan hediye we qurbanliqlar qatarliqlar)ni körsitidu. ■ 9:8 Yuh. 14:6. ■ 9:10 Law. 11:2; Chöl. 19:7-22. ■ 9:11 Ibr. 3:1; 4:14; 6:20; 8:1. □ 9:12 «Özining *qurbanliq* qéni arqiliq U (Özila menggülük hörlük-nijatni igiligen bolup) bir yolila menggüge eng muqeddes jaygha kirdi» — «menggülük hörlük-nijat» bolsa gunahlardin bolghan azadliq-nijatni körsitidu. Mesihning igiligini Özi üçün emes, barliq insanlar (étiqad qilghan bolsa) üçün, elwette.

■ 9:12 Ros. 20:28; Ef. 1:7; Kol. 1:14; Ibr. 10:10; 1Pét. 1:19; Weh. 1:5; 5:9 ■ 9:13 Law. 16:14; Chöl. 19:4; Ibr. 10:4. □ 9:14 «undaқта, menggülük Roh arqiliq özini ghubarsiz *qurbanliq* süpitide Xudagha atighan Mesih...» — «menggülük Roh» Muqeddes Roh, Xudaning menggülük Rohi. ■ 9:14 Luqa 1:74; Rim. 6:13; Gal. 1:4; 2:20; Ef. 5:2; Tit. 2:14; 1Pét. 4:2; 1Yuh. 1:7; Weh. 1:5.

□ 9:15 «insanlarning awwalqi ehde astida sadir qilghan itaetsizlikliri üçün azadliq bedili süpitide shundaq bir ölüm bolghaniken» — «shundaq bir ölüm» — Mesihning ölümi, elwette. ■ 9:15 Rim. 5:6; 1Pét. 3:18. □ 9:17 «16-17-ayet» — yaki «Chünki ehde tüzülse, ehde tüzülgüchi *qurbanliq* ölüxi kérek. Ehde *qurbanliq* qilghuchi ölse, ehde küchke ige bolidu; *qurbanliq* téhi hayatla bolsa, ehde héchqandaq küchké ige bolmaydu». ■ 9:17 Gal. 3:15.

19 Chünki Musa Tewrat qanuni boyiche herbir emrini pütün xelqge uq-turghandin kéyin, mozay we öchkilerning sugha arilashturulghan qénini qizil yung yipta baghlan'ghan zofa bilen qanun desturigha we pütün xelqge sépip, ulargha:

20 «Mana, bu Xuda silerning emel qilishinglarga emr qilghan ehding qénidur» — dédi. □ ■

21 U yene oxshash yolda ibadet chédirigha we chédirdiki ibadetke munasiwetlik pütkül saymanlarning üstige qan septi.

22 Derweqe, Tewrat qanuni boyiche hemme nerse dégüdek qan bilen paklinidu; *qurbanliq* qéni tókülmigüche, gunahlar kechürüm qilinmaydu.

23 Xosh, ershtikige teqlid qilip yasalghan bu buyumlar mushundaq *qurbanliqlar* bilen paklinishi kérek idi. Biraq ershtiki nersilerning özi bulardin ésil qurbanliqlar bilen paklinishi kérek.

24 Chünki Mesih ershtiki heqiqiy ibadet jayigha teqlid qilin'ghan, adem qoli bilen yasalghan muqeddes jaygha emes, belki Xudaning huzurida bizge wekillik qilip hazir bolush üçün ershning özige kirip boldi. □

25 *Yer yüzidiki* bash kahinning yilmuyil öz qénini emes, belki *qurbanliqlarning* qénini élip, eng muqeddes jaygha qayta-qayta kirip turghinidek, u qurbanliq süpitide özi qayta-qayta atash üçün kirgini yoq. ■

26 Eger shundaq qilishning zörüiyiti bolghan bolsa, dunya apiride bolghandin béri Uning qayta-qayta azab chékishige toghra kéletti. Lékin U mana zamanlarning axirida gunahni yoq qilish üçün, bir yolila Özini qurban qilishqa otturigha chiqti.

27 Hemme ademning bir qétim ölüshi we ölgendin kéyin soraqqa tartilishi békitilgen'ge oxshash,

28 Mesihmu nurgun kishilerning gunahlini Özü üstige élish üçün birla qétim qurbanliq süpitide sunulghandin kéyin, Özini telpünüp kütkenlerge gunahni yoq qilghan halda nijat keltürüşke ikkinchi qétim ashkare bolidu. □ ■

10

Mesihning bir qétimlik qurbanliqi

1 Tewrat qanuni kelgüsida élip kélindighan güzel ishlarning öz eynini emes, belki ularning kölengisinila süretlep bergechke, u telep qilin'ghan, yilmuyil sunulup kéliwatqan oxshash qurbanliqlar arqiliq *Xudagha* yéqinlashmaqchi bolghanlarni hergizmu mukemmel qilalmaydu. ■

□ 9:20 «Mana, bu Xuda silerning emel qilishinglarga emr qilghan ehding qénidur» — démek, ehde bu qan arqiliq küchke ige qilin'ghan. «Mis.» 24:5-8ni körüng. ■ 9:20 Mis. 24:8; Mat. 26:28.

□ 9:24 «adem qoli bilen yasalghan muqeddes jaygha emes» — «muqeddes jay» grék tilida «muqeddes jaylar» déyilidu — «muqeddes jay» andin «eng muqeddes jay» démekchi. ■ 9:25 Mis. 30:10; Law. 16:2,34; Ibr. 9:7.

□ 9:28 «Mesih... Özini telpünüp kütkenlerge gunahni yoq qilghan halda nijat keltürüşke ikkinchi qétim ashkare bolidu» — «gunahni yoq qilghan halda» grék tilida «gunah yoq halda». Bizningche «gunah yoq halda» dégen ibare Mesihning Özining gunahsiz ikenlikini körsitish üçün déyilgen emes (chünki Uning gunahsizliqi éniq), belki Uning gunahning özi bir terap qilish ishini tügigenlikini körsitidu, dep qaraymiz. «Gunah yoq halda nijat keltürüşke ikkinchi qétim ashkare bolidu» dégenlik toghrisidiki yene bir chüshenchisi: «(Mesihning ikkinchi qétimki kélishi) insanlarning gunahlining bedilige qurban bolush üçün emes, belki nijat keltürüşke ikkinchi qétim ashkare bolidu» dégendek. ■ 9:28 Rim. 5:6, 8; 1Pét. 3:18. ■ 10:1 Kol. 2:17; Ibr. 8:5.

² Bolmisa, mushu qurbanliqlarning sunulushi axirlishatti, chünki ibadet qilghuchilar pak qilinip, wijdani yene öz gunahliri tüpeylidin azablanmaytti.

³ Halbuki, mushu qurbanliqlar yilmuyil öz gunahlirini özlirige eslitip turidu.

⁴ Chünki buqa we öchkilerning qéni gunahlarni hergiz élip tashliyalmaydu. ■

⁵ Shuning üçün, U dunyagha kelgende mundaq dégen: —

«Ne qurbanliq, ne atighan ashliq hediyeieri bolsa Séning telep-arzuyung emes,

Biraq Sen Men üçün bir ten teyyarlap berding; □ ■

⁶ Ne köydürme qurbanliqlar, ne gunah qurbanliqidinmu söyünmiding;

⁷ Shunga jawab berdimki — «Mana Men keldim!

— Qanun desturungda Men toghruluq pütülgendek —

I Xuda, iradengni emelge ashurush üçün keldim». □ ■

⁸ U yuqirida: «Ne qurbanliq, ne ashliq hediyeieri, ne köydürme qurbanliqlar ne gunahni tiligüchi qurbanliqlar Séning telep-arzuyung emes, Sen ulardinmu söyünmiding» (bu qurbanliqlar Tewrat qanunining telipi boyiche sunulushi kérek idi) déginidin kéyin

⁹ yene: «Séning iradengni emelge ashurush üçün keldim» dégen. Démek, Xuda kéyinkisini küchke ige qilish üçün, aldinqisini emeldin qalduridu. □

¹⁰ Xudaning bu iradisi boyiche Eysa Mesihning téning bir yolila qurban qilinishi arqiliq biz gunahtin paklinip, Xudagha atalduq. □ ■

¹¹ Her kahin her küni ibadet xizmitide turidu, shundaqla gunahlarni hergiz saqit qilalmaydighan oxshash xildiki qurbanliqlarni Xudagha qayta-qayta sunidu.

¹² Biraq, bu kahin bolsa gunahlar üçün birla qétimliq menggü inawetlik bir qurbanliqni sun'ghandin kéyin, Xudaning ong yénida olturdi; □ ■

■ 10:4 Law. 16:14; Chöl. 19:4; Ibr. 9:13. □ 10:5 «Shuning üçün, U dunyagha kelgende mundaq dégen: — «U» — Mesihni körsitidu. ■ 10:5 Zeb. 40:6; Yesh. 1:11; Yer. 6:20; Am. 5:21. □ 10:7 «...Shunga jawab berdimki — «Mana Men keldim! — qanun desturungda Men toghruluq pütülgendek — I Xuda, iradengni emelge ashurush üçün keldim» — (5-7-ayet) «Zeb.»

40:6-8 (kona grék «Séptuagint») (LXX) terjimisinde. Bu ayetlerde Tewrattiki töt xil asasiy qurbanliq (inaqliq yaki teshekkür qurbanliqliri (rehmet qurbanliqliri), ashliq hediyeieri, köydürme we gunahni tiligüchi qurbanliqlar) tilgha élinidu. Démisekmu, Mesih bu sözlerni Ózi dunyagha kélisidindin 1000 yilche burun Óz Rohi arqiliq Zeburda Dawut peyghemberning aghzidindin bexaret süpitide aldin'ala eytidu.

■ 10:7 Zeb. 40:7, 8 □ 10:9 «Démek, Xuda kéyinkisini küchke ige qilish üçün, aldinqisini emeldin qalduridu» — «aldinqisi» belkim (1) yuqirida tilgha élinghan kona ehdiye munasiwetlik qurbanliqlarni yaki (2) kona ehdingning özi körsitidu; «kéyinkisi» (yaki «ikkinchisi») bolsa (3) Eysa Mesihning birdinbir qurbanliqi yaki (4) 9-ayette körsitilgen «Xudaning iradisini emelge ashurush»ni körsitidu. Bizningche (1) we (4) aldi-keyni ayetlerge muwapiqtur. Yéngi ehdingning tüt meqsiti we axirqi netijisi «Xudaning iradisige emel qilish»din ibarettur. Bu irade Mesihning bizni gunahdin qutquzidighan qurbanliq ölümüne öz ichige alidu, elwette. Démek, bu bashqa-bashqa közqarashlar arisidiki perqler anqé chong emes. □ 10:10 «Eysa Mesihning téning bir yolila qurban qilinishi arqiliq biz gunahtin paklinip, Xudagha atalduq» — «gunahtin paklinip, Xudagha atalduq» grék tilida birla söz bilen ipadilnidu: «muqeddesleshtürüldüq» yaki «pak-muqeddes qilindüq». Injil boyiche «muqeddes» dégen sözning ikki mezmuni bar: (1) gunahdin paklan'ghan; (2) Xudagha alahide atalghan.

■ 10:10 Ibr. 9:12. □ 10:12 «Biraq, bu kahin bolsa gunahlar üçün birla qétimliq menggü inawetlik bir qurbanliqni sun'ghandin kéyin, Xudaning ong yénida olturdi» — oqurmenlerge ayan boliduki, kona ehde dewride kahinlarning xizmitining ayighi yoq idi, shuning bilen daim «turatti» (öre turatti, ibadet chédirida orundüq yoq idi). Lékin Eysa biz üçün özi birla qurbanliq sun'ghandin kéyin «olturdi». ■ 10:12 Zeb. 110:1; Ros. 2:34; 1Kor. 15:25; Ef. 1:20; Kol. 3:1; Ibr. 1:13.

13 U shu yerde «düşmenliri Öz ayighi astida textiper qilin'ghuche» kütidu. □

14 U mushu birla qurbanliq bilen Xudagha atap pak-muqeddes qilin'ghanlarni menggüge mukemmel qildi.

15 *Muqeddes yazmilarda pütülgendek*, Muqeddes Rohmu bu heqte bizge guwahliq béridu. Chünki U awwal: —

16 «U künlerdin kéyin, Méning ular bilen tüzidighan ehdem mana shuki, deydu Perwerdigar;

Men Öz tewrat-qanunlirimni ularning zéhin-eqligimu salimen,

Hemde ularning qelbigimu pütimen» dégendin kéyin, U yene: —■

17 «Ularining gunahliri we itaetsizlikirini menggüge ésimdin chiqiriwétimen» — dégen. □ ■

18 Emdi shu yolda gunahlar kechürüm qilin'ghaniken, gunahlar üçün qurbanliq qilishning hajitimu qalmaydu.

Emdi Xudagha yéqinlashayli!

19 Shuning üçün, ey qérindashlar, Eysaning qéni arqiliq eng muqeddes jaygha kirishke jür'ätlik bolup, ■

20 (U bizge échip bergen, ibadetxanining perdisidin (yeni, Uning et-ténidin) ötidighan shu yipyéngi, hayatliq yoli bilen)

21 shundaqla Xudaning ailisini bashquridighan bizning ulugh kahinimiz bolghanliqi bilen, □

22 dillirimiz wijdandiki bulghunushlardin sépilish bilen paklan'ghan we bedinimiz sap su bilen yuyulghandek tazilan'ghan halda étiqadning toluq jezm-xatirjemliki we semimiy qelb bilen Xudagha yéqinlashayli! □ ■

23 Emdi étirap qilghan ümidimizde tewrenmey ching turayli (chünki wede Bergüchi bolsa sözide turghuchidur)

24 we méhir-muhebbet körsitish we güzel ish qilishqa bir-birimizni qandaq qozghash we righbetlendürüshni oylayli.

25 Beziler adet qiliwalghandek, jamaette jem bolushtin bash tartmayli, belki bir-birimizni jékilep-ilhamlandurayli; bolupmu shu künining yéqinlashqanliqini bayqighininglarda, téximu shundaq qilayli. □

□ **10:13** «U shu yerde «düşmenliri Öz ayighi astida textiper qilin'ghuche» kütidu» — 2:13 we «Zeb.» 110ni körüng. ■ **10:16** Yer. 31:31-34; Rim. 11:27; Ibr. 8:8. □ **10:17** «...Ularining gunahliri we itaetsizlikirini menggüge ésimdin chiqiriwétimen» — (16-17-ayet) «Yer.» 31:31-34. ■ **10:17** Yer. 31:33,34. ■ **10:19** Yuh. 10:9; 14:6; Rim. 5:2; Ef. 2:13; 3:12. □ **10:21** «shundaqla Xudaning ailisini bashquridighan bizning ulugh kahinimiz bolghanliqi bilen, ...» — «Xudaning ailisi» étiqadchi jamaetni körsitidu. □ **10:22** «dillirimiz wijdandiki bulghunushlardin sépilish bilen paklan'ghan»

— mushu sözler yéngi ehde astidiki étiqadchilarning ehwali bilen kona ehde astidikilerning ehwalining sélishurmisini közde tutidu — kona ehde astidikiler kahin teripidin qurbanliq qanliri sépilishi arqiliq «gunahliri yépilghan» yaki «kafaret qilin'ghan». Emdi yéngi ehde astidikilerning dilliri Eysaning qurbanliq qéni sépilish bilen, wijdanida héchqandaq bulghinishlar qalmaydu. «bedinimiz sap su bilen yuyulghandek tazilan'ghan halda étiqadning toluq jezm-xatirjemliki we semimiy qelb bilen Xudagha yéqinlashayli!» — mushu ibariler toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **10:22** Ez. 36:25. □ **10:25** «bolupmu shu künining yéqinlashqanliqini bayqighininglarda, téximu shundaq qilayli» — «shu kün» Mesihning bu dunyagha qaytip kélidighan künini körsitidu, elwette. Injilni yazghuchilarning neziride peqet bir kün, yeni «shu kün»la közde tutulidu. Grék tilida 19-25-ayetler birla jümle bilen ipadiliniidu.

26 Heqiqetni tonushqa nésip bolghandin kéyin, yenila qesten gunah ötküzwersek, u chaghda gunahlar üçün sunulidighan bashqa bir qurbanliq bolmas, ■

27 belki bizge qalidighini peqet soraq, shundaqla Xuda bilen qarshilishidighanlarni yep tügitishke teyyar turidighan yalqunluq otni qorqunch ichide kütüşla, xalas. □

28 Emdi Musagha chüshürülgen Tewrat qanunini közge ilmighan herqandaq kishi ikki yaki üç guwahchining ispati bolsa, kengchilik qilinmayla öltürülett. ■

29 Undaqla, bir kishi Xudaning Oghlini depsende qilsa, Xudaning ehdisining qénigha, yeni özini pak qilghan qan'gha napak dep qarisa, sheppet qilghuchi Rohni haqaret qilsa, buningdin téximu éghir jazagha layiq hésablinidu, dep oylimamsiler?

30 Chünki *Tewratta* «Intiqam Méningkidur, kishining qilmishlirini öz béshigha özü yandurimen, deydu Perwerdigar» we «Perwerdigar Öz xelqini soraqqa tartidu» dégüchini bilimiz. □ ■

31 Menggü hayat Xudaning qollirigha chüshüp jazalinish neqeder dehshetlik ish-he!

32 Emdi siler yorutulusstin kéyin, azab-oqubetlik, qattiq küreshlerge berdashliq bergen ashu burunqi künlerni ésinglarda tutunglar. □

33 Bezi waqitlarda reswa qilinip haqaretlesh we xarlinishlarga uchriddinglar we bezi waqitlarda mushundaq muamililerge uchrighanlarga derdash boldunglar.

34 Chünki siler hem mehbuslarning derdige ortaql boldunglar hem mal-mülkünglar bulan'ghandimu, kelgüside téximu ésil hem yoqap ketmeydighan baqiy teelluqatga ige bolidighanliqinglarni bilgechke, xushalliq bilen bu ishni qobul qildinglar. □ ■

35 Shuning üçün, jasaritinglarni yoqatmanglar, uningdin intayin zor in'am bolidu.

36 Chünki Xudaning iradisige emel qilip, Uning wede qilghinigha muyesser bolush üçün, sewr-chidam qilishinglarga toghra kélidu. ■

37 Chünki *muqeddes yazmilarda Xuda* mundaqla dégen: –

«Peqet azghine waqittin kéyinla»,

«Kelgüchi derweqe yétip kélidu,

U kéchikmeydu. □ ■

38 Biraq heqqaniy bolghuchi étiqad bilen yashaydu;

■ 10:26 Chöl. 15:30; Mat. 12:31; Ibr. 6:4; 2Pét. 2:20; 1Yuh. 5:16. □ 10:27 «belki bizge

qalidighini peqet soraq, shundaqla Xuda bilen qarshilishidighanlarni yep tügitishke teyyar turidighan yalqunluq otni qorqunch ichide kütüşla, xalas» — bu muhim ayet üstide yene «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ 10:28 Chöl. 35:30; Qan. 17:6; 19:15; Mat. 18:16; 2Kor. 13:1. □ 10:30 «Intiqam Méningkidur, kishining qilmishlirini öz béshigha özü yandurimen,

deydu Perwerdigar» ... «Perwerdigar Öz xelqini soraqqa tartidu» — bu sözler «Qan.» 32:35 we 36din élin'ghan. ■ 10:30 Qan. 32:35, 36; Rim. 12:19. □ 10:32 «Emdi siler yorutulusstin

kéyin, azab-oqubetlik, qattiq küreshlerge berdashliq bergen ashu burunqi künlerni ésinglarda tutunglar» — mushu azab-oqubet chékishi étiqadta ching türghanliqi tüpeylidin, elwette. □ 10:34

«chünki siler hem mehbuslarning derdige ortaql boldunglar» — bu mehbuslar étiqad üçün zindanda yatqan. «hem mal-mülkünglar bulan'ghandimu,... xushalliq bilen bu ishni qobul qildinglar» — «mal-mülkünglar bulan'ghanda» — mushu ishning tarixiy tepsilatiri toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 10:34 Mat. 5:12; Ros. 21:33. ■ 10:36 Luqa 21:19. □ 10:37 «Peqet azghine waqittin kéyinla»... Kelgüchi derweqe yétip kélidu, U kéchikmeydu» — «Yesh.» 26:20, «Hab.»

2:3. ■ 10:37 Hab. 2:2-3; Hag. 2:7; 1Pét. 1:6; 5:10.

Lékin u keynige chékinse,
Jénim uningdin söyünmeydu».[□] ■

³⁹ Halbuki, biz bolsaq keynige chékinip halak bolidighanlardin emes, belki étiqad bilen öz jénimizni igilgenlerdindurmiz.[□]

11

Étiqad-ishench — ötkenki guwahchilar

¹ Étiqad bolsa ümid qilghan ishlarning réallıqtiki ipadisi we körünmeydighan shey'ilerning delilidir.[□]

² Chünki burunqi mötiwerlimiz qedimde mana shu étiqad bilen *Xudadin kelgen* yaxshi guwahliqni alghan.[□]

³ Biz étiqad arqiliq kainatning Xudaning söz-kalami bilen ornitilghanliqini, shundaqla biz körüwatqan mewjudatlarıning körgili bolidighan shey'ilerdin chiqqan emeslikini chüshineleymiz.[□] ■

⁴ Étiqadi bolghachqa Habil Qabilningkidinmu ewzel bir qurbanliqni Xudagha atighan; étiqadi bolghachqa Xuda uning atighanlirini teriplep, uninggha heqqaniy dep guwahliq berdi. Gerche ölgen bolsimu, étiqadi bilen u yenila bizge gep qilmaqta.[■]

⁵ Étiqadi bolghachqa, Hanox ölümni körmeyle *ershke* kötürüldi; Xuda uni kötürüp élip ketkechke, u yer yüzide héch tépilmidi. Sewebi u élip kétilishtin ilgiri, Xudani xursen qilghan adem dep teriplen'genidi.[■]

⁶ Emdilikte étiqad bolmay turup, Xudani xursen qilish mumkin emes; chünki Xudaning aldigha baridighan kishi Uning barliqigha, shundaqla Uning Özini izdigenlerge ejrini qayturghuchi ikenlikige ishinishi weker.

⁷ Étiqadi bolghachqa, Nuh téxi körülüp baqmighan weqeler heqqide Xuda teripidin agahlandurulghanda, ixlasmenlik qorqunchi bilen ailsidikilerni qutquzush üçün yoghan bir kéme yasidi; hemde étiqadi arqiliq shundaq qilip pütkül dunyadikilerning gunahliri üstidin höküm chiqardi, shundaqla étiqadtin bolghan heqqaniyliqqa mirasxor boldi.[□] ■

[□] **10:38** «Biraq heqqaniy bolghuchi étiqad bilen yashaydu» — bezi kona köchürmilerde: «Méning heqqaniy adimim étiqad bilen yashaydu» déyilidu. «Biraq heqqaniy bolghuchi étiqad bilen yashaydu; lékin u keynige chékinse, jénim uningdin söyünmeydu» — «Hab.» 2:4. ■ **10:38** Hab. 2:4; Rim. 1:17; Gal. 3:11. [□] **10:39** «... Biz bolsaq keynige chékinip halak bolidighanlardin emes, belki étiqad bilen öz jénimizni igilgenlerdindurmiz» — mushu ayette «jan» jismaniy terep emes, belki rohiy tereptiki hayatni körsitidu. [□] **11:1** «Étiqad bolsa ümid qilghan ishlarning réallıqtiki ipadisi» — yaki «étiqad bolsa ümid qilghan ishlarning mutleq xatirjemliki. Démisekmu, Injilda «ümid» daim dégüdek müjmel bir arzu emes, belki Xudaning wedilirige ching baghlan'ghan ishtur. [□] **11:2** «Chünki burunqi mötiwerlimiz qedimde mana shu étiqad bilen Xudadin kelgen yaxshi guwahliqni alghan» — «burunqi mötiwerlimiz» dégenlik grék tilida «aqsqaqallirimiz». Démeq, ibraniylarning ata-bowiliri arisida étiqad teripide ülgiler we yol bashlighuchi bolghanlar. [□] **11:3** «Biz étiqad arqiliq kainatning Xudaning söz-kalami bilen ornitilghanliqini ... chüshineleymiz» — yaki «biz étiqad arqiliq dewr-zamanlarıning Xudaning söz-kalami bilen ornitilghanliqini ... chüshineleymiz».

■ **11:3** Yar. 1:1; Zeb. 33:6; Yuh. 1:10; Rim. 4:17; Ef. 3:9; Kol. 1:16. ■ **11:4** Yar. 4:4; Mat. 23:35. ■ **11:5** Yar. 5:22,24. [□] **11:7** «Étiqadi bolghachqa, Nuh ... ailsidikilerni qutquzush üçün yoghan bir kéme yasidi» — «yoghan kéme» grék tilida «sandoq» dégen söz bilen ipadilididu. Chünki kéme sanduq sheklide idi («Yar.» 6-7-babni körüng). ■ **11:7** Yar. 6:13.

■ **11:7** Yar. 6:13.

⁸ Étiqadi bolghachqa, Xuda Ibrahimni uninggha miras süpitide bermekchi bolghan zémin'gha bérishqa chaqirghanda, u itaet qildi; u qeyerge baridighanliqini bilmeý turup yolgha chiqti.■

⁹ Étiqadi bolghachqa u wede qilin'ghan zéminda, xuddi yaqa yurtta turghandek musapir bolup chédirlarni makan qilip yashidi. Xudaning uninggha qilghan wedisining ortaq mirasxorliri bolghan Ishaq we Yaquplarmu uning bilen birge shuninggha oxshash yashidi.

¹⁰ Ibrahimning shundaq qilishidiki seweb, u ulliri mustehkem bolghan sheherni kütkenidi; sheherning layihiligüchi hem qurghuchisi Xuda Özidur.

¹¹ Étiqadi bolghachqa Sarah gerche yashinip qalghan, tughut yéshidin ötken bolsimu, hamilidar bolush iqtidarigha ige boldi; chünki u wede qilghan Xudani ishenchlik dep qaraytti. □ ■

¹² Buning bilen birla ademdin, yeni ölgen ademdek bolup qalghan bir ademdin asmandiki yultuzlardek köp, déngiz sahilidiki qumdek sansiz ewladlar barliqqa keldi.■

¹³ Bu kishilerning hemmisi Xudaning wede qilghanlirigha muyesser bolmay turupla étiqadi bolghan halda alemdin ötti. Biraq ular hayat waqtida bularning kelgüsida emelge ashurulidighanliqini yiraqtin körüp, quchaq échip xursenlik bilen kütken we özlirini yer yüzide musapir we yoluchi dep ashkare éytqanidi. ■

¹⁴ Bu bundaq sözlerni qilghan kishilerning bir wetenni teshna bolup izde watqanliqini éniq ipadileydu.

¹⁵ Derweqe, ular öz yurtini séghin'ghan bolsa, qaytip kétish pursiti chiqqan bolatti.

¹⁶ Lékin ular uningdinmu ewzel, yeni ershtiki bir makanni telpünüp izdimekte. Shuning üçün, Xudaning özlirining Xudasi dep atilishidin nomus qilmaydu; chünki mana, U ular üçün bir sheher hazirlighan.■

¹⁷⁻¹⁸ Ibrahim Xuda teripidin sinalghinida, étiqadi bolghachqa oghli Ishaqni qurbanliq süpitide Xudagha atidi; gerche u Xudaning wedilirini, jümlidin «Séning namingni dawamlash turidighan nesling bolsa Ishaqtin kélip chiqidu» déginini tapshuruwalghan bolsimu, u yenila birdinbir oghlini qurban qilishqa teyyar turdi. ■

¹⁹ Chünki u hetta Ishaq ölgen teqdirdimu, Xudaning uni tirildürüşke qadir ikenlikige ishendi. Mundaqche éytqanda, Ishaqni ölüm din tirildürülgendek qaytidin tapshuruwaldi.

²⁰ Étiqadi bolghachqa, Ishaq oghulliri Yaqup bilen Esawning kelgüsi ish-lirigha xeyrlik tilep dua qildi.■

²¹ Étiqadi bolghachqa, Yaqup alemdin ötüsh aldida Yüsüning ikki oghlining herbiri üçün xeyrlik dua qilip, hasisigha tayinip turup Xudagha sejde qildi.

■ 11:8 Yar. 12:4. □ 11:11 «Étiqadi bolghachqa Sarah gerche yashinip qalghan, tughut yéshidin ötken bolsimu, hamilidar bolush iqtidarigha ige boldi; chünki u wede qilghan Xudani ishenchlik dep qaraytti» — bezi terjimiliride bu jümlide közde tutulghan étiqad igisi Sarah emes, belki Ibrahim dep qarilidu. Birnechche seweblerdin (jümlidin bala tughushta küch, yeni hamilidar bolush iqtidari kérek bolghini er kishi emes, belki ayal kishi bolghanliqidin!), körsitilgen étiqadchini Sarah dep qaraymiz. U Xudaning sözidin gumanlan'ghandin kéyin, eyiblen'gen bolup andin ching étiqadta turghan bolsishi mumkin («Yar.» 18:1-15ni körüng). ■ 11:11 Yar. 17:19; 21:2; Luqa 1:36.

■ 11:12 Yar. 15:5; 22:17; Rim. 4:18. ■ 11:13 Yar. 23:4; 47:9; Yuh. 8:53. ■ 11:16 Mis. 3:6; Mat. 22:32; Ros. 7:32. ■ 11:17-18 Yar. 22:10; Yar. 21:12; Rim. 9:7; Gal. 3:29. ■ 11:20 Yar. 27:28,39.

□ ■

22 Étiqadi bolghachqa, Yüsüp sekretqa chüshüp qalghanda, beni Israilning Misirdin chiqip kétidighanliqini tilgha aldi hemde özining ustixanliri toghru-luqmu emr qildi. □ ■

23 Étiqadi bolghachqa, Musa tughulghanda, uning ata-anisi uni üç ay yoshurdi; chunki ular Musaning yéqimliq bir bala ikenlikini kórdi, padishahning permanidinmu qorqmidi. □ ■

24 Étiqadi bolghachqa, Musa chong bolup ulugh zat bolghandin kéyin, «Pirewn-ing qizining oghli» dégen ataqta turiwérishni ret qilip,

25 gunah ichidiki lezzetlerdin waqitliq behrimen bolushning ornigha, Xudaning xelqi bilen bille azab chékishni ewzel kórdi. ■

26 U Mesihke qaritilghan haqaretke uchrashni Misirning xezinisidiki bayliqlargha ige bolushtinmu ewzel bildi. Chunki közlirini *ershtiki* in'amgha tikiwatatti. □

27 Étiqadi bolghachqa, u padishahning ghezipidinmu qorqmay Misirdin chiqip ketti. *Japa-musheqqetke* chididi, chunki Közge Körünmügüchi uning köziğe körünüp turghandek idi.

28 Étiqadi bolghachqa, u «tunji oghlining jénini alghuchi» *perishtining Israillargha* tegmesliki üçün *tunji* «ötüp kétish» héytini ötküzüp, shuninggha munasiwetlik qanni *buyrulghini boyiche* sépip-sürkidi. □ ■

29 Étiqadi bolghachqa, *Israillar* Qizil déngizdin xuddi quruqluqta mangghandek méngip ötti. Biraq *ularni qoghlap kelgen* Misirliqlar ötmekchi bolghanda sugha gherq boldi. ■

30 Étiqadi bolghachqa, xelq yette kün Yérixo shehirining sépilini aylan'ghandin kéyin sépil örüldi. □ ■

31 Étiqadi bolghachqa, pahishe ayal Rahab Israil charlighuchilirini dost-larhe kütüwalghachqa, itaetsizler *bolghan öz shehiridikiler* bilen birlikte halak bolmidi. ■

□ **11:21** «Étiqadi bolghachqa, Yaqup alemdin ötüsh aldida Yüsüpnig ikki oghlining herbiri üçün xeyrlik dua qilip, hasisigha tayinip turup Xudagha sejde qildi» — «Yar.» 47:31 (grék tilidiki «Septuagint» (LXX) dégen terjimisi)ni körüng. ■ **11:21** Yar. 47:31; 48:15. □ **11:22**

«Étiqadi bolghachqa, Yüsüp sekretqa chüshüp qalghanda, beni Israilning Misirdin chiqip kétidighanliqini tilgha aldi hemde özining ustixanliri toghruqluqmu emr qildi» — Yüsüpnig emri bolsa «Siler Misirdin chiqqinlarda méning ustixanlirimni élip kétinglar» dégenlik idi. «Yar.» 50:24 we «Mis.» 18:19ni körüng. ■ **11:22** Yar. 50:24. □ **11:23** «Étiqadi bolghachqa, Musa tughulghanda, uning ata-anisi uni üç ay yoshurdi; chunki ular Musaning yéqimliq bir bala ikenlikini kórdi, padishahning permanidinmu qorqmidi» — «yéqimliq bir bala» bu söz choqum Musaning bir alahidilikini, uning Xudagha yaqdighanliqini kórsetse kérek («Ros.» 7:20nimu körlüng). ■ **11:23**

Mis. 2:2; Ros. 7:20. ■ **11:25** Zeb. 84:10 □ **11:26** «U (Musa) Mesihke qaritilghan haqaretke uchrashni Misirning xezinisidiki bayliqlargha ige bolushtinmu ewzel bildi...» — «Mesihke qaritilghan haqaret» dégen söz belkim Mesihning herdaim (hetta dunyagha kélisheedil ilgiri) Öz xelqi bilen bir ikenlikini kórsitidu. Bu ajayib ibare toghruluq «qoshumake söz»imizde toxtillimiz. ■ **11:28**

«Étiqadi bolghachqa, u «tunji oghlining jénini alghuchi» *perishtining Israillargha* tegmesliki üçün *tunji* «ötüp kétish» héytini ötküzüp, shuninggha munasiwetlik qanni *buyrulghini boyiche* sépip-sürkidi» — bu weqelerni chüshinish üçün «Mis.» 12-babqa qaralsun. ■ **11:28** Mis. 12:21. ■ **11:29** Mis. 14:22. □ **11:30** «Étiqadi bolghachqa, xelq yette kün Yérixo shehirining sépilini aylan'ghandin kéyin sépil örüldi» — Yérixo shehiri Israillar Misirdiki qulluqtin qutulup, Xuda bérishe wede qilghan Qanaan zeminida jeng qilmayla igiligen tunji sheher. «Yeshua» 6-babni körüng. ■ **11:30** Ye. 6:20. ■ **11:31** Ye. 2:1; 6:23; Yaq. 2:25.

32 Men yene némishqa sözlep olturay? Gidéon, Baraq, Shimshon, Yeftah, Dawut, Samuil we qalghan bashqa peyghemberler toghrisida éytip kelsem waqit yetmeydu. ■

33 Ular étiqadi bilen ellerning üstidin ghalib keldi, adalet yürüzdü, Xuda wede qilghanlarga érishti, shirlarning aghzilirini étip qoydi, □ ■

34 dehshetlik otning yalqunini öchürdi, qilichning tighidin qéchip qutuldi, ajizliqtin küçheydi, jenglerde baturluq körsetti, yat ellerning qoshunlirini téri-pireng qildi. □ ■

35 *Étiqadi bolghachqa*, ayallar ölgen uruq-tughqanlirini ölümдин tirildürgüzüp qayturuwaldi; biraq bashqilar kelgüsede téximu yaxshi halda ölümдин tirileyli dep, qutulush yolini ret qilip qiyinilishqa berdashliq berdi. ■

36 Yene beziler sinilip xar-mesxirilerge uchrup qamchilandi, beziler hetta kishenlinip zindan'gha tashlandi; □ ■

37 ular chalma-késeke qilip öltürüldi, here bilen herilinip parchilandi, sinaqlarni béshidin ötküzdi, qilichlinip öltürüldi; ular qoy-öçke térilirini yépincha qilghan halda sersan bolup yürdi, namratliqta yashidi, qiyinqistaqqa uchridi, xorlandi □ ■

38 (ular bu dunyagha zaye ketkenidi), chöllerde, taghlarda, öngkürlerde we gemilerde sergerdan bolup yürdi.

39 Bularning hemmisi étiqadi bilen Xudaning Öz guwahi bilen teriplen'gen bolsimu, Xudaning wede qilghinigha eyni boyiche érishkini yoq. □

40 Emdilikte Xuda bizler üçün téximu ewzel bir nishan-meqsetni békitken bolup, ular bizsiz kamaletke yetküzülmeydu. □

12

Xuda Öz perzentlirini terbiyileydu

■ **11:32** Hak. 4:6; 6:11; 11:1; 12:7; 13:24; 1Sam. 17:45; 1Sam. 12:2. □ **11:33** «Ular étiqadi bilen ellerning üstidin ghalib keldi, adalet yürüzdü...» — «adalet yürüzdü» belkim Dawuttek adilliq bilen yurt sorashlirini, yaki Ayuptek bashqilarning derdige yétishni (mesilen, «Ayup» 29:12-17, 31-babni körüng) körsitidu. «ular étiqadi bilen ... Xuda wede qilghanlarga érishti, shirlarning aghzilirini étip qoydi...» — bir qétim Daniyal peyghember shir uwisigha tashlan'ghan, biraq u Xudagha bolghan étiqadi wejidin shirlardin qutulup qalghan. «Dan.» 6-babni körüng. ■ **11:33** Hak. 14:6; 1Sam. 17:34; Dan. 6:23. □ **11:34** «dehshetlik otning yalqunini öchürdi,...» — mesilen, «Dan.» 3-babni körüng. ■ **11:34** 1Sam. 20:1; 1Pad. 19:3; 2Pad. 6:16; Ayup 42:10; Zeb. 66:12; Yesh. 38:21; Yo. 3:10 □ **11:35** 1Pad. 17:23; 2Pad. 4:36; Ros. 22:25. □ **11:36** «Yene beziler sinilip xar-mesxirilerge uchrup qamchilandi, beziler hetta kishenlinip zindan'gha tashlandi» — Tewratта mushundaq misallar nurghun. 35-ayette körsitilgen azablar we ushu bapta bezi bashqa ishlar «Makabbiylar» dégen tarixiy kitab (1-, 2- we 4-tom)da xatirilinidu. Bu kitab Tewratning bir qismi bolmisimu, tarixshunaslar teripidin asasen ishenchlik dep qarilidu. ■ **11:36** Yer. 20:2. □ **11:37** «...here bilen herilinip parchilandi...» — Yehudiy xelqingin bezi tarixliri boyiche Manasseh padishah Yeshaya peyghembarni shundaq qilghan. Tewrat özide mushu tarix xatirilenmigen. ■ **11:37** 1Pad. 21:13; 2Pad. 1:8; Mat. 3:4. □ **11:39** «Bularning hemmisi étiqadi bilen Xudaning öz guwahi bilen teriplen'gen bolsimu, Xudaning wede qilghinigha eyni boyiche érishkini yoq» — «érishtini yoq» dégenlik yer yüzide tirik waqıtta érishmigen, démekchi. Tirilgende pütünley bashqiche bolidu, elwette! □ **11:40** «Emdilikte Xuda bizler üçün téximu ewzel bir nishan-meqsetni békitken bolup, ular bizsiz kamaletke yetküzülmeydu» — démek, ular bizni kütüshi kérek, yéngi ehdidin behrimen bolghan étiqadchi bizler bilen teng kamaletke yetküzüldü.

1-2 Emdi etirapimizda guwahchilar shunche chong buluttek bizni oruwalghachqa, herxil éghir yük hem bizge asanla chirmishiwalidighan gunahni chörüp tashlap, aldimizgha qoyulghan yügürüş yolini chidamliq bilen bésip yügüreyli; buningda közimizni étiqadimizning Yol Bashlighuchisi we Takamullashturghuchisi bolghan Eysagha tikeyli. U Özini kütken xushalliq üçün krésttiki azabqa berdashliq berdi hem uningda bolghan haqaretke pisent qilmidi. Shuning bilen U Xudaning textining ong teripide olaturghuzuldi. ■

3 Könglünglerning hérip sowup ketmesliki üçün, gunahkarlarning shunche qattiq xorlashlirigha berdashliq Bergüchini köngül qoyup oylanglar.

4 Gunahqa qarshi küreshlerde téxi qan aqquzush derijisige bérip yetmidinglar. ■

5 Xudaning silerge Öz perzentlirim dep jékileydighan *muqeddes yazmildiki* munu sözlirini untudunglar: —

«I oghlum, Perwerdigarning terbiyisige sel qarima, Eyiblen'giningde könglüng sowup ketmisun, ■

6 Chünki Perwerdigar söyginige terbiye béridu, Méning oghlum dep qobul qilghanlarning hemmisini derrileydu». □ ■

7 Azab chekkininglarni Xudaning terbiyisi dep bilip, uninggha berdashliq béringlar. Chünki silerning terbiye élishinglarning özi Xudaning silerni oghlum dep muamile qilghanliqini körsitidu. Qaysi perzent atisi teripidin terbiyilenmeydu?

8 Emdi *Xudaning* terbiyilishide herbir perzentining öz ülüshi bar; lékin bu ish silerde kem bolsa heqiqiy oghulliridin emes, belki haramdin bolghan perzent bolup chiqisiler.

9 Uning üstige hemmimizning özimizge terbiye bergen et jehettiki atilirimiz bar, biz ularnimu hörmetlep kelduq. Shundaq iken, rohlarning atisigha téximu itaet qilmamduq? Shundaqta hayatimiz yashnimamdu?

10 Et jehettiki atilirimiz berheq peqet özi muwapiq körgen yol boyiche azghine waqit bizni terbiyiligen. Lékin U bolsa bizge paydiliq bolsun dep, pakmuqeddeslikidin muyesser bolushimiz üçün terbiyileydu.

11 Emdi qattiq terbiye bérilgen waqtida ademni xush qilmaydu, eksiche ademni qayghugha chömdüridu; biraq buning bilen tüzelgenlerge u kéyin heqqaniyliqtin chiqqan tinch-xatirjemlikning méwisini béridu.

12 Shuning üçün, «Télip sanggilighan qolunglarni, zeipliship ketken tizinglarni ruslanglar» □ ■

□ 12:1-2 «Emdi etirapimizda guwahchilar shunche chong buluttek bizni oruwalghachqa,... » — «guwahchilar» ikki tereptiki söz bolushi mumkin: (1) Yuqiriqi 11-babta tilgha élin'ghan kishiler bizge étiqad bilen yashashning néme ikenlikini körsitip «guwahliq bergenliki»ni hem (2) «étiqadning beygisi»de yügürinimizde bularning ershtin bizge guwahchilardek qarap turuwatqanliqini körsitidu. «Bulut» qiziq gep — «Dan.» 7:13, «Mat.» 24:30, 26:46, «ITés.» 4:17, «Weh.» 1:7ni körüng. ■ 12:1-2 Rim. 6:4; 12:12; 1Kor. 9:24; Ef. 4:22; Kol. 3:8; Ibr. 10:36; 1Pét. 2:1, 2; Luqa 24:26; Fil. 2:8-11; Ibr. 1:3; 8:1; 1Pét. 1:11. ■ 12:4 1Kor. 10:13. ■ 12:5 Ayup 5:17; Pend. 3:11-12; Weh. 3:19. □ 12:6 «I oghlum, Perwerdigarning terbiyisige sel qarima, eyiblen'giningde könglüng sowup ketmisun, chünki Perwerdigar söyginige terbiye béridu, Méning oghlum dep qobul qilghanlarning hemmisini derrileydu» — «Pend.» 3:11-12. ■ 12:6 Pend. 3:11,12

□ 12:12 «... «Télip sanggilighan qolunglarni, zeipliship ketken tizinglarni ruslanglar» — yaki «...«télip sanggilighan qolunglarni, zeipliship ketken tizinglarni kücheytinglar» («Yesh.» 35:3din neqil keltürilgen). ■ 12:12 Yesh. 35:3.

13 we «aqsaq»larning pükülüp qalмай, belki shıpa tēpishi üchün pütlinglarnı tüz yollarda mangdurunglar.□

Xudaning qorqunchida yashanglar

14 Barlıq kishiler bilen inaq ötüşke we pak-muqeddes yashashqa intilinglar; muqeddes bolmıghan kishi hergiz Rebni körelmeydu. ■

15 Oyghaq turunglarki, héchkim Xudaning méhir-shepquidın mehrum qalmısın; aranglarda silerge ish tapquzup silerni köydüridighan, shundaqla köp ademlerni bulghap napak bolushqa seweb bolidighan birer öch-adawet yiltızı ünmisun. ■

16 Aranglarda héchbir buzuqluq qilghuchi yaki özining tunji oghulluq hoquqını bir wax tamaqqa sétiwetken Esawdek ixlassız kishi bolmısın. □ ■

17 Chünki silerge melumki, Esaw kéyin *atisining* xeyrlik duasını élishni oylishan bolsimu, shundaqla uninggha intilip köz yashlırını éqitip yalwurgan bolsimu, u *bu ishlarnı ornıgha keltüridighan* towa qilish yolını tapalmay, ret qilindi.□ ■

Sınay téghi – Israıllar Tewrat qanunını qobul qilghan tagh – we Zion téghi, yeni ershtiki Yérusalém

18 Chünki siler qol bilen tutqılı bolidighan, yalqunlap ot yénip turuwatqan hemde sürlük bulut, qarangghuluq we qara quyun qaplıghan ashu taghqa kelmidinglar – □ ■

19 (u jayda kanay sadası bilen sözlıgen awaz yetküzülgende, bularnı anghıghanlar: «Bizge yene söz qılınmısın!» dep *Xudagha* yalwurushti; □ ■

20 chünki ular qılın'ghan emrni kötürelmidi. «Éger bu taghqa hetta birer haywanning ayıghı tegsimu, chalma-késeq qılıp öltürülsun» *dep tapılan'ghanıdı*; □ ■

□ 12:13 «... «aqsaq»larning pükülüp qalмай, belki shıpa tēpishi üchün pütlinglarnı tüz yollarda mangdurunglar» — «aqsaq»lar belkim étiqadı ajızlarnı körsitidu. ■ 12:14 Rim. 12:18; 2Tim. 2:22.

■ 12:15 Qan. 29:17; Ros. 17:13; 2Kor. 6:1; Gal. 5:12. □ 12:16 «...Özining tunji oghulluq hoquqını bir wax tamaqqa sétiwetken Esawdek ixlassız kishi bolmısın» — «Yar.» 25:29-34.

■ 12:16 Yar. 25:33; Ef. 5:3; Kol. 3:5; 1Tés. 4:3. □ 12:17 «...u (Esaw) bu ishlarnı ornıgha keltüridighan towa qilish yolını tapalmay...» — bashqa birxil terjimisi «u (Esaw) öz gunahidin towa qilish yolını tapalmay...». «Towa qilish» grék tilida «uni» bilen ipadilınidu. Bezi terjimanlar bu «uni» dégenni «gunahidin towa qilish»ni körsitidu, dep qaraydu. Lékin «Yar.» 27:1-40ke qarighanda, uning izdigini eslidiki telwilikidin towa qilish emes, belki peqet pushayman bilen atisining xeyrlik duasıla idi. Shuning üchün mushu yerde «towa qilish»ning menisi: — (1) atisining qararını, yaki (2) Xudaning iradisını özgertishni bildüridu (oqurmenlerge ayankı, «towa qilish»ning eslidiki menisi «közqarashni özgertish» «pozitsiyeni özgertish» dégenlik). ■ 12:17 Yar. 27:36. □ 12:18 «yalqunlap ot yénip turuwatqan hemde sürlük bulut, qarangghuluq we qara quyun qaplıghan ashu taghqa kelmidinglar...» — «ashu tagh» bolsa Yehudiy xelqi Musa peyghemberning wasıtisi bilen Tewrat qanunını qobul qilghan Sınay téghini körsitidu («Mis.» 19-babni körüng). ■ 12:18 Mis. 19:10,16; 20:21; Qan. 5:22. □ 12:19 «u jayda kanay sadası bilen sözlıgen awaz yetküzülgende, bularnı anghıghanlar: «Bizge yene söz qılınmısın!» dep *Xudagha* yalwurushti» — «Qan.» 15:23ni körüng.

■ 12:19 Mis. 20:19; Qan. 5:25; 18:16. □ 12:20 «chünki ular qılın'ghan emrni kötürelmidi. Eger bu taghqa hetta birer haywanning ayıghı tegsimu, chalma-késeq qılıp öltürülsun» *dep tapılan'ghanıdı*...» — bashqa birxil terjimisi: «chünki ulargha tapılan'ghan: «Eger bu taghqa hetta birer haywanning ayaghlırı tegken bolsimu, chalma-késeq qılıp öltürülsun» dégen emrni kötürelmidi».

■ 12:20 Mis. 19:13.

21 u körünüş shundaq qorqunchluq idiki, Musamu: «Bek qattiq qorqup ghal-ghal titrep kettim» dégenidi. □ ■

22 — Siler belki Zion téghigha, yeni menggü hayat Xudaning shehiri — ershtiki Yérusalémgha, tümenligen perishtilerge, ■

23 isimliri ershte pütülgen tunji tughulghanlarning héyt-merike xushalliqida jem qilin'ghan jamaitige, hemmeylenning soragchisi Xudagha, takamullashturulghan heqqaniy kishilerning rohlirigha □ ■

24 we yéngi ehdinging wasitichisi Eysagha, shundaqla hem Uning sépilgen qénigha keldinglar. Bu qan Habilningkidin ewzel söz qilidu. □ ■

25 Bu sözni qilghuchini ret qilmasliqinglar üçün diqqet qilinglar. Chünki yer yüzide özlirige wehiy yetküzüp agahlandurghuchini ret qilghanlar jazadin qéchip qutulalmighan yerde, ershte bizni agahlandurghuchidin yüz örüse, halimiz téximu shundaq bolmamdu? □ ■

26 Emdi shu chaghda Xudaning awazi zéminni tewritiwetkenidi; lékin emdi U: «Özüm yene bir qétim zéminnila emes, asmannimu tewritimen» dep wede qildi. □ ■

27 «Yene bir qétim» dégen bu söz tewritilidighanlarning, yeni yaritilghan nersilerning tewritilishi bilen yoqitilidighanliqini, tewretkili bolmaydighan nersilerning menggü muqim bolidighanliqidin ibaret menini bildüridu.

28 Shuning üçün, tewretkili bolmaydighan bir padishahliqqa muyesser bolup, méhir-shepquetni ching tutup bu arqiliq ixlasmenlik we eyminish-qorqunch bilen Xudani xursen qilidighan ibadetlerni qilayli. □ ■

29 Chünki Xudayimiz hemmini yewetküchi bir ottur. □ ■

13

Xudani xush qilish

□ 12:21 «u körünüş shundaq qorqunchluq idiki, Musamu: «Bek qattiq qorqup ghal-ghal titrep kettim» dégenidi» — «Qan.» 9:19. ■ 12:21 Qan. 9:19 ■ 12:22 Gal. 4:26; Weh. 3:12; 21:10-27. □ 12:23 «isimliri ershte pütülgen tunji tughulghanlarning.. jamaitige...» — «tunji tughulghanlar» dégen söz bu yerde Eysa Mesihge étiqad qilip, «qaytidin tughulghan» Xudaning perzentidi dep hésablan'ghanlarni körsitidu. «ershtiki Yérusalémgha, tümenligen perishtilerge, isimliri ershte pütülgen tunji tughulghanlarning héyt-merike xushalliqida jem qilin'ghan jamaitige,...»

— (22-23-ayet) bashqa birxil terjimisi: «héyt-merike xushalliqigha jem bolidighan tümenligen perishitilerge, isimliri ershte yézilghan tunji tughulghanlarning jamaitige...». Israillarning isimlirining hemmisi yer yüzide «royxet»te pütülüşü buyrulghanidi («Chöl.» 1:1-18). Lékin jamaetkilerning isimliri yer yüzide emes, belki ershte pütüklüktür. ■ 12:23 Luqa 10:20. □ 12:24 «we yéngi ehdinging wasitichisi Eysagha, shundaqla hem Uning sépilgen qénigha keldinglar. Bu qan Habilningkidin ewzel söz qilidu» — Eysa Mesihning sépilgen qéni insanning gunahlrini tilep ularni pak qilidu. Habilning qéni bolsa intiqam dep hörkirep yighlaytti («Yar.» 4:10). ■ 12:24 Yar. 4:10; Ibr. 10:22; 11:4; 1Pét. 1:2. □ 12:25 «...yer yüzide özlirige wehiy yetküzüp agahlandurghuchi» — mushu yerde Xudaning Musa peyghember arqiliq sözliginini körsitidu. ■ 12:25 Ibr. 2:3. □ 12:26 «Emdi shu chaghda Xudaning awazi zéminni tewritiwetkenidi...» — «shu chaghda» — Xuda Sinay téghidin sözliginide. «lékin emdi U: «Özüm yene bir qétim zéminnila emes, asmannimu tewritimen» dep wede qildi» — «Hag.» 2:6ni körtüng. ■ 12:26 Hag. 2:5. □ 12:28 «tewretkili bolmaydighan bir padishahliqqa muyesser bolup, méhir-shepquetni ching tutup,...» — bashqa birxil terjimisi: «tewretkili bolmaydighan bir padishahliqqa muyesser bolghinimizdin minnetdar bolup,...». ■ 12:28 1Pét. 2:5. □ 12:29 «Chünki Xudayimiz hemmini yewetküchi bir ottur» — bu sözler «Qan.» 4:24, 9:3dimu tépilidu. ■ 12:29 Qan. 4:24.

¹ Aranglarda qérindashlıq méhir-muhebbet toxtimusun.■

² Natonush kishilerge méhmandost bolushni untumanglar. Chünki beziler shu yol bilen bilmestin perishtilerni méhman qilghan.■

³ Zindan'gha tashlan'ghanlarni ular bilen bille *zindanda* zenjirlen'gendek yad étinglar. Xorlan'ghanlarni özünglarmu tende turuwatqan bende süpitide yad étip turunglar.□ ■

⁴ Hemme adem nikahqa hörmét qilsun, er-xotunlarning yatidighan yéri daghsız bolsun; chünki Xuda buzuqchılıq qilghuchilar we zina qilghuchilardin hésab alidu.□

⁵ Méngish-turushunqlar pulpereslikтин xaliy bolsun, barigha qanaet qilinglar. Chünki Xuda mundaq dégen:

«Sendin esla ayrılmaymen, Séni esla tashlimaymen».□ ■

⁶ Shunga, yüreklik bilen éyталaymizki,

«Perwerdigar méning Yardemchimdur, héch qorqmaymen, Kishiler méni néme qilalusun?»□ ■

⁷ Silerge Xudaning söz-kalamini yetküzgen, silerning yétekchiliringlarni ésinglarda tutunglar. Ularning méngish-turushining méwe-netijisige köngül qoyup qarap, ularning étiqadını úlge qilinglar: —■

⁸ Eysa Mesih tünügün, бүгүн we ebedil'ebedgiche özgermeydu!□

⁹ Shuning üçün, herxil gheyriy telimler bilen éziqturuluq ketmenglar; chünki insanning qelbi *qurbanlıqqa xas yémeklikler* bilen emes, belki Xudaning méhir-shepqiti bilen quwwetlendirülgini ewzel. Chünki bundaq yémekliklerge bérilip kéliwatqanlar ulardin héchqandaq payda körgen emes.■

¹⁰ Bizlarning shundaq bir qurban'gahimiz barki, ibadet chédirida xizmette bolghanlarning uningdin yéyish hoquqi yoqtur. □

■ **13:1** Rim. 12:10; Ef. 4:3; 1Pét. 1:22; 2:17; 4:8. ■ **13:2** Yar. 18:1; 19:1; Rim. 12:13; 1Pét. 4:9. □ **13:3** «Zindan'gha tashlan'ghanlarni ular bilen bille *zindanda zenjirlen'gendek yad étinglar*» — «zindan'gha tashlan'ghanlar» we «xorlan'ghanlar» étiqadi üçün ziyankeshlikke uchrighanlarni körsitidu. «xorlan'ghanlarni özünglarmu tende turuwatqan bende süpitide yad étip turunglar» — bu jékileshning menisi belkim: (1) özliringlar ajizlıqqa we jismani azablarğa duch kelgenlikinglar tüpeylidin mushularni yad étip turunglar; (2) yaki Eysa Mesihning téni bolghan jamaet ezasi süpitide, hésdashlıq we derddashlıq körsitinglar» dégeni bildüridu. ■ **13:3** Mat. 25:36.

□ **13:4** «er-xotunlarning yatidighan yéri daghsız bolsun» — bashqa birxil terjimisi bolushi mumkin: «nikah herdaim hörmetlik ish, er-xotunluq orun daghsızdur» — bu terjime toghra bolsa, asasiy menisi er-xotunluq, shundaqla er-xotunluq arisidiki muhebbetlik jinsiy munasiwet Xuda aldidaxaxshi ishtur. □ **13:5** «Sendin esla ayrılmaymen, séni esla tashlimaymen» — Tewrat, «Qan.» 31:6-8.

■ **13:5** Yar. 28:15; Mis. 23:8; Qan. 16:19; 31:6, 8; Ye. 1:5; 1Tar. 28:20; Pend. 15:16; Fil. 4:11; 1Tim. 6:6, 8. □ **13:6** «Perwerdigar méning Yardemchimdur, héch qorqmaymen, kishiler méni néme qilalusun?» — «Zeb.» 27:1, 118:6. ■ **13:6** Zeb. 54:4; 56:4; 118:6-7 ■ **13:7** Ibr. 13:17. □ **13:8** «Eysa Mesih tünügün, бүгүн we ebedil'ebedgiche özgermeydu!» — muellip, bu heqiqetni del shu yétekchi qérindashlarning étiqadining jewhiridir, démekchi bolushi mumkin. ■ **13:9** Yer. 29:8; Mat. 24:4; Yuh. 6:27; Rim. 14:17; 16:17; Ef. 4:14; 5:6; Kol. 2:16; 2Tés. 2:2; 2Tim. 4:3; 1Yuh. 4:1. □ **13:10** «Bizlarning shundaq bir qurban'gahimiz barki, ibadet chédirida xizmette bolghanlarning uningdin yéyish hoquqi yoqtur» — bu «qurban'gah» Eysa Mesih insannarning gunahi üçün mixlinip öltürülgén kréstin körsitidu. Mushu «qurban'gahdin yéyish» bolsa uning qurbanlıqidin chiqqan, mengülük hayattiki hertürlük rohiy méwilerdin behrimen bolushtin ibaret bolidu.

¹¹ Chünki gunah tilësh süpitide soyulghan, qéni bash kahin teripidin eng muqeddes jaygha élip kirlilgen qurbanliq haywanlarning téni bolsa qarargahning sirtigha élip chiqilip köydürületti. □ ■

¹² Shunga Eysamu Öz qéni bilen xelqni paklap Xudagha atash üçün, sheher derwazisining sirtida azab chékip öldi. □ ■

¹³ Shundaq iken, bizmu qarargahning sirtigha chiqip, Uning yénigha bérip, Uninggha qaritilghan haqaretke ortaq berdashliq béreyli. □

¹⁴ Chünki yer yüzide menggü mewjut turidighan shehirimiz yoq, belki kelgüsidi sheherge intilmektimiz. ■

¹⁵ Shunga, Mesih arqiliq Xudagha qurbanliq süpitide medhiyilirimizni toxtawsiz atayli, yeni öz lewirimizning méwisi süpitide Uning namini étirap qilayli. □ ■

¹⁶ Emdi xeyr-saxawet qilishni we baringlardin ortaq teqsimleshni untumanglar. Chünki Xuda bundaq qurbanliqlardin xursen bolidu. ■

¹⁷ Yétekchilirlinglarga itaet qilip, ulargha boysununglar. Chünki ular öz xizmitidin Xudagha hésab béridighanlar bolup, hemishe jéninglardin xewer élishqa oyghaq turidu. Ularning bu ishi qayghu-elem bilen emes (chünki undaq bolsa silerge héch payda yetküzülmeydu) belki xushal-xuramliq bilen élip bérilsun. □ ■

¹⁸ Biz üçün dua qilip turunglar; chünki wijdanimizning pak ikenlikige, her bir ishlarda toghra yolda méngishni xalaydighanliqimizgha qayil qilinduq.

¹⁹ Yéninglarga patraq qaytip bérishim üçün, dua qilishinglarni alahide ötünimen. □

Dua

□ **13:11** «Chünki gunah tilësh süpitide soyulghan, qéni bash kahin teripidin eng muqeddes jaygha élip kirlilgen qurbanliq haywanlarning téni bolsa qarargahning sirtigha élip chiqilip köydürületti» — «Law.» 16:27ni körüng. ■ **13:11** Mis. 29:14; Law. 4:21; 6:30; 16:27; Chöl. 19:3.

□ **13:12** «Shunga Eysamu Öz qéni bilen xelqni paklap Xudagha atash üçün, sheher derwazisining sirtida azab chékip öldi» — demisekmu, Eysa Mesih ölidighan jay (Golgota) Yérusalémning sépilingine sirtida idi. Mesihning bu «sirtqa chiqirilip öltürülüşü» kényinki egeshkenlerge simwol bolghan bolup, Xudaning xelqi Mesihning hemrahliqidin behrimen bolushi üçün «shehning sirtida», yeni öz yurti teripidin chetke qéqilishigha teyyar turushi kéreklikini körsitidu. Mesihke egeshken Yehudiy xelq üçün téximu shundaq idi. 13-ayettiki izahatlarni körüng. ■ **13:12** Yuh. 19:17,18. □ **13:13** «Shundaq iken, bizmu qarargahning sirtigha chiqip, Uning yénigha bérip...»

— «qarargahning sirtigha chiqish» Mesihke egeshken Yehudiy xelqige nisbeten ibadexanidiki qurbanliqlardin, shundaqla ulargha baghliq eqidiliridin waz kéchish bekmu haqaretlik ish idi. Xuddi Eysa Mesih Yérusalém sheher derwazisining sirtida mixlan'ghanda haqaretke qarimighan'gha oxshash, xetni oquwatqan Yehudiy kitabxanlarmu kona eqidiliridin waz kéchishke we uning tüpeylidin uchraydighan haqaretke qarimay, Eysa Mesihke yüzlinishi kérek idi. «... Uning yénigha bérip, Uninggha qaritilghan haqaretke ortaq berdashliq béreyli» — Eysa Mesihge qaritilghan qarshiliq hem haqaretler bügün'ge qeder Uninggha we Uninggha tewe bolghanlarga qaritilip kelmekte. Qararghuluq beribir nurgha qarshi turidu, shunga Xudaning xelqi haman bir tereptin bolmisa bashqa bir tereptin ziyankeshlikke uchraydu.

■ **13:14** Fil. 3:20. □ **13:15** «...öz lewirimizning méwisi süpitide Uning namini étirap qilayli» — «uning nami» mushu yerde Mesihning namini körsitidu. ■ **13:15** Hosh. 14:3. ■ **13:16** Fil. 4:18. □ **13:17** «ularning bu ishi qayghu-elem bilen emes ... belki xushal-xuramliq bilen élip bérilsun» — «ularning bu ishi»: (1) yétekchilerning xewer élish xizmiti, yaki: (2) Xudagha hésab tapshurush, yaki: (3) bu ikkisini körsitidu. Bizningche u hésab tapshurushini körsitidu. ■ **13:17** Ez. 3:18; 33:8; Fil. 2:29; 1Tés. 5:12; 1Tim. 5:17. □ **13:19** «Yéninglarga patraq qaytip bérishim üçün, dua qilishinglarni alahide ötünimen» — «méning qaytip bérishim üçün» dégenlik belkim muellipling türmidin azad qilinishini körsitidu.

²⁰ Emdi menggülik ehding qéni bilen qoy padisining katta padichisi bolghan Rebbimiz Eysani ölümün tirildürgüchi, xatirjemlikning Igisi bolghan Xuda □ ■

²¹ Eysa Mesih arqiliq silerge Özini xursen qilidighan ishlarni qildurup, silerni herbir yaxshi emelde takamullashururup iradisining ijrachiliri qilghay! Mesihke ebedil'ebedgiche shan-sherep bolghay! Amin! □ ■

Axirqi söz

²² Silerdin ötünimenki, i qérindashlirim, bu nesihet sözümge éghir körmey qulaq salghaysiler; silerge mushunchilikla sözlerni yazdim, xalas.

²³ Qérindishimiz Timotiyning zindandin qoyup bérilgenlikidin xewerdar bolghaysiler. Yéqinda yénimgha kélip qalsa, men silerni yoqlap barghinimda u men bilen bille baridu.

²⁴ Barliq yétekchiliringlar we barliq muqeddes bendilerge salam éytqaysiler. Italiyedin kelgenler silerge salam yollidi.

²⁵ Méhir-shepget hemminglarğa yar bolghay! Amin!

□ **13:20** «menggülik ehding qéni bilen qoy padisining katta padichisi bolghan Rebbimiz Eysani ölümün tirildürgüchi» — «menggülül ehde» toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. «Xatirjemlikning Igisi bolghan Xuda» grék tilida: «xatirjemlikning Xudasi» — démek, xatirjemlik bergüchi hem Özi herdaim xatirjemlikte turghuchi Xudadir. ■ **13:20** Yesh. 40:11; Ez. 34:23; Yuh. 10:11; 1Pét. 5:4. □ **13:21** «(Xuda) ... Eysa Mesih arqiliq silerge Özini xursen qilidighan ishlarni qildurup, silerni herbir yaxshi emelde takamullashururup iradisining ijrachiliri qilghay!» — «takamullashururush»ning bashqa terjimisi: «etrapliq teminlesh». ■ **13:21** 2Kor. 3:5; Fil. 2:13.

Yaqub

«Rosul Yaqub yazgan mektup»

1 Xudaning we Rebbimiz Eysa Mesihning quli bolghan menki Yaquptin tarqaq turuwatqan muhajir on ikki qebilege salam! □ ■

Étiqad we sinaq

2 I qérindashirim, herqandaq sinaqlargha duch kelsenglar, buni zor xushalliq dep bilinglar. ■

3 Chünki silerge melumki, bundaq étiqadninglarning sinilishi silerde sewr-chidamliq shekillendüridu; ■

4 sewr-chidamliqning xisлити qelbinglarda turup shundaq piship yétilsunki, shuning bilen siler pishqan, mukemmel we kem-kutisiz bolisiler.

5 Biraq eger aranglardiki birsi danaliqqa mohtaj bolsa, hemmige séxiylik bilen béridighan shundaqla eyblimeydighan Xudadin tilisun. Shuning bilen uninggha choqum ata qilinidu. ■

6 Biraq u héch délighul bolmay ishench bilen tilisun; chünki délighul kishi xuddi shamalda urulup uyan-buyan yelpün'gen déngiz dolqunigha oxshaydu.

7 Undaq kishi Rebdin birer nersige érishimen, dep héch xiyal qilmisun;

8 undaqlar üjme köngül bolup, barliq yollirida tutami yoq ademdur.

Namratliq we bayliq

9-10 Namrat bolghan qérindash özining yuqirigha kötürülgenlikige tentene qilsun; bay bolghan qérindash bolsa, özining töwen qilin'ghanliqigha tentene qilsun, chünki u ot-chöplerning chéchekliridek tozup kétidu. □

11 Quyash chiqip qizighanda, ot-chöplerni qururidu, gülliri tozup kétidu-de, uning güzelliki yoqlidu; bay ademler xuddi shuninggha oxshash, öz helekchilikide yoqlidu. ■

Sinilish we azdurulush

□ **1:1** «Xudaning we Rebbimiz Eysa Mesihning quli bolghan menki Yaqub...» — Yaqub mushu sözliride özi «rosul» dep atimaydu. Lékin «qoshumche söz»imizde körsitimizki, u heqiqeten bir rosul, shunga uning ushbu xétini «rosulluq hoquq» bilen yézilghan, dep ishinimiz. Xet Yehudiy bolghan étiqadchilargha yézilghan, elwette. «Tarqaq muhajir on ikki qebile» toghruluq «kirish söz»imizni körüng. «Qul» dégen uqum toghruluq «Tebirler»imizni körüng. ■ **1:1** Ros. 8:1; 1Pét. 1:1. ■ **1:2** Mat. 5:11; Rim. 5:3; 1Pét. 1:6. ■ **1:3** Rim. 5:3; 1Pét. 1:7. ■ **1:5** Pend. 2:3; Yer. 29:12; Mat. 7:7; 21:22; Mar. 11:24; Yuh. 16:24; 1Yuh. 3:22; 5:14. □ **1:9-10** «Namrat bolghan qérindash özining yuqirigha kötürülgenlikige tentene qilsun» — «özining yuqirigha kötürülgenlikige» — démek, birsi Mesihke étiqad baghlisila, meyli qanchilik namrat bolsun Xudagha yéqin bolghan aliyjanab, intayin imtiyazliq orun hem munasiwettin behrimen bolidu. «bay bolghan qérindash bolsa, özining töwen qilin'ghanliqigha tentene qilsun, chünki u ot-chöplerning chéchekliridek tozup kétidu» — bay adem Eysa Mesih arqiliq étiqad baghlighinida özining barliq bayliqlirini Xuda alida héchnerse emes dep bilip, özi töwen tutmisa, Xudaning padishahliqigha kirelmeypdu. «Bay ademning Xudaning padishahliqigha kirishi tögining yingnining közidin ötüshidinmu tes» («Mat.» 19:24). ■ **1:11** Yesh. 40:6; 7; 1Kor. 7:31; Yaq. 4:14; 1Pét. 1:24; 1Yuh. 2:17.

12 Sinaqlargha *sewrchanliq bilan* berdashliq bergen kishi neqeder bextlik-he! Chünki u sinaqtin ötkendin kéyin, Xuda Özini söygenlerge wede qilghan hayat tajigha muyeler bolidu. □ ■

13 Adem azduruulushqa duch kelgende «Xuda méni azduruwatidu» démisun. Chünki Xuda yaman ishlar bilan azduruulushi mumkin emes hem bashqilarni azdurmaydu.

14 Belki birsi azduruulghanda, öz hewes-nepsi qozghilip, ularning keynige kirgen bolidu;

15 andin hewes-neps hamilidar bolup gunahni tughidu; gunah ösüp yétilip, ölümge élip baridu.

16 Shunga söyümlük qérindashlirim, aldininip qalmanglar!

17 Barliq yüksek séxiylik we herbir mukemmel iltipat yuqiridin, yeni *asmandiki barliq yoruqluqlarning* Atisidin chühshüp kélidu; Uningda héchqandaq özgirish bolmaydu yaki Uningda «aylinish» bilen hasil bolidighan kölengilermu bolmaydu. □ ■

18 U bizni *Özi yaratqan barliq* mewjudatlarning ichide Özige deslep pishqan méwidek bolsun dep, Öz iradisi boyiche bizni heqiqetning söz-kalami arqiliq tughdurdi. □ ■

Anglash we ijra qilish

19 Shuning bilen, i söyümlük qérindashlirim, her adem anglashqa téz teyyar tursun, sözleshke aldirimisun, ghezeplinishke aldirmisun. ■

20 Chünki insanning ghezipi Xudaning heqqaniyiliqini élip kelmeydu. □

□ **1:12** «Xuda Özini söygenlerge wede qilghan hayat tajigha muyeler bolidu» — mushu yerde grék tilida «Xuda» peqet «U» bilen ipadiliniidu. ■ **1:12** Ayup 5:17; Mat. 10:22; 19:28, 29; 2Tim. 4:8; 1Pét. 5:4; Weh. 2:10. □ **1:17** «Barliq yüksek séxiylik we herbir mukemmel iltipat yuqiridin, yeni asmandiki barliq yoruqluqlarning Atisidin chühshüp kélidu; Uningda héchqandaq özgirish bolmaydu yaki Uningda «aylinish» bilen hasil bolidighan kölengilermu bolmaydu» — «pütkül yoruqluqlarning Atisi» dégenlik ibare belkim hem Xudaning barliq quyash-yultuzlarning Yaratquchisi hem shundaqla perishtilerning Yaratquchisi ikenlikini körsitishi mumkin.

Muqeddes kitapta perishtilerning daim yultuzlar bilen munasiwiti bar ikenlik körsitilidu (mesilen, «Ayup» 38:7, «Zeb.» 147:4ni körüng). (1) Xuda herdaim bizdin yuqirida turidu; (2) Xuda herdaim bizge hem jismaniy hem rohiy yoruqluq béridu; (3) quyash aylinishi yaki qayrilishi bilen kölengge hasil qilidu. Emme Xudada kölengge yaki qaranghuluq dégen mewjut emes; u héch «aylanmay», héch özgermey herdaim chüshtiki quyashtek del üstimizde turup küchlük nurini we iltipatirini (17-ayet) üstimizge séxiylik bilen chachidu. ■ **1:17** Pend. 2:6; Yesh. 14:27; 46:10; Mal. 3:6; Rim. 11:29; 1Kor. 4:7. □ **1:18** «U bizni Özi yaratqan barliq mewjudatlarning ichide Özige deslep pishqan méwidek bolsun dep...» — «deslep pishqan méwe», eng burun élin'ghan hosul bolsa, Xudagha alahiten atilatti. Démek, pütkül kainat Xudagha boysunidu we tewe bolidu; lékin kainatning ichide Mesihge étiqad baghlighuchilar «deslep pishqan méwe» süpitide birinchi bolup Uninggha béqinip tewe bolup, «heqiqiy, rohiy» sejde qilidu. «... Öz iradisi boyiche bizni heqiqetning söz-kalami arqiliq tughdurdi» — mushu yerde Xudaning bu «tughdurush» jismaniy hayat emes, belki Muqeddes Rohidin tughdurghanliqini, yeni rohiy hayatqa, menggülik hayatqa tughdurup érishtürgenlikini körsitidu. «Deslep pishqan méwisi» yaki «tunji hosul méwisi» Xudagha alahide atilatti («Yar.» 49:3, «Chöl.» 18:3, «Qan.» 18:1-4, «2Tar.» 31:5ni körüng). ■ **1:18** 1Kor. 4:15; Gal. 4:19; 1Pét. 1:23. ■ **1:19** Pend. 17:27; Top. 5:1. □ **1:20** «chünki insanning ghezipi Xudaning heqqaniyiliqini élip kelmeydu» — «Xudaning heqqaniyiliqi»: (1) Xudaning heqqaniy ölchimi; (2) Xuda aldida adil yaki heqqaniy bolghan ishlar; (3) Xuda insanning étiqadi üçhün uninggha ata qilidighan heqqaniyiliqini körsitidu. Bizningche «Xudaning heqqaniyiliqi» (3)ni körsitidu; chünki Xudaning Özi ata qilghan heqqaniyiliqi bolmisa, insanlar arisida herqandaq bashqa adilliq yaki heqqaniyiliq bolushi mumkin emes.

²¹ Shuning uchün, barliq iplasliqlarni we qininglarga patmaywatqan rezilikni tashlanglar, *qelbinglarda* yiltiz tartquzulghan, silerni qutquzalaydighan söz-kalamni kemterlik-möminlik bilen qobul qilinglar. □ ■

²² Emma öz-özünglarni aldap peqet söz-kalamni anglighuchilardin bolmanglar, belki uni ijra qilghuchilardin bolunglar. ■

²³⁻²⁴ Chünki birsi söz-kalamni anglap qoyupla, uni ijra qilmisa, u xuddi eynekte özining eyni qiyapitige qarap qoyup, kétip qalghan kishige oxshaydu; chünki u öz turqigha qarap bolup, chiqipla, shu haman özining qandaq ikenlikini untuydu. □ ■

²⁵ Lékin ashu kishilerni erkinlikke érishtüridighan mukemmel qanun'gha estayidilliq bilen dawamliq qarap, utuqhaq anglighuchi bolmay, belki uning ichide yashap ijra qilghuchi bolghan kishi ishlarida bextlik qilimidu. □ ■

²⁶ Birsi özini ixlasmen adammen dep hésablighan, lékin tilini tizginlimigen bolsa, özini özi aldaydu; bundaq kishining ixlasmenliki bihudiliktur. ■

²⁷ Xuda'Atimizning neziridiki pak we daghsiz ixlasmenlik shuki, qiyinchiliqta qalghan yétim-yésir, tul xotunlarni yoqlap, ulargha ghemxorluq qilish we özini bu dunyaning bulghishidin daghsiz saqlashtur. □

2

Hemme ademge oxshash muamile qilish

¹ Qérindashirim, shan-sherep Igisi bolghan Rebbimiz Eysa Mesihning étiqad yolini tutqanikensiler, ademning tashqi qiyapitige qarap muamile qilidighanlardin bolmanglar. □ ■

² Chünki sinagoginglarga altun üzük taqighan, ésil kiyin'gen bir bay bilen teng jul-jul kiyin'gen bir kembeghel kirse, □

□ **1:21** «...silerni **qutquzalaydighan** söz-kalamni **kemterlik-möminlik bilen qobul qilinglar**» — «silerni» grék tilida «jéninglarni». ■ **1:21** Rim. 13:12; Kol. 3:8. ■ **1:22** Mat. 7:21; Luqa 11:28; Rim. 2:13; 1Yuh. 3:7. □

□ **1:23-24** «Chünki birsi söz-kalamni anglap qoyupla, uni ijra qilmisa, u xuddi eynekte özining eyni qiyapitige qarap qoyup, kétip qalghan kishige oxshaydu; chünki u öz turqigha qarap bolup, chiqipla, shu haman özining qandaq ikenlikini untuydu» — bu ademning «eyni qiyapitige qarashi» özige belkim yüzide dagh-nuqsan bolghanliqini körsetse kérek — démek, Xudaning sözige qarisa öz gunahini köridu; lékin könglini tézla bashqa ishqa bölüshi bilen gunahini untuydu. ■ **1:23-24** Luqa 6:47. □ **1:25** «ashu kishilerni erkinlikke érishtüridighan mukemmel qanun'gha estayidilliq bilen dawamliq qarap...» — «ademni erkinlikke érishtüridighan qanun» grék tilida «erkinlikning qanuni». Démek, yéngi ehde, yeni xush xewer. «Erkinlik» — ademni gunah we öz gunahliq tebiiti, ölüm we dozaxтин azad qilidighan erkinlik, elwette. ■ **1:25** Mat. 5:19. ■ **1:26** Zeb. 34:13; Yaq. 3:6; 1Pét. 3:10. □

□ **1:27** «Xuda'Atimizning neziridiki pak we daghsiz ixlasmenlik shuki, qiyinchiliqta qalghan yétim-yésir, tul xotunlarni yoqlap,... » — grék tilida mushu «yoqlash» dégen péiling özi ghemxorluq qilish, insanning halidin xewer élishni öz ichige alidu. Shuning bilen bu sözni mushu yerde hem «yoqlash» hem «ghemxorluq qilish» dep terjime qildu. □ **2:1** «shan-sherep Igisi bolghan Rebbimiz Eysa Mesih» — «shan-sherep Igisi bolghan» grék tilida «Ulughluqning Özi bolghan» yaki «(Xudaning) ulughluqning Özi bolghan». Shan-sherepning Igisining aldida bolsaq, bay-namratliq dégendek perqlerning ehmiyiti yoq bolup kétidu. ■ **2:1** Law. 19:15; Qan. 16:19; Pend. 24:23; Mat. 22:16. □

□ **2:2** «... sinagoginglarga altun üzük taqighan, ésil kiyin'gen bir bay bilen teng jul-jul kiyin'gen bir kembeghel kirse,...» — «Tebirler»diki «sinagog» toghruluq mezmuni körünglar. Mushu yerde étiqadchi bolghan Yehudiylarning mexsus yighilish ibadet sorunlirini körsitidu.

³ siler ésil kiyin'genni etiwarlap «Törge chiqip oltursila!» désenglar, kembeghelge, «U yerde tur!» yaki «Ayagh teripimde oltur!» désenglar, □

⁴ Özara ayrimichiliq qilghan we insanlar üstidin yaman niyet höküm chiqarghuchilardin bolghan bolmamsiler?!

⁵ Qulaq sélinglar, i söyümlük qérindashirim — Xuda bu dunyadiki kembeghellerni étiqadta bay bolush hemde ularni Özini söygenlerge bérishke wede qilghan padishahliqigha mirasxor bolushqa tallighan emesmu? ■

⁶ Biraq siler kembeghellerni közge ildidinglar! Baylar silerni ezgen we sotsoraqlargha söriyen emesmu?

⁷ Üstünglerge qoyulghan ashu mubarek namgha kupurluq qiliwatqanlar yene shu *baylar* emesmu? □

⁸ Muqeddes yazmildiki «qoshnangni özüngni söygenek söy» dégen shahane qanun'gha heqiqiy emel qilsanglar, yaxshi qilghan bolisiler. □ ■

⁹ Lékin kishilerge ikki xil köz bilen qarisanglar, gunah qilghan bolisiler, Tewrat qanuni teripidin xilapliq qilghuchilar dep békitilisiler. □

¹⁰ Chünki bir kishi pütün Tewrat qanunigha emel qildim dep turup, *hetta* uningdiki birla emрге xilapliq qilsa, u pütün qanun'gha xilapliq qilghuchi hésablinidu. □ ■

¹¹ Chünki: «zina qilma» Dégüchi hem «qatilliq qilma»mu dégen. Shunga, zina qilmisanglarmu, lékin qatilliq qilghan bolsanglar, yenila *pütün* Tewrat qanunigha xilapliq qilghan bilen barawer bolisiler. □ ■

□ **2:3 «siler ésil kiyin'genni etiwarlap «törge chiqip oltursila!» désenglar, kembeghelge, «u yerde tur!» yaki «ayagh teripimde oltur!» désenglar, ...»** — «ayagh teripimde» grék tilida «textiperim tüwide» bilen ipadilinidu. ■ **2:5** Mis. 20:6; 1Sam. 2:30; Pend. 8:17; Mat. 5:3; Yuh. 7:48; 1Kor. 1:26-29. □ **2:7 «Üstünglerge qoyulghan ashu mubarek namgha kupurluq qiliwatqanlar yene shu baylar emesmu?»** — «üstünglerge qoyulghan ashu mubarek nam»: — adem Eysa Mesihke étiqad baghlighan bolsa, Xuda aldida Mesih Eysaning nami shu kishining üstige qoyulghan bolidu. Démek, u Mesihge mensup, Xuda u kishini «Méningki», «Mesihning adimi» dep Öz namini mushu kishining «üstige qoyush»tin bash tartmaydu. Tewrat, «2Tar.» 7:14, «Am.» 9:11-12, «Yesh.» 63:19, «Yer.» 14:9, 15:16, «Dan.» 9:19, «Ros.» 15:17ni körüng). □ **2:8 «Muqeddes yazmildiki «qoshnangni özüngni söygenek söy» dégen shahane qanun'gha heqiqiy emel qilsanglar...»** — «shahane qanun» dégen bu intayin qiziq ibare toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **2:8** Law. 19:18; Mat. 22:39; Mar. 12:31; Rim. 13:9; Gal. 5:14; Ef. 5:2; 1Tés. 4:9. □ **2:9 «Lékin kishilerge ikki xil köz bilen qarisanglar, gunah qilghan bolisiler, Tewrat qanuni teripidin xilapliq qilghuchilar dep békitilisiler»** — oqurmenlerge shu ish ayanki, Yehudiy qérindashlar Tewrat qanunini yaxshi bilgechke, ularning shu bilimdin tekebburliship kétish xewpi bardur. Lékin rosul Yaqub ulargha agahlاندuriduki, Tewrat qanunigha emel qilay déseng, emdi insan'gha bolghan muamilimige qaritilghan emrler ichide «qoshnangni özüngni söygenek söy» dégen emr eng qattiq teleptur, «kishilerge ikki xil köz bilen qarash» shu emrige xilap. Peqet «ademni erkinlikke érishtürgen qanun»ni, yeni «yéngi ehde»ni (1:25, 2:12-ayetler) öziningki qilghan kishi shu emрге emel qilalaydu; **ashu** qanunda (yéngi ehde, demek) tekebburlishish dégen ish qet'iy yoqtur. □ **2:10 «Chünki bir kishi pütün Tewrat qanunigha emel qildim dep turup, hetta uningdiki birla emрге xilapliq qilsa, u pütün qanun'gha xilapliq qilghuchi hésablinidu»** — bu bayan belkim oqurmenlerge heyran qalarliq ish bolidu. «Gal.» 3:10de mundaq déyilidu — «Lékin Tewrat qanunigha emel qilimiz dep yürüyenler bolsa hemmisi lenetke qalidu. Chünki muqeddes yazmilarda mundaq yézilghan: «Tewrat qanunida yézilghan hemme emrlerge üzlüksiz emel qilmaywatqan herbir kishi lenetke qalidu». Chünki Xudaning insanlarga bolghan adil, muqeddes telipi insanlarning toluq pak-muqeddes bolushidin ibarettur. Xudaning telipige emel qilishida «100□»tin töwen bolsa bolmaydu. Shunga, Xuda bizni awwal qutquzmisa uni héch kursen qilalmaymiz. ■ **2:10** Qan. 27:26; Mat. 5:19; Gal. 3:10. □ **2:11 ««zina qilma» Dégüchi hem «qatilliq qilma»mu dégen...»** — ««zina qilma» dégüchi» Xuda Özi, elwette. ■ **2:11** Mis. 20:13,14; Qan. 5:17,18; Mat. 5:27.

¹² Shunga söz-emelliringlar ademni erkinlikke érishtüridighan qanun aldida soraq qilinidighanlarning salahiyitige uyghun bolsun. □

¹³ Chünki bashqilargha rehım qilmighanlarning üstidin chiqiridighan höküm rehimsiz bolidu. Emdi «rehım qilish» «höküm chiqirish»ning üstidin ghelibe qilip tentene qilidu. □ ■

Étiqad we emeliyet

¹⁴ I qérindashirim! Birsı aghzida, «Mende étiqad bar» dep turup, emma *uningda munasip* emelliri bolmisa, uning néme paydisi? *Bundaq* étiqad uni qutquzalamdu? ■

¹⁵⁻¹⁶ Emdi eger aka-uka yaki acha-singillardin biri yalingach qalsa yaki kündilik yémekliki kem bolsa, silerdin biri ulargha: «*Xudagha* amanet, kiyimlinglar pütün, qorsiqinglar toq qilin'ghay!» dep qoyupla, ténining hajitidin chiqmisa, buning néme paydisi? ■

¹⁷ Shuninggha oxshash yalghuz étiqadla bolup, *uninggha munasip* emelliri bolmisa, *bundaq étiqad* ölük étiqadur.

¹⁸ Lékin bezibir ademler: «Sende étiqad bar, mende bolsa emel bar» dep *talishidu*. Lékin men: «Emelsiz bolghan étiqadignı manga körsite qéni?!», «Men étiqadimni emeller bilen körsitimen» deymen. □

¹⁹ – Sen «Xuda bir» dep ishinisen – Barıkalla! Lékin hetta jinlarmu shuninggha ishinidu, shundaqla qorqup dir-dir titreydughu! □

²⁰ Ey, quruq xiyal adem! Emelliri yoq étiqadning ölük étiqad ikenlikini qachanmu bilersen? □

□ **2:12** «Shunga söz-emelliringlar ademni erkinlikke érishtüridighan qanun aldida soraq qilinidighanlarning salahiyitige uyghun bolsun» — 1:25ni körüng. «Ademni erkinlikke érishtüridighan qanun» — grék tilida «erkinlikning qanuni». Démek, yéngi ehde, yeni xush xewer. «Erkinlik» — ademni gunah we öz gunahlıq tebiıtı, ölüm we dozaxtin azad qilidighan erkinlik, elwette. □ **2:13** «Chünki bashqilargha rehım qilmighanlarning üstidin chiqiridighan höküm rehimsiz bolidu. Emdi «rehım qilish» «höküm chiqirish»ning üstidin ghelibe qilip tentene qilidu» — «rehım qilish» «höküm chiqirish»ning üstidin ghelibe qilip tentene qilidu». Tewrat dewride «Közge köz, chishqa chish» dégen qanun höküm süretti. Bu adilliq, elwette. Biraq Tewrattiki adil qanun boyiche hemmimiz dozaxqa chüshishimiz kérek! Emdi Injil dewri keldi, Eysa Mesih Özi bizning gunahlirimizni Öz üstige aldi; Xuda shuning bilen bizge rehımdilliq körsitish yolını achi. Shuning bilen «rehımdilliq» «höküm chiqirish»ning üstidin ghelibe qilip tentene qilidu» we biz Xudagha egiship bashqilargha rehım körsitishimizge toghra kélidu. ■ **2:13** Mat. 6:15; 18:35; Mar. 11:25; Luqa 16:25. ■ **2:14** Mat. 7:26; Yaq. 1:23. ■ **2:15-16** Luqa 3:11; 1Yuh. 3:17. □ **2:18** «Lékin bezibir ademler: «Sende étiqad bar, mende bolsa emel bar» dep talishidu» — «Sende étiqad bar, mende bolsa emel bar» dégüchi belkim «Bezilerde étiqad bar, bezilerde emeller bar. İkkilisi birla waqıtta teng bolushi mumkin emes» dégendek menini kötsetmekchi bolushi mumkin. 18-ayettiki qalghan sözler we 19-22-ayetler belkim Yaqubning buninggha bolghan reddiye jawabi bolalaydu. «Lékin men: «Emelsiz bolghan étiqadignı manga körsite qéni?!» ... deymen» — bu söz intayın kinayilik gep, elwette. Ademning emelliri yaki heriketliri bolmisa uningda néme étiqad, néme pozitsiye yaki néme pikir bar bolghanlıqını bilish hergiz mumkin emes! □ **2:19** «– Sen «Xuda bir» dep ishinisen – Barıkalla! Lékin hetta jinlarmu shuninggha ishinidu, shundaqla qorqup dir-dir titreydughu!» — Yaqubning bu gépi intayın kinayilik geptur. Hetta jin-sheytanlarning «étiqadi»din emel-heriketler chiqidu (ular dir-dir titreydu!). Jin-sheytanlar Xudaning mewjıt ikenlikige, uning «bir bolghanlıqı»gha ishinidu, lékin uninggha étiqad qilmaydu (tayanmaydu), elwette. □ **2:20** «emelliri yoq étiqadning ölük étiqad ikenliki...» — bezi kona köchürimlerde «emelliri yoq étiqadning ehmiyetsiz étiqad ikenliki...» déyilidu. «emelliri yoq étiqadning ölük étiqad ikenlikini qachanmu bilersen?» — «qachanmu bilersen?» dégenning bashqa birxıl terjimisi «buninggha ispat xalamsen?».

21 Atimiz Ibrahim öz oghli Ishaqni qurban'gah üstige sun'ghanda öz emili arqiliq heqqaniy dep jakarlan'ghan emesmu? □ ■

22 Emdi shuni körüwélisqha boliduki, uning étiqadi munasip emellerni qildi we étiqadi emeller arqiliq mukemmel qilindi.

23 Mana bu ish *Tewrattiki*: «Ibrahim Xudagha étiqad qildi. Bu uning heqqaniyliqi hésablandi» dégen yazmini ispatlaydu, shundaqla u «Xudaning dosti» dep ataldi. □ ■

24 Buningdin shuni köreleysilerki, insanlar étiqadi bilenla emes, belki emelliri bilen heqqaniy dep jakarlinidu. □

25 Mushuninggha oxshash, pahishe ayal Rahab *Israil* charlighuchilirini öz öyide kütüp, ularni bashqa yol bilen qachuruwetkenliki üçün, u oxshashla ish-emili bilen heqqaniy dep jakarlan'ghan bolmamdu? □ ■

26 Ten roh bolmisa ölük bolghandek, emelliri yoq étiqadmu ölüktür.

3

Tilni tizginlishimiz kérek

1 Qéridashlirim, aranglardin köp kishi telim bergüchi boliwalmanglar! Chünki silerge melumki, biz *telim bergüchiler* bashqilardin téximu qattiq soraqqa tartilimiz. ■

2 Chünki hemmimiz köp ishlarda xataliship putlishimiz. *Halbuki*, eger birsi tilda xatalashmisa, u kamaletke yetken, pütkül ténini tizginliyeligen adem bolidu. ■

3 Mana, biz atlarni özimizge béqindurush üçün aghzigha yügen salimiz; buning bilen pütkül tenlirini *xalighan terepke* buriyalaymiz.

4 Mana, kémilergimu qaranglar; shunchilik yoghan bolsimu, yene kélip dehshetlik shamallar teripidin urulup heydilidighan bolsimu, lékin rolchi qeyerge ularni heydey dése, u kichikkine bir rol arqiliq uni xalighan terepke buraydu.

5 Shuninggha oxshash, gerche til *ténimizning* kichik bir ezasi bolsimu, lékin tolimu yoghan sözleydu. Kichikkine bir ot uchqunining chong orman'gha ot tutashuralaydighanliqini oylap béqinglar! ■

□ **2:21** «Atimiz Ibrahim öz oghli Ishaqni qurban'gah üstige sun'ghanda...» — «Atimiz Ibrahim» — Yehudiy xelqingne ejdadi hemde étiqad jehette barliq étiqadchilarning atisidur. ■ **2:21** Yar. 22:10.

□ **2:23** «Mana bu ish *Tewrattiki*: «Ibrahim Xudagha étiqad qildi. Bu uning heqqaniyliqi hésablandi» dégen yazmini ispatlaydu, shundaqla u «Xudaning dosti» dep ataldi» — Tewrat, «Yar.» 15:6 we «2Tar.» 20:7, «Yesh.» 51:2, «Dan.» 3:35ni (LXX) we «Yesh.» 41:8ni körüng). ■ **2:23** Yar. 15:6; Rim. 4:3; Gal. 3:6. □ **2:24** «Buningdin shuni köreleysilerki, insanlar étiqadi bilenla emes, belki emelliri bilen heqqaniy dep jakarlinidu» — rosul Pawlus «insanlar étiqad bilen heqqaniy dep jakarlinidu» deydu (mesilen, «Rim.» 3:28, «Gal.» 2:16, 3:24ni körüng). Rosul Yaqubning sözi Pawlusning sözige héch zit emes, belki ademning étiqadigha munasip ish-herikiti yaki emelliri bolmisa, bundaq étiqad heqiqiy étiqad hésablanmaydu, belki «öyük étiqad» (2:17, 20, 26) hésablinishi kérek, dep tekitleydu. □ **2:25** «... pahishe ayal Rahab *Israil* charlighuchilirini öz öyide kütüp, ularni bashqa yol bilen qachuruwetkenliki üçün, u oxshashla ish-emili bilen heqqaniy dep jakarlan'ghan bolmamdu?» — bu weqe «Yeshua» 2-babta xatirilen'gen. «Ibr.» 11:31nimu körüng.

■ **2:25** Ye. 2:1; 6:23; Ibr. 11:31. ■ **3:1** Mat. 7:1; 23:8; Luqa 6:37. ■ **3:2** Zeb. 34:13; Yaq. 1:26.

■ **3:5** Pend. 12:18; 15:2.

6 Til — derweqe bir ottur; u ezalirimiz arisidin orun élip qebihlikke tolghan bir alem bolidu. U pütkül tenni bulghighuchidur; u dozax otidin tutashturulup, pütkül tebietning chaqigha ot tutashturidu! □

7 Chünki hertürlük haywanlar hem uchar-qanatlar, ömiligüchi haywanlar hem déngizdiki mexluqlar insaniyet teripidin köndürülmekte hemde köndürülgenidi.

8 Emma tilni héchkim köndürelmeydu; u tinimsiz rezil bir nerse bolup, jan'gha zamin bolidighan zeherge tolghandur.

9 Biz tilimiz bilen Perwerdigar Atimizgha shanu-teshekkür qayturimiz, we yene uning bilen Xudaning obrazida yaratilghan insanlarni qarghaymiz.

10 Démek, oxshash bir éghizdin hem teshekkür-mubarek hem lenet-qarghash chiqidu. I qérindashlirim, bundaq bolmasliqi kérek!

11 Bir bulaq oxshash bir közdin birla waqitta tatliq hem qirtaq su chiqiramdu?

12 I qérindashlirim, enjür derixi zeytunning méwisini bermeydu, yaki üzüm téli enjürning méwisini bérelemdu? Hem tuzluq *bulaq* tatliq sunimu chiqiramdu.

Ershtin kelgen heqiqiy danaliq

13 Aranglarda kim dana we pemlik? Peziletlik yürüş-turushidin u danaliqqa xas bolghan mömin-kemterlik bilen emellirini körsetsun! ■

14 Lékin eger qelbinglarda achchiq hesetxorluq we jédel-majira bolsa, emdi yalghan sözler bilen heqiqetni yoqqa chiqarmanglar, maxtanmanglar. □ ■

15 Bundaq «danaliq» ershtin emes, belki dunyagha, insan tebiyyitige xas bolup, jin-sheyntandin kelgendur. □ ■

16 Chünki hesetxorluq we jédel-majira bolghanla yerde qalaymiqanchiliq we herxil rezillikler bolidu. ■

17 Lékin ershtin kelgen danaliq bolsa, u aldi bilen paktur, u yene tinchliqperwer, xush péil, bashqilarning pikrige quliqu ochuq, rehimdil bolup, yaxshi méwiler bilen tolghan, uningda terepbazliq yaki saxtipezlik yoqtur. □

18 Heqqaniyliq uruqliri tinchliqperwerler arisida chéchilip, tinchliq ichide méwe béridu. □

□ 3:6 «... u dozax otidin tutashturulup, pütkül tebietning chaqigha ot tutashturidu!» — «pütkül tebiet» dégenning bashqa birxil terjimisi: «barliq insaniy dunya». ■ 3:13 Ef. 5:8. □ 3:14

«lékin eger qelbinglarda achchiq hesetxorluq we jédel-majira bolsa, emdi yalghan sözler bilen heqiqetni yoqqa chiqarmanglar, maxtanmanglar» — «maxtanmanglar» dégenlikning menisi bolsa: ««mende danaliq bar» démenlar». ■ 3:14 Rim. 13:13. □ 3:15 «Bundaq «danaliq» ershtin emes...» — grék tilida «bundaq «danaliq» yuqiridin emes». «belki dunyagha ... xas bolup...» — grék tilida «yer-zémin'gha ... xas bolup» déyilidu. «bundaq «danaliq» ershtin emes, belki dunyagha, insan tebiyyitige xas bolup, jin-sheyntandin kelgendur» — «dunya» yaki «bu dunya» bolsa, Tewrat-injil boyiche, Xudagha qarshi chiqqan, Sheytan teripidin bashqurulghan pütkül bir sistémni körsitidu (4-babni körüng). «insan tebiyyitige xas» grék tilida «janliq» dégen söz bilen ipadilinidu. Mushu yerdiki grék tilidiki «jan» insan shexsining üç qismi (roh, jan, ten)ning birini körsitidu. Xudagha tayamnighachqa, gunahkar insanlarning özlirining «jénidin chiqqan» eqil-parasetliri we oy-pikirliri Xudaning Rohidin chiqqan bolmighachqa, hergiz Xudaning könglidikidek bolmaydu («Rimliqlargha»diki «kirish söz»imizni körüng. ■ 3:15 1Kor. 2:6, 7. ■ 3:16 1Kor. 3:3; Gal. 5:20. □ 3:17

«lékin ershtin kelgen danaliq bolsa,...» — grék tilida «lékin yuqiridin kelgen danaliq bolsa...».

□ 3:18 «heqqaniyliq uruqliri tinchliqperwerler arisida chéchilip, tinchliq ichide méwe béridu» — «heqqaniyliq uruqliri» dégenlik ademning hayatida peyda bolghan yaki ösidedighan heqqaniyliqni körsitidu.

4

Bu dunyani dost tutmasliq

¹ Aranglardiki urush we majiralar nedin kélip chiqidu? Bu del ten ezalir-
inglar ichide jeng qiliwatqan arzu-hewesliringlardin emesmu? ■

² Siler arzu-hewes qilisiler, lékin arzu-hewesliringlarga érishmeysiler; adem
olturisiler; heset qilisiler; lékin érishelmeysiler; jédel-majira chiqirip jeng qil-
isiler. Érishmeysiler, chünki tilimeysiler.

³ Tilisenglarmu érishelmeysiler, chünki öz arzu-hewesliringlarni qandurush
üchün rezil niyetler bilen tileysiler. ■

⁴ Ey zinaxorlar! Bu dunya bilen dostlishishning emeliyette Xuda bilen
düşmenlishish ikenlikini bilmemtinglar? Kimdikim bu dunyani dost tut-
maqchi bolsa, özini Xudaning düşmini qilidu. □ ■

⁵ Muqeddes yazmilarda: «Xuda qelbimizge makan qildurghan Roh nachar
arzu-heweslarni qilamdu?» dégen söz silerche bikar déyilgenmu? □ ■

⁶ Lékin Xuda bergeni méhir-shepset buningdin üstün turidu. Shuning
tüpeylidin muqeddes yazmilarda: «Xuda tekebburlargha qarshidur, lékin
mömin-kemterlerge shepset qilidu» dep yézilghandur. □ ■

⁷ Shuning üchün, Xudagha boysununglar. Sheytan'gha qarshi turunglar;
shundaq qilsanglar u silerdin qachidu. ■

⁸ Xudagha yéqinlishinglar, Xudamu silerge yéqinlishidu. Ey gunahkarlar, *gu-
nahin* qolunglarni yuyunglar; ey üjme köngüller, qelbinglarni pak qilinglar. □

⁹ *Gunahliringlarga* qayghu-hesret chékinglar, haza tutup yighlanglar,
külkenglarni matemge, xushalliqinglarni qayghugha aylاندurunglar. ■

¹⁰ Rebning aldida özünglarni töwen tutunglar we shundaq qilghanda U silerni
üstün qilidu. ■

Qérindashlar üstidin höküm qilmasliq

¹¹ I qérindashlar, bir-biringlarni sökmenglar. Kimdikim qérindishini sökse yaki
uning üstidin höküm qilsa, Tewrat qanuninimu sökken we uning üstidin
höküm qilghan bolidu. Shundaq qilip qanun üstidin *toghra-natoghra dep*

■ 4:1 Rim. 7:23; 1Pét. 2:11.

■ 4:3 Mat. 20:22; Rim. 8:26.

□ 4:4 «Ey zinaxorlar! Bu

dunya bilen dostlishishning emeliyette Xuda bilen düşmenlishish ikenlikini bilmemtinglar?» — mushu yerdiki «zinaxorlar» shühbisizki, köchme menide yaki belkim eyni menide bolushi mumkin. Köchme menide «Xudagha wapasizlar» dégeni bildüridu. Bu söz bashqa ishlar (pul, bayliq hoquq, mensep, herxil hewesler)ni Xudaning ornigha qoyghanliqni körsitidu. Bu heqiqiy butperesliktur, bu Xuda aldida zinaxorluqqa oxshash bolidu. ■ 4:4 Yuh. 15:9; Gal. 1:10; 1Yuh. 2:15.

□ 4:5 «Xuda qelbimizde makan qildurghan Roh...» — Öz Muqeddes Rohini körsitidu. Grék tilida «U qelbimizge makan qildurghan Roh...». «Muqeddes yazmilarda: «Xuda qelbimizge makan qildurghan Roh nachar arzu-heweslarni qilamdu?» dégen söz silerche bikar déyilgenmu?» — bu sözning özi Tewrattin biwasite tépilmaydu, belkim rosul Yaqupning Tewrattiki köp ayetlirining mu-
jessesleshtürülgini bolushi mumkin. Bashqa bir xil terjimisi: «Xuda qelbimizge salghan (muqeddes) Roh buning Xudaghila sadaqetmen bolushimizni qattiq arzu qilidu. ■ 4:5 Chöl. 11:29. □ 4:6 «Lékin Xuda bergeni méhir-shepset buningdin üstün turidu» — bu sözning menisi belkim «bu yaman arzu-heweslirimiz, neps-tamaxorluqimiz üstidin ghelibe qilish üchün, Xuda bizge köp küch-qudret béridu» dégenlik bolushi mumkin. «Xuda tekebburlargha qarshidur, lékin mömin-kemterlerge shepset qilidu» — «Pend. 3:34. ■ 4:6 Pend. 3:34; 1Pét. 5:5. ■ 4:7 Ef. 4:27; 1Pét. 5:9. □ 4:8 «Ey gunahkarlar, *gunahin* qolunglarni yuyunglar; ey üjme köngüller, qelbinglarni pak qilinglar» — bu «üjme köngüller» belkim Xuda bilen we bu dunya bilen teng dost bolayli dégüchilerni körsitidu.

■ 4:9 Mat. 5:4.

■ 4:10 Apup 22:29; Pend. 29:23; Mat. 23:12; Luqa 14:11; 18:14; 1Pét. 5:6.

höküm qilsang, qanun'gha emel qilghuchi emes, belki özüngni *uning üstidin* höküm qilghuchi qiliwalghan bolisen. □

¹² Qutquzushqa we halak qilishqa qadir bolghan, qanun Tüzgüchi we höküm qilghuchi peqet birdur! Shundaq iken, sen bashqilar üstidin höküm qilghudek zadi kimsen?

Özüngni Xuda démel!

¹³ Hey, «Bügün yaki ete palani-püküni sheherge barimiz, u yerde bir yil turup, tijaret qilip payda tapimiz» dégüchiler buninggha qulaq sélinglar! ■

¹⁴ Ey ete néme bolidighanliqini bilmeydighanlar, hayatinglar némige oxshaydu? U xuddi ghil-pal peyda bolup yoqap kétidighan bir parche tuman, xalas. □ ■

¹⁵ Buning ornigha, «Reb buyrusa, hayat bolsaq, uni qilimiz, buni qilimiz» déyishinglar kérek. ■

¹⁶ Lékin emdi siler hazir undaq yoghan gepliringlar bilen maxtinisiler. Bundaq maxtinisilarning hemmisi rezil ishtur.

¹⁷ Shuningdek kimdikim melum yaxshi ishni qilishqa tégishlik dep bilip turup qilmighan bolsa, gunah qilghan bolidu. ■

5

Baylarni agahlandurush

¹ Ey baylar, qulaq sélinglar! Béshinglarga chüshidighan külpetler üçün dad-peryad kötürüp yighlanglar. ■

² Bayliqinglar chirip ketti, kiyim-kéchikiglarni küye yep ketti,

³ altun-kümüshliringlarni bolsa dat basti, bu dat *qiyamette* özünglarga qarshi guwahliq bérip, göshüglarni otta köydürülgendek yewétidu. Silerning bayliqlarni toplishinglar axirqi күnlerde boldi! □ ■

⁴ Mana, étizliqinglarda ishlep hosul yighqanlarga xiyanet qilip ish heqlirini bermey keldinglar. Bu tutuwélin'ghan heq üstüglardin peryad kötürmekte, shuningdek ormichilarning nale-peryadliri samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning quligha yetti. ■

□ **4:11** «kimdikim qérindishini sökse **yaki uning üstidin höküm qilsa, Tewrat qanuninimu sökken we uning üstidin höküm qilghan bolidu...**» — «Tewrat qanuninimu sökken ... bolidu» — mushu yerde rosul Yaqubning közde tutqan «Tewrat qanuni» bolsa yuqirida tilgha alghan uningdiki «qoshnangni özüngni söygenek söygin» dégen emr bolushi kérek. Bu sözler bezide «Tewrat qanunining jeshiri» déyilidu. «Shundaq **qilip qanun üstidin toghra-natoghra dep höküm qilsang, qanun'gha emel qilghuchi emes, belki özüngni uning üstidin höküm qilghuchi qiliwalghan bolisen**» — insanning bextlik nésiwisi Xudaning sözi üstidin («toghra, natoghra!» dep) höküm chiqirish emes, belki uni iman bilen qobul qilip itaet qilishda tépilidu, elwette! ■ **4:13** Luqa 12:18. □ **4:14** «U **xuddi ghil-pal peyda bolup yoqap kétidighan bir parche tuman, xalas**» — «bir parche tuman» yaki «bir parche is-tütek». ■ **4:14** Yesh. 40:6; 1Kor. 7:31; Yaq. 1:10; 1Pét. 1:24; 1Yuh. 2:17. ■ **4:15** Ros. 18:21; 1Kor. 4:19; Ibr. 6:3. ■ **4:17** Luqa 12:47. ■ **5:1** Pend. 11:28; Am. 6:1; Luqa 6:24; 1Tim. 6:9. □ **5:3** «altun-kümüshliringlarni bolsa dat basti» — rosul Yaqub bu ayetlerde baylarning béshigha kelgüside chüshidighan jazani alliqachan yüz bergendek terzde körsitidu. «Silerning **bayliqlarni toplishinglar axirqi күnlerde boldi!**» — bashqa bir terjimisi: «Chünki siler bu axir zamanda bayliq toplash bilenla bolup kétiwatisiler!». Qandaqla bolmisun, ularning bayliqliri «axirqi күnlerde» toplan'ghan bolup, ular bulardin anche uzun huzur alalmaydu. ■ **5:3** Mat. 6:19; Rim. 2:5. ■ **5:4** Law. 19:13; Qan. 24:14.

⁵ Siler bu dunyada heshemetchilik we eysh-ishret ichide yashap kéliwatisiler. *Qoylar* boghuzlash künige teyyarlan'ghandek, silermu boghuzlinish künige özünglarni bordap kéliwatisiler. □ ■

⁶ Siler heqqaniy bolghuchini gunahqa mehkum qilip, öltürüp keldinglar; u silerge qarshiliq körsetmeydu. □

Sewr-taqet we dua

⁷⁻⁸ Shunga, qérindashlar, Rebning qayta kélidighan künigiche sewr-taqet qilip turunglar. Mana, déhqan kishi yerning ésil méwisini kütidu; yer deslepki we kényinki yamghurlargha muýesser bolghuche uni intizarliq bilen sewr-taqet ichide kütidu. Silermu sewr-taqet qilip qelbinglarni mustehkem qilinglar. Chünki Rebning qayta kélishi yéqinlap qaldi. □

⁹ Qérindashlar, özünglar soraqqa tartilmasliqinglar üçhün bir-biringlardin aghrinmanglar; mana, Soraq Qilghuchi ishik aldida turidu.

¹⁰ Perwerdigarning namida sözligen burunqi peyghemberlerning qandaq azab-oqubet tartqanliqi, shundaqla sewr-taqet qilghanliqini ülgé qilinglar.

¹¹ Biz mana mushundaq *sewr-taqet bilen* berdashliq bergenlerni bextlik dep hésablaymiz. Ayupning azab-oqubetke qandaq sewr-taqet bilen berdashliq bergenlikini anglighansiler we Perwerdigarning uninggha axirqi qilghinini, shundaqla «Perwerdigarning ich-baghri shepset we rehimdilliq bilen tolghan»liqini körgensiler. □ ■

□ **5:5 «Siler bu dunyada heshemetchilik we eysh-ishret ichide yashap kéliwatisiler»** — «bu dunyada» grék tilida «yer yüzide». Démek, béhishte undaq rahatlik hayattin behrimen bolmaysiler. «*Qoylar boghuzlash künige teyyarlan'ghandek, silermu boghuzlinish künige özünglarni bordap kéliwatisiler*» — «özünglarni bordap kéliwatisiler» grék tilida «yürekliqlinglarni bordap kéliwatisiler». Bu üç bishliq söz bolup: (1) özünglar intayin heshemetlik, eysh-ishretlik turmush ötküzdunglar; (2) könglünglarni tash qildinglar (mesilen, «Yesh.» 10:6 we 63:17ni körüng); (3) (kinayilik menide) «boghuzlash küni» (qiyamet küni)ge özünglarni «bordap» yaxshi teyyarlingdilar. ■ **5:5** Ayup 21:13; Luqa 16:19,25. □ **5:6 «Siler heqqaniy bolghuchini gunahqa mehkum qilip, öltürüp keldinglar; u silerge qarshiliq körsetmeydu»** — «heqqaniy bolghuchi» (1) Mesihni yaki (2) heqqaniy ademlerni körsitidu. Bizningche heqqaniy ademlerni körsitidu, chünki grék tilida «öltürüş» dégen péil köp qétimlik öltürüshlerni körsitishi mumkin. Emdü némishqa «heqqaniy bolghuchilar» emes, belki «heqqaniy bolghuchi» deydu? Bizningche rosul Yaqub Mesih Eysaning Öz mömin bendiliride turuwatqanliqini, ular bilen bir bolghanliqini tekitleshni xalaydu («Pend.» 14:31, 17:5 we «Ros.» 9:4ni körüng). Rosul Yaqub shu chaghlarda «heqqaniy Yaqub» dep atilatti we kényin Yérusalémdikiler teripidin öltürüwétildi (miladiye 60-yillarda). «U silerge qarshiliq körsetmeydu» dégen bayan belkim Hudaning mömin bendilirining xarakterini hemde ularning ajiz-anıy ikenlikini körsitiximu mumkin. □ **5:7-8 «déhqan kishi yerning ésil méwisini kütidu; yer deslepki we kényinki yamghurlargha muýesser bolghuche uni intizarliq bilen sewr-taqet ichide kütidu»** — «deslepki yamghurlar» Israilda 10- yaki 11-ayda yéghip, yerni yumshaq qilip heydeshke teyyarlaydu, andin chéchilghan uruqlarni ündürüşke túrtke bolidu. «Kényinki yamghurlar» bolsa 3- yaki 4-ayda yéghip, etiyazliq ziraetlerni pishurush rolini oynaydu. Shunga herbir déhqan «kényinki yamghur»gha teshnadur, ular uni bek qedirleydu. «... **Silermu sewr-taqet qilip qelbinglarni mustehkem qilinglar. Chünki Rebning qayta kélishi yéqinlap qaldi**» — bu 7-8-ayetler üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. □ **5:11 «Ayupning azab-oqubetke qandaq sewr-taqet bilen berdashliq bergenlikini anglighansiler we Perwerdigarning uninggha axirqi qilghinini... körgensiler»** — «Perwerdigarning uninggha axirqi qilghini» démek, Xudaning axirida Ayupning hayatini qandaq berketlep, yaxshi orunlashturghanliqi. «Perwerdigarning ich-baghri shepset we rehimdilliq bilen tolghan» — bu sözler «Mis.» 34:6, «Neh.» 9:17, «Zeb.» 86:15, 102:13, «Yo.» 2:13de xilmuxil shekilde körüldü. ■ **5:11** Chöl. 14:18; Ayup 1:21 ,22; 42:10-17; Zeb. 103:8-9; Mat. 5:11.

¹² Emdi i qérindashlirim, eng muhimi, qesem qilmanglar — ne asman ne zémin ne héchqandaq bashqa nersilerning nami bilan qesem qilghuchi bolmanglar, belki «bolidu» désenglar heqiqiy «bolidu» bolsun, «yaq» désenglar heqiqiy «yaq» bolsun. Shundaq qilghanda, *Xudaning* jazasigha chüshmeysiler. ■

Dua toghruluq

¹³ Aranglarda azab tartquchi kishi barmu? U dua qilsun. Xushal yürüwatqanlar barmu? U küy-medhiye naxshilirini éytsun. □ ■

¹⁴ Aranglarda aghriq-silaqlar barmu? Ular jamaetning aqsaqallarini chaqirtip kelsun; ular Rebning namida uning *béshigha* may sürüp mesih qilip dua qilsun. □ ■

¹⁵ Shundaq qilip iman-ishench bilen qilin'ghan dua bimarni saqaytidu, Reb uni ornidin turghuzidu. Eger bimar gunahlarni qilghan bolsa, bular kechürüm qilinidu.

¹⁶ Shuning üçün ötküzgen gunahliringlarni bir-biringlarga iqrar qilinglar we shipaliq tépishinglar üçün bir-biringlarga dua qilinglar. Heqqaniy ademning duasi zor küch we chong ünümge igidur.

¹⁷ Ilyas peyghembermu bizge oxshashla insaniy tebietlik idi. U yamghur yaghmisun dep ixlas bilen dua qildi; netijide, zémin'gha üç yil alte ay héch yamghur yaghmidi. □ ■

¹⁸ Andin u yene dua qildi we yamghur qayta yaghdı, yermu hosul-méwisini yene berdi. ■

¹⁹ Qérindashlirim, aranglarda birsi heqiqettin chetnigen bolsa, we yene birsi uni *heqiqetke* qaytursa, ■

²⁰ Mushundaq kishi shuni bilsunki, gunahkar kishini azghan yolidin qayturup ekelgüchi shu kishining jénining ölümdin qutulushigha we nurghun gunahlarning yépip qoyulushigha sewebchi bolidu. □ ■

■ **5:12** Mat. 5:34; 2Kor. 1:17, 18. □ **5:13** «Aranglarda azab tartquchi kishi barmu? U dua qilsun. Xushal yürüwatqanlar barmu? U küy-medhiye naxshilirini éytsun» — bu söz belkim jamaetning ibadet sorunliridiki ehwalini közde tutidu. Démek, jamaet sorunlirida qérindashlarning hem yiglash hem xushal bolush erkinlik bolushigha toghra kélidu. Emma bu sözler qérindashlar yalghuz qalghanda oxshashla inawetlik bolidu, elwette! Kéyin u aghriq qérindashning ehwalı toghruluq sözleydu. ■ **5:13** Ef. 5:19; Kol. 3:16. □ **5:14** «Aranglarda aghriq-silaqlar barmu? Ular jamaetning aqsaqallarini chaqirtip kelsun; ular Rebning namida uning *béshigha* may sürüp mesih qilip dua qilsun» — «mesih qilish» toghruluq «Tebirler»diki izahatimizni körüng. Mushu yerde may héchqandaq dorining rolida emes, belki aqsaqallarning qollirini bimarning *béshigha* tegküzüshi bilen ularning bimar bilen birlikte ikenlikini ipadileshe üçün hemde uninggha Muqeddes Rohning késelni saqaytish qudrisini eslitish üçün bolidu. ■ **5:14** Mar. 6:13. □ **5:17** «Ilyas peyghembermu bizge oxshashla insaniy tebietlik idi» — «insaniy tebietlik» dégen ibare mushu yerde ademning héssiyat, xushallıq we qayghulirini körsitidu. ■ **5:17** 1Pad. 17:1; Luqa 4:25. ■ **5:18** 1Pad. 18:45.

■ **5:19** Mat. 18:15; Gal. 6:1-2 □ **5:20** «Mushundaq kishi shuni bilsunki, gunahkar kishini azghan yolidin qayturup ekelgüchi shu kishining jénining ölümdin qutulushigha we nurghun gunahlarning yépip quyulushigha sewebchi bolidu» — «ölümdin qutulush» dégen ibare «menggülük ölüm» (dozax) yaki bu dunyadin kétishini körsitemdu? Bizningche rosul bu gunahkarning «jénining qutulushi»ni tekitligeche, menggülük ölümni körsetse kérek. Eger «ölüm» bu dunyadin kétish bolsa «1Yuh.» 5:16-17de yaki «Ros.» 5-babta xatirilen'gendek Xudaning éghir gunahqa patqan étiqadchilarning *béshigha* chüshüridighan jazasini körsitidu. «Nurghun gunahlarning yépip qoyulushi» — belkim (1) bu gunahkar kishining gunahlirining kechürüm qilinishini we (2) u kishining bashqilar aldida uyatqa qalmaslıqini we (3) u kishining gunahining bashqilarnimu gunahqa putlashturup qoyushining aldini élishini körsitishi mumkin. ■ **5:20** Pend. 10:12; 11:30; 1Pét. 4:8.

Pétrus «1»

«Rosul Pétrus yazghan birinchi mektup»

¹ Eysa Mesihning rosuli bolghan menki Pétrustin Pontus, Galatiya, Kapadokiya, Asiya we Bitiniye ölkiliride tarqaq yashawatqan musapir bendilergesalam. □ ■

² Siler Xuda'Atining aldin bilgini boyiche tallinip, Roh teripidin pakmuqeddes qilindinglar. Buningdin meqset, silerning Eysa Mesihning itaitide bolushunglar we qénining üstünglarga sépilishi üçündür. Méhirshpeqet we xatirjemlik silerge hessilep ata qilin'ghay! □ ■

Hayatliq ümidi

³ Özining zor rehimdilliki bilen, Eysa Mesihning ölümdin tirilishi arqiliq bizni yéngidin tughdurup, ölmes ümidke nésiwe qilghan Rebbimiz Eysa Mesihning Xuda'Atisigha mubarek-medhiyiler oqulghay! ■

⁴ Démek, siler üçün chirimes, daghsiz we solmas miras ershlerde saqlanmaqta. ■

⁵ Axir zamanda ashkarilinishqa teyyarlan'ghan nijat üçün, siler étiqadinglar bilen Xudaning qudriti arqiliq qoghdalmaqtisiler.

⁶ Siler bu *nijattin* zor shadlinisiler — gerche hazir zörür tépilghanda silerning herxil sinaqlar tüpeylidin qisqa waqit azab-oqubet chékishinglarga toghra kelsimu. ■

⁷ Altun hamam yoqilip kétidighan nerse bolsimu, sapliqi ot bilen sinilidu. Shuninggha oxshash altundin tolimu qimmetlik bolghan étiqadinglar sinilip

□ **1:1** «Eysa Mesihning rosuli bolghan menki Pétrustin Pontus, Galatiya, Kapadokiya, Asiya we Bitiniye ölkiliride tarqaq yashawatqan musapir bendilergesalam» — «tarqaq musapirlar» toghruluq «Yaqup» tiki «kirish söz» imizni körüng. «Tarqaq musapirlar» — Asuriyening we keyinki Babil impériyesidin bashlap, Israilning on ikki qebilisi dunyaning herqaysi bulung-puchqaqlirigha tarqilip ketkenidi. Pelestin'ge qaytip kelmey, chet yerlerde qalghan Yehudiylar «tarqaq musapirlar» (grék tilida «diaspora») dep atilatti. Lékin mushu yerde «tarqaq yashawatqan musapir bendiler» köchme menide ishlitilidu, shundaqla xette tilgha élin'ghan jaylarda turuwatqan barliq étiqadchilarni körsitidu, dep qaraymiz (2:10ni körüng). «Tarqaq yashawatqan musapir bendiler» bizningche: (1) étiqadchilar bu dunyada heqiqeten musapir salahiyitide yashaydu. Ular yurtimiz mushu yerde emes, jennette bolidu, dep bilidu; (2) étiqadchilar yer yüzidiki yurtlarning köpinchiside köp sanliqni teshkil qilmaydu, belki tarqaq «kichik bir pada»dek yashawatidu, dégeni körsitidu. «Kirish söz» imiznimu körüng. ■ **1:1** Yaq. 1:1. □ **1:2** «Siler Xuda'Atining aldin bilgini boyiche tallinip, Roh teripidin pakmuqeddes qilindinglar» — «Roh» mushu yerde Xudaning Muqeddes Rohini körsitidu. «Buningdin meqset, silerning Eysa Mesihning itaitide bolushunglar we qénining üstünglarga sépilishi üçündür» — «Eysa Mesihning qénining üstünglarga sépilishi»: — démek, Eysa Mesihning qéni «Tewrat dewri»diki qurbanliqlarning qénidek, ademning bedini üstige emes, belki étaq qilghuchilarning wijdan-qelbigeséplidu, shuning bilen gunahliridin pak bolidu («Yesh.» 52:15 we izahatini, «Ibr.» 9:13, 12:24ni körüng). ■ **1:2** Rim. 1:7; 1Kor. 1:3; Gal. 1:3; Ef. 1:2; 2Pét. 1:2; Yeh. 2. ■ **1:3** Rim. 6:23; 1Kor. 15:20; 2Kor. 1:3; Ef. 1:3; Yaq. 1:18. ■ **1:4** Kol. 1:5; 2Tim. 1:12. ■ **1:6** Rim. 5:3; Ibr. 10:37; 1Pét. 5:10; Yaq. 1:2.

ispatlinidu. Buning bilan u Eysa Mesih *qayta* ashkarilan'ghan waqtida medhiye, shan-sherep we izzet-hörmet keltüridu. □ ■

⁸ Eysa Mesihni ilgiri körüp baqmighan bolsanglarmu, Uni söyüp keldinglar; we hazirmu Uni körmeysiler, lékin Uninggha yenila étiqat qilip qelbinglar ipadiligüsiz shan-sherepke tolghan xushalliq bilen yayraydu. ■

⁹ Shuning bilan siler étiqadlarning nishani, yeni jéninglarning nijatigha muyesser boluwatisiler. □

¹⁰ Silerge ata qilin'ghan bu méhir-shepquetni aldın éytqan *ilgiriki* peyghemberler bu nijat-qutquzulush toghrisida tepsiliy izden'gen, uni chüshinishke tirishqanidi. ■

¹¹ Ularda bolghan Mesihning Rohi ulargha Mesih kelgüsida tartidighan azab-oqubetler we bulardın kéyinki kélidighan shan-sherepler toghrisida aldın'ala melumat bérip bésharet keltürginide, ular bu ishlarning qandaq yol bilen we qaysi zamanda yüz bérnidighanliqı üstide izden'gen. □ ■

¹² Shuning bilan ulargha bu ishlarnı aldın éytishi ular özliri üçün emes, belki silerning xizmitinglarda bolghan, dep ayan qilin'ghan. Emdı bügünki künde bu ishlar ershtin ewetilgen Muqeddes Rohning küchi bilen silerge xush xewerni yetküzgüchiler arqılıq silerge jakarlandı. Hetta perishtilermu bu ishlarning tégi-tekini sepsélip chüshiniwélishqa telpünmekte. □ ■

□ **1:7** «*Altun haman yoqilip kétidighan nerse bolsimu, saplıqı ot bilen sinilidu. Shuninggha oxshash altundın tolımu qımmetlik bolghan étiqadınqlar sinilip ispatlinidu. Buning bilan u Eysa Mesih qayta ashkarılan'ghan waqtida medhiye, shan-sherep we izzet-hörmet keltüridu*» — oqurmenlerge ayankı, altunıng saplıqı yaki heqiqiy ikenlikı ot bilen ispatlinidu. Xuda étiqadımızınng heqiqiy yaki heqiqiy emeslikini bilidu, elwette, lékin Özining shan-sheripi hemde bizni bu jehette xatirjem qilish üçün bizni herxil sinaqlargha uchrıtıdu. Muellip mushu sinaqlar toghruluq éytqan bolsimu, ularnıng étiqadın guman qılghan emes, eksiche 8-ayette ularnıng étiqadigha ishenchini bildürüp, derweqe heqiqiy, sap ikenlikini éniq körsitidu. «Étiqadınqlar... medhiye, shan-sherep we izzet-hörmet keltüridu» — muellip mushu yerde bu «medhiye, shan-sherep we izzet-hörmet» kimgé bolidighanlıqını ochuq körsetmeydu. Bizningche étiqadımız sinilishi arqılıq «medhiye, shan-sherep we izzet-hörmet»ni hem Reb Özige hem bizlergimu keltüridu. Chünki étiqadımız sinaqtın ötküzüle, bu Xudanın shapaiti hem küch-qudrıtınla bolıdu, shundaqla buning arqılıq unıng shapaiti hem qudrıtı roshen bolıdu we Xudanın ulughluqıgha ispat bolıdu (5-ayetni körunğ). ■ **1:7** Yesh. 48:10; 1Kor. 3:13; Yaq. 1:3; 1Pét. 4:12. ■ **1:8** Yuh. 20:29. □ **1:9** «*Shuning bilan siler étiqadınqlarnıng nishanı, yeni jéninglarnıng nijatıgha muyesser boluwatisiler*» — mushu ayettin éniq körgili bolıduki, nijatnıng hazir netijisi hem méwisi bar hemde kelgüsıde (5-ayette) Mesih qayta kelgende téximu mukemmellishidu (nijatnıng kelgüsıdiki bext-beriketlırı bolsa gunahnıng herqandaq tesiridin azad bolush, yéngi tende bolushni öz ichige alıdu). Mushu yerde «jéninglarnıng nijati» belkim ademning ichki dunyasını körsitidu, démek, ademning oy-pikir, héssiyatlırı we mijejzining gunahnıng tesiridin azad bolushını körsitidu. ■ **1:10** Yar. 49:10; Dan. 2:44; Hag. 2:8; Zek. 6:12. □ **1:11** «*Ularda bolghan Mesihning rohi ulargha Mesih kelgüsıde tartidighan azab-oqubetler we bulardın kéyinki kélidighan shan-sherepler toghrisida aldın'ala melumat bérip bésharet keltürginide, ular bu ishlarning qandaq yol bilen we qaysi zamanda yüz bérnidighanliqı üstide izden'gen*» — «qandaq yol bilen» dégenning bashqa bırxil terjimisi «kimning wujudıda». Bu ayettin shu roshenki, Mesih téxi dunyagha kelmigini bilen, Tewrattiki peyghemberlerning bésharet bérishi Uning Rohi arqılıq bolghan; Mesihning Rohi ularda tursimu, ularnıng Mesihning kimlikı yaki toluq salahiyeti toghruluq xewiri müjmel yaki yoq déyerlik idi. ■ **1:11** Zeb. 22:6; Yesh. 53:3; Dan. 9:24. □ **1:12** «*Shuning bilan ulargha bu ishlarnı aldın éytishi ular özliri üçün emes, belki silerning xizmitinglarda bolghan, dep ayan qilin'ghan*» — «bu ishlar» dégenlik peyghemberler aldın'ala éytqan Mesihning ölümi (azab-oqubetlırı) arqılıq bolghan barlıq nijatlıq ishlar; jümlidin «Muqeddes Rohning küchi bilen» xush xewerni yetküzüşni körsitse kérek. ■ **1:12** Ros. 2:4; Ef. 3:10.

Pakyashanglar

13 Shunga, zéhinliringlarning bélini baghlap, özünglarni segek-salmaq tunglar, ümidinglarni Eysa Mesih qayta körün'gen künide silerge élip kélidighan bext-shapaetke pütünley baghlanglar. □ ■

14 *Xudaning* itaetmen perzentliri süpitide, ilgiriki ghapilliq chaghli-ringlardikidek hawayi-heweslerge bérlimglar.

15 Eksiche, silerni chaqirghuchi pak-muqeddes bolghan'gha oxshash barliq yürüş-turushinglarda özünglarni pak-muqeddes tutunglar. ■

16 Chünki *muqeddes yazmilarda*: «Pak-muqeddes bolunglar, chünki Men pak-muqeddesturmen» dep xatirilen'gen. ■

17 Siler dua qilghininglarda kishilarning herbirining ish-herikitige qarap yüz-xatire qilmay Soraq Qilghuchini «Ata» dep chaqiridikensiler, undaqa bu dunyada musapir bolup yashawatqan waqtinglarni *Uning* qorqunchida ötküzünglar. ■

18 Chünki silerge melunki, siler ata-bowiliringlar teripidin silerge qaldurulghan ehmiyetsiz turmushning *qulluqidin* azad boldunglar. Bu, qimmitini haman yoqitidighan altun yaki kümüshtek nersilarning tölimi bilen bolghan emes. □ ■

19 belki qimmetlik qéni bilen, yeni kem-kütisiz we daghsiz qoza kebi Mesihning qimmetlik qénining bedilige keldi. ■

20 U derweqe dunya apiride qilinishtin ilgirila *Xuda teripidin* shu süpitide tonulghan, hazir U zamanlarning mushu axirqi waqitlirida siler üçün *bu dunyagha ewetilip* ashkara qilindi. □ ■

21 Siler Uning arqiliq Uni ölümدين tirildürüp, Uninggha shan-sherep bergen Xudagha étiqad qiliwatisiler. Xudaning *shuni qilghini* étiqadlinglar we ümidlinglar Özige baghlansun üçündür. ■

22 Siler heqiqetke itaet qilghanliqinglardin qelbinglarni paklap, qérindashlarni söyidighan saxtisiz méhir-muhebbetke kirishtinglar; shunga, bir-biringlarni chin qelbinglardin qizghin söyünglar. ■

23 Chünki siler yéngiwashtin tughuldunglar — bu chirip kétidighan uruq arqiliq emes, belki chirimas uruq, yeni Xudaning hayatiy küchke ige we menggü turidighan söz-kalami arqiliq boldi. □ ■

24 Chünki *xuddi muqeddes yazmilarda yézilghinidek*:

□ **1:13** «ümidinglarni Eysa Mesih qayta körün'gen künide silerge élip kélidighan bext-shapaetke pütünley baghlanglar» — «pütünley baghlanglar» dégenning bashqa xil terjimisi: «axirgiche baghlanglar». ■ **1:13** Luqa 12:35; Ef. 6:14. ■ **1:15** Luqa 1:75. ■ **1:16** Law. 11:44,45; 19:2; 30:7. ■ **1:17** Qan. 10:17; 2Tar. 19:7; Ayup 34:19; Ros. 10:34; Rim. 2:11; Gal. 2:6; Ef. 6:9; Kol. 2:25. □ **1:18** «haman qimmitini yoqitidighan altun yaki kümüshtek nersiler» — grék tilida «haman chiriydighan altun yaki kümüshtek nersiler». ■ **1:18** 1Kor. 6:20; 7:23. ■ **1:19** Ros. 20:28; Ibr. 9:12; Weh. 1:5. □ **1:20** «U zamanlarning mushu axirqi waqitlirida siler üçün bu dunyagha ewetilip ashkara qilindi» — «zamanlarning mushu axirqi waqitliri» dégenlik Eysa Mesihning birinchi qétim bu dunyagha kélishtin tartip, ikkinchi qétim kélisshigiche bolghan waqit, yeni «Injil dewri»ni körsitidu. ■ **1:20** Rim. 16:25; Ef. 1:9; 3:9; Kol. 1:26; 2Tim. 1:9; Tit. 1:2. ■ **1:21** Ros. 2:33; Fil. 2:9. ■ **1:22** Rim. 12:10; Ef. 4:3; Ibr. 13:1; 1Pét. 2:17. □ **1:23** «Chünki siler yéngiwashtin tughuldunglar — bu chirip kétidighan uruq arqiliq emes, belki chirimas uruq, yeni Xudaning hayatiy küchke ige we menggü turidighan söz-kalami arqiliq boldi» — mushu yerde «chirip kétidighan uruq» dégenning menisi belkim «haman ölip kétidighan insanlar (chirip kétidighan et igiliri)ni körsitishi mümkün — démek, héchkim étiqadchi bolghan ata-anisidin yaki melum millettin (mesilen, Yehudiyarlardin) tughulghanliqi bilen yéngi hayatqa érishmeydu. Her adem özi étiqad bilen «qayta (yéngidin) tughulushi» kérektur. ■ **1:23** Yaq. 1:18; 1Yuh. 3:9.

«Barliq et igiliri ot-chöptur, xalas,
Ularning barliq shan-sheripi daladiki gülge oxshash;
Ot-chöp solishidu, gül xazan bolidu,■

²⁵ Biraq Rebning söz-kalami menggüge turidu!»

Silerge yetküzülgen xush xewerde jakarlan'ghan söz-kalam del shudur.□

2

1 Shuning üçün siler barliq rezillik, barliq mekkarliq, saxtipezlik, hesetxorluq we hemme töhmetxorluqlarni tashlap,■

²⁻³ Rebning méhribanliqini tétip bilgenikensiler, xuddi yéngi tughulghan bowaqlardek bolup *Xudaning* söz-kalamidiki sap sütké teshna bolunglar. Buning bilen, siler nijatning *kamalitige* yétip ösisiler.□ ■

⁴ Emdi siler Uninggha, yeni ademler teripidin erzimes dep tashlinip, lékin Xuda teripidin tallan'ghan we qedirlen'gen tirik tash Bolghuchining yénigha kélip□ ■

⁵ siler özünglarmu tirik tashlar süpitide bir rohiy ibadetxana qilinshqa, Eysa Mesih arqiliq Xudani xursen qilidighan rohiy qurbanliqlarni sunidighan muqeddes kahin qataridikiler bolushqa quruluwatisiler;□ ■

⁶ Chünki muqeddes yazmilarda mundaq déyilgen: —

«Mana, tallan'ghan, qedirlen'gen bürjek ul téshini Zion'gha qoydum.
Uninggha étiqad qilghuchi herkim hergiz yerge qarap qalmaydu.»□ ■

⁷⁻⁸ Emdi étiqad qilghuchi bolghan silerge nisbeten *tashning* qediri bolidu. Lékin *Uninggha* étiqad qilmaydighanlarga nisbeten *U muqeddes yazmilarda déyilginidek* boldi: —

■ **1:24** Yesh. 40:6-8; 1Kor. 7:31; Yaq. 1:10; 4:14; 1Yuh. 2:17. □ **1:25** «Barliq et igiliri ot-chöptur, xalas, ularning barliq shan-sheripi daladiki gülge oxshash; ot-chöp solishidu, gül xazan bolidu, biraq Rebning söz-kalami menggüge turidu!» — bu sözler «Yesh.» 40:6, 8 (LXX)tin neqil keltürülgen. ■ **2:1** Mat. 18:3; Rim. 6:4; 1Kor. 14:20; Ef. 4:23; Kol. 3:8; Ibr. 12:1. □ **2:2-3** «Rebning méhribanliqini tétip bilgenikensiler» — «Zeb.» 34:8. «xuddi yéngi tughulghan bowaqlardek bolup Xudaning söz-kalamidiki sap sütké teshna bolunglar» — «Xudaning söz-kalamidiki sap sütké» yaki «rohiy sap sütké». «buning bilen, siler nijatning kamalitige yétip ösisiler» — «nijat» toghruluq «kirish söz» we «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **2:2-3** Zeb. 34:8 □ **2:4** «Emdi siler Uninggha, yeni ademler teripidin erzimes dep tashlinip, lékin Xuda teripidin tallan'ghan we qedirlen'gen tirik tash Bolghuchining yénigha kélip...» — «tirik tash Bolghuchi» Eysa Mesihni körsitidu, elwette. U Xudaning salmaqchi bolghan ibadetxanasining tirik ul téshidur. Barliq étiqadchilar Uning üstige sélinip hemde Uning bilen baghlinip «Xudaning tirik, künmu-kün ösüwatqan (rohiy) ibadetxanisi» bolushqa qurulmaqta. ■ **2:4** Ef. 2:20. □ **2:5** «siler özünglarmu tirik tashlar süpitide bir rohiy ibadetxana qilinshqa, Eysa Mesih arqiliq Xudani xursen qilidighan rohiy qurbanliqlarni sunidighan muqeddes kahin qataridikiler bolushqa quruluwatisiler» — «rohiy qurbanliqlar» qoy-kalilardin emes, belki Xudagha sun'ghan rehmet-medhiyiler we xizmitidiki ishlar, shundaqla bashqilargha körsetken méhir-muhebbet, xeyr-saxawetlik ishlardin bolidu. «Muqeddes kahinliq qataridikiler» «Lawiy-lar»din bolghan kahinliq emes, yéngi ehdiqé baghlan'ghan rohiy kahinliq tüzümidin bolidu. ■ **2:5** Rim. 12:1; Ibr. 3:6; 12:28; Weh. 1:6; 5:10. □ **2:6** «Mana, tallan'ghan, qedirlen'gen bürjek ul téshini Zion'gha qoydum. Uninggha étiqad qilghuchi herkim hergiz yerge qarap qalmaydu» — «Yesh.» 28:16ni körüng. «Zion» — Qedimki Israilning paytexti, Yérusalémning yene bir atilishidur. ■ **2:6** Yesh. 28:16.

«Tamchilar erzimes dep tashliwetken bu tash, Burjek *ul téshi bolup tiklendi!*»,
We: — «*Bu tash* kishilerga putlikashang tash, Ademni yiqitidighan qoram tash bolidu».

Chünki *mushundaq kishiler Xudaning* söz-kalamigha itaet qilmasliqi tüpeylidin putliship yiqilidu; ularning bundaq bolushi aldın békitilgendur. □ ■

⁹ Lékin siler bolsanglar *Xuda* tallighan bir jemet, shahane bir kahinliq, pak-muqeddes bir el, shundaqla Özige alahide xas bolghan bir xelqsiler; buning meqsiti, silerni qarangghuluqtin Özining tilsimat yoruqluqigha chaqirghuchining peziletirini namayan qilishinglardin ibaret. □ ■

¹⁰ Burun siler bir xelq hésablanmayttinglar, lékin hazir Xudaning xelqsiler; burun *Xudaning* rehım-shepqitige érishmigenidinglar, lékin hazir érishtinglar. □ ■

Xudaning sadiq xizmetkarliri bolunglar

¹¹ I sóyümlükirim, siler bu dunyagha musapir we méhmandursiler, silerdin ötüñumenki, roh-qelbinglar bilen qarshilishidighan etliringlardiki neps-shehwetlerdin özüñlarni yiraq tutunglar. □ ■

¹² Yürüş-turushunglar étiqadsizlar arisida ésil-pezetlik bolsun. *Mushundaq qilghanda*, gerche ular silerge yamanliq qilghuchilar dep töhmet qilsimu, del töhmet qilghan ishlarda silerning yaxshi emelliringlarga qarap, *Xudaning* ularni *oyghitip* yoqlaydighan künide uni ulughlishi mumkin. □ ■

¹³⁻¹⁴ Shunga Rebnıng hörmitide insanlar arisidiki herbir hakimiyetning tüzümige, meyli eng yuqiri menseptiki padishahqa bolsun yaki u teyinligen

□ **2:7-8** «Emdi étiqad qilghuchi bolghan silerge nisbeten tashning qediri bolidu» — yaki, «Bu ul téshi étiqad qilghan silerge nisbeten qimmatliktur». «Tamchilar erzimes dep tashliwetken bu tash, burjek ul téshi bolup tiklendi!», we: — «Bu tash kishilerga putlikashang tash, ademni yiqitidighan qoram tash bolidu» — «Zeb.» 118:22, «Yesh.» 8:14. ■ **2:7-8** Zeb. 118:22; Mat. 21:42; Ros. 4:11; Rim. 9:33; Yesh. 8:14. □ **2:9** «lékin siler bolsanglar Xuda tallighan bir jemet, shahane bir kahinliq, pak-muqeddes bir el, shundaqla Özige alahide xas bolghan bir xelqsiler; buning meqsiti, silerni qarangghuluqtin Özining tilsimat yoruqluqigha chaqirghuchining peziletirini namayan qilishinglardin ibaret» — «Mis.» 19:5-6, 23:22 (LXX), «Yesh.» 43:20-21, «Mal.» 3:17ni körüng. ■ **2:9** Mis. 19:5; Qan. 7:6; 14:2; 26:18; Ef. 1:14; Weh. 1:6; 5:10.

□ **2:10** «Burun siler bir xelq hésablanmayttinglar, lékin hazir Xudaning xelqsiler; burun Xudaning rehım-shepqitige érishmigenidinglar, lékin hazir érishtinglar» — «Hosh.» 1:6-9, 2:23ni körüng. ■ **2:10** Hosh. 2:1; 2:25; Rim. 9:26. □ **2:11** «silerdin ötüñumenki, roh-qelbinglar bilen qarshilishidighan etliringlardiki neps-shehwetlerdin özüñlarni yiraq tutunglar» — grék tilida «roh-qelb» mushu yerde «jan» bilen ipadiliniidu. «Etliringlardiki (yaki peqet «etlerdiki») neps-shehwetler» — oqurmenlerning éside barki, Injilda «et» bolsa adette «gunahning qorali», yeni gunah etirimizni qoral qilip u arqliq bizni azduridighanliqi we bashquridighanliqini körsitidu. «Rimliqlargha»diki «kirish söz»ni körüng. ■ **2:11** Rim. 13:14; Gal. 5:16. □ **2:12** «Yürüş-turushunglar étiqadsizlar arisida ésil-pezetlik bolsun» — «étiqadsizlar» mushu yerde «yat ellikler» yaki «yat eller» dégen söz bilen ipadiliniidu. Adette bu söz «Yehudiy bolmighan eller»ni körsitidu, lékin mushu yerde köchme menide ishliitilidu. «Mushundaq qilghanda, gerche ular silerge yamanliq qilghuchilar dep töhmet qilsimu, del töhmet qilghan ishlarda silerning yaxshi emelliringlarga qarap, Xudaning ularni oyghitip yoqlaydighan künide uni ulughlishi mumkin» — «Xudaning oyghitip yoqlaydighan küni» dégenlik grék tilida «yoqlash küni» dégen söz bilen ipadiliniidu. Xudaning ademni «yoqlighanda» ikki xil netijining biri bolidu: (1) bext-beriket, Xuda shapaitini alahide körsitip, insanni towa qilishqa oyghitidu; (2) Xuda ademning gunahlırini jazalaydu. Mushu yerdiki netije yaxshi bolghachqa, «oyghitip yoqlax» dep terjime qilduq. ■ **2:12** Mat. 5:16; Luqa 1:68; 19:44; Rim. 12:17; 2Kor. 8:21; Fil. 2:15; Tit. 2:8; 1Pét. 3:16.

hoquqdarlarga bolsun boysununglar. Chünki bu hoquqdarlar *padishah* teripidin yaman ish qilghuchilarni jazagha tartish, yaxshi ish qilghuchilarni hürmetke sazawer qilish üçün teyinlen'gendur. ■

15 Chünki Xudaning iradisi shundaqki, yaxshi emelliringlar bilen nadan ademlerning orunsiz shikayetlerini tuwaqlastur. ■

16 Siler erkin-azad bolghininglar bilen, bu erkinlikinglarni yamanliq qilishning bahani qiliwalmanglar, belki Xudaning quli süpitide bolup, □ ■

17 Barliq insanlarni hürmetlenglar, *étiqadchi* qérindashliringlarga méhir-muhabbet körsitinglar, Xudadin qorqunglar, padishahni hürmetlenglar. □ ■

Eysa Mesih sewr qilishning ülgisidir

18 Qullar, xojayinliringlarga toluq qorqunch bilen boysununglar – yalghuz méhriban we xush péil xojayinlarchila emes, belki térikkek xojayinlarchimu boysununglar. □ ■

19 Chünki eger birsi Xuda aldida pak wijdanliq bolush üçün naheq azab-oqubet chekse hemde bulargha sewr-taqet qilsa, bu Xudani xursen qilidu. □ ■

20 Chünki eger siler gunah ötküzüp, tégishlik urulghininglarda, uninggha berdashliq bersenglar, buning maxtan'ghudek némisi bar! Lékin yaxshi ishlarni qilip azab-oqubet cheksenglar hemde uninggha berdashliq bersenglar, u Xudani xursen qilidu. ■

21 Chünki siler del shuninggha chaqirildinglar. Chünki Mesihmu siler üçün azab-oqubet chékip, silerni Özining izidin mangsun dep, silerge ülgé qaldurdi; ■

■ **2:13-14** Rim. 13:1; Tit. 3:1. ■ **2:15** Tit. 2:8. □ **2:16** «Siler erkin-azad bolghininglar bilen,...»

— bizningche, shübhisizki, rosul Pétrus mushu yerde Reb Eysaning «Mat.» 17:24-27de öziye éytqan sözlirini eslitidu. «Qoshumche söz»imizni körüng. «bu erkinlikinglarni yamanliq qilishning bahani qiliwalmanglar» — grék tilida «bu erkinlikinglarni yamanliq qilishning niqabi qiliwalmanglar». «belki Xudaning quli süpitide bolup...» — «Xudaning quli» toghrisida: — oqurmenlerge éniqki, Tewrat-injil boyiche Xudaning qulluqida bolush ademning toluq erkinliki, öz ixtiyarliqi bilen bolmisa «Xudaning qulluqida bolush» hésablanmaydu. Xudaning qulluqida bolush insanlarga nisbeten ulugh imtiyazdin ibaretur. Chünki Mesih köp yerlerde «Perwerdigarning quli» dep atilidu (mesilen, «Yesh.» 42:1de we bashqa köp yerlerde). Tewrat, Yeshaya peyghembarning kitabidiki «Perwerdigarning quli» toghruluq bésharetlerni körüng). ■ **2:16** Yuh. 8:32; Rim. 6:18; Gal. 5:1. □ **2:17** «Xudadin qorqunglar, padishahni hürmetlenglar» — Xudaning qorqunchi bolmisa hökümdarlarni hürmetlesh peqet insanlardin qorqush bolidu, xalas. Mesilen, rosul Pétrusning «Ros.» 4:19de xatirilen'gen sözlirini körüng. ■ **2:17** Mat. 22:21; Rim. 12:10; Ef. 4:3; Ibr. 13:1; 1Pét. 1:22; 5:5. □ **2:18** «Qullar, xojayinliringlarga toluq qorqunch bilen boysununglar» — «qullar» dégen söz mushu yerde hem qullarni hem öy xizmetkarlirini öz ichige alidu. «toluq qorqunch bilen boysununglar» — «toluq qorqunch bilen» dégen sözler grék tilida «barliq qorqunch bilen» dégen bilen ipdilinidu. Menisi shübhisizki, qullarning xojayinlirini hürmetlishide Xudadin qorqushning türtkisi bolushi kérek. Mesilen, «Kol.» 3:22 we «Ef.» 6:5-7ni körüng). ■ **2:18** Ef. 6:5; Kol. 3:22; 1Tim. 2:9. □ **2:19** «eger birsi Xuda aldida pak wijdanliq bolush üçün naheq azab-oqubet chekse...» — buning ikki menisi bolushi mumkin: — (1) bu adem wijdani arqliq melum bir ishning Xudaning iradisi ikenlikini bilip, bu yaxshi ishqa emel qilidu, lékin xojayini yaxshi qilghinini chüshenmeyla uni jazalaydu; qul bu naheqlikke sewr-taqet qilidu; (2) qul-xizmetkar xizmitini yaxshi, puxta qilsimu, xojayin beribir uninggha qopal muamile qilidu. Qul-xizmetkar qorqunchdin emes, belki Xudani xursen qilish üçün, Hemmige Qadirning Özini bu yaman ishlargha Öz yaxshi meqsettiri bilen yol qoyghanliqigha iman keltürüp, bu yaman muamilige sewr-taqet qilip chidap, xojayinini kechüriwétidu. ■ **2:19** Mat. 5:10.

■ **2:20** 1Pét. 3:14; 4:14. ■ **2:21** Yuh. 13:15; Fil. 2:5; 1Yuh. 2:6.

22 «U gunah sadir qilib baqmighan, Uning aghzidin héchqandaq aldanchiliq-yalghanchiliqmu tépilas». □ ■

23 U haqaretlen'ginide, til qayturmaytti. Azab-oqubet chekkende, U héch tehdit salmaytti; eksiche, Özini adil höküm chiqarghuchining qollirigha tapshuratti. □ ■

24 U Özi bizning gunahqa nisbeten ölüp, heqqaniyligqa nisbeten yashishimiz üçün yaghach tüwrükte gunahlirimizni zimmisige aldi; siler Uning yariliri bilen shipa taptinglar. □ ■

25 Chünki burun siler qoylardek yoldin ézip ketkensiler, lékin hazir jéninglarning padichisi hem yétekchisining yénigha qaytip keldinglar. □ ■

3

Er-ayalliq munasiwet

1-2 Shuninggha oxshash, i ayallar, siler erliringlarga boysununglar. Shundaq qilsanglar, hetta söz-kalamgha itaet qilmaydighan erler bolsa, öz ayalining bu pezilitidin tesirlinip, ixlasmelik bilen ötküzgen pak yürüsh-turushinglarga qarap, gep-sözsizla qayil qilinidu. ■

3 Güzellikinglar sirtqi körünüshtin, yeni alahide örüwalghan chéchinglar we taqighan altun zibu-zinnetlerdin yaki ésil kiyimlerdin bolmisen, ■

4 belki «qelbinglardiki özünglar», yeni mömin we tinch rohtin bolghan chirimas güzelligin bolsun; bundaq *güzellik* Xudaning aldida intayin qimmatliktur. □

5 Chünki burunqi chaghlarda, Xudagha ümidini baghlighan ixlasmelik ayallar del mushundaq *güzellik bilen* özlirini zinnetlep, erlirige itaet qilatti. □

6 Del mushundaq yolda Sarah Ibrahimni «ghojam» dep atap, uning sözlirige boysunatti. Siler héchqandaq weswesilerdin qorqmay ishlarni durus qil-

□ 2:22 «U gunah sadir qilib baqmighan, Uning aghzidin héchqandaq aldanchiliq-yalghanchiliqmu tépilas» — bu sözler «Yesh.» 53:9din élin'ghan. ■ 2:22 Yesh. 53:9; 2Kor. 5:21; 1Yuh. 3:5. □ 2:23 «U haqaretlen'ginide, til qayturmaytti. Azab-oqubet chekkende, U héch tehdit salmaytti; eksiche, Özini adil höküm chiqarghuchining qollirigha tapshuratti» — Pétrusning bu sözide «Yesh.» 53:7diki bésharet közde tutulidu. ■ 2:23 Mat. 27:39; Yuh. 8:48,49. □ 2:24

«U Özi bizning gunahqa nisbeten ölüp, heqqaniyligqa nisbeten yashishimiz üçün yaghach tüwrükte gunahlirimizni zimmisige aldi; siler uning yariliri bilen shipa taptinglar» — «yaghach tüwrükte» (grék tilida «derexete»), «krést»ni körsitidu, elwette. Mushu yerde tilgha élin'ghan «derex» éren baghchisi otturisidiki ikki derexni, shundaqla Tewrattiki köp bashqa yerlede déyilgen «derex» toghrisidiki témini oqurmenlarning ésigé keltüridu (mesilen, «Mis.» 15:23-26, «Qan.» 21:22-23, «Pend.» 3:18, 11:30 qatarliqlar). ■ 2:24 Yesh. 53:4; Mat. 8:17; Rim. 6:11. □ 2:25 «Chünki burun siler qoylardek yoldin ézip ketkensiler...» — grék tilida «kétiwattatisiler», «Yesh.» 6:53ni körüng.

«lékin hazir jéninglarning padichisi hem yétekchisining yénigha qaytip keldinglar» — «jéninglarning padichisi hem (qoghdaydighan) yétekchisi» Reb Eysa Mesih, elwette. ■ 2:25 Yesh. 53:6; Ez. 34:6; Luqa 15:4. ■ 3:1-2 Yar. 3:16; 1Kor. 14:34; Ef. 5:22; Kol. 3:18; Tit. 2:5. ■ 3:3 1Tim. 2:9; Tit. 2:3. □ 3:4 «belki «qelbinglardiki özünglar», yeni mömin we tinch rohtin bolghan chirimas güzelligin bolsun» — «qelbinglardiki özünglar» grék tilida «qelbdiki ichki insan» dégen söz bilen bildürüldü. □ 3:5 «Xudagha ümidini baghlighan ixlasmelik ayallar» — «ixlasmelik» mushu yerde «muqeddes» bilen ipadiliniidu.

sanglar, silermu *Sarahning* perzentliri bolghan bolisiler. □ ■

⁷ Shuninggha oxshash, ey erler, silermu ayalliringlar bilen turushta, ularni ayal kishiler bizdin ajiz bendiler dep bilip ularni chüshinip yétinglar; siler ular bilen *Xuda* shapaet qilghan hayatqa ortaq mirasxor bolup, ularni hörmet qilinglar. Shundaq qilsanglar, dualiringlar tosalghugha uchrimaydu. □ ■

Heqqaniyliq üçün azab chékish

⁸ Axirida, hemminglar bir niyet bir meqsette, bir-biringlarga hemderd bolup, bir-biringlarni qérindashlarচে söyünglar, ich-baghri yumshaq we kemter bolunglar. □ ■

⁹ Yamanliqqa yamanliq, ahanetke ahanet bilen emes, eksiche, bext tilesh bilen jawab qayturunglar. Chünki siler del bu ishqa chaqirilghansiler; shuning bilen özünglar bextke mirasxor bolisiler. ■

¹⁰ Chünki *muqeddes yazmilarda yézilghinidek*: — «Kimki hayatni söyüp, yaxshi kün körgüchi bolay dése, Tilini yamanliqtin tartsun, Lewliri mekkarliqtin néri bolsun; ■

¹¹ Yamanliqtin özini tartip, Güzel emellerni qilip yürsun; Aman-xatirjemlikni izdep, uni qoghlap yürsun. □ ■

¹² Chünki Perwerdigarning közi heqqaniylarning üstide turidu, Uning quliqu ularning iltijalirigha ochuq turidu;

Lékin Perwerdigarning yüzi rezillik yürgüzgüchilerge qarshi turidu. □ ■

¹³ Eger siler daim yaxshi ishlarni qilishqa intilsenglar, kim silerge yamanliq qilar? □

□ **3:6** «Siler héchqandaq weswesilerdin qorqmay ishlarni durus qilsanglar, silermu *Sarahning perzentliri bolghan bolisiler*» — «héchqandaq weswesilerdin qorqmay ishlarni durus qilsanglar» dégenlikte tekitleydighan ish belkim, ayallar öz yoldashlirini hörmetlishi bilen teng ularin héchqandaq qorqmasliqi, belki Xudadinla qorqup, ixlasmen bolushi kérek. Démek, ayallarning durus ishlarni qilishning türkisi erliridin qorqush emes, belki Xudagha ixlasmen bolushtin ibaret bolushi kérek. ■ **3:6** Yar. 18:12. □ **3:7** «Shuninggha oxshash, ey erler, silermu ayalliringlar bilen turushta, ularni ayal kishiler bizdin ajiz bendiler dep bilip ularni chüshinip yétinglar» — «ajiz bende» grék tilida «ajiz gacha-gucha» dégen söz bilen ipadlinidu. Rosul Pétrusning mushu yerde hem erler hem ayallarmu Xudaning xizmitide bolghan qorallar yaki eswablar ikenlikini tekitlemekchi. Mushu yerde «chüshinip yétish» grék tilida «bilish» bilen ipadlinidu. «Yar.» 4:1 we izahatini körüng. Bu ibare erning ayalining öz jinsiy muhebbitige bolghan mohtajliqini untumasliqini öz ichige alidu. «siler ular bilen Xuda shapaet qilghan hayatqa ortaq mirasxor bolup, ularni hörmet qilinglar» — «Xuda shapaet qilghan hayatqa mirasxor» — grék tilida «hayatning shapaetige mirasxor...». ■ **3:7** Ef. 5:25-33; Kol. 3:19. □ **3:8** «...ich-baghri yumshaq we kemter bolunglar» — yaki «... ich-baghri yumshaq we edeplik bolunglar». ■ **3:8** Rim. 12:16; 15:5; 1Kor. 1:10; Fil. 2:2; 3:16. ■ **3:9** Law. 19:18; Pend. 20:22; 24:29; Mat. 5:39; 25:34; Rim. 12:17; 1Kor. 6:7; 1Tés. 5:15; 1Tim. 4:8. ■ **3:10** Zeb. 34:12-16; Yaq. 1:26. □ **3:11** «aman-xatirjemlikni izdep,...» — yaki «hemmeylen bilen inaq ötüşke tiriship,...». ■ **3:11** Zeb. 37:27; Yesh. 1:16; 3Yuh. 11. □ **3:12** «...Chünki Perwerdigarning közi heqqaniylarning üstide turidu, Uning quliqu ularning iltijalirigha ochuq turidu; lékin Perwerdigarning yüzi rezillik yürgüzgüchilerge qarshi turidu» — (10-12-ayet) «Zeb.» 34:12-16. ■ **3:12** Zeb. 34:12-16. □ **3:13** «Eger siler daim yaxshi ishlarni qilishqa intilsenglar,...» — bezi kona köchürmilerde «eger siler yaxshi qilghuchilarni ülgé qilsanglar,...» déyilidu.

14 Lékin hetta heqqaniylik yolida azab-oqubet cheksenglarmu, oxshashla bextliksiler! Lékin ularning wehimisidin qorqmanglar we alaqqade bolmanglar; □ ■

15 belki qelbinglarda Reb Mesihni hemmidin üstün dep bilinglar; silerde bolghan ümidning sewebini sorighanlarga mömin-mulayimlik we ixlaslik bilen jawab bérishke hemishe teyyar turunglar. □ ■

16 Herdaim wijdaninglarni pak tutunglar; shuning bilen silerge «yamanlik qilghuchilar» dep töhmet qilghanlar silerning Mesihde bolghan peziletlik yürüş-turushunglarni körüp, özliri qilghan töhmetlerdin xijil bolsun. ■

17 Chünki Xudaning iradisi shundaq bolsa, yaxshilik qilghininglar üçün azab-oqubet cheksenglar, bu yaman ish qilghininglar tüpeylidin azab-oqubet chekkininglardin ewzel, *elwette*.

18 Chünki Mesih bizni Xuda bilen yarashturush üçün, yeni Heqqaniy Bolghuchi heqqaniy emeslerni dep, birla qétimlik azab-oqubet chekti; gerche U ten jehette öltürülgen bolsimu, lékin rohta janlandurildi; □ ■

19 shuning bilen U solap qoyulghan rohlarning yénigha mushu rohiy hayatliq bilen béríp, *Özining bu ghelibisini jakarliidi*. □ ■

20 *solap qoyulghan* bu rohlar burunqı zamanda, yeni Nuh *peyghemberning* künliride, kéme yasiliwatqan mezgilde Xuda sewrchanliq bilen *kishilerning towa qilishini* kütkinide, Uninggha itaetsizlik qildi. Peqet shu kémige kirgen birqanchisi, yeni jemiy sekkiz jan su arqiliq qutquzildi. □ ■

□ 3:14 «Lékin ularning wehimisidin qorqmanglar we alaqqade bolmanglar...» — «Yesh.» 8:12.

■ 3:14 Yesh. 8:12-13; Yer. 1:8; Mat. 5:10; 1Pét. 2:20; 4:14. □ 3:15 «belki qelbinglarda Reb Mesihni hemmidin üstün dep bilinglar» — bu sözler «Yesh.» 8:13de tépilidu. «Reb Mesihni hemmidin üstün dep bilinglar» grék tilida «rebni muqeddes qilip» dégen söz bilen ipadiliniidu. Mushu ayyete «muqeddes» dégen söz «pak» dégen adettiki menide ishliitilmey, belki Rebning hemme bashqa zatlardin pütünley bashqiche, pütünley üstün ikenlikini bildürüidu. «silerde bolghan ümidning sewebini sorighanlarga mömin-mulayimlik we ixlaslik bilen jawab bérishke hemishe teyyar turunglar» — «ixlaslik bilen» grék tilida «qorqunch bilen» dégen söz bilen ipadiliniidu. Bizningche bu qorqunch: (1) Xudadin bolidu — démek, men jawab berginimde ademning chirayidin yaki uni renjitishtin qorqmaymen, belki peqet Xudadin qorqimen, we (2) jawabimning birer jayining heqiqettin ézip kétishidin, gépimining xataliq yéri bolup qélishidin qorqushmu bar. ■ 3:15 Ayup 1:21; Zeb. 119:46; Ros. 4:8. ■ 3:16 Tit. 2:8; 1Pét. 2:12,15. □ 3:18 «yeni Heqqaniy Bolghuchi heqqaniy emeslerni dep, birla qétimlik azab-oqubet chekti» — «Heqqaniy Bolghuchi» Mesihni körsitidu, *elwette*. «gerche U ten jehette öltürülgen bolsimu, lékin rohta janlandurildi» — bu ajayib heqiqet toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ 3:18 Rim. 5:6; Ibr. 9:15,28. □ 3:19 «shuning bilen U solap qoyulghan rohlarning yénigha mushu rohiy hayatliq bilen béríp, Özining bu ghelibisini jakarliidi» — «mushu rohiy hayatliq bilen béríp...» grék tilida «uningda béríp...» bilen ipadiliniidu. Eyni grékche tékiste uning némini jakarlighini éniq déyilmigen. Biz «Özining ghelibisi»ni qoshup yazduq. Chünki uyghur tilida «jakarlash» dégen péiling melum bir toldurghuchisi bolushi kérek, shuningdek Mesih ulargha uqturghan xewerning mezmuni choqum Özining bayatin ada qilghan ulugh qurbanliqı bilen munasiwiti bolushi lazim. ■ 3:19 1Pét. 4:6. □ 3:20 «...solap qoyulghan bu rohlar burunqı zamanda, yeni Nuh peyghemberning künliride, kéme yasiliwatqan mezgilde Xuda sewrchanliq bilen kishilerning towa qilishini kütkinide, Uninggha itaetsizlik qildi. Peqet shu kémige kirgen birqanchisi, yeni jemiy sekkiz jan su arqiliq qutquzildi» — «solap qoyulghan bu rohlar» toghrisida alimlarning ikki xil qarishi bar: (1) ular Nuh peyghemberning dewride qiz-ayallargha neps-shehwet qilghan perishtilerni körsitidu («Yar.» 6:1-6ni we izahatni, «2Pét.» 2:4-5, «Yeh.» 6-8ni körüng); (2) Nuh peyghember dewridiki Xudaning sözige kirmigen, rehimini ret qilip topanda ölgen itaetsiz ademlerning insaniy rohlirini körsitidu. «Qoshumche söz»imizde bu ikki pikir we toluq ayyetning menisi üstide toxtilimiz. ■ 3:20 Yar. 6:3,14; 8:18; Mat. 24:37; Luqa 17:26; Rim. 2:4; 2Pét. 2:5.

²¹ Mana bu «sugha chömüldürüş»ning béshariti bolghan. Emdi chömüldürüş – bedenning kirdin tazilinishi emes, belki ademning pak wijdan bilen Eysa Mesihning tirildürülüşü arqiliq Xudadin tiligen telipi – bizni hazir qutquwatidu □ ■

²² (Mesih *tirilip* ershke chiqip, perishtiler, barliq rohiy hoquqdarlar we küchlükler Uninggha bosunduruldu we u Xudaning ong yénida turmaqta).■

4

Xudayolida yashash

¹ Emdi Mesih ténide azab-oqubet chekkeniken, silermu shundaq irade bilen özheklarni qorallandurunglar. (chünki *Xudayolida* öz ténide azab-oqubet chekken kishi gunahtin qol üzgen bolidu;■

² undaq kishi ténide qalghan hayatini yene insaniy neps-heweslerge bérilish bilen emes, belki Xudaning iradisige muwapiq ötküzidu).■

³ Chünki künlirimizni yat ellik étiqadsizlarning iradisige emel qilish bilen, yeni hertürlük buzuqchiliq-shehwaniylik, neps-hewesler, haraqkeshlik, eysh-ishret, meyxorluq we yirginchlik butpereslikler ichide ötküzginimiz emdi kupaye qilar!□ ■

⁴ Bu ishlarda ular silerning ulargha hemrah bolup shundaq iplasliqqa yügürmigenliklarga ejeblinip, silerni haqaretlimekte.

⁵ Ular haman hem tiriklerni we ölgenlerni soraq qilishqa teyyar Turghuchigha hésab bermey qalmaydu.□

⁶ Shunga del shu sewebtin, ölgenler ette yashawatqan insanlar *soraq qilini-dighandek* soraq qilinip, Xudagha nisbeten rohta yashisun dep, ularghimu xush xewer yetküzülgen.□ ■

Xudaning sadiq xizmetchisi

□ **3:21** «Mana bu «sugha chömüldürüş»ning béshariti bolghan. Emdi chömüldürüş – bedenning kirdin tazilinishi emes, belki ademning pak wijdan bilen Eysa Mesihning tirildürülüşü arqiliq Xudadin tiligen telipi – bizni hazir qutquwatidu» — «ademning pak wijdanining ... Xudadin tiligen telipi» dégenning bashqa birxil terjimisi «ademning pak wijdan üçün... Xudadin tiligen telipi». Bu ikki terjime, shundaqla bu muhim ayet oghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **3:21** Ros. 2:38-39; Ef. 5:26; Kol.2:11-13 ■ **3:22** Ef. 1:20. ■ **4:1** Rim. 6:7; Ibr. 12:1. ■ **4:2** Rim. 14:7; 2Kor. 5:15; Gal. 2:20; Ef. 4:24; 1Tés. 5:10; Ibr. 9:14. □ **4:3** «Chünki künlirimizni yat ellik étiqadsizlarning iradisige emel qilish bilen...» — «yat ellik étiqadsizlar» grék tilida «yat ellikler» yaki «taipiler» dégen birla söz bilen ipadilinidu. Injil dewri kelgüche Yehudiylardin bashqa pütkül dunyadikiler («yat eller») dégüdek butperes idi; shunga mushu yerde Pétrus bu ibare bilen «butperes kapirlar»ni körsitidu. Pétrusning bu xétining eslidiki oqurmenliri, shübhisizki, mushundaq ademlerdin idi. «hertürlük buzuqchiliq-shehwaniylik, neps-hewesler, haraqkeshlik, eysh-ishret, meyxorluq we yirginchlik butpereslikler ichide ötküzginimiz emdi kupaye qilar!» — «kupaye qilar!» — Bu intayin kinayilik, hejwiý gep, elwette. ■ **4:3** Ef. 4:17. □ **4:5** «ular haman hem tiriklerni we ölgenlerni soraq qilishqa teyyar Turghuchigha hésab bermey qalmaydu» — «soraq qilishqa teyyar Turghuchi» Mesihni körsitidu. □ **4:6** «Shunga del shu sewebtin, ölgenler ette yashawatqan insanlar soraq qilinidighandek soraq qilinip, Xudagha nisbeten rohta yashisun dep, ularghimu xush xewer yetküzülgen» — «xush xewer» — Muqeddes kitabta Mesihning ölümi we tirilishidin bolghan nijat toghruluq, elwette.Bu ayet toghruluq nurghun pikirler bar. «Qoshumche söz»imizde bularni bayan qilimiz. ■ **4:6** Yuh. 5:25; 1Pét. 3:19.

7 Emdi barliq ishlarning axirlashidighan küni yéqinlashmaqta; shunga, salmaq bolunglar we dua qilishqa segek turunglar. ■

8 Lékin hemmidin muhimi, bir-biringlarga qizghin méhir-muhebbette turuwéringlar. Chünki «méhir-muhebbet nurghunlighan gunahlarni yapar». □ ■

9 Bir-biringlardin aghrinmay özara méhmandost bolunglar. ■

10 Xuda teripidin herbiringlarga ata qilin'ghan iltipatqa binaen, uning hertereplik méhri-shepqtini kishilerge yetküzidighan yaxshi ghojidarlar süpitide, bu iltipat bilen bir-biringlarga xizmet qilinglar. ■

11 Kim söz qilsa, u Xudaning kalam-bésharetlerini yetküzgüchi süpitide sözlisun. Kim bashqilargha xizmet qilsa, u Xuda ata qilghan küch-qudriti bilen xizmet qilsun. Shundaq bolghanda, Xuda hemme ishda Eysa Mesih arqiliq ulughlinidu. Barliq shan-sherep we küch-qudret Uninggha ebedil'ebdigiche mensuptur, amin! □ ■

Étiqadchilarning azab-oqubette sewr qilishi

12 Söyümlükirim, otluq sinaqning béshinglarga chüshkenlikige qarap, ajayib ishqa yoluqup qaldim, dep heyran qalmanglar. ■

13 Belki, Mesihning azab-oqubetlirige qandaq ortaq bolghan bolsanglar, siler shundaq shadlininglar. Shuning bilen Uning shan-sheripi ayan qilin'ghinida, silermu yayrap shadlinisiler. □

14 Siler Mesihning nami tüpeylidin haqaretke uchrisanglar, bextlik bolisiler! Chünki shan-sherepning Rohi, yeni Xudaning Rohi wujudunglarga chüshken bolidu. □ ■

15 Aranglardin birining azab-oqubet chékishi hergizmu qatil, oghri, rezil yaki chépilghaq bolush sewebidin bolmisun.

16 Biraq chekken azab-oqubiti «Mesihiy» dep atalghanliqi sewebidin bolsa, u buningdin nomus qilmisun; eksiche, mushu nam *bilen atalghanliqi* üçün Xudagha medhiye oqusun. □

17 Chünki soraqning bashlinidighan waqti-saiti keldi; soraq aldi bilen Xudaning öyidikiliridin bashlinidu; we eger biz bilen bashlansa, u halda Xudaning xush xewirige qulaq salmighanlarning aqiwiti néme bolar? □ ■

■ **4:7** Luqa 21:34; 1Yuh. 2:18. □ **4:8** «méhir-muhebbet nurghunlighan gunahlarni yapar» — bu sözler Tewrattiki Sulaymanning «pend-nesihetler»i din, «Pend.» 10:12din élin'ghan. Menisi, shübhisizki, hem bashqilarning gunahlarini kechürüm qilish hem mumkin bolsa bashqilargha yaymasliqni öz ichige alidu. ■ **4:8** Pend. 10:12. ■ **4:9** Rim. 12:13; Fil. 2:14; Ibr. 13:2. ■ **4:10** Pend. 3:28; Rim. 12:6; 2Kor. 8:11. □

□ **4:11** «Kim söz qilsa, u Xudaning kalam-bésharetlerini yetküzgüchi süpitide sözlisun» — «söz qilish» mushu yerde, shübhisizki, jamaette sözlesh, bolupmu telim bérishni körsitishi mumkin. ■ **4:11** Yer. 23:22. ■ **4:12** Yer. 48:10; 1Kor. 3:13; 1Pét. 1:7.

□ **4:13** «Shuning bilen Uning shan-sheripi ayan qilin'ghinida, silermu yayrap shadlinisiler» — «Uning shan-sheripi ayan qilin'ghinida»: — démek, Mesih qayta kelginide. □ **4:14** «Siler Mesihning nami tüpeylidin haqaretke uchrisanglar, bextlik bolisiler! Chünki shan-sherepning Rohi,

yeni Xudaning Rohi wujudunglarga chüshken bolidu» — «Yesh.» 11:2ni körtüng. Bezi kona köchürmileride «Ular teripidin uninggha kupurluq qilinidu, lékin silerning teripinglardin ulughlinidu» dep qoshulidu. ■ **4:14** Mat. 5:10; 1Pét. 2:20; 3:14. □ **4:16** «Biraq chekken azab-oqubiti «Mesihiy» dep atalghanliqi sewebidin bolsa, u buningdin nomus qilmisun; eksiche, mushu nam bilen atalghanliqi üçün Xudagha medhiye oqusun» — «Mesihiy» grék tilida «Xristiyan». «Mesih» grék tilida «Xristos» dep ipadilidu. □ **4:17** «Chünki soraqning bashlinidighan waqti-saiti keldi; soraq aldi bilen Xudaning öyidikiliridin bashlinidu» — shübhisizki, rosul Pétrus yuqirida tilgha alghan azab-oqubetler we sinashlar Xudaning öz alisidikilerga nisbeten birxil soraqning bashlinishi yaki terbiye bolup, kemchilikirimizni ochuq qilidighan sinaqlar, dep hésabligili bolidu. ■ **4:17** Yer. 25:29; Luqa 10:12; 23:31.

18 *Del muqeddes yazmilarda yézilghinidek:* — «Eger heqqaniylarning qutquzulushi tes bolsa, Ixlassizlar hem gunahkarlarning aqiwiti qandaq bolar?» □ ■

19 Shuning üçün, Xudaning iradisi bilen azab-oqubet chekkenler yaxshi emellerni dawam qilib, jénini wediside turidighan Yaratquchigha amanet qilib tapshursun. □

5

Aqsaqallar we yashlarga qilin'ghan nesihet

1 Emdi men aranglardiki aqsaqallardin (Mesihning azab-oqubetlirining guwahchisi, namayan qilinidighan shan-sherepke nésip bolghuchi we silerge oxshash bir aqsaqal süpitide) shuni ötünimenki, □

2 — Xudaning silerning aranglardiki padisini obdan béqinglar; ulargha yétekchilik xizmitide bolup, uni mejburen emes, belki ixtiyaren zim-minglarga élinglar; pul-dunya üçün emes, belki xushalliq bilen qilinglar. □ ■

3 Xudaning padisigha ghojining öz teelluqatirigha bolghinidek bolmay, belki ulargha ülgé bolunglar. □ ■

4 Shundaq qilsanglar, Bash Padichi ashkare bolghanda, menggü tozumas shan-sherep tajigha érishisiler. □ ■

□ 4:18 «Eger heqqaniylarning qutquzulushi tes bolsa, ixlassizlar hem gunahkarlarning aqiwiti qandaq bolar?» — Tewrat «Pend.» 11:13, LXX grékche terjimisinde élin'ghan. Grék tilida «Ixlassizlar hem gunahkarlar nede körünüdu?!» dégen sözler bilen ipadilidu. ■ 4:18 Pend. 11:31.

□ 4:19 «... Xudaning iradisi bilen azab-oqubet chekkenler yaxshi emellerni dawam qilib, jénini wediside turidighan Yaratquchigha amanet qilib tapshursun» — «wedisida turidighan Yaratquchi» dégen ibare intayin ehmiyetlik. «Qoshumche söz»imizde uning üstide azraq toxtilimiz.

□ 5:1 «Mesihning azab-oqubetlirining guwahchisi, namayan qilinidighan shan-sherepke nésip bolghuchi we silerge oxshash bir aqsaqal süpitide...» — «namayan qilinidighan shan-sherep» dégenlik Pétrusning qaytip kéliside namayan bolidighan shan-sherep. □ 5:2 «Xudaning silerning aranglardiki padisini obdan béqinglar» — «Xudaning ... padisi» jamaet, elwette. «ulargha yétekchilik xizmitide bolup, uni mejburen emes, belki ixtiyaren zimminglarga élinglar» — «ulargha yétekchilik xizmitide bolup...» — bezi kona köchürmilerde «Xudagha qarap ulargha yétekchilik xizmitide bolup...» déyilidu. «pul-dunya üçün emes, belki xushalliq bilen qilinglar» — «pul-dunya üçün emes» dégenlik Pétrusning eyni sözliri: — «haramdin bolghan pul üçün emes» — Pétrusning mushu sözler bilen körsetkini: «pul ademni choqum gunahkar qilidu» dégenlik emes, chünki herbirimiz pulni ishltishimiz kérek; uning körsetkini, shübhisizki, pulning derweqe ademni gunahkar qilish xetiri bardur. Pulning özi eslide gunahning dunyada peyda bolghanliqidin peyda bolghan; gunah bolmisa pul bolamaytti; shu tereptinmu «haramdin bolghan». ■ 5:2 Ros. 20:28; 1Tim. 3:3; Tit. 1:7.

□ 5:3 «Xudaning padisigha ghojining öz teelluqatirigha bolghinidek bolmay, belki ulargha ülgé bolunglar» — yaki «özige amanet qilin'ghanlarga (jamaetkilerge, démek) özi beg özi xan boluwalmay, belki ulargha ülgé bolunglar». ■ 5:3 2Kor. 1:24; Fil. 3:17; 1Tim. 4:12; Tit. 2:7.

□ 5:4 «Bash Padichi qaytip ashkare bolghanda» — Reb Eysa qaytip kelgende. «menggü tozumas shan-sherep tajigha érishisiler» — grék «Olimpik» musabiqiside ghaliblargha gül-giyahin örülen taj in'am qilinatti. Bu bir kün ichidila tozup kétidighan taj, elwette. ■ 5:4 Yesh. 40:11; Ez. 34:23; Yuh. 10:11; 1Kor. 9:25; Ibr. 13:20; 2Tim. 4:8; Yaq. 1:12; 1Pét. 1:4; 2:25.

⁵ Ey yashlar, chonglarga boysununglar. Shuningdek, hemminglar bir-biringlarga nisbeten kichik péilliqli ustünglarga oriwélinglar. Chünki: «Xuda tekebburlarga qarshidur, lékin mömin-kemterlerge shepquet qilidu». □ ■

⁶ Özünglarni Xudaning qudretlik qoli astida töwen tutunglar. Shundaq qilsanglar, waqti-saiti kelgende Xuda silerni yuqiri kötüridu; □ ■

⁷ Barliq ghem-qayghuliringlarni Uning üstige tashlap qoyunglar. Chünki U silerning ghéminglarni qilidu. ■

⁸ Özünglarni hoshiyar we segek tutunglar. Chünki düshmininglar bolghan Iblis xuddi hörkirewatqan shirdek, yutqudek birisini izdep qatrap yürmekte; ■

⁹ siller étiqadlinglarda ching turup uninggha qarshi turunglar. Chünki bilisilerki, pütün dunyadiki qérindashliringlarnu oxshash azab-oqubetlerning tügishigüche chidawatidu. □ ■

¹⁰ Emma silerni Mesih Eysa arqiliq Özining menggülük shan-sheripige chaqirghan, pütkül méhir-shepquetning Igsi bolghan Xuda azraqqine waqit azab-oqubet chekkininglardin kéyin, Özi silerni eslige keltürüp, des turghuzup, mustehkem we ulgha békitilgendek tewrenmes qilidu. □ ■

¹¹ Uninggha *barliq* shan-sherep we küch-qudret ebedil'ebed mensup bolghay, amin! □

Axirqi salam

¹² Men bu qisqighina xetni yézip, özüm sadiq qérindishim dep bilidighan Silwanusning wasitisi bilen silerge yollidim. Ushbu xetni yézishimning meqsiti, silerge jékilesh we silerni righbetlendürüş, shundaqla Xudaning heqiqiy méhir-shepquitining ene shundaq ikenlikige guwahliq bérishdin ibarettur. Bu

□ 5:5 «Ey yashlar, chonglarga boysununglar. Shuningdek, hemminglar bir-biringlarga nisbeten kichik péilliqli ustünglarga oriwélinglar» — «chonglar» dégenning bashqa birxil terjimisi «aqaqalllar». Lékin mushu yerde «chonglar» yaki «yashan'ghanlar»gha toghra kélidu. «Xuda tekebburlarga qarshidur, lékin mömin-kemterlerge shepquet qilidu» — «Pend.» 3:34; «Yaq.» 4:6nimu körüng. ■ 5:5 Pend. 3:34; Rim. 12:10; Fil. 2:3; Yaq. 4:6. □ 5:6 «Özünglarni Xudaning qudretlik qoli astida töwen tutunglar. Shundaq qilsanglar, waqti-saiti kelgende Xuda silerni yuqiri kötüridu» — buning toluq menisi belkim «Xudaning qudretlik qoli ustünglarga terbiye bérish üçün chüshken bolsa, uning astida töwen turunglar, özünglarni uning astida töwen tutunglar». ■ 5:6

Ayup 22:29; Pend. 29:23; Mat. 23:12; Luqa 14:11; Yaq. 4:10. ■ 5:7 Zeb. 55:22; Mat. 6:25; Luqa 12:22; 1Kor. 9:9; Fil. 4:6; Ibr. 13:5; 1Tim. 6:8. ■ 5:8 Ayup 1:7; Luqa 22:31; 1Tés. 5:6; 1Pét. 1:13; 4:7. □ 5:9 «Chünki bilisilerki, pütün dunyadiki qérindashliringlarnu oxshash azab-oqubetlerning tügishigüche chidawatidu» — «pütün dunyadiki qérindashlar» dégenlik belkim (1) Yehudiye-Galiliyede turuwatqan, öz yurtdashliri teripidin ziyankeshlikke uchrawatqan Yehudiy qérindashlarni; (2) «yat ellik qérindashlar» — yat ellik butpresler arisida turuwatqan, ular teripidin ziyankeshlikke uchrawatqan Yehudiy emes qérindashlarni, yaki; (3) her ikkisini körsitidu. «... tügishigüche chidawatidu» dégen söz bu azab-oqubetlerning; (1) Xudaning meqsetlirige, shundaqla Öz muqeddes bendilirige zörür ikenlikini we; (2) cheklik ikenlikini körsitidu. ■ 5:9 Ef. 4:27; Yaq. 4:7. □ 5:10 «Xuda... Özi silerni eslige keltürüp...» — eslige keltürüp yaki «qorallandurup» yaki «kamil qilip...». «(silerni) ... ulgha békitilgendek tewrenmes qilish» — grék tilida bir péil bilenla ipadiliniidu. ■ 5:10 Ibr. 10:37; 1Pét. 1:6. □ 5:11 «Uninggha barliq shan-sherep we küch-qudret ebedil'ebed mensup bolghay, amin!» — bezi kona köchürmilerde peqet «Uninggha barliq küch-qudret ebedil'ebed mensup bolghay, amin!» déyilidu.

méhir-shepçette ching turunglar.□

¹³ Siler bilen bille tallan'ghan Babilda turuwatqan jamaet we oghlum Markustin silerge salam. □

¹⁴ Bir-biringlar bilen méhribanlarçe söyüşüp salamlishinglar.

Silerge, yeni Mesihde bolghan hemminglarcha amanliq-xatirjemlik yar bolghay!■

□ **5:12 «Men bu qisqighina xetni yézip, özüm sadiq qérindishim dep bilidighan Silwanusning wasitisi bilen silerge yollidim»** — mushu Silwanus belkim eslide rosul Pawlusning hemrahi we xizmetdishi bolghan Silwanus idi (mesilen «Ros.» 16-17-bablarni körüng) «Silwanusning wasitisi bilen» — yeni mumkinchilik barki, ushbu xetni yézishqa Silwanus rosul Pétrusqa katip bolghanidi. «Ushbu xetni yézishimning meqsiti, silerge jékilesh we silerni righbetlendürüş...» — «jékilesh» we «righbetlendürüş» grék tilida bir péil bilenla ipadilinidu. □ **5:13 «Siler bilen bille tallan'ghan Babilda turuwatqan jamaet»** — bezi tarixshunaslar «Babil» dégenlikni heqiqiy (Efrat deryasi boyidiki) Babilon (Babil) shehirini körsitidu, dep qaraydu. Yene beziler «Babil»ni «Rim shehirining étiqadchilar arisidiki mexpiy nami» dep qaraydu — shu waqittiki étiqadchilar Rim shehirini mexpiy halda Babil (chirikliship ketken «bu dunya»ning simwoli) dep atighan bolushi mumkin. Rosul Pétrusning Babil shehiride bolghanliqi toghrisida tarixta melumat yoq we uning Rim shehiride turghanliqi toghruluq ispat bar. «**jamaet**» — eslidiki grékche tékiste — «turuwatqan qiz». Bu ibare Rimdiki jamaetni körsitishi mumkin. «**oghlum Markustin silerge salam**» — «oghlum Markus» rosul Pétrusning rohiy jehettiki oghli. Emeliyette Markus Pétrusningki jiyen ukisi bolushi mumkin idi. ■ **5:14** Rim. 16:16; 1Kor. 16:20; 2Kor. 13:12; 1Tés. 5:26.

Pétrus «2»

«Rosul Pétrus yazghan ikkinqi mektup» *** Salam

¹ Eysa Mesihning quli we rosuli bolghan menki Siméon Pétrustin Xudayimiz we Qutquzghuchimiz Eysa Mesihning heqqaniyliqi arqiliq biz bilen oxshash qimmatlik bir étiqadqa muyeler qilin'ghanlarga salam!□

² Siler Xudani we Rebbimiz Eysani chongqur tonughanséri, méhir-shepset we xatirjemlik silerge hessilep ashqay!■

Nijatta ösüş

³ Bu *duayimning* asasi — biz bizni Özining shan-sheripi we ésil pezilitining tesiri arqiliq Chaqirghuchini chongqur tonughanliqimiz üçün, Uning ilahiy küch-qudriti hayatimizgha we ixlasmenlikte méngishimizgha kéreklik bolghan hemmini ata qildi.□

⁴ U mushu peziletleri arqiliq bizge qimmatlik, eng ulugh wedilerni berdi, bular bilen siler bu dunyadiki hawayi-heweslerdin bolghan iplasliqtin qutulup, Xudaliq tebietke orta q nésip bolalaysiler.■

⁵ Del mushu sewebtin, siler pütün küchünglar bilen étiqadlarga ésil peziletini, ésil pezilitinglarga bilimni,□

⁶ bilimlarga temkinlikni, temkinliklarga chidamliqni, chidamliqlarga ixlasmenlikni,

⁷ ixlasmenliklarga qérindashliq méhribanliqni, qérindashliq méhribanliqlarga méhir-muhebbetni körsitishni qoshushqa intilinglar.

⁸ Chünki bu xususiyetler silerde bar bolsa, shundaqla éship bériwatqan bolsa, bular silerni Rebbimiz Eysa Mesihni chongqur tonushqa *intilishte* ish-emelsiz we méwisiz qaldurmaydu.■

⁹ Emme eger birside bular kem bolsa, u kor ademdur — u burnining uchinila köreleydighan, iliriki gunahliridin pak qilin'ghinini untughan bolidu.■

¹⁰ Shuning üçün, i qérindashlar, siler *Xuda teripidin* chaqirilghanliqlarni, shundaqla tallan'ghanliqlarni jezmleshtürüşke intilinglar. Shundaq qilsanglar, héchqachan téyilip ketmeysiler. □

□ **1:1** «Eysa Mesihning quli we rosuli bolghan menki Siméon Pétrus» — «Siméon» bashqa yerlerde «Simon» déyilidu. «Xudayimiz we Qutquzghuchimiz Eysa Mesih» — bu ibaridin éniqki, Eysa (tebiitide) hem Xuda hem Kutquzghuchidur. «biz bilen oxshash qimmatlik bir étiqadqa muyeler qilin'ghanlarga salam!» — «oxshash qimmatlik bir étiqadqa muyeler qilin'ghan» dégen mushu ibaridin éniq körüniduki, heqiqiy étiqad Xudaning Özidin kélidu. ■ **1:2** Yuh. 17:3; Rim. 1:7; 1Pét. 1:2; Yeh. 2. □ **1:3** «Özining shan-sheripi we ésil pezilitining tesiri arqiliq bizni chaqirghuchi» — mushu zat Reb Eysa Mesih, elwette. ■ **1:4** Yesh. 56:5; Yuh. 1:12; Rim. 8:15; Gal. 3:26. □ **1:5** «Del mushu sewebtin, siler pütün küchünglar bilen étiqadlarga ésil peziletini, ésil pezilitinglarga bilimni, ... (qoshushqa intilinglar)» — «bilim» mushu yerde Xudaning yoli togruluq bilim, elwette.

■ **1:8** Tit. 3:14. ■ **1:9** Yesh. 59:10; Zef. 1:17. □ **1:10** «Shuning üçün, i qérindashlar, siler Xuda teripidin chaqirilghanliqlarni, shundaqla tallan'ghanliqlarni jezmleshtürüşke intilinglar. Shundaq qilsanglar, héchqachan téyilip ketmeysiler» — «téyilip ketmeysiler» dégen ibarini beziler bu ibare nijattin mehrum bolush dégen menini bildüridu, dep qaraydu. Bizningche u gunah sadir qilishni körsitidu dep qaraymiz (mesilen, «Yaq.» 3:2ni köring, oxshash söz shu ayette ishilitilidu).

11 Shundaq bolghanda Rebbimiz we Qutquzghuchimiz Eysa Mesihning menggülük padishahliqidimu qizghin qarshi élinisiler. □

12 Shunga, gerche siler bu ishlarni bilgen bolsanglarmu, shundaqla bizge ige qilin'ghan heqiqette mustehkemlen'gen bolsanglarmu, men yenila herdaim bu ishlarni ésinglarga salmaqchimem.

13 Derweqe, men mushu chédirimda bolsamla, bularni seminglarga sélip, silerni oyghitip turushni layiq körimen. □ ■

14 Chünki Rebbimiz Eysa Mesihning burun manga ayan qilghinidek, méning bu chédirim pat arida uchamdin séliwétilidighanliqini bilip turuptimen. □ ■

15 Berheq, men silerning bu ishlarni men bu dunyadin ketkinimdin kéyinmu herwaqit ésinglarga keltürüşünglar üçün küchümning bariche intilimen. □

Xuda peyghemberlerge ata qilghan ishenchlik kalam-bésharetler

16 Chünki biz silerge Rebbimiz Eysa Mesihning küch-quдрiti we hazir bolushini uqturghinimizda hergizmu hiyligerlikтин oydurop chiqilghan riwayetlerge egeshmiduq, belki biz Uning heywetlik shan-shöhritige öz közimiz bilen guwahchimiz. □ ■

17 Chünki U muqeddes taghda Xuda'Atidin shan-shöhret we ulughluqqa érishkende, ashu ulugh shan-shereplik yerdin: «Bu Méning söyümlük Oghlum, Men Uningdin xursenmen» dégen shundaq zor bir awaz Uninggha yetküzülüp anglandi. □ ■

□ **1:11** «Rebbimiz we Qutquzghuchimiz Eysa Mesihning menggülük padishahliqidimu qizghin qarshi élinisiler» — «qizghin qarshi élinisiler» dégenlik grék tilida «kirish yolunglar kengrichilik bilen sizlerge teminlinidu» dégen ibare bilen ipadilinidu. □ **1:13** «men mushu chédirimda bolsamla...» — «chédirim» — Pétrusning öz tékini körsitidu, elwette. Lékin u mushu söz bilen herbir étiqadchining tékini Israillar chöl-bayawanda Xudaning emri bilen yasighan «ibadet chédiri»gha oxshatidu. Xudaning Öz shan-sheripi bu «addiy chédir»da makanlashturulghan we shuningdek hazir herbir étiqadchining téni mewjuttur («Yh.» 1:14, 2:12, «1Kor.» 3:9 we 16, 6:19ni körüng). ■ **1:13** 2Pét. 3:1. □ **1:14**

«Chünki Rebbimiz Eysa Mesihning burun manga ayan qilghinidek, méning bu chédirim pat arida uchamdin séliwétilidighanliqini bilip turuptimen» — «Yh.» 21:18-19ni körüng. ■ **1:14** Yuh.

21:18,19; 2Tim. 4:6. □ **1:15** «men bu dunyadin ketkinimdin kéyinmu» — «bu dunyadin kétish»: —

bu ibare grék tilida «eksodos» dégen söz («Misirdin chiqish» bilen munasiwetlik) bilen ipadilinidu («Luqa» 9:31ni körüng). «Berheq, men silerning bu ishlarni men bu dunyadin ketkinimdin kéyinmu

herwaqit ésinglarga keltürüşünglar üçün küchümning bariche intilimen» — «bu ishlar» bolsa: (1) mushu ikkinchi xetning mezmunini; (2) «Yh.» 21-babta xatirilen'gen ishlarni (Mesihning Pétrusning

dunyadin kétish yoli toghruluz bésharetliri)ni körsetse kérek. Biz birinchi chüshenche mayilimiz.

□ **1:16** «biz silerge ... uqturghinimizda ... biz Uning heywetlik shan-shöhritige öz közimiz bilen guwahchimiz» — bu ayettiki «biz» dégen söz Pétrusning özini we Yuhanna, Yaqup qatarliq

rosullarni körsitidu. «Eysa Mesihning küch-quдрiti we hazir bolushi (yaki «qaytip kélishi»)» — («hazir bolushi» grék tilida «parusiy») dégen sözler birinchidin mushu yerde, shübhisizki, Mesihning ularning

köz aldidä özgirip, shan-sheripi ichide körün'genlikini körsitidu («Matta» 17-bab, «Markus» 9-bab, «Luqa» 9-babni körüng). Ikkinchidin, bu sözler yene Injilda adette Mesihning qaytip kélishini körsitidu; chünki

U qaytip kelgende Uning shan-sheripi heqiqeten ayan bolidu. Shuning bilen mushu yerde Uning dunyaygha qaytip kélishinimu körsitidu. «...belki biz Uning heywetlik shan-shöhritige öz közimiz bilen

guwahchimiz» — «Uning» grék tilida «Ashuning» bilen ipadilinidu. Mushu yerde «Ashuning» dégen söz Pétrusning Mesihke bolghan chongcur hörmitini we yéqin munasiwitini bildüridu. ■ **1:16** Mat.

17:1; Yuh. 1:14; 1Kor. 1:17; 2:1, 4; 4:20; 1Yuh. 1:1. □ **1:17** «Chünki U muqeddes taghda Xuda'Atidin shan-shöhret we ulughluqqa érishkende, ashu ulugh shan-shereplik yerdin: «Bu

Méning söyümlük Oghlum, Men Uningdin xursenmen» dégen shundaq zor bir awaz Uninggha yetküzülüp anglandi» — «ashu ulugh shan-shereplik yer» bolsa asman, ershtur. ■ **1:17** Mat. 3:17;

17:5; Mar. 1:11; 9:7; Luqa 3:22; 9:35; Kol. 1:13.

18 Muqeddes taghda biz Uninggha hemrah bolup bille turghan bolghachqa, ershtin bu awaz anglan'ghinida bizmu öz quliqimiz bilen uni angliduq. □

19 Uning üstige hemmimizde peyghemberler yetküzgen tolimu ishenchlik bésharetlik söz-kalam bardur; siler tang süzülgüche, tang yultuzi qelbinglarni toluq yurutquche bu söz-kalamgha qulaq salsanglar, yaxshi qilghan bolisiler (bu söz-kalam xuddi qarangghuda chaqnap turidighan chiraghqa oxshash-tur). □ ■

20 Shuni hemmidin muhim dep bilishinglar kérekki, muqeddes yazmildiki héchqaysi wehiy peyghemberlerning öz chüshenchisi boyiche yetküzülgen emes. □

21 Chünki héchqandaq wehiy-bésharet insanlarning iradisidin kelgen emes, u belki Xudaning muqeddes ademleri Muqeddes Roh teripidin yéteklip, Uning türtkisi bilen éytqan söz-kalamdur. □ ■

2

Saxta peyghemberler we saxta telim bergüchiler

1 Lékin burun xelq ichide saxta peyghemberler chiqqan, shuningdek aranglardimu saxta telim bergüchiler meydan'gha chiqidu. Ular soqunup kirip, halaketke élip baridighan bid'et telimlerini aranglarga astirtin

□ 1:18 «Muqeddes taghda biz uninggha hemrah bolup bille turghan bolghachqa, ershtin bu awaz anglan'ghinida bizmu öz quliqimiz bilen uni angliduq» — «Matta» 17-bab, «Markus» 9-bab, «Luqa» 9-babni körüng. □ 1:19 «Uning üstige hemmimizde peyghemberler yetküzgen tolimu ishenchlik bésharetlik söz-kalam bardur» — bashqa birxil terjimisi: «uning üstige hemmimizde buningdin téximu ishenchlik bésharetlik söz-kalam (peyghemberler yetküzgen söz-kalam) bardur». Pétrus bu yerde: «Peyghemberlerning sözliri hetta méning guwahliqimdinmu ishenchliklir (chünki Mesih toghruluq bésharet bergüchiler, shundaqla ularning bergen bésharetli nahayiti köp; bésharetlerning köp qismi alliqachan köz aldimizde emelge ashurulghan, dégendek); bu ulugh sözler hemmimizde bar» démekchi bolsa kérek. «siler tang süzülgüche, tang yultuzi qelbinglarni toluq yurutquche bu söz-kalamgha qulaq salsanglar, yaxshi qilghan bolisiler (bu söz-kalam xuddi qarangghuda chaqnap turidighan chiraghqa oxshash-tur)» — «tang süzülgüche» — Eysa Mesihning qaytip kélisigiche. «Tang yultuzi qelbinglarni toluq yurutquche» — «tang yultuzi», shühbisizki, Eysa Mesihning Özidor («Chöl.» 24:17ni körüng). Bu sözlerge qarighanda, tang yultuzi tang étishtin sel burun ayan bolghandek, Eysa Mesih qaytip kélishtin awwal étiqadchilarning qelbide birxil oyghan'ghan sézim, uning kélisighe baghlan'ghan alahide birxil küchlük arzu-teshna peyda bolushi mumkin («1Tés.» 5:6-10ni körüng). ■ 1:19 2Kor. 4:6; Weh. 22:16. □ 1:20 «... muqeddes yazmildiki héchqaysi wehiy peyghemberlerning öz chüshenchisi boyiche yetküzülgen emes» — yaki «muqeddes yazmildiki héchqaysi wehiy peyghemberlerning özliri oylap chiqqan emes». Bu ayetning yene üç xil terjime-chüshenchisi bar: — (1) ademlerning xalighanche wehiylerge shexsiy tebir bérishighe bolmaydu; (2) bésharet-wehiylerge ayrim sherh bérishke bolmaydu (yeni, bashqa bésharet-wehiylar bilen birleshtürüp chüshinishimiz kérek); (3) peyghemberler bergen bésharet-wehiylarni chüshendürüsh peyghemberlerning özigila xas bolmaydu (chünki ular bezide özi éytqan sözlirini chüshenmeytti — «1Pét.» 1:10-12ni körüng). Bu pikirlarning hemmisini (bolupmu 2-pikirni) durus dep qarisaqmu, bizningche, bizning terjimimiz kéyinki 21-ayetke eng mas kéliidu. □ 1:21 «Chünki héchqandaq wehiy-bésharet insanlarning iradisidin kelgen emes, u belki Xudaning muqeddes ademleri Muqeddes Roh teripidin yéteklip, Uning türtkisi bilen éytqan söz-kalamdur» — «Muqeddes Roh teripidin yéteklip, uning türtkisi bilen» grék tilida «Muqeddes Roh teripidin yötkilishi bilen» dégen söz bilen ipadiliniidu. ■ 1:21 2Tim. 3:16.

kirgüzüp, hetta özlirini hör qilishqa sétiwalghan igisidinmu ténip, buning bilen öz béshigha tézla halaket chüshüridu. □ ■

2 Nurgun kishiler ularning shermendilikige egiship kétidu, shuningdek ularning sewebidin heqiqet yoli haqaretke uchraydu.

3 Ular achközlükidin oydurma sözler bilen silerni satidighan méli qilidu. Emdi ularning béshigha xéli burunla békitilgen jaza bikar olturmaydu, ularning halakiti bolsa uxlap yatmaydu. ■

4 Chünki Xuda gunah sadir qilghan perishtilerni ayap olturmay, belki ularni tehtisaraning hangigha tashlap, soraqqa tartquche zulmetlik qarangghu-luqtiki zenjirler bilen solap qoyghan yerde, □ ■

5 shundaqla qedimki dunyadikilernimu ayap qoymay, xudasizliqqa bérilgen dunyani topan bilen gherq qilip, peqet heqqaniyliqqa dewet qilghuchi Nuhni bashqa yettisi bilen saqlap qalghan yerde — □ ■

6 hemde kéyin Sodom we Gomorra sheherlirini kéyinki dewrlerdiki xudasizliqqa bérilgenlerge ibret bolsun dep békitip, béshigha külpetlik jazani chüshürüp kül qilghan, ■

7 shuning bilen birge mushu exlaqsizlarning buzuqchiliqliridin yirginip azablan'ghan, heqqaniy bolghan Lutni ular arisidin qutuldurghan yerde — ■

8 (ene shundaq kishilarning ichide yashighan heqqaniy Lutning heqqaniy qelbi her küni anglighan we körgen itaetsizlikler tüpeylidin azablinatti) ■

9 emdi shuni körtüwalalaymizki, Reb ixlasmelnerni duch kelgen sinaqlardin qandaq qutquzushni we shuningdek heqqaniysizlarni soraq künigiche jazalinishqa saqlap qoyushni bilidu. ■

10 Bularning arisidiki öz etlirige egiship pasiq heweslerge bérilgen, shundaqla hoquq igilirige sel qarighanlarning jazasi téximu shundaq bolidu. Mushundaq kishiler hali chong, menmenchilerdur, ular «rohiy ulughlar»gha haqaret qilishtin héch qorqmaydighanlardur. □

11 Hetta ulardin küch-qudrette üstün turidighan perishtilernu Perwerdigar-

□ 2:1 «Lékin burun xelq ichide saxta peyghemberler chiqqan, shuningdek aranglardimu saxta telim bergüchiler meydan'gha chiqidu» — «xelq» bolsa Israil xelqi. ■ 2:1 Qan. 13:2; Mat. 24:11; Ros. 20:29; 1Tim. 4:1; 2Tim. 3:1. ■ 2:3 Yeh. 4. □ 2:4 «Chünki Xuda gunah sadir qilghan perishtilerni ayap olturmay, belki ularni tehtisaraning hangigha tashlap, , soraqqa tartquche zulmetlik qarangghuluqtiki zenjirler bilen solap qoyghan yerde...» — «tehtisaraning hangı» grék tilida «tartarus» dégen söz bilen ipadiliniidu. Bu jay tehtisaradin ayrim turidu; qarighanda, bu yer mushundaq gunah sadir qilghan perishtilerge alahiyten teyyarlan'ghan. «Zulmetlik qarangghuluqtiki zenjirler» — yaki «zulmetlik qarangghuluqtiki öngkürlerde». Mushu ayette bayan qilin'ghan perishtiler esli Sheytan bilen bille Xudagha isyan kötürgenlerni emes, belki Nuh peyghemberning dewride gunah qilghan perishtilerni körsitidu. «Yar.» 6:1-5 we izahatlar, «Yeh.» 6-7-ayetlerni we izahatlarını köring. ■ 2:4 Yeh. 6; Weh. 20:3. □ 2:5 «peqet heqqaniyliqqa dewet qilghuchi Nuhni bashqa yettisi bilen saqlap qalghan yerde...» — grék tilida «peqet heqqaniyliqqa dewet qilghuchi sekkizinchi kishi Nuhni saqlap qalghan yerde ...» dégen sözler bilen ipadiliniidu. ■ 2:5 Yar. 7:23; 1Pét. 3:19. ■ 2:6 Yar. 19:24; Qan. 29:22; Yesh. 13:19; Yer. 50:40; Ez. 16:49; Hosh. 11:8; Am. 4:11; Yeh. 7. ■ 2:7 Yar. 19:7, 8. ■ 2:8 Yeh. 119:158. ■ 2:9 1Kor. 10:13. □ 2:10 «Bularning arisidiki öz etlirige egiship pasiq heweslerge bérilgen, shundaqla hoquq igilirige sel qarighanlarning jazasi téximu shundaq bolidu» — «hoquq igiliri» dégenlik shübhisizki, mushu yerde padishahlar, waliylar we hökümetning türlük emeldarlarni, shundaqla Xuda békitken ata-anilıq hoquqınımu öz ichige alidu. «mushundaq kishiler hali chong, menmenchilerdur, ular «rohiy ulughlar»gha haqaret qilishtin héch qorqmaydighanlardur» — «rohiy ulughlar» eyni tékiste «rohiy» dégen söz yoq. Lékin 11-ayette qarighanda choqum ershtiki (yaman) küchler, yeni jin-sheytanlarni körsetse kérek.

ning aldida bu «ulug'lar»ni haqaret bilan erz qilmaydu. □

12 Emma bular xuddi owlinip boghuzlinish uchün tughulghan yawayi eqilsiz haywanlardek kélip, özliri chüshenmeydighan ishlar üstide haqaretlik söz qilidu we shundaqla özlirining halaket ishliri bilan toluq halak bolidu, □ ■

13 shundaqla öz heqqaniysizliqigha tushluq jazaning méwisini yeydu. Ular hetta kündüzi ochuq-ashkara eysh-ishret qilishimu lezzet dep hésablaydu; ular *silerge* nomus we dagh keltürüp siler bilen bir dastixanda olturup, öz mekkarliqliridin zoqlinidu.

14 Ularning zinaxorluq bilen tolghan közliri gunah sadir qilishtin üzümeydu; ular tutami yoq kishilerni éziqturidu; ular qelbini achközlükke köndürgen, lenetke yéqin balilardur!

15 Ular toghra yoldin chetnep, Bosorning oghli Balaamning yoligha egiship ketti. U kishi haram yolda tapqan heqni yaxshi körgüchi idi, □ ■

16 lékin u qilghan qebihlik tüpeylidin tenbihini yédi (zuwansiz éshek insaning awazi bilen sözlep peyghemberning exmiqane ishini tosti). □ ■

17 Mana mushundaq kishiler qurup ketken bulaqlar, borandin heydilip yürgen tumanlarga oxshaydu; ulargha menggülik zulmetning qapqaranghuluqida jay hazirlap qoyulghan. □ ■

18 Chünki ular yalghan-yawidaq yoghan sözler bilen maxtinip, ademning etlik heweslirini qozghitip eysh-ishret ishliri bilen ézitquluq yolida méngiwatqanlardin özlirini yéngila qachurghanlarni azduridu. □

19 Ular mushu kishilerge «Silerni erkinlikke érishtürimiz» dep wede qilidu, lékin özliri emeliyette buzuqluqning qulliridur. Chünki adem néme teripidin

□ 2:11 «**hetta ulardin küch-qudrette üstün turidighan perishtilermu...**» — «ulardin» — beziler mushu yerdiki «ular»ni «ershtiki ulug'lar»ni körsitidu, dep qaraydu. Lékin bizningche «ular» saxta telim bergüchilerning özlirini körsitidu. Perishtiler elwette jin-sheytanlardin üstün turidu! «... **perishtilermu Perwerdigarning aldida bu** «ulug'lar»ni **haqaret bilen erz qilmaydu**» — mesilen, «Yeh.» 9-ayetni körüng. □ 2:12 «...shundaqla özlirining halaket ishliri bilan toluq halak bolidu» — «özlirining halaket ishliri» dégenning bashqa menisi «ular (yeni «ershtiki ulug'lar»)ning halakiti» bolushi mumkin. Grék tilida peqet «ularning halakiti» déyilidu. ■ 2:12 Yer. 12:3; Yeh. 10.

□ 2:15 «Ular toghra yoldin chetnep, Bosorning oghli Balaamning yoligha egiship ketti. U kishi haram yolda tapqan heqni yaxshi körgüchi idi» — «Chöl.» 22-24-bablarda, Balaamning atisi «Béor» dep atilidu. «Bosor» uning bashqa ismi bolsa kérek. ■ 2:15 Chöl. 22:7,21; Yeh. 11.

□ 2:16 «lékin u (Balaam «peyghember») qilghan qebihlik tüpeylidin tenbihini yédi (zuwansiz éshek insaning awazi bilen sözlep peyghemberning exmiqane ishini tosti)» — «Béorning oghli Balaam» toghruluq: Musa peyghember Israillarni Misirdin Xuda wede qilghan zémin'gha bashlap kétéwatqanda, yol üstidiki padishahlarning qarshiliqigha uchraydu. Ashu padishahlardin biri Béorning oghli Balaam dégen «peyghember»ni izdep baridu we eger u Israillargha lenet oqusa, uninggha köp pul bermekchi bolidu. Xuda Balaamning undaq qilishigha yol qoymisimu, Balaam beribir pulni dep Israillargha lenet oqumaqchi bolup yolgha chiqidu. Mana bu «Balaam peyghemberning yoli» déyilidu. Biraq Xuda Balaamning éshikining aghzi arqiliq: «Mana séning éshiking Méning awazimni sendin yaxshi tonuydu» dégendek, shu yolning qebihlikini ashkarilaydu. «Chöl.» 22-24-bablarni körüng. ■ 2:16 Chöl. 22:21. □ 2:17 «mana mushundaq kishiler qurup ketken bulaqlar,

borandin heydilip yürgen tumanlarga oxshaydu; ulargha menggülik zulmetning qapqaranghuluqida jay hazirlap qoyulghan» — qarighanda, ularning axirqi hal 4-ayette tilgha élin'ghan perishtilerningkidin éghir bolidu. ■ 2:17 Yeh. 12. □ 2:18 «Chünki ular yalghan-yawidaq yoghan sözler bilen maxtinip, ademning etlik heweslirini qozghitip eysh-ishret ishliri bilan ézitquluq yolida méngiwatqanlardin özlirini yéngila qachurghanlarni azduridu» — «ademning etlik hewesliri» — «rimliqlargha»diki kirish sözimizdiki «et» toghruluq mezmunni körüng. «Ézitquluq yolida méngiwatqanlardin özlirini yéngila qachurghanlarni azduridu» — yaki «ézitquluq yolida méngiwatqanlardin özlirini aran qachurghanlarni azduridu».

boysundurulgan bolsa, shuning quli bolidu. ■

²⁰ Chünki eger ular Rebbimiz we Qutquzghuchimiz Eysa Mesihni tonush arqiliq bu dunyaning pasiqliqliridin qutulup, kéyin shulargha yene baghlinip, boysundurulgan bolsa, ularning kéyinki hali deslepkesidindu better bolidu. ■

²¹ Chünki heqqaniylik yolini bilip turup, öziye yetküzülgen muqeddes emrdin yüz örügendin köre, bu yolni eslidinla bilmigini ewzel bolatti.

²² Mushu ishenchlik hékmetlik sözler ularda emelge ashurulidu: — «It aylinip öz qusuqini yer» we yene «Choshqa yuyunup chiqipla qaytidin patqaqta éghinar». □ ■

3

Rebning qaytip kélishining kéchiktürülüş sewebi

¹ I söyümlüklirim, hazir silerge bu yéziwatqinim ikkinchi xétimdur. Her ikki xétimde silerning sap könglünglarni oyghitip, shu ishlarni eslitishke intildimki. ■

² muqeddes peyghemberler burun éytqan sözlerge we Rebbimiz hem Qutquzghuchimizning rosulliringlar arqiliq yetküzgen emrige köngül bölüşhünglarni ötünimen.

³ Eng muhimi shuni bilishinglar kérekki, künlerning axirida özining hawayi-heweslirining keynige kiridighan, mesxire qilidighan mazaqchilar chiqip: ■

⁴ «Qéni, Uning qaytip kéli men dégen wedisi?! Ata-bowilirimiz *ölände* uxlap qalghandin taki hazirghiche hemme ishlar dunya apiride bolghan waqittiki bilen oxshash halette kétéwatidu» dep mesxire qilishidu. ■

⁵ Halbuki, ular eng qedimki zamanda Xudaning sözi bilen asmanlarning yaritilghanliqini we shuningdek yerning sudin chiqqan hem suning wasitisi bilen barliqqa kelgenlikini etey untuydu; □ ■

⁶ shu amillarning wasitiliri bilen shu zamandiki dunya kelkündin gherq bolup yoqaldi. □ ■

⁷ Emma hazirqi asmanlar bilen zémin oxshashla shu söz bilen ixlassiz ademler soraqqa tartilip halak qilinidighan ashu künde otta köydürülüşke saqlinip, ta shu künigiche halidin xewer élinip turidu. □ ■

■ 2:19 Yuh. 8:34; Rim. 6:16. ■ 2:20 Mat. 12:45; Ibr. 6:4; 10:26. □ 2:22 «It aylinip öz qusuqini yer» — birinchi hékmetlik söz «Pend.» 26:11din élin'ghan. Ikkinchisining menbesi namelum.

■ 2:22 Pend. 26:11. ■ 3:1 2Pét. 1:13. ■ 3:3 1Tim. 4:1; 2Tim. 3:1; Yeh. 18. ■ 3:4 Ez. 12:22. □ 3:5 «Halbuki, ular eng qedimki zamanda Xudaning sözi bilen asmanlarning yaritilghanliqini we shuningdek yerning sudin chiqqan hem suning wasitisi bilen barliqqa kelgenlikini etey untuydu» — «etey untuydu» dégenning bashqa birxil terjimisi: «öz bengbashliqidin untuydu».

■ 3:5 Yar. 1:9; Zeb. 24:2. □ 3:6 «shu amillarning wasitiliri bilen shu zamandiki dunya kelkündin gherq bolup yoqaldi» — «...shu amillarning wasitiliri bilen» dégen ibare peqet suning öziyi yaki sular we Xudaning sözini teng körsitidu. Bizningche sular we Xudaning sözini teng körsitidu; chünki (grék tilida) aldinqi jümlide bu ikki ish eng axirida tilgha élin'ghan, shundaqla 7-ayette Xudaning sözining ikkinchi qétim wasite bolidighanliqi körsitilidu. ■ 3:6 Yar. 7:10,21. □ 3:7

«Emma hazirqi asmanlar bilen zémin oxshashla shu söz bilen ixlassiz ademler soraqqa tartilip halak qilinidighan ashu künde otta köydürülüşke saqlinip, ta shu künigiche halidin xewer élinip turidu» — «oxshashla shu söz» dégen ibarining bashqa xil terjimisi: «Uning (yeni, Xudaning) sözi». «Halidin xewer élinip turidu» — peqet saqlan'ghanla emes, belki Xudaning ghemxorluqining obyékti bolidu. ■ 3:7 Zeb. 102:25-26; Yesh. 51:6; 2Tés. 1:8; Ibr. 1:11; 2Pét. 3:10.

8 Emdi i söyümlükirim, shu ish neziringlardin qachmisunki, Rebge nisbeten bir kün ming yildek we ming yil bir kündeuktur. □ ■

9 Reb Öz wedisini *orundashni* (bezilerning «kéchiktürdi» dep oylighinidek) kéchiktürgini yoq, belki héchkimning halak bolushini xalimay, hemme in-sanning towa qilishigha kirishini arzulap, silerge kengchilik qilip *waqitni sozmaqta*. □ ■

10 Lékin Rebning küni xuddi oghrining kélishidek *kütülmigen waqitta* bolidu. U küni asmanlar shiddetlik güdürligen awaz bilen ghayib bolup, kainatning barliq qurulmiliri shiddetlik otta érip tügeydu; zémin we uningdiki pütkül nersilermu köyüp kétidu. □ ■

11 Hemme nerse mana shundaq érip yoqilidighan yerde, siler qandaq ademlerdin bolushunglar kérek? — hayatinglarni pak-muqeddeslikte we ixlasmenlikte ötküzüp,

12 Xudaning küni telmürüp kütüp, u küning tézrek kélishi üçhün intilish-inglar kérek emesmu? U küning kélishi bilen pütün asmanlar otta yoqap tügeydu we kainatning barliq qurulmiliri shiddetlik otta érip tügeydu. □ ■

13 Lékin biz bolsaq Uning wedisi boyiche, yéngi asman-zéminni intizarliq bilen kütmehtimiz. U yer heqqaniyliqning makanidur. □ ■

14 Shuning üçhün, ey söyümlükirim, bu ishlarni kütüwatqanikensiler, *shu tapta* Xudaning aldida nuqsansiz we dagsiz, inaqliq-xatirjemlik ichide hazir bolup chiqishinglar üçhün intilinglar.

15 we Rebbimizning sewr-taqitini nijat dep bilenglar, del söyümlük qérindishimiz Paulusmu özige ata qilin'ghan danaliq bilen bu ishlar

□ 3:8 «Rebge nisbeten bir kün ming yildek we ming yil bir kündeuktur» — Reb waqitning cheklimisige uchrinmaydu, elwette. ■ 3:8 Zeb. 90:4. □ 3:9 «Reb Öz wedisini orundashni (bezilerning «kéchiktürdi» dep oylighinidek) kéchiktürgini yoq, belki héchkimning halak bolushini xalimay, hemme inanning towa qilishigha kirishini arzulap, silerge kengchilik qilip waqitni sozmaqta» — Reb qaytip kelgende yer yüzidikilerge towa qilish pursiti qalmaydu, elwette. ■ 3:9 Ez. 18:32; 33:11; Yesh. 30:18; Hab. 2:3; Rim. 2:4; 1Tim. 2:4; 1Pét. 3:20; 2Pét. 3:15. □ 3:10 «lékin rebning küni xuddi oghrining kélishidek kütülmigen waqitta bolidu» — «rebning küni» (Mesihning kélidighan küni) Tewrattiki köp yerlerde «Perwerdigarning küni» dep körsatilidu. «Qoshumche söz»diki «Xudaning küni» toghruluq izahatirimizni körüng. «Oghrining kélishidek» — démek, kütülmigen waqitta. «U küni asmanlar shiddetlik güdürligen awaz bilen ghayib bolup, kainatning barliq qurulmiliri shiddetlik otta érip tügeydu; zémin we uningdiki pütkül nersilermu köyüp kétidu» — «kainatning barliq qurulmiliri» yaki «barliq asman jisimliri». «Uningdiki pütkül nersilermu» dégenning bashqa xil terjimisi: «uningdiki pütkül ishlarmu» yaki «uningdiki barliq qilghan ishlarmu». «zémin we uningdiki pütkül nersilermu köyüp kétidu» — bezi kona köchürmilerde «zémin we üstidiki barliq ishlar yalingach ashkarilini» déyilidu. ■ 3:10 Mat. 24:43,44; 1Tés. 5:2; Weh. 3:3; 16:15. □ 3:12 «Xudaning küni telmürüp kütüp, u küning tézrek kélishi üçhün intilishinglar kérek emesmu? U küning kélishi bilen pütün asmanlar otta yoqap tügeydu we kainatning barliq qurulmiliri shiddetlik otta érip tügeydu» — «Xudaning küni» dégen ibare toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. «Kainatning barliq qurulmiliri» dégenning bashqa xil terjimisi: «barliq asman jisimliri». ■ 3:12 Zeb. 50:3; 2Tés. 1:8. □ 3:13 «Lékin biz bolsaq Uning wedisi boyiche, yéngi asman-zéminni intizarliq bilen kütmehtimiz. U yer heqqaniyliqning makanidur» — «u yer» hem yéngi asman we yéngi zéminnimu körsitidu. ■ 3:13 Yesh. 65:17; 66:22; Weh. 21:1.

toghruluq silerge yazghan; □ ■

¹⁶ barliq xetliridimu u bu ishlar heqqide toxtilidu. Uning xetliride chüshinish tes bolghan bezi ishlar bar; bu ishlarni telim almighan we tutami yoq kishiler muqeddes yazmilarning bashqa qisimlerini burmilighandek, burmilap chüshendüridu we shuning bilen öz béshigha halaket élip kélidu. ■

¹⁷ Shuning bilen, i söyümlüklirim, *men éytqan* bu ishlarni aldin'ala bilgenikensiler; bu exlaqsizlarning sepsetliri bilen azdurulup, mustehkem turushunglarni yoqitip qoyushtin hoshyar bolunglar. □

¹⁸ Eksiche, *Xudaning méhir-shepquitide hem Rebbimiz we Qutquzghuchimiz Eysa Mesihge bolghan bilishte dawamliq ösünglar.*

Uninggha hem hazir hem ashu ebed künigiche barliq shan-sherep mensup bolghay! Amin! □

□ **3:15** «Rebbimizning sewr-taqiti» — yaki «Rebbimizning kengchilik qilishi». «we **Rebbimizning sewr-taqitini nijat dep bilinglar**» — bu intayin ixcham jümle bolup, belkim: «Xudaning sewr-taqiti téximu köp ademlerge gunahidin qutquzulush pursiti yaritip bermekte, dep bilinglar» dégendek menide bolushi mumkin. Yene mumkinchiligi barki, «nijat» mushu yerde «bu dunyaning saqlinip qélishi» dégen menide ishli tilgen bolushi mumkin; némila bolmisun ayetning asasiy menisi oxshash; biz peqet bu dunyada bolsaqla, бүгүн towa qilip gunahirimizdin qutulush yoli ochuq turidu, dep bilishimiz lazim. «del söyümlük qérindishimiz Pawlusmu özige ata qilin'ghan danaliq bilen bu ishlar toghruluq silerge yazghan» — «qérindishimiz Pawlusmu... silerge yazghan» — Pawlusning köp xizmiti «yat eller», yeni Yehudiy emesler arisida bolghachqa, Pétrusning bu xétimu belkim Yehudiy bolmighan étiqadchilargha yézilghan bolsa kérek. ■ **3:15** Rim. 2:4. ■ **3:16** Rim. 8:19; 1Kor. 15:24; 1Tés. 4:15.

□ **3:17** «Shuning bilen, i söyümlüklirim, men éytqan bu ishlarni aldin'ala bilgenikensiler...» — «men éytqan bu ishlar» belkim rosul Pétrusning yuqirida saxta telim bergüchiler toghruluq agahlandürüshlirini körsitidu. «bu exlaqsizlarning sepsetliri bilen azdurulup, mustehkem turushunglarni yoqitip qoyushtin hoshyar bolunglar» — «bu exlaqsizlar» grék tili nusxasida 2:7dimu oxshash söz ishli tilidu; démek, «bu exlaqsizlar» del saxta telim bergüchilerni körsitidu. □ **3:18** «Eksiche, Xudaning méhir-shepquitide hem Rebbimiz we Qutquzghuchimiz Eysa Mesihge bolghan bilishte dawamliq ösünglar» — «ösünglar» bolsa rohiy hayatta, iman-étiqad jehette bolidu. Mushu rohiy ösken adem Xudaning méhir-shepqiti we Reb Eysa Mesihni chongqur tonushqa köprek nésip bolidu. Démek, «Xudaning méhir-shepqiti we Reb Eysa Mesihni chongqur tonush» hem rohiy ösüshning wasitisi hem netijisidir. Bashqa birxil terjimisi «Rebbimiz we Qutquzghuchimiz Eysa Mesihning méhir-shepquitide hem Uninggha bolghan tonushta dawamliq ösünglar».

Yuhanna «1»

«Rosul Yuhanna yazghan birinchi mektup» ... Eysa Mesih – Hayatliq Kalamidur

¹ Ezeldin bar bolghüchi, özimiz anglighan, öz közlerimiz tikilip qarighan we qollirimiz bilen tutup silighan hayatliq Kalami toghrisida *silerge bayan qilimiz*■

² (bu hayatliq bizge ayan bolup, biz uni kördüq. Shuning bilen bu heqte guwahliq bérimiz hemde Ata bilen bille bolup, kéyin bizge ayan bolghan shu menggülük hayatni silerge bayan qilimiz)□

³ – silernimu biz bilen sirdash-hemdemlikte bolsun dep biz körgenlirimizni we anglighanlirimizni silerge bayan qilimiz. Bizning sirdash-hemdemlikimiz Ata we Uning Oghli Eysa Mesih bilendur.□

⁴ Silerning xushalliqlinglar tolup tashsun dep, bularni silerge yéziwatimiz.□

Xudaning yoruqluqida pak yashash

⁵ We biz Uningdin anglighan hem silerge bayan qilidighan xewirimiz mana shudurki, Xuda nurdur we Uningda héchqandaq qarangghuluq bolmaydu.■

⁶ Eger biz Uning bilen sirdash-hemdemlikimiz bar dep turup, yenila qarangghuluqta yürsek, yalghan éytqan we heqiqetke emel qilmighan bolimiz.□

⁷ Lékin U Ózi nurda bolghinidek bizmu nurda mangsaq, undaqta bizning bir-birimiz bilen sirdash-hemdemlikimiz bolup, Uning Oghli Eysa Mesihning qéni bizni barliq gunahtin paklaydu.□ ■

⁸ Eger gunahimiz yoq dések, öz özimizni aldighan bolimiz hemde bizde heqiqet turmaydu.■

■ 1:1 Luqa 24:39; Yuh. 20:27; Yuh. 1:1, 14; 2Pét. 1:16. □ 1:2 «Shuning bilen bu heqte guwahliq bérimiz hemde Ata bilen bille bolup, kéyin bizge ayan bolghan shu menggülük hayatni silerge bayan qilimiz» — «Ata» mushu yerde Xuda'Atini bildüridu; oqurmenler bu xette «Ata» we «Oghul» dégen sözlerni körse, Xuda'Ata we Xudaning Oghli, yeni Uning Kalami Eysa Mesihni körsitidu. □ 1:3 «— silernimu biz bilen sirdash-hemdemlikte bolsun dep biz körgenlirimizni we anglighanlirimizni silerge bayan qilimiz. Bizning sirdash-hemdemlikimiz Ata we Uning Oghli Eysa Mesih bilendur» — «sirdash-hemdemlik» dégenlik Injilda bu alahide menide bolup, grék tilida «ortaqliq» dégen söz bilen ipadilini. Bu söz hem Xuda bilen bolghan alaqlini, hem étiaqadchilarning bir-biri bilen bolghan zich alaqlisini, shundaqla Xudaning shapaitidin ortaq nésiwe bolushni bildüridu. □ 1:4 «Silerning xushalliqlinglar tolup tashsun dep...» déyilidu. ■ 1:5 Yuh. 1:9; 8:12; 9:5; 12:35, 36. □ 1:6 «Eger biz uning bilen sirdash-hemdemlikimiz bar dep turup, yenila qarangghuluqta yürsek, yalghan éytqan we heqiqetke emel qilmighan bolimiz» — «heqiqetke emel qilmighan bolimiz» grék tilida «heqiqetni qilmaymiz» dégen söz bilen ipadilini. □ 1:7 «Lékin U Ózi nurda bolghinidek bizmu nurda mangsaq, undaqta bizning bir-birimiz bilen sirdash-hemdemlikimiz bolup, Uning Oghli Eysa Mesihning qéni bizni barliq gunahtin paklaydu» — «U Ózi» mushu yerde, shühhisizki, Xudani körsitidu. ■ 1:7 Ibr. 9:14; 1Pét. 1:19; Weh. 1:5. ■ 1:8 1Pad. 8:46; 2Tar. 6:36; Ayup 9:2; Zeb. 143:2; Pend. 20:9; Top. 7:20.

⁹ Gunahlimimizni iqrar qilsaq, U bizning gunahlimimizni kechürüm qilib, bizni barliq heqqaniysizliqtin pak qilishqa ishenchlik hem adildir. □ ■

¹⁰ Eger gunah qilmiduq dësek, Uni yalghanchi qilib qoyghan bolimiz we Uning söz-kalami bizdin orun almighan bolidu.

2

Eysa Mesih - Xudagha bolghan wekilimizdur

¹ I eziz balilirim, men silerni gunah sadir qilmisun dep, bu sözlerni yéziwatimen. Mubada birsi gunah sadir qilsa, Atining yénida bir yaremchi wekilimiz, yeni Heqqaniy Bolghuchi Eysa Mesih bardur. □ ■

² U Özi gunahlimimiz üçün *jazani kötürgüchi* kafarettur; mushu kafaret peqet bizning gunahlimimiz üçünla emes, belki pütkül dunyadikilerning gunahliri üçündur. □ ■

³ Bizning uni tonughanliqimizni bilelishimiz – Uning emrlirige emel qilishimizdindur.

⁴ «Uni tonuymen» dep turup, Uning emrlirige emel qilmighuchi kishi yalghanchidur, uningda heqiqet yoqtur. ■

⁵ Lékin kimki Uning sözige emel qilsa, emdi uningda Xudaning méhir-muhebbiti heqiqeten kamaletke yetken bolidu. Biz özimizning Uningda bolghanliqimizni ene shuningdin bilimiz. □ ■

□ **1:9 «gunahlimimizni iqrar qilsaq, u bizning gunahlimimizni kechürüm qilib, bizni barliq heqqaniysizliqtin pak qilishqa ishenchlik hem adildir»** — némishqa rosul «U (Xuda) ... ishenchlik hem adildir» deydu? (1) Xuda «muqeddes bendilirini étiqadi tüpeylidin kechürüm qildim» dëse, u sözide ching turidu we ishenchliktur; (2) Xuda adil sotchi bolup, gunahni jazalimay qoymaydu. Shunga bizni kechürüş üçün bizning gunahlimimizni öz ixtiyari bilen öz üstige alghan qurbanliqimiz gunahsiz Eysa Mesihke qoyghan; u bizning ornimizda öldi. Shunga Yuhanna ««Xuda bizning gunahlimimizni kechürüşke...ishenchlik hem adildir» deydu. Xuda gunahlimimizni kechürüşhi bilen ish toxtimaydu, elwette; u yene bizni «barliq heqqaniysizliqtin pak qilidu». ■ **1:9** Zeb. 32:5; Pend. 28:13.

□ **2:1 «I eziz balilirim,...»** — «eziz balilirim» grék tilida «kichik balilirim». «Mubada birsi gunah sadir qilsa, Atining yénida bir yaremchi wekilimiz, yeni Heqqaniy Bolghuchi Eysa Mesih bardur» — «yaremchi wekil» grék tilida «paraklétos» déyilidu, bu söz «Yh.» 14:16, 26, 15:26, 16:7de «yaremchi» dep terjime qilinidu. «Paraklétos» shu yerlerde Muqeddes Rohni körsitidu. Shu yerlerdiki bu sözning toluq menisi toghruluq izahatlarni körüng. ■ **2:1** 1Tim. 2:5; Ibr. 7:25. □ **2:2 «U Özi gunahlimimiz üçün jazani kötürgüchi kafarettur; mushu kafaret peqet bizning gunahlimimiz üçünla emes, belki pütkül dunyadikilerning gunahliri üçündur»** — «jazani kötürgüchi kafaret» — 4:18, «Rim.» 3:25, «Ibr.» 9:5de mushuninggha yéqin bir söz tépilidu. Tewratta bu söz (ibraniy tilida) «kafaret texti» yaki «rehim texti» («Mis.» 25:17) hem bezide «gunah tileshe qurbanliqi» yaki «gunahni yapquchi qurbanliq» dégen menide körülüdu. Injilda uning asasiy uqumi Xudaning ghezipini öz üstige élish we shundaqla gunahlardin pak qilishtur. ■ **2:2** Yuh. 4:42; Rim. 3:25; 2Kor. 5:18; Kol. 1:20; 1Yuh. 4:10, 14. ■ **2:4** 1Yuh. 4:20. □ **2:5 «Lékin kimki uning sözige emel qilsa, emdi uningda Xudaning méhir-muhebbiti heqiqeten kamaletke yetken bolidu»** — Injil boyiche insanlar bir-birimizni söyüş üçün we Xudaning Özini söyüş üçün qelbimizge «Xudaning méhir-muhebbiti» Muqeddes Roh arqliq tökülüşhi kérek («Rim.» 5:5) andin bizning Xudagha we insalargha méhir-muhebbet körsitishimiz mumkin bolidu. Shunga «Xudaning méhir-muhebbiti» Xudadin kelgen hem bizdin Xudagha hem insalargha qaritilghan muhebbitimizning hemmisini körsitidu. «Biz özimizning Uningda bolghanliqimizni ene shuningdin bilimiz» — «Uningda bolghanliqimiz»: — dëmek, Uning bilen yéqin alaqide bolghanliqtur. «Rimliqlargha»diki kirish sözimizdiki «Mesihde» «Xudada» we «Rohta» toghruluq bayanlimimiznimu körüng. ■ **2:5** Yuh. 13:35.

6 «Xudada turup yashaymen» dégüchi bolsa *Eysaning* mangghinidek oxshash méngishi kérek. □ ■

Qérindashlarga méhir-muhebbet körsitish nurning belgisi

7 I söyümlüklirim, silerge *burun anglap baqmighan* yéngi bir emrni emes, belki desleptin tartip siler tapshuruwalghan kona emrni yéziwatimen. Ushbu emr siler burundinla anglap kéliwatqan söz-kalamdur. □ ■

8 Lékin yene kélip men silerge yéziwatqinimni yéngi emr *désekmü bolidu*; bu emr Mesihde hem silerdimu emel qilinmaqta, chünki qarangghuluq ötüp ketmekte, we heqiqiy nur alliqachan chéchilishqa bashlidi. □ ■

9 Kimdekim özini «nurda yashawatimen» dep turup, qérindishini öch körse, u bügün'giche qarangghuluqta turuwatqan bolidu.

10 Qérindishigha méhir-muhebbet körsетен kishi yoruqluqta turmaqta, uningda gunahqa putlashturidighan héchnéme qalmaydu. ■

11 Lékin qérindishini öch körgen kishi qarangghuluqtidur; u qarangghuluqta mangidu we qeyerge kétiwatqanliqini bilmeydu, chünki qarangghuluq uning közlirini qarighu qiliwetken.

12 Men bularni silerge yéziwatimen, i eziz balilirim, chünki gunahliringlar Uning nami üçün kechürüm qilindi. □ ■

13 Men buni silerge yéziwatimen, i atilar, chünki siler Ezeldin Bar Bolghuchini tonudunglar.

Men buni silerge yéziwatimen, i yigitler, chünki siler u rezil üstidin ghelibe qildinglar. □

14 Men buni silerge yéziwatimen, i eziz balilirim, chünki siler Atini tonudunglar.

Men buni silerge yéziwatimen, i atilar, chünki siler Ezeldin Bar Bolghuchini tonudunglar.

Men buni silerge yéziwatimen, i yigitler, chünki siler küchlüksiler, Xudaning söz-kalami silerde turidu we siler u rezil üstidinmu ghelibe qildinglar.

□ 2:6 «Xudada turup yashaymen» dégüchi bolsa...» — «Xudada» grék tilida «uningda». «Eysaning mangghinidek oxshash méngishi kérek» — grék tilida «Uning mangghinidek oxshash méngishi kérek».

■ 2:6 Yuh. 13:15; 1Pét. 2:21. □ 2:7 «I söyümlüklirim, silerge *burun anglap baqmighan yéngi bir emrni emes, belki desleptin tartip siler tapshuruwalghan kona emrni yéziwatimen. Ushbu emr siler burundinla anglap kéliwatqan söz-kalamdur*» — Yuhanna körsетен emr, shübhisizki, «bir-biringlarga méhir-muhebbetni körsitinglar». 3:11, 4:21, «Yh.» 13:34, 15:12ni körüng. ■ 2:7 2Yuh. 5. □ 2:8 «Lékin yene kélip men silerge yéziwatqinimni yéngi emr *désekmü bolidu; bu emr Mesihde hem silerdimu emel qilinmaqta, chünki qarangghuluq ötüp ketmekte, we heqiqiy nur alliqachan chéchilishqa bashlidi*» — bu sirlig emma bek muhim 7-8-ayetler toghruluq

«qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. Bizningche asasiy menisi shuki, «rohiy hayat» kelgendin keyin insanlarda «bir-biringlarga muhebbet körsitish» heqiqeten mumkin bolidu, shunga bu emrnu «yéngi» bolidu. ■ 2:8 Yuh. 13:34; 15:12. ■ 2:10 Yuh. 12:35; 1Yuh. 3:14. □ 2:12 «i eziz balilirim» — grék tilida «i kichik balilirim». «men bularni silerge yéziwatimen, i eziz balilirim, chünki gunahliringlar uning nami üçün kechürüm qilindi» — «Uning nami» dégenlik Eysa Mesihning namidur. Oqurmenlerning éside barki, «Eysa» dégen nam «Perwerdigarning nijati» dégen menide. ■ 2:12 Luqa 24:47; Ros. 4:12; 13:38. □ 2:13 «men buni silerge yéziwatimen, i yigitler, chünki siler u rezil üstidin ghelibe qildinglar» — «u rezil» Sheytanni körsitidu.

¹⁵ Bu dunyani we bu dunyadiki ishlarni söymenglar. Herkim bu dunyani söyse, Atining söygüsi uningda yoqtur. □ ■

¹⁶ Chünki bu dunyadiki barliq ishlar, yeni ettiki hewes, közlerdiki hewes we hayatigha bolghan meghrurluqning hemmisi Atidin kelgen emes, belki bu dunyadin bolghandur, xalas; □

¹⁷ we bu dunya we uningdiki heweslerning hemmisi ötüp kétidu. Lékin Xudaning iradisige emel qilghuchi kishi menggü yashaydu. ■

Dejtal – Eysa Mesihning reqibi

¹⁸ Eziz balilirim, zamanning axirqi saiti yétip keldi; we siler dejjalning *axir zamanda* kélidighanliqini anglighininglardek, emeliyette bolsa hazirning özidila nurghun dejjallar meydan'gha chiqti; buningdin zamanning axirqi saiti bolup qalghanliqi bizge melum. □ ■

¹⁹ Ular arimizdin chiqti, lékin ular eslide bizlerdin emes idi. Chünki eger bizlerdin bolghan bolsa, arimizda turiwergen bolatti. Lékin ularning héchqaysisining eslide bizdikilerdin bolmighanliqi pash qilin'ghanliqi üçün ular arimizdin chiqip ketti. □ ■

²⁰ Halbuki, siler bolsanglar Muqeddes Bolghuchidin kelgen mesihligüchi

□ **2:15** «Herkim bu dunyani söyse, Atining söygüsi uningda yoqtur» — Atining söygüsi» Xudadin kelgen muhebbet, démek. 2:5 we uningdiki «Xudaning méhir-muhebbiti» toghruluq izahatni körüng.

■ **2:15** Gal. 1:10; Yaq. 4:4. □ **2:16** «Chünki bu dunyadiki barliq ishlar, yeni ettiki hewes...» — «ettiki hewes»: Injilda «et» yaki «etler» köp waqitlarda insanlardiki gunahining tebiitini körsitidu. «Rimliqlargha»diki kirish sözning insanlardiki «et» we «etler» toghruluq bayanlarni körüng. «Chünki bu dunyadiki barliq ishlar, yeni ettiki hewes, közlerdiki hewes we hayatigha bolghan meghrurluqning hemmisi atidin kelgen emes, belki bu dunyadin bolghandur, xalas» — oqurmenler dunyadiki ishlarning bu üç amilining (1) Sheytanning Hawa-animizning aldigha qoyghan üç xil ézitqu amiligha oxshash ikenlikini («Yar.» 3:6); (2) Sheytanning chöl bayawanda Eysa Mesihni sinighandiki üç xil weswesisige oxshash ikenlikini bayqiyalaydu («Mat.» 4:1-11, «Luqa» 4:1-13ni körüng). ■ **2:17** Zeb. 90:9-10; Yesh. 40:6; 1Kor. 7:31; Yaq. 1:10; 4:14; 1Pét. 1:24.

□ **2:18** «Eziz balilirim, zamanning axirqi saiti yétip keldi; we siler dejjalning *axir zamanda* kélidighanliqini anglighininglardek, emeliyette bolsa hazirning özidila nurghun dejjallar meydan'gha chiqti; buningdin zamanning axirqi saiti bolup qalghanliqi bizge melum» — «dejjal» grék tilida «antixristos». Dejtal toghruluq «Dan.» 9-babtiki izahatlarni, «Mat.» 24-bab we izahatlarini we «2Tés.» 2-bab we izahatlarni, «Wehiy» 13-bab we «qoshumche söz»ni (dejtal toghruluq) körüng. Bu ayette tilgha élin'ghan «nurghun dejjallar» Mesih we Uning telimige qarshi chiqqanlarning hemmisini körsitidu (19- we 22-ayetni körüng). ■ **2:18** Mat. 24:5; 2Tés. 2:3. □ **2:19** «Ular arimizdin chiqti, lékin ular eslide bizlerdin emes idi. Chünki eger bizlerdin bolghan bolsa, arimizda turiwergen bolatti. Lékin ularning héchqaysisining eslide bizdikilerdin bolmighanliqi pash qilin'ghanliqi üçün ular arimizdin chiqip ketti» — «... eslide bizdikilerdin bolmighanliqi pash qilin'ghanliqi üçün» — démek, Xuda terpidin békitilgen ish; shubhisizki, mushu «dejjallar» qérindashlarning kichik pélliqigha, shundaqla meghrurluqqa bolghan öchmenlikige chidimighan bolup, shu chaghta Xuda ularni jamaetke pash qilish üçün ularni öz meghrur tebiiyitining keynige kirishke qozghighan; shuning bilen «ular arimizdin chiqip ketti». ■ **2:19** Zeb. 41:9; Ros. 20:30; 1Kor. 11:19.

Rohtin nésip boldunglar we shuning üçün siler hemme ishni bilisiler. □ ■

21 Silerge bu xetni yizishimdiki seweb, silerning heqiqetni bilmigenlikinglar üçün emes, belki heqiqetni bilip, yalghanchiliqning heqiqettin kélip chiqmaydighanliqini bilgenlikinglar üçündür.

22 Emise, kim yalghanchi? Eysaning Mesih ikenlikini inkar qilghuchi kishi bulsa, u yalghanchidir. Ata we Oghulni inkar qilghuchi kishi özi bir dejjaldur.

23 Kimdekim Oghulni ret qilsa uningda Ata bolmaydu. Lékin Oghulni étirap qilsa, uningda Ata bolidu. □ ■

24 Siler bolsanglar, burundin anglap kéliwatqininglarni özünglarda dawamliq turghuziwéringlar. Burundin anglap kéliwatqininglar silerde dawamliq turirse, silermu dawamliq Oghul we Atida yashawatqan bolisiler;

25 we Uning bizge qilghan wedisi bolsa del shu — menggü hayatliqtur. □

26 Silerni azdurmaqchi bolghanlarni nezerde tutup, bularni silerge yazdim;

27 Siler bolsanglar, siler Uningdin qobul qilghan mesihligüchi Roh silerde turiwéridu, siler héchkimning ögütishige mohtaj emessiler; belki ene shu mesihligüchi Roh silerge barliq ishlar toghruluq ögitiwatqandek (U heqtur, héch yalghan emestur!) — hem ögetkendek, siler dawamliq Uningda yashaydighan bolisiler. □ ■

28 Emise, i eziz balilirim, dawamliq Uningda turup yashawéringlar. Shundaq qilsanglar, U herqachan qaytidin ayan bolghanda qorqmas bolimiz hem U kelginide Uning aldida héch xijalet bolup qalmaymiz. □ ■

29 *Xudaning* heqqaniy ikenlikini bilgenikensiler, heqqaniyliqqa emel qilghuchilarning herbirining uning teripidin tughulghuchi ikenlikinimu

□ **2:20 «Muqeddes Bolghuchi»** — Eysa Mesihni körsitidu. «Muqeddes **Bolghuchidin kelgen mesihligüchi Rohtin nésip boldunglar**» — «mesihligüchi Roh» dégen bu söz mushu yerde Muqeddes Rohni körsitidu; bu söz eslide Tewrat dewride padishahlarni, kahinlarni we bezide peyghemberlerni öz mensipige békítish we testiqlash üçün ularning béshigha quyulghan «muqeddes may»ni körsitetti («mesihligüchi may»); bu ish Tewratta «mesih qilish» yaki «mesihlesh» dep atilatti. Injil dewride Nasaretlik Eysa may bilen emes, belki Muqeddes Roh bilen «mesih qilin'ghan» («Mat.» 3:16, «Luqa» 3:22, 4:18, «Ros.» 10:38ni körüng). Hazir Mesih eslide Özini «mesih qilghuchi Roh»ni, yeni Xudaning Muqeddes Rohini Özige étiqad qilghuchilargha ata qilidu; shuning bilen Injil dewride Tewrattiki «mesihlesh méyi»ning ademning béshigha quyulushining ornigha, «Mesihligüchi Roh», yeni Muqeddes Roh ademning roh-qelbining üstige kélip shu yerde makan tutidu. «**Mesihligüchi Rohtin nésip boldunglar we shuning üçün siler hemme ishni bilisiler**» — «siler hemme ishni bilisiler» yaki «siler hemme ademni bilisiler» yaki «hemminglar heqiqetni bilisiler». ■ **2:20** Zeb. 45:7; 133:2; 2Kor. 1:21; Ibr. 1:9. □ **2:23 «Kimdekim Oghulni ret qilsa uningda Ata bolmaydu. Lékin Oghulni étirap qilsa, uningda Ata bolidu»** — grék tilida «Kimdekim Oghulni ret qilsa, u Atigha ige bolmaydu; lékin Oghulni étirap qilsa, u Atighimu ige bolidu» dégen sözler bilen ipadilinidu. ■ **2:23** Luqa 12:9; 2Tim. 2:12. □ **2:25 «we Uning bizge qilghan wedisi bolsa del shu — menggü hayatliqtur»** — Uning qilghan wedisi bolsa — Xudaning Özining wedisi yaki Eysaning wedisini körsitidu; bizningche «U» 20-ayette tilgha élin'ghan «Muqeddes Bolghuchi»ni, yeni Eysani körsете kérek. □ **2:27 «siler bolsanglar, siler Uningdin qobul qilghan mesihligüchi Roh silerde turiwéridu»** — «Uningdin» mushu yerde Xudaning Özini yaki Eysani körsitidu; bizningche «U» yene 20-ayette tilgha élin'ghan «Muqeddes Bolghuchi»ni, yeni Eysani körsете kérek. «**Mesihligüchi Roh**» — 20-ayet we uningdiki izahatni körüng. ■ **2:27** Yer. 31:34; Ibr. 8:11. □ **2:28 «u herqachan qaytidin ayan bolghanda qorqmas bolimiz hem u kelginide uning aldida héch xijalet bolup qalmaymiz»** — «qorqmas» yaki «yüreklik». ■ **2:28** Mar. 8:38; 1Yuh. 3:2.

bilsenglar kérek.□

3

Biz Xudaning perzentliri

¹ Qaranglar, Ata bizge shundaq chongqur méhir-muhabbet kórsetkenki, biz «Xudaning eziz baliliri» dep atalduq — we biz heqíqetenmu shundaq. Bu dunya shu sewebtin bizni tonup yetmeyduki, chünki bu dunya Uni tonumidi.■

² Söyümlükirim, biz hazir Xudaning eziz baliridurmiz; kelgüsida qandaq bolidighanliqimiz téxi ochuq ayan qilinmighan. Biraq U *qaytidin* ayan qilin'ghanda, Uninggha oxshash bolidighanliqimizni bilimiz; chünki shu chaghda biz Uning eynen Özini kórimiz.□ ■

³ We *Mesihge* ümid baghlighan herbir kishi U pak bolghandek özini paklimaқта.□

⁴ Gunah sadir qilghan kishi *Xudaning* qanunigha xilapliq qilghan bolidu. Chünki gunah sadir qilghanliq *Xudaning* qanunigha xilapliq qilghanliqtur.□ ■

⁵ Halbuki, siler Uni gunahlarni élip tashlash üçün dunyagha kélip ayan qilin'ghan we shundaqla Uningda héchqandaq gunah yoqtur, dep bilisiler.□ ■

□ **2:29** «Xudaning heqqaniy ikenlikini bilgenikensiler» — grék tilida «Uning heqqaniy ikenlikini bilgenikensiler». Mushu ayyete Xudani kórsitishi kérek, chünki ayetning kéyinki qismida «Uningdin (Xudadin) tughulush» tilgha élinidu. «heqqaniyliqqa **emel qilghuchilarning herbirining Uning teripidin tughulghuchi ikenlikinimu bilsenglar kérek**» — «Uning teripidin tughulghuchi»: — démek, Xudaning perzenti, «qaytidin, yuqiridin tughulghan» kishini kórsitidu. «Yh.» 3:1-21ni kóring.

□ **3:1** «Bu dunya shu sewebtin bizni tonup yetmeyduki, chünki bu dunya Uni tonumidi» — «Uni» Eysa Mesih yaki Xudaning Özini kórsitidu. Bizningche Mesihni kórsitidu («Yh.» 1:10ni kóring). ■ **3:1** Yuh. 1:12. □ **3:2** «Biraq U *qaytidin ayan qilin'ghanda, Uninggha oxshash bolidighanliqimizni bilimiz; chünki shu chaghda biz Uning eynen Özini kórimiz*» — «U» — Eysa Mesihni kórsitidu.

Töwendiki izahatni kóring. «U *qaytidin ayan qilin'ghanda*» — mushu ayettiki «U» bizningche Eysa Mesihni kórsitidu. Bezi alimlar ayetni bashqiche chüshinip: — «U» (démek, bizning kelgüsida qandaq bolidighanliqimiz») ayan qilin'ghanda...» dep qaraydu. Lékin bizningche rosul Yuhanna Mesihni ulughlashtiki herbir pursettin toluq paydilinidu, mushu yerdimu shundaq qilghan bolup, u yenila Mesihni kórsetken. ■ **3:2** Yesh. 56:5; Mat. 5:12; Yuh. 1:12; Rim. 8:15, 18; 2Kor. 4:17; Gal. 3:26; 4:6; Fil. 3:21; Kol. 3:4. □ **3:3** «we *Mesihge* ümid baghlighan herbir kishi U pak bolghandek özini paklimaқта» — «Mesihge» grék tilida «Uninggha». «...U pak bolghandek özini paklimaқта» — «U» mushu yerde belkim Mesihni kórsitidu; yuqiriqi 2-ayet we izahatini kóring.

□ **3:4** «Gunah sadir qilghan kishi *Xudaning qanunigha xilapliq qilghan bolidu. Chünki gunah sadir qilghanliq Xudaning qanunigha xilapliq qilghanliqtur*» — «Xudaning qanuni» grék tilida peqet «qanun» dep éytiledi. Lékin közde tutulghini melum bir insaney qanun emes, belki Xudaning qanunidur. Yuhannaning mushu yerde közde tutqini belkim Musa peyghemberge chüshürülgén qanun Xudaning qanunini kórsetse kérek («Rim.» 2:13-15nimu kóring). Bu ayet bolsa 2:29diki sözlerning dawamidur. ■ **3:4** 1Yuh. 5:17. □ **3:5** «Halbuki, siler uni gunahlarni élip tashlash üçün dunyagha kélip ayan qilin'ghan» — «Uni» Mesihni kórsitidu. Ushbu ayet bilen munasiwetlik «Yh.» 1:29ni kóring. ■ **3:5** Yesh. 53:9,12; 2Kor. 5:21; 1Pét. 2:22; 1Tim. 1:15.

6 Uningda yashawatqan herbir kishi gunah sadir qilmaydu; kimdekim gunah sadir qilsa, Uni körmigen we Uni tonumighan bolidu. □

7 Eziz balilirim, héckimning silerni aldishigha yol qoymanglar. Heqqaniyliqqa emel qilghuchi kishi U heqqaniy bolghinidek heqqaniydu. □ ■

8 Lékin gunah sadir qilghuchi Iblistindur. Chünki Iblis elmisagtin tartip gunah sadir qilip kelmekte. Xudaning Oghlining dunyada ayan qilinshidiki meqset Iblisning emellirini yoqitishdur.

9 Xudadin tughulghuchi gunah sadir qilmaydu; Xudaning uruqi uningda orun alghachqa, u gunah sadir qilishi mumkin emes, chünki u Xudadin tughulghandur. □ ■

10 Xudaning baliliri bilen Iblisning baliliri shuning bilen perqliniduki, kimdekim heqqaniyliqqa emel qilmisa we yaki öz qérindishigha méhir-muhebbet körsetmise Xudadin emestur.

11 Chünki siler desleptin anglap kéliwatqan xewer mana del shuki, bir-birimizge méhir-muhebbet körsitishimiz kérektur. ■

12 U u rezildin bolghan, inisini öltürgen Qabilgha oxshash bolmasliqimiz kérek; u némishqa inisini qetl qildi? Uning özining qilghanliri rezil, inisining qilghanliri heqqaniy bolghanliqi üçhün shundaq qilghan. ■

13 Shunga, i qérindashlar, bu dunya silerni öch körse, buninggha heyran qalmanglar. ■

14 Biz qérindashlarni söygenlikimizdin, ölümdin hayatliqqa ötkenlikimizni bilimiz. Öz qérindishini söymigüchi téxi ölümde turuwatidu. ■

15 Qérindishigha öchmenlik qilghan kishi qatildur we héchqandaq qatilda menggülük hayatning bolmaydighanliqini bilisiler. □ ■

16 Biz shuning bilen méhir-muhebbetning néme ikenlikini bilimizki, u biz üçhün Öz jénini pida qildi; shuningdek bizmu qérindashlirimiz üçhün öz jénimizni pida qilishqa qerzdardurmiz. □ ■

17 Emma kimki bu dunyada mal-mülki turup, qérindishining mohtajliqini körüp turup, uninggha köksi-qarnini achmisa, bundaq kishide nedimu Xudaning méhir-muhebbiti bolsun? □ ■

□ 3:6 «Uningda yashawatqan herbir kishi gunah sadir qilmaydu; kimdekim gunah sadir qilsa, Uni körmigen we Uni tonumighan bolidu» — «gunah sadir qilsa,...» dégenlik shühhisizki, ademning adettiki yürüsh-turushini, gunah ilkidin chiqmay turghanliqini körsitidu. 3:9 we «qoshumche söz»imizni körüng. □ 3:7 «Heqqaniyliqqa emel qilghuchi kishi u heqqaniy bolghinidek heqqaniydu» — «U» bizningche mushu yerde yene Mesihni körsitidu. Yuqiriqi 5-6-ayetni körüng. ■ 3:7 1Yuh. 2:29.

□ 3:9 «Xudadin tughulghuchi gunah sadir qilmaydu; Xudaning uruqi uningda orun alghachqa, u gunah sadir qilishi mumkin emes, chünki u Xudadin tughulghandur» — «Xudaning uruqi (yaki «nesli») uningdin orun alghachqa...» dégenlikte «Xudaning uruqi» Mesihning Özi yaki Uning söz-kalamini körsitidu. Bashqiche éytqanda, Mesih Eysaning tebiiyitini körsitidu, shundaqla Uning kishilerning rohidin orun alghanliqini körsitidu. «Mat.» 13:1-23, «Yh.» 12:24, «Rim.» 4:15-17ni, 9:7-8 we «Gal.» 3:16ni körüng. Bu ayet toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 3:9 1Pét. 1:23; 1Yuh. 5:18. ■ 3:11 Yuh. 13:34; 15:12; 1Yuh. 3:23. ■ 3:12 Yar. 4:8; Ibr. 11:4. ■ 3:13 Yuh. 15:18. ■ 3:14 1Yuh. 2:10.

□ 3:15 «Qérindishigha öchmenlik qilghan kishi qatildur» — «Mat.» 5:21-22ni körüng. «héchqandaq qatilda menggülük hayatning bolmaydighanliqini bilisiler» — bu sözler héchbir qatil Xudaning kechürümige érishelmeydu, dégenlik emes. Mesilen «Mat.» 12:31, «1Kor.» 6:9-11ni körüng. ■ 3:15 Mat. 5:21; Gal. 5:21. □ 3:16 «Biz shuning bilen méhir-muhebbetning néme ikenlikini bilimizki, U biz üçhün Öz jénini pida qildi...» — «U» — Mesih, elwette. ■ 3:16 Yuh. 15:13; Ef. 5:2. □ 3:17 «Emma kimki bu dunyada mal-mülki turup, qérindishining mohtajliqini körüp turup...» — «mal-mülük» mushu yerde, grék tilida «tirikchilik» bilen ipadilini. ■ 3:17 Qan. 15:7; Luqa 3:11; Yaq. 2:15.

¹⁸ Eziz balilirim, söz bilen we til bilen emes, belki emelde we heqiqette méhir-muhebbet körsiteyli.

¹⁹ Biz shundaq ishlar bilen özimizning heqiqettin bolghanliqimizni bileleymiz we *Xudaning* aldida qelbimizni xatirjem qilalaymiz. □

²⁰ Shundaqtimu, mubada qelbimiz bizni yenila eyblise, Xuda yenila qelbimizdin üstün we hemmini bilgüchidur. □

²¹ Söyümlüklirim, eger qelbimiz bizni eyblimise, Xudaning aldida yürekli turimiz □

²² we shundaqla Uningdin némini tilisek shuninggha érisheleyimiz; chünki biz Uning emrlirige emel qilip, Uni xursen qilidighan ishlarni qilimiz. ■

²³ We Uning emri shuki, uning Oghli Eysa Mesihning namigha étiqad qilishimiz hemde Uning bizge tapilighinidek bir-birimizge méhir-muhebbet körsitishimizdin ibarettur. □ ■

²⁴ Uning emrlirige emel qilidighan kishi *Xudada* yashaydighan we *Xudamu* uningda yashaydighan bolidu. Emdi Xudaning bizde yashaydighanliqini bilginimiz bolsa, U bizge ata qilghan Rohtindur. □ ■

4

Saxta peyghemberlerdin hezer eyelnglar

¹ Söyümlüklirim, herbir «*wehiy qilghuchi*» rohlarning hemmisigila ishiniwer-menglar, belki bu rohlarning Xudadin kelgen-kelmigenlikini perqlendürüş üçün ularni sinanglar. Chünki nurgun saxta peyghemberler dunyadiki jay-jaylarga peyda boldi. □ ■

□ **3:19** «*biz shundaq ishlar bilen özimizning heqiqettin bolghanliqimizni bileleymiz we (Xudaning) aldida qelbimizni xatirjem qilalaymiz*» — «Xudaning aldida qelbimizni xatirjem qilalaymiz» grék tilida «uning aldida qelbimizni xatirjem qilalaymiz». «...*xatirjem qilalaymiz*» — yaki «qayil qilalaymiz». Démek, birsi «men Xudadinmu, emesmu?» dep gumanlan'ghan bolsa, özidin «mende méhir-muhebbet barmu-yoq?» dep sorisa we özining méhir-muhebbette yashawatqanliqini körgen bolsa, «men heqiqeten Xudadin tughulghanmen» dep özini qayil qilaydu. □ **3:20** «*Shundaqtimu, mubada qelbimiz bizni yenila eyblise, Xuda yenila qelbimizdin üstün we hemmini bilgüchidur*» — bu ayyete «qelbimiz» belkim «wijdanimiz»ni körsitidu. □ **3:21** «*Söyümlüklirim, eger qelbimiz bizni eyblimise, Xudaning aldida yürekli turimiz*» — bu ayyete «qelbimiz» belkim yene «wijdanimiz»ni körsitidu. «*yürekli turimiz*» — yaki «qorqmas turimiz». ■ **3:22** Yer. 29:12; Mat. 7:8; 21:22; Mar. 11:24; Luqa 11:9; Yuh. 14:13; 16:24; Yaq. 1:5; 1Yuh. 5:14. □ **3:23** «*hemde Uning bizge tapilighinidek bir-birimizge méhir-muhebbet körsitishimizdin ibarettur*» — «Uning bizge tapilighini» mushu yerde bizningche Xudaning Özining (Mesih arqliq) bizge tapilighinini körsitidu. ■ **3:23** Law. 19:18; Mat. 22:39; Yuh. 6:29; 13:34; 15:12; 17:3; Ef. 5:2; 1Tés. 4:9; 1Pét. 4:8; 1Yuh. 4:21. □ **3:24** «*Uning emrlirige emel qilidighan kishi Xudada yashaydighan...*» — grék tilida «Uning emrlirige emel qilidighan kishi Uningda yashaydighan...». «...*we Xudamu uningda yashaydighan bolidu*» — grék tilida «we Umu uningda yashaydighan bolidu». ■ **3:24** Yuh. 14:23; 15:10; 1Yuh. 4:12. □ **4:1** «*Söyümlüklirim, herbir «wehiy qilghuchi» rohlarning hemmisigila ishiniwer-menglar*» — ««wehiy qilghuchi» roh» belkim étiqadchining öz wujudigha yéqin kélip «sanga wehiy qilimen» deyidighan rohni, yaki éhtimalgha eng yéqin bolghini étiqadchilarning yénigha kelgen yaki hetta jamaetning öz ichidin turup «Men silerge Xudaning wehiyini hazir yetküzimen» dégüchilerni körsitidu; ayyetning ikkinchi qismi del mushu «saxta peyghemberler»ni körsitidu. ■ **4:1** Yer. 29:8; Mat. 7:15,16; 24:4, 5, 24; 1Kor. 14:29; Ef. 5:6; Kol. 2:18; 2Pét. 2:1; 2Yuh. 7.

² Xudaning Rohini mundaq perqlendüreleysiler: Eysani, yeni dunyagha insaniy tende kelgen Mesihni étirap qilghuchi herbir roh Xudadin bolidu;□

³ we dunyagha insaniy tende kelgen Eysa Mesihni étirap qilmaydighan roh Xudadin kelgen emes. Bundaqlarda eksiche dejjalning rohi ishleydu; siler bu rohning kélidighanliqi toghruluq anglighanidinglar we derweqe u hazir dunyada peyda boldi.□ ■

⁴ Ey eziz balilirim, siler bolsanglar Xudadin bolghansiler we ularning üstidin ghalib keldinglar; chünki silerde Turghuchi bu dunyada turghuchidin üstündür.□

⁵ Ular bolsa bu dunyagha mensup; shunga ular bu dunyaning sözlirini qilidu we bu dunyadikiler ulargha qulaq salidu.□

⁶ Biz bolsaq Xudadin bolghanmiz; Xudani tonughan kishi bizning sözlirimizni angloydu. Xudadin bolmighan kishi bolsa bizning sözlirimizni angli-maydu. Mana buningdin Heqiqetning Rohi bilen ézitquluqning rohini perq ételeymiz.□ ■

Xuda Özi méhir-muhebbettur

⁷ I söyümlükirim, bir-birimizge méhir-muhebbet körsiteyli; chünki méhir-muhebbetning özi Xudadindur we méhir-muhebbet körsatküchining herbiri Xudadin tughulghan bolidu we Xudani tonuydu.

⁸ Méhir-muhebbet körsetmigüchi kishi Xudani tonumighan bolidu; chünki Xuda Özi méhir-muhebbettur.

⁹ Xudaning méhir-muhebbeti bizde shuning bilen ashkara boldiki, Xuda bizni Uning arqiliq hayatqa érishsun dep birdinbir yégame Oghlini dunyagha ewetti. ■

¹⁰ Méhir-muhebbet del shuningdin ayanki, bizlarning Xudani söyginimiz bilen emes, belki U Özi bizni söyüp gunahlimizning jazasini kötürgüchi kafaret bolushqa Öz Oghlini ewetkini bilen ayandur.■

□ **4:2** «Eysani, yeni dunyagha insaniy tende kelgen Mesihni étirap qilghuchi herbir roh...» — «insaniy tende» (yaki «insan ténide») grék tilida «ette» bilen bildürilidu. «Eysani, yeni dunyagha insaniy tende kelgen Mesihni étirap qilghuchi herbir roh Xudadin bolidu» — mushu ayette déyilgen «roh» melum insanning aghzi arqiliq gep qiliwatidu, elwette. Halqiliq mesile: — melum birsi jamaette söz qilip «Xudaning wehiyini silerge yetküzimen» dése, biraq «insaniy tende kelgen Eysa Mesih»ni étirap qilmisa, emdi uningda söz qilidighan roh Xudaning Rohi emes, belki jin-sheytanlarning biri yaki bu kishining özining Xuda bilen qarshilishidighan insaniy roh bolidu, xalas. □ **4:3** «we dunyagha insaniy tende kelgen Eysa Mesihni étirap qilmaydighan roh Xudadin kelgen emes» — shu waqıtlarda, beziler Eysa Mesihni «heqiqiy insan emes, belki insanning sheklide namayan bolghan bir xil roh, xalas» dégen yalghan telim tarqalghanidi. «...Bundaqlarda eksiche dejjalning rohi ishleydu; siler bu rohning kélidighanliqi toghruluq anglighanidinglar we derweqe u hazir dunyada peyda boldi» — oqurmenlarning éside barki, «dejjal»ning menisi «Mesihge qarshi» hem «Mesihning ornini talashquchi»dur (yuqiridiki 2:18, 2:20 we izahatlarni körüng). ■ **4:3** 2Tés. 2:7; 1Yuh. 2:18, 22.

□ **4:4** «Ey eziz balilirim, siler bolsanglar Xudadin bolghansiler we ularning üstidin ghalib keldinglar» — «ular» mushu yerde saxta peyghemberlerni we telim bergüchilerni körsitidu. «chünki silerde Turghuchi bu dunyada turghuchidin üstündür» — «silerde Turghuchi» Muqeddes Rohni, «bu dunyada turghuchi» Iblisni körsitidu. □ **4:5** «Ular bolsa bu dunyagha mensup; shunga ular bu dunyaning sözlirini qilidu we bu dunyadikiler ulargha qulaq salidu» — «ular bu dunyaning sözlirini qilidu» yaki «ular bu dunyadin sözleydu» yaki «ular bu dunya toghruluq sözleydu». □ **4:6** «Mana buningdin Heqiqetning Rohi bilen ézitquluqning rohini perq ételeymiz» — «Heqiqetning Rohi» Muqeddes Rohni, «ézitquluqning rohi» Sheytanning özi yaki jinlarni körsitidu. ■ **4:6** Yuh. 8:47; 10:27. ■ **4:9** Yuh. 3:16; Rim. 5:8. ■ **4:10** Rim. 3:24, 25; 2Kor. 5:19; Kol. 1:19; 1Yuh. 2:2.

11 I söyümlüklirim, Xuda bizge shu qeder méhir-muhebbet körsetken yerde, bizmu bir-birimizge méhir-muhebbet körsitishke qerzdardurmiz.

12 Héchkim héchqachan Xudani körgen emes; lékin bir-birimizge méhir-muhebbet körsetsek, Xuda bizde yashaydu we uning méhir-muhebbiti bizde kamaletke yetken bolidu. ■

13 Biz bizning Uningda yashawatqanliqimizni we Uning bizde yashawatqanliqini shuningdin bilimizki, U Öz Rohini bizge ata qilghan. □

14 Biz shuni körgen we shundaqla shuninggha guwahliq bérimizki, Ata Oghulni dunyagha qutquzghuchi bolushqa ewetti.

15 Eger kimdekim Eysani Xudaning Oghli dep étirap qilsa, Xuda uningda, umu Xudada yashaydu.

16 Biz bolsaq Xudaning bizge bolghan méhir-muhebbitini tonup yettuq, shundaqla uninggha tolimu ishenduq. Xuda Özi méhir-muhebbettur we méhir-muhebbette yashighuchi kishi Xudada yashaydu, Xudamu uningda yashaydu.

17 Mushundaq bolghanda, méhir-muhebbet bizde mukemmellishidu; shuning bilen biz soraq künide xatirjem-qorqmas bolalaymiz. Chünki Eysa qandaq boluwatqan bolsa bizmu hazir bu dunyada shundaq boluwatimiz. □

18 Méhir-muhebbette qorqunch yoqtur; kamil méhir-muhebbet qorqunchni heydep yoqqa chiqiridu. Chünki qorqunch Xudaning jazasi bilen baghlinishliqtur; qorqunchi bar kishi méhir-muhebbette kamaletke yetküzülgen emestur. □

19 Biz méhir-muhebbet körsitimiz, chünki Xuda aldi bilen bizge méhir-muhebbet körsetti.

20 Eger birsi «Xudani söyimen» dep turup, qérindishigha öchmenlik qilsa, u yalghanchidur. Chünki köz aldidiki qérindishini söymigen yerde, körüp baqmighan Xudani qandaqmu söysun? ■

21 Shunga bizde Uningdin: «Xudani söygen kishi qérindishinimu söysun» dégen emr bardur. ■

5

Étiqad «bu dunya»ning üstidin ghelibe qilidu

■ 4:12 Mis. 33:20; Qan. 4:12; Yuh. 1:18; 1Tim. 1:17; 6:16; 1Yuh. 3:24. □ 4:13 «Biz bizning Uningda yashawatqanliqimizni we Uning bizde yashawatqanliqini shuningdin bilimizki, U Öz Rohini bizge ata qilghan» —

«U Öz Rohini bizge ata qilghan» grék tilida «Üz Rohidin bizge ata qilghan» bilen ipadiliduru. □ 4:17 «shuning bilen biz soraq künide xatirjem-qorqmas bolalaymiz» —

«soraq küni» yaki «qiyamet küni». Oqurmenlarning éside bolsunki, «qiyamet küni»ni etrapliq chüshinish üçün Tewrat-Injilda uning toghrisidiki köp tepsilatlar bar. «Chünki Eysa qandaq boluwatqan bolsa bizmu hazir bu dunyada shundaq boluwatimiz». — grék tilida «Chünki U qandaq boluwatqan bolsa bizmu hazir bu dunyada shundaq boluwatimiz». Démek, biz bu dunyada Eysadek adil, heqqaniy, rastchil, kemter, méhriban, muhebbetlik...bolimiz. Tekitlen'gini «bu dunyada» — chünki bu dunyada undaq bolush peqet Xudaning méhir-shepqi we toluq küch-qudriti bolsa andin mumkin bolidu. □ 4:18 «Méhir-muhebbette qorqunch yoqtur; kamil méhir-muhebbet qorqunchni heydep yoqqa chiqiridu» — yaki «méhir-muhebbet mukemmel bolsa, qorqunchni heydep yoqqa chiqiridu».

■ 4:20 1Yuh. 2:4. ■ 4:21 Law. 19:18; Mat. 22:39; Yuh. 13:34; 15:12; Ef. 5:2; 1Tés. 4:9; 1Pét. 4:8; 1Yuh. 3:23.

1 Eysaning Mesih ikenlikige ishen'gen herbir kishi Xudadin tughulghan bolidu; we tughdurghuchi *Atini* söyidighan herbir kishi Uningdin tughulghuchinimu söyidu. □ ■

2 Biz özimizning Xudaning balilirini söyidighanliqimizni shuningdin bilimizki, Xudani söyüp, Uning emrlirige emel qilishimizdindir.

3 Xudani söyüş Uning emrlirige emel qilish démeaktur; we Uning emrliride turmaq éghir ish emestur. ■

4 Chünki Xudadin tughulghanlarning hemmisi bu dunya üstidin ghelebe qilidu; we dunyaning üstidin ghelebe qilghuchi küch — del bizning étiqadimizdur. □ ■

5 Bu dunyaning üstidin ghelebe qilghuchi zadi kimler? Peqet Eysani Xudaning Oghli dep étiqad qilghuchilar emesmu? ■

6 U bolsa su we qan arqiliq kelgen zat, yeni Eysa Mesihdur; Uning kélishi peqet su bilenla emes, belki qan bilenmu idi. We bu ishlargha guwahliq bergüchi bolsa Rohtur; chünki Roh Özi heqiqettur. □

7 Chünki Uning toghruluq üç guwahliq bergüchi bar: — □

8 bular Roh, su we qandin ibarettur. Bu üçining *guwahliqi* birdur. □

9 Eger biz insanlarning guwahliqini qobul qilsaq, Xudaning guwahliqi bularningkidin üstündür. Xuda Öz Oghli toghrisida shundaq guwahliq bergen

10 (Xudaning Oghligha étiqad qilghan kishining ichide shu guwahliq bardur; biraq Xudagha ishenmigen kishi Uni yalghanchi qilghan bolidu, chünki U Xudaning Öz Oghlini testiqlighan guwahliqigha ishenmigen) ■

11 guwahliq del shudurki, Xuda bizge menggülik hayatni ata qildi we bu hayatliq Uning Oghlidur. ■

12 Shunga Oghulgha ige bolghan kishi hayatliqqa ige bolghan bolidu; Xudaning Oghligha ige bolmighan kishi hayatliqqa ige bolmighan bolidu.

Menggülik hayat

□ 5:1 «...we tughdurghuchi (Ata)ni söyidighan herbir kishi uningdin tughulghuchinimu söyidu» — bu söz belkim shu dewrdiki bir temsil bolushi mumkin idi. «Uningdin tughulghuchi»lar étiqadchi qerindashlarni körsitidu. ■ 5:1 Yuh. 1:12. ■ 5:3 Mat. 11:29,30; Yuh. 14:15; 15:10. □ 5:4 «Chünki Xudadin tughulghanlarning hemmisi bu dunya üstidin ghelebe qilidu; we dunyaning üstidin ghelebe qilghuchi küch — del bizning étiqadimizdur» — «bu dunya» mushu yerde Xudagha qarshi chiqidighan pütkül dunyadiki étiqadsizlarni körsitidu, elwette. Chünki emeliyette «bu dunyadikiler» Sheytanning ilkide merkezhleshken, Xudagha qarshi bir tüzümdur. ■ 5:4 Yuh. 16:33. ■ 5:5 1Kor. 15:57; 1Yuh. 4:15. □ 5:6 «U bolsa su we qan arqiliq kelgen zat, yeni Eysa Mesihdur; Uning kélishi peqet su bilenla emes, belki qan bilenmu idi. We bu ishlargha guwahliq bergüchi bolsa Rohtur; chünki Roh Özi heqiqettur» — «Roh» — Xudaning Muqeddes Rohini körsitidu. Bu ayetning mezmuni birnecheche saxta telime qarita reddiye bérishitur. Muellip qet'yilik bilen shuni ispatlamaqchiki: (1) Eysa Mesih heqiqiy insan bolup tughuldi; (2) heqiqiy insan bolup, Yehya peyghember teripidin suda chömüldürüldi; (3) heqiqiy insan bolup kréste öldi. Bu reddiying tepsilatiri üstide «qoshumche söz»imizde sel toxtilimiz. □ 5:7 «Chünki Uning toghruluq üç guwahliq bergüchi bar...» — «Uning toghruluq» — Mesih toghruluq. □ 5:8 «bular Roh, su we qandin ibarettur. Bu üçining guwahliqi birdur» — bu ayet toghruluq we 6-7-ayetler üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. Bir'az kuna köchürülmilerde: — «Chünki U toghruluq ershte üç guwahliq bergüchi bar: Bular Ata, Kalam we Muqeddes Rohtur; bu üçi birdur. (8) Yer yüzide üç guwahliq bergüchi bar: Bular Roh, su we qandin ibarettur. Bu üçining guwahliqi oxshashtur» déyilidu. ■ 5:10 Yuh. 3:36; Rim. 8:16; Gal. 4:6. ■ 5:11 Yuh. 1:4.

¹³ Men bularni Xudaning Oghlining namigha étiqad qilghan silerge silerning menggülik hayatqa ige bolghanliqlarini bilishinglar üçün yazdim. ■

¹⁴ We bizning Uninggha bolghan toluq ishench-xatirjemlikimiz shundaqki, Uning iradisige muwapiq herqandaq bir ishni tilisek, U bizni anglaydu. ■

¹⁵ Uni hernime tiliginimizni anglaydu dep bilgenikenmiz, duayimizda Uningdin tiliginimizge érishtuq, dep bilimiz.

¹⁶ Birs qérindishining ölümge mehkum qilmaydighan bir gunah sadir qilghanliqini körse, uning üçün dua qilsun; we Xuda ölümge mehkum qilmaydighan gunah sadir qilghanlar üçün uninggha hayatliq ata qilidu. Ölümge mehkum gunahmu bardur. Uning toghrisidin tilisun, démeymen. □ ■

¹⁷ Hemme heqqaniyetsizlik gunahdur; we ölümge mehkum qilmaydighan gunahmu bar. ■

¹⁸ Xudadin tughulghuchining gunah sadir qilmaydighanliqini bilimiz; chünki eslide Xudadin tughulghan Zat bundaq kishini qoghdap qalidu we ashu rezil uninggha tégelmeydu. □ ■

¹⁹ Emdi özimizning Xudadin bolghanliqimiz özimizge melum; emma pütkül dunya bolsa u rezilning ilkididur.

²⁰ Dene bizge melumki, Xudaning Oghli dunyagha keldi we Heqiqiy Bolghuchini tonushimiz üçün könglimizni yorutti; we biz Heqiqiy Bolghuchining Özide, yeni Uning Oghli Eysa Mesihde yashawatimiz. U bolsa heqiqiy Xuda we menggülik hayatliqtur! □ ■

²¹ Eziz balilirim, özüglarni herqandaq butlardan saqlanglar. □

■ 5:13 Yuh. 20:31. ■ 5:14 Yer. 29:12; Mat. 7:8; 21:22; Mar. 11:24; Luqa 11:9; Yuh. 14:13; 15:7; 16:24; Yaq. 1:5; 1Yuh. 3:2. □ 5:16 «Birs qérindishining ölümge mehkum qilmaydighan bir gunah sadir qilghanliqini körse, uning üçün dua qilsun; we Xuda ölümge mehkum qilmaydighan gunah sadir qilghanlar üçün uninggha hayatliq ata qilidu. Ölümge mehkum gunahmu bardur. Uning toghrisidin tilisun, démeymen» — «we Xuda ölümge mehkum qilmaydighan gunah sadir qilghanlar üçün uninggha hayatliq ata qilidu» yaki «we Xuda ulargha (yeni gunah sadir qilghanlarga) hayatliq ata qilidu». «Ölümge mehkum gunah» toghruluq «Qoshumche söz»imizni körüng. ■ 5:16 Chöl. 15:30; 1Sam. 2:25; Mat. 12:31; Mar. 3:29; Luqa 12:10; Ibr. 6:4; 10:26; 2Pét. 2:2.

■ 5:17 1Yuh. 3:4. □ 5:18 «Xudadin tughulghuchining gunah sadir qilmaydighanliqini bilimiz; chünki eslide Xudadin tughulghan Zat bundaq kishini qoghdap qalidu we ashu rezil uninggha tégelmeydu» — bizningche «eslide Xudadin tughulghan Zat» Eysa Mesihni körsitidu. Mushu yerde «tughulghan» belkim Mesihning insan bolushqa tughulushini körsitishi kérek. Bashqa ikki xil terjimisi bar: (1) «Xudadin tughulghuchi bolsa (yeni, étiqadchi), U (Xuda) uni qoghdap qalidu; (2) Xudadin tughulghuchi özini qoghdap qalidu». «ashu rezil» — Iblisni körsitidu. ■ 5:18 1Yuh. 3:9. □ 5:20 «we biz Heqiqiy Bolghuchining özide, yeni Uning Oghli Eysa Mesihde yashawatimiz» — «heqiqiy bolghuchi» Xudani körsitidu. «U bolsa heqiqiy Xuda we menggülik hayatliqtur!» — Eysa Mesihni körsitidu (muqeddes yazmilardiki héchqandaq yerlerde «Xuda hayatliq» déyilmeydu, lékin köp yerlerde «Eysa Mesih hayatliqtur», déyilidu. Mesilen «Yh.» 11:25, 14:6). ■ 5:20 Yesh. 9:5; 44:6; 54:5; Luqa 24:45; Yuh. 20:28; Rim. 9:5; 1Tim. 3:16. □ 5:21 «Eziz balilirim, özüglarni herqandaq butlardan saqlanglar» — «butlar» shühbisizki, mushu yerde peqet oyma butlarni yaki quyma butlarni emes, belki étiqadchilarning qelbide Xudaning ornini talishidighan herqandaq nerse yaki ishtur. Mesilen, «Kol.» 3:5ni köring.

Yuhanna «2»

«Rosul Yuhanna yazgan ikkinchi mektup»

1-2 Menki aqsaqaldin Xuda teripidin tallan'ghan xanimgha we uning eziz balilirigha salam! Men silerni heqiqette söyimen we yalghuz menla emes, yene heqiqetni tonughanlarning hemmisi bizde yashawatqan we shundaqla ebedgiche bizge yar bolidighan heqiqetni dep silerni söyidu.□

3 Xuda'Atidin we Atining Oghli Reb Eysa Mesihdin shapaet, rehim-shepget we xatirjemlik silerge heqiqet we méhir-muhabbet ichide bolghay!□

4 Baliliringning arisida biz Atidin emr tapshuruwalghandek heqiqette mangghanlarni körginim üçün intayin xursen boldum.

Heqiqette ching turush, saxtiliqtin hézi bolush

5 Emdi, hörmetlik xanim, men sendin bir-birimizge méhir-muhabbet körsiteyli, dep ötüminen. Méning sanga yézip ötü'n'ginim yéngi bir emr emes, belki desleptin tartip bizde bar emrdur■

6 (méhir-muhabbet shuki, uning emrlirige emel qilip méngishtur). Mana bu emr siler burundin tartip anglap kéliwatqandek, uningda méngishinglar üçün silerge tapilan'ghandur.□ ■

7 Chünki nurghun aldanchilar dunyaning jay-jaylirida chiqti. Ular Eysaning dunyagha insaniy tende kelgen Mesih ikenlikini étirap qilmaydu. Bundaqlar del aldanchi we dejjaldur.□ ■

□ 1:1-2 «Menki aqsaqaldin (Xuda teripidin) tallan'ghan xanimgha we uning eziz balilirigha salam!» — «aqsaqal» mushu yerde «jamaetning aqsaqali» yaki peget «men qéridin...» dégen menidila ishliitilidu. «Xuda teripidin tallan'ghan xanim» — «xanim» heqiqiy bir ayal xanimni körsitishi mumkin, bolmisa melum bir jamaetni körsitishimu mumkin. «Kirish söz»imizde éytqinimizdek biz uni heqiqiy mótiwer étiqadchi xanimni körsitidu, dep qaraymiz. «Eziz baliliri» dégen (1) jisamaniy baliliri; (2) «rohiy baliliri»; (3) hem jismani hem rohiy balilirini körsitishi mumkin. Biz 3-pikirge mayilmiz («rohiy baliliri» bolsa bu xanimning guwahliqi we wasitisi bilen Xudaning yoligha kirgenlerni körsitidu. «Kirish söz»imizni, 9-ayetni, «3Yuh. » 4-ayetnimu körüng). «Menki aqsaqaldin... salam!» — barliq xetlirige oxshash, rosul Yuhanna özining kim ikenlikini biwasite körsatmeydu. □ 1:3 «rehim-shepget we xatirjemlik silerge heqiqet we méhir-muhabbet ichide bolghay!» — bezi kona köchürmelerde «rehim-shepget we xatirjemlik bizlerge heqiqet we méhir-muhabbet ichide bolghay!» dep pütülgen. ■ 1:5 Yuh. 13:34; 15:12; Ef. 5:2; 1Tés. 4:9; 1Pét. 4:8; 1Yuh. 2:7; 3:23; 4:21. □ 1:6 «Mana bu emr siler burundin tartip anglap kéliwatqandek, uningda méngishinglar üçün silerge tapilan'ghandur» — közde tutulghan emr choqum aldingi 5-ayette tilgha élin'ghan «bir-birimizge méhir-muhabbet körsiteyli». ■ 1:6 Yuh. 15:10. □ 1:7 «Chünki nurghun aldanchilar dunyaning jay-jaylirida chiqti» — némishqa «chünki» deydu? Bizningche 5-7-ayet bilen baghliqtur. Aldanchilar, saxta telim bergüchiler we saxta peyghemberler teripidin aldinip qélishining aldini élishtiki birdinbir yol 5-7-ayette tilgha élin'ghandek Xudaning hemrahliqida méhir-muhabbet ichide yashashtur. «Ular Eysaning dunyagha insaniy tende kelgen Mesih ikenlikini étirap qilmaydu» — «insaniy tende» (yaki «insan ténide») grék tilida «ette» bilen bildürilidu. Bashqa birxil terjimisi: — «Ular Eysa Mesihning dunyagha insan ténide kelgenlikini étirap qilmaydu». ■ 1:7 Mat. 24:5,24; 2Pét. 2:1; 1Yuh. 4:1.

⁸ Biz we özünglar singdürgen ejirni yoqitip qoymay, belki toluq in'amgha ige bolushunglar üçün, özünglarga agah bolunglar. □

⁹ Kimki Mesihning telimidin halqip chiqip, uningda ching turmisa, Xuda uninggha ige bolmaydu. Lékin Uning telimide ching turghuchi bolsa, Ata hem Oghul uninggha ige bolidu. □

¹⁰ Eger birsi Uning telimini élip kelmey silerning yéninglarga kelse, uni öyünglarga bashlimanglar hem uninggha salammu bermenglar. □ ■

¹¹ Chünki undaq ademge salam bergen kishi uning rezil emellirige shérik bolghuchidur. □

¹² Silerge pütidighan yene köp sözlirim bar idi; lékin qeghez bilen siyahni ishletkendin köre, xushaliqimizning tolup téshishi üçün yéninglarga bérip didar körüshüp sözlishishni arzu qilimen.

¹³ Xuda teripidin tallan'ghan hedengning baliliridin sanga salam! □

□ **1:8 «Biz we özünglar singdürgen ejirni yoqitip qoymay, belki toluq in'amgha ige bolushunglar üçün, özünglarga agah bolunglar»** — «biz we özünglar singdürgen ejir» belkim Yuhanna, shu xanim we uning baliliri bilen bille Xudaning yolida ishlep, xush xewer yetküzüp, bashqilarni Xudaning yoligha bashlash ejirini körsitidu. Shu saxta telim bergüchiler ularning Xuda üçün chiqarghan méwisini yoqatmaqchi, elwette. □ **1:9 «Kimki Mesihning telimidin halqip chiqip, uningda ching turmisa, Xuda uninggha ige bolmaydu»** — «telimdin halqip chiqip» grék tilida «ilgiri bésip» dégen bilen ipadiliniidu. Bu bir kinayilik, hejwiyy geptur. Mesihning telimidin héchqandaq söz-idiyiler «ilgiri turmaydu», elwette. Mesihning telimidin halqip herqandaq bashqa söz-idiyilerge ötüsh héchqandaq «ilgirilesh» emestur, elwette. «**Lékin Uning telimide ching turghuchi bolsa, Ata hem Oghul uninggha ige bolidu**» — «Mesihning telimi... Uning telimi...» — hem Mesih Özi bergen telim hem rosullar Uning toghruluq bergen telimnimu teng körsitidu. □ **1:10 «Eger birsi uning telimini élip kelmey silerning yéninglarga kelse, uni öyünglarga bashlimanglar hem uninggha salammu bermenglar»** — «Uning telimi» grék tilida «mushu telim» dégen söz bilen ipadiliniidu; u «Mesihning telimi». 9-ayetni körüng. «**uni öyünglarga bashlimanglar hem uninggha salammu bermenglar**» — oqurmenlerning éside barki «salam» (ibraniy tilida «shalom», grék tilida «xair») dégen söz «Sanga tinch-xatirjemlik tileymen» dégen menide. Shunga mushundaq saxta telim bergüchilerge «salam» éytishqa bolmaydu. Yuhannaning bu dégini ulargha edepsizlik qilish kérek dégenlik emes, elwette, belki ulargha salam bérishning ornigha saxta telimi üçün tenbih bérishinglarga toghra kélidu, dégenliktur. ■ **1:10** Rim. 16:17; 2Tim. 3:5; Tit. 3:10. □ **1:11 «Chünki undaq ademge salam bergen kishi uning rezil emellirige shérik bolghuchidur»** — «salam» toghruluq yuqiriqi izahatni körüng. □ **1:13 «Xuda teripidin tallan'ghan hedengning baliliridin sanga salam!»** — «hedengning baliliri» rosul Yuhanna turghan jaydiki jamaattiki étiqadchilarni körsitishi mumkin.

Yuhanna «3»

«Rosul Yuhanna yazgan uchinchi mektup»

¹ Menki aqsaqal özüm heqiqette söygen söyümlük Gayusqa salam!

² I söyümkük *dostum*, jéning güllen'gendek, hemme ishliringning güllinishige we téningning salamet bolushigha tilekdashmen. □

³ Qérindashlar kélip, sende bolghan heqiqet toghruluq guwahliq bergende, men intayin bek xushallandim; chünki sen heqiqette dawamliq méngiwatisen. □

⁴ Manga nisbeten, eziz balilirimning heqiqette méngiwatqanliqini anglashtinmu chong xushalliqliq yoqtur. □

Xush xewer xizmitide bolidighanlarga yardem bérish

⁵ Söyümlük *dostum*, yéninggha barghan qérindashlarga (gerche ular sanga natonush bolsimu) qilghanliringning hemmiside ixlasmenliking ispatlinidu. □

⁶ Ular jamaet aldida séning bu méhir-muhebbiting toghrisida guwahliq berdi. Ularni yene Xudaning yoligha layiq sepirige uzitip qoysang, yaxshi qilghan bolisen. □

⁷ Chünki ular *seperde* yat ellik *étiqadsizlardin* héch néme almay, shu mubarek nam üçün yolgha chiqti. □

□ **1:2 «I söyümkük (dostum), jéning güllen'gendek, hemme ishliringning güllinishige we téningning salamet bolushigha tilekdashmen»** — «jéningning güllen'gendek...»: — démek, Gayusning ichki dunyasi intayin bay, rohiy bayliqliri nahayiti kóp. Bu ayetke qarighanda, Xudaning öz perzentlirige bolghan iradisini omumen éytqanda ularning téningning saghlam bolushi, dégili bolidu.

□ **1:3 «sende bolghan heqiqet toghruluq guwahliq bergende,...»** — yaki «séning toghrangde heqiqet boyiche guwahliq bergende,...».

□ **1:4 «Manga nisbeten, eziz balilirimning heqiqette méngiwatqanliqini anglashtinmu chong xushalliqliq yoqtur»** — «eziz balilirim»: — bu ayettin bizge roshenki, Gayus (belkim xéli burunla) rosul Yuhanna arqiliq xush xewerni qobul qilghan we shundaqla uning «eziz baliliri»din biri bolup qalghan.

□ **1:5 «Söyümlük dostum, yéninggha barghan qérindashlarga (gerche ular sanga natonush bolsimu) qilghanliringning hemmiside ixlasmenliking ispatlinidu»** — bu qérindashlar jamaetlerge teselli-righbet yetküzüsh, telim bérish we xush xewerni tarqitish üçün yaqa yurtlarga chiqqan. 7-ayetni körüng.

□ **1:6 «Ular jamaet aldida séning bu méhir-muhebbiting toghrisida guwahliq berdi»** — «jamaet» mushu yerde muellipning öz jamaitini körsetse kérek. «Ularni yene Xudaning yoligha layiq sepirige uzitip qoysang, yaxshi qilghan bolisen» — «Ularni ... sepirige uzitip qoysang...»: — bu ayetning xewirige qarighanda, bu qérindashlar xush xewerni tarqitishqa chiqqanda, burun bir qétim Gayus teripidin kütüwélin'ghan. Shuningdin kéyin ular Yuhannaning, shundaqla öz jamaitining yénigha qaytip keldi, Gayus toghruluq guwahliq berdi. Ular hazir qaytidin seperge chiqqan, Yuhanna Gayusqa yazghan ushbu xetni belkim seperge chiqqanlar Gayusqa tapshurushqa élip baridu.

□ **1:7 «Chünki ular (seperde) yat ellik étiqadsizlardin héch néme almay, shu mubarek nam üçün yolgha chiqti»** — «yat ellik étiqadsizlar» mushu yerde «yat ellikler» yaki «yat eller» dégen söz bilen ipadilinidu. Adette bu söz «Yehudiy bolmighan eller»ni körsitidu, lékin mushu yerde «étiqadsizlar» dégen köchme menide ishli tilidu. «Shu mubarek nam üçün» — grék tilida peqet «nam» bilen ipadilinidu; chünki Yuhanna we shu qérindashlar üçün peqet birla nam mewjut idi (yeni birdinbir Mesihning namidur). Mesilen, «1Yuh.» 2:12nimu körüng.

8 Shunga, heqiqet bilan xizmetdash bolup teng ishligüchi bolush üçün biz shundaqlarni qollap-quwwetlishimizge toghra kélidu.□

9 Bu toghruluq jamaetke mektüp yazdim. Lékin ularning arisida özini chong tutup, jamaetke bash bolush temeside bolghan Diotrepes bizni qobul qilmaydu. □

10 Shuning üçün men barghanda, uning qilghan eskiliklirini, yeni uning bizning üstimizdin qilghan rezil sözliri bilen gheywitini yüzige salimen; u uningliq bilenla toxtap qalmaydu, yene *seperdiki* qérindashlarni qobul qilmayla qalmay, qobul qilmaqchi bolghanlarnimu tosidu we hetta ularni jamaettin qoghlap chiqirawatidu.□

11 I söyümlük *dostum*, yamanliqtin emes, yaxshiliqtin ülge alghin. Yaxshiliq qilghuchi Xudadindir. Yamanliq qilghuchi Xudani héch körmigendur.■

12 Démitriusni bolsa hemmeylen, hetta Heqiqetning özi yaxshi guwahliq bérip teripleymdu. Bizmu uninggha guwahliq bérimiz we guwahliqimizning heqiqet ikenlikini senmu bilisen.□

13 Sanga yazidighan yene köp sözlirim bar idi; lékin qelem bilen siyahni ishletkendin köre, □ ■

14 Sen bilen pat arida didar körüshüshni arzu qilimen; shu chaghda derqemde sözlishimiz.

15 Sanga xatirjemlik yar bolghay! Dostlardin sanga salam. Senmu *u yerdiki*

□ 1:8 «Shunga, **heqiqet bilan xizmetdash bolup teng ishligüchi bolush üçün biz shundaqlarni qollap-quwwetlishimizge toghra kélidu.**» — «heqiqet bilan xizmetdash bolup teng ishligüchi bolush üçün» — buninggha qarighanda «heqiqet» dégen ibare «Heqiqetning Rohi», yeni Muqeddes Rohning Özini körsitidu. «Qollap-quwwetlesh» — grék tilida «qobul qilish» dégen péil bilen ipadiliniyu we öyde kütüwélislini choqum öz ichige alidu. «Biz shundaqlarni qollap-quwwetlishimizge toghra kélidu» — bu ayettiki «biz» shübhisizki, barliq étiqadchilarni öz ichige alidu. □ 1:9 «**Bu toghruluq jamaetke mektüp yazdim. Lékin ularning arisida özini chong tutup, jamaetke bash bolush temeside bolghan Diotrepes bizni qobul qilmaydu**» — roshenki, bu ayette tilgha élin'ghan «jamaet» Yuhanna yaki Gayus bilen munasiwetlik jamaet emes, belki Gayus turghan yurtqa yéqin jaylashqan bir jamaet idi. □ 1:10 «**Shuning üçün men barghanda, uning qilghan eskiliklirini, yeni uning bizning üstimizdin qilghan rezil sözliri bilen gheywitini yüzige salimen**» — «yüzige salimen» grék tilida «eslitimen» bilen ipadiliniyu. Yuhanna bu yamanliqni Diotrepestin bashqa héchkimge esletmeydu! «**U uningliq bilenla toxtap qalmaydu, yene (seperdiki) qérindashlarni qobul qilmayla qalmay...**» — bu «qérindashlar» yuqirida tilgha élin'ghan xush xewerni tarqitish üçün yolgha chiqqan qérindashlardur. «... **qérindashlarni qobul qilmayla qalmay, qobul qilmaqchi bolghanlarnimu tosidu we hetta ularni jamaettin qoghlap chiqirawatidu**» — Diotrepesning jamaetke aqsaqal bolghan-bolmighanliq éniq emes, ishqilip jamaet ichide xéli tesiri bar adem bolsa kérek. ■ 1:11 Zeb. 37:27; Yesh. 1:16; 1Pét. 3:11; 1Yuh. 3:6. □ 1:12 «**Démitriusni bolsa hemmeylen, hetta heqiqetning özi yaxshi guwahliq bérip teripleymdu**» — mumkinchiligi barki, Démitriusning özi Yuhannaning yénidin yolgha chiqqan «xush xewerchi qérindashlar»ning biri (hetta ularning bashliq) idi. «Heqiqetning özi... guwahliq béridu» — Bizningche mushu yerde «heqiqet» shübhisizki, «Heqiqetning Rohi», yeni Muqeddes Rohning özini körsitidu. Démek, Muqeddes Roh bilen tolghan herbir kishi Démitrius bilen uchrashqanda, özining rohida Démitriusning qandaq adem ikenliki toghruluq Muqeddes Rohtin bolghan guwahliq bolidu. «Qoshumche söz»imizni körüng. «heqiqet ikenlikini senmu bilisen» yaki «heqiqet ikenlikini silermu bilisiler». □ 1:13 «**lékin qelem bilen siyahni ishletkendin köre, ...**» — grék tilida «lékin siyah we qelemni ishletkendin köre, ...» déyilidu.

■ 1:13 2Yuh. 12.

dostlarga isim-famililiri boyiche mendin salam éytqaysen.□

□ **1:15 «Sanga xatirjemlik yar bolghay! Dostlardin sanga salam»** — «dostlar» Yuhannaning yénidiki barliq qérindashlarni kórsetse kérek. Yuhanna «séning dostiliring» yaki «méning dostlirim» démeydu. Heqiqiy qérindash bolsa herbir bashqa qérindashqa, yeni Xudani sóygüchilerning hemmisige dosttur. **Senmu u yerdiki dostlarga isim-famililiri boyiche mendin salam éytqaysen** — yuqirida éytqinimizdek, «dostlar» mushu yerde Gayusning yénidiki barliq qérindashlarni kórsitidu.

Yehuda

«Rosul Yehuda yazgan mektup»

¹ Eysa Mesihning quli, Yaqupning inisi menki Yehudadin chaqirilganlarga, yeni Xuda Atimiz teripidin söyülgen, Eysa Mesih teripidin qoghdilip kelgenlerge salam. □

² Silerge rehimdillik, amonliq-xatirjemlik we méhir-muhabbet hessilep ata qilin'ghay!

Saxta telim bergüchilerdin hézi bolunglar!

³ I söyümlüklirim, men esli silerge orta q behrimen boluwatqan nijatimiz toghrisida xet yézishqa zor ishtiyaqim bolsimu, lékin hazir buning ornigha silerni muqeddes bendilerge bir yolila amanet qilin'ghan étiqadni qolunglardin bermeslikke jiddiy küresh qilishqa jékilep ushbu xetni yazmisam bolmidi. □

⁴ Chünki melum kishiler — ixlassiz ademler, xéli burunla munu soraqqa tartilishqa pütülgenler aranglarga suqunup kiriwalghan. Ular Xudaning méhir-shepqtini buzuqluq qilishning bahanisigha aylanduruwalghan, birdinbir Igimiz we Rebbimiz Eysa Mesihdin tan'ghan ademlerdur. □ ■

⁵ Shuning üçün men silerge shuni ésinglarga qaytidin sélishni xalaymenki (gerche siler burun hemme ishlardin xewerlendürülen bolsanglarmu), burun Reb *Özi üçün* bir xelqni Misirdin qutquzghan bolsimu, ularning ichidiki *Özige* ishenmigenlerni kéyin halak qildi. □ ■

⁶ *We siler shunimu bilisilerki*, eslidiki ornida turmay, öz makanini tashlap ketken perishtilerni Reb ulugh *qiyamet* küningin soriqighiche menggü kishenlep mudhish qaranghuluqta solap saqlimaqta. ■

□ **1:1** «Eysa Mesihning quli, Yaqupning inisi menki Yehudadin chaqirilganlarga ... salam» — «chaqirilganlar» bolsa Xuda teripidin chaqirilghan. «Eysa Mesih teripidin qoghdilip kelgenlerge salam» — yaki «(Xuda teripidin) Eysa Mesih üçün qoghdilip kelgenlerge salam» — tékist shu meninimu öz ichige alidu. □ **1:3** «...lékin hazir buning ornigha silerni muqeddes bendilerge bir yolila amanet qilin'ghan étiqadni qolunglardin bermeslikke jiddiy küresh qilishqa jékilep ushbu xetni yazmisam bolmidi» — «muqeddes bendilerge bir yolila amanet qilin'ghan étiqad» dégen ibare mushu yerde bizge Injil arqiliq Xuda, Mesih, Muqeddes Roh, nijat, Xudaning söz-kalami (Tewrat, Zebur, Injil), bu dunya, u dunya, insaniyet, perishtiler we jin-sheytan qatarliqlar toghruluq nazil qilip tapshurulghan, shundaqla ishinishke zörür bolghan wehiy-heqiqetlerni körsitidu. □ **1:4** «Chünki melum kishiler — ixlassiz ademler, xéli burunla munu soraqqa tartilishqa pütülgenler aranglarga suqunup kiriwalghan» — «xéli burunla ... soraqqa tartilishqa pütülgen»: — belkim muqeddes yazmilarda pütülgen bolsa kérek. «Munu soraq» — Yehuda töwende 5-15-ayetlerde bayan qilidighan jaza-soraqlar bolsa kérek. «ular Xudaning méhir-shepqtini buzuqluq qilishning bahanisigha aylanduruwalghan, birdinbir Igimiz we Rebbimiz Eysa Mesihdin tan'ghan ademlerdur» — «Xudaning méhir-shepqtini buzuqluq qilishning bahanisigha aylanduruwalghan...»: — démek, «buzuqchiliq qiliwersekmu Xudaning méhir-shepqtini bilen kechürülimiz» dégendek. ■ **1:4** 1Pét. 2:8; 2Pét. 2:1, 3.

□ **1:5** «burun Reb *Özi üçün* bir xelqni Misirdin qutquzghan bolsimu, ularning ichidiki *Özige* ishenmigenlerni kéyin halak qildi» — «kéyin» grék tilida «ikkinchi qétim» déyilidu. «Reb *Özi üçün* bir xelqni Misirdin qutquzghan bolsimu» bezi kona köchürmilerde «Eysa *Öz* xelqini Misirdin qutquzghan bolsimu» déyilidu. ■ **1:5** Chöl. 14:29; 26:64, 65; Zeb. 106:24-27; 1Kor. 10:5; Ibr. 3:17. ■ **1:6** Yar.6:1-4; 2Pét. 2:4.

⁷ Sodom we Gomorra we ularning etrapidiki sheherlerdikilermu shu oxshash yolda, yeni shu *perishtilerg*e oxshash uchigha chiqqan buzuqchiliqqa we gheyriy shehwetlerge béirilip ketken, *kéyinki dewrler* ularning aqiwitidin ibret alsun üçün menggülük ot jzasigha örnék qilinip köydürülgen. □ ■

⁸ Lékin mushu «chüş körgüchiler» shu oxshash yol bilen ademlerning ten-lirinimu bulghimaqta, ular hoquq igilirige sel qarighuchilardin bolup, *ershtiki* ulughlarghimu haqaret qilishmaqta. □

⁹ Lékin hetta bash perishte Mikailmu Musaning jesiti toghrisida Iblis bilen muzakire qilip talash-tartish qilghanda, uni haqaretlik sözler bilen eyibleshke pétinalmighan, peqet «Sanga Perwerdigarning Özi tenbih bersun» depla qoyghan. ■

¹⁰ Lékin bu kishiler özliri chüshenmeydighan ishlar üstide kupurluq qilidu. Biraq ular hetta eqilsiz haywanlardek öz tebiitining inkasliri boyiche chüshen'giniche yashap, shu arqiliq özlirini halak qilidu. □ ■

¹¹ Bularning haligha way! Chünki ular Qabilning yoli bilen mangdi, mal-mülükni dep Balaamning azghan yoligha özini atti we ular Korahning asiyliq qilghinigha *oxshash* axir halak bolidu. □ ■

¹² Ular méhir-muhebbetni tebriklesh ziyapetliringlarga héch tartinmay siler

□ **1:7** «Sodom we Gomorra we ularning etrapidiki sheherlerdikilermu shu oxshash yolda, yeni shu perishtilerg oxshash uchigha chiqqan buzuqchiliqqa we gheyriy shehwetlerge béirilip ketken, *kéyinki dewrler* ularning aqiwitidin ibret alsun üçün menggülük ot jzasigha örnék qilinip köydürülgen» — «gheyriy shehwetler» dégen ibare grék tilida «gheyriy etler» bilen ipadilinidu. Xudagha boysunmighan perishtiler «gheyriy etler»ge (démek, qiz-ayallargha) ich pesh tartqandi; Sodom we Gomorradikiler «gheyriy etler»ge ich pesh tartqan (bu qétim erler qiz-ayallargha emes, belki erler bashqa erler bilen «gheyriy» jinsiy munasiwet ötküzmeckchi). «Sodom we Gomorra sheherliri»ning aqiwiti toghrisida «Yar.» 18-19-babni körüng. Biz «qoshumche söz»imizde mushu weqe üstide yene azraq toxtilimiz. ■ **1:7** Yar. 19:24; Qan. 29:22; Yesh. 13:19; Yer. 50:40; Ez. 16:49; Hosh. 11:8; Am. 4:11; Luqa 17:29; 2Pét. 2:6.

□ **1:8** «Lékin mushu «chüş körgüchiler» shu oxshash yol bilen ademlerning tenlirinimu bulghimaqta, ular hoquq igilirige sel qarighuchilardin bolup, (ershtiki) ulughlarghimu haqaret qilishmaqta» — «chüş körgüchiler» belkim «bésharetlik birnechche chüşni kördüm» dégendek sözler bilen ademlerni aldaydu. «hoquq igiliri» — shübhisizki, mushu yerde padishahlar, waliylar we hökümetning türlük emeldarlaridin bashqa, Xuda békitken ata-aniliq hoquqni öz ichige alidu. «ershtiki ulughlar» — eyni tékiste «ersh» dégen söz yoq. Lékin 11-ayetke qarighanda choqum ershtiki (yaman) küchler, yeni jin-sheytanlarni körsetse kérek. «jin-sheytanlar» eslide perishtiler; yeni «ershtiki ulughlar»din idi («Weh.» 12:4ni körüng). ■ **1:9** Dan. 10:13; 12:1; Zek. 3:2; 2Pét. 2:11; Weh. 12:7.

□ **1:10** «Lékin bu kishiler özliri chüshenmeydighan ishlar üstide kupurluq qilidu. Biraq ular hetta eqilsiz haywanlardek öz tebiitining inkasliri boyiche chüshen'giniche yashap, shu arqiliq özlirini halak qilidu» — «öz tebiitining inkasliri boyiche chüshen'giniche yashap» dégen ibare belkim haywanlarning jüplishishke bolghan ishtihasinu közde tutqan, shundaqla mushu kishilerning shehwaniy heweslirini, buzuqluqlirini körsetken bolushi mumkin. ■ **1:10** 2Pét. 2:12.

□ **1:11** «Bularning haligha way! Chünki ular Qabilning yoli bilen mangdi, mal-mülükni dep Balaamning azghan yoligha özini atti we ular Korahning asiyliq qilghinigha (oxshash) axir halak bolidu» — «Qabilning yoli» — Qabil öz inisigha heset qilip uni öltürgen, elwette («Yar.» 4-bab). «Balaamning azghan yoli» — «Chöl.» 22-24-babni, «2Pét.» 2:15ni we izahatnimu körüng. «ular Korahning asiyliq qilghinidikige oxshash axir halak bolidu» — Korah bolsa Musa peyghemberge, shundaqla Xudaning Özige isyan kötürdi. Yer özi échilip Korah we shériklining aillisidikilirini yutuwaldu we shuning bilen teng asmandin ot chüshüp Korah we uninggha egeshkenlerni köydürüp öltürdi («Chöl.» 16-bab). Korahdikilerdin 1500 yildin kéyin yashighan mushu saxta telim bergüchiler Xudaning ghezipi ayan qilin'ghan küni ulargha oxshash jezmen esheddiy we qorqunchluq halda yoqitilidu. ■ **1:11** Yar. 4:8; Chöl. 16:1; 22:7,21; 2Pét. 2:15; 1Yuh. 3:12.

bilen bille daxil bolidighan, özlrinila baqidighan xeterlik xada tashlardur. Ular shamallardin heydilip kelgen yamghursiz bulut, yiltizidin qomurup tashlan'ghan, kech küzdiki méwisiz derexler, ikki qétim ölgenler! □ ■

¹³ Ular déngizning dawalghuwatqan, buzhghunluq dolqunliri, ular öz shermendichilikini qusmaqta; ular ézip ketken yultuzlar bolup, ulargha menggülik qapqaranghuluqning zulmiti hazirlap qoyulghandur. □ ■

¹⁴ Adem'atining yettinchi ewladi bolghan Hanox bu kishiler toghrisida mundaq bésharet bergen: –

«Mana, Reb tümenminglighan muqeddesliri bilen kélidu, □ ■

¹⁵ U pütkül insanlarni soraq qilip, barliq ixllassizlarning ixllassizlarche yürgüzgen barliq ixllassizliqlirigha asasen, shundaqla ixllassiz gunahkarlarning Özini haqaretligen barliq esebiy sözlirige asasen ularni eyibke buyruydu». □ ■

¹⁶ Bu kishiler hamam ghotuldap, aghrinip yürüdü, öz heweslirining keynige

□ **1:12** «Ular méhir-muhabbetni **tebriklesh ziyapetliringlarga héch tartinmay siler bilen bille daxil bolidighan, özlrinila baqidighan xeterlik xada tashlardur. Ular shamallardin heydilip kelgen yamghursiz bulut, yiltizidin qomurup tashlan'ghan, kech küzdiki méwisiz derexler, ikki qétim ölgenler!**» — «méhir-muhabbetni tebriklesh ziyapetliringlar» dégenlik Xudaning méhir-muhabbetini tebriklesh, elwette. Shühbisizki, birinchi we ikkinchi esirlerde jamaetler pat-pat melum bir xushalliqtin ghérip-namratlarni tekliq qilip ziyapet ötküzetti; undaq ziyapetler «méhir-muhabbet ziyapiti» yaki «muhabbetni tebriklesh ziyapiti» dep atilatti. Shu ziyapetler belkim daid «nan oshutush», (yaki «Rebning dastixani», «Rebning kechlik tamiqi»)ni öz ichige alatti. «**özlrinila baqidighan xeterlik xada tashlardur**» — «özlrinila baqidighan» bu kinayilik gep. Mushu kishiler «Xuda bizni jamaetliklerni baqquchi qilip békitken» deytti. Lékin ular peqet özlrinila baqatti. «xeterlik xada tashlardur» — bashqa xil terjimisi «daghlarga oxshaydu» — Mushu kishiler özlrini belkim «jamaetning tüwrüki» dep körsetkini bilen, emeliyette déngizdiki «xeterlik xada tashlarga oxshaydu». Déngizchilar déngiz astidiki xada tashlarni bayqiyalmay, kémini üstidin heydise pütünley weyran bolup tügishidu, elwette. «Xeterlik xada tashlar» dégen bu sözning ahangı «dagh»qimu nahayiti yéqin bolghach, belkim shu meninimu körsitishi mumkin. «2Pét.» 2:13ni körüng. «**yamghursiz bulut**» — grék tilida «susiz bulut». «**ikki qétim ölgenler!**» — bu saxta telim bergüchiler özlrining gunahlirida rohiy jehette «ölgen» («qebihlikliringlar hem gunahliringlarda ölgen» («Ef.» 2:1)) bolupla qalmay, bashqilarnimu ölüm yoligha aldap kirgüzgenliki üçünmu rohiy jehette «ikki qétim ölgen»dur. Ular shu sewebtin Xuda teripidin ikki hesse jazalinidu («Yaq.» 3:1, «Mat.» 23:13-15ni körüng). ■ **1:12** 2Pét. 2:13,17.

□ **1:13** «Ular déngizning dawalghuwatqan, buzhghunluq dolqunliri, ular öz shermendichilikini qusmaqta» — «Yesh.» 57:20ni körüng. «... ular ézip ketken yultuzlar bolup, ulargha menggülik qapqaranghuluqning zulmiti hazirlap qoyulghandur» — «ular... ézip ketken yultuzlar» dégenler peqet «xeterlik xada tashlar»la emes, belki déngizda yürgüchilerge xata yönülüşni körsitip fénitidighan «ézip ketken yultuzlar»dek bolidu. ■ **1:13** Yesh. 57:20. □ **1:14** «**Mana, Reb tümenminglighan muqeddesliri bilen kélidu,...**» — («Rebning) muqeddesliri» mushu yerde Reb Eysaning qaytip kélishide Özige hemrah qilghan perishtiliri hem muqeddes bendilirini körsitishi mumkin («Qan.» 33:2, «Zeb.» 50:3-6, «Dan.» 7:9-14, 25-26, «Mat.» 16:27, 24:30-31, 25:13, «1Kor.» 6:2, «1Tés.» 3:3, «2Tés.» 1:7-10, «Weh.» 1:7ni körüng). ■ **1:14** Yaq. 5:18; Dan. 7:10; Ros. 1:11; 1Tés. 1:10; 2Tés. 1:10; Weh. 1:7.

□ **1:15** «**U pütkül insanlarni soraq qilip, barliq ixllassizlarning ixllassizlarche yürgüzgen barliq ixllassizliqlirigha asasen, shundaqla ixllassiz gunahkarlarning özini haqaretligen barliq esebiy sözlirige asasen ularni eyibke buyruydu**» — «ixlassizlarche yürgüzgen ixllassizliqliri» dégen ibare «uchigha chiqqan ixllassizliqliri» dégendek gunahlirini tekitleydu. «**ularni eyibke buyruydu**» — dégen söz, shühbisizki, herbir gunahkarning Xuda aldida özining gunahliri üstidin chiqirilghan hökümge toluq qoshilidighanliqini körsitidu. Tewrat öz ichige almighan «Hanox» dégen yene kona bir kitab bar. Biraq Yehuda neqil keltürgen mushu söz bu kitabtin biwasite élin'ghan emes. Bu söz belkim «Hanox» dégen kitabning qedimiy menbesi bolghan, xelqning aghzaki bayanliridin élin'ghan bolsa kérek. ■ **1:15** Mat. 12:36.

kiridu; aghzida yoghanchiliq qilidu, öz menpeitini közlep bashqilargha xushametchilik qilidu. □ ■

Agahlandurush we tapilash

17 Lékin, i söyümlüklirim, Rebbimiz Eysa Mesihning rosullirining aldin éytqan sözlirini ésinglarda tutunglarki,

18 ular silerge: «Axir zamanda, özining ixllassiz heweslirining keynige kirip, mazaq qilghuchilar meydan'gha chiqidu» dégenidi. □ ■

19 Mushundaq kishiler bölgüchilik peyda qilidighan, öz tebiitige egeshken, Rohqa ige bolmighan ademlerdur. □

20 Lékin siler, i söyümlüklirim, eng muqeddes bolghan étiqadinglemlarni ul qilip, özünglarni qurup chiqinglar, Muqeddes Rohta dua qilip, □

21 ademni menggülük hayatqa élip baridighan Rebbimiz Eysa Mesihning rehimdillikini telmürüp kütüp, özünglarni Xudaning méhir-muhebbiti ichide tutunglar.

22 Ikkiliniq qalghanlarga rehim qilinglar; □

23 bezilerni ot ichidin yuluwélip qutulduwélinglar; bezilerge hetta etliridin nijaset chüshüp bulghan'ghan kiyim-kéchikigimu nepretlen'gen halda

□ 1:16 «Bu kishiler haman ghotuldap, aghrinip yürüdü, öz heweslirining keynige kiridu; aghzida yoghanchiliq qilidu, öz menpeitini közlep bashqilargha xushametchilik qilidu» — «bu kishiler ... ghotuldap, aghrinip yürüdü»: ular öz-özige hem bashqilargha qaqshap aghrinip yürüdü. «agh rinip yürüdü» dégenning bashqa birxil terjimisi: — «bashqilarni eyibleydu» yaki «qusur izdep yürüdü».

■ 1:16 2Pét. 2:18. □ 1:18 «ular silerge: «Axir zamanda, özining ixllassiz heweslirining keynige kirip, mazaq qilghuchilar meydan'gha chiqidu» dégenidi» — rosul Yehuda mushu yerde ularning némini mazaq qilidighanliqini éytmaydu. Lékin bir misal «2Pét.» 3:3de tépilidu. ■ 1:18 Ros. 20:29; 1Tim. 4:1; 2Tim. 3:1; 4:3; 2Pét. 2:1; 3:3. □ 1:19 «Mushundaq kishiler bölgüchilik peyda qilidighan, öz tebiitige egeshken, Rohqa ige bolmighan ademlerdur» — «öz tebiitige egeshken

(ademler)» grék tilida «janliq (ademler)» dégen söz bilen ipadilinidu. Oqurmenlarning éside bolushi kérekki, muqeddes kitab boyiche adem üç qisimdin — roh, jan, tendin terki b tapidu. Xudaning esli meqsiti ademning rohi arqiliq uning bilen alaqiliship yolyoruc körsitish idi. Adem'atimizning gunahi bilen ademler öz rohi teripidin emes, belki jan we ten, yeni «et» teripidin bashquruluq, özining (gunahliq) tebiitige egeshkili turdi. «Rimliqlargha»diki «kirish söz»imizni körüng. «Rohqa ige bolmighan ademlerdur» — «Roh» Xudaning Muqeddes Rohi, elwette. □ 1:20 «Lékin siler, i söyümlüklirim, eng muqeddes bolghan étiqadinglemlarni ul qilip, özünglarni qurup chiqinglar, Muqeddes Rohta dua qilip,...» — «özünglarni... qurup chiqinglar» dégen ibare mushu yerde grék tilidiki «(étiqadta) ösüp yetildürünglar» dégen menide. «Rimliqlargha» we «Efesluqlargha»diki «étiqadni qurush» toghruluq «kirish söz»imizni we izahatlarni körüng. «Muqeddes Rohta dua qilip, ...» — démek, «Muqeddes Rohqa tayinip dua qilip,...».

□ 1:22 «Ikkiliniq qalghanlarga rehim qilinglar» — «ikkiliniq qalghanlar» bolsa étiqadta ikkilen'genler. Bashqa birxil terjimisi: «Bezilerge rehim qilinglar, (ademler bilen ademlerni) perq étinglar; bezilerni... bezilerni... ».

qorqunch ichide rehim qilinglar .□

Medhiye duasi

24-25 Emma silerni yolda téyilip kétishtin saqlap, échilip-yéyilip Özining shereplik huzurida eyibsiz turghuzushqa Qadir Bolghuchigha, yeni Qutquzghuchimiz birdinbir Xudagha Rebbimiz Eysa Mesih arqiliq shan-sherep, heywet-ulughluq, qudret we hoquq ezeldin burun, hazirmu ta barliq zamanlarchiche bolghay! Amin!■

□ 1:23 «bezilerni ot ichidin yuluwélip qutulduwélinglar; bezilerge hetta etliridin nijaset chüshüp bulghan'ghan kiyim-kéchikigimu nepretlen'gen halda qorqunch ichide rehim qilinglar» — démek, bu ikki ayet (22-23)te üç xil ademler bar. Birinchi xili étiqadqa nisbeten gumanda turidu; ikkinchi xili bolsa gunahqa shunche chöküp ketkenki, ular dozaxning girdawida turghanlar yaki «dozax otigha chüshey» dep qalghanlar; üçinchi xili bolsa, ademni asanla iplasliqqa söreydighan éghir gunahlargha patqanlar. Shunga ularni qutquzmaqchi bolghanlar intayin hoshiyar bolushi kérek — bolmisa özliri bulghinip yaki azdurulup kétishi mumkin («hetta etliridin nijis (grék tilida, «dagh») chüshüp bulghan'ghan kiyim-kéchikige nepretlen'gen halda» dégen gep köchme menide, elwette. «Bu kishilerning pasiqliqi özünge tesir yetküzmisun üçün hoshiyar bol» dégendek). Bu ikki ayetning bashqa bezi terjimiliri bar. Bu terjimilerde «qutquzushqa tirishish kérek» bolghan **ikki xil** ademler közde tutulidu: — «Ikkilinip qalghanlarga rehim qilinglar; biraq bezilerni ot ichidin yulup qutulduwélinglar; lékin ularni qutquzghanda qorqunchta bolunglar, hetta etlerdin nijis chüshüp bulghan'ghan kiyim-kéchikige nepretlininglar» dégendek. ■ 1:24-25 Rim. 16:27; 1Tim. 1:17.

Wehiy

1 Bu kitab Eysa Mesihning wehiysi, yeni Xuda Uninggha Öz qul-xizmetkarlirigha yéqin kelgüsida yüz bérishi muqerrer bolghan ishlarni körsitishi üçün tapshurghan wehiydur. Mesih buni Öz perishtisini ewetip quli Yuhannagha alametler bilen ayan qildi. □

2 Yuhanna bolsa Xudaning söz-kalami hemde Eysa Mesih toghrisidiki guwahliqqa körgenlirining hemmisige guwahliq berdi.

3 Bu bésharetni oqup bergüchi we uning sözlirini anglap, uningda yézilghanlarga itaet qilghuchi bextliktur! Chünki wehiyning waqti yéqindur. □ ■

Rosul Yuhannaning «Kichik Asiya»diki yette jamaetke yollighan salamliri we xetliri

4 Menki Yuhannadin Asiya ölkisidiki yette jamaetke salam! Hazir bar bolghan, ötkendimu bolghan hem kelgüsida Kelgüchidin, Uning textining aldidiki yette Rohtin □ ■

5 we sadiq Guwahchi, ölümdin tunji Tirilgüchi, jahandiki padishahlarning Hökümrani bolghan Eysa Mesihning silerge méhir-sheppet we xatirjemlik bolghay.

Emdi bizni söygüchi, yeni Öz qéni bilen bizni gunahlimizdin yughan □ ■

6 we bizni bir padishahliqqa uyushturup, Öz Atisi Xudagha kahinlar qilghan'gha barliq shan-sherep we küch-qudret ebedil'ebedgiche bolghay, amin! □ ■

7 Mana, U bulutlar bilen kélidu, shundaqla her bir köz, hetta Uni sanjighanlarmu Uni köridu. Yer yüzidiki pütkül qebile-xelq U seweblik ah-zar kótüridu. Shundaq bolidu, amin! □ ■

□ **1:1 «Bu kitab Eysa Mesihning wehiysi»** — «Eysa Mesihning wehiysi» hem Eysa Mesih toghrisida hem Uningdin kelgen wehiydur. «Xuda Uninggha Öz qul-xizmetkarlirigha yéqin kelgüsida yüz bérishi muqerrer bolghan ishlarni körsitishi üçün tapshurghan wehiydur» — Xudaning «qul-xizmetkarliri» Injilda Xudaning «qulluq»ida bolghanlar, yeni mejburiy halda emes, belki muhebbetning türkiside chin könglidin shundaq talliwalghanlarni körsitidu, elwette. □ **1:3 «wehiyning waqti yéqindur»** — «wehiyning waqti» dégen, bu ishlarning emelge ashidighan waqti. ■ **1:3 Weh. 22:7,10.**

□ **1:4 «Uning textining aldidiki yette Rohtin... (méhir-sheppet we xatirjemlik bolghay)»** — «yette» dégen sanning kamaletke yetken, mukemmel dégen menisi bolup, bezi alimlar bu «yette Roh» Xudaning Muqeddes Rohining yette teripini körsitidu, dep qaraydu (5:6ni we «Yesh.» 11:2ni körüng). Bashqilar ularni yette perishtini körsitidu, dep qaraydu. Beziler: «yette tereplik Roh» yaki «yette tereplimilik Roh» dep terjime qilidu. ■ **1:4 Mis. 3:14; Weh. 1:8; 4:8; 11:17; 16:5.** □ **1:5 «ölümdin tunji Tirilgüchi»** — grék tilida mushu yerdiki «tunji» adette «birinchi bolup tughulghan»ni körsitidu. Sözning toluq menisi toghruluq «Kol.» 1:16-17 we 18-ayettiki izahatlarni körüng. «**Öz qéni bilen bizni gunahlimizdin yughan**» — yaki «Öz qéni bilen bizni gunahlimizdin azad qilghan».

□ **1:5 Yesh. 55:4; Ros. 20:28; 1Kor. 15:20; Kol. 1:18; Ibr. 9:12,14; 1Pét. 1:19; 1Yuh. 1:7; Weh. 3:14; 5:9.** □ **1:6 «munasiwetlik ayet(ler)»** — «Mis.» 19:6. ■ **1:6 Rim. 12:1; 1Pét. 2:5, 9; Weh. 5:10.** □ **1:7 «hetta Uni sanjighanlarmu Uni köridu»** — yaki «yeni Uni sanjighanlarmu Uni köridu». «munasiwetlik ayetler» — «Dan.» 7:13, «Zek.» 12:10 ■ **1:7 Dan. 7:13; Zek. 12:10; Mat. 24:30; 25:31; Yuh. 19:37; Ros. 1:11; 1Tés. 1:10; 2Tés. 1:10; Yeh. 14.**

8 Men «Alfa» we «Oméga», Muqeddime we Xatime Özümdurmen, hazir bar bolghan, burunmu bar bolghan hem kelgüsidimu bar Bolghuchidurmen, shundaqla Hemmige Qadirdurmen, deydu Perwerdigar Xuda. □ ■

Tirilgen Mesihning Yuhannagha körünüshi

9 Silerning qérindishlar hem siler bilen birge Eysada bolghan azab-oqubet, padishahliq we sewr-taqettin ortaq nésipdishinglar bolghan menki Yuhanna Xudaning söz-kalami we Eysaning guwahliqi wejidin Patmos dégen aralda *mehbus bolup turup qalghandim*. □

10 «Rebning küni»de men Rohning ilkige élinishim bilen, keynimdin kanay awazidek küchlük bir awazni anglidim. □ ■

11 Bu awaz: «Köridighanliringni kitab qilip yaz we uni yette jamaetke, yeni Efesus, Smirna, Pergamum, Tiyatira, Sardis, Filadéfiye we Laodikiyadiki jamaetlerge ewet» dédi. □

12 Manga söz qilghan awazning kimning ikenlikini körüş üçün keyninge buruldum. Burulghinimda, közüme yette altun chiraghdan □

13 we ularning otturisida uchisigha putlirighiche chüshüp turidighan ton kiygen, köksige altun kemer baghlighan Insan'oghliha oxshaydighan biri körüdi. □ ■

14 Uning bash-chéchi aq yungdek, hetta qardek ap'aq idi we közliri goya yalqunlap turghan otték idi. ■

15 Putliri xumdanda talwinip parqirighan tuchqa oxshaytti, awazi sharqirap éqiwatqan nurgun sularning awazidek idi. ■

□ **1:8 «Men «Alfa» we «Oméga»...durmen** — grék tilida «alfa» birinchi herp, «oméga» axirqi herptur. Démek, Xuda bash we axirdur. Bezi kona köchürülmilerde «Muqeddime we Xatime Özümdurmen» dégen sözler tépilmaydu. ■ **1:8** Yesh. 41:4; 44:6; Weh. 21:6; 22:13. □ **1:9 «Eysada bolghan azab-oqubet, padishahliq we sewr-taqettin ortaq nésipdishinglar»** — démek, Eysa Mesihde bolghanlar choqum hem Uning nami wejidin azab-oqubet tartidu, shundaqla Uning sewr-taqittidin küch élishi kérek bolidu, hem Uningda bolghan padishahliqtin behrimen bolidu. «Eysaning guwahliqi wejidin» — démek «Eysa toghrisidiki guwahliq»; bashqa xil menisi «Eysa (Ózi) bergén guwahliq». «**Patmos dégen aralda mehbus bolup turup qalghandim**» — Patmos rimliqlarning dehshetlik «emgek lagiri» bolghan türme idi. Yuhanna mezkur kitabni yéziwatqanda Patmos arilidin azad qilin'ghan bolushi mumkin. □ **1:10 ««Rebning küni»de men Rohning ilkige élinishim bilen...»** — «Rebning küni» yaqi «reblük kün». Alimler bu toghruluq üç pikirde bolidu: — (1) Rebning küni yekshenbe küni (Reb ölümdin tirilgen küni)ni körsitidu; (2) Tewratta köp tilgha élin'ghan, qiyamet küni éz ichige alghan axirqi zamanlardiki axirqi dehshetlik azab-oqubetlik künlerni, yeni «Perwerdigarning küni»ni körsitidu, mushu közqarash boyiche bolghanda Yuhanna Rohta kötürülüp kelgüsidiki zamanlarga yökilip «Perwerdigarning küni»ni köridu; (3) shu waqitlarda her yilning bir küni Rim impérotori (shu waqitta Domitayan idi) barliq puqralirini ézige sejde qildurup: «Qeyser rebur!» dep étirap qilip, xushbuy sélishqa mejbur qilatti. Shunga shu küni «Rebning küni» dep atalghan. Bizningche «Rebning küni» del shu küni körsitidu; lékin kinayilik hem hejwiylik ish shuki, Reb del shu küni (2-közqarashkidek) Ózining, yeni «Perwerdigarning küni»ni ayan qilishni layiq kördi. «**Men Rohning ilkige élinishim bilen...**» — «Roh» Xudaning Rohi, Muqeddés Rohni körsitidu. ■ **1:10** Weh. 4:2. □ **1:11 «Smirna»** — hazirqi Türkiyedeki «Izmir». «**köridighanliringni kitab qilip yaz we uni yette jamaetke, yeni Efesus, Smirna, Pergamum, Tiyatira, Sardis, Filadéfiye we Laodikiyadiki jamaetlerge ewet**» — bu yette sheherning hemmisi bir dügelekte bir-birige yandash jaylashqanidi. Rosul Yuhanna yashan'ghanda Efesus shehiride makanlashqanidi. «Qoshume söz» we xeritini köring. □ **1:12 «munasiwetlik ayetler»** — «Mis.» 25:31-40. □ **1:13 «köksige altun kemer baghlighan Insan'oghli»** — yaqi «köksige altun kemer baghlighan insanning bir oghli». «Dan.» 7:13ni we izahatini köring. ■ **1:13** Ez. 1:26; Dan. 7:13; Weh. 14:14. ■ **1:14** Dan. 7:9; Weh. 19:12. ■ **1:15** Weh. 14:2.

16 U ong qolida yette yultuz tutqan bolup, aghzidin ikki bisliq ötkür qilich chiqip turatti. Chirayi xuddi quyashning toluq küchide parlighandek yarqin idi. □ ■

17 Uni körginimde, ayighigha ölüktek yiqildim. U ong qolini üstümge tegküzüp mundaq dédi:

— Qorqma, Awwalqisi we Axirqisi ■

18 hemde hayat Bolghuchi Özümdurmen. Men ölgenidim, emma mana, Men ebedil'ebedgiche hayatturmen, ölüm we tehtisaraning achquchliri qolumdidur! ■

19 Shuning üçün, körgen ishlarni, hazir boluwatqan ishlarni we bulardin keyin bolidighan ishlarni yézip qaldur.

20 Sen ong qolunda körgen yette yultuzning we yette altun chiraghdanning siri mana mundaq — yette yultuz yette jamaetning elchiliri we yette chiraghdan bolsa yette jamaettur. □

2

Efesustiki jamaetke yézilghan xet

1 — Efesustiki jamaetning elchisige mundaq yazghin:

«Ong qolida yette yultuzni tutup, yette altun chiraghdanning otturisida Mangghuchi mundaq deydu:

2 — Séning ejir-emelliringni, tartqan japaliringni hem sewr-taqitingni, rezil ademlerning qilmishlirigha chidap turalmaydighanliqingni, shundaqla rosul bolmisimu özlirini rosul dep atiwalghanlarni sinap, ularning yalghanchi bolghanliqini tonughanliqingnimu bilimen. □

3 Shundaq, séning sewr-taqet qiliwatqanliqingni, Méning namim wejidan japa-musheqqetke berdashliq bergenlikingni emma érinmigenlikingni bilimen.

4 Lékin sanga shu bir étirazim barki, sen özüngdiki deslepki méhir-muhebbettin waz kechting.

5 Shunga qaysi halettin yiqilip chüshkenlikingni ésingge élip towa qilghin, awwalqi emellerni qayta qilghin. Bolmisa yéninggha kélimen we towa qilmisang chiraghdéningni jayidin yötkiwétimen. □

□ **1:16** «munasiwetlik ayet» — «Dan.» 7:13. ■ **1:16** Yesh. 49:2; Ef. 6:17; Ibr. 4:12; Weh. 2:16; 19:15. ■ **1:17** Yesh. 41:4; 44:6; 48:12. ■ **1:18** Ayup 12:14; Yesh. 22:22; Rim. 6:9; Weh. 3:7; 20:1. □

□ **1:20** «yette yultuz yette jamaetning elchiliri we yette chiraghdan bolsa yette jamaettur» — «elchiliri» bashqa xil terjimisi: «perishtiliri». Grék tilida hem ibraniy tilida «perishte» we «elchi» bir söz bilen ipadilidu (perishtiler Xudaning elchiliri bolghach). Bizningche mushu yette jamaetler ewetken elchilerni körsetse kérek, chünki perishtilerge xet yézish hajetsiz idi. Yette elchi Patmos ariligha bérip Yuhannadin hal sorashqa kelgen bolushi mumkin. □ **2:2** «Séning ejir-emelliringni, tartqan japaliringni hem sewr-taqitingni, rezil ademlerning qilmishlirigha chidap turalmaydighanliqingni... bilimen» — bu toluq söz elchige éytilghini bilen shübhisizki, pütkül jamaetke (bir adem süpitide) éytilidu. □ **2:5** «... bolmisa yéninggha kélimen we towa qilmisang chiraghdéningni jayidin yötkiwétimen» — Efesusta hazir jamaet bolmayla qalmay, hetta sheher özi xarabilik bolidu.

6 Biraq, séning shu artuqchiliqing barki, Men Özüm nepretlinidighan Nikolas terepdarlirining qilmishliridin senmu nepretlinisen. □ ■

7 Quliqi barlar Rohning jamaetlerge dégenlirini anglisun! Ghelibe qilghuchilarni Xudaning jennitining otturisidiki hayatliq derixining méwiliridin yéyishke muýesser qilimen». ■

Izmirdiki jamaetke yézilghan xet

8 — Izmirdiki jamaetning elchisige mundaq yazghin: —
«Awwalqisi we Axirqisi, ölgen we Tirilgüchi mundaq deydu: □ ■

9 — Séning azab-oqubetliringni we namratliqingni bilimen (lékin sen bay!), Yehudiy emes turup ózlrini Yehudiy dewalghan, Sheytanning bir sinagogi bolghanlarning töhmetlirinimu bilimen. □

10 Aldingda chékidighan azab-oqubetlerdin qorqma. Mana, Iblis aranglardin beziliringlarni sinlilishinglar üçhün yéqinda zindan'gha tashlitidu. Siler on kün qiynilisiler. Taki ölgüche sadıq bolghin, Men sanga hayatliq tajini kiydürimen.

11 Quliqi barlar Rohning jamaetlerge dégenlirini anglisun! Ghelibe qilghuchilar ikkinchi ölümning ziyinigha hergiz uchrımaydu!». ■

Pergamumdiki jamaetke yézilghan xet

12 — Pergamumdiki jamaetning elchisige mundaq yazghin: —
«Ikki bisliq ötkür qilichi bar Bolghuchi mundaq deydu: ■

13 — Men sen olturghan yerni, yeni Sheytanning texti bolghan jayni bilimen. Shundaqtimu, sen Méning namimni ching tutup, hetta sadıq guwahchim Antipas makaningda, yeni Sheytan turghan jayda qetl qilin'ghan künlerdimu, Manga qilghan étiqadingdin ténip ketmiding.

14 Lékin sanga shu birnechche étirazim barki, aranglarda Balaamning telimige egeshenlerdin beziler bolmaqta — Balaam bolsa Balaqqa Israillarni butqa atap qurbanlıq qilin'ghan göshni yéyish we jinsiy buzuqluq qilishqa azdurushni ógetkenidi. □ ■

15 Shuninggha oxshash, silerning aranglarda Nikolas terepdarlirining telimini tutqanlarmu bar. ■

16 Shuning üçhün, towa qil! Undaq qilmisang, yéninggha téz arida bérip, aghzimdiki qilichim bilen shulargha hujum qilimen. ■

17 Quliqi barlar Rohning jamaetlerge dégenlirini anglisun! Ghelibe qilghuchilar bolsa yoshurup qoyghan mannadin bérimen we herbirige birdin aq tash

□ 2:6 «Men Özüm nepretlinidighan Nikolas terepdarlirining qilmishliridin senmu nepretlinisen» — «Nikolas terepdarliri»ning kim ikenlikni hazir éniq emes. Beziler ularni «Ros», 5:6-ayettiki «Nikolas» isimlik jamaet xizmetkari bilen munasiwetlik dep qaraydu; lékin bizningche buninggha éniq ispat tépilmidi. Hécbolmighanda ular étiqadchilarni jinsiy buzuqluqqa azdurmaqchi bolghanidi (14-15-ayetni körüng). ■ 2:6 Weh. 2:15. ■ 2:7 Yar. 2:9; Weh. 2:22. □ 2:8 «Izmir» — kona ismi «Smirna». ■ 2:8 Yesh. 41:4; 44:6; Weh. 1:17. □ 2:9 «... Yehudiy emes turup ózlrini Yehudiy dewalghan, Sheytanning bir sinagogi bolghanlarning töhmetlirinimu bilimen» — impérator Domitiyan höküm sürgen bezi waqıtlarda birsı ózining Yehudiy ikenlikini ispatlıyalsa, ziyankeshlikke uchrımaslıqı kérek dégen bir qanun küchke ige idi; shübhısızki, bezi «étiqadchılar» we bashqılar bu qanundın qalaymıqan paydılınıp ziyankeshlıktın qéqip, shundaqla bashqılarghımu ziyın yetküzgenidi. ■ 2:11 Mat. 13:9. ■ 2:12 Weh. 1:16; 2:16. □ 2:14 «munasiwetlik ayetler» — «Chöl.» 22-24-bab, 31:16. ■ 2:14 Chöl. 22:23; 24:14; 25:1; 31:16. ■ 2:15 Weh. 2:6 ■ 2:16 Yesh. 49:2; Ef. 6:17; İbr. 4:12; Weh. 1:16.

bérimen. Tash üstide yéngi bir isim pütüklük bolidu, shu isimni uni qobul qilghan kishidin bashqa héchkim bilmeydu». □ ■

Tiyatiradiki jamaetke yézilghan xet

18 — Tiyatiradiki jamaetning elchisige mundaq yazghin: — «Közliri yalqunlighan otqa we putliri parqiraq tuchqa oxshaydighan Xudaning Oghli mundaq deydu: ■

19 — Séning emelliringni, méhir-muhebbingni, étiqadingni, ejir-xizmitingni we sewr-taqitingni, shundaqla hazirqi emelliringning awwalqidin éship chüshüwatqanliqinimu bilimen.

20 Lékin, sanga shu bir étirazim barki, özini peyghember dep atiwalghan ashu xotun Yizebelge yol qoyuwatisen. U xotun qul-xizmetkarliringha telim bérip, ularni jinsiy buzuqluq qilishqa we butqa atap nezir qilin'ghan göshni yéyishke azdurmaqta. □ ■

21 Men uninggha towa qilghudek waqit bergenidim, lékin u öz buzuqluqigha towa qilishni xalimaydu.

22 Emdi mana, Men uni *éghir késel* ornigha tashlap yatquzimen we uning bilen zina qilghanlar qilmishlirigha towa qilmisa, ularnimu *éghir azabqa chömdürimen*. □

23 Uning perzentlirinimu ejellik *késel* bilen urimen. Shu chaghda, barliq jamaetler niyet-nishanlarni we qelblerni közitip tekshürgüchining Özüm ikenlikimni, shundaqla Méning herbiringlarga qilghan emeliyitinglarga yarisha yanduridighanliqimni bilidu. □ ■

24-25 Lékin, Tiyatiradiki qalghanlarga, yeni bu telimni qobul qilmighanlar (ularning pikri boyiche, Sheytanning atalmish «chongqur sirliri»ni ögenmigenler), yeni silerge shuni éytimenki: Özünglarda bar bolghanni Men kelgüche ching tutunglar. Üstünglarga buningdin bashqa yükni artmaymen. ■

26 Ghelibe qilghuchilarga, yeni emellirimni axirghiche ching tutqan kishilerge bolsa, ulargha pütkül ellerge hakim bolush hoquqini bérimen.

27 Mana bu Atam Manga bergen hoquqqa oxshash hoquqtur: — «U ularni tömür kaltek bilen padichidek bashqurup, sapal qachilarni urup chaqqandek tarmar qilidu». □ ■

28 Men uninggha tang yultuzinimu ata qilimen.

29 Quliqi barlar Rohning jamaetlerge dégenlirini anglisun!»

□ 2:17 «ghelibe qilghuchilar bolsa yoshurup qoyghan mannadin bérimen we herbirige birdin aq tash bérimen» — «manna» —. Israillar chöl-bayawanda yürgen waqtida Xuda ulargha asmandin chüshürgen kündülük uzuqluq idi («Mis.» 16:32-36-ayetlerge we «Yh.» 6:48-58-ayetlerge qaralsun). ■ 2:17 Mis. 16:4-36. ■ 2:18 Weh. 1:14,15. □ 2:20 «munasiwetlik ayetler» — «1Pad.» 16-, 18-19-, 21-bab. ■ 2:20 1Pad. 16:31; 2Pad. 9:7. □ 2:22 «mana, Men uni *éghir késel ornigha tashlap yatquzimen*» — grék tilida: «mana, Men uni kariwatqa tashlaymen». □ 2:23 «uning perzentlirinimu ejellik *késel* bilen urimen» — «perzentliri» bolsa jismaniyy yaki rohiy jehettinimu bolusli mumkin. «barliq jamaetler niyet-nishanlarni we qelblerni közitip tekshürgüchining Özüm ikenlikimni... bilidu» — «niyet-nishanlar» — grék tilida «börekler» bilen ipadilininidu. «munasiwetlik ayet» — «Yer.» 17:10. ■ 2:23 1Sam. 16:7; 1Tar. 28:9; 29:17; Zeb. 7:9; 62:12; Yer. 11:20; 17:10; 32:19; Mat. 16:27; Ros. 1:24; Rim. 2:6; 14:12; 2Kor. 5:10; Gal. 6:5; Weh. 20:12. ■ 2:24-25 Weh. 3:11.

□ 2:27 «U ularni tömür kaltek bilen padichidek bashqurup,...» — yaki «U ularni shahane tömür hasa bilen padichidek bashqurup,...» — «U ularni ... sapal qachilarni urup chaqqandek tarmar qilidu» — bu ayet «Zeb.» 2:9-ayettin élin'ghan bolup, bu yerdiki «ular» Xuda bilen qarshilashqan «yat eller»ni körsitidu. «munasiwetlik ayetler» — «Zeb.» 2:8-9, «Weh.» 12:5, 19:15. ■ 2:27 Zeb. 2:8-9.

3

Sardistiki jamaetke yézilghan xet

- 1 — Sardistiki jamaetning elchisige mundaq yazghin: —
«Xudaning yette Rohi we yette yultuzining Igisi Bolghuchi mundaq deydu:
— Séning emelliringni we shundaqla «hayat» dégen nam-abruyungning
barliqini, lékin emeliyette ölük ikenlikingni bilimen.■
2 Shunga, oyghan, séningde bar bolghan, emma öley dep qalghan *xisletliringni*
kücheyt; chünki Xudayim aldida emelliringning tügel emeslikini bildim.
3 Uning üçün *söz-kalamni* qandaq qobul qilip anglighiningni yadinggha
keltürüp, uni ching tutup towa qilghin. Lékin oyghanmisang Men oghridek
üstüngke kélimen we sen qaysi saette üstüngge kélidighinimni hergiz bilmey-
sen. □ ■
4 Lékin Sardista öz kiyimlirige dagh tegküzmigen birneche shexs bar. Ular
aq kiyim kiyip Men bilen bille mangidu, chünki ular buninggha layiqtur. □
5 Ghelibe qilghuchilar mana shundaq aq kiyimlarni kiyidu. Men ularning
namini hayatliq deptiridin hergiz öchürmeymen, belki ularning namini Atam
Xudaning we Uning perishtiliringning aldida ochuq étirap qilimen.■
6 Quliqi barlar Rohning jamaetlerge dégenlirini anglisun!»

Filadélfyediki jamaetke yézilghan xet

- 7 — Filadélfyediki jamaetning elchisige mundaq yazghin: —
«Muqeddes we Heqiqiy Bolghuchi, shundaqla Dawutning achquchigha ige
Bolghuchi, achsam héchkim yapalmaydu, yapsam héchkim achalmaydu
dégüchi munu ishlarni deydu: □ ■
8 — Séning emelliringni bilimen. Séning bir'az küchüng bolghach söz-
kalamingha itaet qilghining we namimdin ténip ketmigining üçün, aldingda
héchkim yapalmaydighan bir ishikni échip qoydum. □
9 Mana, Sheytanning sinagogidikilerdin, Yehudiy emes turup özlirini Yehudiy
dep atiwalghan yalghanchilarni bolsa shundaq aqiwetke qaldurimenki,
ularni kélip séning ayighinggha bash uridighan we Méning séni söygenlikimni
bilidighan qilimen. □ ■
10 Sen Méning sewr-taqet yolumdiki söz-kalamimni saqlap emel qilishing
üchün bu dunyadiki insanlarni sinashqa pütkül yer yüzige chüshidighan

■ **3:1** Weh. 1:14, 16. □ **3:3** «Lékin oyghanmisang Men oghridek üstüngke kélimen we sen qaysi saette üstüngge kélidighinimni hergiz bilmeysen» — «oghridek kélimen...»: bir qétim Sardis shehiri düshmenning hujumi astida turuwatqanda «sépil-istihkamimiz héch bösülmes» dep xatirjemlikte uxlawatqanda düshmen «oghridek» kirip uni ishghal qilghan. ■ **3:3** Mat. 24:43; 1Tés. 5:2; 2Pét. 3:10; Weh. 3:19; 16:15. □ **3:4** «Lékin Sardista öz kiyimlirige dagh tegküzmigen birneche shexs bar» — «kiyimlirige dagh tegküzmigen» dégen ibare köchme menide, exlaqni körsitidu. «...birneche shexs bar» — grék tilida «... birneche namlar bar». ■ **3:5** Mis. 32:32; Zeb. 69:28; Mat. 10:32; Luqa 12:8; Fil. 4:3; Weh. 20:12; 21:27. □ **3:7** «...shundaqla Dawutning achquchigha ige bolghuchi» — Eysa Mesih jismani jehette Dawut padishahning ewladi bolup, u Xudaning padishahliqigha kirish derwazisining achquchidir. «Yesh.» 22:20-25ni körüng. ■ **3:7** Ayup 12:14; Yesh. 22:22; Weh. 1:18; 3:14. □ **3:8** «séning bir'az küchüng bolghach...» — bashqa birxil terjimisi: «küchüng ajiz bolsimu,...». □ **3:9** «Sheytanning sinagogidikilerdin, Yehudiy emes turup özlirini Yehudiy dep atiwalghan yalghanchilar...» — 2:9diki izahatni körüng. ■ **3:9** Weh. 2:9; Pend. 14:19

wabaliq sinaqning waqit-saiti kelgende séni uningdin saqlap qoghdap qalimen. □

11 Men pat arida kélimen. Tajingni héchkimning tartiwalmasliqi üçün, özüngde bar bolghanni ching tutqin. ■

12 Ghelibe qilghuchini bolsa, Xudayimning ibadetxanisigha tüwrük qilimenki, u ü yerdin esla chiqmaydu. Men uning üstige Xudayimning namini, Xudayimning shehirining namini, yeni ershtin — Xudaning yénidin chüshidighan yéngi Yérusalémning namini we Méning yéngi namimni yazimen. ■

13 Quliqi barlar Rohning jamaetlerge dégenlirini anglisun! »

Laodikiyadiki jamaetke yézilghan xet

14 — Laodikiyadiki jamaetning elchisige mundaq yazghin: —

«Amin Atalguchi, yeni Sadiq we Heqiqiy Guwahchi, Xudaning kainitining kélip chiqishining Sewebchisi mundaq deydu: □ ■

15 Séning emelliringni bilimenki, sen soghuqmu emes, qiziqmu emes. Men séning ya soghuq, ya qiziq bolushungni xalayttim! □

16 Sen ya soghuq, ya qiziq emes, belki ilman bolghanliqing üçün, séni aghzimdin hō qilimen.

17 Sen bay ademmen, dōletmen boldum, héch nersige hajetmen emesmen dégingin bilen özüngning ghérib, bichare, yoqsul, kor we yalingach ikenlikingni bilmigechke,

18 bay bolushung üçün otta tawlan'ghan altun, yalingachliq nomusluqungning yépilishi üçün kiygüzülüşüngge aq kiyim-kéчек, körüşüng üçün közliringge sürtüşke tutiyani mendin sétiwélishingni nesihet qilimen.

□ **3:10 «Méning sewr-taqitimdiki söz-kalamni saqlap emel qilishing üçün...»** — «Méning sewr-taqet yolumdiki söz-kalamim» yaqi (1) xush xewerning özi (chünki uni ching tutup saqlash üçün herhalda köp sewr-taqet kérek); yaqi (2) Mesihning alahide sewr-taqetlik bolush emrlirini; yaqi (3) Xudaning pütkül söz-kalamini körsitidu (unimu ching tutushqa ajayib sewr-taqet bolush kérek). Bizningche bu söz yuqiriqi üç jehetning hemmisini öz ichige alidu. Mesihning özining sewr-taqiti bizge bolmisa, biz «sewr-taqitimdiki söz-kalam»ni héch tutalmaymiz, elwette. **«pütkül yer yüzige chüshürüldighan sinaq waqit-saiti»** — yaqi (1) impéror Trajan yürgüzgen ziyankeshlerni, yaqi (2) tarixitiki bizge hazir namelum bashqa bir mezgilni, yaqi (3) kelgüsidiki «dehshetlik azab-oqubet»ni körsitidu (mesilen «Mat.» 24:9-22). **«munasiwetlik ayetler»** — «Yesh.» 26:20-21. ■ **3:11** Weh. 2:25. ■ **3:12** 1Pad. 7:21; Weh. 21:2,10; 22:4. □ **3:14 «Amin Atalguchi, yeni Sadiq we Heqiqiy Guwahchi, Xudaning kainitining kélip chiqishining Sewebchisi»** — «Amin» Sözining menisi «shundaq bolsun» bolup, bu yerde Eysa Mesihning Xudaning barliq wede we pilanlirining «amin», yeni ularning emelge éshishining kapaliti ikenliki tekiltén'gen. («2Kor.» 1:20). «Xudaning kainitining kélip chiqishining Sewebchisi» dégenning bashqa terjimisi «Xuda yaratqan kainatning idare qilghuchisi». Bunngha oxshash söz «Kol.» 1:15, 18-ayette tépilidu, shu ayetlerdiki izahatlarnimu körüng). ■ **3:14** Kol. 1:15; Weh. 1:5, 6. □ **3:15 «Séning emelliringni bilimenki, sen soghuqmu emes, qiziqmu emes. Men séning ya soghuq, ya qiziq bolushungni xalayttim!»** — Laodikiya shehiride yaxshi su menbisi yoq idi. Etrapidiki sheherlerdinisshiq su (turuba arqiliq) yetküzülse ilman bolup qalatti; soghuq su yetküzülsimu soghuq emes, belki ilman bolup qalatti; ular özliri bu ilman suni yaxshi körmeytti.

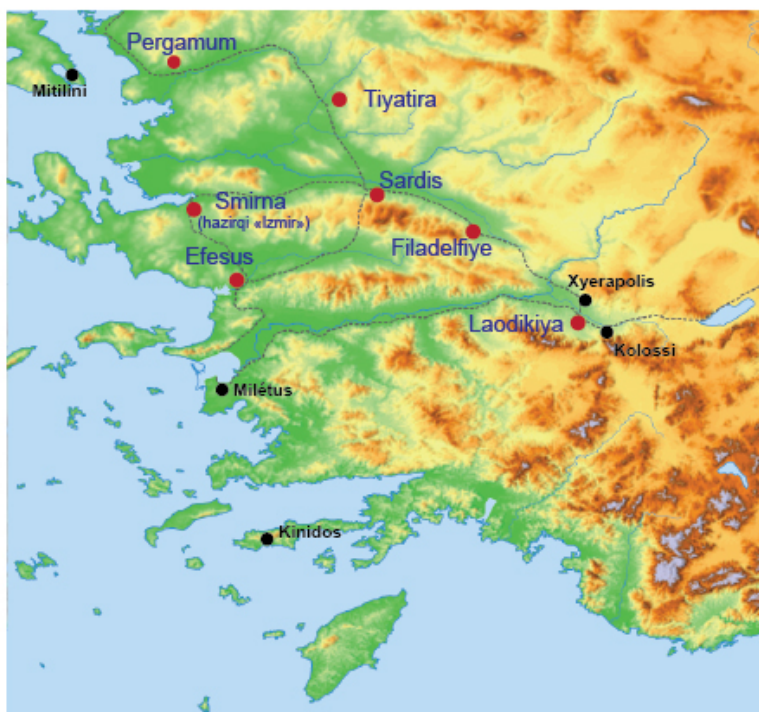
¹⁹ Men kimni söysem, shuning eyibini körsitip terbiyileymen; shuning uchün qizghin köyüp-piship towa qil. ■

²⁰ Mana, Men hazir ishik aldida turup, ishikni qéqiwatimen. Eger biri awazimni anglap ishikni achsa, uning yénigha kirimen. Men uning bilen, umu Men bilen bille ghizalinidu. □

²¹ Ghelibe qilghuchini bolsa, Menmu ghelibe qilip, Atamning textide uning bilen birge olturghinimdek, unimu textimde Men bilen birge olturushqa muyesser qilimen. ■

²² Quliqi barlar Rohning jamaetlerge dégenlirini anglisun! □

□ **3:18** «körüşhüng üçhün közliringge sürtüşke tutiyani mendin sétiwélishingni nesihet qilimen» — «közliringge sürtüş tutiya» grék tilida «közliringni mesihleydighan tutiya...» yaki «közliringni Mesih qilidighan tutiya...». «bay **bolushung üçhün otta tawlan'ghan altun, yalingachliq nomusluqungning yépilishi üçhün kiygüzülüşhüngge aq kiyim-kéчек, körüşhüng üçhün közliringge sürtüşke tutiyani Mendin sétiwélishingni nesihet qilimen**» — Laodikiya shehiri eslide: (1) intayin bay. Ularning nurgun bankiliri bar idi. Bay ikenlikining bir misali, miladiye 17-yili qattiq yer tewresh tüpeylidin Filadelfiye, Sardis we Laodikiya sheherliri intayin éghir ziyan'gha uchriqhachqa Rim hökümiti ulargha nurgun yarem pul ewetti. Laodikiya shehiridikiler pulimiz bar dep bu pulni ret qildi; (2) ularning chirayliq yungluq kiyim-kéчек ishlesh bilen dangqi chiqqan; (3) ularning ünümlük birxil köz melhiminingmu dangqi chiqqanidi. ■ **3:18** 2Kor. 5:3; Weh. 7:13; 16:15; 19:8. ■ **3:19** Ayup 5:17; Pend. 3:12; Ibr. 12:5. □ **3:20** «Eger biri awazimni anglap ishikni achsa, uning yénigha kirimen. Men uning bilen, umu Men bilen bille ghizalinidu» — grék tilida «ghizalinish» dégen söz adette kechlik tamaqni körsitidu. ■ **3:21** Mat. 19:28; 1Kor. 6:2. □ **3:22** «Quliqi barlar Rohning jamaetlerge dégenlirini anglisun!» — bu yette jamaetning bashqabir ehmiyiti, yeni bésharetlik ehmiyiti toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng.

Eysa Mesihning xétini
 tapshuruwalghan
 «Kichik Asiya»diki
 yette jamaet
 («Wehiy» 2-3-bab)

«Kichik Asiya»diki yette jamaet

¹ Andin men qariwidim, mana, asmanda bir ishik échiqliq turatti. Men tunji qétim anglighan kanay awazigha oxshap kétidighan awaz manga: «Bu yaqqa chiq, sanga bulardin kéyin yüz bérishi muqerrer bolghan ishlarni kórsitey» dédi

² we derhal men Rohning ilkide boldum; mana, ershte bir text, textte bir zat olturatti. □

³ Textte olturghuchining qiyapiti yéshil qashtash we qizil kwartsqa oxshaytti. Textning chórisini zumrettek bir hesen-húsen orap turatti. □

⁴ Textning etrapida yene yigirme töt text bar idi. Textlerde aq kiyimlar bilen kiyin'gen, bashlirigha altun taj taqalghan yigirme töt aqsaqal olturatti. □

⁵ Texttin chaqmaqlar chéqip, túrlük awazlar we güldürmamlar anglinip turatti. Textning aldida yalqunlap turghan yette mesh'el köyüp turatti; bular Xudaning yette Rohi idi. □

⁶ Textning aldi xuddi xrustaldek parqirap turidighan, süzük eynek déngizdek idi. Textning otturida we textning chóriside, aldi we keyni közler bilen tolghan töt hayat mexluq turatti. □ ■

⁷ Birinchi mexluq shirgha, ikkinchi mexluq buqigha oxshaytti. Üchinchi mexluqning yüzi ademning chirayigha oxshaytti. Tötinchi mexluq perwaz qiliwatqan bürkütke oxshaytti.

⁸ Töt hayat mexluqning herbirining altidin qaniti bar idi; ularning pütün bedinining chórisi hetta ich teripimu közler bilen tolghanidi; ular kéche-kündüz toxtimay: —

«Muqeddes, muqeddes, muqeddestur,
Bar bolghan, hazirnu bar hem kelgüsidimu Bolghuchi,
Hemmige Qadir Perwerdigar Xuda!» — déyishetti. □ ■

⁹ Hayat mexluqlar textte olturghan ebedil'ebed hayat Bolghuchini ulughlap, Uninggha hörmét-shewket we teshekkür izhar qilghinida,

¹⁰ yigirme töt aqsaqal textte olturghuchining ayighigha yiqilip ebedil'ebed hayat Bolghuchigha bash qoyup sejde qilatti, tajlirini textning aldigha tashlap qoyup, mundaq déyishetti: —

¹¹ «Sen, i Perwerdigarimiz we Xudayimiz,
Shan-sherep, hörmét-shöhret we qudretke layiqturesen.

Chünki Özüng hemmini yaratting,

Ularining hemmisi iradeng bilen mewjut idi we yaritildi!» ■

□ **4:2** «derhal men Rohning ilkide boldum» — «Rohning ilkide» grék tilda «Rohta». Démek, Muqeddes Rohning ilkide we ilhami astida bolghan. □ **4:3** «munasiwetlik ayetler» — «Ez.» 1:26-28. □ **4:4** «textlerde aq kiyimlar bilen kiyin'gen, bashlirigha altun taj taqalghan yigirme töt aqsaqal olturatti» — «aqsaqallar» kimler? Alimlarning pikri: yaki (1) ular Mesihning jamaitini bildüridu; yaki (2) Tewrat dewridiki étiqadi bilen yol bashlighuchilarni kórsitidu. Biz (2)-pikirge mayilmiz, chünki kéyinki bablarda jamaet aqsaqallardin ayrim kórunidu (7:9-17, 19:1-10). «Ibr.» 11-bab, bolupmu 2-ayetnimu kóring. □ **4:5** «Textning aldida yalqunlap turghan yette mesh'el köyüp turatti; bular Xudaning yette rohi idi» — bezi alimlar bu yette Roh yette perishtini kórsitidu, dep qaraydu, bashqilar Xudaning Muqeddes Rohining yette teripini kórsitidu, dep qaraydu (6:5ni we «Yesh.» 11:2ni kóring). «munasiwetlik ayetler» — «Mis.» 19:16, «Zek.» 3:9, 4:10. □ **4:6** «munasiwetlik ayetler» — «Ez.» 1:4-28. ■ **4:6** Weh. 15:2. □ **4:8** «Töt hayat mexluqning herbirining altidin qaniti bar idi» — «Ezakiyal»da kórin'gen «hayat mexluqlar»ning töt qaniti bar idi. «ularning pütün bedinining chórisi hetta ich teripimu közler bilen tolghanidi» — «ich teripimu» yaki «qanat astimu». ■ **4:8** Yesh. 6:3; Weh. 1:4, 8; 11:17; 16:5. ■ **4:11** Weh. 5:12.

5

Qozining oram yazmini qoligha élishi

¹ Andin textte olturghuchining ong qolida ich we tash teripige xet pütülgen we yette möhür bilen péchetlen'gen bir oram yazmini kördüm. □ ■

² Yuqiri awaz bilen: «Oram yazmini échip, péchetlerni yéshishke kim layiqtur?» dep fowlighan qawul bir perishtinimu kördüm.

³ Lékin ne ershte ne yer yüzide ne yer astida oram yazmini achalaydighan yaki ichige qariyalaydighan héchkim chiqmidi. ■

⁴ Oram yazmini échishqa yaki ichige qarashqa layiq birersi tépilmighachqa, qattiq yighliwettim.

⁵ Andin aqsaqallardin biri manga:

– Yighlima! Qara, Yehuda qebilisidin bolghan shir – Dawutning yiltizi Bolghuchi ghelibe qildi; shunga oram yazmini we uning yette péchitini échishqa U qadir, – dédi. □ ■

⁶ Andin qarizam, text bilen töt hayat mexluqning ariliqida, aqsaqallar otturisida bir Qoza öre turatti. U yéngila boghuzlan'ghandek qilatti; Uning yette mungüzi we yette közi bolup, bu közler Xudaning pütkül yer yüzige ewetken yette Rohi idi. ■

⁷ Qoza bérip, textte olturghuchining ong qolidin oram yazmini aldi.

⁸ Yazmini alghanda, töt hayat mexluq we yigirme töt aqsaqal qozining ayighigha yiqildi; ularning herbirining chiltari we xushbuy bilen tolghan altun chiniliri bar idi (bu xushbuy muqeddes bendilerning dualiri idi). ■

⁹ Ular yéngi bir küy éytishti: –

«Oram yazmini élishqa,

We péchetlerni échishqa layiqsen;

Chünki boghuzlanding

We her qebilidin, her tildin,

Her millettin, her eldin bolghan insanlarni

Öz qéning bedili bilen sétiwélip, Xudagha mensup qilding. ■

¹⁰ Ularni Xudayimiz üçün bir padishahliqqa uyushturup, Kahinlar qilding.

Ular yer yüzide höküm süridu». ■

¹¹ Andin kördüm we mana, textning, hayat mexluqlarning we aqsaqallarning etrapida nurghunlighan perishtilerning awazini anglidim. Ularning sani tümen ming-tümen ming, milyon-milyon idi. □ ■

¹² Ular yuqiri awaz bilen: –

«Boghuzlan'ghan qoza qudret, dölet, danaliq, küch-quwwet, hörmet, shan-sherep

We medhiyige layiqtur» déyishetti. ■

□ **5:1** «munasiwetlik ayetler» — «Zek.» 5:1-4. ■ **5:1** Ez. 2:10. ■ **5:3** Fil. 2:10; Weh. 5:13.

□ **5:5** «Dawutning yiltizi bolghuchi» — yaki «Dawutning yiltizining notisi» («Yesh.» 11:1ni körüng). Lékin bizningche bu söz Dawutning Mesihtin kélip chiqqanliqini hem Mesihning Dawutning Rebbi ikenlikini körsitidu (22:16 we «Mat.» 22:42-45). ■ **5:5** Yar. 49:9,10; Yesh. 11:10; Rim. 15:12; Weh. 22:16. ■ **5:6** Zek. 3:9; 4:10; Weh. 4:5. ■ **5:8** Zeb. 141:2; Weh. 14:2. ■ **5:9** Ros. 20:28; Ef. 1:7; Kol. 1:14; Ibr. 9:12; 10:10; 1Pét. 1:19; 1Yuh. 1:7; Weh. 4:11. ■ **5:10** Mis. 19:6; 1Pét. 2:5, 9; Weh. 1:6.

□ **5:11** «Ularning sani tümen ming-tümen ming, milyon-milyon idi» — eslide «ularning sani yüz milyonlighan, «milyonlighan idi». ■ **5:11** Dan. 7:10; Ibr. 12:22. ■ **5:12** Weh. 4:11.

¹³ Andin men ersh, yer yüzi, yer asti we déngizdiki herbir mexluq we ularning ichide bar bolghanlarning hemmisining: —

«Textte Olturghuchigha we Qozigha Medhiye, hörmet, shan-sherep we hoquq-qudret Ebedil'ebedgiche mensup bolghay!» déginini anglidim.

¹⁴ Töt hayat mexluq «Amin!» dep jawab qayturatti, aqsaqallar yerge yiqilip sejde qilatti. □

6

Qozining alte péchetni échishi

¹ Andin Qoza yette péchetning birini achqanda, men qarap turdum. Töt hayat mexluqtin birining güldürmamidek awaz bilen: «Kel!» déginini anglidim. □

² Kördümki, mana bir aq at keldi! Atqa min'güchining qolida bir oq-ya bar idi; uninggha bir taj béridi. U ghelibe qilghuchi süpitide zeper quchush üçün jengge atlandi. □ ■

³ Qoza ikkinchi péchetni achqanda, ikkinchi hayat mexluqning: «Kel!» déginini anglidim.

⁴ Yene bir at otturigha chiqti, uning renggi qipqizil idi. Atqa min'güchige yer yuzidiki tinchliqni élip kétish we insanlarni özara qirghinchiliqqa selish hoquqi béridi. Uninggha yene chong bir qilich béridi.

⁵ Qoza üçinchi péchetni achqanda, üçinchi hayat mexluqning: «Kel!» déginini anglidim. Men kördümki, mana bir qara at keldi. Atqa min'güchining qolida bir taraza bar idi.

⁶ Töt hayat mexluqning arisidin: —

«Bir tawaq bughday bir dinarius pulgha,

Üch tawaq arpa bir dinarius pulgha sétilidu.

Emma zeytun yéghigha we sharabqa zerer yetküzmigin!»

— dégende bir awazni anglidim. □ ■

⁷ Qoza tötinchi péchetni achqanda, tötinchi hayat mexluqning: «Kel!» dégen awazini anglidim.

□ **5:14** «...Töt hayat mexluq «amin!» dep jawab qayturatti, aqsaqallar yerge yiqilip sejde qilatti» — bu muhim babning témisi toghruluq «qoshumche söz»imizde aqraq toxtilimiz. □ **6:1**

«Töt hayat mexluqtin birining güldürmamidek awaz bilen: «Kel!» déginini anglidim» — «Kel!» dégen söz belkim 2-8-ayetlerde körün'gen atliqlarning herbirige chiqirilghan buyruq bolsa kérek (3-, 5-, 7-ayetnimu körüng). Bezi kona kechürülmilerde «kel»ning ornda «kélip körgin!» déyilidu. □ **6:2**

«uninggha bir taj béridi» — «taj» dégen bu söz padishahningki emes, belki jeng-urushlarda yaki élishish musabiqilirida ghaliblargha bérididighan, birxil nepis chembirekni körsitidu. «Kördümki, mana bir aq at keldi! Atqa min'güchining qolida bir oq-ya bar idi... u ghelibe qilghuchi süpitide zeper quchush üçün jengge atlandi» — «aq atqa min'güchi»ning salahiyiti toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **6:2** Weh. 19:11. □ **6:6** «Bir tawaq bughday» — grék tilida «bir ölchem bughday».

«bir dinarius pul» — asasen bir күnlük ish heqqi idi («Mat.» 20:2). «Bir tawaq» belkim bir shing idi (grék tilida «chöniks»). Biraq bir tawaq bughday aranla bir kishining күnlük tamiqigha yétidu. Shunga «qara at» acharchiliq élip kélidu. Halbuki, shuning bilen bir waqitta baylar bolsa öz rahat-paraghitige kérek bolghan «may we sharab»larni sétiwalalaydu. ■ **6:6** Weh. 9:4.

⁸ Kōrdümki, mana bir tatirang atni kōrdüm. Atqa min'güchining ismi «Ölüm» idi. Uning keynidin tehtisara egiship kéliwatatti. Ulargha yer yüzining töttin birige hōkümranlıq qılıp, qilich, acharchiliq, waba we yer yüzidiki yirtquch haywanlar arqılıq ademni öltürüş hoquqi bérildi. □

⁹ Qoza beshinchi péchetni achqanda, Xudaning söz-kalami üçhün we izchil guwahlıq bergenlikı wejedin öltürülgenlerning janlırını qurban'gahning tégede kōrdüm. ■

¹⁰ Ular qattıq awaz bilen nida sélıship:

— Ey hakımmutleq İgimiz, muqeddes we heqıy Bolghuchi! Sen qachan'ghiche yer yüzide turuwatqanları soraq qılmay, ulardıń qénimizning intıqamını almaysen? — déyishetti.

¹¹ Ularning herbirige birdin aq ton bérildi. Ulargha, özünlargha oxshash öltürülıdighan qul-buraderlırlınglar hem qérındashlırlınglarını sani toshquche azghıne waqıt aram élıshınglar kérek, dep éytıldı.

¹² Andın men Qoza altınchı péchetni achqınıda kōrdümki, mana dehshetlik bir yer tewresh yüz berdı, quyah beeyni qara yungdın toqulghan bōzdek qapqara rengge, tolu ay bolsa qanning rengıge kirdı. □ ■

¹³ Enjür derixıning qattıq boranda silkinıshıdın enjür ghorılırı yerge tōkölgendek, asmandıkı yultuzlarmu yer yüzıge tōküldı.

¹⁴ Asman xuddı oram yazmıning türülginıdek ghayıb boldı, herbır tagh we aral ornıdın yōtkeldı; □

¹⁵ hemde dunyadıkı padıshahlar, mötıwerler, serdarlar, baylar, küchlükler, qullar we hörlernıng hemmısı öngkürlerge we taghlarnıng kamarlırıgha yoshurundı. □

¹⁶ Ular taghlargha we qoram tashlargha mundaq dep jar saldı: —

«Üstimızge chüshünglar! Biznı textte Olturghuchıning sıymasıdın hem Qozıning ghezıpidın yoshurunglar we saqlanglar! □ ■

¹⁷ Chünki Ularning dehshetlik ghezep küni keldı, emdı kim put tirep turalısun?!» ■

7

Möhürleńgen 144000 kishi

¹ Uningdın kéyin men kōrdümki, tōt perıshte yer yüzıning tōt bulungıda turattı. Ular herqandaq shamalning quruqluq, déngız hem del-derexlerge urulmaslıqı üçhün yer yüzıning tōt terıpidın chıqıdighan shamalrı tızgınlep turattı.

² Men hayat Xudanıng möhürını alghan, kün chıqıstın kōtürülüwatqan bashqa bır perıstını kōrdüm. U qattıq awaz bilen quruqluq we déngızları weyran qılısh hoquqi bérılgen ashu tōt perıstıge:

³ «Biz Xudanıng qul-xızmetkarlırınıng péshanısigе möhür basquche, qu-ruqluq, déngız we del-derexlernı weyran qılmanglar!» dep towlıdı.

□ **6:8** «qılıp, qilich, acharchılıq, waba we yer yüzidiki yirtquch haywanlar arqılıq...» — «waba» grék tilıda «ölüm». ■ **6:9** Weh. 19:10; 20:4. □ **6:12** «Andın men Qoza altınchı péchetni achqınıda kōrdüm...» — «yette péchet» toghruluq «qoshumche söz»ımızde toxtılımız. ■ **6:12** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yesh. 13:10; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29, Ros. 2:20 □ **6:14** «munasiwetlik ayet» — «Yesh.» 34:4. □ **6:15** «serdarlar» — grék tilıda «mingbeshilar». «munasiwetlik ayetler» — «Yesh.» 2:21. □ **6:16** «munasiwetlik ayet» — «Hosh.» 10:8. ■ **6:16** Yesh. 2:19; Hosh. 10:8; Luqa 23:30; Weh. 9:6. ■ **6:17** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yesh. 2:12-22; 13:6-13; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20

4 Men möhürle'n'genlarning sanini anglidim — Israillarning herqaysi qe-bililigidin bir yüz qiriq töt ming kishi, yeni: —■

5 Yehuda qebilisidin on ikki ming kishi,
Ruben qebilisidin on ikki ming kishi,
Gad qebilisidin on ikki ming kishi,

6 Ashir qebilisidin on ikki ming kishi,
Naftali qebilisidin on ikki ming kishi,
Manasseh qebilisidin on ikki ming kishi,

7 Shiméon qebilisidin on ikki ming kishi,
Lawiy qebilisidin on ikki ming kishi,
Issakar qebilisidin on ikki ming kishi,

8 Zebulun qebilisidin on ikki ming kishi,
Yüsüp qebilisidin on ikki ming kishi,
Binyamin qebilisidin on ikki ming kishi möhürle'n'genidi.□

Nijatni tapqan zor bir tup xalayiқ

9 Bu ishlardin keyin kördümki, mana her el, her qebile, her millettin bolghan, herxil tillarda sözlshidighan san-sanaqsiz zor bir top xalayiқ textning we Qozining aldida turatti; ularning hemmisige aq ton kiydürölgen bolup, qollirida xorma shaxliri tutqanidi.

10 Ular yuqiri awaz bilen: —

«Nijat textte olturghuchi Xudayimizgha we Qozigha mensup bolghay!» dep warqirishatti.□

11 Barliқ perishtiler textning, aqsaqallarning we töt hayat mexluқning etrapigha olashqanidi. Ular textning aldida yiqilip, Xudagha sejde qilip mundaқ deyişhetti: —

12 «Amin! Hemd-medhiye, shan-sherep,
Danaliқ we teshekkür,
Hörmet we küch-qudret

Xudayimizgha ebedil'ebedgiche mensup bolghay, amin!»

13 Emdi aqsaqallardin biri mendin:

— Bu aq ton kiydürölgen kishiler kim bolidu, qeyerdin keldi? — dep soridi.

14 — Teqsir, bu özlirige melumdur, — dedim.

U manga:

— Bular dehshetlik azab-oqubetni béshidin ötküzüp kelgenler. Ular tonlirini Qozining qénida yuyup ap'aq qilghan.

15 Shunga ular Xudaning textining aldida turup, ibadetxanisida kéche-kündüz Uning xizmitide bolidu; textte Olturghuchi bolsa ularning üstige chédirini sayiwen qilidu. □

■ 7:4 Weh. 14:1. □ 7:8 «...Zebulun qebilisidin on ikki ming kishi, Yüsüp qebilisidin on ikki ming kishi, Binyamin qebilisidin on ikki ming kishi möhürle'n'genidi» — on qebilidin Dan qebilisi kem idi; Yüsüpning qebilisi ikki böleкке (Yüsüpning we Manassehning)ge bölündi. □ 7:10 «Nijat textte olturghuchi Xudayimizgha we Qozigha mensup bolghay!» — «Nijat... Qozigha bolghay!» dégen ibare bolsa Xuda we Qoza insanlarga ata qilghan nijatning méwisi bolghan shan-sherep, nam-shöhret we hemdusanalarning hemmsi héch néme qaldurmay Xuda we Qozigha qayturup kélınsun, dégendek menide. □ 7:15 «textte Olturghuchi bolsa ularning üstige chédirini sayiwen qilidu» — grék tilida «textte Olturghuchi bolsa ularning üstige Öz chédirini yéyip béridu».

16 Ular yene héch ach qalmaydu, héch ussimaydu, ulargha ne aptap, ne pizhigirim issiq héch urmaydu. ■

17 Chünki ularni textning otturisidiki Qoza baqidu we hayatliq süyi buqlirigha élip baridu; we Xuda ularning herbir kóz yéshini sürtidu, — dédi.

□ ■

8

Qozining yettinchi péchetni échishi

1 Qoza yettinchi péchetni achqanda, ershte yérim saetche jimjitliq höküm sürdi. □

2 Andin Xudaning aldida turidighan yette perishtini kördüm. Ulargha yette kanay bérildi.

3 Altun xushbuydan tutqan yene bir perishte kélip, xushbuygahning aldida turdi. Barliq muqeddes bendilerning dualiri bilen birlikte textning aldidiki altun xushbuygah üstide *Xudagha* atap sunushqa uninggha köp xushbuy bérildi. □

4 We xushbuyning tütünliri muqeddes bendilerning dualiri bilen bille perishtining qolidin Xudaning aldigha kötürüldi. ■

5 Andin perishte xushbuydanni qoligha élip, uni qurban'gahdiki ot bilen toldurup, yer yüzige atti; shuning bilen türlük awazlar, güldürmamilar anglandi, chaqmaqlar chéqildi we bir yer tewresh boldi.

6 Andin qollirigha birdin kanay tutqan yette perishte kanaylirini chélishqa hazirlandi.

Yette kanayning chélinishi

7 Birinchi perishte kaniyini chaldi; shuning bilen möldür we ot qan arilash peyda bolup yer yüzige tashlandi, zéminning üchtin biri köydürüldi, del-derexlerning üchtin biri köydürüldi we pütkül yéshil ot-chöpler köydürüldi.

8 Ikkinchi perishte kaniyini chaldi; shuning bilen goyaki lawuldap köyüwatqan yoghan bir taghdek ghayet zor *bir jisim* déngizgha tashlandi. Déngizning üchtin biri qan'gha aylandi

9 we déngizdiki janiwarlarning üchtin biri öldi; kémilerning üchtin biri weyran boldi.

10 Üchinchi perishte kaniyini chaldi; shuning bilen asmandin mesh'eldek yalqunlap yan'ghan chong bir yultuz chüshti; u deryalarning üchtin birining we bulaqlarning suliri üstige chüshti.

11 Yultuzning ismi «Kekre» idi. Sularning üchtin biri kekridek bolup ketti, sular achchiq bolup ketkechke nurghun adem sudin öldi.

12 Tötinchi perishte kaniyini chaldi; shuning bilen quyashning üchtin biri, ayning üchtin biri we yultuzlarning üchtin biri uruldi. Nétijide, quyash, ay we yultuzlarning yoruqluqining üchtin biri qarangghulashti, kündüzning üchtin biride yoruqluq yoqaldi, kéchining üchtin biridimu shundaq boldi.

13 Yene kördümki, asmaning otturisida uchup kétéwatqan bir Bürkütning gattiq awaz bilen: —

■ 7:16 Yesh. 49:10.

□ 7:17 «munasiwetlik ayetler» — «Yesh.» 5:5-6, 25:8.

■ 7:17 Yesh. 25:8;

Zeb. 23:1; Weh. 21:4.

□ 8:1 «Qoza yettinchi péchetni achqanda, ershte yérim saetche jimjitliq

höküm sürdi» — «yette péchet» toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. □ 8:3 «xushbuygah...

altun xushbuygah» — grék tilida «qurban'gah... altun qurban'gah». ■ 8:4 Zeb. 141:2.

«Kanayni chélishqa temshelgen qalghan üç perishtining kanay awazliri anglansa yer yüzide turuwatqanlarning haligha way, way, way!» déginini anglidim.

9

¹ Beshinchi perishte kaniyini chaldi; men asmandin yerge chüshüp ketken bir yultuzni kördüm. Tégi yoq hanggha baridighan quduqning achquchi uninggha béridi, ■

² U tégi yoq hangning quduqini achi. Quduqtin yoghan xumdanning isidek tütün örlep chiqti. Hangning quduqining tütüningin quyash we kökni qarangghuluq basti.

³ Tütüningin ichidin yer yüzige chéketke yaghdi. Ulargha yer yüzidiki chayanlardek chéqish küchi bérilgenidi.

⁴ Ulargha yer yüzidiki ot-chöplerge we herqandaq ösümlük yaki delderexlerge zerer yetküzmenlar, peqet péshanisi Xudaning möhüri bolmighan ademlergila zerer qilinglar, dep éytildi. ■

⁵ Ulargha ademlerni öltürüshke emes, belki besh ayghiche qiynashqa yol qoyuldi; ular yetküzidighan azab ademni chayan chaqqandikidek azab idi.

⁶ Shu künlerde, insanlar ölümni izdeydu, lékin tapalmaydu; ölümni séghinidu, lékin ölüm ulardin qachidu. ■

⁷ Chéketkilerning qiyapiti xuddi jengge hazirlan'ghan atlargha oxshaytti. Bashlirida bolsa altun tajqa oxshaydighan bir nerse bolup, chirayi ademningkige oxshaytti. ■

⁸ Chachliri ayallarning chéchigha, chishliri shirning chishigha oxshaytti.

⁹ Ularning kökrikidiki sawuti tömür sawutlarga oxshaytti; qanatlirining awazi jengge atlan'ghan nurghun at-harwilarning awazigha oxshaytti.

¹⁰ Chayanlarningkige oxshash quyruqliri we neshterliri bar idi. Ademni besh ay azabqa salidighan küch bolsa quyruqlirida idi.

¹¹ Ularni idare qilidighan padishahi, yeni tégi yoq hangning perishtisi bar idi. Uning ibranýche ismi Awaddon; grékche ismi Apoliyon idi. □

¹² Birinchi «way» ötüp ketti. Mana, buningdin kéyin yene ikki «way» kélidu. ■

Altinchi kanayning chélinishi; «ikkinchi way»ning bashlinishi

¹³⁻¹⁴ Altinchi perishte kaniyini chaldi; men Xudaning aldidiki altun qurban'gahning töt munggüzidin chiqqan bir awazni anglidim, bu awaz kanayni tutqan altinchi perishtige:

— Chong Efrat deryasining yénida baghlaqliq töt perishtini boshat, dédi.

¹⁵ Del shu saet, shu kün, shu ay, shu yil üçün hazirlap qoyulghan bu töt perishte insanlarning üçtin birini halak qilish üçün baghlaqtin boshitildi.

¹⁶ Bularning atliq leshkerler qoshunining sani ikki yüz milyon idi. Ularning sanining jakarlan'ghanliqini anglidim. □

■ 9:1 Luqa 8:31; Weh. 17:8. ■ 9:4 Ez. 9:4; Weh. 6:6; 7:3. ■ 9:6 Yesh. 2:19; Yer. 8:3; Hosh. 10:8; Luqa 23:30; Weh. 6:16. □ 9:7 Mis. 10:4. □ 9:11 «Uning ibranýche ismi Awaddon; grékche ismi Apoliyon idi» — bu ikki isimning menisi «halak qilghuchi». ■ 9:12 Weh. 8:13. □ 9:16 «bularning atliq leshkerler qoshunining sani ikki yüz milyon idi» — «ikki yüz milyon» grék tilida «ikki tümen hesse tümen».

17 Ghayibane körünüshte közümgə körün'gen at we üstige min'genler mana mundaq idi: atliqlarning kökrikidiki sawuti choghdek qizil, kök yaquttek kök we günggürttek sériq idi. Atlarning bashliri shirning béshidek idi; ularning éghizliridin ot, tütün we günggürt chiqip turatti. □

18 Bu üç baladin, yeni atlarning aghzidin chiqqan ot we tütün we gün'gürttin insanlarning üçtin biri öltürüldi.

19 Chünki atlarning küchi éghizlirida we quyruqlirida idi; ularning quyruqlirining yilanlarga oxshash béshi bolup, bular bilen ademni zeximlendüretti.

20 Qalghan insanlar, yeni bu balayi'apetlerdin öltürülmey qalghanlar öz qollarining emellirige towa qilmidi, yeni jinlarga, körelmes, angliyalmas we mangalmas altun, kümüş, tuch we yaghach butlarga choqunushtin waz kechmidi. ■

21 Ular qatilliq, séhirgerlik, jinsiy buzuqluq we oghriliqlirighimu towa qilmidi.

10

Perishte we kichik oram yazma

1 Andin kéyin, ershtin chühüwatqan yene bir küchlük perishtini kördüm. U bir parche bulut bilen yépin'ghan bolup, béshining üstide bir hesen-hüsen bar idi. Chirayi quyashqa, putliri ot tüwrükke oxshaytti; ■

2 qolida bir kichik échiqliq oram yazma bar idi. U ong putini déngiz üstige, sol putini quruqluqqa qoyup turup,

3 shirning hörkirishige oxshash qattiq awaz bilen warqiridi. U warqirighanda, yette güldürmama öz awazlirini anglitip söz qildi.

4 Yette güldürmama söz qilghanda, dégenlirini xatiriliwalmaqchi bolup turattim. Biraq asmandin: —

«Yette güldürmamining éytqanlirini möhürlep, ularni xatirilime» dégen awazni anglidim. □ ■

5 Déngiz hem quruqluqning üstide turghan, men körgen u perishte ong qolini asman'gha kötürüp, ■

6 asmanlar hem ularda bolghanlarning hemmisini, yer-zémin hem uningda bolghanlarning hemmisini, déngiz hem uningda bolghan hemmisini Yaratquchi, yeni ebedil'ebedgiche hayat Yashighuchi bilen qesem qilip:

— Waqit yene keynige sürülmeydu; ■

7 belki yettinchi perishte kanay chélish aldida, yeni awazi anglinish aldidiki künlerde, Xudaning Öz qul-xizmetkarliri bolghan peyghemberlerge xush xewirini yetküzginidek Uning siri tügellinip, emelge ashidu, — dédi.

8 Men asmandin anglighan awaz manga yene sözlep:

— Bérip, déngiz hem quruqluqning üstide turghan perishtining qolidiki échiqliq oram yazmini alghin, dédi.

9 Men bérip, perishtining kichik oram yazmini manga bérishini soridim. U manga:

□ 9:17 «atliqlarning kökrikidiki sawuti choghdek qizil, kök yaquttek kök we günggürttek sériq idi» — «choghdek qizil, kök yaquttek kök we günggürttek sériq idi» yaki «ot, kök yaqut we günggürttin idi».

■ 9:20 Zeb. 115:4, 5, 6, 7; 135:15. ■ 10:1 Mat. 17:2; Weh. 1:15. □ 10:4 «Yette güldürmamining éytqanlirini möhürlep, ularni xatirilime» — démek, bu sözlerni mexpiy tut. ■ 10:4 Dan. 8:26; 12:4.

■ 10:5 Dan. 12:7. ■ 10:6 Weh. 11:15.

– Buni élip ye! Ashqaziningni zerdab qilidu, biraq aghzing heseldeq tatliq bolidu, dédi. □ ■

¹⁰ Men shuning bilen kichik oram yazmini perishtining qolidin élip yédim; derweqe aghzingha heseldeq tatliq tétidi, lékin yégendin kéyin ashqazim zördab boldi. □

¹¹ Shuning bilen manga:

– Sen köp milletler, eller we her xil tillarda sözlshidighanlar we padishahlar toghrisidiki wehiy-bésharetlerni yene jakarlishing lazim, déyildi.

11

Ikki guwahchi; «ikkinchi way»ning dawami

¹ Manga ölçhigüch hasidek bir qomush bérilip, mundaq déyildi:

«Barghin, Xudaning ibadetxanisi, qurban'gahi we u yerde ibadet qiliwatqanlarni ölçhigin. □ ■

² Lékin ibadetxanining tashqiriqi hoylisini ölçhimey qoy, chünki u yer yat taipilerge bérildi, shuning bilen muqeddes sheher qiriq ikki ay depsende qilinidu. ■

³ Men ikki guwahchingha qudret bérimen, shuning bilen ular böz kiyim kiyip, wehiy-bésharetlerni bir ming ikki yüz atmish kün yetküzidu» □

⁴ (bular yer-zéminning Rebbi aldida turghan ikki tüp zeytun derixi we ikki chirahdandur). □ ■

⁵ Birersi ularni zeximlendürmekchi bolsa, éghizliridin ot pürkülüp chiqip, dushmanlirini yep tügitidu. Ular ni zeximlendürmekchi bolghanlar mana shundaq öltürüldü.

⁶ Ular bésharet-wehiyni yetküzgen künlerde yamghur yaghdurmasliqqa asmanni étiwétish qudritike ige; sularni qan'gha aylandurush we herxil balawaba bilen yer-zéminni xalighan waqitta urush qudritigimu ige. ■

⁷ Ularning guwahliq wezipisi ayaghlshishi bilen, tégi yoq hangdin chiqidighan diwe ular bilen élishidu we ularni yéngip öltüridu. □ ■

□ **10:9** «...Buni élip ye! Ashqaziningni zerdab qilidu, biraq aghzing heseldeq tatliq bolidu» — köchme menisi «sanga awwal birxil xushalliq yetküzidu, lékin kéyin yürikingni échishturidu» dégendek bolidu. «munasiwetlik ayetler» — «Ez.» 2:6-3:3. ■ **10:9** Ez. 3:1. □ **10:10** «Men shuning

bilen kichik oram yazmini perishtining qolidin élip yédim...» — «oram yazmini yéyish» bizningche Yuhanna mezmunini yetküzüshi kérek bolidighan, töwendiki 11-19-bablardiki bésharetler bilen baghliq. «Qoshumche söz»imizde u toghruluq toxtilimiz. □ **11:1** «Barghin, Xudaning ibadetxanisi, qurban'gahi we u yerde ibadet qiliwatqanlarni ölçhigin» — qiziq yéri shuki, Yuhanna muqeddes ibadetxanani we uningda ibadet qilghuchilarni ölçhigin dep buyrulghini bilen u bizge bularning ölçhemlirini éytmaydu. Bu ishning ehmiyiti toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. «munasiwetlik ayetler» — «Ez.» 40:3 qatarliqlar, «Zek.» 2:1-4. ■ **11:1** Ez. 40:3-49; Ez. 41; Ez. 42; Ez. 43.

■ **11:2** Weh. 13:5. □ **11:3** «ikki guwahchim... böz kiyim kiyip...» — kona zamanlarda «böz kiyim kiyish» towa qilish yaki matem tutushni bildüretti. Shübhisizki, bu ish ularning towa qilish heqqidiki xewerni tekitlesh üçün bolidu. □ **11:4** «munasiwetlik ayetler» — «Zek.» 4:1-7. ■ **11:4** Zek. 4:3,14. ■ **11:6** Mis. 7; 8; 9; 10; 12; 1Pad. 17:1. □ **11:7** «tégi yoq hangdin chiqidighan diwe ular bilen élishidu» — grék tilida «tégi yoq hangdin chiqidighan diwe ular bilen urushidu». ■ **11:7**

Dan. 7:21; Weh. 13:7,11.

⁸ Jesetliri rohiy jehettin Sodom we Misir dep atilidighan shu katta sheherning ghol kochisida yatidu; shu yerde ularning Rebbimu kréstlen'genidi. □ ■

⁹ Her millettin, her qebilidin we her xil tilda sözlshidighanlardin, her eldin bolghan ademler ularning jesetlirige uch yérim kün tikilip qaraydu we jesetlerning yerlikke qoyulushigha yol qoymaydu.

¹⁰ Yer yüzide turuwatqanlar ularning bu halidin xushallinip, tebrikliship, bir-birige hediyele ewetishidu; chünki bu ikki peyghember yer yüzidikilerni qiynaytti.

¹¹ Lékin uch yérim kündin kéyin, Xudadin kelgen hayatliq nepisi ikkiylen'ge kirdi, ular ornidin put tirep turdi; ulargha qarawatqanlarning üstige chong bir qorqunch chüshti. □ ■

¹² Andin ular ikkeylen'ge ershtin kelgen: — «Bu yaqqa chiq!» dégen yuqiri bir awazni anglidi; shuning bilen ular dushmanlirining köz aldida bir bulut ichide asman'gha kötürüldi. □

¹³ Del shu saet ichide shiddetlik yer tewresh yüz berdi, sheherning ondin biri gumran bolup, yette ming kishi halak boldi. Qalghanliri dekke-dökkige chömüp, ershtiki Xudani ulughlashti. □

¹⁴ Ikkinchi «way» ötüp ketti; mana, üçinchi «way» kélishke az qaldi. ■

Yettinchi perishtining kanay chélishi; «üchinchi way»

¹⁵ Andin yettinchi perishte kaniyini chaldi; ershte yuqiri awazlar anglinip mundaq déyildi: —

«Dunyaning padishahliqi Perwerdigarimiz
We uning Mesihining padishahliqi boldi,
U ebedil'ebedgiche höküm süridu».

¹⁶ Xudaning aldida öz textliride olturghan yigirme töt aqsaqal yerge yiqilip bash qoyup, Xudagha sejde qilip mundaq déyishti: —

¹⁷ «Shükürler éytimiz sanga,
I bar Bolghuchi we bar bolghan Hemmige Qadir Perwerdigar Xuda,
Chünki ulugh qudritingni qolunggha élip,
Hökümüngni yürgüzüşke bashliding. ■

¹⁸ Eller ghezeplen'genidi,
Emdi Séning ghezipping yétip keldi!

Ölgenlerni soraq qilish,
Qul-xizmetkarliring bolghan peyghemberlerni,
Muqeddes bendilerni,
Töwen yaki katta bolsun namingdin qorqqanlarni in'amigha ige qilish,
Yer yüzini halak qilghanlarni halak qilish waqti keldi.»

□ **11:8 «rohiy jehettin Sodom we Misir dep atilidighan sheher»** — Sodom éghir buzuqluqqa chömgenidi, Misir bolsa Xudaning bendilirige nisbeten eslide ularni esir qiliwalghan «bu rezil dunya»ning simwolidur. Sheherning «rohiy jehettin» shu namlarda bolushi «Rim» yaki «Babil (Babilon)»ni körsitishi mumkin; sheher herhalda axirqi zamanda bu rezil dunyaning küch-qudritige eng chong namayande bolushi kérek. Bezi alimlar sheherni Yérusalém dep qaraydu. ■ **11:8** Weh. 7:2, 5; 18:10. □ **11:11 «Xudadin kelgen hayatliq nepisi ikkiylen'ge kirdi...»** — grék tilida «nepes» we «roh» birla söz bilen ipadiliniidu. ■ **11:11** Ez. 37:5,10 □ **11:12 «ular ikkeylen'ge ershtin kelgen: — «Bu yaqqa chiq!» dégen yuqiri bir awazni anglidi»** — bezi qedimki köchürmilerde: «Men ular ikkilisi özlirige ershtin kelgen: — «Bu yaqqa chiq!» dégen yuqiri bir awazni anglidim» déyilidu.

□ **11:13 «yette ming kishi halak boldi»** — grék tilida «yette ming nam halak boldi». ■ **11:14** Weh. 8:13; 9:12; 15:1. ■ **11:17** Weh. 1:4, 8; 4:18; 16:5.

¹⁹ Andin Xudaning ershtiki ibadetxanisi échildi we uning ehde sanduqi ibadetxanida kórundi; chaqmaqlar, túrlúk awazlar, güldürmamilar , yer tewresh we dehshetlik möldür boldi.■

12

Ayal, oghul bala we ejdiha

¹ U chaghda, ershte ajayip bir karamet peyda boldi — u quyashni yépinchaqlighan, putlirining astida ay, béshida on ikki yultuzluq taj bar bir ayal idi.

² U hamilidar bolup, tolghaq yep tughush azabida dad-peryad kótürdi.□

³ Andin ershte yene bir alamet kórüdi — mana, yette bashliq, on münggüzlük, yette béshida yette taj bar bolghan chong bir qizil ejdiha turatti.

⁴ U quyruqi bilen asmandiki yultuzlarning üctin birini süpürüp, ularni yer yüzige chörüwetti. Ejdiha tughay dep qalghan ayal yenggigen haman uning balisini yalmap yutuwetmekchi bolup uning aldida turdi.□

⁵ Ayal bir bala, yeni pütün ellerni tömür hasisi bilen padichidek baqidighan bir oghul tughdi. Bala bolsa Xudaning we Uning textining aldigha ghachchide élip chiqildi.■

⁶ Ayal chölge qachti; u yerde uning 1260 kün béqilishi üchün uninggha Xuda teripidin hazirlap qoyulghan bir jay bar idi.■

⁷ Andin ershte jeng boldi. *Bash perishte* Mikail we uning perishtiliri ejdiha bilen jeng qilghili turdi; ejdihamu öz perishtiliri bilen ulargha étildi.□

⁸ Lékin u üstünlük qazinalmidi, uninggha we perishtilirige ershte turushqa orun qalmidi.■

⁹ Shuning bilen zor ejdiha, yeni Iblis we Sheytan dep atalghan, pütün jahanni azdurghuchi héliqi qedimiy yilan yer yüzige tashlandi. Uning perishtilirimu uning bilen teng tashlandi.■

¹⁰ Andin men ershte yuqiri bir awazning mundaq dégenlikini anglidim: —

«Keldi Xudayimizning nijatliqi, qudriti, padishahliqi we Uning Mesihining hoquqi!

Chünki qérindashlirimizning üstidin Xudayimizning aldida kéche-kündüz shikayet qilip turghan shikayet qilghuchi ershtin tashliwétildi;

¹¹ qérindashlar uning üstidin Qozining qéni we ularning guwahliq sözi bilen ghalib keldi;

Ular hetta ölümni közige ilmay öz jénini eziz körmidi.

¹² Shuning üchün, shadlininglar, ey ershler we ularda turuwatqalar!

■ **11:19** Weh. 15:5. □ **12:2** «U (ayal) hamilidar bolup, tolghaq yep tughush azabida dad-peryad kótürdi...» — ayal toghruluq üç pikir bar; u yaki (1) jamaetni; yaki (2) büwi Meryem; yaki (3) Israilni bildüridu. Bizning uning Israilni bildüridighanliqigha qilche gumanimiz yoq. Hezriti Yüsüpnig Tewrat, «Yaritilish» 37-babta xatirilen'gen chüshini körüng. «Ayal» jamaet bolushi mumkin emes, chünki «ayal» Mesihni tughidu (5-ayet). 12:17nimu körüng. □ **12:4** «U (ejdiha) quyruqi bilen asmandiki yultuzlarning üctin birini süpürüp, ularni yer yüzige chörüwetti...» — bu wehiy bizningche Sheytanning eslide ershte Xudagha qarshi kótürgen isyanini körsitidu. Bundaq sherh toghra bolsa, perishtilerning üctin biri isyan'gha qoshulup hazirqi jinlar bolup chiqqan. ■ **12:5** Zeb. 2:9; Weh. 2:27. ■ **12:6** Weh. 11:3. □ **12:7** «Bash perishte Mikail» — bash perishte Mikailning Israil xelqini qoghdash üchün alahide mes'uliyiti bar («Dan.» 10:13, 21, 12:1 we «Yeh.» 9ni körüng). ■ **12:8** Dan. 2:35. ■ **12:9** Luqa 10:18; Weh. 20:2.

Lékin halinglarga way, ey yer we déngizlar!

Chünki Iblis üstünglarga chüshti;
Waqting az qalghanliqini bilgech,
Ghezep-qehri bilen keldi!» ■

¹³ Ejdiha özining yer yüzige tashlan'ghanliqini körüp, oghul balini tughqan ayalni qoghlashqa bashlidi.

¹⁴ Ayalning yilanning yüzidin daldilinishi, chölde özi *üchün hazirlan'ghan* makanigha béripbir mezigil, ikki mezigil we yérim mezigil béqilsun dep shu yerge uchup kétishi üchün, uninggha yoghan bir bürkütning ikki qaniti béridi. □ ■

¹⁵ Andin yilan ayalning arqisidin aghzi bilen deryadek su pürküp, uni sel bilen éqitip yoqatmaqchi boldi.

¹⁶ Lékin zémin ayalgha yardem qilip, aghzini échip, ejdiha aghzidin pürküp chiqarghan deryani yutuwettti.

¹⁷ Buning bilen ejdihaning ayalgha qattiq ghezipi kélip, uning qalghan nesli, yeni Xudaning emrlirige emel qilip, Eysaning guwahliqini tutqan perzentliri bilen jeng qilghili ketti; u déngiz sahili üstide turatti. □

13

Déngizdin chiqqan diwe

¹ Andin, déngizdin on münggüzlük, yette bashliq bir diwining chiqiwatqanliqini kördüm. Uning herbir münggüzide birdin taj bar idi, herbir béshida kupurluq namliri yéziqliq idi. □ ■

² Men körgen bu diwe yilpizgha oxshaytti, putliri éyiqning putlirigha, aghzi bolsa shirning aghzigha oxshaytti. Ejdiha uninggha öz qudriti, texti we zor hoquqini berdi. □

³ Diwining bashliridin biri ejellik yarilan'ghandek turatti. Lékin, bu ejelik yara saqayghanidi. Pütkül dunya diwige heyranuhes bolup uninggha *egeshti*.

⁴ Ejdiha diwige *seltenetlik* hoquq bergechke ular ejdihagha choqunushti. Ular yene diwigimu choqunup: — Diwining tengdishi barmu? Uning bilen kimmu élishalisun? — dédi. ■

⁵ Diwige tekebburluq we kupurluq qilidighan éghiz béridi; uninggha qiriq ikki ay ish körüşke hoquq béridi. ■

■ **12:12** Zeb. 96:11; Yesh. 49:13; Weh. 8:13. □

□ **12:14** «bir mezigil, ikki mezigil, we yérim mezigil» — 1260 kün, texminen üç yérim yil. «Dan.» 7:25, 12:7ni, izahatliri we «Daniyal»diki «qoshumche söz»nimu körüng. ■ **12:14** Weh. 2:6. □ **12:17** «Eysaning guwahliqini tutqan perzentliri»

— yaki Eysa toghruluq guwahliq béridighanlar, yaki U Ózi bergen guwahliqni ching tutqanlarni körsitidu. Bizninghe awwalqisi toghra. □ **13:1** «déngizdin on münggüzlük, yette bashliq bir diwining chiqiwatqanliqini kördüm» — Adem'atimiz Xudaning obrazida bolghandek (kéyin gunah qilghachqa bu obraz buzulghan, elwette), andin Mesih Ózi Xudaning mukemmel obrazi, shundaqla yer yüzidiki wekili bolghandek, bu «diwe» 12-babta körün'gen Sheytanning toptoghra (yette bashliq on münggüzlük) obrazidir. Yene bir qiziq ish shuki, u körünüshte Mesihge oxshash «ölümdin tirilgen» bolidu (3-ayet). Shuning bilen bizde qilche guman yoqki, bu diwe Sheytanning yer yüzidiki wekili, yeni Mesihning reqibi bolghan adem — dejjalning özini körsitidu. ■ **13:1** Dan. 7:20; Weh. 17:3. □ **13:2**

«munasiwetlik ayetler» — «Dan.» 7:1-8. ■ **13:4** Weh. 18:18. ■ **13:5** Weh. 11:2.

6 U Xudagha kupurluq qilghili — Uning namigha we Uning dergahigha, shundaqla ershni makan qilghanlarga kupurluq qilghili aghzini achi. □

7 Uning muqaddes bendilerge qarshi jeng qilip, ularning üstidin ghalib kélishige yol qoyuldi; her qebile, her millet, her xil tilda sözlshidighan ellerge hökümlanliq qilish hoquqi uninggha bérildi. ■

8 Yer yüzdikilerning hemmisi — alem apiride bolghandin buyan boghuzlinip bolghan Qozining hayatliq deptirige nami yézilmighanlar bolsa, uninggha sejde qilidu. □ ■

9 Quliqi barlar, buni anglisun!

10 ««Tutqun bolidu» dep békitilgenler choqum tutqun bolidu, «qilichlinidu» dep békitilgenler choqum qilichlinip ölidu».

Muqaddes bendilirining sewri-taqiti we étiqadi mana shu ishlarda melum bolidu. □ ■

Yerdin chiqqan diwe

11 Men yerdin chiqiwatqan yene bir diwini kördüm. Uning qoziningkidek kichik ikki münggüzi bar idi, lékin awazi ejdihaningkidek chiqatti. ■

12 U awwalqi diwige wakaliten uning pütün hoquqini yürgüzüp, yer yüzini we uningda turuwatqanlarni ejellik yarisi saqayghan awwalqi diwige choqunduridu. ■

13 U zor möjizilik alametlerni körsitetti, hetta kishilerning köz aldida asmandin yer yüzige ot yaghduratti. ■

14 U awwalqi diwige wakaliten körsitishke hoquqlandurulghan alametler bilen yer yüzide turuwatqanlarni azdurup, ulargha «qilich bilen yarilan'ghan, lékin tirik qalghan» dégen awwalqi diwige atap bir but-heykel yasap tikleshni tapilidi. ■

15 Diwining but-heykilige nepes kirgüzüp, uninggha uni sözliyeleydighan qilish we uninggha choqunmighanlarning hemmisini öltürgüzüsh qudriti bérildi. ■

16 U töwen we katta, bay we kembeghel, hör we qullarning hemmisini ong qoli yaki péshanisige tamgha basturushqa mejburlidi.

17 U yene bu tamgha, yeni diwining nami yaki uning namidiki reqem bésilghanlardin bashqa héchkim bir nerse sétiwalalmaydu yaki satalmaydu, dep békitti. ■

□ **13:6** «...Uning namigha we Uning dergahigha... kupurluq qilghili...» — yaki «... Uning namigha we Uning turalghu chédirigha... kupurluq qilghili...». «Uning dergahi» yaki ershtiki turalghisi yaki yer yüzidiki ibadetxanasini körssetken bolsa kérek. ■ **13:7** Dan. 7:21; Weh. 11:7.

□ **13:8** «alem apiride bolghandin buyan boghuzlinip bolghan Qozining hayatliq deptirige nami yézilmighanlar bolsa» — bashqa birxil terjimisi: «alem apiride bolghandin buyan, boghuzlan'ghan Qozining hayatliq deptirige nami yézilmighanlar bolsa,...» ■ **13:8** Mis. 32:33; Fil. 4:3; Weh. 3:5; 17:8; 20:12; 21:27. □ **13:10** ««qilichlinidu» dep békitilgenler choqum qilichlinip ölidu» — bashqa bir köchürimde: «Kim qilichlap öltürse, qilichlinip öltürülüşü muqerrer» dégen sözler tépilidu. Bu sóz Rebbimizning «Mat.» 26:52de dégen sözlirige mas kélidu. ■ **13:10** Yar. 9:6; Mat. 26:52; Weh. 14:12.

■ **13:11** Weh. 11:7. ■ **13:12** Weh. 19:20. ■ **13:13** 2Tés. 2:9; Weh. 16:14. ■ **13:14** Qan. 13:2; Mat. 24:24; Weh. 16:14; 19:20. ■ **13:15** Weh. 19:20. ■ **13:17** Weh. 14:11.

¹⁸ Mana bu yerde hékmet bar. Eqil-parasiti barliki kishiler diwining reqimini hésablap baqsun; chünki bu reqem bir ademning reqimi bolidu. Uning reqimi 666dur. □ ■

14

Qutquzuwélin'ghanlarning medhiye küyi

¹ Andin men kördümki, mana, Qoza Zion téghi üstide turatti. Uning yénida péshanisige Öz nami we Atisining nami yézilghan bir yüz qiriq töt ming kishi bar idi. □ ■

² Asmandin xuddi *sharqirap éqiwatqan* nurghun sularning awazidek we qat-tiq güldürmaming awazidek bir awazni anglidim. Men anglighan awaz yene chiltarchilar chiltarlarni chalghan awazgha oxshaytti; ■

³ héliqi kishiler textning, töt hayat mexluqning we aqsaqallarning aldida yéngi bir küyni éytishti. Bu küyni *gunahlrining* bedili tólinip bu dunyadin azad qilin'ghan kishilerdin bir yüz qiriq töt mingdin bashqa héchkim öginelmeytti. ■

⁴ Ular ayallar teripidin gunahta bulghanmighan, chünki ular pak ademlerdur. Qoza nege barsa, ularmu Uninggha egiship shu yerge baridu. Ular bedel bilen insanlar arisidin Xudagha we Qozigha hosulning tunji méwisidek bolush üçün sétiwélin'ghan. □ ■

⁵ Ular eyibsiz bolup, aghzidin héch yalghan söz chiqmaydu. □ ■

Üch perishte élip kelgen xewerler

⁶ Andin men asmanning otturida uchup yürgen bashqa bir perishtini kördüm. Uninggha yer yüzide turawatqanlarga, yeni herbir el, qebile, her xil tilda sözlishidighanlar, her milletlerge élip yetküzüshi üçün menggülük xush xewer tapshuruldi.

⁷ U yuqiri awaz bilen:

— Xudadin qorqunglar, Uni ulughlanglar! Chünki Uning sot qilish saiti yétip keldi; asmanni, zéminni, déngizni we su bulaqlirini Yaratquchigha sejde qilinglar! — deytti. ■

□ **13:18** «bu reqem bir ademning reqimi bolidu» — yaki «bu reqem insanning reqimi bolidu». «Eqil-parasiti barliki kishiler diwining reqimini hésablap baqsun... uning reqimi 666dur» — «diwining reqimini hésablash» murekkep ish emes. Biz «qoshumche söz»imizde shu kona zamanlardiki hésablash tüzümini jedwelde körsitimiz. Bu baddiki bashqa bezi muhim ishlar toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **13:18** Weh. 17:9. □ **14:1** «munasiwetlik ayetler» — «Zeb.» 48-küy, «ibr.» 12:18-29. ■ **14:1** Weh. 7:4; 2Tar. 23:7 ■ **14:2** Weh. 1:15; 5:8. ■ **14:3** Weh. 5:9.

□ **14:4** «chünki ular pak ademlerdur» — «pak ademler» bolsa grék tilida adette bu söz jinisiy munasiwetni ötküzimigen kishilerni körsitidu. Mushu yerde (1) emeliy shu menide (2) yaki rohiy jehette köchme menide (3) yaki ikki menide teng bolushi mumkin. Ayettin körüniduki, ular hemmisi oghul balilar. «ular bedel bilen insanlar arisidin Xudagha we Qozigha hosulning tunji méwisidek bolush üçün sétiwélin'ghan» — «hosulning tunji méwisi»ning öz qimmiti bar; elwette; Tewrat dewride Israillar daim «hosulning tunji méwisi» Xudagha (nezir qilip) ataytti. Bu ishlar toghruluq «qoshumche söz»imiznimu körüng. ■ **14:4** 2Kor. 11:2. □ **14:5** «Ular eyibsiz bolup, aghzidin héch yalghan söz chiqmaydu...» — mushu yerde bezi kona köchürümlerde «chünki ular Xudaning texti aldida eyibsiz ispatlinidu» dégen sözler qoshulidu. ■ **14:5** Zef. 3:13; Ef. 5:27. ■ **14:7** Yar. 1:1; Zeb. 33:6; 124:8; 146:6; Ros. 14:15; 17:24.

8 Uning keynidin ikkinchi perishte kélip mundaq dédi: «Ghulidi! Katta sheher Babil ghulidi, u öz zina-buzuqluqining sewdaliq sharabini pütkül ellerge ichküzgen». □ ■

9 Aldinqi ikki perishtining keynidin yene bir perishte, yeni uchinchi perishte yuqiri awaz bilen mundaq dédi: —

«Kimdikim diwige we uning but-heykilige choqunsa, uning tamghisini péshanisige yaki qoligha qobul qilsa,

10 Xudaning qehrining ebjesh qilinmighan sap sharabini Uning ghezipi bilen tolghan qedehte ichidu. U muqeddes perishtilerning we Qozining aldida ot we günggürtte qiynilidu. ■

11 Ularning qiynilishliridin chiqqan is-tütekler ebedil'ebed purqirap turidu; diwige we uning but-heykilige choqun'ghanlar yaki uning namining tamghisini qobul qilghanlarga kéche-kündüz aramliq bolmaydu». ■

12 Muqeddes bendilirining sewri-taqiti we étiqadi mana shu ishlarda melum bolidu. ■

13 Men yene asmanda mundaq bir awazni anglidim: —

«Bu sözni yaz: «Buningdin kéyin Rebde wapat bolup ölgenler bextliktur!

— Durus, deydu Roh, — ular hazir öz ishliridin toxtap aram alalaydu. Chünki qilghan emelliri ulargha egiship kélidu»». □

Yer yüzidin alghan ikki orma

14 Men kördümki, mana bir parche aq bulut, bulutning üstide béshigha altun taj kiygen, qolida ötkür bir orghaq tutqan Insan'oghligha oxshaydighan birsi olturatti. □ ■

15 Ibadetxanidin bashqa bir perishte chiqip, bulutning üstide Olturghuchigha yuqiri awaz bilen:

— Orghiqingni sal we orushqa bashla! Chünki orma waqti keldi, yer yuzidiki ziraetler piship yétildi, dédi. □ ■

16 Bulut üstide Olturghuchi orghiqini yer yuzige saldi we yer yuzidiki ziraetler orldi.

17 Ershite bolghan ibadetxanidin yene bir perishte chiqti. Uningmu ötkür bir orghiqi bar idi.

18 Arqidinla, otni bashquridighan yene bir perishte qurban'gahdin chiqip, ötkür orghaq tutqan perishtige yuqiri awaz bilen:

— Ötkür orghiqingni sélip, yer yuzidiki üzüm télining sapaqlirini yighiwal, chünki üzümliri piship yétildi, — dédi. □

□ **14:8** «u öz zina-buzuqluqining sewdaliq sharabini pütkül ellerge ichküzgen» — «sewdaliq» toghruluq: grék tilida «sewdasi» dégen söz ikki bisliq söz bolup, yene «ghezep» dégen menisimu bar; shühbisizki, mushu yerde buning ikkinchi menide kelgen; Babilning sharabini ichkenler Xudaning qattiq ghezipige uchraydu. ■ **14:8** Yesh. 21:9; Yer. 51:8; Weh. 16:19; 17:5; 18:2,10,21. ■ **14:10** Weh. 16:19; 18:6; 19:20. ■ **14:11** Weh. 19:3. ■ **14:12** Weh. 13:10. □ **14:13** «durus, deydu Roh» — «Roh» bolsa Muqeddes Roh. «qilghan emelliri ulargha egiship kélidu» — démek, emellirining in'ami béshigha chüshidu. □ **14:14** «Insan'oghligha oxshaydighan birsi» — bizningche, bu zat Mesih bolushi kérek. Chünki «Yo.» 3:11-14de «orma orighuchi»ning Xudaning Özi ikenliki körünidu.

■ **14:14** Ez. 1:26; Dan. 7:13; Weh. 1:13. □ **14:15** «munasiwetlik ayetler» — «Yo.» 3:11-14. ■ **14:15** Yo. 3:13; Mat. 13:39. □ **14:18** «otni bashquridighan yene bir perishte» — belkim ershtiki ibadetxanining qurban'gahidiki otqa mes'ul bolghan perishte. «yer yuzidiki üzüm téli...» — yaki «yer yuzidiki üzümzar...».

19 Buning bilan perishte org'hiqini yer yuziga saldi we yerdiki üzüm télining méwilirini yig'hip, Xudaning qehrining chong sharab kölchikige tashlidi. □ ■

20 Sheharning sirtidiki sharab kölchikidiki üzümler dessilip, sherbetliri qan bolup, atning tizginige chiqidighan égzilikte üç yüz chaqirim yiraqliqqa aqti. □ ■

15

«*Yette chine*» — *axirqi yette balayi'apet*

1 Asmanda zor hem karametlik yene bir alametni, yeni axirqi yette balayi'apetni tutup turghan yette perishtini kördüm (axirqi balayi'apet déyilishtiki seweb, Xudaning ghezipi bular bilan axirlishidu). ■

2 Men yene ot arilash eynek déngizidek bir körünüşni hem eynek déngizning üstide turghan, diwe we uning but-heykili we namining reqimi üstidin ghalib kelgenlerni kördüm. Ularning qollirida Xuda bergen chiltarlar bolup, ■

3 ular Xudaning qul-xizmetkari bolghan Musaning küyini hem Qozining küyini éytishatti: —

«Ulugh we karamet Séning qilghanliring,

I Hemmige Qadir Perwerdigar Xuda,

Yolliring adil we heqtur,

I pütkül ellerning Padishahi! ■

4 I Perwerdigar, kim Sendin qorqmaydighan,
Namingni ulughlimaydighan bolalisun?

Chünki birdinbir muqeddes Özüngdursen;

Barliq eller aldinggha kélidu,

Sanga sejde qilidu;

Chünki heqqaniy qilghanliring ashkare boldi». □ ■

5 Bu ishlardin kéyin, men kördümki, mana ershtiki ibadetxana, yeni höküm-guwahliq chédiri échildi! □ ■

6 Yette balayi'apetni öz ilkide tutqan yette perishte pakiz, parqirap turidighan libas kiygen, köksige altun kemer baghlig'han halda ibadetxanidin chiqti. ■

7 Töt hayat mexluqning biri yette perishtige ebedil'ebed yashaydighan Xudaning qehri bilen tolghan yette altun chinini berdi.

□ 14:19 «yerdiki üzüm téli» — yaki «yerdiki üzümzar». ■ 14:19 Weh. 19:15. □ 14:20 «sheharning sirtidiki sharab kölchikidiki üzümler dessilip,...» — «sheher» mushu yerde belkim Yérusalémni körsitidu. «üch yüz chaqirim» — grék tilida «bir ming alte yüz stadiyon». Bir stadiyon 185 métr, 1600 stadiyon 290 kilométr. «munasiwetlik ayetler» — «Yesh.» 63:1-6; «Weh.» 13:19. ■ 14:20 Yesh. 63:3.

■ 15:1 Weh. 11:14. ■ 15:2 Weh. 4:6; Mik. 7:18. ■ 15:3 Zeb. 111:2; 139:14; 145:17.

□ 15:4 «Chünki heqqaniy qilghanliring ashkare boldi» — «heqqaniy qilghanliring» yaki «chünki heqqaniy hökümliring ashkare boldi». «munasiwetlik ayetler» — «Yer.» 7:10, «Zeb.» 86:9-10. ■ 15:4 Yer. 10:7. □ 15:5 «höküm-guwahliq chédiri» — Tewrat dewride ibadet chédiri «ehde sanduqi» hem uning ichidiki «on perman»ning makani bolghanidi. Bu «on perman» Xudaning xarakéteri we peziletirini körsitidighan bolghach, chédir bezide «höküm-guwahliq chédiri» yaki «ehde-guwahliq chédiri» dep atalghanidi. Ershtiki «muqeddes chédir» uninggha oxshashla Xudaning tebiiti toghruluq alahide guwahliq berse kérek. ■ 15:5 Weh. 11:19. ■ 15:6 Weh. 1:13.

8 Ibadetxana Xudaning shan-sheripi we qudritidin tütün bilen liq toldi. Yette perishtining yette balayi'apiti ayaghlashmighuche, héchkim ibadetxanigha kirelmidi. □ ■

16

Xudaning qehri tolghan yette chine

1 Shuningdin kéyin, ibadetxanidin kötürülgen yuqiri bir awazning yette perishtige: «Béringlar, Xudaning qehri tolghan yette chinini yer yüzige tökünglar!» dégenlikini anglidim.

2 Birinchisi bérip chénidikini yer-zémin'gha tökti. Buning bilen diwining tamghisi bésilghan we uning but-heykilige choqun'ghanlarda birxil yirginchilik hem azabliq chaqa-jaharet peyda boldi. ■

3 Ikkinchisi chinidikini déngizgha tökti; déngiz süyi ölükning qénigha oxshash qan'gha aylandi we ichidiki pütün janliqlar öldi. ■

4 Üchinchisi chinidikini derya we bulaqlarning sulirigha tökti; ularning süyimu qan'gha aylandi.

5 Andin men sularning perishtisining mundaq dégenlikini anglidim: —

«Mushundaq hökümlerni chiqirishingda adil bolghansen, I hazir bar Bolghuchi, bar bolghan Muqeddes Bolghuchi! ■

6 Mushu ademler muqeddes bendiler we peyghemberlarning qénini tökkenliki wejidin,

Sen ulargha ichkili qan berding. Ular shuninggha layiqtur». ■

7 Andin qurban'gahning jawaben: —

«Shundaq, i Hemmige Qadir Perwerdigar Xuda,

Hökümliring heq we adildir»

— dégenlikini anglidim. ■

8 Tötinchisi chinidikini quyashning üstige tökti; buning bilen quyashqa insanlarni ot bilen örtigili qudret béridi. □

9 Shuning bilen insanlar dehshetlik qiziqta örteldi; biraq ular héch towa qilmidi we bu balayi'apetlarning Igisi bolghan Xudani ulughlashning ornigha Uning namini qarghashti. ■

10 Beshinchisi chinidikini diwining textige tökti; diwining padishahliqini qaranghuluq basti, kishiler azabtin tillirini chishleshti

11 we ahgriq-azabi we chaqa-jarahetlirining destidin ershtiki Xudani kupurluq qilip qarghiship, qilmishlirigha héch towa qilishmidi.

12 Altinchisi chinidikini ulugh Efrat deryasigha tökti; shu haman künchiqishtin kélidighan padishahlarning yolini hazirlashqa deryaning süyi quridi. □

□ **15:8** «munasiwetlik ayetler» — «Mis.» 40:34-36, «1Pad.» 8:11-12. ■ **15:8** Mis. 40:34; 1Pad. 8:10; Yesh. 6:4. ■ **16:2** Mis. 9:9,10,11; Weh. 13:14, 16,17. ■ **16:3** Mis. 7:20. ■ **16:5** Weh. 1:4, 8; 4:8; 11:17. ■ **16:6** Mat. 23:34. ■ **16:7** Weh. 15:3. □ **16:8** «buning bilen quyashqa insanlarni ot bilen örtigili qudret béridi» — «ot bilen» — démek, ottek qiziqliqi bilen. 9-ayetni körüng.

■ **16:9** Weh. 16:11,21. □ **16:12** «künchiqishtin kélidighan padishahlarning yolini hazirlashqa deryaning süyi quridi» — «künchiqishtin kélidighan padishahlar» — Harmagédonda bolghan jengge qatnishishqa kélidighan padishahlar (16-ayetni körüng). «munasiwetlik ayetler» —

«Yer.» 10:46, 36:51, «Weh.» 14:9.

13 Andin men ejdihaning, diwining we saxta peyghemberning éghizliridin chiqqan paqigha oxshaydighan üç napak rohni kördüm. □

14 Bular möjizilik alametlerni körsitidighan jinlarning rohliri bolup, pütkül yer yüzidiki padishahlarni Hemmige Qadir Xudaning dehshetlik künidiki jengge jem qilishqa ularning yénigha chiqip kétiwatatti ■

15 («mana, Men oghridek kélimen! Yalingach mangmasliq, nomusi körünmesliki üçün, kiyimlerini ching saqlap, segek turghanlar bextliktur!»). □ ■

16 Emdi *napak rohlar padishahlarni* ibraniyche «Harmagéddon» déyilidighan yerge jem qildi. □

17 Yettinchisi chinidikini hawagha tökti; ershtiki ibadetxanidin, texttin yuqiri bir awaz kötürülüp: «Ish tamam boldi!» déyildi. ■

18 Shuan chaqmaqlar chéqildi, türlük awazlar we güldürmamilar anglandi we dehshetlik bir yer tewresh yüz berdi; insanlar yer yüzide apiride bolghandin béri bunchilik dehshetlik yer tewresh héch bolup baqmighanidi. ■

19 Katta sheher üçke bölündi; herqaysi ellerdiki sheherlermu ghulitildi. Shuning bilen katta sheher Babil Xudaning yadigha kéchirip uning esheddiy qehrlük sharabi bilen tolghan qedeh uninggha bérildi. □ ■

20 Barliq arallar özini qachurup ghayib boldi, taghlarmu yoq boldi;

21 Insanlarning üstige herbir danisi bir talant éghirliqta kélidighan möldür asmandin yaghdi. Möldür apiti shundaq dehshetlik boldiki, ademler apetning destidin Xudani kupurluq qilip qarghashti. □ ■

17

Chong pahishe ayal «Babil»

1 Yette chinisi bar yette perishtining biri kélip, manga sözlep:

— Bu yerge kel, nurghun sular üstide olturghan chong pahishe ayalning tartidighan jazasini sanga körsitip qoyay.

2 Yer yüzidiki padishahlar uning bilen buzuqluq ötküzdi, yer yüzidikiler uning buzuqluqining sharabidin mest bolushti, — dédi.

3 Shuning bilen u perishte méni Rohning ilkidiki halette bir chölge élip bardı. U yerde yette bashliq, on münggüzlük, pütün ezayini kupurluq namliri qaplighan bir toq qizil diwining üstide olturghan bir ayalni kördüm. □ ■

□ **16:13** «saxta peyghember» — qozining qiyapitide bolghan diwe (13:11-17). ■ **16:14** 2Tés. 2:9; Weh. 13:13; 17:14; 19:19,20; 20:8. □ **16:15** «mana, Men oghridek kélimen!» — «oghrining kélishi» belkim kütülmigen waqıtta, tuyuqsız kélishini körsitse kérek. «mana, Men oghridek kélimen!

Yalingach mangmasliq, nomusi körünmesliki üçün, kiyimlerini ching saqlap, segek turghanlar bextliktur!» — mushu sözlerni dégüchi Mesih Özi. «munasiwetlik ayetler» — «Yo.» 3:14, «Hosh.» 1:5, 11. ■ **16:15** Mat. 24:43; Luqa 12:39; 1Tés. 5:2; 2Pét. 3:10; Weh. 3:3,18. □ **16:16** «Emdi napak rohlar padishahlarni... jem qildi» — grék tilida «Ular ularni... jem qildi». «Harmagéddon» — «Megiddo téghi» dégen menide. Ibraniy tilida toptoghra «Har-Megiddo» déyilidu. ■ **16:17** Weh. 21:6. ■ **16:18** Weh. 4:5; 8:5. □ **16:19** «Katta sheher üçke bölündi» — «Katta sheher» Babilür (14:8, 18:10 qatarliqlarni körüng). ■ **16:19** Yer. 25:15; Weh. 14:8,10; 18:5. □ **16:21** «Insanlarning üstige herbir danisi bir talant éghirliqta kélidighan möldür asmandin yaghdi» — «bir talant» 45 kilo. ■ **16:21** Weh. 11:19; 16:9,11. □ **17:3** «Shuning bilen u perishte méni Rohning ilkidiki halette bir chölge élip bardı» — mushu jümlidiki «Roh» yaki öz rohini yaki Muqeddes Rohnimu körsitishi kérek. ■ **17:3** Weh. 13:1; 17:8.

4 Ayal sösün we toq qizil kiyim kiygen bolup, altun, qimmatlik yaqut we merwayitlar bilen perdazlan'ghanidi. Qolida yirginchlik nomussizliqlar we öz buzuqluqining nijasetliri bilen tolghan bir altun qedeh bar idi. ■

5 Péshanisige bir sir — «Katta Babil, pahishilerning we dunyadiki pütkül yirginchlik nomussizliqlarning anisi» dégen nam pütüklük idi. □ ■

6 Men ayalning muqeddes bendilerning qéni we Eysagha guwahliq bergüchilerning qéni bilen mest bolghanliqini kördüm. Uni körüp tolimu tejjüp qilip intayin heyran qaldim. □ ■

7 Perishte manga mundaq dédi: —

«Némige heyran qalding? Ayalning we uni kötürüp turghan yette bashliq, on münggüzlük diwining sirini sanga éytip bérey.

8 Sen körgen diwe bir zamanlarda bar idi, hazir yoq; uzun ötmey tégi yoq hangdin chiqip, halaketke qarap mangidu. Yer yüzide turuwatqanlar — dunya apiride bolghandin buyan isimliri hayatliq deptirige pütülmigen kishiler diwini körüp intayin heyran qalidu. Chünki u bir zamanlarda bar idi, hazir yoq, lékin yene peyda bolidu. □ ■

9 Mana buni chüshinishke lazim bolghan hékmet: — yette bash bolsa u ayal olturghan yette taghqa, shundaqla yette padishahqa wekillik qilidu. ■

10 Bularning beshi yiqilghan, birsi bar, yene biri téxi kelmidi. U kelgende peqet azla waqit turalaydu.

11 Burun bar bolghan, emdi hazir yoq bolghan diwining özi sekkizinchi padishahdur, shundaqla u hem yettisidin biri bolup halaketke qarap mangidu. □

12 Sen körgen on münggüz on padishahdur. Ularning padishahliqliri téxi yoq, emdi ulargha diwe bilen bille bir saetlik padishahliq hoquqi bérilidu. □ ■

13 Bu padishahlar bir oy, bir niyette bolup öz qudriti we hoquqlirini diwige bérishidu.

14 Diwe we padishahlar birliship Qozigha qarshi jeng qilidu. Qoza ularning üstidin ghalib kélidu, chünki U reblerning Rebbi, padishahlarning Padishahidur. Uning bilen birge turghanlar bolsa chaqirilghan, tallan'ghan we Uninggha sadiq bolghanlardur». ■

15 Perishte manga yene:

— Pahishe ayal üstide olturghan, sen körgen sular bolsa milletler, özara toplashqan nurghun kishiler, eller we her xil tillarda sözlishidighan kishiler-

■ 17:4 Weh. 18:16. □ 17:5 «Péshanisige bir sir — «Katta Babil, pahishilerning we dunyadiki pütkül yirginchlik nomussizliqlarning anisi» dégen nam pütüklük idi» — «sir» bolsa Injilda eslide yoshurun, Xuda Öz bendilrige ashkare qilghan bir ajayib heqiqetni körsitidu. ■ 17:5 2Tés. 2:7.

□ 17:6 «Eysagha guwahliq bergüchiler» — yaki «Eysaning guwahchiliri». Birinchi esirning axirqi yilliridin tartip «guwahchi» dégen söz «Xudaning yolida qurban bolghuchi» dégen meninimu bildüretti. Sewebi, nurghunlighan étiqadchilar guwahliq bérish yolida ölümgé mehkum qilinatti. ■ 17:6 Weh. 18:24. □ 17:8 «Sen körgen diwe bir zamanlarda bar idi, hazir yoq; uzun ötmey tégi yoq hangdin chiqip, halaketke qarap mangidu... u bir zamanlarda bar idi, hazir yoq, lékin yene peyda bolidu» — bu sirlig ayet, shundaqla bu babta bésharet qilin'ghan bashqa ishlar üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ 17:8 Mis. 32:32; Fil. 4:3; Weh. 13:8. ■ 17:9 Weh. 13:1,18. □ 17:11

«burun bar bolghan, emdi hazir yoq bolghan diwining özi sekkizinchi padishahdur, shundaqla u hem yettisidin biri bolup halaketke qarap mangidu» — biz bu sirlig ayet üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz, elwette. □ 17:12 «Sen körgen on münggüz on padishahdur. Ularning padishahliqliri téxi yoq, emdi ulargha diwe bilen bille bir saetlik padishahliq hoquqi bérilidu» — «Dan.» 2:39-43, 7:23-26ni köring. ■ 17:12 Dan. 7:20; Weh. 13:1. ■ 17:14 1Tim. 6:15; Weh. 16:14; 19:16.

dur. □ ■

16 Sen körgen on münggüz we diwe bu pahishe ayaldin nepretlinidu, uni talan-taraj qilip yalingachlap qoyidu, uning göshini yep, özini otta köydüridu. ■

17 Chünki Xuda Öz söz-kamlirini emelge ashquche, ashu *on padishahning* könglige Öz iradisini ijra qilip, bir qararda toxtiship padishahliq hoquqini diwige bérish niyyitini saldi.

18 Sen körgen ayal yer yuzidiki padishahlar üstidin hökümraniq qilidighan katta sheherdur, — dédi. □ ■

18

Babilning gumran bolushi

1 U ishlardin kéyin men chong hoquqluq yene bir perishtining asmandin chüshüwatqanliqini kördüm. Yer yüzi uning julaliliqidin yorup ketti.

2 Perishte yuqiri awaz bilen mundaq warqiridi: —

«Ghulidi! Katta sheher Babil ghulidi!

Emdi u jinlarning makani, herbir napak rohlarning solaqxanisi, Herbir mekruh we yirginchlik qushlarning solaq-changgis boldi! □ ■

3 Chünki barliq eller uning zina-buzuqluqining sewdaliq sharabidin ichishti; Yer yuzidiki barliq padishahlar uning bilen buzuqluq ötküzüshti, Yer yuzidiki sodigerler uning eysh-ishritining elwekchilikidin béyishti. ■

4 Asmandin yene bir awazni anglidim: —

«I Méning xelqim, uning gunahlirigha shérik bolmasliqinglar üçün, Hem uning béshigha chüshidighan balayi'apetlerge uchrimasliqinglar üçün, uning ichidin chiqinglar! □ ■

5 Chünki uning gunahliri pelekke yetküdek döwilinip ketken,

Xuda uning heqqaniyetsizliklerini ésige aldi. □ ■

6 U bashqilargha yandurghinidek uning qilghinini özige yandurunglar;

Uning qilmishlirigha muwapiq ikki hesse qoshlap qayturunglar;

U *bashqilargha* ebjesh qilip bergen qedehte uninggha ikki hesse qoyuq ebjesh qilinglar. ■

7 U özini qanchilik ulughlighan bolsa,

Qanchilik eysh-ishrette yashighan bolsa,

Uninggha shunchilik qiynilish we derd béringlar;

U könglide: «Men tul emes, belki texte olturghan xanishmen;

□ **17:15** «*özara toplashqan nurghun kishiler...*» — mushu ibare bolsa belkim axirqi zamanlarda (1) nurghun kishiler ige-chaqisiz sersan yüridighanliqi; yaki (2) nurghun kishiler öz döleti ichide bir-birige uyushup siyasiy meqsette guruhlashqanliqini körsitishi mumkin. ■ **17:15** Yesh. 8:7.

■ **17:16** Weh. 18:8. □ **17:18** «... yer yuzidiki padishahlar üstidin hökümraniq qilidighan katta sheher.» — «katta sheher» — oqurmenlarning éside bolushi kérekki, u Babilni körsitidu (1-ayet). ■ **17:18** Weh. 16:19. □ **18:2** «Herbir mekruh we yirginchlik qushlarning solaq-changgis boldi.» — bezi qedimki köchürmilerde bu sözlerdin kéyin: «we herbir haram we yirginchlik haywanning solaq-uwisi boldi» — dégen sözler qoshulidu. «munasiwetlik ayetler» — «Yesh.»

13:19-22, 14:22-23, 21:9, «Yer.» 50:34-40, 51:36-37. ■ **18:2** Yesh. 13:21; 21:9; 34:11,14; Yer. 50:39; 51:8; Weh. 14:8. ■ **18:3** Weh. 14:8; 17:2. □ **18:4** «munasiwetlik ayetler» — «Yesh.» 52:11, «Yer.» 50:8, 51:6-8, 45 qatarliqlar. ■ **18:4** Yar. 19:12; Yesh. 48:20; 52:11; Yer. 51:6,45; 2Kor. 6:17. □ **18:5**

«munasiwetlik ayet» — «Zeb.» 36:5. ■ **18:5** Weh. 16:19. ■ **18:6** Weh. 14:10.

Men derd-elemni esla körmeymen» dégini tüpeylidin, □ ■

⁸ Bu wejidin bir kün ichidila uninggha chüshidighan balayi'apetler, Yeni ölüm, derd-elem we acharchiliq kélidu, U ot bilen köydürüldü;

Chünki uni soraq qilghuchi Perwerdigar Xuda qudretliktur!» ■

⁹ Uning bilen buzuqluq qilghan we uning bilen eysh-ishrette yashighan yer yüzidiki padishahlar uni örtigen otning is-tüteklarini körgende, uning haligha qarap yigha-zar kötürüshidu. ■

¹⁰ Ular uning tartiwatqan azabidin qorqup, yiraqta turup deyduki:

— «Way isit, way isit, i katta sheher!

Ah Babil, küchlük sheher!

Chünki bir saet ichidila jazaying béshinggha chüshiti!» ■

¹¹ Yer yüzidiki sodigerlermu uning üstide yigha-zar qilishidu. Chünki emdi ularning kémidiki yük-mallirini,

¹² yeni altun-kümüş, qimmatlik yaqutlar, ünche-merwayit, nepis libas rext, sösün rext, yipek, toq qizil renglik gezmal, herxil xushbuy turunj yaghachlar, pil chishi buyumliri, eng ésil yaghach, tuch, tömür we mermerlerdin ishlen'gen xilmuxil buyumlar, □

¹³ shuningdek qowzaqdarchin, tétitqular, xushbuy, murmekki, mestiki, sharab, zeytun méyi, aq un, bughday, kala, qoy, at, harwa we insanlarning tenliri we janliri dégen mallirini sétiwalidighan kishi yoqtur. □ ■

¹⁴ (*I Babil*, jéning mestane bolghan ésil méwiler sendin ketti, Barliq heshemetlik we heywetlik mal-dunyaliring sendin yoqaldi. Ular bularni emdi hergiz tapalmaydu!) □

¹⁵ Bu mallarni sétip béyighan sodigerler bolsa sheherning tartiwatqan azabidin qorqup, yiraqta turup uning üstide yigha-zar qiliship déyishiduki: —

¹⁶ «Way isit, way isit, i katta sheher!

Nepis libas rextlerge, sösün we toq qizil renglik gezmallargha orilip, Altun, qimmatlik yaqutlar we ünche-merwayitlar bilen bézelgensen! ■

¹⁷ Bir saet ichidila shunche katta bayliqlar weyran boldi!»

Barliq kéme xojayinliri, kémidiki barliq yoluchilar, kémichiler we déngizgha tayinip jan baqidighanlarning hemmisi yiraqta turup,

¹⁸ Uni örtigen otning is-tüteklarini körüp:

— Bu katta sheherge qaysi sheher teng kélelisun? — dep peryad kötürüshti. ■

¹⁹ Ular bashlirigha topa chéchip, peryad kötürüshüp, yigha-zar qiliship:

— Way isit, way isit, u katta sheher!

U arqiliq, uning dölitidin, déngizda kémisi barlar béyighanidi!

Bir saet ichidila weyran boldi bu sheher! — déyishidu.

□ **18:7** «munasiwetlik ayet» — «Yesh.» 47:8. ■ **18:7** Yesh. 47:8. ■ **18:8** 2Tés. 2:8; Weh. 17:16.

■ **18:9** Weh. 17:2; 18:3,18. ■ **18:10** Yesh. 21:9; Yer. 51:1; Weh. 14:8. □ **18:12** «toq qizil renglik gezmal» — yaki «toq qizil boyaq». □ **18:13** «insanlarning tenliri we janliri dégen malliri» — «insanlarning tenliri we janliri» dégen ibare belkim qullarning halitini yaki bu baylarning mal-mülkining köp kishilerning janlirining bedilige kelgenlikini körsitishimu mumkin. Qulluq ademlerning tenlirini halak qilipla qalmay, belki ularning jan-hayatining herqandaq ehmiyitidin mehrum qilidu, elwette.

■ **18:13** Ez. 27:13. □ **18:14** «jéning mestane bolghan ésil méwiler sendin ketti» — «ésil (pishqan) méwiler» mushu yerde belkim köchme menide bolup, herxil ésil nersilerni bildüridu. ■ **18:16** Weh. 17:4. ■ **18:18** Yesh. 34:10; Weh. 13:4; 18:9.

20 — «Uning béshigha kelgenlerdin shadlininglar,
Ey ersh, ey muqeddes bendiler, rosullar we peyghemberler!
Chünki Xuda silerning dewayinglardiki hökümni uning üstidin
chiqarghan!».[■]

21 Andin, küchlük bir perishte tügmen téshigha oxshash yoghan bir tashni
kötürüp, déngizgha tashlap mundaq dédi: —
«Mana shundaq shiddet bilen,
Katta sheher Babil ghulitilidu,
U qaytidin körünmeydu!» □ ■

22 Chiltarchilarning, sazchilarning,
Neychiler we sunaychilarning awazi séningde qaytidin hergiz anglanmaydu,
Herxil hünerni qilidighan hünerven séningde qaytidin hergiz tépilmaydu,
Tügmenningmu awazi séningde qaytidin hergiz anglanmaydu, □ ■

23 Hetta chiraghning yoruqi séningde qaytidin hergiz yorumaydu,
Toy boluwatqan yigit-qizning awazi séningde qaytidin hergiz anglanmaydu;
Chünki séning sodigerliring yer yüzidiki erbablar bolup chiqti,
Barliq eller séning séhir-epsunliringgha aldandi,[■]

24 Peyghemberlerning, muqeddes bendilerning *tökülgen qanliri*,
Shundaqla yer yüzide barliq qirghin bolghanlarning qanlirimu uningda
tépidi».[■]

19

Ershtiki hemdusanalar

1 Bu ishlardin kéyin, ershte zor bir top ademlerning warqirashliridek bir
awazni anglidim. Ular: —

— Hemdusana! Nijat, shan-sherep we qudret Xudayimizgha mensuptur![□]

2 Chünki Uning hökümliri heq we adildir;
U yer yüzini öz buzuqluqi bilen buzghan chong pahishining üstidin höküm
chiqirip,

Öz qul-xizmetkarlirining qénining intiqamini uningdin aldi,

— déyishetti.^{□ ■}

3 Ular ikkinchi qétim: — «Hemdusana!» déyishti. Uningdin chiqqan is-tütekler
ebedil'ebedgiche purqiraydu!^{□ ■}

4 Yigirme töt aqsaaqla we töt hayat mexluq yerge yiqilip: — «Amin! Hemdu-
sana!» dep, textte olturghan Xudagha sejde qilishti.

■ 18:20 Weh. 19:2. □ 18:21 «munasiwetlik ayetler» — «Mis.» 5:15, «Yer.» 51:63-64. ■ 18:21
Yer. 51:64. □ 18:22 «munasiwetlik ayetler» — «Yesh.» 24:8-9, «Yer.» 7:34, 16:9-10, 25:10, «Ez.» 26:13.

■ 18:22 Yer. 25:10; Ez. 26:13. ■ 18:23 Yer. 7:34; 16:9; 25:10. ■ 18:24 Weh. 17:6. □ 19:1

«Hemdusana» — grék til we ibraniiy tilida «Xalléluyah!» dégen söz bilen ipadilinidu. Menisi ««Yah»qa
medhiye bolghay!». Oqurmenlerning éside barki, «Yah» «Yahweh» (Perwerdigar)ning qisqartilghan
sheklidir. □ 19:2 «Öz qul-xizmetkarlirining qénining intiqamini uningdin aldi» — grék tilida

«Öz qul-xizmetkarlirining qénining intiqamini uning qolidin aldi». «munasiwetlik ayetler» — «Zeb.»
19:9, «Qan.» 32:43. ■ 19:2 Qan. 32:43; Weh. 15:3; 16:7; 18:20. □ 19:3 «munasiwetlik ayetler» —

«Yesh.» 34:10. ■ 19:3 Yesh. 34:10; Weh. 14:11; 18:18.

Qozining toy ziyapiti

5 Andin texttin kötürülgen bir awaz mundaq dédi: –

«Ey uning barliq qul-xizmetkarliri,
Uningdin qorqidighan kattilar bolsun, töwenler bolsun,
Hemminglar Xudayimizni medhiylenglar!»

6 Andin zor bir top ademlerning awazigha, nurghun sularning shar-qirishigha, qattiq güldürmamlarning güldürlishige oxshash bir awazning mundaq dégenlikini anglidim: –

«Hemodusana! Hemmige Qadir Perwerdigar Xudaymiz seltenet qildi!»

7 Shadlinayli, tentene qilayli we uni medhiyilep ulughlayli!

Chünki Qozining toy-merike küni yétip keldi,

Qiz özini teyyar qildi!»

8 Qizgha kiyish üçhün pakiz, parqirap turidighan nepis libas bérildi (nepis libas bolsa muqeddes bendilerning heqqaniy emelliridur).

9 Andin, *perishte* manga:

– Munu sözlerni xatiriliwal: –

«Qozining toy ziyapitige chaqirilghanlar bextliktur!» – dédi.

U manga yene: – Bular Xudaning heqiqiy sözliridur, – dédi. □ ■

10 Men uninggha sejde qilghili ayighigha yiqildim. Lékin u:

– Hergiz undaq qilma! Menmu Xudaning sen we Eysagha guwahliq bergüchi qérindashliring bilen oxshash qul-xizmetkarmen. Xudaghila ibadet qil! Chünki wehiy-bésharetning roh-mahiyiti bolsa Eysa heqqide guwahliq bérishtur, – dédi. □ ■

Aq atqa Min'güchi

11 Andin kördümki, asman échildi we mana, bir aq at turatti; üstige min'güchining bolsa nami «Sadiq» we «Heqiqiy» bolup, U heqqaniylik bilen höküm chiqiridu we jeng qilidu. ■

12 Uning közliri ot yalqunigha oxshaytti, béshida nurghun taji bolup, ténide Özidin bashqa héchkim bilmeydighan bir nam pütüklük idi. ■

13 U uchisigha qan'gha milen'gen bir ton kiygenidi, Uning nami «Xudaning Kalami» dep atilidu. ■

14 Uning keynidin egiship kéliwatqan ershtiki qoshunlar bolsa, aq atlarga min'gen, ap'aq, pak nepis kanap libas bilen kiydürülgenidi. ■

15 Uning aghzidin ötkür bir qilich chiqip turatti; U buning bilen barliq ellerni uridu; U ularni tömür kalték bilen padichidek baqidu; U Hemmige Qadir Xudaning dehshtlik ghezipping «sharab kölchiki»ning cheyligüchisidur. □ ■

■ 19:6 Weh. 11:17.

■ 19:7 Mat. 22:2; Luqa 14:16.

□ 19:9 «Andin, *perishte*

manga...dédi» — grék tilida «Andin, u manga...dédi» déyilidu. Sözlüğüchi choqum perishte bolidu; 10-ayetni körüng. ■ 19:9 Weh. 21:5. □ 19:10 «Eysagha guwahliq bergüchi qérindashliring...» —

grék tilida «Eysaning guwahliqini tutqane qérindashliring...». «wehiy-bésharetning roh-mahiyiti bolsa Eysa heqqide guwahliq bérishtur» — bu, intayin muhim bir prinsiptur. Démek, pütkül Tewrat-In-

jildiki wehiy-bésharetler we Xudaning gahi waqitlarda ularidin bashqa jamaetlerde yürgüzgen wehiy-bésharetlerning méghizi we jewhiri bolsa «Eysa heqqide guwahliq (bérish)»tur. Melum bir «wehiy-bésharet»te shundaq amil yaki netije bolmisa, uning heqiqiy bir «wehiy-bésharet» ikenlikidin gumanlinishigha toghra kélidu. ■ 19:10 Ros. 10:26; 14:14; Weh. 22:9. ■ 19:11 Weh. 6:2.

■ 19:12 Weh. 1:14. ■ 19:13 Yesh. 63:1; Yuh. 1:1. ■ 19:14 Mat. 28:3; Weh. 4:4; 7:9. □ 19:15

«munasiwetlik ayetler» — «Yesh.» 63-bab. ■ 19:15 Zeb. 2:9; Yesh. 63:3; Weh. 2:16,27; 14:19,20; 19:21.

¹⁶ Uning toni we yotisi üstige «Padishahlarning Padishahi we reblarning Rebbi» dégen nam yézilghanidi. ■

¹⁷ Andin men quyashning ichide turghan bir perishtini kördüm. U asmaning otturisida uchuwatqan barliq qushlarga yuqiri awaz bilen: — Kélinglar, Xudaning katta ziyapitige yighilinglar! ■

¹⁸ Padishahlarning, serdarlarning we palwanlarning, atlarning we ulargha min'genlarning, shundaqla barliq et igilirining, qullarning hem hörlarning, kattilarning hem töwenlarning göshlrini yenglar! — dédi. □

¹⁹ Shuning bilen men diwe, yer yüzidiki padishahlar we ularning qoshunlirining atqa Min'güchi hem Uning qoshuni bilen jeng qilish üçün toplan'ghanliqini kördüm.

²⁰ Emdi diwe we uninggha wakaliten möjizilik alametlerni körsetken saxta peyghemberning her ikkisi tutuwélindi (saxta peyghember shu alametler bilen diwining tamghisini qobul qilghan hemde uning but-heykilige choqun'ghanlarni azdurup yürgenidi). Ular ikkisi günggürt yéniwatqan ot kölige tirik tashlandi. ■

²¹ Qalghini bolsa atqa Min'güchining aghzidin chiqqan qilich bilen qirildi. Barliq pütün uchar-qanatlar bularning göshi bilen yep toyundi.

20

Mesihning yer yüzidiki ming yilliq seltenti

¹ Uningdin kéyin, qolida tégi yoq hangning achquchi we yoghan zenjir tutqan bir perishtining asmandin chüshüwatqanliqini kördüm. ■

² Berishte ejdihani, yeni Iblis yaki Sheytan déyilidighan héliqi qedimiy yilanni tutup, ming yilliq zenjirlep qoydi. ■

³ Uning ming yil toshquche ellerni azdurmasliqi üçün, uni tégi yoq hanggha tashlap hangning aghzini étip péchetliwetti. Bu waqitlardin kéyin, u waqt-inche qoyup bérilishi muqerrer. ■

⁴ Andin men textlerni we ularda olturghanlarni kördüm. Ulargha höküm qilish hoquqi bérilgenidi. Men yene, Eysagha bergen guwahliqi wejidin we Xudaning söz-kalami wejidin kallisi élin'ghanlarning janlirinimu kördüm. Ular diwige we uning but-heykilige choqunmighan, uning tamghisi péshanisige we qoligha urulmighanlar idi. Ular tirilip, Mesih bilen birlikte ming yil höküm sürdi □ ■

⁵ (ölgelarning qalghanliri ming yil toshmighuche tirilmeydu). Bu deslepki tirilish idi.

⁶ Deslepki tirilishtin nésiwe bolghanlar bextlik we muqeddestur; ikkinchi ölümning bularni ilkige élish hoquqi yoqtur. Ular Xudaning we Mesihning kahinliri bolidu we Uning bilen birlikte ming yil höküm süridu. ■

Sheytanning axirqi meghlubiyiti

⁷ Ming yil toshqanda, Sheytan zindandin boshitilip,

■ **19:16** 1Tim. 6:15; Weh. 17:14. ■ **19:17** Yer. 12:9; Ez. 39:17. □ **19:18** «palwanlarning..» — yaki «qudretliklarning...». ■ **19:20** Qan. 13:2; Dan. 7:11; Mat. 24:24; Weh. 13:12,13,15,16; 16:14; 20:10.

■ **20:1** Weh. 1:18. ■ **20:2** 2Pét. 2:4; Weh. 12:9. ■ **20:3** Weh. 16:14,16; 20:8. □ **20:4** «munasiwetlik ayetler» — «Zeb.» 149:4-9, «1Kor.» 6:2-3. ■ **20:4** Weh. 6:9,11; 13:12,15,16. ■ **20:6** Yesh. 61:6; 1Pét. 2:9; Weh. 1:6; 5:10.

⁸ yer yuzining töt bulungidiki ellerni, yeni Gog we Magogni azdurush we ularni jeng qilishqa bir yerge toplashqa chiqidu. Toplan'ghanlarning sani dengiz sahilidiki qumdek sanaqsiz bolidu. □ ■

⁹ Ular yer yuzidiki keng tüzlenglikke chiqip, muqeddes bendilerning bargahini, yeni Xuda söyidighan sheherni muhasirige alidu. Lékin asmandin ot yéghip, ularni yutuwétidu. □

¹⁰ Ularни azdurghan Iblis bolsa diwe bilen saxta peyghember köyüwatqan ot we günggürt kölige tashlinip, u yerde kéche-kündüz ebedil'ebedgiche qiynilidu. ■

Chong aq text – axirqi höküm

¹¹ Uningdin kéyin, chong bir aq text we uningda Olturghuchini kördüm. Asman bilen zémin Uning yuzidin özini qachurup, ular turghan jay hergiz tépilmaydu.

¹² Men yene katta bolsun, yaki töwen bolsun, ölgenlarning hemmisining textning aldida turghanliqini kördüm. Kitablar échildi; andin yene bir kitab – «Hayatliq deptiri» dep atalghan kitab échildi. Ölgenlerge kitablarda xatirilen'gini boyiche öz emeliyitige qarap höküm qilindi. ■

¹³ Dengiz özide ölgenlarni tapshurup berdi, ölüm we tehtisaramu özliridiki ölgenlarni tapshurup bérishti. Herkimning üstige öz emeliyitige qarap höküm qilindi.

¹⁴ Andin ölüm we tehtisara ot kölige tashlandi. Mana ikkinchi ölüm – ot kölidur.

¹⁵ Kimning ismining «Hayatliq deptiri»de yézilmighanliqi bayqalsa, ot kölige tashlandi.

21

Yéngi asman, yéngi zémin

¹ Andin, yéngi asman we yéngi zéminni kördüm; chünki burunqi asman we zémin ötüp ketkenidi, dengizmu mewjut bolmide. ■

² Muqeddes sheherning, yeni Xudadin chiqqan, xuddi öz yigitige toy perdazlirini qilip hazirlan'ghan qizdek yéngi Yérusalémning ershtin chüshüwatqanliqni kördüm. ■

□ **20:8** «... yer yuzining töt bulungidiki ellerni, yeni Gog we Magogni azdurush we ularni jeng qilishqa bir yerge toplashqa chiqidu» — «Gog we Magog» toghruluq: Gog belkim «Magog»ning béshi bolushi mumkin («Ez.» 38:2-3ni körüng). Shubhisizki, uyghur tilidiki «yejüj-mejüj» dégen isim ibraniy tilidiki bu isimlardin chiqqanidi; lékin «Gog we Magog» yalmawuzdek birxil mexluq emes, belki türlük ellerni körsitidu. «Ez.» 38:1-39:29de, Xudaning «Gog we Magog» bilen bolghan urushi bésharete qilin'ghan. Biraq bizningche u urush «dehshetlik azab-oqubet» bilen baghliq bolidu; ming yilning axirida bolidighan, mushu ayetlerde ayan qilin'ghan «axirqi urush» uninggha oxshaydighan bolushi mumkin bolsimu, u emes. ■ **20:8** Ez. 38:2; 39:1; Weh. 16:14. □ **20:9** «Ular yer yuzidiki keng tüzlenglikke chiqip...» — yaki «ular zémin (démek Qanaan, Pelestin)diki keng tüzlenglikke chiqip...» yaki «ular pütün yer yuzini kézip...». ■ **20:10** Dan. 7:11; Weh. 14:10; 19:20. ■ **20:12** Mis. 32:32; Zeb. 62:12; 69:28; Yer. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; Rim. 2:6; 14:12; 2Kor. 5:10; Gal. 6:5; Fil. 4:3; Weh. 2:23; 3:5. ■ **21:1** Yesh. 65:17; 66:22; 2Pét. 3:13. ■ **21:2** Weh. 3:12; 21:10.

³ Ershtin yuqiri kötürülgen bir awazning mundaq dégenlikini anglidim: «Mana, Xudaning makani insanlarning arisididir; U ular bilen bille makanliship turidu, ular Uning xelqi bolidu. Xuda Özimu ular bilen bille turup, ularning Xudasi bolidu. □ ■

⁴ U ularning közliridiki her tamche yashni sürtidu; emdi ölüm esla bolmaydu, ne matem, ne yigha-zar, ne qayghu-elem bolmaydu, chünki burunqi ishlar ötüp ketti». □ ■

⁵ Textte Olturghuchi:

— Mana, hemmini yéngi qilimen! — dédi. U manga yene:

Bularni xatiriliwal! Chünki bu sözler heqiqiy we ishenchlikdur, — dédi. ■

⁶ U yene manga mundaq dédi: —

«Ish tamam boldi! Men «Alfa» we «Oméga»durmen, Muqeddime we Xatime Özümdurmen. Ussighan herkinge hayatliq süyining buliqidin heqsiz bérimen. □ ■

⁷ Ghelibe qilghuchi herkim bulargha mirasxorluq qilidu; Men uning Xudasi bolimen, umu Méning oghlum bolidu. ■

⁸ Lékin qorqunchaqlar, étiqadsizlar, yirginchlikler, qatillar, buzuqluq qilghuchilar, séhirgerler, butperesler we barliq yalghanchilargha bolsa, ularning qismiti ot bilen günggürt yéniq turuwatqan köldür — bu bolsa ikkinchi ölümdür». ■

Yéngi Yérusalém

⁹ Axirqi yette balayi'apet bilen tolghan yette chinini tutqan yette perishtidin biri kélip, manga sözlep:

— Kel! Sanga Qozining jorisi bolidighan qizni körsitip qoyay, — dédi. ■

¹⁰ Andin u méni Rohning ilkide bolghan halda yoghan we ézig bir taghqa élip qoydi. U yerdin manga Xudadin chiqqan muqeddes sheher Yérusalémning ershtin chüshüwatqanliqini körsetti. □ ■

¹¹ Uningda Xudaning shan-sheripi bar idi, uning julasi intayin qimmatlik göherning, yéshil yaquttek yaltirighan xrustalning julasigha oxshaytti.

¹² Uning chong hem ézig sépili bar idi; sépilning on ikki derwazisi bolup, derwazilarda on ikki perishte turatti. Herbir derwazining üstige Israillarning on ikki qebilisidin birining ismi yézilghanidi.

¹³ Meshriq teripide üç derwaza, shimal teripide üç derwaza, jenub teripide üç derwaza we meghrip teripide üç derwaza bar idi.

¹⁴ Sheherning sépilining on ikki ul téshi bolup, ularning üstige on ikki isim, yeni Qozining rosulining ismliri pütüklüktür. □ ■

¹⁵ Manga söz qilghan perishtining qolida sheherni, uning derwaziliri we uning sépilini ölcheydighan altun qomush ölchigüch hasa bar idi. ■

□ **21:3** «Ershtin yuqiri kötürülgen bir awaz» — bezi kona köchürülmilerde: «texttin yuqiri kötürülgen bir awaz» déyilidu. «munasiwetlik ayetler» — «Yesh.» 7:14, «Yer.» 24:7, 31:33, «Zek.» 8:8. ■ **21:3** Ez. 43:7. □ **21:4** «munasiwetlik ayet» — «Yesh.» 25:8. ■ **21:4** Yesh. 25:8; Weh. 7:17. ■ **21:5** Yesh. 43:19; 2Kor. 5:17; Weh. 4:2; 19:9; 20:11. □ **21:6** «Men «Alfa» we «Oméga»durmen» — grék tilida «Alfa» birinchi herp, «Oméga» axirqi herptur — démek, Xuda bash we axirdur. ■ **21:6** Yesh. 41:4; 44:6; 55:1; Weh. 1:8; 16:17; 22:13. ■ **21:7** Zek. 8:8; Ibr. 8:10. ■ **21:8** Weh. 20:14,15; 22:15.

■ **21:9** Weh. 15:6, 7. □ **21:10** «Andin u méni Rohning ilkide bolghan halda yoghan we ézig bir taghqa élip qoydi» — «Roh» mushu yerde Xudaning Muqeddes Rohini körsitidu. ■ **21:10** Ibr. 12:22; Weh. 1:10; 21:2. □ **21:14** «munasiwetlik ayetler» — «Ez.» 48:31-34. ■ **21:14** Ef. 2:20. ■ **21:15** Ez. 40:3; Zek. 1:18.

16 Sheher töt chasa bolup, uzunluqi bilen kengliki oxshash idi. Perishte sheherni hasa bilen ölçhidi — on ikki ming stadiyon keldi (uzunluqi, kengliki we évizliki tengdur). □

17 U sépilnimu ölçhidi. Sépilning *qélinliqi* insanlarning ölchem birliki boyiche, yeni shu perishtining ölçhimi boyiche bir yüz qiriq töt jeynek keldi. □

18 Sépilning qurulusi bolsa yéshil yaquttin, sheher eynektek süzük sap altundin bina qilin'ghanidi.

19 Sheher sépilining ulliri herxil qimmatlik yaqutlar bilen bézelgenidi. Birinchi ul tash yéshil yaqut, ikkinchisi kök yaqut, üçinchisi héqiq, tötinchisi zumret,

20 beshinchisi qizil héqiq, altinchisi qizil qashtash, yettinchisi sériq kwarts, sekkizinchisi sus yéshil yaqut, toqquzinchisi topaz, oninchisi yéshil kwarts, on birinchisi sösün yaqut we on ikkinchisi piroza idi. □

21 On ikki derwaza on ikki merwayit idi, démek derwazilarning herbiri birdin merwayittin yasalghanidi. Sheherning ghol yoli eynektek süzük sap altundin idi.

22 Sheherde héchqandaq ibadetxana körmidim, chünki Hemmige Qadir Perwerdigar Xuda we Qoza uning ibadetxanisidur.

23 Sheherning yorutulushi üçhün quyashqa yaki aygha mohtaj emes, chünki Xudaning shan-sheripi uni yorutqanidi, uning chirighi bolsa Qozidur. ■

24 Eller sheherdiki yoruqluqta yürüdu; yer yüzidiki padishahlar shanushewkitini uning ichige élip kélidu. □ ■

25 Uning derwaziliri kündüzde hergiz taqalmaydu (emeliyette u yerde kéche zadi bolmaydu). ■

26 Herqaysi ellerning shanushewkiti we hörmet-izziti uning ichige élip kélinidu. □

27 Herqandaq haram nerse we herqandaq yirginchlik ishlarni qilghuchi yaki yalghanchiliq qilghuchi uninggha kirelmeýdu; peqet nami Qozining hayatliq deptiride yézilghanlarla kireleydu. ■

22

1 Andin *perishte* manga xrustaldek parqiraq hayatliq süyi éqiwatqan deryani körsetti. Derya Xudaning we Qozining textidin chiqqan bolup, □ ■

2 sheherning ghol yolining otturisida éqiwatqanidi. Deryaning bu teripide we u teripidimu on ikki xil méwe bérédighan, her ayda méwileydighan hayatliq derixi bar idi; derexning yopurmaqliri ellerning shipasi üçhün idi. □ ■

□ **21:16** «on ikki ming stadiyon» — bir stadiyon 185 métr bolup, bu 2200 kilométrdur. □ **21:17** «sépilning qélinliqi insanlarning ölchem birliki boyiche, yeni shu perishtining ölçhimi boyiche bir yüz qiriq töt jeynek keldi» — «jeynek» bolsa (yaki «gez») jeynektin qolining uchighiche bolghan ariliq, yeni yérim métr; démek, sépilning qélinliqi 65 métrche idi. □ **21:20** «qizil héqiq» — yaki «sardoniks». «qizil qashtash» — yaki «sardius», yaki «parqiraq qizil qashtéshi». «sériq kwarts» — yaki «xrizolit», «péridot». «sus yéshil yaqut» — yaki «béril». «topaz» — «topaz» bolsa sériq renglik bir yaqut. «yéshil kwarts» — yaki «xrizopras». «piroza» — yaki «amétist». ■ **21:23** Yesh. 60:19; Zek. 14:7. □ **21:24** «munasiwetlik ayetler» — «Yesh.» 60:19-20, «Zek.» 8:22. ■ **21:24** Yesh. 60:3. ■ **21:25** Yesh. 60:11; Weh. 22:5. □ **21:26** «munasiwetlik ayetler» — «Yesh.» 60:5-7, «Hag.» 2:7. ■ **21:27** Mis. 32:32; Zeb. 69:28; Fil. 4:3; Weh. 3:5; 20:12. □ **22:1** «munasiwetlik ayetler» — «Zeb.» 36:38, 46:4, «Ez.» 47:1-9, «Zek.» 14:8. ■ **22:1** Ez. 47:1; Zek. 14:8. □ **22:2** «on ikki xil méwe bérédighan, her ayda méwileydighan hayatliq derixi» — yaki «on ikki qétim méwige kiridighan, her ayda méwileydighan hayatliq derixi». ■ **22:2** Weh. 2:7.

³ Lenet dégen emdi bolmaydu; Xudaning we Qozining texti sheharning ichide bolup, Uning qul-xizmetkarliri Uning xizmet-ibaditide bolidu.

⁴ Ular Uning jamalini köridu; Uning namı ularning péshanilirige pütüklük bolidu. ■

⁵ U yerde esla kéche bolmaydu, ne chiragh nurigha, ne quyash nurigha mohtaj bolmaydu. Chünki Perwerdigar Xuda ularning üstide yoridu, ular ebedil'ebedigiche höküm süridu. ■

Axirqi agah-guwah

⁶ Perishte manga:

– Bu sözler heqiqiy we ishenchlikur; peyghemberlarning rohlirining Reb Xudasi yéqin kelgüsida yüz bérishi muqerrer bolghan ishlarni Öz qul-xizmetkarlirigha körsitish üçün, perishtisini ewetti, – dédi. □ ■

⁷ («Mana, pat yéqinda kélimen! Bu kitabtiki bésharetning sözlirini tutquchi kishi bextlikur!») □ ■

⁸ Bularni anglighuchi we körgüchi men Yuhannamen. Bu ishlarni anglighin-imda we körginimde, bularni manga körsetken perishtige sejde qilghili ayighi aldigha yiqildim.

⁹ Lékin u manga:

– Hergiz undaq qilma! Menmu Xudaning sen we qérindashliring bolghan peyghemberler bilen oxshash qul-xizmetkarimen. Xudaghila ibadet qil! – dédi. ■

¹⁰ U manga yene:

– Bu kitabtiki bésharetning sözlirini péchetlime; chünki bularning waqti yéqin keldi. □ ■

¹¹ Qebihlik qilghuchi kishi qebihlikni qiliwersun; peskesh kishi bolsa peskeshlikte turiwersun; heqqaniy kishi bolsa heqqaniyliyini yürgüziwersun; pak-muqeddes kishi bolsa pak-muqeddeslikte turiwersun, – dédi.

Eysa Mesih biwasite Yuhannagha sözleydu

¹² «Mana, pat yéqinda kélimen! Herkimning emeliyitige qarap béridighinimni

Özüm bilen bille élip kélimen. □ ■

¹³ Men «Alfa» we «Oméga», Birinchi we Axirqi, Muqeddime we Xatime Özümdurmen. □ ■

■ 22:4 Weh. 3:12. ■ 22:5 Yesh. 60:19; Zek. 14:7; Weh. 21:23. □ 22:6 «yéqin kelgüsida yüz bérishi muqerrer bolghan ishlar» — yaki «tuyuqsız yüz bérishi muqerrer bolghan ishlar». «bu sözler heqiqiy we ishenchlikur» — bu sözler 19:9 we 21:5dimu tépilidu, shu yerde aldingi ishlarni (21:1-5) testiqlash üçün éytilghan. Emma mushu yerde, shübbisizki, pütkül kitabning mezmunini yaki hette yaki pütkül Injilning mezmunini yaki pütkül Tewrat-Injilning mezmunini körsitishimu mumkin.

«peyghemberlarning rohlirining Reb Xudasi» — mushu yerde Reb Eysani körsitse kérek (1:1ni körüng).

■ 22:6 Weh. 1:1; 19:9; 21:5. □ 22:7 «Mana, pat yéqinda kélimen! Bu kitabtiki bésharetning sözlirini tutquchi kishi bextlikur!» — bu sözler Reb Eysaning, elwette. ■ 22:7 Weh. 1:3.

■ 22:9 Ros. 10:26; 14:14; Weh. 19:10. □ 22:10 «Bu kitabtiki bésharetning sözlirini péchetlime» — menisi belkim, oqurmenlerge ochuq bolsun, mexpiy bolmisun. ■ 22:10 Dan. 8:26; 12:4; Weh. 1:3.

□ 22:12 «munasiwetlik ayetler» — «Yesh.» 40:10, 62:11. ■ 22:12 Weh. 62:12; Yer. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; Rim. 2:6; 14:12; 1Kor. 3:8; 2Kor. 5:10; Gal. 6:5; Weh. 2:23. □ 22:13 «Men «Alfa» we «Oméga»...» — grék tilida «alfa» birinchi herp, «oméga» axirqi herptur. Démek, Eysa Mesih bash we axirdur. ■ 22:13 Yesh. 41:4; 44:6; 48:12; Weh. 1:8; 21:6.

14 Hayatliq derixining méwisidin nésip bolush we derwaziliridin sheherge kirishke muýesser bolush üçün tonlirini yughanlar bextliktur!

15 Sheherning sirtidikiler — itlar, séhirgerler, buzuqluq qilghuchilar, qatillar, butperesler, yalghanchiliqqa xushtar bolghanlar we emel qilghuchilardur.■

16 «Menki Eysa jamaetlerni dep silerge bu ishlarning guwahliqini yetküzüsh üçün perishtemni ewettim. Dawutning Yiltizi hem Nesli, Parlaq Tang Yultuzidurmen!»■

17 Roh we toyi bolidighan qiz: «Kel!» deydu.

Anglighuchi: «Kel!» désun.

Ussighuchi herkim kelsun, xalighan herkim hayatliq süyidin heqsiz ichsun.□ ■

Xatime

18 Menki bu kitabtiki bésharetning sözlirini anglighanlarga guwahliq bérip agahlandurimenki: kimdikim bu sözlerge birnémini qoshsa, Xuda uninggha bu kitabta yézilghan balayi'apetlerni qoshidu. □

19 Kimdikim bu bésharetlik kitabning sözliridin birer sözni élip tashlisa, Xudamu uningdin bu kitabta yézilghan hayatliq derixidin we muqeddes sheherdin bolidighan nésiwisini élip tashlaydu.■

20 — Mana, bulargha agah-guwah Bergüchi bolsa mundaq deydu:

— «Shundaq, pat yéqinda kélimen!»

— «Amin! Kel, ya Reb Eysa!»

21 Reb Eysa Mesihning méhir-shepqi barliq muqeddes bendiler bilen bille bolghay, amin!

■ 22:15 1Kor. 6:10; Ef. 5:5; Kol. 3:5, 6. ■ 22:16 Yesh. 11:10; Rim. 15:12; 2Pét. 1:19; Weh. 1:1; 5:5. □ 22:17 «Roh we toyi bolidighan qiz: «Kel!» deydu» — «Roh» — Muqeddes Rohtur. «Toy bolidighan qiz» degenlik jamaetni körsitidu. 19-bab 7-, 8-ayetlerge qaralsun. ■ 22:17 Yesh. 55:1; Yuh. 7:37. □ 22:18 «Menki bu kitabtiki bésharetning sözlirini anglighanlarga guwahliq bérip agahlandurimenki» — «Menki» dégen söz bezi alimlar, 18-19-ayettiki sözlerni rosul Yuhannaningki dep qaraydu. Biraq Yuhanna özini biwasite körssetmigechke (1:9ni körüng), shundaqla 20-ayette Reb Özi éniq körsitilgechke biz sözlerni Rebringki, dégen pikirge mayilmiz. ■ 22:19 Qan. 4:2; 12:32; Pend. 30:6; Weh. 13:8; 17:8.